OPERVM
THEOLOGICORVM
D. HIERONYMI ZANCHII,

Tomus Octauus.

QVÆ IN EO SCRIPTA ET NVNC PRIMVM ADDITA CONTINENTVR SEQVENS pagina commonſtrat,

Cum INDICIBVS *I. Capitum. II.* LOCORVM *S. Scripturæ explicatorum. III.* RERVM, *phraſeôn & vocum inſignium. IV.* AVTHORVM. *V.* QVÆSTIONVM *illuſtrium.*

Tom. 8. Aa

De incarnatione Filij Dei, Lib. II.
De Sacra Scriptura Tractatus Integer.
De Religione Christiana fides.
Compendium præcipuorum Capitum Doctrinæ Christianæ.
Ad Ariani Libellum Responsio.
Ad Vilhelmum Holderum Responsio.
De Diuinatione.
Epistolarum Lib. II.

1. In primo variæ materiæ Theologicæ controuersiæ solidè pertractantur.
2. Secundus continet Epistolas, tam ipsius ad Principes, nobiles, & doctos viros, quàm illorum ad ipsum.
3. Subiiciuntur ORATIONES in tribus celeberrimis Academiis, de materiis Theologicis habitæ.

ADVERSVS blasphemum Petri Gonedzij Tritheitæ Libellum Responsio.
ADMONITIONIS NEOSTADIANÆ duo CAPITA, nempe TERTIVM & OCTAVVM, ab Obiectionibus & cauillis quorundam Vbiquitariorum vindicata.

Nunc primùm autem, postremæ huic editioni accesserunt,

De Variis Controuersiis circa fidei Christianæ articulos Theses Theologicæ.
De Diuortio nouísque post diuortium nuptiis, Libri Duo.

NOBILISSIMO ET
OMNI VIRTVTVM GENERE PRÆSTANTISSIMO VIRO,
DOMINO
HIPPOLYTO A COLLIBVS;
SERENISSIMI ELECTORIS PALATINI FRIDERICI IV. &c.
Consiliario, & summi iudicij Curiæ Palatinæ præsidi, &c.

Domino perpetua obseruantia colendo.

QVOD in bellis, Nobilissime Domine, crebrò videmus vsu venire, vt hostis, quantumuis fortiter repulsus, nihilominus iterum Martis aleam experiatur, & animo resumto, viribúsque redintegratis, quanto queat impetu, in hostilem agrum vel munitionem irrumpat, quámque maximas clades inferat: id Satanam quoque, generis humani ἄσπονδον hostem, in oppugnanda veritatis arce, factitare, nec conquiescere profligatum, sed in aciem subinde redire, maioribus copiis instructum, noua prælia miscere, variisque stratagematis, modò hinc, modò illinc, ipsa fundamenta conuellere, imò penitus subruere conari, sic omnium seculorum experientia demonstrauit, vt nemini piorum esse queat dubium, vel obscurum. Sicut enim mox ab incunabulis mundi, primos parentes adortus, præclarissima quæque Dei opera calumniari, eius salutaria consilia traducere, eximia beneficia peruertere studuit, vnde & diaboli nomen accepit: adeóque totus in hoc incubuit, vt veram Dei & felicitatis nostræ cognitionem extingueret, vel saltem obscuraret (id quod ei, proh dolor, nimis successit:) ita subsequentibus temporibus haud desiit in gregem Domini summis viribus insurgere, grassari, furere, bella vel mouere noua, vel instaurare vetera, cumprimis autem ei basi, cui Ecclesia superstructa est, insidias struere, hoc est, veram doctrinam de benedicto semine, serpentis antiqui caput contrituro, labefactare. Vidit nimirum implacabilis ille veritatis hostis, hoc sacro mysterio de persona Messiæ conuulso, & in hominũ animis corrupto prauis opinionibus, simul euersam iacere salutem ipsorum: vt in hunc scopum sibi spicula sua lethalia dirigenda, non ineptè putarit: nec id quidem irrito euentu. Nam si Christianæ duntaxat Ecclesiæ statum intueamur, omisso prisco Iudæorum populo, tam varias & discrepantes opiniones de persona D. N. Iesu Christi, apud eos, qui nomine hoc gloriantur, & ipsum profitentur, extitisse deprehendemus, vt ἐνέργειαν πλάνης, de qua Paulus 2. Thess. 2. v. 11. ingeniíque humani leuitatem non satis possumus deplorare.

Qua consideratione cum operæ pretium sit, occupari mentes eorum, qui veritatis studio ducuntur, accommodatam huic operi, nec ingratam rem vel T. Nobil. Exc. vel lectoribus facturi videmur, si & quid olim per emissarios suos tentarit Satan in hac causa, strictim recenseamus, & quid hac ætate molitus sit, παραλλήλως obiter indicemus.

Testantur veterum doctorum monumenta, sub Apostolorum tempora, imò Iohanne adhuc superstite, cœpisse in dubium vocari sanam de Redemtore nostro θεανθρώπῳ, & Incarnatione doctrinam, ac per exquisita quædam organa, Diabolum iam diuinam, iam humanam eius naturam attentasse, & euertere studuisse.

Primum enim excitauit Simonem Magum, portentum, & hæreseôn sequentium fontem cœnosissimum & putidissimum, diuinæ pariter, & humanæ naturæ Christi abnegatorem: Inde Cerinthum, Ebionem, Carpocratem, qui Christum ψιλὸν ἄνθρωπον, non Deum esse, nec ante natiuitatem è Maria extitisse, blasphemo ore euomerent: contra quos Iohannem Apostolum ab Episcopis Asiæ rogatum, Euangelium conscripsisse grauissimi authores perhibent. Irenæus lib. 1. cap. 25. Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiast. Augustinus in præfatione Tractat. in Iohan. (siquidem ea γνησία sit) Euseb. lib. 2. Fulgent. lib. 1. ad Thrasim.

Simon Magus. Irenæus lib. 1. cap. 20. & 30. August. lib. 2. cont. aduersa. Leg. cap. 12. Euseb. lib. 1. Hist. Eccles. cap. 13. Iren. lib. 1. cap. 23. Euseb. lib. 3. cap. 28. lib. 4. cap. 14. lib. 7. cap. 25.

Blasphemiam hanc paulum interpolatam, & vanissimis quibusdam pigmentis fucatam, teno-

Tertull. de praescr. Theodor. li.1.hist. ca. 4. Euseb. lib. 5 & 6. c. 28 Artemon, Paulus Samosatenus Praxeas. Arius.

uarunt, Artemon quidam sub Imp. Seuero, circa annum Christi 199. & Theodorus & Byzantinus: tum famosi illi Paulus Samosatenus, Antiochenæ Ecclesiæ præsul indignus & infelix, quàm Christiani nominis parentem fœdissimè conspurcauit: ac post ipsum Photinus, Sirmiensis Episcopus penè collapsam & extinctam maximo Ecclesiæ suóque detrimento resuscitarunt.

Effudit deinde ex abysso Praxean, aduersarium Tertulliani, Noetum & Sabellium, qui tria dumtaxat nomina, non hypostases in Deo, ac vnam sicut essentiam, sic & personam in Scriptura vocibus diuersis ob officij diuersitatem insignitam, eóque Deum Patrem, incarnatum & passum esse perhibuerunt.

Quibus successit Arius Alexandrinus presbyter, Ecclesiæ procella grauissima, pestisque funestissima: qui Christum non quidem, vt illi, merum hominem, sed Deum, at factitium & creaturam ex nihilo conditam, ceteris tamen creaturis omnibus, vt tempore, sic dignitate priorem esse contendebat, haud absurdè minus, quàm impiè: perinde ac si vera Deitas in rerum creatarum numero censeri possit. Habuit nihilominus hæresis ista suffragatores plurimos: Imperatorum etiam Romanorum quorundam studiis adiuta, necnon Longobardorum, Gottorum, & VVandalorum viribus, imò Liberij Papæ Romani (quod in sanctissimo Patre mirere) violentia defensa: longáque serie & successione per varias mundi plagas propagata, eò luctuosiorem, quò diuturniorem Orthodoxæ fidei & Ecclesiæ cladem, ac tantùm non internecionem intulit. Hinc enim prodierunt Ariomanitæ numerosissimi, qui pertinacissimè τ͂ λόγου essentia naturáque diuersum à Patre, ac ex non existentibus creatum esse, contenderunt: vnde & ἑτερούσιοι & ἐξουκόντιοι dicti sunt. Verùm, vt est omne mendacium πολυσχιδὲς καὶ πολύμορφον, à se pariter & veritate dissentaneum, & ipsi non longè post linguis diuisi, in plures, at duas præcipuè, factiones abierunt, in ὁμοιουσίους, qui iota vnius interpositione celare Arianismum de quadam æqualitate vel similitudine, non autem vnitate οὐσίας Patris & Filij, & ὁμοούσιον illud à celeberrima Nicena synodo comprobatum effugiendo, fidem Orthodoxam, & verè Catholicos Christianos ementiri se posse sperarent: & in ἀνομοίους, qui palam Filium Patri dissimilem constituebant. Quos omnes Orthodoxi Patres censuerunt & nuncuparunt Antichristos, propterea quòd instar gigantum θεομάχων apertum Christo bellum indicerent, ipsum vera Deitate, nefario ausu, spoliarent, salutísque nostræ fundamenta scelerate concuterent, imò radicitus conuellerent. Itaque furoribus his explosis, incorruptam Verbi Dei, Nicenæque Synodi confessionem de vera ac æterna Deitate Christi, Patri ὁμοουσίῳ, mordicus retinendam, plurimis piis sanctionibus constituerunt, ac ad posteritatem transmiserunt.

Sed ecce versutissimus ille hostis, cum hac non satis procederet, alia via rem aggressus, mox suos quosdam succenturiatos emisit, quibus accidit, quod poeta canit, Stulti dum vitant vitia, in contraria currunt. Hi vt Deitatem Christi non inficiarentur, sed profiterentur, carnis veritatē auferebant, vel vnionis hypostaticæ vinculum dissoluebant. Effusi sunt & isti ex impij illius Simonis Magi schola detestabili, ceu nimbi quidam exitiales: Christum nonnisi δοκῆσει & specietenus hominem fuisse, ac talem in phantasmate visum, nec verè sed putatiuè, quadámque illusione passum esse, plusquàm canina impudentia commenti: Saturninum puta Syrum leuissimum. Basiliden Alexandrinum, Carpocratem impurissimum autorem Gnosticorum fœdissimorum: post Valentinum Epiphanio hæresiarcham, qui nostro Immanueli cœlestem quandam & æthereram, nostræque carni longè dissimilem carnem affinxit, quæ per Mariam Virginem, ceu canalem, transierit tantùm, aut quasi per fistulam sit percolata: Quibus accesserunt haud scelere inferiores, Cerdo, Marcion B. Polycarpo primogenitus Diaboli. Manes ἐμμανής, cuius soboles Manichæi, carnem & ipsi transformantes in Spiritualem & aëream essentiam, in Sole, Luna, stellis, arboribus, plantis & cibis præsentem (Augustino teste tùm l.20.cont. Faust. Manich.) Christóque nil humani relinquentes, apparentiam duntaxat & φαντασίαν attribuentes: vnde & δοκῖται nominati fuere.

August. de hæres. ca.3.4. Id. l. 2. cont. aduer. Leg. ca. 12. Eus. l. 4. ca. 7. Iren. lib. 3. c. 3. Euseb. lib. 5. c. 13.

Nestorius.

Vix debellatis his monstris, emersit Nestorius Syrus, Constantinopoleos Episcopus, homo vanus, audax, loquax, arrogans, & contemtor, veterum doctorum: qui Christi personam in duas discerpsit negans Mariam esse θεοτόκον, seu Filium eius quoad carnem, esse filium Dei, quoad Deitatem: & vnam, hominem hominisque filium: alteram, Deum Deique filium constituit: ἐνεργητικῇ παρουσίᾳ tamen, societate, dignitate, gloria: seu (vt Cyrilli ad Successum Episcop. Isauriæ Diocæsariensis epist. 2. verbis vtamur) iuxta honoris æqualitatem coniunctas: sic vt in homine Christo, tanquam templo, per gratiam inhabitet Deus: (id quod ex loco Coloss. 2. In ipso inhabitat, &c. probare perperam volebat) propter quam inhabitationem, propria Deitatis, homini Christo competant, quadam videlicet participatione, non natura: vt qui donatus sit æquali potestate seu diuinitate, ideóque simul adoretur & colatur: ac per quem Deus operetur, ceu θεοφόρον: & organon suum, cui denique inhabitet perfectiori, quodam modo, ac excellentiori donorum plenitudine, siue æqualis honoris communicatione: quàm aliis sanctis. Quam genuinam Nestorij sententiam fuisse, Cyrill. tum epist. ad Success. posteriori, tum lib. de incarnat. vnigen. cap. 27. & 28. verbis his ostendit: Nestoriani dicunt homini donatam esse à Deo æqualitatem dignitatis: & contendunt solum hunc hominem omnia cum Verbo sortitum fuisse, & honoratum maiestate diuinæ eminentiæ.

Isidor. l. 8. Etym. Damasc. lib. 3. Cassia. l. 2. cap. 6.

Qui error in Ephesino primo concilio, Cyrilli potissimum autoritate, studio & laboribus, est confutatus, & meritò condemnatus.

Eutyches. Theodoret. dia. 2. Vigil. lib. 1. & 2. Euag. l. 2. c. 16.

Sed en, paucis annis interiectis, dum Nestorij Charybdin vitare conatur Eutyches, monachus & archimandrita seu abbas Byzantij, in Scyllam incidit, asserens: vt vnam personam, sic vnam duntaxat naturam Immanuelis nostri post vnionem, nempe diuinam, quæ humanitatē absorpserit assumendo, & deificarit, quæq; passa sit: hoc pacto naturas earúmq; proprietates confundēs: humanam abolens: imò Christū vtraq; natura priuās, ac in phantasma ex Deitate & humanitate, à nostra tamen carne ἑτερούσιον, conflatum transformans. Commune nihilominus habuit cum Nestorio, quòd vterque

que nullam inter naturarum & personæ nomina, distinctionem admisit: quam errãdi occasionem fuisse, tum alij Patres, tum Maxent. dialog. 1. & Boethus, lib. de duabus naturis Christi, testantur.

Nihilominus impudẽtis huius monachi delirium patronos reperit haud ignobiles, ac in Ephesino secũdo conciliabulo, quod à violentia, pro rationibus adhibita, ληϛρικὸν seu prædatoriũ dixere, Chrysaphij eunuchi, & Dioscori Alexandrini Episcopi opera est approbatum: Verùm post in pia, legitima & celeberrima Chalcedonensi Synodo iure damnatũ: quod tamen instar hydræ subinde repullulauit. Opposuerũt enim se Chalcedonensi decreto & symbolo Orthodoxo quidam mente corrupti, vt Timotheus Ælurus, à quo Timotheani, Monophysitæ, de quibus Niceph. l. 15. c. 17. & Euagr. l. 2. & 8. Seuerus Antiochenus, quẽ Niceph. impiũ & ἀκέφαλον vocat, caput tamẽ effectum acephalorũ & Theopaschitarũ: Iacobus Syrus, Zanzalus cognominatus, à quo Iacobitæ, naturarũ proprietates vniuersi confundentes: post Monotheletæ, Aphthartodocitæ: & alia monstra prodierunt: *Euagr. l. 2. ca. 3. l. 1. c. 4. Nicep. l. 18. c. 52.* Quę tametsi validè profligarẽt validissimi doctores, obstare tamẽ non potuerũt, quo minus à perditis ac maleferiatis, Nestoriana pariter Eutychianáq; hæreses latissimè propagarentur, & impio Mahumeti, Nestoriani cuiusdã monachi Sergij opera vso, ad eas in Alcoranum blasphemum exonerandas & inferciendas porta amplissima adaperiretur: Cuius furores immaniter in Oriente grassati, florentissimas Asiæ, Ægypti, Africæ, nec nullas Europæas Ecclesias pessundederunt. Adeò variis spiculis salutaris de Christo doctrina iã olim impetita, tot impiis altercationibus & certaminibus exagitata est. At nihilominus Ecclesia per Dei gratiam, victis hæreticis gladio verbi, sincerã de veritate carnis Iesu Christi fidem incolumem vnanimi consensu conseruauit & propugnauit.

¶ Ac poterant sanè veterum Patrum & Conciliorum decisiones Orthodoxæ, sanctiones piæ, & volumina solidissima curiosis etiam ingeniis satisfacere, & scrupulos eximere. *Recentes hæretici.* Verum enimuerò si res ætate nostra gestas intueamur, à quibusdam turbulentis & ambitiosis, pristinorum hæreticorum Camarinam iterum motam, nec pauca in controuersiam reuocata, nec multis abhinc annis grauissimè disceptata comperiemus, quæ pridem rectissimè definita fuerunt. Quid enim? nónne Satan eandem tragœdiam in Ecclesia suscepit agendam, mutatis tantum personis? Nónne Cerinthos, Ebiones, Arios, Marciones, Nestorios, Eutyches in theatrum reduxit, qui cœptam Ecclesię instaurationem remorarentur, vel potiùs ipsum ædificium subruerent?

Primùm etenim haud pauci reperti sunt hoc seculo, qui Christum æterna & vera Deitate spoliarent, & θεάνθρωπον in θεῖον ἄνθρωπον commutare studerẽt: quorũ facilè princeps extitit impurus ille Seruetus, in quo Samosatenus & Arius renati sunt, vt qui τοῦ λόγου hypostasin negare, ac in nescio quam ideam creatitiam cõuertere, teterrimásque blasphemias ab inferis reuocare nõ erubuit. *Seruetus.* Ex cuius ludo haud pauci discipuli educti, à Satana edocti, Blãdrata, Franciscus Dauidis, Gribaldus, Sozinus, Valentin. Gentilis, verè gentilis, Tritheita, tres personas in totidẽ οὐσίας diuidens, alij cõplurimi Ebionæi χριϛομάχοι, funestissimũ in Sarmatia & Dacia incendiũ excitarunt, quo florẽtes Ecclesiæ etiamnum conflagrant. Neque verò minori conatu in id hoc seculo incubuit infensissimus ille hostis, vt alteram quoque Christi naturam humanam videlicet impugnaret. Exciuit itaq. ex Orco nouos Marcionitas, Manichæos, ac δυϛυχεῖς ἐυτυχεῖς. Anabaptistas dico, quorũ capita Melchior Hofman, & Sim. Menno, in Belgio vterque, contenderent impudentissimè vnam tantùm in Christo naturã, & Verbum in carnem patibilem & mortalem mutatum esse: nec terrenum & humanũ, ex substãtia Mariæ ἀειπαρθένου, vel semine Abrahæ, sed cœleste & spirituale corpus ipsi fuisse. *Anabaptistæ.* Quid autem hoc aliud est, quàm cum teterrimis Valentinianis, Marcionitis, Apollinaristis, negare Christum in carne venisse, carnem non reuera, sed δοκήσει vel imaginariè induisse? quæ vox est ipsissimi Antichristi, teste Apost. 1. Iohan. 4. v. 3. Hæc autem Zizania emissarij Catabaptistici longè latéque in agrum Domini disseminant, auidéque multi excipiunt. Nec dissimili errore tenentur Schuuenkfeldiani, qui nec discrimen naturarum, quas exæquant, nec proprietates vllas corporis post resurrectionem, quod deificant, agnoscunt. Eutychianismum palam inducentes.

Horum deliria, summo iure ab orthodoxis explosa iampridem, vtinam non reciperet Maiestaticum illud Vbiquitatis siue Omnipræsentiæ carnis Christi dogma, quod à Ioh. Brentio triginta abhinc annis foras extrusum, vulgo nunc defenditur. Quod ne sine causa optare videamur: fiat sanè causæ huius cum veterum hęreticorum placitis, æqua collatio.

Sic igitur Vbiquitatis Patroni primùm tradiderunt: Filium Dei in humanam naturam à primo momento hypostaticę vnionis, omnes essentiales Deitatis proprietates realiter sic effudisse, vt assumta natura humana pariter atq. diuina, sit omnipotens, omniscia, omnibus locis simul præsens: *Dogma Vbiquitariorũ.* item (quod eodem recidit) diuinam naturam ita implere humanam, vt quoad οὐσίαν in ea sit, sicut in aliis rebus: quod ἐνέργειαν, omnia sua idiomata & æqualem potentiam & maiestatem ei reipsa contulerit, imò humanitatem exæquatam esse Deitati, proprietatibus naturã tantùm exceptã. Sed hæc cùm paulò post nimis absurdè dicta & defensa animaduerterent successores, mutata non sentẽtia sed lingua, limatius loqui cœperunt: causámque ad tertium quoddam communicationis Idiomatum genus reuocarunt, quo diuina idiomata realiter competant humanitati in abstracto, seu abstractiuè, vt loquuntur. Atqui tale cõmunicationis genus nec Scripturæ sacrę est notum, nec sentẽtia differt à priori: Imo nec multum à somnio Marcionis abest. Si enim caro vbique semper fuit ab vnionis exordio, quî verè natus, verè in terris diuersatus, verè passus & mortuus sit Christus? Gestarit ergo nõ verè humanum, sed imaginarium corpus, quippe visui, tactui, localitati, motui, dimensionibus, cæterisq. corporum propriis affectionibus minimè subiacens: nec κατ' ἀλήθειαν, sed κατὰ δόξαν καὶ φαντασίαν passum & mortuum sit: vt rectè contra sui temporis hęreticos S. Ireneus cõclusit.

Deinde quantum abest à cõmento Manichæorum, de quibus supra, corpus Christi simul in cœlo, æthere, aëre, & terris collocantibus? cum hi nostri non vllis finibus contenti, nusquã non, in lignis, lapidibus, pomis, pyris, cãtaris cereuisiariis, ac aliis putidis locis id præsens constituãt, eóque

τερατώδεσι παραδόξοις illos haud paucis parasangis antecedant: Cuius rei vtinam ipsorū libri plenam fidem non facerent.

Quantam verò Samosatenianis, Ebionæis, Neatianis ansam gratulandi præbeant, quantam fenestram patefaciant, dudum indicarunt, adhuc deplorant, & porrò dolebunt, quotquot Zelo gloriæ diuinæ afficiuntur. Non erubuerunt illi scribere: Duplicem esse Deitatem Christi, vnam æternam, essentialem, communicantem: alteram in tempore, ex gratia communicatam, & duas esse naturas omnipotentes. Non desinunt vociferari, negata reali sua communicatione Idiomatum, negari Christi Deitatem. Itáne verò Christus ob hanc in tempore factam omnipotentię & vbiquitatis participationem Deus est? Ergo non φύσει sed χάριτι, non verus Deus, sed factitius & secundarius, imò diuinus modò fuerit. Nom iam illud amplificare vel exaggerare libet, quod (intolerabile sanè facinus) dicta S. literarum, æternam Christi Deitatem perspicuè confirmantia, trahunt isti, imò detorquent ad communicatam humanitati maiestatem: quo pacto nos quantùm in se est, spoliant armis, quibus aduersus Ariomanitas Orthodoxi semper pugnarunt, & hodie Antitrinitarij confodiuntur & iugulantur. Nec iniuria Nestorianam hæresin Vbiquitariis impingi, rem accuratius pēsitanti manifestum erit. Nam vt Nestorius, sic istorum antesignani dicere soliti sunt: Filium Dei assumsisse, & sua maiestate implere Filium Mariæ: quasi persona personam assumserit, & alius sit Dei, alius Mariæ Filius: Item, omnem diuinam maiestatem effusam esse à Filio Dei in Filium hominis: quasi alius sit Filius Dei, alius sit filius hominis: Item, hypostasin λόγου communicatam esse humanitati: quam modo in vnione, modo extra vnionem considerant: perinde ac si duæ sint personæ, aut caro vnquam extra vnionem substiterit: qua ratione naturas diuellere, & vnionē soluere videntur. Definiunt itidem hypostaticam vnionem inhabitatione seu communicatione & transfusione gloriæ & proprietatum diuinarū, perinde vt Nestorius, dicto Pauli Col. 2. In ipso inhabitat, &c. abutentes: Similiter asserunt, Filium Dei per humanam naturam, tanquam instrumentum, omnia operari. Denique, non minus in Petro & quouis Sancto habitare λόγον, quàm in Christo, nisi quòd is humanitati suæ omnia Petro & sanctis non omnia communicet, &c. Quæ propemodum totidem verbis Ioh. Brent. in Recognit. & aliis libris, ac Iacobus Andreæ passim, perscripserunt, Nestorianismum adeo redolētia, vt vix ipse Nestorius ita crassè locutus videatur. Iam & Eutychen nobis rediuiuum sistunt, dum naturas proprietatibus exæquant, eóque confundunt, humanam humanis idiomatis exuunt, diuinis induunt, corpus deificant, omnipotens, inuisibiliter & illocaliter in cœlo pariter & terra repletiuè præsens, & à nostris ἑτεροούσιον esse dictitant: quod eadem definitione, qua nostra corpora minimè contineatur, aut comprehendi possit: Christum denique non carne duntaxat, sed Deitate quoque passum esse non obscurè perhibent. Sic vtriusque Nestorij puta & Eutychis monstra, in vnum portentum conflant: cum quibus itidem conueniunt in eo, quod inter abstractum & concretum, naturam & hypostasin minimè distinguere, communicationem idiomatum in realem confusionem conuertere, τρόπον ἀντιδόσεως vix ægrè admittere, veterum Patrum autoritatem eleuare, imò magno supercilio despicere, heri & nudiustertius soliti fuere: vix quoque manus abstinuere, quin calamum in eos constringerent.

Sed & in Monophysitarum quoque & Monotheletarum hæresin præcipites ruunt, dum vnam vtrique naturæ potentiam & actionem, sicut & idiomata: eóque vnam naturam, intellectum, ac voluntatem assignant. Nam quorum vna potentia & actio est, eorum & vna natura: Quorum diuersa natura, eorum & diuersa operatio: vt rectè in Concilio VI. Oecumenico, sub Constantino Pogonate Byzantij celebrato definitum, & à Damasceno lib. 3. cap. 15. luculenter est confirmatum.

Neque adeò longo sequuntur interuallo sobolem Eutychianam, Acephalos, Theopaschitas, Seueritas & Iacobitas, eodem planè modo, vt iste, non quidem naturas videri volentes miscere, naturarum tamen propria commiscentes, Vbiquitarium corpus & diuinitatem passibilem Christo affingentes: vt est in Act. VI. Synodi Oecumenicæ, & Nicephor. lib. 18.

Ad extremum, Schvvenckfeldiano delirio valde affinis est Vbiquitariorum opinio de realiter facta communicatione maiestatis & idiomatum Dei in natura humana, quæ participatio sit amplificata & perfecta sessione ad dextram Dei: quod figmentum infert exæquationem & confusionem naturarum, & imperfectionem vnionis hypostaticæ in principio incarnationis. Id verò absurdum & impium est vel cogitare.

Ecquis igitur Christiana pietate & zelo præditus non videat, Vbiquitatem seu omnipræsentiam istorum demagogorum, quibuscunque tandem coloribus eam pingant, multorum portentorum esse feracem? cui propterea longum vale meritò dicemus, & nuncium remittamus: ac veram & Orthodoxam doctrinam retineamus & asseramus, quam Christus & Apostoli tradiderunt, Martyres suo sanguine roborarunt, omnes orthodoxæ Ecclesiæ tot seculis approbarunt, & fideles hucusque sedulò custodiunt.

Posteaquam igitur venerandus Pater & socer noster D. Hieronymus Zanchius, olim S. Theologiæ Doctor & Professor in Academiis, Argentinensi, Heidelbergensi & Neustadiana p. m. præclarissimo isto Opere de tribus Elohim, veram & æternam Filij Dei D. N. Iesu Christi Deitatem contra nostri seculi Samosatenianos, Ebionitas, Arianos, Tritheitas & Antitrinitarios, vt fusè sic solidè, vindicasset: & Satanam molimine magno humanam quoque naturam attentare videret, imò labefactare, Vbiquitariis præcipuè figmentis incredibili applausu ab imis iuxta & summis approbatis & receptis, quorum fœditatem cumprimis D. Martinus Kemnitius pigmentis & fuco illito, tegere, veterum quoque Patrum testimoniis in arenam protractis, imò detortis, palliare, ac sic labanti causæ succurrere studuit: Contra huius & aliorum sophisticen sibi veritatem de mysterio incarnationis, & inconfusis naturarum proprietatibus asserendam, & aduersariorum strophas, effugia & errores retegendos ac argumenta contraria tum è S. Literis, tum è S. Patribus dissoluenda non immeritò existimauit, idque non infeliciter, nec sine commodo Ecclesiæ, vti speramus, hoc

volumi-

volumine,quod modò in lucem proferimus,præstitit atque perfecit.

Cogitantibus verò nobis,cui opus istud inscriberemus,T.D.inprimis,Nobilissime & Præstantissime Domine occurrit,cui in sempiternam Zanchiani nominis memoriam,& nostrę erga T.D.obseruantię testificationem id consecrare cõstituimus.Cùm enim huiusmodi inscriptiones eò potissimum spectent,vt qui prodeunt libri,eorum quibus dicantur autoritate muniantur,& omnibus lectoribus commendentur: cui rectius & commodius librum præsentem dedicarimus, quàm Tibi, cui maximè cordi est veræ doctrinæ & Ecclesiarum incolumitas,quique cum de tota Christiana religione,tum de his Vbiquitariorum controuersiis præclarè vales iudicare?Et voles igitur pro amore tuo in Christum ac veritatem,& poteris pro excellenti tua in omnidisciplinarum genere scientia,& qua meritò polles dignitate,huic volumini gratiam conciliare,& splendorem haud exiguum adferre.Silentio præterimus insignes tuas virtutes quas cum antehac, diuersis in Rempub. officiis, & legationibus ad Sereniss.Reges & Principes,tum quotidie in Curia Electorali demonstras:partim quòd modestia tua prædicationem earum prohibet,partim quod illæ sic splendent, illustri positæ loco,vt orationis nostræ qualecunque lumen minimè desiderent.Hoc vnum addimus,non fieri nobis dubium,quin pro summa tua humanitate, & in D.Hieron.Zanchium propensione, gratam sis habiturus nostram dedicationem,& eius,quem viuum amasti,coluisti & magnificisti, volumen hoc,sereno vultu suscepturus,tanquam ipsius autoris ἄγαλμα,nostrique vicissim in te studii monimentum:denique nos & D.Zanchii nomen, scripta, posteros, & propinquos tuo patrocinio complexurus,quod vt facias,etiam atque etiam rogamus.

Deum O.M.precamur,vt N. T. D. cum suis,diu incolumem ad suam gloriam,Ecclesiæ & Reip. commodum seruet,ac omni benedictionum genere locupletet.Calend.Septem.Anno Christi 1593.

Nobiliss.T.Exc.& D.
addictissimi
D.Zanchii filij & generi
Titus Cornelius
Ludouicus ZANCHII,
Hieronymus Robertus
Henricus Cenchardus Mechliniensis
Georgius Gabelus Heidelbergensis
Ioh.Rudolp.Bonillus,Med.D.

HIERONYMI ZANCHII DE INCARNATIONE FILII DEI

LIB. I.

In quo explicantur verba Apostoli Phil. 2. quæ habentur vers. 5. 6. 7. & 8. Doctrina item de æterna eius Deitate, déque vera & perfecta humana natura ab eo in tempore assumta confirmatur, & contrariæ hæreses refutantur.

CAPVT PRIMVM.

Ex Phil. cap. 2.

Vers. 5. Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

7. Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.

8. Ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.

8. Καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος.

SCOPVS Apostoli in toto hoc contextu fuit, Philippenses, & nos simul omnes ad veram animi humilitatem extimulare: idque exemplo omniũ præstantissimo & efficacissimo, exemplo nimirum CHRISTI. Exemplum autem hoc, tale est: Christus antequã fieret homo, cùm esset verus Deus, idque natura, per omnia æqualis Patri, id quod ipse non ignorabat: nõ tamen grauatus est, propter salutem nostrã, eò vsque sese sponte demittere, vt primum, forma serui sumta, factus sit verus, nobisq; per omnia, excepto peccato, similis homo: & deinde homo factus, sese humiliauit, Patri in omnibus, vsque ad mortem, mortem autem crucis, obediẽs factus: ac proinde toti etiam eius legi subiectus. Hinc argumentum ducit à Maiori: Si talis affectus fuit in Christo, vt nostra caussa ita se humiliarit, cur pudere debeat Christianos homines similem affectum, & animi humilitatem induere? Verùm quò magis ad hanc voluntariã animi humilitatem nos extimulet: in eodem Christi exemplo persistens, addit argumentum à gloria & honore, quo Deus afficere solet eos, qui ex vera obediẽtia, & reuerentia erga Deum sese humiliant, iuxta illud etiam Christi dictũ, Qui se humiliat, exaltabitur. Explicat enim gloriam Apostolus, quæ Christum post summam ipsius humiliationem consecuta est. Hæc est summa huius contextus.

Cæterùm antequam ad horum versuum explicationem veniamus, notandum est, contextum hũc bifariam explicari solitum fuisse. Quidam de Christo iam in carne manifestato interpretantur, hoc sensu, Christus iã homo factus, quanquam verus esset Deus, scirétque non per raptũ seu per rapinam, sed per naturã, æqualem se esse Deo Patri, ac proinde cùm potuisset sese in sua Maiestate cõtinere, noluit tamẽ, sed semetipsum sua illa maiestate quasi euacuauit & spoliauit, dũ factus est obediens Patri vsque ad mortẽ, &c. Et sic Ambr. interpretatus est in Commentariis in hanc Epistolam: Et illustris Doctor Lutherus in Dominica Palm. hanc secutus est interpretationem, quãquam aliter μορφὴν τοῦ θεοῦ accepit, quàm Ambros.

Iuxta hanc interpretationem, illa tantùm Christi humilitas proponitur, quam, factus iam homo, declarauit, qua scil. se vsque ad mortem ipsam crucis se demisit. Sed alii plerique omnes & Græci & Latini interpretes, locum hunc interpretantur de Christo, & antequã fieret homo, & postquam factus est homo: ac volunt hisce totũ Christi mysteriũ paucissimis describi ab Apostolo: *primum* quid esset ante assumtam carnem, verus nimirum & æternus Deus, æqualis Patri: *secundò*, quid porrò sit in carne: verus videlicet Deus, & verus homo: & quid etiam egerit pro nobis, sese humiliauit, factus obediens vsque ad mortem: & *tertiò*, quid post eius mortem atque humiliationem cõsecutum sit: excitatus à mortuis ascendit in Cœlum, sedet ad dextram Patris, &c. *Tota Synodus Ephesina in epist. ad Nestorium.*

Ita duplex proponitur Christi humilitas. *Prima*, cùm existens in forma Dei, id est, Deus, sumsit formam serui, id est, factus est homo. *Altera*, cùm homo factus, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Atque hãc interpretationem, ipse quoque Ambrosius secutus esse videtur in Epistolis, lib. 7. Epist. 17. ad Irenæum, vbi præter alia sic ait: *Ergo cum esset in plenitudine Deitatis, exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ.* Hæc ille, explicans quid sit, esse in forma Dei, & accipere formam serui.

Interpretationem hanc ipse etiam Doctor Brentius maluit sequi, quãm illam priorem, quam Ill. D. est amplexus: & nomen formæ Dei, pro natura essentiáque diuina accepit: nomen autem formæ serui, pro natura humana. Nos igitur etiam hanc alteram sequentes, contextum hunc in tres particulas secamus.

In *prima* continetur propositio adhortationis, & simul explicatio, quid fuerit Christus ante assumtam carnem. Propositio est, τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν &c. Explicatio Deitatis Christi, ibi: ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.

In *secunda*, totum mysterium οἰκονομίας, vt Græci vocant, initio facto ab incarnatione, vsque ad mortem, continetur, cùm ait, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε.

In *tertia*, explicatur status glorificationis Christi, resurrectio, Ascensio in cœlum, sessio ad dextram, [illegible]que & imperium datum Christo in omnes creaturas: Et hoc cũ ait, διὸ καὶ ὁ θεὸς, &c. Ac simul etiam docetur, quid nostri sit officij erga hunc exaltatum Christum, vt scilicet eum genibus flexis colamus, adoremus, prædicemus.

Hæc de summa & partitione huius contextus. Nunc singulas particulas percurramus. Eò verò diligentiùs hic contextus nobis examinandus est, quò à pluribus peruersè corruptus fuit.

Vers. 5. Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ scilicet ἐφρονήθη. Ad verbum:

Hoc enim sentiatur in vobis, quod & in Christo Iesu sensum fuit.

LIQVET ex v. 2 huius ca. verbum φρονεῖν, esse generale ad actiones tã voluntatis, quàm intellectus, pertinẽs. Loquitur autem hic Apostolus de actionibus potius voluntatis, quã intellectus, tũ nostris, tũ Iesu Christi, cũ de humilitate agat & charitate. Ergo optimè vertũt, qui vertũt, Is sit affectus in vobis, qui & in Christo Iesu fuit. Sic suprà, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, vt pariter sitis affecti. Syriac. Et hoc sentite in vobis ipsis, quod & Iesus Christus sc. sensit in seipso: i. habere in vobis hũc affectũ, charitatis scil. & humilitatis, quẽ & Christus habuit in seipso. Sic etiã Scholia de hoc affectu interpretãtur: [illegible] Cõfirmat hunc sensum exemplũ ipsũ Christi, de quo sic Apostolus: Semetipsũ exinaniuit, formã serui assumens: Item

humi-

humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem.

Ergo non tam de sententia iudiciove intellectus, quàm de affectu voluntatis & cordis loquitur Apostolus, cum ait, τῦτο φρονεῖτε.

Illud τὸ alij vertunt, itaque: alij, enim. Videtur enim ἀνάπαυσις eius, quod dixerat tum de fratrum dilectione, tum de humilitate. Quid dixerat? Dixerat, Implete gaudium meum, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, id est, vt pariter sitis affecti. Quib. affectibus? Charitatis scilicet & vnanimitatis & humilitatis, vt ipse explicauit. Ratio, cur debeatis ita esse affecti, est: quia Christus quoque sic fuit affectus: vos autem estis mēbra Christi. Sensus igitur est: In vobis debet talis vigere & esse affectus, qualis etiam fuit in Christo, si vere estis eius membra. Qualis autem affectus fuit in Christo? Affectus summæ charitatis & humilitatis, vt postea explicat.

Atque hæc de *propositione*, nempe, Hoc sentiatur in vobis, quod & in Christo (per sensum fuit) seu, vt Syriacus actiue vertit: Hoc sentite in vobis ipsis, quod & Christus Iesus sensit in seipso: hoc est, idem affectus sit in vobis, qui & in Christo fuit, affectus nimirum, immensæ charitatis erga nos: qua factum est, vt nostræ salutis caussa, ad extremam etiam humiliationem & abiectionem sese demiserit. Hoc breuiter ita explicatur: cùm enim esset æternus Dei Filius, verúsque & natura Deus, per omnia Patri æqualis: primùm quasi deposita sua Maiestate & gloria, sumta verò forma serui, factus est homo, nobis per omnia, excepto peccato, similis. Deinde homo factus, humiliauit semetipsum, factus in omnibus obediens Patri, & sub lege vsque ad ipsam legis maledictionem, hoc est, vsque ad mortem crucis: iuxta dictum, Maledictus qui pendet in ligno. Quanta hæc humiliatio, & ex quanta charitate? Quis igitur est, quem non pudeat, sese præ aliis efferre ex φιλαυτίᾳ & ex aliorum contemtu?

Dubitabit quispiam, Quomodo fuerit in Christo affectus, antequam esset homo.

Respon. primùm. Iste diuinæ naturæ in Filio affectus, nil aliud fuit, quàm amor illius erga nos, & decretum ac voluntas carnem nostram sumendi, in ea patiendi ac moriendi, nostræ salutis caussa. Affectus autem hic perpetuus fuit in Filio, & ante & post incarnationē. Deinde post assumtam carnē, fuit etiā in Christo, quatenus homo erat & est, iste affectus, sed sine peccato. Fuit n. accensus in eius corde incredibilis ignis amoris erga nos, & summa fuit in ea cordis modestia, ταπεινοφροσύνη πρᾶος, &c. Creatę n. fuerant in humana Christi natura omnes virtutes, & omnia Spiritus S. dona in illum effusa sunt: qua de re postea dicemus.

Cæterùm ista φρόνησις de qua hic loquitur Apostolus, & quæ fuit in Filio Dei ab æterno, nil aliud fuit, vt dixi, quā æternum voluntatis eius decretum ex amore erga nos profectum: quo constituit carnem nostram sumere in ea suam Deitatem & maiestatem ad tempus occultare, in ea pati ac mori, donec nostram perficeret salutem.

Vers. 6. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam duxit esse æqualem Deo.*

His paucis verbis, quæcunque de Christo ante assumtam carnem dici poterant, complexus est Apostolus: & ita omnes ferme hęreses, quæ fuerunt contra Filium Dei, quà Deus est, refutantur.

I. Primum caput doctrinæ de Christo est, quod ante assumtam carnem erat verum ὑφιστάμενον, iuxta illud: Antequam Abraham fieret, Ego sum. Et Ioan. 1. In principio erat λόγος. caput hoc indicat, cum ait ὑπάρχων.

II. Sed quia etiam Angeli erant ὑφιστάμενοι: ideo adiecit, hoc ὑφιστάμενον fuisse Deum, iuxta illud Ioan. 1. Et Deus erat Verbum. Hoc tradit Apostolus, cùm ait, ἐν μορφῇ τῦ θεῦ. Omnes enim Patres μορφὴν τῦ θεῦ, accipiunt pro οὐσίᾳ & essentia Dei: sicut μορφὴν τῦ δύλυ, pro humana natura, in qua nobis seruiuit.

III. Sed quia etiam Pater ὑφιστάμενος est & Deus, essentiam verò ipsam Pater habet à se, Filius autem à Patre: ideo differentiæ causa docet Apostolus, Christum talem esse personam & Deum, qui essentiam habeat à Patre, & sit Deus de Deo, lumen de lumine. Hoc docet cum dicit, eum esse ὑπάρχοντα ἐν τῇ μορφῇ, μορφὴ enim forma est & imago & εἶδος modò substantialis, modò accidentalis alicuius rei. Ideo Apostolus Hebr. 1. Christum vocat splendorem gloriæ & χαρακτῆρα ὑποστάσεως τῦ θεῦ. Hæc est μορφὴ, essentia scilicet Dei, suis coloribus depicta. In Filio enim imago Patris expressa est. Et qualis nam imago? Non certè accidentalis: igitur essentialis, hoc est, ipsa Patris οὐσία.

IV. Quia multi iactant, se esse Deos, & appellati fuerunt Dij, sed naturâ non fuêre Dij, verùm aut per gratiam, vt Reges & Principes, aut per iniuriam, vt primus Angelus, quem Luciferum vocant, nominati fuerunt Dij: ideo huius differentiæ caussa adiecit: οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ: quasi dicat: Quòd esset in illa μορφῇ τῦ θεῦ, optime nouit, se non falso, aut per raptum, sed natura esse Deum, Patri æqualem.

V. Cæterum, quia posset quis dicere, eum essentia Deum esse, sed tamen minorem Patre: ideo addit & docet, Christum non solùm esse natura Deum, sed etiam per omnia æqualem Deo Patri, ὁμοούσιον, συναΐδιον, συνυπάρχοντα, συνάναρχον rerum omnium: & hoc, cum ait, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἴσα pro ἴσως, vel, τὸ εἶναι ἴσον θεῷ: quasi dicat, quòd esset per omnia æqualis & par Deo Patri.

VI. Contra Sabellium docet, Christi personam semper fuisse à Patre distinctam: Et hoc, dicens, eum esse per omnia æqualem Patri: Non est igitur vna & eadem persona, quæ vocatur Pater & Filius, sed diuersæ. Alius enim est qui similis est per omnia alteri, & alius ille, cui similis est & par.

Hæc est summa doctrinæ quam hic Apostolus tradit de Christo ante assumtam carnem. 1. quòd fuerit verum ὑφιστάμενον. 2. quòd verus Deus. 3. quòd ex Patre genitus, verāque Patris imago. 4. quòd Deus natura, eóque verus Deus. 5. quòd non minor Patre, sed Patri per omnia æqualis. 6. quòd denique persona à Patre distincta.

Omnia hæc confirmari possunt infinitis testimoniis Scripturarum, sed non est necesse: cùm abundè à nobis id factum sit in libris de tribus Elohim. Itaque his paucis verbis refutantur omnes hæreses, quæ contra personam filij Dei æternam, autore Diabolo, fuerunt variis seculis excitatæ.

1. Cerinthi & Ebionis qui dixerunt, Christum ante assumtam carnem realiter non extitisse, sed totam suam substantiam accepisse à virgine, eóque purum hominem fuisse. Apostolus apertè docet, eum extitisse antequam assumeret carnem: quia ὑπάρχων in forma Dei, formam serui accepit.

2. Serueti item, qui dixit, λόγον non fuisse rem verè subsistentem, sed decretum tantummodò in mente Dei de hoc homine creando, & sua Deitate implendo. Sed si non fuit verum ὑφιστάμενον, quomodo existens in forma Dei, assumsit formam serui? Non dicit Apostolus creatum esse in forma serui, sed qui existebat in forma Dei, eum suscepisse formam serui. Hinc illud ad Hebr. 2. Semen Abrahæ assumsit.

3. Arij quoque, Christum ante assumtam carnem fuisse quidem ὑφιστάμενον, sed non verum Deum: Contrà Apostolus docet fuisse Deum, quia in forma Dei: sicut & verus fuit homo, quia in forma serui.

4. Hæresis etiam Photini, Serueti & aliorum Christum Deum quidem & Dei Filium appellari & esse, verùm non per naturam, sed tantùm per gratiam, & propter dona excellentia diuinæ naturæ in eum effusa, & propter officium Mediatoris illi iniunctum: sed Apostolus docet, ante assumtam formam serui, eum fuisse in forma Dei.

5. Carpocratis item hæresis refellitur, qui dixit in Christo, præter naturam humanam, esse quidem etiam aliam naturam cœlestem & diuinam, sed non eiusdem essentiæ & substantiæ, cuius est Pater: à qua hæresi postea Arius suam concepit. At Apostolus ait, Christum fuisse in forma Dei, scilicet Patris: quali formâ? num accidentali? At in Deo nihil est accidentale. Deinde nomine μορφῆς, verā Patris imaginē expressit, in qua, quicquid est Patris essētiale, οὐσία & ἰδιώματα proprietas, continetur, ita vt, qui videt Filium, videat & Patrem, vtpote Deum de Deo, lumen de lumine.

Item ait, Filij omnia fuisse τὰ ἴσα: quicquid scilicet fuit in Christo ante assumtam carnem: Eiusdem ergo essentiæ cum Patre, eiusdem omnipotentiæ, sapientiæ, &c. Item, quòd diceret, Christum ante assumtam carnem fuisse per omnia Patri æqualem: hoc non fit rapina, neq; hac ratione quicquam detrahatur de gloria & Deitate Patris.

Hæc omnia apertè docent contra hæreticos illos, Filium verū esse & natura Deum, Patri per omnia æqualē.

6. Hæresis etiam Sabellij & Praxeæ, qui vnam tantùm esse personam docuerunt, quæ tribus nominetur nominibus, manifestè refellitur. Nam Paulus personam Christi distinguit à Patre, cùm ait, illum fuisse in forma Dei. Cuius Dei? Patris. Filium item fuisse æqualem per omnia Deo. Cui Deo? Patri. Alius igitur Filius, qui æqualis est: alius Pater, cui æqualis est.

7. Nec non & Tritheitarum ac Gentilis delirium profligatur: qui tres personas, tres diuisas habere essentias, eoque tres Deos esse contenderunt.

At Paulus ait, Christum fuisse in forma (scilicet eadem) Dei. Essentiam enim seu forma Dei impartibilis est. Qui igitur eam habet: eandem & totam habeat oportet.

Hæ ſunt præcipuæ hæreſes, contra perſonam Filij Dei, quatenus Deus eſt, quæ omnes, vt vidimus, hoc breui verſiculo refutantur.

Hanc verò doctrinam hoc loco tollunt qui contextum hunc de Christo dumtaxat in carne manifeſtato interpretantur, præſertim qui nomen μορφῆς, aliter accipiunt, quàm patres, pro ipſa nimirum eſſentia diuina, formáque eſſentiali Dei, ſuis proprietatibus, gloria & maieſtate veſtita.

Hæc de capitibus ſalutaris doctrinæ, quam hic tradit Apoſtolus: de perſona videlicet Chriſti ante aſſumtam carnem, dicta ſunto.

CAPVT SECVNDVM.

NVnc verba examinemus v. 6. ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. Ad verbum ſic: *Qui in forma Dei exiſtens* (ſubſiſtens) *non rapinam duxit, eſſe æqualia* (nempe τὰ ἑαυτοῦ) *Deo*: pro, ſeipſum per omnia parem Deo, vt nonnulli interpretantur. Eſſe enim ἔλλειψιν manifeſtum eſt, quia deeſt, τὰ ἑαυτοῦ & illud, τὸ εἶναι ἴσα poni: & ideo ſic legendum eſſe, ac vertendum: Non duxit rapinam eſſe, τὸ εἶναι τὰ ἑαυτοῦ ἴσα θεῷ, quòd quæ ſua ſunt, eſſent æqualia Deo. Græciſmus autem eſt, τὰ ἑαυτοῦ, pro, ipſe: hoc eſt, non duxit rapinam eſſe, quod ipſe eſſet per omnia æqualis & par Deo: & ſic reſoluit Camerarius, Græcorum interpretationem ſecutus. Alij tamen ἴσα, aduerbialiter accipiunt, pro ἴσως, æqualiter.

Μορφὴ duplicem habet ſignificationem. 1. idem ſignificat, quod οὐσία & φύσις: quod liquet ex antitheſi μορφὴ τοῦ δούλου. Quid verò eſt, ſumſit formam ſerui? factus eſt homo, ſumſit ſemen Abrahæ, ſubſtantiam & naturam humanam, vt liquet ex toto illo contextu. Si ergo forma ſerui, eſt natura humana, forma Dei, eſt natura Diuina. Deinde idem liquet ex explicatione quæ ſequitur. Explicans enim, quid ſit μορφὴ θεοῦ, in qua Apoſtolus ait Chriſtum ſubſtitiſſe: dicit fuiſſe perfectam cum Deo Patre æqualitatem: Et hoc, cum ait, Non duxit rapinam eſſe, quod eſſet per omnia æqualis Deo, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. Et ſic Iudæi interpretati ſunt de Chriſto, cùm Deum diceret Patrem ſuum eſſe: illum feciſſe ſe parem Deo ἴσον τῷ θεῷ. Ioan. 5. Quid autẽ hoc aliud eſt, quàm eſſe verum & natura Deum? Et ſic iidem Iudæi intellexerunt Ioan. 10. cùm Chriſtus dixiſſet, ſe & patrem vnum eſſe: voluerunt eum lapidare quòd homo cùm eſſet, faceret ſeipſum Deum, id eſt, pari potentia cum Deo. Hoc eſt εἶναι ἴσα τῷ θεῷ. Ergo ſi τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, idem eſt, atque eſſe natura Deum: certè ὑπάρχειν ἐν μορφῇ θεοῦ, nil aliud fuerit, quàm ſubſiſtere in eſſentia, & natura Dei, id eſt, eſſe Deum. Adde & verbum ὑπάρχειν. Nil ſubſiſtit in accidentibus, ſed in ſubſtantia, in eſſentia & natura.

Accedit conſenſus omnium Patrum, quorum teſtimonia recitare, longum foret & moleſtum. Vnum illud Leonis primi, in epiſt. ad Flauianum à tota Synodo Chalcedonenſi approbata, ſatis eſſe debet: Vtraque forma (i. vtraque natura in Chriſto) agit quod ſuum eſt, &c. Legatur Auguſtinus de Trinitate, lib. 1. cap. 7. hunc explicans locum. Et ſic Scholia in hunc contextum: αὐτὸς ἡ μορφὴ δούλου, φύσις δούλου, οὐκ ἐνέργεια ἐστὶ. οὕτω καὶ μορφὴ θεοῦ φύσις θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια ἐστὶ: contra Samoſatenum, qui dicebat, Chriſtum purum eſſe hominem, ſed operantem ex virtute Dei: & hanc vim operandi, volebat eſſe ipſam μορφὴν. Hinc generalem regulam colligit Damaſcenus, in Iſagoge, cap. 1. οὐσία καὶ φύσις, καὶ μορφὴ κατὰ τὴν ἁγίων πατέρων, ταυτόν ἐστι, id eſt, idem ſignificant. Item Ambroſ. in hunc locum: Forma Dei, nil differt à Deo. Hæc de prima ſignificatione vocis μορφῆς, præſertim in hoc loco Apoſtoli.

Deinde ſignificat propriè formam, ſimilitudinem, imaginem alicuius rei expreſſam: vt forma ſigilli expreſſa in cera, eſt μορφὴ, *Badmutha* ipſius ſigilli. Et ſic habet Syrus: Qui cùm in ſimilitudine Dei eſſet, nequaquam (per) rapinam æſtimaſſet illud ipſum, quod eſſet æqualitas Dei, id eſt illud ipſum, quod Chriſtus erat in ſimilitudine Dei, nequaquam Chriſtus iudicauit pro rapina eam æqualitatem, id eſt, raptam & falsò vſurpatam æqualitatem. Quaſi dicat, Certò nouit Chriſtus illam ſimilitudinem Dei, eſſe veram æqualitatem cum Deo.

Examinemus Syriacum contextum. Primùm μορφὴν vocat ſimilitudinem, hoc eſt, expreſſam Patris imaginem, vt Col. 1. vocatur, & Hebr. 1. Splendor gloriæ, & χαρακτὴρ ὑποστάσεως αὐτοῦ. Significatur enim iis vocibus, quicquid perfectionis in Patre erat & eſt: totum illud fuiſſe expreſſum in Filio, ita vt qui videt Filium, videat Patrem. Hæc eſt ſimilitudo & imago, & μορφὴ, in qua fuit Chriſtus ante aſſumtam carnem.

Secundo loco Syriacus hanc μορφὴν & ſimilitudinem Dei, ait veram fuiſſe, & eſſe æqualitatem cum Deo: nec quicquam rapi Patri, teſtimonio & iudicio Chriſti, ſi hanc μορφὴν τοῦ θεοῦ, in qua fuit & eſt Filius, dicamus eſſe æqualitatem cum Deo Patre. Et meritò concluditur, ſi Chriſtus fuit & eſt atque ſubſiſtit in μορφῇ ac ſimilitudine Dei: eum per omnia æqualem eſſe Patri: & illam μορφὴν, eſſe æqualitatem. Ratio eſt, quia hæc μορφὴ, aut eſt accidentalis, aut ſubſtantialis. Accidentalis non eſt: quia in Deum non cadunt accidentia. Subſtantialis igitur eſt. Quare μορφὴ τοῦ θεοῦ, propriè quidem ſignificat illam Dei gloriam ac maieſtatem & ſplendorem atque imaginem, qua Pater reſplendet in Filio. Sed qualem ſplendorem, qualémve imaginem & ſimilitudinem? Subſtantialem & eſſentialem, qua non ſolùm ſimilis eſt Patri Filius, ſed etiam per omnia æqualis, coæternus, conſubſtantialis, coomnipotens.

Atque hoc voluit Paulus, cùm primò dicit, Chriſtum eſſe ἐν τῇ μορφῇ τοῦ θεοῦ. Deinde hanc interpretans, dicit eſſe veram non per rapinam & falsò, ac cum iniuria Patris vſurpatam æqualitatem. Ideo eleganter Beza, nomine μορφῆς ait intelligi. Naturam quidem & eſſentiam Dei: verùm non nudam, & nudè conſideratam, ſed ſuis quaſi qualitatibus veſtitam.

Et ratio eſt: quia Apoſtolus hic opponit Deitatis æqualitatem immenſam, in qua erat Chriſtus ante aſſumtam carnem, extremæ abiectioni & humiliationi, in qua fuit noſtri cauſſa, aſſumta iam carne: vt hinc à quanta gloria, & ad quantam ignominiam ſe ſponte demiſerit Filius Dei, propter ſalutem noſtram clariùs appareret. Quæ cauſſa eſt, cur etiam noſter frater fuerit: qui cùm eſſet Deus, factus eſt homo: cúmque eſſet in forma Dei, ſumſit formam ſerui. Illa enim priore nuda locutione, non tam expreſſiſſet gloriam à qua, & ignominiam ad quam ſe deiecit, quàm hac altera forma ſcilicet Dei, oppoſita formæ ſerui.

Imò neque dicere voluit: Qui cum eſſet in forma Domini, ſumſit formam ſerui: ſed dixit in forma Dei. Quid ita? Quia nomen Dei ſublimius eſt, quàm nomen Domini: & ideo maiorem amplitudinem & ſublimitatem gloriæ Chriſti expreſſit: ſicut contra in deſcribenda humiliatione & ignominia, non dixit, forma hominis ſumta, ſed forma ſerui. Quid verò ita? Quia vilius eſt nomen ſerui, quàm hominis.

Nunc ergo tenemus duplicem ſignificationem vocis μορφῆς: & quòd hac voce in hoc loco ſignificetur vera & naturalis eſſentia, naturáque diuina, non nuda, ſed cum omnibus ſuis eſſentialibus proprietatibus coniuncta, cum omni ſcilicet gloria & maieſtate, in qua ab æterno Filius ſubſtitit apud Patrem, per omnia ei æqualis.

His quæ dicta ſunt περὶ μορφῆς τοῦ θεοῦ, hæc etiam addo, ex Doctiſſimo Danæo, clarioris & vberioris explicationis gratia. Quanquam verum eſt, quod retulimus ex Damaſceno, οὐσίαν, φύσιν, & μορφὴν, de ſanctorum Patrum ſententia idem ſignificare: differentia tamen eſt aliqua inter has voces obſeruanda.

Οὐσία, quæ dicitur ἀπὸ τοῦ εἶναι, propriè ſignificat nudam eſſentiam, quæ exprimi ſolet per definitionem ex genere & differentia conflatam: qua (vt Ariſtoteles docet & loquitur) τὸ τί ἦν εἶναι declaratur. Verbi gratia, οὐσία hominis eſt eſſe animal ratione præditum. Hæc eſt enim propria hominis definitio, qua quid ſit declaratur.

Φύσις, id eſt, Natura, ipſi eſſentiæ addit proprietates eſſentiales & naturales: vti ſunt in homine, eſſe capacem diſciplinæ, capacem item ſcientiarum, eſſe immortalem (animo) eſſe aptum ad ridendum, ad loquendum, &c. Hæc enim diſcimus, homini eſſe naturalia, & naturales eius proprietates. Et ita ſolemus dicere, hominis naturam eſſe, vt ſit animal politicum, ridendi & loquendi facultate præditum.

Μορφὴ addit eſſentiæ & proprietatibus eſſentialibus & naturalibus: alia etiã accidentia, quæ veram rei naturã ſequuntur, & quibus quaſi lineamentis & coloribus οὐσία & φύσις conformantur atque depinguntur: vti in homine eſt, eſſe facie ad cœlũ conuerſa, vnde etiam dicitur ἄνθρωπος: vti etiam eſt, eſſe tali forma corporis & membrorum præditũ. Hæc eſt propriè μορφὴ, forma & figura hominis ſicut etiam forma ſigilli expreſſa in cera, μορφὴ eſt. Nomen eſt deductum à rebus artificialibus & corporalibus, & tranſlatum ad res naturales & incorporeas. Itaque μορφὴ complectitur in ſe & φύσιν & οὐσίαν: & nil aliud eſt, quam ipſa οὐσία omnibus ſuis proprietatibus veſtita. Ita in Deo, licet, quicquid eſt Deus & in Deo, realiter ſit ſimpliciſſima eius eſſentia: ratione tamen quadam diſtinguitur ἡ οὐσία ἀπὸ τῶν φυσικῶν, hoc eſt, à naturalibus & eſſentialibus eius proprietatibus, quæ ſunt omnipotentia, omniſcientia, bonitas &c.

Et οὐσία quidem ſignificari ſolet in Sacris literis nomine Iehouæ

Iehouæ, & nomine [illegible]: proprietates verò, nominibus iustitiæ, & omnipotentiæ, &c. Vt Exod. 34. liquet: vbi Deus primò dixit: Iehoua, Iehoua: postea subiecit, Clemens, misericors, remittens peccata, iustus, &c. Et μορφὴ, quæ quasi videtur, est immensa eius gloria, maiestas, diuinus splendor, &c. Et ita Christus, in quo tota Patris persona, tota eius [illegible], tota [illegible], tota etiam facies expressa est: vocatur & est vera μορφὴ τοῦ θεοῦ, & χαρακτὴρ ὑποστάσεως αὐτοῦ. Et ita in Christo etiam incarnato, primum sunt duæ [illegible] diuina & humana: & secundò, duæ [illegible], proprietates scilicet essentiales & naturales vtriusque [illegible]. Et sic Damascen. lib. 3. c. 9. ait, [illegible]. Nomen autem μορφῆς, vt dictum est, omnia complectitur: addita etiam gloria ac maiestate naturæ diuinæ: & figura veri corporis & naturæ humanæ.

Conclusio sit, Hac dictione Apostolus expressit perfectissimam naturam diuinam in Christo, quam mox indicat τὸ εἶναι ἴσα (id est ἴσον) [illegible] sicut mox nomine μορφῆς τοῦ δούλου, totam & perfectam naturam humanam exprimit.

Restant duæ voces explicandæ: verbum ἡγήσατο, & nomen ἁρπαγμοῦ.

Verbum ἡγήσατο, omnes ferè vertunt, *non duxit*, non iudicauit, id est, non nouit, illam suam æqualitatem esse rapinam: Et sic Scholia per verbum [illegible] expressère, [illegible], non nouit. Et est hic idem verbum, quod vers. 3. vbi dixit, Nihil per inanem gloriam, sed per humilitatem: [illegible] alium quisque se præstantiorem existimet, hoc est, agnoscat.

Nomen ἁρπαγμοῦ, omnes etiam vertunt, *rapinam* seu raptum: Raptus autem propriè seu rapina dicitur, cum quis quid ab altero per vim & iniuriam sibi rapit atque vsurpat. Hic simpliciter significat, vt Patres interpretantur, Christum suam illam æqualitatem cum Deo Patre, nequaquam sibi per iniuriam & iniquè vsurpasse: sed illam habuisse natura à Patre in æterna sua generatione: Et hoc illum optimè nouisse: ac proinde quòd se inanierit, forma serui sumta, hoc illum fecisse ex mera sua voluntate, propter nostram salutem.

Cæterum in constructione non omnes consentiunt. Quidam enim, & quidem plerique omnes sic interpretantur quòd Christus, quia reuera erat in forma Dei: ideo suam cum Deo æqualitatem non nouit esse rapinam, id est, nouit optimè, non esse rapinam, neque se illam sibi iniquè & cum iniuria Patris vsurpasse.

Syrus habet *per raptum*: quasi dicat, Christus quòd esset æqualis Patri, hoc ipsum non nouit se habere per raptum.

Scholia etiam legunt καθ' ἁρπαγμὸν: Et illud, τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, interpretantur [illegible], &c. Opponunt ergo, τὸ ἔχειν [illegible] καθ' ἁρπαγμὸν (sicut fecit Sathan & multi impij homines) τῷ ἔχειν κατὰ φύσιν. Hæc mihi placet.

Hinc intelligimus, Quicunque sibi attribuit Deitatem & æqualitatem cum Deo, præter eum, qui natura Deus est, vt est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, illum hanc sibi attribuere καθ' ἁρπαγμὸν. Quare cum Christus optimè norit, se non habere Deitatem καθ' ἁρπαγμὸν: sequitur necessariò, illum fuisse semper & esse natura Deum, & Patri per omnia æqualem, nempe quoad essentiam & naturam diuinam. Nam duobus alijs modis minor est Patre: tum quoad humanam naturam, tum quoad officium Mediatoris: imò verò etiam (de Basilij sententia quoad personam, hoc est, quatenus æternus Filius est. Nam Pater suam Deitatem non habet ab alio: Filius autem habet à Patre: Et Patris est mittere Filium: Filij autem mitti. Persona igitur Patris hoc respectu, qua Pater est, maior est Filio, qua Filius est. Exemplum in nobis Patribus & filijs nostris perspicuum est.

Atque hinc surgit alius sensus huius loci Paulini, quem postea explicabo, & qui non malè congruit cum particula aduersatiua, quæ sequitur: ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε. Sed nunc satis, significationem harum vocum & varietatem significationum indicasse & explicasse.

Nunc ad explicationem huius versus venio. Ac *primùm* mihi refutanda est illorum interpretatio, qui hunc locum de Christo non ante assumptam carnem, sed tantùm de eo iam in carne manifestato, intelligendum esse contendunt. Nec sine causa refutanda est hæc sententia; quoniam cum hic locus sit insignis pro æterna & naturali Christi Deitate: non debemus, vt is nobis eripiatur, permittere.

Secundo loco referam Patrum, aliorúmque doctissimorum virorum interpretationem, qui hunc locum explicant de Christo etiam ante assumtam carnem.

Tertiò dicam, quæ mihi ex multis magis probetur sententia & explicatio.

Erasmus contendit, voce μορφῆς τοῦ θεοῦ, hic non posse, nisi speciem illam & figuram Deitatis intelligi, quam Christus in carne existens, miraculis edendis, quæ præ se ferebat, & quæ in ipsius corpore & actionibus omnibus relucebat. de qua & Ioan. 1. *Et vidimus gloriam eius*, ex eius miraculis nimirum, & conuersatione cum ipso: & de qua Ioan. 2. *Et manifestauit gloriam suam*: & quam in Transfiguratione illis tribus dem[illegible] facies eius plenduit, vt Sol. Illa enim fuit ceu figura & species paternæ gloriæ, in carne Christi refulgentis. Ratio Erasmi est: quia (inquit) μορφὴ nil aliud significat, quàm speciem & figuram.

Ill. quoque D. eandem secutus sententiam: Forma Dei est (inquit) cùm quis se gerit vt Deus Deum se exhibet, diuinitatem præ se ferens: id nemo apud se solum faciet &c. Concludit ad summam: hanc fuisse formam Dei in Christo, cùm & verbis & factis declarabat hominibus ac demonstrabat, se Deum esse. Sic etiam Ambrosius hanc vocem accepit in Commentarijs. Neque verò nos inficiamur rem ipsam. Sic enim etiam Ioan. docet cap. 1. *Et vidimus gloriam*. Et 1. Epist cap 1 *Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostra contrectarunt de verbo vita, &c.* Sed non probamus quod contendit Erasmus: ex hoc nimirum loco non posse colligi æternam Christi Deitatem: nec posse μορφὴν de æterna Dei essentia, sed tantùm de illius in carne manifestatione intelligi.

Ergo *primum* opponimus omnium Patrum consensum, qui hoc etiam loco vsi sunt aduersus Arianos ad æternam Christi Deitatem demonstrandam.

Deinde ex ipso contextu refellitur Erasmus. Vers. 6. ὑπάρχων ἐν μορφῇ, id est existens, subsistens. Atqui nemo subsistit in suis accidentibus sed contra. Illa autem Deitatis patefactio per externas actiones per verba, per totam vitam Christi, non fuit substantia & οὐσία in Christo, sed accidens Quomodo igitur congruit cum Apostolica locutione, ἐν μορφῇ ὑπάρχων [illegible] hæc Erasmi interpretatio: *Qui existebat in patefactione & specie Deitatis*?

Tertiò, Apostolus, quod dixerat μορφὴν θεοῦ, postea vocat τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. Voluit enim dicere, Christum eam μορφὴν τοῦ θεοῦ non nisi vsurpasse per rapinam, sed accepisse per naturam à Patre: esse autem æqualem Deo, non significat ipsam diuinæ gloriæ patefactionem, sed eandem habere Deitatem. Præterea si forma serui, ipsam significat humanam naturam: cur non & forma Dei ipsam notauerit Dei essentiam? Quid verò fuit suscipere formam serui, quàm, vt Hebr. explicatur, suscipere semen Abrahæ? Quid? quod Apostolus seipsum explicat? Cùm enim dixisset μορφὴν δούλου λαβών, quid hoc sit declarans, subiecit, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, & habitu compertus vt homo. His perspicuè explicauit Apostolus, quid nomine μορφῆς τοῦ δούλου à Christo susceptæ intellexerit. Cur igitur nomine etiam μορφῆς τοῦ θεοῦ, non intelligatur ipsa Dei natura: cùm id ipsa antithesis necessariò postulet?

Refutata Erasmi interpretatione, videndum quomodo locum hunc Orthodoxi tum Græci, tum Latini interpretati sint.

Scholia volunt argumentum Apostoli ad persuadendam humilitatem, ne quispiam nimirum metuat sese ad fratrum obsequia demittere, duci ab adiunctis, seu à consequentibus hoc modo.

Qui verè sublimis, & sine fraude malisve artibus magnus est, is sese sponte demittendo, nihil de sua dignitate amittit, aut amittere metuit, sed potius ea re, se verè nobilem & magnum esse declarat. Ne quis igitur ad fratrum etiam abiectissimorum seruitia sese demittere, & quæ eorum sunt, curare dubitet, quasi hoc suæ deroget dignitati & amplitudini.

Antecedens Apostolus probat exemplo ipsius Christi: Christus cùm esset in forma Dei (scilicet sola, & nondum in forma serui) nouerat, se non per rapinam, sed per naturam, eòque per omnia Patri æqualem, Deum fuisse: & quia hoc nouerat, ideo etiam sciuit, se nihil de sua naturali Maiestate, si se ad nos demisisset, amissurum esse: eòque sese demittere non dubitauit. Volunt enim Græci, ab Apostolo hanc supponi thesin: Qui iniquè & per rapinam aliquid habet: is illud non audet deponere, metuens, ne illud penitus amittat: Qui verò habet a natura, is talia non metuit: Naturalia enim non amittuntur, sed acquisita, ac præsertim malis artib. acquisita. Assumsit Apostolus: Atqui Christus verus & natura erat Deus: non autem per rapinam. Hanc igitur ob caussam non veritus est sese inanire nostra caussa. Verba Photij: [illegible]

[illegible] Sic ferè etiam Chrysost. Sed alio argumento, ducto scilicet ab ingenio eorum qui aliquid rapiunt. [illegible]

Hanc interpretationem secutus est Bull. qui ait ab Apostolo hic opponi Christum Tyrannis. Illi mordicus retinent quæ habent ex rapina, nec facile ab occupatis per rapinam Regnis discedunt. Quare? Quia metuunt, ne si discedant, per vim eripiatur ipsis, quod alijs ipsi violenter rapuerunt. Quia igitur Christus non rapuit Patri Deitatem, nec enim habuit per rapinam, sed per naturam: ideò non dubitauit se ad nos vsque demittere, sua ceu relicta maiestate & gloria in cœlo. Iuxta hunc sensum sic explicanda sunt verba Apostoli: Christus cùm esset in sua illa forma Dei & maiestate ante assumtam carnem: nouit se æqualem esse Deo Patri non per rapinam, sed per naturam: ac proinde non metuit, vt nobis succurreret, sese ad nos vsque demittere: sed exinaniuit seipsum, &c. Nouerat enim, se illā resumturū, imo re ipsa nō amissurum, aut amittere posse.

Hanc eandem interpretationem, ab ingenio scilicet eorum, qui aliquid rapiunt: secutus est & Brentius, quanquam alio modo: & vult ab Apostolo demonstrari Christum non coactum, sed sponte suam Deitatem in carne assumta celasse & occultasse. Qui aliquid per iniuriam rapiunt, aut furto acquirunt: ij illud celare & occultare solent, idque coacti, quia necesse est, ne conuincantur furti aut rapinæ, rem illam occultare. Qui autem rem aliquam iure possident, quia vel habent a parentibus suis, vel legitima ratione compararunt: ij rem illam non necesse habent celare & abdere, sed possunt, si velint sine vllo metu rem illam, omnibus inspicientibus, possidere. Atqui Christus suam illam Deitatis gloriam & æqualitatem cum Patre nō per rapinam accepit, sed à Patre, in naturali sui generatione: Et hoc optime ille nouit: Ergo potuisset, si voluisset, illam sibi retinere in cœlo, atque etiam in ea & cum ea in terris, publicè & palàm prodire. Verùm noluit, sed propter nostram salutem exinaniuit seipsum, sumta forma serui, & in ea suam gloriam sponte occultauit.

Alius ab ingenio itidem eorum, qui rapiunt per vim, idem demonstrat, sed alia ratione. Summa hæc est: Qui aliquid per vim rapiunt, vt qui Regna expugnant, & qui prædam atque exuuias in bello rapiunt: ij solent insolescere, idque cum contemtu & irrisione illorum, quibus ea bona eripuerunt. Exemplum in Absalomo, qui mota seditione per vim regnum Patris, cum eius contemtu ad se rapuit. Is enim ex illius potentia superbiuit, & factus fuit insolentissimus. Atqui Christus, cùm esset in ista forma Dei, & sua maiestate, nouit se illam cum Patre æqualitatem habere non per rapinam, sed per naturam à Patre. Ideo nō superbiuit, nec insolens factus est aduersus Patrem: sed contra illius voluntati obsequens inaniuit seipsum.

Alia interpretatio est Latinorum, quam secutus est Beza, eamque paucis explicat: Et hæc est proprijs ipsius verbis expressa: Christus cum esset in æterna illa Deitatis gloria constitutus non ignorauit, se in ea re(i. quòd Deus, Patri coæqualis, esset) nullam iniuriam cuiquam facere, sed suo iure vti, nihilominus tamen quasi suo iure cessit, cùm ipse se velut in nihilum redegisset, forma serui accepta. Hæc ille. Addidit, explicationem, cur Paulus dixerit, Christum non ignorasse, se illam habere æqualitem cum Patre non per rapinam, sed per naturam, primùm negauit Apostolus esse rapinam, vt omnibus hæreticis occurreret qui dicturi essent, Christum non esse verum & natura Deum, nam quicunque se vocat Deum, si non sit natura Deus, rapinam admittit. Deinde adiecit verbum οὐχ ἡγήσατο (quasi dicat, imò nouit) vt ostenderet, Christum non coactè, sed sponte sese denudasse: Nouerat enim quis esset, & quid sibi licuisset, si suo iure vti voluisset. Cùm igitur non ignoraret quodnam esset suum ius, quia sciebat, se verum esse & coæqualem Patri Deum: ideo quod se inanierit: formámque serui sumserit: manifestum est, hoc illum fecisse sponte, & ex mera charitate erga nos. Hæc est communis patrum interpretatio.

Caluinus non dissimilem habet: quanquam aliter vertit ἡγήσατο, nempe ad modum subiunctiuum. hoc modo: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus esset, Deo æqualem se esse: atque ita sese explicat his verbis: Christus cùm in forma Dei esset, non duxisset sibi esse illicitum in eadem forma se gerere, id est (vt explicat Beza) in eadem Deo digna magnificentia, Mundo apparere. Sic ergo verba essent construenda & explicanda: Christus cùm esset in illa sua gloria apud Patrem, eóque verus Deus: nō iudicauit se facturum vel Patri, vel cuipiam alij rapinam, hoc est, iniuriam, si venturus in Mundum: venisset non in carne mortali, sed in sua illa Maiestate, qua coæqualis est Patri: sed maluit se exinanire. Hæc est recepta interpretatio.

Assero tamen & alias non contemnendas. Omnibus enim eadem Christi Deitas confirmatur.

Ad promouendos fideles, vt se humilient, non tam necesse erat intelligere, quod Christus fuerit humilis, quàm quòd sponte sese humiliarit. Nam multi sunt humiles, non quia sese humiliant, quod est virtutis, sed quia fuerunt ab alijs humiliati, id quod est pœna superbiæ.

Apostolus igitur inprimis hoc censuit demonstrandum, Christum non fuisse humiliatum à Patre, & præcipitatum in terram, quod sibi æqualitatem cum Deo per rapinam vsurparit, sicut fecerunt Angeli mali, qui ideo præcipitati fuerunt è cœlo in has tenebras, & in tartarum (vt loquitur Petrus: quia non contenti sua conditione, voluerunt similes esse altissimo. Quale enim exemplum humilitatis hoc fuisset?) Sed Christum cum esset verus Deus, sese sponte humiliasse. Vt hoc probaret Apostolus, necesse ei fuit demonstrare, Christum fuisse verum Deum, eumque per omnia æqualem Patri. Quòd igitur factus sit homo, & est calamitatibus obnoxius, & omnium tandem morte affectus fuerit: hoc non ideo ei contigit, quod sicut Sathan cum suis, propter rapinam Deitatis, fuerit à Deo in has miserias præcipitatus: sed quia se sponte humiliauit. Potuisset enim diabolus talem cogitationem inijcere in mentem multorum, Christum fuisse vnum ex illis malis Angelis, qui ideo præcipitati sunt in caliginem tenebrarum, quia per rapinam sibi vsurparunt gloriam Dei. Quo illud spectat, quod Iudæi dicebant, *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*. Sic igitur illa erunt construenda & explicanda: Christus cùm esset in forma Dei, non per rapinam duxit, se æqualem esse Deo: quasi dicat, sicut mali Angeli fecerunt: ac proinde (sic enim subintelligendum est) non fuit à Deo euacuatus illa gloria, quasi per rapinam & iniuriam vsurpata; sed seipsum exinaniuit. Hæc VV. Musculi est interpretatio.

Alius: Christus cum esset in forma Dei, non duxit rapinam (id est, iniuriam cuipiam se facturum) τὸ εἶναι (scilicet perpetuò) ἴσα θεῷ, id est, si mansisset perpetuò, in illa sua maiestate: (sed noluit: imò) se exinaniuit.

Aliam non dissimulabo, quæ nec cum scripturis pugnat, nec cum analogia fidei, nec etiam vim facit verbis.

Dixi de sententia Basilij, Filium, qua Deus est, esse æqualem Patri, sed qua filius est, esse minorem Patre, quia Pater à seipso est, Filius à Patre: maius enim quiddam est, esse à seipso, quam ab alio, & generare quàm generari: ideo Filij etiam non fuit mittere Patrem, sed Patris, Filium: Filij autem ad voluntatem Patris implendam in Mundum venire. Si ergo Filius (καὶ δυνατός: etenim eius voluntas eadem semper fuit cum voluntate Patris) quemadmodum ἴσα & Deitatis forma æqualis erat & semper est Patri: sic etiam ea parte, qua minor erat (vt explicatum est) Patre, æqualis esse Patri, eóque non mitti, sed mittere voluisset: hanc certè personalem æqualitatem non per rapinam sibi vsurpasset. Atqui hoc noluit, nec velle potuit optimus Filius, sed Patri, cuius erat Filium mittere obtemperans, mitti, carnémque suscipere propter nostram salutem voluit. Quid verò hoc aliud fuit, quàm species quædam humilitatis: Fuerit ergo sensus, Christum, cùm adhuc esset in sola hac forma Dei, quodam modo se Patri subiecisse, quatenus scilicet agnita Patris voluntate de sumenda à se carne propter salutem nostram, idem voluit & spopondit que ab omni æternitate, quod porrò executus est in tempore. Ita non cogitauit nec voluit τὸ εἶναι ἴσα (simpliciter, id est, ea etiam parte, qua minor erat Patre) θεῷ: id quod non nisi per rapinam & iniuriam Patris fieri potuisse sciebat. Interpretatio hæc non videtur esse incongrua, si Basilij sententiam de dicto, Pater maior me est, admittamus.

Atque de his hactenus: quisque deligat, quæ accommodatior sibi esse videtur.

V. 7. Nunc sequitur altera particula, qua describit Apostolus eiusdem Christi humiliationem seu vt loquitur, exinanitionem, ab incarnatione, vsq; ad mortē, mortem autem crucis. Tria autem facit. *Primum*, ipsam voluntariam humiliationē in genere proponit, vocans eam exinanitionē.

Dein. 6

Deinde huius exinanitionis duas in partes distributæ, priorem describit. Fuit autem prima pars exinanitionis Filij Dei, cum formam serui accepit, hoc est, humanam naturam cum omnibus suis proprietatibus & defectibus, excepto peccato. Et hoc facit v. 7. dicendo, *sumta serui forma.* *Tertiò* alteram partem exinanitionis explicat. v. 8. cùm ait, *Humiliauit seipsum, &c.* Altera enim pars fuit, cùm iam factus homo, nobis per omnia, excepto peccato similis, sese humiliauit, factus Patri obediens vsque ad mortem: eóque omnia præstans, quæ ad salutem nostram pertinebant. Vtraque pars multa & magna continet mysteria. Prima enim totum mysterium incarnationis: altera totum mysterium redemtionis continet.

De prima igitur sic ait: ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, *Sed semetipsum euacuauit, forma serui sumta in similitudine hominum factus. & figura compertus, vt homo.*

Syriacus: *Nihilominus seipsum exinaniuit & formam serui accepit factúsque est in forma filiorum hominum: & in similitudine hominum inuentus, vt filius hominum.*

Illa vox ἀλλὰ, aduersatiua cùm sit particula, & in præcedenti versu non ita liquido appareat, cuinam verbo aduersetur: reddit constructionem vtcunque difficilem, Syriac. faciliorem facit, cum habeat *ella*, id est nihilominus: quasi dicat, cum esset in forma Dei, & sine vlla iniuria æqualis Patri; nihilominus tamen sese exinaniuit. Sic & D. Beza in explicatione.

1. Ex multis autem interpretationibus superioris versus, quas modò attuli, duæ sunt præcipuæ, quibus fit, vt cum superiori versu iste præsens faciliùs construatur, seruata genuina significatione particulæ ἀλλά. Prima hæc fuit, quæ ferè recepta: Qui cùm in forma Dei esset: non duxit, id est, non nouit, rapinam esse, τὸ εἶναι ἶσα θεῷ, id est, quod esset æqualis Deo, scilicet Patri: Ideóque (sic enim est supplendū) si voluisset, potuisset sine vllius iniuria permanere in ea æqualitate, sed noluit suo tempore: ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε.

2. Altera hæc, & est VV. Musc. Qui cùm esset in forma Dei, non duxit esse rapinam, quòd æqualis esset Deo: quasi dicat, nouit se verè & naturâ æqualem esse Deo: ac proinde non fuit à Deo humiliatus, & in hanc vilem hominum & crucis conditionem è cœlo, quomodo Sathan in Tartara in pœnam suæ superbiæ, & quasi per raptum vsurpatæ æqualitatis cum Deo, deiectus ac præcipitatus: ἀλλὰ seipsum sponte exinaniuit.

3. Adieci aliam; vt τὸ εἶναι ἶσα θεῷ æqualitatem personalem intelligamus: quòd scilicet Filius cùm esset in forma Dei, eóque essentia, & quatenus Deus, æqualis Patri: non duxit sibi faciendam esse hanc rapinam. Quamnam? Vt simpliciter quatenus etiā Filius esset, seu esse vellet æqualis Patri. Nam Pater, quâ Pater est, maior est Filio, quâ Filius est, inquit Basilius. Quomodo igitur Filius fecisset se æqualem Patri per rapinam? Si quemadmodum Pater noluit fieri homo, sed Filium: sic Filius noluisset, sed Patrem. Patris enim erat mittere Filium. Filij autem, Patris voluntatem facere, eoque velle mitti. Non duxit igitur Filius hanc æqualitatem personalem, sibi cum iniuria Patris & per fraudem esse vsurpandam, ac Patri rapiendam: ἀλλὰ, sed spectata Patris voluntate, sponte seipsum exinaniuit.

Hanc interpretationem videtur confirmare illa particula, ἶσα si resoluamus cum Camerario τὰ ἴσα αὐτῷ, id est, suâ ipsius personam (quatenus scilicet Filius est) æqualem esse Patri. Si enim hoc voluisset facere: rapinam admisisset in Patris iniuriam. Filius enim, quâ Filius, minor est Patre, ait Basilius, quia habet esse à Patre, quamuis sit æqualis essentia, & quatenus Deus est, Patri. Velle igitur, vt τὰ ἑαυτοῦ ἶσα, sint ἴσα τῷ θεῷ, i. Patri: rapina est. Hanc autem rapinam nè cogitauit quidem Christus, nec duxit sibi esse faciendam, tantùm abest, vt voluerit: ἀλλὰ, sed contrà vt bonus Filius & Patri obsequentissimus, seipsum exinaniuit.

Imò si etiam accipias illud ἶσα aduerbialiter pro ἴσως, optimè congruit cū hac interpretatione. ἴσως enim εἶναι θεῷ est simpliciter & omnibus modis, æqualem esse Deo, i. Filium æqualem esse Patri, non solum quâ Deus est, sed etiam, quâ Filius est. Hoc autem noluit Christus. Congruit & cum superiori adhortatione v. 3. Alium quisque se præstantiorem existimet, ἡγούμενοι: sic enim & Christus, quatenus Filius, ἡγεῖται Patrem se præstantiorem & maiorem: eoque noluit se illi æquare: sed, &c.

4. Addo iam quartam: vt τὸ εἶναι ἶσα θεῷ, de æqualitate essentiali cum aliis interpretemur, sed alio sensu. Nouimus enim Christum propter naturam humanam, factum esse Patre minorem, iuxta illud: Pater maior me est, quatenus scil. ego sum homo, vt Augustinus interpretatus est. Sed subintelligenda erat particula ἀεὶ semper, vt sit hæc lectio & sensus: Christus cùm esset in forma Dei, non duxit per rapinam τὸ εἶναι (ἀεὶ) ἶσα θεῷ, i. vt semper esset & maneret æqualis Patri, & ne vnquam fieret Patre minor, per assumtionem scil. humanæ naturæ: hoc certè non duxit faciendū esse, quia hoc erat Patris proprium, vt scil. non fieret Filio minor per assumtionem humanæ carnis, sed erat Filij: proinde talem rapinam non duxit Filius sibi faciendam esse: ἀλλὰ, sed non solùm seipsum fecit minorem Patre, sumta hominis forma: verùm etiam se exinaniuit, & quasi omni sua gloria euacuauit, sumta forma serui. Hoc pacto optimè construitur præsens v. septimus cum superiori, seruata propria significatione particulæ ἀλλά. Non duxit ergo, seu nō existimauit, multò minus voluit esse, & semper manere æqualis Patri, ac nunquā fieri eo minor, per assumptionem humanæ naturæ: quia hoc fuisset rapere sibi, quod propriū est Patris: ἀλλ', sed seipsum exinaniuit forma serui sumta.

Nunc quisque eam sequatur interpretationem, quam iudicat magis cum verbis & cum scopo Apostoli congruere. Atque hæc dicta sunto de particula Ἀλλά.

II. Verbum ἐκένωσε vertunt alij *inaniuit* alij *exinaniuit*, vnde exinanitio appellari solet incarnatio Christi, totúsque status vitæ eius dū fuit inter homines. Propriè verò significat *Euacuare*, & magnā habet Emphasin. Est enim ac si dicat Apostolus Christus cùm esset in forma Dei, vsque adeo non recusasse fieri minor Patre, sumta humana carne, & ad tempus aliquid de sua illa gloria ac maiestate diuina remittere propter salutem nostram: vt etiam plenè seipsum totā illa euacuarit atque spoliarit. Quomodo? Non quod desierit esse Deus, & sua essentia æqualis Patri, sed se euacuauit omni gloria & æqualitate cum Patre suscipiendo & sibi in vnitatem personæ vniendo formam non tam hominis, quàm serui, sub hac & in hac abdendo & occultando formam Dei. Itaque hoc verbo *Euacuandi*, non voluit dicere Apostolus, Christum per assumtionem formæ serui, abiecisse formā Dei, & desiisse esse, quod erat: sed tantùm, quòd gloriam illam & maiestatem, in qua erat apud Patrem, ita abdiderit in forma serui, vt ea sese penitus euacuasse visus sit: quia nimirum ea gloria in carne non fulgebat, vt ab omnibus cōspici posset. Proinde nō dicit Apostolus, οὐδὲν ἑαυτὸν ἐποίησεν, *se in nihilum redegit*, vel, *se in hominem mutauit*, aut μορφὴν τοῦ θεοῦ εἰς μορφὴν τοῦ δούλου conuertit: sed seipsū, manēs scilicet quod erat, ἐκένωσε. Qua verò re seipsum ἐκένωσε? Æqualitate cum Deo Patre, splendoreque suæ gloriæ. Quomodo? Non simpliciter, sed in assumta carne. Modum hunc explicat euacuationis & exinanitionis, dicendo, μορφὴν τοῦ δούλου λαβών: quasi dicat, Non dimittendo quod erat, sed assumendo quod non erat, & quæ sequuntur. Omnia enim pertinent ad explicationem huius propositionis, ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐκένωσε. Hæc igitur est vis huius verbi ἐκένωσε.

III. Illud ἑαυτὸν, primò significat hanc humiliationem & exinanitionem fuisse voluntariam. Non enim fuit exinanitus & humiliatus ab alio inuitus, sed seipsum sponte exinaniuit: concurrente ad hoc voluntate Patris, & Spiritus S. cum omnes sint vnus Deus cū Filio, eóque vna omnium voluntas. Nec fuit illa gloria & æqualitate cum Patre, quam per rapinam vsurpasset, spoliatus à Deo, sicut Sathan: sed seipsum sponte euacuauit. Fecit enim sese longè minorem Patre, sumta serui forma. 2. significat (vt prius dixi) Christū mansisse quod erat: quia non οὐδὲν ἐποίησεν, non in nihilum se redegit: sed tantùm ἐκένωσε, illo scilicet gloriæ splendore, quo cum Patre æqualiter splendebat, assumta forma serui: eoque factus est minor Patre secundum humanitatem, & in forma serui assumta, in qua se ἐκένωσε.

IV. Μορφὴν δούλου. Sicut μορφὴ θεοῦ significauit naturam essentiamque diuinam, non nudam, sed omnibus proprietatibus essentialibus vestitam, vt suprà diximus: sic etiā μορφὴ δούλου significat essentiam naturamque humanam, non nudam, sed cum omnibus suis proprietatibus, atque adeo cū omnibus defectibus, excepto peccato, coniunctam. Ac sicut μορφὴ θεοῦ significat veram & totam essentiam diuinam, non partem: sic μορφὴ δούλου, totam perfectam & veram naturam humanam, verum scil. corpus, veram animam, verasque & omnes vtriusque proprietates. Hanc sibi sumsit Christus. Item, ait μορφὴν δούλου non δοῦλον. Non ergo personam sed naturam assumsit.

V. Vox δούλου, melius explicat verbum ἐκένωσε, quàm si dixisset μορφὴν ἀνθρώπου. Potuisset enim simpliciter fieri homo, & ea re fieri minor Patre, & hæc etiam fuisset magna humiliatio & exinanitio sed simul potuisset cum aliqua (vt ita loquar) particula illius gloriæ & maiestatis apparere inter homines, vt si natus fuisset Rex potēs. Verùm hoc modo non ita vnus fuisset sese in carne assumta, omni gloria eua-

cuasse & maiestate. Loco igitur formæ hominis, dixit Apostolus μορφὴν δούλου, quo melius hanc exinanitionem declararet.

Vt videre exinanitionem immensam & incredibilem, quam significauit Apostolus tum verbo ἐκένωσε, cum nomine δούλου. Considera totam vitam initio facto ab incarnatione vsque ad mortem, mortem autem crucis: & videbis, quomodo Christus, in ea assumta forma serui sese euacuauit omni sua diuina gloria maiestate, omnipotentia omniscientia, omnipræsentia: non quod ipsa defierit esse, quod erat, ἐν μορφῇ Θεοῦ: sed quod in hac forma serui, sicut factus est ex Deo homo, ita ex Domino seruus: ex ditissimo, pauperrimus: ex omnipotente, infirmus: ex omnisciente, ignarus: ex immortali, mortalis: ex immenso, finitus: ex vbique præsenti, certis locis circumscriptus: denique ex æquali cum Patre, valde minor Patre: ac proinde, quòd secundùm hanc naturam & formam serui, non potuit dici omnipotens, omniscius, vbique præsens. Quid ita? Apostolus respondet primùm, quia ἑαυτὸν ἐκένωσε, exinanivit. Quibus rebus? Sua cum Patre æqualitate, sua omnipotentia ac omniscientia, sua vbique præsentia: nempe non simpliciter, sed tantùm in assumta forma. 2. Quia formam sumsit non simpliciter hominis, sed serui. Oportuit ergo in ea forma non Domini, sed serui proprietates inesse. Tantùm abest vt in hanc formam serui, omnes suas essentiales proprietates realiter effuderit forma Dei, eamque etiam ipsam effecerit omnipotentem. Viden' vim & efficaciam huius verbi ἐκένωσε & nominis δούλου? Exinanivit ergo se, id est, suam personam, tota illa æqualitate cum Patre, non simpliciter, sed μορφὴν, hoc est, non in forma Dei, in qua semper mansit & manet æqualis Patri, sed in forma serui assumta, in qua factus est pauper, sicut ait Apostolus: vt nos diuites efficeret: in qua est mortuus, vt nos à morte liberaret, & æterna vita donaret. Vna enim & eadem persona in duabus constat formis, forma Dei, & forma serui: quarum prima semper manet æqualis Patri: in altera facta est longe inæqualis. Atque hoc est, quod dixit Apostolus, Christum cùm esset in forma Dei, non cogitasse rapinam hanc, eòque nec voluisse vt scilicet semper & simpliciter esset æqualis Patri, ita vt nunquam & nullo modo fieret minor Patre: sed contrà ita voluisse fieri minorem Patre, in alia scilicet natura & forma, nempe serui: vt sese in hac assumta forma serui exinanierit omni sua gloria & æqualitate cum Patre. Obseruentur hæc aduersus Vbiquitarios. Exinanire certè, & implere sunt contraria. Si ergo Christus in forma serui, vacuus esse dicitur & est æqualitate cum Patre: falsum est, & contra Apostolum, Christum sua forma Dei omnipotentia præsentia eòque æqualitate cum Patre, impleuisse (per realem scilicet communicationem, quæ longè aliud est, quàm vnio) formam serui, id quod Vbiquitarij plerique dicunt [illegible] suas essentiales proprietates, alij effudisse in humanam naturam, alij realiter communicasse humanæ naturæ.

Nec valet exceptio: Non propterea exæquari formam serui formæ Dei, quia forma serui has habet ab alio, id est, à forma Dei, forma autem Dei à se ipsa. Nam si rectè perpendas & propriè loquamur, non forma Dei habet has proprietates, sed ὁ ὑπάρχων in forma Dei, id est, Filius omnes proprietates, totámque formam Dei habet, eámque ab alio, id est, à Patre, à quo natus est. Impletam quidem fuisse naturam humanam à diuina, magnis donis creatis, fatemur: sed hoc nihil ad controuersam quæstionem. Verùm de his postea: satis est in præsentia indicasse vim verbi ἐκένωσε, & nominis μορφὴ δούλου.

Præterea vox δοῦλος, quia vox est relatiua, videndum quo referatur. Refertur primùm ad Deum Patrem: deinde ad nos. Fuit enim & voluit esse seruus Dei Patris, & seruus noster. De Patre, Esai. 42 Ecce seruus meus, in eum [illegible], &c. De nobis, ipse ait, Non veni, vt mihi ministraretur, sed vt ministrarem. Quid ministrem? Quæ ad redemptionem & salutem nostram pertinent. Et Rom. 15 Vocatur Christus minister circumcisionis. Hinc apparet, nomen serui ei non conuenire, secundùm Deitatem in se consideratam (semper enim Dominus omnium) sed partim secundum humanam naturam, quæ vocatur forma serui: partim propter & secundum officium Mediatoris. Quo illud Esa. 43. Seruire me fecisti in peccatis tuis. Mediator autem est secundùm vtramque naturam. Ita tota persona propter assumptam seruì formam, facta est nobis seruus.

Hinc item liquet, Apostolum hac vsum fuisse voce δοῦλος vt significet finalem causam assumptæ carnis: vt scilicet in ea seruiret Patri, implendo eius voluntatem: & nobis, nostram curando, promerendo & dispensando salutem: cuius rei luculentum symbolum, cùm lauit pedes discipulis suis. Fecit enim officium serui, cùm esset Dominus.

VI. Sextum verbum est λαβὼν Heb. 2. est ἐπιλαμβάνεται. Non enim Angelos assumsit, sed semen Abrahæ ἐπιλαμβάνεται, assumit pro assumsit, more Hebræorum, qui hac enallage temporum frequenter vtuntur. Significat ergo, Christum non simpliciter sumsisse, sed ad se sumsisse vel sibi assumsisse: nempe in vnitatem personæ, vt mox ex clarius explicabit, dicens, cum esse factum in similitudine hominum. Et Hebr. 2. dixerat μετέσχε τῶν αὐτῶν scilicet carnis & sanguinis, sicut & nos participes facti sumus eiusdem carnis. Ergo quod postea dixit, Semen Abrahæ ἐπιλαμβάνεται, non nisi de assumptione humanæ naturæ in vnitatem personæ [illegible] intelligi potest. Quare etiam verbum λαβὼν hoc in loco aliam in sensum trahi non potest, quàm quòd in vnitatem personæ assumserit illam formam serui.

Explicat autem hac locutione, quomodo Christus ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, æqualis esse Patri, ἐκένωσε nempe non deponendo formam Dei, sed assumendo formam serui in vnitatem suæ personæ. Nam ante etiam in veteri Testamento, & à condito orbe, sæpe assumserat & hominum, & aliarum rerum formas, in eis apparens Patribus: sed nunquam propterea dicitur esse, quod erat. Quid ita? Quia non in vnitatem personæ eas assumebat. Neque enim propterea verus erat homo, aut columba aut nubes. Ergo cùm propter hanc formæ serui assumtionem verè factus sit homo (vt mox dicetur) & proinde ex omnipotente, impotens & minor Patre, id quod est exinanitum esse sua plenitudine: idcirco illud participium λαβὼν potest absque accipi, quàm pro assumptione humanæ naturæ in vnitatem personæ, qua assumtione factum est, vt qui solùm ante tantùm in forma Dei, nunc subsistat etiam in forma serui: eóque sicut propter vnam formam, est omnipotens, immensus, vbique præsens: ita propter alteram sit impotens, finitus, certo loco circumscriptus.

Hæc est vis verbi λαβὼν hoc in loco. Vbi & notandum est, Apostolum non dixisse, μεταβαλὼν, nempe [illegible] vel τρέψας vel συγχέας confundens, sed tantùm λαβὼν μορφὴν δούλου, manente scilicet μορφῇ Θεοῦ impermutata & inconfusa: sicut & contra nõ dixit, [illegible] commutans aut permiscens aut confundens, sed tantùm λαβὼν. Non igitur in Christo aut mutatæ aut confusæ & mixtæ sunt. Hæc vis & proprietas verbi est diligenter obseruanda & tenenda.

Item aliud etiam significare voluit Apostolus hoc participio, μορφὴν nempe [illegible] sumtam fuisse nõ à μορφῇ Θεοῦ, sed ab illo, qui erat in forma Dei. Non enim ait, μορφὴν [illegible] sed [illegible]. Apostolus igitur loquitur, non natura naturam, sed persona naturam assumsit. Et quia persona Filij, non est quæ ipsa forma serui: sed non autem vel Pater, vel Spiritus S. Id quod postea dixit, Pater in forma est. Aliud nõ significare voluit post hoc participio λαβὼν: nempe, propterea quòd naturam assumtam non fuisse partem personæ assumentis. Aliud enim fuit assumens, aliud assumtum: id tamen quia assumens propter rem assumtam, factus est homo & Deus cum eo: est enim Deus & homo, vt mox dicetur) idcirco eam naturam, propter hanc assumtionem in vnitatem personæ assumentis, quodam modo attinere ad personæ assumentis, id est, Christi. cùm & ipse assumsit propter eandem hypostaticam vnionem, factus sit quod assumsit, id est, homo. Assumsit enim naturam humanam, & factus est homo: assumsit formam serui, & factus est nõ [illegible] forma serui, sed seruus: quibus de rebus supra. Atque hæc de voce λαβὼν.

Sequitur, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.

Tria hic explicat Apostolus. 1. Dixerat μορφὴν δούλου λαβὼν sumsisse [illegible]. Sed ex quonam rerum genere erat hæc μορφὴ δούλου? Potuisset fortassis esse ex genere rerum cælestium, vt Angelorum aut corporis cælestis, aut aliqua noua rerum species creata: explicat ergo Apostolus, ac negat fuisse Angelicam, aut cælestem aut nouam formam, sed talem formam qualis humanam: in similitudinem inquit hominum factus, id est, factus alijs hominibus per omnia similis, excepto scilicet peccato, vt Hebr. 2 explicatur. Sic enim ibidem. Nam non assumsit Angelos, sed semen Abrahæ. Hoc est primum explicat ergo vocem illam μορφὴν δούλου, & ad humanam formam restringit.

Deinde docet, Christum assumsisse humanam naturam & veram, totam seu perfectam: ac proinde non phantasmaticam formam serui, sed veram. nec partem humanæ formæ, sed totam μορφήν, animam scilicet verè humanam & quæ humanum corpus, cum omnibus veris suis proprietatibus. Hoc docet, cum ait, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. Quid enim

[illegible] quam id quod ab Hebræis [illegible] ... consuetudine [illegible]

VII [illegible] ... in similitudine hominum: ergo non est verus homo [illegible] ... Christum [illegible] ... Christi [illegible] ... Dei appellatur, docemus leitur, non esse verum [illegible] ... Deus [illegible] ... homo [illegible] ... Christum non solum nostram substantiam suscepisse [illegible] ... [illegible]

... Tenenda igitur est vera significatio huius vocis [illegible].

[illegible] Apostolus, Christum [illegible] ... Filius Dei suscepit formam [illegible] hoc est, humanam naturam: nempe per modum [illegible] ... per hanc naturæ humanæ unionem, factus sit tam verus homo [illegible] ... unionem hypostaticam, sicut Ioan. [illegible] ... [illegible] Nestorium [illegible] ... Verbum [illegible]. Ergo vis huius verbi observanda est [illegible] *factus est homo: homo est in similitudine hominum.*

Sequitur postrema particula huius versus: [illegible] ... ante dixerat de vera hominis [illegible] ... per omnia, excepto peccato, [illegible] hominibus. Et [illegible] certis [illegible] proprietatibus humanæ naturæ [illegible] ... verus fuisse homo. Docet enim Christum, tum à forma corporis vere humani, tum à forma & habitu totius vitæ, qua vixit inter homines, et ab hominibus fuisse deprehensum & compertum verum esse hominem. Hæc est [illegible] ma. Ideo sic legenda & reponenda sunt verba: Et compertus est [illegible] ab omnibus, qui eum viderunt, & cum eo versati sunt. Quid compertus est [illegible] ... quod [illegible] verus homo [illegible]. Quo modo compertus est [illegible] ... forma [illegible] corporis vere humani [illegible] ... vitæ, & quam inter homines [illegible] ... Vtrumque [illegible] ... corporis humani cum omnibus [illegible] ... certis membris & organis [illegible], vera carne humana & veris [illegible] ... corporis. Hæc [illegible] ... humanæ vitæ formam, [illegible] ... [illegible] & alia huius generis, quæ [illegible] vitam [illegible] ... Apostolus. [illegible] ... sicut verus Deus fuit & est æqualis Patri secundum formam [illegible] ... factus est verum hominem [illegible] ... Patre [illegible] ... & exinanitio [illegible].

Et [illegible] atque con[illegible] à vera humani corporis figura [illegible] vitæ humanæ forma atque habitu [illegible] id quod omnibus, qui cum eo in terris vixerunt, compertissimum fuit. Hic est verus sensus huius loci. Et sic Scholia vocem [illegible] ... corporis qualitates & actiones referunt & refutant hæreticos, [illegible] ... [illegible] humanam naturam [illegible] ... Apostolus [illegible]

[illegible] est [illegible] verus & vere [illegible], sicut & Ioan. [illegible] *gloriam eius gloriam [illegible]* [illegible] id est, vtpote & vere [illegible].

Hactenus vidimus [illegible] vocum huius versus veram ac germanam significationem. & quoniam [illegible] habent, [illegible] considerare voluerit Apostolus: primam [illegible] exinanitionis & humiliationis partem, quæ in hoc consistit, quod cum esset verus Deus & natura æqualis [illegible] tamen [illegible], nec cogitauit, nec voluit [illegible] in ea maiestate & æqualitate manere, [illegible] ... carnis [illegible] Patre [illegible] ... diuina gloria & maiestate [illegible] ... deponendo, aut ipsa amittendo, sed [illegible] ... factus verus homo, nobis per omnia similis, excepto peccato: id quod omnes, qui cum eo versati sunt, compererunt & certo cognouerunt ex vera corporis humani forma, & ex veris humanæ vitæ actionibus, veris [illegible] proprietatibus. Ergo idem affectus sit in vobis, qui & in Christo, [illegible] ... dedignemini de vestra [illegible] & gradu sublimi ad pauperum [illegible] obsequia ac [illegible]. vos demittere [illegible] cum illud [illegible], nil vobis de vestra dignitate decedat: quemadmodum neque Christus [illegible] formam Dei ipsam [illegible], quamquam [illegible] formam serui sumserit, & verus factus sit homo, nobis per omnia similis. Hæc est summa, & huc spectant quæcunque dixit de mysterio incarnationis Christi.

CAPVT III.

Conclusit autem his paucis verbis, de hoc mysterio, hæc capita Apostolus.

1. Primum, ante Mundi constitutionem, Filium fuisse à Patre destinatum ad sumendam formam serui, seu humanam naturam, in qua fieret Patre minor, propter salutem nostram: vt scilicet in ea carne & forma seruiret, tum Patri obediendo, tum nobis salutem [illegible] comparando & dispensando. Nec Filium hoc recusasse, sed [illegible] voluisse, quod & Pater voluit. Non enim hanc rapinam cogitasse sibi esse faciendam, vt simpliciter esset semper æqualis Patri.

2. Suo igitur tempore Filium sponte sese exinanisse;

uisse, sumta serui forma, & in ea factum esse minorem Patre, quanquam in forma Dei manserit sēper æqualis Patri.

3. Filium solum, non autem vel Patrem, vel Spiritum sanctum sumsisse sibi formam serui.

4. Et sumsisse non seruum seu hominem, & personam aliam, sed formam ipsam, id est, naturam.

5. unitionem hanc factam esse nō per vllam vel personæ assumentis, vel naturæ assumtæ mutationem aut crasin, mixtionem & confusionem: sed per veram vnionem personalem: qua scilicet res assumta illa ita vnita est arctissimo vinculo cum persona assumente, vt persona illa, sicut ante in sola forma Dei subsistebat, nunc in forma etiam serui subsistat, tanquam in assumta huius personæ substantia atque natura. Est enim verè factus verus homo.

6. Itaque & veram & totam naturam humanam, non autem vel partem, vel *κατὰ δόκησιν* cum omnibus tum animi, tum corporis proprietatibus, à Filio Dei, in vnitatem personæ assumtam esse, idque ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως. Est enim in similitudine hominum, nobis aliis hominibus per omnia, excepto peccato, similis effectus.

7. Ac quòd verus homo factus sit, verè humana anima, & vere humano corpore præditus: hoc esse certissimum: quoniam tum ex figura corporis, tum ex actionibus humanæ vitæ, quæ omnibus hominibus sunt communes, verus homo fuisse, ab omnibus qui eum viderunt, & cum eo versati sunt deprehensus est.

8. Vnam igitur & eandem personam, nempe Christus, in duabus, & ex duabus formis constantem, forma Dei, & forma serui, cum distinctis, & inconfusis vtriusque proprietatibus: verum esse Deum, verumque hominem. Patri secundùm vnam, nobis secundùm alteram ὁμοούσιον.

Hæc omnia de persona Christi, deque incarnationis mysterio capita manifestissimè ex præsenti contextu, quem admodum inter explicandas voces & phrases vidimus, demonstrantur.

Ex iis à contrario refutantur hæreses, quæ contra personam Christi, partim qua Deus, & partim qua homo est, a variis hæreticis, autore Sathana, ad euersionem Ecclesiæ, fabricatæ fuerunt.

1. Primò refutatur denuò Ebiō, Cerinthus, Samosatenus, Photinus, qui docentes, Christum purū esse & nudū hominem, negabant eum, antequam esset homo, aliquid reale fuisse & extitisse, eóque carnem formamque serui sumsisse. Quod enim non est, nihil assumere potest. At Apostolus ait, Christū in forma Dei subsistentem, de formam serui sumsisse. Et quomodo sumsisset formā serui, si non subsistisset?

2. Refutantur denuò etiam Carpocrates & Arius, qui docentes, Christum quidem ante carnem assumtam subsistisse: negarunt tamen eiusdem naturæ cum Deo fuisse. At Apostolus docet, hunc qui carnem suscepit, fuisse Deo Patri æqualem, eóque ὁμοούσιον.

3. Refellitur hæresis etiam Praxeæ & aliorum Patripassianorum: qui dicentes cum Sabellio, sicut vna est esse ntia sic etiam vnam tantùm esse personam, quæ vocetur Pater, Filius, & Spiritus sanctus, simul etiam prædicarunt, qui sumsit formam serui fuisse ipsummet Patrem, qui in forma assumpta, etiam passus sit: vnde dicti fuerūt Patripassiani. At Apostolus distinguit personam Filii à persona Patris: & dicit, eum, qui suscepit formam serui fuisse æqualem Deo, scilicet Patri: & post exinaniisse seipsum, nempe æqualitate cum Patre in ea carne: iuxta illud Christi, *Pater maior me est*: minorem non simpliciter, sed tantùm respectu formæ serui assumtæ.

4. Hæresis Nestorii, Episcopi Constantinopolitani profligatur, qui sicut duas naturas fatebatur in Christo, diuinā & humanam, sic duas fingebat personas. Personam Filii Dei, qui fuerat in forma Dei, & personam filii hominis, qui tunc & est in forma serui: & has duas personas simul fuisse in vtero Mariæ consociatas, tanquā duos amicos inseparabiliter vnitos, ita vt Christus filius Mariæ, non alia ratione fuerit Deus, quàm quia Deus in ipso habitabat: non autem quòd vnum esset ὑφιστάμενον duabus constans naturis, forma Dei & forma serui. At Apostolus apertè scribit, illum, qui erat in forma Dei suscepisse non eum, qui esset in forma serui, sed ipsam formam serui, id est, non hominem sed naturam humanam: non ἄνθρωπον, sed μορφὴν τὸ δούλου.

5. Rursus refutatur hæresis Eutychis, Monachi & Abbatis Constantinopolitani, qui contra Nestorium, sicut vnam in Christo duntaxat agnoscebat personam, sic vnam tantùm naturam post incarnationem in illo esse contendebat, nimirū diuinam. Formam enim serui, à forma Dei fuisse absorptā, atque in se conuersam: sicut si poculum aquæ in maximum vini dolium iniicias. At Apostolus apertè docet, eum qui erat in forma Dei, ita assumsisse formam serui, id est hominis: vt fuerit in similitudine hominis factus, & figura atque habitu, formaque totius vitæ compertus vt verus homo.

6. Refertur & hæresis Apollinaristarum, qui vt scribit Augustinus de hæres. ad Quod vult deum, ita exponebant verba Ioan. 1. *Verbum caro factum est*, vt pertinacissimè dicerent, aliquid verbi in carnem fuisse conuersum. At Apostolus non ait: Qui erat in forma Dei, eum sese vel in totum, vel ex parte conuertisse in formam serui: sed tantùm existentem in forma Dei, sumsisse (sibi) formam serui in vnitatem scilicet personæ. Mansit ergo quod erat, & sumsit: factusque est quod non erat: ὑπάρχων, id est, existens, & manens in forma Dei, sumsit formam serui.

7. Expugnatur & hæresis eorum, qui iam inde à temporibus Apostolorum cœperunt prædicare, Christum nequaquam in vera humana carne venisse, verúmve hominem fuisse: de quibus 1. Ioan. 4. *Et quis est spiritus Antichristi, nisi qui negat Christum venisse in carne?* Et Ignatius discipulus Iohannis Apostoli in suis Epistolis, illisque ab Ecclesia comprobatis, aduersus hanc hæresin scribit. Et August. Tom 6. lib. de hæres. primum autorem huius hæreseos facit Cerdonem. Docebat enim Christum *in ἀληθείᾳ*, sed *δοκήσει* corpus suscepisse humanum: & actiones item suas *κατὰ δόκησιν* edidisse, passum & mortuum esse. Contra demonstrant Patres, Ignatius & alii, Christum ἀληθινῶς carnem suscepisse, omniaque egisse.

Secutus fuit hanc hæresin Marcion, quē Polycarpus primogenitum Sathanæ appellauit: & postmo dum Manichæi. Luculenter autem ab Apostolo hæc hæresis refutatur, qui ait, Christum in similitudine hominum factum, id est, nobis per omnia (excepto scilicet peccato) similem fuisse: atque ex figura corporis, & ex forma totius vitæ, compertum fuisse ab omnibus verum esse hominem.

8. Hinc refellitur eorundē error, qui verā incarnationis causā tollebant, docentes, Christū, quia verū non habebat corpus, verū que sanguinē, eóque nec vere passum esse, nec mortuū, neque etiam nos vere redemisse, nec vere peccata expiasse. Apostolus verò cùm demonstret, Christum in forma Dei existentem, veram formā serui sumsisse, verumque hominem fuisse & esse: concludit, etiam vere passum esse & mortuum: eóque nos verè per eum redemtos fuisse. Et ideo rectè Irenæus, cùm hæresin de corpore Christi phantasmatico oppugnat, subinde repetit hanc consequentiam: Nos igitur non verè, sed *κατὰ δόκησιν* redemtos fuisse, putatitia iustitia, putatitia redemtione: eóque totam religionem Christianam nihil aliud (iuxta scilicet Marcionis & Manichæorum errorem) esse, quam inanem phantasiam: quod cùm pugnet cum omnibus Scripturis: efficitur Christum verum habuisse & habere corpus. Annon verò eadem absurda consequuntur ex doctrina eorum qui carnem Christi docent ubique locorum esse, inuisibilem, impalpabilem, incircumscriptam?

9. Refutatur & hæresis Valentini, & aliorum, qui cùm viderent non posse negari, quin Christus vere sumserit carnē, veramque serui formam: negarunt, talem eum sumsisse, quæ naturæ cum nostra carne esset: & finxerunt eam fuisse aliam, per vterum tantùm Mariæ, tanquam per canalem ad nos deriuatam fuisse carnem hanc aliis e substantia Dei, aliis ex materia cœlesti, aliis ex materia siderea, aliis ex elementis formatam, & omnino toto genere diuersam esse, contendentibus, & pertinaciter asseuerantibus.

Hæresin hanc renouarunt & nostro tempore Anabaptistæ: abutentes quoque scripturæ locis: vt quod Apostolus vocat Christū *hominem cœlestem*. Et quòd Christus dixerit: *Quid si videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius*, & *de in Cœlo*. Quorū verò huic errori Eo spectat, vt nobis omnis tollatur spes. Si enim veram nostram carnem non assumsit Christus non igitur eam sanctificauit in se: proinde nec etiam resuscitabit ad gloriam, τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον, ait Nazianzenus. Sed Apostolus apertè scribit Christum in similitudine hominis factum esse, & repertum verum hominem. Et Heb. 2. cōmunicasse carni & sanguini, quorū & nos participes sumus: vnde & non erubescit nos vocare fratres suos. Christus igitur veram carnem nostram sumsit: eam in templo sanctificauit: sanctificatam nobis in verbo & sacramentis participandam tradit: vt cū eo magis ac magis coalescamus, & simus caro de carne eius.

10. Refutatur & hæresis alia Arianorum, qui fassi quidem sunt Christū in vtero sumsisse carnē: sed eam animæ omnino expertem esse dixerunt; loco autem Animæ fuisse alteram Christi naturam, nempe quæ Deo Patri, nec vobis ὁμοούσιος. Fuit Arianorum in hoc dogmate de ἀψύχῳ carne maxima, assensum Anima tacente. Fuit & inde concludere possent, τὸν λόγον non esse naturā Deum. Quare? Quoniam Deus non patitur, nec habet vllum autem

autem in ea carne qui erat eius anima, habuit [illegible] & [illegible] est.

Sed [illegible] ab Apostolo, qui ait, Christũ [illegible] non solum verum, sed etiam totum, & in similitudine hominum esse factum: h. e. vt alibi explicat, [illegible] omnia, excepto peccato, [illegible] testimonia, quibus [illegible] hæc [illegible] expugnatur.

[illegible] testimoniis & argumentis [illegible] & hæresis Apollinaris [illegible] in Syria [illegible] & [illegible] sed negabat [illegible] rationalem [illegible] quod hæc non [illegible] Christum [illegible] *per omnia [illegible] absque peccato [illegible]* Quomodo [illegible] homo est, si non est [illegible] Quod enim [illegible] est, nisi [illegible]

[illegible] & [illegible] Monothelitarum, qui docuerunt, Christum verum quidem & totum [illegible] h. e. humanam [illegible] corpus [illegible] naturam [illegible] personam [illegible] ita vt Christus tantum intelligentia, nempe diuina, [illegible] & operaretur. A qua hæresi neque illi [illegible] qui [illegible] diuinæ naturæ realiter in humanã naturã transfusa, & [illegible] communicata fuisse docent: [illegible]

[illegible]

Hactenus hæreses eorum, [illegible] Christo [illegible] naturam [illegible]

[illegible] vere humanas actiones [illegible] sed tantum [illegible] Patres, qui licet contra Manichæos & Marcionitas docuerint [illegible] corpus [illegible] contra Arianos & Apollinaristas [illegible] animam [illegible]

[illegible] quod tristis fuerit anima eius vsque ad mortem: quòd queratur se derelictum, dicens, Deus meus, Deus meus cur me dereliquisti? Et alia [illegible] significantia: inferebant Ariani, Christũ non esse naturã Deum.

Quidam ex orthodoxis ita contra disputarunt, vt dicerent hæc quidem in corpus cecidisse, sed in animam non penetrasse: ac Christum in carne quidem passum fuisse, sed nullum dolorem in animo sensisse, propter [illegible] habitantem: & [illegible] multa attulerunt, vt suam probarent sententiam, qualia sunt hæc: Telo perforare potes aquam, gladio ignem, flammam secare, [illegible] sed [illegible] dolorem [illegible] Sic inquiebant, flagella, [illegible] corona spinea, & [illegible] quidem [illegible] Christo attulerunt, sed dolorem passionis non [illegible] erunt.

Sed [illegible] errorem refellit Apostolus cũ ait Christum [illegible] similitudinem hominum factum, & figura repertum fuisse vt hominem. Quomodo [illegible] quo dicit, Christum tentatũ fuisse per omnia, absque peccato [illegible] Christum verum hominem esse, [illegible] omnibus [illegible] excepto peccato [illegible] carnem [illegible] infirmitatibus & doloribus carnis non minus fuerit obnoxius, quàm reliqui homines. Et quid est quod [illegible]

At [illegible] Verum [illegible]

[illegible]

[illegible] qui explicans [illegible] *forma* [illegible] Non [illegible] quod erat non [illegible] factus est per communicationem, quibusnam [illegible] lem omnem suam lucem deposuisse, & se suo splendore denudasse [illegible]

[illegible] Dei: voluit etiam & esse & vocari seruus, propter assumtam [illegible] vilem & tenebricosam nubem: & contra nubem appellare solem.

In hoc quoque posita est illa [illegible], quòd non solum lux illa Dei [illegible] sub nube [illegible] sed etiam, quod [illegible] nec semper, nec multis, nec omnibus, quibus potuit modis, nec vbique suam patefecit gloriã. Quò enim

Sol, nube tectus, aliquid lucis ad nos demittat, & aliquid virium exerat: quid hoc ad illam ingentem lucem & calorē, quibus, nube detectus, omnia implet atque perfundit? Ergo retentio suæ virtutis & omnipotētiæ in illa carne, [illegible] & exinanitio appellatur, & ideo ait Ambros. quòd [illegible] in carne potentiam suam & maiestatē ab opere retraxit. Et huc optimè quadrat verbū *[illegible], vacuare*: & *[illegible], vacuus*: quia in S. literis sæpe de vsus & operationis cessatione atque defectu vsurpatur: Vt *Gratia Dei in me non fuit vana*, id est, *otiosa*: 1. Cor. 15. Et *Ingressus noster ad vos non fuit vanus*, id est, *vacuus & sine fructu*. 1. Thess. 2. Et in hoc 2. cap. ad Philip. *Tenentes sermonem vitæ, vt possim gloriari, quod non in vanum cucurrerim*, id est, *quod non laborarim sine fructu*.

Ergo quòd Deitas in illa carne occultata, non statim, nō semper, non in omnibus, non [illegible] de sese exeruit, sed quasi otiosa mansit, [illegible] Filij Dei dicitur.

In hoc denique sita est quòd Christus in ea carne nō solùm non exeruit, vt potuit, suas vires, suā[que] omnipotētiā, verùm etiam contra infirmitates carnis sustinuit, passus est, & mortuus. Nō quòd Deitas [illegible], sed quòd Deus verè passus & mortuus, & Dominus gloriæ crucifixus sit ea nimirū sui parte, qua homo factus [illegible], non secus atque homo verè mori dicitur, licet non animus, sed corpus [illegible] moriatur, qua de re postea, cum ventum fuerit ad mysterium redemtionis per mortem, mortem autem crucis.

HIERONYMI ZANCHII

DE

Incarnatione Filij DEI

LIB. II.

Hæreses de incarnatione Christi referuntur.

CAPVT I.

HACTENVS verba Apostoli interpretati sumus, *Qui cùm in forma Dei esset*, Ac deinde quænam doctrinæ de CHRISTI persona hinc colligantur, & quænam hæreses iis verbis damnentur, indicauimus.

Nunc restat vt integrum locum de incarnatione, eóque de duabus in Christo naturis, earum[que] inter se vnione prolixius explicemus. Quia verò hic locus contra supra damnatos hæreticos, atque inprimis contra tum Arium, tum Apollinarem, tum verò maximè contra Nestorium & Eutychen, eiúsque sectæ reliquias, Monothelitas, & Vbiquitarios, cum Ecclesia Catholica nobis explicandus est: opposita autem iuxta se posita, vt lux cum tenebris, album cum nigro, & veritas cum falsitate collata, magis elucescunt, idcirco iudicaui me facturum operæ pretium, si breuiter quænam fuerit horum hæreticorum doctrina in synodis damnata, præsertim doctrina cum Nestorij, tum Eutychis quæ etiam hoc tempore renouata est, explicem. Multum enim hoc interest nosse, quoniam hinc etiam magis perspicuum fiet, qualis fit [illegible] horum nostri temporis de iisdem rebus portentosa imaginatio, & in quibusnam Synodis olim damnata fuerit. Nam de aliis hæreticis, duobus verbis expediri totum negotium potest.

1. Ebion, Cerinthus, Photinus, nil aliud in Christo agnouerunt, quod ad illius essentiam & personam attineret, quàm veram & perfectam humanitatem, nullam verò Deitatem.

2. Contra Marcionitæ & alij nonnulli, diuinam tantummodo naturam confessi sunt, veram autem carnem humanam negarunt.

3. Arius verò neque veram Deitatem, neque perfectam humanitatem concessit: [illegible] dixit esse spiritum creatum, sed omnium perfectissimum & verè diuinum, per quem reliqua omnia creata sint: hunc è cœlis descendisse in vterum virginis sibi creasse & vniuisse corpus, ipsum verò fuisse instar animæ. Atque hunc etiam esse illum spiritum, quem Iesus patri commendauit in cruce, dicendo: in manus tuas Domine commendo spiritum meum. Damnatus fuit in concilio Nicæno.

4. Apollinaris agnouit in Christo veram Deitatem, veram item carnem & veram animam vegetatiuam & sentientem, sed negauit humanam mentem. Damnatus fuit in synodo Romana, sub Damaso Papa.

5. Nestorius & veram Deitatem agnouit & veram perfectámque humanitatem, sed duas reipsa finxit personas sinul [illegible], vnam quæ esset tantùm Deus, nempe [illegible], alteram quæ esset tantùm homo, nempe Iesum, quanquam post earum consociationem, vnam tantum personam esse, verbis fateretur. Sic enim finxit factam fuisse incarnationem: [illegible] filium Dei simul ac Maria credidit verbis Angeli Ecce cōcipies, &c. in eius vterum ingressum, eam sanctificasse, verúmque ac perfectum hominem ex eius carne & sanguine creasse, hunc hominem ita creatum sibi inseparabiliter consociasse, consociatum, iisque ligatum [illegible] honoris communione donasse, semper vt, propter hanc consociationem, tam ipse Iesus homo, quàm [illegible], Deus Deíque filius appellaretur. Atque etiam propter eandem consociationem nos Iesum, [illegible] & Iesum, pro vna persona habendos esse & tanquam vnam personam adorandos docuit. Et hoc sensu Mariam quoque matrem quanquam [illegible] eius hominis Iesu Nestorio mater esset) appellari tamē posse [illegible] Deiparam ac genitricem Dei, quæ fuerit prima quæstio inter Nestorium & Cyrillum. Hæc fuit doctrina Nestorij de incarnatione Christi, déque duabus in eo naturis, quos non solū vt diuersas distinguebat, vt tenere debuisset, verùm etiam tanquam per se subsistentes, vnam ab altera diuidebat, sola indissolubili consociatione & assistentia coniunctas, ita vt [illegible] & Iesus, id est humana natura, sicut non solùm aliud atque aliud, sed etiam alius & alius. Ita Nestorio, nō Iesus saluum facit populū suum, sed [illegible] in Iesu, nec iste edit miracula, sed ille in hoc. Rursus nō Deus passus est in carne, aut Dominus gloriæ crucifixus est, sed Iesus tantùm, qui [illegible] assistentiæ unctus est. Doctrina hæc fuit Nestorij longè perniciosior quàm prima fronte videatur. Sic enim soluebat Christum, ac inde præter alia multa & absurda, sicut [illegible] Deus non aliter esset in Christo, quàm in sanctis, nisi quòd in Christo magis vim suam exerat, quàm in sanctis hominibus & Angelis.

Fuit autem Nestorij doctrina damnata in synodo Ephesina, & verè fuit de sententia Ioh. Apost. in 1. epist. 4. ab Antichristi spiritu profecta, quoniam soluebat Iesum, illum alium à [illegible] faciens personam.

6. Venio ad Eutychen, cuius hæresis diutius etiam turbauit Ecclesiam.

Damnato à synodo Ephesina Nestorio, Eutyches Abbas, anno post damnatum Nestorium 16. circa annum Domini 450 homo (vt scribit Flauianus & Leo) imperitus & imprudens, suam excitat hæresin, vnam tantùm naturam in vna persona Christi docens. Fuit autem hæc eius confessio quā coactus fuit in conuentu multorum Episcoporum à Flauiano Constantinopolitano Episcopo conuocato, tum edere: *[illegible]: Ego confiteor ex duabus naturis [illegible] esse dominum nostrum Iesum Christum ante vnionem; post vnionem autem vnam (tantùm) naturam confiteor.*

Confessio hæc fuit ambigua & lubrica, proinde neque vno modo fuit ab eius discipulis intellecta.

Primùm, constat quidem nomine duarum naturarum intellexisse diuinam & humanam: sed de humana ambiguū fuit, an intellexerit verè humanam hoc est sumptam ex virgine, & *[illegible]* nostræ, an verò simulatam & *[illegible]*, cum Marcione. Et quidem Græci historici scribunt, Eutychen docuisse *[illegible]*. Et Flauianus in Epistola ad Leonem Papam refert hanc fuisse Eutychis sententiam carnē Christi nō esse nostræ *[illegible]*. Vigilius verò martyr in suo 5 libr. contra Eutychen, illi adscribit, quòd senserit cum Marcione & Valentino, corpus Domini è cœlo allatū per

vterum

vterum virginis, quasi aquam per fistulam transiuisse.

Ambiguitas *altera* in eo est, an ante adunationem, tam humana, quàm diuina subsisterit per se, sicut & Nestorius sensit: an verò secus. Ex iis quæ iam retulimus ex Vigilio de corpore è cœlo deducto, sensisse subsistisse. Si verò sensit: Christum habuisse corpus phantasticum, non verè subsistens, quia vmbra fuit & phantasia.

Tertia ambiguitas fuit in voce [illegible] an hæc adunatio naturarum facta sit in ipsa conceptione, & in vtero virginis an verò post resurrectionem. Vigil. lib. 1. cap. 4. [illegible] quæ ex eius discipulis, primam sententiam, alij alteram amplexi sunt. Et hanc alteram tenet [illegible] Schu[illegible]feldius post resurrectionem nimirum è duabus naturis, factam esse vnam per conuersionem videlicet humanæ in diuinam.

Quarta ambiguitas consistit in eo, quod dixit, post adunationem, se vnam tantum confiteri naturam. Potest enim intelligi trifariam: nempe, quòd aut humana versa sit in diuinam, aut diuina in humanam: aut quòd vtraque confusa sit & mixta in vnam tertiam naturam. Leo in epistola ad Imperatorem scribit, Eutychen sensisse: Verbum mutatum esse in carnem: qui error etiam Apollinari, non solum ab Augustino, sed etiam ab eodem Leone adscribitur.

In concilio Chalcedonensi, vbi damnatus fuit error Eutychis, decretum contrà fuit, in Christo duas esse naturas vnitas [illegible]. Ergo ille sensit, mutatas fuisse naturas, aut confusas & mixtas.

At naturam diuinam in Christo fuisse passibilem, de sententia Eutychis, tradit Vigilius lib. [illegible] cap. [illegible] humanam autem non fuisse passibilem, quia phantastica illi erat.

[illegible] ex partibus, [illegible] Eutychem [illegible] tenendum est, cum duas [illegible] in Christo naturas [illegible] quæ de naturis perfectis [illegible] proprietatib. [illegible] contendit [illegible] ac pro in se damnatus in Eutyche [illegible] naturarum, sed etiam proprietatum esse [illegible]. Multi enim in Eutychianis non grauabantur concedere in Christo duas distinctas naturas diuinam & humanam, sed proprietates confundebant: & hoc [illegible] volebant illi, qui dicebant, Deitatem conuersam esse in humanitatem [illegible], diuinas proprietates in humanam naturam esse translatas, qui verò dicebant humanam in diuinam: hoc in primis sentiebant, humanæ naturæ proprietates realiter translatas in diuinam: eòque diuinam passionibus subiectam [illegible]. Legatur hac de re cum primis Gelasius Papa contra Eutychem, & Theodoretus dialog. 2.

Cùm enim hi patres multis defendant, corpus Christi in cœlo verè [illegible] retinere suas proprietates, esse finitum, circumscriptum, &c. manifestè docent, [illegible] præcipua pars sit [illegible] doctrinæ: nempe mutatas esse, & confusas naturarum proprietates.

Atque hæc de sententia Eutychis, damnata in synodo Chalcedonensi.

Quia verò, vt diximus, ambigua fuerat eius confessio: hinc factum est, vt in varias sectas eius hæresis diuisa fuerit: [illegible] quidem [illegible] tantùm naturam (sed [illegible] perfectam) confitebantur: sed diuersis modis sententiam illam intelligebant [illegible].

1. Prima secta, quæ post damnatum Eutychem, eius errorem defendit, fuit Acephalorum sic vocata, quòd nemo eorum haberet videri autor & caput huius renouati erroris. Nam propter damnatum Eutychem, nemo [illegible] eius nomen profiteri aut apertè & expressè eam [illegible] doctrinam prædicare. sed [illegible] & [illegible] eam renouabant [illegible] dicebant [illegible] è duabus, vnam tantùm confusam fecerunt.

2. Theopaschitæ [illegible] docebant, Deum in sua natura passum quòd mutatus in humanam, vel cum ea confusus sit. Hanc hæresim exoluit Seuerus Antiochenus Episcopus: & cum eo Armeni.

3. Agnoetæ. Hi cùm statuerent cum aliis vnam tantùm esse naturam in Christo, eàque diuinam, non poterant intelligi docuisse (vt quidam volunt) & attribuisse aliquam ignorantiam animæ Christi: sed dicebant illam naturam vnicam, multa ignorare: quod quis non dicat esse hæreticum?

Hi vocati sunt etiam Seueriani & Themistiani: quòd eandem doctrinam tradiderint Themistius & Seuerus.

4. Aphthartodocitæ. Hi enim peculiariter docebant, corpus Christi ab ipsa conceptione propter coniunctionem cum Verbo, fuisse ab omni passione & corruptione alienum factum. Hanc in primis docuit Iulianus Halicarnassi Episcopus: Et Gaianus Alexandrinus Archiepiscopus, [illegible] quo Gaianitæ.

5. [illegible]theitæ. Hi quia videbant non posse dici filium in sua natura passum, quin etiam sequeretur patrem esse passum, si vna tantùm sit vtriusque natura: patrem non auderent dicere passum, propter damnatam hæresin Patripassianorum: ideo vt possent docere filium in sua natura passum esse, confinxerunt tres essentias in Deo.

Monothelitæ. Hi docuerunt vnam tantum modo voluntatem in Christo & vnam efficacitatem. Origo hæc fuit. Cùm viderent [illegible] ad communionem Ecclesiæ non posse admitti: excogitarunt hanc falsam pacificationem, vt fatentur lingua, duas naturas in Christo: sed vnam tantùm voluntatem & efficacitatem: idque his de causis, primò, ne duo prædicarentur volentes & operantes cùm sit vna tantum persona: 2. ne in Christo statuerentur contrariæ voluntates & actiones.

Damnata fuit in sexta synodo, tempore Agathonis Papæ: cui synodo præfuit Constantinus Heraclij nepos, filius Constantis.

A sexta synodo, hæresis illa Eutychis in Ecclesia Catholica sepulta iacuit ad nostra vsque tempora, quibus excitata & ab inferis reuocata fuit, primùm per Melchiorem Hoffmannum Anabaptistam in inferiori Germania, post renouatam se [illegible] per [illegible] Euangelium: Et deinde per Gasparem Schuencfeldium in superiori Germania postremò per [illegible]: quæ de re, qui volet, legat Iulium Simplicium de duabus naturis, ad calcem libri, cap. [illegible].

Notanda verò est caussa erroris in hoc mysterio de duabus in Christo naturis, qua adducti & Nestorius & Eutyches in contrarias sententias, & vtrique falsas abierunt.

Fuit enim vna & eadē caussa: sed diuerso modo vsurpata.

Caussa hæc fuit, quia vterque hoc assumsit principium, tanquam per se notum. Vnaquæque natura, hoc est substantia perfecta hypostasin habet: qua subsistat quæ [illegible] si in natura sit rationali persona vocatur. Exemplum in homine est. Inde sic Nestorius: Atqui in Christo duæ sunt perfectæ naturæ, diuina per se subsistens: & humana, corpus scilicet humanum, vera & perfecta anima præditum. In Christo igitur duæ personæ.

Contrà assumebat eidem principio Eutyches: Atqui in Christo vna tantùm est persona. Ergo necesse ante vnionem duæ essent naturæ post vnionem tamen duæ in eo esse non possunt. Quare vt vna in alteram sit mutata, vel mixta vna cū altera in vnā tertiā oportet: aliter quin eodem non potest, quin duæ in Christo statuatur personæ. Sic etiā Monothelitæ, ne duo dicerentur volentes atque operātes, cùm duæ personæ vna tantū in Christo voluntas & vna operatio concedatur, necesse est. Respondeo ad argumentum: Principiū illud & maior propositio vera est sed adhibita distinctione. Omnis perfecta natura, id est substantia, habet hypostasin vel propriam vel alienam, id est, vel per se ipsam subsistit, vel in alio. Per se ipsā vt natura diuina in Christo, & natura Angelica in Angelis, & humana in hominibus. In alio, vt natura humana in Christo: nunquam enim per se subsistit, sed semper in [illegible]. Sic euertitur cōsequentia Nestorij, duæ igitur personæ. Sic etiam consequentia Eutychis. Vna igitur tantùm natura in Christo, ne duæ statuantur personæ. [illegible]. Nā licet duæ sint in eo naturæ: non tamen inde efficitur, duas necessariò statui personas: cùm vna natura, nempe humana, propriam non habeat hypostasin seu personalitatē, sed semper subsistit & existat in persona Verbi, & ab eo sustentetur. Duæ etiam naturæ in homine: vna tamen duntaxat persona.

Item ad Monothelitas: vnus tantum est [illegible], licet duæ voluntates [illegible]. Exemplum in homine renato vbi voluntas carnis & voluntas spiritus, actiones carnis & actiones spiritus.

CAPVT II.

HIs breuiter explicatis de Incarnatione Christi hæresibus: restat vt veram & orthodoxam sententiam explicemus. Hunc autem sequar ordinem in hac tractatione. *Primùm*, plenam descriptionem Incarnationis Domini nostri Iesu Christi afferam. *Deinde*, ex ea breuiter explicata, præcipua capita colligam, quæ seorsum fusius erunt pertractanda.

Hanc methodum videmus seruatam fuisse ab Aristotele in Ethicis: vbi primum quid sit humana felicitas definiuit. Deinde singulas definitionis partes ita explicandas suscepit, vt omnes nouem libri, à primo pendeant, in quo definita fuit felicitas: & nihil ferè aliud contineant, quàm exactam humanæ felicitatis explicationem.

Sic igitur Incarnationem, seu (vt vocant Græci) [illegible] Domini nostri Iesu Christi describo: idque ex præsenti contextu Apostoli, additis aliunde, quæ ad plenam descriptionem pertinere visa sunt. Breuiter quidem sic: *Incarnatio est perfectæ humanæ naturæ assumtio, à Filio Dei, in vnitatem suæ personæ* [illegible].

Definitio hæc secundùm regulas Philosophi, vt breuis est,

ita certa & perspicua. Constat enim ex genere & differētia. Nam primum membrum, *Assumtio est humanæ naturæ*, loco generis se habet: alterum verò, *à Filio Dei in vnitatem suæ personæ* ἀτρέπτως &c. *facta*, loco differentiæ. Esse autem certam & perspicuam liquet ex ipso Apostolo tum hîc ad Phil. 2. dicendo *formam serui accepit* &c. tum ad Hebr. 2. dicendo: *assumsit semen Abrahæ*. Quid verò magis perspicuum apud Christianos, quàm assumtionem hanc in vnitatem personæ assumentis, factam esse non à Patre, neque à S. S. sed à solo Dei Filio? De hoc enim solo locutus est Apostolus, cùm dixit ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων &c. Nihil item clarius est, quàm assumtionē hanc factā esse non simpliciter [illegible], h. e. in vnitatem personæ τοῦ λόγου. Est enim Filius Dei humanam naturam assumsit: vna tamen duntaxat mansit persona, manens verus Deus, & factus verus homo. Reliquæ particulę ἀτρέπτως &c. additę fuerant à Patribus in Concilio Chalcedonēsi, sed è scripturis luculēter collectæ & demonstratæ, ad refellendas hæreses, quæ contra veram incarnationem fuerant à Diabolo excitatæ. Sed hæc & plura alia copiosiùs & luculentiùs explicabuntur ex ampliore descriptione, quam in gratiam studiosorū Theologiæ Christianæ modò subijciemus: vniuersam doctrinam de hoc sacrosancto & ineffabili mysterio cōplexi.

Incarnatio, seu *incarnatio Domini nostri Iesu Christi*, est arcana diuináque humanæ carnis assumtio: qua vbi venit plenitudo temporis æternus λόγος existēs in forma Dei Deo Patri *homoousios* ac coæqualis, formam serui ex semine Dauidis in vtero virginis Mariæ, cooperante Patre & Spiritu S. sibi in vnitatem personę ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως: saluis omnino & inconfusis manentibus cum formis seu naturis, cū vtriusque formæ seu naturæ essentialibus proprietatibus, iuxta vaticinia prophetarum, assumsit: atque ita assumsit vt qui ante tantùm erat Deus, postmodū in similitudine hominū & serui etiam factus sit homo, in vtráque forma vnus & idem Christus subsistens: idémque Deus simul & homo natus, ex virgine natus: vsque adeo vt propter hanc formarum vnitionem, primùm quicquid singularum est formarum, illud totū de Christo ipso, siue per propriæ personæ nomina, siue per nomina naturarum in concreto expressum, significato ac denominato, verissime ac realissime prædicetur. Deinde innumerabilia & excellētissima dona, à forma Dei, in formam serui collata fuerint: Denique vt mediatoris ac redemtoris & nomē & officium & honor, secundum vtrámque naturam idem Christo cōueniret: hancque serui formā hoc modo ideo acceperit æternus λόγος, vt in ea seipsum humilians, & Patri factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis peccata nostra suo sanguine expiaret: nósque Patri reconciliatos à peccatis per fidem iustificatos, & per Spiritum S. sanctificatos, ipse à Patre exaltatus, secum ad gloriosam resurrectionem æternámque vitam exaltaret.

Complexus sum in hac descriptione omnes caussas, effecta, adiuncta & quæcunque ferè de hoc incarnationis mysterio sacræ literæ, iuxta orthodoxam fidem intellectæ tradiderunt.

Nunc breuiter (vt ad secundum veniam) singulas partes explico.

1. *Assumtio*: assumtionem voco illam perfectam in suscipienda carne actionem: quæ inchoata in tota Trinitate, ita terminata est in filio, vt ipse solus factus sit caro. Sic & generatio, vt nomen apud Philosophos sumitur quatenus scilicet significat motum generantis, in re genita receptum atque completum. Ita hic. *Incarnatio*, actionē significat totius Trinitatis, creantis animam & corpus simúlque cum diuina natura vtrúmque vnientis, in persona filij terminatam, & effectum consecutam. *Actionem* significat Apostolus, dicens, *Accepit*: terminum actionis in filio, dicens *factus homo* &c.

2. *Diuinam* voco, quia tota fuit actio, & opus Dei animam per se in persona filij creantis, & corpus sine vllo viri semine ex puris sanguinibus virginis Mariæ in eadem filij persona formantis: atque in vnum cum filio, ineffabiliter vtrumque coniungentis.

3. *Arcanam*, quia à nulla creata mente, quomodo facta sit illa vnio, comprehendi potest.

4. *Tempus* designatur, cùm dico, *vbi venit plenitudo temporis*: particula hæc Apostoli est ad Gal. 4. De hac temporis circumstantia dicetur postea suo loco.

5. Caussa efficiens simul, & in suæ personæ vnitatem sumens describitur, cùm dico *Qua æternus λόγος* &c. Hæc enim persona fuit, non Pater, nec Spiritus sanctus, sed Filius: qui ante carnem assumtam, λόγος vocatur Iohan. 1. atque æternus, quia semper apud Deum: ideo post particulam *vbi venit plenitudo temporis*, adieci, *æternus*: ne putetur tūc primum cœpisse realiter existere iste λόγος, vt hæretici multi docuerunt, Seruetus & alij ante eū. Duæ illę particulæ quę videntur ad huius personæ descriptionem, nempe prima, *existens in forma Dei*, secunda *Patri homoousios ac coæqualis* sunt ex contextu Apostoli desumtæ, & à nobis explicatæ. Occurrunt autem hæresi Patripassianorum, Arij, & similium.

6. Adieci, *cooperante Patre & Spiritu sancto*. His verbis caussæ aliæ efficientes incarnationis, verùm eam non in seipsis, sed tantùm in filio terminantes, exprimūtur: Pater scilicet & Spiritus S. Fuit enim opus totius Trinitatis. De Patre Gal. 4. *Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum*. Hæc autem est missio, cùm illum in vtero Virginis, carne nostra vestiuit. De Spiritu sancto Angelus ad Mariam: *Spiritus sanctus superueniet in te*. De filio Apostolus ait *Sumsit formam serui*.

7. *Formam serui*. Hæc est caussa materialis, quam sumsit: quæ vox quid significet, supra declaratum est. Occurritur hæresi Nestorij de assumta persona.

8. *Ex semine Dauidis*: caussa materialis à genere ad speciem contrahitur iuxta diuinas promissiones. Primùm fuit promissum semen mulieris: Deinde semen Abrahę, tertiò strictius, semen Dauidis. Rom. 1. *Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem*. Occurritur hæresi Marcionis, Manichæorum, Valentini, de corpore cœlesti aut phā[illegible].

9. Particula *in vtero* etiam contrahitur hæc materia: nempe ad carnem ex Maria virgine, & in Maria virgine sumtam, dicendo *In vtero* &c.

Hæc fuit vox Angeli, *Ecce concipies in vtero* &c. Hac particula refellitur error quorundam, qui dixerunt eam cōcepisse in corde spiritualiter quidem in corde, sed non corporaliter in vtero. Debuit enim per omnia fratribus assimilari, Hebr. 2.

10. Modus assumtionis exprimitur: primùm dicendo *in vnitatem personæ*. Vox est recepta in Ecclesia & cōprobata in scripturis. Vetus Ecclesia sic loquebatur de hac vnione, *verbum vnitum esse carni & carnē verbo secundum subsistentiam*: Et sic loquitur Synodus Ephesina contra Nestorium. Item in quinta synodo sic legimus: *si quis non confitetur Dei Verbum carni vnitum esse secundum* [illegible] *& propterea vnam eius subsistentiam vel vnam personam, anathema sit*. Item in decretis synodalibus Martini primi [illegible], *Dominum Iesum Christum ex duabus* [illegible] *secundum subsistentiam* [illegible]. Et in sexta Synodo sic legimus: *Assumtam duas naturas esse* [illegible] *subsistentia*.

Cùm igitur dicimus λόγον *formam serui suæ in vnitatem personæ assumsisse*: nihil intelligimus aliud, quàm quòd hæc forma serui creata fuerit in propria τοῦ λόγου persona, [illegible] sustentetur, ac quod [illegible] eius personę facta sit, ita vt Christus non minus in forma serui, quàm in forma Dei subsistat, vt postea subdimus.

Vnio [illegible] personarum in vna essentia [illegible], vt licet tres personæ, sint vnus tamen Deus, non tres dij. Contra, vnio duarum naturarum in vna persona, efficit vt duæ naturæ non sint duo Christi, sed vt vnus Christus in duabus subsistat naturis, atque hoc est, duas naturas vniri secundum subsistentiam, vt loquebatur vetus Ecclesia. Hac igitur particula occurritur Nestorio.

11. Ad explicationem modi huius vnionis pertinent quæ sequuntur, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως. Particulæ sunt Concilij Chalcedonensis contra Eutychen quique Apollinarem primus, tum naturarum, tum proprietatum essentialium mutationem & confusionem induxit. Sentimus ergo cum Synodo Chalcedonensi & cum tota Catholica Ecclesia: filium Dei, formam serui ita sumsisse in vnitatem personæ, vt nulla planè facta sit aut naturarum ipsarum, aut essentialium vtriusque naturæ proprietatum mutatio vel confusio.

Nec vlla inter eas est, aut esse potest diuisio, sed tantum distinctio. Hæc omnia significantur illis quatuor vocibus ἀτρέπτως ἀσυγχύτως ἀδιαιρέτως ἀχωρίστως: Ideo huius explicationis caussa subiecimus.

12. *Saluis nimirum & inconfusis manentibus, tum formis, seu naturis* [illegible]*, que forma seu natura essentialibus proprietatibus*. Dixi *saluis manentibus*: contra Eutychianam mutationem confusionémque, & contra Nestorianā diuisionem. Si enim vel mutes, vel confundas, vel diuidas: aliæ non manent. Dixi *formis seu naturis*: quia pro eodem accipimus cum Patribus formam & naturam: iuxta illud Damasceni, in lib. de orthodoxa fidei cap [illegible]. Quanquam enim nonnullum discrimen est inter has voces, vt paulò ante declarauimus: pro eodem tamen in præsentia accipimus.

De mul-

De multiplici significatione naturæ seu [illegible] Aristoteles [illegible] de natura Dei, cap. 1. Quid nomine [illegible] intelligamus notum est: totam scilicet [illegible] Dei [illegible]. Nam ut natura humana [illegible] animam & corpus simul in Christo [illegible] constituunt non personam hominis [illegible] naturis, in anima scilicet & in corpore [illegible] tamen anima & corpus [illegible] per se haberit [illegible] in persona verbi [illegible]. Et ideo [illegible] Ac [illegible] sæpe; [illegible] in [illegible] naturæ [illegible] verbi [illegible] in vnitatem personæ sed [illegible] ne quis naturam [illegible] prædicetur, vt speciem de singulis indiuiduis [illegible] significetur: sed [illegible] & totam [illegible] de perfecta humanitate [illegible] vt Scholæ loquuntur [illegible] characte[illegible] anima [illegible] corpore in vnitatẽ personæ [illegible]. Quid ergo naturæ nomine [illegible] intelligimus [illegible] naturam hominis, hoc est animam [illegible] corpus [illegible] intelligimus [illegible] anima & corpore: quod compositum [illegible] suæ persona.

12. A [illegible] hypostaticam vnionem duarũ in Christo naturarum [illegible] eandem pertinent, quæ sequuntur: sed [illegible] formalis indicatur cum dicimus, *assumpsit* [illegible] *erat Deus* [illegible]

A [illegible] est & scriptura [illegible] facta [illegible] hominem [illegible] *Verbum caro factum est*. Et Apostolus [illegible] *hominum factus*: id est vera [illegible] Hebr. 2. [illegible] *per omnia excepto peccato*. [illegible] & qui factus est Philosophus, Philosophus est.

Sic [illegible] est homo, & homo verus est: nõ igitur hominem sibi copulauit & adiunxit, sed ipse [illegible] homo per naturam humanam sibi hypostaticè copulatam. Vnitur igitur fuit Verbum ad veram carnem substantiam [illegible] & personis [illegible] quidem [illegible] veræ humanæ [illegible] cum vera [illegible] persona Verbi facta est, & [illegible] verus factus sit homo non [illegible] tamen vna caro manentes [illegible] ambæ [illegible] per [illegible] anima & caro sunt vnus homo [illegible] quia de [illegible] *Factus est homo* [illegible] verè [illegible] in vnitatem personæ [illegible] natura [illegible] hæresis Arij & Apollinaris [illegible] non integram humanam [illegible] Christo agnoscere voluerunt.

14. Eo [illegible] pertinent [illegible] causa, qua [illegible] dicere *vtraque forma*, Dei scilicet & serui [illegible] occurrit [illegible] quia [illegible] duæ personæ aut duo [illegible]

Ac [illegible] in vtraque forma subsistit: tam verus igitur homo est, quàm verus Deus: & omnes tam humanas, quàm diuinas [illegible] tales proprietates atque actiones habet. Item, si in vtraque forma subsistit neutra igitur est [illegible]. Sunt igitur etiam inter se [illegible] & [illegible] habent suas essentiales proprietates & actiones. Hinc illud Leonis ad Flauianum: *Vtraque forma agit quod sibi proprium est*, &c.

Quòd autem subsistat in vtraque forma liquet: De vna [illegible] de altera, quam assumsit, ex eodem Apostolo probatur, cùm ait, *Christum formam serui* [illegible], *factum esse hominem*. Si enim dicitur subsistere in forma Dei, quia verus est Deus: Ergo etiam dicetur subsistere in forma serui, id est, hominis, quia verus factus est. Si autem idem Christus in vtraque forma subsistit: in Christo igitur vnâ & eâdem personâ, duæ formæ sunt, [illegible] eandem subsistentiam vnitæ. Quare vera vnio est personalis.

15. Eodem pertinet, quod de natiuitate ex virgine subdo: *Idemque Deus [illegible] homo verus, ex virgine natus*. Totus enim Christus, verus Deus & verus homo, natus est ex virgine: quia vna persona tantùm est. Quid autem [illegible] est ex virgine natura ne, an persona? persona. Non enim natura filius vocatur: sed persona. Hoc liquet in Trinitate: vbi non natura diuina, filius Dei vocatur, sed persona, & [illegible]. Si neque humana natura assumta filius fuit Mariæ, sed persona. Totus Christus filius est Mariæ: Et ideo totus ex ea natus est. Hoc confitetur Angelus Luc. 1. dicens: *Quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei*. Item Ies. 7. *Puer natus est* &c.

Si autem persona vna & eadem, id est, totus Christus, Deus & homo natus est ex Maria virgine: sequitur verissime Mariam vocari & esse [illegible] contra Nestorium. Quid enim quòd Deitatis non sit mater: neque etiam animæ fuit genitrix [illegible] tamen hominis mater fuit. Hinc duæ colliguntur à Patribus natiuitates Filij Dei: vna æterna ex Patre, altera temporalis ex Matre.

16. *Vsque adeo* &c. Hic euenam hanc formæ serui à [illegible] in forma Dei existente, factam susceptionem, consecuta sunt, exprimitur. Hæc autem trium sunt generum: quæ singula [illegible] explicabo, si prius quasdam voces in hac descriptione nostra declarauero.

Cùm dicimus: *quæ, singularum est formarum* intelligimus & naturas ipsas, & essentiales earum proprietates, & proprias actiones. Cùm verò dicimus: *vsque adeo* &c intelligimus [illegible] tantam esse hanc duarum naturarum in vnam Christi personam vnionem, vt propter hanc, illa omnia de Christo realiter prædicentur. Et ratio huius verissimæ & realissimæ prædicationis est quia Christus in vtraque natura ita subsistit, vt non minus sit verus homo, quàm verus Deus. De Christo igitur propter hanc vnionem realiter prædicatur primum vtraque forma, nempe in concreto, nimirum quòd sit Deus propter formam Dei: & quòd sit seruus seu homo propter formam serui, seu hominis. Non enim solemus dicere, Christus est forma Dei, vel forma serui: sed cum scriptura, Christus est Homo, Deus, filius Dei &c.

De eodem Christo, vtriusque formæ proprietates, eodẽ modo concretiuis videlicet nominibus, prædicantur: quia dicimus, Christus est infinitus, immensus, inuisibilis, propter formam Dei: & contra, Christus est finitus, circumscriptus & visibilis propter formam serui. De eodem Christo, vtriusque naturæ actiones prædicantur: et quòd Christus suscitet mortuos, propter formam Dei: & quòd sit mortuus, & à mortuis excitatus propter formam serui: quòd vbique sit & operetur propter formam Dei: Et rursus, quòd in cœlo statum habeat & intercedat pro nobis, propter formam serui. Ratio harum omnium prædicationum est: quia verissimè & realissimè Christus in vtraque subsistit forma & Dei & serui. Dum verò dicimus hæc de ipso Christo realiter prædicari simul negamus eas, quæ vnius naturæ sunt, ea siue in concreto siue in abstracto dicantur, de altera natura, eodẽ modo prædicari. Et ratio eadẽ est: quia scilicet forma vna, nõ est forma altera, nec propriè loquẽdo, in altera subsistit, sed in vtraq; Christus. Sicut ergo dici nõ potest, forma Dei est forma serui: aut è contra serui forma, finita, visibilis, mortua, à mortuis excitata: Sic etiam dici nequit, Humanitas realiter est Deitas, vel Deus aut infinita & omnipotẽs & vbique præsẽs [illegible] quæ propria sunt Deitatis seu formæ Dei: propter illud Leonis, *vtraque forma agit quod suũ est*. [illegible] Non ergo vna agit, quod alterius est. Neque cum hac sententia pugnant illa dicta, *Caro mea verè est cibus, ac viuificat: Et sanguis eius lauat nos à peccatis*. His enim non concluditur, naturam humanam agere, quod diuinæ est: id est, actionem illam præstare in nobis viuificandis & lauandis à peccatis, quæ propria est diuinæ: sed vna quæque suam propriam habet actionem ad idem [illegible] opusque perficiendum: vt suo explicabimus loco. Sanguis enim lauat nos à peccatis actione sua propria, nõ aliena. Imo potius, si propriè loqui velimus, dicendum est, *Christus per sanguinem suum lauat à peccatis*: & *caro Dei viuificat*, hoc est: *Deus incarnatus, & per suam carnem*. Actiones enim sunt suppositorum siue personarum, non autem naturarum. Ac re vera Christus suo sanguine remissionem peccatorum nobis promeruit, ac deinde eam nobis & vult communicare, & communicat per carnem & sanguinem suum, fide à nobis apprehensum, de eodem Ioh. cap. 6. [illegible] ipsum epistolæ suæ in Apoc. 1. [illegible] *lauit nos à peccatis, in sanguine suo seu per sanguinem suum*. Interea [illegible] vtriusque formæ actiones quamquam vnum & idem [illegible] vtraque [illegible] tendunt, & distinguntur. Et sententia Leonis, imo totius Synodi Chalcedonensis, verissima ac certissima est: *Vtraque forma agit quod proprium est*, [illegible] *non quod alterius*. Qui autem in vtraque subsistit forma vtriusque etiam actiones præstat & per vtramque agit.

Ac dicimus ea prædicari *de Christo, vel per propria personæ nomina, vel per nomina [illegible] expressa*.

rum nobis significet. Primùm clarum est. Nomina enim personæ sunt, Iesus, Christus, Immanuel, *λόγος* [illegible] enim eius persona significatur. Alterum nominū genus sumitur à natura: sed in concreto à natura Dei, vocatur Deus: à natura hominis, appellatur homo: à prima natiuitate, Filius Dei: ab altera, filius hominis. Quocunque igitur nomine persona Christi nobis significetur: de eo verè prædicantur, quæcunque sunt vel diuinæ vel humanæ naturæ. Ita dicimus cum scripturis, Christus, id est, Iesus seu Immanuel, Deus est homo est, passus est, non est passus. Rursus dicimus, Deus mortuus est, Deus non est mortuus. Dominus gloriæ crucifixus est. Dominus gloriæ non est crucifixus est vbique: est tantùm in Cœlo. Non enim hæc dicuntur secundum idem licet de eodem. Differentia non est, si per nomen propriū personæ Christus significetur: cōmunis & propria est prædicatio vt Christus Immanuel, est passus: est creator cœli. Si verò significetur per nomina naturarū: prædicatio est per communicationem idiomatum: realis quidem: respectu personæ: verbalis, respectu naturarum illis concretiuis nominibus formaliter significatarum: vt Deus est passus: Filius hominis est in cœlo, cùm esset in terra.

Dixi autem *naturas in concreto expressas* nobis connotare personā Christi: quia nomina abstracta significant formas rerū per se consideratas: sed concreta, supponunt pro personis seu pro subiectis, iuxta regulā in scholis receptā: cùm dicis albedinem, dicis formā accidētalem, sine subiecti consideratione: cùm verò dicis album, indicas subiectum in quo est albedo, vt lac, nix &c. Licet enim formæ per se abstractæ non subsistant, vt Plato fingebat suas Ideas: mēte tamen abstrahi à subiectis suis possunt & debent cùm seorsum de forma in sua [illegible], & seorsum de subiecto ipso disserendum est: quæ causa est, cur dicimus humanam Christi naturam, non esse realiter omnipotentem non esse vbique præsentem: Et tamen hominem ipsum esse omnipotentē, & vbique existentem: quid ita? quia concretum homo iste, supponit pro persona Christi quæ & Deus est & homo: abstractum autem nempe humanitas, seu caro Christi supponit pro natura in se considerata: non quòd illam separemus, aut tanquam separatā à λόγῳ consideremus, & ita soluamus Iesum Christum, vt aduersarij calumniantur: sed quò mēte tantùm illam in sua natura à persona λόγου, in qua sustentatur, distinctam contemplemur: & quid ei possit conuenire, quidve non possit, consideremus: quanquam sæpe in Sacris literis Synecdochicῶς pro tota persona (vt paulo ante dictum est) accipitur, vt caro Christi pro Christo incarnato sanguis Dei, hoc est, Deus sanguine suo, vt docent Patres Dam.lib.4.c.3 & alij. Atque hæc breuiter de primo effecto, quod vnionem consecutum est.

17. Alterum effectum, quod assumtionem formæ serui consecutum est, adiecimus dicentes: *Deinde innumerabilia & excellentissima dona in formam serui à forma Dei collata fuerunt.*

Hæc dona Scholastici vocant gratias habituales. Sunt autem creata sapientia, sed talis ac tanta, quæ omnem humanum & Angelicum captum superet. creata item & finita potentia, sed qua, quicquid vult, potest: non vult autem quæ pugnant cum veritate in Sacris literis reuelata, & quæ contradictionem implicant. Creata item & finita gloria, splendor atque maiestas, sed talis ac tanta, quæ totum cœlum illustret, sicut Sol hunc Mundum suis radijs: de quibus singulis postea dicemus. De his Thom.3.p.q.7. & deinceps.

18 Adiecimus tertium effectum: hoc autem est, quòd propter assumtionem formæ serui, in vnitatem personæ τοῦ λόγου factum est, *vt nomen, ac officium honorque mediatoris ac redemptoris nostri, competat Christo secundum vtramque naturam.* Et ratio est, quia ad nostrā cum Patre reconciliationē, & à peccatis morteque æterna redēptionē, vsus est actionibus & operationibus vtriusque formæ Christus sicut egregiè explicat Leo in epistola ad Flauian. *Secundum formam serui seruauit legem, ieiunauit, passus est, fudit sanguinem, quo expiauit peccata & eorum remissionem nobis impetrauit & promeritus est. secundum formam Dei vero ipse nos eripuit è potestate Sathanæ & à peccatis liberauit: Et nūc etiā in Cœlo secundum vtramque, opus nostræ salutem nostram operatur secundum formam serui interpellat pro nobis, cogitat de nostra salute, cum nobis vult, suisque intercessione efficaciter impetrat secundum formam Dei donat nobis spiritum suum, fidemque in nobis excitat qua efficit vt remissionem peccatorum & vitam æternam apprehendamus, sic secundum formam serui, carnem & sanguinem suum cum suis thesauris, nobis in verbo & sacramentis per ministerium hominum offert: secundum formam Dei, donato spiritu & excitata fide efficit, vt vtrumque, carnem & sanguinem nobis applicemus, veréque sumamus ad salutem æternam.*

Cùm ergo Christus secundum vtramque formam operatus sit, & semper operetur salutem nostram: meritò secundum vtramque etiam mediator & seruator noster appellatur & est. Sumitur hoc à fine assumtæ carnis: vt sequitur in descriptione Ergo.

19. Finem incarnationis adiecimus, dicendo, *hác que serui formam*, &c.

Primùm tribus nominibus totam eius vitam, quicquid egit & passus est, complexi sumus, *humilitate seu humiliatione sui: obedientia, morte & ea quidem crucis.* Tota eius *Vita*, in paupertate, in humanis infirmitatibus, inter miseros & viles homines, fuit perpetua humiliatio. Accessit *obedientia* erga Patrem, qua seruauit legem, & quæ placita Patri fuerunt, ea fecit semper. Speciatim verò additur *passio & mors in cruce* quæ fuit complementum humiliationis & obedientiæ. Hæc præstitit in carne & sine carne præstari non poterant. Sumsit ergo formam serui & carnem, vt in ea præstare posset hæc omnia.

Deinde fructus huius humiliationis, obedientiæ, mortis: ordine recensuimus.

1. Primus est *Expiatio peccatorum* hæc erat inprimis necessaria quia sine hac non poterat placari ira Dei.

2. Secundus, *Reconciliatio cum Patre*: hæc pendet ab expiatione peccatorum. Atque hæc duo perfecit Christus in se ipso sine nobis.

Reliqui fructus obedientiæ & passionis, in nobis locum habent, & sine nobis consistunt.

3. Tertius fructus est, *Iustificatio per fidem à peccatis*. Quartus, *sanctificatio seu regeneratio per spiritum suum.* Quintus, *glorificatio*, quæ consistit in gloriosa resurrectione, & perfecta possessione vitæ æternæ.

Iustificationem & sanctificationem ipse perficit: donatō nobis è cœlo, suo spiritu & fide. Glorificationem in cœlis, cùm animos nostros à corporibus egressos ad se in cœlum assumit & exaltat: perfecturus illam, cùm corpora à mortuis excitata, & animis restituta, atque immortalitate donata, in plenam cœlestis regni possessionem inducet. Quibus de rebus in altero huius Apostolici contextus membro, vbi de mysterio redēmtionis agitur, plenius, Deo fauente disseremus.

CAPVT III.

Nvnc tenemus incarnationis Christi descriptionem è sacris literis atque in primis ex præsenti contextu Apostoli collectam: tenemus & eius explicationem, in qua summatim continetur tota doctrina Christiana de mysterio incarnationis, deque duabus in Christo naturis. Restat vt singula diligentius explicentur. Faciemus hoc autem propositis quæstionibus: illisque explicandis ex fontibus sacrarum literarum, ex consensu veteris ac Catholicæ Ecclesiæ, & refutatione sophismatum, quæ ab hæreticis fieri solita fuerunt, & adhuc fiunt.

Quæstiones autem sumemus ex nostra incarnationis descriptione, quæ ad hæc capita restringitur, iuxta varias circumstantias, quæ in mysterio huius incarnationis considerari solent, nempe primò *Quis assumsit 2. quid sumsit: si naturam, qualemnam sumsit naturam 4. Vnde, hoc est, ex qua, qua in femina. 5. ex qua qualis ve materia. 6 quo tēpore, 7. quo ordine: 8. an perfectum corpus, statim sumserit: 9 quomodo sumserit:* 10 hoc est, de modo vnitionis duarum naturarum: 11. *de ipsa vnione hypostatica* 11. *quænam consecuta sint vnionem hypostaticam.* 12. *An fiat realis proprietatum diuinæ naturæ in humanam Christi naturam communicatio.*

QVÆSTIO I.

Quis formam serui sumsit?

Tametsi res, de quibus quæstiones proponuntur, sint nobis perspicuę ac certę: quo tamen omnia & dilucidius explicentur, & firmius confirmentur, refutatis, quę inferri solent aduersariorum argumentis, & quæ occurrunt, difficultatibus explicatis: quæstiones de singulis capitibus huius tractationis pertractandas suscepi: quarum prima est de suscipiente formam serui, quisnam ille fuerit.

THESIS I.

Qui formam serui, conceptam de Spiritu sancto, ex Maria virgine, ita sibi in vnitatem personæ suæ suscepit, vt verus factus sit homo: creatura esse non potuit, nec potest, sed verus sit Deus, necesse est.

Explicatio & confirmatio.

A fine Incarnationis, veritas huius theseos manifestissimè deducitur.

Finis incarnationis fuit *nostra salus.* Ideo Angelus ad

pasto

pastores: Natus est vobis servator Mūdi. Etsi verò Deus ser[illegible] nos potuisset solo suo [illegible] peccata [illegible], ex sua misericordia condonando [illegible] tamen, sed sapienti[illegible] [illegible] peccata nō cō donare, nisi [illegible] per effusionem sanguinis humani [illegible] [illegible] & in [illegible] [illegible] Quod [illegible] sanguinis [illegible] [illegible] [illegible] etiam [illegible] [illegible] creaturæ, [illegible] [illegible] peccata po[illegible] [illegible] [illegible] sanguis etiam [illegible] & [illegible] ad [illegible] peccatum [illegible] [illegible] creaturæ [illegible] [illegible] non po[illegible] [illegible] & sanctæ [illegible] [illegible] erat, vt di[illegible] [illegible] infinitæ [illegible] [illegible] [illegible] sanguinem, cuius [illegible].

[illegible] peccata [illegible] tradant [illegible] factus est homo, [illegible] mortem [illegible].

[illegible] Cerinthus, vt [illegible] & [illegible], qui [illegible] hominem, [illegible] Do[illegible]. Priorinos enim libris copiosissimè e sacris literis demonstrat, eum qui venit in carnem, verum Deum es[illegible] carnem, Deum [illegible] neque esse, [illegible] hominem factum, & [illegible] [illegible]. Hæc est [illegible].

[illegible] non sit vna tantùm persona, sed tres, [illegible] Pater, [illegible] & Spiritus sanctus, [illegible]. Nam omnes hæ [illegible] personæ [illegible] hanc formam [illegible] vna tantùm, & quænam illa. Ergo.

THESIS II.

Licet tota Trinitas in huius formæ assumtione operata sit, tamen, neque Pater, neque Spiritus sanctus, sed solus Filius eam sibi sumpsit, factusque est homo. Thom. 3 p. q. 3 art. 1. 4. 5. 6.

Quòd [illegible] operatus sit, liquet ex omnibus [illegible] locis, vbi legitur Deum [illegible] *Filium [illegible] in Mundum.*

De Sp. sancto Angelus [illegible] Mariam [illegible] *sanctus [illegible]* [illegible] legimus. [illegible]

De Filio [illegible] Augustinus: *Et [illegible]* Apostolus [illegible] *esse Dei [illegible]* [illegible] *se venisse in Mundum*: Item vbi legitur *venisse in carne.* Et sic docuit semper Ecclesia.

August. tom. 3. in Enchiridio ad Laur. cap. 38. *Creaturam illam, quam virgo concepit & peperit, quamuis ad solum Filium pertinentem, tota Trinitas fecit.* Et tom. 3. de [illegible] ad [illegible] *Trinitas nos sibi reconciliauit per hoc, quod solum Verbum carnem ipsa Trinitas fecit.* Hinc regula recepta in Ecclesia, Opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa.

Tota igitur Trinitas in illa assumtione formæ serui operata est, quia tota & animam creauit ex nihilo, & corpus ex sanguinib. Mariæ virginis [illegible], & vtrumque Filio in vnitate personæ coniunxit. Simile [illegible] trium puellarum quæ eandem vestem [illegible] simul atque [illegible], sed [illegible] tantùm [illegible] aptarunt, eaque [illegible] fuerunt.

Quòd igitur solus Filius carnem nostram induerit, solúsque [illegible] factus, scripturæ docent vbique. Ioh. 1. *Verbum caro factum est.* Phil. 2. *Qui erat in forma Dei,* &c. Sic tota [illegible] docent. Aug. Tom. 3 de Eccl. dogmatib. cap. 2. *Non Pater carnem assumsit, nec Spir. S. sed Filius tantùm, vt qui erat in diuinitate, Dei filius, ipse fieret in humanitate hominis filius, ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiuitate filius.*

[illegible] eiusdem Augustini dicta, pauli[illegible] lib. de fide ad Petr. cap. 2. *[illegible] de, [illegible] Trinitate per omnia [illegible] Filium, secundum [illegible] formam [illegible], in virgine conceptum [illegible] virgine natum.*

Damasc. lib. 3. cap. [illegible] citat hæc verba Dionysij, [illegible] [illegible] *Spiritus sanctus [illegible]* [illegible] ipse [illegible]

Sed annon potuit Pater sumere hanc formam serui & similiter Spir. sanctus? quid ni? sed omnino decuit vt Filius solus susciperet.

Rationes afferuntur tum ab Augustino variis in locis, tum ab [illegible] [illegible].

P. Lombard. in 3. Senten. dist. 1. [illegible] Tres affert Vnā, quia æquum erat, vt per eam sapientiam repararetur Mundus, per quam etiam conditus fuerat. Sapientia autem Dei est [illegible] Filius. Altera [illegible] incarnatio est ipsa missio Filij qua [illegible] est a Patre in Mundum, dicitur. Non decuit autem [illegible] ab alio qui ab alio non est, [illegible] est Pater, sed Filium a Patre, qui etiam a Patre est, [illegible] decuit. Adde quòd Pater, si fieret factus minor Filio & Spiritu sancto. Tertia. [illegible] neque decuit Spiritum sanctum [illegible], per assumtionem carnis, filium hominis: ne nomen Filij, [illegible] in Trinitate pertineret [illegible] decuit [illegible], [illegible] ter susceptionem carnis [illegible] Filius. [illegible] Aug. in libro de dogmatib. [illegible] Thom. [illegible] q. [illegible]

Sed [illegible] rationes. 1 Prima [illegible] quam & P. Lombardus [illegible] & certis[illegible] Nam [illegible] per eam [illegible] [illegible] carnis [illegible] & [illegible] Ioh. 1. Per ipsum [illegible] *[illegible]* [illegible] *[illegible] factum est* [illegible] *per ipsum [illegible] & ipse est caput [illegible] Ecclesiæ* Heb. 2. *Decebat enim per quem omnia, autorem [illegible]* Et [illegible] ad [illegible] ait [illegible] *[illegible]* [illegible] Apostolus [illegible] per Christum, vocat Creationem in Christo. Et nos vocat, Creaturam. Ephes. [illegible]

2. Alia affertur ratio ex Ioh. 1. [illegible], *quod in ipso vita erat, & [illegible] erat lux hominum.*

Et [illegible] per Filium Dei, [illegible] Adamas, præditus magna luce, & vita Dei. Cum igitur per peccatum [illegible] homo & lucem & vitam [illegible], [illegible] assumtione carnis, in quo erat vita & lux nostra. Et ita Apostolus Ephes. [illegible] *[illegible]*

3. Solus Christus in Trinitate est Filius. Salus autem nostra in eo consistebat, vt fieremus filij Dei. Decuit ergo Filium totum, fieri filium hominis vt per eum nos fieremus [illegible], & fratres Christi ac coheredes. Huc illud Ioh. 1. *Et potestatem dedit, [illegible] Dei [illegible], qui credunt in nomen eius.* [illegible] ait *Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum.* Hanc [illegible] Irenæus lib. [illegible] c. 10.

4 [illegible] solus vocatur *imago Patris*, Coll. 1. & Heb. 1. [illegible] per hunc Filium ad imaginem [illegible] [illegible] imago [illegible] inducta, decuit [illegible] imaginem Patris, [illegible] carne nostra, in[illegible].

5. [illegible] vocatur *à Patre dilectus [illegible]* [illegible] vt ait Apostolus. [illegible] autem [illegible], vt nos [illegible] Patri, & fieremus dilecti [illegible] decuit per Filium dilectionis eius fieri.

6. Athanasius addit *Filium esse [illegible] Patris per quem [illegible] Pater [illegible] semper [illegible] voluntatem à conditu orbe.* Decuit igitur hunc fieri hominē, & manifestum in carne, vt in carne manifestans [illegible], in eadē manifestaret Patrē, eiúsque voluntatem. Quo illud Iohannis: *DEVM nemo vidit vnquam: Filius qui est in sinu Patris, ipse reuelauit nobis.* Item Christus ipse, Philippo dicenti: *Ostende nobis Patrem, respondit. Qui videt me, videt Patrem meum* &c.

7 Scholast. addunt, Filius media est persona in Trinitate: Decuit igitur illam sumtione carnis fieri redemtorem nostrum.

Atque hæc de secunda thesi: qua manifestum est, Filium solum [illegible] formæ serui, factum esse hominem: [illegible] decuerit hunc [illegible], non autem Patrem, vel Spiritum sanctum hanc formam serui in vnitatem personæ sibi sumere.

Sed [illegible] non pauci [illegible] obiecta contra hanc secundam [illegible] soluenda sunt.

Aduersus thesi secundam obiectio 1.

Dictum est [illegible] Trinitatem in assumtione formæ serui operatam esse, [illegible] ex eo, quia opera Trinitatis ad extra [illegible]. Si hoc ita se habet, cur ergo [illegible] datur Spir. sancto quòd ex ipso conceptus [illegible], nempe quoad naturam [illegible]. Sic enim in [illegible] *[illegible] conceptus est de Sp. S.* Et sic Matth. 1.

inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.

Aug. ſt. Tom.3.in Enchirid.c.37 & 38 obiectionem hanc proponit,& ſoluit: his verbis: *In illa creatura facienda, cur ſolus Spiritus nominatus eſt, cum eam tota Trinitas fecerit?* Reſpõſionem ſubdit,dicens: *An & quomodo vnus Trium in aliquo opere nominatur, vniuerſa operante Trinitate intelligi* [illegible] *verò eſt,& exēplis confirmari poteſt.* Hęc Auguſtinus.

Exempla non ſubiicit:ſed manifeſta ſunt & multa. Ioh.1. de Filio: *Per ipſum omnia facta ſunt:* num propterea excluditur vel Pater vel Spiritus S. Item, Coloſſ.1 de Chriſto: *Per ipſum omnia conſiſtunt.* Item Ioh 3. *Niſi quis renatus fuerit ex Spiritu ſancto,* non tamen excluditur Filius, vel Pater. Ioh. enim 1. dicimur nati ex Deo & filij Dei. Item, Ioh 6. *Nemo venit ad me, niſi Pater traxerit eum:* Annon verò & Filius & Spiritus ſanctus trahunt? Talia exempla ſunt infinita. Summa igitur eſt. licet ſolus Spiritus nominetur, cũ dicimus Chriſtum eſſe conceptum (quoad naturam humanam)de Spir.ſancto: ab hoc tamen opere non excludi vel Patrem,vel Filium: ſed hic addendum eſt, quod in eodem libro.c.37 & 39 ad Laurent. habet idem Auguſtinus. Speciatim hoc dari Spiritui ſancto:quia indicare voluit Euangeliſta, à gratia Dei (quæ explicari ſolet nomine Spiritus S.) factum eſſe vt illa creatura,anima ſcil.& caro humana, ad tantam dignitatem euecta ſit: tum vt iſta natura, ſit ceu pars æterni Filij Dei,& nomine Dei appelletur:tum vt hoc tanquam donum à Spiritu S.agnoſcatur accepiſſe, & quod donum Spir. S. acceperit, conceptus ille homo, ſine peccato, & quod peccare non potuerit.repletus Spiritu ſancto.

Sed ſtatim alia inſurgit dubitatio:Nam qui de Sp ſancto dicitur conceptus Chriſtus, idcirco S. ſancti filius appellari queat: quando idem etiam filius Mariæ appellatur, quia ex ea natus eſt?

Hanc eandem dubitationem idem Auguſtinus proponit eodem libro ad Laur. atque etiam ſoluit c 38.39.& 40.

Reſp. Auguſt.tandem ſic explicat, Chriſtum ſecundum illam aſſumptam formam ſerui dici conceptum de Sp. ſancto, non quod ſit de ſubſtantia Spiritus ſancti conceptus ac genitus, ſed quod vi Spir S. primum fuerit factus: non autem omne,quod à nobis fit,filius noſter appellari poteſt: deinde quod fuerit ſine peccato & in gratia conceptus Ne que vero hanc ob cauſam appellari poſſe Filium Sp.ſancti. Sunt lib.ad ſt 4.

Et Ambr T.2. de Sp S. lib 2. c.5. exponens illud Matt.1. Habens in vtero ex Sp. S. ait: Quod ex aliquo eſt, aut ex ſubſtantia,aut ex poteſtate eius eſt. Ex ſubſtantia, vt Filius ex Patre Deo. Sp.ſanct. ex vtroque:Ex poteſtate, vt omnia ex Deo ſunt. Chriſtus autem ſecundum carnē ex ſubſtãtia Sp. ſancti non eſt ſed Mariæ:ſecundum Deitatem ex Sp.ſancti, ſed ex Patris ſubſtantia eſt. Nullo igitur modo dici poteſt Filius Sp. ſancti. Summa. Filiorum genera duo: Vnum,per adoptionem, alterum, per naturalem generationem. Primum genus hic nullum habet locum. Alterum duas neceſſariò habet conditiones, primam,vt quis ex ſua ſubſtantia verè generetur:alteram, vt generetur ſibi ſimile in ſpecie: vt homo ex homine: & ſic dicitur Adam generaſſe filios in ſimilitudine ſua. Atqui Chriſtus quoad carnem aſſumtam, neutram habet à Sp. ſancto. Tantum ipſius virtute, ſicut & Filij ipſius & Patris æterni, creatus fuit & factus.Sed ideo dicitur conceptus ex Sp. ſancto,non autem ex Patre & ex Filio, quia per gratiã conceptus ſuit, quę Sp.ſancto adſcribi ſolet vt eius donum. At verò ex Maria virgine habuit & ſubſtantiam carnis, & ſimilitudinem ſpeciei, quia factus eſt matri ὁμοούσιος. Meritò igitur ſilius Mariæ, non autem filius Sp. ſancti appellatur, appellarive poteſt.

Obiect. 2.

Sed aliud difficilius argumentum obiicitur ab iis, qui negant ſolum Filium incarnatum & paſſum eſſe:imò & ab iis,qui negant vnam & eandem eſſe trium perſonarum eſſentiam. Argumentum tale eſt.

Omnes tres perſonæ ſumſerunt ſibi formam ſerui: Ergo nō ſolus filius incarnatus eſt. Conſecutio certa eſt, ſed quia negatur antecedens,ideò illud probare conantur, hoc ſyllogiſmo hypothetico: Sic enim ego formo clarioris intelligentiæ cauſa:

Si tota diuina eſſentia incarnata eſt,& ſibi ſumſit formam ſerui: omnes tres perſonæ incarnatæ ſunt. Quid enim aliud ſunt reapſe ſeu realiter diuinæ illæ perſonæ, quàm ipſa diuina eſſentia? Sunt enim omnes ſimul & ſingulæ ſeorſum ipſe Iehoua. Iehoua autem, ipſam ſignificat totam eſſentiam diuinam.

Atqui eſſentia diuina eáque tota incarnata eſt: Hanc probant. 1. Quia patres etiam ſæpe ſcribunt, *Naturam ſeu eſſentiam diuinam, incarnatam eſſe*, & ſi. Cyrillus & Athanaſius locuti ſunt:*diuinam naturam vnitam eſſe carni,* h.e. vt Damaſc. explicat, [illegible] Et Dionyſius: [illegible]. Et ſimilia dicta nonnulla citantur à Damaſceno lib 3. cap 6. Item à Petro Lombardo Sēt.l.3. diſt.5.2. Confirmant dicto Apoſtoli Coloſſenſ. ſecundo,In quo(Chriſto homine)inhabitat πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς: id quod exponunt: in corpore & anima Chriſti tanquam in ſuo templo, totam plenitudinem Deitatis, id eſt, totam diuinam eſſentiam corporaliter, id eſt, per incarnationem inhabitare.

Sed quia ad hæc reſpondemus & Apoſtoli dictum & teſtimonia Patrum de tota natura diuina incarnata, intelligenda eſſe,non ἁπλῶς, ſed πῇ h.e.non quatenus ſimpliciter de ſingulis prædicatur perſonis,ſed quatenus in perſona duntaxat Filij conſideratur: quemadmodum etiã, cùm dicit Apoſtolus *Deus manifeſtatus eſt in carne*. non ſimpliciter intelligit totam Trinitatem, ſed ipſum duntaxat Filium: Et ſic Patres ſeipſos explicare,ſicut liquet in dictis à[illegible] ex Damaſceno, libro tertio, cap ſexto. Et vt etiam explicat Petrus Lombardus l.3.diſt.5. Neque aliter intelligi poſſe Apoſtolum,cũ ait Coloſ 2 *In quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis*: quàm quod tota plenitudo Deitatis, non ſimpliciter, ſed quatenus eſt in Filio, inhabitet in humana illa natura [illegible] Ideo conantur tertiò confirmare ſuam ſententiam de tota ſimpliciter eſſentia diuina incarnata: quomodo *Immutabilis eſt* (inquiunt [illegible]) (verum eſt) *Sed ſi tota in Filio incarnata eſt, tota etiam in Patre & in Sp. S. Quare cum perſona nihil ſint aliud, quàm ipſa diuina eſſentia ſi vna perſona incarnata ſit, omnes eſſe incarnatas eſt aſſertum*(inquiũt) *cum incarnatio ſit opus totius Trinitatis: quia opus ad extra*: ſic loquuntur.

Reſp. Quo melius fallacia huius Syllogiſmi percipiatur, & veritas Catholicæ doctrinæ de incarnatione ſoli filii intelligatur: notandum eſt, primum ipſam diuinam eſſentiã præter alias proprietates hanc etiam cum primis habere: quod vna & ſimpliciſſima eſt,vt in attributo de ſimplicitate, bene declaratum eſt: hinc fit vt eadem & tota ſit in Patre, eadem & tota in Filio, eadem & tota in Sp. ſancto.

Deinde ſciendum eſt, hanc vnicam eſſentiam eſſe quidem, non diuidi quidem, quia impartibilis eſt propter ſimplicitatem, diſtingui tamen in tres perſonas ſecundum tres diuerſos ſubſiſtendi modos, quatenus in Patre eſt ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς, in Spiritu ſancto ἐκπορευτῶς vt Iuſtinus Martyr optime explicat, & poſt eum alij omnes.

Iſti autem diuerſi ſubſiſtendi modi, vt inde inter ſe differunt, quòd realiter quia longe aliud eſt,eſſentiam habere à ſeipſo aliud habere ab alio,aliud habere à duobus alius Ex [illegible] fit, vt ſingulæ perſonæ, per eandem communem eſſentiam, tanquam per genus quoddam & per proprios ſubſiſtendi modos, tanquam per proprias quaſdam differentias, quodammodo definiantur, & deſcribantur.

Hinc fit,vt licet eſſentia non differat realiter à perſonis, nec perſonæ ab eſſentia:ſed tamen τῷ λόγῳ perſonæ tamen inter ſe realiter diſtinguantur:quia alia realiter eſt perſona Patris alia realiter eſt perſona Filij propter alium & alium ſubſiſtendi modum:quanquam non ſiat aliud &aliud,propter vnam & eandem οὐσίαν.

Tertiò, Notãdum eſt de actionibus & operibus diuinis, quæ ad extra vocantur,ea bifariam conſiderari poſſe: primùm quatenus ex tribus perſonis & fiunt incipiunt,& terminantur:vt eſt creatio rerum omnium:hæc & hoc modo cõmunia ſunt totius Trinitatis: Et ſic etiam creatio animæ & corporis Chriſti,ſi ſic cõſideratur,opus eſt totius Trinitatis Secundò. Conſiderari poſſunt,quatenus actio & opus aliquod terminatur,ſeu terminũ habet nõ extra perſonas, ſed in aliqua illarũ perſonarũ: hoc pacto & hoc reſpectu non erit commune omnium perſonarum, ſed propria illius perſonæ,in qua terminũ habet,& reſidet: Vt,vox illa Patris de Chriſto: *Hic eſt filius meus*,&c non potuit eſſe vox Filij aut Sp.ſancti: fuiſſet enim falſa: ſed propria fuit Patris, quid ita? quia in ipſa Patris perſona reſidebat. Sic ſpecies columbæ, in qua apparuit Spiritus ſanctus, licet formata fuerit à tribus perſonis, non fuit tamẽ ſymbolum cõmune trium perſonarũ, ſed tantùm perſonæ Sp. ſancti: quid ita? quia terminum habuit in ſola perſona Sp.ſancti: Et ſub illa ſolus Spiritus ſanctus apparuit. Idem de incarnatione Filij dicendum eſt. Quatenus anima & corpus fuerunt creatum quiddam, opus fuit totius Trinitatis: ſed quatenus terminationem habuit in perſona Filij, & in vnitatem perſonæ,non Patris,ſed tantùm Filij aſſumta fuit illa creatura:nõ fuit commune opus,ſed propriũ Filij: Atque

que hoc est quod Scholastici [illegible] & [illegible] quid [illegible] tam Pater & [illegible] quam [illegible] ta fuit atque perfecta & consummata in Filio, & in Filio [illegible] & [illegible] gratia [illegible] Ex [illegible] responsio ad argumentum.

A [illegible] maiorem: Si tota essentia diuina est incarnata [illegible] Non sequitur [illegible] tantum in Filio incarnari. Ratio, quia [illegible] tota in vna quaque est persona [illegible] a tota [illegible] Patre dicente [illegible] & [illegible] Pater [illegible] totus Spiritus sanctus [illegible] Quod igitur [illegible] tota incarnata est, sed in sola [illegible] persona.

At diuinæ personæ nil aliud sunt, quàm ipsa diuina essentia [illegible] Verum est [illegible] vt supra [illegible] est. Quare [illegible] ratione personæ suæ: vt non fuerit necesse illam eādem [illegible] à Patre & a Spiritu sancto. Tota etiam anima [illegible] tantū in capite, non autem in pedibus: quāquam [illegible] etiam sit in pedibus, sua simplice essentia, & quatenus est ex æquo totius corporis forma [illegible] *Anima est tota in toto & tota in qualibet parte.* [illegible] extra.

[illegible] terminatiuè [illegible] quia in solius personæ [illegible] creatura quæ à tota Trinitate creata & facta [illegible] in Filio [illegible]

Ad [illegible]: Si propriè & consentaneè cum scripturis loquimur [illegible] non autem naturam aliam naturam. Et sic loquitur Apostolus [illegible] & [illegible] persona Christi [illegible] Et Ioh. *Verbum caro factum est.* [illegible] Patres & Concilia Catholica [illegible] in natura sed in persona, seu secundum personam Filii. Interea non damnamus Patres, qui aliquando dixerunt, Naturam diuinam [illegible] explicarunt: [illegible] factum, & quidem [illegible] carnem [illegible] ad [illegible] (inquit Damasc.) [illegible] Atque hæc de prima quæstione.

QVÆSTIO II.

Quidnam ille λόγος sumpserit: seu, quidnam sit illa μορφὴ δούλου, quam Apostolus ait sumpta esse, ab eo, qui erat in forma Dei.

De hac quæstione, multas passa est Ecclesia Christi perturbationes, multasque habuit cum variis hæreticis pugnas: aliis dicentibus hanc formam nil aliud fuisse, quam speciem corporis humani, nō autem verum hominem: aliis fuisse corpus diuinum, aliis, cœleste, aliis ex materia elementari non autem verè humana conflatum: aliis, corpus humanum, sed sine anima: aliis corpus quidem humanum & anima vegetatiua ac sensitiua præditum, sed destitutum anima rationali: aliis, denique hanc [illegible] quam assumpsit [illegible] fuisse non naturam, sed verū ac integrum hominem, seu personam [illegible] aut saltem [illegible] quandam [illegible] quinam fuerint autores & quomodo [illegible] Conciliis damnati fuerint, supra a nobis [illegible]

Doctrinam autem Ecclesiæ Catholicæ [illegible] thesibus comprehensam explicabimus.

THESIS I.

Ὁ [illegible] Θεοῦ, [illegible] Filius Dei Deus sumpsit, non [illegible] sed verum corpus non diuinum aut cœleste, aut ex materia elementari, sed verè humanum, [illegible] anima [illegible] idque cum omnibus essentialibus & naturalibus cum animæ tum corporis proprietatibus, ac proinde veram & integram humanam naturam.

1 HÆc thesis non [illegible] explicatione. Quatuor autem [illegible] quibus variis occurritur [illegible] *Filium Dei sumpsisse* [illegible] Cerdonem, Marcionem, Manichæum. Sed neque hic prolixa opus est confirmatione. [illegible]

1 Christum [illegible] probantq. [illegible] verum corpus [illegible] Matth. [illegible] ambularet super aquas, & Apostoli [illegible] se non esse phantasma. [illegible] *Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet.*

2 Deinde [illegible] verum corpus [illegible] quod Matth. [illegible] *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.*

3 A [illegible] Si non verum habuit corpus, nec verè passus est: Ergo neque nos verè redempti [illegible] reclamat tota Scriptura.

4 [illegible] damnauit hæresin. Et Ignatius, Irenæus, Tertullianus & alii hanc [illegible]

[illegible] confutantur [illegible]

1. *Apparuit patribus* [illegible] *humani corporis. Ergo & Apostolis* [illegible]

[illegible] corpora phantasmata [illegible] Dei [illegible] apparuit [illegible] sed [illegible] postquā in eis fecerat officium, quod volebat. Non ergo in corporibus [illegible] Conclusio tamen non [illegible] Apostolus ait: [illegible] *quod audiuimus, quod vidimus* [illegible] &c.

Irenæus lib. 4 c. 7 ait de Filio Dei, *Cùm apparebat patribus in humano corpore, quamquam nondum verus homo* [illegible]

2. *Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, vel etiam in corpore vere columba* [illegible] *Ergo* [illegible] Resp. Argumentum [illegible] Augustin. [illegible] *Ergo veram etiam carnem humanam assumpsit, & verus factus est homo.*

Idem fere responsum dat Tertullianus in lib. de carne Christi [illegible] quia [illegible] angelorum in humanis corporibus. Alia enim causa [illegible] angelorum, & alia propter quam Christus venit in carne.

[illegible] dicta quædam Scripturarū, vt illud Ro. [illegible] *Deus Filium suum in similitudine carnis peccati.* & [illegible] *Ergo non sumpsit veram carnem, sed similitudinem carnis* [illegible] Apostolus [illegible] *in similitudine carnis* aliquid haberet coloris: quanquam ne sic quidem concluderent Manichæi, cùm alibi apertè prædicet Christum [illegible] eúmque nobis per omnia similē excepto peccato. Et nos demonstrauimus cùm ait [illegible] *in similitudine hominis factus*, inde concludi factum esse verum hominem nobis omnino similem. Nunc autē addit, *peccati*; duplicem ergo innuit Apostolus carnem: [illegible] caro [illegible] veraque caro: alteram quę [illegible] peccati. Carnem peccati non assumsit Filius Dei [illegible] sed veram carnem, carni autem peccati similem. Quomodo similem? Quia a pœnis [illegible] & ipsa caro [illegible] inter peccatores reputatus est, Christus. Locus iste explicandus est per illū Hebr. 2. *Vnde*

per omnia debuit fratribus assimilari: ... Et Hebr. 4. *Tentatum per omnia, ... absque peccato*. &c. Ergo vera carne & sanguine communicauit, sicut & nos, sed absque peccato, hoc est, in similitudine carnis peccati. Fuit etiam caro Christi similis carni peccati: quia fuit victima pro peccato. Victima autem pro peccato vocabatur in lege peccatum, non propriè sed per similitudinem, qua hostia denominatur à re pro qua offertur.

Et ita Apost. 2. Cor. 5. Christum vocat Peccatū dicens: *eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*. Et Ro. 8. *Et de peccato damnauit peccatum in carne*. His de causis caro Christi vocata est similitudo carnis non simpliciter, sed carnis peccati.

Obiiciebant etiam locum Phil. 2. Manichæi. Sed illum explicauimus non illis fauere, sed contra potius. Hæc de primo membro.

Alterum membrum docet Christum sumsisse corpus, non ex substantia diuina, non ex cœlesti, non ex materia elementari, sed verè humanum: & hoc contra Valentinū & alios.

Hoc membrum iisdem ferè locis & testimoniis confirmatur, quibus & primum, præsertim à fine incarnationis. Is fuit, vt in carne illa damnaretur peccatum, per quam peccatum in mundum ingressum est. Nostram igitur carnem sumsit non diuinam aut cœlestem aereus. Heb. 2. *Non enim assumit angelos: sed semen Abrahæ assumsit*. Quid ita? Quia noluit expiare peccatum angelorum, sed peccata seminis Abrahæ, & omnium, qui per fidem futuri erant filii Abrahæ. Veram ergo carnem humanam suscepit.

Confirmatur omnibus dictis S. literarū, quibus promissum fuit semen mulieris, semen Abrahæ, semen Dauidis. Item vbi legimus conceptum eum fuisse in vtero virginis, & filium eius vocatū fuisse, filiúmque hominis: Et ex muliere factum Gal. 4. E substantia igitur virginis conceptū fuit illud corpus. Denique, Heb. 2. *Decuit per omnia fratribus similem fieri*.

Obiecta 1. Non debuit Filius Dei, qui venerat, vt tolleret peccatum, carnem nostram peccatricē sumere. Resp. Debuit carnem non debuit peccatum sumere. Ideo retorquemus: Imò quia venerat vt nostram carnem liberaret à peccato: idcirco debuit nostram sumere: sed quale sine peccato. Hoc autem factum est. Non enim impuram sibi sumsit, sed sanctificatam & à peccato purgatam. Ideo Angelus ad Mariam. *Spiritus sanctus superueniet tibi* &c. *Ideo, quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei*. Et Heb. 2. & 4. *Similis nobis per omnia excepto peccato*.

Obiecta 2. 1. Cor. 15. Homo cœlestis vocatur, & esse è cœlo dicitur. Resp. Non, quoad substantiam corporis, cœlestis vocatur: sed quoad qualitates, quas post resurrectionem accepit. Dicitur etiam è cœlo esse, per communicationem idiomatum: Quia, qui habitat in illo corpore, è cœlo est, & super omnia est, &c.

Tertium membrum docet Christum sumsisse non nudū corpus, sed animatum verè humana prædictum. Et hoc contra Arium & Apollinarem.

Confirmatur omnibus ferè locis, quibus & superiora duo: ... ubi mentio animæ: *Tristis est anima mea usque ad mortem*: ait Christus. Item, vbi attribuitur Christo voluntas humana diuersa à voluntate Patris: *Nō quod ego volo, sed quod tu* &c. Item vbi ei tribuitur intellectus humanus & cognitio humana. Luc. 2. *Proficiebat sapientia*.

Item *in manus tuas commendo Spiritum meum*. Denique vbi vocatur *homo nobis per omnia similis, excepto peccato*. Hebr. 2. Addatur argumentum à fine incarnationis Christus ea assumsit, quorum seruandorum causa venerat. Atqui venit, non solùm, vt seruaret corpora nostra, sed in primis animas nostras.

Ad argumentum Apollinaris Ioh. 1. ait: *Verbum caro factum est*: Carnem igitur, sed viuam assumsit: non autē mentem seu animam rationalem, quæ nomine carnis non significatur. Resp. Quasi verò non sit vsitatissima in Scripturis hæc Synecdoche, vt caro pro toto homine accipiatur vt illud: *Et videbit omnis caro salutare Dei*, id est, omnis homo sicut etiam contra anima pro toto itidem homine: vt, anima quæ peccauerit, ipsa morietur, id est, homo. Adde, quod idem Ioh & alii Apostoli, Christum vocant hominem: Et Ecclesia Cathol. in Symbolo explicauit dictum Ioh. *Et homo factus est*.

Quartum membrum, docet Filium Dei, non solam corporis aut animæ substantiam accepisse: sed omnes etiam vtriusque proprietates essentiales & naturales.

Essentiales vocamus, sine quibus talis essentia & substātia esse nequit: vt in anima sunt facultates intelligēdi, volendi, amandi, &c. Nā sine istis, anima humana nullo modo esse potest. In corpore verò, vti est, quod sit organicū, habens distincta mēbra caput, pectus, brachia. Item, quod sit finitum, & iustis constans dimensionibus. Itē, quòd sit visibile & contrectabile. Iis enim qualitatibus carere nūquam potuit, aut poterit vnquam. Nam etiam in corporibus beatorum manebunt, vt liquet ex 1. Cor. 15.

Naturales vocamus, quæ naturam quidem consequuntur: sed illis aliquando carebit: vti est, quod corpus sit graue. Donabitur enim agilitate, quia resurget in virtute, vt etiam, quòd sit opacū & non luceat: donabitur enim summo splendore quia fulgebunt iusti sicut Sol: vti quod nūc esuriat & sitiat, ac sine cibo fulciri nequeat ac viuere. Hac enim necessitate liberabitur: Ita in anima, quòd sit passionibus obnoxia: liberabitur enim, &c.

Primi generis proprietates necessariò ex essentia rei nascuntur & ab ea sunt inseparabiles: ideò non tantùm sunt ..., sed etiam ...

Secundi generis, consequuntur naturam & substantiam sed non semper & inseparabiliter, & in definitionem rei, cui insunt, non cadunt. Omnes igitur has proprietates tū essentiales, tum simpliciter naturales a Christo susceptas fuisse dicimus.

Hoc etiam omnibus iisdem testimoniis confirmatur, quibus etiam superiora membra.

Si enim verum habet corpus humanum verámque animam, eóque si verus est homo: necessariò efficitur, omnes quoque humanas proprietates & animæ & corporis assumtas á Christo fuisse. Hoc præsertim concludunt loca, vbi dicitur similis nobis esse per omnia excepto peccato. Sic vnum tātùm excipitur peccatum, & in reliquis omnibus similis nobis esse prædicatur: quomodo igitur non omnes sumsit proprietates & animæ & corporis? Item si ideo dicitur ... Patri, quia totam eius ... habet & omnes essentiæ proprietates, quas Damasc. vocat partim idiomata ... lib. 3. c. 4. partim ... lib. 3. c. 13. Ergo eadem de causa non potest dici nobis esse ..., nisi vna cum essentia & natura nostra, omnes etiam proprietates, tum essentiales, tum naturales, & animæ & corporis suscepisse concedatur.

Hinc sequitur Christum sumsisse naturam humanam, & veram, & integram seu totam: alioqui sequeretur: si nō veram suscepit, ergo nec verè redemta est, si non totam & integram, ergo nec tota seruata. Et hoc est, quod Greg. Nazianz. primùm, deinde & alii dixerunt, & repetitur à Damasceno non semel, ... Atque hæc de prima thesi.

THESIS II.

Nec solùm tum verum, tum integrum animum, vt corpus humanum, & quæ ad naturalē vtriusque perfectionem pertinent, proprietates suscepit Filius Dei: Verum etiam, quæ ad imperfectionem faciunt, vtriusque defectus, horúmque necessitatem suscipere non recusauit.

De veritate & integritate animi & corporis dictū est. Hic de defectibus & passionibus differimus contra ... Defectus corporis vocamus, non defectū aliquem vel substantiæ vel membrorum: sed quæ perfectæ corporis substantiæ, & membrorum compositioni accidunt, miseriæ, dolores & calamitates, ac pœnæ, quæ originale peccatum consecutæ sunt in omnibus hominibus. Veluti est pati frigus, æstum, famem, sitim, laborem, somnum, dolores & iis similes humanas infirmitates, & denique mortem.

Hos defectus, Damasc. vocat ... naturales & inculpabiles passiones. Excluduntur ergo duo genera defectuum & passionum: primùm, quæ non sunt naturales, nec ex communi omnium hominum peccato, sed ex particularibus causis, & peccatis proficiscuntur. Veluti sunt varii morbi, febres, lepra, podagra, & alia id genus, quæ non sunt omnium communia mala. Deinde excluduntur etiam, quæ vitio & culpa non carēt: veluti est difficultas ad bonum faciendum, & propensio ad malum, & alia huius generis Hos defectus, hásque passiones nō suscepit Christus, quoniam non pertinent ad communem ... sed ... suscepit, quæ & ..., eóque omnium hominum communia, & ... sunt. Certè si quis ex immoderato cibo & potu morbum contrahat, hic morbus non erit ...

Et notādum est: quòd dicimus, Christum hos defectus suscepisse, horúmque etiam necessitatem: hoc est, voluisse sponte his omnibus defectibus necessariò esse obnoxium

ſicut & nos ſumus. Ideo nunquam voluit ſua omnipotentia impedire, ne [illegible] ſed permiſit corpus pati quæ [illegible] patimur. quo [illegible] Irenæus: *Quieſcente verbo, homo patiebatur* [illegible]. factus eſt nobis per omnia excepto peccato: & in hac parte nobis fuit aſſimilis. Fuit etiam diſſimilis in hoc, quod nos [illegible] facere nec poſſumus facere quin [illegible] ſed & neceſſitate in hos incurrimus propter peccatum, & [illegible] patiamur: Chriſtus autem [illegible] ſuſcepit & voluit [illegible] paſſus, & [illegible] ſed [illegible] ut poterat [illegible] ſed [illegible] paſſus eſt [illegible] fratres patimur. Et huc illud Apoſtoli Hebr. 4. *Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia ſimiliter, abſque peccato.* Et [illegible] *Unde & debuit per omnia fratribus aſſimilari.* [illegible] voluntaria neceſſitas in Chriſto [illegible] & abſoluta.

Proinde notandum eſt etiam [illegible] Chriſtus ſuſcepit [illegible] in nomine [illegible] nos autem vna cum peccato, nos tanquam peccatores [illegible] ex Adamo contraximus. Atque hæc de defectibus corporis.

Defectus animi non ſunt eiuſdem generis, ſicut neque defectus corporis, vt ſupra diximus.

Quidam [illegible] & [illegible] hominum communes [illegible] [illegible] & ſimilibus [illegible] etiam eſt [illegible] peccato &c. Hæc enim omnia in natura corrupta ſunt omnium hominum communia.

Quidam [illegible] priuatis cauſis, & ex prauitat [illegible] Dei [illegible] quod [illegible] naſcatur, non ſolum indoctus, vt [illegible] ſed etiã fatuus, bardus, ſtupidus.

Quod dixi de defectibus corporis, idem dico de defectibus animi: Chriſtus ſuſcepit naturales, & omnium communes, non autem priuatos & peculiares. Debuit enim eſſe ſimilis fratribus in communibus omnibus, non autem ei [illegible] in priuatis defectibus.

Rurſus [illegible] Naturalium defectuum animæ quidam ſunt per ſe [illegible] & peccata quidam non ſunt [illegible].

[illegible] generis defectus non ſuſcepit Filius Dei. Ideo peccatum excipit Apoſtolus Heb. 4. *Tentatum per omnia pariter abſque peccato.* Et Chriſtus dixit: *quis ex vobis arguet me de peccato?* Et Angelus ad Mariam, *quod ex te naſcetur ſanctum &c.*

Ratio etiam in promptu eſt, cur non debuerit ſumere peccatum & vitioſos affectus [illegible] finem incarnationis cur incarnatus eſt & factus homo [illegible] in ea forma ſerui quam ſuſcepit, noſtra [illegible] peccata. At quomodo potuiſſent expiari [illegible] quoque [illegible] fuiſſet in peccato, & vitioſis affectionibus? Nullum ergo peccatum, nullum vitioſum [illegible] ſuſcepit Filius Dei.

Alterius autem generis defectus, quatenus fuerunt ſine vllo peccato & vitio, ſeu [illegible] & inculpabiles, [illegible] quales ſunt naturalis ignorantia & rerum imperitia, triſtitia, dolor, timor, ac metus, naturalis ira, deſiderium &c. Notandum vero eſt me hic non loqui niſi de iis, quæ in noſtra natura & ex noſtra natura quam hic Apoſtolus vocat [illegible], Chriſtus ſuſcepit: non autem de illis bonis & donis [illegible] eſt quæ porrò accepit anima Chriſti [illegible], quibus fuit ornata, & quibus naturales defectus [illegible] atque perfecit, de quibus infra dicemus. Hæc enim pertinent ad ea, quæ vnionem naturarum conſecuta ſunt. Ergo ne confundamus quæſtiones, hic tantum de aſſumtis a Filio Dei ex noſtra & in noſtra natura conſideremus. Dico igitur Filium Dei vna cum anima humana, humanos quoque ac naturales, ſed ſine vitio animæ defectus ſuſcepiſſe.

De ignorantia naturalique rerum imperitia, liquet ex Iſa. 7. *Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum. Quia antequam ſciat reprobare malum, &c.*

Luc. 2. *Proficiebat ſapientia.*

Marc. 13. *De die illa nemo ſcit neque Filius &c.* Hebr. 2. *Debuit per omnia fratribus aſſimilari.* Quo modo autem ſimilis fratribus [illegible], ſi anima illa naturaliter fuiſſet plena ſcientiarum & [illegible]

De hac re optimè Damaſcenus lib. 3 c. 21. [illegible Greek]

Poſtea ſubdit ex Greg. Nazianz. diſtinctionem: conſiderari poſſe humanam Chriſti naturam biſariam: aut in ſeſe, aut quatenus cum natura diuina coniuncta eſt. In ſeſe conſiderata ignorans & ſerua eſt natura Chriſti humana: quatenus verò coniuncta eſt, [illegible]

propter inſeparabilem vnionem, locupletata eſt Domini anima futurorum cognitione, vt & reliquis diuinis ſignis: [illegible] Hac voce cur vtatur, poſtea ſuo dicemus loco, cum de iis, quæ conſecuta ſunt vnionem, agemus. Pergamus in inſtituto.

De triſtitia & dolore Chriſti [illegible] Matth. 26. *Triſtis eſt anima mea.* Item Ioh. 12. *Turbauit ſe ipſum, & infremuit ſpiritu.* Ioh. 11. *Lacrymatus eſt Ieſus.* Item Iſa. 53. *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.*

Ambroſ. de Trinitate [illegible] *Vt homo triſtitiam habuit* [illegible] *triſtitiam meam* [illegible] *qui crucem praedico.*

De timore Marc. 14. *Cœpit ſe pauere & tædere.* Malum enim imminens [illegible] quod humanam etiam mentem hinc timuit in anima humana, Verbo quieſcente, vt ait Irenæus.

De admiratione, quæ ex ignorantia profiſciſcitur, admiratus [illegible] Matth. 8. [illegible] *verba centurionis* [illegible] ſecundum naturam humanam in ſeſe conſideratam [illegible] quod tantam fidem videret in homine gentili [illegible]. Dubium tamen non eſt, quin non ſolum ſecũdum Deitatem, verùm etiam ſecundum donum ſapientiæ & ſcientiæ, quo plena erat anima Chriſti, præuiderit ſidem centurionis & adhibet [illegible] ſeu ſecus anima per ſe & ſua natura illud ignorabat, inde admiratio.

De affectu iræ naturalis Iohan. 2. *Zelus domus Dei comedit me*: ſed ira ſine peccato. Eſt enim duplex ira. Vna, qua cupimus [illegible] ordine rationis. Hæc cum peccato eſt nec fuit in Chriſto. altera qua [illegible] ſecundum ordinem iuſtitiæ id eſt [illegible] quæ mala ſunt, legitimè emendari. De qua Auguſt. in hunc locum Ioh. *Zelus domus Dei te comedit* [illegible] *ita & gemit.* Ita hæc [illegible] eſt & [illegible] vitiis modo iam dicto. Talis fuit in Chriſto. Fuit igitur etiam affectus iræ in Chriſto, ſed ſine peccato.

De affectibus in genere qui fuerunt in Chriſto abſque peccato, notanda triplex differentia, qua differebant ab eis affectibus aliorum: Prima: ab obiecto. Noſtri affectus, [illegible] in obiecta illicita, & mala. Chriſti autem affectus nunquam ad malum ferebantur, ſed ſemper ad bonum [illegible] a principio, vnde oriuntur. Noſtri a carne corrupta, & [illegible] iudicium rationis, & rationi non ſem[per] obtemperant. In Chriſto erant quidem in appetitu ſenſitiuo, [illegible] quia caro erat ſine peccato & ſemper obtemperabat rectæ rationi [illegible] quam ab appetitu [illegible] Vnde Auguſt. de ciuitate Dei lib. 14. *Hos motus* [illegible] *gratia, ita cum voluit* [illegible] *animo humano, ſicut, cum voluit factus eſt* hæc ille.

Huc pertinet quod Ioh. 11 ait, *Et turbauit ſe ipſum*: recta ſcilicet ratione & ſine peccato.

1. A defectu & repugnantia. Noſtri affectus ſæpe deficiunt a recta ratione, et repugnant & eam ad ſe trahunt: At in Chriſto & a recta ratione excitabantur, & rectæ rationi ſemper obtemperabant.

Ad ſummam Omnes affectus naturales in Chriſto fuerunt, qui & in nobis, ſed [illegible], vt inquit Damaſcenus: & ſine peccato vt loquitur Apoſtolus, quia ſimilis nobis factus eſt per omnia excepto peccato.

Omnes igitur hos defectus, tam corporis, quàm animæ, qui in nobis quoque ſunt naturales, Filius Dei aſſumſit, cum forma ſerui.

Tres vero potiſſimum cauſæ adferuntur a patribus, illaque ex ſcripturis collectæ, cur præter veram & integrã naturam humanã cum omnibus ſuis proprietatib. voluerit etiam hos omnes naturales, ſed [illegible] ſumere defectus.

1 Vna, vt per hos declararet, ſe eſſe verum hominẽ, nobis per omnia ſimilem demto peccato, hanc habet Apoſtolus Paul. [illegible] *habitu repertus vt homo*: ſcilicet verus.

2 Vt tum in corpore, tum in anima pateretur pro nobis & patiendo noſtra expiaret peccata: huc illud Iſa. 53. *Vere languores noſtros ipſe tulit, &c.*

3. Vt exemplum nobis præberet patientiæ, & omnia mala tolerandi propter gloriam Dei, & ſalutem proximi. Huc illud 1 Petr. 2. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum.* Et Hebr. 12. *Suſtinuit a peccatoribus* [illegible] *contradictionem, vt non fatigemini animis veſtris deficientes.*

Addo 4 Vt inde ſpem & fiduciam conciperemus, fore, vt Dominus noſter Ieſus Chriſtus nobis compatiatur cum variis calamitatib. tentamur & tentamur. Huc illud Hebr.

7. *Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmatibus nostris.*

Sed hic magna exoritur *dubitatio*: Si suscepit corpus humanum anima rationali [illegible] corpus autem tale per se [illegible] tali corpore & tali anima [illegible] rationalis [illegible] persona sumsit [illegible] Nestorius.

[illegible] Quod si dicamus, quod sumsit Filius Dei, aliud non fuisse [illegible] personam, sed naturam humanam [illegible] videbatur.

Natura [illegible] humana non videtur certum esse & individuum corpus [illegible] anima, sed [illegible] solet, quod sit species quæ de [illegible] individuis prædicatur. Christus autem non sumsit speciem, sed certum corpus certa anima præditum, vt [illegible].

Quid igitur dicendum? [illegible], nihil à Filio Dei assumtum fuisse: quia neque persona assumta [illegible] neque species humanæ naturæ [illegible]. Vt igitur talis dubitatio tollatur, addimus tertiam Thesin.

THES. III.

Tametsi vero Filius Dei verum corpus, vera humana anima præditum, [illegible] ac naturalibus [illegible] proprietatibus, adde & defectibus sumsit: [illegible] tamen vel personam vel ὑπόστασιν [illegible] dicendus est, sed naturam: eamque non vt [illegible] sola cogitatione comprehensam [illegible] hominibus pariter existentem [illegible] ἐν ἀτόμῳ, vt loquitur Damascenus l.3.c.11. hoc est, quæ in certo exstat individuo, quod tamen nunquam per se [illegible] in assumente extitit. Th. 3. p. 4. [illegible]

Thesis hæc contra Nestorium est. Ac præter ea, quæ ex superioribus [illegible] repetimus de assumto vero corpore & vera anima, cum suis proprietatibus, duo alia continet membra.

Primo membro [illegible] suscepit Filius Dei, corpus & animam [illegible] personam [illegible], negatur: non personam contra Nestorium, non [illegible], contra quosdam Nestorianos, qui [illegible] quidem esse veram personam, sed contendebant [illegible] præsertim cum anima etiam a corpore separata [illegible].

Altero membro affirmatur [illegible] ac propter vocis [illegible] explicatur, quo sensu intelligendum sit, fuisse & esse naturam.

Vt igitur hæc thesis quoad vtrumque membrum recte intelligatur: explicanda est vox personæ & [illegible] seu [illegible] explicanda [illegible] significatio Naturæ explicanda [illegible] animæ & corporis à Christo assumta, non possit dici neque persona neque [illegible], vel [illegible].

De persona, hypostasi & natura multa Boëtius in lib. de duab. naturis. cap. 1 & 2. a quo ferè omnes acceperunt: Et Damascenus, tum in primo li. de fide, tum in tertio. Et Pet. Lombard. lib. 1. Dist. 21. & 26.

Breuiter sic habetote.

Persona & [illegible], seu [illegible] significat substantiam singularem per se subsistentem, & à quauis alia numero discretam: vt hic homo, hic bos, hæc planta. Differunt, quod [illegible] & [illegible] dicuntur de quauis substantia singulari & per se subsistente: persona de substantia rationali.

Persona igitur est naturæ rationalis individua perfectaque substantia: quæ non in alio sustentata, sed per se subsistens, ad aliud etiam dependentiam non habet. Singulas partes explico.

1. *Substantia est* [illegible] non enim de accidentibus prædicatur persona, sed tantum de substantiis.

2. *Individua, id est, singularis*: De individuis enim tantum non de vniuersalibus quales sunt species, prædicatur persona.

3 *Rationalis naturæ* veluti est humana. Substantiis enim naturæ [illegible] persona: sed [illegible] & [illegible] & individua simpliciter [illegible].

4 *Perfecta* [illegible] scilicet in ea specie & natura [illegible] quæ omnibus [illegible] partibus ad speciem suam necessariis constet vt est in humana specie, anima & corpus. Solum enim corpus aut sola anima, homo non est, eoque nec persona.

5. *Quæ non in alio sustentata, sed per se subsistens*: Quod enim in alio sustentatur, neque [illegible], neque [illegible] nedum persona appellari potest. [illegible] enim dicitur id, quod per se subsistit.

Hac particula excluditur à nomine personæ & [illegible] illa humana substantia quam Christus assumsit in se considerata. Etsi enim substantia est rationalis naturæ individua, & perfecta, vt pote constans anima & corpore: quia tamen nunquam per se subsistit, aut subsistere potest, sed in verbo semper sunt sustentata & sustentatur: idcirco neque personæ [illegible] nomen [illegible] meruit. Est quidem proprie [illegible] quodammodo pars personæ Christi: sed neque pars hominis puta corpus solum, aut anima sola est homo, persona vel hominis.

6 *Nec dependentiam ad aliud habet*. Hæc particula maioris explicationis causa addita est, vt intelligamus, humanam animam licet à corpore separata per se subsistat, & substantia sit individua, naturæque rationalis, personam tamen humanam non esse, quia dependentiam habet ad corpus, tanquam ad alteram [illegible] hominis partem.

Sic definimus personam [illegible] ab hac discrepant aliorum definitiones [illegible] & recte intelligantur [illegible] quosdam leguntur imperfectiores [illegible] personæ conueniant & totum euacuent, vt loquuntur [illegible] definitum: qualis est illa. Persona est [illegible] substantia. Et illa P. Lomb. persona est [illegible] rationalis individuæ naturæ. Melius Richardus de sancto Victore sic: Persona est intellectualis naturæ incommunicabilis subsistentia. Nam nomine incommunicabilitatis, intelligit subsistentiam per se [illegible] talis substantia non sustentetur in alio, nec sit pars alterius, nec nata sit inhærere alteri.

Clarior est [illegible] quæ recepta est in scholis nostris [illegible] *Persona est* [illegible] intelligens, indiuiduum incommunicabile, non sustentatum in alio.

Hæc de vocabulo Personæ, quantum ad propositum nostrum attinet, satis sunto.

De *natura* [illegible] etiam dicam, quatenus ad explicandam thesin nostram necessarium est. Et dicam ex Damasceno.

Damasc. l. 3. c. 11. Trifariam docet considerari posse naturam: nempe aut nuda cogitatione [illegible], aut in specie [illegible], aut in individuo aliquo [illegible]. Explico singula ex eodem Damasceno. 1. Primum igitur Natura sola nudáque cogitatione consideratur, quando secundum simplicem eius rationem, ab omnibus individuis separata, nuda & quasi per se sola consideratur: & tunc natura locum non habet, nisi in animo illam nudam considerante. Nam secundum seipsam non existit. Et hoc est quod ait Damascenus, [illegible] considerari, [illegible].

2 Consideratur in specie: quando eam in ipsis individuis pariter existentem [illegible] secundum communem & omnibus individuis conuenientem rationem contemplamur: vt si cogites & dicas: natura humana est [illegible], partim corporea, partim incorporea, ratione & voluntate prædita: talem enim in omnibus individuis eiusdem speciei & æque inesse videmus. Et hoc est quod ait Dam. Naturam considerari [illegible].

3 Natura [illegible] considerari dicitur: quando eam, vt in vno existentem individuo, cum proprietatibus individualibus, [illegible] ab omnibus aliis individuis discernentibus, contemplamur: puta naturam humanam in Petro, aut Paulo. Et hoc est quod ait Damascenus, Naturam [illegible] considerari [illegible].

Nunc ad rem.

Neque primo neque secundo sensu intelligimus assumtam fuisse naturam humanam à Filio Dei, sed tertio modo. Non primo: quia non fuisset secundum rei veritatem, humanæ naturæ assumtio, sed secundum nudam imaginationem. [illegible] inquit Damasc. [illegible]. Neque secundo: quia non in omnibus individuis eam sumsit sed in vno: seu quia non omnes homines sumsit: Ideo Dam. [illegible]. Tertio igitur modo intelligimus, fuisse assumtam: nempe [illegible]. Et hoc est quod ait Damasc. [illegible]. Hæc idem ex Damasc. acceptum conclusit Th. Aq. 3. p. q. [illegible] & 5.

Cæterum [illegible] humanæ naturę hoc est, massa illa animæ &

[illegible] & corporis, considerari iterum potest bifariam: primum, quatenus per se [illegible] propria [illegible] subsistentia subsistit [illegible] suoltantiæ: Secundo, quatenus in alio sustentatur, & existit.

Primo modo negamus, contra Nestorium assumtam fuisse illam humanæ naturæ massam a Filio Dei: quia hoc nil aliud est, quam hæresis Nestorij, quam mox refutabimus.

Secundo itaque modo quatenus scilicet [illegible] in alio sustentatur, eáque mera est [illegible], non autem [illegible]: nostra intelligitur Thesis. Ideo adiecimus hæc verba: *Quod tamen [illegible] nunquam per se & nusquam nisi in assumente extitit aut existit.* Atque hoc est quod Damascenus subiit: [illegible] &c.

Explicata est Thesis & illustris effecta, quomodo scilicet intelligendum sit quod [illegible] diximus, licet Filius Dei verum corpus vera anima præditum sumserit, ab eo tamen non fuisse assumtam personam vel [illegible], sed naturam: naturam, inquam, non quouis sensu acceptam, sed quatenus [illegible] consideratur. *Summa.*

Natura consideratur aut in subiectis aut extra. Extra vel tanquam per se existens, vt idea Platonica: vel tanquam existens in animo. Neutro modo assumsit eam Christus. In subiectis: vel in omnibus vel in vno. Primo modo non assumsit, sed secundo. Verùm & hoc, vel prout iam existit in subiecto, vel vt existat. Nam primo, ergo secundo modo.

Nunc confirmanda est thesis. *Primum* argumentum a definitione personæ: Si Filius Dei sumendo corpus illud & animam, sumsisset personam vel [illegible]: illud prius per se extitisset, quam sumeretur. Hoc est enim proprium personæ & [illegible] vt per se subsistat: Vnde & nomen [illegible]. Atqui caro illa, seu forma serui, quam assumsit Filius Dei, non præextitit sui assumtioni, seu non prius fuit creata aut extitit, quam assumeretur: sed [illegible] eam sumendo creauit & creando sumsit. Creauit etiam eam non extra suam personam, sed in sua persona factáque est illi carnis [illegible]. Et hoc liquet ex verbis [illegible] caro factus est. Si enim vere factus est caro, necesse est vt aut ipse conuersus sit in carnem, sicut cum legimus, aquam fuisse factam vinum: aut vt ipse, sine vlla sui mutatione, factus sit carnis [illegible]: tertium non datur. Atqui primum est impium dicere. Ergo ideo dicitur factus esse caro, quia carnis [illegible] factus est. Confirmatur interpretatio dicti Ioh. Sicut enim ideo vocatur & est verus Deus, qui est & subsistit in forma Dei: Sic etiã vocatur & est verus homo quia in forma hominis subsistit. Quare si in forma hominis subsistit, formæ igitur hominis [illegible] factus est, ac proinde forma hominis, nunquam fuit extra personam Verbi. Quare nec persona fuit nec hypostasis quæ posset assumi à Filio Dei.

Nec est, vt quis dicat: ideo [illegible] dicitur caro factus, quia caro in [illegible] conuersa est. Non enim diceretur, [illegible] factus est caro, sed, caro facta est [illegible].

Non potest igitur dici, [illegible] factus est caro, si neque ipse conuersus est in carnem, neque factus est carnis [illegible]. Est autem factus caro. Carnis igitur factus est [illegible]. Quare sumendo carnem non sumsit [illegible], aut personam.

Eadem assumtio primi syllogismi, nempe carnem assumtam non prius extitisse quam assumeretur, multis aliis argumentis confirmari potest. Vide Th. contra Gentiles lib. 4. c. 41. quale est hoc. Si caro illa præextitisset & fuisset concepta extra personam [illegible], non posset vere dici Christus conceptus esse ex Maria virgine, & in vtero matris. Conceptus enim dicitur respectu carnis in ipso conceptionis momento assumtæ. Proinde Angelus non dixit: Ecce [illegible] carnē, quasi prius illa esset concipienda, & postea tanquã res concepta & subsistens sumenda a Filio Dei: sed dixit: *Ecce concipies & paries filium* [illegible] Dei vt ipse Angelus explicat, dicens: *Et filius Altissimi vocabitur.* Nõ ergo prius extra personã [illegible] cõcepta fuit caro & deinde assumta: sed concepta fuit in persona [illegible], & simul suscepta: cuius rei respectu ipse dicitur & prædicatur conceptus, idque è Sp. S. vt intelligamus cõceptum fuisse non respectu Deitatis (huius n. respectu è solo Patre nat[us] est) sed respectu humanitatis, opera Sp. S.

Et conceptus dicitur ipse Filius Dei, quia cõcipiuntur & generantur personæ [illegible] naturæ. Si ergo ipse cõceptus & natus est homo respectu humanitatis in personæ vnitatē assumptæ: efficitur necessariò, naturā illā humanam nũquam & nusquam extitisse, nisi in persona filij Dei. Quare eam sumendo, non sumsit personã aut [illegible].

Ita refellitur opinio etiã Origenis de animis humanis ab initio mundi creatis, & postea in corpora demissis. Sic certe Filius Dei sumendo animam, sumsisset [illegible]. Hæc Origenis doctrina fauit Nestorio. Damnata autem fuit a Patribus, & multis rationibus refutata. Hoc igitur esto primum argumentum quo demonstratum est, Filiũ Dei, sumendo carnem non sumsisse personam, aut [illegible] vllum, sed naturam.

Secundum. [illegible] cum corpore & anima assumtis, natus est, & mansit, & est vna tantum persona, & vna [illegible]. Ergo persona nõ assumsit personam vel [illegible] aliã, sed aliam naturã. Consecutio liquet: quia non vna esset persona, sed duæ. Item, non alius natus est, & mansit, & est in cœlo, quam qui conceptus fuit. Atqui vnus tantũ filius, & vna tantũ persona, quæ & Filius Dei & filius hominis vocatur propter duas naturas, natus est & viuit in cœlo. Vnde etiã Maria meritò [illegible] vocata est, quia vna cãdemq. personã, quę & Deus & homo est genuit. Vna igitur & eadem persona, respectu humanæ carnis assumtæ cõcepta fuit in vtero virginis. Non autē persona [illegible] aliã susceperit personam, duæ enim mansissent, non vna.

Tertiũ. Si [illegible] persona, sumsisset personã hominis, [illegible] nõ posset verè vocari homo. Est enim præter [illegible], vt persona vna prædicetur de altera. Vt Plato de Socrate, pater de filio aut vel supposita & [illegible], vt lignũ de lapide: Sed naturæ prædicantur de subiectis & indiuiduis in quibus sunt. Atqui [illegible] verè vocatur & est homo. Quisq. enim est id, quod factus est. Si [illegible] albus, albus est: si doctus, doctus: si rex, rex. [illegible] autem factus est homo. Non igitur sũsit personã hominis per [illegible].

Quartũ. Si persona [illegible] sumsisset personã hominis, ita vt in Christo duæ sint personæ, diuina & humana: de persona hominis prædicari nõ possent, quæ sunt [illegible] propria, neq. rursus quæ sunt hominis, de persona [illegible]. Neq; enim Deus qui non sit etiã homo dici potest mori: aut homo, qui non sit Deus, mortuos viuificare: Sicut neque in Trinitate, quæ propria sunt vnius personæ, prædicantur de alia persona, vt generare de Patre, & generari de Filio. Atqui vnus & idē Christus de se ipso prædicat, quæ [illegible] sunt, & etiã, quæ hominis, idq. verbo & pronomine nõ pluralis numeri dicēdo, *Nos sumus*, sed singularis dicendo, *Ego sum panis viuus, qui descendi de cœlo.* Item, *Exiui à Patre.* Item, *Ego resuscitabo eũ in nouissimo die.* Item, *Ego vitam æternã do eis.* Item, *Ego & Pater vnũ sumus* quæ certè non congruunt personę hominis, a persona Dei distinctæ. Et rursus *Ego sitio, da mihi bibere*, & similia, quæ propria sunt hominis. Item, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo.*

Hic vna & eadem persona de se prædicat, quæ & Dei filius & hominis sunt.

Non duæ igitur in Christo personæ, sed vna tantum, quæ & Deus & homo est. Quare non sumsit personam, sed naturam in vnitatem personæ [illegible].

Quintum. Si sumsisset personam, eadem non esset quæ descendit de cœlo, & quæ ascendit supra omnes cœlos. Descendere enim [illegible] fuit, ascendere autem hominis. Atqui vna & eadem est, quæ descendit & quę ascendit. Ephes. 4. *Qui ascendit, idem est, qui & descenderat in inferiores partes terræ*, nempe secundum diuersas naturas. Non ergo sumsit personam. Simile huic est & hoc.

Sextum. Si corpus anima præditum assumtum à [illegible] persona esset à persona assumentis diuersa: illa profectò hominis persona nõ potuisset dicere: *Ego de supernis sum, vos de deorsum estis.* Tam enim homo ille originem habuit ex inferis quoad carnem quam & reliqui homines. Item, neq; illud: *Exiui à Patre & veni in mundum.* Solius enim personæ Verbi fuit, exire a Patre & venire in mundum, teste Ioh. c. 1. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit: in propria venit,* &c. Et Hebr. 10. *Ingrediens mundum, dicit, Hostiam & oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi*, nempe tanquã propriũ. Caro enim & anima Christi non venerunt in mundum à Patre, sed tunc primum esse cœperunt, cum fuerunt in vtero virginis creatæ. Ille tamen homo dixit & verè dixit hæc, nec mentitus est. Non fuit igitur persona à persona [illegible] distincta homo ille Iesus.

Septimũ. Contra, si homo ille assumtus diuersa fuisset persona ab assumente, cũ ipse patiebatur, crucifigebatur, moriebatur, sepeliebatur: non potuisset persona Verbi assumentis pati, crucifigi, mori, sepeliri: hæc enim nõ congruunt Filio Dei Deo. Atqui filius Dei Deus vere in sa

cris literis prædicatur passus, crucifixus, mortuus. Natura igitur assumpta & [illegible] assumens fuerunt & sunt vna duntaxat persona, non duæ.

Ac ne dicas (vt olim Nestorius) cum legimus Christũ passum esse, nomine Christi intelligi hominem assumptum, qui ipsi vnitus est: non igitur pati & mori & crucifigi de [illegible] prædicari: occurrit Apostolus, qui ad Corint. scribit, *Dominum gloriæ fuisse crucifixum.* Et ad Roman. *Deum proprio filio non pepercisse, sed pro nobis tradidisse illum in mortem.* Et Ioh. legimus, Deum Patrem filium suum vnigenitum dedisse, scilicet in mortem. Quis verò proprius & vnigenitus est Dei Filius? [illegible] qui & Deus semper fuit apud Deum. Cùm igitur verè prædicetur Filius Dei Deus passus esse & crucifixus, nisi autem vna & eadem sit persona, cum natura assumpta, nullo modo verè dici possit passus & mortuus esse: nec essatio a passione & morte Christi efficitur, assumentem & assumptum vnam & eandem esse personam.

Octauum. Qui factus est ex muliere, est ille idem, qui fecerat mulierem, id est, æternus Dei Filius, per quem facta sunt omnia. Docet hoc Apostolus Galat. 4. *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum* (vnigenitum scilicet vt Iohan. 1. explicatur) *factum ex muliere* &c. Eundem Filium, quem misit Pater, ait Apostolus factum ex muliere: filius missus à Patre est ille, qui existens in forma Dei assumsit formam serui.

Qui verò factus est ex muliere, homo certè est, propter id, quod assumtũ est, & factũ ex muliere. Si autẽ idẽ est, Filius à Patre missus, & qui factus est homo ex muliere: Non igitur duæ personæ diuersæ assumens & res assumta.

Nonum. Cui attribuitur rerum omnium creatio, & earum sustentatio: is certè Deus est verus. Est enim opus solius Dei. Atqui huic homini Iesu Christo attribuitur creatio & conseruatio rerum omnium. Col. 1. de Christo ait, quod per eum omnia & condita sint & consistant. Loqui autem Apostolum non de Filio Dei, secundum hypostasim diuersa a filio hominis, sed de ipso in forma serui subsistente, liquet ibidem, vocat enim eum primogenitum ex mortuis. Ille igitur, qui mortuus est, & resurrexit, verus Deus est, quia attribuitur illi rerum omnium creatio.

Idem argumentum ex multis aliis scripturæ locis confirmatur, vt ex loco ad Hebr. 1. vbi ipsi Iesu attribuit Apostolus creationem omnium & Deitatem veram: Iesus autem nomen est hominis. Item: ab adoratione qua ille Iesus homo vt Deus adorabatur.

Decimum. Apostolus 1. Cor. 8. ait, *Vnus est Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum.* Cum ait, IESVS, hominem ex Virgine natum significat: cum dicit, PER QVEM OMNIA, Filium Dei Deum demonstrat, per quem facta sunt omnia Ioh. 1.

Ait autem hunc, qui & Iesus est, id est homo, & per quem omnia, id est, qui Deus est, vnum tantum esse dominum.

Certum verò est & [illegible] Deum nobis esse dominum, & Iesum Christum hominem itidem nostrum esse dominum: quò illud: *Vos vocatis me magister & Domine: & verè dicitis: Sum etenim: Si ergo ego dominus lauī pedes,* &c. Quis lauit pedes? Annon homo Iesus?

Contendit autem Apostolus nobis non esse dominos multos, sicut nec multi nobis sunt dii, sed vnum dominum esse, sicut & vnus tantum est Deus. Quis ergo non videat hanc esse doctrinam Apostoli, sicut in Deo, licet sint tres personæ, vnus tamen duntaxat est Deus: sic in Christo, licet duæ sint naturæ, vnam tamen duntaxat esse personam, quia vnus tantùm est Dominus.

Vndecimum. Damasc. l. 3. c. 12. cum agit contra Nestorium, præter alia argumenta, hoc etiam adfert: 1. Cor. 15. Apostolus Christum vocat duobus nominibus, secundũ Adamum, & dominum è cœlo. Primo nomine prædicatur verus homo è terra sumtus. Adam enim ab *Adamah* dictus fuit: Est autem Christus, quoad carnem, ex primo Adamo, vt Luc. 3. liquet. Altero nomine prædicatur Deus è cœlo. Neque enim vel anima, vel corpus Christi è cœlo datum est. Vnus tamen Christus vtraque persona: Vnde & non abs re Apostolus, tanquam vnam personam indicans, eamque opponens alteri personæ, primus homo (inquit) è terra terrenus. Secundus homo ipse dominus è cœlo: Secundus igitur homo vnus est, & homo simul è terra, quia Adamus, & Deus, quia dominus è cœlo.

Examinat & illud Apost. Gal. 4. *Misit Deus Filium suum vnigenitum*, [illegible] (inquit Damascenus) [illegible] Idem igitur est [illegible], vnigenitus Filius Dei qui & [illegible] factus ex muliere: & rursus, idem est [illegible] factus ex muliere qui & [illegible] Et mox subdit caussam, cur vnus & idẽ sit, quia (inquit) vnigenitus ille Filius Dei nõ inhabitauit in homine quasi antea formato, tanquã in Propheta aliquo: sed quia ipse [illegible] factus est homo. Quid est autem vnigenitum Filium Dei factũ esse verè & substantialiter hominẽ explicat, quia scilicet in sua ipsius [illegible] subsistere fecit carnẽ animatã anima rationali & intellectuali: [illegible]

Perpendit & illud, quod subdit ibidẽ Apostolus, quod [illegible] factus sit sub lege: quomodo inquit, factus est sub lege, nisi ille ipse verè factus sit homo nobis [illegible]

Hinc cõcludit, meritò Mariã vocari [illegible], quia genuit eum, qui est Deus & homo, quanquam Deitatẽ non genuit. Quid tum enim? Nam neq; anima hominis, quæ est præcipua hominis pars, è substantia est vel patris vel matris suæ: & tamen pater & mater, pater est & mater totius filii, qui ex ipsis natus est. Quid ita? quia vna tantum est persona filius ex anima & carne constans. Sic Maria virgo mater est Dei & hominis, quia genuit vnam personam, quæ est Deus & homo constans ex Deitate & humanitate. Proinde dicit Damascenus hoc nomine [illegible], contineri totum mysterium incarnationis: [illegible] Quomodo enim (inquit) Deus ex muliere genitus diceretur, qui ab æterno fuit: nisi homo factus esset? Hæc ex Damasceno: quæ tanquam vnum argumentum proposui ab autoritate ipsius ductum.

Duodecimum. Sed venio ad nostrum contextum, quo nihil clarius ad ostendendum, Filium Dei, suscipiendo carnem, non suscepisse personam, sed naturam.

1. Cuiusnam exemplum proponit nobis imitandum Apostolus, cum ait, *Sit is affectus in vobis, qui & in Christo Iesu,* &c? Annon Christi veri hominis? nihil certius: *Is enim humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* De hoc tamen Christo homine statim subdit: *Qui cum in forma Dei esset non rapinam duxit,* [illegible]: Vnam igitur & eandẽ personam facit, quæ & homo sit & Deus.

2. Ait *Sed semetipsum exinaniuit.* Quis seipsum exinaniuit? Ille certè qui erat in forma Dei Deus Patri æqualis: Quomodo autẽ se exinaniuit? non certè deponendo formã Dei, & desinendo: sed sumendo formã serui in similitudine hominum factus. In hoc igitur consistit eius exinanitio, quòd ipse idẽ qui Deus erat, & est, factus est etiam homo: & qui in forma Dei subsistebat, idem ipse subsistit etiã in forma serui: Vna igitur persona non duæ.

Emphasin habent hæ duæ dictiones, prima, *exinaniuit*, secunda, [illegible]. Ergo, primum, Si sumpsisset personam, & in ipsa tantùm inhabitaret sicut in sanctis, vt volebat Nestorius, minimẽ dici potuisset exinanitus, aut tunc primùm se exinaniuisse. Nam ob origine mundi inhabitauit per gratiam in sanctis. At excellentius & magis in homine Christo. Sed magis & minus non variant speciem. Itaque vis huius verbi [illegible] euacuatur & perit, si Nestorii sententia admittatur.

Deinde non exinaniuisset seipsum: sed hominem duntaxat illum exaltasset; nec diceretur ipse factus homo, sed ille homo deificatus.

Cùm igitur ille ipse, qui erat in forma Dei, Deus Deo Patri æqualis, seipsum exinaniuerit: Et exinanitio hæc in hoc consistat, quòd forma serui sumta factus est homo, non desinens esse Deus: manifestum est vnum & eundem esse qui Deus & homo est: ac proinde non sumsisse, & sibi associasse aliam personam, hoc est hominem per se subsistentẽ, cum quo propter coniunctionem fieret vnũ, eo modo, quo etiã vir & mulier propter vinculum coniugii fiunt vna caro: sed ita naturam humanam, id est animam cum corpore sibi vniuisse, & sese illi hypostasin præbuisse, vt ipse hac ratione factus sit homo.

3. Denique nihil hac re certius ex verbis Apostoli, qui non dixit sumtũ fuisse seruũ ab eo, qui erat in forma Dei, sed formam serui fuisse sumtam. Quomodo sumtam & in quem finẽ sumtam? vt sicut ab æterno semper subsistit in forma Dei, sic etiam inciperet subsistere & in sempiternũ subsisteret in forma serui: eòque vnus & idem Filius Dei filius etiam hominis esset, verus Deus & verus homo.

Atq; hæc fuit definitio Concilii Ephesini primi aduersus Nestorium sicut in primo tomo Conciliorum videre est: coactis inea Synodo 200. Episcopis, tempore Cœlestini

[illegible] primis Episcopi Romani, cui [illegible] Cyrillus.

Summa, [illegible] concedendum est, Iesum Christum esse verum Deum & verum hominem [illegible]. Sicut enim est Deus quia [illegible] in forma Dei, ita etiam est homo quia [illegible] in forma servi, in est hominis, ac [illegible] non [illegible] sed formam hominis sumsit. [illegible]

Sed nunc breviter evertenda sunt fundamenta Nestorii, [illegible] argumenta diluenda.

1. Fundamentum [illegible] causa totius hæreseos fuit, quòd putauit hominem [illegible] extra personam [illegible], in utero virginis creatum [illegible] conceptum fuisse, ac tum demum assumtum fuisse [illegible] & [illegible] & a [illegible] & quidem hominem [illegible] ipsum Christum [illegible] hominis, [illegible] autem ipsum [illegible] Dei [illegible].

2. Hinc [illegible] Filium Dei [illegible] in Christo [illegible] homine [illegible] gratiæ [illegible].

3. Hinc factum [illegible] homo [illegible] tota voluntate, [illegible] perfectissime [illegible] adhæreret Filio Dei & [illegible] omnibus alius amaret & [illegible] dignitatem, plenitudinemque [illegible] communicarit.

4. Propter hanc perfectionem voluntatis & amoris inter ipsos coniunctionem, & in omnibus consensionem, factos esse [illegible] Deus [illegible] cum illo [illegible] hominem, sed etiam Deum, propter [illegible] habitantem. [illegible] & esse illum hominem, assumtum [illegible].

Sed [illegible] Nestorius in [illegible], quia non intellexit verba [illegible] *Verbum caro factum est*. Aliud enim est assumere hominem, aliud fieri hominem.

Si hominem extra [illegible] personam creasset Filius Dei, & deinde creatum [illegible] & [illegible] vere [illegible] nó posset, Verbum caro factum est: Sed tantum verbû carni unitum est, & caro Verbo. Ita enim non [illegible] unû essent, sed tantum [illegible] (ut dicebat Nestorius) [illegible] &c.

Sicut de viro & uxore Scriptura pronuntiat, quòd sint una caro, quid ita? quia unus agglutinatur alteri, persona personæ, homo homini. Sed nunquid propterea vir fit mulier, aut mulier fit vir? Nequaquam, quid ita? quia nó [illegible], sed duæ sunt [illegible] personæ. Ita imaginabatur Nestorius de persona Verbi & de ea, quam fingebat, persona hominis assumti. Ideo verò Verbum caro factum est quia Verbum factum est huius carnis hypostasis, & non minus in forma servi quam in forma Dei [illegible]. Quod si ita est non ergo extra suam personam creavit hominé [illegible], & creatum assumsit [illegible] creavit, & creando assumsit. Factum igitur assumsit. Nestorius [illegible] causa huius erroris fuit, quia non intellexit: *Verbum caro factum est* [illegible] *in similitudine hominum factus & habitu inventus ut homo*.

1. Argumentum vero præcipuum, quo [illegible] comprobare sententiam conabatur, [illegible] quia unus tantum est Deus, unáque eius essentia increata & [illegible]. Si igitur Maria vere dicatur [illegible] genitrix Dei, cùm genuerit hominem tantum non autem essentiam divinam consequitur animam quoque & corpus, quod genuit esse Deum, & ita fieri Deum bimestrem & trimestrem. *Aij bimembrem & trimembrem*.

Atque hæc fuerunt verba Nestorii cum venit Ephesum, ubi iam multi congregati erant Episcopi: Cum plurimi (inquit) Iesum confiteantur esse Deum, ego bimembrem aut trimembrem nequaquam confitebor Deum [illegible] *strem & trimestrem*, qua gratia mundus [illegible] sanguine vestro, & eo modo ad vos non venio. Quo [illegible] discessit cum aliis Episcopis qui cum eo sentiebant, & se fuit Constantinopolim. *Tom. 1. Concil.*

Resp. Sed neq Catholici [illegible] Patres faciebant Deum bimembrem, aut trimembrem. Neque enim vel animam vel carnem assumtam dicebant esse Deû sua essentia, sed persona duntaxat, quæ in humana etiam [illegible] natura subsistebat, & subsistit [illegible] Deum esse unum eundémque cum Patre confitebantur: Verum quia persona illa quæ Deus erat & est propter formam Dei, homo etiam erat & est propter formam servi in unitatem eiusdem personæ assumtam, [illegible] deû hominem illum Iesum Deum esse prædicabant; & tota Ecclesia prædicat [illegible] Maria genuerit [illegible] naturam, sed personá, quæ Deus & homo erat & est: Deum genuisse non minus quam hominé vere & orthodoxe dicitur. Certe neque mater mea animam meam genuit aut concepit, me tamen totum genuit, & genitrix mea fuit.

2. Argumentum à locis, ubi humana Christi natura Templum vocatur, in quo divina filii essentia, seu [illegible] sua essentia habitat, ut est illud Ioh. 2. *Solvite templum hoc: dicebat autem de templo corporis sui*. Ita Apostolus Col. [illegible] de Iesu Christo loquens, ait: *in ipso habitare omnem plenitudinem Deitatis*.

Est autem discrimen inhabitantem & templum seu domum, in qua inhabitat, ut non recte domus aut templû, dici queat esse ille, qui inhabitat. Duæ igitur personæ & hypostases [illegible] qui inhabitat, & homo, in quo tanquam in templo suo [illegible] inhabitat. Resp. In Christo [illegible] & aliud esse fatemur [illegible] alium & alium, seu [illegible] hypostasin, pernegamus. Non enim [illegible] in carne sua anima rationali prædita, tanquam [illegible] persona, sed tanquam in alia natura in qua [illegible] subsistit. [illegible] habitare [illegible] subsistere. Hoc explicat Apostolus Col. 2. cum ait: *plenitudinem Deitatis habitare in Christo Iesu*, non simpliciter, sed [illegible] quod est [illegible] opponitur [illegible], quasi dicat Apostolus: Deus [illegible] in sanctis hominibus inhabitat [illegible], hoc est, per gratiam Spiritus [illegible] in Christo Iesu [illegible]. Quomodo [illegible] modo corporali quia [illegible] est [illegible] non [illegible], sed [illegible] quando persona [illegible] facta est [illegible] ipsi [illegible] & carni Verbum cum caro factum est: quod Iohan. [illegible] Apostolus appellat [illegible] corpus. Habitat ergo in eo [illegible] quia verbum [illegible] factum est eo sensu quo Iohannes dixit: *Verbum caro factum est*.

[illegible] contra Arianos [illegible] *quia proprium quoddam corpus accepit*. Tertull. de carne Christi: *Deus carne factus est corporatus*. Atque hoc est quod alij dicunt, [illegible] id est [illegible] & personaliter.

Sicut ergo dicit Apostolus, Christum [illegible] in forma Dei [illegible] sequitur [illegible] esse [illegible] seu personas. Christum qui subsistit & formam Dei in qua subsistit. Sic etiam non sequitur plenitudo Deitatis, [illegible] quæ est in Filio [illegible] in Christo Iesu (hoc est in assumta carne) Ergo duæ sunt personæ inhabitans & inhabitata. Sed bene sequitur. Ergo in eodem Christo [illegible] eandem personam duæ sunt Naturæ, divina, quæ inhabitat & humana, in qua inhabitat. Proinde notanda etiam [illegible] Apostoli, qui non dixit plenitudinem Deitatis habitare in corpore Christi: [illegible] in quodam [illegible] sed habitare in Christo. Voluit enim significare eandem personam [illegible] respectu unius naturæ, esse inhabitantem, & respectu alterius, inhabitatam. Est enim [illegible] harum duarum naturarum in eadem persona, ut dicit Damascenus: de qua [illegible] *vide Cyril. de incarn. c. 9. & 1. Concil. Tol. pag. 960 & 962*

3. Arg. Nestorii à diversissimis actionibus, quæ in Christo spectantur, quarum quædam in divinam naturam nó cadunt: ut est pati, edere, mori: quædam humanæ non cóveniunt, ut est remittere peccata, edere miracula propria auctoritate, [illegible] homines. Actiones autem sunt suppositorum seu [illegible]. Oportuit igitur in Christo duo esse [illegible] seu duas personas quæ has diversissimas ederent actiones. Resp. Falsum est quod assumebat Nestorius semper, ubi diversissimæ actiones, ibi diversa esse supposita seu [illegible] cum satis sit, ut diversæ ibi sint naturæ. Nam etiam in homine sunt actiones contrariissimæ, quarum quædam corpori non congruunt, ut est intelligere, semper moveri &c. aliæ sunt quæ animæ non conveniunt, ut est [illegible] &c. neque tamen sequitur in homine duas esse personas, vel [illegible]. Unum enim & idem [illegible] utrumque est, sed secundum diversas naturas.

Diversitas igitur actionum diversitatem quidem naturarum concludit, sed minime pluralitatem personarum evincit.

Ideo argumentum hoc retorserunt patres in Nestoriû, ut supra vidimus. Quia idem Christus, eadémque persona dicebat, se & descendisse de cœlo, quod est Deitatis, & ascendere in cœlum, quod est humanitatis. Una igitur persona in duabus [illegible] subsistens & operans naturis.

4. Arg. Ex Thoma contra Gent. [illegible] c. 40. præter alia hoc etiam adfertur arg. pro sententia Nestorii. Et est arg. 3 quod [illegible] cap. [illegible] Ac quia eius argumenti solutio nobis quoque servit adversus argumentum quoddam [illegible] libenter illud argumentum proferam.

Nulla hypostasis alicuius naturæ extenditur extra naturam illam suam, quin potius natura invenitur extra hypostasin, ut potè multas hypostases sub se habens.

Hæc manifestissima est exemplo: Hypostasis seu persona mea non se extendit ultra naturam humanam, quæ in me est, sed contra, natura humana extenditur ultra meam

personam quia in aliis quoque hominibus inuenitur.

Subdit Th. Si ergo hypostasis Filij Dei per incarnationem facta sit hypostasis humanæ naturæ à Christo assumtæ, sequitur, quod Filius Dei non sit vbique post incarnationem, cum humana natura non sit vbique Hæc Th. pro Nestorio.

Respondet ea [illegible]. consecutionē illatam non concludere, quia propositio illa Nulla hypostasis extenditur vltra naturam illam, cuius est hypostasis intelligitur de illa tātum natura a qua hypostasis suam habet subsistentiā v.g. Ideo persona mea nō extēditur vltra naturā meam humana, quia à natura hac persona mea suā habet subsistentiā, hoc ergo habeo a natura humana, vt sim persona, & homo subsistens. Atqui persona Filij Dei, licet subsistat in natura humana, ab ea tamen non habet, vt subsistat, sed à natura diuina Non enim Filius Dei subsistit per humanam naturam sed tantùm in humana natura: in diuina autē ita subsistat vt etiam per eam subsistat Contra verò potiùs natura humana habet a persona Filij Dei, vt existat: quia Filius Dei eam in vnitatem suæ personæ assumtam sustentat & gestat. Proinde ita concludit ijs verbis Th. vnde nihil prohibet, Verbum Dei esse vbique, licet natura a Verbo Dei assumta non sit vbique. Hæc ille.

Obseruanda est hæc responsio. Inde enim patet vera responsio ad argumentum Vbiquitariorum quo concludere conantur, deo naturam humanam Christi vbique esse, quia in ea subsistit persona [illegible] quæ est vbique Alioqui enim latius extenderetur persona, quam natura, in qua subsistit: quod est absurdum.

Respondendum est: si humana natura in Christo dedisset personæ Filij Dei, vt esset persona & subsisteret: cōcluderet argumentum sicut reuera concludit à persona ad naturam eius diuinam, a qua habet suam subsistentiam. Proinde sicut valet hæc consecutio: persona Filij Dei vbique est: Ergo natura eius diuina vbique est quia persona non extenditur vltra illam naturam, a qua suam habet existētiam. sic nō concludit hæc altera: Persona Filij Dei vbiq. est. Ergò etiam humana eius natura. Ratio, cur nō valeat, est, quia licet in hac natura subsistat, per eam tamen non subsistit. Subsistit enim ab æterno per diuinam sine humana: imo quia humana per illam personam existit, ideo persona latius patet in immensum quàm humana natura, quæ ab illa persona sumta est & gestatur, & per quā est id, quod est, & in qua suum habet esse Illa enim res, per quam aliquid est vel essentialiter vel accidentaliter, latius patet eo, quod per illā rem est. Exemplum: Humana natura, per quam ego sum homo, latius patet quàm ego Est enim etiam in aliis hominibus Albedo etiam, per quam nix alba est latius patet, quàm hæc nix.

Atqui per personam Filij Dei assumentē natura humana assumta est id, quod est & suū habet esse. Latius igitur patet persona Filij Dei, atque in immensum, quàm natura eius humana Hæc solutio est diligenter obseruanda.

5. Arg. Si anima & corpus in Christo, simul vnita, non constituunt personā: minoris videntur esse virtutis, quam sint in aliis hominibus In nobis enim illa duo inter se vnita personam constituunt. Atqui non fuerunt minoris efficacitatis in Christo, quam in nobis. Ergo &c. *Th. contr. Gent. l.4. c.4[illegible]. arg. 9.*

Resp. ad ma. negatur consecutio, & datur instantia Anima enim sensitiua in homine, licet per se non sit forma alia ab anima rationali existens, sicut in brutis: non inde tamen sequitur, eam in homine minoris esse dignitatis ac virtutis, quam in bruto. Imo nobilius habet esse in anima rationali, quam si per se ab illa separata subsisteret. Ratio est: quia vnaquęque res nobilius habet esse, cùm vnitur rei nobiliori, quam cùm per se existit. Ita humana natura in persona Verb. subsistens longè nobilior est & potentior, quam si per se subsisteret extra Verbum. Contra gent. l.4. c.49. ar. 8.

6. Arg. Annon anima & caro in Christo, per se considerata, sunt substantia quędam rationalis naturę? Sunt. Vniuersalis ne sicut & genus & species, an particularis, sicut hic homo, Petrus Non vniuersalis, sed particularis. Anne ergo sicut hic homo, Petrus, est persona & hypostasis, sic & hic animus atque hæc caro in Christo hypostasis est, atque persona? Non est quia in persona [illegible] existit caro & anima Christi non autem per se, sicut in Petro & Paulo. Est tamen hic notandum discrimen inter eum qui subsistit, & inter ea, in quibus subsistit. Anima & corpus non sunt persona subsistens, sed homo ex vtroque compositus est persona subsistens.

Anima autem & corpus sunt ea, in quibus homo subsistit. Ideò cùm dicis hominem, dicis personam subsistentem: cùm autem dicis corpus & animam, dicis ea, in quibus homo subsistit, & ex quibus tanquam partibus constat.

Sic in Christo: cùm nominas animam aut carnem quę in ipso sunt, nominas naturam humanam, seu partes humanæ naturæ e quibus constat & in quibus subsistit Cùm autem nominas & vocas eum hominem, personā nominas, quæ in anima & corpore subsistit. Quod autem subsistit in ea anima & corpore: Persona [illegible]. Aliud igitur est cùm nominamus animam & carnem Christi tunc enim de natura loquimur & aliud cùm vocamus hominem Personam n tunc indicamus, [illegible] in humana subsistit natura. Ideo Damasc. Christum hominem esse vbique negamus autem carnem vel animam esse vbique.

Ad arg. ergo Nestorij: Anima & corpus coniūcta in Petro sunt persona: Ergo etiam in Christo. Proprie loquendo negandum est & antecedens & consequens. Nam neque in Petro sunt persona, sed sunt partes essentiales e quibus constat persona [illegible] & in quibus subsistit: Multò minus in Christo sunt persona, quando in eis subsistit [illegible].

[illegible] Arg. Hinc patet solutio ad aliud quod putabat Christum non esse nobis per omnia similem, si ex anima & carne eius non constituatur persona, sicut in nobis. R. Non valet consecutio Est enim similis nobis per omnia [illegible] [illegible], & de hac loquitur apostolus quanquam non sit [illegible] [illegible] rationem.

8. Arg. At inquiet aliquis nomine Nestorij æquiuocè igitur homo prædicatur de Christo, & de nobis: quia in nobis significat personam, quæ ex coniunctione animæ rationalis & corporis constituta est: at in Christo significat personam æternam, quæ in anima & corpore tantum subsistit non autem, quæ ex illis sit constituta

R. Non valet illatio Æquiuocatio enim non inducitur ex diuersitate suppositorum, de quibus nomē aliquod prædicatur, sed ex diuersitate significationis, iuxta quam prædicatur, seu ex diuersitate formæ ac naturæ, per nomen illud significatæ.

Exemplo. Diuersa certè sunt subiecta Petrus & Paulus: num igitur nomen homo, cùm de vtroque prædicatur, æquiuocè prædicari dixeris? Sed si homo prædicatur de Petro & de imagine Petri: tum æquiuocè prędicatur quid ita? Quia diuersa forma significatur hoc nomine hominis: in Petro forma vera & substantialis hominis, i.e. vera humana natura, in pictura forma accidentalis naturam humanam tantùm repræsentans, non autem vera natura humana significatur.

Atqui, cùm prædicatur de Filio Dei æterno, seu de persona [illegible], nomen hominis, eandem planè naturam significat humanam, quam etiam significat cùm de quauis alia persona humana prædicatur Ergo licet longè diuersum sit suppositū seu [illegible] Filij Dei a nostris [illegible] [illegible], non solùm numero sed etiam naturâ, quia [illegible] [illegible] autem seu personæ nostræ sunt creatæ, [illegible] seu persona [illegible] increata est: non propterea sequitur hominem æquiuocè de Christo & de nobis prædicari, cum vtrobique eadem natura hoc nomine significetur.

9. Arg. Videtur etiam absurdum esse, quod dicatur, persona [illegible] [illegible] seu suppositum esse humanæ carnis Quod enim supponitur, ignobilius esse videtur eo, cui supponitur, sicut materia forma, cui subiicitur: proinde neque anima, quæ nobilior est, supponitur corpori, sed contrà.

Resp. Longè alio modo hypostasis Filij Dei dicitur supponi humanæ naturę assumtæ, quā quælibet alia hypostasis suę naturæ, & materia formæ. Materia enim subiicitur formæ tanquam se perfectiori: & sic quælibet hypostasis suæ naturæ. At persona Filij Dei supponi dicitur humanæ naturæ quatenus illa, vt res perfectissima ac per se subsistens, traxit ad se rem imperfectiorem omni propria subsistentia carentem, vt in se existeret & ab ipsa sustentaretur.

Argumentum autem concluderet, si [illegible] Verbi per humanam naturam simpliciter cōstitueretur inesse, sicut materia per formam, & quiuis homo per naturam humanam. Sed contra, se res habet.

10. Arg. Sed aliud etiam absurdum videtur consequi ex doctrina Catholica, nempe humanam naturam inesse in persona [illegible] tanquam accidens. Quod enim alicui rei & substantiæ perfectæ ac per se subsistenti aduenit, aduenit illi accidentaliter, & inest illi vt accidens. praesertim cum non habeat aliud esse, quam illud quod consequitur a substantia cui aduenit. Atqui ita se habet humana natura, in persona [illegible] Ergo, &c.

Resp. Propositio maior vera est, in illis rebus, quæ ita ad-

adventione substantiæ per se subsistenti, vt ei non confe- [illegible] quæ non accedunt [illegible] accidentale.

At verò humana natura [illegible] est personæ [illegible] adunetur, se factus sit caro id est verus homo. [illegible] verum non est accidens [illegible] substantiæ [illegible] humana natura [illegible] vera [illegible] natura [illegible].

Manet itaque firmas [illegible] Filium Dei [illegible] personam, sed naturam [illegible] non in specie, sed [illegible].

Nunc si quis plura cupiat videre contra Nestorium, præter Scholasticos & [illegible] librum de incarnatione [illegible] Cyrilli. Qui etiam [illegible] Concil. [illegible] in eodem Tom. [illegible] operum Cyrilli contra Nestorium [illegible] diligenter hoc argumentum tractarit, [illegible] reliqui scriptores ab hoc acceperint.

Antequam verò [illegible] quæstionem de modo, quo assumpta est [illegible] natura [illegible] Filius Dei. [illegible] Quo tempore [illegible] omnibus [illegible] nominum [illegible] fuerit.

QUÆST. III

Qualemna [illegible] Filius Dei.

THESIS

Quam [illegible] Filius Dei [illegible] assumpsit: ab omni peccato semper immunem. Sent. [illegible] d. 3. q. 5.

Quam humanæ naturæ intelligamus [illegible] supra abunde est [illegible] humanam & corpus. Nomine [illegible] intelligimus [illegible] peccatum originale, quod duobus [illegible] primi hominis [illegible] quod [illegible] Concupiscentiam vocat [illegible] Christi qua [illegible], & quæ peccati [illegible] duas habet partes [illegible] propriè vocatur [illegible] & [illegible] naturæ. Vt [illegible] explicatum [illegible].

A toto hoc peccato [illegible] fuisse prorsus naturam à Filio Dei assumptam docemus.

2. Nomine Peccati [illegible] etiam peccatum actuale. Ab hoc etiam liberam semper fuisse credimus ac profitemur.

Cum verò dicimus Semper immunem fuisse, intelligimus ab eo temporis momento, quo assumpta fuit [illegible] in sempiternum usque.

Hoc ideo adiecimus, & ita explicamus, quia non inficiamur, quin materia, hoc est caro Mariæ, è qua sumsit carnem Filius Dei, fuerit ante [illegible] per Spiritum Sanctum [illegible] & infecta peccato. Fuit enim infecta peccato [illegible] patribus, vt Patres docent, & omnes etiam Scholastici fatentur. Sent. [illegible] d. 3.

Cæterùm an fuerit infecta in matre, & quam [illegible] diversæ [illegible] Scholasticorum sententiæ [illegible] fuisse peccato vllo [illegible] contaminatam, idque quia [illegible] Mariam virginem [illegible] se in peccato conceptam [illegible] Theologis [illegible] Aquinas [illegible] Mariam quoque in peccato conceptam fuisse, cum & ipsa concepta fuerit ex [illegible] & Apostolus nemini ab hoc peccato [illegible] CHRISTUM.

Interim vult Thomas, Mariam [illegible] fuisse statim, simul ac concepta [illegible] in peccato [illegible] beatam, vt [illegible] prorsus [illegible] natura, [illegible] manserit. Quæ [illegible] hanc sententiam [illegible] Deum [illegible] ordinem [illegible] Filius Dei [illegible] Spiritum Sanctum [illegible] de Maria [illegible] post conceptionem [illegible] & eam purgasse [illegible] mentis.

Itaque [illegible] caro [illegible] à qua postmodum concepta fuit, & sumpta caro Christi, [illegible] ipsa etiam Maria aliquando peccato infectam, sed in ea quam [illegible], nulla vnquam fuit culpa [illegible] peccatum.

[illegible] est Luc. 1. *Quod nascetur ex te sanctum* [illegible] & [illegible] Sanctum [illegible] caro & anima. [illegible] *de peccato* [illegible] *in quo non* [illegible].

[illegible] ex semine [illegible] *Per vnum hominem* [illegible] *peccatum intrauit in mundum.*

Concepta [illegible] natura ex puris [illegible] & sanctissimis [illegible] Mariæ. Ergo sine peccato.

Fuit [illegible] in ipsa persona [illegible] non fuit peccati [illegible].

In hac carne [illegible] æternam. Peccatum igitur in ea esse non potuit.

[illegible] *Christum nobis* [illegible] cap. [illegible] *peccatum* [illegible] *similitudinem carnis peccati* [illegible] catum [illegible] modo [illegible].

Huic [illegible] opponi solet [illegible] in Adamo [illegible] peccatum [illegible] *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum,* [illegible] *peccauerunt.* Atqui [illegible] in Adamo [illegible] genealogiam [illegible] eam vsque ad Adamum, dicens. *Qui fuit Adæ.* Et Hebr. [illegible] *Et qui sanctificat* [illegible] *& qui sanctificantur* [illegible] *ex vno omnes.* Peccauit igitur & ipse in Adamo.

[illegible] Adamo [illegible] in Adamo qui in eo fuerunt non [illegible] materiam [illegible] seminalem vt loquitur Augustinus, ac proinde qui per concupiscentiam carnis ex Adamo nati sunt. Et sic intelligitur quod ait Apostolus. *Per vnum hominem* Adamum [illegible] *peccatum intrauit in mundum.* Non dicit, *Ex vno homine peccatum intrauit in mundum.* [illegible] Christus [illegible] ex vno Adamo [illegible] per seminalem [illegible] peccatum [illegible] in mundum, & [illegible].

Ad [illegible] Christum [illegible] fuisse in Adamo [illegible] seminalem [illegible] carnem [illegible] Hoc [illegible] virtute [illegible] in Adamum [illegible] *Ex vno omnes,* [illegible] Apostolus *& qui sanctificat & qui sanctificantur,* [illegible] sed non *per vnum omnes.* Quia Christus per carnis concupiscentiam [illegible] non est factus & natus homo.

Atque hinc liquet ignorantia & error quorundam, qui, cum ad hoc argumentum respondere non possent, dixerunt, omnes homines reliquos [illegible] ex Adamo carnem corruptam, & ita peccato infectos natos. At vero partem quandam carnis Adami, seruatam fuisse in Adamo [illegible] his mundam, propter Messiam vt [illegible] concipeteretur, & hanc [illegible] fuisse [illegible] mundam vsque ad virginem Mariam: atque hanc portionem tandem fuisse à Filio Dei in [illegible] hommes [illegible] etiam Th. Aquinas in 3. Sent. d. 3. q. [illegible] Item in Summa 3. p. q. 31. art. [illegible]

[illegible] vera ac genuina est, [illegible] ex Augustino [illegible] Hebræ [illegible] CHRISTUS [illegible] secundum ordinem

Melchisedech, maiorem fuisse & esse ipso Leuitico sacerdotio [illegible] decimatus fuit in lumbis Abrahæ [illegible] [illegible] præter alia sic concludit. Neque Leui neque Christum [illegible] in lumbis Abrahæ secundum animam: vtrumque verò fuisse secundum carnem, sed diuerso modo. [illegible] Leui ibi fuit & secundum substantiam & secundum conceptionem carnalem. Christus autem ibi fuit secundum [illegible] substantiam corporalem. Cum enim [illegible] & visibilis concupiscentia & inuisibilis [illegible] propagandi, [illegible] ex Abrahamo, [illegible] ex [illegible] vsque ad corpus Mariæ quia & ipsum eo modo [illegible] & [illegible] est. Christus autem [illegible] carnis [illegible] de carne virginis sumsit: ratio verò conceptionis eius, non à semine virili, sed longè aliter ac desuper venit.

Constat igitur Christum non fuisse in lumbis Adæ eo modo, quo [illegible], vt qui ex eo nascuntur, in peccatis concipiantur: sed tantùm eo modo, quo substantia tantùm carnis ab eo accipiatur: vt iam explicatum est.

2. Si per peccatum mors [illegible] in orbem terrarum vt ait Rom. [illegible] mors peruenit etiam in Christum [illegible] in Christum penetrauit.

Resp. [illegible] Mors non peruenit in Christum, [illegible] sua. Est enim stipendium peccati, quod in Christum non peruenit. Sed Christus sponte illam suscepit [illegible] peccato & à morte liberaret. Ideo [illegible] *[illegible]* Et sic Christus *[illegible] mundi [illegible] & in me non habet quicquam. Princeps autem mundi diabolus, ipse est, qui habebat mortis imperium.* Hebr. [illegible]

Nunc [illegible] tandem [illegible] sumserit, & primum ex qua matre: secundo ex qua materia.

QVÆSTIO IV.
Ex qua & quali matre.

THESIS.

NAturam vero hanc ab omni peccato immunem sibi suscepit Filius Dei, non ex nullo homine, sicut sine alio homine creatus fuit Adamus, neque ex viro, sicut Eua ex viro formata fuit, neque ex viro simul & fœmina, sicut omnes reliqui homines concipiuntur: sed nouo modo, ex sola fœmina, non quauis, sed ex Maria illa, de qua Euangelista, e tribu Iuda, & e familia Dauidis nata, eaque sanctissima, ac licet Iosepho ex eadem tribu & familia desponsata, virgine tamen semper pudicissima, conceptus & natus masculus, suscepit.

THesis hæc nulla eget confirmatione, sed tantum [illegible] & cur ex fœmina taliqui fœmina, carnem [illegible] masculus voluerit Filius Dei, afferendæ sunt caussæ.

1. [illegible] vere nouus concipiendi & nascendi modus [illegible] homini [illegible] Primus homo Adamus ex nullo [illegible] immediate à Deo creatus est. Secunda id est Eua [illegible] fœmina, sed ex viro formata est. Tertius [illegible] omnes ex viro & fœmina. Quartus Christus [illegible] ex nullo homine, sicut Adamus, non ex nulla fœmina, sicut Eua, non ex viro & fœmina sicut nos, sed verè nouo modo, ex fœmina sine viro, ipse vir ac masculus conceptus & natus est. Restabat enim hic quartus modus, ad admirabilem Dei sapientiam in condendis hominibus conspiciendam ac deprædicandam, qui modus solius est Christi, nouus modus, sub nouum [illegible] quartus & vltimus modus, in quarta & vltima ætate mundi patefactus. Prima enim ætas vsque ad diluuium, [illegible] vsque ad Mosen, [illegible] vsque ad Christum, quarta ipsius est Christi, ad finem vsque mundi. Huc [illegible] accommodant illud Ierem. 31. v. 22. *Rem nouam creauit Dominus: fœmina circumdabit virum fortem.*

2. Sed præter hoc quod iam dixi, caussæ sunt graues, cur ex sola [illegible] matre [illegible] patre concipi & nasci voluerit & quidem masculus [illegible] fœmina. Vna est, quia omnes [illegible] ex viro & fœmina, post primũ peccatum [illegible] peccato [illegible] scilicet omnes, qui ita nascuntur [illegible] peccatis [illegible] iuxta illud Rom. 5. *Per [illegible]* Christum autem oportuit nasci [illegible] à peccato [illegible] Hebr. 7.

2. Caussa quia non decuit, vt vnus & idem filius duos habere patres, vnum in cœlo alterum in terra: sed decuit, vt sicut essentiam Deitatis à solo accepit patre Deo, sic etiã essentiam humanitatis [illegible] matre in terra. Et huc pertinet [illegible] ad Hebræos, ex [illegible] Melchisedec qui [illegible] vocatur [illegible] Christus [illegible] quod Deus Pater non sit pater [illegible] Christi qui est & Deus & homo. [illegible] Maria est mater Dei & hominis, quia mater est eius, qui [illegible] Deus & homo: cur non & pater Deus eadem [illegible] pater [illegible] eius est non solùm Dei sed etiam hominis. Hæresis est Nestoriana tam negare Deum patrem [illegible] hominis, quam negare Mariam matrem esse [illegible] Dei, non ergo [illegible] Melchisedec Christus vocatur [illegible] qui [illegible] totus vt Deus & homo, filius Dei patris, sicut & totus filius est Mariæ matris [illegible] quia essentiam Deitatis à solo patre, & essentiam humanitatis à sola habuit matre. Hanc igitur [illegible] nasci ex viro simul & fœmina [illegible] ex fœmina.

3. Caussa, cur voluerit nasci ex fœmina, & masculus, non autem [illegible] propter salutem omnium [illegible] masculorum [illegible] Hoc [illegible] *[illegible]* Hanc caussam affert Augustin. Tom. [illegible] Citatur etiam à Lomb. Sent. l. 3. d. 12.

4. Neque decuit [illegible] fœmina [illegible] offe [illegible] quod est docere sacrificium [illegible] non concedebant mulieribus, [illegible] quia [illegible] filius & filia [illegible] Dei, [illegible] Mariæ. Quod autem magis faudet [illegible] Nestorianæ de duabus personis in Christo.

5. Voluit nasci ex fœmina, sicut & alii homines, vt per hoc verum [illegible] hominem declararet, non autem ex semine viri, [illegible] etiam esse quam hominem crederemus. Hæc est sententia D. Ambrosii in lib. de incarnat. [illegible] ad [illegible] Epistolam [illegible] Hæ sunt caussæ, cur ex fœmina masculus concipi voluerit atque cum decuerit [illegible]

6. Cur vero non ex quauis, sed ex ea, quæ de tribu Iuda & de domo Dauidis [illegible] ex Scripturis, vt nimirum [illegible] Prophetæ [illegible] prædixerunt: quanquam ideo prædixerunt, quia [illegible] Dei vna cum [illegible] & [illegible] De hac verò [illegible] atque vaticinatus [illegible]

4. Quod ex fœmina sanctissima [illegible] quia quæ ex [illegible] sanctus [illegible] iam [illegible] prius sanctificauit, vt nihil ex ea immundum sumeret.

Duplicem porrò huius sanctificationem [illegible] Scholastici: vnam, qua in vtero fuit sanctificata, alteram qua [illegible] post [illegible] in verba Angeli: *Superueniet in te [illegible] Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* De hac testimonium habemus e Luc. cap. 1.

De prima [illegible] Scholastici, vt alii dicant, Mariam fuisse [illegible] à labe peccati originalis & [illegible] alii [illegible] peccato originali fuisse [illegible] fuisse [illegible] ac sanctificatam [illegible] peccati in ea maneret. Sed [illegible] testimoniis S. literarum confirmatur [illegible] S. literis & cum sanctis patribus [illegible] sanctificatione probabilibus [illegible] argumentis: sed nihil necessariò concludentibus.

At Theologia Christiana non nititur probabilibus, sed necessariis. Regeneratam fuisse per Spiritũ sanctum, eamq. sanctissimam fuisse etiam antequam conciperet Filium Dei, extra controuersiam est: propter testimonium Angeli qui eam vocat [illegible] cui sententiæ omnes subscribunt patres: sed nihil in ea prorsus reliquum fuisse illius concupiscentiæ quam [illegible] peccatum [illegible] & de qua Iohan. 1. *Si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est:* quis audeat affirmare [illegible] locum habeamus in sacris literis, vnde colligi vel probabiliter queat. [illegible] ita [illegible] quorsum alioqui sanctificatio de qua Luc. *Spiritus sanctus superueniet in te?* Adde, quod non opus ei fuisset redemptione per Christum, aut à Deo petere, Remitte nobis debita nostra.

Hoc igitur satis nobis esse debet [illegible] etiam antequam salutaretur ab Angelo [illegible] fuisse vas Spiritus sancti [illegible] sanctitatis coram Deo & hominibus: multò magis verò post conceptum in vtero Filium Dei.

Quæ

Quæ disputauit Ambrosius Catharinus Episcopus Minoriensis ad patres in concilio Trident. aduersus eos, qui docent, Mariam virginem in peccato conceptam fuisse, plena sunt ineptiarum: & tantum voluit adulari Rom. Pontif. vt tueretur festum conceptionis Mariæ.

Aliter certè Leo primus: Saluator noster, sicut pro liberandis hominibus venit, ita nullum à reatu liberum reperit. Ac de sanctitate huius sanctiss. fœminæ satis De qua Sent. l. 3. d. 3. q. 1. It. Th. 3 p. q. 27.

5. De desponsatione Euangelistæ testantur, desponsam eam fuisse Iosepho, qui itidem fuit è tribu Iuda, & de domo Dauid.

Ac verum fuisse matrimonium inter Iosephum & Mariam, licet ea virgo permanserit, docent omnes, quoniam Euangelistæ vocant illum virum Mariæ Matth. 1. *Et Mariam coniugem eius.* Qua de re August. lib. de consensu Euangelistarum in hunc locum Matth. Et Ambros. in Lucam. Th. 3. p. q. 29. ar. 2. Sent. l. 4. dist. 30. C.

Quòd verò nasci voluerit ex desponsa, & quæ virum haberet, caussæ adferuntur à patribus. Hoc enim voluisse Christum, tum sui, tum matris, tum etiam nostra caussa. Sui respectu, ne tanquam illegitimus & ex adulterio natus ab vllo hominum iudicari posset. Item, vt eius genealogia consueto more, ex viro Iosepho, qui putabatur eius pater, describi posset, & agnosci, ex quibus patribus natus esset Christus. Vtramque hanc caussam adfert Ambrosius in Lucam. Item, vt partus eius ex virgine, diabolo celaretur, inquit Ignatius. Item, vt haberet sui pueri & infantis, curatorem & tutorem Iosephum. Ideo ipse monebatur ab Angelo, vt tolleret puerum & fugeret in Ægyptum.

Respectu etiam matris hoc voluit, vt scilicet eius famæ & saluti consuleretur: famæ, ne pro adultera haberetur: saluti, ne secundum legem Mosis tanquam adultera lapidibus obrueretur. Adde vt virum haberet, à quo curaretur, defenderetur, & cuius pallio tegeretur, vt ait Hieronymus.

Denique nostra etiam caussa id voluit, vt scilicet fides nostra de natiuitate Seruatoris ex virgine magis confirmaretur, quando ipse etiam vir Iosephus de vxore sua id testificatus est. Si enim suspicio aliqua mansisset in mentibus hominum, Iesum natum esse ex côcubitu viri, quomodo potuissemus credere eum esse Seruatorem mundi? Fuisset enim conceptus in peccatis, sicut & reliqui, eòque peccata nostra expiare non potuisset. Nunc verò cùm ex ipso etiam Iosepho viro Mariæ constet, eam non concepisse Christum ex semine Iosephi, sed à Spiritu sancto, quemadmodum Ioseph edoctus ab Angelo testificatus est: fides nostra in Christum, tanquam in verum Seruatorem constabilitur. His igitur de caussis ex fœmina viro desponsata, carnem sumere voluit & homo fieri.

6. Licet verò fuerit desponsata, virgo tamen, vt diximus, permansit: idque contra Cerinthum & Ebionem qui Christum ex concubitu viri & fœminæ natum esse calumniati sunt, eòque eum [illegible] esse [illegible].

De *virginitate* Mariæ, triplex quæstio proponitur à theologis: An virgo conceperit, an virgo pepererit, an virgo post partum manserit.

De prima & secunda dubitari non potest, propter verba Angeli & Iesaiæ Prophetæ c. 7. qui duobus verbis côcipiendi &, pariendi [illegible] tam & in conceptu & in partu virginem fuisse [illegible] cludunt. Sic enim habent verba: *Ecce virgo concipiet.* En primam virginitatem. *Et pariet* scilicet virgo. En alteram in partu. Et in symbolo non solùm confitemur, conceptum eum è Sp. sancto, sed natum etiam ex M. virgine.

Cæterùm, disputare, an Christus natus sit, aperta vulua matris, an clausa: & si aperta, quomodo ergo virgo peperit, curiosorum est hominum. Certè nasci ex muliere, non est egredi ex vmbilico, aut ex capite, sed ex vtero, via ordinaria, quod scriptura, cùm de primogenito loquitur, vocat aperire vuluam: Ille enim dicitur aperire vuluam, qui primò nascitur, sicut & Christus.

Verbum etiam pariendi propriè accipiendum est, pro ex vtero via ordinaria in lucem edere: & lex citatur ab Euangelista, cum affert caussam, cur Maria obtulerit par turturum: vt scilicet faceret iuxta legem: *Omnis masculus adaperiens vuluam, sanctus Domino vocabitur.* Hebr. 2. *Similis per omnia excepto peccato*, nullum autem peccatum admissum, si ita natus est ex virgine, vt alii. Neque hinc tamen sequitur, eam non peperisse vt virginem.

De virginitate verò post partum, licet manifesta testimonia scripturarum non habeamus: malo tamen credere cum tota Ecclesia Catholica, quam negare cum Eluidio & aliis hæreticis, aut etiam dubitare. Pium enim est hoc credere: & minimè cum scripturis pugnat. 3 p. q. 28 art. 3.

Cur verò in talis fœminæ, hoc est virginis vtero concipi, & ex ea nasci voluerit, caussæ de principio allatæ fuerunt. 3 p. q. 28 art. 1. 2. *contra Gent. l. 4. cap. 45.*

Quartam quæstionem proponunt Scholastici: An M. virgo vouerit virginitatem? Et concludunt, vouisse. Sed vnde hoc probant? Ex mala intelligentia verborum Mariæ, cùm dixit Angelo, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco.* Putant verba illa dubitantis, quasi dicat fieri hoc non potest, quoniam nec cognosco virum, nec cognoscere volo, voui enim virginitatē Deo. Sed falluntur: Verba enim sunt non dubitantis, sed modum quærentis.

QVÆSTIO V.
EX QVA, QVALIVE MATERIA.
THESIS.

Natura, quam assumsit Filius Dei ex Maria virgine, ad animam quod attinet, fuit e nihilo, idque in vtero virginis sanctissimæ, & in ipsa persona Verbi, eòque sine peccato creata: quòd verò ad corpus, ex purissimis enim qui peccati expertibus, eiusdem Mariæ sanguinibus, eòque ex semine Dauid, Abraha, Adami, in eadem Verbi persona, concepta ac progenita fuit.

DVAE sunt huius Theseos partes. Vna de anima, vnde eam fuerit & qualis condita: altera de corpore. I. Prima pars, quatuor habet membra. *Vnum*, quòd creata fuerit ex nihilo. Non probamus ergo propagationem animorum per traducem, qua de re aliâs abundè fuit à nobis disputatum, ac præter alia argumēta locum illum, quem D. Augustinus non obseruauit, in hoc alioqui argumento tractando diu & diligēter versatus, adduximus, ex epist. ad Hebr. 12. v. 9. *Deinde carnis nostræ* id est, corporum nostrorum *patres habuimus castigatores & reueriti sumus: annon multo magis subiiciemur Patri Spirituum & viuemus?* Manifesta est antithesis, non inter carnem & spiritum, id est hominem corruptum & renatū, sed inter corpora nostra & spiritus nostros, id est animas: in plurali enim loquitur de spiritibus, [illegible], vt necesse sit, nomen etiam [illegible] accipere vt Beza vertit pro corporibus. Facit autem patres carnales autores carnis, id est corporum nostrorum, quia per eos Deus creat & format corpora humana in vteris maternis. Deum autem facit autorem immediatum spirituum, id est animarum. Si per parentes crearet etiam & propagaret animas sicut & corpora, eòque per traducem tam animas, quam corpora ex Adamo educeret, & à parentibus in liberos deriuaret, non vsus fuisset Apostolus hac distinctione, vt parentes carnales vocaret patres carnis, Deum patrem spirituum. Creat igitur Deus immediatè & per se, ex nihilo, animas nostras: quare & animam Christi.

Alterum membrum est, animam Christi creatam fuisse in vtero virginis. Damnamus igitur cum patribus dogma Origenis ex Platonica philosophia desumtum, de creatis animis humanis iam inde à condito orbe omnibus, qui postea in corpora humana demittantur. Dogma hoc si verum esset, quomodo aliter dici posset: quam cū Nestorio, in Christo duo esse [illegible].

Tertium est, creatam fuisse non solùm in vtero virginis, sed etiam in persona Verbi: primum intelligimus tanquam in loco, alterum tanquam in persona suscipiente ac sustentante. Anima enim illa nunquam subsistit, nisi in persona Verbi: sicut neque vnquam fuit creata, nisi in vtero virginis.

Hinc *quarto* concludimus, animam illam sine peccato fuisse corpori vnitam. Ratio duplex adfertur. *Vna*, quia in vtero virginis sanctissimæ hoc factum est. Cur enim aliæ animæ inficiuntur peccato? inde quia creantur in corporibus hominum peccato infectis. Cur infectis? quia per seminalem rationem, ac per concupiscentiam generantur. Cum igitur anima Christi creata fuerit in vtero virginis sanctissimæ, & à peccato purgatæ: sequitur, animā Christi non fuisse infectam peccato.

Altera ratio: quia in persona Verbi, tanquam in suscipiente ac sustentante fuit creata. Verbū enim Dei Deus, ignis consumens est, omnia puniens peccata, in quem cadere peccatum non potest: & lux: & in qua nullæ possunt esse tenebræ 1. Ioh. 1. Hæc de prima parte Theseos.

II. Altera pars, quæ de corpore est, duo habet membra: priore docetur, è qua materia fuerit conceptum, nēpe ex massa quadā è sanguinib. Mariæ: sed ij sanguines propagati fuerūt ex semine Dauidis & Abrahæ, ac deniq; ex Adamo: quēadmodū cū Matthæus tū maximè Lucas in Genealogia Christi luculēter docet. Ex sanguinib. dixi:

quia hi proprie [illegible] materia generationis omnium animalium. [illegible]

Adiecimus ex semine Dauidis, Abrahami & tandem Adami, quia sic etiam deducunt Euangelistæ.

Caussa autem [illegible] duplex [illegible]. Primo vt ostenderent [illegible] quod promissum fuerat Adæ primùm, cùm dixit Deus serpenti: *semen mulieris conteret caput tuum*: deinde Abrahæ: *in semine tuo benedicentur, &c.* tandem Dauidi: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam &c.*

[illegible] incarnati Verbi indicarent [illegible] & a morte seruaret: Id quod etiam Angelus dixit Mariæ, *hunc scilicet puerum vocandum esse Iesum, quod ipse esset saluum facturus populum suum a peccatis eorum.* [illegible] genealogiam Christi ad Adamum vsque, hoc est ad fon[illegible] peccatũ in mundum venerit & ita in omnes homines, [illegible] & homines [illegible] Christus secundus Adã. [illegible] ex secundo Adamo [illegible] Lucas genealogiam [illegible] initio facto a Maria & Iosepho, deduxit [illegible] & tandẽ ad Adamũ. Atq; hæc de primo mẽbro alterius partis nostræ theseos, quo [illegible] caro Christi fuerit concepta [illegible] & omnis peccati ex[illegible] persona Mariæ & quoad animam & quoad corpus [illegible] Damascenus [illegible] Sancti virginis superueniat Spiritus sanctus, [illegible] & tunc obumbrauit eam virtus Altissimi, [illegible] Dei in sua hypostasi & constituit sibi ipsi [illegible] Nunc tenemus ex qua & quali materia naturam hanc nostram filius Dei [illegible].

Ita damnantur omnes [illegible] quam Euangelistæ [illegible] carnis Christi. Valentinus enim ille Platonicus voluit eam habuisse originem è cœlo [illegible] Origenes de anima Christi [illegible].

[illegible] Verbi [illegible] sed tantum [illegible] Spiritum sanctum [illegible] alueril & tandẽ per [illegible] sequeretur. [illegible] non fuisse [illegible] & hominem ex virgine, neque fructum ventris [illegible].

[illegible] erant omnia illa, quibus [illegible] aut [illegible] *Nemo ascendit in cœlo &c.* Item Ioh. [illegible] *Vos de [illegible] ego de supernis sum* Item [illegible] *qui de terra est terrenus loquitur: qui de cœlo venit [illegible]* Item 1. Cor. 15. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo, ipse Dominus de cœlo.* [illegible] dictorũ alia intelligũtur de persona Verbi, non de substantia carnis, vt illud Ioh. 3. *Nemo &c.* [illegible] Alia de qualitate huius carnis, quod non sit corrupta & peccato infecta, sicut nostra, vt illud Ioh. 8. *Quis ex vobis de peccato arguet me.* Et quædam de qualitate corporis Christi post resurrectionẽ, cui quoq; nostra futura sunt conformia, gloriosa scilicet & cœlestia, vt illud 1. Cor. 15. Secundus Adam, Dominus e cœlo: Valentinus autem torquebat hæc omnia dicta ad substantiam carnis, vnde originem habuisset.

Opinio porrò Origenis de animabus fuit ex meris Platonis Chimæris desumta, cui nullæ scripturæ ne quidem fauere potuerant. Atque hæc de quinta quæstione.

Quæstio VI.

DE TEMPORE, QVO FILIVS DEI hanc sumsit naturam.

Thesis

Filius Dei neque citius, neque tardius, quam in nouissimis diebus, temporis sui plenitudine, sub finem 70. hebdomadum à Daniele prædictarum, sub imperio Romano, tempore Augusti Cæsaris, post 3900. & amplius à condito orbe annos, nostram suscipere naturam & homo [illegible] atque optimis [illegible] sapientissimis [illegible].

DVo sunt membra: Vnum de tempore: alterum de caussis, cur nec citius, nec tardius fieri homo voluerit Dei filius.

1. Ac *de tempore* primum dixi in genere. In nouissimis diebus. Sic enim & Iesa. & alij Prophetæ loquuti sunt de hoc tempore: & Apostolus ad Cor. *fines seculorum vocat;* & Heb. 1. *nouissimos dies.*

Nouissimi [illegible] vocantur, quia ad illud vsque [illegible] & non vlterius, Matth. 11. *Lex & [illegible] vsque ad Ioannem.* Et Heb. 1. *[illegible] nouissime autem diebus istis, in Filio.* Et ideo quarta etiam ac nouissima fuit Monarchia mundi [illegible] à Daniele.

Hac de caussa [illegible] *plenitudine temporis.* Sic enim Apost. ad Gal. 4. vocat hoc idem tẽpus. Tunc enim complementum omnium [illegible] & figurarum de persona Christi [illegible].

2. Speciatim verò adieci: Sub finẽ Hebdomadarũ Danielis. De quibus Dan. 9. quæ dant à fine captiuitatis Babylonicæ, vsque ad liberationẽ è captiuitate Diaboli per mortẽ Christi [illegible] vt omnes [illegible] venit Filius Dei [illegible] annis circiter [illegible] paulo post explicabo.

3. Altam adieci circumstantiam, *Sub imperio Romano:* [illegible]

4. [illegible] Augustus Cæsar [illegible] Euangelista Lucas [illegible] describit.

5. [illegible] à condito [illegible] annos [illegible] propter diuersitatem [illegible] ne in thesi ponerem [illegible] Nam, vt omittam veteres [illegible] & alios, qui omnes variant, & [illegible] recentioribus, varias horum quoque [illegible].

Marianus Scotus, qui tamen vehementer ab omnibus laudatur in suo Chronico [illegible] à condito orbe, vsque ad [illegible] Christi annos [illegible] Pallugerus [illegible] Constantinus [illegible] Alio[illegible] condito, vsque ad finem captiuitatis [illegible] numerus certus est [illegible] non variant [illegible] Sed ab hoc [illegible] plerique omnes [illegible] numerari [illegible] condita, vt [illegible] Ex quo etiam factum est [illegible] Danielis [illegible] nes [illegible] faciendum sit, & finis, non inter omnes conuenit: alij à Cyro [illegible] à Longimano &c. ordiuntur. Vt verò breuiter ac liberè dicam [illegible] sequor Cl. Viri. S. M. Matthæi Beroaldi, in eius Chronico Geneuæ edito anno 1575. [illegible] videtur tempus illud 70. [illegible] capitealle, [illegible] concludat [illegible] Christum natum esse anno mundi 3920 [illegible] anno quarto Olympiadis 194. Ab Vrbe condita, anno 752. Anno Augusti 42. Anno Herodis 11. Passum verò fuisse & mortuũ pro nobis, anno ætatis suæ 34. Olympiadis 202. anno 4. Ab Vrbe Condita anno 784. Tiberij anno 18. Anno verò mundi [illegible].

II. Alterũ membrum thesios nostræ, *de caussis* est, cur neque citius, neque tardius, puta sub finem mundi, venire in mundum, & sumere carnem voluerit.

Quærunt igitur Theologi, cur non factus est homo statim post peccatum, cum tam diu distulit redemtionẽ humani generis, cùm hoc tam immensa [illegible] erga genus humanum charitas [illegible] videatur. Charitas enim non [illegible] [illegible] ex charitate [illegible] [illegible] peccati [illegible] [illegible] impotentiam [illegible] nulla opera [illegible] puræ creaturæ expiari posse peccatum & [illegible] Dei, sed solo sacrificio filius, qui esset etiã Deus [illegible]

huius

humiliarentur coram Deo, & expeterent Redemptorem. Hoc autem [illegible] factum est per totum illud tempus, quod praecessit a condito orbe vsque ad Diluuium, & a Diluuio vsque ad Moysen. [illegible] Deus [illegible] peccata [illegible], tam in genere ad [illegible] omnes, [illegible] ad [illegible] peccati [illegible] ad [illegible] & ad expetendum Redemptorem [illegible] per [illegible] Moysen [illegible] extra Ecclesiam [illegible] non seruabant. Nemo autem [illegible] *sub peccato* [illegible] docet Apostolus [illegible] nisi per misericordiam Dei, & propter [illegible] Mediatoris. In hac autem cognitione [illegible].

Atque [illegible] quod in illud Apostoli Galat. [illegible] *per [illegible] Mediatoris* [illegible] Dei [illegible]. Reliquit enim Deus prius hominem in [illegible] sua infirmitate, clamaret ad medicum, & gratiae quaereret auxilium.

2. *Deinde* fuit necesse, vt prius exercerentur in fide [illegible] Messiam. [illegible]

[illegible]

3. Fuit vtile *etiam* illis, qui secuti sunt, id est ad confirmandam fidem de futuris beneficiis, de resurrectione, de [illegible] aeterna. [illegible] Adam [illegible] Babylonica [illegible] liberatione a peccatis & a morte aeterna per [illegible] Messiam [illegible]

[illegible]

3. Sed si [illegible] cur non diutius distulit aduentum [illegible] promiserat [illegible]

[illegible]

[illegible] ad dexteram Patris, & caelum nostro etiam nomine posside[illegible] Ideo Ephes. ait vos *iam resurrexisse cum Christo, & simul vna sedere in caelis.*

3. Ad [illegible] erga eum magis ac magis accendendum, cum [illegible] pro nobis tot ac tanta passum esse: idque ex mera dilectione & Patris & sua erga nos. Rom. [illegible] commendat autem charitatem suam Deus, &c.

4. Ad studium vitae caelestis in nobis excitandum [illegible] vbi esse [illegible] nostrum, & nos quoque ibi futuros. Col. 3. *Si consurrexistis cum Christo, ea, quae sursum sunt, quaerite.*

5. Causa [illegible] cur si nul neque citius neque tardius [illegible] hoc [illegible] quia tunc tempus [illegible] omnium commodissimum [illegible] misericordiae erga gentes [illegible] misericordiam ac gratiam, aduersus autem Iudaeos [illegible] vtrumque praestandi fuit, cum venit Filius Dei. Tum enim [illegible] gentes, tanquam omnes in peccatis essent sepulti: Et iniquitates Iudaeorum ad summum & in immensum excreuerant.

Quaestio VII.

De ordine, quo [illegible] atque vniuit naturam nostram Filius Dei.

THES. *Filius Dei ita naturam sibi assumsit humanam, vt in ipsa conceptione, quae mox post [illegible] Mariae [illegible] in verba Angeli, consensum: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, [illegible] licet animam simul & corpus eodem temporis momento [illegible] ordine tamen quodam, animam rationalem immediate, & per animam corpus, [illegible] in sua persona, simul creata, sibi vniuisse, credendum sit.*

THesis huius particulae sunt tres praecipuae, quae nobis cap. [illegible] & confirmandae sunt.

Prima est [illegible] *tempore*, quo conceptio facta est [illegible] Mariae virgo in verba Angeli consentiens dixit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

Hoc tradit Damascenus lib. 3. cap. 2. Vbi ordinem huiusce incarnationis ex Euangelista Luca describit. Postquam enim [illegible] verba Mariae *Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum:* [illegible] subdit verba [illegible]. Post [illegible] sanctae virginis Spiritus sanctus [illegible] (quem dixerat Angelus) [illegible] & [illegible] Dei Verbi [illegible] Filius Patri [illegible] virginis sanguinibus [illegible] animatam.

S. Gregor. in Iobum lib. 18. Angelo nunciante, Spiritu [illegible] mox Verbum in vtero, mox intra vterum Verbum caro factum [illegible].

[illegible] Gregor. & Damascenus [illegible] quando [illegible] Euangelista Luca [illegible] Angelus virgini [illegible] Spiritum sanctum & virtutem Altissimi [illegible] Filius Altissimi. Vt impleretur haec promissio, nihil aliud requirebatur, quam consensus Virginis. Ergo simul ac [illegible] *Fiat mihi [illegible]* [illegible] Neque enim hic [illegible] Dei opus, sine auxilio viri [illegible] (vt inquit Ambrosius in libro de incarnatione)

[illegible] nempe, si [illegible] [illegible] [illegible] ex vera hu[illegible] [illegible] [illegible] fact[illegible] [illegible] conceptum [illegible]

[illegible] forma[illegible] corporis [illegible] materia iam pr[illegible] perfect[illegible] ex tali materia iam prepara[illegible] [illegible] quo ad iustam quantitatem perficitur illud corpus.

Preparatio non fuit facta instanti, quia sanguinem o[illegible] [illegible] quam tempus [illegible] motu. Motus autem nullus fit in instanti. Fuit tamen breuissimo spatio praeparata.

[illegible] corporis ad iustam quantitatem [illegible] in ve[illegible] mensibus in hunc finem.

Sed *formatio* corporis mox fuit, & sine mora perfecta. [illegible] conceptionis [illegible] Quia corpus [illegible] Quid autem [illegible] & [illegible] *Verbum caro factum est* [illegible] *Filius*, *Conceptus de Spiritu sancto* [illegible] corpus [illegible] & [illegible] Verbum [illegible] Haec de pr[illegible] parte dicta.

2. Hinc etiam [illegible] Filius Dei eodem [illegible] corpus [illegible] Damascenus [illegible] corpus animatum [illegible]

Ratio [illegible] [illegible] animatum [illegible] solum corpus [illegible] corpus animatum [illegible] to. Alioquin daretur aliquod temporis momentum, quo non fuerit Filius Dei verus homo, sed tantum corpus hu[illegible] [illegible] formam serui. [illegible] *In simi[illegible]* [illegible] corpus & [illegible] [illegible] Filius Dei, non autem [illegible] esse, non autem vel anima vel corpus. Quia in re consen[illegible] [illegible] omnes.

3. [illegible] dus est [illegible] animam immediatè, & per animam cor[illegible] Intelligimus autem nomine animae, totam animam, mentem scilicet, cum parte inferiori.

Hoc idem tradit Damascenus cap. 6 [illegible] totam [illegible] animam [illegible] & corpus, [illegible] Dei, & [illegible] que humanae naturae partem [illegible] [illegible] per mentem [illegible] [illegible] tens [illegible] animae & [illegible] [illegible]

Sic ergo [illegible] Damascenus. Tria sunt in homine, Mens [illegible] corpus [illegible] [illegible] [illegible] corpus. [illegible] [illegible] Deo & [illegible] mens, vbi intellectus & volun-

tas. [illegible] [illegible] [illegible] nec [illegible] animam, & per animam corpus. Sic igitur [illegible] de incarnatione [illegible] Verbum, id est [illegible] Deum immediatè mentem [illegible] & per mentem [illegible] & per animam corpus [illegible] & per partes [illegible] [illegible] omnes partes [illegible], sed tantum docet hoc ordi[illegible] [illegible]

Ratio: quòd res sit indigna, vt Deus simplicissimus immediatè corpori crasso vniatur: vnitur ergo per partem hominis [illegible] & puriorem, hoc est per mentem.

Idem tradit Augustinus [illegible] Epistola [illegible] ad Volusianum [illegible] *[illegible] animam [illegible] corpus humanum [illegible]* [illegible] Augustinus [illegible] complectitur & [illegible] [illegible] partem.

In libro autem [illegible] Agone Christi [illegible] sicut & Damascenus [illegible] & [illegible] anima [illegible] Spiritum, id est, mentem, & in animam, id est, partem inferiorem [illegible] [illegible] Christo [illegible] [illegible] id est [illegible] *[illegible] animam & per animam corpus accepit* [illegible]

[illegible] scholastici, & [illegible] [illegible] [illegible] mentem & per mentem, animam, & [illegible] animam corpus [illegible] [illegible] per animam, & [illegible] mentem & [illegible] corpus [illegible] mentem [illegible] & per mentem animae, & per animam corpori: sed (vt dixi) non prius vni parti, quàm alteri vnitus est, sed totus simul toti homini [illegible] Damascenus, *Simul [illegible] anima rationali [illegible]*. Atque haec de quaestione septima.

QVAEST. VIII.

DE PERFECTIONE ANIMATI corporis cum assumeretur.

THESIS [illegible]

Quanquam corpus anima praeditum & à Filio Dei [illegible] per nouem [illegible] mensis, paulatim, [illegible] incrementum: in ipso tamen conceptionis articulo, [illegible] consuetudinem, [illegible] membris perfectum, & anima rationali praeditum [illegible] credendum est.

Thesis perspicua est, vt non sit opus explicatione. PRAETER [illegible] [illegible] Conceptio [illegible] corporis [illegible] [illegible] Damascenus [illegible] [illegible] sic se habere [illegible] [illegible] Filium Dei [illegible] Mariae, [illegible] corpus [illegible] [illegible] [illegible] conceptionem [illegible] [illegible] perfectam [illegible] [illegible] contextu perfecta figura, nempe corpori.

Rationes autem sunt in promptu [illegible]

1. [illegible] carni [illegible] anima prædita. [illegible] verus homo, non [illegible] primum embryo, & deinde corpus [illegible] atque animi cap[illegible] ac post nondum homo: sed statim homo factus est [illegible] rationali autem anima [illegible] esse non potest, nisi omnibus membris perfectum sit [illegible] membris perfectum, vel etiam [illegible]

[illegible]

2. [illegible] per animam suscepit corpus, vt suprà demonstratum est [illegible] nisi corpus fuerit omnibus membris perfectum. [illegible] anima [illegible] corporis. [illegible] corpus [illegible] & factus est homo. Verbum enim [illegible] corpus.

3. Cùm nomen [illegible] ad personam pertinent, necesse est [illegible] est, habet etiam quæ sunt [illegible] corpus & anima rationali præditum esse, & [illegible] in ipso conceptionis articulo [illegible] à Verbo.

4. Nullo modo decuit, vt [illegible] Filius Dei, qui est fons & [illegible] neque omnibus suis membris constat, neq. ratio [illegible] Anima enim forma est corporis, & [illegible] corporis [illegible] Ergo corpus, quod Filius Dei assumsit, licet ad [illegible] & anima rationali præditum fuit, [illegible]

Hæc [illegible] patrum, scholasticorumque [illegible]

Hinc sequitur T H I I.

Duæ igitur fuerunt in persona Filij Dei vniones simul perfectæ: [illegible] animæ & corporis in persona [illegible] persona [illegible] cum hac [illegible] animæ & corporis.

DE vnione personæ cum massa, seu de vnione diuinæ naturæ cum humana in eadem persona [illegible] dicemus. [illegible] argumentum [illegible] de vnione animæ & corporis [illegible] contra Gent. [illegible] cap. [illegible]

Quidam enim negarunt, animam simul cum corpore [illegible] negarunt animæ & corporis [illegible] Nestorius [illegible] & diuinam. [illegible] animæ & corporis videmus in [illegible] humanam ergo [illegible] Christo [illegible] inter nos & Christum. [illegible] animæ & corpo-

ris coniunctione constituitur persona, quia hæc duo vnita inter se per se [illegible] & propriam habent hypostasin. At in Christo aliter se res habet. Ibi enim corpus & anima propria carent subsistentia, eóque & personalitate. In sola enim persona [illegible] existunt [illegible] habent esse: cùm [illegible] Quòd autem [illegible] habet [illegible] potest [illegible] caro & anima in Christo [illegible] personam non [illegible] ab illa, in qua existunt, & à qua sustentantur & gestantur.

[illegible] est vnio animæ & corporis [illegible] personam.

Resp. Non vale consecutio. [illegible] quod vocant animam [illegible] in illis est forma substantialis. In nobis tamen [illegible] humana in persona [illegible] existens & non per se, maior est [illegible] quàm in alijs hominibus, [illegible]

[illegible] vt negarent in Christo vnionem animæ & corporis, qualis etiam in alijs est [illegible]

[illegible] fuisse hanc vnionem, [illegible]

1. [illegible] caro & anima: Christo [illegible] Homo enim non est [illegible] *q. 50. art.* [illegible] Ratio, quia neque [illegible] anima [illegible] sed mortuum: An [illegible] cum vtraque parte humanæ naturæ: [illegible] separatæ & disiunctæ [illegible] fuerunt. Ideo hoc discrimen [illegible] carnis [illegible] animæ non [illegible] anima & caro [illegible]

1. Corpus Christi fuit animatum & viuum, alioqui non [illegible] Ergo [illegible] Hic [illegible]

[illegible] Corpus Christi [illegible] Mors autem separatio est animæ à corpore. Ergo prius erat corpori vnita.

4. Si non fuerunt vnita corpus & anima in Christo, sicut & in alijs hominibus: nomen igitur hominis non vniuocè prædicatur de Christo & de nobis, nec nobis similis est [illegible]

5. Denique Apostolus ait *[illegible] formam serui* [illegible] Hebr. 2. [illegible] Abrahæ. [illegible] hominem, non [illegible] animas incorporeas.

QVÆSTIO IX

De modo, quo [illegible] in forma Dei sumpsit & [illegible] formam serui.

[illegible] proponunt

Quæ sit [illegible] Christo naturæ vnitæ sint.

D[illegible] quæstiones [illegible] trium personarum [illegible] in vna persona. [illegible] c. 3.

1. [illegible] personis communis, [illegible] persona [illegible] subsistens.

2. Et [illegible] hic duæ sunt naturæ [illegible]

3. Et [illegible] sunt atque incommunicabiles personæ & personales cuiusque proprietates: ita hic distinctæ sunt naturæ & incommunicabiles cuiusque naturæ proprietates.

4 [illegible] licet distinguamus & incommunicabiles [illegible] proprietates personales [illegible] quæ sunt vnius personæ non possse alteri personæ communicari [illegible] tamen [illegible] aut solummodo [illegible] licet [illegible] dicemus [illegible] solutur veritas [illegible] Christi. Persona enim sicut duabus constat [illegible], & in vtraque ex æquo [illegible] proprieta-tes [illegible] & eadem persona.

5 Nam personæ in Trinitate [illegible] vel [illegible], vel confusione [illegible] in vna eademque essentia: sic etiam in Christo duæ naturæ sine vlla sui mutatione aut confusione [illegible] sunt in eadem persona, & vtraque [illegible] persona in vtraque ex æquo [illegible]

Est autem certè maior vnio trium personarum in vna [illegible], quam quarumcunque naturarum in vna persona. [illegible] prior non est [illegible] personæ vel personales proprietates [illegible] confundantur: & [illegible] sed [illegible] in Filio, ac operatur in Filio, & Filius est in Patre [illegible] alteri [illegible] vel naturæ vel essentiale pro-prietates [illegible] confundamus & [illegible] alterius [illegible] Eo quomodo prior [illegible] tribus personis in vna essentia [illegible] naturarum [illegible] in vna persona [illegible] duæ quæstiones [illegible] & vnius cognitio [illegible]

Ad hanc porro [illegible] quæstionem [illegible] verbis Apostolorum [illegible] aduersus hæreticos [illegible]

Apostoli [illegible] simpliciter [illegible] ecclesiæ [illegible] *qui erat [illegible] caro [illegible]* [illegible] *Deum manifestatum in carne* [illegible] *per omnia [illegible] absque peccato* [illegible] Apostoli [illegible] de persona Christi tradiderunt [illegible] Christum esse verum Deum & verum hominem [illegible] in vna & eadem persona [illegible] naturas [illegible] formam seu naturam Dei [illegible] proprietatibus [illegible] & formam seu naturam [illegible] atque integram, non minus [illegible] quam [illegible] à corpore [illegible] de mysterio incarnationis [illegible]

[illegible] duæ [illegible] perfectissimæ naturæ in vna & eadem persona [illegible] Ratio: quia [illegible] verus Deus, & factus est verus homo [illegible] & corporis simul [illegible] personam [illegible] Christus, idemque simul & Dei & hominis [illegible] in eadem persona naturæ, vt idem Christus, sicut verus est Deus & verus homo: sic verè simul dicatur passus ac mortuus esse & idem mortuus [illegible] & quæ-cunque [illegible] operatur [illegible] Hæc enim passim tradunt Apostoli. Denique [illegible] sunt in eadem persona diuersæ naturæ, & naturales proprietates [illegible] dicuntur ab eo vel facta vel perfe-cta fuisse secundum vnam naturam, cætera consequens ne-gentur secundum alteram naturam gesta fuisse. Sic etiam loquuntur Apostoli 2. Cor. 13. *Crucifixus est ex infirmitate carnis. Viuit autem* [illegible] *virtute Dei* [illegible] Deitatis. Ita ergo [illegible] & est distincta in Christo natura diuina ab humana, & proprietates [illegible] proprietatibus alterius. Vt sicut non est mortuus [illegible] eandem carnem, sic neque [illegible] Deitatem. Item Petrus [illegible] Christum passum esse [illegible] carne. Voluit igitur dicere: passum non esse in diuinitate.

[illegible] dicunt [illegible] Deum sangui-ne suo [illegible] Act. 20. [illegible] ergo etiam [illegible] humanam [illegible] quàm propriis actionibus, concurrisse. Ex quib. omnibus constat, Apostolos ita de incarnatione Christi locutos fuisse [illegible] modum, quo [illegible] sunt duæ naturæ in vna persona Filii Dei [illegible] tamen [illegible] quatenus [illegible] & ob eam [illegible] ad [illegible] cognitionem necessarium erat.

Atque hæc de [illegible] ad propositam quæstionem, re-spondendi ratione satis [illegible].

Cæterum propter varios hæreticos, qui hac de re mul-ta [illegible] ecclesiæ [illegible] & [illegible] de hac quæstione disputare [illegible] tamen semper ex doctrina Apostolica [illegible] Concilio [illegible] quoque [illegible] ab aliis hære-ticis [illegible] ecclesiæ negotium [illegible] cogimur & nos vestigiis [illegible] insistentes [illegible] & [illegible] propositam quæstionem de modo vnionis duarum naturarum in vna persona Filii Dei [illegible]

[illegible] quinque [illegible] quatuor, modos, falsos [illegible] hæreticos [illegible] quem Catholica ecclesia tuetur, propo-[illegible].

[illegible] ad falsos modos quod attinet, multi recen-[illegible] & [illegible] Damasc. [illegible] Om-[illegible] ad quatuor [illegible] Nestorio [illegible] Nestoriani [illegible] Natura humana personæ fi-[illegible] tanquam accidens suo subiecto [illegible] qua de re postea.

[illegible] ad meas Theses ven[illegible] diuersi que vn [illegible] modis, breuiter ex Patribus præmittere.

[illegible] est, quo significatur [illegible] siue ea sit [illegible] & corporis [illegible] & [illegible]

At [illegible] & caro [illegible], propriè à Damasc. [illegible]

[illegible] & socialem. Et sic etiam [illegible] Nestorius duarû personarum [illegible] Damascenus etiam vocat eam [illegible] quæ fit ex duabus naturis, qualis est animæ & corporis in vnam personam: & talem [illegible] Verbi ad [illegible]

Nyssenus [illegible] modis ait res vniri [illegible] vt aqua & vinum. [illegible] & [illegible] calculo.

Sed audiamus etiam D. Bernardum, non malè de hac re disserentem. Vnio quædam est, *quæ [illegible]* [illegible] quia sunt vnum, [illegible] Deus. Non tamen est Christus [illegible] sed [illegible] diuinitate, animæ & [illegible] Est vnio *naturalis* [illegible] animæ & corporis, quatenus ex iis constat natura humana. Non e-nim solum corpus, nec sola anima sunt humana natura: sed ambo simul naturam humanam constituunt. [illegible] est vnio animæ & corporis in persona Christi. Non fit v-nio est Verbi ad carnem: quia ex diuina & humana natura non [illegible] tertia quædam natura, sed singulæ ma-nent distinctæ & integræ.

3 Est vnio *carnalis* [illegible] & vxoris, qua fiunt duo in car-nem vnam. Neque talis est vnio *λόγου* cum humana natura: non enim constat duabus personis.

4. Est vnio *spiritualis*, de qua Rom. 8. Qui adhæret Deo, [illegible] cum illo [illegible] Neque talis est vnio [illegible] ad car-nem. Non enim homo nos vna persona cum Deo. Caro autem assumpta, in vnitatem personæ assumpta est.

5 Est itaque vnio *personalis*, [illegible] vt animæ & cor-poris [illegible] constat vnus homo. [illegible] humana [illegible] non ita est in Christo. Hæc ex D. B[illegible]

Th[illegible] Aquin[illegible] tribus ait modis in natura ex duo-bus [illegible] *Primus modus* est, cum ex [illegible] componitur & [illegible] non [illegible] sed perfecta & integra manent [illegible] quod non contingit, nisi in rebus corporeis, quarum est vel sim-plex compositio vel ordo [illegible] seu figura. Simplex compositio: vt si multi lapides simul coaceruentur. [illegible]

do, [illegible]

[illegible] si multi lapides in ordinem collocentur. [illegible]

Hoc modo [illegible] vnio Verbi ad carnem non est enim artificialis & per accidens, quales sunt [illegible] sed naturalis & per se [illegible] post videbimus.

Secunda est cum ea, ex quibus aliquod vnum fit, perfecta quidem sunt, sed transmutantur, & non manent, quod erant, in compositio. Vt cum ex elementis fit corpus mixtum, quale est corpus humanum [illegible] Verbi ad carnem. *Primo* [illegible] verbi [illegible] neque [illegible] conuersa potuit [illegible] *Secundo* [illegible] humanam [illegible] integra [illegible] & [illegible] homo [illegible] [illegible]

Tertia est cum ea ex quibus fit vnum aliquid, integra [illegible] anima & corporis, ex quibus fit & constat homo: non miscentur [illegible] Neque hoc [illegible] & humana, per se perfecta est: nec persona Christi [illegible] *Secundo*, quia persona Christi non constat ex iis duabus naturis, tanquam ex partibus [illegible] Neque etiam ex iis constat persona Christi, tanquam ex materia & forma, [illegible] anima & corpore [illegible] partes hominis [illegible] homo enim non est anima neque corpus, sed tertium ab illis diuersum. [illegible] Deus vel homo: sed diuersum [illegible] vnionem Verbi ad carnem, non esse [illegible] naturis, quae ex vnione Verbi & carnis tanquam ex partibus composita [illegible] Quomodo autem facta sit haec vnio, postea [illegible] ad quaestionis explicationem.

Non [illegible] ad tres facies: quarum prima, Nestorianus modus euertit.

THESIS I.

Filius Dei [illegible] in sua persona vnitur [illegible] habitationem [illegible] aut [illegible] id est [illegible] aut [illegible] id est [illegible]

THESIS est sumta ex Damasc. aduersus Nestorium [illegible] breuiter explico.

Sententia Nestorij [illegible] (vt supra explicatum est) animam & corpus Christi, extra personam [illegible] atque vnita inter se fuisse ac tem[illegible]
2. Et quia anima rationalis & corpus vnita, constituunt personam, [illegible] personam [illegible] habitare in humana, tanquam in [illegible] Deus esse, & Deus in Christo. Nomine enim Christi intelligebat solam humanam naturam, [illegible] Dei inhabitantis, ipsam [illegible] personam [illegible] Nestorius. Hinc [illegible] Primo [illegible] vnionem per [illegible] habitationem, simplicem autem [illegible] sit vel futura sit, siue per gratiam, & Spiritum sanctum [illegible] intelligimus, quae non est corporalis (de qua Col. 2 [illegible] hypostatica [illegible] humana Christi natura. [illegible] sanctis [illegible] Deus est omnia in omnibus.

Tertia est, de qua agimus.

1. [illegible] vero [illegible] inhabitatio Dei in Christo [illegible] Nestorius [illegible] Ioh. 1. *Verbum caro factum est.* Neque [illegible] vel templo, factus sit ea domus, vel templum, sicut Ioh. [illegible] formam [illegible] ac simplicem [illegible]

2. Hinc [illegible] quod [illegible] vnionem [illegible] quod hic homo [illegible] Act [illegible] Longe [illegible] Verbum [illegible] assumtum [illegible]

3. Sic [illegible] ordine *solum qua per charitatem inhabitare, Christum in nobis [illegible]* Alij [illegible] vnionem [illegible] secundum participationem, gratiae scilicet & donorum caelestium. Sed haec non [illegible] in Christo. Nam [illegible] vnione inhabitat, & eis vnitus est Christus ac Deus. Vbi tamen vnquam legitur, quod Deus factus sit [illegible] Paulus [illegible] factus est.

4. [illegible] est, quod [illegible] verbo [illegible] tem, et esset cum eo seruator ac iudex mundi, acceptaque [illegible] in omnia [illegible] Ioh. 7. [illegible] in ille filius hominis, sit vna & eadem persona cum filio Dei seruator [illegible] sed suo, Deum [illegible] qui idem est & Deus & homo. Verbum [illegible]

5. [illegible] in vno Christo [illegible] secundum dignitatem & autoritatem, [illegible]

6. Neque [illegible] vnio [illegible] quam alij vocant [illegible] & [illegible] voluntas huius hominis, [illegible] semper [illegible] voluntati Dei [illegible] Nam etiam Angeli [illegible] quod & Deus. & [illegible] & Deus [illegible] Nam [illegible] propterea dicitur Deus factus esse vel Angelus, vel Petrus [illegible] Item [illegible] hunc hominem factus esse.

6. [illegible] *quod scilicet hunc hominem eo* [illegible] *Deus* [illegible] Dominum suum [illegible] & illum [illegible] Deus [illegible] non dabo.

7. [illegible] *quod* [illegible] ita appelletur Deus, [illegible] Dei [illegible] Nulla autem admittitur [illegible] Christus vocatur Deus, & Iehoua, & dominus gloriae. Iohannes enim ait de hoc homine. 1. Iohan. 5. Hic est verus Deus, & vita aeterna. Quomodo [illegible] quia Verbum caro [illegible] & Verbum hoc [illegible] visibile. Vnde 1. Ioh. 1. Quod audiuimus, quod vidimus, quod manus nostrae contrectarunt de Verbo vitae &c.

8. Tollitur & illa vnionis ratio, quam vocant Nestorius [illegible] quasi talis sit ad hanc vnionem, de qua loquimur, quod ipsi Deus in hoc assumto homine optime sibi placeat, & in eo optime velit, & vicissim efficiat, vt iste homo sibi complaceat in Verbo & optimam erga illud habeat [illegible] Aliam certe vnionem docent [illegible] Verbum caro factum est.

9. [illegible] est, damnatur & a [illegible] & a Catholica Ecclesia, [illegible]

quo Nestorius sensit: nempe non quæ facta est in persona filii Dei ex duabus naturis, sed quam factam ille esse dicebat ex duabus personis, per consensum, per gratiam, per amorem, per que alios modos, de quibus diximus in thesi. Cyrillus postea hos modos attribuit Nestorio in Anathematismis: anath. 3. 8. 9. 11. Et in lib. de incarnatione cap. 8. ex quibus locis manifeste apparet, quæ fuerit doctrina Nestorii, de Christo: in eo duas esse personas, personam [illegible], & personam hominis, quæ est ipsa anima cum corpore coniuncta: & alias esse actiones [illegible], alias Christi: Christum enim vocabat ipsum duntaxat hominem: proinde Mariam semper vocabat [illegible], nunquam autem [illegible]. Vnum tamen & eundem esse [illegible], & Christum, propter inhabitationem [illegible] in Christo, eo sensu, qui supra explicatus est, & propter illos vniendi modos, de quibus hactenus dictum est.

Aduersus hanc doctrinam nihil addo, quoniam satis dictum fuit in quarta thesi probantibus [illegible] assumendo carnem anima rationali præditam, non assumsisse hominem, id est personam sed naturam. Ad argumenta quoque ipsius Nestorii responsum fuit. Venio igitur ad secundam thesin, qua oppugnatur doctrina tum Apollinaris, tum maxime Eutychis.

THESIS II.

Filius Dei formam serui non ita sibi sumsit & cum forma Dei in vnum coniunxit, vt aut altera in alteram conuersa & mutata sit: aut ambæ in vnam tertiam naturam sint commixtæ atque concretæ.

Damasc. l. 3. c. 3. eam ita proponit. [illegible Greek]

[illegible Greek] est conspersio, massa & commassatio: sicut, cùm ex farina & aqua fit tertia natura, nempe panis. [illegible] est confusio: sicut cum ex cinamomo, gingibere & pipere simul contusis & confusis fit tertium genus aromatum.

[illegible] & [illegible] idem significant commistionem: quemadmodum cum ex aqua & melle simul commixtis fit mulsum. sed omnes hæ dictiones in vnum recidunt, & idem significant, talem videlicet duarum aut plurium rerum commassationem, commixtionem & confusionem: vt ex illis tertium quoddam genere diuersum componatur.

Sed iis tribus nominibus [illegible Greek] seu [illegible], illam de qua diximus, mistionem significauit Damascenus: quia omnis etiam mixtio ex qua aliquid generatur, fit tribus modis. nempe aut ex humidis & siccis rebus, vt panis ex farina & aqua: aut ex solis siccis, sed simul contusis & mixtis, vt ex variis aromatibus, tertium quiddam: aut ex solis humidis, vt ex aqua & melle, mulsum.

Quocunque igitur modo velint hæretici ex duabus naturis factam esse tertiam naturam in Christo: negant orthodoxi vnionem duarum naturarum in Christo esse vel [illegible] seu [illegible]: vel [illegible], vel [illegible] seu [illegible]. Sed cum iis tribus modis mixtionis, de quibus diximus, coniungimus mixtionem etiam omnium eorum, quæ sunt composita ex forma & materia. Nam neque hoc modo facta est vnio duarum naturarum in Christo. Atque hæc pro explicatione verborum Damasceni.

Sed nos in thesi nostra duo tantùm habemus verba, conuersionem seu mutationem vnius in alteram: & commistionem, seu confusionem ac concretionem vtriusque in tertiam: quibus duo aduerbia opponuntur in concilio Chalcedonensi [illegible Greek] & vno refellitur hæresis Apollinaris, qui dixit mutatum esse [illegible] in carnem: altero error Eutychis, qui facit ex vtraque natura mixtionem. Sententia enim Eutychis fuit, vt supra vidimus, ante vnionem, duas fuisse naturas distinctas, sed post vnionem, vel humanam fuisse absorptam in diuinam, vel ex duabus vnam fuisse conflatam: sicut etiam ex anima rationali, prout & ex carne humana constat natura: sic enim etiam ex Deitate, & ex humanitate, tertiam conflatam esse naturam, quæ est natura Christi: quam sententiam postea acerrime defendit Dioscorus, Episcopus Alexandrinus.

Ratio, cur ita cogitarit Eutyches, fuit quia non videbat, quomodo aliequi posset defendi vna tantùm persona in Christo: cum etiam [illegible] filius Dei sit persona: & anima rationalis, simul cum corpore coniuncta personam hominis constituat. Excogitauit ergo mixtionem & confusionem duarum naturarum in vnam: ideo dicebat Christum esse quidem ex duabus naturis: sed non in duabus naturis, scilicet subsistere: quia volebat duas in vnam tertiam coiisse: quæ sententia damnata fuit in Concilio Chalcedonensi, sicut illa Nestorii in Ephesino.

Damasc. lib. 3. cap. 3. rem ita proponit, ex definitione Chalcedonensis Concilii. [illegible Greek] hoc est, Inuertibiliter & sine alteratione vnitæ sunt inuicem naturæ: neque natura diuina à sua propria simplicitate recedente, neque certe humana, aut in naturam Deitatis conuersa, aut in nihilum abeunte, neque ex duabus vna composita natura effecta.

Tria igitur excludit tanquam hæretica. 1 mutationem diuinæ naturæ: hæc enim à sua simplicitate non potuit recedere, & in humanam conuerti, quæ fuit Apollinaris hæresis. 2. Naturæ humanæ in diuinam naturam conuersionem, aut annihilationem, si ita loqui liceat: hæc est [illegible], quasi absorpta fuerit à diuina, vt gutta vini ab Oceano. Denique excludit tertium: Duarum in vnam tertiam naturam compositionem, seu confusionem: quæ propria videtur Eutychis fuisse sententia.

Hanc igitur oppugnat doctrinam Damascenus, sed rationibus. 1. Si duæ naturæ, diuina & humana in vnam tertiam naturam in Christo coiissent: Christus neque Deus esset, neque homo, eoque neque patri, neque matri esset [illegible]. Ratio est, quia natura composita, neutrum est eorum, e quibus composita est: & neutri partium componentium [illegible] esse potest: cùm sit quiddam tertium, à partibus, è quibus composita est diuersum: [illegible Greek]

Exemplo declaratur. Corpus humanum ex quatuor elementis conflatum, quia tertia quædam est natura, ab elementis diuersa: ideirco non est [illegible] elementis, e quibus constat, nec ne aer, aut aqua, aut ignis, aut terra vocari potest. Mulsum item non est amplius vel aqua, vel mel, e quibus compositum est. Neque homo est anima vel corpus. Manifesta igitur est propositio: & sequitur: Si duæ naturæ Christi in vnam tertiam coierunt, quæ sit Christus: sequitur, inquam: Christum neque Deum esse, neque hominem, eoque nec patri nec matri [illegible].

Atqui est Deus & homo, patri & matri [illegible]. Hoc enim tradunt sacræ literæ. Ergo, &c.

Propter hoc argumentum non admittunt Scholastici, in persona Christi compositionem propriè dictam.

2 Argum. Si in Christo vna esset natura e duabus composita, nomen Christi non esset nomen personæ, sed naturæ illius compositæ: sicut nomen etiam hominis quia compositus est ex anima & corpore, nomen est naturæ, non personæ. Atqui nomen Christi nomen est personæ, de omnium consensu atque sententia. Significat enim illum qui vnctus est, & quidem non simpliciter, vt multi alii in veteri Testamento: sed qui vt homo, vnctus est, & Deitate vnctus est. Ergo &c.

Hoc ita explicat Damascenus, [illegible Greek] nempe, si duæ illæ naturæ, in vnam naturam coierunt, [illegible Greek]

3. Si Christus est vnius naturæ e duabus compositæ (vt aduersarii docent), & Christus est [illegible] patri (vt tota celebrat Ecclesia) fuerit igitur & pater eiusdem naturæ, nempe compositæ, eoque & ipsi carni erit [illegible], & dicetur pater caro factus. Atqui hoc est blasphemum, [illegible Greek]

4. Si in Christo vna tantùm est natura è duabus composita: illa igitur natura fuerit contrariarum qualitatum, & essentialium proprietatum, sibi inuicem oppositarum [illegible] id est susceptiua: seu, idē Christus secundum idem, id est, secundū vnā & eandem naturam fuerit finitus & infinitus, visibilis & inuisibilis, patibilis & passionis expers. Hæc enim de Christo prædicantur in sacris scripturis. Atqui hoc est absurdissimum & cum natura pugnans, vtpote implicans contradictionem. Ergo oportet in Christo diuersas esse naturas, quarum respectu dici possit verè circumscriptus esse & incircumscriptus, & vbique esse & non vbique: sicut etiam idem homo dicitur visibilis & inuisibilis, mortalis & immortalis, non [illegible] sed [illegible Greek]

[illegible Greek]. Obseruandus est iste locus Damasceni quo assertur realis communicatio essentialium proprietatum diuinæ naturæ in humanam. Damascenus ait, & quidem cum summa asseuerratione [illegible Greek]. Quid igitur garriunt vbiquitarii? Quid ergo? eadem caro Christi fuerit & circumscripta & incircumscripta.

5. Si vnius tantum naturæ est Christus, illa fuerit aut composita aut simplex. Si compositam dicant sequuntur absurda, quæ ante demonstrata sunt: & plura etiam, quæ post explicabuntur: Si dixerint simplicem, illa vel fuerit tantùm humana vel tantum diuina: Si diuina non igitur fuerit Christus homo verus, sed [illegible Greek], & reuocatur hæresis Marcionis & Manichæi. Si tantum humana: Non igitur fuerit Deus, & reuocatur hæresis Photini. Quomodo enim homo est, in quo non est humana natura: aut Deus qui expers est diuinæ naturæ. Sic Damasc. [illegible Greek]

6. Si post vnionem diuinæ naturæ ad humanam (vt docebat Eutyches) Christus vnius duntaxat est naturæ, dici non potest. Christum duarum vnquam fuisse naturarum: Non ante vnionem, quia tantum fuit Deus: nec in ipsa vnione, quia nondum habebat ipsam vnitam: neque post vnitionem, vt ipsi dicunt. Quum dicit igitur ait Eutyches, ante vnionem duas fuisse naturas, ex quibus Christus sit: sed post vnionem in duabus non existere. [illegible Greek]

Hæc ex Damasceno, qui statim etiam subdit causam erroris, tam Nestorii quàm Eutychetis: ait enim fuisse hanc, quia neuter distinguebat naturam à persona, sed idem esse ambo putabat. [illegible Greek]. Nestorius ergo sic dicebat: Si duæ naturæ in Christo: duæ ergo personæ. [illegible Greek] enim & [illegible Greek], idem sunt. Contra Eutyches: Si vna persona Christus: vna igitur natura. [illegible Greek] enim & [illegible Greek] non differunt.

Eadem est etiam nostris vbiquitariis erroris causa, quia non discernunt, vt debent naturas à persona. Aiunt enim: Persona Christi est vbique tota. Ergo tam humana natura, quàm diuina vbique est. Quid ita? Quia inquiunt humana natura est altera pars personæ: Quia enim aliud est natura Christi, quam duæ naturæ simul iunctæ atque vnitæ? Sed hic falluntur. Non enim [illegible Greek] vnitæ sunt personæ: sed illud [illegible Greek] in quo sunt vnitæ, & quod illis duabus constat naturis, persona est: seu qui subsistit in naturis, persona est, non autem naturæ in quibus subsistit. Et hoc docet Apostolus Phil. 2. qui de Christo, id est, de persona dixit, [illegible Greek], accepit formam serui. Discrimen ergo fecit inter personam subsistentem, & naturas in quibus subsistit.

Ideo valet hæc quidem consequentia. Persona Christi, seu Christus ipse vbique est: ergo vbique in vtraque sua natura subsistit. Sed hæc non valet. Ergo vtraque natura in qua subsistit, vbique est. Alioquin si hæc valeret, totus Christus passus est. Ergo & Deitas passa est. Vnde hæc fallacia? Inde, quia non recte discernitur, inter personam subsistentem in naturis, & inter naturas, in quibus subsistit. Hinc etiam fit, vt reiiciant distinctionem, quæ tritum tamen patrum est, inter Totum, masculini generis, & Totum neutri generis: quorum vnum personam respicit & denotat, nempe [illegible Greek], alterum nempe [illegible Greek], naturas, vt Damascenus ipse explicat lib. 3. cap. 7. sicut etiam [illegible Greek] & [illegible Greek]: quorum vnum personam, alterum naturam indicat: vt docuit Nazianzenus (vt [illegible Greek] ait [illegible Greek]) [illegible Greek]. Ac proinde ait hic Damasc. de Christo, [illegible Greek] & rursus [illegible Greek]. Sic igitur & nos dicimus: Totus quidem Christus est vbique, sed non totum: Totus propter personam: Non totum propter humanam naturam: sicut contra: Totus Christus est certo loco circumscriptus, sed non totum. Ergò diligenter semper discernenda est persona à naturis: quia si ab hac ignorantia, causa fuit fœdissimorum lapsuum, & Nestorio & Eutycheti: sic etiam nunc Vbiquitariis horrendi monstri causa est.

Atque hæc de argumentis Damasceni aduersus Eutychetem. Nunc alia quoque adfero ex aliis autoribus quæ etiam collegit Th. Aq. contra Gent. lib. 4. cap. 35.

7. Septimum ergo argumentum ab effectis ducitur. In Christo, post vnionem factam, perfecta sunt effecta vtriusque naturæ, diuinæ, & humanæ, cum vnus tamen duntaxat fuerit operans. Duæ igitur in eo post vnionem fuerunt naturæ: diuina & humana.

Antecedens manifestum est inductione, ex historiis Euangelistarum.

8. A pronunciatis & testibus, Christus post vnionem vocat seipsum filium Dei vnigenitum, qui ab æterno exierit, & in mundum venerit, patri æqualem, qui pariter operetur, quæcunque & pater operatur: & Apostoli vocant ipsum verum Deum, Deum super omnia benedictum, & alia huius generis testimonia de eius Deitate adferunt. Rursus Christus ipsum se vocat filium hominis, & ab Apostolis atque Euangelistis vocatur verus homo. Fuit igitur in eo etiam post vnionem, tum diuina, tum humana natura.

9. Si post vnionem, duæ naturæ in vnam tertiam (vt Eutyches dicebat) coierunt, oportuit hoc fieri aliquo eorum modorum, quibus aliquid è pluribus fieri potest vnum. Nam si fit vnum, aliquo modo fiat vnum necesse est. Atqui nullo eorum modorum, quibus videmus è pluribus vnum fieri, potuit è duabus naturis, humana & diuina, fieri tertia quædam natura. Si igitur duæ fuerunt veræ naturæ in Christo, vt fatebatur Eutyches, necessario efficitur, vtramque in Christo naturam integram remansisse.

Assumptum probatur, ita partitione Nyssen. Quicquid in natura è pluribus fit vnum, fit aut appositione, aut mixtione, aut alteratione. *Appositione* vt cum adduntur lapides lapidibus, & fit aceruus, et parietes parietibus, & fit domus, domus domibus & fit pagus, pagi pagis & fit ciuitas: sed hic modus non habet locum nisi in rebus corporeis. Diuina autem natura, atque etiam anima in Christo, non sunt res corporeæ.

Mixtione fiunt vnum Vt, ex aqua & melle, mulsum: sed neque hoc locum habet, si proprie capiatur nomen mixtionis in solis rebus corruptioni obnoxiis. Quæcunque enim miscentur, aliquomodo, & ex parte corrumpuntur. Et præterea, quæ miscentur, proportionem inter se aliquam habent, & vnum non excedit alterum in immensum. Ideo gutta vini cum Oceano misceri dici non potest. Quæ autem proportio naturæ humanæ ad diuinam personam Verbi? vt taceam quod res corporea non est. Ideo in Concilio Chalcedonensi omnis [illegible Greek] damnata fuit.

Alteratione, & perfecta prioris formæ corruptione: vt fit cum elementa transmutantur inter se, & ex illis transmutatis generatur corpus animalis, aut aliud mixtum. Sed nihil magis alienum à natura diuina. At neque animæ substantia huic alterationi ac corruptioni obnoxia est. Ideo in Synodo Chalcedonensi omnis etiam [illegible Greek] damnata est.

Addo iis. *E pluribus vnum* fit, cùm ex materia & forma fit compositum: vt ex anima & corpore homo. Sed diuina natura non est adiuncta humanæ, tanquam forma (vt supra declaratum est) aut materiæ.

5. Cum *ex subiecto & accidente* fit vnum. Sed humana natura non est accidens: neque etiam diuina subiectum esse accidentis potest, cum sit simplicissima. Nullo igitur modo duæ naturæ in vnam tertiam coire potuerunt.

10. Neque consistere potest, quod dixit Eutyches, ante vnionem fuisse duas naturas, quin in Nestorii hæresin incidat. Primùm enim diuina in filio natura per se subsistebat. Deinde humana etiam natura, si erat ante vnionem, subsistebat per se in aliquo indiuiduo. Erant igitur duo [illegible Greek] & duæ personæ nam ante vnionem non subsistebat in verbo.

11. Sed locus Apostoli ad Philipp. concludit euidenter: Qui subsistebat in forma Dei, suscepit formam serui. Prior non est corrupta, quia incorruptibilis, & hæresis fuit Apollinaris. Altera etiam non est corrupta, nec in totum, nec ex parte. Non in totum, partim quia substantia animæ rationalis incorruptibilis est: partim quia frustra eam suscepisset, si noluit eam retinere, & in ea pati ac expiare peccata: partim, quia si ea in totum fuit absorpta & corrupta, cum passus sit & mortuus Christus, sequeretur, diuinam naturam fuisse passam & mortuam. Non ergo in totũ corrupta. Sed neque ex parte corrupta est. Apostolus enim non ait quod acceperit partem formæ serui, sed formam, id est totam naturam humanam: quia frustra accepisset totam, si totam noluisset retinere & tam in anima quã in corpore pati & expiare peccata. 3. quia si corrupta ex parte, quidnã fuerit, oro, corruptum? animane an corpus? Si anima: præterquam quod (vt diximus) substantia eius corrumpi non potest, sequeretur, Christum fuisse sine anima rationali, quæ fuit hæresis Apollinaris: & ita homo esse nõ potuit. Si corpus dicas, speciem igitur tantum corporis & phantasma habuit, non autem verum corpus: & ita reuocatur hæresis

Marcionis & Manichæi. Vtranque igitur retinuit naturam, vt esset & verus Deus simul & verus homo. Confirmatur, quia [illegible] in similitudine hominis factus [illegible] & figura compertus vt homo.

Restat, vt [illegible] argumenta respondeamus quibus [illegible]

1. [illegible] Dei quæ [illegible] persona est. Natura [illegible] assumpta persona esse videtur, & vera hypostasis: liquet.

N[illegible] in [illegible] quatenus [illegible] Non [illegible] acce- [illegible] quabus [illegible] personas: aut vnam tantum [illegible] post vnionem, sicut [illegible]

H[illegible] Eutychis argumentum [illegible] de natura [illegible] accepta, intelli- [illegible] scilicet & Eutychetis [illegible] natura, [illegible]

[illegible] Sed secundo distinguimus [illegible] quæ subsistit in alio. Quæ per se subsistit, [illegible] quæ non per se sed in corpore [illegible]

[illegible] sed tantùm in persona [illegible]. Quare non sequitur, aut [illegible] naturà [illegible]

2. [illegible] & caro, vnus est homo, ita Deus & homo, vnus est Christus. [illegible] anima & caro, [illegible] & corporis resultans. [illegible]

[illegible] declarat in expositione fidei. Quadrat ac conuenit in hoc, quòd sicut in vno & eodem homine duæ sunt diuersissimæ [illegible] Christo [illegible] In homine [illegible] naturæ, sed vna [illegible] vt ait Iustinus: ac proinde homo non est, aut corpus, aut anima, [illegible]

[illegible] manet & Deus & homo: eòque & diuinam & humanam habet naturas [illegible] vel aquam, vel terram, vel [illegible] quamuis ex illis constet: [illegible]

[illegible] quia anima vnitur corpori, tanquam forma materiæ: inde fit, vt totum com-

[illegible] ex materia & forma, aliud sit à suis partibus. At [illegible] non ita se habet vnio diuinæ naturæ [illegible] ad humanam naturam: Non enim vt forma materiæ coniuncta est altera alteri in vna persona: sed longè diuersa ratione, vt post explicabimus.

Simile igitur hominis, partim recipiendum est ait Augustinus [illegible]

Q[illegible] argumentum Eutychetis nihil con[illegible] in Christo [illegible] naturas.

3. Si duæ [illegible] in Christo post vnionem, non igitur erit totus Deus aut totus homo: sed Deus ex parte, & ex parte homo. Hoc autem videtur absurdum & [illegible]

[illegible] Damas[illegible] Et sic conciliantur scripturæ, quòd totus passus sit, sed non totum, & totus vbique sit [illegible] [illegible] Augustini [illegible] ad Dardanum. [illegible] Christus non est quiddam tertium, [illegible] & humana [illegible] neque sicut homo ex duabus imperfectis naturis [illegible] sed ex duabus perfectis [illegible] & totus ex perfectus Deus [illegible] & totus perfectus homo, sed non totum: vt supra declaratum est.

4. Si duæ [illegible] post vnionem, persona igitur [illegible] facta est composita: id quod absurdum videtur, in Deum enim non cadit compositio.

[illegible] Damasc. [illegible] affirmat personam seu hypostasin [illegible] sine vlla persona [illegible] mutatione facta est: mansit enim quod erat, & assumpsit quod non erat. Ita alii quoque patres [illegible]

[illegible] Aquin. 3. p. q. 2. art. 4. admittit hanc Damasceni [illegible]

Cæterum [illegible] quo sensu dici possit composita: nempe non ratione partium, sed ratione numeri. Non [illegible] Quod [illegible] & imperfecta res est respectu totius. Naturam autem [illegible] concedit esse compositam ex illis tanquam ex numeris [illegible] esse compositum: puta, si anima vna, quæ subsistebat in vno corpore, postea aliud etiam corpus animaret, & in eo [illegible] composita.

Qu[illegible] quæ ante in sola forma Dei [illegible] & in hac quoque illa subsistit: idcirco quodam modo e duabus [illegible] ex duabus illis naturis non est composita, tanquam ex actu vel potentia: neque tanquam ex materia & forma, neque tanquam ex partibus [illegible] naturæ in vna persona [illegible] componentes, [illegible] componant.

[illegible] cautè accipiendum & interpretandum hunc locum Damasceni, vbi dicit, Christum compositum esse ex duabus naturis. [illegible] quàm vnionem duarum naturarum.

[illegible] diuersæ personæ, sed quod eadem persona considerata [illegible]

Ego de vocabulis non libenter digladior, & sequor libenter locutiones receptas in ecclesia, modò dextre intelligantur.

Hoc igitur retineamus, licet vocetur composita persona [illegible] compositione, [illegible] quia in duabus

subsi-

subsistit naturis, seu formis.

5. Si duæ manent in Christo naturæ, illæque inseparabiles: vnam igitur adorare non possumus, non pe[illegible] humanā, quin alteram etiam humanam nimirum, & carnē adoremus: id quod absurdum & impium esse videtur. Deo adoratio tantum & cultum creaturarum manifeste damnatur: Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Humana autem [illegible] Christi natura non est Deus.

Respon. Scriptura [illegible] Deum & hominem simul, totum totum sine vlla exceptione, adorandum esse & inuocandum.

Ac de adoratione religiosa, quæ Deo soli debetur, loquimur, non autem de ciuili qua reges [illegible] & principes adorantur.

Exempla sunt permulta apud Euangelistas, eorum, qui hunc hominem Iesum [illegible] cum esse naturalem Dei Filium hac adoratione adorarunt, neque tamen Christus hanc improbauit adorationem.

Hebr. 1. de Filio Dei, in carne manifestato, loquens, citat etiam ex Psalmo, quo docet, eum esse adorandum. Rursus cum inducit primogenitum in orbem terrarum, *& adorent eum*, inquit *omnes angeli eius*.

Nomen primogeniti tamen est Christi, quatenus homo [illegible] ex homine natus: sic [illegible] Vnigeniti nomen est eiusdem, quatenus Deus est de Deo genitus. Vult igitur Pater hunc hominem adorari, [illegible] Deitatis cum humanitate.

Philipp. 2. *Propter quod dedit illi nomen super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu.* Iesus autem nomen est [illegible] hominis, [illegible] Mariæ [illegible]. Apocalyp. 5. *Sedenti in throno, & agno benedictio & potestas & [illegible]* [illegible] sacrificium, quod [illegible] agnus id est hic homo, qui occisus fuit pro peccatis [illegible], eadem, eadem [illegible] honore [illegible] [illegible] neque ipsum, sed Deo gratum: adorare ac colere Christum, non solum Deum, sed etiam hominem, cōque eius carnē. Ratio est, quia non est simplex caro, vt fingebat Nestorius, sed caro Dei. Proinde nos [illegible] Deum & Mariæ Dominum Deum etiam adoramus.

Atque hæc satis esse poterit, ad refellendum argumentum Eutychetis: quia nostra adoratio non est, qualis fuit Nestorij [illegible]. Nestorius dicebat, se adorare vestē propter vestitum, carnem [illegible] propter Deum sub ea latentem [illegible] etiam purpuram regis [illegible] vestitus est, adoratur, [illegible] adoratione [illegible] rege, & propter ipsum regem quo [illegible] & Cyrillus & alij patres, sed alio sensu, quam Nestorius. Nestorius [illegible] [illegible] habitare Deus [illegible] & tanquam [illegible] merito talis a [illegible] carnis Christi idololatrica erat, & [illegible] damnata fuit à Cyrillo, & tota Synodo Ephesina.

Sed patres [illegible] Deum habitare in carne *[illegible]*, & *[illegible]*: & vestitum esse carne, non tanquam [illegible] personæ [illegible] [illegible], sed tanquam in vnitatem personæ assumpta, eóque [illegible] vera carne Dei: hanc autem [illegible] Dei carnē adorare, idololatria [illegible] est, quia est Dei. Cum igitur longe diuersa [illegible] Dei [illegible], quam tradit Ecclesia, ab [illegible] Nestorius, [illegible] ille carnem adorans [illegible], idololatriam admittebat: Nos autem carnem adorando, Deum adoramus: quia non adoramus, nisi id, quod Dei est, [illegible] Dei personam totam non autem partem [illegible].

Atque hæc responsio [illegible] argumentum Eutychetis refellendum [illegible], inter adorationem carnis Christi Nestorianam, & adorationem vere Christianam.

Ceterum maioris & clarioris explicationis caussa, alia distinctio notanda est.

Caro Christi, quæ tamen nullibi est, nec subsistit, nisi in persona Verbi, considerari potest bifariam: aut *[illegible]*, & in sua natura [illegible] *[illegible]* in vnione cum persona Verbi: [illegible] quatenus in hac carne & forma [illegible] eadem persona Verbi subsistit, non minus, quam in forma Dei. Primo modo adoranda est. Secundo [illegible] ratio est, quia licet in [illegible] in forma Dei in eadem persona, [illegible] propriætates non mutauit, neque re ipsa [illegible] facta est: attamen [illegible] naturæ diuinæ, & essentialem [illegible] proprietatum, [illegible] demonstrabimus: sed manet pura creatura: puram autem creaturam adorare, idololatria est: quare si in se & in sua tantum natura consideretur: adorari non potest. Et huc spectant dicta patrum, Cyrill. ad Theodosium: *Non alteram quidem hominem tanquam [illegible] [illegible] esse, & deceptio & error.* Item: *[illegible] naturæ ad [illegible] humanitatis [illegible].* Damasc. lib. 4. c. 3. de carne Christi adoranda, non nuda, sed in persona, & quatenus ex carne & ex Deitate vnus constat Christus: ait, Nos non *[illegible]*.

Athanas. dialog. 5. contra Arianos. *Dominus*, inquit, *non Christus adorandus est [illegible]*, id est, *[illegible] Deitatis, ac propter Deitatem.*

August. Tom. 10. de verbis Domini, Serm. 58. *Christi humanitate non solam aut nudam, sed diuinitati suæ vnitam, qui adorare contempserit, æternam pœnam dabit.* Ergo si in sese sola & nuda consideretur, adorari non potest.

Ceterum si eam consideremus, vt Deitati in vna persona vnitam: omnino vna & eadem adoratione, cum Deitate adoranda est: quia propter vnionem hypostaticam, sicut Deus factus est caro: sic caro, i. homo factus est Deus & ex vtraque natura, diuina & humana vna eademque constat persona, quæ est Deus semper & supra omnia adorandus. Quam ob caussam, id est, propter hanc vnionem & naturarum communicationem, vere homo [illegible] & sit vere [illegible], vere omnipotens, vere [illegible] non in sese & in sua natura, sed in persona, cuius pars est, & in cuius vnitatem assumpta est.

Id [illegible], quæ scribit hac de re Damascenus lib. 4. c. 3. Primum concludit, naturas in Christo, quatenus inter se distinguuntur, numerari & duas esse: quatenus vniuntur *[illegible]*, non numerari, quia non sunt duæ [illegible] in Christo *[illegible]*, quia scilicet vna quæque natura *[illegible]*, licet sint naturæ *[illegible]*, & *[illegible]* habeant inter se. Postea subdit, *[illegible]*. Vide locum August. Tom. 10. de verbis Domini, Serm. 58. contra quam docuit, totum Deum adorandum esse, qui natura Deus est: ne dicatur nobis ab Apostolo: Ignorantes Deum, iis, qui non sunt dij, seruiebatis: subdit exceptionem, dicens: Sed illi ad hæc replicabunt, & dicent: Quid, quod carnem eius quam creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, atque ei non minus, quàm diuinitati deseruis? Ego dominicam carnem, imò perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quod à diuinitate suscepta, atque Deitati vnita est. Vt non alium atque alium, sed vnum eundemque Deum & hominem, Dei Filium confitear. Denique si non [illegible] separaueris à Deo, vt Photinus & [illegible] Samosatenus, [illegible] ego nunquā credo aut seruio. Veluti si quis regem [illegible] purpuram, aut diadema regis iacentem inuenerit: num ideo conabitur adorare? Cùm vero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea simul cum rege [illegible] adorare contempserit: ita etiam in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed diuinitati suæ vnitam, vnum Dei Filium Deum verum & hominem verum, qui adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur.

Ad argumentum igitur ad maiorem. Solus Deus est adorandus: Humana Christi natura non est Deus: Ergo non est adoranda.

Respon. Ad minorem Humana Christi natura non est Deus, nempe sua natura: verum est: sed est *[illegible]*. Seu non est Deus *[illegible]*, sed est *[illegible]*.

Nullum igitur absurdum sequitur ex eo quòd negamus in CHRISTO vnam tantum esse naturam & humanam, sed etiam post vnionem diximus. Quare fiat thesis nostra: Duas naturas in CHRISTO esse vnitas non eo modo quo finxit Eutyches, *[illegible]* aut *[illegible]*, quasi ex duabus vna effecta sit: sed longe alio modo *[illegible]*, &c.

THES. III.

Dici non potest, Filium Dei ita formam serui sibi sumpsisse, & vniuisse: vt post vnitionem, quanquam non negetur duas distinctas retinuisse naturas, duæ tamen, duarum naturarum voluntates in vnam coierint voluntatem, & ex duplici duarum naturarum operandi facultate, vna tantum facta sit agendi facultas, vnaque [illegible].

THESIS hæc aduersus Macarium est, Antiochenum Patriarcham: qui damnatus est, & Patriarchatu exutus in sexta Synodo, id est, in Concilio Constantinopolitano tertio. Erat enim Georgius quoque Patriarcha Cōstant.

[illegible]nopolitanus hac hæresi infectus fuerat, & cum eo multi [illegible] Episcopi. quia tamen iste cum multis aliis [illegible] [illegible] hæresi [illegible] pertinaciter defenderent, Monothelitæ appellati fuerunt.

Celeberrima fuit Synodus 289. Episcoporum, sub Agathone Episcopo Romano inchoata, sub Leone secundo finita [illegible] Quarum [illegible] hac hæresi infectus [illegible] Honorius Episcopus Romanus, & ideo eius iam defuncti scripta hac de re damnata fuerunt in eadem Synodo.

Hæresis hæc ex hæresi Eutychiana orta est. Sed quia [illegible] Eutycheam hæresim de duabus naturis in [illegible] Concilio Chalcedonensi [illegible] [illegible] in Christo [illegible] integræ [illegible] naturæ [illegible] [illegible] homo est, eadem omnipotentia esse omnipotentem, & o-[illegible]

[illegible] Monothelitæ [illegible] ex Damasceno [illegible] [illegible]

Damascenus igitur lib. 3. cap. [illegible] multis [illegible] rationibus hanc [illegible] [illegible].

Fundamentum [illegible] [illegible] Christo [illegible] duæ sunt in vna Christi persona [illegible] naturæ [illegible] Monothelitæ [illegible] [illegible] in omnibus [illegible] ipso Deo vbi licet sint tres personæ, quia tamen vna tantum est omnium personarum [illegible] & natura, ideo vna etiam & eadem est omnium [illegible], vna voluntas vna operatio. [illegible] integræ naturæ, diuina & humana: duæ quoque in eo sunt distinctæ voluntates & actiones, id est, volendi & operandi [illegible] est.

Hoc est fundamentum totius [illegible] [illegible] propositio [illegible] in Christo duæ sunt naturæ [illegible] voluntates & actiones & falsa est vestra propositio. Verum ipsa in Deo apparet. Licet ibi sint tres personæ, non tamen tres sunt diuersæ voluntates [illegible] vna tantum natura, ideo vna [illegible] voluntas & operandi facultas. [illegible] in Christo duæ naturæ [illegible] voluntates & agendi facultates. Inter se tamen non sunt [illegible] sed [illegible] hoc contra Nestorium. [illegible] Damascenus [illegible] [illegible] Monothelitæ [illegible] in vna persona [illegible] in eo sunt volendi & agendi [illegible] vnam velle ab altero [illegible] vult simul & semel Christus? Si non: & semper vult consentanea idem Christus: quorsum igitur tot voluntates? Respondet [illegible] non sequi. Nam [illegible] duæ sunt naturæ, sed vnionem habent inter se: [illegible] distinctas [illegible] voluntates & agendi facultates, sicut & naturæ [illegible] [illegible] actiones voluntatis humanæ & diuinæ [illegible] vna non [illegible] sine communione [illegible] [illegible] actiones [illegible] naturæ, non [illegible] [illegible] naturæ [illegible] eadem actione [illegible] voluntas [illegible] [illegible] Monothelitæ [illegible] Christus [illegible] Non ergo duæ [illegible] voluntates, [illegible] voluntas, vna etiam natura.

[illegible] propositiones vel consequentias Damascenus, quibus tota doctrina Ecclesiæ de hoc dogmate continetur.

[illegible] in Christo duæ sunt naturæ distinctæ: duæ igitur volendi & operandi facultates.

[illegible] Vnicum [illegible] persona Christus: Vnus igitur [illegible] & operans in vtraque natura.

[illegible] Naturæ [illegible] proprietates [illegible] &c [illegible]

[illegible] de [illegible] voluntatibus in Christo, duabusque actionibus [illegible]

[illegible] [illegible] axioma [illegible] liquet in Trinitate alterum in persona Christi.

Alterum [illegible] [illegible] explicat Damascenus in Trinitate. Quia enim videmus in sacris literis eandem esse voluntatem & eandem actionem Patris Filij & Spiritus sancti: [illegible] vnam & eandem esse [illegible] [illegible]

Alterum membrum [illegible] axiomatis in persona Christi explicat, & ita principalem propositionem confirmat, [illegible] [illegible]

1. Hic igitur argumentum primum, illud quidem firmissimum, duobus modis proponit, quo duas distinctas in Christo esse voluntates, & operandi facultates, [illegible]

Primus modus est à caussa ad effecta. In quo diuersæ sunt naturæ, in eo etiam diuersæ sunt voluntates & actiones [illegible] Confirmatur à contrario. In quibus enim vna & eadem est [illegible], in iisdem etiam vna eademque est voluntas ac operatio: sicut liquet in tribus diuinis personis.

Atqui in vna Christi persona duæ diuersæ sunt naturæ, humana & diuina. Hoc [illegible] Concilio Chalcedonensi & Monothelitæ fatebantur. Ergo in Christo diuersæ sunt voluntates.

Valere autem hoc argumentum [illegible] liquet quia valet etiam ab effectis ad caussam. Concilium enim Chalcedonense [illegible] [illegible] naturas [illegible] in Christo [illegible] duas voluntates & actiones, [illegible] Eutychen [illegible] [illegible] naturas. [illegible] duas voluntates, necesse est.

Sequitur occasio [illegible] Monothelitæ, [illegible] per personam Christi, [illegible] voluntates. [illegible] Quia ex duabus voluntatibus operantibus sequi, duos igitur volentes, duosque esse

esse operantes. Non enim [illegible] quod est natur[illegible] [illegible] Christo plures, id est duas esse naturas, neque tamen propterea [illegible] Ergo neque [illegible] [illegible] duas voluntates. [illegible]

Optimum est argumentum. Si numerando & asserendo duas naturas in Christo, non propterea [illegible] ergo neque numerando duas voluntates & actiones [illegible] distinctionem Christi inducimus. [illegible]

Duo hic notanda. [illegible]

Observanda etiam [illegible] explicatio [illegible] calumnias [illegible]

Alterum etiam notandum est, quod ait per parenthesim, [illegible]

Hactenus [illegible] duarum naturarum [illegible] Christum, quia [illegible] dicemus duas in Christo esse voluntates & operandi facultates atque actiones [illegible] naturas [illegible]

[illegible] ergo [illegible] unum Christum [illegible] Naturales sunt, non autem [illegible] voluntates & [illegible] [illegible] Deinde [illegible] significationem voluntatis [illegible] Prima significatio [illegible] voluntatis intelligitur volendi facultas [illegible] Ait ergo [illegible] quasi dicat, nomen [illegible] bifariam accipitur; modo pro facultate volendi & operandi, modo pro ipsa actione qua quis actu vult & eligit hoc aut illud. [illegible] sunt naturarum, [illegible] persona [illegible]

essent in ipsa persona [illegible] operandi facultate [illegible] sed [illegible]

At vero ipse actus volendi personae est [illegible] est qui vult [illegible] voluntas [illegible] naturae [illegible] persona [illegible] intelligit [illegible] videndi facultas [illegible]

Mox duo alia explicat [illegible] Ita in Christo [illegible] duas naturas, & utraque est [illegible] duas voluntates & duas [illegible] est duas volendi & operandi facultates, secundum quas [illegible] Unam personam, unum [illegible] secundum naturales [illegible] in utraque natura existentis. Christus enim [illegible] & operatur secundum utramque naturam [illegible] divinae & humanae facultatibus. Haec vero omnia eo spectant, ut confirmet, quod supra dixerat, nempe, non ideo a nobis solui personam [illegible] & distinguimus volendi & operandi facultates, secundum duas [illegible] naturas. [illegible] Christus, qui vult & operatur in utraque natura [illegible] facultates [illegible] persona [illegible] naturae [illegible] numerare [illegible] naturarum proprietates.

[illegible] ergo conclusionem huius explicationis, de uno volente [illegible] duarum [illegible] voluntates, [illegible] [illegible] contra Nestorium.

[illegible] alterum contra Eutychetem, & Monothelitas [illegible] Ratio [illegible]

Sequitur tertium [illegible] conclusionis: In Christo esse [illegible] quia secundum utramque voluntatem [illegible] eadem [illegible]

idem volitum: significat summam vtriusque voluntatis. in [illegible] contentionem. An ergo in Christo [illegible] vnus & idem [illegible] idem velit. Sed [illegible] fitur et Deus [illegible] dormire [illegible] vt homo & secundum humanam voluntatem [illegible] humanam voluntatem [illegible] secundum diuinam [illegible] vt Deus [illegible] idem. vt & homo [illegible] natura diuina non congruunt: volui tamen, & hæc velle, secundum humanam [illegible] humana voluntate. [illegible] non [illegible]

[illegible]

Ista, Monothelete. 3. Probat in Christo [illegible]

[illegible] In Christo præter diuinam [illegible]

[illegible] Confecuti [illegible]

[illegible]

& non ex potestate [illegible] Marc. 7. [illegible]

fui in partes [illegible] *domum. Volo* [illegible] præter diuinam [illegible] in Christo [illegible] in cruce & [illegible] nolun bibere. Quis [illegible] non habebat. Sicut igitur humana [illegible] In Christo igitur præter diuinam humana [illegible] voluntas.

VI. Apostolus Phil. 2. *Christum fuisse obedientem Patri vsque ad mortem.* [illegible] Non tam [illegible] vsque ad mortem, [illegible] non [illegible] Voluntate [illegible] velit.

VII. [illegible] voluntate [illegible] voluntas [illegible] Omnes enim [illegible]

[illegible]

[illegible] in Christo [illegible]

Hæc de secundo, [illegible]

[illegible]

Secunda: [illegible] in Christo [illegible]

[illegible]

[illegible] CHRISTI [illegible] & incorruptibile esse, componentur proprietates quæ sunt totius.

tertia, quæ vtramque sit. [illegible Greek]

Non est absurdum, quod aliqua hypostasis sit visibilis & inuisibilis: sed quod natura, aut proprietas, quæ in sit vtramque nil est absurdius: vt quòd aliqua qualitas sit albedo & nigredo simul.

III. Fieri nequit vt compositum illarum rerum nominibus appelletur e quibus compositum est. Exemplum in homine: is neque anima neque corpus appellatur: Et humanum corpus neque terra, neque aqua aut aër aut ignis vocatur. Si igitur duæ voluntates in vnam coierunt, illud tertium voluntas nullo modo appellari potest [illegible] poterit. Quid hoc autem aliud fuerit, quam Christum omni prorsus spoliare voluntate. [illegible Greek]

IV. Si vna sit in Christo composita voluntas ex diuina & humana: Christus non habuerit eandem voluntatem, quam & Pater [illegible] [illegible Greek] [illegible] Quid autem absurdius? Imo neque [illegible] per omnia excepto peccato. Neque enim homines compositam habent voluntatem, [illegible Greek] Concludit ergo Damascen. [illegible Greek] Omne [illegible] concedit Vnam [illegible] personam in Christo [illegible] tamen duabus scilicet naturis [illegible] solam communem esse [illegible] naturalium proprietatum. Quid hoc sibi vult? Nempe, sicut sola persona & respiciens, & verè diuina [illegible] Deus & homo [illegible] sola eadem [illegible] esse omnipotens & [illegible] circumscripta & [illegible] præsens & non vbique [illegible] eadem persona [illegible] vtriusque naturæ proprietates habet. Nulla autem natura ex suis & ex alterius naturæ proprietatibus & qualitatibus contrariis composita est. [illegible] commun [illegible] Quod est compositum ex duabus naturis, illud commune est duarum naturarum [illegible] proprietatum, id est, in se [illegible] habet naturas & [illegible] proprietates. Atqui natura humana non est composita ex duabus naturis [illegible] Ergo humana natura non est communis proprietatum diuinæ naturæ, nec eas habet sibi [illegible] communicatas.

Argumentum hoc diligenter retinendum est, non solum propter auctoritatem Damasceni, quæ in hoc dogmate de persona [illegible] maxima est [illegible] apud aduersarios: sed etiam propter rei veritatem. Propositio enim illa Damasceni certissima est, quia sola persona composita est ex duabus naturis, non autem natura vlla composita est. Ideo nulla natura alterius proprietates communicatas habet, sed sola persona. [illegible Greek] Ex his omnibus constat [illegible] de modo quo filius Dei sibi formam serui susceperit: nempe non ita fuisse [illegible], vt ex duabus voluntatibus vnam amiserit, aut vt ex duabus voluntatibus vna sit composita voluntas, qua sola & vt Deus & vt homo velit. Et ex duabus itidem operandi facultatibus, aut vna [illegible] altera in nihilum redacta, aut vna tertia sit composita, qua & vt Deus & vt homo operetur.

Restat vt Monotheletarum argumenta breuiter refutentur. Etsi enim nonnulla [illegible] superius refutata sint à Damasceno: vtile tamen fuerit ea repetere & in ordinem redigere.

I. Si sunt in Christo duæ voluntates, & duæ operandi diuersæ facultates, fuerit igitur duo volentes & duo operantes. Deus [illegible] propria volens, & homo sua itidem propria: & [illegible] modo de facultatibus operandi dicendum fuerit. Sic autem in [illegible] Nestorij error, & solueretur Christus.

Resp. Negatur illatio. Nam duæ etiam sunt naturæ, vt fatentur Monotheletæ, nec tamen sequitur duas esse personas [illegible] hominem. Duæ etiam in homine sunt substantiæ diuersissimæ, anima & corpus [illegible] duo appetitus, rationalis, [illegible] voluntas & [illegible] appetitus sensitiuus appellatur: & variæ insunt facultates operandi, videndi, audiendi &c. Nec tamen propterea dicimus esse duos volentes, duos operantes: sed vnus tantùm homo secundum varias facultates appetens, operans. Ratio autem cur non propterea diuidatur Christus, est, quia has facultates non diuidimus, sed tantum distinguimus sicut etiam naturas, & sicut naturas, sic etiam facultates earum [illegible Greek] numeramus.

II. Arg. Si diuersæ in Christo voluntates: dissentient ergo inter se, & diuersa volentes erunt: quod in CHRISTO concedendum non est.

Resp. Non sequitur illatio. Etsi enim diuersæ sint naturæ, & diuersæ etiam vtriusque facultates & actiones: quia alia est actio humanæ, alia diuinæ voluntatis, & naturæ, in idem tamen [illegible] & opus consentiunt. Licet etiam quædam voluerit vt homo, quæ nunquam voluit, vt Deus, vt est edere, bibere: voluntate tamen diuina hæc etiam quodam modo voluit, quatenus hæc ab humana voluntate appeti voluit. Nil enim vult voluntate humana, in quo non consentiat diuina, & è conuerso. Ita semper in Christo [illegible].

III. Sed si semper fuit in Christo [illegible], nec quicquam voluit secundum humanam, in quo non consenserit diuina, & contra [illegible] perpetuò [illegible] fuit vna voluntas.

Respon. Non sequitur: [illegible] voluntates consentientes, quia humana [illegible] subdita fuit diuinæ: quædam tamen oportuit velle [illegible], quæ non potuit velle [illegible] vt pati mori &c.

IV. Si semper fuit in Christo [illegible] igitur etiā [illegible]. Facultates enim variantur secundum obiecta.

Resp. Absurdum non est, quòd duæ & plures voluntates idem velint & idem habeant obiectum. Voluntas Christi humana fuit semper subiecta diuinæ, & cum ea in idem semper consensit: [illegible] modo fuit vna voluntas, diuina & humana, quia idem volunt [illegible] liberè: sed non sequitur, vnam & eandem fuisse natura & numero. Act. 2. Fidelibus erat anima vna, & cor vnum, quia in Deo idem volebant omnes: sed non [illegible] fuit vna tantùm anima & vnum cor? Atque hæc ad argumenta Monotheletarum.

Ad hæresin *Acephalorum* quod attinet, qui docuerunt proprietates [illegible] mansisse, sed confusas inter se: non est opus noua refutatione. [illegible] Monotheletica hæresis [illegible] refutata, illam quoque refutatam esse manifestum est. Refutatæ fuerunt hactenus tres, de modo vnionis duarum naturarum in persona Filij opiniones: Nestorij vna qui è duabus naturis duas fecit personas, easque in vnum [illegible]: Altera Eutychetis, qui contrà ex vna persona vnam fecit naturam: asserens, ante vnionem quidem duas fuisse naturas, sed eas postea ita fuisse vnitas, vt vna tantùm manserit: siue diuina in humanam, vt docuerat Apollinaris [illegible], saltem humana in diuinam absorpta, aut vna ex ambabus conflata, vt eius discipuli Monophysitæ docuerunt. Tertia Monotheletarum, qui licet duas in Christo naturas distinctas post vnionem manifestè faterentur: ita tamen vnitas fuisse dicebant, vt sicut vnus tantum est volens & operans Christus: sic etiam vna tantùm in eo manserit & volendi & operandi facultas: aut humana in diuinam absorpta, aut vna è duabus composita. Cum iis coniunguntur & Acephali: qui proprietates naturarum essentiales mansisse quidem, sed confusas esse dicebant, idem, quod Monotheletæ, sed aliis verbis. Iam omnes hæ de vnione naturarum in Christo sententiæ, quàm absurdæ & impiæ fuerint, hactenus visum est.

[illegible] à Patribus, olim refutatis, postea [illegible] duæ aliæ de eadem re excogitatæ fuerunt à posterioribus Theologis opiniones, quæ licet non ita manifestè impiæ visæ sint multis, vt illæ priores, reuera tamen erroneæ fuerunt. De quibus in 3. Sent. dist. 6 & [illegible] vbi simul etiam vera & orthodoxa sententia, inter illas duas, explicatur.

Prima erronea sententia fuit [illegible] (auctores enim non nominantur) qui senserunt, filium Dei hoc pacto formam serui accepisse: primùm creasse ac formasse perfectū hominem, qualis est quilibet [illegible] in vtero matris homo, verum scilicet [illegible], anima & corpore constans: creatum porrò atque formatum statim id est, eodem momento, quo fuit creatus à Verbo etiam in vnitatem personæ fuisse assumtum, ita vt propter hanc assumtionem dicatur Deus factus homo, non quidem, quod Deus sit in natura hominis, sed quia in sua persona illum hominem habet & gestat hominem & rursus homo ille dicatur esse Deus, non quòd essentialiter sit Deus, sed quia in persona est Dei. Iterum hominem hunc substantiam esse volunt per se indiuiduā, h. e. hypostasin. Volunt enim ex vnione animæ & corporis fuisse constitutam hypostasin per se, id est, verum homi-

nem: ex hac autem hypostasi assumta & ex assumente vnam conflatae [illegible].

Sententiam autem hanc collegerunt ex nonnullis Patrum dictis, male intellectis, qui naturam assumtam vocant hominem: [illegible] hominis nomine non intellexerunt patres certum [illegible] sed naturam hominis. [illegible] Augustinus de Trinitate, lib. [illegible]. Cum lego, Verbum caro factum est, in Verbo intelligo verum Dei filium, in carne agnosco verum hominis filium, & vtrumque simul vnam personam Deum & hominem ineffabili gratiae largitate coniunctum.

Sententia haec hoc habet boni. 1. quod contra Eutychetem duas in Christo praedicat naturas: Quod etiam contra Monothelitas duas [illegible] voluntates: quod contra Manichaeos verum in Christo admittit carnem. Quartò, quod contra Nestorium non vult, hunc hominem assumtum: tempore vllo praecessisse sui assumtionem, sed eodem plane momento & creatum & assumtum fuisse [illegible]. Videtur etiam à Nestorio in hoc dissentire, quia ex homine assumto & ex Deo assumente vnam tantum constituit personam.

Caeterùm, si quis diligenter omnia perpendat, videbit eam cum Nestorii errore colludere. 1. Ait, hominem hunc non praecessisse quidem sui assumtionem tempore, sed tamen natura [illegible] hominem hunc propriam habuisse & habere suaque natura subsistentiam [illegible]. Vult verum hominem fuisse assumtum, [illegible] verum [illegible]: cum nos contra dicamus [illegible] esse [illegible] tantum [illegible] personam, non vult tamen alio sensu hunc hominem vnà cum diuina natura vnam esse [illegible], quam [illegible] vnitatem personae [illegible] est [illegible] Dei in vtraque natura [illegible]. [illegible] doctis hominibus, hanc sententiam, quae docet in Christo duas esse hypostases, licet vnam personam, parum à Nestorii sententia differre. Proinde hanc [illegible] Nestorianam [illegible], tanquam tertia ad [illegible] longiore refutatione. Legatur [illegible] contra [illegible] lib. 4. cap. 36. Venio ad alteram.

Altera sententia, eaque etiam non vsquequaque vera, quam [illegible] Sententiarum est quorundam [illegible] vnum [illegible] absurdissimum, quod & nos refutauimus supra Quaest. 8 Thes. secunda. alterum [illegible] 37. Primum fuit huiusmodi: Filium Dei non assumsisse animam & corpus simul inter se vnita, sed seorsum vnum ab altero. Et ratio, cur noluerint vnita esse haec duo inter se, sed tantum vtrumque seorsum, in persona filij Dei, fuit quia verebantur, ne si animae & corporis vnio concederetur, cogerentur concedere, duas in CHRISTO esse hypostases, [illegible] quando [illegible] nos animae & corporis [illegible] hypostasin efficit. Quae ratio quàm vana fuerit, supra ostendimus Thesi secunda ad quaestionem octauam.

Alterum, quod isti secundi docuerunt, fuit: Filium Dei hanc animam & hoc corpus, non alia ratione suscepisse, quàm ea, qua quis sibi vestem induit: Ac proinde, quod Ioh. 1. Verbum caro factum est, id non esse intelligendum essentialiter, sed accidentaliter hoc est, non quod Verbum in ipsa etiam carne, seu in natura humana subsistat, ita, vt vna persona composita sit ex diuina & humana naturis. Sed [illegible] per se subsistenti, perfectissimae atque simplicissimae, accesserunt anima & caro humana: non secus, quam si alicui homini [illegible] vestis: neque enim ex vestis accessione, persona hominis essentialiter componitur, sed tantùm accidentaliter: ex qua sententia, quid aliud sequitur, quàm Christum non esse [illegible] ac verum hominem, sed tantùm externa facie ac coram hominibus. Sed haec quoque sententia ex prauatum quorundam [illegible] S. Scripturae, tum nonnullorum dictorum S. Patrum intelligentia [illegible] est. Quale est illud Apostoli ad Philip. 2. Et habitu inuentus est vt homo: Et, quòd Patres [illegible] scribant, filium Dei carnem & naturam nostram induisse. Aduersus ergo hanc impiam interpretationem haec esto thesis.

THESIS V.

Filius Dei quanquam piè dicitur carnem nostram induisse, non tamen ita hanc formam serui suscepit, vt nos simpliciter vestem sibi induimus, eoque tanquam accedens, formam serui suscepit, sed vnitam sibi suscepit.

TRIA membra habet haec thesis. Vnum quod piè dicatur, Christus carnem nostram induisse: Alterum, quòd non tamen eo simpliciter modo susceperit, quo quis vestem induit.

Tertium ex secundo contrarium est, filium Dei non suscepisse formam serui [illegible] personae, tanquam accidens, aut accidentaliter. Ex quo [illegible] negamus [illegible] formam serui à filio Dei assumtam, sed substantialiter [illegible] personae [illegible], vt sit [illegible] sicut Deus sic etiam homo, ὁμοούσιος patri ac ὁμοούσιος matri, & fratribus suis.

De primo membro.

Vsitatissima est locutio apud patres & Graecos & Latinos, Filium Dei carnem nostram induisse. Ignatius epistola secunda ad Trallianos pag. [illegible] [illegible], id est, indutus. Et sic alibi.

Cyprianus de idolorum vanitate: Sermo & Filius Dei in virginem illabitur, carnem Spiritu cooperante induitur. *Item sermone de Natiuitate*: [illegible] modo Verbo Dei adhaeserit caro, quomodo incorporeus Deus, corporis nostri [illegible] induerit.

Athanasius [illegible] haec vtitur locutione: vt in Sermone [illegible] Arian. Deus [illegible] corpus nostrum induit. Item corpus. Carnem [illegible] vocat [illegible] Deitatis quod [illegible] Deitas.

Nazianzenus: Quod [illegible] formam serui suscepit ille [illegible] indutus est.

Ambros. de fide contra Arian. cap. 8. Cum hominem induit, substantiam non mutauit. [illegible] corporis [illegible] hanc [illegible]. Induitur pro [illegible], id est, tenebras. [illegible] vox.

Etiam quoque [illegible] de duabus naturis, eadem vtitur locutione [illegible] Deus vestitus sit homine. Sed, quid colligi [illegible] Apostolus ad Hebr. cap. [illegible] 10. carnem Christi vocat velum: per hanc enim tanquam per velum sanctuarij aperta est nobis via in caelum. Erat enim etiam caro illa, tanquam velum Deitatis. Et haec est prima humiliatio filij Dei: quia in illa carne tanquam sub veste humili, atque vili latuit.

Sunt autem duae praecipuae caussae, propter quas patres, secuti Apostolum, vocarunt carnem Christi vestem, & indumentum, nempe Deitatis, & quo vestitus sit filius. Primum, vt significarent, hanc formae serui susceptionem, factam fuisse sine vlla [illegible] suscipientis, aut etiam carnis susceptae mutatione. [illegible] etiam nos induimur veste, sine vlla vel corporis vel vestis mutatione induimur. Nihil enim vel detrahitur vel additur substantiae corporis aut vestis. Et hanc caussam expressit praeter alios Ambrosius, de fide contra Arianos, cap. 8. dicens: Cum hominem induit, substantiam non mutauit: nempe vel suam, vel etiam hominis.

Altera est, vt explicarent, quomodo sub illa carne latuerit Deitas: nempe, velut corpus sub veste: idque nostra caussa: sicut etiam homines aliorum magis, quam sua caussa prodeunt in publicum vestibus ornati. Neque enim nos immensum Deitatis splendorem potuissemus perferre: ideo igitur sese vestiuit [illegible] carnis nostrae, vt inter nos familiariter versari [illegible], & nos cum illo habere [illegible] quod Iohan. cap. 1. expressit: cùm post illa verba: Verbum caro factum est, subiecit: & habitauit inter nos: & nos vidimus gloriam eius: quomodo vidimus? Ex eius carne ita temperatè relucentem, vt oculi nostri splendorem illum ferre potuerint, alioqui nunquam perlaturi tantam maiestatem, nisi sol ille iustitiae, carne nostra tanquam nube quadam obductus, nobis se conspiciendum praebuisset.

His duabus de caussis optimè quadrat similitudo vestis, in carnem à filio Dei assumtam.

Addo *tertiam*, quòd, quemadmodum ita induimur vestibus, vt neque corporum nostrorum proprietates, vestibus neque [illegible] corporibus nostris realiter communicentur, sed hoc tantum accedit vestibus assumtis, quod & nomen nostrum suscipiant, & honorem, qui nobis defertur, participent: Sic etiam FILIVS DEI ita suscepit carnem nostram, vt neque carni Deitatis, neque Deitati carnis communicatae sint essentiales proprietates: sed sicut [illegible] sese humiliauit in carne, vt & nomine carnis appelletur, & in carne passus & mortuus esse dicatur: sic vicissim caro eò est exaltata, vt & nomen DEI [illegible] sit, & vnà cum DEO adoretur. Qui enim carnem Christi [illegible] esse dixerit, anathema esse dicit S. Ecclesia Catholica, [illegible] Cyrillus.

Possent afferri aliae quoque similitudines inter carnem

nem assumtam & vestem sed hæ sunt præcipuæ. Atque hucusque congruit metaphora vestis carnis Christi. Ita apparet, quod primo membro Theseos nostræ posuimus, id esse verissimum nimirum: Metaphoram vestis piè fuisse à patribus vsurpatam. Piè dico: quia etiam Nestorius eadem vtebatur, sed impiè: nempe ad demonstrandum, [illegible] non esse verum hominem, sed personam atque hypostasin longe aliam ab hypostasi hominis: sicut etiam homo veste indutus, non est ipsa vestis, sed alia [illegible]. Sic etiam de numero naturarum dixit Damasc. Ecclesiam eas numerare [illegible]: cum scilicet eas Nestorius numeraret [illegible], dividendo scilicet non autem distinguendo.

De secundo membro.

Nunc ergo mihi demonstrandum est, quod secundo membro posuimus: impiè fieri, si quis dicat, Filium Dei formam serui non aliter suscepisse, quàm si quis vestem simpliciter induit.

I. Quicunque negat Christum subsistere in duabus naturis, tanquam suis propriis, diuina & humana, ita, vt non minus essentialiter sit homo, quàm Deus: is impiè agit & loquitur. Negat enim Christum verum esse hominem. Quomodo enim est homo, qui in humana non subsistit natura? Nam neque Deus est, qui in diuina non subsistit. Proinde Apostolus volens ostendere Christum esse verum Deum: dixit, eum existere in forma Dei Phil. 2.

Atqui hoc negat quicunque ait, Filium Dei non aliter formam serui suscepisse, quàm quis vestem induit. Neque enim vestem induens, ideo nouam naturam, in qua essentialiter subsistat, suscipere: quando vestis ad essentiam hominis non pertinet. Non ergo hoc modo formam serui suscepit Christus.

II. Quicunque negat, Filium Dei Deum, natum aut passum esse, is impius est & impiè loquitur. Contradicit enim scripturæ, quæ dicit, filium altissimi natum esse ex Virgine, Dominum item gloriæ crucifixum esse, Deum suo sanguine Ecclesiam redemisse. Luc. 1. 1. Cor. 2. Act. 20.

Atqui hoc facit, qui docet, Christum non aliter formam serui suscepisse, quàm si quis vestem sibi induat. Quis enim dicat, aliquem nasci, cum vestem simpliciter induit quis, cum pati & mori, cuius dilaceratur vestis, aceruatur? Neque enim vestis ad hominis vestiti essentiam pertinet. Non ergo Christus formam serui sumsit eo simpliciter modo, quo quis vestem induit.

III. Qui simpliciter induit vestem, is dici non potest factus esse id, quod induit, id est vestis. Quis enim vnquam dixerit regem factum esse purpuram, vel caligas vel thoracem, aut aliud vestimentum, quod induit? Ideò neque Deus cum assumebat formas varias vel hominis, vel nubis, vel rubi, in quibus apparebat patribus, dictus vnquam fuit, propterea factus esse homo, nubes, rubus, aut aliquid earum formarum, quibus seu vestitus apparebat. Neque etiam spiritus S. cum apparuit, in specie columbæ, quam assumsit, dicitur factus fuisse columba: cum tamen earum rerum susceptiones fuerint aliquid maius, quàm cùm quis induit vestem. Atqui [illegible] propter hanc formæ serui, id est, hominis susceptionem, dicitur factus esse homo. Quod enim Apostolus dixit, *formam serui assumsit*, mox explicat, dicens: *In similitudine hominum factus*. Et Ioh. 1. *Verbum caro factum est*. Non igitur simpliciter, vt vestem suscepit formam serui Filius Dei.

IV. Cum filius Dei sumebat varias formas, in quibus sese manifestabat hominibus, nunquam tamen propterea dictus fuit factus esse minor patre: cùm nihilominus illæ formarum susceptiones, fuerint non minoris esse actionis, quàm vestis assumptio, & propius hæserint personæ filij Dei, quàm vestis homini vestito.

Atqui propter susceptionem formæ serui, Christus factus est minor patre, non re, quoad personam, sed incarnatione, iuxta illud Ioh. 14. *Pater maior me est*: quid ita? quia scilicet factus est homo. Ergo formam serui suscepit, non simpliciter, vt vestem, sed vt aliam naturam, in qua subsisteret non minùs quam in forma Dei.

V. Si simpliciter, vt vestem induit naturam nostram Deus: Hæresis Nestorij constabilitur. Sicut enim vestis suscepta, alia substantia est, ab eo qui eam induit: ita ille inferebat aliam [illegible] esse [illegible] autem, & aliam formam serui assumtam. Vnde, & quod dicebat se adorare vestem propter [illegible]: illud damnarunt patres tanquam idololatricum: quod ita sentiret, cum tamen & ipsi dicerent, se adorare carnem Christi, propter Diuinitatem. Ratio fuit, quoniam ille carnem illam, à Verbo à Verbo realiter separabat, sicut vestem à vestito: patres autem non simile vsurparent & ipsi carnem & vestem [illegible] assumente coniungebant: ex vtroque vnam constituentes & agnoscentes personam. Adoratio autem ad personam refertur. Proinde horum adoratio idololatrica non erat: Nestorij autem erat. Fieri igitur nequit, vt, si adores carnem Christi adoratione religiosa, non aliter de illa sentiens, quàm de simplici purpura, qua indutus sit rex, & quæ ad substantiam personæ regis non pertinet: quin admittas idololatriam puram: enim adoras creaturam: Sed si eam agnoscas partem personæ Christi, qui Deus est: eam adorando, personam adoras, eoque Deum, non autem creaturam. Caro enim in vnione personali, Dei caro est: Dei autem caro, vt explicat Cyrill. nil aliud est quàm Deus incarnatus. Non igitur dici potest, formam serui sumtam fuisse à Filio Dei, non alia ratione, quam si simpliciter vestem sibi induceret: nisi & hæresin & idololatricam adorationem Nestorij reuocet.

VI. Quin etiam reuocatur error Manichæi, Christum non habere verum corpus humanum, verumque hominem non esse. Neque enim vestis ad substantiam vestiti pertinet. Adde, quod & Eutychianam hæresin ab inferis reuocauerit: qui nolebat Filium Dei in alia natura subsistere quam in diuina: non autem in assumta. Nam neque vestitus in sua subsistit veste. Ideo dicebant Christum esse ex duabus naturis non autem in duabus naturis. Adde, quod & Arius reuiuiscat, qui negabat in Christo esse animam. Si enim sumsit formam serui tanquam simplicem vestem in qua sese mundo conspiciendum præbuerit: Non igitur sumsit animam, quæ inuisibilis est, & in qua videri non potuit. Scimus nullam vestem esse animatam.

His igitur de caussis sentiendum est, Filium Dei, formam serui sumsisse, non vt simplicem vestem, in qua visibilis appareret: sed vt naturam [illegible], in qua tanquam in parte suæ personæ subsisteret: vt postea explicabitur. Ac proinde quod patres secuti Apostolum, carnem Christi vestem appellarunt: metaphoricè sic appellasse: idque non simpliciter & quod per omnia quadret: sed certis de caussis quæ suprà à nobis explicatæ fuerunt: minimè autem, vt hac similitudine veram vnionem explicarent humanæ naturæ cum diuina in persona Christi: quandò sumtione vestis, non personalis vnio, sed tantum adhæsio rei ad rem significatur. Ac de secundo membro nostræ theseos satis.

Hinc tertium facilè refellitur. Ex eo enim, quod docebant ex patribus, sed perperam intellectis, humanam naturam vnitam esse filio Dei, sicuti vestimentum homini vestito inferebant, licet humana natura sit vera substantia, eam tamen vnitam esse personæ filij Dei, vt accidens & accidentali modo. Quicquid enim aduenit alicui substantiæ per se subsistenti aduenit ei, vt accidens & accidentaliter: sicut etiam vestis qua quis induitur. Sed hæc opinio hæretica est.

I. Eadem est cum hæresi Nestoriana in modo Vnionis. Nestorius enim, qui duos fingebat filios, filium Dei & filium hominis, dixit filium Dei esse vnitum ad filium hominis, secundum simplicem inhabitationem, tanquam in templo suo, eoque accidentaliter & [illegible]. Annon verò idem dicent, qui aiunt filium Dei vnitum esse carni sicut vestimento, eoque accidentaliter? Proinde patres damnarunt in articulo de incarnatione, vnionem accidentalem.

II. Si accidentaliter vnitum est Verbum carni sicut homo vesti. Caro igitur id est homo, non prædicabitur de Christo in quid, sed tantum in quantum, aut in quale, aut alio modo accidentium proprio. Quare, cùm ait Euangelista: *Verbum caro factum est*. Item cum Apostolus ait *Christum in similitudine hominum factum est*: non intelligetur, quod Christus sit substantialiter homo, id est verus & natura homo, sed tantùm accidentaliter, id est humanus, quemadmodum dicitur albus, cui accidit albedo. Annon verò hoc est hæreticum? Ideo meritò hanc sententiam, vt hæreticam damnauit Alexander 3. Episcopus Rom. vt citatur in Decretalib. l. 5. Tit. de hæreticis ca. 7 Scribens ad Archiepiscopum Remensem. *Cum Christus*, inquit, *perfectus Deus & perfectus sit homo, mandamus quatenus sub anathemate interdicatis, ne quis de cætero audeat dicere Christum non esse aliquid secundum quod homo. Quia sicut Christus verus est Deus, ita verus est homo, ex anima rationali & humana carne subsistens.* Hæc ille, & benè, & piè. Nam reuera si nomen hominis de Christo non prædicatur, nisi accidentaliter, nô in quid, sed in quali aut alio accidentali modo: Christus non verus factus homo. Si autem non verus fuerit homo: nostra igitur peccata non sunt verè expiata, vana est fides nostra, inanis tota Christiana religio. Non est igitur res de nihilo, dicere filium Dei vnitum esse ad carnem nostram accidentali modo sicut vestitus ad vestem.

Solutiones Obiectionum.

I. At patres vsi sunt hac locutione, quòd filius induit carnem nostram.

Resp. Quo sensu supra est explicatum: Non certè, vt significarent accidentalem vnionem, quam damnarunt in Nestorio: sed vt significarent, partim, quòd [illegible] sumsit formam serui, sine vlla sui mutatione partim, quòd Deus inuisibilis videtur per carnem assumtam vt supra dictum est.

I I. At, quod aduenit alicui perfectæ substantiæ per se subsistenti, aduenit ei accidentaliter. Λόγῳ autem perfectæ [illegible] substantiæ aduenit humana caro.

Resp. Vera est maior propositio: nisi id, quod perfectæ substantiæ aduenit, in communionem illius perfectæ substantiæ recipiatur: ita vt ex illa perfecta substantia & ex hoc, quod illi aduenit, vnum [illegible] constituatur. Tum certè non aduenit illi accidentaliter, sed [illegible]. Exemplum [illegible] anima hominis à corpore separata perfecta est substantia in suo genere, & per se subsistit omnino. Quando in resurrectione corpus illi aduenit, & ei vnitur, non aduenit ei accidentaliter, sed [illegible] quia in communionem animæ recipietur, vt per illam viuificetur: & ita ex vtroque perfectum hominis [illegible] constituatur. Sic etiam humana natura perfectissimæ substantiæ filij Dei aduenit, vt in eius communionem recipiatur, non quoad naturam diuinam, aut esse diuinum, sed quoad hypostasin. Natura enim humana non est facta per hanc sui assumtionem diuinæ naturæ, aut diuinæ naturæ particeps: sed tantum addita est, & vnita diuinæ, ad vnam Christi personam: proinde dicimus assumtam esse carnem à filio Dei, non in vnitatem naturæ, seu in vnitatem personæ. Et hoc [illegible] interest inter assumtionem corporis ad animam in resurrectione, & inter assumtionem naturæ humanæ ad personam filij Dei: quia corpus in vnitatem naturæ humanæ simul & personæ ab anima assumetur: humana autem natura in vnitatem personæ tantum à filio Dei assumta est. Non igitur modo accidentaliter. Hinc soluitur tertium.

I I I. At, quod non pertinet ad substantiam essentiamue, alicuius rei, illud ei accidens. Humana natura non pertinet ad substantiam [illegible] filij Dei.

Respon. Non pertinet ad [illegible] filij Dei: verum est: Non enim facta est vnio in natura, sed ad naturam. Pertinet tamen ad personam: & ideo dicitur vnio facta in persona. Persona autem substantia est. Non igitur accidens vocari potest natura humana, aut accidentaliter assumta.

I V. At humana natura instrumentum est diuinæ, vt patres vocant. Per eam enim operatur multa. Instrumentum autem accidentaliter ei aduenit, qui operatur.

Resp. Annon etiam corpus est instrumentum animæ? Num igitur accidentaliter ei aduenit in resurrectione? Sed caro Christi ita instrumentum est Deitatis, vt sit etiam pars personæ. Non igitur accidentaliter.

Restaret modus Bernardi [illegible] qui docuit, Filium Dei hoc modo formam serui sumsisse, quod scilicet omnes suas essentiales proprietates in humanam naturam effuderit. Sed hunc errorem collocabimus cum aliis, qui sunt de consequentibus vnionem hypostaticam.

Ad quæstionem nonam de incarnatione filij Dei, quæ fuit de modo, quo formam serui susceperit, hactenus respondimus Thesibus 4. negatiuis: quarum prima refutatus est modus, quem Nestorius commentus fuit: [illegible] hoc est secundum simplicem [illegible] inhabitationem, eoque, & [illegible]. Hanc Nestorianam vnionem Maxentius vocauit, localem. Damascenus [illegible]: [illegible] & [illegible], qualis est animæ ad corpus: & [illegible] ad humanam naturam: quam fere vocant [illegible]. Dam. l. 3. c. 3.

Secunda thesi refutatus est ille vnionis modus, quem finxerunt partim Apollinaris, partim Eutyches, & post eum Monophysitæ, nempe [illegible] naturæ in alteram aut [illegible] duarum naturarum in vnam tertiam: Apollinaris enim voluit diuinam in humanam [illegible] conuersam, propter illud, Verbum caro factum est: Eutyches autem humanam absorptam fuisse in diuinam: aut ex vtraque vnam tertiam fuisse conflatam naturam, quam sententiam postea acriter defendit [illegible] Patriarcha Alexandrinus.

Tertia thesi refutata est ea vnio [illegible] quam somniarunt Monothelitæ [illegible], si non naturarum, saltem voluntatum [illegible]: quòd, licet manserint duæ distinctæ naturæ, tamen, sicut [illegible] tantum manserit volens & operans, sic vna tantum in ambabus fuerit voluntas & operandi facultas: quam sententiam primus inuenisse creditur Macarius Antiochenus. Cum his coniunguntur etiam Acephali, qui proprietates vtriusque naturæ confusas esse inter se, [illegible].

Quarta thesi, profligata fuit vnio accidentalis, quam [illegible] in Galatia excogitarunt, (vt liquet ex tractatu Hæreticis cap. 7.) dicentes, non alia ratione Filium Dei suscepisse formam serui, quam qua quis sibi vestem induit: ac proinde non [illegible], Verbum carnem factum esse sed secundum habitum: carnem enim verbo tanquam accidens subitaneum accepisse. Sed quot & quanta absurda inde consequantur, abunde ostendimus. Certè non esse verus ac nobis [illegible] homo Christus. At quo sensu, patres vsi sint illa metaphora vestis indutæ, perspicuè declarauimus. Expugnatis vnionis modis quos commenti sunt hæretici: nunc restat, vt veram rationem, qua sibi copulauit filius Dei naturam nostram explicemus: ex qua explicatione patebit, quænam sit vera hypostaticæ vnionis definitio. Doctrinam autem hanc explicationem ex ipsis sacris literis secundum analogiam fidei, & veteres patres olim communi consensu, aduersus prædictos hæreticos, explicatam.

THESIS V.

Filius Dei in sua vnitate personæ, formam serui, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἀχωρίστως [illegible] assumsit, ac [illegible], qui ante in natura tantum diuina, inuisibili, immensa, vbique præsente, omniaque per se implente ac sustentante subsistebat, iam [illegible] ipse in natura etiam humana visibili, finita, certo loco circumscripta, & à se gestata ac sustentata, subsistat: non minus verus & perfectus homo ex Virgine factus, quàm verus ac perfectus Deus, ex Deo patre genitus.

Thesis hæc tria habet membra: Primo membro verus modus, quo formam serui suscepit modis, qui ab hæreticis [illegible] fuerant oppositus simpliciter proponitur vsque ad ea verba: Atque [illegible] assumsit &c. Altero, modus ille clarius explicatur: quod scilicet eadem persona filij Dei, post assumtionem formæ serui, ex simplicissima quodam modo facta est composita, non solum è duabus constans, sed etiam in duabus subsistens naturis illisque integris, suasque essentiales proprietates distinctè retinentibus vsque ad ea verba. Non minus verus homo &c. Tertiò membro, tum clarius explicatur iste vnionis modus, tum ab effectu confirmatur. Explicatur quidem, quia declaratur, quid sit subsistere in forma Dei & forma serui: nempe, nil aliud, quàm eandem hypostasin esse Deum & hominem. Confirmatur autem iste modus: quia cùm constet è sacris literis, eundem filium [illegible] & verum Deum & verum hominem esse: vt eundem in vtraque natura & diuina & humana, suas quasque proprietates retinente, subsistere dicamus necesse est.

Summa autem huius vnionis in hoc consistit: Quòd Filius Dei, qui ab æterno secunda hypostasis fuit, in natura Diuina: is in tempore, sine vlla sui mutatione, illi massæ humanæ naturæ, quam assumsisse dicitur, nullam per se subsistentiam habenti, factus est [illegible] eam sanctificans suam carnem atque animam suam [illegible], eaque & cùm ea operans nostræ salutis perficiens. Nunc singula clarius explico atque confirmo.

In primo nostræ theseos membro, sex particulæ positæ sunt, quibus modus iste explicatur, nempe, quod filius Dei suscepit formam serui: In vnitatem suæ personæ: ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἀχωρίστως [illegible].

De forma Dei & serui, quid hoc loco intelligendum sit, satis abunde à nobis explicatum fuit: idque ex consensu totius antiquitatis, ita vt etiam Brentius hac in parte maluit sequi, quam Lutherum. Hoc igitur omisso reliquas explicemus, quæ ad modum assumtionis pertinent.

1. Illa locutio: quòd assumserit in vnitatem personæ, receptissima est apud Latinos scriptores, & hæc potissimum magna momenta, ita significantur hac phrasi.

1. Filium Dei, qui vocatur Iesus Christus, personam fuisse ab æterno in vna eadémque cum Patre & Spiritu sancto [illegible] subsistentem, eamque perfectam ac simplicissimam. Nam, si in vnitatem personæ assumta est humana natura: persona igitur illa erat, cui hæc altera vnita est.

2. Hanc naturam humanam, quam suscepisse dicitur, non esse assumtam in vnitatem naturæ, esset enim vna cum diuina. Esset enim [illegible] Deus. Ideo dicitur in vnitatem personæ assumtam: quia scilicet non in vnitatem naturæ assumta est. Ex quo etiam sequitur, neque in vnitatem essentiæque communicationem esse [illegible] eius proprietatum assumtam esse: reipsa enim illæ nihil aliud, quàm ipsa diuina essentia.

3. Significatur non esse assumtam in vnitatem omnium trium personarum, sed tantum filij: & ideo aiunt: In vnitatem personæ, non autem personarum: & addunt suæ, id est [illegible]

[illegible]

... ex Patribus, præsertim ex confessione Concilii Chalcedonensis ... [illegible]

[illegible]

est ... Deus est, quemadmodum in aliis libris nostris theleos perspicue & abundè explicatur. Aliis etiam adverbiis utuntur patres græci, cum hanc explicant unionem, sed omnia ad aliquid istorum quinque, ... [illegible]

[illegible]

1. ... Vna igitur & eadem persona manens in forma Dei, suscepit formam servi, id est, naturam humanam. Quare duæ naturæ in una & eadem persona sunt. ... [illegible]

2. Attende, non dicere Apostolum, quod deposita sua natura formâ Dei, ... sed quod manens in forma Dei suscepit formam servi. Ergo ... suscepit.

3. Examina etiã hoc: Explicans modũ, quo suscepta fuit hæc forma, non dicit, quod forma Dei facta sit homo, sed quod filius, qui in forma Dei erat, suscepta forma servi factus est homo. ... [illegible]

4. Sicut divina natura ... [illegible]

3 Perpende & participium, *factus* homo. [illegible]

[illegible] Aqua enim [illegible] [illegible] At vero [illegible] [illegible] non potest, nisi priori forma exuatur. [illegible] assumsit, & aliud, [illegible] homo factus est. [illegible]

[illegible] Quum enim verus & perfectus est homo, per veram & perfectam humanitatem homo sit necesse est: ac sine humanitate homo esse non potest. [illegible] verus est vt homo Mansit ergo & manet in Christo vera, [illegible]

[illegible] formam Dei Deus manet & propter formam serui assum[illegible] [illegible] tur Damasc. [illegible] formæ.

[illegible]

Deinde si verus est Deus ac verus homo, ergo [illegible] vna & eadem persona manere, [illegible] Christus verus ac perfectus homo: [illegible]

[illegible]

Alius insignis locus, vbi modus huius assumtionis atque vnionis explicatur, extat Heb. 2. de Christo. [illegible]

[illegible]

rei est, quia Deitas non solum est immensa, vt possit esse vbique sed etiam est simplicissima, vt possit esse & tota vbique tota. Nam si anima, de multorum sententia, est tota in toto corpore & tota in singulis partibus corporis, quia essentia est simplex, & incorporea: quanto magis id dicendum & sentiendum est de diuina essentia, quæ est simplicissima & spiritualissima [illegible]. Quare sicut non valet hæc sequela: Tota anima est in capite. Ergo vbicunque est anima, ibi etiam est caput (est enim etiam in pedibus, & tamen in illis nō est caput) sic neq; hæc valet: Tota plenitudo Deitatis est in carne Christi: Ergo vbicunq; est Deitas, ibi & caro. Cur non valet? quia ita tota est in carne, vt etiā tota sit extra carnem, licet sit vna & eadem Deitas: id, propter summam eius simplicitatem: an non tota erat in anima Christi separata à corpore: & tota in corpore? Sic etiam [illegible] in locum ad Col. 2. &c. [illegible], quasi dicat quin tollatur verbo, ne amplius sit vbique, cum inclusus videatur in carne: Respondet: [illegible] Et hanc ob caussam credo, inquit Oecumenius, seipse Christus appellat lumen. Et Malachias illum vocat solem iustitiæ. Et Psalmographus: cecidit ignis super ipsos & non viderunt solem. Ea nox, explicans illa verba [illegible] (inquit) [illegible]. Explicat porro illud [illegible], & inquit: [illegible] inhabitat enim in illis Deus, iuxta illud, inhabitabo in illis, & inambulabo [illegible]. Quanquam, inquit, anima separetur etiam à corpore in morte: Deitas autem [illegible] nunquam vel à corpore, vel ab anima, quasi dicat. Ergo magis [illegible] inhabitat [illegible] in carne, quam anima in corpore. Et mox [illegible].

Placuit hæc scholiorum verba recitare, quia præclare explicant tum propositam quæstionem, tum modum quo Christus assumsit formam serui. Atque ex his refellitur calumnia impudentis cuiusdam Vbiquitarij, qui ex verbis Oecumenij in Epistolam ad Eph. ca. 4. in ea verba, Ascendit supra omnes cælos, vt impleret omnia: conatus est probare, hanc fuisse Oecumenij sententiam, Christum carne sua omnia implere loca: quia dixit Oecumenius [illegible]. Quomodo hæc fuit sententia Oecumenij in eum locū Apostoli ad Eph. cum aperte scribat in hunc locū ad Col. 2. contrarium, vt modo vidimus? Est igitur alius sensus Oecumenij in c. 4. Eph. quam ille, quem imperitus homo illi affinxit: nempe, sensus est, Christum implere omnia nō sua carne, sed cū sua carne, i. iam carne vestitū, sicut antea nuda diuinitate. omnia implere, nō ait [illegible], sed [illegible], implere non nuda, sed [illegible]: quanquam verba sola [illegible], nempe [illegible] non enim descendit aut ascendit Deitate; manifeste refellunt vbiquitatem carnis siue realem eius præsentiā in omnibus simul locis. Quomodo enim vbique est, si descendit & ascendit?

Plura nolo testimonia S. literarum afferre, quibus demonstrem modum, quo filius Dei formam serui suscepit, esse eum, quem proposuimus, explicauimus, atque hucusque è scripturis probauimus.

Venio nunc ad Patres, qui hanc assumptionis modum pro suo quisque dono, & quoad eius fieri potuit, explicarunt. Neque omnium afferam, quia superuacaneum, sed tantum quorundam præcipuorum sententias. atque inprimis Concilij Chalcedonensis, quæ fuit totius Ecclesiæ Catholicæ declaratio, atque confessio, definitionem.

Concilij Chalced. confessio hæc est: quæ in actione 5. sic habet Latinè. *Sequentes igitur sanctos patres 1. vnum eundemque confiteri filium & dominum nostrum Iesum Christum consona voce omnes docemus: 2. eundem perfectum in Deitate, eundem perfectum in humanitate 3. Deum verè & hominem verè, eundem ex anima rationali & corpore: 4. coessentialem patri secundum Deitatem, coessentialem nobis eundem secundum humanitatem per omnia nobis similem absque peccato: 5. ante secula quidem de patre genitum secundum Deitatem, in nouissimis autem diebus eundem propter salutem nostram ex Maria Virgine [illegible] secundum humanitatem: vnum, eundemque Christum, filium, Dominum, vnigenitum in duabus naturis 7. inconfuse, [illegible], immutabiliter [illegible] agnitum nusquam sublata differentia naturarum propter vnionem, magisque salua proprietate vtriusque naturæ, & in vnam personam atque existentiam concurrente, non in duas partitum aut diuisum, neque disiunctum, sed vnum & eundem filium vnigenitum, Deum, Verbum, Iesum Christum: 8. sicut ante Prophetæ de eo, & ipse nos Iesus Christus erudiuit & patrum nobis symbolum tradidit.*

Sunt octo præcipua capita huius Ecclesiasticæ confessionis.

1. Vnum tantū esse Christum, vnamque personam. Hoc contra Nestorium.

2. In hac persona, duas esse perfectas naturas: quia perfectus Deus est, perfectusque homo: contra Arium, Eutychem, Apollinarem.

3. Eundem esse verè Deum & verè hominem: hoc contra Arium & Marcionem.

4. [illegible] Patri secundum Deitatem, [illegible] nobis secundum humanitatem: Similem nobis per omnia excepto peccato. Contra eosdem.

5. Duas Christi natiuitates: æternā ex patre: tēporariam ex matre: & hanc esse Dei genitricē: contra Nestorium.

6. Finem incarnationis propter salutem nostram.

7. Modus explicatur, quo formam serui suscepit, & in duabus subsistit naturis [illegible], &c.

8. Certitudo doctrinæ huius: quòd sit à Prophetis, quòd à Christo ipso, quod à Catholica Ecclesia tradita sit.

Si omnia diligenter perpendantur: non pauca hinc sumuntur *argumenta contra Vbiquitarios*, vt, quod perfectus est homo sicut etiam perfectus est Deus. Si semper perfectus est homo: ergo omnes essentiales proprietates humanæ naturæ retinet. Quomodo ergo vbique esse natura esse potest: quin amittat naturalem circumscriptionem & visibilitatem corporis. Vtrumque enim est essentialis corporis humani proprietas. Eodem spectat, quòd aiunt, nobis esse similem per omnia, sine peccato. Item quòd aiunt, nusquam sublatā differentiā naturarum, propter vnionem, magis autem salua proprietate vtriusque naturæ. Ergo etiam in cælo saluas retinet proprietates & vnio non impedit, quin sicut naturæ, sic proprietates maneant saluæ.

Sed his omissis, de modo, quo suscepit formam serui, & quo manet in vtraq. natura, agendū est. Primo concilium ait: [illegible]. Adiunxit [illegible] differentia naturarū propter vnionē, magis autem salua vtriusq; naturæ proprietate [illegible]. Dixit in singulari, [illegible], & [illegible], pro plurali, differētiis & proprietatib. naturarum. Sed sensus vnus fuit, quod ne vna quidē sublata sit, propter vnionē. Hæc verò pertinent ad explicationem illorum aduerbiorum [illegible]. Nam [illegible] tolluntur differentiæ, & proprietates naturarū. Ergo qui tollunt differentiam & proprietatē vllam: inducunt [illegible], & [illegible]. Hoc nos expressimus in thesi, vbi diximus in membro secundo: Atque ita assumsit, vt qui ante in natura tantùm diuina, inuisibili, immensa, &c. subsistebat: nunc ille ipse in natura etiā humana visibili finita, & c. subsistat.

Subdit Synodus: In vnam personam atq; subsistentiam ([illegible]) concurrente, (vtraq; scil. natura, & vtriusque naturæ proprietatib.) [illegible] &c. Hoc est quod nos diximus, filiū Dei formā serui in suæ vnitatē personæ assumsisse, &c. Ita vt eadē persona iam subsistat in duabus distinctis naturis. Sed nomini [illegible] seu personæ addidit Synodus nomen [illegible]. Propter quosdā Nestorianos qui vnā quidem personā fatebantur, sed hanc e duabus [illegible] constare dicebant, ex [illegible] diuina & ex [illegible] humana. Addidit ergo [illegible], maioris explicationis gratia: imò quo clarius fidē suā explicarent: post affirmatiuam subiecerunt negatiuā, dicentes: [illegible]. Aiunt autem hanc doctrinam se accepisse à Prophetis, à Christo, & ex symbolo patrum.

Hunc ergo tenemus modū, quo Ecclesia edocta à Prophetis, à Christo, & à primis patrib. credidit & docuit, filium Dei formā serui suscepisse, & tā in ea quàm in forma Dei semper permanere: ita vt vnus & idē Dei filius semper sit verus ac perfectus Deus, verus ac perfectus homo, nobis per omnia similis, sine peccato, secundū Deitatē, [illegible] patri secundū humanitatem [illegible] matri & fratrib. suis.

Doctrina hæc fuit postea confirmata in quinta c. Vide

Act. 4. Capitula Synodi, & sexta. Vide Act. 17. Synodo, semperque retenta in Ecclesia Catholica.

Iam non est difficile videre & intelligere, quid reliqui Catholici patres hac de re docuerint, omnium scripta recitare longum & superuacaneum foret.

Damascenus qui omnia concilia, & omnia patrum scripta diligenter euoluit, omnia cum concilio Chalcedon. consentanea, de hoc modo, quo Filius Dei sibi carnem nostram vniuit, scripserit, praesertim in 3 & 4 lib. orthodoxae fidei, & in dialecticis.

[illegible] cum suscepit carnem, sese fecisse hypostasin carnis a se in seipso creatae, ita vt illa caro nunquam subsisteret, nisi in persona sua, [illegible] [illegible] Et mox quomodo diuinitas [illegible], dicens [illegible] [illegible]

1. Cap. [illegible] [illegible]. His duobus [illegible], [illegible] capitibus [illegible] quae [illegible] haereses.

1. Eorum, qui Deitatem, ex carnis assumtione desiisse simplicem esse, docuerunt.

2. Eorum, qui humanitatem conuersam esse in naturam Deitatis voluerunt.

3. Eorum, qui eam saltem in nihilum abiisse dixerunt.

4. Eorum, qui ea diuina & humana, vnam tertiam naturam compositam esse praedicarunt. Suscepit igitur formam serui [illegible].

Ad extremum concludit, vnionem duarum naturarum factam esse [illegible], quod nulla intercapedine hae naturae à se inuicem distent. Postremum hoc aduersarium [illegible] proprium est Damascenus quo quidam vbiquitatis astruunt, vt de ea, vbi est Deitas, ibi esse humanitatem, [illegible] vna distat ab altera. Sed fallitur. Vna non distat ab altera, quia tota plenitudo Deitatis in tota habitat humana natura & tota humana natura assumta est in vnitatem totius personae diuinae. Sed cum tota Deitas sit etiam extra totam naturam humanam. Non sequitur, [illegible] Ergo vbicunque diuina est, ibi & humana. Lux enim solis & corpus ipsum solare, sunt [illegible]. Num igitur vbicunque lux est, ibi & corpus solare? Anima & caput [illegible] vnita sunt: Ergo vbicunque est anima, quin ibi sit caput? Deberent [illegible] meminisse, quid in Concil. Chalced. legitur: nempe differentias & proprietates naturarum, propter vnionem non tolli neque confundi.

[illegible] humanam naturam, diuinae vnitam [illegible] [illegible] Est autem proprietas naturae diuinae, vt sit vbique, & proprietas humanae, vt sit certo loco. Quod saepius supra [illegible] ab hac dictione [illegible]: & aliorum aduerbiorum non meminerunt.

De hoc argumento, quomodo abutantur, hac dictione Kemnitius, Vide Kemnitium ipsum de [illegible] pag. 8. 18. Item ex Concilio Chalcedonensi confirmata & constabilita in 5. & 6. Synodis. Deinde ex Damasc. qui quaecunque fuerant superioribus Ecclesiis definita fideliter collegit, & ipsa plane veritate certat. liquido apparet, quonam modo formam serui à [illegible] assumtam fuisse crediderit Ecclesia Catholica.

Nunc ex toto patribus vnum adferam *Iustinum*. In expositione fidei, quam tunc tota Ecclesia Catholica profitebatur, cum de incarnatione agit, eam his describit capitibus.

1. Ait [illegible] [illegible], vbi venit tempus dispensationis, de caelo descendisse non corporali descensu, sed diuinae voluntatis efficacia.

2. Ingressum in ventrum virginis quasi semen quoddam diuinum, templum sibi fabricasse perfectum, id est hominem: sumpta parte quadam [illegible] humanae [illegible] [illegible], id est & ad formam [illegible] templum [illegible] in substantiam sibi [illegible] [illegible] parte, tum propter animam quam [illegible] substantia: tum propter corporis materiam, quia non totam corporis materiam, sed partem accepit.

3. Hoc templo indutum [illegible] Filium Dei secundum vtramque naturam prodiisse [illegible] Iustinus hanc duarum naturarum in vnitatem personae vnitionem: primum, quia est omnium altissima, & quae omnem superat captum, deinde, quia omnium perfectissima.

Item ait Christum filium esse Dei [illegible], id est, [illegible]: non quod substantiam carnis habeat a Patre: sed quia propter illam [illegible] natus est filius Dei. Nam etiam qua homo, filius Dei est, qua de caussa Maria dicitur [illegible].

4. Explicat Iustinus quomodo actionibus vtriusque naturae ad [illegible] eadem [illegible] vnus [illegible] agens quatenus homo & alia quatenus Deus. Hoc est, quod postea Leo dixit: Vtraque forma agit, quod suum est &c.

5. Postea totum ipsum & mysterium concludens, ait: [illegible] [illegible]. Ita vnam statuit personam & duas in eas naturas distinguit. distinguit & cuiusque proprietates atque actiones: alias actiones Christi [illegible] secundum Deitatem, quae eidem non congruant secundum humanitatem: & dans alias secundum humanitatem, quae in eum non competant secundum Deitatem.

6. Regulam tradit generalem, quae diligenter obseruanda est ad intelligentiam scripturarum de persona Christi. Itaque (inquit) *cùm de vno filio contrarie se diuersa audieris: tenuiora quidem [illegible] [illegible] naturis distribue. Siquidem magna atque diuina, naturae diuinae adscribens: si parua & humana humanae imputans. Hoc namque pacto, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] prohibuerit.* Haec regula docet primum scripturas non solere actiones attribuere naturis, sed personae: deinde, vt distinguuntur in Christo naturae, sic etiam distinguendas esse actiones, vt aliae ei attribuantur secundum vnam, aliae secundum alteram naturam. Tertio docet, quaenam actiones diuinae, & quaenam humanae attribuendae sint naturae: omnia nimirum magna atque diuina diuinae: omnia parua atque humana humanae esse adscribenda. Denique ratio subditur & vsus huius regulae qui est duplex. Vt ea, quae hoc modo scripturae, quae videntur de actionibus [illegible] tradere pugnantia, vt mori & se mortuum suscitare [illegible] esse verum & non esse [illegible] facile conciliabuntur: quia haec de eodem quidem dici, sed non secundum idem, id est, secundum eandem naturam, intelligemus: alter vsus est, quia, cum haec pugnantia de eodem praedicentur Christo, hac distinctione naturarum & actionum, in eadem persona, certò & clare & intelligemus & praedicabimus, id quod scripturae tradunt, de persona Christi, nempe eundem Christum filium esse Dei, & ante omnia secula, secundum vnam naturam; & in tempore secundum alteram genitum atque natum.

In toto hoc breui contextu Iustini, summa doctrinae de hoc incarnationis mysterio, non minus perspicue quam breuiter continetur.

7. Septimo loco: de modo, quo hanc formam serui sumsit Filius Dei quaestionem proponit: ac primum modestè atque etiam vere ait, se non pudere, fateri sua [illegible] ignorantiam: deinde pro sua tenuitate duabus explicat similibus: vno ab aliis tradito, altero à se inuento. Primum simile est animae & corporis: alterum, lucis primogeniae, in solem postea positae.

De primo sic ait: [illegible] qui hanc vnitionem, qualem animae cum corpore intelligant, atque ita doceant. [illegible] conuenit exemplum, si non omnino, saltem ex parte. Quomodo conuenit? Explicat, dicens: Quemadmodum enim homo cùm sit vnus, habet in se duas diuersas naturas: & alia sui parte consultat, alia consultum exequitur, animo excogitans nauis structuram, manibus vero opus decretum conficiens: sic Filius vnus cùm sit naturae geminae iuxta alteram patrat miracula, iuxta alteram humilia quaeque in se recipit. Quatenus enim ex patre & Deus facit prodigia quatenus ex virgine & homo crucē passionē, & similia vltro pertulit naturaliter. Hactenus si non conferat, similitudo quadrat. Haec Iustinus de hoc simili animae & corporis, quatenus congruit. Summa. Congruit in tribus. Primùm ad demonstrandam vnitatem personae, contra Nestorianos quod sint vnus & idem sit Christus & Iesus, contra alios haereticos, qui dixerunt Christum descendisse in Iesum, aduersus quos Irenaeus scribit. Deinde valet ad demonstrandas duas naturas in eadem persona longe diuersas, & inter se distinctas, licet vnitas in vna persona. Ex quo sequitur, ad demonstrandas diuersas & distinctas vtriusque naturae proprietates & actiones. Nā haec omnia etiā in homine reperiuntur. Ac proinde omnes illae partes [illegible] mouit [illegible] descripsimus in thesi, omnino explicantur hoc simili, quanquam melius & perfecti [illegible] congruant per-

sonæ Christi.

1. Quia anima & corpus in vnam personam coëunt.

2. Quia coëunt ἀτρέπτως. Nam neque anima in corpus: neque hoc in animam mutatur.

3. Coëunt ἀσυγχύτως. Non enim confunduntur vel hæ duæ substantiæ, vel earum proprietates, vel actiones: melius tamen hoc in Christo. Nam ex anima & corpore tertia constat natura, nempe humana. Non sic ex deitate ac humanitate.

4. Coëunt ἀδιαιρέτως: quia non sunt diuisæ à se inuicem anima & caro.

5. Coëunt ἀχωρίστως non tamen ita perfectè, vt in Christo duæ naturæ. Separatur enim semel anima à corpore, quanquam denuò coniungenda: at naturæ in Christo nunquam.

6. Coëunt ἑνωδῶς: quia vtraque est pars substantialis ipsius hominis. Ex parte igitur, vt ait Iustinus, id est, ἐκ μέρους, non autem in totum, aut simpliciter quadrat hoc simile. Ideo subdit Iustinus has differentias ac dissimilitudines.

1 Homo quanquam duas naturas habere videatur, non habet tamen, sed vnam è duabus constantem. Exemplum adfert corporis quod ex quatuor constat elementis. Non est ignis, non aqua, non aër, non terra. Sic homo licet constet ex anima & corpore: aliud tamen est, quam ea, vnde componitur. Sed in Christo sunt duæ naturæ, & ipse est ea, è quibus constat. Est enim Deus & homo.

2. Anima compatitur corpori, & tristitia sæpe afficitur, antequam corpus patiatur, vt quæ imminentem mortem præuidet. Deitas in Christo nunquam passa est, vel sola vel cum humana natura. Ita concludit Iustinus exemplum animæ & corporis partim recipiendum, partim reiiciendum ob prædictas rationes. Sed alij alias quoque adferunt dissimilitudines.

3. Igitur est. Anima est forma corporis. Deitas non est forma humanitatis: non enim alioqui essent duæ naturæ, sed vna, constans materia & forma.

4. Anima non fuit ante corpus: Deitas per se substitit ab æterno.

5. Anima non est creatrix aut caussa efficiens corporis, imò illa non subsisteret, nisi fuisset cum corpore creata: Non sic Deitas.

6. Anima non parum perfectionis accepit ex coniunctione cum corpore. Deitas nihil ex coniunctione cum humana natura.

7. Anima est finita, & ideo in finito corpore conclusa. Deitas infinita & immensa: ideo licet tota in humana natura, non ibi tamen inclusa, sed tota etiam extra humanam naturam.

8. Ideo anima dum est in corpore, nihil extra corpus operari potest: Deitas & in humana natura, & extra etiā operatur.

Atque hæ duæ vltimæ dissimilitudines, efficiunt, vt mirer impudentiam simul & malitiam cuiusdam *vbiquitarij*: qui vrgens simile animæ & corporis, ait, sicut anima, si alibi sit quàm in corpore, soluitur homo: sic si Deitas Christi alibi quam in corpore statuatur, aut esse credatur, solui Christum. Est enim tota plenitudo Deitatis in Christo, Col. 2. Item vt anima existens in corpore nil operatur extra corpus: Ita Deitas Christi nil extra humanam naturam operatur.

Argumentum est à longè dissimilibus. Anima enim finita est, & ideo inclusa in corpore, Deitas immensa. Cùm igitur Iustinus videret, hoc simile animæ & corporis non vsquequaque quadrare: aliud ipse affert, ductum à primigenia luce, posita porrò in corpus solare: idque eo libentius se facere ait quod Christus sit lux genita de luce ingenita, lumen de lumine: & ipse se vocat lucem. Intelligamus igitur (inquit Iustinus) illud verbum (λόγον) lumen esse primigenium, quod prima voce Dei per ipsum verbum progenitum est. Corpus verò solare, corpus humanum, cui modis arcanis verbum illud vnitum est. Caue autem putes, solem aliud lumen esse, quàm id quod primo factum est. Hinc similia de λόγῳ incarnato concludere facile est.

Ac *primò* habes vnitatem personæ: Nam sicut post vnitionem primigenij luminis cum corpore solari, nemo potest diuellere alterum ab altero: neq; alterum solem seorsum vocabis, alterum verò lumen, sed vnus Sol hoc vnum dicitur, sic lux deitatis & humana natura, post vnitionem vna tantùm sunt persona, Deus & homo, vnus Christus.

Habes *secundò* pluralitatem naturarum. Duæ in sole naturæ, vna luminis, altera corporis solaris: sic duæ sunt in Christo naturæ.

Tertiò, distinctionem naturarum & actionum: licet solare corpus & lumen eius sint vnus Sol, & inseparabile sit vnum ab altero, omnino tamen distingui possunt & debent.

Quartò, Perfectionem & simplicitatem Deitatis. Sicut lumen totum est in corpore solari, & totum extra illud: Ita lux Deitatis tota in humanitate, & tota extra eam.

Ex iis ergo liquet quæ fuerit sententia & fides Ecclesiæ, tempore Iustini, de incarnatione Christi, atque etiam de modo, quo forma serui à filio Dei suscepta fuit: *Primùm*, in vnitatem personæ: quia lux etiam illa primigenia copulata fuit cum corpore solari in vnitatem eiusdem hypostaticos lucis primigeniæ. *Secundò*, ἀτρέπτως: quia neque lux illa corpus solare, neque hoc in illam permutatum fuit. *Tertiò*, ἀσυγχύτως: quia neque lux cum corpore solari, neque solare corpus cum luce confusum est: sed vnumquodque manet distinctum. *Quartò*, ἀδιαιρέτως: quia vera vnione sunt coniuncta, corpus solare & eius lux, neque vlla ratione sunt diuisa, licet distincta. *Quintò*, ἀχωρίστως: quia non possunt separari. *Sextò*, ἑνωδῶς: quia vtrumque, lux & corpus, partes sunt essentiales ipsius solis.

Ex hoc verò simili lucis & solaris corporis, quid minùs colligi potest, quàm corpus Christi esse vbique? Imò quid magis illam vbiquitatem oppugnat, quam hoc simile: Nō enim propterea corpus solare vbique est, quia cum luce coniunctum est, quæ totum orbem occupat? Atque hoc παρ' ἡμῖν dictum esto. De modo enim duntaxat, quo Christus sumsit carnem, agimus in præsentia. Plures patres huius doctrinæ confirmandæ gratia, non adferam: ne in re iam satis confirmata, diutiùs quàm par sit, immoremur.

Exstat edictum Iustiniani Imperatoris de hac doctrina aduersus Nestorium, Eutychem & alios Hæreticos: in quo edicto breuiter etiam explicatur quomodo natura diuina ad humanam in persona filij, sit adunata.

Legatur & Boëtius lib. de duabus naturis in Christo. Nullo verò modo negligendi sunt lib. 7. Io. Cassiani de incarnatione ad Leonem Episc. Rom. Scripsit & Gelasius Episc. Rom. Et Vigilius Episc. Tridentinus.

Legatur etiam D. Fulgentius ad Trasim. Regem lib. 1. qui est de incarnatione, & quomodo Verbum caro factum sit. Rusticus item diaconus Ecclesiæ Rom. doctissimè scripsit de hoc argumento: vt de aliis vetustioribus Athanasio, Cyrillo, Gregor. Nazianz. & Nyss. no taceam.

Non possum præterire Maxentium, qui σύγχρονος fuit Fulgentio. Vixit enim vterque circa annum Domini 505. Is in libello Fidei cap. 10. Postquam secutus confessionem Concilij Chalcedonensis, confessus est Christum Deum & hominem, filium Dei, & Filium Mariæ: subdit de modo incarnationis, dicens: Vnum eundemque Christum, Filium Dei vnigenitum in duabus naturis inconfusè (hoc est ἀσυγχύτως) immutabiliter (ἀτρέπτως) indiuisè (ἀδιαιρέτως) inseparabiliter (ἀχωρίστως) cognoscendum, &c. De quinta particula, ἑνωδῶς, postea subdit cap. 11. Has duas naturas naturaliter siue substantialiter vnitas esse credimus.

Item libellum habet, cui titulus est Breuissima adunationis ratio Verbi ad suam carnem. Ibi propriè explicat hanc quæstionem, quomodo Verbum carnem sibi copularit & suam fecerit. Et vocat adunationem naturalem, negans esse socialem. Item alio libello expugnat Acephalos de vna natur. post adunationem.

Hæc fuit doctrina omnium veterum patrum de modo incarnationis.

A sententia veterum patrum nunquam defecit, vel latum vnguem declinauit Ecclesia Romana, ne illo quidem tempore, quo infiniti pene errores, & falsi cultus in eā irrepserunt. De persona enim Christi bene semper sensit: proinde nec scholastici diuersā in scholis docere sūt quam patres & eccl. Ro. crediderunt, & scriptis reliquerunt, ad substātiā doctrinæ quod attinet. Videamus igitur quid P. Lomb. Mag. Sent. hac de re scriptū reliquerit. Sent. l. 3 dist. 6 & 7. De hoc modo, quo filius Dei sumsit formā serui, & factus est homo, disputat, idq; sub hoc titulo. De intelligentia harum locutionum, Deus factus est homo, Deus est homo: An iis locutionibus dicatur Deus factus esse aliquid &c. Tres autem refert sententias & cuique suas subiicit autoritates, déque omnibus disputat suo more. Ac sunt 4. in quibus consentiunt inter se omnes illæ tres sententiæ.

Consentiunt 1. in hoc, quòd omnes vnā tantùm personā in Christo agnoscunt, contra Nestorium. 2. in hoc, quòd omnes in vna Christi persona duas confitentur naturas & tres substantias, Deitatē animam simul & corpus humanū, contra Eutych. miscentem naturas confundentem & contra Arriū, negantem animam in Christo, atque etiam veram Deitatem.

tem [illegible] in hoc consentiunt, quòd omnes fatentur verum humanam naturam [illegible] corpus veramque animam rationalem à Christo [illegible] esse assumptam contra Manichæum & Apollinarem. 4. Denique sunt etiam in hoc consentientes, quòd omnes docent, quod assumptum est à filio Dei, non [illegible] eodem tempore [illegible] & assumptum fuisse in unitatem personæ divinæ contra Origenem, qui animas nostras [illegible] creatas fuisse voluit. [illegible] Tres illæ, quas recenset Mag. Sent. plane sunt inter se, & cum doctrina Catholica [illegible] In quibus autem dissentiant, iam [illegible] necesse.

Cæterùm omnes doctores interpretes, reiecta prima & tertia, [illegible] cū S. literis & [illegible] patrū consentanea [illegible]. Ea autē hæc est. 1. Hominem hunc de quo disputatur, id est, Iesum Christū, non ex anima rationali & carne [illegible] ex humana simul & diuina natura, id est, ex tribus substantiis, diuinitate, carne & anima constare. 2. Hunc Christum unam personam tantum esse. [illegible] Ante incarnationem [illegible] simplicem: in incarnatione verò factam compositam ex diuinitate & humanitate. 4. Nec propterea tamen [illegible] personam iam esse, quam prius fuerat [illegible] tantum Dei persona, in incarnatione factā esse etiam hominis personā nō vt duæ essent personæ, sed vt vna & eadē esset persona hominis & [illegible] factus sit homo, [illegible] persona [illegible] quæ prius erat simplex, & in vna tantum natura [illegible] in duabus & ex duabus [illegible] persona [illegible] tum erat Deus, facta est etiam [illegible] homo [illegible] tantum ex anima & carne sed etiam ex diuinitate. 6. Mox occurrit dubitatio [illegible] Nec tamen persona [illegible] facta persona hominis [illegible] simpliciter, sed hominis [illegible] illi naturæ humanæ sese hypostasim præbuit. [illegible] persona [illegible] ex anima & carne: sed non est facta persona vel substantia [illegible] sua est in quantum autē verbū est, simplex est, id est, quatenus [illegible] verò etiam in [illegible] Confirmat hanc doctrinā testimonio Augustini & Damasceni.

Summa autem totius huius sententiæ est [illegible] duabus constare naturis: diuina æterna, & humana in tempore assumpta. Hic ergo [illegible] Absit igitur [illegible]

5. Vt [illegible] est, persona [illegible] duabus naturis constantem. Hic igitur habemus [illegible] Si enim essent duæ, vnaquæque per se subsisteret: & ita essent duæ hypostases. Cum igitur vna tantum sit persona & hypostasis data [illegible] sunt coniunctæ [illegible]

3. Hanc vnam personam, quæ ante incarnationem, persona tantum erat Dei [illegible] post incarnationem propter assumptam formam [illegible] factam esse persona etiam hominis [illegible] hoc [illegible] personā, quæ simplex erat, dici posse iam esse [illegible] filius Dei iam subsistit ex & in duabus naturis seu duabus formis Dei & serui. Hic igitur [illegible] naturæ humanæ persona [illegible] talis personæ Christi: cū sit in vnitatē personæ assumpta. [illegible] separari [illegible] Christus, & communionem, cum humana natura [illegible] à filio Dei [illegible]

Hæc est, quam retulit P. Lombardus, & in scholis recepta explicatio [illegible] assumtione [illegible] personæ [illegible] sine vlla sui mutatione, aut cum humana natura confusione, formæ seruilis [illegible] sese exhibuit hypostasim, & [illegible] carnem [illegible] effecit: ita, vt [illegible] in forma seruiquam antea in forma Dei [illegible] dicitur factus homo, qui tantum erat Deus, & factus [illegible] quod tantum erat Verbum [illegible] Athanasius [illegible] factū est: [illegible] quia Verbi caro facta est. [illegible]

Ex quibus etiam [illegible] dicatur persona composita [illegible] illi personæ Verbi accessit alia natura in eius vnitatem, [illegible]

Notandum [illegible] est, licet verè dicatur Christus tam subsistere in humana natura totus, quàm etiam in diuina non tamen ex æquo in vtraque subsistere dici posse. Ratio est: quia in humana [illegible] viuificet [illegible] diuina [illegible] ex ista, omniaque sustentet.

Thomas Aquinas [illegible] omnes Scholastici [illegible] habetur [illegible] part. summæ, quæst. [illegible] de hoc modo [illegible] Ac primò docet, naturam humanam assumptam [illegible] in vnitatem personæ, atque suppositi [illegible] Hoc enim est quod concludit art. [illegible] non in natura, sed in persona & hypostasi [illegible] confessione [illegible] est. Deinde concludit, ex assumtione humanæ naturæ in [illegible] persona [illegible] esse [illegible] composita ex duabus naturis [illegible] Deus per vnam & homo per alteram [illegible] assumptam esse humanam naturam, & diuinæ [illegible] alteram, aut esset tantum Deus, aut tantum homo Christus: [illegible] naturam, iam neque Deus esset pater [illegible] neq; homo nobis [illegible] humanam non esse [illegible] Ex his verò omnibus sequitur [illegible] definiret Christus esse Christus. Ideo meritò Thom. in eadem quæst. art. [illegible] Chalcedonensi [illegible] Verum vnam factam [illegible] natura [illegible] quæ ex diuina & humana [illegible] Chalcedonense [illegible] quod dicitur, in determinatione Concilij Chalcedonensis [illegible] immutabiliter, indiuise [illegible] Hæc ille. [illegible] duarum harum naturarum [illegible] tertiā naturam [illegible] naturis, & earum [illegible] Christus [illegible] verus Deus, & [illegible] homo in æterna [illegible] Sequitur necessariò, formā [illegible] assumptam fuisse à filio Dei, in vnitate personæ, [illegible] nostra [illegible] Sed [illegible] hanc quæstionē explicat [illegible] contra Gentiles lib. 4. cap. 39. Summa hæc est [illegible] totius Catholicæ Ecclesiæ [illegible] traditione [illegible] duas [illegible] esse naturas, diuinam & humanā: Et vtramq; veram atq; perfectam, ita vt diuina nihil differat à patre, humana nihil à nobis [illegible] vero corpore & vera anima rationali cōstans. Has duas naturas, vnitas esse in Christo, non sola inhabitatione, neque accidentali [illegible] homo [illegible] induens [illegible] neq; sola personali [illegible] & proprietate (Græci vocant [illegible]) sed secundum vnam hypostasim & suppositum vnum. Græci dicunt [illegible] hoc est [illegible] vna persona. Ratio harum duarum propositionum adiicitur, nempe, quia hoc solo modo, & hac sola vnitione, intelligi [illegible] & seruari possint ea quæ in sacris literis de Verbi incarnatione traduntur.

4. Explicat hanc rationem [illegible] probat, vtroue [illegible] sacra scriptura cū loquitur de Christo sine vlla distinctione, quæ sunt Deitatis, huic homini attribuit & [illegible] quæ sunt humanitatis, huic Deo adscribit [illegible] E contra, Filius hominis potestatem habet remittendi peccata: & alia huius generis [illegible] Cū hæc [illegible] oportere igitur vnū & eundē esse de quo, seu vnā & eandem personā esse, de qua hæc omnia [illegible] & contraria [illegible] passū ac mortuū esse [illegible] esse, [illegible] concluditur vnitatem [illegible] Christi.

5. Cæterum, quia opposita de eodem [illegible] verè dici ac prædicari nullo modo possunt. de Christo autem [illegible] opposita prædicantur in scriptura [illegible] diuina & humana [illegible] ante omnia sæcula de patre. Et natum esse in nouissimis diebus de virgine matre, & alia huius generis: Necessarium igitur esse, vt hæc de Christo secundum aliud atque aliud [illegible] concluditur pluralitas & diuersitas naturarum in Christo, ex pluribus [illegible] diuersis proprietatibus [illegible] actionibus, quæ [illegible] de eodem Christo prædicantur. [illegible] de vno Christo prædicantur, & non possunt oppo-

sita de eodem secundum eandem naturam prædicari: Ergo duæ sunt naturæ. Proinde subdit Thomas duas concludens naturas in vno Christo. Quantum igitur (inquit) ad id de quo vtraque prædicantur (diuina scilicet & humana) non est distinctio facienda, sed inuenitur vnitas: Quantum autem ad id secundum quod prædicantur, distinctio est facienda. Naturales autem proprietates (addo & actiones) prædicantur de vnoquoque secundum eius naturam, vt ferri deorsum, de lapide, secundum naturam grauitatis in lapide existentem. Cùm igitur (inquit) aliud & aliud sit, secundum quod diuina & humana prædicantur de Christo necesse est dicere, in Christo duas esse naturas inconfusas & impermixtas. Ecce ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως.

6. Probaturus contra Nestorium, in Christo non solum vnam tantum esse personam, sed etiam vnam tantum ὑπόστασιν, subdit, dicens: Id autem, de quo prædicantur proprietates naturales, secundum naturam propriam, ad genus substantiæ pertinentem, est ὑπόστασις & suppositum illius naturæ. Infert atque concludit, dicens: *Quia igitur indistinctum est & vnum, id de quo diuina & humana prædicantur circa Christum: necesse est dicamus Christum vnam esse hypostasin & vnum suppositum humanæ & diuinæ naturæ.* Subiicit confirmationem, dicens: *Sic enim verè & propriè de homine illo prædicantur diuina, secundum hoc, quod homo ille importat suppositum non solum humanæ naturæ, sed etiam diuinæ: & è conuerso de Verbo Deo prædicantur humana in quantum suppositum est humanæ naturæ.* Sic ille. Sensus est ideo de Christo homine prædicari diuina (vt quòd filius hominis habeat potestatem remittédi peccata) quia subsistit non solum in humana, sed etiam in diuina natura. Et contrà, ideo de filio Dei prædicari humana, vt quod dominus gloriæ sit crucifixus) quia ille idem Christus non solum in diuina, sed etiam in humana consistit & subsistit natura. Hoc sibi vult Thomas, cum ait: quia est suppositum, seu hypostasis diuinæ & humanæ naturæ, id est quia subsistit in humana & diuina natura. Hic igitur manifestè docet Thomas quomodo, qui erat in forma Dei, susceperit formam serui, nempe in vnitatem suæ personæ, ἀδιαιρέτως, efficiens illam suæ personæ partem: ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως quia naturæ in Christo manent perfectæ, integræ & inconfusæ: ἀδιαιρέτως, quia vna manet persona & vna hypostasis, ἀχωρίστως, quia Christus non soluitur nec solui potest, permanens semper & in æternum permansurus verus ac perfectus homo, verus ac perfectus Deus. Denique ex eo quod conclusum est, formam serui assumtam esse in vnitatem personæ, factamque esse vnionem, non in natura, sed in persona: Primùm infert, licet filius sit incarnatus, non consequi tamen etiam Patrem & Spiritum esse incarnatos: Ratio, quia incarnatio hæc & vnio facta est non secundum naturam, in qua omnes personæ conueniunt & sunt vnum, sed secundum id quo inter se distinguuntur, id est secundum hypostasin. Hypostasibus enim distinguuntur, Pater, Filius & Spiritus S. Deinde cõtraria ratione infert: Sicut in Trinitate plures sunt personæ in vna tantum natura subsistentes: Sic contra in Christo plures sunt naturæ in quibus vna tantum persona subsistit.

Ego verò ex hac comparatione & collatione confirmo ea quæ dicta sunt de modo, quo Filius nostram susceperit carnem eámque sibi vniuit. Quomodo tres illæ personæ vnitæ sunt? Vnitate naturæ, idque verè, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως. Ergo etiam duæ naturæ Christi in vnitatem personæ vnitæ sunt, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, vt supra abundè est declaratum ac demonstratum. Sic enim & Damascenus argumentari solet, vt supra vidimus ab illa vnione personarũ in vna natura, ad vnionem naturarum in vna persona: Atq; hactenus de modo, quo filius Dei ἐν μορφῇ θεοῦ, μορφὴν δούλου λαβὼν in similitudine hominum factus sit homo. His verò ita explicatis ac probè intellectis, in quibus cardo huius tractationis de incarnatione consistit facilius explicabitur quæstio decima.

QVAESTIO X.
DE VNIONE HYPOSTATICA
duarum naturarum.

HAEC quæstio sicut differt, sic etiam pendet à superiori. Differt, quia illa fuit de assumtione vnius naturæ nempe humanæ in vnitate personæ: hæc verò est de vnione duarum naturarum in vna persona: Diuina namque natura non est assumta, est tamen vnita cum assumta. Ita diuersa est hæc quæstio à superiore. Pendet verò hæc ab illa, propterea, quòd ideo vnita est diuina cum humana in vna persona filij, quia humana assumta est in vnitatem huius personæ. Ergo meritò & illa priore expedita, hæc altera proponitur quæstio, & ex alterius intelligentia huius alterius cognitionem pendere diximus.

De hac porro vnione, duo mihi breuiter dicenda sunt. *Primum* de nomine atque inprimis cur hypostatica vnio vocari soleat. *Deinde* de re, quid scilicet sit hæc vnio.

Ad primum igitur quod attinet. Ad hanc arctissimam coniunctionem naturæ diuinæ cum humana in vna persona Christi exprimendam, multis nominibus vsi sunt veteres patres, tum Græci, tum Latini, quorum nominum, cũ nonnullis porrò abuterentur hæretici, posteriores patres ab illis abstinuerũ, & commodioribus vsi sunt: suo exemplo nos docentes, vocabulis ab hominibus inuentis, non ita inhærendum esse, quin ea si opus sit, mutemus, & noua afferamus commodiora. Adfero exempla.

Aduersus συνάφειαν Nestorij, Greg. Naz. vsus est nominibus κρᾶσις & συγκρᾶσις. Quin & apud Irenæum legimus nomen mixtionis & mixturæ. Quam vocem sæpe vsurpat Augustinus, præsertim epistola 3. ad Volusianum, vbi ex professo de hac vnione disserit. Neque certè aliud intelligere voluerunt, quàm veram & intimam vnionem harum naturarum: qualis est animæ & corporis: id quod manifestè liquet ex ipsorum libris Irenæus certè libro primo vnionem animæ & corporis vocat *commixtionem:* cum tamen ibi nulla sit confusio. Intellexerunt ergo mixtionem sine confusione, id est *ἀσυγχύτως* saluis & integris naturis. Sed aduersus Nestorium ita loquebantur, vt significarent non esse vnitam Deitatem humanitati, sicut homo vnus alteri, aut sicut duo asseres connectuntur, qui extrinsecus tantùm coniuncti & consociati sunt: sed esse intimam vnitionem: totamque Deitatem in tota esse humanitate, & in singulis eius partibus totam: sicut etiam anima est tota in toto corpore, & tota in singulis partibus. Hæc est significatio κράσεως & mixtionis apud patres, contra Nestorij συνάφειαν, & κατὰ σχέσιν ἕνωσιν. Cæterùm quia Eutychiani postea, his vocibus ad suam σύγχυσιν stabiliendam abutebantur: Ideo Patres mutarunt illas voces & damnarunt eos, qui dicerent vnitionem factam esse κατὰ κρᾶσιν, vel σύγχυσιν, nempe eo sensu, quo Eutychiani loquebantur. Hoc est vnum exemplum.

Affero aliud. Vnionem hanc Iustinus primùm, & deinde alij vocarunt συνάφειαν, quasi continuationem & iuncturam: item συνάφεια copulationem & connexionem. Sed his nominibus abusus est Nestorius ad suam συνάφειαν & vnionem personæ cum persona. Aliis igitur commodioribus vsi sunt patres quibus tam facile abuti non potuerunt hæretici: quanquam nonnullis nostri quoque Vbiquitarij, sicut olim Nestoriani & Eutychiani, abutuntur: Veluti est nomen ἀδιαχώριστον, imò & nomen ἕνωσις ὑποστατική: sed nihil tam bene dici potest, quod non in suam sententiam torqueat Diabolus.

Vocarunt ergo patres hanc vnionẽ aliis nominibus, quę ad rem exprimendam propiùs accedunt: & idcirco retinentur adhuc in Ecclesia Græca & Latina: Veluti sunt ista.

I. Οἰκονομία. Hac voce Græci significarunt primùm ipsam Verbi incarnationem: quia per hanc factus est CHRISTVS Oeconomus totius Ecclesiæ in dispensandis thesauris cælestib. ac paternis inter fratres suos. 2. totã ipsam regni administrationem, vsque ad finem seculi. Hic enim homo omnia administrat: quò illud pertinet: *Dedit ei potestatem iudicium faciendi, quia filius hominis est.* Et Ephes. 1. totum hoc tempus ab incarnatione, tempus οἰκονομίας vocatur.

II. Ἐνσάρκωσις quoque & σάρκωσις nomen est vetustissimum in Ecclesia Irenæo familiare, & deductum est ex eo, quod Ioh. 1. dicit: Verbum caro factum est. Optime igitur explicat hanc vnionem: quia significat, τὸν λόγον ita esse carni vnitum, vt sit caro, id est, homo: quatenus in ea tanquam sua carne & sui parte subsistit.

III. Nõ minoris efficaciæ est nomẽ ἐνανθρώπησις: quia factus est homo per hanc humanæ naturæ assumtionẽ. Est igitur vnio τοῦ λόγου cũ humana natura, nõ dissimilis vnioni, quę est inter animam & corpus, è quibus constat homo.

IV. Neque alienum est à scripturis nomen ἐνσωμάτωσις, vsitatum apud Græcos: quod Tertul. lib. de carne Christi vertit corporationem. Est enim ab Apostolo desumtum Col. 2. Cùm dicit, plenitudinem Deitatis habitare in Christo σωματικῶς. Est enim quodam modo facta corporata ipsa Deitas, assumtione corporis.

V. Aduentus etiam solita fuit vocari: Aduentus scilicet Filij Dei in carnem. Sic enim 1 Ioh. 3. Qui negat Christum venisse in carnem, id est, verum ac perfectum factum esse hominem & carni personaliter vnitum: & ideo Irenæus vocat aduentum carnalem Filij Dei: hoc nomine significans incarnationem seu vnionem ad carnem.

VI. Apud Damascenum frequens est vox ἀδιαχώριστος,

qua

qua cum primis significatur hæc vnio Verbi ad carnem. Non dubito quin eam [illegible] Dionysio, quem Areopagitam vocant. [illegible] vnionem trium personarum in vna [illegible] Ego in Patre & pater in me [illegible] pater [illegible] & filius in patre, & vterque in Spiritu sancto [illegible] personas vel personales proprietates. [illegible] de duabus naturis in vna Christi persona [illegible]. Dat autem hoc [illegible] diuinæ naturæ [illegible] humana [illegible] sicut ignis [illegible] ferrum [illegible] [illegible] carbonem [illegible]

[illegible]

[illegible] tamen in Ecclesia [illegible] vnionem [illegible] personarum [illegible]

[illegible] Basilius & Athanasius [illegible] Cyrillus [illegible] [illegible]

Hanc igitur hypostaticam [illegible] vnionem [illegible] Christianæ [illegible]

[illegible] per vnam, verum [illegible] Deus, per alteram, verus ac perfectus homo [illegible]

1\. Vnionis vocabulo vtimur [illegible] congrua. Vnio etiam est personarum in Trinitate [illegible] quia non est [illegible]

2\. Vnionem esse duarum naturarum diuinæ & humanæ, extra controuersiam est. [illegible] Nestorius. Naturarum igitur. Quæ etiam particula refellitur Eutyches, qui enim tantum naturam post vnionem agnoscebat. [illegible] vnio, quoniam duo vniuntur tantum est [illegible]?

3\. Adiecit nomen veratum & perfectarum: contra Arriū, Marcionem & Apollinarem. Item contra Eutychen & Monothelitas. Arius veram Deitatem in Christo non admittebat: neque Marcion veram humanitatem verā ac carnem. [illegible] Christo non concederet animam. Idem faciebat Apollinaris [illegible] Sed neque Monophysitæ aut Monothelitæ, veras ac perfectas naturas concedebant. Illi enim ex duabus naturis diuina & humana, vnam tertiam componebant. Illi humanam naturam sua voluntate spoliabant: non igitur perfectam agnoscebant.

4\. Substantialem diximus esse vnitionem. Opponimus hanc [illegible] accidentali, de qua supra diximus [illegible] naturam assumptam partem esse factam substantialem personæ Christi: non autem esse instar nudæ vestis, qua quis induitur [illegible].

5\. Diximus, in vna eademque CHRISTI persona, hanc vnitionem esse factam. Hac particula [illegible] Nestorij dogma, de duabus personis seu hypostasibus. Ac de industria adieci [illegible] Nestorianos, qui admittebant in Christo [illegible] personam, sed [illegible]

6\. Adieci particulas [illegible] Chalcedonensi [illegible] naturæ [illegible] Catholicorum.

[illegible] verbo [illegible] Leo [illegible] Concilio Chalcedonensi & deinceps [illegible] Ecclesiæ.

7\. Dixi vnitionem hanc naturarum esse factam ex assumtione [illegible] personæ. Hoc adieci, [illegible] Verbo [illegible] eadem persona. [illegible] Christum [illegible] in duabus naturis [illegible] duas naturas in vno esse Christo [illegible] in vna hypostasi vnitas, quam in vnam hypostasim & tamen in Christum.

8\. Formam serui [illegible] vocauit, nempe antequam in vnitatem personæ esset assumpta, quia propria carnis [illegible] non est, cum vna & eadem sit vtriusque [illegible] Filij Dei [illegible] Synodo [illegible] formam serui tanquam [illegible] hypostasim [illegible] Deo verbo quasi [illegible] hæc forma [illegible]

9\. [illegible] Explicatio est vnitionis [illegible] nempe [illegible] etiam anima & corpus [illegible] partes [illegible] naturæ [illegible] in eadem persona, [illegible] integræ [illegible] Concilio Chalcedonensi [illegible] perfectus Deus, verus ac perfectus homo [illegible]

[illegible] hypostaticæ [illegible]

... Plura non addo: quando iam omnes & singulæ ... vnionis partes in superioribus quæstionibus ... confirmatæ fuerunt. Est autem diligenter ... hæc descriptio: quia inde facile refellentur argumenta aduersariorum, cum ab vnione hypostatica ea ... quæ cum vera vnione hypostatica pugnant. ... vnio hypostatica est vnitio duarum naturarum, ... persona ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως coëuntium. At ... sic concludunt sua sophismata, vt σύγχυσιν inducant ... proprietatum: & vnam naturam exæquent alteri.

... ad ea quæ ipsam vnitionem naturarum consecuta sunt: quibus de rebus magna iam controuersia est inter Catholicos & Vbiquitarios.

Dicam autem priori loco, quænam sint consecuta, idque de communi omnium consensu. Deinde, quæ vbiquitarij contendunt esse consecuta, nos vero negamus, de iis disputabimus. Hæc ratio in hoc negotio explicando videtur commodior: quoniam ex iis, in quibus consentimus ferè omnes, faciliùs de quibus est controuersia, ea declarari & probari poterunt. Ergo:

QVÆSTIO XI. est.

Quænam vnionem hypostaticam consecuta sint in Christo.

SVNT autem hæc trium generum. 1. Quædam sunt, quæ propter hanc duarum naturarum in vna persona vnitionem, de persona ipsa, quocunque modo significetur, vere ac realiter prædicantur: sed ratione modo vnius, modo alterius naturæ. 2. Quædam, quæ humanæ naturæ realiter sunt communicata à diuina. 3. Quædam quæ Christo realiter competunt secundum vtramque simul naturam. Sunt autem ea quæ ad officium mediatoris pertinent, actionibus cuiusque naturę ad idem ... communionem habentibus, sed tamen inter se distinctis: sicut & naturæ & proprietates vnitæ sunt & simul etiam distinctæ. Atque de his tribus nulla est inter nos controuersia.

Sequitur postea quæstio de essentialibus diuinæ naturæ proprietatibus: an illa realiter communicatæ sint humanæ naturæ. Vocant hanc communionem, realem idiomatum communicationem. De hac re, quia est caput totius præsentis controuersiæ, prolixius disputabitur. Ad hanc autem rectè intelligendam multum adiumenti adfert, imò necessaria est eorum trium, quæ modo proposuimus diligens inuestigatio atque cognitio: quæ caussa est, cur de iis priori loco dicere constituerim. Ad quæstionem ergo propositam, certis respondeo thesibus.

THESIS I.

Quia vna & eadem Christi persona, ex vtraque constat, & in vtraque verè ac realiter subsistit natura: diuina & humana: idcirco verè etiam ac realiter, quæ vtriusque sunt naturæ, de ipsa persona, quocunque significetur nomine, prædicantur: sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο.

DVo sunt præcipua membra huius theseos: Vnum, ipsa propositio, nempe quæ vtriusque sunt naturæ, ea de persona Christi realiter prædicari: sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο, hoc est, modo ratione vnius, modo ratione alterius naturæ. Opposita enim de eodem secundum idem nullo modo prædicari aut vere dici possunt. Quæ autem sunt diuinæ naturæ, opposita sunt & contraria iis, quæ sunt humanæ: & è conuerso. Intelligenda igitur est propositio: quæ vtriusque sunt naturæ, ea realiter prædicari de persona, non secundum idem, sed secundum aliud & aliud: seu modò ratione vnius, modò ratione alterius naturæ. Exempli, vt, Christus est vbique præsens, nempe secundum diuinam naturam: Christus non est vbique præsens, imò certum secundum humanam naturam, seu secundum carnem. Diuinę enim est vbique esse, humanę autem certo esse loco. Vtrumque igitur verissimè, & realiter de eodem Christo prædicatur, sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο.

Idem de reliquis dicendum est. Sed hic etiam explicandum est, quod dixi de persona Christi: Quocunque nomine illa significetur. Cur hoc adieci? Quia sunt tria nominum genera, quibus hæc persona significari & nominari solet in scripturis. Primùm, sunt *nomina personæ* propria. Veluti sunt, ὁ λόγος, Verbum Filius Dei Immanuel, Iesus Christus. Horum alia competunt et etiam ante assumtam carnem: alia tantùm, postquam factus est homo, & vnctus Spiritu sancto. 2. Alia sunt nomina propria naturarum, vt Deitas, humanitas, quæ, si in concreto proferantur: personam ipsam sæpenumero denotant: vt Deus, vt dominus, vt homo. Sic igitur cum dicimus: Deus manifestatus est in carne, Christus significatur: item, Dominus gloriæ crucifixus est. Item, Hic homo multa signa facit. 1. Tim. 3. 1. Corin. 2. Iohann. 11. Alia sunt Christo imposita ab officio, cuius caussa factus est homo: vt nomen mediatoris, saluatoris, Pontificis, Iudicis mundi: iis itidem significatur persona vtraque constans natura. Quocunque igitur nomine significetur persona Christi de ea prædicantur, quæ vtriusque sunt naturæ. Hæc de primo membro.

Alterum membrum nostræ theseos rationem continet propositionis. Cur, quæ vtriusque sunt naturæ, ea de persona verè & realiter prædicantur? Quia ipsa persona verè, ac realiter ex vtraque constat & in vtraque subsistit, forma Dei, & forma serui. Cur de eodem homine prædicantur, quæ sunt animæ & quæ sunt corporis? Vt quod sit mortalis & immortalis, visibilis, & inuisibilis corporeus & incorporeus? quia constat ex anima & corpore, & in vtroque subsistit.

Est igitur vera ratio: cur, quæ vtriusque sunt naturæ, de eadem persona Christi prædicentur: quia persona hæc ex vtraque constat & in vtraque subsistit forma, Dei & serui. Hinc pendet veritas harum omnium locutionum & propositionum. 1. Christus est verus ac perfectus Deus, verus ac perfectus homo: quid ita? Quia in vera ac perfecta forma Dei, in vera ac perfecta forma serui, tanquam suis partibus verè subsistit.

2. Hinc verò fit, vt concretum etiam vnius naturæ prædicetur de altera, neque aliud significetur, quam eadem persona in vtraque subsistens natura: vt, hæc propositio Deus est homo, id est, Filius Dei Deus est homo. Et contra: Homo est Deus, id est filius hominis est Deus: quid ita? Quia idem qui in forma Dei est, est etiam in forma serui: & qui in forma serui, est etiam in forma Dei. Filius hominis est filius Dei. Et contra: Filius Dei est filius hominis. Et sic Luc. 1. Sanctum quod nascitur ex Maria Virgine vocatur filius altissimi. Item Iere. 23. Germen Dauid dicetur Iehoua. Hæ propositiones ideo veræ sunt, quia vna & eadem persona, tam in vna, quam in altera subsistit forma. Cur vero non rectè dicitur in abstracto: Deitas est humanitas, & contra? Quia naturę sunt, & inter se non conueniunt, sed tantum in persona. Vnio autem non est facta in natura, sed in persona: & vna natura non subsistit in altera & vnitæ sunt naturæ, non mutatæ. Item: quia licet persona in vtraque natura subsistat, illæ tamen manent inconfusæ & impermixtæ.

Hinc etiam fit, vt non rectè dicatur: Christus est homo dominicus aut diuinus: sed dicendum: homo dominus & Deus. Ratio est, quia vna tantum est persona, quæ essentialiter est Deus ac dominus, & homo simul. Qui autem dicit Christum hominem dominicum, duas statuit personas cum Nestorio: ac simul negat hominem hunc esse Deum ac dominum. Ideo meritò Augustinus in 1. retract. hanc locutionem, qua aliquando vsus fuerat, retractauit.

Quod verò iam diximus de naturis, nempe, quòd vtraque in concreto, de eadem Christi persona prædicetur: imò, quòd vna etiam de altera, sed in concreto, vt Deus est homo, & homo est Deus: quia per eadem personam intelligitur, quæ est Deus & homo: idem de essentialibus vtriusque proprietatibus dicendum est, docemus: quia tam proprietates humanæ de Christo Deo, quàm diuinæ de Christo homine rectè prædicantur. Ratio eadem est, quia eadem Christi persona tam in vna, quam in altera subsistit forma: ac proinde tam in se habet, vt suas proprietates humanæ naturæ, quam proprietates diuinæ naturæ. Ideo tam rectè dicitur, Christus homo est æternus, quàm Christus Deus mortalis. Item: Christus Deus natus est in tempore, ex Maria Virgine. Et Christus homo natus est, ab æterno, ex Patre. Christus enim & æterna ex patre & temporalis ex matre de eadem persona prædicantur: & ita Ecclesia duas in Christo confitetur natiuitates, æternam vnam, temporalem alteram.

Cæterùm non secundum idem seu secundum eandem naturam hæc de Christo prædicantur, sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. Homo Christus natus est de Patre ab æterno: non secundum humanitatem, sed secundum Deitatem. Contra, Christus Deus natus est in tempore de Virgine Maria verum non secundum Deitatem, sed secundum humanitatem. Item Christus Deus mortuus est: & Christus homo seipsum à mortuis excitauit: verum illud secundum humanam, hoc secundum diuinam intelligendum est.

Credo satis explicatam esse Thesin nostram, atque etiam apud viros non contentiosos sed rationis ... confirmatam: Ne quis tamen interim relinquatur dubitandi locus.

[illegible] [illegible] testimonia, [illegible] literis.

Iohan. [illegible] *[illegible] ascendentem vbi erat prius.* [illegible] homini [illegible] in cælo, [illegible] Deitatem [illegible] de eodem filio Dei prædicantur ea, quæ sunt humanæ naturæ: verum non secundum idem, [illegible] quia secundum Deitatem fuerit semper in cælo, secundum humanitatem ascenderit in cælum.

Actor. 20 *Deus [illegible] Ecclesiam.* Nomen Dei [illegible] pro filio Dei Deo. Redimere Ecclesiam [illegible] hominis est. De eodem igitur [illegible] prædicantur valde opposita: sed non secundum idem, [illegible] secundum [illegible] naturas.

2 Cor. 13. *Nam [illegible] ex infirmitate tamen viuit tamen ex virtute Dei.* [illegible] contraria de eodem prædicantur [illegible] non secundum idem, sed secundum aliud & aliud [illegible].

Huc [illegible] Petri *mortificatus [illegible] carne, viuificatus autem spiritu.* Et illud eiusdem Petri, 1. 4. *Christo igitur passo in carne* [illegible]. Non simpliciter passo, sed tantum secundum carnem, non autem secundum spiritum seu deitatem.

Hæc omnia perspicuè confirmant thesim: vt non sit opus patrum autoritatibus.

Pertinent huc omnia [illegible] Scripturarum testimonia, quibus docemur, quæ [illegible] homini, seu Christo homini [illegible] sententiis. Dan. 7. *Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, &c. Et dedit ei (Deus) potestatem, honorem & regnum [illegible].*

Item Ioh. [illegible] Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo, &c.* Matth. *omnia mihi tradita sunt à Patre meo &c.* [illegible] [illegible] Et alia [illegible] realem in humana Christi natura diuinarum proprietatum communionem, [illegible] [illegible] humana natura [illegible] & corpus Christi [illegible] de persona Christi non simpliciter [illegible] in forma etiam serui subsistentur: non autem de carne ipsa vel de humana natura, de qua [illegible].

Ac sensus est: quæcunque sunt diuinæ naturæ, ea filio hominis, id est [illegible] in forma Dei, sed etiam in forma serui [illegible] [illegible] datum est [illegible] Quale autem est [illegible] Deus est homini [illegible] Ergo hæc [illegible] fallacia est [illegible] secundum [illegible] hominem, secundum [illegible] corpus [illegible] contraria de eodem [illegible] sed quomodo [illegible] corpus: atq; hoc est, quod supra diximus, opposita de eodem [illegible] persona loquantur nō autem de vna natura, nempe humana.

Quæ excipiunt Vbiquitarij: ea postea diluemus suo loco, cum scilicet agemus [illegible] de reali communicatione idiomatum [illegible] tantùm remitto auditores ad responsionem Maxentij contra Nestorianos [illegible] Nestorianus [illegible] quod Catholicus [illegible] Actoris dicerent, eundem [illegible] carnem assumtam, etiam postea [illegible] Actis [illegible] Petrum [illegible] hac locutione [illegible] Nestorianus [illegible] denuo factum dominum [illegible] Nestorianus [illegible] à Iesu, qui factus esset dominus: sic respondet Catholicus licet non sit error, quòd [illegible] ante susceptam formam serui, postea in forma serui factum esse [illegible] forma serui [illegible] denuo factum esse dominum: nimirum quatenus forma serui adiuncta est formæ Dei: & quatenus qui erat in forma serui, idem in eadem forma serui, ad [illegible] [illegible] Catholicus ad Nestorianum.

Item ego respondeo illis, qui aiunt [illegible] si quis dicat, Christo, id est, [illegible] datam esse omnem potestatem & gloriam, [illegible] cum hæc omnia semper habuerit: ac proinde [illegible] hæc omnia esse data filio hominis [illegible] Vbiquitariis, sicut Catholicus Nestorianis [illegible] non est absurdum, quòd dicamus, eundem filium Dei, qui semper fuit omnipotens & gloriosus [illegible] in forma serui assumta, factum [illegible] [illegible] non est dicere [illegible] licet formæ Dei [illegible] persona [illegible] in hac forma [illegible] Dei in forma [illegible] data [illegible] à patre [illegible] æterna generatione [illegible] gloria, sic Ratisus [illegible] gloria, & maiestas [illegible] vnitatem personæ datum illi est, vt tam verè & realiter dicatur [illegible] omnipotens, plenus maiestate ac gloria, quàm etiam idem dicitur de filio Dei Deo. Ratio [illegible] eademque persona, quæ & ante in sua forma Dei [illegible] etiam forma serui subsistit. Interim [illegible] non dicitur propter [illegible] formam Dei. Sic contra filius [illegible] propter formā Dei, sed [illegible] quod quia [illegible] duæ naturæ in vna persona [illegible] diuina natura & eius proprietates [illegible] in concreto, vt homo est Deus [illegible] & contra, vt [illegible] proprietates eodem modo de diuina [illegible] in concreto, vt Deus est homo [illegible] & [illegible].

Hæc [illegible] gratia [illegible] accepit ex hac [illegible] Christi persona, & ideo gratia [illegible] & communicatio idiomatum. [illegible] vnionis vocant eam qua natura humana, id est, corpus & anima Christi ex hac vnione [illegible] Hanc [illegible] Scholastici vocant [illegible] de qua nos in secunda thesi diximus. [illegible] hanc volunt esse gratiam [illegible] maiestas, id est essentiales [illegible] humanam sint transfusæ, vel cum ea communicatæ, quod idem est quod de [illegible] Gratia [illegible] propriè est ea, quam explicaui. Est enim singularis gratia & [illegible] personæ à filio Dei assumta, consecuta est: nempe, vt propter hanc [illegible] tam verè homo sit quàm Deus, & vt Deus [illegible] & homo Deus: & vt homo sit [illegible] vt supra explicatum est. Quid hoc maius aut præclarius excogitari verè potest?

Ad [illegible] gratiam vnionis, de qua modo diximus in hac thesi, quidam [illegible] naturarum copulationem, hoc est quod naturæ non possunt amplius separari. Verum hoc non est effectum vnionis, seu consequens [illegible] Diximus enim vnionem [illegible] vnionem naturarum, *[illegible]* &c.

Grauius autē errāt illi, quod putāt eas naturas separari, si [illegible] humana [illegible] diuinæ, aut diuina [illegible] tur in humana: quod vtrumq; pro blasphemo & absurdo [illegible] semper [illegible] Nestoriani [illegible] apud Maxentium [illegible] particula [illegible] contra Nestor. [illegible] sententiam autē Nestor. [illegible] Vtramque naturam, suā propriā seorsum ab altera habere subsistentiam: non [illegible] & eandem [illegible] negaret, [illegible] hypostasin [illegible] personis, quarū vna verus esset Deus, altera homo tantum. Hoc igitur erat separare naturas, & [illegible] Christi [illegible]

[illegible] credimus & semper [illegible] in vna & eadem persona atq; hypostasi [illegible] naturas [illegible] eundem Christum semper & vbique [illegible] & homo verus ac perfectus. At licet, neque contra [illegible] Deitatem,

eámque includamus in humanitatem: neq; humanitatem coextendamus diuinitati: non tamen negamus, quin vbicunque est Christus sua Deitate, ibi sit etiam cum sua humanitate coniunctus, eóq; verus homo: quanquam humanitas ibi sua substantia non existat. ita apparet istos Vbiquitarios non intelligere verba Concilij Chalcedonensis, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως. Atque hoc obiter dictum esto, de inseparabili naturarum vnitione: quænam, & quomodo intelligenda sit & quam negamus esse vnum ex consequentib. hypostaticam vnitionem: cum sit vna ex proprijs & essentialib. eius differentijs, quibus ab alijs vnitionibus differt.

Quidam etiam putant, inter consequentia vnionem hypostaticam hoc quoque connumerandum esse, quod in vna & eadem persona Christi duo sint intellectus, duæ voluntates, diuina & humana, duoque actionum genera: quia vnitæ sunt in eo duæ illæ naturæ. Sed hoc etiam pertinet ad essentiam vnitionis hypostaticæ. Diximus enim esse vnitionem veræ ac perfectæ naturæ diuinæ, veræque ac perfectæ naturæ humanæ: perfectæ autem non essent, nisi suam quoque retinerent voluntatem, & intelligendi atq; operandi facultatem.

Illud verius est, quòd alij aiunt ad hanc gratiam vnionis pertinere & illius esse effectum, quod vtraque natura ita sit vnita, vt quamuis realiter sint distinctæ, & distinctas habeant actiones, quia ἀσυγχύτως copulatæ sunt: vna tamen operetur cum alterius communione, quæ ad salutem nostram pertinent: iuxta dictum Leonis. Hoc verè conceditur vnum esse ex consequentibus vnitionem hyppostaticam. Nam quia vnitæ sunt naturæ in vna persona: inde fit, vt etiam earum proprietates & actiones, quas eadem persona edit, communionem inter se habeant: Sed quia naturæ sunt vnitæ ἀσυγχύτως, & veram inter se habent distinctionem: inde fit, vt etiam singularum actiones, sine vlla confusione distinctæ maneant, quamuis ad vnum & idem ἀποτέλεσμα concurrant. Ideo, qui dixit: *Vtraque forma operatur cum communione alterius*: idem eas distinguens, dixit, *Vtraque operatur quod proprium est*: quasi dicat, non quod alterius est. Item subiecit adhuc clarius: *Verbo agente quod verbi est, & carne exequente quod carnis est*: quo tamē dicto perperam intellecto, & iniquè contorto, ac deprauato quidam abutuntur ad probandā realem in naturis idiomatum communicationem: quasi Leo dixerit, cum communicatione scilicet reali, & non cum communione. Qua de re postea in quæst. 12. Hanc igitur communionem actionum vtriusq; naturæ, ad gratiam vnionis, de qua hactenus in hac thesi locuti sumus, pertinere fateor: quia est hypostaticæ vnionis effectum. Hanc verò nos complexi sumus in thesi quando diximus, quicquid est vtriusque naturæ, illud de eadem persona verè ac realiter prædicari: dicimus enim, Christum hominem remisisse peccata, & Christum Deum clamasse, Remittuntur tibi peccata tua: quarum actionum vna fuit edita a Christo secundum Deitatem, altera secundum humanitatem: sed vtraq; communionem habuit cum altera. quid ita? quia naturæ etiam in eadem persona veram ac substantialem habuerunt, & habent vnionem. Et licet videatur non esse opus patrum autoritatibus: vtile tamen est eorum etiam audire consensum. Adferam vnum ex veterib. Iustinum: & alterum ex media ætate, Damascenum. Iustinus li. de expositione Fidei, pag. 399. *Quoties igitur audieris de vno filio voces contrarias, collatas inuicem diuide iuxta vtramque naturam: magnifica, diuináque diuinæ naturæ attribuens: quicquid autem exiguum & humanum humanæ imputas. Sic enim & vocum earum discrepantiam effugies reddendo sua cuiq; naturæ, & filium vnicum antiquiorem omnibus seculis, eundem recens natum iuxta S. scripturas confiteberis.* Sēsus est perspicuus: De Christo humana & diuina prædicari in scripturis: sed secundum diuersas naturas: secundum diuinam, diuina: secundum humanā humana. Ac qui ita diuidet, eum S. literas verè interpretari, ac quæ videntur pugnare facile cōciliari posse. Dam. li. 3. ca. 3. Primùm docet, in Christo manere saluas & integras naturas, earúmq; proprietates, τὸ ἄκτιστον manere ἄκτιστον, τὸ κτιστὸν κτιστὸν, τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον, τὸ περιγραπτὸν περιγραπτόν, τὸ ὁρατὸν, &c. Postea subdit omnia hæc contraria prædicari de persona eadem, id est, de Christo, sed secundum diuersas naturas. οἰκειοῦται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. propria sibi facit humana: & quæ propria sunt ea communicat carni, κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον. ἀντίδοσιν vocat ipsam ...... quam Naz. vocat ...... cùm ergo ait, quid λέγει, quæ propria sunt, ea carni communicat, & modum explicans, ait, κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον, intelligit, quæ sunt deitatis ea communicari carni per mutuam prædicationem in concreto. Concreto autem persona significatur: vt homo est Deus: homo est omnipotens: sicut contra, Deus est homo, Deus est crucifixus. Caussam huius mutuæ prædicationis in concreto & in persona, ait esse quia partes, id est, naturæ, περιχώρησιν inter se habent, & ἕνωσιν in eadem hypostasi: & quia vnus & idem est, qui & diuina & humana operatur in vtraque forma, Dei & serui cum alterius communione.

Hæc est ratio, quam nos quoque posuimus in thesi. Concludit ergo rem exemplis dicens: ...... En primum exemplum: subdit alterum contrarium, dicens, ... En quo pacto, quæ vtriusque naturæ sunt, de persona, quocunque nomine & ratione significetur, verè & realiter prædicentur: non autem quæ vnius naturæ, de altera, nisi in concreto: id quod nil aliud est, quàm prædicari de persona. Clariùs etiam id explicat cap. 4. vbi ex professo hoc tractat. Et titulus est περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως.

De hoc primo capite conuenit etiam inter aduersarios & inter nos: si non postea, quod rectè definierunt, iterum corrumperent.

M. Kemnitius de duabus naturis cap. 5. rectè definit communicationem idiomatum esse quando, quæ propria sunt vnius naturæ, ea de persona prædicantur: quia filius Dei, ea facit sibi propria. Idem capit. 13. 177. Recepta est hæc definitio, quòd communicatio idiomatum sit prædicatio, qua proprietas vni naturę conueniens, tribuitur personæ in concreto.

Item in appendic. addita libr. Concordiæ, capite primo, Vbi post can. Concil. Chalcedonens. explicant, quid sit nomen abstractum & concretum: sic scribunt. *Concreta vocabula sunt, quæ integram* CHRISTI *personam designant, vt, Deus, homo. Abstracta verò sunt nomina, quibus naturæ in persona* CHRISTI *exprimuntur vt diuinitas, humanitas. Secundum quam distinctionē rectè dicitur in concreto,* DEVS *est homo, homo est Deus. Contra perperam dicitur in abstracto, diuinitas est humanitas; humanitas est diuinitas.* Hæc ibi bene quidem: sed non plene rem explicant. Sic enim explicant suis exemplis, quasi tunc tantùm perperam loquamur, cùm abstractum de abstracto prædicamus, vt humanitas est Deitas. Sed addendum est: cum etiam concretum de abstracto prædicatur vt de humanitate Deus. Perperam enim dicitur: humanitas est Deus: sed hoc ideo videtur tacuisse, quia volunt proprietates diuinas in concreto prædicari de natura humana in abstracto: Vt caro Christi seu humana Christi natura est (non quidem vbique præsentia, aut omnipotentia, sed) vbique præsens vel omnipotens. Subdunt igitur eodem modo, de proprietatibus dicentes: *Eadem est ratio essentialium idiomatum, ita, vt vnius naturæ idiomata de altera natura in abstracto, quasi alterius naturæ idiomata sint* (nota hanc alteram imposturam.) *prædicari nequeant. Quamobrem falsæ & erroneæ locutiones fuerint, si quis dixerit: Humana natura est omnipotentia.* Audis? quasi verò non sint erroneæ etiam si dicas, humana natura est omnipotens. Regula autem Iustini, Damasc. & omnium scholasticorum est quæ sunt propria vnius naturæ, ea non posse vllo modo, siue per abstractum, siue per concretum illa exprimas, prædicari de altera natura in abstracto: cum tam hæc sit impia; Natura humana est Deus, quàm hæc; Natura humana est Deitas. Et tam hęc impia est, ipsorum etiam testimonio, Humana natura æterna est, seu ab æterno, quàm hæc, Humana natura est æternitas. Dixi, Ipsorum etiam testimonio: quia mox ibidem subdunt, & tamen etiam callidè aliud exemplum: aiunt enim *falsam & erroneam esse locutionem, si quis dicat, humana natura est ab æterno.* Noluerunt dicere, æterna est, quo melius fallaciam tegerent: sed quid est esse ab æterno, nisi esse æternum? Si igitur erronea est locutio & falsa, Humana natura est æterna; cur non & hæc: Humana natura est omnipotens, est vbique præsens?

Damasc. & alij, quando tradunt hanc regulam, de qua agimus, non adferunt exempla rerum, quæ prædicantur, abstractarum, sed concretarum: dicentes: ...... non posse dici ἀπερίγραπτον, vel ἄκτιστον aut ἄναρχον: cum tamen de concreto, id est, de Deo personam Verbi significante omnia hæc optimè prædicentur. Est enim ea persona, quæ est Deus, circumscripta, creata, &c.

Item, patres aut scholastici nunquā addunt illā particulā, quam isti nostri: Vnius naturæ (aiunt nostri patres Bergēses) idiomata non prædicantur de altera natura in abstracto, quasi alterius naturæ idiomata. Cur addunt hanc particulā? Vt postea cùm dicēt carnē Christi esse vbiq; præsentem, dicere possint, hanc vbique præsentiam se non dare carni, tanquam eius idioma, seu essentialem proprietatem,

quæ

quæ illi inhærent formaliter, subiectiuè, habitualiter; sed [illegible]

Patres [illegible], quæ sunt propria [illegible] de persona, hæc per nomen personæ, [illegible] per nomen na[illegible] [illegible] in quæstio[illegible]. Satis est nunc, ostendisse quæ tradidimus [illegible] [illegible] manu ad [illegible], postea aliter caetitunt.

[illegible] in vna hypostasi adunatrucio: [illegible], et quæ sunt formæ Dei, prædicentur de forma serui in concreto pronun[illegible] [illegible]

THESIS II.

[illegible]

THesis [illegible] natura humana [illegible] in persona [illegible] est.

[illegible] explicatur [illegible]

[illegible] naturam collatio ac communicatio, [illegible] erat et ea natura, quæ iam facta erat Dei, ne bonis omnibus [illegible]

In primo [illegible] non animum [illegible] corpus, quam animum, [illegible] bona [illegible] fuisse [illegible] in ipsa sui conceptione ac natiuitate, totaque vita [illegible] passione [illegible]

[illegible]

Sunt enim [illegible] forma serui, vt bonis supernaturalibus [illegible]

[illegible]

2. [illegible] supernaturali [illegible] nullo vnquam homine, ac in primo quidem Adamo tam [illegible], quam in Christo, [illegible]

nem cum anima cum natura diuina [illegible] [illegible] speciosus præ filiis hominum. [illegible] corporis tali fuit, quo nihil temperatius, [illegible] natura consecuta sunt. Natura enim [illegible] physicis bonis & ornamentis.

[illegible] In anima [illegible] & omnia, quæ [illegible] sunt communicata. In anima vero, [illegible] sanctitas, [illegible] dona [illegible]. Hæc est, [illegible] Christo in na[illegible]

[illegible] Christi, non [illegible] ex parte vnione hypo[illegible]

[illegible] ipsum duntaxat animam [illegible] ne diuiduntur, in ea [illegible] christima sanctitas: ad [illegible] mines, & alia multa, de quibus [illegible]

[illegible] modò [illegible] habitualis [illegible]

[illegible]

1. Primus [illegible] Requiescet super eum [illegible] Christi. Hæc [illegible]

nis sicut Filius inhabitat. Col. 2.

4. Hinc sequuntur effecta spiritus, ac dona: quæ partim ad mentem, vt sapientia, scientia, partim ad voluntatem, vt spiritus timoris, &c. pertinent. Timor certè non congruit Christo secundum naturam diuinam. Ergo hinc colligimus, omnia hæc dona collata fuisse in humanam naturam.

Obserua hanc distinctionem naturarum. Natura diuina erat ipsa sapientia & scientia æterna: Effecta huius increatæ sapientiæ fuerunt sapientia & scientia, creata in anima Christi. Obserua etiam contra Vbiquitarios. Si increata sapientia, realiter communicaretur animæ Christi, ita vt vna & eadem sapientia sapiens esset humana & diuina natura: quorsum donum creatæ sapientiæ?

Ex hac ergo distinctione colligamus, essentiales proprietates diuinæ naturæ non communicari realiter humanæ. Idem Christus secundum diuinam & integram sapientiam sapit & intelligit, vt Deus: secundum humanam & creatam sapientiam sapit & intelligit, vt homo.

II. Secundus locus. Luc. 2. *Puer crescebat & confortabatur spiritu: & implebatur sapientia: & gratia Dei erat super ipsum.* Item: *Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines.*

AMBROS. In Lucam sic explicat, vt 1. concludat ex verbo proficiendi, hæc non posse nisi de humana natura, id est de Christo secundum humanam tantùm intelligi. Nam secundum diuinam non poterat proficere. Idem confirmatur ex nomine ætatis. Non enim competit nomen ætatis Deitati. Idem confirmatur ex verbo, *confortabatur*. Deus enim non eget confortatione.

2. Colliguntur hinc tria bonorum genera naturæ humanæ communicatorum. *Primùm*, bona ad voluntatem perficiendam totámque naturam sanctificandam: Et hoc ex nomine gratiæ colligitur. *Deinde*, bona, quibus perficitur intellectus: Et hoc ex voce sapientiæ. *Postremò* bona ad corpus pertinentia: Et hoc, cum ait, profecisse *ἡλικίᾳ*, quæ vox significat ætatem & staturam corporis. Crescebat enim corpore simul & annis.

De hoc profectu obiter *quæstio* proponitur: Si hæc omnia bona habuit perfecta ex vnione hypostatica quomodo profecit? De hac Damascen. l. 3. c. 21. Improbat eos, qui sentiunt profectum hunc factum esse additione & incremento donorum: quòd omnia ab initio, perfectissima fuerint in humanam Christi naturam collata: vt nulla posset fieri accessio seu incrementum. Ac sentit, profectum hunc intelligendum esse, primùm quoad actiones, non quoad habitus, hoc est, quod sicut reipsa crescebat ætate, additione scilicet annorum, & statura corporis, sic etiam indies magis ac magis exerebat coram Deo & hominibus hæc dona gratiam & sapientiam, a. horũ donorũ effecta. Deinde, quod profectum hominum in gratia & sapientia, illorúmque salutẽ, tanquam suum proprium profectum habebat. Sic Damasc. Quidam tamen sentiunt, dona illa non fuisse initio consummata numeris omnibus, sed incrementum verum accepisse, prout etiam ætas reipsa crescebat: ita, vt plus sapientiæ fuerit in mente humana Christi tempore 30. annorum, quàm cum esset annorum duodecim. Rationem afferunt. 1. Quia Euangelistæ verba ita sonant: *Crescebat, proficiebat, implebatur sapientia.* Itẽ, quia reipsa incrementũ accipiebat ætas & statura corporis: incrementum autẽ hoc cũ profectu sapientiæ cõiungitur ab Euangelista. Ergo & sapientia & gratia crescebat. Non enim facit Euangelista discrimen inter crescere ætate & gratia. Item quia similis factus est nobis per omnia excepto peccato. Natura autẽ omniũ hominũ est, vt tã habitus animi in eis accipiant reale incrementũ, quàm corporis mẽbra.

De hac quæstione plura non dicã. Vtraq; sententia suas habet rationes. Secunda videtur simplicior & magis consentanea cum verbo Dei. Neque hac sententia quicquam derogatur vnioni hypostaticæ: quia satis est, omnia dona ad ornamentũ animæ Christi & ad salutẽ nostram pertinentia, vnionem hypostaticã consecuta fuisse, quamuis non omnibus numeris à principio perfecta, cùm sint res creatæ: omnis autem res creata accipere potest incrementum.

Huc pertinet, quod Dn. Iesus dixit, *se, vt hominem, ignorare diem illum vltimum*. Certè iam non ignorat in cœlo, etiam qua homo est. Scientia igitur in humana Christi natura, incrementum habere potuit. Atque de hoc satis.

Testimonia scripturarum plura non addam, quia nec est necesse: Patrũ scripta omnia sunt in hac re consentientia: innumeris sc. & diuinis donis humanã naturam in Christo propter vnionem hypostaticam ditatam & ornatam fuisse. Hæc testimonia recensere superuacaneum est: cum ipsi etiã aduersarij hoc fateantur. Tantũ moneo lectores, pleraque patrũ testimonia ab Vbiquitariis citati, pro reali idiomatum diuinorũ, in natura Christi humana cõmunicatione, quibus patres ipsi nihil aliud concludere voluerunt, quàm aut illã, de qua in prima thesi diximus, vtriusque naturæ proprietatum communicationem in persona: aut hanc, de qua loquimur in II. thesi donorum creatorum in humanam naturã collationem: vt postea in quæst. 12 videbimus.

In præsentia hoc tantum vtar argumento. Si patres illis sententiis, quas proferunt Vbiquitarij, concludere voluissent aliquam proprietatẽ essentialem diuinæ naturæ, puta omnipotentiam realiter cõmunicatam esse humanæ naturæ, illud certè conclusissent de omnibus proprietatibus. Non enim est maior ratio de vna quàm de altera: præsertim, cùm omnes reipsa nihil aliud sint, quàm ipsa diuina essẽtia. Atqui apertè patres negant has proprietates (verbi gratia esse ἄπειρον, ἀπερίγραπτον, esse πανταχοῦ) communicatas esse humanæ naturæ. Mansisse enim saluas vtriusque proprietates, & humanam naturam mansisse circumscriptam, finitam, visibilem, & certo loco. Hoc facile ex patribus demonstrare possumus. Ergo illis dictis, quæ pro reali cõmunicatione idiomatum in natura humana citantur ab Vbiquitariis, nihil minus cõcludere voluerunt, quàm id, quod Vbiquitarij cõtẽdũt: nisi velis patres secũ pugnare.

Quod si excipias: Patres voluerunt proprietates naturæ humanæ manere in natura humana, eámq; esse verè & per se circumscriptam, &c. Sed voluerunt etiam proprietates diuinas illi esse communicatas, ita, vt per se quidem & sua natura sit circumscripta, sed per aliud incircumscripta.

Respõdeo: hoc nihil aliud esse, quã dicere, patres voluisse oppositas differentias de eadẽ natura secundũ idẽ prædicari. Hoc verò falsissimum est. Apertè enim tradunt, vt supra ostendimus ex Damasc. opposita de eodẽ secundum idem prædicari non posse. Proinde docent, ideo necessariũ esse, vt in Christo vna tantum statuatur persona, & duæ naturæ, quia opposita de eodem prædicantur, vt liquet. Prędicari ergo de eodẽ, sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. Sed de iis aliàs.

Quando ergo in genere satis confirmata est thesis nostra: nunc speciatim de multis virtutibus & donis videndum est, an fuerint in Christo secundũ naturã humanam.

1. Disputant theologi scholast. An in anima Christi fuerit fides. Th. 3. p. q. 7. ar. 3. Respõdent, propriè loquẽdo, non fuisse. Ratio: quoniã fides est ἔλεγχος τῶν οὐ βλεπομένων, Heb. 11. Christus autẽ etiam secundum humanã mentem semper vidit Deũ resq; diuinas, quæ sunt obiectũ fidei. Quomodo enim non vidit Deum, cui vnita erat καθ' ὑπόστασιν? Certè anima Christi non minùs clarè vidit & nouit Deum in terris existens, quàm nunc animæ beatorum in cælo. Atqui propter hanc clarissimam Dei visionem, animæ beatorum non amplius dicuntur credere, aut Deum videre per fidem, sed per speciem. Et 1. Cor. 13. Apostolus ait, *nos nunc cognoscere Deum ex parte, in cœlo autem perfectè. Cùm autem aduenerit quod perfectum est, tum abolebitur quod est imperfectum.* Ergo si animæ beatorum in cœlo non ampliùs dicuntur habere fidem: quia Deum à facie ad faciem vident: neque etiam anima Christi dicenda est habuisse fidẽ, quatenus fides est donum, quo creduntur, quæ non videntur. Illa enim non minus videbat Deũ, quàm animæ beatorũ.

At, inquies, non igitur omnibus illis donis, quæ humanæ naturæ communicari possunt, ditata fuit natura Christi humana. Fides enim est singulare donum.

Resp. Qui coronatum habet, vel pretiosissimam gemmam, annon ditior est illo, qui tenet vnum dumtaxat Bacium? Cùm igitur clariorem Dei cognitionem habuerit, ea, quæ per fidem habetur: ditior fuit, quàm si prædita fuisset fide. Impropriè tamen dici potest, fidem habuisse, quatenus fides est Dei cognitio.

2. De spe idem proponitur. Respondent eadem ratione, non posse dici, si de vera spe loquamur, in anima Christi fuisse spem. Spes enim propriè est rerum, quæ non videntur, sicut & fides, atque in primis Dei. Nititur enim spes fide Heb. 11. quia fides est ὑπόστασις rerũ quę sperantur. Atqui anima Christi in terris extans optimè videbat Deum, vt suprà ostensum est. Sicut ergo de Deo non habebat fidem, sic neque spem. Atque huc illud Apostoli Rom. 8. *Quod quis videt, cur speret?* Nam quod non videmus, speramus.

Cæterùm quatenus spes vocatur quęuis expectatio cuiusuis auxilij quod promisit Deus, eatenus dici potest, in anima Christi fuisse spem. Nam licet videret Deum eóque & frueretur: tamen expectabat resurrectionem corporis, ascensionem in cœlum, sessionem ad dexteram, & alia quę nondum erat consecutus Christus. Atque huius rei respectu, dicitur Christus sperasse in Deo, quatenus homo erat: vt in Psalmis, qui de Christo sunt, sępe legitur.

3. De charitate res est extra controuersiam: eius animam

tiam fuisse perfectissima dilectione Dei & proximi affectam, vt dicitur: *Dilexit Patrem* [illegible] *dilexit suos in finem* [illegible]. *Qua* [illegible] *enim nunquam excidet. In charitate perpetua dilexi te.*

4. De scientia Animæ Christi permulta disputantur, sed nos pauci contenti erimus.

Triplex cognitionis, seu scientiæ genus [illegible] animæ Christi. *Primum*, quo immediate verbum cui vnita est [illegible], semper vidit ac videt, ac in eo, tanquam in speculo, reliqua omnia. De quo genere scientiæ illud intelligi potest, *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.* In sinu Patris erat, vt [illegible] secundum formam serui [illegible] voce, & per sermonem, hominibus [illegible]. Hanc vocant scientiam beatorum, qua scilicet Beati in cœlo Deum vident à facie ad faciem.

Alterum genus scientiæ est, quo beata anima per habitus cœlitus inditos, non solum terrestria, sed etiam cœlestia cognoscebat, atque cognoscit. De quo scientiæ genere intelligitur illud [illegible] *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ* [illegible]. Hanc scientiam [illegible] vocant.

Tertium est scientiæ, quam vocant [illegible] & acquisitam, nempe ex multarum rerum experientia, quæ de causa experimentalis [illegible] multi interpretantur [illegible] *proficiebat ætate & sapientia* id est experimentali [illegible] cognitione.

Dicam de singulis. Neque [illegible] de ipsa Increata diuina sapientia, qua Christus vt Deus, omnia nouit. Hæc enim sapientia, [illegible] sapientia, & est ipse Filius Dei, qui sua essentia omnia nouit. Sed præter hanc, alias etiam scientias in Christo, quà homo est, statuamus oportet: quia sic docent sacræ literæ.

Ac si illam tantum diuinam sapientiam in Christo agnosceremus, & non etiam humanam: cum Monothelitis erraremus, & à [illegible] Synodo damnaremur. Christus enim non solum, quà Deus est intelligit, habet increatam & æternam sapientiam [illegible] quà homo, habet creatam, & temporalem scientiam: alioqui verus [illegible] esset homo, nobis per omnia similis: & imperfectior esset ipsius anima, quam nostra. Ergo præter illam increatam ac diuinam fatendum est, in Christo alias quoque inesse sapientias, atque scientias.

Triplex autem, vt diximus scientia animæ Christi attribuitur. *Prima* itaque sapientia quam in anima Christi agnoscit Ecclesia, est sapientia illa, qua Deum à facie ad faciem videt, & qua verè beata est: quali etiam spiritus & animi sanctorum in cœlo beati sunt quia vident Deum non per fidem, sed per speciem & à facie ad faciem. Qualis autem est hæc sapientia & quomodo sit? Creata est & participatione diuini luminis, id est per lumen in anima creatum generatur, atque perficitur. Non enim anima Christi cognoscit Deum, cognitione ac sapientia increata, sicut neque voluntate increata vult. (Vtrumque enim in Monothelitis damnatum fuit à [illegible] Synodo.) Sed creata anima per creatum lumen atque [illegible] intelligit ac videt ipsum etiam Deum, ac Verbum cui vnita est [illegible]. Et sic docent Scholastici in 3. Sent. [illegible] 14. Et D. Tho. Aq. 3. p. q. 9. art. 2. Qui & hanc adfert rationem ex verbis Apostoli Hebr. 2. collectam: *Decebat eum propter quem omnia & per quem sunt omnia, multos filios in gloriam adduxerat principem salutis* [illegible]. [illegible] quam [illegible] homines [illegible] videre Deum eam ab humanitate Christi accipiunt, seu ex plenitudine eius gratiæ, quæ in humana Christi natura [illegible], oportet. Est enim auctor salutis [illegible], per communicationem gratiæ & donorum, quæ [illegible] in cœlo, beati sunt videndo Deum, & [illegible] participatione creati luminis atque [illegible] habent ab anima Christi. Quare in anima Christi [illegible] creati luminis atque sapientiæ [illegible] Christus, quatenus homo, videt Deum Patrem, & ipsum Deum.

At inquies, tota plenitudo Deitatis inest atque luminis atque sapientiæ [illegible] in Christo, in quo tota eius anima. Col. 2. Anima igitur illo increato lumine & refulgente sapientia videre Deum potest, nec opus habet creato. Respondet Thom. ipse, in responsione ad primum argumentum, consequentiam non valere. Ratio est, quia licet illa plenitudo Deitatis sit in Christo, hoc est in persona Christi: non est tamen ita in humana eius natura, vt per eam videre Deum queat, sicut contrà, Deus per eam plenitudinem, id est per se ipsum, seipsum & omnia videt. Neque enim vnionem factam esse in natura, sed in persona. In Persona verò ita vnitæ sunt naturæ, vt essentiales earum proprietates, & proprietatum cuiusque differentiæ maneant incolumes & inconfusæ. Cum igitur anima Christi non possit per lumen increatum, per increatam sapientiam per quam solus Deus intelligit, intelligere, Deumque videre: Sequitur opus ei fuisse & esse creata sapientia, quam Thomas vocat sapientiam beatam & [illegible]. Docet etiam ibidem Thomas in responsione ad secundum: Animam Christi ex ipsa quidem vnione factam esse beatam beatitudine increata sed beatitudine creata non potuisse beatam esse sine hoc lumine creato, sapientiáque creata. Addit & hanc explicationem, nullo modo contemnendam, sapientiam creatam qua beati Deum vident, esse partim supra naturam, [illegible] partim secundum naturam, [illegible] supra naturam quidem, quia viribus naturæ comparari non potest: secundum naturam verò, quia eius capaces [illegible] natura nostra. At verò increatam sapientiam vtroque modo esse supra naturam, quia neque viribus naturæ haberi potest neque eius capax est nostra natura, cùm hæc sit finita, illa autem sapientia infinita. Quod ex hoc manifeste colligitur proprietates diuinæ naturæ essentiales communicari realiter non posse humanæ naturæ. Quid ita? Quia cùm humana natura sit finita diuinæ autem proprietates infinitæ, [illegible] illa capax esse non potest: id quod & aduersarij nolentes fatentur [illegible], habet proprietates in humana natura non esse [illegible], neque [illegible], neq. habitualiter, neque [illegible] sed tantum [illegible]. Quid autem hoc aliud est quam [illegible], vel substantiali vel accidentali [illegible], sed tantum esse vnitas cum alterius naturæ proprietatibus, quemadmodum & naturæ vnitæ sunt [illegible] atque [illegible] verba [illegible].

De hac igitur [illegible] sapientiaque creata, qua domini beatorum [illegible] Deum videt, quærunt scholastici: An anima Christi [illegible] & Deum comprehenderit atque comprehendat, hoc est [illegible] Deum, eiúsque immensitatem perfecta sua sapientia complectatur.

Respondent [illegible] scientiam ab anima Christi [illegible] videri: sed non quantum videri potest. [illegible] videri, inquiunt, sed non totaliter [illegible]. Ratio: quia infinitum comprehendi à finito nullo modo potest [illegible] Augustinus ex lib. [illegible] *creaturam quæ tot ius & perfectum percipiat æternam* [illegible], *quam animam Christi* [illegible] illud pertinet [illegible] *Sancta Trinitas sibi soli nota est & homini assumto*: id est sibi soli perfectissimè & plenissime deinde homini assumto perfectius quam vlli creaturæ, nota est sancta Trinitas.) *Sed tamen comprehendi ab anima Christi non posse.* Vnumquodque enim recipitur, per modum & pro capacitate recipientis. [illegible] igitur anima Christi [illegible] cognitione infinita Deum videre neque, [illegible] quia [illegible] omnium cognitione. Vis enim [illegible] animæ Christi finita est quia creata. In immensam igitur & infinitam Dei essentiam infinita ratione cognoscendam penetrare non potest. Quare [illegible] videt atque cognoscit.

II. Quærunt secundo, de hac beata sapientia atque visione: an anima Christi videndo totum Deum, omnia in Deo videat, atque cognoscat.

Respondent distinctione. Vox *omnia* aut significat ea, quæ aut fuerant, sunt, ac futura sunt, siue ea sint dicta, siue facta, siue cogitata: aut significat ea omnia quæ potest Deus facere, sed tamen nunquam fient. Si priori modo accipias *omnia*, aiunt animam Christi videndo Verbum, in Verbo omnia videre.

1. Ratio. Quia nullus est beatus intellectus, qui non omnia, quæ ad se & ad suam felicitatem pertinent, in Deo videat. Alioqui enim plenè beatus non esset. Atque hoc sensu verum est dictum D. Gregorij. *Quomodo non omnia videt, qui videntem omnia videt.* Non enim simpliciter omnia, quæ in Deo sunt, & quæ Deus videt videre [illegible], sed tantùm omnia quæ ad ipsos [illegible] beati [illegible] pertinent. Ad illorum autem beatitudinem non pertinet scire, quæcunque hic à nobis fiunt. [illegible] coram, qui hanc rerum nostrarum cognitionem attribuunt beatis. Sed quæ ad illorum felicitatem pertinent, ea non ignorant, sed vident in Deo. Atqui ad Christum etiam quà homo est, omnia, quæ reipse fuerunt, sunt & futura sunt, pertinent. Omnia enim illi vt Domino subiecta sunt. Eph. 1. Omnia ergo cognoscat & in verbo videat, oportet.

2. Est enim omnium constitutus iudex, non solum vt Deus, sed etiam vt homo. Iuxta illud Iohan. 5. *Dedit ei potestatem iudicium faciendi quia filius hominis est.* Est igitur necesse vt etiam quà homo, omnia & dicta & facta & cogitata cognoscat si non alia ratione, saltem in Verbo, in quo tanquam in speculo, omnia quæ fuerunt, sunt & futura sunt, relucent. Atque huc accommodant illud, Ioh. 2. *Ipse sciebat quid esset in homine* [illegible] *Ipse* [illegible]

[illegible] Videt per se, vt Deus, videt in Verbo & per Verbum, vt homo: quia cum Verbo vnitus [illegible].

2. Qui Spiritum Dei habet non ad mensuram, is etiam omnia [illegible] mensura: sicut qui plus habent Spiritus Dei, ij etiam plura sciunt. [illegible] igitur anima Christi habeat Spiritum, qui est Spiritus sapientiæ non ad mensuram: [illegible] animam Christi [illegible] mensuram nosse omnia per hanc quidem: omnia, inquam, quæ fuerunt sunt & futura sunt: quatenus scilicet ea videt in Verbo. Et sic [illegible]. Neque hoc pugnat cum iis, quæ diximus supra [illegible], [illegible] homo est, [illegible] ignorasse vno tempore, quæ alio tempore postea nouit. Illud enim intelligitur de alio genere cognitionis, de quo [illegible] dicemus. Quod autem modo concludimus, [illegible] cognitione illa concludimus, qua videbat & videt semper omnia in Verbo, cui [illegible] vnita est anima ipsa Christi.

Atque hanc cognitionem vocant [illegible] visionis: qua scilicet videntur quæ [illegible] futura sunt, [illegible] coram Deo [illegible] intelligamus [illegible], omnia [illegible] anima Christi in Verbo visa & cognita semper fuisse, & esse. Si vero intelligamus omnia, quæ fieri à Deo possunt sed nunquam fient [illegible] Verbo. [illegible] Deum [illegible] potentiam [illegible]. Hoc autem [illegible] demonstratum [illegible], fieri non posse.

Rem paucis [illegible], tanquam Deo [illegible] sapientiæ [illegible] præ[illegible] Fuit, quæ & ex [illegible] est, [illegible] anima [illegible] in [illegible] hominis [illegible] gratia & [illegible] & experimentalem vocant, quod [illegible] hac vita eam sibi comparauit: [illegible]. Præter illam primò [illegible] secundum humanam naturam concedendas esse, [illegible] abunde.

An [illegible], quòd similis nobis est factus per omnia, excepto peccato. In omnibus autem electis hæ tres scientiæ reperiuntur. Vna est acquisita, [illegible] in scholis & ex quotidiana experientia. Hæc est naturalis. Secunda est [illegible]. Atque [illegible] duæ tantùm habentur in [illegible]. Tertia ad futuram vitam pertinet: atque est ea, qua omnes [illegible], per lumen creatum, Deum à facie ad faciem videbunt.

[illegible] verò de sapientia creata agere [illegible] anima Christi per hanc creatam [illegible] Verbum [illegible] lumen [illegible] anima Christi [illegible] finito comprehendi non potest.

Deinde [illegible] est an anima Christi videat Deum, [illegible]. Respondent [illegible], omnia videri, quæ facta reipsa sunt, ac futura sunt, rationibus in medium allatis. Qua de re etiam Maxentius lib. 2. cap. 2. Sed quæ potest Deus, nunquam autem futura sunt, [illegible] videre neque eam [illegible]. Ratio allata, quia hoc modo Dei virtus & essentia infinita comprehenderetur: quod demonstratum est esse falsum.

III. Hinc ad id, quod tertio loco proponunt, de hoc primo scientiæ genere, facilè patet responsio. Quærunt enim an anima Christi videndo verbum seu diuinam essentiam, per hoc creatum lumen, æqualem cum verbi sapientia habeat rerum scientiam & cognitionem, nec ne.

Respondent, non habere. Quia Deus [illegible] videt: Anima autem Christi [illegible] quidem, sed non [illegible].

2. Quia [illegible] omnia quæ fuerunt, sunt & futura sunt, videat [illegible] anima Christi: non videt tamen nec percipit [illegible] potest Deus: puta, quæ nunquam futura sunt [illegible] anima Christi [illegible] cognitione, visionis [illegible] intelligentiæ. Deus vero [illegible] nouit.

3. Quia non [illegible] tam clarè atque perspicuè anima Christi nouit in Verbo, quam verbum ipsum, seu Deus omnia nouit [illegible]. [illegible] enim Christi videt participationem [illegible] increato [illegible].

4. Quia anima [illegible] & simul omnia [illegible]: [illegible], qui immensus est, omnia simul in suo habet conspectu.

5. Quia nulla in re creatura exæquari potest creatori: vt [illegible] docent. Ergo neque in scientia & cognitione.

6. [illegible] confirmari [illegible] Cassiodorus [illegible] scientia tua [illegible]: *Facta [illegible] pars, vel in scientia, vel in alio.*

7. Citant & illud Apostoli, 1. Cor. 2. Nemo nouit quæ sunt [illegible] Dei [illegible] Dei, vt [illegible] Apostolus dicens: *[illegible] Spiritum Dei accepimus, [illegible]* [illegible] Christi: tam perfectè nouit Deum & quæ Dei sunt, quàm Deus ipse. Hinc liquidò apparet atque demonstratiuè euincitur [illegible] Christi [illegible] sapientia, [illegible] Deum [illegible] in Deo [illegible] Deum & [illegible] habita [illegible] & comparata [illegible].

[illegible] Rom. 8. [illegible] Christus [illegible] potuit. [illegible] verò Paulus dicat, in anima Christi sic simpliciter omnia [illegible], qui Christum nouit, illum nihil ignorare: [illegible].

[illegible] cognitione [illegible], [illegible] hactenus locuti sumus, excellentissima est omnium quæ alicui [illegible] omnibus [illegible] humanis, beata [illegible] *[illegible] esse [illegible]*. Ac de primo sapientiæ [illegible] Christi [illegible] sunt, [illegible].

II. De altero [illegible] in[illegible] intelligit. de quibus [illegible] Quærunt Theologi. Nam [illegible] essentiam, no[illegible] neque videt [illegible] beata scientia, de qua supra dictum est. Deinde neque nouit, quæcunque à Deo fieri possunt. Si enim non nouit hæc per beatam illam sapientiam [illegible] per hanc infusam.

[illegible] humana [illegible], vel ab omni [illegible] cognitionis [illegible] Christi [illegible] & hominum cognitione [illegible] *[illegible]* [illegible] Lectores [illegible] intelligunt [illegible] à materia separatarum [illegible] angelicæ substantiæ nomine [illegible] per [illegible] & [illegible] nomine cognitionem [illegible] quid [illegible] dicam. [illegible] donis [illegible] S. præstantior fuerit cognitione quauis humana atque angelica: vt eorum nihil eum latuerit, quæ ab hominibus & Angelis cognosci possint [illegible] ad perfectionem [illegible]. Aliis enim dantur diuersa dona, sed Christo [illegible]: Spiritus sapientiæ, intelligentiæ, scientiæ, consilij, [illegible]

ad

ad mensuram Christo sine mensura Et ideo ait: replebitur Spiritu sapientiæ, &c. Item requiescet super eum spiritus &c. Hinc fit, vt quia dies illa [illegible] nemini [illegible] fuit vel hominum vel Angelorum: ideo neque [illegible] possit, illam fuisse cognitam animæ Christi, per hanc scientiam infusam. Id [illegible]: *de die illa nemo scit, neque Angeli Dei, nec filius hominis*, Matt. [illegible] hoc [illegible] cognitionis genere, quæ in hoc mundo haberi potest. Nam alio scientiæ genere de quo supra, non ignorauit diem [illegible]. Tantum autem hac scientia infusa [illegible], vt scholastici volunt, quæ vel ab hominibus vel ab Angelis, in hac vita cognosci possunt: sed excellentius atque præstantius, propter plenitudinem donorum spiritus.

II. Quærunt secundò: an scientia hæc qua prædita fuit anima Christi, fuerit præstantior cognitione & scientia Angelorum.

Respondent distinctione. Si spectemus & multitudinem rerum cognitarum, & certitudinem scientiæ fuisse [illegible] rem ac præstantiorem scientia Angelorum, idque propter rationem iam dictam, quia scilicet in Christi anima residet Spiritus sanctus cum omnibus suis donis sine mensura: id quod neque hominibus neq; vlli Angelorum [illegible] est, ac proinde nemini datum est, vt cognoscat, quæcunque ab ipsis cognosci possunt, nisi animæ Christi.

Si vero spectemus modum quo Angelus cognoscit, & quo anima humana in Christo: [illegible] esse in Angelis, quam in anima Christi. Anima enim humana Christi, more humano, etiam per hanc infusam scientiam cognouit diuina & humana [illegible], conuertendo se ad phantasmata, componendo, diuidendo discurrendo, ratiocinando & vnum cum altero conferendo [illegible] per omnia. Non sic autem Angeli. Hinc etiam colligitur etiam scientia profecisse animam Christi [illegible] & sapientia, vna cum ætate [illegible] quidem quoad habitus infusos. (repletus enim fuit à principio [illegible] sapientiæ & scientiæ) sed quoad actus profecisse: quatenus scilicet crescente corpore, & anima per [illegible] maiores vires recipiente [illegible] magis & magis & perfectius [illegible] organis corporis & potentiis animæ, ad [illegible] ad ratiocinandum, ad intelligendum. Fuit enim homo [illegible] & anima rationali præditus.

Summa est, hanc quoq; scientiam diuinitus inditam, quam vocant habitualem, in anima Christi fuisse & esse & eam quidem omnibus aliis vel Angelorum vel hominum scientiis præstantiorem esse: quia sola etiam hæc anima vnita est [illegible] ac proinde omnem spiritus plenitudinem accepisse à [illegible].

Sed neque tamen hanc [illegible] dici potest, simpliciter omniscia, cùm multo pauciora [illegible] per hanc, quam per superiorem, quæ beata scientia vocatur. Per illam autem animam Christi non esse omniscium, supra demonstratum est. Quia vero dictum est, hanc scientiam vocari à Scholasticis *habitualem* duo videnda sunt [illegible] sic appelletur, duabus nimirum de causis [illegible] quia ex infusis habitibus habetur. Hæc enim [illegible] collata in animas nostras, quia ibi hærent [illegible] animi qualitates, & per ea intelligimus, credimus, & speramus [illegible] eo vocantur habitus [illegible] sed [illegible] diuinitus, è quibus pendeant [illegible] actiones [illegible] quæ licet non semper actu intelligamus, possumus tamen, cum volumus, intelligere, credere, operari. Alia enim est [illegible] fides *actualis*, alia *habitualis*. [illegible] habituali præditi [illegible]. Hæc enim [illegible] perpetua, actualis autem non ita. His igitur de causis, scientia quoque & sapientia infusa in anima Christi habitualis vocatur partim quia per hæc dona spiritus, tanquam per habitus anima illa sancta intelligebat: partim quia licet non [illegible] actu intelligeret & cogitaret, poterat tamen cum vellet. Atque hoc optime congruit animæ Christi, quæ eiusdem speciei [illegible] & est cum [illegible] animæ nostræ. Animæ autem nostræ [illegible] se habent naturaliter, vt quandoque actu intelligant, quandoque tantùm *[illegible]*, quæ facile ad actum [illegible] hæc est habitus, qui & actus primus [illegible] appellari solet. Est enim medium quoddam, inter puram potentiam & [illegible] verum, actum, seu inter [illegible] & [illegible] diuinitus indita [illegible] scientia hæc animæ Christi [illegible] quæ infusa habitualis vocatur à scholasticis.

Deinde hoc quoque alterum prætereundum non est: Falsum est, quod [illegible] commenti [illegible] anima Christi vnum tantùm [illegible] habitum [illegible] scientiam, per quam omnia [illegible] sapientiæ, veris sint in eo dona spiritus [illegible] spiritus [illegible] vero dona sint [illegible] habitus, de quibus loquimur manifestum

sit, plures esse in illa anima habitus, vt vocant scientificos atque illam infusam scientiam, diuersos habere habitus.

Demonstrant vero hæc, animam Christi veram & eiusdem cum nostris speciei esse animam. Nam & in animis nostris res ita se habet: in quibus aliæ sunt [illegible] (habitus) [illegible], aliæ [illegible] aliæ [illegible] infusæ, aliæ acquisitæ & horum generum diuersæ species. Itaque haud absurde est, quod hanc quoque doctrinæ partem, de multis habitibus in anima Christi, cum sanioribus scholasticis tuemur. Ac de secundo genere sapientiæ satis.

III. De tertio, quod acquisitam & experimentalem scientiam vocant, quærunt scholastici.

1. Quarum nam rerum cognitionem, ex iis [illegible], dum inter homines vixit, expertus est, acquisierit anima Domini nostri Iesu Christi. Respondent [illegible] omnium, quæ per [illegible] intellectus humanus cognosci possunt. [illegible] omnia quæ in [illegible] expertus sit, nec omnia [illegible] sensibus eius fuerint sub[illegible] per ea tamen quæ expertus est, [illegible] humana [illegible] scientiam sibi comparauit. Tanta enim fuit vis intellectus animæ Christi, propter vnionem quam habuit cum Verbo, vt facilè potuerit ex [illegible] & ex contrariis contraria, & ex effectis causas & [illegible] intelligere, & ex quorundam experientia aliarum [illegible] notitiam consequi. Exempli causa Christus non omnia morborum genera perpessus est, [illegible] vnquam morbo [illegible] tamen, quæ [illegible] tamen [illegible] passus est [illegible] calamitatem [illegible] didicit quanta sit humanæ carnis infirmitas [illegible] miserias & calamitates cœpit. Atque hoc est, quod dicit Apostolus Hebr. [illegible] *Ex eo quod passus est ipse & tentatus, potens est & iis qui tentantur auxiliari*. Ex iis quæ ipse passus est, & in quibus tentatus fuit, facilè didicit, quæ sint omnes calamitates nostræ, & tentationes. [illegible] quodammodo omnibus nostris [illegible] expertus est [illegible]. Et [illegible] *Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.* Quomodo per omnia tentatus fuit? Certe tentatus [illegible] peccato, vt nosset [illegible] nullum fuit peccati [illegible]. Sed ex [illegible] peccati quæ passus est [illegible] sit vis peccati [illegible] in carne nostra [illegible] effectus ad eandem cognitionem [illegible] est. Ea igitur, quomodo ea [illegible] quæ [illegible] expertus est [illegible] humanam scientiam experimentalem [illegible] comparasse dicatur. Sic ex effectis rerum physicarum, [illegible] causas & physicam scientiam comparauit. Ex effectis [illegible] causas [illegible] astronomiam didicit: & reliquas artes atque scientias. Ex iis igitur, quæ expertus est, omnium scientiam comparauit.

2. Quærunt, An hac scientia profecerit. Respondent: Omnino [illegible] & [illegible] de scientia diuinitus infusa supra dictum [illegible] quoad ipsos habitus [illegible] plura enim quotidie experiendo, plus huius generis scientiæ comparabat, illa [illegible]. Ac de iis propriè loqui voluit Luc. cap. 2. [illegible] *profecit sapientia & ætate*.

3. Quærunt etiam, An aliquid didicerit ab Angelis. Respon. Non. Ratio quia triplex scientia cum fuerit in anima Christi, vt supra ostensum est: duas priores, nempe beatificam, qua anima videbat in Verbo, & infusam, immediatè accepit à Verbo, cui vnita erat [illegible] tertiam vero, ex iis, quæ in terra expertus est sibi comparauit, excellentissima vi sui intellectus: ita vt ministerio Angelorum ad hanc scientiam non opus habuerit. Quòd vero Angeli sæpe ad ipsum venerint, & cum in agone positum consolati sint, non inde sequitur eum aliquid ab illis didicisse. Venerunt enim vt ministri non vt doctores.

Quòd verò scholastici ad quæstionem [illegible] aliquid ab hominibus didicerit negi [illegible] in eo non planè & simpliciter [illegible] Legimus quidem apud Euangelistas, Iudæos admiratos [illegible] sapientiam Christi, cum literas non didicerit: sed probabile non est, eum nihil penitus à parentibus didicisse, cùm esset puer. An non saltem [illegible] inuocare Deum, legere biblia, & alia quæ ad pietatem & bonos mores [illegible]. Non est credendum, [illegible] parentes [illegible] neglexisse [illegible] fabrum fuisse, nempe lignarium. Aiunt enim [illegible] dixisse de illo: *[illegible] est faber [illegible] filius Mariæ* Marc. 6. Probabile est autem eam [illegible] à Ioseph didicisse.

Cæterùm hoc verum est, tanta vi ingenii præditum fuisse, vt sine multa disciplina omnia facilè didicerit, & statim experimentalem scientiam sibi optimam compararit. Fuit enim homo, & more humano educatus fuit, & vixit. Verùm dic-

uinam sapientiam ab hominibus non didicit, sed ipse alios docuit. Fuit enim repletus spiritu sapientiæ, tam inde à sui conceptione.

IV. Quærunt præterea, tam de infusa quàm de acquisita: *An omnia plenè & perfectè nouerit.*

Respondet Thomas: Omnia quæ ad perfectionem intellectus pertinent, distinctè ac plenè nouisse. Ad perfectionem autem intellectus humani, pertinet cognitio vniuersalium, in quibus versantur omnes scientiæ. Ac proinde perfecta & plena fuit in anima Christi omnium, tum diuinarum tum humanarum rerum scientia: omnium artium, quæcunq; illæ sint, perfecta cognitio. Cognitio singularium ad sensum pertinet: non autem perficit intellectum. Ideò ait Thomas, quæ ad perfectionem partis intelligentis non pertinent, ea nec per naturam singula nouit anima Christi: veluti sunt gesta (inquit) & dicta cuiusque hominis: sed hæc in solo Verbo videbat ac vidit. Proinde ex eo, quod videbat cogitationes cuiusque: rectè concluditur, eum non fuisse purum hominem, sed hominem Deũ. Neque enim cuiuspiam puri & nudi hominis anima, dum est in hac carne, videre Deum, & in Deo omnia potest: sed tantum anima Christi, qui in vnitatem personæ Dei assumta erat. Videbat ergo Christus, qua Deus est, per se omnium cogitationes: videbat & quà homo, sed in Verbo, cui vnita erat & est eius anima *καθ' ὑπόστασιν*: cum volebat videre. Nam si oculis corporis diuino lumine illustratis, existens in terra, videre poterat, quæ sunt in cælis, & existens in cælo, videt quæ vult in terris: vidit & audiuit Stephanum clamantem: Domine Iesu suscipe spiritum meũ: vidit & allocutus est Paulum se persequentem in Ecclesia: *Act. 7. & 9.* quantò magis anima videre singularia potest in Verbo ipso?

Ex iis liquet, qualis & quanta sit illa sapientia, quam ex vnione hypostatica consecuta est anima Christi. Ex vnione enim cum illa increata sapientia, quæ est [illegible]: consecuta est triplex creata, eàque omnium excellentissima sapientia: Beatifica, infusa, acquisita: De quibus hactenus.

De potentia, quæ ex vnione, in humana Christi natura consecuta est.

PRÆTER alia, quæ ex vnione diuinæ naturæ ad humanam, in vna persona [illegible] ipsa humana natura consecuta est: est etiam maxima atque ingens, omniúmq; creaturarum potentiam longissimè ac penè in infinitum excedens potentia: quæ licet ante resurrectionem, non sese planè exeruerit: post resurrectionem tamen illustriùs sese patefecit. Qua de re nulla est inter Christianos controuersia: propter manifesta scripturarum testimonia. Est enim secundum humanam etiam naturam super omnes principatus & potestates exaltatus.

Cæterum quænam & quanta fuerit hæc potentia, non inter omnes conuenit hoc tempore: excitata hac de re maxima controuersia ab Vbiquitariis: quò ab omnipotentia, quam Christo, quatenus homo est realiter traditam esse contendunt, carnem Christi posse esse vbique, probent. Nos hac de re fusiùs aliàs agemus. Pro hoc tempore tenendum est in primis, quid sit potentia, & omnipotentia.

Potentia seu *δύναμις* bifariam accipitur, actiuè & passiuè: actiuè, est vis, qua quis potest aliquid agere: vt ignis, vim habet calefaciendi & comburendi: passiuè est facultas qua quis potest aliquid fieri. vt lignum facultatem habet & est huius naturæ, vt possit comburi, & fieri ignis. Hæc propria est materiæ, altera formæ. Nam per formam vnaquæque res agit, per materiam patitur & transmutatur in aliud. Sic materia prima est quodam modo passiuè omnipotens: quatenus scilicet in potentia est ad omnes formas, & sub quauis forma esse potest. De hac non loquimur in præsentia, sed de priore: quæ, vt dixi, nihil aliud est, quàm vis & facultas, qua quis aliquid facere & operari potest.

Omnipotentia igitur vis fuerit & facultas: qua quis omnia facere potest: quæ omnia? aut omnia quæ vult: & sic Deus prædicatur omnipotens, quia, quæcunque voluit fecit & facit: aut simpliciter omnia, quæ fieri possunt, etiamsi nolit ea facere: Et sic Deus simpliciter & absolutè omnipotens est, quia omnia quæ fieri possunt facere potest, etiamsi nolit facere, verbi gratia potest omnium misereri, sed non vult: potest alios creare mundos, sed non vult. Ac dico, quæ fieri possunt: quia ad ea quæ nullo modo fieri possunt, non extenditur omnipotentia: v.g. nullo modo fieri potest, vt mentiatur Deus, vt sit alius Deus, præter eũ, qui est Pater, Filius & Sp. S. vt Deus, sua *οὐσίᾳ* sit finitus. Ideo ad hæc non sese extendit omnipotentia Dei: ac proinde si dicas Deum hæc non posse, non propterea negaueris Dei omnipotentiam. quid ita? Quia Deus ideo simpliciter dicitur omnipotens, quia potest, quæcunque fieri possunt, non autem quæ non possunt.

Hactenus, quid sit potentia, & omnipotentia: & quòd bifariam Deus dicitur omnipotens, partim quod quæcunque vult, faciat, quam vocant potentiam ordinariam: partim, quòd quæcunque fieri possunt facere potest, etiamsi facere nolit, quam vocare absolutam potentiam solent.

Distinguitur verò *potentia* sicut & sapientia, in creatam & in increatam. *Increata* est solius Dei & ideo immunicabilis. Est enim ipsa Dei essentia. Hæc congruit Christo, quatenus Deus est. *Creata* est vis, quam Deus suis communicat creaturis, prout vult maiorem vel minorem, qua possint agere ea, ad quæ destinatæ sunt & vocantur. Iuxta hanc, aliquis [illegible] vocari potest omnipotens: vt qui potest omnia, ad quæ vocatus est. Sic Christus, quà homo, omnipotens dicitur, quia omnia, ad quæ per suam humanitatem perficienda destinatus fuit & missus à patre, præstare potuit, & potest. sed [illegible], non autem quòd simpliciter omnipotens fuerit: qua de re nulla etiam est controuersia. Atque hæc est illa omnipotentia creata, qua nulla in creaturis maior excogitari potest: finita tamen est: atque hæc consecuta est vnionem hypostaticam.

Cæterum de omnipotentia increata, eoque infinita: An Christo, quatenus homo est, siue (vt Theologi proponunt) animæ Christi sit propter vnionem communicata: id bifariam intelligi potest, nempe aut [illegible] quam Damasc. [illegible] vocat: aut [illegible], secundum realem in anima communicationem. Priori sensu conceditur. Sic enim propter vnionem natura assumta donata est hoc honore, vt quatenus caro & anima simul, non simpliciter, sed Dei anima & caro est, vocetur Deus: [illegible] Deus est: multò magis eodem sensu [illegible] & verissimè potest omnipotens & infinitam habere omnipotentiam.

Sed posteriore sensu, quasi realiter ipsa anima in sese facta sit omnipotens, omnipotentia diuina realiter ipsi communicata: nullo modo concedendum esse, docent omnes rectè sentientes & patres & scholastici & Lutherus ipse.

Magister sententiarum lib. 3. dist. 14. Postquam de sapientia, qua donata est anima Christi disseruisset, ea scilicet sapientia animam Christi omnia videre in Verbo, & ita quodammodo esse omniscjam: de potentia proponit: An non dici possit, animam esse omnipotentem, sicut & de omniscientia dictum est. Respondet, simpliciter non posse dici. Et id ab effectu probat, quia scit quidem quomodo creatus sit mundus, sed non potest creare mundum, scientiámque habet sui creatæ, sed non habet potentiam sui creandæ, aut sustentandæ.

Quod si quæras: cur non dedit ei Deus potentiam faciendi omnia sicut scientiam omnium? Respondet: Quia huius omnipotentiæ capax non fuit. sicut illius omniscientiæ. Intellige autem omniscientiam [illegible], non [illegible], vt supra explicatum est. Non fuisse hanc potentiam ei datam, qua posset facere, quæcunque facit Deus, ne omnipotens & ideo Deus esse putaretur. Ex quo intelligimus, posse facere omnia, seu esse omnipotentem & esse Deum, hæc esse [illegible]. Non ita autem se habent, videre omnia in Verbo & esse Deũ: Posse igitur dici, Animam Christi omnia videre in Verbo, quæ videt Verbum, sed non omnia facere posse quæ Verbum potest.

3. Addit quòd fortè neque Deus potuit hanc potentiam faciendi omnia illi animæ largiri. Dixit, Fortè, reuerentiæ [illegible] caussa, ne omnipotentiæ Dei aliquid detrahere videretur. Sed nemo peccauerit si dixerit Deum ea non posse, quæ simpliciter fieri non possunt: vt ante declarauimus. Illa autem simpliciter fieri non possunt, quæ cum natura Dei, cum eius veritate & bonitate pugnant. Ratio est: quia Apostolus quoque sic loquitur, cum ait ad Tim. *Deus seipsum negare non potest.* 2. Tim. 2. Concludit ergo Magister, animæ Christi non esse communicatam potentiam faciendi omnia, quæ Deus facit, aut facere potest: nec solùm non esse datam, sed nec dari potuisse. Sed obiicit sibi dictum Ambrosij in Luc. ca. 1. exponentis verba Angeli, de filio nascituro: *Hic erit magnus.* Non ideo (inquit Ambros.) erit magnus, quòd ante partum virginis magnus non fuerit: sed quia potentiam, quam Dei filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus: vt vna sit persona Deus & homo. Hæc Ambros. quasi dicat, Christus, qua Deus, semper fuit magnus & omnipotens sed qua homo, potentiam, quã semper habuit, vt Deus, accepturus erat, vt homo. Hanc ob caussam dixit. Erit magnus quia de illo, vt futuro homine loquebatur. Sed quomodo erat

accepturus

acceptorus? In persona ne, an in natura humana? Non in natura, sed in persona: propter unionem. Idem magister subdit: *Si homo accepturus erat illam potentiam. Ergo vel persona vel natura hominis. Sed per [illegible] non: quia semper habuit & habet. Ergo natura. [illegible] natura, ergo anima. Nam de carne constat, quod accipere non posset.* Notetur hæc verba [illegible]: *Ad quod dicimus, aliud esse [illegible] de persona non in quantum est Dei, sed in quantum hominis persona. Vna enim est persona Dei & hominis, [illegible] Dei & [illegible] hominis: quæ in quantum est persona Dei, [illegible] etiam naturaliter omnipotentiam habuit, sed in quantum est hominis, non semper fuit. Illa ergo persona quæ semper fuerat Dei, futura erat persona hominis: Et secundum hoc quod futura erat hominis persona, accepturus erat ex tempore potentiam, quam semper [illegible] naturaliter habuerat in quantum Dei persona.* Hæc ille: cui patres subscribunt.

Hinc liquet omnipotentiam, eâque & reliquas proprietates diuinas non esse collatas in naturam humanam: ac proinde non posse dici, humana natura vel anima vel caro Christi est omnipotens, simpliciter omni [illegible] vbique præsens: sed tantum de persona, id est, de Christo ipso, quatenus hominis persona est, seu in forma serui [illegible] & nomine hominis appellatur, hæ proprietates prædicantur, vt Christus homo vel hic homo, vel filius hominis est omnipotens, est vbique præsens. Hæc ex [illegible] Lomb.

[illegible] Theol. Schol. S. Thomas Aquinas optime explicat hanc doctrinam 3 p. q. [illegible] Ex quidem [illegible] primo [illegible] opponit quæstionem, Num anima Christi habuerit, haberetve omnipotentiam: nempe in sese, ita vt realiter dici possit esse omnipotens. Respondet non habere. Ratio est: Quia quod proprium Dei est, illud non potest communicari [illegible] creaturæ. Omnipotentia autem propria Dei est.

2. Quia principium seu vis agendi semper ex forma, eâque ex natura agentis proficiscitur, eamque sequitur. Vnaquæque enim res per suam operatur formam: [illegible] si forma finita, non possit nisi finita operari: & infinita forma infinita opera. Exempla sunt manifesta. Deus operatur sua [illegible] ex ipsius forma atque natura, [illegible] infinita. Cœli, elementa, omniaque rerum genera idem faciunt: vnumquodque per suam finitam formam, certa quædam opera præstans. Atqui natura in Christo humana non potest illi esse principium agendi omnia quæ agit, & agere potest. Christus enim agit & diuina & humana, vt pote Deus & homo, & duplicem habens formam, Dei & hominis: Diuina per formam Dei, humana per formam serui: quæ infinitam exigunt potentiam, per formam Dei agit, & quæ finitam, per formam serui. Quid autem aliud est omnipotentia, quàm vis agendi infinita? Fieri igitur nequit, vt anima Christi finita reapse habeat in se omnipotentiam. Neque enim ex vnione hypostatica mutatæ sunt naturæ: sed vnaquæque suas retinet proprietates.

3. Idem inductione probatur. Anima Christi non potest res ex nihilo creare, neque in nihilum redigere. Solius enim Dei [illegible] Anima Christi non potest seipsam sustentare: sustentatur enim à Verbo [illegible] creaturas: sustentantur enim verbo potentiæ Christi Heb. 1. Item animam Christi creaturas mutare non potest: [illegible] anima Christi [illegible] est enim [illegible] Deitatis. Ideo Ioh. 2. legimus, quòd [illegible] miraculo declarauit gloriam suam. Item non potuit [illegible] immutare corpus & à naturalibus impedire actionibus, [illegible] ne [illegible], ne sitiret, ne dormiret. Quæ enim sunt naturalia, eorum immutatio [illegible] naturæ subiecta est. Sed neque nunc in cœlo facere potest, quia corpus suas habet actiones, neque ipsa ab illo [illegible] potest aut aliud sibi creare. Non igitur est omnipotens. [illegible] Christum, qui est operans & agens.

Quare stat sententia: Christum, cum constet duabus formis, forma Dei & forma hominis, & cùm vnumquodque operetur per suam formam, quæ illius formæ sunt, & non [illegible] alterius: [illegible] hæc Christum, diuina per diuinam, & humana per humanam operari formam: vt Leo etiam [illegible], dicens: Agit [illegible] quod suum est, &c. Cùm [illegible] humana vtraque forma, quod suum est, [illegible] opera, potentia [illegible] non requiratur, [illegible] humanæ formæ [illegible] naturæ omnipotentiam non esse communicatam [illegible] per humanam [illegible] ad humana non requiratur [illegible] ad humana non perficiantur actiones. Deus autem formam diuinæ non perficiantur [illegible]. At, inquies, Deus agit per formam [illegible] ferui, tanquam per organum [illegible] Deitatis. [illegible] sed quid inde concludis? Num humanæ naturæ communicatam esse omnipotentiam? [illegible] nequaquam. Vis enim agentis per organum [illegible] non communicatur organum [illegible] & [illegible] sese exerere. Anima videt per organo: etiamsi per organum sese exerat.

oculum: sed vis videndi vbi est? in anima tanquam in suo subiecto. Christus per carnem suam nos viuificat: sed vbi vis viuificandi? in Deitate: quanquam per carnem illam exerat. Spiritus enim est qui viuificat. Regenerat per aquam: sed vis regenerandi non in aqua [illegible], tanquam in suo subiecto, sed in Spiritu Christi est. Spiritus est, qui viuificat.

Omnipotentia igitur, qua [illegible] diuina opera [illegible] in anima siue in forma serui: sed tantum in forma Dei [illegible] tuenda est. Ideo rectè Thom. 3. p. q. [illegible]: animam Christi & totam naturam humanam in Christo, ad opera diuina, non habuisse aut habere vim, nisi instrumentalem. Et ad illud Matth. 28. Data est mihi omnis potestas: Respondet ex Hieronymo: datam fuisse potestatem homini Christo, non naturæ: & dici datam propter vnionem, quia factum est, vt ille, qui omnipotens erat Deus, factus sit etiam omnipotens homo, et [illegible] Magister Sententiarum. Seu, vt qui potens erat tantum in forma Dei, factus sit potens etiam in forma serui. Atque hanc potentiam iam inde à conceptione notam fuisse angelis, sed post resurrectionem notam factam esse etiam hominibus. Tunc autem [illegible] cum innotescunt. Constanter autem negat omnipotentiam realiter & proprie communicatam esse animæ Christi: licet per eam animam totamque naturam humanam, tanquam per organum, omnipotentiam [illegible] sæpe exeruerit, atque etiam nunc exerat. Sed [illegible] semper propriè attribuitur & attribui debet [illegible].

Quænam igitur *potentia* concessa est animæ Christi, ex vnione hypostatica [illegible] potentia maxima omnium creaturarum [illegible] potentiam longissimè superans, & ea infinitis partibus maior: sed tamen finita. [illegible] explicatum est [illegible] dictum est, [illegible] potentia [illegible] omnia verò habeat in præsenti memoria. [illegible] nitum est. 4. Quoad voluntatem data est potentia, qua potuit Deum amare toto corde, & proximum vt seipsum, [illegible] tamen [illegible] totam legem perfectissimè implere [illegible] 6. Deinde datum est [illegible] quicquid voluit efficere, potuerit, vel per se, vel per Deitatem suam. Quædam enim voluit anima illa beata per se implere, & quædam voluit per diuinitatem perficere: & vtrumque genus voluntatis impletum fuit & impletur quotidie. Nam ad primum quod attinet, nihil voluit per se implere quod implere non potuerit: [illegible] adeo voluntas eius fuit [illegible] iusta & recta: vt nihil voluerit, quod [illegible] non deberet, [illegible] posse. Huc pertinet D. Augustini dictum libro de quæstionibus Veteris & Noui Testamenti: *[illegible] voluntas non [illegible] potest velle, quod [illegible].* [illegible] hæc maxima potentia est. Ad [illegible] per se fieri non potest, [illegible] tanquam per organum: sed tantum per Deitatem [illegible] igitur voluit & vult per illam [illegible] per quam [illegible] implere & perficere possit: [illegible] remissionem peccatorum. Hinc [illegible] habuit potentiam talem, quia voluit implere [illegible]. Quanta est hæc potentia [illegible], quatenus scilicet illa [illegible], qui facit quod vult, & nihil vult, quod non faciat: Atque hæc de potentia data animæ Christi.

Hactenus ergo tum in genere tum in specie, satis consideratum esse [illegible] alteram nostram thesin ad quæstionem XI. de iis, quæ vnionem hypostaticam consecuta sunt: nempe innumerabilia & maxima bona atque dona, quæ in substantiam creatam conferri possunt: ea omnia humanæ Christi naturæ communicata fuisse: ita tamen, vt omnes naturales eius proprietates semper manserint integræ, atque saluæ: imò, ita, vt etiam omnes quos cum carne suscepit dominus Iesus, tum animi tum corporis defectus, per totum tempus humiliationis, vsque ad mortem integros retinuerit, vt [illegible] & se verum esse hominem declararet, & salutem nostram promouere posset: quales fuerunt in animo multarum rerum ignorantia, tristitia, metus, dolor: & in corpore, imbecillitas, impotentia, & alia incommoda [illegible]. Neque enim voluit, aut decuit, humanitatem suam supernaturalibus donis euerti [illegible] salutem nostram impediri. Itaque [illegible] perficerentur [illegible] manserunt, donis supernaturalibus illas non impedientibus.

Dona hæc creata atque in humanam naturam Christi collata, *gratias habituales* à scholasticis appellari diximus: Gratias quidem, quia gratis datæ & à gratia vnionis profectæ sunt: habituales vero, quòd habitus sint in anima existentes, per quos multa poterat, quæ alioqui solis naturalibus viribus præstare non potuisset. Et ideo valde differunt hæ gratiæ habituales, à gratia vnionis. *Gratia* enim *vnionis* nihil reale à natura diuina transfert in humanam, sed tantùm efficit, vt quæ tam humanæ sunt propria quam diuinæ naturæ, ea omnia reapse de persona prædicentur [illegible], vt quæ vnius sunt, ea de altera natura, non absolutè, sed in concreto prædicentur: quod idem est: sicut Thesi prima ad hanc quæst. declarauimus. *Gratia autem habituales* sunt dona in ipsa humana natura realiter inhærentia: Et gratia vnionis caussa est gratiarum habitualium: hæ autem sunt [illegible] effecta.

De iis habitualibus gratiis passim apud Patres. Atque ad has pertinet, quod patres dicunt [illegible] hac vnione hypostatica, Deitatem ab humanitate nihil accepisse: multum autem humanitatem à diuinitate: id quod etiam similibus explicant: vt simili ferri candentis, seu ignis & ferri. Ita enim ignis in ferro est, vt à ferro nihil accipiat: ferrum autem multum ab igni, & lucem & calorem. Simili item animæ & corporis. Ita enim anima in corpore est, vt ei donet, vitam, sensum, motum: corpus autem nihil dat animæ, nisi quod se illi præbet organum ad varias animæ actiones. Neque enim [illegible] patrum dicta [illegible] de gratia vnionis semper intelligenda sunt. Illa enim vnionis gratia fit, vt tam humana communicet sua diuinæ, quam diuina humanæ: quia tam quæ sunt humanæ prædicantur de diuina in concreto, vt, Deus passus est: quam quæ diuinæ, de humana: vt, F[illegible] hominis peccata remittit. [illegible] vero intelligi [illegible], de reali communicatione idiomatum in naturam, si ut aduersarii [illegible] [illegible] consequens: quia vt [illegible] demonstrabitur essentiales vnius proprietates alteri reapse communicari non possunt, vt in ea realiter insint tanquam in subiecto. De gratiis igitur habitualibus intelligantur necesse est.

Huius generis est illud Basilii: In sermone de Natiuitate Christi: *Verbum corporis deitatem non est in plenum: sed sicut ignis ferri proprietatem non transfunditur [illegible] ferrum & frigidum: sed [illegible] ignis [illegible] induit, & ipsum illustratur & calescit, non [illegible] ipsum naturæ [illegible] nam: sic etiam humana domini caro [illegible] Deitatis [illegible] propriam tradidit Deitati imbecillitatem.* Hic locus de proprietatibus essentialibus quibus [illegible] caro, intelligi minimè potest, sed de donis diuinis & creatis, quæ communicata sunt humanæ naturæ, intelligatur necesse est. Nomen enim Deitatis eo sensu accepit Basilius, quo & Petrus nomen diuinæ naturæ, cum dixit, nos factos esse participes diuinæ naturæ: Et antithesis confirmat, quia Deitati opponit carnis imbecillitatem.

Hic locus Basilii illustratur loco Emisseni homilia de incarnatione, dicentis: *Diuinitas quidem [illegible] humanitatis sunt, nihil assumpsit.* Quæ sunt ista diuina dona, quæ assumptæ naturæ dedit? Dona creata eaque diuina & excellentissima. Sed quomodo ait [illegible] in incarnatione nihil assumpsisse eorum, quæ humanitatis sunt cum Apostolus dicat, assumpsisse formam serui? quo nomine naturam humanam suis imperfectionibus vestitam intellexit Apostolus. Resp. Apostolus loquitur de assumtione, quæ facta est in persona: Emissenus de ea, quæ fiat in natura. Natura diuina, ex assumtione humanæ naturæ, non est facta imbecillior, infirma, passibilis. Sed contra, natura humana, participatione non essentialium diuinæ naturæ proprietatum, sed diuinorum donorum, facta est perfectior: puta, anima participatione creatæ sapientiæ, sapientior, vt supra explicatum est. Extrum persona assumtione formæ serui, sicut facta est homo, sic etiam in ea forma serui facta est infirma, passibilis, mortalis: quo illud 1. Petr. 3. *Christo igitur passo in carne.*

Hoc explicatur loco Cyrilli ex Thesaur. lib. 9. ca. 1. *Hominem inquit assumpsit [illegible], non [illegible] liberam deitatis naturam* (nota vocem naturæ) *in forma serui [illegible]: sed vt seruitutem nostram* (id est seruilem nostram naturam) *in donis humanis [illegible] excelleret.*

Addo testimonia Augustini Tom. 6. contra Felicianum Arianum cap. 12. *[illegible] corporis affectum non fatetur Deitatem [illegible] glorificatà nostrum carnem* Deitatem dixit, pro Diuinam naturam carnem verò pro tota natura humana. Item maiestatis nomen posuit pro donis & gloria creata, quibus Deitas naturam humanam ditauit & exornauit. Sæpissimè tamen nomen maiestatis & Augustinus & alii patres, pro ipsa deitate accipiunt. Idem Tom. 2. Epistola ad Volusianum tertia. *Dum [illegible] totum hominem, in meli[illegible] mutandum, nullo modo ipsa in deteriorem mutata constaret.*

Res igitur ita se habet: Si personam Christi consideres, illa certe omnia, quæ erant humanæ naturæ, vna cum ipsa natura, demto peccato accepit, & tam in se habet proprietates humanæ naturæ, quam diuinæ. Ratio est, quia non minus vere subsistit in forma serui, quàm etiam in forma Dei. Proinde idem Christus, sicut est Deus & homo: sic etiam est finitus & infinitus: & fuit mortalis & immortalis: omnia sciens & multa ignorans: Idem sapiens est sapientia increata, & sapientia creata: potens potentia increata & potentia creata: sed [illegible].

Si autem naturas per se contempleris. Diuina natura nil accepit ab humana: quid ita? quia si accepisset aliquid, illud esset aut perfectum, aut imperfectum. At imperfecti nihil in eam cadere potest: perfecti nihil potest ei accedere. Natura igitur diuina, nihil ab humana accepit. At vero humana, anima & corpus, multa eaque præstantissima, & omnem creatum captum superantia bona ac dona accepit: tum in ipsa vnione hypostatica, de quibus hactenus diximus: tum maxime post resurrectionem, de quibus postea suo loco dicemus. Atque hoc est, quod etiam Damasc. docet lib. 3. ca. 7. cùm ait, *[illegible] humana: humanam autem non [illegible] in diuina:* Quid hoc sibi velit: nempe, ideo diuina dicitur [illegible] in humana, & carnem totam penetrare & circumplecti, ac permeare, quia humanæ naturæ maxima & diuina bona intus communicat, humana autem minime in diuina [illegible], quia ei nihil e sua reapse præbet: sicut ignis in ferro ignito, communicat ferro lucem & calorem, a ferro autem nihil accipit. Idem hoc explicans, lib. 1. Damasc. [illegible]. Vbi nomine [illegible] ne intelligas essentiales proprietates diuinæ naturæ: hæc enim vbique contendit, & in eodem etiam capite, reipsa non communicari humanæ naturæ: sed eo nomine intellexit dona creata à Deitate in humana natura. Explicat quod dixerat, simili solis [illegible] In quo simili notandum, quod ait, solem nobis communicare suas proprias [illegible], id est effecta sua, quia nos calefacit & illuminat, non autem sua [illegible] communicat, hoc est vim ac facultatem, calefaciendi alia, & illuminandi. Sic solis creator & dominus, carni Christi communicauit non sua propria & essentialia idiomata: sed suæ naturæ dona atque effecta: de quibus hactenus dictum est: à carne autem Christi, natura eius diuina, neque proprietates illius accepit, neque illa effecta. Persona igitur ab vtraque natura accipit & idiomata & eorum effecta: Natura humana accipit à diuina, non idiomata, sed tantum eorum effecta. Natura diuina ab humana neutrum accipit. Cur verò diuina humanæ sua communicat effecta? tum quia æquum est, vt humana coniuncta diuinæ, omnibus excellat creaturis. Ephes. 1. Tum vt illis donis ad nostram salutem vtatur. Oportuit enim humanam naturam, idoneum fieri organum Deitatis, ad multa & magna, pro salute nostra præstanda: hoc autem factum est, liberalissima diuinorum donorum in eam naturam collatione. Hæ duæ caussæ in Thesi nostra secunda explicatæ sunt.

THESIS III.

Ex naturarum diuinæ & humanæ in vna persona vnitione, hoc quoque profectum est: nempe vt [illegible] Filius Dei, sicut manens Deus factus est homo, sic nullam sui mutationem accipiens, factus sit perfectus mediator Dei & hominum: verus pontifex & vnicus totius Ecclesiæ caput. Ac proinde, sicut vnita simul, ac distincta sunt naturæ ac proprietates in vna persona: sic etiam distinctæ earum actiones, ad eadem redemtionis salutisque nostræ [illegible] perficienda communionem inter se habuerunt atque habent, vnitaque sine vlla confusione concurrunt.

MVLTA magni ponderis in hac Thesi continentur, quæ opus habent explicatione. Summa autem est, quòd filius Dei factus homo: ex vtraque natura, sicut nos redimendi sumserit: & quod proprietatibus & actionibus vtriusque naturæ ad salutem nostram perficiendam sit vsus, atque semper

[illegible] præcipuũ volitionis dua- [illegible] ex visione [illegible] quod fa- ctus sit perfectus mediator, verus pontifex & vnicum caput [illegible] Gen. [illegible] quod ad caci est [illegible] communicationem [illegible]

1. [illegible] Ideo verè existens ac manens Deus factus est etiã homo, vt [illegible] Notandum [illegible] etiã aliquam carnẽ semper fuit mediator, & [illegible] per etiã & absolutũ mediatorẽ, nisi postquam factus est ho- mo. Quare [illegible] Colleg. e Ecclesiã verus & [illegible] Angelos, aut per Prophetas [illegible] vider Deum, nisi per hunc [illegible] docentem, ac volun- tatẽ Dei reuelantẽ. Sicut ait Ioh. 1. *Deũ nemo vidit vnquã, [illegible] Patris [illegible]* semper mediator & [illegible] 1. ad Tim. 2. *Mediator Dei & hominum homo Iesus Christus.* [illegible] in priori membro diximus: hoc si ab vnitione [illegible] *Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum* [illegible] *Iesus Christus.* Christus ergo Deus, quia [illegible] persona. Quare [illegible] Actio redimendi personæ [illegible]

Secundò hinc sequitur, solũ Christũ verũ ac perfectũ esse [illegible] quia solus est Deus & homo simul. Hoc [illegible] pro omnib. & solus in seipso ac per sim- [illegible] solus Deus & homo. Quod [illegible] *Et ipsum dedit caput* [illegible]

ipse Est n caput Ecclesiæ secundum vtramq; naturam. 1 & quatenus Deus & quatenus homo. 1 Quatenus Deus prin- cipalis [illegible] spiritualis vitæ, [illegible] spiritualiũ bonorum & gra- tiarum [illegible] quatenus autẽ ho- mo, caput est secũdariò: quia per naturã eius humanã & p eius carnẽ [illegible] per sanguinem [illegible] Ioh. [illegible] vnicum est caput Ecclesiæ Christus, quia totus, Deus & homo [illegible] vnus & idem Deus est cum Patre & Spiritu S. idcirco [illegible]

Sed quatenus [illegible] Ecclesia vocatur. Sic enim lo- quitur Apostolus Eph. 1. & alibi.

Adiecimus vero particulã *totius*; quia sic etiã Apost. ait [illegible] Angelis, [illegible] Eph. 1. [illegible] Apostolus *quod Pater constituit Christum* [illegible] caput [illegible] Ecclesiæ [illegible] caput [illegible] naturam.

[illegible] natura humana [illegible] ex visione [illegible] & [illegible] verus ac perfectus [illegible] caput totius Ecclesiæ. Sequitur *ex recta*: quod de actionib. [illegible] Christus [illegible] mediator & pontifex & caput Ecclesiæ [illegible] Ecclesiæ [illegible] Ideo postquam [illegible] propositum particulam, Ac proinde &c. In primis igitur notandũ est discrimen inter operantẽ [illegible] inter principia actionũ, secundum quæ & per quæ operans ope- ratur, inter actiones, [illegible] quæ operatur. 1 Operans est persona [illegible] ex constans natura. Actiones [illegible] per naturam [illegible] & partes ipsius [illegible] secundum quæ & per quæ operatur, sunt duæ naturæ & earũ proprietates: velut sunt sapientia increata Deitatis, & crea- ta humanitatis, secundum quas [illegible] operatur, Velut sunt etiam increata potentia diuinæ & creata ac finita humanæ naturæ, secundum quas potest operari, Velut etiam sunt voluntas Deitatis, & voluntas humanitatis, secundum & per quas vult operari 3. Actiones, quib. operatur [illegible] sunt Deitatis propriæ, aliæ humanitatis, ac proinde, quia pro- priæ sunt [illegible] naturæ, alteri communicari non possunt, [illegible] communionem quidem habent ad idem opus seu [illegible] sed non cõ- municationem inter se, hoc est. Sicut naturæ vnitæ sunt, non autem commixtæ & confusæ, sic & harum actiones habent [illegible] & inconfusæ. 4. Opera [illegible] perfectione & opera [illegible] ad quæ perficienda con- currunt vtriusque naturæ actiones.

[illegible] cognitũ necessarium [illegible] Christo fuisse & esse actiones nõ solũ diuinas, sed etiã huma- nas, [illegible] distinctione [illegible]

[illegible]. Quid est [illegible]? [illegible]. Quid [illegible]. Quid [illegible]: Quid [illegible]: quanquã, vt inquit, nonnunquam etiã ἐνέργεια sumitur [illegible]. Et contra, sicut & [illegible], creatio pro re creata: sed nos hic accipimus in propria significatione nomẽ ἐνεργείας: pro ipsa actione qua agẽs agit, & quę (vt inquit Damasc.) nil aliud est, quã motio quędam, qua agens agit, motio inquam, vel physicè accepta, vt in agentibus naturalibus vel metaphysicè, vt in Deo, & ita vtrumq. actionũ genus in Christo agnoscendum est, quia Deus & homo est, vt Deus, propriè non mouetur, sed ij sius motus sunt intelligentia eius & voluntas, quæ nihil ab essentia differunt reipsa, propter summã eius simplicitatem. At verò quatenus homo est, physicas habuit & habet actiones, tum animæ tum corporis, quibus de rebus subtilius disputare non est præsentis temporis. Tantum retinendum est, quod diximus, discrimen scilicet inter operantem, principium operationis, operationem & opus ipsum.

I. Ad primũ quod attinet, Nestorius duos statuebat operãtes, quia duas fingebat personas, vt duę etiã sũt naturæ. At nos vnũ agnoscimus operãtem, quia vnã tãtũ agnoscimus personam in Christo. Et de hac re nulla iã est controuersia.

II. Quod ad secundũ, Eutyches negabat, duo esse actionũ principia, quia duas post vnionẽ nõ agnoscebat in Christo naturas. Monothelitæ etiam, licet duas faterentur naturas, duos tamẽ esse intellectus, duas voluntates, duas agendi facultates omnino in Christo negabãt. Hinc & ille & isti nõ poterant in Christo duo actionum genera agnoscere, alias Deitatis, alias humanitatis. Sed nos, vt et vnũ tãtũ agnoscamus operãtẽ, duo tamẽ operationũ & actionũ principia in Christo profitemur, quia duas etiam credimus in eo esse naturas. Ita constat, hæc duo capita, nẽpe & de vno agẽte, & de duob. agendi principiis, ex vnione hypostatica cõsecuta fuisse, primum, quia vnio facta est in vna persona operante, alterum quia duę naturę ita sunt vnitę, vt manserint numero duæ, hocq; distinctę, & cum suis quęq. proprietatibus. Ac de iis duobus capitib. videntur Ecclesię omnes iam inter se consentire. Cur dico videntur? Quia verbis omnes eadem fatentur, quanquam reipsa nonnulli pernegent, dũ proprietates naturarum cum Monothelitis commiscent, atque in vnum confundunt, qua de re in quæst. [illegible] sumus, id quod faciunt in actionibus quoque, dum quæ sunt propria Deitatis, communes faciunt humanitati.

III. Ad tertium ergo caput quod attinet, hoc est ad actiones, Duo in thesi diximus, quę & obseruanda sunt. Vnum, quod plures sunt atque diuersæ & distinctę inter se actiones in Christo. Alterum, quod illę tamen ad eadem salutis nostrę [illegible] perficienda, cõmunionem inter se habeant. Vtrumq; [illegible] maximus breuiter quia scilicet duę etiam sunt naturę distinctę, & illę vnionem inter se sine vlla confusione in eadem habent person. Sed iam de his actionibus pauca nobis dicenda sunt.

Damasc. [illegible] Postquã de duab. volũ atib. in Christo egit cõtra Monotheletas c. 14 postea in ca. 15. incipit agere de duab. etiã actionib. Ac primum hãc proponit thesin, quã posteà multis probaturus est, aduersus eosdem Monotheletas. [illegible]. Subdit rationem à duabus naturis sumtam, dicens, [illegible].

Argumentum sic est. Qui aliqua constat natura, is eius naturę actiones habeat oportet, nulla enim est natura sine suis propriis actionibus, cum natura sit principium motus & omnis actionis in eo, in quo est.

Atqui Christus duabus constat naturis, concedunt hoc etiam Monotheletę. Ergo in Christo diuersę sunt actiones.

Secundo loco, cont[illegible] tractaturus, quod dixit, differentiam subdit, quę est inter hęc quatuor, ἐνέργειαν, actionem ipsam: [illegible], naturam & facultatem qua operamur, [illegible]: opus ipsum. Et [illegible], operantem, quę cum paulò ante à nobis explicata fuerint, non repetam. Tantum [illegible] quędam subdit, quę nobis pretermittenda non sunt.

Tertio igitur loco, definit ἐνέργειαν, & eius proprietatem explicat ex Greg. Nazianz. Atq. ita primam tradit significationẽ nominis ἐνεργείας. [illegible]. Hęc est prima & princeps significatio ἐνεργείας. Hinc eunomius Gre. Spiritũ S. nõ esse [illegible], vt heretici dicebant quid ita? Quia sequeretur ipsum nõ agere, sed agi, fieri non facere, & potiùs [illegible] actus esset, definieret esse id quod [illegible], quia [illegible]. Verum; autẽ [illegible] Spiritus s. omnia agit & à nullo regitur [illegible] Quid est n. [illegible]? [illegible] est motus seu motio, hęc consideratur, aut quatenus est ab agente, id est, à motore: aut quatenus est in patiente. Vt est ab agente, est motus ad formã aliquã in re aliqua introducendã, vt actio ignis in aquã, ad calorem in aquam introducendum. Vt verò in patiente est, motus est mobilis ad formam acquirendam: vt est motus aquæ ab igne excitatus ad calorẽ ignis acquirendũ. Quocũq. sensu accipias, siue actiue siue passiue, motus ille forma introducta & acquisita semper cessat, ad illam formã quod attinet vel introducendam, vel acquirendam. Hæc ratio est, cur Greg. dicat: Si Spiritus S. est ἐνέργεια fore vt desinat esse, quod est nempe si ἐνέργεια propriè pro actione accipiatur.

Subdit Damasc. alterã ἐνεργείας significationẽ: accipitur. n. etiã pro vita ipsa viuẽtis [illegible]. Et sic Aristoteles alicubi [illegible] definiuit esse ἐνέργειαν, quanquã alibi, esse ipsũ esse viuẽtis.

Subdit tertiã significationẽ Damascenus ἐνέργειαν ait accipi pro motu cuiuslibet partis animæ: vt motio vegetantis, sentientis, intelligẽtis: [illegible] nẽpe ἐνέργεια est. Horũ summa est: ἐνέργεια propriè pro actione cuiusuis agentis siue intra se agat, siue extra in aliud. 2. pro ipsa vita viuentis: quia in actione consistit. 3. pro cuiusuis partis animæ motu, qui pro [illegible]. Hæc omnia eò spectãt, vt porrò cõcludatur, in Christo fuisse nõ solũ Deitatis, sed etiam humanitatis distinctas actiones quid ita? 1. Quia in Christo spectati sunt varij motus humani externi, vt motus localis &c. Prima autem significatio ἐνεργείας est motio. 2. In eo fuit vita vegetatiua, sensitiua, intellectua [illegible], cum suis quæque motionibus Ergo ἐνέργειαι diuersæ. 3. Varia in eo [illegible]: sed hæc etiam nomine [illegible] significantur. Ergo variæ in eo ἐνέργειαι. Ideo finem imponens, cur tot significationes vocis ἐνεργείας attulerit, subdit Damasc. dicens: [illegible]. Dicit autem [illegible] p[illegible] operat[illegible] hominis proprias.

Quarto loco, ordine quẽdã actionũ seu etiã [illegible] in homine explicat: vt eundẽ etiã in Christo contemplemur. 1. Quędam sunt primæ & seu primi fœtus animi: veluti sũt nudæ mentis actiones, quas sine auxilio corporis edit: vt simplex intelligentia in mente & simplex actio volũtatis.

2. Quædam sunt animi quidem [illegible], sed non sine corpore: cum per corpus proferantur & perficiantur, in ipso tamen operante permanentes, vti est visio, auditio, locutio. Anima enim hæc per corpus & in corpore operatur. Ideo sunt meræ [illegible].

3. Quædam sunt, quæ ab anima per corpus ita perficiuntur, vt extra etiam opus relinquant: veluti est scriptura, qua quod in animo erat latens, & post lingua patefactum, externo etiam scripto relinquitur omnibus considerandum, & ad absentes etiam perfertur.

Hunc ordinem tradit quasi alia vocis ἐνεργείας significata explicans. De primis: [illegible]. Hæc sũt cõsiderãda: quia eò spectãt, vt demõstretur, mul[illegible] agere Deitatẽ in Christo, quę nõ fiũt per humanitatẽ. Animę enim comparatur Deitas: corpori autem humanitas.

De secundis igitur [illegible]: subdit [illegible]. Addit, ipsam etiam [illegible] quam habet agens ad id, quod fit, vocari ἐνέργειαν. De tertij generis actionibus subdit: [illegible]. Quinto: Cæterum [illegible] in homine distinguit in tria genera. Quædam sunt solius animæ: quædam solius corporis, moti tamen ab anima: quædam vtrique communia.

Primi generis sunt actiones animæ, quas edit sine organo corporis: vt, intelligere, velle.

Secundi generis sunt ipsæ corporis propriæ actiones: corporis inquam animati anima rationali & ab anima moti: vti v.g. in locutione, oris apertio, linguæ articulatę se mouentis actio. *Tertij* generis sunt ea, ad quæ anima in primis & deinde etiam corpus concurrunt, verbi gratia ipsa locutio, quatenus habet suam significationem & sensum. Oratio enim & sapientia expressa propria est animæ: sonus autem & prolatio corporis est. Atque huius tertij generis ait illa esse, quæ propriè [illegible] vocantur, quia perficiuntur ab anima & corpore [illegible], quod secundo loco posuit Damasc. est id, quod nos tertio.

Sic etiam in Christo cogitandum est. 1. Quædam fuerunt & sunt [illegible] solius Deitatis, ad quæ perficiẽda non concurrit humana natura. 2. quædam propria corporis, moti tamen à Deitate & sustentati vel sunt loqui.

pati,

pati, mori, lutum proponere supra oculos. 3. quædam ad quæ ipsa quoque humana natura, suis actionibus concurrit: ut ad redemptionem nostri sanguinis effusio. &c. Exemplum eius rei habemus in domo ædificata, arte architecti, sed opera servorum, &c.

Sexto: In iis [illegible], ad quæ concurrit corpus, quænam primas teneat, anima ne an corpus. Dam explicat ac demonstrat animam in iis primatum tenere: declarans modum, quem anima in iis [illegible] tenere [illegible]. Anima enim est principale agens, quia ipsa primum per se cōsiderat quid faciendum, ac per se deliberat ac vult agere. Deinde ad opus perficiendum utitur corpore [illegible] organo, ac proinde [illegible] tale opus magis attribuendum est animæ, quàm corpori [illegible] opus animæ [illegible] se ac debere, quàm corporis [illegible]. Exemplum [illegible] ædificatore domus & famulis ac instrumentis. Sic [illegible] anima & corpore. Ideo ait [illegible] [Greek illegible] es. Duabus igitur de causis anima in [illegible] actionibus obtinet principatum: una est, quia ipsa est autor actionum & operum, quippe quæ illa præconcepit & efficere decreuit: altera quia licet perficiantur per corpus, ipsa tamen est, quæ [illegible] corpore, tanquam [illegible] quicquid enim [illegible] in corpore, illud fit ab anima corpus ad opus mouente & dirigente. Lōge enim diversa est actio corporis in ope[re] ab actione animæ. Explicat hoc Damasc. [Greek illegible]. Quantum est hoc discrimen [illegible] est [illegible] corporis autem est [illegible]. Differentiam [illegible] clarius explicat, ostendens aliud etiam esse [illegible] corporis in iis actionibus, & aliud [illegible] corporis proprium est, quod opus ipsum & quasi fœtum animi tāgit, [illegible] & circumplectitur: [illegible] autē animi proprium est ipsa operis quod fit [illegible] ac figuratio. Exemplum in pistore, cū pinsit panem, [illegible] ligni & secat lignū & parat cistā. Quid proprie est [illegible] quam [illegible] prius in animo se conceperat, panis vel cistæ eā imprimit in subactā farinam, aut in [illegible], sed per organa corporis quæ mouentur aut ducuntur pro arbitrio animæ. Quid proprie agit corpus? [illegible] circumplectitur, id quod efformatur & figuratur ab animo, nec alio modo id agit, quàm quo vult anima. Ergo (ut inquit Damasc.) [Greek illegible].

Hinc sequitur, alias & [illegible] esse actiones animæ, quā corporis & [illegible] has ob causas, [illegible] in actionibus [illegible] principatum tenere animam.

Iam totum hoc accommodat ad Christum, & exemplis miraculorum, quæ edebat, [illegible] leprosum mundauit & panes multiplicauit, explicat, dicens [Greek illegible]. Obserua hic [illegible] quæ fiebant miracula, non communicari humanitati, sed dari [illegible] Deitati. Ergo neque alias esse [illegible] les proprietates Deitatis, communicari humanitati. Item obserua alias actiones dari humanitati, alias Deitati. Ergo Deitas non omnia [illegible] suas actiones [illegible] per humanitatem: sed contra, actiones humanitatis erant à Deitate, sicut actiones organorum sunt ab artifice, organis vtente, eaque mouente & ad opus dirigente.

Ex his etiam liquet, in miraculis Christi, quid nam fuerit proprium humanæ naturæ [illegible], & quid [illegible] diuinæ. Humanæ naturæ [illegible], seu quod ab illa propriè perficiebatur, fuit in curatione leprosi, illud velle eum curare: Voluit enim humana etiā voluntate. Item illud dicere, Volo, mundus esto: at vero [illegible] Deitatis, id quod à Deitate perficiebatur, fuit ipsa leprosi curatio. Item in multiplicatione panum, quod propriè egit ac perfecit humanitas: Volens accepit panes & [illegible] Deitas panes fractos multiplicauit: hoc quod ait Damasc. [Greek illegible].

Obseruanda hic sunt nonnulla. 1. Discrimen inter actionem & [illegible] cuiusque naturæ in miraculis Christi [illegible] humanæ naturæ in multiplicatione panum, erat ille motus, quo manum mouebat ad panes accipiendos & frangendos: [illegible] autem fuit illa voluntaria fractio. Diuinæ autem naturæ [illegible] seu actio fuit illa naturalis [illegible], qua panes fuerunt multiplicati: [illegible] verò [illegible] panū multiplicatio, eoque ipsum miraculum. Sic docet Damasc.

2. Hinc sequitur alterū: [illegible] miraculū propriè adscribendū esse Deitati, non autē humanitati. Prima ratio est. Quia miraculū fuit illa multiplicatio panū, non autem vel acceptio, vel contactus, vel fractio. Multiplicatio autem (inquit Damasc.) fuit [illegible] Deitatis [illegible] humanitatis. Ratio secunda, Quia miraculum eius naturæ tribuendū est, cuius etiā est [illegible] & actio, quæ edidit est. Atqui [illegible] & [illegible] hæc non fuit humanæ [illegible] diuinæ, vt docet Damasc. Persona igitur Christi edebat miracula: sed secundum diuinam, non autem secundum humanam naturam. Rursus persona Christi [illegible] & frangebat panes: non secundum diuinam, [illegible] humanam.

3. Hinc sequitur falsum esse, si propriè loqui velimus diuinam naturam miracula edidisse per humanam seu per carnem seu [illegible] organum ad illa tantum prastanda [illegible] diuina natura, [illegible] naturæ [illegible] diuinæ [illegible] accipere & frangere [illegible] cautio panum fuit [illegible] humanæ [illegible] humanæ [illegible] extendit ad multiplicationem panum, sed [illegible] ad [illegible].

Ita propriè loquendo sentiendū & dicendū est, ac miracula non [illegible] humanæ sed diuinæ tantum naturæ [illegible] edebat miracula [illegible] quomodo? actione Deitatis, concurrente tamen actione humanitatis. [illegible] conueniens [illegible]: Vtraque forma agit quod suū est cū communione alterius Verbo agente, quæ sunt Verbi, & carne exequente quæ sunt carnis. Et ideo in eadem epistola, [illegible] formæ serui, sed [illegible] Dei. Mox [illegible]. [illegible] miraculis [illegible] subiacet [illegible] Natura igitur humana nō edidit miracula, sed [illegible] potius Christus fecit adū diuinam [illegible].

Quod [illegible] humana natura non edidit miracula [illegible] esse [illegible] miracula ideoque nec [illegible] proprietates.

Sed & [illegible] Damascenus [illegible] actiones humanæ naturæ [illegible] corporis, diuinam [illegible] patefactam [illegible]. [illegible] anima & corporis [illegible]. Hæc omnia [illegible] Damascenus [illegible], [illegible] probandam cum primis suscepit, de duobus actionum generibus in Christo, diuinis scilicet & humanis, quas secundum vtramq. naturam mediator fuit & salutem nostram operatus est.

Nunc ad statum quæstionis redit: & *primò* probat, sicut in Christo duæ sunt naturæ, sic in eo duas esse actiones. *Deinde* ad exceptionem [illegible] respondens, idem [illegible] de diuinis concludit [illegible] Filium etiam post incarnationem operatum esse & operari cum Patre. *Tertiò*, aliis occurrens exceptionibus, [illegible] docet de iis actionibus, & in primis eas non esse in vnā confusas seu compositas: communionem tamen inter se [illegible] habere: [illegible] in rebus [illegible] nostræ [illegible] de variis in Christo actionibus, [illegible] communionem tamen inter se ad idem [illegible] habent [illegible].

Nunc igitur videamus quomodo probet in Christo geminas esse actiones. Vt dicam, quod [illegible] omnes reuocari possunt: quorum [illegible] est quia in Christo duæ sunt naturæ: geminæ igitur actiones. Alterum, quia [illegible] Euang. [illegible] alias recensent, quæ non possunt esse nisi Deitatis: alias, quæ non nisi ab humana potuerunt præstari natura. Diuersæ igitur actiones. Quia tamen Damascenus ita hoc negotium tractat, [illegible] videatur indicare rationes: [illegible] nos quoque [illegible].

Rationes, quod geminæ in Christo sint actiones, diuina & humana vnita quidem, sed tamen [illegible].

1. A naturis duabus, vnitis quidem, sed sine confusione. Atque hoc est potissimum argumentum ex quo multa alia deducuntur. Argumentum igitur tale est. Duæ in Christo coniūctæ sunt naturæ, vnitæ sine confusione & distinctæ. Ergo & duo actionum genera diuinæ & humanæ vnitæ, sed sine confusione & tamen distincta, [illegible] [Greek illegible]. Summa est: In Christo sicut sese habent naturæ: sic etiā earum proprietates, & actiones. Atqui naturæ sunt duæ, numero vnitæ & communionem habentes: sed & distinctæ, non confusæ. Ergo sic etiā proprietates & actiones.

2. De humana potissimum concludit. A non mutatione naturæ. Humana natura à Christo assumta, non est mutata à suæ naturæ conditione: Ergo neque voluntas humana & actiones humanæ naturæ mutarunt conditionem propter vnionem cum diuina natura. Quare veræ in Christo humanæ actiones. [Greek illegible]. Dicuntur desiderr:

tæ, & sunt propter vnionem hypostaticam cum Deitate: vt actiones Dei dicantur.

3. Ille vnus, qui vult, & operatur, est & Deus & homo: Ergo idem vnus, & quà Deus est, vult ac operatur: & qua homo, vult itidẽ & operatur, i. secundum vtramq. distinctam naturam. Argumentum est ab vna persona, tam in forma serui, quàm in forma Dei subsistente. [illegible]

4. A diuersitate naturarũ Quorũ natura diuersa horum & diuersa actio: Atqui in Christo diuersæ sunt naturæ: Ergo & diuersæ actiones. [illegible]

Cum hæc ita se habeant: sequitur necessariò, vt aut vnã tantùm actionem in Christo dicentes, vnam tantum etiam in eo naturam esse dicamus, quod impiissimum est: aut duas in Christo naturas agnoscentes, duas etiam actiones cum Ecclesia confiteamur. Hanc subdit, dicens: [illegible]

5. Si Christus ὁμοούσιος est Patri, i. æqualis essentiæ erit etiam illi æqualis operatione: & si ὁμοούσιος est nobis, id est eiusdem naturæ nobiscum: easdem etiam habuerit nobiscũ actiones. Actiones enim consequuntur naturas. Atqui Christus est ὁμοούσιος Patri & nobis. Duplices igitur in Christo actiones. [illegible]

6. Argumentum Greg Nyss. Quorum actio vna, eorum & virtus seu δύναμις eadem. Omnis enim actio, virtutis est perfectio: sic, vt Græci: [illegible] Sicut finis, perfectio est eorum, quæ sunt ad finem. Hoc est verissimum, in omnibus rerum generibus. quod virtus, seu δύναμις ordinata sit ad actionem, hoc est, ad ἐνέργειαν. vt virtus visiua ad videndum, auditiua ad audiendum.

Atqui fieri nullo modo potest, vt naturæ creatæ & increatæ, temporalis & æternæ, circumscriptæ & incircumscriptæ, eadem sit virtus & δύναμις. Ergo fieri nequit, vt vtriusque naturæ in Christo, diuinæ & humanæ, eadem sit & vna actio. ὧν ἡ ἐνέργεια μία (ait Nyssenus) [illegible]

Plures igitur & diuersę actiones in Christo sint, necesse est.

Obseruandus est iste locus contra Vbiquitarios: qui volunt, vnam & eandem proprietatem & actionem in contrariis naturis esse posse.

7. A passionibus animæ & doloribus corporis. In Christo fuerũt passiones animi, tristitiæ, metus, recusatio mortis: similiter fuerunt in eo dolores corporis. Hæc enim omnia narrant Euangelistæ. Aut igitur dicendum est Deitatẽ hęc omnia potuisse perficere: id quod dicere impiũ est: aut pręter Deitatis actiones, fuisse in Christo etiam humanitatis passiones & actiones. Quare nõ vna tãtũ actio in Christo. [illegible]

I. Exceptio prima. At, inquiet aliquis Apollinarista: Facilè do, in Christo, postquam factus est homo, fuisse actiones humanæ naturæ: sicut etiam ante, in eo erant actiones cum patre Deo communes: quia vnius erat cum eo naturæ. Sed post assumtam carnem, nego, cum habuisse actiones cum patre communes: tum quia diuersæ fuit & est naturæ à patre, cum sit homo, id quod pater non est: tum quia, quæ sunt sanctæ triados, non sunt ad οἰκονομίαν pertrahenda. Sic enim patres docuerunt, dicentes: [illegible] Hinc primam exceptionem ibi tradit, vbi ait, [illegible] Est autem [illegible] Hæc vna est patrum regula. Altera: [illegible] Responsio Damasceni in summa est Christum non ita factum esse hominem & nostræ naturæ vt desierit esse eiusdem naturæ cum patre. Est igitur diuersæ naturæ, non simpliciter, sed [illegible]: h. e. quoad humanam. Rursus eiusdem etiam est naturæ cum patre, non simpliciter, sed [illegible], hoc est, quoad diuinam. Nos ita regulam patrum retorquemus: [illegible] Est autem Christus, quatenus Deus, eiusdem [illegible] cum patre: Ergo & eiusdem actionis. Ad alteram reg. [illegible] Sensus huius dicti patribus hic fuit: quæ de diuina essentia, seu de Deo dicuntur, siue proprietates, siue actiones, ea ad humanam naturam non esse transferenda. Nomen enim [illegible] pro Deitate: & nomen [illegible] pro assumta humanitate acceperunt. Dictum hoc pium atque orthodoxum deprauabant nonnulli, nempe illi, qui Deitatem filij in humanam naturam conuersam esse dicebant, propter verba Ioh. 1 Verbum caro factũ est. Quæ igitur de operibus patris & filij ante incarnationem leguntur in scripturis, ea post incarnationem non amplius de filio esse prædicanda. Responsio est: Patres illo dicto non negare, quin de persona incarnata prædicentur opera & actiones diuinitatis, cum per incarnationem nõ desierit esse Deus, nec propter assumtam formam serui, deposuerit formam Dei. Sed tantùm quæ sunt diuinæ naturæ, ea non esse ad assumtam carnem transferenda.

Obijcit igitur Damascenus dicta aliquot ex Euangelistis, quib. demõstrat, filiũ etiã post incarnationẽ operatum esse, & operari cũ patre: ex quibus efficitur, duas in Christo esse etiamnũ actiones, diuinas & humanas. Vnũ est illud, Ioh. 5. *Pater meus [illegible] operatur, & ego operor.* Item: *Quæcunque [illegible] patrẽ facientẽ, hæc & filius similiter facit.* Item Ioh. 10 *Si mihi non creditis operibus credite.* Itẽ, *Opera, quæ ego facio illa testimoniũ perhibent de me.* Itẽ Ioh. 5. *Sicut pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filius, quos vult, viuificat.*

Hæc omnia (inquit Damasc.) nõ solum patri ὁμοούσιον esse Christũ demõstrãt, sed etiã eandẽ cum eo [illegible] ἐνέργειαν. Ergo etiã post incarnationẽ, filius habuit actiones cũ patre cõmunes. Hoc est primũ argumẽtum, quo probatur etiã post assumtam carnem, actiones communes cum patre fuisse in Christo. Cùm autẽ demonstratum sit, eum habuisse humanas, diuinæ ergo & humanæ in eo fuerũt & sunt actiones.

2. Idem confirmat argumento à prouidentia ducto, totiúsque mundi gubernatione.

Nõ solũ pater, sed & filius semper regit & sustẽtat mundum. Sap. 8 Sapientia, quæ est filius, attingit omnia, à fine vsq. ad finẽ, & disponit omnia suauiter. Nõ desinit igitur filius mũdũ vna cũ patre regere. Sed audiamus Col. 1. *Per ipsum omnia consistunt.* Heb. 1. *Portat omnia verbo virtutis suæ.* Hæc de Christo etiam post incarnationem. Ergo etiam post assumtam carnem, communes cum patre habet actiones Christus. [illegible] enim (ait Damasc.) [illegible]

3. A miraculis Christi post incarnationẽ. Qui suis proprijs actionib. liquidò demõstrat, se eiusdẽ esse substantiæ, & naturæ cũ Deo, is etiã manifestè prodit se cõmunes habere cũ Deo actiones. Miracula enim [illegible] sunt diuinarũ ἐνεργειῶν, & nõ nisi potẽtia atq; actionibus fiunt diuinis. Atqui hoc fecit Christus iã homo factus Vnde illud. Opera, quæ ego facio, ipsa testimonium perhibent de me.

His argumentis euincitur, Christum etiam post incarnationem eiusdem fuisse & esse actionis cum patre. [illegible]

Supra autẽ idem de humanis actionibus demonstratum est, imo in editione miraculorũ conspectæ fuerunt humanæ etiam actiones & locutiones, contactus & aliæ. Ergo etiam post incarnationem, duplices in Christo actiones.

II. Sed [illegible] excipiebant, ex diuinis & humanis vnam duntaxat extitisse actionem. Sicut & vnam naturam ex duabus conflatam esse dicebant. Hoc pacto actiones non fuissent in Christo distinctæ, sed confusæ, non plures, sed vna. Hanc igitur actionum confusionem tollit Damasc Sicut supra etiam naturarum confusionem expugnauerat. Vnico autem argumento id facit, quia, quæ contra naturarum σύγχυσιν faciunt, eadem etiam actionum commixtionem dissoluunt. Argumentum tale est. Cum iam demonstratum sit, in Christo & homine, fuisse esseque actiones humanas, & diuinas, si adhuc pertinaciter contendas, vnam tantum esse actionem, illa fuerit, vt [illegible] & [illegible] fingunt, composita.

At hoc fieri nequit, quia illa aut alia erit ab actione patris, id quod pugnat cum superioribus, vbi probatum est Christum eiusdem esse actionis cum patre, aut eadem actio quoque patris fuerit composita, quod etiam est absurdum, quia ex compositione actionis, sequeretur compositio naturæ diuinæ, quo quid magis blasphemum dici potest? Non igitur vna in Christo actio, sed diuersæ, illęque distinctæ.

III. Sed excipiebant adhuc, Ex actionum pluralitate personas in Christo multiplicari, quòd cum actione persona simul inducatur. Hoc enim assumebant, [illegible] Cum igitur ponamus in Christo plures actiones, simul etiam à nobis in eodem Christo plures statui personas, quę hęresis fuit Nestorij.

Respon-

Respondeo [illegible] argumentum falsum esse: quia [illegible]

[illegible] ibi vnam tantùm actio. [illegible] & vbi vna actio, ibi vnam tantù [illegible]

[illegible]

Hoc verò [illegible]

[illegible] a nobis vult Damascenus. 1. Vnitatem gladij [illegible] duas naturas, ignem & ferrū [illegible]

[illegible] Damascenus tamen & [illegible] quot patres [illegible]

[illegible] sunt, & scopus atque finis, cur id faciant, manifestus est [illegible] duæ considerandæ sunt naturæ, ac formæ ignis & ferri. 3. Considerat [illegible]

[illegible]

Hoc sine [illegible]

[illegible] in machina igniti, ita propriam [illegible]

[illegible] contra [illegible] habet ferrum, non autem ignis.

II. [illegible] non idcò essentiales proprietates [illegible]

[illegible] carnis naturæ ferri, vt hæc quæ vere [illegible] propriè dicantur [illegible]

[illegible] commodet [illegible]

[illegible]

Hac [illegible] hæc duo [illegible] Monothelitas demonstrata [illegible]

[illegible]

Sequuntur alia argumenta, quibus eandem [illegible] doctrinam Damasc. [illegible] Monothelitas, qui contendebant, ex vna [illegible] hypostasi [illegible] vnam tantum concludendam esse actionem [illegible]

[illegible]

Primum igitur argumentum [illegible] tantum est persona atque hypostasis, adeo vna etiam in eo ponenda est actio [illegible] vna naturas [illegible] natura, [illegible] Atqui hoc consequens est [illegible] duas in Christo naturas [illegible] Monothelitæ [illegible] Ergo [illegible] vnam ponendam esse actionem.

Secundum. Si vnica in Christo est actio, illa fuerit, aut solùm diuina aut solùm humana, aut neutra. Non primũ est dandum. Foret enim Christus tantùm Deus & non homo. Quis enim eum dicat esse hominem qui omni humana actione sit destitutus? Neque alterum. Non enim esset Deus cum Deus esse nequeat, qui nil agit. Vsq; adeo proprium Dei agere, vt non immeritò à Philosophis vocetur purus actus. Neque tertium concedi potest: quia Christus hoc modo nec Deus esset, nec homo. Relinquitur ergo, si & Deus & homo est Christus iuxta has duas naturas, duas quoque in eo esse actiones. Cum actione enim inducitur natura, & cum natura actio.

Argumentũ hoc obseruandum est, & ratio item, quam subdit Damascenus: quòd si tollamus diuersitatẽ actionum, necessario quoq; tollantur duæ diuersæ naturæ: & quòd non propter vnionem tollenda sit diuersitas actionum. [illegible Greek]

Tertium argumentum. Si vna tantùm est domini nostri Iesu Christi actio, ea vel creata est, vel increata. Non enim medium inter hæc inueniri potest, vel excogitari, vt scil. aliqua sit vel natura vel actio, quæ nec creata sit, nec increata. Si igitur creata fuerit actio: creatam etiam indicabit eam esse naturam, a qua proficiscitur. Ita Christus sola & nuda fuerit creatura. Si verò increata solùm increatam habuerit naturam, eòque Christus solùm fuerit Deus, & creator. Solus enim Deus increatus & creator est. Est autẽ Christus & Deus & homo: creatus & increatus, secundum diuersas naturas. Diuersas igitur etiam habet actiones, à duabus diuersis naturis prodeuntes. Hoc argumentum fusiùs amplificat Damascenus: sed summam retulisse satis est: præsertim cum sit perspicuum, & ex eodem fundamento deductum ex quo & reliqua sere omnia.

Quartum. Si vna Christi actio. Ea fuit miraculorum simul & humanorum operum effectrix, id est Christus effector fuerit contrariorum, secundum vnam & eandem essentiã. Operatus est enim miracula, diuina scil. opera, & multa humana passus est atque egit, vt narrant Euangelistæ. Atqui hoc fieri nequit. Nihil enim in sua vnica permanens natura, contraria per se & rebus eodem modo se habentibus efficere potest. [illegible Greek] Illa propositio, quòd nihil in sua permanens natura, contraria efficere potest: intelligitur per se & si agens in res eodem modo se habentes agat: verbi gratia. Sol eandem rem frigefacere & calefacere, aut liquefacere & indurare non potest. Nam quòd soluat ceram & obduret lutum, hoc fit ex accidenti: quia variatur materia, in quam agit. Sed hæc exceptio in actionibus Christi non habet locum. In seipso enim præstitit & diuina & humana, omnino contraria. Vna igitur & eadem actione, hæc fieri non potuerunt: sed diuersis actionibus secundum diuersas naturas. Quare optimè à variis [illegible Greek] ad varias [illegible Greek], & à variis [illegible Greek] ad varias naturas procedit argumentatio.

Quintum. Qui præditus est mente humana, is etiam actiones mentis præstat, vt intelligere, velle. Quæ enim suas naturales actiones edere nõ possunt, illæ res non sunt verè tales res. Vt oculus, qui non potest videre, non est oculus, nisi æquiuocè, inquit Aristoteles: & ita de aliis. Atqui Christus assumsit mentem humanam: alioqui verus homo non fuisset, aut esset. Habet igitur actiones mentis. Habet etiam actiones deitatis, quia Deus est. Intelligit enim ac vult, & quà Deus est, & quà homo, diuersis intellectibus & voluntatibus. Diuersæ igitur in eo actiones.

Sextum. Christus patiendo & moriendo secundum carnem, multa operatus est secundum Deitatem. Moriendo enim mortem destruxit, peccata expiauit, hominis à tyrannide Diaboli liberauit, &c. Quæ caussa est, cur Chrysostomus dixerit in acta Apost. Sermone 2 Illum non peccare, qui passionem Christi vocet actionem: passionem respectu humanitatis: actionem respectu Deitatis. Ipsa igitur passio Christi euincit, in Christo geminas fuisse simul actiones.

Septimum. Nulla prorsus natura reperitur, quæ careat propria motione: actiò autem nil aliud est, quàm motio, [illegible Greek]. Si igitur in Christo duæ sunt naturæ, diuina & humana: geminæ etiã sint actiones & motiones, necesse est.

Octauum. Sicut nunquam admittendum est vnam esse naturam Dei & creaturæ: sic neque vnam & eandem esse actionem Dei & creaturæ. Sic enim docet Cyrillus secundum scripturas, & exemplo declarat in suscitatione Lazari, sicut recitat Damasc. pag. 18. [illegible Greek]

Hactenus Damasc. firmissimis argumentis demonstrauit, in vna persona Christi geminas fuisse & esse actiones, easque inter se verè & realiter distinctas: sicut etiam naturæ duæ sunt: ac proinde vnitate personæ pluralitatem & diuersitatem operationum impediri non posse: nec cum actione personam, aut cum persona actionem induci: sed secundum fidem Ecclesiæ Catholicæ actionem cum natura & naturam cum actione conuerti.

Argumentis Damasc. addo & hoc ex Thom. Aquin. contra Gent. l. 4 ca. 36. In eodem homine variæ & diuersæ, illæq; distinctæ actiones spectantur. Nam aliæ sunt actiones animæ, aliæ corporis: rursus in anima aliæ sunt intellectus, aliæ voluntatis: aliæ mentis, aliæ animæ sentientis & appetitus: In corpore etiam aliæ oculorum aliæ aurium, & ita de reliquis sensibus. Est autem multò maius partibus naturis discrimen inter Deitatem Christi & eius humanitatẽ, quam inter animam & corpus eiusdẽ. Quantò magis igitur distinctæ erunt actiones Deitatis ab humanitatis, in eodem Christo? At si vnitas personæ in quouis homine, id eo nõ impedit pluralitatẽ actionũ & diuersitatem quia in eo plures sint & diuersæ [illegible Greek], anima & corpus, diuersæ item facultates & organa: multò minùs id efficere potest vnio duarũ naturarum, ã diuersarũ, in vna Christi persona. Hoc argumentũ collige contra realem communicationẽ idiomatum in natura. Si potentia & facultas intellectus nõ communicatur voluntati, vt possit intelligere, nec contra: si neque facultas videndi in oculo communicatur auribus, & ita de reliquis: quanto minus proprietates essentiales Deitatis ipsi humanitati. Maior enim differentia est inter diuinam & creatam humanam naturam, quàm inter facultates mentis & animæ vnius seu vnius, & alterius.

Concludo hanc de eos nostræ partẽ, DE ACTIONIBVS Christi mediatoris, diuinis & humanis, illisq; distinctis licet vnitis: dicto Leonis, imò Concilij Chalcedonẽsis *Vtraque forma agit quod suum est, cum communione alterius: verbo agente, quod verbi est & carne exequente quod carnis est.* Si vtraq; forma agit: ergo licet vna sit persona agens, ratione tamen plurium formarum secundum quas agit, plures & diuersæ sunt actiones. Item, si vtraque forma agit, quod suum est, & non quod alterius: ergo actiones Deitatis & humanitatis sunt distinctæ: & humanitas non agit quod Deitatis, ẽóq; actiones vnius propriæ, non fiunt alterius communes. Si etiam vna agit cũ communione alterius: ergo vna natura nõ agit seorsum ab altera, aut solitaria: sed vna cooperatur alteri, humana diuinæ, tanq. à illius organum: Et altera cõmunicat alteri, diuina humanæ, tanquam causa eam mouens atque perficiens: Et actiones non sunt diuisæ sed vnitæ & ad eundem scopum atque finem tendunt. Hæc de confirmatione satis.

Nunc ad ipsa tam argumenta Monothelitarum respondendum est. In quo, redeundum ad Damascenum: ac videndum in quem modo, quòve sensu actiones vnius naturæ alteri adscribi possint, & vna actio appellari. De primo Quo melius argumenta refutari possint, videnda est caussa erroris Monothelitarum: cur scilicet vnam tantùm actionem in Christo illi statuerint. Legatur sexta Synodus, in qua hæc agitata fuerunt. Summatim vt dicam, & vno verbo, caussa fuit, quia non fecerunt (vt optimè obseruauit Th. Aquinas 3 p. q. 19 art. 1.) quia inquam non fecerunt discrimen inter vnum simpliciter, & vnum ordine, hoc est ordine. Simpliciter enim propriè vna actio non sunt quia nec vna in Christo natura: ordine quodam, non tamen impropriè & [illegible] vna actio dici possunt. Vir & vxor simpliciter non sunt vnus homo sed duo: [illegible] autem, & ordine quodam, vnus homo & vna caro esse dicuntur. Viderunt Monothelitæ humanam naturam in Christo, subiectam & subordinatam esse diuinæ: eãque nihil velle aut agere, nisi quatenus mouebatur & regebatur à diuina: qua de caussa, vnum propriè vnum & principale agens [illegible], ad eòque ipsa forma Dei: formam autem serui organum formæ Dei, ac Deitatis. Quod igitur vnum fuit ordine quodã & [illegible] illud voluerunt vnum esse simpliciter. At quia negare nõ poterant, multa fieri per humanitatem ideo dixerunt quæ fiebant per humanitatem, ea esse [illegible], non autem [illegible]: vnam esse [illegible], nempe Deitatis, à qua regebatur humanitas, multa autem esse [illegible], quæ etiam per humanitatẽ fiebant & ei adscribebantur. Notandum igitur, quò clariùs illorum error appareat, & caussa etiam erroris. Vbi inter plures agentes caussas ordo est constitutus, ita vt vna subsit alteri: ibi semper inferior caussa mouetur à superiori ita vt nõ agat, nisi acta ac proinde suprema, quæ agit nõ acta, [illegible Greek] caussa, et re agens appellari solet. Hinc fit vt motus.

[illegible] appellatur [illegible] effecta & [illegible] Anima mouet corpus [illegible] ab anima [illegible]. Quod igitur [illegible] actiones, & operatio[illegible] [illegible] actionem [illegible] & actionem [illegible] corporis [illegible].

Quia igitur [illegible] anima mouebatur, & regebat [illegible] per se ipsam, [illegible] dem esse actionem, qua corpus mouebat, & qua illud motum operabatur [illegible] humanam [illegible] [illegible] batur: aliud remouebat per se solam formam Dei mundum regebat [illegible] [illegible] humanam [illegible] nonem mouentis & moti. Eius enim quod ab altero mouetur [illegible] [illegible] forma [illegible] suscipiamus. Quoniam [illegible] separare scamnum, quodam modo [illegible] causa mouens & causa mota, docerias [illegible] motae partis [illegible] instrumentum [illegible] causae mouentis & causae motae [illegible]. Sic & in Christo, natura humana, propriam habet formam, hos [illegible] [illegible] Ad tertium [illegible] natura [illegible] [illegible] vna quasi videatur [illegible].

Sic igitur sexta Synodus definiuit Action. 17. *Duas naturales operationes [illegible] Domini [illegible] Dei [illegible] operationem & humanam operationem, &c.*

Nunc confirmata vera doctrina, & perspecta causa erroris Monothelitarum & impietas Seueri Antiocheni Episcopi [illegible] ad [illegible] argumenta respondere [illegible].

Sed quia duae sunt [illegible] naturae, geminas etiam actiones [illegible] oportere [illegible] necesse, vt non duo agentia [illegible] genera, sed etiam [illegible]. Sunt enim in Christo tres naturae, diuina [illegible] anima humana, & corpus [illegible] vnà esse naturae [illegible].

Secundum [illegible] qui natura id est per essentiam, non sunt duo. Animae & corporis [illegible] vero docti. Nam aiunt hominem constare duabus naturis, valde diuersis, anima rationali & corpore. Ergo &c.

Resp. Ad hoc argumentum respondet [illegible] lib. [illegible]. Sitima est enim [illegible] quia [illegible] rationalis in homine & corporis [illegible] dicuntur actiones animae [illegible] argumentatio [illegible] Nec [illegible] anima [illegible] & corpus per se [illegible] constituant humanam naturam. Sic [illegible] anima rationalis & corpore [illegible] in Christo [illegible] natura [illegible] Dei [illegible] natura. Natura creata increata: [illegible] infinita, &c. Quare [illegible] dicitur [illegible] Christi [illegible] Deus & homo [illegible] in natura humana [illegible] [illegible] Hoc de [illegible] argumento.

[illegible] agentem & instrumentum [illegible]. Deus [illegible] fabrum [illegible] quia [illegible] [illegible].

[illegible] Christo principale agens [illegible] & corpus. Ergo, &c.

Resp. Negatur maior. Videtur quidem hominibus imperitis [illegible] actio principalis agentis & organi [illegible] [illegible] quodam modo [illegible] communicat [illegible] ad faciendum scamnum [illegible] [illegible] partim corporeis actionibus, perficiuntur, videre est. Quamquam [illegible] opus sit & animae & corporis [illegible] mentis [illegible] videntur [illegible] Christo [illegible] [illegible] quid vero [illegible] anima est vestiuta, actio sunt Deitatis [illegible] [illegible].

Hinc liquet responsio ad tertium. Dominus duo patitur, & [illegible] Christi vocarunt [illegible] Monothelitae [illegible] actione [illegible] Deitatis, aliam humanitatis, sed vnam compositam ex vtraque natura actionibus.

Sed nullo modo [illegible] & turpiter errarunt, dum ex compositione nominis [illegible] actionis [illegible] [illegible] inter se [illegible] alterum concedimus.

[illegible] vocare [illegible] Christo doceri [illegible] & Deus & homo est [illegible] Deus partim quatenus homo [illegible] actionum propriae

humanitatis & verè dicerentur, & essent actiones Dei & [illegible] Deitatis propriæ, verè & dicerentur & [illegible] propter veritatem personæ, quæ & [illegible] diuinæ [illegible] naturæ. Hæc prima est causa cur vocat [illegible]

[illegible] communicatione & cooperatione [illegible] Sicut enim [illegible] naturæ quamuis [illegible] etiam [illegible] naturæ a suo [illegible] communicationem habuerunt & habent, vt humana [illegible] & diuinæ [illegible] communicata [illegible] Et hoc [illegible] quod scribit [illegible] epistola ad Gatian. [illegible] *operabatur; quæ sunt hominis: ac per hominem, quæ sunt Dei.*

Exemplum [illegible] Ambulare, hominis est: sed ambulare super aquas, [illegible] non nisi [illegible] diuina fieri potest. [illegible] ambulabat super aquas [illegible]

[illegible] **vero, Lazare, veni foras, hominis est. Cùm igitur Lazarum clamans [illegible] per humana faciebat. Ideo in** [illegible] *quandam Dei & hominis operationem.*

Sic etiam explicat Dam[ascenus] [illegible] **Caussam enim explicans cur** [illegible]

Nec [illegible] hoc, quod humana [illegible]

[illegible] Damasc. explicationem [illegible]

[illegible] Argumentum Monothelitarum. Actiones sunt suppositorum & personarum [illegible] Persona Christi [illegible] Non ergo plures [illegible] actiones sed vna tantum [illegible]

Resp. Actiones sunt personarum & naturarum, sed aliter & aliter. **Personarum sunt, quia sunt effecta personarum** [illegible] & operantur, sed naturarum [illegible] principia per quæ actiones [illegible] Hinc [illegible] differentia actionum [illegible] agentibus sed à naturis & [illegible] per quas agunt [illegible]

[illegible] operationem [illegible] duo genera [illegible] **nec vnam actionis, impedimento esse potest, quia plures** sint [illegible] Deo [illegible] sententia [illegible] vbi vna [illegible] **ibi vna actio, sed plures. Non enim** [illegible] His explicatis, facile est respondere [illegible] Damasc. [illegible] Christo [illegible] Quomodo, quæ Deitatis sunt actiones, possint attribui humanitati, & contra [illegible] vna quasi actio verè dici possit. Vide Damasc. [illegible]

Cùm [illegible] Cyrilli sententia [illegible] **in Christo actiones, quas verbi gratia, in suscitatione Lazari edidit, & di-**

[illegible] quæ sic est [illegible] propter [illegible] Christus [illegible] personalem [illegible] Hæc est prima [illegible] propria & [illegible] naturæ [illegible] potest [illegible]

Hæc igitur prima est ratio, [illegible] vna est [illegible] persona Christi [illegible] quia [illegible]

[illegible] Damascenus [illegible] **cum actionibus alterius naturæ, sed longè diuersas: sed** [illegible] quod [illegible] & eadem [illegible] **sunt: ac sic sunt duæ, actiones hominis verè** [illegible] **Monothelitæ. Dictum enim Cyrilli tenendum est** [illegible] Damasc. [illegible] Deitatis [illegible] humanitatis in Christo.

Altera caussa, cur [illegible] naturæ [illegible] quæ quodam modo [illegible] quomodo [illegible] humanæ [illegible]

Sic [illegible] quia [illegible] quia vna operatio [illegible] humana [illegible] **racula sine opera humanæ: nec humana** [illegible] diuinæ [illegible] Hæc [illegible] Damasc. [illegible] Modo explicat, quo Deitas [illegible] humanitatem, explicat [illegible] Christus [illegible] Carni [illegible] Deitas [illegible] vnita, & [illegible] verò [illegible] passiones [illegible] Deitate [illegible] humanitati [illegible] scribit Damasc. [illegible] quibus tamen [illegible] Dei [illegible] & hoc: quod [illegible] Deitas [illegible] & eam [illegible] natura [illegible] cooperabatur [illegible] carni.

Quomodo vero carni cooperabatur Deitas [illegible] Damasc. [illegible] Modum explicans, quo carni cooperabatur Deitati. Non dicit Damasc. quod sibi operatio [illegible]

in illis

[illegible] quod per carnē illas suas actiones [illegible] salutares efficeret. [illegible] carnem in suis [illegible] cooperatricem fuisse Deitati [illegible] caro, inquit, illa anima [illegible] Deitati, cōiūcta [illegible] agebat, & videbat, quę à Deitate [illegible] voluntate sua humana proba[illegible] in quo humana natura in passione [illegible] suas salutares red[illegible] cooperabatur [illegible] quę à Deita[illegible] [illegible] & cooperatur [illegible] patiente [illegible]

[illegible] proprietates eius ab alterutro [illegible] intelligit [illegible] contra Eutychē & Monothelitas [illegible] esse dicitur. Quomodo vero [illegible] Dei unita est carni? Non [illegible] hominis Deitas. Sic enim & Dam. lib. 3. c. 17. [illegible]

[illegible] proprietates [illegible] Deitati carnem [illegible] ita ut caro illa, sicut non est Deus in se ipsa & essentialiter, sed [illegible] persona & personaliter, sic etiam non sit in se ipsa omnipotens [illegible]

[illegible] Deitatis [illegible] gratia [illegible] Autem posse exponi Damasceni locū: liquet ex praecedentibus [illegible] sed creatū lumē & creatā sapiētiā [illegible] & videbat, quę fiebāt à Deitate. Quo lumine videbat [illegible] Christi [illegible] Mentionē et iā facit doni, quo potuit ferre passiones [illegible] Quod vero Deitas cum [illegible] sua propria [illegible] humanitati [illegible] Non Deum essentialiter [illegible] creatum [illegible] Deitatis [illegible] suum diuinis donis [illegible] & diuinam facere.

Aitq; & in hoc capite 18. Carnē, id est, humanā naturā fuisse [illegible] Deitatis. Q[illegible] propria [illegible] virtute [illegible] in instrumentis, quibus vitur [illegible]

quidem eam exerit, sed in illis non inest realiter. Nimirum igitur [illegible] quę Deitas [illegible] humanitati communicauit, non ipsa essentiales proprietates, sed dona & gratiae habituales intelligi possunt.

[illegible] Deitas [illegible] humanitatem [illegible] Deitati [illegible]

[illegible] essentiales proprietates [illegible] Christi [illegible] operationes [illegible] Christo [illegible]

[illegible] & eadem [illegible] potestatem, pietatem [illegible] Christum [illegible] propter vnam & eandem naturam & proprietatem [illegible] actiones [illegible] communes [illegible]

[illegible] Christi [illegible] proficiscebātur: quia sese inter se cōmunionē habebant & [illegible] & suo quęq; modo operabātur: ideoq; vna quasi plena & cōtinuata [illegible]

[illegible] Ex vnione hypostatica [illegible] naturae [illegible] actiones [illegible]

[illegible] inter se habere [illegible]

De verbis autem [illegible] propter dictū Leonis à tota Ecclesia approbatū [illegible] Christus [illegible] quod proprium [illegible] diuinę naturę omnipotētia, humanęq; naturę [illegible] humanam [illegible] cōmunicata, quā illi in omnib. propriis actionib. ita cooperetur [illegible] perpetuo cōcurrat. Nō n. isti acquiescūt in hoc, quòd natura humana [illegible] propria [illegible] actionem [illegible] Christi [illegible] actiones, vt dicit, perficiendas, cōcurrere. Id quod plane [illegible]

[illegible] in Patre & Filio Dei liquet: Quid? quòd refellunt [illegible] Dei [illegible] ad alterum in terra [illegible] Quo pertinet illud

Cyrilli *Nunquam admittendum est, vt vna, eademq; actio, dicatur & Dei & creaturæ.*

Præterea refellũtur sua ipsorũ cõfessione: fatentur enim humanã naturã quo posset, quæ proprias & naturales vires superãt, præstare, multis donis creatis, & habitualib. gratiis donatam & ornatã à deitate sua esse. Atqui hoc fieri non potest, si omnipotentiã à Deitate habuisset realiter sibi communicatã. Nã propterea neque Deus opus habet donis creatis, quia omnipotẽtiam habet increatam. Si igitur hæc accepit dona, non omnipotentiam: Si omnipotentiam, non dona.

Denique Leo [illegible] de humana, quam & de diuina ait: operatur cum communione alterius. Si igitur hæc communio in hoc consistit, quod diuina humanæ realiter communicauit suam omnipotentiam, qua posset cum Deo quæ propria Dei sunt operari: pari ratione, humana diuinæ suas infirmitates realiter communicauit, vt posset, quæ propria sunt humanæ, præstare, hoc est pati, & mori.

[illegible] igitur illa, de qua Leo, nõ in reali proprietatũ essentialiũ communicatione cõsistit: sed [illegible] supra explicatæ sunt. In hac potissimũ cõsistebat, [illegible] operibus [illegible] neque diuina propria edebat actiones, sine humana, suas quoq; edente, neq; vicissim humana suas edebat, nec edit, sine diuina. Altera cum altera cooperabatur, [illegible] diuersa ratione, vt supra explicatũ est, atq; hoc est quod Dionysius ad Caiũ scribit, & Damascenus ex Dionysio repetit: neq; Christũ, quæ Dei sũ [illegible] & quæ hominis, [illegible] operatũ esse & [illegible] sed [illegible] Humana diuinæ cooperatur, vt propriũ & organũ [illegible] vnitatẽ [illegible] intelligẽs, volens humana humanæ vt [illegible] organo, qui & [illegible] ad suas actiones [illegible] idoneũ & [illegible] mouet, regit, [illegible] cognatũ organo.

2. In hoc igitur consistit hæc actionum [illegible], in operibus mediatoris: [illegible] quod, quę ab vna natura editur actiones, eædem ab altera etiã edantur: aut, quod vnius actiones, cũ alterius vnã cõfundatur, [illegible] & plures esse & distinctas) sed primum quod quæ à diuersis sunt naturis, illæ ab vno & eodem agente, Deo simul & homine, fiunt. Hac enim particula cõtra Nestoriũ, sicut superiore cõtra Eutychẽ pugnabat Leo. Cõsistit etiã in hoc quia ipsę actiones licet vere sint distinctę, nõ sunt tamẽ separatę, [illegible] editur [illegible] sed simul & cõiunctim. Nõ enim aut humana [illegible] sed [illegible], aut diuina [illegible] sed [illegible], vt loquitur Damascenus, operabatur & operatur.

3. In hoc consistit: quòd ad vnum & idem [illegible] perficiendum [illegible], adde, quod in iis etiam, quæ non agit humana natura, sed tantum diuina: vt si [illegible] beatã animã Christi, vt ea & videat & approbet & velit: vt supra ex Damasceno vidimus. Hæc etiam est species quædam [illegible], quia anima, sui intellectus & voluntatis actione, in [illegible] quodammodo diuinæ cooperatur.

Hactenus ad quæst. XI. de iis, quæ vnionẽ hypostaticam consecuta sunt: tres habuimus theses [illegible]. *Prima* fuit: quæ cuiusq. naturæ sunt, ea de persona, quocunq nomine significetur, realiter prædicari. Pertinet huc [illegible], eo sensu, quo patres locuti sunt, quã etiã [illegible], nõ autẽ [illegible], vocarunt: cum scil. quæ vnius sunt naturæ propria, ea de altera in cõcreto prædicantur: nõ quod realiter in ea insint, sed quod rationi eius in qua insunt realiter, de altera quoque honoris ergò & propter gratiam vnionis, nomine tenus & dialectica prædicatione, sed tamen vera, prędicentur. Exemplũ: vt si vxorem electoris voces electricem, quia vna caro est cũ electore, sic vocatur: non autẽ, quòd ipsa realiter creata sit, aut nata cum tali officio ac dignitate. Cęterum cũ hoc verè de ipsa prædicetur, apertè significatur, ipsius virũ verũ esse electorẽ. [illegible] de hæc [illegible] vere ad primã thesim nostrã pertinet, qua docuimus, quæ cuiusq. naturæ sunt, ea de persona realiter prędicari. Quia enim cõcreta designãt subiecta atq; personas: ideo quę vnius naturę sunt, ea prædicare de altera in cõcreto, nil aliud est quam prædicari de subiecto seu persona. Atque de hac thesi cõuenit inter omnes.

Altera fuit de magnis ac prope infinitis donis ac gratiis habitualibus a Deitate in humanitatem realiter collatis, iis que partim physicis partim hyperphysicis. De qua etiam nulla est controuersia.

Tertia de perfectione mediatoris, eiusque officio: ac proinde de geminis in eo actionibus: aliis a diuina natura, aliis ab humana natura fluentibus: illis quę distinctis, sed ad idem [illegible], salutis nostræ perficiendum, vnitis, communionemque habentibus. In qua etiam thesi omnes ferè consentiunt: nisi quod quidam nomen communionis aliter intelligunt, quam nos, vt supra declarauimus.

Distinxi vero hãc tertiã thesin à secũda: quia ibi de donis tantũ, quę in Christũ hominẽ simpliciter collata sunt, egimus: hic autẽ de iis, quatenus mediatori sunt communicata: deq; eius officio & geminis actionibus dicendum fuit.

Hæc est summa eorum, quæ dicta ad quæst. XI. Ex iis autem quæ diximus de actionibus mediatoris: liquet primũ, quo sensu patres [illegible] sint similitudine ferri seu gladii igniti, cũ de actionibus Christi loquerentur: nempe, non quod actio ignis sit etiam ferri (hoc enim falsum est), sed quod sint cõiunctæ ad idem [illegible]: & quod vrendi quidem actio, licet propria sit ignis, per ferrum tamen tanquam per organum exercetur, atque depromitur. Quare neque actiones Deitatis esse humanitati communes, nec contra, sed multa Dei [illegible] per humanam carnem exerit.

Ex quibus etiam facile est intelligere, quomodo caro Christi viuificet, & quomodo spiritus eius siue Deitas Deitas per se ac propriè: & huc illud, Spiritus est qui viuificat, caro autem, [illegible] instrumentaliter: quia Deitas, vt artifex, caro, vt eius instrumentum [illegible], id est Deus per carnem. Sic & illud Apocalypse lauit nos in suo sanguine, id est per suum sanguinem.

Hæc ex iis, quæ dicta sunt de actionibus, collecta sunto. Nunc antequam ad quæst. XII. veniam quędam adnectẽda sunt, quæ ex vnione hypostatica consequuntur: sed peculiariter obseruata non fuerant. Nõ sunt autẽ prætereũda.

1 Vnio hypostatica efficit, vt Christus etiã qua homo est, dici nullo modo possit filius esse Dei adoptione, sed tãtum naturæ. Ratio est, quia esse filiũ, proprie [illegible] personalis: nec cõuenit naturæ, vt vocetur filius, sed tãtũ personæ. Nõ enim [illegible] naturæ, sed personæ. Persona autẽ Christi, vna tãtũ est eaq; æterna, & patri [illegible], eandẽ habens naturam & essentiã, quã & pater, eoq; filius est naturalis, & quia natura filius, ideo vere [illegible] Deus. Etsi vero humana natura, quã assumsit, nõ est ex substantia & natura Dei patris, tamen, quia assumta est in vnitatẽ personæ, ita vt facta sit ceu pars [illegible]. Tota hæc persona, id est Christus etiã secundũ hanc partẽ, filius Dei naturalis vocatur. Quæ enim semper subsistit in forma Dei, [illegible] propter assumtã carnẽ, subsistit nunc etiã in forma serui: [illegible] ergo vna tãtum sit persona, quæ est & Deus & homo: hæc autem persona, filius Dei sit non quatenus Deus, sed quatenus persona & filius sit naturalis, non autẽ adoptiuus, [illegible] etiã qua homo, filius Dei per adoptionẽ dici nõ potest, sed tãtum filius Dei naturalis, nõ quòd humanitas sit ex Deo per naturã, sed quia ille, qui homo est, ex Dei substãtia natus est. Si duæ (vt fingebat Nestorius) in Christo essent personæ, vna ex patri Deo, altera ex matre homine: tum verè Christus qua homo est, dici posset filius Dei per adoptionẽ. Sed cũ vna [illegible] sit persona, in cuius vnitate assũta est humana natura: eaq; persona filius Dei [illegible] per naturam: [illegible] nullo modo potest, etiã qua homo est, filius esse adoptionis, sed tantum naturalis. Hoc [illegible] vnio hypostatica. [illegible] docent scripturæ, quæ Christum nunquã vocant filium Dei factum, sed semper genitum. Et quidẽ factus homo, sed nõ est factus filius Dei. Alioqui [illegible] secundum idem, id est secundum eandem personã esset & genitus & factus filius Dei: quod est absurdissimum & blasphemum. Ideo angelus ad Mariã, de Christo, etiam, qua homo [illegible] erat [illegible], dixit, cum vocatũ iri, nempe [illegible] filium altissimi: naturalem nimirum quatenus natus est ex patre primum, deinde ex matre. Neque pater de vna tantum parte illius personæ, sed de tota persona locutus est cum dixit *Hic* [illegible] videtis & auditis *filius meus est dilectus*, qualem verò filium suum esse dicere [illegible] e sua substantia natũ. Ergo totus quantus quãtus est Christus filius Dei est naturalis. Hoc efficit vnio hypostatica.

2. Hinc etiã factum est, vt *Maria* vocata fuerit, & meritò, [illegible] *Dei genitrix*: quia genuit eum, qui Deus est, quanquam ab illa non accepit, vt Deus esset, sed tantum vt homo. Nõ enim genuit Maria naturã sed personã. *Ecce concipies & paries filium* (dixit Angelus) non naturam. Qua de caussa fit etiã, vt non natura diuina, sed Deus è Maria natus esse dicatur. quid ita? Quia nõ naturę nascũtur sed personę. Hęc igitur omnia effecit gratia vnionis hypostaticæ.

3. Hinc etiã fit, vt idẽ Christus, dicatur minor Patre & æqualis Patri: subiectus Patri & nõ subiectus: & multa alia huius generis: quia scilicet duę diuersissimę naturę diuina & humana, in eadẽ persona, sine vlla cõfusione vnitę sunt. Proinde opposita de ipso verissimè prædicãtur: quia [illegible] prædicantur: æqualis Patri, (inquit Athanasius in symbolo) secundum Deitatem: minor patre secundũ humanitatẽ.

4. [illegible] hæc eadẽ ratio efficit, vt idem Christus [illegible] à patribus, seipso minor & maior; seruus & dominus: subiectus & nõ subiectus: idem sic vocatus est, quia vna persona: seruus & dominus sibi ipsi propter diuersitatem naturarum in eadem persona sine confusione vnitarum.

Nestorius quoq. sic loquebatur: Sed alio sẽsu: quia duas,

constituo

constituebat personas, [illegible] quarũ vna esset dominus, altera seruus [illegible] & vna subiecta alteri. Atq; hac de causa & hoc [illegible] huiuscemodi locutiones à Patri[bus]. Et [in] Synodo Ephesina anathema dicitur illi, qui dixerit *verbũ esse dominũ Christi*: quasi verbũ vna sit persona, Christus altera: quarum illa sit domina, hæc illius serua. Sed probatur. Si quis dicat, eundem Christũ, & dominũ & seruũ: nẽpe secundũ diuersas naturas. Ergo hoc etiã est consecutũ vnionẽ hypostaticã, quod idẽ Christus, vere dicatur, & [illegible] & minor. 6. Hanc eandem vnionẽ hoc est secutũ est, quod *sacramenta Christi*, sanguis eius & mors eius facta, ad peccata nostra expiãda, satisfactio [illegible] & vita æterna promerendam. Nisi enim [illegible] Deitas [illegible] humanitatem [illegible] vnitatem [illegible] sanguis esset [illegible]. Sed ideo satisfecit, quia fuit sanguis Dei. Et ideo Act. 20. *Deus redemit Ecclesiam sanguine suo*. 1. Cor. [illegible]. Hanc [illegible] tollebat Nestorius, qui alium à Deo volebat esse illum, qui sanguinẽ effudit, & qui factus fuit obediens patri vsq; ad mortem. Itaque non [illegible] de nihilo. Talis enim erat, quæ [illegible] redemptos esse negaret, si non verbi, [illegible] quia nulla [illegible] creaturæ obedientia aut sanguine redimi ac liberari humanũ genus poterat. Vnio igitur hypostatica effecit, vt [illegible] per totum Christũ, Deum scil. & hominẽ simul, redemti & seruati. Hinc etiã factũ est, vt caro Christi, vna & eadẽ adoratione adoranda sit cum verbo [illegible]. Hoc quoque hinc consecutum est, quod tam [illegible] Dei, [illegible] non potest [illegible] vtriusque naturæ consideratione: [illegible] vna ab altera distinguatur & consideretur [illegible] potest.

QVÆSTIO XII.

De reali proprietatum diuinarum [illegible] in humanam [illegible] naturam communicatione.

In hac quæstione [illegible] controuersiæ, quæ hodie de persona Christi agitatur in Ecclesia, positus est: atq; in hũc hoc ab Vbiquitariis excitata [illegible] corporis Christi in pane Cœnæ Dominicæ [illegible], si Deo placet, cõcludere possẽ. Hæc igitur [illegible] ac quid in ea [illegible], quid sit accurate cõsiderandũ ac [illegible]. Ad hanc autẽ rẽ, illud imprimis est necessariũ vt [illegible] varius verborũ, quæ in quæstionẽ cadunt, significationibus, quo sensu intelligẽda sit quæstio, recte cognoscatur: ne, dum de vna quæstione nos disputamus de aliis se loqui aduersarii [illegible]: & ita in cassum disputemus: proponentes plures quæstiones pro vna. Sunt autem [illegible] discutienda. Verbum communicandi: proprietates, quæ dicuntur communicari [illegible] communicari dicuntur, nomen scilicet humanæ naturæ in Christo.

1. Verbũ communicandi [illegible] significat quod est vni proprium, alteri facere cõmune. Hoc autem fieri potest, aut nomine tantũ, & imputatione, sed tamẽ vere, [illegible] mẽdaciter: aut re ipsa [illegible] minus, illius rei communicatæ [illegible] particeps sit alter ille, cui cõmunicatur, quàm ille qui cõmunicat, [illegible] habet, ac possidet. Cõmunicatio nominetenus [illegible] cum nomen rei [illegible] subiecto vere conuenit [illegible], de quo [illegible] res autẽ nõ ita. Exemplũ [illegible] cui vere & realiter hoc nomen conuenit [illegible] quia vna caro est cũ illo. Electrix quoq; vocatur licet re ipsa nõ sit cùm eligẽdi Imperatorẽ nõ habeat autoritatẽ. Nec tamẽ id fit per ludum, & vanè. Cedit enim hoc ei in honorem: & dũ hæc ita vocatur, vtrum eius [illegible] Electorẽ esse, declaratur. Quin & ipsa, ex hoc nomine, vero cõiugij vinculo Electori copulata esse intelligitur. Ita nõ est res de nihilo hæc nominis cõmunicatio: præsertim cùm rẽ ipsam quoq; habeat, si non in se ipsa, saltẽ in viro, altera sui parte. Sũt n. ambo vna caro. Et sic 1. Corint. 12. Ecclesia, vocatur Christus: quia eius corpus est, cùm tamen re ipsa nõ sit Christi persona. Aliud exemplũ, magis ad rẽ accõmodatum. In hac propositione, Mundus corde videbit Deũ, quatenus nomẽ [illegible] hominẽ ipsum, cui inest munditie, significat, & notat: realiter visio Dei, illi cõmunicatur. Sed quatenus significat munditiem ipsam cordis, nominetenus tantum. Non enim virtutes visuræ sunt Deum, sed homines virtutib. præditi. Sic cùm dicitur, homo Christus, æternus & vbiq; est: propositio vera est, & realis, spectato subiecto seu persona: sed de natura ipsa humana, falsissima est realiter, & verbotenus tantum modo ei congruit, quo nimirum modo [illegible] etiam humanæ naturæ, hic honos communicatur, vt Deus vocetur, in cõcreto quidẽ sẽper à Spiritu S. in Scripturis, vt hic homo Deus est, & remittit peccata [illegible] per vna, nõ nuda natura: In abstracto autẽ nõnunquã apud Patres vt Greg. Nazianz. & citatur à Damasc. lib. 3. cap. [illegible] [illegible] (Deus) [illegible]. Sed tunc etiam carnis nomẽ, to à personã Synecdochicẽ significando, repræsentat. Clarius Athanasius contra Apollinar. li. de natura [illegible] pag. [illegible]. *Caro enim* (scribit) *cum ipsa simul Deus appellata est* Nota illud, APPELLATA EST. Nõ enim ipsa realiter est Deus, sed appellatione tantùm. Et ideò quam Patres vocarunt [illegible], eã appellarunt etiam [illegible], [illegible], vt eam distinguerent à communicatione [illegible] & reali. Atque hæc de communicatione, quæ fit [illegible] nomine.

Realiter autem fit [illegible] rei communicatio bifariam: nempe aut ex parte aut in totum. Ex parte [illegible] dupliciter, nempe aut quoad effecta & per effecta [illegible] communicationẽ: aut quoad [illegible] & est [illegible] efficientẽ causã. [illegible]: Vt si [illegible] fundi alteri cõmunices, fundo [illegible] fundus alteri realiter communicatus esse, non quoad substantiam fundi, sed quoad fructus, & propter [illegible] cõmunicationem. Sic [illegible] omnia [illegible] bona, cõmunicatione [illegible] & primi boni participatione, dicuntur esse Entia & bona. Sic nos dicimur à Petro fieri participes diuinæ naturæ nempe participatione effectorum eius, vt est regeneratio. Et Electrix, reali participatione magnæ autoritatis potentiæ & [illegible] Electoris, propter [illegible] nionem matrimonialem, [illegible] acceptæ, particeps Electoralis dignitatis & potentiæ vere esse dicitur. Sic effecta Maiestatis & omnipotentiæ, carni Christi, realiter communicata sunt.

Exemplum *secundi*. Vt si diuidas fundum, & vna parte tibi seruata, alteram partem alteri communices. Et quemadmodum imperium Constantini Magni in tres partes diuisum, tribus eius filiis distributum [illegible] communicatum fuit. Hoc sane modo deitas diuina cõmunicari non potuit, nec potest [illegible] quia impartibilis est. Quare si communicatur, tota simul communicetur, necesse est.

In totum porro aliquid realiter communicari dicitur, cum tota eius substantia, seu res ipsa tota, alteri sit reuera communis. Vt si totum fundum, alteri in solidum tecum facias communem: vel si ad regni tui possessionem communionemque, aliam tibi in solidum adiungas: veluti cũ Dauid, regnum suum, Salomoni, ita realiter communicauit, vt non minus [illegible] quam Pater, Rex esset totius Israelis. Sic quoque Pater [illegible] huius generatione, suam totam communicat essentiam, & naturam, vt non minus hic, quam ille sit vel Deus, vel homo, vel equus.

Hi sunt modi, quibus aliqua res, ab vno alteri communicari posse dicitur, siue in rebus diuinis, siue in humanis. Nam si quis addat, communicare ad vsum: vt si communices equum ad equitandum, aut bouem ad arandum: hoc ad communicationem per effecta reducetur. Communicatur enim equi aut bouis opera, & vsusfructus, vt vocant. Quare inepta est illa noua quorundam verbi communicandi significatio: qua aiunt Deum, suam omnipotentiam communicare carni Christi, hoc sensu, quòd illa Maiestas, in carne relucẽat, sitque ea, & cum ea, & per eam operetur. Nam primùm quid est in ea lucere: nisi quòd & cum ea sit vnita. Et quòd faciat eam lucidam: Quid verò est esse lucidam, nisi luminis, quod est effectum lucis, esse participem, vt videre est in Sole? Operari porrò in ea non significat communicationem, sed solam vnionem. sicut anima operatur in corpore, & in eo mens intelligit, quasi vero propterea facultatem suam intelligendi, mens corpori communicare dici queat. Idem dico de operari cum ea. Qui enim operatur cum aliquo, suam duntaxat operam cum alterius opera coniungit. Et sic de Christo loquitur Leo. Vtraque forma agit cum alterius communione. Operari item PER EAM, tanquam per organum, non est communicare illi suam operandi facultatem: sed tantum ea, tanquam organo ad opera sua, vti. Certe serra, etsi quodammodo particeps est actionis ipsius fabri, quatenus per eam transit in opus, puta in scamnum: facultatis tamen operandi, quæ est in fabro nullo modo particeps esse, seu eam sibi communicatam habere, dici potest. Quare apparet hũc nouũ communicandi modum [illegible] esse: quanquam peculiaribus etiã argumentis, suo loco à nobis refutabitur, quatenus nimirũ isti noui Mundi reformatores, hoc modo Maiestatẽ Dei, carni Christi realiter cõmunicatã esse, contendunt.

Summa igitur est: Si quid de Deo, dicatur rebus creatis, atque etiam humanæ in Christo naturæ communicari: illud aut de eius essentia (essentiales enim etiam proprietates, re ipsa idem sunt, quod essentia) aut de eius personis: aut de eius effectis intelligatur necesse est. Persona Patris, & persona Spiritus sancti nemini sunt communicatæ: sola Filij persona communis (si ita loqui liceat) facta est, soli humanæ naturæ: quatenus illa facta est huius hypostasis, et hæc, in illius vnitatem assumta fuit. De effectis: constat inter

meta, & incredibiliter [illegible] naturæ humanæ esse realiter communicata Filio [illegible] omnino dicenda est. [illegible]

[illegible]

II. Q[illegible] [illegible] communica-tione [illegible] non potest, & quæ propter [illegible]

[illegible]

III. Deeo, cui sic statuendū est. Dū in Christo duo cō-siderentur [illegible]

[illegible] nibus addidēr nomen personæ Dei vel Christi: vt sanguis Christi [illegible] mundat nos ab omni peccato, nisi ipse suo sanguine nos [illegible]

[illegible] cum etiam homo [illegible] terius, aut communicari posse corpori. Non alia ratione

de humana Natura [illegible] hac quæstione [illegible]

[illegible]

[illegible] tata. Aliī autem nos negamus. Quib. autem testim [illegible]

[illegible] sic etiam proprietates & actiones. Hoc est [illegible]

[illegible] cantur caro, & anima Christi, quomodo non cæ [illegible] bitur

bitur creatura creatori[illegible]

5. [illegible] cum Damasceno, proprietates essentiales [illegible] propria subiecta, quod dictum non ita [illegible] Damascenus, quasi sua de eis subiecta sed quod ad aliena quoque non transeant subiecta, & illis fiant communes. Quomodo vero hoc non contingit proprietatibus diuinis si carni communicentur?

6. Concedunt Damasceno, Naturam Christi humanam non esse factam infinitam aut immensam, nec deitati coextendi, neque corpus factum esse incorporeum. Quomodo igitur omnes diuinitatis proprietates sunt illi communicatæ? Annon infinitum & incorporeum est, sunt proprietates Dei?

7. Prædicant cum Leone primo, vtramque formam agere, quod suum est, cum communione alterius. Quomodo igitur forma serui communicata est aliena potentia, omnipotentia scilicet formæ Dei, qua agat quod suum non est, sed quod alterius est?

8. Fatentur cum patribus carnem Christi esse organon deitatis, quo scilicet ad opera salutis nostræ perficienda vtitur. Quomodo igitur realiter particeps facta est omnipotentiæ diuinæ, qua per se operari & salutem nostram perficere posset? Quod enim est omnipotens, [illegible] agente, a quo agitur & regitur, [illegible]. Annon ex hoc dogmate [illegible] Christum, quatenus homo tantum est [illegible] & seruatorem [illegible] solam suam omnipotentem humanitatem, omnia perficeret opera [illegible].

9. **Concedunt etiam hoc: Christi animam donatam esse** multis [illegible] & [illegible] creata & finita sapientia, creata potentia: &c. [illegible] cooperari. Sed quomodo [illegible] sapientiæ facta est realiter [illegible] Deus non eget creata potentia, [illegible] potentiam habet infinitam.

10. Damnant cum Synodo sexta Monothelitas, quod vnam & eandem in vtraque natura voluntatem, vnam & eandem **sapientiam, vnam & eandem operationem esse dixerint.** Quomodo igitur talis [illegible] diuinarum in humanam naturam [illegible] nisi ad [illegible] potest, quin hæresis Monothelitarum [illegible]? Quomodo probant quod damnant & damnant quod probant? Neque enim dici potest eandem non fuisse Monothelitarum sententiam, quæ & nostrorum. Siquidem illi ideò **damnati fuerunt, quia eandem voluntatem** deitatis communem fecerunt humanitati, contra dictum Leonis: *Vtraque forma agit, quod suum est, cum communione* (non cum confusione) *alterius.* Annon idem [illegible], sua reali diuinarum idiomatum communicatione in humana natura?

11. Item docent essentiales proprietates diuinæ naturæ, in humana non esse, vel essentialiter, vel formaliter, **vel habitualiter vel subiectiuè. Quomodo ergo possunt** dicere eas realiter inesse? cùm quicquid in alio inest, illud ei insit vel tanquam substantia, vel tanquam accidens, eòque vel substantialiter vel accidentaliter de illo prædicetur? Dicere igitur inesse realiter, & negare inesse illo certum modorum, [illegible] quod aliud est, quam idem affirmare simul & negare?

12. Admittunt cum Damasceno, vnam & eandem, non dico personam, sed naturam, non posse contrariarum & inter sese diametro pugnantium qualitatum [illegible] vt **quod sit creata & increata, circumscripta & incircumscripta,** finita & infinita: quia contraria de eodem, & secundum idem & eodem **tempore, nec variato sensu prædicarentur:** quo nihil **est, aut dici, aut excogitari potest absurdius,** & magis [illegible]. Quomodo igitur dici potest, proprietates diuinas realiter communicatas esse humanæ naturæ, quin aut hæc intolerabilis absurditas & contradictio consequatur: aut naturam humanam propriis spoliari proprietatibus quod non aliud est, quam negare Christum verum esse hominem.

13. Concedunt, **naturam humanam in Christo non** solum in statu humiliationis, sed etiam gloriæ subsistere à verbo. Quomodo igitur omnipotentia diuina realiter est illi **communicata? Sicut enim Deus per se subsistit** & non ab alio: quia omnipotens est, & per se viuit, & non per aliud: quia ipsa vita est, ita caro per se sine alterius auxilio, & consisteret & viueret, si talem omnipotentiam & vitam, sibi realiter communicatam in se haberet, quemadmodum & filius, quia eam habet à patre realiter in æterna sua generatione communicatam, ideò per sese subsistit & viuit.

14. Concedunt, & cum tota ecclesia Catholica admittunt, quicquid definitum fuit in veteribus conciliis, aduersus Nestorium, Eutychem, Monophysitas, Monothelitas. Quicquid aduersus eos scripserunt patres, Athanasius, Cyrillus & alii, & tandem etiam Damascenus. Symbolum Athanasii & veterum conciliorum. Quomodo tamen hæc cum doctrina de reali idiomatum communicatione, qualem illi nugantur, congruant, videre non possum.

15. Denique confitentur cum scriptura, Christum post vnionem hypostaticam, qua homo fuit & est, fuisse finitum, visibilem, infirmum, mortalem, ignorasse diem iudicii, profecisse sapientia. Quomodo igitur vnionem hypostaticam consecuta est, in humana Christi natura realis omnium diuinarum & [illegible] essentialium proprietatum communicatio? At ratione [illegible] has non exercuit, nisi post resurrectionem. Ergo si anima interno tempore humiliationis multa ignorabat, in qua parte humanæ naturæ latebat per illud tempus, & otiosa erat illa communicata [illegible] sapientia? Si corpus item patiebatur, & [illegible] quænam igitur pars humanæ naturæ [illegible] habebat illam Dei proprietatem, quæ [illegible] potest? Sed ad hæc possem plura.

Hæc pauca tantum ceu velitando præmittere volui: vt, quam impia, absurda, inconstans & contradictionum plena sit [illegible] doctrina de reali [illegible] diuinorum, in **humana Christi natura, communicatione, aliquo modo** [illegible].

Nunc [illegible] proposuit [illegible] de Christo, cuius causa [illegible] omni [illegible] genere, pro[illegible] Christus rex noster, in [illegible] secundum Deitatem infinitus, [illegible] secundum humanitatem finitus, [illegible] finitæ potentiæ &c. hic est **perfectus Deus, & perfectus homo, nobis natura similis per** omnia, excepto peccato, certo loco, [illegible] vbi velit existens non [illegible] locis.

[illegible] Thesin, qua ad propositam & explicatam quæstionem respondeamus. Deinde illam confirmabimus [illegible] illarum scripturarum, quas deprauant aduersarii, & ad suam sententiam contorquent, explicatio**ne: testimoniorum ex patribus conciliatione: præcipuorum** argumentorum refutatione.

THESIS.

Hypostaticam duarum in Christo naturarum vnitionē minime consecuta est realis proprietatum essentialium diuinæ naturæ in humanam communicatio.

Thesis hæc ampliore explicatione non eget: quando singulæ particulæ modò à nobis satis perspicue declaratæ fuerunt.

Quia verò confirmatio in eo præcipuè posita est, si demonstremus, talem communicationem in S. literis non tradi sed potius oppugnari: ideirco primum argumentū fuerit, eam sacris literis demonstrare non posse: non igitur esse admittendam.

Pars aduersa contrarium contendit, & multa profert **scripturarum testimonia.**

Hæc igitur examinanda nobis sunt: & an talis **communicatio, manifesta & necessaria consecutione, ex illis euinci possit, nec ne possit, peruidendum est.** Breuitatis autem simul & perspicuitatis causa, testimonia, quæ ab aduersariis citantur, in certos ordines, vel potius in certa genera diuidemus: vt habita explicatione loci vnius aut alterius, in quouis genere testimoniorum, quid etiam ad reliqua eiusdem generis loca respondendum sit, dilucidius appareat.

1. **Quædam de ipsa sunt personæ Christi substantia, hoc** est, de vnione duarum naturarum in quibus subsistit: quale est illud Ioh. 1. *Verbum caro factum est.*

2. **Quædam sunt de altera natura, diuina scilicet cum** suis proprietatibus essentialibus, sed quas falsò inde concludunt aduersarii, humanæ naturæ realiter communicari: quale illud Ioh. 17. *Glorifica me ea gloria, quam habui, &c.* Item illud Col. 2. *In quo omnis plenitudo Deitatis inhabitat.*

3. **Quædam de proprietatibus diuinæ naturæ esse**

videntur, cum non sint actiones illa de Christo secundum humanam naturam non prædicantur, nisi per communicationem idiomatum: quale est, illud de potestate Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas.*

4. Quædam de actionibus sunt diuinæ naturæ: sed quas imperite & falsò naturæ etiam humanæ attribuunt: cum illæ realiter non prædicentur de Christo, nisi secundum diuinam naturam: quale est illud Ioh. 5. *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor:* Item, *quæ facit pater, & filius similiter facit.*

5. Alia sunt de operibus seu [illegible] communibus, sed quæ tamē alio modo diuinæ, & alio humanæ naturæ attribuendæ. Sunt enim tamen actiones modíque humanæ & diuinæ distinctæ: vt illud Iohan. 6. *quod caro Christi viuificet:* Item 1. Iohan. 1. *quod sanguis emundet a peccatis:* Heb. 9. Sanguis emundat, &c.

6. Quædam sunt de exaltatione & glorificatione Christi, secundum humanam naturam & quatenus mediator est, sed infra Deum tamen: quæ falsò ad æqualitatem cum Deo pertrahuntur: quale est illud, Sedet ad dextram patris, & similia.

7. Quædam sunt de iis, per quæ patefactus est, vt Deus.

8. Loca de honore, & cultu capitis vt de adoranda carne Christi.

1. Ad *primum* igitur genus quod attinet, proferunt illud ex Iohan. 1. *Verbum caro factum est.* Caro igitur, id est, humana natura (quia vnita est cum λόγῳ in vnitatem personæ realissime) realiter etiam facta est particeps proprietatum essentialium diuinæ naturæ. R. Neque ex vi verborum, neque ex vi vnionis hypostaticæ, ista consecutio inferri potest. Ergo hæc est responsio prima ex verbis nihil planè de hac reali communicatione idiomatum diuinæ naturæ in humanam, colligi posse.

Primùm, Euangelista loquitur de incarnatione seu de vnitione duarum naturarum in persona [illegible] nullum autem planè verbum facit, nec ibi vlla est [illegible], de reali communicatione idiomatum. Ergo ex verbis Apostoli [illegible] manifeste colligi non potest. Nam neque [illegible], neque *factus est*, neque *caro*, significant idiomata, neque etiam tota oratio, idiomata esse realiter communicata, sed tantummodo vnita commonstrat.

2. A dictione λόγος. Non ait Iohannes, natura diuina facta est caro, sed λόγος, id est, persona filij Dei Deus factus est caro, id est, homo. Si ergo hinc aliqua inferri potest communicatio realis idiomatum: non alia certe inferri potest ac debet, quàm hæc, quòd scilicet quicquid est naturæ Dei, in qua hic λόγος ab æterno subsistebat: & quicquid est huius naturæ humanæ, in qua iam subsistit, totum illud realiter de hac persona, quæ facta est caro, id est, homo, prædicatur. Est enim & huic homini realiter communicatum, quicquid est Dei: & huic Deo, realiter itidem communicatum, quicquid est hominis. Hanc autem semper professi sumus, realem idiomatum communicationē. Hic enim λόγος Deus ille est, qui factus est caro: non autem Deitas vel natura diuina simpliciter, facta est caro.

3. A verbo factus est. Ait factus est: scilicet homo, quomodo factus est? sine vlla vel verbi vel carnis mutatione, confusione, alteratione. Verbum enim mansit, quod erat, & factum est, quod non erat: perfectus Deus permanens, & perfectus homo existens. Nulla igitur communicatio idiomatum ex hoc verbo concludi potest. Item Apostolus Philip. 2. explicat quomodo factus sit homo sumendo scilicet formam serui: & Hebr. 2. idem dicitur: assumendo semen Abrahæ: id est, sibi in vnitatem personæ copulando & vniendo. Per vnionem igitur factus est homo. Si per vnionem: nulla ergo inde concludi potest realis communicatio proprietatum vnius naturæ in alteram. Nam assumere aliquam rem, & sibi vnire, non est, suas proprietates illi rei communicare. Adamus item dicitur ab Apostolo 1. Cor. 15. factus in animam viuentem: id est, Cum esset tantum terrenum & inanimum corpus, postea post vnitionem animæ ad corpus, factus est verus & viuens homo. Accommodat hoc Apostolus ad Christum, dicens, hunc factum esse in spiritum viuificantem. Sicut igitur Adam ita factus est in animam viuentem, at anima non communicauit corpori suas proprietates essentiales, immortalitatem, inuisibilitatem, incorporeitatem, intelligendi & volendi facultatem: sic neque ex eo, quod assumtione carnis λόγος factus est caro & homo, inferri potest, realiter à Verbo communicatas esse carni suas essentiales proprietates: quia per simplicem carnis vnitionem in vnitatem personæ, facta est incarnatio, & Verbum caro factum est. Quare ex vi verbi, factus est, hæc realis idiomatum communicatio concludi non potest.

4. Ex eo, quod non dicitur, caro facta est Verbum, sed contrà: Si quis velit acutè sophisticari: Ex vi verborum potius dicendum videretur, carnis proprietates in naturam λόγου transiisse, quàm contrà. Si corpus mortuum fiat viuum, vitæ potius & animæ proprietates communicantur corpori quàm corporis, animæ. Et cùm aqua facta est vinum, vini natura & forma communicata est realiter aquæ, non autem contrà. Sic, cùm non dicatur caro facta Verbum, sed Verbum factum esse caro, ex vi verborum dicendum potius fuerit, carnis proprietates in naturam Verbi, id est in verbum transiisse, quam Verbi in carnem.

Adde quod etiam Apostolus ad Heb. 2. non dicit, quòd caro & sanguis communicauerint Verbo seu Filio Dei: sed quod Filius Dei particeps factus est carnis & sanguinis. Quare ex vi verborum dici potius posset, Essentiam Filij Dei participem factam esse carnis & sanguinis, id est, humanæ naturæ quam humanam naturam proprietatum naturæ & essentiæ λόγου.

Apparet ergo ex vi verborum, quæ de incarnatione vnioneque duarum naturarum in sacris literis leguntur: nullo modo inferri posse, realem idiomatum diuinæ naturæ in humanam, factam esse communicationem. Atque hæc esto prima responsio ad locum Iohan. & alia similia testimonia.

Altera responsio est. Neque ex vi vnionis hypostaticæ tale quid euinci posse. Ratio est:

1. Quia in omni hypostatica vnione id fieri solere, oporteret demonstrare. Atqui hoc demonstrari non potest.

Anima enim & corpus hypostatica vnione coniuncta sunt: neque tamen, aut corpus suas proprietates realiter communicat animæ, aut anima corpori, vt paulò antè explicatum est. Ergo neque Deitas humanitati suas: sicut neque humanitas Deitati communicauit suas. Addo confirmationem: quia longè maior distantia est inter diuinam & humanam naturas quàm inter animam & corpus. Si ergo vnio hypostatica inter animam & corpus non efficit, vt vnius proprietates alteri realiter communicentur: multò minus id efficere potest vnio inter diuinam & humanam naturas.

2. Si ista idiomatum realis communicatio ex vi vnionis euinci posset, non minus concluderetur, proprietates humanæ naturæ, realiter communicatas esse naturæ diuinæ, quàm diuinæ, ipsi humanæ. Non enim minus vnita est diuina humanæ quàm humana diuinæ. At, inquies fieri nullo modo potuit, vt diuinæ, quæ est simplicissima & perfectissima, aliquid accederet ab humana & realiter illi communicaretur: Vicissim & ego respondeo, fieri non potuisse aut posse, vt humana, quæ est finita, realiter fiat particeps diuinæ (puta) omnipotentiæ, quæ est infinita: id quod & patres docent.

3. Si ex vi vnionis hypostaticæ, facta est realis communicatio quarundam proprietatum diuinæ naturæ essentialium, puta omnipotentiæ, omniscientiæ, omnipræsentiæ: aliarum quoque omnium facta sit, oportet. Non enim maior est ratio vnius, quàm alterius: & harum, quàm illarum: cùm præsertim omnes reapse nil aliud sint, quàm ipsa diuina essentia, quæ vna tantum est & impartibilis.

Atqui non omnes concedunt realiter esse communicatas, veluti est æternitas, immensitas, simplicitas, & aliæ. Ex vi igitur hypostaticæ vnionis, nulla sequitur essentialium proprietatum realis communicatio in naturis.

4. Longè maior & arctior est vnio trium personarum, in vna essentia: quam duarum naturarum in vna persona, neque de hac re vlla est dubitatio.

Atqui illa vnio non efficit vt proprietates personales vnius personæ, puta patris, communicentur alteri, puta filio: alioqui filius fieret pater.

Ergo multò minus hæc altera vnio efficere potest, vt essentiales proprietates vnius naturæ, realiter alteri communicentur. Fieret enim diuina humana, si humanæ realiter participaret, & humana diuina, si diuinis: sicut etiam filius fieret pater, si personales patris illi communicarentur proprietates: & vicissim pater fieret filius, si personalium proprietatum filij particeps fieret pater.

Atque hæc esto responsio ad omnia illa scripturarum testimo

testimonia, quæ sunt de incarnatione filij Dei, deque vnione duarum naturarum [illegible] persona. Hæc de primo genere.

II In secundo genere continentur dicta, de essentia filij, cum essentialibus eius proprietatibus, quæ dicta ad humanam quoque naturam ab adversariis contorquentur. Quale est illud Ioh. 17. *Glorifica me ô pater, apud te ipsum gloria, quam habui ante mundi constitutionem.* [illegible] Nomen gloriæ Deitatem [illegible] essentialibus proprietatibus vestitam: sicut & Iohann. 1. *Et vidimus gloriam eius*, id est, [illegible] diuinam omnipotentemque naturam. Ac Christum loqui ad patrem de hac sua natura diuina, liquet: quia ait, *Ea gloria quam habui, antequam mundus fieret.* Non petit se autem, vt, quatenus Deus est, hac gloria glorificaretur. [illegible] est, inquiunt, quia hac semper fuit gloriosus.

Neque etiam, aiunt, valet interpretatio, glorifica me ea gloria, quam habui, id est, patefacias [illegible] meam gloriam. Ait enim *glorifica me apud te*: patri autem notissima erat hæc filij gloria, vt non fuerit necesse [illegible] apud eum patefieri & illustrari. Quid igitur restat, nisi quòd Christus petit, hanc gloriam suæ humanæ naturæ communicari [illegible] à patre. Fuit igitur realiter carni eius communicata.

R. [illegible] diligenter perpendat, videbit hanc [illegible] interpretationem [illegible] quam Augustinus [illegible] antequam [illegible] Iohan. [illegible] Tract. [illegible] locum [illegible] vt cùm Christus dixit, Pater clarifica me [illegible] quam habui, priusquam mundus fieret, petierit [illegible] glorificari, vt natura humana, quæ [illegible] assumpta est à Verbo, converteretur in Verbum, & homo mutaretur in Deum. Hæc sunt Eutychiana. [illegible] qui [illegible] gloriam Deitatis, hoc est, essentialia Dei attributa, realiter carni Christi esse communicata?

8. [illegible] locus istis adversariis facit. Christus enim hanc glorificationem [illegible] ex patris manus: ac proinde [illegible] nondum habebat, neque [illegible] est consecutus, nisi post resurrectionem. Est enim hæc illa glorificatio, de qua Apostolus noster Phil. 2. *Propter quod & Deus exaltauit eum [illegible] omnis lingua confiteatur, quòd dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Atque [illegible] factam fuisse in verò vigilias, & consecutam esse naturarum vnionem. [illegible] interpretiens locus.

9. Quod aiunt, accipi non posse nomine gloriæ pro [illegible] quam habui, antequam mundus crearetur: dona autem creata data sunt ei in tempore [illegible]. Augustinus [illegible] de resurrectione, ascensione in cœlum, sessione ad dextram patris, deque tota [illegible] æternæ felicitatis gloria, quam humana natura consecuta est post mortem [illegible], In Iohan. tract. [illegible] Atque hanc [illegible] glorificationem, de qua apud eundem Iohan. 7. *Spiritus nondum erat datus* (copiosè & visibiliter de cælo) *quia Iesus nondum erat glorificatus*: de qua & 2 Ioh. *oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam*. [illegible] nam beatitudinem secuturam [illegible] ad quam & nos tendimus: Luc. 24. Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Illa verò gloria [illegible] in humana natura creatum: illi d verò veniam, *quam habui apud te, antequam mundus fieret*, sic interpretatur Augustinus, quam habui in æterna prædestinatione: atque in eo [illegible] qui Christum, quatenus [illegible] hanc gloriam prædestinatum fuisse negant. Non cogimur ergo nomine gloriæ intelligere [illegible] diuinam Christi essentiam, eiusque idiomata, quasi Christus petierit, carni suæ essentiales suæ Deitatis proprietates realiter communicari.

10. Adde, quòd hanc glorificationem petiit tanquam [illegible] obedientiæ promissam mercedem. Ait enim *ego te glorificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam. Et nunc glorifica me pater.* Hæc igitur glorificatio non hypostaticæ vnionis, sed obedientiæ Christi debebatur. Sicut explicatur Phil. 2.

11. Sed esto (id quod non negamus) intelligatur nomine gloriæ, ipsa Christi Deitas, essentialesque eius Deitatis proprietates: sicut Iohann. 2. *Manifestauit gloriam suam*: & alibi sæpe: non tamen hinc sequitur, vel Christum petiisse, vel a patre concessum fuisse, vt essentiales Dei proprietates humanæ naturæ realiter communicarentur. Nam licet nomen gloriæ significet sæpe essentiam Dei, eius que proprietates: verbum tamen glorificandi non cogimur ita accipere, quasi significet hoc in loco realiter communicare, cùm multa alia habeat significata. Significat enim laudare & celebrare aliquem, vt nos Deum glorificamus verbis & vita. & Deus nos glorificat donorum cumulatione & dono vitæ æternæ.

6. Quod si omnino velis illam tueri significationem: consequetur ergo, non minus Deitatem ipsam esse humanitati realiter communicatam, quàm essentiales eius proprietates: imò in primis essentiam Deitatis. Hoc enim significat nomen gloriæ vt Iohan. [illegible] Item, Iesa. 42. *Gloriam meam alteri non dabo.* [illegible] considerata non minus fuerit Deus, quàm omnipotens, omniscia, &c.

7. Falluntur etiam in eo, quod illud *Me*, vel *filium tuum glorifica pater*, ad solam humanam naturam, seu ad Christum ea tantum parte, qua Deus est, [illegible] Annon etiam de patre [illegible] dicit, *Ego te glorificaui super terram?* [illegible] *glorifica filium tuum, vt & filius tuus glorificet te?* Quare [illegible] illa interpretatio. Vna est & ratio, quam antecedentem [illegible] gloriam habuit ab æterno [illegible] semper [illegible]. Nam etiam pater hanc semper habuit & semper [illegible] & tamen glorificatus à filio [illegible] & glorificatur à nobis [illegible] *Glorifi. autem me glorificabo*.

8. Quod etiam aiunt, illud verbum, glorificari, accipi non posse pro patefieri, & celebrari, [illegible] propterea, quod ait: A P V D T E, ô *pater glorifica me*: Patri autem nota erat gloria filij [illegible] Frequentissima enim est hæc [illegible] in literis [illegible] I. hanc [illegible] pater [illegible] *Ego te glorificaui & glorificabo*. Quando [illegible] Cùm & voce sua: *hic est filius meus dilectus*, & miraculis, cum declarauit [illegible] esse [illegible] naturalem. Quod [illegible] relatiuè. Quid est enim, quod ait Christus: *Ego te glorificaui pater*? [illegible] verbis & [illegible] mandatis [illegible] patrem [illegible] humanum [illegible] Hic enim [illegible] *Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi.* Et sic Cyrillus in [illegible] tatur hoc verbum, In Ioh. lib. [illegible] Explicans illud I. [illegible] *Et nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in ipso.* [illegible] clarificatus est in ipso: non quia gloriæ, clarificationisque adiectio illi [illegible] (non enim indigent [illegible] natura ineffabilis) sed quia [illegible] nomine [illegible] est, cum filij pater [illegible], idcirco clarificatus est. Non est enim [illegible] spiritum sancto in sacris literis [illegible] vigorificare [illegible] dicitur, id est gloriam [illegible] & patefacere, tum verbis, tum factis. Matth. 5. *Sic luceat lux vestra, & glorificent patrem* [illegible] *qui in cælis est* hoc est [illegible] in bonas [illegible] accommodatam, aliis quoque prædicent ac [illegible].

Duplicem itaque glorificationem petiit Christus, cùm dixit, *glorifica filium tuum, &c.* Vnam suæ humanitatis, alteram suæ Deitatis. Humanitatis fuit resurrectio, sessio in cœlum, sessio ad dextram, vt exponit Augustinus atque etiam Cyrillus: atque hanc gloriam habuit antequam mundus fieret, in prædestinatione Deitatis glorificatio in aliud fuit, quàm eius patefactio, & per totum mundum ad omnes gentes è cœlis illustratio. Hanc gloriam semper habuit apud patrem, antequam mundus crearetur: sed nube mortalis carnis, quam suscepit, obducta, quodam modo obscurata & abdita fuerat. Petiit igitur, se vt hominem, carnis infirmitate, morte & ignominia liberari: & gloria resurrectionis, vitæque æternæ apud patrem in cœlo donari: vt inde claritas etiam suæ Deitatis elucesceret toti orbi: id quod factum est post resurrectionem, donatione spiritus sui, & prædicatione Euangelij: quo [illegible] ipse quoque pater glorificatus est, & quatenus glorificatur: quia ex cognitione [illegible] cognitio Dei patris, & tanquam pater ab omnibus fidelibus voce & vita glorificatur.

Simili quodam hunc locum illustrare solitus sum. Esto vas vitreum, in quo accensa sit candela; sed toto luto circumquaque obductum, vt lux inde refulgere non possit: sit etiam hoc vas in angulo domus iacere. [illegible] hoc vas petere a patrefamilias, vt se clarificet, id est, omni luto purget, & in sublimi loco totum ha-

bitatae domus collocet, ut inde omnibus [illegible] quod semper [illegible] & [illegible] praebere possit. Vnum, ut [illegible] & illustretur: alterum, ut [illegible] ad [illegible] & [illegible]: Sic ille est per [illegible] & [illegible] explicatione. Caro Christi fuit ipsum vas: Deitas [illegible] in vase latens. [illegible] gloriae [illegible], ut Deitatis [illegible] & [illegible] ad [illegible] [illegible] & [illegible] adorem, [illegible], non ut [illegible]. Quid autem haec [illegible], ad idiomatum [illegible]? [illegible] itur ad suum [illegible] Vbiquitatis.

II Alter huius generis [illegible], quo maximè sibi [illegible] nituntur, est aliud Apostoli dictum Col. 2. *In quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. E[illegible] in corpore Christi [illegible] idiomata [illegible].*

R. [illegible] illum plane est, nec [illegible] talis communicatio [illegible].

1 [illegible] in quo [illegible] Christo [illegible] realiter [illegible] Deitatis [illegible] naturis per [illegible] & [illegible] Deitatis [illegible] [illegible] communicatio [illegible] in natura humana.

2. Sed ista synecdoche, & illud *in quo*, pro, *in corpore* accipitur, quod in eo [illegible], [illegible] significat, quia realiter communicantur. Deus inhabitat in templo [illegible] realiter [illegible] communicat idiomata? At [illegible] in Christo, seu in carne Christi, [illegible] fateor: sed [illegible] personaliter: hoc est, [illegible], ut Deitas [illegible] in Christo [illegible] *corporatam*, [illegible] incarnationem: hoc est, [illegible] carnem & corpus, per [illegible]. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem in natura humana? Nos damus [illegible] humanitati, sic etiam [illegible] in humanitate esse [illegible]. Sed [illegible]: Atqui [illegible] non est [illegible], ut propterea caro [illegible] sit Deus. Si igitur neque [illegible], ut propterea caro sit per aliam omnipotentiam [illegible] omnipotens, sed [illegible] ipsa tota, [illegible], sicut est Deus [illegible] est simpliciter omnipotens, [illegible]. Est autem distinctio Damasceni [illegible]. Ergo ex verbo inhabitandi corporaliter, [illegible] in naturam humanam [illegible], communicatione.

3. Deinde, *omnis plenitudo deitatis* [illegible] significat attributa deitatis, [illegible] Quare ut supra diximus [illegible] potius, id omnia realiter esse carni communicata [illegible] dicendum [illegible] deitatis [illegible] absurdum est: [illegible] carnem in se consideratam, realiter & [illegible] esse Deum.

4. Praeterea omnis plenitudo Deitatis non quaedam attributa significat, sed omnia complectitur. Si igitur ex hoc loco inferre licet, [illegible] esse realiter carni communicata: licebit [illegible] de [illegible] idiomatibus [illegible] quod tamen adversariis non placet, propter aeternitatem, simplicitatem, immensitatem, &c. Nihil igitur hic locus ad idiomatum communicationem.

5. Ad extremum [illegible] praedicat incarnationem [illegible] unionem duarum naturarum in una Christi persona. At [illegible] ex hac unione [illegible] communicatio, supra in primo genere testimoniorum, abunde explicatum est.

Sed [illegible] opinionem suam, quia subdit Apostolus Col. 2. *Et estis in illo repleti, qui est caput,* ac [illegible], *plenitudinem deitatis [illegible] habitare in carne Christi, [illegible] ad nos derivare salutem & [illegible]* [illegible] subdit Apostolus, dicens: *Per quem & [illegible].*

[illegible] Christi [illegible] *omnes proprietates, quae per [illegible] communicantur.*

R. [illegible] Apostoli. Sensus est: quaecunque ad salutem nostram pertinent, ea nos habere in Christo [illegible] extra Christum [illegible] est.

Hoc [illegible] illud *esse repletos in illo* [illegible]. Quod subdit: *qui est caput*: non [illegible], Christum esse caput, a quo habemus omnia, ut [illegible] ait: *Qui est caput omnis principatus & potestatis.* Et est [illegible], cur debeamus esse contenti Christo, nec audire Philosophos, aut Iudaeos, qui cultum [illegible] Quia ipse Christus est caput omnium angelorum. Ergo ab ipso omnia bona exspectanda, & ab eo petenda & inde accipienda: non a [illegible] exspectanda ab angelis, aut petenda. Quid hic obsecro pro communicatione idiomatum?

Quod subdunt, nobis omnia communicari a toto Christo, per eius carnem, postea explicabimus. [illegible] per carnem eius tanquam per organum Deitatis, hypostaticè tamen unitum [illegible] intelligens ac volens, & [illegible] nobis omnia communicantur, & nos [illegible] carnalem [illegible] nostrae [illegible], [illegible] Deitatis [illegible] sed inde quis concludat, proprietates [illegible] carni Christi, eo sensu, quem in hac quaestione explicavimus?

Sed urgent & iactant [illegible] ferri candentis [illegible] ignem. Ita enim plenitudinem Deitatis realiter habitare in carne [illegible] ignis in ferro, quem [illegible] similitudine [illegible] sunt. Atqui ignis [illegible] ferro realiter, ut [illegible], luceat. Sicut igitur [illegible] urendi & lucendi [illegible], ita [illegible] communicatio [illegible] vivificandi corda, iustificandi, servandi [illegible], in carne realiter [illegible] unitate.

R. Respondeo grauiter ad hoc simile, [illegible] infra:

[illegible] quod [illegible] respondent: ignem [illegible] ferro esse [illegible] quod tamen [illegible] de proprietatibus [illegible] tamen [illegible] partes [illegible] sunt ad [illegible] ignis [illegible] substantia ferri [illegible] hoc compositum, [illegible] igneum.

Scopus autem patrum fuit, hoc simili demonstrare, primum adversus Arium & Nestorium, non esse absurdum, quod in una & eadem persona sint duae diversae naturae: cum hoc [illegible] in ferro ignito. Deinde adversus Eutychem [illegible] naturas [illegible] manere distinctas: & adversus Monothelitas diversas in eadem persona esse actiones & proprietates, [illegible] in ferro candente in quo ignis urit & ferrum secat vel [illegible]. Certum est hunc fuisse scopum. Quod cum ita sit: hoc simile potius [illegible] opinionem Vbiquitariam, quam ut tueatur.

[illegible] Primum, ferrum candens refert personam Christi, quae duabus constat naturis, sicut ferrum [illegible] natura ferri & natura ignis. Deinde, Hoc [illegible] ferrum candens habet [illegible] naturae proprietates & actiones. Ita & persona Christi. Sed [illegible] proprietates ignis & ferri [illegible] eadem & actiones, [illegible] Christo, [illegible] naturae [illegible] actiones tamen & proprietates sunt diversae. [illegible]. Sed de his plura alibi.

Atque hae sunt responsiones ad haec duo praecipua dicta. & ad alia etiam huius generis quaecunque afferri possunt e S. literis, de essentia diuina Filij essentialibusque eius proprietatibus, quibus ad probandam [illegible] communicationem [illegible]. [illegible] *Si qua [illegible] in humana natura [illegible] esse per gratiam tantum unionis: non autem quod realiter communicentur.*

III. Venio ad *tertium* genus testimoniorum.

In tertio genere [illegible] ea, quae de proprietatibus quidem [illegible] Dei loquuntur, & [illegible] interpretantur [illegible] de [illegible] proprietatibus [illegible] aut de dono [illegible] aut de honore [illegible] & qualitatibus, quae Christo [illegible] sapientiam potestatem & dominationem [illegible].

1 Inter haec testimonia [illegible] urgeri solet, quod Col. 2. de Christo legimus: *In quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi.* [illegible] animam Christi *omnia scire [illegible]*, [illegible] immensam Dei sapientiam. [illegible] realiter communicatam interpretantur. Concludunt: Infinita igitur sapientia Dei animae

animæ Christi [illegible] loca torquentur: hic certè [illegible] ad euangelium, quam ad [illegible] concludunt.

[illegible] magis placet [illegible] Christo [illegible] interpretantur [illegible] sapientes & intelligentes [illegible] nobis communicari [illegible] communicationem?

[illegible] sapientia [illegible] Christo [illegible] Quid autem [illegible] creatæ interpretentur [illegible] sapientia [illegible] naturæ diuinæ [illegible]

4. [illegible] sapientia increata [illegible]

[illegible] humanæ naturæ communicata?

6. Quod [illegible] cur potiùs illud [illegible] & non etiam de corpore [illegible] quam animæ: Sapientia autem Dei [illegible] Ergone etiam corpus [illegible] sapiens [illegible] & quidem sapientia diuina non [illegible] aliter communicata?

[illegible], corpus non est capax scientiæ & cognitionis [illegible] creatam naturam atque [illegible] non esse increatæ & infinitæ sapientiæ, [illegible], quam communicatam [illegible] pro reali communicatione [illegible].

[illegible] in Christo quatenus est homo erat sapientia [illegible] Hæc ratio non cogit [illegible] nulla naturalis vel [illegible] erat plenus. [illegible] proficiebat [illegible] sapientia increata.

R. [illegible] non potest dici plenus fuisse sapientia [illegible] *homo, proficiebat, sapientia creata, ea [illegible] Deus, plenus erat, sapientia increata.*

Deinde [illegible] hæc verba [illegible] in tam paruis [illegible] creata, modo de increata [illegible] hoc aduertendum [illegible]. Itaque de eadem creata sapientia intelligi commode potest hic locus, [illegible] puerum ita [illegible] sapientia [illegible] hoc est abundè & [illegible] nihil ferè ei addi [illegible] videretur. Sic enim scriptura [illegible] loqui, vt aliquem [illegible] & sapientia, nō quod nihil [illegible] quod [illegible] habeat. Sic de Stephano in actis, cap. [illegible] *Plenus Spiritu sancto* [illegible] non poterat [illegible] bonis operibus, quidam [illegible] hoc est qui in studio bonorum operum multum profecerant. Puerile igitur est, [illegible] fuisse sapientia [illegible] Ergo sapientia increata realiter communicata [illegible] animæ [illegible]

5. *[illegible] Christum præter sapientiam [illegible] omnia etiam [illegible] sapientiam increatam, qualenus homo erat* &c.

R. Quali vero non etiam angeli & alij beati Spiritus [illegible] videre in verbo. An [illegible] Propterea dices sapientiam increatam illis esse realiter communicatam?

Nemo hanc habet sapientiam, nisi qui est ipsa sapientia. Idem dico de omnipotentia & aliis. Ratio est, quia, cùm hæc sapientia realiter idem sit, quod est natura diuina [illegible] Deus [illegible] Ergo sequitur [illegible] diuinam [illegible] sapientia. Nemo igitur [illegible] Christi [illegible] phemum.

[illegible] intelligēdi de communicatione, quæ fit per gratiam vnionis [illegible]

[illegible] Matth. 28. [illegible]

[illegible] omnipotentia [illegible]

[illegible] Matthæi 28 [illegible] hanc [illegible] huc ius & hanc authoritatem habere à patre: Dixit igitur: *Data est mihi omnis potestas*, &c. *Euntes igitur prædicate omnibus gentibus*, &c.

[illegible] meritò dicit [illegible]

Potest [illegible] habere [illegible] non posse, omnipotentiam Dei traditam fuisse Christo, secundum humanitatem. Hæc est prima responsio.

3. [illegible] Deus pater [illegible] dedit Christo [illegible] potestatem [illegible] Verùm aliud est [illegible] quam Christo [illegible] non dicam tantum, qui homo [illegible] qui mediator [illegible] non est illa [illegible] infinita & immensa potestas, quam pater simpliciter in omnia non solum quæ sunt, sed etiam quæ non sunt & nunquam erunt, in infinitum habet, & quam in ipsam humanitatem [illegible] mediatoris officium habet, sed [illegible] potestas est. Ergo neque vera [illegible] omnipotentia tradita fuit Christo, quatenus mediator est, neque quatenus homo & creatura est finita: Id [illegible] probatur vel ex verbo Apostoli loquentis [illegible] Corinth. [illegible] de Christo loquens tanquam de mediatore, cuius officium durat [illegible] vsque ad mundi consummationem, ait, *omnia hæc, mediatori & ei* [illegible] *præter eum qui* [illegible] [illegible] quoque mortem esse subiectam, [illegible] penitus [illegible]: Sed Deum habere supremum & primarium ius, Christum autem, tanquam vicarium patris, habere ius secundarium, id quod [illegible] etiam [illegible] Sedendi ad dexteram patris, sedere enim ad dexteram Regis, illius est, qui secundum à Rege, in Regni administratione locum habet.

Hoc etiam clarius explicat Apostolus, cū subdit: *[illegible] omnibus electis in cælum [illegible] ipsum quoque Christum, qua-*

suum (scilicet homo est, & mediator) patri esse subiectum: ut sit Deus (pater scilicet, non mediatore) omnia in omnibus. Quid hæc obsecro aliud significant quàm Christum suum mediatoris officium resignaturum patri consignato illi toto regno cum tota ampliùs et tempus mediatore? Ergo illa omnis potestas, quam dedit ei pater, tunc finem habebit. Quomodo igitur esse illa potest potestas, quam pater habet?

[illegible] hæc semper fuit & est subiecta potestati patris. Ait enim Apostolus: *omnia Christo esse subiecta præter eum qui subiecit ei omnia*: [illegible] pater supremum habet imperium, etiam in mediatorem, mediator autem secundarium, & subiectus est patri, cum tota sua potestate: profectò qui ita subiectus est, nec supremam potestatem, nec simpliciter omnipotens est. *Deinde* potestas mediatoris in res est finitas, quæ scilicet in cœlo & in terra sunt: patris autem in ea etiam, quæ non sunt in infinitum.

3. Potestas mediatoris finem habebit: patris autem æterna est. Quomodo igitur non pudet Theologos ita torquere scripturas, ut contendant omnem potestatem datam Christo, esse illam, quam etiam Deus habet infinitam, æternam, immensam? Quid de hac mediatoris finita potestate dicimus ex 1 Cor. 15 illud idem confirmant alia scripturarum loca: ut *Quod sit exaltatus supra omnes angelos* Eph. 1 non dixit supra Deum: neque exæquatum Deo. Item quod *sedet non ubi pater, sed ad dexteram patris*: q. d. secundarium locum & gradum ac potestatem teneat. Et Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi*, q. d. Post non ero vobiscum hoc modo, nempe ut mediator pro vobis apud patrem.

Sic omnes patres de Christo mediatore, deque eius potestate locuti sunt, quod ille sit supra omnes creaturas, sed infra Deum: medius inter illum & has. Testimonia nõ proferam breuitatis caussa. Legatur epistola Ignatii ad Trallianos paulo post initium: Ibi statuit in infima parte omnes creaturas, etiam Cherubim & Seraphim: in media regnum Christi: in suprema imperscrutabilem Dei maiestatem & omnipotentiam. Quo illud Eph. In regno Christi, & Dei. Dixerunt hæc.

Si igitur potestas & *ἐξουσία*, quæ data est Christo finita est, quia in res finitas, quia initium habuit, & finem habitura est: Item si eadem subiecta est potestati patris: eoque non est illa, quam pater habet potestatem: efficitur necessariò, neque potentiam quæ illi addita fuit, esse illam, quæ propria est Dei, potentiam scilicet infinitam.

Nam quod ait Dan. 7. de filio hominis: *data est ei potestas & imperium: potestas eius potestas æterna*: non intelligitur quòd simpliciter sit æterna nam & initium habuit & habitura est finem quoad usum) sed æterna est usque ad finem seculi. Nam in hac etiam significatione sæpe accipitur nomen *æternum* & Hebræis *Holam*. Tandiu enim durat illa potestas in Christo, quandiu & ministerium eius. Quare etiam potentia finita est & certis terminis limitata: quæ propter illam potestatem data est mediatori. Nec AUGEBATUR, ut ait Daniel, donec se toto mediatoris officio defungatur. Pertinet huc pulcherrimum Cyrilli dictum in Ioh. lib. 9. c. 41. *Nunquam, qui ex Deo natus non est, id est ex substantia Dei, ut naturalis filius, æqualiter operabitur Deo: nunquam bona eius naturæ quæ semper est atque sunt propria, creaturis proprié attribuentur* Hæc ille.

Ergo neque propriè & realiter attribui potest humanæ Christi naturæ, infinita Dei potentia, aut sapientia, &c. Quod si attribuitur, impropriè & gratia unionis attribuitur. Et ibidem probans ex actione ab Deitatis: Christum naturalem esse Dei filium: sic concludit: *Fortis igitur aduersus filij virtutem vngitur: quia est infinita, & à creatura capi non potest: datur tamen dono creatis.* Notanda sunt hæc duo in ea oratione: primum virtutem as potentiam deitatis infinitam adeò à nulla creatura capi, h. e. realiter ei communicari posse, quia infinita est creatura autem omnis finita: alterum donò tamen dari creaturis. Sensus est, cum hæc infinita potentia realiter communicari nõ potest: eam tamen in credentibus efficacem esse quomodo dum & in illis ac per eos edit miracula, iuxta illud Christi, quod ibi explicat Cyrillus. *Qui credit in me maiora his faciet*. & suam etiam sui specimen hoc est creatam potentiam ac vim, illis donat, habitualem scilicet potentiam. Ergo hinc videmus quæ fuerit sententia ecclesiæ, tempore Cyrilli, de omnipotentia Dei: Eam nulli creaturæ realiter communicari posse & tamen in suis fidelibus efficacem esse, & suam vim per dona creata & per habituales gratias exercere. multò magis verò in anima Christi, atque etiam in corpore sese exerit, potentia maxima licet finita, illis realiter communicata.

Hinc etiam liquet, quid respondendum sit ad argumentum, quod ducitur ex locis Apostoli 2. Cor. 10. & 13. Ubi de potentia Christi, quæ in ministerio sese exerit, loquens ait: *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Dei, ad destructionem munitionum &c.* Illa potestas & potentia, quæ se exerit in ministerio, & qua Christus, ut mediator operatur per apostolos & alios ministros, non est primò facultas naturalis: non est secundo gratia habitualis, in Apostolis Christi: Sed est vis diuina, & illa potestas (de qua Matt. 28.) quia Christus adest suo ministerio, iuxta illud dictum Christi: *Ecce ego vobiscum sum* (ea scilicet potestate, quæ mihi data est) *usque ad consummationem seculi*. Et illud Marc. 16. *Prædicauerunt, vbique domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis*.

Assumunt: *Atqui hæc omnia egit & agit Christus, ut mediator, id est, non tantum ut Deus, sed etiã ut homo. Est enim mediator secundum utramque naturam. Ergo oportuit hanc potestatem quæ est illa diuina & infinita potestas Dei, non solum esse in Christo, quã Deus est: sed etiam eandem realiter communicatam, quatenus homo est.*

R. Plus in conclusione, quàm in præmissis. Primum enim concludis illam potestatem, de qua Matt. 28 esse illam infinitam Dei, quod nos negamus. Infinitam enim rei finitæ realiter communicari non posse, cum tota antiquitate contendimus: & Cyrillus ait, virtutem Dei quia infinita est, à creatura capi non posse. In Ioh. lib. 9. cap. 41. Deinde, ex eo, quod illam infinitam exerit per carnem, infers realiter carni esse communicatam: quasi verò, quod exeritur per organum, illud sit organo realiter communicatum. Carnẽ autem esse organum Deitatis patet.

Hic igitur notandum est: cum Christus mediator sit secundum utramque naturam: illic respectu unius operatur in ministerio, potentia infinita, idque una cum patre & spiritu sancto: respectu alterius, operatur potentia maxima quidem, sed tamen finita. Ac priorem quidem humanæ naturæ [illegible] est filio hominis, gratia unionis: alteram vero realiter communicatam esse docemus. Sic contra filio Dei, priorem quidem realiter a patre in æterna illius generatione communicatam credimus: posteriorem vero gratia tantum unionis traditam confitemur.

Sicut enim filio Dei infinitam habenti potentiam, nihil creaturæ potentiæ realiter potuit addi: sic filio hominum, id est humanæ naturæ finitæ, infinita potentia realiter non potuit communicari. Proinde gratia duntaxat unionis, & quæ humanæ sunt naturæ filio Dei: & quæ vicissim filij Dei sunt, ea filio hominis attribuuntur.

Hac explicatione facilè omnia alia loca de potestate atque potentia Christo tradita in tempore, declarari & conciliari possunt.

Summa igitur primæ responsionis ad locum Matth. 28. hæc esto: Illud POTESTAS (quod nomen propriè ius & autoritatem significare diximus) aut pro potestate finita sumitur, aut pro infinita. Si pro finita (ut nos ex illo loco accipiendum esse contendimus) duo sequuntur: *primum* sicut potestas finita realiter communicata est Christo qua homo est sic etiam finitam, sed maximam potentiam fuisse eidem communicatam: qua etiam ut homo suas partes in officio mediatoris, semper perfectè obiuit & obit. *Alterum*, sicut potestas infinita Christo, quatenus Deus est, non potuit realiter tradi, sed tantum gratia unionis tradita esse dicitur: sic etiam infinita potentia eodem duntaxat modo ei tradita esse prædicatur: & ratio huius prædicationis, per gratiam tantùm unionis est quia cui realiter tradita & communicata est, pars est huius personæ, quæ Deus est.

Si autem nomen potestatis infinitam, quæ propria Dei est, nobis significet potestatem, eoque & infinitam in se includit potentiam, aliter respondemus: atque hæc esto ad locum Matth. altera responsio.

Potestas hæc, & per consequens, potentia infinita, Christo secundum humanam naturam, seu, quatenus in forma serui subsistit, realiter quidem fuit unita, sicut & tota essentia (atque huius unionis gratia traditam ei fuisse fatemur: quia cui inest realiter ab æterno hæc infinita potentia, pars est huius personæ, quæ homo est.) Sed realiter non fuit communicata, ita ut Christus, qua homo est, fuerit aut sit infinita potentia potens, & operans.

Hoc etiam supra demonstratum est, cum de infinita sapientia egimus: & ex Cyrillo fuit confirmatum. Infinita enim omnipotentia nil aliud est reipsa, quam essentia diuina. Si igitur humanæ naturæ respectu Christus est reuera omnipotens, fuerit etiam Deus, & ipsa humana natura fuerit Deitas.

Præterea non dixit Christus, data est potestas carni meæ

mex, sed mihi, hoc est, personæ.

At respectu humanitatis, quia ea quæ Christo data dicuntur in tempore, respectu humanitatis data dicuntur, iuxta regulam patrum fateor. Sed duo rerum genera Christo secundum humanitatem tradita fuisse loquuntur: alia quæ ab æterno fuerunt in verbo, eaque sunt increata: alia, quæ non fuerunt in verbo sed creata sunt, & gratiæ habituales dicuntur.

Primi generis res Christo secundum humanitatem datas fuisse dicimus, sed tantummodo per gratiam vnionis: at secundi generis, realiter communicatas. Et de vtroque genere [illegible] de quo etiam vtriusque generis prædicationis exempla illa [illegible] & explicanda sunt, pro locorum Scripturæ circumstantiis.

Exemplum primi, vt filius hominis est filius Dei, homo est Deus, filius hominis est æternus & immensus: hæc enim solius & propria Dei, & in tempore prædicantur de Christo secundum humanam naturam. Sed quo genere prædicationis? Eo quod gratia vnionis vocatur: sicut etiam contra dicitur, Deus mortuus: dominus gloriæ est crucifixus. Exemplum secundi, vt, *Spiritus domini super me*, [illegible] *sapientiæ, fortitudinis*. Dona autem spiritus dicuntur humanæ naturæ, quæ eam [illegible] realiter inhæreant.

Cum hæc ita se habeant ad verba Christi videamus.

Vox illa, *Potestas*, potest & ad primum genus rerum referri, & ad secundum: hoc est, potest accipi aut pro diuina & infinita potestate, aut pro creata & infinita.

Verbum etiam *Data est*, accipi potest, aut pro, realiter communicata est: aut per gratiam vnionis data est.

Si igitur nomen *potestatis*, tu accipias, pro infinita potentia: quid prohibet, cur nos non accipiamus verbum, *Data est*, pro, per gratiam vnionis tradita est Christo, quatenus homo est?

Si autem verbum *Data est* tu interpreteris, pro, realiter communicata est, quid vetat, quin nobis liceat, nomen *potestatis*, pro finita potestate atque potentia accipere.

Ergo quicquid dicas, locus ille non euincit, humanæ Christi naturæ, infinitam omnipotentiam Dei, realiter communicatam esse.

Adde, quod, cum pronomen, *Mihi*, ad totam personam referatur, non male dici de Christo potest, etiam qui Deus est, sed in carne manifestatus, tunc omnem potestatem ei fuisse datam cum recepit post resurrectionem illius potestatis vsum, et quodammodo redditam fuisse videtur. Etsi enim suam diuinam potestatem nunquam vere deposuit, quia non desiit esse Deus omnipotens: quia tamen sub carne mortali, formaque serui eam occultatam tenuit, nec, vt post resurrectionem, palam apud omnes gentes & in toto orbe, cælo atque terra exeruit: ideo visus fuit quodam modo eam se exuisse, eamque deposuisse iuxta illud Apostoli: *Semet ipsum exinaniuit formam serui accipiens*. Cum igitur post resurrectionem eius vsum recepit, eamque palam in cælo & in terra, apud omnes gentes, prædicatione Euangelij per apostolos exercuit, sic quodammodo eam recepisse videtur. Quare illi locum hunc non deprauant, qui exponunt *data est* pro *reddita est*: non simpliciter sed quo ad vsum. Neque enim ante licuerat ei ex voluntate Patris ad gentes proficisci, aut Apostolos mittere, & suam potentiam, prædicando Euangelio miraculis edendis, gentibus conuertendis exercere ac palam patefacere quemadmodum postea licuit. Cum igitur Christo licuit hoc facere dixit, *Data est mihi omnis potestas*.

Neque hæc verba reddendi similiaque in hac caussa vsitur [illegible], sed patres antiqui magnæque authoritatis viri.

Hilarius pag. 178. ait Christum, cùm petiit (*glorifica me à Patre, ea gloria quam habui, antequam mundus fieret*) petiisse, vt qui per assumptionem formæ serui videbatur vnitate, quam habebat cum Patre, abrupisse ideò pater efficeret, vt per glorificationem carnis assumptæ, is (id est Filius) rursus esset in ea natura, in qua fuerat semper: Et ita ait, *Reddendo igitur [illegible] erat [illegible] & [illegible]*. Cyprianus serm. de Resurrect. pag. 444. ait. *Exinanitione humilitatis ceasse ad dei[illegible] [illegible] manifestatum*.

Euseb. de Demonstr. Euangel lib. 3. cap. 14. *Rursus talis fuit Deus (id est, post assumptionem) qualis fuerat antequam fieret homo*.

Denique locus iste, quocunque modo exponatur, nihil facit ad dogma aduersariorum de reali idiomatum communicatione, quæ sit vnionem hypostaticam consecuta. Hæc enim potestas data fuit Christo, non cùm natus est sed post resurrectionem à mortuis. Imò hoc loco illa refellitur.

Si namque sunt communicata realiter, hoc factum est in vnione naturarum, non enim separantur ab assentis. Atqui hæc potestas data est non in vnione, sed post resurrectionem: nec prodest sophistica de actu primo & secundo, ita certe locus non fauet communicationi, ex vnione hypostatica. Quare nihil ineptius ad quæstionem propositam adferri potest, quam hic locus Mat. In quo tamen sibi maximè placent aduersarij.

4. Adferunt & locum Ioh. 5. *Dedit ei potestatem iudicium faciendi, quia filius hominis est: id est, quatenus filius hominis [illegible]. Inde inferunt realem communicationem idiomatum: præsertim, post datam versionem eorum, qui in versione sua quatenus [illegible] [illegible] potestatem [illegible] iudicio [illegible] humanam naturam realiter communicatam volunt aduersarij*.

R. Ex ijs, quæ [illegible] diximus, liquere potest, nomine [illegible] non posse dici, tamen Christo, quatenus homo sit & est, tributam illam potestatem aliquid faciendi, quæ propria Dei est. Deinde si etiam hanc admittas, non propterea sequitur, Dedit ei: Ergo realiter communicauit. Cyrillus & Augustinus potestatem iudicium faciendi, de autoritate iudicandi viuos & mortuos, interpretantur: propter verba, quæ sequuntur: *Venit hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ. Qui verò mala, in resurrectionem iudicij*. Illud etiam in, vterque interpretatur, quia, sed vterque diuerso sensu.

Cyrillus refert verbum, Dedit: vt sit sensus ideò pater dedisse dicitur filio hoc, et ipse, cui dedit, filius hominis est hoc est creatura, nihil [illegible] habens: proinde oportuit ei dare quæ non habebat.

Nam est. Datum ei esse vt homini, non vt vnigenito: quia vt vnigenitus eam habebat: sed vt filius hominis non habebat. Hanc expositio confirmat versionem [illegible], quatenus.

Augustinus non solum verbum, Dedit, considerans, consentit cum Cyrillo: sed etiam nomen iudicij sc. vniuersalis perpendens addit, & ait, adferri caussam, cur autoritas iudicium vniuersale faciendi, Christo homini facto, sit data: quia sc. filius hominis est, h. e. homo visibilis. Futurum enim illud iudicium est visibile. Opus igitur fuit iudice visibili, hoc qui esset, & Deus scrutans corda omniaque videns, & homo, qui ab omnibus videretur & audiretur. Quia igitur Christus verus Dei filius etiam est hominis ideò data est illi hæc potestas, vt illud impleretur: *Videbunt quem transfixerunt*.

Quid verò hinc colligi potest pro reali communicatione idiomatum? Imo facit contra hic locus. Quia enim filius hominis est, hoc est creatura etiam visibilis & non tantum filius Dei, ideo data est illi hoc iudicium visibile conficiendi autoritas. Ergo essentialia Dei idiomata, non sunt naturæ eius humanæ communicata. Desierat enim esse visibilis & circumscriptus. Ad summam autoritatem finitam pro infinita accipiunt. Ac sicut in alijs operibus, sic etiam in iudicio illo faciendo vtraque forma aget quod suum est, &c. Sed vbi [illegible] inducunt & Monothelismum.

4. In hoc tertio genere testimoniorum sunt & illa, quæ de vnctione Christi loquuntur. *Christum autem legimus sapissimè vnctum fuisse à patre* Vt Ps. 2. 45 Luc. 4. Act. 4. & alibi. *Vnde & nomen habet, Christi*.

Non fuit autem vnctus vt Deus, imò hoc respectu est vnguens: [illegible] hæc non fuit externo oleo facta sed interno: & denique non fuit talis qualis multorum priorum regum pontificum & prophetarum, participatione scilicet spiritus S. sed excellentissima & perfectissima fuit vnctio, plenitudine scilicet Deitatis & spiritus Sancti. Psalm. 45. Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, h. e. non tantum donis spiritualibus infusis, nec tantum inhabitatione spiritus per gratiam: sed quia diuina natura [illegible] tota substantiali plenitudine personaliter inhabitet in assumpta Christi natura: & per consequens propter ipsam, ipse etiam Spiritus Sanctus illi datus. Ergo essentialia idiomata realiter communicata sunt.

R. Totum antecedens admittitur: sed negatur illatio; Est enim argumentum ab vnione duarum naturarum in vna persona, & ab inhabitatione Spiritus Sancti in humana natura, ad realem idiomatum communicationem, quæ illatio quantum valeat supra est explicatum.

Nam quod hic dicunt de vnctione ex Ps. 45. Idem est cum eo quod supra, ex Col. 2. *In eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis*.

Ceterùm quò melius intelligantur testimonia scripturarum, de hac Christi vnctione notandum est.

Tria personarum genera vngi solebant, in V. T. Reges, pontifices, & nonnunquam prophetæ, vt liquet in scripturis: qui omnes fuerant typi Christi futuri regis, pontificis & prophetæ.

Illæ verò externæ vnctiones symbola erant duarum rerum: primum, electionis ac vocationis diuinæ ad talia o-

[illegible] quod scilicet eos sibi delegisset Deus, & delectos sibi consecrarit: [illegible] reges, sacerdotes, aut prophetas [illegible] [illegible] Spiritus [illegible] ad dignitatem regiã. [illegible] prophetas [illegible] [illegible] secundum [illegible]

[illegible] oleo ni mirum deitatis & Spiritus S. tota tamen persona ad officiũ prophetæ, pontificis, & regis faciendum, fuit missa ac consecrata: sicut Christus ipse loquitur [illegible] *Spiritus domini super me, propter quod unxit me, pauperibus euangelizare misit me.* [illegible]

[illegible] in hac Christi vnctione considerandum est [illegible] [illegible] Gregorius Nazianz. [illegible] [illegible] naturarum propter [illegible] causibus.

Legatur Dam. l. 3. cap. 17. Vbi verba Greg. citantur; Et ait. [illegible]

[illegible] Christus secundum humanam naturam [illegible] in vnitatem personę assumpta, & oleo Deitatis per hanc [illegible] sumptus.

Hinc [illegible] *oleum*, quod in hac vnctione [illegible] plenitudinis donorum eius in humanam naturam.

Hæc vnctio facta fuit tum in vtero virginis, tũ deinceps [illegible] cum Sp. S. in specie columbæ [illegible]

[illegible] *[illegible]*

Ex his perspicuum [illegible] in quibus nam rebus consistat hęc vnctio [illegible] Christus secundum humanam naturam in vnctionis [illegible] naturæ cum diuina, in vnitatem personæ & per consequens in effusione plenitudinis donorum spiritus sancti, tanquam olei, in totam humanam eius naturam.

Quæ vnctio typum habuit in vnguento seu oleo sacro, quod effusum fuerat super caput Aaronis, & quod defluxerat per barbam vsque ad oram vestimenti illius.

Cum autem in his duabus rebus consistat, quomodo ex iis infertur [illegible] Deitatis essent [illegible] in humanam naturam communicatio? Ex vnione certe non sequitur, [illegible] donis spiritus Sancti. Dona enim [illegible] non sunt idiomata.

IV. *Quartum* [illegible] quæ pro reali communicatione [illegible] de propriis tantum Deitatis actionibus loquuntur, continent: [illegible] quæ humanæ naturæ fiant communes, torquentur.

Inter ea, illud Christi Ioh. 5. *Pater meus vsque modo operatur & ego [illegible]* Quomodo hinc colligi queat, diuinã, naturam omnia per humanam operari, & quod hæc illi sit perpetuus [illegible] Christus [illegible] coæternum cooperatorem patris, nihil [illegible] agere patrem docet, quod ipse cum illo non agat & cooperetur.

Quomodo verò hæc humanæ conueniunt naturæ? [illegible] conueniunt, quomodo ex [illegible] Christus [illegible] æqualis est patri, eoque [illegible] ipsa etiam humana [illegible] Christus [illegible] secundum [illegible] naturam locutus est, dicens, *pater vsque modo operatur & ego operor.*

[illegible] Christus [illegible] verbi probauit, se verum esse Deum & æqualem patri, [illegible] secundum [illegible] naturam docerent, sed Deum, [illegible] tum hęc verba [illegible] *Et ego operor, &c.* At pro illa [illegible] [illegible] communicationem.

Eadem [illegible] Ioh. 5. *Quæcunque operatur pater, eadem & filius [illegible]* [illegible] æqualis potentia, [illegible] Quomodo igitur tales locos ad humanam naturam accommodari potest, [illegible] [illegible]

Quomodo [illegible] eadem & [illegible] [illegible] non [illegible]

[illegible] hæc duo ex Iohanne [illegible]

[illegible] realis idiomatum communicationis [illegible] ut dicant Christũ, [illegible] secundum humanam naturam, eadem quæ & [illegible] operari. Si enim [illegible] habet omnipotentiam [illegible] communicatam eadem profecto, quæ & Deus, & ὁμοίως operabitur: quod quid horribilius dici non potest?

V. *Quintum* genus testimoniorum [illegible] continet, quibus docemur [illegible] [illegible] sed tamen non [illegible] [illegible] luit nõ solum *in ipso*, sed etiam *in ἐνεργείᾳ* ad [illegible] [illegible] sufficienter operari [illegible] nostram [illegible] vitam.

Huius generis [illegible] *[illegible]*

[illegible]

R. Quantum [illegible] tem ipsam latius explicabo.

Ad locum Ioh. 5. Verba Christi hæc sunt. *Amen, amen dico vobis, quod venit hora & nunc est [illegible]*

Hæc [illegible] particula [illegible]

[illegible] Christi verbis [illegible] colligi potest pro reali idiomatum communicatione. [illegible] Euangelium [illegible] per Apostolos erat prædicaturus [illegible] potentiam Dei [illegible] & filius ipse Dei salutem operatur [illegible] *Sicut enim pater [illegible] habet [illegible]*

Explicatio est [illegible] non futurum vt simplicem hominem, qui præter prædicationem nihil aliud agat, & ideo [illegible] Dei, sed [illegible] tam instrumentaliter, quàm vere efficienter, instrumentaliter, quatenus homo est, verbum prædicans, efficienter, quatenus

quatenus Deus est, verbum intus persuadens, & vitã [illegible] communicans, non minus, quam pater qui [illegible] *pater vitam in semetipso habet: sic dedit & filio vitam habere in semetipso.*

Quid hoc aliud est, quam dicere, quia filius vnus & idem Deus est cum patre? Habere enim vitam in semetipso, [illegible] patre [illegible] nihil aliud est quam esse Deum, per se viuentem & viuificantem, sicut & pater per se viuit, atque viuificat.

[illegible] enim vita in ipso est: non autem [illegible] Ac proinde ita habet vitam in semetipso, vt sit ipsa vita.

[illegible] hoc conuenit nisi Deo [illegible] dixit, *sicut pater [illegible] habet, sic dedit [illegible] habere [illegible]* [illegible] Deum esse viuentem [illegible], sicut & pater Deus est viuens ac viuificans. [illegible] Hoc tantum discrimen est quod pater habet vitam in semetipso, & à semetipso, Filius habet in semetipso, non à semetipso, sed à patre.

Pater [illegible] vitam habere in semetipso [illegible] Deus pater genuit filium Deum: vita [illegible] vitam viuificantem.

Ita Christus illa particula praecedentis versus, [illegible] decernit se, quatenus homo [illegible] loquens ac praedicans [illegible] esse [illegible] id est mortuos in peccatis viuificandos: hac autem [illegible] docuit [illegible] Deus est [illegible] esse caussam eius [illegible] peccatis [illegible] quatenus [illegible] filius Dei [illegible] nihil [illegible] verbum [illegible] carne [illegible] Deitate [illegible] habere vitam in semetipso, quia [illegible] & per [illegible] cum ipsa & [illegible] à deitate [illegible] Nam quo [illegible] quam Christus dixerit, patrem sibi dedisse, & vt habeat vitam in semetipso, & vt habeat potestatem faciendi iudicium, [illegible] filius hominis est, [illegible] explicatum fuit. [illegible] & carnis de qua [illegible] *Deus per Christum filium Dei [illegible] Deus per eundem [illegible]* [illegible] Nam [illegible] Deus, qua Deus est [illegible] *vitam [illegible]* [illegible] Nam in sola Deitate haec vita & fons vitae [illegible]

Si vero tu [illegible] verbum [illegible] accipiendum esse [illegible] responden[illegible] vita [illegible] possit accipi [illegible] dono & [illegible] vitae, quae Deus est. [illegible] quicunque te vertas, opera est, vt non possis ex hoc loco [illegible] ratione tuam realem [illegible] communicationem.

Nunc vt [illegible] explicemus, notandum est, duos grauissimos errores [illegible]

Primus est, quod putant vitam, quae propria Dei est & quae à patre realiter communicata est filio, in [illegible] eandem etiam carni assumptae realiter communicatam fuisse, in ipsa naturarum vnione, & hanc ob caussam esse carnem viuificantem.

Hunc esse grauissimum errorem, liquet 1. Sicut enim Filius quia illi pater hanc suam vitam, quae est ipsius essentia, realiter communicauit, [illegible] genitus est Deus: annon eadem ratione caro facta esset Deus?

2. Ac si propter illam communicationem filius vitam habet in semetipso, [illegible] ex se & per se viuit: an non etiam caro si facta esset [illegible] communicatio, vitam in seipsa haberet, & ex se, ac per se viueret?

3. Quomodo [illegible] corpus mori potuisset, si talem in se realiter communicatam habuisset vitam? Qui enim vitam habet in semetipso, mori non potest.

4. Adde, quod, si talis vita realiter carni Christi esset communicata, [illegible] quoque nobis carni Christi per fidem [illegible] eius [illegible] realiter communicaretur [illegible] & nos itidem [illegible] vitam in nobis ipsis haberemus: [illegible] & idem Deus cum patre, filio, & spiritu sancto, quia vna tantum est haec vita. Cum autem haec [illegible] absurda [illegible] quae Dei [illegible] nobis communicari, neque carni Christi [illegible] communicatam.

[illegible] ergo [illegible] vita aeterna, in patre [illegible] & [illegible] vita [illegible] *Pater habet vitam in semetipso* [illegible] habet in semetipso [illegible] simpliciter [illegible] Christo [illegible]

2 Vitam hanc [illegible] realiter communicatam [illegible] in semetipso habentem [illegible] *pater vitam habet in semetipso* [illegible] in filio [illegible] in patre [illegible] in filio [illegible] Ab vtroque autem in Spir. sancto. [illegible] praeter hanc [illegible] potest [illegible] vita [illegible] essentia. Ac proinde quaeuis alia vita, effectum est huius aeternae, & substantialis vitae. Quo spectat illud Act. 17. *in ipso viuimus*, &c.

3. Cum [illegible] in Christo duae sint naturae longè diuersae, & [illegible] esse non potest. Est itaque in Christo, quatenus Deus est, vita [illegible] Haec [illegible] communicabilis est.

2. Quatenus autem homo est [illegible] vita [illegible] vita [illegible] sed vita [illegible] vita [illegible] communis animae & corporis: qua scilicet anima tum corpori [illegible] Haec [illegible] ipsa Dei [illegible] deitate [illegible] in humanitatem [illegible] ipsa natura diuina. Est enim vna caussa, altera effectum.

Haec vita aeterna [illegible] effectum [illegible] Dei: ideo in carne [illegible] perfectissima: *vt de eius plenitudine acciperemus omnes* [illegible] cap. 5. Qua de caussa, communicari nobis dicitur è carne, & per carnem Christi, vt nimirum essentialibus vitae Dei [illegible] & caro de carne eius. Sed si quis tamen diligenter consideret: intelliget. & [illegible] hanc proprie nobis communicari [illegible] sed [illegible] genere [illegible] non eadem numero, quae in carne Christi est [illegible] eadem plane esset [illegible] membrorum quae & capitis. Genere igitur, non numero, eadem communicatur. Quanto [illegible] igitur, illa vita Dei realiter communicatur quae est ipsa Dei essentia, simpliciter vita?

In re igitur, quae communicatur, errant, qui putant ipsam Dei vitam, aut carni Christi esse realiter communicatam: aut etiam nobis per eandem carnem, communicari.

Ita conclusum est vitam Dei, quae vna & eadem est, in patre, filio & Spiritu S. nequaquam in humanam Christi naturam esse realiter deriuatam seu communicatam: sed tantum [illegible] effectum [illegible] quia [illegible] diuina, humana [illegible] vitam [illegible] principio interno non à remoto perfectam. sicut & vita, qua viuit corpus, immediate ab anima est, proinde [illegible] interno: non tamen eadem est vita corporis, cum ea, qua anima viuit. Est igitur etiam vita [illegible] qua humana Christi natura viuit, [illegible] res praestantissima [illegible] rebus creatis inueniri potest [illegible] non est tamen vita, quae Deus est: sed illius effectum, eoque res finita: quod vita illa Dei [illegible] sit creatura. Hoc idem confirmatur.

1. A VOCE VIVIFICARI. Omnes fatentur, naturam

humanam in Christo, vivificari à diuina: viuificari autem esse effectum viuificantis, non autem ipsam viuificantem, quia quamquam vita Dei [illegible], viuificat naturam Christi humanam, vita certe, quae realiter est in humana natura, & qua viuit, non est ipsa vita Dei.

2. A [illegible] vita, qua viuit corpus, effectum est vitae animae, non autem ipsa vita qua viuit anima: comparatur autem Deitas Christi animae & humanitas corpori.

Sic lumen quod est in aere à sole, non est ipsa lux solis, sed eius effectum, [illegible] lux, quae corpori solari [illegible] est, non est ipsa [illegible] in [illegible] posita, & quae [illegible] per [illegible] eius effectum est. Calor, qui est in aqua ab igne facta, non est [illegible] qui in igne est, sed eius effectum, qualitas scilicet impressa à calore ignis. Hoc etiam similiter [illegible]. Sic in ferro candenti, calor qui est in ferro, non est ipsa ignis substantia, vel essentialis proprietas: sed eius effectum.

Quod vero dixi de vita, idem de potentia, sapientia, bonitate, & omnibus aliis Dei proprietatibus concludo: nempe, non ipsas, sed earum effecta, realiter humanae Christi naturae communicata esse.

Ipsae vero proprietates essentiales, in humana natura sunt vere & realiter: sed [illegible] [illegible] sicut & lux primogenia est in sole: & anima in corpore non autem per realem communicationem: quasi eadem potentia, quae [illegible] natura etiam humanae sit potens. Quid [illegible]? Ergo [illegible] eaedem sint actiones vnius & alterius.

Hic est primus adeo [illegible] error: quod nomen vitae in hac quaestione, vel non recte [illegible], vel non recte capiant.

2. Deinde errant etiam in hoc quod, cum dicunt vitam aeternam creaturam, [illegible] dicatur communicari, & à Deitate, & à carne Christi: [illegible] non recte distinguunt actiones vnius, & actiones alterius naturae: seu quid Christus secundum vnam, & quid secundum alteram naturam agat in communicanda nobis aeterna illa vita: sed quae sunt propria diuinae naturae, eas communes faciunt humanae, modum item viuificandi vnius, cum modo viuificandi alterius confundunt: cum tamen longe alia sit actio diuinae & alia humanae naturae: & alio modo vna, alio modo altera ad eandem vitam communicandam occurrant. Atque hic error probe [illegible] ex priore. Quia enim statuunt eandem plane vitam, quae est in deitate, per realem etiam communicationem esse in humanitate, & tantum in hoc a se [illegible] differre, quod in deitate sit propria atque naturalis, in humanitate autem assistitia, & à Deitate communicata: ideo in effectum etiam huius vitae nobis communicatio, tam humanam, quam diuinam naturas, effi[illegible] eandem constituunt & vnam atque eandem veri [illegible] naturae [illegible] esse fingunt, id quod falsissimum esse in Quaestio. cum de actionibus vtriusque naturae contra Monotheletas ageremus, manifeste demonstrauimus, ex conciliis etiam Ephesino, & Chalcedonensi. defintionibus, nedum ex [illegible] Synodo.

1. Res igitur ita se habet: Vnus est tantum reuera nos viuificans Christus Deus & homo. Ideo ait Ioh. 5. Filius quos vult viuificat. Cum autem dico Filium, nunquam excludo patrem & Spiritum S. quia cum sint vnus Deus, vna etiam est eorum actio, & vnus viuificans. Et sic coniungentur Io. 5. & alibi.

2. Vna etiam est viuificatio seu [illegible] ipsa scilicet hominis iustificatio, regeneratio, translatio à morte ad vitam: siue spiritualem, siue corporalem. vt, vna fuit Lazari suscitatio, & latronis iustificatio.

3. Sed duo sunt in Christo principia agendi seu [illegible] naturae diuina & humana: secundum quas agit & operatur in viuificandis hominibus. Hinc fit vt aliquando viuificatio attribuatur vni naturae, aliquando alteri: Diuinae quidem, vt Ioh. 6. Spiritus est qui viuificat: humanae autem, vt quod caro à concilio Ephesino vocata est viuifica propter dictum Christi: nempe qui edit carnem meam, habet vitam &c. Et 1. Ioh. 1. Sanguis eius emundat nos à peccato. Sed sunt Synecdoche: quibus ab vna natura, Christus viuificans denominatur. Cum autem secundum vtramque operetur, & viuificet, liquet hoc: quia id quod 1. Ioh. 1. ait, Sanguis eius emundat, exponitur Apoc. 1. Ipse Christus lauit nos in sanguine suo, id est per sanguinem suum. caro vero aspicit ad est Christus, sua carne. Ioh. 6. Qui edit carnem meam, [illegible]: qui edit me. Duo igitur sunt in Christo viuificante [illegible] secundum quae operatur & viuificat: quae quia longe aliter per vnum & aliter per alterum: per vnum tanquam per principium vere effi[illegible] & hoc illud Ioh. 6. Spiritus est qui viuificat: at per alterum, tanquam per instrumentum, atque organum, non tamen separatum, sed personaliter vnitum, eoque omnium organorum praestantissimum & efficacissimum. Et huc illud Ioh. 6. Qui edit carnem meam, habet vitam aeternam, [illegible] qui fide sibi applicat, & edit carnem meam: ipse per hanc carnem in qua extincta mors est, & peccatum mortis causa, expiatum: & contra, in qua posita est iustitia & vita: liberatur à morte, & viuet: non secus ac si quis aegrotus, medicamentum efficacissimum edens liberatur, à morbo & à morte. Causa prima efficiens est medicus: secundaria, medicina est. Ergo caro, ita instrumentum est Deitatis, vt sit etiam materialis, & efficiens causa.

Sic enim explicatur haec locutio alio simili Apoc. 1. Lauit nos in sanguine suo: id est, per sanguinem suum, fide à nobis apprehensum.

Per deitatem igitur nos viuificat vere & proprie efficienter: per carnem & sanguinem, ita instrumentaliter, vt tamen secundario etiam efficienter. Non enim ita instrumentaliter, sicut per verbum aut per sacramenta, aut per ministros verbi, sed longe excellentiori modo propter vnionem hypostaticam cum deitate, [illegible] omnis vitae atque [illegible] viuificat caro. Est enim tale organum deitatis, vt licet ipsa caro per se & vere efficienter non viuificet, per ipsam tamen Deitas immediate viuificet, vitam que communicet, sicut per corpus [illegible] lux lucet, & haec interiora viuificat: quo spectat dictum Cyrilli in Ioh. lib. 4. c. 14. Vera [illegible] naturam illa est quae ex viuo patre genitum est, sed non minus corpus quoque, [illegible] Coniunctum enim [illegible] est filio Dei, à quo [illegible] viuificatur.

Non est igitur caro Christi organum sicut ferra in manu artificis sed sicut humanum corpus animae, & corpus solare lucis, imo arctius est vnitum Deitati, quam solare corpus luci: quoniam vnio carnis & Deitatis, arctior & praestantior est quauis alia vnione, in operibus Dei.

Constat igitur Christum nos viuificare aliter per Deitatem, quia vere efficienter (per hanc enim creat in nobis donum vitae) aliter per humanitatem, quia instrumentaliter, eo tamen sensu, quem declarauimus, exemplo solis & lucis corporis & animae, medici, & medicinae.

4. Hinc etiam liquet quartum, alias esse actiones & [illegible], quibus Christus agit secundum humanam, & alias quibus agit secundum diuinam, naturas, vt supra quoque in [illegible] dictum est. Ac proinde liquet vitam nobis realiter communicatam, qua spiritualiter viuimus, & qua victuri sumus in caelo, aliter esse ab actionibus Deitatis, aliter ab actionibus humanitatis. Vtraque enim natura [illegible] actione ad hanc concurrunt: sed aliter & aliter. Secundum diuinam naturam Christus hanc vitam in nobis efficit & creat, & tanquam succum suae vitae in nos infundit. Proprium enim Deitatis est, dona creare, iustificare, regenerare, glorificare. Secundum vero humanitatem, nos viuificat suo merito, nempe sua satisfactione, & obedientia sua [illegible] intercessione, & denique reali applicatione, & suae vitae communicatione.

Primum enim sua morte & sanguinis effusione, peccata nostra expiauit, patri nos reconciliauit, à morte aeterna liberauit, & vitam que aeternam acquisiuit. Haec autem est vita nostra, adde quod sua obedientia impleuit legem pro nobis, & hanc obedientiam nostram esse vult. Qui autem seruat mandata, viuet in eis. Deinde sua etiam humana voluntate vult nos viuificari, itaque perpetua apud patrem intercessione, efficaciter impetrat nobis huius vitae communicationem. Postremo, hinc efficit, vt donemur fide, & [illegible] bene [illegible] cognitione. Spiritu suo Sancto, quo cum Christo immediate vnimur, & per hunc fide [illegible] & per consequens facti ipsa membra Christi, ab ipso tanquam à capite vitam hanc, quae in peccatorum remissione, iustitiae Christi imputatione, regeneratione, & tandem in glorificatione consistit: hauriamus. Ex qua vltima particula apparet, quomodo caro Christi, non solum [illegible] & merito, sed etiam applicatione eorum, quae nobis promeruit, tanquam immediatum organum Deitatis, nos viuificet, id est Christus, actionibus Deitatis & humanitatis, sed aliter & aliter. Nam vt Deus nos ex gratuita [illegible] condonat peccata, donat fidem, regenerat, & efficit, vt vitam aeternam apprehendamus: id in vero vt homo, totam hanc salutem sua morte promeruit eius cognitionem, fidem, apprehensionem, sua intercessione impetrat, per verbum & sacramenta exhibet: & tandem in plenam eius possessionem sua voce introducet, dicens: Venite benedicti, &c.

Quare ex hac generali doctrina de vita aeterna, tum qua viuit humana Christi natura, tum qua nos in Christo viuificamur, & quod ad nos viuificando, aliter diuina, aliter humana Christi natura se gerat, constare arbitror, quomodo loci scripturarum, qui hac de re loquuntur exponendi sint: & quod ex loco Ioh. 5. Sicut pater vitam habet in semetipso &c. minime colligi possit realis idiomatum communicatio.

Breuiter ergo alia testimonia percurramus.

Ioh. 6. *Qui edit carnem meam, habet vitam æternam.*

Sequitur ne, Ergo vita Dei essentialis est in carne Christi realiter communicata? Nequaquam.

1. Quia neque ipsa caro Christi, ea vita viuit, sed eius effectu, vt supra est ostensum.

2. Quia neque ex esu carnis Christi talis vita nobis promittitur, sed simpliciter vita æterna: Consistit autē æterna vita in cognitione Dei & Christi. Ioh. 17. in remissione peccatorum, in imputatione iustitiæ Christi, in regeneratione, in æterna Dei visione, & fruitione.

3. Quia si valeret consecutio. Qui edit carnem Christi fide habet vitam æternam, ergo vita Dei essentialis est in carne Christi realiter cōmunicata. Sequeretur & hæc. Qui credunt verbo Euangelij habent vitam æternam: ergo in verbo realiter est communicata vita Dei essentialis.

Item hæc. Patres qui cum fide in Christum, ederunt manna, receperunt vitam æternam: Ergo erat in manna realiter vita idem de baptismate: idem de pane ipso cœnæ dominicæ dici posset.

Quare si ex his locis ista consecutio non sequitur: neque ex illo Iohan. 6. consequetur. *Atqui neque ista non sunt organa Deitatis personaliter vnita, sicut caro Christi.*

R. Sed hæc exceptio nihil ad consequentiam ex contextu: quæ fuit, quia vita æterna accipitur ex carnis esu: Ergo in carne Christi est realiter communicata, sed vnionem tam attribuis non perceptioni ex carne. Argumentum autem ab vnione duarum naturarum, quantum valeat, supra ostensum est. Denique manducare Christi carnem, perinde est atque manducare totam personam: quia est Synecdoche, vt Christus explicat. Qui enim dixerat, *Qui manducat carnem meam habet vitam, idem dixit in eodem c. 6. Qui manducat me, viuet propter me.* Item *Qui manducat carnem meam, in me manet.* Quid est edere carnem Christi, nisi eum totum fide amplecti, & ei incorporari? Si quid ergo ex hoc loco concluditur, de persona Christi concluditur, quod in ea sit vita æterna: non solum ea qua caro viuificata viuit, sed etiam illa, quæ propria est Dei & est [illegible] vita. Quis autem hoc inficietur? Sed hoc porro, nihil ad realem idiomatum communicationem, in carne ipsa per se considerata.

Eodem modo respondemus ad locum ex 1. Ioh. 1. *Sanguis eius emundat nos à peccatis.*

R. 1. Synecdoche est pro: *Ipse Christus emundat nos per sanguinem suum* (vt Apocal. 1. explicatur.) Et Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo.* Emendatio igitur à peccatis, propriè loquendo personæ est, quæ ad nos à peccatis purgandos, missa est, & vtitur, tanquam organo, humana sua natura sicut anima corpore. Quis autem [illegible] vim principalis agentis, in organo inesse realiter communicatam? Deinde damnas cū Leone, singulis naturis proprias actiones [illegible] sanguinem Christi lauare nos à peccatis. Sed cum etiam Deitas lauet, diuersimodè lauat [illegible]. Deitas propriè efficienter: (Dei enim proprium est hoc) humanitas verò instrumentaliter. Quomodo instrumentaliter?

1. Quia instrumentum fuit, ad expianda peccata nostra. Nam etiam vis expiationis in sanguine, à Deitate fuit: quia nō sanguine simpliciter, sed sanguine Dei expiata fuerunt.

2. Quia instrumentum etiam est Deitati, ad expiationem nobis explicandā, eoque ad purgandā conscientiam [illegible] [illegible] enim perpetua intercessione, & vt sacrificium semel oblatum, impetrat nobis fidem qua incorporati, & [illegible] carnem & sanguinem eius, [illegible] nostrorum peccatorum apprehendentes, vim etiam verè purgantem conscientias, & regenerantem, in humana illa natura existentem, percipimus. Hoc enim pacto ipsa purgantur à peccatis. Sāguis igitur, organum est Deitatis ad nos mundandos, quia Deus per suum sanguinem, nostram efficit mundationem.

3. Aut vna & eadem est actio, Deitatis, & sanguinis in nobis mundandis: aut diuersæ sunt actiones. Si dicas vnam & eandē [illegible] esse monotheleta fueris: & sequetur, Deitatis & sāguinis vnā & eandē esse naturam atque [illegible], iuxta regulam [illegible]. Si diuersas: diuersa igitur etiam [illegible] principia agendi: hæc autem sunt ipsæ naturæ & naturarum proprietates. Quare fieri nequit vt vis Deitatis purgantis peccata, realiter sanguini, sicut verè vnita est secundum hypostasim, sic etiā sit communicata: quia per illam tam sanguis purgaret, quàm Deitas ipsa: & vna esset vtriusque actio, & non solum vnum [illegible].

Eodem modo respōdendum est ad testimonia de remissione peccatorum, per filium hominis.

Quartus igitur locus est ille apud Euangelistam.

Vt autem sciatis, quòd filius hominis potestatem habeat in terra remittendi peccata (dixit Paralytico) Surge, tolle grabatum tuum & vade domum tuam. Autoritas remittendi peccata proprietas Dei est essentialis. Hanc habet Christus quatenus filius est hominis. Ergo, &c.

R. Ad hæc & similia loca, hæc esto responsio.

1. Ex nomine filij hominis, nil concluditur de communicatione idiomatum in natura humana. Significat enim personam non naturam. Persona autem, est Deus etiam, & non homo tantùm.

2. Neque ex dictione POTESTATIS. Potest enim accipi pro potestate, non simpliciter, quæ est solius Dei, sed [illegible] & subdelegata, & certisque terminis limitata: quæ etiam creaturis communicatur. Neque aliter hæc vox intelligi potest, si nomine filij hominis intelligas humanam naturam, seu Christum quatenus homo est.

3. Neque ex verbo remittendi peccata. Significat enim non solum simpliciter & verè efficienter remittere peccata quod solius Dei est: sed etiam ministerialiter remittere, hoc est, pronunciare nomine Dei, esse remissa, quemadmodum Christus Apostolis dixit: *Quorum remiseritis peccata.* Sic itaque Christus humana natura & lingua pronunciauit peccata remitti: [illegible] autem Deitate remittebat. sicut etiam para[illegible] tetigit, & voce allocutus est sed Deitate curauit. Sicut ergo in miraculo, voluntate suæ humanitatis [illegible] vt Deus volebat & sua voce tanquam ministra Deitatis pronunciauit, quod sua faciebat Deitate, dicens *surge & ambula*, reuera autem sola Deitate [illegible] sic etiam in remittendis peccatis se eodē modo gessit. Deitate remisit, humanitate remissa voluit, & pronunciauit. Humanitas igitur semper cooperata est Deitati in iis quæ ad officium Mediatoris pertinebant, tanquā organum [illegible] principalis agentis: organum in quam, secundum hypostasin vnitum, illudque volens & intelligens sed nunquam fuit principale agens. Atque ita respondendū est ad omnia loca de miraculis de quibus & in quæst. 11. ex Damasc. dictum est. Et denique testimonia omnia quæ de operibus salutis nostræ sunt, vtrique naturæ communibus ita explicāda sunt vt intelligatur diuersas naturas, diuersis actionibus ad idem [illegible] concurrere, sed aliter & aliter.

VI. Ad *sextum* genus pertinent, quæ de humanæ naturæ in Christo, supra omnes res creatas, sed tamen infra Deum, exaltatione loquuntur. Velut est illud celeberrimū *Sedet ad dexteram Patris.* Et Phil. 2. *Dedit illi nomen, quod est supra omne nomen.* Aduersarij autem talia testimonia in eum torquent sensum quasi humana natura eadem planè gratia, maiestate & omnipotentia prædita sit, quam & diuina habet natura: vrgētes simile ferri igniti: quod ita ad naturam ignis exaltatum est, vt tam ipsum vrere & lucere videatur, quam ignis, qui in ipso est.

1. Primus igitur locus, qui de hac exaltatione omnibus in ore est [illegible], quem habemus apud Euangelistas & Apostolos, & in omnibus Symbolis: SEDET AD DEXTERAM PATRIS &c.

Hoc dictum aiunt, de Christo secundum humanam naturā intelligendum est. Significat autem hæc locutio Christum eò euectum esse secundum humanam naturam: vt acceperit à Deo patre & etiam, maiestatem potestatem, dominationem, potentiā supra omnia [illegible] quam & pater habet, ad cuius dexteram sedet.

Hoc negamus realiter cōmunicatū esse humanæ naturæ.

Hanc igitur probare conantur. Atque vt aliorū interpretationes omittam, & solius D. Kemnitij, omnium inter aduersarios doctissimi, explicationem referam illam in libro de duabus naturis c. 24. pag. 346. Primùm, ex eo quod dextera Dei vocatur Dextera Maiestatis (Dei) Heb. 1. Virtutis, potentiæ: Luc. 22. Ait, hoc nomine significari, non tantùm locum quietis & gaudij (concedit igitur) sed etiam diuinam potentiam & operationem, qua hostes retundit & suis adest, idque varijs modis (hoc etiam datur) Cum autem pater omnes suæ maiestatis & potentiæ operationes perficiat per Christum, quatenus est filius Dei naturalis, (id quod cōfitemur) ideo concludit, dexteram Dei esse Christum filium eius naturalem, & Deum. (Sed hoc in articulo de sessione malè concluditur.)

Postea ait de humana Christi natura, eam quidem non esse factam ipsam dexteram Dei: quia inde sequeretur naturarum confusio & exæquatio (rectè) sed collocatam esse in Christo: quia Deitati [illegible], quæ est inquit ipsa dextera Dei, personaliter vnita est, & eam sedere ad dexteram Dei, quia post depositam exinanitionem, in exaltatione, & glorificatione, in plenam & manifestam vsurpationem potentiæ dexteræ Dei collocata est, ita, vt iam deq-

tera Dei omnes suas operationes, in assumta, cum assumta, & per assumtam naturam exerat, exerceat, perficiat: & assumta natura ad exequenda opera dexteræ Dei adhibeatur. (*Hic multa ambigua, alia falsa.*) Confirmationē subdit. *Patrem omnia facere per filium, vt per dexteram suam naturaliter & essentialiter propter unionem: Deitatem verò non [illegible] agere per humanam naturam sed personaliter, propter hypostaticam cum ea unionem.*

Ad summam concludit, *Christum quatenus homo est, sedere ad dexteram Dei, nil aliud esse, quam eam potestatem, maiestatem, potentiam* & gloriam accepisse (non essentialiter sed personaliter, quod est eius perpetuum essagium) quam & pater & idem filius secundum Deitatem habet.

Hanc esse eius conclusionem, inde manifestum est, quia p. 149. apertè scribit, *creatitiam potestate & maiestate, non satisfacere scriptura testimoniis, qua affirmant, Christum secundum assumtam naturam esse in gloria Dei, & sedere ad dexteram patris, ideoque oportere esse ipsa propria Dei omnipotētia & maiestate, vt per hanc natura humana illa omnipotētia Dei prædita, suas actiones exerat, & sua opera exequatur diuina natura, sicut etiam per ferrum ignitum, & vero ac reali ignitione ignis sua exit actiones & opera perficit sua.* Hæc est Kemnitij sententia de sessione ad dexteram Dei.

Quomodo verò eam probat? *Quia scriptura vocat eam gloriam in qua est, & dexteram atque potentiam, ad quam sedet gloriam, & potentiam Dei, dexteram virtutis Dei, maiestatem Dei, &c. Non igitur creatitiam tantum accepit, sed etiam ipsam increatam Dei omnipotentiam maiestatē, gloriā.*

Et quia huic sententiæ, & per consequens vbiquitati repugnat nomē cœli, &, In excelsis: (Gloria enim & maiestas atque potentia ipsa Dei, non in cœlo tantum est, sed vbiq. Christus verò, quatenus homo est ad dexteram patris, sedere legitur in cœlo tantum, & in excelsis) idcirco nomina hæc coterum interpretatur & interpretanda docet, pro cœlesti, diuina & excelsissima, id est, Non creata, & finita, sed increata infinitaque maiestate atque gloria.

Ita concludit: Cum dicitur in scripturis & symbolis, Christum sedere ad dexteram patris in excelsis, hunc esse sensum, *communicatā illi esse, quatenus homo est, omnem potestatem, gloriam maiestatemque Dei non creatitiam, sed Dei propriam: Non quod in humana natura insit essentialiter, vt in diuina, sed tamen verè ac realiter, sicut ignis in ferro, &c.* Vtitur voce PERSONALITER, vt euitet absurda: sed & explicationes, & rationes, & similia quibus vtitur, & cōclusio totius controuersiæ, docent illum sic sentire: Christum sedere ad dexteram patris, nihil aliud esse, quàm accepisse realiter sibi, hoc est, humanæ suæ carni communicatam, non solum finitam & creatitiam potentiam & gloriam: sed ipsissimam etiam Dei omnipotentiam, maiestatem, gloriam: qua non solum ad omnia [illegible] perficienda, sed etiam ad omnes actiones edendas, ipsi Deitati concurrere possit.

Hæc est summa interpretationis, quam iste vir, alioqui doctus, adfert in hunc articulum, *sedet ad dexteram Dei Patris*. Et hinc concludit realem idiomatum naturę diuinę in humana communicationem.

Nunc quid respondendum sit, videamus.

Demonstrandum est, hūc articulum nihil prorsus pertinere ad realem idiomatum communicationem, quæ, vt ipsi aiunt, consecuta est vnionem hypostaticam. Ratio est:

1. Quia vnio hypostatica facta est in ipso incarnationis momento: hæc autem cessio ad dexteram Dei patris, non nisi post passionem ac mortem: sicut docet ordo articulorū fidei. Et Euangelistæ, & Apostolus Hebr. 1. & alibi [Greek illegible] Vbi Chrysostomus [Greek illegible]. Deinde quia vnio hypostatica facta fuit in terra: Sessio autem ad dexteram non nisi in cœlo, id est postquam ascēdit in loca excelsa, atque cœlestia. Sic enim docet idem ordo articulorum fidei in omnibus symbolis ecclesiæ.

Sic Euangelistæ: Sic Apostolus Ephes. 1. Et Hebr. 1. Et alibi [Greek illegible] (inquit) [Greek illegible] sc. locis. Sicut etiam Ephes. 1. [Greek illegible] nempe [Greek illegible]. Quæ duæ circunstātiæ, temporis nimirum & loci, efficiunt, vt hic articulus nihil faueat aduersariis in articulo de cœna Domini. Hæc enim fuit à Christo instituta ante passionem & resurrectionem, & in terris. Circumstantia autem loci efficit, vt dextera Dei, licet per se sit vbique, respectu tamen humanæ Christi naturæ, secūdum quam sedet in dextera Dei, non possit rectè dici alibi esse, quàm in cœlo. Sedet enim in cœlo, [Greek illegible].

Quare non valet argumentum, Christus sedet suo corpore in dextera Dei: Dextera Dei est vbique: Ergo corpus Christi est vbique: præterquam quòd argumentum est ex puris particularibus: etiam plus est in conclusione quam in præmissis. Corpore enim suo sedet in dextera Dei, non quatenus ea est vbique: Sed quatenus in cœlis est. Neque etiam valet si addant, TOTAM, dicendo, Christus sedet ad totam dexteram Dei. Dextera enim Dei, id est Deitas ipsa & omnipotentia Dei, cùm sit simplicissima, est tota in cœlo, & in qualibet parte cœli: & tota extra cœlum, ita sedet ad totam: & tamen non vbique: quia sedet ad eam eatenus tantum quatenus in cœlo est. vt scripturæ docent. Atque hæc obiter. Cæterùm his duabus circumstantiis loci & temporis euincitur, Articulum de sessione ad dexteram, nihil ad disputationem de reali idiomatum communicatione pertinere: quam contendunt secutam esse vnionem hypostaticam. Atque hæc esto prima responsio, Nihil pro reali communicatione idiomatum concludi ex hoc loco, quia ad præsentem disputationem nil facit.

Ita illud ferrum ignitum, quod hic affert Kemnitius, facile extinguetur: si quis, quid inde concludere voluerint patres, diligenter attendat: vt suo declarabimus loco.

2. Cæterum, quia Kemnitius ambiguas habet locutiones non solum in explicatione huius articuli: sed etiam in tota hac disputatione: ita vt modo videatur nobiscum bene sentire, dum negat omnipotentiam, & alias essentiales Dei proprietates esse in natura humana essentialiter, formaliter, subiectiue, in sese, per sese: sed tantùm personaliter seu in persona: modo, quicquid visus est boni vna manu ædificasse, illud totum mox destruit altera manu, dum cōtendit eas proprietates esse realiter carni communicatas: idcirco secundo loco *interrogandi* sunt: An verè sentiant, Christum, quatenus homo est, propter sessionem ad dexteram, accepisse non solùm creatitiam, sed etiam ipsissimam Dei essentialem maiestatem, & omnipotentiam realiter sibi communicatam, ita vt per eam omnipotentiam, natura eius humana non minus realiter in sese omnipotens sit, quàm etiam per illam creatitiam ac finitam potentiam? (Hoc nos improbamus.) An verò sentiant Christum, quia homo est præter finitam, immensam tamen, quæ illi in cœlo accessit potentiam, illam etiam essentialem Dei omnipotentiam habere nō in sese, sed in [Greek illegible] in Deitate, realiter cōmunicatam, ita vt natura humana sit facta omnipotens, non in sese, sed in [Greek illegible]. Hæc cum Leone prædicantur, diues in suis, pauper in nostris. Hoc enim sensu illud, habere realiter sibi COMMVNICATAM, nihil aliud fuerit, quā habere sibi realiter vnitā. Itaque omnipotentia Dei essētialis in humana natura nō alio modo fuerit quàm ei etiam inest natura diuina, nempe [Greek illegible] manentibus, sicut naturis, sic etiam naturarum proprietatibus saluis, inconfusis, impermixtis. Nec alio sensu Christus, qua homo est dicetur esse omnipotens, & plenus maiestate, quam etiā dicitur esse Deus, nempe personaliter, seu respectu personæ verè omnipotentis & veri Dei, cuius personæ ipsa humana natura pars facta est.

Si hoc alterum dicant cū & nos idem sentiamus, & semper senserimus, de qua re igitur disceptant & litigant? Omnia igitur argumenta & ipsorum & nostra, nil aliud cōcludent, quam hominem Christū, sicut est verus Deus: sic etiā verè esse omnipotentem: cuius porrò humanæ naturæ, iam in cœlo existenti accessit realiter immēsa gloria, maiestas, potestas, potentia, & supra omnes creaturas exaltatio: quāquam nulla cum Deitate exæquatio.

Si verò hoc nolint fateri, sed illud prius adhuc tueri velint: tunc præter alia ipsorum argumenta, hoc etiam, quod sumunt à collocatione ad dexterā, refutandum fuerit: non strata prius vera huius articuli intelligentia. Nam sicut orta luce, pelluntur tenebræ: sic patefacta vera intelligentia alicuius loci scripturarum, nullo labore falsæ interpretationes & omnes præstigiæ dissipantur.

3. Vera huius articuli, SEDET AD DEXTERAM PATRIS, interpretatio afferenda est: & vnde nam petenda? Ex ipsis scripturis & ex analogia fidei: cui si accedat etiam consensus piæ antiquitatis, eo magis obturari possunt ora contradicentibus.

De vero sensu verborum Apostoli, déque etiam consecutione, quam inde faciunt nonnulli, multi præclari viri scripserunt: Sed neque nos à scopo aberrasse putamus cum de hac re in libro de Natura Dei scripsimus, in attributo De Infinitate Dei. Aliorum esto iudicium.

Etsi verò sententiam nō muto, quam ibi explicaui: placet tamen breuiter ex Apostoli verbis ad Hebr. quis sit verus sensus, clarius declarare. Postquam enim dixisset, *Christum purgatione peccatorum facta, sedisse in dextera maiestatis, in excelsis, nempe locis: subiecit huius sessionis explicationem dicens:* [Greek illegible]. Et quæ sequuntur.

Summa est: Hac sessione propriè significari Christum, qua homo est, peracta in terris peccatorum nostrorum per ipsius mortem purgatione, & immortalitate donatum atque in cælos euectum, supra omnes angelos, imo supra omnes creaturas fuisse collocatum: vt nimirum esset in totius mundi atque in primis totius ecclesiæ gubernatione, vicarius patris, collega atque collateralis. Hoc probat & explicat Apostolus aliquot argumentis.

1. Quia ex illa sessione declaratum est palàm, omnibus etiam angelis, quod solus sit vnigenitus filius Dei. Ipsi autem natiuitate & generatione, hinc primogenitus apud patrem, & in domo patris, supra reliquos est omnes & primum à patre locum tenet. Hoc habet, cum dicit: *Tanto præstantior angelis effectus, quanto excellentius præ illis sortitus est nomen. Cui enim vnquam angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursus: Ego ero illi in patrem & ipse erit mihi in filium?*

2. Quia pater iussit eum adorari ab angelis. Loquitur autem de filio, postquam in carne manifestatus est: hunc totũ cum sua carne vult ab angelis etiã adorari. Ergo Christus etiam qua homo est, sic sedet ad dexteram patris: sic adorandus ab omnibus est, atque supra omne est, rex & dominus constitutus. Erat enim ante ascensionem in cælum talis reipsa: sed nondum erat omnibus notus, neque omnibus manifestatus: sed post resurrectionem eum voluit pater in toto manifestum fieri, & ab omnibus adorari. Ideo Hebr. 2. dicitur: *Exaltauit eum, &c. Et in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, angelorum, & terrestrium, hominum, & infernorum, &c.* Ergo imperium supra omnia accepit ex ista sessione ad dexteram.

3. Quia Christus constitutus est rex omnium etiam angelorum & quidem per illam sessionem in plenam & manifestam regni possessionem peruenit. Angeli autẽ sunt eius ministri. Ergo, &c. Hoc in, *Et ad angelos quidem dicit* &c.

4. Quia ipse mundi creator est pro tali agnitus est ex sessione ad dexteram. Angeli autem sunt creaturæ. Ergo, &c. *Et tu in principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.*

5. Quia hic homo Christus à patre electus est ad mundi gubernationem collega & vicarius. Et hoc tum maxime cum iussus est sedere ad dexteram patris. Angeli autem sunt eius ministri. AD QVEM AVTEM ANGELORVM DIXIT VNQVAM: SEDE A DEXTERIS MEIS, DONEC PONAM, &c.

Hic locus propter Antithesin, qua angelos vocat spiritus administratorios, perspicue declarat, quid sit, Christum sedere ad dexteram: constitutum scil. esse dominum & regem supra omnia: & præsertim caput ecclesiæ & omnium electorum, ad quorum salutem mittuntur angeli a Christo. Explicatur hoc argumentum etiam cap. 2. cum dicit: Non enim angelis subiecit orbem venturum, de quo loquimur: nempe sicut Iesu Christo homini, vt postea explicat ex psal. *Quid est homo quod memor es eius: fecisti eum paulo per inferiorem angelis: gloria & honore coronasti eum: & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subiecisti sub pedibus eius*, &c. Orbem futurum vocauit hunc mundum, quatenus per Christum cœpit renouari & perfectam renouationem accepturus est post iudicium vniuersale. Prior enim mundus fuit idem mundus, sed corruptus ab Adamo vsque ad Christum.

Ex hac apostolica explicatione liquet, quid sit, Christum, hominem sedere ad dexteram patris. Idem explicatur ex Eph. 1. cum ait Apostolus: *Et sedere eum fecit in dextera sua in cælestibus, supra omnes principatus & potestates, &c. Et ipsum dedit caput super omnia ecclesiæ* &c.

Sic 1. Petr. 3. *Qui* (*Iesus Christus*) *est in dextera Dei, profectus in cælum, subiectis ei angelis & potestatibus.*

Sic 1. Cor. 15. quid sit Christum sedere ad dexteram patris explicatur: *postea finis* inquit, *cum tradiderit regnum Deo & patri: oportet enim eum regnare, donec ponat sub pedibus omnes hostes suos. Vltimus autem hostis abolebitur mors. Nam omnia subiecit sub pedes eius. Cũ autem dicat omnia esse illi subiecta, palam est hoc dici, excepto eo qui subiecit ei omnia*, &c.

Quo ex loco constat, eum regnare, non vt supremũ regẽ, sed vt patris vicarium & regni consortẽ. Nam tandem regnum tradet Deo & patri, cum & ipse vt homo, & quatenus mediator subiicietur cum tota sua ecclesia &c.

Atque hoc est, quod significatur hac locutione, *sedet ad dexteram patris*: nempe supra omnes res creatas, sed infra patrem, id quod etiam inde liquet, quia in isto regno suo, interpellat pro nobis apud patrem tanquam superiorem. Et sic explicat Apostolus ad Rom. 8. *Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imo, qui & resurrexit, & qui etiam est ad dexteram Dei patris, qui & interpellat pro nobis.* Interpellare certè inferioris est ad superiorem.

Non ergo quatenus homo, regnat æquali realiter sibi communicata maiestate & potentia, cum patre: sed inferior patre: superior autem omnibus angelis. Item, Hebr. 8. 1. Describitur Christus, tanquam sacerdos, sedereque dicitur ad dexteram Dei patris: quia potenter suum administrat sacerdotium, in cælo, ad dexteram Dei patris, pontifex certe medius est, inter Deum & populum.

Ex his locis euidenter apparet: Spiritum sanctum non vsurpasse hanc phrasin de Christo: SEDET AD DEXTERAM PATRIS: vt significaret, Christum, quatenus homo est, ita sedere ad dexteram patris, vt æquali potentia & maiestate sibi realiter communicata cum patre regnet: sed tantum eum regnare vt patris vicarium, superiorem omnibus angelis, sed inferiorem tamẽ patrẽ. Sed interim non inficiamur, quin dici possit & debeat, Christum, qua homo est, æquali maiestate & honore cum patre regnare, iuxta communicationem idiomatum. Et sic explicanda sunt loca patrum, quæ ab aduersariis afferri solent, & possunt. Sed reuera humana Christi natura, sicut ipsa non est comparanda cum diuina: sic etiam honore, potentia & dignitate non est Deitati comparanda.

Ita confitemur etiam nos, quod Christus qua homo est, dicatur sedere ad dexteram patris: illud communicatione quidẽ idiomatum propter identitatẽ personæ, posse exponi de æqualitate honoris, maiestatis & potentiæ cũ patre: sed reipsa aliter intelligi non posse, quàm nos exposuimus, interpretatione collecta ex aliis sacris scripturæ locis: nẽpe Christum qua homo est, regnare cum patre, tanquam eius vicarium: superiorem omnibus creaturis, sed inferiorem patre. Atque hæc interpretatio nihil habet, quod cum analogia fidei pugnet.

Patres afferre possem multos: sed breuitatis caussa, multitudine testium supersedeo.

Vnum Damascenum, qui omniũ patrũ nomine loquitur, audiemus lib. 4. cap. 2. De sessione ad dexteram Dei patris [illegible] hoc est, respectu humanæ naturæ dicitur tam sedere ad dexteram patris. Quid vero intelligit nomine dexteræ Subdit: [illegible]

Quatuor dicit: 1. Dexteram patris apud quam sedet Christus, esse gloriam & honorem Deitatis: i. maiestatem (vt etiam Hebr. 1.) quæ debetur Deitati.

2. In hac gloria diuina fuisse semper filium quatenus Deus est, & patri *ὁμοούσιος*. Nota hanc caussam. Ergo quod non est patri [illegible], huic illa [illegible], & illa æqualis maiestas non debetur, nisi communicatione idiomatum, vt carni Christi: non autem realiter illi communicatur.

3. Eundem filium Dei, in extremis temporibus incarnatum, etiam corporaliter in eadem gloria sedere: Non dicit carnem sedere: sed eundem filium Dei, etiam incarnatum: quo indicat: sicut antè existens tantum in forma Dei, erat in eadem gloria cum patre: sic nunc in forma serui existens, ab ea non est repulsus, sed hac etiam vili veste corporis indutus in eadem gloria sedet: quasi dicat antea nudus, nunc vestitus. Gloria igitur hæc diuina, non est carni realiter communicata, sed ei ratione vnionis in persona filii attribuitur: sicut & purpura regis & cum rege propter regem honoratur.

4. Accessit tamen creata gloria etiam carni. Hoc explicat, dicens [illegible]. Non ait, carnem in eadem gloria sedere: sed eam simul esse cum filio glorificatam: nempe gloria ei congruente, & cuius ea caro sit capax. Exemplum aquæ calefactæ. Calor inde productus, longè alius est ab eo, qui in igne calefaciente. Si igitur illud [illegible] accipias realiter: de gloria creata effecto illius diuinæ gloriæ intelligitur. Si de gloria essentiali Dei, per communicationem idiomatum & [illegible] intelligendum est. Ita, licet ipse Damasc. dicens [illegible]. Non dicit, quod caro (per se) tamen etiam in vnione considerata adoretur: sed quod filius [illegible] adoretur. Vna enim & eadem adoratione omnes & angeli & homines, Christum Deũ illa carne indutum adorãt: cum vna adoratione: Quia vna persona licet duæ naturæ. Nestoriani duplici adoratione cogebantur adorare: quia diuidebãt naturas. Honor igitur diuin⁹ debetur personæ, quæ est Deus, & quatenus Deus: carni verò non in sese, aut per se, sed in persona & quia facta est pars personæ, defertur. Honor tamen non ille diuinus, sed alius ei etiam debetur: quo

neque angeli, nec vllæ aliæ creaturæ, præter humanam Christi carnem dignæ sunt.

Ex hac igitur interpretatione Damasceni liquet, quod à nobis dictum est, de sensu articuli: SEDET AD DEXTERAM PATRIS: nimirum, Christum qua homo est, & quatenus in se illa ea natura consideratur, non eadem Dei gloria fieri realiter, sed tantùm per communicationem idiomatum communicata, cum patre regnare: realiter verò maxima, sed creatura ornatum esse gloria apud patrem, & in ea tanquam eius vicarium, una illo regnare.

Ex hac verò, quam [illegible] probauimus, interpretatione, sequuntur per consequentiam ea, quæ, quas in nostris etiam thesibus de sessione ad dexteram retulimus, tum ex Tertulliano, tum ex Augustino. Si enim sedere ad dexteram, est exaltatum esse supra omnes creaturas, & vicarium ac collateralem patris esse factum, in totius mundi administratione: sequitur eum in summa viuere felicitate: sequitur etiam summa eum donatum esse potentia, qua omnia efficaciter regere possit: & ita factum esse omnipotentem: quia quæ non potest potentia humanitati realiter donata, ea potest potentia Deitatis infinita: sequitur denique eum in perfectam sui sacerdotij functionem, & regni administrationem perductum esse.

Hæc de interpretatione articuli. *Quarto loco*, allata vera huius articuli intelligentia: videndum est, quanam consecutione, ex his verbis: SEDET AD DEXTERAM PATRIS: colligant realem communicationem idiomatum: refutandaque sunt aduersariorum argumenta.

1. Ac primùm, ex vi verborum, quomodo sequitur, *Sedet ad dexterã Dei patris. Ergo essentiales Dei proprietates, sunt eius humanitati realiter communicatæ*: Mater etiam Salomonis sedit ad dexteram filij in regio eius solio: neque tamen propterea particeps facta fuit regiæ maiestatis atque potentiæ. Cum mater filiorum Zebedæi petit à Christo, vt in eius regno sederent illi duo filij, vnus ad dexteram, alter ad sinistram: num propterea petiit, vt æqualiter cum illo regnarent & æquali potentia ac maiestate fruerentur? Quasi verò non possit aliquis sedere ad dexteram principis: vt tamen æqualis non sit principi. Ergo ex vi sermonis nihil concluditur.

Sed neque ex sensu, quem è sacris literis comprobaui: imò contrarium potius euincitur: quod si Christus, quatenus homo, vicarius tantum est patris in regni administratione, vsque ad finem seculi: certè ex sessione ad dexteram, non est dignitate, potentia & maiestate patri exæquatus. Quid igitur?

Aiunt. Christus secundum Deitatem, est dextera Dei, id est, ipsius [illegible] Deitas est ipsa dextera. Detur: quid tum? Humana verò natura (aiunt) collocata est in Christo (insolens locutio:) & sedet ad dexteram Dei. At neque scriptura sic loquitur: Sed, Christus sedet. Vbi verò vnquam legitur quod Christus, qua homo est, sederit & sedeat ad suam Deitatem? Sedet ad dexterã patris Ita (inquiunt) sedet: vt iam dextera maiestatis ac virtutis, in persona [illegible] diuinæ suæ maiestatis & potentiæ operationes, in assumta, cum assumta & per assumtam naturam exerat, expediat, perficiat.

R. Cum Deitas non operetur manibus & pedibus, sed sua voluntate atque imperio: si omnes actiones suas exerat per humanam naturam: annon sequitur, quicquid vult, vt Deus, eum illud non velle nisi per humanam voluntatem? annon proinde sequitur, aut vnam tantum esse voluntatẽ in Christo, & potentiam, qua operetur: aut si duæ sunt, actiones vnius non distingui ab actionib. alterius? Quid verò est esse Monothelitam, si hoc non est? Quòd omnia agat in ea, cum ea, & per eam, humanam videlicet naturam: explicatione opus habet. agit in ea: quia in ea semper manet, vbicunque operetur. agit cum ea, quæcunque ad Mediatoris officium pertinent. quia cum eius suas etiam partes obeuntis, communicatione agit. Agit etiam per eam, tanquam per organum suum: non tamen omnia: vt monstratum sæpe fuit.

3. Quod etiam aiunt: *Pater operatur per filium, essentialiter, propter [illegible]*: videor intelligere. Sed quod subdunt: *Deitas verò [illegible] agit per assumtam naturam, non essentialiter, sed personaliter propter hypostaticam cum ea vnionẽ*: istud non intelligo, nisi hic sit sensus: quòd vna natura realiter nihil agente, & altera sola operante: ea quæ nihil reuera agit, ideo tamen dicatur agere, quia vnita est personaliter ei, quæ agit: Hoc est enim agere personaliter: vti illud: *Deus gloriæ crucifixus est*: quod ideo dicitur, quia Deitas, quæ nihil est passa, illi naturæ, quæ passioni obnoxia erat: vnita fuit, [illegible].

Sed hic sensus non fauet principali eorum thesi de reali communicatione idiomatum.

Simile igniti ferri, nihil ad rem facit. Non enim vnio ignis vel potius caloris ignis in ferro est vnio hypostatica, sed potius inhæsio accidentis in subiecto: ipsi autem negant & rectè, essentiales Dei proprietates, in humana natura inesse subiectiue & formaliter, &c.

4. Quod item nomen [illegible] add[illegible] significationi dexteræ Dei. interpretantur, pro cælesti ac diuina, & sublimi: corrumpunt sensum Spir. S. qui voluit ostendere, vbinam locorum dominus Iesus sedeat suo corpore: ibi scilicet nitum, quo ascendit & vnde rediturus est, ad iudicandum viuos ac mortuos. Nam inde etiam vult à nobis expectari. At quis nesciat, dexteram Dei esse rem diuinam & minimè terrenam: vt superuacaneè addatur particula in cælo, in excelsis, nisi eo nomine, cæli nimirum, aliud intelligatur, quàm res diuina ac cælestis?

5. Quò verò appareat, quàm ambiguè in hoc argumento, & astutè simul atque inconstanter loquãtur non possum omittere, quin quædam proponam ex Kemnitio: pag 149. *Quartò de communicatione gloriæ seu maiestatis diuinæ, præter dicta de dextera maiestatis, multa alia sunt scripturæ testimonia, qua hoc loco annotabimus. sed quidem audita tantũ appellatione diuinæ gloriæ & maiestatis, statim exclamãt, Cum diuina maiestas ipsam naturam Deitatis [illegible] [illegible] & coæternitatẽ [illegible] sicut Athanasij symbolũ inquit: Patris, filij & Sp. sancti, vnam esse Deitatẽ, æqualem gloriam & coæternam maiestatem: Ideo illa nullis ei creatæ [illegible] [illegible] [illegible] ipso. [illegible] capere aut ferre posse. A tam igitur maiestate creatura, quæ diuina, infinita, omnium [illegible] in superius [illegible] intelligendam [illegible] Christo in tempore secundum naturam humanam [illegible] Sed nostra etiam ecclesiæ dicunt, maiestatem diuinam [illegible] ita communicatã assumtæ naturæ vt illa tam à Deitate separatam, [illegible] realiter, formaliter & subiectiuè secundum se & in seipsa inhærentem habeat. Quia enim natura humana in Christo etiam in vnione & post vnionẽ, non est consubstantialis & coæterna deitati: Ideo nequaquam dicimus esse æqualem gloriam, coæternam & parem maiestatẽ diuinæ & humanæ naturæ in Christo sicut patris filij & Spiritus sancti, propter essentiæ [illegible]. & personarum coæqualitatem & coæternitatẽ, maiestas par est & potestas, æqualis gloria & coæterna maiestas. In vnione enim nõ est facta naturarũ vel confusio, vel cõuersio, vel exæquatio nec diuina maiestas facta est essentialis assũptæ naturæ cõditio, vel essẽtialiter in eã trãsfusa.* Hęc omnia ex illo.

Notanda illa verba: SEPARATAM A DEITATE HABEAT: Non accusamini, ô boni, quòd separetis, sed quòd quæ propria sunt Deitatis, realiter communia faciatis humanitati. Notãda & illa: NON FORMALITER, &c. Quomodo ergo? Quicquid enim verè realiter que alicui communicatur, illud ab eo, in se recipitur & habetur, vel subiectiuè vt accidens in subiecto vel essentialiter, vt substantia in substantia. Itẽ, quicquid ab alio recipitur realiter: illud in sese habeat necesse est. Quid igitur est dicere, humana natura realiter communicatam habet diuinã maiestatem, sed neque essentialiter, neque subiectiue habet, neque in sese habet, quid inquam aliud hoc est, quam quod affirmasti, statim negare, [illegible] altera destruere? Ac si non habet in sese, quomodo ergo adducitis illa dicta, Col. 2. *In ipso inhabitat, in ipso. i. in humana natura.* Item Io. 5. *Sic dedit & filio.* vt vos humanæ naturæ) *vitam habere in semet ipso*, videor videre, quid sit: velint isti homines volunt nauigare inter duas aquas, & verè duabus sedere sellis, non volunt videri negare veritatem, volunt tamen in gratiam hominum errorem aliorum tueri.

Nota & illud, ESSENTIALIS, Diuina maiestas (inquit) non est facta essentialis humanæ naturæ conditio. [illegible] Sed si non est facta ea essentialis, & tamen recepta est in ea realiter: qualis igitur est illi facta conditio? num accidentalis? At hoc etiam negant.

Cæterũ, quibusnã præcipuè rationibus adducũtur, vt dicant ex sessione colligi realẽ idiomatũ communicationẽ?

1. *Ratio. Quia non creatiua sed diuina est illa maiestas, ad gloria, ad cuius dexteram & in cuius throno sedet Christus secundum humanam naturam, vt aperte docent scripturæ, quæ de sessione ad dexteram loquuntur.* Ergo, &c.

R. Sed concesso antecedente, negatur consecutio, quæ nulla est, vel ineptissima. vt modò exemplo matris Salomonis veri regis ostendimus. Si valeret: Sedet ad dexteram & in throno veræ & diuinæ maiestatis, non autem creatiuæ: Ergo realiter hæc diuina maiestas est illi communicata, primùm dici non poterit accepisse creatiuam, quod tamen concedunt. Deinde sequetur Deitatẽ esse eidẽ humanæ naturæ cõmunicatã, eóque factã esse realiter Deum. Quid enim est illa Dei maiestas aliud, quã diuina essentia?

2. Quia absurdum est (inquiunt) Christum secundum di[illegible] sedere in [illegible] maiestatis: secundum [illegible] [illegible] creata: est [illegible] [illegible] enim duo Christi.

R. Quid hoc aliud est, quam in re seria ludere? Non statuimus Christo duas sellas in caelis, sed duas naturas [illegible] quarum proprietates alteri realiter incommunicabiles esse dicimus. Quid autem absurdi est quod dicimus [illegible] vnam creatam, alteram increata maiestate & gloria ornatam esse? sed illud est absurdissimum & impium atque blasphemum, naturam creatam exaequare Deo, id quod [illegible] faciunt: cum ei realiter communicatas esse Deitatis proprietates contendunt.

3. Quia in eo throno [illegible] credendum est Christus, [illegible] tentatus per omnia, [illegible] gemitus audire & [illegible] Hic autem thronus est [illegible] maiestatis.

R. [illegible] negat eum sedere in throno diuinae maiestatis? [illegible] Realiter [illegible] communicatas esse eius carni proprietates Dei essentiales.

At non poterit aliò qui audire gemitus nostros, & videre [illegible] & ita neque compati infirmitatibus [illegible]: nisi realiter habeat communicatas proprietates. Negatur & haec sequela. Primum enim tanta vi & oculi [illegible] & aures donatae sunt: vt non [illegible] è caelo videre & [illegible] in terris patientium, [illegible]: quam Stephanus vidit caelum [illegible] ad dexteram patris sedentem.

Vtrum nunquid homo Christus ignorat, quae Christus Deus videt & [illegible] mediatoris facit: [illegible] humanae naturae communicata sint proprietates [illegible]. [illegible] secundum vtramque naturam & actiones [illegible] non [illegible]. Agit enim vtraque forma, quod proprium est, cum communione alterius &c.

4. [illegible] maiestate [illegible] apparuit Mosi & Eliae & [illegible] Apostolorum monte [illegible] & apparuit omnibus [illegible] Gentile [illegible] Ergo quod dicitur sedere ad dexteram maiestatis, [illegible] realis communicatio.

R. Turpiter fallitur qui putat gloriam illam eandem, in qua apparuit Mosi & Eliae, [illegible] ipsam diuinae essentiae maiestatem. Ergo etiam realiter fuit communicata vestibus Christi. At enim Euangelista *Vestimenta eius facta sunt alba sicut nix*: [illegible] effectum non ipsa maiestas diuina. [illegible] praedicat [illegible] templi [illegible] inuisibilem.

5. Quia petiit a patre hanc gloriam glorificari & vt fideles [illegible] gloriam quam [illegible]. Ioh. 17.

R. De [illegible] fideles duplicem Christi gloriam [illegible] Deitatis, oculis mentis humanitatis autem corporeis oculis.

6. Quia eam hanc gloriam Moses [illegible] visus fuit Paulo in via Damasci. Act. 9. R. [illegible] splendor quem [illegible] Apostoli [illegible] creata & [illegible] gloriae.

[illegible] splendore [illegible] sed in eo maiestatem fuisse [illegible], carni Christi realiter fuisse gloriam illam Deitatis communicatam: quia [illegible] splendor in facie & carne Christi, [illegible] diuinae gloriae in eadem carne realiter, sed inuisibiliter communicatae [illegible] haberet probari [illegible] de angelis multis legimus in Scriptura, cum apparuerunt hominibus [illegible] ex ipsorum faciebus [illegible] Matth. 28. [illegible] a parasiti mulieribus angelum, cuius facies erat sicut fulgur & vestes albae. Num [illegible] gloriam Deitatis realiter [illegible] communicatam [illegible] & externum [illegible] splendorem, [illegible] signum [illegible] & [illegible] gloriae. Ita certe adorati [illegible] angeli tanquam dij. Ergo neque ex splendore, qui effulsit in facie Christi: [illegible] potest, diuinam gloriam [illegible] realiter in carnem Christi communicatam.

VII. *Septimum* Doctorum genus, ea continet testimonia [illegible] declarant, qui viderunt Christum incarnatum fideles, eos [illegible] Deum patrem: quale est illud Ioh. 14. *[illegible] vidit me, vidit & patrem meum.* Item 1. Ioh. *Quod [illegible] verbi vitae.* Item 1. Tim. 3. *Deus manifestatus est in carne.* Aduersarij autem haec & similia dicta [illegible] interpretantur, [illegible] esse non posse nisi concedamus carnem [illegible] realiter diuinis proprietatibus ornatam atque affectam: quae ita relucerent in carne vt qui carnem [illegible] videbat carnem, [illegible] quoque videre dici posset, propter hanc realem Deitatis communicationem in carne.

R. Turpiter falluntur in horũ locorũ interpretationib.

Primùm ad locum Iohan. 14. quod attinet, Christus voluit demonstrare, si Philippus ex miraculis & doctrina vere nouisset Christum esse verum Deum, eum non petiturum fuisse, vt pater ostenderetur: quid ita? quia filius & pater vnus sunt Deus. Hoc explicat & confirmat, dicens: *Verba, quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor: sed pater in me [illegible] facit opera. [illegible] mihi, me in patre & patrem in me esse: [illegible] propter opera ipsa credite.*

Cum ergo ait, qui videt me: non intelligit qui oculis corporis videt carnem meam, is etiam videt patrem: sed qui me videt oculis fidei, id est, qui credit me esse verum Dei filium: [illegible] videt patrem, id est, credit & agnoscit me vnum esse Deum cum patre. Me autem esse verum Dei filium [illegible] ex doctrina mea si illi credidistis, tum ex operibus atque miraculis cognoscere potuistis per id tempus, quo fui vobiscum. Ergo qui me ex doctrina & operibus nouit verum esse Dei filium: is etiam nouit patrem: quia pater in filio est, & ipse est, qui operatur in filio.

Contextus ipse est perspicuus. Christum voluisse reprehendere Philippum, quòd petiuisset ostenderetur sibi pater, declarans manifeste, [illegible] nondum [illegible] cognoscere, an sit verus Dei filius, nec ne. Et sic [illegible] Patres hunc locum explicant.

Cum ergo hic non loquatur de carne sua, sed de filio Dei, nec de visu oculorum, sed de visu mentis & fidei, qua [illegible] hoc loco abutuntur, ad demonstrandam realem idiomatum communicationem in carne, vt ipsi singunt? [illegible]

Sed, [illegible] loqui de carne & de visu oculorum: non inde tamen sequeretur, quod volunt quia [illegible] causam pro causa. Causa enim propter quam qui videbat Christum hominem dici potuerit videre Deum, non fuit, quod in carne realiter impressae [illegible] essentiales Dei proprietates (vt putant vbiquitarij) sed quia caro illa vnita est ad [illegible] vnitatem [illegible] & sit pars illius personae, quae Deus est [illegible] oblata, non autem realis idiomatum communicatio. In filio autem Christo erat pater, quia pater in filio, & filius in patre propter vnitatem essentiae. Hanc igitur ob caussam, qui videbant Christum, quodammodo dici poterant videre patrem, nempe si credebant Christum verum esse Dei filium.

Sic proprie intelligendum est illud 1. Ioh. *Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostrae contrectauerunt de verbo vitae, &c.* Ibi enim de veris externis sensibus quanquam non solis loquebatur Iohannes. Quid scilicet suis manibus verbum illud contrectabant apostoli & suis oculis viderunt de quo dixit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Sed cum Deus [illegible] ac nemo Deum videre possit, quomodo dixit [illegible] *quia illud verbum caro factum est*: hoc est quia carnem assumsit in vnitatem personae sese fecit visibile.

Sic etiam illud 1. Tim. 3. *Deus in carne manifestatus*, intelligendum est quia Deus, non solum doctrina, edendis miraculis, regenerandis hominibus, & alijs rebus in illa carne praestandis, [illegible] patefecit [illegible] verum etiam quia illa [illegible], sese hominibus visibilem ac aspectabilem ac palpabilem reddidit. Nihil ergo haec ad realem idiomatum communicationem.

Sic illud etiam explicandum: Deus noster dedit scientiam suam Iacob, &c. post haec in terris visus est, & cum hominibus conuersatus.

VIII. *Octauum* genus testimoniorum ea continet, quibus praedicatur & exemplis declaratur, Christum hominem esse adorandum, eoque & eius carnem verbo vnitam [illegible]. Haec enim loca ita explicare videntur aduersarij, vt sentire videantur, eam carnem adorari non posse, nisi in ea realiter insitae sint & communicatae, essentiales Dei proprietates: quas nomine plenitudinis Deitatis [illegible]. Testimonia haec de toto Christo inuocando & adorando ad finem cap. 24. collocauit Kemnitius.

R. Quidam ad hoc argumentum ex ijs locis de adorando Christo eiusque carne, petitum, ita respondent, vt disputent, de Adoratione carnis Christi, an caro etiam in vnione adoranda sit nec ne: qua de re postea nos suo loco dicemus, in illa verba Apostoli Phil. 2. *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur.* In praesentia censeo sic breuiter esse respondendum.

Primùm, scripturas nusquam dicere, carnem Christi adorandam esse sed Christum ipsum *Adorent eum (inquit scriptura) nempe Christum, omnes Angeli eius*: non eam scilicet carnem. Reuera enim (vt etiam Thomas docet) adoratio debetur personae: nempe toti.

Quare ex vi verborum scripturae euincere non possunt carnem adorandam esse, ea scilicet adoratione, qua Deus adorandus est. Ita ruit quod inde extruunt argumentum.

de reali communicatione idiomatum.

Deinde, quia cum Athanasio ad Adelphium, cum Synodo Ephesina, Cyrillo, & aliis patribus sentimus adorandam esse carnem Dei, id est Christi, quia pars est personæ; idcirco aliam afferi nus responsionem nempe hic admitti paralogismum non causæ pro causa. Caussa enim cur caro Christi adoranda sit, non est realis idiomatum communicatio in carne: sed vnio hypostatica. Ideo enim vna adoratione (vt iubet canon concilij Ephesini) adoramus cum deitate carnem Christi, quia in vnitatem personæ assumta est, id est quia ex deitate & carne, vna & eadem constat persona, quæ adoratur & adoranda est.

Quod si sic argumententur *Carni Christi realiter communicatur adoratio, quæ debetur ei soli. Ergo essentiales Dei proprietates eidem carni sunt communicata*: respondebo primum consequentiam nullam esse, quia ab officio creaturarum. ad proprietates Dei argumentantur: adoratio enim nō est proprietas essentialis Dei, quia sine vlla sui adoratione fuit ab æterno Deus, & ea potest carere. Essentialis autem proprietas ea est, sine qua esse... esse non potest.

Adjiciem, adorabilem esse, & posse ac debere adorari, proprietas esse Deo soli congruens.

R. Falsum est assumtum. Non enim istud est proprietas, sed est quoddam consequens naturam Dei. Non enim ideo Deus est Deus, quia est adorabilis: sed quia Deus est, & omnipotens & optimus & omniscius &c. ideo est adorabilis: quemadmodum etiam debere amari ex toto corde non est proprietas Dei, sed Dei naturam ac bonitatem consequens.

Deinde ad antecedens: *carni Christi debetur adoratio*: respondeo distinctione. Caro Christi & quidem in vnione posita, considerari potest bifariam: aut in seipsa per se, sine consideratione diuinæ naturæ, cui est vnita: aut quatenus est vnita, & ceu pars personæ. Si primum ei non potest humana mens, bona conscientia adorationem attribuere ratio: quia consideratur vt pura & nuda creatura: cui certè ne exhibeatur adoratio, cauetur lege Dei: & huc spectant argumenta Lamberti Danæi, contra Kemnitium: Et quæ tradit Athanasius ad Adelphium: *Creaturam non adoramus sed Deum in carne creata.*

Si secundum: non adoratur propriè caro, sed Deus incarnatus, & in carne manifestatus: verum cùm sua carne sicut rex cum sua purpura: & multo etiam excellentius, quatenus caro in Christo, non est nuda vestis τοῦ λόγου, sed integræ personæ mediatoris ceu pars.

Ac verum est, quod Thomas ait, hanc tractans quæstionem, Adorationem deberi personæ, non naturæ humanæ: Quod si exhibetur parti personæ, illud fieri κατὰ συνεκδοχήν: Quod si exhibetur parti personæ, illud fieri quatenus pars pro toto accipitur: vt v. g. osculari manum vel pedes alicui regi, quid aliud est, quam toti regi sese subiicere?

Ergo ex adoratione nihil minus probari potest: quam realis idiomatum communicatio.

Credo satis firmæ ac perspicuæ responsum esse & ita aduersariis, omnia sacrarum literarum, testimonia quibus realem idiomatum communicationem probare conantur, erepta fuisse. Ita manet firmum, primum nostrum argumentum: illam de Reali idiomatum communicatione doctrinam, non posse sacris literis demonstrari: Ergo non esse admittendam. Neque.n. doctrina est de rebus adiaphoris: sed de re grauissima: de persona nimirum Christi: cuius cognitio è solis sacris literis petenda est.

Summa autem responsionis nostræ est: aduersarios in testimoniis scripturarum explicandis, grauiter & multipliciter peccare: primū in subiecto: quod n. de persona dicitur: illud de humana natura sæpenumero interpretantur.

Et sic corrumpunt sensum patrum, in eo quod scripserunt *quæcunque Christo data in tempore leguntur, ea respectu humanitatis data esse intelligenda sunt*: quasi patres dicere voluerint, data esse omnia humanitati: cum longe alius sit sensus: sicut explicauimus ex Maxentij dialogo 2. contra Nest. c. 8. 9. & 10. Et sic Athanasius etiam declarat. Agebant enim contra Arianos & postea Nestorianos: Et sensus fuit, data esse, non alij hypostasi à verbo: sed eidem: verùm κατ' ἄλλο, h. est, secundū naturā humanam Non igitur naturæ humanæ sed personæ data, nō simpliciter, sed κατ' ἀνθρωπότητα, quæ.n. ab æterno habuit Christus, vt Christus, vt Deus: ea in tempore, respectu humanæ naturæ, accepisse dicitur.

In prædicato falluntur quia cum sæpe scripturæ loquantur de donis creatis: illi interpretantur de proprietatibus Dei essentialibus: & quod illæ de ἀποτελέσμασι intelligunt, hoc isti explicant de actionibus: quasi actiones naturæ diuinæ communes, sint humanæ.

In verbo seu in modo prædicationis turpiter errant: quia, cùm diuinæ naturæ proprietates de humana prædicantur per gratiam vnionis, isti per realem communicationem prædicari volunt.

Exempla sunt allata inter explicanda sacrarum literarum testimonia: ab aduersariis contorta.

Hæc est summa responsionum nostrarum, ad testimonia sacrarum literarum, quæ vtique citantur ab aduersariis, pro reali communicatione idiomatum. Atque hæc de primo argumento.

II. Nunc venio ad *argumentum secundum*: quo aduersariis tela etiam patrum, quibus se tueri conantur, eripienda sunt. Statuendum enim est, nihil à patribus illis, in conciliis œcumenicis (qualia fuerunt Nicenum primum, Constantinopolitanum primum, Ephesinum primum, Calcedonense primum, 5. & 6. synodus) definitum fuisse de persona Christi, quod cum S. literis non sit consentaneum.

Cum igitur monstrauerimus nihil ad realem communicationem idiomatum pertinere dicta scripturarum, quæ ab aduersariis adferuntur: Idem quoque in genere sentiendum est de dictis patrum. Et ratio est: quia patres præterquam, quod à sacris literis declinare, animus illis non fuit: certas etiam tradiderunt regulas, quæ cum reali idiomatum communicatione consistere non possunt: sed eam prorsus euertunt: quales sunt hæ: *Quorum diuersa sunt naturæ & essentia, eorum etiam diuersæ sunt actiones: & contra. Item quod nulla natura contrariarum proprietatum est susceptiua. Item quod cui non competit realiter essentia Dei, eidem neque realiter competere possint essentiales Dei proprietates*: & alia his similia axiomata de quibus postea dicemus. Et talia definierūt aduersus Eutychen, Monophysitas & Monotheletas, cum quibus realis idiomatum communicatio cōgruere nullo modo potest: Item quæ definierunt etiam contra Nestorium de vna tantum hypostasi in Christo, realem idiomatum naturæ diuinæ in naturam humanam communicationem, prorsus ἀδύνατον esse demonstrat, vt postea dicemus.

His igitur atque aliis de caussis dici non potest, patres aliquid de reali idiomatum communicatione statuere voluisse & contra S. literas definire.

Quare sicut supra diximus de scripturis, omnia etiam patrum dicta ita explicanda sunt, vt de communicatione idiomatum intelligantur, aut secundum gratiam vnionis aut secundum illorum effecta. De effectis similibus res est extra controuersiam. De iis enim multa exstant apud Patres testimonia. De prædicatione proprietatum secundum gratiam vnionis infinita etiam sunt: ad quorum confirmationem affero vnum è scoliis græcis in Epistolam ad Hebræos cap. 9. Apostolus ait σαρκὸς, id est carnem, per quam ingressus est Christus in sancta sanctorum: id est in cœlum cum sanguine, non esse huius creationis ὡς ὑπὸ ... τῆς κτίσεως. Quomodo non huius creationis? annon fuit res creata & nostræ ὁμοούσιος caro Christi?

Respondent scholia, carnem Christi esse & huius creationis & non huius creationis, diuersis respectibus: huius creationis, quatenus nostræ est ὁμοούσιος & à Deo condita: Non huius creationis, ... ἔχει ἀκτίστως ... διὰ ... τῆς ἑνώσεως ... κατὰ ... αὐτὴν ... Obseruandus est hic locus pro regula generali, ad omnes patrum autoritates, cùm de proprietatibus diuinę naturę ita loquuntur, vt eas videantur humanę assumtæ naturę attribuere: sicut exempli caussa Apostolus quoque illi attribuit, quòd non sit huius creationis, id est quod non sit creatura: cum tamen reuera sit creatura.

Nempe igitur illa patrum dicta intelligenda sunt de communicatione non reali, quasi caro Christi realiter sit increata, sed κατ' οἰκονομίαν seu gratia vnionis, quod scilicet ideo dicatur increata, quia ὑποστατικῶς coniunctam habet Deitatem, quę non est creata, ita vt huius nomen increatę, naturę etiam creatę conueniat, sicut nomen Electoris vxori etiam Electoris conuenit, non quod reipsa officium & dignitatem electoris habeat, sed propter electorem, quocum est vna caro.

Liquet etiam hoc à contrario. Apostolus ait, Deum passum, quomodo? non realiter in sua deitate, sed in carne, id est, quia caro realiter passa est, ideo passus dicitur Deus, qui carnem habet sibi vnitam καθ' ὑπόστασιν. Sic igitur contra etiam caro eandem ob caussam & eodem sensu dicitur facta omnipotens, deificata &c. non in se sed in λόγῳ.

Cęterū sæpissimè etiam patres loquūtur de communicatione

none reali, se modo creata dona, sed aduersarii perperā intelligitur de reali essentiali [illegible] communicatione, quemadmodum videbimus in exemplis patrum manifeste.

II. Secundum igitur argumentum nostrum hoc est.

[illegible] probari non potest.

[illegible] Sed ne excipiant aduersarii, [illegible]

Hic omnia [illegible] nos extra controuersiam.

Sed, [illegible] humanam [illegible] propter [illegible] Deitatis [illegible] ne & maiestate [illegible] proprietatibus) & quod ea etiam suo modo cooperetur [illegible] totum hoc [illegible]

[illegible] Vnum, quod humana natura plenitudinem Deitatis [illegible] alterum quod eadē ratione [illegible] diuinis, &c.

Si illud *eadem ratione* referat ad *personaliter*, & intelligant, humanam naturam [illegible] personaliter esse diuinis proprietatibus [illegible] non contradicimus: & ita omnes docti ac pii concedunt, humanam Christi naturam personaliter esse omnipotentem, vbique praesentem, &c. Sensus n. est, non realiter & in se, sed in persona tantum Christi, propter deitatem quae [illegible]

Si hic sensus D. Kemnitii, cum ait humanam naturam Christi personaliter [illegible] & compleratam esse essentialibus diuinae naturae proprietatibus, maiestate & gloria diuina [illegible] sicut enim [illegible] in carne assumpta, [illegible] sic etiam non incongrue [illegible] personaliter omnipotens & vbique praesens esse [illegible] quod patres dicunt, humanam naturam esse deificatam esse, [illegible] incarnatus est, [illegible] personae [illegible] & ibi [illegible] carnem personaliter esse Deum & omnipotentem: vel Deum personaliter esse carnem & infirmum.

At videtur D. Kemnitius multis in locis, hoc ipsum intelligere, nomine communicatae maiestatis in carnem. Nam cap. [illegible] ad finem in tres resoluit, quaecunque de hac quaestione dixerat ex scripturis.

1. Quod quaecunque scriptura tradit data fuisse Christo in tempore, ea dicta esse intelligenda [illegible] non secundum diuinam, sed secundum humanam naturam. Hoc dictum patrum [illegible] partim suo dicam loco.

2. Quod quae scriptura dicit data fuisse assumptae naturae, hae non solum creata dona [illegible] ipsa infinita Deitatis propria. Neque hoc dextre explicatum negamus. Sed [illegible] data sunt subdit modum.

3. Igitur propositione ait, communicata illa esse, non per [illegible] habitionem, per [illegible] hoc proprietates [illegible]

Quis hic non dicat Kemnitium idem sentire ac docere, quod & nos [illegible] neque simile ferri eandem [illegible] ostendit [illegible] quod ignis vim [illegible] & diffendit [illegible] actiones vibra [illegible]

[illegible] Kemnitii verbis non dicat [illegible] nisi veram & realem naturarum & [illegible] communicationem praesertim cum constanter dicat, hanc idiomatum communicationem fieri [illegible] ratione, aut confusione, aut [illegible] Realis autem [illegible] non potest, fine aliqua mutatione aut confusione [illegible] Recte igitur sentire videtur Kemnitius.

[illegible] ne fallar non ita se res habet.

[illegible] & scopus Kemnitii in hac sententia tuenda, qui fuit & est, vt realem communicationem omnipotentiae [illegible] Christi facta, carnalem eius praesentiam non [illegible] in coena, vbicunque locorum celebratur, [illegible] defendat: aliud certe demonstrat. Deinde idem [illegible] ipsis verbis ad calcem cap. [illegible] cum ait: Naturam humanam, [illegible] diuinae [illegible] communicata sibi intelligendi & volendi facultate, cooperari mentem ad intelligendum & volendum. Quis ex his illis verbis non [illegible] facultatem intelligendi & volendi à mente realiter communicatam esse corpori [illegible] agit corpus, quae & mens, [illegible] facultates certe mentis, realiter corpori communicatas esse [illegible] quorum [illegible] facultas, eorum etiam eadem est actio: & contra, quorum eadem actio, eorum etiam eadem agendi facultas: id quod non ita se habet in simplici vnione, [illegible] Anima cum [illegible] est corpori [illegible] corpus [illegible] quaecunque anima potest [illegible] potest corpus. Cum igitur Kemnitius [illegible] humanam naturam suis donis [illegible] creatis, sed diuinis [illegible] sibi communicatis, suo modo cooperari naturae diuinae manifestè docet, se [illegible] veram naturarum [illegible] idiomatum diuinae naturae in humanam, communicationem: communicationem inquam talem, qua haec possit, quod illa: haec enim est vera & realis idiomatum essentialium communicatio, qua efficitur, vt vna possit, quod & altera: & talis, qualis & altera.

Quare et si ambiguè loquatur & saepe videatur improbare substantialem idiomatum diuinae naturae in humanam effusionem, quae idem reipsa est, quod realis communicatio [illegible] totius disputationis aduersus nos & ex ipsius conclusionibus, & ex scopo totius libri, manifestè euincitur, propositum huic homini fuisse in hoc libro, & in citandis scripturis ac patribus, vt [illegible] diuinae naturae in humanam communicationem [illegible] talem [illegible] communicationem, qualem ante declarauimus.

Nos [illegible] sicut ostendimus è sacris literis, talem communicationem demonstrari non posse: sic nunc idem ostendemus de patribus, ac proinde quascunque affert ex patribus autoritates, eas extra sensum & mentem patrum ab illo contorqueri dicimus.

Primum autem respondebo in genere ad omnia testimonia [illegible] fontibus paralogismorum, qui in citandis patribus admittuntur ab aduersariis.

Deinde speciatim singulorum patrum, quibus nititur Kemnitius, examinabimus testimonia, & quam inique ad realem idiomatum naturæ diuinæ in humanam communicationem torqueantur, planum, Deo fauente, faciemus. Nunc ad rem.

Ac ad primum quod attinet: Danæus tria præcipua vitia obseruauit: quæ in citandis patribus à Kemnitio admittuntur. 1. quod nomen *κοινωνίας* apud patres græcos frequentissimum, accipit pro *μετοχῇ* id est, reali participatione: cum patres ea voce sæpenumero aliud voluerint, quam isti. Est autem maximum discrimen inter vtrius & alterius vocis significationem. Naturæ & naturarum proprietates, in persona vnitæ non autem ab vna natura in alteram realiter communicantur: quod tamen facit Kemnitius contra voluntatem patrum.

2. quod apud patres distinguuntur *[illegible]* nostræ salutis ab *[illegible]* naturarum, quæ ad vnam *[illegible]* concurrunt distincte. Kemnitius autem confundit & communes constituit actiones Deitatis cum humanitate.

3. quod quæ sunt propria opera Deitatis, ea sæpe attribuit realiter carni: quæ tamen à patrib. distinguuntur. Exempli: Vt, quod Christus ingressus sit suo corpore ad discipulos ianuis clausis, hoc patres dant deitati: Kemnitius autem ipsi corpori, cui fingit realiter datam fuisse & communicatam diuinam omnipotentiam, ex vnione hypostatica.

Hæc tria magna vitia, verè & prudenter obseruauit doctissimus Danæus. Sed nos alia quoque nonnulla nobis obseruasse videmur. Duo autem sunt præcipua vitia, e quibus tanquam ex fontibus reliqua ceu riuuli, itaque multi profluunt. Vnum est, quod in recitandis patrum dictis non semper agunt bona fide.

Alterum, quod etiam, quæ fideliter recitant, ea à genuino patrum sensu in adulterinum detorquent.

In primo peccant trifariam. *Primùm*, quod omittunt ea, quæ aperte contra suam faciunt opinionem, & quæ veram patrum sententiam exprimunt: id quod certe in theologia fieri non debet. Talia autem prætereunt testimonia, quæ tamen caussam illorum non iuuant, vt in exemplis modo videbimus. Exemplum vide infra de 6. Synodo.

Deinde sententias aliquando truncatas afferunt, prætermissis illis verbis, quæ quid sibi voluerint patres, luculenter aperiunt: vt exempli caussa illud Leonis: *Vtraque forma agit quod suum est, &c.* omittunt illa postrema verba: *Verbo agente, quod verbi est & carne exequente, quod carnis est.* Hæc enim verba nimis aperte realem idiomatum communicationem euertunt.

Adde 3. quod aliquando etiam verba inuertunt: vt cum Leo dicat: CVM ALTERIVS COMMVNIONE: illi legunt CVM ALTERIVS COMMVNICATIONE: quia hæc vox magis illorum opinioni accedere videtur, quam nomen COMMVNIONIS.

II. Hæc de primo genere vitiorum. iam ad alterum genus. Quod si integras & sinceras recitant sententias, eas à patrum mente in longe diuersum sensum detorquent id quod fit multis modis: quia aut subiectum, aut prædicatum, aut modum prædicationis deprauant.

Declaraui hoc paulo ante in responsionib. ad testimonia scripturarum: declarare adhuc fusius non fuerit inutile. Regulæ enim generales, & scitu necessariæ, si sæpius repetantur, reprehendi non potest, propter vtilitatem & necessitatem.

In detorquendis patrum dictis à genuino sensu: hæc solent admitti peccata seu fraudes. *Vna est*, quod patres sæpissime loquuntur de creatis donis, de creata maiestate, gloria, potestate: Aduersarij autem ea dicta, de essentialibus Dei proprietatibus interpretantur. Vt Dictum Eustathij pag. 82. *Filius Dei Deus existens, non recipit [illegible] sed homo ex mortuis resuscitatus, glorificatur.* De illa enim exaltatione & glorificatione alij patres ita loquuntur, vt declarent non esse illam essentialem Dei propriam: sed creatam: et ab illa, qua nos quoque glorificandi sumus, non genere diuersam, sed gradu: non qualitate, sed quantitate vt explicat Theodoretus dialog. 2. & ad Phil. 3 In qualitate, non in quantitate erunt corpora nostra corpori CHRISTI conformia.

Leo etiam epist. 11. ait, *Animam Christi excellere nostras, non diuersitate generis, sed sublimitate virtutis.* Ex certe ex verbis etiam illius Eustathij, quem citant, idem eruimus: nomine *[illegible]* nil aliud intelligi posse quam gloriam creatam, vt videbimus suo loco. Non enim est negligendus propter autoritatem tanti patris. Kemnitius tamen de essentiali Dei gloria, realiter in carnem communicata intelligendam nō omnino cōtendit.

Altera fraus est, quod quæ dicta patrum sunt intelligenda *[illegible]* vtrique naturæ communibus pro modo tamen cuiusque naturæ propriis: ea nostri interpretantur de actionibus, quasi patres docere voluerint, actiones, seu *ἐνεργείας* diuinæ naturæ, communes esse etiam humanæ: & hanc esse illi in actionibus *[illegible]*, illamque nihil nisi per hanc agere: qua in re perpetuò fœdissimè peccant.

De hac re diximus supra in quæst. 11. Ex Dam. lib. 3. cap. 15. Sed in exemplis etiam videbimus hanc fraudem.

Tertia, quod patrib. sæpenumero sermo est de persona Christi, id est, de Deo in carne manifestato: illiúsque gloriam & maiestatem diuinam prædicant. isti autem nostri ista illa dicta ad carnem ipsam torquent: quasi patres docuerint diuinam illam & essentialem Dei maiestatem carni realiter esse communicatam: cum nihil aliud dicere voluerint, quam diuinam maiestatem & gloriam, in carne & per carnem fuisse patefactam. vt v.g. Diuina maiestas atque essentialis Dei gloria, quæ oculis humanis omnino inuisibilis est in facie & vestimentis Christi, creatis gloria & maiestate illustratis, sese patefecit in monte sancto. Item essentialis increata illa omnipotentia, sapientia, bonitas, per sua effecta in humana natura sese exercere solebant: quo illud Ioh. 1. *Vidimus gloriam eius, &c.* Ioh. 2. *Manifestauit gloriam suam, &c.* Et Ioh. 17. *Glorifica filium tuum apud te ea gloria quam habui, &c.* id est, per carnem, gloria creatura resurrectionis & ascensionis & ad dexteram tuam exaltationis, glorificatam: meam etiam Deitatem & gloriam, angelis & hominibus in cœlo & in terra illustrem efficias. Sic enim patres explicant.

Aduersarij autem ita interpretantur, quasi Christus petierit suam carnem illa æterna & increata gloria realiter donari.

Quarta fraus cum hac tertia coniuncta est: Ea autem est: quod cum sæpe patres de humana natura tanquam de organo Deitatis, per quod sese, suamque potentiam exerit, loquantur: talia dicta sic nostri deprauant, quasi humana natura, per omnipotentiam sibi realiter communicatam, tanquam perfecta efficiens caussa operetur: v. g. Cyrillus ait, carnem Christi viuificare: intelligit autem *λόγον*, per carnem sibi secundum hypostasim vnitam, intelligentem ac volentem, salutem que nobis promeritam ac dispensantem, hoc facere: sed nostri aliter, quasi caro vim Deitatis in se habeat realiter communicatam viuificandi.

Harum quatuor fraudum, duæ priores admittuntur in prædicato: duæ posteriores in subiecto: cum scilicet ad carnem referunt, quæ aut de persona, aut de natura diuina per carnem tanquam per organum operante: dicuntur.

Quinta fraus admittitur in modo prædicationis, quo aliquid de subiecto prædicatur.

Est autem duplex modus prædicandi aliquid de Christo eiusve naturis: Vnus proprius, alter improprius, ac figuratus. Proprius est, cum de Christo propriis personæ nominibus significato, aliquid vel tanquam pars eius, vel tanquam proprium, vel actio, vel passio prædicatur: vt Christus homo, est Deus, est omnipotens, remittit peccata, est passus. Cum enim Christus verè sit Deus & homo, ideo vtraque natura, & quæ cuiusque naturæ sunt propria, de Christo nominibus talis personæ propriis significato, vt est nomen Christi, Immanuelis, &c. propriè prædicantur. Ac de iis nulla est controuersia. Improprius autem & figuratus est, cum de Christi persona, nomine vnius naturæ concretiuo significata, aut altera natura, aut alterius naturæ proprietates, prædicantur: Vt homo ille est Deus Deus est homo Item homo est omnipotens: Deus est crucifixus. Atque hunc modum vocant communicationem idiomatum, & *ἀντίδοσιν τρόπων*. Sed hic etiam duplex est: vnus realis, alter (vt vocant) Dialecticus, seu verbalis: Prior est, cum nomen naturæ concretiuum, in subiecto positum materialiter, hoc est, pro *ὑποστάσει* accipitur. Dialecticus verò, quatenus idem nomen formaliter accipitur, hoc est, quatenus ipsam naturam significat, vt in exemplis modo allatis loquar. Deus est passus. &c. Quatenus nomen Dei, pro persona CHRISTI, qui est Deus, accipitur: passio seu pati, de illo prædicatur realiter: quia enim verus etiam homo est, vere etiam & realiter passus est: ac proinde hæc prædicatio, communicatio idiomatum realis vocatur: Quatenus verò idem nomen DEVS formaliter significat naturam diuinam: eatenus pati de illo minime realiter, sed tantum verbotenus prædicatur: Tantummodo enim nominatur seu significatur Deitas illo cōcreto nomine Dei: non autem res ipsa, neque pati, in illam res ipsa cadit: ac proinde cōmunicatur illi passio, non realiter

liter, sed verbaliter tantùm. Hæc est communicatio idiomatum verbalis, & prædicatio per gratiam vnionis à Scholasticis vocatur: cuius vnionis caussa fit, vt Deitas, & quæ sunt humanitatis propria [illegible] adducere, & vicissim quæ sua sunt propria, naturæ assumptæ attribuere seu communicare à Cyrillo & aliis Patribus dicitur, non realiter, sed [illegible] & [illegible] per imputationem. Quo sensu Deitas dicitur, quæ sunt humanitatis propria, sua ducere, seu sibi appropriare. Eodem sensu dicenda est quæ sua sunt propria, humanitati attribuere seu communicare. Atqui quæ sunt humanæ naturæ propria, vt pati, ea non [illegible] realiter [illegible] & ipsa patitur, moritur. Ergo neque sua propria humanitati realiter communicat, sed imputat. Sic [illegible] confessus est [illegible] nomen Deus pe[illegible], non [illegible] denotat: realis est illa prædicatio [illegible] Deitatem, verbalis tantummodo est [illegible] communicatio [illegible] non est. Sed [illegible] nominatur in subiecto: ideo etiam nominetenus intelligitur in prædicato. Quæ dicimus, exemplo [illegible] illustrantur. Est philosophus qui etiam sit architectus. Si [illegible] Architectus domum ædificare propria est [illegible]: Secundum [illegible] architecturam [illegible] Si [illegible] Philosophus [illegible] propria est prædicatio. Non enim quatenus Philosophus, sed quatenus architectus ædificat.

[illegible] hæc [illegible] prædicatio [illegible] considerari potest [illegible] illud nomen Philosophi [illegible] habet significationem [illegible] Scholæ loquuntur [illegible] Mate[illegible] significat [illegible] formaliter [illegible] Philosophiam, quæ [illegible]. Si igitur non [illegible] Philosophi [illegible] acceptum [illegible] philosopho [illegible] propriè prædicetur [illegible] realiter tamen prædicabitur [illegible] significat, quod [illegible] significat, quamquam non [illegible] naturæ [illegible]. Si autem formaliter accipias, de philosopho [illegible] verbaliter tantum prædicabitur. Non enim [illegible] Philosophia ædificat, aut [illegible] plane [illegible] philosophus. [illegible] communicatione [illegible] realem & verbalem [illegible] de prima [illegible] de altera [illegible] ta quæ fraus fit: cùm quæ diuinæ naturæ essentialia, de humana natura prædicant Patres, gratia vnionis, & per communicationem idiomatum [illegible] sic explicant, quasi patres [illegible], ea realiter de humana prædicari. Hæc frequentissima inuenies in horum libris: vt in exemplis [illegible] videmus.

Oritur autem inde hoc peccatum, quòd nolunt discernere [illegible] communionem idiomatum, a [illegible] communicatione, sed [illegible] confundunt [illegible] cum tamen patres sæpissime ponant [illegible].

Est autem magnum discrimen inter vtramque. Nam [illegible] fieri potest [illegible] substantiarum [illegible] transmutatione, aut confusione: quemadmodum videmus in vnione animæ humanæ & corporis ad personam hominis constituendam. Hic certe nulla est mutatio, nulla confusio. At verò realis alicuius substantialis formæ, in alteram substantiam communicatio, nequaquam fieri potest sine mutatione. Exemplum: Lignum [illegible] realiter particeps [illegible] ignis, sine transmutatione: id quod vel solus sensus percipit & ratio est [illegible] subiectum [illegible] non potest [illegible] essentialium [illegible] Oportet igitur lignum [illegible] in ipsum agente [illegible] ignis, [illegible] donec tandem [illegible] fiat ignis. [illegible] ignis non potest in [illegible] transmutatione. Idem [illegible] physici [illegible].

Idem de proprietatibus substantialibus alicuius substantiæ in aliam [illegible] dicendum est. Quia enim à substantiis, quarum sunt proprietates, separari non possunt [illegible] essentiales proprietates, quod illud patrum, *[illegible] non [illegible] communicari, [illegible] communicentur*: quia [illegible] proprietates [illegible] alicuius substantiæ, puta diuinæ naturæ, non possunt realiter alii substantiæ, puta humanæ animæ & corpori communicari, quin [illegible] essentia ipsa, puta Deitas realiter communicetur. [illegible] communicare, [illegible] vt humana in diuinam transformetur, & ex humana fiat diuina, sicut etiam in ligno, [illegible] ignis [illegible] qualitates [illegible] videmus: [illegible] nullius substantiæ proprietates essentiales, in aliam substantiam communicari

realiter posse, sine aliqua transmutatione vel confusione: sicut alias fusius fuit declaratum.

Neque est cur quisquam dicat, hoc quidem verum esse in rebus physicis atque humanis: sed in rebus diuinis, quales sunt essentiales Dei proprietates, rem non eodem [illegible] modo se habere. Mihi enim satis est demonstrasse, nullam in natura fieri realem communicationem, sine aliqua, vel rei, quæ communicatur, vel rei in quam fit communicatio, vel vtriusque simul, mutatione aut confusione: & hac re differre ab vnione realem idiomatum communicationem. Ac proinde meritò patres, in persona Christi mediatoris, nullam [illegible] agnoscere naturarum, vel earum proprietatum [illegible], seu realem communicationem [illegible] sed tantum [illegible] & [illegible] quod ex iis, quæ de natura fiunt, videbant non posse talem in Christo admitti [illegible]: & aut naturæ vnius aut eius proprietatum, in alteram naturam esse [illegible] transmutationem, hoc est, realem communicationem sine aliqua vel mutatione, vel confusione.

Locus est [illegible] Epistola Leonis vndecima, ad Iulianum [illegible] hæc est. *Quod est Deitatis, caro non [illegible]: quod carnis est, Deitas non [illegible]*. [illegible] est contra Eutychem [illegible] factam in naturis mutationem. Vnde hoc probat? *Idem autem* (inquit) *[illegible] ex patre, [illegible] ex matre [illegible] in natura [illegible] nostra [illegible] in nostra natura [illegible]*.

Summa: probat naturas mansisse integras & inconfusas: quia earum proprietates non sunt [illegible], aut ex vna natura in alteram realiter communicatæ. Quomodo? Ait enim CHRISTVM [illegible] vna natura diuina scilicet, manifestè [illegible], hoc est, in sua virtute & omnipotentia constanter: [illegible] altera autem, nempe humana, infirmum atque passibilem, [illegible] Nulla est facta in proprietatibus [illegible] mutatio, [illegible] Ergo neque in [illegible]. Quæ enim [illegible] Deitatis sunt, caro non induit: nec [illegible] carnis, Deitas [illegible].

Ex hac Leonis ratiocinatione, quis non videat, illum, & reliquos eius temporis patres, hæc duo pro compertissimis habuisse?

[illegible] sicut se habent in Christo naturæ, sic & proprietates & contra, [illegible] proprietates sic & naturas. Argumentatur enim ab vno ad alterum. Assumit autem à proprietatibus ad naturas: Assumamus igitur & nos, licet. Atqui vna natura non est alteri realiter communicata: neque enim [illegible] facta est humanitas vel homo, aut humanitas facta est Deitas vel reapse Deus. Ergo neque proprietates vnius sunt alteri naturæ realiter communicatæ: [illegible] natura humana facta sit omnipotens, & diuina infirma. Hoc [illegible].

[illegible] est, quòd Leo apertè hanc, quam defendimus nostram [illegible], nullam scilicet esse idiomatum realem communicationem. Ait enim eundem filium Dei [illegible] in diuina natura omnipotentem, in humana autem [illegible]. Sensus est apertus.

Si facta esset diuinæ omnipotentiæ in humanam naturam realis communicatio, profectò tam fuisset fortis & omnipotens in humana, quàm in diuina. Atqui hoc negat Leo. Ergo, &c.

Hoc esto obiter vnum argumentum ex patribus, sed plura audiemus.

Cum hæc ita se habeant, constat, patres, & in primis Leonem, cum nominarunt [illegible] & communionem, minime intellexisse [illegible] & realem participationem, sed tantum [illegible], & communionem. Ac proinde maximum est discrimen inter vnum & alterum: inter communionem & inter realem communicationem.

Hæc si obseruassent, aut obseruata fideliter sequi, & ad alios referre voluissent nostri præsentibus caruissemus molestiis. Quare apparet quæ sit caussa: cur lectores in explicandis patrum testimoniis, hac quouis fraude decipiant aduersarij. Ita vt, quæ patres volunt de humana natura per communicationem idiomatum, & per gratiam vnionis prædicari: ea isti nostri realiter & per realem prædicationem enunciata intelligi velint.

His præcipuis fraudibus indicatis (nam aliæ quoque, suis quæque locis obseruabuntur.) Nunc explicandum est generale quoddam dictum, quod a patribus omnibus, & præsertim ab Athanasio primum frequentissimè aduersus Arianos: & deinde ab aliis, aduersus Nestorianos vsurpatum fuit: nempe, *Quæcunque in tempore leguntur de Filio [illegible] Christo: ea intelligenda esse secundum humanam eius naturam*.

non est omnipotens, aut vbique præsens: talis tamen esse dic[illegible] in altera natura, quæ per se realiter omnipotens est propter vnionem, quâ illa cum ista in [illegible] personam vnita est, & contra. Aliud simile: Christus tamen in cœlo nihil patitur: quia tamen nobis cum vnus est, dicitur pati in nobis. Item nulla re opus habet, & a nobis nihil accipit propter vnionem tamen, quod datur membris ipsi[illegible] illud sibi dari [illegible] esse [illegible] dicens *Quod fecistis vni ex minimis: mihi fecistis.* [illegible] non sumus [illegible] *cum Christo tamen in cœlestibus sedere dicimur ab Apostolo.* [illegible] propter vnionem, quam habemus cum illo qui [illegible] sedet in cœlis. Quantò magis hæc reciproca prædicatio vera est in natura Christi, propter hypostaticam vnionem? [illegible] aliud, Illustriss. Pr. Ludouicus [illegible] verè & realiter elector est: [illegible] quia vna caro cum ipso est, electrix verè vocatur [illegible] est per communicationem [illegible] per denominationem: quod certè nomen non conuenit fratri illustriss. N. D. Iohan. Casim. quia [illegible] non est illa vnio, quæ est inter maritum & vxorem.

Huius igitur vnionis hypostaticæ clarius exponendæ [illegible] hæc creatura bona, quæ realiter in humanam [illegible] collata sunt, quodam etiam modo ad diuinam pertinere. Scriptura sacra nunquam dicit, hæc data esse carni, sed simpliciter Christo, [illegible] dum hæc dat humanæ [illegible] etiam ipsi quodammodo dare videtur? quia datur ei, quæ non vnita est in [illegible] personæ.

[illegible] satis explicatam esse patrum mentem in illis [illegible] dictis, quæ tradita in tempore Christo fuisse legimus.

[illegible] facilè videre est, quàm [illegible] peccent adversarii [illegible] & [illegible].

1. [illegible] de proprietatibus diuinæ naturæ interpretantur: Omnia data sunt carni, id est omnia idiomata Dei essentialia, cum plerumque patres locuti sint de creaturis bonis.

2. Illud *mihi*, *vel Christo*, ad [illegible] humanam, quasi nullo [illegible] humanæ naturæ pertineat, cum patres ad totam personam [illegible] retulerint.

3. Illud, *Data sunt*: de reali communicatione idiomatum essentialium diuinæ naturæ in humanam exponunt: cum tamen si vnquam patres dicerent, diuinas proprietates [illegible] humanitati communicatas, non intellexerint nisi de communicatione, quæ fit per gratiam vnionis, & quæ [illegible] à patribus appellari solita est. His [illegible] patrum authoritates, quas obtendunt, explicandas [illegible] est, sed si [illegible] illa patrum regula, argumentum [illegible] quo demonstrare [illegible] essentiales Dei [illegible], puta omnipotentia, realiter communicatæ sint humanæ naturæ.

[illegible] patres [illegible], quæ Christo in tempore data [illegible] nulla de illo [illegible] Dei [illegible] tantum respectu humanitatis fuit, quia Deitas [illegible] omnipotens & perfectissima, non eguit iis donis creatis, puta potentia creata & finita: quemadmodum [illegible] Cyrillus.

Si [illegible] ratio vera est & firma, vt est firmissima: sequitur neque in humanam naturam hæc esse collata, si in eam communicatio facta est realis, essentialium proprietatum diuinæ naturæ. Quorsum enim potentia creata, si habuit omnipotentiam [illegible].

Atqui humana natura opus habuit iis donis creatis, & [illegible] diuinitatis. Ergo, &c.

I. Nunc videamus primo loco, quid ex sexta Synodo [illegible]. [illegible] prius [illegible] alios veteres patres: quia tamen [illegible] Synodi [illegible] authoritatis [illegible] esse debet, quam priuata [illegible] ideirco hanc prioris loco examinandam sumimus.

Ex sexta synodo nobis obiicit Kemnitius cap. 21 cap. 418. duo dicta D. Athanasii, duo S. [illegible] Antiocheni episcopi, [illegible] Sophronii Episcopi Hierosolymitani quæ nihil [illegible] debimus.

Nos verò, antequam ad illa respondeamus, duo obiicimus aduersariis, ex eadem synodo [illegible] patrum testimonia [illegible] communicationem idiomatum refutantia. Deinde ipsa [illegible] synodi definitionem. Hæc enim ab aduersariis [illegible].

[illegible] dicta patrum [illegible] proferuntur contra Monothel[illegible] quæ hic [illegible].

Ex libro [illegible] citantur hæc verba: *[illegible] hominum operationem [illegible] separabit a sensibili corpore, ratione tamen eam naturam agnoscet, cuius est ea operatio: sic Christi operationem, ab [illegible] Dei filio nemo separaturus est: eamque tamen naturæ sit proprium, quæ agit, ratione facile agnoscet.*

His verbis [illegible], concludere voluit Synodus: sicut duæ sunt naturæ in Christo: sic duas esse operationes: quæ licet sint in vno agente vnitæ inter se, tamen sunt realiter distinctæ, ita, vt quæ ab vna est natura, [illegible] non fit aut editur ab altera. Quid verò hinc aliud clarius colligitur, quàm proprietates quoque vtriusque naturæ essentiales, distinctas proprietatibus alterius, & realiter in alteram non esse communicatas? Citat etiam Cyrilli locum ex Thesauro Sect. 12.

Non est Dei ac creaturæ vna operatio: ne quod creatum est [illegible] ad diuinam [illegible] habeat potestatem: vel quod diuinum, ad [illegible] creaturæ operationis deprimatur.

Hoc dicto quid clarius: quàm quod creatum est, diuinam non habere sibi realiter communicatam omnipotentiam.

Adducitur & *Athanasius ex libro [illegible] Arianos.*

Si Christum inquit [illegible] videamus [illegible] quia Deus existens, hæc operatur.

Sin eum humano loqui vel pati [illegible] non ignoremus, quod carnem [illegible] factus sit homo.

Quis hic non videat, Synodum voluisse [illegible] Athanasii regulam, [illegible] proprietates, indeque ad naturas argumentari? Vt, si actiones diuinæ sint: eas non ab humana natura, quæ sit realiter ornata diuina omnipotentia, sed à sola natura diuina proficisci concludamus? Si autem [illegible] Dei in humanam naturam realiter esset communicata profectò operaretur diuina, & regula Athanasii nihil valeret, quia ab actionibus, naturam vnam ab altera discernere non possumus.

Ibidem profertur epistola Synodica verè diuina, D. *Sophronij Episcopi Hierosolymitani quæ præter alia, hæc quoque legitur. Epitome pag. [illegible]*

[illegible] Christus & filius & vnigenitus, inseparabilis in vtrisque naturis conspicitur, & quæ sunt vtriusque substantiæ naturaliter operabatur, secundum insitam vni cuique [illegible] qualitatem, [illegible] naturalium [illegible]. Et paulo post [illegible], Deus & homo [illegible] qua natura vtrasque sunt, naturaliter gessit secundum aliud, atque aliud [illegible]: secundum quod Deus quidem est [illegible] quæ diuina [illegible] secundum quod homo, [illegible] quæ humana [illegible].

Quorsum verò hæc in illa Synodo, [illegible] vt tandem concluderetur, Christum, secundum quod homo est, operari tantum humana, non diuina: eoque humanam naturam operari non per diuinam omnipotentiam in se realiter communicatam, sed tantum per suam naturalem, & per supernaturalem etiam sibi donatam. Quemadmodum [illegible] naturæ?

Hæc [illegible] clarissima testimonia, ab illa synodo citata, omittuntur à nostris, sed ex iis paucis liquidò apparet, quæ fuerit [illegible] quæstione Synodi illius sententia, [illegible] magis liquet ex condemnatione monothelitica [illegible].

Sensit enim illa, propter vnionem hypostaticam factam esse, vt natura humana per nullam aliam vellet voluntatem, aut per aliam operaretur potentiam, quam per diuinam, sibi in illa vnione realiter communicatam, quòd vnus etiam duntaxat esset operans & volens.

Hæc autem doctrina fuit refutata ac condemnata in illa synodo, refutata tanquam [illegible] patribus. *[illegible]*, quia in Christo diuersæ actiones spectatæ fuerunt, quas à diuersis actionum principiis proficisci oportuit: [illegible] Christo [illegible] concedebat Monothelitæ duæ diuersæ naturæ, vtque distinctæ, [illegible] & distinctas intelligendi, volendi & operandi facultates, ita vt natura humana intelligeret, vellet, operaretur, non diuinis sed suis humanis viribus ac facultatibus, sicut & diuina non humanis, sed suis diuinis intelligebat, volebat, operabatur.

Illam porrò fuisse veram & simplicem Monothelitarum sententiam, ex actis & ex dispositione constat. Et hæc vera Synodi est condemnatio, [illegible].

Cùm hæc ita se habeant, qua fronte igitur Vbiquitarii è sexta Synodo aux[illegible] petunt, quibus suum Monothelisticum errorem tueantur?

Sed singula etiam testimonia quæ adferunt, breuiter respondeamus.

1. Primum *Athanasij dictum extat in Epitome Conc. p. 74. col. 3. Et Conc. Tom. [illegible] p. 320. col. 2.*

Sublimatam ineffabiliter ostendit hominem, per vnitionem altissimi, & communionem naturæ ex veritate.

Sensus est, hominem quem deceperat & perdiderat diabolus, in massa illa humana, quam assumsit Filius Dei in vnitatem personæ, ineffabiliter exaltatum fuisse propter hanc scilicet vnionem. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem? Quod ad sublimationem carnis Christi attinet: annon hæc est ineffabilis, quod in vnitatem personæ [illegible] assumta est? Fatemur etiam & prædicamus, exaltatam fuisse eam naturam humanam supra omnes creaturas, supráque omne nomen quod nominatur: id quod etiam est ineffabiliter sublimatum esse. Quis enim hanc exaltationem dignè possit effari & explicare? Sed negamus in locum Dei sublimatam fuisse, ita vt exæquata sit Deo. Infra Deum ac Dei maiestatem semper manet illa exaltata creatura, vt etiam Lutherus docet. Et ideo Athanasius rectè vocat Deum altissimum, humanam autem naturam non vocat altissimam, aut altissimo exæquatam, sed tantum ineffabiliter sublimatam: significans, infra altissimum, sed supra omnes creaturas esse exaltatam & honorifice liter.

Deinde, si velis etiam intelligere sublimatam ad æqualitatem Dei per me licebit, modo explices per communicationem idiomatum: quod scilicet natura humana in Christo dicatur exæquata esse altissimo: quia coniuncta est ei, qui est æqualis altissimo, id est quia filium patri [illegible] in se habet inhabitantem corporaliter.

2. *Alterum dictum Athanasij. Natura tota verbi in ostensione forma ipsius humanæ carnis. Tentator accedens, & non inueniens venustatem, nec suo [illegible] indicium: verbatur confusus & victus discessit. Quis est hic qui venit ex Edom, id est ex hominis terra, incedens cum potentia? Ideo Christus dicit: Venit princeps huius mundi & in me non habet quicquam.* Hoc dictum in sexta Synodo citabatur à Macario Monothelera Concil. tom. 1. Act. 8. p. [illegible] Col. [illegible] & (vt ibi accusatur à Synodo) [illegible], id est truncatum adduxerat, & ad suam sententiam de reali diuinæ voluntatis, potentiæ, actionis, in humanam naturam communicatione, ita vt vna tantum esset vtriusque naturæ voluntas, potentia, actio, violenter torserat. Neque tamen ex eo loco potest colligi quidpiam, quod reali idiomatum communicationi fauere queat: Sed tantùm, quòd ita tota Deitas latuit in forma serui, vt diabolus senserit quidem potentiam Dei in illo, sed quis esset non intellexerit.

3. *Dictum fuit Euphemij: In natura humana vltra naturam operabatur Christus: Deus noster, non interempta sua carne.* Quid etiam hoc ad propositam quæstionem? Damus, Christum non interemta carne, aut proprietatibus carnis, operatum esse & quatenus Deus est, & quatenus homo, in ea natura humana, vltra & supra naturam humanam. Nam, quæ vt Deus agebat, vere supra naturam erant: multa etiam, quæ vt homo per dona hyperphysica faciebat, excedebant humanam naturam. Sed numquid hinc sequitur, essentialem omnipotentiam Dei, fuisse in humanam naturam communicatam realiter?

Imo aperte pater, *hæc illum fecisse non interemta carne.* Ergo retinuit suam naturalem impotentiam, & potentiam habuit hyperphysicam donatam: sed non illam Dei propriam.

4. *Fuit itidem Euphemij dictum quo nihil aliud concluditur: quam animam Christi vnitam esse Deo & supra omnes angelos exaltatam atque ab illis adorari.*

5. *Est Sophronij Episcopi Hierosolymorum:* quo quid aliud concluditur, quam in illa humana Christi carne inhabitasse Deitatem: quæ per eam carnem talia operabatur: quæ manifesta erant indicia Deitatis inhabitantis? Non erant igitur ab humanitate, sed à sola Deitate per humanitatem. Quare & illa [illegible] actionum principia, non in carne, sed in spiritu deitatis erant. Quid porrò magis cum reali idiomatum communicatione pugnat, quàm diuina illa Sophronij Epistola.

Summa: Oportet aut omnes hos citatos patres secum pugnare: aut omnes omniáque illorum dicta cum definitione Synodi, contra hæresin Monotheletarum consentire. Hæresis autem illa reipsa eadem est cum doctrina, de reali communicatione idiomatum, vt supra explicatū est.

II. Quæ adferuntur ex septima synodo, eodem modo diluuntur. Primùm, septima generalis synodus confirmat ea quæ fuerant decreta in sexta synodo: illa damnauit in Monotheletis hanc doctrinam. Non potest igitur adferre tales patrum autoritates, quæ definitionem sextæ synodi euertant.

Deinde Athanasij & Cyrilli dicta, quæ proferuntur, sunt manifesta atque perspicua, vt non opus sit longa explicatione. Ait Athan. *Caro assumta facta est eiusdem dignitatis cum rege:* sed quomodo? propter vnionem ac per gratiam vnionis, non autem propter realem idiomatum & essentialis maiestatis [illegible] communicationem.

Et ibidem eodem sensu Cyrillus ait, *carnem à verbo propria gloria illustrari:* cui postea accedit immensa sed creata, illiúsque diuinæ effecta, gloria ac maiestas.

Exemplum: Si quis etiam rex ignobilem ac miseram puellam ducat in matrimonium: primum propria regis nobilitate illa puella donabitur, ex vi coniugij: deinde accedent realia & multiplicia dona, catenæ, annuli, vestes holosericæ, magna in regno autoritas, &c. Sic humanæ carni à [illegible] assumtæ accidit.

Nihil igitur aut ex sexta, aut ex septima Synodo habere possunt aduersarij: quam quo se ipsos iugulent.

1. *Nunc ad quosdam patres.* Primus, quem tanquam suæ doctrinæ patronum adducunt: est *Iustinus Martyr:* cuius duo proferuntur testimonia. *Vnum ex libro de expositione fidei, alterum ex quæstionibus ad orthodoxos.*

Primum est huius modi. Deitas in [illegible] comparat luci primogeniæ, corpori autem solari, in quo collocata est, ipsam humanam naturam. Vt autem lux illa, ita est in corpore solari vt sine vlla mutatione confusione, exæquatione, modo respiciat, & per illud sursum ad nos lumen & calorem emittat: sic Deitatem omnia agere per humanitatem, salutis manentibus & inconfusis vtriusque naturæ proprietatibus: & si [illegible] [illegible] potestatum [illegible]: sic & carnem Christi diuinarum proprietatum & actionum: Et in summa, [illegible] communicationem maiestatis diuinæ in humanam carnem, atque confusione & exæquatione.

R. Primum: Ex eodem Iustini libro, talem obiicio locum, ex quo manifestè colligitur, Iustinum illo simili nequaquam demonstrare voluisse realem idiomatum communicationem, sed tantum veram vtriusque naturæ vnitionem.

Initio illius tractationis de incarnatione verbi, ait: *Ex natura filium Dei & eo [illegible] (id est, mortuum esse) & [illegible] (suum scilicet eo pas & in eo humanum genus) restituisse & quietem in quantum hominem, considerasse, in quantum Deum restituisse.* Sic Iustinus. Vbi manifestè docet, actiones Deitatis non esse communicatas communes effectas humanitati: sicut neque humanitatis Deitati: & proinde nec operandi facultates vnius in alteram esse collatas. Et mox regulam generalem [illegible] dicens. *Quoties igitur audis [illegible] de vna [illegible] voces [illegible] naturam: [illegible] diuina quo diuinæ naturæ [illegible] humanum, humanæ computans. Sic enim & vocum earum differentiam effugies re idendo [illegible] naturæ & filium vocans [illegible] quatenus [illegible] secundum [illegible] [illegible]* Sic [illegible] est regula & eius necessitas atque vsus. Quid autem hac regula & doctrina clarius? Nimirum, quæ diuinæ sunt naturæ, siue actiones, siue proprietates, eas non posse de Christo [illegible] humanitatem [illegible] prædicari: sicut contrà, quæ sunt humanæ naturæ, non possunt de eodem [illegible] Deitatem enunciari. Realis igitur idiomatum communicatio Iustino ignota fuit.

Ac ratio, quam attulit, huius regulæ, idem manifestissimè euincit. Si enim actiones & proprietates vnius naturæ alteri communes facias: quomodo poteris distinguere naturas: & affirmare hoc factum esse à diuina, & illud ab humana natura? puta in suscitatione Lazari, lacrymas esse ab humana, ipsam autem mortui viuificationem esse à diuina? Maxima enim sequetur confusio: & magnifica atque diuina, tam carni, quàm Deitati attribuenda forent, contra regulam Iustini: nempe si diuina omnipotentia, sapientia, & aliæ proprietates, humanæ naturæ sint realiter communicatæ. Quare nullo modo ex Iustino confirmari potest, ista realis idiomatum communicatio.

Statim autem Iustinus post hanc traditam doctrinam & regulam, subiicit exemplum vnionis animæ & corporis, quo ante ipsum alij vsi fuerant: & deinde simile lucis & solis à se excogitatum: & se hoc adferre simile vt aliqua ratione declaret, non realem proprietatum communicationem, sed naturarum in vna persona vnitionem.

Si cum doctrina tradita congruit simile solis & lucis, vt congruere debet: nullo modo ex simili illo colligi potest doctrina, de reali communicatione, quæ ante damnata fuerat imò ipso etiam simili euertatur necesse est.

Adde: quòd idem Iustinus in eodem libro, *Vbi docet diuinam Christi naturam aliter esse in patre, aliter in rebus creatis*

creatis, dicere in corpore suo, aperte hanc Dei proprietatem, quae ubique est, negat humanae naturae esse communicatam, quam ut ipse fatetur Dei propriam. [illegible] igitur [illegible] esse [illegible]. Cur haec dissimularunt adversarii?

Atque haec est [illegible] ad locum Iustini [illegible], nempe [illegible] cum esse cum praecedente doctrina ac [illegible], & [illegible] hominis realem [illegible] communicat [illegible].

2 Sed afferamus aliam [illegible] responsionem, ipsum simile [illegible]. Negamus [illegible] Iustini talem esse, [illegible] applicationem qualem ei affingunt adversarii.

[illegible] in corpore solari unam tantum esse lucem. [illegible] lucem, quae in sole, tanquam in suo receptaculo & vehiculo collocata est, [illegible] quo ipsum corpus solare lucidum est. Sed [illegible] habet in [illegible]. *[illegible] autem [illegible]* [illegible] est, corpus solare [illegible] [illegible] Deo [illegible] [illegible] lumen [illegible] [illegible] corpore [illegible] aliud [illegible] lumen [illegible]. Discrimen est, [illegible] illa fulget tanquam à principio externo: in fide autem tanquam [illegible]. Qualis [illegible] est omnipotentia Dei [illegible] humana eius natura. Ac [illegible], non est realiter in sole communicata [illegible] etiam omnipotentia, & aliae proprietates divinae naturae in humana Christi natura [illegible] habeat.

3. Hoc [illegible]. [illegible] Solare corpus radios emittere, & illuminare mundum. Non corpus solare, tanquam [illegible] radiorum illuminat mundum: sed lux per corpus solare, tanquam per suum organum, atque vehiculum, [illegible]. Quare male etiam [illegible] [illegible] non communicatur realiter [illegible] [illegible] corporis solaris alia omnino. Ergo aliae etiam [illegible] corporis solaris: & lux [illegible] [illegible] realiter [illegible].

4 Ad extremum [illegible] conclusione Iustini, [illegible] simile [illegible] communicationem pertinere: sed potius [illegible] [illegible] [illegible] duae naturae, divina & humana, [illegible] hypostasin [illegible] [illegible] ita, ut quae unius sunt naturae, alterius esse revera non possint: cum hoc quotidie cernamus in sole, qui constat ex luce & corpore.

Videtur conclusio Iustini in exemplari Gelenii pag. 201 [illegible]. Inde liquet esse, nil aliud concludere voluisse Iustinum illo simili, quàm veram [illegible] unionem, ut explicatum est. Quo tamen [illegible] à reali participatione [illegible].

Alter locus ex quaestion. [illegible] ad orthodoxos est Quaest. 117. Quaestio est, Quomodo in corpus Christi crassum egressum [illegible] [illegible] non [illegible]. Respondet Iustinus, factum hoc fuisse divina potentia, nulla mutatione corporis facta: quod multa in natura supra naturam facere solitus fuerit Dominus. Sicut igitur ambulavit super aquas non mutato corpore in spiritum: sic etiam ingressum [illegible] [illegible] clausis [illegible] divina potentia fuisse. [illegible] volunt concludi, divinam hanc omnipotentiam realiter in corpus fuisse [illegible] & [illegible] illud praedictum ingressum fuisse [illegible].

R. Sed [illegible] est consecutio. Christus sua divina omnipotentia [illegible] corpus [illegible] penetrationem concla[illegible]: Ergo [illegible] [illegible] [illegible] Numquid [illegible] omnipotentia virtute Dei realiter illis communicata est?

Sed [illegible] divinae omnipotentiae non fuisse realiter [illegible] communicatam, docet ipse Iustinus, qui [illegible]. *[illegible] mutatione corporis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]* [illegible] corpora. [illegible] sua potentia, [illegible] corporis [illegible] non autem quod [illegible] [illegible] quod ipsis realiter communicata [illegible] omnipotentia Dei.

[illegible] Apostolus [illegible] ad Hebraeos cap. 11. *Cum [illegible]* [illegible] Dei [illegible] potentiam ac [illegible] [illegible] communicatam [illegible] explicatio quaestionis pendet, nempe, *[illegible] dominus fecit, ut mare posset ambulare, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hoc [illegible] Ad haec [illegible] patres [illegible] quae [illegible] & modo explicanda [illegible].

II. *[illegible] adducitur ex libr. de Trinitate, & ex [illegible].*

R. [illegible] Tertullianum ex eodem libro de Trinitate [illegible] omnibus [illegible] concludit eum non esse [illegible] hominem, sed verum Deum, quod hoc non possit [illegible] Dei sit ubique esse. [illegible] non posse ne [illegible] Dei, [illegible] realiter communi[illegible] qua ubique esse [illegible] posse.

Ergo [illegible] Tertullianum secum pugnare, adduci ex [illegible] realis idiomatum communicatione probari & [illegible] possit.

c. [illegible] duo, [illegible] faciunt. [illegible] aliud concluditur, quàm totum spiritum omnia [illegible] in Christo homine [illegible] mensura residere: [illegible] in nos [illegible] sed quis hoc [illegible] hoc ipsum tradat scriptura? sed de reali idiomatum [illegible] communicatione, [illegible] quidem in omnibus Tertulliani libris. Omnia dona spiritus realiter [illegible] in anima Christi, sed dona non sunt essentialia idiomata.

Alter locus ex libro de [illegible] Christi nihil aliud continet, [illegible] mutatam non fuisse, [illegible] [illegible] patris, & redituram [illegible] quae etiam [illegible] Qualis futura sit [illegible] gloria atque maiestas, [illegible] qua apparebit toti mundo [illegible] ad dicta scripturarum, de gloria [illegible] & [illegible] Dei esse [illegible] [illegible] gloriae [illegible] orbis.

III. *Origenes producitur in [illegible] Multa vero eius dicta citantur. Duo ex libr. [illegible] commentariis in psalmos. Ut in illud, Virtutes Domini [illegible] &c. Et unum ex commentariis in [illegible]*

Primus locus iis verbis describitur ab aduersariis: *Anima Christi tota totũ λόγον recipiens, atque in eius lucem splẽdoremque cedens hac mediante verbum caro factum est.*

Hic nemo non dixerit, sermonem esse de anima Christi, cum fuit vnà cum corpore vnita Verbo in incarnatione. Origenes tamen loquitur de anima, quæ (suo erroneo iudicio) creata fuerit à condito orbe: & quæ postea propter sua merita, digna fuerit à patre iudicata, quæ carni vnà cum λόγῳ vniretur. Hanc animam ante assumtam carnem Origenes ait totam τῷ λόγῳ indissociabiliter inhærentem, totum λόγον recepisse & in eius lucem ac splendorem cessisse: factam cum ipso vnum spiritum.

(Hæc autem fuit hæresis Origenis de animorum creatione initio Mundi.) Postea subdit: *Hac anima mediante inter Deum & carnem natum esse Deum hominem.* Omitto hîc alios errores, qui ibi habentur, Origenis. Docet enim non potuisse Deum sine mediatore, hoc est, sine hac anima misceri corpori.

Sed quid hæc ad vnitionem, quæ facta est in incarnatione? De hac autem est disputatio, an propter hanc, essentiales etiam proprietates verbi realiter sint in humanam naturam collatæ & communicatæ. Nil ergo ad rem illa quæ adducunt aduersarij de anima Christi, quòd tota totum λόγον receperit, & in eius lucem splendorémque cesserit. Cùm Origenes de, nescio qua, anima CHRISTI, ante assumtam carnem, iam inde à condito orbe, vnita verbo, loquatur: nos autem de vera anima, quæ vnà cum corpore à verbo creata & assumta fuit. Quod si velint hoc Origenis somnium ad vnionem incarnationis accommodare: nil tamen concluserint. Si admittam hoc totum: Anima CHRISTI tota totum λόγον recipit, & tota in eius gloriam splendorémque cessit, & hac mediante verbum caro factum est: sequiturne: Ergo anima facta est realiter particeps diuinæ & essentialis gloriæ τοῦ λόγου? aut conclusum ita in se retinuit τὸν λόγον, vt nullibi is esse potuerit, quin ibi sua οὐσίᾳ etiam caro præsens sit & fuerit? Totus in tota carne & totus extra carnem fuit & est ὁ λόγος.

Alter locus ex libro περὶ ἀρχῶν, cõtinet simile ferri in fornace accensa positi, & semper candentis. Comparat enim Origenes Deitatem λόγου igni: humanitatem ferro. Hinc aduersarij inferri volunt, essentiales Dei proprietates, in humanam naturam esse realiter communicatas: sic enim etiam ignem (suo iudicio) communicatum esse ferro.

Locus iste diligenter explicandus est, & aduersariis eripiendus: præsertim cum hoc simile apud alios etiam patres frequenter vsurpatum legamus: Et ipsi aduersarij hoc perpetuo abutantur ad suum errorem stabiliendum: Imo in hoc simili puppim & proram suæ caussæ collocarint.

Respondeo igitur: Nos admittere istud simile: sed ex parte, non simpliciter: & eo sensu, quo & patres vsurparunt, non alio: Sed negamus consequentiam: *Ergo essentiales Dei proprietates, realiter sunt in humanam Christi naturam communicatæ.*

1. Ratio. Quia plus est in illatione, quàm in antecedente. Non enim omnes essentiales proprietates ignis in ferro realiter insunt: sed quædam tantum, non proprietates, sed effecta ignis: nempe hæc duo, lucere & calefacere. At esse leue, esse rarum, esse penetrabile, id est, tale, quod facile cedat alij corpori, hæc certe non communicantur ferro quæ tamen sunt propria ignis. Quomodo igitur ex isto simili longe dissimili inferre poteris, communicationem realem omnium idiomatum diuinæ in humanam naturæ? Neque enim vnum sine aliis esse potest, cum sint ipsa essentia diuina reapse.

2. *Ideo negamus consequentiam*: quia hæc effecta ignis sunt in ferro tanquam accidentia in subiecto: Vos autem negatis, & rectè, proprietates diuinæ naturæ esse in humana natura subiectiuè. Non igitur valet consequentia à ferro candente ad Christum.

3. *Ideo negamus consequentiam*: quia illa effecta ignis ferro communicata, vt lucere & calefacere, non euertunt naturam ferri: at essentiales diuinæ naturæ proprietates, humanæ naturæ realiter communicari non possunt, quin natura humana desinat esse, quod erat, suis proprietatibus amissis. Eadem enim substantia non potest simul esse creata & increata, finita & infinita, circumscripta & incircumscripta.

4. *Ideo negamus consequentiam*: Quia istæ quidem ignis qualitates, vt corporeæ, alij corpori communicari possunt: At proprietates Dei creaturis realiter communicari nequeunt: quia fierent ipse Deus.

5. *Ideo negamus, &c.* Quia qualitates ignis ferro imprimi non possunt, sine aliqua ferri alteratione, si non substantiali, saltem accidentali. Dum enim fit lucidum, amittit suã nigredinem: dum calidum, suam frigiditatem: dum tenerum & flexile, suam duritiem. Talis autem alteratio negatur ab aduersariis, & quidem rectè, contingere in communicatione proprietatum, de qua disputatur. Humana enim natura suas non amittit proprietates. Quomodo igitur ex hoc simili ignitionis ferri concludi potest realis idiomatum communicatio: cum tanta inter illud & hanc intercedat dissimilitudo?

6. *Denique negatur illatio*: quia ex tali antecedente contra mentem Origenis, cuius etiam verba non recitantur fideliter, & contra mentem omnium patrum, qui illo simili vsi sunt, tale infertur consequens. Nemo enim patrum vsurpauit illud simile, vt inde realem diuinæ naturæ idiomatum in humanam naturam comprobaret communicationem quæ prorsus ἄδυνατος est.

Sed alias ob caussas, quas modò explicabo, vsurparunt: vt hic manifesta fiat & Origeni & aliis patribus iniuria, dum ex ipsorum similibus ea iniquissimè concluduntur, quæ illis nunquam, ne per somnium quidem in mentem venerunt. Videamus igitur, quid de hoc simili scripserint, & quid illo concludere voluerint patres. Ac primò examinemus locum Origenis, quem adduxerunt aduersarij, truncatum ac deprauatum, verbis illis omissis, quæ ad exprimendam veram sententiam Origenis, pernecessaria erant.

Origenes Tom. 1. περὶ ἀρχῶν l. 2. cap. 6. *Vbi de incarnatione domini nostri Iesu Christi agit: hæc præcipua capita tractat 1. Probat Deitatem verã τοῦ λόγου, & hoc rectè atque orthodoxè. 2 Suum secutus errorem, de creatione animarum omnium, à condito orbe, ait: Animam quæ postea fuit anima Christi: creatam ab initio creatura, inde & deinceps semper λόγῳ adhæsisse indissociabiliter (amore scilicet & affectu) & totam totũ λόγον recipientem, tum eo factam fuisse vnum spiritum iuxta illud Pauli, Qui adhæret domino, vnus spiritus fit cum eo.*

3. *Alium etiam errorem spargens, scribit animam hanc, merito sui in Deum amoris, & virtutum suarum obtinuisse, vt cum verbo inseparabiliter & in vnitatem personæ vnita, cum eodem in assumptam carnem vniretur & fieret homo.*

4. *Conclusa incarnatione, quia dixerat animam hanc etiã in carne assumpta nunquã potuisse peccare: quæstionẽ sibi mouet: Cum omnis anima rationalis boni & mali capax sit: propter arbitrij libertatem: anima autem Christi fuerit vera & rationalis anima: quomodo non potuit capax esse peccati?*

Respondet in summa: Si naturam eius spectes, capax fuit peccati, vt & reliquorum animæ: sed si consideres, quod hæc anima iam inde à creatione sui & mundi, liberè elegit diligere iustitiam, & odisse iniquitatem, & quod sua immensa dilectione semper adhæsit verbo: mirum non videbitur quod etiam in carne peccare non potuerit. Ex illa enim antiquissima vnione cum verbo, versum esse in naturam, quod prius positum erat in arbitrio: nempe vt iam non possit peccare.

Hæc fuit responsio ad quæstionem: animam Christi sua quidem natura potuisse peccare, quia libera erat: sed propter vnionem cum verbo non potuisse. Vt hanc responsionem confirmaret & illustraret: *adduxit simile ferri in perpetuo ardente fornace positi. Ferrum natura sua frigidum est: sed propter vnitionem cum igne perpetuo ardente, frigidum esse non potest: sed semper calere necesse est.*

Hæc est summa responsionis. Quid autem hæc ad realem idiomatum communicationem?

Sed libet eius verba recitare: quæ de nulla re minus loquuntur, quàm de communicatione idiomatum: & vt appareat, quàm mirabiliter ea deprauarint aduersarij.

Si aliqua massa ferri semper in igne sit posita, omnibus suis poris, omnibusque venis ignem recipiens, & tota ignis effecta: si neque ignis ab ea cesset aliquando, neque ipsa ab igne separetur: nunquid dicemus, hanc, quæ natura quidem ferri massa est, in igne positam & indesinenter ardentẽ, posse frigus aliquando recipere. Totum hoc: nempe *Nunquam dicemus, &c.* quibus in verbis tota explicatio consistit, omiserunt aduersarij. Sequitur: *Quin imò, quod verius est, magis eam (massam) sicut in fornacibus sæpe fieri oculis deprehendimus: totam ignẽ effectam dicimus: quoniam nec aliud in ea nisi ignis cernitur: sed & si quis cõtingere atque tractare tentauerit: nõ ferri, sed ignis vim sentiet. Hoc ergo modo etiã illa anima, quæ quasi ferrũ in igne, sic semper in verbo, semper in sapientia, semper in Deo posita est, omne quod agit, quod sentit, quod intelligit Deus est.* (Hæc etiam recitant Aduersarij, quia fauere videntur, sed quæ sequuntur, omiserunt, quia apertè aduersantur.) *Et ideo neque conuertibilis, & mutabilis dici potest, quæ incõuertibilitatem ex verbi vnitate indesinenter ignita possedit.* (Hæc omnia subticuerunt. Subdit Origenes.) *Ad omnes denique sanctos calor aliquis verbi Dei putandus est peruenisse,*

in hac

in hac autem anima ipse ignis diuinus substantialiter [illegible] ad caeteros calor aliquis [illegible] [illegible]

Hæc autem postrema periodus docet veram [illegible] ad carnem, vnionem [illegible] vel certè de reali idiomatum communicatione.

Cæterum cur aduersarij ex illa comparatione ferri igniti ad Christum, duas in [illegible] sententias, eas nimirum, quod [illegible] voluerit Origenes illo simili ferri [illegible] [illegible] Certe [illegible] honorificum est Theologis, alterum, [illegible] eorundem patrum dicta, et suas [illegible] tam turpiter [illegible]. Sed [illegible] nobis etiam [illegible] veraciter [illegible], nos legere & examinare possimus [illegible] quæstione proposita ab Origene [illegible] responsione, ad [illegible] simile ferri in igne candentis, [illegible] **Origenem nihil minus voluisse illo suo simili**, quam realem [illegible] idiomatum communicationem comprobare. **Imò voluit suam hæresin de** [illegible] animam Christi non potuisse in carne [illegible] peccare, [illegible] in verbo Dei [illegible] ad bonum [illegible] non posset [illegible] amare.

Quare ex [illegible] **consequentiam, ex simili ferri in igne candentis, contortam.**

Negauimus consequentiam illam, hanc etiam ob causam, quia contra autoris [illegible] sententiam infertur.

Sed, vt demus [illegible] animam Christi [illegible] non potuisse, nec posse, quia [illegible] non [illegible] in [illegible] sed [illegible] in æterno [illegible] & [illegible] ferri candentis vniti ad ignem: quod [illegible] communicationem [illegible] peccare.

Adde [illegible] proprietates, quæ [illegible] Ergo à simili ferri candentis, quatenus ab Origene [illegible] nullo modo potest realis idiomatum communicatio.

[illegible] post Origenem vsus est eodem simili, de eadem re, hoc est, de Christi incarnatione [illegible] sed quod [illegible] videndum tamen est. *Sermone in sanctam Christi natiuitatem* [illegible] locum aduersarij [illegible] Interrogat Basilius [illegible] *quomodo Deitas est in carne?* [illegible] R. [illegible] *non transitione, sed [illegible].* Quid hoc sibi velit? Explicat, & primum illud aduerbium, [illegible] de alterum aduerbium [illegible] Sed quomodo [illegible] *eorum [illegible].* Ideo ait [illegible]. **Declaro: primùm** [illegible] *Non enim excurrit ignis ad ferrum.* [illegible] accensum ignem in suo loco manentem [illegible] ignem conijci ferrum [illegible] ignem non excurrere ad ferrum, sed ferrum [illegible] in ignem. Postea explicat alterum aduerbium [illegible] ait. *[illegible] manens in loco [illegible] propriam [illegible].*

Hac illorum duorum aduerbiorum explicatione vult ostendere Basilius, [illegible] Deum sine vlla loci, aut sui mutatione, [illegible] ferro, id est, carni communicasse [illegible] *[illegible]* Hinc manifeste apparet in igne [illegible] cum ferro [illegible]

Vult Basilius hac altera particula significare, licet [illegible] carni, non tamen [illegible] esse [illegible]: nec inclusum esse in carne, vt non sit etiam extra sicut & ignis fornacis ita est in ferro, vt tamen sit etiam extra ferrum: nec [illegible] esse [illegible] explicationem, dicens [illegible] **Et hoc quoad loci mutationem**, [illegible] hoc quoad suam alterationem. [illegible] hanc mutationem [illegible] **in Christo negat esse factam, nempe vel loci, vel personæ** [illegible] deitatis [illegible], explicat deinceps clarius. Postea subdit conclusionem, ait: [illegible] Non enim transit de loco ad locum, vt corpora: Neque [illegible] **alteratam esse Deitatem (quasi) muta-**

tam in carnem [illegible] **Hæc ex Basilio.**

Ex his verò non est difficile videre, quibus de caussis & in quos fines vsus sit Basilius, simili ferri ab igne igniti: **& dixerit, Deitatem esse in carne, sicut ignis est in ferro.**

Prima principalisque caussa fuit, **vt hoc simili vtcumque explicaret, perfectissimam vnionem, qua Deitas vnita est carni, & caro Deitati, in vnam hypostasin. Non** enim sunt coniunctæ hæ duæ naturæ sicut duo asseres, sicut gemma & annulus, & similia: sed sicut ignis & ferrum. Vnde apparet Basilium [illegible] ignis [illegible] vulgi sententiam, intelligere non qualitates [illegible] ipsam ignis substantiam esse in ferro. Ait enim, Deitatem, id est [illegible] diuinam [illegible], esse in carne, sicut ignis est in ferro. Quomodo autem ignis & ferrum sunt connexa? intima & perfectissima coniunctione: quia ignis totum ferrum **omni ex parte complectitur, & intimè penetrat. Sic Dei**tas totam humanam naturam in Christo, animam & car**nem. Hæc est** [illegible], **de qua Damascenus. Hoc est** primum quod [illegible] Basilius hoc simili concludere, cùm dixit: quomodo Deitas est in carne? Sicut ignis in ferro, **id est, vnitissimè & in vnam hypostasin. Et hoc aduer**sus Arianos & Nestorium, qui fieri posse negabant, vt duæ diuersæ naturæ in vnam hypostasin vnirentur. Ecce ignem & ferrum, dicebant Catholici, in vnum [illegible] coire.

Altera caussa, vt aduersus eosdem Arianos ostenderet, **ad incarnationem hanc non fuisse necesse, vt filius Dei** mutaret locum, cum non sit corpus, sed spiritus, etiamsi dicatur descendisse de cœlo. Nam neque ignis accensus **mutat locum, vt ferrum sibi coniungat, & candefaciat, &** vt in eo sit: sed hoc [illegible] in fornacem, statim illum sibi vnit & ignitum facit. Sic [illegible] Deus licet dicatur descendisse de cœlo: non tamen mutauit locum **vt fieret caro: sed carnem sibi assumsit in vnitatem personæ.**

Tertio, vt contra eosdem Arianos itidem significaret, licet [illegible] factus sit caro, nullam tamen in eo factam fuisse mutationem. Nam neque ignis licet vniatur ferro, mutatur in ferri naturam. Ergo cùm dicit Euangelista, Ioh. 1. *Verbum caro factum est*, intellige, sine vlla sui mutatione.

Hi sunt tres præcipui fines, cur vsurparit in hoc argumento simile ignis & ferri. Nam hæc tria concludit in ipso contextu.

Notandum verò hic, cùm ait, ignem ferro suam communicare potentiam, hoc [illegible] loquendo de essentiali proprietate & potentia ignis, intelligi non posse: sed tantùm de potentia accidentali. Nam vis calefaciendi & [illegible] quæ sentitur in ferro candenti, non est illa ipsa, quæ in igne est essentialis, sed eius effectum, sicut etiam [illegible] de vi, quæ ab igne in aqua calefacta relinquitur. Essentiales enim proprietates prorsus sunt incommunicabiles: quia à suis subiectis separari non possunt.

Sic vis potentiæ, illaque maxima, quæ fuit in carnem Christi communicata, non est illa essentialis [illegible] sed eius effectum, eoque potè [illegible] creata & finita.

Quis verò ex his Basilij verbis, & conclusionibus colligere queat realem idiomatum communicationem?

Sed dices. At quæ sequuntur in Basilio, realem hanc idiomatum communicationem [illegible]. Postea enim conclusisset Basilius, *Deitatem non esse conuersam in carnem, ex illa incarnatione, subiecit: Quomodo igitur non est [illegible] à carne debilitata?* [illegible] *Respondet in eodem simili persistens: Sicut ignis ferri proprietates [illegible] non sibi transumit: [illegible] Non enim [illegible] sed contra potius sicut ferrum ab igne [illegible] etiam caro assumpta [illegible] proprietatum [illegible] particeps. En igitur realem [illegible] naturæ humanæ communicationem.*

R. Etsi hæc dicta Basilij [illegible] secundum tamen [illegible] est additum. Sed primum membrum [illegible] fuit scopus Basilij in hac ad quæstionem responsione: nempe probare sicut ignis [illegible] ferro [illegible] ferri qualitates, sic neque [illegible] Deitatem, qualitates à carne recipere. Nam de hac [illegible] proposita quæstio. Cæterum de altero etiam membro, nempe, quod sicut ferrum accipit ab igne qualitates ignis, sic caro à Deitate Deitatis proprietates: Ita respondebo, vt perspicue [illegible] hoc [illegible] ad **realem idiomatum communicationem. Ergo vt melius appareat**

An Basilius senserit, essentiales proprietates Deitatis τῷ λόγῳ realiter communicatas esse carni, necne: notandum est ex verbis Basilij nihil tale concludi posse, cum ibi nulla fiat mentio essentialium proprietatum vel ignis in ferrum, vel Deitatis in carnem realiter communicatarum: sed tantum doceat Basilius, effecta quædam ignis, similia qualitatibus essentialibus ignis, in ferro conspici, & participari.

Neque enim calor vel splendor, qui in ferro candente conspiciuntur & sentiuntur, sunt essentiales ignis proprietates: minime gentium: sed sunt effecta ignis suis essentialibus qualitatibus similia, in quo ferro producta & excitata. Vim enim habet ignis in ferrum, non autem ferrum in ignem: ideo ferrum nihil efficit aut relinquit in igne, sed multa ignis in ferro. Calorem verò & splendorem in ferro, non esse essentiales ignis, vt dixi, proprietates: præterquam quod omnes docti philosophi mecum fatebuntur, ratio etiam illud euincit.

Essentiales enim alicuius rei proprietates ab essentia eius cuius sunt, separarari non possunt: & hac de caussa vocantur essentiales proprietates: quia scilicet neque talis essentia iis proprietatibus, neque hæ proprietates, sua illa essentia carere possunt. Inde fit, vt essentiæ proprietates, alij substantiæ communicari nequeant, nisi etiam earum essentia communicetur, & contra: id quod fieri non potest, sine alteratione & transmutatione eius rei, in quam fit hæc realis communicatio. Exemplum in ligno. Quia lignum transmutari potest ab igne: ideo illi tandem substantia ignis cum suis essentialibus qualitatibus communicatur, totum illud in se conuertendo: At ferro non potest: quia nequit in ignem transmutari. In ligno igitur in ignem conuerso, insunt realiter qualitates ignis, cum sua ignis essentia: in ferro non ita.

Quid igitur est calor & splendor in ferro candente? Accidentia & qualitates ab igne in ferro productæ, qualis etiam est calor in aqua calefacta: & sicut lumen in aëre, & in corporibus lucidis, à luce solis excitatum. Philosophiam hanc non ignorabat Basilius: proinde aliter de calore in ferro sensisse credendum non est. Adde quòd etiam vt theologus fateatur, lucem fidei in mentibus fidelium, non esse ipsam essentialem lucem, quæ est Deus, Ioh. 1. sed eius effectum: neque ignem caritatis in nobis, esse ipsum æternum Sp. Sanct. essentialemque ignem (quæ fuit crassa hæresis P. Lombardi in primo lib. Sent.) sed esse eius effectum.

Eodem modo diuinus potentiam, sapientiam, bonitatem, quæ in anima ... insunt communicatæ non esse ipsam essentiam ... in Dei potentiam, sapientiam, bonitatem, sed earum effecta, sicut & in nobis sunt, verùm non eodem plane modo, quo in anima Christi à principio non externo, sed interno & sui personali ter vnito, insunt, in nobis autem ab eo, qui nostrarum personarum pars non est. Ex membro igitur altero supra dictæ Basilij sententiæ, non potest nisi cum iniuria Basilij & veritatis, erui realis idiomatum communicatio, quasi essentiales proprietates vel ignis in ferrum, vel deitatis in animam Christi, sensit it realiter esse communicatas: cum ipse loquutus sit de effectis proprietatum. Hoc vt clarius pateat, considéremus eius verba.

Verba Basilij hæc sunt; *Quomodo igitur (inquit, scilicet aduersarius) Deus Verbum corporea debilitate non est impletum? Dicimus, velut neque ignis, ferri proprietates transsumit (proprietates pro qualitatibus, etiam non essentialibus, sed productis in alio, accipit) Hoc verò quod dixit, per parenthesin declarat, dicens (Nigrum est ferrum & frigidum: sed tamen ignitum, ignis formam (accidentalem revera, quamquam aliter vulgus sudicet) induit: & ipsum illustratur ac candescit, non nigrefacien ignem: & ipsum inflammatur non frigefaciens flammam.* Notentur hæc verba, Inflammari, igniri, illustrari, candefieri, quibus aperte significat, se loqui de effectis ignis in ferro productis, non autem de essentialibus eius qualitatibus ferro realiter communicatis. Clausula parenthesi subdit alteram partem primæ propositionis; & ad interrogationem responsionis, dicens.

Sic sane etiam humana domini caro, ipsa participauit Deitate, non propriam debilitatem Deitati distribuit.

Hæc ille. Participauit Deitate, dixit Basilius, pro effectis Deitatis, vt omnipotentia creata, &c. Nam ad rudem populum loquebatur, qui sic solet loqui, imò & Petrus eodem sensu locutus est, cùm dixit, *nos factos esse participes diuinæ naturæ*: quia illius v renati sumus. Hunc autem esse sensum, docet proxim in particula sequens, cum ait, *Debilitatem propriam, non distribuit Deitati caro.* Sēsus enim est, Deitas ex assumta carne non est facta debilis. Ergo etiam superioris membri sensus est. Caro ex coniunctione cum Deitate, facta est diuina, id est, potens, sapientiæ, bonitatis, & omnium diuinorum bonorum plena. Potest autem talis fieri, sine reali idiomatum communicatione, sed tantum ex communicatione donorum creatorum. Idem porrò confirmant & verba illa in simili ferri, quòd ipsum cande fiat, illustretur ab igne, nempe in ipsum ferrum agente, & tales qualitates in eo excitante. Certè propositum Basilio non fuit in hoc contextu aliud, quàm confirmare quòd dixerat, *τὸν λόγον sine vlla sui mutatione factum esse carnem*: tum, quia non est versus in carnem, sicut neque ignis vertitur in ferrum: tum quia nihil accepit à carne, sicut neque ignis à ferro: cum potius & ferrum ab igne, & caro à λόγῳ acceperint multa: quæ multa? multa effecta & dona. Quare cùm manifestum sit, tribus tantùm de caussis, Basilium simile ignis vsurpasse, liquidò apparet contra mentem quoque Basilij facere, quicunque ex hoc, quo vtitur simili, realem idiomatum diuinæ naturæ in humanam, communicationem concludere conantur, quasi & Basilius ita senserit, cum in longè diuersos fines & sensus, vsus sit simili ferri candentis.

Nunc videamus an fortè quispiam alius ex patribus vsus sit hoc simili in eum sensum, quem ostendunt volquitai.

Damascenus non semel & iterum vsurpauit similitudinem gladij igniti: sed in quem sensum & finem? Num vt demonstraret idiomata diuini essentialis ignis in ferrum humanitatis realiter communicari? Nihil minus, sed contrà potius. Vtitur enim vt demonstraret, vnitas quidem esse naturas, & proprietates & actiones, sed tamen distinctas, ita vt quæ vnius sunt naturæ vel proprietates, vel actiones, non fiant alterius naturæ. Disputabat enim contra Monotheletas, quorum erat hæc præsens hæresis. Audiamus Damasc. lib. 3. cap. 15. *In ignito gladio sicut seruantur duæ naturæ, ignis & ferri: sic & ferri, sic & bina actiones & harum ... (Exemplum in propriis facultatibus subdit, A.) Habet enim ferrum τὸ τμητικὸν, facultatem scindendi: ignis autem, τὸ καυστικὸν facultatem vrendi (alterum exemplum in actionibus & apotelesmatibus d.) Et incisio quidem, actionis ferri est ἀποτέλεσμα, vstio autem, actionis, quæ est ignis, &c.* quæ sequuntur. Annon vides, Damascenum solam vnionem naturarum, proprietatum & actionum in igneo gladio admittere, realem autem communicationem negare?

Postea subiungit de Christo, dicens; ... τῆς ἐν τῷ χριστῷ ... θεία ... Ἡ actio est. Vides actiones Deitatis non communicari humanitati. Sed suam cuique naturæ, absque alterius non hoc communione: sed reali communicatione attribui? Quod si solius diuinæ naturæ est ἡ θεία καὶ παντοδύναμις ἐνέργεια, non autem etiam humanæ: Ergo etiam θεία παντοδυναμία, seu diuina omnipotentia, solius fuerit diuinitatis. Nam vis etiam vrendi in ferro ignito, solius est ignis non ferri, ac si esset etiam ferri, non esset solius ignis. Contra vero scribit Damascenus.

Idem concludit in cap. 17. Vbi docet quonam in re consistat ἡ θέωσις τῆς σαρκὸς, nempe non in sui conuersione in λόγον, inque eius Deitatem, sed in vnione ad λόγον, qua per eam, suam demonstrat potentiam & operationem; sicut & τὸ πυροῦσθαι τοῦ σιδήρου consistit in vnitione ad ignem, qui in ferro vrens atque lucens, suam per ipsum exerit atque patefacit potentiam. Et in eadem re etiam consistere docet τὴν θέωσιν voluntatis humanæ, quòd videlicet vnita sit τῷ θείῳ καὶ παντοδυνάμῳ θελήματι, & facta sit voluntas Dei, non autem in eo, quod, παντοδύναμις τοῦ θείου θελήματος, sit ei realiter communicata, qua & ipsa velit omnipotenter, imo reliquit ei suam naturalem impotentiam; ita vt multa sæpe voluerit, quæ efficere non potuit, vt cum voluit latere & non potuit.

En quos in fines, ipse etiam Damascenus, vsurpauit sæpius simile ferri igniti: nempe non ad demonstrandā realē idiomatum communicationem, quam non nouit, sed tum ad vnionem duarum naturarū in vnā hypostasin, aduersus Nestorianos, tum ad veras ac distinctas cuiusq; naturæ proprietates & operationes, contra Monotheletas, comprobandas.

Athanasius quoque ad eandem veram τοῦ λόγου ad carnem vnitionem demonstrandam aduersus Arrianos, lib. 5. eo simili vsus est.

Hic sermo, inquit, qui nunc propter illam ... dictus est Iesus, est is per quem omnia, Et quemadmodum ... ferrum animad-

animaduertis, ignem simul & ferrum esse, ita etiam [illegible]
Hi [illegible] hoc simili demonstrare volunt [illegible] duarum naturarum in [illegible] Sed [illegible] eodem simili declarat, ita etiam cuiusque naturæ proprias [illegible] & [illegible]

Cyrillus [illegible] *Deus & homo: quemadmodum ignis* [illegible] *ut neque a materia segregetur, quæ cum unitus est, neque* [illegible]
Hic [illegible]

Sed quia [illegible]

[illegible] *Cyrillus.*

[illegible]

Nūc, cùm caro Christi cōparetur ferro, & Deitas igni, dicatur [illegible] Deitas esse in carne, sicut ignis in ferro, & ignis sit in ferro, non per essentiam, aut per essentiales suas proprietates, sed tantum per quædam effecta suis essentia suas [illegible] esse ignem participatione: [illegible] quomodo & quo sensu dici possit, essentiales proprietates Dei esse in humanam naturam communicatas, nempe, non realiter & per suam essentiam, sed per suas imagines atque effecta [illegible] sicut etiam omnia entia dicuntur [illegible]

[illegible] quam in aliis.

[illegible]

Hactenus [illegible]

Redeo ad testimonia ex Origene allata. Citant locum ex [illegible]

[illegible] non ita in sanctis. Sed quid tum? [illegible] pag. 84. & quæ [illegible] videntur aliis. Docet enim Origenes, Christum in sanctis [illegible] & hanc ob caussam esse in omnibus sanctis, quia, ut Deus [illegible]

[illegible]

Cur hanc tacuerunt Aduersarij? Adducunt etiam alium locum ex eodem cap. & lib. Sed qui nihil ad rem: non pe. *Quod nō est non solum corpus sed & anima* [illegible]

R. [illegible] Spiritus sancti non [illegible]

Illud verò, quod ex Origene referunt, dicendo: *Ea, quæ* [illegible] *naturam*: simpliciter: & subdūt: *Atqui realis* [illegible] *diuinæ naturæ in humanam communicatio,* [illegible] *naturam humanam* [illegible]

quod esse finitæ: si realiter omnipotens, omnem abiecit naturalem omnipotentiam. Non igitur facta est realis idiomatum communicatio. Desinant ergo aduersarij fauorem ab Origene venari; cum illis totus in hoc dogmate aduersetur.

De aliis, quos ex sermone secundo adducunt in varios Euangelistarum locos non est, cur laboremus. Sunt enim planè alieni ab hac disputatione.

IV. Quem ordine producunt, pater, & qui prætereundus non est, *Eusebius est Cæsariensis ex lib. de Demonstratione Euangel. 4. c. 13.* [illegible] (ὁ λόγος) [illegible]: id est, vt ipsi vertunt: *Sed illa quidem à se ipso communicans (ὁ λόγος) homini, hæc verò à mortali non recipiens. Item, mortali quidem potentiam diuinam subministrans: à mortali verò ipse non contra in partem aut communitatem adductus.*

Hinc colligunt τὸν λόγον sua diuina, suámque diuinā potentiam homini assumto realiter communicasse: cum interim ipse ab illa assumta natura nihil acceperit.

R. Primùm, concedo hunc locum non esse intelligendum de communicatione, quæ dicitur per gratiam vnionis seu per communicationem idiomatum. Hoc enim pacto tam λόγος accepit ab homine assumto, quàm homo assumtus à λόγῳ: quia tam rectè dicitur, ὁ λόγος Deus mortuus est, quam hic homo remittit peccata, propter gratiam vnionis. Sed rursus etiam aio de reali idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicatione, intelligi non posse: sed tantum de donis creatis, gratiisque habitualibus, quemadmodum & paulo ante dixi de loco Basilij. Hoc liquidò constat, si totum locum Eusebij paulo attentius examinemus.

Primo: Titulus capitis est: Natura diuina in assumta humanitate lædi non potuit. Hoc enim ibi suscepit explicandum Eusebius. Lædi autem à carne, est effectus carnis, id est passio, qua quis à carne afficitur, res longe diuersa, ab eo, quod caro ipsa patitur. Ergo cum postea per antithesin dicat: Sed contrà, λόγον τὰ ἐξ αὐτοῦ carni communicasse, & potentiam [illegible] tradidisse: de effectis, deque creata potentia intelligi debet, non autem de essentialibus proprietatibus τοῦ λόγου.

2. Atque hoc confirmatur inde: quia Eusebius non dicit, τὸν λόγον communicasse assumto homini sua diuina (vt illi verterunt) aut potentiam suam, quasi intellexerit sua essentialia idiomata, aut suam infinitam omnipotentiam, sed τὰ ἐξ αὐτοῦ & [illegible]. De donis ergo eximiis, quæ à λόγῳ in humana natura fuerunt effecta, déque eximia potentia, quæ eidem fuit donata, locutus est Eusebius, non autem de essentialibus proprietatibus.

3. Idem liquet ex simili solis, quo suam confirmat sententiam. Ait enim: *Sicut solares radij omnia loca permeantes, & fœtida corpora tangentes, ab illis non inficiuntur, imo potius multa bona illis communicant, nihil ab eis nocumenti accipientes: sic etiam & multò magis efficit λόγος sol iustitiæ in sua etiam carne.*

Quæ autem sol efficit in corporibus istis, eísque communicat, suntne essentiales ipsius proprietates, an verò potius effecta in corporibus producta, & vi suorum radiorum excitata? Cum igitur in hoc negotio comparet soli τὸν λόγον, & carnem assumtam aliis corporibus in quibus operatur sol mirabilia, à quibus tamen nihil patitur: Luce clarius est, Eusebium loqui de donis creatis in humanam Christi naturam collatis: non autem de essentialibus idiomatibus diuinæ naturæ realiter communicatis.

4. Confirmans propositionem, ait *hunc eundem λόγον, ante assumtam carnem vbique fuisse, & cum creaturis operatum fuisse, nec vnquam tamen aliquid à suis creaturis passum fuisse.* Ergo licet etiam fuerit in carne passibili atque mortali, nihil tamen ab illa pati potuit: sed in ea & per eam, multa præclara præstitit, & salutem nostram operatus est. Quare de effectis loquitur.

5. Idem confirmatur alio simili pulcherrimo. *Comparat enim λόγον excellenti musico: humanam autem naturam lyræ, in qua ludendo per eam, virtutis suæ præstantiam exercet atque declarat.* Num musicus, dum ludit in lyra vel testudine, suam musicam lyræ realiter communicat? Nequaquam: sed eam tantùm ita fabricat, parat, munit bonis fidibus, quibus apta & accommodata fit musico ad musicæ suæ actionem concinnè edendas. Sic λόγος, in suam carnem, non essentiales suæ Deitatis proprietates contulit: sed tantum diuina & multa dona, quibus eam fecit sibi idoneum organum, ad opera Dei, & in primis ad opera redemtionis perficienda.

6. Cum describit duas in Christo naturas impermixtas, inconfusas, integras: *soli Deitati dat, quòd semper fuerit & sit vbique, & hanc Dei proprietatem, corpori nunquam fuisse communicatam ostendit.* Quomodo igitur sensit Eusebius, essentiales Deitatis proprietates, naturæ humanæ realiter communicari?

Illud tantum obiici potest, quod habet, non ita multò ante finem capitis. *Postquam dixisset, τὸν λόγον, etiam cum inter homines versaretur, nihilo minus omnia complexum fuisse & in patre & cum patre fuisse, & omnium rerum, etiam cælestium curam gessisse: nunquam ab illa præsentia, qua cunctis rebus adest, nostro more exclusum, neque diuina ne ageret more suo, impeditum fuisse subdit: Sed illa quidem à seipso communicans homini, hæc verò à mortali vicissim non accipiens.* Et statim sequuntur verba, quæ ab aduersariis citantur in lib. Concordiæ. Videretur ergo Eusebius sensisse, illa diuina, de quibus supra, homini assumto communicata fuisse à λόγῳ. Sed responsio facilis est.

Verba hæc referenda sunt ad immediatè præcedentia: nempe vbi ait: *Neque diuina ne ageret more suo, impeditum* (scil. fuit à carne assumta, carnisque operibus) *sed sua quidem* (opera diuina) *à seipso communicans homini.*

Sensus est: τὸν λόγον non solum non fuisse impeditum ab homine assumto, hoc est, à natura assumta, ne sua diuina opera præstaret, verum etiam ad hæc præstanda hac assumta vsum fuisse, nempe tanquam organo: sicut supra comparauit illum lyræ: & paulò post rursus eum, vt lyram fuisse docet, in manu musici, qui illam pulsans ab ea non pulsatur, nec læditur. Ex hoc igitur loco Eusebij tantum abest, vt probari possit realis idiomatum communicatio, vt potius ea penitus euertatur.

Adde, quod ad calcem quoque capitis scribit: *mortuum illud verò corpus, vbi exiguum quiddam virtutem illam verbi attigit. Tum illico excitatum fuisse & renixisse, &c.* Quomodo Eusebius dixisset de corpore Christi mortuo: *Vbi exiguum quiddam virtutem illam verbi attigit*, si sensisset propter vnionem hypostaticam vim τοῦ λόγου, totámque eius potentiam, fuisse in animam & corpus Christi realiter collatam & communicatam?

7. Subdunt alium locum ex eiusdem lib. cap. 14. exceptum: qua etiam in re fidem desiderare quis possit. Omittunt enim ea & præcedentia & subsequentia verba: quæ sensum Eusebij planissimum faciunt. Duo concludere voluit Eusebius: vnum, de glorificatione corporis Christi post resurrectionem: alterum, de nostrorum etiam corporum, ad illius exemplar, glorificatione: cum assumti à λόγῳ hominis glorificatio, sit & caussa & exemplar futuræ nostræ glorificationis. Verba Eusebij hæc sunt, [illegible]. Totum hoc omiserunt aduersarij. In quibus Eusebij verbis illud, quod ait, *hominem assumtum, totum fuisse à Deitate absorptum.* non est ita intelligendum, quasi conuersa sit natura humana in diuinam, sicut Eutyches interpretabatur, sed *quod post resurrectionem & ascensionem in cælum tanta gloria & diuino splendore, creatitio tamen, fuerit à Deitate ornatus, repletus, vndequaque vestitus. & totus suffusus ille homo, vt vix à Deitate discerni queat*: quemadmodum & de ferro in medio ardentis fornacis posito: & de corpore solari luce primogenita repleto, & nullis nubibus obducto, idem verè dicere omnis possit, cùm tamen reuera aliud sit ferrum & aliud ignis in ferro: aliud item corpus solare, aliud lux in sole. Hoc enim ipsum verbum, [illegible], postea alio verbo explicat, cum ait, [illegible]. *Deificaui, &c. hunc assumtum hominem*: nimirum non mutatione naturæ, sed qualitatum. Duplex enim est significatio huius verbi, *Deificare*, cum loquimur de natura humana Christi: *Prima*, vt homo ille dicatur deificatus, seu factus Deus, propter vnionem cum Deo hypostaticam. De hac significatione Damasc. lib. 3. cap. 17. Sed hæc significatio, hic, vbi Eusebius loquitur, de statu post resurrectionem, non congruit. Fuit enim ab ipsa sui conceptione deificatus iste homo assumtus, id est, per gratiam vnionis factus Deus cum λόγῳ, sicut λόγος factus fuit homo propter hominis assumtionem. *Dicitur deinde deificatus fuisse*, cùm propter diuinas & essentialibus diuinæ naturæ proprietatibus persimiles qualitates, ac præsertim propter gloriam immortalitatis, æternæque vitæ, potentiæ, ac maiestatis: à λόγῳ huic homini assumto donatam, per quam simillimus Deo factus est. ita vt λόγος, qui antea in hac carne mortali, suam videbatur Deitatis gloriam deposuisse & exuisse, nunc in eadem carne, ita deificata & plane diuina effecta, priorem gloriam resumsisse videatur: propter tan-

tam

eam similitudinem gloriæ & Deitatis, quam iam habet ista assumta natura cum [illegible].

Atque hoc est quod ait Eusebius: quod nimirum, *postquam hoc modo fuit tota humana natura a Deitate absorpta ac assicata*: [illegible] Eusebi' *Deus* [illegible] *fuit Deus, qualis etiam erat, antequam fieret homo.* Obtruent hanc locutionem illi [illegible], qui improbant, quod quidam e nostris dixerint, Christum, cum factus est homo, suam diuinam gloriam & omnipotentiam ceu deposuisse, nempe, [illegible] & ad tempus: eandem verò post resurrectionem resumsisse & ei à patre quodam modo redditam fuisse: Eam enim ante resurrectionem fuisse ceu gladium in vagina occultatam: post vero, ceu exertam.

[illegible] quod hic ait Eusebius, Deum [illegible] post glorificationem & Deificationem hominis, denuo talem Deum fuisse, & esse, qualis fuerat etiam antequam fieret homo: quasi verò desierit propter assumtam mortalem carnem esse talis Deus, qualis fuit ab æterno.

Atque hoc est [illegible] quod concludere voluit Eusebius nimirum *hominem assumtum a* [illegible] *resurrectionem a Deitate absorptum glorificatum & deificatum, ut non solum propter* [illegible] *, sed etiam propter hanc cum Deo perfectam similitudinem, vocetur Deus.*

Alterum fuit, ut ostenderet, *adeo hominem assumtum à* [illegible] *deificatum, ut esset causa & exemplar nostræ futuræ gloriæ & æternæ & Deificationis.* Nam etiam nos ut ait Athanasius deificabimur. Et hoc voluit Eusebius, cum dixit, hunc hominem [illegible] deificatum, esse [illegible]. Ideo etiam ab Apostolo Christus vocatur [illegible] & primitiæ resurgentium: quia & causa & exemplar est nostræ resurrectionis: Ex qua voce ἀπαρχή, luce clarius [illegible], non alio deificationis & gloriæ genere, fuisse Christum, quà homo est, glorificatum, quàm, quo etiam nos [illegible] glorificandi cum ipso. Eodem enim genere benedictionis benedicuntur primitiæ, quo & reliqui fructus. Qui autem futura est nostra gloria certè creatura. Sic & Theodoretus in illud Phil. 3. *Nostrum corpus conforme corpori claritatis suæ. Quod [illegible], inquit, non quoad quantitatem* [illegible].

Sed hæc omnia verba omiserunt nostri, & conclusionem [illegible], quæ etiam clarior est, ut mox videbimus. Cur verò ita? Quia nimirum nimis apertè declarant, Eusebium de reali idiomatum communicatione, ne per somnium quidem cogitasse. Audiamus igitur quid subdat: [illegible] ([illegible] & glorificatum, in cælo) [illegible]. Hæc [illegible] nostri, ubi etiam falluntur & [illegible] interpretantur in illa visione cum apertè ad cælum, vbi corpus Christi excitatum viuit, referenda sint.

Quæ porro sequuntur in Eusebio verba, illius mentem explicantia, silentio prætereunt. Sunt autem hæc [illegible]. Quid clarius dici poterat pro sententia nostra? Omnia explico latinè: *Hanc, inquit ipsum (hominem assumtum,* [illegible] *vita æterna quam promisit,* [illegible] *ad æternitatem in diuinitate ac beatitudine* [illegible] *omnibus futura,* [illegible] *cum ipso,* [illegible] *præsens adesse* [illegible]. Sic habet versio Latina.

Hæc porrò postrema etiam verba, quæ ab aduersariis sunt omissa, luculentè declarant, quomodo media quoque [illegible], intelligenda sint. nempe, æternam illam vitam & beatitudinem, ad cuius realem [illegible] in [illegible] admissus est ille homo, id est, humana Christi natura, non esse illam ipsam, qua Deus viuit & beatus est: & quæ nil aliud est, quàm ipsius essentia (Solus enim Deus hac viuit & beatus est) Sed esse [illegible] effectum: illam nimirum, quam & nos à Christo capite & apud Christum sumus habituri, vitam & beatitudinem, minorem quidem, quoad quantitatem, vt ait Theodoretus, sed tamen eandem quoad qualitatem.

Hanc ob causam Eusebius dixit Christum, quà homo est, [illegible] esse spei nostræ [illegible] gloriæ à nobis speratæ & sperandæ: Item propositum est nobis [illegible] ac ceu illustrissimum exemplum eius æternæ vitæ ac beatitudinis, quæ nobis promissa fuit & quæ in cælo apud Christum proposita est.

Ergo cum etiam ait, hunc hominem assumtum, dignum fuisse factum [illegible] & æterna vita, quæ est apud ipsum Deum [illegible] & societate in Deitate ac beatitudine: de alia intelligi non potest, quàm de illa cuius capax est humana natura: finita scilicet & creata: cuius & nos, pro sua quisque portione participes futuri sumus.

Placuit & hunc locum fusius explicare, quia dignus est qui ab omnibus intelligatur: & vt sciamus quomodo similes [illegible] apud patres loci, intelligendi ac declarandi sint.

V. Quintus pater, quem ordine adducunt, est magnus ille *Athanasius*: cuius vnius sententia rectè explicata, ad omnium aliorum patrum dicta orthodoxè intelligenda, certa regula nobis esse debuerit.

Huius sanctissimi patris plurima afferunt testimonia, quasi is à confirmanda sententia [illegible]. Sed nihil minus [illegible] voluit Athanasius, quam doctrinam de reali deitatis in substantiam creatam communicatione, comprobare. Imo eam in Ario damnat & vt blasphemiam execratur. Negabat Arius [illegible] substantiam Dei patris genitum esse: contendebat autem primum esse substantiam, quam Deus creauit: ac per hanc postmodum omnia fuisse creata. Cæterum, cum præuidisset Deus, hunc primum spiritum sibi futurum omnium obsequentissimum: constituisse hunc sua Deitate implere, suum filium facere, per hunc omnia creare, ac regere, denique per hunc hominem factum, mundum redimere. Hæc fuit phantasia Arij.

1. Oppugnat hanc hæresin Athanasius, ac præter alia docet, fieri non posse, vt creatura, quæ non est e substantia Dei genita particeps sit deitatis. Deum enim suæ Deitatis aliquem participem facere, idem esse, quod è sua substantia gignere. Legatur [illegible] oratio contra Arianos pagina 131.

Non me latet, aliquid esse dissimilitudinis inter Arij & Vbiquitariorum opiniones. Interim tamen scio hanc esse generalem Athanasij propositionem: *Deum aliquem sua Deitatis participem facere, idem esse, quod generare e substantia sua.*

Neque hic valet illa macra & insulsa exceptio: qua fortassis vtuntur aduersarij nempe dictum Athanasij intelligendum esse: Si quis fiat Deitatis particeps, essentialiter, vel subiectiuè & in sese. Nemo enim potest fieri realiter particeps alicuius rei, nisi ea participet, vel vt substantia, vel vt accidente: & in sese. Demonstrent ipsi contrarium, vel in natura, vel in theologia. Potuissent etiam Ariani, qui erant acutissimi, respondere Athanasio, se hanc deitatis participationem non intelligere substantialiter, aut etiam formaliter & subiectiuè factam esse in ipso λόγῳ, sed tantùm per quendam modum, qui exprimi verbis non potest, sed duntaxat simili, h. e. sicut ferrum particeps est ignis. Sed hoc effugium vsque adeo nullum est, vt neque illi sophistæ Ariani hoc videre potuerint: neque Athanasius, vir alioqui acutissimus, sibi ab illis opponi posse intellexerit.

Ergo, si ex Athanasio agendum sit, liquidò apparet, cum non aliter sensisse, quam si qua substantia realiter particeps est diuinæ naturæ: illam oportere ex Dei substantia genitam esse.

Ac proinde de humana Christi natura dici non posse, quod sit facta realiter particeps plenitudinis Deitatis, quin etiam concludas eam è substantia Dei progenitam, Deoque [illegible] esse factam. Ad simile ferri responsum est, non ibi ignem, sed effecta ignis esse communicata. Hoc vnum [illegible] ex Athanasio, nostris aduersariis.

2. Deinde regula quoque est Athanasij, non minùs quam [illegible], sermone 4 contra Arianos, quam etiam aduersarij ipsi recitant: quæ certè regula, cum reali idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicatione, nullo modo cohærere potest. Regula hæc est: *Si viderimus Christum per organum sui corporis diuinitus aliquid agentem, vel* [illegible] *, quia Deus est, qui hæc operatur. Si viderimus eum quasi humanitus loquentem aut patientem, non ignoremus, quia carne indutus factus est homo. Singularum enim naturarum proprietates cognoscentes, & vtraque ab vno agi intelligentes, rectè credemus & non aliquando errabimus.* Regulam hanc fatentur insignem esse, & citari etiam in sexta Synodo.

Si autem v. g. omnipotentia Dei realiter communicata est humanæ naturæ: illa igitur opera etiam diuina præstabit, quæ atque diuina natura: Quod, si fateris: quomodo igitur discernere poteris, an hæc opera operatus sit Christus secundum diuinam, an verò secundum humanam naturam. Ita perit illa insignis regula. Quare probabile non est Athanasium sensisse, idiomata essentialia vnius naturæ realiter in alteram communicari posse.

3. Obiicio & hoc aduersariis ex Athanasio ipso. Athanasius passim docet, *neque* [illegible] *conclusum esse in corpore sed vbique existere, omnia que implere. neque corpus vbique esse & λόγῳ coextendi sed certo esse loco, neque vbique velut esse*: id quod & aduersarij, priorem sententiam, Deo sit laus, retractantes, fatentur in appendice libri concordiæ [illegible]. Quanquam, quod rectè explicarunt, postea statim ne videantur vnquam errasse, magis rursus inuoluunt.

Sed hoc ratificatum non possunt proprietatem qua λόγος vbique præsens est, humanæ naturæ non esse communicatam: alioqui

secum pugnarent in primo membro Theseos nonæ.

Hinc sequitur utque reliquas proprietates esse communicatas.

4. Postremò, obiicio, quod Athanasius tradit, cum a-libitum in libro de natura humana suscepta, contra Apollinarem. *Quæcunque Christus accepit, ut homo: ea omnia membris suis corporis ... ut Deus.* In hunc enim finem hæc illum accepisse ait. Atqui *nobis largitur non est realiter Deitatis ... Dei proprietates. Ergo neque illas ipse accepit, ut homo seu in suam humanam naturam.*

Hæc 4. obiect. talia sunt, ut nullo modo admitti possit, ex Athanasij dictis probari realem idiomatum communicationē.

Quod igitur ex illis concluditur? Breuiter dicam. Modo vera unio duarum naturarum in unam hypostasin: modo realis donorum creatorum in humanam naturam communicatio. Quod si aliquando videntur partes humanæ naturæ proprietates diuinæ attribuere: illud per gratiam unionis, seu secundum verbalem idiomatum communicationem, intelligendum est: hoc est, ideo quæ Deitatis sunt propria, ea prædicari de anima, vel de corpore Christi, non quod reipsa illis congruant, sed quia anima & caro, sunt caro & anima Dei: quemadmodum eadem ratione, quæ propria sunt humanitatis, ut pati & mori, ea attribuuntur Deitati, idque in concreto: non quod illa realiter sit passa & mortua: sed quia Deitas, est illius carnis Deitas quæ realiter passa est. Est igitur imputatio potius (ut ita loquar) quàm realis prædicatio seu communicatio: qualis est & perfecta Christi iustitia, qua iusti sumus coram Deo cuius effectum est iustitia realis, quæ in nobis inchoatur: Et sic in hoc argumento sæpe præter alios Epiphanius, utitur verbo imputari & reputari: nimirum Deo imputari passiones quas non est passus: sed caro. Et homini opera & perfectiones, quas non ipse habet aut fecit, sed Deus idque propter unionem.

De iis patrum dicta sunt intelligenda. Nunc breuiter percurramus testimonia Athanasij.

1. *Ex lib. de humanitate Verbi*, pag. 65. nil aliud concludit, quàm effectum unitæ Deitatis in corpore Christi: & per illud etiam in nostris corporibus: Illud scilicet Christi corpus præter suam naturam, fuisse, ui deitatis unitæ, à corruptione & æterna morte seruatum: & per consequens, nostra quoque ab eadem æterna morte, in Christo seruari. Agit enim in eo libro Athanasius, de necessitate sumendi à λόγῳ corporis humani, ut in eo mors reipsa vi deitatis occideretur. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem?

Imo simile Amianthi, quod affert Athanasius repugnat. Stipula enim seruatur ab incendio, propter Amianthum non realiter communicatum, sed stipulæ duntaxat unitum. Quod realiter illi stipulæ communicatur, est hoc effectum: quod scilicet præseruetur ab incendio. sed caussa efficiens est Amianthum stipulæ unitum. Sic, quòd corpus Christi reuixerit non moriturum amplius, effectum fuit, realiter illi à deitate communicatum: sed Deitas, vita substantialis, unita duntaxat ei fuit, non autem realiter communicata, ut in eo libro optimè explicat Athanasius.

2. Ex Epist. ad Epictetum nihil ad rem.

Primo, Athanasius non utitur nomine communicationis, sed tantum commu[nicati]onis & coadunationis verbi ad carnem. Ita ibi non loquitur de reali communicatione, sed tantùm de vera unione. Deinde, accessio magna, quam dicit factam esse, non verbo ex unione ad carnem, sed carni, ex unione ad verbum: non consistit in reali communicatione idiomatum, de qua nullum ibi verbum, sed tum in hoc, quod caro assumta est, in unitatem personæ, cum verbo: tum in hoc, quòd hæc humana natura infinitis & maximis donis, ornata & ditata est à verbo: adde, & in hoc, quòd & nomen Dei, & quicquid est Dei, & quicquid Deus agit, illud quoque de humana natura (sed in concreto significata) propter unionem, per communicationem idiomatum prædicatur. An parua hæc tibi videtur accessio? Et perspicua est Athanasij explicatio, qua hanc accessionē ... factam ex unione, ipsi humanæ naturæ, explicat. Ait. n. hanc naturam, ex mortali factam esse immortalem, & ex animali spiritualem, & terrena cùm esset, penetrasse cœlestes partes. Quid hæc ad idiomatum communicationem?

At quòd pag. 79. vocet corpus Christi, corpus deificatū: antè declaratum est, quomodo sit intelligendum: nempe, non sicut Eutyches, sed sicut alij patres: utrumque tum propter unionem, qua in unitatem personæ verbi assumtum est: tum propter diuina dona, quibus ornatum est, supraque omnes creaturas exaltatum.

3. Addunt, ex oratione secunda, cōtra Arianos, testimonia multa, quibus Athanasius probat, quæcunque leguntur data fuisse Christo in tempore, ea omnia dicit data fuisse respectu humanitatis.

R. Sed quis hoc negat? Nunquid verò hinc sequitur realis idiomatum communicatio? Imò verò euertitur: quia (ut supra ost. dum est ex Athanasio) id quod Aduersarij etiam fatentur) quæcunque accepit ut homo, ea omnia suis membris largitur, & largietur. Non largietur autem essentiales Dei proprietates. Ergo nec accepit.

4. Quæ etiam referunt ex oratione contra Arr. 4. illa magis confirmant sententiam nostram. Nam primò, ait, *Christum, quæcunque accepit, ea accepisse, ut in ipsum & nobis postea ... traderentur.* Nō traduntur autem nobis idiomata Dei essentialia. Ergo neque ipse accepit. Deinde & de sapientia & de operibus, quæ propria sunt verbi, loquens: facit humanitatem ad omnia organum Deitatis. Non igitur realiter eorum particeps erat humanitas: sed ad ea se tantùm habuit ut organum.

Perpendenda est & caussa, cur dicat, Christū qui Deus est, nihil accepisse in tēpore: *quia, inquit, habebat omnia ut Deus & verbum: & nullius erat indigus.* Si hæc ratio bona est, ut est optima: & si etiā vera est doctrina de reali idiomatum communicatione, puta omnipotentiæ Dei in humanam naturam, iam inde ab initio conceptionis factae profecto sequitur, neque humanam naturam quippiam donorum creatiorū, puta potētiæ creatæ, & finitæ, accepisse quid ita? quia cū haberet realiter sibi cōmunicatam infinitam Dei omnipotentiam: non egebat potentia finita & aliis creatis donis. At hæc accepit. Non igitur illa idiomata realiter habebat communicata. Hæc certe ex doctrina Athanasij necessariò inferuntur.

Sed cur, quæ in eadem oratione 4. contra Arrianos leguntur sententiā Athanasij manifestissimè explicantia, suppressa sunt à nostris? Vnum aut alterum locum indicabo ex multis. Eleganter & perspicuè docet Athanasius, *Christum non edidisse miracula, puta in suscitando Lazaro, secundū humanitatem quidē locutū esse, Lazare veni foras: sed secundū Deitate Lazarū viuificasse, & ita de aliis.* Annon luculēter docuit, se nō sentire, vim suscitandi mortuos, humanæ naturæ esse realiter communicatā: sed in sola manere Deitate? Si enim hæc diuina potentia in humanā naturam esset collata: profecto etiam ipsa ad Lazari viuificationē, nō minus ut συνεργὸς concurrisset, quàm Deitas. Nunc autem hoc negat Athanasius: & ait, Deitatē ad opera sua diuina non usā fuisse humana natura, nisi ut organo & instrumento. Item pag. 249. ubi explicat quæ Christus accepit in tēpore, ea illū quatenus homo est, accepisse: Scribit Athanasius, *quæ Christus, ut homo accepit, ea fuisse dona, & gratias donatiuas.* Scholastici vocarunt gratias habituales. Nusquā autē scribit, essentiales proprietates seu idiomata ... homini assumto (ut ipse solet loqui) fuisse cōmunicata. Sed gratias tantùm donatiuas accepit, ut homo: non igitur essentiales proprietates. Cōferes verò hūc locū cum iis, quæ scribit in eadem oratione 4. pag. 2... ubi ait, *quæ a Deitate hominibus donatæ sunt, ea cum donantis Deitate paria esse non posse:* & inde videbis idē cōfirmari. Essētiales enim proprietates Deitatis ita pares sunt cū deitate, ut reuera nihil aliud sint, quā ipsa deitas. Quid igitur est, dicere, humanam naturam habere realiter com[m]unicatas essentiales proprietates: nisi dicere, eam esse exæquatam Deitati? Eant ergo, & ex Athanasio suam probent realem idiomatum communicationem: sed videamus reliqua.

5. Citatur etiam locus ex dial. 5. de Trinitate pag. 184. qui ita facit aduersariorū dogmati, ut lux tenebris. Sicet ... animæ rationalis suas ipsius potentias seu operationes ... edit, exerit, perficit ... ζωῇ, in corpore humano: *Ita Deitas ... unitas homini, edit miracula, non corpus autem ... à natura humana: sed propria bonitate placuit ipsi per assumptam naturam humanam in ea & cum ea, propriā suam diuinam potentiam operando exercere ...*

Sed quid hæc ad propositam quæstionem. Aliud est, quòd λόγος in humana natura, & cum humana natura, & per humanam naturam, tanquam per organum, qualia sunt etiam membra corporis, ipsi animæ, operetur, suamque ... exerat: & aliud, quod ipsam ... realiter communicet humanæ naturæ. Illud ait Athanasius, hoc nequaquam.

Imo simile animæ prorsus contrariū docet. Nū quid ... animæ ulli corporis mēbro, neq ū toti corpori, suam intelligendi, ratiocinādi, & volēdi facultatē communicat?

6. Alium locum ex eodem dialogo ... idem continentem, quod & præcedens: ... *nempe, quod sicut ... in æterna, per carnem lucet, suam ...*

sua eo quo lucem exerit: sic etiam ὁ λόγος in humana carne & per humanam carnem operatur.

R. Nihil ergo aliud concluditur quam vera unio verbi cum carne, & suam efficacitas in carne ac per carnem, tanquam per organum sese exercens. Imo ex hoc etiam [illegible] communicationis. [illegible] per [illegible] aliud tamen esse lumen ac fulgorem, qui [illegible] emanat, & per vitream aut corneam lucernam foras emicat: & aliud esse ipsam lucem, à qua [illegible] effectum, [illegible] Deitate in humanam naturam, [illegible] communicari, & per illam ad alios derivari [illegible]: Sed Deitatem ipsam, nemo sanus concedet. Essentiales autem proprietates Deitatis [illegible] aliud esse, quam deitatis essentiam, ipsi [illegible] adversarii concedentur & norunt.

7. Profertur [illegible] locus ex oratione [illegible] idem 4. contra Arianos. *[illegible]* *Deum [illegible] gratiam [illegible] commodatur [illegible].*

R. [illegible] Ergo [illegible] proprietates realiter communicatas [illegible] Hoc non docet Athanasius. Imo [illegible] gratia [illegible] & commoda percipi [illegible].

8. Adducitur & locus ex oratione [illegible] qua concluditur, *[illegible] Christi [illegible] unitam, salutem nostram operatum esse & operatur.*

R. [illegible] quid [illegible] nihil aliud, quam, quod [illegible] non concluditur [illegible] Athanas. [illegible] non sequatur realis communicatio, alias docuimus.

9. [illegible] & Catholica confessione *[illegible] esse glorificatam; ita, ut omnem potestatem habeat in caelo & in terra.*

R. Glorificata est, nempe realiter, eo gloriae genere, quo & nos [illegible] glorificandi, ut ipse docet Athanas. & Theodoret. Apostolo [illegible] potestatem habet in caelo & in terra [illegible] Deum, supra ex 1. Cor. 15 ostendimus.

10. [illegible] interpretationem illius dicti Io. *Pater habet sibi habere vitam in semetipso. Sed quid concludit? [illegible] datam vitam a patre in aeterna [illegible] carnem tempore.* Et quid hoc ad rem? Quasi [illegible] & caro eandem essentialem vitam acceperint, quae [illegible] Item ex loco Phil. 2. *Carnem esse exaltatam & [illegible] nomen &c.* Item [illegible] Act. 4. *[illegible] Christo [illegible] humanitatem esse intelligendum [illegible] corpus [illegible].* Omnia haec recte intellecta admittimus, sed nihil ad rem.

[illegible] ex Dialogis Theodoreti citant dictum Athanasii: [illegible] Christi [illegible] Sed quid [illegible] corpus omnipotentiam Deitatis realiter communicatam [illegible] contrarium sequitur.

Non [illegible] temporis [illegible] in explicatione aliorum patrum, quae citant adversarii, testimoniis. Quae [illegible] Origenis, & [illegible] Basilii, Damasceni, Cyrilli, denique Eusebii & Athanasii [illegible] patrum dicta sint intelligenda, & explicanda [illegible] quae citantur [illegible] gloriantur adversarii [illegible] manibus eripienda sunt.

VI. [illegible] Theodoreti, *[illegible] Niceno [illegible].* Huius patris testimonia [illegible] Theod. [illegible] & 3. Dial. Ex singulis dialogis varia proferunt. Item tria alia [illegible] haeresiologo.

Sed quorsum illa Eustathii dicta spectabant? *Primo ut probaret non λόγον assumentem, sed carnem assumptam [illegible] Deo [illegible] idque verissimum est.*

Sed nunquid nomine [illegible] gloriae, Eustathius, qui haec dixit contra Arianos, intellexit essentialem Dei potentiam aut gloriam? Nihil minus: sed creaturam (ut loquitur Athanasius) & donatiuam. Ariani enim ex iis multis donis, quae Euangelistae narrant collata fuisse a patre in Christum hominem factum, probare nitebantur, [illegible] esse verum Deum? Quia Deo nihil potest accedere potentiae, vel gloriae, sicut neque decedere.

Haec respondebant patres, & ita etiam Eustathius: haec dona [illegible] non [illegible] sed carni donata fuisse. Non igitur [illegible] qui, [illegible] fuisse rem creatam.

De primo testimonio Eustathii legatur Theod. dial. 2. pag. 17. B.

[illegible] esse illum qui venit post de homine vncto [illegible] *[illegible]*

Verba sunt perspicua, eum non loqui de proprietatibus essentialibus diuinae naturae [illegible] eum, esse Deum [illegible] plenitudinem Deitatis accepit a patre ab aeterno.

Alterum quod [illegible] Eustathii [illegible] dictis fuit, *Christo [illegible]* id est [illegible] Sed [illegible] quaeque [illegible] Deitas [illegible] Hoc testimonium quod citatur ex 2. Dial. extat pag. 40. A.

VII. Pater est D. Hippolytus Episcopus & Martyr. ex Dial. Theod. [illegible] *[illegible] Deitatem [illegible] & naturam corporum [illegible] aquam & [illegible].*

R. [illegible] Deitatis, non corporis ideo [illegible]

In Christo igitur vis vivificandi attribuitur Deitati, non corpori, per quod tanquam per organum illa vivificat.

Spectandum semper est in autoritatibus, quae citantur a Theodoreto, de quanam re agat Theodoretus, in illo dialogo, ac proinde in [illegible] patrum dicta proferantur. [illegible] demonstrare [illegible] passione [illegible] a carne [illegible] ipso etiam [illegible] corpore [illegible] vita & [illegible] & per [illegible] Ergo, quae [illegible] nihil plane ad realem idiomatum communicationem.

IIX. Subdunt *Amphilochium* ex 2. Dial. Theod. qui [illegible] Hic enim demonstrat contra Eutychen, post [illegible] naturas cum suis proprietatibus, mansisse integras atque distinctas. Ad hoc confirmandum, praeter alios adducitur Amphilochius, *qui ex eo, quod Christus post resurrectionem, [illegible] ut corporis dubitantibus, dixit: palpate & videte [illegible] idem confirmat corpus [illegible] Christi etiam post resurrectionem fuisse [illegible] hoc ipsum, quod ante: [illegible] quod ingressum est ianuis clausis: dixit non fuisse verum, [illegible] tale quale ante resurrectionem.* Hic ille pater locutus est. Ac verum est, corpus Christi post resurrectionem, licet [illegible] substantiam & integritatem, veritatemque corporis: non fuisse tamen simpliciter [illegible], quoad [illegible] qualitates [illegible] non erant essentiales. Licet [illegible] circumscriptum, certa [illegible] figura & [illegible] constans: [illegible] a corpore humano inseparabiles, [illegible] multas tamen alias deposuit. de [illegible] 1. Cor. 15. *Seminatur in [illegible] resurget in gloria, [illegible] resurget incorruptum seminatur corpus [illegible]* ex quo Apostoli loco constat, magnum discrimen esse inter corpus mortale & idem gloriosum ac immortale. Neque aliud concludere voluit Amphilochius, de corpore Christi, quam idem quod & Apost. de corporibus beatorum omnium, resurrectura scilicet eadem, quoad substantiam & naturam, sed non prorsus talia, qualia nunc sunt, quoad multas qualitates. Sed quid hoc ad realem diuinorum idiomatum in naturam humanam communicationem? Num enim corpus illud verbum fuit in spiritum, & ita migrauit ad discipulos? Hoc certe pugnat cum verbis Christi: *Palpate &c.* Mansit enim verum corpus, &, ut loquitur Iustinus, quod [illegible] Sed diuina virtute factum est, ut ianuae cesserint corpori, sicut & aer corporibus nostris naturaliter cedit: ut ibidem explicat Iustinus. Quanquam vero de explicatione illius loci variae sint doctorum virorum sententiae: mihi tamen illa Iustini perplacet.

IX. Ex Cypriano [illegible] afferuntur loca quatuor. *Ex [illegible] sedet ad dextram [illegible]* Hoc nil aliud probat, quam, quod [illegible] (sic ipse Cyprianus loquitur) non diuina sed humana tantum natura consecuta est. Quo hanc realem idiomatum communicationem [illegible] Ex tractatu de idololatria vanitate, pag. [illegible] ad finem tractatus. Ibi haec tantum de ascensione [illegible] *Christum [illegible] ubi [illegible] esse in caelum, ut hominem quem dilexit, quem induit, quem a morte*

protexit, ad patrem victor imponeret: iam venturus è cælo ad pœnam diaboli & coniuratum generis humani, victoris rigore, & iudicis potestate. Hæc Cyprianus. Quisque iudicet, an hæc ad realem communicationem pertineant, nec ne.

3. Ex Serm. de Ascensione. Ibi Cyprianus explicans verba Christi, *ascendo ad patrem meum & patrem vestrum: Deum meum & Deum vestrum:* ait, *animos discipulorum suisse vehementer exhilaratos cum audirent se fraternitatis Christo vocari consortio: cum audirent & crederent, se esse filios Dei & fratres Christi in quo omnis* (inquit) *excellentia, plenitudo & iustitia, sententia inest.* Hæc Cyprianus. Nemo vero quis audebit sic argumentari. *In Christo inest plenitudo omnis excellentia: Ergo in eius carnem realiter communicata esse, & ut aliis nō λόγος ἰδιώματα:* Nimis inepta fuerit talis argumentatio.

Deinde in eodem Sermone subdit Cyprianus: *quòd angeli hominem illum supra se sublimatum venerabantur: quem gloria & honore coronauerat pater & quòd ad dexteram suā illum collocauit dato illi hoc singulari priuilegio, ut in nomine eius omne genu flectatur, & ut supra omne nomen, eius nomen excellentius celebretur. denique, quòd humilitatem carnis nostræ, throno iudiciali suo honorauit.*

R. Hæc omnia sunt è sacris literis desumta. Ex iis autem non sequi realem idiomatum communicationem, abundè ostendimus, cum responderemus in priori argumento ad testimonia scripturarum, quibus aduersarij abutuntur.

Non est igitur opus longiore explicatione. Christus, qua homo sublimatus est, fateor: sed non est reaple Deo exæquatus. Adorant eum angeli, & omnis creatura debet illi genua flectere, sed propter deitatem, quæ in eo inhabitat corporaliter. Dedit ei nomen quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu, &c. Quia propter vnionem cū Deo huic homini conuenit nomen Dei, & omnis cultus atque adoratio. Sicut.n. propter vnionem ad carnē, Deus factus est homo: Sic homo propter vnionem ad Deum, factus est Deus, & vt loquitur Naz. & Damasc. ὁμο factus est: ita vt quicquid Deo debetur aut conuenit, illud etiam totū homini meritò per gratiā vnionis attribuitur, omnis s. honor & gloria: vt iam taceam de creatitia gloria, potestate aliisq; infinitis donis & priuilegiis, vt etiam Cyprianus loquitur, quibus realiter ornatus & ditatus fuit hic homo seu humana Christi natura. Hæc omnia complexus est Cyprianus. Sed de reali communicatione idiomatum diuinorum in humanam hanc naturam, ne γρῦ quidem.

4. Denique quod afferunt ex sermone de resurrectione, quid illo clarius pro sententia nostra? Ait, decorem & gloriam illam, quæ resplenduit in facie Christi transfigurati in monte: *imaginem, non speciem similitudinem, non substantiam: partē, non plenitudinē gloriæ explicasse.* Et addit: *claritatis illius plenitudinem, quæ dubiis in nobis exspectatur, lucidiorem & sinceriorem futuram, quā illa claritas in immauerit, cuius primitias in Christo trāsformato accepimus.* Sic ille. At certe gloria, qua nos sumus glorificandi, non est illa essentialis, qua Deus est gloriosus: sed creatitia. Si autē hæc nostra futura est lucidior, & sincerior ea, quæ conspecta fuit ab apostolis in Christo, in monte sancto: quomodo igitur, vel ex transfiguratione Christi in monte, vel ex hoc Cypriani loco, probare quis audeat realem idiomatum diuinorum in humanam Christi naturam communicationem?

X. Subdunt quædam ex *Hilario*: quæ opus habent diligentiore explicatione. Sunt n. vtcunque obscura: & ideo facile seduci possunt imperitiores huiusce modi dictis. Ac citant illa, quasi Hilarius senserit, carnem Christi, essentiali Dei gloria, esse realiter glorificatam. Exponit enim Hilarius illa verba D.N.I. Christi. Ioh. 17. *Glorifica me pater, ea gloria, qua habui, &c.* Ac præter alia hæc scribit, quæ arripuerunt aduersarij & ad suam contorserunt sententiam. Lib. 3. de Trin. p. 37. *Verbum caro factum orabat, vt id quod de tempore erat (id est, humana natura) gloriam eius claritatis, quæ sine tempore est (id est Deitatis) acciperet: vt in Dei virtutem & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio, absorberetur.*

Hæc Hilarius. Duo sunt, quæ in hoc contextu negotium facessere possunt imperitioribus: *Vnum*, quod ait Hilar. Christum rogasse, vt quod de tempore erat (id est, caro temporaria) acciperet gloriam eius, quæ sine tempore est, claritatis, id est æternæ Deitatis, æternam gloriam. *Alterum*, quòd ait, Christum petiisse, vt carnis corruptio (id est caro corrupta & mortalis) transformata in Dei virtutem, & in spiritus incorruptionem, absorberetur. Videntur hæc verba confirmare realem diuinæ naturæ proprietatum in humanam naturā communicationē.

R. Non confirmant. Primum, Verba hoc non concludunt: Deinde multo minus Hilariana illius loci Christi explicatio: quam postea subiiciam. Ac quod ad verba attinet, in priore membro ait, Christum rogasse, vt caro temporaria acciperet gloriam claritatis æternæ. Si nomine Gloriæ, quam à carne suscipi, precabatur Christus, interpretemur ipsam creatitiam gloriam, quæ effectum est æternæ claritatis: quis iure possit nos reprehendere? nempe si verbo accipiendi intelligas realiter accipere. Vide Hilar. l. 11. p. 247. Quod si gloriam interpreteris ipsam Deitatem: aio Christum petiisse, vt sua caro hanc acciperet. i. accepisse in vnione cognosceretur: id quod factum est post resurrectionem. Vt Rom. 1. Nam ille Iesus homo, post resurrectionem declaratus est filius Dei: propter vnionem sc. cum verbo.

Vtrumque vero ego coniungo: quia hic fuit sensus Christi: vt caro gloria resurrectionis, ascensionis & sessionis ad dexteram, donaretur: & deinde in hac glorificata tanquam in speculo purgatissimo ὁ λόγος conspiceretur: atque ita vtrumque simul coniunctum, λόγος & homo assumtus, filius Dei Deus, agnosceretur & coleretur. Hæc certè Christi fuit petitio: quam etiam obtinuit sicut explicat Apost. noster Phil. 2. *propter quod & Deus exaltauit illum &c.* Nō potest igitur ex illo priori membro verborum Hilarij colligi, eum cum iis sensisse, qui docent, realiter idiomata diuina in humanam naturam esse transfusa.

Deinde neque ex altero membro idem erui potest. Nam quod ait, Christum petiisse, vt carnis corruptio. i. caro corruptibilis & infirma transformaretur in Dei virtutem, & spiritus incorruptionē, & in eam absorberetur, nil aliud sibi voluit, quam vt caro ex infirma Dei virtute fieret potēs: & ex corruptibili spiritus potentia fieret incorruptibilis: idque perfectissimè: id quod significatur verbo Absorbendi, eo sensu, quo etiam Eusebius vsus est eodem verbo de Demonstr. Euang. l. 4. c. 14. Ideo non dixit: *Vt transformaretur in Deum aut in spiritum: sed in Dei virtutem: & in spiritus incorruptionem* i. acciperet à Deo virtutem & à spiritu incorruptionem: iuxta Apost. 1. Cor. 15.

Seminatur in infirmitate, resurgit in virtute: seminatur in corruptione, resurgit in incorruptione. Et quod ait, *vt corruptio carnis absorbeatur*: alludit ad illud Apostoli. *absorpta est mors in victoria.* Sic corruptio carnis est consumta & caro perfecta. Hæc est simplex interpretatio verborum Hilarij. Itaque ex iis realem Idiomatum cōmunicationem, euinci non posse liquido apparet: sed tantum veram vnionem verbi ad carnem & carnis ad verbum in vnitatem personæ: quod s. Deus λόγος sese manifestarit in carne. Hoc confirmant verba Hilarij quæ sequuntur:

Hæc itaque (inquit) oratio ad Deū est: hæc ad patrē confessio filij est. hæc carnis deprecatio est in qua eū iudicij die, ōpunctū & de cruce recognitū, vniuersi videbunt: in qua præfiguratus in monte est: in qua sublimatus ad cælos est. in qua Deo assidet à dexteris in qua visus à Paulo est: in qua honorificatus à Stephano est. Manifestato itaque nomine patris hominibus, hoc postulat. Hæc ille. Vides hic verba, Vnionis verbi ad carnē, & carnis ad verbum, in vnitatem personæ, sine vlla naturarum confusione, & sine vlla reali idiomatum communicatione? Hanc orationem vocauit confessionem filij ad patrem: & statim eandem appellauit carnis deprecationem: docens, & filium λόγον assumentem, & carnem assumtam, vnam eandemque fuisse personam, quæ petebat à patre glorificari: sicut etiam ipsa glorificauerat patrem. Idem liquet, si quomodo hāc petitionem explicauerit Hilarius, consideres. Summam paucis complector. Cum ait: *Glorifica me, & glorifica filium tuum, ea gloria, quam habui &c.* 1. Nomine filij intellexit totam hanc personam quæ duabus constabat & constat naturis. 2. Nomen Gloriæ, interpretatus est æternam & gloriosam filij Deitatem. 3. Verbum glorificandi accepit pro palàm & in omnibus in cælo & in terra notum ac celebrem, reipsa facere: quis sit iste, qui in carne apparuit, & loquebatur: verus nimirum filius Dei, Deus, verusque Christus mundi seruator. Nam sic etiam accepit, cum dixit Christus, se patrem glorificasse: *Manifestaui inquit nomen tuū hominibus.* In hac enim & patris & Iesu Christi cognitione, vitam æternam consistere, ibidem docuit. 4. Quomodo autem filius glorificauit Patrem? Sua prædicatione totiusque vitæ suæ ad mortem vsque obedientia. Quomodo verò pater glorificauit filium? tum sua itidem voce, d. *Hic est filius meus dilectus:* tum miraculis in eius morte editis: quibus visis, dixerunt quidam: verè filius Dei erat iste: tum denique promissionum complemento: eum scilicet mortuum à corruptione sicut prædictum fuerat, præseruando: à mortuis excitādo, in cælū subducendo: ad dexteram suam collocādo: &

per eum

eum super Apostolos Sp. S. mittendo: hæc.n. omnia promissa fuerant per prophetas de ipso Christo. Ille igitur fuit medius, quo filius glorificauit patrem in terra: Et sic concludit Hilarius.

Ergo [illegible] clarificauit patrem in terra, quia opus eius, quod mandauerat, [illegible] paulo post [illegible] Deum esse intelligitur: dum Dei [illegible] pater manifestatur.

[illegible] quod filius à patre glorificari petit [illegible] glorificatus est [illegible] Hilarius [illegible] *propter unionem cum verbo [illegible]* [illegible] post resurrectionem [illegible] est [illegible] Dei filius. Verba Hilarij hæc sunt: *[illegible] ex tempore, quo est à patre profectus, & ante omne tempus [illegible] ad mortem conformabatur: clarificari se apud Deum [illegible] clarificabat in terra, [illegible]* Nunc autem [illegible] *quod apud patrem, clarificationis professione expectat [illegible]* [illegible] *quid verbum [illegible] quæ sequuntur.*

[illegible] Hilarij [illegible] Christi [illegible] gloria [illegible] & [illegible] est omnibus [illegible] Dei [illegible] saluatorem mundi. Quis ex his colligere queat scalem gloriæ Deitatis, [illegible] in carnem, [illegible] & ex ratione, humanæ [illegible] & quod propter vnionem nomen Dei communicata sit, ita vna cum [illegible] Deus [illegible] natura [illegible]: ex toto hoc Hilarij contextu concludi potest. Neque etiam aliud inferri potest ex alijs Hilarij locis ac testimonijs, quæ proferunt aduersarij ex 9. & 10. libris de Trinitate. [illegible] idem Christi locus Ioh. 17. explicatur [illegible] p. 178. hæc verba extant. *[illegible] manere in gloria Dei patris si in verbi gloriam caro [illegible] & gloriam verbi, assumta teneret.* Item *Gloria [illegible] quærebatur.* Item lib. 10. p. 30[illegible]. *Cum gloriam [illegible] natura Dei, sed assumtionis humanæ [illegible].* Hæc ille.

Ex [illegible] his locis hæc cum [illegible] concluduntur [illegible] quod [illegible] factus [illegible] homo, quodq; mortuus [illegible] ho. [illegible] non in perfectum Deitatis [illegible] hoc extra controuersiam est. [illegible] sequitur realis [illegible] communicatio, [illegible] iudæos [illegible], Christum petijsse, vt caro [illegible] reciperetur. & [illegible] ipse [illegible] propter [illegible] carnem [illegible] gloriam, quam apud patrem habuerat, de[illegible] dicitur, si caro assumta in [illegible] esset vnita, & eam in perpetuum retineret. [illegible] quod citatur ex lib. 9. [illegible] propter illa verba: *Si in verbi gloriam caro [illegible]* Quasi ex [illegible] posset [illegible] gloriam carni realiter [illegible].

R. Sed [illegible]: Hilarius.n. apertè docet, gloriam, [illegible] caro, gloriam [illegible] gloria verbi profectã, vt mox videbimus: sed [illegible] appellatur gloria verbi, quia à verbo profecta est, & [illegible] gloriæ effectiue est.

Legatur Hilarius [illegible] lib. 11. vbi apertè ait, gloriam corporis [illegible] ex gloria Dei & incrementum e[illegible] testatum est. Ita nil concludunt de reali communicatione [illegible]. [illegible] gloria corporis est ex gloria [illegible] ipsa gloria Dei, sed est effectum [illegible] accepit [illegible] incrementum [illegible] glorificatione, [illegible] gloria verbi, h.e. ipsius essentiæ [illegible] gloriæ [illegible] argumentum ex his locis male collectum [illegible].

Cæterum, quia locus ille, quem valde mancum ex lib. 9. Hilar. de Trin. citarunt aduersarij, locus est valde insignis [illegible] ad totum mysterium [illegible], eorú præterea, quæ post resurrectionem contigerunt rectè intelligendum, vtilis: & quia etiam insigniter illustrat locus ille Ioh. 17. *Clarifica me pater ea gloria,* &c. Idcirco iudicaui operæ pretium me facturum, si totum illum locum, & integrum, fideliter reponam.

1 Simile autem primum explicabo: deinde quisque pro suo ingenio singulas partes [illegible] accommodabit. [illegible] radium primogenitæ lucis, seu solis, à luce illa in terram descendere, & intra corpusculum globi seu orbis vitrei, se [illegible] aut atramento vel luto obducti, sese [illegible].

2. Et quidem in hunc finem sese ad eum globum vnire, vt illum [illegible] omnibus luceat, [illegible] per omnes [illegible].

3. Cum vero [illegible] ille, propter obductum atramentum, vel lutum [illegible] sit, vt inde radius ille solis non possit emicare: neque etiam æquum sit, vt radius orbem illum in cælum [illegible], ita lutosum, atque obscurum, duo [illegible] incommoda [illegible] quod radius iste [illegible] luceat videtur à luce [illegible] primogenita [illegible] & vnionem, [illegible] cum illa habebat, per vnionem cum globo [illegible]: *alterum,* quod [illegible] non possit in cælum euehere [illegible] globum, [illegible] nec ipse radius [illegible] ad vnitatem primogenitæ lucis redire [illegible] globus ille in quo [illegible] sordibus repurgatus [illegible] particeps effectus.

4. [illegible] radium hunc, qui [illegible] naturam non amisit [illegible] primogenitæ lucem, vt & globum hunc repurget [illegible] fieri queat: Et vt ex consequenti illum in cælum [illegible], ipse etiam radius, ad vnionem cum sua prima origine, [illegible] propter vnionem [illegible] videbatur redire queat: [illegible] à sua primogenita luce, seu à sole.

[illegible] tandem, [illegible] globus ille [illegible] repurgatus, ac luminis radij capax & particeps effectus, [illegible] cælum euectus, [illegible] etiam lumine repletus, retulit [illegible], vt sua ipsa primogenita lux esse videatur.

Hic certè apparet, primò, quicquid egit radius erga illum globum, & pro illo globo, non ad profectum sui, sed globi egisse, nempe, vt ille ad talem ac tantum splendorem ac gloriam eueheretur. Deinde perspicuè videmus, quomodo radius ad gloriam, in qua prius erat, & ad vnionem, quam habebat, rediisse dici possit, nempe non in se, sed in assumta massa vitrea. Hoc simile est perspicuum, [illegible] lucem primogenitam esse Deum patrem, totius [illegible] & gloriæ fontem, radium esse [illegible] & massam vitream, humanam carnem, luto mortalitatis & corruptionis primo oblitam atque tectam, ac deinde per resurrectionem à mortuis, repurgatam, & [illegible] porrò, postquam in cælum assumpta [illegible] repletam fuisse, non opus fuerit longa [illegible].

Nunc [illegible] verba Hilarij audiamus. Sunt enim digna, [illegible] Licet enim aliquid [illegible] obscuritatis, audite tamen simile, quod attulimus [illegible] ad huius quæstionis, de qua disputamus, explicationem.

Hilarius lib. 9. ad calcem *postquam demonstrasset [illegible] verum Deum quàm patrè, & semper mansisse [illegible] cum patre [illegible] incarnatione, & ostendit, propter assumtam formam serui, in qua [illegible] Deum [illegible] quodam modo vnionem quam cum patre habebat, propter vnionem factam cum carne mortali, abrupisse, post assumtam autem humanitatem [illegible] ad patrem vnitatem ipsam quoque rediisse.* [illegible] Hilarij hæc sunt.

[illegible] se ex forma Dei, serui formam natus accepit [illegible] natur [illegible] sibi naturalis vnitas erat, non seruerat, & nouitas temporalis, [illegible] natura Dei [illegible] Christus [illegible] verè Deus, tamè propter vnionē cū carne, visus est quodāmodo [illegible] Deo Patre [illegible] verè [illegible]. Sed [illegible] ad [illegible] Deum [illegible] ipso ad [illegible] illam [illegible] faceret Deo omnino diuinæ gloriæ repletum, & ita totus esset Deus.

[illegible] Hilarius [illegible] *incarnationis [illegible] & Deum [illegible] patrem [illegible] vnitas [illegible] natura [illegible] & qui manebat in vtraque natura, manet*

Legantur, quæ ante dicta sunt.

Alter locus citatur ex lib. 2. de Anima. Est autem in c. 11. & vult. Vbi ex vnione animi ad corpus probat, vnionem verbi ad humanam naturam, non fuisse impossibilem: & præter alia hæc scribit: [illegible] *Verbum autem Deus nunquam à commutatione illa, quasi ad corpus & animam, alteratur, neque participat eius imperfectionis [illegible], sed tradens eis sua diuinitatis virtutem, manet idem, quod erat etiam ante vnionem.*

R. Sed quorsum hæc? concludit Nyssenus: Deitatem neque à corpore neque ab anima fuisse passam; quid hoc ad rem? At [illegible] virtutem suæ Deitatis animæ & corpori tradidisse: quasi vero tradiderit, id est, realiter communicarit essentialem suam virtutem. Virtus Deitatis, effectum, est hoc in loco deitatis.

3. Quod tertio loco subdit ex oratione prima, de resurrectione Christi est pag. [illegible] in latina versione: Locus ille manifeste aduersatur. Hoc enim tantùm concludit: Deitatem animæ & corpori vnitam, per vtramque suas actiones exercuisse & hominem à morte & ab inferno liberasse.

Tantùm aduersarij explicant nomen [illegible], quibus vtitur Nyssenus: & aiunt illis intelligi, nisi [illegible]. Quasi vero [illegible] realis idiomatum communicatio. Imo ex hoc loco contrarium euincitur: quia Deitas per carnem tanquam per organum suum, suas exercuit actiones.

4. *Quartum testimonium ex secunda oratione de resurrectione Christi [illegible] fere ea sunt, [illegible].* Christum dixisse Apostolis: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et *[illegible] naturaliter non habebat tanquam homo: [illegible] tanquam homo, certo corpori [illegible]. Quamobrem idem dicebat [illegible] pater, da mihi gloriam apud temetipsum, quam habui antequam mundus fieret.*

R. Sed ex his locis, non sequi realem communicationem, supra non semel ostendimus: ac quomodo sint hæc verba intelligenda, declaratum. Imo vere, quod sequitur in Nysseno, euertit aduersariorum opinionem.

Si enim (inquit Nyss.) hanc (gloriam, de qua Ioh. 17.) propriam haberet, vt Deus patri non posset [illegible] suam a se metu acciperet Deo & patre per [illegible] dicente, Gloriam meam alteri non dabo. Quomodo igitur gloria illa essentialis Dei propria, realiter communicata fuit humanæ creaturæ? Per gratiam autem vnionis illi competere, denique ea prædicari, sicut etiam vocatur & est Deus in persona, ceu iis dictum est.

XIV. Pater producitur Basilius. Ac primùm ex Sermone de natiuitate Dei, vbi præter alia scribit, *Deitatem cum humana natura esse sicut ignis in ferro est.*

R. Sed hunc locum ita explicauimus supra in responsione ad Origenis testimonium: vt sufficienter ostenderimus, ex hoc Basilij loco astrui non posse realem Deitatis communicationem in carnem humanam. De vnione enim loquitur Basilius, non de reali communicatione. Videatur nostra responsio.

Deinde ex illo Sermone potius talia colliguntur argumenta, quibus facile refellitur illa realis communicatio: etiamsi ex dictis prorsus alio gerantur [illegible] *Ait enim Basilius: sicut ignis ferro suam communicat vim ac facultatem sic etiam [illegible] carni suam communicare.* [illegible] ignis non communicat realiter ferro suam vim propriam & essentialem, quam ipse habet, lucendi & vrendi, sed eius effectum & qualitatem, a substantiali forma profectam, & in ferro productam.

Deinde ait, *quod caro Domini [illegible], particeps facta est Deitatis.* Deitas autem non communicatur ex parte quia impartibilis est. Oportet igitur, vt ait verbo [illegible] addas, Personaliter, aut Deitatem accipias pro eius effectu.

Præterea ait, *Deum in carne esse voluisse, vt mortem, quæ in carne latebat, occideret.* Vim igitur occidendi mortem non carni communicauit, sed sibi retinuit: Et hoc ipse confirmat *[illegible] Deitatis mortem esse dissipatam* sicut etiam tenebræ ex aëre, præsentia solis dispelluntur. Non enim aër, in quo est lux, sed lux, seu solis præsentia pellit tenebras.

2. *Ex secundo libro contra Eunomium citatur: istud illud, Act. 2. Dominum eum fecit & Christum, hunc [illegible], non de deitate sed de humanitate intelligendum esse: quid tum?* Item, *ex lib. 4. nihil aliud esse [illegible], nisi hæc duo:* Vnum, multa esse loca Sacrarum literarum, quæ non secundum Deitatem, sed tantum secundum humanitatem intelligenda sunt:

Alterum quod Christus, dicens, Glorifica filium tuum, &c. non petat additionem gloriæ ipsi deitati: sed tantum [illegible]: & vt diuina gloria, in assumpta carne, & per assumptam carnem, absque extenuatione & occultatione, se exerat. Quis de iis dubitet? Sed quid ea ad rem? Imo ex Basilio contraria doctrina, vt vidimus, colligitur.

Quibus & hoc addo, quod ipse etiam vbique præsentiam nusquam dat carni, sed soli deitati: nam ne angelis quidem concedit incorpore 2. Ergo non sensit essentiales Dei proprietates realiter communicari carni.

XV. Greg. Nazianzenus grauissimus scriptor in medium profertur: quasi & ipse eam probet tom. 1. Aliquot loca adferuntur.

Primum testimonium ex sermone in Theophania [illegible] in sermone in S. Pascha pag. 254. Græce [illegible] [illegible]

Hanc sententiam aiunt aduersarij, vt verum est, hic explicari à Theodoret. in Dial. 2. qui est ἀσύγχυτος [illegible]

R. Locus est de Vnione naturarum, non autem de reali idiomatum communicatione. Sensus Gregorij est: Deitatem seu [illegible] Deum, in vnitatem suæ personæ, quæ est Deus, sumpsisse carnem, virtute sui ipsius: Carnem vero fuisse assumptam, & ita, cum facta sit pars eius personæ quæ est Deus, factam esse Deum: in ea persona, seu personaliter, seu per gratiam vnionis. Atque hæc est carnis seu humanæ naturæ Deificatio. Et sic explicat Damasc. hoc verbum lib. 3. c. 17. [illegible] Νομος.

Neque aliud sibi voluit Theodoretus sua explicatione: quàm carnem fuisse vnitam Deitati in vnitatem personæ, ideo dicit fuisse assumptam in Deum, [illegible]

Et χάριτι [illegible], quam in eo accepit à λόγῳ, nil aliud est, quàm gratia [illegible] quam vocant omnes gratiam vnionis.

Hæc est prima significatio verbi [illegible], de qua (vt dixi) Nazianz. in loco iam citato, interprete Damasceno.

Nonnunquam etiam accipitur, pro, diuini donis ornari, supra omnes creaturas exaltari, & collocari ad dexteram Dei, vt regnet cum Deo patre: Et sic accepit Eusebius Cæsariens. de demonstratione Euang. lib. 5. cap. 4. vt supra vidimus, & Hilarius.

Neutra autem significatio realem idiomatum communicationem statuit, aut includit, quoniam & naturæ manent contractæ in vna persona, sine confusione aut reali idiomatum communicatione, & dona ac priuilegia quibus ornata fuit caro Christi, fuerunt & sunt effecta idiomatum Deitatis, non autem ipsa idiomata.

2. Quod subdunt aduersarij ex secundo sermone Nazianzeni, de Filio, in 1. est explicatum fuit, nempe, *quæ filius dicitur accepisse in tempore, [illegible] hæc ad carnem pertinere non ad Deitatem* Quod si hæc Deo [illegible], tamen non tribuuntur Deo filio tanquam [illegible], & quæ in tempore illi accesserint, sed tanquam [illegible] & quæ ei ab æterno à patre accepta, vt in eo tanquam homine sint à gratia, in eo vero tanquam Deo sint à natura & naturalia. Quid igitur hæc Nazianzeni verba affinitatis habent, cum doctrina de reali communicatione idiomatum?

3. Citantur ex epist. 1. ad Cledonium hæc verba, *Si quis [illegible] Deitatem [illegible] esse a corpore, & non [illegible] corpore quod assumpsisset, & [illegible], non videat gloriam adventus eius.*

R. Quasi verò, quia dicimus, neque deitatem inclusam esse in corpore, neque corpus coextendi deitati, ideo negemus, Deitatem semper esse cum suo corpore. Dicimus enim cum patribus, & totam esse semper in suo corpore, & rursus totam etiam esse extra suum corpus.

4. Quod afferunt ex oratione in S. Pascha, non est fideliter relatum, quanquam ad rem quod attinet, parum refert. Si autem de agno paschali, qui typus fuit Christi, pro nobis immolandi, scribit Nazianzenus, pag. 251. Græcè: [illegible]

Id est, *Quapropter agnus sumitur ob innocentiam atque ac veterem nuditatis indumentum Talis enim hostia propter nos oblata incorruptibilitatis est, & vocatur, indumentum. Perfe-*

dem autem, non ob deitatem tantum qua nihil est perfectius, sed & propter assumptionem (id est, assumptam carnem) Deitate vnitam, atque illud ipsum quod virginis, & audeo dicere ὁμόθεον eundem, id est, vna cum illo Deum.

R. Sed quid his verbis aliud sibi voluit Nazianzenus, quàm humanam assumtam naturam, quia in vnitatem personæ à λόγῳ assumta est (quod idem est atque vnctam esse Deitate) ideo vna cum λόγῳ factam esse Deum? personaliter nimirum, non realiter in λόγου persona non in seipsa. Certè si hæc trahas ad realem Deitatis in humanam naturam communicationem, facies blasphemus: quasi caro mutata sit in Deitatem seu in Deum.

5. Addunt denique locum ex oratione 2. [illegible] pag. 21 [illegible], quoniam cum illo corpore est, quod assumsit: [illegible]. Proculdubio hunc locum citarunt aduersarii propter illam particulam δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως: quòd Christus mediator Dei & hominum, pro nobis adhuc intercedat, donec nos faciat Deos, δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως. *Quasi humana natura Christi attribuat Nazianzenus vim deitatis propriam, qua nos faciat Deos.*

R. Primùm illud: Nos fieri Deos, nil aliud est, quàm nos ita renouari spiritu Dei, & participes ac consortes fieri naturæ diuinæ (vt loquitur Petrus) donec tandem in cælo tales simus, in quibus totis, quanti quanti fuerimus, inhabitet Deus. Ideo ait, *Christum intercedere pro nobis, donec nos efficiat Deos*, id est, totos homines diuinos, non autem quod nostra natura mutanda sit in Deum: quo etiam sensu Eusebius & Hilarius, vt vidimus, locuti sunt de humana Christi natura, postquam ascendit in cœlum: quod tunc plenè sit deificata, & in deitatem absorpta. Sed qua virtute hoc fiet? Num essentiali virtute Dei in carnem Christi realiter communicata? Non, sed quoad humanam naturā, vi intercessionis animæ & sanguinis Christi. Subdit ergo Nazianzenus & ait δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως. Non ait τῆς ἀνθρωπότητος, quasi vis diuina, qua totum hoc fit, sit realiter in carnem communicata: sed ait δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, q.d. vi & efficacitate illius intercessionis, qua pro nobis homo factus filius Dei, apud patrem intercedit: mediator nimirum Dei & hominum. Nomine enim ἐνανθρωπήσεως, totum mysterium incarnationis, eóque passionis, mortis, resurrectionis & intercessionis apud patrem, complexus est. Intercedit ergo donec vi & δυνάμει sui sanguinis pro peccatis nostris effusi, & carnis pro nobis mortuæ, vi denique humanæ suæ intercessionis, nos secum in cælo efficiat Deos, hoc est, verè diuinos homines.

Hic est sensus Nazianzeni. Quid autem hoc ad realem idiomatum communicationem? Ἀνθρώπησις, ἐνσάρκωσις, σωμάτωσις, οἰκονομία, idem sunt.

Deinde etiamsi quis vellet contendere, nomine ἐνανθρωπήσεως intelligendum esse ipsam humanitatem: nihil tamen pro isto impio dogmate obtinuerit. Quamobrem? Quia quod dicat Nazianzenus δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, pro ἀνθρωπότητος, inde non efficitur, eum loqui de δυνάμει essentiali Deitatis, humanæ naturæ realiter communicata. Annon Christus, qua homo est talis ac tantus, tantam habet vim à Deitate, propter suum sanguinem & obedientiam, vt possit nos ad talem statū adducere, vt simus perfectè beati & verè fiamus diuini homines? Si hoc non sit verum quorsum igitur dixit, *Data est mihi omnis potestas: Quorsum illud: Dedit ei potestatem iudicium faciendi, quia filius hominis est?* Alia huius generis multa leguntur, quibus immensa potentia, licet non illa Dei essentialis, probatur Christo, quâ homo est, realiter communicata fuisse.

Est vero in primis spectanda in Christo potentia & efficacitas voluntatis illius humanæ. Nihil enim vult voluntate sua humana quòd non possit perficere: quia nihil vult humana, quòd non velit etiam diuina voluntate. Quod autem efficit diuina potentia, illud etiam attribuitur humanæ naturæ, propter gratiam vnionis.

Ergo ex Gregorio Nazianzeno nihil habent nostri, quo suum somnium confirmare queant.

XVI. Affertur Epiphanius, vir maximæ eruditionis, & autoritatis. Multa autem ex eius libris citantur testimonia. Sed tam ad rem faciunt, quam etiam superiorum patrum. Quæ enim ille de vnione tum hypostatica, tum gloriosa, quæ post resurrectionem contigit, disseruit: isti trahunt ad realem idiomatum communicationem. At primum duo loca citantur ex lib. 1. T. contra Herodianos, hær. 7. in tractatione adiuncta de præsentia Christi, & aduentu in carne pag. 27.

Sed primus locus nihil aliud concludit, quā quòd Christus post resurrectionem corpus counierit Deitati, ita vt non sinat amplius mori, non enim moritur amplius: & quod suum corpus, animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit, posteaquam illud seminatum in infirmitate, resuscitauit in virtute. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem? Dicit quod corpus & animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit: sed non dicit, quòd Deitatem, aut deitatis proprietates corpori aut animæ realiter communicarit.

Neque dubium est, quin hæ partes humanitatis factæ sint post resurrectionem potentiores: sed an realiter donatæ sint infinita Dei potentia, hoc certè non tradit Epiphanius, imò ipse explicat, quid sit illud συνενώσας τὸ σῶμα τῇ Θεότητι, & συνενώσας εἰς μίαν Θεότητα. Illic n. priori verbo subdit: [illegible]. Alteri vero subiecit: [illegible], scilicet faciens.

Sensus igitur est: Christum ita corpus counijsse Deitati, vt non amplius illud mori permittat, aut pati: Nam alioqui Deitas semper fuit toti humanitati vnita, eaque in morte, separata anima à corpore, neutram partem deseruit.

Ad summam: loquitur Epiphanius de illa vnione animæ & corporis in vnam Deitatem, de qua ex Eusebio & ex Hilario, paulò antè, non pauca diximus: & quæ à Greg. Naz. vocata est Deificatio: ita vt tota iam illa humana natura absorpta sit, vt loquitur Eusebius, in Deum: eo sensu quo supra declarauimus. Sed ad realem communicationem nihil pertinet.

2. Ad alterum locum ex eadem tractatione, eodem modo respondetur. Epiphanij verba hæc sunt. *Ascendit in cœlum in eodem corpore, & anima & mente*, [illegible] vocat, non quòd humana natura sit conuersa in spiritum: sed eo sensu, quo & Apostolus dixit, *corpus seminari animale & resurgere spirituale*. Ergo quia tota illa humana natura, nō solum [illegible], sed etiam [illegible] vnita est Deo, & absorpta est (vt loquitur Eusebius) in Deum, non mutatione substantiā, sed qualitatum, id est, quia tota Deificata est & diuina effecta: idcirco dicitur vnita esse εἰς μίαν ἑνότητα καὶ εἰς μίαν [illegible]. Hoc ipse Epiphanius explicat cū subdit: [illegible], id est eaque natura humana facta diuina, seu Deo plena & deificata, sedet Christus ad dexteram patris.

Quis non videt Epiphanium non loqui de reali communicatione, sed tantum de gloriosa vnitione naturæ humanæ ad diuinam?

3. Quod porrò citant ex libri secundi, Tom. 2. contra Ariomanitas Hær. 79. Nil omnino ad rem facit. Docet enim Epiphanius: *cum Christus dicitur factus esse pontifex: hoc neque de Deitate, neque de humanitate dici: sed tantum* [illegible]. Vt si rex de filio suo dicat, Hodie feci ipsum regem. Quod etiam dicit, *Christum ascendisse spiritualiter, & gloriosè*, quid hoc ad quæstionem?

Ex eodem loco, contra Arioman. recitant Epiphanij explicationem in illud Actor. *Fecit ipsum (Iesum) dominum & Christum*. Est autem eadem, quæ & aliorum patrum, interpretatio: de qua sæpius suprà diximus: & nihil prorsus habet ad rem pertinens. Tantùm ad finem, loquens de vnitione gloriosa, Deitatis & carnis, in cœlo: hæc habet verba: *Vna (est vtriusque) vnitio, vna lucida spiritualis, atque lucida & in gloria.*

Citantur hæc eadem & plura in appendice libri concord. pag. 808. Sed nil aliud concluditur, quam id, quod etiam in Eusebio, & in Hilario: carnem, quæ [illegible] semper mansit vnita Deitati: nunc in cœlesti gloria, vnitione etiam gloriosa & spirituali, veréque diuina esse cum illa vnitissimam: & ab ea diuinam accipere claritatem, puta sicut corpus solare à luce primogenia, qua cum vnitum est, suum accipit lumen: sed semper retinendum est discrimen inter lucem ipsam & eius splendorem ac refulgentiam. Ambo igitur lucida: sed differenter.

Resp. igitur: Diuersam esse gloriam humanitatis, à gloria Deitatis. Vna finita & creatitia est quamuis maxima altera increata & substantialis vt sæpe dictum est, & ex patribus confirmatum. Vna tamen vtriusque esse dicitur propter vnitionem.

Item, quod ibidem ait, *humanitatem, vtpote Deo vnitam quæ perfectissima sunt scire*: quis negct? sed nihil ad rem.

Item, quòd [illegible] in Christo, quid ad quæstionem? De gloria enim creatitia loquitur. Ac quod de assumta natura dixerit Christus, Glorifica me, &c. (Ioh. 17.) conceditur: sed negatur, eam

realiter

realiter participem [illegible] gloriæ essentialis, quæ solum est Deitatis, [illegible] ipsa Deitas.

Neque ad rem [illegible] quod ex eodem loco subdunt: quòd carnale in Christo (id est, humana natura) sit coniunctum cum Deitate. Uno vox unionis semper excludit realem communicationem.

Quod vero [illegible] adversarij: & citatur in appendice [illegible] concord. [illegible] p. 799. [illegible] Epiphanij [illegible] opus habet [illegible]. Est autem apud Epiph. [illegible] 341 [illegible] ad finem [illegible] Arianæ, quæ [illegible] Hæresis [illegible].

A[illegible] præter [illegible] Sacræ S. verba [illegible] S. ad [illegible] hæresin detorquebant: [illegible] ex illis etiam locis, [illegible] legimus, *patrem a* [illegible] *filium* [illegible] *patre. aut patrem deum* [illegible] *facere,* [illegible] *patrem facientem*: confirmabantur probare filium esse minorem & posteriorem patre.

Epiphanius igitur postea quam ostendit talem consecutionem nullam esse, & eam profectam ex ignoratione talium verborum S. [illegible] examinasset illud Christi apud Ioan. cap. 5. *sicut pater* [illegible] *mortuos* [illegible] *& filius, vt quos vult* [illegible] (non enim [illegible] quos [illegible], sicut [illegible] sed quos vult ipse filius [illegible] significatur Deitas filij. & quod sit una & eadem [illegible] patris ac filij, eadémque operatio.) Postquam ergo hæc explicasset Epiphanius, subiecit:

Oportebat hæc [illegible] *à patre* [illegible] *minorem* [illegible] [illegible]

[illegible] His verbis explicat mysterium incarnationis: ad cuius [illegible] volebat eos excitare cum [illegible], vt unam & eandem personam vocabat filium Dei patris, eique totum omnia ab illo accepisse & accipere.

Iam huius rei exemplum affert Epiphanius ex transfiguratione facta in monte sancto. Ibi enim & Deitatem & humanitatem [illegible] factum, quòd unus & idem verus esset Deus & homo.

Ex hoc autem [illegible] argumentum [illegible] adversarij [illegible].

Eam ob caussam locum [illegible] Epiphanij citant etiam in appendice libri concordiæ [illegible] Græce. [illegible] Credo [illegible] adversarios illis verbis, quòd caro in illa transfiguratione consecuta sit [illegible].

Sed respondemus, hic ab Epiphanio illam visibilem gloriam ac splendorem, quo refulsit facies Christi [illegible] dicendo [illegible], non quod fuerit ipsa gloria Dei essentialis, in faciem Christi realiter [illegible] à Deo [illegible] effectum. Etenim etiam iustitia qua iustificamur [illegible], quæ [illegible], vocatur iustitia Dei a Paulo, quid ita? Non quod sit iustitia Dei essentialis qua ille iustus est, quemadmodum [illegible] Osiander: sed quod sit à Deo: vt iam [illegible] quòd [illegible] ta illius fuit [illegible] obedientia, [illegible] Demonstrauimus aliàs, illum splendorem in facie Christi, & in eius vestimentis, non potuisse esse ipsam gloriam Dei essentialem, cum videri non possit.

Addit quod ait Epiphanius de illa gloria in transfiguratione. [illegible] *inquit, ab initio (scilicet sua conceptionis) non habebat caro: sed ibi in monte* [illegible] *accepit.* Essentiales autem Dei proprietates [illegible] contendunt [illegible] statim [illegible] in unione hypostaticam.

Ad [illegible] & hoc, quòd ait dominus, *Gloriam meam alteri*, (id est ulli creaturæ) *non dabo*.

Addunt ex Epiphanio adversarij: *Ita intelligendum est, & quod seipsum* [illegible] *dedit filio.* [illegible] *vt quos vult viuificet. Vt primum una deitas trinitatis indicetur: Deinde quod incarnationem Deitate* [illegible] *à patre & suis dignitatem* [illegible] *perfectionem,* [illegible] *ad unam spiritualem Deitatis cognitionem.* Hæc Epiphanius.

R. Sed quis non videat, dici non sit manifestum ab Epiphanio [illegible] perfectionem ac potestatem Dei & [illegible], quam communicat cum illa? Hanc enim vocat donum seu donationem, [illegible] illam autem non ita: sed donaunt potius. Illa enim quæ in Deo est, est ipse Deus.

5. Quod citant ex libro 3. contra Dimæritas: *corpus Christi plenum esse Deitate*: non eget responsione. Est plenum Deitatis per unionem, non autem per realem communicationem.

Ex eodem libro & Tomo adducitur aliud dictum Epiphanij: *Quod Christus* [illegible] *transformatum est* [illegible].

R. Sed quis hæc aliud locum, quam illum splendorem in facie Christi fuisse [illegible], ab eius omnipotentia perfectam. [illegible] est [illegible] potentiam Deitatis [illegible], non autem Deitatem suam. Potentia [illegible] patefacta est [illegible] effectu [illegible] creato illo splendore, in facie & in vestibus. Cui [illegible] interpretatio [illegible] subdit Epiphanius. [illegible] *potentia* [illegible] in [illegible] non fuit ergo gloriæ [illegible] essentialis visibilis perfectio.

Quod item subdunt: Confitendum est &c. indignum est responsione. Nam illi homines, quidquid [illegible] unione [illegible] illud [illegible] communicationem idiomatum pertinens.

Eiusdem farinæ est quod sequitur. Si [illegible] &c.

Nihil enim continet, nisi quod [illegible] semper in anima & in corpore Christi, & quòd eam anima descendit ad inferos & soluit compeditos.

6. Nec diuersa sunt, quæ afferunt ex compendiaria doctrina de Fide: Dominus [illegible] Christi post resurrectionem & ascensionem [illegible], non amplius esse [illegible] non dici carnem [illegible] secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, non amplius [illegible] animalem, sicut antea, sed vt spiritualem [illegible] gloriosam [illegible] perfectissimam [illegible] Deo. Sed quid hoc ad realem diuinæ gloriæ communicationem, [illegible] Epiphanius explicat, [illegible] locum [illegible] ex 1. Cor. 15. *Seminatur* [illegible] & quæ [illegible] particula, Quemadmodum [illegible] etiam corpus factum sit.

7. Ex epistola, quæ [illegible] vocatur, quòd sit ancorata [illegible] Epiphanij [illegible] habet: *Christus* [illegible] *non quod plenitudinem* [illegible] *transformatam* [illegible] *plenitudinem in* [illegible]

R. Hoc nihil aliud significat, nisi quòd non pars Dei, sed totus Deus [illegible] naturam humanam habitat corporaliter, [illegible] hypostatice, vt est Col. 2. Verùm: vnio est, non [illegible] communicatio vnius naturæ in alteram.

2. Ita habet: *Transformabit* [illegible] *humanitatis nostræ,* [illegible] *Christus.* Quod obst[illegible] quàm talia citare loca, pro reali idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicatione? Epiphanius [illegible] Christum esse [illegible] & [illegible]: Et adversarij concludere [illegible] humanam [illegible] factam esse, non receptaculum diuinæ sapientiæ & deitatis, sed diuinæ [illegible] naturæ realiter [illegible]: quod [illegible] illud quàm esse realiter [illegible] ipsa Deitatem.

3. Videtur magis facere adversarijs [illegible] illud etiam citatum in appendice pag. 84. [illegible]

R. Epiphanius de vnione duarum naturarum in vnam personam loquitur. Nil ergo ad realem idiomatum communicationem pertinet hic locus. Vnio enim [illegible] factam realem idiomatum communicationem excludit. Illud, [illegible] &c. Non significat, quod [illegible] omnipotentiam [illegible] liter corpori communicatam: sed quod [illegible] naturam & [illegible] & vires [illegible] eadem persona [illegible] ita sicut [illegible] una [illegible] persona [illegible] tantum [illegible] D[illegible].

Hæc est sententia [illegible] explicationem [illegible] Epiphanius, [illegible]

Quare quod dicit [illegible] persona non sequitur, quòd eandem realem potentiam habeat corpus, quam & Deitas, id est, vt ita sit omnipotens humana natura, sicut & diuina: (nam sequeretur [illegible] tam esse Deum realiter, [illegible] Deitas, [illegible]) Sed significat vnam personaliter

esse potentiam, & vnam Deitatem. Quid autem sibi vult, vnam esse personaliter vtriusque naturæ potentiam, & vnam Deitatem, nisi esse vnam eandemque personam omnipotentem, Dominum & Deum? Id quod statim explicauit dicens ... &c.

Sed neque reiicio, quod alij vertunt *συνδυναμοῦσα*, potens simul cum deitate effecit: sed non admitto corpus eadem potentia qua & Deitas, potens esse. Dona autem corpori, totique humanæ naturæ talem potentiam, talia que dona, quibus posset cum Deitate, quæ ad nostram salutem pertinent, operari & idoneum esse ac potens organum Deitatis. Hoc verò est *συνδυναμοῦσα*.

Cæterum si intelligas, ... pro realiter vnitur in vnam potentiam: non effugies, quin communicaris Monothelismi.

Personaliter igitur vna est vtriusque potentia & vna Deitas, non realiter: alioqui, ut non fuerit vnus dominus & vnus Deus, sed duo domini & duo dij: aut ita fuerit vnus dominus, vt etiam vnam tantum habeat potentiam, iuxta vnam personam, non duas potentias iuxta duas naturas.

Responsum est ad omnia, quæ ex Epiphanio adducta sunt testimonia. Nunc ego ex multis vnum obijcio, illudque ex ipso Ancorato, imò ex eodem folio.

Ex loco Apostoli ad Gal. 4. Factus ex muliere, &c. Et ex loco Phil. 2. in similitudine hominum factus: coniunctis iis, cum præcedentibus apud eundem Apost. verbis de æterna deitate: *concludit Christum, vt ipse sit verus Deum, sic etiam perfectum hominem: quia sicut est vere natus ex patre, vere etiam natus est ex matre*: Et ... *ἐκ* ... *ἀνθρώπου*.

Idem docet, *vnionem duarum naturarum in vnam personam factam ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως*.

Perfectus autem homo dicitur, qui integra & vera humana constat natura, omnesque essentiales eius proprietates retinet: sicut etiam Deus eandem ob caussam perfectus esse dicitur Deus.

Si vero humana natura reapse particeps fiat essentialium Dei proprietatum, ita vt verbi gratia realiter sit infinita, incircumscripta, simplicissima, vbique præsens sicut & Deus talis est: profecto desierit Christus esse perfectus homo: & falsum fuerit, vnionem esse factam *ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως*.

Ratio est: quia fieri nullo modo potest, vt idem Christus secundum eandem naturam, & eodem tempore sit finitus & infinitus, creatus & increatus, circumscriptus & incircumscriptus, & sic de alijs plane contrarijs proprietatibus, iuxta non solum Aristotelis doctrinam, sed etiam patrum & Damasceni regulam lib. 3. cap. 3. ... Huc etiam subdo quod idem Epiphan. scribit in eodem Ancorato p. 48. *Christum non posse esse medium inter Deum & nos, nisi etiam sit ab vtraque parte perfectus, eoque medius inter Deum & hominem, ὁ μεσίτης* ...

Hinc manifestè hoc saltem colligitur, ad hoc vt esset mediator, mediatorisque officium faceret, non fuisse necessarium, vt Christus essentiales naturæ diuinæ proprietates, haberet in humana natura realiter communicatas: Sed satis fuisse & esse, vt sit verus Deus & verus perfectusque homo. Nullam autem legimus caussam, cur factus sit homo, & qui in forma Dei erat, accipere formam serui nisi vt posset perfectus esse mediator, factus obediens patri vsque ad mortem: & quæ sequuntur.

Ac metuo ne hæc sit illa ab inferis reuocata Dimæritarum hæresis, de qua Epiph. lib. 3. T. 2. hær. 77. Illi enim præter alia, coessentiale Deitati, corpus Christi esse dicebant.

XVII. Eadem fronte pro reali communicatione, profertur & Ambrosius, cuius tamen testimonio refutatus fuit hic error, in 6. Synodo: qua fronte reliqui etiam, vt supra vidimus, refutati fuerunt.

Si sensisset *Ambrosius* idiomata diuinæ naturæ, realiter communicata esse humanæ: profectò non dixisset: *vnam veram naturam, nempe carnem in Christo, non posse operari, quæ naturalis est diuinæ*) negatur 6 Synod. Actione ... *negat vbique præsentiam esse Christi creaturæ communicatam, ita vt inde probet Sp. Sanctum esse Deum, quia eum vbique esse prædicat scriptura*. Lib. De spiritu S. Non igitur agnouit hic realem idiomatum diuinorum, in humanam Christi naturam communicationem.

Quare, quæ ab aduersariis citantur, vanè, ne quid dicam, dicuntur citantur. Sunt tamen percurrenda, ne putent suos labores, præ superbia aut impatientia à nobis contemni.

1. Citatur ex Tom. 2. *lib. de fide contra Arrianos cap. 8. & vlt. ad calcem*.

R. Sed locus ille nil aliud concludit, quàm quòd filius Dei, sibi induendo hunc hominem, ipse non est immutatus, sicut neque sol cum obducitur nubecula, vllam patitur sui mutationem: sed quod potius sicut sol illustrat nubem & per eam hæc inferiora; sic filius illuuias sui corporis, claritatis suæ lumine illustrauit, & per suum corpus nostris cuius rei speciem præbuit, cum transfiguratus est in monte sancto. Sed hæc nihil ad præsentem quæstionem. Sæpe autem diximus de differentia lucis & eius splendoris, ... Ita simile solis quod attulit Ambrosius, potius euertit aduersariorum sententiam, quàm confirmet. Lux enim solis minimè nubi communicatur, sed tantum à splendore refulget.

1. *Ex eodem Tom. 2. lib. de fide ad Gratianum 5. c.* non 6, sed 7. In eo capite explicat Ambrosius egregiè locum illum 1. Cor. 15. *Tunc & filius subiicietur ei, cum subiecta ei fuerint omnia.*

Ac concludit hoc non de Deitate, sed de humanitate, quæ fuit obediens vsque ad mortem, & postea exaltata ad dexteram Dei, & imperium illi datum in omnia intelligendum esse. Ac præter alia habet etiam hæc verba ad finem capitis, quæ citantur ab aduersariis.

Didicisti quòd (Christus) omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique diuinitatis: Disce nunc, quòd secundum carnem omnia sibi ... accipiat sicut scriptum est: Qui operatus est in Christo, suscitans eum (Deus) à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum.

2. Secundùm igitur carnem ei omnia subiecta tradentur.

R. Quomodo hunc locum audent aduersarij pro reali communicatione adducere, cùm ex diametro cum illa pugnet? Soli enim deitati dat hanc potentiam, qua Christus possit omnia sibi subiicere: humanitati autem, quod sibi subiecta accipiat.

3. Citantur duo ex eodem dicta in Epistola ad Heb. ...

Sed ex primo nil aliud concluditur, nisi quòd Christus, qua homo, fuit vnctus, vt reliquos vngat spiritu suo: quoniam in ipso est fons omnis benedictionis, in omnes electos emanans. Quis autem negat humanam Christi naturam organum esse deitatis, per quod omnes in nos benedictiones deriuantur?

Ex altero hoc habes: *Illud sede à dexteris meis, ad humanitatis pertinere gloriam ... Christo, quatenus homo est, datum esse honorabilem tale ... maiestatis concessum*. Sed hæc nihil sonant aliud, quam realem maiestatis essentialis Dei in humanam naturam communicationem: alioqui ... nobis quoque communicaretur: quia (vt Athanasius docet) omnia quæ in tempore accepit Christus, vt ea nobis etiam largiretur, accepit. Sic et etiam vnguentum, super caput summi pontificis fuit effusum, vt in omnia membra vsque ad fimbriam vestis efflueret. De hoc consultius sæpe dictum est.

4. Eodem pertinet, quod citatur ex lib. de fide cap. 4. propter rationem corporis dictum esse sede à dexteris.

5. Quorsum vero illud sibi vult ex lib. 5. cap. 3. Diuinitas fecit, ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptibilis ... erat natura?

6. Quorsum & illud ex eodem 5 lib. cap. 5. Christum quatenus homo est, & respectu humanæ naturæ, factum esse excelliorem cœlis & angelis? Sed numquid exæquatus est Deo?

7. Quorsum & illud ex lib. 4. cap. 2. Christum secundum assumptionem carnis, vnum cum omnibus hominibus in carne esse substantiæ, salua tamen incarnationis suæ gloria?

Maxima est gloria incarnationis Christi etiamsi essentialis gloria Deitatis humanæ naturæ realiter non est communicata. An parum, quod concepta est è S. sancto? quod assumpta in vnitatem personæ? quod præclarissimis donis ornata? Quorsum igitur hæc? Cur non recitant quæ præcedunt, & quæ sequuntur? Præcedit hoc: *Christus secundum quidem generationem diuinam, Dei virtus est: Secundum assumptionem autem carnis*, &c.

Sequitur autem: *Caput Christi Deus, quia diuinitas, vt pote creatrix, caput est creaturæ ... bene dixit: Caput Christi Deus, vt & diuinitatem Christi significaret & carnem ... nos est incarnationem, in Christi nomine: in Dei autem, vnitatem diuinitatis & magnitudinem potestatis*. Hæc Ambrosius.

Annon ex his potius colligitur, magnitudinem potestatis, in sola esse deitate: quàm ex superioribus, realis idiomatum diuinorum in humanam naturam collatio?

8. Sed egregiè sic probatur realis communicatio ex iis quæ subdunt ex lib. 4. c. 5. Vbi Ambrosius explicans locum illum Ioh. 6. *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem*

[illegible] propter me, id est, quod [illegible] est, factus homo, [illegible] patrem [illegible] Sic concludit:

[illegible] ad [illegible] humanam [illegible] divinitatis [illegible] humana [illegible] Christo. Hec ille.

Quis [illegible] est qui non videat [illegible] esse [illegible] Christi [illegible]?

Si eadem vita esset in humanitate, quæ & in Deitate: quale argumentum esset pro Deitate Sp. S. quo utitur Ambr. [illegible] de Sp. Sancto 2. cap. [illegible] enim quod Spiritus [illegible] vivificat sicut & pater & filius, evincit Sp. Sanctum esse Deum. *[illegible] maiestatis æternæ?* Vivificat [illegible] causa vere efficiens, vivificat humanitas, ut instrumentum Deitatis.

9. De consortio divinæ sed [illegible] humanæ in Christo naturæ [illegible] ex Ambr. [illegible] cap. [illegible] Item cap. 6. de fide, antè dictum est.

10. Quæ ex [illegible] de mysterio incarnationis cap. 4. & 5. [illegible] Sp. Sancto [illegible] patet [illegible] ad [illegible] respondere.

Quod enim [illegible] *quod Christus [illegible] quod [illegible]* [illegible] *in mysterio incarnationis veluti [illegible]*

11. Sed [illegible] hominem habuisse [illegible] humanam [illegible] corpus [illegible] clausis [illegible] corpore gloriosi. An [illegible] non esse [illegible] propter [illegible]

Sed [illegible] ad Apostolos, ianuis clausis [illegible] Ambrosius:

[illegible] ex Ambrosio: quia nadem [illegible]

Quæ verò [illegible] contra realem communicationem, [illegible] & [illegible] sunt, quam ut aut negari [illegible] possint.

XIX. Pater est *Hieronymus*.

1. Ex commentariis in secundum cap. ad Philip. [illegible] loco *[illegible] propter quod & Deus exaltavit illum: [illegible] esse [illegible] humanam Christi [illegible]*. Sed quid hæc ad rem?

2. Ex commentariis in [illegible] cap. ad [illegible] illum locum, *[illegible]* [illegible] Hieronymi interpretationem, *[illegible] pro honore [illegible] Deus corpore [illegible]*. Sed quid tum?

3. Quod verò proferunt ex Epistola ad Pammachium [illegible] docet, quod *Christus ingressus* sit ianuis clausis, [illegible] & [illegible] divinæ virtutis, quæ effecit, [illegible]

Quæstio [illegible] tantum?

Et [illegible] Hieronymo in Epitaphio Paulæ, referens eadem [illegible] ad discipulos ianuis clausis. [illegible] exemplo Petri, qui ambulavit supra [illegible] corporis gravis, nec tamen habuit corpus spirituale seu subtile: [illegible] Proinde secundum naturam [illegible] mergi, cum Christus suam subtraxit virtutem.

4. Sed aliquid est, quod citant ex commentariis in Ierem. 17. [illegible] *[illegible]* ita scribit Hieronymus: *[illegible] quod [illegible] Quod [illegible] non [illegible] Christiani, [illegible] carnem. [illegible] absorpta est [illegible] quare [illegible] humana [illegible] divinitatis [illegible] non adoremus creaturam sed creatorem.* Hæc ille.

Si carnis [illegible] divinitati maiestate, [illegible] videtur ergo humana Christi natura non solum essentialibus Dei proprietatibus realiter prædita esse, sed omnino in æternam divinam esse conversa.

R. Sensus verborum Hieronymi idem est, qui & Eusebii & Hilarii, cum dicunt, humanam naturam [illegible] à Deitate absorptam [illegible] Greg. Nazianzenus [illegible] nomen enim carnis, sicut apud Apost. 2. Cor. 5. hic & apud Hieronymum, non pro carnis substantia accipitur, quasi aut Paulus negare se agnoscere Christum pro homine, aut Hieronymus voluerit, substantiam carnis in Deitatem esse transformatam: sed pro externa carnis specie ac forma omnino accipiendum est: [illegible] enim Apostoli cum Christo conversantes, & externam tantum speciem spectantes, [illegible] autem non [illegible] hominem, & [illegible] Deum [illegible] agnoscere [illegible] verum [illegible] sed ut Deum [illegible] noverunt: & quidem etiam post resurrectionem & ascensionem in cœlum, verus quidem [illegible] homo fuit Christus, [illegible] ac [illegible] nobis ac [illegible].

[illegible] igitur etiam Hieronymi fuit, Substantiam quidem carnis Christi integram & veram mansisse: sed eius [illegible] in [illegible] esse [illegible] quoniam caro illa, positis omnibus [illegible] naturæ vitæ conditionibus, [illegible] gloria [illegible] ornata, atque repleta est quam [illegible] divinitatis [illegible] quia [illegible] æternæ [illegible] est, [illegible] Hæc [illegible] verè divina [illegible] Christi [illegible] creatura, [illegible] maiestatis [illegible] atque [illegible]

Si aliter explices, pugnabit tua explicatio cum doctrina Hieronymi, de qua paulò antè ex epistola ad Pammachium [illegible] Hieronymus [illegible] Origenem [illegible] carnem [illegible] carnem, eamque [illegible] Quæ ex Hieronymo [illegible] in communicationem probare possint.

Nam quod subiiciunt ex commentariis in cap. 4. Michææ [illegible] Hieronymus [illegible] enim [illegible] Christum [illegible] humanum [illegible] Christi, postquam [illegible] etiam supra angelos [illegible] esse [illegible] cœlum.

XIX. *Augustinus.*

1. Ex [illegible] contra Maximinum, tria hæc concluduntur [illegible] exaltata, in qua fuerat crucifixus: quod nomen de quo Philipp. 2. & alia donata sint [illegible] Deo, [illegible] omnia [illegible]

2. Ex Sermone tertio de [illegible] quòd Christus hominem in se mutarit, non se in hominem.

Sed quomodo mutavit? in melius, ut antè dixerat. Annon verò mutatus est in melius homo assumptus, licet essentiales Dei proprietates realiter communicatas non [illegible]?

3. Ex [illegible] contra Felicianum c. 10. & 11. *quod caro glorificata [illegible] maiestate Deitatis.*

R. [illegible] per gratiam unionis intelligitur. Magna enim [illegible] carnis, quòd unita sit maiestati, [illegible] esse [illegible] cap. 10. *Glorificata [illegible] maiestate, [illegible] maiestas humiliata dicitur in carne.*

[illegible] maiestatis participatione per [illegible] etiam & [illegible] caro, [illegible] glorificata [illegible] de maiestate Dei [illegible] id est, à maiestate & per maiestatem.

Sic etiam [illegible] carnem esse glorificatam, gloria, quæ à gloria Dei est.

1. Sed ex [illegible] hæc considerare [illegible] quid sit [illegible] naturas & [illegible] humanam & corporeæ [illegible] Deum [illegible]

1. R. [illegible]

Non [illegible] quia [illegible] communicat [illegible] quasi dicat, sed non sunt realiter communia.

[illegible] *[illegible] proprium est corporis, alterum mentis: quod cum [illegible] homini acciderit: [illegible].* Hæc ille de animo & corpore [illegible] Postea ad Christum accommodat. *[illegible] membrum [illegible] quam*

Deitas realiter non afficitur à natura humana, sicut à corpore mens, sed alterá congruus, quia humana afficitur à Diuina, si cut corpus à mente. Sicut ergo aliud est labor & dolor, quem corpus à mente [illegible] patitur, & aliud tristitia, quæ est in mente: Sic aliud est gloria, quã humana natura accepit à Deitate magnifica, & aliud maiestas ipsius Deitatis. Atque idẽ de aliis [illegible]. Hæc nõs [illegible] sunt ex illo sensu Augustini.

4 Quod afferunt ex eod. in De [illegible]: tantũ [illegible] docet naturarum vnitionem ad officium mediatoris faciendum, [illegible] necessariam.

5. Illud de Transfiguratione Christi ex lib. de mirabilibus S. scripturæ cap. 10. [illegible] interpretationem ea de re nostram, [illegible] tamen quod refulsit in facie Christi, non fuisse ipsam Deitatis gloriam, sed eius effectum. Illa enim [illegible] corporeis videri non potest.

6 Afferunt ex commentario in Psal. [illegible] quæ nihil ad rem. Quod enim caro dicitur post ascensionem in cœlestem habitum commutata fuisse: quid aliud significat, quam in cœlestem gloriam eam esse translatam, supra omnia exaltatam, cum patre omnia regentem: & ea etiam ratione dominum esse Dauidis.

7. Quod ex epistola tertia adfertur, de corpore assumpto, vt in melius mutato [illegible] antea explicatum fuit.

8 Quis verò negat, quin in illis rebus mirabilibus, quas facit dominus, Tota ratio facti sit potentia facientis?

Sed à potentia ad ea, quæ scriptura non tradit vel facta esse, vel esse facienda, consecutio non [illegible], vt egregie explicat Tertull. contra Praxeam.

Sed cur non integram recitastis sententiam Augustini? Cur initio & fine propositis, medium corpus sustulistis? Est autẽ illud tale, quo perspicue declarauit Augustinus, quæ sua sit sententia de communicatione idiomatum: hoc est, quidnam de suo deitas [illegible] carni humanitati, & quid vicissim ab humanitate acceperit Deitas, nomina videlicet, vt vere vocetur, qui homo est, Deus filiusque Dei, & qui Deus est, verè appelletur homo filiusque hominis.

Sic enim scribit: *[illegible] magnitudo virtutis eius (Deitatis) totũ hominem sibi coaptauit, nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, diuinitatis ei largiter tribuens.* Hæc ille.

Nomen, dixit, non res, significans, nihil, quod vnius naturæ est proprium, alteri naturæ realiter esse communicatum, nominibus exceptis. Sed hæc vos pauca verba è medio sustulistis, quę porro sequuntur illis ingenuè subiectis. Cur hoc feceritis diuinare licet, asserere, non audeo.

Aperte Augustinus declarauit, quamnam naturarum & proprietatum ipsarum communicationem in Christo agnoscat: non realem sed verbalem, eamque veram.

Quorsum vero illa, quæ proferuntur ex Epistola 57. ad Dardanum, de plenitudine deitatis in corpore Christi inhabitante, cum nihil aliud concludant quam realem duarum naturarum in vna persona vnitionem?

Et ait, hanc vnionem (non autem realem communicationem) esse illam gratiam, quæ omnino prædicanda est.

Imo illa Epistola profligat penitus istam realem communicationẽ idiomatũ, quia vbique præsentiam soli Deo seruat & negat carni Christi esse communicatam, Cum ne hoc quidem illi concedat Augustinus, vt eodẽ tempore, in diuersis locis existere sua substantia queat. Nam (vt inquit col. 272.) *Secundum hominem (id est humanam naturam) in terra erat, non in cœlo, vbi nunc est, quando dicebat, nemo ascendit in cœlum, &c. quamuis secundum id quod filius Dei erat, esset in cœlo, secundum id vero, quod filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondum que ascendisset in cœlum.*

Item, ac per hoc & filius hominis secundum Deum erat in cœlo, *Et filius Dei secundũ hominẽ crucifigebatur in terra.*

Hęc est illa vera & secundũ scripturas, quam Augustinus & omnes patres prædicant ac probant, communicatio idiomatum: de qua & in Epistola ad Volusianũ tertia: *Magni nao virtutis eius* scilicet Dei, *totum hominẽ in verbum communicandum sibi coaptauit: nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, Diuinitatis ei largiter tribuens.*

9. Ex Epistola 146. qua nihil clarius aduersus vbiquitatem corporis Christi, citatur nescio quid, quod planè nihil ad rem.

Augustinus, de resurrectione corporum agens, quæ manente substantia, mutabant qualitates, illudque confirmans exemplo corporum trium puerorum apud Danielem: hanc subdit Thesin

Valet igitur diuina potentia, de ista visibili atque tractabili natura corporũ, quibusdam manentibus, auferre, quas voluerit, qualitates. Ac per hoc valet etiam membra in eadem forma lineamẽtis manentibus, corruptione vero mortalitatis e medio, stabili vigore firmare: vt absit labes, adsit effigies: ad sit motio, absit fatigatio: adsit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas.

Hæc Augustinus.

Sed aduersarii illa: Ac per hoc, &c. subticuerunt: quæ omnino ad explicandam Augustini mentem necessaria erant. Non enim sensit Augustinus, qualitates essentiales corporis humani tolli posse, vt interim tamẽ maneat corpus humanum, qualis est circumscriptio, membrorum distinctio, & aliæ id genus. Quę tolli possint explicauit Apostolus 1. Cor. 15. Et Christus in suo corpore post resurrectionem declarauit.

10. De fide ad Petrum cap. 2. quod adferunt, nihil est.

11. Quid verò clarius pro sententia nostra contra realem communicationem dici queat, eo quod ad calcem verborum ex c. 20. libri de Agone Christiano, habent aduersarij.

Duabus de caussis, Christum ait esse omnibus sapientibus hominibus sapientiorem: vna est, quia beneficium sapientiæ Dei habet: altera, quia ipsam personam gerit sapientiæ. Vbi [illegible], quòd essentialem Dei sapientiam realiter communicatam habeat? prima caussa perspicua est: secunda intelligitur, quia in verbo videt, cum quo est vna persona, [illegible] ista est communicatio idiomatum.

12. Ad ea, quæ de ingressu ad discipulos, ianuis clausis referunt ex libr. de Agone Christiano c. 24. & ex sermone 160. & serm. 156. & 158. & 159. Et ad id quod citant de ambulatione super aquas. Et de verbis Apostoli sermone 12. [illegible] quod omnia facta sunt diuina virtute, supra responsum est, totum hoc pugnare cum reali idiomatũ communicatione.

Augustinus igitur, ne adducatur vt patronus impij dogmatis [illegible] Augustinus.

XX. Pater Chrysost. [illegible] in 1. caput Ioh docet. Cum Baptista dixit, *[illegible] esse Christo, spiritum non ad mensuram, eum de verbo nihil locutum esse, sed de assumta natura in qua sit omnia operatio spiritus.*

Ad Heb. 1. *Magnum esse ac stupore plenum, quod caro nostra sursum sedeat & adoretur ab angelis, &c.*

In 1. Cor. [illegible] *De [illegible] secundum dispensationem intelligendum esse, quod dederit illi nomen supra omne nomen, & ad tantam excellentiam euexerit Christum pater.*

In Ephes. 1 Eum, qui ex terra est in cœlestibus omnis creata natura superior [illegible].

Hæc omnia ex Chrysostomo! Sed quid ex his omnibus pro reali communicatione? Non est enim quæstio, An Christus, qua homo est, cum in eo inhabitet omnis plenitudo deitatis, euectus sit super omnia, & ad supremum principatum, vltra quem non est alius quispiam honos (ad quem scilicet assumi creatura possit) exaltatus sit: Sed quæstio est: *An essentiales Dei proprietates, omnipotentia, maiestas Dei [illegible] ipsi carni communicata?* Hoc certè non docet Chrysostomus.

Eiusdem farinæ sunt quæ *Theophylactus* ex Chrysostomo scripsit, & ab aduersariis recitantur. Vt illud in Matth. cap. 28. *[illegible]. Data est mihi omnis potestas, qui a quem natura fuerat prius condemnata, hunc natura [illegible] in cœlo erat sessura, ab angelis adoranda, & omnibus imperatura.*

Nec aliud concludunt, quæ ex Theophylacto in 3. cap. Ioh. Et in Ephes. [illegible] quod data dicuntur in manum filij, ea sunt diuitiæ humanitatis [illegible]: & quod secundum eandem exaltatus est supra omnes principatus.

Sed quid ex iis concludi possit pro reali communicatione, abundè à nobis ostensum est.

Adijciunt ipsi Chrysostomus ex *Epistola ad Cæsarium Monachum*, in hæc verba [illegible]: *[illegible] nus [illegible] indiuisibiliter, vnitatem naturarum [illegible] [illegible], vnam personam profitentes, etiamsi naturæ non confusæ in suis existant, & vnaquæque [illegible] proprietatis conseruet agnitionem: propter quod inconfusæ sunt duo.*

R. Tametsi in meo Chrysostomo epistolam hanc inuenire [illegible] non potuerim, quis tamen sit verus verborũ sensus, [illegible] facile potest. Non dubito, quin hæc contra Nestorianos simul & Eutychianos scripta fuerint. Illi vt duas personas, sic diuersas potestates, [illegible] in Christo [illegible] vnam personam, sic vnam potestatem, eamque vnum essentiale esse [illegible].

Chrysostomus igitur vel quicunque hanc scripsit Epistolam, contra primos statuit vnum esse duntaxat filium Dei vnumque dominum. Ac proinde ratione personæ vnam duntaxat esse dominationem ac potestatem. Aduersus alteros docet, distinctas esse variasque & inconfusa

suas naturas: ac proinde, quæ vna sunt personaliter dominatio ... potest ... eis esse essentialiter, seu ... prout diuersæ sunt naturæ, diuersas.

Contra primo igitur ait: *Vnum ... vnus dominus, idem ... dominatione ... per ... habent.*

Contra secundos subdit. *Etiamsi natura non confusi stantia ... existant & vnaquaque ... propriefatu confert ... quod inconfusa sunt duo.* Annon hoc dicto prorsus ... potius realis communicatio, quam defenditur? ... enim inconmixtæ proprietates non ergo, quæ vnius sunt naturæ, in alteram sunt realiter communicatæ.

Quod ex *Oecumenio citatur*: & græcè etiam repetitur in Append. ... Concord. pag. 803. nil pro reali communicatione iuuat aduersarios. *Filius vt Deus sempiternum habet Thronum. Sed vt homo accepit, quod habebat vt Deus, & audit: Sede à dextris meis.*

Quis hæc neget? Sed nihil ad rem. Sedet in eodem throno, inquiunt, non in diuersis, assumtus homo & λόγος. Verum est: sed quid tum? Tum, quia non sunt diuersæ personæ, sed vna & eadem: tum quia in mundo regendo atque in gubernanda ecclesia, vtraque forma agit: verùm quomodo? Vnaquaque quod suum est faciente, non quod alterius: sed cum alterius tamen communione. Quæstio vero est, an quod agit diuina, idem etiam humana agat: & ex consequenti ... an, quam habet agendi facultatem diuina, eandem habeat & humana.

Locus autem SEDI A DEXTRIS, hoc non probat, vt supra explicatum est.

Ex 1 Cor 15 affertur hæc interpretatio Chrysostomi, cum exponit illud Apostoli ... Christus qui homo est, intelligitur ... habere ipse ... quod iste spiritus non tantum viuat sed etiam viuificat. Sed quid hæc ad rhombum? Quasi verò ζωοποιεῖν illa spiritus sit essentialis Dei proprietas. Quæ si esset: nulli alij homines haberent hanc essentialem Dei proprietatem ... communicatam: & non opus foret de solo Christo hanc instituere quæstionem. Spiritum vero sanctum, à quo illa est ... non solum viuere, sed etiam viuificat ... quis neget. Imo inde probamus, eum etiam esse Deum, quia non minus viuificat, quàm pater & filius.

Quod *ex Areta citant in Apocal. ca. 5.* & est in græco pag. 917. de humana assumta natura intelligendum esse, quod scribitur de agno, nempe, quod quasi per suffragium datæ sint ei diuitiæ, potestas, sapientia & similia, nihil ad rem facit. Non enim de essentialibus diuitiis & potestate & sapientia Dei loquitur Ioh. sed de creatitis, vt sæpius explicatum est quia quæcunque accepit vt homo, ea accepit vt nobis communicet.

Quod si tu contendas, intelligendum esse locum de essentialibus diuitiis, &c. Exponam ego & exponendum esse dicam illud ... per gratiam ...

Ex Oecumen. in 4. cap. ... hæc verba. *Ascendit supra omnes cœlos, ...* Sed ne ... hoc facit ad rem. Quod enim naturam à nobis sumtam in cœlum euexerit λόγος, eàmque cœlesti hæreditate & Cathedra iudiciali, ... dignam ... hoc non concludit realem attributorum idiomatis diuini in humanam naturam communicationem.

Nam nos quoque cœlestem illam hæreditatem consequemur: iudicesque sunt apostoli super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel: imo de omnibus fidelibus hoc pronunciat Apostolus 1 Cor. 6 quod omnes sint iudicaturi mundum, & regnaturi cum Christo. Et stat semper regula Athanasij, *quæ accepit Christus vt homo, illa eum accepisse vt nobis communicaret.* Essentialem autem maiestatem non est communicaturus.

Frustra etiam adducitur id quod Chrysostomus de resurrectione scribit: si cogitemus eum, qui promisit, & qui post resurrectionem ianuis clausis ingressus est ad discipulos, Deum esse, cui nihil est inuium: & si indubia fide hæc credamus, nos ab omni quæstionum scrupulo liberatum iri. Hoc, inquam, nihil ad rem.

Nihil enim eorum, quæ nobis credenda proponuntur in scripturis, hanc realem communicationem nobis credendam esse docet.

Quorsum verò illud, quod in homilia de Baptista concludit Chrysostomus: Quod corpus Christi verum per clausa ostia intrauerit ad discipulos, hoc dandum esse potentiæ Christi diuinæ? Sic enim ait: *Nescis, quomodo hoc factum sit? Da hoc potentiæ Dei.* quasi dicat non corporis aut illi virtuti, quæ esset in corpore. Annon hæc potius euertunt communicationem, de qua loquimur?

Denuo ad extremum repetunt aduersarij ex Chrysostomo, in 1 cap. ad Hebr. *Patrem iussisse Christum secundum carnem ab angelis adorari.* Quid hic vultis inferre? Ergo carni Christi idiomata Deitatis essentialia sunt realiter communicata? ... sequetur: ergo caro Christi est realiter Deus: nempe, si velis eam carnem per se adorari. Solus enim Deus adorandus est. Atqui hoc non sequitur ex verbis Apostoli, vt pote pugnans cum verbo Dei. Ergo nec illud. Quare falsa & interpretatio & illatio vestra.

Hæc ad testimonia Chrysostomi.

XXI. Pater, quem ordine citant aduersarij est *Cyrillus*. Permulta ex huius libris citantur testimonia: Sed quæ partim nihil ad rem faciunt, partim contra ipsos pugnant aduersarios.

Quo verò clarius appareat, Cyrillum minimè fauere aduersariis in hoc genere doctrinæ: quædam priori loco ex ipso Cyrillo oppono nostris vbiquitariis. In Iohan. li. 9. cap. 41. Ex eo, quod Christus ab operibus, quæ faciebat, probabat se vnum esse, cum patre, Deum: colligit Cyrilli hæc axiomata.

1. *Neque enim, inquit, qui ex Deo natura non est, qualiter operabitur Deo.*

2. *Nunquam creatura, quæ infinitæ virtutis sunt, suscipiet.*

3. *Nunquam bona eius natura, quæ semper est, ... quæ sunt producta ex nihilo, propriè attribuas ...*

Ex primo sequitur, humanam Christi naturam, nunquam ad actiones diuinæ naturæ, tanquam ... eadem seu æquali potentia præditam, concurrisse.

Ex secundo: Neque etiam eandem potentiam, sibi realiter communicatam habere potuisse, vel posse.

Ex tertio: Si aliquando, quæ propria sunt Dei, attribuantur humanitati, ea impropriè & verbaliter tantum, per quam communicationem idiomatum attribui. Quid vis clarius ex Cyrillo?

Dial. lib. 5 col. 120. eandem regulam tradit, quam & in Iustino aliisque vidimus: nempe:

Quæ in Christo spectantur diuina ea Deitati, quæ humana, ea humanitati esse attribuenda. Proprietates ergo Dei essentiales, & ... actiones, humanæ naturæ attribui realiter non possunt.

Dial. lib. 6. col. 360. Ex proprietatibus Dei in filio, concludit, eum non esse creaturam, sed Deum: iuxta illud Iesaiæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo.*

Neque enim permittet (inquit) *vllis rebus aliis, quam sibi, ... substantialem dignitatem verè Deitatis sublimitatibus magnificari.*

Quomodo enim natura facta, ad huius dignitatis conditionem perueniret, ... nobilitatem supra se relinquat? Hæc ille. Quomodo igitur caro Christi, æquali maiestate & gloria, & potentia regnat cum patre?

Thes. lib. 2. cap. 5 col. 106. Ex eo quod omnia per λόγον facta sunt, concludit illum non esse factum, sed Deum verum.

Nihil enim factum (inquit Cyrillus) *creandi virtutem, quæ ... est suscipere potest.*

Iisdem, col. 107. *Sola Deitatis natura* (inquit) *perfecta est ...*

Idem Thes. lib. 8. cap. 1. col. 100. confirmat idem quod alias ex Athanasio docuimus. *Omnia* (inquit) *quæ in Christo, vt in homine sunt, in nos quoque redundant.* Sic ille. Idque inde concludit, quia Christus vt homo, & vnctus, & exaltatus & sanctificatus fuit, propter nos: vt illius sanctitas, vnctio, gloria & exaltatio, nobis communicaretur, iuxta illud Christi. *Ego sanctifico me ... vt & ipsi sint sanctificati.*

Assumo. Atqui essentiales Dei proprietates, nobis non communicabuntur. Ergo neque etiam in humana Christi natura insunt realiter communicatæ.

Ex his paucis locis, quiuis iudicare facile potest, quid de testimoniis, quæ aduersarij ex Cyrillo adducunt pro reali communicatione, sentiendum sit.

Nunc igitur illa percurramus, ne videamur velle eludere: imo vt dilucidius appareat quæ sint istorum hominum præstigiæ: atque etiam ne suos labores à nobis contemni existiment.

Ex Dial 6. quatuor citant testimonia, quæ omnia à proposita quæstione aliena sunt.

In primo ... peccant: primùm ... non integrum citant, quod ... Cyrill. intelligeretur. Deinde quia neque ... Cyrillus, quem illi attringunt aduersarij, ... nostram pertinent.

Locus iste est col. 166. Primò docet Cyrillus, ne carnem quid in Christo, ... posse, sed solam diuinitatis naturam: ex quo concludit Cyrillus,

protexit, ad patrem victor imponeret: iam venturum è cælo ad pœnam diaboli & coniuratam generis humani, victoris rigore, & iudicis potestate. Hæc Cyprianus. Quisque iudicet, an hæc ad realem communicationem pertineant, nec ne.

3. Ex Serm. de Ascensione. Ibi Cyprianus explicans verba Christi, *ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Deum meum & Deum vestrum*: ait, *animos discipulorum fuisse vehementer exhilaratos cum audirent se fraternitatis Christi honorari consortio: cum audirent & crederent, se esse filios Dei & fratres Christi, in quo omnis* (inquit) *excellentia perfectionis & sufficientia inest.* Hæc Cyprianus. Nemo vero quis audebit sic argumentari: *In Christo inest plenitudo omnis excellentiæ: Ergo in eius carnem realiter communicata a sententiâ ne alia nisi λόγος ...*: Nimis inepta fuerit talis argumentatio.

Deinde in eodem Sermone subdit Cyprianus: *quòd angeli hominem illum supra se sublimatum venerabantur: quem gloria & honore coronauerat pater & quòd ad dexteram suâ illum collocauit dato illi hoc singulari priuilegio, vt in nomine eius omne genu flectatur, & vt supra omne nomen, eius nomen excellentius colatur: denique, quòd humilitatem carnis nostræ, throno suo diuino honorauit.*

R. Hæc omnia sunt è sacris literis desumta. Ex iis autem non sequi realem idiomatum communicationem, abundè ostendimus, cum responderemus in priori argumento ad testimonia scripturarum, quibus aduersarij abutuntur.

Non est igitur opus longiore explicatione. Christus, qua homo sublimatus est, fateor: sed non est reapse Deo exæquatus. Adorant eum angeli, & omnis creatura debet illi genua flectere, sed propter deitatem, quæ in eo inhabitat corporaliter. Dedit ei nomen quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu, &c. Quia propter vnionem cū Deo, huic homini conuenit nomen Dei, & omnis cultus atque adoratio Sicut.n. propter vnionem ad carnē Deus factus est homo: Sic homo propter vnionem ad Deum, factus est Deus, & vt loquitur Naz. & Damasc. ... factus est: ita vt quicquid Deo debetur aut conuenit, illud etiam totū homini meritò per gratiā vnionis attribuitur, omnis s. honor & gloria: vt iam taceam de creatitia gloria, potestate aliisque infinitis donis & priuilegiis, vt etiam Cyprianus loquitur, quibus realiter ornatus & ditatus fuit hic homo seu humana Christi natura. Hæc omnia complexus est Cyprianus. Sed de reali communicatione idiomatum diuinorum in humanam hanc naturam, ne γρῦ quidem.

4. Denique quod afferunt ex sermone de resurrectione, quid illo clarius pro sententia nostra? Ait, decorem & gloriam illam, quæ resplenduit in facie Christi transfigurati in monte: *imaginem, non speciem similitudinem, non substantiam: partē, non plenitudinē gloriæ explicasse.* Et addit: *claritatis illius plenitudinem, quæ à nobis in nobis exspectatur, lucidiorem & sinceriorem futuram, quā illa claritas in ... manserit, cum primitias in Christo trāsformato accepimus.* Sic ille. At certè gloria, qua nos sumus glorificandi, non est illa essentialis, qua Deus est gloriosus: sed creatitia. Si autē hæc nostra futura est lucidior, & sincerior ea, quæ conspecta fuit ab apostolis in Christo, in monte sancto: quomodo igitur, vel ex transfiguratione Christi in monte, vel ex hoc Cypriani loco, probare quis audeat realem idiomatum diuinorum in humanam Christi naturam communicationem?

X. Subdunt quædam ex *Hilario*: quæ opus habent diligentiore explicatione. Sunt n. vtcunque obscura: & ideo facile seduci possunt imperitiores huiuscemodi dictis. Ac citant illa, quasi Hilarius senserit, carnem Christi, essentiali Dei gloria, esse realiter glorificatam. Exponit enim Hilarius illa verba D.N.I. Christi. Ioh.17. *Glorifica me pater, ea gloria, quā habui, &c.* Ac præter alia hæc scribit, quæ arripuerunt aduersarij & ad suam contorserunt sententiam. Lib.3. de Trin. p. 37. *Verbum caro factum orabat, vt id quod de tempore erat (id est, humana natura) gloriam eius claritatis, quæ sine tempore est (id est Deitatis) acciperet: vt in Dei virtutem & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio, absorberetur.*

Hæc Hilarius. Duo sunt, quæ in hoc contextu negotium facessere possunt imperitioribus: *Vnum*, quod ait Hilar. Christum rogasse, vt quod de tempore erat (id est, caro temporaria) acciperet gloriam eius, quæ sine tempore est, claritatis, id est æternæ Deitatis, æternam gloriam. *Alterum*, quòd ait, Christum petiisse, vt carnis corruptio (id est caro corrupta & mortalis) transformata in Dei virtutem, & in spiritus incorruptionem, absorberetur. Videntur hæc verba confirmare realem diuinæ naturæ proprietatum, in humanam naturā communicationē.

R. Non confirmant. Primum, Verba hoc non concludunt: Deinde multò minus Hilariana illius loci Christi explicatio: quam postea subiiciam. Ac quod ad verba attinet, in priore membro ait, Christum rogasse, vt caro temporaria acciperet gloriam claritatis æternæ. Si nomine Gloriæ, quam à carne suscipi, precabatur Christus, interpretemur ipsam creatitiam gloriam, quæ effectum est æternæ claritatis: quis iure possit nos reprehendere? nempe si verbo accipiendi intelligas realiter accipere. Vide Hilar. l.11. p. 247. Quod si gloriam interpreteris ipsam Deitatem: aio Christum petiisse, vt sua caro hanc acciperet. i. accepisse in vnione cognosceretur: id quod factum est post resurrectionem. Vt Rom.1. Nam ille Iesus homo, post resurrectionem declaratus est filius Dei: propter vnionem sc. cum verbo.

Vtrúque vero ego coniungo: quia hic fuit sensus Christi: vt caro gloria resurrectionis, ascensionis & sessionis ad dexteram, donaretur: & deinde in hac glorificata tanquam in speculo purgatissimo ὁ λόγος conspiceretur: atque ita vtrumque simul coniunctum, λόγος & homo assumtus, filius Dei Deus, agnosceretur & coleretur. Hæc certè Christi fuit petitio: quam etiam obtinuit sicut explicat Apost. noster Phil.2. *propter quod & Deus exaltauit illum &c.* Nō potest igitur ex illo priori membro verborum Hilarij colligi, eum cum iis sensisse, qui docent, realiter idiomata diuina in humanam naturam esse transfusa.

Deinde neque ex altero membro idem erui potest. Nam quod ait, Christum petiisse, vt carnis corruptio. i. caro corruptibilis & infirma transformaretur in Dei virtutem, & spiritus incorruptionē, & in eam absorberetur, nil aliud sibi voluit quam vt caro ex infirma Dei virtute fieret potēs: & ex corruptibili spiritus potentia fieret incorruptibilis: idque perfectissimè: id quod significatur verbo Absorberdi, eo sensu, quo etiam Eusebius vsus est eodem verbo de Demonstr. Euang. l. 4. c. 14. Ideo non dixit: *Vt transformaretur in Deum aut in spiritum: sed in Dei virtutem: & in spiritus incorruptionem* i. acciperet à Deo virtutem & à spiritu incorruptionem: iuxta Apost. 1. Cor. 15.

Seminatur in infirmitate, resurgit in virtute: seminatur in corruptione, resurgit in incorruptione. Et quod ait, *vt corruptio carnis absorbeatur*: alludit ad illud Apostoli, *absorpta est mors in victoria*. Sic corruptio carnis est consumta & caro perfecta. Hæc est simplex interpretatio verborum Hilarij. Itaque ex iis realem Idiomatum cōmunicationem, euinci non posse liquido apparet: sed tantum veram vnionem verbi ad carnem & carnis ad verbum in vnitatem personæ: quod s. Deus λόγος sese manifestarit in carne. Hoc confirmant verba Hilarij quæ sequuntur:

Hæc itaque (inquit) oratio ad Deū est: hæc ad patrē confessio filij est: hæc carnis deprecatio est in qua eū iudicij die, ... & de cruce recognitū, vniuersi videbunt: in qua præfiguratus in monte est: in qua sublimatus ad cælos est: in qua Deo assidens à dextris est: in qua visus à Paulo est: in qua honorificatus à Stephano est. Manifestato itaque nomine patris hominibus, hoc postulat. Hæc ille. Vides hic verba, Vnionis verbi ad carnē, & carnis ad verbum, in vnitatem personæ, sine vlla naturarum confusione, & sine vlla reali idiomatum communicatione? Hanc orationem vocauit confessionem filij ad patrem: & statim eandem appellauit carnis deprecationem: docens, & filium λόγον assumentem, & carnem assumtam, vnam eandemque fuisse personam, quæ petebat à patre glorificari: sicut etiam ipsa glorificauerat patrem. Idem liquet, si quomodo hāc petitionem explicauerit Hilarius, consideres. Summam paucis complector. Cum ait: *Glorifica me, & glorifica filium tuum, ea gloria, quam habui &c.* 1. Nomine filij intellexit totam hanc personam quæ duabus constabat & constat naturis. 2. Nomen Gloriæ, interpretatus est æternam & gloriosam filij Deitatem. 3. Verbum glorificandi accepit pro palàm & in omnibus in cælo & in terra notum ac celebrem, reipsa facere: quis sit iste, qui in carne apparuit, & loquebatur: verus nimirum filius Dei, Deus, verusque Christus mundi seruator. Nam sic etiam accepit, cum dixit Christus, se patrem glorificasse: *Manifestaui inquit nomen tuū hominibus*. In hac enim & patris & Iesu Christi cognitione, vitam æternam consistere, ibidem docuit. 4. Quomodo autem filius glorificauit Patrem? Sua prædicatione tot usque vitæ suæ ad mortem vsque obedientia. Quomodo verò pater glorificauit filium? tum sua itidem voce, d. *Hic est filius meus dilectus*: tum miraculis in eius morte editis: quibus visis, dixerunt quidam: verè filius Dei erat iste: tum denique promissionum complemento: eum scilicet mortuum à corruptione sicut prædictum fuerat, præseruando: à mortuis excitādo, in cælū subducendo: ad dexteram suam collocādo: &

per eum

cum super Apostolos Sp.S. mittendo: hæc.n. omnia promissa fuerant per prophetas de ipso Christo. Ille igitur fuit modus, quo filius glorificauit patrem in terra: Et sic concludit Hilarius.

Ergo (inquit) clarificatum patet in terra, quia opus eius, quod mandauerat, effecerat. Et paulo post: *Opera ergo filij clarificatus est pater, [illegible] Deus esse intelligitur: dum Dei [illegible] pater manifestatur.*

Alter vero est modus, quo filius à patre glorificari petiit, & re ipsa glorificatus est. Et h.e. quod subdit Hilarius [illegible] *sua Deitati per [illegible] profectu [illegible] quam habuit ab æterno, [illegible] quoque assumptam carnem, [illegible] cum verbo [illegible]:* vt [illegible] post resurrectionem à mortuis [illegible] totus hic Iesus Christus, esse vnigenitus Dei filius. Verba Hilarij hæc sunt: *Itaque qui [illegible] per [illegible] & ante omne tempus [illegible] natus [illegible] homo ad mortem consummabatur: clarificari se apud Deum postulat, [illegible] clarificabat in terra, quia tunc Dei [illegible] clarificabantur in carne. Nunc autem [illegible] patrem, clarificationis profectum [illegible] esset. [illegible] deitatis atque habet namque Dei filius est. Sed [illegible] Dei [illegible] & hominis [illegible] illius. Profectu [illegible] non [illegible], et quod accepit [illegible] caro [illegible]. Ergo [illegible] est verbum, [illegible] plenus [illegible], vt hoc [illegible] quod verbum: & quæ sequuntur.*

Ex quibus [illegible] constat iuxta interpretationem Hilarij, hanc [illegible] petitionis Christi, nempe, vt qualis [illegible] ante assumptam carnem, talis etiam in carne assumpta glorificata & Deificata esse omnibus declararetur: [illegible] totum, quantus quantus est, filium Dei Deum esse, totumque saluatorem mundi. Quis ex his colligere queat realem gloriæ Deitatis, [illegible] in carnem, communicationem? Imo tantùm, & ex vnione, humanæ naturæ glorificationem; & quod propter vnionem nomen Dei consecuta sit, ita vnà cum [illegible] Deus, ac si ius [illegible] vocetur: ex toto hoc Hilarij contextu concludi potest. Neque etiam aliud inferri potest ex alijs Hilarij locis ac testimonijs, quæ protulerunt aduersarij ex 9. & 10. libris de Trinitate. Ibi n. idem Christi locus Ioh. 17. explicatur lib. 9 p. 178. hæc verba citant. *Vt ita homo Iesus Christus maneret in gloria Dei patris: si in verbi gloriam caro esset vnita: & gloriam verbi, assumpta teneret.* Item *Gloria [illegible] quærebatur.* Item lib. 10. p. 301. *Cum glorificari se rogat, non utique natura Dei, sed assumptioni humilitatis [illegible].* Hæc ille.

Ex quibus tribus locis hæc cum primis concluduntur. Primum quod [illegible] factus sit homo, quodque moriturus petierit à patre, glorificari & hoc fecisse non in profectum Deitatis [illegible] Totum hoc extra controuersiam est. [illegible] sequatur realis idiomatum communicatio, [illegible]. Alterum, Christum petiisse, vt caro [illegible] reciperetur, & ea glorificaretur, [illegible] ipse, qui propter assumptam carnem [illegible] gloriam, quam apud patrem habuerat, de[illegible] gloriam esset [illegible], si caro assumpta in gloriam [illegible] esset vnita, & eam in perpetuum retineret. Hoc [illegible] est, quod citatur ex lib. 9. Videntur aduersarij hunc [illegible], propter illa verba: *Si in verbi gloriam caro esset vnita: & gloriam verbi assumpta teneret.* Quasi ex iis [illegible] possit, essentialem verbi gloriam carni realiter esse communicatam.

R. Sed falluntur. Hilarius.n. apertè docet, gloriam, quam adepta est & possidet caro, gloriam esse creatam [illegible] esse [illegible] gloria verbi profectâ, vt mox videbimus: sed ideo appellatur gloria verbi, quia à verbo profecta est, & illius essentialis gloriæ effectum est.

Legatur Hilarius [illegible] lib. 11. Vbi apertè ait, gloriam corporis Christi, esse ex gloria Dei: & incrementum etiam accepisse, vt manifestum est. Ita nil concludunt de reali communicatione idiomatum. Si.n. gloria corporis est ex gloria Dei: non est igitur ipsa gloria Dei, sed eius effectum. Si etiam accepit incrementum: differt igitur à gloria Dei: hæc n. non accipit incrementum. Quod vero ex creatitia carnis glorificatione [illegible], secum sit gloria verbi, h.e. ipsius essentialis gloriæ verbi patefactio. etiam certum est ex Rom. 1. & alibi [illegible]. Ita breuiter ad argumentum ex iis locis male collectum respondimus.

Cæterùm, quia locus ille, quem valde mancum ex lib. 9. Hilar. de Trin. citarunt aduersarij, locus est valde insignis ad totum mysterium explicandum, eorum præsertim, quæ post resurrectionem contigerunt rectè intelligendum, vtilis: & quia etiam insigniter illustratur locus ille Ioh. 17. *Glorifica me pater ea gloria, &c.* Idcirco iudicaui operæ pretium me facturum, si totum illum locum, & integrum, fideliter reponam.

1. Simili autem primum explicabo: deinde quisque pro suo ingenio singulas partes similis ad rem accommodabit. Fac radium primogeniæ lucis, seu solis, à luce illa in terram descendere, & intra corpusculum globi seu orbis vitrei, sed argilla aut atramento vel luto obducti, sese occultare.

2. Et quidem in hunc finem sese ad eum globum vnire, vt illum in cælum eueheat, illustret, indéque omnibus luceat, [illegible] participes omnes efficiat.

3. Cum vero orbis ille, propter obductum atramentum, vel lutum ita obscurus sit, vt inde radius ille solis non possit emicare: neque etiam æquum sit, vt radius orbem illum in cælum euehat, ita lutosum, atque obscurum: duo hic magna incommoda spectantur: Vnum, quod radius iste cum [illegible] orbe inclutus, nec inde luceat videtur à luce illa primogenia disiunctus, & vnionem, quam cum illa habebat, per vnionem cum globo factam abrupisse: alterum, quod præter suum propositum, non possit in cælum euehere [illegible] globum, eoque nec ipse radius in eo inclusus, ad vnitatem primogeniæ lucis redire: idque propterea, quod globus ille in quo est, nondum sit sordibus repurgatus & luminis radij particeps effectus.

4. Fac igitur radium hunc, qui suam tamen naturam non amisit, precari primogeniam lucem, vt & globum hunc repurget [illegible] luminis capax fieri queat: Et vt ex consequenti illum in cælum euehendo, ipse etiam radius, ad vnionem cum sua prima origine, à qua propter vnionē cum tam obscuro globo, recessisse videbatur, redire queat: fac inquam radium hæc precari à sua primogenia luce, seu à sole.

5. Fac tandem, vt exaudita precatione radij, globus ille vitreus repurgatus, ac luminis radij capax & particeps effectus, inque cælum euectus, ampliori etiam lumine repletus, refulgeat ita, vt lux ipsa primogenia factus esse videatur.

Hic certè apparet, primò, quicquid egit radius erga illum globum, & pro illo globo, non ad profectum sui, sed globi egisse, nempe, vt ille ad talem ac tantum splendorem ac gloriam eueheretur. Deinde perspicuè videmus, quomodo radius ad gloriam, in qua prius erat, & ad vnionem, quam habebat, rediisse dici possit, nempe non in sese, sed in assumpta massa vitrea. Hoc simile est perspicuum, si [illegible], lucem primogeniam esse Deum patrem, totius Deitatis & gloriæ fontem, radium esse [illegible] & massam vitream, humanam carnem, luto mortalitatis & corruptionis primò oblitam atque tectam, ac deinde per resurrectionem à mortuis, repurgatam, & [illegible] gloria ornatam. Ac porrò, postquam in cælum ascendit, maiori etiam repletam fuisse, non opus fuerit longa [illegible] atione.

Nunc igitur verba Hilarij audiamus. Sunt enim digna, quæ notentur, & ab omnibus obseruentur. Licet enim aliquid habeant obscuritatis, audito tamen simili, quod attulimus, fuerint faciliora [illegible]. Planè autem faciunt ad huius quæstionis, de qua disputamus, explicationem.

Hilarius lib. 9. ad calcem *postquam demonstrasset, [illegible] verum Deum quàm patrē, & semper mansisse & manere cum patre coæqualem, differere incipit de incarnatione, & ostendit propter assumptam formam serui, in qua [illegible] gloria Deitatis [illegible], visum [illegible] quodammodo vnionem quam cum patre habebat propter vnionem factam cum carne mortali, abrupisse, post assumptam autem humanitatem in cælum, ad priorem vnitatem ipsum quoque rediisse.* Verba Hilarij hæc sunt.

Exinaniens igitur se ex forma Dei, serui formam natus acceperit, sed hæc carnis assumptionem [illegible] quæ sibi naturalis [illegible] erat, non senserat, & nouitas temporalis [illegible] manerent [illegible] virtute naturæ diuina) amiserat tamen cum forma Dei, natura Dei, [illegible] hominem [illegible] Christus homo factus, licet semper manserit verus Deus, tamen propter vnionē cū carne, visus est quodāmodo, quā habebat cū Deo Patre vnitatē amisisse, quā tamē verè amisit. Sed cur hoc fecit? vt factus homo hominem [illegible] ad Deum in seipso adducens illum secum faceret Deū [illegible] diuina gloria repletum, & ita totus esset Deus.

Subiicit igitur Hilarius *Sed summa dispensationis hæc erat, vt [illegible] (post incarnationē & glorificationē [illegible] homo sit & Deus per indulgentiam paterna voluntatis vnitati paternæ naturæ inesset: & qui manebat in virtute naturæ, maneret*

Legantur, quæ ante dicta sunt.

Alter locus citatur ex lib. 2. de Anima. Est autem in c. 12. & vult. Vbi ex vnione animi ad corpus probat, vnionem verbi ad humanam naturam, non fuisse impossibilem: & præter alia hæc scribit: [illegible] adueriarij. *Verbum autem Deus, [illegible] à communione illa, qua [illegible] ad corpus & animam, alteratur, neque percipit [illegible], sed tradens [illegible] suæ diuinitatis virtutem, manet idem, quod erat etiam ante vnionem.*

R. Sed [illegible] hæc concludit Nyssenus: Deitatem neque à corpore neque ab anima fuisse passam: quid hoc ad rem? At [illegible] virtutem suæ Deitatis animæ & corpori tradidisse: quasi vero tradiderit, [illegible], realiter communicauit essentialem suam virtutem. Virtus Deitatis, effectum, est hoc in loco deitatis.

3. Quod tertio loco subdit ex oratione prima, de resurrectione Christi est pag. [illegible] in latina versione: Locus ille nihil iuuat aduersarios. Hoc enim tantùm concludit: Deitatem animæ & corpori vnitam, per vtramque suas actiones exercuisse & hominem à morte & ab inferno liberasse.

Tantùm aduersarij explicent nomen [illegible], quibus vititur Nyssenus: & aiunt illi [illegible], nisi [illegible]. Quasi vero [illegible] necessario realis idiomatum communicatio. Imo ex hoc loco contrarium euincitur: quia Deitas per carnem tanquam per organum suum, suas exercuit actiones.

4. *Quartum testimonium ex secunda oratione de resurrectione Christi [illegible] fere ore [illegible] S. [illegible]*, Christum dixisse Apostolis: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et [illegible]: *Quæ naturaliter habebas tanquam Deus: hæc dicitur [illegible] tanquam homo, certo [illegible]. Quamobrem idem dicebat: [illegible] me, pater, [illegible] apud temetipsum, quam habui [illegible] antequam mundus fieret.*

R. Sed ex his locis, non sequi realem communicationem, supra non semel ostensum est: ac quomodo sint hæc verba intelligenda, declaratum. Imo vero, quod sequitur in Nysseno, euertit aduersariorum opinionem.

Si enim (inquit Nyss.) hanc gloriam, de qua Ioh. 17. propriam haberet, vt Deus [illegible] tanquam a [illegible] acciperet Deo & patre [illegible], Gloriam meam alteri non dabo. Quomodo igitur gloria illa esse realis Dei propria, realiter communicata fuit humanæ creaturæ? Per gratiam autem vnionis illi competere, de que ea prædicari, sicut etiam vocatur & est Deus in persona, centies dictum est.

XIV. Pater producitur Basilius. Ac primùm ex Sermone de natiuitate Dei, vbi [illegible] scribit, *Dei autem in humana natura esse sicut ignem in ferro est.*

R. Sed hunc locum [illegible] explicauimus supra in responsione ad Origenis [illegible]: [illegible], ex hoc Basilii loco [illegible] non posse realem Deitatis communicationem in carnem humanam. De vnione enim loquitur Basilius, non de reali communicatione. Videatur nostra responsio.

Deinde ex illo Sermone potius talia colliguntur argumenta, quibus facile refellitur illa realis communicatio: etiamsi ea dicta pro se allegent aduersarij. *Ait enim Basilius: sicut ignis ferro suam communicat vim & facultatem, sic etiam [illegible] communicare.* [illegible] ignis non communicat realiter ferro suam vim propriam & essentialem, quam ipse habet, lucendi & vrendi, sed eius effectum & qualitatem, à substantiali forma profectam, & in ferro productam.

Deinde ait, *quod caro Domini [illegible], particeps facta est Deitatis.* Deitas autem non communicatur ex parte quia impartibilis est. Oportet igitur, vt aut verbo [illegible] addas, Personaliter, aut Deitatem accipias pro eius effectis.

Præterea ait, *Deum in carne esse [illegible], vt mortem, quæ in carne latebat, occideret.* Vim igitur occidendi mortem non carni communicauit, sed sibi retinuit: Et hoc ipse confirmat [illegible] *mortem esse dissipatam* sicut etiam tenebræ ex aëre, præsentia solis dispelluntur. Non enim aër, in quo est lux, sed lux, seu solis præsentia pellit tenebras.

2. *Ex secundo libro contra Eunomium citatur dictum illud. Act. 2. 4. Dominum [illegible] fecit & Christum, hunc [illegible], non de deitate sed de humanitate intelligendum esse: quod [illegible]* Item, ex lib. 4. *nihil aliud afferunt, nisi hæc duo*: Vnum, multa esse loca Sacrarum literarum, quæ non secundum Deitatem, sed tantum secundum humanitatem intelligenda sunt:

Alterum quod Christus, dicens, Glorifica filium tuum, &c. non petat additionem gloriæ ipsi deitati: sed tantum [illegible]: & vt diuina gloria, in assumta carne, & per assumtam carnem, absque exinanitione & occultatione, se exerat. Quid de his dubitet? sed quid etiam ad rem? Imo ex Basilio contraria doctrina, vt vidimus, colligitur.

Quibus & hoc addo, quod ipse etiam vbique præsentiam nusquam tribuat carni, sed soli deitati: nam ne angelis quidem concedit incorporeis. Ergo non sensit essentiales Dei proprietates realiter communicari carni.

XV. Greg. Nazianzenus grauissimus [illegible] in medium profertur quasi & ipse talia probet tom. 1. Aliquot loca adferuntur.

Primum testimonium ex sermone in Theophania. Est etiam in sermone in S. Pascha pag. 254. Græce [illegible] ex contrariis constat, carne & spiritu: [illegible]

Hanc sententiam aiunt aduersarij [illegible] explicari à Theodoret. in Dial. 2. qui est [illegible]

R. Locus est de Vnione [illegible], non autem de reali idiomatum communicatione. Sensus Gregorii est: Deitatem seu [illegible] Deum, in vnitate vnius personæ, quæ est Deus, sibi assumsisse carnem, [illegible]: Carnem vero fuisse assumtam, & ita, cum facta sit pars eius personæ quæ est Deus, factam etiam esse Deum: in ea persona, seu personaliter, seu per gratiam vnionis. [illegible] hæc est carnis seu humanæ naturæ Deificatio. Et sic explicat Damasc. hoc verbum l. 3. c. 17. [illegible]

Neque aliud sibi voluit Theodoretus sua explicatione: quàm carnem fuisse vnitam Deitati in vnitatem personæ, ideo dixit fuisse assumtam in Deum, [illegible]

Et [illegible] quod in [illegible] accepit à [illegible], nil aliud est, quam gratia [illegible] quam vocant omnes gratiam vnionis.

Hæc est prima significatio verbi [illegible], de qua (vt dixi) Nazianz. in loco iam citato, interprete Damasceno.

Nonnunquam etiam accipitur, pro, diuini donis ornari, supra omnes creaturas exaltari, & collocari ad dexteram Dei, vt regnet cum Deo patre. Et sic accepit Eusebius Cæsariens. de demonstratione Euang. l. 3 cap. 4. vt supra vidimus & Hilarius.

Neutra autem significatio realem idiomatum communicationem [illegible], aut includit, quoniam & naturæ manent connexæ in vna persona, sine confusione aut reali idiomatum communicatione, & dona ac priuilegia, quibus ornata fuit caro Christi, fuerunt & sunt effecta idiomatum Deitatis non autem ipsa idiomata.

2. Quod subdunt aduersarij ex secundo sermone Nazianzeni, de Filio, millies explicatum fuit, nempe, *qua filius dicitur accepisse in tempore, [illegible], hæc ad carnem pertinere non ad Deitatem* Quod si hæc Deo [illegible] attribuamus, tamen non tribuuntur Deo filio tanquam [illegible], & quæ in tempore illi accesserint, sed tanquam [illegible], & quæ in eo fuerunt ab æterno à patre accepta, vt in eo tanquam homine sint à gratia, in eo vero tanquam Deo sint à natura & naturalia. Quid igitur hæc Nazianzeni verba affinitatis habent, cum doctrina de reali communicatione idiomatum?

3. Citantur ex epist. 1. ad Cledonium hæc verba, *Si quis dixerit Deitatem [illegible] esse à corpore, & non [illegible] corpore quod assumpsit, esse & [illegible], non videat gloriam aduentus eius.*

R. Quasi verò, quia dicimus, neque deitatem inclusam esse in corpore, neque corpus coextendi deitati, ideo negemus, Deitatem semper esse cum suo corpore. Dicimus enim cum patribus, & totam esse semper in suo corpore, & rursus totam etiam esse extra suum corpus.

4. Quod afferunt ex oratione in S. Pascha, non est fideliter relatum, quanquam ad rem quod attinet, parum refert. Si autem de agno paschali, qui typus fuit Christi, pro nobis immolandi, scribit Nazianzenus, pag. 251. Græcè. [illegible]

Id est, *Quapropter agnus sumitur ob innocentiam & ex veteris nuditatis indumentum Talis enim hostia propter nos oblata incorruptibilitatis est, & vocatur indumentum. Perfe-*

tus autem, non ob deitatem tantum, qua nihil est perfectius, sed & propter assumtionem, mihi est, assumtam carnem) Deitate vnitam, fa...nque illud ipsum quod vngens, & audeo dicere ὁμόθεον eundem, id est, vna cum illo Deum.

R. Sed quid his verbis aliud sibi voluit Nazianzenus, quàm humanam assumtam naturam, quia in vnitatem personæ à λόγῳ adsumta est, quod idem est, atque vnctam esse Deitate.) ideo vna cum λόγῳ factam esse Deum? personaliter nimirum, non realiter in λόγου persona, non in seipsa. Certè si hæc trahas ad realem Deitatis in humanam naturam communicationem, sacris blasphemas: quasi caro mutata sit in Deitatem seu in Deum.

3. Adducunt denique locum ex oratione 2. περὶ υἱοῦ ... pag. 21?... quoniam cum illo corpore est, quod assumsit: ... Procul dubio hunc locum citarunt aduersarij propter illam particulam δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου: quòd Christus mediator Dei & hominum, pro nobis adhuc intercedat, donec nos faciat Deos, δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου. *Quasi humana natura Christi, attribuat Nazianzenus vim Deitatis propriam, qua nos faciat Deos.*

R. Primùm illud; Nos fieri Deos, nil aliud est, quàm nos ita renouari spiritu Dei, & participes ac consortes fieri naturæ diuinæ (vt loquitur Petrus) donec tandem in cælo tales simus, in quibus totis, quanti quanti fuerimus, inhabitet Deus. Ideo ait, *Christum intercedere pro nobis, donec nos efficiat Deos*, id est, totos homines diuinos, non autem quod nostra natura mutanda sit in Deum: quo etiam sensu Eusebius & Hilarius, vt vidimus, locuti sunt de humana Christi natura, postquam ascendit in cœlum: quod tunc plenè sit deificata, & in diuinitatem absorpta. Sed qua virtute hoc fiet? Num essentiali virtute Dei in carnem Christi realiter communicata? Non, sed qua ad humanam naturā, vi intercessionis animæ & sanguinis Christi. Subdit ergo Nazianzenus & ait. δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου. Non ait τῆς θεότητος, quasi vis diuina, qua totum hoc fit, sit realiter in carnem communicata: sed ait δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου. q. d. vi & efficacitate illius intercessionis, qua pro nobis homo factus filius Dei, apud patrem intercedit: mediator nimirum Dei & hominum. Nomine enim ἀνθρώπου, totum mysterium incarnationis, eóque passionis, mortis, resurrectionis & intercessionis apud patrem, complexus est. Intercedit ergo donec vi & δυνάμει sui sanguinis pro peccatis nostris effusi, & carnis pro nobis mortuæ, vi denique humanæ suæ intercessionis, nos secum in cælo efficiat Deos, hoc est, verè diuinos homines.

Hic est sensus Nazianzeni. Quid autem hoc ad realem idiomatum communicationem? Ἀνθρώπου, ἐνανθρωπήσεως, ..., idem sunt.

Deinde: etiamsi quis vellet contendere, nomine ἀνθρώπου intelligendum esse ipsam humanitatem: nihil tamen pro isto impio dogmate obtinuerit. Quamobrem? Quia quod dicat Nazianzenus δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου, pro ἀνθρώπου, inde non efficitur, eum loqui de δυνάμει essentiali Deitatis, humanæ naturæ realiter communicata. Annon Christus, qua homo est talis ac tantus, tantam habet vim à Deitate, propter suum sanguinem & obedientiam, vt possit nos ad talem statum adducere, vt simus perfectè beati & verè fiamus diuini homines? Si hoc non sit verum, quorsum igitur dixit, *Data est mihi omnis potestas. Quorsum illud Dedit ei potestatem iudicium faciendi, quia filius hominis est?* Alia huius generis multa leguntur, quibus immensa potentia, licet non illa Dei essentialis, probatur Christo, quâ homo est, realiter communicata fuisse.

Est vero in primis spectanda in Christo potentia & efficacitas voluntatis illius humanæ. Nihil enim vult voluntate sua humana quòd non possit perficere: quia nihil vult humana, quòd non velit etiam diuina voluntate. Quod autem efficit diuina potentia, illud etiam attribuitur humanæ naturæ, propter gratiam vnionis.

Ergo ex Gregorio Nazianzeno nihil habent nostri, quo suum somnium confirmare queant.

XVI. Affertur Epiphanius, vir maximæ eruditionis, & autoritatis. Multa autem ex eius libris citantur testimonia. Sed tam ad rem faciunt, quam etiam superiorum patrum. Quæ enim ille de vnione tum hypostatica, tum gloriosa, quæ post resurrectionem contigit, disseruit: isti trahunt ad realem idiomatum communicationem. At primum duo loca citantur ex lib. 1. T. . contra Herodianos, hær. 7. in tractatione adiuncta de præsentia Christi, & aduentu in carne pag. 17.

Sed primus locus nihil aliud concludit, quā quòd Christus post resurrectionem corpus coniunxerit Deitati, ita vt non sinat amplius mori, non enim moritur amplius: & quod suum corpus, animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit, postea quam illud seminatum in infirmitate, resuscitauit in virtute. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem? Dicit quod corpus & animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit: sed non dicit, quòd Deitatem, aut deitatis proprietates corpori aut animæ realiter communicarit.

Neque dubium est, quin hæ partes humanitatis factæ sint post resurrectionem potentiores: sed an realiter donatæ sint infinita Dei potentia, hoc certè non tradit Epiphanius, imò ipse explicat, quid sit illud ... Illi priori verbo subdit, ... Alteri vero subiecit: ... scilicet faciens.

Sensus igitur est: Christum ita corpus coniunxisse Deitati, vt non amplius illud mori permittat, aut pati: Nam alie qui Deitas semper fuit toti humanitati vnita, eaque in morte, separata anima à corpore, neutram partem deseruit.

Ad summam: loquitur Epiphanius de illa vnione animæ & corporis in vnam Deitatem, de qua ex Eusebio & ex Hilario, paulò antè, non pauca diximus: & quæ à Greg. Naz. vocata est Deificatio: ita vt tota iam illa humana natura absorpta sit, vt loquitur Eusebius, in Deum: eo sensu quo supra declarauimus. Sed ad realem communicationem nihil pertinet.

2. Ad alterum locum ex eadem tractatione, eodem modo respondetur. *Epiphanij* verba hæc sunt. *Ascendit in cœlum in eodem corpore, & anima & mente*, ... vocat, non quòd humana natura sit conuersa in spiritum: sed eo sensu, quo & Apostolus dixit, *corpus seminari animale & resurgere spirituale*. Ergo quia tota illa humana natura, nō solum ..., sed etiam ... vnita est Deo, & absorpta est (vt loquitur Eusebius) in Deum, non mutatione substantiæ, sed qualitatum, id est, quia tota Deificata est & diuina effecta: idcirco dicitur vnita esse εἰς μίαν ἑνότητα καὶ εἰς μίαν ... Hoc ipse Epiphanius explicat cū subdit: ... id est, eaque natura humana facta diuina, seu Deo plena & deificata, sedet Christus ad dexteram patris.

Quis non videt Epiphanium non loqui de reali communicatione, sed tantum de gloriosa vnitione naturæ humanæ ad diuinam?

3. Quod porrò citant ex libri secundi, Tom. 2. contra Ariomanitas Hær. 79. Nil omnino ad rem facit. Docet enim Epiphanius: *cum Christus dicitur factus esse pontifex: hoc neque de Deitate, neque de humanitate dici: sed tantum* κατ' οἰκονομίαν. Vt si rex de filio suo dicat, Hodie feci ipsum regem. Quod etiam dicit, *Christum effectum spiritualiter, & gloriosè*, quid hoc ad quæstionem?

Ex eodem loco, contra Arioman. recitant Epiphanij explicationem in illud Actor. *Fecit ipsum (Iesum) Dominum & Christum.* Est autem eadem, quæ & aliorum patrum, interpretatio: de qua sæpius suprà diximus: & nihil prorsus habet ad rem pertinens. Tantùm ad finem, loquens de vnitione gloriosa, Deitatis & carnis, in cœlo: ... verba: *Vna (est vtriusque) vnitio, vna Deitas spiritualiter, & atque lucida & in gloria.*

Citantur hæc eadem & plura in appendice libri concord. pag 808. Sed nil aliud concluditur, quam id, quod etiam in Eusebio, & in Hilario: carnem, quæ ... semper mansit vnita Deitati: nunc in cœlesti gloria, vnitione etiam gloriosa & spirituali, veréque diuina esse cum illa vnitissimam: & ab ea diuinam accipere claritatem: puta sicut corpus solare à luce primogenia, quæ cum vnitum est, suum accipit lumen: sed semper retinendum est discrimen inter lucem ipsam & eius splendorem ac refulgentiam. Ambo igitur lucida: sed differenter.

Resp igitur: Diuersam esse gloriam humanitatis, à gloria Deitatis. Vna finita & creatitia est quamuis maxima altera increata & substantialis vt sæpe dictum est, & ex patribus confirmatum. Vna tamen vtriusque esse dicitur propter vnitionem.

Item, quod ibidem ait, *humanitatem, vtpote Deo vnitam qua perfectissima sunt scire*: quis neget? sed nihil ad rem.

Item, quòd ... in Christo, quid ad quæstionem? De gloria enim creatitia loquitur. Ac quod de assumta natura dixerit Christus, Glorifica me, &c. (Ioh. 17) conceditur: sed negatur, eam realiter

realiter participata fuisse, sed etiam gloriæ essentialis, quæ solum est Deitatis, atque adeo ipsa Deitas.

Neque ad rem facit quod ex eodem loco subdunt: quod carnale in Christo [illegible] humana natura [illegible] communicationem Deitatis. [illegible] vox [illegible] semper excludit realem communicationem.

Quod vero his [illegible] ad [illegible] appendice [illegible] concordia p. 790. [illegible] Epiphanius [illegible] opus habet [illegible] Epiph. [illegible] 34. [illegible] ad finem [illegible] Arianæ, quæ [illegible] Hæresis [illegible].

[illegible] præter [illegible] Sacræ S. verba, quæ à [illegible] ipsius S. [illegible] hæresin [illegible] ex illis etiam locis, [illegible] legimus, patrem a [illegible] filium [illegible] patre, aut patrem [illegible] filium nihil facere, nisi quod videret patrem facientem: confirmabantur probare filium esse minorem & posteriorem patre.

Epiphanius igitur postea quam ostendit talem consecutionem nullam esse, & eam profectam ex ignoratione talium verborum [illegible] postquam examinasset illud Christi apud Ioannem [illegible] & filio, vt quos vult [illegible] (non enim [illegible] quos [illegible]) sed quos vult ipse [illegible] significatur Deitas [illegible], & quod sit vna & eadem voluntas patris ac filij, eadem que opera [illegible].) Postquam ergo hæc explicasset Epiphanius, [illegible]:

Omnia hæc [illegible] patre [illegible] minorem [illegible] maxime [illegible] primum [illegible] vt [illegible] mentem [illegible] ad vnam Deitatem [illegible] patris [illegible] etiam vt [illegible] mentem [illegible] His verbis explicat mysterium Incarnationis: ad cuius confirmationem volebat nos excitare cum se, vnam & eandem personam vocabat filium Dei patris, eique totum omnia ab illo accepisse & accipere.

Iam huius rei exemplum affert Epiphanius ex transfiguratione facta in monte sancto. Ibi enim & Deitatem & humanitatem [illegible] patefactam, quod vnus & idem verus esset Deus & homo.

Ex hoc autem [illegible] argumentum sumunt adversarij, [illegible] communicatione.

Et tamen ob causam locum hunc Epiphanij citant etiam in appendice [illegible] G [illegible] *[illegible]* Credo nunc adversarios illis verbis, quod caro in illa transfiguratione consecuta sit *[illegible]*.

Sed respondemus, hic ab Epiphanio nullam visibilem gloriam ac splendorem, quo refulsit facies Christi, appellari *[illegible]*, non quod fuerit ipsa gloria Dei essentialis, in faciem Christi realiter derivata, sed quod fuerit à Deo, illiusque esset [illegible] effectum. Etenim etiam iustitia qua iustificamur [illegible] imputata, quæ inchoata, vocatur iustitia Dei à Paulo, quod ita [illegible] Dei essentialis qua ille iustus est, quemadmodum imp [illegible] Or [illegible] sed quod sit à Deo, vt iam [illegible] quòd imputatur illius [illegible] obedientia, quæ [illegible] Deus. Deinde [illegible] alias, illum splendorem in facie Christi, & in eius vestimentis, non potuisse esse ipsam gloriam Dei essentialem, cum videri non possit.

Adde quod ait Epiphanius de illa gloria in transfiguratione: *[illegible] habebat caro: sed [illegible] mente [illegible] communione Dei verbi accepit.* Essentiales autem Dei proprietates [illegible] contendunt secutas fuisse statim ipsam vnionem hypostaticam.

Adde & hoc, quòd ait dominus: *Gloriam meam alteri, (id est vlli creaturæ) non dabo.*

Addunt ex Epiphanio adversarij: *Ita intelligendum est, & quod scriptum est: Omne iudicium dedit filio. Item dedit ei potestatem, vt quos vult viuificet. Vt primum vna deitas trinitatis [illegible] Deinde quod incarnatione cum Deitate [illegible] à patre & [illegible] donum, & perfectionem, & potestatem, & ad vnam spiritualem Deitatis cognitionem.* Hæc Epiphanius.

R. Sed quis non videat, discrimen satis manifestum ab Epiphanio inter essentialem perfectionem ac potestatem Dei & inter illam, quam communicat carni assumptæ? Hanc enim vocat donum seu donationem. *[illegible]* illam autem non [illegible] sed donum potius. Illa enim quæ in Deo est, est ipse Deus.

5 Quod citant ex libro 3. contra Dimœritas: *carnem Christi plenam esse Deitate*: non eget responsione. Est plenum Deitatis per vnionem, non autem per realem communicationem.

Ex eodem libro & Tomo adducitur aliud dictum Epiphanij: *Quod Christus [illegible] Deitatis [illegible] sua transformatum est [illegible]*

R. Sed quia hæc aliud loquuntur, quam [illegible] in facie Christi, fuisse [illegible] ab eius omnipotentia perfectam. [illegible] Deitatis [illegible], non autem Deitatem suam. Potentia hæc patefacta est ab effectu, hoc est à creatione illo splendore, in facie & in vestibus. Confirmatur interpretatio: quia subdit Epiphanius, *[illegible]* in suam [illegible] in gloriam: non fuit ergo gloriæ suæ essentialis visibilis participatio.

Quod item subdunt Confitendum est [illegible] indignum est [illegible] Nam [illegible] homines, [illegible] refutatio [illegible] communicationem idiomatum pertinens.

Eiusdem farinæ est quod sequitur: Si post &c.

Nihil enim continet, nisi quod [illegible] fuit semper in anima & in corpore Christi, & quòd eum anima descendit ad inferos & [illegible].

6. Nec diversa sunt, quæ afferunt ex compendiaria doctrina de Fide [illegible] Christi post [illegible] omnem [illegible], non amplius esse [illegible] dicit carnem [illegible] secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, non amplius [illegible] animalem, sicut antea, sed vt spiritualem propter gloriosam eamque perfectissimam vnionem cum Deo. Sed quid hoc ad realem diuinæ gloriæ communicationem? [illegible] Epiphanius explicat, quid sibi voluerit hac phrasi, cùm attulit locum [illegible] ex 1. Cor. [illegible] & [illegible] particula. Quemadmodum [illegible] corpus [illegible].

7. Ex epistola, quæ *[illegible]* vocatur, quòd sit ancorata [illegible] ita habet: *Christus [illegible] in forma serui [illegible] non quod plenitudo [illegible] plenitudinem in [illegible].*

R. Hic nihil aliud significat, nisi quòd non pars Dei, sed totus Deus [illegible] humanitatis habitat corporaliter, id est, hypostatice, vt est Col. 2. Verùm vnio est, non realis communicatio virius naturæ in alteram.

2. Ita habet: *Transformauit corpus humanitatis nostræ, [illegible] & [illegible] spiritualem [illegible] Deitatis [illegible] Christus.* Quod [illegible] quam [illegible] humanitatis naturæ [illegible] Epiphanius [illegible] Christum [illegible] & donauit: Et adversarij concludere [illegible] ipsam humanam naturam factam esse [illegible] sapientiæ & donatis, id est [illegible] naturæ realiter participem: quod [illegible] aliud quàm esse realiter [illegible] Deum.

3. Videtur magis facere adversarijs [illegible] ideo illud etiam citant [illegible] pag. 8 4. *Christus [illegible] qui non [illegible] sed [illegible] ita est [illegible]*

R. Epiphanius de vnione diuinarum naturarum in vnam personam loquitur. Nihil ergo ad realem idiomatum communicationem pertinet hic locus. Vnio enim [illegible] factam realem idiomatum communicationem excludit. Illud, *[illegible]* &c. Non significat, quod [illegible] omnipotentiam realiter corpori communicatam: sed quod [illegible] & virtutes [illegible] vires simul in eadem persona [illegible] Deus.

Hæc est sententia huius [illegible] explicationem [illegible] Epiphanius, *[illegible]*.

8 Quare, quod dixit: In vnam potentiam [illegible] non sequitur quod eandem [illegible] potentiam habeat corpus, quam & Deitas, [illegible] humana natura, sicut & [illegible] Deum [illegible] Sed significat vnam personaliter

esse potentiam, & vnam Deitatem. Quid autem sibi vult, vnam esse personalem vtriusque naturæ potentiam, & vnam Deitatem, nisi esse vnam eandemque personam omnipotentem, Dominum & Deum? quod statim explicauit dicens ... &c.

Sed neque reiicio, quod alij vertunt *συνδυναμώσας*, potens simul cum deitate effecit: sed non admitto corpus eadem potentia qua & Deitas, potens esse. Donauit enim corpori, totique humanæ naturæ, talem potentiam, tal aque dona, quibus posset cum Deitate, quæ ad nostram salutem pertinent, operari, & idoneum esse ac potens organum Deitatis. Hoc verò est *συνδυναμώσας*.

Cæterum si intelligas, ... pro realiter vnitur in vnam potentiam: non effugies, quin confundas Monothelismi.

Personaliter igitur vna est vtriusque potentia, & vna Deitas, non realiter alioqui aut non fuerit vnus dominus & vnus Deus, sed duo domini & duo dij: aut ita fuerit vnus dominus, vt etiam vnam tantum habeat potentiam, iuxta vnam personam, non duas potentias iuxta duas naturas.

Responsum est ad omnia, quæ ex Epiphanio adducta sunt testimonia Nunc ego ex multis vnum obiicio, illudque ex ipso Ancorato, imò ex eodem folio.

Ex loco Apostoli ad Gal. 4. Factus ex muliere, &c. Et ex loco Phil. 2. in similitudine hominum factus: coniunctis iis, cum præcedentibus apud eundem Apost. verbis de æterna deitate: *concludit Christum, ... perfectum Deum, si etiam perfectum hominem: quia si est verè natus ex patre, verè etiam natus est ex matre*: ...

Idem docet, *vnionem duarum naturarum in vnam personam factam ἀσυγχύτως ...*

Perfectus autem homo dicitur, qui integra & vera humana constat natura omnesque essentiales eius proprietates retinet: sicut etiam Deus eandem ob caussam perfectus esse dicitur Deus.

Si vero humana natura reapse particeps fiat essentialium Dei proprietatum, ita vt verbi gratia realiter sit infinita, incircumscripta, simplicissima, vbique præsens, sicut & Deus talis est: profectò desierit Christus esse perfectus homo: & falsum fuerit, vnionem esse factam ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως.

Ratio est: quia fieri nullo modo potest, vt idem Christus secundum eandem naturam, & eodem tempore sit finitus & infinitus, creatus & increatus, circumscriptus & incircumscriptus, & sic de alijs plane contrarijs proprietatibus, iuxta non solum Aristotelis doctrinam, sed etiam patrum & Damasceni regulam lib. 3. cap. 3. ... Hæc iam subdo quod idem Epiph. scribit in eodem Ancorato p. 48. *Christum non posse esse mediatorem inter Deum & nos, nisi etiam sit ab vtraque parte perfectus, eoque mediator inter Deum & hominem*, ...

Hinc manifestè hoc saltem colligitur, ad hoc vt esset mediator, mediatorisque officium faceret, non fuisse necessarium, vt Christus essentiales naturæ diuinæ proprietates, haberet in humana natura realiter communicatas: Sed satis fuisse & esse, vt sit verus Deus & verus perfectusque homo. Nullam autem legimus caussam, cur factus sit homo, & qui in forma Dei erat, acciperet formam serui nisi vt posset perfectus esse mediator, factus obediens patri vsque ad mortem: & quæ sequuntur.

Ac metuo ne hæc sit illa ab inferis reuocata Dimæritarum hæresis, de qua Epi. h. l. 3. T. 2. hær. 77. Isti enim præter alia, coessentiale Deitati, corpus Christi esse dicebant.

XVII. Eadem fronte pro reali communicatione, profertur & Ambrosius, cuius tamen testimonio refutatus fuit hic error, in 6. Synodo: qua fronte reliqui etiam, vt supra vidimus, refutati fuerunt.

Si sensisset *Ambrosius* idiomata diuinæ naturæ, realiter communicata esse humanæ: profectò non dixisset, *alteram naturam, nempe carnem in Christo, non posse operari, quæ alterius (id est diuina)* legatur 6 Synod. Actione ... *Item negat vbique præsentiam esse alicui creaturæ communicatam, ita vt inde probet Sp. Sanctum esse Deum, quia eum vbique esse præ...it scriptura*. Lib. De spiritu S. Non igitur agnouit hanc idiomatum diuinorum, in humanam Christi naturam, communicationem.

Quæ reliqua ab alijs sanis citantur, vndè, ne quid durius dicam citantur. Sunt tamen percurrenda, ne patentibus labores, præ superbia aut impatientia à nobis contemni.

1. Citatur ex Tom. 2. *lib. de fide contra Arrianos cap. 8.* *& vlt. ad calcem.*

R. Sed locus ille nil aliud concludit, quàm quòd filius Dei sibi induendo hunc hominem, ipse non est immutatus, sicut neque sol cum obducitur nebecula, vllam patitur sui mutationem: sed quod potius sicut sol illustrat nubem & per eam hæc inferiora; sic filius illustrat sui corporis, claritatis suæ lumine illustrauit, & per suum corpus nostrum futuræ spec men præbuit, cum transfiguratus est in monte sancto. Sed hæc nihil ad præsentem quæstionem. Sæpe autem diximus de differentia lucis & eius splendoris ... Ita simile solis quod attulit Ambrosius, potius euertit aduersariorum sententiam, quàm confirmet. Lux enim solis minimè nubi communicatur, sed tantum à splendore refulget.

2. *Ex eodem Tom. 2. lib. de fide ad Gratianum 5. c. non 6.* sed 7. In eo capite explicat Ambrosius egregie locum illum 1. Cor. 15. *Tunc & filius subiicietur ei, cum subiecta ei fuerint omnia.*

Ac concludit hoc non de Deitate, sed de humanitate, quæ fuit obediens vsque ad mortem, & postea exaltata ad dexteram Dei, & imperium illi datum in omnia intelligendum esse. Ac præter alia habet etiam hæc verba ad finem capitis, quæ citantur ab aduersarijs.

Didicisti, quòd (Christus) omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique diuinitatis: Disce nunc, quod secundum carnem omnia ... accipiat, sicut scriptum est: Qui operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum.

2. Secundũ igitur carnem ei omnia subiecta traduntur.

R. Quomodo hunc locũ audet aduersarij pro reali communicatione adducere, cùm ex diametro cum illa pugnet? Soli enim deitati dat hãc potentiã, qua Christus possit omnia sibi subiicere humanæ tantũ, quod sibi subiecta accipiat.

3. Citantur duo ex eadem dicta ia Epistola ad Heb. c. ...

Sed ex primo nil aliud concluditur, nisi quòd Christus, qua homo, fuit ita vnctus, vt reliquos vngat spiritu suo: quoniam in ipso est fons omnis benedictionis, in omnes electos emanans. Quis autem negat humanam Christi naturam organum esse deitatis, per quod omnes in nos benedictiones deriuantur?

Ex altero hoc habes: *Illud sede à dexteris meis, ad humanitatis pertinere gloriam: ... Christo, quatenus homo est, datum esse honorabilem patre ... maiestatis concessum.* Sed hinc nihil aliud quàm significari realem maiestatis essentialis Dei in humanam naturam communicationem, ... quæ nobis quoque communicaretur: quia (vt Athanasius docet) omnia quæ in tempore accepit Christus, vt ea nobis etiam ... accepit. Sicut etiam vnguentum, super caput ... effusum, vt in omnia membra vsque ad fimbriam vestis effluxerit. De hoc copiose supra dictum est.

4. Eodem pertinet, quod citatur *ex lib. de fide cap. 4.* propter rationem ... dicitur esse *sede à dexteris*.

5. Quorsum vero illud sibi vult ex lib. 3. cap. 3. Diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptelæ obnoxia erat natura?

6. Quorsum & illud ex eodem 3 lib. cap. 5. Christum quatenus homo est, & respectu humanæ naturæ, factum esse excelsiorem cœlis & angelis? Sed numquid exæquatus est Deo?

7. Quorsum & illud ex lib. 4. cap. 2. Christum secundum assumptionem ... in omnibus hominibus in carne esse substantiæ, salua tamen incarnationis suæ gloria?

Maxima est gloria incarnationis Christi etiamsi essentialis gloria ... non est communicata. An parum ... est sancto quod ... in vnitatem personæ? quod præclarissimis donis ornata? Quorsum igitur hæc? Cur non recitant, quæ præcedunt, & quæ sequuntur? Præcedit hoc: *Christus secundum quidem generationem ... Dei virtus est: Secundum assumptionem autem carnem*, &c.

Sequitur autem: *Caput Christi Deus, quia diuinitas, vt pote creatrix, apparet est creaturæ ... Caput Christi Deus, vt & diuinitatem Christi significaret & carnem: hoc est incarnationem. In Christo commune: in Deo autem, vnicam altitudinem & magnitudinem, potestatem.* Hæc ille breuiter.

Annon ex his potius colligitur, magnitudinem potestatis, in sola esse deitate: quam ex superioribus, realem idiomatum diuinorum in humanam naturam collatam?

8. Sed egregiè sic probatur realis communicatio ex iis quæ subdunt ex lib. 4. c. 5. Vbi Ambrosius explicans locum illum Ioh. 5. *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem*

[illegible] *propter me*, id est, quod [illegible] Sic [illegible]

[illegible] ad conditionē humanam [illegible] divinitatis [illegible] in Christo. Hæc ille.

Quis [illegible] eff [illegible] Christi [illegible]

Secundum [illegible] humanitate, quæ & in Deitate: [illegible] pro Deitate Sp. [illegible] quo vtitur Ambr. [illegible] de Sp. Sancto 2. cap. 4. Ex eo enim quod Spiritus [illegible] ficat sicut & pater & filius, evincit Sp. Sanctum esse Deum. [illegible] Vivificat ergo (vt sæpe dictum est) Deitas, vt causa [illegible] efficiens, [illegible] humanitas, vt instrumentum Deitatis.

9. De consortio divinæ sedis [illegible] humanæ in Christo naturæ [illegible] ex Ambrosio [illegible] cap. [illegible] Item cap. 6. de fide [illegible] dictum est.

10. Quæ ex libro de mysterio incarnationis cap. 4. & 5. [illegible] Sp. Sancto [illegible]

[illegible]

11. [illegible] habuisse [illegible] clausis [illegible] fuisse. Attribuit hoc qualitati corporis glorificati Ambrosius [illegible] proprietas [illegible]

Sed [illegible] Ambrosius.

[illegible] factum fuisse nihil ex Ambrosio: quàm [illegible]

Quæ vero [illegible] contra realem communicationem, [illegible] sunt, quam, vt aut [illegible]

XIX. Pater est *Hieronymus.*

1. Ex commentariis in secundum cap. ad Philip. [illegible] *propter quod & Deus ex [illegible] de humana Christi natura.* Sed quid hoc ad rem?

2. Ex comment. in 1. cap. ad [illegible] illum locum, *Et [illegible] ne Deus corporeus credatur.* Sed quid tum?

3. Quod vero proferunt ex Epistola ad Pammachium, [illegible] Christi [illegible] quod [illegible] euanuerit ab oculis discipulorum, & c. hæc fuisse divinæ virtutis [illegible]

[illegible]

Ex [illegible] Hieronymo [illegible] ad discipulos ianuis clausis. [illegible] confirmat exemplo Petri, qui ambulauit super aquas [illegible] corporis gravis, nec tamen [illegible] Proinde secundum naturam [illegible] cum Christus suam [illegible] virtutem.

4. Sed aliquid est, quod citant ex commentariis in Ier. c. 17. [illegible] Hieronymus: [illegible] *Christum* [illegible] *carnem* [illegible] *divinitatis* [illegible] *creatorem.* Hæc ille.

Si caro [illegible] transiit in divinitatis maiestatem: videtur ergo humana Christi natura non solum essentialibus Dei proprietatibus realiter prædita esse: sed omnino in naturam divinam esse conversa.

R. Sensus verborum Hieronymi idem est, qui & Eusebii & Hilarii, cum dicerent [illegible] humanam naturam [illegible] à Deitate absorptam [illegible] Greg. Naz. [illegible] nomen enim carnis, sicut apud Apost. 2. Cor. 5. sic & apud Hieronymum, non pro carnis substantia accipitur, quasi aut Paulus negaret se agnoscere Christum pro homine, aut Hieronymus voluerit [illegible] substantiam carnis in Deitatem esse transformatam: sed pro externa carnis specie ac forma omnino accipiendum est: [illegible] Apostoli cum Christo conuersati [illegible] duntaxat hominem, & [illegible] Deo [illegible] nerunt: & quidem etiam post resurrectionem & [illegible] Christum [illegible] fuerat [illegible] scilicet: & humanis affectibus obnoxius: verum nouus ac [illegible]

[illegible] Hieronymi fuit, Substantiam quidem carnis Christi integram & [illegible] divinitatis [illegible] quam creaturæ, & essentialis maiestatis effectum, atque [illegible]

[illegible] explicatio cum doctrina Hieronymi, de qua [illegible] ad Pammachium [illegible] carnem [illegible] nec tactui subiectum. Quare ex Hieronymo nihil habent [illegible] communicationem probare [illegible]

Nam quod [illegible] in cap. 4. Michee (est autem ad initium capitis prophetæ) miror, cur, quod Hieronymus [illegible] comparationem: quasi ex prophetæ [illegible] Christo [illegible] etiam supra angelos [illegible]

XIX. *Augustinus.*

1. Ex lib. [illegible] contra Maximinum, tria hæc concluduntur. quòd Forma serui sit exaltata, in qua fuerat crucifixus [illegible] quod denique formam [illegible]

2. Ex Sermone tertio de verbis Apostoli: quòd Christus [illegible]

[illegible] communicatas non [illegible]

3. Ex [illegible] contra Felicianum c. 10. & 11. *quod caro glorificata* [illegible]

R. [illegible] per gratiam vnionis intelligitur. Magna enim [illegible] carnis, quòd vnita sit [illegible] cap. 10. [illegible] *dum maiestas humilitate dicitur in carne.*

[illegible] maiestatis participatione per [illegible] Gloria enim & maiestas, qua [illegible] glorificata est caro [illegible] Deitatis, à maiestate & per maiestatem.

Sic etiam [illegible] Hieronymus, carnem esse glorificatam, gloria, quæ à gloria Dei est.

4. Sed ex [illegible] humanam & corpor[illegible] Vide [illegible]

1. R. [illegible]

Non [illegible] *communicata, videtur,* [illegible]

2. [illegible] *accidentia: & corporis videatur communes & species.* Hæc ille de animo & corpore, hominis partibus. Postea ad Christum accommodat. [illegible] *membrum* [illegible]

suas naturas: ac proinde, quæ vna sunt personaliter dominatio & potest. esse essentialiter, sed eminenter, prout diuersæ sunt naturæ, diuersas.

Contra primum igitur ait: *Vnus ille, vnus dominus, idemque proinde dominationi naturam vnam dominatione unam potestatem habent.*

Contra secundo, subdit, *Etiamsi natura non confusa, sed tamen existant & vnaquaque suam retineat, propter statum conseruat* ... *propter quod inconfusa sunt duo.* Annon hoc dicto prostigatur potius realis communicatio, qua in definitur? Si enim incommunicabiles proprietates: non ergo, quæ vnius sunt naturæ, in alteram sunt realiter communicatæ.

Quod ex Oecumenio citatur: & græcè etiam reperitur in Appendicitori Concord. pag 803. nil pro reali communicatione iuuat aduersarios. *Filius vt Deus, sempiternum habet Thronum. Sed vt homo accepit, quod habebat vt Deus. & audit: Sede à dextris meis.*

Quis hæc neget? Sed nihil ad rem. Sedet in eodem throno, inquiunt, non in diuersis, assumptus homo & λόγος. Verum est: sed quid tum? Tum, quia non sunt diuersæ personæ, sed vna & eadem: tum quia in mundo regendo atque in gubernanda ecclesia, vtraque forma agit: verùm quomodo? Vnaquaque quod suum est faciente, non quod alterius, sed cum alterius tamen communione. Quæ vero est, in quod agit diuina, id nec iam humana agat: & ex consequenti, an, quam habet agendi facultatem diuina, eam etiam habeat & humana.

Locus autem SEDE A DEXTRIS, hoc non probat, vt supra explicatum est.

Ex 1 Cor 15 affertur hæc interpretatio Chrysostomi, cum expectat illud Apostolus in ... *Christus qua homo est, intelligitur exergiam habere spiritum: & quod ille spiritus non tantum viuat sed etiam viuificat.* Sed quid hoc ad rhombum? Quasi vero ζωοποιησις illa spiritus sit essentialis Dei proprietas. Quæ si esset, multi alij homines haberent hanc essentialem Dei proprietatem si communicatam: & non opus foret de solo Christo hanc instituere quæstionem. Spiritum vero sanctum, à quo illa est ζωοποιησις, non solùm viuere, sed etiam viuificare, quis neget. Imo inde probamus, eum etiam esse Deum, quia non minus viuificat, quàm pater & filius.

Quod ex Areta citant in Apocal. ca. 5. & est in græco pag. 917. de humana assumta natura intelligendum esse, quod scribitur de agno, nempe, quod quasi per suffragium datæ sint ei diuitiæ, potestas, sapientia & similia, nihil ad rem facit. Non enim de essentialibus diuitiis & potestate & sapientia Dei loquitur Ioh. sed de creatis, vt ix, ius explicatum est quia quæcunque accepit vt homo, ea accepit vt nobis communicet.

Quod si tu contendas, intelligendum esse locum de essentialibus diuitiis, &c. Exponam ego & exponendum esse dicam illud verum ... gratiam vniens.

Ex Oecumen. in 4. cap. Ep. ... *supra omnes cælos,* ... Sed neque hoc facit ad rem. Quod enim naturam à nobis sumtam in cælum euexerit λόγος, eámque cælesti hac dignitate & Cathedra iudiciali, soli óque regio dignam dediderit: hoc non concludit realem attributorum idiomatis diuini in humanam naturam communicationem.

Nam nos quoque cælestem illam hæreditatem consequemur: sedebimusque sicut apostoli super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel: imo de omnibus fidelibus hoc pronunciat Apostolus 1. Cor. 6. quod omnes sint iudicaturi mundum, & regnaturi cum Christo. Et stat semper regula Athanasij, *quæ accepit Christus, vt homo, illum ea accepisse vt nobis communicaret.* Essentialem autem maiestatem non est communicaturus.

Frustra etiam adducitur id quod Chrysostomus de resurrectione scribit: si cogitemus eum, qui promisit, & qui post resurrectionem ianuis clausis ingressus est ad discipulos, Deum esse, cui nihil est inuium: & si indubia fide hæc credamus, nos ab omni quæstionum scrupulo liberatum iri. Hoc inquam, nihil ad rem.

Nihil enim eorum, quæ nobis credenda proponuntur in scripturis, hanc realem communicationem nobis credendam esse docet.

Quorsum verò illud, quod in homilia de Baptista concludit Chrysostomus: Quod corpus Christi verum per clausa ostia intrauerit ad discipulos, hoc dandum esse potentiæ Christi diuinæ? Sic enim ait: *Nescio, quomodo hoc factum sit? Deo hoc potentia Dei,* quasi dicat non corporis aut illi virtuti, quæ esset in corpore. Annon hæc potius euertunt communicationem, de qua loquimur?

Denuo ad extremum repetunt aduersarij ex Chrysostomo, in 1 cap. ad Hebr. *Patrem iussisse Christum secundum carnem ab angelis adorari.* Quid hic vultis inferre? Ergo carni Christi idiomata Deitatis essentialia sunt realiter communicata? Imò sequetur: ergo caro Christi est realiter Deus: nempe, si velis eum carni per se adorari, solus enim Deus adorandus est. Atqui hoc non sequitur ex verbis Apostoli, vtpote pugnans cum verbo Dei. Ergo nec illud. Quare falsa & interpretatio & illatio vestra.

Hæc ad testimonia Chrysostomi.

XXI. Inter, quem ordine citant aduersarij est *Cyrillus.* Permulta ex huius libris citantur testimonia: Sed quæ partim nihil ad rem faciunt, partim contra ipsos pugnant aduersarios.

Quo verò clarius appareat, Cyrillum minimè fauere aduersariis in hoc genere doctrinæ: quædam priori loco ex ipso Cyrillo oppono nostris vbiquitariis. In Iohan. li. 9. cap. 41. Ex eo, quod Christus ab operibus, quæ faciebat, probabat se vnum esse, cum patre, Deum: colligit Cyrilli hæc axiomata.

1. *Neque enim, inquit, qui ex Deo natura non est, equaliter operabitur Deo.*

2. *Nunquam creatura, quæ infinitæ virtutis sunt, suscipiet.*

3. *Nunquam bona erit natura, quæ semper est, sit, quæ sunt productæ ex nihilo, proprie attribui poterunt.*

Ex primo sequitur, humanam Christi naturam, nunquam actiones diuinæ naturæ, tanquam suas, pro eadem ten æquali potentia præditam, concurrisse.

Ex secundo. Neque etiam eandem potentiam, sibi realiter communicatam habere potuisse, vel posse.

Ex tertio. Si atque, quando, quæ propria sunt Dei, attribuantur humanitati, ea impropriè & verbaliter tantum, per quem communicationem idiomatum attribui. Quid vis clarius ex Cyrillo?

Dial. lib. 5. col. 120. eandem regulam tradit, quam & in Iustino alibi ... nempe:

Quæ in Christo spectantur omnia ea Deitati, quæ humana, ea humanitati esse attribuenda. Proprietates ergo Dei essentiales, illius actiones, humanæ naturæ attribui realiter non possunt.

Dial. lib. 6. col. 160. Ex proprietatibus Dei in filio, concludit, eum non esse creaturam, sed Deum, iuxta illud Iesaiæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo.*

Neque enim permittit (inquit) *vllis rebus aliis, quam sibi, suam substantialem dignitatem verè Deitatis sublimitatibus magnificari.*

Quomodo enim natura facta, ad huius dignitatis conditionem perueniret, vt nihil nobilitatis supra se relinquat? Hæc ille. Quomodo igitur caro Christi, æquali maiestate & gloria, & potentia regnat cum patre?

Thes. lib. 2. cap. 15. col. 166. Ex eo quod omnia per λόγον facta sunt, concludit illum non esse factum, sed Deum verum.

Nulli enim factum (inquit Cyrillus) *creandi virtutem, quæ nisi* ... *potest.*

Iisdem, col. 167. ... *Dei* ... *natura* (inquit) *perfecta* ...

Idem Thes. lib. 8. cap. 1. col. 200. confirmat idem quod alias ex Athanasio docuimus. *Omnia (inquit) quæ in Christo, vt in ...* ... Sic ille Idque inde concludit, quia Christus vt homo, & vnctus, exaltatus & sanctificatus fuit, propter nos, vt illius sanctitas, vnctio, gloria & exaltatio, nobis communicaretur, iuxta illud Christi. *Ego sanctifico me, vt, & ipsi sint sanctificati.*

Assumo. Atqui essentiales Dei proprietates, nobis non communicabuntur. Ergo neque etiam in humana Christi natura insunt realiter communicatæ.

Ex iis paucis locis, quiuis iudicare facile potest, quid de testimoniis, quæ aduersarij ex Cyrillo adducunt pro reali communicatione sentiendum sit.

Nunc igitur illa percurramus, ne videamur velle eludere: imo vt dilucidius appareat quæ sint istorum hominum præstigiæ: atque etiam ne suos labores à nobis contemni existiment.

Ex Dial 4. quatuor citant testimonia, quæ omnia à proposita quæstione aliena sunt.

In primo testimonio ... primùm, quia non integrum citant, quod ... sed in ... Cyrilli intelligeretur. Deinde quia neque testes Cyrillo, quem illi attringunt aduersarij, ad ... ad nostram pertinent.

Locus iste est col. 126. Ibi ... docet Cyrillus, ne carnem quid in Christi, secundum quid ... posse, sed solam diuinitatis naturâ: ex quo concludit Cyrillus,

petit. Non hic fuit sensus Cyrilli: sed fuit, vt gloriam humanæ naturæ conuenientem, & quæ ab essentiali gloria Dei fluit (vt etiam supra ex Hilario vidimus) sibi, vt homini, pater communicaret. Hæc autem fuit gloria resurrectionis, ascensionis, sessionis ad dextram.

Hoc inde liquet: quia quam petiit gloriam, petiit, vt eam in sua etiam membra, hoc est, in omnes fideles deriuaret, sicut ibi explicat Cyrillus, verbis ante citatis, subdens: *Omnia enim in ipso & per ipsum bona consecuti sumus.*

Hæc Cyrillus. Quæ verba cur omiserint aduersarij, viderint ipsi. Quis tum ex præcedentibus, tum ex iis quatuor verbis non videat, Christum petiisse sibi capiti & nobis membris gloriam creatitiam resurrectionis, & æternæ vitæ, non autem essentialem Deitatis, realiter communicari? Hæc enim nulli creaturæ communicari potest. *At inquit, Quam habui antequam mundus fieret.*

R. Hanc gloriam creatitiam habuit & ipse, vt homo, & nos, antequam mundus fieret, in prædestinatione, vt exponit Augustinus.

Sed alteram quoque interpretationem subdit Cyrillus, quæ prætereunda non est: præsertim, cum eam magis probare videatur.

Hæc autem sunt Cyrilli verba. *Sed non est ab re, cum hoc, & potestatem etiam Verbi (δόξαν, quo vsus est Christus) considerare: δόξα enim Græcè modo gloriam, modo opinionem significat. Quomodo igitur Filius inter, δόξασόν με tu Pater eam δόξαν, quam habui eciam antequam mundus esset: hoc aperte dicit: Quoniam ô Pater, homo factus, ad solum esse hominibus videor nec cognitus sum coæternus tibi esse: δόξασόν με tu, id est, talem opinionem atque fidem hominibus de me largiaris, qualem haberent, crederent me apud te semper fuisse, etiam antequam mundus esset, vt videlicet me Deum existiment, credantque esse secundum naturam, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Sic Cyrillus.

Quod autem hic locus ita intelligendus sit, è sequentibus fit manifestum. Legantur reliqua.

Siue priorem, siue posteriorem sequamur interpretationem, verba Cyrilli minimè fauent vbiquitariis. Et duæ lineæ, quæ omnino cum præcedentibus erant coniungendæ, suppressæ ab aduersariis, locum reddunt obscuriorem, vt supra ostensum est.

8. Illud verò vehementer admiratus sum, quod ex libr. 11. eiusdem Thesauri, cap. 11. retulerunt. Est autem talis locus. *Conditio quædam atque proprietas*, vel (si ita vis) dignitas, *alia creaturæ alia creatori necessariò inest: creatura serua est, creator dominus. Sed creatura quoque domino suo coniuncta, à propria conditione liberatur, & in meliorem traducitur.* Sic Cyrillus.

Hæc omnia sunt perspicua, modo de essentialibus creaturæ proprietatibus non intelligas, quod ait, *creaturam à propria conditione liberari, si Deo iungatur.* Ab iis enim nulla res liberatur, nisi desinat esse talis res.

Hæc autem eò spectabant, vt explicaret Cyrillus, qui fiat quod qui per fidem iunguntur Christo, ij ex seruis peccati ad talem conditionem & dignitatem euehantur, vt fiant filij Dei, iuxta illud Ioh. 1. *Et potestatem dedit eis, &c.*

Subdit Cyrillus: *Ita natura nostra à filio Dei assumpta mensuram suam excessit, & in conditionem assumentis eam per gratiam translata est.*

Hactenus ex Cyrillo aduersarij. Quasi vero concludatur, humanam naturam ad proprietates τοῦ λόγου essentiales, realiter in se habendas, propter vnionem, fuisse translatam, cùm de iis minimè loquatur Cyrillus. Sed hæc est conditio assumentis, ad quam translata est humana natura: nimirum, quòd sicut nos, quia per fidem coniungimur Dei filio per naturam, sumus filij Dei per gratiam: sic humana natura in Christo, quia in vnitatem personæ assumpta est à filio Dei, ideo etiam ipsa filius Dei per naturam appellatur. Hoc enim voluit demonstrare Cyrillus. *Iste Iesus Christus dat aliis in se credentibus, vt sint filij Dei per gratiam. Ergo ipse, filius Dei est per naturam.* Subiecit enim hæc verba Cyrillus. *Quare, qui dedit potestatem hominibus, filios Dei per gratiam fieri: non potest ipse filius Dei per gratiam esse: necessariò igitur per naturam.* Sic ille. Nullo enim modo dici potest, quod Christus, qua homo est, filius Dei sit per gratiam, sicut nos: Sed totus Filius Dei est per naturam: quatenus λόγος, propter primam & æternam ex substantia patris generationem: qua homo autem propter temporalem ex matre natiuitatem: dicente angelo ad Mariam, *ideóque & quod nascetur ex te sanctum, filius altissimi vocabitur*, per naturam scilicet totus, cum vna tantum sit persona, vnusque filius, non plures. Quorsum igitur hæc dicta patrum, tam perspicua, tam clara, torquentur tam turpiter ad eos sensus, de quibus illi patres nunquam cogitarunt?

Ac de locis ex Thesauro citatis hactenus.

Plura etiam adducuntur ex comment. in Euan. Iohannis.

1. Ex lib. 1. c. 15. Quia mutilatum citatur ab aduersariis non explicato aut indicato vero sensu: ergo fideliter sensum referam.

Cum nomine carnis in dicto Ioh. 1. Verbum caro factum est, totus homo intelligatur: quæritur, cur maluerit Ioh. dicere, Verbum caro factum est quam, verbum homo factum est?

Summa responsionis est. Quia illud Gen. *Terra es & in terram reuerteris, ad solam carnem pertinebat, anima interim manente immortali: per verbum autem incarnatum, illa etiam maledictio tollenda erat. ... & à carne assumpta: ideò dixisse, Verbum caro factum est: q. d. ideo factum est caro, vt caro, eius facta caro, qui verè immortalis est (nota verè) immortalitate illius participaret.*

Ac de ea vita loquebatur Cyrillus, quæ à verbo in carnẽ Christi, & à carne Christi in carnem omnium hominum erat deriuanda. Certum autem est, vitam Dei essentialem non esse in nostra corpora deriuandam: sed tantum eius effectum. Et ideo vsus est voce: *Participaret, dicens: Verbum caro factum est, vt eius caro eius fieret, qui verè immortalis est, immortalitate eius participaret.*

Et statim subdit hoc simile, dicens: *Indecens enim omnino esset: si ignis quidem qualitatem suam coniunctæ sibi materiæ immittere possit, ac eo modo in se materiam transmutare: Verbum autem Dei proprium sibi naturaleque bonum, id est, vitam coniunctæ sibi carni non posset infundere.* Hæc Cyrillus. Infundere, intellige per participationem (vt ante dixit) & per effecta illius vitæ, quæ in verbo est essentialis, atque adeò ipsius essentia. Ideo mox vocat carnem ex vnione verbi viuificatam, per quam omnium caro esset viuificanda ac reparanda, dicens: *Hac igitur maximè de caussa scriptum esse ab Euãgelista arbitror. Et verbum caro factum est: quod ex parte (natura assumta) maximè corrupta, & vnione verbi viuificata, totius (naturæ, generisque humani) reparationem significare voluerit.* Hæc Cyrillus.

Quid obsecro hæc ad realem communicationem idiomatum diuinæ naturæ in humanam?

Explicatio hæc ad alia quoque similia dicta, quæ in Cyrillo sæpe occurrunt, de vita à verbo in carnem Christi deriuata, & inde in nos deriuanda, rectè intelligenda, nobis seruiet.

2. Sic igitur explicandum est, quod subdunt aduersarij ex lib. 2. c. 144. datam esse vitam & potestatem iudicium faciendi filio, quatenus filius hominis est.

3. Sic quod ex lib. 3. c. 37. *Viuificum corpus Christi* (vt organum verbi viuifici) *& ad incorruptionem sui participatione reducit.*

Hunc esse sensum, liquet ex sequentibus, quæ aduersarij prætermiserunt.

Non enim alterius (inquit Cyrillus) *cuiusdam, sed ipsius vitæ corpus est: virtutem incarnati verbi retinens, & plenum potestate illius qua vniuersa & viuunt & sunt.*

4. Sic intelligitur, quod etiam subdunt ex lib. 4. c. 14. quem locum, quia truncatum citarunt aduersarij, & insignis tamen est, ego integrum reponam.

Explicans illa verba Cyrillus Ioh. 6. *Nisi mãducaueritis meam carnem, &c.* præter alia hæc etiam scribit: *Non possunt cũ sanctificatione beata vita fieri participes, qui per mysticam benedictionem, Iesum non susceperunt. Vita enim secũdum naturam ille est, qui ex viuo patre genitus est: sed non minus corpus quoque suum (pro ipsum)* viuificat (nimirum nos) *Coniunctum enim ineffabiliter est filio Dei: à quo vniuersa viuificantur. Ideirco corpus suum dicitur & vnus cum eo est: nempe post incarnationem vnus est, & vnus manet absque diuisione vlla, &c.* Et mox.

Quoniam igitur saluatoris caro, verbo Dei, quod naturaliter vita est, coniuncta, viuifica effecta est: quando eã comedimus, tunc vitam habemus in nobis: illi coniuncti, quæ vita effecta est. Hac de caussa in exsuscitandis mortuis, non solummodo verbo atque imperio, vt Deus, vtebatur: verum etiam carnem suam quasi cooperatricem nonnunquam adhibebat: Vt re ipsa ostenderet carnem quoque suam, quoniam sibi coniuncta est, viuificam esse: atque fideles doceret, suum, non alterius esse corpus.

Quis hic non videat, quàm diuersè & ... verbo & caro eius viuificent? Ille vt caussa efficiens: hæc, vt eius inseparabile organum. Et post recitata quædam exempla ex Euangelistis de efficacitate carnis Christi, vt organi Deitatis, subdit Cyrillus.

Quod si solo tactu suo corrupta redintegrãtur (vt in paralyticis) quomodo non viuemus, qui carnem illam & gustamus & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem

suam participes sui Nescolis Iudaice. QVOMODO? *quatenus: sed vocordare quam vis naturaliter aqua frigidior fit, aduentu tamen ignis frigiditatis sua oblita, astuat. Hoc sane modo etiam nos quamuis propter naturam carnis corruptibiles simus: participatione tamen vita, ab imbecillitate nostra renocati ad proprietatem illius, ad vitam restauramur.*

Hæc omnia Cyrilli sunt: ex quibus etiam liquido apparet, longè diuersam esse vitam quæ in Deo est, & quæ omnia viuificat, ab ea, qua caro Christi primum, & deinde etiam fidelium viuificatur et viuit.

5. Nec dissimili modo exponendus est locus, quem citat Aduersarij ex eiusdem lib. ... in Ioh. c.15. Dat carni Christi vim viuificandi: atque quia vt bonum, quod naturaliter est vita, in se habet, ac profundit, qui carnem Christi edit, hunc viuificari ad vitam æternam. Simili confirmat.

Si quis (inquit) scintillam igni in fœno aut palea occultauerit, totum inde igniturum necessario fiet. Sic verbum Dei (ὁ λόγος) tanquam scintilla in naturam nostram immensum, totam inde inflammauit, atque ad vitam interitu penitus destructo (id omiserunt aduersarij) *reduxit.*

Sed quid hæc ad quæstionem? Cur vero non consideramus potius, & examinandum proponimus, quod ibi habet Cyrillus, nempe, *Nec verbum Dei in naturam carnis mutatum, nec hominem in naturam verbi transformatum esse.*

Annon verò homo assumtus in naturam verbi transformatur, si in essentiales verbi proprietates, realiter in se habendas possidendas, vsurpandas transferatur?

Nihil diuersum continet, quod sequitur ex eiusdem libri c.18. de eadem carne Christi viuifica.

7. Idem planè traditur in cap. 22. Vbi ex eo, quod præter naturam humani corporis ascendit in cælum instar volucris, probat non esse absurdum quòd etiam præter eandē naturam, corporis ale viuificet. Sed de hoc non disputatur. Illud verò hoc facit ad quæstionem, quòd quicquid dicitur de carne viuifica, eò refertur à Cyrillo, vt contra Nestorium ostendat, vnum tantùm esse Christum, non duos: hunc verò significari, modò vnius naturæ nomine, modò alterius. Et sic etiam vim significandi modò spiritui, modò carni attribui, quòd vnus sit Christus, spiritu per carnem viuificans.

8. Clarissimè verò id explicatur testimonio, quod affertur ex c.24. eiusdem libri 4. in Ioh. *Quod enim caro viuificare dicitur: id per gratiam vnionis dici asserit.*

Natura carnis (inquit) ipsa per se viuificare non potest: quid enim maius natura Deitatis haberet? Nec sola in Christo esse intelligitur, sed habet filium Dei sibi coniunctum, qui substantialiter vita est. Quando igitur viuificam Christus ipsam appellat non ita illi, vt sibi, sine proprio spiritui, vim viuificandi attribuit. Nam propter seipsum spiritus viuificat: ad cuius virtutem per coniunctionem caro conscendit. Quomodo autem id fiat, nec mente, nec lingua dicere possumus, sed firma fide id suscipimus. Hæc Cyrillus.

Hac igitur ratione caro dicitur viuificare, non quòd in se vim infinitam & realiter communicatam viuificandi habeat: sed quia vnita est verbo viuificanti: & quia per illam, tanquam per organum sibi in vnitatem personæ coniunctum, λόγος ipse est qui spiritus viuificat.

9. Nihil diuersi habet locus ex lib.10.c.13.

10. Lib.11. cap.15. nil aliud docet Cyrillus, quam, quæ accepit Christus in tempore, ea illum accepisse vt hominem.

11. Eodem pertinent, quæ citantur ex eiusdem libri 11. c.11. de gloria, quam petiit Iohannis 17. Propter humanitatem enim petiisse.

12. Quæ verò ex libro 12. capite 53. & 57. citantur: de ingressu ad discipulos per clausa ostia, sunt ingressum illum factum esse, non corporis sed Deitatis virtute. Qua de re sæpius dictum est, his patrum autoritatibus euerti penitus realem idiomatum communicationem.

Obseruent autem Vbiquitarij, & quicunque corpus Christi realiter in pane existere, sed inuisibile, & instar spiritus volunt: quid Cyrillus ad calcem cap 57. libri tam citati, duodecimi scriptum reliquerit. *Discimus ergo (inquit) ex hac Thoma dubitatione resurrectionis mysterium in hoc corpore nostro peragendum, & in Christo primo tam peractum fuisse. Non enim apparitio quadam erat falsa, nec vmbra ad humanam confecta figuram, vt nonnulli dicunt: Nec spirituale quoddam corpus, id est tenue & aereum, & aliud præter carnem, vt multi spirituale corpus intelligi contendunt, &c.* Hæc ille. Corpora certè nostra erunt tam parua aut tam subtilia, vt sub vno panis frustulo latere possint: multò minus tam ampla & spiritualia, aut vbique sint, futura: nec tamen videri queant.

Si igitur Christi corpus à mortuis excitatum, exemplum est nostrorum à mortuis excitandorum: absimile nostris non esse, et quæ & finitum, & vnum, & visibile, & palpabile esse necesse est.

Hæc sunt, quæ ex commentariis in Ioh. attulerunt aduersarij. His non contenti, alia subiecerunt, ex aliis libris eiusdem Cyrilli.

Igitur ex lib. de recta fide ad Theodosium, quatuor adducunt testimonia, quorum nullum recte intelligi potest, nisi ad fontem ipsum veniatur, ac quid de agat Cyrillus, videatur. 1. habetur pag. 265. Agebat ibi contra Apollinarem, qui negabat sumtam fuisse à λόγῳ animam rationalem. Cyrillus demonstrat, tum testimoniis Scripturarum, tum rationibus, sumtam fuisse etiam mentem humanam. Præcipua ratio est, quia oportuit à λόγῳ in sua persona, non solum corpus seruari à corruptione & morte, verum etiam animam à peccato, & à propensione ad peccandum. Quomodo hoc fecit Christus? *corpori vitam suam (vt explicat Cyrillus) animæ suam sanctam & in bonis stabilem naturam, in vnitione communicando: & deinde stabilem in nostra corpora atque animas, ea item deriuando. Vt sicut nati ex Adamo, portauimus imaginem terreni hominis, peccatum scilicet & mortem: sic insiti Christo portaremus imaginem cœlestis, quæ in sanctificatione ad iustitiam sempiternam, & in renouatione corporis ad immortalem vitam consistit.*

Concludens ergo Cyrillus contra Apollinarem, hæc verba insulit: quæ non integra recitantur ab Aduersariis. *Igitur (inquit Cyrillus) nonne manifestissimum est & nulli obscurum*, quod vnigenitus factus est nobis similis, hoc est, perfectus homo (prima caussa.) *Vt terrenum* hoc corpus liberaret à subintroducta corruptione: (quomodo?) immittens illi suam vitam, ipsa per vnionem dispensatione: (secunda caussa.) Et animam propriam, quæ humana fecien:, peccato superiorem declaret suam, solidam & immutabilem naturam, quasi vellus, quod tingitur, colore induens.

Sic habet ad verbum latinus codex. Etsi verba sunt vtcunque intricata, sensus tamen est perspicuus, vt supra ostendimus: & vt ipse Cyrillus explicat, dicens. *Porro quemadmodum, inquit, quia (caro) facta est caro viuificantis omnia verbi, quod mortis & corruptionis imperium domat* (quasi dicat, ideo facta est incorruptibilis & immortalis) *Eodem etiam modo, quia (anima) facta est anima eius qui delinquere nescit, fundatum habet in omnibus bonis immutabilem statum, & incomparabiliter fortiorem peccato, quod olim contra nos tyrannidem exercebat.* Hæc Cyrillus.

Si legantur, quæ sequuntur, nihil certius esse, quisque iudicabit, quam cum esse sensum, quem initio explicaui. Quid autem hic est pro reali idiomatum communicatione?

At dices: *Vt liberaret* (ait Cyrillus) *corpus à corruptione, suam illi immisit vitam Christus.*

Sed quam suam vitam? Num essentialem, quæ Dei est? Non potest probari. Est enim metonymia. Vel si hanc: quomodo immisit: num realiter? Sed tum corpus esset realissime Deus: immisit ergo per participationem ac per effecta. Idem enim de anima concluditur: quod sit facta superior peccato & peccati nescia: sed quomodo? Non per realem & essentialem Dei sanctitatem, sed per creatitiam. Quæ enim Christo homini communicata est sanctitas & vita: easdem nobis communicat & communicabit, iuxta regulam Athanasij & Cyrilli. Atqui nos non facit iustos, iustitia Dei essentiali, vt Osiander docebat: Neque nostra corpora efficiet incorruptibilia, sua essentiali incorruptibilitate, sed creata, illius essentialis effecto. Nihil igitur hic locus ad realem idiomatum communicationem. Adde, quod eam communicationem Cyrillus ipse in eadem pag. manifeste euertit. Ait enim: Christum dispensationis mysterium, per animam & per corpus operatum fuisse: quomodo? Carne tanquam organo suo, ad carnis opera illa, quæ reprehensione carent: anima autem ad humanas & inculpatas affectiones, vtendo. Non dicit, ad diuinas: sed tantum ad humanas actiones & affectiones, λόγον vsum fuisse sua & anima & carne. In neutra igitur hominis parte realiter communicatæ sunt proprietates ... essentiales.

2. Locus est col 266. Ait Animam Christi descendisse ad inferos, & vsam diuina virtute ac potestate, dixisse compeditis: Egredimini, &c.

R. Quasi verò, quia vsa est diuina potestate, ideo infinitam & essentialem Dei potestatem, realiter sibi communicatam

nicam habuerit. Annon diuina erat potestas illa, qua Petrus prostrauit Ananiam & Saphiram: qua rursus claudum erexit? Potestatem habet autem Christus supra omnes creaturas, quia omnia subiecta sunt pedibus eius. Neque etiam absurdum est, quod inferior vtatur superioris auxilio, quod tamen realiter sibi communicatum non habet, sed precario vtitur.

3. Locus est col. 177. Nil aliud autem docet Cyrillus, id est contra Nestorium. Nisi *quod ipsa etiam caro eius vnitum est verbum, viuificare potest.* Sed quomodo? Præter modum illum, de quo supra dictum est, alium etiam ibi explicat Cyrillus. Ibi enim agit de communicatione idiomatum: *ac docet proprium verbi esse viuificare non carnis: sicut etiam esse ex cælo non carnis sed verbi est. Interim tamen propter vnionem [illegible] quod viuificet, [illegible] sicut [illegible] verbo propter eandem vnionem, quod sit è terra & commune cum [illegible].* Toto illo contexto pulcherrimè explicat doctrinam de communicatione idiomatum verbali. Ita duobus modis caro Christi dicitur viuificare: *Vno,* quia organum est, per quod nos viuificat λόγος: *Altero,* quia quod verbi est, attribuitur etiam carni, propter vnionem, de quo modo, ibi ad Theodosium agit Cyrillus. Vnio enim efficit, vt quæ carnis sunt, attribuantur verbo, & quæ verbi, carni.

Esse primogenitum inter multos fratres, non conuenit Christo respectu, nisi secundum humanam naturam & esse vnigenitum, non congruit nisi secundum diuinam. Cyrillus tamen ostendit è scriptura, & verbum vocari primogenitum, propter [illegible] [illegible], & contra [illegible] nominari vnigenitum [illegible] propter [illegible] vnitatem [illegible] est.

Ac de carne, quod propter vnionem dicatur viuifica, sic scribit col. 177.

Annon & omnino confitebimur fuisse terrenam carnem ad hoc, vt posset viuificare, quatenus pertinet ad propriam naturam? Quomodo igitur, dic, viuifica est caro? vel quomodo intelligitur & ex cælo esse, quod de terra est? [illegible] vnionem scilicet cum viuente & cælesti verbo. Hæc Cyrillus.

Nihil est clarius hoc loco, in carne Christi non esse realiter infusam [illegible] viuificandi vim, quæ esse [illegible] in λόγῳ est.

Teneamus igitur hunc etiam modum, quo caro Christi dicitur viuifica, nempe propter vnionem cum viuificante verbo: sicut contra verbum dicitur mortuum, propter vnionem cum carne quæ mortua est.

4. Locus habetur pag. 182. ferè ad finem libri. Hæc pauca [illegible] citant aduersarij. Non absque carne, sed potius cum ipsa & in ipsa [illegible] suscepit gloriam, quæ legem [illegible] natura nobis [illegible] & [illegible]. Sic Cyrillus. Sed quid hoc ad rem? Cyrillus continuans doctrinam de communicatione idiomatum. Quærit, [illegible] [illegible] & [illegible]. [illegible] dicemus? [illegible] patris mortuum esse an verbum [illegible] superius & vitam?

Respondet in summa Cyrillus: *Et mortuum dici [illegible] & [illegible] mortuum [illegible] [illegible] carnem [illegible] verbum hæc [illegible].*

Mox idem de potestate ei data post resurrectionem, subdit dicens. *Proinde non absque carne, sed potius cum ipsa & in ipsa [illegible]* [illegible] *sicut passum est non seipso,* sed in carne: [illegible] suscepit dominationis gloriam non in seipso [illegible] verbum [illegible] in carne & cum carne. Nam [illegible] opus, [illegible] *per ambo [illegible] nos vt Deus & [illegible] videatur dominus, qui & ante carnem [illegible] cum patre [illegible].* Hæc Cyrillus.

Notanda igitur hic duplex in Christo potestas, gloria ac dominatio: [illegible] & [illegible] gloriæ ac potestatis: altera [illegible] temporalis, [illegible] æterna. Priore Christus [illegible] per regnauit cum patre: altera quatenus homo, iam regnat supra omnes creaturas, inferior patre, ac seipso. Hæc ex [illegible] ad Theod.

Ex lib. 2. ad Reginas duo citant testimonia: quæ nihil aliud continent, nisi quod Christus sit verus Deus, verusque & perfectus homo, vna persona, [illegible] hypostasis. Quod autem proferunt ex lib. 2. & habetur col. 365. hoc tantum habet: *Quia Christus dicitur accepisse gloriam potestatem ac regnum super omnia: [illegible]* ACCEPISSE *ad conditiones humanitatis esse referendum.*

R. Sed totum illud caput, cui titulus est. De eo, quòd dominus noster Iesus Christus dicitur gloriam accepisse: diligenter est examinandum. Summa hæc est. *Dominus Iesus, quà Deus non opus habebat vlla externa & adueniticia gloria neque potestate & dominatione. Ratio est, quia dominus erat gloriæ, quam semper habuit cum patre vnam & eandem, vnamque & eandem potestatem & dominationem: [illegible] à patre in æterna generatione. Cum ergo, vt Deus hac semper esset [illegible] & [illegible] gloriam ac potestatem habuerit: non opus erat externa & adueniticia, seu (vt Athanas. loquitur) creatitia gloria.* Et hoc est, quod post verba supra citata subdit Cyrillus dicens. *[illegible] autem quod & gloria est dominus Christus, vt Deus, [illegible] [illegible] patre [illegible] gloria, quantum attinet ad diuinitatis naturam.* Hæc Cyrillus [illegible].

Et notandum quod dixit, *Vt Deus: Item quantum ad diuinitatis naturam:* quid [illegible] Docet enim quantum ad humanam attinet naturam hanc gloriam realiter communicatam non habere. Id quod confirmatur ex ratione Cyrilli: quæ est hæc [illegible]: *Quia si hanc esset [illegible] realiter communicatam accepisset, vt homo: [illegible] & [illegible] non opus habuisset: sicut nec, quà Deus, opus habuit, eandem ob causam.*

Hinc quæritur: *Si igitur, quà Deus, non opus habuit gloria externa & adueniticia: quomodo dicitur à patre potestatem gloriam [illegible] accepisse?*

Respondet Cyrillus. *Hoc* ACCEPISSE *ad conditiones humanitatis referendum esse: & ante dixerat, hoc dispensatiuè, seu [illegible] dictum esse.* Christus igitur secundum humanam naturam accepit à patre, cóque & à seipso Deo hanc gloriam & potestatem, ideoque binariam: sicut enim duplex [illegible] gloria & potestas [illegible] æterna atque essentialis: altera temporaria atque adueniticia.

Ad primum modum quod attinet Christus vt homo, iam accepit per gratiam vnionis, seu per communicationem idiomatum [illegible] habet: & habet non in suæ humanitatis realiter communicatam, sed in ipsa Deitate, ad [illegible] in ipsa [illegible] realiter existentem. Hunc modum accipiendi, inde confirmatur, quia etiam idem Deus λόγος dicitur ab Apostolo, cum dicit esse [illegible] factus esse pauperem, vt nos diuites essemus. Quomodo factus est pauper? num quòd [illegible] defecerit [illegible] nequaquam: num [illegible] nostram paupertatem, cum suis diuitiis in Deitate realiter miscuerit? [illegible]. *Sed quod conditionem nostram, [illegible]* (vt loquitur Cyrillus) *in se, hoc est, in suam personam recepit. Quia enim nostram carnem, carnem suam, carnémque Dei esse fecit: [illegible] paupertatem Dei paupertatem [illegible], ac [illegible], vt quærat & [illegible] in vna, factus fuerit pauper in altera natura.*

Eodem igitur modo caro quoque, quæ pauper quæ infirma, quæ serua erat in sese, assumpta in vnitatem personæ à verbo Deo, facta est in eo personaliter ditissima, & omnem potestatem atque potentiam, & dominationem accepit.

Atque hic est modus ille accipiendi, de quo ad Reginas loquitur [illegible], [illegible] Cyrillus: & quem patres vocare solent communicationem idiomatum, & [illegible].

Ex hac alter sequitur modus: quo scilicet Christus, quà homo, [illegible] accepit à patre & à sua ipsius Deitate, [illegible], [illegible] maximam, sed certis [illegible] humanam, ed infra Deum posita [illegible] potentiam, dominationem: essentiali [illegible] & infinitæ maiestatis, potentiæ, dominationis, quæ sola competit Deitati.

Quocunque igitur sensu accipias hæc nomina, dignitatem, potentiam, potestatem, denominationes, quas Cyrillus ait Christum secundum humanitatem accepisse à patre: apparet, nihil posse realem idiomatum communicationem ex his locis concludi.

Afferunt etiam ex Scholiis eiusdem Cyrilli, de incarnatione vnigeniti, testimonia quatuor: *Primum,* ex cap. 7. *secundum* ex cap. 8. *tertium* ex cap. 9. *quartum* ex cap. 11. [illegible] capit. 10. quod maximè ad quæstionis explicationem pertinebat: quanquam nec quæ citentur ab aduersariis, quicquam obtinent causæ nostræ. Singula perstringam.

Explicaturus Cyrillus modum adunationis, quo λόγος & caro in vnam coierunt personam, cap. 8. [illegible]. *non dissimilem esse hunc modum illi quo anima & corpus in vnum hominem sunt contracta. Ac præter [illegible] anima [illegible] quæ sunt corporis, esse reputat sua: [illegible] per naturam [illegible] expers sit passionum corporis, & quæ extrinsecus accidunt. Ita Deus [illegible] infirmitates [illegible] [illegible] fatigatus esse pro nobis, &c.* Et mox. *Sicut corpus autem*

ctam autem, non ob deitatem tantum qua nihil est perfectius, sed & propter assumptionem (id est, assumtam carnem) Deitate unitam, sic ut atque illud ipsum, quod ungens, & audeo dicere [illegible] condeum, id est, una cum illo Deum.

R. Sed quid his verbis aliud sibi voluit Nazianzenus, quã humanam assumtam naturam, quia in vnitatem personæ à λόγῳ assumta est quod idem est, atque vnctam esse Deitate.) ideo vna cum λόγῳ factam esse Deum? personaliter nimirum, non realiter in λόγῳ persona, non in seipsa. Certè si hæc trahas ad realem Deitatis in humanam naturam communicationem, fecris blasphemus: quasi caro mutata sit in Deitatem seu in Deum.

5. Adducunt denique locum ex oratione 2. [illegible] pag. 217. [illegible], quoniam cum illo corpore est, quod assumsit: [illegible]. Procul dubio hunc locum citarunt aduersarii propter illam particulam δύναμει [illegible]: quòd Christus mediator Dei & hominum, pro nobis adhuc intercedat, donec nos faciat Deos. [illegible]. *Quasi humanæ naturæ Christi, attribuat Nazianzenus vim Deitatis propriam, quæ nos faciat Deos.*

R. Primùm illud: Nos fieri Deos, nil aliud est, quàm nos ita renouari spiritu Dei, & participes ac consortes fieri naturæ diuinæ (vt loquitur Petrus) donec tandem in cœlo tales simus, in quibus totis, quanti quanti fuerimus, inhabitet Deus. Ideo ait, *Christum nunc intercedere pro nobis donec nos efficiat Deos*, id est, totos homines diuinos, non autem quod nostra natura mutanda sit in Deum: quo etiam sensu Eusebius & Hilarius, vt vidimus, locuti sunt de humana Christi natura postquam ascendit in cœlum: quod tunc plenè sit deificata, & in deitatem absorpta. Sed qua virtute hoc fiet? Num essentiali virtute Dei in carnem Christi realiter communicata? Non, sed quadam ad humanam naturã, vi intercessionis animæ & sanguinis Christi. Subdit ergo Nazianzenus & ait. δύναμει τοῦ ἀνθρωπίνου. Non ait τῆς ἀνθρωπότητος, quasi vis diuina, qua totum hoc fit, sit realiter in carnem communicata: sed ait [illegible] q.d. vi & efficacitate illius intercessionis, qua pro nobis homo factus filius Dei, apud patrem intercedit: mediator nimirum Dei & hominum. Nomine enim ἀνθρωπίνου, totum mysterium incarnationis, eóque passionis, mortis, resurrectionis & intercessionis apud patrem, complexus est. Intercedit ergo donec vi & δύναμει sui sanguinis pro peccatis nostris effusi, & carnis pro nobis mortuæ, vi denique humanæ suæ intercessionis, nos secum in cælo efficiat Deos, hoc est, vere diuinos homines.

Hic est sensus Nazianzeni. Quid autem hoc ad realem idiomatum communicationem? [illegible], idem sunt.

Deinde etiamsi quis vellet contendere, nomine ἀνθρωπίνου intelligendam esse ipsam humanitatem: nihil tamen pro isto impio dogmate obtinuerit. Quamobrem? Quia quod dicat Nazianzenus δύναμει τοῦ ἀνθρωπίνου, pro ἀνθρωπίνου, inde non efficitur, eum loqui de δύναμει essentiali Deitatis, humanæ naturæ realiter communicata. Annon Christus, qua homo est talis ac tantus, tantam habet vim à Deitate, propter suum sanguinem & obedientiam, vt possit nos ad talem statum adducere, vt simus perfectè beati & verè fiamus diuini homines? Si hoc non sit verum, quorsum igitur dixit, *Data est mihi omnis potestas: Quorsum illud: Dedit ei potestatem iudicium faciendi, quia filius hominis est?* Alia huius generis multa leguntur, quibus immensa potentia, licet non illa Dei essentialis, probatur Christo, quâ homo est, realiter communicata fuisse.

Est vero in primis spectanda in Christo potentia & efficacitas voluntatis illius humanæ. Nihil enim vult voluntate sua humana quòd non possit perficere: quia nihil vult humana, quòd non velit etiam diuina voluntate. Quod autem efficit diuina potentia, illud etiam attribuitur humanæ naturæ, propter gratiam vnionis.

Ergo ex Gregorio Nazianzeno nihil habent nostri, quo suum somnium confirmare queant.

XVI. Affertur Epiphanius, vir maximæ eruditionis, & autoritatis. Multa autem ex eius libris citantur testimonia. Sed tam ad rem faciunt, quam etiam superiorum patrum. Quæ enim ille de vnione tum hypostatica, tum gloriosa, quæ post resurrectionem contigit, disserit: isti trahunt ad realem idiomatum communicationem. Ac primum duo loca citantur ex lib. 1. T. contra Herodianos, hær. 2. in tractatione adiuncta de præsentia Christi, & aduentu in carne pag. 27.

Sed primus locus nihil aliud concludit, quã quòd Christus post resurrectionem corpus counierit Deitati, ita vt non sinat amplius mori, non enim moritur amplius: & quod suum corpus, animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit, posteaquam illud seminatum in infirmitate, resuscitauit in virtute. Sed quid hoc ad realem idiomatum communicationem? Dicit quod corpus & animam & mentem, in vnam vnitatem & in vnam Deitatem confirmauerit: sed non dicit, quòd Deitatem, aut deitatis proprietates corpori aut animæ realiter communicarit.

Neque dubium est, quin hæ partes humanitatis factæ sint post resurrectionem potentiores: sed an realiter donatæ sint infinita Dei potentia, hoc certè non tradit Epiphanius, imò ipse explicat, quid sit illud [illegible], & [illegible]. Illi in priori verbo subdit, [illegible]. Alteri vero subiecit: [illegible] scilicet faciens.

Sensus igitur est: Christum ita corpus counijsse Deitati, vt non amplius illud mori permittat, aut pati: Nam alioqui Deitas semper fuit toti humanitati vnita, eaque in morte, separata anima à corpore, neutram partem deseruit.

Ad summam: loquitur Epiphanius de illa vnione animæ & corporis in vnam Deitatem, de qua ex Eusebio & ex Hilario, paulò ante, non pauca diximus: & quæ à Greg. Naz. vocata est Deificatio: ita vt tota iam illa humana natura absorpta sit, vt loquitur Eusebius, in Deum: eo sensu quo supra declarauimus. Sed ad realem communicationem nihil pertinet.

2. Ad alterum locum ex eadem tractatione, eodem modo respondetur. Epiphanij verba hæc sunt. *Ascendit in cœlum in eodem corpore, & anima & mente*, [illegible] vocat, non quòd humana natura sit conuersa in spiritum: sed eo sensu, quo & Apostolus dixit, *corpus seminari animale & resurgere spirituale*. Ergo quia tota illa humana natura, nõ solum [illegible], sed etiam [illegible] vnita est Deo, & absorpta est (vt loquitur Eusebius) in Deum, non mutatione substantiã, sed qualitatum, id est, quia tota Deificata est & diuina effecta: idcirco dicitur vnita esse [illegible]. Hoc ipse Epiphanius explicat cũ subdit: [illegible], id est eaque natura humana facta diuina, seu Deo plena & deificata, sedet Christus ad dexteram patris.

Quis non videt Epiphanium non loqui de reali communicatione, sed tantum de gloriosa vnitione naturæ humanæ ad diuinam?

3. Quod porrò citant ex libri secundi, Tom. 2. contra Ariomanitas Hær. 79. Nil omnino ad rem facit. Docet enim Epiphanius: *eum Christum dicitur factum esse pontifex: hoc neque de Deitate, neque de humanitate dici: sed tantum [illegible]*. Vt si rex de filio suo dicat, Hodie feci ipsum regem. Quod etiam dicit, *Christum ascendisse spiritualiter, & gloriosè*, quid hoc ad quæstionem?

Ex eodem loco, contra Arioman. recitant Epiphanij explicationem in illud Actor. *Fecit ipsum (scilicet) dominum & Christum*. Est autem eadem, quæ & aliorum patrum, interpretatio: de qua sæpius suprà diximus: & nihil prorsus habet ad rem pertinens. Tantùm ad finem, loquens de vnitione gloriosa, Deitatis & carnis, in eo orbe [illegible] verba: *Vna (est vtriusque) vnitio, vna Deitas spiritualis, vt atque lucida & in gloria.*

Citantur hæc eadem & plura in appendice libri concord. pag. 808. Sed nil aliud concluditur: quam id, quod etiam in Eusebio, & in Hilario: carnem, quæ [illegible] semper mansit vnita Deitati: nunc in cœlesti gloria, vnitione etiam gloriosa & spirituali, vereque diuina esse cum illa vnitissimam: & ab ea diuinam accipere claritatem, puta sicut corpus solare à luce primogenita, qua cum vnitum est, suum accipit lumen: sed semper retinendum est discrimen inter lucem ipsam & eius splendorem ac refulgentiam. Ambo igitur lucida, sed differenter.

Resp igitur: Diuersam esse gloriam humanitatis, à gloria Deitatis. Vna finita & creata est quamuis maxima, altera increata & substantialis vt sæpe dictum est, & ex patribus confirmatum. Vna tamen vtriusque esse dicitur propter vnitionem.

Item, quod ibidem ait, *humanitatem, vtpote Deo vnitam qua perfectissima sunt scire*: quis negat? sed nihil ad rem.

Item, quòd [illegible] in Christo, quid ad quæstionem? De gloria enim creatura loquitur. Ac quod de assumta natura dixerit Christus, Glorifica me, &c. (Ioh. 17) conceditur: sed negatur, eam realiter

realiter participem [illegible] etiam gloriæ essentialis, quæ solum est Deitas, atque adeo ipsa Deitas.

Neque ad rem facit quod ex eodem loco subdunt: quòd carnale in Christo (id est, humana natura) sit coniunctum cum Deitate. Ista vox [illegible] semper excludit realem communicationem.

Quod vero his [illegible] adversarij: & citatur in appendice libri concordiæ p. 790. [illegible] Epiphanij [illegible] operis habet [illegible]. Est autem apud Epiph. G [illegible] p. 361 [illegible] ad finem hæreseos Arianæ, quæ fuit Hæresis 69.

[illegible] præter alia Sacræ S. verba, quæ à mente Spiritus S. ad suam hæresin detorquebant, ex illis etiam locis, [illegible] legimus, *patrem aliquid dedisse filio, & filium accepisse à patre, aut patrem demonstrasse filio, & filium nihil facere, nisi quod viderit patrem facientem*: conabantur probare filium esse minorem & posteriorem patre.

Epiphanius igitur [illegible] ostendit talem consecutionem nullam esse, & eam profectam ex ignoratione talium verborum S. S. Et postquam examinasset illud Christi apud Ioannem: *sicut pater suscitat mortuos & vivificat, sic & filius, vt quos vult viuificat* (non enim [illegible], quos tibi pater, filius viuificet, sed quos vult ipse filius, [illegible] significatur Deitas filij, & quod sit vna & eadem voluntas patris ac filij, eadémque operatio.) Postquam ergo hæc explicasset Epiphanius, subiecit:

[illegible] hac [illegible] à patre [illegible] minorem [illegible] atque [illegible] primum [illegible] vnam Deitatem [illegible] patris [illegible] etiam [illegible] His verbis explicat mysterium incarnationis: ad cuius considerationem volebat nos excitare cum [illegible], vnam & eandem personam vocabat filium Dei patris, eique totum omnia ab illo accepisse & accipere.

Iam huius rei exemplum affert Epiphanius ex transfiguratione facta in monte [illegible] & Deitatem & humanitatem [illegible] patefactam, quòd vnus & idem verus esset Deus & homo.

Ex hoc autem exemplo argumentum sumunt adversarij pro [illegible] idiomatum communicatione.

Et eam ob caussam locum hunc Epiphanij citant etiam in appendice libri concordiæ, his verbis, G. [illegible] *[illegible]* Credunt adversarios illis verbis, quòd caro in illa transfiguratione consecuta sit [illegible].

Sed respondemus, hic ab Epiphanio illam visibilem gloriam ac splendorem, quo refulsit facies Christi, appellari *[illegible]*, non quod fuerit ipsa gloria Dei essentialis, in faciem Christi realiter derivata [illegible] à Deo [illegible] effectum. [illegible] qua iustificamur [illegible], quia [illegible], vocatur iustitia Dei à Paulo [illegible] iustitia Dei essentialis qua ille iustus est, quemadmodum [illegible] docuit [illegible] quod sit à Deo [illegible] quòd [illegible] obedientia, quæ est Dei. Demonstrauimus aliàs, [illegible] splendore in facie Christi, & in eius vestimentis, non potuisse esse ipsam gloriam Dei essentialem, cum videri non possit.

Adde quod ait Epiphanius de illa gloria in transfiguratione. *[illegible] ab initio (scilicet, in conceptione) non habebat caro: sed [illegible] monte, [illegible] in communione Dei verbi accepit.* Essentiales autem Dei proprietates [illegible] contendunt secutus fuisse statim ipsam vnionē hypostaticam.

Adde & hoc, quòd ait dominus, *gloriam meam alteri, (id est villi creaturæ) non dabo.*

Addunt ex Epiphanio adversarij: *Ita intelligendum est, & quod scriptum est. Omne iudicium dedit filio. Item dedit ei potestatem, vt quos vult viuificet. Vt primum vna deitas trinitatis indicetur. Deinde quod incarnati cum Deitate assumat donatam sibi à patre & [illegible] dominium, & perfectionem, & potestatem, & ad vnam spiritualem Deitatis [illegible].* Hæc Epiphanius.

R. Sed quis non videat, discrimen fieri manifestum ab Epiphanio inter essentialem perfectionem ac potestatem Dei & inter illam, quam communicat carni assumtæ? Hanc enim vocat donum seu donationem, *[illegible]* illam autem non ita: sed donum autem potius. Illa enim quæ in Deo est, est ipse Deus.

5 Quod citant ex libro 3. contra Dimæritas: *corpus Christi plenum esse Deitate*: non eget responsione. Est plenum Deitatis per vnionem, non autem per realem communicationem.

Ex eodem libro & Tomo adducitur aliud dictum Epiphanij: *Quod Christi [illegible] Deitatis [illegible]*

R. Sed quæ hæc aliud docent, quam [illegible] in facie Christi, fuisse [illegible], ab eius omnipotentia [illegible], [illegible] potentiam Deitatis [illegible], non autem Deitatem suam. Potentia hæc patefacta est [illegible] splendore, in facie & in vestibus. Confirmatur interpretatio: quia subdit Epiphanius. *[illegible] potens est, &c. Et qui potest [illegible] (vt vestes) transmutare in gloriam.* [illegible] non fuit ergo gloriæ [illegible] essentialis visibilis patefactio.

Quod item subdunt [illegible] indignum est responsione. Nam [illegible] communicationem idiomatum pertinens.

Eodem infirmum est quod sequitur: Si [illegible] &c.

Nihil enim continet, nisi quod [illegible] semper in anima & in corpore Christi, & quòd cum anima descendit ad inferos & soluit compeditos.

6 [illegible] quæ afferunt ex commentarijs in doctrina de fide [illegible] Christi post resurrectionem & ascensionem [illegible], non amplius esse [illegible] dici carnem [illegible] secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, non amplius [illegible] animalem, sicut antea, sed vt spiritualem propter gloriosam eique perfectissimam [illegible] cum Deo. Sed quid hoc ad realem diuinæ gloriæ communicationem? [illegible] Epiphanius explicat, quid [illegible] locum [illegible] ex 1. Cor. *[illegible]* & quæ [illegible] particula. Quemadmodum [illegible] corpus [illegible].

7 Ex epistola, quæ [illegible] vocatur, quod sit ancorata, [illegible] Epiphanij [illegible] habet *Christus [illegible] plenitudinem in humanam naturam.*

R. [illegible] aliud significat, nisi quòd non pars Dei, sed totus Deus [illegible] in assumta humana natura inhabitat corporaliter, [illegible], hypostaticè, vt est Col. 2. Verùm: vnio est, non [illegible] communicatio vnius naturæ in alteram.

2. Ita habet: *Transformauit [illegible] humanitatem nostram, [illegible] Deitatis operatur, [illegible] Christum.* Quod obs[illegible], [illegible] naturam humanam [illegible] Epiphanius [illegible], Christum [illegible] sapientiæ & donatis: [illegible] adversarij concludere vellent, videntur, [illegible] humanam naturam factam esse [illegible] sapientiæ & donatis, sed diuinæ sapientiæ & naturæ realiter participem: quod nihil est aliud quàm esse realiter [illegible] Deum.

3. Videtur magis facere adversarijs doctrina [illegible] illud etiam citant in appendice pag. 84. *[illegible]*

R. Epiphanius de vnione duarum naturarum in vnam personam loquitur. Nihil ergo ad realem idiomatum communicationem pertinet hic locus. Vnio enim [illegible] realem idiomatum communicationem excludit. Illud, *[illegible]*, &c. Non significat, quod [illegible] omnipotentiam [illegible] corpori communicarit: sed quod vtramque naturam & vtriusque naturæ facultates & vires simul in eadem persona [illegible] confirmat [illegible] sicut vna [illegible] persona [illegible] Deus.

[illegible] explicationis [illegible] subdit Epiphanius *[illegible]*

Quare quod dicit. In vnam potentiam [illegible] sequitur quòd eandem [illegible] potentiam habeat corpus, quam & Deitas, id est [illegible] humana natura, sicut & [illegible] (nam [illegible] tam esse Deum realiter, [illegible] Deitas, [illegible].) Sed significat vnam personaliter

esse potentiam, & vnam Deitatem. Quid autem sibi vult, vnam esse personaliter vtriusque naturæ potentiam, & vnam Deitatem, nisi esse vnam eandemque personam omnipotentem, Dominum & Deum? I quod statim explicauit dicens [illegible] &c.

Sed neque reiicio, quod alij vertunt [illegible], potens simul cum deitate effecit: sed non admitto corpus eadem potentia qua & Deitas, potens esse Deitatem enim corpori, totique humanæ naturæ talem potentiam tal a- que dona, quibus posset cum Deitate, quæ ad nostram salutem pertinent operari, & idoneum esse ac potens organum Deitatis. Hoc vero est [illegible].

Cæterum si intelligas, [illegible] pro realiter vnitum in vnam potentiam: non effugies, quin communicaris Monothelitis.

Personaliter igitur vna est vtriusque potentia & vna Deitas, non realiter alioqui ut non fuerit vnus dominus & vnus Deus, sed duo domini & duo dij: aut ita fuerit vnus dominus, vt etiam vnam tantum habeat potentiam, iuxta vnam personam, non duas potentias iuxta duas naturas.

Responsum est ad omnia, quæ ex Epiphanio adducta sunt testimonia. Nunc ego ex multis vnum obiicio, illudque ex ipso Ancorato, imò ex eodem folio.

Ex loco Apostoli ad Gal. 4. Factus ex muliere, &c. Et ex loco Phil. 2. in similitudine hominum factus: coniunctis iis, cum præcedentibus apud eundem Apost. verbis, de æterna deitate: *concludit Christum, vere esse eum Deum, si. etiam perfectum hominem: quia si est vere natus ex patre, vere etiam natus est ex matre*: Et, [illegible]

Idem docet, *vnionem duarum naturarum in vnam personam factam* [illegible]

Perfectus autem homo dicitur, qui integra & vera humana constat natura, omnesque essentiales eius proprietates retinet: sicut etiam Deus eandem ob caussam perfectus esse dicitur Deus.

Si vero humana natura reapse particeps fiat essentialium Dei proprietatum, ita vt verbigratia realiter sit infinita, incircumscripta, simplicissima, vbique præsens sicut & Deus talis est: profecto desierit Christus esse perfectus homo: & falsum fuerit, vnionem esse factam [illegible].

Ratio est: quia fieri nullo modo potest, vt idem Christus secundum eandem naturam, & eodem tempore sit finitus & infinitus, creatus & increatus, circumscriptus & incircumscriptus, & sic de aliis plane contrariis proprietatibus, iuxta non solum Aristotelis doctrinam, sed etiam patrum & Damasceni regulam lib. 1. cap. 1. [illegible] Hoc iam subdo quod idem Epiph. scribit in eodem Ancorato p. 486. *breuitum non posse esse medium inter Deum & nos, nisi etiam sit ab vtraque parte perfectus, eoque medius inter Deum & homines*, [illegible]

Hinc manifestè hoc saltem colligitur, ad hoc vt esset mediator, mediatorisque officium faceret, non fuisse necessarium, vt Christus essentiales naturæ diuinæ proprietates, haberet in humana natura realiter communicatas: Sed satis fuisse & esse, vt sit verus Deus & verus perfectusque homo. Nullam autem legimus caussam, cur factus sit homo, & qui in forma Dei erat, acciperet formam serui nisi vt posset perfectus esse mediator, factus obediens patri vsque ad mortem: & quæ sequuntur.

Ac memo ne hæc sit illa ab inferis reuocata Dimæritarum hæresis, de qua Epiph. l. 3. T. 2. hær. 77. Isti enim præter alia, coessentiale Deitati, corpus Christi esse dicebant.

XVII. Eadem fronte pro reali communicatione, profertur & Ambrosius, cuius tamen testimonio refutatus fuit hic error, in 6. Synodo: qua fronte reliqui etiam, vt supra vidimus, refutati fuerunt.

Si sensisset Ambrosius idiomata diuinæ naturæ, realiter communicata esse humanæ: profecto non dixisset, *inferiorem naturam, nempe carnem in Christo, non posse operari, qua maior sit diuina*) Legatur 6. Synod. Actione 10. *Item negat vbique præsentiam esse vllius creaturæ communicatam, ita vt inde probet Sp. Sanctum esse Deum, quia eum vbique esse prædicet scriptura*. Lib. De spiritu S. Non igitur agnouit hanc idiomatum diuinorum, in humanam Christi naturam, communicationem.

Quæ vero, quæ ab aduersariis citantur, vanè, ne quid durius dicam citantur. Sunt tamen percurrenda, ne putent suos labores, præ superbia aut impatientia à nobis contemni.

1. Citatur ex Tom. 2. *lib. de fide contra Arrianos cap. 8. & vlt. ad calcem.*

R. Sed locus ille nil aliud concludit, quàm quòd filius Dei, sibi induendo hunc hominem, ipse non est immutatus, sicut neque sol cum obducitur nebecula, vllam patitur sui mutationem: sed quod potius sicut sol illustrat nubem & per eam hæc inferiora; sic filius illustrauit corporis, claritatis suæ lumine illustrauit, & per suum corpus nos: cuius rei speciem prebuit, cum transfiguratus est in monte sancto. Sed hæc nihil ad præsentem quæstionem. Sæpe autem diximus de differentia lucis & eius splendoris, [illegible]. Ita simile solis quod attulit Ambrosius, potius euertit aduersariorum sententiam, quàm confirmet. Lux enim solis minimè nubi communicatur, sed tantum à splendore refulget.

1. *Ex eodem Tom. 2. lib. de fide ad Gratianum* 5. c. non 6. sed 7. In eo capite explicat Ambrosius egregiè locum illum 1. Cor. 15. *Tunc & ipse subiicietur ei, cum subiecta ei fuerint omnia.*

Ac concludit hoc non de Deitate, sed de humanitate, quæ fuit obediens vsque ad mortem, & postea exaltata ad dexteram Dei, & imperium illi datum in omnia, intelligendum esse. Ac præter alia habet etiam hæc verba ad finem capitis, quæ citantur ab aduersariis.

Didicisti quòd (Christus) omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique diuinitatis: Disce nunc, quod secundum carnem omnia sibi subiecta acciperat, sicut scriptum est: Quæ operatus est in Christo, suscitans eum Deus à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum.

2. Secundum igitur carnem ei omnia subiecta traduntur.

R. Quomodo hunc locum audent aduersarij pro reali communicatione adducere, cùm ex diametro cum illa pugnet? Soli enim deitati dat hanc potentiam, qua Christus possit omnia sibi subiicere humanitati autem, quod sibi subiecta accipiat.

1. Citantur duo ex eodem dicta in Epistola ad Heb. c. [illegible]

Sed ex primo nihil aliud concluditur, nisi quod Christus, qua homo, fuit ita vnctus, vt reliquos vngat spiritu suo: quoniam in ipso est fons omnis benedictionis, in omnes electos emanans. Quis autem negat humanam Christi naturam organum esse deitatis, per quod omnes in nos benedictiones deriuantur?

Ex altero hoc habes: *Illud sede à dextris meis ad humanitatem pertinere gloriæ et nem: Et Christo, quatenus homo est, datum esse honorabilem paternæ maiestatis concessum.* Sed hæc nihil s non significat realem maiestatis essentialis Dei in humanam naturam communicationem alioqui illa eadem in nobis quoque communicaretur: quia (vt Athanasius docet) omnia quæ is tempore accepit Christus, vt ea nobis etiam largiretur, accepit. Sic vt etiam vnguentum, super caput ieiunij positum fuit effusum, vt in omnia membra vsque ad simbriam vestis effluerent. De hoc iam dictum est.

4. Eodem pertinet, quod citatur *ex lib. de fide cap. 4.* propter vnionem corporis debitum esse *sede à dextris*.

5. Quorsum vero illud subditur ex lib. 2. cap. 3. Diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptelæ obnoxia erat per naturam?

6. Quorsum & illud ex eodem lib. cap. 5. Christum quatenus homo est, & respectu humanæ naturæ, factum esse excelsiorem cœlis & angelis? Sed numquid exæquatus est Deo?

7. Quorsum & illud ex lib. 4. cap. 2. Christum secundum assumptionem corporis, vnum cum omnibus hominibus in carne esse substantiæ, salua tamen incarnationis suæ gloria?

Maxima est gloria incarnationis Christi, etiamsi essentialis gloria Deitatis humanæ naturæ realiter non est communicata. An parum, quod conceptus est è S. Sancto? quod assumptus in vnitatem personæ? quod præclarissimis donis ornatus? Quorsum igitur hæc. Cur non recitant quæ præcedunt, & quæ sequuntur? Præcedit hoc: *Christus secundum quod tamen generatus est [illegible], Dei virtus est: Secundum assumptionem autem [illegible], &c.*

Sequitur autem: *Caput Christi Deus, quia diuinitas, vt pote creatrix, caput est creaturæ. Et bene dixit: Caput Christi Deus, vt & diuinitatem Christi, significaret & carnem: hoc est incarnationem, in Christo homine: in Dei autem, vnitatem æternitatis & magnitudine, potestatum*. Hæc Ambrosius.

Annon ex his potius colligitur, magnitudinem potestatis, in sola esse deitate: quam ex superioribus, realis idiomatum diuinorum in humanam naturam colligere?

8. Sed egregiè sic probatur realis communicatio ex iis quæ subdunt ex lib. 4. c. 5. Vbi Ambrosius explicans locum illum Ioh. 6. *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem*

[illegible] qui m[illegible] propter me, id est, quod [illegible] hoc est, [illegible] homo, [illegible] Sic conclu[illegible]:

[illegible] ad [illegible] humanam [illegible] diuinitatis [illegible] Hæc ille.

Quis [illegible] videatur [illegible] esse [illegible], qua Deus [illegible] & [illegible], qua caro Christi [illegible]?

Secundum [illegible] fert in humanitate, quæ & in Deitate: [illegible] esse [illegible] quo vtitur Ambr[illegible] de Sp. Sancto 2. cap. 4. Ex eo enim quod Spi[illegible] sicut & pater & filius, euincit Sp. Sanctum esse Deum. *[illegible]* Vi[illegible] causa [illegible] efficiens. [illegible] instrumentum Deitatis.

9. De consortio diuinæ sed [illegible] humanæ in Christo naturæ [illegible] ex Ambr. lib. [illegible] cap. [illegible] Item cap. [illegible] de [illegible] est.

[illegible] Quæ ex libro de mysterio incarnationis cap. 4. & 5. Quæ [illegible] ex lib. 3. de Sp. Sancto cap. 12. proferunt, pudet [illegible].

Quæ [illegible] ad rem *[illegible]*

11. [illegible] Christi [illegible] fuisse [illegible] gloriosi [illegible] dotium fuit, non [illegible] proprietas naturæ [illegible].

Sed [illegible] clausis [illegible] ex Ambrosio:

[illegible] ex Ambrosio: quia [illegible] aliena proprie[illegible].

Quæ vero [illegible] contra realem communicationem, [illegible] & [illegible] sunt, quam vt [illegible] possint.

XIX. Pater est *Hieronymus.*

1. Ex commentariis in secundum cap. ad Philip. de loco *[illegible] propter quod & Deus exaltauit [illegible] humani Christi [illegible]*. Sed quid hoc ad rem?

2. Ex commentariis [illegible] cap. ad [illegible] illum locum, *Et [illegible] pro [illegible] ne Deus [illegible]*. Sed quid tum?

3. Quod vero [illegible] ex Epistola ad Pam[illegible] Christi [illegible] diuinæ virtutis [illegible] creaturam [illegible].

Quæritur [illegible] tantum?

Ex eodem Hieronymo [illegible] clausis [illegible] sententiam suam confirmat exemplo Petri, qui ambulauit supra mare, [illegible] corporis grauis, nec tamen [illegible] corporis [illegible] Proinde secundum naturam [illegible] Christus suam subtraxit virtutem.

4. Sed aliquid est, quod citant ex commentariis in Ier. c. 17. [illegible] *[illegible] Hieronymus [illegible] Christum [illegible] vt non [illegible] Hæc ille.*

Si caro [illegible] maiestatem videtur [illegible] natura non solum essentialibus [illegible] prædita esse, sed omnino in naturam diuinam esse conuersa.

R. Sensus verborum Hieronymi idem est, qui & Eusebii & Hilarii, cum dicunt, humanam naturam [illegible] Deitate absorptam [illegible] Greg. Nyss. [illegible] nomen enim carnis, sicut apud Apostol. 1. Cor. 5. hic & apud Hieronymum, non pro carnis substantia accipitur, quasi aut Paulus negaret se agnoscere Christum pro homine, aut Hieronymus voluerit, substantiam carnis in Deitatem esse transmutatam: sed pro externa carnis specie ac forma omnino accipiendum est: Alii [illegible] Apostoli cum Christo conuersantes, & externam tantum speciem spectantes, Deitatem autem non [illegible] duntaxat [illegible] & non [illegible] Deo [illegible] vera, non [illegible] sed vt [illegible] & [illegible] post [illegible] & ascensionem [illegible] homo [illegible] Christus [illegible] splendidus.

Sensus igitur etiam Hieronymi fuit, Substantiam quidem carnis Christi integram & veram mansisse: sed eius [illegible] quatenus caro illa, [illegible] naturæ [illegible] conditionibus, [illegible] ornata, atque repleta est [illegible] diuinitatis [illegible] quæ nunquam creatura, & essentialis maiestatis effectum, atque splendor.

Si aliter [illegible], pugnabit tua explicatio cum doctrina Hieronymi, de qua [illegible] ex epistola ad Pammachium [illegible] & [illegible] Quæ ex Hieronymo [illegible] communicationem probare possint.

Nam quod [illegible] in cap. 4. Michææ [illegible] Hieronymi [illegible] comparat enim [illegible] Christi [illegible] hæc sententia Hieronymus loquitur de Christo, postquam ascendit in cœlum. [illegible] etiam [illegible] supra angelos [illegible] cœlum.

XIX. [illegible]

1. Ex lib. 1. & 2. contra [illegible] tria hæc concluduntur: [illegible] exaltata, in qua fuerat crucifixus: quod nomen de quo Philipp. 2. & alia donata sint [illegible] Deo, quod denique formam [illegible].

2. Ex [illegible] quod Christus hominem [illegible] hominem.

Se[illegible] dixerat. Annon [illegible] assumptus, [illegible] Dei [illegible] realiter communicatas non [illegible]?

3. Ex [illegible] Felicianum c. 10. & 11. *quod caro glorifi[illegible]*

R. [illegible] per gratiam vnionis intelligitur. Magna enim est [illegible] carnis, quod [illegible] dicatur. [illegible] cap. 10. *[illegible] maiestas [illegible] carne.*

Alia [illegible] maiestatis participatione per [illegible] caro, [illegible] glorificata est caro, [illegible] Dei [illegible] maiestatem.

Sic etiam in Hilario vidimus, carnem esse glorificatam, gloria, quæ [illegible] Dei est.

4. Sed ex eo [illegible] loco velim hæc consideres: primum, quid [illegible] naturas & [illegible] humanam & corpor[illegible] diuinam [illegible].

1. [illegible]

Non [illegible] ait, quasi dicat, sed non fiunt realiter communia.

[illegible] exemplo explicat: *[illegible] corpori [illegible]* Hæc ille de anima & corpore [illegible] Postea ad Christum accommodat. *[illegible]*

suas naturas: ac proinde, quæ vna sunt personaliter dominatio & potestas eas esse essentialiter, seu [illegible], prout diuersæ sunt naturæ, diuersas.

Contra primum igitur ait: *Vnus filius, unus dominus, idemque ipse prouidentiæ vim [illegible] naturarum vnam dominationem [illegible] potestatem habens.*

Contra secundum subdit. *Etiamsi natura non consubstantiales existant & vtraque in commixta, proprietatem conseruat [illegible] propter quod inconfusæ sunt duæ.* Annon hoc dicto profligatur potius realis communicatio, quam defenditur? Si enim incommixtæ proprietates: non ergo, quæ vnius sunt naturæ, in alteram sunt realiter communicatæ.

Quod *ex Oecumenio citatur*: & græcè etiam reperitur in Appendice: Concord. pag. 803. nil pro reali communicatione iuuat aduersarios. *Filius vt Deus sempiternum habet Thronum. Sed vt homo accepit, quod habebat vt Deus, & audit: Sede à dextris meis.*

Quis hæc neget? Sed nihil ad rem. Sedet in eodem throno, inquiunt, non in diuersis, assumtus homo & [illegible]. Verum est: sed quid tum? Tum, quia non sunt diuersæ personæ, sed vna & eadem: tum quia in mundo regendo atque in gubernanda ecclesia, vtraque forma agit: verùm quomodo? Vnaquæque quod suum est faciente, non quod alterius: sed cum alterius tamen communione. Quæstio vero est [illegible] quod agit diuina, idem etiam humana agat: & ex consequenti: an, quam habet agendi facultatem diuina, eandem habeat & humana.

Locus autem SEDE A DEXTRIS, hoc non probat, vt supra explicatum est.

Ex 1 Cor 15. affertur hæc interpretatio Chrysostomi, cum exponit illud Apostoli in [illegible] Christus qua homo est, intelligitur enim eum habere spiritum & quod ille spiritus non tantum viuus, sed etiam viuificat. Sed quid hæc ad rhombum? Quasi vero ita ista spiritus sit essentialis Dei proprietas. Quæ si esset: multi alij homines haberent hanc essentialem Dei proprietatem sibi communicatam: & non opus foret de solo Christo hanc instituere quæstionem. Spiritum vero sanctum, à quo illa est [illegible], non solùm viuere, sed etiam viuificare, quis neget. Imo inde probamus, eum etiam esse Deum, quia non minus viuificat, quàm pater & filius.

Quod *ex Areta citant in Apocal. ca. 5.* & est in græco pag. 917. de humana assumta natura intelligendum esse, quod scribitur de agno, nempe, quod quasi per suffragium datæ sint ei diuitiæ, potestas, sapientia & similia, nihil ad rem facit. Non enim de essentialibus diuitiis & potestate & sapientia Dei loquitur Ioh. sed de creatis, vt sæpius explicatum est quia quæcunque accepit vt homo, ea accepit vt nobis communicet.

Quod si tu contendas, intelligendum esse locum de essentialibus diuitiis, &c. Exponam ergo & exponendum esse dicam illud verbum [illegible] per gratiam [illegible].

Ex Oecumenio in 4. cap. Ephesi. citantur hæc verba. Ascendit supra omnes cælos, [illegible] Sed neque hoc facit ad rem. Quod enim naturam à nobis sumtam in cœlum euexerit [illegible], eámque cœlesti hæreditate & Cathedra iudiciali, ideóque regio dignam desecerit: hoc non concludit realem alicuius idiomatis diuini in humanam naturam communicationem.

Nam nos quoque cœlestem illam hæreditatem consequemur: fidelibusque sunt apostoli super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel: imo de omnibus fidelibus hoc pronunciat Apostolus 1 Cor. 6. quod omnes sint iudicaturi mundum, & regnaturi cum Christo. Et stat semper regula Athanasij, *quæ accepit Christus vt homo, illa eum accepisse vt nobis communicet.* Essentialem autem maiestatem non esse communicaturus.

Frustra etiam adducitur id quod Chrysostomus de resurrectione scribit: si cogitemus eum, qui promisit, & qui post resurrectionem ianuis clausis ingressus est ad discipulos, Deum esse, cui nihil est inuium: & si indubia fide hæc credamus, nos ab omni quæstionum scrupulo liberatum iri. Hoc inquam, nihil ad rem.

Nihil enim eorum, quæ nobis credenda proponuntur in scripturis, hanc realem communicationem nobis credendam esse docet.

Quorsum verò illud, quod in homilia de Baptista concludit Chrysostomus: Quòd corpus Christi verum per clausa ostia intrauerit ad discipulos, hoc dandum esse potentiæ Christi diuinæ? Sic enim ait: *Nescio, quomodo hoc factum sit? Dei hoc potentia Dei.* quasi dicat non corporis aut illi vi [illegible], quæ esset in corpore. Annon hæc potius euertunt communicationem, de qua loquimur?

Denuo ad extremum repetunt aduersarij ex Chrysostomo, in 1 cap. ad Hebr. *Patrem iussisse Christum secundum carnem ab angelis adorari.* Quid hic vultis inferre? Ergo carni Christi idiomata Deitatis essentialia sunt realiter communicata? Imò sequetur: ergo caro Christi est realiter Deus: nempe, si velis eam carnem per se adorari. Solus enim Deus adorandus est. Atqui hoc non sequitur ex verbis Apostoli, vtpote pugnans cum verbo Dei. Ergo nec illud. Quare falsa & interpretatio & illatio vestra.

Hæc ad testimonia Chrysostomi.

XXI. Pater, quem ordine citant aduersarij est *Cyrillus.*

Permulta ex huius libris citantur testimonia: Sed quæ partim nihil ad rem faciunt, partim contra ipsos pugnant aduersarios.

Quo verò clariùs appareat, Cyrillum minimè fauere aduersariis in hoc genere doctrinæ: quædam priori loco ex ipso Cyrillo oppono nostris vbiquitariis. In Iohan li. 9. cap. 41. Ex eo, quod Christus ab operibus, quæ faciebat, probabat se vnum esse, cum patre, Deum: colligit Cyrillus hæc axiomata.

1. *Neque enim, inquit qui ex Deo natura non est, æqualiter operabitur Deo.*

2. *Nunquam creatura, quæ infinitæ virtutis sunt, suscipiet.*

3. *Nunquam bona eius natura, quæ semper est, iis, quæ sunt producta ex nihilo, propriè attribui poterunt.*

Ex primo sequitur, humanam Christi naturam, nunquam ad actiones diuinæ naturæ, tanquam [illegible] eadem seu æquali potentia prædítam, concurrisse.

Ex secundo. Neque etiam eandem potentiam, sibi realiter communicatam habere potuisse, vel posse.

Ex tertio. Si quando, quæ propria sunt Dei, attribuantur humanitati, ea impropriè & verbaliter tantum, perque communicationem idiomatum attribui. Quid vis clarius ex Cyrillo?

Dial. lib. 5. col. 120. eandem regulam tradit, quam & in Iustino aliisque vidimus: nempe:

Quæ in Christo spectantur diuina ea Deitati, quæ humana, ea humanitati esse attribuenda. Proprietates ergo Dei essentiales, illæ vtive actiones, humanæ naturæ attribui realiter non possunt.

Dial. lib. 6. col. 160. Ex proprietatibus Dei in filio, concludit, eum non esse creaturam, sed Deum: iuxta illud Iesaiæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo.*

Neque enim permitteret (inquit) vllis rebus aliis, quam sibi, [illegible] substantialem dignitatem vere Deitatis sublimitatibus magnificari.

Quomodo enim [illegible] ad huius dignitatis conditiones pertingeret, [illegible] nobilitatem supra se relinquat? Hæc ille. Quomodo igitur caro Christi, æquali maiestate & gloria, & potentia regnat cum patre?

Thes. lib. 2. [illegible] col. 156. Ex eo quod omnia per [illegible] facta sunt, concludit illum non esse factum, sed Deum verum.

[illegible] enim factum (inquit Cyrillus) creandi virtutem, [illegible].

Indem, col. 167. *[illegible] Dei [illegible] natura (inquit) perfecta [illegible] tota ornata [illegible].*

Idem Thes. lib. 8. cap. 1. col. 200. confirmat idem quod alias ex Athanasio docuimus *Ornata, inquit, quæ in Christo, [illegible] in nos quoque redundant.* Sic ille Idque inde concludit, quia Christus vt homo, & vnctus, exaltatus & sanctificatus fuit, propter nos: vt illas sanctitas, vnctio, gloria & exaltatio, nobis communicaretur, iuxta illud Christi. *Ego sanctifico me, [illegible] & ipsi sint sanctificati.*

Assumo. Atqui essentiales Dei proprietates, nobis non communicabuntur. Ergo neque etiam in humana Christi natura insunt realiter communicatæ.

Ex his paucis locis, quiuis iudicare facile potest, quid de testimoniis, quæ aduersarij ex Cyrillo adducunt pro reali communicatione sentiendum sit.

Nunc igitur illa percurramus, ne videamur velle eludere: imo vt dilucidius appareat quæ sint istorum hominum præstigiæ: atque etiam ne suos labores à nobis contemni existiment.

Ex Dial 6. quatuor citant testimonia, quæ omnia à proposita quæstione aliena sunt.

In primo tripliciter peccant: primùm, quia non integrum citant, quod [illegible] ostenderet Cyrillum intelligeretur. Deinde quia neque sensus Cyrilli is est, quem illi attringunt aduersarij, [illegible] ad nostram pertinent.

Locus ille est col 156. Non enim docet Cyrillus, non carnem quidem Christi, secundùm quod caro dicitur, viuificare posse, sed solam diuinitatis naturam: ex quo concludit Cyrillus

petit. Non hic fuit sensus Cyrilli: sed fuit, vt gloriam humanæ naturæ conuenientem, & quæ ab essentiali gloria Dei fluxit (vt etiam supra ex Hilario vidimus) sibi, vt homini, pater communicaret. Hæc autem fuit gloria resurrectionis, ascensionis, sessionis ad dextram.

Hoc inde liquet: quia quam petiit gloriam, petiit, vt eam in sua etiam membra, hoc est, in omnes fideles deriuaret, sicut ibi explicat Cyrillus, verbis ante citatis, subdens: *Omnia enim in ipso & per ipsum bona consecuti sumus.*

Hæc Cyrillus. Quæ verba cur omiserint aduersarij, viderint ipsi. Quis tum ex præcedentibus, tum ex iis quatuor verbis non videat, Christum petiisse sibi capiti & nobis membris gloriam creatiuam resurrectionis, & æternæ vitæ, non autem essentialem Deitatis, realiter communicari? Hæc enim nulli creaturæ communicari potest. *At inquis, Quam habui antequam mundus fieret.*

R. Hanc gloriam creatiuam habuit & ipse, vt homo, & nos, antequam mundus fieret, in prædestinatione, vt exponit Augustinus.

Sed alteram quoque interpretationem subdit Cyrillus, quæ prætereunda non est: præsertim, cum eam magis probare videatur.

Hæc autem sunt Cyrilli verba. *Sed non est ab re, cum hoc, & potestatem etiam Verbi (δόξαν, quo vsus est Christus) considerare: δόξα enim Græcè non solum gloriam, verum opinionem significat. Quomodo igitur Filius inquit, δόξασόν με tu Pater ea δόξῃ, quam habui apud te antequam mundus esset: hoc aperte docet. Quoniam ô Pater, homo factus, ad solum esse hominibus videor nec cognitus sum coæternus tibi esse: δόξασόν με tu, id est, talem opinionem atque fidem hominibus de me largiaris, qualem haberent, crederent si me apud te semper fuisse, etiam antequam mundus esset. vt videlicet me Deum existiment, credantque esse secundum naturam, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Sic Cyrillus.

Quod autem hic locus ita intelligendus sit, è sequentibus fit manifestum. Legantur reliqua.

Siue priorem, siue posteriorem sequamur interpretationem: verba Cyrilli minimè fauent vbiquitariis. Et duæ lineæ, quæ omnino cum præcedentibus erant coniungendæ, suppressæ ab aduersariis, locum reddunt obscuriorem, vt supra ostensum est.

8. Illud verò vehementer admiratus sum, quod ex libr. 11. eiusdem Thesauri, cap. 11. retulerunt. Est autem talis locus. *Conditio quædam atque proprietas,* vel (si ita vis) dignitas, *alia creaturæ alia creatori necessariò inest: creatura serua est, creator dominus. Sed creatura quoque domino suo coniuncta, à propria conditione liberatur, & in meliorem traducitur.* Sic Cyrillus.

Hæc omnia sunt perspicua, modo de essentialibus creaturæ proprietatibus non intelligas, quod ait, *creaturam à propria conditione liberari, si Deo iungatur.* Ab iis enim nulla res liberatur, nisi desinat esse talis res.

Hæc autem eò spectabant, vt explicaret Cyrillus, qui fiat quod qui per fidem iunguntur Christo, ij ex seruis peccati ad talem conditionem & dignitatem euehantur, vt fiant filij Dei, iuxta illud Ioh. 1. *Et potestatem dedit eis, &c.*

Subdit Cyrillus: *Ita natura nostra à filio Dei assumta mensuram suam excessit, & in conditionem assumentis eam per gratiam translata est.*

Hactenus ex Cyrillo aduersarij. Quasi vero concludatur, humanam naturam ad proprietates τοῦ λόγου essentiales, realiter in se habendas, propter vnionem, fuisse translatam, cùm de iis minimè loquatur Cyrillus. Sed hæc est conditio assumentis, ad quam translata est humana natura: nimirum, quòd sicut nos, quia per fidem coniungimur Dei filio per naturam simus filij Dei per gratiam: sic humana natura in Christo, quia in vnitatem personæ assumta est à filio Dei, ideo etiam ipsa filius Dei per naturam appellatur. Hoc enim voluit demonstrare Cyrillus. *Iste Iesus Christus dat aliis in se credentibus, vt sint filij Dei per gratiam. Ergo ipse, filius Dei est per naturam.* Subiecit enim hæc verba Cyrillus. *Quare, qui dedit potestatem hominibus, filios Dei per gratiam fieri: non potest ipse filius Dei per gratiam esse: necessariò igitur per naturam.* Sic ille. Nullo enim modo dici potest, quod Christus, qua homo est, filius Dei sit per gratiam, sicut nos: Sed totus Filius Dei est per naturam: quatenus λόγος, propter primam & æternam ex substantia patris generationem: qua homo autem propter temporalem ex matre natiuitatem: dicente angelo ad Mariam; *ideóque & quod nascetur ex te sanctum, filius altissimi vocabitur,* per naturam scilicet totus, cum vna tantum sit persona, vnusque filius, non plures. Quorsum igitur hæc dicta patrum, tam perspicua, tam clara, torquentur tam turpiter ad eos sensus, de quibus illi patres nunquam cogitarunt?

Ac de locis ex Thesauro citatis hactenus.

Plura etiam adducuntur ex comment. in Euan. Iohannis.

1. Ex lib. 1. c. 15. Quia mutilatum citatur ab aduersariis non explicato aut indicato vero sensu: ergo fideliter sensum referam.

Cum nomine carnis in dicto Ioh. 1. Verbum caro factum est, totus homo intelligatur: quæritur, cur maluerit Ioh. dicere, Verbum caro factum est quam, verbum homo factum est?

Summa responsionis est: Quia illud Gen. *Terra es & in terram reuerteris, ad solam carnem pertinebat, anima interim manente immortali: per verbum autem incarnatum, illa etiam mala abolenda erat, instaurando. in & à carne assumta: ideò dixisse, Verbum caro factum est: q. d. ideo factum est caro, vt caro, eius facta caro, qui verè immortalis est (nota verè) immortalitate illius participaret.*

Ac de ea vita loquebatur Cyrillus, quæ à verbo in carnẽ Christi, & à carne Christi in carnem omnium hominum erat deriuanda. Certum autem est, vitam Dei essentialem non esse in nostra corpora deriuandam: sed tantum eius effectum. Et ideo vsus est voce: *Participaret dicens: Verbum caro factum est, vt eius caro eius fieret, qui verè immortalis est, immortalitate eius participaret.*

Et statim subdit hoc simile, dicens: *Indecens enim omnino esset si ignis quidem qualitatem suam coniunctæ sibi materiæ immittere possit, ac eo modo in se materiam transmutare: Verbum autem Dei proprium sibi naturaleque bonum, id est, vitam coniunctæ sibi carni non posset infundere.* Hæc Cyrillus. Infundere, intellige per participationem (vt ante dixit) & per effecta illius vitæ, quæ in verbo est essentialis, atque adeò ipsius essentia. Ideo mox vocat carnem ex vnione verbi viuificatam, per quam omnium caro esset viuificanda ac reparanda, dicens: *Hæc igitur maximè de caussa scriptum esse ab Euangelista arbitror. Et verbum caro factum est: quod ex parte (naturæ assumtæ) maximè corrupta, & vnione verbi viuificata, totius (naturæ generisque humani) reparationem significare voluerit.* Hæc Cyrillus.

Quid obsecro hæc ad realem communicationem idiomatum diuinæ naturæ in humanam?

Explicatio hæc ad alia quoque similia dicta, quæ in Cyrillo sæpe occurrunt, de vita à verbo in carnem Christi deriuata, & inde in nos deriuanda, rectè intelligenda, nobis seruiet.

2. Sic igitur explicandum est, quod subdunt aduersarij ex lib. 2 c. 144. datam esse vitam & potestatem iudicium faciendi filio, quatenus filius hominis est.

3. Sic quod ex lib. 3. c. 37. *Viuificum corpus Christi* (vt organum verbi viuifici) *& ad incorruptionem sui participatione reducit.*

Hunc esse sensum, liquet ex sequentibus, quæ aduersarij prætermiserunt.

Non enim a terreni (inquit Cyrillus) *cuiusdam, sed ipsius vitæ corpus est: retinetque incarnati verbi virtutem, & plenum potestate illius qua vniuersa & viuunt & sunt.*

4. Sic intelligitur, quod etiam subdunt ex lib. 4. c. 14. quem locum, quia truncatum citarunt aduersarij, & insignis tamen est, ego integrum reponam.

Explicans illa verba Cyrillus Ioh. 6. *Nisi mãducaueritis meam carnem, &c* præter alia hæc etiam scribit: *Non possunt cũ sanctificatione beatæ vitæ fieri participes, qui per mysticam benedictionem, Iesum non susceperunt. Vita enim secũdum naturam ille est, qui ex viuo patre genitus est: sed non minus corpus quoque suum (pro ipsum) viuificat* (nimirum nos) *Coniunctum enim ineffabiliter est filio Dei: à quo vniuersa viuificantur. Ideirco corpus suum dicitur & vnus cum eo est: nempe post incarnationem vnus est, & vnus manet absque diuisione vlla, &c.* Et mox.

Quoniam igitur saluatoris caro, verbo Dei, quod naturaliter vita est, coniuncta, viuifica effecta est. quãdo eã comedimus, tunc vita habemus in nobis: illi coniuncti, quæ vita effecta est. Hac de caussa in exsuscitandis mortuis, non solummodo verbo atque imperio vt Deus, vtebatur: verum etiam carnem suam quasi cooperatricem nonnunquam adhibebat: Vt reipsa ostenderet carnem quoque suam, quoniam sibi coniuncta est, viuificam esse: atque singulos doceret, suum, non alterius esse corpus.

Quis hic non videat, quàm diuersè & verbum & caro eius viuificent? Ille vt caussa efficiens: hæc, vt eius inseparabile organum. Et post recitata quædam exempla ex Euangelistis de efficacitate carnis Christi, vt organi Deitatis, subdit Cyrillus.

Quod si solo tactu suo corrupta redintegrantur (vt in paralytico) quomodo non viuemus, qui carnem illam & gustamus & manducamus? reformabit enim omnino ad immortalitatem

nicatam habuerit. Annon diuina erat potestas illa, qua Petrus prostrauit Ananiam & Sapphiram? qua rursus claudum erexit? Potestatem habet [illegible] Christus supra omnes [illegible] creaturas, quia omnia [illegible] ita sunt pedibus eius. Neque etiam absolute [illegible] communicatum non habet, sed [illegible]

1. Locus est col. 277. Nil aliud autem docet Cyrillus, id [illegible] contra Nestorium: *Nisi quod ipsa etiam caro [illegible] verbum, viuificare potest.* Sed quomodo? Præter modum illum, de quo sæpe dictum est, alium etiam ibi explicat Cyrillus [illegible] communicatione idiomatum: *ac deus proprium verbi esse [illegible] carnis [illegible] etiam [illegible]* [illegible] Toto illo contextu [illegible] doctrinam de communicatione idiomatum verbali. Ita dicitur [illegible] caro Christi [illegible] quia organum est, per quod nos viuificat [illegible] quod verbi est, tribuitur etiam carni, propter vnionem, de quo modo, ibi ad Theodosium [illegible] Cyrillus. [illegible] quæ carnis sunt, attribuantur verbo, & quæ verbi, [illegible]

Esse primogenitum inter multos fratres, non conuenit Christo [illegible] secundum [illegible] Cyrillus tamen ostendit è scripturis, & verbum vocari primogenitum, propter [illegible] & contra hominem nominari vnigenitum Dei filium, propter [illegible]

Ac de carne, quod propter vnionem dicatur viuifica, sic scribit col. 277.

Annon & otiosam confitebimur fuisse terrenam carnem ad hoc, [illegible] quatenus pertinet ad propriam naturam? Quomodo igitur [illegible] vel quomodo intelligitur & ex cælo esse, quod de terra est [illegible] Hæc Cyrillus.

Nihil fit clarius hoc loco, in carne Christi non esse realiter infitam [illegible] viuificandi vim, quæ essentialiter in [illegible] est.

Teneamus igitur hunc etiam modum, quo caro Christi dicitur viuifica, nempe propter vnionem cum viuificante verbo. Sicut contra verbum dicitur mortuum propter vnionem cum carne quæ mortua est.

4. Locus habetur pag. 282. fere ad finem libri. Hæc pauca verba citant aduersarij. Non absque carne, sed potius cum ipsa & in ipsa [illegible] Sed quid hoc ad rem? Cyrillus continuans de [illegible] communicatione [illegible] dicere nos [illegible] verbum patris mortuum esse? an verò [illegible] superius & vitæ?

Respondet in summa Cyrillus: *Et mortuum dici secundum scripturas [illegible] mortuum autem secundum carnem. Mortua enim eius caro [illegible]*

[illegible] *in ipsa [illegible]* Hæc Cyrillus.

Notandaque [illegible] duplex in Christo potestas, gloria ac dominatio: [illegible] æqualis gloriæ ac potestati patris [illegible] Christus [illegible] semper regnauit cum patre: altera, quatenus homo, iam regnat supra omnes creaturas, inferior patre, ac seipso. [illegible] ad Theod.

Ex libris ad Reginas duo citant testimonia: quæ nihil aliud continent, nisi quod Christus [illegible] Deus, verusque & perfectus homo, vna persona, [illegible] Quod autem proferunt ex lib. 2. & habetur col. [illegible] hoc tantum habet: *Quia Christus dicitur accepisse gloriam potestatem ac [illegible]* ACCEPISSE *ad conditiones humanæ [illegible]*

R. Sed totum illud caput, cui titulus est: De eo, quod dominus noster Iesus Christus dicitur gloriam accepisse: diligenter est examinandum. Summa hæc est. *Dominus [illegible] quam [illegible] non opus habebat vlla externa & adscititia gloria neque potestate & dominatione.* [illegible] *eam [illegible] semper habuit cum patre vnam & eandem [illegible] tamen à patre in æterna generatione. Cum ergo, vt Deus, hæc semper [illegible]* [illegible] Cyrillus [illegible]

Et nota, quod dixit, *Vt Deus*: [illegible] *quantum ad diuinitatis naturam*: quid ita? Docet enim quantum ad humanam attinet naturam, hanc gloriam realiter communicatam non habere. Id quod confirmatur ex ratione Cyrilli: quæ est hæc [illegible] *Quia [illegible] realiter communicata [illegible] sicut nec, quà Deus, opus habuit, eandem ob causam.*

Hinc quæritur *Si igitur, quà Deus, non opus habuit gloria externa & adscititia [illegible]*

Respondet Cyrillus. *Hæc* ACCEPISSE *ad conditiones humanas [illegible]* Christus [illegible] humanam naturam accepit à patre, eoque & à seipso Deo hanc gloriam & potestatem: idque bifariam: [illegible] ex [illegible] & potestas [illegible] æterna atque [illegible] altera temporaria atque adscititia.

Ad primum quod attinet: Christus vt homo, iam accepit per gratiam vnionis, seu per communicationem idiomatum [illegible] non suæ humanitati realiter communicatam, sed in ipsa Deitate, [illegible] in ipsa [illegible] Hic modus accipiendi, inde confirmatur, quia etiam idem Deus [illegible] dicitur ab Apostolo, cum dicit esse factus esse pauperem, vt nos diuites [illegible] Quomodo factus est pauper? non quòd [illegible] quòd nostram paupertatem, cum suis diuitiis in Deitate realiter miscuerit [illegible] gentium. *[illegible] (vt loquitur Cyrillus) in [illegible] in suam personam receperit. [illegible] Deus [illegible] paupertatem [illegible] ac [illegible] factus fuerit pauper in altera natura.*

Eodem igitur modo, caro quoque, quæ pauper, quæ infirma, quæ [illegible] in [illegible] assumta in vnitatem personæ à verbo Deo, facta est in eo personaliter diuitissima, & omnipotens [illegible] potentiam, & dominationem accepit.

Atque hic est modus ille accipiendi, de quo ad Reginas [illegible] Cyrillus: & quem patres vocare solent communicationem idiomatum, & [illegible]

Ex hac alter sequitur modus: quo scilicet Christus, quà homo, [illegible] à patre & à [illegible] Deitate, [illegible] ingentes [illegible] maximam, [illegible] infra Deum posita [illegible] dominationem: [illegible] illius essentialis & infinitæ maiestatis, potentiæ, dominationis, quæ soli competit Deitati.

Quocunque igitur sensu accipias hæc nomina, diuitiarum, potentiæ, potestatis, denominationis, quas Cyrillus ait, Christum secundum humanitatem accepisse à patre apparet: nihil pro realit [illegible] communicatione ex his locis concludi.

Afferunt etiam ex Scholiis eiusdem Cyrilli de incarnatione [illegible] testimonia quatuor: *Primum*, ex cap. [illegible] *secundum* ex cap. 8. *tertium* ex cap. [illegible] *quartum* ex cap. [illegible] [illegible] ex cap. 10. quod maximè ad quæstionem explicatam pertinebit: quanquam nec quæ citentur ab aduersariis, quicquam obsunt causæ nostræ. Singula perstringam.

Explicaturus Cyrillus modum [illegible] quo [illegible] & caro in vnam coierunt personam cap. [illegible] *non [illegible] hunc modum illi quo anima [illegible] corpus in [illegible] Ac præter alia: Anima [illegible] omnia quæ sunt corporis, esse [illegible] Ita Deus [illegible] fatigatum esse pro nobis, &c.* Et mox. *Sicut corpus autem*

[illegible] præter animam: Vnus tamen ex vtroque homo efficitur [illegible] ita etiam ex perfecta Dei verbi subsistentia, & humana [illegible] perfecta vnus est Christus: idem in [illegible]. Sic ille. At de hoc nulla est con[illegible] *[illegible] quidem dicitur Deus verbum (vt ante dixi) [illegible] caro propria, quia ipsius est corpus & non [illegible].* [illegible] Addit, dicens: *[illegible] quam cum sua carne [illegible] vt possit etiam viuificare mortuos, & sanare infirmos.* Hæc ille.

Hæc verò postrema verba, quomodo sint intelligenda: in [illegible] videntur, vt inde [illegible] At nos dicimus [illegible], si nomine actionum diuinæ ma[illegible] intelligas, quas Deus verbum edit: [illegible] carne communes, eo sen[illegible] Deum [illegible]. Quomodo autem, quæ propria sunt carnis, communia fiunt Deo? [illegible] quod realiter dolores, [illegible] penetrauerint. Nequaquam: [illegible] tantum per gratiam [illegible] communicatio[illegible] idiomatum. Ergo sic etiam, quæ Dei sunt, communia [illegible] communicationem [illegible]. Adde & hoc, [illegible] communes etiam dicuntur [illegible] actiones, [illegible] & [illegible] corporis, quibus ad illas [illegible] actiones ed[illegible] anima.

Si autem vocem illam, *communes fecit carni*, interpreteris, pro realiter [illegible] nomine actionum diuinæ maiestatis [illegible] actiones, quæ a diuina maiestate in humana natura, per dona realiter communicata, [illegible]. Actiones enim quæ ab hominibus fiunt virtute Spiritus S. in nobis habitantis, actiones vocantur [illegible] & [illegible] Dei. *Deus enim [illegible] & perficit* [illegible] per prophetas atque apostolos mortuos [illegible] & ægrotos curarunt: multò verò excellentius per Christi humanitatem. Cur igitur hæ actiones actiones Dei vocari non possint?

Sed [illegible], quia prior interpretatio sit genuina Cyrilli sententia [illegible], quia reuera [illegible] ad suas operationes vtebatur humanitate, tanquam suo organo: partim, quia propter vnionem hypostaticam, quæ propria Dei erant, & sunt, humanæ etiam naturæ attribuuntur, atque [illegible] per gratiam vnionis prædicantur. Nihil [illegible] locus pro reali idiomatum communicatione [illegible].

Adde, quòd [illegible] Cyrillus, animæ & corporis [illegible] potius [illegible] realis idiomatum communicatio, quàm [illegible]. Num mens humana corpori communi[illegible] facultatem intelligendi?

Quod [illegible] ex cap. 8. de similitudine ignis in carbone iuxta visionem [illegible] capite sexto: [illegible] Deitatem esse in humanitate, sicut ignis in carbone [illegible] responsum est. Neque [illegible] Cyrillum [illegible] quàm [illegible] verbi in carne, *ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως* factam demonstrare: Sicut etiam [illegible] animæ & corporis explicauit.

Proinde postrema verba ad finem capitis, vbi ait, *Deus [illegible] semel cum carne [illegible] [illegible] ea quæ sunt ipsius (carnis) [illegible] etiam [illegible] sua operationem:* Hæc, inquam, verba ita explicanda sunt, licet, quæ ex capite 7. [illegible] explicauimus.

3. Ex 9. cap. vbi aliud simile affert Cyrillus, quo vnionem verbi & carnis [illegible] declaret: nihil [illegible] concluditur. *Quia Dominus Iesus [illegible] flos agri [illegible] conuallium.* In lilio [illegible] & flore duo [illegible], quanquam longe diuersa, [illegible] & corpus ipsum floris ac lilij: *Cyrillus comparat Diuinitatem odori, carnem autem [illegible] corpori [illegible]:* vt inde demonstret verum & arctissimam, [illegible] & minimè confusam naturarum, diuinæ & humanæ in vna Christi persona, vnionem. Quid verò hoc ad realem idiomatum communicationem? [illegible] feliciter. Sicut enim proprietates corporis lilij, vt, quòd sit corpus visibile [illegible] & [illegible], non communicantur odori [illegible] & tangi non potest: & [illegible] proprietates odoris, de quibus iam diximus, [illegible] non communicantur, cum interim tamen [illegible] & vnita hæc duo, vt vnum ab altero separari non queat, aut etiam vix discerni: Sic se etiam habent duæ in Christo naturæ, earumque proprietates. Vt, quæ carnis sunt, non communicantur verbo, sed tantum, vt

sua, sibi attribuit: sic quæ verbi sunt, carni *κατ' [illegible]* [illegible] attribuuntur, non autem [illegible].

Aliud [illegible] Cyrillus tradit in cap. 10. Sed [illegible] ab [illegible]: fortassis, quia nimis clarum est pro nostra sententia. Christus in sacris literis vocatur & est *arca fœderis* [illegible] sepulturam [illegible], cum suo propitiatorio, de qua apud Mosen. Arca illa ex duabus rebus constabat, ex ligno imputribili, & ex Auro, quo [illegible] & foris, tota erat tecta atque ornata. Ligno, [illegible] comparat Cyrillus, humanam naturam, [illegible]: ex [illegible] constat tota, [illegible] vna tantum arca, Christus. Dicitur vetus arca [illegible] tecta auro intus & foris. Intus humanæ naturæ anima [illegible] est, foris caro. Vtraque pars fuit & est auro Deitatis vnita, tecta, ornata. Et lignum manet in sua natura lignum: & aurum aurum: Et vtrumque suas retinuit proprietates: nec aurum suas ligno, nec vicissim lignum [illegible] auro realiter communica[illegible]: quanquam [illegible] essent vnita, vt vnum ab alio [illegible] non [illegible].

Quid hoc [illegible] clarius pro confirmatione sententiæ [illegible] communicationis proprietatibus naturarum? Sed [illegible] Nam [illegible] habes, qui ex hoc simili non intelligat veritatem?

Ergo ex hoc simili colligere promptum est, quid aliis [illegible] anima & corpore [illegible] cap. [illegible] & ligni seu carbonis, de quo cap. 8. libij & odoris, de quo [illegible] Cyrillus nullo certe modo realem idiomatum communicationem: sed tantum veram & arctissimam [illegible], qua Deitas totam humanam naturam [illegible] intus & foris, [illegible] in vnitatem personæ [illegible] naturis, proprietatibus & actionibus [illegible]. Omnibus enim his similibus, [illegible] Cyrillus ad vnum [illegible] demonstrandum: verum scilicet modum, quo duæ in Christo naturæ vnitæ [illegible] contra Nestorianos (addo ex [illegible] S.) & Eutychianos modus, quibus ille diuidebat naturas, ille confundebat.

4. Hinc igitur etiam liquet, quomodo intelligendum sit, quod 4. [illegible] aduersarij, ex eiusdem lib. Cyrilli de incarnatione cap. 11.

Verbum [illegible] Cyrillus [illegible] per quod omnia [illegible] volens seruare quod perierat, descendit ad nos [illegible] quod non erat [illegible] quod non erat fieret, Diuinæ maiestatis [illegible] per [illegible] qua [illegible] magis est [illegible], quam decebat [illegible] Deitatem Hæc Cyrillus.

Quid verò [illegible] loco clarius pro sententia nostra? [illegible] docet Cyrillus, humanam naturam ex vnione cum verbo, [illegible].

[illegible] [illegible] dignitatibus [illegible] quomodo [illegible] non [illegible] [illegible] ad [illegible], vt homo quoque assumtus, vocetur Deus, [illegible].

[illegible]

[illegible] Deitatis [illegible]: sed [illegible] & [illegible] & immensa [illegible] & [illegible]. [illegible] essentialium Dei proprietatum participatio. [illegible]

[illegible] de incarnatione, [illegible] eiusdem Cyrilli [illegible] ad [illegible] Episcopum [illegible]. [illegible] quædam verba quæ [illegible] aliud concludunt, [illegible], *Corpus Christi [illegible] infirmitates humanas [illegible] & [illegible]* Sed quid hoc ad rem? [illegible] humanitas [illegible] proprietates [illegible] Cyrillus. Quomodo autem [illegible], [illegible] declaratum est. Quare [illegible] aduersarios nos. Sed [illegible] ex altera [illegible] eandem [illegible] col. 108. Tom. 4. [illegible]

Cyrillus

Cyrillus. Primùm negat Christum à Catholica ecclesia ideo p[illegible] nticeri, quia ex diuina & humana naturis, vnum [illegible] constituitur Christum. Deinde [illegible] rationem, cur non possit dici permixtus, dicens: *Non enim (inquit) substantia Verbi in naturam carnis [illegible] transfusa est: nec caro in verbum, sed in sua proprietate, vtraque manente natura &c.*

Quid autem obsecro, essentiales Dei proprietates, aliud reaple sunt, quàm ipsa natura diuina? Si igitur illi dicuntur permiscere naturas, qui vnam in alteram aliqua ratione transfundunt, vt docet Cyrillus: annon illi permiscent, qui essentiales Dei proprietates in naturam humanam realiter communicatas volunt? Quid enim est realiter communicare, nisi transfundere? Et sic Brentius & Iacobus Andreæ, cum de reali idiomatum communicatione agerent, loquebantur, effusas esse. Realis enim communicatio, & transfusio, idem reipsa sunt; sicut panis & [illegible]. Sed astutiores inter aduersarios viderunt, illam transfusionem damnari à patribus: ideò que mutarunt vocem, retinuerunt rem.

Et notandum quod ait Cyrillus: *Nulla ratione substantiam verbi in naturam carnis transfusa esse.* Si nulla ratione: docuit igitur non vno tantum modo dici posse transfusam esse.

Primus modus est, si simpliciter dicas, Naturam vel substantiam diuinam transfusam esse in humanam. *Alter est*, si doceas essentiales proprietates eius realiter transfusas, aut realiter communicatas in humanam naturam.

Adduxerunt locum ex comment. in Ioh lib. 4. cap. 14. *de carne viuifica, non per se, sed natura sed propter verbum, quod natura est [illegible], in carne inhabitans ad suo argumento à [illegible]: dicens. Quod i[illegible] sic eo, quod [illegible] cetur, multo magis Verbum hominem, in quo habitat, dedisse viuificandi virtutem dicendum est.*

R. Sed quo sensu dicatur caro viuifica, supra ex eodem Cyrillo, supra dictum est: atque etiam eo loco est citato, quem citat lib. 4. cap. 14. perspicue liquet, eam ideo dici viuificare, quia verbum, cuius est proprius, hoc est, Deitas per illam carnem, tanquam per suum organum viuificet, & quia carni datur, quod verbi est, cùm sit caro non [illegible] Pauli, sed verbi. Simile mellis non per omnia quadrat: sed in iis tantum rebus, in quibus ex vnione cum melle, non admittitur σύγχυσιν qualis admittitur in mulso, ex aqua & melle confecto. Capite enim insequenti 14. eiusdem libri, clarius, quomodo caro viuificet, explicatur: cum ait ex Christi ore, *Verba, quæ locutus sum, Spiritus (id est, spiritualia, & de spiritu) et vita (id est, de viuifica & naturali vita) sunt. Quæ enim vita est naturalis [illegible] Verbum [illegible] Deitas. Item, quanto igitur vim [illegible] ipsam Christus appellet: nō [illegible] propriè [illegible] virtutem [illegible] attribuit* Hæc Cyrillus.

Idem respondetur ad id, quod ex *epistola Synodica* de eadem carne viuifica recitatur ab aduersariis.

Neque aliud Cyrillus sibi vult *Anathemate* 11. eiusque explicatione: quàm ideo carnem hanc esse viuificam: *quia caro est, non per se subsistens, sed [illegible] homini, qui nostri [illegible] quia caro est [illegible] propria. quia omnia [illegible] potest: & quod [illegible] per organum suæ carnis [illegible] viuificat.*

Notandum etiam est: sicut, quia homo constat anima & carne, tanquam suis partibus, ideo in scripturis, modo nomine animæ solius, modò solius etiam carnis appellatione, totus significatur homo, vt exempla passim in sacris literis occurrunt: sic etiam, quia dominus Iesus constat spiritu, id est, Deitate, & carne, id est, humanitate: idcirco non solùm proprio nomine Christi, filij Dei, & hominis, & similibus: sed & nonnunquam solius spiritus aut solius carnis nomine totus significatur. Quanquam enim sæpissime distinctionis gratia vno nomine, vna natura, & altero altera denotatur: tamen, quia etiam vna tantùm est persona, cuius naturæ non separantur: ideo (vt dixi) significandæ huius vnionis gratia, modo vnius, modo alterius naturæ nominibus, totum Christum significare voluit Spiritus Sanctus.

Hoc verò maximè obseruandum in illis locis, vbi carni attribuitur viuificatio, & saluatio. Non enim in his efficiens sola considerandum est caro: neque primæ illi partes, sed spiritui, tanquam principali agenti, primæ: carni autem tanquam organo, secundæ dandæ sunt. Ergo cum dicit, *Qui manducat meam carnem, viuet: [illegible] caro [illegible] tota persona [illegible] reliqua.* Et ibidem Christus ait: *Qui manducat me, ipse viuet propter me.*

XXII. *Paulus Emisenus* Episcopus. Huius scripta non habemus: quædam duntaxat homiliæ, quæ ab ipso habitæ fuerunt Alexandriæ, præsente & audiente Cyrillo, extant in 4. Tomo operum Cyrilli: ita credo etiam, ibi fuisse ab Alexandrina Ecclesia, ex illius ore exceptas & asseruatas. [illegible] verò sunt, quanquam breues, illæ duæ de incarnatione Christi, homiliæ.

1. Ex priore, quæ habetur col. 102. hæc pauca citantur ab aduersariis.

Neque igitur duos filios dicimus, neque nudum hominem Emmanuelem ex deipara natum, neque gratia, aut quam prophetam, aut iustum aliquem, plus aliis donatum. Placuit enim in illo inhabitare omnem Deitatis plenitudinem corporaliter [illegible] est, tanquam in propria corpore. Nostrum enim corpus proprium sibi fecit. In hac fide fundata est Ecclesia Dei.

Hæc ex illo, quæ est ordine septima inter homilias Cyrilli, decerpta sunt. Sed vt quisque videt, nihil ad præsentem quæstionem faciunt. Hoc verò in se dicimus, quid sit plenitudinem Dei habitare in homine Christo corporaliter: nempe tanquam in proprio corpore: ac proinde hypostaticè: quia illud corpus anima rationali præditum, tanquam partem suæ personæ fecit filius Dei.

2. Ex altera homilia, quæ est numero octaua, col. 105. hæc depromserunt aduersarij.

Attende, quid dicamus: (exponebat autem illud Ioh. Verbum caro factum est.) Diuinitatis quidem ipsum [illegible] Explicans autem ea, quæ dedit diuinitatis [illegible] ambulauit super mare [illegible] cum proprio corpore [illegible]. sed per propriam corpus. Et alia his similia affert exempla miraculorum Christi. Item. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.*

R. Hic nullum planè verbum de reali communicatione idiomatum. Sed hæc duo docet Emissenus contineri in illo verbo. Dicit primùm quòd [illegible] ad [illegible] diuina beneficia hominibus præstanda, vsus est organis corporis: Et huc spectant prima exempla.

Alterum est, quod, quæ sunt propria Deitatis, ea per communicationem idiomatum, seu per gratiam vnionis fuerunt humanæ naturæ communicata. Et huc illud exemplum, Nemo ascendit in cœlum, &c. Ideo enim filius hominis (id est quoad humanam naturam) dicebatur tunc esse in cœlo, licet reapse esset tantum in terra, quia coniunctus erat ei naturæ, quæ in cœlo etiam erat.

Confirmat hanc responsionem etiam illa, quæ de carne subiiciuntur: *Cum autem* inquit, *vides eum esurientem, sudantem, crucifixum, [illegible] cogita quòd Deus verbum [illegible] [illegible] manserit ex [illegible] hæc omnia proprio corpori facta sibi appropriauit.*

Quis hic non videat meram idiomatum communicationem? Ergo totus hic locus frustra pro quæstione adductus est.

XXIII. Pater. Ex Theodoreto Cyri Episcopo non pauca citantur: sed quæ, sicut & reliqua, prorsus nihil ad rem pertinent.

Ex Dial. 2. duo afferunt testimonia. 1. *quod corpus Christi resurrexit quidem [illegible] gloriosum, & quod adoretur ab angelis, sed tamen corpus sit verum, eandem quam & prius [illegible] circumscriptionem.*

R. Hoccine aduersus nos? obseruent hoc potius vbiquitarij, qui volunt corpus Christi esse in pane realiter, sine circumscriptione.

2. Alterum est, *quod corpus Christi in gloria non sit mutatum in alteram naturam: sed manens corpus, diuina gloria repletum est lucis emittens radios.*

R. Sed qua obsecro gloria repletum, & quomodo repletum? De gloria creatitia & finita loquitur, eòque de reali repletione. Hoc patet primùm, ex eo, quod ait, lucis emittens radios. Lux enim essentiæ diuinæ, radios non emittit suæ essentiæ visibiles. Deinde ex eo etiam, quod subdit, sanctorum corpora habitura partem eiusdem gloriæ, sed in quantitate longè inferiorem, gloria corporis Christi, idem liquet. Nostra enim corpora futura sunt corpori domini conformia, in qualitate, non in quantitate: Vt idem Theodoret. Dial. 3. confirmat. Nostra autem corpora, non erunt gloriosa gloria essentiali ipsius Dei.

Annon hinc igitur apparet, gloriam etiam, qua corpus Christi realiter gloriosum est, non esse illam Dei essentialem & infinitam, sed aduentitiam & finitam gloriam? Quomodo igitur illa citantur pro reali idiomatum communicatione, cùm eam prorsus euertant?

3. Quorsum & illud ex cap. de Antichristo, *[illegible] homo factus [illegible] gratiam, contulit assumpta natura, sed totam per [illegible] inhabitaret?*

Nam totam plenitudinem in eo inhabitare, quid sit antea dictum est: & nihil eum locum facere ad realem com-

municationem.

Omnia etiam dona Spiritus, eaque in summo gradu, collata esse in humanam naturam, quoties dictum est? Nihil autem hæc ad realem communicationem.

4. Quod citant ex comment. in ps. 2. Illud dictum *Constitutus regem, &c.* [illegible] esse de Christo intelligendum: quis negat? Sed ex eo quòd quatenus homo, est constitutus super omnia rex: non sequitur realis idiomatum communicatio, vt sæpe ostensum est.

5. Eodem pertinet quod subiiciunt ex comment. in ps. 8. *omnia Christo homini [illegible] subiecta*, excepta increata natura.

6. Eiusdem farinæ est, quod ex commentar. in ps. [illegible] proferunt illud *sedere à dextris* [illegible] Christo [illegible] dictum esse. Nam ex hoc dicto non sequi realem idiomatum communicationem, vsque ad nauseam demonstratum est.

7. Ex commen. in 1. cap. ad Ephesios citant non breuē Theodoreti interpretationem: quæ in summa ad duo capita refertur: *Vnum est*, quæ ibi dicuntur de Christo, quòd sit constitutus super omnia, ea esse de Christo, quatenus homo est, intelligenda. Sed de hoc nulla est controuersia. Sed hic locum habeat regula Athanasii & Cyrilli: *Quæcunque accepit vt homo, accepit, vt in nos redundaret.*

Alterum, quod Christus, qua homo, eiusdem sit honoris particeps, cum eo, qui assumsit: ita vt nulla videatur adorationis differentia.

Hoc etiam quomodo sit intelligendum, abunde ante dictum est. Hæc enim partim per communicationem idiomatum accipienda sunt: partim, quatenus homo assumtus, vt Deitatis instrumentum, eius laudis & honoris fit particeps, qui [illegible] defertur & coronæ, qui regi debetur: quia in veste honoratur rex [illegible]. Atque hoc [illegible] eodem Theodoretus ait: Per naturam, quæ cernitur, adoratur, quæ non cernitur, diuinitas.

Adoratio enim non debetur personæ, etiam si vna tantum pars nominetur: vt etiam Th. Aquinas docet: vt cum dicimus osculari manum aut pedem alicuius regis, nil aliud significamus, quam honorem & subiectionem toti personæ regis: Vt iam taceamus de honore creaturæ, qui creaturæ debetur, & negari non solet. Summa. *Per [illegible] idem [illegible] debemus [illegible]* Nihil igitur hic locus pro reali communicatione, sed tantum pro vnione naturarum.

8. Quod etiam ex commentariis in 2. ad Phil. citatur *Propter quod [illegible] exaltauit illū &c.* duo itidē habet capita.

Vnum est pertinens [illegible]: *Hæc [illegible] de Christo, qua homo est, intelligenda esse: alterum est interpretatio illius nominis, de quo Apostolus: Dedit ei nomen quod est supra omne nomen.* ait Theodoretus intelligendum esse de nomine filii [illegible] scilicet naturalis: iuxta illud Hebr. 1. *tanto melior angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim angelorum dixit: Filius meus es tu? [illegible] naturalis [illegible]. Nam alioqui per gratiam, alij quoque & quidem etiam angeli vocati sunt: filij Dei.*

Per communicationem ergo idiomatum, propter gratiam vnionis Christus, qua homo, filius Dei naturalis vocatur. Non. n. secundū substātiam carnis natus est ex patris [illegible]. Ideo ait Apostolus: Dedit ei nomen, quasi dicat non rem. Non enim effecit, vt humana natura Christi, sit genita ex substantia Dei, aut in substantiam filij Dei sit conuersa: sed tantum vt propter vnionem hypostaticam vocetur idque verissimè filius Dei, nempe vnigenitus, ac pro tali ab omnibus adoretur. At dices, nonne hoc sensu ab initio conceptionis fuit filius Dei naturalis: iuxta illud angeli ad Mariam *propterea & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius altissimi.* Omnino. Cur ergo Apostolus ait, quod post resurrectionem Deus dederit illi hoc nomen? quia tunc effecit, vt qui naturalis erat filius, pro naturali filio Dei agnosceretur: & ita etiam, vt vnicus filius, non vt plures, ex humana & diuina constans naturis, vna adoratione adoretur ab omnibus.

Locus insignis est pro verbali idiomatum communicatione propter gratiam vnionis. *Dedit illi*, non certe, quá Deus est (fuit enim talis ab æterno) sed in tempore, quá homo est, *nomen*, vt vere vocetur naturalis & vnigenitus Dei filius, natus ex substantia patris: nec tamen eo, hoc est, vt secundum naturam humanam sit reuera è substantia patris genitus: aut vt ea caro & anima in substantiam filii Dei sit vllo modo conuersa. Ergo per gratiam tantum vnionis non autem per naturam, aut per realem essentialium diuinæ naturæ proprietatum in humanam naturam transfusionem, sed communicationem: Christus, qua homo est, factus est filius Dei vnigenitus & naturalis.

Confirmatio. Vis videre, rem ita se habere? Considera eundem Christum, quâ per naturam filius Dei est, ab æterno vnigenitus. An non & ipse factus est Mariæ filius naturalis & ex ea genitus, eoque & primogenitus? Omnino. Ideò & ipse vere [illegible] dicta est, & [illegible] ipse filius Dei filius hominis appellatus est. Sed quo sensu? Vtrumque per gratiam vnionis. Non enim Maria è sua substantia genuit id, quod est filius Dei: sed genuit id, quod cum filio Dei vnitum est in vna persona: eoque per gratiam vnionis filium Dei natura eam dicitur genuisse: Eodem sensu, quo dictum est, eum esse filium hominis, qui cum ab æterno è sua substantia genitus, qui per hypostaticam vnionem factus est homo, filius hominis. Vnde & ille filius hominis eam ob causam vocatur [illegible], id est, natus ex Deo per communicationem idiomatum. Merito igitur Apostolus dixit, Dedit illi nomen, scilicet naturalis & vnigeniti filij nomen: non sim [illegible] dedit ei, vt esset filius Dei vnigenitus & naturalis: Quid ita? Vt significaret, Christum, qua homo est, non esse per naturam, è substantia patris genitum, sed tantum per gratiam, non adoptionis sed vnionis hypostaticæ: Ac proinde non per realem, sed per verbalem communicationem, vocari & esse vnigenitum Dei filium. Quis ex hoc loco non videat, quid de essentialibus etiam proprietatibus est sentiendum, ac loquendum? nempe idem, quod de vnigeniti quoque Dei filio, interprete Theodoreto, pro nomine Apostolus, quòd Christo, qua homo est, dederit patrem non rem, sed nomen, quod est supra omne nomen. Quod est hoc nomen? Nomen vnigeniti filij Dei. Ergo idem de omnibus esse [illegible] alibus [illegible] dicamus: Dedit ei nomen omnipotentis, vbique præsentis, omnia implentis, omnia regentis, &c. quod est supra omne nomen. Sunt enim hæc nomina, supra omnium rerum creatarum nomina: quia realiter non competunt nisi Deo. Hæc igitur nomina de Christo, qua homo est, prædicantur, idque verissimè: non realiter, & propriè aut secundum naturam, sed tantum [illegible], per gratiam vnionis & secundum communicationem idiomatum.

Ex hoc Apostoli loco, non dubito, quin etiam Augustinus (vt supra vidimus) acceperit, vt diceret. *[illegible] verbum [illegible] hominis assumtione [illegible]* Quia & filius Dei vocatur filius hominis, & homo assumtus, nominatur filius Dei.

Et hæc est illa apud græcos patres frequentissima *ἀντίδοσις τῶν ἰδιωμάτων.*

Hæc igitur ex Theodoreto colligere & considerare debuissent aduersarij, eaque occultare [illegible] ponere.

Ita rectè intelligitur & [illegible] dictum Theodoreti quod ibidem habet de Christo. *Non ergo [illegible] accepit [illegible] quæ prius non habebat, sed accepit vt homo quæ habebat vt Deus.*

Si de proprietatibus essentialibus intelligas: eas habebat, vt Deus, [illegible] accepit autem vt homo, per gratiam vnionis, & quoad nomen, vt explicatum est.

Si verò intelligas dona creata: ea habebat, vt Deus, [illegible] & tanquam in sua causa: accepit autem, vt homo, realiter.

9. Citant ex Comment. in ps. 21. *Si natura assumta cum diuinitate assumente, est copulata: etiam eiusdem gloriæ & honoris particeps & consors facta est.*

R. Concedo, tum per communicationem idiomatum, tum per effectum & causam: sicut & nos diuinæ naturæ consortes esse [illegible] participes diuinæ [illegible], quæ est effectum diuinæ naturæ. Est enim [illegible] nomen causæ datur effecto.

10. 2 Colo. 2. *in ipso inhabitat omnis plenitudo, &c.*

R. In verbis Theodoreti, nihil [illegible], quod faciat ad rem [illegible] depravata [illegible] Theodoreti quanquam non esse [illegible] magni momenti.

11. Ex Comment ad Hebr. 2. illud, *[illegible]*, humanitati dictum esse docet Theodoretus. Sed quid tum? Locus iste non semel fuit à nobis explicatus.

12. Multa alia citantur ex iisdem commentariis in Epist. ad Hebr. cap. 1. Sed planè nil ad rem. Quod autem *[illegible] non natura diminuta sit minor angelis [illegible] humanitatem, quæ & ipsa diuinam gloriam post [illegible] est coniectura.* Sæpe ex aliis, vt ex Hilario declaratum [illegible] homo [illegible] scilicet, quæ diuina gloria dicitur, quia à Deo est nec est humana & huius seculi, & quia [illegible] essentialis gloriæ Dei effectum, vt iam de [illegible] gloria Dei effectum, vt iam de [illegible] gloriæ Dei taceamus: quæ illi cum omnibus electis communis est, licet modo longe diuerso.

13. Ex Dial. 3. citant dictum Apollinaris, quod à Theodoreto

doreto laudatur. *Si mixtio ignis cum ferro, qua ferrum ostendit ignem, ita ut ea etiam faciat quæ ignis sunt, non mutat naturam ferri. Neque igitur Dei cum corpore vnio, mutatio corporis est, licet corpori diuinas operationes præbeat.*

R. Corpus Christi, diuinas operationes præbere dicitur, tanquam Deitatis organum: & eodem sensu concedimus, illud esse: omnis militiæ [illegible], & ipsius mortis [illegible] sicut & resistere [illegible] est [illegible].

Sed quid hæc ad realem idiomatum communicationē?

Ergo [illegible], cur pro se afferant Theodoretum, apertum [illegible] & [illegible] carnalis in pace, hostem.

XXIV. Pater. Obiiciunt etiam *Primasium* Augustini discipulum, V[illegible] in Africa Episcopum.

1. Ex comment. in cap. 1. ad Hebr. in illud, Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: *[illegible] filius (inquit) & totius [illegible] ipsi [illegible] pater sedere à dextris [illegible] laboratis [illegible] in gloria.* Item: *Se d[illegible] & [illegible] à dextris a pro homi[illegible] gloria & dignitate [illegible]. Item. Ipse quoque homo [illegible] à Verbo [illegible] omnibus angelis, omnique creaturæ: quia [illegible] erat in Verbo [illegible] in illo [illegible] assumto [illegible].*

2. Nihil horum nobis aduersatur. Quomodo potestas, quæ erat in verbo quiescat in homine assumto: sæpe explicatum est. Infinita potestas quiescit in homine per vnionē, non per realem communicationem, si [illegible] realiter.

2. In 8. cap. ad Hebr. *[illegible] & [illegible] pro [illegible] in cælo [illegible] plenitudinem paternæ maiestatis. [illegible] magnitudinis & [illegible].*

R. E. Hilario & aliis ostendimus, duplicem esse paternam maiestatem, increatam & creatam: & increatam nequaquam realiter in humanam naturam transfusam seu communicatam esse.

3. Quod ex 2. cap. ad Hebr. adferunt, nil aliud concludit, quàm quòd homini assumto omnia sint subiecta: & hunc habitare in plenitudine paternæ gloriæ.

Item concluditur ex eodem Primasio in 7. cap. ad Hebr. Sed quid hæc ad rem?

In Apocal. cap. 5 scripsit idem: *Humanam Christi naturam dominari in cælo, in terra, & sub terra.*

R. Fatemur, cum omnia illi sint subiecta. Sed num igitur sua substantia in omnibus locis est, in quibus dominatur? Et hæc ad testimonia ex Primasio.

XXV. Pater. Leo I. Episcop. Roman. I.

Non possum etiam satis mirari, quod audeant pro sua fatua opinione proferre aduersum nos, totamque ecclesiam catholicam, nedum Romanam, Leonem illum, huius nominis primum, Ecclesiæ Romanæ Episcopum.

Et quænam dicta ex Leone depromunt? quæ nihil ad rem. Quæ autem maximè: illa prætereunt.

Quomodo autem probari potest ex Leone, realis idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicatio, qui contra Eutychen talia scribit, quibus luculentissime refutatur, istis [illegible] Vbiquitariorum?

Ex multis, hæc pauca, quæ quis examinet.

1. Epistola 10. Quæ est ad Flauianum Constantinopolitanum Episcopum, cap. 3. ita scribit. *Salua igitur proprietate vtriusque naturæ, & in vnam coeunte personam: suscepta est à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas* &c.

At saluas mansisse vtriusque naturæ proprietates: Sicut & in Synodis, primum Ephesina, deinde Chalcedonensi fuit definitum. Mansit igitur humana natura, finita, circumscripta, infirma.

Si autem propter vnionem naturarum, proprietates diuinæ naturæ, realiter communicatæ sunt humanæ: humanam igitur naturam, reali participatione infinitatis, incircumscriptionis, & omnipotentiæ diuinæ (sunt enim hæ essentiales Dei proprietates) factam esse oportuit infinitam, incircumscriptam & omnipotentem. Alioqui enim non fuerit realis communicatio: sicut neque realis fit caloris ignis in aquam transfusio, nisi caloris participatione aqua etiam fiat calida, sicut & ignis calidus est. Si autem talis facta fuit humana natura: Ergo, aut simul fuit finita & infinita, circumscripta & incircumscripta: aut suam amisit finitatem, & circumscriptionem, &c. Hoccine verò est proprietates vtriusque naturæ, mansisse saluas, integras & inconfusas?

Deinde non dicit Leo, quòd Humilitas, id est, natura humana, facta sit maiestas, aut maiestatica & ita de aliis: sed ait: *Suscepta est à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas.*

Ergo natura humana propter sui susceptionem, sicut non est facta æternitas, aut æterna. Sic neque facta est virtus seu omnipotentia vel omnipotens; neque maiestas vel maiestatica. Vbi igitur realis idiomatum communicatio?

Cap. 4. *Dominus* (inquit) *[illegible], seruilem formam obumbrata maiestatis sua [illegible], suscepit.*

Si obumbrata fuit illa maiestas, susceptione seruilis formæ quomodo igitur à conceptione, realiter in illam seruilem formam fuit communicata? Illuxisset enim in ea seruili forma.

Item *Sicut Deus non mutatur* (inquit) *miseratione: Ita homo non consumitur dignitate.* [illegible] verò si realiter communicata est, ergo essentialis Dei lux, consumtæ fuerunt naturales carnis tenebræ. Lux enim pellit tenebras, & omnipotentia infirmitatem & omniscientia ignorantiam.

Item ait: *Vtraque forma agit, cum alterius communione, quod proprium est, verbo scilicet operante, quod verbi est, & carne exequente, quod carnis est.*

Quomodo igitur sensit Leo, realiter communicatas esse in carnem Deitatis proprietates, vt agere possit quæ verbi sunt? Et si cum communione alterius vtraque forma agit, quod suum est: non igitur cum reali suarum operationum in alteram formam communicatione.

Sub hæc: *[illegible] coruscat miraculis: aliud succumbit iniuriis.* Quomodo igitur caro edebat miracula?

Epistola 13. ad [illegible] Episcopum [illegible] *Quod est Deitatis, caro non [illegible]: Quod carnis est, Deitas non peremit.*

Annon verò, quod carnis est, deitas peremit, Si reali communicatione, ergo diuina incircumscriptionis caro designatur esse circumscripta? Constat enim, eandem substantiam, non posse simul esse & circumscriptam & incircumscriptam. Reali autem huius communicatione, illa fit incircumscripta, nec esse [illegible] sic de aliis proprietatibus.

Epist. 11 porrò suum dictum Leo sic bis [illegible] *Idem enim & semper natus ex patre, & semper [illegible] ex matre: in sua virtute [illegible] in nostra [illegible] passibilis*, &c. Virtutem accepit pro natura omnipotente.

Ex iis paucis, quæ adduximus ex Leone, nostrisque aduersariis obiecimus, quis non videat, Leonem nequaquam in hac fuisse sententia, quam Vbiquitarij de reali idiomatum communicatione defendere conantur.

Loca igitur Leonis quæ ab aduersariis [illegible] consideremus.

1. Ex Epistola 13 *Assumtis* (inquit) *non assumentis prouectio est quod Deus illum exaltauit & dedit ei nomen, quod est.* &c.

R. Quasi verò hoc realem idiomatum communicationem probet: De hoc Apostoli loco, supra sæpe dictum est. Ac quod ait, Dedit illi nomen (scilicet vnigeniti filij, vt Theod. exponit) non autem rem, vt scilicet humana eius substantia esset realiter ex substantia patris genita, totam euertit realem idiomatum communicationem. Sic enim & de iis concluditur, Deum scilicet dedisse assumto homini, nomen omnipotentis, vbique præsentis, & aliarum proprietatum nomina, non autem rem: ita vt Christus, quâ homo est, verè dicatur esse omnipotens, vbique præsens, non realiter, sed per gratiam vnionis, &c.

2. *Deinde etiam ait Leo:* Licet quædam essent in Christo, quæ humanam conditionem transcenderent: eandem tamen habuisse, quam & nos, naturam. Sed quid hoc ad quæstionem?

3. *Ex Epist. non 22. sed 23.* ad plebem Constantinopolitanam; docent: Quæ de Christo scribit Apostolus Eph. 1. Exaltauit eum super omnia: nequaquam de deitate, sed tantùm de Christo secundum humanitatem intelligenda esse.

Item ait: *Assumsit nostram naturam non vt minueret diuina [illegible], seu vt augeret humana [illegible].*

R. Sed hæc nihil ad rem. Aucta sunt humana diuinis: tum quia natura assumta est in vnitatem personæ à λόγῳ; tū quia omnia, quæ sunt λόγου, ei tanquā propria attribuūtur, & (vt loquitur Cyrillus) appropriantur: tū quia infinitis donis & dignitatibus, realiter fuit ornata, atque ditata.

4. Ex Epistola, non (*vt scribunt aduersarij*) 41. sed 83. idem traditur: quod & ex Epist. 23. Quæ scilicet de Christo dicuntur Phil. 2. propter quod & Deus exaltauit illum de eo non esse intelligenda quoad deitatem, sed tantum quoad humanitatem. Addita & hac particula: *Tantam fuisse connexionem Deitatis & humanitatis: vt nec sine homine diuina, nec sine Deo agerentur humana.*

R. Hoc est, quod supra dixerat ad Flauianum, vtraque forma agit cum communione alterius. Ibidem confirmat quæcunque Christus accepit in tempore ea omnia illum accepisse, vt hominem. Sed ad hæc omnia responsum est.

5. Citatur etiam Augustini dictum ex alia Leonis Epistola, nempe, Gratulandum esse humanæ naturæ, quod nunc per illum immortalis est eius, sedeat ad dexteram patris, & quod natura nostra fragilis omnia superarit & im-

mortali fulgeat gloria.

R. Nihil ad rem. Et suprà responsum est.

6 Ex sermone de Natiuitate Domini, 10. Quod totum Christi corpus impleat tota diuinitas: propter verbum Apostoli Col. 2. Tota plenitudo Deitatis habitat in eo corporaliter.

R. Quid vis inferre? Num, Deitas igitur non est extra corpus? Sed suprà ostendimus, totam esse in toto corpore, & totam extra corpus, propter suam immensitatem & simplicitatem.

Item & idem aliud prolixum testimonium: quo nihil aliud concluditur, quàm ad illam nostram necessariam fuisse hanc verbi & carnis vnionem quæ ita sibimet inhæserunt, vt sicut in omnipotentia sic in contumeliis, nec diuina in Christo careant humanis, nec humana diuinis.

R. Sed quis de iis rebus dubitet? Ad arctissimam vnionem pertinent. Quæstio autem est de reali idiomatum communicatione: qua fiat vt humana natura realiter sit omnipotens, vbique præsens &c.

7. Ex sermone de Quadragesima, octauo. *Nolite cogitare quod esset in Christo aut sola humanitas, aut sola diuinitas. [illegible] vtrumque [illegible] adunate: vt in vnitate Verbi & carnis, non sit vllius [illegible] Verbo [illegible] carne passibili [illegible] pariter, ex omnibus [illegible] & Deitas carnis, & caro Deitatis.*

R. Quid verò, quia caro dicitur per omnia particeps esse Deitatis, hinc efficiatur, essentiales ergo proprietates diuinæ naturæ realiter communicatas esse humanæ. An non ibidem etiam Deitas dicitur particeps per omnia esse carnis? Num igitur Deitati realiter communicatæ sunt proprietates carnis? Nomine participationis hoc in loco nihil aliud significatur, quàm vera & hypostatica vnio: qua fit vt idem Christus & verè habeat Deitatem, omnesque eius proprietates: veram item carnem, omniaque essentialia eius dignitata. Particeps etiam dici potest per gratiam vnionis, quia omnia quæ vnius sunt alteri appropriantur.

8. Ex sermone de passione tertio. *Hoc fides Catholica tradit, hoc exigit, vt in Redemptore nostro duas nouerimus conuenisse naturas, & manentibus proprietatibus suis, tantam factam vnitatem vtriusque substantiæ, vt ab illo tempore quo in beatæ Virginis vtero Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc, quod est homo, nec hominem, sine hoc liceat cogitare, quod Deus est.*

R. Non dicit Leo, quod non liceat cogitare Deitatem sine humanitate, & humanitatem sine deitate, & alteram ab altera, proprietatesque vnius à proprietatibus alterius distinguere: sed quod non liceat cogitare in Christo Deum sine homine, nec hominem sine Deo: quod ita ratio ante est reddita: quia ita conuenerunt naturæ in vnitatem personæ, vt iam hæc persona non possit esse vel solus Deus, vel tantum homo, vel tantum finitus & corporeus vel tantùm infinitus & incorporeus. Hoc enim esset diuidere & soluere Christum.

Sed de naturis & de earum proprietatib. in se alia est ratio. Quia enim sunt distinctæ inter se: ideo distinctè etiam de singulis cogitare nobis licet. Nulla igitur impietas est si dicamus, proprietates vnius naturæ alteri realiter non esse communicatas: sed impietas est, si negemus Christum esse vel Deum, vel hominem; vel finitum, vel infinitum finitum in vna, infinitum in altera natura: vbique præsentem in vna, certo loco circumscriptum in altera.

9. Sed quid clarius pro nostra sententia, illis verbis quæ subduntur ex eodem Leone, & sermone? *Suscepit ergo (inquit) totum hominem Deus, & ita se illi atque illum sibi, misericordia & potestate conseruit: vt vtraque natura esset in altera: & neutra in alteram à sua proprietate transiret.* Hæc ille.

Explico hoc illustre testimonium. Quid est vtramque naturam alteri inesse? Boni est illius, ore & hypostaticè vniuntam. Quid verò est, neutram in alteram à sua proprietate transire? Est, neque naturam vnam, neque naturæ vnius proprietates, in alteram alteriúsve proprietates, realiter commiscerí, communicari, confundi. Hoc liquet ex præcedentibus, quæ suppressa fuerunt ab aduersariis. Sic enim præcedunt hæc Leonis verba. *Exprimit quidem sub distinctis actionibus veritatem suam vtraque natura: sed neutra se ab alterius connexione disiungit.*

Nota illud, *vtraque natura sub distinctis actionibus veritatem suam exprimit.* Actiones igitur vnius non fiunt etiam alterius, eoque nec humanæ, & reliquæ proprietates. Aliqui, quomodo suis quæque actionibus veritatem suam exprimeret?

Subdit, primùm de vnione, *Nihil ibi ab inuicem vacat: Tota est in maiestate humilitas, tota in humilitate maiestas.*

Hæc ad confirmandam vnionem pertinent. At mox cõtra realem idiomatum communicationem, ac confusionem, subdit: *Nec infert vnitas confusionem, nec dirimit proprietas vnitatem.* Hæc ille.

Confusio inter est, si vnius naturæ proprietas, realiter alteri naturæ fiat cõmunis. Per hãc enim communicationẽ, vna natura discerni ab altera natura nõ poterit. Subdit. *Aliud est passibile, aliud inuiolabile, & tamẽ eiusdem* (personę) *est contumelia, cuius & gloria: Ipse* (Christus) *est in infirmitate, qui & in virtute, idem mortis capax, & idem est victor mortis.*

His verbis Leo primũ distinguit proprietates, quia aliud, & aliud: Deinde verum, iam in te proprietates facit communes eiusdem, personę proprias. Cũ enim dicit Eiusdẽ, idem & idem, sc. Christus: de persona loquitur, non de vna natura. Quomodo igitur vnius naturæ proprietas, alterius naturæ communis realiter fieri potest? Est quid in communis verbaliter, sed non realiter. Solam enim personam recipit capacem facit contrariorũ, infirmitatis & virtutis &c. Vtriusque ergo naturæ proprietates tantùm personæ propriæ sunt: sed in persona alteri naturæ communes, quia ad eam pertinent propter identitatem personæ: vt Vigilius ait.

XXVI. Pater *Vigilius* natione Romanus, Tridentinæ autem Ecclesiæ Episcopus: qui contra Eutychen libros scripsit quinque eruditissimos.

Proferunt ex lib. 5. Testimonium, quo nihil aliud concluditur, quàm quæcunque leguntur data filio Christo, ea omnia, Christo, quatenus homo est, non autem quatenus Deus est, data esse, omnino esse intelligenda.

R. Non inficiamur imò ambabus amplectimur manibus: sed huic dicto addimus Athanasij ac Cyrilli sententiam *Quæcunque accepit homo, ac [illegible] nobis communicet.* Non communicat autem, nec communicabit vnquam essentiales Dei proprietates.

Quorsum igitur citatur Vigilius, pro reali idiomatum communicatione? quo nemo ferè valentius illam expugnat. Iuxta porrò [illegible] citatorum patrum, Vigilium sequitur Damascenus sed quia hic pauca dicenda sunt; Damasceno ad finem relicto, pergam ad alios quorum testimonia paucis perstringam. Ergò

XXVII. Pater est *Cassiodorus.* Citantur ex huius comment. in Psal. [illegible] hæc verba. *Caro Christi [illegible] summum [illegible] debemus [illegible] regna [illegible].*

R. Nihil hæc faciunt real[illegible] communicationi. Nam quo sensu caro Christi sit viuifica, aliusque remittat peccata, sitque adorabilis: abunde in præcedentibus responsionibus explicatum fuit. Si quis breuem eius responsionem, eamque ecclesiæ approbatam, legat Cyrilli Epistolam 10. ad Nestorium, Anathematismo in T. 4. Conc. *in summa, [illegible] sed [illegible] quia caro Dei [illegible] verbi caro: quoque appropriatur.* Hæc est summa. Et perinde est, ac si dicas, Deus in carne, cum carne, & per carnem suam viuificat.

XXVIII. Pater *Sedulius.* Ex huius comment. in primum cap. ad Ephesios, hæc citantur verba. *Omnia [illegible] pedibus [illegible] humanitatis [illegible] peccata; [illegible] &c.* Hæc aduersarij ex Sedulio, quasi aliquid noui & singulare attulerint. Sed non est opus responsione: cum sæpius iam tanta dicta sint explicata.

XXIX. *Nicephorus* est.

1. Ex lib. 1. cap. [illegible] citantur hæc: *Christus [illegible] à [illegible] potestate [illegible] & [illegible] tradidit [illegible].*

R. Concedimus: Sed qualis potestas, & quomodo tradita ei fuisse dicatur, explicatum fuit sæpius.

2. Citant etiam aduersarij Catenam Auream nescio cuius super [illegible] gestaxquasi sit Nicephori, sed Nicephori nunquam vidi: Thomæ Aquinatis vidi. Ex ea igitur Catena citant Hieronymum & Rabanum, qui nihil aliud docent, quàm illam potestatem, de qua Matth. 28. datam fuisse Christo, non qua Deus est, sed qua homo.

Citant & S[illegible] ex eadem Catena, dicentem *[illegible] Deus homo: [illegible] diuinitas [illegible] quod [illegible] cum patre possedit.*

R. Licet Nestorianismum sapiat hæc phrasis, Filius Dei dedit filio hominis tamen condonatur. Cæterùm quomodo hæc dicta sint intelligenda, abundè dictum est. Quæ habuit *[illegible]* dedit per communicationem idiomatum. Quæ *[illegible]* dedit realiter.

4. Ex historia Nicephori lib. 18. cap. 50. citatur hoc dictum [illegible]

Hoc [illegible] adversarij volunt, Animam Christi [illegible] omniscientiam divinam. Quod si habet, [illegible] proprietates [illegible] essentiales.

R. [illegible] concedi [illegible], Animam Christi [illegible] quòd in verbo ea videre potuerit [illegible] modo, puta, vno intuitu, quo Deus: non tamen inde sequeretur, [illegible] essentialem Dei sapientiam, vt supra [illegible] explicatum fuit. Omnis enim alia scientia & sapientia, quibus creaturæ donantur, donari possunt, effectum sunt illius essentialis sapientiæ, quæ Deus est.

Cæterum [illegible] bene respondit doctissimus Danæus in lib. contra Kemnitium: ex lib. 8. Etymol. Isidori. [illegible] Filium [illegible] multa [illegible] & bonam [illegible] non autem [illegible] aperte Christus ipse tradere videtur multique patres [illegible] ca. 2. [illegible] Et sic Vigil lib. 5.

XXX. Pater Gregorius primus [illegible] in 1. Reg. [illegible]

R. [illegible] quæ ante non semel [illegible] lectione ad [illegible] patres, liquet: [illegible] ad [illegible] Deitatis coniuncta sit humana & infima natura [illegible] æqualis est patri [illegible] quicquid [illegible] est, appropriatur carni, propter identitatem personæ [illegible] per realem [illegible] supra omnes est creaturas, sed infra Deum. Neutrum autem [illegible] realem idiomatum communicationem pertinet.

2. Ex Ep. [illegible] lib. 8. [illegible] citantur hæc verba.

[illegible] Quid ergo [illegible] Sic [illegible] Greg. & alij [illegible] & aut qui [illegible] Christum [illegible] multa ipsi [illegible] Legatur, præter alios, Vigil. lib. 5. c. 3.

XXXI. Pater D. Bernardus.

Ex sermone 74. in [illegible] citantur hæc verba: *[illegible] Excel[illegible] cælis [illegible] vel manens [illegible] natura dicitur, in qua est, quæ est* (id est in qua est Deus) *[illegible] quod in tempore [illegible] Verbum enim caro factum est [illegible]*

R. Sed ad hæc omnia responsum est, & demonstratum, hinc realem idiomatum communicationem probari non posse.

XXXII. Pater D[amas]cenus.

[illegible] tribuunt ad. [illegible] Damasc[illegible] Non sunt igitur Damasceni dicta [illegible] Sed eò [illegible] certius [illegible] quo certiora sunt Veteris ecclesiæ testimonia: quo [illegible] si fecerimus: eò minus in hac propositum quæstione labis dubitationis & altercationis.

Nunc ad rem. Ac primum quæ ex Damasc. [illegible] ab Adversarijs [illegible] examinemus. Deinde suo loco, quæ pro nostra [illegible] sententia, proferemus.

1. Ex libro Orthodoxæ Fidei [illegible] cap. [illegible] proferunt hoc testimonium [illegible]

R. Hoc totum amplectimur, vt consentaneum cum [illegible] totaque antiquitate Sed an hinc consequi [illegible] possit realis idiomatum communicatio: [illegible] præcedentibus [illegible] est: & præsertim in explicationibus [illegible] Sacræ [illegible] quæ fuit [illegible] vnctione.

Quid autem subsistunt aduersarij. Ne verò per confusionem illud factum cogitetur, aut formaliter, sed per vnionem, mox ad hæc regulam: *Quod vna natura [illegible]* hoc nimis peruersè, ne quid grauius dicam, torquetur.

Disputat in eo capite Damasc. aduersus Monophysitas: docetque in Christo duas esse naturas, non vnam tantum. Hoc cum [illegible] probat [illegible] quod [illegible] aliud est, quod [illegible] aliud est humana natura aliud, quod [illegible] id est [illegible] cum tamen vnus tantum [illegible] aliud [illegible] alterum subiecit argumentum:

[illegible] natura composita [illegible] patris: [illegible] & pater natura composita, & nostra carne [illegible]

Et mox addit [illegible] argumentum: [illegible]

Item & libro 4. cap. 9. pag. 24. confirmat exemplo, d. [illegible]

Hinc [illegible] hæc [illegible] At [illegible] Christo contrarias [illegible] essentiales [illegible] Vidimus [illegible] Euangelista narrant. [illegible]

Hoc eodem argumento vsus antea fuerat Vigil. (vt de aliis [illegible] contra [illegible] lib. 4. c. 4. [illegible] concludit: *[illegible] Christus [illegible] Deus & verum [illegible] oportere aut carnem vbique esse cum verbo, aut verbum cum carne loco [illegible] Quia [illegible] vna natura contrarium [illegible] Contraria autem [illegible] vbique esse [illegible] circumscribi [illegible] alterum carni.*

Cum hæc ita se habeant tam manifeste tamque perspicue cur Damascenum, à verbis vsque adeo laudati, vt ba[illegible] peruerterit Vt [illegible] addita, ne quis putaret [illegible] formaliter & per confusionem vnctum [illegible] Sed tantum per vnionem [illegible] aliud [illegible] ergò verba hæc Damasceni: [illegible] non in [illegible] argumentum, non autem [illegible] explicationem, & [illegible] argumento vel [illegible] realem idiomatum communicationem [illegible] Deo.

2. Ex cap. 6. eiusdem libri 3. citant dictum Damasceni quo [illegible] Col. 2. In ipso inhabitat [illegible]

Quorsum verò hoc? Nihil prorsus ad rem. [illegible] docet [illegible] Apostolus, *Omnem plenitudinem Deitatis*: [illegible] tamen [illegible] esse incarnatum. [illegible] totam [illegible] carni [illegible] quam suæ propriæ [illegible] vnitam esse. Sed putant aduersarij, hoc dicto Apost. [illegible] omnes Dei proprietates realiter in carne esse communicatas: quo in re falluntur.

3. Ex cap. 7. citant locum, quo duo concluduntur: Vnum, [illegible] in Christo, diuina & humana, [illegible] tamen à diuina natura [illegible] quòd ipsa propriè per [illegible] permeat, prout vult [illegible] Alterum est, quod D. [illegible] manens ipse impassibilis & expers passionum carnis [illegible] exemplo solis confirmat, [illegible] operatione nobis communicans, manet expers eorum, quæ nostra sunt.

R. Hic locus quomodo sit intelligendus, in præcedentibus abunde declaratum est. [illegible] non communicat [illegible] vnionis per quam [illegible] hunc sensum non probamus [illegible] caro [illegible] communicaret diuinæ [illegible] humanæ. Damasc. [illegible] accipere. De effectis igitur & donis [illegible] intelligendum, nemo non videt: [illegible] exemplum [illegible] satis confirmat. Non enim sol suas essentiales proprietates realiter communicat nobis, sed tantum illarum effecta: [illegible] (inquiunt) [illegible]

Quid igitur hic locus ad realem idiomatum naturæ diuinæ in humanam communicationem? Imò illud cap. [illegible] [illegible] quia ibi aperte docet Damascenus, ita factam esse vnionem naturarum, vt vtraque suas retinuerit

proprietates, & alteri non communicarit.

Ait enim, Christus [Greek]: *Carnem autem eius materie circumscriptam & Deitati non coextendi.*

4. Ex cap. 15. ea recitant, quibus ipsorum dogma refutatur. Primum ait Damascenus (vt etiam recitant aduersarij) *Diuina signa operabatur diuinitas, sed non sine carne: & caro humilia, sed non sine Deitate.* Hæc ille.

Si diuina signa non operabatur caro, sed Deitas in carne: igitur diuina facultas edendi signa, re aliter non fuit communicata: sed erat duntaxat organum (vt ait Damascenus) Deitatis, per quod illa operabatur. Deinde ait: Ac operanti verbi Deitati, connexa erat sancta anima intelligens & videns, quæ perficiebantur. Non dicit, anima Deitati operanti cooperabatur: sed tantum, connexa erat, videns, quæ perficiebantur: à quo? quæ à Deitate scilicet perficiebantur. Quod ergò postea subdit: *Propriae igitur gloriae communionem Deitas corpori communicat:* hunc habet sensum cuique planum: nempe Deitas communicare dicitur carni quatenus hac, vt proprio organo, ad suas multas operationes, vel potius opera Deitas vtitur: quemadmodum ipsemet Damas. statim explicat dicens Deitas verbi per carnem opera atur. Caro enim organum Deitatis constituta est. Hæc Damascenus.

5. Ex cap. 17. Locum adferunt satis prolixum aduersarij: qui itidem ad realem communicationem idiomatum nihil facit: sed tantùm confirmat verbalem essentialium vtriusque naturæ proprietatum communicationem: & quodammodo ex consequenti realem etiam creatorum donorum à diuina in humanam naturam collationem. *Verba Damasceni, quæ ab aduersarijs citantur, hæc sunt:* Caro domini dicitur [Greek], Deificata, iuxta Nazianzenum, [Greek]. *Sed secundum [Greek]: Vnionem dico hypostaticam: secundum quam inseparabiliter Deo verbo vnitur: & secundum [Greek] (scilicet Deificata caro dicitur) naturarum in se mutuam: [Greek]: id est, sicut & ad ignitionem ferri ignitionem. Sicut enim incarnationem, sine transmutatione & conuersione, confitemur: ita & carnis [Greek] factam (id est sine mutatione factam praedicamus.* Addit explicationem, dicens: *Neque enim ideo, quia verbum caro factum est: à terminis propriae deitatis excessit, vel ab iis, quae ipsi insunt, Deum decentib. glorificationibus: Neque caro Deificata, à propria sua natura aut à naturalib. suis proprietatibus versa est. Manserunt enim etiam post vnionem, naturae inconfusae (inconfusa) & earum proprietates [Greek] (imminutae, id est non minutae.)*

Summa autem horum verborum hæc est.

1. *Propositio:* Caro dicitur esse Deificata, id est facta Deus, sicut & [Greek] dicitur incarnatus: non per transmutationem, non per conuersionem, non per alterationem, non per confusionem: sed secundum [Greek], hoc est hypostaticam vnionem: & secundum [Greek].

Harum duarum dictionum, prima, nempe [Greek] significat modum, quo caro est deificata, per vnionem scilicet hypostaticam. Altera dictio [Greek] clarius explicat speciem vnionis, eoque apertius docet, quomodo caro sit deificata: quia scilicet tota Deitas totam carnem occupauit, atque impleuit. Exemplum, Vt si dicam, corpus animatum est, non per conuersionem corporis in animam, sed per vnionem animæ ad corpus: & mox explicem, vnionem hanc, qua anima vnitur corpori: nempe non esse talem, quali vnitur asseri, sed quali res aliqua, aliam totam complectitur, & permeat: quæ à Græcis [Greek] appellatur. Sic Damascenus agit, cùm quomodo deificata sit caro Christi, explicat, *Hæc est propositio cum explicatione qua sola voce hypostatica statuitur. Sequitur confirmatio, prima, à simili ferri igniti:* [Greek]. Ferrum ignitum dicitur factum ignis, non quòd conuersa sit ferri substantia in ignem quemadmodum tandem fit in ligno, sed tantum propter vnionem cum igne, & ignis in ferro. Confirmatio 2. ab opposito: [Greek], &c.

Argumentum est. Deus dicitur incarnatus, id est, factus caro, non per conuersionem Deitatis [Greek] in carnem, sed tantum per vnionem: Ergo neque caro ideo dicitur Deificata, quòd sit in Deum mutata, sed quòd hypostaticè vnita sit Deo.

Explicationem porrò subdit, quæ etiam vim habet confirmationis: dicendo: [Greek], &c. Sensus est: Deus [Greek], licet factus sit caro: quia per solam [Greek] vnionem factus est, non tamen aut à sua natura, aut à suis proprietatibus recessit. Ergò etiam caro, licet deificata esse dicatur, non propterea tamen quicquam amisit, vel suæ naturæ, vel suarum essentialium proprietatum: quid ita? quia per solam vnionem hypostaticam facta est Deus, seu deificata est. Manserunt enim [Greek].

Hæc est resolutio & explicatio verborum Damasceni, quæ hactenus lecta à nobis sunt, & recitata ab aduersariis. E quibus liquet, nihil planè de reali vel naturarum, vel naturalium proprietatum communicatione, loqutum esse Damascenum. Sed tantùm de vera & perfecta naturarum vnitione in vna persona. Hæc enim vnitione fit, vt ipsum [Greek], sicut per naturam suam verus est Deus, sic per gratiam vnionis verus sit homo: Deus in forma Dei: homo in forma serui. Rursus eadem vnione fit, vt caro rationali anima prædita, sicut realiter & sua natura est tantum homo: sic etiam per gratiam vnionis ad verbum Deum, sit Deus: homo in se, & Deus in [Greek], propter identitatem personæ.

2. Eiusdem vnionis respectu fit, vt eodem modo, proprietates etiam cuiusque naturæ sic habeant: quas talis & integras sua quæque natura propria retinet. [Greek] igitur sicut per suam naturam diuinam, æternus, vnigenitus, Filius & omnipotens est, sic per gratiam vnionis in assumpta forma serui, temporalis primogenitus, infirmus, pauper factus. Deus in suis (ait Leo) pauper in nostris [illegible] de actionibus dicendum est: [Greek] in sua forma Dei, suscitat mortuos per naturam: idem in forma serui per gratiam vnionis patitur & moritur. Contra homo [illegible] licet loqui, id est si tota homo [illegible] per suam naturam patitur. Rursus idem per gratiam vnionis & per communicationem idiomatum dicitur [illegible] suscitare. Hoc docet Damascenus. Hoc est etiam quod [illegible] scribit: *Cuiusque natura propriet. ates & actiones [illegible] suam [illegible] est alteri [illegible] propter id naturam persona.* Quomodo communes alteri? Quia ad eam pertinent per gratiam vnionis, quæ [illegible] sunt aut fiunt per naturam: Vt quia [Greek] mori non potest in sua natura, & per naturam propriam: mori tamen dicitur est in carne, id est, quia caro propria mortua est.

Hæc de primis verbis. Reliquis quæ sequuntur, in primis confirmat superiorem doctrinam de [illegible] communicatione per gratiam vnionis: sed ex consequenti docet, multis diuinis donis ditatam & ornatam fuisse carnem Christi, ex vnione ad verbum, quibus idoneum fieret deitatis organum, ad illa, quæ ad salutem pertinent exequenda. Ait ergò: Caro autem Dei [Greek]. Aduersarij hæc citant, quasi ex vnione ad verbum, caro reali participatione, à Deitate particeps facta sit ipsarum diuinarum actionum: ita vt non minus hæc, quam Deitas, tanquam caussa verè efficiens miracula ediderit & homines viuificarit, atque viuificet: id quod manifestè liquet. Sed taliter.

1. Nomine diuinarum [Greek], aut intelligunt ipsas propriè actiones, quas Christus, vt Deus edebat, aut ipsa [Greek] & [Greek]. Si primum, talibus [Greek] non alio modo ditari & locupletari potuit, quam etiam deificata est eadem caro Christi. Nam [Greek], re ipsa non differunt ab essentia: propter summam Dei simplicitatem. Deus enim agit non manibus, sed sua omnipotenti voluntate. Atqui caro deificata fuit & facta Deus, non realiter & in seipsa, per realem communicationem, sed in verbo per gratiam vnionis, & propter identitatem personæ: sicut & [Greek] factus est homo, non in forma Dei, sed in assumpta forma serui, seu propter formam serui in vnitatem suæ personæ assumptam, vt supra ostensum est. Ergo, si nomine [Greek], ipsas Deitatis actiones intelligit Damascenus: caro Christi, sicut non est per realem Deitatis communicationem, & in seipsa facta Deus: sed in [Greek], & per gratiam vnionis, sic neque alio modo diuinis actionibus ditata est.

2. Quod de carne in genere dixit, idem paulo post dicit de voluntate humana in Christo, eam fuisse Deificatam, &c.

Atqui diuersæ sunt actiones voluntatis humanæ & diuinæ. Ac sicut diuina non volebat, nec vult, actione voluntatis humanæ, sic neque humana volebat aut vult, actionibus voluntatis diuinæ. Quò pertinent ea, quæ suprà fuse docuimus de diuersitate actionum diuinæ & humanæ in Christo naturarum.

Si verò alterum dicas, nomine scilicet [Greek] venire hoc in loco [Greek]: ad hæc non concurrebat caro, nisi vt organum Deitatis & suo modo, ac de ea loqui videtur Damas. quia ait: Caro operabatur diuina, verbo per eam, propriam suam [Greek] ostendente. Et huc pertinet simile ferri igniti, per quod ignis vrit. Hoc autem sensu, ex verbis Damasceni concluditur, non realis communicatio, sed tantum vera & perfectissima vnio naturarum: quarum vna operatur per alteram, tanquam per suum organum: vt anima per corpus. Ac si dicitur corpus operari

quæ sunt animæ: vt, quod videant oculi, aures audiant, instrumentaliter hæc facere dicuntur: quia per oculos videt, & per aures audit anima. Sic voluntas ethiam Diuinitatis, sese patefaciebat per voluntatem humanitatis in efficacem: vt cum Christus, vt homo dixit: *Volo, mundare esto.* Ad opus illud concurrit voluntas diuina, vt principale agens, & voluntas humana, vt secundarium agens & organum, per quod diuina sese patefecit. Et efficacitas fuit à diuina, per humanam autem patefacta sicut & per corpus, animæ efficacitas exeritur & declaratur. Atque hoc est, quod Damascenus ipse, sese exponens similiter ferri ait ferro, quod non vrit, nisi vt organum ignis, & quia per illud sese exerit ignis. Sic concludit: (*sangui*[illegible] *Domini*) *mortalis erat propter seipsam, & [illegible], viuifica autem, propter vnionem ad* [illegible].

Cum ait [illegible], intelligit in se sic qualis non erat cum omnibus rebus sibi à Deo realiter communicatis. Ad summam.

Nihil aliud concludit Damascenus: quàm duas esse in Christo naturas, & duas voluntates, in vna persona [illegible] vnitas.

Cuius vnionis gratia & Deus [illegible] dicitur incarnatus, factusque homo: & caro deificata facta per Deus & cuius etiam gratia, caro dicitur viuificans, licet in sese ac per se vim viuificandi non habeat.

Sed ideo dicitur viuificare, quia per eam [illegible] viuificat: Quæ omnia semper confessi sumus ac confitemur: Sed nulla hinc realis idiomatum communicatio colligi potest. Nam quòd caro Christi & vitam in se, & sapientiam, & potentiam habeat realiter communicatas, est [illegible] rum illius essentiales vita, sapientia & potentia Dei. Hoc ad realem idiomatum communicationem non pertinet. Atque hoc est quod [illegible] Damasceno [illegible] docent [illegible] & animam Christi [illegible] & vere [illegible] rebus [illegible] vt [illegible] Diuinitatis organum, ad perficienda, quæ erant perficienda, pro salute nostra.

6. Ex cap. 18. *Diuina Christi voluntas erat æterna* &c. Damascenus de duabus agens voluntatibus in Christo, concludit diuinam quidem æternam esse, & [illegible] omnipotentiam efficacem: humanam autem & à tempore cœpisse, & naturaliter non esse [illegible]. *Vt verò (inquit) verè & secundum naturam, Dei verbi facta est voluntas, etiam* [illegible] *facta est.*

Hæc ex Damasceno aduersarii. Addunt & commentatoris verba, quæ hæc sunt: *Diuina voluntas suapte natura efficacissima est virtutem seu potentiam habens omnia efficiendi, quæ vult. Humana verò Christi voluntas non habet sua natura habet omnem efficacem virtutem, sed vt vero Deo vnita.*

Hinc putant aduersarij concludi posse, omnipotentiam Dei à diuina voluntate humanæ Christi voluntati realiter fuisse communicatam.

R. Sed falluntur. Scriberet enim pugnantia Damascenus. Primum enim aperté docet voluntatem Christi humanam suam naturalem retinuisse impotentiam, vt non quæcunque vellet perficere posset. Et sic supra etiam conclusit cap. [illegible] iuxta illud Euangelistæ: *voluit late*[illegible] *& non potuit.* Si autem retinuit naturalem suam impotentiam: nõ potuit igitur omnipotentiam Dei in se realiter communicatam recipere: iuxta illud eiusdem Damasceni, supra lib. 3. cap. 3. [illegible]. Manifestum igitur est, quod hic sermo de voluntate Christi humana: Quod scilicet ex vnione cum [illegible] facta sit [illegible], intelligi hoc non posse de omnipotentia Dei realiter ei communicata.

At quomodo igitur [illegible] facta esse dicitur? Per communicationem idiomatum: propter identitatem personæ: siue (vt loquitur Leo) *his forma Dei omnipotens* facta est, quæ in sese mansit infirma. Quo enim modo humana caro facta est Deus? per communicationem idiomatum: quia vnita est, qui est Deus. Sic etiam omnipotens facta est, quia vnita omnipotenti. Deinde facta etiam [illegible] dici potest, quia quicquid, etiam vt homo, vult, illud fit, cùm nihil velit, nisi quod vult [illegible] Deus: sed prior responsio est genuina.

7. Ex 19 capite, vbi [illegible] agitur, citatur testimonium: quo declaratur, quomodo natura diuina humanæ communicet, & vicissim humana diuinæ. Summa hæc est. *Diuina natura humanæ* [illegible] *communicabat* [illegible] *quia permittebat* [illegible] *& operari pro sua imbecillitate:* [illegible] *& operationes reddebat salutares. Rursus caro* [illegible] *Deitati communicare dicebatur, & Deitatis partim, quia ei seruiebat vt organum principali agenti, partim, quia cum ipsa vna tantum persona agens. & caro pars sit huius personæ: idcirco quicquid agebat Christus* [illegible] *propter identitatem personæ: vt, Hic homo remittit peccata.*

Quid autem hæc ad realem communicationem? Nihil planè.

Explicat præterea Damascenus iuxta dictum Leonis, *Vtraque forma agit cum communione alterius*, &c. Explicat, inquam, quomodo vtraque forma quod proprium est operando, alteri, ad idem [illegible] perficiendum cooperetur, & suam quæque impendat operam, [illegible] nempe sicut ignis & gladius vniti, ad vstam incisionem & incisam vstionem: vnde actiones [illegible] appellatæ fuerunt. Hæc verè tantum docuit, vt realem communicationem compleberit, vt nihil iam sæpius dannet: vt sæpe ostensum est. Si enim duæ hæ sunt actiones, nec quæ vnius sunt propriæ, alteri sunt realiter communes? Ergo facultates etiam ac proprietates essentiales, alteri realiter non communicantur.

8. Ex cap. 21. Postremum affertur testimonium, de dominio & cognitione animæ Christi, de que viuificatione carnis eius & per consequens de aliis perfectionibus. Summa hæc est. [illegible] *in Christo* [illegible] *Deitate.* [illegible] *natura, quatenus est considerata* [illegible] *ignorans dicitur* [illegible] *dici potest. Ratio est, quia talis quoque est nostra natura semper omnia [illegible] præter peccato,* [illegible] *considerata.* [illegible] *ea nec serua nec ignorans* [illegible] *& omnibus* [illegible] *vt loquitur Damascenus, ditata est.*

Hæc est summa. Aduersarij illud [illegible], locupletata scilicet ditata est, ad realem communicationem transferunt: quasi concludere voluerit Damascenus, omniscientiam, omnesque essentiales proprietates diuinæ naturæ in humanam realiter esse deriuatas, ac communicatas.

R. Sed falluntur. Damascenus loquitur propriè, & cum primis de omnium Thesaurorum, essentialiumque distinctione [illegible], communicatione, quæ per gratiam vnionis, & communicatio idiomatum vocatur. Naturam scilicet humanam, quæ in sese, id est, in sua nuditate pauper est, in [illegible] factam esse diuitem. Hoc inde liquet: primum, quia repetit ex Nazianzeno, [illegible] humanam Christi naturam esse locupletatam: quasi dicat, quia & diuina & humana naturæ, sunt vna persona, ideo quæ sunt diuinæ, ipsi etiam humanæ attribuuntur diuitiæ. Deinde, quia ait ditatam esse, non solùm cognitione, sed etiam reliquis omnibus [illegible]; quasi dicat, omnibus diuinis proprietatibus. Realiter autem communicatam esse carni Christi æternitatem, simplicitatem, immobilitatem, & alias nonnullas proprietates negant etiam aduersarij. De reali igitur idiomatum communicatione, non loquitur Damascenus.

3. Idem constat, quia inde probat carnem assumptam non posse dici seruam, quia hypostaticè vnita est ei, qui est omnium dominus. Et contrà de Christo dicat, quòd appellatus est seruus solum, non quòd talis sit in sese, sed quia formam serui suscepit. Ergò, quæ etiam hic de carne prædicat Damascenus, ea prædicat, non quòd talis sit in sese, sed [illegible].

4. Denique ad calcem capitis, contra Nestorium, qui vocando Iesum seruum, & [illegible] dominum, vnam personam diuidebat in duas, ait. *Non enim dominatorem* [illegible] *dominum omnium creaturæ, vnum Christum, eundemque Deum & hominem omnia scientem: nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

Ergò non de reali, sed de illa, quæ per gratiam vnionis vocatur, idiomatum communicatione loquitur Damascenus. Cæterum hanc consequitur necessariò realis, propè infinitorum & maximorum, sed creatorum bonorum communicatio.

Totum hoc, quod Damascenus docuit, ipse commentator explicat simili puellæ ignobilis, quæ in rex aliquis in matrimonium duxit. Illa ex sua natura & natiuitate, ignobilis & pauper est: sed in viro nobilissima ac ditissima est facta, atque regina.

9. Ex cap. 22. Sententia refertur Damasceni de scientia Christi quà homo est. *Et* [illegible] *Christi, ab ipsa conceptione,* [illegible] *omnium* [illegible] *quia vnita erat verbo,* [illegible] *profecisse, dum pro ratione ætatis, ea in manifestatione producit.*

Et improbat fecus fentientes, quòd cum Neftorio videantur veram vnionem non rectè inftruere.

Hinc fortè aduerfarij innuere volunt, de fententia Damafceni: Neftorianos illos effe, qui non admittant, in anima Chrifti fuiffe ab initio conceptionis omniscientiam: atqui, fi hoc nolunt: quorfum hoc teftimonium, non video.

R. Sed hac ratione Neftoriani fuerint multi patres, Ambrofius, & alij: Item Lutherus, & ferè omnes noftri temporis doctores.

Deinde apparet Damafc. hæc fcribere aduerfus illos, qui nolebant in Chrifto effe plenitudinem fcientiæ, quam in alios deriuare poffet, ab ipfa etiam conceptione. Quomodo enim vt homo deriuaret in alios, quod ipfe non habebat? At non deriuat in nos effentialem Dei omniscientiam, fed creatitiam, quæ eft illius effectum: & quæ in ipfa Chrifti anima, perfectiffima eft, & non ad menfuram, propter vnionem hypoftaticam, non autem participatione per gratiam, ficut in nobis. Non ergo de fcientia Dei, fed de creata loquitur Damafcenus.

Quare nihil hic locus facit ad rem. Efto enim, fuerit plenitudo fcientiæ, in anima Chrifti, à natiuitate: fed qualis? qualis nimirum à creatura capi poteft.

10. Quod ex lib. 2. cap. 22. adducunt: ne eadem eft fcientia animæ Chrifti. Sic enim ait: *De domini anima propriè loquendo non dicimus confultationem: non enim habuit ignorantiam. Etfi enim erat naturæ ignorantis: attamen vnita Deo fecundum hypoftafin, omnium cognitionem habuit: non ex gratia & partis participe, fed propter hypoftaticam vnionē. Et tamen quia naturæ differunt in Chrifto: differunt etiam fcientiæ & voluntates diuinitatis eius & humanitatis.*

R. Quid obfecro ex hoc teftimonio pro reali communicatione idiomatum? Dat Chrifto fecundum humanitatem, perfectam fcientiam rerum omnium. Concedo. Sed qualem? Num illam Dei effentialem? Nequaquam. Ait enim, *quia naturæ differunt: differre etiam fcientias & voluntates.* Ergo perfecta fcientia, quam in anima Chrifti ftatuit Damafcenus, alia eft ab illa omnifcientia Dei, quæ eft eius proprietas effentialis: Nil ergo hic locus pro reali idiomatum communicatione.

11. Poftremum, quod citatur teftimonium, eft huiufmodi ex libri quarti cap. 19. [illegible], ex vnione & concretione (carnis) ad altiffimum Deum verbum infinuantes, vocamus [illegible].

R. Quid ex his verbis pro reali communicatione colligi poffit, non video. Diuitias enim quæ carni ex vnione ad verbum acceflerunt, vocat ipfam [illegible] (vt in contextu Damafc. eft) Quæ verò hæc eft carnis [illegible]? Illa cui opponitur [illegible]. Atqui λόγος non eft factus caro, in fua natura, formáque Dei, fed in affumpta forma ferui, propter identitatem perfonæ. hoc eft, ideo dicitur caro factus, quia eam rem in vnitatem perfonæ fibi affumpfit & agglutinauit, quæ eft facta & quæ caro eft. Ergo eodem modo caro dicitur facta Deus, feu deificata: non quòd realiter in fe facta fit Deus, fed, quia ei vnita eft [illegible], qui reipfa & verè Deus eft. Eodem modo vocatur diues, & λόγος factus dicitur pauper: illa exaltata, hic humiliatus: illa domina, hic feruus: non per realem diuitiarum & dominij diuini communicationem, in humanam carnem, aut per realem paupertatis & feruitutis humanæ in naturam diuinam collationem: fed per communicationem idiomatum, propter identitatem naturæ: vt fit λόγος, diues in fuis, pauper in noftris, vt loquitur Leo Papa. Oportet enim in his duabus propofitionibus: *Deus λόγος factus eft caro: Et caro facta eft λόγος & Deus:* iuftam fieri reciprocationem, vt ibidem cap. 19 lib. 4. pagina 124. docet Damafcenus. Quomodo autem iufta & vera fuerit reciprocatio: fi vna vno, altera altero fenfu: vna per communicationem idiomatum, altera per realem communicationem accipiatur, & intelligatur?

Tantum igitur abeft, vt hic locus confirmet fententiam Vbiquitariorum: vt nullo ferè argumento clariùs penitus euertatur. Adde, quod hic, eodem fcilicet capite, & pagina, confirmat Damafcenus argumentum fupra pofitum, ex lib. 3 cap. 3. *Ideo in natura humana non effe realem idiomatum diuinæ naturæ communicationem admittit, quia in vna natura, contraria effentiales proprietates, nullo capi poffunt modo.* Sed plura nos ex Damafceno alias, contra aduerfarios. In præfentia fatis eft ad obiecta teftimonia refpondiffe.

Cum igitur refponderimus ad omnia eorum, qui nobis obiecti fuerunt, patrum teftimonia, oftenderimúfque nihil ex illis allatum effe, quo probetur realis diuinorum idiomatum communicatio, imò pleraque in aduerfarios retorferimus: credimus firmum manere noftrum argumentum fecundum.

Talis doctrina ex pia antiquitate probari non poteft. Ergò non eft in ecclefia admittenda.

Venio nunc ad tertium argumentum.

Tertium argumentum contra realem idiomatum communicationem.

Doctrina de reali idiomatum communicatione, non folùm probari non poteft e facris literis, vt fupra, argumento primo demonftratum eft: Verum etiam cum illis pugnat quàm manifeftiffimè.

Ergò in ecclefia Chrifti admittenda non eft.

Singula facrarum literarum teftimonia proferre, & ex illis rem demonftrare, nimis prolixum foret, & permoleftum. Quædam igitur genera teftimoniorum adferam, vt ex illis reliqua eiufdem generis intelligantur: quemadmodum etiam in illis, quæ nobis ab aduerfariis obijciebantur, examinandis egimus. Ita pleraque eorum, quæ pro reali communicatione adferebantur, à nobis contra realem communicationem retorquebantur.

1. Primum genus teftimoniorum eft illud, quod de incarnatione verbi, de vnione videlicet duarum naturarum, in vna perfona, fententias continet. veluti eft illa, *Verbum caro factum eft.* Cum hoc & fimilibus dictis, doctrinam de reali communicatione ex diametro pugnare, planum fiet, fi quis veram horum locorum intelligentiam, ex orthodoxis patribus percipiat.

Propofitio Ioh. eft: Verbum factum eft caro: id eft, λόγος Deus factus eft homo. Quomodo verò Deus factus eft homo? Concilium Chalcedonenfe negatiuè exponit dicens: 1. ἀτρέπτως: Hoc contra Apollinarem; Non ergò factus caro, quòd aut quippiam τοῦ λόγου Dei, in carnem, aut quippiam carnis in λόγον conuerfum fit: ficuti lignum fit ignis, per fui in ignem conuerfionem.

2. Factus eft caro, ἀσυγχύτως: Et hoc contra Eutychen. Non ergò factus eft caro, quod λόγος & caro mixta fint & confufa in vnam tertiam naturam: ita vt difcerni & diftingui ampliùs nequeat λόγος à carne: & caro à verbo: quemadmodum fit in mulfo, quod ex aqua & melle in vnum confufis, fieri vidimus: fed diftinctus manet λόγος cum fuis proprietatibus & actionibus, diftincta item caro cum fuis.

3. Ἀδιαιρέτως, indiuifè: & hoc contra Neftorium. Non igitur factus eft caro, per fimplicem fui cum carne, quafi cum altera hypoftafi coniunctionem: ficut duo homines per nexum amoris fiunt ceu vnus homo. & ficut vir atque vxor vna caro: & ficut, qui adhæret Deo, vnus fpiritus efficitur cum eo: fed λόγος ita factus eft caro, vt ipfe & caro, vnus fint reuera Chriftus, vnaque perfona, & hypoftafis. Interpretatio hæc totius eft ecclefiæ.

Modum verò hunc affirmatiuè, quo λόγος factus eft caro, hoc eft, homo, explicat Apoftolus Phil. 2 & Heb. 2. per verbum Affumfit: dicens: *Sumpfit formam ferui: femen Abrahæ affumpfit*, nempe in vnitatem perfonæ. Nam fi affumfit fibi ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, in vnitatem igitur perfonæ affumferit. neceffe eft: quia hoc modo exclufa omni mutatione, confufione, σχετικῇ vnione: fola remanet vera vnio perfonalis, quæ identitatem perfonæ conftituit.

Hoc quifque examinet, & videbit neceffariò rem fic habere.

Quod enim alteri vnitur, fine tranfmutatione & fine confufione: illud aut vnitur ita, vt non fiat per realem [illegible] vera pars eius cui vnitur, integra tamen & diftincta: aut ita, vt fiat talis pars.

Si primum: vnio eft σχετικὴ aut artificialis. Si fecundum: vnio eft hypoftatica, & in vnitatem fit hypoftafeos. Affumtio ergò carnis facta à filio Dei, cū non fit vel σχετικὴ, vel artificialis, hypoftatica fuerit oportet: ita vt facta fit pars. Si autem affumfit carnem in vnitatem perfonæ: id eft effecit, vt res affumta fit effecta, pars perfonæ Chrifti, quia ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως, ita, vt & λόγος manferit quod erat fine vlla fui mutatione ac confufione, & caro idem manferit vera caro: quid fibi aliud vult, *Verbum caro factum eft*, quàm verbum non in fua forma Dei, fed in forma tantum ferui, realiter ac [illegible]: in fua autem forma Dei, per communicationem duntaxat idiomatum, carnem effe factum?

factum? nempe in altera sui parte, realiter: in altera per gratiam vnionis, propter identitatem personæ.

Interpretatio confirmatur alio similis dicto, de incarnatione verbi Gal. 4. *Misit filium suum factum ex muliere, factum sub lege*: quomodo filium factum λόγον certè, filius Dei reuera in seipso & quod ad formam Dei, factus non est, neque ex nihilo, neque ex præiacente materia, qualis fuit sanguis & caro virginis. Quomodo igitur ex muliere factus est? In ea forma serui & carne, quam ex Virgine sumsit, & sibi in vnitatem personæ copulauit: reapse factus est: quia illa caro assumta, & pars personæ τοῦ λόγου effecta, realiter facta est & concepta ex muliere. Ceterùm, quia totus dicitur factus: necesse est, vt in sua quoque Dei forma aliquo modo factus esse intelligatur.

Ad hanc igitur formam Dei quod attinet, quomodo factus esse dicitur? per communicationem (vt patres loquuntur) idiomatum: id est, quia quod carnis assumtæ proprium est, illud sibi etiam λόγος commune facit in forma Dei.

Hoc illustratur altera particula, quæ sequitur apud Apostolum, dicentem: *Factum sub lege*. Totus Christus factus est sub lege: sed diuerso modo, quoad formam Dei & alio, quoad formam serui. Quoad formam serui, realiter factus est sub lege: sicut & realiter passus & mortuus, & sepultus est ac resurrexit. Quantum verò ad formam Dei attinet, minimè realiter fuit sub lege: Sicut neque realiter passus est: sed tantùm dicitur fuisse sub lege, & passus, & mortuus. Quomodo verò dicitur? per gratiam vnionis, seu per communicationem idiomatum: non autem, quòd reipsa fuerit sub lege, & mortuus. In forma ergo serui, realiter: in forma Dei, per communicationem idiomatum passus esse dicitur & sub lege fuisse. Sic illud 2. Cor. 8. *Cum diues esset, factus est pauper*. Diues realiter semper fuit & manet in forma Dei: pauper realiter in forma serui factus est: Et vt ait Leo, *diues in suis pauper in nostris*: nempe realiter. Sed in forma etiam Dei aliquo modo factus esse pauper intelligendus est. De tota enim persona dicitur, quod factus sit pauper, Christus. Quomodo igitur in forma Dei pauper? per communicationem idiomatum.

Hæc omnia sunt pertinentia quæ de interpretatione loci Ioh. 1. & similium dicta sunt. Nunc ad argumentum, vt propius veniatur: *Quænam est ratio, cur λόγος in forma quidem serui, realiter dicitur factus caro & sub lege: in forma autem Dei, per communicationem idiomatum?*

R. Cur de eodem secundum vtramque formam prædicetur: in caussa est, ipsa personæ ex forma Dei, & ex forma serui constantis ἕνωσις, identitas. Cur verò de formis alio & alio modo: caussa est diuersitas formarum. Exemplum. Christus quoad formam Dei, solius patris est filius: quia ex sola eius substantia genitus est: quoad formam serui, solius Mariæ filius est, quia ex solius virginis substantia conceptus & genitus est. Et hoc illud ad Hebr. Melchisedec, ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, dictus est. Totus tamen & Dei & Mariæ filius est, quia vna persona ex vtriusque substantia constans est, quamquam diuersa ratione, secundum diuersas formas Dei & serui ita appelletur. Sic de homine quoad animam & mentem à solo Deo est: Vnde Hebr. 12. solus Deus vocatur pater Spirituum: homines autem patres carnis: nam quoad corpus duntaxat sunt à suis parentibus filii. Quia tamen ex mente & corpore, vna constat hominis persona: ideo hæc identitas personæ efficit, vt totus Isaac exempli caussa filius Abrahæ fuerit appellatus.

Redeo ad argumentum. Si ergo identitas personæ in Christo efficit, vt λόγος dicatur factus caro & homo, eo sensu quo declaratum est. Sequitur eodem planè modo, & sensu, reciprocè dici posse, & debere, carnem seu hominem in hypostasi verbi existentem, esse deificatam, seu factam in Deum. Ratio est: quia tam vnita est caro verbo Deo, quàm Deus verbum carni: & ex vtraque natura vna & eadem constat persona Christi. Hinc apud patres ἐνσάρκωσις respectu Dei incarnati, & θέωσις respectu carnis deificatæ.

Est autem inter has duas propositiones, Deus est incarnatus, & caro est deificata, seu Deus est caro, & caro est Deus: iusta & æqua reciprocatio seruanda, vt Dam. lib. 4. cap. 19. docet. Quæ cum ita se habeant: Sequitur, Ergo sicut in hac propositione (Deus est homo) Deus in sola serui forma, seu secundum solam serui formam, quam in vnitatem personæ assumsit, realiter est homo, in forma autem Dei tantum quatenus Deus est per gratiam tantum vnionis homo esse dicitur: Sic in ista reciproca (Homo est Deus) Homo iste, qui est Christus in sola forma Dei consideratus, realiter est Deus: in forma autem serui, per gratiam tantum vnionis Deus esse prædicatur. Ac proinde, qui contra, Hominem hunc in sola forma serui, seu in sola natura humana consideratum, realiter Deum esse dicit: ille contradicit scripturis, orthodoxè, iuxta ecclesiam catholicam explicatis. Idem enim est ac si dicas, Christus, qua homo est realiter Deus est: quo quid absurdius? Quod autem de naturis, illarumque vnione diximus: idem de singularum proprietatibus concluditur. Deus enim, id est, Christus Deus, in sola carne assumta, pauper factus est realiter & seruus, passus & mortuus est: in sua autem forma Dei talis esse & fuisse prædicatur, secundum tantùm communicationem idiomatum propter identitatem personæ. Contrà: Caro, id est, homo Christus in sola Dei natura, cui caro vnita est, id est, secundum solam Dei formam realiter est omnipotens: in natura autem serui per communicationem duntaxat idiomatum omnipotens esse dici potest.

Quid hinc? Ergo, qui dicit esse talem Dei omnipotentiam, realiter carni esse communicatam, is dicit carnem realiter esse omnipotentem. Nam qui realiter habet aliquid, is realiter tale est. Annon verò hoc pugnat cum scripturis orthodoxè intellectis? Nunc contraho argumentum quod pluribus explicatum est. *Argumentum* tale est.

Quicunque dicit, λόγον in sua natura diuina, seu secundum suam naturam diuinam realiter assumsisse carnem: is contradicit scripturis de incarnatione verbi, orthodoxè intellectis. Hoc iam supra declaratum est & confirmatum. quia sicut non est factus sub lege realiter, quatenus Deus est nec passus nec mortuus: Sic neque in eadem Dei forma, realiter factus est homo. Quid enim hoc esset aliud quàm dicere, quatenus Deus est homo factus est? quo quid absurdius? Ergo qui etiam contrà dicit, carnem in sua propria natura, id est, Christum hominem secundum quod homo est realiter & non tantùm per gratiam vnionis factum esse Deum: is etiam contradicit scripturis.

Sequela hæc optimè valet, quia non alio sed eodem planè sensu intelligenda est hæc propositio, Caro seu homo, factus est Deus: quo etiam illa, Deus factus est homo.

Sunt enim reciprocæ, Vt Damascenus docet libro quarto cap. 19. eò quod eodem modo diuina natura sit vnita humanæ, quo humana diuinæ: ex qua vnione nascitur identitas personæ, cum diuersitate naturarum ex quibus constat coniunctis. Hæc autem causa est: cur inter has duas iam dictas propositiones, iusta reciprocatio esse debeat: nec diuerso sensu vna, quàm alia sit accipienda. Atque hæc de vnione naturarum. *Huic argumento subiungitur*: Eandem esse esse rationem proprietatum, cuiusque naturæ, rationem, quæ & naturarum est: nempe, vt non alio sensu, proprietates vnius partis diuinæ naturæ, alteri, nempe humanæ, communicatas esse dicamus: quàm vicissim humanæ in ipsam diuinam communicatas esse intelligamus, & confitemur.

Quo sensu autem dicimus proprietates naturæ humanæ communicatas esse ipsi diuinæ? Non realiter sed per gratiam tantum vnionis, & per communicationem idiomatum. Quis enim dicat, Christum in Deitate passum esse realiter? Sicut ergo ille pugnantia cum scripturis docet, qui ait, Deum in sua natura diuina, seu Christum, quatenus Deus est, realiter passum esse: sic non minus blasphemat & hic, qui prædicat hominem Christum in sua humana natura, seu, quatenus homo est impassibilem fuisse, & omnipotentem atque vbique præsentem esse.

Atqui hæc prædicant, qui aiunt & scribunt, essentiales Dei proprietates, realiter in humanam naturam communicatas esse. Cui enim aliquid realiter communicatur: is talis realiter efficitur, qualis & res est communicata.

Exemplum in filio Dei, qui ideo Deus est, quia Deitas ei à patre communicata est. Item exemplum in pueris (Hebr. 2.) *qui communicant carni & sanguini*, & ideo homines sunt. Manifestum igitur est, doctrinam de reali idiomatum communicatione pugnare cum scripturis: quia illud euertit, quæ sunt de incarnatione Filij Dei.

II. Genus testimoniorum.

1. Sed idem clarius apparebit, si illa scripturarum testimonia, quæ sunt de proprietatibus naturarum, examinemus: quale est illud Ioh. 5. *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.*

Hæc est proprietas Dei essentialis. Vitam enim habere in semetipso (vt Aug. & Cyrillus exponunt) est proprium Dei: quia est viuere per se & fontem esse omnis vitæ. Ac proinde vitam habere in semetipso nemo potest, nisi qui Deus est. Quicunque ergò hoc realiter attribuit carni Christi is docet pugnantia cū sacris literis. Caro

enim Christi realiter non est Deus. Soli autem filio vnigenito, in æterna eius generatione datum hoc fuit: Et spiritui sancto, in eius processione, vt habeant vitam in semetipsis: carni autem non nisi per gratiam vnionis hoc attribui potest. Caro enim Christi viuificatur à vita Dei, tanquam à caussa efficiente. Vita igitur, quam viuit, non est ipsa Dei vita, sed eius effectum. Quare habere vitam in semetipso, carni realiter communicatum non est. Quia verò caro assumta, pars est personæ, quæ vita est, eoque Deus est, non realiter, sed personaliter, & per gratiam vnionis: ideò eodem sensu dici potest habere vitam in semetipsa, nempe per gratiam vnionis.

2. Pertinet huc & illud Ies. 42. *Gloriam meam alteri non dabo.* Alteri scilicet à mea essentia: nulli scilicet creaturæ. Non dabo, id est, realiter non communicabo. Nomine autem gloriæ, omnes suas essentiales proprietates intellexit, & actiones, per quas patefit eius maiestas. Pugnat igitur cum hac scriptura, qui docet essentiales Dei proprietates, realiter communicatas esse carni assumtæ.

3. Locus & ille perspicuus est. 2. Cor. 13. Vbi dicit, *Christum passum esse ex infirmitate* (scilicet carnis) *viuere autem ex virtute* (scilicet spiritus, Deitatisque suæ) Sicut & 1. Pet. 3 *Mortificatus quidem carne: viuificatus autem spiritu, id est, Deitate & per Deitatem suam.* Vterque Apostolus excludit à passione & morte Deitatem: & eam soli dat carni: contra, potentiam viuificandi, & excitandi à mortuis, à carne, eo à qua humana natura tollit, eamque soli dat spiritui, id est, Deitati.

Ergo à Deitate, propter vnionem hypostaticam, communicata non fuit realiter carni, impassibilitas, immortalitas, aut vis à mortuis vel se vel alios excitandi: sed in sola realiter inest & manet Deitate, vt hic Apostoli docent.

Qui igitur contrarium prædicant, annon pugnant ex diametro cum doctrina Apostolica?

4. *Cœlum & terram ego* (solus) *impleo Ierem. 23.* Item Soli Deo dicitur *Quo ibo à spiritu tuo? Si ascendero in cœlum. Psal. 139. Non longe abest ab vnoquoque nostrum. Act. 17.*

Hæc testimonia soli Deo dant vbique præsentiam: & negant omni substantiæ creatæ: vt nulla vel localiter, vel definitiuè, vel repletiuè vbique esse dici queat. Ergò nec carni Christi realiter communicata est eoque nec reliquæ proprietates essentiales.

3. Tertium genus, ea continet, quæ de actionibus Dei sunt, Ioh 5. Christus probaturus, se esse vnum cum patre Deum, ab effectis id efficit, dicens: *Quæ pater operatur, eadem & filius ὁμοίως operatur.* Verè igitur æqualis sum patri. Idem alibi sæpe conclusit, ab iisdem operibus, & pater facit: quo illud Ioh. 8. *Si mihi non creditis, operibus credite: quòd ego in Patre, & Pater in me, Pater enim qui est in me, ipse facit omnia.*

In his omnibus locis, quæ propriæ sunt Dei actiones, & opera: ea omnibus ademit creaturis, & ei soli, qui Deus est attribuit. Alioqui nunquam se verum esse Deum probasset. Argumentum enim Christi est.

Quicunque operatur, quæ & pater, & quidem ὁμοίως is Deo æqualis est, verusque Deus. Ego operor, & quidem ὁμοίως: eadem scilicet potentia & authoritate. Sicut enim pater suscitat mortuos, pro sua scilicet authoritate & voluntate: Sic & filius, quos vult, viuificat, &c. Non igitur sum blasphemus si me æqualem facio patri.

Quis hinc non videat consequi carni Christi non esse communicatum, vt ὁμοίως agat, quæ Deus: cùm æqualis nō sit Deo & Deus?

Ergò aut omnipotentia, non est realiter carni Christi communicata: aut, eam Deum realiter factam esse, dicas necesse: est quo quid magis blasphemum dici potest?

IV. Genus est earum scripturarum, quæ docent, Christum licet passus sit carne: in Deitate tamen neque passum, neque mortuum esse. Quale præter alia, est illud 1. Pet. 4. *Christo igitur passo carne, & vos eadem cogitatione armemini.* Et Hæresis fuit Arianorum τὸν λόγον esse passum qui corpori sese coniunxit: aduersus quam hæresin, præter alia est tertius Theodoreti dialogus, qui ἀπαθής inscribitur.

Eædem tamen scripturæ docent, in incarnatione verbi, tam λόγον carni, quàm carnē λόγῳ vnitā fuisse: quia in vnitatem personæ facta est vnio. Si igitur vnio hypostatica efficere non potuit, vt quæ propria erant corporis & animæ (vti passiones & alia) realiter cōmunicata sint Deitati τοῦ λόγου: neque etiam effecit, vt quæ propria sunt Deitatis, realiter in humanam naturam sint collata ac cōmunicata.

Non minùs ergò pugnat cum scripturis, dicere, propter vnionem hypostaticam, essentiales Dei proprietates, realiter humanæ naturæ communicatas fuisse: quàm dicere, propter eandem vnionem, passionum & aliarum humanæ naturæ proprietatum realiter τὸν λόγον Deitatem factam esse participem: quando eadem vis vtrique est vnionis hypostaticæ. Efficit enim vt idem Christus tam verè sit homo, quam verè est Deus: Et vt tam verè, qui vnigenitus est, sit etiam primogenitus: quàm qui primogenitus, vocetur vnigenitus. Vtrinque igitur eandem habet efficacitatem vnio hypostatica. Ac proinde si non potuit propria carnis realiter communicare Deitati: neque etiam potuit, quæ Deitatis sunt, ipsi carni. Nam quod à Deitate multa & maxima bona realiter fluxerint in humanitatem, ab humanitate autem nihil in diuinitatem: illud fuit non ex vnione, sed ex gratia: vnde & gratiæ habituales, donáque spiritus appellantur. Istud autē fuit, quia humanitas nihil habuit, vel habet, habere ve potest boni, quod à Deitate non acceperit, atque accipiat. Quid igitur boni dare poterat humanitas Deitati?

Quare conclusio firmissima est, propter vnionem hypostaticam fieri non potuisse, vt essentiales Dei proprietates in humanam naturam communicarentur: quando neque ob eandem fieri potuit, vt quæ propria fuerunt humanæ carnis, realiter in diuinitatem transierint: factaque illi sint communia.

Ad huius argumenti confirmationem adde & hoc. Vnio omnium maxima, Vnio videlicet trium personarum in vna essentia, efficere non potuit, nec potest, vt personales proprietates vnius, puta patris, realiter filio communicentur: nec vicissim, quæ filij sunt, ipsi patri: quid itaque oriretur talis confusio, vt & pater esset filius, & filius pater, & ita de spiritu sancto. quòd quid foret aliud, quàm negare Deum? Non est Deus, nisi qui vna est οὐσία æterna ac simplicissima in tres distincta personas, patrē filium & Spiritum S.

Si igitur illa vnio hoc non potuit, nec potest, neque etiam, quæ minor est, duarum scilicet naturarum in vna persona efficere potuit vel potest, vt essentiales vnius naturæ proprietates, alteri naturæ reapse communicentur, quid ita? eandem ob caussam, propter quam nec personæ vnius idiomata, alteri personæ possint communicari: quia scilicet, sicut ibi sequeretur confusio personarum: sic etiam hic sequeretur confusio naturarum, & ex duabus fieret vna, quæ nec diuina, nec humana esset. eóque Christus prorsus tolleretur: Christus enim non est, nisi is, qui vna sit persona, ex duabus constans naturis, integris, perfectis, distinctis, distinctásque habentibus proprietates & actiones.

Adde & hanc confirmationem. Quænam caussa est, cur omnes essentiales Dei proprietates realiter communes sint tribus personis, ita vt tam filius sit omnipotens, omniscius, vbique præsens, quam pater, & sic de Spiritu sancto? Ratio est, quia vnio illarum personarum, in vnitate eiusdem consistit naturæ, id est, quia omnes vnæ eiusdemque sunt naturæ & essentiæ. Contrà ergò, cum vnio duarum naturarum facta sit, non in vnitate naturę, sed in singularitate personę, sicut loquitur concilium Toletanum 8. Sequitur proprietates vnius naturæ essentiales non posse alteri naturę realiter fieri communes, quia scilicet vnio facta non est in vnitate naturę. Ideò verò vtriusque naturę proprietates, realiter & propriè esse ipsius personę Christi, quia illarum etiam duarum naturarum vnitio, facta est in singularitate vnius eiusdemque personæ. Proinde sicut idem Christus realiter Deus est & homo, sic etiam idem solus realiter est finitus & infinitus, finitę potentię atque sapientię, & simul etiam infinitę potentię atque sapientię, & idem ac solus realiter mortuus est semel, & idem nunquam mortuus nec passus est.

Credo satis confirmatum esse argumentum, quod ex locis S. literarum ductum est, in quibus disertè negatur Christus passus esse in deitate, dum expressè affirmatur passus esse carne, nimirum sola.

Plura testimoniorum genera in præsentia non adfero: quia aliunde etiam, nempe ex patribus argumenta ducenda sunt. Summa igitur hæc tenenda est è S. literis *Quicquid S. scriptura tribuit Christo secundum quod homo est: illud est aut finitum, aut infinitum: vt sapientia, potentia, bonitas finita vel infinita:* eoque illud aut per se, caussaque rerum omnium perfectissima est, aut per aliud & effectum: Vt infinita sapientia, per se est, caussáque est omnis sapientiæ in rebus creatis prima ac perfectissima: finita autem aliunde est, & effectum, eoque imperfecta.

Quæ finita sunt: ea realiter in humanam Christi naturam collata, seu Christo secundum quod homo est, communicata esse confitemur: & sic infinita prope sacrarum literarum testimonia intelligenda sunt, vt suis locis diximus.

Si au-

Si autem infinita: ea de Christo homine quatenus homo est, prędicari per communicationem duntaxat idiomatum: nequaquã autem realiter data aut communicata esse & diximus & dicẽdũ est. Ratio est: quia scripturę solẽt talem infinitam sapientiam, potentiam, bonitatem, præsentiam soli Deo realiter attribuere. Exempla: vt in Euangelio, illi, qui Christum vocauerat bonum, dicit Magister, *bene respondit, quid me vocas bonum? Vnus est bonus, qui est Deus.* Quo sensu solum Deum ait esse bonum? nempe per se summè, infinite & perfectissimè bonum, eóque caussam bonorum omnium. Nam omnia alia bona creata, bona sunt participatione illius boni: eóque finitæ & creatitiæ sunt bonitatis. Huc & illud *soli sapienti Deo honor & gloria. 1. Tim. 6.* Quomodo solus Deus sapiens? Sapientia scilicet infinita & perfectissima: caussa omnis sapientiæ.

Sic solus est bonus perfectissima & immensa: Solus item potens appellatur in scripturis: potentia scilicet infinita.

Quia igitur scripturæ soli Deo infinitam sapientiam, bonitatem, potentiam realiter attribuunt: Idcirco sine summa blasphemia & sacrarum scripturarum contemptu attribui hæc realiter non possunt vlli creaturæ: est autem & natura Christi humana creatura: Quare si quando hęc de Christo, quatenus homo est, prædicantur: non nisi per gratiam vnionis, pérque communicationem idiomatum prædicari dicendum est.

Stat igitur nostrum tertium argumentum: *Doctrinam de reali idiomatum communicatione pugnare cum sacris literis: ideoque in ecclesia admittendam non esse.*

His addo, quod Apost. 1. Tim. 6. scribit *Summa diligentia cum alios, tum maxime Episcopos fugiendas esse vocum nouitates,* quod (vt ait Leo) nouæ voces nouæque locutiones in ecclesia nouarum hæresium sint seminaria: Et Petrus, loquimini, vt sermones Dei.

Vbi autem vnquam vel in sacris literis, vel apud Veteres patres legimus, Corpus Christi vbique esse? omnipotens esse? animam Christi ab initio conceptionis ad dexteram Dei sedisse? essentiales Dei proprietates humanæ naturæ realiter communicatas esse? Ergo vel solam hanc ob caussam, & Apostolicã admonitionem, talis doctrina in ecclesia admittenda non est.

4. Argumentum.

Doctrina de reali idiomatum communicatione non solum non habet testimonia ex pia antiquitate: verum etiam cum illorum patrum religione pugnat. Ergo in Ecclesia admittenda non est.

Demonstratum est hoc magna ex parte, cum respondimus ad testimonia, quæ ex 32. patribus aduersus nos proferebantur.

Nunc igitur minori labore, quod reliquum est, perficiemus, lectore in ad ea, quæ ibi ex multis patribus, in contrarium attulimus, remittentes.

1. Primum ex Synodo 6. Actor. 10. aliquot Patrum testimonia recitauimus: quibus aduersus Monotheletas probat Sancta Synodus, duas in Christo esse voluntates, duasque distinctas actiones, prout etiã duæ sunt naturæ. His realẽ idiomatum communicationem refelli, manifestissime demõstratum à nobis fuit. Id verò clarius etiam ostendimus concludi ex damnato Monotheletarum errore: qui duas quidẽ confitebantur naturas in Christo, sed vnam tantùm contendebant esse voluntatem, vnamque actionem. Vnde hic error? cum duas admitterent naturas? Inde sane, quia fingebant mentem humanam nil intelligere, nil velle, nil agere nisi per communicatam sibi in ea vnione, diuinæ naturæ intelligentiam, volendique & agendi facultatem: quæ tamen reapse nil aliud est, quàm ipsa diuina natura.

2. Ex Iustino idem demonstrauimus: Quia manifeste docet, actiones deitatis, vti est suscitare corpus suum, non fuisse communicatas humanitati: ac proinde neque facultatem operandi, seu diuinam omnipotentiam: Deitas enim excitauit corpus à mortuis, non humana natura seipsam. Ergo regulam tradit generalem. *Quæ diuina in Christo spectantur ea Deitati: quæ humana, humanitati esse distincte attribuenda.* Annon verò contra hanc regulam peccant, qui diuinæ naturæ actiones communes faciunt humanæ: & tam huic, quàm illi omnipotentiam illas edendi actiones communicatam prædicant.

3. Ex Tertulliano ostendimus: Esse vbique, ita propriũ esse Dei, vt nulli rei creatæ, realiter communicari possit. Si autem hæc Dei proprietas non communicatur carni Christi: ergo neque aliæ, cùm sint inseparabiles, imò ipsa vna Dei essentia.

4. Ex simili igniti ferri, quo Origenes primùm, deinde Basilius, Cyrillus, & alij vsi sunt: euicimus. Non ipsas essentiales Dei proprietates, realiter communicatas esse, sed earum effecta, in anima Christi esse producta. Nam neq; calor aut lux, quæ in ferro ignito conspiciuntur, essentiales sunt proprietates ignis, sed eius effecta. Luculentissimè verò in 4. lib. περὶ ἀρχῶν, damnat vbiquitatem carnis Christi Origenes.

5. Ex Eusebio: qui lib. de Demonstr. Euang. 4. c. 13. Deitatem Christi comparat musico: humanitatem lyræ, in qua ille ludit. Quis tam delirus est, vt dicat à musico musicæ virtutem ipsi lyræ realiter communicari?

6. Ex Athanasio verò, quàm multis eandem confirmauimus sententiam? Docet Hæresim fuisse Arij, quòd Deus hominem spiritum creatum, sua impleuerit Deitate ac maiestate. Sed Deum facere aliquem suæ participem Deitatis, nil aliud esse, quam de sua substantia gignere &c. Tom. 1. orat. 2. contra Arianos pag. 111. 132.

Item *docet neque Λόγον conclusum esse in corpore: neq. corpus λόγῳ, coextendi omniáque implere.*

Item *Quæcunque Christus accepit, vt homo: ea omnia illum membris suis largiturum esse vt Deum: In hunc enim finem ea illum accepisse*: lib. de humana natura suscepta contra Apol. pag. 511. Atqui essentiales Dei proprietates non largietur. Non igitur eas vt homo realiter accepit.

Idẽ oratione 4. contra Arianos pag. 145. *Christum in suscitatione Lazari, & ita in aliis miraculis, locutum fuisse vt hominem: Sed mortuum ad vitam reuocasse vt Deum.*

Annon manifestè docet, vim viuificandi & alia miracula edendi, non fuisse humanæ naturæ communicatam, sed in sola mansisse Deitate?

Idẽ pag. 140. *Quæ Christus vt homo accepit, ea vocat dona & gratias* nunquam autem essentialia Dei idiomata.

Item pag. 111. *Quæ à Deitate hominib. donantur: ea cum donatrice Deitate paria esse non posse.* At anima & corpus Christi vnita, hominem constituunt: Essentiales autem proprietates Dei, non solum sunt pares Deitati, sed sunt ipsa Deitas. Quomodo igitur realiter Christo, quà homo est, donata esse dici possunt, quin humanam naturam exæques Deitati?

Itẽ ex Dialog. de trinitate, Deitatẽ cõparat τῷ νοερῷ animę rationalis: humanitatẽ autẽ corpori. Quis autẽ dixerit mẽtem suam intelligendi facultatem corpori communicare?

Habet hoc idem similem in Symbolo. Sicut ergo mens suam ratiocinandi & volendi vim: non communicat corpori: sic idem sensit Athanasius de Deitate Christi, eiúsque humanitate.

4. Item ex oratione 4. contra Arianos: *Si verbum caro factum est: Ergo carnis sua qualitas, diuersaque à Verbo affectiones sunt. Rursus si caro in verbo Deum gestat: gratiam inde, commodáque percipit. Hactenus ille.*

Ex vltimo ne tria tantum de carne concludit: primum: quòd suas naturales proprietates retineat, 2. quod gratiam, & 3. quod multa commoda inde percipiat.

Vbi igitur communicatio realis idiomatum diuinorum? non igitur sensit, hæc realiter communicari.

Nunc alia addo testimonia & argumenta ex Athanasio. Symbolo sic ait *Omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus: Et tamen non tres omnipotentes: sed vnus omnipotens.*

Quænam ratio est, cur quæque persona vocetur & sit omnipotens? Quia quæque naturam habet omnipotentem: sicut & quæque Deus est, quia veram habet Deitatem, naturamque diuinam. Cur verò non dicuntur tres omnipotentes, sed vnus tantùm omnipotens? Quia vna & eadem est singularum personarum natura omnipotens, sicut eadem de causa, neque partes Dei, sed vnus tantum dicuntur & sunt Deus.

Hinc manifestè colligitur, Athanasium vnam tantùm nouisse naturam omnipotentem, quæ est natura diuina, in patre, filio, & Spiritu S. Cum autem natura humana in Christo, alia sit longissimè, id est, in infinitum differens à natura diuina: neque etiam assumta sit in vnitatem diuinæ naturę, sed personę, quis tam cæcus est, qui non videat, humanam in Christo naturam, nec esse, nec verè dici posse realiter omnipotentem, sicut neque realiter & essentialiter est Deus, & consubstantialis patri vel filio?

Huc facit, quòd idem Athanasius ait de incarnatione pag. 547. Carnem Christi non esse effectam verbo consubstantialem propter vnionem. Annon hinc manifestè sequitur: Ergò neque essentialium Dei proprietatum factam esse participem?

Item eodem lib. pag. 551.

Perfectitudo diuinę naturę non transiit in humanæ perfectitudinem.

Item contra Arr. oratione 2.

Negabant Ariani, τὸν λόγον genitum esse è substantia pa-

teris iidem tamen dicebant, τὸν λόγον spiritum creatum, participem esse factum Deitatis. Athanasius demonstrat hoc cōsistere non posse: quia Deum facere aliquem suæ deitatis participem, & gignere de sua essentia, idem sunt. Facere autem participem essentialium proprietatum, annon idem est, quod facere participem Deitatis? Oportet igitur humanam naturam realiter è substantia patris genitam esse.

Ad summam in ea 2. oratione contra Arrianos, *hoc cōtendit fieri non posse, vt creatura particeps realiter fiat Deitatis: tum quia particeps Dei: seu fieri non potuit, nisi, qui ab æterno sit è substantia patris, tum quia nefas est, cum creatore, creaturam in rationem Deitatis admittere & commiscere.*

Item de humanitate verbi aperte docet, *Christum sua deitate, vbique totum esse: corpore autem certo loco.* Proprietatem igitur hanc, nempe omnipræsentiam, corpori non communicauit. Quære nec reliquas.

Ibidem ait: *Corpus suum viuificabat* (ὁ λόγος) *& in se continebat & sanctificabat.*

Non sensit igitur Athanasius, essentialem Dei vitam, fuisse humanitati communicatam realiter, sed tantum eius effecta.

Nimis forem prolixus, si omnia ex Athanasio proferrem, quæ proferri possunt, contra hanc realem idiomatum communicationem.

7. Ex Ambrosio prout etiam in 6. Synodo citatur, hunc locum vidimus: *minorem naturam nempe carnem, non posse operari quæ maior, id est diuina.*

Item ex lib. de fide ad Gratianum 5. cap. 7. *Christum omnia sibi posse subiicere, secundum operationem vtique Deitatis secundum carnem autem, omnia subiecta accipere.*

8. Ex Augustino in Epist. ad Dard. vbi aperte negat, omnipræsentiam carni Christi esse communicatam.

Item in Epist. ad Volusianum vbi ait: *Magnitudo virtutis eius (Deitatis) totum hominem in meritis commutandum sibi coaptauit: nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, Diuinitatis ei largiter tribuens.*

Humanitati igitur Deitas non dedit ipsas essentiales ac diuinas proprietates, id est seipsam: sed nomen suum: Sicut etiam ab humanitate non proprietates, sed nomen sibi accepit.

Ex libr. de Agone Christiano c. 20. *Christum ait (quatenus scilicet homo est) omnibus hominibus sapientiorem: tum quia perfectum sapientiæ Dei habet: tum quia ipsam personam gerit sapientiæ.*

Prior causa realem creatæ sapientiæ communicationem continet: altera communicationem idiomatum, & quia videt in verbo.

Si creatā sapientiā realiter animæ Christi communicatā fuisse agnouisset Augustinus, eā proculdubio non tacuisset.

9. Ex Cyrillo lib. 9. in Io. c. 41. *Nemo, qui ex Deo natura non est: æqua iter operabitur Deo.* Nunquam creatura, quæ infinitæ virtutis sunt, suscipiet. Nunquam bona eius naturæ, quæ semper est, iis, quæ sunt producta ex nihilo: attribui propriè poterunt.

Ex Dial. 6. *Nullam naturam factam, ad huius conditionis dignitatem peruenire posse, vt nihil nobilitatis supra se relinquat.* Humanam igitur naturam in Christo, æquali maiestate gloria & potentia cum Deo regnare non posse.

Ex Thes. l. 1. cap. 15. *Nullam creaturam, creandi virtutem suscipere posse.*

Ex Thes. lib. 8. cap. 1.

Omnia, quæ in Christo, vt in homine, sunt: ea in nos quoque redundare.

Manifestum verò est essentiales Dei proprietates, in nos non redundare, nec vnquam redundaturas.

Item in Iob. lib. 1. cap. 6.

Quæ necessariò sunt diuersa, eandem (inquit) habere operationem non possunt.

Addo iam quædam alia & testimonia & argumenta ex Cyrillo lib. 2. ad Reg.

Primùm docet, omnia scripturæ testimonia, quib. prædicatur Christus, gloriam, maiestatem & potentiam in tempore accepisse, ea de Christo in quantum Deus est, intelligi non posse, sed tantum quatenus homo est.

Rationem subdit: quia nimirum Christus, quà Deus est, cùm semper habuerit cum patre æqualem gloriam, maiestatem, potentiam, non egebat hac noua & creatitia potestate, gloria, maiestate. Hæc Cyrillus docet.

Nunc expende mihi hanc Cyrilli rationem. Si ideo Christus, vt Deus non potest dici nouam & creatitiam potentiam, ac maiestatem accepisse, quia habebat illam essentialem & increatam, quam & pater habet: annon sequitur: Ergo neque, quà homo est, dici potest accepisse noua & creatitia bona, si essentialia sibi realiter communicata iam inde ab initio conceptionis accepit? Omnino sequitur: Quid itaque quia si, vt homo, accepit increata & essentialia: non eguit certe nouis & creatitiis. Eadem planè est vtrobique ratio. Assumo.

Atqui hæc creatitia accepit, & iis opus habuit, vt homo, quemadmodum Cyrillus & omnes patres cum sacris literis docent.

Ergo increata, qualia sunt essentiales Dei proprietates, ex vnione hypostatica realiter non accepere.

Ad successorem Epi. 2. col. 268. in T. 4. ait Cyrillus, hanc esse ecclesiæ catholicæ doctrinam: *Substantiam verbi in naturam carnis nulla ratione transfusam fuisse: eòque naturas non permisceri in Christo ab ecclesia.*

Atqui transfundere substantiam verbi in naturam carnis & essentiales verbi proprietates realiter carni communicare, idem sunt reipsa: licet, quod Brentius & Iacob. Andr. dicebant, *Effundere*, quidam alius eiusdem doctrinæ cum illis in hac parte, conuerterit, in *realiter communicare*: idq; quo melius tegeret & sermonis absurditatem & impietatem doctrinæ.

Si igitur doctrina ecclesiæ est (vt ait Cyrillus) substantiā verbi, eoque essentiales eius proprietates, nulla ratione, in naturam carnis, id est, in humanam esse transfusas, eoq; nō esse permixtas naturas in Christo: Annon illi cum doctrina ecclesiæ Catholicæ pugnant, qui essentiales verbi proprietates humanæ naturæ realiter esse communicatas docent & prædicant? ac proinde annon ipsi permiscent cum Eutyche & confundunt in Christo naturas?

Item Cyrillus de incarnatione Vnigeniti c. 7. ita docet. *Deitas, quæ sunt propria carnis: sua ducit: & vicissim, quæ sunt λόγου, carnis facit communia.* Rationem subdit. *Quia caro, caro Dei est.*

Hic Cyrillus ex æquo facit, quæ sunt verbi, communia carni: & vicissim quæ carnis, communia verbo. Hinc igitur nos argumentemur ex doctrina Cyrilli.

Quo sensu, quæ carnis sunt communia fiunt verbo: eodem etiam, quæ verbi sunt communia fiunt carni.

Atqui, quæ carnis sunt, non fiunt communia verbo reali communicatione, sed tantùm verbali, vt loquuntur. Quasi verò passiones, dolores, & aliæ carnis proprietates in verbum realiter transierint. Ergo neque essentiales verbi proprietates realiter carni sunt communicatæ. Hæc ex Cyrillo.

10. Ex Theodoreto.

1. Passim in suis dialogis docet corpus Christi manere finitum & circumscriptum. Non igitur illi communicatam esse verbi infinitatem & incircumscriptionem, aut vbique præsentiam, sensit Theodoretus. Deinde Phil. 3. scribit nostra corpora futura conformia corpori Christi glorioso, non quoad quantitatem, sed quoad qualitatem gloriæ: Nostra autem corpora gloriam accipient creatitiam, non autem illam Dei essentialem & increatam: Ergo neque corpori Christi realiter communicata est illa Dei gloria infinita & increata. Quanto minus in ipsa conceptione fuerunt ei communicatæ omnes essentiales Dei proprietates.

Item Phil. 2. illud, Dedit illi nomen, &c. Explicat de nomine Filij vnigeniti iuxta locum Hebr. 1. Est autem manifestum, humanæ naturæ Christi non esse communicatam rem ipsam, nempe vt sit nata ex patris substantia: sed tantum datum illi esse hoc nomen: nempe vt Christus quà homo est, vnigenitus Dei filius appelletur.

Non sensit igitur Theodoretus, communicatum quippiam realiter fuisse carni, quod ad essentiam Deitatis pertineat.

11. Ex Leone: epist. 10. ad Flauianum cap. 3.

1. Ait saluas mansisse proprietates vtriusq; naturæ: humana igitur non fuit propter vnionem facta realiter particeps proprietatum diuinæ naturæ, quibus humana euerteretur natura, eiúsque tollantur proprietates.

An non verò infinitate tollitur finitas, & omnipotentia infirmitas?

2. Non ait, quod humilitas, id est, humana humilis natura facta sit maiestas, seu maiestatica. Sed tantum quod sit suscepta (scilicet in vnitatem personæ) à maiestate humilitas. Neque dicit, quod infirmitas, id est, natura humana infirma sit facta virtus, nempe diuina, id est, omnipotens: Sed tantum quod suscepta est à virtute infirmitas: Sic enim etiam de æternitate dixit: *Suscepta est ab æternitate mortalitas*: Ergo sicut mortalis natura humana non est facta realiter æterna: Sic neque facta est realiter omnipotens. &c.

Item ait, *Vtraque forma agit cum alterius communione, quod proprium est: verbo scilicet agente, quod verbi est, & carne exequente quod carnis est.* Non igitur sensit Leo actiones

verū

vnius naturæ posse alteri naturæ realiter communicari, aut ab altera præstari: Sed tantum cum alterius naturæ actionibus coiri.

Item *Vnum coruscat miraculis: aliud succumbit iniuriis.*

Sicut ergo Deitas non succumbebat iniuriis: Sic neque humanitas coruscabat miraculis.

Item, epistola 11. *Quod est Deitatis, caro non minuit. Quod carnis est, Deitas non peremit.*

Sicut ergo, quod carnis est, non fuit realiter communicatum Deitati, quia quod Deitatis est minuere caro visa fuisset: Sic neque quod Deitatis est, carni realiter communicatum fuit, quia quod carnis est, Deitas peremisset. An non enim infirmitas perimitur omnipotentia? & ignorantia, omniscientia? & circumscriptio infinitate, ac incircumscriptione?

Subdit: *Idem enim & sempiternus ex Patre, & temporalis ex matre: in sua virtute inuiolabilis, in nostra infirmitate passibilis, &c.*

Duo concludit Leo. Vnum: Christum vtriusque naturę proprietates retinuisse: Alterum, in Christo, vnius proprietates, alterius proprietatibus neque abolitas, neque a suo officio impeditas fuisse quia in sua Deitatis virtute mansit inuiolabilis & in sua carnis infirmitate passibilis. Realiter ergo, vnius proprietates in alteram naturam minime transierunt.

Item *ex sermone de passione 3.*

Primum. quæ propositurus erat de vnione duarum naturarum, & quod Christus passus sit non in diuinitate, sed in carne autoritate totius ecclesiæ catholicæ, præmunium dicens: *Hoc fides catholica tradit, Hoc exigit, vt in redemptore nostro &c.* Paulo post explicatam vnitionem, subdit de veritate & distinctione naturarum, sine confusione, aut separatione dicendo, *Exprimit quidem sub distinctis actionibus veritatem suam vtraque natura: sed neutra se ab alterius connexione disiungit.*

Nota illud: Vtraque natura sub distinctis actionibus veritatem suam exprimit.

Actiones igitur vnius, alteri non sunt realiter communes: eoque nec *ipsa* actionum principia. Quomodo enim alioqui suis quæque actionibus veritatem suam exprimeret?

Et paulo post, *Nec infert vnitas confusionem: nec dirimit proprietas vnitatem.*

Confusio autem infertur, si vnius naturæ proprietas, alteri naturæ fiat reapse communis: id est, si realiter communicetur, ita vt & ipsa talis fiat, puta omnipotens, omnipræsens, qualis & altera: quomodo enim vna ab altera discerni posset? Subdit;

Aliud est passibile aliud inuiolabile: & tamen eiusdem personæ, est contumelia, cuius & gloria: idem Christus est in infirmitate, qui & in virtute: idem mortis capax, & idem est victor mortis.

Quid clarius? Diuersæ sunt proprietates & impermixtæ: quia aliud & aliud. Vtriusque autem proprietates sunt propriæ ipsius personæ: quia eiusdem est contumelia, cuius & gloria. Quorsum hoc soli personæ tribuit, quod sit capax contrariorum, si naturæ etiam humanæ congruit? Si autem sola persona est capax mortis, & victrix mortis: Solaque est contumeliæ simul & gloriæ, & denique diuersarum simul proprietatum *διεκτικὴ*, & capax: Ergo neutri naturæ hoc realiter attribui potest: Ac proinde sicut diuina non suscipit humanæ naturę proprietates: Sic neque quæ sunt diuinæ, earum humana capax esse poterit.

Ac notandum, quod idē Leo scribit de Eutyche ad Pulcheriam Augustam, epist. 3. *Illum putasse, religiosius se de maiestate Filij Dei sentire: si et . veritatem naturæ nostræ inesse non diceret.* Idem iactant Vbiquitarij, se ideo melius de maiestate Christi sentire, & docere quàm nos: quia prædicant diuinæ naturæ proprietates ita realiter communicatas esse humanæ, vt hæc ibi substantia sui corporis existat, vbi etiam Deitas: Cùm hoc nihil aliud sit, quam summa ignominia veram Christi maiestatem afficere, dum ei exæquant humanitatem. & reipsa negent, verbum veram carnem esse factum, nobisque per omnia similem. Credo ex iis cuiuis constare, cum doctrina Leonis, nullo modo consentire doctrinam de reali proprietatum communicatione.

12 Ex Vigilio.

Totus noster est: sed pauca profero: lib. 4. cap. 4. Hoc statuit principium, quod postea & Damascenus lib 3. cap. 3. confirmauit. *Vna natura contrarium quid & diuersum, in seipsa non recipit.* Inde concludit aduersus Eutychen, cum diuersa & contraria in Christo spectentur, fieri non posse, vt in eo vna tantum sit natura. Quomodo igitur fieri potest, vt natura humana sit contrariorum *δεκτικὴ*? Talis autem esset, si proprietas retinens qualitates, diuinæ quoque naturæ proprietates realiter sibi communicatas haberet.

Item ibidem concludit: *Vbique præsentiam carni Christi nullo modo communicatam fuisse. Sed eundem Christum, quâ verbum est, vbique esse: quâ caro verò certo esse loco.*

Legatur locus, qui dignus est: *& ait hanc esse fidem catholicam, quam apostoli tradiderunt, martyres roborauerunt, & fideles nunc custodiunt.*

Item lib. 1 cap. 4 Simile adfert ex Trinitate: quo docet, *Si proprietates vnius personæ non communicantur alteri, & tamen vnus manent Deus tres illæ personæ.* Ergo licèt etiam in Christo vnius naturæ proprietates, alteri reapse non communicentur vnum tamen manere Christum.

Iisdem exemplum adfert hominis: in quo proprietates animæ non communicantur corpori: imò nec quæ vnius sunt sensus, alteri communicantur (non enim facultas videndi communicatur auribus, nec contrà) nec propterea tamen impeditur, quin vnus & idem sit homo: Ergo licet idem fiat in Christo: vnus tamen manet Christus, duabus distinctis naturis constans.

Item lib. 4. cap. 4. summatim docet *increatum esse, & impassibile esse, & incomprehensibile esse, quæ sunt proprietates naturæ diuinæ carni non esse communicata, quæ impassibile sit in conditionibus carnem subiacere &c.*

Item lib. 5 cap. 2. pulcherrime explicat, quomodo proprietates cuiusque naturę, sint Christi propriæ, in quo vtraque est natura: Et quomodo rursus illæ proprietates sint in Christo sibi inuicem communes propter vnionem personæ. Communes scilicet per communicationem idiomatum: vt mori, & non mori, Christo proprium est: Rursus mori, quod proprium est carnis, verbo in eadem Christi persona commune est, propter carnem sibi vnitam: Et non mori, quod proprium est verbi commune est in Christo carni, propter verbum sibi vnitum. Hæc ibi leguntur. Summa hæc est, cuiusque naturæ proprietates, propriæ sunt Christo: in Christo autem communes fiunt alteri naturæ, in concreto expressæ ac significatæ: quæ communicatio idiomatum appellari solet, propter gratiam vnionis.

Hæc est doctrina, quam tradidit Vigilius non vno in loco, sed passim in omnibus illis quinque libris, quos aduersus Eutychen scripsit, ex quibus hæc pauca, quæ retulimus, delibauimus.

13. Damascenus quoque totus noster est, vt supra sæpe vidimus: nunc quędam tantùm peculiaria testimonia notabimus

Lib. 3. orthod. fidei, cap. 3. Vbi aduersus monophysitas disputat, qui vnam tantùm in Christo naturam statuebant: illorum errorem inde etiam confutat, quia in Christo contrarias actiones & proprietates spectarunt: Nulla autem natura contrariorum est *δεκτικὴ*: plures igitur in Christo sint naturæ necesse est, & vt vna tantum sit, omninò *ἀδύνατον* est. Hanc itaque regulam tradit. [illegible] dixit, propter naturas quæ partibus constant, vt humana, anima & corpore: hæc enim respectu animi immortalis est. Hæc vnica regula Damasceni, totum somnium de reali idiomatum communicatione, penitus dissipat.

Neque est, vt aliquis vbiquitarius excipiat, regulam hanc intelligendam esse de iis, quæ in alio insunt, vel formaliter ac essentialiter, vel subiectiuè. Se autem loqui de reali idiomatum communicatione, quæ fit per *διεχώρησιν*. Hoc enim est nimis elumbe effugium. Reperiatur in tota natura, omnique rerum genere aliquod exemplum, quo constet aliquid realiter alicui inesse, quod ibi non insit vel substantialiter seu formaliter, vel subiectiuè: Cum omne quod alicui inest, insit vel vt substantia, vel vt accidens Nam etiam ignis, vel potius calor ignis in ferro ignito inest, vt accidens in subiecto, non minus quàm etiam calor itidem in aqua calefacta. Et regula est Augustini 5. de Trinitat. quę etiam citatur libro sententiarum primo, distinctione 26. *In rebus creatis quod non secundum substantiam dicitur, restat vt secundum accidens dicatur.*

Deinde idem ipsi etiam monophysitæ respondere potuissent Damasceno: In vna Christi natura inesse contraria, humana scilicet, & diuina: Sed quædam formaliter, aut subiectiuè quædam verò per *διεχώρησιν*. Est itaque ineptissima exceptio, ac proinde firma stat & concludens regula Damasceni: *Idiomata diuinæ naturæ realiter communicari nō posse humanæ: nisi aut humana naturas iunxerit*

vna natura fiat [illegible]: *vtrumque autem ab vtraque est.*

Præterea exempla, quæ subiicit Damascenus, idem euincunt: *ait enim simplicem esse, vt eadem natura si creata simul, & increata; circumscripta & incircumscripta, mortalis & immortalis.*

Atqui vbiquitarij aiunt, reali communicatione omnipotentiæ, naturam humanam fieri omnipotentem. An verò hoc non est formaliter inesse, non mutuò. quam fieri immortalem & incircumscriptam? Constat igitur, Damascenum non agnouisse realem idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicationem: quia vna natura contrariorum & substantialium qualitatum non posse esse [illegible].

2. Ibidem statuit Damascenus. Primum, in vnaquaque natura integras manere proprietates: quod est visibile, visibile: & invisibile, invisibile: [illegible]. At si proprietates diuinæ naturæ realiter communicatæ essent: humana profectò humana facta esset [illegible], sicut Deus est. Postea: quomodo tamen dici possint communicari, tam quæ sunt humanæ, ipsi diuinæ naturæ, quam quæ sunt diuinæ, ipsi humanæ, nempe per verbalem idiomatum communicationem, seu per reciprocam prædicationem, quam ipse vocat [illegible].

Subiicit hæc verba: [illegible] (...) [illegible]. Sed quomodo? Subdit: [illegible]. quamobrem verò? ait, [illegible]. Sunt omnia sumpta ex Cyrillo, de incarnatione vnigeniti, cap. 7. colum. 44. Quæ autem simplicibus verbis docuit, mox exemplis confirmat Damascenus.

Ac primum, quomodo [illegible], quæ sunt carnis, [illegible]. Quomodo verò [illegible]?

Exemplum subdit: dicens, [illegible]. Legantur & quæ sequuntur. Nihil est hoc loco clarius: quo Damascenus docet, quomodo, quæ humanitatis sunt propria, Deitati attribuantur, sed concretiuo verbo explicatæ. vt Deus crucifixus est: eodem etiam planè modo, quæ Deitatis sunt, Carni seu humanitati, sed concretiuo nomine expressæ, communicari: vt filius hominis (ante passionem) est in cælo.

Atqui illa non attribuuntur Deitati, verbi gratia, pati, nisi [illegible]. Ergò nec ista humanitati, nisi eodem modo. Vbi ergo realis communicatio?

3. Confirmat eandem doctrinam, cum ait: [illegible].

Ergò sicut realiter nõ communicabantur Deitati passiones carnis: sic neque vis edendi miracula, ipsi carni seu humanitati, realiter fuit communicata.

4. Subdit rationem huius doctrinæ dicens, [illegible], &c. Docet igitur non seruari naturarum differentiam, si quæ sunt Deitatis, alio modo & sensu, quam [illegible] caro: attribuantur & communicentur. Quomodo enim, obsecro, differret natura diuina ab humana, si hæc tam potens esset, & sapiens, & bona, quàm illa?

5. Ex cap. 4. In hoc capite peculiariter hanc tradit doctrinam de qua agimus. Argumentum tale est: *De vna natura per nomen iuxta abstractum significata, alterius naturæ proprietates ne per [illegible] quidem [illegible], seu per communicationem idiomatum prædicantur. Ergò multò minus realiter prædicari possunt: as proinde non sunt realiter communicatæ.* Consecutio est manifestissima: quia minus est prædicari per communicationem idiomatum, quam per realem communicationem: Si autem illo modo, qui minor est, non prædicantur, multo minus isto, qui est maior.

Antecedens autem manifestissimè tradit Damascenus, cum de modo [illegible] loquens, & concludens, quando vsurpari possit, & quando non possit, ita ad medium capitis 4. scribit: [illegible]. Exemplo declarat, [illegible]. Vt si in quæ Deitatis sunt idiomata, de humana natura in abstracto expressa, ne nominatiuè quidem, nedum realiter prædicari possunt: non enim dicimus, caro vel humanitas est increata, est immensa, &c. hoc est, quod dicit Damascenus: [illegible]. Exemplum subiicit: [illegible]. Quid vis clarius? Si ne verbaliter quidem licet dicere, Humanitas, seu caro est increata, est omnipotens, est vbique præsens: quantò minùs realiter, seu reali prædicatione hæc Deitatis idiomata, de humana natura prædicari possunt?

Quando autem verba [illegible] tantùm, sed tamen verè, idiomata vnius naturæ prædicantur de altera natura? Quando ea natura, de qua [illegible] dicantur, nomine concretiuo exprimitur ac significatur: [illegible], *item Deus crucifixus est: [illegible] contra Filius hominis [illegible] mortem erat in cælo:* quatenus his nominibus tota significatur natura, sed in concreto: eatenus prædicatio hæc, verbalis tantum est, seu [illegible]. Non enim aut Deus, quatenus Deus, reipsa crucifixus aut mortuus est: aut filius hominis, quatenus homo, erat reipsa in cælo: Est tamen vera prædicatio: quia qui verè mortuus est homo, idem etiam Deus est: Et Deus passus est, si non in forma sua Dei, in forma tamen serui, seu in carne.

Quando verò realis est prædicatio? Quando persona ipsa significatur, & exprimitur siue per nomen vtramque naturam significans, veluti est nomen Christi, siue per nomen ab vna tantum natura desumtum, vti est nomen Dei, vel hominis.

Argumentum igitur optime concludit: *Si idiomata diuinæ naturæ de humana in abstracto significata non possunt verbaliter, & vere [illegible] prædicari multo minus realiter prædicari, aut realiter illi communicata fuisse, dici possunt.* Legatur illud caput 4. vbi quis sit modus [illegible] explicat Damascenus, ita concludens: [illegible]. Cur sic vocaturian: [illegible].

Quæ caussa huius verbalis, sed tamen veræ prædicationis & communicationis sit: [illegible] (...) [illegible]: ergo personæ, & [illegible] naturarum, id est propinquissima vnio in eadem persona, caussa sunt, cur quæ vnius sunt naturæ propria, ea de altera quoque eo modo quo dictum est, verè prædicentur.

Quo etiam ex loco apparet [illegible] aliud esse à modo [illegible], & reciproca prædicatione, seu non semper idem significare.

6. Ex cap. 5. quædam etiam colligi possunt. Præter alia, ibi habet initio capitis simile Trinitatis: quo explicat in Christo vnionem duarum naturarum in vna persona: sicut ibi est vnio trium personarum, in vna natura: Vnde concluditur, sicut persona vna, suas personales proprietates alteri personæ realiter non communicat: Sic nec in Christo, vnam naturam suas alteri realiter communicare. Item ait, quod vtraque natura [illegible]: quasi dicat, illam intra se retinet integram, nec finit in alteram naturam transire, atque reipse communicari: Hanc vim habet vox illa, [illegible]. Item, Simile addit carbonis accensi, & in eo ait duas naturas inesse vnitas, naturam ignis, & naturam ligni, distinctas tamen inter se, earúmque proprietates, vt vna non misceatur & confundatur cum altera.

7. Ex cap. 7. Vbi contra Nestorium cum primis agit de vera duarum naturarum, in vnam personam vnione, saluis vtriusque naturæ proprietatibus, docet, [illegible] factam fuisse humanæ naturæ hypostasin: & ita personam, quæ simplex erat, ex vnione harum duarum perfectarum naturarum, quodam modo factam esse compositam: Factum autem esse [illegible] & tamen [illegible] certe non significare factam esse sui suarum proprietatum communicatricem: Sed hoc excludit. Hypostasis enim ex vtraque constat natura, & proprietates autem sunt naturarum, omnes in persona contemę. [illegible] hypostasis est factus carnis, eam sustentans, non autem ei alterius proprietates communicans. Deinde de hac persona ita composita, qualem habuerit ac retinuerit proprietates differens, ait eam habere, *Primùm*, [illegible]: quo discernitur & differt à Patre, & Spiritu S. *Secundò*, habere etiam [illegible]: quibus differt à matre & aliis omnibus hominibus, & hęc de personalibus proprietatibus, quibus ab aliis personis differt. *Tertiò* ferre etiam & habere diuinę naturę [illegible], [illegible] vnitur Patri & S. Sancto. *Quartò*, Similiter etiam habere [illegible] humanę naturę [illegible] (nationes seu proprietates) [illegible] vnitur matri, & aliis hominibus, & vnum est cum illis.

Hęc Damascenus. Age iam, si in hac vnione, fuissent naturę humanę realiter communicatę proprietates diuinę naturę. Profectò hoc non tacuisset Damascenus. Is enim fuisset etiam quà homo, realiter Deificatus: non solùm [illegible], sed etiam Patri & Spiritui S. earundem essentialium proprietatum reali communicatione, vnit-

ne, victus, vtrumque cum illis effectus. Nunc autem hoc omnino tacuit . . . & ignorauit.

Addit porrò & quoddam idioma, quod τὸ τῶν ἰδιωμάτων ἰδιαίτατον vocat, quo differt simul & à Patre & Spiritu S. & à matre & rebus omnibus, adeò que omnibus in vniuersum substantiis: hoc autem est, quod is solus, Deus est perfectus, & simul perfectus homo. Si igitur hoc est ἰδίωμα maximè proprium huius personæ Christi, vt sit Deus simul & homo: profectò sicut diuinæ suæ naturæ realiter non communicauit hoc ἰδίωμα ἰδιώματος; (communicasset autem si in illam humana diuinæ naturæ sufficere realiter communicata) Sic neque essentiali diuinæ naturæ ἰδιώματα in humanam realiter communicat. Hæc enim communicatione, natura humana facta fuisset diuina: & ita fuisset & diuina simul & humana, hoc autem plane . . . fuit, quia solius personæ Christi proprium est, nulli rei communicabile, vt sit & Deus & homo.

Item ibidem ait Christum quatenus Deus est, esse ἀπερίγραπτον, . . . Vbi igitur tandem vbiquitas carnis Christi? Cur vero negatur caro coextendi Deitati, quia hæc ἀπερίγραπτος est & infinita: caro verò περιγραπτὴ & finita: neque est quod excipias, carnem Christi esse vbique, nec tamen coextendi Deitati, cum sit circumscripta. Sic enim sequeretur, esse igitur vbique eo quo & Deitas modo, vbique est: cum nullus alius sit ratio, et vbique esse, tamen modus sua substantia, quam per coextensionem cum Deitate, vel per eam repletionem, quâ Deus omnia replet sua . . . atque hæc de hac essentiali proprietate, nempe de vbique præsentia, & ἀπεριγράπτῳ.

An non verò eadem ratione idem de omnibus aliis diuinæ naturæ essentialibus proprietatibus concluditur, quod etiam de vbique præsentia? Sunt enim omnes simplicissimæ & infinitæ. Non potest igitur humana natura earum esse capax, quæ finita est.

Subdit concludens: ὅλος μὲν ἐστι Θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ Θεὸς· ὅλος ἄνθρωπος τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ ἄνθρωπος: Quid ita? Subdit, quia non solum Deus est, sed & homo: nec solum homo est, sed & Deus. Et addit explicationem eius dixerit, ὅλος . . . Sicut & . . . Quis ex hac distinctione non videat: Sicut ideò recte dicitur, Christus totus est Deus, sed non totum, quia est etiam homo, quoad alteram naturam & non tantum Deus sic etiam rectissime dici, imò dicendum esse, Christus totus est omnipotens, Totus vbique præsens, respectu personæ. Sed non totum omnipotens, non totum vbique præsens propter humanam naturam: ac proinde humanam naturam, nequaquam realiter esse omnipotentem, aut vbique præsentem? Tam certè realem idiomatum communicationem non nouit Damasc. vt ex his etiam locis huius septimi capitis liquet: Christus enim Damasceno sicut totus est Deus, sed non totum: Sic totus est ἀπερίγραπτος, sed non totum, propter carnem, quæ non coextenditur Deitati, neque vt corpus, neque vt Spiritus. Multa alia omitto breuitatis causa.

8. In cap. 14. insignem habemus locum. Postquam disputasset contra Monotheletas, fieri non posse, vt duæ naturæ, in vnam tertiam coierint naturam, sed tantum in vnam personam: sic concludens ait p. 82. . . . Quid clarius dici poterat? sensus est: Neque aquam igitur dicendum est, ex duabus naturis vnam tertiam naturam Sed solam Christi personam, esse compositam. Et quia sola persona è duabus naturis est composita: ideò etiam sola, vtriusque naturæ proprietates essentiales, realiter in se habet, & est communis vtriusque hypostasis. Hoc significat, . . . sicut (id est, quia sola est composita ex naturis: Sic etiam solam esse . . . (id est) vtriusque naturæ) . . ., & quasi receptaculum. Hinc tale conficitur argumentum: *Quid in Christo solum ex naturis duabus compositum est: illud etiam vtriusque naturæ proprietates realiter in se habet:* Hoc est Damasceni. Assumo: *Atqui sola . . . duabus naturis composita est, non autem . . . natura vlla: Ergo etiam sola hypostasis essentiales vtriusque naturæ proprietates . . . realiter habet.* Quomodo igitur humanæ naturæ realiter communicatæ dici possunt essentiales alterius naturæ proprietates?

9. Ex cap. 15. & 1. Vbi de duabus voluntatibus, duabusque actionibus in Christo differitur contra Monotheletas. Argumenta permulta colligi possunt: quibus idem monstratur. Si enim voluntas, seu facultas intelligendi, & volendi, quæ est propria diuinæ naturæ, non est realiter communicata naturæ humanæ, ita vt per illam hæc intelligat, velit, operetur, sed propria cuiusque naturæ voluntate vult Christus, & proprio cuiusque intellectu intelligit: Ergo neque aliæ proprietates sunt realiter communicatæ naturis. Quare neque humana natura, potens est realiter potentia Deitatis, &c.

Ex cap. etiam 19. lib. 4. vbi differit de iis quæ prædicantur de Christo firmissimum ostendimus argumentum, quo declarauimus, Damasceno ignotam fuisse realem idiomatum in naturis communicationem: Sed tantum illam nomine verbalem, quam reciprocam prædicationem vocat, & alibi . . . Eodem enim sensu, & tusta reciprocatione de humana natura prædicari, quæ sunt Deitatis: quo etiam quæ sunt humanitatis, prædicantur de Deitate, in concreto tamen semper: Atqui humana de Deitate non prædicantur, nisi verbaliter: non enim . . . quâ Deus, & in sua natura passus est: Ergo etiam de humana natura eodem sensu prædicantur diuina.

Sed indicandi sunt aliquot alij patres, quos non recensuerunt aduersarij. Legatur ergo *B. Fulgentius*, qui floruit in ecclesia anno circiter 503. in lib. ad Trasi. Reg. 2. Probat hanc Dei proprietatem, quâ vbique est, humanæ naturæ non esse communicatam: Sed carnem manere localem. Item, Neque simplicitatem, quâ totus vbique est (totus etiam in patre, totus etiam erat in vtero virginis, totus in cœlo, totus in terra) hanc, inquam omnipræsentiam non esse humanæ naturæ communicatam. Proinde post mortem, vbi erat anima, ibi non erat corpus: nec vbi corpus, ibi anima.

In 3. lib. vbi de passione Christi agit, quod scilicet patiente carne, non passa sit Deitas, seu quod Christo patiente secundum carnem, non passus sit secundum Deitatem: propositionem hanc statuit; *proprietates vtriusque naturæ manifeste inconfusæ* . . . hinc infert. Ergo patiente carne, non passiones non sentit, nec realiter participat Deitas. Obseruanda hæc argumentatio: *Naturæ manserunt inconfusæ, ergo Deitas non est facta particeps passionis carnis.*

Hinc certe efficitur hanc quoque confessionem esse bonam: Naturæ manserunt inconfusæ: Ergo humanitas non est realiter facta particeps impassibilitatis, omnipotentiæ item, & aliarum proprietatum diuinitatis. Proinde qui prædicant contrarium, ij confundunt naturas.

Sed ipsius Fulgentij verba placet subscribere, ne lectori vllus relinquatur scrupulus. In libro 2. ad Thrasim. Post multa de immensitate Filij Dei, sic ait: pag. 9. Basil. edit.

Filius ergo Dei, tam authoritate diuina quam sanctorum Patrum fideli veracique sententia, secundum diuinam naturam infinitus immensus que probatur, vbique præsens, omnia replens, testis nunc cogitationum & operum, futurus iudex retributor cunctorum. Qui vero idem Filius Dei, verus Deus natus de Deo Patre, verus homo factus est pro nobis ex homine: factus est enim ex semine Dauid secundum carnem: diuinæ humanæque naturæ in se continens veritatem: quæ fuerunt veræ diuinitatis, non amisit, & quæ sunt veræ humanitatis, accepit, vnus idémque secundum carnem de matre temporaliter natus, qui secundum diuinitatem de Patre permanet sempiternus, vnus idémque homo localis ex homine, qui est Deus immensus ex Patre, vnus idémque secundum humanam substantiam absens cœlo, cum esset in terra, & derelinquens terram, cum ascendisset in cœlum: secundum diuinam verò immensamque substantiam nec cœlum dimittens, cum de cœlo descendit, nec terram deserens, cum ad cœlum ascendit. Quod ipsius Domini certissimo potest cognosci sermone, qui vt localem ostenderet humanitatem suam, dicit discipulis suis: Ascendo ad Patrem meum & ad Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. De Lazaro quoque cùm dixisset, Lazarus mortuus est, adiunxit, dicens: & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Immensitatem verò suæ diuinitatis ostendens discipulis dicit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus ad consummationem seculi. Quomodo autem ascendit in cœlum, nisi quia localis & verus est homo? vel quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus & verus est Deus? &c.

Et paulo post sic turgit. Ecce quoniam de ipso superius dixerat, Magnus est & non habet finem, Excelsus & immensus. Post Dei in terra visio, & cum hominibus conuersatio, Deum immensum putauit alienum de cœlo; propter hoc ipse Filius, vt immensum se esse diuinitatis in terra potius demonstraret, & secundum hominem quem susceperat, in terra positus, secundum Deum, quod semper erat, præsentem se etiam cœlo doceret, ait: Nemo ascen-

dictin cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo. Non quia humana Christi substantia fuit [illegible] VBIQVE, à disto [illegible] sed quoniam vnus idemque Dei Filius atque hominis, [illegible] verus Deus ex Patre, [illegible] homo verus ex homine, [illegible] secundum veram humanitatem suam localiter [illegible] esset in terra, secundum diuinitatem tamen, quæ loco nullatenus continetur, cœlum totum implet & terram.

Illa [illegible] Christi veram humanitatem, quæ localis est, et veram diuinitatem, quæ immensa semper est Apostolica quoque doctrina cernimus [illegible] Nam vt Christi veri hominis corpus localiter [illegible] Paulus monstraret, ait ad Thessal. Quomodo [illegible] ad [illegible] simulacris, seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de cœlis, quem suscitauit à mortuis Iesum, ipsum utique monstrans corporaliter de cœlo venturum, quem corporaliter à mortuis non [illegible] atque [illegible] Nostra autem conuersatio in cœlis est, vnde etiam saluatorem expectamus Dominum Iesum, &c. Quod si verum est corpus Christi, loco [illegible] (*[illegible]*) [illegible] Corpus Dominicum vno in cœlo [illegible] *[illegible]* potest) Hanc veritatem corporis Christi de cœlo venturi, Iohannes quoque confirmat dicens: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerunt. In libro quoque Actuum Apostolorum, sic eius corporalis [illegible] ascensus: & cum hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur, &c. sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Cum ergo caro [illegible] localis vbique dubitari [illegible] tamen [illegible] esse cognoscitur, Paulo testante, qui fidelibus dicit: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur, Christus? Quomodo autem in eis [illegible] [illegible] si in illo [illegible] quomodo corporaliter [illegible] [illegible] & in [illegible] fidelibus esse prædicatur in terra, si non [illegible] immensitas, quæ cœlum impleret possit & terram?

Nam Corinthiis Paulus dicit: An non cognoscitis vos ipsos, quia Iesus Christus in vobis est: & ad Ephes. ait: In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Est itaque Filius in cœlo, & habitat in nobis in terra, scilicet, [illegible] præsentia, qua in nobis Pater & Spiritus sanctus habitant, &c.

Hæc & plura in eodem [illegible] sententiam ibi leguntur. Quid verò clarius [illegible] in controuersia præsenti contra vbiquitatem & realem Idiomatum communicationem dici potest? Quo ore, qua fronte hæc inficiari, & Orthodoxæ Catholicæ doctrinæ Fulgentij contradicere audent aduersarij?

Quem ex lib. 3. Fulgent. ad Thrasim allegabamus locum, sic habet: Hoc igitur personæ inseparabilis vnitas, in qua Deus & homo vnus est Christus, fecit, vt & homo Christus [illegible] nasceretur ex [illegible] salua veritate ac plenitudine humanæ naturæ: & idem Deus Christus voluntariè pateretur in carne, [illegible] impassibili plenitudine diuinæ [illegible], &c.

Et mox: Hæc dum quidam minus attendunt, diuinitatem Christi non dubitant subijcere passioni, & asserentes Christum in carne passum putant, Deum carni fuisse compassum, non [illegible] diuinam illam atque immutabilem Filij Dei substantiam, & in carne passibili passionem suscepisse, & cum carne passionem sentire non potuisse, &c.

Item: Passus est Deus in homine, quia vna est Dei hominisque persona. Non est compassus Deus homini, [illegible] in vno Christo non [illegible] confusa Dei hominisque substantia.

Item: Cum sola caro moreretur in Christo, propter vnitatem personæ Dei & hominis, Filius Dei dicitur mortuus, &c.

Item: Idem atque inseparabilis Christus secundum solam carnem de sepulcro surrexit: idem atque inseparabilis Christus, secundum totum hominem, quem accepit, terram localiter deserens ad cœlum ascendit, & in dextera Dei sedet: [illegible] eundem totum hominem venturus ad iudicandum viuos & mortuos, coronaturus fideles & pios illos scilicet qui eum in vtraque, id est, in humana diuinaque substantia, verum, plenum & perfectum credentes, nec De[illegible] aliquid [illegible] substantiæ minuerint, & totum pro se susceptum hominem sine peccato cognoscent, condemnaturus autem infideles, qui diuersis contra [illegible] perfidiæ sectantur errores, quique in eis ita simul obdurato corde perdurant, vt eos vsque ad vitæ præsentis obitum non relinquant.

Eandem fidem in lib. de Incarnat. & gratia cap. 11. repetit & inculcat, sic aiens:

Vnus idemque est faciens in hominibus virtutes, & suscipiens pro hominibus passiones: qui cum miracula secundum diuinitatem faceret, Christus Dei Filius, in eodem Deo fuit passibilis humanitas: [illegible] & cum pateretur secundum carnem idem Christus Dei Filius, in eodem homine fuit impassibilis diuinitas sua. Quia igitur in Christo Dei vnigenito [illegible] persona [illegible] non [illegible] propria natura[illegible] [illegible] veritas personæ potest vtriusque naturæ propria confundere vel auferre.

Et paulo post: Vtriusque naturæ veritas inconfusa persistit. *Nulla igitur in ea est realis propter nativum [illegible] humanam naturam communicatio per pr[illegible] vnionem hypostaticam.*

Item: In Deifica illa vnione vera Christi humanitas naturalem prorsus retinuit nostri generis veritatem.

Quomodo igitur tactilis esset, non [illegible] circumscripta, localis, omnipræsens?

Hæc & [illegible] quæ veritatis studiosus lector apud ipsum [illegible] leget [illegible] Fulgentius, quæ [illegible] ex [illegible] veteribus, primis Cypriano, confirmat: quibus Omnipræsentialis illi prorsus contradicuntur.

Sed præter hanc, & alios supra commemoratos, adhuc aliquot veteriores, quos adhuc [illegible] non citarunt, in medium adducere possumus: Sed vitandæ prolixitatis causa, paucos ex multis & ex his non [illegible] quæ poteram [illegible] aliqua de [illegible] atque clara & ad rem imprimis accommodata sufficiat attigisse & nominasse.

Ignatius Martyr, Apostol. [illegible] & successor sic in Ep. ad Smyrn[illegible]: Certa [illegible] hæc amplectimur: Dominum [illegible] qui est ex genere Dauid secundum carnem, Filius Dei secundum [illegible] & potentiam, verè natum ex virgine, verè crucifixum [illegible] carne.

Item: Ego [illegible] post resurrectionem in carne ipsum existere scio, [illegible] & cum discipulis dixit: Contrectate me & spectate quod [illegible] incorporeum [illegible] ipsum contrectarent, crediderunt. Item si non vero corpore venturus sit Dominus, quomodo videbunt eum, qui crucifixerunt? Rerum [illegible] incorporearum neque species, neque effigies, neque figura [illegible] simplicitatem habet [illegible] propter naturæ incorporeæ simplicitatem.

Non agnoscit hic Ignatius realem Idiomatum diuinæ naturæ in humanam communicationem: sed humanæ Christo tribuit omnipotentiam secundum Deitatem: nam natum & crucifixum [illegible] secundum carnem seu humanitatem corpus [illegible] finitum & circumscriptum, non inuisibile & omnipræsens.

IRENÆVS, itidem Martyr, & Lugdunensis Episcopus, circa [illegible] Domini 180 [illegible] contra hæreses in libro contra Valentinianos ca. [illegible] opponit omnibus alienis figmentis Symbolum Apostolicum, seu fidei regulam *& præter alia [illegible]*, Spiritum S. per Prophetas prædicasse passionem Christi & resurrectionem, & IN CARNE ad cœlos ascensionem, & de cœlis in gloria Patris aduentum eius ad [illegible] omnem carnem. Hanc fidem vt [illegible] per [illegible] Ecclesia [illegible] gentibus custodit, &c.

Et lib. 5. Quomodo Christus in carnis substantia surrexit, & ostendit discipulis figuram clauorum & apertionem lateris (hæc autem sunt indicia carnis eius, quæ surrexit à mortuis): [illegible] suscitabit.

Item: Filius Dei ipsum iudicij diem & horam concessit scire solum Patrem, &c.

Item: Secundum id quod verbum Dei homo erat, [illegible] [illegible] Spiritus Dei super eum, & vngebatur. Secundum autem quod Deus erat, non secundum aspectum iudicabat, neque secundum loquelam arguebat. Non enim opus erat illi, vt quis ei testimonium diceret de hominibus, cum ipse sciret quid esset in homine.

Non igitur communes fuerunt vtriusque naturæ proprietates, nec secundum humanitatem fuit tum omnisciens, omnisciientia diuina.

Clemens Alexandrinus, Stromat. lib. 7. Nunquam abscessit à specula sua Filius Dei, non diuisus, non [illegible] non transiens de loco in locum, vbique existens semper, & nusquam comprehensus, &c. Sensibilem autem assumens carnem, quod potest [illegible] hominibus ostensurus venit. *Distinguit hic Deitatem incircumscriptam & inseparabilem, a carne circumscripta & [illegible].*

Seuerianus *d. [illegible] vnitate Christi sic scripsit referente Theodoret Dial. 2.* Christus est cœlestis & terrestris, contio[illegible] & non

& non continebatur, videbatur & sub visum non cadebat: [illegible] naturam diuinitatis, terrestris secundū naturam humanitatis: videbatur secundum carnem, non videbatur secundum spiritum. & continebatur loco, quod ad corpus: quantum autem ad Verbum attinet, continebatur non [illegible], extra locum positus.

Hinc [illegible] apparet, ipsa proprietates diuinas humanitati non communicari, neque humanas diuinitati.

[illegible] *Antioch. Episcopus* [illegible] *vt est apud Theodoret.* Corpus quidem [illegible] crucifigebatur [illegible] autem [illegible] & [illegible] terram, & abyssos occupabat, & [illegible] penetrans diiudicabat & omnia [illegible].

[illegible] humanitatis & Deitatis proprietates [illegible] [illegible] illa, quam realem vocant, idiomatum [illegible] liquido refellitur.

[illegible] *Episcop. in Cypro Salamine: Nicenae Synodi [illegible] expressis in Ancorato, praeter alia [illegible]*: [illegible] passus est in carne, & resurrexit, & ascendit in coelos, in ipso corpore [illegible] *Ecce [illegible]*

Greg. Nazianzenus epist. 1. ad Clydon. Docemus eundem Christum [illegible] & [illegible] Visibilem & [illegible] potest, qui loco continetur & non continetur.

Vbi [illegible] corporis Christi? Vbiquitas [illegible]

Ibid. [illegible] non est in [illegible] [illegible] Verbum cum corpore [illegible] est, &c.

[illegible] *Secundum hominem* [illegible] & [illegible] *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit è coelo.* & si quid est humani [illegible] dici propter vnionem cum homine quemadmodum & per Christum omnia facta esse, & habitare Christum in cordibus nostris, non quà Deus apparet: sed quà intelligitur, &c. *Intelligit ergo, talem communicationem idiomatum* [illegible] *in vtraque natura realiter* [illegible]

Idem [illegible] Hoc est in causa, quòd [illegible] coniunctio: iisdem nominibus [illegible] natur[illegible] [illegible] autem [illegible] naturae intelligentia seu cogitatione distinguuntur [illegible] Paulum dicentem: [illegible] Iesu Christi, pater gloriae: [illegible] pater autem gloriae. [illegible] corum autem congressum [illegible] esse notius, quam [illegible] corpore [illegible] Catechesi [illegible] dicit, quod circumscriptum [illegible] quodam vase & receptaculo, naturam [illegible]

Gregorius Nyssenus, item: Non [illegible] [illegible] potentia impassibilis [illegible] lacrymae [illegible] autem ea, quae [illegible]

Num [illegible] humana inopia, neque currit ad [illegible] [illegible] Quis est, qui [illegible] verbo? Quid est [illegible] confixum? [illegible] forma in [illegible] & quae ab aeterno glorificatur. Manifesta quippe sunt haec, etiamsi nemo sermone explicet.

Didymus Alexandrinus: de Spir. S. lib. 1 c. 21. Ipse Spiritus S. si vna de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam, sicut vniuersa quae facta sunt. Nam si [illegible] circumscribantur loco, & finibus [illegible] creaturae: [illegible] proprietate [illegible] substantiae [illegible] Spiritus autem [illegible] cum pluribus locis sit, non habet substantiam circumscriptam.

Aperte euidenter ostendit, Omnipraesentiam soli Deo, non [illegible] creaturae vlli competere, [illegible] humanitati Christi [illegible] argumentum [illegible] pro Deitate Spiritus sancti.

Extat quoque elegans fidei Catholicae expositio, à S. Hieronymo Damaso Papae inscripta, quae inter alia sic habet: Illorum quoque funditus execramus blasphemiam, qui nouo sensu asserere conantur, à tempore susceptae carnis, omnia quae erant Deitatis, in hominem demigrasse, & rursum, quae erant humanitatis, in Deum esse transfusa, vt quod nulla vnquam haeresis dicere (illo quidem adhuc tempore) ausa est, vt [illegible] vtraque exinanita substantia, deitatis & humanitatis, & à proprio statu in aliud esse mutata, qui tam Deum imperfectum in Filio, quàm hominem confitentur, vt nec Deum verum, nec hominem tenere credantur. Nos autem dicimus susceptum [illegible] Dei Filius [illegible] nostrum vt Deitas impassibilis permaneret. Passus enim est Dei Filius non putatiuè, sed verè omnia quae Scriptura testatur, esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem & caetera huiusmodi. Secundum illud passus est, quod pati poterat, id est, non secundum illam substantiam, quae assumpsit, sed secundum illam, quae assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum suam Deitatem impassibilis est, vt Pater. [illegible] propria persona Filij, id est, Dei verbum, [illegible] hominem, ita tamen [illegible] substantiam deitas nihil passa est, [illegible] Trinitas, [illegible] credere [illegible] Dei Filius secundum Scripturas, [illegible] Resurrexit tertia die, ascendit in coelum, sedet ad dextram Dei Patris, manente [illegible] natus & passus est, in qua etiam resurrexit. [illegible] humanitatis substantia, [illegible] deitate mansura.

Haec fidei & suae realis communicationis, seu [illegible] [illegible] humanam naturam [illegible] Vix enim [illegible] clarius contra [illegible] dogmata dici queat.

[illegible] *exercitat.* [illegible] *Comment. in Psal.* [illegible] duas naturas perfectas atque [illegible] Christo [illegible] credere Permanere, quas tot exemplis voluit de seipsa veritas praedicare. Talis est [illegible] vtrumque integrum, [illegible] & sine aliqua confusione distinctum.

In Psal. [illegible] nostras, inquit, in Christo Domino salutariter credimus, Deitatis & humanitatis, quae in vnam personam [illegible] saecula inconmutabiliter perseuerat.

In Psal. [illegible] moribundi corporis infirmitate depositis, homo Deus ex duab. & in duab. naturis distinctis, atque perfectis permanet in gloria sempiterna, &c.

[illegible] 8. multis exponit, naturarum proprietates esse [illegible] in vna individua persona, & hanc esse fidem sanctae Christi Ecclesiae.

[illegible] hęc credidit vnquam realem aduersariorum nostrorum communicationem.

[illegible] Episcop. R[illegible] qui non multò pòst claruit, [illegible] In homil. Pa[illegible] sic [illegible] per praesentiam carnis [illegible] tamen [illegible] maiestatis.

In Hom. [illegible] Verbum incarnatum & manet: & recedit: recedit corpore, manet diuinitate.

Idem Hom. 29. Oportet fratres carissimi, vt illuc sequamur [illegible] ascendisse credimus corpore ascendisse: etsi adhuc [illegible] infirmitate corporis, sequamur tamen cum [illegible], &c.

Idem Exposit. Mar. li. 14 c. 29. contra quendam Eutychium, Constantinop. Episc. sub Tiberio Constantino Imp. asseruit [illegible], corpus nostrum in resurrectione fore impalpabile, ventis ac [illegible] subtilius [illegible] in Domino, quod palpari potuit [illegible] gloria, inquit, erit corpus nostrum subtile quidem, per effectum spiritualis potentiae, sed palpabile per veritatem naturae. Vnde etiam redemptor noster [illegible] resurrectione [illegible] ostendit [illegible] palpanda ossa carnemque praebuit, dicens, &c.

Et [illegible] Si sicut quidam errorum sequaces arbitrantur, post resurrectionem corpus palpabile non erit, [illegible] subtilitate corporis subtilius [illegible] vocabitur, quamuis substantia carnis [illegible] qui moritur & alius qui resurgit. Sed beatus Iob hanc eius sententiam veridic[illegible] destruit, qui ait: Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Nos autem beati Iob fidem sequentes, & redemptoris nostri post resurrectionem corpus palpabile veraciter credentes, fatemur carnem nostram post resurrectionem futuram & eandem & diuersam. Eandem per naturam, diuersam per gloriam. Eandem per veritatem, diuersam per potentiam. Erit itaque spiritualis, quia & incorruptibilis: Erit palpa-

bilis, quia non amittet essentiam veracis naturæ &c. *Multis ubi etiam hoc argumentum contra Eutychianos est, ubiquitariorum somnia persequitur.*

Nicetas in N... ablatis proprietatibus corporis, ipsum quoque corpus simul tollitur & evanescit, utpote à quo nullo modo separari ac ne cogitatione quidem distrahi possint.

Et quid Ubiquitarii à sententia fortius proficeret?

Flavianus Patriarcha Constantinop. Humana natura divinæ copulatur, salua manente utraque natura.

Sic docuit venerabilis Beda, ex quo multa nostro instituto appositissima proferri possunt. Verum sufficiat una & altera sententia.

In Homil. Pasch. *Ipse Deus & homo assumptus est humanitate quam de terra susceperat, manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cælum.*

In Homil. Vigil. Pentec. *Ille post resurrectionem ascendens in cælum, eos corporaliter deseruit: quibus tamen divina præsentia maiestatis nunquam defuit.*

Iustus Episc. Orgelitan. Ecclesiæ, qui floruit Anno Domini 540. in Cantica Canticorum scribens sic inter alia sub Christi persona loquitur: *Non me semper in corpore conspiciendum requiras, quam spiritu per fidem mecum cernis. Idcirco etenim in cælos ascendi, ut non semper oculis tibi apparearem, qui si omnia divinitatis meæ præsentia repleo ut ubique adsim, cunctaque contineam & a nullo loco continear.*

Eandem fidem subsequentibus sæculis omnes Orthodoxi Doctores sunt professi, & constanter defenderunt contra sobolem Eutychianorum, Monophysitas & Monotheletas: A qua neque scholastici, utut transubstantiationis commentum nutrierint, & undecunque accersitis rationibus nihili propugnare studuerint, sibi recedendum unquam existimarunt: sed eam meritò retinuerunt & illustrarunt. Sic enim.

Lombardus li. 3. Sententiarum. Dist. 3. de veritate humanitatis Christi. Hanc carnem non cælestis, non aereæ, non alterius cuiusquam naturæ putes esse, sed eius, cuius est omnium hominum caro. Et Distinct. 22. ex August. cont. Felicianum concludit: Christus eodem tempore totus erat in sepulchro, totus in inferno, totus ubique: sicut & modò totus est, ubicunque est. sed non totum. Nec in sepulchro, nec in inferno totum erat, etsi totus: Sicut Christus totus est Deus, totus homo, sed non totum: quia non solùm est Deus vel homo, seu & Deus & homo. Totum enim ad naturam refertur, totus autem ad hypostasin: sicut aliud & aliquid ad naturam, alius verò & aliquis ad personam referuntur, &c.

Idem dist. 14. l. 3. clarè ait: Non est humanæ naturæ Christi datum posse omnia facere, quæ Deus facit, ne omnipotens & per hoc Deus putaretur.

Sic *Thomas Aquinas* in Summa contra Gent. In Christo fuerunt duo hæc admiranda, quæ in nobis non sunt, Etenim nobis motis mouentur omnia, quæ sunt in nobis: vel per se, vel per accidens. Sed non ita fuit in Christo: quoniam eo moto, persona verbi mansit immobilis. Rursus in nobis natura excedit personam: quia humanitas inuenitur extra individuum suum. Verùm in Christo persona excedit naturam assumptam, quia persona illa ubi iste est, non assumpta natura. In his verò, in quibus non est nisi una natura, verum est, quòd persona non excedit naturam, &c.

Idem Thomas apertissimis verbis reiicit Ubiquitatem, Lib. 1. sent. dist. 37. q. 3. Corpus Christi nec in quantum est divinitati unitum, hoc habet, ut sit in pluribus locis.

Bonaventura lib. 3. Sent. Dist. 14. quæst. 3. & hanc tractat quæstionem, Utrum Deus communicarit animæ Christi omnipotentiam? Dicendum (ait in responso) quod nec animæ Christi, nec ulli creaturæ potest omnipotentia communicari, nisi catenus, quatenus communicatur ei nomen & excellentia divinitatis, hoc est, per communicationem idiomatum, quæ ortum habet ex personali unione. Sicut enim possumus dicere, quòd Homo est Deus: ita possumus dicere, quòd homo est omnipotens. Et sicut excellentia divinitatis nulli creaturæ communicari potest, ut forma & proprietas eidem inhærens, vel substantialiter vel accidentaliter: sic etiam nec omnipotentia, &c.

Ibid. ait: Omnipotentia communicari non potest alicui creaturæ, nec animæ Christi: nec alij. Non enim potest seipsam sustinere, nisi sustentetur à divina potentia. Li. 3. dist. 14. q. 1.

Sic *idem* argumentatur: Nihil habens omnipotentiam potest ab aliquo excedi vel separari: Quia nihil maius est omnipotente. Sed necesse est, omnem creaturam à Deo excedi & superari. Ergo impossibile est, alicui creaturæ omnipotentiam communicari.

Item Quemadmodum impossibile est, ut anima Christi, quamuis unita sit verbo sit, ubicunque est verbum: alioqui esset immensa. & existentia ipsius adæquaretur existentiæ verbi: ita quoque impossibile est, ut intellectus animæ Christi simul omnia cognoscat actu, quæ verbum, quamuis ei personaliter uniatur.

Item: Quod ubique sit Christus, hæc est divinæ naturæ proprietas, quæ uni atque soli Deo competit, ut nulli prorsus creaturæ, ac ne ipsi quidem humanæ naturæ Christi in unitate personæ, realiter communicari possit. Lib. 1. Sent. Dist. 37. art. 2. q. 1.

Idem in 3. Sent. dist. 22. qu. 2. Dicendum est planè, quod humanitas Christi non fuit, nec est ubicunque est eius divinitas. cum deitas sit immensa & incircumscripta, nullum sibi locum determinans. Humanitas verò, cum sit finita & creata, determinat sibi locum, quantum ex parte ipsius est, &c.

Ibid. Ad illud, quod obiicitur: Quæcunque sunt unita inseparabiliter, extendunt se ad omnem locum æqualiter: Dicendum est, quod illud habet veritatem, quando aliqua duo unibilia sic uniuntur, quòd unum non excedit reliquum. Si autem unum est maioris ambitus: non habet veritatem. Et sic est in proposito: Natura enim divina est immensa. sed natura humana est limitata. Simile est, quòd animal inseparabiliter prædicatur de homine, & tamen alicubi est animal, ubi non est homo, &c. Hæc Bonaventura usque.

Poterant plura tum ex S. Patribus, tum ex doctissimis Scholasticis suffragia colligi bona fide: Sed cùm superiora lectori pio & veritatis cupido sufficiant, & cætera cum his consentiant ac ex ipsorum, quos nominauimus plerosque, authorum monumentis peti possint, huic libro finem statuendum esse iudicamus.

Habes igitur, Christiane lector, veram, solidam, & copiosam planámque tractationem de hac controuersia, nostro seculo renouata, de persona Christi, duobus libris contentam, quorũ priore luculentius ille Pauli ad Phil. 2. locus exponitur, posteriore singula, quæ ad mysterij Incarnationis cognitionem pertinent, excutiuntur, imprimis autem quæ M. Kemnitius & alij nonnulli ex eruditioribus Ubiquitariis, ex ficta a sua Omnipræsentia, &, quam vocant, reali divinorum Idiomatum in humanam naturam communicatione, cùm ex S. Scripturis, tum ex Patribus allegata fuerunt ausi quæque ignaris, quorum hodie magna turba est, fucum facere potuerunt, perspicuè & accuratè examinantur, & refelluntur: Vetus autem & Catholica Orthodoxa fides de veritate carnis Immanuelis nostri, & unione personali, ac saluis & inconfusis proprietatibus utriusque naturæ D. nostri Iesu Christi, luculenter ex S. literis, Oecumenicis symbolis, & vetustis Patribus, ac perpetuo consensu Ecclesiæ asseritur & stabilitur. Quæ quidem doctrina ut nunc prematur, at nunquam opprimetur: verùm instar palmæ, caput efferet, per omnia secula duratura.

Deum O.M. Votis ardentibus precemur, ut in his regionibus Orthodoxam hanc confessionem benignè conseruet, Ecclesiis pacem & tranquillitatem largiatur, eos autem qui nil nisi bella volunt, & lites ex litibus serunt, auerruncet, ac haud ubique, sed nusquam esse patiatur.

FINIS.

HIERON. ZANCHII
DE SACRA SCRIPTVRA TRACTATVS INTEGER,

Controuersias eius argumenti omnes, ex ipsis sacris fontibus, & Orthodoxorum Patrum authoritatibus accuratissima tractatione & methodo explicans.

ILLVSTRI, MAGNIFICO & Generoso Domino,

DN. LVDOVICO A SAYN, COMITI IN WITGENSTEIN ET HOMBVRG, &c. SVMMO PALATINÆ ELECTORALIS AVLÆ PRÆFECTO, Domino clementi.

ILLVSTRIS & *Magnifice Domine,* summa animi subiectione colende *Cum multa alia religionis Christianæ veritatem contra Atheos, Epicureos & prophanos euincant, & nobis omnibus quę piis egregie confirment ac commendent: ab aliarum quoque gentium & sectarum quarumuis ἐθελοθρησκείαις placitis, cultibusq; commentitiis longissime secernant, & supra falsarum religionum vanitatem adeo extollant, vt tantum caput efferat illa, quantum lenta solent inter viburna cupressi: tum illud inprimis irrefragabilem eius autoritatem sancit ac luculentissime demonstrat, quod ea sola ab vnico & vero Deo, humano generi patefacta, Prophetis & Apostolis inspirata ac de ipsius iussu & voluntate ad salutem hominum, ac ipsius creatoris cognitionem & gloriam, certis monumentis, quæ Biblia voce recepta dicimus, est perscripta & comprehensa. Nam procul omni dubio, ea demum est vera religio, quæ à Deo Opt. Max. profecta: falsæ vero, quæ dæmonum instinctu, vel ab vno quopiam excogitata, vel plurium consensu & ex pacto recepta est. Quemadmodum scite scripsit Augustinus: Religio vera non à terrena aliqua ciuitate instituta est, sed cœlestem ipsa plane instituit ciuitatem, & eam inspirat ac docet verus Deus, dator vitæ æternæ omnibus suis cultoribus. Quod ipsum & gentilium philosophorum, legislatorum, & gubernatorum saniores agnouisse, vel inde patet, quod sanctiones suas, θρησκείας & cultus ad eandem originem, numen videlicet (sed suum quisque fictitium seu idolum) retulerunt: vti perhibent historiæ, Minoa Cretensium regem à Ioue, Lycurgum Laconum νομοθέτην à Delphico Apolline, Numam Pompilium, alterum Romanorum regem, ab Ægeria nympha sacra, ritus, leges & instituta diuina se accepisse, & nescio quæ cum illis diis colloquia & congressus iactitasse, & omnibus vndique popello persuasisse. Falso id quidem, sed astute tamen, quod subodorarentur & intelligerent, hominis rationem & conscientiam non nisi hunc pro vero numinis cultu habere, qui ab ipso numine manifestatus & demonstratus esset.*

Verum enimuero diuinarum patefactionum beneficio, non quidem vllo merito nostro, sed mera & singulari Dei φιλανθρωπία, quem, nisi ipso docente, nemo discere potuit, vt Irenæus, imò ipse Filius Dei testatur, nobis benignissime tributo & communicato, sane quidem hoc seculo merito gloriari possumus. Habemus enim firmissimum sermonem propheticum: habemus & apostolicum: cui recte facimus, si attendimus, veluti lucernæ splendenti in obscuro loco, vsque dum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus nostris, vt diuinus Petrus monuit 2. Epist. ca. 1. vers. 19. Itaque quotquot hodie Theologi locos communes & materias controuersas methodice tractarunt: fere à sacra Scriptura seu Verbo Dei, quo solo diuinæ istæ patefactiones, eoque vera religio continetur, sunt exorsi, ac de eius autoritate & dignitate sibi primum agendum & disceptandum existimarunt. Nec immerito. Est enim sacra Scriptura proprium principium Theologiæ, ex quo omnes demonstrationes peti & depromi debent: cui si quid consentit, citra tergiuersationem recipiendum: si quid repugnat, sine cunctatione reiiciendum esse, nemo verè Christianus ausit inficiari. Recte igitur hæc tractatio, tanquam fundamentum cæteris controuersiis omnibus substernitur, cum absque ea, quicquid in quæstionem venit, liquido nequeat definiri. Adigit quoque ad diligentius huius materiæ examen nostros doctores summa aduersariorum, inprimis eorum qui de societate Iesu se nuncupant, importunitas & impudentia: qui si non Pontificis Romani & vnctæ, rasæque cohortis, quam illi Ecclesiæ Catholicæ titulo insigniunt, axioma & autoritatem supra S. Scripturam extollunt: (quod olim Canonistæ & alii Paparum adulatores factitarunt, reclamantibus interim eruditis & cordatis viris, qui conscientiam à scientia non diuellebant: vt ex Gersonis, Occami, Panormitani, Alphonsi de Castro & aliorum scriptis constat:) saltem Paparum decreta & traditiones sacræ Scripturæ exæquant, & pari fide ac religione tenendas & seruandas esse contendunt: imo S. literarum autoritatem, ab Ecclesia, quam dicunt, id est, suo testimonio suspendunt. Contra quos certe S. Scripturæ ὑπεροχὴ ἀνυπεύθυνος & maiestas asserenda est, nisi veritatem prodere velimus. Habet enim, vt Augustinus ait, lib. 12. de Ciuit. Dei c. 9. Scriptura fides mirabilem autoritatem non immeritò toto orbe terrarum, atque in omnibus gentibus, quas sibi credituras esse inter cætera quæ dixit, vera diuinitate prædixit. Sed cum de his, aliisque vtilissimis rebus in hoc libro satis copiose & accurate disputetur: superuacanea foret oratio prolixior.

At T. Cl. Illustris & Generose Comes, me conuerto: cui tractatum istum clariss. & cariss. patris mei. D. Hieronymi Zanchii, quondam in Argentinensi, post Heidelbergensi, tandem Neustadiana Academia professoris solertissimi, felicis memoriæ, humiliter offero, dedico, consecro: quem vt T. Cl. serena fronte, vel potius solita benignitate

suscipias, oro. Cui enim potius istud opusculum ego meique dicarimus, quàm ei cuius & summæ sapientiæ, doctrinæ, ac iudicii, de Theologicis inprimis controversiis, exactissimi, & maximi in literatos, adeòque nos ipsos beneuolentiæ, plurima extant documenta? cui inter inclytos Germaniæ Comites, ob insignes virtutes, illustrissimo primas loco, & ob Remp. publ. præclarè gestam, palmam deferunt prudentes: quem denique ob Ecclesiam adiutam, veritatem, veritatisque professores defensos, & pios ac exules plurimos refocillatos ac subleuatos, certatim orthodoxi laudibus extollunt? At sanè quæ T. D. sit in omne literarum genere præstantia: quæ cum primis sacrarum rerum cognitio, veræ pietati coniuncta, tum in Deum, tum in patriam nostram, seu Palatinatum, quem vt olim, sic etiamnum sapientissimis consiliis pro virili gubernas; publicè notum est, nec à me prædicari vel potest, vel debet, tanquam impare, & imperito laudum tantarum præcone. Interea tamen iudicium de tractatu isto V. D. defero: quem à Patre meo, ante annos viginti quinq; in Heidelbergensi Academia publicè propositum, plurimi viri docti & amici paterni, iampridem efflagitarunt, & in gratiam studiosorum Theologiæ publicari desiderarunt: Quorum voto, quia citius non licuit, iam tandem propinqui & tutores mei satisfaciendum, eumque lectoribus, & Ecclesiis orthodoxis, inprimis cum Pontificiis digladiantibus, nec inutilem nec iniucundum fore iudicarunt.

De propensione verò G. T. Cl. in D. Zanchii familiam, inprimis in me, quem è S. Baptismate suscipere dignata est, quia dubitare non licet: equidem obseruantiæ, subiectionis & animi grati testimonium aliquod edendum censui: censuerunt iidem fratres, affines & tutores mei. Cùm verò nil aliud iam præstò sit, nisi chartaceum istud munus: quin & V. Cl. pro heroica sua bonitate nihil aliud à nobis, nisi fortassis ex bibliotheca Opt. patris mei, scripta ad Ecclesiæ vsum accommodata, requirat: in certam spem venio, G. T. D. hanc dedicationem, vt significationem reuerentiæ & studii mei, ceu proprii T. D. non minus gratam esse habituram, quàm si ab ipso patre meo D. H. Zanchio, p. m. profecta esset: & me in suorum clientum numero habituram, & paterno affectu prosecuturam & complexuram. Quod vt G. V. D. magis magisque faciat, & me mesque propinquos, ac Zanchii nomen & scripta sibi commendata habeat, etiam atque etiam oro. Deus Opt. Max. T. Cl. Ecclesiæ suæ, Reip. & nobis omnibus quàm diutissimè conseruet incolumem, saluam & fortunatam, ac de cœlis indies copiosissimè toti familiæ vestræ benedicat. Amen. Dab. Neustadii. Eidib. Mart. Anno D. n. I. Christi 1593.

Ill. & Gen. Cl. V.

subiectissi. cliens

Ludouicus Zanchius.

HIER.

HIERONYMI ZANCHII ORATIO,

DE CONSERVANDO IN ECCLESIA PVRO PVTO DEI VERBO,

IN ACADEMIA HEIDELBERGENSI HABITA 12. 13. & 15. *Feb. Anno* M. D. LXVIII.

Cùm in locùm D. Zachariæ Vrſini ſuccedens profeſſionem Locorum Communium publicè exordiretur.

DICTVRVS ſum, Clariſſimi viri, & Ornatiſſimi auditores, de neceſſitate, déque ratione retinendi, purúmque putum conſeruandi in Eccleſia verbum Dei: eoque nonnihil de officio Principum in hac re, Eccleſiarum, Paſtorum, Doctorum, Studioſorum, déque Scholarum antiquitate, vtilitate & neceſſitate in regno Chriſti. Argumentum eſt, vt videtis, graue, honeſtum, vtile, & verò etiam neceſſarium in hoc tempore; adde & meæ conueniens ac conſentaneum conditioni. Cùm enim mihi nouo in hac celeberrima Academia Theologo, antequam meum munus obire incipiam, aliqua (vt moris eſt) habenda eſſet oratio, qua & Chriſtianam ſapientiam, quam Theologiam vocant, laudarem, & ad eius ſtudium iuuenes adhortarer: nullum ad rem accommodatius viſum eſt argumentum iſto, quod tractandum ſuſcepi. Nam & laudes continet veræ Theologiæ, & ſatis habet ſtimulorum ad illius amorem atque ſtudium. Fuerit igitur oratio hæc (vt confido) ſtudioſis noſtris neque ingrata, neque inutilis: opto certè, vt ſit & gratiſſima & vtiliſſima. Quare vt me benignè & attentè audiatis, non tam ego vos rogo, quàm ipſius etiam argumenti dignitas & vtilitas poſtulat.

Ac mihi quidem (vt ad rem ipſam veniam) diu multúmque cogitanti & in animo voluntanti, quidnam illud eſſet, quod & multis antè ſeculis, tum Reſpub. perdidiſſet, tum Eccleſias euertiſſet, & nunc etiam (proh dolor) illarum permultis vtcunque renouatis atque inſtauratis, denuò perniciem facere, & exitium afferre incipiat: illud tandem viſum eſt fuiſſe & eſſe in cauſa, quòd Antichriſtis, Chriſti Eccleſias & Scholas, blando humanarum doctrinarum veneno inficientibus atque perdentibus, neque Reges & Principes, qui iuxta vaticinium Ieſaiæ, debuiſſent eſſe Eccleſiarum nutritores & protectores, neque etiam reliqui Magiſtratus, qui patres populorum eſſe debebant, minimè pro ſuo officio reſtiterunt, neque curarunt, vt per veros Epiſcopos in Eccleſiis, & per ſinceros doctores in ſcholis, verbum Dei, à quo vno tota Eccleſiarum ſalus dependet, purum ſincerúmque conſeruaretur: ſed contrà potius plerique omnes, feris illis & immanibus belluis omnia pro libidine vaſtantibus, non ſolùm conniuerunt, verùm etiam, proh Deûm atque hominum fidem, opem iam inde ab initio tulerunt, & quotidie etiam ferunt. Qua de re qui dubitet, conſido, veſtrûm eſſe neminem. Nam re ipſa quàm verum hoc ſit quod dico, ipſi, ſed non ſine magno dolore, videmus atque ſentimus. Ergo nihil honeſtius, & Chriſtiano homine ac Principe dignius: nihil ad Reſpub. & Eccleſias conſeruandas conducibilius: nihil denique ad ſalutem cuique comparandam magis neceſſarium eſſe poteſt, quàm vt per illos quorum intereſt (intereſt autem omnium pro ſua cuiuſque rata portione) quàm diligentiſſimè curetur, vt reiectis profligatíſque in perpetuum omnibus humanis de Religione doctrinis, verbum Dei in Eccleſia, purum putúmq; conſeruetur, & adminiſtretur. Hoc eſt enim fundamentum, in quo ſalus Eccleſiarum quam maximè nititur. Sic iudico: ſic ſentio: ſic video.

Sic docuit ille omnium excellentiſſimus & ſanctiſſimus Poeta, qui in primo Pſalmo cecinit: Beatum illum fore, qui neglectis omnibus impiorum hominum conſiliis, moribus, doctrinis, totum adiicit animum ad vnam Domini legem, & in ea dies ac noctes meditatur. Sic Dominus Ieſus ipſa æterna Dei Patris ſapientia, confirmauit, cùm pro ſalute noſtra, non ad peruestiganda virorum, ſi Deo placet, ſapientiſſimorum placita, ſed ad perſcrutandas Scripturas nos ablegauit: *Scrutamini*, inquiens Ioh. 5. *Scrutamini Scripturas*. Sic denique (ne ſingula Scripturarum teſtimonia proferam) ipſe Spiritus S. vbique in S. literis teſtificatur, Eccleſiam Dei & colligi & coagmentari & conſeruari verbo Dei. Ergo nihil etiam honeſtius eſt, quàm vt ipſa Eccleſia, hoc eſt, nos omni cura & diligentia ſtudeamus verbum Dei purum putum apud nos conſeruari.

Ac profectò nihil eſt, quod magis deceat Eccleſiam, quàm vt id apud ſe purum quam diligentiſſimè conſeruandum curet, per quod & ipſa fuit mundata ac conſeruata, & per quod perpetuò munda ſeſe-

lerisque pura apud Deum propter Christum asseruatur. Verbo autem mundari nos, mundósque conseruari, docet luculenter Christus Ioh.17. cum ait, *vos mundi estis, per sermonem meum.*

Quid porrò magis honesti & grati hominis postulat officium, quàm vt pretiosum thesaurum sibi à suo Principe donatum, ab omni labe purum & vacuum mundumque custodiat: præsertim verò si nouerit, hanc etiam sui Principis esse voluntatem. Qui hoc facere negligit: ne dignus ille fuerit, cui tantus thesaurus eripiatur, & alij, qui illum sciat ac velit custodire, donetur. Hoc enim æquitas postulat: hoc docet Natura: sic tradunt sacræ literæ: sic denique confirmant omnium Gentium & populorum iura atque leges. Quis autem, per Deum immortalem, pretiosior aut præstabilior thesaurus isto, quo nos Deus Optimus Maximus pro sua æterna erga nos beneuolentia liberaliter donauit, hoc est, Euangelio, inueniri excogitariue potest? Etenim quantum quæso rei est, Deum rerum omnium conditorem & gubernatorem, è cœlesti throno nobis homuncionibus hîc humi repentibus, locutum esse? nec locutum tantùm, sed suum etiam cœlestem sermonem, scriptum nobis reliquisse? quis non magno sibi ducat honori, si Princeps aliquis, aut Rex, suo se dignetur sermone, & præter hunc suis etiam amicissimis literis? At is, à quo sacrum habemus eloquium, sacramque Scripturam, Deus est, Rex Regum, & Dominus dominantium, qui Ius habet in omnium non tantùm facultates & corpora, sed etiam mentes atque animas. Quanti igitur faciendum est ipsius donum? Nos, quos dignatus est honore, Gentiles eramus, nati in peccatis: natura filij iræ: alieni diuino à fœdere: homines sine Deo: ad quos eloquia hæc Dei non pertinebant: Et tamen hæc à Iudæis ad nos transtulit. Quantum igitur illi debemus: & quanta diligentia sunt nobis hæc custodienda: Illi, per quos cælestes hasce diuitias & opes ad nos misit, fuerunt Angeli. Per hos enim suam dedit legem. Fuerunt Prophetæ, afflati Spiritu sancto. Per hos enim vetus Testamentum conscriptum est. Fuerunt Apostoli, legati CHRISTI ad omnes Nationes Per hos enim Nouum habemus Testamentum. Fuit denique ipse Filius Dei, idémque Deus IESVS CHRISTVS. Is enim author totius Scripturæ. Per hosce honoratissimos legatos misit Deus è cœlesti throno in terram hanc, ad nos peccati & Sathanæ vilissima mancipia thesaurum hunc incomparabilem. Quantam igitur iram Dei, & ruinam imminere nobis putamus, si non hunc summo studio, ab omni labe vacuum nobis asseruemus?

Verùm, quo etiam modo eum nobis dedit? Primùm oraculis: deinde scripto: confirmatũ miraculis: obsignatum sanguine Christi: Spiritu etiam sancto in cordibus nostris inscriptum. Quantum igitur ingrati animi crimen fuerit, si thesaurum hunc tam pretiosum, aut contaminemus ipsi, aut scientes & prudentes sinamus contaminari? Annon hæ quatuor circumstantiæ, illius, qui dedit; nostrum, quibus dedit: eorum, per quos dedit: & modi, quo dedit: satis luculenter demonstrant, quàm æquum & honestum sit, vt cœlestem hunc thesaurum, diligenter purissimum conseruemus: non in cistis, sed in corde, sed in ore, sed in Ecclesiastico ministerio? Has certè circumstantias diligenter examinauit Apostolus, cùm voluit ad obedientiam simul, & reuerentiam Euangelij, fideles excitare in Epistola ad Heb. 2. dicendo: *Propterea, oportet nos diligentius attendere iis, quæ dicta sunt nobis, &c.* Legantur reliqua.

Argumento autem ducto à circumstantia personarum, tum eorum, quibus ablatus est, tum eorum, quibus datus est thesaurus, vtitur in Epistola ad Rom. c.11. cum ait: *Dices igitur mihi: Defracti sunt rami, &c.*

Sed non minùs diligenter duæ aliæ considerandæ nobis hîc sunt circumstantiæ, quæ ad accuratam huius thesauri custodiam, excitare nos debent: nempe ipsius thesauri qualitas & dignitas: & finis propter quem Ecclesiæ donatus est.

Thesaurus ipse, pretiosissimus est, cœlestis, diuinus, quo nihil in mundo præstabilius aut excellentius inueniri: nihil nobis vtilius & salutarius donari potuit. Est enim hic ille thesaurus, cuius habendi causa, diuendenda sunt omnia vt Christus docuit: quando in seipso Christus est salus, vita æterna. Præclara certè & magnifica dona Dei sunt sol, & pluuia, cæteraq; omnia, quæ è cœlo & terra nobis benignè & liberali manu largitur, ad vitã hanc feliciter transigendã, necessaria. Præclariora, vires & facultates corporis atq; animi, innumeræque virtutes, quibus animos mortalium exornat Dominus. Sed quid hæc cõparata cũ verbo Dei aliud sunt, quã plumbũ ac ferrum, collatum cum argento atque auro? Idcircò Dauid, posteaquã celebrasset cœlos cœlorumq. virtutes, atq. illis dixisset enarrari gloriã Dei: continuò Legẽ hoc est, verbũ Domini, illis prætulit: atq. ab effectis, hanc illis lõgè præstabiliorẽ esse demõstrauit, dicendo: *Lex Domini integra est, conuertens animam: testimonium Domini verum, sapientiam suppeditans imperitis. Decreta Domini recta sunt, cor exhilarantia: præceptum Domini repurgatum, illuminans oculos.* Legantur reliqua, Psal.19.

Alibi etiam cõparat illud auro & argento purgatissimo. Quid verò dicam de Mose? Ostensurus populo, quantùm illum Deus prætulisset reliquis Gentibus, hoc vnum celebrat: Thesaurũ scil. verbi Dei, id quod postea Dauid in Ps.147. præclarè cecinit, cùm dixit: *Qui annunciat verbũ suum Iacobo: iustitias & iudicia sua Israeli. Non fecit taliter omni Nationi: & iudicia sua non manifestauit illis.* Certè reliquis etiã Nationibus cõmunia fecerat Deus dona Cœli & Terræ: multisque & præclaris virtutibus illas etiã ornauerat: atq. ita ornauerat, vt illarum permultæ, ipsis etiam Iudæis præstantiores fuerint. Qua igitur in re apparebat, populũ Dei, Gentibus reliquis omnibus antecellere? In hac, quòd nõ illis, sed huic tantùm suum tradiderat Deus verbum, suaq. patefecerat iudicia. Hoc id ipsum est, quod Apostolus scripsit ad Romanos 3. *Quid igitur amplius Iudæo est?* (in quo scil. præcellat Gentibus) *aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modũ: atque in primis, quod concredita sunt illis eloquia Dei.* Hoc igitur illud ipsum est, quo nos feliciores & beatiores sumus reliquis populis omnibus, ipsis etiã Iudæis: nẽpe, quòd nobis, & non illis. Euangelium Dei concreditum est? Annon hæc luculenta sunt testimonia, testantia & declarantia, quanta sit huiusce thesauri excellentia & dignitas? Æstiment igitur alij, & magnifaciant, quantum velint, diuitias Crœsi: triumphos Pompeij: vires Herculis: ingeniũ Luculli: virtutẽ Alexandri: doctrinam Aristotelis aut Platonis: eloquentiam Ciceronis aut Demosthenis: & si quid aliud in hoc Mundo excellens vnquã & admirandum fuit: Nos certè multò pluris faciemus hunc cœlestẽ thesaurum: in quo vno salus nostra, vita & felicitas æterna consistit: vt non sine causa scriptum reliquerit Apostolus, Christum & mortem aboleuisse, & vitam atq; immortalitatem in lucem produxisse per Euangelium: nempe nobis: quòd ea nisi per Euangelium à nobis agnosci percipive non possit. Quare ab excellentia huiusce thesauri, satis liquidò apparet,

paret, quanta cura & diligentia custodiendus nobis sit, purusque in Ecclesia conseruandus.

Finis porrò præcipuus, propter quem nobis suum verbum Deus & dedit, & reliquit in Ecclesia, duplex est: gloria ipsius Dei, & salus nostra. Gloria Dei in hoc cumprimis relucet: si is solus agnoscatur, & appareat Ecclesiæ Doctor, qui è cœlo, & non è terra nobis loquatur: & solus etiam à nobis cum summa reuerentia & obedientia audiatur. Nam solus etiam vult audiri: solus vult Ecclesiam suam docere: & hac voce sui verbi suam declarare præsentiam, qua semper adest Ecclesiæ.

Finem hunc indicauit sæpenumerò Deus in Scripturis per Mosen & Prophetas: quorum testimoniis nunc in medium proferre, non est necesse, cum res sit perspicua. Cum enim populo mandabat, vt se suum que Verbum duntaxat audiret: quid aliud hoc præcepto innuebat, nisi ideò se verbum suum, per Prophetas ad illos misisse, vt se loquentem in Prophetis audirent, & præterea neminem? Quid? Annon missum ad nos Filium, disertè hunc solum iubet audiri? Solus igitur vult docere, & audiri in Ecclesia Deus. Quod cùm ita sit, quis non videat, per esse iniquum, vt aliquis alius præter Deum in Ecclesia doceat: aut vt Deus introducatur aliena à sua volūtate, imò & secum pugnantia loqui, idque in medio suæ Ecclesiæ? Atque id fit, cùm verbum Dei in Ecclesia, humanis corruptum doctrinis proponitur & prædicatur. Ergo, ne tam execrabile flagitium in Dei maiestatem admittatur: & vt Deus appareat id quod est, verax & constans in suo verbo: & hac ratione sua illi maneat gloria, verbum Dei in Ecclesia, ab omni humana vacuum doctrina, purumque putum conseruari & administrari necesse est.

Salus deinde, in hoc potissimùm est posita: primum, vt verum Deum agnoscamus, & Mediatorem Iesum Christum. *Hæc est* (inquit Dominus Iesus Patrem alloquens) *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Deinde vt eum vero colamus cultu: *Quicunque inuocauerit nomen Domini* (inquit Apostolus) *saluus erit.* Quis autem sine Dei verbo potuisset vnquam Deus agnoscere verè, & gratum ei cultum præbere? Ergo, vt Deum, & Christum eiusque voluntatem & cultum possemus agnoscere, eoque seruari: suum ad nos misit verbum, vt eo tanquam splendidissimo lumine, quæ alioqui nobis abdita erant, patefierent. Proinde Petrus meritò scripta Prophetarum, eoque vniuersam scripturā, comparat lucernæ lucenti in caliginoso loco, vt eo scilicet Deum, eiusque voluntatem & Christum, & quæcunque ad salutem nostram necessaria sunt perspicuè videamus. Quid igitur non solum iniquius, sed etiam nobis detrimentosius esse potest, quàm vt quod nobis facis & luminis ad vitam æternam præeuntis loco datum est, illud Cimmeriis humanarum doctrinarum tenebris, vel potiùs densa & atra ventosaque caligine, aut nos obscuremus, aut in aliis obscurari & penitus extingui, prudenter sinamus? Ergo ab ipsa etiam thesauri qualitate, & à duplici fine, propter quem nobis datus est, luce clarius apparet, quanta diligentia & cura debeat à nobis purus in Ecclesia conseruari.

Quis verò innumerabiles eximiosque fructus, quos purum puréque administratum verbum Dei fidelibus adfert, enumerare, vel explicare queat? Ergo certè nō possum paucis id clariùs & breuiùs facere, quam fecerit Apostolus, partim in ea, quam scripsit ad Timotheum posteriore: partim in ea, quæ est ad Romanos. In illa ait, Scripturam sanctam vtilem esse πρὸς διδασκαλίαν· πρὸς ἔλεγχον· ἐπανόρθωσιν· πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ: *vt integer sit Dei homo, ad omne bonum opus apparatus:* In hac verò ait: Quæcunque scripta sunt, ea ad nostram doctrinam scripta esse, *vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.* 2. *Tim.* 3. *Rom.* 15. His duobus locis, omnes Scripturæ vtilitates & fructus, vel, vt melius dicam, vsus, quàm breuissimè simul & dilucidè complexus est Apostolus. Quid enim præter hæc desiderari posset ampliùs: Nam quæcunque tradi possunt de religione, & ad salutem nostram pertinentia: illa aut pertinent ad dogmata, aut ad mores, aut ad consolandas afflictorum mentes & conscientias. Si ad dogma: a: illa aut sunt vera, aut falsa. Si vera: illa omnia abundè tradit sacra Scriptura: ideò meritò ait, illam vtilem esse πρὸς διδασκαλίαν. Si falsa: eadem Scriptura refutari facilè possunt. Ideò ait, eam etiam vtilem esse πρὸς ἔλεγχον. Si de moribus agitur: illi aut sunt boni, aut mali. Si mali, eos omnes corrigit Scriptura: idcirco ait, eam vtilem esse πρὸς ἐπανόρθωσιν. Si boni: in illis nos instituit sacra Scriptura, inque vera iustitia: ita vt quisq. ad omne bonū opus apparari, & perfectè instrui per sacram Scripturam possit: ac proindè meritò ait, eam vtilem esse, πρὸς διδασκαλίαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Quid hac Apostolica partitione perfectius? quid absolutius? His verò quatuor, accedit quintus vsus: is est consolatio in aduersis, cum patientia seu tolerantia præsentium malorum: & cum spe, certáque exspectatione futurorum bonorum coniuncta. Hunc fructum si addas superioribus: nil poteris amplius desiderare. Hanc autem quintam vtilitatem, ipsa etiam sacra Scriptura largiter præstat, vt docet Apostolus ad Rom. & nos reapse experimur. Nullum est tam graue afflictionum genus, in quo nos positos, non mira afficiat consolatione S. Scriptura. Quamobrem? Quoniam Deus est, qui ibi loquitur. Deus autem est, qui nos consolatur in omni afflictione nostra. Est enim ipse solus Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis. 2. *Cor.* 1.

Hæc omnia bona, larga manu suppeditat Deus diuino suo sermone in Sacris Scripturis contento: sed eo puro, puréque proposito. Quid igitur vtilius, quàm purum Dei verbum in Ecclesia retinere & conseruare? Certè Ecclesiæ eatenus seruantur: quatenus retinent purum Dei verbum: & eatenus perduntur: quatenus verbum Dei aut prorsus ab illis tollitur: aut humanis doctrinis contaminatur atque corrumpitur: quemadmodum Ecclesiæ quæ erant in Galatia, & aliæ, tempore etiam Apostolorum: ac denique Romana, & quæcunque illam secuti sunt, perspicuè docent. Non est igitur tantum vtilis in Ecclesia puritas verbi Dei, sed etiam pernecessaria. Etenim, quis seruari posset, sine Dei & Christi cognitione? Nemo hominum. Quomodo verò Deus & Christus Mediator agnosci verè & salutariter à nobis possunt, citra purum ipsius Dei sermonem? Nullo modo. Non alia profectò ratione Deum agnouerunt & Christum eius veteres Patres, Adamus, Noha, Patriarchæ, Moses, Prophetæ, Apostoli. Moses quidem summo tenebatur desiderio videndi Dei facie ad faciem. *Exod.* 33. & supplex hoc ab illo petiit: sed Deus hoc, seruo suo alioqui clarissimo, apertè denegauit, allata etiam ratione, cur nollet ei in hac re gratificari: partim quòd fieri nequeat, vt mortalis homo Deum facie ad faciem videat: partim, quòd ei non expediret vtileve esset: propterea, quòd non posset Deum in hac carne facie ad faciem videre, quin

moriatur: *Non videbit* (inquit Exod. 34.) *me homo, & viuet*. Patefacit autem se ex sermone ad eum facto, dicens & clamans: *Iehoua, Iehoua, Deus misericors, beneficus*, & quæ sequuntur Epitheta, quibus se ipse Deus describit, & Mosi cognoscendum præbuit. Ergo ex verbo Dei puro Deus agnoscatur necesse est. Nam quod ait Apostolus, inuisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt, intellecta cognosci: sempiternam quoque eius virtutem ac diuinitatem: cognitio illa imbecilla est, & inefficax, & ea re salutaris esse non potest. Fides enim sine qua seruari nemo potest, aut placere Deo, non est ex inspectione rerum creatarum, sed ex auditu: (inquit Apostolus:) auditus autem iste, per verbum Christi est. Ad Deum igitur verè & salutariter cognoscendum, eoque ad salutem consequendam, necessarium est in Ecclesia purum Dei verbum.

Deinde etiamsi Deus sese exhiberet visendum vniuersis & singulis hominibus, ita vt eius faciem, sicut faciem hominis intueremur: quemadmodum, cùm Christum Apostoli viderunt in gloria sua, in monte sancto, vt loquitur Petrus: tamen nisi eum colamus, ea qua ipse vult coli ratione, seruari nullo modo possumus. Nam illi tantum consortes fiunt salutis, qui Deum in veritate inuocant, hoc est, verè colunt. At quisnam diuinare possit, quonam Deus delectetur cultu, nisi ipse suo declaret sermone? Nam si nemo nouit, quæ sunt hominis, nisi (vt loquitur Apostolus) Spiritus, qui in ipso est: quanto minùs quę sunt Dei, nisi ipse Deus, & cui ille velit reuelare?

Cùm igitur salutē assequi non possimus, etiamsi eam omni nostra sapientia & virib. prosequamur, nisi Deum rectè colamus: & Deus rectè coli à nobis non possit, nisi ex puro eius ore nobis innotescat, quānā ratione coli à nobis velit: Quis nō videat, quàm omninò necessarium sit, vt purum Dei verbum in Ecclesia habeatur & conseruetur? Dico autem purum verbum, quia purè coli non potest Deus, vbi impurus traditur cultus: ibi autem impurus est cultus, vbi impura est doctrina. Quod dico, ita perspicuum est, vt probatione nulla opus habeat. Vnde enim, quæso vos, impij illi cultus & ἐθελοθρησκείαι in Regno Antichristi? nimirum ἐκ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ab ea, quam Apostoli purissimam tradiderunt. Ergo si purè velimus Deum coli in Ecclesia: purum etiam Dei verbum in eadem doceatur necesse est. Hoc est quod Dominus præcipit per Ieremiam 23. cap. dicendo: *Propheta, apud quem est somnium, narret somnium: et qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verè*, hoc est purè & ex fide. *Quid enim paleis cum tritico?* hoc est, humanis somniis, cum sermone Dei? Quare sicut eos damnat Dominus, qui sua quidem narrant somnia: sed id faciunt, tanquam sermo esset diuinus, & non humana somnia: Ita vult, vt qui verbum Domini adferunt, adferant illud purum putum, nullis humanis contaminatum somniis, tanquam triticum repurgatum, & sine vllis paleis. Quid enim verbo Dei cum nostris somniis? Idem quod luci cum tenebris: veritati cum mendaciis: iustitiæ cum iniquitate: Deo, cum Sathana.

Nunc satis mihi demonstrasse videor, quod priori loco mihi demonstrandū suscepi: nempe, non solum honestum, Christianoque homine dignū & vtile esse, sed etiam pernecessarium, vt per eos, quorum interest, curetur, vt reiectis omnibus humanis de religione doctrinis, purissimum putissimum Dei verbum, à quo pura pendet Dei cognitio, purus cultus, pura religio, pura Ecclesia, in Ecclesiastico ministerio retineatur & conseruetur. Sed nondum dixi. Superest enim altera, eáque præcipua & vtilior pars orationis meæ, quæ est de ratione conseruandi verbum Dei purum in Ecclesia: ideoque de Scholis, explicanda. Verùm, quia excludor tempore, differo eam in crastinum diem.

Dixi heri de honesta & vtili necessitate conseruandi in Ecclesia verbum Dei: dicam hodie de vera, qua id possit perfici, ratione.

Duo sunt hominum genera, per quos Dominus Iesus voluit ordinariè & semper in Ecclesia verbum suum prædicari & explicari: Pastores nimirum, & Doctores: quorum illi ad populum, in Templis: isti verò ad studiosos in Scholis destinati sunt. Ita hinc surgit duplex ratio, qua purum Dei verbum conseruari in Ecclesia possit: quarum prior ad Ecclesiasticos conuentus: altera ad ipsas spectat Scholas. Dicam de vtraque, quod sentio, breuiter & liberè: ac spero orationem hanc meam nemini vestrûm futuram ingratam. Dicam autem primùm de Ecclesiastica: deinde de Scholastica ratione.

Quod ad Ecclesiasticam pertinet rationem: illud inprimis curandum est, vt ad ministerium verbi non admittantur, nisi homines verè pij: & in S. literis fideliter explicatis, bene instituti, sanæque doctrinæ tenacissimi fortissimique defensores, & ad eam alijs tradendam accommodati. Hoc autem est officium Ecclesiarum, Principum, & Magistratuum. Hanc admonitionem & obseruationem tradit Apostolus cum in vtraque ad Timotheum, tum in ea quæ est ad Titum: Cum præter alia docet, oportere Episcopum esse διδακτικόν, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου. Et id quidem meritò. Nam quo pacto ipsi Episcopi poterunt alios fideliter & purè docere: hæreticos confutare: τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν: atque ita purum retinere Christi in Ecclesia verbum: nisi ipsi prius sanā fuerint puramque edocti doctrinam, & in ea clarè explicanda, & fortiter defendenda exercitati? quæ exercitatio in Scholis inchoari debet. Proinde quam plurimum refert, quo pacto in Scholis edocti & instituti sint illi, qui ad Ministerium Ecclesiasticum promouendi sunt. Etenim qualem quisque didicerit doctrinam: talem & alios doceat ipse, necesse est. Puræ igitur doctrinæ homines, ac sinceris in Scholis educati, eligendi sunt, qui Ecclesiæ purum Dei verbum proponant. Atque, vt ante dixi, hoc est officium Ecclesiarum, Principum, Magistratuum.

Deinde ipsis etiam, electis iā Pastoribus, danda est opera, vt nihil ad populū ē suggestis proferant, nisi ipsissimum purissimúmque verbum Dei, idque tā quod ad doctrinam, quàm quod ad illius confirmationem attinet. Nam etiamsi multarum fortè scientiarum peritissimi sint, & tam in profanis autoribus, quàm in S. doctoribus, tum veteribus, tum recentioribus exercitatissimi, ita vt illorum etiam testimoniis sanam confirmare doctrinam possint: tamen ab huiuscemodi hominum tam Christianorum, quàm profanorum dictis, quoad eius fieri potest, abstinendum est in suggestis, & nil nisi verbum à Deo prolatum, ad eius Ecclesiā referendum est. Quamobrem? Primùm, quia solus Christus in Ecclesia audiri vult & debet: secūdò, quia fit iniuria Scripturæ: quasi nō sufficiat: tertiò propter vtilitatē Ecclesię, vt illa assuefiat audiendis tantùm sermonibus Dei; & hac ratione dum purum Dei verbū resideat in animis fidelium, illud verè seruetur in Ecclesia. Sic factum fuisse legimus à Mose, & à Prophetis. Etsi enim multa alia præter verbum

Dei,

Dei, probè tenerent: ad populos tamē in concionibus nil vnquā aliud adferebant, nisi quæ ex ore Domini accepissent, & ex eius verbo didicissent. Sic Christus, in quo erāt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, egit. Nil enim docebat, nisi quæ audiuisset à Patre, & in S. literis Prophetarum continerētur. Sic iussi sunt facere Apostoli. Neque enim permisit illis Christus prædicare & docere populos, quæcunque scirent, aut scire possent: sed terminos ac limites præfixit verbi Dei, quos minimè fas esset transilire: *Prædicate* (inquiens) *Euangelium, docentes seruare, quæcunque præcepi vobis* quasi dicat, nil præterea. Sic Apostoli obtemperārunt, & sic nobis quoque faciendum esse docuerunt. Prodeat Petrus: 1. Pet. 4. *Si quis loquitur* (inquit) *quasi sermones Dei*: quantò magis igitur, qui Ecclesiæ Dei concionatur: Prodeat & Paulus. Primum præceptum quod tradit Timotheo in priore epistola, cap. 1. de bene regenda & gubernanda Ecclesia, hoc ipsum fuit, quod iam tracto argumentum: nimirum denunciaret illis, qui munus docendi in Ecclesia habebant, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν: hoc est, neque aliud, neque aliter docerent, quam ipsi quoque Apostoli docuissent, & adhuc docerent. purum scilicet verbum Dei & purè: ματαιολόγους, illos appellans, & eorum doctrinam ματαιολογίαν, quicunque aliter & aliud docent, quàm quod Christus docuit, & docere iussit. Et in altera epistola, cap. 2. iubet Episcopum esse ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας: non solum iubet, vt nihil aliud secet populo Dei, quàm sermonem veritatis: sed etiam iubet, vt illum secet rectè, hoc est, prudenter, purè, & secet ad ædificationem.

Doceat omnes ij, & alij propè infiniti similes loci, Pastoribus Ecclesiarum in hoc vnum omni cura, studio, diligentia esse incumbendum: vt fidelibus in Ecclesia Christi nil nisi purum Dei verbum, idque purè & fideliter explicatum proponant: quod hac vnica doctrina seruentur Ecclesiæ. Atque hęc est vna vera ratio retinendi in Ecclesia purum Dei verbum, nempe, si Pastores in suo Ministerio se contineant intra limites verbi Dei, non solum quoad ipsam doctrinam, vt scilicet nihil doceant, quod non suppeditet verbum Dei: sed etiam quoad confirmationem doctrinę, vt scilicet necunde sumant testimonia ad probandum quàm è fontibus Scripturarum: & id quoad eius fieri potest. Hoc addo: quoniam nonnunquam vsu venit, vt cogantur Pastores etiam pro suggestu, præter testimonia & rationes Scripturarum, vti etiam testimoniis & rationibus hominum tam profanorum, quam etiam sanctorum, tam ad sua sana dogmata confirmanda, quàm ad falsa aduersariorum refutanda: idque aut propter pertinaciam hæreticorum, qui dum non acquiescunt Scripturis, aliis rationibus & testimoniis conuincendi sunt: aut propter maleuolorum calumnias, quas aliis quam Scripturarum testimoniis refellere necesse est: aut denique etiam propter nonnullorum infirmorum fratrum imbecillitatem, qui a veteri superstitione non possunt penitus auelli, & in tradita, perque Scripturas confirmata veritate firmari: nisi veterum etiam Patrum testimoniis eadem comprobetur. Tunc enim vtile fuerit Ecclesię, si id fecerit Pastor, modo tamen prudenter & sobrie, pręmissa protestatione, se hoc facere coactum, non egressurum alioqui cancellos sacrę scripturę.

Cęterùm extra has tres necessarias causas, quæ certè non sæpè contingunt, non est boni Pastoris & Concionatoris in Ecclesia, extra limites S. Scripturarum, per scripta Poetarum & Philosophorum, aut etiam Patrum euagari. Hoc enim est contaminare verbum Dei: & Ecclesiam assuefacere dictis hominum magis, quam S. Scripturarum oraculis audiendis: quod quid aliud est, quàm puritatem verbi Dei paulatim è mentibus fidelium, eóque & ex Ecclesia tollere?

Peccant igitur grauissimè contra puritatem verbi Dei illi, qui ostentandæ nescio cuius eruditionis gratia, è suggestis varia profanorum, Philosophorum, Poetarum etiam obscœnorum dicta non solum citant, sed etiam integra recitant atque explicant.

Non me latet, Apostolum Paulum nonnunquam in suis sermonibus & Epistolis, profanorum etiam Poetarum dicta, quòd ad rem, quam tractabat, essent accommodata, citasse: vt in Actis illud Arati, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: vt in 1. Cor. 15. illud Menandri, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί: vt in epist. ad Titum, c. 1. illud Epimenidis. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Verùm, neque nominauit Poetas, neque id fecit frequenter, neque sine vtili causa: sed breuia tātùm illorum dicta, rarò, sobriè, & quasi obiter, coactus adduxit: vt qui erant ex gentibus, ipsorum quoque Gentilium dictis, quasi propriis confoderentur armis. Quid igitur hoc Apostoli exemplum iuuat illos, qui citra vllam necessitatem, aut etiam vtilitatem, tantùm vt ostentent nescio quam vanam eruditionem, assuefaciunt mentes fidelium audiēdis multorum eruditorum hominum testimoniis? Solus Christus in Ecclesia audiendus est, si volumus puram eius doctrinam in Ecclesia conseruari. Hanc priorem regulam docuit nos Apostolus in altera ad Timoth. epist. cap. 2. *Quæ audiuisti* (inquiens) *ex me, inter multos testes: hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt* ἱκανοὶ καὶ ἑτέρους διδάξαι. nempe eadem, & non alia: quasi dicat, Et ita nostra retineatur doctrina, quę est verbum Dei, in Ecclesia Christi. Atque hęc de officio Pastorum, & de priori conseruandi in Ecclesia verbum Dei ratione, satis.

Venio nunc ad alteram: ea est diligens gymnasiorum literariorum & scholarum inprimis Theologicarum cura: nimirum, vt qui ad Ministerium Ecclesiasticum assumendi sunt, in iis priùs Christianè pieq. ad officium illud instituantur. Hæc autem cura partim ad Principes ipsos & Respub. partim ad ipsarum scholarum Doctores: partim denique ad ipsos etiam iuuenes instituendos pertinet.

1. Ac quod ad Principes & Respub. pertinet: Primum summa diligentia curādum illis est, vt in suis vrbibus Scholas habeant, & in iis pios, præstantes & excellentes viros, qui iuuentutem cùm bonas & liberales artes & disciplinas ac linguas, tum in primis veram pietatis doctrinam, hoc est, purum Dei verbum doceant: nec non etiam in ipsa pietate Christianisque & honestis moribus instituant.

2. Deinde, vt hoc commodè & feliciùs fieri possit: debent & Doctores ipsos liberalib. stipendiis, & pauperes studiosos honesta aliqua ratione sustentare. Sic Deus docet suo exemplo, cum prospexit Leuitis de vrbibus, de decimis, &c. Sic fecit Constantinus Imper. &c. Certè honesta Professorum stipendia, non minùs nerui sunt Scholarum, quàm pecuniæ, belli.

3. Postremò debent ipsi pij Principes & Magistratus, Episcopi esse suarum scholarum, hoc est, debēt aut per se, si fieri possit, aut saltē per alios subinde visitare scholas, & inspicere, quantum & quomodo stu-

dioſi proficiant: & in literis, & in vera pietatis doctrina: & curare, vt ſuum quiſque faciat officium ſtrenue & diligenter. Hæc eſt cura, quā ſuſcipere debent pij Principes & Magiſtratus: de Scholis aperiēdis & benè inſtituendis ac conſeruandis. Sunt enim hæ, ſi benè ſunt conſtitutæ, nō ſolùm vtiles Rebuſpub. verùm etiam Eccleſiis neceſſariæ: quando ſine ipſis neque Reſpublicæ bene habere, neque Eccleſiæ diu conſiſtere poſſunt. Nam quod attinet ad Reſpublicas, quantum illæ valeant, & quantum ſint felices ſine viris doctis, & vera ſapientia præditis, quorum ſapientibus conſiliis regantur: ſatis luculenter docent S. literæ: teſtantur Philoſophi, confirmat experientia, Eccleſiaſtæ cap. 10. *Væ tibi ô Terra, cùm Rex tuus puer eſt.* Quid ita? quia puer, imperitus eſt rerum, & inſipiens ac ſtultus. Vnde quod Hebraicè eſt puer נער Germanicè eſt *Nar*, ſtultus. Ideò nomine pueri, quiuis imperitus & ſtultus intelligitur. Quid autem infelicius, quam à ſtultis & imperitis regi? *Homine imperito nihil videt iniquius*, dicebat ille apud Terentium. Sed tolerabile eſſet, ſi Rex puer eſſet: modò Conſiliarij eſſent probi & ſapientes. Sed cum etiam ij ſunt inſipientes, impij & improbi: quia illa terra, vrbe, & Regno miſerius? Ideò bene ſubdit Salomon, dicendo. *Et principes mane comeſſantur*: hoc eſt, illi qui deberent vigilantes eſſe in dandis bonis conſilijs, in dicendo iure iis qui petunt, tempus ad hoc deſtinatum inſumunt in epulis, ebrietatibus, voluptatibus. Nam ſi mane inebrientur, per totum reliquum diem nil boni & recti poterunt præſtare. Væ igitur Rebuſpub. quæ ſapientibus & piis viris, quorum conſilio regi poſſint, deſtituantur. Ieſa. 3. vt ſingulare flagellum, quo nihil detrimentoſius regnis accidere poſſit: minatur Deus ſe daturum pueros qui regnent, ſublatis inde doctis & ſapientibus viris. Vidit hoc & Plato ſapientiſſimus: proinde ſcriptum reliquit, *Tum demum vrbem beatam fore, cùm aut Philoſophi regnabunt* (id eſt, viri docti & ſapientes) *aut Reges philoſophabuntur*. hoc eſt, operam dabunt ſtudiis bonarum literarum, & veræ ſapientiæ. Contra igitur, Tum demum orbis & vrbes infelices ſunt: cùm aut imperiti & ſtulti regnant, aut Reges ſtulteſcunt.

Ac profectò rem ita ſe habere, & veteres hiſtoriæ tam ſacræ, quam profanæ: & noſtra hęc ſecula docēt. Quando reſpub. Iſraelis bene habuit? Cum reges habuit pios, doctos, inque S. literis exercitatos: vt ſub Dauide, ſub Salomone, ſub Ioſaphato, Ezechia, Ioſia, & aliis ſimilibus. Veriſſimum igitur eſt, quod dixi de principio: Reſpub. non poſſe bene habere, cum deſtituuntur viris doctis, & verè ſapientibus ac piis. At vnde ij educuntur? E Scholis. Idcircò etiam Hebræi teſtantur, tum demum Rempub. Iſraelis feliciſſime habuiſſe, cùm in Iſrael frequentes eſſent Scholæ, atque vt illi loquuntur, cùm omnes vrbes, oppida & pagi ſuas haberent בתי כנסיות & בתי מדרשות hoc eſt, domos conuentuum, ſeu ſynagogas, & domos ſcrutiniorum, ſeu ſtudiorum, in quibus S. literæ diligenti ſtudio explicarentur. Nam etiam inde boni Reges & Principes, poſteaquam in S. literis fuiſſent benè inſtituti, ad Reipub. gubernacula educebantur. Quantum igitur vtiles ſint Rebuſpub. Scholæ, ſatis perſpicuum eſt. Neque enim noſtri inſtituti eſt in præſentia, de hac re multa verba facere.

Cęterùm Eccleſiis non ſolùm vtiles, ſed planè neceſſarię ſunt propter religionem, atque ita neceſſarię, vt ſine iis Scholis, neque doctrina Euangelij pura conſeruari, neque ipſæ Eccleſiæ diu poſſint conſiſtere. Quomodo enim bonam & firmam habere poſſis Eccleſiam, ſine puro Dei verbo? Quomodo autem purum verbum conſeruari queat ſine miniſterio? Quomodo verò miniſterium ſine miniſtris, ad verbum purè adminiſtrandum idoneis? At verò quomodo tales habere poſſumus Paſtores ſine Scholis? Ergo ſine Scholis, è quibus euocari & educi ſubinde poſſint viri docti, ſapientes & pij, alij ad Reſpub alij ad Eccleſias gubernādas, diu conſeruari Eccleſia non poteſt: id quod exemplo nō procul petito, confirmari facilè poteſt. Quando enim Eccleſia Romana ad tantam defecit barbariem doctrinæ, morum, religionis? Nimirum, poſteaquam Scholæ Theologicæ aut penitus neglectę fuerunt: aut ſaltem barbaris ſophiſtarum literis corruptę. Sic Iulianus ille Apoſtata, tum maximè nocuit Eccleſiis, cùm Scholas bonarum literarum clauſit Chriſtianis, putans hac ratione ſe poſſe illas funditus tollere. Contra videmus, tum demū in Germania primùm, deinde in aliis regionibus reſtitutas fuiſſe Eccleſias quādo cum bonis artibus & diſciplinis, ſtudium etiam S. literarum reſtitutum eſt, & Scholæ verè Theologicæ iterum beneficio piorum Principum & Rerumpub. apertæ fuerunt. Sunt igitur hę Scholę in Repub. Chriſtiana multis nominibus non tantùm vtiles, ſed etiam neceſſariæ, ſaltem vt in iis, & per has ſincera pietatis doctrina retineri poſſit & conſeruari.

Hac de cauſa videmus non ſolum apud populum Dei, verum etiam apud profanas Gentes, magnā ſemper adhibitam fuiſſe curam & diligentiam in hiſce Scholis aperiendis, conſtituendis, conſeruandis: & qui in eis docerent, ſapientibus & doctis viris, vbique locorum perquirendis, & ampliſſimis ſtipendiis, conducendis: idque vt horum opera cum liberales artes ac diſciplinæ, tum maximè pia religionis doctrina pura conſeruaretur: de quibus Gentium Scholis minimè opus eſt multa dicere ad vos præſertim viros doctos, & antiquarum hiſtoriarum peritos. Quis enim neſciat: quanta diligentia Scholas curārint, quantave liberalitate ſtudia & ſtudioſos promouerint Ægyptij Chaldęi, Babylonij, Perſę Gręci, & Romani? Quis ignoret in quanto pretio apud illos fuerint viri docti, literati, ſapientes, atque inprimis doctrinæ de religione profeſſores & defenſores, vt Sacerdotes, Magi, Gymnoſophiſtæ, philoſophi, Pontifices, Augures? Quis commemoret celeberrima illorum gymnaſia, Muſæa, Lycęa, Stoas, Tempe Academias? Sed iis omiſſis, de Scholis populi Dei, tam ante Chriſtum, quam poſt Chriſtum, nobis dicendum eſt, vt hic pij principes, & Chriſtianæ Reſpub. videant, quid circa has Scholas ſui ſit officij.

In veteri Teſtamento videmus paſſim per totum regnum Iſraelis fuiſſe ex iuſſu Dei inſtitutas & apertas Scholas: in quarum aliis Leuitæ, in aliis Prophetę docebant. Legem Dei explicabant, iuuentutem inſtituebant, & diſcipulos ſibi faciebant, qui poſtea aut in Templis, aut in Synagogis docerent, & doctrinam Dei ad poſteros propagarent. Qui enim erant illi filij Prophetarum, de quibus ſępè fit mentio in libris Regum, niſi ſtudioſi in Scholis Prophetarū educati? Atque hoc voluit Amos, cū dixit, *Non ſum Propheta, nec filius Prophetæ*. hoc eſt, nunquam fui in Scholis Prophetarum & literatorum hominum edoctus. Qui etiam erant Nazaręi: niſi homines ad ſtudia, & ad bonorum morum inſtitutionem ſegregati, quales olim apud nos Chriſtianos fuerunt ſancti Monachi? Hunc iuuentutis florem concidiſſe ſuo tempore de-

ſte-

flet Ieremias, vt verè deflendum est, cùm pereunt Scholæ, & cum Scholis iuuentus.

Quid etiam causæ fuit, cur Dominus voluerit vt 48. vrbes cum suburbanis suis darentur Leuitis à reliquis tribubus? *Num.* 35. Hæc præcipua fuit causa, vt passim in toto Regno Israel essent Scholæ & Collegia, in quibus Leuitæ docerent, & iuuenes in Lege Domini, & bonis moribus instituerent.

His autem Scholis & Collegiis moderandis ac regendis præficiebantur semper viri insignes eruditione, pietate, prudentia, morum grauitate, tam ex Prophetis, quàm ex Leuitis: vt Samuel scholæ Naiothensi, quæ erat in monte sancto in Rama: vt Helias Gymnasio Hierocontino, & Ramoth Galaad, in cuius locum successit postmodum eius discipulus Helisæus, atque ita alij aliis. Huc etiã spectat, quod Dominus voluit, vt Leuitæ amplissimos haberent prouentus a singulis tribubus, & decimas, & census, hac nimirum de causa, vt cæteris liberati curis, liberiùs studiis literarum, & Ministerio Ecclesiastico possent vacare. Ac quod Dominus de iis Scholis per Mosen constituerat: illud ipsum pij postmodum Reges seruandum curârunt. Quid? quod inter ipsas etiam Gentes dispersi Iudæi, suas semper conati sunt retinere Scholas, quas synagogas vocant, in quibus sua colerent studia, & de S. literis inter se dissererent: teste Iacobo in *Act.* 15. Et si collapsæ illæ fuerunt magna ex parte tempore captiuitatis: certe postliminio reuersi in patriam Principes Iuda, curârunt eas instaurandas, præsertim Hierosolymis, vbi primarium erat Iudaicæ Gentis studium, ad quod ex omnibus Regni & Mundi partibus studiosi confluebant teste Luca in Actis, cap. 2.

De Domino vero Iesu Lucas refert, cùm ingressus fuisset Synagogam, datum ei fuisse librum S. Bibliorum, tanquam Doctori, vt aliquid in eo explicaret: ipsum vero fecisse officium. Imo idem Lucas refert, Iesum cum adhuc esset annorum 12. disputasse cum Doctoribus illarum Scholarum, idque cum magna omnium admiratione. Et quidem ipse Dominus Iesus indicauit, se vtrumque fecisse officium, & Ecclesiastici Concionatoris, & scholastici Doctoris, cum dixit, *Ego semper docui palam, & in Templo, & in Synagogis.* Erant enim illæ Synagogæ, vt antè dixi, scholæ & collegia, vbi Lex Domini inter doctiores explicabatur, & de Scripturis disserebatur.

In Actis quoque scriptum reliquit idem Lucas, fuisse Hierosolymis habitantes Iudæos, viros religiosos ex omni natione, eorum quæ sub cœlo est. Indicat collegia ibi fuisse studiosorum hominum, qui eò ex omnibus Mundi partibus confluerent. *Act.* 2.

Ibidem cap. 6. mentionẽ facit Collegij Libertinorum, Cyrenensium, Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, qui disputabant cum Stephano. Contulerant enim eò se omnes isti studiorum gratia.

De Paulo quoque refert idem Lucas, quomodo è Tarso Ciliciæ, Hierosolymam concesserit, & ibi per Gamalielem in Lege Domini institutus fuerit. *Act.* 22. Quis autem fuit iste Gamaliel? Doctor Legis in Academia Hierosolymitana, discipulus Simeonis illius, qui Christum in vlnas accepit. Habuit enim illa Schola Hierosolymitana multos præclarissimos Doctores, inter quos etiam fuit Hillel, qui anno ante Templi euersionem 100. floruit ea in Schola. Certe Paulum post suam conuersionem legimus sæpius ingressum fuisse Synagogas Iudæorum, cum illis disputasse, & euicisse, Iesum esse Christum. *Act.* 9.

Ex his & aliis propè infinitis, similibus tam Noui, quàm Veteris Testamenti locis, facilè cuique liquere existimo: primò, fuisse semper ex Dei instituto Scholas in populo Dei, vsque ad ipsam Hierosolymæ euersionem: Deinde, etiam causam, cur Dominus has instituerit, & tanta diligentia voluerit eas conseruari, custodiri, grauissimisque & celeberrimis Doctoribus ornari: nempe, vt in eis horum opera, pura doctrina atque religio conseruaretur; quod iis collapsis atque corruptis, non possit diu Ecclesia Dei conseruari. Atque hæc de Iudaicis Scholis.

Venio nunc ad alias, præter Hierosolymitanam, Scholas, quæ post Christum vbique terrarum, per Apostolos, virosque Apostolicos institutæ fuerunt, vt in eis pura Euangelij doctrina custodiretur, & inde ad posteritatem propagaretur. Habuit enim iam inde ab initio Christiana etiam Ecclesia suas Scholas, in quibus pueri prima religionis elementa discebant: & deinde libros etiam sacros explicari audiebant. Et qui hæc docebant, Catechistæ & Doctores vocabantur. Ac primùm quidem Antiochiæ, tempore etiam Apostolorum celebrem fuisse Scholam, & sanctorum doctorumque virorum collegium, docet Lucas in Actis c. 13. In ea, præter alios, Doctor fuit Barnabas, quem postea Spiritus Sanctus iussit inde ad ministerium Apostolatus, Pauli comitem assumi: & Constantini etiam Magni tempore illa extabat Schola. Quo etiam ex loco discimus, vnde sumẽdi sint Ministri: nempe ex Scholis, & ex collegiis sanctorum virorũ. Ac quoties Apostolus Paulus mentionem facit Catechistarum, & verbi Catechizãdi (facit autẽ sæpe) Scholas indicat Christianas, in quib. iuuenes catechizabãtur.

In Asia florentissimam instituit Iohannes Apostolus Scholam, in ipsa Metropoli, Epheso: è qua multi & magni Episcopi ac Martyres prodierunt, inter quos & Polycarpus fuit, & qui de hac re scribit Polycarpi discipulus Irenæus.

In Palæstina Cæsareæ fuisse Scholam, docet Gregorius Neocæsariensis, qui ibi operam dedit literis sacris, & inde doctissimus ad Episcopatum assumptus fuit.

De Alexandrina verò omnium in toto orbe celeberrima Schola quid dicam? Scribit Hieronymus, iã inde à tẽporibus D. Marci, qui Euangeliũ scripsit, multos & magnos in ea floruisse Doctores. inter hos cõnumerat Pantænus, Clemens Alexãdrinus, Origenes, Heraclas, Dionysius, & alij insignes viri.

De Schola Byzantina scripsit Gregorius Nazianzenus: & in ea institutum atque eruditum fuisse fratrem suum Basilium narrat.

Sed quid ego Scholas omnes commemorem? Circumspiciamus & intueamur vetustissima Canonicorum collegia, & Monachorum Monasteria seu Cœnobia: quid à principio hæc fuerunt aliud, nisi piorum & studiosorum hominum collegia, & Christianæ Academiæ? Testantur hoc antiquissimæ, & instructissimæ, quæ in illis adhuc extant, Bibliothecæ: testantur amplissimæ facultates, quibus ab Imperatoribus & aliis potentibus liberaliter donabantur, pro honesta Doctorum & studiosorum sustentatione. Testatur proprie etiam Possidonius in vita Augustini c. 5. & 11. cum ait *D. Augustinum*

in Monasterio cum Doctis habitasse, & secundùm Apostolorum regulam vixisse, & è suo collegio Episcopos aliquot, doctissimos viros, Ecclesiis dedisse.

Ex iis autem omnibus, quæ diximus partim de Scholis Christianis & Theologicis, in toto orbe Christiano iam inde ab initio per omnia secula institutis, partim de causis, propter quas tanta diligentia & studio tam à Mose primùm & Prophetis, piisque regibus Iuda: quam postea ab Apostolis, Christianisque Principibus institutæ & conseruatæ fuerunt: facilè quiuis videre potest, quam sit necessarium, si velimus & purum Dei verbum, & puras Ecclesias apud nos conseruari, vt cum primis Scholas habeamus optimè constitutas: in quibus tum linguarum cognitio, & liberales artes doceantur, tum maximè puritas Christianæ doctrinæ conseruetur.

Hanc verò curam cumprimis ad Reges & Principes Christianos pertinere, tum ex iis quæ diximus, tum ex aliis, quæ nisi vitiosam prolixitatem metueremus, dici à nobis & ex S. literis, historiisque Ecclesiasticis demonstrari possent, itidem perspicuum esse potest.

Superest igitur, vt de altera Scholarum cura, quæ nimirum ad ipsos attinet Doctores, nonnihil breuiter dicamus. De omnibus autem, qui in Scholis profitentur, non est nobis in præsentia sermo: sed de Theologis tantùm Doctoribus verba facimus.

Horum in summa, quod ad docendi prouinciam attinet, duplex est officium. Primum, vt summam Christianæ doctrinæ, ex S. literarum fontibus haustam, methodo συνθετικῇ collectam, & in certos locos digestam, adolescentioribus breuiter & dilucidè tradant & explicent, inque ea quàm diligentissime illos instituant: quod Græci κατηχεῖν appellatūt. Hoc autem propriè est voce erudire, ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, quod est sonora voce rudimenta religionis tradere: Latini vocant informare. Hoc etiam fuit officium, quod priori loco faciebant Apostoli: cùm variis in locis Ecclesias constituebant. Neque enim mox rudibus populis sacros Prophetarum libros interpretabantur: sed illos primùm catechizabant, hoc est, in præcipuis Christianæ doctrinæ capitibus erudiebant, idque voce & coram.

Deinde erectis iam & firmatis Ecclesiis, creatisque earum Episcopis, curabant, vt sacri etiam libri explicarentur, quorum explicatione fideles in tradita priùs doctrina magis ac magis cōfirmarentur.

Possem hoc multis demonstrare, nisi duo sufficerent loci: vnus Luc. 1. vers. 4. Alter locus clarior est ad Hebræos, cap. 6. vbi, quámnam methodum seruârint Apostoli in tradendo Euangelio: & quænam primùm ceu fundamenta iecerint, antequam ad Propheticorum librorum explicationem veniretur, satis luculenter apparet: cum ait Apostolus: *Quapropter omisso, qui in Christo rudes inchoat, sermone, ad perfectionem feramur*, hoc est, ad vberiorem rerum Christianarum, & S. literarum explicationem. Qui vero est, qui in Christo rudes inchoat sermo: Explicat, dicendo: *Non rursus fundamenta iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum*, & quæ sequuntur. Ibi enim, quæ fuerit Catechismi forma, qua rudes instituebant, perspicuè indicatur. Et quidem non dubito, quin omnibus tradiderint, & explicarint Legem Decalogi: doctrinam de pœnitentia: Symbolum quod Apostolicum vocatur: & Dominicam precationem, antequàm acciperent in manus libros Mosis & Prophetarum enucleandos.

Hanc methodum seruauit Dominus, cùm summam suarum Legum, quas postea fusè per Mosen explicauit, duabus tabulis, decemque præceptis complexus est. Hanc eandem Christus secutus est, cùm Legis summam duobus præceptis, dilectione scilicet Dei & proximi: & summam Euangelij, prędicatione pœnitentiæ, & remissione peccatorum comprehendit, & docuit. Hanc postea & Patres, tam Græci, quam Latini, imitati sunt: quorum alij certos quosdam locos diligenter pertractarunt: alij summam etiam omnium locorum communium complexi sunt: vt Theod. ἐπιτομῇ θείων δογμάτων: Augustinus Enchiridio ad Laurentium: Item de fide ad Petrum.

Ergo de hac docendi methodo dubitandum non est, quin eadem nobis quoque sit imitanda. Cùm verò necessaria sit hæc tradendorum ante omnia locorum communium, tanquam primorum principiorum ratio: hinc perspicuum est, quòd id in omnibus tradendis artibus solitum est fieri: siquidem nullæ artes, nullæ disciplinæ, rectè tradi, vtiliterve percipi possunt, nisi priùs iaciantur & explicentur fundamenta, quæ prima vocātur cuiusque artis principia. Sic Grammaticæ præcepta & principia primo docentur pueri, antequam ad Ciceronis aliorúmve authorum lectionem admittātur. Sic in Dialecticis: sic Mathematicis: sic denique in Philosophicis & aliis scientiis omnibus fieri cōsueuit.

Id certe eò magis in Theologia seruandū est, quò perniciosius est in hac errare, quàm in aliis artibus omnibus. Proinde Apost. Rō. 12. vult vt qui Scripturas interpretātur, ad analogiā fidei interpretentur. Quænā hęc est: Suma doctrinę Christianę ab Apostolis traditę, & ab Ecclesiis omnibus recepę: vti est Symbolū Apostolicum: vt nullā S. Scripturarū interpretationem aut admittamus, aut adferamus, quæ cū hac summa doctrinæ aliquo pugnet modo. Quam regulā si sequerentur illi fratres, qui de Cœna nobiscum digladiantur: illā quam vrgent verborum Cœnæ interpretationem, neq; ipsi adferrent, neq; ab aliis allatā admitterēt: cum ex diametro pugnet cum primis fidei nostræ articulis.

Est autem hic notandum Doctoris qui locos tradit Theologicos, officium esse, non tradere simplicem doctrinam, sed eametiam firmissimis, quibuscunque potest rationibus & testimoniis confirmare: ac primo loco testimoniis Scripturarum. Quare? Quia non satis est Christiano homini tenere fidem, & principia fidei, sed oportet etiā vt teneat testimonia Scripturarū, quibus videat fidē suam niti: & ita, cùm opus est, sciat fidei suę rationē reddere, sicut 1. Petri, cap. 3. iubetur quisque Christianus.

Ergo Catechistæ seu Doctores, qui in primis fidei capitibus iuuenes instituunt, debent & doctrinam perspicuè tradere, & eam apertis aliquot clarisque Scripturæ testimoniis confirmare, atque hunc in modum pueros instituere. Atque hæc de primo Doctorum in Scholis officio, satis.

Alterum verò est, vt Scripturas methodo ἀναλυτικῇ iuxta analogiā fidei, diligenter & fideliter, purè & sincere, per ipsasmet Scripturas, ad ædificationem, interpretentur. Hoc esse pręcipuū illorum officium aliquando adeò perspicuū est, & è S. literis demōstrari potest, vt in huius probatione immorari, sine iusta reprehēsione nō possim. Nā quid aliud fuerunt Prophetę, quā Mosis interpretes? Qua de re loquitus

quitur Apostolus, cum ait, Rom. 12. *Si quis habet Prophetiam* (illam exerceat) *iuxta ἀναλογίαν fidei*: & cum toties in epist. ad Cor. de Prophetiis & prophetandi ratione loquitur: & cùm ait 1. Thes. 5. *Prophetiam nolite spernere*: quæ de re, inquam, loquitur alia, quàm de hoc altero, eoque præcipuo Doctorum Ecclesiæ officio, nempe interpretandi Scripturas? An non Christus hoc exercuit, cum venit in Synagogam, & datus ei fuit liber Bibliorum, vt aliquid ibi interpretaretur? An non hoc idem confirmant illi duo discipuli, qui ibant in Emaus cum post auditum Christum Scripturas explicantem dixerunt: *An non cor nostrum erat ardens in via, cum interpretaretur nobis Scripturas?* Non est igitur necesse, vt probemus, hoc alterum esse officium Doctorum in Schola, sacros Bibliorum codices interpretari: sed hoc potiùs obseruandum est, si velimus purum Dei verbum in Ecclesia conseruari cumprimis necessarium esse, vt Doctores tam in tradendis locis communibus, purum Dei verbum sequantur: tum in explicandis Scripturis, à puro Dei verbo nunquam deflectant. Quomodo hoc fiet? Si ad Scripturarum interpretationem, non adferant, nisi Scripturas & principia fidei: id quod nihil aliud est, quam, vt loquitur Apostolus, iuxta analogiam fidei Scripturas interpretari. Quomodo enim (vt vnum adferam exemplum) interpretari meliùs & puriùs possemus verba Christi de pane, in Cœna, quæ multi eò rapiunt, vt dicant, ipsum panem verè & propriè esse corpus & carnem Christi, quia sic videntur sonare verba: quam si ad huius loci interpretationem adferemus primum verba eiusdem Christi de Calice, vt ea recitat Lucas & Apostolus, *Hic Calix, Nouum est Testamentum, &c.* & illam Pauli explicationem, *Panis, quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?* Et Petri dictum Act. 3. cùm de Christo, in cœlum suo corpore euecto verba faciens, ait: *Oportere eum in cœlo contineri, vsque ad tempus restitutionis omnium*: & deinde principia fidei: corpus Christi esse vnum, idque humanum & finitum: & illud ascendisse in cœlos, & iterum venturum esse: & denique locutiones Scripturarum, cum de Sacramentis verba faciunt: vt de Circumcisione, *Hoc est fœdus meum*: de Agno, *hic est Pascha*: de Baptismo, aquam illam, vt vocat Apostolus ad Tit. 3. cap. *lauacrum esse regenerationis*: cùm tantum sit Symbolum interni lauacri Spiritus S. quo regeneramur: & alia similia dicta. Nam hæc adferenda sunt ad verborum de Cœna interpretationem.

His autem omnibus duo certe ἀποτελέσματα efficiuntur: vnum fieri non posse, & pugnare cum analogia fidei & Scripturis, vt ille panis sit verè & propriè corpus Christi, aut etiam, quod verè & propriè sit in pane, vel coniunctum cum pane. Quare Papalem interpretationem impiam esse, & cum fide Catholica pugnantem. Alterum, quod ex illis locis efficitur, est, panem ita esse corpus Christi, sicut circumcisio est fœdus Dei: sicut agnus est pascha: sicut aqua est lauacrum regenerationis: nempe sacramentaliter. Possem alia etiam afferre exempla, sed hoc satis est in præsentia. Manifestum igitur est, ad retinendum purum Dei verbum in Schola, non solum locos Communes probandos esse testimoniis Scripturarum apertis, sed etiam ipsas Scripturas explicandas & interpretandas esse per Scripturas, & ad fidei analogiam: Nulla autem re magis corrumpi & contaminari puritatem verbi Dei, quam aut dogmata probare, aut Scripturas interpretari, sine verbo Dei, testimoniis tantùm & interpretationibus hominum, quicunque illi sint, siue Patres antiqui, siue nostri temporis Doctores, illorúmque authoritate, tanquam sacra anchora niti. Quare debet Doctor in Schola, & dogmata apertis Scripturarum testimoniis, & Scripturas ipsas Scripturis cum analogia fidei interpretari. Hanc Apostolicam interpretandi rationem si omnes sequantur Doctores: fieri certe non poterit, quin purum in Scholis Dei verbum simus semper habituri.

Quòd si postmodum libeat Doctori & dogmata iam Scripturis probata, & Scripturas iam Scripturarum interpretationibus explicatas, Patrum etiam & aliorum testimoniis confirmare, præsertim cum venitur ad concertationem cum aduersariis, idque vt suis ipsorum armis confodiantur: tantum abest, vt dicamus ei hoc non licere, vt potiùs si faciat, vehementer laudandus nobis esse videatur. Sic Patres in pugnis & digladiationibus, quas cum Gentibus & Philosophis habebant, soliti sunt dogmata Christiana Scripturis iam probata, Gentilium etiam, Philosophorum Poëtarumque testimoniis, cum poterant, confirmare: vt in eorum libris videre est, præsertim in Iustino Martyre, Clemente Alexandrino, Eusebio Cæsariensi, Lactantio, Theodoreto, Augustino in lib. de Ciuitate Dei, & aliis. Id quod non ita facilè est videre in eorum sermonibus seu concionibus, quas ad populum habebant fidelem. Est enim longè diuersa ratio Pastorum in Templis, & Doctorum in Scholis. Illis negotium est cum fidelibus tantùm, vt eos doceant, moneant, corrigant, consolentur: ad quod sufficit verbum Dei: imò alia addere ex profanis, est vt antea ostendi, Ecclesiæ detrimentosum nisi cogantur, vt antè exposui. At istis negotium est etiam cum hæreticis & infidelibus, vt eorum errores refutent: ad quod licet Scripturæ sufficiant, tamen vtile est, vt aduersarij suis etiam gladiis iugulentur. Ac licet non semper lectionibus intersint aduersarij, aut nostris nulla cum eis intercedat concertatio: tamen illorum officium postulat, vt armis etiam aduersariorum vtantur propter fideles & studiosos auditores, qui futuri sunt aut Doctores, aut Pastores, vt ij etiam sciant, quomodo cum aduersariis pugnandum sit: imò in promptu etiam habeant illorum aduersus eos ipsos arma. Hæc est causa, cur Patres, non ita in homiliis ad Ecclesiam, quam in disputationibus, pugnis, & libris contra Gentes, Philosophorum & Poëtarum dictis vtantur. Quia eadem res non semper, nec vbique, nec omnibus prodest. Proindè non tantùm concedi, imò etiam laudari in scholasticis Doctoribus potest, quod in Ecclesiasticis concionatoribus omninò improbandum est. Nunc tenemus, quodnam sit officium Doctorum scholasticorum, & quànam illi vti debeant ratione, si velint puram Christianæ doctrinæ veritatem in Scholis, ac proindè in ipsis etiam Templis retineri & conseruari.

Reliquum est ad extremum, vt de tertia Scholarum cura, quæ ad ipsos Scholares seu studiosos pertinet, disseramus. In hac explicanda, non est opus longa aut accurata oratione, sed vno eóque plano expedietur.

Cum enim inter Doctores & discipulos seu Studiosos mutua sit relatio: explicatis Doctorum officiis, ex & quæ sint discipulorum partes facilè dignoscitur. Ex iis igitur, quæ de duplici Doctorum officio dicta sunt, duplex etiam Studiosorum esse officium, perspicua & plana consecutione colligitur.

Primum, & cui etiam in primis danda est opera, est, vt attentè audiant, diligenter excipiant, & memoriæ mandent locorum Theologicorum, quos Communes vocant, doctrinâ à piis Doctoribus traditam, & apertis S. literarum testimoniis probatam & confirmatam. Nam quantum sit, hæc doctrina, hac methodo tradita, iis qui volunt solidè & purè Scripturas intelligere: paulò antè a nobis ostensum est.

Meritò autem dixi, hos locos memoriæ esse mandandos, quoniam semper debent esse in promptu, tum propter intelligentiam Scripturarum, ad quam sunt ceu εἰσαγωγὴ καὶ κανών: tum propter concertationes cum aduersariis doctrinæ Christianæ, contra quos ij loci sunt ceu quotidiana arma, quibus nos oportet semper esse munitos. Qua in re peccant permulti Studiosi, qui attentè quidem hos audiunt, & diligenter exceptos conscribunt: sed postea contenti, se illos habere in cista descriptos, nunquam memoriæ mandant. Ij similes mihi videntur illis, qui cùm nihil teneant Grammaticæ vel Græcæ, vel Latinæ, quæ nihil aliud est, quàm loci communes linguæ Latinæ aut Græcæ, contenti se multos habere Grammaticos in Musæo, accedunt ad lectionem vel Ciceronis, vel Demosthenis. Deinde similes sunt illis militibus, qui freti armis, quæ domi habent, ad bellum accedunt inermes. Ij, si contingat, vt pugnandum sit, coguntur aut succumbere & perire, aut se in fugam vertere: aut hosti dicere: Exspecta, dum redeam domum, & sumam gladium, & ita se turpiter dare omnibus ridendos. Neque etiam dissimiles sunt Israelitis, qui minimè curabant, vt legem Domini scriptam haberent in cordibus, propterea quòd sibi satis esse videretur eam habere in tabulis librisque.

Debent igitur Studiosi locos communes, etsi non singula verba, quod non probo & est ἀδύνατον: saltem res ipsas & testimonia Scripturarum, quibus cõfirmati sunt, ediscere, & in thesaurum perpetuæ memoriæ recondere. Et certè non est perdendus thesaurus memoriæ: perditur autem cùm non exercetur.

Quod ad Scripturarum lectionem & studium attinet: hoc alterum est illorum officium, vt non solùm in Auditorio Doctores suos Scripturarum explicantes attentè audiant, & summam notent: verum etiam domi illas interpretationes cum doctrina locorum Communium, & cum aliis Scripturis conferant, & an conueniat, necne videant: imitati hac in re illos Berhoenses, qui (vt Lucas refert Act. 17.) cum audissent Paulum concionantem, & Scripturas Prophetarum de Christo interpretantem: domi contulerunt Scripturas, an hæc ita se haberent, quę dicebantur à Paulo. Sicut enim publicos scripturarum interpretes audire ipsis ad hoc est vtile, vt habeant studiorum duces, nec fiant αὐτοδίδακτοι, quod hominum genus rarò Ecclesiæ profuit: ita cum scripturis audita conferre est necesse, ne Pythagoræorum more tantum à suis Magistris pendeant, sed ipsos doctrinæ fontes cognoscant, & dogmatibus Præceptorum suorum fidem habere discant, non quia hominum, quos amant, vel admirantur, sunt placita, sed quia sanctarum scripturarum nituntur authoritate, & ea vel manifestè ex Dei verbo desumta, vel bona inde consequentia deducta esse intelligunt.

Nec tamen ad familiarem scripturarum cognitionem, quæ in primis in Theologo requiritur, comparandam satis est talis collatio, sed quotidiana insuper atque attenta lectione priuatim est opus. Consulo igitur, vt nulla dies Theologiæ studiosis abeat, quin & mane aliquam horæ partem priuatæ lectioni, iuxta librorum diuinorum seriem impendant, & vespere diurnarum operarum omnium rationes seuerissimè ipsi à sese exigant: cuius diligẽtiæ incredibile est, quantos breui tempore sint percepturi fructus.

Sed nunc finem dicendi faciam, vbi de duobus adhuc studiosos adolescentes monuero.

Vnum est, ne manibus, quod aiunt, illotis studium hoc, vt diuinissimum, ita maximè arduum attrectent, sed cum reuerentia & necessariis instructi adminiculis ad illud accedant, si modo laude quid dignum proficere & consequi discendo animum induxerint. Adminicula voco artium dicendi, ac præcipuarum Philosophiæ partium, maximè Ethices & Physices cognitionem mediocrem. Absque his enim non modò plurimas scripturarum sententias non intelligent, sed & multas grauissimas disputationes de Prouidentia Dei, de Peccato, de Libero arbitrio, de Lege Dei, de virtutibus &c. non assequentur. Sine illis verò, ne quidem, quæ assecuti fuerint, commodè tradere aliis poterunt. Et notum est, Apostolum in Theologo requirere facultatem, qua & sermonem rectè secare, atque exhortari auditores per doctrinam sanam, & contradicentes aduersarios redarguere valeat. 2. *Tim.* 2.15. *Tit.* 1.9.

Alterum est, vt in toto studiorum cursu ad rectum scopum oculos perpetuò intentos habeant. Sic enim & current alacrius, & currendo propius eum, magno suo & aliorum bono, contingent. Nam & Apostolus eo proposito Timotheum suum ad alacritatem exstimulat pręclarè inquiens: Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ: Ne negligito donum, quod in te est, quod datum est tibi ad prophetandum cum impositione manuum presbyterij. Hæc exerce: in his esto: vt tuus profectus manifestus sit inter omnes. Attende tibi ipsi & doctrinæ: persiste in istis. Id enim si feceris & te ipsum seruabis, & eos qui te audient. 1. *Tim.* 2.13.14.15.16. O præclaros laborum nostrorum fructus, quos certè nec splendida Iurisprudentia, nec sagax Medicina, nec subtilis Philosophia, sibi propositos habere, aut pręstare potest. Sola Theologia studiosis suis præstat, primùm quidem, vt ipsimet cœlestis sapientiæ lumine illustrati, veræque pietatis studio quasi innutriti, supra mundum sapiant, & meliores sanctioresque quotidie euadant, atque ita veram illam εὐδαιμονίαν, quam neque Priamicæ calamitates, neque mors abrumpere possint, apud Deum consequantur. Deinde verò, vt docendo alios, & viam ad cœlestia ex verbo Dei fideliter monstrando, eiusdem illius atque æternæ felicitatis authores plurimis existant, quo labore neque salutarius quicquam humano generi præstari, neque nobis gloriosius esse ad omnem æternitatem potest.

Video quidem fortasse, quid præterea hic ex me audire aueant studiosi iuuenes, ánne de nulla vel Patrum, vel Historiæ Ecclesiasticæ, vel Commentariorum sacrorum lectione consulam. Sed cogitent, tempus, quo in Academia Doctores præstantes audire conceditur, haud longum dari: doctrinam verò longam esse. Illis ergo frugaliter vtantur, dum licet. Cætera, quæ ad πρᾶξιν Theologiæ magis pertinere videntur, minori iactura, imo maiori suo fructu aggredientur, vbi viuos Magistros amplius audire non dabitur, sed ipsi docendi munus ad iuuentutem vel ad populum sustinebũt. Si qui tamen iudicio sunt confirmatione, & aliquos etiam ex Antiquitate fructus quasi primitias in Academia decerpere gestiunt: me

authore

authore illi præcipuos quosdam libellos sibi diligent, quorum lectio tum ad præsentes Controuersias intelligendas aliquid momenti habere, tum animos eorum ad monumenta vetustatis suo tempore auidius euoluenda inflammare possint. Tales esse iudico Tertulliani Apologeticum: Cypriani tractatum contra Demetrianum: Ambrosij (alij Prospero tribuunt) libellos de vocatione gentium: Augustini Enchiridion ad Laurentium, libellos de doctrina Christiana: & quædam posteriora Tomi septimi opuscula: Fulgentij librum primum ad Monimum: Damasceni libros de Orthodoxa fide: Socratis historiam Ecclesiasticam, &c.

Sed, quod dixi, finem nunc facio. Oro autem Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore, vt sanam verbi sui doctrinam, quam in Ecclesiis Palatinatus pro immensa sua bonitate accendit, puram putamque seruare clementer dignetur: benedicat insuper florentissimæ huic Academiæ, cuius ciuem me factum esse, merito gaudeo, & nos omnes faciat organa misericordiæ salutaria: ad laudem gloriosi nominis sui, & ad ædificationem Ecclesiæ suæ, per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, cui honor & gloria in secula.

DIXI.

PRAEFATIVNCVLA IN LOCOS COMMVNES: CVR PRIORI LOCO DE SACRIS SCRIPTVRIS agendum sit; & quæ methodus seruanda.

TRACTVRI sumus, fratres charissimi, locum de Scripturis sanctis. Tractaturo enim locos Theologicos, principiò & ante omnia tractandus est locus de Scripturis sanctis, quòd sine iis tractari explicative nullus alius possit. Sunt enim Scripturæ sanctæ fundamentum totius Theologiæ, super quod totum corpus Christianæ doctrinę fundatum & extructum est. imò è Scripturis totum est collectum atque compactum. Quid enim est *Theologia*, nisi doctrina de Deo, ex verbo Dei desumpta? Meritò igitur & nos locum de Scripturis sanctis ante alios omnes tractandum suscepimus. Sunt, & quidem plerique omnes, qui inchoent suos locos, à loco de Deo: quòd cognitio Dei, prima ac præcipua pars sit totius Christianæ sapientiæ, quam Theologiam vocamus: Et sicut ipse est primus ante omnia, sic ante omnia ab eo esse incipiendum. Sed nec Deus ipse, verè & salutariter cognosci à nobis potest sine Scripturis, quæ sunt ipsius sermo, Ioh. 1. *Deum nemo vidit vnquam: Filius qui est in sinu Patris ille nobis enarrauit.* Vera igitur docendi Theologiam, communésque Theologiæ locos tradendi ratio postulat, vt à loco de Scripturis sanctis initium faciamus atque ducamus.

Methodus verò, quam sequi constituimus, tam in hoc, quàm in aliis colligendis atque tractandis locis, duas habet partes. Prior hæc fuerit.

1. Accipiemus præcipuum aliquem Sacræ Scripturæ contextum, qui copiosiorem illius loci, quem tractandum suscepimus, contineat doctrinam: illúmque contextum methodo ἀναλυτικῇ explicabimus. Deindè, quot, & quænam quæstiones ad eum locum pertinentes, ex illo contextu colligi possint, indicabimus. 3. Tum demum ad singulas Dialecticè tractandas accedemus. Quòd si non omnes quæ ad illum communem locum pertinent quæstiones in eo Scripturæ contineantur contextu: non eas tamen negligemus.

Hanc autem priorem methodi partem mihi sequendam delegi, propter maiorem studiosorum vtilitatem.

1. Duæ sunt præcipuæ docendi rationes seu methodi: συνθετική, ἀναλυτική, hoc est, compositiua, & resolutiua. *Compositiua* vtimur propriè in locis communibus colligendis & tradendis. Resolutiua in Scripturis explicandis. Ergò si primò contextum Scripturæ aliquem explicem, ostendo primùm scopo autoris eo in loco: deinde indicatis argumentis, & omnibus quæ ad scopum faciunt: & posteà quæstiones seu propositiones quæ in eo contextu inclusæ habentur, indicem: ac tum demum locum ipsum pertractem: discunt studiosi vtramque simul methodum, tam interpretandi & obseruandi Scripturas, indeque doctrinas colligendi quàm locos communes tractandi.

2. Deinde facit ad id, vt Theologicæ quæstiones explicatæ, memoria faciliùs retineantur. Nam cum ex contextu fuerint erutæ, si contextum habeas ante oculos: mox quæ & quotquot quæstiones ex singulis dictionibus collectæ fuerint, tibi reuocabitur in mentem.

3. Habet præterea plus maiestatis & dignitatis, si antequam, quæ tu arte ex verbo Dei congessisti, incipias in medium proferre: aliquid ex simplici Dei verbo prælegatur, super quod tuam omnem extruas orationem: vt semper Christus tam in Schola, quàm in Templo prior loquatur & doceat. Sed cùm ad rem ventum fuerit, quod dico, meliùs reipsa intelligetis atque sentietis.

Altera pars methodi, quam in tradendis locis communibus seruaturus sum, hæc est.

1. Proponam quæstiones singulas seorsim perspicuè atque distinctè.

2. Deindè, quid de illa sentiant aduersarij, siue Pontificij, siue alij hæretici siue quocunque appellentur nomine aduersarij, bona fide referam: sed eorum rationes ad extremum differam, cum fuerint refutandæ: idque breuitatis caussa, ne eadem cogamur repetere.

3. Tertio loco adferam sententiam Orthodoxam, eámque certis & breuibus distinctam propositionibus.

4. Quartò Propositioni cuique subiiciam eius explicationem, si opus fuerit.

5. Deindè, confirmationem è Scripturis: addę etiam, si operæpretium fuerit, Patrum & Conciliorum: imò etiam, si fuerit necesse, Scholasticorum, vbi bene scripserunt. Multa enim scripserunt eorum nonnulli consentanea Scripturis: quæ tamen hodie à Pontificiis impugnantur.

6. Ad extremum referam aduersariorum argumenta præcipua, & ea refutabo, ostensis paralogismis.

Hæc erit nostra methodus, quam spero futuram neque ingratam, neque inutilem. Studebo autem, quoad eius fieri poterit, breuitati simul & perspicuitati. Deus nobis suo semper Spiritu adsit, quò possimus omnia ad sui gloriam, & salutem Ecclesiæ, ex puro eius verbo tractare, per Iesum Christum, Dominum nostrum, Amen.

Sed iam tandem aliquando ad rem ipsam veniendum est.

CONtextus Scripturæ sanctæ, quem mihi sumo ἀναλυτικῶς explicandum, vt inde posteà locum de Scripturis sanctis communem colligam, & tractem: est in altera Pauli Epistola ad Timoth. in c. 3. ad calcem, qui sic incipit.

v. 14. *Tu autem permane in iis quæ didicisti, & quæ*
tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris: 15. *Et*
quòd à puero sacras literas noueris, quæ te possunt peritum reddere quod ad salutem attinet, per fidem, quæ est in Christo Iesu. 16. *Tota Scriptura diuinitus (est) inspirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ (est) in iustitia:* 17. *Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

Scopus Apostoli in hoc contextu: est vt Timotheum, eoq; omnem pium, confirmet contra omnes Sathanæ & Antichristi tentationes, in retinenda pura doctrina, quam tum è Scripturis sanctis, tum etiam ab ipso Paulo & aliis Apostolis didicerat: vtut totus reliquus Mundus perseueret in erroribus, & quotidie proficiat in peius. Hic est scopus.

Ideò tota hæc oratio est in genere deliberatiuo: quia vult persuadere Timotheo, vt permaneat in semel recepta & agnita veritate sanctarum Scripturarum: id quod facit aliquot argumentis, quæ mox aperiam & explicabo.

Occasio, quæ Apostolũ mouit ad hãc exhortationẽ, fuit ei oblata ex iis, quæ paulò ante dixerat de tẽporib. periculosis deq; variis grauissimisq; tẽtationibus quæ futuræ erãt fidelibus, & præsertim pastorib., omni ex parte: cũ ab omnib. ferè hominib. impiis, quia erũt omnes homines sui amãtes tũ inprimis à seductorib. falsiq; doctorib. qui resistẽt veritati, sicut & Iãnes & Iãbres restiterũt Mosi: atq; ita resistẽt, vt licet nõ sint admodũ profecturi (nẽpe apud pios Electos, quia eorũ amẽtia fiet omnib. electis manifesta) tamẽ quo ad se, & quo ad reliquã hominũ multitudinẽ, quotidiè magis ac magis sint profecturi in peius: errantes ipsi semper, & alios etiã in errorem inducentes. Quid in hoc tempore tantarum tentationũ & persecutionum, quas quicunque voluerint piè in Christo viuere, patiantur necesse est:

agendum tibi fuerit ô Timothee & cuique pio viro. Fortiter [illegible] & cognitâ veritate Christianæ doctrinæ, & [illegible] Scripturarum. Hæc igitur [illegible] dicens: *Tu autem permane in iis quæ* [illegible].

[illegible]: Etiamsi futura sint tempora molesta & periculosa, [illegible] omnes erunt sui amantes, & [illegible]: [illegible] mali homines ac impostores [illegible] & in errorem inducentes tamen [illegible], non debes tu motus [illegible] vera veritate [illegible] vel latum vnguem deflectas: sed debes in ea firmus & fortis permanere, & eam aliis prædicare, & [illegible], adhortari.

Quibus autem argumentis vtitur ad persuadendum Timotheo hanc firmam constantiam in retinenda veritate doctrinæ, quam partim e sacrarum literarum lectione & studio ab ineunte ætate, partim verò & maximè ex ore Apostoli [illegible] didicerat?

Primum, a fide, quæ in depositis seruanda est. Quæ apud nos deponuntur, & quæ fidei nostræ committuntur seruanda: ea etiam bona fide sunt seruanda & custodienda, [illegible] perfidi fuerimus.

Atqui doctrina veritatis, quam didicisti, tuæ fidei concredita est tanquam pretiosus thesaurus. Tibi igitur ea bona fide seruanda & custodienda est. Permane igitur in iis quæ didicisti: quia tibi concredita sunt, vt scilicet ea custodias.

Atque hinc colligimus, cognitionem veritatis Christianæ seu Euangelij thesaurum esse pretiosum, apud illos depositum, qui illam didicerunt: quem non seruare & custodire maxima sit perfidia & iniquitas.

Secundum, à persona [illegible], qualitate & autoritate illius, hoc est: Apostoli, à quo hæc didicerat, nempe quòd esset verus Christi Apostolus, [illegible] haberet Spiritum Dei, quod [illegible] à Christo, & eius Spiritu accepisset. Argumentum tale est.

[illegible] doctrinam, quam certo scimus nos didicisse ab Apostolis, cùm per Spiritum sanctum locuti sunt, eúque Christi esse doctrinam, nullo modo recedendū est, sed in ea fortiter permanendum. Talis est doctrina, quā didicisti ô Timothee. Tu enim scis, a quo hæc didiceris, népe nō ab impostore, non a Pseudoapostolo, nō ab homine mercenario & cauponante verbum Dei. Sed a vero Christi, & fideli Apostolo: qui quoque [illegible] propter hanc doctrinam passus sit & adhuc fortiter patiatur, vt tu ipse nosti. Ergo, &c.

Atque hic habemus *quæstionem* de autoritate Ecclesiæ, quæ populis omnibus prædicat Euangelium. An ea aliquid valeat: an verò etiam sufficiat ad faciendā fidem, has Scripturas esse verbū Dei, nec ne. Item: An autoritas Scripturarū pendeat ab autoritate Ecclesiæ. Videmus enim hic quantum valeat persona [illegible] persuasio & scientia [illegible], qui doctrinā tradunt, autoritas & probitate: ad faciendam fidem, ipsam etiam earum doctrinam, veram ac diuinam esse, & proinde in ea esse permanendum. Multum certe valet: sed tamen sola non sufficit. Nam fieri potest, vt etiam Apostolus, vir plenus Spiritu Dei, non semper loquatur ex Spiritu Dei. Exemplum in Petro Antiochiæ, Gal. 2. Item multò magis sentiendum de Augustino & aliis sanctis Patribus. Quare hoc argumentum ab autoritate personæ quæ docet non vsque adeò firmum est, nisi accedat confirmatio Scripturarum: ideò firmius subdit argumentum.

Et quòd ab infantia didiceris S. literas.

Tertium argumentum ducitur à certa cognitione S. literarum, quæ consentaneæ erant cum doctrina Apostoli. Hoc demum confirmabat Timotheum, Apostoli doctrinam, veram esse, & eam firmam esse retinendam. Argumentum igitur tale est.

In illa doctrina constanter permanendum est, quam agnoscimus certò & ex longo studio conformem esse S. literis. Atqui tu ô Timothee hoc facilè nosti. Nam iā indè ab infantia versatus es in S. literis: & eas non tantùm perfunctoriè legisti, sed didicisti & optimè nosti [illegible]. Ergo, &c.

Atque hic videmus, hoc demum verum & firmum esse argumentum aliquam doctrinam esse veram & Christianam, ideoque in ea esse persistendum: cùm eam agnoscimus consentaneam esse S. literis Propheticis & Apostolicis. Et solam eorum qui docent, aut etiam totius Ecclesiæ autoritatem, non ita firmum esse argumentum. Atque ita hic habemus quæstionem de autoritate Scripturæ: An præcellat autoritati Ecclesiæ, nec ne. Et omninò præcellere, docet Petrus 2. Pet. 1. Postea quam enim ostendisset à sua & aliorum Apostolorum autoritate, certissimum esse Euangelium quod prædicabant de Christo, deq; eius gloria & officio, quia scilicet ipsi viderunt gloriam eius, & audiuerunt vocem Patris dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, &c.* dicendo: *Non enim indoctas fabulas secuti, notam fecimus &c.* mox confirmat illud argumento certissimo & firmissimo, nempe à scriptis Prophetarum, dicendo: *Et habemus firmiorem Propheticum sermonem*, &c. [illegible] Propheticū sermonem? an non quòd ipsi Apostoli prædicabāt de Christo firmum certumq; erat? Respondeo, sed duab. de causis illud dicit. Prius, [illegible] quia erant firmiora Prophetarum [illegible], quàm verba Apostolorum. Secundò quia Apostoli, vt homines, poterāt adhuc mutare sententiam, vt Petrus Gal. c. 2. Et de hominibus semper oritur suspicio aliqua: non ita de doctrina iam recepta ab omnibus. Hac de causa laudantur illi Beroeenses Act. 17. quòd licet crederent, a quo didicerent, nempe a Paulo, vero Christi Apostolo: tamen non contenti illa ratione, recurrebant ad firmiorem sermonem Propheticum, confirmatum iam, & de quo dubitare amplius fas non erat.

Atque hoc argumentum amplificari potest ab illa particula: *Ab infantia*, hunc in modum. Quò quis diutiùs coquè & certiùs nouit sacras literas ac veritatem, eò turpius illi est & perniciosius nō in ea constanter perseuerare. Tu Timothee nosti sacras literas, eoque veritatem ipsam iam indè ab infantia: Quàm turpe igitur & perniciosum tibi fuerit, si non permaneas in iis quæ didicisti?

Hic etiam duæ sunt quæstiones circa locum de Scripturis: *Vna*, de lectione Bibliorum: quorum sit ea legere, an vero omnium, etiam puerorum. Nam Timotheus iam indè ab infantia legit sacras literas: & hoc in eo laudat Apostolus. *Altera*: quorum sit docere religionē & S. Biblia: An Pastorum tantùm & Doctorum: an verò etiam omnium patrum & matrum familias. Nam mater Lois docuit Timotheum filium.

Quartum argumentum, à perfectione S. literarum Sacræ literæ perfectam de æterna salute tradunt doctrinam: ita vt si illas [illegible] abunde habeamus, quo possimus [illegible]. Hanc perfectionem illis tribuit, cùm ait: *Quæ te possunt perituro seu sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.* Est autem permanendum in ea doctrina, quæ perfectè ad salutem [illegible] æternam. Permane igitur in iis, quæ didicisti è sacris literis.

Hic etiam duas alias habemus quæstiones circa S. literas. *Prima*: De perfectione S. literarum: An tradant talem doctrinam, quæ sufficiat ad salutem, nec ne. Paulus aperte affirmat. *Secunda*: De scopo S. literarum, quis ille sit: Est fides in Christum: per hanc enim seruamur.

Quintum argumentum à dignitate & autoritate sacrarum literarum. Perseuerandum est in doctrina & verbo Dei: quid enim hoc perfectius & dignius? Atqui Scriptura sancta, verbum est Dei. Etsi enim scripta fuit per homines: autor tamen illius est Deus. Fuit enim diuinitus inspirata, nempe illis sanctis hominibus. Mosi, Prophetis, per quos scripta fuit. Est igitur in hac permanendum. Quæ verò ex me clariùs didicisti, ne sunt eadem esse cum iis, quæ tradunt S. literæ. Permane igitur in iis quæ didicisti.

His in verbis: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata est*, habemus de sacris literis quæstiones sex.

1. Quænam sint illæ Scripturæ de quibus Apostolus ait, eas omnes fuisse diuinitus inspiratas. Atque hic habemus quæstionem de libris Canonicis & Apocryphis: seu de partitione Bibliorum in Canonicos & Apocryphos. Et vndenam constet, hos esse Canonicos, id est, verbum Dei: alios non item.

2. De iis, quibus fuit inspirata & per quos scripta: quinam illi fuerint.

3. De origine verbi Dei in Ecclesia: An ab iis, per quos fuit scriptum, primam habuerit originem: an verò aliis etiam ante hos, fuerit inspiratum & reuelatum: & quomodo seruatum apud illos fuerit sine scripto.

4. De antiquitate Scripturæ: eamne primò ita inspirata, vt etiam fuerit ab eo scripta.

5. De lingua, qua primùm fuit scripta: Deinde, de versione Græca & Latina.

6. An liceat, vel vtile sit Scripturam sanctam in linguam cuiusque Gentis populi rem conuertere. Nam etiam hæc controuersia hodie inter nostros Pontificios & nos.

Sextum argumentum, ab vtilitate maxima S. literarum. Persistendum est in studio & professione earum literarum quæ vtilissimæ sunt & ad omnia, quæ desideramus, vtiliaque nobis sunt, valent.

Atqui omnis Scriptura, in cuius studio & professione vt perseueres te hortor: vtilis est ad omnia, quæ possis in religione, & ad bene pieq. viuēdū, desiderare. Nā si cupias scire & docere dogmata fidei: ad ea omnia docēda vtilis est. Est

moriatur: *Non videbis* (inquit Exod. 34.) *me homo, & viues.* Patefacit autem se ex sermone ad eum facto, dicens & clamans: *Iehoua, Iehoua, Deus misericors, beneficus,* & quæ sequuntur Epitheta, quibus se ipse Deus describit, & Mosi cognoscendum præbuit. Ergo ex verbo Dei puro Deus agnoscatur necesse est. Nam quod ait Apostolus, inuisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt, intellecta cognosci: sempiternam quoque eius virtutem ac diuinitatem: cognitio illa imbecilla est, & inefficax, & ea re salutaris esse non potest. Fides enim sine qua seruari nemo potest, aut placere Deo, non est ex inspectione rerum creatarum, sed ex auditu: (inquit Apostolus:) auditus autem iste, per verbum Christi est. Ad Deum igitur verè & salutariter cognoscendum, eoque ad salutem consequendam, necessarium est in Ecclesia purum Dei verbum.

Deinde etiamsi Deus sese exhiberet videndum vniuersis & singulis hominibus, ita vt eius faciem, sicut faciem hominis intueremur: quemadmodum, cùm Christum Apostoli viderunt in gloria sua, in monte sancto, vt loquitur Petrus: tamen nisi eum colamus, ea qua ipse vult coli ratione, seruari nullo modo possumus: Nam illi tantum consortes fiunt salutis, qui Deum in veritate inuocant, hoc est, verè colunt. At quisnam diuinare possit, quónam Deus delectetur cultu, nisi ipse suo declaret sermone? Nam si nemo nouit, quæ sunt hominis, nisi (vt loquitur Apostolus) Spiritus, qui in ipso est: quanto minus quę sunt Dei, nisi ipse Deus, & cui ille velit reuelare?

Cùm igitur salutē assequi non possimus, etiamsi eam omni nostra sapientia & virib. prosequamur, nisi Deum rectè colamus: & Deus rectè coli à nobis non possit, nisi ex puro eius ore nobis innotescat, quānā ratione coli à nobis velit: Quis nō videat, quàm omninò necessarium sit, vt purum Dei verbum in Ecclesia habeatur & conseruetur? Dico autem purum verbum, quia purè coli non potest Deus, vbi impurus traditur cultus. Ibi autem impurus est cultus, vbi impura est doctrina. Quod dico, ita perspicuum est, vt probatione nulla opus habeat. Vnde enim, quæso vos, impij illi cultus & ἐθελοθρησκεία in Regno Antichristi? nimirum ἐκ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ab ea, quam Apostoli purissimam tradiderunt. Ergo si purè velimus Deum coli in Ecclesia: purum etiam Dei verbum in eadem doceatur necesse est. Hoc est quod Dominus præcipit per Ieremiam 23. cap. dicendo: *Propheta, apud quem est somnium, narret somnium: et qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verè,* hoc est purè & ex fide. *Quid enim paleis cum tritico?* hoc est, humanis somniis, cum sermone Dei? Quare sicut eos damnat Dominus, qui sua quidem narrant somnia: sed id faciunt, tanquam sermo esset diuinus, & non humana somnia: Ita vult, vt qui verbum Domini adferunt, adferant illud purum putum, nullis humanis contaminatum somniis, tanquam triticum repurgatum, & sine vllis paleis. Quid enim verbo Dei cum nostris somniis? Idem quod luci cum tenebris: veritati cum mendaciis: iustitiæ cum iniquitate: Deo, cum Sathana.

Nunc satis mihi demonstrasse videor, quod priori loco mihi demonstrandū suscepi: nempe, non solum honestum, Christianoque homine dignū & vtile esse, sed etiam pernecessarium, vt per eos, quorum interest, curetur, vt reiectis omnibus humanis de religione doctrinis, purissimum putissimum Dei verbum, à quo pura pendet Dei cognitio, purus cultus, pura religio, pura Ecclesia, in Ecclesiastico ministerio retineatur & conseruetur. Sed nondum dixi. Superest enim altera, eáque præcipua & vtilior pars orationis meæ, quæ est de ratione conseruandi verbum Dei purum in Ecclesia: ideóque de Scholis, explicanda. Verùm, quia excludor tempore, differo eam in crastinum diem.

Dixi heri de honesta & vtili necessitate conseruandi in Ecclesia verbum Dei: dicam hodie de vera, qua id possit perfici, ratione.

Duo sunt hominum genera, per quos Dominus Iesus voluit ordinariè & semper in Ecclesia verbum suum prædicari & explicari; Pastores nimirum, & Doctores: quorum illi ad populum, in Templis: illi verò ad studiosos in Scholis destinati sunt. Ita hinc surgit duplex ratio, qua purum Dei verbum conseruari in Ecclesia possit: quarum prior ad Ecclesiasticos conuentus: altera ad ipsas spectat Scholas. Dicam de vtraque, quod sentio, breuiter & liberè; ac spero orationem hanc meam nemini vestrûm futuram ingratam. Dicam autem primùm de Ecclesiastica: deinde de Scholastica ratione.

Quod ad Ecclesiasticam pertinet rationem: illud inprimis curandum est, vt ad ministerium verbi non admittantur, nisi homines verè pij, & in S. literis fideliter explicatis, benè instituti, sanæque doctrinæ tenacissimi fortissimique defensores, & ad eam aliis tradendam accommodati. Hoc autem est officium Ecclesiarum, Principum, & Magistratus. Hanc admonitionem & obseruationem tradit Apostolus cum in vtraque ad Timotheum, cum in ea quæ est ad Titum: Cùm præter alia docet, oportere Episcopum esse διδακτικὸν, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου. Et id quidem merito. Nam quo pacto ipsi Episcopi poterunt alios fideliter & purè docere: hæreticos confutare: τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν atque ita purum retinere Christi in Ecclesia verbum: nisi ipsi prius sanā fuerint puramque edocti doctrinam, & in ea clarè explicanda, & fortiter defendenda exercitati? quæ exercitatio in Scholis inchoari debet. Proinde quam plurimum refert, vt primum in Scholis edocti & instituti sint illi, qui ad Ministerium Ecclesiasticum promouendi sunt. Etenim qualem quisque didicerit doctrinam: talem & alios doceat ipse, necesse est. Puræ igitur doctrinæ homines, ac sinceris in Scholis educati, eligendi sunt, qui Ecclesiæ purum Dei verbum proponant. Atque, vt ante dixi, hoc est officium Ecclesiarum, Principum, Magistratuum.

Deinde ipsis etiam, electis iā Pastoribus, danda est opera, vt nihil ad populū è suggestis proferant, nisi ipsissimum purissimúmque verbum Dei, idque tā quod ad doctrinam, quàm quod ad illius confirmationem attinet. Nam etiamsi multarum forte scientiarum peritissimi sint, & tam in profanis autoribus, quàm in S. doctoribus, tum veteribus, tum recentioribus exercitatissimi, ita vt illorum etiam testimoniis sanam confirmare doctrinam possint: tamen ab huiusmodi hominum tam Christianorum, quàm profanorum dictis, quoad eius fieri potest, abstinendum est in suggestis, & nil nisi verbum à Deo prolatum, ad eius Ecclesiā referendum est. Quamobrem? Primùm, quia solus Christus in Ecclesia audiri vult & debet: secūdò, quia fit iniuria Scripturæ, quasi nō sufficiat: tertiò propter vtilitatē Ecclesię, vt illa assuefiat audiendis tantùm sermonibus Dei; & hac ratione dum purum Dei verbū residet in animis fidelium, illud verè seruetur in Ecclesia. Sic factum fuisse legimus à Mose, & à Prophetis. Etsi enim multa alia præter verbum

Dei,

Dei, probè tenerent: ad populos tamé in concionibus nil vnquã aliud adferebant, nisi quæ ex ore Domini accepissent, & ex eius verbo didicissent. Sic Christus, in quo erãt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, egit. Nil enim docebat, nisi quæ audiuisset à Patre, & in S. literis Prophetarum continerétur. Sic iussi sunt facere Apostoli. Neque enim permisit illis Christus prædicare & docere populos, quæcunque scirent, aut scire possent: sed terminos ac limites præfixit verbi Dei, quos minimè fas esset transilire: *Prædicate* (inquiens) *Euangelium, docentes seruare, quæcunque præcepi vobis* quasi dicat, nil præterea. Sic Apostoli obtemperârunt, & sic nobis quoque faciendum esse docuerunt. Prodeat Petrus: 1. Pet. 4. *Si quis loquitur* (inquit) *quasi sermones Dei*: quantò magis igitur, qui Ecclesiæ Dei concionatur? Prodeat & Paulus. Primum præceptum quod tradit Timotheo in priore epistola, cap. 1. de bene regenda & gubernanda Ecclesia, hoc ipsum fuit, quod iam tracto argumentum: nimirum denunciaret illis, qui munus docendi in Ecclesia habebant, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν: hoc est, neque aliud, neque aliter docerent, quam ipsi quoque Apostoli docuissent, & adhuc docerent, purum scilicet verbum Dei & purè: ματαιολόγους illos appellans, & eorum doctrinam ματαιολογίαν, quicunque aliter & aliud docent, quàm quod Christus docuit, & docere iussit. Et in altera epistola, cap. 2. iubet Episcopum esse ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας: non solum iubet, vt nihil aliud secet populo Dei, quàm sermonem veritatis: sed etiam iubet, vt illum secet rectè, hoc est, prudenter, purè, & secet ad ædificationem.

Doceat omnes ij, & alij propè infiniti similes loci, Pastoribus Ecclesiarum in hoc vnum omni cura, studio, diligentia esse incumbendum: vt fidelibus in Ecclesia Christi nil nisi purum Dei verbum, idque purè & fideliter explicatum proponant: quod hac vnica doctrina seruentur Ecclesiæ. Atque hęc est vna vera ratio retinendi in Ecclesia purum Dei verbum, nempe, si Pastores in suo Ministerio se contineant intra limites verbi Dei, non solum quoad ipsam doctrinam, vt scilicet nihil doceant, quod non suppeditet verbum Dei: sed etiam quoad confirmationem doctrinę, vt scilicet necunde sumant testimonia ad probandum quàm è fontibus Scripturarum: & id quoad eius fieri potest. Hoc modo: quoniam nonnunquam vsu venit, vt cogantur Pastores etiam pro suggestu, pręter testimonia & rationes Scripturarum, vti etiam testimoniis & rationibus hominum tam profanorum, quam etiam sanctorum, tam ad sua sana dogmata confirmanda, quàm ad falsa aduersariorum refutanda: idque aut propter pertinaciam hæreticorum, qui dum non acquiescunt Scripturis, aliis rationibus & testimoniis conuincendi sunt: aut propter maleuolorum calumnias, quas aliis quam Scripturarum testimoniis refellere necesse est: aut denique etiam propter nonnullorum infirmorum fratrum imbecillitatem, qui a veteri superstitione non possunt penitus auelli, & in tradita, perque Scripturas confirmata veritate firmari: nisi veterum etiam Patrum testimoniis eadem comprobetur. Tunc enim vtile fuerit Ecclesię, si id fecerit Pastor, modo tamen prudenter & sobriè, pręmissa protestatione, se hoc facere coactum, non egressurum alioqui cancellos sacrę scripturę.

Cęterùm extra has tres necessarias causas, quæ certè non sæpè contingunt, non est boni Pastoris & Concionatoris in Ecclesia, extra limites S. Scripturarum, per scripta Poetarum & Philosophorum, aut etiam Patrum euagari. Hoc enim est contaminare verbum Dei: & Ecclesiam assuefacere dictis hominum magis, quam S. Scripturarum oraculis audiendis: quod quid aliud est, quàm puritatem verbi Dei paulatim è mentibus fidelium, eóque & ex Ecclesia tollere?

Peccant igitur grauissimè contra puritatem verbi Dei illi, qui ostentandæ nescio cuius eruditionis gratia, è suggestis varia profanorum, Philosophorum, Poetarum etiam obscœnorum dicta non solum citant, sed etiam integra recitant atque explicant.

Non me latet, Apostolum Paulum nonnunquam in suis sermonibus & Epistolis, profanorum etiam Poetarum dicta, quòd ad rem, quam tractabat, essent accommodata, citasse: vt in Actis illud Arati, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν vt in 1. Cor. 15. illud Menandri, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί: vt in epist. ad Titum, c. 1. illud Epimenidis. Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Verùm, neque nominauit Poetas, neque id fecit frequenter, neque sine vtili causa: sed breuia tãtùm illorum dicta, rarò, sobriè, & quasi obiter, coactus ad hoc: vt qui erant ex gentibus, ipsorum quoque Gentilium dictis, quasi propriis confoderentur armis. Quid igitur hoc Apostoli exemplum iuuat illos, qui citra vllam necessitatem, aut etiam vtilitatem, tantùm vt ostentent nescio quam vanam eruditionem, assuefaciunt mentes fidelium audiẽdis multorum eruditorum hominum testimoniis? Solus Christus in Ecclesia audiendus est, si volumus puram eius doctrinam in Ecclesia conseruari. Hanc priorem regulam docuit nos Apostolus in altera ad Timoth. epist. cap. 2. *Quæ audiuisti* (inquiens) *ex me, inter multos testes: hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt ἱκανοὶ καὶ ἑτέρους διδάξαι*, nempe eadem, & non alia: quasi dicat, Et ita nostra retineatur doctrina, quę est verbum Dei, in Ecclesia Christi. Atque hęc de officio Pastorum, & de priori conseruandi in Ecclesia verbum Dei ratione, satis.

Venio nunc ad alteram: ea est diligens gymnasiorum literariorum & scholarum inprimis Theologicarum cura: nimirum, vt qui ad Ministerium Ecclesiasticum assumendi sunt, in iis priùs Christianè pięq. ad officium illud instituantur. Hæc autem cura partim ad Principes ipsos & Respub. partim ad ipsarum scholarum Doctores: partim denique ad ipsos etiam iuuenes instituendos pertinet.

1. Ac quod ad Principes & Respub. pertinet: Primum summa diligentia curãdum illis est, vt in suis vrbibus Scholas habeant, & in iis pios, præstantes & excellentes viros, qui iuuentutem cùm bonas & liberales artes & disciplinas ac linguas, tum in primis veram pietatis doctrinam, hoc est, purum Dei verbum doceant: nec non etiam in ipsa pietate Christianisque & honestis moribus instituant.

2. Deinde, vt hoc commodè & feliciùs fieri possit: debent & Doctores ipsos liberalib. stipendiis, & pauperes studiosos honesta aliqua ratione sustentare. Sic Deus docet suo exemplo, cum prospexit Leuitis de vrbibus, de decimis, &c. Sic fecit Constantinus Imper. &c. Certè honesta Professorum stipendia, non minùs nerui sunt Scholarum, quàm pecuniæ belli.

3. Postremò debent ipsi pij Principes & Magistratus, Episcopi esse suarum scholarum, hoc est, debẽt aut per se, si fieri possit, aut saltè per alios subinde visitare scholas, & inspicere, quantum & quomodo stu-

diosi proficiant: & in literis, & in vera pietatis doctrina: & curare, vt suum quisque faciat officium strenue & diligenter. Hæc est cura, quã suscipere debent pij Principes & Magistratus: ac Scholis aperiẽdis & benè instituendis ac conseruandis. Sunt enim hæ, si benè sunt constitutæ, nõ solùm vtiles Rebuspub. verùm etiam Ecclesiis necessariæ: quando sine ipsis neque Respublicæ bene habere, neque Ecclesiæ diu consistere possunt. Nam quod attinet ad Respublicas, quantum illæ valeant, & quantum sint felices sine viris doctis, & vera sapientia præditis, quorum sapientibus consiliis regantur: satis luculenter docent S. literæ: testantur Philosophi, confirmat experientia. Ecclesiastæ cap. 10. *Væ tibi ô Terra, cùm Rex tuus puer est.* Quid itaque puer, imperitus est rerum, & insipiens ac stultus. Vnde quod Hebraicè est puer נער Germanicè est *Nar*, stultus. Ideò nomine pueri, quiuis imperitus & stultus intelligitur. Quid autem infelicius, quam à stultis & imperitis regi? *Homine imperito nihil vidi iniquius*, dicebat ille apud Terentium. Sed tolerabile esset, si Rex puer esset: modò Consiliarij essent probi & sapientes. Sed cum etiam ij sunt insipientes, impij & improbi: quia illa terra, vrbe, & Regno miserius? Ideò bene subdit Salomon, dicendo. *Et principes mane comessantur*: hoc est, illi qui deberent vigilantes esse in dandis bonis consilijs, in dicendo iure iis qui petunt, tempus ad hoc destinatum insumunt in epulis, ebrietatibus, voluptatibus. Nam si mane inebrientur, per totum reliquum diem nil boni & recti poterunt præstare. Væ igitur Rebuspub. quæ sapientibus & piis viris, quorum consilio regi possint, destituantur. Iesa. 3. vt singulare flagellum, quo nihil detrimentosius regnis accidere possit: minatur Deus se daturum pueros qui regnent, sublatis inde doctis & sapientibus viris. Vidit hoc & Plato sapientissimus: proinde scriptum reliquit, *Tum demum vrbem beatam fore, cùm aut Philosophi regnabunt* (id est, viri docti & sapientes) *aut Reges philosophabuntur*, hoc est, operam dabunt studiis bonarum literarum, & veræ sapientiæ. Contra igitur, Tum demum orbis & vrbes infelices sunt: cùm aut imperiti & stulti regnant, aut Reges stultescunt.

Ac profectò rem ita se habere, & veteres historiæ tam sacræ, quam profanæ: & nostra hęc secula docẽt. Quando respub. Israelis bene habuit? Cum reges habuit pios, doctos, inque S. literis exercitatos: vt sub Dauide, sub Salomone, sub Iosaphato, Ezechia, Iosia, & aliis similibus. Verissimum igitur est, quod dixi de principio: Respub. non posse bene habere, cum destituuntur viris doctis, & verè sapientibus ac piis. At vnde ij educuntur? E Scholis. Idcircò etiam Hebræi testantur, tum demum Rempub. Israelis felicissimè habuisse, cùm in Israel frequentes essent Scholæ, atque vt illi loquuntur, cùm omnes vrbes, oppida, & pagi suas haberent בתי כנסיות & בתי מדרשות hoc est, domos conuentuum, seu synagogas, & domos scrutiniorum, seu studiorum, in quibus S. literæ diligenti studio explicarentur. Nam etiam inde boni Reges & Principes, posteaquam in S. literis fuissent benè instituti, ad Reipub gubernacula educebantur. Quantum igitur vtiles sint Rebuspub. Scholæ, satis perspicuum est. Neque enim nostri instituti est in præsentia, de hac re multa verba facere.

Cęterùm Ecclesiis non solùm vtiles, sed planè necessarię sunt propter religionem, atque ita necessarię, vt sine iis Scholis, neque doctrina Euangelij pura conseruari, neque ipsæ Ecclesiæ diu possint consistere. Quomodo enim bonam & firmam habere possis Ecclesiam, sine puro Dei verbo? Quomodo autem purum verbum conseruari queat sine ministerio? Quomodo verò ministerium sine ministris, ad verbum purè administrandum idoneis? At verò quomodo tales habere possumus Pastores sine Scholis? Ergo sine Scholis, è quibus euocari & educi subinde possint viri docti, sapientes & pij alij ad Respub alij ad Ecclesias gubernãdas, diu conseruari Ecclesia non potest: id quod exemplo nõ procul petito, confirmari facilè potest. Quando enim Ecclesia Romana ad tantam defecit barbariem doctrinæ, morum, religionis? Nimirum, posteaquam Scholæ Theologicæ aut penitus neglectę fuerunt: aut saltem barbaris sophistarum literis corruptę. Sic Iulianus ille Apostata, tum maximè nocuit Ecclesiis, cùm Scholas bonarum literarum clausit Christianis, putans hac ratione se posse illas funditus tollere. Contra videmus, tum demũ in Germania primùm, deinde in aliis regionibus restitutas fuisse Ecclesias quãdo cum bonis artibus & disciplinis, studium etiam S. literarum restitutum est, & Scholæ verè Theologicæ iterum beneficio piorum Principum & Rerumpub. apertæ fuerunt. Sunt igitur hę Scholę in Repub. Christiana multis nominibus non tantùm vtiles, sed etiam necessariæ, saltem vt in iis, & per has sincera pietatis doctrina retineri possit & conseruari.

Hac de causa videmus non solum apud populum Dei, verum etiam apud profanas Gentes, magnã semper adhibitam fuisse curam & diligentiam in hisce Scholis aperiendis, constituendis, conseruandis: &, qui in eis docerent, sapientibus & doctis viris, vbique locorum perquirendis, & amplissimis stipendiis, conducendis: idque vt horum opera cum liberales artes ac disciplinæ, tum maximè pia religionis doctrina pura conseruaretur: de quibus Gentium Scholis minimè opus est multa dicere ad vos præsertim viros doctos, & antiquarum historiarum peritos. Quis enim nesciat: quanta diligentia Scholas curãrint, quantave liberalitate studia & studiosos promouerint Ægyptij Chaldęi, Babylonij, Persę Gręci, & Romani? Quis ignoret in quanto precio apud illos fuerint viri docti, literati, sapientes, atque inprimis doctrinæ de religione professores & defensores, vt Sacerdotes, Magi Gymnosophistæ, philosophi, Pontifices, Augures? Quis commemoret celeberrima illorum gymnasia, Musæa, Lycęa, Stoas, Tempe Academias? Sed iis omissis, de Scholis populi Dei, tam ante Christum, quam post Christum, nobis dicendum est, vt hic pij principes, & Christianæ Respub. videant, quid circa has Scholas sui sit officij.

In veteri Testamento videmus passim per totum regnum Israelis fuisse ex iussu Dei institutas & apertas Scholas: in quarum aliis Leuitæ, in aliis Prophetę docebant. Legem Dei explicabant, iuuentutem instituebant, & discipulos sibi faciebant, qui postea aut in Templis, aut in Synagogis docerent, & doctrinam Dei ad posteros propagarent. Qui enim erant illi filij Prophetarum, de quibus sępè fit mentio in libris Regum, nisi studiosi in scholis Prophetarũ educati? Atque hoc voluit Amos, cũ dixit, *Non sum Propheta, nec filius Prophetæ*, hoc est, nunquam fui in scholis Prophetarum & literatorum hominum edoctus. Qui etiam erant Nazaręi: nisi homines ad studia, & ad bonorum morum institutionem segregati, quales olim apud nos Christianos fuerunt sancti Monachi: Hunc iuuentutis florem concidisse suo tempore defle-

ait Ieremias, vt verè deflendum est, cùm pereunt Scholæ, & cum Scholis iuuentus.

Quid etiam causæ fuit, cur Dominus voluerit vt 48. vrbes cum suburbanis suis darentur Leuitis à reliquis tribubus? *Num.* 35. Hæc præcipua fuit causa, vt passim in toto Regno Israel essent Scholæ & Collegia, in quibus Leuitæ docerent, & iuuenes in Lege Domini, & bonis moribus instituerent.

His autem Scholis & Collegiis moderandis ac regendis præficiebantur semper viri insignes eruditione, pietate, prudentia, morum grauitate, tam ex Prophetis, quàm ex Leuitis: vt Samuel scholæ Naiothenæ, quæ erat in monte sancto in Rama: vt Helias Gymnasio Hierochuntino, & Ramoth Galaad, in cuius locum successit postmodum eius discipulus Helisæus, atque ita alij aliis. Huc etiã spectat, quod Dominus voluit, vt Leuitæ amplissimos haberent prouentus a singulis tribubus, & decimas, & census, hac nimirum de causa, vt cæteris liberati curis, liberiùs studiis literarum, & Ministerio Ecclesiastico possent vacare. Ac quod Dominus de iis Scholis per Mosen constituerat: illud ipsum pij postmodum Reges seruandum curârunt. Quid? quod inter ipsas etiam Gentes dispersi Iudæi, suas semper conati sunt retinere Scholas, quas Synagogas vocant, in quibus sua colerent studia, & de S. literis inter se dissererent? teste Iacobo in *Act.* 15. Et si collapsæ illæ fuerunt magna ex parte tempore captiuitatis: certe postliminio reuersi in patriam Principes Iuda, curârunt eas instaurandas, præsertim Hierosolymis, vbi primarium erat Iudaicæ Gentis studium, ad quod ex omnibus Regni & Mundi partibus studiosi confluebant teste Luca in *Actis*, cap. 2.

De Domino vero Iesu Lucas refert, cùm ingressus fuisset Synagogam, datum ei fuisse librum S. Bibliorum, tanquam Doctori, vt aliquid in eo explicaret: ipsum verò fecisse officium. Imo idem Lucas refert, Iesum cum adhuc esset annorum 12. disputasse cum Doctoribus illarum Scholarum, idque cum magna omnium admiratione. Et quidem ipse Dominus Iesus indicauit, se vtrumque fecisse officium, & Ecclesiastici Concionatoris, & scholastici Doctoris, cum dixit, *Ego semper docui palam, & in Templo, & in Synagogis*. Erant enim illæ Synagogæ, vt antè dixi, scholæ & collegia, vbi Lex Domini inter doctiores explicabatur, & de Scripturis disserebatur.

In Actis quoque scriptum reliquit idem Lucas, fuisse Hierosolymis habitantes Iudæos, viros religiosos ex omni natione, eorum quæ sub cœlo est. Indicat collegia ibi fuisse studiosorum hominum, qui eò ex omnibus Mundi partibus confluerent. *Act.* 2.

Ibidem cap. 6. mentionẽ facit Collegij Libertinorum, Cyrenensium, Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, qui disputabant cum Stephano. Contulerant enim eò se omnes isti studiorum gratia.

De Paulo quoque refert idem Lucas, quomodo è Tarso Ciliciæ, Hierosolymam concesserit, & ibi per Gamalielem in Lege Domini institutus fuerit. *Act.* 22. Quis autem fuit iste Gamaliel? Doctor Legis in Academia Hierosolymitana, discipulus Simeonis illius, qui Christum in vlnas accepit. Habuit enim illa Schola Hierosolymitana multos præclarissimos Doctores, inter quos etiam fuit Hillel, qui anno ante Templi euersionem 100. floruit ea in Schola. Certe Paulum post suam conuersionem legimus sæpius ingressum fuisse Synagogas Iudæorum, cum illis disputasse, & euicisse, Iesum esse Christum. *Act.* 9.

Ex iis & aliis propè infinitis similibus tam Noui, quàm Veteris Testamenti locis, facilè cuique liquere existimo: primò, fuisse semper ex Dei instituto Scholas in populo Dei, vsque ad ipsam Hierosolymæ euersionem: Deinde, etiam causam, cur Dominus has instituerit, & tanta diligentia voluerit eas conseruari, custodiri, grauissimisque & celeberrimis Doctoribus ornari: nempe, vt in eis horum opera, pura doctrina atque religio conseruaretur; quòd iis collapsis, aut corruptis, non possit diu Ecclesia Dei conseruari. Atque hæc de Iudaicis Scholis.

Venio nunc ad alias, præter Hierosolymitanam, Scholas, quæ post Christum, vbique terrarum, per Apostolos, virosque Apostolicos institutæ fuerunt, vt in eis pura Euangelij doctrina custodiretur, & inde ad posteritatem propagaretur. Habuit enim iam inde ab initio Christiana etiam Ecclesia suas Scholas, in quibus pueri prima religionis elementa discebant: & deinde libros etiam sacros explicari audiebant. Et qui hæc docebant, Catechistæ & Doctores vocabantur. Ac primùm quidem Antiochiæ, tempore etiam Apostolorum celebrem fuisse Scholam, & sanctorum doctorumque virorum collegium, docet Lucas in *Actis* c. 13. In ea, præter alios, Doctor fuit Barnabas, quem posteà Spiritus Sanctus iussit inde ad ministerium Apostolatus, Pauli comitem assumi. & Constantini etiam Magni tempore illa extabat Schola. Quæ etiam ex loco discimus, vnde sumendi sint Ministri; nempe ex Scholis, & ex collegiis sanctorum virorũ. Ac quoties Apostolus Paulus mentionem facit Catechistarum, & verbi Catechizãdi (facit autẽ sæpe) Scholas indicat Christianas, in quib. iuuenes catechizabantur.

In Asia florentissimam instituit Iohannes Apostolus Scholam, in ipsa Metropoli, Epheso: è qua multi & magni Episcopi ac Martyres prodierunt, inter quos & Polycarpus fuit, & qui de hac re scribit Polycarpi discipulus Irenæus.

In Palæstina Cæsareæ fuisse Scholam, docet Gregorius Neocæsariensis, qui ibi operam dedit literis sacris, & inde doctissimus ad Episcopatum assumtus fuit.

De Alexandrina verò omnium in toto orbe celeberrima Schola quid dicam? Scribit Hieronymus, iam inde à tẽporibus D. Marci, qui Euangeliũ scripsit, multos & magnos in ea floruisse Doctores. inter hos cõnumerãtur Pantænus, Clemens Alexãdrinus, Origenes, Heraclas, Dionysius, & alij insignes viri.

De Schola Byzantina scripsit Gregorius Nazianzenus: & in ea institutum atque eruditum fuisse fratrem suum Basilium narrat.

Sed quid ego Scholas omnes commemorem? Circumspiciamus & intueamur vetustissima Canonicorum collegia, & Monachorum Monasteria seu Cœnobia: quid à principio hæc fuerunt aliud, nisi piorum & studiosorum hominum collegia, & Christianæ Academiæ? Testantur hoc antiquissimæ, & instructissimæ, quæ in illis adhuc extant, Bibliothecæ: testantur amplissimæ facultates, quibus ab Imperatoribus & aliis potentibus liberaliter donabantur, pro honesta Doctorum & studiosorum sustentatione. Testatur propriè etiam Possidonius in vita Augustini c. 5. & 11. cum ait *D. Augustinum*

in Monasterio cum Doctis habuisse, & secundùm Apostolorum regulam vixisse, & è suo collegio Episcopos aliquot, doctissimos viros, Ecclesiis dedisse.

Ex iis autem omnibus, quæ diximus partim de Scholis Christianis & Theologicis, in toto orbe Christiano iam inde ab initio per omnia secula institutis, partim de caussis, propter quas tanta diligentia & studio tam à Mose primùm & Prophetis, postque regibus Iuda: quàm postea ab Apostolis, Christianisque Principibus institutæ & conseruatæ fuerunt: facilè quiuis videre potest, quam sit necessarium, si velimus & purum Dei verbum, & puras Ecclesias apud nos conseruari, vt cum primis Scholas habeamus optimè constitutas: in quibus tum linguarum cognitio, & liberales artes doceantur, tum maximè puritas Christianæ doctrinæ conseruetur.

Hanc verò curam cumprimis ad Reges & Principes Christianos pertinere, tum ex iis quæ diximus, tum ex aliis, quæ nisi vitiosam prolixitatem metueremus, dici à nobis & ex S. literis, historiisque Ecclesiasticis demonstrari possent, itidem perspicuum esse potest.

Superest igitur, vt de altera Scholarum cura, quæ nimirum ad ipsos attinet Doctores, nonnihil breuiter dicamus. De omnibus autem, qui in Scholis profitentur, non est nobis in præsentia sermo: sed de Theologis tantùm Doctoribus verba facimus.

Horum in summa, quod ad docendi prouinciam attinet, duplex est officium. Primum, vt summam Christianæ doctrinæ, ex S. literarum fontibus haustam, methodo συνθετικῇ collectam, & in certos locos digestam, adolescentioribus breuiter & dilucidè tradant & explicent, inque ea quàm diligentissime illos instituant: quod Græci κατηχεῖν appellarút. Hoc autem propriè est voce erudire, ἀπὸ τῆς ἠχεῖν, quod est sonora voce rudimenta religionis tradere: Latini vocant informare. Hoc etiam fuit officium, quod priori loco faciebant Apostoli: cùm variis in locis Ecclesias constituebant. Neque enim mox rudibus populis sacros Prophetarum libros interpretabantur: sed illos primùm catechizabant, hoc est, in præcipuis Christianæ doctrinæ capitibus erudiebant, idque voce & coram.

Deinde erectis iam & firmatis Ecclesiis, creatisque earum Episcopis, curabant, vt sacri etiam libri explicarentur, quorum explicatione fideles in tradita priùs doctrina magis ac magis cófirmarentur.

Possem hoc multis demonstrare, nisi duo sufficerent loci: vnus Luc. 1. vers. 4. Alter locus clarior est ad Hebræos, cap. 6. vbi, quámnam methodum seruárint Apostoli in tradendo Euangelio: & quænam primùm ceu fundamenta iecerint, antequam ad Propheticorum librorum explicationem veniretur, satis luculenter apparet: cum ait Apostolus: *Quapropter omisso, qui in Christo rudes inchoat, sermone, ad perfectionem feramur*, hoc est, ad vberiorem rerum Christianarum, & S. literarum explicationem. Qui vero est, qui in Christo rudes inchoat sermo: Explicat, dicendo: *Non rursus fundamenta iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum*, & quæ sequuntur. Ibi enim, quæ fuerit Catechismi forma, qua rudes instituebant, perspicuè indicatur. Et quidem non dubito, quin omnibus tradiderint, & explicarint Legem Decalogi: doctrinam de pœnitentia: Symbolum quod Apostolicum vocatur: & Dominicam precationem, antequàm acciperent in manus libros Mosis & Prophetarum enucleandos.

Hanc methodum seruauit Dominus, cùm summam suarum Legum, quas postea fusè per Mosen explicauit, duabus tabulis, decemque præceptis complexus est. Hanc eandem Christus secutus est, cùm Legis summam duobus præceptis, dilectione scilicet Dei & proximi: & summam Euangelij, prędicatione pœnitentiæ, & remissione peccatorum comprehendit, & docuit. Hanc postea & Patres, tam Græci, quam Latini, imitati sunt: quorum alij certos quosdam locos diligenter pertractarunt: alij summam etiam omnium locorum communium complexi sunt: vt Theod. ἐπιτομῇ θείων δογμάτων: Augustinus Enchiridio ad Laurentium: Item de fide ad Petrum.

Ergo de hac docendi methodo dubitandum non est, quin eadem nobis quoque sit imitanda. Cùm verò necessaria sit hæc tradendorum ante omnia locorum communium, tanquam primorum principiorum ratio: hinc perspicuum est, quòd id in omnibus tradendis artibus solitum est fieri: siquidem nullæ artes, nullæque disciplinæ, rectè tradi, vtiliterve percipi possunt, nisi priùs iaciantur & explicentur fundamenta, quæ prima vocátur cuiusque artis principia. Sic Grammaticæ præcepta & principia primò docentur pueri, antequam ad Ciceronis aliorúmve authorú lectionem admittátur. Sic in Dialecticis, sic Mathematicis: sic denique in Philosophicis & aliis scientiis omnibus fieri cósueuit.

Id certè eò magis in Theologia seruandú est, quò perniciosius est in hac errare, quam in aliis artibus omnibus. Proinde Apost. Rô. 12. vult vt qui Scripturas interpretátur, ad analogiá fidei interpretentur. Quænã hęc est: Suma doctrinę Christianę ab Apostolis traditę, & ab Ecclesiis omnibus receptę: vti est Symbolú Apostolicum: vt nullá S. Scripturarú interpretationem aut admittamus, aut adferamus, quæ cú hac summa doctrinæ aliquo pugnet modo. Quam regulá si sequerentur illi fratres, qui de Cœna nobiscum digladiantur: illá quam vrgent verborum Cœnæ interpretationem, neq; ipsi adferrent, neq; ab aliis allatá admitterét: cum ex diametro pugnet cum primis fidei nostræ articulis.

Est autem hic notandum Doctoris qui locos tradit Theologicos, officium esse, non tradere simplicem doctrinam, sed eam etiam firmissimis, quibuscunque potest rationibus & testimoniis confirmare: ac primo loco testimoniis Scripturarum. Quare? Quia non satis est Christiano homini tenere fidem, & principia fidei, sed oportet etiá vt teneat testimonia Scripturarú, quibus videat fidé suam niti: & ita, cúm opus est, sciat fidei suę rationé reddere, sicut 1. Petri, cap. 3. iubetur quisque Christianus.

Ergo Catechistæ seu Doctores, qui in primis fidei capitibus iuuenes instituunt, debent & doctrinam perspicue tradere, & eam apertis aliquot clarisque Scripturæ testimoniis confirmare, atque hunc in modum pueros instituere. Atque hæc de primo Doctorum in Scholis officio, satis.

Alterum verò est, vt Scripturas methodo ἀναλυτικῇ iuxta analogiá fidei, diligenter & fideliter, purè & sincerè, per ipsasmet Scripturas, ad ædificationem, interpretentur. Hoc esse pręcipuú illorum officium adeo perspicuú est, & è S. literis demóstrari potest, vt in huius probatione immorari, sine iusta reprehésione nó possim. Ná quid aliud fuerunt Prophetę, quá Mosis interpretes? Qua de re loquitus

quitur Apostolus, cùm ait, Rom. 12. *Si quis habet Prophetiam* (illam exerceat) *iuxta ἀναλογίαν fidei*: & cùm toties in epist. ad Cor. de Prophetis & prophetandi ratione loquitur: & cùm ait 1. Thes. 5. *Prophetiam nolite spernere*: quid aliud, inquam, loquitur alia, quàm de hoc altero, eoque præcipuo Doctorum Ecclesiæ officio, nempe interpretandi Scripturas? An non Christus hoc exercuit, cùm venit in Synagogam, & datus ei fuit liber Bibliorum, vt aliquid ibi interpretaretur? An non hoc idem confirmant illi duo discipuli, qui ibant in Emaus, cùm post auditum Christum Scripturas explicantem dixerunt: *An non cor nostrum erat ardens in via, dum interpretaretur nobis Scripturas*: Non est igitur necesse, vt probemus, hoc alterum esse officium Doctorum in Schola, sacros Bibliorum codices interpretari: sed hoc potiùs obseruandum est, si velimus purum Dei verbum in Ecclesia conseruari, cumprimis necessarium esse, vt Doctores cùm in tradendis locis communibus, purum Dei verbum sequantur: tum in explicandis Scripturis, à puro Dei verbo nunquam deflectant. Quomodo hoc fiet? Si ad Scripturarum interpretationem, non adferant, nisi Scripturas & principia fidei: id quod nihil aliud est, quàm, vt loquitur Apostolus, iuxta analogiam fidei Scripturas interpretari. Quomodo enim (vt vnum adferam exemplum) interpretari meliùs & potiùs possemus verba Christi de pane, in Cœna, quæ multi eò rapiunt, vt dicant, ipsum panem verè & propriè esse corpus & carnem Christi, quia sic videntur sonare verba: quàm si ad huius loci interpretationem adferemus primùm verba eiusdem Christi de Calice, vt ea recitat Lucas & Apostolus, *Hic Calix, Nouum est Testamentum, &c.* & illam Pauli explicationem, *Panis, quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?* Et Petri dictum Act. 3. cùm de Christo, in cœlum suo corpore euecto verba faciens, ait: *Oportere eum in cœlo contineri, vsque ad tempora restitutionis omnium*: & deinde principia fidei: corpus Christi esse vnum, illudque humanum & finitum: & illud ascendisse in cœlos, & iterum venturum esse: & denique locutiones Scripturarum, cùm de Sacramentis verba faciunt: vt de Circumcisione, *Hoc est fœdus meum*: de Agno, *hic est Pascha*: de Baptismo, aquam illam, vt vocat Apostolus ad Tit. 3. cap. *lauacrum esse regenerationis*: cùm tantùm sit Symbolum interni lauacri Spiritus S. quo regeneramur: & alia similia dicta. Nam hæc adferenda sunt ad verborum de Cœna interpretationem.

His autem omnibus duo certè ἀποδεικτικῶς efficiuntur: vnum fieri non posse, & pugnare cum analogia fidei & Scripturis, vt ille panis sit verè & propriè corpus Christi, aut etiam, quod verè & propriè sit in pane, vel coniunctum cum pane. Quare Papalem interpretationem impiam esse, & cum fide Catholica pugnantem. Alterum, quod ex illis locis efficitur, est, panem ita esse corpus Christi, sicut circumcisio est fœdus Dei, sicut agnus est pascha, sicut aqua est lauacrum regenerationis: nempe sacramentaliter. Possem alia etiam adferre exempla, sed hoc satis est in præsentia. Manifestum igitur est, ad retinendum purum Dei verbum in Schola, non solùm locos Communes probandos esse testimoniis Scripturarum apertis, sed etiam ipsas Scripturas explicandas & interpretandas esse per Scripturas, & ad fidei analogiam: Nulla autem re magis corrumpi & contaminari puritatem verbi Dei, quàm aut dogmata probare, aut Scripturas interpretari, sine verbo Dei, testimoniis tantùm & interpretationibus hominum, quicunque illi sint, siue Patres antiqui, siue nostri temporis Doctores, illorúmque authoritate, tanquam sacra anchora niti. Quare debet Doctor in Schola, & dogmata apertis Scripturarum testimoniis, & Scripturas ipsas Scripturis cum analogia fidei interpretari. Hanc Apostolicam interpretandi rationem si omnes sequantur Doctores: fieri certè non poterit, quin purum in Scholis Dei verbum simus semper habituri.

Quòd si postmodum libeat Doctori & dogmata iam Scripturis probata, & Scripturas iam Scripturarum interpretationibus explicatas, Patrum etiam & aliorum testimoniis confirmare, præsertim cùm venitur ad concertationem cum aduersariis, idque vt suis ipsorum armis confodiantur: tantum abest, vt dicamus ei hoc non licere, vt potiùs, si faciat, vehementer laudandus nobis esse videatur. Sic Patres in pugnis & digladiationibus, quas cum Gentibus & Philosophis habebant, soliti sunt dogmata Christiana Scripturis iam probata, Gentilium etiam, Philosophorum Poëtarumque testimoniis, cùm poterant, confirmare: vt in eorum libris videre est, præsertim in Iustino Martyre, Clemente Alexandrino, Eusebio Cæsariensi, Lactantio, Theodoreto, Augustino in lib. de Ciuitate Dei, & aliis. Id quod non ita facilè est videre in eorum sermonibus seu concionibus, quas ad populum habebant fidelem. Est enim longè diuersa ratio Pastorum in Templis, & Doctorum in Scholis. Illis negotium est cum fidelibus tantùm, vt eos doceant, moneant, corrigant, consolentur: ad quod sufficit verbum Dei: imò alia addere ex profanis, est vt antea ostendi, Ecclesiæ detrimentosum nisi cogantur, vt antè exposui. At istis negotium est etiam cum hæreticis & infidelibus, vt eorum errores refutent: ad quod licet Scripturæ sufficiant, tamen vtile est, vt aduersarij suis etiam gladiis iugulentur. Ac licet non semper lectionibus intersint aduersarij, aut nostris nulla cum eis intercedat concertatio: tamen illorum officium postulat, vt armis etiam aduersariorum vtantur propter fideles & studiosos auditores, qui futuri sunt aut Doctores, aut Pastores, vt ij etiam sciant, quomodo cum aduersariis pugnandum sit: imò in promptu etiam habeant illorum aduersus eos ipsos arma. Hæc est causa, cur Patres, non ita in homiliis ad Ecclesiam, quàm in disputationibus, pugnis, & libris contra Gentes, Philosophorum & Poëtarum dictis vtantur. Quia eadem res non semper, nec vbique, nec omnibus prodest. Proindè non tantùm concedi, imò etiam laudari in scholasticis Doctoribus potest, quod in Ecclesiasticis concionatoribus omninò improbandum est. Nunc tenemus, quodnam sit officium Doctorum scholasticorum, & quánam illi vti debeant ratione, si velint puram Christianæ doctrinæ veritatem in Scholis, ac proindè in ipsis etiam Templis retineri & conseruari.

Reliquum est ad extremum, vt de tertia Scholarum cura, quæ ad ipsos Scholares seu studiosos pertinet, disseramus. In hac explicanda, non est opus longa aut accurata oratione, sed vno eóque plano expeditur.

Cùm enim inter Doctores & discipulos seu Studiosos mutua sit relatio: explicatis Doctorum officiis, mox & quæ sint discipulorum partes facilè dignoscitur. Ex iis igitur, quæ de duplici Doctorum officio dicta sunt, duplex etiam Studiosorum esse officium, perspicua & plana consecutione colligitur.

Primum, & cui etiam in primis danda est opera, est, vt attentè audiant, diligenter excipiant, & memoriæ mandent locorum Theologicorum, quos Communes vocant, doctrinã à piis Doctoribus traditam, & apertis S. literarum testimoniis probatam & confirmatam. Nam quantum sit, hæc doctrina, hac methodo tradita, iis qui volunt solidè & purè Scripturas intelligere: paulò ante a nobis ostensum est.

Memoriæ autem dixi, hos locos memoriæ esse mandandos, quoniam semper debent esse in promptu, tum propter intelligentiam Scripturarum, ad quam sunt ceu εἰσαγωγὴ καὶ κανών: tum propter concertationes cum aduersariis doctrinæ Christianæ, contra quos ij loci sunt ceu quotidiana arma, quibus nos oportet semper esse munitos. Qua in re peccant permulti Studiosi, qui attentè quidem hos audiunt, & diligenter exceptos conscribunt: sed postea contenti, se illos habere in cista descriptos, nunquam memoriæ mandant. Ij similes mihi videntur illis, qui cùm nihil teneant Grammaticæ vel Græcæ, vel Latinæ, quæ nihil aliud est, quàm loci communes linguæ Latinæ aut Græcæ, contenti se multos habere Grammaticos in Musæo, accedunt ad lectionem vel Ciceronis, vel Demosthenis. Deinde similes sunt illis militibus, qui freti armis, quæ domi habent, ad bellum accedunt inermes. Ij, si contingat, vt pugnandum sit, coguntur aut succumbere & perire, aut se in fugam vertere: aut hosti dicere: Exspecta, dum redeam domum, & sumam gladium, & ita se turpiter dare omnibus ridendos. Neque etiam dissimiles sunt Israelitis, qui minimè curabant, vt legem Domini scriptam haberent in cordibus, propterea quòd sibi satis esse videretur eam habere in tabulis librisque.

Debent igitur Studiosi locos communes, etsi non singula verba, quod non probo & est ἀδύνατον: saltem res ipsas & testimonia Scripturarum, quibus cõfirmati sunt, ediscere, & in thesaurum perpetuæ memoriæ recondere. Et certè non est perdendus thesaurus memoriæ: perditur autem cùm non exercetur.

Quod ad Scripturarum lectionem & studium attinet: hoc alterum est illorum officium, vt non solùm in Auditorio Doctores suos Scripturarum explicantes attentè audiant, & summam notent: verum etiam domi illas interpretationes cum doctrina locorum Communium, & cum aliis Scripturis conferant, & an conueniat, necne videant: imitati hac in re illos Berhoenses, qui (vt Lucas refert Act. 17.) cum audissent Paulum concionantem, & Scripturas Prophetarum de Christo interpretantem: domi contulerunt Scripturas, an hæc ita se haberent, quę dicebantur à Paulo. Sicut enim publicos scripturarum interpretes audire ipsis ad hoc est vtile, vt habeant studiorum duces, nec fiant αὐτοδίδακτοι, quod hominum genus rarò Ecclesiæ profuit: ita cum scripturis audita conferre est necesse, ne Pythagoræorum more tantum à suis Magistris pendeant, sed ipsos doctrinæ fontes cognoscant, & dogmatibus Præceptorum suorum fidem habere discant, non quia hominum, quos amant, vel admirantur, sunt placita, sed quia sanctarum scripturarum nituntur authoritate, & ea vel manifestè ex Dei verbo desumta, vel bona inde consequentia deducta esse intelligunt.

Nec tamen ad familiarem scripturarum cognitionem, quæ in primis in Theologo requiritur, comparandam satis est talis collatio, sed quotidiana insuper atque attenta lectione priuatim est opus. Consulo igitur, vt nulla dies Theologiæ studiosis abeat, quin & mane aliquam horæ partem priuatæ lectioni, iuxta librorum diuinorum seriem impendant, & vespere diurnarum operarum omnium rationes seuerissimè ipsi à sese exigant: cuius diligẽtiæ incredibile est, quantos breui tempore sint percepturi fructus.

Sed nunc finem dicendi faciam, vbi de duobus adhuc studiosos adolescentes monuero.

Vnum est, ne manibus, quod aiunt, illotis studium hoc, vt diuinissimum, ita maximè arduum attrectent, sed cum reuerentia & necessariis instructi adminiculis ad illud accedant, si modo laude quid dignum proficere & consequi discendo animum induxerint. Adminicula voco artium dicendi, ac præcipuarum Philosophiæ partium, maximè Ethices & Physices cognitionem mediocrem. Absque his enim non modò plurimas scripturarum sententias non intelligent, sed & multas grauissimas disputationes de Prouidentia Dei, de Peccato, de Libero arbitrio, de Lege Dei, de virtutibus &c. non assequentur. Sine illis verò, ne quidem, quæ assecuti fuerint, commodè tradere aliis poterunt. Et notum est, Apostolum in Theologo requirere facultatem, qua & sermonem rectè secare, atque exhortari auditores per doctrinam sanam, & contradicentes aduersarios redarguere valeat. 2. *Tim.* 2.15. *Tit.* 1.9.

Alterum est, vt in toto studiorum cursu ad rectum scopum oculos perpetuò intentos habeant. Sic enim & current alacrius, & currendo propius eum, magno suo & aliorum bono, contingent. Nam & Apostolus eo proposito Timotheum suum ad alacritatem exstimulat pręclarè inquiens: Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ: Ne negligito donum, quod in te est, quod datum est tibi ad prophetandum cum impositione manuum presbyterij. Hæc exerce: in his esto: vt tuus profectus manifestus sit inter omnes. Attende tibi ipsi & doctrinæ: persiste in istis. Id enim si feceris & te ipsum seruabis, & eos qui te audient. 1. *Tim.* 4.13.14.15.16. O præclaros laborum nostrorum fructus, quos certè nec splendida Iurisprudentia, nec sagax Medicina, nec subtilis Philosophia, sibi propositos habere, aut pręstare potest. Sola Theologia studiosis suis præstat, primùm quidem, vt ipsimet cœlestis sapientiæ lumine illustrari, veræque pietatis studio quasi innutriti, supra mundum sapiant, & meliores sanctioresque quotidie euadant, atque ita veram illam εὐδαιμονίαν, quam neque Priamicæ calamitates, neque mors abrumpere possint, apud Deum consequantur. Deinde verò, vt docendo alios, & viam ad cœlestia ex verbo Dei fideliter monstrando, eiusdem illius atque æternæ felicitatis authores plurimis existant, quo labore neque salutarius quicquam humano generi præstari, neque nobis gloriosius esse ad omnem æternitatem potest.

Video quidem fortasse, quid præterea hic ex me audire aueant studiosi iuuenes, ánne de nulla vel Patrum, vel Historiæ Ecclesiasticæ, vel Commentariorum sacrorum lectione consulam. Sed cogitent, tempus, quo in Academia Doctores præstantes audire conceditur, haud longum dari: doctrinam verò longam esse. Illis ergo frugaliter vtantur, dum licet. Cætera, quæ ad πρᾶξιν Theologiæ magis pertinere videntur, minori iactura, imo maiori suo fructu aggredientur, vbi viuos Magistros amplius audire non dabitur, sed ipsi docendi munus ad iuuentutem vel ad populum sustinebũt. Si qui tamen iudicio sunt confirmatione, & aliquos etiam ex Antiquitate fructus quasi primitias in Academia decerpere gestiunt: me

authore

authore illi præcipuos quosdam libellos sibi diligent, quorum lectio tum ad præsentes Controuersias intelligendas aliquid momenti habere, tum animos eorum ad monumenta vetustatis suo tempore auidius euoluenda inflammare possint. Tales esse iudico Tertulliani Apologeticum: Cypriani tractatum contra Demetrianum: Ambrosij (alij Prospero tribuunt) libellos de vocatione gentium: Augustini Enchiridion ad Laurentium, libellos de doctrina Christiana: & quædam posteriora Tomi septimi opuscula: Fulgentij librum primum ad Monimum: Damasceni libros de Orthodoxa fide: Socratis historiam Ecclesiasticam, &c.

Sed, quod dixi, finem nunc facio. Oro autem Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore, vt sanam verbi sui doctrinam, quam in Ecclesiis Palatinatus pro immensa sua bonitate accendit, puram putamque seruare clementer dignetur: benedicat insuper florentissimæ huic Academiæ, cuius ciuem me factum esse, merito gaudeo, & nos omnes faciat organa misericordiæ salutaria: ad laudem gloriosi nominis sui, & ad ædificationem Ecclesiæ suæ, per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, cui honor & gloria in secula.

DIXI.

agendum tibi fuerit ô Timotheê & cuique pro viro. Forti- [illegible] nel recepta & cognita veritate Christianæ doctrinæ, & [illegible] Scripturarum. Hæc igitur [illegible] dicendo: *Tu autem permane in iis quæ [illegible].*

Primum [illegible]: Etiamsi futura sint tempora molesta, & periculosa, [illegible] omnes erunt sui amantes, & [illegible] homines ac impostores: [illegible] errantes & in errorem inducentes ta- [illegible] monet, [illegible] veritate cognita [illegible] vel latum vnguem deflectas: sed debes in [illegible] permanere, & eam aliis prædicare, & vt [illegible], adhortari.

Quibus autem argumentis vtitur ad persuadendum Timotheo hanc firmam constantiam in retinenda veritate doctrinæ, quam partim è sacrarum literarum lectione & studio ab ineunte ætate, partim verò & maximè ex ore Apostoli [illegible] didicerat?

Primum: à fide, quæ in depositis seruanda est. Quæ apud nos deposita sunt, seu quæ fidei nostræ committuntur seruanda: ea etiam bona fide sunt seruanda & custodienda, [illegible] perfidi fuerimus.

Atqui doctrina veritatis, quam didicisti, tuæ fidei concredita est tanquam pretiosus thesaurus. Tibi igitur ea, bona fide seruanda & custodienda est. Permane igitur in iis quæ didicisti: quia tibi concredita sunt, vt scilicet ea custodiar.

Atque hinc colligimus, cognitionem veritatis Christianæ seu Euangelij [illegible] esse pretiosum apud illos depositum, qui illud didicerunt: quod non seruare & custodire maxima [illegible] perfidia & improbitas.

Secundum, [illegible] autoritate & autoritate illius, hoc est [illegible] didicerat, nempe quòd esset verus Christi Apostolus, [illegible] haberet Spiritum Dei: quòd nihil doceret [illegible] Christo, & eius Spiritu accepisset. Argumentum [illegible] est.

[illegible] doctrina, quam certò scimus nos didicisse ab Apostolis, [illegible] sanctis [illegible], eòque Christi esse doctrinam, nullo modo recedendū est, sed in ea [illegible] permanendum. Talis est doctrina, quā didicisti ô Timothee. Tu enim scis, à quo hanc didiceris, nempe nō ab impostore, non à Pseudoapostolo, nō ab homine mercenario & cauponante verbum Dei: Sed a vero Christi, & fideli Apostolo: qui [illegible] propter hanc doctrinā passus [illegible] patietur, [illegible]. Ergo, &c.

Atque hic habemus *quæstionem* de autoritate Ecclesiæ, quæ populis omnibus prędicat Euangelium. An ea aliquid valeat: an verò [illegible] ad faciendā fidem has Scripturas esse verbū Dei, necne. Item: An autoritas Scripturarū pendeat ab autoritate Ecclesiæ. Videmus enim hic quantum valeat [illegible] persuasio & scientia [illegible] doctrinā tradat, autoritas & probitate: ad faciendam fidem, ipsam etiam eorum doctrinam, veram ac diuinam esse, proinde in ea esse permanendum. Multum certe valet, sed tamen sola non sufficit. Nam fieri potest, vt etiam Apostolus, [illegible] Spiritu Dei, non semper loquatur ex Spiritu Dei. Exemplum in Petro Antiochiæ, Gal. 2. Item multò magis sentiendum de Augustino & aliis sanctis Patribus. Quare hoc argumentum ab autoritate personæ quæ docet non vsquequaque firmum est, nisi accedat confirmatio Scripturarum: Ideò firmius subdit argumentum.

Et quòd ab infantia didiceris S. literas.

Tertium argumentum ducitur à certa cognitione S. literarum, quæ consentaneæ erant cum doctrina Apostoli. Hoc demum confirmabat Timotheum, Apostoli doctrinam, veram esse, & eam esse firmam esse retinendam. Argumentum igitur tale est.

In illa doctrina constanter permanendum est, quam agnoscimus certò & ex longo studio conformem esse S. literis. Atqui tu ô Timothee hoc facilè nosti. Nam iā inde ab infantia versatus es in S. literis: & eas non tantùm perfunctoriè legisti, sed didicisti & optime nosti [illegible]. Ergo, &c.

Atque hic videmus, hoc demum verum & firmum esse argumentum aliquam doctrinam esse veram & Christianam, ideòque in ea esse persistendum: cùm eam agnoscimus consentaneam esse S. literis Propheticis & Apostolicis. Et solam eorum qui docent, aut etiam totius Ecclesiæ autoritatem, non itasfirmum esse argumentum. Atque ita hic habemus quæstionem de autoritate Scripturæ: An præcellat autoritati Ecclesiæ, necne. Et omninò præcellere, docet Petrus 2. Pet. 1. Cùm esset [illegible] à sua & aliorum Apostolorum autoritate, certissimum esse Euangelium quod prædicabant de Christo, deq; eius gloria & officio, quia scilicet ipsi viderunt gloriam eius, & audiuerunt vocem Patris dicentis: *Hic est Filius meus dilectus,* [illegible] *sed etiam* [illegible] confirmat illud argumentum [illegible] à Scriptis Propheticis, [illegible] *Et habemus firmiorem Propheticum sermonem* [illegible]. Cur firmiorē vocat Propheticū sermonem? an non quod ipsi Apostoli prædicabant de Christo firmum [illegible]? [illegible] de causis illud dicit. Primùm [illegible] firmiora Prophetarum [illegible], quam verba Apostolorum. Secundò quia Apostoli, vt homines, poterāt adhuc mutare sententiam, vt Petrus Gal. c. 2. Et de hominibus, semper oritur suspicio aliqua: non ita de doctrina iam recepta ab omnibus. Hac de causa laudantur ab Beroeenses Act. 17. quòd licet scirent, à quo discerent, nempe à Paulo, vero Christi Apostolo: tamen non contenti illa ratione, recurrebant ad firmiorem sermonem Propheticum, confirmatum iam, & de quo dubitare amplius fas non erat.

Atque hoc argumentum amplificatur; etiam ab illa particula: *Ab infantia*, hunc in modum. Quò quis diutiùs eoq; & certius nouit sacras literas ac veritatem, eò turpius illi est & perniciosius nō in ea constantèr perseuerare. Tu Timothee nosti sacras literas, eoque veritatem ipsam iam indè ab infantia: Quàm turpe igitur & perniciosum tibi fuerit, si non permaneas in iis quæ didicisti?

Hic etiam duæ sunt quæstiones circa locum de Scripturis: *Vna* de lectione Bibliorum: [illegible] legere, an vero omnium, etiam puerorum. Nam Timotheus iam indè ab infantia legit sacras literas: & hoc in eo laudat Apostolus. *Altera*: quorum sit docere religionē & S. Biblia: An Pastorum tantùm & Doctorum: an vero etiam omnium patrum & matrum familias. Nam mater Lois docuit Timotheum filium.

Quartum argumentum, à perfectione S. literarum Sacræ literæ perfectam [illegible] tradunt doctrinam: ita vt si illas [illegible] abunde habeamus, quo perfundi [illegible]. Hanc perfectionem ibi habet, cùm ait: *Quæ te possunt perfectum seu sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.* Est autem permanendum in ea doctrina, quæ perfecta est, & salutem adfert æternam. Permane igitur in iis, quæ didicisti è sacris literis.

Hic etiam duas alias habemus quæstiones circa S. literas. *Prima*: De perfectione S. literarum: An tradant talem doctrinam, quæ sufficiat ad salutem, necne. Paulus aperte affirmat. *Secunda*: De scopo S. literarum, quis ille sit: Est fides in Christum: per hanc enim seruamur.

Quintum argumentum à dignitate & autoritate sacrarū literarum. Perseuerandum est in doctrina & verbo Dei; quid enim hoc perfectius & dignius: Atqui Scriptura sancta, verbum est Dei. Etsi enim scripta sit per homines: autor tamen illius est Deus. Fuit enim diuinitùs inspirata, nempe illis sanctis hominibus. Mosi, Prophetis, per quos scripta fuit. Est igitur in hac permanendum. Quæ verò ex me clariùs didicisti: ne sunt eadem esse cum iis, quæ tradunt S. literæ. Permane igitur in iis quæ didicisti.

His in verbis: *Omnis Scriptura diuinitùs inspirata est,* habemus de sacris literis quæstiones sex.

1. Quænam sint illæ Scripturæ de quibus Apostolus ait, eas omnes fuisse diuinitùs inspiratas. Atque hic habemus quæstionem de libris Canonicis & Apocryphis: seu de partitione Bibliorum in Canonicos & Apocryphos. Et vnde nam constet, hos esse Canonicos, id est, verbum Dei: alios non item.

2. De iis, quibus fuit inspirata & per quos scripta: quinam illi fuerint.

3. De origine verbi Dei in Ecclesia: An ab iis, per quos fuit scriptum, primam habuerit originem: an verò aliis etiam ante hos, fuerit inspiratum & reuelatum: & quomodo seruatum apud illos fuerit sine scripto.

4. De antiquitate Scripturæ: cùm eam primò ita inspirata, vt etiam fuerit ab eo scripta.

5. De lingua, qua primùm fuit scripta: Deinde, de versione Græca & Latina.

6. An liceat, vel vtile sit Scripturam sanctam in linguam cuiusque Gentis popularem conuertere. Nam etiam hæc controuertitur hodie inter nostros Pontificios & nos.

Sextum argumentum, ab vtilitate maxima S. literarum. Persistendum est in studio & professione earum literarum, quæ vtilissimæ sunt & ad omnia, quæ desideramus, vtiliaque nobis sunt, vel erunt.

Atqui omnis Scriptura, in cuius studio & professione vt perseueres te hortor: vtilis est ad omnia, quæ possis in religione, & ad benè pièq; viuēdū, desiderare. Nā si cupias scire & docere dogmata fidei: ad ea omnia docēda vtilis est. Est

enim vtilis πρὸς διδασκαλίαν, omnium scilicet dogmatum verorum. Si velis refutare falsa: ad id omninò vtilissima est. Est enim vtilis πρὸς ἔλεγχον omnium falsorum dogmatum. Si desideres etiam malos mores corrigere & tollere, ad hoc vtilis est. Est enim vtilis πρὸς ἐπανόρθωσιν. Si denique animus tibi sit familiam tuam, liberos, ecclesiam & quosuis instituere in bonis moribus, in que vera iustitia, hoc est, in vera bene pieque viuendi ratione: ad hoc vtilissima est S. Scriptura. Vtilis enim est πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ.

Atque hic habemus tres illas quæstiones.

1. De vtilitate S. Scripturæ: an valeat ad omnia vera dogmata docenda: deinde, an vllum dogma fidei, quòd non doceat S. Scriptura, sit admittendum in Ecclesia, nec ne. De aliis duabus vtilitatibus in sequentibus, non est opus his quæstione, quia perspicuæ sunt.

2. An tradat omnia, quæ pertinent ad mores, & ad veram piè sanctèque viuendi rationem.

3. De intelligentia Scripturarum, & eorum perspicuitate. Nam cum ait, *vtilis est*: subaudiendum, lecta aut audita & intellecta. Nam in certo sequitur, non prodest: neque etiam lecta & audita: sed non intellecta. Quæstio igitur nascitur: An Scripturæ sint ita perspicuæ, vt possint intelligi necne.

4 De interpretatione & de regulis intelligendi Scripturas.

Septimum argumentum à fine Scripturarum. In ea doctrina est pe. sistendum, cuius finis est, vt homines sint omnibus numeris perfecti & ad omne bonorum operum genus perfectè instructi. Est enim hæc doctrina omninò honestissima sanctissima, &c.

Atqui finis huius doctrinæ, quam didicisti, hic est, vt scilicet perfectus sit homo Dei. Ergo, &c.

Hic igitur habemus quæstionem de fine Scripturarum. An vnus tantùm sit, vel plures: & quinam illi.

Octauum argumentum, ab altera perfectione Scripturarum, quæ est, quòd ea tradit perfectè omnia, quæ ad verè bona opera, & ad perfectam benè viuendi rationem pertinent. Argumentum igitur tale est. Non est ab illa recedendum doctrina viro bono, & bonorum operum studioso atque amanti, quæ hominem instruit ad omne bonum & honestum opus. Hoc facit hæc S. scripturarum doctrina. Non enim tantùm illius finis est, vt homo sit perfectus, & ad omne bonum opus perfectè instructus: sed etiam hoc præstat, hoc est, hominem perfectè instruit ad omne opus bonum. Ergo, &c.

Nunc habemus primò analysin huiusce contextus Apostolici, qui est de Scripturis sanctis, deq. firma & constanti in doctrina illarum perseuerantia. Deinde videmus, quot quæstiones seu ζητήματα sese hîc aperiant, quæ ad locum communem de Scripturis sanctis pertinent. Proinde potestis iam videre, vel saltem aliquem capere gustum: quàm vtilis sit hæc nostra methodus tractandi locos communes: quòd priùs eos è Scripturis via Analytica eruimus: deinde via συνθετικῇ tractamus.

Sunt autem hæ quæstiones de Scripturis S. ex hoc Apostoli loco collectæ, numero octodecim.

1. *De custodiendo bona fide thesauro verbi Dei: quia nobis concreditus est.* Hanc explicuimus & tractauimus in nostra oratione seu prolegomenis: & qua ratione custodiri possit, docuimus.

2. *De autoritate Ecclesiæ circa S. S. quanam illa & quanta sit.*

3 *De autoritate S. Scripturæ: quæ illa & quanta sit: & vtra maior autoritas, Ecclesiæ an Scripturæ sanctæ.*

4. *De lectione & studio S. scripturæ. An omnium sit eam legere, nec ne.*

5. *De officio docendi S. literas: An sit omnium, & quorumnam illud sit.*

6. *De perfectione Scripturarum: An quæcunque tum ad fidem, tum ad perfectam sanctè viuendi rationem pertinent, abundè tradant atque an sufficiant ad salutem.*

7. *An vllum dogma de Religione extra Scripturam sanctam, sit in Ecclesia admittendum, nec ne.*

8. *De partitionibus Bibliorum, quæ apud nos Græcè & Latinè habentur: atque inprimis: An omnia hæc habenda sint pro Canonicis seu diuinitus inspiratis, ex verbo Dei, necne. Atque hîc de regula, vnde constet, hos esse verbum Dei, & non alios.*

9. *De iis, quibus Scriptura fuit inspirata, & per quos conscripta, qui iam fuerint illi.* Atque hanc sequitur.

10 *De origine verbi Dei in Ecclesia: An ab iis, per quos fuit scriptum, primam habuerit originem necne: an vero etiam aliis, ante hos fuerit reuelatum & inspiratum, licet non fuerit scriptum & quomodo fuerit seruatum.*

11. *De antiquitate Scripturæ: cui primò ita inspirata fuit, vt etiam ab eo fuerit scripta.*

12. *De lingua qua primùm fuit scripta Scriptura sacra: Deinde, de versione Græca & Latina.*

13. *An etiam nunc liceat Scripturam sanctam vertere in linguam cuiusque gentis populare.*

14. *De vtilitate & vsu sanctæ Scripturæ: quotuplex & quænam illa sit.* Quanquam hæc explicata fuit magna ex parte in nostra oratione.

15. *De perspicuitate & obscuritate S. Scripturæ.*

16. *De officio interpretandi Scripturas in Ecclesia: An sit supervacaneum atque inutile: an vero vtile atque necessarium.*

17. *De regulis intelligendi Scripturas.*

18. *De fine Scripturarum, propter quem data nobis fuerit:* hoc est, *cur voluerit Deus verbum suum manere in Ecclesia scriptum.*

Hæ sunt illæ, quas ex hoc Apostoli contextu colligere potui, quæstiones, ad locum communem de Scripturis sanctis pertinentes: in quibus omnia ferè, quæ de Scripturis dici possunt, comprehensa sunt. His tamen addi possunt duæ aliæ non parui momenti & vtilitatis quæstiones: quarum prima est, *de summa & summa doctrinæ, quam tradit Scriptura sancta, quæ nam illa sit.* Altera sequitur ex hac priore, *de discrimine religionis, quæ traditur in S. literis ab aliis religionibus omnibus.*

Sunt hæ omnes mihi pertractandæ. sed id quàm breuissimè à nobis fiet. Sunt enim permultæ ita perspicuæ, & extra omnem controuersiam, vt non opus habeant multa el explicatione, vel confirmatione. Quæ iam etiam sunt à clarissimo pietate & doctrina viro D. D. Vrsino piæ memoriæ, ita explicatæ, vt in illis etiam diu immorari non debeam.

Cæterùm non eo ordine, quo has ex Apostoli verbis collegi, à me pertractabuntur hæ quæstiones: sed legitimo ordine: vt hæ prius pertractentur, quas etiam priùs nosse, necesse est & vtile. Age igitur in nomine Domini.

QVÆSTIO I.

De libris Canonicis & Apocryphis, deque Bibliorum partitione.

VSus in Ecclesia obtinuit, iam indè vsque, ab initio, & post hominum memoriam, vt volumen illud totum, quod primùm Græcè, deinde etiam Latinè apud Christianos pro omnium librorum à condito orbe, sanctissimo & diuinissimo habetur: appelletur Græco nomine, & plurali quidem numero, Βίβλια quod Latinè sonat libros: idque κατ' ἐξοχὴν, vt omnes intelligant, non esse hos libros vllius hominis, sed Dei Optimi & Maximi. Et quidem permulti putant, quicunque in hoc volumine continentur libri: eos esse dictatos à Spiritu sancto, eoque verbum Dei esse omnes, & paris autoritatis. Sed qui melius iudicant, putant ita appellari à maiori parte: quòd plerique omnes libri, qui in hoc continentur volumine, sint diuinitus inspirati, verbumque Dei.

Prima igitur quæstio hic proponitur de S. Bibliis: an omnes sint Canonici: nec ne Canonici. Pontificii affirmant: & ita ex libris Machabæorum probant orationes pro defunctis, & purgatorium Nos contrà, alios esse Canonicos, alios Apocryphos.

Quadruplex Bibliorum partitio.

I In Canonicos & Apocryphos.

II. Canonici secantur in Vetus & Nouũ Testamentũ.

III. Canonici veteris Testamenti in tres classes. *Primò* in תורה legem, id est, in libros quinque Mosis. *Secundò* in ראשונים ונביאים אחרונים נביאים hoc est, in Prophetas priores, & in Prophetas posteriores. *Tertiò* in scripta כתובים (scilicet sancta) quæ Græci ἁγιόγραφα vocant.

Noui Testamenti libri, in tres etiam ordines: Historicos, Epistolas, Apocalypsin.

IV. Partitio omniũ Canonicorũ librorum tam Veteris, quã Noui Testamẽti, est à summa totius Scripturæ desumta: ea est in Legem & Euangeliũ. Dicamus nunc de prima.

Hæc igitur esto prima partitio Bibliorum, & prima propositio.

PROPOSITIO I.

Librorum, qui sunt in volumine tam Latino, quam Græco, quod volumen, Biblia appellatur: alij sunt Canonici, alij Apocryphi.

EXPLICATIO.

Canon, Græca vox κανών, est regula seu norma, ad quam aliquid examinatur, si ne putum an adulterinum, rectum, an obliquum, &c. Et Canonicum, quod illi Canoni est omni ex parte consentaneum.

Canon primus Scripturarũ, ad quem omnia reliqua scripta exa-

pta examinabant Patres in veteri Testamento, an essent θεόπνευστα, & verbum Dei, nec ne, fuit ipsa Dei תורה per Mosem tradita, partim in externis chartis, partim in cordibus piorum inscripta. Non enim externa illa satis erat: sed opus erat etiam interno Spiritus Canone.

1. Hanc externam תורה acceperunt Israëlitæ tanquam Dei verbum, sine vllo alio externo Canone, ad quẽ examinaretur: partim propter autoritatem Mosis, quam ei conciliauerat Deus primùm in Ægypto, deinde in deserto, præsertim in monte Syna. Ipsi enim interfuerunt cùm Moses ascendit in montem, & à Deo Legem accepit: vnde de eius persona qui amicus esset Deo, non poterant dubitare: ideò nec de lege, quin à Deo illam accepisset, dubitare volebant. 2 partim etiam acceperunt illam Legẽ pro indubitato Dei verbo, propter autoritatẽ & dignitatem ipsius Legis. Nam viri sancti inter eos Spiritu Dei illustrati agnouerunt scripta Mosis, merum esse Dei verbum, ideoque illud pro tali amplexati sunt. 3. Addo, quòd eam etiam doctrinam perspexerunt consentaneam esse in substantia, doctrinę quã per successionem à Patribus acceperã. His de causis Mosis תורה acceperunt, quam agnouerunt pro vero Dei verbo.

Ad hanc verò reliqua omnia & dicta & scripta tanquam ad certum Canonem examinabant: & quæcunque Canoni videbant omni ex parte esse consentanea, tam in doctrina, quam in excellentia ad maiestate sermonis, quæ vndiquaque spirabat diuinam probitatẽ & sapientiam, ita ut agnoscerent etiam ea, quæ ἀγρα fierent omnis doctrinæ, illa scripta aut verba prolata esse verum Dei verbum. Ad hunc enim Canonem instituerat Dominus omnes omnium doctrinas examinari: vt inde agnoscerentur doctrinæ, & Prophetæ, vtrum essent à Deo, nec ne. Deut. 13. *Si surrexerit in medio tui Propheta &c.*

Ad hunc Canonem omnia Prophetarum scripta examinata agnita fuerunt esse θεόπνευστα, & digna, quæ vnà cum lege Mosis essent Canon omnis doctrinæ.

Postmodum omnia Mosis & Prophetarum scripta & ἁγιόγραφα quæ ab Hebræis recepta sunt: simul fuerunt *Canon* Scripturarum, ad quem omnia posteriores Israëlitæ, & alij, examinabant aliorum omnium & dicta & scripta Sic Act. 17. dicta Pauli ad hunc Canonem examinabant. Sic Christus iubebat suam doctrinam ad hunc Canonem examinari, dicendo Ioh. 5 *Scrutamini Scripturas &c.* Sic Apostoli sua confirmabant illo Canone veteris Testamenti.

Nunc vetus Testamentum cum Nouo, *Canon* est Christianis, ad quem omnes doctrinæ examinandę sunt. De quo Canone 1. Thes. 5. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Quomodo probabimus? Canone Scripturarum: 1. Ioh. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, vtrum ex Deo sint.* Quomodo? ad Canonem S. Scripturæ.

Canonicos igitur libros vocârunt Patres, omnes eos, quos primum ad illum Mosis Canonem; deinde ad alterum etiam, Mosis scilicet simul & Prophetarum examinatos: Ecclesia primum Israëlitica, deinde Ecclesia Christiana, Spiritu sancto edocta constanter agnouit esse θεοπνεύστους, & à Spiritu sancto dictatos per quosdam Prophetas, Apostolos, atque Euangelistas conscriptos fuisse, eoque illos purum esse Dei verbum.

Ac proinde Canonicos vocârunt tum quòd ad Canonem, id est, examinati, probati fuerint: tum quòd ab vniuersa Ecclesia positi sunt in Canone & ipsi eorum librorum, quos Ecclesia agnouit à Spiritu sancto dictatos, & θεοπνεύστους: tum denique quòd facti sunt Canon omnis doctrinæ de religione.

Nunc tenemus, quos vocent Canonicos: & cur ita vocẽt.

Apocryphos appellant eos, qui licet non planè impiam contineant doctrinam tamẽ examinari ad Canonem Scripturarum sacrarum non fuerunt agniti ab Ecclesia ita cum Canone omni ex parte conuenire, sicut reliqui, neque illam redolere diuinam maiestatem, sapientiam, veritatem, & cœlestem bonitatem ac Spiritum quem Prophetici & Apostolici: & visi sunt potius Spiritu humano, quàm diuino conscripti.

Ideò verò Apocryphi vocati fuerunt (quæ vox Græca significat absconditum & secretum) 1. quia non fuerunt agniti ab Ecclesia θεόπνευστοι. 2. quòd nomina autorum, essent abscondita: 3. quòd quædam continerent, quæ Mosi, Prophetis, & Apostolis fuerunt ignota: 4. denique quòd propter supra dictas causas, digni non erant qui legerentur publicè in Ecclesia, Et sic etiam prohibiti fuerunt legi in Ecclesia: vt testatur autor expositionis in Symbolum, apud Cyprianum.

Nunc igitur tenemus explicationem horum nominum, Canonicorum & Apocryphorum, & quid nomine Canonicorum librorum, & quid nomine Apocryphorum intelligendum sit. Non esse autem omnes Canonicos, sed quosdam Apocryphos, paulò pòst demonstrabimus.

PROPOSITIO II.

Canonici autoritatem habent ad constituenda & ad probanda fidei dogmata: Apocryphi vero, etsi vtiliter legi possunt: nullam tamen autoritatem habent vel ad constituenda, vel ad probanda fidei dogmata.

1. Explicatione hic nulla opus est. Quod ad probationẽ attinet, ea est in promptu. *Fides enim est auditu ex auditu: auditus autem per verbum Dei.* Rom. 10. Ergò fidei dogmata è solo verbo Dei constitui & probari possunt. Soli autem Canonici, sunt verbum Dei, non autem Apocryphi. Quis igitur non videat, Apocryphos nil valere ad constituenda & probanda dogmata fidei?

2. Confirmatur testimoniis Patrum. Hieronymus in præfatione in libros Salomonis apertè testatur. Autor expositionis in Symbolum Apostolorum apud D. Cyprianum, cùm exponit verba: *Credo Ecclesiam sanctam, &c.* Idem planè scribit Concilium Laodicenum, tempore Damasi Papæ, Canon. 59.

Hinc apparet, quid de scriptis Patrum sentiendum sit, & sentire ipsi voluerint. Si Apocryphi libri, qui tamen in volumine Bibliorum semper manserunt: propterea quòd valde vtilis est illorum lectio, & nulli alij libri, exceptis Canonicis, puriores illis sunt, si inquam libri Apocryphi nullam habent autoritatem ad constituenda vel probanda fidei dogmata: multo minùs igitur eam habent scripta Patrum, quicunque illi sint. Quod confirmare possem dictis ipsorum Patrum: sed hoc aliâs.

Nunc venio ad explicationem, quinam Canonici, qui Apocryphi sint.

PROPOSITIO III.

Apocryphi libri sunt:

Iudith.

Tobias.

Esdræ tertius & quartus.

Sapientia Salomonis.

Sapientia Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus dicitur apud Latinos.

Baruch.

Epistola Hieremiæ.

Cap. 13. & 14. addita Danieli.

Canticum trium puerorum, quod est adiectum tertio capiti Danielis.

Libri Machabæorum. Et post 3. versum 10. cap. Esthera, reliquum.

Reliqui omnes in veteri Testamento Canonici sunt.

Explicatione nulla hic opus est.

Vnde verò hoc probamus? Ex traditione Ecclesiæ, seu ex veteris Ecclesiæ consensu & iudicio.

Hebræi ita senserunt, ideo hos non habent in Canone.

Iosephus, lib. de antiquitatibus Iudæorum, contra Appianum Alexandrinum Grammaticum, primò ait Canonicos libros esse XXII iuxta numerum Hebraicarum literarum, Et hos ait esse, *Primùm*, libros Mosis 5. quos Hebræi à præcipua parte vocant, תורה: Græci à numero πεντάτευχον. *Secundò*, libros Prophetarum. *Tertiò* alios etiam, qui hymnos (vt ipse loquitur) in Deum, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας τοῦ βίου continent. Clarius tamen hæc res explicatur apud alios Græcos & Latinos.

Hieronymus in prologo in libros Regum, quem prologum vocat Galeatum, & est in Tomo 3. operum Hieronymi: & præponi solet omnibus Bibliis. Confirmat esse tantum 22. libros Canonicos apud Hebræos sicut etiam 22. literę: & dum hos numerat, nullam facit mentionem eorum, quos diximus esse Apocryphos: imò nominatim excludit à Canone, librum Sapientiæ Salomonis: Ecclesiasticum: Iudicham, Thobiam, libros Machabæorum.

Autor expositionis in Symbolum Apostolicum super illud *Credo Ecclesiam Sanctam*, idem tradit.

Euseb. Cæsariensis Eccles. hist. 3. c. 10 eundem numerum tradit iuxta Iosephum, neque plures enim erat. Item li. 4. cap. 26 ex sententia Melitonis Episcopi Sardensis.

Epiphanius in panario, Tom. 1 libri primi. hæresi 8. quæ fuit Epicureorum, idem habet, nisi quòd cum Ieremia coniungit etiam Epistolã Baruch, & cõcludit omnes enumera-

to, esse XXII. iuxta numerum Hebraicarum literarum.

Idem Epiphanius lib. de mensuris & ponderibus, p. 604. eundem numerum & ordinem librorum Canonicorum tradit. & egregiè explicat, quomodo, cùm essent numero 27. redacti sint ad 22 nullo tamen excepto.

Idem supra eodem libro de mensuris, p. 14 pulchrè explicat mysterium huius numeri vicenarij cum denario.

Hieronymus quoque in prologo Galeato imitatus Epiphanium, multa de hoc numero XXII. tradit.

Hilarius in prologo in Psalmos totidem & eosd. in libros enumerat.

Concilium Laodicenum, in Can. 59. eosdem quos & nos antea enumerat.

Tomo Concil. 1 p. 991. in Catalogo Gelasij excluditur secundus Machabæorum.

Augustinus Tom. 7. contra secundam epistolam Gaudentij. lib. 2. cap. 23. Item, Tomo. 5. de Ciuit. Dei, lib. 18 cap. 36. fatetur, libros Machabæorum, non esse de Canone Hebræorum, neque paris autoritatis cum Lege & Prophetis: & ideò sobriè esse legendos. Atque hæc de libris veteris Testamenti Canonicis.

Ad obiecta Pontificiorum.

1. At (inquies) Pontificij urgent alios Patres, qui tam Machabæorum, quàm alios libros à te positos inter Apocrypha ponunt inter Canonicos. Vt,

Augustinus Tom 3. de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 8. qui inter Canonicos ponit Thobiam, Iuditham, Machabæos. Vt,

Patres in concilio Carthaginensi tertio sub Siricio Papa: receptus fuit inter Canonicos liber Sapientiæ: Item, Ecclesiasticus & libri Machabæorum. Vt,

Innocentius Papa primus, vt apparet inter eius decreta in Epistola ad Exuperium Tolosanum Episcopum, cap. 7.

Item Gelasius Papa: nisi quod Machabæorum primum tantum agnoscit pro Canonico: non ita secundum.

Item in Canonibus, quos vocant Apostolorum, Can. 84. in Tomo Concil. primo, vbi tertium Machabæorum inter Canonicos ponunt.

Respond. In hac diuersitate iudiciorum tenendæ sunt hæ regulæ.

Prima. Libri veteris Testamenti, qui citantur in Nouo à Christo & Apostolis, omnino pro Canonicis habendi sunt.

Secunda. Libri, qui ab omnibus Ecclesiis recepti fuerunt pro Canonicis, ij etiam habendi sunt pro Canonicis citra vllam dubitationem.

Tertia. Qui non ab omnibus: sequendum est iudicium Ecclesiarum & Patrum antiquiorum, maiorisque autoritatis & preponendum est iudicio posteriorum & qui minoris sunt autoritatis: quales fuerunt illi, quos pro nostra sententia adduximus. Origenes. Epiphanius. Cyprianus, Hilarius, Hieronymus, Concilium Laodicenum.

Primo. Illi antiquiores fuerunt illis quos Pontificij citant: ideò meliùs iudicium veteris Ecclesiæ & Apostolorum agnoscere potuerunt, quàm posteriores. Et certe regula hæc certissima est: ideò ea etiam vtitur Tertullianus, dicendo: Id esse verum, quod quoque prius: id esse adulterinum, quodcunque posterius.

Secundo: Illi priores Patres pulchrè inter se conueniunt de numero librorum Canonicorum & non Canonicorum quem consensum non reperies in posterioribus.

Tertio: Consentiunt cum Hebræis voluminibus. Certè quos posteriores Patres addunt, nunquam apud Hebræos reperti fuerunt.

De illis Canonibus, qui dicuntur Apostolorum: liquet, illos non fuisse pro Apostolicis à veteri ecclesia agnitos: præsertim nunc citatum Canonem de libris Canonicis. Quomodo enim ecclesia vetus reiecisset vtrumque Machabæorum librum, si agnouisset illum Canonem pro Apostolico, qui tres Machabæorum probat?

De Augustino liquido apparet: vt suprà etiam ostendi ex responsione contra Epistolam Gaudentij secundam: & ex libro de Ciuitate Dei, illum non agnouisse libros Machabæorum pro Canonicis ita vt sine dubio admittenda sint omnia, quæ ibi continentur: cum dicat, eos sobrie esse legendos. Quare, si nos quoque illos non agnoscamus pro Canonicis: non possumus damnari, quin damnetur Augustinus & Hieronymus, totaque vetus Ecclesia. Atque hæc de libris veteris Testamenti.

DE LIBRIS NOVI.

De libris Noui Testamenti citiùs & faciliùs explicatur iudicium. Hæc igitur esto.

PROPOSITIO IV.

Citra omnem controuersiam Canonici sunt ij libri:
Quatuor Euangelistarum libri:
Acta Apostolorum:
Epistolæ Pauli omnes, quæ ipsius habent præfixum nomen: ideò excipitur Epistola ad Hebræos.
Epistola Petri prima: &
Epistola Iohannis prima.

PROBATIO.

Euseb. Cæsar. histor. Ecclesiast. cap. lib. 3. cap. 25. loquens de iis libris: *Hæc, inquit, corpora pro indubitatis habentur.*

PROPOSITIO. V.

Reliqui libri, etsi nonnihil de illis dubitatum fuit in veteri Ecclesia à multis: tamen neque vnquam reiecti fuerunt (sicut de Apocryphis veteris Testamenti dictum est:) neque etiam ab omnibus dubitatum de illis fuit. Continent autem doctrinam totam omnino consentaneam aliis Propheticis & Apostolicis libris. Quare pro ipso Dei verbo agnoscendi & admittendi sunt.

TESTIMONIA.

1 Tom. Concil. Laodicenum Concilium, omnes quos habemus pro Canonicis habet, & agnoscit. Fuit autem circa initium Damasi Papæ congregatum.

Euseb. Cæsar. histor. Eccles. lib. 3. cap. 25. ostendit de illis dubitatum fuisse, non vtrum piam sanamque continerent doctrinam, necne: sed an fuissent scripti ab Apostolis illis, quibus adscribuntur: nunquam autem dicit eos fuisse reiectos.

Non secus tertio Hieronymus & alij, quàm dubitatum de illis fuisse, nec dicunt ab omnibus: sed à quibusdam.

Fuisse verò à multis etiam agnitos pro scriptis Apostolorum illorum, quibus inscribuntur, liquet.

Irenæus Polycarpi discipulus, qui Polycarpus discipulus fuit Iohannis apostoli, lib. 1 contra Valentinum, cap. 13 p. 178. verba multa, quæ habentur in Epistola Iohannis secunda ad Electam: omnia autem tribuit Iohanni Euang. discipulo & Apostolo: & ait, sic eum scripsisse in sua epistola. Agnoscit igitur eam fuisse Epistolam Iohannis. Nam ea ipsa verba non habentur in prima Epistola vt aliquis dicat, inde fuisse accepta.

De Apocalypsi Iohannis, etsi permulti dubitarunt, an esset Iohannis, necne, vt Erasmus in Adnotationibus recitat: tamen à multis etiam grauissimis Patribus agnitam fuisse pro libro Iohannis, liquet ex iis, quæ in eam Apocalypsin præfatus est doctissimus Bullingerus, & deinde, quæ Illustris Beza: imprimis ex libros D. Hieronymus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum: vbi etiam scribit, eam fuisse illustratam Commentariis Iustini & Irenæi, licet non inueniantur iam. Testatur idem & Euseb. Cæsar. lib. 3. cap. 25. nempe à permultis Patribus fuisse illum librum pro Canonico, & quidem Apostoli Iohannis agnitum.

Doctrinam verò, quæ in illis continetur fuisse ab omnibus agnitam pro doctrina Apostolica, itidem liquet: primò quoniam nemo illam reiecit: secundò, quia qui dubitant an fuerint ab Apostolis scripti tantùm: sed etiam communibus. Exempla.

Tertullianus libro de pudicitia, Epistolam ad Hebræos adscribit Barnabæ, qui comes fuerat Pauli in prædicando Gentibus Euangelio, agnouit igitur esse Apostolicam doctrinam.

Hieronymus in catalogo Ecclesiasticorum scriptorum refert de eadem epistola alios etiam fuisse, qui autorem illius crediderint fuisse Lucam Euangelistam, alij Clementem, Petri discipulum. Ergo etiam ij agnouerunt, doctrinam huius Epistolæ totam esse Apostolicam.

Hieronymus tamen in Epist. ad Galat. c. 1. p. 159 Pauli esse Epistolam. Ex his perspicuum est, nostram quintam propositionem, esse verissimam & certissimam: nempe etsi de reliquis Noui Testamenti libris, præter illos, quos primo loco recensuimus, dubitatum à nonnullis fuerit, essent necne Apostolici: neque primò tamen non fuisse ab omnibus dubitatum. Secundò à nemine fuisse vnquam reiectos, quemadmodum de Apocryphis veteris Testamenti dictum est. Tertiò, ab omnibus fuisse in illis agnitam Apostolicam doctrinam. Quare nihil esse impedimenti, aut legitimæ causæ cur non illos possimus & debeamus inter Canonicos connumerare, & pro verbo Dei habere.

Expli-

Explicatum iam est id, quod ante omnia erat explicandum: quinam sint Canonici, & qui Apocryphi libri. Nam quæ post hæc dicenda sunt, de Canonicis tantum libris, hoc est, τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, vt loquitur Apostolus, quæ sunt purum Dei verbum, intelligenda erunt: quando quidem suscepimus locum tractandum de scripturis sacris, non profanis, neque de Apocryphis.

Venio igitur ad alias partitiones Bibliorum, quas paucis absoluo.

SECVNDA PARTITIO.

PROPOSITIO VI.

Canonici libri secantur in Vetus & Nouum Testamentum.

EXPLICATIO.

Nomine Testamenti, intelligimus non illud, quod propriè appellatur Testamentum, hoc est, fœdus Dei, quod pepigit cum populo suo, & tandem confirmauit per Christum: sed libros omnes, qui ad illud fœdus aliquo modo pertinent. Ideò Vetus, vocamus libros editos ante Christi aduentum: Nouum, libros editos post Christi aduentum.

PROBATIO.

Distinctio seu partitio hæc Apostolica est. 2. Cor. 3. In lectione veteris Testamenti manet velamen. Nomine Testamenti apparet intellexisse Apostolum omnes libros Mosaicos & Propheticos. Vetus verò appellauit Testamentum, respectu Noui. Nouum igitur Testamentum iure dicitur liber, continens scripta Apostolorum, post aduentum Christi edita. Nam ideò illos vocauit Vetus Testamentum, vt distingueret à scriptis Apostolorum, quæ sunt post Iohannem. Est igitur certa partitio.

TERTIA PARTITIO.

PROPOSITIO VII.

Omnes libri Canonicis veteris Testamenti in tres secantur classes ab Hebrais: Legem: Prophetas: ἁγιόγραφα.

EXPLICATIO.

Prima est תורה, hoc est, lex: in hac sunt quinque libri Mosis, à præcipua parte sic appellati: qui à numero appellantur à Græcis πεντάτευχος: & ab ipsis etiam Hebræis המשה quinque, scilicet libri.

Secunda classis continet נביאים ראשונים אחרונים ונביאים id est, Prophetas priores, & Prophetas posteriores: Nomine autem priorum Prophetarum intelligunt Iosuam: Iudices: Samuelis libros, & Regum Nomine posteriorum: Iesaiam, Ieremiam, Ezechielem, & duodecim Minores.

Tertia classis continet כתובים id est, scripta, scilicet sancta, quæ Græci ἁγιόγραφα vocârunt, voce generali, quòd libri sint sancti, & à sanctis scripti, de variis sanctis rebus. Horum nomine intelligunt Iobum: Psalmos: Prouerbia: Ecclesiasten: Canticum Canticorum: Paralipomena: Esdram: Hesteram: Danielem.

Hunc ordinem recitat Hieronymus in prologo Galeato. Hoc ordine Dominus Iesus complexus est & ipse totum vetus Testamentum, cum dixit Luc. vltimo: *O stulti & tardi corde ad credendum in quæ scripta sunt de me, in Lege* (Ecce primam classem) *& Prophetis* (Ecce secundam:) *& Psalmis* (Ecce tertiam:) in hac enim continentur Psalmi.

Hinc liquet hunc ordinem librorum veteris Testamenti, non esse nouum, sed antiquum, ante Christi aduentum. Hebræi tradunt ab Esdra post captiuitatem Babylonicam in hunc ordinem fuisse digestos.

Libri autem noui Testamenti, in tres classes etiam diuiduntur:

In historias, vt sunt quatuor Euangelistarum, & Actorum Apostolicorum libri:

Epistolas, vt Pauli & aliorum:

Prophetiam, vt est Apocalypsis.

QVARTA PARTITIO.

PROPOSITIO VIII.

Omnes libri Canonici tam Veteris, quàm Noui Testamenti, diuiduntur in Legem, & Euangelium.

Hæc partitio à summa doctrinæ sumitur, quæ in S. Bibliis continetur. Tota enim doctrina S. Scripturæ, ad hæc duo capita redigitur, ad Legem, & Euangelium. Nam vbique Bibliorum, aut præcepta traduntur de vitandis, & de prosequendis, in quibus duobus lex est posita: cum exemplis eorum, qui aut seruarunt Legem, aut transgressi sunt: & cum pœnis contra transgressores: aut doctrina de pœnitentia, & de remissione peccatorum per fidem in Christum: in quibus duabus partibus consistit Euangelium.

His quatuor partitionibus secantur Biblia.

1. In Canonicos & Apocryphos.
2. In Vetus & Nouum Testamentum.
3. In Legales, Propheticos, & ἁγιόγραφα.
4. In Legem, & Euangelium.

QVÆSTIO II.

De mediis, quibus adduci possint homines, vt Canonicos libros verè credant & agnoscant esse θεοπνεύστους: & ideo eos, tanquam verum certúmque Dei verbum recipiant & amplectantur.

Hactenus, tractata & explicata fuit à nobis quæstio prima de Scripturis S. ea autem fuit, de Canonicis & Apocryphis libris, deque partitione Bibliorum, quæ quadruplex fuit:

Prima fuit huius voluminis, quod & apud Græcos, & apud Latinos pro libro Dei habetur: & Græca voce βίβλια appellatur. Secuimus igitur hoc volumen in Canonicos & Apocryphos libros: ideoque hæc fuit.

PROPOSITIO I.

Librorum qui sunt in volumine tam Græco, quàm Latino, quod Biblia appellatur: alij sunt Canonici, alij Apocryphi.

Hic primò explicuimus vocem κανών vnde Canonici dicti sunt. Secundò primum κανόνα scriptum, ad quem Patres omnes examinabant doctrinas, fuisse in Ecclesia Israëlitica תורה ipsius Mosis: quam Legem Israëlitæ acceperant pro certo Dei verbo, permoti primùm autoritate personæ ipsius Mosis, quam autoritatem ei conciliauerat Dominus, tum in Ægypto, tum in deserto, & in monte Syna. Deinde, posteaquam illam, Spiritu sancto illuminati, agnouerunt esse verbum Dei: multò magis amplexi sunt propter autoritatem & dignitatem ipsius Legis. Denique etiam, quòd nouerunt illam in doctrinæ substantia, consentaneam esse doctrinæ, quam per successionem ceperant à Patribus. Ita hanc Legem sibi constituerunt, sic etiam iubente Domino, pro Canone, ad quem omnes doctrinæ & Prophetæ examinarentur, & ad hunc examinata scripta Prophetica, agnita fuisse omni ex parte esse illi consentanea, & eodem Spiritu conscripta, quo & Mosaica prorsus: ideò hæc, adiuncta Mosaicis scriptis fuisse secundum Canonem Ecclesiæ Israëliticæ, ad quem omnes examinarentur doctrinæ: & ad hunc Canonem voluisse Christum suam examinari doctrinam, cùm subinde ad hunc remitteret Iudæos, dicendo: *Scrutamini Scripturas*, &c. & idem fecisse Apostolos: & Act. 17. idem fecisse Berrhoënses, cum ad hunc examinabant doctrinam Pauli. Et quia scripta etiam omnia Apostolica, ad illum Canonem examinata, agnita fuerunt, ab eodem dictata fuisse Spiritu, à quo & Mosaica & Prophetica, ideircò hæc illis adiuncta, in Canone ita fuisse posita, vt facta sint nobis tertius & vltimus Canon omnis doctrinæ & omnis religionis, ad quem omnia examinentur, vt Paulus iubet 1. The. 5. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Ad quid probabimus? Ad Canonem Propheticum & Apostolicum. Sic 1. Ioh. 4. *Nolite omni Spiritui credere: sed probate Spiritus, vtrum ex Deo sint.* Quomodo probamus? Canone hoc S. Scripturarum. Hunc verò postremum esse Canonem, & nullum alium è cœlo exspectandum: liquet Heb. ca. 1. *Nouissimè locutus nobis est per Filium*, &c.

Conclusimus, Canonicos in Ecclesia appellari libros, quos Apostolus in Epistol. ad Timoth. vocat θεοπνεύστους: Apocryphos verò, hoc est, absconditos & ignotos, quos Ecclesia non agnouit consentaneos fuisse Canoni, nec ab eodem Spiritu dictatos, a quo reliqui: sed potius humanum quendam spirare Spiritum: ac proindè etiam ab Ecclesia iudicatos fuisse indignos, qui in publico cœtu Ecclesiæ palàm legerentur, sed legi tantùm posse priuatim domi. Atque hæc dicta fuêre explicandæ primæ propositionis causa.

PROPOSITIO II.

Canonici habent autoritatē ad constituēda, & ad

probanda fidei dogmata: Apocryphi autem nullam.

Probatur primò, argumento ducto à fide, quæ est ex solo auditu verbi Dei, Rom. 10. Ad statuenda igitur aut probanda fidei dogmata solum Dei verbum habere autoritatem: Hoc autem in solis Canonicis continetur.

Secundò, à testimoniis Patrum Hieronymi in præfatione in li. Salomonis: Cypriani ie.: Rufini in Symbolo Apostolorum: Concilij Laodiceni, can. 59. Hinc intulimus multò minùs ergo scripta Patrum hanc habere autoritatem.

PROPOSITIO III.

Continet qui sint Canonici, qui Apocryphi in veteri Testamento. Apocryphi sunt, Thobias: Iudith: Esdra tertius & quartus: Sapientia Salomonis: Ecclesiasticus: Ieremiæ Epistola: Baruch: Canticum trium puerorum, adiectum tertio capiti Danielis: Item 13. & 14. caput Dan. Item libri Machabæorum. Reliqui Canonici.

Probatur: ex traditione veteris Ecclesiæ, quam primò propter illius autoritatem recipimus: secundò, propter autoritatem ipsorum librorum, in quibus per Spiritum sanctum vt iemus non hominem, sed Deum loqui. Oues enim vocem sui pastoris agnoscunt.

In medium igitur adducimus primùm testimonium totius Ecclesiæ Iudaicæ, quæ nullos vnquam alios agnouit esse Canonicos, nisi quos habemus in Biblijs Hebraicis, & quos indicauimus.

Deinde ex veteri Ecclesia Christi octo Patres præstantissimos Hieronymum in prologo Galeato: Cyprianum in Symbolum: Eusebium Cæsar. lib. 3. cap. 10. dum recitat sententiam Iosephi: Origenem apud Euseb. lib. 6. cap. 25. Melitonem Sardensem Episcopum, apud Euseb. lib. 4. cap. 26. Epiphanium in panario, Tom. primo. libri primi hær. 8. Item lib. de mensuris & ponderibus p. 164 & 614. Hilarium in prologo in Psalm. Concilium Laodic. num. ca. 59.

De libris Machabæorum, specialiter Gelasius excludit à Canone secundum. Augustinus verumque fatetur non esse in Canone Hebræorum: & fortè esse secundum, Tom. 7. contra Gaudentij epistolam, lib. 1. cap. 23. Et Tom. 5. de Ciuitate Dei, lib. 18. 36.

Ad obiecta Pontificiorum, qui alios Patres adducunt.

Responsum fuit, has tres regulas esse tenendas in hac iudiciorum diuersitate. *Primam*: Quotquot citantur in Nouo Testamento, eos esse Canonicos. *Secundam*. Quotquot ab omnibus Ecclesijs recepti, eos Canonicos. *Tertiam*: In alijs, de quibus controuertitur, semper eorum esse iudicium verius potiori Ecclesiæ, & vetustiorum, maiorisque autoritatis, quia viciniores Apostolis. Item eorum, qui melius inter se consentiunt. Tales sunt, quos adduximus pro nostra sententia.

PROPOSITIO IV.

De Libris Noui Testamenti.

Citra controuersiam Canonici sunt libri Euangelistarum, & Acta, & Epistolæ Pauli cum eius nomine: Epistola Iohannis prima: Petri prima. Euseb. lib. 3. cap. 25.

PROPOSITIO V.

Reliqui, non est vlla legitima causa, cur non debeant inter Canonicos recenseri.

Probatio 1 Non fuit ab omnibus de illis dubitatum imò grauissimi viri eos agnouerunt, alij alios pro Canonicis. Iren. lib. 1. c. 18. Quæ sunt in Epistola ad Electam, adscribit Iohanni Apostolo & Euangelistæ. Clem Alexandr. Epistolam ad Hebræos Paulo. Iust. nus Martyr & Iren., & alij, teste Hierony mo, attribuunt Iohanni Euangelistæ.

2. Nunquam fuerunt ab Ecclesia Catholica reiecti, sicut Apocryphi in veteri Testamento.

3. Doctrina approbata omnibus. Tertull. enim. lib. de pudicitia dat Epistolam ad Hebræos Barnabæ: alij Lucæ.

SECVNDA PARTITIO.
PROPOSITIO VI.

Omnes libri Canonici secantur in Vetus & Nouum Testamentum.

EXPLICATIO.

Nomine veteris Testamenti intelligimus volumen librorum sanctorum ante Christum scriptum, & qui extant.

Noui, volumen librorum qui post Christum ab Apostolis conscripti sunt 2. ad Corinth. 3.

TERTIA PARTITIO.

PROPOSITIO VII.

Omnes Canonici veteris Testamenti in tres classes secantur, Legem Prophetas ἁγιογράφους.

In hac propositione explicatum fuit, qui sint in vnaquaque classe.

Hanc distinctionem probat Christus Lucæ 24.

Noui Testamenti libri etiam in tres classes distinguuntur: in Historias: epistolas: Apocalypsin.

QVARTA PARTITIO.

PROPOSITIO VIII.

Vtrumque Testamentum, in Legem & Euangelium distribuitur.

Ita conclusum est, quid sibi voluerit Apostolus illa sententia: *Omnis Scriptura θεόπνευστος*, & quot habeat partes.

Nunc methodus ipsa postulat, vt videamus, quænam sint illa media, quibus adducti homines possint, vt hos libros, quos Canonicos diximus appellari, credant & agnoscant vere Dei esse, ac proinde, vt eos tanquam ceu diuinum Dei verbum recipiant & amplectantur, & in illorum doctrina permaneant, vt Apostolus hortatur.

Etsi enim aliquid ex illis, quæ dicta à nobis sunt, de hac quæstione potest colligi: tamen vtilitas lectoris postulat, vt fortius de hac re clariùs differamus.

Ad hunc autem locum tractandum Apostolus nos prouocat primò, quippe cùm Timotheo persuadet, vt permaneat in recepta doctrina, argumento vno ducto ab autoritate Apostoli à quo illam didicerat: altero ab autoritate Scripturarum, quas ab ineunte ætate per gratiam Spiritus S. nouerat: deinde etiā illis argumentis, quæ explicauimus.

Nunc igitur quæritur, an ad cognoscendum, qui sint libri Canonici, seu quæ sit Scriptura θεόπνευστος & quæ non: tantum & autoritas Ecclesiæ sufficere debeat & possit, necne & si non sufficit, quænam illa sint media, quibus adduci possint homines, vt hoc verè & certò agnoscant. Quæstio vtilior est quàm fortè prima fronte appareat.

Papistæ tantum tribuunt Ecclesiæ, non dicam Catholicæ, quia non possum, sed Romanæ, vt sentiant illius autoritatem tantam esse & efficacem ad fidem faciendam de libris Canonicis & non Canonicis, vt solum eius testimonium sufficere nobis debeat: Imò quicquid ... habet autoritatis sacra Scriptura, propter quam fide digna sit, & pro tali habeatur, totum hoc habere ab ipsa Ecclesia. Quare authoritatem Ecclesiæ maiorem esse authoritate Scripturarum: atque ita maiorem, vt possit in Scripturis multa dispensare.

Alij ipsam Scripturam non opus habere alieno testimonio: per se enim & hoc facere, quòd ipsa esse, a ... à Deo ... perspicue, luculenter patefaciat: sicut Sol ... se lumine, quid sit, declarat: ... & lucerna accensa. Scripturam autem esse lumen, & lucernam accensam, testimonio Petri & Dauidis. Non igitur opus habere alieno testimonio, quod dicat, hoc est verbum Dei, hoc non est. tantum abest, vt solum testimonium Ecclesiæ sufficere possit.

Nos ad quæstionem his respondemus propositionibus.

PROPOSITIO I.

Non est cuiusquam hominis, neque etiam totius Ecclesiæ, sed solius Dei, efficere vt quis certò agnoscat, hanc de qua loquimur Scripturam esse θεόπνευστον, aliis verbis diuinam.

Perspicua est propositio, vt non opus habeat explicatione: venio igitur ad confirmationem.

Confirmatio.

Qui non potest donare Spiritum sanctum & fidem: Is certè nō potest efficere vt quis agnoscat esse diuinum verbū Dei, ac nō verbo Dei. Ad hoc enim opus est Spiritu sancto & lumi-

& lumine fidei: cùm opus sit Spiritus & fidei. 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, &c. Nos autem Spiritum Dei accepimus: vt sciamus quæ à Deo &c.* Ioh. 6. Apostoli aiunt, *Nos credidimus & cognouimus, quòd tu es Christus, &c.*

Primò aiunt, *Credidimus*, deinde *cognouimus*: vt ostendant, hanc cognitionem rerum diuinarum opus esse fidei.

Atqui nemo hominum, nec vniuersa Ecclesia, excepto capite Christo, potest cuipiam largiri Spiritum S. & fidem. Est enim donum Dei, Phil. 1 Ephe. 2. idque tam quoad initium, quàm quoad incrementum, Hebr. 12. Huc illud in Actis 8. Petrus ait Simoni: *Pecunia tua tecum sit in perditionem. Existimasti enim donum Dei pecuniis parari posse*, hoc est, esse in hominum arbitrio, illum donare cui velint, etiam pro pecuniis, Ergo, &c.

2. Res spirituales, non possunt nisi lumine supernaturali percipi & vere cognosci: illud autem donare non est, nisi illius qui est supra naturam, Deus. Non plura addo testimonia & rationes, quia res perspicua est.

Propositio II.

Non est etiam Scriptura sancta per se solius, hoc efficere: sed opus est Spiritu S. mentem hominis legentis aut audientis Scripturam, ita illustrante, vt videat, ac sentiat, Deum loqui in Scripturis, non hominem.

Confirmatio.

Si Scriptura S. hoc ex se sola posset præstare: omnes qui illam aut audiunt, aut legunt, etiam agnoscerent, esse verbum Dei, cùm reuera sit verbum Dei. Non omnes autem hoc norunt, etsi legunt & audiunt. Hoc liquet exemplis Scripturarum, & quotidiana experientia. Etsi igitur Scriptura in se lumen est lucernaque ardens, imò Sol splendidissimus: tamen sicut Sol non potest sese cæco homini quis & qualis sit patefacere, nisi cæcus aliunde illuminetur: Ita Scriptura non potest sese agnoscendam re ipsa præbere cuipiam homini, nisi Sp. S. mentis hominis ad videndã Scripturæ dignitatem illustretur, & aures ad audiẽdum Deum in illis loquentem, aperiantur. Quare neque Scripturæ sua sola dignitate & authoritate quam habet, sine Sp. Sancto sufficit ad hoc, vt quis eã agnoscat certũ esse Dei verbum.

Pelagiani tamen, hoc non admittebant: quia non concedebant, tantam esse naturæ nostræ corruptionem, vt mens non possit discernere inter ea quæ Dei sunt, & quæ non Dei inter doctrinam Dei, & doctrinas hominum modò ei offerantur. Ergo vno aut altero testimonio Scripturarum refellantur ipsi & nostra confirmetur propositio. Actor. 16. prædicante Paulo Philippis ad multas mulieres omnes quidem audiebant, non de omnibus tamen dicitur, sed de vna tantum Lydia, Dominum aperuisse illi cor, vt intenderet iis, quæ dicebantur à Paulo: quantò minus potuisset intelligere & agnoscere, ea esse Dei verba: nisi Dominus ei cor aperuisset Spiritu suo?

Iohannis cap. 8. prædicabat Iudæis multis Christus: alij crediderunt in eum: alij eum habebant pro blasphemo homine: omnes tamen audiebant verbum.

1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim illi sunt, nec potest percipere, quia spiritualiter* (id est, per Spiritum S.) *diiudicantur.* Quomodo igitur potest quispiam ex solo auditu Scripturæ illam agnoscere pro Dei verbo, cùm potius illam iudicet esse stultitiam, stultissimamque doctrinam? Atque hæc satis ad confirmationem secundæ propositionis.

Propositio III.

Nullis etiam rationibus, siue ab antiquitate, siue à consonantia Scripturarum, siue à miraculis, quibus fuit Scriptura S. confirmata, siue à complemento vaticiniorum eius, siue ab alio quouis loco deductis, persuaderi vlli hominum potest hos libros esse θεοπνεύστους, nisi Spiritu S. intus hoc demonstrante.

Confirmatio.

Est etiam hæc ex testimoniis superiùs allatis perspicua: præcipuum ex illo 1 Cor. 2. *Animalis homo non percipit, nec potest percipere.* Quem enim intelligit nomine Animalis hominis nisi hominem, qui rationibus humanis ducatur, sed sine Spiritu Dei. Item ex illo Matt. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus.* Item ex illo 1. Cor 2. *Sermo meus & prædicatio mea, non fuit in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione Spiritus & potentiæ: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in potentia Dei.*

Ac certè, si illa argumenta hanc haberent vim: citius Philosophi & alij sapientes ad fidem perducerentur, & ad hanc, de qua loquimur, cognitionem verbi Dei, quàm plebei & idiotæ: quoniam illi harum sunt rationum capaciores istis. At contrarium affirmat Paulus, 1 Cor. 1. *Videte vocationem vestram, quoniam non multi sapientes secundùm carnem ...elegit Deus, sed stulta Mundi elegit Deus.* Et ante ipsum Christus, Matth 11. *Pater, gratias ago tibi quia abscondisti hæc à sapientibus.*

Propositio IV.

Ergo Spiritus S. qui mentem mentisque oculos apertas atque illuminet, non solùm necessarius est ad hoc, vt quis vere agnoscat Canonicos libros esse θεοπνεύστους: sed etiam ad hanc rem ille vnus, sine vllo testimonio Ecclesiæ, sineque vllis rationibus, idoneus est atque sufficiens doctor.

Confirmatio.

1. Cor. 2. *Nos autem Spiritum Christi accepimus, vt sciamus quæ nobis à Deo donata sunt, nempe omnia,* inter quæ est etiam verbum. Item, *Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

Actor. 9. Apostolus Paulus certè sine vllo Ecclesiæ testimonio, sineque vllis argumentis, solo Spiritu Christi illustratus, agnouit Christum & quæ Christus prædicauerat, sibique etiam dixerat, ipsissimum esse Dei verbum. Idem longè antè contigit Mosi & Prophetis, cùm afflabantur Spiritu Dei.

1. Ioh. 2. *Sed vos vnctionem habetis & nostis omnia.* Quæ est ista vnctio? Spiritus S. qui vngit nos in Doctores & Prophetas, vt quæ Dei sunt probè intelligamus.

1. Cor. 2. *Spiritualis homo diiudicat omnia: ipse autem à nemine iudicatur:* hoc est, de omni doctrina quæ proponitur, ille qui Spiritu Dei præditus est, facilè certum fert iudicium, verum sit, nec ne: ipse autem eiusque doctrina, à nemine, id est, à nullo homine, (qui sit sine Spiritu) diiudicatur, discernive potest ab aliis doctrinis: ac proinde necesse est, vt ij homines alieno tantùm stent iudicio. An non res est perspicua nostro tempore? Cur Papistæ nil vrgent cùm nos nostramque damnant doctrinam, nisi Ecclesiæ Romanæ iudicium? Ecclesia (inquiunt) damnat vos vestramque doctrinam vt hæreticam: hoc nobis est satis: nolumus disputare: cur, inquam, ita ab aliorum pendent iudicio? quia cùm sint sine Spiritu Dei, nullámque teneant Scripturarum cognitionem, non possunt nos diiudicare.

Ex iis omnibus liquidò apparet, verissimam esse quartam nostram propositionem: Proinde Apostolus meritò in contextu, quem supra interpretati sumus ad Timoth. non simpliciter ait, *Permane tu in iis, quæ audiuisti*; sed, *quæ didicisti, sciens à quo didiceris.* Item, de scripturis non dixit simpliciter: *Et quòd, ab infantia literas legeris* sed, *quòd sacras literas nosti.* Nam & doctrinam ab Apostolo potuisset audire & S. literas legere, sine hoc speciali S.S. dono: sed illam didicisse, & S. literas nosse: hoc certè sine Spiritus S. gratia fieri non potuit. Quamobrem non est simpliciter argumentatus Apostolus ab authoritate sua, & ab authoritate Scripturæ, sed etiam à Spiritu S. qui vtramque patefecit Timotheo. Per hunc enim Spiritum, non solùm agnoscimus ipsam Scripturam vere esse θεόπνευστον: sed etiam reipsa sentimus, in hac Scriptura certissimam quandam numinis altissimi vim vigere, qua sentimus nos suauissime pertrahi ad hanc Scripturam amandam, amplectendam, & vt pretiosum thesaurum in corde conseruandam, ita vt ab eius studio recedere nequeas neque dies neque noctes.

Eiusdem etiam vi sentimus nos indies renouari in nouos homines. Nam apertis oculis per Spiritum Sanctum videmus Christum in Scripturis. & dum eum ibi contemplamur ceu in speculo: imago Christi, quæ ibi relucet, mentibus nostris imprimitur, ita vt fiamus ei similes in iustitia & sanctitate vitæ. 2. Cor. 3. Hoc docuit Apostolus: *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini in speculo repræsentantes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.* Hic igitur Spiritus ille est, qui ita nobis certò & perspicuè ostendit, hanc Scripturam esse certum Dei verbum, vt opus non habeamus vllo Ecclesiæ testimonio, vllisve rationibus. Est enim hæc persuasio cœlestis à Deo.

Cæterùm,vt sciamus, neque testimonium Ecclesiæ, neque auditum verbi esse superuacanea,sed vtilia,& etiam necessaria: illud notandum est hunc Spiritum non solere à Deo cuipiam communicari (de via ordinaria loquimur) nisi ex auditu verbi. *Gal. 3. Ex operibus legis spiritum accepistis an ex auditu fidei?* Fides certè non datur, nisi ex auditu verbi Rom. 10. Verbum autem prædicatur ab Ecclesia: quæ publicè testatur,hoc esse verbum Dei: Ecclesiæ autem prædicanti, & hoc esse verbum Dei testificanti, aures minimè præberemus: nisi illius authoritas atque dignitas, quam illi varijs modis conciliauit Deus, nonnihil nos ad eam tanquàm fide dignam, audiendam commoueret.

Quis enim illum audiat, de cuius fide ac probitate dubitet. Hinc consequitur,neque Ecclesiæ testimonium,neque auditum verbi esse superuacanea, sed vtilia & necessaria.

Quare obseruandum quatuor esse mediorum genera, quibus prudentem & gradatim efficit in electis Deus, vt Scripturam Canonicam θεόπνευστον esse verè & certò agnoscant,inque ea cognitione magis confirmentur.

1. Constans & perpetuum Catholicæ Ecclesiæ Testimonium,quod traditionem vocamus.

2. Testimonium ipsius Scripturæ,hoc est,Dei,in Scripturis nobis loquentis.

3. Testimonium Spiritus S. intus in corde nobis testificantis & persuadentis,hoc esse verbum Dei: & simul mentem illuminantis, & cœlestem veritatem atque excellentiam verbi ostendentis: ita vt nos non solùm certò credamus, sed etiam verè agnoscamus, Deum esse eum, qui in Scripturis loquitur.

4. Multæ variæque Scripturæ ipsius demonstrationes, tum ab ipsis in nobis vi & efficacia, tum à multis alijs rebus & effectis extra nos desumptas: quibus tanquam sigillis veritas in nobis per Spiritum S. obsignatur, & nos in illa magis ac magis quotidie confirmamur, hanc sacram Scripturam verum ac viuum esse sermonem Dei. Dicam breuiter de singulis idque eo ordine, quo etiam Deus illis vti solet. Hæc igitur esto in hac quæstione.

PROPOSITIO V.

Primum medium, quo Deus vti solet, idque meritò in deducendis nobis ad hanc certam firmamque sacræ Scripturæ cognitionem: nimirum quòd hæc sit verè θεόπνευστος, ipsissimumque Dei viuentis verbum, est antiquum constansque Catholicæ Ecclesiæ testimonium, quod traditionem Ecclesiasticam vocamus.

EXPLICATIO.

Cùm dico primum, non intelligo præcipuum & efficacius,sed primum ordine. Dixi, *Quo solet vti*: quia non semper,neque cum omnibus hoc vtitur medio. Certè Mosi & Prophetis, verbum quod proponebat ipsis, satis constabat etiam esse certum Dei verbum sine testimonio Ecclesiæ. Idem de Apostolis, & Paulo cumprimis. Sed ὡς ἐπὶ τὸ πολύ hoc vtitur medio Deus.

Confirmatio.

Nunc rem ita se habere, hinc liquidò apparet.

1. Hæc cognitio,opus est fidei: Ideò Ioh. 6. Apostoli dicunt primum,*Credidimus*: Deinde,*& cognouimus, quod tu es Christus Filius Dei viui*: Item, *quod habes verba vitæ æternæ. Fides autem ex auditu est*, Rom. 10. *Auditus per verbum Christi*, nempe prædicatum: prædicatur autem per Ecclesiam,& non per alios: Hæc enim sola mittitur ad prædicandum, & sola habet verbum. Primum autem quod prædicat Ecclesia, prædicat,hoc esse verbum Dei. Sic Prophetæ primum dicebant. *Factum est verbum Domini ad me. Audite verbum Domini.* Ergo primum, quo Deus meritò vtitur in ducendis nobis ad hanc Scripturæ cognitionem, quòd sit θεόπνευστος, est Ecclesiæ testimonium.

Atque hinc apparet, quàm sit hoc testimonium non solùm non superuacaneum,sed vtile & necessarium. Rom. 10. totum quod dixi,tradit Apostolus cùm ait: *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Quomodo credent, nisi audiant? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Hæc autem est Ecclesia, quæ missa prædicat. Ergo fides ex auditu.

2. Sic primum,quod mouit Israëlitas,vt crederent,quam Moses afferebat doctrinam, esse Dei: fuit testimonium & authoritas Mosis,qui hoc asseuerabat. Hanc autem ei conciliauerat Deus apud populum,multis magnisque rationibus.

Sic quid illud fuit, quod primùm permouit Iudæos, vt audirent Iohannem Baptistam, & illius doctrinam, vt Dei doctrinam acciperent; & deinde etiam ad Christum audiendum accederent? Illius authoritas,quòd haberetur pro viro sanctissimo, & in sacris literis docto, & ea re fide dignissimo.

Sic Pater voluit ipsi Filio suo Iesu Christo authoritatem apud Iudæos conciliare,antequam eum mitteret ad prædicandum Euangelium. Quare? vt eo possent faciliùs permoueri Iudæi ad eum audiendum. Quomodo vero hanc ei conciliauit authoritatem? varijs modis,honestate vitæ: experimento & gustu illius sapientiæ, vt quando disputauit cum Doctoribus: testimonio è cœlis, *Hic est Filius meus*, &c. testimonio Ioannis: *Ecce agnus Dei*, &c. Quamobrem? Quia nouerat Deus Pater, hoc esse primum, quo homines ad aliquem audiendum, & fidem illi præbendam permouentur,nempe authoritatem.

Sic primum,quo permoti fuerunt Samaritani,vt vrbe exirent & Christum audirent,fuit testimonium,& authoritas mulieris illius. Nam apertè dixerunt, se Christo credidisse primum, propter eius mulieris sermonem, id est, testimonium.

Sic Augustinus contra Epistolam Fundamenti scripsit,se fuisse authoritate Ecclesiæ,id est,tot tantorumque virorū, qui iam inde ab initio eam religionem amplexi fuerant, dignitate & testimonio permotum, vt Euangelio crederet.

Quid? quòd nemo nostrûm est, qui non eodem modo ad Euangelium accesserit? Cur credidimus etiam in Papatu hoc esse verbum Dei? propter testimonium & authoritatem Ecclesiæ. Quid deinde primùm nos permouit, vt ad Euangelium accesserimus? Authoritas tot tantarumque Ecclesiarum. Ergo quod agnoscamus nunc verè,hanc Scripturam,verum esse Dei verbum: non parum debemus Ecclesiæ testimonio & traditioni: & huiusmodi medium, non debemus contemnere aut paruifacere,quo etiam Deus dignatur hoc vti in deducendis nobis ad veram Scripturæ, quod verè sit θεόπνευστος, cognitionem.

Cæterùm, hoc Ecclesiæ testimonium non sufficere ad hanc veram Scripturæ cognitionem, antea demonstratum est. Neque enim hoc solo Ecclesiæ testimonio potest quispiam adduci,vt verè credat,aut agnoscat hanc Scripturam esse θεόπνευστον: sed ad duo prodest. Primùm ad hoc, vt aures illi præbeamus,& verbum,quod affert,audiamus: Deinde etiam ad hoc, vt aliquam bonam de hoc verbo concipiamus opinionem,etsi non firmam fidem, quòd sit Dei verbum.

PROPOSITIO VI.

Alterum medium, est testimonium Scripturæ, seu Dei in Scripturis nobis loquentis.

EXPLICATIO.

Quòd hoc testimonium nobis prosit, & eo ad cognitionem veritatis deducamur, explicandum est. Dum audimus Deum nobis loquentem,si vocis & verbi sono nil aliud accedat,quod mentem nostram percellat: nihilominùs cogitamus,quàm verè Deum esse eum, qui in Scripturis loquitur: imò stultitia videntur ea omnia nobis esse, vt ait 1. Cor. 2. Apostolus. Proinde superiùs conclusimus,neque Scripturam per se,si nil aliud accedat,posse efficere, vt verè agnoscamus,Deum esse,qui in ea nobis loquatur.

At est lucerna accensa: est Sol splendidissimus.

Respon. Quid tum? Sua sese vi & splendore patefacit quid sit,sicuti etiam Sol & lucerna. Verum,sed quibus? Cæcis? minimè. Sed videndi vim & facultatem habenti, & ea ipsa intuenti. Idem de Scripturis,quæ sunt instar lucernæ lucentis in caliginoso loco,& de nobis,qui nostrapte natura cæci sumus: & nisi per Spiritum S. facultas videndi præbeatur, ea quæ Dei sunt videre ac percipere minimè possimus,dicendum est. Quare optimè à nobis dictum fuit, hoc etiam medium per se solùm inefficax esse,non in se, sed apud nos, nisi accedat vis Spiritus sancti. Sed benè habendum Electi audiunt verbum adest illis S.S. qui paulatim illos illuminat,fidemque donat,ac persuadet,vt est ad Rom. 10. *Fides est ex auditu.* Item Gal. 3. *Spiritum accepistis ex auditu fidei.* Sed Spiritus ordinariè paulatim progreditur in hac persuasione.

Dum igitur verbum audimus,adest Spiritus S. ac dum ille incipit aures mentis aperire ad intelligendum: principiò videmur nobis audire vocem, aliquid amplius, quàm humanam,resonantem,& cælestia, non terrena aut humana loquentem. Sed nondum verè persuasi sumus Deum illum esse,qui loquitur. Et audimus quidem vocem,quæ multò magis percellit ac permouet mentem, quàm simplex vox & testimoniū Ecclesiæ: sed Deum adhuc nō videmus, non

non agnoscimus. Et licet vi huius vocis magis permoueamur ad credendum, vocem hanc, vocem esse Dei, quàm testimonio Ecclesiæ: nondum tamen sumus verè persuasi. Est enim hoc initium potiùs quoddam fidei, ac potiùs præparatio ad fidem, quàm vera fides.

Exemplis aliquot e Scripturis desumtis, rem declaro.

Exod. 19. Cùm Deus daret Legem per Mosen populo: populus audiuit quidem tonitrua & fulgura: sed Deum non videbat. Et quod Moses referebat nomine Dei, audiebat quidem populus: sed in faciem Mosis gloria Dei illustratam, & faciem Dei repræsentantem, non poterat oculos intendere, vt ait Apostolus, propter gloriam vultus eius. Exod. 34. 2. Cor. 3. Typus hic fuit huius præparationis a fidem. Cùm audimus in Scripturis ea, quæ ad Legem pertinent, præcepta, comminationes, iudicia in transgressores [illegible] audire cœlestia tonitrua, & aliquem quasi homine maiorem ad nos verba facere: sed Deum non videmus, nec possumus eius gloriam in verbo suo adhuc splendentem, præ imbecillitate sensus nostri intueri: hoc est, nondum sumus plenè persuasi Deum esse illum qui in Lege loquitur. Luc. vltimo, duo illi discipuli quibus iter in Emaüntas dum audirent hominem illũ peregrinum, is autem erat Christus, de Christo déque regno eius loquentem & Scripturas interpretantẽ: afficiebantur quidem illorũ corda, quia audiebat hominem verba non humana sed cœlestia proferentem: interim tamen non agnoscebant eũ qui secũ loqueretur esse Christum Filium Dei. Oculi enim eorum tenebantur ne eum agnoscerent.

Idem planè contingit nobis de principio: Cùm audiremus Euangelium, sentiebamus quidem, quodam modo corda nostra affici, Euangelium audientes atque id de verbũque agnoscebamus, doctrinam eam nõ planè esse humanam: sed interim nõdum eam verè & plenè agnoscebamus esse ipsum Dei verbum, quia oculi nostri nondũ plenè erant aperti, vt possent hoc & Christũ in Euangelio agnoscere.

Est etiam historia apud Marcum cap. 8. de quodam cęco, qui cùm paulatim illuminaretur à Christo, de principio cùm intueretur homines, non eos agnoscebat pro hominibus, sed videbatur sibi arbores sese mouentes videre. Quare quia nõdum erat perfectè illuminatus. Idem contingit nobis, cùm de principio audimus verbum Dei: Spiritus S. incipit quidem aperire oculos, vt videamus quę antea minimè poteramus videre: sed nondum plenè sumus persuasi, hoc verbum quod audimus, esse verum certumque Dei verbum. En igitur quale sit hoc alterum de Scripturis testimonium, & quomodo illo vtatur Deus, nempe quod per Spiritum S. mentes nostras paulatim aperiendo, hoc vtatur ad trahendum nos ad plenam persuasionem & cognitionem, hanc Scripturam verè esse θεόπνευστον. Non est quidem per se adhuc satis efficax ad plenam persuasionem: sed tamen efficacius est priore, hoc est, testimonio Ecclesiæ: quia illud testimonium erat hominum, hoc autem Dei. Proinde videmus, quantũ prosit, & necessarium sit audire verbum, etiamsi de principio non omnia intelligimus, nec perfectè Deum agnoscimus.

PROPOSITIO VII.

Primo & secundo testimonio accedit & tertium, illudque efficacissimum: hoc autem est apertum testimonium Spiritus Sancti.

EXPLICATIO.

Hic Spiritus primò plenè persuadet, eum qui nobis in Scriptura loquitur, ipsum esse Deum, cœli & terrę conditorem. Deinde ita plenè illustrat oculos, vt excellentiam dignitatémque Scripturæ cœlestem intueamur: quo intuitu magis ac magis agnoscimus, Deum verè huiusce authorem esse, non hominem, aut Angelum. Tunc Solem splendentem, & lucernam accensam videmus: tunc notum est Scripturam sese sua vi prodere, an sit θεόπνευστος necne: Tunc cum Samaritanis dicimus Ecclesiæ: *Iam non credimus propter tuum sermonem: ipsi enim audiuimus & scimus, quòd hic est verè Seruator ille Mundi Christus.*

Confirmatio.

1 Cor. 2. *Nos autem Spiritum Domini accepimus, vt sciamus quæ nobis a Deo donata sunt.* Item *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Item, *Spiritualis homo omnia diiudicat.* 2. Cor. 3. *Nunc autem nos reuelata facie, gloriam Domini, vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini Spiritu.* Ergo quod agnoscamus, Scripturam esse verbum Dei: hoc cumprimis debemus Spiritui sancto qui illud patefecit. Nobis verò hoc Spiritu illustratis, & plenè de veritate persuasis, prodest etiam quartum.

PROPOSITIO VIII.

Quartum medium, quo vtitur Deus in confirmandis nobis in perfecta Scripturæ cognitione, quòd verè sit θεόπνευστος, sunt multæ & variæ demonstrationes, partim ex iis, quæ Scripturæ insunt, partim ex iis, quæ illam consequuntur, desumta.

EXPLICATIO.

Capita locorum tantùm indicabo & ego, quæ fortè ab aliis non fuerunt ita observata.

1. Vnum locum constituunt causæ efficientes, hoc est instrumentales, quibus vsus est Deus in tradenda nobis Scriptura. Hi fuerunt viri sancti Prophetæ, Moses, Apostoli: hi testantur, hoc esse verbum Dei. Erit autem virorum bonorum admittendum testimonium. Ergo &c. Sed ego a causa efficiente argumentum compono non contemnendum.

Si hæc Scriptura non est à Deo tanquam à suo authore, necesse est, vt huius author sit aliqua creatura: non datur medium. Atqui nulla pura creatura potest huius Scripturæ esse author: id quod mox demonstrabo. Ergo, &c.

Alia argumenta ducuntur vel ab iis, quæ insunt ipsi Scripturæ, vt a causa materiali, formali, a qualitatibus, ab effectis, proprietatibus: vel ab iis, quæ sunt extra, sed eam consequuntur.

1. a materia, id est, à substantia doctrinæ: hæc omnem superat creatum captum.

2. a qualitate doctrinæ: nihil vitiosum, carnale, terrenum redolet. Ergo &c.

3. a forma dicendi: humilis est, & tamen viuax, trahit omnes in sui admirationem 1. Cor. 2. *Non veni in sublimitate sermonis.*

4. a consonantia Scripturarum.

5. à vi regenerandi homines.

Extra Scripturam.

1. ab euentu vaticiniorum.
2. a miraculis.
3. a furore Sathanæ Antichristi contra hanc.
4. a conseruatione doctrinę contra potentiam Sathanę.
5. a pœnis quas persecutores Euangelii dant.

Est Princeps, qui liberos habet in diuersas profectos regiones, eosque propter rebellionem contra patrem. Hic senex cùm sit & valetudinarius, antequam grauiori corripiatur morbo, facit & dictat sua lingua Testamentum Notario, qui illud scribit: & quæ habet bona ea suis legat liberis. Scriptum Testamentum iubet obsignari suis aliquot sigillis. Deinde iubet quibusdam legatis, vt varia huius Testamẽti exempla omnia iisdem sigillis obsignata, ferant ad suos liberos: Testamẽtum illis legant, & hortentur, domum vt reuertantur ad suis fruendum bonis. Vt verò legati ab ipsis liberis agnoscantur, & vt fides illis habeatur, cuique illorum dat torquem seu cathenam auream cum suo insigni appenso. Legati, vt suo pareãt Principi, veniunt ad liberos cum Testamento: significant liberis, se legatos esse parentis: se ad illos ferre Testamentum, in quo omnia parentis bona illis legata continentur: rogant, vt se audiant. Illi primùm audiunt, quod de se dicũt Legati se habere Testamentum patris quod legant: & hoc licet non sint persuasi, tamen aliqua ex parte credunt. Deinde audiunt legi Testamentum: Ac de principio olfaciũt illum esse stylum parentis, sed non sine aliqua adhuc dubitatione. Tertiò, vbi verò totum legi audiuerunt non semel & iterũ, perpensis diligentiùs omnibus quę lecta sunt, omninò persuadentur, illud verum esse parentis testamentum. Ad extremum inspiciunt etiam sigilla: illis etiam magis ac magis in ea sententia confirmantur: testamentum hoc, testamentum esse parentis.

Hoc simile, puto vobis, quod dixi de quatuor mediis, ita fieri perspicuum vt nulla opus sit explicatione aut maiore probatione.

Princeps, est Deus Pater cœlestis: Liberi rebelles, omnes Electi: Testamentum, Scriptura sacra: Bona legata, cœlum, vita æterna: Sigilla, quibus obsignatum est, miracula, vaticiniorum complementa & alia vnde ducuntur argumenta ad probandum, hanc Scripturam esse verbum Dei: Legati, Prophetę & Apostoli: cathena aurea qua agnoscũtur, authoritas est, quam illis conciliauit Dominus variis rationibus, quod veri sint Legati Dei.

Primum igitur, quod filios Dei adducit, vt cogitent credantq; hoc quod adfertur Testamentum, Testamentum esse parentis, est testimonium & authoritas Legatorum

qui sic affirmant: Secundum est testimonium seu verba testamenti quæ dum audiunt, quodam modo agnoscunt verba esse parentis idque ex spiritu & mēte parentis quam tenēt Tertium, plena persuasio, quam post sæpius lectum & consideratum Testamentum concipiunt vi Spiritus S. Quartum inspectio etiam & diligens examinatio sigillorum Quæ hæc sunt? Demonstrationes, de quibus dixi, quæ ducuntur a materia, forma, &c.

Nunc tenemus, quibus rationibus debeamus nos confirmare in hac sententia, Scripturam hanc [illegible] esse Dei verbum & [illegible]: eóque in hac constanter perseuerare, sicut Apostolus hortatus est Timotheum, & nos in ipso.

Summa. Tria præcipua sunt media, quibus Deus vtitur in deducendis nobis ad cognitionem, Scripturam esse [illegible]. Primum, Ecclesiæ testimonium externum: secundum Spiritus S. internum: is ad auditum verbum accedit, ac persuadet tibi quod audis, esse Dei verbum: quanquam hoc non omnibus mox, sed gradatim persuadeat: ita vt primò obscurius, deinde clarius hoc faciat, vt supra explicatum est. Tertium est Scripturæ ipsius dignitas & excellentia ac virtus diuina, iam per Spiritum sanctum oculis fidelium illuminatis, demonstrata.

QVAESTIO III.

De [illegible] [illegible] & Ecclesiæ: & an Ecclesia [illegible] [illegible] in Scripturas.

Nos hic non instituimus sermonem de autoritate Ecclesiæ in vniuersum, sed tantùm & propriè de autoritate Ecclesiæ circa verbum Dei.

De hac igitur quæritur, An autoritas, quam habet Scriptura, habeat ab Ecclesia, & contrà: ac vicissim, an Ecclesiæ autoritas, maior sit autoritate Scripturæ. Sunt duæ quæstiones, sed nos tanquam vnam, quæ duobus constet membris, eam tractabimus. Fuit hæc quæstio excitata in Ecclesia, tempore Concilii Constantiensis & Basiliensis, ante annos circiter 160. Quidam etiam inter Papistas vtrumque affirmabant: quidam negabant, quemadmodum & nunc non omnes sunt eiusdem sententiæ.

Nos vtrumque membrum negamus: sed antequam certas afferamus propositiones de hac re, duæ significationes huius vocis Autoritas, explicandæ nobis sunt. Huius enim vocis explicatio, pernecessaria est, tum ad quæstionis intelligentiam, tum ad responsionis nostræ explicationem. Age igitur. Prima huius vocis, Autoritas, quam Græci [illegible] vocant, significatio, est existimatio, reputatio, seu dignitas, qua quis iudicatur dignus, vel fide in verbis, quia agnitus semper verax: vel honore, quia agnitus pro viro probo, & virtute prædito. Sic Cicero pro lege Manilia: *Et quoniam autoritas multum quoque in bellis administrandis atque imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re idem Imperator* (Pompeius) *plurimum possit.* Sic dicimus aliquem sibi autoritatem comparasse apud homines sua virtute, id est, existimationem, reputationem & dignitatem. verbi gratia: Aliquis semper in verbis suis studuit veritati, ita vt nunquam aliquod in eius verbis inuentum fuerit mendacium aut leuitas: ideò hac virtute sibi hanc apud omnes comparauit authoritatem, vt quoties loquitur, fides ei ab omnibus adhibeatur: & hoc honore & dignitate dignus iudicatur. Hinc fit, vt etiam vulgò authoritas alicuius accipiatur pro sententia & testimonio alicuius per se fide digno. Vnde dicimus, citare authoritates Patrum id est, testimonia fide digna. Quare in præsenti quæstione, authoritas propriè significat vim & dignitatem, seu æstimationem, qua fit, vt aliquis per se sit [illegible] & pro tali habeatur.

Altera significatio nominis Authoritas est potestas, dominium & ius in aliquem, & aliquid agendi: Vt, Magistratus authoritatem habere dicitur in suos ciues, id est ius & potestatem in illos iubendi puniendi, &c. Sic etiam Cicero accepit multis in locis. Atque hæc est propria significatio Græcæ vocis [illegible] qua voce Græci posteriores significarunt id, quod Latini nomine authoritatis. Nam [illegible] idem est quod [illegible], dominus, & qui suæ est potestatis, iusque in alios habet, & author alicuius rei, id est, dominus, primarius que inuentor.

Nunc ad quæstionem iuxta priorem significationem huius nominis intellectam, iis respondeo propositionibus.

PROPOSITIO I.

Scriptura sacra, quam habet in se authoritatem, hoc est, dignitatem & vim, qua in se est ἀξιόπιστος: eam non habet ab Ecclesia, sed à Deo.

Confirmatio.

1. Ab eo suam habet Scriptura authoritatem, à quo etiam vt ab authore suo ipsa est. Est autem a Deo non ab Ecclesia. Ergo, &c. Vnde Sol suam habet lucem: ab eo, a quo etiam esse suum, suamque substantiam. Sic Scriptura. Ideò enim vera est eoque fide digna, quia authorem habet veracem. Ideirco cum Prophetæ [illegible] tabant populos ad audiendum verbum tanquam fide dignum hanc vnam afferebant causam Quia Dominus locutus est: Quia Domini est verbum.

2. Interrogo Ecclesiam: Antequam ipsa dedisset testimonium Scripturis, & eas declarasset esse [illegible] vel erant ipsum Dei verbum, vel non erant. Si erant: erant per se dignæ [illegible] fide, nec hanc ab Ecclesia acceperunt authoritatem & dignitatem. Semper enim verbum Domini per se est [illegible]. Si non erant, errauit igitur Ecclesia, ne dicam mentita est, dum illos declarauit esse libros [illegible], qui tamen non erant. Non puto dicturos, Ecclesiam fecisse eos esse verbum Dei, quoniam hoc est nimis blasphemum & ineptum. Quod enim non est verbum Domini nunquam totius etiam cœli & terræ suffragiis poterit fieri verbum Domini: & perinde esset, ac si diceres: Iohannes Baptista testimonium perhibuit de Iesu quòd esset Christus: Ergo fecit illum esse Christum. Effecit quidem suo testimonio, vt agnosceretur pro Christo, sed non effecit vt esset Christus. Ita Ecclesia suo testimonio effecit, vt Scriptura vtcunque agnita sit pro [illegible] sed non fecit, vt sit verbum Dei. Fuit semper verbum Dei: Ergo fuit semper ex se fide digna. Io. 17. Christus ait de suo sermone, antequam esset ab Ecclesia authenticatus, *Sermo tuus, ò Pater, veritas est.* Ergo verbum Dei, ante Ecclesiæ approbationem, semper verum fuit.

PROPOSITIO II.

Sancta Scriptura, quam apud homines nondum Spiritu Dei & vera fide donatos habet autoritatem, propter quam incipit admitti & audiri tanquam Dei verbum: habet ab Ecclesiæ testimonio & authoritate.

Hanc nos probamus quia concedimus Papistis, sed explicamus.

1. Discrimen est inter habere authoritatem in se, & apud alios. Nouus Rex, vt Dauid, suam habet authoritatē, etiamsi ab aliis non agnoscatur. Homo verax semper est fide dignus, etiamsi non habeatur ab improbis pro fide digno. Ita Scriptura etiam non cognita tamen semper in se suam habet dignitatem, & est fide digna. An non Euangelium etiam apud Turcas est in se fide dignum? Apud alios verò dicitur obtinere suam dignitatem, qui iam cognitus est, & pro tali bono viro habetur, qualis est.

2. Deinde discrimen est inter veros fideles donatosque Spiritu S. & ideò quibus nota est dignitas Scripturæ & inter eos, qui sunt vtroque destituti, & ideò eo dignitatem Scripturæ non vident. Apud illos, quicquid habet authoritatis, habet ab Ecclesia quia cùm sint sine Spiritu, & vera fide, nulla alia ratione agnoscunt, Scripturam esse sermonem Dei, nisi testimonio Ecclesiæ. Hoc autem testimonium solum, non sufficit ad veram cognitionem, vt supra ostensum est. Quare parum etiam apud illos Scriptura habet authoritatis.

PROPOSITIO III.

Sancta Scriptura, quam apud fideles, & Spiritu Christi donatos, quibus veritas & vis Scripturæ est perspecta, habet authoritatem: non habet eam amplius ab Ecclesia, sed partim à Spiritu S. qui illorum mentes ad dignitatem Scripturæ cognoscendam aperuit: partim a se ipsa, quæ ceu lux, fidelium oculos iam apertos sua luce ita percellit, vt quàm sit ἀξιόπιστος, ipsa per se apertè ostendat.

Confirmatio.

Iohan. 4. *Iam non credimus propter tuam loquelam, sed quia nos audiuimus, & scimus &c.* Christus æstimationem quam de principio habuit apud Samaritanos, ita vt propter illam egressi sint ad illū audiendū vt fide dignum, habuit à mulieris testimonio: sed quam postea habuit iā auditus & cognitus nō certè ab illa, sed a se suóq; sermone habuit. Ita Scriptura, authoritatē &c. Simile aliud. Venit aliquis vir doctus, sed incognitus plerisque omnibus. Quidam qui eum norūt, testantur aliis eum esse virū doctū, & dignum qui audiatur. Ita suo testimonio conciliant ei authoritatem apud alios. Sed postquam auditus & cognitus fuit authori-

thoritatem quam sibi conciliauit, non habet ab illis testibus, sed à se. Hinc etiam liquidò apparet, quid ad alterum quæstionis membrum, An Ecclesiæ autoritas, id est, dignitas, maior sit quam sanctæ Scripturæ, necne, respondendum sit. Hac igitur esto

PROPOSITIO IV.

Scriptura sancta longe maioris est in se, & apud omnes esse debet authoritatis, quam Ecclesia: & illius testimonium fide dignius est in se, & apud omnes esse debet, quam Ecclesiæ.

Confirmatio.

1. Testimonium enim Scripturę, est ipsius Dei immediate testimonium. Ecclesiæ autem, testimonium est hominũ, licet sanctorum. Testimonium autem Dei tantò maius est testimonio omnium hominum, quantò testimonium illius, qui nec falli nec fallere potest, testimonio eorum, qui suapte natura & falli & fallere possunt. Scripturæ igitur testimonium & verbum, semper longe maioris est & esse debet autoritatis, quàm Ecclesiæ: & dicta Scripturarum præferenda omnibus Ecclesiæ decretis.

2. 1. Iohan 5. *testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est.*

3. Act. 17. Cur illi recurrunt ad Scripturas? quia sciebant ἀξιοπιστότερα esse S. Biblia, verbis cuiusuis hominis, aut totius Ecclesiæ.

4 Ipsius dignitas in eo est, quòd est tota θεόπνευστος, & nunquam loquitur, nisi ex Deo. At Ecclesia non semper ex Deo loquitur: igitur non est tantæ autoritatis.

Patres omnes tam Græci, quam Latini, à nostra stant sententia.

Origenes in Ierem. hom. 1. p. 6. 5 *Necesse est nobis S. Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus, non habent fidem.*

Cyprianus sermone de lapsis, pagin. 228. *Hominib. contra Deum credunt, qui contra homines, Deo non credunt.*

Patres iubent omnia sua scripta, & decreta Ecclesiæ, examinari ad Scripturas: igitur senticbant, has esse maioris dignitatis & autoritatis.

Ioh. Gerson, *Dictis doctoris autoritate canonica muniti plusquam declarationi Papæ credendum est.*

Item, *In S. literis eruditio, atque autoritatem Catholicam proferenti, plus est credendum quam Generali Concilio.*

Panormitanus ad Canonem *significasti*, titulo de Electionibus: *Plus credendum est uni priuato fideli, quàm toti Concilio aut Papæ si meliorem habeat autoritatem aut rationem.* Lutherus in libello de Conciliis & Ecclesiis.

Alphonsus de Castro, contra hæres. lib. 1 cap 8. vbi præter alia probat, non posse Ecclesiam, nouum fidei articulum condere: postea etiam fol. 18. in hunc ferme modum *Hoc ex Ecclesia habemus vt sciamus, quæ sit Scriptura diuina. At cum Scripturam esse diuinam nobis constiterit, tamen ex se ipsa habet vt ei per omnia credere teneamur:* & huc affert simile, admodum accommodatum. Petrus debet Iohanni 100. aureos & hac de re extat instrumentum (vt vocant) scriptũ, & multorum testimonio comprobatum. Quandum Petrus negat se Iohanni debere hos 100. aureos, testes illi producantur & illi testificentur hoc instrumentum verum esse, & legitimum instrumentum, & Petrum verum esse debitorem 100. aureorum Iohanni: nunquid horum testificatio facit, vt instrumentum sit verum, & Petrus verus fiat debitor Iohannis? Minimè. Nam etiam si non ij fuissent testificati, tamen Petrus debuisset, & instrumentum fuisset verissimũ: sed non fuisset agnitum. Ita, etsi Ecclesia testata est, Scripturam hanc esse verum Dei verbum, non tamen effecit, vt sit verbum Dei. Quare postea quam cognitum est, Scripturam esse verbum Dei: tenemur ei in omnibus parere: etiamsi tota Ecclesia prohiberet: quia parendum est Deo magis, quàm hominibus.

PROPOSITIO V

Sacra Scriptura non solum in se est, & apud omnes esse debet maioris authoritatis, quàm Ecclesia: sed etiam reipsa est apud omnes Spiritu Dei, vera fide, & Scripturarum cognitione præditos.

Confirmatio.

1. Quicunque nõ solum propter testimoniũ Ecclesiæ credit: verum etiã per Spiritũ S. & reipsa nouit, Scripturam sanctã ipsissimũ esse Dei verbũ, quod nec falli, nec fallere potest, ipsam verò Ecclesiã suapte natura & falli & fallere posse: apud ipsum certè maioris est authoritatis sacra Scriptura, quàm Ecclesia. Sciunt enim plures faciẽdum esse verbũ Dei, quàm omnes homines, & illud maiori dignum fide, quàm omnia hominum dicta. Atqui hoc modo norunt Scripturam esse verbum Dei illi, qui Spiritu S. vera fide & Scripturarum cognitione præditi sunt Ergo apud hos maioris est autoritatis Scriptura, quàm Ecclesia.

2. Exemplis propositio declaretur & confirmetur.

Gal. 1. *Si ego aut Angelus de cœlo prædicauerit aliud Euangeliũ, &c anathema sit* Quare hoc ait Apostolus? Quia nouerat per Spiritũ S. & certissimè norat, hoc Euangeliũ quod prædicauerat, esse ipsissimũ Dei verbũ ita vt dubitare de eo nullo amplius posset modo. Ideò etiamsi tota Ecclesia & omnes Angeli venissent, & aliter docuissent, tantum abest, vt voluisset illis maiorem præbere fidem, quàm suo Euãgelio, vt potius illis dicturus fuisset anathema. Liquet igitur ex hoc loco, authoritatem verbi Dei maiorẽ apud Apostolum fuisse quam totius Ecclesiæ, imo & omniũ Angelorum. & huius rei nullam aliam fuisse rationem nisi quia per Spiritum S. non autem per hominum testimonium, certus erat de veritate sui Euangelij.

Sic apud Apostolos omnes, Mariã Elisabethã, &c. maioris erat autoritatis Christus & eius doctrina, quàm tota Ecclesia Hierosolymitana. Quare? Quia norant per Spiritum S. hũc esse Filiũ Dei, & eius doctrinã, verum Dei sermonem.

Sic apud Samaritanos etsi in principio maior erat authoritas mulieris non ignotæ quàm Christi, qui erat ignotus: tamen posteaquam per fidem ex auditu verbi eum nouerunt esse Messiam & Filium Dei: non est dubium, quin maioris apud ipsos autoritatis fuit Christus, quàm mulier. Ideò dicebant ei, *Iam non credimus propter sermonem tuum, sed quia nos audiuimus. &c.* Hinc colligitur conclusio.

PROPOSITIO VI.

Apud quos Ecclesia maioris est autoritatis, quàm Scriptura: ij nondum per Spiritum S. agnoscunt Scripturam esse verbum Dei, & ideo adhuc nulla vera fide præditi sunt.

Confirmatio.

Liquet ex superius dictis per argumentationem à cõtrario. Si enim præditi essent vera fide & Spiritu Dei, veraque Scripturarũ cognitione, vtiq; maioris apud ipsos esset Scriptura autoritatis, quàm Ecclesia. Hæc patet ex superioribus. Atqui maior apud hos est Ecclesiæ autoritas, quàm Scripturę. Ergo, &c. Cur enim pluris faciũt Ecclesię autoritatẽ quàm Scripturæ? Quia persuasi sunt Ecclesiã constare viris bonis, sanctis, fide dignis, qui non velint fallere, & ita sapientibus, qui non possint falli: de Scripturis autẽ nondũ sunt ita persuasi: essent autem persuasi, si haberent Spiritũ Dei, veram fidem, & cognitionem Scripturarum. Manifestũ igitur est, ideò illos pluris facere testimonium Ecclesiæ, quam Scripturæ, quia destituti sunt Spiritu Dei. Nam sic vt per Spiritũ S. agnoscant Scripturã certissimũ esse Dei verbũ tum videbis illos pluris facere Scripturã, quàm Ecclesiam. An non discipuli Iohan. Baptistæ, posteaquã nouerũt Christũ verũ esse Messiã & Filiũ Dei, illum pluris fecerunt, quàm Iohannem Baptistam & totam Ecclesiã Hierosolymitanam? Omnino. Ergo quòd de principio pluris fecerunt Ecclesiam Hierosolymitanam, & secundò Iohannẽ Baptistam, quàm Christum: argumento fuit, tunc illos nondum per Spiritum S. Christum quis esset agnouisse.

Sic apud Augustinum, cùm esset adhuc Manichæus sine Spiritu Dei, & vera cognitione sacræ Scripturæ maior fuit authoritas Ecclesiæ, id est tot tantorumq; virorũ, quos videbat profiteri Christum, quàm Scripturæ & Euangelij. Ideò dixit, *Euangelio non credidissem, &c.* Sed certe non ita locutus est, posteaquam Christum nouit & sacras literas. Idem dico de obseruantia Samaritanorum erga mulierem & Christum. Ergo quòd nunc apud Papistas maior sit autoritas Ecclesiæ Romanæ, quàm sacræ Scripturæ: reipsa liquet, illos nondum habere Spiritum Dei, nec veram fidem, nec vllam veram Scripturarum cognitionem, neque agnoscere aut vere credere Scripturam esse verbum Dei. Nam si hæc agnoscerent, maioris proculdubio apud illos esset autoritatis, dignitatis, æstimationis, reuerentiæ, quàm Ecclesia Romana.

Idem contigit nobis cùm essemus in Papatu, nec dum agnosceremus Christũ & Scripturam, pluris faciebamus Ecclesiam Romanam, quàm sacram Scripturam. At nũc contrà Dei beneficio. Quare? quia donati Spiritu Dei meliùs agnoscimus, quantum discriminis sit inter Scripturam, verbũ Dei, & Ecclesiam ipsam cœtum sanctorũ. Nam agnoscimus quicquid reuerentiæ, fidei & honoris debetur Ecclesiæ, hoc ideò illi deberi, quia retinet verbum Dei, & ex illo loquitur, docet, omnia agit.

PROPOSITIO VII.

Quicquid dignitatis habet Ecclesia: habet à sacra Scriptura.

Hac de causa 1. Timoth. ca. 3. Columna & firmamentum veritatis appellatur: hac de causa sponsa Christi vocatur, quia sponsi vocem audit & retinet: hac de causa munda & sancta est, quia per uerbum nomen Christi, per quem munda & sanctificata est. Vnde Cæsaris Legatus, qui venit ad Principem aut [illegible] Electorem habet vt audiatur tanquam si [illegible] ipse & ei credatur: habet à literis Cæsaris, quas adfert. Quod dedit autoritatem, & (vt Italicè loquar) credito [illegible] Ecclesiæ Mosaicæ? Doctrina illa [illegible] tacitis confirmata quam [illegible] & retinebat illa Ecclesia. Sic quid Apostolicæ [illegible] Ecclesiæ [illegible] quam profitebatur tot miraculis confirmata. Ergo doctrina Scripturæ, dat autoritatem Ecclesiæ, non contra. Est autem certissima illa regula: Propter quod vnumquodque tale est, illud magis tale est. Longe igitur maioris esse autoritatis Scripturam quàm Ecclesiam, Ecclesiam inquam veram. Nam falsa & Antichristiana indigna est, quæ cum sacra Scriptura vllo modo comparetur.

Animaduertendum [illegible] de autoritate Ecclesiæ & Scripturæ, quatenus hoc nomen significat æstimationem & dignitatem, qua quis iudicatur fide dignus.

RESPONSIONES AD ARGVMENTA.

Primum ab antiquitate. *Autoritas Ecclesiæ antiquior est autoritate Scripturæ: fuit enim Ecclesia ante Scripturam vt [illegible] tam de Ecclesia ante Mosen quàm de Ecclesia Christiana in [illegible] Scripta Apostolorum. Et Ecclesia suam semper habuit autoritatem & dignitatem, qua digna erat omni fide & reuerentia atque honore.*

Ergo suam dignitatem non habet à Scriptura, sed potius contra. [illegible] etiam maior est Ecclesia, quàm Scriptura autoritate seu dignitate.

Respondeo 1. Antecedens Est falsum, & assumtum etiam [illegible] & admittitur fallacia accidentis. Declaro. Scriptura sacra habet suam substantiam & suum accidens. Substantia, est ipsum verbum à Deo reuelatum & inspiratum. Ita si definias Scripturam quod ad substantiam attinet, ea nil aliud est, quàm doctrina à Deo sanctis hominibus aut reuelata, aut inspirata, ad salutem Electorum. Atque vt breuius dicam, Scriptura nil est, nisi doctrina θεόπνευστος; vt à Paulina locutione non recedam. Accidens verò est ipsa scriptio, seu exaratio in tabulis & libris. Ita si definias Scripturam à substantia & accidenti simul, sic definienda est. Scriptura est doctrina à Deo sanctis certis hominibus inspirata, & per eosdem, Spiritu sancto dictante conscripta, ad salutem Electorum, & vt illis vtilis sit [illegible], &c. Ergo si Scripturam spectes quoad substantiam: illa certè non est posterior Ecclesia, sed contrà. Verbum enim Dei [illegible] prius est quam Ecclesia: à condito orbe: Ecclesia enim collecta est [illegible] regenerata per verbum, fundata super verbum. Quod [illegible] fundamentum an domus [illegible] Ergo [illegible] Scripturæ species, [illegible] Ecclesiā [illegible] Ecclesiæ prior esse Scriptura & dignitate Scripturæ. Sed si accidens Scripturæ: [illegible] nihil [illegible] quoniam, etsi ipsa eius scriptio [illegible] habeat dignitatem quatenus & ipsa à Spiritu sancto inspirata, & quodammodo dictata verbotim fuit, ita vt ne vnum ita ea sit iota, quòd non sit à Deo inspiratū: vnde quod Paulus ait, Scripturam esse θεόπνευστον, intelligendum est & quoad substantiā, & quoad accidens: etsi inquā, Scriptura etiā quoad ipsam scriptionē habeat suam dignitatem: tamen dignitas, de qua loquimur, præcipuè est in ipsa substantia. Hanc autem semper habuit à cōdito orbe.

2. Respondeo etiā ad consequentia: illam non concludere. Oportet enim, vt pendeat ex hac vniuersali: Quicquid est prius, illud est dignius, & gloriosius illo, quod est posterius. Hoc autem videbis non esse in omnibus, & semper verum. Etsi Lex per Mosen tradita, prior fuit Euangelio per Christum prædicato & reuelato: consequiturne, igitur Legem Mosis maioris fuisse dignitatis & gloriæ, quàm Euangelium? Apostolus certè 2. Corinth. 3. contrarium demonstrat. Item Iohan[nes] Baptista prior fuit Christo in carne: Ergo maior Christo? Item, Sacrificia veteris Testamenti præcedebant [illegible] sacrificio noui Testamenti, id est oblatione [illegible] in cruce. Ergo illa præstantiora illo? Item. Typi & figuræ præcesserunt veritatē. Ergo etiam pluris facienda: [illegible] veritate, [illegible] argumentum, vtraque tibia claudicat, & antecedente & consequentia.

Secundum argumentum à declaratione & testificatione Ecclesiæ.

Libri sacri, quod primò non. [illegible] authentici dignique fide: & secundo quod pro talibus habeantur apud fideles: hanc certe dignitatem habent apud Ecclesiam, quæ sua autoritate, hanc illis dedit dignitatem. Nam cum multi libri in Ecclesia obtruderentur [illegible] tanquam à Deo inspirati & eius Spiritu conscripti, Ecclesia agnouit qui essent verè diuini (nempe hos Canonicos) & [illegible] ab omnibus habeantur pro Canonicis, & diuinis à [illegible] pro Apocryphis. Omnes verò hoc discretum adm[illegible] propter autoritatem Ecclesiæ.

Ergo, quod Scriptura nunc habeat hanc in Ecclesia apud omnes autoritatem, [illegible] verbum Dei agnoscatur & admittatur habet ab Ecclesiæ autoritate.

Respond. ad antecedens 1. Falsum est Scripturam sacram accepisse ab Ecclesia hanc dignitatem, vt sit authentica in se & in [illegible] digna. Ecclesia enim nunquam dedit Scripturæ hanc dignitatem vt esset per se [illegible] & authentica. Semper enim fuit verbum Dei, & ea re [illegible] non habet ab Ecclesia, tantum illa testata est & declarauit omnibus, quæ & qualis, & cuius esset hæc Scriptura: sed non ei dedit, vt talis esset, hoc est fide digna. Ioh. Baptista testatus est, & indicauit Iudæis Iesum Christum, sed non fecit vt esset Christus. Aurifaber examinat aurum ad lapidem: deinde vbi agnouit esse bonum aurum, hoc aliis indicat & testatur. Num igitur dat illi vt sit aurum bonum? Est igitur fallacia figuræ dictionis. Nam aliud est testari aliquid esse tale aliud facere, vt sit tale.

2. Quòd verò aiunt, Scripturam hanc saltem apud fideles habere ab sola Ecclesia autoritatem, vt agnoscatur & habeatur pro Canonica & verbo Dei: hoc est falsum. Ab Ecclesia habet propter illius declarationem & autoritatē, vt ab hominibus admittere[n]tur pro verbo Dei, & audiretur, sed non vt verè crederetur & agnosceretur esse certum Dei verbum. verum hoc habent (vt supra ostensum est) primò à S.S. [illegible] fidelibus interius [illegible] Scripturam persuadente: secundo ab autoritate & dignitate & excellentia, & [illegible] Scripturæ. [illegible] per Spiritum S. fide ipsis patefacta & ostensa. Vnde enim habent Ecclesia, vt agnouerit hanc Scripturam esse [illegible] Spiritu S. sic omnes fatentur ab eodem Spiritu [illegible] veri fideles eam iam accipiunt [illegible]. Est enim eadem ratio singularum partium, quæ & totius. Quare hic [illegible] fallacia [illegible] causæ vt causæ [illegible] enim causa, quæ fidelibus verè persuasit & persuadet, item patefecit & patefacit hanc Scripturam esse ipsum Dei verbum, & Deum in ea loquentem demonstrauit: non fuit Ecclesiæ testimonium & autoritas, Sed Spiritus S. persuadens, & deinde Scripturæ dignitas atque vis, per Spiritum S. fidelium mentibus ostensa, atque ita ostensa, vt eam perspicue videant & sentiant. Ecclesia autem tantum hoc effecit suo testimonio & autoritate, vt homines eam admitterent pro verbo Dei, sed non vt cognouerint aut etiam persuasi verè de hac re fuerint. Similibus & exemplis declaro hanc ipsorum fallaciam.

Iohan. Baptista testificatur duobus ex suis discipulis, inter quos erat Andreas, illum Iesum quem videbant, esse ipsum Christum Messiam, Filium Dei. Ipsi autoritate Ioh. Baptistæ permoti veniunt ad Christum, vt videant & audiant. Item postea Andreas significat Simoni Petro fratri suo. is itidem permotus testimonio & autoritate Andreæ fratris, venit ad Iesum, & tandem vere credit [illegible], illum esse verum Christum & Filium Dei. Dicemusne illos duos discipulos Iohannis, ab ipso Iohanne accepisse vt crederent in Christum? Et deinde Petrum hoc accepisse ab Andrea? Minimè. Nam Matth. 16. Christus ait Simoni, *Caro & sanguis non reuelauit tibi, &c.* Ergo Christus hanc dignitatem & autoritatem, vt agnosceretur quis esset, & à multis crederetur in illum, non accepit vel à Ioh. Baptista vel ab Andrea, sed à Patre, qui suo Spiritu illum patefecit suis electis. Si quis igitur diceret, Andream suo testimonio causā fuisse, vt Petrus crederet in Christum admitteret paralogismum, qui dicitur, Non causæ vt causæ.

Idem ab exemplo Samaritanorum & mulieris perspicuū fit. Certe mulier non fuit causa, vt crederent illi in Christum, sed tantum occasio: Ita se habet Ecclesia erga nos, quomodo mulier illa erga Samaritanos, ciues suos.

Possumus etiam dicere, esse fallaciam à dicto secundùm quid ad simpliciter. Nam si mulier fuit causa fidei Samaritanis fuit secundùm quid, non simpliciter.

Tertium argumentum. Augustinus Tomo 6. contra epistolam Manichæi, quam vocabant Fundamentum, eo quod in ea contineretur summa doctrinæ Manichæi, præter alia habet ibi hæc verba, in cap. 5. Ego verò Euangelio non crederem, nisi Ecclesiæ autoritas

thoritas me commoueret. *Inde Papistæ inferunt: Ergo fides [illegible] in Euangelium, pendebat ab autoritate Ecclesiæ. Ille enim credidit Euangelio, quia credebat Ecclesiæ, quæ dixit id esse Euangelium Christi, et [illegible] Dei certum.*

Ergo autoritas Ecclesiæ, fuit apud Augustinum maior autoritate Euangelij.

Respond. ad antecedens. Sensus Augustini colligendus est ex verbis eorum circumstantiis, genetio, & phrasi ac scopo. Illud, *Non crederem, nisi me commoueret autoritas Ecclesiæ,* est pro credidissem & commouisset. Phrasis Augustini.

Nomine *Ecclesiæ*, intelligit totam Ecclesiam Catholicam, quæ Euangelium prædicabat & profitebatur. Verbo autem credendi, non intelligit veram & firmam fidem, qua tum credebat Euangelio, cum hæc scriberet sed fidem quandam quasi humanam, quam de principio propter Ecclesiæ autoritatem adhibuit Euangelio. Vera enim non adhibetur propter Ecclesiæ authoritatem, sed propter authoritatẽ Dei loquentis, dignitatem & veritatem Euangelij, quam videmus per Spiritum sanctum illucescentem. Sensus igitur est: authoritatem Ecclesię sibi multò pluris esse faciendam, quam Manichæi & omnium suorum. Quare? quia illa etiã est qua primum permotus fuit, vt crederet Euangelio, hoc est vt illud attentè audiret & reuerenter acceperit, & aliquatenus sibi crediderit. Vel etiam si vis eum loqui de vera fide, qua tunc credebat Euangelio, & verbum, *Non crederẽ*, tempore in præsenti perinde fuerit. Erit enim sensus: Ego certè nunc non crederem Euangelio, sicut credo: nisi Ecclesia sua autoritate me ad credendum commouisset, & prædicando Euangelium dixisset, Credite Euangelio, quia Domini est Euangelium. Et est sensus, sicut etiam, si Samaritani posteaquam crediderunt in Christum, dixissent: Certe nos non crederemus iam in Christum, nisi autoritas mulieris, quæ nos ad illum videndum & audiendum inuitauit, commouisset. O quantum igitur debemus huic mulieri: Et sicut si dixissent Thessalonicenses Nos multum debemus Paulo, & illius autoritatem magnifacere Quare? quia nisi ille nos sua autoritate commouisset, & ad credendum Euangelio excitasset sua prædicatione, nos certe iam non crederemus in Christum.

Hunc sensum esse Augustini, liquet si quis diligenter illum perpendat locum. Item, ex Commentarius Augustini in istam historiam Samaritanæ Iohan. 4. Ait enim, illam fuisse typum Ecclesiæ, quòd sicut illa prædicauit Christum suis ciuibus, sic Ecclesia nobis. Et sicut illi excitati prædicatione mulieris, & eius autoritate, exierunt, audiuerunt Christum & in illum crediderũt sic nos autoritate & prædicatione Ecclesiæ. Quomodo enim credent nisi audiant? Quomodo audient sine prædicante? Sed sicut illi post veram adhibitam fidem Christo & eius Euangelio agnouerunt eam sibi datam esse non à muliere, sed à Spiritu, ex auditu verbi Christi. & proinde dixerunt mulieri, *Iam non credimus propter tuum sermonem, sed quia ipsi vidimus & audiuimus &c.* Ita nos. &c.

2. Ad consequentiam. 1 Illa est contra mentem Augustini ex Augustini verbis collecta. 2 Consequentiam hãc *Ergo autoritas Ecclesiæ maior est autoritate Euangelij,* colligunt ex verbis Augustini, est contra sententiam mentẽque Augustini. Hoc liquet ex verbis Augustini in eodem capite. Cum enim Manichæus appellaret se Apostolũ Iesu Christi, & pro tali vellet credi & agnosci, Augustinus ait se nolle hoc credere, nisi euidentissimè probet: tũ quia in Euangelio hoc non legit, illum esse Apostolum Christi: tum quia Catholica Ecclesia hoc prohibeat credi de Manichæo. Hanc autem Ecclesiam tanti se & ante fecisse, & nunc facere, vt nisi fuisset huius autoritate permotus, non vtique crediturus fuisset Euangelio. Postea subdit: *Quod si forte in Euangelio aliquid apertissimum de Manichæi Apostolatu inuenire potueris: infirmabis mihi Catholicorum autoritatem, qui iubent, vt tibi non credam.* Hactenus Augustinus, Apertè fatetur, authoritatem Ecclesiæ posse infirmari autoritate Euangelij, si quid de Euangelio possit adferri apertum contra Ecclesiæ de Manichæo iudiciũ. Sic igitur arguo. Si Euangelij autoritas infirmare potest autoritatem Ecclesiæ: vtique illa maior erit ista Non enim autoritas minor infirmat maiorem, sed maior minorem. Atqui Euangelij autoritas potest infirmare authoritatem Ecclesiæ, de sententia Augustini, vt ibi liquet. Sensit igitur authoritatem Euangelij, maiorem esse authoritate Ecclesiæ Quare quòd contrarium colligunt Papistæ ex illo Augustini dicto, *Non crederem, &c.* & produnt suam inscitiam, & contra sententiam Augustini hoc faciunt.

Si ita sensisset, vt volunt Papistæ: hæc Augustini verba essent tanquam plena blasphemiæ reiicienda. Nam pugnant cum verbo Domini, vt supra à nobis ostensum est, maiorem scilicet esse authoritatem Scripturæ, quàm Ecclesiæ. Contrà vero sentire, est sentire, homines esse supra Deum, & maioris autoritatis, quàm Deus sit. Quo quid blasphemius dici potest? Absit autem, vt hoc senserit tantus vir Augustinus. Deinde, falsa etiam est. Vis videre absurditatem huius consequentiæ? Augustinus non credidisset Euangelio, nisi fuisset Ecclesiæ authoritate cõmotus: Ergo authoritas Ecclesiæ maior fuit ei, & est, autoritate Euangelij. Assume propositionem generalem, quæ silentio præteritur in Enthymematibus, & compone syllogismum: Omne illud, cuius autoritate aliquis commotus, rem aliquam aliam credit, recipit, amplectitur, maioris est autoritatis illa re, quam credit, recipit, amplectitur. Atqui Ecclesia tale quid est cum Euangelio. Nam illius autoritate commotus Augustinus credidit Euangelio, & Euangelium recepit: & idem alijs etiam contigit. Ergo, &c. Quòd falsa sit illa prior propositio hinc liquet. Liberi, autoritate parentum permoti credunt esse Deum, qui omnia condiderit & regat, & hunc venerantur & inuocant. Ergo parentes maioris sunt autoritatis quam Deus? Iudæi permulti, autoritate Mosis permoti, crediderunt in Christum e verbis illius Christi, *Si crederetis Mosi, crederetis & mihi:* Ergo Moses maioris fuit autoritatis quam Christus? Sic de Iohann. Baptista: multi huius autoritate permoti, crediderunt in Christum: Ergo maior authoritas Iohannis quàm Christi? Idem de Samaritanis. Hi permoti autoritate mulieris, audierunt & crediderunt in Christum, Ergo, &c. Quis non videat quam falsa sit illa maior propositio? Falsa igitur & conclusio. Si sic dicas Augustinus permotus autoritate ecclesiæ, audiuit, credidit Euangelio: Ergo tunc autoritas Ecclesiæ maior fuit Augustino, quàm Euangelij datum. Sed non sequitur: Ergo in se maior est autoritas Ecclesiæ autoritate Euangelij. Etiam nunc Papistis permultis, maior est autoritas Ecclesiæ Romanæ & Papæ, quã autoritas Christi & Euangelij. Quis non videat? Cùm illis sit maxima religio vel minimum præceptum Papæ violare, mandata autem Christi non curent, & quotidie contemnant. Sed hoc nihil ad quęstionem nostram Quæstio est de autoritate Ecclesiæ & Scripturæ in se, vtra sit maior: non autem, vtra permultis videatur esse maior. Etiam Turcis videtur maior esse autoritas Mahometis, quàm Christi: igitur est maior? Errant: videtur enim maior, quia cæci sunt. Ita, si Augustino visa fuit ante cognitum Euangelium, maior autoritas Ecclesiæ, quàm Euangelij, errauit, quia cęcus erat. Et Papistis videtur maior: Quare? quia cæci. De re igitur disputamus: non de opinionibus hominum.

Denique sentire & dicere, authoritatem Ecclesiæ maiorem esse autoritate Scripturæ, quæ est verbum Dei: nil aliud est, quàm dicere, homines esse supra Deum. Quanta autem hæc sit blasphemia quisque cogitet. Declarant hæc doctrina Papistæ, se vere esse Antichristos. Antichristi enim proprium est, vt sese efferat supra omne, quod dicitur Deus, vt ait Paulus 2. Thess. 2. In nonnullis etiam carminibus impudenter hoc de Papa prædicant eum sic tanquã Deum, nec Papa dammat. [illegible] enim in præla Romæ imago huius Antichristi, vbi oracula, quæ de Deo, & de Messia Christo sunt apud Prophetas, Papæ attribuuntur: & deinde præter alia sunt ibi hi versus.

Angelicum solus nomen sum esse Michael:

Nam tanquam Deus est, qui ante Michael erat.

DE AVTORITATE ECCLESIÆ CIRCA VERBVM DEI: QVATENVS AVTORITAS significat potestatem, dominium & ius in aliquem.

QVAESTIO.

Vtrum autoritas Scripturæ pendeat ab autoritate Ecclesiæ: ac proinde, An maior sit autoritas Ecclesiæ, autoritate Scripturæ, necne, an potius contrà.

Vt hæc intelligatur, necesse est vt videamus, quænam sit autoritas seu ius Scripturæ in Ecclesiam & quænam Ecclesiæ circa Scripturam ac spectatum, An Ecclesia habeat aliquod ius in Scripturam, mutandi aliquid, dispensandi, addendi, minuendi, &c. Nam hoc est præcipuum, quod Papistæ contendunt, & cuius causa tota quæstio de autoritate Scripturæ & Ecclesiæ excitata fuit tempore Concilij Constantiensis & Basiliensis.

Autoritas & ius Scripturæ in Ecclesiam, tam multiplex & tam magnum est, vt neque enumerari, neque explicari queat. Ius enim Scripturæ, est ius Dei Quid autem iuris & potestatis non habet Deus in Ecclesiam, & singulos homines Dicam tamen quædam, sed breuiter.

1. Scriptura ius habet in Ecclesiam, eam docendi, admonendi, ei consulendi. Ideo dicit 1. Timoth. [illegible] Hoc certe non habet Ecclesia in Scripturam. Non est enim Ecclesiæ, corrigere Scripturam, docere, emendare, sed ei subesse, vt discipulum Magistro.

2. Præcipiendi, obligandi conscientias, & damnandi etiã transgressores Ioh. 12. *Sermo meus, quem audiuistis, ipse condemnabit vos, &c.* In summa omnia agendi, quæ in Scripturis agit Deus noster [illegible]. Hoc non habet Ecclesia, neque in Scripturam neque in vllum hominem. Non est n. Ecclesiæ iubere Scripturæ, neque etiam eius præcepta moderari: sed ei parere, & in omnibus obsequentem esse. Vnde verò hanc, & omnem aliam habet Scriptura potestatem? ab Ecclesia nequaquam, sed à Deo, à quo est. 2. Timoth. 3. 2. Pet. 1.

Quæ verò & quotuplex est autoritas Ecclesiæ circa Scripturam sanctam? Triplex præcipua.

Prima facultas est cognoscendi & discernendi Scripturam sanctam, à non sancta: Canonicam à non Canonica. Quomodo? Tum omnes ad Canonem Mosaicum examinando: tum etiam Spiritus discernendo & iudicando: atque ita aliis hoc significandi, & vt tales pro Canonicis accipiant, alios reiiciant, præcipiendi Ioh. 10. *Oues Pastorem sequuntur, quia nouerunt vocem eius.* 1. Thess. 5. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* 1. Iohan. 4. *Probate Spiritus, vtrum ex Deo sint.* 1. Corinth. 12. Inter alia dona concessa Ecclesiæ, est etiam facultas discernendi Spiritus. Dicit enim Apostolus, *alij datur discretio spirituum.*

Secunda facultas est interpretandi, sed iuxta Scripturas, & ex analogia fidei. Rom. 12. *siue Prophetiam* (quis habeat) *iuxta analogiam fidei,* scilicet eam exerceat. 1. Corinth. 12. Inter alia dona Ecclesiæ tradita, est etiam donum interpretandi, quod vocat Prophetare. *Alij datur Prophetia,* id est, donum interpretandi Scripturas, ait Ambrosius Ephes. 4. *Alios dedit Doctores &c.*

Tertia facultas, est facultas & autoritas prædicandi & publicandi Scripturas, & iuxta eas, docendi populos Matth. 28. *Euntes in orbem vniuersum, prædicate Euangelium.* Ideò Apostoli præcones appellantur: quia Ecclesiæ est prædicare & publicare Euangelium Dei, Ephes. cap. 4. *alios dedit Pastores.*

Ex his verò Scripturæ locis, quos attulimus de triplici iure Ecclesiæ, nempe iudicandi de doctrinis & Scripturis: interpretandi: & prædicandi: hæ negatiuæ propositiones colligendæ & notandæ sunt.

Prima, Circa ius iudicandi de doctrinis: Illud non est restrictum penes Pontif. Romanum, aut ad vllum aliud hominum genus.

Apostolus enim docet, hoc donum distribui fidelibus promiscuè prout visum fuerit Spiritui S. Ait enim. *Alij datur discretio Spirituum*: Et mox: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.*

Secunda: Deinde non debet Ecclesia nec potest iudicare de doctrinis, nisi iuxta Canonem scripturarum Propheticarum & Apostolicarum: non iuxta Pontificum, Patrum, & Conciliorum decreta: nisi quatenus confirmata sunt testimoniis Scripturarum. Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* 2. Pet. 1. *Habemus firmum Propheticum sermonem, &c.* Item sentiunt Patres omnes: omnia ad Scripturam examinanda esse: & ita de illis faciendum iudiciũ, ex Scripturis. Augustinus Tom. 7. contra Cresconium. lib. 2. c. 31. *Nos nullam facimus Cypriano iniuriam, cum eius quaslibet literas, à Canonica diuinarum Scripturarum autoritate distinguimus. Neque enim sine causa, tam salubri vigilantia constitutus est Canon Ecclesiasticus, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omnino iudicare non audeamus: & secundum quos de cæteris literis vel infidelium libere iudicemus.* Habet igitur Ecclesia ius iudicandi de doctrinis, sed non nisi iuxta Scripturarum sanctarum Canonem.

Tertia: Circa ius interpretandi Scripturas. Ius interpretandi Scripturas minime ad solum Pontificem Romanum, & quos ipse ad hoc destinauerit, pertinet: sed ad omnes illos, quibus Deus donum hoc largitus fuerit. Nam Apostolus ait 1. Corinth. 12. *Alij datur interpretatio, cum enim dicit*: [illegible] *Prophetia*, id est, donum Scripturas interpretandi: *Et hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.*

Quarta. Ecclesiæ etiam ipsi sanctæ, & quicunque hoc habent donum autenticum, nequaquam licet Scripturis pro suo captu interpretari: sed omnem Scripturarum interpretationem debet ex analogia fidei, & ex ipsis Scripturis colligere. Sic enim ait Roman. 12. *Siue Prophetiam*, hoc est, munus & donum interpretandi Scripturas, *iuxta analogiam fidei*, scilicet eam exerceat. Quare si pugnet cum aliis perspicuis Scripturis, aut cum analogia fidei: omnis illa interpretatio reiicienda: vt infinitæ sunt in Papatu & illa crassa verborum Cœnæ Domini, de carnali præsentia & de vbiquitate.

Quinta: Quod autem attinet ad tertium ius, quod est prædicandi & publicandi hanc Scripturam: primum, hoc ius non restrinxit Dominus ad Papam, vt ille solus possit mittere quos velit: sed toti Ecclesiæ concessum, vt ipsa eligat, quos ad hoc viderit esse idoneos. Act. 14. 2. Corinth. 8. Deinde, ita etiam hoc est concessum ius, vt tamen non liceat quiduis prædicare, sed tantùm hanc Scripturã. Matth. 28. Gal. 1.

Hinc facilè liquet, quid ad quæstionẽ responderi debeat, qua quæritur, An Ecclesia habeat authoritatẽ aliquid in Scripturis immutandi, addendi, remouendi, dispensãdi.

Sunt inter Papistas nõ pauci, qui asserũt: sed aduiatores.

PROPOSITIO.

Ecclesia nullum habet ius in Scripturam, addendi, detrahendi, mutandi.

Confirmatio.

1. Hæc temeritas prohibetur Ecclesiæ, Deut. 4. *Non addetis super verbum, quod Ego præcipio vobis, neque minuetis ex eo.* Idem cap. 5. *Non recedetis ad dextram, neque ad sinistram,* d est, nihil mutabis aut alterabis. Idẽ 12. cap. Gal. 1. *Si quis prædicauerit aliud Euangelium &c.* Gal. 3. *Hominis testamentũ si sit comprobatum, nemo reiicit, aut addit aliquid,* hoc est, non licet addere. Ita lex Mosis, à Deo tradita, non facit irritum nec alterat Testamẽtum à Deo comprobatũ erga Christum. Quanto minus igitur potest aut debet Ecclesia abrogare aut alterare sacram Scripturam, vtrumque Testamentum, antea à Deo editum, scriptum & comprobatum, & sanguine Christi confirmatum.

2. Iubet etiam Dominus, vt in omnibus rebus dubiis veritas petatur non ab Ecclesia, sine Scripturis, sed è Scripturis ipsis. Isa. 8. *Ad Legem & testimonium.* Deut. 13. iubet, ne audiamus Prophetam quempiam qui aliquid diuersum à sacra scriptura doceret, etiam si prodigia vel signa ederet, & edat miracula, imo vt ille lapidibus obruatur. Quare? Quia execratur Dominus eos, qui in sua Scriptura sancta quippiam mutant. Ideo iubet, dicens: *[illegible] Dominum Deum vestrum: [illegible] præcepta eius [illegible].*

Ex his Scripturarũ locis lucidenter apparet: neq; Ecclesiæ, neq; vlli hominum licere quippiam in sacris Literis alterare, mutare, dispensare: sed contra iussisse Dominũ, vt omnia ad Scripturas examinentur, & quæ ijs approbentur, teneantur: & quæcunq; vel pugnant cũ eis, vel extra eas sunt, ea reiiciantur.

3. Sic sentiunt etiam Patres omnes, tam Græci, quàm Latini, vt in ipsorum libris abunde videre est. & Ego aliàs permultas adferam ipsorum autoritates, ex Tertulliano, Irenæo, Cypriano, Origene, Chrysostomo, Basilio, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, imo & ex Decretis, distin. 8. & 9. & aliis cum agemus de perfectione Scripturarũ. In præsentia testificatur notandè quæ tamen Chrysost. in Matth. expositione secunda, hom. 49. ca. 24. [illegible] Scripturam esse Canonem omnis iudicij de Ecclesia & rebus Ecclesiasticis. August. Tom. 2. Epistol. 106. Idem Epist. 3. Item epist. 19. & citatur in decretis, dist. 9. c. *Ego solis.*

4. A simili Notarij: Annon Notarij autoritatem habent scribendi Testamenta, conseruandi, testificandi, publicandi, explicandi: numquid igitur & alterandi? Et Præco autoritatem habet edicta Principis publicandi, & de iis testificandi, quod vera sint Principis edicta: numquid igitur ius etiam habet in illis quicquam mutandi, addendi, detrahendi? Minime. Idem dicendum omninò est de autoritate Ecclesiæ circa Scripturas.

Ex huius quæstionis explicatione colligitur responsio ad quæstionem qua speciatim quæritur etiam apud Scholasticos, id est, Sophistas Doctores: An Papa, imo & tota Ecclesia, authoritatẽ habeat, noui fidei articuli condendi.

Respondeo his duabus propositionibus.

PROPOSITIO I.

Nemo in Ecclesia, imo neque tota Ecclesia ius & authoritatem habet nouum dogma, ad fidem pertinens, statuendi.

Confirmatio.

Liquet hoc ex iis, quæ supra à nobis dicta sunt, praesertim ex loco Deuter. *Non addetis &c.* Sed & is etiam testimoniis & argumentis confirmatur.

1. Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Hinc colligimus, fidẽ, sicut ex solo Dei verbo cõ-

cipitur opera Spiritus S. ita etiam eo solo posse & debere, non autem ulla hominum authoritate [illegible]. Pugnat igitur [illegible] fidei, ut ullum fidei dogma ab hominibus statuatur sine verbo Dei.

2. Pugnat etiam cum perfectione Scripturarum Scripturarum [illegible] omnia, quæ ad fidem nostram pertinent, ut alias ostendimus ex hoc Pauli [illegible] ad Timoth. Ergo nullum præterea fidei dogma [illegible] ab hominibus potest.

3. [illegible] dogma, vel erit cum Scriptura consentaneum, vel dissentaneum. Si consentaneum non erit igitur ab hominibus, sed ex Dei verbo collectum: quare non erit novum. Si dissentaneum, Scriptura prohibet illud admitti, ut ex Scripturis [illegible], Gal. 1. 1. Timoth. 1.

4. 2 Corint. 1. *Non dominamur vestra fidei: sed adiutores sumus gaudij vestri.* Nemini igitur licet dominari alienis conscientiis, novis fidei dogmatibus.

5. Patres etiam nobiscum sentiunt: imò & præcipui Scholastici Thomas 2. [illegible] 1. artic. 10. Gab. Biel in Magist. sententiarum, lib. [illegible] O. cham. dial. part. 1. lib. 2. cap. 11. Alfonsus de Castro, lib. c. [illegible].

PROPOSITIO II.

Habet verò Ecclesia autoritatē, ita Scripturas per Scripturas, & iuxta analogiam fidei interpretandi, ut si aliquod dogma ibi sit apertū, quod tamen antea non ita fuerit ab omnibus observatum: illud possit explicare & asserere, & omnibus tanquam veram & certam Dei doctrinam, ad credendum proponere.

Explicatio & probatio.

Sic fecit Christus & Apostoli. Doctrinam de iustificatione per solam fidem, quæ [illegible] aperta erat in libris Mosaicis & Propheticis, sed suo tempore [illegible] incognita, explicarunt, & ex Scripturis [illegible] demonstrarunt, eamque omnibus tanquam recipiendam & credendam, desi[illegible]. Hoc idem hoc tempore factum Hanc autoritatem libenter concedimus Ecclesiæ. Cæterum hinc colligi non potest, ei licere novum fidei dogma constituere. Hæc quia perspicua sunt, non opus habent [illegible] ma [illegible].

Liquet igitur ex his: 1. Quæ & quanta sit autoritas Scripturæ in Ecclesia, [illegible] Ecclesiæ, non super, sed circa Scripturam: & [illegible] ab ipsa etiam habeat Scriptura.

2. Ecclesiam [illegible] habere [illegible] in Scripturam aliquid [illegible] addendi, [illegible] detrahendi.

3. Ac proinde Scripturæ authoritatem longè maiorem esse autoritate Ecclesiæ.

Sed iam ad quædam Papistarum argumenta respondendum est.

Primum. Apostoli (inquiunt) multa instituerunt: alia mutarunt, & alterarunt.

Exempla.

Act. 15. decretum faciunt de rebus novis, & pugnans cum libertate Christiana: illudque Gentibus imponunt tanquā necessarium. Annon abrogata erat Lex? Cur ergo Gentibus mandant, ut abstineant a suffocato & sanguine? Nam de fornicatione & idolothytis nolumus disceptari, fatemur ea tradi a verbo Dei vetita. Sed præceptum de aliis duobus, constat fuisse contra libertatem christianam, ideoque contra Scripturam. & tamen probatur, quia factum ab Ecclesia.

Ergo Ecclesia habet autoritatem aliquid etiam contra verbum Dei statuendi, si viderit illud expedire.

Item, Matth. 28. Præceptum habuerunt a Christo, ut baptizarent in nomine Patris, Filij, & Spiritus S. ipsi verò semper baptizabant in nomine tantum Christi, omissa baptizandi forma, quam a Christo acceperant.

Item, Diem Sabbathi, quo iubebantur omnes feriari, & vacare cultui divino, mutarunt ipsi in diem Dominicum: vel, si non ipsi, saltem Ecclesia posterior: id quod tamen nemo improbat. Licet igitur Ecclesiæ mutare in Scripturis, quod iudicaverit esse mutandum.

Responsio. *Primum* ad Antecedens, negamus tanquam blasphemum totum antecedens, & ratio, cur negemus est: quia Apostoli qui ea quæ dicunt [illegible] in ijs, & quibus postea subduntur testimonia [illegible] Spiritus sancti, ut ostenderemus, & omnes fateatur. Spiritus autem sanctus nihil statuit, quod cum suo pugnet verbo. Non enim sibi ipse est contrarius. Meritò igitur negamus Antecedens ut blasphemum in Spiritum sanctū. Quare loci qui subiiciuntur probationis loco, explicandi sunt iuxta veram intelligentiam.

I. Primus est in Act. 15. de mandato, ut abstineant Gentes a suffocato & sanguine. Primò hic est [illegible] non causæ, ut causæ. Mandatum enim illud, nō fuit propriè factum ab Apostolis, sed à Spiritu sancto. Hic enim illius fuit primarius autor. Liquet ex verbis: *Visum est* (inquiunt) *Spiritui S. & nobis.* Primum, Spiritui S. Ergo ille primarius autor. Deinde & nobis tanquam instrumentis, quibus hoc ministravit & revelavit. Ergo ille autor, non Apostoli. Non secùs hoc fuit ac si cum etiam idem Spiritus inspirabat Prophetis, & qui loquebantur: Et sic certe videbatur idem Prophetis, quod antea etiam Spiritui sancto visum fuerat: hoc est, probabant quod Spiritus sanctus inspirasset. Erantne igitur illius doctrinæ ipsi Prophetæ autores? Minimè: sed Deus. Unde & propriè dicitur verbum Dei. Quòd si aliquando vocantur verba Prophetarum, ut Act. [illegible] hoc ideo fit, ut significetur per quos tanquam instrumenta Dei facta sint illa verba. Ita igitur quod dicitur statutum fuisse ab Apostolis, hoc dicitur tanquam de amanuensibus Spiritus sancti, sed Spiritus sanctus author [illegible] decreti.

Secundò, Quòd verò non pugnaverit cum verbo Dei, inde liquet: quia non imponunt hoc præceptum per se necessarium, sed tamen utile, tollendi scilicet scandali & offensionis, & contentionis gratia. Nam multi inter Iudæos infirmi [illegible] audiebant, quod [illegible]: Gentes nihil servare ex ceremoniis Mosis. Verbum autem Dei tantum abest, ut hoc prohibeat, ut potius [illegible], nempe, ut in rebus adiaphoris nos geramus ex præcepto charitatis: ita ut si propter illarum usum frater offendatur, ab illis abstineas. Sic docuerunt Prophetæ, sic Christus: sic postea etiam Apostoli. Ita hoc præceptum charitatis, non est novum, sed vetus, ut ait Iohannes, 1. Ioh. c. 2. Ergo non pugnavit cum verbo Dei, sed fuit consentaneum.

At vid vocant Apostoli necessarium.

Respon. Duplex est necessitas, per se, & ex accidenti. Non primo modo, sed secundo fuit hoc præceptum necessarium ad tollendum scilicet scandalum, id est, propter charitatem.

Tertio: Neque Christus ita abrogavit legem Mosis, ut nullo modo possent amplius servari illa præcepta, si charitas postularet: sed ita, ut non amplius servarentur tanquam simpliciter & per se necessaria. Liquet verumque, Apost. Paulus circumcidit Timotheum Act. 16. quia hoc charitas postulabat. Non igitur sublata lex de Circumcisione, ut nullo modo posset observari. Deinde non passus fuit circumcidi Titum, quia volebant illum cogere ad circumcisionem tanquam rem necessariam, sine qua non possent servari.

Fuit igitur abrogata, ut non amplius esset necessaria sicut ante & semper, & per se. Quare, si Spiritus S. per Apostolos voluit ad tempus, ut gentes abstinerent a sanguine & suffocato, id quo nullam aliam ob causam, nisi propter charitatem, [illegible] statuit contra Christum, sed cum Christo.

II. Secundus locus est Act. 2. 8. 10. 19. Baptizarunt in nomine Christi, contra mandatum Christi Matth. 28.

Respondent, *Primo* Patres, etsi baptizarent in nomine Christi, non sequitur, eos non baptizasse in nomen Patris & Spiritus S. [illegible] ratio: [illegible] tres unum sunt. Secunda ratio. Et in nomine Christi, quod significat [illegible], necessariò intelligantur Pater qui unxit, & Filius qui unctus est. & Spiritus sanctus, quo unctus est. Tertia ratio: Et Christus ait. *Qui credit in me, non credit in me* (scilicet solum) *sed in eum qui misit me.* Ergo etiam qui baptizabatur in nomine Christi, non in eum solum, sed etiam in Patrem baptizabatur. Quare quoad substantiam, nihil mutarunt in forma baptismi præscripta a Christo. Et hæc responsio Patrum non potest nec debet reiici a Papistis. Sic est [illegible] fallacia divisionis.

Secundò Nostri: Ex his locis non potest concludi, Apostolos non usurpasse formam a Christo præscriptam. Ratio est, quia cum ita loquitur Lucas, *Qui tincti sunt baptizati in nomine Christi.* Item, *& baptizati, ut in nomine Christi:* non significat Apostolos iis verbis usos fuisse. Ergo te baptizo in nomine Christi. Sed quid aliud significare? Eos qui crediderunt in Christum, & nomen dederunt Christo, esse signatos fuisse baptismate Christi: & Christo consecratos esse, cui etiam dederunt nomen. Hoc enim idem est, atque baptizare in nomine Christi. Quid enim baptizare aliquem in nomen alicuius? Est illius nomini aliquem obligare, cui etiam dedit nomen suum. Sic baptizati in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti omnes nos dicimur, hoc est, obligati Patri, Filio, & Spiritui S. in quos etiam credimus: ut sciamus, nos non esse amplius nostros, neque Diaboli, neque Mundi, sed Patris, Filij, & Spiritus sancti;

sicut cùm merces ab aliquo Mercatore emtæ, obsignantur illius sigillo, cuius factæ sunt, vt agnoscantur non amplius esse illius, à quo emtæ sunt, sed illius, qui emit. Sic quoniam emti sumus sanguine Christi, cùm hoc credimus, & nos nondum is Christo, profitemur nos omninò velle esse Christi, & Christo inseruire, quippe qui Christi sumus, & non nostri, neque vllius alius creaturæ: tunc obsignamur Christo, & nomini Christi. Quomodo intus in animo, sigillo Spiritus sancti extrà in corpore, sigillo, hoc est, aqua Baptismi. Et quia vtraque obsignatio, Baptismus appellatur, vnus interior, alter exterior, idcirco dicimur baptizari, hoc est obsignari. Cui? Illi, à quo emti, & cuius sumus. Apostolus autem 1. Corinth. 3. ait, Nos esse Christi. Ideo non est mirum, si Lucas dicat, omnes eos, qui nomen dederunt Christo, fuisse baptizatos in nomen Christi: quia idem est, quod obsignatos fuisse Christo, cuius facti erant, & à quo emti fuerant suo sanguine: sicut ait 1. ad Corinth. 6. *Emti estis pretio magno.*

Cæterùm hinc non potest colligi, Apostolos hac forma vsos fuisse, Ego te baptizo in nomen Christi, non autem illa, in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti. Ego credo Apostolos vti obsequentissimos discipulos, præceptoris sui formam semper retinuisse. Sed aliud est exprimere formam Baptismi, qua vsi sunt, quod non facit Lucas: aliud simpliciter narrare vt historicum, quid Apostoli fecerint illis qui nomen dederant Christo: ait, eos inde sigillo etiā Baptismi obsignatos Christo. Quare ex hoc loco colligi non potest, Apostolos mutasse aliquid in Scripturis & præceptis Christi. Alij in nomen Christi, id est, ex mandato & autoritate Christi. Etiam dici potest, in nomen Christi, hoc est professi fidem in Christum: sicut etiam 1. Cor. 10. *Et in Mosen baptizati sunt*, hoc est, professi fidem & fiduciā in Mosen, seu in ea quæ Moses poliicetur, fuerat nomine Dei, baptizati sunt, hoc est, in Mare se coniecerunt. Ex harum etiam nulla colligi potest, eos vsos fuisse hac forma, Ego te baptizo in Christum. Et est fallacia ex ignoratione figuræ dictionis.

III. Tertius locus est de sabbatho. Exod. 20.

Respond. Diem sabbathi, in diem Dominicam ab Apostolis per Spiritum sanctum mutatum fuisse, non dubito. Nam huius diei Dominicæ mentio fit in literis Apostolicis. Apoc. 1 *Ego eram in spiritu, in Dominico die.* Fuit in autem die Dominico: id est secunda prima hebdomadis, solitos fuisse Apostolos, & alios Christianos conuenire, Cœnam administrare, collectas facere, & precibus vacare, audire que verbum Dei, quæ antea solita erant fieri die sabbath: liquet ex iis locis.

Act. 20 v. 7 *Primo autem die hebdomadis*, hic est dies Dominicus, *collectis discipulis ad frangendum panem* (id est, ad Cœnam Domini) *Paulus disserebat eis, &c. & protendit sermonem vsque ad mediam noctem.* Græcè est, ἐν τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων quæ locutio significat primam diem, phrasi Hebraica, sicut etiam Gen. 1. *Et factum est mane & vespera, dies vnus* id est primus. Sic Matth. 28. Cùm ait *vnā* sabbathorum, id est primo die post Sabbathum: venisse mulieres ad monumentum. Idquod expressit Marcus, cap. 16. dicendo. *Cum autem surrexisset Iesus mane*, πρώτῃ σαββάτου, *apparuit primùm Mariæ Magdalene.* Et in quodā veteri Codice additum erat κυριακῇ. Ergo primā diei nomine Lucas significare voluit, diem quem vocamus Dominicum, quòd eo die Dominus surrexerit. Quare ex hoc loco Actorum colligimus, die Dominica solitos fuisse discipulos Christi conuenire, ad audiendum verbum, &c. Cœnam Domini celebrandam: hoc est, solitos fuisse vacare cultui diuino, quod præscriptum anteà erat die sabbathi.

In priori epist. ad Cor cap. 16. iubet Paulus, vt primo die septimanæ collectæ fiant, quas postea ipse erat accepturus pro pauperibus, qui erant Hierosolymis.

Ex iis igitur apparet liquidò, diem hunc, qui dicitur Dominicus destinatum fuisse ab Apostolis, ad cœnam domini celebrandam, ad audiendum verbum, ad preces, ad collectas, quæ antea solita erant fieri die sabbathi.

Confirmo testimonio etiam Iustini.

Iustinus Martyr in Apolog. secunda ad Antoninum pro Christianis ad calcem, describit, solitos fuisse Christianos, die Dominico conuenire, audire concionem, sumere cœnam, & facere collectas pro pauperibus quas collectas Antistites, quem vocat προεστῶτα, postea distribuebat viduis, ægrotis, orphanis, peregrinis. Ex iis liquet Apostolos per Spiritum sanctum, Spiritum sanctum per Apostolos transtulisse solennitatem que Sabbathi in diem dominicum transtulisse.

Cæterùm quæ hinc inferunt Papistæ, sunt ἀσύστατα.

Primum. Ergo Apostoli aliquid mutarunt in verbo Dei, seu in Scripturis. Quæ vero sic licuit Apostolis. 2. Ergo licet etiam Ecclesiæ aliquid in Scripturis immutare.

Respond. ad primam consequentiam fallacia est accidentis: Argumentantur enim ab accidenti ad substantiam. Præceptum enim de sabbatho sanctificando, habet suam substantiam: & suum accidens. Substantia fuit vt semel in septimana populus vnus dies, à laboribus, negotiis, occupationibus huius seculi feriaretur, & totus cultui vacaret diuino, audiendis concionibus, habendis precibus, percipiendis sacramentis, faciendis collectis in vsum pauperum. Hæc erat ceu substantia præcepti, quod ad externam diei sabbathi sanctificationem attinet. Nam subetat etiam alia substantia, nempe interna requies à peccatis, & spiritualis sanctificatio, de qua ad Hebræos 4 Accidens verò fuit ille certus dies totius septimanæ postremus, qui sabbathum dicitur: id quod etiam ex verbis Domini liquet: *Sex diebus* (inquit) *operaberis, & omnia negotia tua conficies: septimo autem die, sabbathum Domini est*, hoc est, quiescendum est ab operibus & negotiis seculi, vt totus vaces Domino. Hoc fuit ceu substantia præcepti: & quod ad hanc substantiam attinet, voluit Dominus præceptū hoc esse perpetuum. Sed quod talis dies deberet Iudæis esse septimus, & sic sanctificandus: ceu accidens fuit: & quod ad hoc attinet, præceptum illud ceremoniale & politicum fuit ac proinde vsque ad Christum locum habiturum: deinde cum reliquis ceremoniis finem accepturum. Ergo si spectemus substantiam præcepti: Apostoli nihil immutarunt. Manet enim adhuc dies vnus in septimana quo feriantur omnes ab operibus & negotiis huius seculi, & vacatur cultui diuino. Sed si spectes accidens dumtaxat, illud est mutatum. Sed hoc non pugnat cum voluntate Dei in præcepto de Sabbatho. Nam quicquid fuit ceremoniale, illud post Christum, liberum manet Ecclesiæ, idque ex voluntate Dei.

Neque enim necessario diem sabbathi, quod ad suum attinet accidens mutarunt in alium diem. Nam vt doceat Ecclesiam, vt hac libertate vterentur Apostoli, & vt aperte patefieret Messiam aduenisse, eoque ceremoniis omnibus finem esse impositum.

Lex enim vsque ad Christum & illa ceremonia vsque ad tempus correctionis imposita, Heb. 9 10. Hac de causa etiā Paulus Coloss. 2 monet fideles, vt hanc diem libertatem retineant, nec sinant se in seruitutem Mosaicæ legis de sabbathis redigi, cùm ait: *Nemo vos iudicet in cibo & potu, aut parte diei festi, aut sabbathorum.* Ergo propter hanc libertatem Christi voluit assertendam, vt esset mutare sabbathum. Quòd verò non in alium, sed in diem proximè sequentem sabbatum, qui solis apud Gentes, & & primus Iudæis, & Dominicus Christianis dicitur mutarint, iudicem affert Iustinus in Apologia ad Antoninum, causam: primam, quod eo die Deus creauit Mundum per verbum suum, per quod verbum postea etiam eundem redemit Mundum. Ergo idem sit is manet in obseruatione diei Dominici quod in sabbathi. In præter alias his etiam fuit, vt recordarentur creati Mundi à Deo per verbum, & eorum quæ post conditum illum contigerunt, vt qui est Domini, &c. ita hic vt scilicet recordemur, Mundum à Deo fuisse conditum, per Verbum, hoc est, Filium suum. Alteram, quòd hoc die Christus resurrexit à mortuis, atque ita triū hauit de morte, inferno, Sathana: ita etiam fides de nostra redemptione per Christum, obseruatione huius diei in nobis excitetur & reficiatur.

Ex iis igitur perspicuum est, Apostolos nihil in substantia huius præcepti mutasse. Deinde quod mutarunt, liud etiam fuisse factum ex voluntate Dei, postremò ex vtilitate Ecclesiæ, cuius ædificationi omnes debent seruire ceremoniæ.

Ad secundam: Quod verò sic inferunt, idem licere Ecclesiæ.

Resp. primum Cui Ecclesiæ? Papisticæ? nisi redeat ad obedientiam verbi vt ei subiecta maneat: nihil habet autoritatis. Non est enim vera Ecclesia, vt ex Augustino contra Epistolam Parmeniani, cap. 4. colligi potest, quia discordat à capite Christo. Ecclesiæ verò nouit, quæ sunt à Spiritu S. tradita & firmata, non licere ea violare aut immutare. Deinde dico licere eo modo quo & Apostolis licuit: primò, si regantur à Spiritu S. ita vt non ipsa Ecclesia, sed Spiritus Sanctus sit autor decretorum. Secundò, si nihil immutent, nisi quod verbum Domini doceat esse immutandum: nihil statuant, quod cum verbo Domini pugnet. Sic enim & Apostoli fecerunt. *Tertiò*, si in iis omnibus, vt Apostoli, iuxta legem charitatis omnia agant.

Secundum Argumentum. Ecclesia mutauit, quæ à Spiritu sancto & ab Apostolis fuerunt constituta, vt lex de abstinentia

nendo à sanguine & suffocato: Ergo etiam nunc licet.

Respond. Negatur Antecedens. Nihil enim immutauit, nisi quod Spiritus S. voluit cum Apostolis immutari. Nam præceptum illud de abstinendo à sanguine & suffocato, Spiritus S. & Apostoli constituerunt, vt ad certum tantùm tempus obseruaretur: deinde non amplius, nempe tantisper dum primitiua [illegible], ne Iudæi ex [illegible] transgressione offenderentur. Quare non valet consequentia ab illo de [illegible] temporario ad aliud æternum, & quæ Deus vult perpetuò obseruari. Est igitur fallacia ab eo, quod est ex accidenti, ad id quod est per se: & ab eo, quod est simpliciter, & semper seruandum, ad id, quod propter aliud, & ad tempus.

QVÆSTIO. IV.

De iis quibus γραφὴ θεόπνευστος fuit inspirata.

Ex iis, quæ de scripturis dixit Apostolus, nempe, πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος, [illegible] videmus *primum*, quænam sint hæ scripturæ [illegible], atque ita egimus de libris Canonicis & Apocryphis. *Secundò*, quibus mediis agnoscere quis certò possit, quæ sint θεόπνευστοι, & quæ minus. An sufficiat autoritas & testimonium Ecclesiæ necne. Conclusum fuit, in summa opus esse [illegible] Spiritu ad hoc cognoscendum, quo etiam [illegible] in [illegible]. *Tertiò*, cùm hæc scriptura sit θεόπνευστος, & ideò [illegible] autoritatis: & ipsa etiam Ecclesia, quæ huic dedit testimonium, non paruæ sit autoritatis, proposita fuit quæstio de autoritate scripturæ, & Ecclesiæ. Cõclusum fuit, quicquid habet Ecclesia dignitatis, aut etiam authoritatis & potestatis, [illegible] hoc illam habere à sacra scriptura, non autem contra. Longè igitur maiorem esse scripturæ autoritatem, autoritate Ecclesiæ.

Nunc igitur methodus docendi postulat, vt videamus, *quibusnam fuerit hæc scriptura inspirata.* Nam si fuit à Deo inspirata, [illegible] certè aut alicui, aut aliquibus inspirata. Quæstio hæc [illegible] est & facilis & fere nihil habet controuersiæ. Sic igitur breuiter respondeo iis propositionibus.

PROPOSITIO I.

Scriptura, quod ad summam substantiæ attinet: non primum Mosi, sed longè ante Mosen, iam inde ab initio orbis conditi, Adæ primum, & deinde aliis multis Patribus inspirata & reuelata fuit.

Explicatio.

Cùm dico, multis, eos intelligo, quibus apparuit Dominus: vt Noæ, vt Abrahæ, vt Isaaco & Iacobo: inspirata & reuelata fuit.

Confirmatio.

Nam Ecclesia iam inde ab initio Mundi habuit semper penes se Verbum Dei (sine quo Ecclesia esse non potest) idque partim inspiratum à Deo & reuelatum: partim per Patrum traditionem, ad Mosen vsque continuatum & conseruatum in Ecclesia, verum [illegible] illud autem verbum [illegible] fuit substantia, cum ea [illegible], quam nunc habemus in sacris Literis, id quod nemo [illegible]. Scriptura igitur sacra, quoad suam attinet substantiam, hoc est, quatenus doctrina est cœlestis & diuina, non fuit primum inspirata & reuelata Moysi: sed iam inde à condito orbe, aliis Patribus.

PROPOSITIO II.

Scriptura verò sacra, non solùm quatenus doctrina est cœlestis, sed etiam quatenus est scriptura: inspirata fuit primum Mosi: deinde aliis Prophetis: postremò Apostolis.

Confirmatio.

Primus enim, qui cœlestem doctrinam literis commiserit & scripserit, fuit Moyses. Nam quod quidam scribunt de libro Enochi: illud nihil habet firmitudinis. Etenim, etiamsi [illegible] concedam, Epistolam Iudæ, epistolam esse [illegible], tamen inde colligi nequit ab Enocho quippiam fuisse conscriptum, & posteritati relictum. Non enim fit ibi mentio libri aut scripti cuiuspiam: sed tantùm habet hæc verba Iudas: προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνὼχ, λέγων, &c. Annon potuit hæc prophetasse sine scripto? Ac propria verba recita. Enoch: vnde hæc potuit habere, nisi ex libro Enochi?

Respond. Non hoc consequitur. Nam potuit illud habere ex traditione: ita vt illud Enochi dictum fuerit in omnium ore. Aut fortè, quod per traditionem in Ecclesia multos durauerat annos & secula, illud ab aliquo deinde alio fuit in chartas relatum. Ex hoc igitur loco Iudæ nil certi potest concludi de libro Enochi. Quare stat sententia, Mosi primùm ita fuisse scripturam, id est, doctrinam Dei inspiratam, vt ipse prior eam quoque scriptis commendarit. Confirmatur hæc sententia, primum testimonio Christi. Nam cùm citat scripturas, primum semper locum dat Mosi. Et quando Lucæ 24. cùm de industria, & ex professo vellet scripturis omnibus probare, *oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam, incipit à Mose, deinde à Prophetis: & ita interpretabatur illis (inquit Lucas) in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Certè si quid etiam ante Mosen fuisset de se scriptum, non illud omisisset.

Secundò, testimonio Hebræorum omnium, qui nullum ante tempora Mosis scriptorem agnoscunt.

Tertiò, testimonio omnium Patrum. Singulorum testimonia non recito, quia res fieret nimis prolixa, deinde inutilis: sed [illegible] Iustinus Martyr ἐν τῷ λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας, pag. [illegible]. Ibi ex ipsis etiam prophanis scriptoribus demonstrat Mosen fuisse omnium scriptorum, tam Philosophorum, quàm Poetarum, & legislatorũ, antiquissimum. Imò etiam euidentissimè ostendit, quicquid boni de Deo, rebusque diuinis scriptum reliquerunt Orpheus, Homerus, Solon, Pythagoras, Plato, & alij Græci: eorum illud eos sumsisse ex libris Mosis præsertim postea quam in Græcam linguam versi fuerunt. Eadem post Iustinum scripta reliquit Eusebius Cæsariensis in libro excellentissimo, cui titulum fecit προπαρασκευῆς εὐαγγελικῆς, lib. 10 cap. 2. & 3. Item Tertullianus in Apologetico cap. [illegible]. Ergo citra omnem controuersiam Moses non solùm primus fuit, cui Deus suam doctrinam ita inspirauit, vt etiam dictante Spiritu S. conscripserit: verùm etiam omnium aliorum, inter Græcos scriptorum, antiquissimus. Quare sacra scriptura omnium est librorum antiquissima.

Catalogus autem scriptorũ huius γραφῆς θεοπνεύστου, & quæ quisque illorum scripserit: hic est.

I. *Moses* scripsit libros quinque, quos etiam πεντάτευχον Græci vocarunt, à numero. Scripsit autem Hebraica lingua, & quidem cùm esset in deserto ductor populi: Excipiuntur postremi versus in fine Deuteronomij: vbi de morte Mosis sermo est. Nam hos non potuit scribere Moses; sed Iosua scripsisse creditur.

II. *Iobus Iam nemt* scripsit librum, cui suum præfixit nomen. Scripsit autem partim Hebraicè, partim Arabicè, partim Syriacè, vt Hieronymus testatur in Iobum. Quanquam non desint inter Hebræos, qui velint, huius etiam libri autorem & scriptorem fuisse *Mosen*.

III. *Eleazarus*, Aaronis filius, & perpetuus comes Iosuæ creditur fuisse scriptor libri Iosuæ. Quanquam plerique omnes velint, *Iosuam* ipsum eum librum scripsisse, sicut & Mosis suos.

IV. *Samuel* Propheta & Rector populi, scripsit primò librum, qui Iudicum dicitur, (vt tradunt Hebræi) lingua Hebraica. Sunt tamen qui velint, Iudices ipsos, sui quemque temporis res gestas conscripsisse: à Samuele verò omnia illa Iudicum monumenta, in vnum tandem volumen fuisse redacta. *Secundò*, scripsit librum *Ruth*, de omnium Hebræorum sententia. *Tertiò* scripsit librum primum, qui *Samuelis* inscribitur apud Hebræos, & primus Regum dicitur Latinis, vsque ad 25. caput, vbi ipsius mors describitur. Reliqua capita, & totus secundus liber, creditur a *Dauide* Rege fuisse conscriptus.

V. Reliqui duo libri, *qui Melachim* seu Regum appellãtur partim à Dauide, partim a Salomone partim ab aliis Prophetis, qui illis vixerunt temporibus, creduntur fuisse scripti: ita vt quisque illorum, res suo tempore gestas monumentis mandarit, à Spiritu sancto afflati.

Dauid [illegible] scripsit Psalmos, Hebraicè, quos Hebræi vocant *Tehilim*. Qui ipsius non sunt: ab aliis quorum inscripta sunt nomina, Spiritu eodem Dei afflatis compositi & conscripti fuerunt: sed postea ab Esdra omnes in vnum volumen redacti sunt.

VI. *Salomon*, Dauidis filius, scripsit Prouerbia *Mischlé*: Ecclesiasten, quem vocant *Cohelet*, & *Schir Haschirim*, id est Canticum Canticorum.

VII. *Esdras* sacerdos, scripsit primum & secundum: quorũ primus Esdræ: alter *Nehemia* dicitur, quòd gesta Nehemiæ cũ primis contineat. Scripsisse etiam creditur (quanquam nil certi) duos libros, qui ab Hebræis vocãtur *Dibre Haiamim* hoc est, verba dierum: id est, Diaria: & à Græcis παραλειπόμενα

ἀφ᾽ω, hoc est, derelictorum: quòd eã complectuntur, quæ in libris Regum de electa sunt Ideo in Hebræis Bibliis collocantur post duos libros Esdræ, quod credantur ab ipso fuisse conscripti, vel saltem in ordinem redacti.

VIII. *Mardochæus* Iudæus, vir nobilis, & generosus, scripsit librum, qui dicitur *Hester* Sic Kimchi, & alij.

IX. *Iesaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, Duodecim minores Prophetæ*, suam quisque scripsit Prophetiam. Summam enim suarum concionum notabant: deinde à pijs Regibus curatum, vt in certa redigerentur volumina. Sic etiam scribit Iustinus Martyr, in altera pro Christianis apologia ad Antoninum Imperatorem, p.146.v.13. [Greek text illegible]

Hi igitur sunt, quibus hæc veteris Testamenti scriptura *θεόπνευστος* fuit inspirata. Et de iis ait Petrus 2.Pet.1. *Spiritu sancto inspirati locuti sunt ij Dei homines.*

Quæritur: *An fuerunt ne plures istis, quibus Deus inspirauerit scripturam θεόπνευστον? Et plures ne iis quos habemus sacri libri?*

Respond. Fuerunt alij & libri *θεόπνευστοι*, & viri, quibus inspirata fuit scriptura *θεόπνευστος*, de quo certissima habemus in scripturis testimonia: sed perierunt, præsertim in templi incendio, & vrbis destructione, cùm populus fuit abductus in Babylonem. Qui autem desiderantur, sunt ij.

1. *Liber bellorum Domini*, de quo Num. 21. fit mentio.
2. *Liber iustorum*, de quo Iosuæ, cap. 10.
3. *Liber Nathanis*, Prophetæ &
4. *Liber Gad*. Prophetæ de quibus, 1. Paral. 29.
5. *Sermones Ahiæ Silonitæ* Prophetæ: &
6. *Visiones Iaddo videntis*, id est, Prophetæ, quarum mentio fit. 2. Paral. 9.
7. Prouerbia multa, & Carmina, à *Salomone* edita & scripta, quæ non extant, & de quibus mentio fit, in Reg. 1. cap. 4.
7 Liber *Salomonis*, de omnibus arboribus, hoc est de natura arborum & stirpium.
9. Eiusdem liber de quadrupedibus animantibus.
10. Eiusdem de volucribus.
11. Eiusdem de serpentibus.
12. Eiusdem de piscibus: De quibus omnibus Salomonis libris in 3. Reg. cap. 4.

Item ex Patribus hi etiam colliguntur deesse.
1. Liber descriptionum Ieremiæ 2. Machab. 2.
2. Commentarij Nehemiæ.
3. Hymni Dauidis super duo millia. Athanasius in synopsi scripturarum.
4. Ezechielis liber vnus: Iosephus, vt refert Athanasius in synopsi. Deus enim scripsit.
5. Liber historiarum, ab Esaia scriptus. Beda, T. 4. in Esdram, lib. 2. cap. 9.

Cæterùm, etsi ij libri *θεόπνευστοι* desiderentur: tamen nihil decedit de doctrina ad salutem nostram necessaria. Nam diuina prouidentia tantum seruatum est librorum, quantum satis erat ad cognoscendum Deum, eius voluntatem, Christum, eoque viam salutis.

Atque hæc de illis, quibus scriptura veteris Testamenti inspirata, de qua propriè loquitur Apostolus 2. Tim. 3 satis.

Cæterum de iis quibus scriptura Noui Testamenti inspirata: & à quibus in literas redacta fuit, facilior & certior est responsio.

I. Extra controuersiam est Euangelistas omnes sua scripsisse Euangelia, idque afflatos Spiritu S. De actis Lucas ipse testatur.

II. De Epistolis etiam Paulo adscriptis, nemo dubitat quin à Paulo fuerint conscriptæ: si vnam excipias ad Hebræos. Sed nihil etiam est firmæ rationis, firmæve testimonij, cur non sentiendum sit, fuisse & hanc à Paulo exaratam: cum & Clemens Alexandrinus, & alij non nulli antiqui Patres affirment.

III De epistolis Canonicis antea à nobis dictum fuit, quid sentiam: itidem de Apocalypsi. Ego non dubito, omnes hosce libros ab illis fuisse scriptos, quibus etiam ascribuntur, & quidem omnes Græca lingua. Nam quòd de *Euangelio Matthæi & de Epistola ad Hebræos* nonnulli scribunt, Hebraica lingua fuisse scriptos Ego neminē legi, qui scribat, se hos duos libros, aut saltem alterutrū vidisse Hebraicè scriptos: tantum omnes referunt aliorum sententias. & dicta: vt quòd Euseb. Cæsar lib. 5 cap. 10. de Euangelio Matth. scribit ex aliorum sententia & rumore scribit. Idem dico de iis, quæ scribit Hieron. Ita de Irenæo lib. 3. cap. 1.

Affirmat Matthæum Hebraicè scripsisse: sed non sic, se vidisse. Nam etiam vllam video rationem, quæ concludat. Quòd enim scribunt quidam Id ò Hebraicè fuisse virumque scriptum: quia ad Hebræos fer debatur: nihil est. Nam eadem ratione dicendum fuerit, etiam Epistolam Petri fuisse Hebraicis literis scriptam: quia scripta fuit ad Iudæos, qui erant in dispersione Ponti, & Galatiæ, & Cappadociæ. Imo contra retorqueo: Quia Apostoli omnes mandatum habebant à Christo, vt Gentibus omnibus prædicarent Euangelium, & per totum orbem propagarent, verisimilius est, omnes ea lingua suos conscripsisse libros, quæ toti orbi notior esset. Hæc autem tunc temporis fuit Græca. Nihil igitur peccauerimus, si credamus omnes libros Noui Testamenti Græca lingua fuisse conscriptos.

Nunc igitur tenemus etiam de quarta quæstione, quinam fuerint, quibus Deus ita hanc scripturam inspirauit, vt eam etiam scripserint. Hinc colligimus, præter hos, alium admittendum esse neminem, qui dicat, suam doctrinam sibi esse inspiratam a Deo. Nam si fuerit huic *θεοπνεύστῳ* consentanea: non fuerit ei nuper reuelata, sed e scripturis desumta: si absentanea: non a Deo, sed à Diabolo sit reuelata, necesse est.

QVÆSTIO V.

De origine & progressu Verbi Dei in Ecclesia.

Hinc verò perspicuum fit, quid ad quintam quæstionem, quæ est de origine, & progressu Verbi Dei in Ecclesia, respondendum sit.

PROPOSITIO.

Hoc verbum ex Dei ore, tanquam ex fonte effluxit, perque mentes & ora, & manus horum sanctorum virorum, tanquam per Canales, opera Spiritus sancti ad nos vsque deriuatum est, & ad posteros in finem vsque Mundi deriuabitur: Deo scripturas in Ecclesia conseruante: & Ministerium Verbi custodiente.

Confirmatio.

Hoc ita perspicuum est, vt probatione non opus habeat. Est enim scriptura *θεόπνευστος*: Ergo primum à Dei ore & Spiritu est. Deinde per homines sanctos, quibus fuit inspirata ad nos transmissa. Hæc duo consequuntur est necesse ex hac dictione *θεόπνευστος*.

Accedat & illud 2. Pet. 1. *Prophetia propria interpretatione non fit sed Spiritu S. inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Item Hebr. 1. *Multifariam multisque modis olim Deus locutus est, nouissime autem in Filio, &c.*

Durabit nvero in Ecclesia, in finem vsque seculi: inde liquet Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, vsque in consummationem seculi.* 1. Pet. 1. *Verbum autem Domini manet in æternum.* 1. Corinth. 11. *Mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Ergo vsque ad Domini reditum, Ministerium & verbi, & sacramentorum in Ecclesia continuabitur.

2. Thess. 2. De Antichristo ait, *quem à Domino perdendum* [illegible] *Christi Iudicium* [illegible] In [illegible] vsque Mūdi, verbum in Ecclesia seruabitur. Hinc igitur hæc origo, & progressus verbi Dei in Ecclesia diligenter obseruandus: quia maximè facit ad fidem nostram confirmandam.

Duo sunt *modi*, quibus Deus verbum suum ad nos misit iam inde ab initio Mundi, & continuauit & conseruauit in Ecclesia, vsque ad finem seculi: Viua voce: & scriptio. Vterq; autem per Spiritum sanctum efficax est in electis atque fidelibus.

Ac primum quidē à condito orbe vsque ad Mosen, nulla vsus est scriptione in chartis, sed tantum voce & scriptio ne in cordibus idque per annos circiter bis mille, & quadringentos, 256 Per illud enim tempus sine vllo scripto Deus modò per seipsum, sub specie humanæ formæ Patribus apparentem: locutus est: modo per Spiritus S. afflatum, intus tantum in animo loquentis, modò per Angelos è cœlo demissos: modò per ministerium [illegible]iorum etiam hominum. Totum hoc quod dico, etiam vel mediocriter versatis in sacris Literis, perspicuum est.

Filium Dei subinde Patribus in spectro humanæ formæ apparuisse, & familiariter cum illis locutum fuisse, docent scripturæ & Patres confirmant. Quis enim fuit ille, per quem formatus fuit Adamus: deinde admonitus, ne ederet de pomo illius arboris: & post peccatum fuit obiurgatus, promissione etiam de salute per futurum semen sublevatus: Quis, inquam, ille fuit? Ille: *per quem facta sunt*

sunt omnia (inquit Iohannes) *& sine quo factum est nihil, quod factum est* Iohan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*: Ergo etiam Adamus, huius manibus formatus, & huius ore edoctus, admonitus, reprehensus, confortatus. Idem est, qui a[illegible] Noha, Abraha[illegible] a[illegible] obus Angelis comitatus, qui luctatus est cum Iacobo. Ideircò appellatur *Malach*, id est *Angelus*, [illegible] Patris, quia à Patre mittebatur, & per illum [illegible] uebatur.

2. Hinc [illegible] quod Hoseæ [illegible] legimus de hoc Angelo, qui luctatus est cum Iacobo. Quem enim primò vocauit Hoseas [illegible] Malach, id est, *Angelum*: postea vocat [illegible] Iehouam Deum Zebaoth.

Et [illegible] Tertullianus & Irenæus scribunt, Patrem nunquam solitum fuisse corpus apparere in aliquo [illegible] tantùm Filium. Ideo vocant Patrem inuisibilem, Filium [illegible] quod ad esse etiam [illegible] Filium tam [illegible] vt loqui [illegible] quam Patrem: sed ideo visibilem, quod in [illegible] non Patrem. [illegible] Irenæus: hoc [illegible] Filio, quia voluit præludere quodam [illegible] [illegible] speciem humanæ carnis [illegible]

3. [illegible] Deus est [illegible] de hac re. Ibi sapientia Patris, quæ est Filius Dei, loquitur & [illegible] *se fuisse cum [illegible] tempore cum Patre coram [illegible] etiam in orbe terrarum ludere, & [illegible] cum filiis hominum.* [illegible] & Sapientia Patris, ille est, qui forma humani corporis [illegible] cum Patribus, & hoc era[illegible] illi in [illegible] hominibus.

I. *Obiect.* At Heb. 1. dicitur: *Olim [illegible] in Prophetis, nunc in Filio.* Re[illegible] intelligit de externo [illegible] & ordinatio in Ecclesia ministerio. Quare dubium non est, quin Filius Dei fuerit ille primus, per quem Pater Verbum suum attulit Mundo.

II. De [illegible] quod [illegible] per illius etiam afflatum [illegible] in animis [illegible] sanctis Patriarchis & Prophetis, [illegible] 2. Pet. 1. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt Dei homines.* Ergo etiam Patriarchæ & alij [illegible]

III. [illegible] etiam esse per Angelos: historia itidem Genesios & Exodi docet abundè. Nam per Angelos sæpe locutus est cum Abrahamo, & Lotho & Iacobo Gal. [illegible] per Angelos datam fuisse legem.

IV. Per ipsum etiam ministerium hominum verbum suum prædicasse, propagasse, conseruasse in Ecclesia luce clarius est. Nam in hunc etiam finem primis illis Patribus loquebatur ipse per [illegible] per [illegible] per Angelos: vt ipsi postea idem verbum alijs annunciarent, & ad posteros propagarent. [illegible] Gen. 18. *Non celabo Abrahamum [illegible]* Quare? *Cum (inquit) Abrahamus futurus sit in gentem magnam [illegible]* Ecce: reuelabit verbum Patribus: [illegible] tradérent filiis suis & posteritati: atque [illegible] in Ecclesia.

Hæc est illa traditio Patrum, per quam sine scripto verbum Dei conseruatum est in Ecclesia, vsque ad Mosen. Adamus igitur fuit primus inter homines præco Dei, & prædicator verbi. Deinde Seth eius filius, & sic deinceps, ne singulos commemorem vsque ad diluuium. A diluuio [illegible] Mundo [illegible] nouo, & quasi altero, Noha cum liberis maximè cum Sem. vnde [illegible] propagati sunt, verbum Dei in Ecclesia prædicarent & conseruarunt semper viua voce sine scriptis, ad Mosen vsque.

Nunc tenemus originem & progressum verbi, vsque ad Mosen: & quemadmodum seruauit Deus in hoc verbo propagando, per illud tempus annorum [illegible]

Nunc de secundo modo, quo [illegible] per scripturam, verbum suum in Ecclesia propagauit & conseruauit, in hoc vsque tempus, & conseruaturus est in finem vsque Mundi, dicendum est.

1. Primus, cuius opera vsus est Deus in verbo suo literis committendo: fuit *Moses* quemadmodum ante demonstrauimus. Huic principiò magnam conciliauit apud omnes tam Ægyptios quam Israelitas authoritatem: tum in Ægypto, editis per eum [illegible] & obstupescendis miraculis: tum in deserto frequentissimis cum illo habitis familiaribus colloquiis, & aliis rationibus multis.

2. In quem verò finem tantam ei conciliauit autoritatem Deus? Vt plus fidei a populo præberetur scriptis, quæ Moses, nomine Dei erat illis traditurus: atque ita cognoscerent omnes, hanc Mosis scripturam, esse ipsissimum Dei verbum. Conciliauit igitur Moysi Deus tantam authoritatem, non tam propter Mosen, quam propter populi authoritatem, & salutem. Hunc finem disertè Dominus aperit Mosi dicendo, Exo. 19. *Ecce ego veniam ad te in den[illegible] nube: vt audiat me populus tecum loquentem, & credat tibi in perpetuum.*

3. Conciliata Mosi authoritate, & ostenso fine, Deus suo exemplo indicat ei, quid sibi faciundum sit. Legem enim, hoc est, summam doctrinæ [illegible] quam antea [illegible] tantùm voce Patribus tradiderat, & quam etiam [illegible] Mosi ore [illegible] more [illegible] loquar, [illegible] est, coram explicuerat, scribit ei in duabus tabulis: hoc exemplo significans se velle, vt hæc doctrina in literas & libros posthac referatur.

4. Moses itaque cognita Dei voluntate totam cœlestem doctrinam, quam partim à Patribus per traditionem acceperat: partim a Spiritu sancto per afflatum interiorem didicerat: & simul quæcunque sibi & populo, toto vitæ suæ tempore, per annos [illegible] contigerant, in literas redegit & populo exhibuit. Deut. 4.

5. Populus vniuersus accepit scripturam Mosis tanquam ipsum Dei verbum: ac certè consensus [illegible] totius illius populi & Ecclesiæ, magno fuit & esse debet argumento, scripta Mosis, verum esse Dei verbũ. Namque [illegible] Dathan, Core, & Abiron contradixerunt: illud non solùm non infirmat authoritatem doctrinæ Mosis, sed magis confirmat. Deus enim [illegible] ita seuerè puniuit, vt hac ratione apertè declararit, Mosen [illegible] testimonium: & quæ ille tradidisset ea esse a Deo, [illegible] Dei eloquia.

DE PROPHETIS.

[illegible] Postmodum excitauit varios Prophetas, atque his primum sicut & Mosi, authoritatem conciliauit variis rationibus. Deinde, per ora eorum [illegible] verbum prædicauit, & ad extremum etiam, per hos in manus conscripsit. Et hunc tenorem continuauit per annos circiter [illegible] co. vsque ad Malachiam: post quem, nullus vsque ad Iohannem Baptistam & Christum fuit in Ecclesia Propheta: neque etiam vsque ad Apostolos, vllus Ecclesiasticus scriptor, cuius opera vsus sit Deus in suo verbo literis committendo. Nam Machabæorum scriptura nõ est [illegible] vt antea ostendimus.

Cæterùm, hoc notandum est, Doctrinam Dei per Moysen traditam, Gentibus etiam communicatam fuisse non tantùm voce, vt Ionas Nineuitis: sed etiam scriptis: idque tum tẽpore Prophetarum, tum etiam pòst. Primùm Assyriis illis, qui abductis decem tribubus habitabant in Samaria & aliis vrbibus Regni Israël curauit Deus per Regem Assyriorum, vt lex Moysis traderetur, & explicaretur, indéque discerent colere verum Israelitarum DEVM. 4. Reg. 17.

Secundò. Ante ipsum Ptolemæum Philadelphum, Regem Ægypti, imò & ante Alexandrum Magnum (teste Aristobulo in lib. quem ad Regem Ptolemæum conscripsit) libri Moysis translati fuerunt in linguam Græcam, quanquam malè: vt etiam inde Græci quænam esset Dei voluntas, quæve doctrina salutis, discerent. Scribuntur hæc ab Euseb. Cæsar. de præparatione Euangelica. lib. 13. cap. 7.

Tertiò. Admonitione verò Demetrij Phalerei, Regis Ægypti Bibliothecarij, & iussu atque sumtibus Regis Ægypti, cui Ptolemæus Philadelphus nomen fuit, per septuaginta duos doctissimos Hebræos ex singulis tribubus sex translata fuerunt scripta Moysis (De iis certum est.) Quidam volunt etiam scripta Prophetarum, & [illegible]

De hac [illegible] seniorum Iudæorum historia & versione, extant testimonia apud omnes scriptores. Indicabo præcipuos.

Iosephus de Antiquitatibus lib. 12. cap. 2.

Aristæus qui a Ptolemæo ad summum Pontificem Iudæorum, pro hac re missus fuerat legatus, librum scripsit, qui etiamnum extat. In eo totam historiam diligenter explicat.

Tertullian. in Apologetico, pag. [illegible] c. 19.

Iustinus Martyr, in exhortatione ad Gent.

Irenæus contra Valentinum, lib. 3. cap. 25.

Epiphanius libr. de mensuris & ponderibus pag. 606.

Athanasius in Synopsi.

Euseb. Cæsar. histor. Ecclesiast. lib. 5. cap. 8. Item, de præparatione Euangelica. lib. 8. cap. [illegible]

August. T. 5. de Ciuitate Dei, lib. 18. cap. 42. 43. Item. T. 3. de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 15.

Hi patres perspicuè describunt hanc historiã de septuaginta duobus interpretibus: & quãta sit facienda illa versio docent. Ego, quia de hac historia cõtrouertitur inter Hieronymum & Augustinum, & alios, in præsentia non

disputo, neque quid sentiam, dico, quia hoc non est præsentis instituti. Hæc tantum retuli, vt ostendam, quomodo Deus sua prouidentia, suum in Mundo continuauerit [illegible] verbum.

[illegible] autem fuerit non solùm vtilissima, sed etiam necessaria Ecclesiæ hæc [illegible] interpretum conuersio, nec latis liquet: quòd Apostoli hac semper vsi sunt cùm Gentibus prædicarunt. Fuit igitur propter Gentes necessaria. Atque hæc [illegible] Interpretum versio facta fuit anno ante Christi aduentum circiter [illegible].

Post Prophetarum [illegible] & mortem & silentium & post sparsam aliqua ex parte inter Gentes S. Bibliorum doctrinam per [illegible] Interpretum versionem: continuatum quidem fuit verbum Dei in populo Iudaico, per Pontifices in Ministerio publico: sed non sine corruptelis, successu temporis: ita vt in aduentu Christi magna ex parte corrupta esset doctrina, non in Bibliis, sed in publico Ministerio [illegible] hanc doctrinæ corruptelam cœpisse in Israële, postquam authore Iasone, Pontifice Maximo, Ethnicæ literæ cœperunt publicè doceri Hierosolymis, anno ante Christum, circiter 1[illegible]. Vide 2. Mach. 4.

Verùm quod ad scripta attinet, nihil noui fuit post Malachiam scriptum, quod verè possit dici [illegible]. De scriptis enim Machabæorum antea dictum est.

Scripserunt etiam Hebræi suas [illegible], de quibus sæpe apud Hieronymum & Eusebium: hoc est, secundas iteratasque legis explicationes, idque etiam Græcè, & eas exteris quoque hominibus communicabant: sed [illegible] scriptura non fuit. Fuerunt autem hæ [illegible] nihil aliud, quàm dictorum Mosis & Prophetarum, non satis suo iudicio explicatorum, dilucidior interpretatio, & quasi totius legis compendium atque expositio.

Primus, qui hoc opus aggressus est, fuit *Iesus filius Syrach*, cuius librum habemus, qui *Ecclesiasticus* Latinis dicitur. Inter hos fuit etiam *Ionathan Chaldæus*. Hic, vt etiam Chaldæi legere possent Biblia, mutatum exemplum [illegible]. In terpretum conuertit Biblia ex Hebraica in Chaldaicam linguam, anno ante natum Christum, circiter 4[illegible].

Circa hoc item tempus *Simeon [illegible]* Doctor in schola Hierosolymitana, hic qui [illegible] Christum excepit in vlnas, egregia quædam scripsit. Post hunc ipse etiam *Gamaliel* Simeonis filius [illegible] alter discipulus (vocatur enim Ben Simeon) legis explanationes edidit, ad cuius etiam pedes institutus [illegible] Apostolus Paulus.

Omnes hos commentarios & [illegible] librorum, legisq; Domini explicationes, Hebræi Græca voce, appellarunt [illegible]. Cæterùm nihil horum scriptorum agnitum fuit aut receptum ab Ecclesia pro [illegible].

Tandem igitur venit *[illegible] Baptista*, mox Christus: horum neuter quippiam scripsit: sed Euangelium viua que voce tantùm prædicauit. Ac propriè Iohannes quidem Baptista Christum venisse præsentem esse, non tam verbis, quàm digito etiam demonstrauit. Christus verò Euangelium ita prædicauit, vt etiam quæ fuerant à Prophetis de se prædicta, re ipsa compleuerit: atque ita adimpleuerit, vt nihil reliquerit vel dicendum, vel adimplendum. Huc illud Ioan. 15. *Omnia quæ audiui à Patre, nota feci vobis.* Item illud, Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Euangelij verò doctrinam à se prædicatam, miraculis permultis & manifestis toti populo confirmauit. Cur autem *Christus* nil sua manu scripserit: non est curiosè inuestigandum. Illud tantùm dicam, quod etiam de corpore Mosis ab omnibus piis viris scribitur: ideo noluisse Deum, vt vbinam sepultum esset, resciretur, ne illo Israëlitæ ad idololatriam abuterentur. Si etiam Christus quippiam scripsisset: quanta idololatria circa ipsius scripturam admissa fuisset? Nam si cauda etiam asini cuiusdam quia creditur fuisse illius, quem conscendit Christus, cùm venit Hierosolymam, adoratur à multis: quantò magis fuisset adorata scriptura ipsius manu scripta. Deinde, voluit hunc honorem deferre suis discipulis. Satis etiam fuit discipulis dictasse Magistrum, quæ vellet ab ipsis postea scribi.

Quomodo igitur Christus Iesus Euangelium ipse prædicauerit, idque in Iudæa tantùm, habemus.

Iam verò, vt doctrina hæc cœlestis toti orbi innotesceret: discipulos sibi collegit, quos etiam testes suæ doctrinæ apud omnes mortales esse voluit, atque hos ideircò appellauit *Apostolos*, quia per totum terrarum orbem erat illos ablegaturus. Actor. 1. *Eritis mihi testes in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Homines fuerunt simplices, candidi, sine dolo, fideles, veraces, probi, per omnia veri, eoque fide digni. Hos per triennium habuit testes suæ doctrinæ, suæ vitæ, suorum omnium operum. Post suam à mortuis resurrectionem, iniunxit illis, vt irent per vniuersum orbem, & Euangelium omni creaturæ prædicarent, & sibi testes essent vsque ad vltimum terræ. Matth. 28. Act. 1.

Post ascensionem verò, misit super eos Spiritum sanctum iuxta suam promissionem, vt omnes intelligerent, è cœlo hos confirmari legatos Christi. Ac per hunc Spiritum eos omni linguarum genere [illegible] virtute ad illud officium fideliter perficiendum instruxit. Ita instructi, ab Hierosolymis tandem [illegible] per vniuersum orbem, Euangelium prædicarunt, Domino signis & miraculis confirmante, vt est apud Marcum, [illegible] & ad Hebr. 2. Postea quam autem [illegible] tantum prædicassent verbum Dei: illud etiam tandem in literas, propter posteros retulerunt, impulsi [illegible] à Spiritu sancto. Post Apostolos nihil scriptum [illegible] vocari possit. Sunt hæc omnia ita perspicua [illegible] Christianis, vt nulla egeant probatione. Fuit tamen verbum hoc Dei, prædicatione etiam post Apostolos in Ecclesia conseruatum, & adhuc seruatur. Etsi enim per multa secula, propter somnolentiam Episcoporum, loco verbi Dei multæ [illegible] obscura & [illegible] fecerunt in Ecclesias Christi: tamen ad extremum, Dei misericordia factum est, vt multi afflati spiritu Dei, & donati vera scripturarum intelligentia, luce huius sacræ scripturæ, multos & maximos depulerint ex Ecclesia errores, & falsos cultus, & purum Dei verbum in Ecclesia restituerint.

Nunc tenemus quam originem habuerit, & quem progressum fecerit ad nos vsque verbum Dei.

QVÆSTIO VI.

De causis, cur primùm voce tantùm, deinde etiam scripto, verbum suum Deus voluerit in Ecclesia propagari, & conseruari.

Nunc breuiter dicendum est, primùm quam ob causam Deus voluerit tam longo tempore, nempe à condito orbe vsque ad Mosen, Ecclesiam esse sine verbo Dei scripto, & voce tantùm illud propagari & conseruari. Deinde cur illud tam [illegible] quàm Euangelium tandem in literas atque chartas referri: & hac ratione ad nos vsque, imò etiam in [illegible] vsque secula, in Ecclesia custodiri & asseruari constituerit.

Quod ad primum attinet, hac vna respondeo propositione.

Quòd Deus voluerit de principio, Ecclesiam esse sine verbo scripto: id propter bonum [illegible] Ecclesiæ voluit.

Explicatio & confirmatio.

Primùm, Ecclesiæ illi, quæ fuit sine Scriptura, vtilius fuit & melius ea [illegible] fuisse [illegible] nempe frequenti apparitione Filij Dei, non raris Dei per Angelos colloquiis & Spiritus sancti afflatibus, quàm si solum Dei verbum in literas relatum accepisset. Annon vtilius atque melius & gratius est, Deum præsentem & coram loquentem audire, quàm eius tantùm literas legere? Quis non mallet amicum coram audire, quàm eius legere literas? Ideirco Apostolus comparans hanc Dei cognitionem, quam hic habemus ex solo verbo, cum illa, qua donabimur ex ipsius conspectu, illam vocat ex parte, hoc est imperfectam, & in ænigmate, hoc est obscuram. 1. Cor. 13. Hanc verò alteram, perfectam, & à facie ad faciem. Ita certè Patribus longè melius fuit & gratius fuit illis frequentibus Filij Dei visionibus colloquiis Spirituśque sancti afflatibus, & audito verbo, quàm si illis priuati, solum habuissent scriptum verbum. Idem de Apostolis dico: longè certè gratius fuit & iucundius esse cum Christo, & eius frui præsentia atque sermonibus, sine vlla scriptura: quàm si illius præsentia destituti, eius habuissent scripturam aliquam. Quid est enim melius, esse testē oculatum an tantùm auritum?

Quæstio: Sed quid de illis piis, quibus non solebat apparere Filius Dei, neque etiam Angeli, vt ante Mosen?

Resp. Etiam illi sciebant, Deum & Angelos apparere & loqui cū suis Maioribus & populo suo: propterea quod & hoc referebatur ad se à suis Maioribus dicentibus *Vidi Dominum. Dominus locutus est ad me,* & huiusce rei multa videbant & certissima signa, nempe miracula: ideircò etiam magna & certissima fide verbum ab illis excipiebant. Hoc autem fuit illis vtilius, quàm si solū in scripto habuissent verbum. Ergo ea ratio, qua tum vtebatur Deus, sine scripto in reuelando suo verbo, cessit illis Patribus in maiorem vtilitatē, quàm si tantùm scriptū habuissent verbum.

Idem dico de illis, qui non viderunt Christum, sed Apostolos duntaxat prædicātes audierunt sine scripto Euangelio. Apostoli enim testabantur illis, se cum Christo fuisse & post resurrectionem cum illo manducasse, & cætera. Et quæ docebant se suis oculis vidisse, suis auribus audiuisse, suis manibus contrectasse: ideoque esse certissima. Deinde suum hoc testimonium miraculis confirmabant: sic fiebat, vt auditores, opera Spiritus sancti, certissima fide verbum Apostolorum amplecterentur, non vt verbum hominum, sed vt verbum Dei. Hoc igitur fuit vtilius, quam si non audiuissent Apostolos, & scriptum tantum habuissent Euangelium. Et quis nostrum est, qui non maluisset ipsos audire Apostolos, sine ipsorum scriptis, quàm nunc tantum illorum videre scripta? Fuit igitur illa ratio propagandi Euangelij sine scripto, Ecclesiæ illi primitiuæ vtilissima & iucundissima.

Secundo Ecclesiæ etiam insequenti, quæ scripturas erat acceptura, profuit vtilis, & quidē vtilior quam si illi priores, immediatè scriptum accepissent verbū, sine illis diuinis apparitionibus, collocutionibus, afflatibus. Illa enim prior ratio propagandi verbi ἄγραφο, sed coniuncta cū illis frequentibus apparitionibus colloquiis & afflatibus diuinis, & maiorem fidem conciliauit futuræ scripturæ, quā hæc per se sola habuisset. Liquet hoc ex verbis Domini ad Mosen Exo. 19. *Nūc veniā ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum.* En causam, cur Dominus voluerit prius sine scripto loqui cū Mose, & Mosen cum populo, quam legem simplici scripto obsignatam populo exhiberet: vt scilicet plus autoritatis & fidei hac ratione cōciliaretur & Mosi & eius scriptis. De hac re etiā posteri gloriabantur, cùm dicebant Ioha. 9. *Scimus, quia Mosi locutus est Deus*, quasi dicerēt, ideò certissima est Mosis doctrina. Hac eadem ratione vsus est & Apostolus, vt fidē faceret sibi, & suo Euangelio, cū dixit 1. Cor. 9. *Annon & ego Dominum Iesum vidi?* Item cùm Gal. 1. ait, *suum Apostolatum & Euangelium se accepisse, non ab hominibus, neque per homines, sed à Iesu Christo.* Totum igitur illud tempus, quod scripturam præcessit, fuit posteris ceu quędam [illegible], ad scripturā maiori cum reuerentia, certiorique fide excipiendam, audiendam, legendam. Et fuit scripturę ipsi ceu quoddam præiactum diuinæ cognitioni fundamentum, cui postmodum ipsa insequens inniteretur. Oportuit enim, vt Deus priùs declararet suis illis apparitionibus, & familiaribus colloquiis, se curā habere humani generis, se nos amare, se velle, nos ad cognitionem veritatis suæque voluntatis venire, quam suam scripto tradere legem, quia illud faciebat ad nostram vtilitatem. Quare vtilissimum fuit Ecclesiæ, & præcedenti Mosen & subsequenti, vt Deus in propagando suo verbo vsus sit priùs illa prima ratione, per vocem & traditionem quàm ista posteriori, per scripturam. Atque idem planè dico de Ecclesia Apostolica.

Voluit enim Christus suos Apostolos celebres, venerādos, suspiciendos, & maxima autoritate insignes reddere, idque variis donis, certitudine eorum quę erant scripturi: publica & visibili super ipsos in vrbe celeberrima Hierusalem Spiritus sancti missione: constanti per ipsos in toto terrarum orbe Euāgelij prędicatione: cognitione linguarum: vi edēdi miracula, omnéque genus morbos solo verbo curandi, quin & mortuos ad vitam reuocandi: plusquā heroica in omnibus aduersis animi fortitudine atque cōstantia: voluit inquam, Deus his rationibus celebres suos reddere Apostolos, antequam suum Euangelium per ipsorum manus, in literas referret. Quam ob causam? Propter maiorem Ecclesiæ etiam insequentis vtilitatem, hoc est, vt porrò plus fidei scriptis præberetur Apostolicis, propter confirmatam iam tot signis atque miraculis, tum ipsorū Apostolorum autoritatem, tum doctrinę ab ipsis prędicatę primùm, deinde etiam in literas redactæ, veritatem: atque ita & Electorum salus magis ac magis promoueretur & reproborum infidelitas inexcusabilis redderetur, & autoritas ipsius scripturæ Apostolicæ confirmaretur: & ex consequenti, saluti posterorum, qui non Apostolos ipsos prædicantes audituri, sed ipsorum scripta tantùm lecturi erant, consuleretur.

Quod verò ad secundum attinet huiusce quæstionis membrum: hac etiam vnica respondemus propositione.

PROPOSITIO II.

Quòd Deus, tam ante Christum per Mosen et Prophetas, quam post Christum per Apostolos, non contentus viua voce: scripto etiam voluerit verbum suum in Ecclesia promouere & custodire: hoc fecit propter vtilitatem & salutem Ecclesiæ.

Explicatio & Confirmatio.

Hæc Ecclesiæ vtilitas, quam ex verbo Dei scripto consecuta est, & consequitur: ex non scripto autem non ita fuisset adepta, quadruplex est.

Prima fuit & est, quòd iam habet certissimum canonē, ad quem omnes de religione doctrinę & libri examinari possūt, & ita legitimi à nothis, & diuini ab humanis, facile discerni. Hinc hæc parua & contemnenda vtilitas? Sic ad legem Mosis iam scriptam & certam, miraculisque Dei cōfirmatam, tanquam ad lapidem Lydiū examinarunt priores Israelitę, omnia Prophetarū dicta & scripta. Sic posteriores, ad Mosaica & Prophetica examinarūt omnes aliorum doctrinas & libros: & quęnam sincerę ac diuinę, quæ minùs certissimè agnouerunt. Sic Christus suam ad hunc canonem examinatā, demonstrauit Iudæis, esse verè cœlestē ac diuinā doctrinam. Sic Apostolus gloriatur, se doctrinam de iustificatione tradere, quæ testimonio legis & Prophetarum sit cōprobata. Quare? quia ad scripta Mosis & Prophetarum examinata, deprehensa fuit, esse illis consentanea. Sic Berrhoenses Act. 17. doctrinam Pauli ad hunc scriptum Canonem, tanquam ad Heraclium lapidem probarunt: inde facti certi de veritate doctrinæ Apostolicæ, eam amplexi, & salui facti sunt. Itane vtilitas hæc parui est facienda? Qui potuissent tam facilè & citò discernere doctrinam Spiritus sancti ab humana, nisi hunc scripti verbi canonem habuissent? Quid de nobis dicam? Qui vnquam potuissemus in tantis Papatus tenebris, in tanta doctrinarum varietate, quęnā vera esset, quęve falsa diiudicare, nisi hanc habuissemus integram puramque scripturam, certam doctrinarum omnium iudicem. Habent autem hunc Canonem omnes per totum terrarum orbem diffusæ Ecclesiæ. Hinc fit, vt inter omnes, qui hunc sequuntur Canonem, certa sit consensio in doctrina salutis: atque hæc est communio sanctorum. Quanta hæc est vtilitas? Ergo, vt omnes omnium temporum Ecclesię certiores fieri possēt, an sanam de Deo rebusque diuinis sequerentur doctrinā verumque Dei cultum, necne: voluit Deus, vt sua volūtas, totaque cœlestis de religione doctrina, in libros referretur: & in libris in omnem æternitatem seruarentur. Huc spectat illud 1. Iohan. 4. *Probate spiritus, verum ex Deo sint.* Ad quod examen? scripturarum.

Atque hæc est causa, cur Pāpa & Anabaptistæ nollent hanc extare scripturam: vel saltem nollent à quopiam legi. Quid ita? Ne suæ imposturæ possint ad hanc coticulam examinari & agnosci: Similes illis, qui falsas & adulterinas circumferunt monetas: hi nollent vllum extare [illegible] seu indicem, ad quem probentur. Vtilitas igitur hæc prima, maxima est.

Secunda est: quòd cùm venit Christus, Ecclesia habuit apertissimum certissimumque testimonium de completis in Christo omnibus, quæ de ipso erant vaticiniis, figuris, typis, atque ita certior facta, hunc Iesum esse Christum, cum amplexa est, & per eum est seruata: & vt alij etiam omnes seruentur, iisdem scripturis demonstrat & euincit, hunc crucifixum, verum esse Messiam, verumque seruatorem. Quanta hæc est vtilitas?

Atque hic est vnus ex pręcipuis finibus cur Deus voluerit ante Christi aduentum per Mosen & Prophetas in literas referri, quęcunque de Messia ex spiritu Dei vaticinabantur: & omnes typi ac figuræ, quæ de ipso erant: vaticinia, inquam, & typi, tam de tempore aduētus Christi, & de familia, vnde, & de loco, vbi erat nasciturus quàm de eius miraculis, de eius doctrina, de eius passionis & mortis genere: denique & de eius resurrectione & ascensione: vt cùm postea venisset, & quæcunque fuerant de ipso prædicta adimplesset: omnes Electi agnoscerent, hunc Iesū verum esse Messia, & per eum agnitum & fide receptū seruarentur: Qui verò nollent agnoscere reprobi & infideles, inexcusabiles redderentur. Imò hæc eadem est causa, cur non contentus Deus omnia hæc in literas Hebraicas esse relata: voluit etiam, vt iis in linguam Grecam cōuersis, eadem Mosis & Prophetarum vaticinia, cum tota salutis doctrina, apud Gentes extarent, vt cùm postea Apostoli ad ipsas venissent, prædicatū Christum: euincere possent testimoniis eorū ē librorū, qui apud ipsos Gētiles essent, hūc quem prædicarent Iesum, vnum esse Messiam & seruatorē Mundi, longe antè per Prophetas promissum, & hūc non solùm pro Iudęis, verùm etiam pro salute Gentium, mortuum esse: ac proinde salutem & gratiam nō tātùm ad Iudęos, verùm etiā ad ipsos Gentiles pertinere, quādoquidē de ipsorū quoque vocatione ad gratiam Euangelij luculētissima haberent in Mose, & Prophetis testimonia. Quamobrē videmus primùm Christū ipsū iis vsum scripturis, ad demonstrādum se illū esse qui venturus expectabatur sal-

uator Mundi: & quem oportebat pati, & ita intrare in gloriam suam Luc. 24. *Et exorsus à Mose, & à Prophetis, interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Quomodo potuisset tam facile hoc demonstrari, nisi extitissent scripturæ? Ita reliquos omnes, ad has scripturas, tanquam ad certissimum de se testimoniũ ablegabat. Ioh. 5. Scrutamini scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me.

Deinde videmus idem factum fuisse ab Euãgelistis. Cũ enim narrant aliquid ab ipso gestum fuisse, aut ipsum aliquid passum esse: mox citant scripturas, quæ de ea re prædixerant: vt ostendant in hoc Iesu impleta esse omnia, quæ de Messia prædicta fuerant à Prophetis. Exempla passim occurrunt in Euãgelistis. Incipe ab ipsius conceptione in vtero virginis: & videbis ab Euangelistis confestim citari testimonia Prophetarum. Matth. 1. Postea quã descripsit quomodo Angelus venisset ad virginẽ Mariam, & annunciasset, in ipsius vtero è Spiritu sancto, sine viri semine conceptum iri Filium Dei, Messiam, & vocatum iri Iesum, id est, seruatorem: mox subdit testimonium Prophetæ Iesaiæ dicendo: *Hoc autem totum factũ est, vt impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Ecce virgo concipiet, &c. & vocabis nomen eius Immanuel.* Quid Apostoli in suis concionibus & epistolis, tam ad Iudæos, quam ad Gentiles? Eandem sequuntur rationem: omnia in Iesu adimpleta esse demonstrant, eoque hunc verum esse Christum. Act. 10. *Huic* (inquit Petrus) *testimonium perhibent omnes Prophetæ, remissionem peccatorum accipere omnes qui credunt in eum.* 2. Cor. 1. *Quotquot enim* (sunt) *promissiones Dei in ipso* (Christo) *Iesu sunt Etiam, id est, complementum habent, & in ipso Christo sunt Amen*, hoc est, perfectum habent complementum. Quis non videat, quanta sit hæc altera vtilitas scripturarum? Ergo vt suo tempore constaret omnibus quæcunque prædicta fuerant de Christo, deque eius Ecclesia & vocatione Gentium: adimpleta esse in Iesu Filio Mariæ, eoque hunc verum esse Messiam, seruatoremque Mundi, non tam Iudæorum, quam etiam Gentium: voluit Deus, vt illa omnia, cum tota salutis doctrina, scriptis committerentur, non tantum Hebraicis, sed etiam Græcis.

Tertia vtilitas fuit specialis Gentium vocatio & salus. Idcirco enim voluit Dominus, vt per Mosen & Prophetas Hebraicis literis tota illa doctrina, quæ antea solita erat sola viua voce tradi, conscriberetur: vt ex ea lingua in Græcam, & deinde etiam in Latinam & in alias transferri posset: atque ita ad omnes Gentes illa doctrina, & per doctrinam salus propagari commodè posset: aut si qui eam nollent amplecti, iis omnis tolleretur excusatio. Ioan. 15. *Si non venissem, & non locutus eis fuissem, peccatum non haberent* (per concessionem & comparationem dicitur.) *nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Ita dico de istis rebus. Si Dominus non misisset scripturas ad omnes Gentes, inque ipsarum linguas conuersas: potuissent & vellent fortassis aliquid suæ iniquitati & improbitati prætexere: quod scilicet Spiritus sancti illuminationibus destituantur: quod non habeant Ministros, qui se doceant: quod non etiam vacet, aut possint commodè eò se conferre, vbi prædicatur verbum: sed cùm habeant scripturam in omnes ferè linguas conuersam, è qua possint viam salutis cognoscere: nihil amplius illis relinquitur excusationis. Certe nos, quanta sit hæc vtilitas, quam ex Bibliorum versione capiunt fideles, re ipsa sentimus.

Quarta vtilitas est, quòd hæc scriptura, Ecclesiæ Dei est instar turris fortissimæ & inexpugnabilis, in qua & ipsum cœlestis sapientiæ thesaurum sincerum, & seipsam mundam & saluam contra omnes hostes conseruat. Id quod certe non posset facile fieri, si doctrinã Dei scriptis comprehensam non haberemus. Etenim nunquam defuerunt, nec desunt, nec defuturi sunt inimici & hostes, qui omnibus modis conentur veram Dei & salutis cognitionem, aut penitus è Mundo tollere, aut saltem contaminare, eoque & salutem nostram impedire.

1. Quid non egit & agit Sathan per tyrannos, vt totam funditus tollat veram religionem: aut curat, vt bellis, gladiis & ignibus omnes tollantur pii è medio. Sic egit per Athaliam, cùm omne semen regium è tribu Iuda interficiẽdum curauit. Sic per Romanos, Nerones, Valerianos, Decios, Diocletianos. Sic per Antiochum: sic denique per Antichristum & impios tyrannos: quantum in ipsis est, omnem mouet lapidem, vt in quibuscunque viget hæc doctrina salutis, ij tollantur è medio. Finis Sathanæ in iis tyrannis quis est? Vt iis interfectis, tota tollatur pietatis doctrina. Si enim hæc doctrina in mentibus tãtum esset fidelium, & non etiã in scripturis conseruaretur: profectò sublatis omnibus piis, tota etiam pietatis doctrina, foret extincta. Ergo vt hæc seruetur, voluit Deus eam libris comprehendi: & horum librorum numerum infinitum vbique terrarum asseruari.

2. Si non potest omnes pios è medio tollere, curat ipsos saltem libros comburẽdos & abolendos, & ita totam verã religionem dissipandam. Sed Dominus tot horum librorum exemplaria voluit extare, vt semper vera doctrina in Mundo seruetur. Quoties in ipso etiam veteri Testamento hoc contigit? Memorabile id est 4. Reg. 22. diu latuerãt libri Legis, culpa & vitio impiorum Regũ, Achabi & aliorum: atque ita corrupta & dissipata religio erat. Sed quid Dominus Effecit, vt tandem repertus sit liber tempore Iosiæ, quem in templo abdiderant: rursum reformatio facta, vt religio sit instaurata ex lege & doctrina Dei. Quãtum profuit tũc, doctrinam pietatis in libros fuisse relatã & exemplar vnum in Templo fuisse repertum? Idem contigit sub Iosaphato 2. Paral. 17. Item, post reditũ populi è captiuitate Babylonica, qua de re Esdræ li. 2. qui inscribitur Nehemiæ, cap. 8. Quoties exusti sacri libri, quotquot reperiri potuerunt? Vt sub Antiocho, sub Diocletiano. Sed Deus sẽper voluit aliquod exẽplar asseruari: Qua de re 1. Mach. 1. Et Euseb. Cæsar. histor. Ecclesiast. lib. 8. cap. 2. Quantũ igitur profuit illis temporibus, eandem istam doctrinam in libris fuisse asseruatam? Idem dico de nostris temporibus.

3. Aut si non potest Sathan vel pios, vel libros ipsos omnes per tyrannos tollere: curat, vt per Antichristos & Hæreticos aut corrumpantur, aut falsis interpretationibus deprauentur, & ita scripturæ veritas infirmetur. Addit dæmonia, quippe qui se in Angelum lucis transfigurat, addit etiam vana somnia, falsa miracula & infinitas imposturas, quibus falsas illas interpretationes, & religionis corruptelas cõfirmet, ac tãquam diuina persuadeat, ita vt si fieri posset, etiam electis in errorẽ inducantur. Quid hic ageret Ecclesia nisi verbum Domini in scripturis purum & sincerũ haberet? Sed bene est, quod Electi continent se in scripturis, & iis diiudicant reliquas omnes doctrinas & interpretationes. Ita non falluntur, nec falli possunt. Et huc spectat Apostoli adhortatio 2. Timot. 3. *Permane tu in iis, quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris, &c.* Quãta est hæc vtilitas sacrarum Literarum?

4. Quid quod etiam Electi ac pii homines sæpenumero aut crassis huius seculi curis occupati: aut à voluptatibus carnis abstracti: aut otio & negligentia audiendi Verbi à Pastoribus, doctrinam veritatis si non totam, magna saltem ex parte. Nonne etiam propter varias calamitates, et clades, sæpe accidit, vt sub vno Verbi Ministerio intermittatur? Quid tum fiet, nisi scriptam habeant libros sacros, quibus sancta doctrina in animis confirmetur aut ab initio tradita in memoriam reuocetur? Est igitur scriptura ceu turris fortissima, in qua doctrina salutis integra conseruatur, & ea conseruanti Electorum salus. Quamobrem rectè à nobis responsum est ad quæstionẽ de principio: *Cur Deus voluerit doctrinam salutis per tot annos & secula, tantum per Mosen primum, deinde per Prophetas, postremo per Apostolos, in chartas & libros referri*, hoc Deum voluisse propter Ecclesiæ suæ vtilitatem & salutem. Et & quando eam voluit sine scripto propagari: & quando in libris conseruari: vtrumque fecit Deus propter salutem Electorum. Atque hæc de sexta quæstione satis.

QVÆSTIO VII.

De fine, propter quem data sunt scripturæ sanctæ, eoque de ipsarum vtilitate.

Tractauimus hactenus duas easque etiam absoluimus quæstiones: quarum *prior* fuit de origine atque progressu verbi Dei in Ecclesia. Vbi præter alia vidimus duabus in summa rationibus vsum fuisse Deum in reuelando, propagando, & conseruando suo in Ecclesia verbo: primum viua voce, sine vlla externa scriptione, idque à condito orbe, vsque ad Mosẽ, per annos circiter bis mille & quadringentos. Deinde vsum fuisse etiam scriptionibus: idque primum per Mosen, deinde etiam per Prophetas, postremò per Apostolos: post quos Apostolos nulla vnquam fuit neque nouanda, neque etiam exspectanda est.

Altera quæstio fuit de causis propter quas Deus voluit primùm viua voce, sine vllo scripto, verbum suum in Ecclesia propagari: deinde, illud etiam tandem in literas libros que referri, & in varias trãsferri linguas: Et horũ S. librorum plenum esse terrarum orbem: & eos in finem vsque mũdi asseruari. Vtrumque diximus factum fuisse propter bonum & vtilitatem Ecclesiæ. Ac quod ad primum, de

sola viua voce attinet: ostendimus, vtilius & gratius fuisse tunc initio illi Ecclesiæ, quæ Mosen præcessit: quòd Deus ea cum Patribus illis egerit ratione, nempe apparitionibus & colloquiis Filij sui, afflatibus Spiritus S. visionibus Angelorum, cum viuo efficacique sanctorum hominum ministerio coniunctis: quàm si illis cœlestibus agendi & docendi rationibus destituti, solum scriptum accepissent verbum. Longè enim vtilius esse, Filium Dei præsentem audire quàm solas eius literas legere.

Itemque iti etiam Ecclesiæ, eandem rationem, cum prioribus Patribus seruatam, vtilissimam fuisse: propterea quod per eam didicerunt, quanto amore Deus suam prosequatur Ecclesiam: & quàm magnæ ea sibi sit curæ & cordi: quippe qui, vt eam erudiret de sua voluntate: subinde miserit Filium suum λόγον illum æternum, qui in specie humani corporis cum illis familiariter loqueretur: sæpe Angelos etiam cœlestes: semper autem Spiritum in cordibus loquentem & persuadentem. Indè factum esse, vt persuasi de amore Dei erga humanum genus, cùm postea ædidit Scripturam sacram, maiori reuerentia, certiorique fide, eam amplexi sint: Ac proinde primam illam rationem ἄγραφον, per totum illud primum tempus cum Patribus, fuisse posteris ceu quandam προπαιδευτικήν, ad scripturam porrò auidiùs & reuerentius accipiendam, legendam, credendam: Et huc spectare illud Dei ad Mosen: *Nunc ego veniam ad te in denso nube, vt populus audiat me loquentem ad te, & credant tibi in perpetuum.* Exod. 19. Eandem igitur etiam ob causam Deum apparuisse Patribus, & viua voce sine scripto cum illis locutũ esse: vt hoc cognito, posteri deinde pius fidei adhiberent Scripturis Dei, quas eadem retulit, quæ etiam Patribus viua voce antea tradiderat. Quod verò diximus de Ecclesia ante Mosen & de illa, quæ Mosen insecuta est: idem de Ecclesia, quæ sub Christo, sine vllo eius aut Apostolorum scripto vixit & de illa, quæ post Christum, Apostolorum scripta accepit, intelligendum esse ostendimus.

Quantum verò ad secundum attinet, de scriptionibus: quòd non contentus viua voce, voluerit etiam vt scriptionibus & libris: illud etiam factum fuisse propter maximam Ecclesiæ vtilitatem. *Primum*, vt semper haberet in promptu certum canonem, ad quem omnes de religione doctrinæ examinarentur: & quæ bonæ, quæ malæ, quę diuinæ quæ humanæ essent, facilè discernerentur. Hic autem canon, est Scriptura sacra, de quo canone Christus Ioh. 7. *Si quis voluerit facere voluntatem Patris mei*, quæ erat, vt quisque legeret Scripturas, & ad illas omnẽ aliam examinaret doctrinam *cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.* Et 1. Ioh. 4. *Nolite omni spiritui credere: sed probate Spiritus* (ad scripturam scilicet) *vtrum ex Deo sint.*

Secundò, vt in aduentu Christi, certum extaret testimonium, quo Ecclesia agnosceret. An ille Iesus, qui dicebat, se esse Messiam, hoc est, Christum, essetne verus ille Christus, de quo scripta extabant Prophetarum, necne: Quomodo? Ex collatione Scripturarum, quæ de Messia erant cum illis, quæ in Iesu impleri videbant. Certè nisi extitissent oracula Prophetarum de Christo conscripta, non tam facilè potuisset agnosci ille Iesus, an esset verus Christus, necne. Et huc spectare, quòd Iesus, dum vult ostendere, se esse Messiam, subinde citat testimonia Scripturarum, & ad easdem inuestigandas, omnes ablegat & adhortatur. Ioh. 5. *Scrutamini Scripturas, quia illæ de me testimonium perhibent.* Idem facere Euangelistas: idem Apostolos, vt ostenderent, in Iesu impleri omnia quæ de Messia fuerant prædicta. Et huc illud Apostoli 2. Cor. 1. *Quotquot promissiones Dei sunt, in ipso (Christo) sunt Etiam & Amen, id est, habent complementum.*

Tertiò, voluisse verbum suum literis mandari Hebraicis per Mosen & Prophetas, & Græcis per Apostolos, vt inde tanquam ex Archetypo, doctrina cœlestis, in alias etiam linguas conuerti: & ita salus ad omnes Gentes in perpetuum propagari posset: Et si qui nollent eam amplecti, iis omnis tolleretur excusatio. Et huc quadrare illud Christi, Ioh. 15. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem non habent, quod prætexant peccato suo.* Christus venit ad omnes Gentes, partim per Apostolos, partim quotidie per suas scripturas, iam in omnes linguas conuersas: Neminem igitur ampliùs posse se meritò excusare, cùm vbique locorum inueniantur Scripturæ, in quibus loquitur Christus.

Postremò, idcircò voluisse, vt verbum extaret scriptum, vt esset Ecclesiæ instar turris fortissimæ, in qua & thesaurum doctrinæ cœlestis, & se ipsam, contra omnes hostes conseruare posset. Futurum enim erat, vt Sathan, modò per tyrannos conaretur aut pios, in quorum cordibus viget cœlestis doctrina, è medio tollere, & cum illis ipsam etiam doctrinam extinguere: Voluit igitur Deus, vt saltem extaret in libris, propter posteros: Aut etiam libros curare comburendos: & variis rationibus perdendos: Voluit igitur Deus, vt innumeri & vbique essent sparsi libri sacri, vt in aliquibus saltem conseruaretur: Modò per hæreticos & Antichristos niteretur falsis doctrinis multos seducere, aut etiam falsis interpretationibus scripturarum, in ministerio corrumpere: Voluit igitur Deus extare Scripturam sacram in se puram & sinceram, vt semper haberent pii, quò confugerent, & vbi se tutos, tanquã in arce conseruarent. Et huc spectare Apostoli adhortationem ad Timoth. 2. Tim. 3. *Mali homines, & seductores proficient in peius, errantes & in errorem inducentes. Tu autem permane in iis (tanquam in tuta arce) quæ didicisti.*

Maximæ procul dubio, sunt hæ vtilitates, quas accipimus à verbo Dei scripto: quibus omninò careremus, si verbum non fuisset scriptis mandatum. Has igitur ob causas ostendimus, Deum curasse, vt quam antea solitus erat sola voce tradere Patribus doctrinam, tandem illa libris comprehensa, nobis relinqueretur.

Nunc ex iis quæ diximus, sese offert *septima quæstio*, quæ est de fine eoque de vtilitate Scripturarum. Est autem hæc quæstio diuersa à superiore: In ea enim disseruimus de causa, propter quam Deus in reuelanda sua cœlesti doctrina, vsus sit illis duabus diuersis rationibus: primùm voce, deinde etiã scriptione: ac proinde, quam vtraq; fuerit vtilis, declarauimus. In hac autem quæstione quæritur causa finalis, propter quam Deus hoc suum verbũ, tam voce, quàm scripto, reuelare, & in Ecclesia promoueri voluerit ac velit. Etsi verò rationes superiùs ad alteram quæstionem allatæ, ad hanc etiam accommodari possunt: tamen alias quoque proprias habet hæc quæstio rationes & vtilitates, quæ ad superiorem nõ pertinebant. Quare non immeritò hanc à superiore diuersam facimus, quia latiùs hæc patet, quam illa. Esto igitur.

PROPOSITIO.

Quòd Deus suum verbum, tam voce, quàm scripto, reuelari, & in Ecclesia conseruari voluerit ac velit: hoc voluit ac vult, propter salutem multiplicémque vtilitatem omnium tam ex Gentibus, quàm ex Iudæis, Electorum.

Explicatio & Confirmatio.

Principiò, vtilitates, quas supra attuli: huc etiam pertinent: Deinde aliæ etiam vtilitates explicantur ab Apostolo, in hoc contextu ad Timotheum. Cùm ait, *Omnis doctrina θεόπνευστος, vtilis est πρὸς διδασκαλίαν,* &c. Quàm perfecta sit hæc partitio Apostolica, in nostris prolegomenis demonstratum à nobis fuit.

Nunc tantùm singula huius partitionis membra diligentius explicanda nobis sunt.

1. Cùm ait, *vtilem esse Scripturam πρὸς διδασκαλίαν*, docet Apostolus, in hunc finem traditum nobis fuisse Dei verbum tam voce, quàm scripto: vt nihil nos lateret eorum, quæ ad veram pertinent pietatem, eóque ad vitam æternam. Quare si quid nosse velimus de Deo, Deique voluntate: de Mundi, rerúmque omnium origine, progressu, fine: de peccati etiam ortu, causis, effectis, consequentibus: de ratione eius abolendi veramque iustitiam recuperandi: de Mediatore, per quem reconciliari possimus Deo, déque Mediatoris natura, officio, amore erga nos: de instituta ab ipso Ecclesia, Ecclesiæque Sacramentis, Ministerio, felicitate, denique de iis, quæ post hanc vitam manent fideles in cœlo æterna bona: & quæ impios æterna mala: legamus Scripturam, quòd hæc omnia abundè ibi tradantur.

2. Cùm verò ait, *Eam etiam vtilem esse πρὸς ἔλεγχον*: ostendit, in hunc finem traditam esse Scripturam, vt per hanc omnia impia dogmata non tantùm agnoscere, sed etiam refutare possimus. Nullum enim inueniri posse impium de religione dogma, quod hac Scripturæ veritate & luce agnosci & conuinci non possit. Quare si velimus aliena refutare, non opus esse, vt ad alios, sed ad solam Scripturam recurramus.

3. Cum enim ait, *Eam vtilem esse πρὸς ἐπανόρθωσιν*: docet, in hunc etiam finem esse traditam, vt quicquid corruptum est in moribus & vita: illud per Scripturam reformare possimus. Nihil enim vitij in moribus & vita hominum esse posse: quod non queat per Scripturam agnoscĩ & corrigi, quia quæ cuique vitanda sunt, docet.

4. Ita cùm ait, *vtilem esse πρὸς παιδείαν* satis luculenter docet, in hunc quoq; finem esse traditam & reuelatam, vt

omnes, etiam pueros ipsos, in bonis moribus, disciplina, iustitia instituere valeamus. Nihil enim verè bonorum morum, veræque iustitiæ, nihil bonorum operum, nihil puerilis etiam institutionis desiderari posse, quod non in S. literis abundè tradatur.

Cum verò subdit, *ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος*, apertè docet, Scripturam in hunc finem inspiratam, esse ad supradicta omnia vtilem, *vt omni ex parte integer & perfectus esse homo possit*, tam in iis, quæ ad Deum, quam in iis, quæ ad proximum, & ad nos ipsos spectant: ita vt nullum boni operis genus excogitari possit, quod per Scripturam (sed operante Spiritu S.) apparari non possit, quicunque velit homo esse Dei. En igitur fines & vtilitates propter quas inspirata fuit Scriptura à Deo Sanctis Patribus, & nobis in Ecclesia relicta.

5 Alium etiam finem & vtilitatem tradit Apostolus ad Rom 15. cùm ait: *Omnia quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.*

Docet iis verbis, in hunc etiam finem esse nobis traditam Scripturam S. vt si aliqua opus habeamus consolatione, tam in externis crucibus, quàm in internis animi aut conscientiæ cruciatibus, ad Scripturam recurramus. In ea enim omne consolationis genus nos reperturos: ita vt & præsentium malorum patientia ac tolerantia, & futurorum bonorum spe fulciri ac sustentari possimus. Hunc eundem finem & vtilitatem tradit idem Apostolus 1. Thess. 4 vbi cum locutus esset de resurrectione nostra ad felicem æternamque vitam, subiunxit [illegible]: *Itaque consolamini vos inuicem in verbis istis.*

6. Esse verò inspiratam & scriptam nobisque relictam propter nostram salutem, hoc est, vt assequamur vitam æternam, pulchrè docet Apostolus in hoc eodem contextu, cùm ait: *Sciens à quo didiceris, & quòd S. literas nosti, quæ te possunt reddere sapientem ad vitam æternam.* Docet igitur, Scripturas ideo nobis esse traditas, vt per eas ita instruamur in iis, quæ ad vitam pertinent æternam, vt eam etiam æternam vitam assequi tandem valeamus.

Cæterùm quas hic vtilitates & fines paucissimis verbis complexus est Paulus, alibi fusiùs partim ipse, partim alii Apostoli, partim etiam Prophetæ, & Christus ipse explicant. Loca aliquot in gratiam studiosorum, vt habeãt, vnde amplificent vtilissimos fines, propter quos traditæ nobis sunt Scripturæ, breuiter indicabo.

Psal. 19. *Lex Domini integra*, &c. Præter alia sunt ibi 4. effecta verbi Dei. 1. *Quòd conuertat Animas.* 2. *Quòd imperitis sapientiam suppeditet.* 3. *Quòd exhilaret cor.* 4. *Quod illuminet oculos.* Docet igitur in hos fines Scripturam esse reuelatam, & literis mandatam, vt per eam Animæ nostræ captiuæ Sathanę conuertantur ad Deum, & reuertentur: vt per eam nobis imperitis rerum diuinarum, sapientia cœlestis suppeditetur: vt per eam corda nostra afflicta, tum propter peccata, tum propter varias cruces, consolatione afficiantur & exhilarentur: Denique vt per eam oculi nostri in iis, quæ ad Deum, & ad æternam vitam pertinent, suapte natura talpis cæciores, illuminentur ad Deũ cognoscendum. Quid iis finibus præstantius, quid vtilius excogitari potest? Roman 10. *Fides ex auditu, auditus per verbum Dei.* Ergo in hunc finem traditum est verbũ Dei, vt ex illo audito, fides in nobis, opera Spiritus sancti excitetur. Psal. 118. *Memor esto verbi tui, sermo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Ergo scriptura tradita est, vt per hanc spes nobis donetur, & quoties videtur oppressa, subleuetur. Psal. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud.* Item Luc. 24. *Nonne cor nostrum erat ardens in via, &c.* Ergo datæ scripturæ, vt ex illarum auditu & interpretatione, corda nostra in amorem Dei & proximi accendantur. 1. Petr. 1. *Renati non ex semine corruptibili, sed ex semine immortali, per sermonem Dei viuentis, & manentis in æternum.* Ergo datus sermo Dei, vt per illum regeneremur, & fiamus nouæ creaturæ, id est, filij Dei. Ioh. 15. *Iam vos mundi estis per sermonem meum, quem locutus sum vobis.* Ergo datur, vt per eum *mundemur* ab omni peccati labe, & mundi simus in conspectu Dei viuentis. Iohan. 8. *Si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos.* Ergo datur sermo Dei, vt è seruis peccati & Sathanæ, fiamus verè *liberi*. Iohan. 15. *Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit.* Item 1. Ioh. 1. *Hæc scripsi vobis, vt communionem habeatis nobis cum, & gaudium vestrum sit plenum.* Ergo datæ scripturæ, vt vero *gaudio* & lætitia impleamur. Isa. 1. *Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: Quòd si verbum meum nolueritis audire, gladius deuorabit vos.* Ergo datum verbum Dei, vt per eius obseruationem, a malis etiam præsentibus liberemur, & benedictionibus etiam terrenis fruamur. Denique Iohan 15. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quicquid volueritis, petetis, & fiet vobis.* Ergo datæ scripturæ, & verba Christi, vt per ea in nobis retenta, *impetremus* à Deo, quicquid iuxta hoc verbum petimus.

His, quæ ex sacris Literis hactenus adduximus, satis perspicuum factum est, multas & maximas esse vtilitates, propter quas doctrina cœlestis, fuit S. Prophetis & Apostolis inspirata, & deinde etiam monumentis librisque mandata.

Ex iisdem autem locis, colliguntur tria: *Primum*: Scripturam sacram in summa nobis esse traditam, propter salutem nostrã, hoc est, vt ea sit nobis instrumentum, & potentia Dei ad salutem: id quod iis etiam insequentib. locis confirmatur, Rom. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Euangelium igitur, & tota scriptura reuelata est propter salutem nostrã. 1. Cor. 1. *Placuit Deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes.* Stultitia autẽ prædicationis, est Euangelica doctrina. Doctrina igitur Euangelij, eóq. scripturæ sacræ, propter salutẽ nostram, & omnium credentium reuelata est. 1. Timoth. 4. *Dum venio, attende (inquit) lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Cui lectioni? cui doctrinæ? Proculdubio, sacrarum literarum. Postea subdit. *Noli negligere donũ quod in te est, propter Prophetias*, hoc est, ad interpretandum scripturas, & ad docendum. Postea concludit. *Hoc enim si feceris, & teipsum seruabis, & eos qui te audierint.* Scriptura ergo sancta, doctrináq. cœlestis, reuelata est propter nostram salutem.

Secundum: Scripturam S. non esse reuelatam propter salutem Iudæorum tantùm: sed etiam Gentium omnium, quæ hanc velint fide amplecti. Hæc enim, quæ modò citauimus, scripsit ad Gentes, Romanos, Corinthios, Ephesios: Et Christus apertè dixit, Matth. 28. *Prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur.* Luc. 11. *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiũt illud.* Ergo scriptura tota, reuelata est propter salutem omnium, qui eam velint fide amplecti, & custodire.

Tertium. Hoc etiam ex prædictis colligitur: totam scripturam ad nos pertinere: idq. contra quosdam fanaticos, qui sentiunt, vetus Testamentum nihil ad nos pertinere Christianos. Contra certè sunt omnes prædicti loci scripturarum, qui cumprimis loquuntur de scripturis Propheticis. Si tota scriptura reuelata est & scriptis comprehensa propter salutem nostram, hoc est, tam Gentiũ, quàm Iudęorum. Ergo tota tam vetus, quam Nouum Testamentum, ad nos pertinet: & in gratiam nostram traditum est vtrumque Testamentum. Hæc illa Apostoli testimonia Rom. 4. *Non est autem scriptum propter Abrahamum tantùm, sed etiam propter nos.* Item Rom. 15. *Omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* De scripturis veteris Testamenti loquebatur, 1. Petr. 1. *Quibus etiam reuelatum est, quod non sibi sed nobis administrarent, quæ nunc annunciata sunt vobis.*

1 *At (inquiunt) non ad nos pertinent illa Ceremonia Iudaica Circumcisio, illa sacrificia.* *Respon.* Verum: quatenus scilicet non tenemur illa seruare. Christus enim illa nobis abrogauit: quoniam omnia ceremonialia fuerunt ad tẽpus tantùm Iudæis imposita. Vsque ad quod tempus? Hebr. 9. ait, *vsque ad tempus correctionis.* Quodnam hoc? Tempus aduentus Christi in carnem. Ideo ipse omnia correxit.

Sed tria hic notanda sunt. *Primum*. Quædam ibi fuerunt instituta in perpetuum, non ad tempus, vt fides in futurum Messiam, & alia quæ ad fidem pertinent. Item præcepta ad vitam pertinentia, vt moralia. Hæc certè, cum æterna sint, ad nos etiam pertinent, & propter nostram salutem sunt instituta & scripta.

Secundum sub ceremoniis carnalibus, & quæ vsque ad tẽmpus correctionis erant institutæ, latebant spiritualia & æterna, tanquam nucleus sub cortice: verbi gratia, Circumcisio cordis, sub circumcisione præputij: Sacrificium Christi æternum, sub sacrificiis boum: purificatio conscientię sub purificationibus aquarum. Hic certè nucleus ad nos pertinet, & facit ad salutem nostram, cortice iam per Christum reiecto.

Tertium Scripturæ etiam, quæ de illis sunt ceremoniis, ad nos pertinent, & relictæ sunt propter nostram salutem, vt scilicet videamus, sub quibus inuolucris exhibitus fuerit Christus Patribus, & inde confirmemur in fide, nucleumque qui ad salutem est, inde erutum comedamus. *Stat igitur propositio totam scripturam inspiratam, & literis mandatam, propter nostram salutem.*

QVÆSTIO VIII.

De perfectione Scripturarum.

Ex iis quæ diximus de fine, propter quem inspiratæ fuerunt Scripturæ, hoc est, propter nostram salutem: liquido apparet, quid respondendum sit ad quæstionem propositam, quæ est de perfectione Scripturarum. Hæc enim quæritur: *An omnia quæ ad salutem nostram necessaria sunt, in sacris literis abunde & perspicue contineantur, nec ne.*

Papistæ negant, idque faciunt, quo possint suas putidas obtrudere traditiones tanquam ad salutem necessarias, ac proinde ... quæstionem. Nam pleræque omnes Pontificiæ traditiones, ad quæstionem pertinent, & quæstus gratia excogitatæ sunt. Ac si qui inter illos sint, qui efficacissimis rationibus, Scripturarum testimoniis, & Patrum auctoritatibus convicti, concedant omnia ad salutem necessaria in Scripturis contineri addunt glossema, hoc esse intelligendum vel explicitè, vel implicitè. Hoc verò addunt quò suas ineptas & ... sequelas quas faciunt è certis locis Scripturarum, & quibus suas confirment idolomanias, aliquo possint modo tueri. Horum rationibus ... respondebimus ad extremum. In præsentia iuxta nostram methodum respondebimus ad quæstionem: deinde confirmabimus. Respondebimus igitur hac propositione.

PROPOSITIO I.

Scriptura sancta continet omnia, quæ ad salutem nostram necessaria sunt, idque perspicuè: ac proinde nihil extra apertum illum scripturarum sensum, admittendum est vel ... tanquam necessarium vel ad credendum, vel ad faciendum.

EXPLICATIO.

Primùm, Cùm dico, Necessarium ad salutem: notandum duo esse rerum ad salutem necessariarum genera. Vnum eorum, quæ necessaria sunt per se, & semper: vt fidere Deo: credere quæcunque tradit Deus: timere & amare Deū: inuocare in omnibus necessitatibus Deum: denique eius causa paratum esse omnia perferre. Item, quoad proximum amare proximum & eum in omnibus quibus possumus iuuare. Item quoad nos, sanctè & castè viuere, nostra vasa custodire in sanctificatione: & bonam semper ... conscientiam. Hæc sunt per se & semper necessaria ad salutem, non tanquam causæ salutis: sed ... tanquam ita à Deo nobis mandata, vt nunquam vel minima in parte, aut vlla de causa liceat ea omittere, quin in indignationem Dei incurramus, & mortem nobis arcessamus: *secundo* tanquam effecta fidei iustificantis, & sine qua seruari nemo potest, ita coniuncta, vt separari ab illa non possint. Atque in iis internus cultus veraque ... consistit. Ac de iis Christus Matt. 23. *Va vobis Scribæ & Pharisæi qui ... menthiam, &c. & reliquistis, quæ grauiora sunt legis, misericordiam, iudicium, fidem.* Testimonio Christi alia sunt in Lege grauiora, alia minùs grauia, hoc est alia necessaria per se & semper: alia non ... de ... grauioribus *Hæc oportuit facere*, quasi dicat, hæc erant necessaria per se & semper, illa non ita.

II. Aliud genus rerum necessariarum ad salutem, est eorum quæ non per se, nec semper, sed propter aliud, & ad certum tempus obseruanda sunt. In hoc genere sunt Sacramenta & Ceremoniæ omnes, ieiunia & quæcunque ad externum & corporalem cultum pertinent. Hæc enim instituta sunt propter aliud, non propter se: ideò etiam necessaria sunt non per se, sed propter aliud. *Exemplum.* Vt, baptismus institutus est, propter fœderis confirmationem, hoc est, vt hoc ceu sigillo & promissiones Dei erga nos, & nostra fides ac obedientia erga Deum, quæ sunt duæ fœderis partes obsignentur & confirmentur. Et quod de Baptismo dico, idem de Cœna dictum volo. Idcirco etiam non semper est necesse, vt ea sumamus: sed Baptismum semel, Cœnam certis temporibus: & vtrumque cum ... facultas temporis, rerum personarum. Nam etiamsi quis ex hac vita migraret sine Baptismi susceptione: idque non aliam ob causam, nisi propterea quòd non potuit vel propter temporis breuitatem, vel propter aquæ aut ministri defectum, illum percipere: nō idcirco tamen mortem ... æternam illum dicere mus: modò non defuerint duo priora sunt generis: fides, pœnitentia bona conscientia. Talia quoque erant Sacramenta & ceremoniæ veteris legis. Tenebantur Iudæi circuncidi, non propter se, sed propter fœderis in quod recipiebantur, confirmationem & obsignationem: & non semper sed semel, idque octauo die, non antè. Tenebantur offerre sacrificia, celebrare pascha, sed certis temporibus, & in certo loco. Hinc igitur apparet, quomodo hæc sint necessaria ad salutem non per se nec semper, vt superiora, quemadmodum declaratum est. Atque hæc secundi generis exercitia & opera, sunt pars altera diuini cultus nempe exterior. Ita habemus totum Dei cultum interiorem, quem Apostolus 1. Tim. 3. ... : & exteriorem quem vocat ibidem corporalem exercitationem.

Cum igitur dico in propositione, Scripturam omnia continere & tradere quæ ad salutem sunt necessaria: intelligo non tantùm de interno cultu, sed etiam de externo: quorum ille necessarius est per se & semper: iste verò propter aliud, & non semper vt explicatum à nobis est. Nunc tenemus explicationem illius vocis, Necessaria ad salutem.

Secundò: Cùm dico perspicuè: intelligo vel in se, vel per se, vel in suis principiis & per aliud. In se & per se, vt cùm certis & expressis verbis res explicatur, verbi gratia, vt credentes in Christum esse baptizandos: hoc enim disertis verbis præcepit Christus Matth. 28. Et Actor. 2. *Qui receperunt sermonem ... baptizati sunt.* Et Actor. 8. ait Philippus Eunucho, *Si credis ex toto corde, licet, nempe baptizari.* In suis autem principiis, & per aliud, vt baptizandos etiā esse infantes fidelium liberos. Etsi enim non extet expressum præceptum hac de re: colligitur tamen perspicuè ex suis principiis, hoc est, ex causis, propter quas conferendus sit alicui baptismus, vt scilicet obsignetur hoc sigillo ipsi Christo, quicunque in fœdus nouum ... cum Christo receptus est. Est enim hoc manifestū principium in Scripturis: *Quicunque recepti sunt in fœdus Dei, eos etiam obsignandos esse eo signo, quo Deus iussit obsignari: vt in veteri Testamento* circumcisione: in Nouo, Baptismate. Gen. 17. Matth. 28. Est etiam hoc aliud principium perspicuum, *fidelium infantes pertinere ad fœdus Dei & in fœdus esse receptos* Gen. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui post te.* Et Christus ait de infantibus. *Horum esse regnum cœlorum* Matt. 19. Marc. 10. Et 1. Corinth. 7. *Filios fidelium sanctos esse*, nempe Deo. Perspicua igitur est doctrina, Baptizandos esse fidelium liberos: Si non in se & per se, saltem per aliud, hoc est, ex illis principiis de fœdere, de signo fœderis, deque receptis in fœdus. Nunc etiam tenemus explicationem huius dictionis, perspicue omnia tradi in Scripturis quæ ad salutem pertinent.

Tertio. Cùm verò addo ad finem tanquam necessarium vel ad credendum, vel ad faciendum, complector omnia quæ ad religionem pertinent. Omnia enim aut ad fidem, aut ad opera & actiones pertinent: ad fidem, dogmata: ad actiones præcepta legis. Hac igitur particula ostendo, nihil de religione tradi posse, quod non in Scripturis contineatur. ac proinde nemini hominum licere vel fidei dogmata, vel præcepta de sacramentis & aliis actionibus conscientiam obligantia in Ecclesia constituere. Nunc ad confirmationem veniamus.

Confirmatio.

1 Huc pertinet quæcunque supra attulimus è Scripturis, vt ostenderemus Scripturam ideò inspiratam, & per sanctos homines in libros relatā, vt nos nihil lateret eorum, quæ ad salutem pertinent, & vt esset nobis instrumentum ad salutem æternam. Hinc enim sic argumentari licet.

Scriptura in hunc finem tradita est, vt nihil nos lateret eorum, quæ ad veram pietatem pertinent, & ad vitam æternam consequendam necessaria sunt: atque ita nobis esset instrumentum ad salutem æternam. Hoc ante demonstratum est. Ergo Scriptura sancta continet omnia, quæ ad salutem necessaria sunt, idque perspicue: alioqui laterent nos, si non etiam perspicue essent tradita. Nunc specialia afferam argumenta & testimonia.

2. Doctrina illa de religione, deque æterna salute, cui nihil Deus vult addi aut etiam diminui, perfecta sit, necesse est: ac proinde contineat omnia, quæ ad salutem necessaria sunt oportet. Quis hanc propositionē queat inficiari? Est enim deducta à definitione perfecti. Illud est perfectum in suo genere, cui nihil in eo genere aut addi, aut diminui potest. Accommoda hanc definitionem perfecti ad quascunque velis res, & videbis eam esse certissimā atq; verissimam. Sic perfectū Scriptura vocat Deum, quia nihil illi addi vel esse sapientiæ, vel virtutis, vel potētiæ potest. Sic perfectum dicimus hominē quà homo, cui nihil deest vel in anima, vel in corpore & cui etiam nihil potest addi, quin mox desinat esse perfectus. Propositio igitur certissima est: Illam de religione deq; salute æterna doctrinam cui nihil addi, nihilve diminui potest, esse perfectam, eoque continere omnia, quæ ad salutem necessaria sunt, idque perspicuè. Atqui talis est doctrina Scripturæ sacræ, & ipsa Scriptura, vt mox ostendam. Ergo &c.

Esse verò Scripturā talē cui nihil addi aut diminui possit ac debeat liquet ex his locis Deut. 4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquar, nec auferetis ex eo.* Ac ne Papistæ

aliquis excipiat, & dicat, Neque nos sentimus addendum esse illis, quæ ad internam eoque ad spiritualem pietatem & Dei cultum attinent: sed tantum de externis ceremoniis est controuersia. Obsecro, considerate mihi de quibusnam rebus loquatur Dominus in eo c. Deut. 4. De quibusnam? De ceremoniis, sacrisq; ritibus, & de iudicialib. legibus. Sic enim ait Hebraicè: *Et nunc Israel audi. Hachukim & hamischpatim*, id est, statuta & iudicia. Vox illa *Hachukim* propriè significat ceremonias, ritus, cultus. Voluit igitur docere Dominus, non solum præceptis moralib⁹ & de interno cultu: sed neq; præceptis de ceremoniis & ritibus quippiam esse addendum, aut imminuendũ.

Quod si dicas, Cur igitur Christus immutauit, cũ instituit Baptismum? Responsio facilis est: voluit idẽ Dominus, vt tunc ceremoniæ illæ mutarentur, & aliæ succederent, quia vsq; ad tempus correctionis erant impositæ, Heb. 9. *Quod si excipias: igitur illud præceptum nihil ad nos pertinet*. Resp. Imò id quod liquet, si finem præcepti spectes. Quis finis? Vt iis & quidem solis, quæ Deus præcepit, simpliciter obediremus, nihil addendo, nihil imminuendo. Ergo cum idem Deus per Filium pręcepta etiam tradiderit de ceremoniis Noui Testamẽti, & velit vt eis simpliciter obediamus, manet vis pręcepti illius: *Nihil addas, nihil imminuas.*

Deinde Christus quoq; idẽ apertè mandat Matth. 28. *Baptizate eos in nomine Patris, Filii, & S. S. docentes seruare quæcunque præcepi vobis*. Quid hoc est, nisi ne addatis, ne imminuatis? Itẽ quid illud est, quod ait Apostolus 1. Cor. 11. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis*: nisi mihi, neque cuipiam hominũ licet de Cœna aliter docere, quam accepimus a Domino? hoc est, non licet neque addere, neq; imminuere. Quid etiam illud est quod ait 1. Tim. 1. *Præcipe & denuncia* [illegible] nisi non licet neque addere, neq; imminuere. Quid etiam illud est, quod Tertullianus lib. de præscriptionib. pa. 10. discernit Christianos ab Hæreticis, quòd hæretici adulterent scripturas additione, detractione, transmutatione: Christiani verò nequaquam. Vis igitur illius præcepti in Deut. de nõ addẽdo vel minuẽdo aliquid in præceptis Dei etiá de ceremoniis & ritibus sacris manet perpetuò & ad nos pertinet.

Idem præceptum repetitur a Salomone Prou. 30. *Omnis sermo Dei purgatus est, scutum iis, qui confidunt. Ne addas sermonibus eius ne te redarguat, & mendax inueniaris.* Hic per Salomonem Spiritus sanctus præceptum illud ad totam Dei doctrinam extendit, nihil esse addendum doctrinæ & sermoni diuino: & rationem addit, quia scilicet *purgatus est*. Cùm igitur etiam doctrina Christi sermo sit Dei, & is purgatissimus: consequitur necessariò nihil ei esse addendum: proinde ita esse perfectum, vt omnia ad veram pietatem necessaria contineat. Addit Salomon, *sermonem Domini esse scutum iis, qui confidunt*. Valet igitur contra omnes hostes, Sathanam, Mundum, peccatum. Sic Eph. 6. *scutum fidei*, quia scilicet nitimur verbo Dei. Stat igitur argumentum à nobis allatum deductum à definitione perfecti, perfectæque doctrinæ.

Sequitur argumentum ab effectis perfectæ doctrinæ.

3. Perfectissima est illa doctrina, quæ sapientem facit ad salutem & vitam æternam consequendam: quæ hominem ad opus bonum perfectè instruit: per quam regeneratur in Filium Dei: per quam liberatur a seruitute peccati & Sathanæ: quæ denique hominem saluat, & beatum efficit, & vnit Deo & Christo. Hæc enim sunt illa effecta, quæ quæruntur & quæ expectãtur à doctrina de religione: ita vt hæc effecta consecuti, nihil prætereà desideremus, aut opus habeamus. Atqui talis est doctrina S. Scripturæ.

1. Quòd faciat sapientem ad salutem & vitam æternam, liquet 2. Tim. 3. *Et quod S. literas nosti, quæ te possunt sapientem efficere ad salutem.*

2. Quòd instruat ad omne opus bonum: liquet ex eodem loco: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata, &c. vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

3. Quòd per eum regeneremur, liquet ex 1. Pet. 1. *Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem Dei viui, & manentis in æternum.*

4. Quòd liberet a seruitute peccati. Ioh. 8. *Si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos.*

5. Quòd saluet, liquet Rom. 1. *Euangelium Dei virtus est, ad salutem omni credenti*, nempe huic Euangelio.

6. Quòd beatum efficiat, liquet Psalm. 1. *Beatus qui in Lege Domini meditatur die ac nocte*.

7. Quod vniat nos cum Apostolis, & cum Patre ac Filio eius liquet 1. Ioh. 1. *Hoc scribimus vobis vt & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre, & cum Filio eius Iesu Christo.*

4. A causa efficiente simul & finali. Deus hanc scripturam Patribus inspirauit, Moysi, Prophetis, Apostolis, & per eos in libros retulit ac scripsit, idque propter salutem nostram, hoc est Electorum omnium. Rom. 15. & 2. Tim. 3. 1 Tim. 1. Et vtilis esset [illegible] omnis scilicet pietatis: [illegible] omnis scil. erroris: [illegible], hoc est, ad correctionem omnis scilicet malę vitæ & malorum morum: [illegible] in omni iustitia: & in summa, *vt homo esset perfectus & integer, vt nihil in eo deesset, nihil in eo esset luxatum: sed integra noua creatura*. Ergo hanc scripturam dedit ita perfectam, vt nihil in ea possit desiderari, quod ad salutem & ęternam vitam pertineat: alioquin accusaretur Deus aut inscitiæ, quod nescierit perfectam dare: aut inuidiæ, quod noluerit dare perfectam: aut impotentiæ, quòd non potuerit perfectam dare & relinquere: quæ omnia blasphema sunt in Dei sapientiam, bonitatem, omnipotentiam.

5. A causis instrumentalibus, seu ab officio Apostolorum, qui fuerunt amanuenses Christi & Spiritus sancti.

Christus omnem docuit doctrinam, quæ ad salutem nostram pertinebat. Iohan. 15. *Omnia quæ audiui à Patre meo nota feci vobis*. Apostolis præcepit, vt eandem salutis doctrinam rel quis omnibus prædicarent & notam facerent in finem vsque Mundi, vt & illi participes fierent salutis, Matth. 28. *Prædicate Euangelium, docentes seruare omnia quæ mandaui vobis*. Præceptum hoc est de officio Apostolorum in patefaciendo Euangelio omnibus Gentibus, vsque in finem seculi. Nam hoc declarat promissio, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi*. Vobiscum (inquit) scilicet Apostolis. Vbi? in vestro Ministerio. Quousque? vsque ad consummationem seculi. Officium igitur illorum fuit, prædicare vsque ad consummationem seculi. Atqui hoc non potuerunt viua voce, quia mortales erant. Ergo horum officium fuit, scriptis cõmittere totam Euangelii doctrinã, vt eam per scripta omnibus in finem vsque Mundi prædicarent. Atqui Apostoli fuerunt obsequentes Christo, & amarunt omnes electos, etiam nos: & scierunt quæ essent necessaria nostræ salutis: scierunt etiam & potuerunt totam salutis doctrinam literis committere & ad nos transmittere. Ergo dubitari non potest sine iniuria Apostolorum, quin totam salutis doctrinam literis commiserint, & ad nos transmiserint.

Confirmatur hoc argumentum ab Apostolis, amanuensibus Christi & Spiritus sancti, contrariumque [illegible] argumento ducente ad absurda.

1. Si Apostoli non omnia nobis scripta reliquerunt quę ad salutem necessaria [illegible] *primum*, [illegible] aut noluisse aut [illegible] oblitos fuisse aut non potuisse hoc efficere. Sunt autem hæc omnia absurda & blasphema in ipsum etiam Spiritum sanctum. Nam Spiritus S. in ipsis erat, loquebatur, scribebat, claritate implebat & sapientia. [illegible] quia plenissima sententia: voluerunt, erant pleni charitate erga posteros omnes: Non sunt obliti, quia Spiritus S. non obliuiscitur eorum, quæ ad salutem nostram necessaria sunt: potuerunt, quia Spiritus sanctus vires suppeditabat. Ergo quemadmodum scripserunt ea quæ habemus: si quæ etiam præter hæc fuissent necessaria, vtique etiam scribere nõ neglexissent.

2. Sequeretur, Iohannem mentitum, qui dicit Iohan. 20. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quod Iesus est Christus & vt credentes habeatis vitam æternam*. Quibus verbis testatur, se nihil omisisse eorum, quæ ad salutem necessaria erant.

3. Consequeretur, Paulum insulsè & imprudenter se gessisse in suis scriptionibus. Nam in suis Epistolis, quas multas scripsit, de minutis, etiam minimis rebus, vt de modo prophetandi, de velandis capitibus mulierum, de collectis, quo die sint faciendæ, & aliis id genus. Si igitur qui de iis rebus tam diligenter scripsit, aliquid eorum, quæ ad salutem sunt necessaria, omisisset: quanta fuisset Apostoli imprudentia inconstantia? Sed illos summam doctrinæ ad salutem necessariæ scriptis cõplexos fuisse liquet Luc. in præfatione. 1 Cor. 15. *Notum vobis facio Euangelium, quod annunciaui vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod etiam saluamini, &c.*

LOCI ALIQVOT E SCRIPTVRIS, QVIbus idem confirmatur: *debere scilicet nos esse contentos scripturis: & extra has nihil de religione admittere.*

1. Deut. 28. Dominus postquam suam explicasset legem, adiecit promissiones non tam de rebus temporalibus, quã de cœlestibus: sub iis tanquã sub typis contentas. Et Apostolus Galat. 3. summam repetit, dicendo: *Qui fecerit hæc ho-*

homo viuet in illis. Sic Ezech. 20. *Dedi eis statuta mea, & iudicia mea [illegible] quibus homo, si ea fecerit, viuet.* Mortem vero non minatur, nisi verbi sui transgressoribus.

2. Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.*

3. Marc. 16. *Qui crediderit (Euangelio) saluus erit.* Ergo non sunt necessaria, quæ præter scripturam obtruduntur.

4. Ierem. [illegible] permittit exemplo Abrahæ qui filium voluit immolare [illegible] filios suos immolabant & comburebant [illegible] hac mente vt Deo gratificarentur, quia hoc [illegible]. Sed arguit ipse hoc factum, & [illegible] & propter alia ait *Ego hæc non præcepi, non sum locutus, nec [illegible] in cor meum.* Docet hic locus, non esse etiam omnia scripturarum exempla imitanda: sed tantum legem & verbum Dei, & eorum exempla, quatenus sunt consentanea [illegible] Dei omnibus tradita.

5. Luc. 16. *Habent Mosen & Prophetas:* quasi dicat, Isti sufficiunt ad cognoscendum, quæ ad salutem necessaria sunt.

6. 1. Cor. 1. Apostolus propter Euangelium, quod Corinthiis prædicauerat, dicit, *eos repletos esse omni cognitione* quæ scilicet ad salutem necessaria est: adeo vt nulla alia reuelatio aut doctrina expectanda illis sit, nisi reuelatio Domini Iesu Christi, cum scilicet apparebit in fine Mundi. Sic enim ait: *Gratias ago Deo, quod ditati estis in omnibus in ipso Christo, in omni sermone, & omni cognitione, adeo vt non destituamini vllo dono, expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi:* Ergo præter doctrinam Apostolicam, & Euangelium Christi, nihil est admittendum: sed illa doctrina contenti, expectare debemus Christi aduentum.

7. 2. Iohan. 1. *Qui permanet in doctrina Christi hic habet Patrem & Filium.* Ergo doctrina Christi sufficit ad salutẽ. At quæ est doctrina Christi? Illa quæ fuit tradita ab initio per Apostolos ante mortem ipsius Iohannis. Sic enim ait 1. Ioh. [illegible] *Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Patre ac [illegible] manebitis.* Quod supra dixit *Qui permanet in doctrina Christi, hic habet Patrem & Filium.* Hic ait, *Si permanserit quod audistis ab initio vos in Patre & Filio manebitis.* Doctrina igitur Christi est, quæ ab initio tradita fuit. Quæcunque ergo postea inuenta [illegible] ad doctrinam Christi non pertinent. In illa autem qui permanet habet Filium & Patrem. Ergo doctrina de principio ab Apostolis tradita sufficit ad salutem.

8. Col. 1. *Quem (Christum) nos prædicamus admonentes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni sapientia vt statuamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu.* Ergo sola Apostolica doctrina continet omnem sapientiam: & valet ad reddendum hominem perfectum in Christo.

Ibidem: *Et vos, qui quondam eratis alienati & hostes, mente [illegible] malis intenta, reconciliauit in corpore illo carnis suæ [illegible] si quidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimouemini a spe Euangelij, quod audistis.* Hinc petitur Propositio: Si quis in ea fide, quam Apostoli prædicarunt, permanet nec dimouetur a spe illius Euangelij, quod prædicatum fuit ab Apostolis & auditum tunc temporis in vniuerso mundo: is certe particeps est beneficij Christi, id est, reconciliationis cum Patre, & sistetur coram Deo sanctus, irreprehensibilis. Hæc est Apostoli. Atqui doctrina, quæ nunc traditur in Papatu de Missa, de inuocatione mortuorum, &c. non fuit tunc prædicata ab Apostolis, nec in vniuerso Mundo tradita. Ergo &c.

Satis confirmatam esse doctrinam nostram testimoniis Scripturæ iudico. Nunc igitur progrediar ad testimonia Patrum.

Irenæus li. 3. c. 1. *Non enim per alios dispositionem salutis nostræ cognouimus, quàm per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt, post vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum & columnam fidei nostræ futurum. Nec enim fas est dicere, quoniam antè prædicauerunt, quam perfectam haberent agnitionem, sicut quidam audent dicere, gloriantes emendatores se esse Apostolorum.* Tria hic docet: 1. Apostolos omnia ad salutem pertinentia nouisse. 2. eadem nobis voce primùm communicata esse. 3. quæ ante præconizauerunt, eadem scripta nobis reliquisse.

Idem li. 2. ca. 4[illegible]. *Cum vniuersæ Scripturæ & Propheticæ & Euangelicæ in aperto & sine ambiguitate, & similiter ab omnibus audiri possint, &c. Quia de cogitatione eorum, qui contraria opinantur de Patre, nihil aperte nec in a dictione, nec sine controuersia in nulla omnino dicta sit Scriptura, & ipsi testantur dicentes, in absconso hæc eadem saluatorem docuisse non omnes, sed aliquos discipulorum, qui possunt capere, &c.*

Et c. 47. *Credere debemus Deo, [illegible] quia Scripturæ quidem perfectæ sunt, quippe à Verbo Dei & Spiritu eius dictæ, nos autem secundum quod minores sumus, & nouissimi à Verbo Dei & spiritu eius, secundum hoc & scientia mysteriorum eius indigemus.*

Id. lib. 5. *Oportet confugere ad Ecclesiam, & eius sinu educari, & Dominicis scripturis enutriri. Plantatus est Ecclesia paradisus in hoc mundo. De omni ligno paradisi escam manducabis, inquit spiritus Dei, hoc est, de omni Scriptura Dominica manducate.*

Tertul. de præscr. hæret. cùm alia multa, tũ hæc scribit: *Nobis vero nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt. Itaque etiamsi Angelus e cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur a nobis.* Idem paulò post: *omnia Domini dicta omnibus posita esse.* Id. libr. cont. Hermog. *Adoro Scripturæ plenitudinem, quæ mihi factorem manifestat & facta. In Euangelio vero amplius & ministrum atque arbitrum rectoris inuenio sermonem. An autem de aliqua subiacente materia facta sint omnia, nusquam adhuc lego. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. aut timeat væ illud, adiicientibus aut detrahentibus destinatum.* Idem de resur. carnis hæreticos vocat *Lucifugas scripturarum*, & ait, *aufer hæreticis, quæ cum Ethnicis sapiunt, vt de solis scripturis quæstiones suas sistant, & stare non possunt.* Idem aduersus hæret. *nobis curiositate non opus est post Christum Iesum, nec inquisitione post Euangelium, &c.* Idem de carne Christi ait: *nihil recipiendum esse, quod non habeat testimonium scripturæ.*

Iustinus Martyr *confugiebat ad scripturas, vt in omnibus tutus esset. In Tryphone.* Item in ex. of. Symb. di. pag. 195. *in rebus religionis non esse agendum autoritate humana.*

Cypr. li. 1. ep. [illegible] *sacrilegum esse quicquid excogitatũ ab hominibus:* Idem ad Pomp. *semper recurrendum esse ad scripturas.* Idem ep. 6. ad Cæcil. Christũ solum esse audiendũ & nullum præterea &c. In primis epi. 74. *Vnde est ista traditio? vtrumne de dominica & Euangelica autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque Epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur, & proponit, ad Iesum Naue dicens non recedet liber legis huius ex ore tuo, &c. vt obserues facere omnia quæ scripta sunt in eo. Item Dominus Apostolos suos mittens mandat baptizari Gentes & doceri, vt obseruent omnia, quæcunque ille præcepit.* Tum subiungit: *si ergo aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum Epistolis aut in Actibus continetur, vt a quacunque hæresi venientes non baptizentur sed tantum manus illis imponatur in pœnitentiam, obseruetur diuina hæc sancta traditio.*

Origenes tom. 1 Hom. 1 in Ierem. *Necesse est nobis scripturas sanctas in Testimonium vocare. Sensus quippe nostri & enarrationes sine his testibus non habent fidem. Et hoc quod dictum est, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, magis conuenit ad interpretantis probationem, quam ad quorumcunque hominum numerum, vt firmem verbum intellectus mei, accipiens duos testes, de nouo & vetere Testamento, accipiens tres testes, de Euangelio, de Propheta, de Apostolo.* Sic enim stabit omne verbum. Item in Leuit. Homil. 5.

Idem Tom. 11. in Matth. hom. 25. *Debemus ad testimoniũ omnium verborum quæ proferimus in doctrina, proferre sensum scripturæ, quasi confirmantem, quem exponimus, sensum, &c.*

Vide locum prolixum satis & luculentum.

Idem ad Rom. cap. 3. *Paulus Doctoribus Ecclesiæ exemplum præbet, vt quæ loquuntur ad populum, non propriis præsumtas sententiis, sed diuinis munita testimoniis proferant.* Item paulò pòst: *Si ipse tantus ac talis Apostolus authoritatem dictorũ suorum sufficere posse non credit, nisi doceat in Lege & Prophetis scripta esse quæ dicit: quanto magis nos minimi hoc obseruarẽ debemus, vt non nostras cum docemus, sed S. Spiritus sententias proferamus.*

Idem in cap. 6. ad Rom. l. 10. *Vide quàm proximi periculis fiant hi qui exerceri in diuinis literis negligunt, ex quibus Solis huiusmodi examinationis agnoscenda discretio est.*

Idem homil. 2. & 10. in Genesin docet.

Basilius in Moralib. Reg. 80. *Si omne quod ex fide non est, peccatum est, fides autem ex auditu, auditus autem per Verbum Dei: sine dubio cum quicquid extra diuinam Scripturam sit, ex fide non sit, id peccatum est.*

Id. in Moralib. Reg. 26. *Quicquid vel dicimus vel facimus, id testimonio diuinarum literarum confirmari debet.*

Id. Confess. de vera ac pia fide, pag. 4[illegible]. *Manifestissimũ infidelitatis argumentum, signumque superbiæ certissimum, si quis eorum quæ scripta sunt, aliquid velit reycere aut eorũ quæ non scripta sunt, introducere, cùm Dominus noster dicat: Oues*

meæ vocem meam audiunt, alienam autem non sequuntur. Iterum. *Apostolus ab hominibus sumpto exemplo, Gal. 1. vehementissimè interdicit, ne quid eorum quæ in Diuinis literis habentur, deleatur, aut quod absit addatur.*

Idem in epist. ad Eustathiū: *Non putamus æquum esse, vt quæ apud ipsos obtinuit loquendi consuetudo pro lege ac canone habeatur rectæ doctrinæ. Si enim ad probandam doctrinam rectam valet consuetudo, licet & nobis omnino hac in re illos imitari. Stemus itaque arbitratu inspiratæ à Deo Scripturæ, & apud quos inuenientur dogmata diuinis oraculis consona, illis omnino veritatis adiudicetur sententia.*

Id. in quæst. comp. q. 1. pa. 660. *Eorum quæ apud nos in vsu sunt, tam verborum quàm rerum, alia distinctè tradita sunt in Scripturis, alia prætermissa. Scripta nullo modo omittenda sunt: de iis autem, quæ prætermissa sunt, regulam habemus à Paulo traditam: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.*

ATHANASIVS lib. cont. idola. *Sufficiunt sanctæ & diuinitus inspiratæ Scripturæ ad OMNEM veritatis instructionem seu indicationem.* Nota istud *Omnem*: idque sic extat in veterib. exempl. tum Basileens. tum Lugdunens. ne quis Iesuita calumnietur, à nobis id assutum esse.

Idem in Synopsi, *Scripturam esse ancoram & sustentaculum fidei nostræ.*

CHRYSOSTOMVS Tom 2. in Matth. Hom. 1. *Scripturis opus esse, quia multi doctrinam corrumpant.* Homil. 49. *Qui sunt in Christianitate, conferant se ad Scripturas, quia nulla alia probatio poterit esse vera Christianitatis quam Scriptura diuina.*

Ibidem. *Quum videritis abominationem desolationis, id est, hæresin impiam fugite ad montes, &c. Montes sunt scriptura Apostolorum & Prophetarum de quibus dictum est Illuminas tu mirabiliter à montibus æternis: & de Ecclesia dicit: Fundamenta eius in montibus sanctis.* Vide & c. 7. in Matt. Homil. [illegible] & c. [illegible] Hom. 52.

Idem Hom. [illegible] *Scriptura non sinit auditorem errare, &c. Sed quia plerique non [illegible] commodi quippiam ex S. literis aucupentur, sed voluptatis gratia aures accommodant his, qui talia tractant, & propterea non eos qui magis prosunt, sed qui magis oblectant, vt audire possint, quærunt . oro, vt omnibus illis præclusis auribus, ad amussim Canonem S. Scripturæ sequamur.*

Idem Tomo 4. in 2. ad Thess. c. 2. Hom. 3. & 10. ait, *Omnia in Scripturis esse manifesta quæ sunt necessaria.*

Idem in Homil. Ps. 95. *Non oportet quicquam dicere sine testibus, absque animi cogitatione. Nam si quid dicitur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat nunc annuens, nunc hæsitans, & interdum sermonem vt friuolum auersans interdum vt probabilem recipiens. Verum vbi è Scriptura diuina vocis prodit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.*

Idem Hom. 13. in 2. Ep. ad Corinth. *Quomodo non absurdum est propter pecunias alijs non credere, sed ipsas numerare, & supputare, pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter, præsertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam, & gnomonem, ac regulam, diuinarum inquam legum assertionem. Ideò obsecro omnes vos, vt relinquatis, quid nam huic vel illi videatur, deque his à Scripturis hæc omnia inquirite.*

Id. Hom. 58 in principium c. 10. Ioan. *Meritò ostium Scripturas appellat, quoniam nos ad Deum ducunt, & ei [illegible] nobis cognitionem aperiunt: ipsæ oues faciunt, ipsæ custodiunt neque lupos irrumpere permittunt. Tanquam enim ostium firmissimum hæreticos arcent, & in tuto constituunt, neque nos modo velimus, aberrare sinent.* Et, *Qui sacra non vtitur Scriptura, sed ascendit aliunde id est non concessa via fur est.*

Id. Hom. 9. Epist. ad Coloss. *Noli expectare alium magistrum. Habes verbum Dei. Nemo te potest sic docere. Hæc omnium malorum causa est, quod Scripturæ ignorantur.*

Idem in 2. Timoth. hom. 9. *Si quid vel discere vel ignorare opus est in Scripturis discamus.*

Id. de oran. Spir. S. *Si quis eorum qui dicuntur habere Spiritum sanctum, dicat aliquid ex seipso & non ex Euangelio, ne credite. Manes dicit quod Sol & Luna opifices sunt. Vbi legisti hoc? Ex quo non ex [illegible] scripta sed à seipso loquitur, manifestum est quod non habet Spiritum sanctum.*

Idem Tom. 4. in epist. ad Tit. Hom. 1. *Omnia Euangelium continet, & præsentia & futura, honorem, pietatem, fidem, signum, omnia paucis verbo conclusit. Sicut enim præco præsentibus [illegible] prædicat, ita & nos publicè prædicamus [illegible] nihil addamus, sed ea tantum, quæ audiuimus, prædicamus.*

Vide & Tom. 3. Serm. de libello repudij col. 961.

Hieronymus pro nobis facit, vt videre est ex plurimis locis: vt Ep. ad Paulinum quæ præfigitur Bibliis. Tom. 2. contra Heluidium pa. [illegible] Tom. 8. in Ps. [illegible] in Ps. 86. in Commēt. in Haggæum, ca. 1. pa. [illegible] Tom. [illegible] in Matt. cap. 3. & 2. *Quod de Scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, quâ probatur.* Tom. 9. in Ep. ad Titum c. 1. *Sine autoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.*

Ambrosius Tom. [illegible] de virgin li. 3. ca. [illegible]. Ostendit non esse Christianum, cùm non habet testimonium Scripturæ, in Religione aliquid asserere.

Idem in comment. in 10. cap. Lucæ.

In lib. 1. ad Gratianum de fide, cap. 4.

In Com. in [illegible] Cor. 4. Tom. 4.

Augustin. lib. 2. de doct. Christ. cap. 9. *In iis quæ apertè in Scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia quæ continent fidem, moresque viuendi spem scilicet atque caritatem.* Id. Tomo 6. contra Pris. & Orig. ad Oros. cap. 8. Item contra Faustum Manich. libr. 10. cap. 5. Tom. 7. de nat. & grat. ca. 61. Item contra Maxim. Arian. lib. 3. c. 14. *Nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminense, tanquam præiudicaturus proferre concilium: nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.*

Idem Tom. 2. Epist. 42. ad Madaur. Ep. 157. ad Optat. Tom. 7. de vnitate Eccle. cap. 3. De pecc. merit. libr. 2. cap. 36. de Baptismo contra Donatist. libr. 2. cap. 6. *Afferamus diuinam stateram de Scripturis sanctis, & in illis quid sit grauius appendamus.*

Id contra Cresconi Gramm. li. 2. ca. 32. *Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem Prophetarum & Apostolorum libri pertinent, secundum quos de cæteris literis vel fidelium vel infidelium iudicemus.*

Vide & ep. 4[illegible] & in Tom. [illegible].

Et Tom. [illegible] in c. 10. Ioh. Tractat. 49.

Similes loci plures apud hunc Patrem occurrunt.

Leo primus Epist. ad Fabian. idem docet.

Poterant ex aliis quoque Patribus plura testimonia allegari: Sed nunc methodus postulat, vt respondeamus ad argumenta contraria Papistarum.

ARGVMENTA CONTRA PERfectionem scripturarum: quòd Christus non omnia docuerit, quæ ad salutē necessaria sunt: Et si docuit, non omnia tamē ab Apostolis sunt scripta, sed multa per traditionem relicta in Ecclesia.

SVNT autē tres classes argumentorum quę Papistæ cōtra hanc doctrinam afferunt. 1. Quædam sumuntur ex quibusdam scripturarū dictis, sed peruersā intellectis, quibus videtur contineri, non omnia esse scripta, quæ ad salutem necessaria sunt sed multa iussu tantùm per traditionem relicta in Ecclesia. 2. Quædam sumuntur ex quibusdā dogmatibus & [illegible] Ecclesiæ propriis & veris [illegible] Contendunt autem hæc non habere aperta [illegible] in Scripturis. Fingunt aliqua ad fidē [illegible] ad salutem necessaria quæ non sint in scripturis. 3. Quædam sumuntur ex Patribus, qui multa vidētur statuere, in Ecclesia esse obseruatu necessaria, quę tamen in Scripturis non habeant certum testimonium.

Ad argumenta primæ classis.

Iohann. 16. *Adhuc multa habeo, quæ vobis dicam &c.* Inferunt hinc: 1. Ergo Christus non omnia docuit ad salutem necessaria. 2. Sed post Euāgelium multa reliquit magisterio & reuelationibus Spiritus sancti docenda partim per Apostolos, partim per Apostolorum successores & Ecclesiam vsque in finem Mundi. 3. Non possunt autem illa multa alia esse quam ea, quæ hactenus Ecclesia docet nobis & definit. 4. Credendum igitur est, quæ præter Euangelium in Ecclesia à Patribus in Conciliis præceptum, quæ Ecclesiam totam repræsentant, constituta sunt, ea omnia esse à Spiritu sancto.

Resp. Antequam respondeam: notandum hoc argumentum non esse nouum & à Papistis inuentum. Antiquū est, & à veteribus hæreticis, tempore Irenæi & Tertulliani excogitatum. Sic Manichæus dicebat, se esse hunc Spiritum promissum, qui deberet nouam adferre veritatē. Vide Augusti. contra epistolā Fundamēti. Nā vt suas hæreses obtrudere possent Ecclesiæ, abutebantur hoc loco Christi ad ostendendum 1. Non omnia nouisse Apostolos, 2. eoque non omnia ad salutem necessaria docuisse. Et quidē colorem adhibebant ad hoc facilimè persuadendum. Dicebāt enim hoc decere vt defēdant. Cedere enim in Ecclesię decus,

decus, & contra Ecclesiæ esse dignitatem, dicere omnia tradita fuisse ab Apostolis, quasi non reseruata essent alia etiam. Legatur Tertullia. de præscript. hæret. pagin. 101. F. Irenæus lib. 1. cap. 1. Ex iis enim quæ ij Patres ibi scribunt, colliguntur ea quæ dixi. Quare videmus Papistas veteres hæreses reuocasse in Ecclesiam. Nunc ad responsionem.

Resp. in genere: deinde ad præcipuos paralogismos. In hoc loco est paralogismus, quem vocant figuræ dictionis, hoc est ex ignorantia veræ [illegible] huius loci Christi. Hæc enim Christi verba ita interpretantur, quasi dicat, se nondum illos docuisse omnia quæ ad salutem faciunt: sed hoc officium se reseruare Spiritui sancto, qui postea doceat quæ supersunt docenda, ad salutem ipsorum necessaria. Sed hallucinantur. Christus enim non hic loquitur de rebus ad salutem consequendam cognitu necessariis. hæc antea renunciarat, vt ait Iohan. 15. *Quæcunque audiui à Patre, manifesta vobis*, sed hic loquitur Christus de iis, quę ad propriam Apostolorum consolationem pertinebant. Fuerat enim magna affecti tristitia ex eo, quod Dominus dixerat de suo discessu ex hoc mūdo, hoc est, de sua morte: quasi vero destituti præsentia Christi corporali, destituendi essent omni ope, omnique magistro & consolatore, & soli in Mundo hoc imbecilli & ceu pupilli relinquendi. Sed Christus ostendit, tantum abesse, vt propter suum discessum debeant tristitia affici, vt potius lætandū sit. Quare propterea quòd hoc futurum illis sit vtilissimum, contra detrimentosum, si non discedat ex hoc Mūdo [illegible], exposuit propositionem hanc, *Expedit vobis vt ego vadam*. Quomodo? Explicat & probat, dicendo: *Nisi enim ego abiero: paracletus non veniet ad vos*: quasi dicat, hoc autem esset vobis detrimentosum. *Si autem abiero mittam eum ad vos*. quasi dicat, hoc autem erit vobis vtilissimum. Sequitur: Ergo expedit vobis, vt ego vadam: quasi dicat, Si expedit, habetis igitur cur lætemini, non cur tristemini. At quomodo erit vobis vtile, si mittas hūc Spiritum paracletum? Resp. Probat ab effectis Spiritus S. in ipsis Apostolis. Nam *cum venerit*, inquit, *ille arguet* (scilicet per vos) *Mundum de peccato*, &c. hoc est, ille non erit vobiscum, vt ego hac præsentia corporali extra vos, sed habitabit in vobis, in vestris animis, eos replens sapientia, fortitudine, vt dicendi, conuincendi Mundum vniuersū, non Iudæos tantùm sed etiam Gentes, etiam sapientissimos & potentissimos ac sanctissimos quosque. Quibus de rebus *De peccato*, quòd scilicet omnes, qui non credunt in me adhuc sint in peccato. *De iustitia*, quòd scilicet iustitia vera coram Deo, non sit posita in operibus quæ ab hominibus præstari possint, sed in mea obedientia, morte, resurrectione, ascensione in cœlum, & perpetua pro credentibus in me, apud Patrem intercessione. Et hoc est. *Quia vado*, &c. Quare per me solum homines iustificari. *De iudicio, quòd scilicet princeps huius Mundi iam condemnatus sit*, & ex consequenti omnes qui sunt de hoc Mundo cum illo damnandi: ac proinde contra, qui non sunt de hoc Mundo, sed in me credunt, futuros beatos mecum apud Patrem, ad quem vado. Hæc est autem summa doctrinæ Euangelii. Sensus est: Spiritus ille efficax erit in vestra prędicatione, quia conuincet, &c. Ergo expedit, vt vadam. Proinde hæc debent vos consolari, quæ scilicet Spiritus sanctus per vos effecturus est.

Postea subdit, *Multa alia habeo, quæ vobis dicam, &c.* Quæ sunt illa alia? Augustinus ait, nos posse scire, cùm Dominus non explicuerit. Verum: sed si Dominus ea saltem per transennam indicet si non propriè & in specie, saltem in genere? *Primùm*, ex contextu, hoc est, tam ex scopo huius sermonis, & ex præcedentibus, quam ex subsequentibus apparet, Christum hic loqui tum de donis Spiritus sācti, quæ effusurus erat in Apostolos, tum de iis, quę per Apostolos iam suis donis instructos, erat facturus Spiritus sanctus ad glorificandum Christum. Supra ait, *Expedit vt vadam*: probat quia Spiritus sanctus descendet super vos, & tunc ille per vos arguet.

Post hæc verba, *Multa habeo*, &c. continuat sermonem Dominus de eodem Spiritu, deque iis, quæ in Apostolis, perque Apostolos operaturus erat, dicendo: *Is deducet vos in omnem veritatem*. Item, *Quæ ventura sunt renunciabit vobis*. Item, *Ipse glorificabit me*. Quæ omnia spectant ad scopū & ad illam propositionem, *Expedit vobis, vt ego vadam*. Ergo etiam hæc multa, de quibus dicit, *Multa habeo, quæ vobis dicam*, eodem spectant, & de iisdem Spiritus sancti donis & effectis, hoc est, quæ per Apostolos erat effecturus, intelligenda sunt.

Deinde ex iis, quæ posteà per Apostolos Spiritus sāctus effecit in mundo, admiranda atque obstupescenda, & quæ nunquam putassent se præstituros Apostoli, neque vnquā sibi potuissent persuadere: intelligimus, quę sint illa multa, de quibus dicit Christus, *Adhuc multa habeo*, &c. Quid egit Spiritus sanctus in Apostolis, & quid per Apostolos? Apostolos ipsos admirandis & multis donis instruxit: cognitione Scripturarum, & vera oraculorum Propheticorum intelligentia, cognitione & vsu omnium linguarum, vt edendi stupenda miracula, virtute & efficacitate in sermonibus, tanta animi altitudine & fortitudine, & in dicendo [illegible], vt nihil metuerint propter Christum: de quibus donis partim in Actis, partim in Epistolis Apostolicis, 1. Corinth. 12. ipsi nunquam sperassent, se tot tantisq; donis instructum iri. Deinde per hos ita instructos, conuertit Mundū, omnesque Gentes breui tempore ad Christum: demolitus est (vt loquitur Paulus 2. Cor. 10.) *omnem altitudinem, omnes munitiones, omnia consilia Mundi, & adegit rebelles ad obediendū Christo*: effecit, vt Reges colla subiiderint Christo: euertit idola, & regnum ac fidem Christianam stabiliuit. Quanta hæc sunt? Hæc certe nunquam Apostoli potuissent non solùm sibi persuadere & credere, sed ne cogitare quidē: præsertim quòd Conuersio Gentiū ad Christum, & propagatio gratiæ ad gentes erat illis incredibilis. Sed posteaquam per spiritum sanctum, viderūt rem ipsam: tunc agnouerunt, &c. Huc spectat illud Ephes. 3. *Huius rei gratia*, &c. vsque ad versum 7.

Hæc sunt illa multa quæ tunc Christus tacuit, quia Apostoli non potuissent tunc hæc intelligere: sed promisit se effecturum, vt tandem in veritatem harum rerum, per Spiritum sanctum adducerentur. Proinde voluit concludere, Expedire ipsis, vt iret ad Patrem, & ita tristitiam illis leuare, & contra consolari.

Nunc quàm omnia verba huc congruant, videamus. *Multa habeo*, &c. quæ scilicet ad vestram consolationem pertinent. De qua re multa. De hoc Spiritu, quæ vobis donaturus est, & quæ per vos effecturus. Sed *vos non potestis portare modo*: hoc est, sed vos hęc nunquam possetis vobis persuadere & credere, imò nec intelligere, vsque adeò multa & magna sunt. *Cùm autem venerit Spiritus ille*, &c. hoc est, Etsi verò in præsentia nō potestis illa intelligere: tamen per Spiritum sanctum in vobis fient & tunc vos harum rerum veritatem & complementum videbitis; *Spiritus ille sanctus deducet vos in omnem veritatem*. Quam omnem veritatem? In veritatem horum omnium, quæ nunc taceo, sed euentura sunt: deducet in veritatem, spectandam, oculis inspiciendam: quasi dicat, deducet ille vos in rem præsentem, & efficiet, vt quæ iam ego taceo propter vestram imbecillitatem & quæ nunc vos non potestis mente capere, tunc oculis ipsis cernatis, & quasi manu palpetis. Sensus est, Spiritus sanctus omnino re ipsa præstabit, quæ ego tacitus promitto.

Confirmat hoc à fide Legati, hoc est, Spiritus sancti, quem missurus erat Christus tanquam legatum suum, & executorem suorum consiliorum & promissorum. Ideò ait, *Non enim ille loquetur à semetipso*, &c. Facit Spiritū sanctum suum legatum & suum executorem, sicut & ipse fuerat Legatus Patris, & executor mandatorum eius. Sicut antē probauerat, se fidum fuisse legatū Patris, ex eo, quòd nihil loquebatur ex se, aut aliquid agebat ex se, sed tantùm loquebatur quæ audiuerat a Patre: vnde dicebat, *A me ipso non loquor*: Ita hic ostendit, hac eadem locutione, Spiritum sanctum futurum suum fidum Legatum & executorem. Ille enim legatus dicitur fidelis, qui nihil loquitur ex se, nihilque agit, nisi quatenus habet in mandatis. Hoc igitur significat, cùm ait: *Non enim loquetur à semetipso sed quæcunque audiet*, scilicet ex me *loquetur per vos & faciet*. Ideò etiam infra ait. *De meo accipiet*. Sensus est, Dubium non est, quin Spiritus sanctus facturus sit in vobis, & per vos illa multa & admiranda quæ decreui per vos fieri: sed taceo propter vestram imbecillitatem: atque ita fitis per eum tāquam in rem præsentem deducēdi ad perspiciendam veritatem horum omnium. Quare dubiū non est? Quia fidus erit meus legatus & executor. *Et quæ ventura sunt, renunciabit vobis*. Quidam sic: Quæ ventura sunt vobis viuentibus, de conuersione scilicet Gentium: ilia vobis nunciabit, id est, patefaciet. Quomodo? Reipsa præstādo & executione mādando. Et sic Eph. 3. *Nunc autem reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis per Spiritum*. Sed potest etiam referri ad futura post eorum mortem: quasi dicat Non solùm per vos viuentes efficiet, quæ taceo mirabilia, sed etiam quæ futura sint post vos mortuos, propter doctrinam, quam prædicabitis, vobis indicabit. Prædicit igitur, eos donatum iri dono Prophetiæ, id est, prævidendi quæ futura in Ecclesia fuerint. Videmus hoc impletum, Apostoli prædixerunt de venturis in Ecclesia

pis. Antichristis: sed tamen etiam prauiderunt quomodo Christus semper esset triumphaturus. Qualis illa Prophetia de Antichristo tam perspicua, tã clara, quæ est 2. Thess. 2. Qualis illa Apocalypsis? An non hæc etiam magna Spiritus dona? Concludit: *Ipse me glorificabit*, sc. per vos, quasi dicat: Summa hæc est, quod Spiritus per vos glorificabit me. Quomodo? Propagando regnum meum, complendo oracula Prophetarum. Hęc certè glorificatio non consequeretur, si ego non abirem, & mitterem hunc Spiritum. Ergo expedit, vt vadam.

Sed esto: loquatur de doctrina, deque rebus quas antè non audierint: Non sequitur tamen prima illatio, Ergo non omnia necessaria ad salutem audiuerunt à Christo Apostoli. Nam primò fieri potuit, vt essent alia, quæ nõ ad summam doctrinæ de salute pertinerent: vt quod Spiritus sanctus esset illos afflaturus spiritu Prophetico, vt futura prauiderent, sicut videmus, multa prædixisse Apostolos per Spiritum S. vt 2. Thess. 2. de Antichristo: 1 Timot. 4. *Spiritus autem manifestè dicit, quòd in nouissimis diebus deficiẽt quidam à fide, spiritibus seductoribus attendentes ac doctrinis dæmoniorum*, &c. Quare [illegible] est illa ratio.

2. Etiamsi loquebatur de doctrina salutis: non tamen sequitur, nouam hanc traditurum fuisse Spiritum sanctũ, & nõ fuisse traditã prius à Christo. Nam sic possunt verba exponi: *Deducet vos in omnem veritatem*, non inauditam & nouam, sed in veterem, & à me auditam: verùm alio modo, quam ego: deducet in veritatem, hoc est, si exciderint, in memoriam reuocabit: si non fuerint bene intellecta, efficiet vt meliùs intelligatis. Et hanc interpretationem docet Christus, cùm ait de spiritu suo Ioh. 14. *Ille vos docebit omnia* (i. meliùs persuadebit) *& suggeret vobis omnia quæcũque dixi vobis.* Quare fallacia est accidentis. Non enim loquitur de noua doctrina, sed de nouo docendi modo. Et quid est inferre: Ergo Christus non omnia docuit Apostolos, nisi dicere, Christus mentitus est, cùm dixit Ioh. 15. *Omnia quæ audiui à Patre, nota feci vobis?*

3. Esto etiam: vt Christus, cùm hæc diceret, nondum omnia reuelarit Apostolis: sequiturne, Ergo nunquam reuelauit ipse? Imò cõtra promittit hic Christus se alia illis dicturũ. Est enim aperta promissio, *Multa habeo quæ dicã*. Non nunc sed alias. Ergo tandem dixit. Stat enim promissio. At quando postea dixit? Resp. post resurrectionem. Annon post resurrectionem multa eis dixit, quæ antea non dixerat? Lege Euangelistas. Mat. 28. & Marc. 16. *Ite in vniuersum Mundum prædicate Euangelium omni creaturæ. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq. ad consummationem seculi.* At non de se, sed de spiritu loquitur sancto. Resp. Quasi verò non idem sit, qui in Apostolis loquebatur Christus, qui & spiritus Christi.

Ad secundam illationem. Esto, multa reliquerit docenda spiritui.

1. Non sequitur, hæc fuisse ex eorum numero, quę sunt necessaria ad faluté. Stat enim sententia Christi de iis vera. Ioh. 15. *Quæcũque audiui à Patre, nota feci vobis.* Sed quæ illa multa? Illa, quæ ad formam Ecclesiæ pertinent, vt multa apud Apostolum 1 Cor. 11. 14. Item de rebus futuris.

2. Sed sunto de illis, quæ ad salutem necessaria sunt. Ergo hinc sequitur Apostolos omnia tandẽ cognouisse per Spiritum Christi. Si enim hoc promittit Christus: vtique impleuit promissum. Promisit autem dicendo, *Deducet vos in omnem veritatem.* Quis igitur audeat dicere, Apostolos non agnouisse omnem veritatem? Et sic Tertul. exponit & argumentatur in lib. de præscriptionibus pag. 101. & Irenęus li. 3. c. 1. idem concludit. Est hęc antiqua hæresis Valentini & aliorum hæreticorum, Apostolos non omnia necessaria ad salutem nouisse. *At dem* (ait quis) omnia nouisse, non tamen omnia docuerunt, sed partem.

Resp. Hoc etiam impium est sentire. Nam si non docuerunt, aut non docuerunt de industria, quia noluerunt. At hoc fuisset crimen inuidiæ, & contra charitatem, & cõtra officium suum: aut ex obliuione, & hoc est contra Spiritũ S. qui in illis habitabat, quasi oblitus sit cũ illis nostrę salutis. Sunt hæc absurda. Ergo falsum, quod ais, partem. Ideo Tertullianus & Irenæus contra contendunt Apostolos omnia docuisse, quæ ad salutem erant necessaria.

At do, docuisse, nempe ore: sed non scripserunt omnia.

Resp. Si hoc non fecerunt, aut de industria omiserunt, aut ex obliuione, aut ex impotentia. Omnia absurda: cùm Spiritus suppeditarit charitatem, memoriam salutis nostræ, & vires. 2. Sequeretur, Paulum valde imprudentem fuisse, qui scripsit multa de rebus non ita necessariis, si neglexisset necessarias. Sic Iren. lib. 3. c. 1.

Ita illatio tertia corruit. Si enim illi omnes necessaria scripserunt: Nõ igitur per Ecclesiam Spiritus sanctus subinde noua docet. Est contra Apostolum Heb. 1. *Nouissimè* id est non am; inis posthac noua locuturus: *locutus est in Filio*, Et contra Patres Tertull. & Irenæum.

Illatio quarta. Credendum est, quæ præter Euangelium à Patribus in Conciliis prętertim quę Ecclesiã tota repręsentant, constituta sunt ea omnia esse à Spiritu sancto.

At 1. non possunt tradere sine verbo Chr sti. Rom. 10. Vndè igitur probat per Scripturas, quæ tradidit Ecclesia sine Scripturis, ea esse à Spiritu sancto? 2. Quomodo possunt esse à Spiritu sancto, quæ pugnant cum Scripturis? Vt Canon. Constantinop. de non dando calice. Ita in fumum dissipatur Scriptura.

Et cùm au. Hæc esse illa omnia. Respond. 1. Augustinus in hunc locum. Ecquis ille, qui audet dicere, quæ sint illa, cùm Christus noluerit explicare. 2. Hęc quę ais esse illa multa, non possunt esse. Nam de illis dixit Christus, quòd non possint portare illa Apostoli. Ista autem non sunt ita difficilia intellectu, quin possint ferri. Ergo, &c. Quid ergo Spiritus sanctus sibi relinquit, vt doceret vngere, & baptizare campanas, & similes nugas?

II. Secundus locus Ioh. 21. ad calcem, *Multa alia sunt quæ fecit Iesus, quæ si scriberentur sigillatim, ne mundum quidem ipsum opinor capturum eos, qui scriberentur libros.*

Resp. Sed idem docet tot scripsisse, quot ad salutem nostram sufficiunt cap. 20 ad finem, dicendo: *Hæc autem scripta sunt, vt credatis quòd Iesus est Christus ille Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis per nomen eius.* Perfecta igitur doctrina, quia per illam fide acceptam, possumus consequi vitam æternam. Sic Cyrill. in Ioh lib. 12. cap. 68. Ita Augustinus in hunc locum. Ideò notandum, non dicere Euangelistam Multa alia docuit Christus, quasi hæc, quam tradit ex ore Christi doctrina, sit imperfecta: sed ait de miraculis & Actis. Deinde etiãsi diceret, Multa alia docuit: nõ possent tamen intelligi multa, id est diuersa, quia hæc, quæ habemus, non sufficerent ad salutem. Sufficiunt autem teste hic eodem Iohanne. Ergo, &c. Est igitur fallacia accidentis: quia ab eo, quod est aliud numero, argumentaris ad id, quod est aliud in substantia: vel [illegible].

At excipies. Si non alia, id est, diuersa ab iis quæ habemus, egit aut docuit: & tamen multa alia egit & docuit, eaque non sunt necessaria ad salutem, quia omnia necessaria habemus in iis quæ extant scripturis: sequitur multa egisse Christum superflua.

Respon. Est paralogismus non causæ vt causæ. Non est enim hæc causa cur alia multa gesserit & docuerit, vt scilicet doceret diuersa: sed fuit, vt eandem doctrinam variis docendi modis exponeret, & variis miraculis confirmaret. Non sequitur igitur fuisse superuacanea, cùm suum habuerint finem. Simile. Apostolus etiam ad Romanos variis & multis argumentis docet hominem iustificari sola fide. Ergone superuacanea sunt omnia argumenta prę̃ter vnũ pręcipuum? Chrysostomi testimonio confirmatur Interpretatio. Actor. 1. *Scripsi de omnibus quæ cœpit Iesus & facere & docere.* Non dixit omnia, sed de omnibus, scilicet ad salutem necessariis.

III. *Act.* 1. post resurrectionem, per dies 40. fuit Christus cum discipulis, & loquens de Regno Dei: & tamen admodum pauca describit Lucas & Euangelistæ. Non ergo omnia scripta.

Resp. Locutus est de regno Dei, sed non diuersa in substantia ab illis, quæ ante etiam mortem docuerat. Neque tamen sequitur, Ergo superuacanea: quia valebant ad cõfirmãdos Apostolos in iam ante audita & recepta doctrina Euangelij. Et ita Cypr. exponit tract. 40. qui est de idolorũ vanitate, ad calcem. Ait enim, apparuisse per 40. dies, vt denuo ad præcepta vitalia instrui possent, &c.

IV. *Actor.* 20 Apostolus ait, Christum solitum fuisse dicere *Beatiùs esse dare quàm accipere.* Nullum tamen Euangelista retulit hoc. Ergo non omnia scripta.

Resp. Quid ineptius hoc argumento? 1. Si non scriptum ab Euangelistis, scriptum est ab Apostolo Paulo. 2. Etsi hoc dictum non fuisset in literas relatum, non propterea tamen doctrina salutis esset manca.

V. *Actor.* 15. *Visum est Spiritui S. & nobis, vt abstineatis à sanguine, suffocato, idolothytis, & scortatione &c.* Quædam igitur didicerunt à Spiritu sancto, & non à Christo.

Resp. 1. Nihil noui fuit hic cõstitutum, quòd summatim in lege antea non fuisset traditum. De idolothytis & fornicatione liquet: de aliis duobus suffocato & sanguine liquet: hinc, quia nihil prohibent, nisi ne dent scandalũ infirmis fratribus ex Iudaismo, sua libertate. Non esse autẽ in rebus adiaphoris scandalo offendendum fratrem, antea docuerant Prophetæ & in primis Christus Matth. 18. *Væ qui scandalizauerit vnum ex illis pusillis.*

2. Quòd

2. Quod verò dicunt, *Visum est Spiritui S.* non autem Christo: hoc ideo fictum est vt ostendant Spiritum sanctum, item Apostolos, tradidisse quod antea etiam Christus docuerat de non præbendo scandalo fratribus infirmis: & ita confirmate quod Christus de Spiritu dixerat, *Non loquetur à semetipso. De meo enim accipiet, & annunciabit vobis.* Proinde non sequitur, illos aliquid nouum didicisse: imò hoc nihil fuit quam declaratio eius quod dixerat Christus Ioh. 14. *Suggeret vobis omnia quæcunque dixi vobis.*

VI. 1. Cor. 7. Multa tradit Apostolus, & instituit in Ecclesiis, quæ tamen non accepit à Christo. Ergo non omnia Christus docuit necessaria ad salutem Ecclesiarum. Illud liquet 1. Cor. 7. *Iubet fratrem retinere infidelem coniugem, si velit manere, sin minus, sinat abire:* & postea ait, *se hæc docere non Dominum præcipere.* Ita cap. 14. multa alia.

Resp. Negatur antecedens Apostolum scilicet non accepisse à Christo quæ docuit: aperte enim ait, 2. Cor. 13. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur, Christi?* Item 14. de iis præceptis à se traditis in Ecclesia, aperte ait esse Domini mandata, dicendo: *Si quis se inter vos Propheta, aut spiritualis, agnoscat quæ scribo, Domini esse mandata.*

At Corinth. 7. ait, *Non Dominus sed ego.* Resp. Discrimen facit Apostolus inter præcepta Christi: quædam sunt quæ ex ipsius ore expressa tradita sunt Apostolis omnibus, vt illud de non dimittenda vxore, eiusdem scilicet religionis: nisi propter adulterium: alia sunt non ex ore immediate Christi expressa, sed ex eius generali doctrina de charitate per Spiritum sanctum quo duce scripturas interpretabantur Apostoli colligebantur, vt illud 1. Cor. 7. Ideò ait, *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.* Fuit enim hoc congruens cum charitate. Idem dico de aliis præceptis 1. Cor. 1. & 2. Est igitur fallacia æquiuocationis: quia præceptum Christi accipitur bifariam, vt declaratum est. Paulus autem vno semper modo accipit.

VII. 1. Thessal. 4. *Nostis quæ præcepta* παραγγελίας, hoc est, accepta mandata *dederimus vobis per Dominum Iesum:* Et tamen hæc non sunt scripta: nec etiam exponit, quæ fuerint. Ergo multa mandata Christi sunt in Ecclesia, relicta per Apostolos sine scripto.

Respon. 1. Damus hic loqui Apostolum de præceptis seu mandatis, quæ per manus accipiuntur & traduntur. Qui enim mandat, dicitur διαγγέλλειν, hoc est, per se significare. Qui verò denunciat, quasi per manus acceptū, παραγγέλλειν, hoc est, per alium significare: ac proinde loqui Apostolum hic de iis quæ acceperat à Christo voce, non scripto: sicut & 1. Corinth. 11. de Cœna ait, *Ego accepi à Domino, quod & tradidi.*

2. Sed quod postea aiunt, non esse scripta, nec exprimi quænam hæc fuerint, negamus. Nam mox Apostolus, quænam fuerint hæc mandata Domini, declarat, dicendo: *Enimuero hæc est voluntas Dei* (nempe *sanctificatio vestra vt scilicet abstineatis à fornicatione:* & quæ sequuntur vsque ad ea verba: *Proinde, qui hæc reiicit, non reiicit hominem, sed Deum.* Sunt igitur scripta hæc mandata Domini. Quare pudeat Papistas hæc scribere impudentissima mendacia.

VIII. 1. Cor. 11. Cùm docuisset, velandas esse mulieres, cùm in Ecclesia orant, aut prophetant: postea subdit: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Ecce vrget eos (inquit) vt curent mulieres velandas, & obediant sine contentione, in re non magni momenti, & vrget hoc, consuetudine sola Ecclesiæ, sine vllo scripto. Ergo parendum Ecclesiæ in rebus etiam leuibus, sine contentione, tantùm propter consuetudinem.

Respon. 1. ad Antecedens. Scio multos sic interpretari, vt illa verba, *Nos non habemus talem consuetudinem*, referantur ad mulierēs velandas: quasi dicat: Quòd si quis renuat velare mulieres, & velit esse sine velo: agat vt velit. Quod nos attinet Hebræos, & Ecclesias Dei nō habemus talem consuetudinem, scilicet permittendi, vt mulieres sint detecto capite. Sed tamen mihi magis placet, vt referantur hæc verba, ad contentiosum esse, vt sit sensus: Quòd si quis in hac re indifferenti, nolit acquiescere nostræ sententiæ: sed contendere, nos certè nolumus contendere. Non enim habemus talem consuetudinem, contendendi scilicet, neq; etiam Ecclesiæ Christi. Et ita est. Verus Christianus fugit contentiones inanes & φιλονεικίας.

2. Ad illationem. Neque nos negamus Ecclesiæ consuetudines esse seruandas, etiam in leuibus rebus & adiaphoris: idque propter pacem & charitatem, modò illæ res non pugnent cum verbo Dei: deinde maneant adiaphoræ, hoc est non iniungantur tanquam necessariæ ad salutem, & sub pœna (vt vocant Papistæ) peccati mortalis, & vacuæ sint ab omni superstitione. Sed quid hoc ad rem, de qua disputatur & ad consuetudines quæ sunt in Ecclesia Romana aut pugnantes cum verbo Dei, aut coniunctas cum superstitione, & cum laqueis conscientiæ. Deinde loquimur de iis, quæ ad salutem sunt necessaria, non de rebus adiaphoris. Quare locus hic nihil facit ad rem.

IX. 1. Corinth. 11. Cùm explicasset de Cœna quæ erant essentialia, postea dixit, *Cætera, cum venero disponam.* Hic (inquiunt) Apostolus promittit, se viua voce & coram dispositurum, quæ pertinebant ad modum communionis, & celebrandi Cœnam: & alia ad statum Ecclesiæ pertinentia. Non est autem dubitandum quin præstiterit promissa. Multa igitur sunt, quæ pertinent ad bonum & salutem Ecclesiæ, quæ non scripta.

Resp. ad Antecedens. 1. Illud verbum *Disponam*, quod Græce est διατάξομαι non semper significat, noua ponere statuta: sed significat etiam, ea in ordinem redigere, quæ antea fuerant confusa. Et sic accepit hoc verbum Apostolus 1. Corinth. 7. cùm dixit, *& sic omnibus Ecclesiis διατάσσομαι,* ordino, constituo, nempe vt quisque in sua se vocatione contineat, nec ordines politicos confundat: seruus maneat seruus: circumcisus ne adducat præputiū. Quare ex hoc loco 1. ad Corinth 11. nihil potest concludi de nouis ordinationibus à Paulo institutis in Ecclesia Corinthiaca, circa Cœnam Domini, aut aliis. Nam fieri potest, vt verba fecerit de multis grauibus rebus quæ in Ecclesia fuerant confusæ & disturbatæ, & pollicitus sit, se cum venerit, curaturum, vt omnia ad pristinum bonum statū restituantur. Quale erat, quòd inter se essent diuisi.

2. Quod aiunt illum disposuisse, quomodo Missa esset celebranda, & cōmunio sumenda: quis ferat has ineptias?

Ad illationem: Concedimus, multa fuisse instituta ab Apostolis in Ecclesiis, quæ non sint scripta: sed negamus fuisse talia, quæ ad salutem esse sint necessaria.

X. 2. Tim. 2. *Tu ergo Fili, confortare in gratia quæ est per Christum Iesum: & quæ audiuisti à me inter multos testes: hæc committe fidelibus hominibus, qui erunt idonei ad alios quoque docendum.* Hic Apostolus (inquiunt) loquitur de doctrina salutis. Dicit se eam tradidisse Timotheo non per scripta, sed coram inter multos testes: & tamen hanc nō explicat. Ergo in Ecclesia relicta est doctrina ad salutem necessaria, quæ tamen scripta non est.

Resp. ad Antecedens: quod aiunt hanc doctrinam ab Apostolo non fuisse explicatam in libris, cùm hoc probauerint, manum dabimus. Quomodo tantus Apostolus tā diligenter de multis rebus adiaphoris scripsit, vt liquet in epistola ad Corinth. & ad Timoth. & postea neglexit eam doctrinam literis committere quæ necessaria erat ad salutem? Quare quod inferunt: Ergo aliqua doctrina ad salutem necessaria, in Ecclesia remansit sine scripto: totum hoc ἀσύστατον est.

XI. 2. Ioh. Canonica. *Plura habeo quæ scribam, sed nolui per calamum & atramentum: spero enim me venturum ad vos, & ore ad os locuturum.* Ergo multa docuit coram, quæ scripta non sunt.

Resp. 1. Non dicit, docere & tradere doctrinam salutis, sed locuturum se ore ad os. Erant igitur secretiora quædam ad illos pertinentia tantùm, quæ nolebat literis committere. Quare nihil concludunt de doctrina salutis. 2. Esto de doctrina salutis loquatur: nō sequitur tamen illam, illā igitur non esse comprehensam in suis epistolis.

XII. Io. 14. & 16. Item Act. 1. Promittitur Ecclesiæ S. S. vt illi semper assistat, & deducat in omnē veritatem. Atqui hoc esset superuacaneū, si omnia essent scripta. Ergo, &c.

Resp. Negatur Minor, & est fallacia non causæ. Causa enim cur Spiritus S. datus sit Ecclesiæ, & singulis fidelibus, non est, vt nouam vbinde doceat doctrinam, sed aliæ sunt causæ multæ, vt regatur in suis actionibus, vt defendatur à Sathana. Item vt eam in recepta doctrina conseruet, & in fide. Quare nil concludit.

XIII. Act. 10. 11. Apostoli etiā post acceptum Spiritum S. ignorabant, An ad gratiam Euangelij admittendi essent Gentiles: Ergo non omnia didicerūt à Christo, ne statim a Spiritu sancto: sed longo post tēpore, cùm placuit Deo. Quare idem fit in Ecclesia, vt successiuè multa reuelentur.

Resp. ad Antecedens. 1. Falsum assumunt: imò Christus prædixerat sæpe, vt Matth. 8. *Multi venient ab oriente.* Matt. 28. & Marc. 16. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Item, *Docete omnes Gentes.* Sed quod etiam post resurrectionem dubitarent, idcirco factum est, quia videbatur absurdum & inauditum, quòd Gentes deberent esse participes gratiæ. 2. Non erat hæc res ex illorum genere quæ necessaria cognitu sunt ad salutem: Nos autem de iis disputamus. Nihil igitur concluditur.

XIV. *Ad extremum vrgent* nomen *Traditionis* ex Epistolis Pauli vt 1. Corinth. 11. *Laudo vos, quòd omnia mea memoria tenetis, & sicut tradidi vobis: traditiones tenetis* [illegible]. Ibi tamen non exprimuntur. 2. Thess. 2. *Itaque state fratres & tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per Epistolam nostrã.* Traditiones aut sunt doctrinæ, & ordinationes atque institutiones non scriptæ, sed per manũ traditæ, & ob hanc causã vocãtur traditiones. Ergo Apostoli multa reliquerũt in Ecclesia nõ scripta: ita de doctrina salutis, quam de ordinationibus Ecclesiasticis. Quare non omnia ad salutẽ necessaria, sunt in Literis S. comprehensa.

Resp. ad Maiorem. Damus multas [illegible] ab Apostolis in Ecclesiis fuisse institutas & relictas.

Ad Minorem: Non vno modo tantùm accipitur nomen Traditio. Ideò hic est [illegible].

1 Aliquando accipitur pro doctrina, quouis modo primitùs tradita, siue viua tantùm voce, siue per scripturam. Sed Act. 6. Lex scripta Mosis vocatur Traditio: *Homo iste* (de Stephano loquitur) *nõ cessat loqui verba aduersus locum sanctum, & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quod Iesus Nazarenus destruet locum istum & mutabit* [illegible], *à* [illegible] Moses. 2. Thess. 2. *Tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem siue per Epistolam nostram.* Ergo si quid etiam doceat per solam epistolam, illud vocat Traditionem.

2 Accipitur pro doctrina, primùm quidem viua voce, sine scripto tradita, sed postea in literas etiam relata. Sic 1. Cor. 11. Doctrinam de Cœna, quam tradiderat primùm voce & postea etiam scripto, vocat nomine Traditionis, dicendo: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Sic 1. Thess. 4. *Rogamus & obsecramus in Domino Iesu, vt quemadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere Deo, sic etiam ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quas* [illegible] *dederim vobis,* & mox partem eorum, quæ tradiderat voce, etiam scripto repetit. 2. Thess. 2. *Tenete traditiones quas didicistis*, siue per sermonem (primùm) siue (postea) per Epistolam nostram. Hoc modo tota doctrina Euangelij in sacris literis comprehensa, appellari potest Traditio, quia scil. primum fuit viua voce tradita. Deinde in libros relata. Sic Cyprianus totam Christi doctrinam, quæ in sacris Literis continetur, vocat sæpe Dominicam Traditionem.

3. Accipitur pro doctrina & institutione Patribus voce tãtùm tradita, & perpetua successione quasi per manus ad posteros, sine vllo scripto deriuata: id quod multi Patres Græci vocant verbum [illegible]. Talis fuit doctrina ante Mosen, Patribus tradita, & ad Mosen vsque sine vllo scripto, continuata. Ergo etiamsi in Epistolis Apostolicis, sæpe mentio fiat [illegible], & [illegible] tamen non inde sequitur, Apostolos multas traditiones instituisse in Ecclesia, quæ non sint in sacris Literis cõtentæ. Nã semper [illegible], quæ primũ voce tradiderunt, eorum deinde summã scriptis cõplexi sunt, vt liquet de Cœna 1. Cor. 11. Itẽ 1. Thess. 4. De præceptis honestæ vitę. Item de Ecclesiasticis ordinibus, de quibus 1. Cor. 11. 14. Deinde, etiamsi dem, aliqua fuisse ab Apostolis instituta, quę scripta non reliquerint: tamen semper dicam, & sic etiã contendo, nil ab illis fuisse institutũ quod non habuerit fundamentũ in verbo Dei, hoc est, in literis Propheticis & in doctrina Christi ab Euangelistis etiam postmodũ comprehẽsa libris. Præterea dicam, illa quæ scripta non reliquerunt, non fuisse ad salutem necessaria. Quare hoc etiam argumentum nihil cõtra nostram thesin: Omnia ad salutem necessaria, in sacris Literis perspicuè contineri.

Ad argumenta secundæ classis.

1. Ad salutem necessariũ est credere & scire, hoc quod habemus in libris, quos vocant Canonicos, esse verbũ Dei: Et de hoc nulla est controuersia. Atqui hoc nõ tradit scriptura. Neque enim illa explicat qui sint Canonici, qui minus: sed ex sola habetur traditione. Ergo aliqua sunt necessaria ad salutem, quę non continentur in sacris Literis, sed tantùm habentur ex traditione Ecclesiæ.

Resp. *Negatur Minor*, nempe quòd scriptura non tradat, se esse verbum Dei: & quòd sola Ecclesiæ traditione hoc agnoscatur. Anteà a nobis in quæstione secunda de scriptura declaratum est quibus modis agnoscere certò possimus hanc scripturam esse verbum Dei: & in summa demonstratum, Ecclesiæ traditionem, ad hanc rem multum prodesse, sed non sufficere: quod opus sit Spiritu S. oculos ad cognoscendã aperiente & persuadẽte: hoc autem habito mox scripturam sese patefacere, cuius sit verbũ. Nam etiam nõ alia ratione illi primi Patres hoc agnouerũt, nisi partim traditione, partim autẽ & maximè Spiritu S. scripturæ ipsius dignitatem veritatem & cœlestem maiestatem demonstrante. Est igitur fallacia non causę vt causę. Non enim sola Ecclesiæ traditio hoc præstat: sed etiam, idque in primis scripturæ ipsius dignitas per Spiritũ sanctum nobis patefacta. Alioqui si valeret argumentum, hoc etiam valeret: Ecclesia est illa quæ primum prædicat verbum, & hanc doctrinam, Christum esse Filium Dei, verumque Deũ. Ergo quod Christus sit verus Deus, non habemus nisi ab Ecclesia per traditionem; & non è scripturis. Est autem hoc impium. Ergo, &c.

Scio non deesse, & ex Patribus & è nostris, qui scribant, hoc nos habere ex sola Ecclesię traditione: sed intelligũt quoad initia huius cognitionis primúmque testimonium: non autem quoad veram certamque cognitionem. Illud certum & firmum semper manet, Rom. 10. Fides ex auditu: auditus per verbũ Christi. Non potest igitur verè credi hoc esse verbum Dei, nisi ex auditu huius verbi, opera Spiritus S. illuminantis & docentis.

II. *Articulus de Trinitate est necessarius ad salutem, de omnium consensu: & tamen hoc non habemus è Scripturis, sed ex traditione sola Ecclesiæ.*

Resp. Alterum huius propositionis membrum falsissimum est, & impiissimè scriptum. Ergo fides nostra in primo articulo religionis nostræ pendet non è scripturis, sed à sola Ecclesiæ traditione. Contrarium docent scripturę ipsæ tam in veteri, quàm nouo Testamento, vt aliás ostẽdam: Duo loci satis sunto in præsentia Ioh. 16. *Cũ venerit Paracletus, quem ego mittam à Patre, Spiritus veritatis, ille vos deducet in omnem veritatem. Ille accipiet de meo.* Hic habes Patrem à quo Christus erat Spiritum S. missurus. Habes Filium, qui mittit: Spiritum sanctum missum: et tamen vnum tantùm Deum, vbique docet scriptura.

1. Ioh. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, &c.*

Tertullianus contra sentit, quam Patrię lib. contra Praxeam, scripturas omnes prædicare Trinitatem & vnum Deum.

III *Christum esse coæqualem & consubstantialem æternumque Patri, credimus omnes & necessarius est articulus in Ecclesia. Nec tamen è scripturis habetur, sed ex traditione.* Ergo, &c.

Resp. Falsum assumitũ Zach. 13. *Excitare ò gladie in Pastorem meum & in virum socium Patrem coæqualem mihi.* Est autem de Christo intelligendum, quia Christus de se hoc citat testimonium. Ioh. 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Ioha. 5. *Æqualẽ se faciens Deo.* Item, *Ego in Patre, Pater in me* Iohan 10. *Facis te Deum, cum sis homo.*

Deinde, quomodo igitur patres refutarunt Arium, si scripturis non potuit conuinci? Quomodo verum illud, scripturam valere ad [illegible]? Augustinus contra Maximin. demonstrat id ex sacra scriptura.

IV. *Duas esse naturas in Christo, humanam & diuinam, articulus est ad salutem cognitu necessarius. At non est in Scripturis.*

Resp. Falsissimum hoc est. Ioh. 10. *Potestatem habeo ponendi animam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Ergo Deus & homo. 2. Cor. 13. *Mortuus ex infirmitate, viuit ex virtute Dei* 1. Pet. 3 *Mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu, &c.*

V. *De duabus in Christo voluntatibus nihil esse expressum in Scripturis.*

Resp. Imò 1. sunt in Christo duæ naturæ distinctę humana & diuina. Ergo duæ voluntates. Vtraque enim suam habet voluntatem. 2. Patres damnarunt Monothelitas in Concilio Constantinopolitano 6. ex scripturis. Ergo & c. 3. Luc. 22. *Pater, transeat calix iste: veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat.*

VI. *De anima & mente Christi nihil esse in sacra Scriptura.*

Resp. Nego. Mat. 26. *Tristis anima mea vsque ad mortem.* Heb. 2. *Per omnia fratribus similis factus, excepto peccato.* Luc. 2. *Iesus profecit sapientia.* Ergo habebat mentem, vbi sapientia.

VII. Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio: vt omnes concedunt: non tamen est hoc in Scripturis. Ergo &c.

Resp. August. contra Maxim. Ariminens. Episcorum, li. 3. c. 14 & deinceps contrarium probat è Scripturis. Io. 15. *Ego, mittam eum à Patre, &c.*

VIII. *De virginitate Mariæ* etiam post partum: & tamen vnde è scripturis probari potest?

Respond. Epiphanius cõtra Antidico Marianitas, libr. 3. Tom. 2. conatur è Scripturis probare. Idem alij. Sed ego dicam, hoc ideo nos credere, quia piam est sic sentire de virgine Maria, cùm nullum habeamus certũ in contrariã partẽ testimoniũ, & multis aliis de causis, Cæterùm nego

uicem

talem esse articulum fidei, vt qui hoc non credat, idcircò pro hæretico haberi debeat, aut [illegible] mortem æternam.

IX. *Symbolum Apostolicum* [illegible] necessarium sit, vt firma fide credamus & [illegible], nemo est qui nesciat. Non est tamen in scripturis.

Resp. Etsi non ibi sit hæc forma & ordo verborum: est tamen tota doctrinæ substantia. Fallacia igitur accidentis.

X. *Baptizandos* etiam esse paruulos, non habemus [illegible] expressum in sacris Literis: & tamen damnamus omnes [illegible] baptizandos.

Resp. Etsi non extet præceptum Christi verbis expressum hac de re: ex ipsis tamen scripturis vel ex doctrina de [illegible] & de [illegible] fidelium perspicuè & necessariò colligitur, vt [illegible] a nobis ostensum fuit. Iubet enim Christus [illegible], quoniamque [illegible] sunt [illegible]. [illegible] Atqui [illegible] fidelium [illegible] 1. Cor. 7. [illegible] Marc. 10. *Horum enim est regnum cœlorum.*

XI. Ad Cœnam admittendas esse mulieres, non est expressum in sacris Literis. Christus enim Cœnam egit tantùm cum discipulis.

Resp. Etsi in illa Cœna non legatur vllas interfuisse mulieres: non tamen [illegible] Christi [illegible] habemus [illegible] Cœnam esse [illegible] Apostolus enim [illegible] quod tradidit Corinthiis, se à Domino accepisse. [illegible] etiam mulieres debere [illegible] Domini. *Probet autem se ipsum homo.* Homo autem [illegible] tam fœminam quam masculum. Item [illegible] Pascha tam a mulieribus quàm à viris edebatur: Ergo & Christi Cœna, quæ in eius locum [illegible]. Item [illegible] de carne Christi [illegible] quam viri [illegible]. *Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis.* Ergo etiam [illegible] sacramento carnis.

XII. Descensus Christi ad inferos non est expressus in sacris Literis, [illegible] in Symbolo.

Resp. Etsi nonnulli [illegible] hanc partem [illegible] longè post [illegible] neque [illegible] mentio in Symbolis veterum Conciliorum tamen [illegible] esse [illegible] scripturis liquet. Non loquor iam de intelligentia horum verborum, sed de verbis [illegible] Psalmo 16 qui de Christo est, teste Petro Act. 2 & Paulo Act. 13. Christus [illegible] Patrem: *Non derelinques Animam meam in inferno.*

XIII. Quòd Maria sit & debeat vocari Mater Dei.

Resp. Imò hoc definitum secundùm scripturas à Patribus in Concilio [illegible] Chalcedonensi, &c. Item Luc. [illegible] Elisabeth ait: *Et vnde hoc mihi vt veniat Mater Domini mei ad me.* Quem vocat [illegible] Deum. [illegible] sunt [illegible] & mater Dei. Item Luc. [illegible] *Quod nascitur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* [illegible] ex Maria [illegible] Dei est. & [illegible] matrem esse & appellari [illegible] veritatem duarum naturarum, & [illegible] personam.

XIV. *Quod beatorum Animæ statim à corpore exutæ, clara visione Deum [illegible] videant, &c.*

Resp. Imò habemus [illegible] 2. Cor. 5. Ibi enim ponit [illegible] duplicem fidelium statum: vnum in hoc corpore, alterum extra corpus. Et dum sumus in corpore ait nos peregrinos esse à Domino. Cùm soluti sumus à corpore, ait nos *peregrinari à corpore, & præsentes esse apud Dominum.* Ergo animæ fidelium solutæ a corporibus migrant ad Dominum, & ante illum stant, eumque vident.

XV. De sanctificatione Diei Dominicæ non habemus in scripturis: & tamen nemo est, qui non hunc [illegible] diem.

Resp. Imò è scripturis colligimus. Apoc. 1. Actor. [illegible] Cor. 16. Quæ enim solebant fieri die sabbathi, Apostoli transtulerunt in diem Dominicum, vt ibi liquet: [illegible] hoc ex se, sed iuxta voluntatem Dei qui volebat vt etiam dies sabbathi, quatenus ceremonialis erat, corrigeretur: quando omnia ceremonialia vsque ad tempus correctionis fuerunt imposita, Heb. 9.

Argumenta [illegible] sumpta ex Patribus.

PATRES antiquissimi, qui aut Apostolorum discipuli fuerunt, aut saltem non ita multò post Apostolorum tempora vixerunt, testantur, multa [illegible] per Apostolos in Ecclesia constituta [illegible] de quibus [illegible] extat scriptum: & harum traditionum [illegible] meminerunt Patres: dicuntque his non minus fidei esse adhibendum, quam scripturis: & ad has prouocant, cùm disputant cum hæreticis.

Est igitur [illegible] quod dicitis, (aiunt Pontificij) omnia ad salutem necessaria & ad pietatem pertinentia, contineri in scripturis. Illud verò Assumptum conantur probare testimoniis Patrum in medium allatis.

1. Irenæus lib. 3. cap. 1.2.3.4. duo in summa docet esse, quibus Christiana religio nititur: primum quidem scripturam sanctam: deinde traditionem Apostolicam. & ad hæc duo prouocant veri Christiani. Contra verò Hæretici aut scripturas negant si non in totum, saltem ex parte: aut traditionem: aut vtrumque. Proinde cùm negantur scripturæ, aut reijciuntur quasi non sint perfectæ, docet confugiendum esse ad Ecclesias Apostolicas. & in primis ad Romanam, vbi retinentur puræ traditiones Apostolicæ. Hæc est summa doctrinæ Irenæi de iis traditionibus. Scribebat autem aduersus Valentinum & eius discipulos, qui non agnoscebant vnum tantùm Deum conditorem Cœli, prædicatum a Prophetis.

2. Tertullianus lib. de præscriptionibus aduersus Hæreticos [illegible] statuit [illegible] regulam & summam quæ habetur in symbolo Apostolorum [illegible] statuit vnum Deum & vnum Filium Dei Christum. 2. Qui hanc non admittunt hæretici sunt, & hos ad nullam de scripturis disputationem admittendos esse docet. Atque hæc præscriptio prima est contra Hæreticos: quia etiam ij, de quibus agit, Marcionitæ [illegible] omnes scripturas [illegible] admittunt [illegible] detractionibus & additionibus corrumpunt. Item, quia etiam [illegible] non peruertere scripturas, [illegible] non esse ad scripturas prouocandum, nec in iis constituendum certamen.

3. Si Dominus Iesus Christus Apostolos misit ad prædicandum: non alios esse recipiendos prædicatores quam quos Christus instituit: quia nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Quid verò Apostoli prædicauerint, hoc est, quid illis Christus reuelârit, non aliter probari debet (id est, per alios testes) quàm per easdem Ecclesias quas ipsi Apostoli condiderunt, prædicando eis viua voce, deinde etiam per Epistolas.

3. Si hæc ita sunt, constat igitur omnem doctrinam quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, & originalibus fidei conspirat, veritati deputandam: id sine dubio tenente, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo accepit: reliquam verò doctrinam omnem de mendacio præiudicandam, quæ sapit contra veritatem Ecclesiarum & Apostolorum, & Christi & Dei.

Et quia hæretici dicebant, 1. Apostolos non omnia sciuisse. 2. si sciuerunt non omnia prædicasse: [illegible] & si prædicarunt, Ecclesias aliter accepisse, quàm Apostoli docuerunt: ideo aliam addit præscriptionem.

4. Ecclesiæ ita ab Apostolis acceperunt, sicut illi prædicarunt. Et quia hæretici addebant, Ecclesias etsi de principio benè acceperint, tamen postea errasse, & defecisse à veritate, vt Ecclesiæ Galatiæ & Corinthiaæ: ideo obijcit [illegible] quas Apostolus laudat a constantia in fide, vt Philippenses, Ephesios, &c. Non est verisimile, omnes Ecclesias in vnum simul errasse. Apud omnes vna & eadem semper fides. Ergo veritas non error.

5. Illud est verum & Dominicū, quod prius fuit traditum: illud extraneū & falsum, quod posterius immissum.

Talis doctrina Ecclesiæ de vno Deo, &c. est prima: posterior fuit hæresis Marcionis & Valentini.

Sed quia potuissent fortè hæretici dicere, se quoque fuisse tempore Apostolorū: ideo remittit ad successiones Episcoporum & ait, vt ostendant origines suarum Ecclesiarum, euoluant ordinem suorum Episcoporum, vt tandem veniatur ad aliquem, qui Apostolos audiuerit, sicut possunt nostræ Ecclesiæ Catholicæ.

Sed etsi hoc contingant: tamen nihil efficient, quia doctrina eorum cum Apostolica comparata: ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, neque Apostoli alicuius auctoris [illegible] neque Apostolici pag. [illegible] Et ideo subdit Ecclesias quæ post Apostolorum tempora fuerūt, posse hac forma, id est, argumento à doctrina sumto, demonstrare, se esse Ecclesias Apostolicas: Hæreticas autem neque hac forma, scilicet à doctrina, neque altera forma, scilicet à successione Episcoporum vsque ad ipsos Apostolos resoluendo, se esse Apostolicas, probare.

[illegible] Sed contra [illegible] præscriptionem illas non esse Apostolicas Ecclesias, quæ illas doctrinas quas Apostoli docuerunt adhuc retinent, siue fuerint tempore Apostolorum siue pòst. Vide locum pag. 10[illegible].

Summa: ostendit hanc regulam de doctrina, illam esse, qua præcipuè agnoscuntur quæ sint Ecclesiæ Apostolicæ, quæ non: Ideo ait, [illegible] *Vnde autem extranei, & inimici*

Apostolus hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ, quā vnusquisque de suo arbitrio, aduersus Apostolos, aut protulit, aut recepit:

2. Si hinc de sententia Patrum concluditur, non omnia esse in scripturis comprehensa, quæ ad salutem necessaria sunt: sequitur Patres istos secum pugnare. Nam, vt suprà citauimus loca, vbique docent, in scripturis ita omnia cōtineri ad pietatem Christianam pertinentia, vt nihil admittendum sit, quod non habeat testimonium è scripturis. Et quidem Tertullianus ipse, li. de carne Christi, sic reiicit hæreticorum dicta Non recipio (inquit) quod extra scripturam de tuo infers. Concilient igitur illos inter se Papistæ, quia illorum autoritate nituntur. Neque dicendum est, Patres in illo primo axiomate errasse de scripturarum perfectione, quia illud cōsentaneum est cum scripturis ipsis, atque ita consentaneum, vt si Patres contrarium sentirent, omninò illi essent reiiciendi. Non est autem verisimile, Patres in iis duobus axiomatis secum pugnare. Non potest igitur ex iis, quæ scribunt de traditionibus, concludi, Non omnia ad salutem necessaria contineri in sacris Literis, etiam de Patrum sententia. Hoc postea faciam ego planum cum explicabo dicta horū Patrum.

2. Probent Patres isti, omnes has, quas commemorant, esse traditiones Apostolorum, & recipiemus.

3. Omnes traditiones, quæ vel in Patribus leguntur, vel ab aliis obtrudūtur, examinandæ sunt ad lapidem lydium sacrarum scripturarum: sic etiam Patres docent esse faciēdum. Legatur saltem Epistola Augustini 19. ad Hieronymum. *Ego sentio, &c.* & citatur in Decret. dist. 9. Tunc istas traditiones inueniemus aut cum scripturis Canonicis esse consentaneas, aut dissentaneas: aut neque consentaneas, neque dissentaneas. Si fuerint consentaneæ, eas vt Apostolicas, pias & bonas admittemus: sed tunc constabit, eas non esse extra scripturas. Quicquid enim consentaneum est Scripturis sacris, testimonia vtique habet in Scripturis. Proinde dici non poterit, aliquid ad salutem necessarium, extra scripturas reperiri. Et tales fuerunt omnes Apostolorum traditiones. Si fuerint dissentaneæ: nemo dicet, eas esse Apostolicas, & necessarias aut vtiles ad salutem, sed potiùs contra salutem. Quicquid enim pugnat cum sacris Literis, illud etiam repugnat saluti nostræ, eoque Apostolicum esse non potest: & ideo vt venenatum & perniciosum reiiciendum est. Et tales multæ sunt in Papatu traditiones. Quare neque de istis dici poterit, aliquid ad salutem necessarium, extra scripturam reperiri.

Si fuerint neque consentaneæ, neque dissentaneæ: non erunt igitur ad salutem necessariæ. Quicquid enim cum scriptura neque dissentit, neque consentit, illud ἀδιάφορον est, & proinde neque necessarium ad salutem, neque contra salutem. Imò si hæc, quæ suapte natura ἀδιάφορα sunt, coniungantur cum superstitione aut obligatione conscientiæ, fiunt perniciosa & pugnantia cum sacris Literis. Ergo neque de iis poterit dici, aliquid ad salutem necessarium extra scripturas reperiri. Quare stat sententia, Nihil extra scripturam reperiri posse quod ad salutem nostram necessarium sit vel creditu, vel factu: ac proinde quę tradunt Patres de traditionibus, minimè pugnare cū hac nostra propositione: *Quæcunque ad salutem nostram necessaria sunt, ea omnia in scripturis Canonicis abundè & perspicuè contineri.*

Atque hæc esto breuis responsio ad omnia Patrum dicta & scripta de Traditionibus Apostolicis.

Cæterùm, quò meliùs intelligantur illa, quæ Patres scribunt de traditionibus non scriptis: & quid de illis traditionibus senserit vetus Ecclesia, atque ita fructum aliquem ex illorum scriptis capiamus: tria nobis agenda sunt.

Primùm, explicandum nobis est, quot & quæ traditionum species apud Patres legantur: & quas vt necessarias ad obseruandum, & quas non vt necessarias, fidelibus proposuerint.

Deinde tradendæ regulæ, quibus possimus fieri certiores, quænam illarum sint veræ Apostolicæ traditiones, quæ minùs: sed aut humanæ aut diabolicæ.

Postremò ad quædam Patrum præcipua dicta, maximè Irenæi & Tertulliani, respondendum fuerit: vt quomodo illa sint intelligenda, & qui verus sit illorum sensus, appareat.

DE PRIMO.

Si Patrum loca, vbi de traditionibus loquuntur, diligenter inspiciantur, luculenter videbimus has distinctiones, quarum prima est.

1. Traditionum quæ apud Patres leguntur, aliæ sunt de doctrina fidei, aliæ de ritibus & ceremoniis Ecclesiasticis, aliæ de moribus & præceptis vitæ.

2. Harum traditionum aliæ proponuntur vt necessariæ ad credendum & agendum, aliæ non vt necessariæ.

Nunc explico subiectis exemplis: ac primùm de traditionibus quæ sunt de doctrina.

Inter traditiones de doctrina, quæ vt necessariæ proponuntur a Patribus, sunt etiam hæ:

Prima, de libris Canonicis & Apocryphis, tā noui quàm veteris Testamenti: Quinam sint Canonici, & qui non Canonici. Sentiunt Patres omnes, hoc nos habere ex sola veterum traditione, Apostolorū scilicet & Apostolicorum virorum: nempe (interpretor) quoad nomina autorum, & quoad principium fidei.

Secunda de summa Canonicorum librorum & regula fidei. Summam doctrinæ Christianæ, & regulam fidei nostræ, esse symbolum, quod Apostolorum vocatur. Hoc enim fuisse ab Apostolis compositum, nos non habere è scripturis, sed tantùm ex traditione. Hanc autem summam fideique regulam, vti traditionem Apostolicam omnibus Ecclesiis communicatam, vbique vrgent Patres, præsertim cùm disputant contra hæreticos: atque ita hanc traditionem vrgent, vt qui nolunt eam admittere, dicant cum iis non esse veniendum in disputationem, etiam velint scripturas vrgere. Vide Tertull. de præscriptionibus.

Tertia de sensu scripturæ. S. Scripturam sanctam iuxta eum sensum, quem in communi symbolo confitemur, esse intelligendam & explicandam, vt nihil cum sensu, quem simpliciter habemus in symbolo, pugnet. Hanc etiam esse traditionem Apostolicam.

Hæ tres generales traditiones de doctrina sunt obseruatu necessariæ. Sunt enim consentaneæ sacris Literis. Agnoscimus enim nos, *primum*, ex ipsis sacris Literis, per Spiritum sanctum nobis apertis & explicatis, eas verè esse [illegible] *Secundò* agnoscimus doctrinam, quæ est in symbolo, verè esse Apostolicam, & è Scripturis sacris desumtam, eoque veram esse fidei regulam. *Tertiò*, agnoscimus scripturas esse interpretandas & intelligendas iuxta simplicem sensum, quem habemus in hoc symbolo, quod est regula fidei. Sic enim Ro. 12. docet etiam Apostolus.

Ex iis tribus generalibus, postea colligunt Patres alias traditiones particulares, de singulis articulis fidei: Vt

Irenæus & Tertullianus contra Hæreticos in lib. de præscriptionibus, & alibi, vrget hanc doctrinam tanquā traditionem Apostolicam apud omnes Ecclesias depositam, vnum tantùm esse Deum, & hunc esse illum, qui creauit Cœlum & Terram: Et vnū Mediatorem Iesum Christum. Hæc doctrina apud omnes Ecclesias retinebatur firmissima. Ideo non immeritò Patres vrgebant hanc traditionem, & prouocabant ad Ecclesias Apostolicas ipsos hæreticos, Marcionem, Valentinum, & alios: qui cum conuincerentur per scripturas, aut illas negabant, aut peruertebant, addendo diminuendo: vel non omnia in illis contineri, vel non omnia benè esse expressa contendebant, vt docet Tertullianus.

I. Sunt præterea aliæ traditiones ad *doctrinam* pertinentes, & de interpretatione scripturarum apud Patres: sed quæ non proponuntur tanquam necessariæ: Et si ab aliquibus proponuntur vt necessariæ, non sunt tamen admittendæ. Nam neque ab omnibus proponuntur vt Apostolicæ, neque verè sunt Apostolicæ. Exempla, vt quòd Epiphanius scribit, cum Lazarus moreretur primùm, fuisse cum 30. annorum.

E scripturis hoc non habemus: volebat ex traditione esse: sed non vt necessarium. Item, quòd Basilius voluit, Zachariam, qui occisus fuit inter templum & altare fuisse Patrem Iohannis Baptistæ, & similia. Hæc certè non habuerunt ab Apostolis: sed opiniones antiquorum hominum fuerunt. Ideo Patres si hæc obtrudebant vt traditiones Apostolicas, hallucinabantur.

II. De traditionibus verò, quæ sunt de *ceremoniis Ecclesiasticis*, illud notandum est: Patres antiquos nunquam alia sacramenta præter Baptismum, & Cœnam proposuisse Ecclesiis nec in scriptis suis reliquisse, tanquam ex traditionibus Apostolorum aut aliorum antiquorum. Et hoc obseruandum est contra Papistas. Quod verò attinet ad alios ritus & Ceremonias Ecclesiasticas, multos tradunt: sed horum alios proponunt, vt vniuersales & necessarios ad obseruandum, alios non ita. Exempla priorum.

Vniuersales & necessarij sunt, vt de conuocanda Ecclesia in certum locum.

1. Quòd fideles celebrent conuentus Ecclesiasticos, & in iis scripturas legant, sacramenta solenniter administrēt, habeant publicas preces, etiam pro impiis Regibus.

2. Item vt in Baptismate baptizandus renunciet Mundo & Diabolo, & suam in Christum profiteatur fidem: Item

vt ne-

vt nemo admittatur ad Cœnam, nisi suam profiteatur fidem [illegible] id genus.

Hæ traditiones, quia & vniuersales erant, & consentaneæ [illegible] proponebantur vt necessariæ ad obseruandum. & [illegible] obseruandæ sunt.

Exemplum secundarum, hoc est illarum, quæ de ritibus Ecclesiasticis erant, sed non vniuersales, & proinde neque necessariæ ad obseruandum, quales multæ apud Tertull. de corona militis [illegible]

1 Quod [illegible] olim consueuerint post acceptũ baptismum [illegible] Quod Christianus ad quęcunque [illegible] item munire: Quód diebus Mercurii & Veneris ieiunare debeat. Et aliæ id genus permultæ de quibus [illegible] Basilius lib. de Spiritu S. cap. 27.

Cæterum non omnes, quas ibi recitat, fuerunt vniuersales: deinde non omnes consentaneæ sunt verbo Dei. Ideo non erant nec sunt necessariæ ad obseruandum.

III Quod ad *traditiones de moribus* & legibus vitæ attinet, sunt illæ ferè cũ lege Dei consentaneæ, exceptis quibusdam de conuersatione & vita clericorum: quarum aliç humanæ sunt, & nullo nituntur fundamento in verbo Dei: aliæ sunt pugnantes, & ideo impiæ, vt quæ de voto & Cœlibatu *Epiphanius* in refutatione Apostolicorum ait, hanc esse traditionem Apostolicam, Qui vouerunt cœlibatum, si postea vxores ducant, illos peccare, & [illegible] sibi accersere. Sed pugnat cum Pauli doctrina, 1 Corinth. 7. Cùm de omnibus ait: *Qui non potest se continere nubat*. Imò etiã ipse Epiphanius in eodem loco ostendit multò melius esse, vt etiam huiusmodi homines, qui votum fecerunt cœlibatus, contra votum faciant, vxores ducẽdo, quam perpetuo [illegible] criminibus & [illegible] versari. Quomodo hoc me[illegible] si illud, primũ damnatur & contra Deum est: Quo testimonio nititur? Vtique illo Apostoli, 1 Corinth 7. *Melius est nubere, quam vri*. Ergo etiam in traditionibus de vitæ legibus, quædam sunt pugnantes cum verbo Dei. Atque hæc de primo capite satis.

II.

Veniamus nunc ad secundum caput, quibusnam regulis agnoscere possimus, quæ traditiones sint Apostolicæ, & quæ non Apostolicæ.

Augustinus Tom. 7 contra Donatistas, lib. 4. ca. 24. hãc tradit regulam: *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est: non nisi autoritate Apostolica traditum, rectissime creditur.* Idem ferè repetit in epistola ad Januarium 118. Hanc regulam ego non reiicio, sed amplector: nempe si aliquid in Ecclesia (id est, tota & in omnibus) & semper: hoc est, tam inde ab Apostolorum temporibus, sine vlla intermissione retentum fuit: illud venire de traditione Apostolica. Sed vt hoc probetur, hoc opus, hic labor est.

Ergo certiorem non adferemus regulam: Ea autem hęc est: *Si quæ traditiones vno ex parte fundamentum habeant aliquod in scripturis*, hoc est, *si possint è scripturis necessariò concludi: & ex altera faciant ad pietatem promouendam*, hoc est, *tam ad internum cultum qui consistit in fide, spe, charitate & bona conscientia excitandum, conseruandum, promouendum: quam ad externũ, qui consistit in sacramentorum perceptione & precibus publicis reuerenter exercendum: has dicimus esse Apostolicas, eoque vtpiàs & salutares esse recipiendas & obseruandas.* Ratio huiusce regulæ est, quód omnes Apostolorum traditiones de quibus nemo dubitat, quin Apostolorum fuerint, hæc duo habuerunt, *primùm* fundamentum in verbo Dei: *deinde* vtilitatem ad pietatem promouendam & ædificationem.

1. Id manifestum fit ex generali regula, quam Apostolus præscribit de iis rebus 1. Corinth. 14. *Omnia ad ædificationem fiant.* Item infrà, *Omnia autem decenter & secundum ordinem fiant.* Ergo hanc quoque seruarunt regulam Apostoli in suis traditionibus.

2. Ex locis, vbi legimus constitutiones Apostolorũ In omnibus illis locis hæc duo videbis, *primum*, omnes illas Apostolicas institutiones habere fũdamẽtũ in verbo Dei, hoc est, in doctrina Prophetica & Christi, [illegible] finem habere ædificationem Ecclesiæ: vt seruiant cultui diuino, vel spirituali & interno, vel corporali & externo, qui tamen etiam propter internum est institutus. Exempla aliquot.

1 Corinth. 11. instituit, vt in Ecclesia *mulieres orent capite tecto, viri detecto*. Primùm vide, quot vtatur rationibus è scripturis deductis, vt ostendat, hanc constitutionem esse recipiendam, & esse secundùm voluntatem Dei Imò præmittit, dicendo. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Secundò, vide finem huius constitutionis: esse honestatẽ, decorum in Ecclesia seruandum, eoque ædificationẽ Ecclesiæ, hoc est, vt externus cultus, vt est auditio verbi, & preces, & sacramentorum perceptio, maiori cum honestate & decoro exerceatur. Item alium finẽ, vt quisque ea ceremonia moneatur sui officij, hoc est, vt agnoscat vir, se caput esse mulieris: mulier suæ subiectionis, qua subiecta est viro. Hæc autem sunt vtilia ad cultum internum.

Item ibidem statuit modum celebrandi Cœnã Domini: nimirum, vt omnes simul conueniant, & alter alterũ exspectet. Primò ostendit hoc ex verbo Dei id est, ex institutione Christi, esse faciendum. 2. Finis est ipsorum salus, vt ne fiant rei corporis Christi: Item, vt cœna maiori cum reuerentia sumatur. Et vt hac externa ceremonia conueniendi simul, seruiat interno cultui, fidei scilicet & charitati, vnionique animorum.

1. Corinth. 14. Instituit quomodo debeãt in Ecclesia vti linguis: nimirum, vt non loquãtur linguis sine explicatione & interpretatione. Quot rationibus vtitur è scripturis etiam deductis, vt probet hoc esse iuxta voluntatem Dei, bonum & honestum. Nam post multas rationes attulit etiam scripturam, dicendo: *In lege scriptum est, variis linguis, & labiis variis loquar populo huic (infideli) & ne sic quidem audient me*: quasi dicat Apostolus, Ne sinatis huiuscemodi homines loqui in Ecclesia, qui peregrinis loquuntur linguis sine explicatione Nam hoc signum esset, Deum vos non amare, quòd tales solet mittere Prophetas populo infideli, quem non vult veritatem intelligere, & sacras literas noscere. 2. Finem huius institutionis apertè dicit esse ædificationem Ecclesiæ, vt habeant consolationem, exhortationem, &c hoc est, vt seruiat cultui interno, fidei, charitati, consolationi spiritus.

Ephes. 4. Cùm verba facit de fine, propter quem Christus in Ecclesia instituit Ministerium: docet esse *ædificationem corporis Christi*. Hinc colligimus finem omnium ceremoniarum, & quæcunque in cœtu fidelium instituuntur & fiunt, debere esse ædificationem Ecclesiæ. Si hic absit, nullæ sunt bonæ, & ex Christi voluntate institutiones traditionesve Ecclesiasticæ.

2 Thess. 2. Vbi dicit, *Tenete traditiones quas didicistis*, pręmittit hæc verba: *Nos autem gratias agere debemus Deo semper pro vobis, dilecti à Deo, quod elegerit nos Deus ab initio in salutem, in sanctificatione spiritus*. Vide reliqua. Docet illis verbis quales illis traditiones commendet, quasque ab Apostolo acceperint illi: nempe tales, per quas commoueri potuissent ad plenius obtemperandum Deo, ad proficiendũ in sanctificatione spiritus, in fide veritatis, & in acquisitione gloriç Domini nostri Iesu Christi. Finis igitur traditionum est, vt seruiant ad proficiendũ in sanctificatione spiritus, in fide veritatis, & in acquisitione gloriæ Christi.

1 Corinth. 5. vbi instituit, quomodo *excommunicatio exerceri debeat* in illum incestum, mox ostendit causam finalem, vt scilicet ille pudefactus in carne, prouocetur fortiùs ad pœnitentiam, & ita spiritus saluus fiat. Iliæ igitur traditiones, quibus homines magis ad pœnitentiam veram prouocantur, Apostolicæ sunt & bonæ.

Idem in 2 Cor. 7. probat illas contristationes, quæ excitant ad pœnitentiam. *Nam, etiamsi* (inquit) *vos contristaui per Epistolam, non me pœnitet. Nam gaudeo, quòd contristati estis ad pœnitentiam.*

1. Timoth 5. Ista traditio, ne iuniores viduæ admittãtur ad illud Ministerium Ecclesiæ, qui seruiebatur sanctis ægrotis, & alia pietatis exercitia præstabantur: sũptibus autẽ Ecclesiæ hoc hominũ genus sustentabatur: fuit ideò instituta ab Apostolo, quia vtilis erat Ecclesiæ, & etiam illis viduis ad ædificationem cedebat, vt liquet ex contextu.

Item quæ scribit Ephes. 5. & 6. de officio parentum erga liberos, liberorum erga parentes: seruorum erga dominos, dominorum erga seruos. Item 1. Timoth. 6. de seruorũ officio erga dominos. Item 1. Timoth. 5. de modo, quo admonendi & corrigẽdi sint senes, mulieres, &c Et quę 1. Pet. 2. de officio subditorum erga suos Magistratus etiã impios. Item quæ de ornatu & vestimentis mulierum, 1. Tim. 2. & 1. Pet. 3. Et si quæ aliæ reperiũtur traditiones in scriptis Apostolicis, videbis in eis hæc duo: primùm, fundamentum eas habere in verbo Dei, in lege Domini: secundò, illarum finem esse ædificationem & vt quisque diligentiùs incumbat suæ vocationi, & spiritualem promoueat cultum.

Hinc igitur colligitur regula de omnibus aliis traditionibus, quę in scripturis non continentur. Quomodo poterũt agnosci an sint Apostolicæ, nec ne. 1. Si fundamẽtũ habeant in verbo Dei. 2. Si faciant ad promouendam pietatẽ, ad excitandam pœnitentiam & fidem: denique si ad id seruiant, vt fideles maiori studio, & maiori cũ fructu, tã doctrinam, quam sacramenta & mãdata Dei audiant, percipiantque, pleniùs credant & in tota vita obseruẽt. Quæ illud nõ habent, neque ad hunc finẽ tendũt, inutiles & vanæ

sunt: ideo non Apostolicæ sed merè humanæ. Si verò aut pugnent cũ verbo Dei, aut eò faciant, vt homines in iis & suis operibus ponant fiduciã & spem remissionis peccatorum ac salutis, sunt Diabolicę. Atque hęc de secũdo satis.

Cùm hæc ita habeant: nunc singulæ traditiones quæ apud Patres leguntur ad has regulas examinandæ essent, & videndum, quænam fundamentum habeant in scripturis, quæ non habeant: Item quæ seruiant pietati promouendæ, & sacramentis reuerenter participãdis, & quæ nõ seruiant: atque ita concludendum: quæ sint Apostolicæ ac proinde recipiendæ, & quæ non ac proinde reiiciendæ: Sed quia hæc res nimię esset prolixitatis, ideirco sufficiat in præsentia si breuibus aliquot propositionibus cõplectar ea, quæ fusius aliàs de iis omnibus traditionibus explicabuntur.

In genere igitur & in vniuersũ de traditionibus quę apud Patres leguntur, retinendæ sunt hæ propositiones.

Prima: Quędam sunt, quæ non solùm habent fundamẽtum in verbo Dei verùm etiã semper efficaciter faciũt ad pietatem excitandam, promouendam, conseruandam ac proinde Apostolicæ sunt, & omnibus Christianis seruãdę & quę bona conscientia omitti non possunt: vt, de summa doctrinę Christianæ quę in symbolo continetur: vt de habendis publicis precibus in Ecclesia certis diebus pro omnibus hominibus vt de administratione sacramẽtorũ numero non variata tam Baptismi quàm Cœnę: vt de solenni exercitio disciplinæ & excommunicationis. Hę enim omnes, & aliæ etiam similes, testimoniũ habent in verbo Dei apertum, & plurimum conducunt ad pietatem & ad ædificationem in Ecclesia: & ab omnibus ecclesiis fuerunt receptæ & proinde etiam Catholicæ & Apostolicæ appellatæ.

Secunda: Aliæ sunt: quæ fundamentum quidem habent in verbo Dei & aliquando etiam profuerũt ad pietatẽ, sed iã non amplius prosunt: ac proinde Apostolicę quidẽ sũt, sed quia non amplius vtiles, ideirco non est necesse, vt obseruentur. Vt illa traditio de abstinendo ab idolothytis, sanguine, & suffocato: Ac proinde etiamsi fuerunt Apostolicæ, non sunt tamen Catholicę.

Tertia: Quędam non habent fundamentũ in verbo Dei: sed tamen possunt ad pietatem facere & ad ædificationẽ, si sine superstitione exerceantur. Ideo non Apostolicę quidem sunt, sed Ecclesiasticæ. Et harũ Ecclesiasticarum quędam sunt vniuersales & ab omnibus Ecclesiis & semper admissę ac proinde Catholicę dictę: vt, quòd celebretur *dies natalis Domini, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, & id genus alia*. Ideo hę contemnendę non sunt, sed seruandæ, modò absit omnis superstitio.

Quarta: quędam verò sunt particulares, à particularibus Episcopis in suis Ecclesiis institutę: & hac de causa Episcopales appellatę: atque hę proinde liberę sunt & esse debent omnibus Ecclesiis: vt, de tempore celebrandi Paschæ aliud fuit tempus Ecclesiis in Asia, aliud Ecclesiis in occidente. Ita de traditionibus celebrandi Cœnam alibi frequentiùs, alibi rariùs.

Quinta: Quędam verò sunt, quę nullum habent in scripturis fundamentum & nihil faciũt ad pietatem, neque ad ędificationem: sed neque pugnant cum verbo Dei, neque sunt contra pietatem suapte natura. Ideo Apostolicę esse non possunt, sed merè humanę. Et tales permultę retinentur in Papatu, inanes & leues: vt, quòd in Cœna Domini aliquid aquę imponatur in vinum.

Sexta: Quędã autem sunt, quę pugnãt cum verbo Dei, eãq; etiam obsunt pietati: ac proinde nec Apostolicę sunt, nec Ecclesiasticę, nec merè humanę, sed diabolicę: eæque nec liberæ, sed damnandę & vitandę: Vt, quod tradit Epiphanius, eos qui post votum virginitatis vel cœlibatus vxores ducunt, peccare: Vt, traditio de retinendis imaginibus, de inuocandis mortuis. *At sancti sunt, qui hæc scripta reliquerunt*. Resp. Fuerunt etiam homines, ideo & falli & fallere potuerunt.

Cęterùm ex iis omnibus quę de traditionibus istis diximus, nõ potest colligi, aliquid ad salutem esse necessariũ, & ad pietatem pertinere quod nõ contineatur in sacris literis. Non omnes bonę traditiones vt Apostolicę, fundamentum habent in verbo Dei: Quę autem sunt tantùm Ecclesiasticę, liberę sunt omnibus Ecclesiis.

III.

Ex iis propositionibus generalibus liquet quid ad quędã specialia Patrum de Traditionibus dicta, respõdendũ sit.

Et *primùm* ad illud, quòd scribunt Ecclesiam accepisse ab Apostolis non solùm ἔγγραφα sed etiam ἄγραφα. Basilius de Spiritu sancto, Epiphanius.

Resp. Hoc facilè damus, vt liquet de symbolo Apostolico, quod tamen in scripturis iuxta illam verborum formã & ordinem non continetur: Et hanc dicimus esse primam ac præcipuam Apostolorum traditionem ἄγραφον: Et vt est traditio de libris Canonicis & Apocryphis. Itẽ multa, quę ad disciplinam & ritus Ecclesiasticos pertinent: de synodis etiam habendis: de tempore calamitosis indicendis: Et multa alia, quæ fatemur Ecclesiam accepisse ab Apostolis sine scripto: Sed addimus: hęc omnia fundamentum habere in scripturis: & deinde nihil ab Apostolis fuisse institutum, quod non faceret ad pietatem, & ædificationem Ecclesię. Nihil etiam leue, nihil ludicrum, nihil superstitiosum. Item, addimus quoad doctrinam, nihil diuersum ore docuisse ab eo, quod scriptum reliquerunt. Quoad sacramenta, eos nullum sacramentis duobus a Christo institutis adiecisse.

Secundum. Quæ Ecclesia accepit per traditionẽ & ἄγραφα parem habere vim ad pietatem, & paris esse autoritatis, cum iis, quę accepit ἔγγραφα Basil. de Spiritu sancto.

Resp. Hoc admittimus in illis traditionibus, quę aperta habent in scripturis testimonia & ad pietatem non solùm vtiles sunt, sed etiã necessariæ, & ideo ab omnibus Ecclesiis semper admissę sunt Apostolicę & Catholicę vt traditio de symbolo de libris Canonicis & aliis quibusdam: Sed non admittimus nec admittendum est in omnibus.

Tertium. Traditiones esse pari religione seruandas, qua & illas, quæ habemus in scripturis.

Resp. Damus de iis Catholicis, de quibus antea dictũ est: non de omnibus, etiamsi habeant testimonium in scripturis, & aliquando fecerunt ad pietatẽ: vt traditio de abstinendo a suffocato & sanguine, habebat testimonium in scripturis, & faciebat ad pietatem per aliquod tẽpus, sed iam non facit. Ideo non est pari religione seruanda. Proinde autem illas esse obseruatu necessarias: quas primò constiterit esse conformes sacris Literis, & secundò obseruatas fuisse & in omnibus Ecclesiis iam inde a tempore Apostolorum: Ideo quæ non sunt huiusmodi, non cogunt. [illegible] tenenda est regula Apostoli: *Omnia probate: quod bonum est tenete*.

Quartò apud Epiphan. in refutatione Apostol. *Vbi extitit traditio Ecclesię, etiam ibi in ueniendum*. Item illud Augustini ad Ianuarium: *Disputare contra id, quod Ecclesia per totum terrarum orbem [illegible] insolentissimæ est insania*.

Resp. Hæc dicta intelliguntur de traditionibus Catholicis & Apostolicis fundatis in verbo Dei & ad obseruatiã sui necessariis de quibus supra. Multæ autem abusus introducti sunt in Ecclesiã, de quibus Augustinus ad Ianuar. 118. De iis certè non loquitur Augustinus nec alij Patres.

Quintũ, Irenæi & Tertulliani veritatem religionis Christianæ requirendam esse apud Ecclesias Apostolicas: inter quas speciatim collocat Romanam. Item quòd de harum Ecclesiarũ fide & autoritate præscribendum sit hæreticis: ita vt cum iis, qui harum Ecclesiarum autoritatem reiiciunt, non sit per scripturas agendum.

Resp. Vt cum fructu hæc Patrum dicta explicentur ac intelligantur, notanda sunt quatuor in iis dictis.

1. Quales nam essent illæ Ecclesiæ, ad quas volebant recurri, & quarum autoritatem ita magnifaciebant, vt si quis eas & quæ apud ipsas erant traditiones reiiceret cum hoc negarent esse è scripturis disputandum.

2. De quanam veritate loquerentur ij Patres, cùm scribebant inquirendam esse veritatem apud Ecclesias Apostolicas.

3. Quando tandem prouocarint ad illas Ecclesias.

4. Quam ob causam.

1. *Quod ad primũ*. Ecclesiæ illæ, atque in primis Romana, erant veræ Apostolicæ & Christianæ: non nomine tantùm, sed re ipsa puritate doctrinæ, sinceritate sacramẽtorũ, seueritate disciplinæ, constantia in fide, fortitudine animi in perferendis pro Christo omne genus tormentis, charitate in fratres, moderatione ceteraque honestate vitę, contemptu Mundi denique sanctificatione. & Christianis Apostolicisque moribus. Ecclesię erant recens ab Apostolis plantatæ, nõ purissima doctrina & seuera disciplina institutæ, a nemine adhuc adulteratæ à nemine vitiatæ, ceu castissimæ & incontaminatæ virgines in quarum ore recens adhuc lac Apostolicũ bebebat, quando Patres ad eas prouocabant: Atq; inprimis, vt dixi, Romana, quemadmodum Patres omnes illis vetustissimis temporibus cui nihil vel ab ipsis hæreticis obiici poterat merito. Ergo ad hanc, & huius similes Ecclesias, tanquam ad matres apud quas purissima manebat doctrina, prouocabant Patres, & volebant eas esse controuersiarũ iudices, vrgebantque illarũ autoritatẽ, & contendebant, cũ iis, qui harum reiicerent autoritatem, non esse amplius è scripturis disputãdũ. Sed quæ dissimilitudo est inter illam

& hanc

& hanc? Quæ inter castam virginem,& impudentissimum [illegible] quæ Patres [illegible] de [illegible] Ecclesia sanctissima & castissima virgine, ea [illegible] ad [illegible] & [illegible] Romana [illegible] quæ nihil vel parum retinet antiqui [illegible] vel [illegible] disciplinæ, sed in [illegible] patefactus [illegible] quæ apud Ezechie[illegible] cap. 16. Primo [illegible] virginem, vide sit educta ex[illegible] Deo mandata omni la[illegible] sanctissime [illegible] bene [illegible] vestita, & omni ornamentorum [illegible] & ita eam comparat castissimæ & formo[illegible] Deinde explicat, quid porro ta[illegible] factam esse dicit scortum obscœ[illegible] locus.

[illegible] interrogo Romanenses: si quæ ibi prædicat Pro[illegible] de Ecclesia, ante quam scortaretur: vellet quis [illegible] eadem etiam accommodare, postea quam facta fuit scortum, an non esset insulsus? Tales esti [illegible] Patres de Ecclesia illa prima Romana, neque [illegible] interpretamini. Nam [illegible] Ezechiel de duplici statu Ecclesiæ [illegible] fuerunt de duplici statu Romanæ Ecclesiæ. [illegible] scortum. Ergo nihil ad vos pertinent ea, quæ Irenæus & Tertullianus de [illegible] Romana Ecclesia [illegible] illius autoritate scri[illegible] Sed [illegible] Ecclesia, qualis [illegible] nos etiam libenter dabimus vobis hanc autoritatem.

Quod ad secundum attinet: Quænam erat illa veritas [illegible] apud Ecclesias Apostolicas [illegible] apud Romanam?

2. Veritas erat [illegible] præcipuorum Christianæ [illegible] de Deo creatore rerum omnium & gubernatore: de Christo Filio Dei & vero Deo de vera eius morte & [illegible] Fuerat hæc veritas primò [illegible] Apostolis, deinde [illegible] ad [illegible] per traditiones [illegible] scri[illegible] veritas, de qua nulla Ecclesiæ [illegible] certa [illegible] quæ quotidie prædi[illegible] in scripturis [illegible] in scholis explicabatur. Quis igitur non meritò ad illas Ecclesias, pro hac veritate [illegible] certa [illegible] Sed quid hæc ad illa, quæ iam inter nos & Romanam Ecclesiã con[illegible] hæc [illegible] apud omnes Ecclesias recepta in scripturis non sunt expressa, neque è [illegible] possunt: sed ab ipsa Ecclesia Romana cõ[illegible] *de primatu Papæ* hunc [illegible] vobis permittemus. *De purgatorio* [illegible] etiam [illegible] inter Orientales & Occidentales Ecclesias. *De imaginibus in templis*, quot dissidia & etiam bella inter Orientales & Occidentales: imò & inter ipsosmet Orientales, dum alii eas damnabant, alii probabant? Idem de aliis controuersiis possem demonstrare. Sed quis hæc non nouit? Non fuisse hanc de iis controuersiis doctrinam, quam nunc tenet & profitetur Ecclesia Romana, apud omnes Ecclesias receptã: imò neq; semper in Ecclesia Romana receptã habuisse con[illegible] hanc non contineri in symbolo, constat non probari posse apertis scripturarum testimoniis: ac proinde confugiunt ad traditiones: constat etiam, has quas de hac doctrina vrgent traditiones [illegible] apud antiquos Patres. Quid igitur illa veritas de qua Irenæus & Tertullianus [illegible] & in scripturis erat & est expressa, & in symbolo Apostolico aliisque omnibus explicata, & apud omnes, nulla excepta Christianas Ecclesias recepta, conseruata, verissima, certissima, & extra omnem controuersiam posita: quid, inquam, [illegible] Ecclesiæ Romanæ [illegible] de illa veritate de qua disputabant Irenæus & Tertullianus cum illis hæreticis, de vno Deo creatore omnium [illegible] Domini Iesu Christi, voluimus adhuc cum illis Patribus prouocare ad Ecclesiã Romanam. Vide quantũ illi tribuamus. Quid igitur conqueruntur? Quæ igitur [illegible] Patres illi, de inquirenda illa veritate, nihil pertinet ad [illegible] nostras [illegible]

3. *Quod ad tertium: Quando illi [illegible] Patres prouocabant ad Ecclesias pro illa veritate* [illegible] scripturis, deinde etiam traditionibus [illegible] Illi verò Hæretici [illegible] reiecissent, aut aliarum negassent [illegible] afferebãt traditionem etiã, id est, symbolum non admisissent: Tum demum Patres, cùm viderent, nihil sibi ampliùs superesse armorũ quibus illos hæreticos [illegible] & veritatem defenderent, nisi testimonia Ecclesiarũ [illegible] ad Ecclesias, non ad [illegible] omnes [illegible] Ecclesias [illegible] quales ante [illegible] Illas enim [illegible]

An hi libri, quos reiiciebãt Hæretici tanquã Apocr. hos essent [illegible] *Deinde*, an quæ ex [illegible] scripturarum, esset vetus & genuinus nec ne. *Tertio* an quam [illegible] symboli esset vera Apostolorum traditio, nec ne: ac proinde an quam de vno Deo [illegible] Dei Christo, defendebant doctrinam, vera esset: nec [illegible] tantum illas Ecclesias [illegible] propterea quòd ab Apostolis [illegible] in omni doctrina [illegible] tam [illegible] vsque retinerent doctrinam, & scripturarũ [illegible] quam ab Apostolis viua voce acceperunt [illegible] probabant illi Patres quia ab eo tempore [illegible] ab Apostolis [illegible] in doctrina: debere igitur illarum testimonium [illegible] certissimum & verissimum [illegible] Quòd si quis [illegible] & hanc Ecclesiarum [illegible] ampliùs [illegible] An non [illegible] meritò pronunciabant [illegible] Ecclesias [illegible] Ecclesias: An non [illegible] amplius cum his hominibus hæreticis [illegible]

Quarto, Cur [illegible] Patres remittebant ad Ecclesias, illas pro intelligentia scripturarũ & pro veritate: quia [illegible] apud illas manebat veritas, & vera scripturarum intelligentia sicut fuerat ab initio tradita ab Apostolis: Hãc causam [illegible] affert Tertullianus: [illegible] *Vbi enim apparuerit [illegible] veritatem disciplinæ & fidei Christianæ: illic erit & veritas scripturarũ, & expositionum, & omnium traditionum Christianarum.*

Sed quid hæc Patrum dicta iuuant Papistas cõtra nos? Agant Papistæ nobiscũ sicut illi Patres agebant cum illis Hæreticis: probent sua per scripturas apertas: probẽt per [illegible] apud omnes traditionẽ, symbolũ [illegible] Apostolicũ [illegible] & per alias traditiones, hoc est, verba veterum Ecclesiarum [illegible] illum scripturarũ sensum, qui non pugnet cum scripturis & symbolo [illegible] demum, si non acquieuerimus prouocet ad Ecclesias omnes, quæ ab Apostolis plantatæ & edoctæ, eandem semper retinuerint & adhuc retineant doctrinam, quã ab Apostolis acceperũt. Prouocent etiam ad Ecclesiã Romanam, eo [illegible] sicut Patres faciebant, in hac Ecclesia nullã factã esse mutationem in doctrina & cultu diuino ab eo tempore, quo fuit ab Apostolis instituta: & tum demum, si non acquieuerimus, clament, nobiscum non esse ampliùs disputandum. Videmus itaque quomodo [illegible] hic illud quorum dictum, hoc est, verba Irenæi & Tertulliani, quæ supra recitauimus, & quam merito illud [illegible] & tempserint aduersus tales hæreticos, qui neq; [illegible] contra se [illegible] neq; [illegible] neq; receptã [illegible] nam symboli, neq; denique [illegible] Ecclesiarum [illegible] ab eo tempore quo fuerunt ab Apostolis [illegible] ab illorum doctrina recessisse, testimonium admittebant. Ac proinde apparet, hæc Patrum dicta, nihil aduersus nos facere: qui & scripturas omnes Canonicas, & simplicem illarum sensum, & communem [illegible] traditionem amplectimur, & etiam autoritati testimonii Ecclesiarum verè Apostolicarum, quas constet nihil vnquã variasse in doctrina, libentissime amplexuri illas sumus.

Summa hæc est: Quia apud illas Ecclesias manebat veritas doctrinæ Apostolicæ, & manebat integer scripturarũ sensus, quẽ Apostoli apud illas reliquerant: id quod cõstabat quia nũquã facta fuerat vlla doctrinæ mutatio apud illas: ideo Patres meritò illarũ autoritatem magnificabant, & præscribebant hæreticis. Et si hãc tenerent cũ illis disputãdum esse negabant: idq; tũ demum hoc dicebant, cùm sua probassent scripturis, & communi receptáq; traditione: hæretici verò neque illas, neq; hanc admittere voluissent.

Cæterum Patres nunquã fidẽ Apostolicã vllis alligarũt locis aut personis. Inde illud Tertul. de præscript. hæret. pa [illegible] *Non esse veritatem ex personis, sed personas ex veritate iudicãdas.* Item [illegible] *aliis extraneos & inimicos Apostolis Hæreticos, [illegible] ex diuersitate doctrinæ, quam vnusquisq; de suo arbitrio aduersus Apostolos aut protulit, aut recepit.* Volebant autem omnia probari per scripturas, id quod liquet. Sed scripturarum sensum in præcipuis capitibus religionis, volebant sumi ex symbolo, & ab illis Ecclesiis, apud quas constabat manere veritatem fidei Christianæ, non autem ab illis apud quas non maneret hæc veritas. Ideo ait [illegible] *Illis igitur & scripturarũ & expositionũ aduersatio deputanda.*

da est, ubi diversitas invenitur doctrinæ, diversitas scilicet doctrinæ, ab ea, quam tradiderunt Apostoli.

QVÆSTIO IX.

De legendis cuique homini scripturis.

Post quæstionem de vtilitate & perfectione scripturarum, sequitur ordine legitimo quæstio *de legendis & audiendis scripturis*. Nam cùm Apostolus ait 2. Timoth. 3. *Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad doctrinam, &c.* Item, quòd *possit sapientem facere ad salutem*. videndum est, quosnam possit sapientes facere, & quibus vtilis sit ad doctrinam. Nam certè illis, qui hanc scripturam in libris tantùm & cistis, & Musæis tenent, sed nunquam legunt, nunquam audiunt: verùm illis, qui eam legunt, audiunt, intelligunt, fide recipiunt. Ideo subiecit Apostolus dicendo: *Quæ te possunt facere sapientem per fidem, quæ est in Christo Iesu*. Item Rom. 1. *Euangelium est potentia Dei in salutem omni credenti. Fides autem est ex auditu* Rom. 10.

Quæstio igitur hæc proponitur: *An officium sit cuiusque Christiani, imò cuiusuis hominis, operam dare sacris Literis, non solùm audiendis, cum explicantur in Templo & in schola, sed etiam domi legendis & scrutandis, nec ne.*

Papistæ permulti, præsertim hoc tempore, negant permittendum esse cuique legere scripturas: vt mulieribus, Laicis, indoctis, pueris, militibus, plebeis: Hoc esse officiū Ecclesiasticorum & Theologorum, doctorumque virorum. Quas adferant rationes, ad extremum breuiter recitabo & refutabo. Sententiam nostram continet.

THESIS.

Cuiusque Christiani officium est, operam dare sacris Biblijs non solùm audiendis cùm explicantur aut in templo, aut in schola, sed etiam domi legendis & scrutandis.

Confirmatio.

1. Præceptum Dei est, ad singulos homines pertinens, vt se & Christū nobis loquentem audiamus, nempe quoties ille ad nos verba facit, & nos illum audire possumus. Testimonia Prophetæ subinde inculcant: *Audite verbum Domini*. De Christo ait Pater Matth. 17. *Ipsum audite*. Atqui loquitur nobis non solùm è suggesto & è Cathedra per Doctores & Pastores, sed etiam in sacris Literis. Ibi enim docet, præcipit, promittit, minatur. Ergo cuiusque Christiani est cùm vacat, Christum in scripturis loquentem audire: id quod fit legendo.

2. Christi præceptum est ad singulos spectans, Ioh. 5. *Scrutamini scripturas*. Solebant igitur omnes Iudæi libros sacros legere.

3. Col. 3. Toti Ecclesiæ & singulis fidelibus, qui Colossis erant, mandat Apostolus, vt in ipsis etiam ædibus priuatis, *sermo Christi, hoc est, doctrina Euangelij & sacrarum literarum, inhabitet affluenter, docentes se mutuo & admonentes sui quemq;* officij, nempe è scripturis. Sermo (inquit) Christi, [illegible]. Vbi illud verbum [illegible] diligenter considerandum est. Significat enim domesticam inhabitationem.

4. Quilq; tenetur non solùm cùm opus est, suam profiteri fidem: sed etiam cur sic credat, speret & viuat, rationem reddere, 1. Pet. 3. *Parati sitis reddere rationem* [illegible] *omni poscenti, de ea quæ in vobis est spe*. At quomodo hoc fecerit Christianus, nisi sese exerceat in sacris Literis: Neque enim aliūde ratio petenda est fidei & spei nostræ, nisi è scripturis, quibus vnis nititur. Meritò autem hoc exigit Apostolus à singulis Christianis: quoniam turpissimum est, Christianum eum appellari debere, qui nesciat è scripturis rationem adferre eorum quæ profitetur & agit: quando idem turpe est in omni alia professione tam disciplinarum quam artium: nempe, vt aliquis profiteatur se esse Philosophum aut Medicum, qui nesciat rationem adferre eius quàm profitetur artem. Profectò huiusmodi homines apud nos exsibilantur & ridentur: quātò turpius id fuerit Christiano?

5. Deuter. 6. toti populo suo sic mandat Dominus: *Erunt verba ista* (legis) *quæ ego præcipio tibi hodiè, super cor tuum, recensebisq; ea filijs tuis, & loqueris de eis cùm sedes in domo tua & cùm ambulas per viam: cùm vadis dormitum, & cùm iterum surgis: ligabis denique in signum super manum tuam, eruntque monitoria inter oculos tuos. Scribes enim supra postes domus tuæ, & in portis tuis.* Eadem repetit Deut. 11. Hinc perspicuum fit, voluisse Deum, vt in singulis ædibus haberetur lex Domini eaq; scripta, non certè vt ibi otiosa lateret, sed vt à cunctis legeretur, audiretur, atq; ita cælestis doctrina per omnes ætates, perpetuáque successione incorrupta seruaretur & propagaretur. Et quidem Iudæi præceptum illud obseruarunt & adhuc obseruant. Nulla est enim domus apud Iudæos, in qua libri sacri non habeantur, & statis temporibus vniuersa familia audiente, non legantur. Quin etiam pueri à teneris annis Biblijs legendis assuescunt: mulieres etiam incumbunt sacrarum Literarum lectioni & studio. 2. Timoth. 1. Annon igitur interest & Christianorum id ipsum facere? Nam præceptum illud Dei de scripturis domi legendis, non ad solos pertinet Iudæos: sed etiam ad Christianos, & quidem in primis ad Christianos, quippe qui verus nunc sunt populus Dei: Et præceptum illud, non iudiciale neq; ceremoniale est, sed morale ad primam pertinens tabulam: vt nemo tergiuersari possit, causans illud esse cum reliquis ceremonialibus & iudicialibus per Christum abrogatum. Imò Christus, cùm dixit, *scrutamini scripturas*, & cùm arguit Pharisæos, quòd non legerent scripturas, illud propriè omninò confirmauit: & vniuersè quicquid in veteri Testamento reperitur ad fidem in Dominum, ad charitatem in proximum, & ad vitam sanctè traducendam pertinens: totum illud à Christo confirmatum esse, perspicuum est.

6. 2. Petr. 1. Ad vniuersos scribens Christianos, & non tantùm ad sacerdotes ait: *Habemus firmum Propheticum sermonem, cui dum attenditis velut lucernæ splendenti in obscuro loco, bene facitis, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris*. Docet his verbis non solùm tunc temporis Christianos omnes solitos fuisse scripturas Prophetarum diligenter legere: sed etiam, quicunq; hoc idem faciunt, illos rectè facere: Malè igitur, qui hoc facere negligunt.

7. Pro. 2. Deus per Salomonem vnumquemq; hortatur, *vt penes se reponat verba & præcepta sua, & aures sapientiæ accommodet*. Legantur & quæ de eadem re initio cap. 4. scribit: Vbi & præceptum ad singulos pertinens de studio legis Domini, & magnifica promissio, illos attingens, qui huic studio incumbunt. Quid igitur garriunt impij, lectionem scripturarum non ad omnes pertinere?

8. Quid verò minatur Dominus ijs, qui negligunt legē suam audire? [illegible] legatur [illegible] An non etiā renciunt qui nolunt scripturas legere cùm possint?

9. Actor. 17. De Beroensibus, qui erant Thessalonicensibus viris nobiliores traditur, cùm audiuissent Apostolum, *eos quotidie scrutatos fuisse scripturas, vt viderent, an ita se res haberet in scripturis, sicut audita sunt ab Apostolo prædicari*. Quid hoc exemplum docet, nisi tempore Apostolorum pios quoque solitos fuisse sacras Literas quam diligentissimè etiam domi legere & perscrutari: ac proinde idem nobis esse faciendum, si verè inter pios connumerari & de religione nostra certiores fieri velimus? Quo etiam ex loco colligere promptum est, nihil Christianis hominibus de religione admittendum esse, nisi quod deprehenderint consentaneum esse cum sacris Literis.

10. 1. Cor. 14. Ostendit Apostolus hanc fuisse consuetudinem in Ecclesia Christi receptam, vt fideles simul conuenirent omnes, & de doctrinis, quæ piæ quæ impiæ, diiudicarent. *Quoties conuenitis, vnusquisque vestrûm canticum habet, doctrinam habet, &c.* Item *Cæteri diiudicent*. At quomodo hanc diiudicationem facere illi tum potuissent, qui in sacris Literis non fuissent exercitati? Quomodo verò in ijs exercitati, nisi etiam domi in illis legendis & meditandis se occupassent? Quandoquidem igitur singulorum est Christianorum facere iudicium de doctrinis, singulorum etiam est sacras Literas legere & perscrutari.

11. 1. Cor. 14. Dum etiam ibidem præcipit, *vt mulieres, si quid volunt discere, maritos domi interrogent*: an non satis innuit debere singulos viros ita esse in S. Literis exercitatos, vt possint mulieribus suis in omnibus, quæ de pietate interrogant abundè è scripturis satisfacere? At quomodo hoc fiet, nisi quotidie aliquid legant in scripturis, & illud diligenter examinent?

12. 2. Timoth. 3. *Persiste in ijs quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris, & quòd à puero sacras Literas noueris*. Et quinam Timotheum adhuc puerum sacras Literas docuerunt, nisi mater Eunice, & auia Lois? Non enim didicit à patre, qui Gentilis erat & infidelis. De matris autem & auiæ pietate ac fide testatur 2. Timoth. 1. Docet etiam hic locus, receptum fuisse apud Christianos & verè pios homines, vt parentes, etiam ipsæ matres, liberos suos domi sanctas docerent literas.

13. Actor. 8. Eunuchus Candaces Æthiopum Reginæ præfectus, homo Gentilis, cū peregrinaretur & curru veheretur, nō iacuit ibi otiosus, sed legebat Iesaiā Prophetā. An nō igitur domi verisimilius est, aliquā sibi partem tēporis solitū fuisse deligere, qua aliquid in scripturis legeret? Quam autē Deo probata fuerit hæc Eunuchi Gentilis

tilis diligentia,& assiduitas in sacris scripturis legẽdis, per spacium facit id quod sequitur in historia. Misit enim ad eum Dominus Philippũ, qui loca Isaiæ quæ legebat, sed nõ intelligebat, explicaret, in pietate Christiana institueret,& tandẽ baptizaret. Quidni igitur dicamus Deo probari eorum Christianorum quicunque sint, studium qui etiamsi non omnia intelligant, scripturis tamen legendis non defatigãtur? Quid ni dicamus, Deum illis missurum, qui explicent, si non alios, saltem Spiritum sanctum?

14. Ephes. 6. *Patres nolite ad iracundiam prouocare liberos vestros, sed instruite eos in timore Domini, &c.* Quomodo verò hoc fecerint Patres sine lectione scripturarum?

15. Ad Romanos,& alibi salutat priuatas familias,& eas vocat Ecclesias. Quamobrem ita vocat? Quia in ædibus priuatim precabantur, quæ etiam in Ecclesia publicè. Preces enim fiebant simul à tota familia, & scripturæ legebantur & explicabantur.

16. 1. Thess. 5. Ad vniuersos singulosque fideles scribens, ait: *Adhortemini vos mutuò, & ædificetis singuli singulos.* Volebat igitur Apostolus, vt singuli essent sibi mutuo doctores & pastores. Quomodo autem hoc potuissent præstare officium sine assidua scripturarum lectione & cognitione?

17. 1. Timoth. 2. *Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire.* Ergo cuiusque hominis est, dare operam legendis S. Biblis, vt per hæc ad cognitionem veritatis perueniant.

2. Timoth. 2. *Quæ audiuisti à me inter multos testes, hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt idonei ad alios quoque docendos.* Vult igitur Apostolus, non solum sacerdotes, sed etiam Laicos ita proficere in scripturis, vt etiam alios ipsi possint docere.

Atque vt speciatim ad multos Laicorum hominũ gradus descendam, *Deut. 17. Præcipit Regibus, vt legem Domini penes se scriptam habeant, & in eo libro, cunctis diebus vitæ suæ legant.* Legantur & hæc loca 1. Sam. 12. 1. Reg. 8. 10. 2. Reg 22. 2. Paral. 19. Prou. 10. 21. 25 29. 1. Eccl. 1. Ps. 20. 101. Ierem. 22. Ios. 1. *Ne recedat volumen legis huius de manu tua.*

Quòd quisque teneatur, si vacet, sacras Scripturas legere, testimonia ex patribus.

Hieronymus Tom. 9. ad Paulam & Eustochium in procemio Enarrationis Epistolæ Pauli ad Ephes. pag. 101. orationem ducit ab officio hominis, qui & ratione præditus est,& loqui potest. Locus incipit: Cùm enim à cæteris animantibus, &c. Tomo 6. in initio: *Qui nescit scripturas, nescit Dei veritatem eius'que sapientiam.*

Idem in procemio in librum Commentariorum in Iosuam, *Ignoratio* (inquit) *scripturarum ignoratio Christi est.*

Epistola ad Paulinum cum primis legatur, quæ præfigitur Biblis,& est de lectione sacrorum Bibliorum.

Idem Tom. 1. pag. 66. ad Demetriadem epistola de virginitate seruanda. Hortatur cum primis, vt animum suum amore sacræ lectionis occupet:& inter alia sic etiam ait: *Ama scripturas sanctas, & amabit te sapientia, dilige eam, & seruabit te: honora illam, & amplexabitur te.*

Epistola ad Saluinam, quæ est pag. 77. de viduitate seruanda, ad idem studium illam hortatur: *Semper* (inquit) *in manibus tuis sit diuina lectio*, pag. 76.

Idem in epistola ad Furiam viduam, quæ est pag. 79. facit officium. Ad multas autem scripsit fœminas: & nonnullis aliquot dedicauit libros. Omnia hæc argumento sunt, Hieronymum voluisse, vt omnes, etiam fœminæ in legendis sacris literis occuparentur.

Notandum verò, quod est in fine Commentariorum in Nahum: Futurum ait, vt sub Christi aduentum ad exercẽdum iudicium, populus vndique ad discendas sacras literas confluat. Annon nunc id est tempus?

Chrysost. Tom. 1 in Genesin homil. 35. quæ sic incipit, *ingens bonum est diuinarũ scripturarũ peritia*, scribit idque in initio homiliæ: *fieri non posse, vt his qui diuinis scripturis magno studio feruentique desiderio vacat, semper negligatur: quoniam licet desit nobis hominis magisterium: ipse dominus tamen supernè corda nostra intrans, illustrat mentem, rationi iubar suum infundit, detegit occultata, doctórque fit eorum quæ ignoramus: tantùm nos quæ adsunt, adferre velimus. Ne voceris* (inquit) *Magistrum super terram.*

Frequentissimè Patres suos populos ad legendas etiam domi scripturas hortabantur. Legatur

1. *Origenes* Tom. 1. in Exod. hom. 12. Totum populum ad hoc studium hortatur.

Idem Tom. 1. in Leuit. hom. 9. pag. 169. suadet populo, vt non solùm det operam audire in Ecclesia verbum Dei, sed etiam in ipsorum ædibus exerceri & meditari in lege domini die noctuque: quòd ibi etiam sit Christus,& vbique adsit, quærentibus se.

In Iosuam, hom. 10. pag. 164. multis demonstrat. & Deo & Angelis probari, nobis verò vtile esse, si legamus scripturas, etiam si non planè intelligamus. Quo pacto fuerit ipse à parente domi exercitatus in sacris literis. Euse. Ecclesiast. hist. lib. 6. cap. 20.

Chrysostomus verò quàm frequens & feruens fuerit in excitandis cuiusque ordinis hominibus ad lectionem sacrarum scripturarum, libri ipsius & præsertim homiliæ testificantur. Legatur in Epist. ad Colos. cap. 3. hom. 9. in ea verba, *Sermo Christi inhabitet in vobis opulenter* Compellat Patresfamiliâs,& iubet, vt sibi emant Biblia, & in illis domi legant & meditentur, quòd nemo possit melius illos docere, quam illa. Et præter alia hæc etiam habet verba: *Hoc* inquit, *demum malorum omnium causa est, quòd scripturæ ignorantur.* Col. 1191. C.

Idem in Genesin homil. 21. col 155. hortatur vniuersum populum ad studium sacræ Scripturæ.

Item hom. 29. *In scripturis enim inueniri pharmaca ad omnium spiritualem morbum.*

Idem Tom. 3. in Ioan. c. 8. hom 32. Vult libros sacros domi ab omnibus volui:& licet simus duri, tamen continuando lectionem scripturę, aliquam assequemur vtilitatem. Simile: Qui assidet vnguentariæ tabernæ, etiam inuitus accipiet odorem.

Augustinus Tom. 2. Epistola 3. ad Volusianum, scribit, scripturas legendas esse non tantùm doctis, sed etiã indoctis, adeoque omnis generis hominibus. Deum enim in illis loqui ad cor indoctorum atque doctorum. Scripsit & hic Pater multas epistolas ad varias matronas, & viduas & puellas. Ad Paulinam, Probam, Fidiciam, Iulianam, Fabiolam, Feliciam, Florentinam puellam, Italicam, Maximam. Et inter eius sermones etiam vnus est, qui inscribitur de studio sapientiæ & meditationis legis Dei.

Id. August. Tomo 10. de verbis Domini. serm. 45. in initio: Præceptum illud Christi, Scrutamini Scripturas, non ad Iudæos tantùm, sed ad singulos Christianos pertinere contendit.

Ambrosius Tom. 3. pag. 121. legatur sermone 35. de ieiunio Domini ad finem adhortatio, vt omnes accipiant panem scripturarum,& in illis exerceantur. Item Tom. 2. in Ps. 118. sermone 21. qui est pag. 8. Omnes fideles hortatur ad scripturarum lectionem. Idem de offic. lib. 1. c. 22. Sit igitur Sermo de scripturis maximè.

Leo l. *ep.* 22. ad clerum & populum Constantinopolit. idem tradit.

Quid hæc demonstrant, nisi tunc etiam Laicos ita dedisse operam sacris literis, vt possent cum Philosophis disputare,& eos conuincere?

Scripturas cuique legendas esse, rationes aliquot.

1. Scripturam sacram voluit populo Hebræo, Hebraica lingua, & quidem omnibus notissima tradi. Obsecro in quem finem, nisi vt ab omnibus legeretur & intelligeretur 1. Corinth. 14. Hanc causam docet Apostolus, cùm etiam iubet in Ecclesia vti lingua omnibus nota. Quamobrem? vt ab omnibus intelligatur, & ne alter alteri fiat barbarus. Multò minùs voluit Deus nobiscum ita loqui, vt non posset à nobis intelligi.

Eadem de causa, cùm voluit suam legem non amplius inter Iudęos contineri, sed ad omnes etiam Gentes propagari, immisit in mentem Ptolemæo Philadel. Regi Ægypti, vt eam curaret per 72. Doctores Hebræos linguæ etiã Græcæ peritissimos, eo quo narrat Aristæas modo, in Gręcam linguam cõuerti, quò posset ab omnibus etiam Gentibus legi & intelligi. Erat enim tum temporis Græca lingua omnibus ferè populis ac Gentibus nota in Asia, Africa, Europa. Cùm verò hęc ferè in Africa atque Europa cũ suo imperio intercidisset,& Latina iam lõgius latiúsque cœpisset propagari; voluit hanc sacram Scripturam latinam quoque fieri. Quam ob rem? Profectò, vt ab omnibus posset legi, percipi, memorię mandari. Denique voluit, vt omnes nationes, Germani, Itali, Galli, Hispani, Dalmatæ, Angli, Poloni, in sua quique lingua, eam haberent.

2. Qui etiam fit, vt in sermonibus Patrum, etiamsi inculcentur scripturæ, autores tamẽ librorum,& capita nõ ita, vt nunc citentur: Inde, quia populi ita erant exercitati in sacris Biblis, vt sententia aliqua audita, mox intelligerent,

cuius esset & è quoto capite sumpta fuisset. Hoc verò arguit, illos dormitantium vacasse sacrarum litterarũ lectioni.

3. Scriptura sacra, thesaurus est pretiosissimus vniuersis ac singulis hominibus à Deo donatus, vt fruantur & inde ditescant, vt etiam Apostolus loquitur 1. Cor. 11. An non igitur magna tyrannis, prohibere homines à fruitione sui thesauri?

4. Permittuntur omnes Gentes legere scripturas, & prohibentur Christiani?

5. Porrò, it Deus [illegible] suum non cum sacerdotibus tantùm & Monachis, sed cum omnibus, etiã plebeis, etiam mulieribus, etiam paruulis: Cur igitur non liceat vnicuique pactiones fœderis legere, vt sciat quid Deus illis promittat, quid vicissim ab illis stipuletur?

6. Vita nostra perpetua est militia super terram, Iob. 7. Scriptura autẽ sacra nostra sunt arma contra hos hostes, Ephes. 6. Cur non igitur tam vulgus & idiotæ his armis induantur, vt queant pugnare? Quomodo hoc? Legendo, studendo Biblia. An non vnquam hostile est examinare, quos oportet perpetuò esse armatos.

Responsiones ad exceptiones.

1. Omnes, qui scripturas lectitant, fiunt hæretici. Vide Tertull. de præscript. [illegible]

Resp. O maledictam vocem! Quid hoc aliud est, quam dicere, quod Deus dedit pro medicamento animarum, illud esse venenum, & eo accersi morbum, quo ae aucerius morbum datum est. Contrarium tradit Iohan. 5. 2. Timoth. 3. Scriptura [illegible] ad omnia, & habet hæreticos conuincere. Contrarium tradit [illegible] Beatus vir &c. Contrarium [illegible] docuerunt Patres. Chrysost. in primo homil. [illegible] ignoratione Scripturæ [illegible] & alij Patres. Cum hæretici maxime [illegible] Arriani, Manichæi, Valentiniani, [illegible] Sabelliani, plerumque deficerent ad Gentilitatem, [illegible] maximè omnibus suadebat, vt vacarent scripturarum lectioni. Imò, si velimus hæresibus resistere, opus est scripturarum lectione. Nam sic ait Apostolus. [illegible] Audi & Chrysost. in Matth. [illegible] cap expositio [illegible] homil. 49. Vide Cyprianum pag. [illegible] Imò hæc est causa hæresium, ignoratio & neglectio scripturarum: Chrys. de Lazaro, hom. 3. teste, vt diximus.

Sed quinam sunt, qui hæc scribunt & dicunt? Papistæ, Qui dictis est hæreticis: Doctrina quæ cum ipsorum de iustificatione, de fide de sacramentis pugnet. Verum igitur dicunt. Nam doctrina quam tradunt S. Literæ, pugnat cum ipsorum.

Quòd si tamen aliqui iis abutantur ad hæreses: hoc ex accidenti, id est ipsorum vitio non scripturarum fit. Sic de Epistolis Pauli scribit Petrus: *Quæ indocti & instabiles deprauant ad suam perditionem.* Quot etiam sunt, qui vino ad suum interitum abutuntur? 1. Cor. 1. *Paulus prædicat Christum*, sua certè natura sapientiam & virtutem: interim non omnibus erat virtus & sapientia, *sed alijs stultitia, alijs scandalum.* Item Apostoli erant sua doctrina aliis odor mortis, Quibus? iis qui pereunt.

Contra hanc diabolicam vocem, oppono Christũ Ioh. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Hos autẽ paulò antè dixit, esse ex Patre Diabolo natos. Sic igitur sentiamus iuxta hanc Christi infallibilem regulam: Qui delectantur verbo Dei audiendo, legendo, meditando, & ad idem alios hortantur: hos dare testimonium, se esse ex Deo. Contrà, Qui non delectantur, & alios etiam ab eius lectione dehortantur, hos verè ex Diabolo esse.

2. Scriptura nil aliud est, quàm materia litis & rixarum. In Colloquio Wormatiensi, Anno [illegible].

Resp. Diabolica blasphemia est: imò est norma & causa pacis & componendarum rixarum.

3. Scripturarum nemo per se potest intelligere.

Resp. Quasi verò S. S. non assiduè inuocantibus se? Quasi etiam non possit quisque interrogare doctiorem se. Vide Hieronymum in hanc Nahum.

[illegible] maximè Doctorum & Pastorum.

Etsi verò omnium Christianorum est studere sacris literis: præcipuum tamen hoc est officiũ Doctorum & Pastorum Ecclesiæ & eorum qui sese ad huiusmodi ministerium Ecclesiasticum præparant: idq propterea, quòd aliorum præceptores, doctores & doctores constituti sunt. Quis autem dubitat, debere doctorem discipulis esse doctiorem? & rectores exercitus peritiores rei militaris, quàm reliqui milites: Sed audiamus scripturas.

Leuit. 10. præcipit Deus Leuitis, vt legem atque statuta à se tradita populum filiis Israel doceant. Malach. 2. *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius.* Hos. 4. *Quia tu scientiam repulisti, repellam & ego te ne sacerdotio fungaris mihi.* Matth. 5. *Vos estis lux Mundi & sal terræ.* 1. Timoth. 3. *Oportet Episcopum esse [illegible]* Tim. 2. & 3. *vt ferat [illegible].* Tit. 1. *Oportet esse tenacem eius qui secundum doctrinam est, sermonis: vt possit etiam iis exhortari per sanam doctrinam, & [illegible]* Ier. 23. *[illegible] Ecclesiarum, qui ignorantes verbum Dei [illegible] vocat tenera, quæ proiici à facie Domini [illegible]* Ezec. 34. Tales vult Dominus Templi ministros eligi, qui inter cætera docere etiam possint populum, quid inter sanctum & profanum intersit. Qui id non possunt: eos excludit, & perpetua vult notari ignominia. Quid hæc docent, nisi Pastores ita debere esse exercitatos, vt exercitis in sacris Literis, vt populum possint docere. Et si id nequeant, officio & loco submouendos esse?

Extant etiam hac de re Canones antiqui, & Patrum sententiæ.

Distin. 36. 37. 38. Decretalibus de Electione: de ætate & qualitate ordinandorum. Episcopus Catinensis ne Honor. propter ignorationem scripturarum depositus est ab officio, Decretal. Cap. Quamuis multos [illegible] merito, Ecclesiasticum enim ministerium situm est in frigidis ceremoniis & cantionibus, sed cum [illegible] diligenti scripturarum explicatione. Quomodo autem officium hoc præstare possunt scripturarum ignari? Quomodo falsa euertere dogmata? Quomodo vitia prudenter reprehendere? Quomodo afflictos consolari. Hæc enim omnia è scriptura petenda sunt.

Fatemur igitur libenter, Ministrorum Ecclesiæ & eorum qui ad Ministerium Ecclesiasticum sunt promouendi, cum primis esse officiũ, ita sacris literis operam dare, vt in illis sint exercitatissimi: Et hac de causa Apostolum his [illegible] monere, *vt attendat sacræ lectioni:* sed hinc non consequitur: Ergo horum tãtùm esse studere Bibliis. Laicis autem id in vniuersum minimè requiri. Nam etiam 1. Tim. 3. *requirit ab Episcopo, vt sit irreprehensibilis, vnius vxoris maritus, sobrius, [illegible] non violentus:* Continuò [illegible] ab aliis, quàm Episcopis minimè requiri. Nequaquam. Sed hæc requiruntur. Ergo etsi hæc ab omnibus [illegible] requiruntur, cum primis tamen ab Episcopis quos constituit [illegible] omnium exemplar esse in Ecclesia. Idem de lectione [illegible] scripturarum dicendum est. Et res confirmatur exemplo in veteri Testamento. Leuitis cum primis mandabatur, vt verba Domini populo explicarent: interim non excludebantur alij, qui non erant è tribu Leui, vt multi Prophetæ, ab eodem officio, & Christus, qui erat ex tribu Iuda, id fecit officij.

QVÆSTIO X.

De versionibus Bibliorum.

Quæstionem nonam sequitur decima, quæ de Bibliorũ est versionibus. Nam si Biblia cuique Christiano legenda sunt, legi autem non possunt, nisi in eam vertantur linguam, quam quisque intelligit, neque omnes vnam & eandem percipiant linguam: ex vna igitur linguam in aliam conuertantur necesse est. Quare meritò agendum nunc est de variis Bibliorum versionibus.

Duo autem nobis agenda sunt: primùm de versionibus Græcis & Latinis, de quibus apud veteres autores aliquid memoria proditum est. Deinde quæstio explicanda, An præter illas, vtile etiam sit, & an fortè etiam necessarium, in linguam cuiusque Gentis propriam Biblia conuertere, nec ne. Nam non desunt, qui etiam hoc ferrent: imò qui etiam dicant non licere.

Quod ad primũ igitur attinet, prima & principalis, maximaq omnium autoritatis versio, versio fuit ex Hebræa lingua in Græcam per 70. *Interpretes.* Hebræos quidem homines genere ac gente, sed lingua non tam Hebraica, quam etiam Græca insignes ex eo studiosiss. viros, & omnium sui temporis esse [illegible] inter Hebræos sanctissimos simul & doctissimos Legis Doctores.

Quo tempore & quo autore ij Hebræi Biblia fecerint ex Hebræo Græca, satis inter omnes constat: tempore non ita multò post mortem Alexandri Magni, autore Ptolemæo Philadelpho Ægyptiorum rege, qui aquam regnasset annos 17. à quo anno vsque ad Augustum Regem Romanorum intercesserunt anni 249. Anno autem Augusti 42. nascitur Christus.

Certe-

Cæterùm, quænam contulerint, & quomodo conuerterint, & quâ fide conuerterint, non eadem prorsus est omnium scriptorum de his tribus capitibus sententia. Nam quod ad libros conuersos attinet, sunt qui velint legem duntaxat, hoc est, quinque libros Moysis fuisse per hosce 72. viros, sic iubente Ptolemæo Philadelpho, in Græcam linguam conuersos, atque [illegible] dictum. reliquos verò libros ab aliis postmodum factos fuisse Græcos. In hac sententia esse videtur Aristeas, qui hanc historiam Græcè [illegible] nobis reliquit, & qui scribit se vnum ex illis fuisse, qui a Rege Hierosolymam ad Eleazarum sacerdotem [illegible] missi fuerunt. Is enim [illegible] tantùm fecit legis. Huius sententiæ videtur esse & **Iosephus Flauius, grauissimus autor, lib.** de antiquit. Iud. 12. cap. 2. Nam mentionem tantùm facit legis.

2. Sunt vero multò plures, & grauissimi scriptores, qui scribunt, non solùm legem, sed omnia sacra Biblia fuisse per hos 72. Interpretes conuersa. Inter hos est Iosephus Hebr. filius Gorionis [illegible] cap. 1. Irenæus, lib. 3. cap. 25. Iustinus Martyr in exhortatione ad Gentes pag. 14.

Epiphanius lib. de mensuris & ponderibus, pag. 606. [illegible] hist. Eccles. lib. 5. cap. [illegible] Athanas. in [illegible] Theodoretus Cyr. Episcopus. Augustinus de doctrina Christiana lib. 2. cap. 15. Item de ciuitate Dei, lib. 18. cap. 42. [illegible] ex desiderio [illegible] omnibus bonis libris instrueretur [illegible].

[illegible] ex Aristea & Iosepho mentionem [illegible] legis [illegible] nomen legis [illegible] pro tota sacra scriptura veteris Testamenti. Exempla. Psal. 1. Io. *[illegible] sermo qui in lege eorum scriptus est [illegible] me immeritò.* Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus [illegible] non præteribit ex lege, vsque dum omnia facta fuerint.*

Quod ad secundum sunt qui velint hos seniores simul eodem in loco congregatos [illegible] conferendo, Biblia vertisse. Ita [illegible] Aristeas, quem habemus Græcè. Eadem scribit **Iosephus Flauius loco supra citato. Idem** sentit Hieronymus. Contrà tamen sentiunt alij & grauissimi quidem illi atque antiquissimi scriptores, quorum etiam libros & capita in quibus hæc de re scribunt, supra citauimus. Iosephus Hebræus Ben Gorionis ex Hebræo per Munsterum versus. Iustinus Martyr in exhortatione ad Gentes. Irenæus [illegible] scribunt, Ptolemæum curasse, vt diuersæ fierent cellulæ, atque ad Pharum insulam, in quibus singuli sui interpretes [illegible] conuerterunt, vt melius appareret eorum fides & diligentia in vertendis Biblijs, neque ex communi consilio aliquid vel omittere, vel mutare ob aliquam inuidiam possent. Et quidem Iustinus [illegible] se vestigia [illegible] cellularum vidisse & [illegible] locorum indigenis hoc tanquam per manus à Patribus acceptum sibi narrasse. Illi certè duo, Iustinus & Irenæus antiquissimi sunt scriptores, quibus consentit Tertullianus in Apologet. cap. 18.

Hos postea secuti sunt Epiphanius: quanquam hic aliquid diuersum scribit, binos scilicet & binos fuisse distributos [illegible] interpretes [illegible] domunculis omnes [illegible] a se inuicem diuisi & separati. Certè non omnes simul inter se contulisse, vno & eodem consensu scribunt illi Patres. Quibus subscribunt alij quam plurimi, Theodoretus Cyrens. Episcopus, Euseb. Cæsariens. Augustinus.

Verum est ab Hieronymo has cellulas derideri passim in suis libris, præsertim in Apologia aduersus Rufinum pag. 124. Tom. 2. Sed nihil certi adfert in contrarium ex antiquis monumentis. Interim verò magna est Iustini cum primis & Irenæi & Tertulliani autoritas, vt de posterioribus Patribus taceam. Hinc factum est, vt maxima semper in autoritate fuerit hæc 72. Interpretum versio, vt etiam Hieronymus [illegible] 70. Interpretes laudare.

Quod ad tertium attinet: neque Hieronymus ipse dubitat de fide & diligentia 70. Interpretum: ac proinde quòd multa ab Hebræis voluminibus diuersa in hac quam nos habemus versione Græca reperiantur: hoc aut 70. interpretum inscitiæ, aut aliorum malitiæ, qui versionem 70. corruperint, attribuendum esse, sicut de Aquila scribit Epiphanius.

Diuersissimam esse versionem Græcam ab Hebraica veritate, nemo est qui videre possit, si eum illa hanc conferat. Vbi autem huius diuersitatis culpa hæreat, an in 70. ipsis, an vero in aliis, an partim in ipsis partim in aliis, operæ pretium fuerit inuestigare & intelligere. Non tamen residere in 70. liquidò apparet non tam testimonio Hieronymi & aliorum, sed etiam ex collatione eorum Bibliorum Græcorum, quæ [illegible] impressa circumferuntur, cum codicibus antiquis. Ego certe olim vidi Romæ apud [illegible] permulta in [illegible] Biblia, Græcis ad exemplum codicis vetustissimi manuscripti, quod est in Vaticano, emendata. Multa igitur aliunde errata irrepserunt in Biblia 70. Interpretum. Non totam etiam huius diuersitatis causam ita hæreticis, vt mihi videtur in 70. Interpretibus, inde colligere possumus, quod ab Euangelistis & Apostolis multa ex veteri Testamento citantur, quæ cum Hebraica veritate non vsquequaque congruunt, seu tantùm cum 70. Non est autem vllo modo concedendum, Apostolos citasse ex **Bibliis Græcis dicta, quæ aliter se haberent, quam in ipsis** Bibliis, quæ tunc in manu omnium versabantur, continerentur & legerentur. **Et tamen hæc dicta aliter se habent** in Bibliis Hebraicis, & consentiunt cum Græcis. Ergo horum saltem locorum ab Apostolis citatorum diuersitatem ab ipsis 70. fit interpretibus necesse est. Quòd si quis excipiat, hanc lectionis diuersitatem non esse ab 70. interpretibus, quasi aut nescierint aut noluerint fideliter vertere ex Hebraica veritate, sed adscribendam esse Rabinis, qui post 70. secuti sunt, ab ipsis nimirum Hebraica Biblia fuisse corrupta, atq. adductis odio Christianorum ne veritatem haberent: Hebraicorum librorum [illegible] facilè reiicietur & refelletur. Nam si Hebraica Biblia corrupta fuerunt ab Hebræis, hoc factum est aut ante Christi aduentum, aut post. Si ante Christus certè reprehendisset Pharisæos & ipsorum Patres de corruptis Biblijs, sicut & de reliquis [illegible] arguebat. Non hoc fecit, immò [illegible] ad [illegible] Bibliorum [illegible]. Ergo &c. Si post vel id contigit tempore Apostolorum, vel post illud tempus. Si tempore Apostolorum, Apostoli certè hoc [illegible], & tum Hebræos reprehendissent, **tum Gentes & reliquos de hac re admouissent, tum etiam** corrigenda Biblia curassent. Atqui nihil horum est ab Apostolis factum. Si post tempus Apostolorum, aliqui etiam ex illis Apostolicis Patribus hoc obseruassent & aliquam **huius rei in suis scriptis mentionem fecissent, & Biblia** suæ pristinæ veritati restituenda curassent: Ac præter alios Hieronymus in Hebraicis [illegible] versatissimus, & diligentissimus Hebraicorum Bibliorum indagator & obseruator, hoc obseruasset, notasset, corrigi curasset: præsertim quia non deerant Hebraica Exemplaria, quæ iam inde ab Apostolis in Ecclesiis & scholis à se institutis relicta fuerant. Atqui nihil horum legimus fuisse obseruatum aut factum ab Hieronymo vel aliis Patribus. Imò contra Hieronymus præter alios, ad Hebraica semper exemplaria prouocat, & ea in linguam conuertit Latinã. Non est igitur verisimile, nec probabile Hebraica Biblia aut ante Christum aut tempore Apostolorũ, aut etiam post obitum Apostolorum fuisse ab Hebræis corrupta. Nam quibus volebant corrumpere? Sibi hoc [illegible] cogitare Nobis Christianis? At iam veritas Christiana erat cõfirmata. Item multa erant apud Christianos vera & [illegible] Bibliorum etiam Hebraicorum exemplaria [illegible] examinata, mox & facilè potuisset cognosci, an essent corrupta, nec ne corrupta; atq. ita apud Imperatores Christianos Hebræi illi accusari & conuinci falsi & sacrilegij.

Deinde si Hebræi corrupissent Christianorum causa, oportuisset illos ea sic corrupta exhibere Christianis. At Christiani non accepissent, tũ quòd non opus habuissét, tũ quòd nõ fisi Iudæis fuissét. Nõ est igitur vllo modo probabile, Hebraica Biblia fuisse à quopiã deprauata. Quare cùm diuersa sint à versione septuaginta Interpretũ, & huius diuersitatis causa nõ sit in Hebraica, in Græca sit necesse est, quòd scilicet aut nõ vsque adeo fuerit omni ex parte fideliter translata a 70. Interpretibus, aut ab aliis fuerit corrupta. Corruptas sententias nõ citasset Apostoli. Ergo saltẽ quantũ ad hæc dicta attinet, citatur ab Apostolis attinet, necesse est dicamus, ita fuisse à septuaginta translata ex Hebræo, sicut ab Apostolis citantur. Sũt autẽ diuersa Hebraica veritate. Diuersè igitur sunt Biblia aliquibus saltẽ in locis, ab Hebraica interpretati. Quod cum ita sit, magnus & difficilis hic oritur scrupulus, qui multũ mihi quoque aliàs fecit negotij. Quisnam ille est? Dicam. Apostoli ad comprobandam Euangelij veritatem, vsi sunt sæpissimè versione septuaginta Interpretum, diuersa à veritate Hebraica: Quod autem est diuersum à veritate, illud falsum sit, necesse est. Falso igitur vsi sunt ad veritatem cõfirmandã?

Resp. Negatur Minor. Non enim omne diuersum à vero, propriè falsũ est sed illud tantùm, quod ita est diuersum, vt pugnet cum vero, Exemplum: vt. Christus est Deus. Christus non est Deus. & in aliis propositionibus quæ sic

bi opponuntur vel contrariè, vel negatiuè, vel cōtradictoriè. Sed in nomine [illegible], etsi multa habeat significata diuersa, non tamen contraria. Ideo etiamsi tu vnam, & ego alteram adferam significationē: non sequitur, alterutrā esse falsam: diuersę quidem sint necesse est, sed nō falsę: altera illarū falsa, quando vtraque illi cōueniat nomini. Sic igitur sentiendum de hac quæstione. Inter versionē & veritatem Hebraicā, etsi aliqua sit diuersitas in significatione aliquot vel nominum, vel verborum: non eam tamē significationum diuersitatem, adferre diuersitatē doctrinę pietatis, sed pulchrè conuenire in hac doctrina 70. versionem, cum Hebraica veritate. Quare Apostoli ad cōprobandam veritatem doctrinæ, non sunt vsi falso, sed illo vero, quod erat in Bibliis 70. aliquo modo diuerso ab illo vero quod erat in Hebraicis voluminibus. Et hoc fecerūt necessitate coacti. Exemplo rem declaro. Versio Noui Testamenti vulgaris, in multis diuersa est a contextu Gręco. Quibus in rebus? In significationibus verborum, & nominum & phrasium. Sed numquid in doctrina pietatis? hoc est in doctrina quæ ad fidem & ad mores pertinet? Minimè. Idem dico de Hebraica & 70. Apostoli igitur cùm viderent versionem 70. vsitatam esse apud Gentes, & eam, quod ad doctrinam pietatis attinet, nihil diuersum cōtinere ab Hebraica veritate, sed esse eādem prorsus, sibi autem propositū esset non nouas mouere quæstiones de cōtextibus scripturarum, sed veritatem Euangelii, & doctrinam pietatis prædicare & confirmare non testimoniis incognitis, sed notis: id certè quod de Christo prædicabant, illud confirmabant testimoniis ex 70. versione desumptis, etsi aliqua ex parte diuersa esset a verbis Hebraicæ veritatis, quòd hoc nihil referret, quia nihil impedimēti adferebat prædicationi veritatis doctrinæ: contra verò multum impeditus, & retardatus fuisset cursus Euangelii, si diuersam attulissent interpretationē, ab interpretatione apud illos vsitata nempe 70. Simile. Quemadmodū si nunc prædicandum esset Papistis, qui soliti sunt semper legere vulgatam editionem: si aliam adferas editionem & interpretationem impedires potius cursum Euangelii, quam promoueres. Nouæ excitarentur quæstiones de versionibus, & interim summa doctrinæ negligeretur.

Secunda Bibliorum versio fuit facta ab *Aquila* ex Hebręo in linguam Græcam, sub Adriano Imperatore. Hic Aquila Græcus fuit natione: primùm factus Christianus, deinde eiectus ex Ecclesia Christi, propter vanam astrologiam, quam deserere nolebat. Hanc ob causam indignatus, abnegat Christum, & fit proselytus, ac tandem circumciditur, & Iudæus fit. Tum dat operam Hebraicæ linguæ, quam cùm fuisset assecutus, conuertit Biblia in Græcam linguam, multaque in versione 70. corrumpit, præsertim vaticinia de Christo.

Tertia versio fuit *Symmachi*, sub Seuero Imperatore anno post Aquilæ versionē circiter 65. Fuit hic Symmachus natione Samaritanus: cùm videret se non admodum suæ Genti gratum esse: contra propriam Gentem indignatus, & ambitionis morbo affectus, cōtulit se ad Iudæos & iterum circumcisus, Iudæus fit. Ac tum suam edidit Bibliorū versionem in Grecā linguam, idque contra Samaritanos.

Quarta fuit Theodotionis, sub Commodo secundo. Hic *Theodotio* prius fuerat Marcionis discipulus. Sed huic postmodum sectæ infensus, ad illius euersionem, suam fecit editionem Bibliorum, atque huius editio fuit magis consentanea cum 70. Interpretatione, quàm vlla alia.

Quinta. At verò post persecutionem Seueri, temporibus Antonini Seueri filii, qui Antoninus cognomēto appellabatur Caracalla & frater Getæ, inuēta fuit quinta editio, in Hiericho, in dolio quodam occultata sed citra autoris nomen: edita procul dubio ab aliquo illorum piorum, qui Hierosolymis vixerant, & pietati operā dederant sub persecutione Seueri. Contigit hæc anno 7. regni Caracallæ.

Sexta. Tempore verò Alexandri Mamææ filii inuenta fuit alia, nempe sexta editio, idque in Nicopoli, ad Orientem sita. Erat & ipsa sexta editio in dolio occultata, & sine autoris nomine.

Hæc ex Epiphanii libro de mensuris & pōderibus & ex Synopsi Athanasii. Athanasius verò seu autor illius Synopseos. Addit *septimam* editionem, quam dicit fuisse beati *Luciani* Martyris, & tempore Constantini Magni inuentā esse Nicomediæ in quodam armario, in pariete facto, & calce circummunito, atque hanc fuisse correctam & emendatam. Atque hæc de versionibus antiquis, ex Hebraica in Græcam linguam factis, satis sunto.

De Latinis verò non est cur multa dicam, quando pauca iam de iis scripta reliquerunt Patres. Hieronymus vertit ex Hebræo in Latinum: hanc in ipsius habemus operibus.

De Vulgata quæstio diu fuit inter doctos nostri tēporis disputata, cuiusnā fuerit, Hieronymi ne an alicuius alius. Ac certe satis constat hanc diuersam esse ab illa, quā Hieronymus interpretatur in suis operibus, vt meritò Mūsterus euicerit contra Steuchum, huius vulgatę autorem minimè fuisse Hieronymum. Quis verò huius fuerit autor, quando nemo hactenus potuit certò definire: neque ego hanc mihi sumam definiendi prouinciam.

Cæterùm, Dei beneficio singulari, nostro hoc seculo, tot factæ sunt & editæ sacrorum Bibliorum, tā ex Hebręo, quam ex Græco, non in Latinā tantùm, sed in omnes propè cum suis Nationis linguas conuersiones, hæque fidelissimæ & pulcherrimæ, vt nō sit cur veteribus inuideamus. Quid vero hæc omnia demonstrant? Deum voluisse & velle vt sua sacra Biblia legātur ab omnibus: & hoc modo vna parte ad cognitionem veritatis, eoque & ad salutem ęternam Electi ex omnibus Nationibus perducantur: & ex altera Antichristus magis ac magis reueletur & interficiatur. Proinde mirum nō est, quòd is modis omnibus curat, vt Biblia, quæ possint ab omnibus intelligi, supprimantur. Nam qui malè agit, odit lucem, & eam extinctam cupit.

Venio igitur nunc ad quæstionem, *An bonum sit, vt Biblia in linguam cuiusque Gentis propriam vertantur, nec ne.*

Papa negat, & meritò quia non est ei bonum: Nos verò affirmamus. Proinde hæc esto propositio.

Propositio.

Vt sacra Biblia in linguam cuiusque Gentis propriam ac popularem conuertantur, non solum vtile ac bonum, sed etiam necessarium est.

Confirmatio.

1. Officium cuiusque Christiani hominis est, operam dare sacris Literis non solùm publice audiendis, sed etiam priuatim domi legendis & meditandis, vt antè a nobis ostensum est. Atqui hanc operam dare non possunt sacris Literis idiotæ, & linguarum Græcæ & Latinæ imperiti, nisi illæ in linguam cuique vernaculam transferantur. Est igitur, non solùm vtile, sed etiam necessarium, si quisque velit suum facere officium, S. Biblia in linguam popularem transferre.

2. Probo secundò *Vertenda esse Biblia in linguam cuiusque Gentis propriam, vt legi ab omnibus possint.*

Christianam profitemur omnes religionem: Christiani igitur libri nobis omnibus sunt relegendi, hoc est, legēdi & relegendi & perpetuò perlegendi. Inde enim est nomē religionis, vt Cicero definit. Proinde officiū religiosi hominis est ea quæ ad Dei cultum pertinent, legere & relegere. Quomodò verò hoc fiet, nisi Biblia in linguam cuique notam vertantur? Vt igitur omnes simus religiosi, in linguam popularem conuertantur Biblia necesse est.

3. Omnes populi atque nationes vel versa habent Biblia in suam quæque linguam, vel vt conuertantur exoptant & petunt. Agnoscunt igitur omnes, æquum & honestum & vtile esse, vt in linguam popularem vertantur.

4. Tulit Deus legem eo sermone & lingua, quā omnes apud Hebræos, tā pueri & fœminæ, quàm docti intelligebant, lingua scilicet populari, idque propter omnium illius Populi hominū vtilitatem & salutem. Exemplo igitur Dei in linguam cuiusque populi communem vertenda sunt, quod non possit illi esse nisi vtile. Si quæ fiunt exemplis grauissimorum virorū, ea meritò fieri credūtur: quāto magis quæ fiunt exemplo Dei Optimi Maximi. Annon etiam cùm idem voluit Deus celestem doctrinā Gentibus communicari, curauit in linguam Græcam omnibus tunc populis cognitam, sacra conuerti Biblia?

5. Si scripturus fuisset Christus, non alia lingua scripsisset, quam qua etiam locutus est. Est autem locutus lingua vernacula & vsitata, Syriaca ex Hebræo mixta. Ergo, &c. Idem etiam fecerunt Apostoli.

6. Finis datæ scripturæ est, vt per eam auditā & lectam & intellectam seruemur. At quomodo legetur & intelligetur, nisi in ea sit lingua, quæ cuique perspecta sit Genti. Ergo vt in sua quisque eam habeat lingua, ipsa postulat salus.

7. Cur donum variis loquendi & scribendi linguis donatum fuit Apostolis? Vt ab omnibus intelligeretur doctrina salutis. Ergo eadem de causa in varias linguas vertenda sunt Biblia.

8. Omnes Ecclesiæ Græcæ, Latinæ, Illyricæ id suo exemplio confirmant esse faciendum. Nam quæque illarum, sua vti voluit de principio lingua in Bibliis legendis. Ergo, &c. Si his exemplis non vident aduersarij omnino vertenda esse Biblia in linguam cuique Genti vernaculam, cæci sunt: si non considerant, inertes sunt: si non intelligunt, obtusi.

9. Exemplum Beroënsium (*Act.* 17.) imitandum est, vt scilicet quæ audimus in Concionibus, ea ad sacros libros examinemus. Ideo enim illud exemplum est scriptum, vt imitemur tanquam vtilissimum. At quomodo quis facere hoc poterit, nisi Biblia in ea habeat lingua, quam possit intelligere? Ergo propter idiotas in popularem linguam vertenda.

10. Tutius est legere scripturam, quàm audire concionatores. Nam ij falli possunt & fallere: illa nequaquam. At quomodo legent populi, nisi in patriũ vertatur sermonem?

11. Cibus corporis nemini denegatur: cur cibus animæ suus denegetur? Denegatur autem Idiotis, præsertim ne domi vescantur, si non in vernaculam transferantur linguam.

12. Multis in locis nulli sunt qui possint audiri pastores: alibi sunt rari, & rariores conciones. Quid igitur tum agendum plebi Christianæ? Legendum in Bibliis. At quomodo legent, nisi in sua quisque habeat scripturam lingua? Ergo vertenda.

13. Tales euadimus, quales solent esse libri quos legimus, & sermones eorum, quibuscum loquimur. 1 Corinth. 15. Ergo vt omnes homines fiant boni & sancti, vt est scriptura sacra, vertenda est in eam linguam, quæ possit ab omnibus legi.

14. Scripturæ sacræ sunt arma militiæ nostræ, quibus oportet nos esse armatos contra omnes hostes. Ergo vt possit quisque his armari, id quod fit legendo meditando, & in memoriam illas recondendo, vertendæ sunt in natiuum cuiusque populi sermonem.

15. Scriptura est lucerna ardens, ideò data, vt omnibus luceat, & exponatur videnda. Matth. 5. *Nemo ponit lucernam sub modio, sed in candelabro, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Ergo vt ab omnibus videri possit, & omnibus lucere, vertenda est in vulgarem linguam.

16. Ab authoritate Pauli 1. Cor. 14. Scribit in Ecclesia non esse vtendum linguis sine interpretatione: scilicet lingua ea, quæ nota est, instituenda.

Argumenta aduersariorum & solutiones.

1. Deut. 31. Moses tabulas legis diuinæ in arcam inclusit, vt ibi seruarentur & non ab omnibus viderentur aut contrectarentur. Dedit autem custodiendas Aaroni & Leuitis. Voluit igitur scripturam à solis tantum Sacerdotibus legi, non à plebe. Quare non est vertenda ne à plebe legatur.

Resp. Fallacia est non causæ vt causæ. Non enim ea fuit causa inclusæ legis in arcam, vt à plebe ne legatur. Hoc liquet à contrario. Nam Deut. 6. iussit eam scribi etiam in limine, & ostiis domus, imò in corde. Sed quæ fuit ea causa? Multæ. Prima, vt illæ ipsæ tabulæ à Deo acceptæ seruarentur, *ad memoriam sempiternam in testimonium contra Israelem*: sic ait textus. Sed exemplum illarum scribi voluit etiam in limine & ostiis domus.

Secunda, vt ea ceremonia significaret, sic legem in animo & corde esse cuique seruandam & custodiendam, sicut in arca. Ac proinde dedit seruandam Aaroni & Leuitis, vt indicaret summum sacerdotem Christum verè hanc seruaturum: deinde officium cum primis sacerdotum esse, vt ipsi seruent legem, & aliis vt seruetur, sint autores, hortatores.

Tertia, vt ostenderet ea Ceremonia, omnes qui sub lege essent, & futuri erãt, inclusos esse in eam Christi fidẽ quæ tandem erat reuelanda. Arca enim typus fuit Christi: ac proinde legem fuisse pædagogum, qui duceret ad Christum.

2. Moses Deut. 31. iubet Iosuæ & sacerdotibus, vt septimo quoque anno in die solenni remissionis, coram toto populo legeretur lex Domini, vt discerent voluntatem Dei, & facerent. Si lex fuit in cuiusque manu descripta, hoc præceptum fuit vanum. At non fuit. Ergo, &c. Apparet voluisse legem contineri in quadam maiestate.

Resp. Hoc Enthymema non valet: singulis diebus Dominicis prædicari iubet verbum Dei: Ergo nemo habet illud domi descriptum. Causa enim huius præcepti nõ fuit, vt simpliciter discerent, quasi tum demum legenda esset lex: pugnaret hoc cum Deut. 6. Sed fuit, vt Deus publicè totum populum simul, in solennitate tanta conuinceret, & inexcusabilem redderet. Ad hoc faciebat solennitas diei, ceremoniæ apparatus. Iis magis excitabatur populus ad Deum.

En simile. Et Magistratus solet quotannis curare, vt leges Ciuitatis legantur solenniter. Ergo hoc præcepto significat, non licere cuiquam eas legere priuatim?

3. 2. Reg. 22. Tempore Iosiæ repertus fuit liber legis Dei, qui ante multos annos latuerat. Et cum fuisset recitatus, magna fuit lætitia toti populo. Apparet hinc non fuisse tunc multa legis exemplaria. Ergo hoc exemplo neque nunc curandum, vt multi sint libri sancti, præsertim apud vulgum. Quare non sunt vertenda Biblia.

Resp. Nos loquimur de illo, quod populo Dei faciendum est iuxta Dei voluntatem, quæ cõstat Deut. 6. Tu verò affers exemplum de eo, quod neglectum fuit ab impiis hominibus illorum impietate vel saltem ignauia. Fallacia est Enthymematis ex ignoratione Elenchi. Nam ex particulari exemplo, eoque malo, non potest inferri generalis, eaque bona & pia conclusio. Resolue Enthymema in syllogismum & fallaciam videbis. Est enim assumenda vniuersalis hæc propositio. *Omnia singularia exempla sunt imitanda. Atqui Israelitæ tempore Iosiæ non habebant nisi vnum librum legis, eumque occultatum. Ergo nobis quoque idem faciendum est.* Quis non videat maiorem propositionem esse falsissimam & absurdam? Sed benè sic argumentandum: Omnia Israelitica exempla bona, quæ scilicet consentanea sunt legi Dei, sunt imitanda. Nam etiam sic Apostolus: *Imitatores mei estote sicut & ego Christi.* Atqui Iudæi tempore Christi passim habebant Biblia. Ergo, &c.

4. Biblia in linguam vernaculam versa, neque ad docendum, neque ad discendum prosunt. Ergo non sunt vertenda. Antecedens probant. Qui docent, vt sint in sacris Literis exercitati & linguam teneant saltem latinam oportet. Iis ergo inutilis est versio. Qui discunt, ex Doctoribus quos intelligant, discunt. Non est igitur illis necessaria aut vtilis versio.

Resp. Falsum assumtum primò de Doctoribus. Non enim tantùm est literatorum & in linguis exercitatorum, docere: sed etiam illiteratorum, vt patrisfamilias, matrisfamiliâs liberos suos. Ephes. 6. 2. De discentibus. Non est vnum tantùm horum officium: nempe audire Doctores scripturas explicantes: sed multa: 1. primum vt domi per se legant, quod explicandum est in Ecclesia. 2. Vt attentè audiant prælectiones & conciones. 3. Vt relegant accuratè per se domi, & conferant audita cum scriptis, exemplo Beroensium. 4. Vt repetant quæ audierunt, & memoriæ mandent. Ad hæc autem omnia, quis non videat vtilem esse versionem, imò necessariam iis, qui peregrinas linguas non tenent? Quid enim si doctor sit hæreticus? Retorquendum igitur est argumentum in aduersarios.

5. Si vertantur in linguam vulgarem, fiunt contemptibiles, & exposita sunt manibus, etiam sceleratorũ & immundorum hominum. Sunt autem retinenda in sua veneratione. Ergo, &c.

Resp. Fallacia est non causæ vt causæ. Causa cur datæ sacræ scripturæ, non ea est, vt eas tantùm eminus veneremur, sed vt eas omnes legamus, & per has ad veritatis cognitionem perueniamus, & ita per eas mundemur à peccatis, alamur in homine interno seruemur. Non possunt autem legi ab omnibus, nisi vertantur. Ergo, &c. Quod isti dicunt, perinde est, atque si diceremus, Non sunt admittendi ad pulchras balneas immundi, quia immundi sunt: Imò contrà, quia immundi sunt, ideo ij cumprimis admittendi, vt mundentur. Mundamur autem per verbum Dei, tam lectum quàm auditum: Ergo &c. Christus mandat Iohan. 5 dicendo, *Scrutamini scripturas.* Ergo ab earum lectione nemo arcendus. Deinde, quid discriminis est inter audire & legere scripturas? Licet omnibus audire, & semper, & vbique. Cur non etiam legere?

At vilescunt. Resp. Imò contrà quò meliùs agnoscuntur scripturæ & intelliguntur, eò in maiori habentur veneratione & honore. Ignota contemnimus: quorum autem vim agnoscimus, veneramur.

6. Multi sunt loci in scripturis, qui multos etiam literatos fefellerunt, ita vt eorum praua intelligentia facti sint hæretici: quantò magis poterunt decipere imperitam multitudinem verbi gratia, Vt quia ait Matth. 1. Maria peperit filium suum primogenitum: Heluidius intulit Illam igitur alios, est Christum natum filios peperisse. Alii, quia Iohannes Iesus appellatur filius Iosephi, inde negarunt esse Deum, sed purum hominem. Arius, quia Christus dixit se esse minorem Patre, intulit, Christum non esse vnum cum Patre: Quantò magis hæc inferet etiam imperita plebs si permittantur ei Biblia vulgaria? Imò iudicabit in scripturis esse pugnantia & contradictoria, quia multi sunt loci qui nisi à doctis conciliantur, videntur pugnare. Ergo vt hæ hæreses & hæc absurda vitentur, non sunt vertenda Biblia in lin-

guam vernaculam, vt à plebe possint legi: ac proinde bene faciunt Pontifices dum hæc Biblia vulgaria prohibent. Hoc enim faciunt propter salutem plebis.

Resp. Fallacia est accidentis. Concedo enim multos esse locos, quibus multi ad suam abusi sunt perniciem, & quibus alij abuti possint: sed non hinc sequitur: Ergo prohibenda Biblia vulgaria Idiotis, ne abutantur ad perniciem propter ignorantiam. Quare non sequitur 1. quia potest huic errorum & hæresium morbo, bona fieri medicina. Quæ hæc est. Vt singulis Bibliorum capitibus tales addantur vel in margine, vel in fine cuiusque capitis annotationes quibus illi difficiles & ambigui loci explicentur & illustrentur, ita vt nullam [illegible] occasionem ad errorem. 2. Non sequitur. Multi abusi sunt & abutuntur scripturis in linguam popularem versis à hæreticis, & ad suam perniciem. Ergo non sunt permittendæ. Nam hæc illatio sequitur ex propositione generali falsa, & absurda, quæ hæc est: *Quicquid per abusum hominum hominibus nocere potest, illud hominibus concedendum non est.* Quæ non [illegible] Maiorem esse absurdam. Nam cibus & potus per abusum hominum multis hominibus nocet & [illegible] exitium: num propterea cibus & potus [illegible] est hominibus? Sol & Luna per abusum hominum, hominibus multis [illegible] Ergo Sol & Luna [illegible] Cælo? Tollatur abusus, quia malus non res bonæ [illegible] abutuntur homines. 3. *Imò & ad Minorem* Quod dicis de Biblijs in linguam popularem versis, idem de Biblijs Hebraicis, & Latinis, & Græcis dici potest. Multi enim [illegible] abusi sunt ad hæreses. Ergo etiam Biblia Hebraica & Latina & Græca prohibenda. Apparet ergo totam hanc argumentationem esse falsam quia falsum & absurdum [illegible]. Proinde etiam non sequitur. Pontifices benè facere quòd prohibeant Biblia: imò sequitur [illegible] & tyrannicè. Annon impiè facit qui vetat [illegible] quod Deus illis iubet? Iubet Deus vt omnes verbum Dei non solùm audiant, sed etiam legant & scrutentur, vt antè ostensum est: ac proinde quo possit, verti iubet in linguam omnibus notam: impiè ergo Papa facit, quòd prohibet. Annon tyrannicè agit, qui [illegible] & [illegible] arcet. Sic, tunc [illegible] & hostis est crudelissimus, fame confectum & esurientem impedire, imò pœna capitis prohibere ne quem potest domi habere cibum, comedat? Hoc facit qui prohibet ne Biblia in linguam, quam possit plebs intelligere vertantur.

7. *In scriptura nihil est immutandum, iuxta illud Deut. [illegible] Non addas, neque minues. Atqui non possunt verti Biblia in linguam popularem, quin immutentur. Mutantur enim verba locutiones, &c. Ergo &c.*

Resp. Fallacia est ex ignoratione veri sensus horum verborum Dei. Illud dictum Domini intelligitur primùm de rebus in S. scriptura traditis, de historijs, de præceptis, de promissionibus, de sacramentis. Nihil ijs rebus traditis & explicatis in sacris literis addendum est. Sed quia in Biblijs sanctis Hebraicis nihil poterat mutari vel in verbis, vel etiam in literis, quin mutarentur etiam aliquo modo res ipsæ [illegible] adeò [illegible] omnia exactè & sapientissimè [illegible] secundariò illud dictum intelligitur etiam de verbis in ipsa Hebraica lingua sancta, mutandis, alterandis, adnendis. Cæterùm non prohibet illo dicto Dominus, ne in aliam vertantur linguam, modò fideliter ita vt licet mutentur verba, (alioqui non posset fieri versio) res tamen ipsæ maneant: alioqui peccassent etiam Apostoli, cùm scripturas citarunt in aliena lingua.

8. *Hieronymus in epistola ad Paulinum, quæ est de lectione Bibliorum, conqueritur, quòd scripturam sacram, passim sibi omnes vendicent, garrula anus, delirus senex, &c.*

Resp. Hieronymus non improbat, quòd omnes legant scripturas sacras. Nam ad huius studium omnes hortatur: ac proinde haud vituperat, quòd in linguam vertatur illam, quam omnes intelligant: sed duo improbat: Quòd quisque audeat sacram Scripturam alios docere, antequàm ipse eam didicerat. Alterum: quòd quis audeat illam tractare, & in illa putet se posse proficere sine aliquo se peritiore, qui viam [illegible] quod ipse [illegible] verbis ibi confirmat & tandem ait *Hæc à me perstricta sunt breuiter, vt intelligeres te in Sacris Literis sine prævio & monstrante semitam non posse ingredi.* [illegible] intelligere, si vellet haberi talis prævius doctor, [illegible] probat contrarium in Nahû, cap. vltimo. Et ipse Hieronymus Scripturam vertit non solùm in Latinam, sed etiam in patriam, seu Illyricam linguam.

QVAESTIO XI.

De perspicuitate sacrarum Literarum, ad intelligendum.

Ex iis quæ dicta sunt de lectione scripturarum, deque illarum versionibus in hunc finem Dei prouidentia editis vt scripturæ intelligi ab omni hominum genere possint, consequitur optimo iure Quæstio vndecima, quæ est de perspicuitate sacrarum literarum, deque earum ad intelligendum facilitate. Nam [illegible] illud Apostoli [illegible] & quibuscunque sit vtilis audientibus, legentibus, intelligentibus, credentibus. Ad hoc igitur vt sit vtilis, non solùm audiatur & legatur, sed etiam intelligatur necesse est. Quomodo verò intelligi poterit, si non ea sit [illegible] ad intelligendum perspicuitas? Est igitur hic agendum de perspicuitate sacrarum Literarum. Quæstio hæc explicanda nobis est, quod aduersarij contendunt scripturam esse obscurissimam & difficillimam intellectu, & hac ratione multi dissuadent illius lectionem & studium. Quoniam vt omnes à somnijs, & hæresibus [illegible] perducant.

Quæstio igitur proponitur. *An scriptura ita sit obscura, vt non possit ab omnibus facilè intelligi: an verò ita sit [illegible] vt à singulis fidelibus vera illius intelligentia percipi queat.* Papistæ [illegible], contendunt enim [illegible] ferè ita esse, et se obscuram etiam in iis, quæ ad salutem pertinent, vt non possit nisi à magnis & exercitatis Theologis intelligi.

Nos duabus respondemus propositionibus.

PRIMA.

Scriptura sancta nulla sui parte per se obscura est, ita vt non possit intelligi, si ea, quæ in eius lectione seruanda sunt, seruentur.

Explicatio.

Dico, per se, quia si alicubi obscura nobis esse videatur & sit, causa obscuritatis non hæret in scriptura, sed in nobis, quòd aut mentes habeamus excæcatas vel obtusas, aut quòd non seruemus ea, quæ seruanda sunt in lectione scripturarum.

Confirmatio.

1. Quod per se & suapte natura lumen est splendidissimum, illud certè nulla sui parte obscurum esse vel dici potest. Pugnant enim simul esse lumen splendidissimum & clarissimum, & esse obscurum. Sol certè non potest vlla sui parte esse aut dici obscurus per se & in se: sed si nobis aliquando ita videatur vt cùm obductus est nubibus, illud est aliunde & ex accidenti: Vel si alicui aut cæco aut lippo Sol non videatur clarus, vitium est non in Sole, sed in cæco aut lippo. [illegible] certa propositio: *Quod per se, & suapte natura lumen est splendidissimum, illud non potest dici aut esse obscurum vlla sui parte. Atqui tale est scriptura sancta, [illegible] Scriptura igitur nulla sui parte obscura est aut dici potest.* Minor probatur.

Psal. 19. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

[illegible] *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Neque hæc elogia dicuntur de aliqua scripturæ parte, sed de toto Dei verbo. Quomodo igitur obscurum esse aut dici potest? Ibidem *Ostium verborum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.* Comparat verbum ostio aperto, quod per multis etiam lumen [illegible].

Sic 2. Pet. 1. Totam scripturam vocat *lucernam lucentem in caligine, [illegible] quod attendentes velut lucernæ splendenti in obscuro loco.* At specialiter nominat Propheticum sermonem, qui tamen præ cæteris scripturæ partibus videtur esse obscurus. Hunc tamen ait esse lucernam lucentem in caliginoso loco. Quid hoc est? Vt ostendat, non solùm suapte natura esse lucidum verbum Dei, sed ita lucidum, vt vbi lucet, etiamsi locus sit sua natura caliginosus, tenebras tamen pellat. Quomodo igitur scriptura potest vlla sui parte appellari obscura? Ita Christus Matth. 5. *Apostolos vocauit lucem Mundi.* Quam ob causam? Propter Euangelium quod illis erat concreditum, & in ipsis quasi super candelabra positum, vt toti orbi lucerent. Ideo dixit, *Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modium, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Sic Christus ipse cumprimis appellatus fuit lux Mundi, etiam propter doctrinam. Ioh. 1. *Erat lux vera.* Item *Ego sum lux Mundi.* Item, *Lux venit in Mundum, & dilexerunt homines magis tenebras.*

2. Corinth. 4. Apostolus vocat Euangelium lumen gloriæ Christi, *Ne irradiet inquit eis lumen gloriæ Christi* Imò comparat illud primæ illi luci, quæ totum orbem de principio illuminauit, pulsis tenebris omnibus, nempe, quòd

sicut ante illam lucem omnia erant tenebris obducta, vt scriptura ait. Gen. 1. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, sed creata illa luce, dissectis tenebris, omnia facta fuerunt cõspicua. Ita ante reuelatum Euangelium, quod lumen gloriæ appellatur ab Apostolo, omnia in homine fũt tenebricosa; aduentante verò luce Euangelij, omnia quæ antea abscondita latebant, patefiunt, illustrantur, videntur. Ideò ait 2. Cor. 4. *Deus qui dixit vt e tenebris lux splendesceret, ille est, qui illuxit in cordibus nostris, ad præbendum lumen cognitionis in facie Christi.*

Ex iis igitur perspicuum est, cùm totum Dei verbum, seu tota scriptura, lumen sit clarissimũ, non solùm lucernæ, sed etiam Soli, sed primæ etiam illi magnæ luci comparatum, non posse sine magna iniuria dici aliqua sui parte esse per se obscura atque ita obscura, vt intelligi nequeat.

2. Isa. 8. Vult omnia dubia & obscura, ad legem & ad testimonium scripturarum examinari, vt agnoscãtur, cum ait, *Ad legem & ad testimonium.* Quomodo igitur scripturæ possunt dici vlla sui parte esse obscuræ?

3. Si aliqua sui parte scriptura esset per se obscura, vt non posset intelligi, consequeretur Deũ aliqua esse locutũ quæ tamen nollet intelligi. Atqui hoc est absurdum: frustra enim locutus esset quod absurdissimum est & impium de Deo cogitare. Nihil igitur locutus est Deus, quod suapte natura, & per se obscurũ ita sit, vt non queat intelligi.

4. Luc. 24. *Aperuit Christus illis sensum, vt intelligerent scripturas*, sc. omnes Scripturæ: igitur nulla pars obscura est per se, quin possit intelligi ab iis, qui mentis oculos habent per spiritum Christi apertos. 2. Timot. 3. *Omnis scriptura vtilis est ad doctrinam, &c.* De tota scriptura loquitur. Qui autem possit esse vtilis si ita sit obscura, vt non queat intelligi?

Confirmari potest idem ex Patribus. Augustinus Tom. 3. de doctrina Christiana, lib. 2. cap. 6. *Magnificè & salubriter Spiritus S. scripturas ita modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus verò (id est, minus claris) fastidium detergeret. Nihil enim ferè de illius obscuritatibus eruitur, quod non planissimè alibi dictum reperiatur.*

PROPOSITIO II.

Scriptura sacra in iis, quæ ad salutem cognitu necessaria sunt, & ad veram pertinẽt pietatem, ita perspicua est, vt ab omnibus Spiritu Dei præditis, qui eam attentè assiduéque legant, & voces ac phrases percipiant, intelligi facilè possit.

EXPLICATIO.

Primò, dico in iis, quæ ad salutẽ cognitu necessaria sunt. Hoc adiicio propter multa alia in scripturis mysteria, quæ vt intelligantur, non satis est percepisse voces & phrases, sed alia etiam requiruntur, vt postea in regulis pro intelligẽtia scripturarũ explicabimus. Sed in iis, quę ad salutẽ pertinẽt, est ita perspicua, vt nõ opus sit multis regulis.

Secundo, Ideo dico, ab iis qui Spiritu Dei præditi sunt, quia scio, etiam perspicua, non posse tamen percipi ab homine animali, destituto spiritu Dei, 1. Cor. 2.

3. *Addo*, Qui attentè assiduéque legant, & voces ac phrases intelligant. Nam qui non legit, aut non attente assidueque, sed perfunctoriè legit, non potest intelligere. Qui etiam legit, sed vocum significata & phrases non percipiat, qui potest intelligere?

Confirmatio.

1. Si scriptura nulla sui parte est obscura, vt antè ostensum à nobis est: multo minus in iis, quæ ad salutem necessaria sunt, & ad veram pertinent pietatem: Vt quæ pertinent ad fidem, spem, charitatem, vitæ innocentiam, conscientiam.

2. 2. Tim. 3. *Ab infantia sacras Literas nosti, quæ te possunt facere sapientem ad salutem.* Quomodo hoc efficere possunt, in pueris præsertim, si non sint perspicuæ?

3. Matt. 28. Marc. 16. *Prædicate Euangelium omni Creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur.* Quomodo potest esse obscura ea doctrina, quæ omnibus promiscuè prædicanda est, vt ei auditæ, mox queant homines fidem adhibere?

4. Summam doctrinæ ad salutem necessariæ, quam Catechesin appellant Apostolus vocat lac paruulis exhibitũ. 1. Cor. 3. *Lac vobis potum dedi tanquam paruulis, non escam.* Et Heb. 5. reprehendit Hebræos, quod summã doctrinę ad salutem necessariæ non teneant, & adhuc illa opus habeãt, tanquam lacte. Quid autem durum est in lacte? quid difficile? Voluit igitur Apostolus significare, doctrinam salutis non esse difficilem, non esse duram ad percipiendum & imbibendum.

5. 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: Nobis autem dedit spiritum suum, vt sciamus quæ nobis à Deo donata sunt.* Item, *Spiritualis omnia diiudicat.* Ergo qui donatus est spiritu Dei, omnia quæ ad salutem necessaria sunt, facilè intelligit.

6. 1. Ioh. 2. *Vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia.* Quæ omnia? Omnia quæ cognitu necessaria sunt. Item, *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Et ad quos scribebat? Nunquid tantum ad magnos Theologos & Doctores? Minimè, sed ad omnes fideles. Ergo qui vnctionem habet à sancto, hoc est, qui præditus est spiritu Dei, is facilè veritatem eorum scilicet, quæ ad salutem necessaria sunt, agnoscere potest.

7. Ioh. 3. Christus, cùm disseruisset de renascentia, de fide in se, deque vita æterna, idque similibus à natura desumtis: Et ea non potuisset Nicodemus percipere, quia sine spiritu Dei erat: postea subiecit dicẽdo: *Si dixi vobis terrena, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis?* Terrena appellauit illa, quæ dixerat, de regeneratione, de fide, de vita æterna. Cur terrena? Quia facilia & plana.

Ex Patribus Testimonia.

Chrysost. Tom. 4. in 2. Thess. 3. homilia 3. col. 1411. *Omnia clara sunt & plana ex scripturis diuinis: quæcunque necessaria sunt, manifesta sunt.* Hæc ille. *Sed opus est*, inquit Chrysostomus, *lectione auditioneque verbi perpetua.*

Aug. Tom. 3. de doctrina Christiana, lib. 2. c. 6. *Magnificè & salubriter Spiritus sanctus ita sacras Scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret: & hoc, quoad ea, quæ sunt ad salutem necessaria: obscurioribus vero fastidium detergeret. Nihil enim ferè de illius obscuritatibus eruitur, quod non planissimè alibi dictum reperiatur.*

Hieronym. in Isa. c. 13. *Moris est scripturarum, obscuris manifesta subnectere: & quod prius sub ænigmatibus dixerat, aperta voce proferre.*

Argumenta Aduersariorum, Contra perspicuitatem scripturæ.

1. 2. Corint. 3. Cùm declarasset, cur Moyses velamen in suam poneret faciem, & quid illud significaret, mox subdit, vsque in hodiernum diem idem velamen in lectione veteris Testamenti manet: nec tollitur velum, quod per Christum aboletur. Ergo saltem vetus Testamentum obscurum est, & quasi impossibile ad intelligendum.

Resp. *Fallacia est diuisionis.* Diuidis hæc verba à subsequentibus, quæ præcedentia explicant, cùm sint coniungenda. Subdit Apostolus sese explicans: *sed ad hunc vsque diem, cùm legitur Moyses, velamen cordibus illorum impositum est. Cùm autem conuersum fuerit (cor Israelis) ad Dominum, tolletur velamen.* Quis non videat hic, Apostolum causam, cur Israelitæ non intelligant Mosen, transferre à lege, id est, à scriptura, in ipsos Israelitas? Et hanc esse quòd cùm non habeant cor conuersum ad Dominum, sed auersum, illud habeant velatum excæcatumque, vt non possint intelligere. Sicut qui faciem habet auersam a sole, solem videre nequit. Apertè enim ait, cùm fuerit conuersum ad Dominum, tunc velamen detractum iri, vt possint scripturam veteris Testamenti percipere.

Idẽ confirmat subdens de Christianis, qui ad Dominũ conuersi, spiritum eius acceperunt: *Nos autem omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes* (scilicet in scripturis, & tanquam in speculo repræsentantes) *ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam tanquam à Domini spiritu.*

Capite autem 4. idem apertiùs cõfirmat, dicendo: *Quòd si Euangelium nostrum obtectum est, in iis qui pereunt obtectum est, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes (nempe) infidelibus: ad hoc ne illis irradiet lux Euangelij gloriæ Christi.* Hic etiam Apostolus culpam obscuritatis Euangelij, non in ipsum Euangelium, sed in auditores transfert: quod scilicet sint reprobi, sine spiritu Dei, destinati ad perditionem.

Huc spectat & illud Christi Matth. 11. *Gratias tibi ago Pater, quòd abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti paruulis.* Hic etiam videmus, cur sapientes huius Mundi non intelligant scripturas, & mysterium Euangelij non percipiant, causam hærere in ipsis sapiẽtibus, hoc est, quia sunt nimis sapientes secundùm carnem. Pugnant autem inter se sapientia Dei, & sapientia humana, seu prudẽtia carnis

Roman. 8. *Prudentia carnis inimicitia est aduersus Deum.* Hinc fit, vt quò quis sapientior est secundùm carnem, eò minus percipere possit sapientiam Dei, quæ in scripturis est patefacta. Vitium igitur & causa obscuritatis non est in [illegible] hominibus. Confirmatur hoc [illegible] alio testimonio apostoli. 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Dei, nec potest percipere, quia spiritualiter dijudicantur.* Quis etiam hic non videat, causam cur animalis homo non percipiat ea, quæ sunt Spiritus Dei, & scripturas non intelligat, in ipso hærere homine animali [illegible] animalis tantum est homo, humana tantum [illegible] Dei spiritu præditus. Scripturæ enim [illegible] Dei non possunt intelligi sine spiritu Dei. Quò [illegible] animalior est, & prudentior secundùm [illegible] minus habet Spiritus Dei. Quomodo igitur [illegible] intelliget? [illegible] Apostolus consulit, si quis velit [illegible] scripturas [illegible] intelligere & sapiens fieri vera & cœlesti sapientia [illegible] sapientiam huius seculi. 1. Cor. 3. *Nemo se [illegible] videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat [illegible] sapiens. Sapientia enim huius Mundi, stultitia est apud Deum.*

[illegible] causa etiam alia affertur, cur multi non possint [illegible] quia scilicet illud non amarunt. *Lux [illegible] dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem [illegible]* [illegible] legunt verbum Dei [illegible] Ideò ait, *Erant enim opera eorum mala.* Item, *Qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem.*

[illegible] 2. *Quod non [illegible] acceperunt dilectionem veritatis, vt salui fierent, [illegible] Deus efficaciatem deceptionis &c.* [illegible] etiam vide aliam causam, cur homines [illegible] intelligant scripturas [illegible] in scripturis [illegible] illarum lectione [illegible] aliquid [illegible].

Matth. [illegible] *Erratis nescientes scripturas.* Vnde verò hæc ignoratio? Quia casu legebat. Ideo subinde illos de hac re reprehendebat. Non legistis Matth. [illegible] *De resurrectione mortuorum non legistis, quod vobis dictum est à Deo dicente, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* [illegible] legebant [illegible] lege [illegible] Ideo Iohan. 5. *Scrutamini scripturas.* Hic etiam apparet, quòd Iudæi non [illegible] legerent scripturas, causam fuisse [illegible] quòd eas non legerent, aut [illegible] non autem in scripturis. Summa: scripturis apparet, si quis illas non [illegible] causam hærere in hominibus, non in scripturis ipsis, quæ sunt [illegible] splendidissima.

II. *Deut. 17. Si quæ difficile [illegible] oriatur, iubet adiri non scripturas ipsas, sed [illegible] sacerdotes, qui secundùm legem Dei iudicent. Si scriptura esset perspicua, superuacaneum foret iubere, vt eas ad sacerdotes.*

Resp. *Fallacia est non causæ vt causa.* Non ideo iubet ire ad sacerdotes, quia scriptura sit obscura, ita vt non possit omnis [illegible] causa [illegible] cognosci: sed partim, vt qui [illegible] docerentur à sacerdotibus [illegible] tamen forma [illegible] homines [illegible] inexcusabiles. Imò [illegible] perspicuam, cùm ad hoc [illegible] quæstiones examinari, & ex hac de [illegible] illud enim secundùm quod res ambiguæ iudicandæ [illegible] perspicuum & clarum sit, necesse est. Quomodo enim rem ambiguam & obscuram declarare [illegible] causæ difficiles [illegible] Mosis iudicandæ sunt à sacerdotibus secundùm legem hoc est, secundum verbum Dei. Quomodo igitur ex verbo Dei iudicari possunt quæstiones omnes, [illegible] verbum Domini sit clarissimum. Nihil igitur ex hoc Deut. loco aduersus perspicuitatem scripturarum concluditur, sed contra potius facit pro perspicuitate.

III. Rom. 11. *Incomprehensibilia sunt iudicia eius: Et quis nouit sensum Domini. Hæc Erasmus, vt concluderet, scripturas multis in locis obscuras esse.*

Respondet Lutherus, non ait Apostolus, incomprehensibilia esse iudicia scripturæ, sed eius, id est, Domini. Neque ait, Quis nouit sensum scripturæ, sed [illegible] Domini. [illegible] autem libenter iudicia Dei non reuelata esse nobis incomprehensibilia. Sed non de iis, verùm de reuelatis est quæstio. [illegible] contendimus esse perspicua, & comprehendi posse: quia in hunc etiam finem illa reuelauit Deus in scripturis. Item, [illegible] sensum Domini [illegible] est voluntatē non reuelatam [illegible] esse perspectam & notam: verùm de [illegible] sed de reuelata in S. Literis: [illegible] esse perspicuum. Quare hic est [illegible] Domini duplex reuelatus & non reuelatus. Ita iudicia Domini duplicia, reuelata & nō reuelata: Nos de reuelatis in scripturis loquimur. Loci autem illi scripturæ adducti, de non reuelatis sunt.

IV. 2. Pet. 3. *De Epistolis Pauli verba faciens Petrus, ait, esse in illis quædam difficilia intellectu. Non sunt igitur scriptura perspicua.*

Resp. Fallacia [illegible] figuræ dictionis, ex ignoratione linguæ Græcæ [illegible] Apostolici. Primum illud, in quibus) non potest referri ad Epistolas, quasi dicat Petrus, inter Epistolas Pauli esse aliquas obscuras difficilesque intellectu: [illegible] ad quædam [illegible] mysteria, quæ in Epistolis Pauli tractantur. Nam [illegible] est: *Quapropter, Dilecti hæc, expectantes studete, vt immaculati ab eo reperiamini cum pace: Dominique nostri patientiam, salutē arbitremini: sicut & charus [illegible] Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis [illegible]* (de iis scilicet de futuro aduentu, & de iis, quæ tunc ventura sunt [illegible] illud [illegible] neutri generis est, [illegible] autem fœmininum. Ideo dixisset [illegible] si de Epistolis locutus esset [illegible] de quibus ipse scripsit, & [illegible] Paulum. Quare locus hic [illegible] Pauli, aut alias scripturas esse obscuras difficiles [illegible] intellectu. Neque enim hic Petrus disputat de obscuritate, aut perspicuitate epistolarum Pauli, sed loquitur de [illegible] futuri aduentus Domini, de exustione cœlorum & elementorum, de nouo cœlo & noua terra. & cum primis de potentia Domini, qua suum differt aduentum [illegible] de quibus ait etiam Paulum in suis Epistolis scripsisse: dicit esse quædam, quæ non ita facilè à quouis intelligi & comprehendi possint: ac proinde [illegible] & parum firmis ad suam [illegible] scripturas detorquent. Quare [illegible] scripturis, sed de rebus ipsis loquitur.

At inquies [illegible] quæ continentur in sacris Literis esse [illegible] esse [illegible]. Vnde & Petrus simul coniungit, cùm ait, tam illa mysteria, quàm reliquas scripturas torqueri ab indoctis. Quare [illegible] ex hoc Petri loco, si quæ in scripturis continentur mysteria, sunt [illegible], etiam scripturas ipsas [illegible] difficiles [illegible].

Resp. Demus [illegible] quid tum? *Primò*, non consequetur omnes scripturas esse difficiles intellectu [illegible] sed tantum illas [illegible] quædam [illegible]: Qua voce indicat, reliqua esse [illegible] quæ cuique ad salutem cognitu sunt necessaria. [illegible] hæc etiam sint aliquātū difficilia & obscura: [illegible] quia volunt ipsi ea ignorare: vt supra ait Petrus, vers. [illegible], *volentes nesciunt, quòd cœli &c.*

Secundò non ait illa etiam quædam esse ita obscura, vt non [illegible] intelligi [illegible]. Fatemur autem opus esse studio diligentia, scrutatione in intelligendis scripturis. [illegible] scripturæ, ita obscuræ [illegible].

Tertio Non ait [illegible] esse [illegible] Sed duobus hominum generibus, indoctis, hoc est imperitis scripturarum, ac minimè [illegible], & instabilibus, hoc est, qui non sunt firmi in fide, neque perseuerant in lectione ac studio scripturarum, hoc est, illis, qui sunt sine spiritu Dei. [illegible] subdit Apostolus: [illegible]. Quasi dicat, quia sunt [illegible] imperiti scripturarum, sine Spiritu Dei, & instabiles in religione: Ideo hæc non intelligentes torquent ad suam perniciem. Vt exempli causa, potentia qua Christus suum differt aduentum [illegible] ad suam perniciem vt negent esse venturum, sicut supra dixit. *Venturos irrisores, qui in suis cupiditatibus incedant & dicant, vbi est pollicitatio aduentus eius. Ex quo enim &c.* Non sequitur igitur, scripturas omnibus esse obscuras & difficiles sed hominibus tantùm qui cùm sint sine spiritu Dei sunt etiā scripturarum imperiti & instabiles. Quare *Quia animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. Et caro & sanguis non reuelat hæc, sed Pater cœlestis suo spiritu.* A contrario igitur docet Petrus iis verbis, illos qui sunt præditi spiritu Dei, & [illegible] quique perpetuo & constanter in scripturarum lectione versantur & meditantur, [illegible] esse [illegible]. Ratio. 1. Cor. 2. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.* [illegible] profunditates [illegible] vt quæ nō sunt reuelatæ in scripturis, sed [illegible]. Nam de his Apostolus Rom. [illegible] &c. Summa: [illegible] perspicuitate [illegible] tamen dicimus [illegible] esse perspicuam & facile intellectu, vt sunt illi peruersi homines, de quibus loquitur Petrus. Sed omnibus [illegible] spiritum Dei habent se docentē, qui Deum inuocant pro vera scripturarum intelligentia.

qui

s . . .

qui diligenter & assiduè S. literas perscrutantur. Quare locus Petri, qui de peruersis loquitur hominibus, nil cõcludit contra nos. Deinde, etsi dicimus totam scripturam esse per se claram: non adeo tamen dicimus, vbiq. ex æquo esse intellectu facilem. Alicubi enim etiam filius Dei, esse intellectu difficiliorem, quàm alibi. Sed dicimus in tam frequentibus locis esse intellectu facilem, vt qui veram Dei doctrinam inde quærat, plenissimè eã sit inuenturus.

V. A [illegible] constitutione: Si scripturæ per se non essent obscuræ, sed perspicuæ, frustra tamen essent interpretes in Ecclesia. At non [illegible]: sunt igitur obscuræ.

Resp. Fallacia est non causæ vt causæ. Non enim vna tantùm est causa cur Dominus velit scripturas in Ecclesia explicari, nimirum vt simpliciter intelligantur: sed aliæ etiam sunt causæ: nempe 1. vt meliùs per Spiritum sanctum cordibus insigãtur. Adest enim Spiritus sanctus in ministerio publico. 2. Vt publicum extet ministerium ad quod etiam fideles accedant vt [illegible]: & Dominus publicè arguat, doceat, consoletur. 3. Vt charitas ac dilectio per donorum communicationem magis ac magis in populo Dei exercetur, augeatur: dum alij docent, alij discunt. 4. Non omnes [illegible] scripturas legere: alius non ita vacat: alij non tam benè intelligunt quia imperiti quam pastores. Ergo non frustra ministerium, etiamsi scripturæ per se sint perspicuæ.

VI. A varijs scripturarum interpretationibus, quas adferunt Doctores.

Doctores Ecclesiæ dissentiunt inter se interpretationibus scripturarum.

Ergo obscuræ sunt.

Resp. primò ad Antecedens. In necessarijs ad salutem non dissentiunt veri Doctores. Est igitur fallacia secundum quid ad simpliciter. Secundò ad cõsequens. Etiãsi dissentiant nonnulli, non consequitur, scripturã esse per se obscurã. Vitium enim est in Doctoribus ipsis, nõ in scriptura. Quod autẽ Deus permittat, vt in multis scripturarum interpretationibus inter se dissentiant Patres, hoc facit propter ipsorum & nostram vtilitatem. Ipsorum, vt primò agnoscant suam in rebus diuinis imperitiam atq. ita humilientur. Secundò vt se exerceant in scripturis inuestigandis & ita euitent otium, & tentationes Sathanæ.

Tertiò vt excitentur ad inuocationem.

Ad nostram, vt nos inde quoque Patrum exemplo discamus, quàm simus nostra natura inepti ad ea quæ Dei sunt. Ita accendamur ad studium scripturæ, & ad Deum inuocandum pro vera scripturæ intelligentia.

VII. A multis scripturarũ locis, qui ne à doctissimis quidẽ intelliguntur. Multa sunt in scripturis, quæ ne à doctissimis quidẽ intelligũtur: vt quæ sunt apud Prophetas oracula, & visiones: quale est illa visio apud Ezechielẽ in cap. [illegible] quæ etiamsi præstantissimo & ingenio, & spiritu, & eruditione viri interpretetur: fatentur tamen esse obscurissimam, neque se intelligere, nisi forte ex parte, idque tenuiter. Et aliæ non dissimiles, tam in hoc, quàm in alijs Prophetis. Ergo scripturæ [illegible] sunt obscurissimæ.

Resp. Fatemur nonnulla in Prophetis præsertim, nobis esse obscurissima, atque ita obscura, vt quid sibi voluerint Prophetæ illis in locis & visionibus, quis ve sit illarum verus sensus, diuinari quidem ab aliquo possit, sed certò à se sciri, profiteri nemo vix queat. Atque hoc præsertim verum est in iis visionibus, quæ sunt de rebus futuris, quorum complementa nondum videmus aut gustamus. Exempla occurrent legentibus Prophetas, maximè verò Ezechielem, Danielẽ, Zachariã, & Apocalypsin Ioannis. Sed vnde hæc obscuritas? Non certè à scripturis ipsis. 1. Stat enim firmum illud Petri de Prophetico sermone, quicunq. ille sit, eum esse lucernã lucentem in caliginoso loco. 2. Et certè Deus non illas obtulit visiones Prophetis, vt nollet intelligi nõ solùm ab ipsis Prophetis, quibus visiones offerebat, sed etiã à populo, cui eas recitari volebat: imò & a nobis, in quorũ gratiam scriptæ sunt. Non est igitur obscuritas hæc propriè loquendo, in & ab ipsis scripturis Propheticis. Sed vbi & vnde? In nobis & à nobis: quòd ita obtusi sumus acie oculorum spiritus, vt res procul distitas, quæ in iis visionibus Prophetis ostendebãtur, intueri nequeamus: ac proinde illæ etiam visiones obscurissimæ nobis sunt. Ratio. Nam sicut reliquum Dei verbum non potest percipi ab illis qui sunt sine spiritu Dei: 1. Corint. 2. Sic visiones Propheticæ, & oracula de rebus futuris non possunt percipi sine spiritu Prophetico. Interim tamẽ scripturæ illæ Propheticæ per se perspicuæ sunt. Nam fac, vt illæ visiones & oracula nobis proponantur, nõ amplius vt Prophetica de rebus futuris: sed vt historica, vt pote de rebus, quæ complementum habuerunt aut iam habere incipiunt: illæ scripturæ nõ amplius nobis ita videbuntur obscuræ, sed claræ & perspicuæ. Exemplis rem declaro.

Quæ Daniel c. 2. somnium Regis explicans, & 7. cap. visionem suam de 4. bestijs declarans prædixit de quatuor Monarchijs: Et quæ itidẽ Zacharias, c. 6. sub visione 4. Quadrigarum egredientium de medio montiũ de ijsdem 4. Monarchijs vaticinatus est, dubiũ nõ est, quin populo illi fuerint obscurissima. Quare? Quia nondum poterant res ipsas longo post tempore futuras, perspicere sine spiritu Prophetico. At nobis, qui hæc omnia videmus cõpleta: ac proinde quia ea legimus, non tanquam de rebus futuris oracula, sed tanquam de præteritis rebus gestis historias: nihil est clarius illis visionibus.

Ite, Quæ tam Daniel c. 11. sub figura Antiochi, & [illegible] c. 11. sub pastore stulto de Antichristo prædixerunt [illegible] quæ deinde luculentius de eodem prædixit Apostolus 2. Thess. 2. & Iohan. in Apocalypsi, cùm alibi, tum c. 13. Ea certè antequã reuelatus esset Antichristus, obscurissima fuerunt viris etiã sanctissimis & in scripturis exercitatissimis. Quamobrẽ? Quia Prophetica erant, de rebus futuris: quas res, qui sine spiritu Dei erãt, videre non poterãt. At nobis nihil his locis clarius: quia ea loca legimus non tanquã vaticinia de rebus futuris: sed tanquã historica de præteritis & præsentibus. Idẽ videmus cõtigisse Apostolis. Multa de se, de sua morte, resurrectione, regno prædicebat Christus quæ illi nõ intellexerunt, nisi postquã impleta vidissent. Exemplũ vnũ Ioh. 2. petentib. Iudæis signũ a Christo: *Soluite, inquit, Templum hoc & in tribus diebus excitabo illud.* Luc. 18. *Et absconditum erat ab ocu[lis eorum]: sed post resurrectionem recordati sunt.* Hoc dictum obscurũ fuit non solum illis Iudæis incredulis sed etiam Apostolis Spiritu Dei præditis. Quare? Quia de re futura, quam non videbant neque persuadere sibi poterant. At posteaquam resurrexisset à mortuis, atq. ita dictum illud fuisset adimpletum: tũc Apostolis nihil fuit clarius, quam Christum tunc locutum fuisse de templo corporis sui: quod, licet occisum illud à Iudæis, ipse esset excitaturus à mortuis, quemadmodum Euãgel. Ita ibidem tradit & docet.

Hinc perspicuum fit multa apud Prophetas dicta & visiones contineri, quæ licet ante illarum complementum hominibus spiritu Prophetico destitutis, obscurissimæ essent, tamen per se erant perspicuæ: id quod inde apparet, quia post illarum complementum, nobis illæ sunt clarissimæ. Obscuritas igitur non erat in ipsis Prophetarum dictis, oraculis, visionibus, sed in hominibus, qui cùm essent spiritu Prophetico vacui, hoc est, acie oculorum spiritus obtusa: res tam procul distitas videre non poterant. Idem igitur sentiendũ est de multis aliis, quæ tam in veteribus Prophetis, quam in Apocalypsi cõtinentur, ea esse non in se, sed nobis obscura, quia de rebus sunt futuris, quas quia expertes spiritus Prophetici non possumus cernere: ideirco harũ etiam scripturarũ verum ac genuinum sensum videre non possumus. Sed cùm omnia suum sortita fuerint complementum, tũ omnes etiam scripturæ perspicuæ nobis erunt, quæ semper in se nihil habent obscuritatis. Sunt enim semper lucerna lucis: obscuritas semper in nobis, & à nobis est. Semper enim Spiritus sanctus in scripturis ipsis, causas cur non intelligamus scripturas, nobis adscribit, non scripturis. Accusare igitur scripturas obscuritatis, & talis obscuritatis, propter quã intelligi nequeant: summæ est impietatis: quia nihil aliud est, quam culpam huius obscuritatis a nobis in Deum transferre, quam tamen diserte Spiritus S. in nobis hærere docet, vt aliqua ex parte ostendimus in responsione ad primum argumentum: & nunc fusius etiam ostendemus.

Quod ad quæstionem de perspicuitate scripturarum attinet: hactenus demonstratum à nobis est. Primùm quidẽ, scripturam nulla sui parte ita per se obscuram esse, vt à fidelibus spiritu Dei præditis intelligi nequeat: multò verò minus in iis quæ ad salutem necessaria sunt. Confirmata, demonstrataq. doctrina: responsum est ad argumenta aduersariorum numero septem, quorum *Primum* ductum fuit ex loco 2. ad Corint. 3. de velamine quod adhuc est in lectione veteris Testamenti. *Alterum* ex Deut. 17. de causis difficilibus ad sacerdotes referendis. *Tertium* à loco Pauli in Epistola ad Roman. 11. Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius: Item, quis nouit sensum Domini? *Quartum*, ex loco Petri, 2. Pet. 3. in quibus sint quædam intellectu difficilia. *Quintum* ductum à Ministerio verbi in Ecclesia. *Sextum* a multitudine diuersitateq. interpretationum scripturæ sanctæ, quæ tum à veteribus, tum a nostris doctoribus allatæ sunt, & adferuntur. *Septimum*, à locis quibusdam scripturæ, qui hucusque à nemine fuerunt probè intellecti, & perfectè explicati.

Responsiones ad singula argumenta repetere, neque necesse est, neque operæ pretium.

Tantum censeo vtile fore, si responsionem ad septimum breuiter repetam. Res igitur ita se habet.

1. Fatemur nonnullas visiones & oracula de rebus futuris in scripturis, atque Prophetas contineri, quæ à nemine hactenus videntur fuisse probè intellecta, & perfectè explicata. Nam etiamsi multi in ea scripserint quod senserunt: fatentur tamen se non profiteri perfectam illorum locorum intelligentiam. Ille igitur obscura.

2. Sed contendimus nos, causam huius obscuritatis non hærere in ipsis scripturis Propheticis, propter illud 2. Petr. 1. *Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, &c.* De toto sermone Prophetico hoc dixit. Non igitur in ipsis scripturis hærere culpam obscuritatis.

3. Vbi igitur? In nobis ipsis, vt semper Spiritus S. in scripturis docet: Et hanc esse, quòd licet spiritum Dei habeamus, tamen obtusa mentis acie sumus. Hinc fieri, vt res procul à nobis dissitas nequeamus videre, eoque nec scripturas, quæ de iis sunt, perfectè intelligere, eoque obscuras videri.

4. Hoc ita esse, hinc liquet: quia si visiones illæ nobis proponantur non amplius vt Propheticæ de rebus futuris, sed vt historicæ de præteritis aut præsentibus: eas nō amplius nobis visum iri obscuras, sed perspicuas. Non igitur obscuritatem in scripturis fuisse, sed quòd res procul distantes non possemus intueri, acie obtusa cùm simus.

Exemplis rem declaraui, primum de visionibus & vaticiniis Monarchiarum, quæ Dan. 2. & 7. & Zach. 6. leguntur. Illa antequam essent impleretur, visa fuisse obscura antiquis, nobis clara. Secundum, quæ de Antichristo Dan. 11. sub typo Antiochi, Zac. 11. sub Pastore stulto, leguntur. Tertium quæ Ioh. 2. Iud. 18. de templo corporis Christi. Idem igitur sentiendum de aliis, quæ nondum sunt impleta in Apocalypsi. Quare causam obscuritatis semper in nobis hærere. proinde summæ impietatis esse, scripturas accusare obscuritatis: quia hoc est culpam obscuritatis huius in Deum transferre: quam tamen Spiritus S. semper in nobis esse docet. Atque hæc de quæstione vndecima satis. Nunc sequitur

QVÆSTIO DVODECIMA QVÆ EST de regulis intelligendi S. literas, inque illis proficiendi.

Sed vt melius hæc cognoscantur, explicandæ priùs sunt causæ cur scripturæ videantur obscuræ, quas causas omnes dixi in nobis hærere, vt ex iis postea è contrario educantur regulæ perspicuitatis. *Quæstio igitur est, quænam sint illæ causæ, propter quas scripturæ nobis videantur obscuræ: ac proinde quænam veræ regulæ, quibus scripturas perspicuè intelligere inque illis proficere possimus.*

Resp. Papistæ putant & scribunt, primam regulam intelligendi scripturas, eamque præcipuam, esse vt recurratur pro sacrarum Literarum intelligentia, ad Ecclesiam Catholicam. Ibi enim tantùm verum scripturæ intellectum retineri, nam inde ab initio per Apostolos relictum. Et ad hanc sententiam confirmandam adferunt testimonium Apostoli, ex 1. Timoth. 3. *Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.* Verus igitur scripturarum intellectus, apud Ecclesiam Catholicam quærendus est, quòd ibi semper maneat.

Deinde quædam alia argumenta ex Patribus.

Nos quoad hanc quæstionem attinet, primò dicemus quid nobis videatur: Deinde, ad extremum, Papisticam sententiam, vt ipsi eam intelligunt, refutabimus.

Principio tenenda est hæc partitio. Regulæ ad intelligendum scripturas, vtiles & verò etiam necessariæ, triplicis sunt generis.

Quædam præcedunt ipsam scripturarum lectionem, seu adferendæ sunt ad studium sacrarum Literarum: Quædam seruandæ in ipsa lectione: Quædam verò sub sequantur necesse est.

Hæ regulæ (vt ante dixi) colligendæ sunt ex causis, cur scripturæ multis obscuræ sint, ac parum in eis proficiant: Ergo primùm hæ causæ sunt videndæ, & ex singulis, singulæ regulæ conficientur.

CAPVT I.

De regulis primi generis, deque causis obscuritatis scripturarum in primo genere.

Præcipua quidem causa, cur scripturæ multis sint obscurissimæ, ita vt non queant ab ipsis intelligi, est, quòd sunt reprobi, suntque è numero eorum, quibus non est datum, vt agnoscant mysteria Dei, sed ex illorum qui pereunt: Docet hanc Christus & Apostoli. Matth. 13. *Vobis Electis datum est nosse mysteria regni Dei: illis autem Pharisæis & aliis reprobis non est datum. propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident.* Et confirmat dictum verbis Ies. 6. cap. *Auribus audietis, & non intelligetis.* Ioan. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* 1. Cor. 1. *Verbum crucis iis qui pereunt stultitia est; nobis autem qui salui fiunt, id est nobis, Dei virtus est.* 2. Cor. 2. *Est Euangelium odor mortis ad mortem iis qui pereunt.* Item 4. cap. *Euangelium nostrum non esse velatum nisi iis qui pereunt.* Non est igitur obscuritas in Euangelio, sed in hominibus reprobis.

Et hac præcipua obscuritatis causa, nullam possumus tradere regulam pro intellectu scripturarum: quia non nostrum est hominis efficere, vt sit Electus. Sed maximam hinc colligimus & fidei confirmationem, & veritatem. Fidei confirmationem, quia si electis tantùm datum est, vt verè perspicuéque & solidè intelligant sacras Literas: Ergo cùm sentimus, nos hac vera cognitione donatos esse, confirmamur, & debemus confirmari in fide de nostri electione. Veritatem verò, quia hinc excitamur ad strenue pergendum in scripturis perscrutandis: quippe qui sumus ex illorum numero, quibus datum est nosse mysteria Regni Dei.

Cæterùm, quia hæc causa extra hominem est, & immutabilis: Nos autem quærimus causas, quæ in homine sunt, & quæ possunt tolli & emendari: ideo aliis quærimus causas obscuritatis, vt à contrario inde colligantur regulæ ad scripturas perspicuè rectéque intelligendas.

Prima igitur causa est cæcitas naturalis, qua nostra pte natura, ad ea quæ Dei sunt intelligenda, ineptissimi sumus. 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt, stultitia enim sunt illi: nec potest percipere, quia spiritualiter diiudicantur.* Etsi enim Sol splendidissimè luceat: si tamen cæcus sis, sentire illius lucem minime potes.

Hinc igitur habemus à contrario regulam ad scripturas intelligendum necessariam. Quæ iam hæc esse: Preces, quibus petamus à Deo Spiritum suum sanctum, quo mentes nostras illuminet ad veram scripturarum intelligentiam. Nam Spiritu sancto Dei cum primis opus est ad verbum Dei intelligendum. Hoc docet Christus, cùm Iohan. 20. dat Spiritum Apostolis, vt intelligerent scripturas. Confirmat Apostolus 1. Cor. 2. Nos autem Spiritum Christi accepimus, vt sciamus quæ à Deo nobis donata sunt. Confirmat ratio 2. Pet. 1. *Omnis scriptura non est propriæ interpretationis. Non enim libidine hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto locuti sunt Sancti Dei homines.* Ergo eodem spiritu opus est ad eas intelligendas. Qui sine spiritu humano est, non potest quæ homo loquitur, percipere, vt bos, &c. Si qui sine spiritu Dei. Spiritus autem Dei impetratur precibus, Luc. 11. *Quis ex vobis pater, à quo si filius petierit panem, num lapidem dabit illi? Si igitur vos cum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris: quantò magis pater cœlestis dabit spiritum bonum petentibus ab se.* Sic Iac. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo.* Est autem hoc perpetuò agendum, cùm accedimus ad studium sacrarum Literarum, aut ad lectionem & ad concionem audiendum cum Dauide Psal. 18. *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.* Item, *Reuela oculos meos, vt videam mirabilia de lege tua.*

Secunda causa est nostræ carnis prudentia ac sapientia, quam dum adferimus ad lectioné & studium scripturarū, minus sumus idonei ad cœlestiam intelligentiā assequendam, & eò magis à nobis abscondita est cognitio sapientiæ Dei, quo plus adhibemus nostræ sapientiæ & prudentiæ. Hanc tradit Christus Matth. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti paruulis.* Et Apostolus confirmat addita etiā ratione 1. Cor. 3. *Sapientia huius Mundi, stultitia est apud Deum.* Et Rom. 8. *Prudentia carnis inimicitia est aduersus Deum.* Hæc impedimento fuit maximè Philosophis & sapientibus huius seculi: & quicunque maximè Philosophiā sectati sunt, vt multi Patres, & Scholastici omnes. Dum enim ea quæ Deus tradidit in scripturis spiritu suo diuino voluerunt ipsi sua humana sapientia metiri & intelligere, in maximos lapsi sunt errores: vt non immeritò dixerit Tertullianus: *Philosophos patres esse hæreticorum.*

II. Ergo ad veram scripturarum intelligentiam consequendam, secunda hæc esto regula, vt scilicet cùm ad illas accedimus, omni nostræ humanæ prudentiæ & ratiocinationibus renunciemus, & ceu infantes simpliciter subiiciamus nos Deo in scripturis nos docenti, captiuantes omnem cogitationem nostram in obsequiū Christi.

Hanc docet Apostolus 1. Corinth 3. *Si quis vult inter vos sapiens esse, stultus fiat, vt sit sapiens.* Psalm 1. *Beatus vir, qui non ambulauit in consilio impiorum, &c. sed in lege Domini* fuit eius voluntas mens oblectatio. Quantum prodesset consecratio mentis in obsequium Christi, valedicto omni nostræ humanæ sapientiæ: docet Apostolus suo exemplo, Act. 9. *Domine quid me vis facere?* Item similitudo, qui se totum tradit erudiendum Magistro excellenti.

Tertia causa obscuritatis est præiudicium quod ad illarum lectionem afferunt. Multi enim præter naturalē cęcitatem propter propriam carnis sapientiam, adferunt etiā præiudicium, ex hominum imperitorum, vel Papistarum & aliorum hæreticorum, aut etiam hominum piorum, sed multis in rebus hallucinatorum doctrinis & consiliis cōceptum, ad interpretationem scripturarum. Hoc decepti atque corrupti, scripturarum intelligentiam nō assequuntur, sed corrumpunt. Hoc vitium indicat Christus Matth. 15. cum docet Pharisæos sua traditione, de adferendis muneribus ad templum corrupisse, & ita transgressos docuisse per præceptum Dei de honorandis parentibus atque hæc est non postrema causa, cur Hæretici, Papistæ & sectarii homines non intelligant scripturas, etiā diligenter legant. Quia nempe? Quia sua adferunt præiudicia & dogmata in scripturas, vt secundum hæc scripturas interpretentur, non autem ad illas hæc examinent. Ita inter multos qui ita sunt suis addicti præceptoribus vt hoc sibi persuadeant illos non potuisse errare & quicquid scripserunt, id omnē verissime dictum. Hoc præiudicio occupati veritatem scripturarum assequi non possunt.

III. *Regula*. *Ad veram scripturarum intelligentiam, hæc est*: Vt scilicet illarum studium, sine vllo præiudicio, vel è nostro capite, vel ex aliorum doctrinis concepto, accedamus, sed animo candido, puro, discendi que cupido. Hanc docet Apostolus Col. 2. *Videte ne quis vos decipiat per inanem philosophiam secundum traditionem.* Psal. 1. *Beatus qui non abiit in consilium impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in Cathedra derisorum non sedit &c.* hoc est qui neglectis omnibus impiorum hominum consiliis & doctrinis, ad solum Dei verbum adiicit animum, & in eo solo meditatur die ac nocte. Matth. 16. *Cauete à fermento Pharisæorum* Iere. 23. *Quid tritico cum palea?*

Quarta causa, est impietas & impœnitentia, hoc est, perseuerantia in peccatis, sine vlla vera conuersione ad Dominum. Hac fit vt in iis impœnitentibus hominibus, locum habere nequeat vera sapientia, & spiritus Christi, qui nos ducit ad intelligendum scripturas.

Hanc docet Hos. 14. *Planæ sunt viæ Domini iusti ambulabunt per eas, impii autem corruent.* 2. Timoth. 3. *primùm ait, futuros homines errantes, impœnitentes: deinde, seductores, qui proficiant in peius, errantes, &c.* quasi dicat, quę est causa, cur non proficiant in melius, in scripturis & in pietate, sed in peius, errantes & in errorem inducentes? Quia sunt praui homines nempe pleni peccatis & impœnitentes. Sic 2. Corinth. 3. Ideo dixit. *Velamē manere super cor Iudæorum, quia cor habent auersum à Domino*, Sic. Sap. 1. *In maleuolam animam non introibit sapientia, nec in corpore peccatis obnoxio habitabit.* Ioh. 3. *Omnis qui male agit, odit lucem.*

IV. *Ergo* cùm accedemus ad scripturas legendas & audiendas: accedamus cum vera animi à peccatis resipiscentia, conuersioneque ad Deum conuersio, detestati priorem vitam sceleribus plenam, & animo proficiendi in pietate.

Hanc tradit Apostolus 2. Corinth. 3. *Cùm autem conuersum fuerit cor Israelis ad Dominum, auferetur velamen.* Sic Christus Marc. 1. *primum ait, Pœnitentiam agite. Deinde: Et credite Euangelio:* quasi dicat, Non potestis credere Euangelio, illudque intelligere, nisi pœnitentiam agatis Hos. 14. *Planæ sunt viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis: impii autem corruent in eis.* Psalm 1. *Beatus, qui in via peccatorum non stetit: sed in lege Domini meditatur die ac nocte:* Quasi dicat. Necesse prius est, vt recedas à peccatis, si velis in scripturis proficere.

Quinta causa est, quòd multi accedunt ad studium sacrarum Literarum sine reuerentia, sineque amore veritatis & sacrarum Literarum, ex frigida potius consuetudine, quam ex amore veritatis ac voluntatis diuinę cognoscendæ. Hinc fit, vt non possint eam assequi.

Hanc docet 2. Thessal. 2. *Et quia non susceperunt dilectionē veritatis vt salui fierent. ideo mittit illis Deus efficacitatem deceptionis, vt credant mendacio.* Quasi dicat. Tantum abest vt qui non diligit veritatem, possit in ea proficere, vt potius contra accepturus sit spiritum seductionis, vt credat mendaciis & in illis proficiat.

Et hæc sequitur ex superiore, hoc est, ex impœnitentia: Iohan. 3. *Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ne arguantur opera eius.*

V. *Regula* Vt amemus scripturas, & ad earum studium accedamus cum amore desiderioque veritatis agnoscendæ, & retinendæ.

Hanc docet Salomon Prouerb. 4. *Dilige sapientiam, & conseruabit te.* Ps. 1. *Beatus, cuius voluntas in lege Domini.*

Sexta causa, quod multi accedunt ad lectionem sacrarū Literarum cum desiderio quidem illas intelligendi: verùm non animo seruandi & proficiendi in pietate, seu non in hunc finem, vt faciant voluntatē Dei, sed tantùm vt sciāt, & ex illa aut gloriam aut quæstum sibi pariant: aliqui etiam, vt oppugnent veritatem, vt hæretici. Hi etiam non possunt proficere in cognitione scripturarum.

Hanc docet Christus Ioh. 7. *Si quis voluerit facere voluntatem Patris mei, cognoscet de doctrina mea:* Quasi dicat à contrario. cui non est animus facere voluntatem Patris, quæ est credere in Christum, & mandata eius seruare: is non poterit cognoscere meam doctrinam.

VI. Ergo *regula* sexta hęc esto: vt ad scripturarum lectionem ac studium hoc animo accedamus, non tantùm vt intelligamus, sed etiam vt cognitam Dei voluntatem faciamus. Hanc docet Christus, Ioh. 7. *Si quis voluerit facere voluntatem Patris mei, &c.* Finis enim Scripturæ non est, vt tantùm sciamus, sed vt faciamus, vt credamus in Christū, deinde vt sanctè viuamus. Tit. 2. *Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam. Apparuit enim gratia salutifera Dei erudiens nos, vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, sobriè, iustè, ac piè viuamus &c.* Sobriè, quoad nos: iustè quoad proximum: piè, quoad Deum.

Hæ omnes regulæ respiciunt qualitatem legentis, seu illius, qui ad studium sacrarum Literarum accedit: qualem scilicet requirunt scripturæ auditorem ac studiosū. *Summa est*: vt accedamus ad studium scripturarum, primùm hac fide, quòd simus Electi Dei, ac proinde quòd velit scripturas patefacere. *Secundo*, accedamus mente per Spiritum sāctum illuminata, id quod obtinetur precibus. *Tertio*, accedamus valedicto nostræ sapientiæ humanæ: mēte in obsequium Christi captiuata. *Quarto*, accedamus animo, nullo præiudicio ex doctrinis humanis contaminato. *Quinto*, accedamus toto corde ad Christū cōuerso, cum vera pœnitentia, & vera pietate, bonàque conscientia. *Sextò*, accedamus animo, amore scripturarum, desiderióque veritatis cognoscendæ affecto & accenso. *Postremò*, non in hunc finem, vt tantum sciamus voluntatem Dei, sed vt illam faciamus.

CAPVT II.

Nunc dicendum est de *regulis*, quæ in ipsa *lectione* seruandæ sunt, ostensis priùs aliis causis, cur scripturæ videantur obscuræ, & in eis non proficiatur.

I. *Causa prima* est neglectus & intermissio lectionis sacrarum Scripturarum, hoc est quòd aut nunquam, aut rarò legimus scripturas: & si legere incipimus, non continuamus. Inde fit vt cùm postea vel audimus, vel legimus scripturas, obscuræ & tanquam res inauditæ nobis videantur. Hanc indicat Christus, cum subinde Iudæis exprobrat, quòd non legerent scripturas.

Idem contingit in aliis linguis & scientiis. Si non quotidie & diligenter legas & audias autores linguæ Latinæ, quomodo poteris eam assequi? Obscura tibi semper videbitur, & nil in ea proficies. Ita si non frequenter legas aut audias Aristotelem, si postea aliquando contingat, vt audias vel legas, sēper tibi obscurus visus fuerit. Ita nunquā in eius doctrina proficies. Cōtra verò, si quotidie in eo legas tā [illegible] nihil in eius libris fuerit tam obscurum, quod tu non facilè percipias Idem nobis contingit in S. Literis.

Prima regula in hoc altero genere est: vt assiduè, diligēter & sine intermissione legamus scripturas, easque diurna & nocturna versemus manu. Nam licet non statim omnia intelligamus, vel phrases, vel res ipsas: non ideo tamen desperandum, illarúmve lectio est intermittēda, sed continuanda. Hac enim ratione tandem fiet, Deo opem ferente, vt nobis assuefactis scripturarum phrasibus, historiis, doctrinis, nihil in eis futurum sit obscurum.

Hanc regulam tradit Spiritus sanctus vbique, cùm subinde mandat, vt audiamus scripturas: *Audite (inquiens) verbum Domini* Hac de causa Deuter. 6. iubet, *vt legem Domini habeant scriptam etiam in liminibus & ostiis domus, gestent ante oculos, in brachiis, &c.* vt scilicet quotidie & omni momento in ea legerent.

Iosuæ 1. *Non recedat volumen legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo die ac nocte.* Psal. 1. *Beatus, qui in lege Domini medi-*

tatur die ac nocte. Prouerb. 2. *Si sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ; si quæsieris eam, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies.* Sapient. 6. *Si indagaueris veritatem vt aurum, facile assequeris eam.* Ioh. 5. *Scrutamini scripturas, &c.* 1. Timoth. 4. *Dum venio attende lectioni & doctrinæ.* Apostolus suo exemplio idem confirmat 2. Tim. 4. ... Romæ erat captiuus & sollicitus erat de scripturis & Biblijs.

Debet igitur quisque, etiam alijs rebus occupatus, aliquot horas singulis diebus suffurari, quibus duo saltem capita, sine intermissione in scripturis legat, idque attente & præmissis precibus: Vnum in nouo Testamento, mane si possit & alterum in veteri, antequam eat cubitum. Ac licet (vt ante dixi) non omnia mox intelligat: non ideo tamen hanc intermittat lectionem. Nam quod hodie non potuit percipere, cras assequetur: quia scriptura seipsam aperit & explicat illis, quorum manibus quotidie versatur: Et Deus reuelat suo tempore, quæ antè simpliciter credidimus. Exemplum in Maria virgine, & Apostolis: item in Eunucho Act. 8.

II. *Secunda causa* quòd multi, etsi legant Biblia, tamen quia verborum significata & phrases, rationésque dicendi scripturarum ignorant: idcirco ipsas etiam scripturas non intelligunt, & obscurissimæ illis videntur. Vt sunt permulti, qui norunt quidem legere & legunt vel Latine, vel Græce, aut etiam Hebraice: interim quæ legũt, non intelligunt: idque propterea quod verborum significata, figuras locutionum, phrasiumq; proprietates ignorent.

Hanc ignorantiam reprehendit Christus sæpe in Apostolis, vt Matth. 16. *quòd non intellexerint quid sit fermentum Pharisæorum:* vt Luc. 22. *quod ignorent, quid velit, cum ait, Emat gladium:* gladium scilicet Spiritus, fortitudinem animi, quia periculum immineret, &c. Iohan. 11. *quia nomine dormitionis Lazari* vt Ioh. 7. *quid nomine cibi.* vt Ioh. vltimo, *quod ne scierint distinguere inter affirmatiuam & inter negatiuam locutionem si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* Arguitur ergo in omnibus ignoratio Grammaticæ.

Secunda regula igitur necessaria est, vt qui accedunt ad studium sacrarum Scripturarum, adferant cognitionem eius linguæ, in qua scripta sunt Biblia, & dicendi modos obseruent atque discant. Nam cùm verba sint vasa rerum, & earum quæ in animo sunt passionum notæ: qui posses mysteria pietatis in Biblijs contenta, intelligentia consequi, nisi verborum teneas & locutionum significationes? Hac de causa Dominus non tantùm iubet vt audiamus & legamus: sed etiam vt intelligamus: cùm ait per Prophetas, *Audite & intelligite.* Vt verò ipse intelligeretur, Hebraico populo locutus est Hebraicè per Prophetas: Græcis, Græce per Apostolos.

Hanc regulam confirmat Apostolus 1. Cor. 14. *cùm prohibet vti linguis ignotis in Ecclesia, nisi addatur explicatio per notiorem linguam.* Hanc ob causam plurimum profuerit ad veram scripturarum cognitionem, si quis det operam illis duabus linguis, quibus locutus est Spiritus sanctus: Hebraicæ, propter vetus: Græcæ, propter nouum Testamentum. Melius enim significata verborum, & proprietates locutionum in quauis lingua percipiuntur ab illis, qui eam tenent linguam. Et exempla nostri temporis, vt de veteribus taceamus, ad aperte demonstrant. Cui nostro tempore, tam bene intellecta & explicata Biblia, quàm vnquam post tempora Apostolorum?

Præter alias causas hæc est non postrema, quia Dominus multos donauit perfecta vtriusque linguæ cognitione. Proinde consultissimum est, vt adolescentes in cognitione harum linguarum instituantur diligenter.

Si qui tamen sunt, vt quamplurimi sunt, qui neutram teneant linguam optimas accipiant versiones, siue Latinas, vt qui tenent Latinam: siue vulgares, vt qui suam tantùm vernaculam intelligunt linguam. Atque, vt de Latinis dicam versionibus: quod ad nouum Testamentum attinet, omnibus alijs prefero versionem egregij & excellentis viri fratrisque obseruandi, Theodori Bezæ. Quod ad vetus, Tigurinam, quę vnà cum versione vulgata, & annotationibus Vatabli impressa olim etiam fuit ab honorandæ memoriæ Roberto Stephano. His qui linguas non tenent, consulo, vt hæc emant & legant. Nulla enim meliora puriorâque, & ea re vtiliora iis reperiuntur quod sciam, hoc tempore.

Atq. hæc esto generalis regula, aduersus obscuritatẽ, quæ in verbis sita est. Non enim omnes hic prosequor: de illis alij fusiùs. Et Augustinus etiam scripsit in lib. de doctrina Christiana 2. 3. In secundo docet, quàm vtilis sit cognitio linguarum Hebraicæ & Græcæ. In tertio tradit regulas discernendi figuratas a proprijs: ac docet, nihil fignrate alicubi dictum fuisse in scripturis, quod alibi in eisdem scripturis, non possit per propias explicari locutiones.

Quod verò attinet ad obscuritatem, quæ in rebus ipsis sita esse videtur: illæ sunt plurius causæ, & ideo aliæ etiam aduersus hanc regulæ tradendæ sunt.

III. *Tertia causa* cur scripturæ videantur obscuræ, nec queant sincere intelligi est, quoniam non tenetur scopus totius scripturę sacrę, in quem scilicet tam Prophetæ quam Apostoli tam vetus quam Nouum collimat Testamentum. Hic scopus est Christus. Ioh. 5. *Scrutamini scripturas: quia illæ (omnes) testificantur de me (tanquam de scopo omnium illarum.)* Act. 10. *Huic testimonium perhibent omnes Prophetæ.* Rom. 10. *Finis legis est Christus.* Matth. 17. *Transfiguratus fuit in medio Mosis & Eliæ, vt ille, in quem & Lex & Prophetæ semper respexerunt.*

Cùm igitur Christus sit omnium scripturarum scopus, quomodo quis intelligere scripturas possit, qui Christum non agnoscat pro scopo vtriusque Testamenti? Hanc ob causam Iudæi non intelligunt scripturas, vt ait Apostolus, 2. Cor. 3. *Sed velamen est cor eorum, quia ignorant Christum à quo auersa sunt illorum corda.*

Hac de causa Ariani, Seruetiani, &c. non possunt scripturas intelligere: quia ignorant Christum quis sit, verus scilicet Deus. Hac de causa Papistæ: quia eis absconditus est Christus, vt perfectus Seruator.

Regula igitur tertia est vt sciamus Christum illum esse, in quem omnes resoluendæ sunt scripturæ. *Lex pædagogus est ad Christum* Galat. 3. Ideo enim ipsa conuincit nos peccati, & reos esse mortis ostendit, vt ducat ad Christum. Euangelium nil præter id agit nisi Christũ. 1. Cor. 2. *Nihil iudicaui me scire, inter vos, nisi Iesum Christum. & hunc crucifixũ.*

IV. *Quarta causa*: quod nesciant distinguere inter se duas præcipuas partes totius scripturæ hoc est Legem & Euangelium, earumque officia: sed confundunt inter se, & miscent, cùm sint discernendæ hæ partes.

In hac re plurimùm peccabant Iudæi, tempore etiam Apostolorum: cùm legem proponebant tanquam Euangelij doctrinam. Hac eadem de causa Papistæ non intelligunt scripturas: quia vbi Christus, officio fungens Mosis & legis docet opera ad salutem esse necessaria ibi putant, Christum Euangelicam tradere doctrinam, de via nostræ salutis: Vt cùm ait Matth 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.*

Item cùm Apostolus Rom. 2. *Non auditores legis, sed factores iustificantur apud Deum.* Valde peccant Papistæ in legendis & explicandis scripturis, hanc ob causam, quod nesciunt distinguere inter legem & Euangelium.

Hanc causam indicat Apostolus ad Gal. 1. cùm ait, Pseudoapostolos peruertisse Euangelium. Quomodo doctrina legis, tanquam doctrina esset Euangelij.

Regula igitur quarta est eruanda, vt scilicet diligenter & probe teneamus & obseruemus in legendis scripturis, vbinam lex & vbi Euangelium loquatur. Ideo etiam 2. Tim. 2. ait, *Episcopum oportere esse* ... *id est, bene & rectè secantem & diuidentem.*

V. *Quinta causa*, ex quarta fluit, & est, quòd non teneant summam & finem doctrinæ legis, & doctrinæ Euangelij. Cùm hanc pleriq. omnes ignorent & in hanc tamen tota resoluatur scriptura qui possunt sacram Scripturam intelligere? qui fieri aliter potest, quin videatur iis hominibus obscurissima, confusa intricata? Hinc fit vt vagentur per inanes, stultas, & inutiles quæstiones.

Hanc docet Apostolus, cùm loquitur de Pseudoapostolis, quod neglecta sana doctrina, attendant fabulis, & inutilibus quæstionibus. 1. Tim. 1. 4. 6. 2. Tim. 2. Tit. 3.

Tenenda est igitur summa doctrinæ legis & Euangelij, pro *quinta* regula, ad intelligendam sacram Scripturam per necessaria.

Summa autem legis in Decalogo continetur. Eius officium, est, detegere peccata nostra, & nos reos esse mortis demonstrare.

Rom. 3. *Per legem enim cognitio peccati.* Finis, vt desperatos de nobis, adducat ad Christum seruatorem. Galat. 3. *Lex pædagogus ad Christum.*

Summa Euangelij primùm in symbolo habetur breuiter comprehensa, deinde in precatione Domini. Euangelij officium est docere 1. quid Deus Pater: quid Filius: quid Spiritus S. pro nobis effecerint. Et hæc est ceu fundamẽtũ totius ædificij Christiani. 2. Docere: quã sibi Ecclesiã collegerit Christus: quę, qualis, & vbi hęc sit: eã esse sanctã, ac proin-

ac proinde studendum sanctitati. 2. Quæ priuilegia, quæ beneficia hæc præstiterit, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam.

Finis vt nos retineat in fide in Christum: in charitate erga proximum, inque studio bonæ conscientiæ & puri cordis retinendi.

Eodem spectat precatio Dominica. Hæc igitur doctrina est retinenda & hac vtendum est in legendis scripturis, vt huc omnia dirigantur, si quis cupit illas intelligere, & in eis proficere.

1. Cor. 1. *Finis mandati (quam tradebat Timotheo) est charitas in corde puro, conscientia bona & fide non ficta.*

Tit. 3 constituit hanc summam: 1. in hoc, quòd simus per Christum redempti, & salui gratis, sine operibus nostris. 2. in studio bonorum operum, vt Deus in nobis glorificetur, sicut ibi etiam ait.

VI. *Sexta causa*, quia in scripturis interpretandis non vtuntur regulis præscriptis à Spiritu S. in ipsis scripturis. Hæ duæ sunt.

1 Fidei analogia. Hanc tradit Apostolus. Roman. 12. *Siue quis habet Prophetiam (hoc est, donum interpretandi scripturas) iuxta analogiam fidei sit interpretetur.* Sensus est, vt qui scripturas interpretatur ita interpretetur, vt illa interpretatio conueniat cum fide, hoc est, cum summa doctrinæ fidei, quam quilibet Christianus tenere omnino debet. Quæ hæc est? Ea, quam clarè & perspicuè, sine ambagibus, sine tropis sine inuolucris habemus in symbolo explicatam. Item in Decalogo, quod ad præcepta tam de cultu Dei, quam de ratione vitæ nostræ cum proximo gerendæ attinet. Item in precatione Dominica, quantum attinet ad inuocationem. Hæc est enim summa doctrinæ, fideique Christianæ, quam Apostoli prædicabant, & iuxta quam singulos catechizabant, vt antè demonstraui.

Contra hanc peccant, qui scripturas interpretantur citra & contra hanc regulam ita vt eorum interpretationes non sint cum hac doctrina consentaneæ. Exempla vt:

1 Qui verba Cœnæ: *Hoc est corpus meum*, ita interpretantur, vt dicant, corpus Christi vbique esse, eoque etiam in pane. Non est hæc interpretatio secundum analogiam fidei: pugnat enim cum primis fidei articulis: *Christus est factus homo. & Ascendit in Cœlum: Et inde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos.*

2. Qui verba Christi de peccatrice. Luc. 7. *Ideo dico tibi, remittentur ei peccata multa quoniam dilexit multum* ita interpretantur, vt doceant, propter meritum charitatis nostræ peccata remitti, pugnat hoc cum analogia fidei: *Credo remissionem peccatorum.* Si remissio est igitur gratuita est, nō propter merita nostra. Ille enim dicitur tibi remittere debitum, qui nulla a te accepta solutione, liberat te debito. Qui verò propter solutionē acceptam, aut propter opus a te præstitum solutionis loco nomen expungit non potest tibi debitum remisisse. Doctrina igitur quam Papistæ è scripturis colligere conantur de meritis, propter quę peccata remittuntur, pugnat ex diametro cum analogia fidei de remissione peccatorum. Item pugnat cum alio articulo fidei cum dicimus de Christo *passus & mortuus est pro nobis.* Nam quòd postea sequitur. *Credo remissionem peccatorum vitam æternam. &c.* illatio est ex præcedentibus: quasi dicat. Credo in Iesum Christum, qui passus & mortuus est pro nobis. Credo igitur propter Christi passionē & mortem, remissionē peccatorum dari & vitā æternam. Quod si propter Christi passionem & mortem: non ergo propter Christi passionem & mortem: non ergo propter nostram charitatem, aut merita. Quare omninò pugnat cum analogia fidei.

Apparet igitur, caussam cur Papistæ scripturas in doctrina de iustificatione, remissione peccatorum, consecutione vitæ æternæ, non intelligant, sed corrumpant, esse, quoniam ad illarum explicationem non adhibent primam hanc regulam Apostoli, vt scilicet, eas interpretentur iuxta analogiam fidei.

2 Hanc eandem ob caussam Samosateniani & Seruetiani, aliique non intelligunt scripturas, sed corrumpunt, quæ sunt de Deitate Christi, dum illas ita interpretantur, vt negent, Christum fuisse verum Deum, antequam conceptus esset de Spiritu sancto in vtero Virginis: & docēt, eum iam esse Deum, non essentialiter & naturaliter, sed per priuilegium & per participationem Deitatis Patris. Pugnat cum analogia fidei: *Credo in Iesum Christum, filium eius, Dei Patris vnigenitum. Postea: Qui conceptus est de Spiritu sancto, &c.* Primò Si credimus in Christum: Ergo Deus est: quia fiducia in solum Deum collocari debet. Secundò, S. fatemur primò fuisse Filium Dei, deinde conceptū ex Maria virgine. Fuit igitur ante Mariā. Tertiò, si filius vnigenitus.

Non est igitur per priuilegium, & per gratiam, sed per naturam. Nam per gratiam, alij etiam sunt multi filij Dei.

Satis igitur luculenter apparet, hanc vnam esse ex præcipuis caussis, cur permulti scripturas non intelligant, sed peruertant, nimirum, quod illas non examinent nec interpretentur iuxta analogiā fidei. Quare quicunque vult scripturas probe intelligere, & in eis proficere, hac Apostolica regula semper in legendis & interpretandis scripturis vtatur necesse est. Proinde hortor omnes, vt bene teneant doctrinam quæ in primis Catechismis traditur ex verbo. & vehementer laudo Catechesin Ecclesiæ Heidelbergensis & totius Palatinatus.

II. *Altera interpretandi scripturas regula est*, diligens & accurata Scripturarum, quæ de eadem sunt re, inter se collatio: hoc est, vt scripturas obscuriores, per scripturas clariores interpretemur & explicemus. Est enim scriptura, id est, Spiritus S. in scripturis, sui ipsius interpres: quo quis melior inueniri potest?

Hāc docuit Christus, primùm cùm dixit. *Iohan. 5. Scrutamini scripturas, quia illæ de me testificantur, &c.* Examinate diligenter omnes scripturas prophetarum quę loquūtur de Messia & conferte cum eis quę ego de me prędico, quæve doceo: sic agnoscetis, me illum esse de quo scripturæ loquuntur. Deinde hanc eandē regulam docuit Christus suo exemplo, Mat. 4. Cum enim Sathan illū hortaretur, vt se deiiceret è pinnaculo templi & ad hoc abuteretur scriptura, *dicendo. scriptum est enim, quoniam Angelis suis, &c.* Hunc locum Psalmi interpretatus est alio loco scripturæ, *dicendo scriptū est etiam Deut. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum* Hoc dicto voluit confutare, non sic esse intelligendum dictum Psalmi, vt Sathan explicabat, quasi liceret Christiano sese in discrimen vitæ conijcere, sine causa, quia scriptum sit, *Angelis suis mandabit de te &c.* Nam apertè Deus vetat, ne quis illum tentet: tentat autē, qui sine caussa sese in manifestum vitæ discrimen cōijcit. Nihil autem in scripturis inter se pugnans docetur. Non potest igitur illud Psalmi dictum intelligi in eum sensum, in quē citatur a Sathana. Quomodo igitur? Sunt Deum custodire homines per suos Angelos, cum homines non tentāt Deum: sed in sua vocatione ordinaria ratione modoque conuenienti versantur & ambulant. Item Matth. 19. Legem Dei per Mosen de libello repudij, docet per aliam scripturam, ex Genesi, non esse sic intelligendam, quasi Deus probaret Diuortium quavis de caussa factum, vt Pharisæi interpretabantur, quia hoc pugnet cum prima coniugij institutione. sed ob duritiam cordis Iudæorum, fuisse latam legem, vt quando contra Dei præceptum illas dimittere vellent, nec possent propter duritiam cordis a suo proposito amoueri: saltem dimitterent cum libello repudii quo libello darent testimonium probitatis, honestatis, & fidei, vxoribus quas dimittebant, & ita illarum honori consulerent. En quomodo scripturas interpretetur.

Matth. 22. Illa Prophetarum vaticinia de Christo, quòd nasciturus esset filius Dauidis, interpretatur per aliud Propheticum oraculum ex Psal. 110. nempe per verba Dauidis, cùm Messiam suum vocat Dominum, dicendo: *Dixit Dominus, id est, Deus Pater Domino meo, id est, Messiæ, sede à dextris meis* Docet enim hoc dicto, quatenus Christus sit filius Dauidis, nempe secundùm carnem, vt loquitur Apostolus: secundùm autem aliam naturam, nempe diuinam, maiorem esse Dauide.

Act. 17. Laudat Spiritus S. quòd Berhoenses doctrinam Apostolicam iuxta scripturas Prophetarum interpretabantur & examinabant.

Hanc eandem regulam docet Apostolus, primùm præcepto, cùm ait 1. Timoth. 4. *Attende lectioni* Præcipit enim hic pro vera scripturarum intelligentia assequenda, vt attēdat lectioni scripturarum hoc est, vt pia sedulitate scripturas euoluat, inter se conferat. Item, exemplo suo. vbiq; enim scripturas scripturis explicat. Exemplum.

Hebr. 2 illud Psal. 8 de Christo, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, hoc est, aliquanto inferiorem fecisti quomodo sit intelligendum, exponit: nempe quoad humanitatem, in qua passus est. non autem simpliciter. Quomodo explicat & interpretatur? Per alias scripturas. Ostendit enim in primo capite, eum esse Deum, & creatorem etiam Angelorum: & ideo secundùm hanc naturam, maiorem esse Angelis. Scriptum est enim: *Et adorent eum omnes Angeli eius.* Item *Et ad Angelos quidem (id est de Angelis dicit, Qui facit Angelos suos Spiritus &c.* Item *Tu autem Domine (alloquitur Christū) terræ fundasti, & opera manuū tuarum sunt Cœli, &c.* Angeli Secundo autē capite ostendit ex vari-

ciniis scripturarum, esse hominem: & secundùm hanc naturam minorem factum esse Angelis, per passionem.

Eandem regulam confirmat Diuus Petrus 2. Pet. cap. 1. Vult se intuitam Propheticã, esse interpretationem eorũ, quæ ipsi docebant Apostoli, dicendo: *Habemus autem firmiorem sermonem Propheticum, cui rectè facitis quòd attendatis, &c.* Nimis prolixus forem, si vellem omnes scripturas percurrere noui Testamenti, & ostendere, quas Christus & Apostoli soliti semper fuerint scripturas per Scripturas interpretari, & conciliare obscuriores per clariores collatione locorum, qui de eadem sunt re vel persona. Satis est demonstrasse hanc regulam veram & à spiritu sancto.

Eandem regulam confirmant Patres: vt præter alios *Augustinus de doctrina Christiana*, tam in 2. quàm in tertio libro multis in locis docens, *debere nos per clariora explicare obscuriora & figuratè dicta per propriè dicta.* Est igitur certissima & optima regula, eoque necessaria ad intelligentiam scripturarum.

Hoc vero confirmatur exemplis eorum qui hanc regulam negligunt. Omnes enim hallucinantur in intelligentia scripturarum, quia hac non vtuntur regula, & non conferunt scripturas cum scripturis. Patet exemplis.

1 Arrianus & similes ex dicto Christi, *Pater maior me est*, & aliis similibus colligunt, Christum nõ esse verum Deũ, Patri coæternum & coæqualem. Quare? quia non contulerunt hęc loca cum aliis quæ sunt magis perspicua de æterna Deitate Christi: qualis est Roman. 9 loquens de Christo, ait *eum esse ex Patribus Israelitarum secundum carnem*, deinde mox subiicit *alteram naturam diuinam dicendo, Qui est Deus benedictus in secula.*

2. Blandrata & alii nebulones Seruetiani rident Trinitatem, id est, doctrinam hanc, quòd tres, Pater, Filius & Spiritus S. vnus sint Deus, quòd scriptum sit 1. Cor. 8 *Nobis autem vnus est Deus qui est Pater. Et vnus Dominus Iesus.* Sed si conferrent hunc locum cum aliis de eadem re loquentibus non ita hallucinarentur, vt est ille 1. Iohan. 5. *Tres sunt qui testificantur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.*

3. Græci locum de Spiritu sancto, qui est Iohann. 15. *Spiritus qui à Patre procedit, &c.* malè sunt interpretati, dum inde concluserint, Spiritum non procedere à Filio. Vnde hic error? Quia non contulerunt alios de eodem spiritu locos: Iohan. 16. *Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Item Rom. 8. *Spiritum quem appellauit Dei, eundem mox vocat Spiritum Christi.* Gal. 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.* Quem Spiritum Patris Christus dixerat se missurum: id Hic Paulus ait, Deum (Patrem) misisse Spiritum Filii sui.

4. Papistæ loca de bonis operibus pessimè interpretantur, dum ex illis concludunt, Nos seruari per opera. Vnde hic error? Quia non conferunt scripturas cum scripturis illis, quę omninò negant, nõ saluos esse factos ex operibus. Tit. 3. *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecerimus nos, sed secundùm suam misericordiam saluos nos fecit.* Neque hic valet exceptio. Fecit per solam misericordiam nos saluos ex parte id est quoad se, & inchoatiuè: sed requirit à parte nostra, vt per opera salutem perficiamus. Nam quomodo saluos nos fecit, si tantùm ex parte? Seruare non est virtutẽ merendi salutem tribuere, sed à morte & peccato gratis liberare.

5. Libertini perperàm interpretãtur dicta Apostoli, Nos seruari fide sine operibus, dum talem intelligunt fidem, quæ nõ sit efficax per opera: Vt cum dicit Apostolus Rom. 3. *Colligimus igitur hominem iustificari per fidem sine operibus.* Vnde hic error? Quia non conferunt loca similia, vt illud Galat 5. *Fides quę per dilectionem operatur.* Si hunc locum cum illo ad Romanos contulissent: intellexissent cùm excludit Apostolus opera, eum non excludere ea a fide, sed à vi iustificandi. Illud enim sine operibus in dicto, *Colligimus igitur, iustificari hominem per fidem*, non refertur ad fidem, sed ad verbum iustificari.

6. Idem dico de illis, qui verba Cœnæ ita interpretãtur ad literam, vt statuant alii quidem, mutari substantiã panis, in substantiã corporis Christi alij verò, ipsum Christi corpus verè esse in ipso pane, aut coniunctum cum pane. Vnde hic error? Inde quòd præterquam nõ interpretãtur hæc verba iuxta analogiam fidei, non etiam ea conferunt cũ aliis scripturis, quæ tum de aliis sacramentis, tum de hoc Cœnæ mysterio loquuntur. Nam si hoc facerent, viderent, & nullam ibi fieri mutationem substantiæ in substantiam & corpus Christi, vel sanguinem, quoad suam substantiam, minimè esse in pane vel vino sed esse in cœlo, & ibi perpetuò manere, vt in Actis testatur Petrus.

Nam 1. in Sacramentis veteris Testamenti, quæ eadem fuerũt cum nostris, quod rem ipsam attinet, licet signa essent diuersa, nullam videmus factam fuisse substantię mutationem: nullam etiam rerum, quarum erant signa, realẽ crassamve cum signis coniunctionem: & tamen easdẽ cum nostris habent locutiones. *Circumcisio fœdus vocabatur, & erat*, nulla tamen substãtiæ mutatio: nulla fœderis in ea inclusio, sed signum tantùm fœderis. *Agnus, Pascha* dicebatur & erat: ibi tamen nulla mutatio substantiæ: neq; realiter Pascha id est transitus Domini erat in Angelo. Idẽ de *Manna cibo*, quẽ omnes ederũt, & de *aqua*, quæ è petra fluxit, & de aqua omnes biberũt, dico. Ergo neq. in nostris sacramentis vllã debuissent isti imaginari aut ... aut .... 2. Debuissent conferre verba huius sacramenti cũ verbis alterius sacramenti, nempe baptismi. *Lauacrũ dicitur & est regenerationis*, Tit. 3. cum tamen sit duntaxat sacramentum regenerationis & sigillum Spiritus sancti per quẽ fit regeneratio. 3. Debuissẽt etiã conferre cum verbis de eodem sacramento, in aliis locis: vt cũ iis, quibus hoc sacramentum explicatur: Christus apud Iohann. 6. vbi corpus & carnem suam vocat panem, ibi tamen nulla vel corporis CHRISTI in panem, vel panis in corpus Christi mutatio, aut vnius in alio inclusio, vel realis coniunctio indicatur. Item cum illis Apostoli 1 Corinth. 10. *Panis quem frangimus nonne communio corporis Christi est.* Ibi certè Apostolus nullam statuit aut docet vel transsubstantiationẽ vel crassam aut substantialem corporis Christi cum pane coniunctionẽ. Sed vbique tã in sacramẽtis veteris Testamenti, quam in sacramentis Noui, symbola diuersa sũt à rebus quarum sunt symbola, & nullã cum rebus ipsis realem substãtialemque habent coniunctionem, sed tantùm spiritualem. Perceptio etiam symbolorum fit corpore: perceptio rerum, quarum sunt symbola, fit animo & spiritu per fidem. Cur non igitur idem sentiendũ de sacramẽto Cœnæ: Ergo videmus hanc veram, tutam, optimamque esse interpretandi rationem, cùm scripturas per scripturas diligenti collatione interpretamur.

VI Quare hæc *sexta regula* omninò retinenda est si velimus scripturas probè intelligere, & nunquam hallucinari: nimirum vt eas interpretemur & iuxta analogiam fidei & per ipsas scripturas diligenti similium locorũ inter se collatione. Fusius & multis exemplis hanc sextam regulam explicare institui: propterea quòd sit pernecessaria, & interim tamen à magnis etiam viris negligitur.

VII *Septima causa*, cur in scripturarũ intelligentia multi hallucinentur, est: quòd in interpretandis scripturis, nõ se continent intra terminos scripturarum, sed excedunt, extra illos vagantes. Et cùm dico terminos scripturæ, intelligo terminos tam verborum, quàm rerum & sententiarum. Nam aliis etiã vti verbis quàm scriptura vtatur, causa est multorũ errorũ. Peccant in hac re maximè omniũ Papistæ. Vnde enim tot errores & idololatriæ, & cũ primis in Missa? Inde quòd intra terminos scripturarum non se continuerunt, sed multas & res & voces acceperunt ab Ethnicis. Exempla sunt infinita & omnibus obuia: ideo nõ multis immorabor. Ita peccant illi qui dum volunt carnalem corporis Christi præsentiam stabilire, vagantur extra terminos & locutiones scripturarum: & aiunt corpus Christi esse vbique: alii, corpus Christi factum esse partem Trinitatis. Vnde hæc monstra atque portenta? Quòd non se continent intra terminos scripturæ. Vbi vnquam scriptura sic locuta est? Redite, redite fratres ad caulas, & intra eas continete vestras cogitationes & linguas.

Regula Septima igitur retinenda, vt in scripturis intelligendis & interpretandis, contineamus nos intra ipsarum terminos, tam reales quàm etiam verbales. Hanc tradit Deut. 4. & 5. *Non declinetis neque ad dextram neque ad sinistram.* 1. Timoth. 6. *iubet vitare* ....

VIII *Octaua causa*, cur veram intelligentiam scripturarum non assequamur, est in multis superbus doctorum virorum & interpretum contemptus: hoc est, quòd omnes contemnant interpretes: in aliis, quòd nimium addictè sint suis interpretibus, eósque sine iudicio legant.

In primo genere sunt Anabaptistæ & alij, qui omnes cõtemnunt interpretes, & improbant tot scribi commentarios: Ita fit, vt dum contemnunt dona Dei, quæ per varios suos seruos communicat Ecclesiæ, maneant prorsus imperiti scripturarum, vel præpostere eas intelligant. In altero genere sunt primùm Papistæ, qui ita suis Patribus sunt addicti, & Monachi suis quę Doctoribus, Thomæ, Ægydio, Scoto, vt ab eorum expositionibus, vel latum vnguem discedere non liceat. Deinde sunt plerique etiã inter nostros, quibus religio est, ab interpretationibus suorum præceptorum vel minimum deflectere. Ita fit, vt & ipsi sponte se priuent vera scripturæ intelligentia. Et dum suos præceptores in omnibus, & per omnia

volunt

[illegible] turbas excitant in Ecclesia. Res est perspicua [illegible].

Regula igitur [illegible] tenenda est, quæ duplex habet membrum [illegible] in interpretandis scripturis ipsos etiam [illegible] consulamus, sed cumprimis optimos & sinceros. Nam hos excitat in Ecclesia Deus propter nostram [illegible] *Item capit.* [illegible] *docet quomodo debeant interpretari* [illegible] *Et quod* [illegible] *Prophetæ* [illegible] *Apostolos* [illegible] sedens ad dextram Patris [illegible] Ecclesiæ. Qui igitur contemnunt pios Doctores & interpretes, Christum contemnit. Et qui Christum [illegible] etiam. Et eò ingratiores nunc fuerimus nos in Christum [illegible] quo [illegible] excellentiores [illegible] interpretes [illegible] vnquam antehac post Apostolos. Ergo [illegible] interpretes.

Alterum membrum [illegible], vt cum iudicio eos legamus & [illegible] eos esse homines & potuisse [illegible] posse errare [illegible] interpretatio [illegible] esse [illegible] iuxta analogiam fidei, & ex aliis erutas esse scripturis. Nā sic egerunt [illegible] Moses legem à Deo acceptam [illegible] ab eo, [illegible] interpretantur legem Mosis, [illegible] à lege Mosis. [illegible] suggestum [illegible] explicat legem, sedet in Cathedra [illegible] Ecclesia [illegible] verbi. Per Christus Luc. 4. interpretatur Esaiam & alia sæpius loca [illegible]. Item Luc. vltimo incipiens à Mose, Prophetis & Psalmis, interpretatur [illegible] interpretationes, quatenus sunt ex iusta analogia fidei, & [illegible].

Hanc regulam [illegible] 1. Th. 5. *Prophetiam nolite [illegible]* Ecce primum membrum nostræ regulæ, *Omnia probate quod bonum est tenete* Ecce alterum.

[illegible] tamen etiam, quomodo vtendum sit interpretibus. Sunt qui sentiant, primùm consulendum esse optimum aliquem interpretem in illud caput quod susceperis legendum. Deinde examinandum contextum, quo facto, possis tunc adiutus opera interpretis, percipere [illegible] scripturæ.

Sed ego contrà sentio, primùm dandam nobis esse operam [illegible] Christo [illegible] nobis largiatur Spiritum, [illegible] ipsum [illegible] examinemus, an forte sine [illegible] intelligere [illegible] consultis lexicis & libris de [illegible] quod occurrat obscurum in [illegible] aliarum artium libris [illegible] quid [illegible] occurrat ac tum demum ad legendum etiam optimum aliquem interpretem, vel interpretes si vnus [illegible] sufficiat accedamus. Est hæc ratio multis nominibus [illegible] meo iudicio, licet laboriosior.

Atque hæ sunt regulæ generales. Nam magis speciales persequi non tantum [illegible] labore, sed etiam [illegible] quia [illegible] magna præceptionum & regularum multitudine. Nunc propius accedo.

IX. *Nona causa*, cur multi veram scripturæ intelligentiam non consequantur, est, quòd in legendis scripturis, quia omni carent Dialectica, vel naturali, vel artificiali, cùm accipiant librum aliquem, aut epistolam, aut caput scripturæ legendum & interpretandum, non obseruant scopum autoris in eo libro vel capite, neque argumentum seu summam, neque media, quibus sua explicat vel probat: sed ita confusè legunt, perinde atque si etiam Spiritus S. ibi per Prophetas aut Apostolos confusè & sine vllo scopo, sine arte ac methodo locutus sit. Inde fit vt sententias quidem aliquas inde colligant & percipiant sed quid sibi velit Spiritus S. in eo libro vel capite prorsus nesciant. Ita parum proficiunt in vera scripturarum cognitione [illegible] ignorato scopo & proposito Spiritus S. multa in diuersum [illegible] sensum. Est hæc ignoratio causa multorum & maximorum errorum. Exemplum.

Luc. 7. Papistæ ignorant scopum, in quem illam proposuit parabolam Christus de duobus debitoribus: ideo sit, vt cùm postea concludit: *Ideo remittentur ei peccata multa quia dilexit multum*, inde colligant hominem iustificari propter opera charitatis.

Regula Nona igitur hæc esto aduersus hanc multæ ignorantiæ, multorumque errorum causam: vt cum aliquam, verbi gratia, epistolam aut caput sumimus nobis legendum, 1. illud percurramus & curemus, vt intelligamus vocum significata, & locutionum [illegible] ac proprietates, & si quæ alia sint, quorum cognitio petenda sit ex Grammaticis, vel Dialecticis, vel historiis, vel Mathematicis, vel aliis artibus, illa ex iis libris cognoscantur. 2. loco obseruemus, quis sit scopus autoris in ea Epistola vel capite, id quod fieri nequit, nisi prius toto perlecto libro vel capite. Scopus autem est ille finis, in quem omnia quæ scribit autor, immediate referuntur, & in quem ipse collimat. 3. Argumentum colligitur. Est autem argumentum, summa eorum, quæ in eo libro vel Epistola, vel capite tractantur. 4. Postremò [illegible] media, quibus argumentum illud probatur & tractatur. Exemplū in Epistola ad Roman. 1. Videnda vocum significata, & in primis, quid significet Apostolo Lex, Euangelium, Spiritus, caro, lex peccati, lex spiritus vitæ. 2. Scopus Apostoli fuit hic [illegible] dissidias & simultates ex Ecclesia Romana inter fratres ex Gentibus & inter fratres ex Iudaismo excitatas ortas autē ex superbia vtriusque partis. Nā Iudæi insolescebant [illegible] quod [illegible] ex populo Dei ex quibus Christus, quibus datæ scripturæ, &c. vt Rom. 9. ostendit Apostolus: cum reliqui essent ex idololatris & alieni à [illegible]. Gentes etiam præ se contemnebant Iudæos, [illegible] propter ingratitudinem & alia scelera, maximè propter occisum Messiam, maxima ex parte essent illi [illegible] vero in illorum locum vocati, vt Paulus ostendit Rom. [illegible]. Scopus igitur Apostoli fuit, vtrumque populum humiliare, & vtraque parte [illegible] dissidiis & iis sublatis, ad concordiam & amicitiam eos reuocare vt viuant in fide Christi & pace fraterna [illegible] concludens Epistolam ait, *Salutate [illegible] in osculo sancto* Hic fuit scopus.

3. Argumentum verò totius Epistolæ, est summa eorum quibus vtitur ad obtinendū suum scopum, hoc est, ad reddenda [illegible] & vtrumque humiliandum [illegible] in fide Christi, & fraterna charitate viuerent. Quæ est hæc summa? Ea duobus constat capitibus, cognitione hominis, & cognitione Dei ac Christi. Primùm n. probat omnes esse ex æquo peccatores & reos mortis æternæ, ita vt nemo seruari possit ex suis operibus. Non esse igitur, cur altera aduersus alterum efferatur. Deinde argumento ducto a cognitione Christi, & eius gratiæ ac iustitiæ probat, Christum, licet secundū carnem sit tantum ex semine Dauid, & promissus tantum [illegible] tamen quatenus saluator est, pertinere illum & effecta promissionum, tā ad Gentes, quam ad Iudæos, ita vt quicunque credat in Christū siue Iudæus siue Gentilis: per hanc fidem [illegible] seruetur. Imò etiam quod [illegible] credat in Christum [illegible] Iudæum, nec Gentilem habere à se, sed ex gratuita Dei electione. Omnium igitur excludi gloriationem. Quare [illegible] alter aduersus alterum [illegible] omnes ex æquo gratis per Christum fide [illegible] accepta, seruētur. Argumentū igitur hoc est summa [illegible] quæ ibi tractat Apostolus, est: *Omnes [illegible] ex æquo peccatores, & reos ira Dei, mortis æternæ. Quod si qui [illegible] ex vno quàm ex altero populo [illegible] ex sola Dei gratia, per fidem in Christū & [illegible] quòd Deus illos ante Mundi constitutionem ad hanc [illegible] gratuita participationem in Christo gratis elegerit, reiectis aliis omnibus.*

4. Media porro quibus vtrumque hoc totius argumenti membrum explicat, probat, tractat, sparsa sunt in tota epistola. Quod primū membrum argumenti attinet, omnes ex æquo esse peccatores: principio conuincit Gentes peccati ex iudiciis Dei super illas, maximè spiritualib. vt sunt varia & fœda vitia. Item ex lege naturali, quæ illarū conscientias accusat. Per legem vero Mosis, ipsos Iudæos. Quod vero ad alterum caput argumēti attinet, nempe, omnes qui iustificantur, iustificari sola Dei gratia per fidē partim rationibus a natura ductis, partim variis testimoniis veteris Testamenti probat. Hæc sunt media, quibus suum tractat argumentum. Nisi quis hæc obseruet de principio [illegible] & vagabitur, & multa bona colliget ex epistola [illegible] perfectum & integrum fructū non percipiet, ignorato scopo & argumento Apostoli. Exemplū Vnde enim factum, vt Papistæ non intelligant Epistolā ad Roman. eoque statuant, homines iustificari per opera moralia. Et Paulum cum negat hominem iustificari ex operib. legis, ita interpretētur, quasi a iustificatione nostri opera tantū legis ceremonialia excludantur nō autem moralia? Quia scopum & argumentum Apostoli nō perceperūt in ea epistola, fuisse vt ostenderet neminem hominū habere cur glorietur coram Deo, & alter aduersus alterum insolescat, maximè in negotio salutis [illegible] adque prop:[illegible]

ea, quòd omnes ex æquo sint peccatores, & omnes ex æquo egeant gloria Dei. Quomodo hoc potuisset concludere, si aliqui per opera moralia possent iustificari & seruari? An non illi, qui plus habuissent moralium bonorum operum, potuissent excipere: At nos habemus cur gloriemur aduersus eos qui iis carent operibus. Videmus igitur quàm necessaria sit hæc regula, ad veram scripturæ cuiusuis intelligentiam.

Exemplum particularis alicuius loci.

Luc. 7. ex illis verbis Christi: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Papistæ collegerunt, propter opera charitatis remitti peccata. Vnde hæc impia doctrina, & falsa verborum Christi interpretatio? Non solùm inde, quod neque iuxta analogiam fidei, neque secundum alias scripturas interpretati sunt verba Christi: sed etiam inde, quod non tenuerunt scopum Christi in ea parabola. Non is fuit, vt doceret quibus meritis peccata remittantur: sed vt concluderet, illam fœminam non esse amplius peccatricem, vt putabat Pharisæus: ac proinde, neque se malè fecisse, quòd sineret se à tali fœmina tangi, cùm non amplius sit peccatrix, sed iustior Pharisæo. Quare illa verba *Et ideo dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, &c.* non sunt simplex sententia quæ doceat, propter charitatem remitti peccata: sed conclusio ex superioribus illata, quæ à posteriori, id est, ab effectis charitatis demonstrat mulieri illi remissa esse peccata omnia, eoque iustã esse, & iustiorem Pharisæo. Sed quia Papistæ non spectarunt scopum: ideo & locum illum sua interpretatione corruperunt, & impium inde dogma collegerunt. Liquet igitur quàm necessaria sit hæc regula de obseruando semper scopo & argumento.

Hanc docet Christus Iohan. 5. *Scrutamini scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me.*

X *Decima caussa* cur permulti genuinum salutaremque sensum sacrarum Literarũ non assequantur est, quòd alii nimium inhæreant literæ, etiã cùm figuratæ sunt locutiones & nullum in sacris Literis admittunt sensum, nisi quẽ verba sonant, quẽ literalem vocant, cùm tamen necessaria sit allegoria. Alii verò cõtrà plus quàm par sit allegoriis & tropologiis addicti sint, etiã vbi solus sufficit literalis: Ita fit, vt neque illi, neque isti in scripturarũ cognitione proficiant, & mentem Spiritus sancti non percipiãt. In primo genere multa peccabãt Iudæi etiam tẽpore Prophetarum & Apostolorũ & nunc etiã grauissime peccãt. Exemplum. Nam in præceptis de mactãdis pecudibus & offerẽdis Deo, denique in tota lege ceremoniali, nihil aliud intelligebant nec volebant intelligere nisi quod sonabat litera, externam illarum pecudum mactationem & externas cæremoniarũ laruas: præterea cùm tamen Deus sub illis ceremoniis aliud intelligi voluerit, nẽpe Christum cũ primis (vt satis abundè & perspicuè docet Apostolus, cum alibi, tũ in Epistola ad Hebræos) & nostri mortificationẽ. Item vaticinia de regno Christi spirituali, sed sub typo regni alicuius temporalis & amplissimi: ad literam tantum volebant intelligi. Inde factum vt negarint & adhuc negent Messiam venisse & nostrum Iesum esse Messiam: propterea quòd nõ videant, vaticinia illa ad literã & iuxta illam suam crassam interpretationẽ accepta, adimpleta esse. In hoc etiam primo genere peccant sæpe Papistæ, & alii cum illis vt notum est & maxime in verbis Cœnæ, cùm illa ad literam ita interpretantur, vt ea interpretatio cum analogia fidei, & aliis pugnet scripturis. Sic etiam Origenes cùm illa verba Matth. 19. de castratis: ita ad literam interpretatus est, vt se castrandum curaret. Euseb. li. 6 c. 8. In secundo genere peccarunt multi patres, atque inprimis Origenes, terminos enim excessit in scripturis interpretandis ἀλληγορικῶς, vbi opus erat tantum literali sensu, vt satis notum est.

Sic Papistæ sacras Literas deprauãt sæpenumerò suis interpretationib. & impiis allegoriis, vt illas quæ sũt de cõnubio Sacerdotum. 1. Timo. 3. *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virũ*, aiũt, id est, vnius Episcopatus Episcopũ. Sic hę retici alii etiam tẽpore Apostolorum: vt qui dicta de resurrectione mortuorum, interpretabantur de spirituali animorum à peccatis resurrectione. Videmus peccatum fuisse & adhuc peccari in vtramque partem.

Regula igitur decima tenenda est & seruanda in lectione scripturarum. Quænam? Sciamus scripturam, præter literalẽ, vt vocant, sensum qui cumprimis semper spectandus & quærendus est, nonnunquam etiam opus habere allegorico, quem alii vocant spiritualẽ. Nam alii duo, quos multi probant, anagogicus & tropologicus seu moralis, ad allegoricum reducuntur. Hos enim tantum duos sensus reperio in scripturis, & traduntur à Spiritu sancto.

Literalis sensus est ille quẽ ipsa vocabula sua consueta significatione iuxta mentẽ Spiritus sancti significant. Addo iuxta mentem Spiritus S. quia si sit contra mentem Spiritus S. nõ potest esse verus scripturæ illius sensus: verbi gratia, cùm pugnat cum analogia fidei & aliis scripturis. Vt cùm *Deus in Scripturis dicitur dormire, habere caput, oculos &c.* Item, *Si oculus tuus te scandalizauerit, erue illum.* Sensus quem immediatè significant hæc verba, nõ potest dici literalis. Quare? quia non est iuxta mentẽ Spiritus S. cũ pugnet cum analogia fidei & scripturis apertis. Alibi enim habemus Deum non esse corpus, sed spiritum: neque dormire. Est igitur literalis sensus duplex, alius proprius & simplex, alius figuratus: verbi gratia, vt horum verborũ, *Qui credit in me habet vitam æternam*, sensus est proprius & literalis, quem immediatè verba sonãt. Horum autem Ioh. 6. *Qui manducat meam carnem habet vitã æternam* sensus non literalis, sed figuratus est. Qui credit in me habet vitam æternam. Christus enim ibidẽ explicat, quid sit manducare carnem suam: credere in se, illúmq; se verbũ animæ retinere. Ergo etsi sit figuratus, literalis tamẽ esse non desinit: quia de eadem est re. Nam oportet vt sensus literalis semper sit verus & proprius: est autẽ semper proprius & verus ille, qui immediatè è verbis colligitur, cum sunt figuratè dicta. Ergo non potest ille esse verus literalis sensus, sed ille, qui ex figurata locutione colligitur iuxta mentem Spiritus sancti de eadem semper re. Hic sensus literalis semper in primis, & ante omnia quærendus est, & solus valet ad dogmata probanda.

Allegoricus est qui ex vero & pio literali sensu, postea per quandam similitudinem & conuenientiam colligitur, siue ad dogmata pertinens, siue ad mores. Est enim propriè allegoria cũ præter id quod verè dicitur & fit, aliud etiam significatur, vel ad dogmata, vel ad mores pertinẽs.

Galat. 4. In Genesi est historia, Abraham duos filios habuisse ex duabus vxoribus. Literalis sensus verus & pius, iuxta mentem Spiritus S. est ille, quem immediatè significant verba historiæ. Ex hoc sensu tamen Apostolus per similitudinem aliũ colligit sensum, quem allegoriam vocat de duobus Testamentis, idque per similitudinem inter illas duas vxores, & duo Testamenta vt ipse explicat. Ideo allegoricus semper ex literali vero & pio, colligendus est per similitudinem: Habet enim allegoria fundamentum in literali vero sensu.

Est & hic duplex: vnus qui colligitur ex literali sensu verarum historiarum, rerúmque verè gestarum: alius qui colligitur ex vero sensu literali verborum, siue propriè, siue figurato.

Exemplũ primi vt allegoria quæ est in Gal. 4. Item, vt ille, qui ex historia Ionæ colligitur à Christo, de se futurũ se in corde terræ tribus diebus. Primum historia est vera, & res verè gesta. Deinde ex illo literali sensu per similitudinem quãdã colligitur sensus allegoricus. Exemplum secundi, vt ex verbis & præcepto de circumcidendo puero, literalis sensus colligitur, verè præputium carnis fuisse circumcidendum Hebræis. Hic sensus est verè literalis quia sonant hunc verba, & est iuxta mentem Spiritus S. Sed ex hoc alius colligitur allegoricus, isque etiam iuxta mentem Spiritus S. nempe circumcidendũ esse cordis præputium. Præcepti de mactandis hostiis sensus literalis est, oues fuisse mactãdas. Sed hinc allegoricus & spiritualis, debere mortificare nos ipsos, & offerre Deo hostiam sanctam &c. Hic sensus ad dogmata probanda per sese nil valet, sed potius ad probata iam confirmanda & exornanda, sicut & Apostolus facit ad Gal. 4.

Tenenda igitur hæc regula ad veram intelligentiam scripturarum necessaria: *Non semper inhærendum nuda litera sed & verum literalem sensum esse eruendum, qui aliquãdo proprius est, aliquando figuratus: sæpe etiam allegoricum esse quærendum.*

Venio nunc ad *regulas* tertii generis, quibus vtendum est post lectionem & intelligentiam scripturarum: Hæ sunt tres.

I. *Gratiarum actio* Prima enim caussa, cur Deus multos donata cognitione scripturarũ priuet, est ipsorum ingratitudo: quod scil. pro hoc beneficio nõ agunt debitas gratias, neq; animo, neq. verbis. Debemus igitur gratias agere mox Deo, tũ vniuersè pro aliis beneficiis innumeris, tũ propriè pro hac vera scripturarũ intelligẽtia, quã nos donauit. Et has quidẽ gratias agere ex animo, si verè agnouerimus, quantũ hoc sit beneficiũ, cognitio scil. vera & salutaris verbi Dei, hoc est voluntatis diuinæ, & mysteriorum cœlestium. Tale ac tantum est beneficium, vt nullum hoc maius inueniri possit in toto terrarum orbe. Maximum & incomparabile beneficium fuit, dedisse Filium in mortẽ

pro

pro salute nostra: sed quid nobis hoc profuisset, nisi per [illegible] veram [illegible] scripturarum intelligentiam hoc nobis reuelasset & [illegible] Ergo si pro minimis [illegible] Deo [illegible] quod est cognitio scripturarum Ac [illegible] Deus, vt quam largitus est cognitionem scripturæ, eam etiam [illegible] cordibus nostris per Spiritum suum [illegible] [illegible].

Hanc regulam docet Apostolus, cùm gratias egit Deo pro Corinthiis, quòd eos Deus diuites effecerit in omni sermone & in omni scientia. Idem in Epistola ad Philippenses. Colossenses, &c. Et precatur, vt crescant in omni cognitione Dei.

Secunda causa [illegible] multi post acceptam cognitioné veritatis veram [illegible] scripturarum cognitionem, in ea non [illegible] animum [illegible] contaminant. [illegible] quos Deus tandem [illegible] habere scientiam rerum [illegible] qui thesaurum hunc nihili faciunt [illegible].

II. *Regula*. Vt [illegible] Dei beneficio [illegible] & meditando [illegible] memoriæ & animo insigamus nostro. Hanc docet Dauid Psalm. 1. *Beatus qui meditatur in lege Domini die ac nocte.*

Tertia ac postrema causa, cur multi à cognita veritate, iusto Dei [illegible] ingratitudinis, quòd [illegible] cognitam veritatem [illegible] veritatem detinent in iniustitia vita [illegible].

Hanc ob causam [illegible] cognitione [illegible] quam [illegible] thesaurus.

Hanc [illegible] Prophetæ [illegible] cognitione scripturarum [illegible] & [illegible] verbi [illegible] *dicit Dominus* [illegible] Item de [illegible] Apostolus *ex ea Dei* [illegible] *Dei beneficio* [illegible] *in reprobum sensum tradidisse, factosque fuisse insipientes ac stultos: quia scilicet veritatem in iniustitia detinuerint, & quia cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificarunt.* 1. Tim. [illegible] idem testatur de quibusdam, [illegible] Hymenæo & Alexandro, *Ideo naufragium* [illegible] *circa* [illegible] *doctrinam fidei, quia bonam conscientiam* [illegible] Quid? quòd & Aristoteles fatetur in Ethicis, [illegible] corruptione morum [illegible] cognitionem scripturarum, veramque Theologiam.

Sap. [illegible] legitur, *sapientiam non habitaturam in corpore, subdito peccatis.*

III. Regula pro retinenda vera scripturarum cognitione, & augenda ista [illegible] est *exercitium* [illegible] hoc est, vt quæcunque legimus & intelligimus, ad nostrum accommodemus vsum: huc [illegible] Euangelii promissiones & consolationes: has ad corroborandam fidé: illa ad instituendam vitam bonamque retinendam conscientiam: [illegible] inutilis imo [illegible] nobis cognitio scripturarum. Nam finis, cur ea nos donet Deus, est, vt eam ad nostrum trahamus vsum, vt liquet Rom. 4. *Non est tantum scriptum propter Abrahamum, &c.* Cor. 10. *Hæc autem scripta sunt ad correctionem nostram.* 2. Tim. 3. *Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est, &c. vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

Est igitur scripturis & fides fulcienda, corroboranda, stabilienda in Christum: & vita renouanda, bonaque conscientia retinenda.

Hoc enim exercitio pietatis, ista etiam scripturarum cognitio & doctrina in nobis conseruatur.

Hanc docet Apostolus 1. Tim. [illegible] *Retine fidem & bonam conscientiam: qua repulsa nonnulli fidei naufragium fecerunt.* 2. Tim. 1. *Bonum depositum custodi per Spiritum S. qui habitat in nobis*, ambulando scilicet & viuendo non secundúm carnem, sed secundum Spiritum. Docet vitæ sanctitate [illegible] secundum Spiritum [illegible] depositum scientiæ Dei.

2. Pet. 1. *Hæc* [illegible] *fide, virtute, scientia, charitate, &* [illegible] [illegible] *in Domini nostri Iesu Christi cognitione.* Ioh. 14. *Qui tenet præcepta mea, & seruat ea, ille est qui me diligit* [illegible] *Patre meo, &* [illegible] *manifestabo* [illegible] *me ipsum.* Ergo profectus in cognitione Christi & [illegible] exercitio pietatis [illegible] hæc tertia regula post lectioné scripturarú sit semper necessaria, videmus.

Hæc habui, quæ dicerem de regulis accedendi ad lectionem scripturarum: legendi scripturas: & conseruandi in nobis cognitionem scripturarum, atque illas proficiendi.

Reliquum est, vt [illegible] hanc quæstionem de regulis intelligendæ & interpretandæ scripturæ, imponam: [illegible] Papistarum sententiam hac de re [illegible] libris [illegible].

1. Aiunt cautum esse nos non rectè scripturas intelligamus (hoc enim præsupponunt) & interpretemur esse quod pro illarum intelligentia, ad Ecclesiam Catholicam non recurramus [illegible] intelligendi scripturam hanc esse regulam [illegible] et ad Ecclesiam Catholicam recurramus: [illegible] verum scripturæ sensum tenere: [illegible] à tempore Apostolorum per Apostolos [illegible] relictum.

Pro confirmatione huius sententiæ afferunt illud Apostoli 1. Tim. 3. *Ecclesia est fundamentum & columna veritatis.*

In Ecclesia igitur Catholica [illegible] est verus sensus scripturarum quo [illegible] semper maneat.

2. Quædam ex Tertulliano & Irenæo, recurrendum ad Ecclesias Apostolicas pro interpretatione scripturarum, & cognitione veritatis.

3. Quædam ex historia Tripartita lib. [illegible] cap. 9.

Resp. Refutatur huius sententiæ [illegible] ex cognitione istius communis [illegible] Catholicam [illegible] fidem [illegible] à toto orbe, & vbique locorum, ad [illegible] Deum [illegible].

Si in [illegible] Ecclesiam [illegible] consensum Patrum [illegible] Catholicam, [illegible] pugnare cum verbo Dei [illegible].

[illegible] cum verbo Dei [illegible] Nam verbum Dei docet, verum scripturarum intellectum quærendum [illegible] primum in Cœlo precibus: Deinde [illegible] Deum in scripturis ipsis loquentem, sedula scripturæ lectione & collatione [illegible] admodum paucis ante ostendimus: non autem apud Ecclesiam Catholicam vbique [illegible]. De primo, quòd precibus sit quærendus apud Deum, liquet. Docet enim Apostolus 1. Cor. 2. Non nisi per Spiritú sanctum posse apprehendi & intelligi S. scripturam. Hunc vero Spiritum vult Dominus à [illegible] & obtineri, vt est Luc. 11. Idem Apostolus diligenter precatur *Ephesios Spiritum sapientiæ & reuelationis, ad* [illegible] *quæ sit spes vocationis Christi quæ* [illegible] *ad probandum quæ sunt præstantia, &c.* Vide autem [illegible] loci Ephes. 1. & 3. Philip. 1. Col. 1. Sic Dauid Psalm. 119.

De secundo quòd [illegible] diligenti scripturarum lectione & collatione ac scrutatione quærenda sit vera scripturæ intelligentia [illegible] Ioh. 5. *Scrutamini scripturas, &c.* 1. Timoth. 4. *Attende lectioni*, [illegible] 2. Pet. 1. Docet ibi certè Apostolus, per [illegible] Dei scripturam verbum, tanquam per lucernam ardentem & lucentem, tenebras omnia, vt obscura & tenebricosa, illuminanda & declaranda esse ac proinde omnes qui pia diligentia sacras Scripturas legunt, & peruestigant, eos posse non solum illas intelligere ad salutem: sed etiam omnem aliam doctrinam ex iis [illegible] discernere & confirmare. Sic Christus & Apostoli suam doctrinam per testimonia Prophetarum confirmabant, tanquam per notiora & clariora. Pugnat igitur cum verbo Dei, quærendum esse intellectum scripturæ aliubi, quam apud Deum precibus, & scripturis ipsis.

2. Pugnat cum ratione, & est iniquum: Deus enim, vt Pater noster [illegible] suam nobis proposuit vt finis in quem finé vt nos sapientes reddat ad salutem & ad omnia bona opera. 2. Tim. 3. Ergo proposuit eá clará & perspicuá, vt si velimus voluntaté Patris cognoscere, eam possimus è scripturis percipere. Nam hoc postulat nostra salus. Proinde [illegible] ostendi, scripturam esse perspicuam præsertim in [illegible] salutem nostram pertinet. Quis inter nos pater est, qui si suis suis loqui velit & posse perspicue, & sua mandata tradere clarè, velit eis loqui obscurè, ita vt si velint ea intelligere præcepta, cogantur huc atq; illuc ad varios homines [illegible] recurrere? Nemo certè, præsertim si [illegible] & præcepta tota liberorum salus consistat: sed ita sua tradet præcepta liberis suis, vt quisq; illorum [illegible] auditis & lectis ea etiá possit intelligere. Annon igitur [illegible] aliter sentire de nostro Cœlesti Patre, [illegible] eum ita obscurè loqui nobis voluisse, vt si velimus Illius mandata & voluntaté intelligere, cogamur ad omnes homines vbique & in omni tépore recurrere: Ná quid est Ecclesia Catholica nisi [illegible] vbiq; & in omni tépore in fide CHRISTI [illegible] Pugnat igitur etiá cú ratione, verú scripturæ intellectum quærendum esse apud Ecclesiam Catholicam

3. Est etiam res impossibilis. Nam Ecclesia Catholica, vt dixi, congregatio est fidelium omnium, quotquot vnquam fuerunt à condito Orbe. Fieri autem non potest, vt omnes, illi simul congregati inueniantur, & ab iis veram scripturę intelligentiam petamus. Est ergo [illegible] vt in Ecclesia Catholica quæramus verū scripturæ sensū.

I. *At inquiunt non ita intelligimus, recurrendum esse ad omnes fideles: sed vt scripturas interpretemini & intelligatis iuxta sensum Catholicæ Ecclesiæ.*

Resp. At vbi expressus est sensus scripturæ iuxta mentem Catholicæ Ecclesiæ? Si aliquis extaret talis liber: aliquid suaderent certi, & possibile. Sed nullus extat. Ergo rem impossibilem proponunt.

II. *At inquiunt, habemus Patres, Ecclesiæ Catholicæ Doctores: ab illis petatur.*

1. Resp. Si nomine Catholicæ Ecclesiæ Patres intelligitis, & iubetis nos stare illorum interpretationibus: item etiam proponitis, primò pugnantem cum verbo Dei, deinde iniquam & impossibilem. [illegible] Cum verbo Dei pugnatē: quia Apostolus 1. Thess. [illegible] iubet quidem, ne prophetias & interpretes contemnamus: sed iubet etiam, vt cum iudicio [illegible] omnia probemus, sed ea tantùm, quæ bona sunt [illegible] Prohibet [illegible] vt pendeamus ab interpretation [illegible] & delectu.

2. Patres [illegible] non consentiunt in explicationibus scripturarum [illegible] nec singuli secum. Quomodo igitur possumus esse certi eos tradere sensum illum scripturarum quem Catholica Ecclesia probat?

3. Apparet multas ab illis scripturarum interpretationes allatas quæ minimè sint consentaneæ cum ipsis scripturis & cum analogia fidei: qualis est illa interpretatio Syricij Papæ in illum Pauli locum ad Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* hoc est, (vt ipse Syricius interpretatur) qui sunt in matrimonio: & habetur in To. 1 Concil. inter decreta Syricij cap. 2. An non hæc interpretatio pugnat cum verbis Apostoli, Heb. 13. *Coniugium honorabile est inter omnes, & cubile impollutum*: & aliena à mente Apostoli eo in loco ad Rom. Qualis & illa Hieronymi contra Iouianum, in illum Pauli locum 1. Cor. 7. *Bonum est homini mulierem non tangere*: hoc est (inquit ille) malum est & peccatum, mulierem tangere. Innumeræ apud Patres reperiuntur scripturarum interpretationes, aliæ absurdæ, aliæ impiæ. Annon igitur iniquum est, iubere, vt Patrum interpretationes simpliciter recipiamus?

III. Si etiam nomine Ecclesiæ intelligatis particulares Ecclesias, quæ in diuersis [illegible] locis quę inter Catholicas numerantur, & ad eas iubeatis nos ire pro vera scripturæ intelligentia.

Resp. Hoc etiam fieri nequit, & est iniquum. Nam etsi aliàs fuerint puræ: nunc certe omnes sunt corruptæ variis abusibus, erroribus, præsumptionibus, vt etiam scripsit Augustinus T. 2. ad Ianuarium.

IV. At licet aliæ, vt Græcanicæ, sint corruptæ: non tamen Ecclesia Romana: Et de hac loquimur: ad hanc recurrendum. Est enim illa Ecclesia, de qua Matth. 16. *Et super hanc petram* (Petrum) *ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt ei.* Et Papæ successores sunt Petri, de cuius fide dixit Christus Luc. 22. *Rogaui pro te, Petre, vt non deficiat fides tua.*

Resp. Vetus est cantilena Romanensium, & toties refutata, vt pudeat me respondere ad has nugas. Summa tamen hæc est.

Primò, falsum est, Romanam Ecclesiam mansisse integrā & purā in doctrina: imò nulla corruptior, vt iam totus nouit orbis. Quod ad mores attinet: nulla sceleratior.

Secundò, iniuria fit Christo, & Spiritui S. Quod Christus de tota Ecclesia Electorum dixit, *Portæ inferi non prævalebunt ei, &c.* illud de Ecclesia speciatim Romana dictū interpretari, tali præsertim, qualis est hæc præsens: Et super petram interpretari super personam Petri.

Tertio, probari nequit, Papas esse successores Petri, etiā in loco & Episcopatu: impium verò & impudentissimum, dicere esse successores in doctrina: quasi Petrus hanc, quā ipsi docent, etiā ipse docuerit. Sacrilegium autē, si Papæ sibi spiritū Petri vsurpēt. *Nā ab operib. eorum cognoscetis eos, &c.* Et Dec. dist. 40. per totum: maximè Can. 2. Non est facile. Item c. 2. q. 7. c. 28. Non omnes. *Non sanctorum filij sunt, qui tenent loca sancta, sed qui exercent opera eorum.* Non sunt igitur successores sanctorum, omnes qui eorum tenent loca, sed qui spiritum & fidem eorum retinent.

Quartò donum interpretandi non est alligatum Romę & ad Episcopos Romanos [illegible] Deus dat cui vult, etiam Episcopis [illegible] Num. 11. *Quis tribuat, vt omnis populus prophetet: & det eis Dominus spiritum suum?* Amos 7. *Non sū Propheta neque filius Prophetæ sum* & tamen prophetabat. 2. Pet. 1. *Prophetia non est priuatæ interpretationis*: sed opus est spiritu illo, quo etiam Prophetæ locuti sunt. Hunc autem dat, cui vult Deus 1. Cor. 12.

Cum igitur in toto terrarum orbe nullos habeamus vel homines, vel libros, qui possint nos facere certiores de vero intellectu scripturarum, nisi ipsas sacras Literas: manifestum est eos errare, qui docent, eum esse quærendum in sola Ecclesia Catholica. Multò grauiùs qui docent intelligendas esse scripturas secundùm doctrinam, quam nunc tenet & prædicat Ecclesia Romana: quemadmodū audio ex viris fide dignissimis nunc fieri in Italia. Paucis ab hinc annis fuit omnibus interdictum lectione Bibliorum: sed si qui vellet legere, præsentaret se coram Episcopo & inquisitore & hic iuraret, se Biblia non aliter intellecturum aut explicaturum, nisi secundùm doctrinam, quam nunc tenet & prædicat Ecclesia Romana: hoc est, quę loca ipsa interpretatur de purgatorio, de Missæ sacrificio, de confessione, de cœlibatu, &c. eadem quoque ipse, qui velit legere Biblia, iuret se intellecturum & interpretaturum. O diabolicam tyrannidem.

Confutatur etiam hæc sententia & regula Papistica ex Augustino. D. Augustinus Tom. 3. scripsit 4. libros de doctrina Christiana: ac tribus prioribus tradidit regulas quascunque potuit, & quascunq. iudicauit fore ad veram scripturæ intelligentiam consequendam vtiles. Illis enim tribus libris voluit docere quomodo concionator, seu doctor Ecclesiæ possit verum sacræ Scripturæ sensum consequi. In quarto autē, quomodo possit eum illum vtiliter proponere. Inter omnes autē illas regulas, nūquā hāc posuit, quā nunc tradūt Papistę. Non vidit igitur Augustinus esse vtile, multo minus necessariā. Summa autē omnium illorum librorum hęc est, quam nosse non inutile fuerit.

Primo libro summatim docet: tenendum esse cum primis scopum scripturarum omnium: hunc esse, charitatem in Deum & proximum per Christum: 2. nec solùm tenendum esse mente & intelligentia, sed etiam vsu & exercitatione. In iis enim duobus preceptis, exercendum nobis esse: Et 3. sic rebus præsentibus esse vtendum, vt per eas, geminam hanc charitatem in nobis & in aliis promoueamus. Hęc est summa primi libri. Docet in summa, quales & quali animo debeamus accedere ad lectionem scripturarum, si velimus eas rectè intelligere, & in eis proficere. Et hęc regula est necessaria.

In *secundo* libro docet, multum vtilitatis ad veram scripturarum cognitionem adferre, mediocrem saltem linguarum, quibus de principio scriptę fuerunt, cognitionem. 2. diligentem interpretationum diuersarum collationem 3. mediocrem artium liberalium, bonarūmque disciplinarum cognitionem. Sed inprimis, vt animus vera pietate, mansuetudine & spontanea obedientia veritati inhęreat: Et in charitate Dei & proximi, firmas agat radices, firmūmque ponat fundamentum.

In *tertio*, magnam docet diligentiam & cautionem in scripturis legendis adhibendam esse: 1. vt singula verba & locutiones rectè discernantur: vt quænam propriæ, quæ metaphoricæ, & figuratæ sint. 2. Vt discernantur signa sacramentorum a rebus ipsis: ne signa pro rebus accipiamus & cætera. Et preter alia, etiam habet hęc verba, contra Papistas. cap. 9. *Vt autem literam sequi, & signa pro rebus, quæ eis significantur, accipere, seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est.* Et ibi mentionem fecerat Baptismi & Cœnę. Deinde tradit alias regulas, tum ex Ticonio, tum ex suo iudicio, quæ omnes eò spectant, vt sensus scripturæ omnibus in locis propriè deprehendi & percipi possit. Nunquam autem hæc regula citatur ab Augustino, quam Papistæ tanquā præcipuam, & summe necessariam vrgēt, vt scilicet quæratur primū quid vniuersalis Ecclesia de vnoquoq. scripturę loco senserit. Vidit. n. hoc fore impossibile. Sed hoc in sūma & perpetuò docet, vt obscuriora per clariora explicando, scripturas per scripturas interpretemur: atq; ita genuinus scripturæ sensus inueniatur. *Magnificè enim & salubriter lib. 2. c. 6.*) *Spiritus S. ita Scripturas sacras modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret: obscurioribus autem fastidium detergeret. Nihil enim ferè de illis obscuritate eruitur quod non planissimè dictum alibi reperiatur.*

Nunc respondeo ad illorum fundamenta.

I. 1. Tim. 3. *Ecclesia est columna & stabilimentum veritatis. Ergo ad illam recurrendum pro cognitione veritatis.*

Resp. Ad Antecedens Ideo dicitur columna & stabilimētū veritatis, quatenus fūdamēto verbi superstructa est, & in eo, quod certissimè cōtinetur in scripturis, firma cōsistit. Quòd si aliqua in re erret, & declinet à veritate ea

tenus

tenus non est columna veritatis, & ea te audienda non est. At quam dabis mihi Ecclesiam, de qua certus sim, quòd non erret vlla in re?

2. Ad consequentiam: Cum ais, Ergo ad Ecclesiam recurrendum est pro cognitione veritatis: interrogo an quā? Ad Catholicam? Est impossibile. Ad hanc vel illam? Non sequitur illatio, & est [illegible] nomine Ecclesiæ pro vniuersali Electorum & pro particulari: Illud enim dictum Apostoli intelligitur de Ecclesia in genere, id est de Electis, qui sunt vera Ecclesia & in veritate persistunt. Illatio autem fit de particularibus Ecclesiis, vel etiā hypocritæ imperiti scripturarum, qui non sunt Ecclesia. Item, Ecclesia, quę est columna & firmamentū veritatis, [illegible] intelligit nec interpretatur scripturas, quàm per Spiritum sanctum, & diligentem scripturarum perscrutationem & collationem.

II. *Ad dicta Tertulliani, & Irenæi*: confugiendum ad Ecclesias Apostolicas [illegible] solutum à nobis fuit in Quęstione, quæ fuit de perfectione scripturarum, in responsione ad argumenta tertiæ classis, nempe ab authoritatibus Patrum ducta. Summa est:

1. Non esse has Ecclesias, quales illæ, de quibus illi Patres.

2. Non de omni veritate, & de omni scripturæ sensu, eos fuisse locutos: sed de præcipuis fidei articulis.

3. Tunc demum prouocasse ad Ecclesiam, cum Hæretici reiiciebant scripturas.

4. Ideo ad [illegible] prouocasse, quia apud illas manebat veritas. Det nobis [illegible] tales Ecclesias: efficiant, vt apud illas maneat veritas. Tunc recurremus ad illas.

III. *Tripartita historia lib. 9. cap. 19. liquet: Communem fuisse veterum* [illegible] *consuetudinem, vt si quando olim inter* [illegible] *hæreticos concertatio oriretur de vero scripturarum intellectu, diligenter inuestigaretur, quid Patres, qui præcesserant ad tempora vsque Apostolorum, de illis scripturis* [illegible]. *Ergo* [illegible] *nunc fieri: & petenda vera scripturarum* [illegible] *à Patribus.*

Resp. Mirum est [illegible] in eo loco, quem citant ex historia Tripartita, [illegible], Agelium quendam Episcopum Nouatianum hoc dedisse consilium, idque per Sisinnium suum lectorem, vt hoc quęreretur ab Arianis: An doctores Ecclesiæ, qui ante illam fuissent sectam, recipere, eorumque autoritate acquiescere vellent, necne. Sed nihil profuit. Imò contra se res habet. Patres enim in Conciliis semper soliti fuerunt sua defendere & hæreticorum refutare dogmata per S. literas, vt [illegible]. Et sic Constantinus ille Magnus in Concilio Niceno hortatus est Patres, vt est apud [illegible] Item Tripart. hist. lib. 2. cap. 5.

Hoc quidem fatemur, in Conciliis posterioribus Patres semper solitos fuisse pro confirmanda sua sententia post sacras literas etiam Patrum antiquorum & veterum conciliorum autoritatem, veterumque Ecclesiarum consuetudines [illegible]: sed [illegible] permissis. At quod attinet ad [illegible] scripturarum, illud etiā damus: [illegible] Patres in expositionibus eorum locorum, qui de [illegible] erant capitibus religionis Christianæ, vt de Trinitate, de Deitate Christi, &c. inter se conuenisse: sed in [illegible] locis non ita. Quare ex antiquitate nihil contra nos adferri potest.

Hęc habui quæ dicere in primum de regulis quibus debemus muniri ad scripturarum lectionē accedere. Deinde de iis, quę in ipsa scripturarum lectione seruanda sūt, vt probè intelligantur: ac postremò de iis, quas post intellectum aliquem scripturæ locum per Dei gratiā, seruare vtile & necesse est: ad retinendam veram scripturarum intelligentiam. Atque hæc de duodecima quæstione satis sunto.

Finem autem hic imponere tractationi de scripturis cōstitui: quia certis & necessariis de causis ingrediendum nobis est ad tractandum locum communem de Deo.

Si quis verò miretur, cur quæstiones 18. collegerim ex loco Apostoli 2. Timoth. 3. de scripturis tractandas: Et ego tamen 12. tantum explicauisse videar: is sciat, in his duodecim reliquas quoque fuisse explicatas.

Nam quæstio prima fuit de partitionibus Bibliorum, deque libris Canonicis & Apocryphis.

Secunda, de mediis, quibus agnosci possit, quæ scriptura sit Canonica [illegible], quæ minùs.

Tertia de autoritate scripturæ, cum hac simul etiam alia quæstio tractata est de autoritate Ecclesiæ in scripturam. Ita ex duabus vnam fecimus.

Quarta, de iis, quibus scriptura fuit inspirata id est de scriptoribus Ecclesiasticis. Sed cum hac, quæstio de linguis, quibus fuit inspirata S. scriptura. Item de antiquitate scripturæ. Ita etiam hic ex tribus fecimus vnam.

Quinta, de Origine & progressu verbi in Ecclesia.

Sexta, de causis, cur primum voce tantum, deinde etiam scripto propagari Deus voluerit suum verbum.

Septima, de fine propter quem datæ S. literæ: Cum hac etiam quæstio de vtilitate scripturę.

Octaua, de perfectione scripturarum: Sed cum hac quęstio: An vllum dogma extra scripturas admittendum in religione.

Nona, de legendis cuique etiam domi suæ scripturis: cum hac quæstio de officio docendi scripturas, an sit omnium.

Decima, de versionibus Bibliorum: & an verti debeant in linguam popularem.

Vndecima, de perspicuitate sacræ Scripturæ: cum hac, quæstio de officio interpretandi scripturas: an sit superuacaneum in Ecclesia, necne, in responsione ad quintum argumentum.

Duodecima, de regulis intelligendi scripturas.

Nunc nihil aliud superest, quàm vt adhortationē Apostoli, vnde totam hāc de scripturis tractationem collegimus, in nostrum conuertamus vsum, & ea excitemus nos ipsi, ad persistendum in iis quę didicimus ab Apostolis: & perseueremus in sancta lectione studioque sacrarum literarum sanctarum. *Permane*, inquit, *tu in iis, quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, &c.* Quam gratiam nobis omnibus, pro sua beneplacito, perficiet Deus Opt. Max. per filium suum vnigenitum Dominum nostrum. Amen.

D. HIER. ZANCHII

PRÆFATIVNCVLA ANTE DISPVTATIONEM DE LIBRIS CANONICIS & Apocryphis, habita 10. Decemb. an. 69.

ANtiquissima est non solum huius nostræ Amplissimę Vniuersitatis, sed etiam omnium aliarum Scholarū benè institutarum consuetudo: vt quæ priùs placidè, & sine vllius contradictione in Scholis tradita à Doctoribus & explicata fuerunt, ea deinde in publicis disputationibus omnibus non tam diiudicanda, quàm argumentis etiam discutienda contrariis semper his proponantur. Idque duplici potissimum de causa: quarum vna est, vt veritas contrariis variisque argumentis discussa, magis ac magis elucescat & confirmetur.

Altera, vt studiosorum adolescentum ingenia disputando acuantur, & in dignoscendis refutandisque Sophisticis Elenchis ac paralogismis exerceantur. Habet igitur hæc consuetudo magnam vtilitatem, ac proinde laudem etiam non paruam.

Cùm verò hoc vtilissimum sit in omnibus disciplinis: tum verò maximè in Theologia, quæ & plures semper habet aduersarios, & doctrinam vtiliorem magisque necessariam. Nam sicut nihil vtilius doctrina de religione, si pura & certa habeatur, ita nihil perniciosius, si impura & incerta sit.

Hæc cum ita se habeant: non sunt igitur huiuscemodi disputationes negligendæ, neque negligi sine magno studiosorum damno possunt.

Quare cùm Ego quoque ad hoc sim vocatus, vt pro mea virili studeam huic Scholæ prodesse, nolui vos carissimos Adolescentes, & reliquos nobiles auditores his disputationum fructibus defraudare: neque etiam sumus in posterum Deo fauente, defraudaturi.

Proposuimus in hoc primo loco Theses de scripturis Canonicis & Apocryphis disputandas. Sicut enim scriptura est fundamētum totius Theologiæ: sic disputatio de scripturis prima est, quæ diligenter discuti mereatur vt confirmati in certitudine scripturarum, studiosius eas legamus, & in eis toto animo versemur, die ac nocte.

Cæterùm quia ordo & modestia ornamentū sunt omnium nostrarum actionum: ideirco vos adolescētes, vestra proferetis argumenta ordine, & modestè, vt soletis.

Recitabuntur autem primùm Theses pro consuetudine Scholæ & breuiter partim explicabuntur, partim confirmabuntur. Audite igitur.

THESES

DE LIBRIS CANONICIS ET APOCRYPHIS.

De quibus præside D. Hieronymo Zanchio, respondit Wolfgangus [illegible] *Spirensis, 4. idus Decemb. Anno 1569.*

PROPOSITIO I.

VOlumen illud, quod in more positū est vt Græca voce apud omnes [illegible] appelletur, in partes secatur duas: quarum

una continet libros, qui Canonici appellantur : altera illos, qui apocryphi.

2.

Canonici vocantur, quos constat in Ecclesia esse [illegible], ac proinde qui pro certo Canone omnis doctrinæ de Religione recepti sunt. Apocryphi autem, quos non ita constat ac [illegible]de tanquam indigni non quidem, quos domi qui[illegible] legat, sed qui in numero Authenticorum habeantur, reiecti sunt.

3.

Ex veteri quidem Testamento, quos Ecclesia tam ante quàm post Christum citra ullam dubitationem pro [illegible] agnouit, hi sunt. Libri quinque Mosis. Iehosua. Iudicum. Ruthæ. Samuelis duo. Regum duo. [illegible] duo. Esdræ duo priores. Esthera capita nouē & priores decimi capitis versus tres. Iobus. Psalmi. Prouerbia Ecclesiastes. Cant. cū Canticorū. Iesaias. Ieremias cum Threnis. Ezechiel. Danielis duodecim priora capita, excepto trium puerorum cātico. Et duodecim minores Prophetæ.

4.

Quos igitur non ita agnouit pro [illegible], sunt reliqui, nimirum, Iuditha. Tobias. Esdras tertius & quartus. Sapientia Salomonis. Sapientia Iesu filij Syrach, qui Ecclesiasticus Latinis dicitur. Baruch. Epistola Ieremiæ. Danielis caput 13. & 14. Item canticum trium puerorum, quod est capiti tertio Danielis adiectum. Esthera à tribus versibus decimi capitis, reliquum. Libri quinque Machabæorum.

5.

Ex nouo autem Testamento, de quibus nunquam fuit dubitatum, hi sunt, Euangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam, Iohannem. Acta Apostolorum. Epistolæ Pauli. Petri prima. Et prima, Iohannis. De quibus autem aliquando sunt reliqui.

6.

Etsi verò certioris quodam modo sint auctoritatis illi, de quibus nunquam quam isti, de quibus aliquando fuit dubitatum: Horum tamen nullum esse censemus, qui merito debeat inter Apocryphos connumerari.

7.

Porrò quatuor sunt præcipua, per quæ agnoscimus quinam sint [illegible]. Traditio Ecclesiastica 2. Auctoritas scriptorum. 3. Dignitas scripturarum. 4. Est Lumen Spiritus sancti, dignitatem scripturæ patefaciens, & eam certum esse Dei verbum persuadens.

8.

Scriptura enim sacra, sicut afflatu Spiritus S. fuerunt reuelatæ & conscripta: Ita citra eius lumen nobis persuaderi, & pro certo Dei verbo à nobis verè agnosci non possunt.

9.

Proinde ad hoc, vt simus verè persuasi hosce libros certum esse Dei verbum: dicimus, neque Ecclesiasticam Traditionem, neque Scriptorum auctoritatem, neque etiam Scripturæ ipsius dignitatem, per se sufficere : sed necessarium esse lumen Spiritus sancti.

10.

Confirmamur verò in cognitione priorum per testimonia posteriorum.

11.

Habent autem Canonici libri auctoritatem ad statuenda & probanda fidei dogmata. Apocryphi verò, etsi vtiliter legi possunt, & ad dogmata iam probata confirmanda adhiberi : illam tamen non habent auctoritatem quam Canonici.

12.

Fides enim ex auditu est : auditus autem per verbum Dei. Solos verò libros Canonicos constat esse verbum Dei.

13.

Merito itaque ij etiam soli CANON omnis doctrinæ de Religione constituti sunt.

D. HIER. ZANCHII PRÆFATIVNCVLA ANTE DISPVTATIONEM DE SCRIPTVRÆ SACRÆ autoritate, perfectione, &c. habita 5. Idus Decemb. anno 70.

TIt. 1. v. 9. duplex Episcopi, seu Ecclesiastici Doctoris traditur officium. Vnum, vt sanam tradat & explicet doctrinam. hæc autem alia non est, quàm quæ in S. tradita est Literis, & ab Apostolis in Ecclesia electa. Alterum, [illegible], hoc est, vt contradicentes firmis argumentis euincant & eorum sophismata refutent.

Meritò certè hæc duo tradit Apostolus, duo esse Ecclesiastici Doctoris officia. Duo enim etiam sunt Auditorū genera. Alij pij & electi, qui sana & simplici doctrina contenti, nihil præterea quærunt, & si quid quærunt, non animo contradicendi, sed discendi quærunt.

Alij impij & reprobi, qui nunquam contenti, semper contra dicunt veritati, & nouas quotidie in Ecclesia excitant rixas.

Respectu prioris generis Auditorum ait, oportere Episcopum esse tenacem illius sermonis, qui ad doctrinam facit, vt possit etiam exhortari per doctrinam sanam.

Respectu alterius generis hominum, ait oportere etiam [illegible].

Ergo cùm vos detis operam Theologiæ, vt fiatis aut Ecclesiarum pastores, aut Scholarum Professores, vtrumque vobis necessarium est. In hunc finē curatur etiā, vt & lectiones habeatis ferè quotidiè, & disputationes certis tēporibus. Illas, vt quotidiè proficiatis in cognitione veræ & sanæ doctrinæ: Has, vt in ratione disputandi, & suo tempore Hæreticos conuincendi, exerceamini.

Ergo vestri etiam est officij, vt sicut in lectionibus diligentes estis: sic etiam in disputationibus haud sitis negligentes. Si non publicè, tam frequentes, vt forte desideratis, habeantur: domi saltem inter vos priuatas & modestas disceptationes instituere debetis.

Cæterum tria obseruanda sunt in disputationibus: vnū, vt scopus non sit [illegible], sed veritatis perfectio: Alterum, vt non modestia in dicēdo seruetur: Tertium, vt ad formam syllogisticam omnia componantur argumenta.

THESES EIVSDEM D. HIER. ZANCH.

DE SCRIPTVRÆ SANCTÆ AVTOritate perfectione, perspicuitate lectione.

Disputatæ in Academia Heidelb. V. Idus Decemb. Anno 1570.

Respondente Danide Pareo Silesio.

I.

DOCTRINA *illa Papistica, scripturam sanctam suam ab Ecclesia habere authoritatem, & huius maiorem esse quam illius, impia & sacrilega est.*

Probatio à Respondente scripta, & ante disputationem pro vetusto Academiæ more recitata.

AVtoritas est dignitas quędam seu vis, propter quam persona vel res aliqua digna est & habetur honore vel fide. Et sic Scripturæ sanctæ autoritas est dignitas vel vis illa propter quam ipsa Scriptura sancta est & habetur pro fide digna, seu pro verbo Dei, ac proinde est [illegible]. De hac dignitate quæritur inter Papistas & orthodoxos, habeatne eā scriptura in se, an ab Ecclesia. Papistæ posterius affirmantes Ecclesiæ dignitatē quam ipsius Scripturæ maiorē esse contendunt. Vtrumque vt impium & sacrilegū damnatur hac Thesi. At priùs quidem propter manifesta Scripturæ testimonia & euidentes rationes. Christus Ioh. 17. de Euangelica loquens doctrina, etiam antequā à mundo reciperetur. Verbum inquit, tuum est Veritas. Et cap. 3. Ego ab homine testimoniū non accipio. Ergo verbum Dei non ideo est verum, quia ab Ecclesia recipitur, vel ab hominibus testimonium habet. Et Paulus Eph. 2 dicit, Ecclesiam super fundamentum Prophetarū & Apostolorum ędificatam esse. At fundamentum non nititur ędificio, sed ædificium fundamēto. Non igitur Scriptura Prophetica Apostolica & Ecclesiæ, sed cōtrà Ecclesia scripturæ authoritate nititur. Accedit his alia ratio, quod scriptura non est ab Ecclesia profecta, sed à Deo inspirata, quā ipsa est veritas. Nō igitur ab Ecclesia, sed à Deo autore ac fonte omnis veritatis, ipsa quoq; Scriptura indubitatā veritatē habet. Et quis non videt totam religionē nostram Turcarum & aliorum impiorum sannis & ludibrio exponi, si certātes cum illis ideo tantùm nobis credi postulemus, religionem nostram esse veram ac fide dignam quia Ecclesia (quę hominibus constat) asseuerat. Eadem certè specie ipsi negabunt, quæ à nobis asseuerabitur. Posterius similiter manifestam falsitatem & blasphemiā habet. Quid enim minus est veritati consentaneum, quàm diuinam autoritatem humana inferiorem esse? Quid magis impium quam Deo in Scriptura loquenti fidem derogare, nisi Ecclesiæ, hoc est, miserorum hominum suffragium accedat? Atque hoc idem sequenti Thesi dicitur.

2.

Est enim perinde ac si dicas, Deum ab hominibus habere autoritatem, & hominum maiorem esse quàm sit Dei.

Prib

Probatio.

Nam Dei authoritas etiam verbi Diuini est dignitas, quam qui ab Ecclesiæ testimonio [illegible] pendere [illegible] Deum [illegible] contra [illegible]. Ergo testimonium maius habe[illegible] Ioh. [illegible] vers. [illegible]. Si testimonium hominum accipimus testimonium [illegible] maius est. Nam hoc est testimonium Dei quod testificatus est de filio suo, nempe in Scriptura sacra.

3.

Contra igitur nos contendimus, quicquid autoritatibus habet Ecclesia, totum hoc illi esse à Deo, eiusque verbo.

Probatio.

Docet hoc Apostolus [illegible] cum Ecclesiam extructam esse [illegible] fundamentum Prophetarum & Apostolorum [illegible] non [illegible] Ecclesiam [illegible] alieno fundamento quod est Scriptura sancta, sustentatur. Hinc est, quod [illegible] voluit exclamant: Audite [illegible] Dominus loquatur: [illegible] est verbum Domini [illegible] quia [illegible] Dei autoritas per se est [illegible] tanquam Dei [illegible] fides non habetur [illegible] Dei verbum loquantur, & [illegible] qui intelligantur.

4.

[illegible] Ecclesia autoritatem habeat, Scripturas S. ab aliorum [illegible] testificando: [illegible] vero illas etiam [illegible] tamen habet, eis vel addendi vel detrahendi [illegible] potestatem, multo vero minus hanc habet Papa Romanus.

Probatio.

Autoritatem discernendi Scripturas sacras ab aliorum scriptis [illegible] pro suo quidem arbitratu, sed iuxta mentem [illegible] loquentis Ecclesiæ non [illegible] Spiritus sanctus [illegible] 1 Cor. 10 [illegible] 1 Cor. 12. Vnicuique datur [illegible] quidem dona sanationum [illegible] 1 Ioh. 4. Probate Spiritus [illegible] ex Deo sint 1. Thess. 5. 21. Omnia probate, quod bonum est tenete.

Denique etiam interpretandi scripturas iuxta analogiã fidei ad omnes [illegible] Ecclesia facultate [illegible] præditos pertinente, loquuntur hæc [illegible] 1. Corinth. 12. [illegible] datur Prophetia, alii interpretatio linguarum Rom. 12. Habentes autem diuersa dona, pro gratia quæ nobis data est per [illegible], prophetemus pro analogia fidei Matt. 28. Euntes docete omnes gentes. At vero potestatem Scripturis addendi vel detrahendi aliquid [illegible] neque Ecclesia neque quisquam Angelorum habet: ac multo minus Papa Romanus quod [illegible] Scripturas sacras, ut mirum sit vnquam hominem [illegible] potuisse, quo Pontifices progressos [illegible] Deut. [illegible] grauissime a Deo cohercetur ea hominum temeritas: Non addetis ad verbum quod ego præcipio vobis, neque detrahetis quicquam ex eo [illegible] custodiatis præcepta Iehouæ Dei vestri. Deut. 5. Ne declinetis ad dextram vel ad sinistram Gal. 1. Si vel Angelus de Cœlo euangelizauerit vobis præter id, quod accepistis anathema est Apoc. 22. Si quis addiderit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto: & si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius ex libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex iis, quæ scripta sunt in libro isto.

5.

Est autem doctrina salutis tam abunde in sacris Literis tradita, ut quicquid ad salutem cognitu necessarium est, illud totum in eis contineatur.

6.

Cum enim Deus caueat, ne quicquam addatur sua doctrinæ: docet eam ita esse perfectam, ut nihil addi possit aut debeat.

7.

Quare in doctrina per Spiritum sanctum in sacris Literis tradita, [illegible] Ecclesiæ acquiescendum est, ut extra illam nihil tanquam ad salutem [illegible] admittere debeat.

Probatio.

Necessaria ad salutem vocamus, quæcunque ad verũ Dei cultum externum, & internum pertinent, [illegible] in Christum, timor Dei, studium bonæ conscientiæ, legitimus Sacramentorum vsus, & [illegible] omnia in verbo Dei scripto tam [illegible] sunt tradita, ut neque possit neque fas sit quicquam [illegible]. Esset enim Deo nimis contumeliosum dicere cum non integram cultus sui, & salutis [illegible] in verbo suo patefecisse: & manifeste id vel omnipotentiæ [illegible] vel summæ bonitati derogaret. Aut enim non potuit aut non voluit nobis perfectã scripturam tradere, quorum vtrumque de Deo cogitare nefariũ est. Et si quid deest, vel Legi vel Euangelio deerit sed Legi nihil deesse manifestũ est: quia requirit dilectionem Dei ex toto corde & qua maior & perfectior esse nulla potest. In ceteris quoque [illegible] legis perfectionem [illegible] quam quis [illegible] creaturarum [illegible] possit. Nec Euangelio addi aliquid potest [illegible] illud credit in Filium habet vitam æternam [illegible] etiam dicta Iohan. [illegible] nota feci vobis [illegible] vel in omne consilium Dei [illegible] omnes additiones & detractiones à verbo Dei prohibẽt, qualia sunt quę ex Deuteronomio & Apocalypsi [illegible].

Cum vero tanta sit Scripturæ sacræ [illegible], ut sola ad salutem & cultum Dei [illegible] est concedere ac fateri debere traditiones humanas [illegible] a verbo Dei, vel [illegible] Corinthios, multę [illegible] Dei [illegible] credi omnia [illegible] posse quicquid vel non capitis [illegible] scriptura [illegible] ex verbis eius [illegible] bona [illegible] nequit. Sic enim potest discernere [illegible] atque Apostolorum [illegible] tanquam verbum Dei [illegible] inspiratum & reuelatum, & canonum regula [illegible] in Ecclesia [illegible] tantum fidem merentur quatenus cum norma [illegible] congruunt.

8.

Neque solum [illegible], verum etiam perspicuè tota salutis doctrina in sacris Literis prodita est.

9.

Est enim scriptura Lux, eaque splendidissima, quemadmodum & de lege præter alios testatur Dauid, & de Euangelio Apostolus.

Probatio.

Hæc Thesis de perspicuitate scripturæ propter Pontificios confirmanda est [illegible] fundamento salutis [illegible] obscuritatis [illegible] & Serapliacas glossas cum [illegible] necessario [illegible] esse obtinent. Contra vero [illegible] faciunt qui [illegible] quasi [illegible] & ad [illegible] scripturam sanctam [illegible] esse potest. Dauid Psal. [illegible] Legem Dei vocat lucernam pedum nostrorum, & lumen semitarum [illegible] quæ intelligentiam paruulis [illegible] Salomon Prouerb. [illegible] se scribere ad dandam [illegible] & prudentiam [illegible] in plateis edere vocẽ suam: Paulus 1 Cor. 1 & 2. dicit se a Christo missum esse ad prædicandum Euangelium [illegible] sermonis peritia, neque [illegible] humanæ sapientiæ verbis ne [illegible] Christi. Et alibi 2. Cor. 4. Euangelium vocat lumen gloriæ Christi. Petrus Propheticum sermonem, qui tamẽ non parum obscuritatis habere videtur, lucernam vocat lucentem in caliginoso loco. Denique [illegible] Scripturæ sancta, vel in Lege vel in Euangelio [illegible]. Nam in lege. Quid enim clarius [illegible] Deum diligere iubemur ex toto corde & proximum [illegible] Euangelio. Nihil enim obscuritatis habet [illegible] Euangelii summa: Sic Deus dilexit mundum, [illegible] ut omnis qui credit, non pereat, sed habeat vitam æternam. Item: Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui non credit filio, non videbit vitam, & ira Dei manet super eum.

10.

Quare impiè etiam & tyrannice [illegible] sic, qui ne Scriptura sancta aut in populares linguas conuertatur, aut conuersa imprimatur, vendatur, legatur [illegible] cauent.

Probatio.

Papistarum tyrannidem scriptura ipsa damnat, quoties diligentem lectionem & meditationem omnibus & singulis præcipit Deut. 6. & 11. Docete eos filios vestros, inquit [illegible] domi tuæ: & [illegible] loquantur de eis [illegible] cum surgis: scribes ea quoque super postes [illegible] & in portis tuis. Præceptum hoc est morale ad omnes pertinens. Psal. 1. Dauid beatũ eum prædicat qui legem Dei meditatur die ac nocte. Psal. [illegible] qui meditatur eloquia Domini. Deut. [illegible] legis diuinę lectio & meditatio Iohan. [illegible] omnibus & singulis [illegible] Eunuchus Æthiops [illegible] scripturarum [illegible] Philippi ad [illegible] Christianum conuertitur Act. [illegible] Berhoenses Christiani [illegible] Pauli ad scripturas examinant Act. [illegible] Apostoli [illegible]

tur, vt omnibus nationibus & linguis vernacula idiomate doctrinã salutis explicare possint. 1. Cor. 14. Paulus vetat peregrinas linguas sonare in Ecclesia, nisi interpretatione. Ergo in vernaculas conuerti scripturam necesse est.

I I.

Neque enim Scripturæ sanctæ certis tantum hominum generibus, sed toti ecclesiæ eoque singulis fidelibus traditæ & commendatæ sunt, idque non tam, vt illis salutis doctrina asseruetur, quam, vt ex eis tum legendis tum audiendis in dies magis ac magis, quæ sit Dei voluntas, à singulis cognoscatur.

Probatio.

Finem lectionis, auditionis, ac meditationis Scripturarum esse salutẽ nostram, testatur Christus Iohan. 5. Scrutamini Scripturas, nam videntur vobis in illis vitam æternã habere. At salutis æternæ neque acquisitio præcipitur, neque fruitio promittitur certis duntaxat hominibus, aut hominum generibus puta Põtificibus, Cardinalibus, Episcopis, Monachis &c. sed toti Ecclesiæ, & singulis fidelibus Matth. 7. Contendite ingredi per angustam portam. Mat. 16. Quicunque crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Omnibus ergo Ecclesiæ domesticis scripturæ sunt traditæ & commendatæ, idque gemina vtilitatis causa: quarum vna est vt in illa tanquam in turri fortissima & inexpugnabili, doctrina salutis integra defendatur, & pura conseruetur: si quidem nunquam defuturi sunt hostes, qui eam demoliri, vel saltẽ labefactare conentur. Ideo Apostolus 1. Tim 3 Ecclesiam στῦλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, hoc est columnam & stabilimentum veritatis appellat. Altera est vt earum lectione & meditatione agnitio veri Dei & studiũ salutis nostræ magis magisque in nobis crescat & excitetur. Psal. 1. Beatus qui meditatur legem Dei dies ac noctes. 2. Tim. 3. Permane in iis quæ didicisti, sciens quod à pueris sacras literas noueris, quæ te possunt eruditum reddere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

DE LIBRIS APOCRYPHIS VETERIS *Testamenti, Patrum iudicia.*

ISraelitica Ecclesia semper constans fuit in sententia, hos non esse canonicos.

In nouo etiam Testamento nullus ex iis liber, aut ex libris locus citatus à Christo fuit, aut ab Apostolis. Imo nec vlla mentio reperitur facta fuisse.

Est autem huius Ecclesiæ tam constans, vniuersale & perpetuum de his rebus iudicium iudicio eorum, qui post Christum & Apostolos in Ecclesia Christiana secuti sunt, præponendum his de causis.

Primò quia ista Ecclesia vicinior fuit scriptoribus, quàm posteriores. Ideo melius etiam potuit cognoscere, & certius iudicium facere, an tales scripserint necne: & quales ii, fuerint, qui scripserunt.

Secundo, quia nulla inter ipsos legitur fuisse iudiciorum discrepantia: secus fuit inter Patres, post Christum.

Tertiò, quia peritiores suæ linguæ, & phraseõn Spiritus S. inque Scripturis exercitatiores quàm nostri Patres fuerint. Melius ergo potuerunt iudicare.

Quartò quia diligentiores fuerunt in seruandis Traditionibus Maiorum, quàm nostri. Gal. 1. Certior igitur Traditio Israeliticæ Ecclesiæ, quàm nostræ.

Quintò quia neque Apostoli vllam dederunt significationem, illos sibi probari.

Sextò, Quia etiam post Christũ nemo ex Iudæis ad Christum etiam conuersis, potuit agnoscere tales libros pro ἐνδιαθήκους. Vide testimonium Iosephi de antiquitate, lib. 1. aduersus Appionem Alexandrinum, pag. 919. Ait, viginti duos esse, primùm quinque libros Mosis. Secũdo Prophetarũ tredecim. Tertiò hymnos. Qui post Artaxerxen scripti, non habitos fuisse fide dignos à Iudæis. Prophetis prioribus omnes paratos, si opus sit, mori. Eadem recitantur ab Euse. hist. lib. 3. cap. 10.

Denique siue spectes traditionem Maiorum, illorum est certior, de his libris quàm nostra: siue autoritatẽ scriptorum, melius potuerunt illi, vtpote Iudæi & viciniores, iudicare: siue dignitatem scripturarum, illis fuit magis perspecta quam nostris ob dictas causas: deinde, quia nõ minùs spiritus habuerunt in iudicandis libris, quàm nostri.

I I. Vetustiores inter nostros Patres, & peritiores linguæ sanctæ, exercitatiores etiam in scripturis, iudicium Israeliticæ Ecclesiæ secuti sunt, idque iudicio ex ipsis libris cõcepto. Qui verò dissentiũt, iuniores & imperitiores fuerũt.

1. Melitõ Sardensis Episcopus sub Antonino Imperatore, circa annum Domini 160 idem scriptum reliquit, nisi quòd sapientiã Salomonis inter Canonicos enumerat. Nõ habet Estheram Eusebius hist. lib. 4. c. 26

2. Origenes idem in Psal. primũ, teste etiam Euseb. histor. l. 6. c. 25. non habet Sapientiam Salomonis, sed Epistolam Hieronymi. Addit, præter istos sunt libri Machab.

3 Epiphanius in panar. Tom. 1. li. 1 hære. 8 pa. 9. Se: habet Epistolam Hieronymi. Baruch. Addit Sapientiam Salomonis, & Iesu filii Sirach ambiguæ esse apud illos lectionis & alios etiam Apocryphos. Idem libro de Ment. & ponderibus pa. 6. 5. lat. Apertè sapientiam Salomonis, quem πανάρετον vocat, reiicit inter Apocryphos.

4. Hilarius Prolog. in Psa. pag. 4. 9. addit Epistolam Hieronymi, & nihil ex Daniele & Esthera excipit. A quibusdam addi Tobiam & Iuditham.

5. Cyprianus, (Ruffinus est) in symb. Apostol. pa. 377. eos duntaxat, quos & nos, nisi quòd nihil excipit ex Ieremia: sed neque nominat Epistolam. Neque ex Daniele Sed neque nominat. Neque ex Hesthera.

6. Hieronymus in Prolog. in li. Regum, quem vocat Galeatum & præponi solet Bibliis: Non alios, quam quos nos posuimus & ait. *Hic prologus scripturarum, quasi Galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest: vt sciamus quicquid extra hos est, inter Apocryphos esse ponendum.*

7. Ecclesia Romana. Nam semper probauit hũc prologum Hieronymi, & Bibliis semper præfigendum curauit.

8. Concilium Laodicenum, can. 59. initio Pontificatus Damasi celebratum Concil. Tom. 1. pa. 560. Eosdem nisi quòd Esdræ libros duos numerat: sed apparet ex verbis immediatè præcedentibus, vbi ait, *Paralipomenon libri duo. Esdræ:* voluisse dicere itidem duo. Proinde in contextu est; *Item ex Daniele aut Esthera nihil excipit.*

9. Biblia Græca antiquissima, omnes hos, quos inter Apocryphos posuimus, ipsa quoque habent seorsum à Canonicis positos & separatim.

10. Et, si damus septuaginta interpretes, omnia Bibliæ sacra, & non tantùm Mosen, in Græcam transtulisse: apertissimo est argumento, hos tantùm quos adhuc Hebraicè habemus, esse sacros. Nam in vetustissimis etiam manuscriptis Exemplaribus, non alii, habentur, quam isti.

POSTERIORVM IVDICIVM DE *Machabæorum libris*

GElasius Papa in Catalogo Bibliorum, excludit à Canone secundum librum Machabæorum. Vide Concil. Tom. 1. p. 991.

Augustinus Tom. 7. contra secundam Epistolam Gaudentii, lib. 2. cap. 2. Col. 33. B vbi improbat factum Raziæ, qui se præcipitem dedit ex fenestra. 2. Machab. 14. ait. Primùm hanc scripturam, quæ appellatur Machabæorum, non haberi apud Iudæos sicut Legem, Prophetas, & Psalmos: quibus Dominus testimonium perhibet, tanquam testibus suis, Luc. 24. sed receptam esse ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur.

Certe, si verè esset scriptura illa Machabæorum diuina, non dixisset Augustinus, *Si sobriè legatur.* Idem Tom. 5 de Ciuitate Dei, li. 18. cap. 38. fatetur libros Machabæorum non esse de canone Hebræorum, neque paris autoritatis, cum Lege, & Prophetis: & ideò sobriè esse legendos.

ARGVMENTA PRO LIBRIS APOcryphis primum in genere, deinde specialiter.

TOmo Concil. 1. inter Canones Apostolorum est canon 84. vbi connumerantur sacri libri, inter eos sunt etiam libri Machabæorum tres.

1. Resp. primò, si recipis hos canones pro Apostolicis: Ergo neque Tobias, neque Iudith, neque sapientiã Salomonis, neque Baruch, inter Canonicos connumerari possunt. Nam ii ibi non connumerantur

Secundo, sed canones Apostolorum non esse, liquet multis argumentis: quæ in præsentia adferre in medium non est necesse. Certè si Apostolorũ essent canones, Hieronymus diligentissimus Ecclesiasticorũ scriptorum obseruator, horum fecisset mentionẽ. Item Eusebius & alii Patres. *Præterea*. Si Apostolorum essent, non ausi fuissent Patres & Concilium Laodicenũ, libros Machabæorum, è numero sacrorum canonum excludere. Neque etiam duas Clementis epistolas è numero canonum noui Testamenti. Nam ibi duæ Clementis Epistolæ, & præceptiones quædam inter libros Canonicos noui Testamenti connumerantur.

II. Gelasius Papa omnes habet pro Canonicis, excepto Machabæorum. Ita Athanasius in synopsi

Aug. Tõ 3. de doctrina Christiana, li. 2. c. 8 omnes quos vos reiicitis inter Apocryphos, ipse inter canonicos ponit. Idem

Idem Concilium Carthaginense tertium Can. 47. & est in Concil. Tom. 1. pag. ... omnes iisdem admittit inter Canonicas scripturas.

Innocentius Papa iisdem omnes inter decreta ipsius. In epistola ad Exuperium Tholosanum Episcopum, cap. 7.

Resp. Ex iudiciis horum posteriorum non posse concludi, aduersus iudicia priorum, his de causis.

1. Quia priores fecuti sunt iudicium Ecclesiæ Israeliticæ quia nemo melius potuit de his libris iudicare.

2. Quia Ecclesiæ illæ priores fuerunt etiam puriores, & melius potuerunt de libris sacris iudicare, tanquam propiores, & maiori Spiritu & exercitatiores in Scripturis.

3. Quia viciniores Apostolis ... poterunt ... qui autores & scriptores librorum qui non, &c.

Hæc regula Tertulliani: Id esse verum, quodcunque primum: id esse adulterum quodcunque posterius.

Et loquitur de traditionibus Ecclesiasticis.

4. Quia illi priores, longè melius inter se conueniunt de hac quæstione quam posteriores.

5. Augustinus ipse tradit regulam de libris Canonicis dignoscendis Tom. 3. de doctrina Christiana libro 2. c. 8.

In Canonicis autem scripturis ... Ecclesiarum Catholicarum ... quamplurium autoritatem sequatur, inter quas sane illæ sunt, quæ Apostolicas sedes habere & Epistolas accipere meruerunt.

1. Tenebit igitur hunc modum in scripturis Canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis Catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt.

2. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus præponat eas, quas plures grauioresque Ecclesiæ accipiunt, eis, quas pauciores minorisque autoritatis Ecclesiæ tenent.

3. Si autem alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi (quanquam hoc inuenire non possit) æqualis tamen autoritatis eas habendas puto.

Ergo iuxta Augustinum intelligenda est in diiudicandis scripturis ... Ecclesiastica traditione & ...

Primò, quæ omnibus probantur primum etiam locum teneant.

Secundò, quæ à pluribus & grauioribus approbantur, secundum locum.

Tertiò, si verò quædam à grauioribus, aliæ à pluribus, hæ paris sint autoritatis. Duo prima membra vt iustissima admitto. Sed tertium non probo. Quasi verò numerus suffragiorum, debeat grauitati æquari. Scimus non esse numeranda, sed ponderanda suffragia. Si hoc in politicis: quantò magis in diuinis & Ecclesiasticis.

Iuxta verò duo priora membra ... sequitur veram esse nostram sententiam, quæ conformis est Ecclesiis prioribus.

1. Quos nos vt Canonicos defendimus, iis fuerunt omnibus Ecclesiis in Israel probati, & improbati quos non probamus.

2. Iidem fuerunt omnibus Ecclesiis usque ad Concilium Nicenum probati. Nullam enim de iis contentionem legimus, vsque ad illa tempora.

3. Ab autoritate. Multò grauiores fuerunt, & maioris autoritatis illi priores, quàm posteriores.

4. Accedit, quòd etiam inter posteriores nostræ Ecclesiæ maioris sunt autoritatis, iudicii, eruditionis, quam quæ mille abhinc & ampliùs annis.

Nostræ autem Ecclesiæ ita sentiunt, vt nos proposuimus in thesibus. Nulla est enim inter eas discrepantia de libris veteris Testamenti.

Sed hoc *argumento* contraria omnium iudicia refelluntur.

Illi tantùm sunt Canonici, quos in Ecclesia Dei constitit & constat, esse ... Quos enim Canonicos nos, Paulus vocat ...: & Petrus ait, sanctos Dei homines, Spiritu S. inspiratos, locutos esse, eoque & scripsisse.

Atqui sicut nunquam ante Christum, sic neque tempore Christi & Apostolorum, aguntur fuerunt ... isti de quibus controuertitur, neque etiam postea, neque nunc, apud fratres, ex Iudaismo ad Christum conuersos, vt et sanctissimos & doctissimos, & multos, constitit, aut constat.

Liquet hæc Assumtio.

1. Ex Iosepho, contra Appionem Alexandrinum.

2. Ex scriptis apostolicis, in quibus nulla vnquam fit mentio.

3. Experientia. Nullus enim vnquam Hebræus frater admittit sponte, & ex iudicio, pro Canonicis hos, quos nos Apocryphos esse contendimus. Neque vnquam sperandum est fore, vt admittant, etiam cùm Ecclesia fuerit ... ad finem Mundi: ... enim in hac sunt sententia, quam tenemus. Quomodo igitur sunt, aut futuri sunt in Ecclesia Canonici?

Confirmatio. Et si Canonici autor ... habent apud omnes fideles: autem non habuerunt vnquam, aut habent apud Iudæos ...: oportet ipsos aut hos fratres non esse pios & fideles: aut hos libros non esse Canonicos.

SPECIATIM DE LIBRIS VETERIS Testamenti Argumenta

Sed quid? quòd etiam antiquorum illorum priscorum Patrum testimoniis eruitur, certos quosdam libros, non esse Apocryphos, quos tamen vos inter Apocryphos reponitis?

TOBIAS.

Hieronymus ad Cromatium & Heliodorum (& est præfatio in Tobiam) ... Bibliothecæ ... tantum ... in illorum gratiam Tobiam eumque vehementer laudat.

Resp. Non probat ut Canonicum, sed ... quam vellem.

Instant ... Iudæos eum secuisse de Catalogo sacrarum Scripturarum. Ergo antea annumerabatur.

Resp. Quasi verò, quæcunque ... etiam ... tametsi nunquam fuerint conjuncti publicæ autoritate.

Instan. Ve ait, inter Hagiographa mancipatum librum hunc penes Hebræos. Hagiographa autem sunt Canonica.

Resp. Non Hagiographa scriptum est pro Apocrypha, aut ipse Hieronymus ita vsurpauit. Liquet: quoniam primò ait, Hebræos illum secuisse ex Catalogo sacrarum Scripturarum.

Inst. At Hebræos, qui secuerunt hunc librum è Catalogo vocat Pharisæos: & ait, ... malle Episcoporum iussionibus deseruire, quam Pharisæorum iudicio non displicere.

Respon. Non illos qui ... libros, vocat Pharisæos, sed illos, qui improbant quòd Hieronymus hunc librum non Canonicum, vertere in Latinum, & Ecclesiis legendum obtruderet.

Instant. At multi Patres ex hoc libro citant.

Respon. Quasi verò non etiam ex Philosophis citemus, & ex Poetis.

IVDITHA.

Hieronymus in præfatione in hunc librum ait à Niceno Concilio in numerum sacrarum Scripturarum fuisse connumeratum, ac proinde se illum vertisse.

Respond. Fieri potest & credo Hieronymo. Sed nomine S. Scripturarum non intellexit Canonicos libros, qui citra dubitationem habentur pro verbo Dei: alioqui cur Hieronymus non hunc etiam inter Canonicos connumerauit, sed nominatim inter Apocryphos copulauit.

Intellexit igitur librum esse a Concilio Niceno agnitum pro libro ... & vtili, & qui à fidelibus non debeat inter profanos haberi.

Resp. ... Multa in summa sunt, quæ fuerunt admissa ab Ecclesia, tanquam veræ historiæ, sed non tanquam dictatæ à Spiritu sancto.

BARVCH.

Ambros. de fide ad Grat. lib. ... pag. ... adscribit Ieremiæ & ex hoc citat illud cap. *Post hæc in terris vi...*, &c. & esse a Spiritu sancto dicit. Item Epiphan. lib. 1 hæres. ... inter Canonicos habet.

Respon. *Primùm*, ... Ambrosius, cùm attribuit Ieremiæ. *Secund.* Illius & huius iudicium, non præualet iudicio Ecclesiæ Israeliticæ, & Hieronymi, tot tantorúmque aliorum Patrum.

EPISTOLA IEREMIÆ.

Inter Canonicos ponit Origenes in Psalmum primum & citatur etiam ab Eusebio Cæsar. lib. 6. c. ...

Epiphanius idem facit in Panar. lib. ... hæres. 8.

Hilarius in Psalmos idem facit, pag. 419.

SAPIENTIA SALOMONIS.

Melito connumerat inter Canonicos.

Eusebius lib. 4. cap. 26.

Augustinus Tom. 7. de prædestinatione Sanctorum, ... huic libro magnum testimonium & laudem.

Basilius etiam contra Eunomium.

Et Ambros. de fide ad Grat. citant pro Deitate Christi.

Respond. At hanc non habet Origenes, & reiicit Epiphanius, licet [illegible] appellet inter Apocryphos.

Item Hieronymus ait, credi esse Philonis.

Sed ex isto libro citantur sententiæ ab Apostolis, ait Catharinus.

Respon. Non constat. Secundò, Etiam ex poetis profanis citauit Apostolus.

DANIEL DE SVSANNA ET BELO.

Hieronymus Tom. 2. contra Ruffinum in Apol. lib. 2. pag. 22[illegible] non improbat, sed tantùm ait, se retulisse quid Hebræi dicant.

Respond. Innuit quidem sibi non improbari iudicium Hebræorum, sed tamen non probat vt Canonicum.

DE LIBRIS NOVI TESTAMENTI Patrum iudicia.

Laodicenum Concilium Can. 59. Concil. T. 1. Omnes nullo excepto pro Canonicis habuit.

Cyprianus Ruffinus in Symb. Apostolorum pag 37[illegible]. omnes inter Canonicos collocat. & totam Ecclesiam sic sentire docet.

Hieronymus in Epist. ad Paulinum, quæ Bibliis semper solita [illegible] omnes admittit pro sacris. Tantùm dicit Epistola [illegible] ad Heb. à plerisque extra numerum poni: sed ipse eam admittit. T. 3. in Epistola ad Dardanum, pag. 8[illegible]. Item in epistolam ad Gal. cap. 1. pag. [illegible]. Athanas. in Synopsi, versâ a doctissimo Musculo. vide sup. p 35.

DE EPISTOLA AD HEBR.

De hac Epistola à multis fuit disputatum, sitne Canonica, necne.

Hieronymus ad Paulinum. Item in Catal. Ecclesiasticorum scriptorum, alij Clementi, alij Lucæ eam asseribunt.

Tert. li. de pudicitia pag. [illegible]66. ait fuisse Barnabæ, discipuli & comitis Apostoli Pauli.

Respond. Sed à pluribus & grauioribus pro epistola Pauli & Canonica fuit agnita.

1. Clemens in Epistola ad Corint. quæ pro indubitata est habita, sed quæ non extat: teste Euseb. Cæsar. lib. 3. cap. 37. vetus esse Apostoli scriptum in Ecclesia. Multos autem suspicatos, esse vel Clementis, vel Lucæ, propterea quòd ex Hebr. in Græcam linguam conuerterit vel ille, vel iste, hominum iudicio.

2. Origenes idem sensit quod Clemens, Euseb. teste lib. 6. cap 25.

3. Clemens etiam Alexandrinus in ead. fuit sententia, Euseb lib. 6 cap 14. sed ait à Luca conuersam.

4 Hieronymus ad Gal. cap. 1. p. 159. Item Tom. 3. in Epistola ad Dardanum. p. [illegible]8.

5. Concilium Laodicenum can. 59.

6. Epiphanius lib. 2. T. contra Ariomanitas hæres. 69. pag. 64. adducit vt Canonicam, & ait, Arianos eam negare.

7. Theodoretus in argumento in hanc epistolam: & refutat argumenta eorum, qui contendunt non esse Pauli.

Chrysost. in hanc epistolam idem sensit.

9. August. testatur apud Orientales semper fuisse habitam pro Epistola Pauli.

Quidam hoc vtuntur argumento 2. Pet. 3. Petrus ad fratres ex Iudaismo scribit de patientia in afflictionibus: & ait de hac re etiam Paulum ad eos scripsisse. Atqui non est alia epistola Pauli ad Hebr. nisi hæc, quæ etiam est de eodem argumento patientiæ in ferenda cruce propter Christum.

Alia argumenta non contemnenda vide in commentario Iohan. [illegible] in illam Epistolam, vbi & argumenta pro contraria parte refutantur.

Obiectiones contra epistolam ad Hebr. non esse Apostoli.

I. Non præponit nomen suum: ergo non est Apostoli.

Respondet Hieron. ergo nullius, quia nullius nomen præponitur. Sunt causæ, cur tacuerit honestè, quæ ab aliis citantur. Vid. Theodor. in epistolam hanc: Fallac. est non causæ, &c.

II. Stylus elegantior solito stylo Pauli.

Resp. Quasi verò idem homo nonnunquam non varium habeat stylum. Hebraicè scripsit, ideo elegantius. Vertit autem Clemens Romanus eleganter. Euseb. lib. 3. cap. 3[illegible].

III. Fauet Nouato in cap. 6. & 10.

Resp. Fallac. ex ignoratione figuræ dictionis.

IV. Torquet scripturas, vt illud 2. Sam. 7. ver. 14. Ego ero illi in Patrem, torquet ad Christum.

Respon. Non torquet. Propriè enim de Christo intelligitur: non de Salomone. 1 promittitur filius post mortem ipsi Dauid. 2. pro[illegible] erit regnum æternum: huic filio. Vide Augu. de Ciuitate Dei lib. 18. cap. 10. Ambrosium in Lucam l. [illegible] de genealogia Christi.

Instant. At ibi 2. Sam. [illegible] ait Deus de hoc filio. Cùm peccauerit &c. Christus autem non peccauit.

Respond. Christus in sua persona non peccauit, sed primò peccata nostra in se recepit: Iesa. 53. Secundò peccare dicitur in membris, ideo in eis etiam punitur.

V Heb. 2. v. [illegible] ait Si tantam neglexerimus salutem quæ ab iis, qui audierunt, fuit in nos confirmata. Paulus autem ab hominibus non accepit, Gal 1.

Respon. Non ait, Ad me allata, sed ad nos. Ponit se in locum aliorum. 2. Si de se loquitur non ait allata, sed confirmata. Hoc indicat Gal. [illegible] Sed tertiò non ait doctrina, verùm salus confirmata. Liquet Actor. 9. per Ananiam confirmata fuit instructione & Baptismo.

VI. Heb. 9 ait, in Arca fuisse vrnam auream, Manna, virgam Aaronis. Scriptura tamen 1. Reg. 8. ait non fuisse in Arca, nisi duas tabulas Testamenti.

Respon 1. Tunc 1. Reg. 8. non erant in ea nisi duæ tabulæ: sed tempore Mosis erat etiam vrna, &c. Et de hoc tempore loquitur Apostolus. 2. Erant circa Arcam, perinde ac si intus essent. Sic autem loquitur Apostolus. Vide Martyrem in 1. Melachim cap. 8. vers. 9.

VII. Cap. 12. Exemplo Esau videtur negare resipiscentibus veniam.

Respon. Minimè: sed exemplo Esau terret, ne inebrientur delitiis Mundi. Deinde [illegible] pœnitentiæ Esau non intellexit resipiscentiam, sed terrorem, quo impij percelluntur, [illegible] cum [illegible] Pharaones.

DE EPISTOLA IACOBI.

Iacobus iste, non fuit filius Zebedæi, frater Iohannis: is enim ab Herode fuerat interfectus Hierosolymis Act. 12. Patres: fuisse discipulum & consanguineum Christi, cognomine Obliam, qui Ecclesiæ Hierosolymitanæ præfuerit.

Alij: filium fuisse Alphæi, eóque Apostolum, de quo Mat. 10. Act. 1. Huic frater Iudas, Mat 13. 55. De hoc Iacobo Act 15.

Hieronymus probat in prolog. Biblior. ad Paulinum.

Item de viris illustribus seu scriptoribus Ecclesiasticis.

Laodicenum Concilium.

Ruffinus in Symb.

Euseb lib. [illegible] c. 2[illegible]. ait, in plurimis Ecclesiis legi publicè.

Anacletus primus, qui fuit tertius Pontifex Romanus in prima Decretal. citat dictum ex hac epistola, & ait sicut dicit beatus Iacobus Apostolus, sed fallitur. Ita Alexander primus in prima Decretali.

Contra Epistolam Iacobi Obiectio.

1. Doctrinam de iustificatione habet pugnantem cum doctrina Apostolica.

Resp. Optimè conuenit, si rectè intelligatur. Paulus de iustificatione coram Deo. Iacob. de iustificatione coram hominibus. Illa fide: Hæc operibus comparatur.

At ait cap. 2 ad calcem. Sicut corpus sine spiritu mortuum est, [illegible] mortuum est: ita fides sine operibus mortua est. Vt igitur anima est causa vitæ corporis: ita facit opera causam vitæ, fidei. An non hæc pugnant?

Respon. Homonymia est in vocabulo Spiritus. Spiritus enim accipitur hic pro Spiritu, quo per os spiramus. Vt hic non est causa vitæ, sed [illegible]: ita opera bona.

II. Item ait: Qui offenderit in vno, factus est omnium reus.

Resp. Non respectu materiæ, sed formæ, hoc dictum intelligendum est. Hæc est offensio in Deum, ideo dixit, offendit. Item subdit: Qui enim dixit Non mœchaberis, &c quasi dicat, sicut in eo, quod peccasti, non curasti legislatorem: sic nec in alio peccato curasses, si occasio peccandi oblata fuisset. Ideo quoad offensam in Deum, qui offendit in vno, factus est reus omnium.

III. Statuit Chrisma seu extremam vnctionem Papisticam cap. 5.

Resp. Minimè: sed alludit ad vnctionem, qua Apostoli ex mandato Domini vngebant ægrotos, & curabantur. Donum erat miraculorum, de qua re Marc. [illegible] v. [illegible].

At attribuit huic non solum sanitatem corporis, sed etiam Animæ v. 15.

Resp. Imò fidei attribuit hoc est fideli orationi: verùm Oleum symbolum tū erat, nec pro ansa agnoscit Iacobus,

bus Confirmatur. Nam mox alia exempla adfert efficacitatis orationis fidelis.

IV. Non vtitur salutatione Apostolica, Gratia vobis, sed profana, Salutem.

Resp. Etiam Apostoli Act. 15. sic salutant fratres inter Gentes. Iohannes autem in sua prima epistola nulla vtitur salutatione.

V. Eusebius ait esse adulterinam l. 3. c. 25

Resp. Ait tamen legi publicè in Ecclesiis: Non omnes igitur habebant illam pro adulterina.

VI. Non tacit officium Apostoli. Non enim meminit passionis, resurrectionis, &c. Christi & eius officij.

Resp. Quasi verò debeant singuli de iisdem scribere. Neq. Matthæus & alij disseruerunt de Christi Deitate, vt Iohannes. Scribebat Iacobus de moribus & vita Christiana.

VII. Ex Petri & Pauli Epistolis citat aliquot dicta, vt charitas operit multitudinem peccatorum. est Petri. Item Humiliamini sub potenti manu Dei. Item Gal. 5. Spiritus concupiscit aduersus carnem.

Resp. Quid mirum? Deinde cur non idem reuelare potuit Spiritus S. Iacobo, vt & illis duobus.

De 2. Petri epistola.

Est Petri. Ait enim se fuisse vnum ex iis, qui in monte sancto vidit gloriam Christi. Si non est Petri, sic. Ergo magnus nebulo, & impudens qui hæc falsò scribat.

De 2. et 3. Ioannis.

Sunt Ioannis. Irenæus citat dictum ex 2. Epistola. Et ait, Ioannem Apostolum hoc scripsisse in epistola sua 2. Hieronymus T. 2. ad Euagrium pag. 329.

Obiecta.

At vocatur Presbyter, non Apostolus.

Resp. Quasi verò non etiam Petrus in 1. epistola non se vocet compresbyterum, c. 5 v. 1. Sic autem se vocabant Apostoli, quando in aliqua Ecclesia residebant.

De Ivdae epistola.

Est Hieron. in prolog. ad Paulinum. Idem ad Marcellam sub nomine Paulæ & Eustochii pag. 2. *In Epistola inquit, Canonica Iudas apostolus frater Iacobi, scribit dicens Commonere autem vos volo, &c.* Idem T. 1. de Ecclesiasticis scriptoribus ait, propter testimonium ex libro Apocrypho Enoch reiectum esse à multis, sed vsu & vetustate autoritatem obtinuisse.

Nota Iacobi Apostoli duo. Primus frater Iohannis Zebedæi filius, hic gladio cæditur Act. 12. secundus Alphæi filius, de quo Matth. 10. Huic fuit frater Iudas: ambo fratres, id est, consanguinei Christi. Matth. 13. v. 55. De hoc etiam Ioh. 14. v. 22.

Hunc volunt multi, vt Beza quoque, esse autorem Epistolæ huius. Inter Apostolos autem Matth. 10. non connumeratur. De hoc etiam Act. 1. v. 13. Quanquam Pareus vult sub nomine Taddæi vel Lebæi intelligi.

I. Allegat prophetiam Enoch Apocrypham.

Respondet 1. Caluinus, potius fuit memorabile dictum propagatum & vulgatum inter Iudæos, quam ex libro desumtum. 2. Etiamsi ex apocrypho libro: dictum tamen hoc probando authenticum fecit: sicut & dicta Poëtarum Apostolus Paulus.

II. Adhibet historiam apocrypham de certamine Michaelis cum Sathana pro corpore Mosis.

Resp. Etsi in scriptura historia hæc non habetur: non sequitur tamen esse falsam aut incertam. Multa enim habuerunt Iudæi per traditionem, eaque vera. Certè quod narrat, nihil pugnat cum scripturis, aut absurdi in se continet: sed valde verisimile est. Sathan enim semper quærit Sanctorum corpora producere ad idololatriam & superstitionem: Angeli autem Dei resistunt.

III. Item, est consarcinata epistola ex 2. Petri. Non ergo inspirata. Item, ergo discipulus fuit Apostolorum.

Resp. Fallacia est non causæ vt causæ. Non est legitima causa, & sufficiens, qua probes non fuisse inspiratam a Deo. Etiam Prophetæ acceperunt à Mose: & Apostoli à Prophetis: sed omnes inspirati a Deo adhæc dicta sumẽda.

Deinde à parte aliqua ad totam Epistolam, non valet consequentia.

Fuisse etiam Discipulum Apostolorum non hinc euincitur. Deinde quid tum? Non enim contendimus fuisse Apostolum: sed discipulum Christi, fratrem illius Iacobi, cuius est prima Catholica. Act. 15. v. 32. legimus, Iudam & Silam fuisse Prophetas.

III. Iudas Apostolus venit non in Græciam, sed in Persidem. Non igitur Græcè, sed Persicè scripsit.

Resp. 1. Iudam Apostolum non lego, nisi scriptorem: sed Prophetam lego Act. 15. v. 32. 2. Potuit verti è Persica in Græcam.

De Apocalypsi.

Est Iohannis. Testes. Iustinus Martyr. Irenæus, Apollonius: Theophyl. Euseb li 3. c 25 Item li 4. c 18. verba Iustini ex Dialogo citat. Item de Irenæo li. 5. c. 8. Item de Apollonio li 5 c. 18 Item de Theophyl li 4 c 24. Idem Euseb. scribit sua ætate non fuisse dubitatum: sed ante a compluribus. Origenes in Psal. 1. teste etiam Eusebio li. 6. c. 25. Hieronymus in prologo.

Obiectiones contra Apocalypsin.

I. Ab autoritate antiquorum Patrum, qui non agnouerunt pro Iohannis Apostoli libro, nominum nomina vide in prolegomenis Bezæ in Apocalyp.

Resp. 1 Alii plures & antiquiores Patres probarunt, & commentariis illustrarunt. 2 Rationes, quibus permoti alii reiecerunt librum, nullæ sunt.

II Non habet grauitatem Apostolicam.

Res. Est falsum vt liquet: plenus est sententiis Prophetarum: & res futuras prædicit.

III. Inculcat suum nomen præter Apostoli consuetudinem in Euangelio.

Res. Aliud est scribere historiam, aliud Prophetiam. Ibi non est opus nominis autoris inculcatione, quia autoritas historiæ non pendet ab authore, sed a rebus. In Prophetia scribenda est opus. Sic Ieremias suum inculcat: sic Daniel vt sciatur, per quos & quo ordine futura hæc prędicantur. 2. Ocies tantum in faller repetitur.

IV In Græcis exemplaribus est Iohannis Theologi.

R Atque hic est titulus Iohannis Euangelistæ. ... enim sic vocatus est, quia nemo ... differuit de Deitate Christi.

V. Stylus diuersus à stylo Euangelistæ & Epistolarum.

Resp. Hoc postulabat argumentum ab illis diuersum, 2. Hic simpliciter dictata à Christo scripsit. Item verba Prophetarum pura, dictata etiam a Christo, adiecit, nihil mutans.

VI. Fauere videtur Chiliastis

Resp. Fallacia est ex ignoratione figuræ dictionis.

SEQVVNTVR REGVLAE QVÆdam Generales, ad demonstrandam tum autoritatem & perfectionem Sacrarum Literarum, tum etiam veram earum intelligentiam, vnde ea sit petenda, & qua ratione acquirenda: ad diluenda Aduersariorum, in primis verò Pontificiorum argumenta, apprime vtiles & necessariæ.

TRes sunt gradus librorum, qui in volumine Biblico continentur. *Primus* continet eos, de quibus nunquam in Ecclesia à piis doctisque & in scripturis exercitatis hominibus dubitatum fuit, quin essent ... Hi sunt etiam indubitatæ authoritatis.

Secundus continet eos, de quibus, non ab omnibus, neque semper, sed à multis & aliquando dubitatum fuit. Et horum quidam sunt 1. de quorum dignitate, eóque de primario autore Spiritu sancto non ita dubitatum: sed tantùm de secundariis, seu de scriptoribus: vt est Epistola ad Hebræos. Item Epistola Petri altera: Duæ Iohannis, & Apocalypsis. Quam etiam, de aliis horum minùs, de aliis magis dubitatũ fuit. Nam de autore Epistolæ alterius Petri, & de autore Apocalyp. minus dubitatum fuit, quam de secunda Iohannis. 2. Alij sunt de quorum non solùm autoribus, sed etiam dignitate, primarióque autore dubitatum fuit ad tempus: vt Epistola Iacobi & Iudæ: Sed tamen non ita multo post & ipsi fuerunt agniti esse à Spiritu sancto.

Tertius continet eos, quos vetus Ecclesia, eáque purior, semper pro adulterinis & Apocryphis habuit.

Distinctio hæc certa est, & ex Patribus sumta.

Exempla *primi* ordinis in veteri Testamento, vide apud Euseb. li 3. c. 10. ex Iosepho.

In nouo Testamento, Euseb. li. 3. c. 25. Et hæc quidem scripta pro indubitatis habentur, inquit Eusebius.

Exempli *secundi* generis, in veteri Testamento, nullus est. In nouo Eus. lib. 3. c. 25.

Quibus verò contradicitur, tametsi multis sint cognita, sunt hæc: Epistola Iacobi, Iudæ, & secunda Petri, secunda item & tertia Iohannis. De Apocalypsi subdit: Hanc nonnulli reprobant: alij verò certis & indubitatis scripturis adiudicant. Hæc sunt (inquit) quibus contradicitur. Verum non ait Eusebius, ab omnibus, imo ait, multis esse cognita.

Isti igitur multi, quibus cognita sunt, præferendi sunt illis, qui tantùm dubitabant: sicut præferenda scientia dubitationi.

Horum enim dubitatio, non tollit aliorum scientiam. Nam neque simpliciter illi negarunt, sed tantū dubitarūt. Verè igitur dici potest, hos libros secundi ordinis, ab Ecclesia fuisse agnitos pro Canonicis: quia à paucis de eorum dignitate fuit dubitatum.

II. *Regula*. Scriptura sacra Canonica, perfectus est canon fidei, operum & Ceremoniarum in religione, omniúmque ad salutem necessariorum, ad quem omnia debēt examinari. Ergo extra scripturam nihil tanquam vel credendum, vel obseruandum in religione necessarium, admittere debet Ecclesia Dei. Et contrà, nihil omittere eorum, quę in scripturis vel credenda vel obseruanda traduntur, nisi per Christum abrogata sint. Proinde quæ vel vtrumque vel alterutrum facit, Ecclesia Christi ea in re non est.

Deut. 4. Non addetis ad verbum, nec minuetis ex eo. Idem c. 5 & 12. Si nihil addendum. Ergo perfecta. Si nihil admendum. Ergo nihil habet superuacaneum.

Psal. 1. Beatus qui in lege Domini meditatur die & nocte: Et erit sicut arbor plantata secus riuos aquarum, quæ fructum suum dat in tempore, & folium eius non decidit, & omne quod facit, prosperè cadet. Lex igitur Domini facit ad beatitudinem consequendam.

Prouerb. 30. Omnis sermo Dei purgatus est, scutum iis, qui confidunt. Ne addas sermonibus eius, ne te redarguat, & mendax inueniaris. Is igitur sufficit aduersus omnes hostes, proinde ad salutem.

Ezech. 20. Dedi eis statuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, si ea fecerit, viuet. Item: In pręceptis Patrum vestrorum nolite incedere, &c. In præceptis meis ambulate.

Matth. 22. Erratis nescientes scripturas. Primùm igitur causa omnium errorum in religione, est ignorantia scripturarum. Secundò qui igitur tenent scripturas, errare non possunt: quatenus eas sequuntur.

2. Tim. 3. Literas S. didicisti, quæ possunt te sapientem reddere ad salutem. Sufficiunt igitur ad salutem.

Item, omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, &c. Sunt enim quatuor necessaria in doctrina Ecclesiastica. 1. vt doceamus vera. 2. vt refellamus falsa. 3. vt instituamus ad virtutes, & vitam Christianam. 4. vt arguamus vitia, & malam vitam. Ad hæc sufficit sacra Scriptura. Sufficit igitur ad salutem.

1. Tim. 1. Denuncies μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν.

1. Iohan. 1. Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & manus nostræ contrectarunt de sermone vitæ: hæc annunciamus vobis, vt & vos communionem habeatis nobiscum, & communio nostra sit cum patre, & cum Filio eius Iesu Christo. Scripta igitur Apostolorum sufficiunt nobis ad habendum cum illis communionem, & perfectum capiendum gaudium, id est, vitam æternam.

1. Cor. 11. In hoc (quòd sc. conuenitis non in melius, sed in deterius) non laudo vos: quasi dicat: laudo quidem vos in eo, quòd retinetis instituta mea, vt est in principio cap. 11. sed in iis, (de quibus iam dixi) non laudo vos. Quare? Quoniam ego accepi a Domino, quod & tradidi vobis: quasi dicat, quoniam hoc non tradidi vobis, neque etiam accepi à Domino.

1. Cor. 15. Tradidi vobis in primis quod & accepi.

Gal. 1. Licèt nos aut Angelus euangelizauerit vobis pręterquam quod euangelizatum est, anathema sit.

Ioh. 15. Si feceritis quod mando, non dicam vos seruos, sed amicos. Si quis igitur ea tantùm doceat facienda, & ipse etiam curet ea facere, amicus est Christi.

Apoc. 22. Si quis adiecerit ad hæc, adiiciet illi Dominus plagas multas.

Contra hoc mandatum sæpius in sacris Literis inculcatum, fecerunt Iudæi, cùm alias, tum cùm introduxerunt, & a Romanis confirmari curarunt, vt vnus facinorosus dimitteretur in Paschate. In quem finem vt esset testimoniū & memoria, se etiā peccatores, liberatos fuisse ex Ægypto. Quasi verò Deus nō satis prudenter instituerit, quibus rebus deberent memoriam suę liberationis excitare, esu scilicet agni Paschalis, & aliis quæ in festo Paschæ ex instituto Domini fiebant. Fuit autem hęc traditio, & consuetudo contra mandatum Dei in eo etiam, quia Dominus nolebat, vt cuiquam facinoroso parceretur. Deut. 19. Exod. 21. Prouer. 17. Qui impium absoluit, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est coram Domino.

1. Reg. 20. Quia dimisisti virum dignum morte, erit anima tua pro anima illius.

III. *Regula*. Tametsi S. Scriptura per se satis est clara: tamen expositionem piam & religiosam non recusat: imò addit ornamētum verbo Dei, & auditori fructum adfert. Exponendæ igitur sunt sacræ scripturæ. Patet hoc.

Deus legem suam datam in monte Sina ad totam Israëlis Ecclesiam, exponit ipse Ecclesiæ per Mosen, quippe qui nobis Deuteronomium & alios quosdam libros, ceu diuinæ legis Commentarios reliquit.

Prophetæ quid suis concionibus faciebant? Legem Mosis interpretabantur, suis temporibus & hominibus applicantes illam, & sermones suos veluti enarrationes diuinę legis scriptas reliquerunt posteris.

Neh. 8. Attulit sacerdos Esdra legem librum Mosis. & stetit super turriculam ligneam, nimirum in S. Cathedra, & aperuit Esdra librum coram Ecclesia & legerunt in libro legis Dei luculenter, explicantes sensum & erudientes inter legendum. Ecce, quòd non tantum legerunt Leuitæ, sed etiam exposuerunt legem Dei.

Christus ipse ingressus Synagogam Nazarethanam, exposuit locum illum Iesa. 61. Spiritus Domini super me, &c. Luc. 4.

Luc. 24. Incipiens à Mose & à Prophetis, interpretabatur illis scripturas.

Actor. 2. Petrus interpretabatur Psalmum 16. de Christo resurgente, & alibi alias scripturas.

Actor. 8. Philippus interpretatur vaticinium Iesaiæ, *quam ouis ad occisionem*, &c. Eunucho illi, atque ea interpretatione illum ad fidem Christi conuertit.

Paulus Apostolus semper interpretatur scripturas in suis Epistolis. Exponendæ igitur sunt scripturæ, & applicandæ locis, temporibus nostris, prout res postulat.

IV. *Regula*. Tametsi verò sunt interpretandæ, non sunt tamen corrumpēdæ nostris interpretationibus scripturæ, sicut faciebant Doctores populi apud Ezechielē, contra quos ait Dominus Ezech. 18. An leue vobis est, quòd pascua bona depascitis, nisi residua pascuorum vestrorum pedibus vestris conculcetis? & oues meæ conculcatum pedibus depascunt, & cōturbatum pedibus vestris bibunt. Igitur adhibendus est modus interpretandis scripturis, qui modus in his 6. consistit.

1. Illa quæ ita clara sunt per sese, vt interpretationē non requirant, sicuti multa sunt, non debemus peregrinis nostris interpretationibus obscurare, sed ita clara vt sunt, populo proponere. Est enim hoc vel Solem exorientem, tędis adiuuare, quò ibi clariùs illucescat: vel potius obscurare, sicut multi Sophistæ fecerunt.

2. Illa verò, quæ ita posita sunt, vt nostram expositionem requirant, nō debemus pro nostro arbitrio interpretari, sed pro eius ingenio & sensu, qui scripturas reuelauit. Sic enim ait 2. Petr. 1. Omnis prophetica scriptura non est priuatę interpretationis. Non enim voluntate humana allata est aliquādo Prophetia, sed a Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Igitur sensus sacræ Scripturæ, siue verbi Dei, ex ipsa Scriptura sacra petendus est, non autem ex nostro arbitrio inferendus in ipsas scripturas. Vt autem hoc commodius fiat, obseruandæ sunt etiam hæ reguię quę sequuntur.

3. Expositio scripturæ, non aduersetur articulus fidei. Ratio prima Paulus vult Prophetiam respondere analogię fidei, Rom. 12. Prophetia verò est interpretatio scripturæ. Ratio secunda, 2. Corinth. 4. Habentes ergo eundem spiritum fidei, sicut scriptū est, Credidi, propter quod locutus sum, & nos credimus, quapropter & loquimur. Ergo nihil est loquendum, dicendum, nisi iuxta regulam fidei, quę in symbolo Apostolorū, & aliis antiquissimis continetur symbolis. Verbi gratia Iohan. 14. Pater maior me est. Primo spectandus est articulus fidei in symbolo, qui ait de Christo, Filius Dei, nempe consubstantialis. Ergo non est minor Patre, quod ad Diuinitatem, & substantiam attinet. Aliud igitur intelligit Christus, quàm verba ipsa prima fronte offerant, & quàm Ariani exponant. Tunc quærendus est sensus verus. Ita de illo, Hoc est corpus meum. Primò credimus, Christum esse in cœlis, ergo non est in pane. Hinc facilè eruendus verus horum verborum sensus.

4. Ex-

1. Expositio non repugnet charitati Dei & proximi. Ratio: Summa enim scripturæ in iis duobus præceptis continetur: Diliges Dominum Deum tuum &c. & proximum sicut teipsum. Mat. 22. In iis duobus mandatis pendet lex & Prophetæ. Ideo Augustinus de doctrina Christiana li. 1.

Quisquis scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem Dei & proximi nondum intellexit. Quisquis verò inde talem sententiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati sit vtilis nec tamen hoc dixerit, quod ille, quem legit, eo loco sensisse probatur: non perniciose fallitur, nec omninò mentitur.

Ergo cauendum, ne nostra interpretatio charitatem lædat. Verbi gratia. Ne resistatis malo. si etiam Magistratui hæc dicta esse interpretemur, lædimus charitatem proximi: salutem periclitantium, offensorum defensionem. Tunc enim latrones contumeliosi opprimerent viduas pupillos, &c. & regnabit omnis iniquitas.

2. Expositio excutiat præcedentia & consequentia, & omnes circumstantias: expendendum qua occasione quid dicatur: quid præcedat, quid sequatur, quo tempore aut modo aut de qua persona aliquid dictum sit. Verbi gratia Rom. 4. & Galat. 3. Paulus obseruauit circumstantiam temporis, quando scilicet Abrahæ facta fuerit promissio, & ipse crediderit: & tunc conclusit neque circumcisione, neque lege fuisse iustificatum. Item Petro dicitur Luc. 22. Conuerte gladium in vaginam. Considerandа est persona, cui dicitur: Qui gladio ferit, gladio peribit. Erat priuata persona, non Magistratus. Ergo locus iste non est interpretandus de Magistratu.

3. Expositio fiat per collationem aliorum locorum scripturæ: obscuriores per clariores, pauciores, per plures sunt exponendi. Verbi gratia. Iohan. 14. Pater maior me est, cogitandum, quod alibi dictum, Ego & Pater vnum sumus.

Iacob. 2. Abraham pater ille noster, nonne ex operibus iustificatus est, cum obtulisset filium suum Isaac super altare. Cogitandum, quod Paulus sæpe dicit, Abrahamum ex fide hac operibus iustificatum esse. Idem etiam Iacobus inte. Hanc interpretandi rationem approbat Petrus, 2. epist. cap. 1. dicendo: Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui rectè facitis quod attendatis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco donec dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.

Item Tertullianus ait, Hæreticos consueuisse quædam ex scripturis ad suam sententiam decerpere, non intueri cætera.

4. Expositio fiat ex pectore religioso, & cum orationibus: sit animus interpretis gloriæ Dei, & salutis proximi amans, non ambitiosus, non prauis corruptus affectibus: ardeat studio prouehendi virtutes, & odio scelerum omnium: ne admittat prudentiam humanam in consilium, aut sophisticam: oret autem Deum, vt Spiritum sanctum sibi det quò possit interpretari iuxta genuinum sensum ipsius Dei. Nam ab vno quouis fideli interprete, cui hoc curæ est, ne verbum Dei adulteretur aut corrumpatur, hæc tria requiruntur. 1. Rectus Dei Zelus. 2. Vt meminerit, se negotium Dei agere: ideo nil proferendum, nisi quod est ex Deo. 3. Vt cogitet nil nisi spectatore Deo se agere, vt omnia ad eius iudicium referat.

Hæc tria Paulus habet 2. Corinth. 2. dicendo: Non sumus sicut multi adulterantes verbum Dei: sed tanquam ex sinceritate, tanquam ex Deo, in conspectu Dei, de Christo loquimur.

Summa. Ad veram scripturarum intelligentiam consequendam, tria pernecessaria sunt.

Primò, Animus humilis atque docilis, hoc est vt in hanc scholam Spiritus S. ingrediamur animo ab omni superbia suique fiducia, atque ab omnibus præiudiciis vacuo: & vt quæ Spiritus Sanctus docet, discamus, non autem, vt dictis aliquot ipsius præceptoris, ad nostra abutamur somnia.

Deinde, diligens scripturarum inter se collatio, & ad regulam fidei examinatio. Sunt enim scripturæ per scripturas interpretandæ: ita vt nullum admittamus sensum, qui cum aliis scripturis, & cum principiis fidei non sit consentaneus.

Postremò in scripturis semper quæramus Christū, eiusque gloriam tanquam scopum & finem scripturarum omnium. Qui enim habet Filium habet & Patrem & vtriusque Spiritum. Qui secus fecerit, is in multos labatur errores, necesse est, quia nunquam intelliget scripturas. Et sic videmus vsu venisse omnibus hæreticis. Vnde enim tanta scripturarum ignoratio, & deinde tot errores & blasphemiæ in Mundo, quam ex hoc fonte & orti sunt, & aucti in immensum? nempe, quod aut scripturas non legerint, aut si legant, primùm non adferunt animū docilem: nec conferunt scripturas cum scripturis: nec denique quærunt Christum & gloriam eius, sed potius scripturis abutuntur, contra Christum. Ne igitur id ipsum etiam nobis vsu veniat, danda nobis est opera, vt contrà quam isti faciunt nos geramus, atque in primis, vt adferamus animum humilem, docilem, Christi amantem, gloriæ illius cupidum & veritatis sitientem.

V. *Regula.* Ius interpretandi scripturas, non est penes solū Pontificem Romanum, aut Concilia ab ipso congregata: sed penes totam Ecclesiam, & eos imprimis quibus datum est hoc donum 1. Corin. 12. Alii datur interpretatio sermonum. Alij Prophetia, hoc est, (vt Ambrosius interpretatur) donum interpretandi scripturas Rom. 12. Habentes autem diuersa dona, pro gratia, quę nobis data est, siue Prophetiam (prophetemus) secundum analogiam fidei. Num. 11. Vtinam vniuersus populus Iehouæ Prophetę essent & daret Iehoua spiritum suum super eos.

Iud. 4. Debora mulier excitatur in Prophetam.

Amos. Non sum Propheta, neque filius Prophetæ: & tamen datum ei donum prophetandi & interpretandi Mosen.

1. Thess. Omnia probate quod bonum est, tenete. Scribit autem ad totam Ecclesiam.

1. Ioh. 4. Nolite omni Spiritui credere sed probate spiritus vtrum ex Deo sint. Ad omnes fideles scribit. Iudicium igitur de scripturis & de doctrinis non est penes vnum Pontificem Romanum: sed penes illos in Ecclesia, qui hoc donum acceperunt.

Nam in interpretatione scripturæ Papa Romanus non tantùm errare potest: sed etiam sæpè errauit, si quidem multa scripturarum loca partim impiè, partim ineptè explicauit.

1. Corinth. 3. Quòd si quis superædificet super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum stipulam: cuiusque opus manifestum fiet Dies enim declarabit Nam per ignem reuelabitur, & cuiusque opus quale sit, ignis probabit: Papa Gregorius & alij exponunt de peccatis venialibus fidelium & de igne purgatorio. Secus tamen Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus. Vide in suis locis.

Rom. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt: Siricius Papa Tom. 1. Concil. interpretatur de illis, qui sunt in matrimonio.

1. Corint. 7. Ne fraudetis vos inuicem, nisi si quid ex cōsensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precationi: Siricius Papa Tom. 1. Concil. inter decreta Siricii, hoc loco abutitur, imo corrumpit dicendo, Præterea quod dignum & pudicum, & honestum est, suademus, vt Sacerdotes & Leuitæ cum vxoribus non coeant: quia in Ministerio Ministri quotidianis necessitatibus occupantur. Ad Corinthios nāque Apostolus scribens, ait: abstinete vt vacetis orationi. Si igitur Laicis abstinentia imperatur, vt possint deprecantes audiri: quanto magis Sacerdos vtique omni momento paratus esse debet mundiciæ puritate securus, ne aut sacrificium offerat &c. qui si contaminatus est carnali concupiscentia, quid faciet?

Primo falsum est quod ait, à Paulo imperari abstinentiam à congressu cum vxoribus: imo apertè contrarium demonstrat Apostolus. *Hoc autem dico* (inquit) κατὰ συγγνώμην οὐ κατ' ἐπιταγήν.

Secundo, falsum quod ait, ideo hanc præcipi Laicis, vt possint deprecantes audiri: quasi vero Coniuges non possint exaudiri, nisi abstineant à coitu.

Tertiò, quod infert, sacerdoti non licere ministrare sacris, nisi abstineat ab vxore, damnatum fuit in Concilio Niceno: quod congressus legitimus coniugum, castitas sit, non immundicia.

Item in Concilio Gangrensi ca. 4. damnatur, qui coniugem Sacerdotem diiecerit, tanquam propter nuptias offerre non debeat.

Tit. 1. *Omnia munda mundis: coinquinatis autem omnia sunt immunda*: Siricius Papa Tomo 1. Concil. inter decreta Siricij cap. sic interpretatur: Quæcunque administrant Sacerdotes in Ecclesia, immunda esse, nisi abstineant à congressu vxorum, quod ille congressus faciat illos immundos.

1. Corinth. 7. *Propter fornicationem, quisque habeat suam vxorem, &c.* Gregorius Papa primus in Moralibus parte 6. lib. 32. cap. 55. & 56. & citatur in Decre. dist. 13. ait hic Apostolum concessisse minimum peccatum, vt euitentur

maiora, id est, matrimonium, vt euitetur fornicatio, & adulterium.

Concilia etiam errare possunt & multa errarunt: quoties scilicet a verbo Dei deflexerunt.

Ephesina secunda Synodus [illegible] erro[illegible] probauit, [illegible] quem postea Chalcedon[illegible] damnauit. [illegible] autem [illegible] Synodus [illegible] Roma. sicut & Nicena per Imperatorem. Aderant legati Romanæ etiam Ecclesiæ. Præerat, suo iure [illegible] Episcopus.

Chalcedonensis reprehenditur à Leone Episcopo Romano, quod [illegible] Constantinopolitanæ [illegible] decreuissent Concilii Niceni [illegible] epistola qua [illegible] probat, quas tamen & [illegible] Constantinopolitana quæ sub [illegible]

VI. Regula. Patrum scripta, ad verbum Dei sunt examinanda & quatenus ei sunt conformia, recipienda sunt: quatenus non conformia, respuenda. Augustinus Tom. 7. contra Cresconium Grammaticum lib. 2. cap. [illegible] n[illegible] [illegible] authoritate Epistolæ Cypriani, ait: Ego huius Epistolæ authoritate non teneor: quia literas Cypriani, non vt Canonicas habeo, sed eas ex Canonicis considero: & quod in eis diuinarum scripturarum authoritati congruit, cum laude eius accipio: quod autem non congruit, cum pace eius respuo. Nam etiam Patres quædam scripturarum loca ineptè sunt interpretati.

1. Cor. 7. Quod si nupserit virgo non peccauit &c.

Theophylactus excipit virgines Deo dicatas, & ait illas peccare, si nubant: quia nuptæ sunt Christo. Ideo adulterium committunt, si nubant viris. Sic etiam Romani Pontifices exponunt. Quasi verò non omnes Christiani sint Sponsæ [illegible] Christo vt ait idem Apostolus. Et spirituale illud connubium cum Christo, non maculatur connubio corporali cum viris, Apostolus etiam ostendit, se loqui de omnibus virginibus promiscuè, cùm ait: De virginibus autem præceptum Domini non habeo. De omni igitur virgine etiam loquitur, [illegible] ait: Quòd si nupserit virgo, non peccauit. [illegible] ad Pomp[illegible] [illegible] virgines Deo dicatæ, si non ve[illegible] [illegible] Melius [illegible] esse, [illegible] vt in igne [illegible] decedens [illegible]

1. Corinth. 7. Qui habent vxores, sint tanquam non habentes &c. Hunc [illegible] quod Apostolus [illegible] ad continentiam: [illegible] non habe[illegible] [illegible] abstineant. [illegible] dicendo: Vir [illegible] vxori [illegible] Non [illegible] est autem contrarius [illegible] Non igitur hic hortatur ad continentiam ab vsu vxoris.

Ambrosius [illegible] debere Christianum ad generandum [illegible] neque ad [illegible] vsum deditum. Iuxta Ambrosium igitur, Paulus non adhortatur a generatione & vsu vxoris: sed tantùm docet, non debere Christianum hominem [illegible] quo propensum esse ad vxoris vsum & ad generandum. Quare non absistentiam, sed temperatum vxoris vsum requirit a viro Christiano. Verus autem sensus est, non debere hominem corde & amore [illegible] erga vxorem ita vt ille [illegible] amor impedimento sit, ne Christum constanter in tribulatione & persecutionibus confiteatur & sequatur.

1 Corinth. 9. Annon habemus potestatem circumducendi [illegible] id est, sororem in Christo, Christianam, γυναῖκα vxorem: γυνὴ enim vxorem significat. 1 Corinth. 7. Hieronymus interpretatur de quibusdam matronis opulentis, quas Apostoli circumducebant, vt ab eis [illegible] victus suus editaretur. Paulum verò noluisse vti hoc iure, cum posset: & hoc totum facit, vt concludat, Apostolos non habuisse vxores.

Hæc expositio pugnat cum verbis Apostoli: item cum historiis, & Patribus vetustioribus, Hieronymo, Ignatio scilicet & Clemente, & Eusebio Cæsar. Vide Musculum in locis Communibus pag. 265. ex professo hoc argumentum tractantem.

FINIS.

VLYSSI MARTINENGO,

COMITI BARCHENSI,

HIER. ZANCHIVS,

GRATIAM ET PACEM.

QVæ & qualis, quantáque sit nostro hoc seculo, generose Comes, in toto orbe Christiano, cùm rerum ferme omnium, tum maximè Ecclesiasticarum, déque religione, confusio ac perturbatio: nemo est hominum, qui non videat: nemo bonus, qui non etiam doleat: nemo denique pius, qui non summa cum admiratione diuinorum iudiciorum, tantam quoque defleat Ecclesiæ calamitatem.

Magna quidem veritatis lux nostra hac ætate, per aliquot fidos Christi seruos, singulari Dei beneficio, e sacris literis hausta, & longè latéque diffusa, ceu Sol è Cœlo nobis affulsit: sed quot obsecro mox, qualésque errorum nebulæ, quàm multæ & atræ hæresium nubes, per non paucos nebulones, diabolique administros, ex infernali abysso, ad tenebras huic diuinæ luci offundendas, excitatæ, collectæque fuerunt?

De tyrannis nunc taceo: qui omnia sua arma, omnem suam potentiam, omnésque suorum principatuum vires in hoc exeruerunt semper, atq; etiamnum exerunt & intendunt: vt lucernis omnibus, testaceis quidem illis, fatemur, in quibus aliquid adhuc huiusce lucis restat atque splendet, ferro confractis funditúsque deletis, totum hoc (si autori placet) diuinæ sapientiæ lumen opprimatur, penitúsque extinguatur: Et in huius locum, infernales tenebræ ab orco reuocatæ, succedant passimque omnia occupent.

Quid nostris miseris temporibus, huius rei caussa actum & gestum sit: quot qualésue infinitorum hominum cædes, multis in locis perpetratæ, in aliis verò pluribus, non semel tentatæ fuerint: in recenti habemus memoria omnes. Quid vero nuper Diabolus, & per quos, in istis vestris vallibus molitus sit, quanquam Deo vos protegente, cædes illa non successerit impiis ex sententia, tu ipse melius nosti, quàm nos. Quid nunc etiam Satan mille artifex, eundem in finem perpetuò machinetur: quæ consilia agitet: quas insidias meditetur: quæ arma præparet: quæ bella coquat aduersus pios Principes ac Magistratus, qui lucem hanc cælestem in suis ditionibus splendescere volunt, inque totum terrarum orbem, pulsis tenebris, longè latéque effundendam curant: nouit ille Dominus, qui habitat in cœlis, quique in quà impiorum consilia, pro sua erga nos incredibili beneuolentia, cùm Ecclesiæ expedit, & cùm tyranni nihil minùs, quam suorum diu diligentérque coctorum consiliorum frustrationem expectant, dissipare & ceu inanes nubes miris modis disiicere solet.

Testes sunto Pharaones: Senacheribi: Amani: Antiochi: Iuliani: Valentes: & alij non absimiles hostes Ecclesiæ. Stat enim promissio, Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Sed, vt omissis tyrannis, ad miseræ diuulsum Christianæ Reipub. corpus reuertamur: quis est obsecro, nisi omnis prorsus pietatis expers, qui spectata tali tantáque huiusce corporis, eorum nimirum omnium, qui Christum vt verum Deum, verum hominem, vnicúmque mundi redemtorem profitentur & inuocant, diuersas in partes dilaceratione, diuersis diuersos errores, & aliis quidem plures ac grauiores, aliis pauciores & leuiores, pertinaciter defendentibus: atque hanc ob caussam, aliis alios plus quàm Vatiniano odio prosequentibus, & sæuitia plusquam Neroniana persequentibus, atque ita sese mutuò perdentibus: quotus inquam quisque est, qui hæc spectans, qui hæc audiens, qui hæc in animo voluens, summo dolore non afficiatur, non ingemiscat, non lugeat, lachrimas non profundat? Romana Ecclesia fuit olim, & ab antiquis temporibus, propter summum suæ pietatis, cœlestis doctrinæ, diuini cultus, Christianæ disciplinæ, constantiæ in fide, aduersus omnes hæreticos, splendorem, celeberrima: ac sicut Sol in cœlo omnibus stellis, sic illa omnibus in terra Ecclesiis, suo illo eximio pietatis Christianæ exemplo præluxit: atque ita præluxit, vt mater omnium Ecclesiarum non prorsus immeritò, passim fuerit appellata: sed in quales porrò, quantásque tenebras, iusto Dei iudicio, quasi è cœlo deturbata, proiecta fuit, & in illis etiamnum sepulta iacet? Qui in tanta Euangelij luce hoc non videt: is talpa cæcior est. Neque est res noua: quando idem Ecclesiæ primum Israeliticæ: deinde Christianis in Oriente, totaque Græcia contigisse videmus. Quanquã nescio quo singulari Dei beneficio, hoc adhuc boni in Romana Ecclesia seruari nemo non videt, nisi qui videre non vult: quòd nimirum, sicut semper, sic nunc etiã constans & firma in vera de Deo, déque persona Domini nostri Iesu Christi doctrina persistit: & baptizat in nomine Patris, & Filij, & Sp. sancti: Christúmque agnoscit & prædicat pro vnico mundi redemtore, futuróque viuorum & mortuorum iudice: qui veros fideles secum in æternam vitam recepturus, incredulos autem & impios in æternum ignem cum Diabolo & Angelis eius, eiecturus sit: quæ caussa est, cur Ecclesiã hanc, pro Ecclesia Christi etiamnum agnoscam: sed qualisqualis & ab Osea aliisque Prophetis, Ecclesia Israelis sub Ieroboamo, & deinceps

fuisse describitur: nunquam enim resipuit à suis fornicationibus. Atque hæc de Ecclesia Romana.

De illis verò Ecclesiis, vt dicam, quæ à Romana in rebus illis, in quibus illa ab Apostolis [illegible] fecerat tandem propter illius pertinaciam atque tyrannidem coactæ fuerunt deficere: quàm horrendæ hæreses in illarum nonnullis, per ministros Satanæ ex inferis reuocatæ fuerunt: Anabaptismus, Libertinismus, Arianismus, Samosatenismus, Marcionismus, Eutychianismus, Nestorianismus, & quæ non? imò, & atheismus, proh dolor, grassatur. Restiterunt quidem his omnibus fidi ministri Christi, & multis in locis has Diabolicas doctrinas repreßerunt, seásque Ecclesias ex sincera Euangelij doctrina reformatas, ab his pestibus immunes seruarunt, & Dei beneficio adhuc seruant, ita vt cũ talibus sectis nulla nobis intercedat amicitia: interim tamen zizania hæc non possunt penitus vbique extirpari. Grassantur adhuc passim multæ pestes: & multi mali spiritus subinde veniunt in mundũ. Quid igitur Christiano homini, cui cordi est gloria Dei, salus animi sui, & proximi sui, bonúmque in Ecclesia nomen (neque enim res est de nihilo, agnosci & haberi in Ecclesia Catholica, pro vero Christi membro) quid inquam homini Christiano in tanta rerum confusione, opiniorum dissensione, hæreticorum multitudine, religionum varietate, faciendum fuerit? simili, si potero, explicabo sententiam meam, cum sacris literis consentaneam.

Si numerosissimus & simul etiam potentissimus hostium exercitus [illegible] in aliqua grassetur regione, omniaque depopuletur, vt inde citò facilè pelli non possit: quid illius regionis populo, vt suæ suorúmque liberorum saluti consulat, faciendum fuerit?

Primùm, confugiendum est in vrbes munitas, ibique permanendum, donec beneficio Dei tota regio hostibus liberetur. Deinde statim, ne obsessi, aut fame pereant, aut sese hosti tandem dedere cogantur, de commeatu, quàm fieri potest copiosissimè omnino prospiciendum est. Quia verò, nisi Dominus custodierit ciuitatem frustra vigilat, qui custodit eam: ideò continuò ardentibus precibus toti populo inuocandus est Dominus, idque quotidie, vt nobis adsit, tueatur seruet. Ad hæc curandum est, vt omnes ciues fraternam inter se fidem, dilectionem, pacem, concordiam constanter colant: quando omne regnum, vt dicere solebat Dominus Iesus, in seipsum diuisum desolatur: Et testibus etiam Ethnicis, Concordia res paruæ crescunt: discordia autem res magnæ dilabuntur. Neque negligenda est valetudo, qua ciues, quoad eius fieri potest, incolumes & viribus prædici, ad Reipub. vtilitatem ac conseruationem, seruentur. Ægroti enim & malè valentes, in tali præsertim tempore, parum prodesse possunt Reipub. imò sæpe oneri sunt & impedimento: tantum abest, vt contra hostem pugnare valeant. Omnes ergo, suam quisque valetudinem curent, necesse est. Adhæc diligenti vigilantia opus est: ne hostes aut vi repentina, aut ex insidiis, & per cuniculos, in vrbem penetrent, nosque incautos & imparatos adoriantur: hinc excubiæ. Sed quomodo vigilari potest sine sobrietate? Crapula enim & ebrietate somnus excitatur grauis: ita vt vigiliæ locus esse non possit. Ergo ne vino somnóque sepulti, ab hostibus opprimamur, sobrietate opus est. Quid verò magis necessarium, quàm tenere semper arma, quibus & ipsi tecti tutique ab hostium iaculis esse possimus: & hostem ipsum ferire ac propulsare valeamus? Ergo præter fortes vrbis muros, beneque munita mœnia, ciues etiam ipsos in armis semper esse oportet. Nihil verò pestilentius & Reip. perniciosius contingere potest: quàm si in vrbe, præsertim tẽpore belli, habeat hostium amicos, qui cum illis reipsa collu[illegible]ant. vtut cum ciuibus amicitiam, inque rebus omnibus consensionem, verbis simulent ac profiteantur: homines nimirum perfidi ac proditores. Ergo id cumprimis danda est opera: vt diligenter inquiratur, quinam in vrbe sint: quid agant: quam vitam viuant, & vnde viuant: ac si qui reperiantur exorbitare à communi ciuium professione, vita, moribus: ij notentur, examinentur, corrigantur, plectantur, vrbe pellantur. Vt verò nihil est, quod, & maiorem infamiæ notam ciuibus inurere, & eosdem grauiore supplicio dignos efficere possit, quàm si hostium vel pollicitationibus & largitionibus pellecti patriam prodant: vel etiam comminationibus perterriti, à suo Principe deficientes, turpiter se dedant: Sic contra nihil est honorificentius, nihilque vtilius, & maiore cum laude, tum præmio dignius, quàm si seruata fide patriæ ac Principi tuo, cum publica huius fidei professione, constanter ad mortem vsque, pro aris & focis pugnare pergas. Constantia igitur in fide Reipub. vel Principi tuo data, publicaque eius fidei vsque ad mortem professione opus est.

Vrbes munitæ, mihi sunt, Ecclesiæ illæ, quæ super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, olim ædificatæ, & postmodum ex Euangelio etiam instauratæ, veréque reformatæ: fundamenta Apostolicæ doctrinæ, cum sacris literis firma retinent: eáque secundùm orthodoxas veterum Patrum interpretationes intelligunt & explicant. Fundamenta hæc solita semper fuit Ecclesia complecti illa doctrinæ formula, quam vocant Catechismum: in quo inprimis continentur Symbolum Apostolorum, oratio Dominica, & Decalogus. Symbolum, & quid nobis credendum, & in quem tota salutis fiducia sit collocanda, breuiter ostendit. Oratio Dominica, & quis nobis inuocandus & quæ petenda sunt, & vero etiam quibus de caussis, tum solus Deus à nobis inuocetur, tum omnia quę petimus, ab eo solo petere debeamus luculenter docet: quia nimirum ipsius solius est regnum, potẽtia & gloria: qua particula, fiducia ad petendum accenditur. Decalogus, quomodo agendum cum Deo, quóve cultu ille à nobis sit colendus: quomodo item cum proximo viuendum: nobis verò ipsis, hoc est, nostræ concupiscentiæ: quomodo moriendum, ea nimirum omnia, quæ contra legem Dei appetit, illi semper denegando, non minus perspicuè, quam breuiter præscribit. His tribus Catechismi partibus, illisque præcipuis, accedit quarta doctrina de Sacramentis: quæ nomine Baptismi [illegible], in magno (vt vocant) Symbolo, significatur. Hæc omnia è sacris literis summatim collecta, & in breue compendium redacta: totius Christianæ religionis fundamenta, cum tota veteri Ecclesia appellare non dubitamus. Quia verò hæretici, cùm hæc fundamenta simpliciter negare non auderent, ea plerunque falsis interpretationibus, ad suas hæreses detorserunt, & adhuc detorquere solent: idcirco vt veræ Ecclesiæ ab hæreticorum conuenticulis discerni queant: capita illa doctrinæ non alio sensu, quàm quo & vetus Ecclesia consentaneè cum sacris literis, ex communi consensione

in Con-

in Conciliis præsertim probatissimis, explicauit, intelligenda & explicanda nobis sunt.

Quid enim (vt aliquid exempli causa dicam) sanius, certius, clariusque ad articulum in symbolo de persona Christi, dici potuit aut potest, quam quæ in Synodo Nicen. Constantinop. Ephes. Chalced. alde & V. & VI. à piis Patribus contra Arium, Samosatenum, Apollinarem, Nestorium, Eutychen, Monothelitas, è sacris literis definita fuerunt? Quicunque ergo de persona Christi diuersa à Conciliorum definitionibus docent, ij certè fundamentum hoc præcipuum Christianæ religionis, rectè non tenent.

De gratia porrò & beneficio Christi, cuius initiũ est æternus erga nos amor, gratuitáque ad redẽptionis æternæque salutis participationẽ electio: progressus autẽ est ipsius redemptionis, tenel in cruce peracta, gratuita dispensatio, efficax vocatio, iustificatio, sanctificatio, perseuerantiæ donũ in fidelibus vero ipsa gloriosa resurrectio, & vita æterna. De hoc igitur altero præcipuo Christianæ religionis fundamẽto, quid clarius, quid certius & copiosius dici potuit: quam quæ in Cõciliis Africanis, Mileuitano, Arausicano, & aliis contra Pelagianos, è sacris literis definita, & ab Augustino, vt de aliis taceamus, multis libris, contra eosdem Pelagianos, disputata & conscripta fuerunt?

De sancta Ecclesia Catholica, quid scitũ necessarium est, quod ab Augustino cum aliis tum præsertim in libris contra Donatistas, ex fundamentis sacrarum literarum, copiose simul & dilucidè explicatum non fuerit? Plurimum autem refert, scire quæ sit & vbi sit vera Christi Ecclesia: cùm extra Ecclesiam nulla sit salus: ac proinde articulus est fidei Christianæ non postremus.

De re etiã sacramentaria, si quis simplici veritate velit esse contentus: quid illa doctrina clarius, quam veteres Patres, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, & inprimis Augustinus, è sacris literis tradiderunt, scriptisque nobis reliquerunt. Vnus dicit: Quemadmodum per verbum Dei caro factus Iesus Christus, carnẽ & sanguinem habuit: Sic etiam per verbum precationis, & gratiarum actionis, sacratam ab ipso alimoniam, illius incarnati Iesu carnẽ & sanguinem esse didicimus: (nempe iuxta illa verba Christi, Hoc est corpus meũ:) Atqui Christus, id est λόγος, factus est caro, sine vlla sui in carnem mutatione, sed tantummodo per vnionem hypostaticam: Ergo neque panis factus est corpus Christi, per vllam sui in illud transsubstantiationem, sed per solam vnionem: non physicam quidem illam, nec hypostaticam sed duntaxat sacramentalem: Item ait, ex illa alimonia panis nimirum benedicti, sanguinem & carnes nostras, per quandam mutationem (nimirum sc. in CHRISTVM) nutriri: ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν. Ergo μεταβολὴ quæ fit in Cœna, non est panis in corpus Christi, vt quidam male interpretati sunt, neque Christi in nos, sed nostri in Christum, propter insitionem: vt etiam Christus diuinitus legitur Augustino, de sumtione Eucharistiæ loquens, Ego non mutabor in te sed tu mutaberis in me. Idem ait: Ad quod (alimentum Eucharistiæ) nemo admittitur, nisi qui credit, veram esse nostram doctrinam, ablutus regenerationis lauacro in remissionem peccatorum, & sic viuens, vt Christus docuit. Ergo ad cœnam non sunt admittẽdi, aut infideles & hæretici: aut qui baptismum Christi nondum acceperunt: aut qui ita in manifestis viuunt peccatis, vt nullam Ecclesiæ dent suæ resipiscentiæ significationem.

Alius ait Eucharistiam constare ex duabus rebus, terrena & cœlesti. Panem, licet sanctificatum, rẽ tamen terrenam vocat: quod itaque & è terra est, & in terris existit, & terreno ore editur. Corpus autem Christi, rem cœlestem, non quod eius substantia sit è cœlo, sed partim quia in vnitatem personæ Verbi assumtum est, partim quia in cœlo est qualitatibus cœlestibus præditum. Etsi enim hypostasi, quæ est ipsum VERBVM, vbique est: sua tamen propria οὐσία, in cœlo tantùm est, non in terra. Ex quo etiam sequitur, illud non edi, aut à terrenis hominibus, aut terreni corporis dentibus: sed ab illis tantummodo, qui iam ἄνωθεν, cœlestis hominis imaginem gestant, modoque cœlesti, mente nimirum ac spiritu edunt. Et tamen ipsa quoque fidelium corpora, dum solam rem terrenam edunt, ipsa etiam re cœlesti ad gloriosam sui resurrectionem participant, & ab ea aluntur: vt ipse idem autor ibidem disertè explicat.

Credo te C. Vl. ex iis, quæ de quatuor præcipuis mẽbris doctrinæ Christianæ ex symbolo dixi: quid de toto corpore concludendũ sit, facilè quæ tua est pietas, eruditio, prudentia intelligere posse. Summa hæc est: illas esse veras Christi Ecclesias, eóq; regni Christi verè munitas vrbes à nobis appellari: quæ generatim quidẽ sacras literas, speciatim verò receptũ vbique Catechismũ profitẽtes: ita veterem Ecclesiã, veteresq; Patres venerantur, itaque cum illis in Cœlo degẽtibus amicitiam colunt, & cõmunionem habent: vt neque in dogmatibus, neque etiã in sacrarum literarum interpretationib. facilè ab illis declinent: sed tum demum duntaxat, cùm & manifestissimis sacrarum literarum tum verbis, tũ testimoniis, & plus quam necessariis, ex principiis fidei deductis consecutionib. dissentire coguntur. Hoc certè cũprimis vitio datur Nestorio, & causa illi fuisse tãtæ hæreseos scribitur: quòd Patrib. contẽtis, & suo confisus ingenio, sacras literas pro suo capite interpretabatur. Quid dico de Nestorio? Imò eundem Patrum contemtum, eandémque de suo proprio ingenio, suáque eruditione confidentiã, aliis quoque multis, magnis alioqui viris, in causa fuisse, cur in varias hæreses lapsi fuerint, ex Ecclesiasticis historiis & synodis, facilè mihi esset, si breuitas epistolæ pateretur, demõstrare. Vnde enim obsecro factũ fuit, vt post sacratissimam illam Nicenam Synodum, tot hæretici denuò extiterint: quorũ alii veram & æternã Christi Deitatem: alii veram & perfectam eiusdẽ humanitatẽ: alii veram vtriusque naturæ in vna eadémque persona vnitionẽ: alii veram naturarum, earúmque proprietatũ distinctionem, oppugnarunt? Inde sane, quia contemtis Patrum in Nicen. Concilio definitionibus, & sacrarum literarum de persona Christi interpretationibus: suis autẽ confisi ingeniis & humana vel eruditione vel eloquentia inflati, sacras literas, fideique fundamẽta, pro suo quisque iudicio interpretari, hoc est, deprauare ausi sunt. Pertinet huc quod Vigilius cõtra Eutychen, libr. 1.

scriptum reliquit, de causis hæresium: Sed has (inquit) inanium accusationum nebulas illi effundũt præcipuè: qui aut imperitiæ vitio, aut contentionis morbo ægrotantes, & du petulantis animi supercilio erigunt, antiquitus traditas à Patribus fidei regulas, ob hoc solum despiciunt, vt male conceptas mobilitatum suarum sententias, Ecclesiæ intromittant. Hæc Vigilius. Confirmant hoc quod dico, contraria Orthodoxorũ Patrum ingenia, vestigia, verba: qui sacris literis, & fidei Christianæ fundamẽtis, secundum veterum Patrũ definitiones explicatis, veritatẽ Christianæ Religionis, nõ minus feliciter quàm fideliter propugnarũt, confirmarũtque in Ecclesiis retinuerunt. Quò spectant illa in ipso eiusdem Vigilii verba: DEFINITIONES SANCTORVM PATRVM SEQVENTES VBIQVE ET REGVLAM: ET NOS EADEM DEFINIMVS. Nihil ergo tutius, quàm vt quisque in huiusce Ecclesiis tanquam in vrbibus bene munitis, sese contineat: in quibus sacræ literæ secundum analogiam fidei, & secundum receptas veterum Patrum interpretationes, explicantur: ac proinde, quarũ eadem est fides quæ & Apostolorum, totiusque veteris Ecclesiæ fuit.

Dixi de primo Christiani hominis officio, qui se suámque familiam, tutam ab hostibus, ad æternam felicitatem seruari cupit: nimirum, vt in munitas vrbes regni Christi sese recipiat, ibique constanter permaneat: donec tandem profligatis per illustrem aduentum nostri Regis, hostibus omnibus, vbique liberi & tuti esse possimus.

Sed sine commeatu, quis vitam diu traducat suam? Commeatus noster est quotidiana verbi diuini auditio, lectio, meditatio, & sacræ Cœnæ suis tẽporibus perceptio: Vtroque enim alimur, fouemur & viuimus: idque propter Christum vitam nostram, quem nobis illa offerunt, & exhibent. Qui manducat hunc panem (siue ex verbo, (siue ex sacramento acceptum) non morietur in æternum. In Actis discipuli Christi erant perseuerantes in doctrina Apostolorum & in fractione panis, hoc est, in cõuiuiis ἀγάπαις, in quibus Cœna Domini celebrari solebat. Talis autem cœlestis commeatus, in vrbibus bene munitis deesse non solet: sed nisi edas & bibas, vitamque tuam hac ratione sustentes: quid proderit esse in munitis vrbibus? Ergo frequentandæ conciones & percipienda sacramenta, lectionique sacrarum literarum incumbendum est.

Accedant etiam preces ad Deum perpetuæ, tum publicæ, tum priuatæ necesse est: quibus ea petamus quæ Dominus Iesus peti à Patre iussit: omnia scilicet, quæ tum ad ipsius gloriam, tum ad nostram, proximique nostri salutem pertinent: vt que nos ab omni hostium genere tueatur, & tutos seruet in veritate. In die tribulationis, inuocabis me, ait Dominus. An non vero tum maximè dies est afflictionis: cum grassantur hæreses, & tyranni veritatem persequuntur? Tunc ergo maximè inuocandus est Dominus, idque ex fide. Ideo & Apostolus indesinenter, inquit, orate. Et Christus, Oportet semper orare, & non deficere. Qui autem ita orat, & ex fide orat, quomodo non accipiet? Ideo subdit per Prophetam Deus, ET EGO EXAVDIAM TE. Petite & accipietis, dicebat etiam Dominus Iesus: quærite & inuenietis: pulsate & aperietur vobis.

Qui vero fieri potest, vt ibi feliciter viuatur, eoque & vrbs seruetur: vbi ciues inter se non colũt amicitiam? Colenda ergo est fraterna dilectio, pax, concordia, qua nihil suauius, nihil Deo gratius, nihil ad Ecclesiarum conseruationem conducibilius esse potest: sicut contra nulla res est, qua citius perdantur Ecclesiæ & omnes societates, quàm inuidiæ, quàm odia, quàm simultates, quàm inimicitiæ, quàm dissidia, quàm pugnæ domesticæ. Profectò fides ibi nulla est: vbi non viget caritas: cum vera fides, teste Apostolo, operetur per caritatem. Nota verorum Christianorum semper fuit, fraterna dilectio: dicente Christo, In hoc cognoscent homines, quod sitis mei discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Hoc reipsa docent Acta Apostolorum: vbi de fidelibus ait Lucas: Erat illis anima vna, & cor vnum, nempe in Domino. Et Tertullianus in Apolog. cap. 39. narrat Romanos dicere solitos fuisse de Christianis: VIDE VT INVICEM SE DILIGANT. Hac enim fraterna dilectione, tanquam vero Christianæ pietatis symbolo, discerni Christianos a non Christianis volebant.

Quam porrò necessaria sit ciuibus in tali vrbe degentibus, ad se suósque, adeóque & totam vrbem aduersus hostes tuendam, cura valetudinis: paulò antè dictum est. Valetudo spiritualis, hic mihi est bona conscientia: quæ sicut nascitur à fide, sic etiam fidem, ne prorsus pereat, tuetur: quemadmodum & vita corporis parit valetudinem: Et valetudo, corpus in vita conseruat. Cuique igitur curandum est, vt bonam seruet conscientiam. Sed quibusnam rationibus seruatur? Primùm, firma, post iustum dolorem, de gratuita remissione peccatorum à nobis admissorum, propter Christum fiducia. Deinde, vera resipiscentia: hoc est, serio vitandi porrò peccata, seruandique mandata Dei, studio: firmo denique, si ex infirmitate labamur, denuo resurgendi, & ad CHRISTVM pro condonatione, confugiendi, proposito. Hac ratione, bona semper retinetur conscientia. Qui hoc modo suam curat constanter valetudinem: certo sciat, nequaquam permissum iri a Domino, vt in æternum moriatur: hoc est, vt in doctrina ad salutem necessaria, in finem vsque erret & pereat. Apostolus enim ait Timotheo: Retine fidem & bonam conscientiam: quam quidam cum repulissent, naufragium fecerunt circa fidem, hoc est, doctrinam fidei. Ergo, qui conscientiam bonam retinent: ij doctrinæ ad salutem necessariæ, exitiosum naufragium non facient: Domino illos, sicut bonæ conscientiæ thesauro, sic etiam perseuerantiæ in fide, cœlestique doctrina, beneficio pro sua gratia donante. Res igitur tutissima est, cum semper, tum præsertim in hac religionum varietate, in Ecclesiis, vbi purum sonat Dei verbum, certáque fidei secundum Patrum interpretationes, fundamenta retinentur, persistendo, incumbere verbo Dei audiendo, & sacramentis percipiendis: inuocare Deum: colere amicitiam cum fratribus, & sibi bonam seruare conscientiam.

Ad hæc autem omnia, quam necessaria sit vigilantia: quis, nisi rerum prorsus omnium imperitus ignoret?

ignoret? Vbi nihil prorsus metuendum est, veluti in cœlo: ibi nulla etiam opus est vigilantia: sed in summa securitate viui potest & debet. At verò vbi nō desunt fures, latrones, fraudatores, adulatores, impostores, proditores, inimici, hostes, omniaq; repleta sunt insidiarū: ibi quàm perniciosa sit securitas & oscitantia, quis est qui nesciat? Idē Christus præuidens mala, quæ imminebant, dixit Apostolis: Vigilate & orate, ne intretis in tētationem. Et Petrus, Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius vester Diabolus circuit, quærens quem deuoret. Quæ autem est hæc vigilantia, quam exigit Spiritus sanctus? Quid sit vigilare in animalibus, notum est omnibus hominibus. Ergo tunc etiam homo, quatenus mente præditus est, vigilare dicitur, cum pulsa omni mentis oscitantia, apertisq; oculis, in ea, quæ proponūtur, attētè intuetur: ac quæ bona sunt, quæve mala, quæ propitia & quę aduersa, prudenter discernit, vt inde porrò voluntas, & quæ reiicienda sunt, reiiciat: & quæ eligenda eligat: quæ vitanda, deuitet, atque propulset: & quæ admittenda, admittat, ac persequatur. Excusso igitur omnis carnalis securitatis somno, vigilandum: & ab insidiis Diaboli, ab illecebris mundi & carnis, & ab hæreticorum doctrinis ac sophismatibus, diligenter nobis cauendum est: Attendite vobis a falsis Prophetis, dicebat Dominus Iesus, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Quomodo verò quis, crapula & ebrietate grauatus, vigilare queat? Sobrietas igitur pernecessaria est. Proinde Apostolus Petrus præmisit, SOBRII ESTOTE, & postea subiecit, ET VIGILATE: Et Paulus: Sobrii simus & vigilemus. Opponitur autem sobrius ebrio: Et sobrietas dicitur quasi sine ebrietate: qua voce, ipsa etiam crapula per synecdochen intelligitur. Est enim sobrietas, moderatus vsus, non solùm potus, sed etiam cibi: vt tali ac tanto simus contenti qualis & quantus ad vitam sustentandam, valetudinémque conseruandam sufficiat. Ideo Dominus Iesus ad sobrietatem exhortans, tam a crapula, quam ab ebrietate dehortatus est, dicens: Ne grauentur corda vestra, crapula & ebrietate: vno verbo, quam perniciosa sit ebrietas, luculenter demonstrans. Nam ita hac grauantur corda & in terram deprimuntur ac suffocantur: vt ad res cœlestes, ad Deum ex animo inuocādo, ad sertam rerum diuinarum contemplationem, ad attentam sacrarum literarum lectionem, auditionē, verámque cognitionem, ad salutarem denique mysteriorum Dei, vti est Cœna Dominica, cōsiderationē, eleuari non possint: Et qui huic ebrietatis vitio dediti sunt, ij ad omnia pietatis exercitia, ineptissimi fiunt. Et quam multi sunt, qui propter ventrem, à veritate deficiunt: tantùm abest, vt velint aut possint, aduersus illius hostes vigilare, & a falsis Prophetis sibi cauere: ita tandē miserè pereant, necesse est. Sed longiùs latiúsque sese extendit Christiana sobrietas, de qua Apostolus: Sobrii, inquit, simus, & vigilemus: nimirum ad moderatum non solùm esculentorum & poculentorū, sed aliarum quoque rerum omnium huius seculi vsum. Non enim vult Deus, vt nimio diuitiarum, voluptatum, honorum, amicorum, liberorum, vxorum, nostræ denique vitæ amore, ceu dulcissimo vino inebriemur: sed vt qui vxores habent sint tanquā non habentes: & qui flent, vt non flentes: & qui gaudent, vt non gaudentes: & qui emunt, vt non obtinentes: & qui vtuntur hoc mundo, vt non vtentes, &c. Quam verò sit hæc sobrietas ad retinendam fidem, veramque pietatem necessaria, declarant illi, præ nimio mundi rerumque huius seculi amore, deficere solent à fide: alii prorsus, vt qui nunquam resipiscunt: alii ex parte, vt quos Deus donat resipiscentia, sicut Demas, de quo Apostolus, Demas me dereliquit, diligens hoc præsens seculū. Et Dominus Iesus cùm dixisset, Cauete, ne corda vestra grauentur crapula & ebrietate: subiecit de hac altera ebrietatis specie, dicendo: ET CVRIS HVIVS VITÆ. Et superueniat in vos vltimus ille dies. Vnde enim hæ curæ, nisi ex nimio amore huius vitæ? Sed accedit tertia ebrietas, quæ cò aliis pestilentior est, quò subtilior, & ad mentem magis quàm ad carnem pertinet: ebrietas nimirum sapientiæ carnis, vanæ eloquentiæ, secularisque Philosophię. Qui enim iis, vt fucato dulcique vino, nimium sunt adducti, oblectantur & fidunt: ij porrò fastidiētes simplicitatem doctrinæ Christianæ, haud difficulter fidei naufragium faciunt, qua de re Apostolus: Videte, ne quis vos deprædetur per Philosophiam & inanem deceptionem. Dum enim mysteria Dei, quæ simplici stylo ac methodo tradita nobis sunt à Spiritu sancto, nostris carnalibus speculationibus perscrutari, & legibus humanæ sapientiæ metiri volumus: oppressi à diuina gloria, quam ferre non possumus, in barathrum diuersarum hæresium præcipites damur: vt Ario, Marcioni, & omnibus fermè hæreticis contigit: quando prudentia carnis inimicitia est aduersus Deum: & animalis homo non percipit ea, quæ sunt Dei, nec potest percipere: stultitia enim sunt illi. Ex iis, quæ quātum breuitas epistolæ patiebatur, de triplici ebrietate dixi: quàm necessaria sit contraria ebrietati ad resistendum hostibus & ad thesaurum diuinæ sapientiæ conseruandum: vt tu, mi Comes Vlysses, optimè nosti, sic qui non possit, si velit intelligere, credo esse neminem. Quid si accedat etiam nimius & cæcus amor doctorum hominum, præceptorumque nostrorum: quo plerunque ita ebrii simus, vt quæcunque ab illis dicuntur & scribuntur, ea sine vllo iudicio & probatione, tāquam oracula Spiritus sancti, contra Apostolicum præceptum, Omnia probate, quod bonum est, tenete, amplectamur, mordicusque teneamus? Sobrii ergo simus & vigilemus.

Arma porrò nostra non sunt carnalia, sed spiritualia, vt docet Apostolus: duplicisque sunt generis: alia ad nos tuendos, alia ad hostes feriendos accommodata. Primi generis sunt galea, thorax, baltheus, scutum: alterius, gladius, missilia.

Primùm itaque, interioris hominis caput, munitum esse debet galea salutari: Id est, certa spē salutis in nobis, sicut iam per Christum ex sola gratia inchoatæ, sic etiam per eundem, ex eadem gratia perficiendæ. Nisi enim adsit hæc certa spes: quis in pugna consistere, eámque continuare valeat? Pectus, vbi partes sunt vitales: thorace iustitiæ, iustitiæ inquam fidei cumprimis, & simul etiam bonæ conscientiæ, circumquaque munitum esse oportet. Quis enim congredi in pugna valeat contra tot tantósque hostes: nisi & Deum propitium sibique fauentem à se stare, persuasum habeat, & ex corde oderit iniquitatem, contra quam, & amet iustitiam pro qua, instituta est pugna?

Lumbos circumcinctos esse oportet baltheo veritatis: pedes verò calceatos cognitione Euangelij pacis: hoc est, ita nos, omni ex parte, veritatis cognitione, armatos & viribus munitos esse conuenit: vt semper ad pugnam pro Euangelio expediti & parati simus: sinistra manu scutum fidei tenentes: quo omnia ignita aduersarij iacula excipiamus & extinguamus: dextra autem gladium verbi Dei, quo hostis propellatur & confodiatur. Scuto quidem fidei vtemur, si aduersus omnia hæreticorum sophismata, principia fidei, de quibus supra diximus, firma retineamus, vt ut strophas ipsa refellere nesciamus: gladio autem verbi, si apertis sacrarum literarum testimoniis, & rationibus ex illis necessariò concludentibus deductis, hostes conuincamus. Quam ad rem non parum proderit, si acuta etiam missilia, acuminataque sagittas, ex vetustissimorum Patrum pharetris, in hostes transmittamus: quemadmodum & Patres ipsosmet posteriores, priorum testimonia & argumenta, aduersus hæreticos, proferentes, fecisse videmus. Sumenda igitur nobis est tota hæc Dei πανοπλία, una ardentissimis ad eum precibus: vt hoc tempore aduerso ac turbulento, tam multis, tam variis, tam potentibus aduersariis resistere, tandemque de illis triumphare possimus.

Ad vniuersalis conseruationem, & cuiusque ciuis salutem, quàm necessarium sit, vt ciuitas ab hostium amicis stipendiariis, & adsessoribus, proditoribus repurgata tutiorem tranquillioremque vitam degat: quis nisi rerum omnium & præteritarum & præsentium omnino imperitus, ignoret? Danda igitur opera est præfectis Ecclesiarum imprimis & Magistratibus, vt secundum Apostolicam admonitionem, diligenter obseruent, quàm quisque & doctrinam profiteatur, & vitam transigat: ac qui educti & admoniti resipiscere noluerint, palam toti Ecclesiæ indicentur, & a sanctis communione caeterorum remoti, eorum conuersatione, separentur: ne illorum contagio, aliquos inficiat: neue (vt loquitur Apostolus) modicum fermentum, totam massam corrumpat. Quisque autem fidelis, huiusmodi præfractis homines, vt ethnici & publicani sunto, illud ique Iohannis seruato: Si quis venit ad vos nó adferens hanc doctrinam, quam videlicet Apostoli tradiderant de Filio Dei, déque fundamentis Christianæ religionis, ne recipite eum in domum, nec Aue ei dicite. Hæc disciplina est Ecclesiæ perpetua: de qua & Tertullianus in Apologetico, cap. 39. Magistratus autem pro qualitate potiùs criminum & blasphemiarum, in illos ex mandatu Dei animaduertet.

Quod ad extremum, de vltimo cuiusque ciuis officio diximus: illud in hoc etiam negotio, de quo agimus, facile est ad intelligendum: vtinam & ad præstandum. Coniurandum ergo ad finem vsque cum professione etiam, si opus sit, sanguinis & vitæ, seruanda est promissa fides in Christo, data à nobis in Baptismate, fides. Ac proinde, quam doctrinam ex Propheticis & Apostolicis scriptis, ex apertis fidei principiis, & verò etiam ex communi totius veteris Ecclesiæ consensione, certò nouimus esse Christi doctrinam: ea constantissima fide, aduersus omnes dogmatum nouitates, retinenda nobis est: nec solùm in animo eam retinere, sed etiam ore ingenuè confiteri, & ab ea nos nunquam deflectere velle, apertè profiteri debemus: atque ita debemus, vt nisi id faciamus, nulla nobis planè speranda sit salus. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Apud Deum quidem, qui corda intuetur, sufficit fides sola fortè. Sed apud homines, & propter homines, necessaria etiam est libera eius confessio atque professio. Qui erubuerit me coram hominibus: erubescam & ego eum coram Patre meo: dicebat Dominus Iesus. Per nos enim promouenda est in hoc Mundo gloria Dei, nomenque Christi: suis proximis: & nos, qualem sequamur religionem, & qua fide per Dei gratiam prædití simus, toti Ecclesiæ declarare nos oportet: vt quænam sint eius membra, non planè ignoretur. Proinde idem Dominus ad confessionem hanc nos excitans, adiecit: Qui me confessus fuerit coram hominibus: confitebor & ego eum coram Patre meo. Ergo neque muneribus illiciati prodendum Christum, neque terriculamentis aut suppliciis, a libera eius Confessione absterreri debemus: sed intuentes potius in ipsum ducem fidei & perfectorem Iesum, qui proposito sibi gaudio, pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dextram throni Dei consedit: propositum nobis stadium constanter decurramus. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

His decem capitibus, mi C. V L. veram rationem, qua in hac tanta, de via salutis, opinionum diuersitate: malorum spirituum in nos incursione atque impetu: in tanta denique tyrannide Diaboli, suæ quisque suorúmque saluti consulere possit, explicatam esse arbitror.

Hanc ego rationem vt sequerer, Dei beneficio, operam dedi, annos iam ferè 34. ac præter sacras literas, quæ illam ex Dei voluntate esse, manifestissimè docent, ipsa etiam multorum annorum experientia, verè diuinam & optimam esse didici. Nam hanc ob caussam, relicta Babylonica captiuitate, in liberas regni Christi Ecclesias, tanquam in vrbes munitas me contuli: in Rheticas primùm, vbi menses octo & amplius: Deinde in Geneuensem, vbi itidem menses plus minus nouem, vitam traduxi; Inde Argentinam veni, vbi Gallicana tunc florebat Ecclesia: ibi per annos XI. & vixi & docui: sed non sine pugna, mortuo illo totius Reipublicæ ornamento, & scholæ patente, Iacobo Sturmio, veteribúsque Patribus paulatim deficientibus. Post, Clauennam vocatus, in ea Ecclesia pastorem egi annos circiter quatuor: quàm fructuo è, licet non absque cruce, tu generose Comes, qui pro tua singulari pietate, me semper audiuisti: & in regno Christi promouendo, tua & opera & autoritate, non parum iuuisti: optimè cognouisti. Postmodum, regnante magno illo & incomparabili Principe, Friderico III. in Academia Heidelbergensi, annos decem professus sum: ac tandē Neustadium veni in Illustrissimi & fortissimi Principis IOHANNI CASIMIRI oppidum, vbi noua Schola instituta, annos docui septem & amplius: Et vbi adhuc decrepitus senex, bona tamen per Dei gratiam valetudine, ex mei Principis libertate viuo: & vt mando, sicut paulatim corpore, sic etiam animo indies magis ac magis morior, dum possum, operam do certè. Mundus enim transit & concupiscentia eius: Et vermiculus ad Ionam, cuius hederæ specio, radicem cucurbitæ, sub cuius vmbra securus viuebat, ita corrosit: vt ita exsiccata, bonus Propheta, quo se ab immenso Solis æstu tueretur, non habuerit. Hanc

eandem

eandem rationem liberi mei vt persequantur, exopto.

Quæ caussa etiam est præcipua, cur hanc totius Christianæ doctrinæ summam, quæ olim à me in aliam communiorem vsum conscripta fuerat, nunc non solùm meo, verùm etiam familiæ meæ nomine, in lucem edendam curauerim: nempe vt liberis meis, præter illam, quam quotidie in nostris Ecclesiis sonantem Christi doctrinam audiunt: meam quoque eiusdem fidei Christianæ, quam sequantur, formulam relinquerem. Etsi enim ad substantiam doctrinæ Christianæ quod attinet, nihil ab eo, quod nostræ Ecclesiæ prædicant, in hac mea Confessione diuersum doceam: quia tamen, quantum apud liberos valere soleat parentum autoritas & exemplum, non ignoro: adeò rem non parum vtilem me illis facturum iudicaui, si aliquam mei, meæ inquam non faciei, sed fidei imaginem, in quam subinde intuerentur, & qua ad serium literarum studium ad profectum in cognitione veritatis, ad perseuerantiam denique in pietate, magis ac magis excitarentur, in Ecclesia Christi relinquerem. Neque enim me latebat, huc maximè illud Apostoli pertinere, quod ad Timotheum scripsit: Qui suorum & præsertim domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.

Huic accessit altera caussa, quæ ad me, meam[que] conditionem, propriè pertinet. Quæ hactenus de Christo, deque eius religione, & corde credidi, & ore confessus sum, atque etiam multos annos publicè in Ecclesiarum voce, tum libris editis docui: ea vno quoque & iusto volumine, complecti volui: vt quænam fuerit mea fides, toti posteritati constaret, méque in hæreses, quæ nunc passim grassantur, aut quæ vnquam etiam grassatæ fuerunt, nunquam consensisse, omnes fideles tam præsentes, quam futuri, adeóque tota verè Catholica Ecclesia, perspectum haberent: præsertim cùm si qua fortassis in re lapsus sim, etiam in hoc rectè illius iudicio subiiciam, & illud ad lydium lapidem sacrarum literarum, & ad analogiam fidei, ab ipsa examinari & corrigi velim.

Tibi verò, mi C. VL librum hunc meum vt dicatem [illegible] honestissimis caussis, quas nec tibi, nec cuiquam alij bono viro improbatum iri confido, adductus fui.

Decet bonæ doctrinæ librum non malum, bonum habere patronum: qui & vellet ob pietatem, & posset ob [illegible], illum tueri: & id quidem constanter: quam ad rem, quantum possit nobilitas sanguinis ac generositas animi, si cum vera pietate coniungantur, longa didicimus experientia. Est enim proprium viri nobilis, constantem esse in re laudabili, honestéque digna: nec sinere se ab honesto proposito, vel [illegible], vel aduersis rebus abduci. Sinceritas & constantia, tales sunt virtutes, quæ in rusticos & seruiles animos, cadere non possunt. Accedit, quòd [illegible] vt meæ erga te obseruantiæ, nostræque Christianæ amicitiæ, aliquod apud omnes extaret omnibus seculis monumentum honestum ac necessarium esse iudicaui. Est enim res & apud Deum, & apud homines, omni laude dignissima, illa quæ ex virtute, eoque sincera ac solida est amicitia: qualis fuit inter Dauidem & Ionathem: Petrum & Iohannem: Paulum & Barnabam. Vt enim non omnium est fides, sicut dixit Apostolus, sic non omnium vera est amicitia: Et vt fides, sic etiam dilectio, ex Deo est, ait Iohannes: nascitúrque ex vera pietate atque virtute. Nostram certè conciliauit non caro & sanguis: sed Christus, sed pietas, sed religio: eiusdémque religionis amor: cui postea accessit similitudo animorum, studiorum, morum, suauissimáque per aliquot annos consuetudo, quibus illa fuit confirmata: atque ita confirmata, vt nullo etiam locorum per multos annos, vel maximè longo interuallo, imminui aut labefactari potuerit. Quid? quòd non solùm firma ac constans semper huc vsque permansit: sed etiam incrementa accepisse, & in dies accipere videtur: Spiritu sancto sanctam φιλαδελφίαν, in cordibus nostris magis atque magis accendente? Ego certè quantam me tui videndi, tecum colloquendi, téque in Domino amplectendi, desiderium teneat sentio: & vicissim ex tuis, tum ad me literis, tum pro me officiis, quantæ tibi curæ sint res meæ, facile intelligo. Sic solent veræ amicitiæ, quæ ex Spiritu Dei conciliantur, perpetuò conseruari, & augeri.

Quæ autem ex Deo sunt bona, & aliis quoque vsui esse possunt: ea ad ipsius gloriam, & ad fratrum ædificationem, quibuscunque possunt rationibus prædicanda & celebranda sunt. Vt ergo voluit Deus peculiares quorundam sanctorum amicitias, sacris literis commendari: sic perpetuo silentio nostra sepeliri non debuit.

Ad hæc, præterquam quòd non me solùm (vt dictum est) sed meos quoque carissimos affines Limacios, totámque eam honestam Christianámque familiam, singulari tua beneuolentia, semper prosequutus es: ea etiam fuerunt & sunt tua in me officia ac beneficia: vt, nisi planè ingratus esse voluissem, de aliqua mihi, si non iusta compensatione, honesta saltem grati animi significatione, omnino cogitandum fuerit: præsertim cùm inter ingratos, vera amicitia consistere nequeat. Quid verò vel tibi gratius, vel tua pietate, virtute & nobilitate dignius præstari à me potuit: quam si libellum hunc, quo totius Christianæ doctrinæ summam, qua potui breuitate & perspicuitate, complexus sum, tuo nomini consecratem? Qualis enim quisquam est, & qualem quisque profitetur artem, scientiam, religionem: tali ei dicari & commendari opera solent ac debent. Sic Lucas Acta suo & re & nomine Theophilo: sic Cœlius Lactantius, suas Christianas institutiones, Christianissimo Imperatori Constantino: sic Ambrosius, suos pios de fide, déque Spiritu sancto libros, piissimo Imperatori Gratiano, dicarunt: sic denique ne in re perspicua immorer, quicunque sapuit, tales sibi delegit suorum librorum patronos, quales fuerunt libri: vt librorum tituli, cum professione illius, cui dicabantur, congruerent. Ergo cùm nulla alia meliori ratione, quam huius libelli dedicatione, tua in me merita aliqua ex parte compensare potuerim, hoc qualecunque munusculum, perpetuum amoris erga te mei testimonium, benigno accipias animo, meque vicissim, vt facis, amare pergas: meos verò liberos, T. Cornelium: Ludouicum, Hier: Robertum: Lrl: Constantiam: An: Lydiam: Violanthem, cum amantissima liberorum [illegible] matre, mihi verò carissima in Domino vxore, R. Liuia, habeas, post meam præsertim [illegible] commendatos, rogo & obsecro.

Ego verò tibi à Domino precor meos annos, C. VI. quò & tuis & meis, imò & nostris Ecclesiis, vt ha-

tenus fecisti, diu prodesse queas: sed sine illis incommodis, ad meam vsque ætatem & vltra perue-nias, precor, quæ decrepitam senectam consequi solent: & quorum caula, qui dixit καλὸν γῆρας, sub-iecit etiam, καὶ μὴ γηρᾶν πάλιν: τὸ γὰρ γῆρας οὐκ ἔρχεται μόνον. Nam viuere quoque ipsum senile χαλεπὸν βάρος solet esse senibus: vt meditandum illis potius semper sit de morte & sepultura, quàm de vita: quo ipsum quoque nomen γέρων, quasi τὴν γῆν ὁρῶν, nos semper inuitat.

Cæterùm cùm & VIVERE ipsum per se magnum sit Dei beneficium: & aliis multis vsui esse possit: & ipsa denique etiam carnis incommoda, quæ senectam consequuntur, vtilia sint spiritual in piis hominibus: his de causis longam alicui pio ætatem precari, non est malum, sed bonum precari: etiamsi malis aliquot carere senectus non possit. DEVS ergo optimus max. in bona te seruet valetudine: & bona longáque vita, ad multorum bonorum, pro sua bona voluntate donare dignetur. ὑγίεια καὶ νοῦς ἐσθλὰ τῷ βίῳ δύο.

Neustadio Cal. Aprilis 1585.

AD

AD LECTOREM.

QVAM aliquot annis [illegible] conscripseram fidei confessionem, Candide [illegible] eam certis de causis, neque in rebus, neque in [illegible] immutare volui: ea si qua aut claritatis explicanda, aut [illegible] confirmanda [illegible]: ea seorsim potius declaranda & [illegible], quam communi [illegible], ut ipsa Confessio, quippe cuius iam plura, quam decem exemplaria conscripta fuerant, & in multorum manus peruenerant, aliqua ex parte [illegible]. Quae autem inter recognoscendum digna correctione occurrerunt, vel confirmatione: ea suo quoque loco, in ipsa Confessione, hac stellula * notauimus. Vbi ergo hanc notam videris: ad OBSERVATIONES recurras, & idem caput, eundemque Aphorismum consulito. Aliud quoque monendum es Lector. Cum iam [illegible] totius libri editio: certior factus sum non deesse, qui reprehendant, quod alicubi scripsi, cap. xi. Aph. 15. Christum non solum sibi, sed etiam nobis vitam aeternam promeruisse: quasi illud SIBI, [illegible] positum fuerit. Miratus sum initio & non parum sum miratus: nihil hac doctrina sit clarius apud Patres, a quibus & Scholastici acceperunt. Sed [illegible] diuersa hominum esse palata: & aliis quidem, vt iuuenibus, vina noua ac dulcia, magis sapere, aliis vt senibus, vetera tanquam salubriora magis probari: statim desii mirari.

Veterem illam esse doctrinam, liquet ex veteribus Patribus, qui locum illum ad Phil. Propter quod & Deus exaltauit illum [illegible] interpretati sunt: vt dixerint, Christum sua humilitate, obedientia & morte, sibi illam exaltationem promeruisse.

Augustinus Tract. in Iohannem [illegible] 104 in cap. XVII. Col. 505. explicans verba Apostoli Phil. 2. Humilitas eius (inquit) [illegible] ab eo [illegible], Semetipsum exinaniuit: Claritas vero, incipit ab eo loco, Propter quod & Deus exaltauit eum, &c. Humilitas, claritatis est MERITVM, claritas, humilitatis est praemium: sed hoc factum est, in forma serui: in forma vero Dei, semper fuit, semper erit claritas. Haec eadem Augustini verba probauit Beda: ea enim retulit in suos commentarios, in caput 2. Phil.

Ambrosius in eadem verba Apostoli, PROPTER QVOD ET DEVS, &c. quid & quantum (inquit) humilitas mereatur, ostendit.

Hieronymus in eundem locum: quia se assumptus homo humiliare dignatus est: Diuinitas, quae humiliari non potest, eum qui humiliatus fuerat, exaltauit. Nota illud, QVIA.

Vigilius contra Eutychen lib. 5. pag. 130. ait Christum secundum humanam naturam, ob meritum, honores accepisse.

Item pag. 132. demonstrans, HONORIBVS SVBLIMARI, hoc non posse attribui Christo, secundum diuinam naturam [illegible] humanam: praeter alia ita scribit: Numquid [illegible] honoribus sublimari, & dignitatis profectibus augeri natura eius (diuina) indigebat: vt humilitatis & obedientiae ac mortis MERITO, sublimatum [illegible] fastigium & potestatem Coeli ac terrae mereretur accipere, tanquam qui [illegible] non habuit? An forte negabunt Domino Iesu Christo ob meritum passionis & mortis haec omnia fuisse collata? Legant Apostolum dicentem de ipso, Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, caelestium, terrestrium & infernorum. Et Dauid, de torrente (inquit) in via bibet, propterea exaltauit caput. De torrente in via, id est, de fluuio mortis humanae bibit: propterea exaltauit caput, quia mortem gustauit. Ipse in Euangelio, propterea (inquit) diligit me Pater meus, quoniam animam meam pono pro ouibus meis, &c.

Et paulo post subdit: persequimur ergo omnia adhuc beatitudinis eius munera, passionis MERITO acquisita: quibus luce [illegible] non posse ei secundum quod natura Deus est, sed secundum quod natura homo factus est, conuenire. Legantur quae sequuntur. Plura possem proferre testimonia: sed epistolae breuitas non patitur, neque etiam est necesse. Haec certe vetus est Ecclesiae doctrina. Rogo igitur conuiuas meos, vt si vino & veteri & nouo in mensa proposito, ego tanquam Senex, reiecto aliis nouo, de veteri bibam: ne mihi succenseant. Mea enim valetudini, vt debeo ex mandatu Dei, consulo: de bono etiam nouo libentius aliquis, quam de malo veteri, bibiturus.

Neque hoc praetereundum fuit: quod inter legendum librum iam impressum offendi erratum, in obseruationibus, column. 572. [illegible] μόνη, proponendum est dictio, Ἰωάννης: vt haec sit lectio, illud Ἰωάννης μόνη. Non enim de sola illa particula μόνη, sed de toto suo dicto Pauli, sermo mihi fuit: quemadmodum liquet ex iis, quae ibi sequuntur.

Addam & hoc. In appendice de persona Christi, ad calcem obseruationum, vt ex Vigilio, breuem rationem, qua controuersia, de reali communicatione Idiomatum conciliari possit, indicarem: dixi, carnem Christi dici posse, sine vlla contradictione, & omnipotentem, & non omnipotentem esse, vbique praesentem, & non vbique praesentem: diuersis nimirum respectibus. Sua enim propria οὐσίᾳ, non esse: esse autem ipsa [illegible], quae illi cum natura diuina communis est. Hic ergo, ne tibi a Sophista aliquo fiat fucus: hanc nota explicationem. Cum dicimus propria οὐσίᾳ [illegible] non esse: id bifariam [illegible] potest. Primum hoc sensu, vt secundum quaestionem, quae τὸ ὅτι [illegible], ipsa caro Christi [illegible], realiter praesens esse dicatur, non sua cognitione, non suo imperio, non [illegible] tantum: sed reali ac propria sua οὐσίᾳ: quo sensu, λόγος quoque sua οὐσίᾳ, vbique, esse vere praedicatur: [illegible] οὐσίᾳ omnia implet. Deinde hoc altero sensu, vt secundum quaestionem τὸ διότι quare sit causa quaeratur, cur vbique praesens sua οὐσίᾳ, esse dicatur: vtrum hoc habeat ex sua natura seu οὐσίᾳ, an vero ex gratia donoque, vnionis hypostaticae: quo sensu λόγος etiam dicitur Deus esse, & omnipotens sua οὐσίᾳ: quod hoc habeat [illegible] ex gratia, sed ex sua natura atque οὐσίᾳ. De primo, multi hactenus acriter pugnarunt, vt partem affirmatiuam defenderent carnem Christi vbique esse sua οὐσίᾳ: atque in hunc finem fecerunt, vt inde eam sua οὐσίᾳ realiter existere in pane concluderent. Nos constanter vtrumque pernegauimus. De secundo: idem negamus, & recte, sed nemine contradicente, carnem Christi ex sua naturali οὐσίᾳ, hoc habere, vt sit vbique praesens, sed ex vnione quidem hypostatica, hoc illam fuisse consecutam, vt posset si vellet, vbique esse: a resurrectione vero &,

glorificatione, id accepisse, vt reipsa οὐσία vbique existeret. Nos [illegible] contra ipsos, falsum esse contendimus. Et ratio altera hæc est: [illegible] ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, vt Concilium Chalcedonense definiuit: hoc est, sine [illegible] vel mutatarum seu [illegible] proprietatum mutatione, & confusione. Si ἀτρέπτως. Caro igitur ab vnione [illegible] glorificatione, aliquam in sua οὐσία, aut in suis essentialibus proprietatibus, mutationem [illegible] οὐσία creata, finita, circumscripta. Non maneret autem, si aut posset, aut reipsa esset vbique præsens, [illegible] quidem secundum se totam: cum illud cadere non possit in οὐσίαν infinitam simul, & simplicissimam, qualis est diuina. Si ἀσυγχύτως: quibus ergo discernitur diuina οὐσία ab humana: ea [illegible] attribui non possunt: alioqui confusio sequatur qua discerni nequeat vna natura ab altera: & an hæc Christo competant, id [illegible] prædicentur, secundum diuinam, an verò secundum humanam. Aduersus hanc Eutychianam confusionem adiecta fuit à Chalcedonensi Concilio illa particula ἀσυγχύτως: Et explicatur à Patribus, hac regula, quam passim legimus: Quæcunque leguntur de Christo [illegible] diuina, ea diuinæ esse naturæ, quæ humiliora & humana, ea humanæ attributa. In [illegible] græca [illegible] ἀκούῃς περὶ τῆς ἑνὸς τῶν ἐναντίας φωνάς, καὶ ἀλλήλοις μερίζε τὰς φύσεσι τὰ λεγόμενα [illegible] τῇ θείᾳ φύσει [illegible] τι μικρὸν καὶ ἀνθρώπινον, τῇ ἀνθρωπίνῃ λογι[illegible] [illegible] ταῖς θείαις [illegible]. Nec [illegible] T. 2. D a. 5. cum [illegible] lib. 3. cap. 4. [illegible] hoc contra [illegible] Eutychianam [illegible] verba: [illegible] τῆς ἀνθρωπότητος: ἰδιώ[illegible] [illegible] τῆς σαρκός, [illegible] τῆς θεότητος [illegible] ἀνθρωπότητα [illegible]. Postea quomodo de persona, siue ab vna natura, siue ab altera nominetur, quæ cuiusque sunt naturæ propria, prædicentur: [illegible] declarat.

Hæ duæ sunt [illegible] rationes, quibus euincitur, carnem Christi, non accepisse ex vnione, aut ex glorificatione, vt sua propria οὐσία, vbique esse queat. Si ergo concedenda sit (quod tamen non probamus) hæc locutio, Caro Christi vbique præsens est: non alio sensu esse concedendam docemus, quàm sua ὑποστάσει, vel etiam sua scientia, potentia & imperio: minimè autem sua propria οὐσία creata & finita: quod hoc sit monstrum verè Diabolicum, veram Christi humanitatem, qua nobis similis est per omnia, excepto peccato, penitus abolens.

Posset & alia addi explicatio illius propositionis, quam ex Damasceno colligimus. Libro enim quarto, de orthodoxa fide, cap. 3. explicans, quomodo adoremus carnem Christi, ad calcem capitis, in hæc scribit verba: Καὶ οὐ φαμὲν, ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν ψιλὴν, ἀλλὰ σάρκα θεοῦ, ἤτοι σεσαρκωμένον θεόν. Possumus igitur & nos sic explicare propositionem, Caro Christi, id est, Christus incarnatus, vbique præsens est: sed quanam sui parte, seu secundum quamnam naturam? Faxit DEVS, *vt omnes tandem idem in Domino sapiamus, & loquamur. Te verò Christiane lector, quisquis es, Christiane, hoc est, sincerè, & ex animo rogo: vt si quid fortè in hoc meo libello desideres: illud me liberè moneas: & amicè doceas: certo persuasus, te mihi facturum rem longè gratissimam. Nil enim magis cupio, quàm vt antequam moriar, talem in Ecclesia fidei confessionem relinquam, quæ ad lapidem Lydium sacrarum literarum diligenter examinata, pio cuique & docto viro, eóque toti Ecclesiæ verè Catholicæ, probetur. Vale: & pro vera Ecclesiarum omnium nomen Christi inuocantium, inter se conciliatione ac coniunctione, sub que vno & eodem capite Christo coagmentatione, Deum Patrem, per eundem Dominum Iesum Christum, nobiscum rogato: méque in tuis precibus commendatum habeto. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη.*

HIER.

HIERON. ZANCHII DE RELIGIONE CHRISTIANA, FIDES:

Quam nunc demum, annum agens LXX. suo suæque familiæ nomine, in lucem edendam curauit.

CAPVT PRIMVM.

DE SCRIPTVRIS SANCTIS, TOTIVS CHRISTIANÆ RELIGIONIS FVNDAMENTO.

I.

De Deo, rebúsque ad religionem pertinentibus, soli Deo simpliciter esse credendum.

CREDAMVS, de Deo, rebúsque diuinis, ad regnum Christi, salutémque nostram pertinentibus, à nemine posse nos meliùs certiúsque doceri, quàm à Deo ipso: qui nec falli nec fallere potest. *Ambros. epistol. 41* Deum nemo vidit vnquam: Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. *Ioh. 1. 18.*

II

Deum loqui in scriptis Propheticis & Apostolicis.

Deum autem nouimus, tametsi totius orbis hominibus, per ea quæ facta ab ipso sunt, non exiguam neque obscuram suæ ipsiusque sempiternę virtutis ac Deitatis cognitionem exhibuerit: ita vt quotquot illum, non vt Deum glorificarunt, inexcusabiles facti sint: *Rom. 1. 19. 20.* suæ tamen Ecclesiæ peculiari ratione, per Prophetas nuntiorum atque Apostolos, Spiritu suo afflatos, pérque ipsorum scripta, sese suamque voluntatem, clarius plenius'que reuelasse: eáque scripta Prophetica & Apostolica, ipsissimum esse Verbum Dei. *Hebr. 1. 1. Hebr. 2. 3. 2. Pet. 1. 21. Matth. 10. 20.*

III.

Prophetica & Apostolica scripta esse solos Canonicos libros.

Prophetica verò & Apostolica scripta ea esse non dubitamus, quæ ideo Canonicorum librorum nomine Ecclesia Dei appellare solita est: quia cùm hosce libros certò nouerit esse *θεοπνεύστους, 2. Tim. 3. 16.* eos etiam solos pro canone totius Christianæ pietatis, ad quem omnis de religione controuersia examinanda sit, semper agnouit. Reliquos, quanquam in volumine Sacrorum Bibliorum contineantur, ideò tamen Apocryphos vocans, quòd eos ita esse à Spiritu sancto, sicut prioris generis, minimè perspectum habeat.

IV.

Libri Canonici & Apocryphi quinam sint.

Pro certissimo igitur verbo Dei, hosce libros ex veteri Testamento cum tota, tam ante, quam post Christi aduentum, Ecclesia, *Concil. Laodic. can. 59.* sine vlla dubitatione agnoscimus atque amplectimur.

Quinque libros Mosis:	*Psalmos:*
Iosuæ vnum:	*Prouerbia:*
Iudicum vnum:	*Ecclesiasten:*
Ruthæ vnum:	*Canticum canticorum:*
Samuelis duos:	*Iesaiam:*
Regum duos:	*Ieremiam cum Threnis:*
Paralipomenon duos:	*Ezechielem:*
Esdræ priores duos:	*Danielis priora duodecim capita, excepto trium puerorum cantico:*
Esthera capita nouem & priores decimi capitis versus tres:	*Minores Prophetas duodecim.*
Iobum.	

Pro non Canonicis autem hosce reliquos accipimus.

Iuditham:	*Danielis cap. 13. & 14.*
Tobiam:	
Esdræ tertium & quartum:	*Canticum item trium puerorum, quod est capiti tertio affixum:*
Sapientiam Salomonis:	
Sapientiam Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus Latinis dicitur:	*Esthera à tertio versu capitis decimi reliquum:*
Baruchum:	*Macchabæorum vtrumque librum.*
Epistolam Ieremiæ:	

Hæc de Veteri.

Ex Nouo autem Testamento nullum excipimus: quoniam etsi aliqui sint, de quibus olim fuit dubitatum, postea tamen agniti fuerunt & ipsi non minùs quam alij pro Apostolis scriptis: quorum iudicio nos quóque subscribimus.

Prioris generis sunt.

Euangelia secundum	*Matthæum:*	*Acta Apostolorum:*
	Marcum:	*Epistolæ Pauli:*
	Lucam:	*Petri prior:*
	Iohannem:	*Iohannis prior.*

Posterioris sunt:

Epistola ad Ebreos:	*Secunda & tertia Iohannis:*
Iacobi Epistola:	*Epistola Iudæ:*
Posterior Petri:	*Apocalypsis.*

Licet enim maioris cuiusdam autoritatis illi, de quibus nunquam, quàm isti, de quibus aliquando fuit dubitatum, quodam modo esse videantur. Nos tamen perinde vnis atq; aliis tanquam certo Dei verbo credimus: Apocryphis verò, qui in volumine bibliorum habentur, primum post Canonicos locum tribuimus.

V.

Solis Canonicis probari posse dogmata fidei.

Ac proinde Canonicis libris dūtaxat ad dogmata fidei

IIII.

Essentiales proprietates in Deo [illegible] non [illegible] ab essentia.

Apposcimus [illegible] simpliciter [illegible] ab essentia: [illegible] crea- [illegible] Deus. Matth. [illegible]

V.

Nihil simpliciter [illegible] quale est Deus nisi & [illegible]

Quapropter [illegible] diuinarum proprietatum, quibus [illegible] qualis est & Deus, vt simpliciter omnipotens, & [illegible] Patris atque [illegible]

VI.

Confirmatio [illegible]

Vnde etiam [illegible] cum Filius & [illegible] sanctus, non tamen dicamus eos esse tres omnipotentes, [illegible] blasphemia [illegible]

VII.

[illegible]

Itaque damnamus & [illegible] omnes hæreses, quæ [illegible] Concilii [illegible] Sabellii, Praxeæ, Fotini & [illegible] blasphemias [illegible] & [illegible] Deum verum & æternum esse [illegible] communicatam [illegible] creaturæ sine [illegible] communicari posse, vel potius communicatam iam esse docent.

CAPVT III.

DE PRÆSCIENTIA ET PRÆDEstinatione Dei.

I.

Deum omnia ab æterno præcognouisse & præuidisse

Credimus Deum antequam crearet mundum, iam inde ab æterno pro sua immensa sapientia præcognouisse omnia, quæ porro aut facturus erat ipse bona aut permissurus ab aliis fieri mala: [illegible] ei [illegible] quam latuerit, lateréve possit: sed omnia tam quæ facta sunt, fiunt, futuráve sunt, quam quæ fieri possunt, etiamsi nunquam fiant, nuda & aperta semper fuisse & esse oculis eius, non dubitamus. Heb. 4. [illegible] Act. 1. 18.

II.

Deum omnia in suo æterno consilio præfiniuisse & ad optimos fines præordinasse.

Nec solum prævidisse omnia Deum, habuisséque præsentia in suo conspectu credimus, verum etiam [illegible] sapientissimo suo illo & æterno consilio, quæcunque aut ad mundi creationem [illegible] aut ad [illegible] ex aliorum hominum [illegible] redemptionem [illegible] salutémque æternam [illegible] præfiniuisse. Act. 4. [illegible] omnia, quæ fieri sapientissimè erat permissurus, ad optimos fines, pro infinita bonitate sui præordinasse: ita vt ne capillus quidem [illegible] Matth. 10. 29. 30.

III.

Omnium hominum [illegible] ad vitam alios ad mortem præfinisse.

Quapropter [illegible] Deum [illegible] omnium hominum [illegible] in Adamo [illegible] peccatores, [illegible] in Christo [illegible] vitam [illegible] misericordia, in his autem iustitia toti mundo pateficeret ad ipsius gloriam. Rom. 9. 2.

IV.

Sanctorum electionem esse gratuitam.

Quemadmodum enim vocatio ad Christum & iustificatio in Christo, tota gratuita est, non ex operibus [illegible] Eph. 2. [illegible] in Christo [illegible] in Domino glorietur. Eph. [illegible] Rom. [illegible]

V.

Prædestinatos non [illegible] ad vitam [illegible] etiam [illegible]

Vnde [illegible] in Christo [illegible] regenerationem, veramque resipiscentiam, qua facti noua creatura in Christo [illegible] aedificationem. [illegible] Cor. [illegible] Gal. [illegible]

VI.

Non esse electos, eóque nec [illegible] Christo per ipsius spiritum [illegible]

Proinde illi [illegible] salutem [illegible] etiam si non sint Christi per fidem [illegible] peccatis, nec [illegible] operibus faciendis. [illegible] Eph. 2. 10. [illegible] enim, quæ Deus coniuncta esse vult.

VII.

Debere quemque [illegible] electum in Christo: [illegible]

Hinc etiam [illegible] nemo in genere eximere se [illegible] ad Christum, [illegible] electione fieri certior, [illegible] & ad conscientiæ testimonium an sentiat se verè in Christum credere, sinceróque amore affectum esse erga Deum & proximum, necne sentiat. 2 Cor. 13. 5. Quòd si etiam hic non solidè & efficaciter sentiat, ne [illegible] tamen, sed roget Deum, vt suam adiuuet incredulitatem, sperans fore, vt fiat certior. Mar 9. 24.

VIII.

Causæ propter quas tradita est doctrina de prædestinatione in Sacris literis.

Neque enim doctrina de æterna, gratuita, & immutabili prædestinatione in Sacris literis tradita est, vt aut Christum negligamus aut de salute desperemus, aut securi concupiscentiis frena laxemus, aut denique insolescamus [illegible] contra has præcipuas ob causas. *Primum* vt sciamus, extra Christum seruari posse neminem: quando fundamentum totius salutis nostræ in ipso Christo ante mundi creationem iactum & firmatum fuit. Act. 4. 12. 2. Tim 2. 19. *Deinde*, vt in tempore tentationum, nos, qui in Christum credimus, sustentemus nos in certitudine salutis: nec aut desperemus, aut etiam diffidamus: quando ea certa [illegible] firma est in æterno Dei decreto. Rom. 8. per totum. *Tertio*, vt inde ad studium fidei in Christum, sanctitatis, bonorúmque operum [illegible] quando electi sumus, vt fideles efficiemus, & sancti, & inculpati in con-

spectu eius, & vt in bonis operibus ambulemus. Eph. 1. 4. & 2. 10. Denique ne infoletcamus si credimus in Christum & sanctè viuimus: sed totum soli gratiæ diuinæ in Christo acceptum feramus: & vt, qui gloriatur, in Domino glorietur. 1. Cor. 1. 31. quando, vt tales essemus, Deus quoque pro sua gratia ab æterno constituit in Christo.

CAPVT IV.
DE OMNIPOTENTIA ET VOluntate Dei.

I.

Deum ita esse omnipotentem, vt plura possit, quàm velit præstare.

Credimus, Deum ita esse omnipotentem, vt non solùm quæcunque voluit ac vult, fecerit & faciat: verùm etiam infinita quæ non vult, & velle & facere possit: sequuti hac etiam in parte doctrinam Iohannis, qui dixit: Potens est Deus suscitare de lapidibus istis filios Abrahæ, Matt. 3. 9. quod tamen facere noluit: & Apostoli sententiam, qui scripsit, Deum misereri quorum vult, (cùm tamen possit omnium) & indurare (non omnes, vt potest) sed quos vult Rom. 9. 15. 18. vt nimis impium sit, à sola omnipotentia Dei non monstrata eius voluntate, aliquid factum esse, vel fieri, vel factum iri à Deo, concludere velle. *Tertull. contra Prax.*

II.

Quædam à Deo fieri non posse, non pugnare cum eius omnipotentia.

Cùm Apostolus scribat, 2. Tim. 2. 13. Deum seipsum negare non posse: credimus nullam fieri omnipotentiæ Dei iniuriam, si quis dicat, multa esse, quæ fieri a Deo non possint: nimirum quæ cum ipsius pugnant natura, implicantque contradictionem.

III.

Superioris sententiæ confirmatio.

Cùm enim sit summum bonum, fieri certè malus, aut facere malum non potest: & cùm sit summa veritas, non potest mentiri: cùm summa sit iustitia, nequit iniustè aliquid agere: cum ipsa sit vita, mori quomodo potest? denique cum sit vnus tantum Deus, isque increatus, & æternus, in tribus tantum personis subsistens: eum non posse aliquam creaturam ita sibi assumere, vt eam sibi faciat ὁμοούσιον, & talem prorsus, qualis & ipse est, quartamve cōstituere personam, credimus & confitemur: nihilque hac confessione, de omnipotentia Dei decedere, aut detrahi, persuasum habemus. Certè, quæ etiam facta sunt, fieri nō potest quin sint facta, vt certum sit quæ contradictionem implicant, ea neque etiam a Deo fieri posse, qui summa est veritas. Hac enim ratione ipsa quoque omnipotentia Dei, qua facta fuerunt, apertè negaretur.

IV.

Voluntatem Dei in solis Sacris literis nobis esse inquirendam.

Porrò cum infinita sint & arcana Dei consilia, quæ ne Angelis quidem ipsis manifestat. Marc. 13. 32. credimus, cū de voluntate Dei quæstio est, eam non esse alibi locorum, quàm in Sacris literis, inquirendam: vbi, quæcunque nobis ad salutem necessaria erant, abundè & perspicuè suppeditauit, atque suppeditat, quidque à nobis fieri velit, pro sua benignitate reuelauit per Spiritum suum, Deus. Ioan. 15. 15. & 17. 29.

CAPVT V.
DE MVNDI CREATIONE, DE ANGElis, déque primo hominis statu.

I.

Omnia fuisse à Deo condita, & quidem bona valdè.

Credimus, Deum Patrem, omnia per Filium, vnà cum Spiritu sancto, visibilia & inuisibilia, Col. 1. 16. quæ cœli terræque nomine complexus est Spiritus sanctus in sacris literis, & quidem omnia valdè bona, intra spacium sex dierum è nihilo creasse. Gen. 1. & 2. eaque ad hominis vsum, & ad suam gloriam destinasse. Prou. 16. 4. Heb. 1. 10. Luc 1. 35. ita, vt tam Filium & Spiritum sanctum, quàm Patrem, pro mundi creatore agnoscamus: cum vnus sit, idémque Deus.

II.

Cœlum à terra distingui, cœlúmque beatorum à reliquis cœlis differre.

Neque cœlum terræ miscemus, cœlósve inter se cōfundimus, sed cum Sacris literis distinguimus: quemadmodum & elementa, omniáque animalium & aliarum rerum gestarum distincta esse videmus. 2. Cor. 12. 2. Matth. 6. 10. Ac proinde cœlum quoque, in quo beatorum cum Christo degunt animæ, futuráque sunt omnium piorum corpora, & quod Christus domum patris sui, Paradisum vocat, Apostolus verò ciuitatem habentem fundamenta, cuius artifex & conditor sit Deus: à reliquis cœlis, multò verò magis à terra & inferis, differre confitemur. Iohan. 14. 2. Luc. 23. 43. Heb. 11. 10. Ad quod & Paulus allusit, cùm dixit, se raptum fuisse vsque in tertium cœlum: nempe supra cœlum Aeris, supraque omnes visibiles & mobiles orbes. 2. Cor. 12. 2.

III.

Angelos creatos fuisse omnes bonos: quanquam non omnes in veritate perstiterint.

Credimus itaque etiam Angelos omnes, creatos fuisse bonos & iustos substantias spirituales & immortales, intelligentia & libera voluntate præditas, quanquam non omnes in ea bonitate & iustitia, atque (vt Dominus Iesus loquitur) in veritate, perstiterunt: sed per multos, docemur à scripturis, propria voluntate iam inde ab initio peccasse, factos Dei omnisque boni, humanique generis atque imprimis Ecclesiæ Dei hostes, mendaces, mendaciique ex propriis loquentes, homicidas, diabolos, cacodæmones Iohan. 8. 44. hancque ob causam è cœlo in tartarum detrusos, catenisque caliginis traditos fuisse, & damnationi asseruari. 2. Pet. 2. 4.

IV.

Causa, cur permiserit multi cœlestes spiritus peccare, malique fieri.

Sed neque hoc frustra fuisse à diuina sapientia permissum è Sacris literis didicimus. Nam præterquam quod voluit in istis sua patefacere iudicia, iramque aduersus peccata cuiusque generis creaturarum: voluit etiam, horum opera, ad nos tentandos exercendósque in fide, spirituali pugna, patientia, eóque ad salutem nostrā promouendam, vt Eph. 6. 12. & denique eos voluit esse suorū iudiciorum aduersus humana scelera executores & administros. 1. Re. 22. 21. vt, qui amorem veritatis nolunt recipere, qua salui fiant, 2. Thes. 2. 11. sequantur doctrinas dæmoniorum, eorúmque mendaciis credant, & pereant.

V.

Angelos bonos, seruatos gratia Dei fuisse, vt essent ministri Dei & nostri.

Rursus credimus, ex illis cœlestibus spiritibus innumerabiles fuisse gratia Dei propter Christum seruatos, ne cū aliis peccarent, sed persisterent in veritate & obedientia: Dan. 7. 10. itaque hos factos esse nuntios & administros Dei, qui saluti electorum inseruiant, eósque aduersus diabolos tueantur, & promoueant regnum Christi. Heb. 1. 14. Ps. 103. 20. qui ita nos amant nobisque inseruiunt, vt de salute nostra summopere lætentur: nolunt verò à nobis adorari, sed solum Deum, adorandum esse monent, séque nostros aiunt esse conseruos: quibuscum etiam in cœlo æternam beatámque vitam acturi sumus. Luc. 15. 7. Apoc. 22. 9. Matt. 22. 30.

VI.

Hominem ad imaginem Dei creatum fuisse.

Credimus, creatis iam rebus aliis omnibus, Hominem etiam ad extremum, corpore è terra formato, & anima, substantia spirituali & immortali, è nihilo facta, & in corpus illud insufflata, creatum fuisse ad imaginem & similitudinem Dei: Gen. 1. & 2. addita illi paulò pòst vxore, ex ossibus illius, ad corpus quod attinet conflata, & ad eandem Dei imaginem efformata.

VII.

Imago illa Dei, quibusnam in rebus potissimum consisterit.

Credimus verò, imaginem illam Dei, in hoc potissimum fuisse positam: tum, quòd sicut Deus, absolutus est rerum omnium dominus: sic homini subiecta fuerint omnia, volatilia cœli, pisces maris, & bestiæ terræ, vsque adeò vt Rex esset totius mundi. Gen. 1. 28. Psal. 8. 7. 8. 9. tum verò maximè, quod sicut Deus sanctissimus & iustissimus est, sic etiam Homo creatus fuit rectus, in iustitia, & sanctitate vera, sicut interpretatur Apostolus Eph. 4. 20.

VIII.

Adamum verè liberum fuisse ante lapsum.

Hinc vero credimus, hominem in primo illo statu, non solùm tali libertate præditum fuisse, vt nihil velle posset inuita voluntate: (quæ libertas semper in homine mansit &

sit & manet) verùm etiam talibus viribus fuisse donatum, vt potuerit, si voluisset, non peccare, & non mori, sed in iustitia perseuerare, & mortem euitare: *Eccles.* 7.30. *Sir.* 15. 18 vt meritò, quod vtrunque amiserit, illi ipsi attribuendum sit, & non alij.

IX.

Errores.

Damnamus itaque, Valentinianos, Marcionitas, Manichæos & quicunque aduersus hunc fidei articulum aliquid vel docuerunt, vel scriptum reliquerunt: fingentes, aut ab alio Deo, quàm à Patre Christi, omnia esse condita, aut ab vno Deo bono, bona, ab altero autem malo, mala: cùm Deus esse non possit, qui non sit summè bonus, & solus rerum omnium conditor. Damnamus etiam omnes, qui aut docent animam hominis è substantia esse Dei, aut, qui eius negant immortalitatem & perpetuam actionem: aut qui in solo dominatu imaginem Dei collocant: aut denique, qui primum hominem verè fuisse creatum liberum, negant.

CAPVT VI.
DE PROVIDENTIA MVNDI-que gubernatione.

I.

Mundum, & quæcunque in eo sunt & fiunt, diuina regi prouidentia.

Credimus, Deum creatis rebus omnibus, ita quieuisse ab omni opere, quod patrarat: *Gen.* 2.2. vt interim tamen nunquam desierit aut desinat, Mundum, & quæcunque in eo sunt, tam parua, quàm magna, atque inprimis humanum genus, singulósque homines curare, regere, gubernare: ita vt nihil in mundo fiat, aut contingat, quod non regatur diuina prouidentia. *Sap.* 14.3. *Matt.* 10.29.30.

II.

Peculiari cura regi Ecclesiam Dei.

Etsi verò vniuersa & singula diuinæ prouidentiæ subiecta sint: credimus tamen, speciali quadam cura & ratione regi Ecclesiam Dei, singulósque electos, & electorum voluntates atque actiones: cùm ipsos peculiariter vocet, iustificet, sanctificet, & non omnes: cùm in ipsis operetur velle & perficere, inque ipsis inhabitare se dicat, & non in omnibus: cùm denique eos ad æternam vitam deducat, reliquos verò sinat pro suo iusto iudicio viis suis ingredi, & in æternum ruere exitium: *Roman.* 8.30. *Phil.* 2.13. 2. *Cor.* 6.16. *Act.* 14.16 vt meritò etiam nos peculiariter iubeamur omnem solicitudinem nostram in Deum proiicere, quoniam ipsi (peculiariter) cura est de nobis. 1. *Pet.* 5.7.

III.

Deum ordinariè Mundum regere per causas secundas.

Hoc quoque è Sacris literis didicimus, quanquam Deus multa suæ æternæ prouidentiæ decreta per seipsum sine vllo externo coadiutore, imò & nonnunquam contra ordinaria media, perficit: multò plura tamé & ordinariè solitũ illum esse per causas secundas, tam in toties Mundi, quàm in Ecclesiæ gubernatione exsecutioni mandare: cùm ipse dicat, se exauditurum cœlum, cœlum exauditurum terram, terram exaudituram frumentum, frumentum exauditurum Iezreel. *Hos.* 2.21.22.

IV.

Media ad finem contemnenda non esse: cum non minus vnum, quàm alterum, Deus sua velit prouidentia.

Vnde etiam intelligimus, licet certi simus, nos Deo curæ esse: media tamen ad salutem nostri tum animi, tum corporis à Deo ordinata, contemnenda non esse, Deúmque tentandum: sed sequendum esse Apostolum, qui de salute omnium, qui in naui erant, persuasissimus, nautis tamen fugam meditantibus dixit militibus & centurioni, Nisi hi in naui permanserint, vos seruari non poteritis. *Act.* 27.31. Deus enim, qui cuilibet rei suum destinat finem: is etiam principium & media, per quæ ad finem vsque perueniatur, ordinauit.

V.

Respectu Dei, omnia necessariò, respectu nostri multa contingenter euenire.

Cùm verò Deus sua prouidentia causas secundas, quibus in mundi gubernatione vti solet, in sua quamque natura conseruet, & ita etiam moueat: harum autem aliæ ad certa effecta sint sua natura definitæ, aliæ verò indefinitæ: Nos intelligimus & confitemur, licet respectu Dei, sine cuius præscientia & voluntate nihil contingit in Mundo, omnia fiant necessariò: *Matth.* 10.29.30. *Exod.* 21. 13. respectu tamen nostri causarumque secundarum, non omnia necessariò, sed quamplurima contingenter fieri & euenire. Quid enim magis contingens atque adeò casuale esse potest lignatori & viatori: quàm si è manu illius decidat securis, atque hunc interficiat? Dominus tamen ait, se illum esse, qui viatorem interfecit. Et Dominus Iesus voluntariè mortuus est: is tamen dixit, Oportuit Christum pati. *Luc.* 24.46. Herodes item & Pilatus libera voluntate Iesum damnarunt: Apostoli tamen aiunt, eos non fecisse, nisi id, quod manus & consilium Dei decreuerunt fieri *Act.* 4.28.

VI.

Deum peccatorum, quæ in Mundo admittuntur, autorem non esse.

Atque hinc etiam intelligimus, & confitemur, licet multa in mundo, dum Deus omnia mouet, admittantur ab hominibus scelera: ea tamen Deo, eiusque prouidentiæ imputari non posse: quoniam omnia quidem ille mouet & vires cuique ad operandum suppeditat sua prouidentia: *Act.* 17.28. sed malitiam, qua malè operentur, nemini instillat. 1. *Iohan.* 2.16. Vt igitur terra, succum non minus malis arboribus, quam bonis suppeditans, reprehendi nequit, quòd mala arbor malos fructus faciat: Sic multò minus Deus, vel autor vel causa dici iure potest peccatorum nostrorum, etiamsi manu suæ prouidentiæ omnia, etiam impios sustentet, portet, agat, regat, *Heb.* 1. 3. In ipso (inquit Apostolus) viuimus, mouemur, & sumus: *Act.* 17.28. tales nimirum ab ipso mouemur, quales sumus, nisi ipse nos pro sua gratia alios faciat.

VII.

Adoranda, non autem inquirenda esse arcana Dei consilia, in Mundi gubernatione.

Interim arcana & admiranda Dei consilia, quibus innumerabilia fieri videmus, quorum tamen nullam possumus reddere, aut etiam nosse rationem: ea qua debemus, reuerentia, suspicimus & adoramus: contenti hac certa scientia, nimirum nihil in mundo fieri, sine voluntate Dei: *Matth.* 10. 29. 30. Dei autem voluntatem ita esse iustam, vt sit certissima omnis iustitiæ regula: *Rom.* 9. 14. ac proinde semper illud esse retinendum, quod Apostolus ait, O altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius? *Rom.* 11. 33. Item illud, Nunquid est iniquitas apud Deum? *Rom.* 9.14. Et tamen, Ex ipso & per ipsum, & in ipsum sunt omnia. Ipsi sit gloria in secula, Amen. *Rom.* 11. 36.

VIII.

Errores.

Itaque damnamus omnes illusores, omnésque illos Philosophos, qui aut prouidentiam Dei penitus è Mundo tollunt, aut humanas & minimas quasque res à Deo curari negant: illos item, qui prouidentia Dei abutentes, media a Deo ad salutem nostri, tum animi, tum corporis ordinata contemnunt: nec non illos, qui ita simpliciter omnia euenire necessariò contendunt, vt omnem tollant contingentiam, omnémque hominibus adimant libertatem: eos denique, qui ita volunt Deum omnia in omnibus operari, vt peccatorum quoque αἴτιον, & autorem esse blasphement.

CAPVT VII.
DE LAPSV HOMINIS DEQVE peccato originali, & eius fructibus.

I.

Adamum suapte sponte, per inobedientiam peccasse.

Credimus, cùm primus homo ad imaginem Dei conditus esset, iustus & rectus, vereque liber, vt qui potuerat, si voluisset, non peccare, & nullo mortis genere mori. *Gen.* 1. & 2. *Eccles.* 7.30. *Sir.* 15.18 eum, diabolo quidem suadente, Deo autem nihil impediente, sed in manu consilij sui illum relinquente, per inobedientiam sponte, vereque libera voluntate peccasse; ita vt peccati sui culpam, neque in suam à Deo acceptam naturam, neque in Deum ipsum, neque in illam rem creatam transferre, sed sibi vni quia sic voluit, adscribere potuerit atque debuerit. *Gen.* 3.1. *Sir.* 15.14. *Rom.* 5.19.

II.

Quod & qualenam Adæ peccatum.

Intelligimus enim Adæ peccatum, fuisse voluntariam diuini mandati de non edendo vetito pomo, (vt describit Moses *Gen.* 2.17. & 3.) transgressionem, eóque (vt loquitur Apostolus *Rom.* 5.19.) inobedientiam: quæ non tam in externo facto, quàm in spontaneo animi proposito, quo noluit Deo obedire, posita fuit.

III.

Quanam, & quotuplex mors insecuta sit peccatum Adæ.

Ita fatemur, hominem destitutum iam gratia Dei, vitam illam qua Deo sanctè viuebat, sua culpa amisisse, occæcata mente depravata voluntate, omnique integritate naturæ prorsus perdita, in iis maximè quæ ad Deum vitámque Deo gratam pertinent: factum peccati seruum & Satanæ mancipium, veréque Deo mortuum: Io. 8. 34. Eph. 2. 1. Incurrisse insuper mortem tum corporis quæ omnibus hominibus communis iam est, cum omnibus corporis calamitatibus: Rom. 5. 12 tū maximè totius hominis æternam, hoc est miserrimam, calamitosissimam, infelicissimamque in æternis pœnis cum diabolo, vitam, omni morte sine vlla comparatione duriorem: vnde liberari non potuit nisi per Christum. 1. Cor. 15. 22.

IV.

Omnes homines in Adamo peccasse.

Quia verò totum humanum genus, quod ex Adamo per naturalem generationem erat propagandum, in ipsius erat lumbis, vnde & præceptum cum sua comminatione coniunctum, non ad personam Adæ tantùm, sed ad totum humanum genus pertinebat: Idcirco cum Apostolo credimus, & confitemur, in Adamo peccante omnes homines peccauisse: Rom. 5. 19. Ita vt illa obedientia non tam fuerit Adami propria, quàm totius humani generis facta sit communis: quando illius reatus omnes homines inuoluit, qui ex illius posteritate nunc procreati carnaliter fuerunt, & quotidie procreantur: quemadmodum Apostolus ad Romanos manifestè docuit, atque etiam antithesi inobedientiæ Adami & obedientiæ Christi firmissime comprobauit. Sicutenim obedientia Christi non minus nostra est per imputationem quam Christi ipsius per propriam actionem, quia ex ipsius semine incorruptibili, & ex eius Spiritu renati sumus: efficitur, inobedientiam quoque Adami nobis imputari, illiúsque reatu nos teneri. quia ex carnali eius, vt patris omnium, semine, geniti sumus.

V.

Inobedientiam Adami, insecutam fuisse totius naturæ corruptionem, in omnibus hominibus.

Quemadmodum autem personam Adami propter illam actualem inobedientiam, mox iusto Dei iudicio consecuta est totius naturæ corruptio, concupiscentia ab Apostolo appellata, quæ & pœna præcedentis peccati fuit, & peccatum, & causa aliorum peccatorum: *Rom.* 7. 7. sic omnes etiam homines, qui naturali propagatione, ex illius semine concipiuntur, eadem corruptæ naturæ contagione infectos nasci, meritò è Sacris Literis edocti, credimus, & cum tota Ecclesia confitemur. *Aug. Tom.* 7. *con. Iul. Pela. lib.* 5. *cap.* 3. Peccarunt enim omnes in Adamo, eiusdémque inobedientiæ reatu omnes constricti tenentur.

VI.

Peccatum Originale, quid propriè appellemus.

Quapropter ita vitium hoc hæreditarium, & naturæ contagionem, in omnibus hominibus peccatum esse dicimus, & peccatum Originale appellare solemus: vt tamen à reatu & imputatione illius primæ inobedientiæ, minimè separemus. Quemadmodum etiam contra, iustitiam Christi nostram, non tam in regeneratione naturæ, quæ fit per Spiritum Christi, & quæ iustitiæ inhærentis nomine appellari consueuit, quam in imputatione perfectæ obedientiæ, & iustitiæ Christi, cuius membra sumus, consistere non dubitamus.

VII.

Naturæ contagionem, verè esse peccatum.

Et verò contagio hæc, in pœnam illius primæ transgressionis diuini mandati, inflicta fuit non Adamo solùm, sed toti etiam illius posteritati: eam tamen non solùm pœnam esse peccati, & causam omnium porrò peccatorum, sed etiam verè peccatum, vt ad condemnationem vel sola sufficiat, tam certum habemus è Sacris literis, quam quod certissimum. Rom. 7. 7.

VIII.

Concupiscentiam in ipsis etiam renatis sua natura esse peccatum.

Vsque adeò autem dicimus concupiscentiam sua natura esse peccatum, pugnans cum lege Dei, & æternæ damnationi omnes homines, nisi per Christum liberentur, obnoxios reddens: vt in ipsis etiam renatis, quamuis sublato reatu propter fidem in Christum, non imputetur amplius: verè tamen, & per se peccatum esse, eóque æterna morte dignum: nullo modo dubitemus: cum sit ἀνομία, 1. Ioh. 3. 4. & lege Dei damnetur, vt etiam Apostolus docet. Rom. 7. 7.

IX.

Ex innata concupiscentia, perpetuò scaturire riuulos peccatorum.

Credimus præterea, prauitatem hanc naturalem talem esse omnium malorum fontem, eúmque inexhaustum, vt perpetuò inde scaturiant putridissimæ aquæ malorum affectuum, impiarum cogitationum, prauorum desideriorum: quæ nisi per Spiritum Christi cohibeantur, non possit tandem erumpunt scelera atque flagitia, alia aliis grauiora: vsque adeò, vt ne vllus quidem sanctus sit, qui hanc vitiorum omnium sentinam secum non ferat, putridósque eius vapores semper exhalantes, non sentiat, & subinde sordibus illis non aspergatur & contaminetur. Vnusquisque (inquit Iacobus *Iac.* 1. 14. 15.) tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus: concupiscentia autem, cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.

X.

Deum autorem peccati non esse.

Ex quibus etiam omnibus in ea fide confirmamur, qua credimus, Deum minimè autorem esse peccati: cùm neque Adamum creauit malum, aut ad malum propensum, sed iustum & rectum: neque eum ad malum impulerit vel mouerit, sed ille sua sponte, liberáque voluntate peccarit: neque etiam hæc innata prauitas sit ex Deo 1 *Ioh.* 2. 16. sed inobedientiam illam Adami iustitia priuati, per se sit consecuta, iustè Deo sic permittente, peccatúmque hominis hac digna pœna puniente.

XI.

Errores.

Damnamus igitur cum Irenæo, totáque Ecclesia, omnes, qui Deum autorem peccati faciunt: omnes item Pelagianos, tam nouos quam veteres, qui aut homines omnes in Adamo peccasse, primique illius peccati reatu teneri negant: aut ipsam innatam concupiscentiam, morbum tantùm, pœnámque peccati, non autem verè peccatum esse, contendunt: aut in renatis saltem minimè veri peccati nomine dignam esse volunt. Damnamus & illos, qui peccatum originale docuerunt esse substantiam: quòd hæc opinio, aut faciat Deum autorem peccati: aut neget, Deum omnis substantiæ esse conditorem, & Doctrinam Manichæorum confirmet, de duobus primis principiis, summo Bono, & summo Malo, a quibus omnia, à Bono nimirum bona, à Malo mala profecta sint, & proficiscantur. Damnamus insuper Stoicos, & horum similes, qui omnia peccata paria, neque vnum alio grauius esse docent: illos denique, qui aliquem in hoc mundo inueniri posse contendunt, qui omni prorsus peccato careat.

CAPVT VIII.

DE LIBERO HOMINIS post lapsum arbitrio.

I.

Liberi arbitrij nomine quid intelligamus.

Cùm omnes homines post, & propter lapsum Adami in peccatis concipiantur, filijque iræ nascantur, ad bonum minimè, ad malum autem quam maximè propensi *Eph.* 2. 3. *Gen.* 6. 5. & 8. 21. hæc nostra est de libero arbitrio hominis non renati, fides atque confessio. Liberi arbitrij nomine, ita intelligimus liberam hominis voluntatem: à qua tamen non separemus intellectus facultatem, qua de rebus iudicamus, & arbitramur, quid bonum sit, quid malum, quidve eligendum, & respuendum.

II.

Duplicem esse quæstionem, vnam de natura, alteram de viribus Liberi arbitrij.

Distinguimus autem quæstionem de viribus totius Liberi arbitrij, à quæstione de natura humanæ voluntatis: Naturam vocamus, naturalem atque essentialem à Deo inditam voluntati proprietatem: qua fit, vt, quicquid vult, siue bonum, siue malum, illud semper velit liberè, sponte, vltro ab omni semper coactione libera. Virium autem nomine, intelligimus innatam aut donatam potentiam, qua possimus tum intelligere quæ bona, & quæ mala: tū voluntate, illa eligere: hæc verò respuere

III.

Liberum arbitrium semper liberum esse à coactione.

Sicut igitur substantia liberi arbitrij propter peccatum non periit: (mansit enim intellectus & voluntas, totaque animæ substantia.) sic neque eiusdem naturam periisse credimus, quin quod vnusquisque etiam nunc vult tam mala, quam bona, vult libere & citra omnem sui coactionem: vt verè scripserit Augustinus, liberum arbitrium semper esse liberum, nimirum à coactione, sed non semper esse bonum.

IV.

Tria rerum actionúmque genera, in quibus vires humani arbitrij occupentur.

De viribus autem ad bonum eligendum, vel malum respuendum, ita sentimus. Distinguimus bona ac mala in tria genera: in ea, quæ ad animalem, in ea quæ ad humanam, & in ea quæ ad diuinam, hoc est Christianam vitam pertinent. Primi generis sunt, quæ sese communia nobis sunt cum bestiis, & ad animam vegetantem, ac sentientem spectant. In secundo genere statuimus ea, quæ propria sunt hominum, & ad mentem humanam pertinent: vt artes omnes tam Mechanicæ, quam Liberales, virtutes morales atque politicæ denique scientiæ omnes, totaque Philosophia. Tertium verò genus continet ea tantum bona, bona quæ ad regnum Dei spectant, Christianamque vitam ordinatæ sunt: veluti est vera Dei cognitio, adhæsioque efficax, regeneratio, obedientia, charitas, huiúsque generis alia.

V.

Imbecilles esse admodum vires hominis non renati, in iis, quæ ad humanam vitam pertinent.

Vt igitur de viribus humanis post lapsum, in iis cognoscendis appetendis, & in offerenti, expendis ac persequendis, quæ ad vitam hanc animalem sustentandam, & feliciter transigendam spectant, contrariisque fugiendis, nihil dicamus, quod hæc nihil ad religionem & mores attinent: (quæ tamen etiam in parte, quanta sit hominis consequuta tum iudicij, tum appetitus deprauatio, quotidianà docet experientia) credimus, quanquam per Dei misericordiam, aliquid luminis in humanis mentibus relictum sit, partim ad iudicium de æquo & iniquo, bono & malo in rebus humanis faciendum, partim, ad multarum rerum artium disciplinarum, doctrinarúmque virtutum cognitionem comparandam; tantum tamen esse illud, quidquid est luminis in humana mente relictum, & tam deprauatam esse humanam voluntatem, vt nisi & illa cœlesti lumine collustretur, & hæc speciali gratia ad propositum bonum eligendum maximéque retinendum, flectatur homines nec possent vel veras disciplinas & artes sibi comparare vel virtutes vllas, quales quæque in non renatis esse possunt, adipisci: vt non immeritò scripserit Augustinus omnes, etiam quæ in Romanis, aliisque infidelibus, fuerunt & scientiæ, & virtutes, vel potius simulacra virtutum, singularia fuisse dona Dei. Tom. 7. cont. Iul. Pel. lib. 4. cap. 3.

VI.

Confirmatio superioris sententia.

Neque enim omnes infideles fuerunt, aut sunt iisdem vel æqualibus præditi virtutibus & scientijs: vt inde luculenter appareat, ea non fuisse bona naturalia, sed dona Dei addita naturæ.

VII.

In iis, quæ ad Deum, verámque pietatem pertinent, hominem non renatum nihil posse.

At verò in iis quæ ad Deum, pietatem, religionem, vitámque Christianam pertinent credimus, hominis non renati mentem ita esse cæcam, & cor ita prauum, viresq. reliquas omnes tam esse nullas: vt nequeat, aut Deum, & quæ Dei sunt, verè cognoscere; aut eum amare & quæ illi grata sunt, expetere, & eius voluntati vt debet obedire: quando Apostolus affirmat animalem hominem non percipere ea quæ sunt Dei, nec posse percipere. 1. Cor. 2. & quomodo ipsum velle & perficere? Et Christus, Sine me (inquit) nihil potestis facere. Ioh. 15. 5.

VIII.

Confirmatio superioris sententia.

Vt enim homo naturæ & hominibus mortuus, nihil eorum, quæ naturæ sunt & hominum præstare potest: sic neque qui Deo, in peccatis mortuus est ea quæ Dei sunt & veræ pietatis verè cognoscere facereve potest, sed tantum in peccatis fœtere, atque computrescere, nisi inde per Christum ex gratia liberetur inque vitam reuocetur. Sunt autem omnes homines extra Christum, Spiritúque Christi nondum renati verè mortui Eph. 2. 5. vt verè illi dicantur viuificati, resuscitati, renati, qui per fidem in Christum à peccatis liberantur, Christoque inseruntur. Ioh. 5. 21.

IX.

Errores.

Damnamus itaque Pelagianos omnes, qui contrarium docent, viresque liberi arbitrii, contra gratiam Christi extollunt. Nec minus etiam Manichæos & alios execramur, qui hominem instar trunci faciunt: qui ne in ciuilibus quidem rebus, vllo iudicio, vllave voluntatis libertate præditus sit.

CAPVT IX.

DE PROMISSIONE REDEMTIOnis & salutis per Christum.

I.

Christum, cælestem hominem, ex gratia fuisse promissum, qui nos seruaret.

Cùm igitur primus & terrenus homo in tam miserabilem statum, sua culpa, propter inobedientiam cecidisset, cum eo simul eius omnes posteri, qui in eo peccauerût qui re ipsa concipiendi erant in peccatis nascerentúrque filiæ: Credimus, Deum ex mera gratia & misericordia Adamo atque Euæ & in eis toti humano generi, alium cœlestem hominem, verum quidem veræ hominis substantia, sed sine semine viri conceptum, eoque & sine peccato è virgine nasciturum promisisse: in quo, tanquam in altero humani generis capite, ex diuina & humana natura constante, vera Dei Patris imagine, S. sancti pleno perficeretur, quod in priori capite Adamo ipsius culpa, non successerat: Gen. 3. 15. 1. Cor. 15. 47. 48. Matt. 1. & Luc. 1. 35. Ebr. 4. 15. Ies. 7. 14. hoc est, vt ipse secundus homo, nomine nostri omnium qui eramus in eo per ipsius Spiritum inserendi, & spirituali generatione futuri caro de carne eius, & os ex ossibus eius, perfectissime Deo Patri obediret: sua, q. obedientia & morte, peccatum tolleret, iram Dei placaret nos redimeret iustificaret, sanctificaret, suo Spiritu regeneraret, vera libertate, viribúsque ad bonum donaret & denique in æternam vitam seruaret ac glorificaret. Rom. 5. 15. & 1. 17. Ioh. 3. 6. Eph. 5. 29. Phil. 2. 8. Rom. 5. 19. Eph. 2. 13. 14.

II.

Necessariam fuisse illam de redemtione per Christum promissionem.

Adamus enim, non vt priuata persona, sed vt totius humani generis parens & origo, sicut donatus fuerat iustitia, vt eam in posteros omnes, tanquam hæreditariam propagaret, qua de causa Originalis quoque iustitia appellari solita est: sic sua obedientia, loco iustitiæ, transmisit in omnes homines summam iniquitatem, omniúmque peccatorum fontem, & loco æternæ vitæ, æternam mortem. Necessariò igitur aliud fuit caput à quo propter ipsius obedientiam deriuaretur in omnia membra, vera cœlestisque iustitia, sanctitas, vita. Hoc est Christus.

III.

In quem finem fuerit illa promissio, statim post peccatum, facta.

Credimus autem, ideò statim post peccatum, ab initio mundi factam, & postmodum sæpius sanctis Patribus repetitam, explicatam, variisque modis, signis, sacramentis confirmatam & obsignatam fuisse hanc promissionem: vt non solùm nos qui post ipsius Messiæ aduentum futuri eramus, verùm etiam omnes alii, qui à condito orbe crediturî huic promissioni, veráque fide venturum hunc Seruatorem amplexuri per hanc fidem fierent futurę redemtionis participes iustificarentur, & ...r.

IV.

Quotquot à condito orbe, in Christum venturum crediderunt, eos seruatos fuisse.

Credimus igitur quotquot à condito orbe in Christum promissum & venturum crediderunt, eos fuisse illi per hanc fidem insitos: futuręque eius obedientiæ, passionis, mortis, redemptionis participes: futurum eius tradendúmque corpus comedisse, & sanguinem fundendum bibisse: & denique omnes fuisse Christianos, Spiritu Christi donatos, & in æternam vitam seruatos, non minus, quàm nos.

V.

Errores.

* Ac proinde damnamus, & execramur eos, qui dicunt, neminem ante aduentum Christi fuisse seruatum: illósque Patres nullas de æterna salute, sed de rebus tantùm temporalibus, accepisse promissiones.

Capvt X.

DE LEGE.

I.

Inter promissionem de redemtione per Christum, & eiusdem complementum, legem Mosis intercessisse & in quem finem.

Cæterùm inter promissionem de redemtione per Christum, Adamo primum factam, & deinde tum aliis, tum maximè ipsi Abrahæ, clarius explicatam, sacramento circumcisionis obsignatam, ac ceu morte Isaaci primogeniti in sacrificium oblati confirmatam, fœdereque sempiterno stabilitam: & inter ipsum huiusce promissionis complementum, interiecta fuit lex, per Mosen tradita: collecto iam & mirabiliter aucto populo è semine Abrahæ nato, (ex quo & Christus nasciturus erat) & è seruitute Ægypti admiranda ratione liberato, vt certa & visibilis atque à cæteris Gentibus separata, & in certo loco coacta, extaret Deo Ecclesia: in qua custodiretur promissio de Christo Patribus facta, gratúsque Deo cultus exhiberetur, vsque ad promissi veri Redemtoris aduentum. Lex inquam per Mosen à Deo tradita suæ Ecclesiæ, intercessit, tria præceptorum genera continens: Moralia, quibus cuiusque pietas & vita informaretur: Ceremonialia, ex quorum præscripto, Ecclesia in externo cultu ac religione regeretur: & Iudicialia, ad totius Reipublicæ in rebus politicis & Oeconomicis gubernationem pertinentia: vt hac ratione populus Dei, ex quo futurus erat Christus, & à profanis gentium impiarum moribus atque idololatriis cohiberetur, & in officio atque obedientia voluntatis diuinæ contineretur, & denique in fide & spe complendæ promissionis de vera per Christum redemtione sustentaretur: atque ita ad excipiendum Christum, in dies magis ac magis præpararetur: sicque Deus in illo populo glorificaretur.

II.

In lege Dei, quæcunque ad salutem facta necessaria sunt, contineri.

Vt verò de postremis duabus totius legis partibus, quæ ad nos non pertinent, nihil præterea dicamus, sed tantum de priori: Credimus, ea lege, prout in libris Mosis, Prophetarum, & Apostolorum explicatur, tam perfectè quæ ad salutem necessaria sunt, ea explicata fuisse, Deique voluntatem, quam à nobis in hoc mundo fieri vult, reuelari: vt nihil ei addi possit, neque detrahi. *Deut. 4. 2. & 5. 22. & 12. 32. 2. Tim. 3. 16.*

III.

Legem decalogi, explicationem esse legis naturæ & imaginis Dei picturam.

* Credimus enim, hanc legem, explicationem esse legis naturæ, quæ in cordibus quidem primorum hominum perfectè, in aliorum autem imperfectè & ex parte inscripta fuit: óque hac damnari, quæcunque cum illa imagine Dei ad quam creatus fuerat homo, pugnant: & contra, mandari, quæcunque cum illa sunt consentanea. Voluisse enim Deum hac lege declarare, qualis fuerit homo in primo statu, qualis factus sit in secundo, qualísque esse debeat: & demum qualis futurus esset in tertio ex parte, perfectè autem in quarto, per Christum: ita vt nihil aliud sit lex Dei, quàm vera, & ad viuum expressa imaginis Dei, ad quam creatus fuerat homo, pictura: qua moneamur, quales fuerimus, quales simus, quales esse debeamus, & verò etiam quales futuri simus, si in Christum credamus.

IV.

Summam legis ad dilectionem Dei & proximi restringi.

Credimus verò, & confitemur, quod Christus docuit, summam seu substantiam totius legis, in his duobus præceptis contineri: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: &, Diliges proximum tuum, sicut teipsum: quorum primum, summa est prioris, alterum autem summa posterioris tabulæ. Matt. 22. 37.

V.

Solum Deum esse adorandum, si solus etiam ex toto corde amandus sit.

Si autem summa prioris tabulæ, quæ totum cultum soli Deo debitum continet, in dilectione perfecta solius Dei consistit: hinc præter expressa alia Dei mandata, hoc mandatum explicantia, colligimus & credimus, solum igitur Deum adorandum, inuocandum, religiosóque cultu colendum pérque nomen eius solius iurandum esse, quod hæc in mandato de solo Deo, ex toto corde, amando, continentur: vt taceamus, quod etiam imago Dei, cuius pictura est ipsa Lex, hoc idem docebat Adamum.

VI.

Ipsam quoque concupiscentiam, naturæque corruptionem esse peccatum.

Ac si lege diuina damnatur peccati, quicquid cum illa prima imagine Dei id est, cum iustitia, sanctitate, & rectitudine, in qua creatus fuit homo, consentaneum non est: intelligimus in homine, non solum actiones ex consensu voluntatis contra legem Dei admissas, sed etiam motus concupiscentiæ, adeoque & concupiscentiam ipsam, totámque naturę corruptionem, esse peccatum, legéque Dei damnari: quia cum rectitudine pugnat atque iustitia, in qua creatus fuit homo, & in qua conseruare se debuit, & potuit, si voluisset. Rom. 7. 7.

VII.

Licet seruari non possit Lex: non tamen frustra, neque inutiliter fuisse datam.

Quanquam autem tam perfecta est lex Dei, vt neque tota, neque semper, neque eo modo, quo debet, seruari ab vllo mortalium potuerit, aut possit: credimus tamen, haud frustra & inutiliter fuisse datam, cum Deus nihil agat frustra, sed omnia ex summa sapientia ad gloriam suam, & ad vtilitatem salutémque nostram. Rom. 7. 10. & 8. 3.

VIII.

Triplex vtilitas ex lege Domini.

Primùm enim ex perfecta voluntatis diuinæ per hanc legem explicatione, in illius homines agnoscere poterant & possunt, quid Deo placeat, quid bonum, quid malum, quid faciendum, quidue fugiendum sit: quàm ex solis reliquiis legis naturæ, in humana mente relictis: eóque, erepto omni ignorationis prætextu, Iudæi magis, quam aliæ gentes, reddebantur, si legem non seruarent, inexcusabiles: quæ res in magnam cedit gloriam Dei: quando inde homines intelligunt, iustissima esse illius aduersus nos iudicia. *Deinde*, ex additis & maledictionibus aduersus transgressores, & benedictionibus erga obseruatores: homines magis, illarũ metu, tanquam fræno, à peccatis admittẽdis cohibebãtur: tùm harum spe, ceu stimulo, ad Legem, si non in totum & perfectè, saltem ex parte, & quo ad externa opera, seruandam incitabantur: atq; ita in officio, melius retinebantur: quod quam verie sit non solum toti Reipublicæ, sed etiam cuique homini ita sese gerẽti, nemo est qui nesciat. *Postremò*, ex eo, quod homines quotidiana experientia videbant se semper aduersus hanc tam perfectam legem peccare, sentiebántque se illam non posse, vt decet seruare: eoque se in dies magis ac magis fieri obnoxios iræ Dei, reátque mortis ęternę: fiebat, vt de seipsis, déque suis viribus desperati, maiori promissi Redemtoris ac liberatoris desiderio affice-

afficerentur. Ac proinde quò magis per legem cognoscebant peccata sua & imbecillitatem suam, viuidiúsque sentiebant iram Dei: eò etiam auidius esuriebant & sitiebant iustitiam, & ad Christum fide excipiendum disponebantur ac præparabantur: vt verè vtrumque dixerit Apostolus: Et, per legem cognitio peccati: &, Lex pædagogus fuit ad Christum. *Rom.* 3.20. *Gal.* 3.24.

IX.

Eosdem vsus, legem habere etiamnum, in ipsis quoque renatis hominibus.

Credimus verò, hosce legis vsus, dum sumus in hoc mundo, perpetuos esse: non solùm in non renatis, vt dictū est, sed etiam in ipsis renatis. Cùm enim adhuc multis tenebris obducantur mentes nostræ, & memoria sit lubrica, vt non queamus, quæ Dei sunt, aut perfectè intelligere, aut intellecta retinere memoria: opus semper habemus hoc legis diuinæ speculo, in quo, quid à nobis fieri velit Deus, quotidie contemplemur, certiúsque in dies intelligamus. Deinde, cum cor etiam nostrum non sit perfectè ab omni prauitate purgatum, vt plenè affici possit erga voluntatem Dei faciendam, sed caro semper reluctetur Spiritui *Gal.* 5.17. Ideircò necessaria nobis est lex, quę suis comminationibus terreret nos compelleretque à peccatis: & suis promissionibus exstimulet ad obedientiam, faciendámque iustitiam. Denique cùm nemo etiam tam sanctus sit, qui in multis non peccet. 1. *Ioh.* 1.8. & qui non habeat in se peccatum inhabitans, à quo imbecilli sumus ad bonum, & ad malum semper propensi: ideò vtilis nobis est lex, per quam agnitis peccatis & imbecillitatibus nostris, magis ac magis indies agnoscamus, quam impossibile sit, vt nos per opera nostra, vllo vnquam tempore iustificemur, atque feruemus eóque maiori desiderio, fame, & siti iustitiæ Christi afficiamur, fidéque illum amplectamur: atque ita lex, cum nunquam possit iustificare, saltem perpetuò nos ad Christum iustificantem, magis ac magis iustificandos, propius adducat.

X.

Legem moralem, quo ad substantiam, non fuisse per Christum abrogandam.

Nouimus enim, & credimus, legem, quoad substantiam doctrinę, salutaréfque illos vsus, de quibus diximus, non fuisse per Christum abrogandam, eóque nec abrogatam esse: sed tantùm quoad maledictionem, & condemnationem: quia nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, Rom. 8.1. Cæterùm ipsa quoque sua condemnatione vtilis erat lex, & semper est illis, qui nondum in Christo sunt: quatenus ad Christum, vt non condemnentur, impellit.

XI.

Errores.

Damnamus igitur illos, qui legem hanc, tanquam inutilem & ad Christianos non pertinentem, ex Ecclesia reiiciunt: rursus illos, qui docent, per legem posse hominem, aut in totum, aut ex parte iustificari: cum data potius sit, vt concludat omnes sub peccato, & ducat ad Christum, qui solus tollit peccatum mundi. Atque hæc nostra est breuis Confessio de Lege, per Mosen à Deo tradita, *Ioh.* 1.17. & per Prophetas explicata, homines ad Christum præparante, disponente, adducente, ac proinde, cuius finis est Christus, vt scribit Apostolus. *Rom.* 10.4.

CAPVT XI.

DE CHRISTO REDEMPTORE.

I.

Summa fidei de persona & officio Christi Redemtoris.

VBI ITAQVE VENIT PLENITVDO TEMPORIS, quo promissio redemtionis primo homini facta per secundum erat complenda, Gal. 4.4. MISIT DEVS, Pater ille æternus, FILIVM SVVM, vnigenitum & æternum eóque Deum verum eiusdem naturæ cum Patre, FACTVM EX MVLIERE, sola, sine viri semine, eóque verum quidem hominem, sed sine peccato, adeóque verum Christum: FACTVM SVB LEGE, eóque circumcisum: vt eam legem, nostri omnium nomine, perfectissima obedientia impleret: factus Patri obediens vsque ad mortem, nempe pro nobis, (cùm enim esset sine peccato, mori non merebatur) VT EOS QVI SVB LEGE ERANT, adeóque omnes electos, REDIMERET, qua scilicet obedientia, morte & sanguinis effusione, hoc est, infinitæ virtutis (erat enim sanguis Dei *Act.* 20.28.) sacrificio, efficacissimóque λύτρῳ: redimeret inquam à peccatis ad pristinam Dei imaginem, eóque ad perfectam iustitiam: a morte item, ad æternam vitam: Et à regno Satanæ, ad regnum Dei: ET ADOPTIONEM FILIORVM RECIPERAMVS: eóque & in plenam tandem perfectámque cœlestis hæreditatis possessionem, tanquam filii & legitimi hæredes reciperemur: Et denique vt omnia & quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, sub vno capite colligeret, sibique adglutinaret, in gloriam Dei Patris. *Eph.* 1.10.

II.

Christum Redemtorem, verum esse Deum, verúmque hominem.

Credimus ergo, Iesum Christum, Filium Dei esse vnigenitum, eóque natura Filium, ὁμοούσιον Patri, & coæternum, verum denique Deum Iehouam, verum item hominem, ex vero semine Abrahæ atque Dauidis, sine opera viri, sed virtute tantum Spiritus sancti, eóque in vtero virginis & sine peccato conceptum, atque ex ea natum, vera anima, mentéque humana præditum, nobisque per omnia demto peccato, similem effectum: vt verus sit Deus ex substantia Patris ante secula genitus, verus autem homo ex substantia matris in seculo natus. *Ioh.* 1.14. *Mich.* 5.2. *Phil.* 2.6.7. *Ioh.* 5.20. *Matth.* 1.2. *Heb.* 4.15. *Matth.* 16.35. *Athanas. in Symb.*

III.

Solum Filium, Deum esse & hominem simul, solúmque Christum.

Ita verò Filium Dei verum esse Deum simul & hominem, eóque verum Christum credimus, vt eum etiam solum, talem esse confiteamur: cùm neque Patrem, neque Spiritum sanctum, sed solum τὸν λόγον, carnē esse factum legamus: Ioh. 1.14. solúmque Filium dicat Apostolus factum esse ex muliere, *Gal.* 4.4. eóque & solum passum: quanquam ad creationem naturæ à Filio assumtæ, non solus Filius, sed etiam Pater concurrit & Spiritus sanctus.

IV.

Filium factum esse hominem sine vlla sui mutatione, sed tantum humana natura assumtione.

Credimus autem, Filium Dei factum esse hominem, nulla facta eius aut in carnem conuersione, aut in carne mutatione, naturæve diuinæ cum humana confusione, sed sola naturæ humanæ, in illius personæ vnitatem, assumtione: &, quemadmodum Athanasius loquitur, *In Symb.* non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumtione humanitatis in Deum, ita, vt quod erat, illud nulla ratione dimiserit, sed, quod non erat, assumserit: Apostolo dicente, Filium assumsisse semen Abrahæ: Heb. 2.16. eóque docente, sicut Filius assumens, in rem assumtam mutatus non est, (Deus enim omnino mutari non potest) sed mansit quod erat, à re assumta verè distinctus: sic semen illud assumtum, in rem assumentem minimè conuersum, sed in vnitatem duntaxat eiusdem personæ, cum diuina natura vnitum fuisse: iuxta illud etiam, Verbum caro factum est. Ioh. 1.14. Caro ergo, caro mansit, & in verbum mutata non est.

V.

Neque naturam assumsisse naturam, neque personam, aliam personam, sed personam Filij Dei naturam humanam.

Vnde etiam intelligimus, neque naturam diuinam trium personarum communem, imò vnam eandémque omnium, sumsisse sibi naturam humanam: neque personam, aliam personam, sed tantùm naturam. Neque enim Filius Dei assumsit sibi filium aliquem Abrahæ, sed semen Abrahæ, id est, naturam humanam, ex Abraham propagatam: eóque agnoscimus non duas in Christo personas: sed illam vnam duntaxat, per quam omnia facta sunt: & quæ ita perfecta erat, antequam sibi assumeret semen Abrahæ, vt ea assumtione non sit facta, vel alia, vel perfectior persona, vel etiam reapse imperfecta.

VI.

Naturam humanam, non ad nouam personam Christo constituendam, vel priorem perficiendam: sed tantum in æternæ illius ac perfectissimæ personæ societatem vnitatemque, assumtam fuisse.

Etsi enim in Christo duas agnoscimus naturas diuinam & humanam: non admittimus tamen, humanam ideò assumtam fuisse, vt aut ex hac & illa, tanquam ex partibus, noua Christo componeretur persona: aut illa prior & æterna persona, per nouæ naturæ accessionem, perficeretur: sed tantum vt hac in vnitatem illius ab æterno existentis & perfectissimæ personæ assumta, Filius Dei manens quod erat, fieret quod non erat: hominem que quod pro nobis Patri offerret. Ac proinde non simpliciter probamus, si quis dicat, ita personam Christi ex diuina natura & humana conflatam esse: sicut etiam ex anima & corpore, persona cuiusque hominis conflatur. Probamus verò [illegible] Christum induisse [illegible] carne nostra. Vnde & Augustinus ait, Christum instar hominis [illegible] de monte descendentis, descendisse de cœlo [illegible] verò carne nostra, ceu veste, indutum. Hæc enim phrasis, quanquam non ita perfectè explicat vnionem hypostaticam: manifestum tamen discrimen ostendit inter personam Filij Dei assumentem, & inter nostram naturam assumtam. Tandem ob causam amplectimur locutiones illas Patrum, Humanam naturam gestari à Filio Dei: Item, Subsistere in persona Filij Dei, & similes, personam Filij Dei assumentis à natura assumta discernentes: docentesque personam Filij Dei, accessione humanæ naturæ, nec aliam, nec perfectiorem fuisse factam.

VII.

Confirmatio superioris sententiæ, cum explicatione loci Athanasij.

Fatemur quidem cum Athanasio, sicut anima rationalis & caro, vnus est homo, sic DEVM & hominem, vnum esse Christum hoc est, Christum vnam tantum esse personam, licet duæ in eo sint naturæ: verùm non sic ex vtraque hac natura, tanquam ex partibus, (si propriè loqui velimus) constitui personam CHRISTI, quemadmodum ad perfectam hominis personam constituendam, non minus corpus, tanquam pars essentialis quam anima necessariò concurrit: cum persona CHRISTI iam esset, eaque tota & perfectissima, antequam in carne manifestaretur. 1. *Cor.* 10. 9. 1. *Pet.* [illegible] persona autem hominis, puta Adæ nulla fuerit, antequam cum corpore anima coniungeretur: & cum neque aut anima sibi corpus aut corpus sibi animam assumat, sicut Filius Dei in vnitatem eiusdem personæ, semen Abrahæ sibi assumsit: & cum præterea etiam, corpus & anima, duo sint [illegible], vt in Adami creatione [illegible], natura autem humana nunquam per se subsisterit, sed tantùm in persona Filij Dei: vt admodum [illegible] ad sua somnia probanda, hoc [illegible] sancti viri dicto, nonnulli abutantur. Differat enim is qui sese manifestauit, hic autem est persona Filij Dei, à carne in qua sese [illegible] manifestauit, omnino necesse est: idque non solum ante, sed etiam post resurrectionem, & ad dextram Patris sessionem: quæ (vt ait Augustinus) gloriam quidem attulit carni, sed naturam non abstulit.

VIII.

Quomodo Christus vna tantùm sit persona, eaque æterna & immutabilis, duæ autem in ea naturæ: & quomodo ex iis constare dici possit.

Nos itaque agnoscimus & confitemur in Christo, contra Nestorium, vnam tantùm personam, eamque æternā, simplicissimam, & perfectissimam, eandémque in sempiternum manentem: personam scilicet æterni Filij Dei. *Deinde* verò, huic æternæ personæ, non aliam personam, sed aliam naturam, nempe humanam, in tempore accessisse: eámque non vt partem eius personæ a qua assumta fuit, sed rem longè ab illa diuersam, in illius tamen vnitatem, assumtam. Ac proinde *tertio* loco fatemur in vna eademque Christi persona duas iam inesse naturas, diuinam & humanam, in quibus eam subsistere, viuere & operari non dubitamus: quam ob causam etiam non veremur sic loqui, Christum constare iam diuina natura & humana in vnitatem personæ assumta: atque ex iis quodammodo compositum esse.

IX.

Quomodo duæ naturæ in vnam personam vnitæ sint [illegible] [illegible]: saluis vtriusque proprietatibus & actionibus.

Duas autem has naturas sic in vnam Christi personam verè & inseparabiliter coniunctas & vnitas esse, credimus & confitemur: vt vtraque tamen integram, perfectamque, & [illegible] veram distinctam permanere, distinctasque suas retinere essentiales proprietates, & operationes omni prorsus remota confusione, non dubitemus: ita, vt quemadmodum diuina suas retinens proprietates, manet increata, infinita immensa, simpliciter omnipotens, simpliciter sapiens: sic & humana suas retinens maneat creata, finita certisque finibus terminata. Et sicut diuina, suam habet voluntatem & potentiam, qua Christus vt Deus vult & operatur, quæ Dei sunt: sic humana suam, qua idem Christus vt homo vult & operatur, quæ hominis sunt: vsque adeò vt Christus, sicut quà Deus est, non vult nec operatur voluntate & potentia humana: sic neque idem quà homo est, velit & operetur voluntate ac potentia diuina: quemadmodum [illegible] à Patribus [illegible] aduersus [illegible] Macarium definitum fuit. Itaque [illegible] placet nobis dictum Leonis primi ad Flauianum [illegible] de [illegible], *Epist.* 10. *cap.* 4. cùm ait: *Qui verus est Deus, idem verus est homo: & nullum est in hac vnitate [illegible] [illegible] in [illegible] hominis, & [illegible] Dei [illegible]. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non [illegible] [illegible] non consumitur [illegible]. [illegible], cum alterius communione, quod proprium est: Verbo scilicet operante quod Verbi est, & carne exequente quod carnis est.* Hæc Leo ille magnus: qui contra aliquot [illegible] exemplis, quibus manifestè demonstratur: sicut naturæ in Christo vnitæ quidem [illegible] sed distinctæ manent non autem confusæ: sic etiam [illegible] & [illegible] actiones: quia quæ Verbi erant nō præstabat caro: sed Verbum: & quæ carnis propria, non Verbum, sed caro. Suscitare Lazarum à mortuis, proprium fuit Verbi, et clamare Lazare veni foras, carnis: ad suscitationem tamen Lazari vnita fuit vtraque actio, quia ab vno, & in vno Christo fuit, & ad vnum opus tendebat: distinctæ tamen fuerunt. Remittere item peccata, propria fuit actio diuinæ naturæ, et dicere, Remittuntur tibi peccata tua, humanæ. Cæcum à natiuitate illuminare, actio fuit diuinæ: at imponere lutum super oculos, & dicere, Vade & laua, humanæ naturæ. Vnio igitur hypostatica, sicut non confundebat naturas, sic neque actiones, sed distinctas retinebat: ac proinde neque proprietates naturarum. Sunt enim hæc tria in eadem persona Christi, Naturæ, Naturarum proprietates ac facultates, & harum actiones: & eodem modo se habent in Christo naturarum proprietates, quo & naturæ & actiones. Vt igitur manifestum est, naturam in naturam non transfundi, neque actionem cum actione confundi: sic etiam perspicuum est, proprietates eodem modo se habere.

X.

Transfusionem verum atque realem diuinarum proprietatum in humanam Christi naturam ex vnione naturarum, minimè probari posse.

Probamus enim doctrina Patrum contra Eutychianos & Monothelitas [illegible] sunt eædem essentiales proprietates, eorum etiam eadem esse naturas atque essentias: & quorum naturales proprietates confunduntur, eorum etiam naturas confundi. Quod cum per se verum sit in omnibus, tum verò maximè in Deo, in quo proprietates essentiales nihil aliud reipsa sunt quam ipsa essentia vt omnino necesse sit, si illæ possent verè & propriè alicui substantiæ creatæ communicari, ita vt talis fiat, qualis est Deus, putà, simpliciter omnipotens: essentiam etiam ipsam diuinam eidem communicari posse: ita vt fiat æqualis Deo [illegible], eíque Deo [illegible] si etiam fit, eidem æqualis [illegible] est, potentia, aut alia proprietate. Ita hic duplex, [illegible] ad minimum peccatum: vnum, quod, dum, quæ propria sunt Dei, verè & propriè communicamus creaturæ, creaturam exæquamus Deo. Neque valet exceptio, Deum eas ex se habere, humanam autem naturam in Christo habere a Deitate. Nam etiam Filius a seipso nō est nec à seipso habet essentiam diuinam, sed a Patre: interim tamen æqualis est Patri & eandem habet cum Patre naturam. Alterum est, quod dū diuinas com-[illegible]

fini-

finitas proprietates, puta, infinitam potentiam attribuimus humanæ naturæ: eam spoliamus sua finita & propria: non secus, quam gloria sua corruptionis spoliabit corpora nostra ignominia sue corruptionis: cùm illa ijs verè communicabitur: & non secus etiam quam immensa lux Solis, si transfundatur in aerem qui lumine tantùm candelæ illustrabatur: lumen illud absorbet. Si enim omnia agit, & operatur potentia infinita: finita fuerit otiosa, eóque nulla. Cæterùm cùm hæc hæresis nostro etiam seculo à plerisque doctis viris satis abúdè & perspicuè sit refutata: nos, qui breuem simplicémque nostræ fidei confessionem Ecclesiæ Dei, totique posteritati exhibemus: nihil aliud ijs, quæ dicta sunt, addere volumus.

XI.

Vis vnionis hypostatica, quanta sit.

Interim tantam esse vim vnionis naturarum in persona Christi, credimus & confitemur: vt primùm quidem quod est aut agit Christus secúdùm naturam diuinam, id totus Christus, filius hominis, esse aut agere dicatur: & contrà, quod est, aut agit aut passus est secundum humanam, id totus Christus Filius Dei Deus esse, agere, passúsue fuisse in Sacris literis prædicetur, vt illud, Deus, id est, Christus homo & Deus) redemit Ecclesiam sanguine suo: cùm vis redēptionis ad Deitatem: sanguinis effusio ad humanitatē duntaxat pertineat. *Act.* 20. 28. Concurrunt tamen ambæ hæ actiones in vnū, déque toto Christo vtraque simul prędicatur: quanquam distinctę fuerunt & sunt: quoniam naturæ etiam, licet distinctæ, in vna tamen Christi persona copulatæ sunt. Imo nihil egit vnquam aut agit Christus Mediator secundum humanitatem, cui non sit cooperata & cooperetur diuinitas & nihil secundum deitatem præstitit, cui non aut subseruierit aut consenserit humanitas: vt meritò omnes Christi Mediatoris operationes à Patribus vocatę sint θεανδρικαί. Secundo loco, Sicut tanta est vis vnionis, quæ est inter Patrem & Filium, vt etiam nihil agat, nilque boni Mundo communicet nisi per Filium: sic tanta etiam est vis vnionis hypostaticæ duarum naturarū, vt nihil gratiæ, nihil salutis, nihil vitæ in nos a deitate, nisi per humanitatem, fide a nobis apprehensam, fluat: vt omninò necesse sit carni Christi copulari, si quis vitæ æternæ particeps esse velit: quò pertinet illud Christi: Ioh. 6. 53. Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Denique efficit, vt Deitatem in Christo adorare non possimus, nisi simul etiam humanam in eo naturam adoremus: vtque omnino vna tantùm adoratione à nobis adoranda sit tùm humana tùm diuina natura iuxta illud: Et cùm introducit primogenitum in orbem terrarū, ait: Et adorent eum omnes Angeli eius Heb. 1. 6 Eum (inquit) id est, totum Deum & hominem simul: cùm tamen humana natura per sese & in se sola considerata, adorari non possit nec debeat. Solus enim Deus adorandus est. Sed vnio, non qualiscunque, sed hæc hypostatica diuinæ naturæ cum humana hoc efficit. Proinde licet in sanctis habitet Deus: adorandi tamen non sunt nec inuocandi sicut Christus homo. Magnam igitur vim esse fatemur huiusce vnionis qua de loquimur: sed vnionem tamen esse dicimus, quæ omnem excludat confusionem & transfusionem. Si enim vnio inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, in vna essent, qua vnione maior esse excogitari nulla potest, distinctionem non tollit personarum: neque etiam vnio hæc naturarum, eóque & proprietatum & actionum in vna persona, earum distinctionem tollere potest, & confusionem inducere.

XII.

Christum, quà homo est, donatum esse, maxima quidem: sed tamen finita potentia, aliisque donis.

Credimus denique, Christum, sicut quatenus Deus est, simpliciter est omnipotens, simpliciterque sapiens, & sic de aliis omnibus attributis: ita qua homo est, donatum esse à Patre, potentia, & scientia omnium rerum creatarum tam cœlestium quàm terrestrium potentiam & scientiam longissimè & infinitis penè partibus superante, finita tamen: idémque de aliis donis & virtutibus omnibus, caritate, prudentia, fortitudine, iustitia, gratia, veritate, & aliis, de quibus Iesaias, Et requiescet super eum Spiritus Domini, &c. *Ies.* 11. 2. Et Iohannes, Plenus gratia & veritate. *Ioh.* 1. 14. Item Lucas, Proficiebat sapientia & gratia coram Deo & hominibus. *Luc.* 2. 52. Qua de causa, dicitur etiam quà homo, exaltatus esse supra omnes principatus & potestates. *Eph.* 1. 21. Item, Datum ei esse Spiritum non ad mensuram, *Ioh.* 3. 34. Item, In ipso esse thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos. Col. 2. 3. Vnde fit, vt quà homo est, nihil non sciat, nihil non possit eorum, quæ ad suum pertinent officium: quæ vero à nulla creata substantia, sed à solo Deo præstari possunt, ea ab ipso fieri potentia Deitatis, voluntate tamen humana semper suo cum eam & seu explicatione accedente: ita vt ad omnes Christi, quatenus Deus est, actiones ad salutem nostram pertinentes, anima saltē ipsius semper aliquo modo accedat, amore, desiderio & voluntate: sicut etiam quæ omnibus quæ egit vt homo, semper concurrit Deitas, in ipsa etiam passione & morte: non quod Deitas passa sit, sed quod & passionem & mortem Christi voluerit passionique & morti vim dederit infinitam, quo peccata nostra possent expiari. Ad summam, De duabus naturis in Christo, deque illarum vnione, & proprietatibus credimus, quidquid in Concilio Niceno, Constantinopolitano, Ephesino & Chalcedonensi aduersus Arium, Apollinarem, Nestorium, Eutychen: quæ item in sexta Synodo aduersus Monothelitas, definita fuerunt.

XIII.

Duo actionum Christi genera: ac quæ legitur egisse aut passus esse, ea omnia, secundum res veritatem, & non secundum inanem speciem, gesta ab illo fuisse.

Nunc vt à persona Christi, eiúsq, Naturis, naturarúmque vnione peculiariter ad eius actiones, officiumque transeamus: principiò credimus, sicut duæ sunt veræ in Christo naturæ, quarum vtraq. suas habuit & habet veras essentialésq. proprietates, coniunctas quidem, quemadmodum & naturæ vnitæ sunt, sed non simul confusas: sic duo etiam esse actionū genera, quas pro nostra salute, partim præstitisse, partim etiamnum præstare Dominus noster Iesus Christus legitur: alias, quæ ab ipsa Deitate fluunt: alias quæ ab humanitate: & easquidem ita partim fuisse & partim esse simul coniunctas, sed tamen distinctas, vt vtraque forma, (sicut loquitur Leo) cum alterius communione semper agat, Verbo quæ Verbi sunt faciente, & carne, quæ carnis sunt exsequente. Deinde, sicut quæ virtute naturæ diuinæ egit Christus & agit, vera & non simulata sunt opera (verè enim nos reconciliauit Patri, verè remittit peccata verè sāctificat & regenerat.) sic etiam quæcunque secundum humanam naturam pro nobis egisse aut passus esse legitur, ea omnia verè & reipsa, non autem secundum inanem tantùm speciem, atque (vt loquuntur) apparentiam, illum egisse & passum esse credimus.

XIV.

Explicatio superioris sententia.

Credimus ergò, CHRISTVM, sicut verè conceptus est ex semine DAVIDIS, veréque & verus natus est homo, veréque edit bibit, aliáque humana præstitit opera: sic etiā verè legem pro nobis seruasse, verè carne passum esse & mortuum, veréque à mortuis in eadem carne resurrexisse, suóque visibili, palpabili, vero, certisque dimensionibus terminato humano corpore in verum & creatum cœlum, supra omnes hosce aspectabiles cœlos positum, ascendisse, atque ibi pro sua libera voluntate agere & manere: donec in eodem visibili corpore verè è cœlo redeat iudicaturus viuos & mortuos: verè etiam in cœlo nostram salutem velle: nostri curam gerere in nos, tanquam in sua mēbra, spiritualem vitalémque motum & sensum influere, totam denique Ecclesiam regere. 1. *Pet.* 4. 1. *Luc.* 24. 39. *Heb.* 11. 1. *Eph.* 4. 10. *Acto.* 1. 21. *Eph.* 1. 22. & 4. 16.

XV.

Fructus obedientia, passionis, mortis, & resurrectionis Christi.

Credimus vero, Christum sua perfecta obedientia, non solum sibi, sed etiam nobis vitam æternam promeruisse: sua passione & morte, peccata nostra in sua carne expiasse: nos è manibus Satanæ & à mortis tyrannide, peccatique seruitute redemisse: Deo in seipso reconciliasse: ita, quæ redditisse, vt iusti in ipso apud Deum Patrem censeamur: Resurrectione verò & Ascensione in cœlum, resurrectionem quoque nobis vtrámque, primam scilicet & secundam (vt Iohānes loquitur Apo. 20.) impetrasse: cœlestisque hæreditatis possessionem nostro etiam nomine sibi acceptisse: sedereq. ad dextram Patris hoc est, imperiū super omnia in cœlo & in terra accepisse: *Eph.* 1. 19. ita vt, quatenus

nus Mediator & homo est secundum à Patre obtineat locum [illegible] totius Ecclesiæ, tam quæ in cœlis est, quam quæ in terris constitutus: vt ex ipso, adeoq; ex ipsius carne [illegible] vitam spiritualémque vitam [illegible] in eos qui ipsi tanquam membra capiti [illegible] deriuetur per Spiritum sanctum. Ac proinde [illegible] credimus & confitemur in vno Christo [illegible] redemtionem, iustitiam, gratiam Dei, vitam æternam positá esse iuxta illud. Qui factus est nobis à Deo sapiĕtia, iustitia, sanctificatio, redemtio: *1. Cor. 1. 30.* Item, Ipse est pax nostra: *Eph. 2. 14.* Item, Iehoua iustitia nostra: *Ier. 23. 6.* In ipso habemus redemtionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum: *Eph. 1.* Item. Complacuit in ipso omnem plenitudinem inhabitare: *Col. 1. 19.* Item, Vita in Filio eius est *1. Ioh. 5. 11.* eoq; intelligimus quę de Redemtione facta fuerat primo homini promissio, eam in hoc altero homine Iesu Christo, suum accepisse complementum [illegible] vt, qui velit eius fieri particeps, Christo [illegible] membrum, omnino necesse sit: Non solum enim per ipsum vt Mediatorem: sed in ipso vt in capite, habemus redemtionem & salutem. Hæc nostra est fides de Christo Redemtore, de eius persona, naturis, officio, salutéque humani generis in ipso completa atque exposita.

XVI.

Errores.

Itaque damnamus omnes tam veteres quam nouos hæreticos qui contraria vnquam docuerunt aut docent. 1. Arrium, Photinum, & nominatim Seruetum, & omnes alios [illegible] impios homines qui veram Christi Deitatem negarunt: [illegible] Marcionitas, Valentinianos, Manichæos, [illegible] Apollinaristas & alios qui veram Christi humanitatem oppugnarunt: alijs negantibus Christum [illegible] carne vera, sed phantasticum [illegible] è cœlo attulisse, aut ex elementis, non autem ex semine Abrahæ conceptum habuisse, ex [illegible] veram [illegible] humanam [illegible] sed cum anima rationali [illegible] & Diuinitatem in locum animæ substituentibus [illegible] qui veram vnionem naturæ humanæ cum [illegible] duas in Christo personas [illegible] Dei, & Filium hominis statuerunt. 2. Nec minus damnamus Eutychianos, qui contrà [illegible] Christi sic etiam vnam in eo duntaxat naturam, diuinam scilicet reliquerunt: humanam quam assumserat, aut in diuinam prorsus conuersam [illegible] permixtam & confusam [illegible] amplius inter proprietates & actiones diuinæ & humanæ naturæ differentiam in eo reliquerint. 3. Damnamus etiam, qui ex iis prodierunt, Macarium cum suis qui vnam tantùm in Christo posuerunt voluntatem, diuinam scilicet, eóque nullam humanæ voluntatis proprium [illegible] Christo admiserunt. 4. Damnamus item Cerdonianos hac etiam in parte, qua dicebant, Christum [illegible] verè passum, nec verè mortuum fuisse, sed simulasse passionem seu vt alij loquebantur hæretici, putatiuè passum & mortuum esse: eóque & cum iis damnamus omnes, qui similia docuerunt aut docent: nimirum, Christum aut non verè in ea carne, qua mortuus fuerat, sed in alia diuersæque naturæ resurrexisse: aut si in eadem resurrexit, non tamen verè in cœlum ascendisse [illegible] intulisse locúmve mutasse. 5. Damnamus item cum Hieronymo, Cyrillo, & alijs Patribus, Origenistas & horum similes qui docuerunt Christum resurrexisse cum corpore instar spiritus, subtilissimo, & sua natura inuisibili, & quod sub nullos cadat sensus. 6. Illos item, vt Iudæos & Turcos, qui beneficio mortis Christi mundum esse redemtum negant. 7. Nec non denique omnes, qui in solo Christo salutem vel ex parte vel in totum positam esse contendunt: & alijs etiam sacrificiis, preter illud vnicum Christi, peccata expiari aut remitti blasphemant: Vnicum enim agnoscimus Redemtorem Iesum Christum, extra quem, sicut nullus est verus Deus, sic nulla vera salus: & vnicum sacrificium, cuius oblatione semel facta, non solum peccata omnia electorum fuerunt in persona Christi semel expiata, sed etiam quotidie in finem vsque mundi iam expiata condonantur credentibus.

CAPVT XII.

DE VERA REDEMTIONIS, SALVTIS, & vitæ, quæ in vno Christo posita est, dispensatione: eóque de necessaria cum Christo vnitione ac [illegible].

I.

Salutem & vitam æternam in Christo positam esse, vt in eo nobis communicetur.

Credimus sicut peccatum Adæ & quæ illud secuta est mors, non in solo Adamo permansit, sed ex illo tanquam ex capite totius humani generis, in omnes homines, qui per communem generationem ex ipso nati sunt & nascuntur, permanauit atque permanat: *Rom. 5. 12.* sic etiam Christi iustitiam & quæ illi debetur, vitam æternam, non in solo Christo retineri, sed in omnes qui cum ipso per regenerationem Spiritus sancti [illegible] ipsique tanquã capiti totius Ecclesiæ, ceu vera membra adglutinantur, deriuari: atque in hunc finem & Christum venisse in carne, & totam in eo, tanquam capite salutem ac vitam positam esse vt scilicet, omnibus electis ipsi vnitis, reipsa dispensetur ac communicetur.

II.

Omnibus [illegible] gratiam redemtionis, & salutem seriò offerri: reipsa tamen, non nisi electis, qui vnum cum Christo fiant communicari.

Credimus enim, *Mar. 16. 15. & 16.* licet omnibus hominibus per Euangelij prędicationem gratia redemtionis, salus ac vita æterna à Deo dispensanda, seriò proponatur ([illegible] enim permulti huius non fiant participes, ipsorum fit vitio ac culpa) reipsa tamen non communicari, nisi iis, qui cùm ab æterno in Christo tanquam omniũ electorum capite ad hoc, vt eius membra, eóque salutis participes fierent, electi ac prædestinati fuerint, postea suo tempore per Euangelium vocari, fidéque donati, per Spiritum sanctum, Christo inseruntur, vnúmque cum illo fiunt.

III.

Ad veram salutis participationem, quàm necessaria sit vera vnio [illegible] cum Christo.

Quemadmodum enim neque palmes à vite, neque ramus ab arbore succum vitalem, neque membra à capite motum, sensum, vitamque haurire possunt, nisi verè & illa, viti atque arbori, & hæc capiti adglutinata sint: sic neque homines à Christo, in quo solo posita est, salutem vitamq; percipere queunt, nisi verè ei inserantur, veráque & reali vnione copulentur copulatique in eo maneant. *Ioh. 15. 1. 2. 3. 4. [illegible]*

IV.

Nos non posse vniri Christo, nisi ipse prior sese nobis vniat.

Cùm ergo tota veræ iustitię, salutis vitæque participatio, ex hac pernecessaria cum Christo *vnione*, pendeat, & ad hanc tum Euangelij prędicatio, tum omniũ Sacramentorum administratio, adeóque totum ministerium Ecclesiasticum referatur: ideo, quæ de hac re sit nostra fides, breuiter & perspicuè, quoad eius fieri potest, certis, quæ sequuntur, Thesibus [illegible] Christi explicare, testatúmque facere voluimus. Ac *primum*, credimus, sicut ideò diligimus Christum, vt ait Iohannes, quia ipse prior dilexit nos: *1. Ioh. 4. 19.* & ideo ad eum nostro Spiritu accedimus, quia ipse prior suo ad nos venit: & ideò illum fide amplectimur, quia ipse prior vi sui Spiritus nos complexus [illegible] in nobis [illegible] etiam nos non posse illi adhærere & vniri, nisi ipse prior sese nobis adiungat atque vniat. Vera enim, causa est alterius prior posterioris. Quare precibus agendum esse, vt ipse ad nos veniat, & mansionem apud nos faciat. *Ioh. 14. 23.*

V.

Vnio Christi nobiscum, & nostri cum Christo quotuplex: & quomodo sint inter se ordinatæ.

Triplicem porrò Christi nobiscum, & vicissim nostri cum Christo coniunctionem agnoscimus: *vnam*, in nostra natura semel factam: *alteram*, quæ fit quotidie in singulis electorum personis, sed peregrinantibus à Domino. Et *postremam*, quæ futura est itidem cum Domino, in personis nostris, sed præsentibus ad Dominum: cùm scilicet Deus erit omnia in omnibus nobis. Ac prima quidem refertur ad secundam, & secunda ad tertiam sicut natura ordinata est:

est ad gratiam, & gratia ad gloriam. Nam prima etiam facta est per assumptionem naturæ nostræ, in vnitatem personæ [illegible]. Secunda fit per assumptionem personarum nostrarum in gratiam inque corpus vnum cum ipso mysticum, atque adeo in participationem naturæ ipsius diuinæ, vt Petrus loquitur. Tertia fiet per assumptionem itidem nostri omnium in gloriam cum Christo sempiternam. Neque dubitamus, quin Christus vt nobis voluerit priore posteriorem, & posteriore, postremam præmonstrare: ita etiam facta, in spe eius quæ facienda erat confirmaremur.

VII.

Sicut vnio prima facta est vt extinguerentur peccata, sic secundam fieri, vt æternæ salutis huius simus participes.

Credimus igitur [illegible] vt iam omissis quæ ad rem præsentem non pertinent [illegible] Filium Dei ex æterna Patris, eóque & sua & Spiritus sancti voluntate, quemadmodum, vt in se ipso nostra expiaret peccata, carnem nostram [illegible] humanam vt Spiritus sui in vtero virginis concepta [illegible] in vnitatem personæ assumsit, [illegible] perfecti simus [illegible] vsque ad mortem, & tandem [illegible] sacrificium pro peccatis nostris [illegible] sic etiam vt [illegible] sacrificio carnis suæ, nobis [illegible] participes efficeret [illegible] singulos electos sibi assumere atque adglutinare [illegible] & [illegible] tali nimirum [illegible] qua cum ipso [illegible] licet non in vnam personam, in vnum tamen verum mysticum corpus, cuius ipse sit caput, & nos singuli membra, vniamur, simúsque participes diuinæ ipsius naturæ.

VIII.

Vt Spiritus sancti, vt prima facta est, ita alteram fieri.

Neque dubitamus: quin Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, sicut in prima vnione, carnem & sanguinem nostrum sibi copulauit, virtute sui Spiritus: fuit enim conceptus homo de Spiritu sancto eóque sine peccato: qua etiam [illegible] homo [illegible] sic etiam in secunda suam [illegible] carnem, & suum sanguinem, seque totum nobis communicet [illegible] communione nos sibi [illegible] adglutinet atque incorporet [illegible] efficacitate eiusdē sui Spiritus, vt semper copula, qua vt Christus nobis, sic nos vicissim Christo coniungimur sit idem Spiritus Christi: qui sicut in vtero virginis effecit, vt Filius Dei factus sit caro ex carne nostra, & os ex ossibus nostris: Sic etiam in cordibus nostris operando, & nos Christo incorporando, efficit, vt vicissim ipsi, participatione corporis & sanguinis Christi, simus os ex ossibus eius, & caro de carne eius, præsertim cùm fidem etiam in nobis excitat, qua Christum pro vero Deo & homine, eúmque pro perfecto Seruatore, agnoscamus, & complectamur.

VIII.

Vnionem nostri cum Christo, ita spiritualem esse, vt tamen sit vera atque realis.

Ita credimus, hanc quoque alteram vnionem, non ferè minus quam priorem (si ita loqui liceat) sic spiritualem esse, vt tamen sit vera atque realis: Quia per Christi Spiritum, nos, licet in terris existentes, cum Christi corpore, sanguine & anima in cœlo regnantibus, eiúsque natura ipsius diuina in nobis manente, reapse & verè copulamur: vsque adeò, vt mysticum hoc corpus ex Christo tanquam capite, & ex fidelibus tanquam membris cohærens, nonnunquam Christus simpliciter appelletur. 1. Cor. 12. 12. Tanta est Christi cum suis fidelibus, & horum cum Christo coniunctio: vt haud male dici quodam modo posse videatur, sicut prima vnio facta fuit ex duabus naturis in vna persona: ita hanc fieri ex multis personis, in vnam ceu naturam: iuxta illa dicta, Vt diuinæ efficeremini consortes naturæ: &, Sumus membra corporis eius, ex ossibus eius & ex carne eius. 2. Pet. 1. 4. Ephe. 5. 30.

IX.

Confirmatio superioris sententiæ, quàm arcta sit hæc vnio.

Quemadmodum enim Anima in homine, quia vna & eadem, ac tota non minus in capite, singulisque membris est quàm in toto simul corpore, efficit, vt singula membra in vnum corpus sub vno capite vniantur & coalescant: sic etiam [illegible] Spiritus Christi, quia vnus atque idem est in Christo & in singulis fidelibus, fit, vt omnes tum animis tum etiam corporibus in vnum spiritualiter connexi, vnum & idem corpus cum Christo capite simus: corpus inquam mysticum & spirituale, cuius nexu arcano eiusdem Spiritus, connexum & compactum est.

X.

Vnionem hanc, quia fit vi Spiritus sancti, impediri vlla locorum distantia non posse.

Vnde & sequitur, nulla quantumuis magna locorum distantia, vnionem hanc [illegible] spiritualem nostri, tum corporum [illegible] animarum, cum corpore & anima Christi, impediri posse [illegible] quæ fit efficacitate talis Spiritus, qui à terra [illegible] & vltra pertingit: membráque Christi in terris existentia, cum capite in cœlo, ad dextram Patris sedente, non minus arctè in vnum coniungit, quàm anima hominis pedes ac tibias, reliquáque membra cum capite in vnum corpus adglutinat [illegible] homo tam magnus esset, vt caput pertingeret [illegible] & pedes [illegible] terræ centro [illegible] Tanta est animæ vis: quanta verò Spiritus sancti, [illegible] & omnipotentis Dei?

XI.

Spiritum, quo fit hæc vnio, donari à Christo, ad prædicationem Euangelij & Sacramentorum administrationem.

Hunc porrò Spiritum, quo Christus & seipsum nobis, & nos sibi copulat, suamque cum nostra, nostrámque cum sua coniungit carnem: credimus ab ipso Christo, pro sua quidem gratia, quando, & vbi, & quomodo vult, ordinariè tamen ad prædicationem Euangelij & Sacramentorum administrationem nobis communicari. Cuius rei visibile testimonium fuit, cùm in nascente Ecclesia, [illegible] amplectebantur Euangelium, & baptizabantur in nomine Christi, aut [illegible] imponebantur manus, præter inuisibilem gratiam regenerationis, varia etiam & sensibilia dona Spiritus percepisse leguntur.

XII.

Hanc vnionem finem esse præcipuum Euangelij & Sacramentorum.

Vnde etiam haud difficulter intelligimus, quis præcipuus finis sit tum prædicationis Euangelij, tum administrationis Sacramentorum: nempe hæc cum Christo Filio Dei incarnato, próque nobis passo & mortuo, nunc autem in cœlo regnante, salutemque ac vitam suis electis communicante, κοινωνία, hic inchoata, in cœlo autem perficienda: vt nimirum ex hac porrò nostri cum ipsius carne & sanguine, totáque eius persona, vera & reali copulatione, salutis quoque æternæ, quæ ab ipso parta, in ipso etiam residet, participes fiamus.

XIII.

Vnionem hanc non esse imaginariam, nec fieri participatione tantum donorum, sed communicatione substantiæ.

Cæterùm, ideò præsentem hanc nostri cum Christo incorporationem veram & realem, substantialémque esse diximus: vt occurreremus illi errori, quo quidam existimant, imaginariam duntaxat quandam, eámque [illegible] à nobis fingi vnionem: aut non aliam veram statui, quam quæ fiat participatione spiritualium donorum, & gratiæ Christi, absque communicatione substantiæ carnis & sanguinis [illegible].

XIV.

Vnionem, non alia fieri ratione, quàm per Spiritum sanctum & fidem.

Sed rursus, ne alij hinc falsò eliceret, talem à nobis concipi vnionem, quæ aut cum carne Christi in his terris realiter existente, per physicum aliquem fiat contactum, siue crassum siue subtilem, qualiter sensilia omnia vniuntur cum sensibus, alia crassiore alia subtiliore modo: aut quæ cum eadem in cœlis manente per species in mente, vt loquuntur Philosophi, intelligibiles fiat, qualiter omnia quæ intelliguntur, vniuntur cum intellectu, illa per imagines quasi à percipiente: Idcircò adiecimus modum, quo hæc vnio atque incorporatio fiat: nempe

per Spiritum Christi, nobis communicatum, reapse in nobis manentem, Christóque nos copulantem, & excitata fide, vt Christum amplectamur, efficientem.

XV.

Confirmatio vtriusque capitis: nempe, vnionem essentialem esse, sed per solum Spiritum fieri, nostramque fidem.

Vtrumque enim, nimirum, copulationem hanc & essentialem esse, & per solum Spiritum sanctum fieri, pérque nostram fidem: copiosè simul & dilucidè tradunt sacræ literæ. Apostolus scribens ad Ecclesiam Ephesinam, quia sublatis inimicitiis per Christum & diruto maceriæ interstitio, reconciliati fuerant Deo & inter se Iudæi & gentes, duo diuersissimi populi, omnésque Christo per eundem Spiritum sanctum insiti & renati: Idcircò minimè dubitauit dicere, conditos esse ambos non in vnum populum, vt dicendum esse videbatur; sed meliùs hanc vnionem, quàm arcta sit, exprimat, dicit, IN VNVM NOVVM HOMINEM, in ipso Christo, *Ephes.* 2.15. & 16. Ergò quia omnes vno eodémque Spiritu, tanquam vna eadémque anima renati, viuimus, & vni capiti Christo adglutinati sumus: meritò vnus homo nouus, omnes simul appellamur. Et in eadem epistola, *Ephes.* 4.16. arctissimam hanc & essentialem incorporationem describens, comparat Christum capiti, nos omnes membris, cum capite per neruos, iuncturas & ligamenta connexis & coagmentatis: quæ vitam motúmque a capite hauriunt. Qua similitudine nihil ferè frequentius est in sacris literis: vt hinc qualis & quanta sit nostri omnium cum Christo propter Spiritum eius in omnibus renatis inhabitantem, communio, facilius & clarius intelligeremus. Eandem ob causam idem Apostolus (*Ephes.* 2. 20 21. 22.) comparat Christum fundamento, fideles omnes lapidibus, sed viuis, sicut & fundamentum, vt possint ab illo accipere incrementum: fundamento ipsi superstructis: ex quibus omnibus totū ædificium coagmentetur & crescat in templū sanctum in Domino per Spiritum sanctum: id quod ante sic solum fecerat Christus ipse non semel, faciens se fundamentum Ecclesiam autē ædificium, reipsa fundamento innixum, & inseparabili nexu adglutinatum *Matth.* 16. Eodem pertinet, quòd Christus vocat se vitem, nos verò palmites: qui à vite vitam succúmque haurientes, viuimus, fructúsque proferimus bonos. *Iohan.* 15. Idē demonstratur simili arboris & oleæ, cui fideles tanquam rami excisi ab oleastro, insiti sunt, vt bonas oleas proferre possint *Rom.* 11. Insertio autem per Spiritum sanctum, & fidem. Vnde ad Philippenses, 2.1. communicatio Spiritus vocatur: pérque fidem Christus dicitur habitare in cordibus nostris. *Ephes.* 3.17. Neque obscurū est, quod Apostolus incorporationem Ecclesiæ cum Christo, & Christi cum Ecclesia, singulisque fidelibus, coniugium vocat iuxta consuetum Prophetarum: in quo duo, vna fiunt caro. Erunt duo in vnam carnem dixerat Deus: Apostolus autem. Mysterium (inquit) hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo & in Ecclesia. *Ephes.* 5.32. Illud verò semper occurrit, quod Iohannes scribit de hac vnione, déque Spiritu, per quem illa fit, & cognoscitur: Per hoc (inquit) cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis. 1. *Ioh.* 4.13. Habitat igitur in nobis & nos in ipso, per eundem Spiritum sanctum, qui & in ipso, & in nobis est. Quò etiam illud pertinet: Qui non habet Spiritum Christi, hic non est eius. *Rom.* 8.9. Christi autem esse eos intellexit Apostolus: qui sunt vera & viua Christi membra.

XVI.

Conclusio, Essentialem esse, pérque solum Spiritum Christi, & fidem nostram fieri hanc coniunctionem.

His ergo atque aliis similibus testimoniis Sacrarum literarum adducti, non dubitamus, quin Christus & eius Apostoli significare nobis voluerint, communionem quam fideles omnes, tam patui quàm magni habemus cum Christo: ideóque cum eius carne & sanguine, veram ac realem esse: & tamen non alia fieri ratione, quàm nexu & vi Spiritus sancti. Ac proinde licet arcana sit & mysteriorum plena ac spiritualis, quia fit per Spiritum & fidem: non debere tamen nos dubitare quin propter eundem Spiritum, tam vera & essentialis sit quàm quæ est inter virum & vxorem, in vnam carnem adglutinatos: inter fundamentum & lapides superædificatos: inter arborem & ramos: inter vitem & palmites: denique inter membra & caput, ligamentis & neruis connexa, & eadem anima viuentia, atque operantia: vt nulla maior hac fieri possit cum ipso Christo, dum sumus in hac carne mortali, coniunctio.

XVII.

Confirmatio sententiæ ab alio simili, & ex ipsa Philosophia.

Certè si vna & eadem anima in omnibus esset hominibus, efficeret, vt innumerabiles personæ vnus tantùm essent homo: Quemadmodum & de vna eadémque essentia in tribus personis diuinis existente Theologi concludunt, ideò vnum tantùm esse Deum. Id verò multò etiam clarius appareret esse verum: si illi multi homines [illegible] caput cui essent annexi & a quo vno haberent motum. Quid mirum igitur, quòd Spiritus sanctus in omnibus [illegible] vnus atque idem, qui & in Christo existens, ita realiter nos cum illo coniungit vt vnum simus cum eo, & inter nos [illegible] vnus homo, omnes in ipso capite Christo [illegible] Spiritum per quem & vnius capitis, cui omnes annexi sumus. Paulus dixit omnes fideles vnum esse hominem nouum. *Ephes.* 2.14.

XVIII.

Ex vnione cum Christo, beneficiorum mortis & resurrectionis eius participationem in nos deriuari.

Ex hac verò cum Christo [illegible] & pendet participatio beneficiorum eius [illegible] carne & [illegible] Vt enim palmites [illegible] membra a capite, neque [illegible] reapse connexi sunt cū suo fundamento, cū capite, cum arbore, cum vite, & in [illegible] Christo [illegible] nostro fundamento [illegible] Spiritum sanctum [illegible] de carne [illegible] iniuria fiat, [illegible] & [illegible] participationem [illegible] donorum ac beneficiorū eius asserere: quia non admittimus, cùm [illegible] verum Christi corpus [illegible] nostrū os realiter transire in nostra corpora. Quæ si verò quæ fit per Spiritum sanctū & fidē, non sit vera [illegible] substantias & naturas [illegible] Spiritus sancti? Quemadmodum in incarnatione [illegible] corpore [illegible]. Certè si vera & salutaris non esset illa, quæ per solū Spiritū, & per fidē fit, cū carne & sanguine Christi: [illegible] etiam per os transeat in corpora nostra: male consultum fuisset à Christo suæ Ecclesiæ. Proinde & in receptione solius Euangelii, & in receptione [illegible] eandem fieri voluit: quem admodum de prima testatur Iohannes & de secunda Apostolus. 1. *Ioh.* 1. 3. 4. 1. *Cor.* 12, 13. De vera igitur cōmunione cū Christo in genere, eóq; de [illegible] salutis ac vitæ, quæ in Christo est, hæc nostra est confessio.

XIX.

Errores.

Improbamus igitur eorum errorem, qui per opus vt vocant, operatum absque fide, eorúmque vera cum Christo vnione, docent remissionē peccatorum, salutémque hominibus communicari: eorum verò damnamus blasphemiam, qui in ipsa opera à Deo non mandata, sed ab hominibus excogitata, plenaque superstitionum & idololatriæ fieri contendunt: nec non & eorum qui ministerium verbi nihili facientes, docent, salutem per inde fine, atque cum auditione verbi & sacramentorum perceptione communicari: multo verò magis eos qui contendunt, omnes tā infideles, quàm fideliū parentum infantes in vteris maternis, beneficij Christi participes fieri.

CAPVT XIII.

DE EVANGELIO, DEQVE LEGIS per Euangelium abrogatione.

Cùm Euangelium inprimis, & deinde etiā sacramenta, Baptismus & Cœna, externa sint organa, per quæ legitime administrata, Redēptor noster Dominus Iesus Christus, gratiam redemptionis, remissionémque peccatorum mundo offerre, ac dispensare, seséque nobis electis, virtute sui Spiritus cōmunicare, nos que vicissim sibi incorporare, eóq; salutis & vitæ, quā in ipso habemus, reapse participes efficit.

efficere solitus est. Idcirco quæ etiam de iis nostra sit fides, breuiter & simpliciter Ecclesiæ Dei explicare studuimus.

I.

Euangelium quid sit.

De Euangelio igitur iuxta significationem in Ecclesia receptam vsitatamque credimus nihil aliud esse, quam doctrinam de Christo cœlestem, per Christum ipsum, Apostolósque prædicatam, & in libris noui Testamenti comprehensam, quæ nimirum lætissimum atque nuntium mundo affert, euntem neminem e humanum genus per mortem [illegible] Christi, vnigeniti Filii Dei, redemptum esse, ita vt cunctis hominibus, modò resipiscant, & credant in Iesum Christum, parata sit omnium peccatorum gratuita remissio, salus, vitaque æterna. *Matt.3.2.* Qua de causa meritò vocatur ab Apostolo Euangelium salutis nostræ. *Ephe.1.13.*

II.

Euangelium per Prophetas promissum, sed per Apostolos publicatum [illegible].

Etsi enim mysterium hoc iam inde ab initio mundi reuelatum fuit Patribus, déque hoc locuti sunt Prophetæ: tamen quod illi prædicarunt, promissiones potius fuerunt Euangelicæ, illa quæ inter se [illegible] referentur, quam Euangelium ipsum, quod omnibus gentibus erat publicandum: cùm vaticinati sint de re futura, non autem rem iam præsentem aut præteritam annuntiarint: vt Apostolus docet ad Romanos, & Petrus in epistola priore. *Roman.1. 2.1. Pet.1.10.*

III.

Tam Patres per fidem promissionibus de Christo Redemptore præstitam [illegible] fuisse quàm nos qui credimus Euangelio.

Interim non dubitamus quin tam Patres promissionibus illis Euangelicis de venturo Christo & caput serpentis contrituro credentes seruati sint, quàm etiam nos per hoc Euangelium Christum iam venisse, mundúmque redemisse, nuntianti, præstitam, seruamur: vt Apostolus abunde docet, cùm alias, tum ad Romanos de Abrahamo: & ad Hebræos de aliis [illegible] *Rom.4 3. Heb. 11.1* vt summa sit blasphemia, dicere, Patribus res tantum terrenas fuisse promissas, eásque percepisse ab illis fuisse non autem cœlestes, remissionem peccatorum & vitam æternam. Quod enim nobis est Euangelium propriè acceptum: hoc illis fuerunt Euangelicæ promissiones, potentia scilicet Dei ad salutem omni credenti. *Rom.1.16.*

IIII.

Doctrinam Euangelii ad substantiam quod attinet: vetustissimam esse atque æternam.

Vnde etiam intelligimus doctrinam Euangelii, ad substantiam quod attinet, minimè nouam esse, sed vetustissimam, iam inde à condito orbe Patribus prædicatam: vt non immeritò Iohannes vocarit Euangelium, Euãgelium æternum. *Apoc.14.16.*

V.

Euangelii partes, quot & quæ.

Tria porro sunt Euangelii capita, quæ à nobis exiguntur, vt præstemus: Pœnitentia in Deum, Fides in Iesum Christum, & studiũ seruandi quęcunque mandauit Christus *Act.20.21. Marc.1. 4. Matt.28.21.*

VI.

Explicatio superioris sententiæ.

Euangelium enim proponens nobis Christum cum tota gratia & misericordia Dei, cum expiatione ac remissione peccatorum cum tota denique salute & vita æterna in ipso posita: hæc tria tantum requirit. *Primum*, vt serio dolore totius vitæ malè actæ affecti, cupiamus ex animo mentem nostram, eóque omnes affectus in obsequium voluntatis diuinæ à Deo immutari ac innouari, atque id vt fiat, precibus petamus & operam demus. *Deinde*, vt vera fide Christum cum toto eius thesauro amplectentes, certo & sine vlla hæsitatione credamus omnia peccata ex gratia & misericordia Dei, propter solum Christum, nobis perpetuum condonari, nos in gratiam receptos esse, fa[c]tosque Dei filios, & hæredes vitæ æternæ. *Postremo*, vt ita de gratuita æternaque salute, propter Christum persuasi, deinceps & demus operam, vt quæcunque nobis mandauit Christus, ea seruemus, ad gloriam Dei, & in salutem proximi: fide nos semper comitante vsque in finem, qua credamus, quicquid etiam in hac noua obedientia delinquimus, aut peccamus, id totum nobis propter Christum non imputari: contra verò, perfecta Christi obedientia, iustitia, & sanctitate nobis imputata imperfectam nostrã obedientiam perfici: & in conspectu Dei pro perfectissima accipi ac reputari. Ad tria autem omnia Christi mandata referuntur, nimirum vt abnegata impietate & secularibus desideriis sobriè, quoad nos; iustè quoad proximum; & piè quoad Deum viuamus in hoc seculo expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei. *Tit.2.11.* Hanc credimus summam esse eorum, quæ à nobis exigit Christus sua Euangelica doctrina: eóque illos verè esse Euangelicos, verèque Christianos, qui in horum studium seriò incumbunt.

VII.

Quibus potissimùm in rebus differat Euangelium à Lege.

Atque etiam ex his, quæ dicta sunt, apparet, nos non confundere Legem cum Euangelio. Tametsi enim fatemur tam Legis quàm Euangelii autorem esse Deum, & tã illam esse per se sanctam, iustam & bonam, quàm etiam Euangelium *Rom.7.12.* Credimus tamen non paruum discrimen esse inter vtrumque. Non solum quia illa solis Israelitis fuit tradita, Euangelium autem ad omnes etiã Gentes pertinet: nec solùm, quia illa temporaria fuit, ad Christum vsque duntaxat duratura: Euangelium autem æternum est: nec solùm, quia illa per Mosen tradita ac per Prophetas explicata est, Euangeliũ autem per Christum allatum, & per Apostolos toti orbi publicatum verùm etiam, idque imprimis propter has causas. *Primò*, Quia legis materia tantum fuit mandata, additis irreuocabilibus maledictionibus, si vel minima in parte ea violentur. Habet quidem & promissiones, non solùm terrenarum, verùm etiam æternarum benedictionum: sed omnes cum conditione perfectissimæ obedientiæ, nullas autem gratuitas. At verò Euangelium propriè felix est nuntium Christum Redemptorem, peccata gratis remittentem & seruantem, gratis etiam proferens, nihilque à nobis exigens ad salutem consequendam, nisi verum in Christo fidem, quæ sine pœnitentia, sineque studio faciendæ voluntatis diuinæ, id est, viuendi sobriè, iustè & piè, vt supra explicatũ est, esse non potest. *Deinde*, quia lex, quod exigebat, non præstabat: neque enim vires præbebat, quibus seruari posset, eo quod inefficax fuit, & litera occidens, ministratioque iræ & mortis, peccatum magis irritans, quam tollens: Euangelium autem quod exigit, illud etiam præstat, eoque & quod offert aliud etiam re ipsa nobis communicat: quatenus scilicet Spiritus sanctus per illud efficax est in electis ad prædicationem Euangelii: excitans in illis veram fidem, qua Christum oblatum apprehendant, & cum illo salutem æternam. Fides enim ex auditu Euangelii. *Rom.10.17.* obedientia autem non est ex auditu legis. Quoniam Spiritus sanctus ad auditionem legis nec in. vires præbebat quibus illam seruare posset: quemadmodum ad auditum Euangelii fidem in electis excitat. Qua de causa sicut Lex, litera occidens vocata est: sic Euangeliũ Spiritus viuificans appellatur, eóque verum & efficax est organum ad salutem omni credenti. Vnde etiam sequitur *tertia* differentia, quòd, scilicet, lex non inscribebatur in cordibus, sed tantùm in tabulis lapideis scripta manebat, eóq; homines non mutabat. At verò Euangelium, in cordibus electorum inscribitur per Spiritum sanctum, eóque & illa immutat & renouat: nempe quoniam organum est Spiritus sancti ad nos sanctificandos & seruandos. *2.Cor.3.18.*

VIII.

Euangelio partim tolli, partim non tolli legem Mosis.

Ex iis quæ diximus, liquidò etiam apparet, quæ nostra sit fides de abrogatione legis per Euangelium. Credimus *primùm*, Euangelio, quatenus omnia quæ in veteri Testamento figuratè præmonstrabant Christum, ea omnia annuntiat in hoc sensu, vt supra capite [illegible] dictum est, impleta fuisse: Legem de ceremoniis, sacrificiis, totóque externo cultu Mosaico simpliciter abrogatã esse docemus: iuxta illud Apostoli, omnia hæc fuisse vsque ad tẽpus correctionis imposita. *Heb.9.10.* & illud, Legem quidem fuisse per Mosen datam, sed veritatem fuisse per Iesum Christũ factam. *Ioh.1.17.* *Deinde* quatenus Euangelium organũ Spiritus sancti est, quo nos inserimur & vnimur Christo, & redemptionis salutisque simus participes: vt sup. cap. [illegible] dictum est: eatenus Legẽ quoque Moralem, ad maledictio-

tem aduersus transgressores quod attinet, per Euangelium Christi abrogari confitemur: iuxta illud Apostoli. Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu: cuius rei signum est, quod ii non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. *Rom.* 8.1. *Cæterùm*, quatenus Euangelii doctrina exigit pœnitentiam, totiúsque vitæ sanctitatem, & vt sobriè, iustè & piè viuamus: eatenus etiam legem non tollit de moribus. Tota enim consentanea est cum doctrina Euangelii de vitiis vitandis, & virtutibus persequendis. *Postremò*, quatenus etiam Christus suo Euangelio nullas sustulit leges politicas apud gentes, cum lege naturæ non pugnantes: Idcircò leges quoque politicas populo Israelitico traditas, cuique Magistratui liberum esse sentimus, illas in suam ciuitatem inducere, illísque, quibus æquiores nullæ sunt, suos regere populos. Quare summa fit iniuria Euangelio Christi, si quis illo Respub. turbari & euerti dicat. Hæc nostra est de Euangelio Iesu Christi fides.

IX.

Errores.

Damnamus igitur Antinomos, & quicunque legem Moralem improbant, eámque è suis Ecclesiis, quasi Euangelio contrariam, aut ad Christianos nihil pertinentem eiiciunt, eósque improbant Magistratus, qui politica Mosis præcepta in suas inducere ciuitates, pro sua virili conantur.

CAPVT XIV.

DE SACRAMENTIS NOVI Testamenti.

Quoniam Deus, ad communionem illam cum Christo, in qua salutis participatio consistit tota, perficiendum, voluit non solum verbo Euangelii per se solo, verum etiam externis ad id accõmodatis & verbo adiunctis signis, ex quib. duobus constat Sacramentum, vti: idcircò post confessionem de Euangelio nostram, adiicimus eam etiã, quæ de Sacramentis est, breuem, perspicuam, & cum Sacris literis, primísque fidei Christianæ principiis, consentaneam.

I.

Sacramenti nomine quid intelligamus.

Nouimus, sacramentum propriè sacrum esse iuramentum, seu promissionem, vtrinque, hoc est, inter Deũ & populum factam: non simpliciter, sed sacris ritibus ac ceremoniis constabilitam. Quemadmodum manifestè in sacramento Circuncisionis inter Deum & Abrahamum apparuit: & inter Christum & nos in Baptismo qui successit Circumcisioni. Ita sacramentum pro tota illa actione, siue Baptismi, siue Cœnæ Dominicæ apud Patres sæpe sumitur, in qua procedit vtrinque promissio, ritibus externis ac symbolis, adeóque sanguine Christi, sanctè confirmata. Cæterum postea per metonymiam sacramenti nomine intellexerunt solos ritus, seu symbola, addita verbo. Atque hæc altera significatio obtinuit in Ecclesia. Nos itaque Sacramentum iuxta receptam in Ecclesia significationem, vocamus, non verbum solum, nec elementum solum, sed Elementum simul cũ verbo Euangelii, ex Christi institutione, coniunctum, aquam, vel panem aut vinũ: iuxta illud Augustini, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum.

II.

Sacramenta quarumnam rerum sint sacramenta.

Quia verò omne Sacramentum, alicuius rei est sacramentum: hanc rem esse dicimus id quod verbum Euãgelii significat, nimirum, gratiam Dei in Christo, vel potius Christum ipsum, cum gratia, & salute in ipso posita. Hũc enim in summa proponit Euangeliũ: & ad huius communionem, sicut verbum, sic etiam sacramẽta, instituta sunt, nostrásque mentes sua significatione adducũt: eóque, quod foris exhibetur, signum eius dicimus esse, quod intus percipiẽdum proponitur: & quod foris agitur, symbolũ eius quod intus in animis nostris Spiritus sanctus operatur.

III.

Quibus partibus constet Sacramentum.

Ex iis quoque intelligimus, quibusnam partibus propriè constat Sacramentum, verbo scilicet, & externo symbolo: sed cum relatione ad rem per illa significatam, ac repræsentatam, & cuius sunt Sacramentum. Res enim, cuius aliquid est sacramentum: ipsum Sacramentum, aut pars sacramenti esse non potest: cùm omne sacramentum, alterius rei à se diuersæ sit sacramentum. Interim rem ipsam a Sacramento simpliciter nõ separamus, neque inficiamur, quin apud Patres, & alios plerosque doctos & pios viros, in nomine sacramenti, res quoque ipsa, cuius aliquid est sacramentum, comprehendatur: quemadmodum nomine Baptismi, non solum externa aquæ ablutio cum verbo intelligitur, verùm etiam ipsa simul interna conscientiæ à peccatis purgatio ac regeneratio continetur. Perinde illud Irenei dictum de Eucharistia eam constare terrena re simul & cœlesti, amplectimur, neque nos ab huiusmodi locutionibus cum de sacramentis loquimur, abstinere solemus: verum hoc sensu, non quòd propriè Pars sit sacramenti, cum sit potius id, ad cuius participationem nos adducunt sacramenta, sed quòd ad eam, Sacramentum mysticam habeat relationem: & huius relationis nexu, res terrena cum re cœlesti copulata sit. Et ita conciliamus multorum doctorum virorum, atque etiam Patrum dicta: quæ diuersum aliquid sonare videntur, cùm tamen eadem sit omnium & vbique sententia: plerisque omnibus, sacramenta simpliciter vocantibus signa, figuras, symbola, typos, antitypa, formas, sigilla, signacula, ceremonias, visibilia verba, & aliis similibus nominibus: Aliis ea constare ex re terrena & cœlesti dicentibus: quod quomodo intelligendum sit, modò declarauimus: omnibus autem sæpenumerò sacramenta, nominibus earum rerum quarum sunt sacramenta, iuxta consuetudinem sacrarum literarum, appellantibus: cùm tamen omnes, in sacramentis, hæc tria intellexerint, professique sint symbola.

IV.

Causa, cur verbo Euangelij addi signa externa voluerit Dominus, & cur verba visibilia vocentur.

Credimus etiam, & ingenuè confitemur, visibilia signa ex Dei institutione, verbo fuisse addita, addendáq; esse, ad ampliorem firmioremque verbi in animis nostris confirmationẽ: cùm idem etiam fit fieríque in conscriptis literis, & testamentis sigilla apponi solita sint vbique & apud omnes gentes. Quæ etiam caussa est, cur externa & sub sensum cadentia symbola, appellentur ab Augustino verba visibilia: quia nimirum ad hoc instituta, & verbo addita sunt, vt faciant, quod & verbũ facit: hoc est, vt, quod verbum auribus significat, hoc idẽ signa oculis aliisque sensibus repræsentent, eóque verbum confirment, & promissiones Dei: & sicut verbo excitatur fides in animis nostris: sic etiam externis Symbolis, ceu sigillis obsignetur, vehementius confirmetur, & augeatur. Et denique vt, sicut verbum, sic etiam sacra symbola, organa sint Spiritus sancti, quibus in communionem cum Christo adducamur, aut in ea coalescamus. *Ro.* 10. Totum autem hoc à Deo institutum esse propter infirmitatem nostram & ignorantiam, fideique nostræ imbecillitatem, vt ea non solùm verbo, sed etiam visibilibus signis subleuetur: qua propriè fit, vt Christum amplectamur, inque illo coalescamus, omnino non dubitamus.

V.

Vbi non recitantur verba institutionis, ibi nullum esse Sacramentum, eóque extra vsum nil esse, nisi quod sunt sua natura.

Sicut verò credimus, signa addi verbo, nõ ad superstitionem, sed ad maiorẽ fidei nostræ confirmationem: sic etiã verbum in Sacramentorũ administratione ita non ad incantationem, sed ad fidem excitandam necessarium esse confitemur: vt, vbi non sic recitantur verba institutionis, vt audiantur & intelligantur, quò excitari fides possit, ibi sacramentum verum esse negemus: eoque extra legitimum vsum, symbola non esse sacramenta sed tantùm id, quod sua sunt natura, & præterea nihil, affirmemus. Per solum enim verbum symbola è profano vsu ad sacrũ transferuntur: id quod multi vocant consecrari & sanctificari: & ea re fiunt sacramenta, iuxta illud Augustini: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: accedit autem, vt intelligatur, & credatur.

VI.

Sacramenta non esse simplices tesseras, nudáve signa.

Itaque credimus, signa etiam Sacramentalia non esse simplices tesseras, quæ nos ab aliis populis omnib. à vera Ecclesia alienis, tantùm discernant: aut quæ nobis Christianæ tantùm societatis symbola sint: aut etiã quibus fidẽ nostrã publicè profiteamur, agamúsque gratias pro beneficio redẽptionis: sed esse organa, per quæ; dum actiones beneficiáque Christi nobis repræsentãtur, in memoriã reuocan-

uocantur, promissiones obsignantur, fidesque excitatur: Spiritus quoque sanctus Christo nos inserit, in illo nos seruat: & coalescere magis ac magis in vnum cum illo, in dies [illegible] quò maiori in Deum fide ardentio[illegible] [illegible] caritate, [illegible] mortificatione donati vitam vitæ Christi, quoad eius fieri potest, similem, in [illegible] & gaudio spirituali traducamus: donec tandem cum ipso in cœlo, sanctissime felicissimeque in sempiternum viuamus.

VII.

Qualia sint Sacramenta Noui Fœderis.

Confitemur etiam cum Augustino. *De doctrina Christiana* [illegible] Sacramenta a Christo nobis tradita esse numero pauca, factu facillima, & intellectu augustissima [illegible] Baptismum & Cœnam [illegible] vel in Baptismo, vel in Cœna est [illegible] & [illegible] nihil [illegible] mori[illegible] [illegible] quia eti[illegible] [illegible] quæ [illegible] & [illegible] proponuntur, [illegible] sunt, [illegible] æternam tamen [illegible] tinentes.

VIII.

Ad dignam Sacramentorum perceptionem intelligentiam & fidem requiri.

Vnde etiam intelligimus, Sacramenta ad dignam sui perceptionem, mentis actionem atque attentionem & fidem a nobis exigere, qua quæ per illa significantur & exhibentur, intelligamus & mente fideque affecta apprehendamus, sicut & Christus docet cum de Cœna ait: Hoc facite in meam commemorationem *Luc.* 22.19. Et Apostolus hæc Christi verba repetendo, idem docet *1 Cor.* 11.24. Quò spectat & illud *Sursum corda*. Res enim augustæ, cœlestes ac humanæ mente intelligendæ, & fide percipiendæ proponuntur.

IX.

Rem sacramenti proponi omnibus [illegible] non omnes eam vere percipiant, sed tantum electi fideles.

Etsi verò non omnes accedunt ad Sacramentorū perceptionem cum fide vera atque intelligentia: attamen, sicut symbola omnibus Christum profitentibus exhibentur, sic etiam [illegible] res per [illegible] significatas [illegible] omnibus a Christo offerri: [illegible] quæ propter infidelitatē symbola [illegible] nihil de [illegible] integritate [illegible] Christi institutione verborumque [illegible] veritate.

X.

Dum administrantur Sacramenta, Spiritum Christi efficacem esse in [illegible] non solum symbola percipere, sed re etiam [illegible] participare.

Cæterum licet in omnibus hominibus, quibus Sacramenta [illegible] Spiritus Christi, sicut neque [illegible] ipsorum culpa quòd non adferant intelligentiam & fidem in [illegible] tamen electis [illegible] efficacem eum esse credimus: qui [illegible] illos fide ex auditu verbi donatos, & ex perceptione Sacramentorum in ea magis ac magis confirmatos, in Christi [illegible] in eo coalescere facit, eóque istos & veré a peccatis in baptismo lauari atque purgari vi sanguinis Christi, & in Cœna vera Christi carne vesci, veróque sanguine potari confitemur.

XI.

Christum & autorem esse & verum dispensatorem sacramentorum.

Vnum verò sacramentorum, sicut autorem, sic etiam verum dispensatorem agnoscimus Dominum nostrum Iesum Christum qui [illegible] symbola per ministros homines dispensat, sed rem sacramentorum proprie & veré [illegible] ipse per se semper suum Spiritum communicat [illegible] & Iohannes Baptista dicebat, se quidem [illegible] Christum autem spiritu *Matt.* 3.11. [illegible] hominum. [illegible] instituere [illegible] nemo gloriari potest, se veré & [illegible] a peccatis purgare, aut vero corpore & sanguine Christi pascere: sed tantum, vt loquuntur, ministerialiter.

XII.

Sacramenta, vitijs ministrorum fidelibus non contaminari.

Si verò Christus solus, verus est sacramentorum non autor tantùm sed etiam dispensator [illegible] in [illegible] vitijs ministrorum quorum opera [illegible] sacramenta alijs infidelibus non contaminari: quin ea digne sumere, & rei per sacramenta significatæ atque oblatæ participes fieri possint. Omnia enim munda mundis: & Christus per fidem habitat in cordibus fidelium, cum suis thesauris. *Tit.* 1.15, *Eph.* 3.17.

XIII.

Gratiam non esse Sacramentis alligatam.

Ex iisdem etiam fundamentis confirmamus in recepta à [illegible] omnibus [illegible] Gratiam Dei Sacramentis non alligatam [illegible] qui ea recipit [illegible] per sacramenta [illegible] necesse sit, tametsi fide [illegible] opere operato, rem sacramenti [illegible] Non enim Christus [illegible] Qui [illegible] baptizatus fuerit, saluus erit, [illegible] Simon ille Magus Baptismi Sacramentum [illegible] neque tamen rem Baptismi [illegible] Petro [illegible] non esse [illegible] Christi [illegible] vt ait Augustinus [illegible] Dominum. Sicut enim [illegible] peccatorum [illegible] qui [illegible] bi eos [illegible] vitæ, & credunt in Christum: sic neque earum rerum, quæ per Sacramenta præsentantur & offeruntur [illegible] qui ea percipiunt, nisi accedat vera [illegible] & fides.

XIV.

Indignitate sumentium Sacramentorum vim non tolli nec infirmari.

Neque tamen ob id tollimus vel infirmamus vim sacramentorum indeémque ipsis à Deo efficaciam, quam fatemur minime ab indignitate vel ministrantium vel sumentium, sed a fide & virtute Christi Sacramentorum institutoris pēdere. Sicut enim [illegible] per se suam semper retinet & significationem [illegible] non ab omnibus intelligatur: & vim ea exhibendi quæ offert, quamuis non omnes eorum fiant participes: sic [illegible] verba visibilia, eo[illegible] habent [illegible] vt [illegible] illud per se semper [illegible] Dei est ad salutem [illegible] non nisi credenti: [illegible] Sacramenti efficacia [illegible] organa Spiritus sancti ad [illegible] percipiant illi veré credentes. Qua de causa Apostoli nō verentur omnes, qui baptizati sunt, vocare sanctos, renatos, iustos [illegible] illos [illegible] hypocritas *1 Cor.* [illegible] Significabant enim [illegible] indita à Deo sacramentis efficaciam & quam [illegible] credentium [illegible] hypocrisis impedimento fuerit. Quo sensu si quis dicat etiam [illegible] panem Domini edunt, ipsius quoque corporis Domini participes [illegible] est, per vim sacramenti [illegible] eius autorem & distributorem [illegible] sacramento rei quoque per illud significatæ & oblatæ participes [illegible] non possemus, modò tales etiam adderentur [illegible] quibus populi erudirentur, falsæque [illegible] conceptæ opiniones de opere operato, illorum animis eximerentur.

XV.

Inter signa & res, vnionem esse sacramentalem, & quænam illa sit.

Licet etiam dicamus, Rem sacramentorū sacramentis alligatam aut in ipsis inclusam non esse, neque vel physice, vel localiter, vel corporaliter: aut etiam nexu obligationis, quasi Deus simpliciter omnibus sacramenta sumentibus, vt ut fide careant res tamen ipsas promiserit, ita vt eas impœnitentibus etiam & incredulis communicare teneatur: non idcirco tamen omnem tollimus rei signatæ cum signis copulationem & nexum. Sacramentum enim [illegible] confitemur: hoc est, talem vnionem quæ conueniat sacramentis cum rebus sacramentorum. Hæc autē sacramentalis vnio in mystica quadam sacraque relatione consistit [illegible] signa, res significant ac percipiendas offerunt, & res per signa [illegible] atque exhibentur percipiendæ: non secus atque vnio est

[illegible] verbum significans atque exhibens, & inter res per verbum [illegible] atas atque exhibitas. Pendet autē tàm illa [illegible] sacramentorum, quam hæc verbi, cum rebus ipsis coniunctio, a voluntate [illegible] Dei institutoris: qui cùm instituit Euangelii prædicationem & administrationem sacramentorum hoc consilio instituit, quod iam explicatum est: & vt nos, audientes verbum, & spectantes percipientésque signa statim oculos mētis ad res per illa signatas attollamus, & oblatas, fidei manibus percipiamus, Christúmque, quem illa prædicant & sua significatione ceu digito monstrant, reipsa vniamur. Sicut igitur nostri cum Christo communicatio, tota mysterii plena est, vt Ephes. [illegible] docet Apostolus: sic etiam vnionem tam verbi, quam sacramentorum, cum rebus quarum sunt signa & sacramenta mysticam spiritualémque esse sentimus.

XVI.
Sacramentorum definitio.

Sacramenta [illegible], vt multa paucis cōplectamur, iudicamus esse [illegible] & sub sensum cadentia signa: verbo Euangelii propter nostram ignorantiam & infirmitatem, fidéique nostræ vehementius excitandæ & confirmandæ gratia [illegible] [illegible] additas: quibus ad veram realémque cum Christo, adeóque cū eius carne & sanguine [illegible] ac proinde ad eorum bonorum quæ in Christo [illegible] & quæ per verbum atque symbola significantur [illegible] omnes quidem homines [illegible] vocantur: Electi autem ac fideles per Spiritū sanctum [illegible] adducuntur, vt Christo [illegible] tandem tota Ecclesia [illegible] [illegible] laudem gloriæ gratiæ illius, & ad ipsorum æternam felicitatem.

XVII.
Sacramenta Veteris Testamenti quid cum nostris in summa habuerint commune.

De Sacramentis Veteris Testamenti, non est quòd nos multa dicamus, cùm sint abrogata, nisi hoc vnum: nimirum, quòd cum illis Patribus idem fuerit Deus, eædem promissiones, idem Mediator, idem Spiritus regenerans, eadem fides & spes, eadem quoque ad substantiam quod attinet quæ est Christus, illis fuisse sacramenta, vtut ceremoniis diuersa fuerint à nostris: præsertim cum in eundem finem tradita [illegible] fuerint [illegible] in quem & nobis nostra traduntur [illegible] in fide Christi confirmentur [illegible] coalescerent. Quò illa spectant, [illegible] ab origine mundi: *Apoc.* [illegible] 8 Item, Omnes bibebant de eadem petra, petra autem erat Christus: 1. *Cor.* 10. 4. & Christus heri, hodie, & semper. *Heb.* 13. 8.

XVIII.
Duo tantùm esse Christianæ Ecclesiæ Sacramenta.

Duo autem sacramenta, quæ eo nomine propriè censenda sint, & quæ [illegible] Ecclesiæ Christianæ, semper communia fuerint agnoscimus: Baptismum & Cœnam Domini: quorum vnum [illegible] [illegible] cum Christo, alterum ad [illegible] pertinet. Vnde & vnum Lauacrum regenerationis: alterum, Sacrum conuiuium, & Cœna vocatur.

XIX
Errores

1. Non possumus igitur probare eos, qui Sacramentum ibi esse volunt, vbi nullum auditur verbum, sed solum spectatur elementum. 2. Neque illos, qui rem sacramenti à sacramento non distinguunt: sed perinde in ora venire volunt, atque etiam sacramentale signum: cùm res sacramenti [illegible], quod, signum sub sensum cadens facit in cogitationem venire, non autem in manum vel in os cadere: sed neque illos, qui in sacramentis nihil considerant, nisi quæ oculis subiiciuntur. 3. Aut qui ea tesseras tantum esse volunt, quibus ab aliis populis discernamur: nudáve signa, non autem organa Spiritus sancti, per quæ efficaciter [illegible] nobis [illegible], & in communione Christi confirmat. 4. Damnamus verò, qui non instituunt Sacramenta, præter ea quæ Christus instituit. [illegible] qui Sacramentis alligant gratiam Dei, & res per sacramenta [illegible] omnis qui signa percipit semper etiam rem ipsam percipere verè dicatur.

CAPVT XV.

DE BAPTISMO.

Præterea, quæ de Sacramentis in genere diximus, de Baptismo quoque speciatim hæc credimus & confitemur.

I.
Baptismus quid, quæ & cuius effecta.

Baptismus, *Matth.* 28. 19. primum Noui fœderis sacramentum est, quo cùm omnes, qui vel pœnitentiam peccatorum professi, fidem in Christum, adeóque in Deū Patrem, Filium, & Spiritum sanctum profitentur, vel saltem propter parentum pietatem ad fœdus pertinere creduntur, 1. *Cor.* 7. 14. tum maximè illi, qui verè ad fœdus pertineant, Christo, tanquam ei iam per Spiritum sanctum incorporati, obsignantur: vt non sint amplius sui iuris, sed illius, per quem in fœderis societatem, eoque in vnum corpus cum eo sanctisque omnibus & in [illegible] spiritualem [illegible] [illegible], alentur [illegible] *Act.* 19. [illegible] *Cor.* [illegible] 19 [illegible] Baptismum, tanquam lauacrum regenerationis, à peccatis in sanguine Christi [illegible] & cum Christo consepulti in mortem: vt quemadmodum ille resurrexit à mortuis per gloriam Patris, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Vnde & [illegible] in remissionem peccatorum, sacramentum [illegible] fœderis lauacrum regenerationis [illegible] peccatorum Sacramentum nouæ vitæ [illegible]. *Eph.* [illegible] 1. 13. *Eph.* 5. 26. *Apoc.* [illegible] *Tit.* 3. [illegible] *Rom.* [illegible] *Mar.* 1. 4.

II.
Vim Baptismi in solis Electis, vbi et locum: solósque non aqua solum, sed & Spiritu baptizari.

Etsi verò hæc omnia de Baptismo prædicentur veréq, illi tanquam organo Spiritus sancti ad hæc efficienda, attribuantur, eóque & omnes qui baptizantur, tales fieri & esse sacramentaliter verè dicamus: [illegible] tamen, non nisi in electis, Spiritu Christi ducatis, impleri credimus: cùm ii [illegible] verè credant, veréque ad Christum & ad mysticum eius corpus pertineant. Ac proinde omnes quidem aqua baptizari, solos autem electos Spiritu: & omnes signum accipere, non autem omnes rei per Baptismum significatæ & oblatæ, sed duntaxat electos fieri participes.

III.
Integrum Baptismi Sacramentum quibus constet partibus.

Credimus autem, ad integrum sacramentum Baptismi constituendum ea duo sufficere, quæ Christus instituit, nempe simplex elementum aquæ, qua homines tingantur, siue per immersionem, siue per aspersionem: & illam verborum formam, qua Christus baptizari docuit, in nomine scilicet Patris, & Filii, & Spiritus sancti: neque aut alia verborum forma vsos fuisse Apostolos, aut aliquid aliud aquæ adiecisse, persuasum habemus.

IV.
Etiam infantes fidelium baptizandos esse.

Credimus cum tota etiam veteri Ecclesia ad sacramentum Baptismi admittendos esse non solùm adultos, qui pœnitentiam peccatorum professi, fidem etiam in Christum profitentur: verùm etiam ipsorum infantes, cū ad fœdus pertinere omnino censendi sint, dicente Apostolo, Filios fidelium sanctos esse: 1. *Cor.* 7. 14. præsertim cùm nullibi Christus antiquauerit mandatum Dei factum Abrahæ, de obsignandis signo fœderis, ipsis etiam fidelium liberis: imò dixerit, Sinite paruulos venire ad me, quòd talium sit regnum cœlorum. *Matth.* 19. 14.

V.
Quatenus in Ecclesia necessarius sit Baptismus & quatenus etiamque ad salutem.

Credimus Baptismum in Ecclesia omninò necessariū esse tanquam sacramentum a Christo institutum: & quo carere Ecclesia vsque adeò non potest, vt, vbi locum nō habet, cum possit, ibi Ecclesiā Christi non agnoscamus. Cæterum autem ad salutem ita necessarium esse sentimus, vt, si quis tamen propter defectum ministri, non autem ex contemptu, hinc aqua non tinctus decedat, non eum propterea damnari æternùm [illegible] credamus. Puerorum fidelium ideò seruantur, quia in fœdere Dei sunt & sanctitatem adutti autē, quia vera fide in Christū credunt: quæ certè contemptum mandatorum Christi ferre non potest.

VI. Ba

VI.

Baptismum semel rite susceptum, non esse repetendum.

Credimus praeterea, sicut Circumcisio in carne semel tantum habebatur, sic Baptismum aquae, qui Circumcisioni successit, semel rite ac legitime susceptum, non esse [illegible] Rite autem, legitimeque administratum [illegible] doctrina primum [illegible] Euangelii iuxta Christi institutionem de vero Deo, & Christo, e[illegible] a quo homines baptizantur, idque a legitimo [illegible] in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Nam Christus etiam semel tantum mortuus est, & [illegible] in eius mortem baptizamur & cum illo consepulti sumus per Baptismum. *Rom.6.4.* Neque Apostolis legimus [illegible] baptizasse: imo Paulus eos qui rite baptizati non fuerant [illegible] *Act.19.5.*

VII.

Vim Baptismi esse perpetuam.

Etsi vero ad [illegible] Baptismi semel tantum accedimus [illegible] esse perpetuam [illegible] abolitionem peccatorum & regenerationem, [illegible] magis ac magis per Spiritum [illegible] Apostolo enim ait, Christum Ecclesiam mundare lauacro aquae, in verbo, vt eam sibi [illegible] *Ephes.5.* [illegible] quotidie [illegible] *Iob.1.* Ac promissionum [illegible] contentis [illegible] memoriam esse refricandam, &, in quem nam baptizati simus [illegible] per Baptismum a Deo simus [illegible] & quid vicissim Deo [illegible] animo retinendum [illegible] in fide magis ac magis confirmemur [illegible] cum Christo coalescamus, & nostri [illegible] Neque enim Baptismus [illegible] originalis peccati, vel [illegible] sed in omnium totiusque vitae, quemadmodum etiam extractio ex aquis, [illegible] non [illegible] dici sed totius temporis nostri, dicente Apostolo: Consepulti sumus semper cum illo per baptismum in mortem: vt sicut Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, sic & nos in nouitate vitae perpetuo ambulemus. *Rom.6.4.* Aqua externa semel abluti sumus: sed sanguis Christi perpetuus fluuius est, a peccatis quotidie abluens atque mundans.

VIII.

Per quosnam debeat ministrari Baptismus.

Credimus etiam, per illos administrandum esse sacrum Baptismum, per quos etiam [illegible] praedicatur. Christus enim quibus dixerat: Euntes in vniuersum mundum praedicate Euangelium: iisdem etiam dixit, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare, quaecunque mandaui vobis. *Matt.28.19.20.*

IX.

Errores.

Damnamus ergo tam veteres quam nouas haereses, quae contra sanam doctrinam de Baptismo sparsae vnquam fuerunt: Seleucum & Hermianum, qui in igne baptizabant: 2. Cerdonianos & Marcionitas, qui alia verborum forma vtebantur, quam quae praescripta fuit a Christo & in alterius Dei nomen, quam in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti. Qui item baptizarunt in nomen Iohannis, vel alterius hominis: 4. Cataphryges, qui baptizabant etiam mortuos: 5. cum Donatistis etiam Anabaptistas, qui a se accedentes rebaptizant: 6. qui item infantes baptizandos negant: 7. Eos etiam, qui verum esse Baptismum inficiantur, nisi accedant exorcismi, sputum, sal, & aliae ab hominibus excogitatae ceremoniae.

CAPVT XVI.

DE COENA DOMINI.

Ex iis, quae tum de [illegible] cum Christo, tum de verbo Euangelij, de Sacramentis in genere, deque Baptismo diximus: facile, quae etiam nostra sit fides de Coena Domini, intelligi potest.

I. [illegible]

Coena Sacramentum, organum esse Spiritus sancti ad [illegible] cum Christo, & cum Ecclesia [illegible] promouendam.

Credimus igitur, Sacramentum Coenae esse non solum testimonium nostrae cum Christo [illegible] eius carne & sanguine, & cum tota Ecclesia communionis: verum etiam organum Spiritus sancti, ad eandem confirmandam ac promouendam: dicente Apostolo, Panis, quem frangimus, nonne communio est corporis Domini? *1.Cor.10.16.* Panis benedictionem [illegible] communionem vocat corporis Domini: quoniam [illegible] Dominum ipsum, eduntur [illegible] cum [illegible] eius carne & sanguine coalescunt, quemadmodum etiam, qui verbum Apostolorum fide amplectuntur, communionem accipiunt cum Apostolis: & communio illa est cum Patre, & Filio eius Iesu Christo. *1.Ioh.1.3.*

II.

Confirmatio superioris sententiae.

Sicut enim Baptismus, organum est ad hanc [illegible] inchoandam, [illegible] in Christo: sic Coena ad eam [illegible] carne & sanguine Christi [illegible] in ipso: dicente Apostolo, Omnes nos in vnum corpus baptizatos esse & omnes vna potione potati in vnum spiritum. *1.Cor.12.13.*

III.

[illegible] cum Christo incrementum, praecipuum [illegible] Coenae Dominicae.

Sunt & alii fines institutae Coenae Dominicae: nempe, vt cum verbis, tum symbolis mortem Christi, & sanguinem eius pro nobis effusum, repraesentandus [illegible] beneficium Redemptionis mente recolamus: dicente Apostolo. Quotiescunque manducabitis panem hunc, mortem Domini annunciatis. *1.Cor.11.26.* [illegible] de remissione peccatorum confirmemur [illegible] gratias illi pro tanto beneficio agamus, ad poenitentiam excitemur, vt [illegible] tota Ecclesia foedus [illegible] cum Deo renouemus. Sed quoniam haec omnia eo spectant vt magis ac magis vniamur Christo [illegible] vnum cum ipso [illegible] efficacius viuat in nobis & nos in ipso facti tamen caro ex carne eius, & ossa ex ossibus eius. *Gal.2.20. Eph.5.30.* Iccirco ad huius vnionis & communionis cum Christo incrementum, in quo perficitur & consummatur salus nostra, Coenam cum primis institutam esse non dubitamus. Quo etiam spectat panis & vinum [illegible] corporis, vt pro certo [illegible] habeamus, id esse animis nostris alendis & [illegible] sustentandis, carnem & sanguinem Christi, quod est panis & vinum corporibus.

IV.

Panis cur corpus Christi appellatus sit.

Vnde etiam intelligimus, cur Christus panem hunc vocarit corpus suum: nempe, non ideo quod aut proprie sit suum verum corpus, aut quod in eo contentum sit tale corpus, aut etiam, quod nudum sit signum corporis ipsius pro nobis tradti & mortui: sed quod illius sit Sacramentum, (sacramenta enim, ait Augustinus, nomina earum rerum sumunt, quarum sunt sacramenta) eoque & organum sit Spiritus sancti, ad verum corpus Christi nobis communicandum, coque in eius communione confirmandos. Quemadmodum eandem ob causam Apostolus quoque Baptismum vocauit non signum regenerationis, sed lauacrum ipsum regenerationis: nimirum quoniam per hoc lauacrum aquae in verbo, tanquam per idoneum organum, Christus efficacitate sui Spiritus nos internè lauat, purgat, regenerat. *Ephes.5.26.*

V.

Verum & substantiale corpus Christi, de pane praedicari. Sed improprie, & figurate.

Quare non dubitamus, quin in verbis Coenae verum & naturale corpus Christi, de pane praedicetur: praesertim, cum explicationis etiam causa addatur, Quod pro vobis traditur, vt verissime dicatur Panis est corpus Christi, verum illud videlicet, quod pro nobis traditum est: Sed hoc improprie ac figurate, cum reuera panis pro nobis traditus non sit, sed Corpus Christi verum, cuius panis est sacramentum.

VI.

Corpus Christi non esse in pane realiter & proprie.

Hinc etiam confirmamur in sententia, sicut panis non

VI.

Naturam humanam, non ad nouam personam Christi constituendam, vel priorem perficiendam: sed tantum in æternæ illius ac perfectissimæ personæ societatem vnitatemq; assumtam fuisse.

Etsi enim in Christo duas agnoscimus naturas diuinam & humanam: non admittimus tamen, humanam ideò assumtam fuisse, vt aut ex hac & illa, tanquam ex partibus, noua Christo componeretur persona: aut illa prior & æterna persona, per nouæ naturæ accessionem, perficeretur: sed tantum vt hac in vnitatem illius ab æterno existentis & perfectissimæ personæ assumta, Filius Dei manens quod erat, fieret quod non erat, & [illegible] quod pro nobis Patri offerret. Ac proinde non [illegible] probamus, si quis dicat, ita personam Christi ex diuina natura & humana constatam esse, sicut ea [illegible] ex anima & corpore, persona cuiusque hominis constat. Probamus vero [illegible] Ecclesia [illegible] Christum [illegible] esse [illegible]. Vnde & Augustinus ait, Christum instar hominis nudi de monte descendentis, descendisse de cœlo [illegible] verò carne nostra, ceu veste indutum. Hæc enim phrasis, quanquam non ita perfectè explicat vnionem hypostaticam: manifestum tamen discrimen esse [illegible] inter personam Filij Dei assumentem, & [illegible] naturam assumtam. Eandem ob causam [illegible] locutiones illas Patrum Humanam naturam gestam a Filio Dei: Item, Subsistere in persona Filij Dei, & similes, per quam Filij Dei [illegible] a natura assumta discernentes: docentésque personam Filij Dei accessione humanæ naturæ, nec aliam, nec perfectiorem fuisse factam.

VII.

Confirmatio superioris sententiæ, cum explicatione loci Athanasij.

Fatemur quidem cum Athanasio, sicut anima rationalis & caro, vnus est homo, sic DEVM & hominem, vnum esse Christum hoc est, Christum vnam tantum esse personam, licet duæ in eo sint naturæ: verùm non sic ex vtraque hac natura, tanquam ex partibus, [illegible] (vt propriè loqui velimus) constitui personam CHRISTI, quemadmodum ad perfectam hominis personam constituendam, non minus corpus, tanquam pars essentialis quam anima necessariò concurrit: cum persona CHRISTI [illegible] esset, eaque tota & perfectissima, antequam in carne manifestaretur. 1. *Cor.* 10. 9. 1. *Pet.* 1. 9 persona autem hominis, puta Adæ nulla fuerit, antequam cum corpore anima coniungeretur: & cum neque aut anima sibi corpus, aut corpus sibi animam [illegible], sicut Filius Dei in vnitatem eiusdem personæ semen Abrahæ sibi assumsit: & cum præterea etiam, corpus & anima duo sint [illegible], vt in Adami creatione [illegible], natura autem humana nunquam per se subsisterit, sed tantùm in persona Filij Dei: vt admodum [illegible] ad sua somnia probanda, hoc [illegible] viri dicto [illegible] abutantur. Differat enim is qui sese manifestauit: hic autem est persona Filij Dei, a carne in qua sese manifestauit, omnino necesse est: idque non solum ante, sed etiam post resurrectionem, & ad dextram Patris sessionem: quia (vt ait Augustinus) gloriam quidem attulit carni, sed naturam non abstulit.

VIII.

Quomodo Christus vna tantùm sit persona, eáque æterna & immutabilis, duæ autem in ea naturæ: & quomodo ex iis constare dici possit.

Nos itaque agnoscimus & confitemur in Christo, contra Nestorium, vnam tantùm personam eamque æternam, simplicissimam, & perfectissimam, eandémque in tempiternum manentem: personam scilicet æterni Filij Dei. Deinde verò, huic æternæ personæ non aliam personam, sed aliam naturam, nempe humanam, in tempore accessisse, eámque non vt partem eius personæ a qua assumta fuit, sed rem longè ab illa diuersam, in illius tamen vnitatem, assumtam. Ac proinde tertio loco fatemur in vna eademque Christi persona duas iam inesse naturas, diuinam & humanam, in quibus eam subsistere, viuere & operari non dubitamus: quam ob causam etiam non veremus sic loqui, Christum constare iam diuina natura & humana in vnitatem personæ assumta: atque ex iis quodammodo compositum esse.

IX.

Quomodo duæ naturæ in vnam personam vnitæ sint ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως [illegible] vtriusque proprietatibus [illegible].

Duas autem has naturas sic in vnam Christi personam vere & inseparabiliter coniunctas & vnitas esse, credimus & confitemur: vt vtramque tamen integram, perfectamque, [illegible] vere distinctam permanere, distinctasque suas retinentem essentiales proprietates, & operationes omni prorsus remota confusione, non dubitemus: ita, vt quemadmodum diuina suas retinens proprietates, manet increata, infinita tamen, simpliciter omnipotens, simpliciter sapiens: sic & humana suas retinens maneat creata, finita, certis que finibus terminata: Et sicut diuina [illegible] habet voluntatem & potentiam, qua Christus vt Deus vult & operatur, quæ Dei sunt: sic humana suam, qua idem Christus vt homo vult & operatur, quæ hominis sunt: vsque adeò vt Christus, sicut quà Deus est, non vult nec operatur voluntate & potentia humana: sic neque idem quà homo est, vult & operatur voluntate ac potentia diuina: quemadmodum [illegible] a Patribus cum aduersus [illegible] Macarium definitum fuit [illegible] nobis dictum Leonis primi ad Flauianum [illegible] *cap.* 4. cum ait: *Qui [illegible] est Deus [illegible] verus est homo, [illegible] est in hac vnitate mendacium: dum inuicem sunt & incommistus homines, & [illegible] Deus. Sicut enim Deus non mutatur [illegible] natura [illegible] Christi [illegible] non consumitur [illegible]. [illegible] forma, cum alterius communione, quod [illegible] Verbo [illegible] operante quod Verbi [illegible] quod carnis est.* Hæc Leo. Hic [illegible] quibus manifestè demonstratur, sicut naturæ in Christo vnitæ quidem [illegible] sed distinctæ manentque: autem confusæ: sic etiam fuisse & esse actiones: quia quæ Verbi erant, non [illegible] sed Verbum [illegible] quæ carnis propria, non Verbum. Suscitare Lazarum a mortuis, proprium fuit Verbi, at clamare Lazare veni foras, carnis, ad suscitationem tamen Lazari vnita fuit vtraque actio, quia ab vno & in vno Christo fuit, & ad vnum opus tendebat, distinctæ tamen fuerunt. Remittere item peccata, propria fuit actio diuinæ naturæ: at dicere, Remittuntur tibi peccata tua, humanæ. Cæcum a natiuitate illuminare, actio fuit diuinæ: [illegible] sputo oculos, & dicere, Vade & laua, humanæ naturæ. Vt igitur personæ [illegible], sic [illegible] non confundebat naturas, sic neque actiones, sed distinctè [illegible]: [illegible] neque proprietates naturarum. Sunt enim hæc tria in eadem persona Christi, Naturæ, [illegible] proprietates ac facultates, & humanæ & [illegible] & quomodo se habent in Christo naturarum proprietates, [illegible] naturæ & actiones. Vt igitur manifestum est, naturam in naturam non transfundi, neque actionem cum actione confundi: sic etiam perspicuum est, proprietates eodem modo se habere.

X.

Transfusionem veram atque realem diuinarum proprietatum in humanam Christi naturam, ex vnione naturarum, minimè probari posse.

Probamus enim [illegible] Patrum contra Eutychianos & Monothelitas [illegible] quorū sunt eædem essentiales proprietates, eorum etiam eandem esse naturas atq; essentias: & quorum naturales proprietates confunduntur, eorum etiam naturas confundi. Quod cum per se verum sit in omnibus, tum verò maximè in Deo, in quo proprietates essentiales nihil aliud [illegible] sunt quam ipsa essentia vt omnino necesse sit, si [illegible] potius propria & propria alicui substantiæ creatæ communicari, ita vt talis fiat, qualis est Deus, puta simpliciter omnipotens: essentiam etiam ipsam diuinam eidem [illegible] posse, ita vt fiat æqualis Deo [illegible], eáque Deo [illegible] fit, eadem æqualis [illegible] est potentia, aut alia proprietate ita hic duplex, [illegible] ad mittit peccatum: vnum, quod [illegible] quæ propria sunt Dei, vere & propriè omnino communicari creaturæ, creaturam exæquamus Deo. Nec valet exceptio, Deum eas ex se habere, humanam autem naturam in Christo habere a Deitate. Nam etiam Filius a seipso nō est nec a seipso habet essentiam diuinam, sed a Patre: interim tamen æqualis est Patri & eandem habet cum Patre naturam. Alterum est, quod qui diuinas cōmunicari

finitas proprietates, puta, infinitam potentiam attribuimus humanæ naturæ: eam spoliamus sua finita & propria: non secus, quam gloria resurrectionis spoliabit corpora nostra ignominia suæ corruptionis, cùm illa ijs verè communicabitur: & non secus etiam quàm immenta lux Solis, si transfundatur in aerem qui lumine tantùm candelæ illustrabatur: lumen illud absorbet. Si enim omnia agit, & operatur potentia infinita: finita fuerit otiosa, eóque nulla. Cæterùm cùm hæc hæresis nostro etiam seculo à plerisque doctis viris satis abundè, & perspicuè sit refutata: nos, qui breuem simplicémque nostræ fidei confessionem Ecclesiæ Dei, totique posteritati exhibemus: nihil aliud ijs, quæ dicta sunt, addere volumus.

XI.

Vis vnionis hypostatica, quanta sit.

Interim tantam esse vim vnionis naturarum in persona Christi, credimus & confitemur: vt primùm quidem quod est aut agit Christus secundum naturam diuinam, id totus Christus, filius hominis, esse aut agere dicatur: & contrà, quod est, aut agit aut passus est secundum humanam, id totus Christus Filius Dei Deus esse, agere, passúsue fuisse in Sacris literis prædicetur, vt illud, Deus, id est, Christus homo & Deus, redemit Ecclesiam sanguine suo: cùm vis redemptionis ad Deitatem: sanguinis effusio ad humanitatē duntaxat pertineat: *Act.* 20.28. Coniunguntur tamen ambę hæ actiones in vnū, deque toto Christo vtraque simul prędicatur: quanquam distinctę fuerunt & sunt: quoniam naturæ etiam, licet distinctæ, in vna tamen Christi persona copulatæ sunt. Imo nihil egit vnquam aut agit Christus Mediator secundum humanitatem, cui non sit cooperata & cooperetur diuinitas: & nihil secundum deitatem præstitit, cui non aut subseruierit aut consenserit humanitas: vt meritò omnes Christi Mediatoris operationes a Patribus vocatę sint [illegible]: Secundo loco. Sicut tanta est vis vnionis, quæ est inter Patrem & Filium, vt etiam nihil agat, nilque boni Mundo communicet nisi per Filium: sic tanta etiam est vis vnionis hypostaticæ duarum naturarū, vt nihil gratiæ, nihil salutis, nihil vitæ in nos a deitate, nisi per humanitatem, [illegible] a nobis apprehendam, [illegible] atvt omninò necesse sit carni Christi copulari, si quis vitæ æternæ particeps esse velit: quò pertinet illud Christi: Ioh. 6. 53. Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Denique efficit, vt Deitatem in Christo adorare non possimus, nisi simul etiam humanam in eo naturam adoremus: vtque omnino vna tantùm adoratione à nobis adoranda sit tùm humana tùm diuina natura, iuxta illud: Et cum introducit primogenitum in orbem terrarū, ait. Et adorent eum omnes Angeli eius Heb. 1.6. Eum (inquit) id est, totum Deum & hominem simul: cùm tamen humana natura per sese & in se sola considerata, adorari non possit nec debeat. Solus enim Deus adorandus est. Sed vnio, non qualiscunque sed hæc hypostatica diuinæ naturæ cum humana hoc efficit. Proinde licet in sanctis habitet Deus: adorandi tamen non sunt nec inuocandi sicut Christus homo. Magnam igitur vim esse fatemur huiusce vnionis qua de loquimur: sed vnionem tamen esse dicimus, quæ omnem excludat confusionem & transfusionem. Si enim vnio inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in vna essentia, qua vnione maior esse excogitari siue nulla potest, distinctionem non tollit personarum: neque etiam vnio hæc naturarum, eóque & proprietatum & actionum in vna persona, earum distinctionem tollere potest, & confusionem inducere.

XII.

Christum, quà homo est, donatum esse, maxima quidem: sed tamen finita potentia, alijsque donis.

Credimus denique, Christum, sicut quatenus Deus est, simpliciter est omnipotens simpliciterque sapiens, & sic de alijs omnibus attributis: ita qua homo est, donatum esse à Patre, potentia, & scientia, omnium rerum creatarum tam cœlestium quàm terrestrium potentiam & scientiam longissimè & infinitis penè partibus superante, finita tamen idémq; de alijs donis, & virtutibus omnibus, caritate, prudentia, fortitudine, iustitia gratia, veritate, & alijs, de quibus Iesaias, Et requiescet super eum Spiritus Domini, &c. *Ies.* 11.2. Et Iohannes, Plenus gratia & veritate. *Ioh.* 1.14. Item Lucas, Proficiebat sapientia & gratia coram Deo & hominibus. *Luc.* 2.52. Qua de causa, dicitur etiam quà homo, exaltatus esse supra omnes principatus & potestates. *Eph.* 1.21. Item, Datum ei esse Spiritum non ad mensuram, *Ioh.* 3.34. Item, In ipso esse thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos. Col. 2.3. Vnde fit, vt quà homo est, nihil non sciat, nihil non possit eorum, quæ ad suum pertinent officium: quæ vero a nulla creata substantia, sed à solo Deo præstari possunt, ea ab ipso fieri potentia Deitatis, voluntate tamen humana semper suo consensu & seu explicatione accedente: ita vt ad omnes Christi, quatenus Deus est, actiones ad salutem nostram pertinentes, anima saltē ipsius semper aliquo modo accedat, amore, desiderio & voluntate: sicut etiam quæ omnibus quæ egit vt homo, semper concurrit Deitas, in ipsa etiam passione & morte: non quod Deitas passa sit, sed quòd & passionem & mortem Christi voluerit, passionique & morti vim dederit infinitam, qua peccata nostra possent expiari. Ad summam, De duabus naturis in Christo, deque illarum vnione, & proprietatibus credimus quidquid in Concilio Niceno, Constantinopolitano, Ephesino & Chalcedonensi aduersus Arium, Apollinarem, Nestorium, Eutychen: quæ item in sexta Synodo aduersus Monothelitas, definita fuerunt.

XIII.

Duo actionum Christi genera: ac quæ legitur egisse aut passus esse, ea omnia, secundum rei veritatem, & non secundum inanem speciem, gesta ab illo fuisse.

Nunc vt à persona Christi eiúsq; Naturis, naturarúmque vnione peculiariter ad eius actiones, officiumque transeamus: principiò credimus, sicut duæ sunt veræ in Christo naturæ, quarum vtraq; suas habuit & habet veras essentialésq; proprietates, coniunctas quidem, quemadmodum & naturæ vnitæ sunt, sed non simul confusas: sic duo etiam esse actionum genera, quas pro nostra salute, partim præstitisse, partim etiamnum præstare Dominus noster Iesus Christus legitur: alias, quæ ab ipsa Deitate fluunt: alias quæ ab humanitate: & eas quidem ita partim fuisse & partim esse simul coniunctas, sed tamen distinctas, vt vtraque forma, (sicut loquitur Leo) cum alterius communione semper agat, Verbo, quæ Verbi sunt faciente, & carne, quæ carnis sunt exsequente. Deinde, sicut quæ virtute naturæ diuinæ egit Christus & agit, vera & non simulata sunt opera, (verè enim nos reconciliauit Patri, verè remittit peccata verè sāctificat & regenerat:) sic etiam quæcunque secundum humanam naturam pro nobis egisse aut passus esse legitur, ea omnia verè & reipsa, non autem secundum inanem tantùm speciem, atque (vt loquuntur) apparentiam, illum egisse & passum esse credimus.

XIV.

Explicatio superioris sententia.

Credimus ergò, CHRISTVM, sicut verè conceptus est ex semine DAVIDIS, veréque & verus natus est homo, veréque edit bibit, aliáque humana præstitit opera: sic etiā verè legem pro nobis seruasse, verè carne passum esse, & mortuum, veréque à mortuis in eadem carne resurrexisse, suóque visibili, palpabili, vero, certisque dimensionibus terminato humano corpore in verum & creatum cœlum, supra omnes hosce aspectabiles cœlos positum, ascendisse, atque ibi pro sua libera voluntate agere & manere: donec in eodem visibili corpore verè è cœlo redeat, iudicaturus viuos & mortuos: verè etiam in cœlo nostram salutem velle: nostri curam gerere in nos, tanquam in sua membra, spiritualem vitalémque motum & sensum influere, totam denique Ecclesiam regere 1. *Pet* 4.1. *Luc.* 24.39. *Heb.* 11.1. *Eph.* 4.10. *Acto.* 1.21. *Eph.* 1.22. & 4.16.

XV.

Fructus obedientia, passionis, mortis, & resurrectionis Christi

Credimus vero, Christum sua perfecta obedientia, non solum sibi, sed etiam nobis vitam æternam promeruisse: sua passione & morte, peccata nostra in sua carne expiasse: nos è manibus Satanæ & a mortis tyrannide, peccatique seruitute redemisse, Deo in seipso reconciliasse, carósque reddidisse, vt iusti in ipso apud Deum Patrem censeamur: Resurrectione verò & Ascensione in cœlum, resurrectionem quoque nobis vtrámque, primam scilicet & secundam (vt Iohānes loquitur Apo. 20.) impetrasse, cœlestisque hæreditatis possessionem nostro etiam nomine sibi accepisse: sederéq; ad dextram Patris, hoc est, imperiū super omnia in cœlo & in terra accepisse: *Eph.* 1.29. ita vt, quatenus

nus Mediator & homo est secundum à Patre obtineat locum [illegible] totius Ecclesiæ, tam quæ in cœlis est, quam quæ in terris consistit: ut ex ipso, adeoq. ex ipsius carne [illegible] ad nostri vivificationem spiritualémque vitam [illegible] in eos qui ipsi tanquam membra capiti [illegible] deriuetur per Spiritum sanctum. Ac proinde [illegible] credimus & confitemur in uno Christo [illegible] redemtionem, iustitiam gratiam Dei, vitam æternam [illegible] illud, Qui factus est nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, redemtio. *Cor.* 1.3. Item, Ipse est pax nostra: *Eph.* 2.14. item, Iehoua iustitia nostra: *Ier.* 23.6. In ipso habemus redemtionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum: *Eph.* 1.7. Item. Complacuit in ipso omnem plenitudinem inhabitare: *Col.* 1.19. Item, Vita in Filio eius est 1. *Ioh.* [illegible] ceq. intelligimus quę de Redemtione [illegible] promissio, eam in hoc altero homine Iesu Christo, suum accepisse complementum [illegible], ut, qui vult eius fieri particeps, Christo capiti [illegible] tanquam membrum, omnino necesse sit. Non solum enim per ipsum ut Mediatorem: sed in ipso ut in capite, habemus redemtionem & salutem. Hæc nostra est fides de Christo Redemtore, de eius persona, naturis, officio, salutéque humani generis in ipso completa atque exposita.

XVI.

Errores.

Itaque damnamus omnes tam veteres quam nouos hæreticos, qui contraria unquam docuerunt aut docent. 1. Arium, Photinum, & nominatim Seruetum, & omnes alios [illegible] impios homines qui veram Christi Deitatem negarunt [illegible] Marcionitas, Valentinianos, Manichæos [illegible], Apollinaristas & alios qui veram Christi humanitatem oppugnarunt: aliis negantibus Christum in carne venisse, veramque carnem habuisse, phantasticum [illegible] cœlo [illegible], aut ex elementis, non autem ex semine Abrahæ conceptum habuisse ex [illegible] aliis veram [illegible] humanam [illegible] animam rationalem [illegible] & Divinitatem in locum animæ substituentibus [illegible] qui veram unionem naturæ humanæ cum [illegible] Christo personam [illegible] Dei, & Filium hominis [illegible] Eutychianos, qui contra [illegible] Christus [illegible] etiam unam in [illegible] reliquerunt humanam [illegible] confectam esse [illegible] eundem permixtam & confusam fuisse [illegible] has inter proprietates & actiones diuinæ & humanæ naturæ differentiam in eo reliquerint. 3. Damnamus etiam qui ex iis prodierunt, Macarium cum suis: qui unam tantùm in Christo posuerunt voluntatem, diuinam scilicet, eámque nullam humanæ voluntatis propriam [illegible] Christo admiserunt. 4. Damnamus item [illegible] hac etiam in parte, qua dicebant, Christum non verè passum, nec verè mortuum fuisse, sed simulasse [illegible] hæretici, putatiuè passum & mortuum esse: eóque & cum iis damnamus omnes, qui similia docuerunt aut docent: [illegible] Christum autem non verè in ea carne, qua mortuus fuerat, sed in alia diuersæque naturæ resurrexisse: aut [illegible] resurrexit, non tamen verè in cœlum ascendisse [illegible] intulisse locúmve mutasse. 5. Damnamus item cum Hieronymo, Cyrillo, & aliis Patribus, Origenistas & horum similes qui docuerunt, Christum resurrexisse cum corpore instar spiritus, subtilissimo, & sua natura [illegible] & quod sub nullos cadat sensus. 6. Illos item, ut Iudæos & Turcos, qui beneficio mortis Christi mundum esse redemtum negant. 7. Nec non denique omnes, qui in solo Christo salutem vel ex parte vel in totum positam esse contendunt: & aliis etiam sacrificiis, præter illud unicum Christi, peccata expiari aut remitti blasphemant: Vnicum enim agnoscimus Redemtorem Iesum Christum, extra quem, sicut nullus est verus Deus, sic nulla vera salus: & unicum sacrificium, cuius oblatione semel facta, non solùm peccata omnia electorum fuerunt in persona Christi semel expiata, sed etiam quotidie in finem usque mundi iam expiata condonantur credentibus.

CAPVT XII.

DE VERA REDEMTIONIS, SALVTIS, & vitæ, quæ in uno Christo posita est, dispensatione: eóque de necessaria cum Christo unione ac [illegible].

I.

Salutem & vitam æternam in Christo positam esse, ut inde nobis communicetur.

Credimus sicut peccatum Adæ & quæ illud secuta est mors, non in solo Adamo permansit, sed ex illo tanquam ex capite totius humani generis, in omnes homines, qui per communem generationem ex ipso nati sunt & nascuntur, permanauit atque permanat: *Rom.* 5.12. sic etiam Christi iustitiam, & quæ illi debetur, vitam æternam, non in solo Christo retineri, sed in omnes qui cum ipso per regenerationem Spiritus sancti unum fiunt, ipsique tanquam capiti totius Ecclesiæ, ceu vera membra adglutinantur, deriuari: atque in hunc finem & Christum venisse in carne & totam in eo tanquam capite salutem ac vitam positam esse, ut scilicet, omnibus electis ipsi unitis, reipsa dispensetur ac communicetur.

II.

Omnibus quidem gratiam redemtionis, & salutem seriò offerri, reipsa tamen, non nisi electis, qui unum cum Christo fiant communicari.

Credimus enim. *Mar.* 16. 15. & 16. licet omnibus hominibus per Euangelii predicationem gratia redemtionis, salus ac vita æterna à Deo dispensanda, seriò proponatur, (quòd enim permulti huius non fiant participes, ipsorum sit vitio ac culpa) reipsa tamen non communicari nisi iis, qui cùm ab æterno in Christo tanquàm omniũ electorum capite ad hoc, ut eius membra, eóque salutis participes fierent, electi ac prædestinati fuerint, postea suo tempore per Euangelium vocati, fideque donati, per Spiritum sanctum, Christo inseruntur, unúmque cum illo fiunt.

III.

Ad veram salutis participationem, quàm necessaria sit vera unio cu [illegible] cum Christo.

Quemadmodum enim neque palmes à vite, neque ramus ab arbore succum vitalem, neque membra a capite motum, sensum, vitamque haurire possunt, nisi verè & [illegible], viti atque arbori, & hæc capiti adglutinata sint: sic neque homines Christo, in quo sola posita est, salutem vitamq; percipere queunt, nisi verè ei inserantur, veráque & reali unione copulentur, copulatique in eo maneant. *Ioh.* 15. 1.2. 3.4.5.6.7.

IV.

Nos non posse uniri Christo, nisi ipse prior sese nobis uniat.

Cùm ergo tota veræ iustitiæ, salutis vitæque participatio, ex hac pernecessaria cum Christo [illegible], pendeat, & ad hanc tum Euangelii prædicatio, tum omniũ Sacramétorum administratio, adeóque totum ministerium Ecclesiasticum referatur: ideirco, quæ de hac re sit nostra fides, breuiter & perspicuè quoad eius fieri potuit, certis, quæ sequuntur, Thesibus totius Ecclesiæ Christi explicare, testatúmque facere voluimus. Ac *primum*, credimus, sicut ideò diligimus Christum, ut ait Iohannes, quia ipse prior dilexit nos: [illegible] & ideo ad eum nostro Spiritu accedimus, quia ipse prior suo ad nos venit: & ideò illum fide amplectimur, quia ipse prior vi sui Spiritus nos complexus [illegible] fidem: sic etiam nos non posse illi adhærere, & uniri, nisi ipse prior sese nobis adiungat atque uniat. Vna enim causa est alterius prior posterioris. Quare precibus agendum esse, ut ipse ad nos veniat, & mansionem apud nos faciat. *Ioh* 14.23.

V.

Vnio Christi nobiscum, & nostri cum Christo quotuplex: & quomodo sint inter se ordinatæ.

Triplicem porrò Christi nobiscum, & vicissim nostri cum Christo coniunctionem agnoscimus: *unam*, in nostra natura semel factam: *alteram*, quæ fit quotidie in singulis electorum personis, sed peregrinantibus à Domino. Et *postremam*, quæ futura est itidem cum Domino, in personis nostris, sed præsentibus ad Dominum: cùm scilicet Deus erit omnia in omnibus nobis. Ac prima quidem refertur ad secundam, & secunda ad tertiam: sicut natura ordinata est:

est ad gratiam, & gratia ad gloriam. Nam prima etiam facta est per assumptionem naturæ nostræ, in vnitatem personæ [illegible]. Secunda fit per assumptionem personarum nostrarum in gratiam atque corpus vnum cum ipso mysticum: atque adeo in participationem naturæ ipsius diuinæ, vt Petrus loquitur. Tertia fiet per assumptionem itidem nostri omnium in gloriam cum Christo sempiternam. Neque dubitamus, quin CHRISTVS nobis voluerit priore posteriorem, & posteriore, postremam præmonstrare: vt etiam iam facta, in spe eius quæ facienda erat confirmaremur.

VII.

Sicut vnio prima facta est vt expiarentur peccata: sic secundam fieri, vt expiationis huius simus participes.

Credimus igitur (vt iam omissis quæ ad rem præsentem non pertinent, propius accedamus) Filium Dei ex æterna Patris, eâque & sua & Spiritus sancti voluntate, quemadmodum, vt in se ipso nostra expiaret peccata, carnem nostram (hoc est, naturam humanam) vt Spiritus sui in vtero virginis concepit, ita eam sibi in vnitatem personæ assumsit, in qua eam legem [illegible] perfectissime adimpleuit, Patri vere obediens vsque ad mortem, & tandem eandem in sacrificium pro peccatis nostris oblatam, æternam salutem nobis in seipso comparauit: sic etiam vt beneficii huius, sacrificio carnis suæ, nobis comparati, nos reipsa participes efficeret, alio vnionis genere, singulos electos sibi assumere atque adglutinare voluit, & eam mediante tali vnione ac copulatione, qua cum ipso (licet non in vnam personam, in vnum tamen verum mysticum corpus, cuius ipse sit caput, & nos singuli membra) vnamur, simúsque participes diuinæ ipsius naturæ.

VII.

Vi Spiritus sancti, vt prima facta est: ita alteram fieri.

Neque dubitamus: quin Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, sicut in prima vnione, carnem & sanguinem nostrum sibi copulauit, virtute sui Spiritus: (fuit enim conceptus homo de Spiritu sancto, eóque sine peccato: qua etiam de causa, homo cœlestis appellatur:) sic etiam in secunda suam vicissim carnem, & suum sanguinem, seque totum nobis communicet, eáque communione nos sibi coniungat, adglutinet atque incorporet, efficacitate eiusdē sui Spiritus, vt semper copula, qua vt Christus nobis, sic nos vicissim Christo coniungamur, sit idem Spiritus Christi: qui sicut in vtero virginis effecit, vt Filius Dei factus sit caro ex carne nostra, & os ex ossibus nostris: Sic etiam in cordibus nostris operando & nos Christo incorporando efficit, vt vicissim ipsi, participatione corporis & sanguinis Christi, simus os ex ossibus eius, & caro de carne eius: præsertim cùm fidem etiam in nobis excitat, qua Christum pro vero Deo & homine, eóque pro perfecto Seruatore, agnoscamus, & complectamur.

VIII.

Vnionem nostri cum Christo, ita spiritualem esse, vt tamen sit vera atque realis.

Ita credimus, hanc quoque alteram vnionem, non ferè minus, quam priorem (si ita loqui liceat) sic spiritualem esse, vt tamen sit vera atque realis: Quia per Christi Spiritum, nos, licet in terris existentes, cum Christi corpore, sanguine & anima in cœlo regnantibus, eiúsque natura ipsius diuina in nobis manente, reapse & verè copulamur: vsque adeò, vt mysticum hoc corpus ex Christo tanquam capite, & ex fidelibus tanquam membris cohærens, nonnunquam Christus simpliciter appelletur 1. Cor. 12. 12. Tanta est Christi cum suis fidelibus, & horum cum Christo coniunctio: vt haud male dici quodam modo posse videatur (sicut prima vnio facta fuit ex duabus naturis in vna persona: ita hanc fieri ex multis personis, in vnam ceu naturam: iuxta illa dicta, Vt diuinæ efficeremini consortes naturæ: &, Sumus membra corporis eius, ex ossibus eius & ex carne eius. 1. Pet. 1. 4. Ephe. 5. 30.

IX.

Confirmatio superioris sententiæ, quàm arcta sit hæc vnio.

Quemadmodum enim Anima in homine, quia vna & eadem, ac tota non minus in capite, singulisque membris est quàm in toto simul corpore, efficit, vt singula membra in vnum corpus sub vno capite vniantur & coalescant: sic etiam vi Spiritus Christi, quia vnus atque idem est in Christo & in singulis fidelibus, fit, vt omnes tum animis tum etiam corporibus in vnum spiritualiter connexi, vnum & idem corpus cum Christo capite simus: corpus inquam mysticum, & spirituale, arcano nexu arcano eiusdem Spiritus, connexum & compactum est.

X.

Vnionem hanc, quia fit vi Spiritus sancti, impediri vlla locorum distantia non posse.

Vnde & sequitur, nulla quantumuis magna locorum distantia, vnionem hanc veram atque realem, licet spiritualem nostri tum corporum [illegible] tum animarum, cum corpore & anima Christi, impediri posse. quippe quæ fit efficacitate talis Spiritus, qui à terra vsque in cœlum & vltra pertingit: membráque Christi in terris existentia, cum capite in cœlo, ad dextram Patris sedente, non minus arctè in vnum coniungit, quàm anima hominis pedes ac tibias, reliquáque membra cum capite in vnum corpus adglutinat: etiam si talis homo tam magnus esset, vt eius caput pertingeret vsque ad nonam sphæram, & pedes in terræ centro residerent. Tanta est animæ vis: quanta verò Spiritus sancti, veri & omnipotentis Dei?

XI.

Spiritum, quo fit hæc vnio, donari à Christo, ad prædicationem Euangelij & Sacramentorum administrationem.

Hunc porrò Spiritum, quo Christus & seipsum nobis, & nos sibi copulat, suámque cum nostra, nostrámque cum sua coniungit carnem: credimus ab ipso Christo, pro sua quidem gratia, quando, & vbi, & quomodo vult, ordinariè tamen ad prædicationem Euangelij & Sacramentorum administrationem nobis communicari. Cuius rei visibile testimonium fuit, cum in nascente Ecclesia, ij qui fide amplectebantur Euangelium, & baptizabantur in nomine Christi, aut super quos imponebantur manus, præter inuisibilem gratiam regenerationis, varia etiam & sensibilia dona Spiritus percepisse leguntur.

XII.

Hanc vnionem finem esse præcipuum Euangelij & Sacramentorum.

Vnde etiam haud difficulter intelligimus, quis præcipuus finis sit tum prædicationis Euangelij, tum administrationis Sacramentorum; nempe hæc cum Christo Filio Dei incarnato, próque nobis passo & mortuo, nunc autem in cœlo regnante, salutemque ac vitam suis electis communicante, κοινωνία. hic inchoata, in cœlo autem perficienda: vt nimirum ex hac porrò nostri cum ipsius carne & sanguine, totáque eius persona, vera & reali copulatione, salutis quoque æternæ, quæ ab ipso parta, in ipso etiam residet, participes fiamus.

XIII.

Vnionem hanc non esse imaginariam, nec fieri participatione tantum donorum, sed communicatione substantiæ.

Cæterùm, ideò præsentem hanc nostri cum Christo incorporationem, veram & realem, substantialémque esse diximus: vt occurreremus illi errori, quo quidam existimant, imaginariam duntaxat quandam, eóque aliam a nobis fingi vnionem: aut non aliam veram statui, quàm quæ fiat participatione spiritualium donorum, & gratiæ Christi, absque communicatione substantiæ carnis & sanguinis ipsius.

XIV.

Vnionem, non alia fieri ratione, quàm per Spiritum sanctum & fidem.

Sed rursus, ne alij hinc falsò colligerent, talem à nobis concipi vnionem, quæ aut cum carne Christi in his terris realiter existente, per physicum aliquem fiat contactum, siue crassum siue subtilem, qualiter sensilia omnia vniuntur cum sensibus, alia crassiore alia subtiliore modo: aut quæ cum eadem in cœlis manente per species in mente (vt loquuntur Philosophi) intelligibiles fiat, qualiter omnia quæ intelliguntur, vniuntur cum intellectu, illa per imagines quasdam percipiente: Idcircò adiecimus modum, quo hæc vnio atque incorporatio fiat: nempe

per Spiritum Christi, nobis communicatum, reapse in nobis manentem, Christóque nos copulantem, & excitata fide, vt Christum amplectamur, efficientem.

XV.

Confirmatio vtriusque capitis: nempe, vnionem essentialem esse, sed per solum Spiritum fieri, nostrámque fidem.

Vtrumque enim, nimirum, copulationem hanc, & essentialem esse, & per solum Spiritum sanctum fieri, pérque nostram fidem: copiose simul & dilucide tradunt sacræ literæ. Apostolus scribens ad Ecclesiam Ephesinam, quia sublatis inimicitiis per Christum & diruto maceriæ interstitio, reconciliati fuerant Deo & inter se Iudæi & gentes, duo diuersissimi populi, omnésque Christo per eundem Spiritum sanctum insiti & renati: Idcircò minimé dubitauit dicere, conditos esse ambos non in vnum populum, (vt dicendum esse videbatur:) sed melius hanc vnionem, quam arcta sit, exprimendi causa, IN VNVM NOVVM HOMINEM, in ipso Christo. *Ephe.* 2.15. & c. 16. Ergo quia omnes vno eodémque Spiritu, tanquam vna eademque anima renati, viuimus, & vni capiti Christo adglutinati sumus: meritò vnus homo nouus, omnes simul appellamur. Et in eadem epistola, *Ephes.* 4.16. arctissimam hanc & essentialem incorporationem describens, comparat Christum capiti, nos omnes membris, cum capite per neruos, iuncturas, & ligamenta connexis & coagmentatis: quæ vitam motúmque à capite hauriunt. Qua similitudine nihil ferè frequentius est in sacris literis: vt hinc qualis & quanta sit nostri omnium cum Christo propter Spiritum eius in omnibus renatis inhabitantem, communio, facilius & clarius intelligeremus. Eandem ob causam idem Apostolus (*Ephes.* 2.20. 21. 22.) comparat Christum fundamento, fideles omnes lapidibus, sed viuis, sicut & fundamentum, vt possint ab illo accipere incrementum, fundamento ipsi superstructis: ex quibus omnibus totũ ædificium coagmentetur & crescat in templum sanctum in Domino per Spiritum sanctum: id quod ante eum solum fecerat Christus, qui se non semel, faciens se fundamentum Ecclesiam autẽ ædificium, ei [illegible] fundamento innixum, & inseparabili nexu adglutinatum *Matth.* 6. [illegible]. Eodem pertinet, quòd Christus vocat se vitem, nos verò palmites: qui à vite vitam succúmque haurientes, viuimus, fructúsque proferimus bonos. *Iohan.* 15. Idẽ demonstratur simili arboris & oleæ, cui fideles tanquam rami excisi ab oleastro, insiti sunt vt bonas oleas proferre possint *Rom.* 11. 17. Insiti sunt autem per Spiritum sanctum, & fidem. Vnde ad Philippenses. 2.1. communio Spiritus vocatur: pérque fidem Christus dicitur habitare in cordibus nostris. *Ephes.* 3.17. Neque obscurũ est, quod Apostolus incorporationem Ecclesiæ cum Christo, & Christi cum Ecclesia, singulísque fidelibus, coniugium vocat iuxta consuetudinem Prophetarum: in quo duo, vna fiunt caro. Erunt duo in vnam carnem dixerat Deus: Apostolus autem Mysterium (inquit) hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo & in Ecclesia. *Ephes.* 5.32. Illud verò semper occurrit, quod Iohannes scribit de hac vnione, déque Spiritu, per quem illa fit, & cognoscitur: Per hoc (inquit) cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis. 1. *Ioh.* 4.13. Habitat igitur in nobis, & nos in ipso, per eundem Spiritum sanctum, qui & in ipso, & in nobis est. Quò etiam illud pertinet: Qui non habet Spiritum Christi, hic non est eius. *Rom.* 8.9. Christi autem esse eos intelexit Apostolus: qui sunt vera & viua Christi membra.

XVI.

Conclusio, Essentialem esse, pérque solum Spiritum Christi, & fidem nostram fieri hanc coniunctionem.

His ergo atque aliis similibus testimoniis Sacrarum literarum adducti, non dubitamus, quin Christus & eius Apostoli significare nobis voluerint, communionem quam fideles omnes, tam parui quàm magni habemus cum Christo: ideóque cum eius carne & sanguine, veram ac realem esse: & tamen non alia fieri ratione, quam nexu & vi Spiritus sancti. Ac proinde licet arcana sit & mysteriorum plena ac spiritualis, quia fit per Spiritum & fidem: non debere tamen nos dubitare quin propter eundem Spiritum, tam vera & essentialis sit, quam quæ est inter virum & vxorem, in vnam carnem adglutinatos: inter fundamentum & lapides superædificatos: inter arborem & ramos: inter vitem & palmites: denique inter membra & caput ligamentis & neruis connexa, & eodem animo viuentia, atque operantia: vt nulla maior hac fieri possit cum ipso Christo, dum sumus in hac carne mortali, coniunctio.

XVII.

Confirmatio sententiæ ab alio simili: & ex ipsa Philosophia.

Certè si vna & eadem anima in omnibus esset hominibus, efficeret, vt innumerabiles personæ vnus tantum essent homo: Quemadmodum & de vna eadémque essentia in tribus personis diuinis existente Theologi concludunt, ideò vnum tantùm esse Deum. Id verò multò etiam clarius apparet esse verum: si illi multi homines vnum tantum haberent caput, cui essent annexi, & a quo vno haberent motum. Quia [illegible] Spiritus sanctus in omnibus [illegible] vnus atque idem, qui & in Christo existens, ita realiter nos cum illo copulat, vt vnum simus cum eo, & inter nos [illegible] vnus homo, omnes in ipso capite Christo [illegible] fidelibus vnius [illegible] per quem & vitae capitis, cui omnes annexi sunt, [illegible] omnes fideles vnum esse hominem nouum. *Ephes.* 2.14.

XVIII.

Ex vnione cum Christo, beneficiorum mortis & resurrectionis eius participationem in nos deriuari.

Ex hac verò cum Christo [illegible] & pendet participatio beneficiorum eius, [illegible] carne & [illegible] Vt enim [illegible] nulla [illegible] membra a capite, neque [illegible] conuex [illegible] cum vite, & in illa manent [illegible] Christo [illegible] nostro [illegible] per Spiritum sanctum [illegible] carne [illegible] fiat, [illegible] participationem [illegible] donorum ac beneficiorum [illegible] quia non [illegible] cùm nemo possit [illegible] verùm Christi [illegible] corpora. Quia verò quæ fit per Spiritum sanctũ & fidẽ, non [illegible] atque essentialis cõmunio [illegible] substantias & naturas [illegible] Spiritus sancti. Quemadmodum in incarnatione [illegible] & in hominis creatione ex anima & corpore [illegible]. Certè si vera & [illegible] non [illegible] per solũ Spiritũ, & per fidẽ [illegible] carne & sanguine Christi, [illegible] nisi etiam per os transeat in corpora nostra: male consultum fuisset à Christo suæ Ecclesiæ. Proinde & in receptione solius Euangelii, & in susceptione Baptismi, eandem fieri voluit, quemadmodum de prima testatur Iohannes, & de secunda Apostolus [illegible] 1 *Cor.* 12. 13. De vera igitur cõmunione cũ Christo in genere, & [illegible] salutis ac vitæ, quæ in Christo est, hæc nostra est cõfessio.

XIX.

Errores.

Improbamus igitur [illegible] errorem, qui per opus vt vocant, operatum, absque fide & absque vera cum Christo vnione, docent remissioné peccatorum, salutémque hominibus communicari: eorum verò damnamus blasphemiam, qui id per opera à Deo non mandata sed ab hominibus excogitata, plenáque superstitionum & idololatriæ fieri contendunt: nec non & eorum, qui ministerium verbi otiosum facientes, docent, salutem per illud sine, atque cum auditione verbi & sacramentorum perceptione communicari multo verò [illegible] eos qui contendunt, omnes tã infidelium, quam fidelium parentum infantes in vteris maternis, beneficij Christi participes fieri.

CAPVT XIII.

DE EVANGELIO, DEQVE LEGIS per Euangelium abrogatione.

Cùm Euangelium inprimis, & deinde etiã sacramenta, Baptismus & Cœna, externa sint organa, per quæ legitime administrata, Redẽptor noster Dominus Iesus Christus, gratiam redemptionis, remissionémque peccatorum mundo offerre, ac dispensare, seíe solus electis, virtute sui Spiritus cõmunicare, eos[que] vicissim sibi incorporare, eóque salutis & vitæ, quã in ipso habemus, reapse participes efficere.

efficere solitus est: ideirco quæ etiam de iis nostra sit fides, breuiter & simpliciter Ecclesiæ Dei explicare studuimus.

I.

Euangelium quid sit.

De Euangelio igitur, iuxta significationem in Ecclesia receptam vtramque credimus nihil aliud esse, quam doctrinam de Christo cœlestem, per Christum ipsum, Apostolósque prædicatum, & in libris noui Testamenti comprehensam, ac lætissimum atque nuntium mundo afferentem: nempe, humanum genus per mortem Iesu Christi, vnigeniti Filii Dei, redemptum esse, atque cunctis hominibus, modo resipiscant, & credant in Iesum Christum, paratam esse omnium peccatorum gratuitam remissionem, salutem vitamque æternam. *Matt.* 3. 2. Qua de causa meritò vocatur ab Apostolo Euangelium salutis nostræ. *Ephes.* 1. 13.

II.

Euangelium per Prophetas promissum, sed per Apostolos publicatum fuisse.

Etsi enim mysterium hoc iam inde ab initio mundi reuelatum fuit Patribus, déque hoc locuti sunt Prophetæ: tamen quod illi prædicarunt, promissiones potius fuerunt Euangelicæ, iisque inter Hebræos retentæ, quam Euangelium ipsum, quod omnibus gentibus erat publicandum: cùm vaticinati sint de re futura, non autem rem iam præsentem aut præteritam annunciarint: vt Apostolus docet ad Romanos, & Petrus in epistola priore. *Roman.* 1. 2. 1. *Pet.* 1. 10.

III.

Tam Patres per fidem promissionibus de Christo Redemptore præstitam seruatos fuisse, quàm nos qui credimus Euangelio.

Interim non dubitamus quin tam Patres promissionibus illis Euangelicis de venturo Christo & caput serpentis contrituro credentes seruati sint, quàm etiam nos per fidem Euangelio, Christum iam venisse, mundúmque redemisse nuntianti, præstitam, seruamur: vt Apostolus abundè docet, cùm alibi, tum ad Romanos de Abrahamo: & ad Hebræos de aliis Patribus. *Rom.* 4. 3. *Heb.* 11. Vt summa sit blasphemia, dicere, Patribus res tantum terrenas fuisse promissas, easque perceptas ab illis fuisse, non autem cœlestes, remissionem peccatorum & vitam æternā. Quod enim nobis est Euangelium propriè acceptum: hoc illis fuerunt Euangelicæ promissiones, potentia scilicet Dei ad salutem omni credenti. *Rom.* 1. 16.

IIII.

Doctrinam Euangelii ad substantiam quod attinet: vetustissimam esse atque æternam.

Vnde etiam intelligimus doctrinam Euangelii ad substantiam quod attinet minimè nouam esse, sed vetustissimam, iam inde à condito orbe Patribus prædicatam: vt non immerito Iohannes vocarit Euangelium, Euāgelium æternum. *Apoc.* 14. 16.

V.

Euangelii partes, quot & quæ.

Tria porro sunt Euangelii capita, quæ à nobis exiguntur, vt præstemus: Pœnitentia in Deum, Fides in Iesum Christum, & studiū seruandi quęcunque mandauit Christus. *Act.* 20. 21. *Marc.* 1. 4. *Matt.* 28. 21.

VI.

Explicatio superioris sententiæ.

Euangelium enim proponens nobis Christum cum tota gratia & misericordia Dei, cum expiatione ac remissione peccatorum, cum tota denique salute & vita æterna in ipso posita: hæc tria tantum requirit. *Primum*, vt serio dolore totius vitæ malè actæ affecti, cupiamus ex animo mentem nobis, eóque omnes affectus in obsequium voluntatis diuinæ à Deo immutari ac innouari, atque id vt fiat, precibus petamus & operam demus. *Deinde*, vt vera fide Christum cum toto eius thesauro amplectentes, certo & sine vlla hæsitatione credamus omnia peccata ex gratia & misericordia Dei, propter solum Christum, in perpetuum condonari, nos in gratiam receptos esse, factósque Dei filios, & hæredes vitæ æternæ. *Postremo*, vt ita de gratuita æternaque salute, propter Christum persuasi, deinceps demus operam, vt quæcunque nobis mandauit Christus, ea seruemus, ad gloriam Dei, & in salutem proximi: fide nos semper comitante vsque in finem, qua credamus, quicquid etiam in hac noua obedientia delinquimus, aut peccamus, id totum nobis propter Christum non imputari: contra verò, perfecta Christi obedientia, iustitia, & sanctitate nobis imputata imperfectam nostrā obedientiam probari, & in conspectu Dei pro perfectissima accipi ac reputari. Ad tria autem, omnia Christi mandata referuntur, nimirum, vt abnegata impietate & secularibus desideriis, sobriè quoad nos, iustè quoad proximum, & piè quoad Deum viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei. *Tit.* 2. 12. Hanc credimus summam esse eorum, quæ à nobis exigit Christus sua Euangelica doctrina: eósque illos verè esse Euangelicos, veréque Christianos, qui in horum studium seriò incumbunt.

VII.

Quibus potissimùm in rebus differat Euangelium à Lege.

Atque etiam ex his, quæ dicta sunt, apparet, nos non confundere Legem cum Euangelio. Tametsi enim fatemur tam Legis quàm Euangelii autorem esse Deum, & tā illam esse per se sanctam, iustam & bonam, quam etiam Euangelium. *Rom.* 7. 12. Credimus tamen non paruum discrimen esse inter vtrumque. Non solum quia illa solis Israelitis fuit tradita, Euangelium autem ad omnes etiā Gentes pertinet: nec solùm quia illa temporaria fuit, ad Christum vsque duratura: Euangelium autem æternum est: nec solùm quia illa per Mosen tradita ac per Prophetas explicata fuit: Euangeliū autem per Christum allatum, & per Apostolos toto orbe publicatum: verùm etiam, idque maximè, propter has causas. *Primò*, Quia legis materia tantum fuit mandata additis irreuocabilibus maledictionibus, si vel minima in parte ea violentur. Habet quidem & promissiones, non solùm terrenarum, verùm etiam æternarum benedictionum: sed omnes cum conditione perfectæ illius obedientiæ, nullas autem gratuitas. At verò Euangelium propriè felix est nuntium, Christum Redemptorem, peccata gratis remittentem, & seruantem, gratis etiam proponens, nihilque a nobis exigens ad salutem consequendam, nisi veram in Christo fidem: quæ sine pœnitentia, sinéque studio faciendæ voluntatis diuinæ, id est, viuendi sobriè, iustè & piè, vt supra explicatū est, esse non potest. *Deinde* quia lex, quod exigebat, non præstabat: neque enim vires præbebat, quibus seruari posset, eoque inefficax fuit, & litera occidens, ministraque iræ & mortis, peccatum magis irritans, quam tollens: Euangelium autem quod exigit, illud etiam præstat, eoque & quod offert, illud etiam re ipsa nobis communicat: quatenus scilicet Spiritus sanctus per illud efficax est in electis ad prædicationem Euangelii excitans in illis veram fidem, qua Christum oblatum apprehendant, & cum illo salutem æternam. Fides enim ex auditu Euangelii. *Rom.* 10. 17. obedientia autem non est ex auditu legis. Quoniam Spiritus sanctus ad auditionem legis nec minus vires præbebat quibus illam seruare posset: quemadmodum ad auditum Euangelii fidem in electis excitat. Qua de causa sicut Lex, litera occidens vocata est: sic Euangeliū Spiritus viuificans appellatur, eoque verum & efficax est organum ad salutem omni credenti. Vnde etiam sequitur *tertia* differentia: quòd, scilicet, lex non inscribebatur in cordibus, sed tantùm in tabulis lapideis inscripta manebat, eóq; homines non mutabat. At verò Euangelium, in cordibus electorum inscribitur per Spiritum sanctum: eóque & illa immutat & renouat: nempe quoniam organum est Spiritus sancti ad nos sanctificandos & seruandos. 2. *Cor.* 3. 18.

VIII.

Euangelio partim tolli, partim non tolli legem Mosis.

Ex iis quæ diximus, liquidò etiam apparet, quæ nostra sit fides de abrogatione legis per Euangelium. Credimus *primum*, Euangelio, quatenus omnia quæ in veteri Testamento figurate præmonstrabant Christum, ea omnia annuntiat in hoc Iesu, vt supra capite 11 dictum est, impleta fuisse: Legem de ceremoniis, sacrificiis, totóque externo cultu Mosaico simpliciter abrogatā esse docemus: iuxta illud Apostoli, omnia hæc fuisse vsque ad tēpus correctionis imposita *Heb.* 9. 10. & illud, Legem quidem fuisse per Mosen datam, sed veritatem fuisse per Iesum Christū factam. *Ioh.* 1. 17. *Deinde* quatenus Euangelium organū Spiritus sancti est, quo nos inserimur & vnimur Christo, & redemtionis salutisque sumus participes: vt sup. cap. x. dictum est; catenus Legē quoque Moralem ad maledictio-

nem aduersus transgressores quod attinet, per Euangelium Christi abrogari confitemur: iuxta illud Apostoli. Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu: cuius rei signum est, quod ij non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. *Rom.* 8.1. *Caeterùm*, quatenus Euangelii doctrina exigit pœnitentiam, totiúsque vitæ sanctitatem, & vt sobrie, iuste & pie viuamus: eatenus etiam legem non tollit de moribus. Tota enim consentanea est cum doctrina Euangelii de vitiis vitandis, & virtutibus persequendis. *Postremò*, quatenus etiam Christus suo Euágelio nullas sustulit leges politicas apud gentes, cum lege naturæ non pugnantes: Idcircò leges quoque politicas populo Israelitico traditas, cuique Magistratui liberum esse sentimus, illas in suam ciuitatem inducere, illisque, quibus æquiores nullæ sunt, suos regere populos. Quare summa fit iniuria Euangelio Christi, si quis illo Respub. turbari & euerti dicat. Hæc nostra est de Euangelio Iesu Christi fides.

IX.

Errores.

Damnamus igitur Antinomos, & quicunque legem Moralem improbant, eámque è suis Ecclesiis, quasi Euangelio contrariam, aut ad Christianos nihil pertinentem eiiciunt: eósque improbant Magistratus, qui politica Mosis præcepta in suas inducere ciuitates, pro sua virili conantur.

CAPVT XIV.

DE SACRAMENTIS NOVI Testamenti.

Quoniam Deus, ad communionem illam cum Christo, in qua salutis participatio consistit tota, perficiendum, voluit non solum verbo Euangelii per se solo, verum etiam externis ad id accómodatis & verbo adiunctis signis, ex quib duobus constat Sacramentum, vti: idcircò post confessionem de Euangelio nostram, adiicimus eam etiá, quæ de Sacramentis est, breuem, perspicuam, & cum Sacris literis, primísque fidei Christianæ principiis, consentaneam.

I.

Sacramenti nomine quid intelligamus.

Nouimus, sacramentum propriè sacrum esse iuramentum, seu promissionem, vtrinque, hoc est, inter Deú & populum factam: non simpliciter, sed sacris ritibus ac ceremoniis constabilitam. Quemadmodum manifestè in sacramento Circuncisionis inter Deum & Abrahamum apparuit: & inter Christum & nos in Baptismo, qui successit Circumcisioni. Ita sacramentum pro tota illa actione, siue Baptismi, siue Cœnæ Dominicæ apud Patres sæpe sumitur, in qua procedit vtrinque promissio, ritibus externis ac symbolis, adeóque sanguine Christi, tandè confirmata. Cæterum postea per metonymiam sacramenti nomine intellexerunt solos ritus, seu symbola, addita verbo. Atque hæc altera significatio obtinuit in Ecclesia. Nos itaque Sacramentum iuxta receptam in Ecclesia significationem, vocamus, non verbum solum, nec elementum solum, sed Elementum simul cú verbo Euangelii, ex Christi institutione coniunctum, aquam, vel panem aut vinú: iuxta illud Augustini, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum.

II.

Sacramenta quarumnam rerum sint sacramenta.

Quia verò omne Sacramentum, alicuius rei est sacramentum: hanc rem esse dicimus id quod verbum Euágelii significat, nimirum, gratiam Dei in Christo, vel potius Christum ipsum, cum gratia, & salute in ipso posita. Húc enim in summa proponit Euangeliú: & ad huius communionem, sicut verbum, sic etiam sacraméta, instituta sunt, nostrásque mentes sua significatione adducút: eóque, quod foris exhibetur, signum eius dicimus esse, quod intus percipiédum proponitur: & quod foris agitur, symbolú eius quod intus in animis nostris Spiritus sanctus operatur.

III.

Quibus partibus constet Sacramentum.

Ex iis quoque intelligimus, quibusnam partibus propriè constat Sacramentum, verbo scilicet, & externo symbolo: sed cum relatione ad rem per illa significatam, ac repræsentatam, & cuius sunt Sacramentum. Res enim, cuius aliquid est sacramentum: ipsum Sacramentum, aut pars sacramenti esse non potest: cùm omne sacramentum, alterius rei à se diuersæ sit sacramentum. Interim rem ipsam a Sacramento simpliciter nó separamus, neque inficiamur quin apud Patres, & alios plerosque doctos & pios viros, in nomine sacramenti, res quoque ipsa, cuius aliquid est sacramentum, comprehendatur: quemadmodum nomine Baptismi, non solum externa aquæ ablutio cum verbo intelligitur, verùm etiam ipsa simul interna conscientiæ à peccatis purgatio ac regeneratio continetur. Perinde illud Irenei dictum de Eucharistia eam constare terrena re simul & cœlesti, amplectimur, neque nos ab huiusmodi locutionibus cum de sacramentis loquimur, abstinere solemus: verum hoc sensu, non quòd propriè Pars sit sacramenti, cum sit potius id, ad cuius participationem nos adducunt sacramenta, sed quòd ad eam, Sacramentum mysticam habeat relationem: & huius relationis nexu, res terrena cum re cœlesti copulata sit. Et ita conciliamus multorum doctorum virorum, atque etiam Patrum dicta: quæ diuersum aliquid sonare videntur, cùm tamen eadem sit omnium & vbique sententia: plerisque omnibus, sacramenta simpliciter vocantibus signa, figuras, symbola, typos, antitypa, formas, sigilla, signacula, ceremonias, visibilia verba, & aliis similibus nominibus: Aliis ea constare ex re terrena & cœlesti dicentibus, quod quomodo intelligendum sit, modò declarauimus: omnibus autem sæpenumerò sacramenta, nominibus earum rerum quarum sunt sacramenta, iuxta consuetudinem sacrarum literarum, appellantibus: cùm tamen omnes, in sacramentis, hæc tria intellexerint, professique sunt symbola.

IV.

Caussa, cur verbo Euangelij addi signa externa voluerit Dominus, & cur verba visibilia vocentur.

Credimus etiam, & ingenuè confitemur, visibilia signa ex Dei institutione, verbo fuisse addita, addendáq; esse, ad ampliorem firmiorémque verbi in animis nostris confirmationé: cùm idem etiam sit finis, cur conscriptis literis, & testamentis sigilla apponi solita sint vbique & apud omnes gentes. Quæ etiam caussa est, cur externa & sub sensum cadentia symbola, appellentur ab Augustino verba visibilia: quia nimirum ad hoc instituta, & verbo addita sunt, vt faciant quod & verbú facit: hoc est, vt, quod verbum auribus significat, hoc idé signa oculis aliisque sensibus repræsentent, eóque verbum confirment, & promissiones Dei: & sicut verbo excitatur fides in animis nostris: sic etiam externis Symbolis, ceu sigillis obsignetur, vehementius confirmetur, & augeatur. Et denique vt, sicut verbum, sic etiam sacra symbola, organa sint Spiritus sancti, quibus in communionem cum Christo adducamur, aut in ea coalescamus. *Ro.* 10. Totum autem hoc à Deo institutum esse propter infirmitatem nostram & ignorantiam, fideique nostræ imbecillitatem, vt ea non solùm verbo, sed etiam visibilibus signis subleuetur: qua propter fit, vt Christum amplectamur, inque illo coalescamus, omnino non dubitamus.

V.

Vbi non recitantur verba institutionis, ibi nullum esse Sacramentum, eóque extra vsum nil esse, nisi quod sunt sua natura.

Sicut verò credimus, signa addi verbo, nó ad superstitionem, sed ad maioré fidei nostræ confirmationem: sic etiá verbum in Sacramentorú administratione ita non ad incantationem, sed ad fidem excitandam necessarium esse confitemur: vt, vbi non sic recitantur verba institutionis, vt audiantur & intelligantur, quò excitari fides possit: ibi sacramentum verum esse negemus: eoque extra legitimum vsum, symbola non esse sacramenta sed tantùm id, quod sua sunt natura, & præterea nihil, affirmemus. Per solum enim verbum symbola è profano vsu ad sacrú transferuntur: id quod multi vocant consecrari & sanctificari: & ea re fiunt sacramenta, iuxta illud Augustini: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: accedit autem, vt intelligatur, & credatur.

VI.

Sacramenta non esse simplices tesseras, nudáue signa.

Itaque credimus, signa etiam Sacramentalia non esse simplices tesseras, quæ nos ab aliis populis omnib. à vera Ecclesia alienis, tantùm discernant: aut quæ nobis Christianæ tantùm societatis symbola sint: aut etiá quibus fidé nostrá publicè profiteamur, agamúsque gratias pro beneficio redétionis: sed esse organa, per quæ, dum actiones beneficiáque Christi nobis repræsentátur, in memoriá reuocan-

uocantur, promissiones obsignantur, fides que excitatur: Spiritus quoque sanctus [illegible] nos [illegible] seruat: & coalescere magis ac magis in unum cum illo, in dies [illegible] quò maiori in Deum fide [illegible] re in [illegible] caritate [illegible] ti vitam [illegible] Christi, quoad eius fieri potest, simul iam in laetitia & gaudio spirituali traducamus: donec tandem cum ipso in caelo, sanctissime felicissimeque in sempiternum viuamus.

VII.

Qualia sint Sacramenta Noui Foederis.

Confitemur etiam cum Augustino. *De doctrina Christiana [illegible]* Sacramenta a Christo nobis tradita esse numero pauca, [illegible] & intellectu augustissima [illegible] Baptismum & [illegible] facillima, quia nihil vel in Baptismo, vel in Coena est [illegible] tiones [illegible] ciuntur, [illegible] ac [illegible] salutem pertinentes.

VIII.

Ad dignam Sacramentorum perceptionem intelligentia & fide opus esse.

Unde etiam [illegible]. Sacramenta ad dignam sui perceptionem, mentis actionem atque attentionem, & fidem a nobis exigere [illegible] quid per illa significetur & exhibeatur, intelligamus, & mente [illegible] apprehendamus: [illegible] & Christus [illegible] cum de Coena ait: Hoc facite in meam commemorationem *Luc.* [illegible] Apostolus hic Christi verba perpendens [illegible] explicat. 1 *Cor.* 11. [illegible] Quò spectat & illud *Sursum corda.* Res enim augustae, coelestes [illegible] humanae mente intelligendae, & fide percipiendae proponuntur.

IX.

Rem sacramenti proponi omnibus serio, licet non omnes eam vere percipiant, sed tantum electi fideles.

Etsi verò non omnes accedunt ad Sacramentorum perceptionem cum fide vera [illegible] intelligentia, attamen, sicut symbola omnibus Christianis [illegible] exhibentur: sic etiam credimus res per [illegible] symbola [illegible] Christo offerri [illegible] sacramentorum [illegible] integritate [illegible] pendet Christi institutione verborumque [illegible] veritate.

X.

Dum administrantur Sacramenta, Spiritum Christi efficacem esse in [illegible] non solum symbola percipere, sed re etiam [illegible] participare.

Caeterum licet in omnibus hominibus, quibus Sacramenta [illegible] Spiritus Christi [illegible] neque [illegible] ipsorum culpa quòd non [illegible] & fidem [illegible] electis fidelibus [illegible] efficacem esse credimus [illegible] illos fide [illegible] verbi donatos & [illegible] sacramentorum [illegible] magis ac magis confirmatos in Christi [illegible] & [illegible] coalescere [illegible] illos & verè [illegible] baptismo lauari atque purgari [illegible] in Coena vera Christi carne vesci, veroque sanguine potari confitemur.

XI.

Christum & autorem esse, & verum dispensatorem sacramentorum.

Unum verò sacramentorum, sicut autorem, sic etiam verum dispensatorem agnoscimus, Dominum nostrum Iesum Christum, qui [illegible] quidem symbola per ministros homines dispensat, sed rem sacramentorum propriè & verè [illegible] ipse per se seu per suum Spiritum communicat [illegible] Iohannes Baptista dicebat, [illegible] Christum autem spiritu. *Matt.* 3. 11. [illegible] hominum [illegible] nemo gloriari potest, se vere [illegible] a peccatis purgare, aut vero & [illegible] corpore & sanguine Christi pascere: sed tantum (ut loquuntur) ministerialiter.

XII.

Sacramenta vitijs ministrorum fidelibus non contaminari.

Si verò Christus solus, verus est sacramentorum non autor tantùm sed etiam dispensator [illegible] vitiis ministrorum [illegible] sacramenta aliis infidelibus non contaminari quin ea dignè sumere, & rei per sacramenta significatae atque oblatae participes fieri possint. Omnia enim [illegible] & Christus per fidem habitat in cordibus fidelium, cum suis thesauris. *Tit.* 1. 1, *Eph.* 3. 17.

XIII.

Gratiam non esse Sacramentis alligatam.

Ex iisdem etiam fundamentis [illegible] in recepta à [illegible] omnibus sententia [illegible] Gratiam Dei [illegible] non alligatam [illegible] per sacramenta significatam & oblatam, eũ percipere necesse sit [illegible] Petro) in felle peccatorum esset amarissimo & nexu iniquitatis [illegible] Augustinus [illegible] fide [illegible].

XIV.

Indignitate sumentium Sacramentorum vim non tolli nec infirmari.

Neque tamen ob id tollimus vel infirmamus vim sacramentorum [illegible] à Deo efficaciam, quam fatemur minime ab indignitate vel ministrantium vel sumentium, sed a fide & virtute Christi Sacramentorum institutoris pendere. Sicut enim [illegible] per se suam semper retinet & significationem [illegible] ab omnibus intelligatur: & [illegible] quamuis non omnes eorum fiant participes: sic etiam [illegible] verba visibilia [illegible] & sicut illud per se semper potentia Dei est [illegible] sed [illegible] non nisi credentibus [illegible] organa Spiritus sancti [illegible] percipiant nisi verè credentes. Qua de causa [illegible] veremur omnes, qui baptisati sunt, vocare sanctos, renatos [illegible] Significabant enim [illegible] inditam a Deo [illegible] efficaciam & [illegible] credentium [illegible] contra hypocritis impedimento fuerit. Quo sensu [illegible] quicunque panem Domini edunt, ipsius quoque corporis Domini participes [illegible] per vim sacramenti aut per eius autorem & distributorem non stare, quin participantes sacramento rei quoque per illud significatae & oblatae participes fiant [illegible] non possemus, modò tales etiam adderentur [illegible] quibus [illegible] erudirentur, falsaeque [illegible] opiniones de opere operato illorum animis eximerentur.

XV.

Inter signa & res, unionem esse sacramentalem, & qualenam illa sit.

Licet etiam dicamus, Rem sacramentorum sacramentis alligatam aut in ipsis inclusam non esse [illegible] vel localiter, vel corporaliter, aut etiam nexu obligationis, quasi Deus simpliciter omnibus sacramenta [illegible] ut [illegible] fide careant, res tamen ipsas promiserit, ita ut eas [illegible] etiam & incredulis communicare teneatur: non [illegible] tamen omnem tollimus rei signatae cum signis copulationem & nexum. Sacramentum enim agnoscimus & confitemur: hoc est, talem unionem quae conueniat sacramentis cum rebus sacramentorum. Haec [illegible] sacramentalis [illegible] in mystica quadam [illegible] relatione [illegible] signa, res significant ac percipiendas offerunt, & res per signa [illegible] atque exhibentur percipiendae [illegible] non secus atque [illegible] est

VI.

Baptismum semel ritè susceptum, non esse repetendum.

Credimus praeterea, sicut Circumcisio in carne semel tantùm habebatur: sic Baptismum aquae, qui Circumcisioni successit, semel ritè ac legitimè susceptum, non esse [illegible] Ritè autem, legitimè administratum [illegible] doctrina primùm praece[illegible] Euangelii iuxta Christi institutionem [illegible] vero Deo & Christo e[illegible] [illegible] hominibus baptizantur: deque a legitimo ministro in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Nam Christus etiam semel tantùm mortuus est: & [illegible] in eius mortem baptizamur, & cum illo consepulti sumus per Baptismum. *Rom.6.4.* Neque Apostoli leguntur quempiam vnquam rebaptizasse: nisi Paulus eos qui rite baptizati non fuerant. *Act.19.5.*

VII.

Vim Baptismi esse perpetuam.

Etsi verò [illegible] Baptismi semel tantùm accedimus [illegible] eiusque vim esse perpetuam [illegible] in eius participationem ablutionē peccatorum & regenerationem [illegible] magis ac magis per [illegible] Apostolus enim ait Christum Ecclesiam mundasse lauacro aquae, in verbo [illegible] & sine macula *Ephe.5.26.* [illegible] *Ioh.1.* Ac pro[illegible] contentis [illegible] & [illegible] quemadmodum baptizati sumus [illegible] per Baptismum à Deo sumus consecuti: & quod vicissim Deo nos promittimus, animo retinendum [illegible] in fide magis ac magis confirmemur [illegible] cum Christo coalescamus, & nostri fi[illegible] sumus. Neque enim Baptismus in [illegible] duntaxat [illegible] peccati, vel [illegible] sed in omnium totius que vitae [illegible] ex aquis, [illegible] novae vitae non vnius diei sed totius temporis [illegible] dicente Apostolo. Consepulti sumus cum eo per Baptismum in mortem, vt sicut Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, sic & nos in nouitate vitae perpetuò ambulemus. *Rom.6.4.* Aqua externa semel abluti sumus: sed sanguis Christi perpetuus fluuius est, a peccatis quotidie abluens atque mundans.

VIII.

Per quosnam debeat ministrari Baptismus.

Credimus etiam, per illos administrandum esse sacrum Baptismum, per quos etiam Euangelium praedicatur. Christus enim quibus dixerat, Euntes in vniuersum mundum praedicate Euangelium: iisdem etiam dixit, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: docentes eos seruare, quaecunque mandaui vobis. *Matt.28.19.20.*

IX.

Errores.

Damnamus ergo tam veteres quam nouas haereses, quę contra sanam doctrinam de Baptismo sparsae vnquā fuerunt: Seleucum & Hermiam, qui in igne baptizabant: 2 Cerdonianos & Marcionitas, qui alia verborum forma vtebantur, quam quae praescripta fuit a Christo & in alterius Dei nomen, quam in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti. Qui item baptizarunt in nomē Iohannis, vel alterius hominis: 4. Cataphryges, qui baptizabant etiam mortuos: cum Donatistis etiam Anabaptistas, qui [illegible] rebaptizant: 6. qui item infantes baptizandos negant: 7. Eos etiam, qui verum esse Baptismum inficiantur, nisi accedant exorcismi, sputum, sal, & aliae ab hominibus excogitatae ceremoniae.

CAPVT XVI.

DE COENA DOMINI.

Ex iis, quae tum de [illegible] cum Christo, tum de verbo Euangelii, de Sacramentis in genere, deque Baptismo diximus: facilè, quae etiam nostra sit fides de Coena Domini, intelligi potest.

I.

Coena Sacramentum, organum esse Spiritus sancti ad [illegible] cum Christo, & cum Ecclesia [illegible] promouendam.

Credimus igitur, Sacramentum Coenae esse non solùm testimonium nostrę cum [illegible] iam factę, & cum eius carne & sanguine, & cum tota Ecclesia communionis: verùm etiam organum Spiritus sancti ad eandem confirmandam ac promouendam: dicente Apostolo. Panis, quem frangimus, nonne communio est corporis Domini? *1.Cor.10.16.* [illegible] fractionem, ac [illegible], communionē vocat corporis Domini: quoniam qui tunc [illegible] Dominum ipsum, edunt [illegible] cum [illegible] cū eius carne & sanguine coalescunt: quemadmodum etiam, qui verbum Apostolorum fide amplectuntur, communionem accipiunt cum Apostolis: & communio illa est cum Patre, & Filio eius Iesu Christo. *1.Ioh.1.3.*

II.

Confirmatio superioris sententiae.

Sicut enim Baptismus, organum est ad hanc [illegible] inchoandam: ita [illegible] in Christo: sic Coena ad eam [illegible] carne & sanguine Christi: vt adolescamus in ipso: dicente Apostolo. Omnes [illegible] in vnum corpus baptizati sumus & omnes vna potione potati in vnum Spiritum. *1.Cor.12.13.*

III.

[illegible] cum Christo incrementum, praecipuum [illegible] Coenae Dominicae.

Sunt & alii fines institutae Coenae Domini: nempe, vt cum verbis, tum symbolis mortem Christi, et sanguinem eius pro nobis effusum repraesentantibus, admoniti beneficium Redemptionis [illegible] recolamus [illegible] Apostolo. Quotiescunque manducabitis panem hunc [illegible] Domini annunciatis. *1.Cor.11.26.* [illegible] de remissione peccatorum [illegible] nostrae [illegible] gratias [illegible] pro tanto beneficio agamus, ad poenitentiam excitemur, vt denique [illegible] coram tota Ecclesia [illegible] cum Deo renouemus. Sed quoniam haec omnia eò spectant vt magis ac magis vniamur Christo [illegible] vnum cum ipso [illegible] efficacius viuat in nobis & nos in ipso facti simus caro ex carne eius, & ossa ex ossibus eius. *Gal.2.20. Eph.5.30.* [illegible] ad huius vnionis & communionis cum Christo incrementum, in quo perficitur & consummatur salus nostra, Coenam cū primis institutam esse non dubitamus. Quo etiam spectat panis & vinū alimenta corporis [illegible] habeamus, id esse animis nostris alendis & [illegible] sustentandis, carnem & sanguinem Christi, quod est panis & vinum corporibus.

IV.

Panis cur corpus Christi appellatus sit.

Vnde etiam intelligimus, cur Christus panem hunc vocarit corpus suum: nempe, non ideo quod aut propriè sit ipsius verum corpus, aut quod in eo contentum sit tale corpus: aut etiam, quod nudum sit signum corporis ipsius pro nobis tradit & mortui: sed quod illius sit Sacramentum, (sacramenta enim, ait Augustinus, nomina earum rerum sumunt, quarum sunt sacramenta) eòque organum sit Spiritus sancti, ad verum corpus Christi nobis communicandum, nosque in eius communione confirmandos. Quemadmodum eandem ob causam Apostolus quoque Baptismum vocauit non signum regenerationis, sed lauacrum ipsum regenerationis: nimirū quoniam per hoc lauacrum aquae in verbo, tanquam per idoneum organum, Christus efficacitate sui Spiritus nos internè lauat, purgat, regenerat. *Ephe.5.26.*

V.

Verum & substantiale corpus Christi, de pane praedicari: Sed impropriè, & figuratè.

Quare non dubitamus, quin in verbis Coenae verum & naturale corpus Christi, de pane praedicetur: praesertim, cùm explicationis etiam causa additur, Quod pro vobis traditur: ita, vt verissimè dicatur Panis est corpus Christi, verum illud videlicet, quod pro nobis traditum est: Sed hoc impropriè ac figuratè, cum reuera panis pro nobis traditus non sit: sed Corpus Christi verum, cuius panis est sacramentum.

VI.

Corpus Christi non esse in pane realiter & propriè.

Hinc etiam confirmamur in sententia: sicut panis no[illegible]

est propriè ipsum Christi corpus, sed eius sacramentum: sic etiam corpus Christi non esse realiter & propriè in pane. In sacramentis enim res, quarum sunt sacramenta, reapsè inclusę non sunt, quamuis illarum rerum nomina sumant, quemadmodum de Baptismo res est extra controuersiam: in quo nemo includit sanguinem Christi, quo abluimur à peccatis, aut ipsam regenerationem. Nam neq; in verbo Euangelij inclusa sunt illa realiter, quę per ipsum annunciantur. Sunt autem sacramenta, verba visibilia. Sed neque Christus dixit, Corpus meum est in hoc, id est, in pane: sed longè diuersa locutione, nempe, Hoc, id est, hic panis est corpus meum. Quod si eundem qui esse sensum contendant: consequetur, si in pane est realiter corpus Christi, etiam panē realiter propriè, ac substantialiter esse corpus Christi. Quod si hoc impium est dicere, neque alterū [illegible] possumus. Sacramentaliter tamen inesse eo sensu quo & in verbo Euangelij inesse dicimus, remissionē peccatorum & [illegible] ac vitam, quam annunciat & offert [illegible]. Verùm, cùm huiuscemodi locutiones, trahi a vulgo [illegible] ad superstitionem: omninò ab illis abstinendum & simplicibus sacrarum literarum locutionibus vtendum esse iudicamus.

VII

In Cœna non tantum symbola, sed ipsas etiam res significatas distribui.

Hoc verò apud nos extra controuersiam positum est: licet corpus & sanguis Domini non sint, hoc est non existant sua substantia **ac reipsa & propriè in pane & vino**, sed in cœlo: cum ipsa tamen panis & vini distributione, ipsam etiam verè carnem edendam & sanguinem potandum verè omnibus offerri: non quidem simpliciter, sed quatenus & illa in mortem tradita est pro nobis, & ille effusus **est in remissionem peccatorum nostrorum. Mani**festa enim sunt verba Christi apud Iohannem de edenda carne sua & bibendo suo sanguine si quis velit vitam in se habere: *Ioh.6.51.* & Apostoli, consentaneè cum Christi verbis, dicentis *1.Cor.11.* Qui edit panem & bibit poculum Domini indignè, eum reum fieri corporis veri & sanguinis Domini: Neque leuiter enim, quin Christus, sicut aperte iusserat edi panem: sic etiam mox subdendo, Hoc est corpus meum, tacitè iusserit illud edi, non minus, quam panem, sed suo quodque modo.

VIII.

Non nisi à fidelibus verè edi veram Christi carnem.

Cæterùm licet omnibus edenda offeratur caro Christi in Cœna: a solis tamen verè fidelibus edi credimus: tum quia soli communionem iam habent cum Christo, adeóque cum eius carne & sanguine: reliqui autem non habent, neque etiam panē tamen eius sunt participes: tum quia [illegible] Spiritum habent Christi, cuius totius virtute [illegible] Christi verè cōmunicatur: tum etiam, quia soli **verā** habent fidem, citra quam illa verè percipi, edique non potest. Nam neque Christus verum suum corpus verè & reipsa exhibet edendum nisi illis, qui non minus verè credunt, illud pro se traditum esse in mortem, & sanguinem suum in remissionem peccatorum suorum, quam verba illa esse vera, HOC EST CORPVS MEVM.

IX.

Hypocritas, corpus Christi edere Sacramentaliter.

Interim non inficiamur, quin hypocritæ etiam, vera & iustificante fide destituti, accipiendo edendóque panem, tanquam sacramentum corporis domini, ipsum quoque verum Christi corpus edere dici possint, nempe sacramentaliter, **non autem verè & reipsa**, quemadmodum & Apostolus omnes Corinthios, qui aqua baptizati fuerant, ait fuisse sanctificatos iustificatos nempe sacramentaliter, vt supra declarauimus: 1.*Cor.*6.11. quanquam non omnes verè tales fuerunt effecti.

X.

Tria comedentium hominum genera: eóque diuersos esse edendi modos.

Inde etiam discimus, tria esse hominum genera, qui in quæstionem venire possunt, an edant carnem Christi necne edant. *Primum* eorum est qui panem sumunt, vt cibum communem, non vt sacramentū. Hi verum Christi corpus [illegible] vlla ratione: & veri sunt Capernaitę, eorúmque comestio merè carnalis est. *Alij* contra, panē non sumunt ([illegible]) sed Euangelio tantùm credunt: horúmque manducatio merè Spiritualis est. *Denique* sunt, qui [illegible] fide erga Euangelium panem etiam sumunt, non simpliciter, veluti primi, vt panem nudum: sed vt sacramentum corporis Domini: Vnde fit, vt [illegible] sacramentaliter sumere & edere dicantur. Verùm [illegible] tam a pijs quam ab impijs hypocritis fiat, sed diuersa ratione: ab vnis per fidem, ab alteris sine vera fide: ideircò etiam dicimus, impios hypocritas sacramentaliter tantùm, pios autem sacramentaliter simul & veraciter ac spiritualiter, eóque ad salutem, edere.

XI.

Sola fide edi corpus Christi verum.

Cùm vero a solis fidelibus verum Christi corpus, non solùm sacramentaliter, sed etiā verè sumi [illegible] intelligimus: illud edi non ore corporis sed mentis & Spiritus, sī de præditæ [illegible] operante Spiritu Sancti efficaciter in nobis operantis & totum Christum nobis applicantis. Est enim cibus mētis, vt ait Cyprianus *Serm. de Cœna*, non ventris. Et caro non prodest quicquam vt ait Christus & Augustinus exponit: sed Spiritus est, qui viuificat *Ioh.6.63.* Et apostolus docet per [illegible] omnes nos, in vnum corpus [illegible] in vnum Spiritum potati *1.Cor.12.13.* Si omnis [illegible] cum Christo vnitio sit per Spiritum sanctum, etiamsi ille suo corpore maneat in cœlo, nos verò in terra: manducatio quoque eodē hoc modo necesse est. Quid enim aliud est edere, quam cibum sibi ad nutritionem, eius partem [illegible] debita ratione **sumere & vnire. Caro autem Christi [illegible] cibus est mentis, nō ventris. Neque certe corpus Chri**sti aliter [illegible] quatenus mortuum est pro nobis, fa**ctúmque exsangue, prout verba sonant, fractióque panis** [illegible] & verè [illegible] sicut paschæ [illegible] victimę edebant. Nunc autem corpus viuit & carere sanguine nō potest. Sicut neque prima [illegible] Cœna carnis [illegible] fuit. Illud igitur propriè in nostra transire corpora, **& quidē per os, sine sacrilegio dicere non possumus.** [illegible] etiam [illegible] sacramentum [illegible] tur [illegible] hoc sanguis & corpus, & hoc corpus [illegible] in Cœna [illegible] intelligatur, [illegible] vt [illegible] in cœlo per [illegible] fideli tantùm [illegible] per Spiritum sanctum efficaciter excitata percipi? Nam hoc etiā ipse [illegible] Hoc facite in mei recordationē [illegible] dicendo Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Exigebat enim ita loquēdo, hoc, quæ hoc crederent & credendo ederent, id est, sibi in cibum vitamque animæ applicarent. Quare illos verè, non autem per imaginationē edere carnem Christi persuasum habemus: **qui credēdo, illam pro suorum** peccatorum expiatione traditam esse in mortem: eam etiam pro vnico sacrificio, fideli mente amplectuntur, sibique applicant. Ac qui ita edunt corpus Christi, vt mortuum, eos eidem iam viuenti & viuificanti, non dubitamus magis ac magis adglutinari, iuxta promissionē Christi qui primò dixit: Qui edit carnē **meam**, postea subiecit, in me manet, & ego in eo. *Ioh.6.56.*

XII.

De corporali manducatione opinionem, tanquam vanam & inutilem, non esse admittendam

Cùm porrò modus hic edendi carnem Christi, nempe per fidē, & certus sit ac salutaris: alter verò, quo fingitur edi ore corporis, è sacris literis demonstrari non possit: atq; vt probabiliter aliquid forte [illegible] dicatur: necessarius tamen non sit: aut etiam [illegible] conducat, sed verò multa in Ecclesiam inuehat mala, portentosas hæreses, idolomanias, idololatrias, turbas, Schismata, Ecclesiarum dissipationem: religionem denique Christianam infidelibus deridendam præbeat. Credimus pietatem postulare, vt omnes manducatione, quę in Cœna fit per Spiritum ac fidē contenti, de altero modo ne simus solliciti: sed eo valere iusso, caritatem fraternam, pacémque, in quem etiam finem instituta est Cœna, sanctè colamus. Neque enim ad extremum alio sensu concedi illa locutio posset: quam quo etiā quæ audiendo per aures verbo, intelligimus, ea nos auribus haurire dicere solemus. Sed in religionē Christianam phrases a Sacris literis alienas, præsertim verò quæ non modò inutiles, sed etiam perniciosæ sunt, inducendas non esse, omnino sentimus.

XIII

Veram esse præsentiam carnis Christi in Cœna: sed Spiritualem.

Ex iis verò quæ tum de vera vnione, tum de vera manducatione diximus: facile perspici potest, quid de vera etiam præsentia credendum sit. Credimus itaque si cum

Christo

Christo, adeóque cum eius carne & sanguine verè & reapse vnimur: & si reuera edimus carnem eius ac bibimus sanguinem: eundem etiam Christum non solùm sua deitate, sed carne quoque & sanguine præsentem esse illis, qui vniti cum illo sunt, quique illius edunt carnem, & sanguinem bibunt. Quid enim magis præsens tibi esse potest, quàm id, quod verè edis & bibis, & cui substantia coniunctus es tua, quódque vicissim tibi copulatum est sua: & à quo tanquam a capite, in te, tanquam in membrum, vita fluit atque motus.

XIV.

Qualis vnio est & manducatio: talem esse præsentiam nimirum spiritualem.

Sed sicut tam vnio, quam manducatio per Spiritum fit, ac per fidem: sic etiam præsentiam non nisi spiritualem esse, & in hominibus Spiritu Dei ac fide præditis, fieri, credimus atque dicimus: Ac proinde illam nulla locorum, quantumuis magna distantia, impediri posse.

XV.

Rem aliquam eatenus fieri præsentem, vel absentem: quatenus percipitur, vel non percipitur.

Neque enim locorum aut propinquitas, aut longinquitas, vt aliqua res præsens sit vel absens, efficit, sed eius rei participatio, vel non participatio. Sol certè, quãuis maximo spatij interuallo à nobis distet: præsens tamen dicitur, & vere dicitur esse nostris oculis, cùm illius simus participes: contra absens, cùm aut obductis nubibus, aut ad alterũ hemisphærium profectus, à nobis non conspicitur: Cæco prorsus homini nunquam præsens est illius lux, etiãsi in ipsius oculos maxime incurrat: quemadmodum & surdo magnus Musicæ concentus: & imperito, orationis intelligentia. *Aug. ad ... ol Epi. ... Col.* 10. Deus quoque procul ab impiis esse dicitur, quia fide ab ipsis non percipitur: cùm tamen sua essentia non procul absit ab vnoquoque nostrum In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Quatenus ergò aliqua res vel percipitur à nobis, vel non percipitur, siue ... siue sensibus, siue mente, siue alia ratione: eatenus etiam præsens esse dicitur vel absens.

XVI.

Quanam præsentiæ à nobis negentur, & quæ admittantur.

Quare licet improbemus aut mutata panis substantia, aut in nihilum redacta, succedere in eius locum veram Christi carnem, & ita fieri præsentẽ, vt sub accidentibus panis lateat vera substantia corporis Christi: licet etiam negemus carnem Christi realiter, & sua substantia præsentem esse in pane, qui nullam cum illa habet vnionem, nisi sacramentalẽ, quæ in mystica relatione fundata est: licet etiam inficiemur: præsentem esse impijs, qui cum Christo ... illam spiritualem non habent, neque carnem illius verè dici possunt comedere: licet quoque non admittamus talem corporis Christi præsentiam, qua fuit in prima Cœna, ipsis Apostolis visibili aspectu erat in mensa præsens: sic nunc fidelibus sit coram in terris, sed inuisibili, & sensibus imperceptibili modo, tempore cœnæ, quòd hoc non solùm cum natura corporis Christi, sed cum Scripturis apertè pugnet: denique licet detestemur præsentiam, qua nonnulli fingunt carnem Christi, sua substantia, vbique realiter existere: talem tamen credimus & agnoscimus præsentiam, quæ non minus essentialis est, propter res, quæ vere sunt nobis præsentes (quippe, quarum reipsa participes simus) quam spiritualis, propter modum, quo præsentes fiunt & reuera communicantur. Quinetiam minimè diffitemur, carnẽ Christi præsentem esse in pane: & sanguinem in vino: sed non alio modo, quàm quo etiam, quidquid verbo Euangelij annuntiatur & offertur, id ipsum in eo præsens esse, & contineri, dicere consueuimus: quando etiam sacramenta verba sunt visibilia: & omnis res signata, in suo signo, aliquo modo inest, & cum illo exhiberi solet.

XVII.

Præsentiam corporis Christi in Cœna non ab vbiquitate, sed à verbis Christi pendere.

Vnde & illud constat, præsentiam corporis Christi in Cœna, non ab vbiquitate, sicut quidam somniarunt: sed ab ipsa Christi oratione, operãte in nobis, quibus fit præsens Spiritu sancto, pendere. Apostoli enim, si panẽ accepiũ è manu Christi comedissent, verbis eius, nempe, HOC EST CORPVS MEVM, non auditis, nec fide perceptis: nihil profectò aliud accepissent, edissentve, quàm panem, vt ad realem præsentiam in pane stabiliendam, nihil eos potuerit iuuare portentosum, Deóque & Ecclesiæ eius inuisum dogma de vbiquitate, ex scholasticis quidem distinctionibus, sed contra ipsorum etiam Scholasticorum sententiam, haustum. Atque hæc nostra est de vera ..., de vera manducatione, déque vera præsentia corporis Christi fides atque confessio.

XVIII.

Qui ritus in Cœnæ celebratione vsurpandi sint.

De ritibus & ceremoniis, in celebratione Cœnæ Dominicæ, hoc vnum tantùm dicimus, eos maximè probandos esse, qui ad simplicitatem Apostolicam quam proximè accedunt.

CAPVT XVII.

DE FIDE, SPE ET CARITATE.

I.

Ad ... cum Christo, eoque ad salutis participationem, pernecessariam esse fidem.

Ad insitionem in Christo faciendam, communionémque promouendam, vtitur quidem Spiritus sanctus externis organis, verbo Euangelij & Sacramentis: sed nisi Fides, qua Christum cum eius thesauris nobis oblatum amplectamur in nobis per eundem Spiritum excitetur, organa illa nihil nobis ad salutem prodesse, confitemur: Ac proinde ad vnionem cum Christo, bonorúmque eius participationem, necessariam esse fidem non dubitamus.

II.

Nomine Fidei quid intelligamus.

Nomine autem Fidei, non humanam quandam opinionem, aut persuasionem de Deo, & de Christo, sed donum diuinæ sapientiæ, atque prudentiæ per Spiritum sanctum in cordibus nostris, ex auditu verbi excitatum intelligimus: *Ephes.* 1.8. quo cùm toti verbo Dei in sacris literis reuelato, tum verò maximè Euangelio, lætum nuntium de redemtione per Christum facta afferenti: sincero, firmo, & constanti animo, propter autoritatem loquentis Dei, assentientes, Deum in illo, Deique voluntatem, Christum Mediatorem, eiúsque beneficia verè intelligimus: certè nouimus: peramanter complectimur: firmaque fiducia de Dei misericordia, amoreque erga nos immenso concepta, eum inuocamus: ad eum redamandum accendimur: atque ad fidele obsequium illi præstandum: eúmque bonis operibus, & caritatis erga proximum officiis glorificandum, in finem vsque vitæ constanter impellimur.

III.

Confirmatio superioris sententiæ.

Neque enim vera fides ex humano est ingenio, sed donum Dei est: neque donatur omnibus, sed tantùm electis: neque opinio est, de rebus promissis, incerta, atque hæsitans, sed ..., firmáque & stabilis rerum promissarum certitudo, & eorum quæ non videntur, certissima comprehensio. *Phil.* 1.29. *Tit.* 1.1. *Act.* 13.48. *Heb.* 11.1. Neque nascitur ex auditis humanis rationibus, sed ex auditu verbi Dei concipitur, & autoritate solius Dei loquentis & promittentis, nititur. *Rom.* 10.17. Neque est aut hypocriticus aut simulatus assensus, sed sincerus. 1. *Tim.* 1.5. Neque persuasio est temporaria, sed constans & perpetua: qua quam sæpe eam nostris peccatis labefactamus: *Matth.* 11. 21. Neque est res cæca, aut temeraria, sed summa sapientia, qua Deum & Christum réque diuinas cognoscimus: & Christiana prudentia, qua fit, vt cognitione illa Dei non abutamur, sed ad verum vsum eam accommodemus: *Ephes.* 1.8. Nec denique res est mortua: sed viua, pérque caritatem efficax. *Gal.* 5.6. *Iac.* 2.20.

IV.

Fidem sua habere incrementa.

Etsi verò fides electorum nunquam penitus excidit: sed semper viuit: nunquam tamen ita perfectam & consummatam esse nouimus, quin quotidie opus habeat incremento: pro quo & Apostoli rogarunt, & nos semper rogandum esse Deum, confitemur. *Luc.* 17.5. *Ephes.* 1.17.18.

V.

Confessionem veritatis à vera fide separari non posse.

Credimus etiam veram fidem non posse ingenua veritatis confessione, cũ opus est, carere: cùm Apostolus dicat, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: *Rom.* 10.10. eóque damnamus Libertinos, & alios huius farinæ homines, qui putant sibi liberum esse vbiuis locorum, & apud quosuis homines veritatem dissimulare, & ad quamuis religionem sese accommodare.

VI.

Ex fide nasci spem.

Credimus etiam, ex Fide nasci spem, & illam huius esse fundamentum, dicente Apostolo, Fidem esse hypostasin eorum quę sperantur *Heb.* 11.1. Ideo enim futura bona speramus & per patientiam certò exspectamus: quia diuinis credimus promissionibus.

VII.

Spes quid.

Est autem Spes, (*Rom.* 8.24.) donum Dei, quo bona promissa, quæ nondum habentur, nec videntur, per patientiã, ex Dei misericordia, & propter solius Christi meritum tam certò exspectamus quàm certò etiam credimus.

VIII.

Spei certitudo unde sit.

Spes enim Christianorũ, sicut non ex humanis promissionibus nascitur: sic neq. humanis meritis alitur, aut nititur, sed sola diuinarum promissionum veritate, multis modis confirmata, & in cordibus nostris obsignata: sola itẽ eiusdem promittentis Dei efficaci omnipotentia, tum erga omnes credẽtes declarata, tum verò maximè in Christo saluatore cùm mortuum illum suscitauit a mortuis, & sedere fecit in supercœlestibus ad dexterã suam *Eph.* 1.2. sola denique Christi, in quem credimus, & in quo speramus, obedientia atque meritis, innixa & sustentata: complementum salutis nostræ, resurrectionem videlicet à mortuis, aduentum gloriæ magni Dei, ac Seruatoris nostri Iesu Christi, plenam denique cœlestis hæreditatis possessionem, certò & constanter exspectat.

IX.

Ex fide ipsam quoque nasci Caritatem.

Credimus etiam ex vera Fide nasci veram caritatem: per quam operatur, & quantum efficax sit, reipsa declarat: dicente Apostolo, eam fidem plurimum in Christo valere, quæ per caritatem operatur. *Gal.* 5.6. & Iohanne affirmante: Eum nondum nosse Deum, qui non diligit 1. *Io.* 4.8. Itaque non agnoscimus pro fratribus eos, qui fidem iactant cùm nulla præditi sint caritate. *Iac.* 2.15.15.16.

X.

Caritatem donum esse Dei.

Credimus autem, ipsam quoque caritatem singulare Dei donum esse, quo erga Deum Patrem & erga Christum Redemptorem, redamandum & glorificandum toto corde afficimur: ad beneuolentiam ac beneficentiam tum erga omnes homines, atque adeò etiam inimicos nostros, tũ maxime erga Sanctos, inclinamur, pronique sumus 1. *Ioh.* 4.7. Itaque damnamus eos, qui dicunt, hominem posse suis viribus naturalibus Deum super omnia amare. Dilectio enim ex Deo est, ait Iohannes. 1. *Ioh.* 4.7.

XI.

Caritatis vera testimonia.

Neque verò illam credimus veram & Christianam esse caritatem, quæ non accedat ad eã naturam, quam Apostolus descripsit in priori ad Corinthios, ca. 13. 4.5.6.7. nimirum vt sit patiens: comis: non inuideat: non agat perperam: non inflетur: non agat indecore: non quærat quæ sua sunt: non irritetur: non cogitet malum: non gaudeat iniustitia, gratuletur autem veritati: omnia sufferat, & quæ sequuntur.

XII.

Caritate, κοινωνίαν cum Christo & Ecclesia foueri.

Credimus vera caritate κοινωνίαν cum Christo, & cum Ecclesia vehementer foueri, augeri & conseruari: quatenus amor vnit inter se personas amantes & amatas: cum Iohannes dicat, Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. 1. *Ioh.* 4.16.

CAPVT XVIII.

DE POENITENTIA.

Tametsi hæc omnia, Fides cum Spe & Caritate, Resipiscentia, Iustificatio, Studium bonorũ operum, sanctæque vitæ, reipsa separari a se inuicẽ non possunt: quatenus tamen vnum pendet ab alio, eatenus etiam distinguenda, & singula seorsum quid sint, quidve efficiant, consideranda esse nouimus: eóque & nobis, quidnã de singulis sentiamus breuiter explicandũ esse duximus, ac primùm de pœnitẽtia, perpetuo & indiuiduo fidei comite. Licet enim post Iustificationem quotidie perficiatur: quia tamẽ nemo eum iustificatur sine pœnitentia, & huius initium ipsam iustificationem præcedit: idcirco de hac priori loco, quàm nostra sit fides, explicare constituimus.

I.

Ad iustificationem æque ad κοινωνίαν cum Christo, necessariam esse pœnitentiam.

Credimus, ad veram iustitiæ Christi participationem, eóque ad κοινωνίαν cum Christo, necessariam esse pœnitentiam: qua à peccatis & mundo, mutatione animi ac voluntatis auersi, ad Christum conuertamur, illi adglutinemur, eóque remissionem peccatorum in ipso & ex ipso consequamur, iustitiáque ipsius & sanctitate induamur. Primũ enim, quod prædicauit Iohannes Baptista, atque etiam Christus, fuit pœnitentia in remissionem peccatorum. *Marc.* 1.4.15. Et, Nisi inquit Christus, pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. *Luc.* 13.3.5.

II.

Nomine pœnitentiæ quid intelligamus.

Nomine autem pœnitentiæ, duo potissimùm intelligimus: primùm, Serium dolorem, veramque tristitiam de peccatis aduersus Deum admissis: idque non tam metu pœnæ, peccato debitæ, quàm propter ipsum Deum summum bonum nostrum, atque conditorem & Patrem a nobis offensum: & deinde, veram mentis ac cordis, coniunctae voluntatis, adeoque totius vitæ mutationem. Hanc cum partem, quæ proprie vocatur a Christo resipiscentia, & à Prophetis Conuersio ad Deum cordisque circumcisio Apostolus ex priore proficisci docet, veramque simul coniungens cum ac tristitiam quæ est secundum Deum, efficere in nobis resipiscentiam ad salutem. 2. *Cor.* 7.10

III.

Pœnitentiam donum esse Dei.

Credimus, Pœnitentiam donum esse Dei, ex mera eius gratia proficiscens, non autẽ vllis nostris meritis aut præparationibus debitum: dicente Apostolo. Si quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem & vt resipiscant a diaboli laqueis: 2. *Ti.* 2.25. & Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar. *Ier.* 31.18.

IV.

Ad pœnitentiam in nobis excitandam, Deum ordinariè vel verbo Legis & Euangelii: ac proinde vtriusque auditionem in Ecclesia necessariam esse.

Solet autem Deus ad pœnitentiam in nobis excitandã vti ordinariè, tum Legis, peccata nostra detegentis, iramque Dei patefacientis, explicatione: tum Euangelii, remissionem peccatorum, & gratiã Dei in Christo monstrantis, prædicatione: quemadmodum cuique pio viro, qui legit sacras literas, manifestum est. Ac proinde vtriusque in Ecclesia explicationem & auditionem necessariam esse iudicamus.

V.

Summa doctrinæ de pœnitentia adultis omnibus vbique & semper ad salutem necessaria.

Summa igitur nostræ fidei de pœnitentia omnibus adultis vbique & semper ad salutem necessaria hęc est: Pœnitentiam esse mentis ac cordis mutationem, verbo, tum Legis, tùm Euangelii, per Spiritum sanctum in nobis excitatam: qua peccata nostra omnia, atque adeo & ipsam naturæ corruptionem, tanquã res cum voluntate Dei (vt Lex docet) pugnantes, & quibus (vt Euangelium præterea docet) expiandis necessaria fuit mors Filij Dei: ex animo odio habemus: detestamur: deploramus: & cum indignatione execramur: coramque Deo confitemur: & eorum veniam ac remissionem supplices rogamus: de emendatione autem vitæ, perpetuóque innocentiæ & Christianarum virtutum studio, sedulò cogitamus, & in eo omnibus diebus vitæ nostræ, nos ipsos diligenter exercemus: ad Dei gloriam, & ad Ecclesiæ ædificationem.

VI.

Vulgatas pœnitentiæ partes, contritionem, confessionem peccatorum, & satisfactionem non simpliciter damnari.

De pœnitentiæ partibus, præter eas, quæ explicatæ sunt, non multum disputamus: persuasi è sacris literis, eam summatim consistere in sera veteris hominis mortificatione, & in noui viuificatione: Quarum prior vim habet à morte Christi: posterior verò ab eiusdem resurrectione, Spi-

ne, Spiritu sancto vitamque nobis communicante: Interim non improbamus simpliciter, nam dum in scholis receptam atque retentam partium poenitentiae distinctionē in contritionem, confessionem peccatorum, & satisfactionem: modo tum, si ad regulam sacrarum literarum examinentur, & à piis veteris Ecclesiae moribus ac consuetudinibus non declinent. Contritionis enim, confessionis itidē peccatorum, tum coram Deo, tum coram fratre, quē offendimus, tum etiam coram tota Ecclesia, cùm expedit, non desunt in sacris literis testimonia. Quin etiam si quis peccatorum mole & perplexis tentationibus oppressus velit consilium, instructionem, ac consolationem priuatim, vel a ministro Ecclesiae, vel ab aliquo alio fratre in lege Dei exercitato petere, nō improbamus. Satisfactiones itidem Ecclesiasticas, de quibus apud Tertullianum, Cyprianum & alios, quae in eo tantùm consistebant, vt certū verae poenitentiae testimonium toti Ecclesiae praeberetur, id quod vocabant AGERE POENITENTIAM, non possumus damnare. Damnamus vero additas superstitiones, conscientiarum carnificinas, & opiniones impias: quibus tantum non sepelitur beneficium mortis & satisfactionis IESV CHRISTI, vnici peccatorum nostrorum expiatoris, & ab omni culpa ac poena perfecti Redemptoris.

CAPVT XIX.
DE IVSTIFICATIONE.

I.

Qui vera donantur poenitentia, eos etiam viua fide donari, Christo inseri, & in ipso iustificari.

Hominem contritum corde, suáque ex animo detestantem peccata, totiúsque malè actae vitae verè poenitentem *Iesa. 66. 2.* ad Deum verò pro remissione peccatorum suspirantem: *Psal. 32. 6.* veramque Christi iustitiam esurientem atque sitientem. *Mat. 5. 6.* hunc credimus, sicut à Spiritu sancto donatus fuit hac vera in Deum poenitentia, sic etiā ab eodem viua in Christum fide donari. Christóque tanquā membrum ab aeterno ad hoc destinatum, suo capiti adglutinari, eóque & in ipso, veram quidem remissionem peccatorum consequi, perfectāque Christi iustitia donari, atque ita verè iustum propter Christum, cui insitus est, reputari & ob omni reatu absolui: dicente Apostolo, Nihil damnationis esse iis, qui sunt in Christo Iesu: *Rom. 8. 1.* & Christum factum nobis esse iustitiam. *1. Cor. 1. 30.*

II.

Qui propter Christum, cui insitus est, iustus censetur: eundem iustitia etiam inhaerente donari.

Credimus porrò, qui iam propter Christum, cui per Spiritum sanctum insitus est, iustus censetur, veréque iustus est, consecutus iam in Christo remissionem peccatorum, & imputationem iustitiae eius: eundem statim etiā dono iustitiae inhaerentis donari, vt non solum in Christo capite perfectissimè & plenissimè iustus sit, sed etiam in seipso veram habeat iustitiā, qua fiat Christo reipsa conformis: quanquam, dum sumus in hac carne, nunquā eam perfectam, sed nostra culpa multis peccatorum sordibus contaminatam semper habemus. De qua iustitia ait Iohannes: Qui facit iustitiam, id est opera iusta, iustus est. *1. Io. 3. 7.* Vtramque enim hanc iustitiam coniungit semper Apostolus, tum ad Romanos, tum in aliis Epistolis, & vtramque per Christū donari fidelibus docet: quemadmodū etiam ad Philippenses 3. 9. confirmat. Et quidem posteriorem iustitiam, cuius fructus manifesti fiunt hominibus, ita manifestum esse prioris testimonium dicimus, vt vbi haec desideretur, ibi neque priori locum esse cum sanctis Apostolis profiteamur: *Iac. 2. 18. &c.* tantùm abest, vt doctrina de iustificatione per solam fidem peccatorum remissionem & imputationem iustitiae Christi apprehendentem, frena laxemus impiis hominibus.

III.

Quia iustitia inhaerens semper imperfectissima est nostro vitio: ideò sola iustitia Christi nos verè coram Deo iustos esse.

Confitemur interim, hanc iustitiā inhaerentē ita esse nostro vitio imperfectā, vt illa Christi iustitia sola, qua nobis non imputantur peccata non solùm initio conuersionis, cùm ex impiis fimus pii, verum etiā post in finē vsque vitae verè iustificamur coram Deo, & pro iustis haberi possimus: dicente Dauide, & subscribente Apostolo. Beati quorū remissae sunt iniquitates: *Psa. 32. 1. Ro. 4. 7.* & iterum, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *Psa. 143. 2.* Itaque concludimus, in sola remissione peccatorum & imputatione iustitiae Christi, veram nostri iustificationem coram Deo consistere.

IV.

Per fidem percipi, an quis sit in Christo iustificatus: eóque talem tunc dici per fidem iustificari.

Quia verò iustificatio non fit sine cognitione & sensu, adeóque & assensu illius, (de adultis sermo est) qui iustificatur: sensus autē iste, sensus fidei est: idcirco tum demū iustificari hominem dicimus per fidem, cùm qui insitus est Christo, is hoc percipit, ac propterea persuasum habet, sibi ex sola Dei misericordia, & propter solam Christi cui insitus est, obedientiam, satisfactionem, sacrificium, ita remissa esse peccata, vt ab omni culpa & poena peccatis debita simpliciter liberatus sit: perfectam autem Christi iustitiam ita imputatam, persuasum habeat, vt propterea vitam aeternam non minus sibi deberi, quàm debebatur Christo omninò sentiat: eóque verè ex gratia, & non suis operibus eam deberi intelligat.

V.

Confirmatio superioris sententiae, & quid sit hominem iustificari.

Primùm enim, Iustificare, in Sacris literis tam veteris quàm noui Testamenti, praesertim apud Apostolū, *Rom. 4.* 8. cùm is cū de hoc agit negotio, significat remittere peccata, eóque a culpa omni & poena absoluere, in gratiā itē recipere, iustúmque pronuntiare, & pro iusto habere: non qui simpliciter in se iustus est, sed qui propter impetratā remissionē peccatorū minimè amplius iniustus est. Deinde licet Deus quos in Christo, tanquā membra in capite ab aeterno elegit in filios, eosdem etiā in eodem semper Christo pro suis agnouerit & sibi in Dilecto gratos gratis fecerit: quia tamen reapse nondum sumus in Christo nisi postquā per Spiritum sanctum insiti sumus ei fide & incorporati, hoc verò non fit in nobis adultis, nisi cùm donati fide, Christū pro nostra iustitia agnoscimus, & vt talem amplectimur: idcirco tum demū nos iustificari docent Scripturae, idque per fidem in Christū, absque operibus nostris, cùm totū hoc vera fide credimus, hoc est, cùm persuasū habemus, peccata nostra, tanquā semel expiata in Christo, nobis non amplius imputari, sed ex gratia Dei, & propter solū Christū condonari: contra verò iustitiam Christi nobis, tanquā nostrā imputari, & nos hac ornatos in conspectu Dei verè iustos censeri & esse. Cuius rei effectum eóque manifestū testimonium est ipsa inchoata, vt ante diximus, & inhaerens in nobis iustitia, quae constat odio peccati, & amore iustitiae, studióque bonorum operum. *Iac. 2. 22.*

VI.

Confirmatio. Quid sit fide nos iustificari.

Proinde, cùm dicimus, Hominem fide aut per fidē iustificari: minimè intelligimus, fidem virtutem esse illud, quo tanquā forma vt loquuntur, & vera iustitia, iustificemur: aut id, propter quod remissionem peccatorū & iustificationem mereamur: aut id quod tanquā prima aliarum virtutum, omniúmque bonorū operum causa & fons, trahit secum alias virtutes, caritatem, cordis munditiē, internā iustitiā bonáque opera, quibus iustificemur: sed quia ceu lumen est, quo intuentes in speculum Euangelii, videmus, quales simus in Christo, ex gratuita Dei bonitate ac voluntate, & propter merita ipsius Christi: & simul etiam, quia ceu manus est, qua gratiam hanc Dei, & beneficiū Christi, in Euangelio nobis monstratū & in persona Christi perfectū, apprehendimus atque amplectimur: vel, vt breuius id quod res est dicamus: dicimur iustificari fide, id est, remissione peccatorū iustitiaeque Christi imputatione, per fidē apprehensa: ita, vt fides pro re credita seu fide apprehensa, accipiatur: quēadmodū & de Abrahamo legimus, Credidit Abrahā Deo, & imputatū ei fuit ad iustitiā: *Gen. 15. 6.* nimirū id quod credidit de semine sibi promisso, id est de Christo. Is enim iustitia est omnium electorū verè credentium, filiorúmque, vt scriptura loquitur, promissionis.

VII.

Sola fide homines iustificari.

Hinc facilè etiam intelligitur, quid sit, quod cum sacris literis & sanctis Patribus semper confessi sumus, & constanter confitemur: nos sola fide iustificari. Cùm enim fide coram Deo iustificari, nihil aliud sit, quàm remissione peccatorum, & iustitia Christi, per fidem apprehensis, iustum censeri: haec autem sola sit vera iustitia quando, quidquid in nobis est inhaerentis iustitiae, & quidquid facimus bonorum operum, tale est, quod in iudicio Dei nō potest consistere: iuxta illud, Non intres in iudiciū cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. *Psal. 143. 2.* & iuxta illud, Si iniquitates

obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Psal. 130. 3 luculenter apparet, fidem nostram de iustificatione per solam fidem, certissimam, verissimámque esse.

VIII

Non solùm initio conuersionis, sed toto vitæ curriculo ad mortem vsque, sola fide nos iustificari.

Hinc etiam fit, vt non possimus non credere, & constanter confiteri, nos non solùm initio cùm fimus ex iniustis iusti, sed etiã toto deinceps vitæ nostræ curriculo, in finẽ vsque, sola fide in [illegible] iustificari: vt nostra iustitia sit semper ex fide in fidem. [illegible] est enim, qui quotidie non peccet: [illegible] semper [illegible] dicere, Dimitte nobis debita nostra. Matth. 6. & [illegible] peccatorum orabit ad te, inquit David, omnis sanctus: Psal. 32. & Christus non semel, sed semper iustitia nobis est, sanctificatio, redemptio, 1. Cor. 1. 30. & propitiatio pro peccatis nostris. 1. Ioh. 2. 2.

IX.

Iustificationem per solam fidem non esse rem imaginariam atque fictitiam.

Ne quis verò existimet, imaginariam quandam à nobis fingi iustitiam, quæ nihil in nobis habeat fundamenti, & efficaciæ [illegible] etiam professi sumus: primùm [illegible] fidem, qua [illegible] iustificamur, rem esse viuam, & per caritatem efficacem: deinde, Deum nos non iustificare [illegible] remissione peccatorum & imputatione iustitiæ Christi: quin etiam nos participes faciat suæ diuinæ naturæ, quin regeneret, renouet, sanctificet, inhærentem iustitiam donet, conformésque [illegible] imagini Filij sui. Hanc autem incoatam iustitiam, testimonium esse manifestum alterius veræ & perfectæ iustitiæ, quam in solo habemus Christo & eiusdem Spiritus sancti nexu veramque [illegible] dicente Apostolo, Non solùm gratiam Dei, sed etiam donum in gratia, quæ est vnius hominis Iesu Christi, in multos redundasse. Rom. 5. Vt enim non solùm inobedientia Adæ nobis imputata fuit, sed etiam naturæ eius corruptio in nos deriuata est: sic etiam non solùm obedientia & iustitia Christi nobis, illi insitis, imputatur, verùm etiam sancta eius natura reipsa communicatur, vt nouæ fiamus creaturæ, iusti & sancti in nobis etiam ipsis, sectatores bonorum operum. 2. Cor. 5. 17. Eph. 2. 10. Tit. 2. 14.

X.

Inhærentem iustitiam operibus bonis augeri.

Quemadmodum verò [illegible] iustitiam operibus [illegible] neque [illegible] augeri: sic hanc alteram [illegible] nostri præcedentibus, non deberi [illegible] omnia [illegible] peccata, quando opera bona non præcedunt iustificationem, sed sequuntur iustificatum [illegible] operibus tamen subsequentibus, [illegible] exercitiis conseruari, promoueri, & augeri [illegible] dicente Apostolo [illegible] Deo nos collata, [illegible] exercitiis [illegible] Iohannes: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Apoc. 22. [illegible] si de hac inhærente tantùm sermo sit, non inficiamur quin ex operibus bonis, & non tantùm ex fide, homo iustificetur, id est, magis ac magis fiat iustus.

XI

Iustitia quæ constat remissione peccatorum, & imputatione iustitiæ Christi, non ex operibus propriè hominem iustificari: sed iustificatum & iustum esse declarari.

Si verò de priore interrogemur: respondemus, Hominem ex operibus suis nunquam, semper autem ex sola fide propriè iustificari: sed ex operibus tamen, an iustus sit, tam vna, quàm altera iustitia, necne sit, declarari, cùm nemo priori iustitia iustificetur, quin etiam posteriore donetur, & vtraque bonis operibus declaretur: Quo sensu locutum fuisse Iacobum, non dubitamus.

XII.

Errores.

1. Damnamus omnes Pelagianos, qui putarunt infantes concipi sine peccato: eóque ad salutem non opus habere remissione peccatorum, & beneficio Christi. [illegible] item, qui docent: etiamsi opus sit remissione peccatorum, eam tamen posse impetrari sine [illegible] Christum. [illegible] qui sentiunt, etiamsi opus sit [illegible] Christum: eam tamen non sufficere, sed operibus etiã nostris, tanquam meritis, ad impetrandam remissionem peccatorum necessariis, opus esse: maximè verò, qui hoc fieri per impios cultus & superstitiones, docuerunt. 4. Neque illos probamus, qui non alia iustitia nos iustificari tradiderunt, quàm [illegible] & [illegible] Sed rursus neque illos, qui remissione peccatorum absque interna renouatione & iustitia consistere posse putarunt. Damnamus etiam eos, qui fide de Christo historica & quam Iacobus mortuam vocat, nec est nullam existimant se posse iustificari atque seruari. Improbatur nobis quoque eorum sententia, qui hominem iustificari docuerunt non remissione peccatorum, & imputatione iustitiæ Christi, sed ipsa essentiali, vt vocarunt, iustitia Christi, nobis realiter communicata.

CAPUT XX.

DE LIBERO RENATI HOMINIS arbitrio, viribúsque ad bonum.

I.

Iustificatos in Christo, in eo etiam regenerari, viresque ad bonum recipere.

Credimus qui Christo insiti sunt, eos, sicut in illo iustificantur, ita in eo etiam regenerari, nouásque fieri creaturas [illegible] diuinæ illius naturæ [illegible] proinde [illegible] ad [illegible] & ad bonum persequendum à Christo ipso [illegible] & sicut palmites [illegible] Domino, Vere liberi eritis, si Filius hominis vos liberauerit. Ioh. 8. Tunc autem liberamur, cùm Christo inserimur, & [illegible] regeneramur [illegible] Apostolus, Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. 2. Cor. 3. 17.

II.

Christum in renatis viuere & operari.

Confitemur enim cum Apostolo, Christum in nobis ex ipsius [illegible] pro sua erga [illegible] Spiritu auxiliari [illegible] nostri. Rom. 8. 26.

III.

Renatum non solùm ad animalem & humanam vitam [illegible] genere quàm non renatum, eoque magis esse liberum.

Ita homo renatus præterquam quòd voluntatem retinet sicut etiam nõ renatus semper ab omni coactione liberã: in omnibus etiam actionibus tam ad animalẽ quàm ad humanam vitam pertinentibus in quibus aliquid homo non renatus valet, multò facilius & præstantius se gerit quàm nõ renatus: cùm à Spiritu sancto in iis etiam actionibus [illegible] illustretur, voluntatem & cogitationes [illegible] hoc est, ad gloriã Dei dirigentes [illegible] nos ad hoc etiam Apostolus & [illegible] siue aliud quid facimus, omnia in gloriam Dei facite. 1. Cor. 10. 31. Ac proinde magis etiã liber est in hoc actionum genere quàm non renatus: quatenus [illegible] ad [illegible] bitrium, sicut non renatus: sed actus à Spiritu [illegible] circumspectius, prudentius, & [illegible] aggreditur: in hoc semper [illegible] gloriam Dei, ad salutem suam, & ad aliquam [illegible] vtilitatem. Illud enim semper retinet Apostolicum: Nullus nostrûm sibi ipsi viuit, aut sibiipsi moritur: siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, [illegible] morimur: semper enim Domini sumus. Rom. 14. 7. 8. Ac [illegible] suas actiones omnes diuinæ [illegible] cum Iacobo ait, vel saltem cogitat: Si Dominus voluerit, hoc aut illud faciam, aut aut illinc proficiscar. Iac. 4. 15.

IV.

In virtutibus etiam moralibus comparandis liberiorem esse & fortiorem hominem renatum, non renato.

Licet etiam confiteamur, hominem non renatum auxilio Dei speciali adiutum, posse morales virtutes sibi comparare: credimus tamen, hoc speciale auxilium longè præstantius esse in renatis: idque propter præsentiam Spiritus sancti, à quo illuminantur, reguntur, aguntur: vt meritò à Patribus demonstratum fuerit aduersus vanam Gentium iactationem, virtutes etiam, quas vocant moralis, longè aliàs esse in Christianis hominibus, quàm fuerint esseve possint in infidelibus: cùm in illis simulacra tantùm fuerint virtutum, in veris autem Christianis veræ virtutes. Tertull. Apolo. c. 4. Au. con. Iul. Pel. li. 4. c. 3. & de ciu. Dei li. 5. c. 23 Orig. con Cels.

V.

Ad ea, quæ Dei sunt, & ad regnum eius pertinent intelligenda, eligenda, præstanda, solum renatum à Spiritu sancto, vere illuminari [illegible] agi.

Credi-

Credimus verò, in iis quæ ad verum regnum Dei pertinent, verè intelligendis, præstandis, solos renatos ita regi à Spiritu sancto: vt soli ea verè intelligant, velint, faciat: cùm dicat Apostolus, Animalis homo nō percipit ea, quæ sunt Dei, nec potest percipere: de renato autem subiiciat, Spiritualis autē omnia diiudicat. 1. *Cor.* 2. 14. & alibi, Deus in nobis operatur vt velimus & vt perficiamus. *Phil.* 2. 13.

V I.

Renatum non solùm agi à Spiritu sancto, sed etiam agere.

Ex iisdem Apostolicis dictis, aliisque sacrarum literarum testimoniis educti, confitemur, homines renatos ita agi à Spiritu sancto, vt & ipsi agant: & ita in illis Deum operari velle & perficere, vt ipsi sint illi, qui velint ac perficiant. Non enim stipites sunt, aut bestiæ, sed homines, præditi mente qua intelligunt: & voluntate, qua volunt, & qua imperant aliis animæ & corporis viribus, vt, quæ bona sunt, executioni mandentur.

V I I.

Liberi arbitrii vires in renatis adhuc esse infirmas: vt nouo semper Dei auxilio opus habeamus, nec omnia possimus, quæ volumus.

Cæterùm, quia nostra regeneratio inchoata tantùm est & nondum perfecta, ita, vt cùm antea toti essemus caro, nunc constemus partim Spiritu, & partim carne, quæ etiā aduersus se inuicem pugnant, vt non, quæcūque volumus bona, illa perficere possimus. *Gal.* 5. 17. sed mente quidem seruiamus Legi Dei, carne autem legi peccati. *Rom.* 7. 25. Ideirco credimus id quod & experimur in renatis, multū adhuc remanere seruitutis: multas in mente caligines, in corde prauitates: in omnibus animæ & corporis facultatibus imbecillitates, vt nouo semper opus habeamus Dei auxilio, nouáque gratia qua & mentes magis ac magis illustrentur, & voluntates in melius corrigantur & vires ad bonum augeantur, & perficiantur. Ac proinde dum sumus in hac carne, nostrum liberum arbitrium nunquam verè & perfectè est liberum id est ad malum vitandum, & ad bonum faciendum, satis per se potens: præsertim cùm rerum etiam omnium euentus, non in nostra potestate, sed in manu Dei positi sint: atque necesse, vt ea omnia fiant, non quæ nos cogitauimus, sed quæcunque manus eius & consilium decreuerunt fieri. *Act.* 4. 28.

V I I I.

Deum ita piorum mentes & voluntates regere, vt in ipso tentationum & carnis conflictu non sinat eos penitus à se excidere.

Illud interim retinemus, eorum, qui Christo insiti sunt animos & voluntates, Spiritu sancto iam donatas, ita propter Christum à Deo regi & sustineri: vt, licet sinantur multis modis, multisque tentationibus labefactari, penitus tamen & in finem vsque succumbere, tandémque perire non permittantur. *Ier.* 32. 40. *Luc.* 22. 32. *Rom.* 8. 35.

I X.

Errores.

1. Damnamus eos, qui renascentiam vel negantes, vel extenuantes, hominem renatum, æquè impotentē ad bonum, & æquè seruum peccati esse volunt atque etiā erat, antequam renasceretur: contra nimis multa & manifesta Sacrarum literarum testimonia, de renatorum à seruitute peccati liberatione, & ad bonum libertate: vt de summa iniuria, quæ fit Spiritui sancto, in nobis habitanti & agenti, taceamus. 2. Rursus & illos improbamus, qui hominem renatum ita liberatum esse volunt ab omni peccati seruitute, vt non possit amplius vllo modo peccare: contradicentibus omnibus in vniuersum sacris literis, & quotidiana experientia. Etsi enim non permittimus peccare ad mortem, multa tamen admitti à nobis peccata, sua natura digna morte, per se notum est. 3. Itaque cōtra etiam illorū non probatur sententia, qui in renato ita vires Spiritus extenuant, & reliquias carnis amplificant, vt sæpe Spiritus operationem viribus veteris hominis penitus exstingui dicant, ipsúmque renatū gratia Dei omnino excidere, æternúmque perire doceant, contradicente Deo per Prophetam, Dabo timorem meum in corda eorū, vt non recedant à me: *Ier.* 32. 40. & Apostolo affirmāte, Firmum stare fundamētum, &c. *Tim.* 2. 19. &, Qui incepit in vobis bonum opus, perficiet vsque in finem, *Phil.* 1. 6.

CAPVT XXI.

DE BONIS OPERIBVS.

I.

Qui Christo insiti sunt, eos etiam inde habere vnde & viuant ipsi, & opera vitæ aliis proferant: atque hunc esse finem insitionis præcipuum.

Sicut palmes ex vite non solùm succum haurit, vnde viuat ipse, sed etiam ex eadem habet, vnde bonos fructus nobis proferat: sic etiam credimus sanctos à Christo, cui insiti sunt, habere non solùm vitam, qua ipsi viuant, verùm etiam vim, qua fructus bonorum operum edant, ad gloriam Dei & ad Ecclesiæ ædificationem: dicente Domino, Ego sum vitis, & vos palmites: qui manet in me, & in quo ego maneo, is feret fructum multum. *Ioh.* 15. 1. &c. Quo illud etiam pertinet, Ipsius factura sumus, conditi in Christo Iesu ad opera bona quæ præparauit, vt in iis ambulemus. *Eph.* 2. 10.

I I.

Bonorum operum nomine quid intelligamus.

Bonorum autem operum nomine intelligimus omnes illas actiones & opera, quæ à renatis, ex præscripto diuinæ voluntatis, in verbo reuelatæ, & ex viua fide in Christum, eóque ex puro corde, per Spiritum sanctum fiunt. 1. *Pet.* 1. 5. &c. 1. *Tim.* 1. 5. Sicut enim omne quod non est ex fide, peccatum est, *Rom.* 14. 23. sic omnia, quæ ex hac fiunt, eóque ex corde puro, bonáque conscientia, bona sint opera necesse est. Quare inter bona opera, Deóque grata minimè ea connumerari posse sentimus quæ ab impiis sine fide, sinéque verbo Dei, citráque Spiritus sancti ductum fiunt, etsi speciem habeant maximæ pietatis, & cultus diuini. *Col.* 2. 18. 23. *Matt.* 15. 8. 9.

I I I.

Opera bona ex vi Spiritus Christi à nobis fieri.

Vt verò palmites vitis, aut rami oleastri, insiti bonæ oliuæ, fructum à seipsis non ferunt, sed ex vi vitis, atque oliuæ, quibus insiti sunt: sic etiā nos opera bona non facimus ex nobis ipsis, sed ex vi Spiritus Christi, cui sumus incorporati, & vnde etiam vitam, qua viuimus ipsi, haurimus: Christo ipso in nobis per suum Spiritum operante, tum vt velimus bonum, tum vt perficiamus *Ph.* 2. 13. Nam sine me, dicebat ipse, nihil potestis facere *Ioh.* 15. 5.

I I I I.

Bona opera non esse causam, sed effecta nostri cum Christo vnitionis & iustificationis, nostraque vitæ.

Quemadmodum etiam palmites, & rami non ideò proferunt fructus bonos, vt per illos aut inserantur viti & oliuæ, aut ipsi viuificentur, sed ideò fructificant, quia insiti iam sunt & viuunt, ac proinde boni illorum fructus causæ non sunt insitionis & vitæ, sed effecta & manifesta testimonia: Eundem ad modum sese rem in nobis cum Christo habere credimus: sicut & Augustinus abundè docet, qui etiam dixit, opera bona non præcedere iustificandum, sed sequi iustificatum. Ac proinde constanter confitemur, hominem ex operibus propriè & de iustificatione vitæ loquendo, non iustificari, sed iustum esse declarari.

V.

Licet nos ex operibus nostris non iustificemur: alios tamen sæpe ædificari & seruari.

Interim illud etiam addimus, sicut ex fructibus arborum quanquam ex iis ipsæ non viuunt, alii tamen vt animalia & homines aluntur, & in vita sustentantur: sic licet ex operibus nostris nos non iustificemur, alios tamen inde non parum ædificari & tum ad Deum glorificandum, tum ad veram in Christo iustitiam & vitam quærendam exemplo nostro excitari eóque seruari. *Matt.* 5. 16. dicente etiam Apostolo, se ideò ministerium suum inter gentes diligentia scilicet & sanctitate etiam vitæ illustrasse, vt ad æmulationem prouocaret consanguineos suos, & aliquos ex illis seruaret. *Rom.* 11. 13. Et alibi, Nonnūquam per coniugem fidelem, piè scilicet, & sanctè viuentem, officiúmque facientem, infidelem coniugem seruari. 1. *Cor.* 7. 16. Et ad Timotheū, si curet suum, id est, Episcopi facere officium, scribit eum & se & alios seruaturum. 1. *Tim.* 4. 16.

V I.

Licet negemus per opera hominem iustificari, non propterea tamen illa à nobis damnari.

Quamobrē, licet negemus hanc ob causam facienda esse bona opera, vt per illa iustificemur: propterea, quòd hoc gratuitā Dei iustitiā totámque Christi beneficiū euertit: nō propterea tamen improbamus studiū sanctæ vitæ,

tæ, bonorúmque operum: imò commendamus, vrgemúsque semper pro nostra virili.

VII.

Multas, easque grauissimas esse causas, cur bonis operibus faciendis studendum sit.

Sunt enim multæ, grauissimæque causæ in sacris literis explicatæ, cur in studium bonorum operum, quanquam per illa non [illegible], incumbere diligenter tamen [illegible] nobis sit: quarum aliæ ad gloriam Dei immediatè referuntur: aliæ ad salutem proximi, Ecclesiæque [illegible]: & aliæ ad nostram erga Deum gratitudinem, & veritatem ad salutem nostram pertinent. Deus hoc mandat: [illegible] est autem Deo simpliciter obtemperandum. [illegible] Deus [illegible] glorificatur: est autem promouenda gloria Dei. Deus [illegible] nos elegit, creauit, redemit, [illegible] Christo [illegible] iustè, & piè viuamus in hoc seculo: non est autem [illegible] fine defraudandus. *Tit.* [illegible]. Deo placent: [illegible] & diligit [illegible] sunt [illegible] nobis [illegible] quæ placent Deo, etiam si nulla vnquam vtilitas [illegible] proximo vel nobis. *Act.* 10. 35. *Col.* 1. 10. Sed & proximo, atque adeò ipsi Ecclesiæ cum [illegible], vtilitatis quam plurimum accedit ex operibus nostris: non solum quo ad corpus externáque cōmoda, sed etiam quo ad æternam salutem: [illegible] exemplo (vt alia taceamus) ad studium eiusdem pietatis prouocantur electi. *Cor.* [illegible] *&c.* Nobis verò prosunt *primum*, quia per bona opera tanquam per effecta electionis & vocationis certam [illegible] vitamque tum nobis, tum aliis: *Heb.* [illegible] *2. Pet.* 1. 10. [illegible] quia fides iustificans non solum [illegible] patefacit atque exerit, verum etiam exercetur, accenditur, corroboratur, augetur, quemadmodum omnes etiam virtutes [illegible] ex sui exercitatione incrementum & stabilimētum capiunt: *2. Tim.* 1. 6. *tertiò*, quia sicut peccatis contristamus Spiritum sanctum in nobis habitantem: *Eph.* 4. 30. sic bonis operibus exhilaramus [illegible] nostra [illegible] & conscientias [illegible] spiritualis [illegible] afficimus: [illegible] verò diaboli tentationibus resistimus: quartò quia sicut vitando peccato multæ etiā pœnæ [illegible] *Deut.* 28. sic bona opera facientes, multæ Dei benedictiones consequuntur, tum in hac vita, tum maximè in altera: denique, quia sunt via per quas ordinariè Deus [illegible] electos in vitam deducit æternam. *Eph.* 2. 10. & [illegible] palmes [illegible] fructum, excidetur & in ignem abiicietur. *Iohan.* 15. 6.

VIII.

Operibus nostris bonis promitti & dari mercedem, sed ex gratia & propter Christum.

Ex quibus intelligimus licet operibus nostris non possimus [illegible] mereri nobis cœlestis hereditatis [illegible] gratia enim Dei est vita æterna: [illegible] tamen [illegible] gratuitam Dei misericordia, & [illegible] Christi, nos consequi posse. *Luc.* 10. 27. *Rom.* 6. 23. *Ier.* 31. 34. *Mat.* [illegible]

IX.

Errores.

1 Damnamus igitur eos qui ex dignitate suorum operum docent, sibi [illegible] veniam [illegible] peccatorū, vel vitam æternam, vel alia quæuis bona. Nam etiamsi perfectè mandata Dei seruaremus, inutiles tamen essemus serui [illegible] *Luc.* 17. 10. Nunc autem nemo, etiam post iustificationem in Christum, [illegible] sanctificationem seruat mandata Dei, vt par est seruare. Interim non improbamus Patres, cum vtuntur nomine meriti, quatenus ea voce nihil aliud intellexerunt quam opus bonum ex fide factum, cui ex gratia, & propter sola Christi merita, rependitur merces. 2. Rursus [illegible] non possumus probare qui de bonis operibus ita disputant, perinde atque si res sint indifferentes [illegible] dicunt, ea non solum non esse necessaria, sed nihil etiam facere ad nostram salutem. Quomodo enim seruari quis potest sine fide? *Heb.* 11. 6. Quomodo autem fides viua esse potest, si nesciat bonorum operum? *Iac.* 2. [illegible] Quomodo [illegible] fidem retinere [illegible] potest, nisi retineat bonam etiam conscientiam? [illegible] Quomodo autem retinere bonā conscientiam, nisi studeat retineat vitandi peccata, bona opera faciendi [illegible] vitam ad voluntatem Dei [illegible] Similiter verò damnamus Libertinos, qui [illegible] dicunt mandata Dei seruare vel non seruare, bene [illegible] & male facere 4. Damnamus & illos qui docent [illegible] bona [illegible] in [illegible] animus, in acceptio [illegible] vocant, eo vocatis [illegible] quæ est ipse in corpore suo [illegible] opera non aliorum: sed sua ipsorum [illegible]

CAPVT XXII.

DE INVOCATIONE ET IVRAMENTO.

Quia inter alia bona opera, a Deo mandata, non postremum [illegible] ipsum adeo vt [illegible] facientes [illegible] pro toto cultu Dei [illegible] & [illegible] mandatum adduntur, [illegible] quam [illegible] quæ sit nostra etiam [illegible] duabus [illegible] Theses [illegible] curauimus: [illegible] a nonnulla [illegible] controuersia [illegible] qui Christum profitentur.

I.

Solum Deum, eique & Iesum Christum esse inuocandum.

Credimus, cum de inuocatione agitur, quæ ad religionem [illegible] verum Deum [illegible] autem est Pater, Filius & Spiritus sanctus, eique & Iesum Christum [illegible] inuocatum [illegible] [illegible] Deus [illegible] manifesta mandata *Psal.* [illegible] & [illegible] est. De Christo etiam [illegible] mediatore, & aduocato testimonia extant [illegible] in [illegible] Apostolorum, in Epistolis, in Apocalypsi. [illegible] verò [illegible] neque [illegible] illa [illegible] cœlo vel in terra [illegible], ne etiam [illegible] illas inuocare [illegible] *Mat.* [illegible] *Col.* [illegible] quidquid [illegible] peccatum est: multò magis, quod contra manifestum Dei [illegible] gentes [illegible] quem [illegible] inuocandum [illegible] qui [illegible] Apostolus [illegible] *Rom.* [illegible] Deum autem [illegible], & in Iesum Christum [illegible] tota sacra scriptura, totáque Ecclesia catholica [illegible] symbolo, quod quotidie recitatur [illegible] docet.

II.

Christianis licere legitimè iurare.

Credimus etiam [illegible] licere [illegible] iurare [illegible] [illegible] damnamus quod [illegible] & [illegible] omnes [illegible] Dei [illegible] & [illegible] proximi [illegible] Christus Apostoli [illegible] pars diminuta esset: de perpetuo totius [illegible] taceamus. Quare doctrina Christi apud Matthæum, & [illegible] in Epistola cum hac pugnare non potest. *Mat.* [illegible] *Iac.* [illegible] iuramenti [illegible] & [illegible] iuramento explicare voluerunt.

III.

Non esse iurandum nisi per Deum.

Credimus, cum iuramento [illegible] Deus [illegible] cóque non esse [illegible] Deum. Solus enim Deus [illegible] solus [illegible] hic honor [illegible] a [illegible] nobis [illegible] & quod [illegible] promittimus.

IV.

Iuramenta nulla legitimè facta esse seruanda

Hinc propter honorem Dei, cuius nomen in iuramentis [illegible] omnia iuramenta legitimè facta seruanda esse, [illegible] quem admodum & lex mandat. Neque enim nomen Dei in vanum [illegible] mendum est.

V.

Iuramenta de rebus iniustis & iniquis, hoc est, [illegible] cum Lege Dei pugnantibus, non esse facienda & facta non esse seruanda

Rursus, cum nihil vnquam [illegible] iniqui, [illegible] cum Lege Dei pugnans [illegible] seruando, [illegible] conditio [illegible] seruando [illegible] legimus apud [illegible]

VI

Iuramenta quæ sine transgressione Legis diuinæ seruari possunt, non esse seruanda [illegible] nulla [illegible] se iniqua non sint.

Illud

Illud quoque adiicimus, quæuis iuramenta, quæ sine mādati diuini transgressione seruari nō possunt, licet etiam per se iniqua non sint: ea tamen seruanda non esse. Ac proinde qui cœlibatum perpetuum, (exempli causa) iureiurando promisit, quem postea sine manifesta Legis Dei transgressione seruare non potest: hunc tale iuramentum seruare nullo modo debere, sentimus. *C.22.q.4.*

VII.

Errores.

1. Improbamus igitur, qui inuocant idola, homines demortuos, res inanimas, eaſve adorant. 2. Improbamus & Anabaptistas qui omne iuramentum simpliciter dānant, nullúmque licitum esse, contendunt, homini Christiano. 3. Nec non & illos, qui alios præter Deum, testes inuocāt in animas suas. 4. Denique illos, qui vota & iuramenta per se impia, & quæ sine scelere seruari nequeunt, ea tamen omnino seruanda esse, contendunt.

CAPVT XXIII.

DE ECCLESIA CHRISTI, IN GENERE.

Quia constat, qui Christo, tanquam membra capiti, nexu Spiritus S. adglutinati sunt, ex iis constare Ecclesiam Christi, quæ est corpus ipsius: constátque verbum Euangelii & Sacramenta, quibus, tanquā organis, homines Christo vniuntur, non administrari nisi in Ecclesia quicunque etiam vera fide in Christum, spe, caritate, pœnitentia, studio bonorum operum prediti sunt, hos ad Ecclesiam pertinere: idcircò, de Ecclesia quæ nostra sit fides, explicare operæpretium duximus: præsertim cùm de hoc potissimùm articulo maximæ sint controuersiæ. Ac primum quidem, de Ecclesia Christi in genere: sic cum tota illa Ecclesia confitemur fidem nostram, dicturi porrò speciatim de militante, déque iis quæ ad eam pertinent.

I.

Articulus fidei de Ecclesia ex symbolo Apostolico.

Credimus sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.

II.

Nomine Ecclesia quid intelligamus, eiusque descriptio.

Nomine Ecclesiæ Christi, intelligimus certum, Deóque notum numerum ac cœtum tum Angelorum, tum hominum: non solùm ad habendam perpetuam cum Christo, & inter se communionem, & ad verum Deum ex ipsius voluntate atque mandato, perpetuò colendum, seque mutuò sincera & perpetua caritate amandos, electorum ac prædestinatorum: verùm etiam in tempore ex aliorum numero efficaciter, per Spiritum sanctum, euocatorum & Christo tanquam capiti suo, adglutinatorum, eóque verè sanctorum: à condito orbe incoatum, & in hæc vsque tempora perpetuo filo, nexúque Spiritus sancti, collectum ac continuatum, & in finem vsque mundi, imò in omnem æternitatem, continuandum: partímque iam in cœlis cū Christo triumphātem: partim in terris adhuc, cum variis hostibus, pro Christo militantem: verbū Euangelii prædicantem & audientem: Sacramenta administrantem & percipientem: præcepta que Christi seruanda, tum publicè, tum priuatim curantem.

III.

Ecclesiam esse cœtum ex multis constantem.

Ecclesiam enim esse cœtum, ex multis constantem: ac ceu corpus, ex multis membris compositum, docent sacræ literæ. *Eph.1.23. Io.10.3. &c.* cùm eam vocant corpus Christi: variis distinctum membris, gregem item ouium, regnúmque Dei, & ciuitatem multis constantem ciuibus, & similibus aliis vocibus. *Heb.11.10.*

IV.

Ex electis tantùm, Christo iam incorporatis, constare Ecclesiam.

Hos verò multos, è quibus constat Ecclesia, non esse nisi electos, Christo iam insitos, & Christi sanctitate donatos, eædem sacræ literæ abundè docent: cùm alibi, tum præsertim ad Ephesios 1. vbi de Ecclesia, eiúsque membris loquens Apostolus, omnes nos ait fuisse electos in Christo: in ipso habere remissionem: obsignatos esse Spiritu promissionis sancto: Christum datum esse caput ipsi Ecclesiæ: Ecclesiam esse corpus ipsius. Est igitur tale corpus, cuius singula membra vno eodémque Spiritu, cum capiti Christo, tum inter se connectuntur: a capite viuificantur: illiusque sanctitate donantur, ita vt totum hoc corpus verè sanctum sit, & sancta vocetur Ecclesia.

V.

Ab Ecclesiæ corpore non excludi sanctos angelos.

Neque verò ab hoc Christi corpore, quod est Ecclesia sancta, excludimus Angelos: tū quia Apostolus apertè de Ecclesia loquens, complectitur in ea etiam Angelos: tum quia & ipsi nobiscum, sub vno & eodē capite Christo, in vnum corpus collecti sunt, & manifestè Christus ab Apostolo caput Angelorum vocatur: tū quia sese vocant nostros conseruos eundémque nobiscum habent Patrem, & eundem colunt Deum, simúlque omnes in sempiternum futuri sumus in eadem ciuitate Ierusalem cœlesti: sunt denique & ipsi sancti. *Heb.1.2. Eph.1.10. Col.1.10. Apo.2.9.* Est autem Ecclesia communio omnium sanctorum.

VI.

Reprobos hypocritas, licet sint in Ecclesia, de Ecclesia tamen non esse.

Ita meritò credimus, & profitemur, reprobos hypocritas licèt in Ecclesia habitent, & inter sanctos versentur: eos tamen non esse de Ecclesia, neque Ecclesiæ membra, cùm reuera capiti Christo adglutinati non sint, neque eius Spiritu donati, eóque nec verè sint sancti: dicente etiam Apostolo Iohanne, de quibusdam hypocritis: Exierunt à nobis (vt fæces e corpore) sed non erant ex nobis. *1.Ioh.2.19.* Nam si fuissent ex nobis mansissent vtique nobiscum. De Ecclesia igitur non sunt, qui tandem à Christo deficiūt, & perpetuam cum Christo & cum sanctis omnibus communionem non retinent: vt ut magni & præclari in Ecclesia viri ad tempus esse videantur, adeóque & Reipublicæ Christianæ gubernacula teneant, totique præsint Ecclesiæ. Membra enim sunt Satanæ, non Christi: quicunque Spiritum CHRISTI non habent, sed Antichristi.

VII.

Vnam tantùm semper fuisse & esse Ecclesiam Christi.

Confitemur autem, vnam duntaxat semper fuisse & esse Ecclesiam Christi, quia vnum tantùm semper fuit & est corpus cui Christus datus est à Patre, caput: vnus tantùm Spiritus, quo omnia membra simul cum capite connexa sunt: vnus tantùm Deus, ad quem colendum, & in sempiternum glorificandum electi vocatique sumus omnes: vna omnium credentium fides, vna salus vna denique omnium hæreditas cœlestis. *Eph.4.4.5.6.* Quò spectat, quod etiam Christus suam Ecclesiam, vnam semper nominauit & vnum gregem. Non aliam igitur facimus Ecclesiā quæ fuit à condito orbe & ante aduentum Christi: ab ea, quæ iam est: & vsque in finem mundi futura est: sed vnam omnium temporum, omniū locorum, omnium personarū, Christo adglutinatarum: eóque vnam omnium sanctorū communionē esse dicimus: a qua qui secessionem faciūt perpetuam, eos ad hoc vnum corpus non pertinere, persuasum è sacris literis habemus.

VIII.

Ecclesiæ Christianæ vnum tantùm esse caput, Iesum Christum.

Hinc in fide confirmamur, cùm vna tantùm sit Ecclesia Christi, quæ est corpus ipsius: vnum etiam duntaxat eius esse & semper fuisse caput. Capitis autem nomine eum intelligimus, qui à Deo, iam inde à condito orbe in eū finem datus est Ecclesiæ, vt eiusdem tandem fieret cum ea naturę vt eam redimeret, vt eam sibi adglutinaret vt eam viuificaret, vt eā splendore suæ sapientiæ illustraret: igne diuini amoris accenderet, ad omnes bonos affectus bonáque opera efficaciter moueret, perpetuò regeret, atque seruaret. Hoc enim proprium esse capitis erga totum corpus officium, præter quotidianam in natura experientiā ex ipsis quoque sacris literis didicimus. Quis autem hoc potuerit præstare, præstiteritve Ecclesiæ, & præstet, neminem præter Iesum Christum agnoscimus: interim non inficiantes, quin omnium hypocritarum qui sunt in Ecclesia, eóque ipsius Ecclesię hypocriticæ, vnum possit esse caput: cum hoc futurum prædixerint Prophetæ & Apostoli confirmarint. At verè sanctæ Ecclesiæ vnum tātùm esse caput Iesum Christum: cum sanctis credimus & confitemur. *Eph.1.22. & 4.15 & 5.23. Col.1.18.*

IX.

Hanc Ecclesiam verè sanctam esse.

Vnde etiam sequitur, hanc Ecclesiam ideò verè sanctā esse: quia sanctissimum habet & sanctificans caput: quæ

proinde in quibus Sacramenta ab hominibus excogitata non admittuntur: in quibus denique disciplina Christi retinetur, hoc est, vbi tum publicè tum priuatim a Ministris & Senioribus, & ad extremum cum opus est, excommunicationibus ex charitate curatur, vt mandata Christi seruentur: *Matt.* 18. 17. eóque vt sobriè, iustè & piè ab omnibus viuatur, ad gloriā Dei, & ad proximi ædificationem. *Tit.* 2. Vbi enim scelera, & omnis vitæ impuritas publicè obtinet, nec iuxta Christi disciplinam coarguuntur manifesta flagitia: ibi multos quidem bonos & pios viros esse posse, credimus: sed pium & Christianum cœtum esse non credimus: dicente etiam Domino In hoc cognoscent homines quòd sitis mei discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem *Io.* 13. 35. Qualis autem dilectio ibi esse potest, vbi non curatur, vt iuxta Christi doctrinā fratres peccantes corrigantur, resipiscant, Domino lucrifiant, & seruentur.

V I.

A quali Episcoporum successione demonstrari possit, Ecclesiam aliquam esse Apostolicam.

Ita agnoscimus, & à perpetua Episcoporum in aliqua Ecclesia successione non qualicunque, sed ea, quæ Apostolicæ quoque doctrinæ continuationem secum habeat adiunctam: recte, Ecclesiam illam Apostolicam esse, demonstrari posse: qualis fuit olim Ecclesia Romana & Episcoporum eius ad tempora vsque Irenæi. Tertulliani Cypriani & aliquot aliorum successio, vt non immeritò ad eam, & ad alios similes, Patres illi prouocare, & hæreticos sui temporis citare soliti fuerint. At verò, sicut Ecclesias illas, in quibus Apostolica doctrina cum Christiana disciplina & legitima Sacramentorum administratione, pura retinetur etiamsi ab Apostolis non fuerint plantatæ, neque perpetuam Episcoporum, iam inde à temporibus Apostolorum, successionem habeant, pro Ecclesiis tamen verè Apostolicis agnoscimus, agnoscendasque esse, cum Tertulliano & aliis Patribus dicimus: sic contra quæ ab Apostolis plantatæ & irrigatæ fuerunt, etiamsi maximè possint continuatam, & minime interruptam Pontificum successionem demonstrare, si tamen vna cum Episcoporū ipsius quoque Christianæ & Apostolicæ doctrinæ continuationem demonstrare nequeant: eas Christianas quidem & Apostolicas Ecclesias fuisse fatebimur, sed nunc pro talibus minimè agnoscere possumus. Sicut enim habitus, vt in prouerbio est non facit Monachū, sed pietas & vitæ sanctitas, sic neq. Episcopi, sed doctrina Christi, Christianáque religio, Ecclesiam faciunt Christianā.

V I I.

Non à qualicunque consensu, sed à consensu in doctrina Christi Ecclesias aliquas veras & Christianas esse, ostendi posse

Ita etiam intelligimus, non à qualicunque Ecclesiarum inter se consensione euinci posse, illas esse veras Dei Ecclesias: cùm & inter Synagogas Iudæorū, & inter cœtus Turcorum, & olim inter cōuenticula Arrianorū & Donatistarū summa fuerit consensio: sed ab ea duntaxat, qui est in pura Christi doctrina, veráq; pietate consensu, id fieri posse sentimus. Cùm enim Apostolus ait. Obsecro vos fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi vt idē loquamini omnes, & nō sint inter vos schismata, sed sitis coagmentati eadē mente & sententia: intelligit in illo Domino Iesu Christo, per cuius nomen id petebat. 1. *Cor.* 1. 10.

V I I I.

Non quibusuis dissidiis, quæ in Ecclesiis oriuntur, ipsas tolli Ecclesias.

Sed neque interim ita iniqui sumus: vt inter quas non prorsus de omnibus rebus conuenit, eas propterea Christianas Ecclesias esse negemus. Sicut enim non omnis cōsensus constituit Ecclesias, sic neque omnia dissidia tollunt: modò fundamentum, quod est Christus, verus Deus & verus homo, verus & perfectus Seruator, firmum teneatur, eóque in summam doctrinæ Apostolicæ, quæ in Symbolo traditur, consentiatur.

I X.

Confirmatio superioris sententiæ.

Sicut enim reprobi hypocritæ, sua in Ecclesiis præsentia, Ecclesias non impediunt, quin veræ maneant Ecclesiæ: sic neque dissidia, quæ in Ecclesiis aut ab impiis excitantur, aut etiam inter ipsos sanctos ex carne vel ignorantia oriuntur, illas extinguere possunt: Apostolo idem docente cum de ministris verarum Ecclesiarum loquēs, ait super idem fundamentum alios ædificare aurum, argentum, lapides pretiosos: alios verò lignum, stipulas, fœnum: & ad Philippenses explicata summa Christianę doctrinæ & hortatus omnes, vt in ea persistant, quicunque profecerunt postea subiicit: Quòd si quid aliter sapitis, Deus id quoque reuelabit, modò in eo, in quod peruenimus, permaneamus. Cæteróqui si vbicunque excitantur dissidia de religione ibi veras esse Ecclesias, negandū est: neque etiam Corinthi, tempore Pauli, fuit Ecclesia Christi: vbi non solùm schismata vigebant, alio dicente Ego sum Pauli, alio Ego Cephæ, alio Ego Apollo: verùm etiā mirabiles controuersiæ de religione exortæ fuerunt: neque etiam in Galatia: quia in illis Ecclesiis paulò post, quam à Paulo optimè fuissent constitutæ, statim exorti sunt seductores, & hæreses excitatæ. denique neque in Oriente, neque in Occidente vllæ vnquam dici potuerunt fuisse Ecclesiæ: quia nunquam caruerunt cōtentionibus, non solum inter Catholicos & hæreticos, e Catholicis tamen exortos verùm etiam inter ipsos pios Patres vt abundè docent historiæ Ecclesiasticæ: adeò, vt Christiani propter illas dissensiones & sectas, in theatris a gentibus infidelibus derideri soliti fuerint: sicut etiā nunc inter Turcos & Iudæos eandem ob causam ridemur omnes. Sed sicut in primitiua Ecclesia ex illis Christianorū contentionibus non sequebatur, eos igitur non esse populum Dei: sic neque nunc idem e nostris cum. etc quis meritò potest vt tamen non dicamus, inde potius contrarium concludi posse quia hoc proprium est boni seminis id est Euāgelii quo Ecclesiæ colliguntur Christo, vt vbi illud seminatur, in eodem statim agro ab inimico Satana superseminentur zizania Neque certè alibi, neque citius auditi fuerunt Simones, Menandri, Ebiones, Cerinthi, Valentiniani, & similes; elles quam in Ecclesia & post prædicatum Euangelium Christi Sed neque Ecclesia hæc præsentis seculi verè militans Ecclesia dici posset. nisi haberet, & domi & foris, quibuscum perpetuò pugnandum sit.

X.

Non propter quamuis differentiam in doctrina, vel in ceremoniis, pacem Ecclesiarum esse turbandam, schismatáve facienda.

Proinde neque probamus, quòd quis à sua Ecclesia secessionem faciat, pacémque Ecclesiarum turbet & fraternam dilectionem violet: multò minùs, vt vna Ecclesia alteram damnet, propter quamuis differentiam in doctrina aut in ceremoniis, vbi retinetur fundamentum: vt meritò Victor Romanus Episcopus olim Ecclesias Asiæ, quòd in quibusdam ritibus ab ipso dissentirent, excommunicaturus reprehensus fuerit ab Irenæo Lugdunensi Episcopo. Neque enim propter stipulam fœnúmve, superædificatū fundamento, vult Apostolus schismata fieri in Ecclesia, Ecclesiásve damnari: quando neque Ecclesia desinit esse Ecclesia & quidem sancta, sponsáque Christi formosa, licet fusca sit, rugásque adhuc & næuos aliquot habeat. *Can.* 1. 5. & 2. 12. *Eph.* 5. 27. Ad summam quanquam errores & defectus nunquam sunt dissimulandi: in quibuscunque tamen fundamentum summáque doctrinę Apostolicę retinetur, eóque nulla manifesta admittitur idololatria: cū iis cœtibus, tanquam veris Christi Ecclesiis, pacem & cōmunionem colendam esse, sentimus: Tanti facienda est vnio Ecclesiarum.

X I.

Vnitati Ecclesiæ catholicæ studendum esse.

Cùm igitur ex pluribus & particularibus Ecclesiis, tanquam ex partibus, constet tota illa vna & catholica Ecclesia, quæ adhuc in terris militat si cum quauis particulari colenda est coniunctio in Domino, multò magis vnitati totius Ecclesiæ catholicæ studendum esse non ignoramus, nec diffitemur.

X I I.

Quid nomine vnitatis Ecclesiæ Catholicæ intelligamus.

Nomine autē vnitatis Ecclesiæ catholicæ, intelligimus electorum ac renatorum omnium, vbicunque terrarū illi sint, cum Christo capite: & inter se in vnum corpus per Spiritum sanctum factam coniunctionem: quā in Symbolo communionem sanctorum vocamus. Nam Apostolus etiam hanc vnitatem describens, docet, Ecclesiam esse corpus, variis membris constans, cuius caput est Christus, Spiritu suo omnes credentes in vnum nouum hominem condens, viuificans, agens atque seruans. *Ephes.* 1. 22. 1. *Cor.* 12. 12. *Col.* 1. 18. *Ephes.* 4. 12. *Ephes.* 2. 15. *Rom.* 8. 11.

tem semper maior ferè vbique numerus est: pios verò licet nunquam a Christo ita sinantur errare vt in errore perseuerent, & pereant: dicente eodem Christo, Electos ne per miracula quidem & prodigia Antichristi seduci posse, nempe in finem vsque ad exitium: *Matth.* 24. 24. errare tamen posse, tum singulos seorsum, tum multos simul coactos, idque non solùm in moribus, sed etiam in doctrina fidei, historiæ tam sacræ, quam Ecclesiasticæ, &, quæ contigerunt piis etiam & sanctis Episcopis, eorúmque Ecclesiis in Oriente & Occidente, manifestissimè docent.

XXI.

Confirmatio superioris sententiæ.

Petrus certè errauit Antiochiæ, & multi in Corinthiaca, & quàm plurimi in Ecclesiis Galatiæ, seducti à Pseudapostolis turpissimè errarunt: quanquam non ita multò post ab erroribus per Apostolum reuocati fuerunt. *Gal.* 2. 11. *&c.* 1. *Cor.* 1.11. *&c. Gal.*1.6 *&c.* Dauid quoque docet, ipsas etiam oues Christi errare posse, cùm dixit, Erraui sicut ouis, quæ periit. *Psal.* 119. 176. Et quòrsum ministerium verbi in Ecclesia, piis omnibus necessarium, si errare non possint. Cùm singuli igitur etiã pii in aliqua particulari Ecclesia, eáque vera & pura, sæpè errarint, & subinde errent: hypocritæ verò nunquam vera fide donentur, qua rectè sapiant: quomodo de vlla particulari Ecclesia dici potest, eam errare non posse? Id verò multò minus affirmare queas de illis, à quibus exsulat veritas, & in quibus obtinent mendacia, ipsaque iniquitas, & Cymmeriæ tenebræ. Certè, quæ tales sunt, veræ Christi Ecclesiæ esse non possunt: si Ecclesia est columna & firmamentum veritatis 1. *Tim* 3.15. Itaque concludimus, vnumquemque particularem gregem, & singulas eius oues, eatenus errare non posse, quatenus ductæ a Spiritu sancto, vocem sui pastoris CHRISTI, audiunt solam: simulac verò desinunt hunc audire, & alienorum vocibus aures præbent, statim eas non posse aliud, quam errare. *Ioh.*10.5.27. Quia verò, in summa etiam omnium Ecclesiarum dissipatione aliquos sibi seruat Deus, quos retinet in veritate, & per quorum ministerium illam denuò propagare vult in finem vsque mundi: idcirco confitemur, nunquam totam simul Catholicam Ecclesiam errare permitti.

XXII.

Extra Ecclesiam Catholicam nullam esse salutem.

Hinc etiam consequenter intelligimus, & credimus, hanc Ecclesiam Catholicam ita solam esse sanctam, & seruari: vt extra eam nulla sit sanctitas, nulla salus: cùm etiam in hac sola ita fulgeat veritas, sine qua salus nemini contingit, vt extra eam nulla sit: & cùm denique non nisi corpus Christi seruari possit *Ioh* 3 13. Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo: totus scilicet Filius hominis, cum toto suo corpore, quod est Ecclesia: vt non immeritò Petrus Ecclesiam comparauerit arcæ Nohæ, in qua sola seruatum fuit humanum genus, & extra quam quicunque reperti fuerunt, aquis diluuij periisse leguntur. 2. *Pet.* 2.5 *Gen.* 7.23. Sed quod de tota Ecclesia, tanquam certissimum, confitemur: hoc de singulis particularibus concedere nequimus: nempe, vt dicamus, in sola Ecclesia hac vel illa, Romana vel Constantinopolitana, veritatem & salutem vigere: ita vt extra eam nulla sit salus: ac proinde ab illa discedi non posse, quin deseratur veritas, salus, Christus. Potest enim Ecclesia aliqua ita esse comparata: vt nisi ab illius communione discedas, partem & communionem cum Catholica, & cum capite eius, habere nequeas.

XXIII.

Ecclesiam Catholicam non esse certis personis aut locis alligatam.

Confitemur insuper, Ecclesiam hanc Catholicam, quia Catholica est, idcircò nullis certis locis, aut personis, & gentibus alligatam esse: vt, si quis velit de hac Ecclesia esse, huic vel Romam, vel VVittebergam sese conferre, aut ab illarum Ecclesiarum, Pontificum, & Ministrorum autoritate pendere, necessum sit: quando vbique locorum Christus est, & vbique verbum audiri, symbolo Baptismatis obsignari, præcepta Christi seruari, & communio cũ Sanctis omnibus haberi potest. Vbicunque autem hæc locum habent, ibi Ecclesia est: vt meritò damnati fuerint Donatistæ, quòd in Africa tantùm, & quidem non in tota, sed in quadam duntaxat eius parte, vbi nimirum ipsi habitabant, Ecclesiam Christi concluserint, ibique tantùm esse docuerint: nec minùs immeritò damnandi illi sint, qui nullas exterorum Ecclesias pro veris Ecclesiis habent, sed eas duntaxat, quæ ex suæ gentis hominibus constant.

XXIV.

Ecclesiam Catholicam, partim visibilem esse, partim etiam inuisibilem

Credimus denique, Ecclesiam hanc partim esse reuera visibilem, partim etiam inuisibilem, sed diuersis respectibus: visibilem quidem, quatenus constat ex hominibus, verbum Dei visibiliter tractantibus & audientibus, Sacramenta administrantibus & percipientibus, Deum non solùm priuatim, sed etiam publicè inuocantibus, officia denique caritatis erga proximum exercentibus, & tota vita sua Deum glorificantibus: quæ certè præstari non possunt, quin sensibus percipiantur: Ac si planè inuisibilis esset: discerni a Synagogis impiorum qui posset? Rursus inuisibilem etiam esse dicimus: primum: quia, mixtos cum habeat permultos hypocritas, externa omnia, quæ & electi, præstantes: quinam sint electi: (ex his autem solis cõstat Ecclesia) certò à nobis cognosci non potest, sed a solo Deo iuxta illud, Nouit Dominus, (solus) qui sint sui: 2. *Tit.*2.19. quo pertinet & illud Apostoli, Non, qui in manifesto Iudæus est, is Iudæus est: sed qui in occulto. *Rom.* 2.28.29. Deinde, quia, ad externam etiam faciem quod attinet, cum semper calamitatibus prematur in mundo Ecclesia: nonnunquam ita imminuitur fidem Christi profitentium numerus, & in eas angustias Christianæ Ecclesiæ omnes rediguntur, vt nulla planè amplius superesse videatur: nempe, cum nullus amplius appareat publicus cœtus, in quo nomen Dei inuocetur: quemadmodum sæpe contigisse, tum sacræ, tum Ecclesiasticæ historiæ luculentissimè & copiosissimè docent: cum tamen certum sit, Deum semper aliquam sibi Ecclesiam in terris seruare, dicente Domino, Et portæ inferorum non præualebũt aduersus eam: *Matth.* 16 18 Item, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: *Matth.* 28.20. id quod & nos in Symbolo cum tota Ecclesia confitemur, dicentes: Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, ab initio scilicet, semper fuisse, esse: & futuram esse in finem vsque mundi, in ipsis etiam terris. Propriè enim semper credimus, quæ non semper videmus *Heb.*11.1 Hæc nostra est, de Ecclesia Militante confessio: 1. Quid sit: 2. Quid à Triumphante differat: 3. Quam sæpe à se diuersa: 4. Quomodo ex multis particularibus vna constet Catholica: 5. Quibus notis vera a falsis discerni queat: 6. Qualis Episcoporum successio: qualisve consensus veram demonstret Ecclesiam: 7. Quòd non propter quamuis differentiam, in ipsa etiam doctrina vnitas Ecclesiæ sit abrumpenda: 8. Quid nomine vnitatis Ecclesiasticæ intelligendum sit: & quibus in rebus consistat: quanti item sit facienda: 9. Quatenus etiam errare possit & quatenus non possit: & quomodo extra Ecclesiam nulla sit salus: 10. Et denique quatenus visibilis sit & quatenus inuisibilis. Restat, vt nunc de eius gubernatione dicamus.

CAPVT XXV.

DE ECCLESIÆ MILITANTIS gubernatione, déque ministerio Ecclesiastico.

I.

Ecclesiam à Christo gubernari.

Credimus, sicut per Christum omnia facta sunt, consistunt, reguntur; *Col.* 1.17. sic ab eodem tanquam Ecclesiæ autore, rege, capite, Ecclesiam ipsam, quæ est regnum & corpus ipsius, peculiari ratione, quàm reliqua omnia, gubernari: *Ephes.* 1. 22. dicente Angelo, de Christo: Et regnabit in domo Iacob in æternum: *Luc.*1.33. & Apostolo: Eum vt Filium, domui suæ præesse, hanc verò domum nos esse, id est, Ecclesiam: *Heb.*3.6. & alibi, Eum esse caput Ecclesiæ, & dare salutem corpori. *Ephes.*5.23.

II.

Christum administrare Ecclesiam partim per seipsum, partim cooperariis sibi assumtis.

Duplicem autem nouimus gubernationem, qua Christus suam regit Ecclesiam. *Vnam*, qua ipse per sese & per suum Spiritum, sine vllo hominum ministerio interne in animis credentium regnat, operatúrque & velle & perficere, adeóque omnia in omnibus: *Phil.*2.13. *Eph.*1.23. hosq; agit ad bonum, & tuetur a malo contra Satanam, mundum, hostes omnes. *Alteram*, qua ita ipse administrat Ecclesiam: vt aliorum quoque, tũ Angelorum, tum maximè

hominum opera & ministerio, ad salutem Ecclesiæ vti non dedignetur. de Angelis dicente Apostolo. Eos esse administratorios Spiritus, in ministerium missos propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis: *Heb.* 1.14. de hominibus verò eodem dicente. Ministri Dei sumus, per quos credidistis 1 *Cor.* 3. 5. 9. Quemadmodum enim caput in homine ita per se, vi mentis, quæ maximè in ipso viget & operatur, totum regit corpus, vt tamen singulorū etiam membrorum opera ad totius corporis salutem vtatur: sic & Christus caput Ecclesiæ in eius gubernatione se gerit, idque non sua ipsius causa, aut quòd opus habeat ministerio nostro, sed propter nostram necessitatem, multiplicemque vtilitatem, atque etiam honorem facit.

III.

Discrimen inter ministerium Angelorum & hominum.

Interim agnoscimus discrimen inter ministerium Angelorum & hominum: quòd illi neque ad docendum in Ecclesia, neque ad sacramenta administranda, sed ad alia officia facienda, eáq, ferè inuisibilia, & quòd non etiam semper aut ordinariè, neque ad omnes, sed quando & ad quos visum fuerit Domino, mittantur: hominum verò ministerium & conspicuum est, & perpetuum, atque ad omnes pertinet.

IV.

Consultissimè fieri, quòd Angeli non doceant in Ecclesia, sed homines.

Consultissimè autem & sapientissimè fieri à Deo, intelligimus, quòd non per Angelos, sed per homines doceat in Ecclesia Christus: tùm quia libentius finimus nos à nostri similibus familiariter institui, quàm a longè dissimilis naturæ spiritibus, cum insolita maiestate, doceri: tùm quia facilius a Satana, mentiente se missum esse a Deo, ideóque in Angelum lucis transfigurante, decipi possemus, quæ etiam duæ causæ sunt, nostro quidem iudicio non postremæ; cur Filius Dei facturus officium Doctoris in Ecclesia, fieri voluit homo, & frater noster, ac familiaris, pérque omnia similis, excepto peccato: *Heb.* 4. 15. quò illud pertinet. Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te: *Heb.* 2. 12. & illud, Nouissimè locutus est nobis in Filio, nempe, iam homine facto, & familiariter in Ecclesia agente. *Heb.* 1.1.

V.

Hominum duo potissimùm esse genera quorum ministerio ad Ecclesiæ gubernationem & protectionem vtitur Christus.

Etsi verò nullum est in toto hoc magno Ecclesiæ corpore membrum, quo Christus ad aliquam aliorum membrorum, eóque & ad totius corporis vtilitatem, quemadmodum Paulus docet. 1 *Cor.* 12. non vtatur: duo interim præcipua fatemur esse hominum genera, quorum opera ac ministerio ad Ecclesiæ gubernationem & conseruationem, vti solet Doctores scilicet inprimis, aliósque verbi, sacramentorum, aliarúmque rerum Ecclesiasticarum administros: & deinde pios Principes ac Magistratus, quorum tamen ministeria non confundimus, sed non solùm distincta, verùm etiam diuersissima esse agnoscimus, inter quas differentias ea quoque non est postrema, quòd Doctorum quidem semper necessarium est Ecclesiæ ministerium. Magistratuum autem politicorum non ita, quando illis carere nunquam potuit, istis autem sæpè caruit & carere potest Ecclesia.

VI.

In quibus potissimum rebus versetur ministerium Ecclesiasticum.

Quemadmodum verò summa pietatis Christianæ tribus in rebus consistit, in fide in Christum: in perpetua pœnitentia, hoc est, in nostræ carnis, nostrorúmque vitiorum mortificatione, ac Spiritus viuificatione: & denique in caritate erga proximum: sic etiam, tres præcipuas Ecclesiastici ministerij partes esse, nouimus. Primùm, docere, verbúmque Euangelij prædicare, ac simul etiam sacramenta administrare, & publica sacrificia laudis Deo offerre, per Iesum Christum: Deinde, inuigilare gregi, cuiusque mores obseruare, vitiis corrigendis incumbere, & curare vt quisque tanquam verus sacerdos, seipsum offerat Deo hostiam viuam, sanctam, Deo placentem. *Rom.* 12. 1. & denique curam pauperum suscipere, ac nequid cuipiam desit, diligenter operam dare.

VII.

Iuxta tres ministerij Ecclesiastici partes, tres etiam ministrorum Ecclesiasticorum ordines constitui.

Ita, iuxta has tres ministerij Ecclesiastici, de quibus modò diximus, partes, videmus etiam in sacris literis institutos fuisse a Domino tres cum primis Ministrorum Ecclesiasticorum ordines: quorum primus in iis potissimùm versatur, quæ ad fidem in Christum excitandam & fouendam pertinent: quales sunt Doctores, Pastóresque, qui administrant Verbum & Sacramenta in cœtu fidelium: alter in iis, quæ peculiariter ad pœnitentiam in fratribus excitandam instituta sunt: quales sunt Presbyteri, Censores morum, qui curam disciplinæ susceperunt: atque vt quisque Christianè & sanctè viuat ad gloriam Dei, & ad Ecclesiæ ædificationem, quanta possunt diligentia, curant: de quibus cum alibi Apostolus, tùm maximè ad Timotheum. 1. *Tim.* 5. 17. 19. sic locum illum explicante Ambrosio, & optimis quibusque interpretibus: tertius verò eo præcipuè tractat, quæ caritatis propria esse videntur: vt, curam pauperum suscipere & ægrotorum, quales sunt Diaconi, de quibus *Act.* 6. & alibi sæpe apud Paulum. *Rom.* 16. 1. 1. *Tim.* 3. 8. 12. *Philip.* 1. 1.

VIII.

Ministrorum alios esse ordinarios & perpetuos: alios extra ordinem, & ad tempus vocari.

Ministrorum porrò Ecclesiasticorum, eorum præsertim, qui verbum prædicare debent, totiúsque Ecclesiæ curam suscipere, duo nouimus constitutis esse genera. *Vnum* eorum quos sibi Dominus Iesus ordinariè adiunxit cooperarios, in colligenda, docenda, regendáque sua Ecclesia: ac proinde, quos etiam perpetuos in hoc vult esse officio, qui & Ordinarij ministri vocari solent: quales fuerunt in Ecclesia veteris Testamenti Pontifices ac Leuitæ, & in nouo Testamento Doctores sunt & Pastores. *Alterum* est eorum, quos idem Dominus extra ordinem excitat, vocat, mittitque in Ecclesiam: vt ordinariis suum negligentibus officium, Ecclesiámque perdentibus, ipsi & illos redigant in ordinem & Ecclesiam ad pristinum statum reuocent atque seruent: quales fuerunt in veteri Testamento Prophetæ, ex aliis etiam, præter Leuiticam, tribubus, excitati: & quales in nouo fuerunt Apostoli, Prophetæ & Euangelistæ, quos Dominus peculiariter sibi delegit, vt, cùm iam omnia vbique locorum essent perdita, tàm inter Israelitas, quàm inter gentes, per horum ministerium sibi Ecclesias vbique colligeret, institueret, seruaret. In horum etiam, extra ordinem vocatorum numero, multos nostro tempore heroicos, fortésque viros, & veros Dei seruos, collocare non dubitamus, qui rebus iam desperatis, a Spiritu Christi excitati fuerunt, vt sese Catholicæ Apostasiæ opponerent, & pristinam doctrinam, cultum, disciplinam, in Ecclesiam quasi postliminio reuocarent: idque inuitis, frendentibus, renitentibúsque ordinariis Episcopis, Regibus, potentissimisque Principibus, totóque mundo, sed frustrà.

IX.

Quinque tantùm ordines ministrorum verbi à Christo fuisse constitutos.

Plures autem ministrorum verbi ordines, à Christo in Ecclesia institutos, non agnoscimus, quàm quos Apostolus in Epistola ad Ephesios expressit: Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores, Doctores: *Ephes.* 4. 11. quorum tres priores nullis certis locis addictos esse voluit, sed modò hic, modò illic, aut Ecclesias sibi colligere & plantare, quemadmodum fecerunt Apostoli: aut ab Apostolis plantatas irrigare, fouere & confirmare, vti Prophetæ fecerunt & Euangelistæ: quos propterea etiam non oportuit esse perpetuos: duos verò posteriores voluit certis Ecclesiis regendis & conseruandis consecrari. Pastores nimirum & Doctores, iísque in finem vsque munus: quos ideò etiam ordinarios & perpetuos ministros appellare solemus. *Act.* 20. 28. *Phil.* 1. 1. *Tim.* 3. 2. *Tit.* 1. 7. 1. *Pet.* 1. 1. *Pet.* 5. 1. *Act.* 14. 23. *Tit* 1. 5. *Iac.* 5. 14. *Hebr.* 13. *Pet.* 5. Nam quòd mentionem sæpe faciant Apostoli Episcoporum, Presbyterorum, & Catechistarum, ea res nouos ministrorum verbi ordines non constituit: quoniam qui Pastores, iidem etiam nomine Episcoporum semper, sæpe verò nomine Presbyterorum significabantur: quin & Apostolus Petrus sese vocat Presbyterum: Catechistarum autem officium facere soliti fuerunt, non solùm Pastores & Doctores, verùm etiam Apostoli ipsi & Euangelistæ.

X. Pastores

X.

Patres à nobis non improbari quòd plures addiderint ministrorum ordines.

Cæterùm non verò [illegible] nullis quondam ministeriorum temporarium esse debuit, & quò [illegible] certa ordines nunquam vocari, [illegible] de ordinariis tantùm & perpetuis verbi dicamus, tametsi horum duos tantùm ordines à Christo datos fuisse Ecclesiæ apud Apostolum legimus, *Eph. 4. 11.* Pastorum scilicet, vt dictum est, & Doctorum: quorum hi tantùm docebant, illi verò Sacramenta etiam administrabant, disciplinæ præerant & beneficium regebant. Interea tamen non improbamus Patres, quòd iuxta variam tùm verbi dispensandi, tùm regendæ Ecclesiæ rationem, varios quoque ordines ministrorum multiplicarint: quando id eis liberum fuit, sicut & nobis: & quando constat, id ab illis fuisse factum honestis de causis, ad ordinem, ad decorum, & ad ædificationem Ecclesiæ, pro eo tempore, pertinentibus.

XI.

Confirmatio eiusdem sententiæ, cum explicatione aliquot ordinum Ecclesiasticorum in primitiua Ecclesia.

Nouimus enim Deum nostrum Deum esse ordinis, non confusionis: & Ecclesiam seruari ordine, perdi autem [illegible]: qua de causa multos etiam & diuersos, non solùm olim in Israele, verùm etiam post in Ecclesia, ex Iudæis & gentibus collecta, ministrorum ordines instituit: & eandem etiam ob causam liberum reliquit Ecclesiis, vt plures adderent, vel non adderent, modò id ad ædificationem fieret. Ergo quòd, cùm prius omnes verbi ministri, tùm Pastores, tùm Episcopi, tùm Presbyteri ex æquo appellarentur, à quibus etiam cùm essent autoritatis, postea vnus cœpit à reliquis omnibus [illegible] collegis, quanquam non vt Dominus, sed tanquam Rector in Academia reliquis collegis, & huic suprema cura totius Ecclesiæ commissa fuerit, eoque & [illegible] quandam is solus Episcopi & Pastoris nomine appellari consueuerit, reliquis Symmystis nomine Presbyterorum contentis, ita vt in vnaquaque ciuitate vnus tantùm crearetur esse Episcopus & multi Presbyteri: hoc nomine improbari posse, non censemus. Qua de re Hieronymi, cum alibi tùm in Epistola ad Euagrium, & in commentariis Epistolæ ad Titum cap. 1. narratio & sententia nobis probatur, dicentis: Totum hoc magis ex consuetudine, quam ex Dominicæ dispositionis veritate profectum esse: vt dissensionum plantaria tollerentur & schismatum. *Dist. 93.* Ea sane ratione quæ etiá de Archiepiscopis, tùm & de quatuor Patriarchis, ante ipsum etiá Concilium Nicenum creatis constituta fuerint, excusari, defendique posse censemus, quanquā omnia successu porrò temporis ad Romanam tyrannidem atque ambitionem deducta fuerunt. Quæ causa est, cur quò propius acceditur, in iis etiam ordinibus ministrorum, ad simplicitatem Apostolicam: eo magis etiam nobis probetur: atque, vt vbique accedatur, dandam esse operam, iudicemus.

XII.

Vnum, tanquam caput, toti Ecclesiæ præfici nullo modo posse.

Cæterum, quòd vnus tanquam caput, omnibus, per vniuersum terrarū orbem, Ecclesiis præsit, atque & plenitudinem, vt vocant, potestatis in omnes habere debeat: illud demum non solum non possimus probare, sed contra non possumus non exsecrari: multò verò magis, si illud sibi iure diuino deberi contendat.

Et amplectimur dictum Gregorij primi ad Mauricium Imperatorem: *Lib. 4. Regist. ep. 31 & lib. 6. ep. 30.* Qui se vniuersalem Sacerdotem vocat, aut vocari desiderat: hunc contra statuta Euangelica, & contra Canonum decreta, nomen sibi vsurpare: & præcurrere Antichristum.

XIII.

Non quemuis, sed eum tantum, qui à Christo mittitur ad ministerium esse admittendum.

Credimus etiam, ad veram, salutarémque Ecclesiæ gubernationem pertinere: vt non quisque, vel sese obtrudens vel ab aliis missus ad ministerium admittatur: sed vt, qui ministerio fungendus est, de eo prius cognoscatur, an à Deo, seu à capite Ecclesiæ Christo, ad Ecclesiasticam functionem vocetur ac mittatur, nec ne: & deinde, ab ipsa Ecclesia, legitima ratione eligatur & ordinetur, dicente Apostolo: Nemo sibi assumit hunc honorem: sed qui vocatur à Deo, sicut Aaron, &c. *Heb. 5. 4.*

XIV.

Quinam à Christo ad ministerium vocentur.

Credimus autem eos à Christo ad ministerium vocari, quos ipse ad illud obeundum idoneos [illegible] esse idoneos factos, quos præter voluntatem regni Dei promouendi, & sancta vita Deum glorificandi, sanæ etiá doctrinæ cognitione, eamque populis ad salutem proponendi facultate donauit: quemadmodum Apostolus cum alibi, tum ad Timotheum & ad Titum docet. *1. Tim. 3. Tit. 1.* Quos enim eligit ac vocat ad aliquam functionē Deus, eos etiam donis ad eandem necessariis ornat: cum re ipsa magis, quam verbis nos vocet. Ac proinde, qui non tenent sanam Euangelij doctrinam, neque eam populos docent, sed potius contrariam: eos siue sua sponte currant, siue ab hominibus ordinariam etiam mittendi autoritatē habentibus missi veniant: pro ministris tamen, à Christo vocatis, minimè agnoscimus: ac propterea neque etiam audiendos esse sentimus, docente Iohanne: Si quis venit ad vos (nempe, siue sponte, siue missus à quibuscunque hominibus) & non affert hanc doctrinam, nolite eum recipere, nec Aue ei dixeritis. *2. Ioh. 10.* Deo quoque apud Ieremiam, quinā à se mittantur, & qui non mittantur Prophetæ, his verbis describente: Currebant, & ego non mittebam eos: prophetabant, & ego non loquebar ad eos. *Ier. 23. 21.* Prius enim membrum posteriore exponit, docuit, eos à se non mitti, qui non loquuntur ex ore Dei: & contrà, qui verbum Dei adferunt, eos à se mitti. Et rationem huiusce rei non ignoramus. Cum enim ministri mittantur à Deo ad ædificationem Ecclesiæ, humanis autem doctrinis potius euertatur, & solo Dei verbo ædificetur: certè à Deo non mittuntur, qui verbum non adferunt Dei. *Eph. 4. 12.*

XV.

Christum bifariam vocare homines ad ministerium.

Cum verò omnes verè ministri à Christo vocentur, credimus eum vocare homines ad ministerium duplici ratione, nempe aut immediatè per se solum, [illegible] aut mediatè per ipsos etiam homines, id est per Ecclesiam: eosque non minus vnos quàm alteros esse audiendos, & pro veris Dei ministris habendos. *Gal. 1. 1.*

XVI.

Quos mittit per se solum Christus, hos quomodo à se missos esse declaret Ecclesiæ.

Cum verò Christus, quos ipse vocat, eos etiam omnes idoneos faciendo, à se mitti declaret: tum maximè id præstat in iis, quos per se immediatè perque suum Spiritum, & extra ordinem vocat ac mittit. Hos enim peculiaribus & excellentibus donis, atque in primis magna Spiritus sancti copia, ardenti zelo gloriæ Dei, singulari verbi Dei, quod adferunt, cognitione, vtilique & perspicua docendi ratione: adeóque & felici successu laborum suorum liberaliter donare solitus est, quo & Ecclesias citius atque efficacius ad pristinam, hoc est, ad Apostolicam formam reuocent: & Ecclesiis facilius certiusque legitima diuináque ipsorum vocatio innotescat. Omnes enim, quos Christus dat Ecclesiis ministros, ad earum ædificationem dat, *Eph. 4. 12.* vt facilè hinc concludere liceat, quorum opera ædificari Ecclesias videmus, eos à Christo vocatos fuisse, eorumque ministerium diuinum esse atque legitimum.

XVII.

Quos extra ordinem, & per se, mittit Christus ministros: horum vocationem non semper miraculis confirmari, aut, vt confirmetur, opus habere.

Neque enim credimus, ad huius generis ministrorum vocationem, ministeriúmque confirmandum semper opus esse miraculis: cum neque omnium Prophetarum missionem miraculis fuisse confirmatam, legamus: sed Spiritu duntaxat Dei, & zelo gloriæ eius, quo flagrabant, & veritate in primis verbi diuini, quod non sine sanctorum, id est, electorum in Ecclesia, instauratione prædicabant: quando contra nonnulli etiam Pseudoprophetæ signa & portenta ediderunt: id quod & de Antichristo futurum prædixit Apostolus, *2. Thes. 2. 9.* & ante eum Christus: *Mat. 24. 24.* quos tamen, quia verbum Dei non adferebant, sed mendacia, vtque post deos alienos iretur, populum abstrahebant, audiri non solum noluit Dominus: imò vt etiam lapidibus obruerentur, mandauit. *Deut. 13. 10.*

XVIII.

Quas Christus per ministros extra ordinem missos instaurat Ecclesias: eas veras esse Ecclesias: eóque ibi legitimum esse ministerium, & legitimam vocandi ordinandique ministros, autoritatem.

Cùm verò hæc ita se habeant de ministris, extra ordinē vocatis à Christo: credimus etiam, quas horum opera & ministerio instaurat, & feliciter reformat Ecclesias, restituta veræ doctrinæ prædicatione, legitima sacramentorum administratione, cultúque ab idololatriis & superstitionibus purgato, reuocata item, quoad eius fieri potest, vera disciplinæ ratione, eóque & cum Apostolis communione: has esse veras Christi Ecclesias: ac proinde eas habere autoritatem, ministros porrò legitimè vocandi & ordinandi: eóq. ita successionem ministrorum apud se continuandi: vt dubitari non possit amplius, quin ibi ministris legitimè succedant, verique sint ordinarij Ecclesiæ ministri: tam diu nimirum, dum simul cum personali, vt vocant, successione, in ipsa quoque sanæ doctrinæ prædicatione succedunt, atque persistunt.

XIX.

Sicut, vbi vera habetur doctrina, ibi vera est Ecclesia: sic, vbi non habetur, ibi nec Ecclesiam esse veram, nec legitimum ministerium.

Nouimus enim, sicut, vbi doctrina tantùm sine etiam continuata Episcoporum, iam inde ab initio, successione, demonstrari potest, ibi & Ecclesia vera est, & verum etiā ac legitimum habetur ministerium: sic contra, vbi personali tantùm successio iactatur, sed doctrinæ verè Christianæ puritas exulat, ibi nullum esse ministerium legitimum, quando, sicut Ecclesia, sic etiam Ecclesiasticum ministerium non personis sed verbo Dei alligatum est.

XX.

Autoritatem ministrorum ad ea tantùm extendi, ad quæ etiam ipsi vocati sunt à Christo.

Credimus etiā, legitimis ministris magnam esse à Christo datam autoritatem, ad ea nimirum, ad quæ etiam vocati sunt præstanda: ad prædicandum Euangelium: *Mat.* 28.19 ad sacras literas iuxta fidei analogiā interpretandas: 1.*Cor.*12.10. ad Catechizandum: *Heb.*6.1. ad docendos populos, quæ sit voluntas Dei: *Gala.*6.6. ad arguendū & increpandum tam magnos quàm paruos 2.*Tim.*4.1. ad remittēda, retinendáque (ministerialiter) peccata. *Ioh.*20.23. ad ligandum, (impœnitentes) & ad soluendum, (resipiscentes: *Mat.*18.18.) ad sacramenta item, quæ Christus instituit, & iuxta rationem ab eo traditam, administranda: *Mat.*28.19. 1.*Cor.*11.23. *&c.* ad disciplinam ex præscripto Christi, *Mat.* 18.15. *&c.* per Apostolum etiam explicato, 1. *Cor.*5.4. exercendam: ad ea deniq. etiam omnia, quæ, licet expressa non sint in sacris literis, pertinent tamen ad ordinem, & ad decorum, faciuntque ad ædificationem, non autem ad destructionem, iuxta regulam generalem ab Apostolo traditam. Omnia in Ecclesia fieri debere ordine, decenter, & ad ædificationem. 1. *Cor.*14.40. Neque enim vltra fines verbi Dei extendi, aut in alium finem, quàm ad Ecclesiæ ędificationem, traditam esse ministris vllam autoritatem, credimus: Ac proinde pernegamus, vllum Episcopum, aut etiam omnes simul, autoritatem habere aliquid contra scripturas statuendi: aliquid illis addendi: vel detrahendi, vel in illis immutandi: mandata Dei dispensandi: nouos fidei articulos condendi: noua sacramenta instituendi: nouos cultus in Ecclesiam inducendi: leges, quę obstringant conscientias, quæve autoritate legi diuinæ exæquentur, ferendi: in Ecclesia & fidelium conscientiis dominandi: quæ Deus concessit, liberaque esse voluit, prohibendi: aut deniq, aliquid, tanquam ad salutem necessariū, extra verbum Dei mandandi: quando ne tota quidem Ecclesia hanc habere autoritatem, verè dici potest.

XXI.

Episcoporum, qui & principes sunt, politicam autoritatem non negari.

* Interim nō diffitemur, Episcopos, qui simul etiā Principes sunt, præter autoritatem Ecclesiasticam, sua etiam habere iura politica, seculareſque potestates, quēadmodū & reliqui habent Principes ius imperandi secularia: ius gladii: nonnullos ius eligendi, confirmandique Reges & Imperatores: aliáque politica constituendi & administrādi: subditosque sibi populos ad obedientiam sibi prętandam, cogendi: Ac proinde fatemur, politicis horum mandatis, quæ sine transgressione legis diuinæ seruari possūt, à subditis obtemperandum esse non solùm propter timorem, sed etiam propter conscientiam. Nouimus enim, omnem potestatē à Deo esse & quicunque potestati resistit, Dei ordinationi resistere. *Rom.*13.1.2. honorandos itē esse Reges: ac Principibus & Dominis in omni timore subiectos nos esse debere, non solùm humanis & modestis, sed etiam dyscolis seu iniquis. 1. *Pet.*2.17.

XXII.

Coniugium tam ministris Ecclesiæ, quàm aliis liberum esse debere.

Illud verò ad honestatem, salutémque ministrorum & ad honorem ipsius ministerii, eóque & ad veram Ecclesię gubernationem, pernecessarium esse credimus: vt liberúmque illis permittatur, atque est etiam Laicis, vt vocant, omnibus coniugium: quando Christus nulli hominum generi hoc prohibuit: imò dè cœlibatu loquens dixit, Non omnes hoc (vt scilicet vitam ducant cœlibem) capere: *Mat.*19.11. significans, id quod porrò Apostolus rotundis verbis explicauit, nimirum, qui non potest se continere, hunc debere vxorem ducere 1. *Cor.*7.8. Honorabile enim inter quosuis coniugium esse, & thorum immaculatum, cum Apostolo confitemur. *Hebr.*13.4.

XXIII.

Bonum & laudabile esse, si quis donatus continentiæ dono, à coniugio abstineat.

Interim non inficiamur, quin, qui donō puri cœlibatus donati sunt à Deo: i commodiùs rebus diuinis vacare, & Ecclesiæ inseruire facilius possint, quàm qui matrimonio iungūtur: propter multas grauésque curas atq. molestias quas secum affert coniugium: & quibus sæpe vel inuiti a rerum diuinarū studiis, ad domestica, huiusque vitæ molèstá negotia abstrahimur: dicente etiam Apostolo, Qui cœlebs est, curat ea, quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino: & qui duxit vxorem, curat ea, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. 1.*Cor.*7.32. Ac proinde, sicut sua laude non carent illi qui, ideo vxorē ducūt vt munda puráque conscientia Deo viuere possint: sic nobis laudandi omnino ij esse videntur, qui, pro expeditius Ecclesiæ suam nauare possint operam, castum sibi deligunt cœlibatum, in eóque tantisper, dum possunt, viuunt.

XXIV.

Coniugia in Domino esse contrahenda, sanctéque colenda.

Nouimus autem, & confitemur, matrimonia omnia cōtrahenda esse in Domino, ex iure naturæ, legéq. diuina, nec non & iuxta honestas locorum consuetudines sanctè quoque esse colenda: 1. *Cor.*7.39 ac nemini licere legitimam vxorem dimittere nisi fornicationis causa: *Mat.*19.9 si qua tamen infidelis cum fideli, odio religionis, cohabitare nolit, eam vi non esse retinendam: fidelem non esse in huiuscemodi, seruituti subiectum, sed ad pacem vocatum esse à Domino. 1. *Cor.*7.15.

XXV.

Et qui repudiauit adulteram, & qui desertus fuit ab infidele: ei non minus licere, nouum contrahere matrimonium quàm ei, cui defuncta est vxor.

Credimus etiam, non minus ei, qui aut legitimè repudiauit adulteram, aut desertus fuit ab infideli, quam illi, cui prior mortua est vxor, licere nouas conficere nuptias. Illud enim de omnibus non coniugatis & viduis perpetuò verum & salutare est Apostoli verbum: Bonum eis, si manserint vt ego: 1. *Cor.*7.8. quòd si se non continent, nubant. Nam melius est nubere, quàm vri.

XXVI.

Constituendos esse in Ecclesia, qui de controuersiis matrimonialibus iudicent.

Cæterùm non probamus, vt horum quidpiam fiat in Ecclesia sine legitima Ecclesiæ & Christiani, si habeatur, Magistratus cognitione, iudicio, atque sententia, ac proinde constituendos esse in Ecclesia pios peritos prudentésque viros, qui matrimoniales causas cognoscant déque hisce rebus iudicent, omninò sentimus: vt nihil fiat temerè, aut imprudenter, ne cuique quod lubet, liceat: sed omnia legitimè, ad ædificationem, & sine cuiuspiam iniuria fiant: 1. *Cor.*14.26. néve nomen Dei per nos, inter infideles blasphemetur. *Rom.*2.24.

XXVII.

XXVII.

Curandum esse [illegible] libers Christianis [illegible] aut bonas literas, aut artes [illegible].

Cum h[illegible] Credimus igitur [illegible] Ecclesiæ [illegible] esse, non [illegible] in vera pietate [illegible] Christianorum [illegible] literis aut honestis artibus, verum etiam [illegible] & Ecclesiæ & Reip. [illegible] honestarumque artium exercitia, tum Ecclesiasticus Catechismus.

XXVIII.

Ministros honestis & liberalibus stipendiis esse cum suis familiis sustentandos.

Credimus etiam, [illegible] Ecclesiam non posse [illegible] ad honestam vitam [illegible] operarium mercede sua. Matth. [illegible] & Apostolus [illegible] Ecclesia [illegible] Tim. [illegible] ecclesiasticos [illegible] dum [illegible].

XXIX.

[illegible]

Cum vero [illegible] Ecclesia [illegible] & aliæ res [illegible] etiam [illegible] similia loca, [illegible] pecuniarum curam suscipere debeat Ecclesia.

XXX.

Qualia esse debeant templa Christianorum: qua lingua in illis utendum [illegible] quæ [illegible] liberos esse debere [illegible] Apostolus [illegible] non fuerunt.

Quia vero non [illegible] fideles simul in iisdem [illegible] ad eius [illegible] habitare soleant & debeant, ea est, ut [illegible] privatim inter se quotidie communionem foveant [illegible] colloquiis [illegible] Christianæ [illegible] tem exerceant, [illegible] Deum [illegible] verbum aud[illegible] publica [illegible] lingua, sive [illegible] non possunt: idcirco de iis [illegible] & ceremoniis [illegible] explicamus. [illegible] Ecclesia debe[illegible] ab ea fuerit [illegible] veram pietatem, [illegible] Primum quidem [illegible] & profanata templa, de Locis: [illegible] idolatriæ ac fuerit [illegible] expurgentur. Quæ [illegible] 1. Cor. 6. 1[illegible] quæ toti nota sit [illegible] Dei [illegible] ædificationis accedit Ecclesiæ ex [illegible] Ecclesiæ. Quid [illegible] ignota lingua? Hoc certè iubet tacere Apostolus in Ecclesia, qui lingua loquuntur ignota, nisi ipsa addatur interpretatio. 1. Cor. 14. 28. Tertiò, Tollatur omnis vestium luxus omnisque vanitas [illegible] ornamenta, quæ magis profana gentium theatra, quàm sacra Christianorum templa decent, & [illegible] nequaquam ad [illegible] ædificationem [illegible] omnia verò [illegible] in Ecclesiis, tanquam [illegible] Ipsi verò de [illegible] vestimentis [illegible] vti debent [illegible] non ita [illegible] esse censemus [illegible] sit [illegible] ad simplicitatem Apostolicam, eas Ecclesias [illegible] esse [illegible]. Quartò, Vt [illegible] diebus Dominicis conuocetur Ecclesia, et [illegible] habeantur [illegible] diem hunc iam inde ab Apostolorum temporibus [illegible] sacro otio consecratum [illegible] fuisse. [illegible] diem Dominicum non possumus non probare [illegible] quibus memoria [illegible] in veteri Ecclesia fuit Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi, Circumcisionis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis [illegible], Missionis Spiritus sancti in Apostolos. Reliqua [illegible] Ecclesia [illegible] sic etiam sacrum [illegible] ad sacramenta [illegible] obserua[illegible]. Quintò preces ad [illegible] Deum, & ad Iesum Christum [illegible] sanctorum [illegible] & Apostolis [illegible] Dei [illegible] Sextò de ritibus ac ceremoniis in Ecclesiis [illegible] eadem [illegible] & Ecclesiarum ædificationem [illegible] & locis, vt dica[illegible] singulis Ecclesiis [illegible] quemadmodum [illegible] in veteri Ecclesia [illegible] & nos Ecclesiasti[illegible] gimus, quibus de rebus in genere probamus atque [illegible] vtramque epistolam [illegible] ad Ianuarium [illegible] Hæc enim faciunt ad Ecclesiæ ædificationem.

XXXI.

Ieiunia publica aliquando esse indicenda, eáque esse vtilissima & laudabilia: [illegible] ea cogendum esse neminem.

[illegible], ad [illegible] Ecclesiæ gubernationem pertinent: vt sicut priuata ieiunia libera sunt, sic etiã ad publica [illegible] quidem omnes, cogatur autem nemo. Non [illegible] ieiuniorum vtilitas: & non rarò contingit vt fiant necessaria [illegible] Magistratu & ministris Ecclesiæ, placandæ vehementer iræ Dei [illegible] ieiunia, quemadmodum & in veteri Testamento, & in primitiua Ecclesia fieri solebat: nõ quòd [illegible] remissionem peccatorum mereantur, & mitigationem iræ diuinæ, sed quòd [illegible] Spiritus ad Deum [illegible] inuocatio[illegible] & per fidelem inuocationem placandum [illegible] ad Ecclesiæ ædificationem pertinet [illegible] ieiunia [illegible] debeant ex libero, spontaneóque & vere humiliato Spiritu proficisci: quemadmodum & de Eleemosynis in pauperes erogandis scribit Apostolus, non ex tristitia aut ex necessitate, sed, prout quisque præoptat corde [illegible] faciendas.

XXXII.

Nullo tempore, publicorum etiam ieiuniorum tempore, aliquo cibi genere interdicendum esse fidelibus.

Hinc etiam sequitur, nullo [illegible] vel [illegible] non ieiuniorum tempore interdicendum esse cuiquam, vllo ciborum genere: cum nullus horum inquinare hominem possit, sed omnia sint munda mundis: & Apostolus eorum doctrinam [illegible] a cibis [illegible] dæmoniorum vocet: Mat. 15. 11. Tit. 1. 15. 1. Tim. 4. 1. Doctrina igitur hæc ad ædificationem Ecclesiæ facere quî potest?

XXXIII.

Ægrotos inuisendos esse, & consolationibus afficiendos, in fide confirmandos, & [illegible] precibus comitandos, Christoque commendandos: defunctorum autem corpora cum honore sepelienda.

Neque minori cura esse debent Ecclesiæ ipsi ægroto

quàm bene valentes: & mortui, quàm viuentes: cùm omnes sint membra Christi, & eorum corpora templa Spiritus sancti. Agnoscimus igitur, ad veram Ecclesiarum gubernationem pertinere, vt constituantur viri pij atque prudentes, qui ægrotantes inuisant: consolentúrque ex verbo Dei, & confirment in fide: ac si contingat, vt ex mundo illi ægroti euocentur à Domino, eos animent ad hanc migrationem. Animas enim fidelium, simulac è corpore egressæ sunt: confestim migrare in cœlum ad Christum: susceptas eo à Spiritu Christi, & comitatas ab Angelis eius: beatósque esse, qui in Domino moriuntur. Addant & preces, quibus agentes animam ad portum vsque comitentur, & Christo commendent. Horum verò corpora cum honore ad sepulchrum deducenda esse, non dubitamus: quemadmodum nostræ Ecclesiæ, tum verbis, tùm reipsa docent: palàm testificantes, ea fuisse templa Spiritus sancti: nunc quidem destructa, sed suo tempore rursus instauranda, & ad vitam eamque æternam, excitanda: ipsa interim sepulcra & cœmeteria sanctè & reuerenter, vt fit apud nos, custodienda sunt: defunctorum autem liberi, vel parentes, consanguinei & affines consolatione afficiendi: eísque omnia humanitatis officia, quæ præstari possunt, & præstare studemus, & præstanda esse, docemus. Ac, si quid ex Psalmis de resurrectione mortuorum inter deducendum funus alicubi canitur, vel aliqua post traditum terræ cadauer habetur ad populum concio, in qua aliorum quoque, qui sanctè obdormierunt in Domino, honesta fiat mentio mortuorum: id nequaquam improbamus: cùm non pro salute defuncti vel defunctorum, sed ad consolationem & vtilitatem viuorum, & ad totius Ecclesiæ ædificationem fiat. Credimus enim fidelium animas, corporibus solutas, statim migrare ad Christum in cœlum: eóque nostris suffragiis opus non habere: Ecclesiæ verò ædificationem semper esse, quacunque data occasione, promouendam.

XXXIV.

Sine legitimis, liberis, & Christianis ministrorum conuentibus ac Synodis, Ecclesiam rectè gubernari non posse.

Hoc quoque persuasissimum habemus, tùm sacris literis, tùm perpetua experientia edocti: non posse Ecclesiam rectè gubernari, nisi certis temporibus habeantur conuentus ministrorum, tùm priuati in vnaquaque Ecclesia, qui consistoria synedriaque appellari solent, tum publici atque communes in vnaquaque Prouincia aut Regno, qui & hanc ob causam Prouinciales Synodi vocari consueuerunt: tum etiam, quoad eius fieri potest, omnium in toto orbe Christiano populorum communes, qui & Oecumenica concilia vocabantur: in quibus de omnibus rebus ad Ecclesiarum salutem, conseruationem, exædificationem pertinentibus deliberetur, libera cuiuique audiatur sententia: & communi consensu ex verbo Dei, & ex probatissimis aliis Conciliis definiatur: quemadmodum & Apostolos, & totam veterem Ecclesiam fecisse, legimus.

XXXV.

Confirmatio superioris sententiæ: vbi de disciplina Ecclesiastica.

Ecclesia enim regitur disciplina, & sine disciplina rectè gubernari nequit. Est autem disciplina, ratio atque institutio: qua nos tanquam discipuli Christi, in eius Schola discimus viuere Deo, omniáque facere secundum doctrinam Euangelij, tum publicè, tum priuatim, ad Ecclesiæ ædificationem, & ad salutem nostram. Ideò totam complectitur pietatem, initium, progressum, & finem.

XXXVI.

Disciplina duplex.

Porrò disciplina hæc in Ecclesia duplex est, Vna totius populi Christiani communis, quæ & popularis disciplina à multis vocatur: altera, propria ministrorum, hominúmque Ecclesiasticis officiis destinatorum, quæ ideò etiam Clericalis disciplina appellari consueuerat.

XXXVII.

Communis disciplinæ partes.

Communis illa ac Popularis in his potissimùm rebus consistit: Primùm quoad initium, vt, cùm quis in Ecclesiam recipitur, discat Deum & Christum cognoscere, eumque inuocare, quæ sit eius voluntas, intelligere: Hoc fit per Catechismum, quo summam Christianæ pietatis quisque docetur: edoctus verò suam fidem coram tota Ecclesia profiteatur, obedientiámque Christo & eius Ecclesiæ iuxta Euangelij doctrinam promittat. *Rom.* 10. 10. *Matth.* 28. 20. Deinde, quia in via Dei non progredi est retrogredi: ideò quò possint pij verum in pietate progressum facere, in cœtus sacros constitutis locis & temporibus frequentes conuenire, & sese verbo Dei audiendo dedere, preces vna cum aliis facere & oblationes liberaliter conferendo, charitatem in pauperes exercere debent. Quia verò in hoc progressu subinde labimur omnes, alij grauius & cum maiori Ecclesiæ scandalo, alij minus grauiter: ideò tertia pars in censura morum posita est: nempe vt quisque sese censuræ in finem vsque vitæ subiciat, correctionésque fraternas admittat. *Matth.* 18. 15. *&c.* 1. *Tim.* 5. 20. Ac si quis in flagitium aliquod graue, Ecclesiæque notum inciderit, & reprehensus ab eo non vere resipuerit, propter eam causam mereatur à Cœna ad tempus arceri, & ad faciendum veram pœnitentiam, ligari, donec publicam veræ resipiscentiæ significationem Ecclesiæ det: talis frater à sacris arceatur, & ligetur: resipiscens autem soluatur, in gratiam recipiatur, & ad pristinam communionem admittatur. Hæc est prior disciplina, cuius finis est, vt quisque viuat Deo, tandemque etiam moriatur in Domino Iesu.

XXXVIII.

Clericalis disciplinæ partes.

Interim, licet huic disciplinæ Christianæ omnes, tam ministri quam laici, vt vocant, subiiciantur: accedebat tamen apud Patres peculiaris etiam quædam Clericorum disciplina: quorum: vt non solum verbo, sed etiam vitæ exemplo, diligentique officij sui functione, aliis præirent. Huius partes hæ erant præcipuæ. *Prima*, vt à multis abstinerent, quæ alioqui in laicis aliquo modo tolerari possunt: veluti sunt multæ carnis deliciæ, lautiores pompæ, splendidiora conuiuia, pretiosa supellex, profanum famulitium, & his similia. *Secunda*, vt ea omnia huius vitæ negotia reiicerent, quæ impedimentum adferunt, ne suũ perficere possint officium, quod in sacris potissimum legitimè obeundis, verbo prædicando, disciplina morum exercenda consistit: cuiusmodi negotia sunt Militia, Mercatura, occupationes forenses, Ars lenonia, præsertim caupona, & omnia sordida exercitia. *Tertia*, vt peculiarem promitterent obedientiam in rebus honestis suo Episcopo, & Episcopi Metropolitano. *Quarta*, vt diligentius quam laici, lectioni ac studio sacrarum literarum incumberent, illisque artibus & linguis, quibus sacræ literæ meliùs intelligi possunt, adeóque & precibus & sanctis contemplationibus. *Quinta*, vt cura etiam diligentiore non solum in proprium cuique demandatum officium: sed in ea etiam omnia incumberent: quæ ad totius Ecclesiæ ædificationem pertinere videretur.

XXXIX.

Ex necessitate disciplinæ, concludi necessitatem Synodi.

Hæ sunt partes disciplinæ, sine qua, quomodo vlla Ecclesia rectè administrari & conseruari possit, non videmus. Quomodo autem disciplina hæc locum sibi habere potest, vbi nunquam conueniunt inter se ministri ad cognoscendum, quid in Ecclesia desideretur, quibúsve in rebus peccetur, ad censuram morum faciendam, ad iudicandum de doctrinis, si quæ spargantur nouæ, denique ad deliberandum de omnibus, quæ ad salutem Ecclesiæ pertinent? Conuentus igitur ministrorum & Synodos Ecclesiasticas, ad veram salutarémque Ecclesiarum administrationem & conseruationem, pernecessarias esse, iudicamus: quando neque vlla politia, nulla Respublica, nullum regnum, sine suis senatibus, consiliis, parlamentis, vt vocant, & conuentibus consistere possunt. Proinde nobis vehementer placeret, veterem Ecclesiarum consuetudinem, ab ipso quoque Imperatore Iustiniano noua constitutione comprobatam reuocari: nempe, vt in singulis prouinciis, bis saltem in anno Synodi celebrarentur: & nonnunquam etiam generales, ex omnium, quæ Euangelium profitentur, prouinciarum doctioribus, modestioribus, & prudentioribus ministris, ac Principum legatis cogeretur: quæ si vnquam fuit, in hoc certè calamitoso tempore, quo tot tantæque hæreses passim ab inferis reuocantur, pernecessaria nobis esse videtur. Precamur Deum Patrem toto pectore per Iesum Christum Dominum nostrum, excitet pios & fortes Constantinos, Valentinianos, Theodosios: qui sua autoritate talem cogant Synodum, in qua ipsis quoque præsidentibus, Synodúmque moderantibus, de pia concordia, pacéque & salute omnium Ecclesiarum amice ac fraterne è sacris literis, & ex Spiritu Dei deliberetur ad gloriam Dei & nominis Christi, & omnium electorum salutem.

XL.

XI.

Errores.

Improbamus itaque omnia illa, quæ cum prædicta doctrina, sacris literis confirmata pugnant atque imprimis hæc præcipua capita. 1. Ecclesiam ex solis constare hominibus: Angelos verò ad eam non pertinere. 2. Veram Ecclesiam quæ est corpus Christi, constare non solùm ex electis, sed etiam ex reprobis hypocritis, & hos vera esse Ecclesiæ membra. 3. Rursus, Ecclesiam ita constare ex electis, veréque sanctis: vt nulli in ea contineantur hypocritæ & Ecclesiæ nomine nunquàm in sacris literis comprehendantur. 4. Ecclesiam, quæ fuit ante aduentum Christi non fuisse veram Christi Ecclesiam, sed eius duntaxat typum, quæ per Christum & Apostolos erat colligenda. 5. Ecclesiam Christi duo habere capita vnum inuisibile & in cœlo existens: nempe Christum: & aliud visibile in terris dominans, Romanum Pontificem: cum quo qui non consentit in omnibus ad religionem pertinentibus, & in omnibus non paret, is ad Ecclesiam non pertinet, & seruari non possit. 6. De particulari aliqua Ecclesia affirmare, eam in fide errare non posse. 7. Ita alligare Ecclesiam certis locis & personis, vt apud eos tantùm Ecclesiam esse dicas. 8. Eas non agnoscere pro Ecclesiis Christi, quæ, licet teneant fidei fundamenta, in ceremoniis tamen, aut etiam in aliqua parte doctrinæ nobiscum per omnia non consentiunt. 9. Secessionem facere ab Ecclesiis propter quemuis errorem: aut propter malam aliorum vitam. 10. Vnde exulat vera doctrina, verus cultus, & pura sacramentorum administratio, ibi tamen, contendere, ideò veram esse & Apostolicam, putà unicam Ecclesiam, quia à temporibus Apostolorum continuata Episcoporū successio ibi demonstrari queat: contra verò, eas non esse veras Ecclesias quæ licet retineant puram doctrinam, pura Sacramenta, veramque disciplinam, personalem tamen & non interruptam Episcoporum successionem ac continuationem demonstrare non possint. 11. Autoritatem cuiusuis Episcopi, quatenus Episcopus est, vltra ea, ad quæ vocatus est à Christo extendi. 12. Ecclesiam habere autoritatem quidpiam in sacris literis immutandi aut mandata Dei dispensandi, aut nouas leges conscientiam obstringentes, condendi. 13. Ministris verbi non licere coniugium contrahere vel saltem secundas nuptias. 14. Non licere ministris certa accipere stipendia. 15. Licere verò, in templis lingua vti Ecclesiæ ignota, etiamsi interpretatio non addatur. 16. Licere etiam, præter Deum & Iesum Christum, Mediatorem, sanctos demortuos inuocare, precésque ad illos, & sacrificium gratiarum actionis dirigere. 17. Non licere Christianis, tempore ieiuniorum quadragesimæ, & certis aliis diebus, quouis ciborū genere vesci: & Ecclesiam benè facere, si oret, pro animis defunctorum, vt ex igne purgatorio liberentur.

CAPVT XXVI.
DE MAGISTRATV.

Quando iam dictum est de primo hominum genere, quorum opera vtitur Deus in gubernatione Ecclesiæ, de ministris nimirum Ecclesiasticis, deque illorum officiis, & aliis ad eos pertinentibus: restat, vt nunc de altero etiam, hoc est, de politico magistratu quæ nostra sit fides, paucis explicemus. Nam huius etiam, præsertim si Christianus sit, ministerio vti solet Dominus ad suæ Ecclesiæ protectionem & conseruationem.

I.

Omnem Magistratum, siue pium, siue impium, esse à Deo: ac proinde, nulli Magistratui simpliciter esse resistendum.

Credimus igitur, omnem Magistratum, tam impium, quam pium, à Domino Deo esse, ministrúmque esse Dei, ad vltionem maleficiorum, laudem verò rectè agentium, missum: ac proinde, & timendum eum, & honorandum esse, mandatisque ipsius, quæ bona conscientia, & sine legis diuinæ transgressione seruari possunt, obtemperandū: idque non solùm propter timorem, sed etiam propter conscientiam: nempe, quia sic mandat Dominus: *Rom.* 13. 1. 5. 1 *Pet.* 2. 13. *Rom* 13. 7. non igitur, quatenus minister Dei est, illi esse resistendum: quicunque resistit, Dei ordinationi, Deóque ipsi resistat. *Rom.* 13. 2.

II.

Magistratui aliquid contra Deum mandanti non esse morem gerendum.

Si quid tamen Magistratus contra voluntatem eius, à quo missus est, & cuius ministrum se esse profitetur, nobis mandet: cum Apostolis non dubitamus, denegandam illi esse obedientiam, dicendumque: Obedire oportere Deo magis, quam hominibus: *Act.* 5. cùm reuera minister Dei non sit ea in parte, talis Magistratus. Quare, si propter conscientiam, & non solùm propter timorem subiectum esse oportet, & obtemperandum est Magistratui: *Rom.* 13. 5. vbi igitur propter conscientiam non licet obedire, neque etiam propter timorem obtemperandum esse concludimus. In aliis rebus, qui potestati resistit eum, nouimus, Deo resistere, sibique condemnationem acquirere, *Rom* 13. 2.

III.

Orandum esse pro magistratibus omnibus vt quod sui est officij, id etiam reipsa præstent: & quodnam sit cuiusque Magistratus officium.

Cæterùm, quia cuiusque liberi Magistratus officium est, tum iustis legibus ferendis, tum iudiciis faciendis, tū sceleribus puniendis quam diligentissimè curare, vt subditi viuant ex virtute & ex natura. Deique legibus, quarum summa est, vt sobriè, pieque caste & honestè, iustè, seque pacificè cum proximo & piè quoad Deum viuamus in hoc seculo *Tit* 2. 12. hoc autem officium præstare non possunt ex se Principes, nisi à Deo doceantur sui officij cognitione, & excitetur in eis velle atque perficere: *Phil* 2. 13. idcircò, quod facimus ipsi iuxta præceptum Apostoli, aliis quoque esse faciendum, docemus: nimirum, orandum esse pro ipsis Magistratibus, qualescunque illi sint: vt, quod sui est officij & præstare velint & possint: eóque efficiant, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni honestate & pietate: hoc est, vt commodè atque in pace viuamus simul omnes, publica etiam honestas seruetur, & vera pietas atque religio custodiatur ac propagetur.

IV.

Ad Principem Christianum cum primis pertinere, curam suscipere religionis Christianæ.

Si verò Christianus etiam & pius sit Magistratus: credimus ad eum speciatim pertinere, præter publici ac politici boni seu commodi, publicæ & politicæ pacis atque honestatis procurationem, curam quoque peculiarem suscipere Christianæ religionis: quando Dominus fecit eū custodem vtriusque tabulæ, mandatque illi, vt tanquam Princeps legem semper habeat in manibus suis *Ios.* 1. 8. & vt tam in idololatras atque blasphemos, falsos prophetas ac seductores animaduertat, *Deut* 13. 2. *&c* quam in homicidas atque adulteros, exemplis piorum Regum in Israel & Christianorum Principum, Constantini, Valentiniani, Theodosij, Iustiniani, & aliorum, id abundè confirmantibus, quippe qui iuxta mandatum Dei, non solùm vt homines priuati, sed etiam vt Reges, seruierunt Domino: quemadmodum de ipsorum officio ex Psalmo secundo Diuus Augustinus prudentissimè obseruauit, & explicauit ad Bonifacium Comitem. *T.* 2. *ep.* 50.

V.

Officium pij Principis in religione, duplex esse, & quibusnam in rebus primum consistat.

Cum autem pij Principis, hoc est, eius Magistratus qui liberum ius habet in aliquem populum & autoritatem in sua ditione religionem instituendi vel reformandi, duplex sit officium, quod religionis causa Christo debet & Ecclesiæ: quorum vnum in rebus ipsis ad religionem pertinentibus versatur, alterum vero homines respicit quos in sua habet ditione, sibique subiectos: credimus ad primum quod attinet, officium ipsius cum primis esse diligenter curare, vt ex puro Dei verbo, per ministros Dei verbum explicato, & iuxta prima fidei principia, id quod vocare solent analogiam fidei, intellecto, religio in suo principatu, seu regno, aut instituatur aut iam instituta pura conseruetur: aut corrupta, instauretur & reformetur: ad gloriam Dei, & ad populi sui salutem. Hoc enim & mandatum a Deo, & a Mose, Principibúsque piis omnibus seruatum fuisse, legimus.

VI.

Explicatio superioris sententiæ per partes.

Credimus igitur, pij Magistratus officium esse, primum quidem cognoscere ex verbo Dei in genere, & ad summam capitū fidei, quæ sit vera & Christiana religio, quæve Apostolica doctrina ad quā reformandæ sunt Ecclesiæ: vt nihil ex solo aliorū iudicio, sed ex certa sua scientia, in re præsertim tanti momenti agat, agerève audeat. Deinde, hoc cognito, curare, vt ministri ad officiū moueri, non ex suo arbitrio, sed iuxta regulam verbi Dei, exemplaque Apostolica eligantur, vocentur, ordinentur

Tertiò, efficere, vt per hos tum doctrina salutis in sacris literis tradita, proponatur, explicetur, inculcetur: tum sacramenta iuxta Christi institutionem administrentur: tum disciplina à Christo instituta exerceatur. Quartò, incumbere etiam in hoc, vt Scholæ instituantur, in quibus cùm bonæ artes & linguæ diligenter tradantur, tum maximè sacræ literæ fideliter explicentur, sumptumque Christianæ sapientiæ studiosi alantur. Quintò, quò ministri & Doctores in officio contineantur, eóque vera religio per pios in Ecclesia conseruetur, operam dare, vt præter ordinaria, priuataque synedria, synodi etiam, sicut antè dictum est, prouinciales his saltem in anno conuocentur: Sextò bonorum denique Ecclesiasticorum curam gerere, vt in suos, hoc est, veros pios vsus fideliter dispensentur: & quæcunque necessaria sunt Ecclesiæ, eiúsque ministris suppeditentur.

VII.

Non omnes diuersa vel gentis hominum ordines eadem ratione pio Principi esse tractandos.

Cùm verò (vt de altero pii Principis officio in religione breuiter dicamus) diuersa sint hominum genera, quos sub suo habere potest imperio Princeps, minimum, aut simpliciter infideles, aut hos quidem Christi profitentes, sed simul etiam vel apertos idololatras, & ab Apostolica Ecclesia multis in rebus apostatas: vel in aliquo fidei articulo manifestos hæreticos, vel simpliciter errantes: vel denique benè in omnibus sentientes: Nos certè minimè æqua erga omnes horum hominum ordines ratione vti debere Principem, persuasum habemus: cùm alii sint eat habendi, souendi, & honore afficiendi: alii coërcendi, alii non ferendi: alii capitaliter etiam plectendi: nulli autem Christianum pij hominis, colere ve idola, & impios ritus retinere permittendi sint.

VIII.

Omnes homines sublimioribus potestatibus subiectos esse debere: omnes verò, sublimiores etiam, potestates ipsi Christo, eiusque verbo.

Credimus denique, omnem animam, hoc est omnem hominem, nemine excepto, eóque & omnem inferiorem potestatem superiori ac sublimiori subiectam esse debere: *Rom.* 13. 1. superiorem verò etiam potestatem non minùs, quam inferiores, omnésque reliquos homines, ipsi Christo Regi Regum, & omnium Dominorum Domino *Apo.* 17. 14. 1. *Tim.* 6. 15. Deus enim vult, vt omnes osculentur filium, & illius iugo ac disciplinæ colla subiiciant. *Psal.* 2. 12. Ac proinde ad veram Ecclesiæ gubernationem & ædificationem, credimus pertinere, vt ipsi Principes in primis sese subiiciant verbo Dei erudiendos, monendos, corrigendos: quò reliqui, eorum exemplo, idem alacrius faciant: & si facere recusent, liberiùs in eos animaduertere, & omnes in officio retinere, Principes possint.

IX.

Errores.

1. Damnamus igitur omnes Magistratuum contemptores, rebelles, seditiosos, suæque Reipublicæ hostes, & qui cunque debita officia Magistratui præstare vel palam recusant, vel astutè renuunt. 2. Damnamus nominatim errorem Anabaptistarum, dicentium, non licere homini Christiano Magistratum gerere, multò verò minus sua vi autoritate in subditos religionis causa: liberum esse cuique quam velit sequi religionem ac proinde, ad fidem neminem esse cogendum. 3. Improbamus & illos, qui autoritatem in religione, dictis tantùm causa, attribuunt Magistratibus: dum illos negant, autoritatem habere conuocandi Synodos, deliberandi de religione, reformandi Ecclesias, &, quæ ad populorum salutem pertinent, e sacris literis statuendi: atque eos esse nolunt, qui iam eorum quæ ab Episcopis definiuntur, executores. 4. Sed neque illos probamus Magistratus qui sine legitima rerum cognitione, mutant pro suo placito religionem: damnant innocentes, spoliant, proscribunt: canones de religione, non ex sacris literis, sed potius contra verbum Dei constituunt, & non vt serui Dei, sed vt Domini Ecclesiarum, sese gerunt in Ecclesia Christi: suúmque collum iugo Filii Dei subiicere nolunt: quibus maiorem Dei cognitionem, & meliorem mentem precamur à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo.

CAPVT XXVII.

DE PERPETVA PECCATORVM remissione in Ecclesia Christi.

I.

Perpetuam in Ecclesia esse remissionis peccatorum dispensationem, & ad hanc perpetuum verbi ministerium esse ordinatum.

Confessi antea sumus, simulac quis per Spiritum sanctum insitus est Christo, eum statim consequi remissionem omnium admissorum peccatorum, non secus ac viuum membrum à Christo capite hauriat, atque ita viuum etiam fieri Ecclesiæ membrum. Verùm, quoniam qui sanctissimi etiam sunt in hac militante Ecclesia: quotidie tamen peccant in finem vsque vitæ, eóque semper opus habent noua peccatorum remissione, quemadmodum etiam noua pœnitentia, nouáque fide, remissionem peccatorum in Christo apprehendente: fides autem & pœnitentia, ministerio verbi & sacramentorum excitari solent: Ideò credimus, perpetuò in Ecclesia peccatorum remissionem dispensari per ministerium verbi & sacramentorum, & ad hanc totum ministerium Ecclesiasticum, quod perpetuum est in Ecclesia, ordinatum esse.

II.

Remissionis peccatorum nomine quid intelligamus.

Cum autem in peccato tria sint, actio transiens, actionis iniquitas, eoque peccantis culpa manens: & debitæ pœnæ reatus, culpæ cohærens: tum intelligimus peccatum nobis remitti, quando non solùm culpa & iniquitas non imputatur, sed etiam reatus tollitur, debitaque pœna condonatur. Propriè enim remittuntur debita: & nos, cum in oratione petimus, remitti nobis debita nostra, non solùm petimus nos à culpa absolui & iniquitatem nobis non imputari, verùm etiam pœnam ac condemnationem, nobis propter iniquitatem debitam condonari, tanquam nos reatu ac debito liberari: quando neque nos debita se mittere tribus dicimur, nisi cum illos debita solutione ac satisfactione liberamus: certumque est, nos non iubeà à Deo petere, nisi quod Deus ipse remittere vult: & Christus suo debito nostri chirographum fregit, atque pro nobis perfecta solutione ac satisfactione.

III.

Afflictiones, quibus post condonata peccata premuntur sancti, non esse pœnas satisfactionis, vel pro peccatis præteritis, sed paternas exercitationes à futuris.

Quòd verò post remissionem peccati soleat Deus filios suos variis affligere & cæde flagellis: credimus, hoc non à Deo fieri, vt pro peccatis admissis hac ratione, vel in totum, vel ex parte iustitiæ satisfiat: cum vna plena CHRISTI satisfactio nobis imputata satis superque sit: sed vt illis ceu paternis ferulis, quæ certè ad peccati in nobis habitantis mortificationem pertinent, in posterum cautiores simus: néve amplius tam facilè in peccata nos ipsi proiiciamus: vnde & certamina fidei, exercitationesque sanctorum, non autem supplicia peccatorum cum Augustino appellamus, & appellari debere, docemus. *T.* 7. *de peccat. mer. & rem. lib.* 2. *cap.* 33. & 34.

IV.

A solo Deo propriè remitti peccata gratis, & propter Christum Mediatorem.

Credimus etiam, à solo Deo ex gratia & propter Christum Mediatorem peccata propriè remitti *Isa.* 43. 25. cùm etiam ille ipse solus sit, in quem propriè vel immediatè vel mediatè peccatur, dum illius legem transgredimur: in solius verò creditoris potestate positum sit, debitoribus suis gratificari, debitaque remittere. Vnde & Christus, vt homo, Patrem rogauit pro se crucifigentibus vt illis ignosceret, peccatáque remitteret: *Luc* 23. 34. & quod dicerent Iudæi, quis potest remittere peccata, nisi solus Deus: partim tacendo, partim edito miraculo, confirmauit. *Luc* 5. 21. &c. Quare ex eo quòd Christus sua autoritate remittebat peccata, cum Patribus, meritò eum colligimus, eum verum esse Deum: cum hoc fieri à creatura non possit, nisi ministerialiter, vt loquuntur, & in nomine atque ex autoritate Dei: id quod non vni tantum, sed omnibus Apostolis, eoque & legitimis ministris Euangelii omnibus ex æquo datum esse, nouimus. *Matt.* 18. *Ioh.* 20. 23.

V.

Christum, Deum & hominem, remittere quidem peccata: sed differenti ratione, quà Deus est, & quà homo.

Vnde etiam sequitur, id quod & confitemur, Christũ Deum & hominem, vnà cũ Patre & cum Spiritu sancto remitte-

remittere peccata, sed alia ratione eum id facere, quà Deus est, & alia, quà homo. Nam quà Deus est, propriè, propriáque autoritate, & verè efficienter id efficit: quà homo verò est, id facit, & anteà etiam fecit in carne mortali tanquam [illegible] deitatis: voluntate sua humana, diuinæ consentiendo, & verbis pronunciando Remittuntur tibi peccata tua: Leone etiam primo sic ad Flauianũ explicante atque dicente, *Epist. 10. cap. 4. Agit vtraque forma,* (Deitatis scilicet & hominis) *cum alterius communione, quod proprium est: verbo scilicet operante, quod verbi est, & carne exsequente, quod carnis est. Remittere peccata, propria fuit actio diuinæ naturæ: at dicere, Remittuntur tibi peccata tua, humana. Hæc ille.*

VI.

In solo Christo offerri remissionem peccatorum, & à solis electis, fide donatis percipi.

Sicut autem in solo Christo Mediatore & Redemtore, tanquam totius Ecclesiæ capite, habemus redemtionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum: ita vt extra Christum nulla sit: *Eph. 1. 7.* sic etiã credimus solos electos, vera pœnitentia, veraque fide donatos, Christóque per Spiritum sanctum, vt membra capiti, insitos, illius heri participes: eóque, licet omnibus hominibus per Euangelium annuntietur remissio peccatorum, reprobis tamẽ vtpote impœnitentibus, & incredulis, nunquam remitti: sed ipsorum vitio & culpa semper retineri peccata.

VII.

Omnia peccata simul fidelibus electis remitti.

Credimus etiã, sicut Christus non pro aliquot, sed pro omnibus peccatis nostris vna oblatione satisfecit: sic etiã nobis verè pœnitentibus, non quorundam tantùm, sed omnium simul peccatorum nostrorum remissionẽ a Christo & in Christo per Euangelium offerri: per Spiritum sanctum communicari: pérque fidem recipi: quãdo Deus, proposita parabola, declarauit, se totum debitum, non autem partem remittere. *Matt. 18. 23. &c.*

VIII.

Remissionem peccatorum in sola Ecclesia dispensari, per solam fidem recipi, idque in sola hac vita.

Denique vt concludamus: credimus, sicut in solo Christo inuenitur remissio peccatorum, sic etiam in sola eius Ecclesia illam dispensari: & sicut solius Christi meritis & sanguine parta nobis fuit, sic etiã citra merita nostra per solam veram in Christũ fidem recipi: & sicut in sola hac vita Euangelium prædicatur, pérque illud remissio peccatorum pœnitentibus & credentibus annũtiatur, sic etiam in hac tantùm vita illius fieri nos participes posse: quando post hanc vitam nullus datur fidei & pœnitentiæ locus: ac proinde, Ecclesiam suo ministerio nil prodesse amplius posse hac vita defunctis ad remissionẽ illis impetrãdam: dicente etiam Cypriano *ad Demetr. Quando istinc excessum fuerit, nullus iam locus pœnitentiæ est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur, aut tenetur: hic saluti æternæ cultu Dei & effectu fidei prouidetur.*

IX.

Confirmatio eiusdem doctrinæ, ex ordine Symboli.

Iuxta hæc tria capita articulum de remissione peccatorum in Symbolo interpretamur, nempe, primùm quidem post articulum de Ecclesia, déque communione sanctorũ subiicit articulum hunc, vt intelligamus, extra Ecclesiam peccatorum remissionem non dispensari, nullúmque habere locum. Deinde, eundem subiici post confessionem de fide nostra in Deum Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum, déque fide, qua credimus, Ecclesiam Christi esse sanctam, & ex societate communionéque sanctorũ constare: vt testificemur, nos non ex meritis nostris, sed propter fidem in Deum Patrem in Filium, & in Spiritum sanctum, & propterea, quòd sumus in Ecclesia, communionémque habemus cum sanctis omnibus, ideò peccatorũ etiam remissionẽ quotidie consequi. Ac denique ex hoc ordine articulorum fidei, credamus & confiteamur, post remissionem peccatorum in Ecclesia hac militante impetratam: nil aliud mortuis exspectandum esse, quam carnis resurrectionem, & vitam æternam.

X.

Errores.

1. Ita damnamus errorem, quo quidam docent remissa culpa restare pœnæ debitum persoluendum: hanc verò pœnam, cùm sit æterna mors, per pœnitentiam commutari in pœnas temporales, quas oporteat vel in hac vita, vel post mortem in purgatorio luere, nisi per missas, indulgentias aliáque suffragia inde liberemur. 2. Damnamus & illorum blasphemiam, qui alibi, quam in Christo remissionem peccatorum quærunt, & quærẽdam esse, docent. Item qui alia ratione, quàm per veram fidem, pérque Spiritum sanctum eam sibi scipsa applicari posse, cõtendunt, & percipi. 3. Damnamus item sacrilegam illorum doctrinam, qui docent, non omnia semper peccata credentibus à Deo remitti: sed quædam sæpe etiam retineri quæ porrò expianda sint ieiuniis, eleemosynis orationibus, aliisque operibus nostris, vel aliorum etiam oblationibus, & sacerdotum sacrificiis.

CAPVT XXVIII.

DE STATV ANIMORVM POST MORtem, déque resurrectione mortuorum.

I.

Animas neque cum corporibus interire, neque solutas corporibus dormire aut extra cœlum & tartarum quiescere, neque etiam in igne purgatorio torqueri.

Credimus, Animas nostras neque cũ corpore interire, neque solutas corporibus dormire, aut vigilãtes extra cœlum & extra tartarum, certis in locis abditis quiescere: neque etiam in igne purgatorio torqueri: sed extra corpus etiam, omnium hominum animas viuere, intelligere ac velle piorum autem in cœlo cum Christo regnare impiorum verò in inferno cum diabolis cruciari. de illis dicente Domino. Cùm homines pii & misericordes deficiunt, hoc est, decedunt ex hac vita, eos, id est, eorum animas, recipi in æterna tabernacula: *Luc. 16. 9.* & alibi dicẽte, Eas secum esse in paradiso. *Luc. 23. 43.* de istis verò exemplo Epulonis proposito, eas in infernum id est, in locum æternis ignibus destinatum abire, *Luc. 16. 23.* sicut de Iuda etiam legimus: *Act. 1. 25.* ibique cruciari.

II.

Diuersa esse loca, vbi fidelium & vbi infidelium animæ post mortem corporum degant.

Cùm verò tam diuersa sit conditio animarum fideliũ & infideliũ: credimus, diuersa etiam esse loca in quæ migrant æterna videlicet tabernacula, seu cœlum, paradisúmque piis destinatum: & tartarum seu infernum impiis præparatum: *2. Pet. 2. 4* quando vno etiam in loco lucem immensam statuunt sacræ literæ, in altero verò maximas tenebras, quas Christus vocat tenebras exteriores *Matth. 8. 12.* & quando idem Dominus ait, se velle, vt vbi ipse est, ibi sint & credentes in se *Ioh. 17. 24.* aperte significans, eo in loco, vbi ipse iam est suo corpore & anima, esse etiam & futuros fideles: primùm quidem animis, deinde etiam tandem suo tempore corporibus infideles autem nequaquam, & nunquam vt summam esse impietatem iudicemus, dicere cœlum esse vbique, cùm hoc impiis nusquam, piis autem solis passim in sacris literis, tanquam propria & æterna sedes, assignetur: necesse verò sit certo locorum spatio tum corpora, etiam post resurrectionem circumscribi: tũ animas iam definitiuè saltem, vt loquuntur, contineri.

III.

Finem huius mundi certò futurum, omniáque innouatum iri, licet tempus ipsum ignoretur.

Etsi verò, quando futurus sit finis seculi huius, à nobis ignoratur, vt nesciri etiam possit: *Matt. 24. 36.* credimus tamen, omninò futurum: *Actor. 1. 7.* túncque immutatum iri non solùm terram, sed etiam cœlos: futurúmque cœlum nouum, & terram nouam. *Ies. 24. 1. & 65. & 66. 22. Ps. 102. 27.* mortuósque omnes, etiam impios, Christo per vocem & tubam Archangeli, ad iudicium vniuersos vocante resurrecturos: *Dan. 12. 2. Mala. 4. 1. 2. Pet. 3. 10. Apo. 21. 1. Iudæ 14. 15.* ad quarum rerum certitudinem pertinet, quod Dominus Iesus, cùm Ierosolymæ desolationem prædixisset, statim etiam de hisce rebus sermonem instituit: vt nimirum nos ex iis, quæ vidimus Ierosolymæ contigisse, ea etiam certò futura, credamus, quæ de fine seculi simul prædixit, *Matt. 24. Luc. 21. &c.*

IV.

Omnes tandem homines mortuos viuificatum iri, & resurrecturos è sepulcris.

Credimus itaque, sicut per Adamũ omnes moriuntur, sic per Christum omnes impios etiam quoad corpus, esse viuificandos, animam cuiusque suum resumente corpus; *1. Cor. 15. 22* quanquam alios ad æternam felicitatem, alios ad damnationem sempiternam resurrecturos, confitemur:

dicente Christo, Et prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicii. *Ioh.* 5. 29 vnde etiam ordo resurrectionis confirmatur, quem Apostolus tradit dicendo, Fore primum resurrecturos, qui sunt Christi, deinde reliquos. 1. *Thes.* 4.

V.

Non noua corpora creatum iri animis nostris, sed eadem plane quæ ceciderunt resurrectura.

Credimus autem non nouũ cuique animo corpus formatum iri, sed eadem singulorum, quoad substantiam, quæ ceciderant resurrectura, licet certis qualitatibus diuersa: docente Apostolo, de iisdem piorum corporibus, exemplo eiusdem seminis, alia seminari, & alia resurgere: seminari corruptioni obnoxia, suscitari incorrupta: & quæ sequuntur. 1. *Cor.* 15. & Iobo ex sua fide (iuxta versionẽ vulgatam) sic testificante: Scio quòd Redemptor meus viuit: & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum: quem visurus sum ego ipse & non alius: & oculi mei conspecturi sunt. *Iob.* 19. Nostris enim corporeis oculis Christum visuri sumus in nubibus ad nos suo corpore redeuntem: & in cœlo etiam regnantem.

VI.

Exemplo corporum nostrorum post resurrectionem monstrari, Christi corpus non esse vbique.

Cùm verò Apostolus dicat Christum corpora nostra humilia transformaturum, vt conformia fiant corpori ipsius glorioso: *Phil.* 3. credimus, si corpus Christi propter gloriam, quam a resurrectione accepit, accepit etiam vt sua substantia sit vbique: sic nostra eòdemque corpora eadem gloria vbique futura esse: quod cùm futurum non sit: necesse est ut credamus, corpus Christi vt ita gloria plenum sit & maiestatis, vbique iam esse sua substantia, sed nostrum cum sit, & gloria eius finita: ... etiam diserte se velle, vt vbi ipse est nos quoque ibi simus, nos autem futuri non simus vbique corporibus nostris. *Ioh.* 17. 24.

VII.

Errores.

1. Damnamus impia deliria tum Philosophorum illorum qui mentem humanam mortalem esse docuerunt. 2. Tum illorum hæreticorum, qui animas omnium hominũ a corpore separatas in certis abditis locis aut dormire hoc est, omni sensu & mẽtis operatione priuatas esse: aut vigilare quidem sed quiescere, donec resumant corpora, ac tum demum vel in cœlum admittendas esse, vel in infernum detrudendas, putarunt. 3 Nec non & eos, qui multorum piorum animos in purgatorio quodã igne purgari à reliquiis peccatorum, & pœnas dare temporales, somniarunt. 4 Improbamus & illos, qui non distinguentes cœlum, vbi pii ... futuri esse seguntur: ... eodem ... tantùm constituunt ... quanquam eodem ... 5 Sed neque eos probare possumus qui ... certum diem & horam certum tamen tẽpus ... annum ... & sciri posse: quo venturus sit Dominus, finémque huic seculo impositurus: cum tamen Christus dixerit. *Act.* 1. 7. Non est vestrum, nosse tempora. 6. Execramur verò illos, de quibus & Petrus, illusores 2. *Pet.* 3. 3. qui mundum perpetuò sic mansurum sentiunt, omnémque futuram vitam negant atque rident. 7. Damnamus etiam omnes, qui resurrectionem mortuorum negant: nec non & illos, qui non hæc eadem corpora, sed alia noua nos habituros somniarunt. 8. Illos item damnamus qui docuerunt corpora post resurrectionem futura ita spirituialia, vt instar Spiritus & aeris, nec videri nec palpari queant: qui ... etiam Christo post resurrectionem nonnulli ... tribuerunt corpus: & alii etiam in naturam diuinam quasi immutatum esse fingunt, impudentérque mentiuntur, ita vt iam amplius dici non possit esse creatura.

CAPVT XXIX.

DE ILLVSTRI ADVENTV DOMINI Iesu, ad iudicandum viuos & mortuos.

I.

Facta ad aduentum Domini Iesu è cœlo, mortuorum resurrectione & viuorum immutatione, Christum mox, sic omnibus visendum in nubibus exhibiturum, eique obuiam ituros fideles omnes in aerem.

Credimus, facta ad aduentum Domini Iesv, mortuorũ resurrectione per ministerium Angelorum: qui tũm supererunt viui, eos quidem non morituros, sed tamen in eorum, qui resurrexerunt, conditionem ... mutatum iri: ac tunc Christum ... ad nubes vsque, vt inde omnes ... tum ... hominibus conspiciendum exhibitum esse ... & in sua maiestate ac gloria apparenti pios omnes obuiam ituros, è terra in cœlum vsque in aera translatos: ... dum & Christus ipse, & Apostoli docuerunt, ... scripta reliquerunt. 1. *Thess.* 4. & *Matt.* 24. & 25. 31.

II.

Christum visibiliter rediturum in eum locum: eòque corpore visibili ... finita.

Credimus itaque Christum ita rediturum visibiliter, sicut eum ipsi ... cernentibus Apostolis e terra in cœlum prius ascendit & ex illo quidem cœlo rediturum, vbi iam est: ac proinde eundem à nubibus in quas descendet, & a terra ... ita etiam suo ... tempore descensurum credimus, vt haud necesse sit, locum esse aliquem ... tum, ac proinde ... vbique esse ... : quando tam etiam ... describitur, quem non nisi mutatione loci fieri posse, demonstrat.

III.

Reprobos in subliae non perventuros ... que ad Christum in nubibus ... in terra manentes, sententiam Iudicis audituros.

Cùm verò Scriptura de solis piis pronuntiet, eos raptũ iri in nubes, & obuiam ituros Christo in aera: credimus, ... ad Christum vsque non perventuros ... Hos eius in terra manentes, sententiam ... audituros, ... in ignem æternum ... qui in aere cum Christo erunt ... iuxta Apostoli sententiam ... iudicaturos mundum atque Angelos 1 *Cor.* 6. 2.

IV.

Quibusnam de causis illud iudicium vniuersale institutum sit.

Credimus vero duabus potissimum de causis iudicium illud, in quo Christus omnibus conspicuus omnes iudicabit, institutum fuisse: prima quidem est, vt quæ nunc abdita sunt hominibus tam innocentia fides, bonáque conscientia piorum, quam hypocrisis, scelerãque impiorum, toti orbi patefiant: & inde etiam iudicia Dei quàm iusta semper fuerint ad extremum vsque luculenter appareat. Vnde & dies ille, dies reuelationis ab Apostolo appellatur *Rom.* 2. 5 Altera causa est, vt quæ promissa fuerat tam bonorum, quam, ... malorum operum merces, tunc plena cuique redderetur dicente Apostolo 2 *Cor.* 5. 10. Omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi, vt reportet vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum siue malum. Vnde & ab eodem Apostolo iusti iudicii dies vocatur. *Rom.* 2.

V.

Vitam æternam quæ electis donabuntur, mercedem vocari & esse: sed totam gratuitam, nobísque minime, nisi propter Christum, debitam.

Etsi enim, quod electi accepturi sunt, meritum Dei donũ est solius Christi meritis partum: mercedem tamẽ & esse & verè nominari, non dubitamus: cùm Dominus Iesus eã sic appellare dignatus sit, mercedem nimirum gratuitam, quando opera etiam ipsa piorum bona causáque omnes, vnde proficiscuntur dona sunt Dei gratuita: gratuita electio: gratuita redemptio: gratuita vocatio, fides, iustificatio, regeneratio, peccatorum remissio, defectuum denique ac delictorũ quibus ipsa bona opera nostra infecta sunt, gratuita condonatio, & contra perfectæ obedientiæ Christi, qua nostra imperfecta exornatur, Deóque fit gratissima, gratuita imputatio: ac proinde, si propriè loqui velimus, mercedem esse, minimè propter opera nostra in se considerata, sed tantùm propter imputata merita Christi, nobis debitam.

VI.

Finito iudicio, confestim pios in cœlo futuros cum Christo, impios autem in inferno cum diabolo & Angelis eius.

Credimus porrò, post illud iudicium confestim pios in cœlum secuturos Christum, impios verò cũ diabolis detrusum iri in infernum, dicente illis Christo, Venite bene dicti

pedicti Patris mei : his autem, Ite maledicti in ignem æternum.

VII.

Dum illum piis iucundissimum futurum, eoque expetendum: impiis tristissimum, eoque illis esse solo etiam auditu intolerabilem.

Ita credimus, illum vltimum diem, iis, qui Christo insiti sunt, futurum omnium felicissimum ac iucundissimum, ac proinde ab illis amari atque expeti, & amandum nobis esse atque expetendum: impiis autem omnium infelicissimum ac tristissimum: ac proinde mirum non esse, cur diem illum oderint, mentionémque illius ferre non possint. 2. *Tim.* 4. 8.

VIII.

Errores.

1. Damnamus, si quis neget Christum verè & reapse in suo humano corpore delectum esse è cœlo in nubes, & inde in cœlum cum electis rediturum, sed sine vlla loci mutatione, per apparitionem duntaxat quandam, vt vocant, ac disparitionem, talem hoc futurum, contendat contradicentibus Angelis ad Apostolos, *Act.* 1. 11. Sicut vidistis eum ascendentem in cœlum sic veniet. Improbamus & alios, qui docent, opera pietatis in se consideratam veram esse causam, propter quam datur vita æterna, verámque esse hominum meritum: Apostolo contra scribente, & dicente, Donum Dei est vita æterna. *Rom.* 6. 23. Neque etiam probamus sententiam Chiliastarum de mille annis, quibus post iudicium Christus versaturus sit in hoc mundo cum suis electis: nisique in deliciis carnis, sed honestis, victuri, & liberos adhuc, sed sanctos, procreaturi sint, ac tum demum in cœlum transferendi. 4. Damnamus vero & execramur errorem eorum, qui contendunt, Ignem, in quem mittentur impii, tandem aliquando extinctum iri: ita vt omnes etiam diaboli feliciter victuri sint in regno Dei, contra manifesta Christi verba, Ite in ignem æternum: *Matth.* 25. 41.

CAPVT XXX.

DE VITA ÆTERNA.

I.

Vita æterna donatum iri omnes, qui bonis operibus testificati fuerint, se vere Christo insitos fuisse & in Christum credidisse.

Credimus igitur ad extremum vitam æternam, id est, plenam & perfectam æternæ vitæ possessionem donatum iri in die illo vltimo omnibus: qui per Spiritum sanctum vere insiti fuisse Christo, eoque & credidisse in Deum Patrem, in Filium eius Iesum Christum, & in Spiritum sanctum, membráque viua Ecclesiæ sanctæ fuisse, communionémque cum sanctis omnibus habuisse, & consecuti remissionem peccatorum fuisse, ex manifestis veræ fidei & pietatis operibus, coram omnibus Angelis & hominibus palam declarati, luculentissimè demonstrati & ex sententia iudicis Christi pronunciati fuerint: hoc ipsum docente Domino, qui ait, se dicturum his, qui fuerint a dextris, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, vobis paratum à constitutione mundi: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. *Matth.* 25. 34.

II.

Confirmatio superioris sententiæ: & vitam æternam dari non propter opera nostra, sed propter Christum, in quo gratis electi, benedicti, & filij Dei effecti sumus.

His enim verbis declarasse nobis videtur Dominus, opera nostra bona, esse nostri in Christo electionis, benedictionis, filiationis, eoque iuris hæreditarij testimonia: causam autem, cur simus vitam æternam, cælestisq; regni possessionem consecuturi esse, partim, quia iam ante mundi constitutionem, id est, antequam quidquam boni egissemus, regnum illud gratis præparatum nobis fuit in Christo: partim, quia sumus benedicti a Patre, nempe omni benedictione spirituali in Christo, *Ephes.* 1. 3. eoque per gratiam vocati, iustificati, remissionem peccatorum consecuti, sanctificati: denique, quia in filios Dei in eodem Christo adoptati, verque Spiritum eius renati, eoque & cohæredes regni illius effecti sumus: id quod illo verbo κληρονομήσατε, id est, iure hæreditatis, tanquam filij, possidete, manifestè significauit. Quod igitur opera pietatis commemoraturus sit Dominus, hoc ideo facturum eum, non dubitamus: vt ex his toti orbi patefaciat, nos vere fuisse benedictos, electos, iustos, filios Dei, quibus hæreditas debebatur: dicente etiam Apostolo, Quod si filij, & hæredes. *Rom.* 8. 17. filios autem nos esse Dei, declaratur regeneratione: regeneratio verò regenerationis effectis, quæ opera fidei & pietatis appellantur.

III.

Sicut vita piorum futura est æterna: sic etiam impiorum pœnas & ignem futurum æternum.

Sicut verò credimus, filios Dei vitam consecuturos æternam: sic etiam confitemur, hypocritas, impiósque omnes abituros in ignem, nunquam extinguendum, ibique in æternum cruciandos: Christo apertè dicturo, Ite in ignem æternum. *Matth.* 25. 41.

IV.

Quàm felix futura sit illa æterna vita, nec dici, nec cogitari posse.

Quid autem, & qualis sit ista vita, quantáque illa felicitas, quæ nomine regni cælestis significatur, fatemur cum Apostolo ingenuè, nec oculum vidisse, nec aurē audiuisse, nec in cor hominis ascendisse: 1. *Cor.* 2. 9. rem enim esse maiorem & præstantiorem, quam vt ab humano intellectu comprehendi queat: tantæque felicitatis, qua nihil felicius desiderari a nobis possit. Itaque simpliciter credimus, nos, qui sumus Christi, qui ab eius Spiritu regimur, qui ab eius verbo pendemus, qui denique totam salutis fiduciá in eo collocamus: futuros omnes felicissimos: fulsuros omnes, sicut solem in conspectu Dei: visuros omnes Deum, sicuti est: victuros omnes vitam cœlestem atque diuinam cum CHRISTO & cum Angelis eius: liberatos omni peccato, omni miseria, omni malo: sine vllo amplius dolore, sine metu, sine vllius rei indigentia aut desiderio: *Matth.* 13. 43. 1. *Cor.* 13. 12. *Phil.* 1. 23. quoniam Deus erit omnia in omnibus: 1. *Cor.* 15. 28. & nos videbimus faciem eius: & in ea vrbe nox vltrà non erit, neque opus ei erit lucerna, neque lumina Solis, quoniam Dominus Deus illustrabit nos: *Apoc.* 22. 3. 4. & regnabimus in secula seculorum cum Christo Iesu, Capite, Sponso, Seruatore, Domino nostro: cui laus, honor, & gloria in sempiternum, Amen.

EIVSDEM ZANCHII IN SVAM IPSIVS Confessionem,

OBSERVATIONES.

NEC paucæ, nec leues sunt caussæ: quibus adductus fui, vt hasce obseruationes confessioni meæ seorsum addere, quam aliquid in ea immutare maluerim. Pauci non sunt, quibus notum est: qua occasione, quo tempore, quorum iussu, quorum nomine, & in quos fines hanc ego, inuitus sanè atque coactus, doctrinæ Christianæ summam conscripserim. Etsi verò nemo non videt, confessionem hanc, nunquam vt sperabatur eorum nomine, quorum caussa conscripta fuerat, editam fuisse: qui tamen hoc factum sit, & quibus de caussis factum sit, non omnes perspectum habent: multis factum admirantibus, veras autem ipsius rei caussas ignorantibus. Hinc quàm variæ multis suspiciones incidere, quàm varia etiã tum de me, tum de ipsa confessione, non dicam à priuatis hominibus, sed ab Ecclesiis etiam ipsis iudicia fieri: quàm varii denique & sinistri sermones, in vulgus spargi potuerint: quotus quisq. hominũ est, qui nesciat? Occurrendũ ergo tandem mihi fuit, antequam moriar, sinistris prauisque de mea doctrina suspicionibus, iudiciis, sermonibus. Id nulla meliori ratione fieri à me potuisse iudicaui: quàm si & confessionem, prout fuerat à me conscripta, seorsum: Et seorsum etiam in illam obseruationes, quibus si quæ sint obscura, explicentur: si quæ dubia, cõfirmentur [illegible] curarem: & iudicium de toto negotio toti Ecclesiæ verè Catholicæ relinquerem. Putaui præterea, ad falsas suspiciones ex animis hominum, si quæ sint conceptæ, tollendas, non parum profuturum fuisse: si quæ[illegible] a doctis viris de confessione facta fuerunt iudicia: ea ex ipsorum literis, plus omnibus nota facerem: Præsertim cum ex illis etiam, quasnam ob caussas, eo quo constitutum fuerat modo, non fuerit euulgata confessio, facile quisque intelligere possit.

Magnus quidã vir, in hæc ad me verba, ea de re, scripsit: Quod de confessione tua scribis: ea magna cum voluptate, & à me, & à N & aliis perlecta est, quæ & eruditissimè scripta est, & accuratissima methodo: Et si modò quod in fine de Archiepiscopis & Hierarchia addis, excipias, mihi summopere placuit. Sed cum de via & ratione concordiæ inter omnes nostræ confessionis Ecclesias, ineundæ, cũ fratribus N. N. qui hic sunt, deliberaremus: illi vno consensu, hanc & vnicam & tutissimam, & expeditissimã esse censuerunt: vt iã receptæ & editæ à singularũ prouinciarũ Ecclesiis fidei cõfessiones, in vnam Harmoniam componerentur, & compingerentur: quod & simillimæ omnes essent quoad [illegible], & sua à nulla Ecclesia repudiaretur. Hoc suum consilium, cùm nobis multis rationibus probassent, ad vos de eo scripsimus, & ad reuerendos N.N. & alias nobis vicinas Ecclesias: quibus omnibus idem illud valdè placuit.

Hæc ex magni illius viri literis. In eandem fermè sententiam, non paucas ex aliorum quoque de eadem re scribentium literis proferre possemus: sed cùm non sit necesse, breuitatis caussa omittemus.

Ergo ad rem.

OBSERVATIO IN TOTAM Confessionem.

Cùm vtimur verbo damnandi, quid aliud volumus: quàm quæ damnatæ fuerunt ab Ecclesia Catholica hæreses: eas nobis quoque damnari: Et quæ illa non probauit, ea quoque nobis improbari: idque toti posteritati testatum nos esse velle.

IN CAPVT I.

Aphoris. 4.

Quòd Apocryphis in volumine Bibliorum, post libros Canonicos, locum primum tribuerimus: id fecimus adducti autoritate Ecclesiæ Græcæ & Latinæ: quæ hoc honore illos solos dignata semper est vt cum Canonicis cõiungerentur. Vide loca citata ex Hieronymo, Cypriano, Concilio Laodiceno, in confessione, cap. 1. Aphor. [illegible]. Deinde de libris sermo fuit, non de quibusuis scriptis: alioqui symbola œcumenica præfecimus libris Apocryphis.

IN CAPVT II. DE DEO.

Aphoris. 1.

Etsi proprium [illegible] est [illegible] de Deo tamen loquentes, altera vti locutione, eàque etiam vsitata, certis de caussis maluimus: nempe, vt cum primis aduersus Arrianorum nostri temporis calumnias & sarcasmos, essentiam [illegible] nam, non nisi in personis reperiri, doceremus: non igitur à nobis essentiam seorsum à personis [illegible] consisterem constitui, in qua porrò tres personæ subsistant: quasi quatuor in Deo [illegible], à Catholica Ecclesia negantur.

Aphoris. 3.

De hac reali essentialium Dei proprietatum communicatione, [illegible] conscripsimus & nos tractationẽ, in libro cui titulus erit, De incarnatione Filii Dei: in verba ad Phil. 2. Qui cùm in forma Dei esset, &c. ad quẽ, qui [illegible] cupit huius doctrinæ explicationem, lectorem [illegible] tempore remittimus. Certè Dominus Iesus ab illa essentiali cognitione, qua & Pater nouit [illegible] hoc est, vt scholastici loquuntur, comprehendit Filium, & Filius Patrem: omnem [illegible] creaturam [illegible] excepit: cùm dixit, Nemo nouit Filium nisi Pater: & nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: docẽs quicquid cognitionis de Deo habeat creatura, illud esse aliquo modo reuelatum: eóque scientiam esse non illam Dei essentialem, & infinitam: sed creatam & finitam.

IN CAPVT V. DE MVNDI Creatione, &c.

Aphoris. 2.

Cælum beatorum, in quo iam est Dominus Iesus suo corpore, differre a terra, ac reliquis cœlis, estque supra omnes illos aspectabiles cœlos: [illegible] confirmant etiam hæc pauca: Eph. 4. Christus dicitur ascendisse supra omnes cœlos: alibi legitur ascendisse non supra, sed in cœlum & esse in cœlo, considere ad dextrã Patris. Hoc igitur cœlum, & supra reliques est, & ab illis differt. Sic Col. 3. Apostolus locum, Vbi Christus est in dextra Dei Patris, distinguit à terra: Et vocat [illegible] vbi Christus est: Et 1. Thes. 4. ait, Dominum descensurum e cœlo, nempe in has partes inferiores: post que omnes raptum iri in nubibus obuiam Christo in Aera. In sublimi ergo est cœlum illud, non in terra, non in Aere: multò minus vbique. Descendet enim visibili corporis forma ex alto cœlo, in regiones istas, vt hic iudicentur viui & mortui. De hoc cœlo peculiariter egimus, in libris de operibus Dei intra sex dies creatis. Improbabamus ergo contrariam doctrinam: quæ, cœlum à terra: Et cœlum beatorum, à reliquis cœlis non distinguit, sed vbique esse contendit.

IN CAPVT VII.

Aphoris. 11

Inter alia quæ etiam Augustino peccatum originis asserenti ac defendenti, obiecit Iulianus, Pelagianus, fuerunt & hæc: quod aut faceret Deum autorem peccati, aut diabolum conditorem hominum: idque propterea quòd putabant Pelagiani, ab Augustino peccatum originale, ipsam hominis substantiam constitui. Quæ omnia obiecta ipse diluit tomo 7. contra Iul. Pelagianum, lib. 6. cap. 1. hisce verbis: Nec Deo adscribimus iniquitatem,

sed

se [illegible] æquitatem, quia non iniustè tot & tantis malis, quæ [illegible] hominis [illegible] Nec dubito quin tamen homines, sic [illegible] naturæ originis [illegible] peccato substantiam deuoratam [illegible] sed in primis humanam [illegible] posteritate contagium [illegible] consensu [illegible] sine scientia: in quibus nec scientia est nec conscientia: sed sciuit ille quid fecerit in quo omnes peccauerunt, & singuli malum inde traxerunt, &c.

IN CAPVT IX.

Aphoris. 5.

Quomodo se ab hoc errore excipere possint, qui Patres veram Christi carnem comedisse negant, non videmus: quasi quia re ipsa nondum existebat in natura, propterea in certa Dei promissione non extiterit: & proinde per fidem apprehendi & comedi non potuerit. Generalis enim est & ad omnes, & omni tempore pertinens propositio: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Vita enim non communicatur nisi illis, qui Christi carni & per carnem [illegible], qui est vita, fide ceu capiti membra, copulati sunt.

IN CAPVT X.

Aphoris. 1.

Voluisse enim &c. Quod [illegible] de primo, secundo, tertio & quarto statu, clarius fuisset, si dixissem: qualis fuerit homo ante peccatum: qualis post peccatum: qualis sit sub gratia: & qualis futurus sit in gloria.

IN CAPVT XI. DE CHRISTO REDEMTORE.

Aphoris. 6.

Personam Christi, proprie loquendo, ex natura diuina immensa, ac simplicissima, & ex humana finita, quæ infinitum minus est, quam punctum, respectu diuinæ, tanquam ex duabus veris ac propriè dictis partibus compositam esse, cum scholasticis merito negamus. *Tho. 3. p. q. 2. ar. 4.* Quæ enim proportio finiti ad infinitum, & creaturæ ad creatorem? Confitemur tamen cum veteribus Patribus, eo sensu dici posse [illegible], compositam, quo sensu dicta est [illegible] factum esse carnem, & qui in forma Dei erat, iam in similitudine hominum factum esse dicit. Hoc verò nil aliud est, quam quod [illegible] æterna in duabus nunc subsistat naturis: ita vt Christus iam non minus sit verus homo quàm verus Deus. Huc spectat, quod ante diximus de similitudine animæ & corporis: ex iis enim tanquam ex veris & essentialibus partibus constat persona hominis: illud non per omnia quadrat. probantes tamen hoc simile quatenus eo Athanasius & alij Patres ad veram & hypostaticam diuersarum naturarum vnionem demonstrandam, vsi sunt: tametsi non per omnia, vt etiam Iustinus in expositione fidei, & alij Patres, ingenuè fatentur, sint hunc mysterio congruat. Simile vestis frequentissimum est apud veteres Patres: præsertim apud Athanasium & consentaneum est cum scripturis. Caro enim Christi, qua tecta fuit Deitas, velum vocatur ab Apostolo Hebr. 10. v. 20. At pulcherrimè hoc simili vestis, dogma de reali Idiomatum diuinorum, in humanam naturam effusione seu communicatione, funditus euertitur: quod simili ferri igniti, & corporis etiam animati confirmare conantur nonnulli, quanquam minimè possunt.

Aphoris. 7.

Corpus, & animam duo esse [illegible], diximus: Et hoc liquere in Adamo, cuius corpus primum per se subsistit: deinde anima substantia etiam per se subsistens, addita illi fuit. Idè etiã liquet in separatione animæ à corpore: quorum vtrunque seorsum subsistit. Cæterùm cum sint partes hominis essentiales singulæ quidem sunt [illegible] sed imperfecta: coniunctæ autem, vnum perfectum [illegible], hoc est, personam hominis constituunt. In Christo autem non ita se res habet, quoad naturam diuinam & humanã. Natura enim humana nec ante vllo modo, nec post assumtionẽ, per se subsistit: aut subsistit, sed in Verbo [illegible]: Verbum autẽ per se & perfectissimum semper fuit [illegible].

Aphoris. 10.

Simile solis, non quidem tam benè quadrat, atque simile gloriæ, qua nostra corpora sunt afficienda: quia hæc gloria, ignominiam nostræ carnis prorsus tollet, sed solis lumen candelæ tantum obfuscat, non autem penitus extinguit: fateor tamen per plenam [illegible] hoc solis nihil quod voluminis [illegible] realis illius cum aëre communicati medium, candelæque prorsus inutile reddit, atque extinguit & nullum fieri. At verò essentiales carnis proprietates nunquam propter vnionem hypostaticam aut penitus tolli, aut infirmari ita vt nulli sint, vt sint, constare quod tamen vitari non posset si natura humana realiter diuina omnipotentia participaret: ita vt ea posset quæcunque Deus potest. Nihil enim frustra aut supposit, aut retinuit & retinet [illegible] Filius Dei. Ergo simili solis haud inefficaciter confirmatur, quod simili gloriæ, quæ omnem à nostris corporibus ignominiam tollet, probatum est.

Aphor. 11.

Id totus Christus esse aut augere, &c.

Hic in primo membro ad nomen Christi additum est, Filius hominis: in altero Filius Dei Deus vt significaremus, & diuina de Christo homine: & humana de Christo Deo, prædicari: quando ipsa Christi persona vtrobique significatur. Idem enim Christus, vna eadẽque persona, totus est Deus, totúsque homo, licet non totum, vt loquitur Damascenus, quippe qui in duabus [illegible] naturis, vnus & idem subsistit. Hoc ita explicat Damascenus. lib. 3. cap. 7. [Greek text illegible] dicitur contra Nestorium: [illegible] contra Eutychen.

Quod verò diximus de actionibus, siue secundùm humanam naturam, siue secundùm diuinam editis, quòd eas tamen vnus & idem totúsque Christus præstet: id inde pendet, quia actiones sunt (vt loquuntur scholæ) suppositorum, [illegible]. Diuersitas autem actionum, ex diuersitate naturarum, seu formarum per quas fiunt, proficiscitur. Cum igitur in Christo sint duæ naturæ, vna autem persona: inde fit, vt vnus tantummodò etiam sit [illegible] vt Damascenus loquitur, lib. 3. cap. [illegible] verò vocatur [illegible] non tam quòd fiunt ab eodem agente, qui est [illegible]: quam quòd ad hæc salutis nostræ opera, non sola Deitas, sed humanitas quoque concurrat suas quæque actiones, cum alterius actionibus, communicans. Atque hæc est prima & princeps vnionis hypostaticæ vis, [illegible] hac duæ naturæ, earúmque proprietates & actiones, in vna eadẽmque persona ita vniuntur: vt ille, qui propter formam Dei, in qua subsistit ab æterno, Deus est, & propter formam serui, in qua nũc subsistit, homo est: etiã [illegible] totus Deus, totus sit homo, & totus homo totus sit Deus: ideóque & totus sit omnipotẽs, ac vbique præsens & totus alicubi certo loco existẽs: idémque totus mortuus sit & totus mortem moriendo destruxerit: Et per consequens [illegible] ad salutem nobis comparandam communicando [illegible] & applicandam, quò sola diuina operetur natura, [illegible] à humana cooperetur.

Secunda vis ex prima sequitur: quòd videlicet humana natura ad omnia beneficia in nos conferẽda, Deitatis organum, [illegible] vtiliss. efficacissimũ facta sit.

Tertia, quòd propter hanc vnionem [illegible] cuncta sit hæc massa, vt ab [illegible] nostræ adorationis fidei, inuocationis, dilectionis in totam Filij [illegible] intendere nõ possimus, aut debeamus: vt in Confessione explicatur. Filium enim ipsum, id est personam adorare iubemur Heb. 1. Et in ipsum credere.

Quarta vis est quòd quia humana hæc natura [illegible] vnita est diuinæ: ideò dona Dei sine mensura, in eam collata sunt, vt explicatur aphorismo sequenti.

Aphoris. 12.

Tametsi cùm hanc Confessionem conscriberem omnia quæ ad hunc articulum de persona Christi pertinent, complexus fuisse mihi visus sum: placuit tamen, maioris explicationis caussa, hæc quoque, quæ sequuntur, aliis paulò ante dictis adiicere.

1. Vna tantummodò est & semper fuit Christi persona. Vnus enim tantummodò Filius Dei vnigenitus: vnus idémque Christus.

2. Hæc persona, ab omni æternitate, per naturalem ex Patre generationem, propria Verbi est in tempore autem, humanæ assumtæ naturæ, per gratiam vnionis hypostaticæ, communis facta est.

In [illegible] enim distinguenda est [illegible] quam cum Patre & Spiritu sancto communem, imò eandem habet: a modo subsistendi proprio, quo fit, vt certa sit [illegible]

... Persona, à Patre & Spiritu sancto distincta: eóque pro ... illius seu ... personaque appelletur & sit.

Hæc verò ... hypostasis, ... propria per naturã: facta est, vt ... mus, per gratiam vnionis, humanæ assumtæ naturæ cum diuina communis: nempe vt ... non minus in hac humana, quàm in illa diuina ... realiter subsistat: Et ea re non minus sit verus & perfectus homo, quam verus & perfectus Deus: saluis interim & distinctis manentibus naturis, proprietatibus, actionibus.

3. In illius itaque immensæ, simplicissimæ & perfectissimæ personæ vnitatem, natura humana id est, massa illa ex natura rationali, & ex carne humana constans, finita, compos ... multorum indiga ... assumta est.

Quomodo verò? non ita, vt ... aut illam infinitam personam ... intra sua finitæ sub ... naturæ terminos incluserit. aut in infinitam ... illius amplitudinem tota seu coëxtensa, perretrahatur quod de ha ... proprietate diximus: idem de reliquis ... tuendum & credendum omnino est: quia omnes ... immutabiles & impermixtæ. Quomodo igitur humana assumta est? Ita quidem in vnitatem eiusdem personæ, vt tamen non sit ea ipsa persona: sed in persona ... , persona gestetur, sustentetur, totaque ab ... semper pendeat.

Hæc enim ... naturarum ... seu ... facta est ...

4. Ex quo ... etiam sequitur, naturam assumtam, non esse propriè loquendo, partem huius personæ, vt suprà dictum est.

Sicut enim ex vnione duarum naturarum non est confusa tertia quædam natura: Ita neque ex assumtione naturæ humanæ in vnitatem personæ diuinæ, ceu noua persona composita est, quæ propria sit Christi, & à persona ... quæ est ... differat. Eadem enim omnino est, nec à seipsa differt nisi in hoc quòd quæ in sola ... subsistebat, & tantummodò Deus erat: nunc in forma etiam serui subsistit, & homo quoque est: & ante erat ceu rex nudus, nunc verò carne nostra, tanquam veste purpurea vestitus: ita vt hanc ob caussam non immeritò à Patribus persona iam quodam modo composita esse dicatur. Sed hoc præterea discrimen obseruato: quòd vestis ad essentiam Regis non pertinet: humana autem natura in Christo, ita se habet, vt iam, quid sit Christus, definiri sine illa minimè queat.

5. Quæ caussa est, quamobrem, natura humana assumta ceu pars personæ Christi reputãda & agnoscenda sit: quia nimirum in illius personæ vnitatẽ ita assumta est, vt sicut ... cum hac carne humana ... ut & est: sic etiã caro hæc in ... & cum ... Deo, Deus appelletur & sit, vt Athanasius, Gregor. Nazianzenus, Damascenus & alij Patres, è sacris literis docent: est enim illa Deus: non natura, sed ... quo etiam sensu, eadem caro, omnipotens est, & eóque præsens. Vnde etiã fit, vt qui honos debetur ... per se, idem etiã carni in ... , & propter ... deferendus sit: quia vna eadémque est vtriusque naturæ ...

6. Adde præterea, maioris explicationis caussa, quòd ... licet vbicunque ipse est, est autem vbique, ibi etiam idem sit non solùm Deus, sed etiam homo, idque propterea quòd vbique naturam humanam sibi ... vnitam habet non tamen illi naturæ vbicunque ipse est, sed tantummodò, vbicunque illa existit, ... se præbet: nempe ita, vt illa ab hac sustentetur, gestetur, agatur.

Quomodo enim, vbi non est, ... dici queat sustentari? Pedes ab anima sustentãtur, nõ vbicunque ipsa est, puta in capite: sed vbi dũtaxat ipsi existunt. Cum caro esset in vtero virginis: ... certè illi ... , eam nõ sustentabat extra vterum Mariæ: sed in vtero tantùm talis fuit ei ... , quæ illã ibi, & nõ alibi sustentaret: id quod de tota porrò Christi vita, cũ in variis versaretur locis dicendum est. Post mortẽ quoque corpori ... & sepulto ... fuit, illud in se sustentans: sed vbinam loco ... ? non certè in cœlo vbi non erat: sed tantummodò in sepulchro: quemadmodũ contra animæ etiam separatæ à corpore, nõ in sepulchro sed extra sepulc ... itidẽ sustẽtans hypostasis fuit: & nũc in cœlo, nõ in terra, multò minus vbique, vtrumque simul, animam & corpus sustentat.

7. Neque ex hac doctrina sequitur, solui vnionẽ personalem & effici, vt non tota persona sit ... carni, sed tantũmodò ex parte. Ratio est quia est persona hæc ... sicut est infinita, ita etiam est simplex, diuina: proinde & tota est ... ipsi carni vbicunque hæc existit: Et tota etiam alibi, vbi caro non existit, ... est, existens in forma Dei. Certè anima, vt antè dictũ est, tota est ... capiti, illud viuificans, sustentans: vbinam verò? non in omni parte corporis sed in ea tantùm, vbi est caput ipsũ: Et tota etiã extra caput, ... est pedibus, illos etiã sustentans: non quidem vbi caput, sed vbi pedes ipsi sunt. Num igitur soluitur vnio, quam habet anima cum capite: quia etiam extra caput, in pedibus est tota?

8. Ad extremum quo omnia denuò, quæ de vnione personali disputantur, clarius explicentur, hoc addo.

Anima ... est oculis: qualibus verò? quales sunt: nẽpe tanquam organis ad videndum, non autem ad audiendum, accõmodatis. Contra auribus ad audiendum, non ad videndum. Sic ... naturæ humanæ, non ad mortem destruendam, quod proprium est ... : sed ad ... perpetiendam quod proprium est carnis ...

Denique ... illi est, non ad hoc, vt sit vel id, vel tale, quod & quale est ... : sed id & tale quod & cuiusmodi ipsa est, vel per naturam, vel per gratiam ... aliter inditam quam vocant infusam & habitualem. Gratiã enim vnionis ... quòd sit in hanc vnitatem personæ assumta.

Eadẽ doctrina nostra confirmatur ex iis quæ de officio Mediatoris, hoc est de fine incarnationis, tum in sacris literis tum à Patribus traduntur.

Fines multi huius incarnationis obseruãtur à Patribus in scripturis, & peculiariter ab Anselmo in libro cur tu lus est ... : sed præcipuus & immediatus fuit, non simpliciter vt nos ... Deus seruaret (potuit enim hoc suã omnipotentiã, & solo iussu sine carnis assumtione perficere) ... vt nos tali modo, hoc est, per propriã suæ personæ mortem à morte seruaret: & per propriam resurrectionem, nos ad vitã reuocaret, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 2. vers. 14. Vt per mortẽ destrueret eum, qui &c. Et 2. ad Tim. 1. 10. Qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit: &c. Quibus succinit vetus Ecclesia dicẽdo, Qui mortem, moriendo destruxit: & vitam, resurgendo reparauit. Finem hunc Leo primus expressit dicendo: Filium Dei sumsisse carnem nostram vt mori posset ex vno, & mori non posset ex altero. Suscepit igitur carnem in hunc præcipuum finem, vt talis salutis nostræ perficiendę caussa, per illam carnem ea ageret, quæ per se in forma Dei, præstare non poterat: veluti est pati & mori. Occidere enim mortem simpliciter, poterat ipse per se: sed occidere per mortem, sine assumta carne mortali, in vnitatem suæ personæ, in seipso non poterat. Non igitur assumsit carnem ... vt quæ ipsius propriæ erãt actiones, eas per carnem ederet: sed vt ... hoc est salutem nostram, tantùm modò actionibus nimirum suis propriis, cum actionibus carnis nostræ coniunctis operaretur.

IN CAP. VI. XII.

Aphoris. 8.

De hac vera & essentiali vnione nostri nostræque carnis, cum carne Christi, insignis locus est apud Cyrillum in Iohan. lib. 10. cap. 13. Col. ...

Non negamus, recta nos fide caritatéque sincera Christo spiritualiter coniungi: sed nullam nobis coniunctionis rationem, secundum carnẽ cum illo esse, id profectò pernegamus: idque à diuinis scripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitauit, Christum etiã sic vitem esse nos verò palmites, qui vitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentẽ: Quia omnes vnum corpus sumus cũ Christo. Quia etsi multi sumus, vnum tamen in eo sumus. omnes a vno pane participamus. An fortassis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse? Quæ cùm in nobis fiat, nõnne corporaliter quoque facit cõmunicatione carnis Christi, Christũ in nobis habitare? Cur n. membra fidelium, membra Christi sunt. Nescitis, inquit quia membra vestra, mẽbra sunt Christi. Membra igitur Christi meretricis membra faciam? absit. Saluator etiam: Qui manducat carnem meam ait. & bibit sanguinem meũ, in me manet & ego in eo. Vnde considerandũ est, non habitudine solùm, quę per caritatem intelligitur, Christum in nobis esse: verùm etiam & participatione naturali. Nam quemadmodũ si quis igne liquefactam cerã, alii cera similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnũ quid ex vtrisque factũ videatur: sic cõmunicatione corporis & sanguinis Christi, ipse in nobis est, & nos in ipso. Non poterat enim aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti. Christo (te obsecro) fidẽ præbe. Amen Amen, inquit, dico vobis: nisi manducaueritis carnẽ Filii hominis, & biberitis sanguinẽ eius, nõ habebitis vitam in vobis. Qui mãducat carnẽ meam, & bibit sanguinẽ meum, habet vitam æternã, & ego resuscitabo

tabo eum in nouissimo die. Audis apertè clamantem, non habituros vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem eius manducauerimus. In verbis autem ipsis, dicit id esse, in corpore vitæ. Vita autem nulla alia quam ipsa vitæ caro intelligi potest: hæc enim nos in nouissimo die suscitat. Et quomodo dicere non grauabor, Caro vitæ, facta vnigeniti caro, ad virtutem vitæ reducta est: non potest igitur morti succumbere. Propterea in nobis facta interitum a nobis pellit. Non enim abest ab ea vnigenitus Dei Filius. Vnde cum vnum esse cum carne sua, Ego, inquit suscitabo eũ. Si igitur secundum carnem palmites nos dicit, cur negat? Annon conuenienter dici potest, vitẽ humanitatẽ eius esse, & nos palmites propter identitatẽ naturæ? Eiusdem enim naturæ vitis & palmites sunt. Ita & spiritualiter, & corporaliter nos palmites, & Christus vitis est. Hæc Cyrillus.

In toto hoc contextu propositum fuit Cyrillo demõstrare: Christum non solùm secundum Deitatem, vt volebant aduersarij Nestoriani, sed etiam secundum carnẽ, esse vitem, a qua in nos tanquam palmites vita fluit: ac proinde etiam nos tanquam palmites, non solùm Deitati, sed et carni humanitati, adeoque carni ipsius esse insertos: ergo & vitam, & succum omnem spiritualem nos non tantum a Deitate, sed etiam ab eius carne haurire. Et ratio huius, ab vnione hypostatica quæ fit, vt Deitas, & caro in eius vnitatem assumpta non sit nisi vna persona vnus & idem Christus, vna eadẽque vitis. Nos igitur non posse coniungi Deitati Christi, quin etiam eius carni vniamur nec ab illa, nisi & ab hac, nos vitam haurire posse.

Vt hanc vnionem & realem nostræ carnis, cum carne Christi coniunctionem, clarè explicaret, simile cera affert, liquefacta quæ cum alia cera liquefacta per omnia vt notum est, sed quòd non solùm spiritualem, verùm realem & substantialem esse nostrã cum Christo coniunctionem, pulchrè demonstret. Atque hoc significat cùm concludens ait, NON SPIRITUALITER, sed etiam CORPORALITER, id est, non solùm, quoad Spiritum, sed etiam quoad corpus.) Et Christum esse vitem, & nos eius esse palmites. Non igitur de modo quo Christo copulemur, siue spiritualis siue corporalis, sed de rebus quæ copulantur, quòd illis, scilicet non tantùm anima, seu spiritus noster cum spiritu & anima Christi, sed etiam caro nostra cum carne eius arctissimè coniungatur. Liquet hoc ab aduersariorum propositione aduersus quam disputat, nimirum, quòd NOS CVM CHRISTO COMMVNICAMVS CARNE. Col. 10. B.

Aduerbia igitur Spiritualiter & corporaliter, à Cyrillo non significarunt modum, quo vnimur Christo vitæ sed res quæ vniuntur, vt dictum & explicatum est. Modum autem esse ipsi etiam Cyrillo spiritualem, hoc est, per fidem nostram, pérque Spiritum Christi, constat: quia vbique, & præcipuè in cap. 6. Ioh. docet, carnem Christi à nobis manducari fide. Ex hac autem manducatione concludit incorporationem.

IN CAPVT XXIII.

Aphoris. 7.

Si quis hic excipiat de lege: **An non in veteri Testamento**, etiam, donabantur gratia seruandi legem? sicut & in nouo donamur gratia credendi Euangelio. Respondeo. Donabantur: verùm non ad auditum legis, sicut ad auditum Euangelij donamur nos fide: sed quia crediderant prius Euangelicis promissionibus de Christo: ac proinde acceperunt donum seruandi inchoatiuè tamen & ex parte tantùm, legem: non quia audierant legem: sed quia crediderant in Christũ venturũ: vt semper obedientia legis, ex fide Christi, tanquam effectum ex caussa cõsequatur.

IN CAPVT XXIV.

Aphoris. 1.

Cùm diximus receptam esse significationem sacramenti, vt non verbum solum, nec elementum solum, sed elementum simul cum verbo, vocetur sacramentum nihil aliud volumus, quàm sicut solum verbum sine elemento seu signo, non potest dici sacramentum: sic neque signum, sine verbo Sacramentum censeri: vt in Ecclesia definiri solet est inuisibilis gratiæ, visibile signum, adde, ex verbo, hoc est, ex institutione Christi, ad eam rem, consecratum, hoc est, à profano vsu, ad hanc rem sacram tractatum.

Sic August. Tom. 5. de Ciuitate Dei, lib. 10. cap. 5. Sacrificium ergo visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, hoc est sacrum signum est. Item in D. de consecr. dist. 2. c. sacrificium: Sacramentum est, inquit, inuisibilis gratiæ, visibilis forma.

Idem verò Aug. Tom. 9. in Ioh. Tractat. 80. ait de verbo Euangelij. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum etiam ipsum tanquam visibile verbum. Sacramentum igitur, secundum receptam in Ecclesia significationem, agnoscimus & agnouimus semper, esse visibile signum: Et quidem rei inuisibilis gratiæ. Sed vnde hoc habet, vt sit talis rei signum? A verbo institutoris Christi. Tolle enim verbum, nullum fuerit sacramentum. Detrahe verbum (inquit Augustinus) & quid erit aqua, nisi aqua? Hic est sensus verborum nostrorum: non quod verbum sit sacramentum, aut proprie loquendo pars Sacramenti, prout sacramentum definitur visibile signum esse, inuisibilis gratiæ: sed quòd sine verbo, elementum visibile, sacramentum rei inuisibilis esse non possit. Et ideo sit visibile signum rei inuisibilis: quia ad hoc verbo Domini institutum est.

Etiam Irenæus, nulla verbi mentione facta (quia hoc semper supponitur) scriptum reliquit Eucharistiam hoc est, Sacramentum Eucharistiæ, duabus rebus constare: terrena (hoc est, signo) & cœlesti (id est re signata): neque tamen res signata, signum est, seu sacramentum: sed quia signum esse non potest sine re signata (cuius enim alioqui signum esset?) ideo Eucharistiæ sacramentum, constare dixit & terrena (id est, signo) & re cœlesti (hoc est, re signata). Hæc ad eam, quod dicimus de verbo & elemento constitutionem pertinent.

IN CAPVT XXV. DE BAPTISMO.

Aphoris. 1.

De aqua constat ex Actis: vbi nihil vnquam ab Apostolis adiectum fuisse aquæ, liquidò apparet. Formam aliquam baptizandi non instituit Christus præter illam, quam habemus Matt. 28. Apostolos autem Christo simpliciter obtemperasse, extra controuersiam est. Quod igitur legimus in Actis, ab Apostolis baptizatos fuisse aliquos in nomine, & in nomen Christi: illud ad formam baptismi Christianam nihil pertinet. Iohannes quidem baptizabat in nomen Christi, vt constat. quo tamen nomine, vt Ambrosius indicat, Trinitas tacitè indicabatur, nempe persona vncta, hoc est, Filius quoad assumtam naturam: persona vngens, id est, Pater: & vnctio id est, persona Spiritus Sancti. Christus tamen propriam baptismi formam expressit, dicendo, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Quare constat, illam locutionem baptizari in nomen Christi, nihil planè ad formam baptismi Christiani pertinere.

Id quod inde etiam confirmatur: quia nunquam legisse quòd Apostoli quempiam baptizarint, dicentes, se illum baptizare in nomen Christi: sed tantùm legimus, quod multi fuerunt baptizati in nomine, & in nomen Christi. Quid igitur illa loquendi forma sibi voluit Spiritus sanctus? Hæc meo quidem iudicio voluit summatim indicare: nimirum, quòd, qui professi erant fidem in Christum, baptizari iuberentur, hoc fieri in nomine & autoritate ipsiusque Iesu Christi: Imò quòd etiam baptizarentur in hanc formam, hoc est, in nomine Patris, Filij & **Spiritus sancti, hoc esse ex mandato Christi. Baptizentur ergo in nomine Christi, hoc est, secundum mandatum** & formam à Christo præscriptam.

Secundò, qui sic baptizabantur, eos sicuti iam coram Deo, **per fidem erant Christo incorporati, inque noui fœderis societatem admissi, sic hoc noui fœderis signo, coram tota Ecclesia, Christo consecrari, & ad fidem in eum retinendam, & ad obedientiam mandatis eius præ**standam obligari, inque corpus Ecclesiæ eius inseri: eóque in communionem sanctorum & ad perpetuam resipiscentiam, fidémque in Iesum Christum sinceram vsque vitæ continuandam, recipi. Tota enim Ecclesia, & singuli fideles, baptizati sunt in mortem Christi, & cum eo sepulti: cuius symbolum, est ipsa in aquam immersio: vt **hinc intelligamus, per totam vitam nostram**, mortuũ **nobis esse peccatis, & viuendum iustitiæ: id quod est** verè baptizari in nomen Christi, nempe pro nobis mortui & sepulti.

Aphoris. 4.

Substantia quoque legis, etiam ceremonialis, perpetua est, eóque semper retinenda. Non enim Christus venit vt solueret legem, aut Prophetas, quoad substantiam doctrinæ. Ad substantiam autem legis de circumcisione, pertinet, vt qui sunt in fœdere, signo etiam fœderis, Deo **obsignentur. Noui autem fœderis signum est baptismus**: qui circumcisioni successit. Col. 2.

Adde locum Petri ex Act. 2. vers. 38. Resipiscite & baptizetur vnusquisq; vestrũ in nomine Iesu Christi, in remissionẽ peccatorũ & accipietis donũ Sp. sancti. Vobis enim facta est promissio & liberis vestris, & omnibus qui lon-

gè sunt, quoscúque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster. Ad quoscunque igitur pertinet promissio salutis per Christum ad eos etiam pertinet baptismus. Atqui promissionem ad fidelium etiam infantes pertinere, docet Petrus: Infantes igitur baptizandi.

Aphoris. 6.

Cùm Paulum diximus, eos de quibus Act. 19. denuò baptizasse, tanquam non rite baptizatos: id sine vllius interpretis præiudicio diximus: neminem enim damnamus. Tantùm rogamus lectorem, vt illud verbum REBAPTIZANDI, dextre interpretetur. Non enim intelleximus, qui rite baptizati fuerant, eos postmodum fuisse rebaptizatos: sed qui vero baptismo, præcedente scilicet vera de Deo Patre, Filio & Spiritu sancto doctrina, baptizati non fuerant: eos postquam veram & integram de Deo Christo doctrinam à Paulo edocti fuissent: tum demum verum etiam baptismum suscepisse: & post baptismum, per impositionem manuum, ipsum etiam Spiritum sanctum, eiúsque dona accepisse, id quod propriè loquendo non fuit rebaptizari, sed verè baptizari.

Cur autem sic senserim & adhuc sentiam: adductus fui cum Patrum, atque in primis Ambrosij & Hieronymi, illum locum sic interpretantium autoritate: tum etiam ratione ex ipso contextu desumta.

Ad autoritatem quod attinet: primùm nemo vnquam ex Patribus verba illa [illegible] verba fuisse Pauli, de illis qui audierunt Iohannem Baptistam, docuit, sed omnes tanquã verba Lucæ de iis qui audierunt Paulum interpretati sunt. Sic Chrysostomus Tom. 3. in Acta, homilia 40. Sic Oecum. in Act. cap. 19. Sic Augustinus Tom. 7. contra Petil. c. 7. Sic Gregorius Tom. 1. in Euang. homil. 2[illegible]. Sic Beda in Acta, ca. 1[illegible]. Sic alii omnes.

Deinde plerique ipsorũ disertè scribũt, illos duodecim discipulos fuisse à Paulo, vel saltẽ iussu Pauli baptizatos: tanquã non ritè antea baptizatos: quippe qui non audierant doctrinã de Spiritu sancto, nec in eius nomen fuerãt baptizati. Ambrosius Tom. 2. de Spiritu S. ad Theod. Imper. capite 3. Denique & illi ipsi qui dixerant: Nec si Spiritus sanctus sit, audiuimus, baptizati sunt postea in nomine Domini Iesu Christi. Et hoc abundauit ad gratiam, qui iam Spiritum sanctum, Paulo prædicante cognouerant. Nec contrarium debet videri, quia quamuis etiã postea tacitum sit de Spiritu: tamen creditum est, & quod verbo tacitum fuerat, expressum est fide. Cùm enim dicitur: In nomine Domini nostri Iesu Christi: per vnitatẽ nominis, impletum mysteriũ est: nec à Christi baptismate, Spiritus separatur: quia Iohannes in pœnitentiam baptizauit, Christus in Spiritu. Hæc Ambrosius.

Hieronymus Tom. 4. in Iohel cap. 2. pag. 66. Ergo salutare Dei videri non potest, nisi Spiritus sanctus effundatur: Et quicunque crederese dicit in Christũ, non credens in Spiritum sanctũ: perfectè fidei oculos non habebit. Vnde & in Act. b. Apostolorũ: qui baptizati erant baptismate Iohannis in eum qui venturus erat, hoc est, in nomine Domini Iesu: quia responderunt Paulo interroganti: sed ne si sit quidem Spiritus sanctus nouimus: iterum baptizantur: imò verum baptisma accipiunt. quia sine Spiritu sancto & mysterio Trinitatis, quicquid in vnam & alteram personam accipitur, imperfectum est, &c. August. contra Petil. cap. 7. col. 498. vult illos duodecim fuisse baptizatos à Paulo: aut quia non acceperant baptismum Iohannis, sed mentiti fuerant: aut quia si illius, non tamen baptismum Christi acceperant. Sensit enim cũ Cypriano & Tertulliano, & aliis Patribus differre baptismũ Iohannis, & baptismũ Christi qua de re postea. Ex nostris etiam doctissimus Wolfg. Musculus, de loco Act. 19. sensit cum Ambrosio. In locis communibus, loco de baptismo: cuius verba, quia prolixè hunc locum tractat, non recitamus. Et ante Musculum Bucerus, tum in 3. cap. Matthæi, tum in Epistolam ad Ephes. cap. 4. In Matthæum hæc verba leguntur. Paulum Ephesiis illis, qui in baptisma Iohannis baptizati erant, ignorantes quid ipsum esset, quia Spiritum sanctum adhuc ignorabant, quos illo Christum baptizaturum tẽpore prædicauerat, dixisse legimus, Act. 19. Iohãnes quidẽ baptizauit baptismo pœnitentiæ, populo dicẽs, in eum qui venturus esset post se, vt crederent, hoc est, in Christũ Iesum. Quid iam nos aliud vel facimus baptizando, vel facere debemus? Vtique noster baptismus, pœnitẽtiæ est: dum quos baptizamus, in mortẽ Christi sepelimus, hoc est, in eum numerũ adscribimus, qui per omnẽ hanc vitã peccatis mori, & viuere iustitiæ debeant: quod tamen sint non nisi dono Christi accepturi. Quare ab adultis, quos baptizamus, fidem, in Christũ requirimus, & infantes in eandẽ educandos, Ecclesiæ commendamus. Nunquã igitur rebaptizasset illos Ephesios Paulus, si Iohannis baptismo, id est, quo solebat ipse baptizare, in pœnitentiam & fidẽ Christi fuissent baptizati: Sed cùm essent tantùm, vt Lucas meminit, in baptisma Iohannis, quod tamen nesciebant, quale esset, ignorantes in totum baptismum Christi, id est, Spiritus, baptizauit eos: declarato quid fuisset Iohannis baptismus: & quomodo ille in Christũ baptizasset, imò in suam istam tinctionem, quasi ea vllus possit saluti esse. Baptizauit itaque eos hoc ipso baptismo Iohannis, id est, vt ille solebat, in nomen Domini Iesu: & mox impositis manibus, Christi quoque baptismo, id est, Spiritu sancto. Nam statim venit super eos Spiritus sanctus, vt illic legitur. Hæc ibi.

In Epistolam verò ad Ephes. in cap. 4. idem Buc. in hæc verba scribit. Hinc liquet & illud, Ephesios illos duodecim viros, qui nesciebant, nũ Spiritus sanctus esset, quos baptizauit Paulus, non fuisse baptizatos baptismate Iohãnis, id est, quod Iohannes administrauit: sed vt de se ipsi testati sunt in baptisma Iohannis. Iohannes enim à se baptizatis omnibus prædicauit, Christum baptizaturum Spiritu sancto, atque in hunc hortabatur, vt crederent, atque ab eo Spiritum sanctum perciperent. Quocirca ignorare Spiritum sanctum hi Ephesii non potuissent, si eo fuissent tincti baptismate, quod verè Iohannis dici potuisset. Id quod & Apostoli verba ad hos viros satis indicant: Iohannes quidẽ baptizauit baptismo pœnitentiæ, populo dicẽs, vt in venientem post se crederet, hoc est, in Christum. His enim verbis docere voluit, eos non Iohãnis baptisma percepisse, qui Iohannis de Christo prædicationem, & promissionem nondum nouerint. Hæc Bucerus.

Cùm igitur Patres locũ illum Act. 19. ita sint interpretati, vt modò explicauimus: Quis obsecro ego sim, qui tot tantisque doctoribus in tali huius scripturæ interpretatione, quæ neque cum textu contextu, neque cũ aliis scripturis, neque cum analogia fidei pugnat, neque vlla secũ affert absurda, contradicere audeam, aut debeam?

Si quis verò ex contextu obiiciat, illud [illegible] & [illegible] nihil euincit aduersus Patrum interpretationem: cùm nec insolens sit Apostolo, præposito [illegible], nõ semper subdere aduersatiuam [illegible] Rom. 1. vers. 8. Col. 2. vers. 23. & alibi. Et huic [illegible] aliud [illegible], quod breuitatis caussa reticuit Lucas, subintelligi commode possit, sicuti post monstrabimus: vt non sit necesse, cum illo [illegible], coniungere illud [illegible] quod sequitur in versu 5. quod Patres volunt sermonem non Pauli, sed Lucæ continuari. Patrum igitur interpretatio non pugnat cũ contextu. Sed neque cum aliis scripturis. Nã si quis dicat, Paulus ad Corin. scribit, se gaudere, quòd neminem baptizarit, nisi domum Stephanæ: respondere poterit, verũ est, nempe Corinthi: sed isti duodecim erant Ephesi. Deinde de baptizatis sua manu loquebatur: hos autem 12. baptizare potuit, alienæ: vt de temporis circumstantia non disputemus. Cum analogia verò fidei non pugnare, aut vlla secum ferre absurda, certum est: quia Patres de baptismo legitimè administrato, quasi illum repetierit Paulus, minime loquuntur. Patrum igitur interpretatio (meo quidem iudicio) non facilè refelli potest. Quare hæc prima caussa est, cur sic de illa Pauli actione senserim, & adhuc sentiam, quanquam in caussa, cur Apostolus illos baptizarit, cum omnibus non consentiam: sed tantum cum Ambrosio & Hieronymo.

Baptismum Iohannis alium fuisse à baptismo Christi, docent Patres, tum ex eo quod Iohannes dixit, se baptizare (tãtummodo) in aqua. Christum verò in Spiritu sancto, & igne. tum etiam inde, quia baptismus Iohannis, baptismus pœnitentiæ vocatur: Christi autem baptismus in remissionem peccatorum dari dicitur: Et quòd ille præparauerat ad hunc: atque vt Tertull. loquitur. baptismus ille pœnitentiæ fuerit ceu candidatus remissionis peccatorum & sanctificationis in Christo subsecuturæ. Legatur Tertull. de baptismo, pag. 707.

Sic & Cyprianus sermone de baptismo Christi, & manifestatione Trinitatis, pag. 430. Sic & Augustin. Tomo 7. cõtra Petil. cap. 7. Sed non omnes intelligimus, quid sibi de hoc baptismi discrimine voluerint Patres. Non enim voluerunt, vnum ab altero differre vel in materia ac symbolo, vel in doctrina formáque baptismi: sed tãtùm in efficacitate: quòd nimirum, etiamsi remissio peccatorum dabatur illis, qui baptismo Iohannis tingebantur: ea tamen nõ fuerit ex baptismo Iohannis, hoc est aquæ: sed ex baptismo Christi, qui est baptismus Spiritus: quo illud pertinet. Ego baptizo in aqua, ille autem in Spiritu sancto. Hoc autẽ Baptismo Spiritus, illi tantummodo baptizabantur, qui in Christum credebant, quẽ Iohannes dicebat iam adesse: licet

cet non ab omnibus cognosceretur. Proinde hanc fidem [illegible] Iohannes, vt etiam Paulus hoc in [illegible] testatur: Quare [illegible] sunt qui propter hanc diuersitatem, repetendum fuisse baptismum aquæ putarunt.

Augustinus contra Petil. vt paulò ante attigimus, refert quosdam [illegible] sententiā [illegible] fuisse Apostolo cum interrogaret, an quidnam baptizati essent, respondisse in Iohannis baptisma. Ita ex eo, quòd prius illi Ephesi [illegible] se etiam non audiuisse an sit, id est, [illegible] ille Spiritus S. eorum [illegible], de quibus fuerat sermo, donorum autor [illegible] conuincere, dicēdus fuerit Apostolus hoc argumento. Quicunque baptizati fuerūt, [illegible] professi sunt fidem in Iesum Christum vt Filium Dei, ideóque & in eius Patrem & in vtrumque Spiritum. Hanc enim fidem exigebat Iohannes & secundum hanc homines baptizabat, baptizando semper vrgebat Iesum Christum [illegible] esse qui baptizaret in Spiritu [illegible] vestra confessione, non [illegible] hunc Spiritum &c. eoque non verè credidistis in Iesum Christum. Ergo, &c.

Verum enim verò illos duodecim [illegible] fuisse Ecclesiæ & Apostolo [illegible] & indignum [illegible], qui Christum profitebantur, mihi omnino esse videtur. Hanc [illegible] nobis semper placuit Ambrosij & Hieronymi [illegible] illos duodecim [illegible] in baptismo Iohannis baptizatos fuisse, verùm non à Iohanne, [illegible] Iohannis, qui sinceram de Deo doctrinam [illegible] explicarit: ac proinde qui ritè illos non baptizarit. Qui autem nō sunt ritè baptizati in Iesum Christum vt Filium [illegible] ac Mediatorē [illegible] & in eius Patrem & in [illegible] Spiritum, eos esse [illegible] baptizandos, extra controuersiam est apud omnes [illegible] tres [illegible] non quidem baptizatos [illegible] tanquā non ritè baptizatos fuisse à Paulo [illegible] doctrina de Trinitate, quam & Iohannes [illegible] baptizandos.

Atque hæc de [illegible] autoritate a quibus [illegible] fimis [illegible] in dogmat[illegible] scripturarum interpretationibus [illegible] consentiunt, deficere [illegible] Ecclesiæ Christi [illegible]

Ratio quoque præter Patrū autoritatem, ex ipso contextu per Patres, vt [illegible] vidimus [illegible], me in eadem sententia confirmauit. Ratio hæc [illegible] igitur partim ex iis, quæ illi Ephesini a Paulo, an accepissent Spiritum sanctū, hoc est dona Spiritus sancti interrogati respondent dicendo, se neque etiā, an [illegible] hoc est, [illegible] & sit [illegible] ille Spiritus S. [illegible] Paulus volebat esse illorum donorū autorem, an similiter [illegible] ab illo [illegible] eiusque dona accepere [illegible] partim etiam ex iis colligitur, quæ Paulus de doctrina & baptismo Iohannis retulit dicendo, Iohannes quidem baptizauit baptismo resipiscentiæ dicens populo, vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederēt, hoc est, in Christū Iesum: quasi dicat, vos autem nō [illegible] credidistis in Christum talem qualis est Filium Dei Deum: cùm illius Spiritū non agnoueritis. Conclusio sequebatur: Illos ergo [illegible] Iohānis baptisma, a [illegible] quo baptizati fuerant, non fuisse [illegible] ritè baptizatos, cùm in doctrina de persona Christi in quē credi oportere nempe quòd non solū homo & Messias esset, sed etiā Filius Dei Deus, a quo etiā & a Patre procedit Spiritus S. [illegible], cóque in doctrina de Deo Patre, Filio & Spiritu sancto, in quorum nomen conferendus est baptismus, instituti non fuerint: Ac proinde, illos oportere [illegible] vera doctrina de Deo Patre, & Filio, & vtriusque Spiritu, inq. illa acquiescentes, legitimū suscipere baptismum: & post modū per impositionem etiam manuum, recipere dona huius Spiritus S. id quod postea factum fuisse, docet Lucas, dicens: Ἀκούσαντες δὲ [illegible] illi duodecim Ephesi [illegible] quid verò ἀκούσαντες: [illegible] est, [illegible] Paulū, de vera in Christū Filium Dei, [illegible] & in eius Patrē ac Spiritum sanctum fide quā & Iohannes prædicauerat, inq. illa acquiescentes baptizati sunt &c. Hæc Patrū interpretatio nempe illos [illegible] rectè in doctrina de Deo Patre Filio & Spiritu sancto instituto [illegible] per [illegible] baptizatos fuisse confirmari potest [illegible] ex [illegible] genere & [illegible] ex caussa quamobrem Paulus [illegible] aliis omnibus [illegible] peculiariter, an accepissent Spiritum sanctum, postquam professi sunt fidem in Christum interrogarit.

[illegible] genere [illegible] baptismate Iohānis, in quod [illegible] se fuisse [illegible] a Iudęo fuerant baptizati [illegible] plurimum non rectè tenebant doctrinam de [illegible] in vna essentia subsistentibus. Itaque isti etiam 12. licet admitterent Iesum esse verum Messiam: duas tamen duntaxat personas agnouisse videntur, personam Dei Patris & personam Messiæ, nudi quidem [illegible] putabant hominis, sed tamen in quo habitaret Deus Pater: Spiritum verò sanctum esse [illegible] & [illegible] autorem planè ignorasse conuincuntur ex ipsorum verbis.

Caussa autē cur Apostolus ingressus Ephesum, vbi multi erant discipuli Christi, hos [illegible] peculiariter interrogarit, aliqua certè fuit. Est autem, ex illorum respōsione probabile: Apostolum, aut ex ipsorū colloquio, aut ex relatione aliorum fratrum, percepisse, hos duodecim non rectè sensisse de Spiritu sancto.

Ad summam: Hoc fuit argumentum Apostoli quo probare ex illorū [illegible] voluit: eos non fuisse vero Iohannis baptismate baptizatos.

Quicunque verò Iohannis baptismo baptizatus fuit, is etiam illius doctrinam de Deo Patre Filio & Spiritu sancto audiuit [illegible] professus [illegible] proinde ipsum quoque Spiritum sanctū [illegible]. Hæc propositio reticetur, sed [illegible] probationem [illegible] Apostolus, vers. [illegible] dicendo, Iohannes baptizauit &c. hoc est, Iohannes prædicauit non solùm [illegible] sed etiam [illegible] Christum, nempe eum esse non solùm hominem Messiam, sed etiam Filium Dei Deum, a quo sicut & à Patre procedat Spiritus sanctus, & qui [illegible] baptizet in Spiritu sancto: eóque in hunc, tanquam verum Seruatorem, esse omnibus credendum, qui cupiunt salui fieri.

Atqui vos doctrinam hanc non audiuistis, nec professi estis: [illegible] nec verè in Christum [illegible] qualis est, credidistis. Dicitis enim vos ne audiuisse quidē [illegible] scilicet baptizaremini, an sit & existat [illegible] Spiritus sanctus. Ergo, &c. Ac proinde restat vt hanc doctrinā & fidem professi legitimum suscipiatis baptismum: Et postmodū per manuum impositionem, ipsa Spiritus sancti dona. Hæc est argumenti [illegible], secundum Patrum interpretationem. Sed Lucas, vt solent Prophetæ & Euangelistæ paucis verbis summam complexus est.

Quod verò hinc obiectio sequitur absurda: aut quæ vis sit narrationi Apostolicæ: Num fouetur Donatistarum & Anabaptistarum hæresis? Nihil minus. Illi enim ritè baptizatos rebaptizant. Apostolus eos, qui non fuerant ritè baptizati: vt qui doctrinam de Deo veram non audierāt, nec professi fuerant: ritè baptizandos curauit. Hos autem (De adultis enim sermo est, cùm veniunt ad Ecclesiā Catholicā, vero baptismate, præmissa vera doctrina de Deo, deque Christo Seruatore baptizandos esse, docent omnes Patres.

Ad contextum quod attinet, nulla vi torquetur.

Illud certè responsum, [illegible] de Spiritus sancti donis intelligi non posse, liquet ex sequenti admiratione Pauli interrogatione [illegible] nemo enim baptizatur in dona Spiritus sancti: sed in ipsum Spiritum sanctum, sicut & in Patrem & in Filium. Erat autem extra controuersiam apud Apostolos, quicunque vel à Iohanne, veris'que eius discipulis, vel à discipulis Christi, baptizati fuissent: eos, percepta vera de Spiritu etiam sancto doctrina, in eius quoque nomen, iuxta Christi institutionem, baptizatos fuisse. Hinc admiratio illa, [illegible]. Responderunt illi [illegible]. Hoc Paulo videbatur [illegible]: vt essent legitimo Iohannis baptismate baptizati: Et tamen ignorarent imò ne audierint quidem, an esset & existeret iste Spiritus sanctus: quem tamen Iohannes & nouerat: & omnibus qui ad suum baptisma veniebant, prædicabat: nec prædicabat Christum, sine hoc Spiritu. Dicebat enim se baptizare in aqua: Christum autem Iesum baptizare in Spiritu sancto.

Hinc factum est, vt conuicturus eos, non fuisse a Iohanne: imò neque a veris eius discipulis, baptizatos, subiecerit dicendo. [illegible] &c. Illud [illegible], particula certè est aduersatiua qua voluit monstrare, cum baptismo legitimo Iohannis non congruere quod dixerant, se neque audiuisse cum scilicet baptizarentur an sit Spiritus sanctus, cum Iohannes sine illius mentione baptizarit neminem. Et huic expresso [illegible], respondet tacitum [illegible], vt sit tale argumentum, quale ante expressum a nobis est. Iohannes quidem baptizauit &c. quasi dicat, Iohannes prædicauit & pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum, qualis nimirum est, Filius nempe Dei, à quo sicut & à Patre procedit Spiritus sanctus, & qui baptizat in Spiritu sancto: & [illegible] ius doctrinæ confessionem, homines baptizabat. Subiicienda erat minor quam ipse Lucas tacuit, quia continetur in illorum 12. confessione, [illegible] &c. Quod clarius [illegible] isto contextu?

Quod ergo sequitur in vers. 5. Ἀκούσαντες δὲ &c. Verba

sunt Lucæ, quid post illam Pauli argumentationem secutum sit breviter & breviter narratur ... quid sit verè credere in Christum, & quod iuxta confessionē huius doctrinæ de Christo, deque eius Patre & utriusque Spiritu: & quod Christus ut unicus Servator & solus baptizet in Spiritu sancto: homines baptizarent ... novam hæc, non auribus solùm corporis, sed etiam animi, eoque & credentes hoc ac confitentes ... id est in Iesum, sicut nominatur & describitur in scripturis non homo tantùm sed & Filius Dei Deus a quo sicut a Patre procedit Spiritus sanctus: eoque ut verus & unicus Servator, suo Spiritu sancto nos baptizans, &c.

Accedit quòd secundum illam novam interpretationē, non parva in brevissima narratione admittitur ... Cùm enim Lucas de Iohanne Baptista dixerit, ... Quorsum de baptizatis à Ioanne subiecisset idem Apostolus ἀκούσαντες δὲ, nempe per eos seu homines illi ... Quis enim ex præcedentibus verbis non intellexit si solummodo baptizabat: Illos igitur, qui eius de pœnitentia & de fide in Christum doctrinam audierant & profitebantur, fuisse a Iohanne baptizatos.

Ad extremum si illam admittere interpretationem voluissem, non videbam quid aliud sibi videtur Paulus concludere ex tota narratione ... illos Ephesios, rite fuisse baptizatos, ac proinde nihil aliud restare, quàm ut per impositionem manuum, reciperent Spiritum sanctum. Sed hæc conclusio mihi non congruere videtur cum præcedentibus, sed esse supervacanea.

Explicaui, prout potui, Patrum in hunc locū interpretationem, idque modestè, & sine illius præiudicio non in alium finem, quam ut fratribus, qui fortasse offensi sunt ista particula in mea confessione quòd Paulus illos ... quam non ritè baptizatos, denuò baptizarit, qua possem ratione perspicuum facerem, me non temere illa verba in mea confessione posuisse. Interim, ut diximus, aliorum interpretationem non damnamus.

Hoc ergo ingenuè denuò profiteor, talem esse meā confessionem, ut a veterum Patrū sive dogmatibus, sive scripturarum interpretationibus non facilè, nisi vel manifestis sacrarum literarum testimoniis, vel necessariis consequentiis apertisque demonstrationibus conuictus atque coactus, discedere queam. Sic enim acquiescit mea conscientia: & in hac meatis quiete cupio etiam mori.

Proinde omnes Patres humiliter rogo, ut hac in parte, si quid diuersi ab istis sentiam, ne ullo modo offendantur: præsertim, cùm ad dogmata Christianæ fidei quod attinet, constans sit inter nos consensus.

IN CAPVT XVI.

Aphoris. 9

Locus iste 1. ad Cor. 6. diligenter expensus, (Sicut etiam supra in Cap. XV. Aph. 14. monuimus) conciliare posset cōtrouersiam, de manducatione impiorum, hoc est, hypocritarum, deque sacramentali manducatione.

Nos dicimus, verū Christi corpus non edi ab hypocritis, vera fide destitutis, nempe verè & re ipsa edi, cùm reuera non edatur, nisi per veram fidem, qua illi destituūtur: sed tantummodò sacramentaliter, hoc est, sacramentum & symbolum ipsum reuera edi. Aduersarii autē itidem, verū Christi corpus ab hypocritis edi sacramentaliter tantummodò, sed hac voce intelligunt, non solum sacramentum, id est symbolum, sed etiam rem ipsam percipi, quamquam nō ad salutē. Si eodē sensu hoc intelligāt, quo & Apostolus dicit, Corinthios omnes esse sanctificatos, iustificatos &c. nēpe quòd percipiēdo baptismū veræ regenerationis & sanctificationis sacramētum, reputentur rem etiā percepisse, quia per ipsum nō steterit sacramētum, quin etiam veræ sanctificationis facti sint participes, quanquā re ipsa nō omnes sint facti illius cōpotes, propter ipsorum hypocrisim in fide. Ego certe non video quomodo nō possit talis admitti locutio, modo ut debet, ad sensum Apostolicū explicetur. In mediū duntaxat propono, ut fratres de iusti concordiæ ratione ad tantū scandalum ex Ecclesia tollendum, cogitent. Sistentur omnes ante tribunal Christi.

IN CAPVT XVI.

Aphoris. 10.

Hic sebdistinguēdi erant, quia alii dignè accedunt, alii indignè ... idē pius, ... quando dignè, ... quando non satis dignè edit, de quibus 1. Corint. 11. Impii quoque qui non verè percipiunt rem sacramenti, sed tantùm elementum non omnes eiusdem sunt generis. Inter hos enim etiam hypocritæ, de quibus modò diximus, cōtinentur. Visum igitur hic fuit pleniorem & clariorem subiicere partitionem.

Duo sunt hominum impiorum genera, qui sicut ad audiēdum verbum sic etiam ad Cœnam Domini accedere possunt: impii & pii. Rursus impiorū alii sunt prorsus & simpliciter impii: ut homines ..., Iudæi, itē ac Turcæ, denique omnes qui nihil intelligunt, nihil credunt eorum, quæ vel audiūt in prædicatione Euangelii, vel hæc spectant in Sacramentorum administratione: imò potius omnia rident & contemnunt. Isti si accedant ad mensam Domini, nihil prorsus edunt aut bibunt, nisi panem & vinum: idque etiam, non ut sunt sacramenta: non enim intelligunt, quatū rerum sint sacramenta, sed tantummodò quod sua natura, panis nimirum & vinum. Nam etiam ad prædicationem Euangelii, nil nisi nuda verba strepitumque verborū recipiunt. Alii sunt impii reipsa & coram Deo, licet ... non sint, nempe professione, & coram hominibus: veluti sunt hypocritæ in Ecclesia, qui fide vera ac viua quæ propria est electorum, donati non sunt, sed temporariam tātùm habent & hypocriticam. Hi accedentes ad Cœnam, reipsa non plus edunt & bibunt, quam priores, panem scilicet & vinum. Ratio est, quia vera fide, qua sola verè editur corpus Christi, præditi non sunt. Discrimen tamen est non paruum inter hos & illos.

1. Quia illi cùm nihil planè eorum quę audiunt de corpore Christi in Cœna, mente credant, nihil etiam mente percipiunt, neque edunt verum Christi corpus, sed ore tantùm corporis edunt panem ut communem panem. Isti autem quia fidem habent tā... historicam, hypocriticam & temporariam, eadē mente intelligunt & utcunque credunt quæ dicuntur & peraguntur, ideirco eadem etiam fide ac mente, corpus Christi verbo & sacramentis oblatum utcunque percipere dici possunt, atque etiam utcunque degustare quamuis tenera non edunt, cùm ad sui Spiritus nutrimentum in ventriculum animæ, non deglutiant atque retineant. hoc enim propriè est edere: sed potius degustatum exspuunt, aut euomunt utcunque etiam receperint. Sic enim etiam ad Heb. 6. de iisdem temporariis legimus quòd gustarint donū cœleste, & bonum Dei verbum: quasi dicat: gustarunt quidē idque etiam dono Spiritus sancti, sed gustatum expuerunt. Et in parabola de semine, tēporarii recepisse semen verbi dicuntur: sed non retinuisse, eoque fructum inde nullum retulisse: hæc de primo genere impiorum dici non possunt, quæ de hoc secundo, de hypocritis videlicet & temporariis verissima sunt. Hoc igitur esto primum discrimen inter horum & horum manducationem, hinc alterum sequitur.

2. Illi cùm panem, quem ore sumunt, non agnoscant nec credant esse sacramentum corporis Christi, ideirco illum etiam sumunt & edunt, non ut sacramentum, sed ut communem panem: quare neque etiam sacramentaliter corpus Christi comedisse dicendi sunt. Isti autem panem sumunt, non ut panem communem, sed ut sacramentū corporis Christi, & ea reipsam corpus Christi, licet non vera, cùm careant vera fide, ore & dentibus sacramentaliter tamen edere dicuntur: argumento à coniugatis, ut loquuntur dialectici: edunt sacramentum, ut sacramentū est corporis Christi. Ergo corpus Christi edunt sacramentaliter, & sacramentaliter etiam, quia non reipsa corpus Christi, sed eius duntaxat sacramentum edunt.

3. Hinc sequitur illa explicatio, de qua supra etiā diximus, haud immerito simpliciter & absolutè ab illis dici, qui ipsos hypocritas, non solùm sacramentum, sed etiā rem sacramenti, hoc est, non panem solummodò, sed etiā ipsum corpus Christi, edere contendunt. Sed quonā sensu? nēpe, quo & Apostolus omnes, quos Corinthi dixerat in priore statu fuisse immundos, impios &c. postmodum eos dixit, non solùm ablutos, quod quis potuisset de sola aqua baptismi interpretari, sed etiam sanctificatos, & iustificatos esse, cùm tamen non omnes verè tales essent: tacitudē adhuc non deessent inter illos nonnulli hypocritæ.

Sic omnes qui professi fidē in Christum, ad eius cœnam accedentes, edunt sacramentum corporis Domini, ipsum quoque corpus Domini verū edisse dicuntur, nempe propter vnionē sacramentalem quæ fit, ut qui signum accipit, rem quoque signatā accepisse ab Ecclesia iudicetur, quoniam neque per institutorem sacramenti, neque per sacramentum ipsum steterit quo quis illud acceperit, & etiam hoc quoque alterum acceperit & ederit; Christo vitæ ve-

rem.

veraciter per ministrum offerente & integritate veritaté que [illegible] nó a nostra fide, sed ab institutione Christi pendente: ita vt si non integrum sacramentum, sed signum [illegible] re signata accipiamus, culpa in nobis [illegible] parte [illegible] corporis accipimus, alteram vero [illegible] fide cum hypocritica, quæ iam est [illegible] distinguentes quæ Deus coniuncta esse voluit. Ex [illegible] apparet, quantum discrimus sit inter manducationem simpliciter impiorum & hypocritarum, quamquam neutri verum Christi corpus vere edere dici possint. Illi enim soli vere Christum edūt: qui etiam Christo vere insiti sunt per veram viuamque fidem, qua [illegible] Mortui corporaliter corporeum etiam cibum [illegible] non possunt, quomodo igitur mortui spiritualiter [illegible] cibo vesci poterunt? Soli autem fideles, ideo [illegible] qui fide viua, Christo qui vita est nostra, ad [illegible] vt membra capiti, vt palmites viti, vt omnes [illegible] Christus cibus est mētis, non ventris: [illegible] non editur corporis, sed animæ fidelis dentibus, quod soli [illegible].

S[illegible] corpus Christi res est (vt loquitur Irenæus) cœlestis [illegible] ab iis qui nihil habent cœlestis, sed [illegible] homines, nulla fide præditi, qua in [illegible] conscendere, ac cibum cœlestem edere queant: Soli ergo [illegible] hoc possunt.

Sed [illegible] neque omnes pariter, neque eadem eo[illegible] modo [illegible]: cum [illegible] indigne, [illegible] etiam contingit, vt indigne edant: & ideo varias a Deo castigationes accipiant.

[illegible] edere [illegible] edant de pane [illegible] fide: ac si sint, hu[illegible] significationem, ac magnitudinē diligenter considerant. Denique conscientiam suam examinant [illegible] resipiscentia: & ad vtrunque, at [illegible] precibus [illegible].

Indigne vero [illegible] qui licet per fidem & Spiritum regenerationis insiti sint Christo, multis tamen huius seculi affectibus [illegible] vtcunque [illegible] non se la[illegible] se diligenter examinant, nec ad sacrā tanti mysterii considerationē excitant: nec attenta mente cōsiderant, quid in sacra illa mēsa distribuatur, quid a se requirat Dominus, quibusnā & quorsum hæc cœna sit à Domino instituta. Denique illi indignè manducant, qui, (vt Apostolus loquitur) [illegible] neque cū debita reuerentia & timore Domini, ad mensam illam nō accedunt: mente ac fide res signatas à signis, & signa à reliquis cibis [illegible] poculis communibus, non satis, vt [illegible] discernentes: quo fit, vt etiā non ita os interioris hominis, ad cibū spiritualem, quēadmodum os exterioris ad cibum [illegible] natura corporalem edendum aperiant. Huius officii neglecti causa, quòd scilicet seipsos non satis probent [illegible] diiudicent seu discernit corpus Domini, ac pro inde quòd indignè edant panē Domini, Christiani [illegible] a Deo castigationibus, in ipsorū tamen [illegible] cum hoc mundo [illegible] solent. Ac de [illegible] proprie loquitur Apostolus 1 Cor. 11. nō autem de simpliciter impiis & veris hypocritis, cùm ait: hos sibi iudicium manducare &c. Hoc inde mouet.

1. Quia non ait, hos indignè manducātes, sibi edere [illegible] quod æternum exitium significat, sed [illegible]: quæ voces, quantum inter se ibidem differant: ex ipso liquet contextu cùm ait Apostolus v. 32. [illegible], a Domino [illegible] mur, seu corripimur, [illegible].

2. Cùm explicat pœnam, quæ consequitur indignè edētes: non commemorat, nisi castigationes temporales, nulla planè facta æterni exitii mentione: [illegible], inquit, [illegible] &c.

3. Addit, quod ait, si nos ipsos [illegible] (id est, exploraremus, & agnitis peccatis per pœnitentiam castigaremus, & vera fide ac resipiscentia à mundo separaremus) [illegible] nempe a Domino, qui ideo nos castigat & mortificat, quia nos nostros affectus non mortificamus, nec à peccatis resipiscimus.

4. Quicquid disertis verbis hoc [illegible], quo ideo [illegible] panē Domini, vocat [illegible], nobis [illegible]: Sic enim ait, [illegible].

5. Et quidem collocat se, omnésque alios veros fideles, in corū numero: [illegible] a Domino erudiātur ad salutem. Duos [illegible] hominum ordines: impios, qui nomine mundi intelliguntur, & hos docet manere [illegible] id est exitium æternum: Et deinde pios, qui propter varios lapsus & [illegible], variis etiā castigationibus erudiuntur, ne cū impiis simul condemnentur: & hos [illegible]

subiicit, vt euitent [illegible]. Locus igitur iste propriè de fidelibus, sed imperfectis, & ideò grauiter peccātib. quia [illegible] accedunt ad mensam Domini, intelligendus est.

Quod verò de impiis quoque multi interpretentur, & [illegible] pro [illegible] accipiunt: hoc potiùs per consequentiam quandam fieri argumento ducto a minori ad maius quàm ex vi contextus intelligendum est. Si pii qui nonnunquam [illegible] edunt, [illegible] sibi edunt: quodnam [illegible] impios manebit?

[illegible] igitur, si de piis sermo sit, pro castigatione accipitur: si vero de impiis, æternum exitium significat.

IN CAPVT XVII.

Aphoris. 1.

De adultis hic nobis fuit sermo: de infantibus fidelium ad æternam vitam electis alia est ratio. vt alibi explicatū est. Spiritus enim sanctus [illegible] Christo, vt vera membra capiti, a quo vitam hauriant [illegible] nec non etiam illos Spiritu fidei donari credimus, quanquam propter naturę imbecillitatem illo vti nequeant: sicut nec vim intelligendi, cùm tamen non careant mente, eiusque facultatibus exercere possint.

Aphoris. 2.

Illis duabus vocibus sapientiæ & prudentiæ libenter vsus sum in descriptione fidei, secutus [illegible] Theologum M. B in Epistolam ad Ephes. [illegible] connector [illegible] Christianæ de Deo [illegible] Christo &c. Posteriore [illegible] summatim [illegible] totum Euangelium, quod fides Christiana amplectitur, & quo solo nititur.

Accedit, quòd alii quoque docent. Fidem esse certam notitiam Dei & Christi, ex verbo Dei conceptam &c. Tota autem doctrina Christiana, partim in [illegible], partim in [illegible] posita est.

Sunt etiam duo actionum fidei genera vnum in intellectu, alterum in voluntate. Intellectus lumine fidei donatus, res per verbum propositas, intelligit, assentitur, credit. Voluntas efficacitate fidei affecta, eas vt bonas amat, vult, amplectitur: & porrò quæ ad externa etiam opera pertinent, ea fideliter & prudenter per alias animæ facultates & corporis organa, executioni mandat.

CAPVT XIX. DE IVSTIFICATIONE.

Aphoris. 6.

Quòd locū de fide Abrahæ ex Gen. 15. & Rom. 4. ita explicaui, vt dixerim, imputatum esse illi ad iustitiam, illud ipsum quod de Christo semine promisso credidit: id feci rem ipsam magis, quam nudam fidei vocem spectans. Non autem ignorabam, & Mosen & Paulum de fide Abrahæ, quod hæc fuerit illi imputata ad iustitiā, locutos fuisse: cùm apertè Apostolus ab Abrahæ exemplo generalē doctrinam colligens, subdat hæc verba: Ei vero qui nō operatur, sed credit in eum, qui iustificat impiū, imputatur fides eius ad iustitiam. hoc est, ideo apud Deum pro iusto habetur, quia credit in eum qui iustificat impiū: quo loco luculentissimè a vera nostri iustificatione, excluduntur opera nostra, & soli fidei, tā quo ad finem, quam quo ad initium illi tota penitus adscribitur.

Cæterùm, cùm quæritur, quidnā in caussa sit, cur iustificatio attribuatur fidei non autē eius operibus: responderi solet, & bene ac verè, quia ipsa, non autē eius opera, apprehendit remissionem peccatorum & Christum iustitiam nostram. Non enim illa quatenus opus est, nos iustificat, sed quatenus Christū habet penes se apprehensum: cuius vnius iustitia nobis imputata, propriè iusti reputamur coram Deo: id quod alii dicunt, fidē iustificare non respectu sui, sed respectu obiecti ab illa apprehensi. Ita hinc liquet, verum esse quod dixi, illud propriè imputatū fuisse Abrahæ tanquā eius proprium, ad iustitiam: quod ipse de Christo credidit Deo: quod videlicet in ipso benedicendæ essent omnes gentes, eique & Abraham ipse.

Item Aphoris. vltimo.

Nec probamus eos, qui iustificationem nostram, in sola remissione peccatorum collocant, negantes imputationem iustitiæ & obedientiæ Christi: quod cum scripturis nobis pugnare videatur.

Ies. 9. Puer natus est nobis, &c. Quicquid ergo egit, & habet, totum nostrum est.

Rom 5. Sicut per inobedientiā vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi. Inobedientia Adami fuit trāsgressio

mandati diuini: Ergo Christi obedientia, non solùm in morte, sed etiam in tota præcedente legis obseruatione consistit. Item, inobedientia Adami, tota nobis imputatur: cur non etiam & tota Christi obedientia? Sicut enim per inobedientiā Adami facti sumus peccatores: nempe per imputationem transgressionis illius: & per traductionem peccati, id est, concupiscentiæ in nos deriuationem. Cur igitur de Christo non idem sentiamus? Vis obedientiæ illius erga mandata Dei Patris, nobis reipsa communicatur, ita vt incipiamus obedire & nos legi Dei. Quid ergo prohibet, quin dicamus, totam illam obedientiam nobis imputari? 1. Corint. 1. Factus est nobis sapientia à Deo iustitia sanctificatio, & redemtio. Phil. 2. Factus obediens vsque ad mortem: propter quam humiliationem & obedientiam vsque ad mortem, Deus exaltauit illum, & nos in ipso &c. Promeritus est & sibi, & nobis, sua obedientia, æternam gloriam: sicut omnes Scholastici & Patres docent. Ergo illius etiam obedientia erga legem, nobis imputatur ad iustitiam.

Gal. 4. Factus est sub lege vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Ergo legē seruauit propter nos, nostrámque salutem. Testimonia Patrum item doctorum virorum huius seculi breuitatis caussa omittimus. Ad summā credimus de Christo, sicut propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis & incarnatus est: sic etiā eandem ob caussam, eū seruasse legē, & omnia egisse.

IN CAPVT XXV.

Aphorism. 1v. & v.

Cùm hanc conscientiæ bonæ fidei confessionem omnis ex bona conscientia scripsi: Et hoc item credidi, sic etiam libere locutus sum: vt tacendum esse docent fateq; literæ. Fides autem mea, nititur cum primis & simpliciter verbo Dei: deinde non nihil etiam communi totius veteris Catholicæ Ecclesiæ consensu, si ille cum sacris literis non pugnet. Credo enim quæ à piis Patribus in nomine Domini congregatis communi omnium consensu, citra vllam sacrarum literarum contradictionem, definita & recepta fuerunt: ea etiam, quanquam haud consentī cū sacris literis autoritatis, à Spiritu sancto esse. Hinc fit vt quæ sunt huiusce modi: Ea ego improbare nec velim nec audeam bona conscientia. Quæ autem certius ex historiis, ex conciliis, & ex omnium Patrum scriptis, quam illos ministrorum ordines, de quibus diximus, communi totius Reipublicæ Christianæ consensu in Ecclesia constitutos receptosque fuisse? Quis autē ego sim, qui quod tota Ecclesia approbauit, improbem? Sed neque omnes nostri temporis docti viri, improbare ausi sunt, quinetiam potius . & demus hac Ecclesiæ, & ex pietate, atque ad optimos fines, pro ædificatione ad ædificationē, ea omnia fuisse profecta & ordinata.

Huius rei confirmandæ caussa, placuit hic inserere quę de his rebus scripta reliquit Matt. Bucerus, vir singulari & pietate & eruditione clarissimus, ex epistolam ad Eph.

Verùm verò admi illistratio ...sio fit lectione & recitatione diuinarum scripturarum, earum denique interpretatione & explicatione, cum his definitis adhortationibus, tum repetitione & Catechismo qui mutuis perficitur Catechizantis & Catechumeni interrogationibus atque responsionibus: item sanctis collationibus atque difficiliorum religionis nostræ quæstionum excussionibus. secundū hanc multiplicem doctrinæ salutaris distributionem, multiplicata etiā sunt huius functionis munera. Quicquid enim ad perfectissimam docendi rationem pertinet, id in administratione doctrinæ salutis, est summo studio adhibendum: quia nimirum tradi debet scientia, omnium vt diuinissima ita & difficillima, viuendi secundum Deum. Cùm his homo. Qui iam diligenter artes docent, certis libris comprehensas vt si qui mathemata instituant docere ex Euclide: primùm omniū legent & recitabunt propositum sibi ... mox voces singulas, non vulgo notas, vt quæq; ars sua propria habet verba, & nomina, explicabūt Inde si qua collectio & argumentatio occultior sit, explanāt ... plurimisq; exemplis illustrant: ex præceptis generalibus docent particularia, quàm q; latè illa pateant, edocent: quod est proprie docere. Hæc verò quanquam fideli traditione doctrinæ non est contentus verè fidus doctor repetit etiā & exigit quæ docuit: ita itaq; se exhibet discipulis, vt de quibus rebus dubitant, petere ab ipso queant explicationem planiorem. Præterea quæ docuit, proponit etiā publicis disputationibus excutienda, vt nihil omnino remaneat dubij. Ad hęc, adhibet etiā sæpe adhortationes ad promouendū probè in proposita doctrina: & dehortationes ab iis, quibus impediri possint: itē admonitiones atque reprehensiones & obiurgationes generales. Postremò obseruat tales præceptor diligēter quid quisque discipulorū proficiat & si quē animaduerterit cessare in discendo, eū & priuatim corrigit & admonet officij: si quē cernit gnauiter pergere in discendo, ... subinde, collaudat, atque vt studium eius magis magisque prosequatur, insistit. Has omnes septem rationes docendi. Christus Dominus ipse quoque seruauit. In Synagoga Nazarethana lege bat caput ex Iesaia & interpretabatur Luc. 4. Præcepta Dei explicauit in monte. Matt. 5. Et passim docuit, & hortatus est: reprehendit & obiurgauit ex verbo Dei. Interrogantibus quoque fere omnibus bonis & malis respondit ac interrogauit ... vt Matt. 22. Discipulos subinde catechismo, ... quoque Catechismo interfuit Luc. 2.

Cum itaque adeō multiplicē horum requirat ministerium docendi: patres etiam ministri ... ordines ... huic ministerio deputati & primum omniū lectores, quorū munus erat in pulpito, loco editiore, diuinas scripturas recitare. Hæc vero diuinarū scripturarū recitatio in hoc fuit instituta, vt & singula ratione legendi scripturæ ... scriptura populo redderetur notior atq; familiarior. Inter annum enim omnes sacros libros populo recitabant: tum in qui scripturas enarrabant, nō possent, si aliquam partem scripturarum, nec eam magnā vno anno explicando absoluere. Interim autē populo per totam diuinorum librorum recitationem, cū fieri ... tamen dogmatū salutis notitiam illa in singulis sacris libris tradendo ... & aliis atque aliis nominib. explicantur ... ex sequenti lectione ... nec non patet, quę ... planè percipere nondum poterat ... populo de omni religione ... de scripturarum ... communicatione ... doctrina, quæ illi ... vel per legitimos Ecclesiæ curatores atque doctores. Fuere autem ... in ... Ecclesiis & ... scripturas simpliciter populo recitantes ... ad hoc munus nisi ... singulari ... Quod cum ex aliis veterum monumentis ... tum maximè ex vna & altera diui Cypriani ..., vt ex epistola lib. 2. de Aurelio ordinato lectore, & epistola lib. epistola ... de Saturo atque ... libro quarto de Celerino Cœlestino His lectoribus adiuncti postea sunt & Psaltæ, qui decantātis Psalmis & Hymnis præerant. De legendis scripturis, gratia Domino, probè constitutū est in Ecclesiis Anglicanis: si idonei modò instituerentur lectores, qui ... diuinis ministeriis, quæ lectionibus sacris recitantur adhiberent grauitatem atque religionem. Diligenter ergo per ... tales, cuius se os præbeant, qui diuinos libros populo in sacris cœtib. recitant: nempe ... Dei omnipotentis tū quanti sint momenti, quantæ dignitatis, quæ recitantur. quæ verba sunt, & præcepta vitę æternę postremo quibus ... hominibus & ad quam rem deseruire debeant sacrarum scripturarum lectores. Nam Filius Dei, quorum suo saluti tanquam ... suum fudit primogenitus Dei Filius, administrare debet, quibus filius eadē illis magis magisq; patefiat & perficiatur. Quæ si quis secū reputet vera hæc, quid putet grauitatis decēter ... vsla ... adhiberi quo ... lector quę ... id verò ... qui hoc fungūtur munere, ... animi ... debēt habere ad ædificationem ... quæ prælegūtur, debere efficaciter deseruiendo, tū demū ... et ... ea & probè intelligūtur, & vt Dei verba excipiūtur. Ad vtrunq; autē pronunciatio requiritur summè perspicua diserta grauis & religiosa. Vnde deprehenditur illos non esse Christi ministros, qui sic recitant diuinas scripturas, ac si id vnum requireretur, vt quam minimum moræ in huiusmodi relatione insumeretur.

Alterum item munus est doctrinæ dilatandæ interpretatio, id est, verborum & sententiarum simplicior explicatio. Hoc ministerium Episcopi obibant, & presbyteri: nonnunquam tamen ex ordine diaconorū, atque subdiaconorum: aliquando etiam ex laicis ad hanc adhibebant functionem, quos deprehendissent ... Spiritum sanctum ad eam vtiliter obeūdam, factos idoneos. Sic Origenes etiam laicus ad hoc munus asscitus fuit in Ecclesia Cæsareę Palęstinæ per Alexandrum Episc. Hierosolymitanum & per Theoctistum, eiusdem Cæsariensis Ecclesiæ episcopum. Itē Euelpis à Neono episcopo Larandorum: & Paulinus à Celso episcopo Iconiensi: & Theodorus ab Attico Episcopo Synadorum. Hæc leguntur apud Euseb. lib. hist. Eccles. 6. c. 20. & ex epistola duorum illorum Episcoporum Alexandri Hierosolymitani, & Theoctisti Cæsariensis, Episco-

piscoporum in Palæstina, ad Demetrium Episcopum Alexandrinum qui factum [illegible] duorum Episcoporum de Origene reprehenderet, tanquam inauditum esset [illegible] hominem præsentibus Episcopis, verba ad populum [illegible] Ecclesia facere [illegible] affirmaot manifestè verū nō esse, sed sanctos consueuisse Episcopos quos in laicis [illegible] idoneos, ut [illegible] aliquam populo interpretandi scripturas & docendo afferrent eos hortatos fuisse ut etiā se [illegible] hoc ministerio fungerentur. Et secundam itaque & tertiam sacri ministerij partem, interpretationem scilicet & doctrinam: Episcopi atq; presbyteri [illegible] administrabant per se ipsi, tum & ex inferioribus ordinibus atque ex laicis, si quos animaduertissent, ad hoc munus idoneos sibi [illegible] adiungebant. Ad eundem modum administrauerunt Episcopi & presbyteri, & quartam tradendæ doctrinæ partem, quæ est ex diuinis libris explicatis adhortari ad officia pietatis, dehortari à peccatis & omnib' rebus quę cursū quodāq; piæ sanctæq; vitæ [illegible] impediunt: [illegible] peccātes [illegible] dere atque obiurgare, pœnitētes consolari: quanquā istā functionē episcopi & presbyteri maximè ipsi peragere: unt, propterea quòd [illegible] requirat autoritatem. Tim. 5. [illegible] partē Catechismos nunc presbyteris nūc Diaconis, [illegible] inferioris ordinis ministris commendauerunt, prout quisq; magis ad hoc genus docēdi [illegible]. Ita & Origenes Catechista erat Alexandriæ lib. [illegible] Euseb. [illegible] hist. Ecclesiast. cap. [illegible] Sextam etiā partē, hanc ad disputationes [illegible] magis [illegible] maxima ex parte ipsi [illegible] præstabant. Septimam partē priuatam appellati [illegible], etiam Episcopi [illegible] facere [illegible] singulos autem presbyteros [illegible] ministerio [illegible] idem facere [illegible] sunt 1. Thes. [illegible] Itaque doctrinæ ministerium [illegible] lectores [illegible] scripturas recitādo: Episcopi verò interpretando, & docendo, hortando, disputādo, priuatimque admonendo, quin & legendo atque catechizando [illegible] Cęterùm catechismos committebant certis Presbyteris atq; Diaconis, vel etiam [illegible] ad hoc ex inferioribus ordinibus. Sic & etiam ex his [illegible] munera interpretandi atque docendi ac disputandi attribuebant, quoscunque ad ista munera idoneos [illegible] in quouis sacri ministerij ordine ac etiam, ut dictū est, ex laicis. Id verò in his diligēter obseruandum: Spiritū sanctum quidem sic dona hæc descēdi [illegible] suis hominibus, ut uni det donum, & facultatem singularem scripturas interpretādi & elucidandi, cui tamen non dat, perinde dextrè ac feliciter religionis nostræ [illegible] ex diuinis scripturis docere atque confirmare [illegible] etiam [illegible] commodè tueri. Alij verò suppeditat acuitatē peculiarē & eximiam hortandi fratres ex scripturis, monendi, reprehendēdi: item catechizandi, & priuatim [illegible]: [illegible] tamen valere aliis docendi muneribus non largitur. Hanc varietatem donorum Spiritus sancti [illegible] quot die [illegible] qui publicè docent populum Christi, qui verè Ecclesiæ Christi sunt, & regi se à Spiritu sancto [illegible] sustinent: hæc obseruant religiosè, quid cuique in Ecclesia spiritualium facultatū sit donatum & ad ipsum functionis unumquemque, quantum in ipsis est, applicant. Quocirca ad singulas docēdi partes, singulos adhibent ministros [illegible] suis hominibus inueniant, qui ad singula docendi munera sint singulariter à Domino facti & instructi. Atque [illegible] necessē est ad salutē populi Dei, ut nulla prorsus partium docēdi, quas septem enumeraui, ulla in Ecclesia prætermittatur, quilibet ministrorū, imò & laicorū quocunque loco sit collocatus in Ecclesia, debet has omnes partes docendi, quoad possit, obire, & legendi, & interpretandi, & docendi, & hortandi, & catechizandi, & disputandi, & priuatim appellandi. Debet etiam quisque de his administrandis functionibus tot sibi desumere, tantámque cuiusque partem, ad quot & ad quantā cuiusque partem senserit se à Spiritu sācto esse instructū. Consideretur exemplum ritè institutæ, atque distributæ domus, in qua alia munia obit paterfamiliâs, alia materfamiliâs: alia filij, & filiæ: alia famuli & famulæ. Hic dum singuli adsunt & valent, obit certè quisque suum munus: at si qui ex familia absint, aut nō rectè valeant, incidit verò ministerij alicuius necessitas, ita quisque succurrit necessitati, ut sæpe viri mulierum, & mulieres virorum obeāt munia, domini seruorum, & serui dominorum.

Item de disciplina clericali.

Tertia disciplinę clericalis pars est: subiectio peculiaris, qua clerici gradus, & ministerij inferioris se subijciunt illis, qui sunt in ordine & ministerio superiore. Hanc disciplinæ partem docuit Dominus nos, & exemplo suo, qui discipulos suos futuros doctores electorum Dei, per uniuersum orbem, peculiari ad hoc munus magisterio, & quadā domestica disciplina instituit: quē imitati Apostoli, suos quoque discipulos unusquisque habuit, quos ad sacrum ministerium ritè obeundum formaret.

Omnis enim difficilior vitæ functio, peculiarem quoque ac perpetuam requirit doctrinam, institutionē ac custodiam: ut videre est in philosophiæ studiis, & institutione militari. Quod perpendens Lycurgus Rempub. Lacedæmoniorum sic instituit, [illegible] Xenophon testatur, ne ullus in Repub. [illegible] suo proprio esset magisterio. Item & Plato in suis legibus, & Repub. requirit, ne quid omnino sit in ciuibus [illegible]. Hoc & Dominus noster, cū vult suos sic committi inuicem, & cohærere, ut membra in corpore commissa sunt atque cohærent: subijcit sanè unūquenque suorum aliis, à quibus tanquam à membris amplioris ac latius patentis virtutis & efficaciæ custodiatur, moueatur & regatur. Idem præcepit Spiritus sanctus, Subijcimini inuicem in timore Dei. Eph. [illegible].

Ista itaque considerātes sancti olim Patres cum in cleri ordine descripserunt, ut cæteri omnes clerici à presbyterio singulari cura custodirentur & gubernarētur. Inter presbyteros verò Episcopus ut consul inter senatores Reipub. [illegible] primam, cum totius Ecclesię, tum singulariter ordinis clerici [illegible] uniuersi curam gereret atque custodiā. Episcopos verò ordinauerunt singulis frequētioribus Ecclesiis, atque cuique talium Ecclesiarū viciniores, quę in [illegible] essent oppidulis vel pagis Ecclesias cōmendauerūt, cōque voluerūt presbyteros atque curatores istarū Ecclesiarū [illegible] vocauerunt Chorepiscopos, quosque vicinioris sibi Episcopo & presbyterio autoritate. Quos Episcopi [illegible] primores subinde cum omni suo clero conuocabāt & in scientia atque diligentia muneris sui instaurabant. Cūm verò velit Dominus, ut sui homines se mutuò [illegible] & curam sui inuicem gerant, quàm longè latéque possint (sunt enim Christiani omnes unū corpus:) constituerunt sancti Patres, ut Episcopi cuiusq. prouincię (in prouincias enim iam omnes Romanis subiectæ ditiones erant distributæ) conuenirent unà cum presbyteris, quoties quidem id Ecclesiarum usus posceret, certo tamē bis in anno, déque Christi doctrina atque disciplina, ut illa in quibusque Ecclesiis administraretur & vigeret, inquirerent: ac ubi peccatum esse deprehendissent, id corrigerent: quæ cognouissent rectè habere, confirmarent, & prouherent: [illegible] cognouissent rectè habere, confirmarēt, & prouherēt. Ut hę verò Synodi rectè & ordine administrarentur, voluerunt illis præesse & conuocandis & moderandis, Metropolitas Episcopos cuiusq. Metropolis: Sic enim vocabatur præcipua in unaquaque prouincia ciuitas ubi supremi præsidis prætorium erat: Ac proinde his Metropolitanis Episcopis iniunxerūt curam quandā, & solicitudinē omnium Ecclesiarū per [illegible] prouinciā: ut si quid minus rectè, vel à ministris Ecclesiarum, vel à plebibus institutum, factúmve intellexissent, monerent de eo in tempore: sique id suis admonitionibus non possent emendare, ut ad corrigendum illud episcoporum conuocarent Synodum. nam nihil iudicij illis concessum erat, quod sua propria autoritate exercerent in Ecclesiis quę ipsæ suos haberent episcopos: omne enim & in plebem & clerum iudicium, erat penes suum cuiusque Ecclesiæ episcopū & presbyterum: Episcopos autē iudicabat Synodus. Eóque cùm Ecclesiis essent ordinandi Episcopi, constitutū erat ut ad eandem Ecclesiam cōuenirent cum cuncti (si id fieri Ecclesiarum commodo posset) sin, cum aliquibus, non minus tamē duobus aut tribus prouinciæ suæ Episcopis qui electionē episcopi (si facienda adhuc esset) gubernatores, factámque examinarent, & in electum inquirerent quam seuerissimè, vitámque omnem eius & facultatem ad episcopale munus, explorarent, ac tum demum ad episcopalem functionem initiarent. Quæ omnia eo erant instituta, & valebant, ut esset inter Ecclesias & earum ministros, quāta omnino posset esse notitia curáque mutua: & ad arcenda atque depellenda cuncta doctrinæ morúmque offēdicula, & ad fidei atque vitæ Christo Domino dignæ ædificationem sustentandam, prouehendam, atque efficiendam efficaciorē: adeò, ut si aliqui ab officio cessassēt suo, cæteri Episcopi succurrerēt, etiam usque ad obstinatorum abstentionē, ac etiā à munere Episcopali deiectionem. Cōsiderentur quę Diuus Cyprianus ad Stephanum Romanum Pōtificem, de Martiano Episcopo Arelatēsi, qui in sectam Nouatian. transierat, lib. [illegible] Epist. [illegible] tum illa quę scripsit in Epist. 3 lib. 1. de distributa cuique episcoporum certa gregis portione: Et quæ præfatus est & in Conc. Carthaginēsi, ut scripsit ad Quirinum.

Porrò, ubi orbis Ecclesiis refertus fuit, ac ipsi quoque

Metropolitani sua singulari cura opus haberent: nec enim, [illegible] cœperant, esse plurimi, ita omnes pro suo loco [illegible] vel [illegible], vel vigilabant [illegible] temper, & in omnibus hominum [illegible] existiarent Episcopis quibusdam primarum Ecclesiarum [illegible] provinciarum cura demandata est, vt Romano, Constantinopolitano, Antiocheno, Alexandrino, [illegible] & [illegible] Cappadociæ & aliis quibusdam, prout fides Christi Ecclesiis multiplicatis necessitas videbatur requirere. His tamen primitibus Episcopis (quos postea vocauerunt Patriarchas) [illegible] nullo iuris erat in illos Episcopos alios, vel Ecclesias, vltra quam dixi, cuique suisse Metropolitæ, in Ecclesias atque Episcopos suæ prouinciæ. Quisque suæ portionis Ecclesiarum debebat singularem curam, & [illegible]: monere quoque Episcopos in tempore, si quid peccasset aliquis, aut in suo [illegible] fuisset. & si nihil profecisset monendo, concilii adhibere autoritatem. Inter hos primus locus [illegible] Romano: cùm propter D. Petri reuerentiam, tum propter vrbis maiestatem. Quam rationem secuti postea Patres, secundas tribuerunt Constantinopolitano, vt alteri Romæ, [illegible] Episcopo, cùm Antiochenus ante secundum locum inter hos Patriarchas obtinuisset.

Vt autem natura hominum vitiata ambitione semper magis [illegible] vt late, quam vt bene præsit, Patriarchæ isti occasione illius generalis curæ Ecclesiarum sibi demandatæ, [illegible] attraxerunt ad se, primum [illegible] Episcoporum ordinationem, atque per eam [illegible], [illegible] in [illegible] Episcopos, atque eorum Ecclesias [illegible] erant [illegible]. Quod malum [illegible] [illegible] Ioannes quidam Constantinopolitanus Episcopus [illegible] de quo Gregorius [illegible] Epistolis, [illegible] Gregorii lib. [illegible] sextæ [illegible] Romanus [illegible] magisq: huius sedis Episcopi cœperūt: donec occasione, [illegible] Caroli Magni [illegible] [illegible] fidelis Principum & nationum, quibus fregerunt potentiam Imperatorum [illegible], atque regum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regum & Imperatorum [illegible]. Sic itaque [illegible] [illegible] salutarem obedientiam, & gubernationem: Romanus enim Antichristus immediatum sibi sumsit imperium in omnem clerum ac etiam laicos: atque [illegible] Episcoporum, cùm haberent custodiam & curam erga eorum fidei commendatos dissoluit. At quia [illegible] est, singuli clerici suos habeant proprios custodes & curatores, instauranda est, vt Episcoporum, ita & archidiaconorum, aliorúmque omnium, quibuscunque [illegible] nominibus, quibus portio aliqua commissa est custodiendi gubernandique cleri autoritas [illegible] sed & vigilantia & animaduersio, ne quis omnino sit in hoc ordine [illegible].

Hactenus Bucerus non solum fideliter recitans, verum etiam laudans veterum Ecclesiæ [illegible] Ecclesiasticarum [illegible] ordinibus constituendis, de quibus nos supra [illegible].

Fuit mihi præterea habenda ratio illarum etiam Ecclesiarū, quæ licet Euangeliū [illegible] tamē & re & nomine Episcopos, atq; Archiepiscopos retinuerūt.

Quid: quòd in Ecclesiis etiam [illegible], non desunt [illegible] Episcopi, & Archiepiscopi [illegible] mutatis bonis Græcis nominibus in malè latina vocant [illegible] superintendentes, & generales superintendentes. Sed vbi etiam neque illa vetera bona græca, neque hæc noua malè latina nomina obtinent: ibi tamen solent esse aliquot primarii, penes quos fere tota est autoritas. De nominibus ergo fuerit controuersia: [illegible] cum de rebus conuenit: quid de nominibus altercamur? Interim, quemadmodum non improbam Patrum [illegible], de qua est quæstio: Sic etiam [illegible] non amare: qui ideo illa nomina oderunt, quia metuunt ne cū nominib. veteris etiā ambitio & tyrannis, cum ruina Ecclesiarum, reuocetur.

Aphor. [illegible]

Nam neque Christus tale caput constituit: neque veteres Patres admittere voluerunt: quia non expediebat Ecclesiæ: sed quatuor Patriarchis fuerunt contenti Rom. Constant. Alex. & Antiocheno, qui omnes æqualis essent autoritatis & potestatis: & suis quisque contentus esset finibus: quemadmodum in Concilio Niceno definitum fuit, & in aliis confirmatum: idque non sine multis & grauibus caussis: quarum hæc, meo quidem iudicio, non est postrema: ne [illegible] [illegible] sores aperirentur: sed [illegible], vt si vnus aliquid contra sanam Christi doctrinam, contraque [illegible] Ecclesiæ, tentare [illegible] Archiepiscopi cum suis Episcopis [illegible] tyrannidem [illegible] & [illegible] Christi, regnum est [illegible] hominum, qui in ea sunt, & vel regunt, vel reguntur [illegible] est.

Aphor. 2

Duæ longè diuersæ sunt quæstiones [illegible] Episcopis, [illegible] etiam esse [illegible] Episcopis, suis [illegible] & [illegible] sunt [illegible] [illegible] tanquam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] apertè demonstrari [illegible] & Archiepiscopis [illegible] Christiana [illegible] bus non obtemperent Seditiosorum [illegible] obtemperare. Quòd si illis, cur non etiam Romano [illegible] qui [illegible] viuunt imperio? Eadem enim horum omnium est ratio.

[illegible] quæstione nihil [illegible] dixi [illegible]: sed [illegible] mea [illegible] [illegible] possessionem [illegible] Matth. [illegible] gentium dominantur [illegible], & [illegible] potestatem exercent in eas, [illegible] & [illegible] Christi discipulis [illegible] interpretantibus.

APPENDIX AD CAPUT XI. *de Redemptore, seu de persona Christi.*

Qui [illegible] proprietates, [illegible] non vt [illegible] & [illegible] (sic enim [illegible] & [illegible], cum clarius possent & deberent) Si hęc non alio [illegible] intelligūt, quā quo Vigilius scriptum reliquit & sensit, [illegible] proprietates [illegible] Christi [illegible] esse [illegible], naturis autem [illegible] Christo hoc est, in persona [illegible]: Ego certè [illegible] virum bonum & doctum [illegible] esse [illegible]. Vigilius enim [illegible] Catholicæ Ecclesiæ, ex [illegible] Chalcedonensi [illegible] proprietates naturæ humanæ [illegible], quæ sunt diuinæ, communicatæ esse dic[illegible]. Atqui humanitatis proprietates [illegible] communicatæ sunt Deitati, vt non [illegible] tamen Deitas ipsa facta sit reapse passibilis [illegible] causa, hæc a Vigilio asseruit, quia [illegible] & mori non nisi in persona [illegible] sunt [illegible] vt hæc non [illegible] natura humana [illegible] & de persona secundum & propter humanam naturam, vere prædicari.

Ergo idem de communicatione diuinarum proprietatum sentiendum & dicendum omnino fuerit. Vigilij verba hæc sunt lib. [illegible] cap. [illegible]

Et quia nunc nobis intentio contra eos est maximè, qui errorē vnius naturæ sectantes [illegible] Conc. Chalcedonensis pertinaci obstinatione [illegible] puto ad eorū inanes [illegible] [illegible] sententias, veritatis malleo obterendas de humana Filii Dei natura, quā in eo modis omnib. negant pauci reperiere, & quam non sint Christiani, & a spe [illegible] æternæ penitus alieni, demonstrare. Regula est fidei Catholicæ, vnū eundemq; Dominum Iesum Christum, sicut verū Deum, ita verum hominē cōfiteri: vnū ex vtroq; nō duos in vtrunq;: ipsum sine tempore natum de Patre, ipsum ex tempore natum de virgine: ita vt vtraque [illegible] vnum teneat Christum, vt in nullo sui [illegible] detrimentum [illegible] retinens in se quod est [illegible] proprium, id est vt & verbi natura nō mutaretur in carne & carnis natura non [illegible] in verbo cōuerta. Hinc Dominus Iesus Christus [illegible] verus est Deus, idē verus est homo [illegible] virginali aluo vnitis in persona naturis, existēs. [illegible]

quoniam

quoniam in illa mirabili communione non sunt in eo a[illegible] ad demonstrandam vtriusque proprietatis extantiam, in vno se ipso vtraque res locutus est atque egit: non voces diuidens, non [illegible] partiens, non [illegible] secernens: sed ipse vnus in se [illegible] que ex vtroque & vtrunque conueniens, & quod proprium fuerat loquens & peragens. Et vt quod dicimus, planum fiat, aliquo vtamur exemplo, verbi gratia: Ego ipse sum, qui oculis corporeis albũ colorem a nigro [illegible] & ego ipse sum [illegible], qui [illegible] & [illegible] obtutu diiudico: nec tamen ideo alius atque alius sum, quia [illegible] mihi est ex [illegible]. Non enim [illegible] oculis video varios colores quibus video varias [illegible] tamen ego sum [illegible] ex [illegible] meũ est non videre [illegible] oculis [illegible], & meũ est non videre colores, nisi oculis [illegible] & meũ est non [illegible] & meũ est non [illegible] meũ est non di[illegible] naribus [illegible] odorarum: Et [illegible] meũ sit in me ipso [illegible] videre, audire, odorari [illegible] tamen aliud est mihi [illegible] video, aliud [illegible] [illegible] vno se gusto [illegible] & cũ [illegible] atque [illegible] ergo & Christus [illegible] & creatus & non creatus habens [illegible] & [illegible] atque intellectu [illegible] & [illegible] augmenta non recipiens [illegible] & mortis legibus non subiacens: [illegible] & nullo honore indigens: & cum hæc omnia [illegible] in se ipso [illegible] tamen sunt propria: & ideo voces [illegible] & gesta vtriusq. [illegible] tia in se ipso non [illegible]: quia ipsius est vtrunque quod habet: sed vnũ illi est ex natura verbi, quod Deus permanens non amisit: & aliud illi est ex natura carnis, quam homo factus accepit. Adhuc dicamus quæ vnam naturam [illegible] manifestius: propter eos qui [illegible] tiam [illegible] naturarum proprietatem & communionem, quemadmodum dicatur in Christo, non intelligentes, abutuntur & [illegible] hæc omnia.

Diuersũ enim est atque alienum, initium non habere & ex initio subsistere: mori, & mori non posse: & tamen sicut in [illegible] Christo proprium est vtrunque, ita non ipsi [illegible] est vtrunque [illegible] communione [illegible] dare & ostendere [illegible] quæ professionis [illegible] Melius [illegible] & Catholice dicimus: In ipso, & non ipsi [illegible] & non in ipso dicimus propriũ esse [illegible] propter naturã carnis, quæ mortalis est: & propriũ est illi non mori, propter naturã verbi, quæ mori non potest. Itẽ propter ineffabile mysterium [illegible] vtrarumque naturarum, communis in ipso sunt mortalitas carnis, verbi naturæ, quæ mori non potuit: & communis [illegible] est immortalitas verbi, naturæ carnis, quæ morti succubuit. Ergo [illegible] mori & non mori, ex vtrisque naturis est proprium: & communie est in ipsis [illegible] naturis, quod illarum est proprium: & vt exempli gratia dixerim, proprium mihi est notam [illegible] verberis gestare in corpore meo per naturam carnis meæ. Item proprium mihi est plagam verbi [illegible] in mente mea, per naturam animæ meæ: & proprium mihi est eandem plagam non portare in corpore meo per naturam carnis meæ. Et cum sit mihi vtrunque propriũ, & corpori & animæ meæ vtrunque alienum: quia nec corpus, durum [illegible], sermonem intelligit: nec anima flagelli vulnere [illegible]: vtrumque tamen commune est in me ipso. & animæ & corpori meo: quia nec anima extra corpus sita, quod ei [illegible] proprium fuerat, [illegible] nec corpus extra animæ [illegible] plagarum indicia gestauit. Quod ergo proprium mihi est in singulis, & alienum est a singulis, cõmune est in me ipso singulis, quod proprium est singulis.

Et tamen ego ipse vnus sum in vtrisque, & in me ipso communibus: & ego ipse vnus sum in singulis mihimet ipsi propriis. Hæc Vigilius.

Quod ad præsentem controuersiam, de reali idiomatum communicatione componendam, dici possit accommodatius? In hac enim præcipuæ propositiones ad causam nostram pertinentes, [illegible] totus iste Vigilii [illegible]. Nam [illegible] Catholicæ præmissa, quæ in contextu notata est [illegible] ex illa deducit certas theses, quibus hæresin Eutychis manifeste refutat. Summa [illegible] fidei, hæc est: vnum eundemque Christum, esse Deum & hominem: salua vtraque in eo natura. Ex hac regula colligit Vigilius has theses.

1. Dominus Iesus Christus idem verus est Deus idem verus est homo. Ratio: Ex duabus enim naturis, diuina & humana, in vna persona ineffabiliter vnitis, [illegible]que in aluo (seu vtero) virginali existit. Et hoc contra Nestorium, contra verò Eutychen, [illegible] alia thesis.

2. Hæ naturæ in illa mirabili communione non sunt in eo (Christo) abolitæ. Confirmatio subnectitur ex vita Christi, quia Dominus Iesus dicens & faciens vtriusq. naturæ proprietate, in se ipso saluas esse monstrauit: ideo subdit.

3. Ad demonstrandã vtriusq. proprietatis extantiã (id est existentiam) [illegible] est in se ex [illegible] vtriusq. naturæ proprietates [illegible] in vno se ipso [illegible] naturæ res locutus est atque egit. Hoc itidem contra Eutychen.

Sed quia [illegible] vt [illegible] dicta & facta [illegible] non [illegible] sed vnus. Ideo contra Nestorium demum subdit: *Non voces diuidens non aspe-Aus partiens, non gesta secernens, sed ipse vnus in se, ex oque ex vtroque [illegible]* [illegible] ex vtraque natura, *& in vtrunque conueniens & quod proprium fuerat* vtriusque naturæ, *loquens & peragens*.

Ex his verbis duo hæc luce meridiana clarius elucent: vnum in Christo non duos fuisse operantes, volentes, intelligentes, sed vnum [illegible] incarnatum [illegible] Christus ideo ait: *In se ipso*, &c. Item *Sed ipse vnus, in se ipso loquens & peragens*, hoc est [illegible] contra Nestorium.

Alterum est: Duo verò in eodem Christo agente fuisse & esse [illegible] distinctiones quibus [illegible] loquentur [illegible] per agentem [illegible] duarum naturarum facultates seu [illegible], idque contra Eutychen.

Et ideo subdit: *Ex vtroque* (id est ex vtraque natura) *Quod proprium fuerat* (cuiusque scilicet naturæ) *loquens & peragens*.

Quis [illegible] non videt, quæ Christus egit secundũ [illegible] *Ex vtroque* enim agebat, quæ [illegible] secundũ humanitatẽ [illegible] Deitatis [illegible].

Hæc porrò [illegible] vnus eundemque hominis, quæ [illegible] facultates, diuersitas [illegible] & opera cuique facultati conuenientia efficit.

Simile perspicuum est per [illegible]: *Et vt quod dicimus planum fiat* &c.

Tantum diligenter obseruandæ sunt particulæ, non solum affirmatiuæ, sed etiam negatiuæ. Negat enim hominem oculis carnis videre, quæ oculis mentis videt: Et contra. Negat igitur etiam Christum, secundũm carnem agere quæ secundũ Deitatem operatur. Hoc clarè explicat, cum ad Christum accommodans exemplum, præter alia dicit de Christo, *Sed vnum illi est ex natura verbi, quam Deus permanens non amisit: & aliud illi est ex natura carnis, quam homo factus accepit*, &c.

Item notandum est, Vigilium tam negare Christum ex carne [illegible], secundum carnem agere, quæ Deitatis sunt propria, quam negat etiam eundem secundùm Deitatem passum esse & egisse, quæ propria fuerunt carnis.

Subdit præterea Vigilius specialem de proprietate & communione naturarum explicationem, eamque perspicuam & certam: cùm ait: *Adhuc dicamus manifestius propter eos*, &c. Summa hæc est:

4. Vtriusque naturæ proprietates, ipsi Christi personæ, sunt propriæ: naturis autem inter se communes: non in ipsis met naturis, sed in persona. Explicatio hæc est.

Mori enim, quæ est proprietas carnis, proprium est Christo. Quòd enim dicatur mortuus esse, id propriè dicitur propter humanam naturam, quæ in ipso est. Non mori etiam eidem proprium est: propter naturam diuinã ipsius propriam, quæ mori non potest.

Mori itidem, commune est verbo seu Deitati Christi, non in ipsa natura diuina, quippe quæ mortis particeps esse non potest, sed in persona commune hoc illi fuit cũ carne: quia persona carnẽ sustentans, in carne mori potuit & mortuus est Christus. Idẽ de altera parte dicendũ ac sentiendũ est, quemadmodũ ipse Vigilius explicat: addito etiã exemplo [illegible] est hominis, cùm ait: *Et vt exempli gratia dixerim*, &c. Nihil in hoc exemplo est obscurũ.

Diligenter verò notanda est conclusio: vbi ait: *Quod ergo proprium mihi est in singulis, & alienum est à singulis, id commune est in meipso singulis, quod proprium est singulis. & tamen ego ipse vnus sum in vtrisque, & in me ipso communibus: & ego ipse vnus sum in singulis mihimetipsi propriis*.

Nihil ad quæstionis de reali proprietatũ communica-

tione, explicationem, dici potest clarius. 1. enim docet, proprietates vnius naturæ ita esse illius proprias, vt ab altera natura prorsus sint alienæ, atq. ita alienæ, vt nullo modo in sua ipsius [illegible], communes fieri possint: hoc est, ita realiter communicari, vt ipsa quoque fiat vel id, vel talis quod & qualis est altera natura: puta, vt humanitas fiat vel Deitas, vel omnipotens quemadmodum nec contra Deitas, humanitas, vel passionis particeps fieri potuit aut potest.

2. Dictis verbis tradit proprietates cuiusque naturæ, esse Christo proprias: quia nimirum illi in seipso propriũ est, verbi gratia pati, ex vna sua natura, & non posse pati ex altera: ita vt hoc cum nulla re alia habeat commune: vel in cœlo, vel in terra, vel in seipso. Nam nihil aliud præter [illegible] est Deus & homo simul: & neutra in eo natura [illegible] alterius quoque naturæ proprietates, præter suas, in sua habet [illegible]. Solius igitur Christi Dei & hominis est, essentia ex cuiusque naturæ, diuinæ & humanæ, realiter in se [illegible] habere proprietates cuique sibi proprias.

Quare hinc etiam liquet id, quod ante de communicatione dictum est. Si enim hoc personæ Christi propriũ est, vt de ipsa hæc contraria, verbi gratia pati & non posse pati, verè & reapse prædicentur non tamen simpliciter, sed [illegible], hoc est, secundum alteram Christi naturã: Ergo neutri illius naturæ seorsum hoc congruit: nempe, vt eadem natura, verè & realiter dici possit, & pati potuisse, & non potuisse pati, in sua [illegible].

3 Quas Christo proprias esse dixit naturarum proprietates: eas communes quidem ipsis: verùm non ipsismet naturis, sed in persona, factas esse docuit. Puta: *Pati*, quod est proprium humanæ naturæ simpliciter & per se in sua [illegible], personæ autem proprium est [illegible], id est, secundum carnem tantùm: hæc [illegible] quam essentialis carnis proprietas, propter vnionem, quam caro cũ Deitate ipsa habet in eadem [illegible], facta est ipsi etiam naturæ diuinæ cum humana communis: quomodo communis? nẽpe: vt ipsi quoque diuinæ, *Pati* [illegible] attribuatur.

Sed quomodo cùm passio in illã cadere nequeat? Cõmune est igitur illi *Pati*, nõ in ipsamet [illegible] (ea enim pati non potuit, nec potest, sed in Christo, hoc est in persona Christi, quæ duabus constat naturis: & ideo, quia [illegible] duntaxat passa est: ita vt passio in propria eiusdẽ Deitatis [illegible] nulla, sed in communi duntaxat persona propter carnem hæreat: ac proinde etiam Deus quidem passus esse dicatur, cùm tamen Deitas nihil sit passa, sed tantùm persona Dei & hominis, id est, ille qui Deus est & homo, [illegible]. Repeto, Proprietates verbi gratia humanæ naturæ, puta pati posse & mori ideo dicuntur esse *communes* Deitati: quia hæc quoque illas habet. Si enim nullo modo haberet: nullo etiam modo dici possent huic illæ facta esse cum carne communes.

Ideò verò dicuntur communes esse Deitati cum humanitate, non simpliciter, sed in ipso Christo: quia illas non habet in se ipsa, hoc est, in sua [illegible], sicut caro habet: sed solùm in persona Christi, quæ vna & eadem est, vtriusque naturæ hypostasis, cùm in vtraque subsistat.

Anima etiam, proprietates corporis sibi communes habet, non in sua [illegible], sicut corpus, sed in persona hominis, qui [illegible] vtroque, tanquam partibus essentialibus constat: sic etiam vtriusque in se realiter habet proprietates [illegible] dici possit & visibilis esse, & inuisibilis: mortalis & immortalis.

Quod verò dictum est de proprietatibus humanæ naturæ, cum diuina communibus, non in propria eius [illegible], sed in communi vtriusque naturæ persona: id [illegible] de diuinis cum humana, sentiendum ac dicendum esse, docet Vigilius Episcopus & Martyr.

Cum hæc ita se habeant re ipsa: hinc sequitur, quales de hisce rebus, concipi veræ possint enunciationes. 1. Si proprietas carnis, puta *Pati*, communis est [illegible] modo Deitati: Ergo aliquo modo de illa prædicari potest. 2. Si non est ei ita communis, vt eam habeat in se ipsa, seu in sua [illegible], neque vt partem sui essentialem: neque vt accidens in subiecto: Ergo Deitas dici non potest, sua [illegible] esse passioni obnoxia.

3. Si verò est ei communis in persona tantummodò: Ergo *Pati* de Deitate in abstracto prædicari non potest: sed tantum in concreto [illegible] tali nomine, quo [illegible] notetur Deitas, vt persona connotetur: qualia sunt nomina concreta, vt Deus.

Hoc enim nomine [illegible] significatur persona Christi, qui Deus etiam est, non tantùm homo: verè & realiter dicitur Deus, passus & mortuus esse: non simpliciter tamen, & secundum etiam Deitatem, sed tantum [illegible]: cuius proprium est pati & mori. Quare, vt hæc est verissima, Deus passus est: sic hæc altera falsissima, Deitas passa est: vel Christus secundum naturam [illegible] passus est. Hæc est doctrina Vigilij, & totius Ecclesiæ.

Cum autẽ quæ tradit Vigilius, de naturarũ proprietatibus & cõmunione, de omnibus ex [illegible] & illarum cõmunione in Christo [illegible] vnionẽ hypostaticã, eodẽ sensu diuinæ [illegible] se cõmunes humanitati, quo etiam humanæ [illegible] nẽpe, non ipsarũ naturarum [illegible], sed tãtum in Christo personaque Christi: Sequitur, sicut hæc propositio [illegible] est Deitas propter vnionẽ cũ carne in persona [illegible], facta in sua [illegible] passionis particeps: sic etiam hæc sit blasphema: humana natura, propter vnionem cum diuina, ab illa accepit, vt in sua [illegible] realiter sit omnipotens, &c.

Si iam his addantur, quæ idẽ Vigilius, ex cõmuni totius Ecclesiæ Catholicæ consensu scripta reliquit, lib. 4. cap. 4. Lucullentior fiet hæc, quam ex eo modo monstrauimus, doctrina. Disputans enim aduersus Monophysitas, a diuersis proprietatibus, quæ in vno eodẽmque Christo spectatæ fuerunt, & quas prædicant sacræ literæ: luculenter euincit, non posse in eo Verbum & carnẽ, vnã esse naturam. Rationem adfert, quia vna natura, contrariũ quid & diuersum, non recipit in se ipsa. Præter alia hæc quoque scribit: Deus [illegible] si verbi & carnis vna natura est: quomodo [illegible] verbũ vbiq. sit, non vbiq. inuenitur & caro? Namque quando in terra fuit, non erat vtiq. in cœlo: Et nunc quia in cœlo est, non est vtique in terra, & in tantum non est, vt secundũ ipsum Christũ spectemus venturum de cœlo, quem secundũ verbũ nobiscũ esse credimus in terra. Igitur secundùm vos, aut verbũ cum carne sua, loco continetur aut caro cũ verbo vbiq. est: quando vna natura contrarium quid & diuersum, non recipit in seipsa. Diuersum est autẽ & longe dissimile circumscribi loco, & vbique esse & quia verbum vbique est, caro autẽ eius vbiq. non est: apparet, vnũ eundẽmq: Christũ vtriusque esse naturæ: & esse quidem vbiq. secundũ naturã diuinitatis suæ, & loco contineri secundũ naturã humanitatis suæ: creatum esse, & initiũ non habere: morti subiacere & mori non posse: quod vnum illi est ex natura verbi, quã Deus est, aliud ex natura carnis, quã idẽ Deus homo est. Igitur vnus Dei Filius, idẽmq. hominis factus Filius habet initiũ ex natura carnis suæ, & non habet initiũ ex natura diuinitatis suæ: creatus est per naturam carnis suę, & non est creatus per naturam diuinitatis suę: circumscribitur per naturam carnis suæ, & loco non capitur per naturam diuinitatis suæ: minor est etiam Angelis per naturam carnis suæ & æqualis est Patri secundum naturam diuinitatis suæ, mortuus est naturã carnis suæ, & non est mortuus naturã diuinitatis suæ. *Hæc est fides & confessio Catholica quam Apostoli tradiderunt, martyres roborauerunt, & fideles nunc [illegible] custodiunt.* Hæc Vigilius.

Ex quibus idem, quod ex præcedentibus euincitur: nempe, non solum vnius naturæ esse non posse *Verbum* & carnem, vt volebant Monophysitæ: sed etiam proprietates vnius naturæ alteri realiter communicari non posse. ita nimirum, vt eas habeat in se ipsa, & talis fiat vna natura, qualis & altera, puta vt *caro*, propter vnionem cum *Verbo*, cum eodem etiam *Verbo* facta sit vbique præsens sua [illegible]. Ab hac enim propositione, tanquam in confesso apud omnes orthodoxos posita, nempe *Caro* propter vnionem cum *Verbo*, non est consecuta hanc proprietatẽ *Verbi*, vt nimirum ipsa, cum verbo vbique sit sua substantia præsens: ab hac inquam propositione concludit, Ergo neque facta est eiusdem naturæ cum *Verbo*. Hoc certè est argumentum [illegible], imò totius Ecclesiæ Catholicæ. Quid restat? Hoc vnum, vt si dicenda sit esse vbique præsens: non alia ratione, quam sua [illegible], quæ est ipsum *Verbum*, vbique præsens esse dici queat.

In natura enim Christi humana, duo tantum sunt: propria ipsius naturæ [illegible] cum suis proprietatibus ac creatis donis: Et communis cum diuina [illegible], quæ est ipsum *Verbum*. Propria [illegible], finita est, eóque vno tantum loco esse potest: [illegible] infinita, & immensa est ac simplicissima. Hac igitur sola, non autem propria [illegible], vbique præsens esse potest, & re ipsa est caro Christi.

Quod verò de hac proprietate dictum est: idem de omnibus aliis *Verbi*, quam *Carni*, sentiendum est. Nam in præcedenti etiam argumento contra Monophysitas, lib. 4. c. 4. idem concludit, à quibusdam *Verbi* proprietatibus, vt est esse increatum, inuisibilem, incontrectabilem [illegible] impossibile esse, vt iis conditionibus caro subiaceat. Hinc concludit, carnem ergo vnius naturę cum *Verbo* esse

non

nō posse: cùm fieri nullo modo queat inuisibilis, increata, incontrectabilis: intellige in sua [illegible] cùm tamen in sua [illegible] quæ illi cum *Verbo* communis est, reuera sit, sicut vbique præsens, sic etiam increata inuisibilis, incontrectabilis, & quid non, quando eadem [illegible] Deus etiam est? Hæc omnia certa sunt, & plana, & ab illa tota [illegible] regula, quā [illegible] tradit pende[illegible] videlicet: Melius igitur & C[illegible] dicimus: In ipso [illegible] non ipsi esse commune: [illegible] melius [illegible] non in ipso dicimus proprium esse.

Precor omnes Christianos, per Dominum Iesum: vt positis vanis priuatorum hominum somniis: positis etiam propriis carnis affectibus, odiis, inimicitiis: amplexi verò certam ac salutarem veteris Ecclesiæ doctrinam, Christianámque dilectionem: conamur omnes in vnam fidem sanctámque amicitiam: sicut nobis quoque omnibus vnus est Deus vnus Mediator, vnum Baptisma, vna spes vocationis nostræ: ad gloriam nominis Dei, Ecclesiæ ædificationem, salutémque animorum nostrorum. Citius enim quam [illegible] aramus, sistemus ante tribunal Christi vt referat vnusquisque prout se gessit in corpore, & in hac vita, quando post hanc vitam nulla spes veniæ, nullus resipiscentiæ locus est.

EIVSDEM ZANCHII
THESES,
DE PRÆCIPVIS ALIQVOT FIDEI CHRISTIANÆ ARTICVlis, aduersus varias hæreses, variis temporibus, partim Heidelbergæ, partim Neostadij disputatæ.

IN quem finem, ego Confessionem hanc cum obseruationibus in lucem dedi: eandem ob causam, has ce variis de rebus, hoc tēpore controuersis theses, partim sub p.m. Friderico III. Heidelbergæ, partim sub Iohann. Casimir. huius scholæ autore, domino clementissimo, hic Neustadij, aduersus varias hæreses, propugnatas collegi: atque vt simul collectæ, vna cum mea confessione imprimerentur, curaui: nimirum, vt toti posteritati, me in tales hæreses, quæ hac nostra ætate ab inferis reuocatæ fuerunt, nunquam consensisse, clarius innotescat: idque ad [illegible] Dei, ad ædificationem Ecclesiæ, & ad salutem multorum, per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

DE VNO VERO DEO, ÆTERNO, PATRI, FILIO, ET SPIRITV sancto
THESES.
Anno 1572.

I.

VNus tantum est Iehoua, creator cœli & terræ, & Deus [illegible]alis.

II.

Iste verò Deus [illegible] vnus tantum est Iehoua, non vnus tamen [illegible], sed [illegible] Elohim [illegible] (& nomen [illegible] Deus in carne manifestatus nobis clarè [illegible] ulla [illegible] æternus Pater, æternus Filius, & æternus Spiritus Sanctus.

III.

Porrò hi tres Elohim [illegible] individuum, viuentia intelligentia & volentia, [illegible] (vt hactenus loquuta est Ecclesia) personæ.

IV.

Atque ita inter se sunt distincti, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vt vnus non sit alius.

V.

Ipsorum autem vnusquisque verus est Iehoua.

VI.

Neque ideò tamen plures sunt Iehouæ: sed vnus duntaxat Iehoua.

DE VNIVS VERBI DEI NATVRA, SIMPLICITATE ATQVE immensitate,
THESES.
Anno 73.

I.

NAtura Dei nomine, non solùm ipsius essentia, simpliciter in se considerata, verum etiam omnes eius proprietates seu attributa, quibus qualis sit, nobis nostraque caussa declaratur, significari solent.

II.

Meritò itaque dici solet Deus, sua natura clemens, sapiens, bonus, & alia id genus esse.

III.

Etsi verò qualitates multas huic sua natura similes, indere hominibus solet, quibus fimus iusti, boni, potentes; suam tamen naturam nulli creata res communicat, quod neque communicari queat, nisi plures fieri possint dii.

IV.

Est autem præter alia Deus simpliciter simplex, vt nullo planè modo dici possit pluribus ex rebus compositus, nec ex ESSE quidem & essentia.

V.

Etsi enim multa sibi in sacris literis, quasi multas qualitates attribuit, vt quod sit iustus, bonus, potens: reuera tamen in Deum nulla cadit qualitas, sed qualis quantus est, sua simplicissima essentia talis est verum variis nominibus infinita sua, latissima essentiæ perfectio nobis significatur.

VI.

Non solùm autem nullam admittit in se compositionem Deus, sed neque in vllam rei creatæ concretionem venit, ita vt eius fiat vel forma vel materia.

VII.

Est præterea Deus verè immensus & infinitus, & ideò etiam vbique præsens, idque non potentia tantùm & virtute, sed tota sua essentia, cælum & terram atque omnia implens.

VIII.

Etsi verò vbique præsens est sua essentia magis tamen in cælis esse prædicatur quàm in terris: & magis in sanctis, quàm in impiis: magis que in vno pio, quàm in altero. Verùm id non ratione sua essentiæ, sed efficacitate operationis & gratiæ.

IX.

Quare quum etiam in sacris literis legitur Deus, aut à nobis recedere, aut ad nos redire, non mutatione loci id facere credendus est, sed effectis suæ præsentiæ, cum internis tum externis: vel exerendis, vel subtrahendis.

X.

Cæterùm in humana Christi natura ideò alia inest ratione, quàm in nobis, nempe non solùm efficacius operando, verùm etiam [illegible] inhabitando & [illegible] pars compositi, vt ille sit verus Deus, nos autem esse non possimus.

XI.

Est porrò ita Dei proprium, esse immensum & infinitum, ac proinde etiam vbique præsentem, vt in nullam planè rem creatam, ne in humanam quidem Christi naturam, competere possit.

XII.

Quemadmodum enim fieri nequit vt creatura fiat Deus essentia, ita neque fieri potest, vt quòd Deus est sua essentia vbique existere possit: cùm neque infinitum esse queat, & immensum.

XIII.

Proinde sicut ex eo, quòd demonstratur Christum esse vbique sua essentia, verè etiam euincitur ipsum esse verum Deum, sic si contendant corpus Christi sua substantia v-

bique existere, [illegible] aut ex illo argumento Christi Deitatis probari negent, aut nouum fabricent Deum, eumque corporeum, oportet.

XIV.

Praesens quidem est corpus Christi, sua non solum virtute, sed etiam substantia, piorum omnium mentibus, illud vera fide percipientium [illegible] spiritum cum ipso Christo [illegible] non minus, imo magis quàm Sol omnium se videntium oculis: Sed tamen multis in locis [illegible] vbique tam existere potest corpus Christi eo existendi modo quo est in coelo, quàm etiam Solis corpus in omnibus [illegible] partibus, ea ratione, qua in suo est orbe, existere [illegible].

XV.

Ne [illegible] tamen [illegible] (vt quidam imprudenter calumniantur [illegible] Deitatem. Sed contra [illegible] Deitati [illegible] defendatur, [illegible] vt ea aut Deus fiat [illegible] proprietate [illegible].

XVI.

Neque enim verus Deus esset [illegible] qualis ipse est, talis [illegible] creatura, [illegible] corpus.

XVII

Ex aduerso [illegible] qui ita in Christo humanitatem essusam esse [illegible] diuinae essentiae [illegible] proprietates, vt iam haec sit omnipotens, [illegible] amplissimam aperiunt [illegible] ianuam, ita ipsi veram Christi Deitatem tollunt.

XVIII.

Etenim is verus Deus non est [illegible] essentia [illegible] natura, ita realiter in aliquam rem creatam essundi potest, vt ipsa [illegible] talis omnino fiat, qualis est ille Deus realiter & per se, substantialiter [illegible] in infinitum (vt ita loquar) sese extendens & ea re vbique [illegible] essentia actu existens.

XIX.

Nam essentiales proprietates Dei [illegible] nihil aliud sunt, quàm ipsa eius essentia, quia aliquin simplicissima esse non non posset.

XX.

Dicere itaque [illegible] Christi, tam factam esse omnipotentem & vbique praesentem quam est eiusdem Deitas: perinde est atque [illegible] talem sua essentia atque natura, ac proinde verum Deum.

XXI

Talis autem Deitas vera Deitas non est: ideoque [illegible] (quae horrenda [illegible]) verus non fuerit Deus.

XXII.

Adde quod non solum ab [illegible] impiissimè dicitur, proprietates diuinae naturae in humanam essusas esse.

XXIII.

Nam neque legimus vnquam [illegible] proprietatem [illegible], sicut contrà [illegible] Abrahae fuisse à Filio Dei assumptam. Neque [illegible] proprietates essundi in humanam potuerunt naturam [illegible] essentiae [illegible] diuinae essusione: cum illa nihil aliud reipsa sint, quàm essentia diuina.

XXIV.

Non potest autem natura diuina transfundi in humanam, quin desinat naturarum vnio, & mixtio fiat atque confusio. Quae vero ita miscentur, desinunt esse id, quod erant.

XXV

Denuo itaque dicimus, Deitatem illam, cui exaequari possit res aliqua creata, veram Deitatem non esse.

XXVI.

Oportuerit enim, vt aut res exaequanda fiat infinita, id quod omnino [illegible] est: aut Deitas illa, cui exaequanda est, sit finita, cùm nihil infinitum exaequari possit, nisi finito. Finita autem Deitas, vera Deitas non est.

THESES

DE VNIVS VERBI DEI AETERNA OMNIPOTENTIA.

Anno 1575.

I.

QVum Deus in sacris literis vocatur potens, nulla in Deo passiua potentia animo nobis est concipienda, qua aliquid pati, aut quod est, esse desinere: aut quod non est, cum aliqua sui mutatione, fieri possit: Sed actiua tantùm, qua semper agat, & agere possit: sicut reuera est, sic etiam prima fide credenda est.

II.

Est enim Deus essentia simplicissima perfectissima, verè aeterna, omnis passionis expers atque immutabilis, & [illegible] qua & per quam [illegible] omnia.

III

Sed neque actiua potentia talis in Deo fingenda est: quae aliquid sit ab eius essentia [illegible].

IV.

Est enim Deus [illegible] essentia simplicissima talis, qualis quaeris est [illegible] omnipotens.

V

Etsi vero realiter [illegible] est in Deo potentia: propter diuersas tamen respectus quibus consideratur [illegible] esse [illegible] dici potest.

VI.

Alius enim respectus est, [illegible] quatenus Deus in seipso [illegible]: Et alius, [illegible] quatenus [illegible] mundum creauit [illegible] operatur, [illegible] operatque [illegible] potest.

VII.

Sicut ergo actiones Dei non ineptè distinguuntur in immanentes & in transeuntes: sic potentia Dei duplex esse non immeritò dici potest: vna, qua in se ab omni aeternitate semper egit, & agit: & altera qua in tempore extra se, non solum omnia condidit et egit, operatur; verum etiam infinita, quae nunquam efficiat, efficere potest.

VIII.

Ita sit, vt haec [illegible] actualem quae operatur quaecunque vult & in absolutam, [illegible] etiam quae non vult, operari potest [illegible] quod aliequi [illegible] omnipotens esse dici non possit.

IX

Sicut enim non sentimus cum illis, qui ideo Deum vocari, omnipotentem putant, quod [illegible] quaecunque dici possunt aut cogitari [illegible] contradictionem implicantia eadem etiam efficere possit: ita neque illorum sententiae subscribimus qui non alia de causa, Deum omnipotentem appellari, & esse contendunt, nisi quia quaecunque vult, potest: quod non latius pateat eius potentia, quàm voluntas, [illegible] vere omnipotentem esse credimus, quia praeterquam quod totum quaecunque vult, innumerabilia etiam potest & velle, & efficere quae nunquam volet neque efficiet.

X.

Quum enim scriptura dicit, Deum quaecunque voluit [illegible] docet, multo plura etiam facere potuisse, si [illegible] aperte docet, multo plura etiam facere potuisse, si voluisset. Et qui dicit, se misereri quorum vult, & quos vult, indurare, [illegible] demonstrat [illegible], aut omnium misereri, aut omnes indurare, quàm etiam potest quosdam indurare, & quorundam misereri: eoque [illegible] posse misereri quam misereri velit: ac proinde plura esse, quae potest, quàm quae vult.

XI.

Nam quae potest, natura potest: neque facere nequit, quin ea possit: nisi etiam possit efficere [illegible]. Quae autem extra se vult libere vult: [illegible] etiam ea non velle, vt manifestum sit Deum plura posse, quàm velle: cum possit etiam velle, quae non vult.

XII.

Ea autem omnia dicimus Deum posse, quae aut cum proprietatibus eius personalibus, aut cum eiusdem essentia, naturaue non pugnant: aut quae contradictionem non implicant: aut denique quae à defectu potentiae si admittantur, non sint.

XIII.

Ita licet Pater, Filius esse nequeat, nec Filius, Pater: neque etiam aut Pater alium ex se Filium, neque Filius eiusdem alium ex se generare possit: non ideo tamen desinit aut Filius aut Pater esse omnipotens.

XIV.

Personales enim proprietates sunt istae, vt Pater generet, non generetur, Filius autem generetur, non generet: neque essentia Dei fert, vt plures sibi sint Patres pluresue Filij.

XV.

Neque itidem aliquid de potentia Dei decedit, si Deus efficere nequeat, quin sit bonus, iustus, sapiens: cum Deus esse nequeat, nisi talis sit, qualem sacrae literae describunt.

XVI

Ita potentiam Dei minime tollimus, aut infirmamus, si dicamus Deum non posse peccare, non posse pati, non posse efficere, vt aut quod est, dum est, non sit: aut quae facta sunt, sint infecta: quoniam haec partim sunt ex defectu potentiae, partim contradictionem

dictionem implicant: Eoque cum veritate Dei ex diametro pugnant, ac simpliciter sunt [illegible].

XVII.

Est autem ita Dei proprium, esse omnipotentem: ut in nullam rem creatam competere possit.

XVIII.

Cùm enim omnipotentia nihil aliud sit, quam ipsa immensa, infinita nullique creaturæ communicabilis essentia: fieri non potest, ut in quam rem non potest competere, ut sit Deus sua essentia in eam quadret esse omnipotentem.

XIX.

Neque etiam rei infinitæ capax esse potest res finita, cum unumquodque recipiatur secundum modum (ut loquuntur) recipientis.

XX.

Pugnat etiam cum natura Dei, ut plures sint omnipotentes: non minus quàm ut plures sint Dii. Unde neque religio Christiana fert, ut tres in Deo personæ, tres dicantur esse omnipotentes.

XXI.

Proinde licet homo Christus Jesus verè sit omnipotens, quia non homo tantum, sed etiam Deus est: ipsius tamen humanitas, propriè omnipotens esse, aut dici, sine impietatis crimine non potest.

XXII.

Nam humana Christi natura, licet unita sit diuinæ in unam [illegible] **personam: tamen non** [illegible] **propterea** *facta est* [illegible] *neque propriè facta est omnipotens, sed suam retinuit* [illegible], *ut pati pro nobis posset & mori.*

XXIII.

Neque enim [illegible] *sicut Deus, sic etiam* [illegible] *facta* [illegible] *omnipotens* [illegible] *pati impotentiæ sit: & ideo Deus pa-tiꝫ non possit, quia omnipotens est.*

XXIV.

At si propter unionem [illegible] *facta fuit humana natura in Christo omnipotens, cur quod corpus aut* [illegible] *corruptionem aut etiam quod anima* [illegible] *, et* [illegible] *à mortuis hoc sacra litera non humanitati, sed Deitati attribuunt?*

XXV.

Accedit, quòd ut corpus humanum, propter unionem cum mente, neque [illegible] *incorporea, intellectu & voluntate prædita, neque aut immortalitatem, aut vim intelligendi* [illegible] *ab illa accepit: sic neque humana natura, propter unionem cum diuina* [illegible] *aut facta esse essentia per se* [illegible], *simplicissima & perfectissima aut ab illa accepit, ut propriè sit omnipotens.*

XXVI.

Argumentum porrò, quo Patres ab omnipotentia Filio in sacris [illegible] *tradita eum verum esse Deum* [illegible] *Arrianos demonstrarunt penitus euertitur: si omnipotentiam alicui rei creatæ communicari posse concedimus.*

XXVII.

Denique de religione, non nisi consentaneè cum sacris literis, & cum analogia fidei loquendum est. Sacræ autem literæ non alium præter Deum prædicant esse omnipotentem, neque etiam Ecclesia in [illegible] *Symbolis aliter unquam est professa.*

XXVIII.

Quod verò post resurrectionem dixit Christus, Data est mihi omnis potestas: Aliud est [illegible], *aliud* [illegible]*: neq. dixit, Data est humanitati meæ, sed mihi: neque respectu naturæ, sed officij Mediatoris hoc fuit dictum. Officium autem totius fuit & est personæ secundùm utramque naturam.*

XXIX.

Solum igitur Deum verè & propriè omnipotentem esse, sicut per Spiritum sanctum credimus: sic etiam cum tota Ecclesia confitemur ac prædicamus.

XXX.

Humanam autem Christi naturam, tum ea potentia quan- [illegible] *quæ omnium rerum creatarum tam cœlestium quàm terrestrium potentiam longè superet, ac proinde, quæ omnium creaturarū potentissima propriè & meritò dici possit, donatam esse non dubitamus: tum etiam propter hypostaticam cum vero omnipotente* [illegible] *unionem: licet propriè in se talis ipsa non sit: quodam tamen modo ipsam quoque omnipotentem dici posse concedimus: nempe quatenus ita* [illegible] *unita est, ut &* [illegible] *quæ propria* [illegible] *sunt, ea de ipsa quoque, sed in concreto prædicentur, &* [illegible] *ad multa sua omnipotentia opera præstanda suo animo atque corpore tanquam proprio organo (distinctis tamen manentibus singularum proprietatibus & actionibus) usus fuerit, atque etiam uti possit.*

DE PROVIDENTIA DEI.

THESES.

Anno 76.

I.

PROVIDENTIAM à Græcis a [illegible] atque etiam b [illegible] *vocatam, qua res c prænoscuntur, d præordinantur atque e reguntur: in Deo esse, ex verbo eius, credimus atque docemus.*

a Rom. 13. 14. b Luc. 22. Act. 4. 28. c Psal. 139. 4. c Psal. 119. 91. e Dan. 4. 3.

II.

Est autem Dei PROVIDENTIA, *a sapientissimum, b iustissimum atque c immutabile consilium, d quo res omnes, tam in cœlis quàm in terris,* [illegible] *ut & c fierent, & ea fierent ratione atque ordine qua fiunt f ab æterno in seipso constituit: & ad cuius g* [illegible], *omnia etiam in h tempore i modo per certa & ordinaria media, modo k sine illis, semper autem l* [illegible] *m perpetuò administrat ac regit: idque tum ad n Electorum salutem, tum verò maximè ad o suæ ipsius gloriæ illustrationem.*

a Iob [illegible] Iere. [illegible] b Deut. [illegible] Psal. 14. [illegible] Sap. 12. 15. c Psal. 3. 11. Esa. 14. 27. 46. 10. d Dan. 4. 32. e Thr. 2. 37. f Pro. 8. 22. [illegible] g [illegible] h Gen. 1. 1. Leu. 26. 4. Psal. [illegible] Hos. 2. 21. [illegible] k Deu. 8. 3. Psal. [illegible] Ier. [illegible] 1. Reg. 17. 4. l Psal. [illegible] Rom. [illegible] m [illegible] Dan. 4. 12. Iohann. 5. 17. n Gen. 50. 20 Rom. 8. 28. Cor. 3. 21. o Psal. 19. 1. 2. Par. 29. 11. 12. Rom. 11. [illegible]

III.

Nam præterquam quod manifestum est, Deum esse a omnipotentem, sapientissimum b optimum, unde fieri nequit, ut amplissimum [illegible] *mundum ab se c creatum, & in quo Christi d* [illegible] *fortunæ ac casui temerè voluntandum permiserit: e etiam sacræ literæ luculentis verbis docent, mundum hunc* [illegible] *Dei* PROVIDENTIA *gubernari.*

a Ier. [illegible] Luc. 1. [illegible] b [illegible] Matth. 10. 17. c Gene. 1. 1. Hebr. 1. [illegible] d Ioh. 6. 11. e Psal. [illegible] 1. 7. Iob [illegible] ibi. 9. ibi. 37. 38. 39. capitibus. Sap. 14. 3. Colos. 1. 16. Hebr. 3. Ios. 42. 5.

IV.

Neque verò a universalem tantam, qua totam simul mundi machinam moderatur, PROVIDENTIAM *in Deo statuimus. Verum etiam illam singularem, qua b singulas quasque res seorsum agit & regit, atque inprimis c homines, & inter hos d Electos suos: cum omnibus ipsorum actionibus, agnoscimus ac retinemus.*

a Neh. [illegible] Actor. 17. 28. Hebr. 1. 3. b Iob. 37. & 38. Psa. 104. & 14. Mat. 6. 26 & 10. 29. Iohann. 4. 6. 7. c Psalm. 8. [illegible] Ierem. 10. 23. d Ies. 43. 1. Psal. 91. Psal. 1. 9. Zach. 2. 8. Mat. 6. 10.

V.

Nouimus enim nihil in mundo fieri aut moueri sine voluntate a Patris ut nihil ab ordine sit, quam dicere aliquid in mundo fieri, quod Deus ante non ordinarit quodque sua manu non b regat.

a Matt. 10. 29. Luc. 12. 6. b Pro. 16. 4. Dan. 4. 32.

VI.

Neque tamen propterea simpliciter negamus, quin multa a contingenter & casu eueniant: cum hoc rectè intellectum cum æterna & infallibili DEI PROVIDENTIA *nō pugnet.* a Exo. 21. 13. Pro. 16. 33.

VII.

Deus enim sua immutabili PROVIDENTIA *non solum, ut fierent, quæ fiunt constituit: sed etiam ut eo, quo eueniunt, modo, omnia euenirent, ab æterno ordinauit.*

VIII.

Sed neque quia dicimus non sine voluntate Patris, quidpiam in Mundo admitti: ideo Deum ipsum actionum omnium sapientissimum & iustissimum moderatorem, aut peccato inuoluimus, aut peccati autorem facimus.

IX.

Peccatum enim a [illegible] *atque à recta legis diuinæ linea deflexio. Deus autem b neque à sua voluntatis rectitudine declinare potest, c neque alios ultimum declinandi instillat: d iram peccati ultor est & e ultor iustissimus.*

a 1 Ioh. 3. 4. b Nu. 23. 19. Tit. 1. 2. Hebr. 6. 8. 1. Ioh. 1. [illegible] c Iac. 1. 13. Ose. 13. 9. d Psal. 5. 6. e Deut. 32. 41. Iesa. 59. 17. Nah. 1. 2.

X.

Quare cùm ad PROVIDENTIAM *Dei pertineat, ut pecca-*

ta à Deo iusto iudice puniantur: Ex doctrina de PROVIDENTIA euincetur potiùs, Deum esse timendum peccatáque vitanda, quàm vt inde queat vlla in Deum culpa transferri, nostráque excusari facinora.

XI.

Cùm verò præter hunc quem modo diximus, multi alij sint huius de PROVIDENTIA doctrinæ salutares vsus: duo tamen cùm primis obseruandi sunt: Nimirum quòd eo pios adducit hæc doctrina, vt in omnibus rebus aduersis ad a Deum omnia regentem confugiant, inque eius sinu recumbant: & in secundis ei vni omnem deferant gloriam: semper autem sub potenti eius manu qua omnia agit humilientur.

a 2. Par. 14. 11. 20. 6. 12. Psal. 46. 1. Mat. 10. 28. Act. 27. 23. 3(. 1. 5. 6. 7. Iaco. 4. 10.

DE ÆTERNA ELECTIONE ac prædestinatione, deque redemtione per Christum facta,

THESES,

EX PRIMO CAPITE AD EPHEsios, v. 3. 4. &c.

Anno 79.

I.

NVlla nobis post orbem conditum contigit contingeréve poterit beneficia, ad quæ non fuerimus ante mundi constitutionem electi ac prædestinati: neque per alium, neque alio modo ea conferuntur, quàm per quem & quomodo præstari deberent, in æterno Dei consilio definitum fuerat: dicente Apostolo, nos omni benedictione spirituali benedictos esse in Christo, [illegible] elegit nos, ante mundi constitutionem.

II.

Sicut in solo Christo omnem spiritualem consequimur benedictionem: sic etiam in eo solo ad eam consequendam, electi fuimus ac prædestinati: cum vtrumque dicat Apostolus, nempe nos in Christo esse benedictos, & in ipso etiam fuisse electos.

III.

Quicunque electi sumus non solùm ad finem, id est ad æternam vitam, verum etiam ad media ad finem ordinata, electi fuimus. Ait enim Paulus: Deum nos elegisse, vt essemus sancti & inculpati.

IV.

Quòd nos elegerit Deus, id ex sua caritate erga nos, & secundum beneplacitum voluntatis suæ effecit, eoque tota electio gratuita est.

V.

Finis gratuitæ electionis duplex est, nostra salus & gloria Dei: De prima dicente Apostolo, nos esse prædestinatos in adoptionem Filiorum Dei, eoque ad cœlestem hæreditatem: De altera, hoc esse factum in laudem gloriæ gratiæ ipsius.

VI.

Salus itaque electorum in Christo, certa est & necessaria: cuius fundamentum est æternum, gratuitum & immutabile propositum voluntatis Dei.

VII.

Quicunque ab æterno electi fuerunt in Christo ad æternam salutem, [illegible] ad hanc [illegible] etiam omnes & soli in tempore à Patre constituto, quod plenitudo temporis appellatur, fuerunt reapse per Christum & in Christo redemti à peccatis, eoque & à malis peccatum consequentibus: dicente Apostolo, in Christo habere nos redemtionem, remissionem peccatorum.

VIII.

Neque verò secundum merita, operáve iustitiæ, quæ fecerimus nos, sed secundùm Dei misericordiam, secundùmque diuitias gratiæ ipsius, per sanguinem Iesu Christi redemti sumus: Apostolo vtrumque manifestissime confirmante.

IX.

Quanquam autem Pater æternus redemit nos & seruauit per Filium, per quem etiam creauit: Filius tamen is est, qui [illegible] appellari solet in Ecclesia Dei, humani generis redemtor, seruatorque noster.

X.

Solus enim Filius, Deus & homo simul fuit & est: eoque solus propinquitatis simul, vt vocant, & propinquitatis ius ad nos redimendos habuit: solusque sanguinem, quo tanquam [illegible] redemti sumus, effudit: Solus denique is est, in cuius persona perfecta est & consummata redemtio nostri.

XI.

Nomine autem ἀπολυτρώσεως, quam habere in Christo dicimur, intelligimus plenam, consummatámque redemtionẽ: quatenus nimirum non solum remissionem peccatorum in hac vita, verum etiam quæ futura est in altero seculo, perfectam ab omni malo, omnique corruptionis seruitute liberationem complectitur: vt nulla sit [illegible] quam non habeamus in Christo perfectissimo redemtore, qui factus est nobis à Deo, sicut sapientia, iustitia & sanctificatio, sic etiam redemtio.

DE IESV CHRISTI A MORTVIS RESVRRECTIONE, IN CÆLVM ASCENsione, ad dextram Patris sessione, ex Pauli ad Ephes. cap. 1.

THESES.

Anno 81.

I.

DEus magnitudinem potentiæ suæ, efficaciter exeruit in Christo, excitans eum à mortuis: solus igitur Deus sua infinita potentia causa est efficiens resurrectionis Christi, omniumque mortuorum. Eph. 1. 20.

II.

Sed & Christus se ipsum potentia sua ab iisdem excitauit, iuxta illud: Soluite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud: Dicebat autem de templo corporis sui. Ioh. 2. 19. & illud: Animam meam ego pono vt iterum sumam eam. Io. 10. 17. Christus igitur non minus Deus est, quàm Pater, neque minoris potentiæ Deus.

III

Non potest autem idem esse, à mortuis verè & suscitans & suscitatus, nisi vere diuersis constet naturis: diuina, secundum quam suscitet, & humana, secundum quam suscitetur. Vt [illegible] igitur Christus, & verus Deus est, [illegible] Patri: sic verus homo est [illegible] matri & fratribus suis.

IV.

Neque quispiam à mortuis suscitari, & resurgere verè dici potest, nisi etiam vere mortuus fuisse, & vere cecidisse dicatur. Mors autem in vera animæ à corpore separatione, qua fit, vt corpus mox cadens, cadauer merito appelletur, consistit. Christus igitur si verè resurrexit à mortuis: quin verè etiam mortuus fuerit, anima à corpore verè separata, nullo modo negari potest.

V.

Si autem quia Christus verè mortuus est, neque eius anima fuit per illud mortis tempus in corpore: neque, quia verè sepultus, corpus eius existens in cruce erat in sepulchro, aut iacens in sepulchro pendebat in cruce: neque, quia Deus illum verè excitauit à mortuis, vel anima corpus, vel corpus se ipsum à morte ad vitam reuocauit: Ergo humana in Christo natura neque omnipotens fuit, neque vbique sua substantia præsens.

VI.

Sicut enim hæc non valet consecutio: Ipse Christus mortuus & sepultus est, ac resurrexit à mortuis: Ergo secundùm vtramque naturam mortuus & sepultus est, & resurrexit. Sic neque ista, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Matt. 28. 20. Ergo non solum Deitate, sed etiam humanitatis substantia, nobiscum realiter præsens est in terra.

VII.

Sed sicut hæc valet. Christus Deus est passus, ergo non secundum Deitatem, sed secundum humanitatem passus est: Ita hæc altera. Christus homo est vbique, & simpliciter omnipotens, ergo non secundum humanam, sed secundum diuinam naturam vbique & omnipotens est: quando non minùs diuina humanæ, quam humana diuinæ naturæ, in eadem Christi persona vnita est.

VIII.

Si ipse Deus, adeoque diuina in Christo natura corpus à mortuis excitauit non per se ipsum corpus, sed per se ipsam: falsum igitur est, diuinam in Christo naturam omnia egisse & agere non solùm in, & cum, sed etiam per humanam.

IX.

Anima namque Christi non omnia operatur per corpus, quemadmodum neque nostræ mentes per illud aut intelligunt aut volunt, idque propterea quod, vt Philosophi quoque docuerunt, nequaquam mens nostra à corpore dependet. Multò minus igitur Deitas Christi omnia per carnem assumtam operatur.

X.

Num enim Deitas per humanum intellectum intelligit, aut per humanam voluntatem vult: aut nunquid per humanam naturam ipsam meet humanam naturam in persona [illegible] sustentat atque seruat: aut omnia per humanam portat carnis [illegible]

an verò potius verbo virtutis suæ? Denique si forma Dei nihil agit: nisi per formam servi, quomodo verum fuerit illud Leonis: Vtraque forma agit quod suum est cum communione alterius?

XI.

Sicut igitur alia est forma Dei, alia forma servi: sic aliæ sunt proprietates & actiones huius, & aliæ illius: quanquam persona verò unum atque idem est utriusque [illegible].

XII.

Quare [illegible] consequitur: Ad quem usque Christus unà cum Patre venit, secundum formam Dei, ad eundem etiam venit, & in eo [illegible] substantia manet secundum formam servi multo verò minus ubique.

XIII.

Quemadmodum porro non alius, sed idem Christus: sic nec in alio, sed in eodem corpore, in quo passus, mortuus & sepultus fuerat, a mortuis resurrexit.

XIV.

Non enim verè dicitur à mortuis excitari & resurgere nisi quod verè mortuum ceciderat, illud ipsum denuò vivificatum, resurgat.

XV.

Corpus autem quo Christus passus, mortuus & sepultus est: [illegible] fuit verè humanum, visibile, palpabile, circumscriptum. [illegible] igitur [illegible] corpus habuit [illegible], [illegible] quod certo loco circumscriptum, ubicunque fuit [illegible], videri & [illegible] potest.

XVI.

Adde quod Apostolus de qualitatibus quibus corpora ad vitam æternam à mortuis excitata ornabuntur, diligenter disserens, non commemorat: vel [illegible], vel [illegible], vel [illegible]: sed tantum [illegible], [illegible], veluti est [illegible]. & quod resurgent [illegible], non quòd mutanda sit substantia corporea in incorpoream, sed quod [illegible] verborum Græci dicamus, [illegible] & Spiritu sancto perfectè inhabitante & operante plena futura sint. 1. Cor. 15. Docuit ergo Apostolus, has esse qualitates à corporibus nunquam separandas: nempe quod sint circumscripta, visibilia, palpabilia. Quare neque corpus Christi, has deposuit post resurrectionem qualitates.

XVII.

Nec valet exceptio. Christum à resurrectione, ianuis clausis ingressum fuisse ad discipulos. Ioh. 20. 19. *Neque enim propterea invisibile vel incircumscriptum, vel impalpabile factum fuit eius Christi mox ingressus [illegible] discipulis [illegible] dixerit: Palpate seu contrectate & videte: quia Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Luc. 24. *ac proinde mutatio nulla, ut Patres docent in corpore Christi facta fuerit: sicuti nec cum deambulabat super aquas vel ipse vel Petrus: sed omnipotentia Deitatis imperium in omnia habentis, fores cesserunt vero ac solido corpori Filij Dei.*

XVIII.

Quare meritò à Patribus non solùm Marcion, Manichæi & [illegible], qui Christum non verum ac solidum humanum corpus, sed phantasticum sumpsisse, eoque [illegible] egisse docuerunt: verùm etiam Origenistæ, Iohannes Hierosolymitanus, Eutichius Constantinopolitanus Episcopi, & alij qui dixerunt Christi corpus post resurrectionem ita factum fuisse spirituale, ut esset subtilius aere, eoque invisibile & impalpabile, damnati fuerunt. Hier. T. 2. ad Pammachium. Greg in Iob. lib. 24. cap. 12.

XIX.

Cùm autem in Cœna non aliud Christi corpus, quàm illud, quod pro nobis fractum est, verè passum & mortuum est, nobis edendum detur: efficitur, corpus Christi verum, quod in Cœna edimus, verè circumscriptum, visibile & palpabile esse: Ac proinde, cùm in Cœna nihil præter panem videatur, tangatur, gustetur: minimè illud sub speciebus panis & vini, aut in pane ipso & vino latens atque absconditum, sua substantia reapse contineri.

XX.

Agnoscimus verò Resurrectionem Christi, & caussam & exemplar esse nostræ resurrectionis tum spiritualis tum corporalis: Spiritualis quidem caussam propter illud Apostoli ad Rom. 4. *Resurrexit propter iustificationem nostri: exemplar verò propter illud, Sepulti igitur sumus unà cum illo per Baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Rom. 6.

XXI.

Corporalis verò caussam esse non dubitamus, propter illud, quod ait Apostolus, Si Christus resurrexit, & nos resurgemus. 1. Cor. 15. *& propter illud, quod idem Apostolus ait, Christus primitiæ resurgentium: exemplar verò propter illud quod ab eodem Apostolo scribitur, Configurabit corpus humilitatis nostræ corpori suo glorioso.* Phil. 3. 21.

XXII.

Ex quo etiam sequitur, aut Christi corpus non esse invisibile, impalpabile, incircumscriptum: aut nostra quoque corpora futura invisibilia, impalpabilia, incircumscripta, eoque non corpora spiritualia, sed spiritus incorporeos.

XXIII.

Cùm enim ait Christus, Palpate & videte, quia Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere: non solum conclusit, se non esse Spiritum, sed illud in primis docuit, nullas esse carnes, nullave ossa, quæ videri & palpari non possint.

XXIV.

Scriptura tradit, & Ecclesia confitetur, Dominum Iesum Christum, posteaquam à mortuis excitatus multis argumentis per dies quadraginta, se verè resurrexisse, discipulis suis demonstrasset: è terra sursum elevatum, in cælum spectantibus Apostolis ascendisse. Sicut igitur non alius Christus, quàm qui mortuus fuerat, resurrexit: sic nec alius, nec alio corpore ascendit in cælum, quàm qui, & quo verè à mortuis resurrexerat, Filius Dei, corpore verè humano, visibili, palpabili, circumscripto.

XXV.

Quare sicut etiam conversatio eiusdem Domini Iesu Christi quam post resurrectionem cum Apostolis per dies quadraginta est conversatus, non fuit phantastica, sed realis ac vera: sic etiam Ascensionem, cùm visibilis, sed etiam verè, ut Patres loquuntur localis fuit: quando Apostoli eum è terra sursum ascendentem viderunt.

XXVI.

Talis autem ascensio atque motus, divinæ naturæ non convenit: secundum igitur humanam ascendit.

XXVII.

Neque tamen interea inficiamur, quin Christus, ut Deus, sicut dicitur descendisse de cælo, quatenus exinanivit semetipsum, in forma servi assumpta, in qua et passus est: sic etiam rectè dici possit ascendisse & exaltatus esse in cælum: quatenus nimirum in eadem forma servi iam glorificata, ipsa etiam forma Dei per & post ascensionem, quodammodo fuit glorificata; hoc est, toti mundo illustris effecta.

XXVIII.

Cæterùm liquet, sicuti hæc consecutio non valet, Christus ipse Deus & homo, ascendit motu locali & visibili in cælum. Ergo secundum etiam Deitatem eodem modo ascendit: sic neque hanc valere, Christus Deus & homo, nobiscum est usque ad consummationem seculi verè & sua essentia præsens: Ergo tam substantia corporis atque animæ quàm Deitatis essentia, nobiscum est in terris præsens.

XXIX.

Si etiam Apostoli oculis suis Christum corpore suo per localem mutationem, è terra sursum ascendentem viderunt: cælum igitur, in quod ascendit, cælum ubiquitarium esse non potest; sed procul à terra distet, necesse est.

XXX.

Adde, quòd & natura, & omnis æquitas postulat, ut locus cuique rei conveniens assignetur: quemadmodum à Deo in rebus ab ipso creatis factum fuisse videmus. Cùm igitur nulla res creata præstantior inveniri possit ipso Christi corpore, tum propter unionem cum λόγῳ, tum propter excellentissima omnium dona in eo creata, adeoque & propter perfectissimam gloriam ac felicitatem, in qua iam vivit: in aliquo certo & felicissimo loco illud corpus existat necesse est.

XXXI.

Neque nisi ex vera pietate, & vera erga Christum reverentia proficiscitur, quòd credimus corpus Christi, non infra terram, non in terra, non in aquis, non in frustulo panis, non in singulis arborum foliis, neque in aere, aut in orbibus cælestibus, sed in loco omnium sicut felicissimo, pulcerrimo, perfectissimo, sic etiam altissimo habitare: quem ab Apostolo indicatum fuisse cum Ambrosio non dubitamus, cum dixit, se raptum fuisse in tertium cælum, & in paradisum.

XXXII.

Accedit, quòd eadem scriptura tradit, & fides Catholica credit ac confitetur, ex eodem cælo, eundem Iesum Christum in nubibus ad iudicandum vivos & mortuos, rediturum: nosque à mortuis excitatos, è terra in eius occursum raptum iri in nubibus, in aera, & sic semper cũ Domino in eodem cælo futu-

ros. 2. Cor. 12. 2. & 4. Phil. 3. 20. 1. Th. 4. 16. 1. Th. 4. 17.

XXXIII.

Hoc porrò cœlum, quod & domus Patris, Ioh. 14. 2. & urbs cœlestis, aliisque nominibus vocatur, supra hos omnes aspectabiles ac mobiles cœlos esse collocatum, euincit scriptura: quæ Christum prædicat, & ascendisse super omnes cœlos, & esse in cœlo. Ephes. 4. 10.

XXXIV.

Neque enim cœlum, in quo est ipse suo corpore, & in quo futuri nos quoque sumus animis & corporibus nostris, vastum & increatum, nescio quod spacium esse potest: partim quia nihil est increatum nisi Deus, partim quia aperte ad Hebræos opificium esse Dei prædicatur. Heb. 1. 10.

XXXV.

Caussa porrò efficiens illius motus, quo corpus in cœlum sursum ferebatur, primaria ac princeps fuit diuina in eo inhabitans natura, iuxta illud Philip. 2. Deus exaltauit illum: item assumptus est, à Deo) in gloriam. Secundaria verò, donum agilitatis, gloriam consequutas resurrectionem, Deitate in humanam naturam collatum, qua illa caro neque ab Angelis neque à nubibus agitata aut sustentata, vt olim Elias curru igneo, sed sponte, sine vlla molestia aut difficultate ascendebat, eoque motus ille non fuit violentus.

XXXVI.

Ipsa verò Christi capitis nostri ascensio caussa & exemplar fuit atque est nostræ futuræ in cœlum ascensionis. Quia enim caput ascendit, ideò & membra tandem ascendant, necesse fuerit. Et qualis illa, talis & nostra. Configurabit enim corpora nostra corpori suo glorioso. Phil. 3. 21. *& rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* 1. The. 4. 17.

XXXVII.

Si igitur nostra, vera erit ascensio, & nos verè è terra in cœlum eleuabimur: Corpus igitur etiam Christi verè è terra in cœlum ascendit, non [illegible] & putatiuè.

XXXVIII.

Vtilissima verò est & consolationum plena, hæc de vera Christi in cœlum illud supremum ascensione, perpetuaque in illo mansione, doctrina.

XXXIX.

Primùm enim facit ad fidem de certo loco confirmandam: vbi corpus Christi nobis sit fidei oculis, & manibus contemplandum, tangendum, apprehendendum. Deinde ad spem confirmandam: fore scilicet, vt etiam ante corporum resurrectionem, animæ nostræ à corporibus separatæ, neque infra terram descendant, neque in aquis aut in aëre vagentur, neque cum orbibus cœlestibus rotentur: sed supra omnes hosce cœlos, in beatissimam illam cœlestem Patris domum perferantur, in quam & Christus est ingressus corpore, vt semper sint cum Christo. Postremò etiam ad amorem & studium vitæ conuersationis quæ in cœlis, in cordibus nostris accendendum, iuxta illud Apostoli, Si conresurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, quæ sursum sunt, sapite, vbi Christus est, in dextra Patris sedens. Col. 3. 1. 2.

XL.

De Sessione Christi ad dextram Patris, sic loquitur Apostolus: Et sedere fecit Christum iam à mortuis excitatum, & in cœlum euectum, in supercœlestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominium, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedes illius, &c. Ac cum iis, quæcunque alibi de hac sessione in sacris literis leguntur, aut in symbolis confitetur Ecclesia, consentanea sunt.

XLI.

Nullibi autem legimus, propter sessionem ad dextram Dei, aut Christum vllum aliud sibi sumpsisse corpus, quocunque nomine illud vocetur: aut in naturali eius corpore aliquam substantiæ, vel earum naturalium qualitatum, proprietatúmque essentialium, quas post resurrectionem retinuit, mutationem fuisse factam. Constat igitur Christum, quo in corpore resurrexit, & quo ascendit in cœlum, visibili nimirum, palpabili & circumscripto eodem planè etiam sedere ad dextram Patris in excelsis. & vbicunque est, aut esse vult, tale sibi semper corpus retinere.

XLII.

Testatur etiam Apostolus & in symbolis confitetur Ecclesia, Christum prius mortuum, sepultum, ex mortuis excitatum, & in cœlos assumptum fuisse: quàm sederit ad dextram Patris. Aut igitur falsum est humanam Christi naturam, tum primum accepisse, vt in substantia sui corporis vbique realiter esse posset: aut si hoc verum est, non ergo hoc ab vnione accepit hypostatica, quæ in ipsa facta est incarnatione.

XLIII.

Nec valet exceptio, ab vnione hypostatica, hoc fuisse illi datum actu primo, seu, vt si vellet, vbique præsens esset: sed à sessione ad dextram concessum fuisse actu secundo, hoc est, vt reipsa vbique præsens esset.

XLIV.

Nam præterquam quòd ipsa huius distinctionis nomina, nomina sunt, non ex fontibus literarum, sed ex lacunis scholasticorum desumpta: ipso etiam quæ Christus exceptionem hanc refellit: qui non de actu primo, sed de secundo, hoc est, de actuali præsentia loquens, cum ante mortem dixit, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum, tum post resurrectionem, ante ascensionem, Ecce, inquit, vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi. Matth. 18. 20. Matt. 28. 20.

XLV.

Ex quibus etiam dictis luculenter apparet, Christum aut de reali præsentia corporis locutum non esse, sed tantum de Deitatis præsentia atque virtute, efficacitate: aut certum nobiscum, qua tunc cum Apostolis fuit, etiam tum visibiliter præsentem esse, quando non dixit Ero, sed sum. neque vt sensus verborum varietur, vlla cogit necessitas.

XLVI.

Adde, quòd si de eadem reali corporis præsentia loquebatur, & promissio hæc non ad Apostolos tantum, sed etiam ad alios omnes fideles, qui tum in mundo erant, pertineat: haud verum dixisset Christus. Non enim aut ante mortem, aut post resurrectionem visibili præsentia fuit cum omnibus fidelibus, qui tum erant in mundo, & in nomine eius congregati.

XLVII.

Quapropter doctrina de reali & substantiali sed inuisibili corporis Christi in terris & vbique præsentia, cum sacris literis consentanea non esse, sed ad Manichæorum figmentum potius qui (vt refert Augustinus contra Faustum.) lib. 20. cap. 11. *corpus Christi ex singulis arboribus inuisibiliter pendere docebant accedere videtur.*

XLVIII.

Si etiam non ante resurrectionem, ascensionémque in cœlum, Christus suo corpore sedit ad dextram, vt tota consentiens Ecclesia, impia igitur & hæretica est illorum doctrina, qui docent Christum ab vtero matris secundùm carnem assumtam, sedisse ad dextram virtutis Dei.

XLIX.

Si aliud quoque verum est, quod Apostolus docet, & tota scriptura confirmat, & Catholica Ecclesia confitetur, Christum non solum tum demum sedisse ad dextram Patris, cum ascendit in cœlum, verum etiam ita in ipso cœlo collocatum esse ad dextram Dei, vt nunquam legatur alibi, quàm in cœlis ad talem dextram sedere: Ergo non solum dici non potest secundum scripturas, Christum alibi quàm in cœlo ad dextram Dei sedere: sed etiam falsum est cum ita in terris quoque sedere: vt non minus in pane Cœnæ Dominicæ, & vbique locorum, quàm in cœlo, sui corporis substantia realiter præsens sit.

L.

Nam alibi quoque contradicit Apostolus, præsertim ad Hebræos, vbi ex eo, quod Christus ad dextram throni Maiestatis in cœlis sedens, suo perfungitur sacerdotio, negat illum esse super terram, corporali nimirum præsentia. Heb. 8. 4.

LI.

Christum porro sedere ad dextram Dei Patris, figuratam esse locutionem, extra controuersiam esse iudicamus: cum Deus propriè loquendo, neque dextram, neque sinistram habeat, neque etiam de sellis vel solijs in quibus sedeatur, carnale aliquid in illo cœlesti regno cogitare fas sit. & sæpè in sacris literis, verbum Sedendi, præter alia significata, pro habitare, pro regnare, pro iudicium exercere, & pro quiescere vsurpetur.

LII.

Quòd verò hac phrasi Apostolus noluerit significare, Christum suo corpore vbique locorum verè & substantialiter præsentem esse: præter ea, quæ dicta sunt, ex iis etiam, quæ explicationis caussa subdit, inuincenter apparet.

LIII.

Illi enim Christi ad dexteram Dei Patris sessioni, tria explicationis caussa subiicit Apostolus: primum, Christum ita collocatum fuisse ad dextram Dei, vt fuerit supra omnem principatum, id est, vt nullam supra se, aut sibi æqualem, ne in cœlo quidem habuerit creaturam, sed excelsior cœlis, rebusque omnibus cœlestibus factus sit. Deinde addit, omnia fuisse ei subiecta, hoc est, infra se eum nihil habere in quod non habeat ius atque imperium. Tertiò, ipsi Ecclesiæ datum fuisse caput.

LIV.

Sicut autem quæ suprà diximus de resurrectione à mortuis, eòque de ascensione, intelligenda esse diximus de Christo, secundum humanam naturam: sic etiam hæc cum primis secundùm eandem humanam naturam intelligenda esse, cum Patribus Orthodoxis sentimus.

LV.

Bifariam verò natura humana in Christo supra omnia exaltata justè intelligi potest: aut quoad situm loci, eminentius in illud: Ascendit supra omnes cœlos Eph. 4. 10. ut sit sensus, eam naturam humanam localiter supra omnes res creatas collocatam esse: aut quò ad eminentiam dignitatis & imperij, ut sit sensus, nedum quoad humanam etiam naturam præfectum fuisse omnibus rebus creatis, datumque illi in omnia imperium & potestatem. Duobus enim iis modis aliquid eiusdem generis dicitur esse supra aliud, aut loco aut dignitate.

LVI.

Si igitur altero modo dictum intelligatur: inde Vbiquitas constitui non potest: quia Christus etiam una natura humana potest imperium hoc in omnia exercere: etiamsi sui corporis substantia non sit ubique. Si priori modo: Ergo non est ubique: quia quod ubique est tam est supra & apud, & intra quam supra omnes creaturas.

LVII.

Paulus autem apertè docet Christum quoad humanam naturam ita à mortuis resurrexisse, ut non fuerit amplius inter mortuos: & ita in cœlum ascendisse, ut non fuerit amplius in terris, & ita supra omnes creaturas exaltatum sedere ad dextram Patris ut non sit vel infra, vel intra res creatas, cum omnia sint subiecta pedibus eius.

LVIII.

Neque caput dici potest una substantia esse, ubi pedes, licet in eis sit virtute & efficacitate sua atque etiam tam ipsum pedibus, quàm pedes capiti communicati sint sua substantia, per neruos & animam.

LIX.

Apostolus autem dicit Christum datum esse Ecclesiæ caput, nempe etiam secundum humanitatem: caput autem toti eminet corpori.

LX.

Nil minus igitur voluit Apostolus verbis de Sessione ad dextram Dei, quàm concludere, corpus Christi, sua substantia ubique esse eius existere. Quare iniuriam faciunt Apostolo, qui hoc inde concludere suis sophismatibus conantur.

LXI.

Sed neque ulla necessaria consecutione, ex illo articulo fidei, omnis potest talis Vbiquitas.

LXII.

Etsi enim concederetur (quod non potest concedi) ex Sessione ad dextram Dei humanam naturam factam esse verè in sese omnipotentem: nisi tamen probetur ita esse factam omnipotentem ut facta etiam sit infinita & immensa, euinci nullo modo potest, corpus Christi sua substantia ubique præsens esse.

LXIII.

Hæc enim ita sola caussa est, cur etiam Deus verè sua essentia sit ubique: ut si immensitatem ab eo tollas, ne ubique esse sua essentia, minimè dici queat.

LXIV.

At si etiam corpus fingas infinitum, & eo ubique esse: in singulis tamen locis totum simul esse nunquam in æternum probabis, nisi illud simplicissimum quoque essentiam esse demonstres: quando etiam Deus ideo totus ubique est, non autem secundum partes, quia simplicissima est essentia.

LXV.

Quare quicquid garriant Vbiquitarij, siue ab unione hypostatica siue a dextra Dei, siue a verbis Cœnæ, siue à variis essendi modis, siue à verbo, Data est mihi omnis potestas. (Mat. 28. 18.) & similibus dictis argumentantes: paralogismum semper in hac utilitatione admittunt (ut de illis in præsentia taceamus) qui vocatur Non caussa pro caussa: nisi illo argumento demonstrent substantiam corporis Christi, factam esse immensam ac infinitam, & simul etiam simplicissimam, qualis est essentia Dei.

LXVI.

Neque tamen propterea negamus, quin corpus Domini nostri Iesu Christi licet in cœlo maneat, nobis tamen reuera præsens sit, sua non solum efficacitate sed etiam substantia.

LXVII.

Sed quomodo, aut quali præsentia? præsentia certè vera: sed quæ realiter in nobis fit per eius in nobis Spiritum & per nostram fidem: ac, si licet similibus uti, quali præsentia caput singulis membris, etiam pedibus, verè & reipsa præsens est.

LXVIII.

Quomodo autem hæc sibi inuicem præsentia sunt? non loci propinquitate (alioqui enim caput Pygmæi magis præsens esset suis pedibus, quam caput Gigantis) sed unitate animæ, & nexu neruorum ac ligamentorum.

LXIX.

Cum igitur, secundum Scripturas, eodem Spiritu nos nostrique corpora, & corpus Christi, simul verè coniungantur, ita ut nos simus unum & idem corpus, sub uno eodemque capite quod Deus dedit Ecclesiæ, nempe Christo: nemo veram hanc præsentiam, sine summa blasphemia inficiari potest.

LXX.

Cæterùm de Sessione ad dextram Dei credimus, Apostolum hac locutione significare voluisse, Christum secundum humanitatem post multos graues, imo quæ nostra vel nimius caussa exantlauit in terris labores, toleratos, & mortis dolores, nunc in cœlo gloriam, quam quæsierat, eamque Patri carissimum in summa felicitate viuere, in conspectu Dei Patris pro nobis apparere, & eius intercessionem atque in Patri grauissimum esse regnare item cum Patre, ab eo iudicem, qui tandem aliquando venturus ad iudicandum viuos & mortuos, constitutum, in qua cœlesti solio collocatum esse.

LXXV.

Sedere enim & quiescentis est ut Tertullianus docuit: & habitantis & regnantis, ac iudicium agentis, ut Augustinus: neque ad dextram sedere dicuntur, nisi qui carissimi sunt & Amicissimi.

LXXII.

Augustinus certè hunc locum sic est interpretatus: De Symbolo ad Catechumenos lib. 1 ca. 4. Ascendit in cœlum credite: sedet ad dexteram Dei, credite. Sedere, intelligite habitare: quomodo dicimus de quocunque homine, In illa patria sedit per tres annos. Item Sic ergo credite habitare Christum in dextera Dei Patris, ibi est. Ne dicas vobis cor vestrum quid agit? Nolite quærere, quod non licet inuenire: Ibi est, sufficit vobis. Beatus est, & à beatitudine, quæ dextra Patris vocatur, ipsius beatitudinis nomen est, dextra Patris. Nam si carnaliter acceperimus, quia sedet ad dextram Patris, ille ad sinistram, nunquid sic est ut sic illos componamus: Filium ad dextram Patrem ad sinistram? Ibi omnis dextra est, quia ibi nulla est miseria.

Item, lib. 2. c. 4. Sessionem istam dilectissimi, non accipiatis humanis membris positam, tanquam Pater sedeat in sinistra, ut Filius sedeat ad dextram: sed ipsam dexteram intelligite potestatem, quam accepit homo ille, susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui prius venerat iudicandus.

Item, lib. 3 ca. 7. Quis est, qui sedet ad dextram Patris? Homo Christus. Nam in quantum Deus, semper cum Patre & ex Patre: & quando ad nos processit, à Patre non recessit. Hoc enim est esse Deum, ubique esse totum. Totus ergo Filius apud Patrem, totus in cœlo, totus in terra, totus in utero virginis, totus in cruce, totus in inferno, totus in paradiso, quo latronem introduxit. Non per diuersa tempora vel loca discurrendo ubique esse totum, ut modo ibi totus sit, & alio tempore alibi totus: sed ut semper ubique sit totus.

Item, ibidem. Sed hoc quòd Filius dicitur sedere ad dextram Patris, demonstratur, quod ipse homo, quem suscepit Christus, potestatem acceperit iudicantis.

Item lib. 4 cap. 7. Regnat homo iam susceptus à Christo ad dextram Patris sedens.

Item ibidem. Cæterùm id quod Deus est, & Patri æqualis est, & semper iudicat, semper præsens est: veniet autem Redemptor in ea forma, in qua assumtus est.

LXXIII.

Tantum igitur abest, ut Sessione ad dextram Dei, significare voluerit Apostolus, Christum sui corporis substantia in terris & ubique esse, ut potius contrarium docuisse videatur: quando in cœlis solum non autem in his terris, perfecta hominum beatitudo consistit: & in cœlis, non autem in terris Deus habitare, & in cœlis potius quàm in terris regnare dicitur: Christusque non è terris, sed è cœlo ad iudicandum viuos & mortuos, venturus esse creditur ac prædicatur.

LXXIX.

Adde, quòd sicut pedes Dei per anthropopathiam in cœlis esse dicuntur, sed in terris iuxta illud: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Act. 7. 49. sic etiam eius item dextra in cœlis potius, quam in terris locum habere, haud immeritò dici à nobis potest.

LXXV.

Concludimus ergo, sicut ex doctrina Apostolica de resurrectione a mortuis & de ascensione in cœlum, demonstrari non potest ubiquitas corporis Christi, sed potius rejicitur: sic neque ex ea, quæ de Sessione est ad dextram Dei, eam necessario inferri posse.

LXXVI.

Immo si talis Ubiquitas admittatur, dicimus omnes hos Fidei articulos, de Incarnatione in utero duntaxat virginis facta, de vera morte, hoc est, vera animi à corpore separatione, de vera carnis resurrectione, de vera & visibili è terris in cœlum ascensione: de vera ad dextram Patris in supercœlesti loco locali sessione, denique de visibili reditu ex iisdem locis ad iudicandum vivos & mortuos: non tam labefactari, quàm penitus everti.

LXXVII.

Corpus enim quod ubique est, è loco ad locum secundum se totum non moveri, tum vera philosophia demonstrat, tum etiam Christiana Theologia confirmat, quæ docet, Deum loco non moveri è loco ad locum, quia immensus cum sit, omnia implet.

LXXVIII.

Neque etiam quod ubique est corpus, illud vel ad dextram vel ad sinistram alterius esse recte dici potest, sed confundas [illegible] [illegible] cum ubi sinistra dextra ad quam, & cum [illegible] esset, [illegible] est dextra necesse est: cum ideo etiam Pater, Filius & Spiritus sanctus cœlum & terram implentes ubique sint, & omnes & singuli, quia omnes una sunt eadémque essentia.

LXXIX.

Ad extremum sentimus doctrinam hanc de invisibili & [illegible] carnis Christi ubique præsentia neque veram neque salutarem esse.

LXXX.

Non veram quidem, quia nondum eam aut manifestis sacrarum literarum testimoniis, aut necessariis inde deductis consequentiis demonstrari videre potuimus: Immo tam cum sacris literis, & cum Catholico veteris Ecclesiæ consensu ad fidei regulam symbolo Apostolico comprehensam, diligenter examinata, pugnare animadvertimus.

LXXXI.

Atque ita illam cum scripturis pugnare observavimus, ut & quæ symbolum tradit, & quæ Ubiquitariæ doctrinæ autores scribunt, simul admittere, sine manifesta contradictionis implicatione non possis.

LXXXII.

Non salutarem verò, quia quod cum verbo Dei consentaneum non est, illud tanquam [illegible] ad [illegible] necessarium [illegible], credere aut [illegible] peccatum est, [illegible] Domino, [illegible] Deut. [illegible].32. & Apostolo, Omne quod [illegible] peccatum est: Rom. 14. 23 stipendium [illegible] peccati mors est. Rom. 6. 23.

LXXXIII.

Denique quia si opinio illa de Ubiquitate corporis Christi, vera [illegible]: impedimento fuerit ne qui verum Christi carnem in cœlo existentem, mente per Christum [illegible] apprehendat: & [illegible] quo tamen & Apostolus & Ecclesia nos vocant dicendo, Sursum corda. Item, Quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens. Col. 3. 1.

LXXXIV.

Nihil minus igitur, quàm carnem Christi edunt, qui eam non in cœlo, ubi revera est contemplantur, sed ubique sua substantia realiter præsentem esse imaginantur. Ac Æsopicus canis, relicta vera carne, vanam carnis umbram, quæ videbatur grandius frustum, stulte persecutus est.

Quæstio ex 1 Ioan. 4. 3.

D. Iohannes Antichristum describens, ait: *Omnis Spiritus qui non confitetur, Iesum Christum in carne vere humana, venisse, ex Deo non est. Et hic est Spiritus ille Antichristi.*

Cum verò Christus, quam semel assumsit carnem, eam nunquam deposuerit, sed secum in cœlum attulerit, & in ea omnibus hominibus conspicua, ad iudicandum vivos & mortuos, in nubibus rediturus sit: Quæritur, Cuiusnam Spiritus illi sint, & quo nomine appellandi, qui Domino nostro Iesu Christo nescio quam carnem inusibilem, incircumscriptam, impalpabilem, ubique locorum, in cœlis & [illegible], in aëre, in terra, subtus terram, in inferno, & in singulis partium mundi partibus, & partium particulis, particularúmque minimis particulis totam totámque, si Diis placet, substantia, realiter existentem, contra scripturam, & contra Orthodoxum Ecclesiæ Catholicæ consensum, attingere cum veteribus hæreticis non dubitant.

DE DISPENSATIONE SALUTIS PER CHRISTUM: EX 1. cap. ad Ephesios. v. 7. 8 &c.

THESES.

Anno 80.

I.

Dominus noster Iesus Christus, in quo ad æternam salutem electi sumus, non solum nos semel redemit, per sanguinem suum, remissione peccatorum impetrata & victoria parta: verum etiam redemtionis & salutis gratiam, quotidie nobis dispensat atque communicat.

II.

Perfecti enim redemtoris est, non solum dato pretio redimere, verum etiam redemtionem factam, redemtis significare, eósque è manibus tyranni in libertatem re ipsa asserere: quemadmodum boni etiam capitis est, quam in se habet vitam, sensum ac motum, eum in membra derivare.

III.

Dispensare autem solet Christus hanc salutis gratiam per sermonem veritatis, hoc est, per Euangelium salutis nostræ: cum quo Sacramenta etiam tanquam sigilla, & [illegible] organa, coniungimus.

IV.

Euangelio enim, notum nobis facit mysterium voluntatis divinæ, de nobis per Christum ipsum servandis, & [illegible] tam quæ in cœlo, quam quæ in terra sunt, colligendis, & uni capiti Christo agglutinandis.

V.

Nec solum per Euangelium notum facit salutis mysterium, verùm etiam ad se, & ad sui [illegible], et que ad redemtionis salutisque participationem nos efficaciter vocat atque trahit.

VI.

Ad Euangelii enim prædicationem, excitare consuevit fidem in cordibus nostris: qua credamus in eum, & in eius communionem recipiamur.

VII.

Donat etiam Spiritum sanctum, per quem nos regenerat & impressa Dei imagine, ad plenam æternæ hæreditatis possessionem obsignat.

VIII.

Per eundem Spiritum nos ad studium sanctæ vitæ, bonorumque operum excitat, agit, ducit.

IX.

Ac si in peccata, quæ nostra est imbecillitas, labimur inde nos donata resipiscentia sublevat: & de remissione certiores facit: & ita re per ipsum Spiritum [illegible] per [illegible] nos in certitudine salutis æternæ, magis ac magis in dies confirmat.

X.

Facit verò hæc in nobis Christus officia, nunquam nos penitus deserens, donec tandem a prima [illegible], quæ est à reatu & servitute peccati & à potestate diaboli, ad alteram [illegible] nimirum [illegible], qua in perfecta assertione, plenáque cœlestis hæreditatis possessione consistit, pro sua gratia, immensáque erga nos benevolentia perducat.

XI.

Cæterùm Dominus Iesus, sicut redemtor noster est & caput totius Ecclesiæ secundum utramque naturam: sic etiam salutem vitamque æternam communicat non solum qua Deus, sed etiam qua homo est, iuxta illud: Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua: Et mox: Ut autem sciatis, quod Filius hominis potestatem habeat remittendi peccata: dicit paralytico, Surge, tolle tuum lectum, & abi in domum tuam: utraque natura, cum communione alterius, quod proprium est, operante.

XII.

Sicut enim naturæ ita unitæ sunt inter se, in una persona, ut tamen neque inter ipsas, neque inter ipsarum proprietates, ulla facta sit vel mutatio vel confusio: sic etiam actiones ita [illegible] unius personæ actiones, ut tamen vere inter se distinguantur: atque ita distinguantur, ut quæ ab una naturæ, [illegible] propria, [illegible] licet cum alterius fiant communione [illegible], aut secundum alteram à Christo fieri, negari [illegible].

XIII.

Quapropter sicut probamus [illegible] Christo [illegible] Leonis Episcopi Romani celeberrimum in Epistola ad Flavianum, vehementer improbamus, firmiterque reiicimus.

retinendum esse, docemus: nimirum Agit enim vtraque forma cum communione alterius, quod proprium est: verbo scilicet operante quod verbi est, & carne exequente quod carnis est.

XIV.

Passus enim est pro nobis & mortuus & sepultus, secundum carnem: [illegible] gratiam [illegible], & sacramentis dedit passionis per quam nos redemit, secundum Deitatem: omnia vero hæc voluit, secundum vtramque naturam.

XV.

Resurrexit item à mortuis, & visibili aliquo ascensione ascendit in cœlum, exaltatus supra omnes Angelos, secundum humanitatem: sed à resurrectione [illegible] ascensionem & exaltationem operatus est secundum diuinitatem: voluit autem secundum vtriusque naturæ voluntatem.

XVI.

Quemadmodum igitur credimus: Christum nos redemisse secundum vtramque naturam, iuxta illud, Actor. 20. Deus Ecclesiam, quam acquisiuit per proprium sanguinem: sic etiam non dubitamus eundem ad dextram Patris in superis esse, sedentem acquiescentem, omniaque cum Patre regentem, gratiam redemptionis a[illegible] [illegible] toti Ecclesiæ, quæ est corpus eius, singulisque eius membris, secundum vtramque naturam [illegible] dispensare ac communicare: verbo quod verbi est & carne quod carnis est efficiente.

XVII.

Etsi enim ministerio verbi & Sacramentorum, per homines ad salutem nobis [illegible] vtitur, ipse tamen Christus & qua Deus & qua homo est, is propriè est, qui nos vocat, & per ipsis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regenerat, viuificat, seruatque in vitam æternam.

XVIII.

Proinde fides etiam nostra, per quam in Christo, vitamque æternam apprehendimus, non in vnam aut in alteram seorsum naturam, sed in totum ipsum Christum, respicere & recumbere debet, quemadmodum & Ephesiis idem [illegible] [illegible] [illegible].

XIX.

Ex quo sequitur, qui in Christo aut alterutram naturam negant, aut alteram ab altera diuidunt, aut vtramque simul confundunt, ita, vt eum aut pro vero Deo, aut pro vero homine nobis per omnia simili excepto peccato, non agnoscant, & vt talem eoque verum, & perfectum redemptorem non amplectantur, eos redemptionis, æternæque salutis compotes fieri non posse.

XX.

Nam sicut qui credit in Christum, qualis est, habet vitam æternam: sic qui non credit, eam habere non potest.

DE IIS

QVÆ DE DOMINO NOSTRO IESV Christo post vnionem, prædicantur: & quonam modo prædicentur. Ex Epistola ad Ephesios cap. 1.

THESES.

Anno 82.

I.

APostolus scribit, Christum à mortuis excitatum, eumque vere mortuum [illegible] [illegible] vero, Dominum gloriæ fuisse crucifixum, sed & sæpe legimus, Filium hominis fuisse morti traditum. In iis autem omnibus enunciationibus, de eadem persona, Filio nimirum Dei incarnato, semper est sermo. Persona ergo Christi, quæ in his propositionibus subiicitur tribus nominum generibus significari solet, nempe quæ aut diuinam tantum naturam [illegible] [illegible] ratione essentiæ [illegible] ratione hypostaseos notant, vt, Dominus gloriæ, vnigenitus Dei Filius, aut humanam duntaxat eodem modo, vt homo Filius Mariæ, aut vtramque simul, vt Christus, Immanuel, Deus incarnatus.

II.

Addimus vero nominibus etiam quæ ab officiis Mediatoris denominantur, personam ipsam Christi significari: Velut sunt hæc: Mediator, redemptor, seruator, pontifex, aduocatus, & his similia. Sed hæc ad tertium genus referri possunt, quia in vtraque natura in vna persona [illegible] [illegible].

III.

Nomina concretiua à naturis denominata, vt homo ab humanitate, & Deus à Deitate, cum in sermonibus de Christo subiiciuntur duo simul habent significata: vnum formale (vt loquuntur Schol.) & alterum materiale: quorum priore natura [illegible] [illegible] [illegible] notatur, quæ talem habet naturam, à qua denominata est.

IV.

Sicut enim nomina abstractiua solam naturam & proprietatem, quæ alicui inest significant: sic omnia concretiua, & naturam ac qualitatem, quæ inest, & hypostasin cui inest, connotant: Vt exempli causa, nomen iusti, & iustitiam, quam, & eum qui iustus est, simul demonstrat.

V.

In his itaque subiectis nominibus, quæ à natura denominata personam Christi monstrant modò naturæ proprietas, modò vnitas personæ indicatur: ac proinde pro varietate prædicatorum intelligenda & explicanda sunt singula.

VI.

In hac enim oratione Filius Dei æternus est subiectum secundum proprietatem naturæ explicandum est. In hac autem, Filius Dei vnigenitus, passus est: secundum vnitatem personæ. Passus enim est ille, qui non solum homo, sed etiam Deus est: Deitate impassibili permanente.

VII.

Non inficiamur, quin nonnunquam inueniantur nomina abstractiua, quæ subiiciuntur, vt, Lux venit in mundum: sicut & quæ prædicantur, vt, Christus est lux mundi, nostra iustitia, pax: sed illa [illegible] [illegible] concretiuorum. Vt lux venit in mundum, id est, ille, qui nos illuminat. Proinde pro talium nominum ratione ad aliquod illorum trium generum referenda sunt.

VIII.

Tria porro sunt attributorum genera, quæ de eadem Dei & hominis Christi persona, quouis nomine significetur, prædicari solent. Quædam enim propria sunt diuinæ naturæ, eoque alteri naturæ, minime realiter communicabilia: vt esse impassibilem, æternum, immensum. Quædam propria humanæ, eoque alteri respectu propriæ naturæ non, vt esse factum, finitum, passibilem. Alia vero propria totius personæ, vtraque natura constantis ac proinde vtrique simul naturæ communia. Vt, esse Mediatorem, Redemptorem, Seruatorem.

IX.

Ad tertium hoc genus pertinent actiones, quas Græci patres [illegible] [illegible] appellarunt: quod in operibus redemptionis, vtraque forma agat non quod alterius, sed quod proprium est, verùm cum communione alterius, Verbo agente, quod Verbi est, & carne exequente, quod carnis est.

X.

Horum trium generum attributorum, haud dissimile exemplum in nobis ipsis reperimus. In homine enim quædam solius animæ propria sunt: Vt immortale esse, intelligere, velle. Quædam solius corporis, vt esse mortale, palpabile, [illegible]. Quædam vtrique communia, vt sunt ea opera, ad quæ peragenda vtraque hominis pars agit, quod suum est cum alterius communione: qualia sunt scribe e loqui, currere, & denique quæcunque ministerio quidem corporis, sed non nisi vi & ductu animæ perficiuntur.

XI

Ex iis vero, quæ de subiectis & prædicatis diuersis dicta sunt, [illegible] duae [illegible] etiam prædicationes. Omnis igitur de Christo prædicatio aut propria est & simplex, aut impropria & figurata.

XII.

Propria ac simplex, duobus contingit modis. Vnus est, cum quæ sunt vnius naturæ propria: ea de persona Christi, nomine, vel à eadem natura denominato, vel personæ proprio, expressa, prædicantur: Vt, hic Deus noster, vel Christus, omnipotens est, & vbique præsens. Item, hic homo, vel Christus, passus ac mortuus est. Alter est, cum quæ totius sunt personæ propria: ea de tota etiam persona, nomine vtramque naturam complectente, significata prædicantur, qualia sunt ea, quæ ad officium Mediatoris, & honorem capitis pertinent: Vt, Christus, Immanuel, Deus incarnatus, nos redemit, sanctificauit, seruauit, est rex, adorandus: quæ idcirco dicuntur personæ propria, quia neutri naturæ seorsum rectè accommodari possunt. Sunt autem omnes hæ enunciationes propriæ ac simplices, quia in iis omnibus, quæ eiusdem generis sunt, connectuntur prædicata cum subiectis.

XIII

Impropria autem & figurata itidem duplex est. Vna, cùm quæ totius sunt personæ, siue ad officium Mediatoris, siue ad honorem capitis pertinentia, ea de altera natura, siue abstractiuo, siue concretiuo nomine significata, prædicantur. Vt, caro viuificat, sanguis lauat à peccatis, Deus redemit Ecclesiam, Mediator Dei & hominum homo &c.

Altera, cùm quod vnius est naturæ proprium, de altera natura concretiuo nomine significata, & personam connotante

prædicatur: Vt, Deus passus ac mortuus est: Homo cum esset in terris, simul etiam erat in cœlis.

XIV.

Insunt enim alterius modi propositionibus improprijs, diversarum generationis idiomata, & concretiua nomina copulantur: & [illegible] dicitur Deus passus. quatenus nomen Dei, sua propria [illegible] essentiam diuinam significat, quæ pati non potest: sed respectu connotata personæ, quæ etiam homo est, vera est, licet impropria propositio: & ideo [illegible] tamen hæc dicuntur de tota persona, cum tamen ei vt tota non congru[illegible] nisi vnius naturæ respectu.

XV.

Hanc alteram orationis improprie formam, cum Græci vocamus [illegible]: quam Theodoretus explicans vocat [illegible] Et Damascenus, [illegible] ἀντιδόσεως τρόπον. Dia. 1. p. 67. Lib. 3. c. 3. & 4.

XVI.

Idem enim est illis [illegible] concretiuum, [illegible] proprietatem [illegible] naturæ significans: & nomine, seu [illegible] mutua & reciproca [illegible] vnius, de concretiuo alterius naturæ nomine personam connotante prædicatio vt summa [illegible] quia [illegible] Patres re communicatione idiomatum loquebantur, [illegible] proprietatum [illegible] alteram [illegible] vel communicatione, differere voluisse: cum apertè scribant: [illegible] nisi quam [illegible].

XVII.

Si enim de naturis ipsis, quæ in Christo sunt, nobis sit sermo: Theodoretus [illegible] docet sic nobis loquendum esse, vt non quæ vnius [illegible], ad eri etiam reapse communia esse dicamus: sed, vt quæ [illegible] etiam [illegible] tribuamus, quemadmodum & quæ sunt animæ, non animæ corporis, sed animæ soli & contra. Si verò de persona loquamur, sic componendam esse orationem, vt [illegible] cuiusque naturæ sunt [illegible] personæ vere & reip[illegible] [illegible] significante, quemadmodum etiam, tum quæ sunt animæ, quam quæ sunt corporis toti homini [illegible] & in veritate tribuimus.

Sunt autem [illegible] verba, post allatam simile animæ & corporis [illegible] [illegible]

Eandem doctrinam ex [illegible] Episcopi, & ex [illegible] passim in suis [illegible] confirmat. Dia. 1. p. 19. Dia. 3. p. 17.

XVIII.

Damascenus quoque vt eandem rem explicaret, nimirum, quomodo, quæ vnius sunt naturæ, alteri communicentur in persona. In hæc verba scribit: [illegible] τῶν ἀντιδόσεως τρόπος; [illegible]

XIX.

Quo ex loco non obscurè liquet: primum, non minus, quæ sunt carnis, [illegible] quam quæ [illegible] Deinde non aliam [illegible] quæ [illegible] sunt, carni tribui, quam quæ, quæ carnis sunt, [illegible] attribuuntur: Denique modum hunc, modum vocari ἀντιδόσεως, id est, mutuæ prædicationis non simpliciter & in naturarum nominibus abstractis, sed in concretis, personam notantibus.

XX.

Quis porrò sit ἀντιδόσεως τρόπος, & cur sic vocetur, explicat idem Damascenus cap. 4. tum exemplis, tum ad finem, his verbis [illegible]

Exempla verò subiecta, quomodo [illegible] natura [illegible] alteri attribuat, & propter quam causam, luculenter docent. Non enim Deus prout hoc nomine significatur essentia diuina, in terris [illegible] sed tantum prout significatur persona, quæ & Deus & homo est.

XXI.

Hoc non [illegible] illa recepta [illegible] descriptio. Communicatio idiomatum est prædicatio, in qua proprietas [illegible] concretiuis [illegible] persona, in concreto: quia hæc duæ naturæ, λόγος & natura assumpta sunt vnum supposit[illegible].

XXII.

Sic ergo non malè definiri [illegible] idiomatum communicationem, [illegible] Idiomatum [illegible] [illegible], seu [illegible] in qua Idiomata, hoc est, nomen [illegible] vnius naturæ [illegible] persona Christi alterius [illegible] nomine significata [illegible]: de natura autem [illegible] alterius in concreto nomine [illegible] naturarum & vnionem [illegible] prædicatur.

XXIII.

Idem autem esse dicimus, prædicari de persona, concretiuo alterius naturæ nomine, significata: atque de concretiuo alterius naturæ nomine personam connotante, prædicari: sicut etiam [illegible] in hoc negotio & concretiuum nomen alterum vnius naturæ significans, idem sunt.

XXIV.

Quæstio enim hæc à Patribus aduersus hæreticos, non tam de rebus ipsis [illegible] quam de formis loquendi, quibus scriptura sancta de Christo loquens vtitur: cum modò ait, Dominum gloriæ crucifixum esse, modò, Filium hominis, cum esset in terris, fuisse etiam in cœlo: & alia his similia: quomodo nimirum hæ phrases sint intelligendæ.

XXV.

Nemo enim rectè sentientium dubitabat, sicut naturas, sic etiam [illegible] vtriusque naturæ proprietates, in persona [illegible] post vnionem, distinctas, [illegible] in [illegible] vt nec Deus [illegible] exempli causa [illegible] [illegible] impassibilis: & [illegible] scripta: quemadmodum hæretici nonnulli scripturas adulterantes blasphemarunt.

XXVI.

Fundamentum autem totius huius explicationis, fuit vera & [illegible] duarum naturarum inter se vnitio, & in vnam eandemque personam coitio ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως & ἀδιαιρέτως [illegible] facta.

XXVII.

Hoc enim explicans Damasc. lib. 3. ca. 3. postquam dixisset, quo modo, quæ sunt carnis, attribuantur λόγῳ, & [illegible] quæ λόγου ipsi carni communicentur, [illegible] causam huius rei subiecit dicens, [illegible] [illegible]

XXVIII.

Περιχώρησις autem ipsa est [illegible], hoc est, intima & vndique perfecta atque absoluta vnitio, vt ipse cum alibi, tum maximè lib. 4 cap. 9. explicauit, dicens, [illegible]

XXIX.

Addimus nos, eandem vnionem causam etiam esse fœ[illegible] [illegible] quoniam [illegible] hæc [illegible] prædicatio tradita est à scriptura sancta, vt vera naturarum vnio in vna Christi persona ostenderetur: qua causa est cur neque hæ verbales prædicationes, inanes aut vanæ vllo modo dici possint, cum maximum habeant vsum, duas naturas in vnam personam ἀσυγχύτως, vnitas, ostendentes.

XXX.

Eandem porrò idiomatum communicationem (exempli causa, in hac propositione, Deus est crucifixus, & verbalem esse dicimus & realem, diuersis respectibus. Quatenus enim hac voce concretiua, Deus, significatur persona, quæ non solum Deus est, sed etiam homo, realis est prædicatio. Nam, quia homo est, ideo verè & reipsa mortuus est. Quatenus autem formali, vt vocant significatione notatur Deitas, seu Deus simpliciter: verbalis est, & quidem vera. Deus enim verè dicitur esse mortuus, propter personam quæ connotatur: nec tamen reipsa mortuus est aut mori potuit, quod Deus est: tametsi qui Deus est, reuera mortuus sit.

XXXI.

His ita explicatis: [illegible] est, de variis enunciationibus, quænam veræ sint, [illegible], & quo quæque prædicationis modo enuncietur, indicare.

Reg. 1 De vna natura, abstractiuo nomine significata: altera natura, eiusve proprietates neque per abstractiuum atque per concretiuum nomen vllo modo prædicari possunt. Tales enim falsæ essent, Humana natura, seu humanitas est Deus quam hæc, humanitas est Deitas. Et tam hæc, humanitas est immensa & infinita: quam hæc, Humanitas est ipsa immensitas atque infinitas.

Proinde nulla in sacris literis huius generis locutio reperitur.

XXXII. De

XXXII.

2. *De una natura, siue concretiuo siue abstractiuo nomine significata, aliquid* [illegible] *proprietatis, in abstracto prædicari non* [illegible] *falsa est. Deus est immortalis* [illegible]

XXXIII.

3. *De* [illegible] *significetur: quæcunque* [illegible] *prædicantur idque in concreto* [illegible] *autem etiam in abstracto, propter* [illegible] *vera ac propria est hæc, Deitas* [illegible] *Deus* [illegible] *omnipotens, atque etiam sua omnipotentia* [illegible] *humanitas & homo est mortalis.*

XXXIV.

4. *De persona, nomine proprio & vtramque naturam notante, aut nomine Mediatoris officium significante, expressa: tam quæ vnius quam quæ alterius, aut vtriusque simul sunt naturæ, verè & propriè prædicantur: Vt Christus est Deus vel omnipotens. Item Christus est homo, est mortuus. Item Christus est Redemptor, Mediator. Item Mediator est Deus, est homo, est immortalis, est mortuus, redemit nos.*

XXXV.

5. *De persona per nomen vnius naturæ significata: quæ sunt illius naturæ, verè & propriè prædicantur: Vt, hic Deus, aut vnigenitus Dei Filius, æternus & omnipotens est. Item hic homo, aut Filius hominis,* [illegible] *diebus natus est, mortuus est.*

XXXVI.

6. *De vna natura, siue abstractiuo, siue concretiuo nomine significata quæ sunt totius personæ, non nisi* [illegible] *per* [illegible] *prædicari possunt: Vt, caro viuificat, Deus redemit Ecclesiam.*

XXXVII.

Quocirca illud Leonis, vtraque forma agit, quod suum est, idem esse, cum Damasceno dicimus, cum eo quod est [illegible] *propriè Christus secundum vtramque formam agit. Actiones enim suppositorum propriè sunt, seu personarum.*

XXXVIII.

Sic quod Iohan. ait: Sanguis eius lauat nos à peccatis: Et Christus, Caro mea, vere est cibus. Item quod viuificare, quodque adoranda esse dicitur: nomina illa pro concretiuis ponuntur nempe caro Christi, pro Christo incarnato: Et sanguis Christi, pro Christus suo sanguine.

XXXIX.

Qui enim dixit, Qui edit carnem meam, habet vitam æternam idem dixit, Qui manducat me, ipse viuet propter me. Et qui scripsit, Sanguis eius lauat nos à peccatis: idem explicans sese, ait: Christus lauabit nos à peccatis nostris, in suo sanguine. Et qui definierunt, carnem Christi adorandam esse, iidem causam expresserunt, nempe, non quia caro, sed quia caro Dei est, eoque propriè non carnem, sed Deum incarnatum [illegible]*, a Christianis adorari.* Cyrill. in expli. anathemat. 5. Dam. lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 3.

XL.

7. *De persona per nomen vnius naturæ indicata, quæ sunt alterius naturæ, verè quidem & realiter, sed impropriè ac figuratè, per communicationem idiomatum prædicantur: Vt, Filius hominis in cœlo simul est, & in terris. Item, vnigenitus, & Dominus gloriæ, crucifixus est.*

XLI.

8. *Hinc etiam alia sequitur: de natura vna, concretiuo nomine expressa, quæ sunt alterius propria, ea verè quidem propter personam connotatam, sed tamen non realiter, verum nomine tenus tantùm prædicantur: vt Deus formali significatione accept* [illegible] *mortuus est homo æternus est.*

XLII.

Quare illa per communicationem idiomatum prædicari dicimus. quæ, cum sint propria vnius naturæ, alteri quoque in concreto, [illegible] *communia sunt: dum nimirum personæ, cuius vtraque natura pars est,* [illegible] *attribuuntur.*

XLIII.

Cum [illegible] *verissimè* [illegible] *sit & Deus & homo verè etiam ac realiter, & passum esse exemplo* [illegible] *secundum* [illegible] *vnam naturam: &* [illegible] *esse* [illegible] *secundùm scilicet alteram: dicere, & cum tota Ecclesia prædicare, non dubitamus.*

XLIV.

At cum scriptura dicat & Deum [illegible] *esse & eundem esse mortuum seu crucifixum: in primo sermone nomen Dei* [illegible]*, in altero,* [illegible] *accepi docemus: ac* [illegible] *oratione de Christo, vtrumque verum esse: sed diuerso prædicandi modo de eodem, vtrumque enunciari.*

XLV.

9. *Quæcunque in tempore, Christo post vnionem, realiter data fuisse leguntur, ea de persona* [illegible] *humanitatis, eoque & de humanitate ipsa realiter* [illegible] *prædicantur, respectu autem diuinitatis: idque concretiuo nomine indicata, non nisi per communicationem idiomatum prædicari* [illegible] *sunt. Exemplum primi* [illegible] *requieuit super eum Spiritus sapientiæ, &c. Exemplum* [illegible] *Iohan 3. Dedit ei (filio, qui de cœlo est, quem misit Deus pater) Spiritum non ad mensuram. Neque enim quatenus* [illegible] *vnigenitus* [illegible] *Spiritum accepisse realiter, sed tantum per communicationem idiomatum, dici potest.*

XLVI.

Quæ autem hoc modo data fuisse fatemur: ea non fuerunt essentiales Dei proprietates, sed dona tantùm creatitia, & gratiæ, vt vocant, habituales. Quæ partim ad humanæ in Christo naturæ perfectionem, partim ad officia mediatoris perficienda partim ad honorem capitis Ecclesiæ pertinent.

XLVII.

Proprietates enim Dei essentiales, cum natura [illegible] *humana realissime vnita sunt in eadem persona: sed realiter illi in ipsa eius* [illegible] *nequaquam sunt communicata.*

XLVIII.

Nam (vt alias propè infinitas rationes omittamus, & testimonia tum Apostolorum tum veterum Patrum) Quæcunque accepit Christus, vt homo, in qua nimirum humana natura [illegible] *ea accepit, vt tanquam caput, illa in sua membra deriuaret testibus Athanasio & Cyrillo* [illegible] *ideo etiam se sanctificauit, vt nos quoque essemus sanctificati: & oleum super caput Aaronis effusum fuit, vt in omnia reliqua eius membra, ad fimbriam vsque vestis, deflueret.* Athanas. contra Apoll. p. 531. Cyrill. lib. The. 8. cap. 1.

XLIX.

Quis autem essentiales Dei proprietates in nos deriuatum iri dixerit, nisi insanus?

L.

Causa etiam, cur Christus, quà Deus est, creantia dona accepisse, dici non possit: hæc à Cyrillo assignatur: Cyrill. ad Reg. lib. 2. *quia, vt Deus iis non egebat. Ergo si etiam, quà homo est, essentiales Dei proprietates sibi realiter communicatas accepit: creatitia Spiritus sancti dona nequaquam accepisse dicendus fuerit. Quorsum enim finita potentia ei, qui infinita realiter sibi communicata præditus est?*

FINIS.

COMPENDIVM

PRAECIPVORVM CAPITVM DOCTRINAE CHRISTIANÆ, QVONDAM A CLARISSIMO VIRO D. HIERONYMO ZANCHIO,

S. S. Theologiæ Doctore, in priuatum vsum conscriptum.

NOBILISSIMO AC OMNI VIRTUTUM GENERE ORNATISSIMO IUVENI DN. WILHELMO KUROVIO A WICHLABI, &c.

DOMINO COLENDO.

MIRABUNTUR *fortasse nonnulli, quae nos causae impulerint, ut hoc Compendium praecipuorum doctrinae Christianae capitum, a Rever. Patre nostro D. Hieronymo Zanchio, p.m. in privatum usum conscriptum, nunc demum in publicum proferamus: cum in hoc genere plurima summorum quorumque Theologorum scripta, eaque perfecta, & elaborata, iam antea extent, adeo ut eiusmodi scriptorum numerus minuendus potius, quam augendus videatur.*

His ergo non deest, quod respondeamus: unum tamen Augustini iudicium audire & in mentem sibi revocare velimus, qui lib. 1. de Trinitate cap. 3. Utile est, ait, plures libros a pluribus fieri diverso stylo, non diversa fide: etiam de quaestionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Haec ille.

Et sane si quanta sit hoc seculo ingeniorum varietas expendamus: ex usu & re Ecclesiae esse fateamur oportet, eandem doctrinam passim in plurimis pulpitis sonare, & licet dissimili methodo, & dicendi facultate a diversis proponi, & inculcari. Sunt quos taedium cepit librorum antehac editorum, & nova delectant: sunt quibus hic vel ille autor non arridet: qui in uno contractam brevitatem & obscuritatem: in alio diffusam copiam & prolixitatem carpant: alii desunt, qui in ... dictionibus consensum desiderent. His omnibus satisfacere possit (si quidem fieri potest) ista scriptorum varietas: ac diligens eorum collatio: quippe fastidium levatura, & grata novitate pictura: in omnes tamen in eadem veritate confessionis index ... Quis enim non videat, a viris diversis linguis ac moribus, diversis locis & temporibus, minime contrariam sed eandem fidem, ex iisdem fundamentis esse deductam, forma ... & fine propositam, & sic in ea non valide confirmari? Spiritus enim unus in omnibus loquitur, & nihilominus distribuit sua dona singulis, prout vult, sed ad usum Ecclesiae & aedificationem corporis Christi, donec eo deveniamus omnes in unitatem fidei. 1. Corinth. 12. Ephes. 4. Dissimilia quidem sunt charismata doctorum in Ecclesiis nostris, ... veteribus & recentibus, summa consonantia.

Neque audiendi sunt, quos in iisdem legendis & meditandis vacare piget, cum D. Paulum non taeduerit eandem doctrinam suis auditoribus sedulo repetere & inculcare: cuius facti rationem reddens, Eadem, inquit, scribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum est. Quis Socratem improbet, qui & αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν dixit, & contra Sophistam quendam, novitatis cupidum, asseruit hanc docendi formam, quod sicut de numeris & sententiis aliis, ita de virtute quoque non nisi eadem constanter sint tenenda & docenda. Quanto magis id valeat in doctrina Ecclesiae? Haec enim tractat res sublimes, quibus salus nostra continetur, de Dei natura & voluntate, de vita aeterna, & modo illam consequendi: de quibus tanto maiori periculo novae & insolentes opiniones finguntur aut arripiuntur, quanto divina potiora sunt humanis, & coelestia terrenis antecedunt. Ne igitur nova dogmata requiramus, sed antiqua repetamus, & meditatione eorundem crebra occupemur. Quod ni fiat, sane quidem studium pietatis refrigescat, & Dei beneficiorum memoria languescat, salus nostra periclitetur necesse est.

Occurrent forte nobis alii, qui non se doctrinae eiusdem sanae & verbo Dei plane consentaneae repetitionem improbare, sed pleraque huius Compendii, in celeberrimi & summi Theologi Iohannis Calvini Institutione, quae manibus studiosorum teratur, reperiri dicent. Quibus respondemus, non dissimulare nos, sed prae nobis ferre, D. Zanchium ex nominato libro, quum in Italia adhuc ageret, in usum suum, non pauca mutuatum esse, seque eadem stylo suo breviori, clarius illustrasse, & studiosis plurima effecisse, ac illam Institutionem, quae nonnullis locis captum rudiorum superare videtur, dignam esse, in qua expolienda, & ad cuiusque utilitatem accommodanda, imo in sanguinem & succum illam convertenda certet industria Theologiae candidatorum. Neque nos hoc primi dicimus. Dixit iam olim idem Clarissimus, & D. Zanchio familiaritate intima coniunctissimus, D. Iohannes Sturmius, Scholae Argentinensis Gymnasii parens & decus, qui hoc elogium Institutioni Calvini, Argentorati Anno 1545 per Rihelium excusae praefixit: Iohannes Calvinus homo acutissimo iudicio summa & doctrina & egregia memoria praeditus est: & scriptor est varius, copiosus, purus: cuius rei testimonium est Institutio Christianae religionis, quam primo inchoatam, deinde locupletatam, hoc vero anno absolutam edidit: neque scio an unquam huius generis extet perfectius ad docendam religionem, ad corrigendos mores, & tollendos errores: & se optime institutum existimet, qui quae in eo volumine traduntur, est assecutus. Haec ille, a quo non dissentiunt eruditione & pietate insignes viri, neque diversa fuit sententia

COMPENDII PRAECIPVORVM CAPITVM DOCTRINÆ CHRISTIANÆ,

LOCVS PRIMVS.

DE DEO.

DVÆ inprimis res Christiano homini necessariæ sunt, vtpote in quibus tota fere Christiana sapientia consistit: *cognitio* Dei, & nostri.

I. **Dei**, **non solùm quòd sit, & quòd vnus sit, qui ab omnibus coli debeat: sed etiam maximè, quòd is** vnus sit omnis veritatis, sapientiæ, bonitatis, iustitiæ, iudicij, misericordiæ, potentiæ, sanctitatis, omnium denique **bonorum fons & origo. Hæc cognitio *necessaria* est** propter duo: primò, vt vniuersas istas perfectiones, & vniuersa bona ab eo discamus & expectare & petere. Secundò, vt ex accepta discamus eidem illi cum gratiarum actione [illegible] referre.

II. *Nostri* verò, non tantum quòd conditi à Deo sumus: sed etiam maximè quòd post primi parentis peccatum facti sumus omnis imbecillitatis, malitiæ, vanitatis, [illegible] mendacij, omnium denique malorum ingens cloaca. Hæc cognitio *necessaria* est ob duo: primò, vt nos ipsos in veram humilitatem, deiectionem, diffidentiam, odium [illegible] adducamus. Secundò, vt deinde quærendi Dei desiderium in nobis accendatur, vtpote in quo repositum sit omne bonum, cuius nos ita inanes & vacuos deprehendimus.

Vtra **autem alteram ex se pariat, ac ob id prior esse debeat** non ita facilè cuique est discernere. Nam altera **ex parte Dei cognitio videtur posterior, & hominis prior** esse debere: quia *cognitio nostri* multum prodesse videtur **ad cognoscendum Deum. 1. Nam cum in nobis sit om**nium miseriarum vastissima lacuna, simulatque nos recte inspicimus nos ipsos, fieri non potest quin statim propriæ miseriæ conscientia territi ac puncti, ad Dominum erigamus oculos, ac in aliquam saltem eius notitiam veniamus: **atque ita ex propria nostra tenuitate, ad Dei ve**ram magnitudinem: ex nostra hebetudine ad Dei sapientiam: ex nostra vanitate ad Dei veritatem: ex nostra prauitate ad Dei iustitiam: ex nostra corruptione cognita & perspecta ad Dei puritatem assurgimus atque erigimur: à nostris denique malis omnibus, ad Dei bona vniuersa consideranda excitamur: nec ante ad illum serio aspirare possumus, quàm cœperimus nobis ipsis displicere. 2. Atque ita nostri cognitio, videtur *prior* esse debere, ob id etiam, quia cum ex cognitione nostrarum miseriarum nobis ipsis displicere incipimus, & in odium nostri inducamur, facilè hinc ad quærendum & inueniendum, & amandum Deum incitamur. Alioqui vsque adeo nobis ipsis placemus, vt Deum quærere negligeremus. Quis enim hominum non perlubenter in se requiescit? **Quis etiam non requiescit in se ipso, quamdiu sibi** est incognitus, id est, suis dotibus est contentus, & inscius suæ miseriæ? **Proinde sui cognitione vnusquisque non solum instigatur ad Deum quærendum: sed etiam ad eum reperiendum quasi manu ducitur.**

Altera ex parte videtur, quòd *Dei cognitio* præcedere debeat, quia homo ad puram sui cognitionem nunquam peruenire posse videtur, nisi prius faciem Dei fuerit contemplatus, atque ex illius consideratione & notitia, ad se ipsum **inspiciendum & cognoscendum descendat. Hoc** autem manifestum fieri videtur iis rationibus. 1. Nam (quæ innata est nobis superbia) iusti nobis semper videmur & veraces, & sapientes, & nisi manifestissimis argumentis iniustitiæ, mendacij, stultitiæ & impuritatis nostræ conuincamur. Non autem conuincimur, si in nos ipsos duntaxat respicimus, & **non in Dominum quoque**, qui est vnica regula ad quam exigendum est iudicium. Ergo homo sine Dei cognitione, se ipsum perfectè cognoscere non potest, cùm per innatam sibi superbiam, qua sibi ipsi placet, alius sibi videatur esse quàm sit.

2. **Cum verò etiam ad hypocrisin natura propensi si**mus omnes (qua fit, vt homo contentus **vmbris virtutum**, nihil de virtutibus ipsis curans hominibus tantùm curet **placere) ideò fit, vt inanis quædam iustitiæ species**, pro iustitia ipsa nobis abundè satisfaciat. Hoc autem dum fit, & nostra vitia sub [illegible] virtutum velaminibus latentia ignoramus, & quæ sint veræ virtutes nescimus, quod vtique non fieret, si Deum Deique virtutes, quibus nostræ similes esse debent, agnosceremus. **Ergo sine Dei cognitione, homo perfectè se ipsum co**gnoscere non potest.

3. Sicut igitur oculus, cui nihil obuersatur, nisi res nigri coloris, candidissimum esse [illegible], quod tamen subobscura est albedine, vel nonnihil etiam fuscedine **aspersum: Ita oculus mentis nostræ, si intra humanæ pollutionis fines contineatur, & ad Dei puritatem contem**plandam non eleuetur (quia nihil in nobis videt, nihilque ei obuersatur, quod non sit plurima obscœnitate contaminatum) id quod paulo minus est sordidum, pro purissimo recipit, quod minùs iniustum, pro iustissimo.

4 Quid? quòd à sensu etiam corporis facilè discernere licet, quantum in æstimandis animæ virtutibus hallucinemur? Si enim vel terram inspicimus medio die, vel intuemur, quæ aspectui nostro circumcirca patent: validissima [illegible] aciè videmur nobis præditi esse. At vbi in Solem suspicimus, atque directis oculis contemplamur: vis illa, quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis **acumen, vbi ad Solem est ventum, meram esse hebetudinem.** Ita etiam in reputandis nostris bonis spiritualibus contingit. Quamdiu enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchre contenti, **nobis blandimur suauissimè, & tantum non semideos** videmur. At si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quam exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amussim conformari nos oportet, quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, mox pro summa iniquitate sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserrima impotentia esse arguetur. Adeò diuinæ puritati malè respondet, quod videtur nobis vel absolutissimum.

Hinc horror ille & stupor, quo perculsi atque afflicti fuerunt sancti, vt Scriptura passim recitat, quoties Dei præsentiam sentiebant.

Genes. 3. Adam & Eua persentientes vocem Domini deambulantis in Paradiso, horrore quodam (iam enim peccauerant) perculsi absconderunt se.

Exod. 3. Moses persentiens præsentiam Domini loquentis ei de rubo, horrore quodam perterritus, abscondit faciem suam. *Non enim* (inquit) *audebat aspicere Dominum:* Tantus erat Dei fulgor, non secus, ac si quis non potens in solem defixis oculis intueri, velet faciem suã.

Iud. 6. Gedeon cùm vidisset Dominum facie ad faciem, horrore perculsus clamat, dicendo: *Heu mi Domine Deus, quoniam vidi Angelum Domini facie ad faciem.* Cui Dominus: *Pax tecum, ne timeas.*

Iud. 13. Manue pater Samsonis, cùm agnouisset, eum, qui ei locutus fuerat, fuisse Dominum, horrore ac timore perculsus clamat ad vxorem suam, dicendo: *Morte moriemur, quia vidimus Dominum.*

Ies. 6. Postquam Iesaias vidit Dominum sedentem in solio, maximo horrore ac stupore percitus atque afflictus, clamat, dicendo: *Væ mihi, &c. quoniam Regem Dominum exercituum vidi oculis meis.* Ad vocem enim Domini etiam templum concussum fuerat.

Ezech. 1 Postquam vidit visionem illam Domini, stupore horrendo affectus cecidit in faciem suam. Vnde ait

cap. 1. *Hæc visio similitudinis gloriæ Domini, & vidi, & cecidi in faciem.*

Luc. 2. Pastores vbi audiuerunt vocem Angeli, timuerunt timore magno.

Luc. 1. Zacharias vbi vidit Angelum Domini, adeò perculsus fuit timore magno, vt mutus factus fuerit.

Matth. 17. Apostoli vbi viderunt gloriam Christi in transfiguratione, cùm non possent eam sustinere, ceciderunt in facies suas.

Matth. 28. Custodes sepulchri Christi, præsentiam Domini [illegible] cùm [illegible] terræ motum [illegible] [illegible] & facti sunt sicut mortui.

Act. 9. Paulus sentiens præsentiam Domini, cùm audit *Saule, Saule, quid me persequeris*, adeò magno timore concutitur, vt in terram cadens cæcus fiat.

Apocal. 1. Iohannes cùm vidisset in Spiritu Dominum, quoniam vidit filium hominis vestitum [illegible] & [illegible] adeò terretur vt cadat in faciem. Vnde ait: *Et cum vidissem, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.* Hinc illa vox populo [illegible]: *Moriemur, quia Dominum apparuit nobis.* Et hoc, quòd Dominus dixerat ad Mosen Exo. 33. *Non videbit me homo, & viuet.*

Quid est quòd homines etiam sancti & tam fortes absente [illegible] cum [illegible] consistunt: ipso verò gloriam suam manifestante, sic quatefiunt ac consternantur, vt morte [illegible] [illegible], ac pene nulli fiunt? Hoc aperte demonstrat, quòd homo humilitatis suæ [illegible] [illegible] & afficitur, nisi postquam [illegible] [illegible] comparauit: ad cuius præsentiam & [illegible] [illegible] & euanescunt, [illegible] [illegible]. Ideóque & historia Iob ad [illegible] [illegible], impotentia, pollutionisque [illegible] homines, [illegible] argumentum semper à diuinæ [illegible], virtutis puritatisque descriptione ducit. Hinc Abraham quò propius ad conspiciendam Domini gloriam accessit, eò melius se terram & puluerem esse agnoscit, vt patet Gen. 18.

Hinc Elias [illegible] facie, Domini accessum expectare non sustinet: tantum est in aspectu Domini formidinis. 3. Reg. 19.

Quid? quòd Cherubini quoque ipsi, ipso pauore ad præsentiam Dei, faciem suam velare coguntur. Esa. 6. Quid ergo faciet homo, putredo, ac vermis? Hoc est, quod ait [illegible] *Erubescet Sol, & confundetur Luna, cum Dominus exercituum regnauerit,* id est, vbi claritatem suam exeruerit, ac propius admouerit: lucidissimum quoque [illegible] obtenebrescet, & [illegible].

Cùm ergo homo non [illegible] se agnoscere queat, nisi Deum [illegible] ad cuius maiestatem sese comparans [illegible] [illegible] se [illegible], quod cognitio Dei prior esse debeat ac illam præcedat, vt visum est. Vtcunque tamen Dei ac sui cognitio mutuo inter se nexu sint colligatæ: ordo rectè docendi postulat, vt de Dei cognitione prius disseramus: deinde ad hominem veniamus.

An Deus sit.

Omnes Gentes naturali instinctu, sentiunt Deum esse. Hier. in Epist. ad Gal. 1 p. 16. c.

Damas. lib. 1. cap. 1. [illegible] Si enim alicubi deberet esse ignoratio Dei, vtique esse deberet inter populos [illegible], & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui neq. ipsi ignorant Deum esse. Ergo &c. Cicero de natura Deorum: Nulla est tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimùm videntur à [illegible] differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. Adeò penitus occupauit omnium animos, adeo tenaciter omnium visceribus inhæret ista communis præsumptio. 1. Hoc ergo est primum signum, quo omnes Gentes testantur, Deum esse, nempe religio aliqua. Cùm ab initio igitur Mundi nulla regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit, quæ carere religione posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum esse omnium cordibus quendam Diuinitatis sensum.

2. Idololatria quoque ipsa, documentum est, quòd homines conceptum habeant omnes, Deum esse. Homo enim non libenter se [illegible], vt alias præ se creaturas suspiciat: tanta est eius dignitas excellentiáque. Cum igitur lignum & lapidem colere potius malit quam vt nullum putetur habere Deum: manifestum est, vehementissimam istam esse de Numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequit, vt facilius sit naturæ affectum frangi, vt certè frangitur, dum homo ex naturali illa inflatione, ad infi-ma quæque, sponte se demittit, vt Deum reuereatur & [illegible].

Ob. At paucorum aliquorum hominum vafritia & [illegible] te excogitata fuit religio, vt hac arte [illegible] populum in officio continerent, cùm tamen ipsi qui aliis [illegible] autores erant, nihil minus crederent quam aliquem esse Deum.

Resp. Fateor quidem [illegible] in religione [illegible] esse homines astutos, quibus reuerentiam [illegible] [illegible] & terrorem incuterent: itaque vt haberent [illegible] [illegible]. Sed nunquam homines [illegible] id obtinuissent, nisi iam priùs constanti [illegible] de Deo persuasione [illegible] fuissent hominum mentes [illegible] [illegible] ad religionem [illegible] [illegible] [illegible] dem, qui religionis titulo [illegible] homines [illegible] [illegible] [illegible] Dei cognitione [illegible] esse crederent.

At multi olim extiterunt, & hodie etiam nonnulli reperiuntur qui Deum esse negant. Vnde Psal. 14. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Ergo non omnes gentes sentiunt Deum esse.

Resp. Licet & olim, & hodie nonnulli inueniantur, qui Deum esse negent, tamen velint nolint, quod scire cupiunt subinde persentiscunt, nempe Deum esse, ioue [illegible], [illegible] aliquo [illegible] diuinæ in [illegible] se [illegible]. Tunc enim [illegible] vt [illegible] Deum, quem contemnere & negare, cùm tamen non [illegible].

Atque hoc sit tertium signum, timor & horror Numinis, quem omnes [illegible] [illegible] [illegible] diuinæ iudicium sentiunt. Tunc enim [illegible] sentiunt. Nemo in audaciorem aut efficaciorem [illegible] contemptum [illegible] quam C. Caligula: tamen nemo miserius trepidauit, cùm aliquod [illegible] [illegible] se [illegible] atque ita Deum quem [illegible] ex [illegible] contemnere, [illegible] [illegible]. Hic [illegible] eius [illegible] [illegible] euenit. Vt enim qui quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folij [illegible] strepitum maximè perturbatur. Vnde id? Nisi ex diuinæ Maiestatis [illegible] quæ illorum conscientias eò vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur. Omnes [illegible] [illegible] à Domino [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] semper [illegible]. Vtcunque interdum [illegible] ad momentum aliquod euanescere: [illegible] tamen recurrit & [illegible] Ita vt, etiamsi aliqua [illegible] [illegible] conscientiæ anxietate: tamen illa [illegible] nihilo non multum abstinuisse [illegible] & phreneticorum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quia diris & horrificis insomniis [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ipsi [illegible] vigere semper in omnium [illegible] [illegible] Dei cogitationem.

Ratio autem, quòd omnes Gentes sentiant naturali instinctu Deum esse, est: quia Deus quandam sui Numinis intelligentiam [illegible] [illegible], & hanc causam fecit, ne quis ad ignorantiæ prætextum confugeret [illegible] Deum [illegible] sed vt cum omnes ad vnum intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio [illegible], quòd non & illum coluerint, & eius voluntati suam vitam consecrarint. Huc pertinet illud, quod D. Paulus ad Rom. 1. dicit de omnibus Gentibus: *Inuisibilia Dei, dum per res conditas intelliguntur, ex creatione Mundi peruidentur, æterna scilicet eius tum potentia, tum Diuinitas: ad hoc, vt ipsi sint inexcusabiles.*

Quanquam autem omnes Gentes naturali instinctu sentiunt Deum esse: non tamen ideò putandum est omnes agnouisse verè aut verum Deum: sed potiùs in Sacra Scriptura dicuntur ignorasse Deum. Psalmo 79. *Effunde iram tuam Domine in Gentes quæ te non nouerunt.* 1. Cor. 1. *Nam postquam in sapientia Dei non cognouit Mundus per sapientiam, Deum placuit Deo per stultitiam prædicationis seruare credentes.* Gal. 4. *Cum Deum ne[illegible] [illegible] qui natura non sunt Dij, seruiebatis.* Eph. [illegible] Deo [illegible] tradit Ephesios, quo tempore à recta verius Dei cognitione aberrabant.

Ratio item ostendit, quòd non cognouerint verè Deum, nec verum Deum. Vera Dei notitia parit veram religionem, siue verum cultum, id est, primò timorem Dei verum: secundò, veram in Deo fiduciam: in quibus duobus vera constituit religio & verus Dei cultus. Parit quidem *Primò* timorem Dei verum, quo fit vt illum reuerentes, [illegible] [illegible] totam vitam nostram ad [illegible] eius [illegible] [illegible] componamus. [illegible] [illegible] mentem tuam subire queat Dei cogitatio [illegible] extemplo cogites, te, cùm figmentum [illegible] [illegible] illius esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vitam tuam illi deberi [illegible] [illegible] [illegible], quicquid agis, ad illum referri oportere. Id si est, iam profectò sequitur, vitam tuam planè corruptam, nisi ad obsequium [illegible] eius voluntatis componatur.

Secundò fiduciam parit in Deum, qua fit, vt omne bonum

cum

cùm ab illo solo [illegible] us, & accerſū [illegible]. [illegible] apprehendere & [illegible] omnium bonorum [illegible] fontem [illegible] bonorum o- [illegible] quin ſtatim etiam quo [illegible] illi adhærendi [illegible] ab eo omnia obtinen [illegible] vera recta [illegible] ratione Dei abducatur? Atqui in multis, imò [illegible] bus hæc non ſpectantur, ſcilicet, nec verus Dei [illegible], nec vera in Deum fiducia.

Non timor. Hoc oſtendit perpetuus inobedientiæ tenor, & perpetuum [illegible], & contra eum peccandi ſtudium [illegible] quibus [illegible] ſacrificiis, quibus [illegible] placare putant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita eſſe debuerat: in cunctis propè [illegible] & cordis [illegible] & nihili [illegible] quibus illum demereantur. Quâ vanitate quid vanius?

Neque fiducia. Hoc oſtendit perpetuus ad idola atque ad [illegible]. Vbi [illegible] in Deum [illegible] debuerat vel [illegible] vera [illegible] verè Deum agnoſcere [illegible] quæ [illegible] contemplatione [illegible] Maieſtatis [illegible] verum Deum [illegible] reuelli à radice nullo modo poteſt, aliquam ſcilicet eſſe [illegible] peſſimos [illegible] producat.

Vnde autem fit, vt non omnes verè verumque Deum agnoſcant?

Reſp. Quia miſeri homines in veſtigando Deo Deique veritate [illegible] conſequendum: ſed [illegible] qualem ſe cognoſcendum [illegible] Scriptura & in Chriſto apprehendunt: ſed [illegible] temeritate fabricati ſunt [illegible]. Hinc autem [illegible] qua verſum pedem [illegible] præcipites ruant neceſſe eſt. Q[illegible] Dei [illegible] neque [illegible] quia non [illegible] Deum verum [illegible] figmentum [illegible] & ſomnium pro ipſo Deo verò colunt. Ideo D. Paulus vagam illam & [illegible] Dei [illegible] (Gal. 4. *Cùm Deum [illegible]*) Patet etiam [illegible] quòd non verè agnoſcant Deum: quia ad habendam Dei rationem, inuiti trahuntur.

At cùm vnus tantùm Deus ſit in Mundo: vnum autem [illegible] omnes ferè Gentes. Ergo videtur [illegible] vnum tantùm Deum [illegible] Deum [illegible].

Reſp. Non multum intereſt hac in parte, Deúmne vnum, an plures concipiant: quia ſemper à vero Deo diſcedunt & deficiunt. Licet enim vnum Deum imaginentur, non tamen eum, qui verus Deus eſt, nempe qui ſe in Scripturis reuelauit, & [illegible] in Chriſto, [illegible] tantur, aut cogitant, ſed fingunt ſibi idolum. Relicto enim Deo vero, qui ſe reuelauit in ſacra Scriptura, nihil homini reſtat, niſi execrabile idolum.

Hinc etiam patet, quòd cultus omnes, quos extra verbum Dei homines [illegible], quos Deo [illegible] habeant, falſi ſunt cultus: ſicut etiam omnes Dii, quos, vel omnis Deus, quem extra Dei verbum fingunt, falſus Deus eſt. Atque ita [illegible] tales homines falſo Deo, falſos cultus exhibent: & Deo vero illudunt, ſua deliramēta colentes. Deus enim verus, ſemper ſui ſimilis eſt: non autem ſpectrū eſt aut phantaſma quod [illegible] ne transformetur. Ita vera religio ſemper ſui ſimilis eſt: quia ad nutum & voluntatem Dei in S. Scriptura reuelatam, quæ voluntas nō mutatur, ſed ſui ſemper ſimilis eſt, ceu ad perpetuam regulam [illegible]. Et ſanè videre eſt, quam [illegible], dum gratificari ſtu[illegible] ſola quæ ſibi curæ non eſſe teſtatus eſt [illegible] & ſibi placere docet, aut [illegible] etiam non [illegible] ſimulanter teneat. Sua [illegible] colant quicunque cō[illegible] titios Deo cultus [illegible] quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent, niſi Deum priùs ſuis nugamētis conſen-

tancum eſſe finxiſſent. Quare [illegible] (d) Lactantius Firmianus: *Nulla vera eſt religio niſi [illegible]*.

Licet enim omnes gentes aliquam religionem teneant, & cultum Deo exhibeant: non tamen [illegible] verum religionem tenent [illegible] vera & cultus verus, duas habet [illegible] Deum verum. Verum Deum [illegible] agnoſcunt, vt dictum eſt. Ergo neque verum [illegible].

Item, Timorem verum [illegible] veram fiduciam, habēt in Deum. Ergo &c.

Non timorem: quia ſi verum timorem haberent, non vtique tam ſecurè contra Dei mandata [illegible], & vitam ſuam ita [illegible] contra [illegible]. Agunt autem [illegible] contra Dei mandata. Ergo &c.

At ſi non timerent Deum non vtique illi tot ſacrificia facerent pro eo placando, & vt iram ſuam ab eis auertat. Non deſinunt autem omnes offerre ſacrificia. Ergo, &c.

Reſp. Timor ille, non eſt verus timor, qui ex reuerentia Maieſtatis eius procedat: ſed timor eſt iudicii eius, quod quia effugere non poſſunt, exhorrent: ſic tamen, vt etiam abominentur, ita vt [illegible], quòd non timeant Deum, [illegible] Dei, ita tamen, vt etiam abominentur illud. [illegible] Statius, atque in hanc ſolam impietatem nō in aliud, quando ait: *Timorem primum fecit in orbe Deos*. Qui enim [illegible] à Dei [illegible] alienum [illegible] tribunal, quod ad vindicandas eius tranſgreſſiones & iniquitates [illegible] valdè cu[illegible] Deum [illegible] poteſt, ſed [illegible] intelligunt [illegible] valent [illegible]. Atque ita ne vbique videantur Maieſtatis eius contemptores, qualicunque religionis ſpecie [illegible] tamen non [illegible] omni [illegible] genere [illegible] flagitiis [illegible] Quis autem timor eſt ille, [illegible] & [illegible] vel certè non [illegible] ſuis [illegible] ſancti freno eam cohibere.

Fiduciam quoque in Deum non habent. Si enim haberent, fiderent vtique eius quoque miſericordiæ, quòd peccata ſua [illegible] gratis [illegible] ſibi nequaquam à Deo ſibi mandatis ſacrificiis, quibus putant placari iram Dei, poſſe que per ea eum ſibi reconciliari. Non autem fidunt [illegible] Ergo, &c. Cùm [illegible], quæ ſolùm Deum colit: [illegible] Deum [illegible] non agnoſcit Deum ſecundum veram [illegible] rationem, nempe ſecundum Scripturas: Videndum igitur nobis eſt, ſecundum quam rationem Deum agnoſcere debeamus: & qualis ſit illa Dei notitia, quæ [illegible] fidelium pectoribus inſtillatur, qualis etiam, quæ inde conſequitur, pietatis affectus.

Quæ ſit vera Dei cognitio, & quæ vera inde Religio.

1. Pia mens Deum non quemlibet ſibi ſomniat, ſed vnicum tantùm & verum intuetur: neque illi, quod visum fuerit, affingit: ſed talem habere contenta eſt, qualem ſe manifeſtat, diligenter ſemper cauens, ne audaci temeritate extra eius voluntatem egrediatur.

2. Ita verò cognitum, vera religione ac pietate colit, hoc modo: prouidentia ſumma eum cuncta moderari intelligit: ideò tutorem ſibi eſſe confidit, & protectorem, ideóque in fidem eius ſe confert. Boni cuiuſuis autorem hūc eſſe intelligit, ideò ſi quid deeſt, ſi quid premit, mox ſe recipit in eius præſidium: & inuocato eius nomine, expectat [illegible] ferat. Benignum & bonum eum eſſe perſuaſa eſt, ideò in eius clementiam certa fiducia recumbit, nec dubitat, quin habitura ſit ſemper in eius miſericordia paratum omnibus ſuis malis remedium. Dominum ac patrem agnoſcit: ideò dignum eſſe iudicat, cuius imperium in omnibus intueatur, maieſtatem ſuſpiciat, gloriam promouere curet, voluntati obſequatur. Iuſtum eſſe iudicem videt, qui ſit tranſgreſſores omnes ſeuerè vindicaturus: ideò eius tribunal ſemper in conſpectu ſibi proponit, quo ab iis omnibus retrahatur quibus ira eius prouocari poteſt. Neque tamen iudicii eius cogitatione ſic terretur, vt ſubducere ſe velit,

etiamsi quod pateat effugium: quin imò illum non minus libenter amplectitur malorum vltorem, quàm bonorum remuneratorem: idque quia ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, apud eum repositam esse impiis & flagitiosis pœnam, quàm fidelibus vitæ æternæ mercedem. Item non sola vltionis formidine cohibetur ne peccet: sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco que Domini honorat, ideo etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret.

En, quid sit pura germana veraque religio: nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: ita tamen, vt sub timoris nomine comprehendatur tum sincera eius, quæ per legem præscribitur, iustitiæ dilectio: tum voluntaria diuinæ Maiestatis reuerentia.

Ergo si ea conditione nati sumus omnes, vt Deum recognoscamus: Dei autem notitia nisi huc vsque processerit, fluxa est & euanida: manifestum est, eos omnes à creationis suæ lege degenerare, qui non ad hunc scopum, vniuersas suæ vitæ cogitationes & actiones destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit.

Plato in Phædone & Theæteto docuit sæpe, summum animæ bonum in Dei similitudine esse, dum percepta eius vera contemplatione & cognitione, in ipsum tota transformatur.

Gryllus apud Plutarchum affirmat homines, si ab eorum vita semel absit religio, non modo brutis pecoribus nihil excellere, sed multis partibus esse longè inferiores: vtpote qui tot malorum formis obnoxij tumultuosam & irrequietam vitam perpetuo trahunt. Hinc colligit, vnum esse Dei cultum, qui superiores ipsos faciat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

Triplex Dei cognoscendi ratio: per creaturas, per Scripturas, & per Christum veram Dei imaginem.

Quoniam vltimus beatæ vitæ nostræ finis est repositus in vera Dei cognitione: ideo nitendum nobis est, vt ad veram eius notitiam perueniamus. Quoniam autem suapte natura immensus, nec sensu & angustia intelligentiæ procul absconditus est: ideò triplex nobis speculum dedit, in quo ipsum relucentem intueamur & agnoscamus. *Primum* est speculum creaturarum, idque per se clarum. *Secundum* est speculum sacrarum Scripturarum, illo clarius. *Tertium* est Christus ipse Filius Dei, qui est verum speculum veraque imago Dei, vt ad Hebræos dicitur, *Qui cùm sit splendor gloriæ & character personæ illius,* &c. Hoc que speculum est omnium longè clarissimum, in quo totus Deus resplendet, idque perfectè. Et qui in hoc speculo non cognoscit Deum, nullo modo agnoscere verè potest.

De primo speculo, quonam modo sese in eo Deus omnibus patefaciat.

Quoniam (vt dictum est) vltimum beatæ vitæ finem, in sui cognitione repositum esse voluit Deus: ideò, ne quibus ad felicitatem aditum præcludere velle videatur, vniuersis se palam manifestat ac conspicuum exhibet. Et primò in speculo creaturarum, suorumque operum. Nam etsi sit suapte naturâ incomprehensibilis, & ab humana intelligentia procul absconditus: certas tamen suæ maiestatis notas, quibus pro tenuitatis nostræ modulo comprehendi queat, singulis suis operibus impressit: sed adeò claras & illustres, vt sublata sit quælibet cæcis ac stupidis omnis ignorantiæ excusatio. Ergo vtcunque eius essentia lateat: virtutes tamen, quæ assiduè nobis obuersantur, talem delineant, qualem à nobis ipsum percipi, salutis nostræ interest.

Sunt autem *operum Dei* genera duo: alterum eorum, quæ iuxta ordinarium Naturæ cursum eueniunt: alterum eorum, quæ præter ordinarium Naturæ cursum contingunt & eueniunt. Videamus ergo primùm, quomodo in primo genere reluceat. Deinde, quomodo in secundo.

Ac primùm, quaqua versum oculos coniicias, nulla est Mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc, & pulcherrimam machinam, quàm latè pateat, vno intuitu lustrare nequeas, quin vi immensa fulgoris totus vndique obruaris. Ideò ob hoc rectè *Mundus* iste dicitur speculum, in quo Deus relucet. Quod & Paulus ad Hebr. docet cap. 11. *secula vocans inuisibilium rerum spectacula*, quid nobis vice speculi sit Mundi compositio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplemur, cùm ait ad Hebr. 11. Fide intelligimus, aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Ideò & Dauid Psalm. 19. attribuit cœlestibus creaturis idioma nullis creaturis incognitum: eo quòd euidentior illic extat diuinitatis testificatio, quàm vt præterire Gentis vllius vel obtusissimæ considerationem debeat: Quando ait Psal. 19. 1. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat Firmamentum. Dies diei eloquitur sermonem, & nox nocti indicat scientiam. Non est sermo, nec sunt verba vbi non audiatur vox eorum. In omnem terram exiuit lingua eorum, & in extremum orbis eloquia eorum*, &c. Rom 1. *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intelliguntur, æterna scilicet eius tum potentia tum diuinitas, ad hoc, vt sint inexcusabiles. Nam id, quod de Deo cognosci potest manifestum est in ipsis.*

Hoc est primum speculum, quod primò in genere patefacit Deum atque eius maiestatem: secundò etiam singulas eius virtutes de quibus nunc fusiùs videamus, quomodo reluceant in hoc speculo.

Sapientia Dei artificis quàm vndequaque in hoc speculo se plenè at quis non videat? Equidem qui Astrologiam didicerunt, dum disquirunt astrorum motus, dum distribuunt sedes, dum metiuntur interualla, dum proprietates notant, hi altiùs & perspicaciùs quàm cæteri intuentur in cœlis, quanta sit Dei sapientia: sed tamen nemo est, qui cùm oculos semel attollit in cœlum, cernitque illam solis & stellarum pulchritudinem, motum, varietatem, non satis peruideat, quanta sit in cœlis condendis ac regendis sapientia.

Item, qui Philosophiam didicerunt, & Cosmographiam tenent, dum singulorum elementorum proprietates considerant, dum lapidum, metallorum, animalium, herbarum, singularum denique rerum virtutes contemplantur, dum totius mundi pulcherrimam symmetriam intuentur longè clariùs quàm alij vident in mundo, quanta sit Dei sapientia. Sed tamen nemo est, qui, si diligenter attendat vires & varias rerum, quæ passim oculis eius obuersantur, non abundè cernat, quanta sit Dei sapientia.

Item, qui humani corporis anatomiam didicerunt ac viderunt, vtique meliùs cernunt Dei sapientiam in struendo humano corpore: sed tamen nemo est tam rudis, qui si solam corporis structuram & membrorum symmetriam, quam oculis quotidie in seipso cernit, attendant, quin clarissimè videat, quanta sit Dei sapientia.

Potentia verò, quàm præclaro aspectu in hoc speculo mox ostenditur, nemo est qui non videat. Quis enim non videat, quantæ virtutis & potentiæ sit, infinitam hanc cœli & terræ molem suo verbo sustentare? suo nutu, nunc fragore tonitruum cœlum concutere, fulmina quolibet excutere: fulgetris aërem accendere: varijs tempestatum formis conturbare, & eundem suum statum vbi libuit, vno momento serenare? Hæc in actu fiunt.

Item, Quis nesciat, quantæ virtutis sit Mare quod assiduam terræ vastationem sua altitudine minari videtur, quasi in aëre suspensum cohercere? & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare: nunc se latis vndis pacatum reddere?

Æternitas autem eius, quàm præclarè resplendeat in hoc speculo, qui non ignorat Dei potentiam, facilè videt. Nam ipsa potentia deducit nos ad cogitandam eius æternitatem: quia æternum esse, & à seipso principium habere necesse est, vnde omnia trahunt originem.

Bonitas item quàm lucidè resplendeat in hoc speculo, patet. Nam si causa quæratur, qua & ad creanda semel hæc omnia inductus sit: & nunc ad conseruanda moueatur: solam nisi suam bonitatem pro caussa esse comperiemus. Quæ etiam hæc, si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quoniam nulla creatura est, vt dicitur Psal. 145. *in quam non effusa sit eius misericordia.*

In *secundo* quoque *operum eius genere*, quæ scilicet præter ordinarium Naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta.

Prouidentia eius in administranda hominum societate quanta sit, ostendit in hoc, dum ita erga omnes est benignus ac beneficus, vt tamen quotidianis indicijs suam pijs clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declaret, istos castigando, illos remunerando.

Iustitia de flagitijs sumit vltiones: bonorum verò vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac consolatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit, ac tutorem se innocentiæ esse demonstrat. Ergo iustus est, & in hoc eius iustitia splendet.

At sæpe sinit improbos & sontes ad tempus exultare

probos

probos autem & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi sustinet. Ergo in hoc non se ostendit iustum esse: sed iustitiam eius nos obscurare videtur.

Resp. Hoc perpetuam iustitiæ eius regulam obscurare non debet: imò hoc fit, ut per hoc aliud futurum esse iudicium ostendat. Ergo sic cogitare debes:

Iudicium futurum. Multa flagitia multa permittit: Ergo aliud futurum est iudicium, in quod punienda differuntur. Sicut etiam quoniam vnum flagitium vnum manifesto iræ iudicio animaduertit, sic cogitare debes: Ergo flagitia omnia est execratus, omniaque peccata.

Misericordia. Sæpe miseros peccatores indefessa tamen benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit, plusquàm paterna indulgentia ad se reuocando. Ergo maxima eius est misericordia. Vnde & D. Paulus Rom. 2. *An diuitias eius bonitatis contemnis ignorans quòd benignitas Dei ad resipiscentiam te alliciat?*

Potentia. Latronum ferociam, omnium opinione insuperabilem, momento vno retundit: atrociam domat: vastissima præsidia diruit, tela & arma communi [illegible] infringit: machinationes euertit, ita ut sua plurium mole concidant; quæ [illegible] sic efferebat audacia eam in centrum vsque terræ prosternit. Rursus erigit humiles è puluere & inopes è stercore suscitat: oppressos & afflictos ab extremis angustiis eripit, deploratos in spem bonam restituit: facit vt inermes cum armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referant. Ergo potens est, hocque suam exerit potentiam.

Sapientia. Vnam quamque rem optima opportunitate dispensat, atque omnibus Mundi sapientiam confundit, deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat. Ergo in hoc se maximè prodit eius sapientia.

In hoc ergo speculo præclarè sese diuina Maiestas cum suis virtutibus omnibus prodit, ita vt quocunque nos vertamus aut quoquo oculos vertamus, ea statim nobis obuia in hoc speculo manifesta fit, atque ad sui notitiam nos semper & vbique inuitet.

Quòd hæc sit optima Dei quærendi & agnoscendi via.

Atque hic quidem obseruandum est, quòd per hoc speculum creaturarum Dei homines inuitantur ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contineatur, sed quæ solida futura sit & fructuosa, si percipiatur à nobis. Nam à suis virtutibus manifestatur Dominus: quarum vim quia sentimus intra nos & beneficiis fruimur, viuidiùs multo hac recognitione nos affici necesse est, quàm si Deum imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei quærendi viam, & aptissimum ordinem: non vt audaci curiositate penetrare tentemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potiùs est quàm scrupulosiùs inquirenda: sed vt illum in suis operibus contemplemur, quibus se propinquum & familiarem nobis reddit ac quodammodo communicat. Hoc respiciebat Apostolus, quando ait: *Act. 17. Non longè quærendum esse Deum, quippe qui præsentissima sua virtute habitet in vnoquoque nostrûm. Deus inquit, qui fecit Mundum & omnia, &c. fecitque ex vno sanguine omne genus hominum habitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, vt quærerent Deum, si forte palparent eum & inuenirent, quamuis non longè absit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, sicut & quidam vestrorum poetarum &c.*

Proindè Dauid Psal. 145. inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum commemorationem descendit, eam ipsam se enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationem incumbere debemus: quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat, vt efficaci sensu penitùs simul afficiat: Et sicut docet Augustinus in Psalm. 144. quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respiciamus, vt eius reficiamur bonitate.

Quòd hæc vera Dei notitia pariat non solùm veram religionem, sed etiam ad spem futuræ vitam excitet.

Porrò hæc huiusceemodi notitia non solùm ad Dei cultum excitare nos debet: sed ad spem quoque futuræ vitæ expergefacere & erigere. Cum enim animaduertamus, quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat, & semiplena esse haud dubium est ad maiora hic prælusisse patefacturus est: quorum manifestatio plenaque exhibitio ad aliam vitam differenda est. E contra cùm videamus pios ab impiis, afflictionibus grauari, iniuriis concuti, calumniis opprimi, contumeliis probrisque lacerari, sceleratos contra florere, prosperari, quietem cum dignitate obtinere, idque impunè: colligendum est protinus, aliam fore vitam, in qua & sua iniquitati vindicta & merces iustitiæ reposita sit. Item cùm obseruemus Dominum flagellis sæpius fideles castigare, certo certius constituere licet, multo minùs impios eius flagella effugituros.

Fatendum igitur est in singulis Dei operibus, præsertim autem in toto vniuersitate non secus atque in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in felicitatis possessionem inuitatur vniuersum humanum genus. Porrò cùm lucidissimè illic tanquam in speculo appareant: quorsum tamen potissimùm spectent: quid valeant: quem in finem sint a nobis intelligendæ, tum demum assequimur, dum in nos ipsos descendimus ac consideramus, quibus modis Dominus in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat, suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat.

Quòd licet Deus in hoc primo speculo clarissimè se suasque virtutes nobis repræsentet: tamen ob stuporem nostrum, cæci eum non videamus, sed hebescamus.

Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnum Dominus in operum suorum contemplatione repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tam perspicuas testificationes cæci semper hebescimus. Nam quantum ad Mundi compositionem attinet, quotus quisque nostrûm est, qui cum oculos vel in Cœlum attollit vel per regiones terræ vagantes circumfert: mentem ad creatoris memoriam referat ac non magis, præterito autore, in operum aspectu desideat? Quantum verò attinet ad ea, quæ præter naturalis cursus ordinem quotidie eueniunt: quotusquisque non magis reputat cæca potiùs fortunæ temeritate rotari & voluntari homines, quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd si quando istarum rerum ductu ac directione ad Dei considerationem adigimur, quod omnibus euenire necessarium est, vbi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, statim ad carnis nostræ deliria delabimur, ac puram Dei veritatem, nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris asciscit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta desciscimus. Hoc autem morbo non plebeia modò & obtusiora ingenia: sed præclarissima & singulari alioqui acumine prædita implicantur. Præsertim verò Philosophi in hac parte stoliditatem suam & insulsitatem apertè prodiderunt, vt manifestum est hic. Plato inter omnes religiosissimus & maximè sobrius ipse quoque euanescit. Quærit enim in Timæo, corporeum Deum, quod à diuina maiestate alienissimum inotum alienissimumque est. Quid ergo aliis non eueniret quum primores ita hallucinantur & impingunt?

Item, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifestiùs arguit, quàm vt abnegari queat: tamen nihilo inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate circumferentur omnia sursum deorsum versari. Tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis loquor: non de vulgaribus istis, quorum in profananda veritate Dei in immensum processit insania.

Ergo frustrà nobis in Mundi opificio collucent tot accensæ lampades ad illustrandam gloriam autoris, quæ sic nos vndique irradiant, vt in rectam viam per se nequaquam possint nos perducere. Et scintillas certè quasdam excitant, sed quæ antè præfocantur, quàm pleniorem effundant fulgorem.

Quòd ad intuendum Deum Deique virtutes in hoc primo etiam speculo opus nobis sit fide.

Quare licet inuisibilis Diuinitas talibus spectaculis repræsentetur, itaque in speculo præluceat: tamen ad illam perspiciendam non sunt nobis oculi, nisi per fidem, interiore Dei reuelatione illuminentur. Quod Paulus Hebr. 11. docet, vbi licet *sæcula vocet simulachra rerum inuisibilium*: tamen addit *per fidem intelligi esse verbo Dei aptata*. Ergo fide opus est.

At Rom. 1. ait de Gentibus sine fide: *Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Et, inuisibilia Dei, dum per res conditas intelliguntur, ex creatione Mundi peruidentur, &c.*

R. Vbi ita loquitur Paulus non designat talem manifestationem, quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit vltra non procedere, nisi vt reddantur inexcusabiles.

At Act. 17. ait D. Paulus, Deum procul vestigandum non esse, vtpote qui intra nos habitet. Ergo non opus est fide.

R. Non inde sequitur quòd non opus sit fide ad verè cognoscendum Deum etiam in hoc primo speculo. Nam quorsum valeat illa propinquitas Dei, alibi docet, Act. 14. *In præteritis generationibus permisit Dominus Gentes ingredi vias suas non tamen se ipsum sine testimonio reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum.* Licet ergo Dominus non destituatur testimonio dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem traduceret allicitve: vias tamen suas, id est, exitiales errores propterea sequi non desinunt. Ergo, &c.

Quòd licet naturali facultate deficiamus ad cognoscendum Deum in speculo relucentem, licet etiam fidem ex nobis habere non possimus, non tamen excusari possimus, si Deum ignoremus.

At cum ergo naturali facultate deficiamus, quò minùs ad parem vsque & liquidam Dei cognitionem conscendamus, cùm item fidem qua opus est ad cognoscendum Deum, ex nobis habere nequeamus: ergo excusabiles sumus, si non agnoscimus Deum, sicut debet agnosci in hoc speculo.

Resp. Negatur consequentia. Quia enim hebetudinis vitium intra nos est: ideo præcisa est omnis tergiuersatio & excusatio.

Neque enim ignorantiam sic prætexere possumus, quin semper & ignauiæ & ingratitudinis conuincamur. Digna scilicet, quæ admittatur defensio: si homo audiendam veritatem sibi aures defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plus quàm canoræ voces. Si oculis se non posse videre causetur, quod sine oculis creaturæ demonstrant. Si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus, cùm omnia rectam viam demonstrent.

Sed enim vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac sinceram perueniat: verissimum tamen est, nuda illa & simplici attestificatione, quæ Dei magnificentiæ à creaturis redditur (id est, hoc primo speculo) nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum, ex Mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus, iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ad ipsa deriuando. Porrò, quotidiana eius facta ita aut obscuramus, aut inuertimus prauè, vt & suam illis (scilicet factis Dei) gloriam & autori debitam laudem præripiamus. Vnde opus est alio, scilicet secundo speculo sanctæ scripturæ.

De secundo speculo, verbi scilicet Dei, seu sacræ scripturæ, quonam pacto in eo sese Deus suis electis patefaciat.

Sicut igitur Deus in primo speculo sese omnibus cognoscendum proponit (licet non omnes eum rectè intueantur) idque vt omnes sint inexcusabiles: ita suis electis, qui eum in primo speculo satis videre aut agnoscere nequeunt, efficaciori modo, vt eum plenius agnoscant, in secundo speculo sui scilicet verbi sese manifestat, & conspiciendum, imo conspicuum reddit. Sic Adæ, sic Nohæ, sic Abrahæ, sic denique suis electis omnibus in hoc se speculo conspicuum reddidit, quis, qualis, quæve eius erga nos voluntas esset, aperiens. Ergo ad spoliandam omni patrocinio hominum impietatem, Deus omnibus sui fulgorem, in creaturis delineatam sine exceptione vniuersis proponit. Vt verò suis electis efficaciore remedio succurrat, atque eos perfectè erudiat, non mutis duntaxat magistris in eorum eruditionem vtitur, sed os quoque sacrosanctum reserat. Neque tantùm promulgat, colendum aliquem esse Deum: sed eum sese simul pronunciat, qui colendus sit. Nec ipsos docet modò in Deum respicere: sed se quoque exhibet, in quem respiciant. Atque hunc ordinem ab initio Dominus in vocatione electorum suorum tenuit, vt præter illa omnia documenta verbum quoque adhiberet: quæ multò rectior & familiarior est ad ipsum dignoscendum nota.

Sic Adam, sic Nohe, sic Abraham & reliqui patres in cognitionem eius interiorem, verbo illuminati penetrarunt: hinc illis instillabatur verbum illud per oracula & visiones, siue prioribus reuelatum: eorum ministerio, quasi per manum posteris tradebatur. Atque hinc apparet, quonam modo participes facti sint verbi Dei Electi omnes.

Quòd prioribus quidem reuelato verbo, posteris verò eodem scripto se Deus manifestauit.

1. Primi illi patres, nempe ante Mosen, omnes illuminati fuerunt verbo Dei, hoc modo. Aliquibus enim instillabatur verbum Dei, modò per oracula, modò per visiones. Illi verò reuelatum verbum, posteris suis quasi per manum tradebant. Nec tamen multum referebat, quonam modo verbi Dei participes fierent: modò à Deo profectum esse intelligerent, sicut intelligebant propter indubiam fidem, quam illi faciebat Deus. Quoties enim Deus reuelare volebat verbum suum aliquibus: illis faciebat indubiam fidem per miracula aliqua, vel alio modo quòd verbum illud, esset verbum Dei, à Deo profectum. Ergo peculiariter se paucis, euidenti præsentiæ suæ signo dato, insinuauit ac salutiferæ doctrinæ thesaurum apud eos deposuit, cuius ipsi rursum ad posteritatem dispensatores forent. sicut videmus Abrahamum fecisse. Abraham enim fœdus æternæ vitæ apud se cœlesti oraculo repositum, propagauit in totam familiam & in longam generationem transmittendum curauit. Atque hoc quodam interstitio iam tum à reliquis nationibus distinguebatur Abrahæ progenies, quòd singulari Dei beneficio in istam verbi communionem admissa erat.

2. Vbi verò placuit Deo eligere peculiarem populum pro Ecclesia sua, nempe filios Israel, cui concrederentur eloquia Dei, & in quo solo verbum Dei permaneret & conseruaretur: tunc illud ipsum verbum, quod antea quasi de manu in manum traditum in populo Dei conseruauerat, solemniore ritu promulgatum, & tabulis consignatum voluit. Tunc ergo scriptis commendari cœperunt Dei oracula, quæ antè de manu in manum tradita, in populo Dei asseruabantur. Et per hoc verbum scriptis mandatum, tanquam per secundum speculum, se Deus manifestauit populo illi, & nunc se nobis, & postea aliis semper manifestabit.

Quàm vtile & necessarium nobis posterisque omnibus fuerit, verbum Dei scriptis commendari.

Quòd verò id & vtile, & necessarium nobis posterisque omnibus fuerit, quòd diuina prouidentia verbum Dei mandatum literis & scriptis sint, manifestum est hominis ad Dei obliuionem, & ad errores & mendacia omnia propensionem consideranti. Nam si consideramus, quàm lubricus sit humanæ mentis in Dei obliuionem lapsus, quanta in omne genus errorum procliuitas, quanta in confingendas identidem nouas & factitias religiones libido, perspicere licebit, quàm necessaria fuerit talis cœlestis doctrinæ consignatio: ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur.

Quòd necesse sit hoc verbo scriptis commendato insistere & niti, nisi velimus à veritate deficere in errores: & quòd hac via eundum sit ad Deum.

Cùm igitur palam sit, Deum erga eos omnes, quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, idque quòd effigiem suam in Mundi compositione impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendendum nobis est, si ad sinceram Dei contemplationem seriò adspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probè & ad viuum nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur: à quo si deflectimus, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingemus. Sic enim cogitandum est, fulgorem diuini vultus, quem & D. Paulus vocat inaccessum esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi verbi linea in ipsum dirigamur: vt satius sit in hac via claudicare, quam extra eam celerrimè currere. Proinde Dauid vbi commemorauit, *Dei gloriam à cœlis narrari, opera manuum eius nunciari à firmamento, ab ordinata dierum noctiumque serie manifestam*

manifestationis prædicari: deinde ad verbi commemorationem [illegible] accedendo [illegible] *Lex Domini immaculata* &c. [illegible] in veneratione omnium [illegible] veritatem Dei solam [illegible] & [illegible] Gentes omnes adorare quod nesciunt, Iudæos autem [illegible] quod sciunt. Ioh. 4. *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus.* Nam cùm humana mens, pro sua imbecillitate, pertingere ad Deum nullo modo queat, [illegible] eius verbo adiuta & sublevata: omnes [illegible] mortales, excepto Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, [illegible] in vanitate atque errore versari.

Quòd hæc scriptura sancta ab omnibus fidelibus credatur esse verbum Dei, unde habeat, ab Ecclesiâ [illegible]

At [illegible] Gentilibus constaret, sicut fidelibus omnibus constat, hanc scripturam esse verbum Dei, atque [illegible] huic scripturæ sanctę studerent, fidem [illegible] & [illegible] nemo est tam deplorata mentis, qui non fidem ei [illegible] habere.

[illegible] Vnde illud Augustini. Non crederem Euangelio, nisi crederem Ecclesiæ [illegible] Ecclesiæ autoritas me commoueret. [illegible] Nam etsi Ecclesia [illegible] hæc scriptura, sit verbum Dei [illegible] vt autem constet hanc scripturam esse verbum Dei [illegible] credit Euangelio [illegible] verbo Dei. [illegible] quod [illegible] aperiat ad [illegible] hanc scripturam esse verbum Dei [illegible] Christus ait: vobis datum est nosse mysteria regni Dei, cæteris verò per parabolas. Solus enim S. S. potest præstare hoc, vt alicui constet, sermonem aliquem sermonem esse Dei. Ipse enim est qui deducit in omnem veritatem. Quæstio igitur hæc est:

Vtrùm hæc scripturæ ab Ecclesia, an potius à Spiritu sancto, suam apud fideles omnes autoritatem habeat: [illegible] fideles ita in scripturæ [illegible] præstantia, [illegible] Dei voces audirent.

Videtur, quòd hanc habeant ab Ecclesia, tantúmque iis scripturis [illegible] momenti, quantum eis Ecclesiæ suffragio conceditur. Nequis enim nobis fidem faciat, has scripturas à Deo prodiisse [illegible] & [illegible] ad nostram vsque ætatem peruenisse [illegible] librum hunc [illegible] certam [illegible] omnium [illegible] Ecclesiæ [illegible] Pendet igitur ab Ecclesiæ determinatione, & quæ scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo contenti sint.

Sed contrà hæ sunt rationes.

1 Si scripturæ sanctæ autoritas penderet ab Ecclesia: Ergo æterna [illegible] Dei veritas [illegible] arbitrio niteretur. Hoc autem fieri non potest. Ergo &c.

2 Si scripturæ sanctæ autoritas penderet ab Ecclesia: Ergo promissiones de vita æterna, de remissione peccatorum &c. quæ sunt in scriptura sacra [illegible] quàm [illegible] certę essent [illegible] hominum iudicio suffultæ essent. Sunt autem fidelibus omnibus certæ. Ergo &c. Alioqui quid [illegible] fiet, tolleam vitę æternę [illegible] quærentibus [illegible] extant de ea promissiones, solo hominum [illegible] essent?

3 Si fides [illegible] nulli [illegible] niteretur verbo, nisi hominum autoritate [illegible] quòdque hominum beneficio certam [illegible] habeat autoritatem, quibus impiorum sannis [illegible] & [illegible] quantum apud omnes [illegible] v[illegible]

4 [illegible] omnes fideles, siue membra Ecclesiæ scriptura sacra [illegible] habet autoritatem [illegible] Ecclesiam habet. Habet autem suam apud Ecclesiam autoritatem, non ab ipsa Ecclesia, sed aliunde. Ergo &c.

[illegible] Ecclesia ædificata est super fundamento Apostolorū & Prophetarum, id est, super doctrinā Propheticā & Apostolicā quæ est verbum Dei. Ephes. 2. Ergo huic fundamēto suā certitudinē constare oportet, antequam illa extare incipiat. Nō ergo ab Ecclesia verbum Dei habet autoritatem suā apud fideles: sed potius Ecclesia habet à verbo Dei. Non [illegible] ideò credimus & persuasi sumus, hanc Scripturā esse verbū Dei, quia Ecclesia id dicit: sed potiùs credimus, hāc Ecclesiam esse Ecclesiam Dei, quia credimus verbo Dei, super quo videmus Ecclesiam esse fundatam.

1. At etiamsi à verbo Dei, id est, ab Apostolica & Prophetica doctrina, exordium primum ducat Ecclesia: manet tamen dubium, quę Prophetica & quę Apostolica sit doctrina nisi iudicium Ecclesiæ intercedat.

Resp. Hæc ratio non valet. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum [illegible] initio fundata fuit [illegible] doctrina, Ecclesiam certe [illegible] eius doctrinę approbatio [illegible] alioqui sine illa approbatione doctrinę Ecclesia nunquam extitisset. Falsum [illegible] est, quòd Scripturæ iudicandæ potestas penes Ecclesiam sit, ita vt ab huius nutu, illius certitudo pendere intelligatur.

2 [illegible] cur ergo Ecclesia in Conciliis iuncta est recipere hunc librum & [illegible] suo suffragio [illegible] alium verò respuere atque ita aliis præcipere, vt recipiant?

Resp. Cùm Ecclesia Scripturam sacram suo suffragio [illegible] non ex dubia, aut alioqui nutabunda authoritate [illegible] sed quia veritatem agnoscit Domini sui esse: [illegible] pro pietatis officio nihil cunctando veneratur, atque id aliis denunciat.

3 At vnde igitur persuadebimur à Deo fluxisse hanc Scripturam, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus?

Resp. Hoc perinde est ac si quis interroget, vnde discere [illegible] discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro. Sicut enim res albæ & nigræ, coloris sui speciem [illegible] præ se ferunt: ita Scriptura sacra non obscuriorem veritatis suæ sensum præ se fert, idque sponte & vltrò. Et nisi qui cæcus sit, statim vt sese offerunt, eos [illegible] vt [illegible] dicat, hoc est album, hoc est nigrum. Si verò cæcus omninò sit, licet omnes illi dicant hoc est album, [illegible] nigrum: ipse tamen nunquam eos inter se discernet aut agnoscet. Ita qui sine Spiritu sancto est &c.

Dicendū ergo *primò*, quòd Scriptura sacra ex se, & per seipsam quidem suæ veritatis sensum exhibet, & præ se fert, quòd sit verbum Dei: verùm illi tantùm hoc vident & percipiunt, qui oculos illuminatos habent lumine Spiritus sancti, sine quo verbum Dei nō apparet esse verbum Dei, nec verum, imò stultitia & mendacium, vt ait D. Paulus 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, &c. Stultitia enim est illi.*

Quare dico *secundò*, quòd Scriptura sacra hanc autoritatē, quam habet apud fideles, vt agnoscatur esse verbum Dei, & [illegible] & in reuerentia habeatur tanquam verbum Dei habeat à Spiritu sancto intus corda fidelium illuminante & persuadente, hoc esse verbum Dei, atque à Deo per Prophetarum & Apostolorum ora & manus fluxisse. Vbi verò per hoc lumen & testimonium Spiritus S. illuminati sunt oculi mentis nostræ, vt perspicere ac discernere possimus quę sunt Spiritus Dei, statim sine testimonio Ecclesiæ aut vllius hominis, sine argumentis, sine probationibus, sed [illegible] oculis mentis nostrę videmus & agnoscimus hanc Scripturam esse verbum Dei: certóque certiùs constituimus (non secus atque ipsius Dei numen illic intueremur) hominum [illegible] ab ipsissimo Dei ore, eam ad nos emanasse. Item nec tantùm agnoscimus & videmus, eam esse Dei verbum verissimum: sed etiam sentimus, non dubiam vim numinis illic viuere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidiùs tamen & efficaciùs trahimur & accendimur, quam pro humana aut voluntate aut scientia trahi accendíve possimus. Hæc est persuasio certissima quæ rationes non requirit, nec Ecclesiæ testimonio indiget.

Hæc est notitia cui optima ratio [illegible]: nempe, in qua securius constantiúsque mens quiescit, [illegible] quàm in vllis rationibus. Hic denique sensus est, qui nisi ex cœlesti reuelatione, nasci nequeat. Quòd hoc ita sit, vnusquisque fidelium [illegible] experitur.

Ergo manifestum est quòd hæc sacra scriptura, autoritatem [illegible], quam habet apud fideles omnes, nempe, vt eam verè agnoscant & credant esse verbum Dei, amplectanturque [illegible] ac si verba ex ipsissimo Dei ore audirent: non habet ab Ecclesia, sed à seipsa per Spiritum sanctum

corda fidelium illuminantem ad agnoscendum quid ea sit. Ecclesia quidem annunciat, hoc esse verbum Dei: sed Spiritus sanctus persuadet esse verbum Dei. Ecclesia foris in auribus corporis testatur, quòd sit verbum Dei. Spiritus autem sanctus intus in auribus adeò testatur, vt certiores nos reddat ita esse.

3. At nunquid igitur Ecclesiæ autoritas nihil prodest ad conciliandam verbo Dei apud homines autoritatem?

Resp. Nisi adsit hæc per Spiritum sanctum certitudo, quouis humano iudicio & superior & validior: frustra Scripturæ autoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel aliis præsidiis confirmabitur. Nam nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Vbi verò semel per Spiritum sanctum illuminati, hanc Scripturam sacram agnouimus esse verbum Dei, ac tanquam verbum Dei religiosè & pro dignitate sua amplexi sumus: quæ ad eius certitudinem animis nostris inserendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula, quibus confirmatur non tantùm Ecclesiæ autoritate & consensu, sed omnibus iis etiam locis.

1. Quantum confirmationis ex eo accedit ad Scripturam hanc, dum reputamus primo, quam ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio?

2. Quam cœlestis vbique, & nihil terrenum redolens doctrina?

3. Quam pulchra partium omnium inter se consensio & huiusmodi reliqua ad conciliandam Scripturis maiestatẽ [illegible] valent, de quibus vide [illegible].

4. Solidius adhuc confirmantur corda nostra, dum cogitamus, quòd rerum magis dignitate, quàm verborum gratia in eius admirationem rapimus. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia cœlestis regni mysteria, sub contemptibili verborum humilitate traderentur: ne, si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim in hac eloquentia regnare. Nunc cùm inculta illa, & tantùm non rudis simplicitas, maiorem sui reuerentiam excitet, quam villa Rhetorum facundia: quid iudicare licet, nisi potentiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quam vt verborum arte indigeat? Sic te igitur ait 1. Corinth. 2. *Et ego, cùm venissem ad vos, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, &c. Et sermo meus non in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed* &c. Ab omni enim dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidiis, sola sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus, quam propria sit Scripturæ sacræ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis, quamlibet artificiosè expolitis, nullum omninò perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, Ciceronem, Platonem, Aristotelem, &c. te allicient (fateor) oblectabunt, mouebunt, rapient: verùm indè, si ad sacram illam lectionem te conferas, velis nolis ita viuidè te afficiet, ita cor penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ illius sensus efficacia vis illa Rhetorum & Philosophorum propè euanescat. Atque ita promptum est perspicere, diuinum quiddã spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

5. Nec suo etiam pondere caret Ecclesiæ consensus. Quantum enim valet hoc ad confirmandam sacræ Scripturæ autoritatem, quòd ex quo publicata fuit ista Scriptura, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiam consenserint?

6. Quòd licet miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus, & ex hominum memoria obliterare conatus sit Satan cum toto Mundo: semper tamen [illegible], superior euasit & inexpugnabilis illa perstitit. Nemo enim excellentissimo ingenio vel Rhetor, vel Sophista olim fuit, qui aduersus hanc Scripturam, vim suam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, si non alio, quàm humano præsidio fulta fuisset? Quin magis hoc ipso, a Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerserit.

7. Item, quòd non vna Ciuitas, non Gens vna in eam recipiendam, & amplexandam conspirauit: sed quam longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione, suam autoritatem adepta est. Quantum mouere debet talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui dissidentiũ inter se: quando eam non nisi cœlesti numine conuenientiam factam fuisse apparet?

8. Adde, quòd ij, qui simul conuenerunt ad hanc Scripturam amplexandam, vt verbum Dei, etsi non omnes, saltem præcipui, quibus ceu luminibus fulgere Ecclesiam voluit Dominus, tanta morum grauitate, vitæ sanctimonia, iudicij acrimonia, doctrina, scientia, sapientia omnibus denique virtutibus præditi fuerunt, vt dubitare fas non sit quin inspirati a Spiritu sancto, illam amplexi fuerint, ac receperint vt verbum Dei.

9. Quid, quòd tot tantorumque sanctissimorum hominum sanguine sancita & testificata fuit: quanta igitur seueritate sibi nomen dare nos doctrinæ par est? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, quomodo non certa & inconcussa persuasione suscipiemus? Non igitur est mediocris sacræ Scripturæ approbatio, tot testium fuisse sanguine obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem, ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non phanatica intemperie, qualiter interdum erratici Spiritus solent, sed firmo constantique, sobrio tamen Dei zelo.

Sunt item aliæ rationes quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed etiam aduersus calumniatorum technas mirificè vindicetur, sed tamen quæ non satis per se valeant ad firmam illi faciendam fidem, donec eius reuerentiam cœlestis pater suo illic numine patefacto omni controuersia exemit.

Quare tum demum verè ad salutificam Dei cognitionem Scriptura sacra satisfaciet, vbi interiore Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandam humana extant adminicula & testimonia, ne inania non erunt, si præcipuum illud, & summum Spiritus sancti testimonium, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur.

Contra phanaticos Spiritus, qui sacræ Scripturæ literam respuunt, contenti suo, nescio quo, Spiritu.

Cùm itaque manifestum sit piis omnibus, qui Spiritum Dei non habent Scripturam hanc, quam habemus à Deo sanxisse verbum Dei esse: qui repudiata sacra Scriptura nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, ij non tam errore teneri, quam rabie exagitari, putandi sunt. Exorti erunt enim hodie phanatici quidam Spiritus, qui Spiritus Magisterium fastuosissimè obtendentes, literam ipsi omnem respuunt & eorum irrident simplicitatem, qui emortuam & occidentem (vt ipsi vocant) literam adhuc sectantur. Contra hos hæc sunt argumenta.

1. Spiritus iste cuius afflatu eò insolentiæ cuehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem, despicere audeant, vel est Spiritus Christi, vel non. Spiritus Christi esse non potest. Nam nemo eorum vnquam qui Spiritum Christi habuerunt, Scripturam Spiritus sancti contempsit: imò eò magis eam amplexus est, vt patet in Apostolis. Isti verò eam abiiciunt. Ergo non habent Spiritum Christi.

2. Dicite mihi iste Spiritus, estne alius ab eo Spiritu, quem Apostolis Christus promisit Iohan. 16. *Cùm autem aduenerit* &c. Non inquiunt. Qualem autem fore promittendo denuntiabat eum, nempe qui non a se ipso loqueretur, sed suggereret eorum animis, quæcunque ipse per verbum tradidisset dicendo: Et *suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis*. Ergo non est officium promissi nobis Spiritus, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo a recepta Euangelij doctrina abducamur: sed illam ipsam quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris obsignare. Vnde intelligimus, Scripturæ, & lectioni & auscultationi esse studiosè incumbendum, si quem a Spiritu Dei vsum ac fructum percipere libet. Contrà verò si quis Spiritus, prætermissa verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacij suspectum esse debere.

3. Quid enim? Satanas se transfigurat in Angelum lucis: ergo necessaria est doctrinæ nota, qua discernatur Spiritus Domini, a Spiritu Satanæ. Quam enim authoritatem habebit Spiritus apud nos, nisi certissima nota discernatur?

Obij. At indignum est (inquiunt) quòd Spiritus Dei, cui subijcienda sunt omnia, Scripturæ subiaceat.

Resp. Quasi verò hoc ignominiosum sit Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Si doctrinæ humanæ: vel Angeli-

Angelicæ subijceretur Spiritus sanctus, vtique indignum sibi esset quia in seruitutem redigeretur: Sed dum sibi ipsi comparatur in se ipso consideratus: quis in eo dicet irrogari sibi iniuriam?

3. At ita ad examen reuocatur Spiritus sanctus.

Resp. Fateor. sed quo quod non maiestatem suam sanciri voluit. Nobis ab illo esse debet, simulatque se nobis insinuat. Sed ne sub titulo suo Satanæ spiritus obrepat, in sua imagine, quam Scripturis impressit, vult a nobis recognosci.

4 Spiritus sanctus Scripturarum autor est, varius que ac dissimilis esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat, oportet. Hoc contumeliosum illi non est, nisi forte honorificum ducamus, a se ipso deficere & degenerare.

5. At Scriptura dicitur Litera occidens à D. Paulo, 2. Cor. 3. *Litera occidit, &c.*

Resp. Diuus Paulus, ibi agit contra Pseudoapostolos, qui citra Christum legem commendantes, à noui Testamenti beneficio populum auocabant, quo pacisceretur Dominus, se legem suam in fidelium cordibus inscripturum, & in viscera insculpturum. Emortua igitur est litera & suos lectores necat, ubi Domini verbum a Christi gratia diuellitur & intacto corde, auribus tantùm insonat. Verum si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet, verbum est vitæ conuertens animas, sapientiam præstans paruulis. Vnde 2. Cor. 3. eodem loco Apostolus prædicationem suam vocat ministrationem Spiritus, dicendo: *Quanto magis ministratio Spiritus?* &c. nimirum significans, ita se in quam in Scripturis expressit, verbum inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum proferat suam atque exerat, vbi suo verbo constat reuerentia ac dignitas.

4 At quomodo stat hoc simul cum illo quod iam ante dictum est, nempe verbum ipsum non valdè nobis certum esse nisi Spiritus testimonio confirmetur?

Resp. Non repugnat simul. Mutuo enim quodam nexu, Dominus verbi & Spiritus sui certitudinem inter se copulauit, ita vt solida verbi religio nostris animis insidat, vbi affulget Spiritus, qui nos Dei faciem illic contemplari faciat: vtique vicissim nullo hallucinationis timore, Spiritum amplectemur, vbi illum in sui imagine, id est, in verbo recognoscimus.

Dominus non verbum suum hominibus communicauit, quod Spiritus sui aduentu statim aboleret: sed eundem Spiritum, cuius virtute verbum suum administrauerat, submisit, qui suum opus efficaci verbi confirmatione absolueret. Sic Christus Luc. 24. duobus discipulis duobus aperuit sensum, non vt abiectis Scripturis per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent.

Sic D. Paulus 1. Thessal. 5. dum hortatur, ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos rapit ad inanes sine verbo speculationes: sed continuò subijcit, non spernendas prophetias dicendo: *Prophetiam nolite spernere*. Quo significat, Spiritus lucem præfocari, simulatque in contemptum veniunt prophetiæ.

Filij igitur Dei alium Spiritum nesciunt, quàm qui in Apostolis habitauit, & locutus est, cuius oraculis sæpè ad verbi audientiam reuocantur.

Quod Dominus talem se in hoc secundo speculo nobis repræsentet, qualem in primo speciose visendum præbet.

Quoniam Dei notitiam quę in mundi machina, primo scilicet speculo, non obscurè alioqui proponitur, familiariùs tamen & clariùs verbo explicari docuimus: ideò iam necesse est expendere, an se talem nobis in Scriptura repræsentet Dominus, qualem in operibus suis delineari vidimus ante. Longa materia: sed ego velut indicem tantùm proponam quo piæ mentes admonitæ, quid potissimùm in sacris Scripturis inuestigandum de Deo sit, doceant & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur.

1. Dominus cum se esse Deum declarat, qui postquam cœlum & terram creauit, vniuersum genus humanum, immensa beneficentia complexus ac prosecutus fuerit: sed peculiari gratia pios semper ac perpetua serie aluerit, sustentârit, seruârit, atque ab illis vicissim agnitus fuerit, ac religiosè cultus.

2. Tum historia omnium sęculorum, quasi typis quibusdam sub oculos ponit quanta sit bonitatis suæ erga fideles constantia: quanta prouidentiæ sedulitas: quâta beneficentiæ promptitudo: quanta auxilij virtus: quantus dilectionis ardor: quàm indefessa in ignoscendis delictis patientia: quàm paterna in puniendis castigatio: quàm perpetuus veritatis tenor.

3. Rursum, quanta in peccatores vltionis seueritas: quàm horrenda post longam tolerantiam iræ suæ inflammatio: quanta manus suę ad eos prosternendo protereendósque potentia. Hactenus pulchre conuenit ista effigies Dei, cum illa, quam in Mundi vniuersitate apparere, nuper ostendimus.

Certis tamen locis dilucidæ eius descriptiones nobis proponuntur, quibus [illegible] visenda exhibetur germana eius facies, vnde meliùs percipietur ista conuenientia. Nã cùm eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset, dicendo Exod. 34. יהוה יהוה Deus misericors &c. Vbi primò per nomen יהוה bis repetitum designat æternitatem eius & [illegible]. Secundò commemorat virtutes eius, quibus nobis describitur non quis sit apud se: sed qualis erga nos, vt ista eius cognitio, viuo magis sensu, quàm vacua speculatione, constet. Ergo virtutes easdem narrat, quas & nos adnotauimus enarrari in primo speculo potentiam, sapientiam, &c. Virtus & potentia notatur in voce Elohim.

Talem etiam Prophetæ depingunt Deum, cùm ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Hoc præsertim facit Psal. 145. vbi exactè summa omnium eius virtutum recensetur: & tamen nihil ibi ponitur, quòd non liceat contemplari in creaturis id est in primo speculo. Talem enim sentimus Deum experientia magistra, qualem se verbo declarat.

Ierem. 9. Vbi pronunciat, qualis à nobis agnosci velit, descriptionem ponit non ita plenam, sicut Moses & Dauid, sed tamen eodem semper recidentem, dicendo: *Qui gloriatur, in hoc glorietur, quod me nouerit Dominum, qui facio misericordiam, iudicium & iustitiam in terra*. Tria hæc certè nobis cognitu necessaria sunt: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus. Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium. Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus comprehensis, te abundè habere testatur, quo possis in Deo conspicari. In iis autem tribus comprehenduntur etiam aliæ eius virtutes, veritas, potentia, sanctitas, bonitas.

Porrò non in alium scopum destinatur quæ in hoc secundo speculo proponitur nobis Dei notitia, quàm quæ in creaturis, id est, in primo speculo impressa nitet: nempe ad Dei timorem primum, secundò ad fiduciam nos inuitat, quò scilicet & perfecta vitæ innocentiâ, & non simulatâ obedientiâ illum colere discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

De tertio speculo.

Verùm quoniam propinquiore intuitu, & clariore se contemplandum nobis exhibet in Christo ideò dicimus hoc esse tertium speculum, de quo postea.

LOCVS II.

DE COGNITIONE HOMINIS: VBI SIMVL DE peccato originali.

In tradenda hominis cognitione, quàm diuersa sit Philosophia à Scriptura sacra.

IN cognitione hominis repositam esse secundam sapientiæ partem, tam Philosophorum omnium consensus, quam omnium diuinarum Scripturarum authoritas planè consentiunt, ac simul prædicant: Vnde prouerbium apud illos, homini præcipiens, vt seipsum agnoscat: *Nosce te ipsum*. Sed in ratione cognoscendi differunt. Nam hoc prouerbio, *Nosce te ipsum*, illi hortantur hominem, vt dignitatem excellentiamque suam cognoscat: Hæc verò, scilicet sacra Scriptura, vt nostram indignitatem miseriamque cognoscamus. Illi volunt, vt nihil aliud in nobis contemplemur, quàm id, vnde inani fiducia intumescamus, & superbia inflemur: Hæc verò, talem à nobis exigit nostri notitiam, quę nos & ab omni gloriandi materia destitutos, & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocatos, ad submissionem adducat, atque ad confidendum in solo Deo tandem nos pertrahat. Illorum sententia, quæ ad cognoscenda nostra bona potiùs nos inuitat, quàm ad mala inspicienda, plau-

sibilior est homini: siquidem quæ sua est [illegible], nil magis appetit, quam blanditiis demulceri. Huius autem regula quæ ad paupertatem nostram, imbecillitatem, ignominiam, turpitudinem, vitaque omnis turpitudine [illegible] cat, vt [illegible] quidē efficit, vt homo sibi ipsi displiceat, in se ipso non acquiescat in suo [illegible] ita factus ad [illegible] quæ [illegible] in Deo, ad [illegible] in Deo, ac denique ad amandum solum Deum adducatur. Ita facit, vt homo nil sibi inesse videat, quo [illegible] debeat esse [illegible] Hæc, vt nihil in se ipso cernat, quod [illegible] Itaque facit, vt homo [illegible] ipsumque [illegible] ad bene beatéque viuendum, atque ita [illegible] Dei auxilio [illegible] vt [illegible] agnoscat ad nihil [illegible] se valere, nisi ad peccandum atque ita ad implorandum semper Dei auxilium, remissionem peccatorum, gratiam [illegible]

[illegible] igitur scriptura sacra negat, vllam nobis insitam esse [illegible]

Resp. Non negat, neque negare etiam nos possumus, [illegible] nostræ naturæ [illegible] esse nobilitatem, quę [illegible] debere [illegible] nostram [illegible] Dei Regnum, pungamur. [illegible]

Quare, quam homo sui notitiam habere debet, ita partiemur, vt primò [illegible] creatus sit, & donis non contemnendis [illegible] Hac cogitatione ad diuinam [illegible] meditationem excitabitur. Secundò [illegible] expendat. Hac enim perspecta, non [illegible] redactus, in extrema [illegible] consideratione [illegible] Secundò verò, vt [illegible] perstitit [illegible] Vtrumque ipsum diligenter à nobis prout ferres [illegible]

Quæ sit [illegible] calamitas, vt & [illegible] præcidatur. & [illegible] insimulatione [illegible]

Ante verò quàm ad miseram statum hominis conditionem [illegible] necesse est tenere qualis à Deo [illegible] creatus sit, quia homo, nempe perfectus [illegible] naturalia bona [illegible] ad Naturæ autorem referre. [illegible] in hoc prætextu sese defendunt & excusare solent dicentes, quòd si qui peccant, non sibi imputandum esse, sed Deo, quia, quicquid vitij habent à Deo quodam modo profectum est, qui ita illos condidit: atque ita litigantes cum Deo, si quando redarguuntur, culpam in illum proijciunt. [illegible] qui religiosiùs loqui de Numine videri volunt [illegible] tamen excusationem suæ prauæ voluntatis [illegible] à Naturæ accusatione: non cogitantes, se Deum quoque, licet obscuriùs, iugulare in cuius contumeliam recideret, si quid vitij inesse Naturæ probaretur.

Cùm ergo videamus carnem, quæ sua est malitia inhiare subterfugiis omnibus, quibus vtcunque deriuari aliò à se [illegible] culpam existimat: huic malitię diligenter obuiandum est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas, vt præcidatur carnis malitiæ omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione, nedum criminatione vindicetur: idque tamen secundum [illegible] veritatem, quæ adeo non suffragatur [illegible] vt ad [illegible] retinenda per se abundè sufficiat, modò [illegible]

De prima hominis creatione, quàm perfectus creatus fuerit.

Adam creatus fuit ad imaginem Dei.

1. Quidam imaginem & similitudinem Dei in dominatu illi tradito locant, ac si eo solo Deum referre diceretur quia [illegible] omnium animalium Dominus & arbiter [illegible] pomus, non [illegible] *Ad imaginem Dei creauit eos.* De hac imagine Dei Thom. 1. p. q. 93. 94. 95. 96.

2. Damascenus lib. 2. cap. 12. [illegible]

3. D. Paulus explicat vtrumque simul, indicans, hominem factum ad imaginem & similitudinem Dei, id est factum esse participem diuinæ tum sapientiæ, tum [illegible], tum virtutis, tum integritatis, tum veritatis, tum innocentiæ. Ephes. 4. *Renouamini [illegible] mentis vestræ: & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.*

Col. 3. *Nolite mentiri inuicem, exuentes veterem hominem [illegible] qui renouatur ad agnitionem [illegible] qui creauit illum.* Hic explicat imaginem Dei esse [illegible] habet [illegible] erat.

2. Cor. 3. *Nos vero omnes reuelata facie gloriam Domini [illegible] in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam Domini Spiritu.* Cùm [illegible] transformari [illegible] Spiritus sancti virtute [illegible] quod imago ista nihil aliud sit [illegible] Ergo ad imaginem Dei conditus homo [illegible] & [illegible] cum ipso [illegible] Deo [illegible] si in ea modò, quam acceperat, integritate perstitisset, & ita etiam posteri omnes. Thom. 1. p. q. 100.

Primum [illegible]

Verum non diu stetit, sed sua protinus ingratitudine tot sibi collata beneficia [illegible] Hic illa cœlestis imago [illegible] & obliterata fuit [illegible] quia per peccatum à Deo alienatus simul à bonorum omnium communicatione [illegible] non nisi in ipso haberi possunt. [illegible] vestiebat similitudo [illegible] & obuoluta, eadem etiam suam progeniem implicuit.

Quòd per [illegible] Adæ [illegible] corruptio in posteros omnes deriuatur.

Adam igitur tot miseriis immersus iisdem quoque suam progeniem implicuit. Eius enim imaginem referunt, à quo ducunt originem: & parentis sui pollutione contaminati nascuntur. Hæc est [illegible] corruptio, nempe naturæ nostra bonæ deprauatio, quæ alias dicitur peccatum Originale.

De peccato Originali, quomodo in posteros transeat.

Peccatum igitur Adæ in omnes posteros penetrauit, vt scriptura sacra conuincit. Sed quomodo penetrauit? Thom. 1. 2. p. q. 81. 82.

1. Pelagius per imitationem, non per originem siue propaginem. Contra hunc omnes [illegible] Augustinus contendens [illegible] quòd nos non [illegible] corrumpamur, sed ingenitam vitiositatem ab vtero matris afferamus.

2. Ecclesia & sancti Patres, per propaginem Psalm. 51. *Ecce enim, in iniquitatibus conceptus sum.* Non hic arguit Dauid delicta parentum suæ [illegible] Sed [illegible] se bonitatem [illegible] confessionem a prima natiuitate repetit. Cùm autem id Dauidi peculiare non fuisse constet, nempe nasci & concipi in peccato: ergo sequitur [illegible] communem humani generis sortem, sub eius exemplo notari.

Ergo omnes, qui ab impuro semine descendimus peccati contagione nascimur infecti, antequam vitę huius lucem

lucem aspicimus, sumus in conspectu Dei fœdati & inquinati.

Iob 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus mundus es?* Omnes ergo immundi ex ipso semine Adæ immundo. Fuit enim Adam non modò progenitor humanæ naturæ, sed etiam quasi radix: atque ideò in illius corruptione, meritò fuit vitiatum totum humanum genus. Ergo per propaginem: non per imitationem.

Rom. 5. *Sicut per vnum hominem peccatū introiit in Mundum, ita per gratiam vnius Iesu Christi, iustitia & vita nobis restituta, &c.* Item: *sicut per vnius inobedientiam, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

Item. *Igitur, sicut per vnius delictum in omnes homines* (scilicet propagatum est malum) *ad condemnationem: sic & per vnius iustitiam*, scilicet propagatur bonum *in omnes homines, in iustificationem vitæ.* Quid hic garriunt Pelagiani? peccatum Adæ in posteros deriuatum est per imitationem, non per propagationem. Ergo & Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quod exemplum nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si Christi iustitia (vt patet) in nos deriuatur non per imitationem modò, sed maximè per propagationem in regeneratione factam, & per nostram per communicationem: Ergo & peccatū Adæ in nos deriuatur non per imitationem: sed per propagationem. Idem de vita dico per Christum in nos deriuante, & de morte per Adamum. Si enim vtraque restituuntur nobis per Christum: ergo vtraque in Adamo fuit perdita. Inter hos duos Adamos hæc est relatio, quod primus Adam nos suo exitio inuolutos perdidit: secundus verò nos sua gratia in salutem restituit.

1. Corinth. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Hic omnes in Adam mortuos esse asserit, ergo simul etiam apertè testatur, omnes peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio, quos nulla iniquitatis culpâ attingeret ur.

Rom. 8. *Quod si Spiritus eius, qui Christum excitauit à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra.* (Quomodo?) *propter inhabitantem Spiritum eius in vobis.* Igitur sic arguo. Simili ratione & modo mortui sumus in Adam, quo etiā in Christo viuificabimur. Viuificabimur autem per Spiritum eius inhabitantem in nobis. Igitur mortui sumus in Adamo propter peccatum eius in nos deriuatum, & in nobis habitans. Morti autem subiecti sumus etiam infantes, quando imitari non valemus adhuc peccatum Adæ. Ergo non per imitationem: sed per propagationem. Ideò ait D. Paulus Rom. 5. *Sed mors regnauit ab Adam vsque ad Mosen etiam in eos, qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ*, id est, etiam in eos, qui non peccauerunt actualiter sicut Adam. Mors autem non potest regnare in eos, qui sine peccato sunt. Ergo peccatum in eos deriuatum est per propagationem.

Notandum hic quòd non ideò dicimur mori peccato Adæ, quasi illud peccatum nihil ad nos pertineat: sed quia ille vniuersum semen, ea, in quam lapsus erat, vitiositate infecit.

1. *At* quomodo fieri potest hæc in posteros peccati propagatio, nisi Animæ per traducem paternæ Animæ oriantur?

Resp. Non nos angit hæc dubitatio de traduce. Sat est, quòd à radice putrefacta Adamo, rami putridi prodierunt, qui suam putredinem ad alios ex se nascentes surculos transmiserunt. Sic enim vitiati sunt filii in parente, vt nepotibus essent tabifici: id est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt (perpetuo defluxu) à prioribus in posteros transfundatur.

2. At (inquiunt Pelagiani) quomodo à parentibus piis, liberi corruptionem ducunt, cùm magis eorum puritate sanctificari debeant?

Resp. Non descendunt ex eorum regeneratione spirituali: sed ex generatione carnali: hinc, non eos parentes gignunt, vt Christiani: sed vt homines carnales sunt. Ideò ait Augustinus contra Pelag. & Cœlest. lib. 2. *Proinde siue reos infideles, siue absolutos fideles, non absolutos vterque gene[rat] sed reos, quia ex vitio, à natura generat.*

Peccatum ergo quale quid sit.

Quid verò sit hoc peccatum Originale, multi variè definiunt: sed ego afferam, quæ mihi magis videtur veritati consona esse.

Videtur ergo, quòd peccatum Originale sit hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, quæ primò nos facit reos iræ Dei: secundò opera etiam in nobis profert, quæ vocantur in scriptura sacra opera carnis.

Hoc peccatum Originale, siue corruptio naturæ, vocatur à D. Paulo, peccatum. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt cædes, lites, &c. ab eodem vocantur sæpiùs opera carnis: quanquam etiam interdum vocantur peccata. Hæc itaque duo distinctè obseruanda sunt.

Primum. Quòd si omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem meritò damnati conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum, nisi iustitia, innocentia, puritas.

At nunquid igitur pro peccato alterius damnamur: sic enim videtur, quod ista sit alieni delicti obligatio.

R. Ista non est alieni delicti obligatio. Quòd enim dicimur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos iudicio Dei, non ita est accipiendum, ac si insontes ipsi, ac immerentes, culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem, confusione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola pœna in nos grassata est: sed instillata ab ipso lues, in nobis residet, cui iure pœna debetur. Ideo D. August. cùm alibi sæpiùs, tum de peccat. meri. & remiss. lib. 3. cap. 8. licet alienū peccatum sæpe vocet, quo clarius ostendat, propagine in nos deriuari: simul tamen ibi & proprium vnicuique asserit. Et D. Paulus disertissimè testatur Rom. 5. ideò mortem in omnes propagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato & eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris vtero afferunt: non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam licet suæ iniquitatis fructus nondum protulerint: habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen. ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest.

Alterum, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cesset: sed nouos assiduè fructus pariat, nempe opera carnis: idque non secùs atque incensa fornax, flammam & scintillas afflat: aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare illi, qui peccatum originale definierunt, carentiam esse iustitiæ Originalis: quanquam id totum complectantur, quod in re est: non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantùm inops, & vacua est, sed etiam malorum omnium adeò fertilis & ferax est, vt otiosa esse non possit.

Illi, qui dixerunt (vt Thom. 1. 2. p. quæst. 82. artic. 3.) peccatum originale, esse concupiscentiam: non alieno nimis verbo vsi sunt, si modò addatur hominem: quòd quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatē, ab anima ad carnē vsq, hac cōcupiscētia inquinatū refertūmque sit: aut (vt breuius absoluatur) quòd totus ipse homo, ex seipso nihil aliud sit, quam Concupiscentia. Augustin. lib. de natura & gratia, cap. 3. nostram definitionem astruit: *Originale peccatum est corruptio naturæ hominis.* Idem ferè libro de articulis sibi falso impositis, articulo primo.

A carnis ergo nostræ culpâ, non à Deo, nostra perditio est: quoniam non alia ratione, perimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Quare meminerimus, ruinam nostram esse imputandam prauitati naturæ, ne in Deum ipsum Naturæ autorem optimum, stringamus accusationem. Audi scripturam sacram Eccles. 7. *Hoc scio quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas.* Ergo homini solummodo putanda est culpa, non autem Deo.

Ergo dicimus sic: Homo naturali vitiositate, quæ tamen à natura non fluxit, corruptus est. Primò dicimus, quòd ea vitiositas à Natura non fluxerit, vt significemus, aduentitiam magis esse qualitatem, quæ homini accidèrit, quam substantialem proprietatem, quæ ab initio fuerit indita. Secundò dicimus tamen, quòd naturalis sit, ne quis ab vnoquoque praua consuetudine comparatam putet. Ita loquitur etiam D. Paulus Ephes. 2. *Eramus enim omnes natura filii iræ.* D. Augustinus non veretur, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata, quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest gratia Dei. Vnde dici potest homo naturaliter prauus. Ita euanescit stultitium Manichæorum nugamentum, qui cùm substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingebant, ne iusto Deo viderentur assignare mali causam & principium.

LOCVS III.
DE LIBERO HOMINIS ARBITRIO POST lapsum.

POstquam visum est, peccati dominatum, ex quo sibi ... hominem ... totum genus inuasisse: exponendum restat, ex quo in hanc seruitutem peccati ... sumus, ... omni spoliati simus liberta te: & si qua particula eius viget, quousque vis eius procedat.

Sed vt facilius veritas quæstionis innotescat, præfigendus est scopus, ad quem tota summa destinanda sit.

Quis scopus præfigendus sit, in tractando vtiliter libero hominis arbitrio: nempe gloria Dei, & salus proximi.

In tractando libero hominis arbitrio, duo maximè pericula (vt D. August. notat epistola 47. Item in Ioh. cap. 12 imminent.

Nam vbi omni rectitudine abdicamus hominem, statim ex eo ... occasionem ... Et qu... ad bonum opus faciendum nihil ... ad se nihil pertineat, ... habet: atque ita otiosus a bonis operibus manet.

2. Rursus vbi vel minutulum illi quippiam arrogatur: fieri non potest, quin & Deo suus ... honor: & ipse homo temeraria confide... ergo scopulos ... tenendus est hic cursus & hæc duo docenda.

Primum, doceatur homo, nihil boni penes se esse reliquum, & quòd vndique miserrimâ seruitute circumceptus sit.

Secundum, statim tamen doceatur etiam, quòd licet ex se nihil boni possit, tamen aspirare debeat ad bonum, quo vacuus est, ad libertatem qua priuatus est: & acriùs ab ignauia excitetur, quam ... virtute fingeretur instructus. Hæc duo necessaria sunt ad vitandos illos duos scopulos.

Primum valdè necessarium est, nempe ostendere homini, quòd ex se nihil boni possit, nihil tamen detrahendo homini de suo, atque ita falsa illum gloriatione, qua in se gloriatur, priuare: hoc inquam est necessarium atque vtile.

Necessarium 1. propter gloriam Dei seruandam. Cùm homo summis ornamentis (Dei beneficentiâ) esset insignitus non fuit tamen illi concessum vt in se gloriaretur: quantò minùs licet ei gloriari nunc: imò quantum ei conuenit humiliari nunc, vbi ob suam ingratitudinem, ab eximia gloria, ad extremam ignominiam deturbatus est?

2. Cùm homo in summum honoris fastigium euectus erat, omnibus ... virtutibus ... scriptura sacra nihil ... quam quòd ad imaginem Dei creatus esset: quo ... insinuat, hominem non propriis bonis abundasse, sed Dei participatione fuisse beatum. Multò minùs nunc ei licet quippiam ... attribuere cùm sit spoliatus omni bono: & similis factus bestiis. Quid ergo nûc ei super... vt Deum, cuius beneficentiæ gratus esse non potuit, cùm diuitiis gratiæ eius afflueret, omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? Et quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem propriæ paupertatis confusione glorificet?

Vtile, propter salutem nostram. Cùm enim docemur, nihil boni ex nobis posse, primò, propria gloriatione & confidentia falso spoliati ad Dei auxilium & fidem ... Deo cogimur confugere: confugientes autem ad se omnes recipit Deus, quo quid nobis vtilius? secundò, item fit, vt non adhæreamus aut nitamur baculo nostro arundineo, atque ita ne præcipitemur ac cadamus. Cùm enim quis docet, nos cum marte nostro contendere, quid aliud facit, quam quòd nos baculo nostro arundineo in sublime euehit, quo mox confracto, decidamus ac præcipitemur. Ideò Augustinus ... hoc repetit ... præcipitari ... ... liberum arbitrium, quam stabili... Est igitur & necessarium in religione, & nobis vtile, docere hominem ex se nihil boni posse, atque ita omni gloria spoliare.

Quam necessarium item est secundum, nempe docere hominem, vt aspiret ad libertatem amissam, ad bonum perditum, excitaréque ab ignauia, nemo nescit.

Facultatum hominis partitio secundum Philosophos.

Primò, sunt homini quinque sensus: quæ Plato in Theæteto vocat organa, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quod ... obiecta omnia instillantur.

Secundo sensus communis in quem omnia obiecta per organa instillantur.

Tertio, Phantasia, quæ à sensu communi apprehensas res diiudicat.

Quarto Ratio, penes quam vniuersale est iudicium.

Quinto, Mens, quę defixo quietoque intuitu contemplatur ea, quæ ratio discurrendo volutare solet.

His tribus cognitiuis facultatibus, scilicet, Menti, Rationi, Phantasiæ, Nam quinque sensus sunt potiùs organa, sensus item communis est receptaculum obiectorum potiùs, quam cognitiua virtus, tres facultates *appetitiuæ* subduntur & respondent.

Primò, voluntas: cuius partes sunt appetere ea, quæ Mens & Ratio proponunt.

Secundò, vis irascendi, quæ à Ratione & Phantasia porrectas res arripit.

Tertiò, vis concupiscendi quæ res obiectas à Phantasia & sensu apprehendit. Hæc est partitio secundùm Platonem in Theæteto.

Alia partitio Philosophica secundum Aristotelem.

Alio modo partiri possunt (secundùm Aristotelem lib. 1 Ethic. cap. vlt. & lib. 6. cap. 2.) Animæ potentiæ in duas partes. *Prima* vocatur Intellectiua, quæ per se ipsam rationis est particeps.

Secunda, Appetitiua quæ licet rationis expers sit, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur.

Alia item partitio Philosophica.

Tria agendi sunt principia in homine.
Primò *cognitiua* ista, sensus & intellectus.
Secundò, *Appetitiua*.

Alia partitio Philosophica secundum Themistium, lib 3. de anima, cap. 49.

Primò *Intellectus*, contemplatiuus, qui sola cognitione contentus nullum actionis motum habet. Ingenium vocatur à Cicerone lib. de fin bonis 5. Practicus, qui boni malive apprehensione, voluntatem variè mouet. Sub hoc continetur scientia moralis, id est, scientia benè rectéque viuendi.

Secundò. *Appetitus* in voluntatem secatur & concupiscentiam, siue ... & ...

... est, quoties Rationi appetitus (quem vocant *appetitum*) obtemperat.

... verò fit, vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit.

Ita semper in homine rationem imaginantur Philosophi, qua se rectè homo moderari queat. Quare nos Christiani, qui rationem quoque depravatam esse asserimus, cogimur ab huiusmodi partitione paulùm discedere.

Partitio secundum Sanctam Scripturam.

Quantum ergo ad præsens institutum spectat, ita nos partimur, in intellectum & voluntatem: quorum illud sacra Scriptura vocat mentem; hoc cor: vt alterum sit vis cognitiua: alterum appetitiua. Et sub intellectu comprehenditur sensus omnisque vis cognitiua: sub voluntatis nomine, omnis appetitus continetur: nullaque est in anima potentia, quæ non ad alterutrum istorum referatur.

1. Primò vis cognitiua, mens seu intellectus, sub quo sensus.

Intellectus officium est, discernere inter obiecta, prout vnumquodque probandū aut improbandū visum fuerit.

2. Secundò vis appetitiua, Voluntas seu Cor. Sub hac concupiscentia. Voluntatis officium est eligere & sequi quod bonum intellectus iudicauerit & dictauerit: aspernari & fugere, quod intellectus improbauerit.

Intellectus est quasi animæ dux & gubernator, vt ait Plato in Phædro.

Voluntas in illius nutum semper respicit, & iudicium illius

bus in suis desideriis semper exspectat. Qua ratione ait Aristoteles lib. Eth. 6. ca. 2. *quod vale est in intellectu affirmatio & negatio, tale quiddam fiunt: est in voluntate persecutio & fuga.* Quando enim intellectus affirmat bonum hoc esse voluntas persequitur illud: quando verò negat esse bonum voluntas fugit illud.

Quidam tamen sic distinguunt intellectum a sensu, & voluntatem a concupiscentia. Intellectus bonum tantùm sequitur, & erga illud afficitur. Hinc voluntas. Sensus erga voluntatem a sic ius: hinc concupiscentia & libido.

Quid vtraque pars, scilicet intellectus & voluntas valeat in homine, secundum Philosophos.

Summum statuunt, intellectum praeditum ratione optima ad bene beatéque viuendum, moderatrice, modò ipse se in sua praestantia sustineat, ac suum sibi naturaliter munus exerceat. Fingunt enim omnes Philosophi in intellectu sua mente considere rationem, quae instar lampadis, consiliis omnibus praeluceat: & quae instar reginae voluntatem moderetur. Ita enim aiunt eam diuina luce perfusam, vt optimè imperare queat.

Infra statuunt sensum ... & hebetudine teneri. vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis voluetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam: quo denique anima semper ad errorem & hallucinationem abstrahatur: sed tamen talem esse, vt rationis ferula domari, & paulatim profligari possit ... huius motio.

In medio, scilicet inter intellectum ratione praeditum, & inter sensum, statuunt Appetitum, qui communiore vocabulo vocatur voluntas. Haec voluntas (aiunt) siue appetitus, si sursum se ... & pareat rationi sustineat nec sensui ... ad studiū virtutis fertur, rectam viam tenet, & in veram voluntatem quae non est nisi bonorum, formatur. Si verò deorsum descendat, & in seruitutem sensus se addicat: ab eo corrumpitur & deprauatur, & in libidinem degenerat. Est autem voluntas haec (aiunt) sui iuris & potestatis & libertatis compos, cui velit obtemperare: siue rationi parere, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

Non inficiantur quidem (ipsa experientia conuicti) quanta cum difficultate homo rationi obtemperet, & se ab illa regi patiatur: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, ac tanquā funibus vel neruis (vt ait Plato) in diuersa distrahitur: vnde & Cicero dicit, illos bonos à Natura datos igniculos prauis opinionibus, malisque moribus extingui: vbi verò semel occurrerunt in animis hominum huiusmodi morbi, impotentiùs eos grassari fatentur, quàm vt facilè eos coercere libeat: nec eos dubitant ferocibus equis cōparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc, inquam, fatentur experientia coacti: sed tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia & in nostra esse potestate. Nam (inquiunt vide Aristotelem lib. Ethic 3. cap. ...) si nostrae electionis est, hoc vel illud agere: ergo & non agere. Item, si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur, quaecunque agimus, & ab iis abstinere, à quibus abstinemus. Ergo si quid boni agimus, illud quoque possumus omittere: si quid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Imò Seneca eò prorupit licentiae, vt dicat, ***Deorum quidem munus esse, quòd viuimus.***

Summa sententia Philosophorum de libero arbitrio.

Haec est ergo Philosophorum omnium sententiae summa: Humani intellectus rationem rectae gubernationi sufficere: & voluntatem illi subiacentem, a sensu quidem ad mala sollicitari: sed vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse, quin rationem ducem per omnia persequatur.

Cur patres antiqui plus aequo vires humanas extulerint.

Inter Scriptores Christianae professionis, licet nemo extiterit, qui non agnouerit, & sanitatē rationis in homine grauiter vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valdè implicitam esse: multi tamen illorum longè plus aequo Philosophis accesserunt, & vires humanas nimium extulerunt. Id verò duplici de causa fecerunt. Primò, ne, si impotentiam dicerte essent confessi, Philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent. Secundò, ne carni suapte sponte nimis ad socordiam torpenti, nouam desidiae occasionem praeberent. Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturae sacrae doctrinam, cum Philosophiae dogmatibus, dimidia ex parte conciliare studuerunt. Praecipuè tamen spectârunt illud secundum, scilicet, ne desidiae occasionem darent, vt testantur ipsorum libri. Vnde Chrysost. homilia ... de proditione Iudae hom. 18. in Gen. Item D. Hieronymus dial. 1. contra Pelag. Atque ita variant omnes in hac materia, vt nescias quid determinent. Vnus est Augustinus, qui & doctè & piè, & disertè & clarè de hac materia differit ac disputat. Quare hunc sequemur.

Liberum arbitrium quid sit.

Origenes ... lib. ... Est facultas rationis ad bonum malúmve discernendum: & voluntatis ad vtrumvis eligendum.

Augustinus, est facultas rationis & voluntatis, qua bonum eligitur assistente gratia: malum, ea desistente.

Bernardus, est consensus ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium.

Anselmus, est potestas seruandi rectitudinem propter seipsam.

Petrus Lombardus 2. sent. dist. 24. amplectitur definitionem Augustini: quia & apertior est, & gratiam Dei non excludit, sine qua voluntatem sibi per se non sufficere videbat. Addit haec, quòd nomen arbitrii magis ad rationem referendum sit, cuius est discernere inter bona & mala. Liberi verò nomen ad voluntatem propriè pertinet, quae ad vtrumque flecti potest. Quare cū libertas propriè voluntati conueniat, Thomas 1. par. q. 83. art. 3. optimè quadratum est, si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quae mixta quidem ex intelligentia & appetitu, sique voluntate magis tamen inclinat ad voluntatem. Ergo vis liberi arbitrii sita est in ratione & voluntate. Nunc videre restat, quantum illi tribuendum sit.

Liberum arbitrium ad quid valeat per se, iuxta sententias Patrum & Scholasticorum.

Tria sunt rerum genera: 1. res naturales siue actiones naturales: 2. actiones ciuiles & morales 3. res, seu actiones diuinae, seu Christianae & Theologicae, quae pertinent ad Regnum Dei.

I. *Quaestio* igitur non est, an liberum arbitrium per se, absque gratia regenerationis valeat ad actiones naturales, aut ad ciuiles seu externas actiones: omnes enim concedunt, liberum Arbitrium valere absque gratia regenerationis ad omnes res medias quae nihil ad Regnum Dei pertinent: sed verum liberum arbitrium hominis post lapsum, absque gratia regenerationis, valeat ad veram iustitiam faciendam seu ad obedientiam legis diuinae. Et quidem ferè omnes negant valere, idque variis dicendi modis. Afferam igitur opiniones eorum.

Ambrosius libr. 1. de vocatione Gentium, cap. 2. volens probare, hoc tantùm pertinere ad specialem gratiam, & spiritualem regenerationem, ponit *triplicem* hominis *voluntatem*: primam sensitiuam: secundam animalem: & has dicit homini liberas esse: tertiam spiritualem: & hanc dicit esse opus Spiritus sancti in homine.

Petrus Lombardus 2. sent. dist. 25. ponit *triplicem* hominis *libertatem*: primam a necessitate: secundam a peccato: tertiam a miseria. Prima inquit, sic naturaliter homini inhaeret, vt nequeat vllo modo eripi. Aliae duae per peccatum sunt amissae. Si sunt amissae: ergo liberum arbitrium per se non potest ad bonum. Ista distinctio est bona: nisi quod Petrus Lombardus concludit in prima libertate, necessitatem cum coactione, quae multum differunt. Manifestum ergo est, quòd liberum hominis arbitrium non valet ad bona opera, nisi gratia adiuuetur: & gratia quidem speciali, quam electi soli per regenerationem consequuntur. Sed nondum liquet illud.

II. Verum liberum hominis arbitrium post peccatum sit in totum priuatum bene agendi facultate: an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam, quae per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat.

Magister sententiarum, libr. 2. dist. 26. volens expedire hanc quaestionem, docet necessariam esse nobis duplicem gratiam, quò reddamur ad bonum opus idonei. Prima dicitur operans, qua fit, vt efficaciter velimus bonum. Secunda, cooperans, quae bonam voluntatem

[illegible] Patritio ista mihi placet: sed primò [illegible] quod in [illegible] gratiæ Dei tribu[illegible] tantum: hominem tam sua natura bonum quodammodo, licet inefficaciter, appetere: sicut etiam Bernhardus, bonam quidem voluntatem Dei opus asserens esse, homini tamen tribuit & concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud longè abest à mente Augustini.

In secundo membro, ambiguitas me offendit, quæ perturbatam gerunt interpretationem. Ideò enim putârunt multi, nos secundæ gratiæ [illegible] quod nostri iuris sit primam gratiam [illegible] vel obedienter sequendo, confirmare, id quod Ambrosius de vocatione [illegible] cap. 4. sic exprimit, *Liberum [illegible] à gratia discedere [illegible] quod non potest, nisi Spiritu [illegible] eorum meritis deputetur,* [illegible] *Non veri arbitrij ideò non esse, quod ad bonum & ad malum vel cogitandum [illegible]* [illegible] Liberi ergo [illegible] est homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem, sed quia voluntate [illegible] Et [illegible] verò [illegible] si homo [illegible] peccato [illegible] tamen [illegible] peccati vincula teneatur peccati [illegible]

[illegible] seruum [illegible] peccati [illegible] est.

[illegible]

[illegible] *Sine Spiritu S.* [illegible] *subiecta sit.*

Item *Vitio vitio, in quod cecidit, voluntate, carere libertatis naturam.*

Item, *[illegible] libero arbitrio [illegible] & se [illegible] perdidisse.*

[illegible] *liberi [illegible] sequitur.*

Itaque lib. de Spiritu & Litera, cap. 30. postquam ostendit [illegible] per gratiam [illegible] arrogantiæ gratiæ [illegible] *Vt qui [illegible] Domino [illegible] liberatus [illegible] si autem libe[illegible] de opere proprio.*

D. [illegible] in Aduentu *Omnis homo non [illegible] sed totus peccatum est.*

D. [illegible] in Gen. *Lignum vitæ ait esse Christum [illegible] lignum vero scientiæ boni & mali liberum arbitrium dicit esse, de quo qui relictâ gratia gustauerit morietur.*

D. Cyprianus (vt recitat Augustinus sæpè) ait, de nullo gloriandum esse, quando nostrum nihil est: nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat.

De humilitate [illegible], quàm tutum sit homini deprimere [illegible] & exaltare gratiam Dei, omnia mala sibi ipsi, omnia verò bona Deo accepta ferre.

Non potest autem errare homo, dum se ipsum annihilat, [illegible] verò glorificat: dum suum liberum arbitrium deprimit, gratiam verò Dei exaltat dum nihil nisi malum per se [illegible] facere posse confitetur, quicquid verò boni potest, per solam gratiam Dei posse agnoscit & fatetur. Imò hoc sibi vtile & necessarium est. Necessarium propter gloriam Dei [illegible] vtile, quia hoc modo esse [illegible] gratiæ Dei recipiendæ, vt [illegible] *Ad quem respiciam nisi ad humilem & contritum corde?* propter has [illegible] in cognitione Dei & hominis Christianam sapientiam consistere. Ergo tuta res est, nihil robis [illegible] boni tribuere, sed totû Deo. E contra vero periculosum est, quin [illegible] sibi boni attribuere, non autem Deo totum. Nam ne tantillum quidem sibi sumere vitra [illegible] homo, quin & inani confidentia [illegible] Et [illegible] hæc [illegible] potius [illegible] Deo [illegible] bonum & malum [illegible] quod hominē [illegible] Dulce quidem est tantum habere [illegible] virtutis, vt in te ipso acquiescas, sed [illegible]

1. Ergo [illegible] nec vlla in parte etiam: primò de nobis ipsis desperemus, omni in homine fiducia [illegible] coram Deo annihilemus & despiciamus. Ad hoc Scripturæ hortantur.

Iere. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.*

[illegible] *[illegible] vbi benedictum est [illegible] Domino [illegible]*

Iesa. [illegible] *Omnis caro fœnum, & omnis [illegible] Vere fœnum est populus, exsiccatum est fœnum.*

Item, *Omnes Gentes quasi non sint, sic sunt coram Deo, & [illegible]*

[illegible] *virtutem & [illegible] fortitudinem & robur multiplicat. Deficient pueri & [illegible] Qui autem [illegible] fortitudinem, assument pennas [illegible]*

[illegible] vt ne quantulacunque [illegible] si Deum [illegible] hominibus [illegible]

2. Fidamus soli Deo, ab eo dependeamus [illegible] beatus [illegible] in Domino.

Psal. 2. *Beati omnes, qui confidunt in eo.*

Psal. [illegible] *tanquam mons Sion non commouebitur.*

3. Recordemur, quòd promissiones & benedictiones [illegible] qui se desperant & in Domino fidunt.

Iesa. [illegible] *Effundam aquam in sitientem, & flumina super aridam.*

Iesa. [illegible] *Omnes sitientes venite ad aquas.*

[illegible]

Matt. [illegible] *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.*

[illegible] omnes [illegible] ad recipiendas Dei benedictiones, nullos admitti, nisi suæ paupertatis conscios [illegible]

4. Omnia bona quæ habemus, quibus vtimur & fruimur [illegible] & [illegible] Deum.

Iesa. [illegible] *Dominus [illegible]* Sol est certè aut Luna splendor [illegible] aufert Dominus suis: sed quia vult [illegible] solus gloriosus [illegible] corum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul [illegible]

D. Chrysost. hom. de [illegible] *Fundamentum nostræ [illegible] humilitas.*

D. August. ad Dioscorum epistola [illegible] *Quemadmodum [illegible] quid primum esset in Eloquentiæ [illegible] pronunciationem [illegible] secundo, & tertio, semper respondere liberet: humilitatem.*

Humilitatem autem non intelligit Augustinus vbi homo aliquam [illegible] sibi [illegible] superbia tantaque abstinet: sed vbi [illegible] qui nullum habeat nisi in humilitate refugiū [illegible] sese exhibeat.

Augustinus hom. [illegible] in Iohan. *Nemo [illegible] nisi Satanas est. Id vnde beatus est, à Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle tibi peccatum quod tuum est. Nam iustitia Dei est.*

Item de natura & gratia, cap. [illegible] *Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est: vera confessione non falsa defensione opus habet.*

Item in Psal. 45. *Quando qui [illegible] quòd in se ipso nihil est, & [illegible] arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse est autem, vt conterantur omnia*

omnia impietatis arma, confringantur, comburantur remaneas inermis, nullum habens in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Deus.

Item in Psal. *Iniquitas nostra commendat nos ut quò Dei iustitiam agnoscamus.* Item ait, *Quod nos nihil sumus nisi malitia nobis ipsis.*

Tutum est ergo humiliari nos ipsos coram Deo, nostras vires deprimere, imò nostram infirmitatem agnoscere, nihil boni nobis tribuere: modo id quod nobis adimimus, in Deo recuperaturos nos esse confidamus. Quare non contendamus cum Deo, de iure nostro in hac parte, quasi saluti nostræ decedat, quod illi tribuitur. Nam sicut nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo, vt homo non conuictus, vltrò cedat, & si quas facultates habet, ab iis animum auertat, quò in veram humilitatem subigatur: sed vt seposito ... morbo, quo excæcatus a quo altius de se sentit, in veræ Scripturæ speculo se ipsum probe recognoscat.

Partitio dicendorum.

Excutiamus ergo iuxta sacram Scripturam, quousque se extendant vires liberi arbitrii nostri, quidve absque gratia possint. Et quoniam duas partes liberi arbitrij fecimus, scilicet intellectum siue vim cognitiuam: & voluntatem siue vim appetitiuam: primo loco discutiamus, quousque se protendat vis cognitiua.

De liberi arbitrii viribus: & primò de vi intellectus.

Quòd in homine aliqua vis sit ad intelligendum licet imbecillis.

Quòd homo non sit à leo ... excæcus, vt nihil omninò vllo in genere rerum intelligat, non solum verbo Dei sed etiam experimento sensus communis manifestum fit. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis. Neque hoc desiderium habere nõ posset, nec ad veritatem indagandam aspirare valeret homo, nisi aliquem eius veritatis gustum ante percepisset. Ergo est in homine aliqua vis intelligentiæ naturaliter insita. Id quod in brutis animantibus non cernitur. Quia igitur homo naturaliter rapitur amore veritatis indagandæ arguitur & concluditur, quòd in ipso sit aliqua vis intelligentiæ. Quia verò animantia bruta eam negligunt naturaliter: concluditur quòd in eis non sit hæc vis, sed tantùm crassus aliquis ... sensus.

Sed licet in homine sit hæc veritatis appetentia, ac vis ad intelligendam veritatem: tamen vsque adeo infirma & cæca est, vt antequam ingrediatur in studium ad intelligẽdam veritatem, mox deficiat: concidit enim in vanitatem.

1. Vana est enim circa viam inuestigandi. Mens enim hominis præ hebetudine rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando, subinde impingit, donec tandem euanescat. Ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam & quærendam, & inueniendam inepta prodit.

2. Vana est circa res inuestigandas. In quarum enim rerũ notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit: atque ita in disquirendis supervacuis, ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: à rebus cognitu maxime necessariis aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit studium certe suum vix vnquam serio applicat. De qua prauitate cùm passim conqueruntur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Salomon in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persecutus, in quibus sibi videntur homines valdè sapere, inania tamen esse & friuola pronunciat.

Notanda tamẽ duo. *Primum*, quod conatus eius non ità tamen in irritum cedunt, quin aliquid adsequatur, præsertim vbi se ipsam ad illa inferiora intendit. *Secundum*, quòd neque ita stupida est, quin exiguum quiddam etiam de superioribus delibet: vtcunque illis percurrendis negligentius vacet. Verum non in æqua facultate. Nam cùm supra vitæ præsentis studium euehitur, tum præcipuè conuincitur suæ imbecillitatis.

Quare vt melius perspiciamus quousque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere oportet.

Ad quarum vsque rerum notitiam intellectus hominis (qui est altera liberi arbitrij pars) procedat.

Vtid meliùs perspiciamus, hæc distinctio statuenda est. Alia est intelligentia rerum terrenarum, alia verò cœlestium. *Terrenas* res voco, quæ ad Deum regnumque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ immortalitatem non pertinent, sed cum vita præsenti rationem relationémque habent, & quodam modo intra eius fines continentur. *Cœlestes* res voco, veræ iustitiæ rationem, regnique cœlestis mysteria.

In primo genere sunt politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæ quæ liberales.

In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundùm eam conformandæ regula.

De primo igitur intelligentiæ, scilicet terrenarum rerum, sic statuendum.

Primò, quoniam homo animal est sociale natura: quoque instinctu ad fouendam conseruandamque eam societatem propendet: ideóque ciuilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat oportere quoslibet hominum cœtus legibus contineri, quique non earum legum principia, mente cõplectatur. Hinc ille perpetuus tam ... omnium, quam singulorum mortalium in leges consensus: quia insita sunt vniuersis absque magistro aut legislatore ipsarum semina. Ergo intellectus in omnibus hominibus valet ad intelligendas ciuiles leges, pro conseruatione societatis: imò in singulis inserta sunt ipsarum legum semina, & cognitio quædam.

Ob. 1 At inueniuntur, qui leges oderunt & cupiunt ius & fas omne euersum soluta legum repagula & libidinẽ solam pro iure grassari. Vnde & contentiones ob hoc emergunt. Ergo non videtur, quòd omnes naturaliter agnoscant & approbent leges ciuiles.

R. Illi non ideò leges oderunt, quòd ignorent bonas & sanctas esse, sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: & quòd mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur.

2. At sunt alij, qui iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contra laudabile contendunt quod ab aliis vetatur: atque hinc rixæ inter legislatores. Ergo &c.

Resp. Hoc inter ipsos certamen tale est, vt tamen primam illam æquitatis conceptionem omnibus naturaliter inditam non dirimat. Nam dum de legum capitibus inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ naturæ arguitur quæ etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est in huius vitæ constitutione nullum destitui luce rationis hominem.

Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discendis quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis.

3. At non sunt omnes omnibus discendis idonei. Ergo, &c.

Resp. Id non refert. Satis communis energiæ certum specimen est hoc, quòd nemo reperitur, cuius perspicientia non se exerat in aliqua arte.

Item Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas: sed etiam ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid: ad amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris.

Quod vt Platonem perperam impulit, vt traderet, comprehensionem eiusmodi nihil aliud esse, quam recordationem: ita nos fateri cogit, esse ingenitum humano ingenio eius principium.

Hæc ergo documenta testantur, vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam.

Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo per se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit Dominus, dum moriones creat, in quibus repræsentat, quibus excellat dotibus Anima, nisi eius lumine perfusa: quod lumen sic naturale inest omnibus, vt gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus.

Notandum que quod ipsarum artium aut inuentio, aut methodica traditio aut interior ac præstantior cognitio quæ propria est paucorum, non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscue contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

Quoties ergo in profanos scriptores incidimus, admoneat nos illa lux veritatis, quæ in eis affulget admirabilis, naturam hominis, licet ab integritate sua collapsam &

peruersam: eximiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem Dei Spiritum esse reputamus: veritatem ipsam neque reiiciemus neque contemnemus vbicunq. apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. Non n. dona Spiritus, sine ipsius contemtu & opprobrio vilipenduntur.

Quid autem? veritatem affulsisse antiquis Iureconsultis negabimus qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Ita de Philosophis, de Medicis, & omnibus artium doctoribus [illegible] Omnibus illis affulsit quædam Spiritus Sancti lux & veritas dum artes illas tradiderunt & agnouerunt. Quare & quicquid præclarū & verum in [illegible] a Deo est recognoscendum, & pro eo gratiæ illi agendæ.

Ergo cùm homines istos, quos sacra scriptura vocat Animales, in rerum [illegible] inuestigatione acutos & perspicaces [illegible] fuisse patet: talibus exemplis discamus, quot Naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam verò bono spoliata [illegible]. Neque tamen interim obliuiscamur, hæc praestantissima diuini Spiritus esse bona, quæ [illegible] publicè in genus humanum bonum, quibus vult, dispensat. Si n. Beseleel & Ooliab in eligentiam [Exod. [illegible] & [illegible]] & scientiam, quæ ad fabricam Tabernaculi requirebantur, oportuit a Spiritu Dei instillari non mirum est, si earum rerum, quæ sunt in vita humana præstantissimæ cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur.

2 At quomodo dona sunt Spiritus sancti, donata sibi a Spiritu Sancto [illegible] commercij Spiritus sanctus habeat cum impiis, qui sunt omnino a Deo alieni & cùm in solis fidelibus habitare dicatur?

Resp. Cùm dicitur habitare S. S. in solis fidelibus, id intelligendum est de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideò minùs replet mouet vegetat, fouet omnia idem Deus [illegible] sui Spiritus virtute: idque secundum vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei in creatione attribuit, & lege creationis.

Quòd si Dominus nos [illegible] impiorum opera & ministerio, in Physicis, Dialecticis, & reliquis artibus voluit adiutos: ea vtamur, ne si Dei dona vltro in ipsis oblata, negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas.

At verò ne quis hominem valde beatum putet cùm sub elementis huius Mundi [illegible] veritatis comprehensione [illegible] energia illi concessa [illegible] addendum est totam istam & intelligendi vim & intelligentiam, quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidā coram Domino. quoniam non subest solidum veritatis fundamentum. Ideò verè ait Augustinus [illegible] lib. 2. sentent. dist. 2. *Gratuita homini dona post lapsum detracta sunt: naturalia autem corrupta fuerunt: non per se sed quia puram hominis pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.*

Quòd hominis intellectus & ratio nil ferè de rebus Dei & cœlestibus intelligit.

1. Spiritualis intelligentia, nempe rerum Cœlestium tribus potissimùm rebus constat 1. Deum nosse 2 eius erga nos voluntatem; formandæ secundùm illam vitæ rationem cognoscere. Vbi ergo ad Regnum Dei, & ad hanc spiritualem intelligentiam ventum fuerit: quid cernit humana ratio quidve valet?

Resp. Quoad *primum* scilicet nosse Deum: humana ratio cæca est: & qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores.

Ob. 1 At nónne apud Philosophos multa de Deo habentur scitè, & apposite dicta? signum ergo quòd cognouerint Deum.

Resp. Verū est: sed talia sunt quę vertiginosam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidē illis Dominus vt supra dictum est exiguum Diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos ad dicendum nonnulla interdum impulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ viderunt, vt talis intuitu minime ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent. Simile. Qualiter nocturni fulgetri coruscationem qui in medio agro est, longè latéque ad momentum videt: sed adeo exiguo aspectu, vt ante noctis caligine resorbeatur quam pedem mouere queat: tantùm abest, vt in viam tali subsidio deducatur.

2. Item illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuito aspergunt, quot & quam portentosis mendaciis sunt inquinatæ?

II. Quoad secundum dico, quòd illam diuinæ erga nos voluntatis certitudinem, sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est, ne olfaciunt quidem [illegible]. Vnde humana ratio & intellectus ad hanc intelligendam nihil penitùs valet. Ergo humana ratio & intellectus ad hanc veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat, vt scilicet intelligat, primò quis sit verus Deus: secundò, qualis erga nos eius voluntas. Hoc testantur sacræ scripturæ.

Quòd ratio humana non intelligat [illegible], nec quis verus Deus sit, nec qualis erga nos esse velit, probatur per sacram scripturam.

Ioh 1. *In ipso* videlicet Deo, siue Verbo *vita erat* scilicet ab initio! *& vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Cùm ait, *lux in tenebris lucet* [illegible] humani fulgore dudum luceat [illegible] quasi aliqua est vel flamma, vel saltem scintilla [illegible]. Cum ait: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*, significat, Animam hominis ea illuminatione Deum non comprehendere. Cur? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Cùm enim appellat homines tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natos asserit*, quasi dicat [illegible] sublimis sapientia capacem carnem, vt Deum & quæ Dei sunt intelligat, nisi Spiritu Dei illuminetur & renascatur ex Deo. Vnde Mat. 16. *beatus es Simon bar Iona quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus*: quasi dicat, Quòd me agnoscas, Petre, hæc est specialis patris reuelatio.

[illegible] nostra [illegible] quicquid Dominus electis suis per Spiritum regenerationis confert.

Per Spiritum autem regenerationis confert electis suis cognitionem Dei & Christi.

Ergo hæc Naturæ nostræ deest, &c.

Maior patet: quia si non deesset, non opus esset conferre. Minor probatur per sacram scripturam passim, & vbique.

Psal. 36. Dauid fidelis loquitur sic ad Deum: *Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen*.

1 Cor. 12. *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in S. S.* Ioh. 3. Iohannes Baptista stuporem discipulorum videns, exclamat: *Nemo potest accipere quicquam, nisi fuerit ei datū de super*. Quod autem ibi loquatur de speciali illuminatione, non de Naturæ dote communi [illegible] patet: quia tot verbis quibus Christum commendaret discipulis suis nihil se profecisse conqueritur.

Deut. 29. Moses dū exprobrat populo suam obliuionem: simul tamen notat, non aliter ipsum populum in mysteriis Dei sapere, nisi eius beneficio. Vnde ait: *Viderunt oculi tui signa illa portentaque ingentia: Et non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum*. Ideo Dominus per Ierem. [illegible] singularem gratiæ loco, hoc cor se daturum pollicetur vt ab illis cognoscatur, innuitum inf[illegible] [illegible] mentem spiritualiter sapere, quantum ab se illustrata fuerit. Vide verba Prophetæ.

Ioh 6. *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Itē: *Omnis qui audiuit & didicit à Patre, venit ad me.* Quid? an non ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostēdere, qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, quàm dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? an non ideo in terras descendit, vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? an non sua quoq. legatione fideliter functus est? Ita est sanè. Sed nihil efficitur eius prædicatione nisi interior Magister Spiritus, viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt, & edocti sunt. Quæ ista audiendi & discendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum Spiritus sanctus mira & singulari virtute format: ac ne aliud nouum videatur, citat vaticinium Iesaiæ, cap. 54. *Vniuersi filii tui erunt edocti à Domino.*

Ergo restat, vt intelligamus, nemini patere in Regnum Dei ingressum, nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit.

1. Corinth. 2 Postquam stultitiæ & vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam [illegible] concludit [illegible]: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & nec potest intelligere quia spiritualiter iudicatur.* Animalem autem hominem vocat, qui lumine tantùm naturæ vtitur. Vide scholia Græca. *Spiritualem* du-

diiudicantur, id est, per solam Spiritus reuelationem patetiunt. Quin dixit supra, sapientiam humanam quasi quoddam velamen esse, quo mens à cernendo Deo impeditur.

Item ait: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius Mundi?* Ergo D. Paulus dicit, infatuatam esse sapientiam humanam: & nos scilicet illi tribuemus acumen, quo ad Deum & Regni cœlestis adyta penetrare possit. Facessat tanta vecordia.

Itaque quod hic detrahit hominib⁹, alibi soli Deo tribuit. Ephes. 1. *Deus & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis.* Ergo reuelatio est donum Dei. Item, *illuminatos oculos mentis vestræ.* Ergo a se ipsis cæcos habent oculos. Item, *Vt sciatis, quæ sit spes, &c.* Ergo ex se nesciunt.

At, inquit Pelagius, huic hominis ruditati Dominus succurrit, dum verbi sui doctrina eò dirigit mentem hominis, quo sine duce peruenire non poterat.

Resp. Doctrina verbi non sufficit: sed opus est Spiritus sancti reuelatione. Patet in Dauide. Hic habebat legem & verbum: & tamen non contentus, petit sibi aperiri oculos, vt legis mysteria contueretur, dicendo Psalm. 119. *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege, &c.* Hac locutione innuit, quod Sol quidem exoriatur terris, vbi verbum Dei illucet hominibus: verùm illi non multum inde consequuntur, donec oculos vel dederit, vel aperuerit ille ipse.

Ideò Iacob. 1. Pater luminum vocatur, quia vbicunque suo Spiritu non resplendet, omnia tenebris occupantur.

Ioh. 14. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem Spiritus veritatis, quem mittet Pater, &c. ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis.* Ecce quòd Apostolis non sufficiebat doctrina audita à Christo, sed opus habebant Spiritu sancto, qui illam doctrinam auditam illis reuelaret, & perspectam redderet.

Iacob. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, &c.* Tantum ergo ad intelligenda Dei mysteria valet humana ratio, quantum fuerit a Deo per Spiritum sanctum illuminata. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eò cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Quantum humana ratio valeat de vita probè formandæ ratione.

III. In hoc tertio videtur humana ratio esse aliquantò, quam in duobus posterioribus acutior & perspicacior. Ait enim Diuus Paulus, Romanorum 2. *Gentes quæ legem non habent, dum naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, huiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, vt qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Ergo videtur, quòd homo lege naturali (de qua hic Apostolus loquitur) sufficienter ad rectam vitæ normam instituatur.

Resp. Hæc autoritas non concludit, quòd tu concludis. Nos igitur videamus primò quorsum indita hominibus hæc legis notitia fuerit. Secundò, tum protinus apparebit, quo vsque illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Patet autem hoc ex verbis Pauli.

Dixerat illos, qui in legem peccauerunt, per legem iudicari: Qui sine lege peccauerunt, sine lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, nempè vt sine vllo iudicio præcedente, Gentes pereant: statim subiicit, suam illis conscientiam esse vice legis, ideòque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur: lex naturalis est conscientiæ sensus, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis, ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur.

Ea est hominis erga se ipsum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt putaret, non peccari nisi ex ignorantia, vt habet in Protagora. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed cùm subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec conniuere ita permittatur, quin cogatur velit nolit, aliquando apertis oculis: falsò dicitur, ipsum ignorantia solà peccare. Verius Themistius qui them. 3. de Anima, cap. 46. ait, quod intellectus in definitione vniuersali, seu rei essentia, siue in Thesi, rarissimè fallatur: fallitur verò & hallucinatur interdum, dum ad hypothesin descendit. Verbi gratia, Homicidium esse malum: si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet. Qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur, quam in Thesi nuper constituerat. Augustinus in expositione primi vers. Psalm. 7 de hoc optimè disserit.

Quanquam ne istud quidem perpetuum. Sic enim interdum flagitii turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Vnde Medica apud Ouidium: *Video meliora proboque, Deteriora sequor.*

Quare scitissimè Arist. lib. Ethic. 7. ca. 3. distinguit inter incontinentiam & intemperantiam: *Vbi (inquit) incontinentia regnat per affectum perturbatum particularis notitia menti eripitur ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: sed vbi deferbuit perturbatio, pœnitentia extemplò succedit. Intemperantia autem non extinguitur aut frangitur peccati sensu: sed contrà, obstinatè in suscepta mali electione persistit.*

Iudicium ergo vniuersale in boni & mali discrimine habet homo a natura: sed tamen etiam hoc iudicium vniuersale vtique sanum & integrum non est. Nam si hunc tantùm finem iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum, ne ignorantiæ excusationem prætexant: minimè necessarium est, veritatem in singulis cernere: sed satis superq; est eatenus intelligere, ne tergiuersari queant, qui teste conscientia, conuincantur. Et si rationem nostram volumus ad Domini legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus, quam multis partibus cæcutiat.

Et primò circa primam tabulam. Quæ in prima tabula præcepta sunt, minime assequitur. Verbi gratia, de fiducia Dei, & virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam Anima naturali sensu freta, subodorata est, in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam cùm volunt impii Deum colere, etiamsi centies reuocentur ab inanibus suis nugis: semper tamen illuc relabuntur. Hunc spiritualem cultum vnum esse qui Deo placeat, persuaderi non possunt. Dicamne igitur, præstare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet?

De secunda tabula. In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ, quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conseruationem propiùs accedũt. Quanquam & hic deliquium interdum pati deprehenditur. Excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, nimis imperiosam dominationem ferre, si qua modò ratione depellere eam queat. Nec aliud est iudicium humanæ mentis, quam seruilis esse abiectique animi, patienter eam ferre: Rursum ingenui honestique pectoris, eam excutere. Atqui Dominus, nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Ergo, &c.

De vltimo verò legis præcepto, scilicet de concupiscẽtia quid dicam? Omninò in vniuersa legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci potest animalis homo, vbi cupiditatum suarum morbos recognoscat. Nam suffocatur Naturæ lumen quam primum ad huius abyssi ingressum accedat.

Ob. At nonne Philosophi notant pro vitiis immoderatos animi affectus & motus? Vtique. Ergo videtur, quòd agnoscant concupiscentiam, vitium esse.

Resp. Quãdo pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos tantùm extantes intelligunt, & se crassioribus signis exerentes. Illa autem desideria quæ placidè titillant animum, nihil reputant. Quare sicut supra meritò reprehensus est Plato, quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit: ita & eorum repudianda est opinio, qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur, quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur nostra ratio, vt plurimùm a certa directione absit.

Quam verò nihil sit coram Domino, in cunctis vitæ partibus, D. Paulus docet 2. Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid boni à nobis, quasi ex nobis, &c.* Hoc videtur durum nobis: sed non sic Spiritui S. qui nouit cogitationes nostras esse vanas.

Psal. 94. *Nouit Dominus cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Gen. 6. 8. *Cuncta cogitatio humani cordis prona est ad malum*, vel vt in Hebr. est: *Omne figmentum humani cordis malum est.* Si ergo, quicquid ingenium & cet.

nostrum concipit, agitat, molitur, fingit, malum est: quomodo nobis in mentem veniat, instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas iustitiáque placet?

Ita videre est mentis nostræ rationem, quoquo se vertat, esse vanitati miserè obnoxiā. Huius imbecillitatis sibi conscius Dauid, petebat à Domino intellectum ad discenda mandata Dei Psal. 119. *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.* Ergo suum sibi ingenium non sufficiebat, quod petit aliud. Neq; id semel petit, sed in eodem Psalmo fere decies. Qua repetitione subindicat, quanta necessitate ad petendum vrgeretur. Et quod ille sibi vni petit, omnibus electis orat Paulus dicendo:

Philip. 1. *Non cessamus orare pro vobis, & postulare, vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spirituali, vt ambuletis digne Deo.* Si hanc rem beneficium Dei facit: Ergo non est in hominis potestate.

Augustin. de peccatorum merit. & remiss. lib. 2. c. 5. ait, *quos nos monemus necessaria mentibus illuminationis gratia, quam oculis sola lux.* Imo quòd oculi nostri aperiantur nos sumus qui aperimus oculos nostros ad cernendam lucem. sed mentis oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent.

De vi voluntatis, quæ est altera & præcipua liberi arbitrij pars.

In voluntate præcipuè vertitur arbitrij libertas, quia magis huius est electio, quam intellectus, siue rationis. Ideò hæc diligentius examinanda.

Duæ igitur quæstiones de voluntate fieri possunt, vt suprà etiam dictum est.

Prima: vtrum in voluntate hominis post lapsum sit vis & facultas, qua absque gratia regenerationis valeat per sese ad veram iustitiam faciendam, seu ad obedientiam diuinæ legis implendam, seu ad opus verè bonum, Deóq; placens faciendum. Ad hanc ferè omnes Theologi respondent, quòd non valeat nec habeat hanc facultatem voluntas: sed egeat diuina gratia.

Secunda: vtrum in voluntate hominis post lapsum, sit aliqua rectitudo & aliqua licet debilis & infirma benè agendi facultas qua per se quidem ad bonum aspiret & illud appetat: solidè tamen illud eligere absque Dei gratia, aut perficere non possit. In hac potissimùm quæstione vertitur controuersia.

Ad hanc quæstionem aliter respondent primò Philosophi: secundò aliter Scholastici quidam Theologi: Tertiò, aliter Scriptura sacra.

Videamus ergo omnium responsiones.

1. Videtur, quòd sic. Omnia enim naturali instinctu bonum appetunt. Ergo multò magis homo. Si sic. Ergo in voluntate est facultas hæc, qua ad bonum naturaliter feratur & afficiatur.

Resp. Hæc responsio Philosophorum non est ad propositum nostræ quæstionis. Hic enim appetitus de quo loquuntur Philosophi, (estque in omnibus rebus naturalibus) magis proficiscitur ab inclinatione essentiæ, quam à mentis deliberatione: atque ita nihil pertinet ad libertatem arbitrij. Nulla est enim actio liberi arbitrij, nisi dum ratio se vertit ad opposita, vt omnes Scholastici dicunt. id est, vt aliqua debeat esse actio liberi arbitrij, duo requiruntur: primò, vt obiectum appetitus tale sit quod electioni subiaceat: secundò, vt deliberatio præcedat, quæ electioni viam sternat. Hic autem nullum istorum adest: primò obiectum, id est, bonum, ad quod homo naturaliter inclinetur & feratur, vt esse felicem, non subiacet electioni, cum etiam hoc appetant animalia bruta, in quibus non est electio. Secundò, non procedit deliberatio, quando homo hoc appetit, cùm hoc naturaliter absque ratione, absque consilio, iuxta tantùm naturæ inclinationem, instar pecudis appetat & sequatur. Ergo ad libertatem arbitrij nil spectat hoc. An homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur vt bonum recta ratione diiudicet: cognitum siue diiudicatum eligat: electum persequatur. Quare hic est duplex Paralogismus. Primus. appetitus de quo loquuntur hic Philosophi) non est proprius voluntatis motus, sed naturæ inclinatio. Nos autem loquimur de proprio voluntatis motu & appetitu. Secundus. Bonum (de quo Philosophi loquuntur hic) non est bonum virtutis aut iustitiæ: sed conditionis, scil. vt homo benè habeat. Nos autem loquimur de bono virtutis & iustitiæ, quod placet Deo. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominum benè habendi desiderium: sicut nec inclinans affectio ad suam perfectionem in metallis & lapidibus, arguit in eis esse libertatem arbitrij: ideò sinamus Philosophos, qui verum quidem dicunt, sed non ad propositum nostrum. Nos enim quærimus, vtrum voluntas humana sit omni ex parte ita vitiata & corrupta, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illęsam retineat, vnde nascantur bona desideria. Ergo respondeant Theologi Scholastici.

2. Videtur, quòd sic nempe, quòd animæ insit facultas ad bonum aspirandi: sed imbecillior, quam vt in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Origenes ita sensit. Et ratio est. Rom. 7. de homine in puris naturalibus constituto ait Apostolus verba hæc: *Non quod volo bonum hoc facio sed quod odi malum*, &c. *Nam velle adiacet mihi: perficere autem non inuenio.* Ergo &c.

Resp. Negatur, quòd verba ista dicat homo in puris naturalibus constitutus: sed tantum intelliguntur de homine per Spiritum regenerato & iustificato. Hoc autem patet primo per Augustinum.

Augustinus aliquando ita sensit, vt aduersarij etiam sentiunt, & ita interpretatus est aliquando illa Apostoli verba, sicut aduersarij interpretantur: sed postea retractauit se & dixit, non posse illa intelligi nisi de regenerato per Spiritum sanctum. Vide libr. ad Bonif. 1. cap. 10. & in Retract.

Ex beati Pauli verbis: Ait enim concludens disputationem illam: *Condelector igitur legi Dei, secundum internum hominem: & caro autem aliam legem,* &c. Iam homo impius in suis naturalibus constitutus, non delectatur lege Dei, imo eam odit nec potest ei subijci. Rom. 8. *Prudentia carnis inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subijcitur.* Loquitur igitur ibi de pugna, quam iustificati sentiūt inter carnem & Spiritum, quam etiam ad Galat. describit dicens: *Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, vt non quæcunque vultis, illa faciatis.*

Item, si concedimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus: quid respondebimus Apostolo, 2. Cor. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid boni* &c. quid Mosi Gen. 8. *Figmentum humani cordis prauum.* Quid Ieremiæ, Iere. 17. *Prauū est cor hominis?*

Cùm ergo nullam habeant pro sua conclusione certam rationem, quam hanc ad Rom. 7. sed eam malè intellectam, in contrarium verò si tota Scriptura S. quæ pronunciat totum hominem esse carnem, esse prauum, nihil boni posse, esse seruum peccati: meritò istis relictis, ad S. Scripturam veniamus quæ totum hominem cum suis eloquiis in medium profert & depingit:

Itaque qualiter Scriptura S. loquatur de homine toto absque Spiritu, audiamus.

Miseria hominis describitur secundum S. Scripturam.

Iohan. 8. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Omnes natura peccatores sumus & peccauimus & peccamus. Ergo serui peccati. Si autem totus homo peccati imperio subiacet: ergo necesse est ipsam voluntatem, quæ præcipue est sedes peccati, arctissimis vinculis constringi. Sed totus homo depingitur

Ioh. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* Ergo totus homo caro est. Si totus caro. Ergo totus malus, totus inimicus Dei, totus morti obnoxius, totus legi Dei repugnans. Ait enim Paulus Rom. 8 *Prudentia carnis, inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subijcitur.* Item, *prudentia carnis mors est.* Denique si totus est caro, nil indè boni exire potest, nisi regeneretur.

Ob. 1. At carnis vocabulum, ad sensualem tantùm animæ partem pertinet, non autem etiam ad superiorem partem animæ.

Resp. Falsum est hoc, vt patet ex verbis Christi & Pauli. Argumentum Christi est hoc Oportet hominem renasci. Cur? quia caro est. Ea igitur parte caro est homo, qua oportet renasci: & præcipit Christus, vt renascatur. Renascitur aūt hic quoad animā. Ergo quoad animā caro est.

2. At concedo, quòd anima sit caro, vel dicatur caro, quoad aliquam sui partem, scilicet inferiorem, non autem secundum totam.

Res. Hoc nō potest esse. Primò, sequeretur, quod nō renascatur, sed tātū renouetur, vel potiꝰ corrigatur. Anima enim non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Secūdò, si tota anima nō indiget renouatione, quia nō tota caro sit: Ergo sequeretur, quòd homo saltē secundū illā partē, quæ nō indiget renouatione siue renascētia, posset videre regnū Dei: cùm ratio, cur homo non possit videre regnū Dei, sit, quia indiget renascentia, vtpote qui est caro. Ait enim Christus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, nō potest videre regnū Dei.* Et autē falsum, quòd homo secundū vllā sui partē possit videre regnū Dei, nisi renouetur. Ergo totus indiget renouatione:

ergo

ergo totus caro: ergo tota anima caro est.

Hoc autem confirmat vtroque loco posita antithesis. Sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, carneum sit necesse est. Nihil autem in homine est spirituale nisi per regenerationem. Ergo caro est, quicquid in homine a natura.

Item Paulus docet aperte, mentē hominis esse corruptam, & ideò indigere renouatione: si autem indiget renouatione: Ergo carnis nomine continetur. Audi Eph. 4. Posteaquam dixisset veterem hominem, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari dicendo *Renouamini spiritu mentis vestrae.* En quod prauas cupiditates non ponit in parte inferiori modò, sed in ipsa etiam mente: atque ideò exigit eius renouationem.

Ephes. 4. *Hoc igitur dico, & testificor in Domino, vt non amplius, sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, mente in [illegible] tenebris obscurati, [illegible], alienati à via Dei propter ignorantiam, quae est in ipsis ex obduratione cordis eorum.*

Hic aperte totum hominem corruptum ostendit: mentemque, superiorem partem animae, vanitate plenam esse: ideóque totum hominem indigere Christi liberatione, secundum omnem sui partem.

Ier. 17. *[illegible] animum, [illegible].*

Ier. [illegible] Lucem tantùm Deus promittit extituram in Ecclesia sua. Ergo extra Ecclesiam non nisi tenebras relinquit.

Psal. [illegible] *Homo vanitati [illegible] factus est.*

Rom. 3. Dum hominis scelestis arrogantiam vult deiicere Apostolus, [illegible] testimoniis [illegible] *non est [illegible] quisquam, [illegible]* [illegible] non in certos homines, sed in totam generationem humanam inuehitur. Neque in vitia [illegible] [illegible] depranatos mores declamat, sed [illegible] etiam naturae corruptionem. [illegible] quidem [illegible] est eo loco, non simpliciter homines obiurgare, [illegible] sed docere potius, ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possunt, nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturae constitisset, protulit haec testimonia, quibus plus quam perditam esse naturam nostram conuincitur.

Maneat ergo hoc, non prauae duntaxat consuetudinis tales esse homines quales hic describuntur: sed naturae quoque prauitate: quando quidem non aliter stare potest argumentatio Apostoli, Nullam esse homini salutem nisi a Domini misericordia, quia in se perditus est & deploratus.

5. At omnia ista vitia, quae [illegible] erat Apostolus, non sunt in vnoquoq; homine, sed singula in singulis. Ergo &c.

Resp. Licet actu non sint in vnoquoque id est, licet in vnoquoque non emergant, tamen [illegible] non licet, quin [illegible] ista in singulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam in morbi causam & materiam inclusam in se [illegible], nondum feruens dolor, non dicitur tamen sanum, [illegible] ibus vitiorum morbis [illegible] sana censetur. Quanquam non quadrat in totum similitudo. In corpore enim est vigor vitae: in anima nequaquam.

Ab honestis infidelium virtutibus & operib. arguitur quòd natura hominis in totum vitiata non sit: & respondetur, quòd si ea in ipsis virtutes, à Dei gratia fuerint, eos non quidem renouante, sed retinente à vitiis, & monente ad bona opera.

4 Ab omnibus seculis extiterunt aliqui, qui naturā duce ad virtutem tota vita intēti essent. Nec moror, si multi lapsi in eorum moribus notari possint, ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt, non nihil fuisse in natura puritatis. Exempla igitur ista videntur concludere, quòd hominis natura in totum vitiata non sit: nempe quia eius scilicet naturae instinctu, quidam eorum non modò [illegible] facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitae honestissimè se gesserunt.

Resp. Quod illae virtutes, [illegible] bona opera non a natura illis insita fuerint, sed a Dei gratia, non quidem illos renouante, sed tamen à vitiis [illegible] natura prorsus erant [illegible], [illegible] bonum publicum generis humani. Nota enim ergo quòd inter illam naturae corruptionem est nonnullus Dei gratiae locus, non quae illam purget, sed quae intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quasi lasciuire permitteret: nemo haud dubiè esset, qui non reipsa declararet verè in se competere omnia mala, quibus vniuersam naturam damnat Apostolus. Quid enim? Tu ne exemptum ab eorum numero, quorum pedes ad effundendum sanguinem veloces, manus rapinis & homicidiis pollutae, guttura sepulchris patentibus similia, linguae fraudulentae, venenata labia, opera inutilia, putrida, lethalia, quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatae? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquaeque anima, vt Paulus pronunciat; videmus certè quid futurum sit, si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. Nulla est tam rabiosa bellua, quae tam praecipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio.

In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis iniecto fraeno duntaxat cohibet tantùm ne ebulliant, quatenus expedire praeuidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa inquinamenta prorumpant, vtcunque suam magna ex parte non dissimulent impuritatem. Alii, quia honestam viuendi rationem prodesse ducunt, ad eam vtcunque aspirant: alii contra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios continerent in officio. Ita sua prouidentia Dominus naturae peruersitatem refrenat, sed non purgat.

5. At [illegible] voluntas est [illegible] enim Camillum [illegible] Catilinae [illegible] comparemus: in Camillo habebimus exemplum, quòd natura (si studio excolatur) bonitate non prorsus vacet.

Resp. Fateor quae in Camillo fuerunt speciosae dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri si in se aestimentur. Sed nego, quòd sint probitatis naturalis documenta. Animus enim eius prauus erat, contortus, atque à rectitudine alienus, quod [illegible] necesse est si animalis homo erat, & sine fide, sine Spiritus regeneratione, qua sola renouatur animus. Erat autem sine fide, sine Spiritu sancti regeneratione. Ergo &c. Si autem animus eius prauus erat animus eius: quomodo ergo natura eius rectitudinem aliquam habebat? Lege Augustinum haec disputantem, contra Iul. Pelag. lib. 4. cap. 3.

6. At quid ergo illae virtutes eximiae in Camillo? Vnde erant?

Resp. A Deo qui in illo illas virtutes collocarat propter bonum commune. Erant igitur non communes naturae dotes, sed speciales Dei gratiae, quas variè & ad certum modum profanis aliòque hominibus dispensat. Qua ratione dicimus in vulgari sermone, hunc benè natum, illum verò prauae naturae esse. Nec tamen vtrumque definimus includere sub vniuersali humanae prauitatis conditione: sed indicamus, quid specialis gratiae in alterum Dominus contulerit: quo alterum non sit dignatus.

Quòd voluntas non valeat se mouere ad bonum per se, nedum applicare.

Ergo voluntas, qua peccati seruitute vinctae tenetur, ad bonum se mouere non potest, nedum applicare. Ratio. Talis enim motus ad bonum, est principium conuersionis ad Deum. Conuersio autem ad Deum tota, tam principium quam finis, attribuitur soli gratiae Dei in sacra Scriptura. Ier. 31. *Conuerte nos & conuertemur.* Ergo, &c. Vnde Propheta Ier. eodem cap. spiritualem populi fidelis redemptionem describens ait, *Redemit Dominus populum de manu fortioris,* namque significans, quam arctis compedibus alligatus sit peccator, quam diu a Domino desertus, sub iugo Diaboli agit.

Quòd licet voluntas hominis nec velle, nec appetere bonum possit, sed captiua teneatur sub peccati seruitute, tamen remaneat voluntas libera à coactione.

7. At si voluntas est serua peccati ita vt neq; mouere se ad bonum, nec ad illud aspirare possit, ipso videtur quod non sit amplius voluntas, atque ita homo erit vt truncus.

Resp. Licet voluntas in necessitate peccati addicta sit: non tamen desiit esse voluntas quae propensissima affectione ad peccandum, & propendeat & festinet. Nam homo non in hanc se seruitutem peccati addixit non voluntate priuatus est, sed voluntatis sanitate: & licet priuatus sit libertate vera voluntatis, scilicet ad bonum & à peccato, non tamen priuatus est libertate à coactione. Vide D. Augusti. Lib.

 Hec

rum arbitrium, semper est liberum, sed non semper est bonum. Et Bernhardus docet, *Velle inesse omnibus nobis, sed velle bonum profectus: velle malum, defectus esse.* Ideò simpliciter velle, hominis est: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ.

Quòd differentia sit inter necessitatem & coactionem.

8. At offendit pias aures id quod dicitur à quibusdam, sc. quòd voluntas priuata libertate ad bonum, necessitate feratur ad malum.

Resp. Non mirum, si videatur aspera locutio: nempe iis, qui nesciunt distinguere inter necessitatem & coactionē. Coactio destruit voluntatem: non.n. voluntas est, si coacta est. Necessitas verò non destruit voluntatem. Exēplum in Deo, in beatis, qui necessitate Deum diligunt nec possunt aliter facere. Ita Deus necessariò bonus est, necessariò se ipsum diligit nec aliter facere potest: & tamen non coguntur nec illi nec ille. Ita Diabolus necessitate peccat, nec potest aliter facere: & tamen non cogitur, alioqui non ipsi imputaretur peccatum. Ita homo terrenus peccati necessitate peccat, & tamen voluntariè peccat: ideóque ipsi imputatur peccatum. Hac locutione vtitur Augustinus vbique, prædicans hanc necessitatem voluntatis ad peccandum, quæ tamen voluntariè peccat.

Lib. de perfect. iustit. *per libertatem factum est, vt esset homo cum peccato. sed iam pœnalis vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem.* Ab hac necessitate liberari petit Dauid, cùm ait *De necessitatibus meis libera me Domine.*

Hęc igitur distinctio teneatur: Hominem, vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, nec tamen inuitum, non coactum affectione animi propensissima, non violenta coactione propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est natiuæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quod si verum est, necessitati subiacet.

LOCVS IV.

DE GRATIA DEI, QVA NATURÆ VITIOSITAS EMENDATUR.

Sequitur, vt dicamus de diuinę gratiæ remedio, qua vitiositas naturę emendatur. Nam cùm Dominus in opem ferenda quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit illius in nobis opus, quale sit e conuerso nostra penuria, statim elucescet.

Quòd Deus sua gratia bonum opus in nobis inchoet ac perficiat.

Quòd Deus sua gratia in nobis inchoet bonum opus ac perficiat, nemo negare potest, propter apertum testimonium D. Pauli qui ait Phil 1. *Confido autem quòd qui incępit in vobis bonum opus, perficiet vsque in diem Iesu Christi.* Verùm, quonam modo id intelligendum sit, siue quonam modo Deus incipiat & perficiat opus bonum in nobis, non ita inter omnes conuenit.

Manifestum est, quòd per boni operis principium D. Paulus designet ipsam conuersionis originem, quæ est in volūtate. Nam si Deus in nobis incipit bonum opus: Ergo boni operis principium in nobis efficit Deus. Principium autem boni operis, est conuersio voluntatis ad Deum. Ergo Deus est ille, qui conuertit voluntatem nostram ad se, ad bonum. Et hoc est incipere bonum opus. Atq; etiam de hoc conuenit inter omnes fere sanctiores doctrinæ Theologos. Verùm, quonam modo intelligendum sit, quòd Deus conuertat voluntatem nostram ad se, atque ita incipiat in nobis bonum opus, non facilè inter omnes conuenit.

Quomodo voluntas nostra conuertatur à Deo, atque ita Deus incipiat in nobis bonum opus: an voluntatem nostram per se infirmam, adiuuando: an totam peruersam renouando, & nouam creando.

1. Quidam ergo dicunt, quòd Deus incipiat in nobis bonum opus voluntatem nostram infirmam per se, adiuuando, vt conuertatur ad Dominum, atque ita voluntatem aliquid posse per se, licet inefficaciter in sui conuersione, id est, ad bonum opus contendunt.

2. Nos verò dicimus, quòd Deus bonum opus inchoet in nobis iustitię & amorem, & desiderium & studiū in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) cordia nostra flectēdo formando, dirigendo, in iustitiam, voluntatémq; nostram totam suapte natura peruersam, renouando, regenerando. Perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando.

Vt hæc dilucidiùs pateant, afferamus in medium scripturas. Ne quis a Domino bonū opus inchoari tergiuersetur quòd voluntas per se infirma adiuuetur, alibi declarat Spiritus sanctus quid valeat voluntas sibi relicta.

Ezech. 36. *Dabo vobis cor nouum, Spiritum nouum ponam in medio vestri & auferam cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam, vt in præceptis meis ambuletis:* Quis voluntatis humanę infirmitatem dicet subsidio roborari, quo ad bonam electionem efficaciter aspiret, cùm transformari renouariq; totam oporteat. Ecce, dicit cor nostrum esse lapideum. Si qua ergo in lapide est mollicies quæ adminiculo aliquo tenerior facta flexum quemlibet recipiat, sicut cera: Ego quoque concedam, ductile esse cor hominis in recti obedientiam, atque flexibile, modò gratia Dei suppleat quod in eo imperfectum est. Verùm, si hac similitudine ostendere voluit Dominus, quòd nihil vnquam boni possit è corde nostro exprimi, nisi penitùs aliud fiat: cur inter nos & ipsum Deum partimur, quod sibi vni vendicat dicēdo, *Dabo vobis cor nouum, &c.* Si ergo lapis in carnem transformatur, quando cor nostrum Dominus adrectum studium conuertit: aboletur vtique quicquid est propriæ voluntatis nostræ: Quod in eius locum succedit, totum à Domino est.

Obiect. At concedit quidē Augustinus, voluntatem à bono, suopte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti: sed ita tamen, vt præparata, suas deinde partes in agendo habeat. Ait enim Augustinus ad Bonif. epistol. 106. *Omne bonum opus gratia præcedit, & id comitante, non ducente pedissequa, non præuia voluntate.* Ergo, &c.

Resp. Ego autē duo in Prophetę verbis signari animaduerto. Primum, quod Dominus & prauam nostram volūtatem corrigat vel potiùs aboleat: Secundum, & quod à se ipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, eo vt pedissequam appelles voluntatem, tibi permitto. Sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, nempe quòd gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. Nam ipsam quoque voluntatem operatur gratia.

Ad Augustinū verò respondeo: quod consilium Augustini non fuerit, dum pedissequam gratię vocat humanam voluntatem, secundas quasdā a gratia partes illi assignare, in bono opere: sed quia hoc tantùm illi propositum erat, refellere pessimum Pelagij dogma, quod primam salutis causam in hominis merito ponebat: quod satis erat præsenti causæ contēdit, nimirum gratiam omni merito esse priorem: altera interim quęstione omissa de perpetuo gratiæ effectu: quam tamen quæstionē alibi egregiè tractat. Nā dum aliquoties dicit, quòd Dominus præuenit nolentem, vt velit & volentem subsequatur, ne frustra velit: ipsum vtique boni operis in solidum facit autorem.

Summa igitur rei, apertis scripturæ testimoniis approbata, hęc est: Quòd conuertamur ad iustitiam, primò oportet aboleri totum quod ex nobis est: id quod indicat, dum dicit, *Auferam à vobis cor lapideum.* Secundò, quicquid in eius locū subdit, ab ipso Domino est: id quod indicat dum dicit: *Dabo vobis cor carneum.* Id etiam alibi sæpius dicit.

Ierem. 32. *Dabo eis cor vnum & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus.* Et ibid. *Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me.*

Ezech. 11 *Dabo eis cor nouum & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum.* Non posset euidentiùs sibi vendicare, nobis adimere quicquid est in voluntate nostra boni & recti, quam dum conuersionem nostram, creationem noui Spiritus, & noui cordis esse testatur. Sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni, donec reformata fuerit, & post reformationem, quatenus bona est a Deo esse, non à nobis. Sic & preces sanctorum compositæ leguntur. 1. Reg 8. Salomon ait, *Inclinet cor nostrum ad se Dominus, vt seruemus mandata sua.* Ergo cor nostrum suapte natura semper est rebelle in mandata Dei nisi flectatur à Domino. Psal. 51. *Cor mundum crea in me Deus & Spiritum rectum, &c.* An non omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit Dauid, & Spiritum obliqua prauitate contortum. Munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, totam illi acceptam refert. O superbiam nostram! Dominus iubet, vt suum sabbathum sanctificemus, id est, quiescamus ab operibus nostris, & suis locum demus: nos autem non possumus operibus

nostris valere iussis. Dei operibus locum iustem cedere.

Ioh. 5. *Ego sum vitis, vos palmites: Pater meus agricola est; sicut palmes non potest fructum ferre a seipso nisi manserit in vite: sic & vos nisi in me manseritis, quia sine me nihil potestis facere.*

Quæ est ergo natura nostræ ad bonum aptitudo?

Phil. 2. *Deus est, qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate sua, &c.* Prior pars operis boni, est voluntas ad bona, vltimum in exequendo conatus. Vtriusque autor est Deus. Ergo Domino surripimus, si quid nobis arrogamus, aut in voluntate, aut in effectu. Si diceret Apostolus, quòd Dominus infirmæ voluntati nostræ opem ferret, non nihil nobis relinqueretur: sed cùm dicit, quòd Deus in nobis efficiat voluntatem, iam extra nos locatur, quicquid in ea boni est. Deinde, quoniam carnis nostræ pondere, bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. 1. Corinth. 12. *Deus operatur omnia in omnibus.*

Quomodo Deus incipiat, & perficiat opus in nobis.

Hunc itaque in modum & incipit & perficit in nobis bonum opus, primò, vt illius fit quod recti amorem concipit voluntas, quod in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur. Secundò, quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt. Tertiò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

At voluntatem mouet non qualiter multis seculis traditum est, vt postea nostræ sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo. Non ergo Dominus porrecta tantum manu expectat, an suo auxilio adiuuari nobis adlubescat: sed facit vt adlubescat adiuuari, & sinul adiuuat, & efficaciter afficit. Tale in de homini adhuc stantis conditionem concedimus, vt pronior sit ad alterutram partem inclinare. Sed cùm suo exemplo docuerit, quàm misera sit liberum arbitrium, nisi Deus in nobis & velle & posse operatur: quid fieret nobis si ad eum modum Dominus suam nobis gratiam impartiatur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitudine. Non enim ait Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam, si acceptemus: sed quòd ipsam in nobis efficiat velle. Quod non aliud est, quàm Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari, & in eo tanquam in possessione sua regnare.

Iohan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit venit ad me.* Hic docet, quòd gratia Dei ita sit, ita efficax sit: quia quos Pater docet, facere aliter non possunt, quin veniant ad Christum, vt etiam Augustinus de prædestinatione sanct. docet. Hanc autem gratiam non quibuslibet dignatur Dominus: sicut vulgò dicitur, Eam nemini denegari, sed omnibus offerri. Dicendi quidem sunt homines, expositam esse Dei benignitatem omnibus sine exceptione, qui eam quærunt: sed cùm ij demum quærere incipiant, quibus Domini gratia aspirauit: nec hæc quidem particula de eius laude decerpenda erat. Hæc est autem electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur.

Vtrum homo bene vtendo prima gratia, mereatur secundam gratiam, & consequenter perseuerantiam: vel an ipsa quoque detur gratis.

Videtur aliquibus, quòd sic. Dicunt enim, quòd secunda gratia, & perseuerantiæ donum, diffunditur pro hominum merito, prout se vnusquisque non ingratum præbuerit primæ gratiæ: & allegant illud Luc. 19. *Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, super multa te constituam.*

Resp. Quòd non detur pro merito vllo hominum, alioqui non esset gratia hæc posterior, siue secunda gratia. Ait enim Augustinus, *Non est gratia vllo modo, si non est gratuita omnimodo.* Perseuerantia autem est maximum donum & gratia, vt disputat August. de bono perseuer. Ergo, &c.

Ad argumentum, dico, quòd Dominus, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit gratum acceptumque habet: hoc modo inuenit in illis, quod maioribus gratiis prosequatur. Concedo, & verum est. Et huc pertinent sententiæ illæ, & intelliguntur hoc modo, Matth. 25. *Habenti dabitur.* Luc. 19. *Euge, serue bone, &c. quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam.*

Sed hic cauenda duo. *Primum*, Ne remunerari dicatur, posterioribus gratiis legitimus vsus primæ gratiæ, ac si homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem. *Secundum*, Ne sic remuneratio censeatur, vt desinat haberi gratuita gratia. Fateor ergo expectandam eiusmodi fidelibus hanc Domini benedictionem semper, vt quò melius vsi fuerint superioribus Dei gratiis, eo maioribus posthac augeantur. Sed primò, illum quoque vsum a Domino esse dico & secundò, hanc remunerationem in quoque à gratuita eius beneuolentia prouenire contendo. Quod D. Paulus nominatim expressit Phil. 2. cùm enim dixit, *Deus operatur in vobis & velle*, & perficere statim addit, *pro bona sua voluntate.* Hac dictione gratuitam eius benignitatem indicans.

At si nos, postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam subsequenti gratiæ per conatus nostros cooperamur: quare ergo remuneratio illa, quam Dominus reddit primæ gratiæ posterioribus gratiis, non debet etiam attribui partim nostris conatibus?

Vtrum homo cooperetur secundæ gratiæ: an sola gratia operetur in homine, & quomodo.

Resp. Id quod dicitis, nostros conatus cooperari secundæ gratiæ, postquam primæ gratiæ locum dedimus, potest intelligi dupliciter. Primò, quod nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequium edomiti sumus, vltrò pergamus, & obsequentes simus & propensi ad sequendam gratiæ actionem. Et hoc concedo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, ibi talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde tamen nisi quòd Spiritus Dei, vbique sibi consentiens quam principio genuit obedientiæ affectionem, ad perseuerandi constantiam fouet & confirmat?

Secundò itaque quòd nos à nobis ipsis innitamur, vnde gratiæ Dei collaboremus. Hoc nego, & est error pestilentissimus.

Restat igitur, quòd Deus non remuneret quod nostrum est, nec conatus nostros: sed opus suum maioribus gratiis prosequatur & cumulet.

At quid ergo sibi vult Apostolus, cùm ita loquitur? *Plus omnibus illis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum.* 1. Cor. 15. Ergo nos cooperamur gratiæ Dei: non autem sola operatur in nobis.

Respon. Quia paulò arrogantiùs dictum videri poterat, quòd se præferret omnibus: id quidem corrigit, referens laudem ad Dei gratiam: sed non ita, vt se gratiæ cooperarium vocet. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem Domini gratiæ adscribit, illa correctione: *Non Ego* (inquit) *is sum, qui laboraui, sed gratia Dei, quæ mecum erat, sine qua mihi aderat.* Græcus enim articulus omissus est qui textum clarum reddit, & facit gratiam Dei non cooperatricem, sed omnium effectricem. Hoc etiam, licet obscurè, docet Augustinus, cum ita loquitur: *Præcedit voluntas bona hominis, multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa, in eis & ipsa est: quia scriptum est, Misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequetur me. Nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit.*

Augustini sententia de gratia Dei.

De correct. & gratia, cap. 2. ait, *gratiam perstandi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse, si vellet. Sed non velle, vt posset. Nobis verò & velle dari, & posse.* Item paulò pòst: *Tantum quippe Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum, vt ideò possint, quia sic volunt, ideo velint, quia Deus operatur, vt sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen, ad reprimendam elationem, necesse perficeretur virtutem decet, ipsis relinqueretur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint si velint, nec Deus in illis operatur, vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet: ideoque perseuerare non possent. Subuentu ergo est infirmitati voluntatis humanæ vt gratia diuina indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur: ideoque quantumuis infirma nõ deficeret.*

Item ca. 14. tractat copiosius, quomodo corda nostra necessariò sequãtur Dei afficientis motum: & dicit quidẽ, Deũ homines suis volũtatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Ergo habemus ex Augustino, nõ offerri tantũ à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur, aut respuatur: sed ipsã esse, quę in corde & electionẽ & volũtatẽ formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius, & effectus: nec aliã habeat sibi obsequentẽ volũtatẽ, nisi quã ipsa fecit. Ait enim alibi, *Quod omne opus bonum in nobis facit gratia Dei.* Quòd autẽ alibi dicit, Epist. 106. *non tolli gratia voluntatem: sed ex mala mutari in bonam: & cùm bona fuerit adiuuari:* sic nisi, tantùm, hominem non ita trahi, vt sine motu cordis, quasi extraneo

impulsu feratur: sed intus sic affici, vt ex corde sequatur.

Quòd gratia non omnibus, sed specialiter electis, & gratuitò detur.

Augustinus: *Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita, neque secundum merita voluntatis, sed gratuitâ gratia. Quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari.*

Quòd secunda gratia non detur homini, quia sit benè vsus prima.

Augustinus impugnat ib. hanc opinionem, quæ hominum meritis [illegible] gratiam reddi putat, quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint.

Multi gratiæ effectus.

De correct. & gratia, c. 8. recenset hos effectus, & docet,

1. Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem.

2. Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem [illegible] formatur.

3. Quòd [illegible] roboretur.

4. Quòd illa gratia [illegible], nunquam excidat: deserente [illegible].

5. Quòd gratuitâ Domini misericordiâ & ad bonum [illegible] & [illegible] perseueret.

6. Quòd [illegible] directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vllo suo merito.

[illegible] valet, quicquid valet liberum arbitrium, vt etiam Epistol. 45. ait Augustinus.

Hæc [illegible] manumissio, quâ à peccati [illegible] liberamur, [illegible] 8. *Si vos filius hominis liberauerit, verè liberi eritis*: [illegible] restitutio, quâ deposito veteri homine, ad imaginem Dei instauramur. 2. Corinth. 3. modo, regeneratio, quâ in nouos homines regeneramur.

DE BELLO, SIVE PVGNA INTER CARNEM ET SPIRITVM in regeneratis.

Quòd licet gratia Dei renouet ac regeneret hominem: non tamen ita perfectè, quin remaneat aliqua pars iugo peccati obnoxia: vnde pugna inter carnem & Spiritum nascitur.

Quanquam autem gratiâ Dei hominem regenerari diximus: hoc tamen notandum est, nunquam [illegible] [illegible], quin peccati iugo pars nostri obnoxia maneat: [illegible] non ita [illegible] homines [illegible] appareant: nunquam [illegible], quàm diu [illegible] immoramus.

Circumferimus enim semper reliquias carnis nostræ quàm diu corporis huius carcere circumdamur, pro quarum [illegible] huius vitæ tempo[re] [illegible].

Itaque fidelis anima, à regeneratione, in duas partes diuisa [illegible] inter se est. Nam qua parte à Spiritu Dei [illegible] & erigitur, ad immortalitatis amorem, studiumque erecta, in iustitiam, puritatem, sanctitatem tota intenta est: vnam regni cœlestis beatitudinem meditatur: ad Dei societatem aspirat. Qua parte verò naturalem adhuc affectum retinet: in terræ corruptione volutatur, prauis cupiditatibus immersa quid pulchrũ sit ac bonum non videt, in peccati luto defixa, Deum iustitiæ [illegible] auersatur, vt Rom. 7. est.

Inde continuè nascitur & durissima palæstra, quæ pium hominem in tota vita non leuiter exercet: dum

1. Spiritu sursum erigitur: à carne deorsum trahitur.

2. Spiritu festinat ad immortalitatem: carne ad mortalitatem deprimitur.

3. Spiritu iustitiam cogitat: carne sollicitatur ad iniquitatem.

4. Spiritu dirigitur in Deum: carne auertitur à Deo.

5. Spiritu contemnit Mundum: carne ad illecebras Mundi allicitur.

6. Spiritu seruit legi Dei: carne autem legi peccati. Rom. 7.

7. Spiritu promptus est ad omnia pro Christo patienda: carne autem infirmus.

Hanc pugnam experiuntur pij homines. De hac Rom. 7. Gal. 5.

Quòd, licet inter se pugnent caro & Spiritus in piis, Spiritus tamen praualeat: & quomodo se gerere debeat Christianus in hac pugna.

At quomodo fieri potest, vt eandem Animam simul & semel Spiritus ad Deum conuertat: & caro à Deo auertat?

Respond. Licet isti duo Athletæ piam Animam suo certamine ita distrahant: dispari tamen conditione inter se congrediuntur. Neque enim cùm dicitur, quod caro Animam à Deo auertat, à pietatis studio auocet, &c. ita intelligendum est, quasi ipsa caro ita tentando proficiat, vt contrariam opes Spiritus omninò dissiciat ac euertat, effectumque extinguat. Absit. Quid ergo?

1. Dum conatur abrumpere: obstaculis suis remoratur.

2. Dum à cursu [illegible] vult: impedimentis retardat.

3. Dum [illegible] nititur: ardorem [illegible].

4. Dum [illegible] nititur & infestat.

Inter illas porrò difficultates sic Dei [illegible] esse animatum conuenit, vt præcipuo cordis voto & affectu, in Deũ aspiret & [illegible], [illegible] & quòd à carne semper [illegible], aliud è ingenti [illegible], [illegible] *Infelix. Ego homo qui me liberabit &c.* Rom. 7. Hoc intelligit D. Paulus cum dicit Rom. 8. *Vos non secundum carnem ambulatis, sed secundum Spiritum, si tamen Spiritus Dei [illegible].* [illegible]: superiores partes debere secundum Spiritum Dei stare, significat.

Hinc patet, quantum discriminis sit inter animalem & spiritualem hominem. *Animalis* homo [illegible] quidem aclancinatur sua conscientia, ne [illegible] [illegible] toto cordis desiderio delectatur [illegible] libenter obsequitur, nec [illegible] in illis horret, [illegible], quam [illegible] erat.

Spiritualis autem siue regeneratus præcipua voluntatis parte legi [illegible], peccatum, quod per imbecillitatem committit, odit & execratur, [illegible] implicet, [illegible], dulcedine legis Dei magis semper oblectatur, quàm voluptatum blanditiis: nec [illegible] repugnante non modò conscientia [illegible], sed etiam cordis affectu.

Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem [illegible] adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur, & infirmitatem suam quoque meliùs discant. Et fatentur omnes Doctores pij, remanere in sanctis fomitem peccati, vnde perpetuò scateant cupiditates, quæ ipsos ad peccandum [illegible] & extimulent. Item fatentur, sanctos illo concupiscendi morbo ita adhuc implicatos teneri, vt obsistere nequeant, quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam titillentur.

Augustin. ad Bonifac. lib. 4. Contra Iul. Pelag. lib. [illegible] cap. 1. ibi refert sententias de hac materia.

Quòd fomes & fomitis motus sint peccata in sanctis, licet non imputentur.

Dicimus autem nos, quòd cupiditates illæ, & fomitis motus, quibus sancti titillantur ad peccata, peccata sint: idque quia sunt contra legem Dei, quæ prohibet omnem concupiscentiæ motum. Imò dicimus etiam, quòd fomes ipse, ipsa, inquam prauitas, quæ eiusmodi cupiditates in nobis excitat, peccatum sit: idque quia cum rectitudine, quam lex requirit in nobis, repugnat: atque ita docemus in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscentiæ prauitas, quæ cum rectitudine pugnat.

At Deus dicit, quòd Ecclesia sua sit sine ruga, munda vt columba, sancta, &c. Sancti sunt ipsa Ecclesia. Ergo in eis peccatum non est. Est autem fomes. Ergo fomes peccatum non est.

Respon. Quòd Ecclesia dicitur sine peccato, intelligitur quoad reatum, quoad imputationem: non quoad ipsam peccati materiam. Deus enim præstat hoc, non [illegible] do, vt peccati regnum aboleatur in eis. Virtutem quidem Spiritus sancti [illegible] subministrat, qua superiores in certamine, victoresque fiant. Sed regnare tantùm, non etiam

etiam habitare desinit peccatum in illis, vt Rom. 7. patet.

Duo ergo dicimus: primò, quòd in sanctis ita vetus homo crucifixus sit, ita lex peccati abolita sit, vt tamen reliquiæ supersint non vt dominentur: sed vt infirmitatis suæ conscientia humiliem. Secundò, dicimus illas quidem reliquias non imputari sanctis, ac si non essent: sed tamen simul etiam dicimus, non imputantur, hoc fieri propter misericordiam [illegible] illas reliquias non vult imputare sanctis suis: non autem quòd non sint ita in se peccata, vt nisi misericordia Dei eas tegeret, meritò condemnaret homines coram Deo. **Hoc igitur ostendetur ex Scriptura S.** deinde ex Augustino.

1. Rom. 7. Loquitur ibi in persona regenerati hominis, vt probat Augustinus, & conuincit multis rationibus. Ibi autem loquens de fomite hoc primò vocat peccatum dicendo: *Non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum.*

2. Repugnantia aduersus legem Dei peccatum est. Impedimentum etiam iustitiæ, peccatum est. Hic autem motus & fomes inhabitans in sanctis, repugnat aduersus legem Dei. Item, impedimentum est iustitiæ Dei. Ergo peccatum est.

Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis &c.*

3. Vbicunque est spiritualis miseria, ibi etiam est culpa. In sanctis est spiritualis miseria, qua tenentur captiui sub peccato, vt patet Rom. 7. Ergo in illis etiam est culpa.

4. Iubemur diligere Deum ex toto corde, tota mente, &c. id est, vt omnes vires, tota mens, totum cor, omnes facultates nostræ, tam corporis, quàm animæ, amore Dei occupentur & plenæ sint, ita vt nihil in eis sit, nisi Dei amor, Dei studium, Dei cogitatio, &c. Ergo [illegible] legi Dei non satisfaciunt: qui vel leuiculam appetitionē corde concipere vel vllam [illegible] cogitationem animo admittere possunt quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? An non illæ sunt animæ facultates & vires, subitis motionibus afficere, [illegible] apprehendere mente concipere? Istæ igitur cùm vanis & prauis cogitationibus [illegible] ad se patefaciunt annon ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare, qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata, illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: illi transgressionem legis peccatum esse negare, necesse est.

At absurdum videtur damnare in vniuersum cupiditates omnes, quibus homo naturaliter afficitur, cùm a Deo inditæ sint, Natura autore.

Resp. Non damnamus eas cupiditates, siue appetitiones, quas homini ingenuo Deus sic a prima creatione insculpsit, **vt inde eradicari, nisi cum ipsa humanitate, non possint**: sed tantum insolentes esse, eósque motus, qui cum Dei ordinatione pugnant [illegible]. Iam verò cum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeo vitiatæ sint & corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua [illegible] & intemperies: quia ab ortu [illegible] concupiscentia separari nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Vel breuius respondeo. Omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus, non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ. Inordinatas autem esse dicimus: quia ex natura corrupta & polluta nihil puri aut sinceri prodire potest.

August. contra Iul. lib. 2. *Lex ista peccati, & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa, scilicet quia reatus solutus est in sacramento, quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles.*

Item, *Lex itaque peccati, quæ in tanti quoque Apostoli membris erat remittitur in Baptismate, non finitur.*

Item: *Legem peccati cuius manentis solutus est in Baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitates, quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus Spiritum.*

Item lib. 5. *Sicut cæcitas cordis, & peccatum est, quo in Deū non creditur & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur & causa peccati, cum aliquid cæci cordis errore committitur: Ita concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati: quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati, defectione consentientis, vel contagione nascentis.* Quid apertius?

In Iohan. hom. 41. *Si carne seruis legi peccati, tunc fac, quod ait Apostolus, Non regnet peccatum, &c.* Non ait, *Non sit, ed non regnet. Quamdiu viuis peccatum necesse est esse in membris tuis. Saltem regnum illi auferatur, Non fiat quod iubet.*

At Iacob. 1. ait, Cōcupiscentia cùm conceperit, parit peccatum. Ergo ipsa concupiscentia non est peccatum

Resp. Loquitur ibi de peccatis actualibus: alioqui sequeretur ex illa sententia, quod nec ipsa mala voluntas in peccato deputaretur.

Quomodo impius derelictus à gratia Dei. & Satanæ addictus, ita in peccatis suis agatur arbitrio Satanæ, vt tamen suo etiam arbitrio vltrò sequatur, ac propterea sibi peccatum imputetur.

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, satis probatum est. Item distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret, cum dum necessariò peccat, nihilò tamen minus voluntariè peccare.

Sed quoniam, dum in seruitutem Diabolo addicitur, illius magis arbitrio videtur agi, quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat. Tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere, sacra Scriptura insinuat.

D. Augustinus humanam voluntatem equo comparat, sessoris nutum expectanti, Deum ac Diabolum, sessoribus. *Si Deus illi insidet* (inquit) *perinde ac moderatus ac peritus sessor illam regit, tarditatem incitat, nimiam celeritatem comprimit, petulantiam luxuriamque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit. Quod si eam Diabolus occupauit, instar stulti ac petulantis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociamq, instigat.*

Quòd igitur dicit hominis animalis voluntatē imperio Diaboli subiacere, vt inde agitetur: non significat, ipsam reluctantem ac resistentem ad obsequia adigi: sicut inuita mancipia obire iussa nostra, domini iure cogimus: sed significat, Satanæ præstigiis fascinatum, illi se ad omnem ductum, obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Ideo Apostolus 2. Corint. 4. *Deum huius sæculi* ait *excæcasse mentes infidelium, qui exitio sunt destinati, ne videant lumen Euangelij.* Et Ephes. 2. ipsum Diabolum dicit *operari in filiis diffidentiæ.* Excæcatio impiorum & quæcunque inde sequuntur peccata, opera Satanæ nuncupantur, quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit, in qua fundamentum regni Satanæ, id est, peccatum residet.

An aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnulla eius actio intercedit.

Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis: quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto viro Iobo illata. Chaldæi interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palam extat.

Satan quoque in opere non cessat, à quo totum id prouenisse, narrat historia.

Dominum autem id totum fecisse, testatur Iob. & opus Domini esse recognoscit, dicendo, *Dominus dedit, Dominus abstulit.*

Quomodo igitur idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem autorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali autorem prædicemus?

Resp. Facilè soluitur quæstio, si primò inspiciamus finem agendi: secundò modum.

1. Dei consilium & finis est, serui sui patientiam calamitate exercere. Satan molitur eum ad desperationem Dei: & hic finis eius est. Chaldæorum finis est vt ex re aliena, præter ius & fas, lucrum quærant. Tanta in consiliis diuersitas opus tam diuersum facit, & distinguit.

2. In modo non minus est discriminis. Dominus permittit Sathanæ affligendum seruum suum Iobum, & Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit illi permittit ac tradit impellendos. Satan alioqui prauos Chaldæorum animos, venenatis suis aculeis, ad perpetrandum id flagitium instigat. Chaldæi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniaque membra scelere obstringunt ac contaminant. Satan ergo propriè dicitur agere in reprobis, in quibus regnum suum, id est, nequitiæ, exercet. Deus etiam dicitur suo modo agere in reprobis, eo quòd

ipse Satanam instrumentum cùm sit eius, pro eius nutu ac imperio huc atque illuc inflectit, ad exequenda eius iusta iudicia.

Omitto hic vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes sicut sustinentur, ita efficaciam quidvis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet.

Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari videmus, non esse absurdum: sed varietas in fine & modo agendi, facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat: Satanæ hominisque nequitia cum sua se confusione prodat.

Atque hinc etiam patet, quomodo intelligendum sit, quòd Deus dicitur excæcare, indurare aliquem, corda impiorum vertere, impellere, &c.

Quomodo Deus aliquem excæcare aut indurare dicatur.

1. Quidam sic exponunt, præsciuit aliquem indurandum esse, & illum permisit indurari, nihil tamen in eo agendo.

2. Atqui vt Augustinus contra Iul. lib. 5. quòd non tantùm permittendo, sed etiam per potentiam impellendo. Ibi enim Augustinus longa oratione contendit, non tantùm permissione aut patientia diuina esse peccata, sed etiam potentia, vt sic priora peccata puniantur. Nos ergo dicimus, id fieri duplici ratione.

1. Per subtractionem gratiæ diuinæ. Nam cùm sublato eius lumine nihil quàm caligo & cæcitas superfit: cùm ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: cum, cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: rectè excæcare, indurare, inclinare dicitur Deus eos, quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi, adimit.

2. Secunda ratio, quæ multò propius ad verborum proprietatem accedit, est, quòd ad exequenda sua iudicia, per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinat, quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat.

Secundùm primum modum istud videtur dictum.

Iob. 12. *Aufert labium a veracibus, & rationem tollit à senioribus.*

2. Thess. 2. *Mittit Deus efficaciam erroris, vt credant mendacio.*

Ier. 16. *Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te?*

Ita enim indicant potius, quales Deus homines faciat deserendo quàm qualiter opus suum in ipsis peragat.

Sed sunt alia testimonia, quæ vltra procedunt, qualia sunt de Pharaonis induratione.

Exod. 4. *Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat ac dimittat populum.* Postea dicit Exod. 7. *Induratum est cor Pharaonis.* Quomodo indurauit? An indurauit non emolliendo? id quidem verum est: sed tamen plus aliquid fecit: nempe quòd obstinatione pectus eius obfirmandum & indurandum Satanæ mandauit, vnde prius dixerat:

Exod. *Tenebo cor illius.*

Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. Vnde excitati? Moses certè asserebat:

Deut. 2. *Dominum fuisse, qui corda eorum excitasset, roborasset, &c.*

Psal. 105. David eandem historiam recitans, dicit, *ipsum Dominum vertisse corda eorum, vt odirent populum suum.* Iam dicere non potes, destitutos Domini consilio, impegisse. Nam si roborantur & vertuntur (vt ait Moses & Dauid) destinatò inflectuntur ad idipsum.

Item quoties in populi trasgressiones vindicare illi placuit: quomodo opus suum in reprobis, quos excitabat ad affligendum populum suum, adimpleuit? Vtiq; hic vides, quòd efficacia agendi penes ipsum Deum fuerit: Illi verò, scilicet reprobi, ministerium tantùm Deo præbuerint. Quare nunc Esa. 5. 7. sibilo suo euocaturum illos se minabatur, dicendo: *Et eleuabit signum Gentis, quæ procul est: & sibilo annuet ei ab extremo terræ, quæ confestim velox & leuis aderit.* Nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos, dicendo Ezech. 12. 17. *Et extendam rete meum*, (siue sagenam meam) *super eum, & capietur in sagena mea: & adducam eū in Babylone.* Nunc instar mallei ad feriendos Israëlitas, Ier. 50. *Super terram dominantium a cede, &c. dissipa & interfice, &c. Quomodo confractus est malleus vniuersa terræ?* Sed præcipuè tū declarauit, quam nō sit otiosus in illis, dū Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinetur, & impingatur dicendo Esa. 10. *Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea?*

D. Augustinus non malè alicubi de prædestinat. Sanct. definit ita: *quòd mali peccant, eorum est: quod peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei est, tenebras prout visum est, dividentis.*

Quòd verò Sathanæ ministerium intercedat ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua destinat: vel ex vno loco satis constat.

1. Reg. 16. 18. 1. sæpe dicitur, quod Spiritus Domini malus Saulem aut rapuerit aut dimiserit. Id de Spiritu sancto non potest intelligi. Ergo Spiritus malus, id est, Sathan dicitur Spiritus Domini: quia ad eius nutum potentiamque respondet instrumentum magis Dei in agendo, quàm à seipso autor.

Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Sathan & impij moliuntur. Ille enim mala instrumenta, quę sub manu habet, & versare quo vult potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingeni prauitate conceptam, effectu pariunt.

Vide de hoc etiam Cap. de Prouidentia Dei.

Ostensum igitur est, quomodo in reprobo homine regnet Satan: & quomodo in vtroque, scilicet & in reprobo, & in Satana agat Dominus.

Vtrum in actionibus indifferentibus & externis, omnino & verè liberum sit hominis arbitrium.

Videtur quòd sit etiam specialis gratiæ Dei, quoties in mentem nobis venit eligere, quod è re nostra est, quoties cò voluntas inclinat. Rursum, quoties & mens, & animus refugit, quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentię vis, vt non modò rerū euentus succedant, sicut expedire prospexerit: sed etiam vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Et hoc patet ex diuinis scripturis. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitamus, imò ita videtur apertè, nempe, quòd res externæ sub humano arbitrio sitæ sint. Verùm si aures prębeamus tot testimoniis Scripturarum, quæ Dominum in iis quoque regere animos hominum clamant: arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiiciendum iudicabimus.

1. Exod. 11. Quis Ægyptiorum voluntates Israëlitis conciliauit, vt pretiosissima quæque vasa illis commodatò darent? Nunquam eò animum ipsi induxissent sua sponte. Ergo eorum animi Domino magis suberant, quam a se ipsis regebantur.

2. 2. Reg 17. Quis animum Absoloni auertit ab amplexando consilio Achitophel, quod esse oraculi vice solebat?

3. 1. Reg. 12. Quis flexit Roboam vt iuuenili consilio persuaderetur, ne[illegible]t contra Israel?

At ista sunt singularia exempla. Ideò non concludunt in vniuersali.

Resp. Ego verò dico, hæc sufficere ad ostendendū quòd quoties Deus viam facere vult suę prouidentiæ, etiam in rebus externis, hominum voluntates flectat & verset: nec ita libera sit illorum electio, quin eorum libertati, Dei arbitrium dominetur.

4. Item experientia quotidiana animum nostrum à motione Dei potius, quam ab electionis nostrę libertate pendere docet. Nam in rebus minimè perplexis, iudicium, & mens nos sæpè deficit: & in rebus factu non arduis animus flaccescit. Et contrà in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita intelligitur illud

5. Prou. 20. *Vt aure audias, vt oculus videas, Dominus facit vtrumque.* Non enim de creatione loquitur: sed de peculiari eius gratia.

6. Prou. 21. *Sicut diuisiones aquarum: ita cor Regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud.* Sub vna specie, totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta esse id iuris maximè conuenit Regię voluntati, quæ in alias quodammodo imperium exercet. Si ergo illa Dei manu flectitur: neque nostra eximitur ea conditione. Ideò

7. Augustinus de gratia & lib. arbit ad Valentinum ca. 20. *Scriptura si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas*

Bonis actus bonos & vitam dirigit aeternam: verùm etiam illa quae [illegible] creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quo voluerit, quando voluerit faciat inclinari, vel ad praestanda beneficia, vel ad poenas [illegible] occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Notandum: quòd ab euentu rerum non sit aestimandum hominis arbitrij facultas: [illegible] quod inuentri quidam [illegible] postea fac[illegible]. Ex eo enim [illegible] sibi videntur humanam [illegible] quòd ne [illegible] quidem monarchis omnia ex sententia [illegible] [illegible] quae loquimur: intra hominem considerandá est, non ab externo successu metienda. Nam in liberi arbitrij disputatione non hoc quaeritur, An homini, quae sit, quae animo deliberat [illegible] perficere & exequi per externa impedimenta liceat; sed an in se qualibet habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem. Quae vtraque si homini [illegible] [illegible] [illegible] liberi arbitrij [illegible]. Romulus [illegible] [illegible] quam Augustus Caesar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Argumenta contra praedicta, & solutiones.

1. Si peccatum necessitatis est: ergo desinit esse peccatum. Non est enim peccatum [illegible] voluntarium. Si voluntarium, ergo vitari [illegible].

Resp. Vtraque consequentia falsa est. Prima falsa est. Nam non ideo sequitur [illegible] peccatum non esse, aut non debere imputari, quia sit necessarium. Necessitas enim ista [illegible] [illegible] nisi à voluntate natura. Voluntas autem [illegible] [illegible] ab ipso homine, quia debet à [illegible], cuius [illegible] tenemur omnes: *Ergo peritio tua ex te* [illegible] *est tantum in [illegible]*. Quia [illegible] [illegible] illa [illegible] peccatum [illegible] hominis, quae [illegible] impotentiam addixit sponte. Ideo haec non impedit, quin peccatum sit peccatum, & meritò sibi imputandum. Licet enim sit necessarium, est tamen voluntarium, quia necessitas non repugnat voluntati. Secunda item falsa est. Non enim omne voluntarium vitari potest. Satan voluntariè peccat: & tamen vitare non potest quin peccet. Deus voluntariè se amat: & tamen vitare non potest, quin se amet.

2. Nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes, tum vitia procedant [illegible] vt & vitare & facere ea possimus, non esse consentaneum, vt homini vel poena infligatur, vel praemium rependatur.

Resp. Hoc argumentum Pelagiani vsurpabant, vt refert Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem, & dialogo 1. De poenis igitur dico, [illegible] nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberò, an seruili [illegible] modo voluntatis cupiditate peccetur: propter [illegible] idem arguatur homo quia est sub seruitute peccati, in quam se sponte addixit.

De praemiis dico: cùm merita, quibus dantur praemia, non sint nostra sed Dei, vt ait Augustinus in [illegible] epist. [illegible] dicendo, *Peccata sunt tua, merita autem* Dei dona in nobis: cùm illis reddat praemia nihil nostrum recompensat, sed sua dona in [illegible] coronat & cumulat. Vnde August. *Cum Deus coronat merita nostra, coronat dona sua.* Cùm igitur non coronet aliquid nostrum, sed quod suum est: sequitur, non esse dissentaneum, si virtutibus & meritis, quae sunt in nobis dona Dei, reddantur praemia, quae sunt alia gratuita dona Dei, ideò quia ex libera arbitrij nostri electione non procedant. Imò consentaneum est, vt Deus sua dona [illegible] donis coronet & cumulet. Meritum igitur & praemia meritorum, vtraque à Dei liberalitate procedunt, non autem ab electione arbitrij nostri libera. Rom. 8. *Quos praedestinauit, hos & vocauit: quos vocauit, hos & iustificauit: quos iustificauit hos & glorificauit.* Ecce praemia. Item sat est quod [illegible] à voluntaria, licet non à libera nostra electione.

3. Si haec non sit voluntatis nostrae facultas bonum aut malum eligere: ergo omnes eiusdem naturae consortes erunt, aut omnes malos, aut omnes bonos. Ex Chrysost. in Gen. hom. 22.

Resp. Omnes huius naturae participes, suapte natura mali sunt omnes, cum sint irae, & omnes corrupti: Quòd autem quidam ex iis boni sunt, id fit per gratiam Dei & propter electionem non nostram sed Dei aeternam, qui elegit nos in Christo, vt est [illegible] [illegible] quaeritur, cur alij constanter perseuerent, alij item instabilitate defectus [illegible] occurrit: [illegible] quod illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne peccent: hos, quo sint humanae inconstantiae documenta, non eandem virtutem administrat.

4. Frustra exhortationes suscipiuntur, superuacaneus est admonitionum vsus, ridiculae sunt obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parere.

Resp. Hae obiectiones olim factae fuerunt Augustino, ob quas fecit librum de correctione & gratia. Ibi soluit [illegible] dicit: *O homo in praeceptione cognosce, quid debeas* [illegible] *in correptione cognosce tuo te vitio non habere. In oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Non repugnant praecipi [illegible], exhortationes faciendas esse: & tamen sine gratia hominem non posse corrigi.

Christus ait, *Sine me nihil potestis facere*: & tamen non cessat reprehendere eos qui extra ipsum sunt.

Christus ait, *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum*: & tamen vocat dicendo: *Venite ad me omnes*:

Paulus arguit Corinthios ob caritatis neglectum: & tamen orat Dominum, vt eam illis largiatur.

Paulus ait, Rom. 9. *Non est volentis, neque currentis &c.* & tamen non cessat arguere. &c. Et ait Corinthiis, sic currite, vt comprehendatis. &c.

Quorsum ergo correctiones? Resp. Deus bifariam operatur in suis electis: intus per Spiritum: extra per Verbum. Spiritu mentes illuminat, corda in iustitiae amorem [illegible] formando, nouam eos creaturam facit. Verbo ad eandem renouationem expetendam, quaerendam, assequendam, excitat. Vtroque manus sua efficaciam pro dispensationis sua modo exerit. Verbum ideò [illegible] reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in aliud tamen vsum valet: [illegible] nempe quo & in praesens conscientiae testimonio vrgeantur: & in iudicij die magis reddantur inexcusabiles.

Argumenta ex praeceptis.

5. A lege in generali. Cùm Deus praecipit nobis continentiam & prohibet incontinentiam: aut [illegible] illudit aut praecipit & requirit, quae sunt in potestate nostra. Non illudit. Ergo, &c.

Resp. Non est sufficiens diuisio. Nam neque illudit, neque requirit quae sunt in potestate nostra: sed dum [illegible] quae ante peccatum quidem erant in potestate nostra, nunc autem non sunt, atque ob culpam nostram: atque nos peccati nostri, & impotentiae nostrae in qua [illegible] nostra culpa. Ideo D. Paulus. *Per legem enim cognitio peccati.* Et hoc est primum officium legis post peccatum: Secundum, vt hoc modo nos adducat ad Christum, ad accipiendam gratiam qua potentes reddamur ad seruandam legem. Non ergo frustra lata lex, & tamen impossibilis est seruatu sine Christi gratia.

Item, Lex non tantùm praescribit quid agendum nobis sit: sed etiam docet, virtutem obediendi legi, esse à Dei bonitate: ideoque dum promittit, quòd Deus nobis auxiliaturus sit. Si solum in lege extaret imperium, tentandum esset an possemus respondere legi. Sed cùm simul promissiones connectantur quae in gratiae diuinae auxilio non modo subsidium, sed totam nobis virtutem [illegible] esse clamant, illae satis superque testantur, nos [illegible] ineptos, non solum impares obseruandae legi esse. A praeceptis ergo legis reputandum nobis est, quid agere debeamus: promissionibus autem, quam sint ipsi à nobis impotentes qui omni in parte tantopere indigemus eius gratia. Ideò D. August. in Enchiridio ad Laurentium de gratia & lib. arb. cap. 16. hom. 9. in Ioh. epist. [illegible] *Iubet Deus, quae non possumus, vt nouerimus, quid ab [illegible] petere debeamus.* Item. *Magna est praeceptorum vtilitas,* si lib. arb. tantum detur, *vt gratia Dei amplius honoretur.* Item *Fides impetrat, quod lex imperat. Imo ideo lex imperat, vt fides impetret: quod lex imperat imo fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inueniat quod exigat, nisi dederit, quod inueniat.* Item. *Da quod iubes: & iubeas quod vis.*

6. A praeceptis, quae conuersionem ad Dominum conuersionem exigunt. Deus praecipit, vt conuertamur ad eum, dicens: *Conuertimini ad me.* Ergo.

Resp. Fateor, iubet vt conuertamur ad se, sed etiam Ierem. 31. ex aduerso ait *Conuerte me Domine, & conuertar. Postquam enim conuertisti me, egi poenitentiam.* Et quod ait Deut. 10. iubet vt praeputia cordis nostri circumcidamus: sed etiam admonet per Mosen, illam circumcisionem manus sua fieri.

7. A praeceptis, quae post conuersionem exigunt, vt diligamus Deum. Praecipit Deus vt diligamus te. Saltem ergo postquam conuersi sumus ad Dominum, possumus ea praecepta seruare.

Resp. Innumeri sunt loci, qui testantur, donum Dei esse quicquid charitatis, iustitiae &c. haberi potest.

8. A praeceptis, quae exigunt perseuerantiam in gratia. Act. 15. Paulus & Barnabas hortantur fideles ad per-

manendum in gratia Euangelii? Quorsum si non poterant permanere?

Resp. Perseuerantiam donum esse Dei, alibi fatetur Paulus Ephes. 6. *Quod superest fratres, estis fortes per Dominum.* Ephes. 4. vetat, *ne contristemus Spiritum Dei quo obsignati sumus.* Sed 2. Thessal. 1. testatur Thessalonicensibus a Domino dicendo: *In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua sanctia.*

9. A præceptis, quæ dum ciant conuersionem nostram Ait Dominus, *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.*

Resp. Non loquitur de conuersione Dei, qua cor nostrũ ad resipiscentiam renouat: sed qua se beneuolum ac propitium [illegible] rerum pro [illegible] testatur: quasi dicat: pœnitentiam agite: Et Ego pœnitebo super malo, quod cogitaui contra vos: Conuertimini ad me per pœnitentiam, per luctum: Et Ego conuertar ad vos per rerum prosperitatem.

10. A promissionibus conditionalibus Ait per Prophetas Dominus, Amos 5. *Quærite bonitatem, & non malitiam, & viuetis.* Esa. 1. *Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis quod, si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Ergo dependent à nostra voluntate hæ promissiones: vel illudit nos Deus.

Resp. 1. Conditionalis nihil ponit in esse. 2. Nec dependent a nostra voluntate nec tamen illudit nos Deus, sicut etiam dictum est de præceptis in genere. Habent enim suum esse [illegible] hæ promissiones in iis, quibus fiunt, licet sint ad illas demerendas impotentes.

Primo apud infideles & impios suum vsum habent hæ promissiones. Sicut in præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis delitientur, nulla iudiciorum suorum memoria: ita in promissionibus quoniammo [illegible] testatur, quam sint qui sint [illegible] bonitate qui [illegible] eum non colant. Ergo neque has promissiones aliqui [illegible] habebunt.

Secundo apud pios habent suum vsum. Iis n. promissionibus alliciuntur ad præceptorum amorem atque ad implorandam gratiam, qua illa queant seruare, vt etiam deinde promissionum fiant participes & compotes. His igitur obtestatur omnibus, si volueritis, si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuit neque tamen ob impotentiam illudit.

11. Ab exprobrationibus, quibus Dominus exprobrat populo suo ingrato per eum duntaxat stetisse, quo minus ab indulgentia sua omne genus bonorum reciperit.

Num. 14. *Amalech & Cananæus sunt ante vos, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Item, *quia vocaui vos, & non respondistis, faciam domui huic, &c.* Ier. 7.

Tales exprobrationes, quomodo in eos congruerent, quibus statim respondere liceret: Nobis non fuit liberum audire te vel acquiescere tibi, atque ita vitare flagella, quæ minabaris. Igitur frustrà nobis mala exprobras ô Deus, quæ effugere non fuit nostræ potestatis.

Resp. Omnibus necessitas obtenditur, in quo infirmum est patrocinium: ergo istos necessitate culpam ob quam hæc flagella in vos congruit [illegible] recant? licet igitur impii [illegible] possint effugere flagella Dei, tamen quia culpa in eis est, ideò non possunt illa vti excusatione. Mali fons in ipsis est, causa contumaciæ est sua ipsorum praua voluntas. Si ergo suo, non alieno vitio, & diuinis priuantur beneficiis, & vitionibus castigantur peccatores: iuré istas exprobrationes ex ore Domini audiunt, vt si obstinatè pergant in vitiis, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare. Si autem docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti, ob quæ se flagellari meritò vident, in viam redeant.

12. Deut. 30. post legem promulgatam, ita cõtestatur populum: *Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum, neque procul positum, neque in cœlo situm, sed iuxta te est, in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illud.* Ergo seruare & facere mandata Dei in nostra est potestate.

Resp. Si de nudis præceptis hæc dicta intelligantur, fateor non parum momenti ad præsentem causam habent. Posset igitur respondere quod Moses non loquatur hic de facilitate obseruationis, sed cognitionis. Verũ quia textus ait: *prope te est in corde tuo, vt facias illud*: igitur aliter dicẽdũ D. Paulus ad Rom. 10. soluit hoc argumẽtum, vbi affirmat, Mosen hic locutum fuisse de doctrina Euangelii. Est autem D. Paulus fidus interpres scripturarum. Ergo, &c. Et ratio conuincit quod Moses locutus sit non de nudis præceptis sed de doctrina Euangelii. Nam si de nudis præceptis locutus fuisset, ergo vana confidentia inflabat populum. Iis ergo verbis Moses misericordiæ fœdus comprehendit, quod [illegible] promulgarat. Nã etiam paulò ante docuerat, oportere circumcidi manu Dei cor [illegible] ipsum diligamus. Ergo hãc de qua mox loquitur facilitatem non in hominis virtute, sed [illegible] Dei [illegible] qui [illegible] nostra infirmitate peragit. Sed magis [illegible] promissionibus Euangelicis, quæ comparandæ iustitiæ facultatem nobis ita non [illegible] vt [illegible] certa [illegible] intelligẽdus est locus ille. Id reputans D. Paulus hoc testimonio confirmat, salutem in Euangelio proponi, sub conditione facili expedita, & expositi accessus, nempe sub fide: non autẽ sub illa tam aura [illegible] & ardua & impossibili conditione qua nobiscum lex agit, nempe vt iis tam ii demum assequantur salutem, qui mandata omnia impleuerint. Hoc ergo testimonium nihil contra nos.

13. Tam bona opera quam peccata scriptura sacra vocat nostra vt Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona, &c.*

Resp. Dicuntur nostra non quia à nobis, nostrâve fiant virtute, sed quia in nobis à Deo fiunt, nostra sunt per professionẽ, sicut dono [illegible] ut etiam panem [illegible] aiẽ, dicimus nostrum esse & tamen petimus dari à Deo dicẽdo. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Cur noster dicitur panis? quia possessione fit noster. Opera igitur bona dicuntur nostra ob duo. Primò quia nostrum est, Dei benignitate, quicquid ille operatur in nobis. Secundò quia nostra est mens nostra voluntas nostrum [illegible], quæ ab eo in bonum diriguntur. Vnde nos sumus qui volumus, qui benè agimus, sed Deus non nostra virtute, qui operatur in nobis omnia.

Vbi notandus est modus, quo Dei Spiritus agit, tam in malis, quàm in bonis hominibus.

In naturales hominis facultates referimus hæc: approbare respuere: velle nolle enim respuere id est approbare vanitatem, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum: velle ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus?

Si eiusmodi prauitate vti vult, tanquam iræ suæ instrumento dirigit ac destinat quò libuerit, vt per vitiosam manum, bonum opus suum exequatur. Sic ergo igitur hominem, qui Dei potentiæ sic seruit [illegible] tantum obsequi studet, non cum lapide conferimus, qui alieno impetu vibratus, nec motu nec voluntate propria fertur: sed hominem esse fatemur, qui propria voluntate facit, quicquid facit, licet actus à Spiritu Dei ad seruiendum iustitiæ suæ.

Quid verò in bonis agit? Vbi regnum suum in illis erigit voluntatem ne vagis libidinibus sursum deorsum rapetur pro naturæ inclinatione, per Spiritum suum cohibet: quo in sanctitatem iustitiamque propendeat: ad iustitiæ suæ regulam flectit componit format dirigit quo firma stet, ac ne titubet, vacillet, concidat, Spiritus sui virtute stabilit & confirmat.

Hinc apparet, gratiam Dei esse Spiritus regulam ad dirigendam & mouendam hominis voluntatem. Moderari non potest quin corrigit, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrum est, aboleatur: simul etiam quin moueat agat, impellat, ferat, teneat (vnde verè dicimus, illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones) neque tamen ita destruitur hominis voluntas per gratiam Dei, imò magis stabilitur, reparatur. Et ita etiam vtrumque dici potest: nempe quòd voluntas nostra per gratiam Dei instauretur: & etiam quòd voluntas noua creetur. Instaurari dicitur, dum correcta vitiositate & peruersitate, ad veram iustitiæ regulam dirigitur. Et simul creari noua in homine voluntas dicitur, quia sic vitiata corruptaque est, vt nouum penitùs ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat, quo minùs rite agere dicamur, quod agit Spiritus Dei in nobis, citra propriæ virtutis, cum illius gratia communicationem: Primum quia nostrum est (Dei benignitate) quicquid ille agit in nobis, modò non à nobis esse intelligamus. Secundò quia nostra est voluntas, nostra ratio, quæ ad bonum ab eo conuertuntur.

14. Gen. 4. *Sub te erit appetitus tuus, &c.*

Resp. Varie exponitur. Exponitur etiam sic, vt de Abele accipiatur dictum. Hic enim iniquitatem insectatur, quam Cain in fratrem Abelem conceperat, arguere propositum est Domino. Id facit duplici ratione: primò, quòd frustra meditabatur scelus, quo fratrem præcelleret apud Dominum, apud quem nulla est honor [illegible] iustitiæ. Ideoque dicit: *Nonne si benè egeris, recipies, &c.*

Secundò, quòd nimium ingratus esset iam accepto beneficio Dei, qui non subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset. Ideò ait: *Sub te erit appetitus illius, & tu dominaberis illi*, scilicet Abel: quasi dicat, & tamen adhuc non potes ferre eum, ò ingrate. Sed demum, vt intelligatur de peccato: si ita est, aut promittit hoc Dominus, quod denunciat: aut iubet. Si iubet, nulla inde consequitur probatio facultatis humanæ, vt supra dictum est. Si promittit: vbi promissionis complementum? quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cainus succubuit?

15 Rom. 9. *Non est volentis, neque currentis*, &c. Ergo est aliqua voluntas, & aliquis cursus, licet insufficiens, sine gratia.

Resp. Sensus Pauli est, Non est voluntas, non est cursus, quæ nobis viam ad salutem comparat: sola est hic misericordia Dei. Non enim aliter hic loquitur, quam ad Tit. *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit*, &c. Ratiocinari igitur & nihil ad eandem formam licebit sic: Non ex operibus iustitiæ, quę fecimus nos: Ergo aliqua opera iustitiæ fecimus, ob quæ tamen Deus non soluat nos, sed secundùm suam misericordiam. Paulus autem vult dicere, quòd nulla opera iusta fecerimus, ideò opus fuit misericordiâ. Ita ad Rom. *Non est volentis, non est currentis*, &c.

16. Ecclesiastici 7. *Ante hominem vita & mors, bonum & malum*.

Resp. Hanc facultatem adipiscendæ vitæ & mortis primus homo in creatione accepit, sed eam perdidit: atque ita omnes posteri priuati fuerunt illa facultate. Vnde ipsemet Salomon ait: *Creauit Deus hominem rectum, & ipse autem immiscuit se multis quæstionibus*. Ergo non est ad propositum, cùm loquatur de primo homine.

17. Viator qui incidit in latrones, significat totum genus humanum, ille autem non in totum mortuus est, sed semiuiuus relictus. Ergo, &c. Vbi enim est illud vitæ dimidium, nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret?

Resp. *Primò*, Allegoria non est locus concludendi demonstratiuè.

Secundò, apertum Dei verbum, dimidiam homini vitam non relinquit, sed totum interiisse docet, quantum ad beatæ vitæ rationem. Lege Apostolum ad Ephes. 2. Non semiuiuos dicit sanatos esse, dum loquitur de nostra redemtione: *sed cùm mortui essemus*, ait resuscitatos fuisse, dicendo, *Cùm enim mortui essetis in peccatis, &c.* Ephes. 5. non semiuiuos inclamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos dicendo *surge qui dormis, & illuminabit te Christus*. Ioh. 5. Non semiuiuos ad vocem Euangelii sanandos dixit sed mortuos suscitandos, dicendo: *Venit hora, quando mortui audient vocem Filij Dei, & qui audient, viuent*.

Qua igitur fronte tot apertis testimoniis allusionem opponent.

Tertiò detur, vt valeat allegoria quid tum: Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluum. Admitto, nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiamsi ad cœlestem spiritualémque sapientiam non penetret. Habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quid vltra? Certè ista non efficiunt, vt nobis illud Augustini communiter ab omnibus Scholasticis approbatum, adimatur: nempe, *adempta esse homini post lapsum gratuita bona, vnde salus dependet: naturalia verò corrupta, pollutáque esse*.

Stet igitur nobis indubia ista veritas, quæ nunquam quatefieri potest: mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia esse, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus infectum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentent, mentem tamen semper hypocrisi, & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

LOCVS V.

DE LEGE DECALOGI.

Quòd in lege vtraque cognitio, Dei scilicet, & nostri, tradatur: & quod vtriusque cognitionis fructus perdiscatur.

QVæ duæ res Christiano homini necessariæ sunt ad salutem consequendam, nempe cognitio Dei & nostri: hæ ambæ in lege Domini facilè nobis exhibentur. Cognitio Dei, cùm ait: *Ego sum Dominus Deus tuus*. Iis enim verbis faciliè nobis innotescit, quis sit Deus, qualis sit, demum qualis eius erga nos voluntas. Cognitio nostri, cùm tam perfectã nobis legem præscribit, iuxta quã formanda sit vita nostra. Hac enim tam perfecta lege, tanquam in lucidissimo speculo, quales nos ipsi simus, nempe immundi, impotentes, iniqui facilè cognoscimus, quippe quòd *per legem cognitio* (vt ad Rom. ait Paulus) *peccati*. Qui duo item fructus ex ambabus iisce cognitionibus proficiscuntur: ita ambo ex hac Domini lege quæ vtramque cognitionem præbet, prorsus acquiruntur & perdiscuntur: verus Dei cultus, & vera nostri deiectio atque humilitas. Cùm enim per hanc legem agnoscimus, quòd vnus tantum sit Deus, quámque is magnus, potens, sapiens, iustus, misericors, atque erga nos beneficus, benignus, beneuolus existat: statim etiam occurrit, quod huic vni summus cultus debeatur, & qualis cultus debeatur intelligimus. Hoc igitur in lege sua exequitur Dominus, cum vindicata sibi legitima imperandi potestate ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta, præscribit. Rursus cum per hanc legem perspicimus quam prauti simus atque peruersi, quamque ab huius legis rectitudine longè absimus: & item, quàm imbecilles simus, atque ad bonum eneruati, quamque ad hanc legem seruandam impotentes: statim etiam fit, vt propriæ virtutis opinione vacui, propriæ iustitiæ fiduciâ exuti, contra egestatis conscientia fracti & confusi, solidam nostri deiectionem & humilitatem perdiscamus. Hæc igitur exequitur Dominus in lege, cum promulgata suæ iustitiæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum vtpote prauum & contortum, perpetuo aduersatur, infra cuius perfectionem facultas nostra, vtpote imbecilla, & ad bonum eneruata procul iacet) nos tum iniustitiæ, tum impotentiæ arguit, atque ad humilitatem deiicit.

Quæ cum ita sint, ergo & ordo docendi ea, quæ ad Christianam religionem pertinent, exigit, vt de lege Domini agamus: & res ipsa, quæ in lege tractatur, postulat, vt legem ipsam summa diligentia & studio explicemus.

Quòd lex fuerit necessaria.

Cùm necessariæ ad salutem sint duæ illæ cognitiones cum suis fructibus, quarum supra in loco de Deo facta est mentio: illæ autem melius haberi non possint, quàm in lege: sequitur, necessariam omnino esse legem. At verò, annon ea quæ lex docet, quodammodo dictat nobis lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam, & quasi impressam suprà diximus.

Resp. Verum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire conscientia nostra, quia intus testis sit & monitrix eorum quæ Deo debemus: quia boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita accuset nos, dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat, quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Et hoc quoad intellectum.

Item quoad affectum, arrogantiâ & ambitione sit turgidus, suique amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quò submittere se, ac deiicere discat, suámq; miseriam fateri. Proinde, quod tum hebetudini, tum contumaciæ nostræ necessarium erat, Dominus legem scriptam posuit, quæ & certiùs testificaretur, quòd in lege naturali minus obscurum erat: & mentem memoriámque nostram excusso torpore, viuidius feriret.

Quid ex lege discatur.

Nunc promtum est intelligere, quid ex lege discendum sit. *Primò*, quod Deus, sicut creator noster est ita iure locum Patris & Domini erga nos obtineat: Et propter hoc quòd gloria & reuerentia illi à nobis debeatur, & amor & timor.

Secundò, quòd nos non simus nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur: sed quòd ab eius nutu suspensi, in eo solo, quod ei placuerit, debeamus

consistere.

Tertiò, quòd iustitia & rectitudo illi cordi sint: iniquitas verò abominationi: ideóque nisi velimus impia ingratitudine à conditore nostro deficere, iustitia totâ nostrâ vitâ nobis necessariò sit colenda. Atque ita

Quarto quòd non alius sit legitimus eius cultus, quàm iustitiæ, sanctitatis & puritatis obseruatio. Nam si tum demum illi exhibemus, quam decet, reuerentiam, dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ sanctitatis & puritatis obseruationem.

At facultas nobis deest ista præstandi Deo, húncque cultum illi exhibendi, cum simus adeò cæci, iniqui, &c.

Resp. Prætendere excusationem non licet, quòd facultas desit, ac velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim conuenit, vt Dei gloriam ex nostra facultate metiamur. Qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper amicus iustitiæ, iniquitatis inimicus. Quicquid à nobis exigat quia non potest nisi rectum exigere, ex naturæ obligatione, obsequendi necessitas nos manet. Quòd autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in Patris nostri obsequium: non est cur necessitatem pro defensione causemur: cuius malum & intra nos est, & nobis imputandum. Vbi hucusque per legis doctrinam profecerimus tum ad nos, eâdem docente, descendere oportet: vnde tandem duo referamus. *Primum*, iustitiam legis cum nostra vita comparando, quòd longè absimus, quin Dei voluntati respondeamus: ideóque quod indigni simus, qui locum nostrum retineamus inter creaturas, nedum inter filios censeamur. *Secundum*, vires nostras reputando, quòd adimplendæ legi non solum impares, sed etiam prorsus nullæ sint. Hinc necessariò sequitur, tum propriæ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest, quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit, quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. Ita fit demum, vt homo æternæ mortis, quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt, sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum sese conuertat. Secundò, vt sentiens, non esse suæ facultatis exoluere, quod legi debet in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam, respiret.

Cur legi addiderit Dominus promissiones & minas: & quæ illæ sint.

Sed enim non contentus Dominus iustitiæ suę reuerentiam conciliasse, quò etiam eius amore simul, & iniquitatis odio corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit.

Et primò, quia magis caligat mentis nostræ oculus, quam vt solâ boni pulchritudine afficiatur: Dominus pro sua indulgentia, nos ad ipsum amandum, & expectandum bonum illectare voluit dulcedine præmiorum. Denũciat ergo repositâ virtutibus præmia apud se, nec operam frustra sumpturum, qui præceptis suis fuerit obsecutus. Secundò, è diuerso edicit non tantum esse execrabilem sibi iniustitiam: sed nec impunè euasuram, quòd ipse contemptæ suæ maiestatis vltor sit futurus.

Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ pręsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientię, qui mandata sua seruârint: Transgressoribus non minus præsentes calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur.

Illa enim promissio Leu. 18. *Qui fecerit hæc, viuet in illis.* Item comminatio illi respondens Ezech. 18. *Anima, quæ peccauerit ipsa morietur*: ad futuram procul dubio vitam, vel mortem spectant. Quanquam vbicunq. commemoratur beneuolentia aut ira Dei: sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium continetur. Pręsentium autem benedictionum aut maledictionum longus in lege Catalogus recensetur.

Atque in sanctionibus siue præceptis quidem, summa Dei puritas, quę iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum eius erga iustitiam amorem, quem præmio fraudare non sustinet, mira quoque eius benignitas approbatur. Nam cùm eius maiestati simus nos cum nostris omnibus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum repolcit. Debiti autem solutio, remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit, cùm præmium proponit nostris obsequiis quæ non vltro, ceu indebita exhibentur.

In legis igitur promissionibus, non vulgaris iustitiæ commendatio inest, quò certius constet, quantopere Domino placeat eius obseruatio.

Sanctiones verò in maiorem iniustitiæ execrationem positæ sunt, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Dei sibi paratum obliuiscatur.

Quòd perfecta in lege iustitia tradatur, & iuxta præscriptum diuinæ voluntatis: quare ea sola seruanda, nil illi addendum est.

Porrò quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes, ad voluntatem suam renocauit: in eo indicatur, nihil esse illi acceptius obedientiâ. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem cultus excogitandos, quibus illum demereatur. Omnibus.n. seculis hæc irreligiosa religionis affectatio, quia humano ingenio naturaliter insita est, se prodidit, quod homines comparandę iustitiæ rationem, præter Dei verbum, semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis, quæ communiter censentur operibus, angustiorem locum tenent legis diuinæ præcepta, innumera illâ humanorum turbâ, totum fere spacium occupante.

At verò quid aliud Moses, quàm huiusmodi libidinem cohibere studuit, cùm post promulgationem legis sic populum compellaret Deut. 12. *Obserua, & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi*, &c. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito non addas nec minuas.* Item, *Custodi igitur te ipsum, & animam tuam solicitè, nec obliuiscaris verborum, quæ viderũt oculi tui.* Hoc igitur semper nobis in animo sit, legem nobis à Domino traditam quæ nos perfectam iustitiam doceret. Illic non aliam iustitiam edoceri, quam quæ ad diuinæ voluntatis præscriptum exigatur. Legitimus igitur cultus, solâ Dei obedientiâ constat.

Tria ad vniuersalem legis notitiam pertinentia præcepta. Primum quòd lex non externam tantum honestatem, sed internam maximè iustitiam præcipiat.

Antequam ad excutienda singula capita legis ingrediamur, tria obseruanda sunt, quæ faciunt ad vniuersalem legis notitiam.

1. Primùm, quòd lex non ad externam tantùm honestatem, sed ad internam maximè, spiritualemque iustitiam hominis vitam informet. Hoc manifestum fiet respicienti in legislatorem quis sit.

Ab ingenio legislatoris ęstimanda est legis natura. Hominum leges non nisi externam honestatem requirunt, non penetrant vsque ad internum cor & animum. Ratio est, quia neq. corda vident legislatores, nec ipsorum prouidentia extenditur vltra ciuilitatem externam. Vnde ipsorum leges non violantur, nisi patratis flagitiis. Exempla. Prohibent, ne furetur: Si quis concupiscat furari, non tamen furetur, legem non est transgressus. Lex autem Dei etiam internam iustitiam spiritualémque requirit: nec tantùm corpori loquitur Deus sed etiam animę. Ratio est, quia Deus legislator, videt occulta cordis, & ideò non tam externam speciem moratur, quam cordis puritatem, & animæ non minus, quam corporis curam & prouidentiam habet. Vnde ipsius lex violatur etiam solâ concupiscentiâ, non patrato adhuc flagitio. Cùm n. legislator spiritualis sit, non minùs loquitur animę quam corpori. Animæ igitur, verbi gratiâ, homicidium erit ira: Animæ furtum, erit auaritia, cupiditas: Animæ fornicatio, erit libido.

At dices, etiam leges humanę, consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus.

Resp. Fateor, sed illa consilia & voluntates spectant, quæ extra emerserunt ad effectum: Arcanas autem cogitationes non scrutantur.

Quare illis satisfactum fuerit, vbi quis manum duntaxat cohibuerit à transgressione. Contra autem, quia lex Domini lata est animis nostris animorum coërcitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est.

Sed

sed vulgus hominum externos tantùm actus curat, ne de internis affectionibus [illegible] solicitus.

2. Vnde? Quia legem Dei [illegible] magis ingenio accommodant, quam ex natura & ingenio [illegible] Christus [illegible] *[illegible]*. *Ego autem ornaui &c.* Quo significat, [illegible] animæ motus, voluntates [illegible] legem sequi [illegible] & exigere: se [illegible] legem [illegible] manibus [illegible] sordibus abstersis, nihil quam [illegible].

3. Hunc esse legis sensum, ostendit ipse [illegible] Christus interpretans legem Matt. 5. *Audistis quòd dictum est antiquis. Non occides &c.* [illegible] quòd lex tantùm externos actus prohibeat, [illegible] dent satisfecisse legi [illegible] ad hoc mandatum. Ego autem dico vobis quòd lex [illegible] internas affectiones vetet. Quare [illegible] aspectus [illegible] & ira in fratrem [illegible] est quod [illegible] antestatur 1. Iohan. 3. *Qui odit fratrem suum, homicida est.*

4. Ergo cum lex ait, Non occides, non tantùm prohibet actum [illegible] externum, sed etiam odium, [illegible] [illegible] quod [illegible].

5. Si lex Mosis non concerneret etiam internos motus, [illegible] Christi [illegible] nova lex [illegible] prohiberet [illegible] nihil curasset [illegible] neque Pharisæi, quos hypocritas vocat Christus. Ergo, &c.

Secundum [illegible] fit et lex, [illegible] verbis exprimat.

Plus inest semper in præceptis & interdictis, quàm verbis exprimatur. Quod tamen sic temperandum est ne sit nobis instar Lesbiæ [illegible] licentiosè [illegible] Quæren[da] [igi]tur regula quæ doceat, quatenus verborum fines excedere [illegible] interpretatio: & quæ ad germanum legislatoris sensum nos ducat.

[Re]gula hæc sit. In vnoquoq; præcepto expendatur præcepti finis, siue ratio, id est, cur datum nobis fuerit. Verbi gratiâ.

Præceptum quintum est *Honora patrem tuum & matrem tuam*. Primo quæratur finis præcepti, sic, cur debemus honorare patrem quia [illegible] quibus cum Dominus attribuit. Secundò hinc ergo habetur summa quæ est hæc: Ergo placet Domino vt honoremus eos quibus aliquid excellentiæ [illegible] est. Tertiò a contrario [ar]matur sic: Ergo contemtus & contumacia aduersus eos abominationi est Domino. Sic in singulis præceptis faciendum.

Primò quæratur finis præcepti, donec reperiatur quid ibi propriè placere & displicere Dominus sibi testetur. *Secundò*, inde deducenda summa: Ergo hoc placet vel displicet Domino. *Tertiò* ab eo ipso ad contrarium deducenda ratiocinatio ad hunc modum: si placet hoc Domino: ergo contrarium displicet. Si hoc displicet: ergo contrarium placet. Si hoc [illegible] ergo contrarium vetat. Si hoc vetat, ergo contrarium [illegible]. Hoc manifestius fiet in explicatione præceptorum.

Notandum, cùm dico contrarium præcipi, vel vetari si hoc præcipiatur vel vetetur: per contrariū intelligo propriè non verbi gratia, contrarium virtutis, vitij [illegible] tiam: [s]ed intelligo plus vltra [illegible] contraria. Verbi gratia. In hoc præcepto: Non occides, sensus hominum est, quod ab omni maleficio & malè agendi libidine abstinendum sit. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam, quibus possimus subsidiis, adiuuemus. Hoc autem demonstrat præcepti finis. Verbi gratia: Non occides non lædes fratrem. Cur præcipit hoc? quia vitam eius, caram nobis esse vult ac pretiosam [illegible] a contrario simul postulat quæ ad illius conseruationem conferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est, quomodo semper finis præcepti nobis reserat, quicquid illic facere, aut iubemur, aut vetamur.

Cur autem Dominus ita velut dimidiis præceptis, per synecdochas significauit magis quid vellet, quam expressit?

Resp. Præter alias rationes hæc vna est, quia peccatorum [fœ]ditatem, [illegible] palpabilis est, diluere & speciosis prætextibus inducere caro semper molitur: ideò quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum ac scelestissimum, exemplaris loco proposuit: cuius ad auditum sensus quoque exhorresceret, quò maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nos decipit sæpius in æstimandis vitiis, quod si tectiora sunt elevamus. Hanc deceptionē & has præstigias Dominus [illegible] dum eos [illegible] vitiorum multitudinem [illegible] hæc capita referre quæ optimè & quantum [illegible] vnoquoque genere abominationis repræsentant. Verbi gratia Ira & odium [illegible] execranda putantur mala cum suo nomine appellantur. At cùm interdicuntur [illegible] sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sit [illegible] abominatione apud Dominum, cuius voce in tam horrendi flagitij ordinem reiiciuntur. Atque ipsi iudicio Dei permoti, [illegible] quæ prius leuia videbantur, grauitatem reputare melius assuescimus.

Tertium præceptum, cur diuinæ legi partitio [illegible].

Cur autem Dominus legem suam in duas tabulas partitus est [illegible]

Resp. Dominus legem suam in duas partes quibus tota comprehenditur iustitia [illegible] religionis officiis [illegible] ad numinis sui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignat.

Primum sanè iustitiæ fundamentum est Dei cultus, quo euerso reliqua omnia iustitiæ membra veluti diuulsa & collapsa quæ [illegible] partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim [illegible] quod homines non vexas furtis aut rapinis [illegible] Dei maiestatem sua gloria spolias? Quod fornicatione corpus tuum non conspurcas [illegible] Dei sacrosanctum? Quid hominem non [illegible] memoriam Dei interimere & extinguere contendis? [illegible] igitur hac religione [illegible] sublata, ac nihilo maiore specie quàm si truncum abscisso capite, corpus ad decorem ostentatur. Neque modo est præcipua eius pars: sed [illegible] quoque qua tota ipsa spirat & vegetatur. Neq; enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant.

Fundamentum igitur iustitiæ vocamus Dei cultum, quia eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent inane est ac friuolum coram Deo. Secundo dicimus spiritum & animam quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere si Deum venerantur, tanquam recti & iniquitatis [illegible].

Proinde prima tabula ad pietatem & reliqua religionis officia, quibus sua maiestas colenda est nos instituit. Secunda tabula præscribit, quomodo propter nominis sui timorem, nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Christus legem totam summatim in duo capita collegit nempe vt Deum toto corde & [illegible] diligamus, & proximum amemus sicut nos ipsos. Vides vt alteram partem in Deum, alteram in proximum dirigat.

[illegible] præceptorum [illegible] ordinanda.

Manifestum est quòd sint decem præcepta: decem verba [illegible] ordine secanda. & in qua tabula collocanda sint [illegible].

1. Quidam sic partiuntur, vt tria præcepta dent primæ tabulæ: reliqua septem in secundam reiiciant. Sed non placet, primò quia illi præceptum de imaginibus vel numero expungunt, vel certè sub primo occultant cùm tamen mandati loco à Domino distinctè positum sit. Secundò, quia decimum præceptum de non concupiscendis proximi rebus, inepte in duo præcepta concipiunt: Tertiò, quia talis partiendi ratio, puriori seculo incognita fuit, vt patebit.

2. Alij quatuor capita in prima tabula numerant: sed primam [illegible] promissionem statuūt sine præcepto. Sed non placet quia decem verba apud Mosen, significant decē præcepta, non autē nouem præcepta & vnam promissionem.

3. Ego igitur sic. Quod [illegible] primum præceptum faciunt, nos dicimus procœmij siue præfationis locum in totam legem tenere. Deinde sequuntur quatuor præcepta primæ tabulæ: postremo sex præcepta secundæ tabulæ, eo ordine quo recensebuntur. Orig. in Exod. [illegible] sic partitur. August. ad Bonifacium. Ioh. Chrysost. siue autor imperfecti operis in Matthæum.

4. Iosephus ex cōmuni ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Sed peruerse. Primò, quia confundit distinctionem religionis & charitatis. Secundò quia est contra Christum, qui Matth 16. mandatum quintum in ordine scilicet de honorandis parentibus, in catalogo secundæ tabulæ reponit. Iosephus autem in Cata-

logo primæ tabulæ. Ergo,&c. Sed audiamus Dominum.

PRÆFATIO IN TOTAM LEGEM.

Ego sum Iehoua: Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis.

Primum in legibus ferendis curandum est, ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus, ne maiestas legis, quam laturus est, aliquando in contemptum veniat. Ad sanciendam ergo legis maiestatem, triplici medio vsus est, siue argumento.

1. Potestatem ac ius imperij sibi vendicat, quo nos constringat parendi necessitate. Et hoc facit, quando ait, *Ego sum Iehoua*. Sub nomine enim isto *Iehoua*, imperium & legitima dominatio designatur. Quòd si ab ipso sunt omnia & in ipso consistunt, æquum est, vt omnia in ipsum referantur, vt ait Diuus Paulus Rom. 11. Abunde itaque hoc solo verbo sub diuinæ maiestatis iugum redigimur: quia portentosum fuerit, ab eius ditione velle nos submouere, extra quem esse non possumus.

2. Postquam se eum esse ostendit, qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne sola necessitate videatur trahere, promissionem gratiæ proponit, cuius suauitate nos alliciat ad sanctitatis studium. Et hoc cùm ait, DEVS TVVS. Subest enim locutioni relatio mutua, quæ in promissione continetur: *Ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Vnde Abrahæ, Isaac & Iacob immortalitatem confirmat Christus ex eo, quòd Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare ita est, ac si dicat: Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præsenti vita benefacerem, sed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorsum autem spectat hæc Domini misericordia, qua nos elegit in populum suum, & ipse se nobis in patrem constituit?

Resp. Moses Deuter. 26. 7. 14. dicendo: *Elegit nos, vt simus sibi in populum peculiarem in populum sanctum, ac custodiamus præcepta eius.* Vnde illa cohortatio Leuit. 19. *Sancti estote, quoniam Ego sanctus sum.* His ergo verbis ad maiorem sui, & suę legis amorem accendit. Illis autem primis, scilicet, *Ego sum Iehoua*, ad timorem. His se patrem nostrum declarat: illis se Dominum nostrum ostendit. Ex illis duobus illa obtestatio ducitur, quæ est apud Malachiam capit. 1. *Filius honorat patrem, & seruus dominum. Si Ego Dominus, vbi timor est? Si Ego Pater, vbi amor?*

3. Beneficium commemorat, quo nos redarguat ingratitudinis, nisi benignitati suæ respondeamus. Et hoc dicens: *Qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis.* Conuenienter autem hoc beneficium redemptionis & liberationis ab Ægypto commemorat. *Primò* propter recentiam suam. Illud n. beneficium commemorare debebat, cuius faciliè propter recentiam suam recordarentur. *Secundò*, propter magnitudinem. Illud enim beneficium commemorandum erat, quod non solùm ipsi, propter recentiam in mentem veniret: sed etiam quod ob munificam magnitudinem in æternum memorabile ad posteritatem quoq; valeret. *Tertiò*, propter conuenientiam præsenti causæ. Innuit n. Dominus eos è misera seruitute ideo liberatos, vt se libertatis autorem, obedientia & obsequendi promptitudine colant. *Quartò*, solet etiam, quò nos in vero sui vnius cultu retineat, certis Epithetis sese insignire, quibus sacrum suum nomen ab omnibus idolis ac Dijs commētitijs discernit. Nam quæ nostra est ad vanitatem propēsio, cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit, quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remediū dum afferre vult ipse Dominus, suam diuinitatem certis titulis ornat: atque ita nos quibusdam veluti cancellis circumscribit, ne huc aut illuc euagemur & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto vero Deo, & viuo, idolum erigamus.

Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt, & quasi includunt iis notis, sub quibus se populo Israëlitico manifestauerat, vt patet Amos 1. Habac. 2. Psalm. 80. & 99. Esa. 37. Neque enim, cùm Dominus, Abrahæ Deus, vel Deus Israelis vocatur: cùm in templo Hierosolymitano inter Cherubin collocatur: istæ & similes loquendi formulæ, ipsum Deum, vni loco aut populo alligant: sed in hoc duntaxat sunt positæ, vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israële pepigit, ita manifestauit sese, & repræsētauit, vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat.

Quintò, propter typum & figuram nostræ liberationis. Nam illud beneficium commemorandum erat, quod non solùm ad Israëlitas secundùm carnem, sed etiam ad omnes nos Israelitas secundùm Spiritum typicè saltem pertineret. Ægyptiaca autem seruitus Israelis typus fuit spiritualis captiuitatis, in qua omnes vincti tenemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos Dominus traducit. Ergo, &c. Sicut ergo Dominus, cùm dissipatos olim Israelitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profitetur, eos omnes iam ab exitiali Diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit.

Quare nemo est, cuius animus non inflammari debeat ad auscultandam legem, quam à summo Domino profectam audit: à quo sicut suam originem ducunt omnia, ita æquum est, vt finem suum vicissim referant ac dirigant: Nemo, inquam, est, qui non rapi debeat ad amplexandum legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se electum esse docetur: à cuius benignitate cùm bonorum omnium, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia, è faucibus mortis se liberatum nouit.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Non habebis Deos alienos coram facie mea.

Fundata & stabilita legis suæ authoritate, primum præceptum edit Dominus. Finis præcepti est, quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & conspicuus haberi. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet atque eadem ratione vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. Nam habere Deum non possumus quin simul complectamur, quæ sunt ei propria. Quod igitur vetat habere Deos alienos, eo significat, ne, quod sibi proprium est, aliò transferamus.

Quæ Deo [illegible] mus.

Etsi autem, quę Deo debemus, innumera sunt: ad quatuor tamen capita non ineptè reuocentur: adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

Adoratio est, cultus & veneratio, quam illi reddit creatura, vbi se eius magnitudini submisit.

Fiducia est ex virtutum eius recognitione acquiescendi in eo securitas: cùm in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos æstimamus.

Inuocatio est mentis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidem atque opem receptus, tanquam vnicum præsidium.

Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur.

Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mādat. Neque enim satis fuerit, ab alieno te abstinere Deo, nisi in hoc ipso vero Deo te contineas. Oportet igitur primò, vt præcedat vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur, cuius cognitione imbuti, ad colendam ipsius maiestatem adoratione, fiducia, inuocatione, gratiarum actione, in quibus quatuor cultus Dei ferè consistit, tanquam ad vnicum scopum aspirent. Secundò, tum caueatur superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc illuc, ceu in varios diducuntur Deos.

Atque hic quidem attentiore cura animaduertendum est, tectæ impietatis ingenium, vt suis inuolucris nos decipiat. Neque enim ad alienos Deos sic deficit, vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum Deorum circumdat inter quos propria eius officia partitur: atque ita dissimulanter & callide diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecatur. Sic veteres olim tam ex Iudæis, quam Gentibus, Deorum patrem arbitróque, ingentem illam turbam subiiderunt, quibus communis esset pro cuiusuis ratione, Cœli & Terrę cum summo Deo administratio: atque ita in Dei societatem euecti sunt ab illis homines, vt pro illo & colerentur & inuocarentur. Proinde si volumus Deum vnum habere, meminerimus ne tantillum quidem ex eius gloria delibandum, quin apud ipsum, quæcunque illi propria sunt, resideant.

Et addit, *Corā facie mea.* Hoc nos admonet, nō posse nos ad defectionem respectare, quin illum testem habeamus & spe-

& spectatorem nostri consilij. Hinc-o audaciæ plurimum impietati accrescit, quod in suis transfugiis, Dei oculos subtercari se posse iudicat. Ex aduerso autem clamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet: siquidem integram & incorruptam Diuinitatis suæ gloriam, non externa solùm confessione requirit sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cœlis sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis, quæ sub terra sunt. Non adorabis neque coles, &c.

Sicut primo mandato Deum se esse vnum pronunciauit, præter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertiùs etiamnum edicit, ne quid sibi carnale affingere audeamus.

Finis præcepti est, quòd Dominus superstitionis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa nos a carnalibus obseruatiunculis, quas stolida mens nostra, vbi Deum pro sua crassitie concepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, id est, spiritualem & a se institutum format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitium notat, idololatriam externam.

Duę sunt mandati partes: prima licentiam nostram coërcet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensus nostros subiicere aut vlla specie repræsentare audeamus, dicendo, *Non facies tibi sculptile, neq; similitudinem.* Secunda vetat, ne imagines vllas adoremus, religionis causa, dicendo, *Non adorabis eas.* Age ergo.

Non facies tibi sculptile, scil. ad repræsentandum Deum. Ratio est Deut. 4. *Memento quod Dominus tibi locutus sit in valle Horeb, vocem audisti, corpus non vidisti. Obserua ergo te ipsum, ne fortè deceptus facias tibi aliquam similitudinem.* Esa. 40. 41. 45. 46. docet indecora & absurda fictione fœdari Dei maiestatem dum ipse incorporeus materia corporeæ, inuisibilis visibili simulachro: Spiritus re inanimata: immensus exiguo ligni vel auri frusto assimilatur.

Actor. 17. Hanc eandē ratiocinationem vsurpat Paulus apud Athenienses, dicendo: *Genus ergo cùm simus Dei, non debemus æstimare auro vel argento aut lapidi sculpturæ artis & cogitationis hominis, Diuinum esse simile.* Vnde constat, statuas quę ad Deum figurandum eriguntur, simpliciter illi displicere, ceu quædam maiestatis suæ dehonestamenta.

Ob. At nónne Dominus interdum certis signis numinis sui præsentiam ita perspicuam exhibuit, vt diceretur spectari facie ad faciem?

Resp. Ita est: sed omnia, quę vnquam edidit signa ad testandam suam præsentiam, significationes dabant incomprehensibilis eius essentiæ.

1. Nubes.n. & fumus & flamma admonebant hominis aspectum ad liquidam Dei contemplationem non penetrare. Quare Exod. 33. Moses, cui præ alijs familiarissimè se communicauit, obtinere non potuit, vt faciem illam cerneret: quin responsum accepit, non esse hominem tanti fulgoris capacem.

2. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam suę virtutis exerebat, sic compositū erat, vt innueret, optimū diuinitatis aspectum esse, dum animi supra se admirando efferuntur. Cherubin enim alis ipsum operiebant: velum contegebat: locus ipse procul reconditus, satis per se occulebat. Proinde insanire videntur qui simulachra Dei exemplo illorum Cherubin defendere moliuntur, cùm potius contra ea faciant. Quid enim imagunculæ istæ Cherubin indicabant, nisi imagines repræsentandis Dei mysterijs non esse idoneas quando in hoc formatæ erant, vt alis obuelantes propitiatorium, oculi humani temeritatem à Dei contemplatione coherecerent.

Secunda pars, de non adorandis simulachris.

Non adorabis, neque coles. Idololatriæ gradus ij sunt. Primò, mens hominis, vt est superbia & temeritate infecta, Deum pro captu suo imaginari audet.

Secundò, vt hebetudine laborat, & crassissima ignorantia: pro Deo vanitatem, & inane spectrum concipit.

Tertio, ad hæc mala accedit noua improbitas, nempe quòd homo, qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum sibi gignit: manus parit illud.

Idololatriæ origo quæ sit.

Origo itaq; idololatriæ hæc est, quòd homines Deum sibi adesse non credunt, nisi carnaliter exhibeat se præsentem. Hoc patet ab exemplo Israëliticæ idololatriæ Exod. 32. Cùm Moses tardaret descendere de monte, dixit populus Israëliticus ad Aaronem *Fac nobis deos, qui nos præcedant.* Cur petunt hoc? Nunquid non agnoscebant Deum vnum illum, qui eduxit eos iam iam de Ægypto? Vtique agnoscebant, Deum esse illum, cuius virtutem experti erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset præcedentis Dei. A præeunte igitur imagine volebant cognoscere, Deum itineris sibi esse ducem.

Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem donec sibi simile figmentum nacta est, in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Hinc omnibus ferè à condito Mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa, in quibus Deum sibi prę oculis carnalibus obuersari crederent.

Quarto cùm verò Deum se in illis intueri arbitrarentur: & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari.

Constat igitur quòd homines ad simulachrorum cultum non ante prorumpunt, quàm crassiore aliqua opinione imbuti sint, non quidem, vt simulachra illa Deos esse existiment: sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur.

Itaque siue Deum, siue creaturam aliquam tibi in simulachro repræsentes vbi ad venerationem prostraueris, iam in superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum, sed titulos etiam quosque & lapides consecrari vetuit, qui in adorationem prostarent.

2. At (inquit idololatra) non reputamus pro diis imagines.

Resp. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi, vt non meminissent, Deum fuisse, cuius manu educti essent ex Ægypto, antequam fabricarent vitulum. Quin Aaronā dicenti, illos esse Deos, per quos liberati essent ex Ægypto, intrepidè annuebant, nempe significantes, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse credendi sunt Ethnici, vt non intelligerent Deum alium esse, quam ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra: Deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni Deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen Deos sibi fingebant. Item noua quotidie consecrabant: nec putabant tamen, nouos se facere Deos.

August. in Psal. 113. refert excusationes, quas idololatræ sui seculi prętexebant, nempe cùm arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatiores (vt ipse ait) religionis erant nec simulachrum, nec dęmonium se colere aiebant: sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum, quam colere deberent. Quid ergo? Omnes Idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter, quam dictum est fuerunt animati. Spirituali Dei intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum ibi sibi putabant Deum. Postquā semel placuit præpostera ista Dei assimilatio: nullus finis fuit, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus tamen & Iudæi Deum æternum, vnum verùmque cœli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: Et Gentes suos, licet falsos Deos, quos tamen in cœlo habitare fingerent.

Contra simulachra lege Augustinum in Psal. 113.

Quàm verò grauiter Deus omnem infidelitatem atque idololatriam exerceretur, declarat iis verbis quę subdit duobus mandatis iam dictis: *Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiā & quartam generationem in iis, qui oderūt me: & faciens misericordiā in millia iis, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.*

1. Igitur ait, *Ego sum Deus tuus*: quasi dicat, Ego sum is, in quo solo hærere debetis.

2. *Fortis*, quasi dicat, sum potens, ergo potero vlcisci & punire eos qui præcepta mea non seruabunt, nec quisquã poterit effugere de manu mea.

3. *Zelotes*, quasi dicat, æmulator sum gloriæ meæ: ergo vlciscar & puniam eos, qui gloriam & maiestatem meam ad creaturas aut sculptilia transferunt.

4. *Vindicans iniquitatem in filios, vsq. in tertiam & quartã generationem, in iis qui oderunt me*: quasi dicat, neq. breui, aut simplici vindicta vindicabo: sed vindictã, quæ in filios & nepotes & pronepotes sit protendenda, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt.

5. *Faciens autem misericordiam in millibus* quasi dicat, sicut è contra perpetuam misericordiam exhibeo iis qui me diligunt, & præcepta mea custodiunt.

Dominus sæpe solet personã mariti erga nos induere, idque iure. Nam coniunctio qua nos sibi deuincit, dum in Ecclesiæ sinum nos recipit, sacri cuiusdam cõiugij instar habet, quod mutua fide stare oportet. Dominus igitur, vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita vicissim a nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalem, id est, ne Animas nostras Satanæ libidini, fœdisque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde cùm Iudæorum apostasiam corripit: eos, proiecta pudicitia, adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò sanctior est ac castior, eò grauius accenditur, si vxoris animam ad riualem inclinare videt: Ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsauit, ardentissimam Zelotypiam suam esse testatur quoties neglecta sancti sui cõiugij puritate, scelestis libidinibus contaminemur. Tum vero præsertim, cùm Numinis sui cultum, quem maxime illibatum esse decuerat, aut deprauamus, vel aliqua superstitione inficimus quando quidem hoc modo non tantum violamus datam ei fidem, sed etiam ipsum nuptialem torum polluimus, inductis adulteris.

Verum Deus propter peccata parentum, puniat filios & nepotes, &c. & quomodo id sit intelligendum, si puniat.

Ob. 1. Videtur quòd Deus non puniat filios propter peccata parentum. Ait enim Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem Patris, sed anima quæ peccauit, ipsa morietur, &c.*

Sed contra, quia ait hic *Ego Deus Zelotes, visitans iniquitatem patris in filios, in tertiam & quartam generationem*. Et Num. 14. *Qui reddis iniquitatem patrum filiis, in tertiam & quartam generationem*: Et Ierem. 32. *Qui facis misericordiam in millibus: qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos.*

Resp. Respondent quidam pro solutione dubij Dominus apud Ezechielem loquitur de pœnis æternis, quas nõ est æquum, vt filij patiantur propter peccata parentum: sed anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, scilicet morte æterna. Hic autem loquitur de pœnis temporariis quas si filij sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: primò, quia filius est aliquid patris, quo ad carnem: ergo non est absurdum, vt in carne, quæ est a patre, patiatur pro peccato patris: Secundò, cùm sæpe hæ pœnæ temporales in salutem infligantur, non est inconueniens, si Deus flagellet etiam filios in suam ipsorum salutem propter peccata parentum, nempe vt castigati, ab imitatione parentum abstineant. Et exempla huius extant multa in sacra scriptura.

Ies. 39. Iesaias denunciat Ezechiæ Regi, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum.

Gen. 12 & 20 Domus Pharaonis & Abimelech affliguntur & puniuntur à Deo.

Item propter peccata Regis Dauidis, vltus est totum populum. Imo & propter peccatum Achan, totum exercitum, Ios. 7. Verum est hoc: sed cùm id, ad quæstionis solutionem affertur, magis videtur effugium, quam vera interpretatio. Nam grauiorem pœnam & vltionem edicit hîc & aliis locis Dominus, quàm vt intra præsentis vitæ terminos limitetur.

Ego igitur sic intelligo, quod iusta Domini maledictio non solùm in caput impij sed in totam quoque familiam eius incumbat. Vbi vero incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater Spiritu Dei destitutus flagitiosissime viuat? Filius ob patris nequitiam similiter a Domino derelictus, eandem exitij viam sequatur: nepos demum & pronepos, hominum detestabiliũ execrabile semen, præcipites post eos ruant? Dominus ergo minatur maledictionem suam etiam in filios propter peccata parentum, id est, quòd auferet Spiritum suum etiam a filiis, propter peccata parentum, & eos derelinquet gratia sua, sinens in manibus Satanæ. Vbi autem derelicti fuerint à Domino: nil aliud facere poterunt, nisi peccare, nisi imitari parentum suorum nequitiam & peccata. Imitantes autem eadem peccata parentum: simul cum eis in exitium æternum ruent, non propter peccata parentum, sed sua, vt ait per Ezech. *Anima, quæ peccauit, ipsa morietur.*

2. At talis vindicta in filios propter peccata parentum, nempe ablatio gratiæ, luminis sui, Spiritus sui, non videtur decere iustitiam Dei.

Resp. Iusta est, & iustitiam Dei decet. Vniuersa hominum natura est damnabilis per se. Ergo si Dominus aliquos non dignatur suæ gratiæ communicatione, quis potest iuste cũ eo expostulare? Nemo profecto. Quos autem Dominus suæ gratiæ communicatione non dignatur, iis quid aliud paratum est nisi exitium sempiternum? Et tamen sua propria iniquitate non iniquo Dei odio intereunt, nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo, Dei gratia adiuuentur in salutem. Cùm igitur hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem intendat?

3. At Dominus contra ait per Ezech. *Filius non portabit iniquitatem patris.*

Respon. Obserua quid illic agatur. Cum diu & assiduè multis calamitatibus vexarentur Israëlitæ, ipsi prouerbium iactare cœperunt dicendo: *Patres nostri comederunt vuam acerbam, vnde dentes nostri obstupuerunt*: quasi dicãt, patres nostri peccata fecerunt: & nos iusti & immerentes illorum pœnas luimus: idque implacabili magis ira, Dei, quam moderata seueritate. Iis denunciat Propheta, non ita esse; quia si plectuntur, ob propria flagitia plectuntur. Neque conuenire inquit iustitiæ Dei, vt filius iustus, ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. Quod neque in præsenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc agitur, tunc adimpletur, cùm ab impiorum familia, gratiam, lumen veritatis & reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso, quod excæcati & derelicti à Domino filij, parentum vestigiis insistunt, maledictionem ob paterna scelera sustinent. Quòd verò & temporariis deinde suppliciis atque miseriis, & æterno demum exitio subiiciuntur ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Formaliter igitur respondendo, dico. Filius non portabit iniquitatem patris, id est nullus Filius iustus & immerens punietur aliquo supplicio, nec temporali, nec æterno, immediatè propter peccata parentum.

Locus autem hic sic intelligitur. Filij ob peccata parentum punientur non modo temporali, sed etiam æterno supplicio, non quidem immediatè (quia esset contra id, quod Ezech. dixit) sed mediatè, nempe hoc modo: propter peccata parentum immediatè derelinquuntur à Deo, & sinuntur in manibus Satanæ, vt imitentur patres: derelicti autem à Deo, & peccantes, ob peccata sua puniuntur supplicio æterno, ad quod peruenerunt, mediantibus peccatis parentum. Ergo aliquo modo mediatè ob parentum peccata puniuntur filij etiam supplicio æterno. Exemplum de filio, qui imitatus patrem in furto, ob furtum proprium ad furcas adactus est. Hic dicere posset, ob peccatum patris huc adactus sum, scilicet mediatè: immediatè autem propter meum proprium furtum.

4. At videtur etiam hoc falsum, nempe quod filij ob peccata parentum impiorum, derelinquantur a Deo priuentur sua gratia, atque ita tandem ad pœnas æternas suis ipsorum peccatis vadant. Nam multi impiorum filij ad bonam frugem se recipiunt, & saluantur.

Resp. Verum est: sed nihil obstat. Non enim hic Dominus perpetuam regulam figere voluit, quæ suæ electioni æternæ derogaret. Ad terrorem enim peccatoris sufficit, non esse vanam ipsam sanctionem, ac inefficacem, tametsi non semper locum habeat. Sicut enim, quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim iudicij in omnes peccatores, tametsi multi impunè vsque ad vitæ finem euadant: ita cùm exemplum vnum Dominus edit istius maledictionis, vt scilicet patris iniquitatem in filio semel persequatur, docet, quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. Quam certitudinem

pro-

propriè hic spectauit. Hic ergo maximus impiis terror. Nam si post mortem quoque memoria iniquitatis apud Deum tantum valet, vt maledictio huius in posteritatem quoque redundet: multò magis in ipsis autorum capitibus residebit.

Econtra autem dicitur de bonis Ait enim: *Et faciens misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac praecepta sua custodiunt.*

Genes. 17. *Ero Deus tuus, & seminis tui post te* Ideo Prouerb. 20. *Iustus qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet:* non tantùm sanctę educationis causa, seu & ipsa certe momentum non minimum habet, sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, nempe quod Domini gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hæc fidelibus consolatio.

5. At neque semper hoc verum est quòd filii iustorum, misericordiam Domini consequantur, & etiam benedictionem recipiant.

Resp. Vt supra de filiis impiorum Cùm exemplum verum edit Dominus istius benedictionis, vt filium suorum patres gratiam, misericordia & gratia sua prosequatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ.

Claret etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit cum quatuor tantùm generationes assignârit vindictæ.

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vsurpabis nomen Dei tui in vanum.

Finis præcepti est, quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemnamus & irreuerenter habitam profanemus. Cui interdicto cohærere ordine præceptum, scilicet eam religiosa veneratione prosequamur. Itaque sic animis & linguis comparatos nos esse decet vt nihil de Domino eiusque mysteriis aut cogitemus aut loquamur, nisi reuerenter & cum multa sobrietate: vt in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus.

Hæc itaque tria obseruare non oscitanter conuenit.

Primum, vt quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profitetur, ipsius excellentiam resipiat & sacrę nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit.

Secundum, vt sancto eius verbo, & adorandis mysteriis, ne temerè, præposterèque abutamur, vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra nostra: sed ut post impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac pretium semper habeant.

Tertium, vt eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitia, bonitatis elogiis prædicemus. Hoc est nomen Dei sanctificare Vbi secus fit vano prauóque abusu polluitur. Quòd si in hac temeraria vsurpandi importunè diuini nominis facultate, tantum est delicti: multò magis, si in nefarios vsus conferatur, verbi gratia, in Necromantiam, incantationes &c.

DE IVRAMENTO.

Iuramentum autem in mandato potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maximè est detestabilis, quo inde melius absterreamur ab omni eius inuolucrum profanatione.

Quòd iuramentum ritè vsum, sit species diuini cultus, ideoque sit maximè Deo gratum.

Iuramentum est Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quę enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignæ sunt, quæ inter iuramenta censeantur.

Quòd huiusmodi attestatio, vbi ritè peragitur, sit species diuini cultus, multis locis ostenditur S. Scriptura.

Iesa. 19. Cùm Iesaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur ait: *Loquentur lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt*, id est iurando per nomen Domini, confessionē religionis edent.

Iesa. 65. Cum de propagando eius regno loquitur, dicit. *Quicunque benedicet sibi, in Deo fidelium benedicet: Et qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero.*

Ierem. 12. *Si eruditi docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt per Baal iurare, ædificabuntur in medio domus mea.* Et iure nomen Domini in testimonium inuocando nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum æternam esse, & immutabilem veritatem confitemur, quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertorem vnicum qui abscondita in lucem proferre queat: deinde, vt cordium cognitorem. Vbi n. deficiunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia latet. Propter hoc amarè succenset iis Dominus, qui per alienos Deos deierant: atque id iur. iurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur.

Ier. 5. *Filii tui dereliquerunt me, & iurant in iis, qui non sunt Dii.* & sceleris huius grauitatem sæua comminatione declarat Soph. 1. *Disperdam eos qui iurant per nomen Domini & iurant per Melchom.*

Iam vbi intelligimus, iuramenta nostra Dominum inesse velle nominis sui cultum: eò maiori adhibenda diligentia ne pro cultu vel contumeliam, vel contemptum, & vilitatem contineant.

Quòd contumeliam nomini Dei præstet.

Contumelia est non leuis, si per ipsum peieratur, vnde & pro auatio nominis Dei appellatur in lege Leuit. 19. *Non peierabis in nomine meo, nec profanabis nomen Dei tui.* Quid enim restat Deo non sua veritate fuerit spoliatus, iam Deus esse desinet. Spoliatur autem dum falsi suffragator & approbator constituitur. Ergo &c. Quare Ios. 7. Iosua dum Achan ad confessionem veri adigere vult, ait: *Fili mi, Da gloriam Domino Deo Israel* monens scilicet Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirū. Non n. stat per nos, quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam locutionem vsitatā inter Iudæos fuisse quoties ad sacramentū dicendum quispiam vocaretur, constat ex Ioh. 9. Da gloriam Deo.

Ad hanc cautio iem nos instituunt formulæ iurandi in sacra Scr. vt *viuit Dominus. Hæc faciat mihi Dominus, & hæc addat: testis sit Deus in animam meam.* Quæ innuunt. Deum adduci non posse orationis nostræ testem, quin periurii vltorem nobis imprecemur, si fallimus.

Quando sit iurandum, & de vana nominis Dei profanatione.

Vile & vulgare redditur Dei nomen, cùm veris quidem, sed superuacaneis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hic quoque in vanum. Iusiurandum igitur non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa institutum, permissumque est: Ideóque extra licitum eius vsum egreditur qui rebus non necessariis accommodat.

Porrò nulla alia prætendi necessitas potest, quàm vbi vel religioni, vel charitati est seruiendum.

Quibus modis peccetur in iuramento.

Peccatur igitur in iuramento, primò, quandò per sanctos iuramus, in locum Dei Sic enim diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Et tamen ait, ne iuremus per aliud nomen quam per nomen suum. Vnde Christus Matt. 5. *Nolite iurare, neque per cælum, &c.* Et D. Paulus Heb. 6. *Homines enim per maiorem sui iurant: virò Deus per se ipsum iurauit:* Secundò cùm peieratur. Tertiò, cùm in vanum sine causa necessaria assumitur nomen Dei in testimonium.

Vtrum liceat vllo modo iurare.

Ob. 1. Videtur quòd non liceat. Ait enim Christus Matt. 5. Ego autem dico vobis, *Ne iurate omninò.* Item Iacob 5.

Sed contra sunt autoritates supra citatæ. Item exempla Sanctorum, qui iurarunt, vt Pauli, &c.

Resp. Non potest intelligi, quod Christus illis verbis omninò tollat iuramentum.

Primò quia sequeretur, quod Christus esset aduersarius Patri & abrogaret decreta Patris, qui in lege non solùm permisit, sed etiam iussit, vt iuremus per nomē eius Exo. 22. *Iuramentum Iehoua erit inter vtrumque, an non miserit manum suam in substantiam proximi sui, & suscipiet iuramentum Dominus eius, & non reddet.* Sed Christus non est contrarius Patri: imò ait, *Ego & Pater vnum sumus* Item, *qua audiui à Patre, hæc loquor in mundo, &c.*

Secundò, Christus ipse sæpè iurauit, dicendo: *Amē, amē dico.* Non fecit autem contra præceptum suum. Ergo, &c.

Tertiò, Apostoli sæpe iurârunt. D. Paulus, Rom. 1. *Testis est mihi Deus, &c.* Non iurassent autem, si prohibitum fuisset omninò à Christo. Ergo &c.

Quartò Heb. 6. ait Paulus, quòd per iuramentũ controuersiæ expediũtur. Ergo licet iurare ad expediendas controuersias. Christus igitur non prohibuit.

Quomodo igitur intelligitur, *Nolite iurare omninò?* Attendatur scopus Christi. Christus ibi non tollit legem Mosis, sed tollit errores Pharisæorum additos legi. Pharisæi autem dixerant, non esse prohibitum in lege, nisi peierationem: non autem iuramentum, quacunque de causa etiam non necessaria fiat, id est, iuramentum inane & superuacaneum: cùm tamen etiam hoc lex interdicat. Christus ergo optimus legis interpres ostendit & docet, non solùm peierare, sed etiam iurare, malum esse. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in lege iuramenta commendantur, salua & libera relinquuntur.

At ait, *Omninò ne iurate*. Ergo omne iuramentum tollit.

Resp. Illa particula *Omninò*, non refertur ad iuramentum, sed ad formulam iuramenti, scilicet per cœlum, per terram &c. quasi dicat. Nolite iurare in vanum, per nullã omninò rem, neque per cœlum, quia sedes Dei est, neq. per terram &c. Potuissent enim dicere, Admittimus non esse iurandum in vanum per nomen Dei, sed nihil refert si iuremus in vanum per creaturas. Huic obiectioni respondet Christus, neque per creaturas licere iurare in vanum: cur? quia idem ferè esset ac iurare per Deum, cùm ipsæ res sint, vel sedes Dei, vel scabellum pedum Dei, vel templum Dei, &c.

Licet ergo iurare, cùm & lex id præcipiat & Christus cũ Apostolis id fecerit: sed tantùm cùm necessitas cogit.

2. At dicet quispiam. Admitto licita esse publica iuramenta qualia sunt, quæ exigente magistratu præstamus: & qualia sunt, quæ in sanciendis fœderibus vsurpare Principes solent: & qualia populus vsurpare solet, cùm in nomen Principis iurat. Item, Admitto licita esse iuramenta, quæ ad asserendam Euangelij dignitatem faciunt: qualia Diuus Paulus & Apostoli vsurpare soliti sunt, & Christus ipse vsurpabat. Quandoquidem Christus & Apostoli in sua functione non priuati homines essent, sed publici Dei ministri. Atque hoc modo intelligitur, quod lex cõcedit iuramentum, & quòd Apostoli iurârunt. Sed priuata iuramenta tollit Christus cùm ait, Nolite iurare omninò, &c. Quare priuata iuramenta non licent.

Resp. Fateor illa duo iuramentorum genera prædicta, esse tutissima, eò quod solidioribus sacræ Scripturæ testimoniis defendantur. Vnde & apud veteres Ethnicos, publicum & solenne iuramentum, in magna religione habitum fuit. Vulgaria verò quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuerunt reputata, perinde ac si Dei nomen in iis non intercedere putarent. Veruntamen ob hoc non licet damnare iuramenta priuata quæ sobriè, sanctè, & reuerenter necessariis rebus adhibentur: imò licita sunt. Patet hoc:

Primò, ratione. Si priuatis licet in re graui & seria Deũ inter se iudicẽ appellare: ergo multò magis testem. Si illud: ergo & hoc. Exemplum. Frater tuus insimulabit te perfidiæ, purgare te illud. ois ex charitatis officio. Ille nulla te satisfieri sibi patietur: sian discrimen fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minùs est autem testem aduocare, si verba expenduntur. Ergo attestatio, siue iuramentum priuatum licitum est.

Secundò exemplis Genes. 21. Abraham & Isaac priuati sunt, & tamen cum Abimelech iuramentum priuatè sanciunt. Iacob & Laban priuati erant: & tamen mutuo iuramento fœdus inter se sanciunt.

Ruth. 3. Booz priuatus erat, & Ruth priuata: & tamen mutuo iuramento coniugium promissum confirmârunt.

1 Reg. 18. Abdias priuatus erat, vir iustus & timens Dei: & tamen iuramento asseuerat quod Heliæ vult persuadere. Ergo licita sunt etiam priuata iuramenta.

Regula ergo in iuramẽtis hæc sit: Iuramenta sic moderemur, vt sint primò temeraria: secundò, profana: tertiò, libidinosa: quartò, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant. nempe vel vbi Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio, quò legis mandatum spectat.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Recordare, vt diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua; septimo autem die, Sabbathum Domini Dei tui est: non facies vllum opus in eo.

Finis præcepti est, vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur: atque ad eam meditationem, institutis a Domino rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuisam a reliquis considerationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit.

Tres causæ, ob quas institutum Sabbathum.

Hoc mandatum tribus constat causis siue propter tres causas institutum est.

1. Vt esset figura spiritualis Sabbathismi à peccatis nostris per Christum. Voluit n. Dominus sub diei septimi quiete, spiritualem populo Israëli quietẽ figurare, quà à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in se operari sinant: Col. 2. Ezech. 20. Et hæc fuit principalis intentio Dei in institutione Sabbathi: & propter hanc causam tã seuerè exigit obseruantiam Sabbathi in sacra Scriptura per Prophetas, ita vt nullius obseruantiam seueriùs exigat, quàm istius.

Exod. 20. *Recordare, vt diem Sabbathi sanctifices.* Emphasin habet vox illa *Recordare*, quæ in aliis præceptis non additur.

Exod. 31. *Loquere filiis Israel, & dices ad eos: videte vt diem Sabbathi meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris, vt sciatis quia Ego Dominus, qui sanctifico vos, Custodite Sabbathum meum.*

Exod. 3. *Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, Sabbathum & requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidatur.*

Num. 15. Hominem colligentem ligna in die Sabbathi, lapidibus obrui & occidi iussit Dominus.

Ier. 7. *Hæc dicit Dominus, nolite portare pondera in die Sabbathi, &c.* Multa bona promittit seruantibus diem Sabbathi: mala verò multa minatur transgressoribus. Vide ibi quoties repetat hanc Sabbathi obseruationem.

Ezech. 20. Valdè conqueritur Dominus de populo, quòd non custodierit Sabbatha sua, sed polluerit ea, dicendo: *Insuper & Sabbatha mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos, & scirent quia Ego Dominus sanctificans eos. Et irritauerunt me: & Sabbatha mea violauerunt vehementer.*

Ezech. 22. *Sanctuaria mea spreuistis, & Sabbatha mea polluistis.*

Ezech. 23. *Polluerunt sanctuarium meum, & Sabbatha mea profanauerunt,* propter quod scelus minatur flagella.

Iesa. 9. *Custodiens Sabbathum meum, ne polluat illud. Qui custodierint Sabbatha mea dabo eis, &c.*

Nehem. 9. *Et Sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis.*

Denique cùm subuersam omnem religionem apud Prophetas vult significare Dominus, pollutã, violata, non custodita, non sanctificata sua Sabbatha conqueritur. Cur? quia Sabbathum figura est cessationis nostræ ab operibus nostris malis, & requietis in Domino, ad sinendum, vt ipse in nobis operetur & sanctificet nos. Hic est autem summus cultus Dei, scilicet sanctificatio nostra.

Ezech. 20. ostendit, quòd Sabbatum sit signum, quo Israel cognosceret, Dominum Deum suum esse sanctificatorem.

Si sanctificatio nostra propriæ voluntatis mortificatione constat: iam se prodit externi illius signi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendum omninò est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus proprii ingenii muniis, vt Deũ habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, sicut docet nos, hunc esse Sabbathismum. Hebr. 3. & 4.

Quòd perpetuus esse debeat Sabbathismus noster.

Debet autem esse perpetua ista cessatio ab operibus nostris malis, & requies in Domino. Sicut. n. Dominus postquam operatus est sex diebus, postea cessauit die septimo, ita vt nunquam reuersus sit ad opera illa, sed requieuit in se solo: ita nos, postquam peccata tam multa fecimus, ab illis cessandum nobis est, & perpetuò cessandum, & sinendum vt Deus in nobis operetur. Hanc perpetuam cessationem Iudæis repræsentabat vnius diei ex septenis obseruatio, quæ vt maiore religione coleretur, eam Dominus suo exemplo confirmauit.

Se[illegible]

Septenarij numeri significatio.

Et propter hoc, nempe vt significaret, quòd Sabbathismus noster, & cessatio ista debeat esse perpetua, iussit fieri hanc cessationẽ ab operibus seruilibus, septimo die, non alio.

Primò, numerus septenarius est numerus perfectionis. Igitur significat cessationẽ nostram ab operibus nostris, debere esse perfectam, id est perpetuam.

Secundò, postquam die septima requieuit Dominus, cessauit perpetuò ab operibus. Vnde & Moses in die, quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ successionis dierum ac noctium facit. Ergo significat, nostram quoque cessationem debere esse perpetuam. Totum enim hoc tempus vitæ nostræ, noster est Sabbathismus.

Item potest afferri & altera probabilis numeri septenarii notatio, quòd scilicet Dominus designarit, nunquam absolutum fore Sabbathum, donec ventum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in Domino quietem hic inchoamus: in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cum carne militia, non priùs consummabitur, quam implebitur illud Iesa. cap. vltimo de continuanda neomenia cum neomenia, Sabbatho cum Sabbatho, cùm scilicet Deus erit omnia in omnibus vt 1. Corinth. 15 ait Apostolus. Videri ergo possit Dominus, per diem septimum populo suo delineasse, futuram sui Sabbathi in vltimo die perfectionem: quò continenti Sabbathi meditatione, ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

Item, si simpliciùs accipere velimus, Dominus certum diem ordinauit, quo ad meditandã spiritualis quietis assiduitatem, populus sub legis pædagogia exerceretur. Septimum verò assignauit, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine (nam & ipse requieuit die septimo ab operibus) melius populum extimularet: vel certè erudiret non aliò spectare Sabbathum nisi vt suo creatori conformis redderetur. Parum enim interest hic numerus, modo mysterium, quod præcipuè delineatur, nempe de perpetua nostrorũ quiete, maneat: At quod contemplandum identidem Iudæos renuisse ibant Prophetæ, ne putarent se perfectè seruasse Sabbathum, carnali duntaxat cessatione. Iesa. 58. *Si auerteris à Sabbatho pedem tuum, vt non facias voluntatem tuam, in die sancto meo, & vocaueris Sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosũ, &c. tunc delectaberis, &c.* Ecce quomodo perpetuus esse debeat.

Prima igitur causa, ob quam institutum est Sabbathum, est, vt figuraret cessationem eamque perpetuam à nostris operibus, scilicet à peccatis patrandis, & quietem in Domino, sinentes scil. Deum operari opera S. S. in nobis. Et quantum ad hanc causam, erat ceremoniale præceptum: ideóq; & abrogatum est, sicut & cęterę figurę aduenien te Christo figurato, in quo potissimùm cessatio ab operibus nostris cœpit, dum scil. in mortem ipsius baptizati sumus. Remansit ergo cessatio spiritualis figurata, & transiit cessatio corporalis figura: & in locum illius subrogatus est dies Dominicus, idque iure. Cùm enim veræ illius quietis, quam vetus Sabbathum adumbrat, finis & complementum sit in resurrectione Domini ipso die qui vmbris finem attulit, admonentur Christiani, ne vmbratili ceremoniæ insistant.

Secunda causa, ob quam Sabbathum institutum fuit, est: vt status dies esset, quo ad legem audiendam, & ceremonias peragendas conueniret populus: vel saltem, quem operum Domini meditationi peculiariter darent omnes, idque vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Hęc causa patet vel ex sola Iudæorum etiamnum obseruatione & vsu. Et propter hanc causam quia non est vmbra aut figura, sicut prima, non est abrogatum Sabbathum. Nam & apud nos locum habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad sacramenta percipienda conueniamus. Nisi autem stati dies essent, quomodo decenter & cum ordine conueniret populus ad Ecclesiam? Omnia tamen gerenda sunt decenter, vt 1. Cor. 14. docet Apost. Ergo necessarii sunt isti dies stati.

Tertia causa fuit, vt seruis & iis, qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgeret, quo aliquam à labore haberent remissionem. Hanc causam assignat Moses Deut. 5. *Obserua diem Sabbathi, vt sanctifices eum &c. Septimus dies, Sabbathi est, id est, requies Domini: non facies in eo quicquam operis, tu & filius tuus, &c. vt requiescat seruus & ancilla tua, sicut & tu. Memento, quod & ipse seruieris in Ægypto*: Exodi 23. *Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena.* Et propter hanc etiam causam abrogatum non est Sabbathum. Nam & nobis dies festi sunt, vt feriretur populus, seruus, ancillæ, &c.

De abrogatione Sabbathi.

Hinc patet, quomodo abrogatum sit Sabbathum, & non abrogatum. Quoad primam causam, quia erat tantùm figura alterius Sabbathismi, ideo abrogatum est. Nam cùm Christus sit complementum verum Sabbathi (per Baptismum. n. illi cõsepulti sumus vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus) loco ad præsentis veritatis, id est, Christi, euanuit figura id est, Sabbathum. Propter hoc ait Paulus Col. 2. Sabbathum vmbram fuisse rei futuræ: corpus autem extare in Christo, id est, solidam veritatis substantiam: eaque perpetua esse vult.

Quoad verò alias duas causas, quæ non sunt vmbrę aut figuræ, non est abrogatum: Necessarij. n. nobis sunt stati dies ad audiẽdum verbum. &c. Cur autem in locum Sabbathi subrogatus sit dies Dominicus, dictum est supra: nempe, quia eo die euanuit Sabbathum, quatenus figura erat: quo Christus resurrexit. Vt ergo recordemur euanuisse per resurrectionem Christi, Ecclesia non retinuit Sabbathum, sed diem Dominicum.

Summa præcepti de Sabbatho.

Summa igitur est: sicut sub figura Iudęis tradebatur veritas: ita nobis sine vmbris commẽdatur. Primò, vt perpetuum tota vita Sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Deus in nobis per suum Spiritum operetur. Secundò, vt pia operum Dei recordatione & contemplatione priuatim se quisque, vbi vacat, exerceat diligenter: tum etiam omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationẽ, ad publicas orationes constitutum, obseruemus. Tertiò, ne subditos nobis, inhumaniter premamus.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

Finis præcepti huius est, quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus, oportere nobis esse inuiolabiles.

Summa igitur erit, vt quos nobis prætulit Dominus, eos suspiciamus, cúlque & honore, & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum: ne quid eorum dignitati derogemus vel contemtu, vel contumacia vel ingratitudine.

Honora. Tria ergo complectitur honor: *primo* reuerentiam: *secundo* obedientiam: *tertio* gratitudinem, siue remunerationem & officium. 1. Timot. 5. *Presbyteri qui bene præsunt duplici digni honore habeantur*: id est, non modò iis debetur reuerentia, sed & remuneratio, quam eorum Ministerium meretur. Item ex aliis scripturæ locis apparent hæ tres honoris species, scilicet reuerentia, obedientia, gratitudo.

Primam Dominus sancit Exod. 21. dum interfici præcipit, qui maledixerit patri vel matri, quandoquidem ille contemtum ac contumeliam vindicat. Ergo reuerentia præcipitur.

Secundam, obedientiam scilicet exprimit Paulus Eph. 6. dum ait: *Filij, obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim iustum est, Honora patrem tuum*, &c. Et Colos. 3. *Filij, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est Domino.*

Tertiam, scil. gratitudinem exprimit Christus Matt. 15. dum ait, ex præcepto Dei esse, vt benefaciamus parentibus. Has tres honoris species mihi videtur Paulus complecti ad Rom. 13. cùm ait, *Reddite ergo omnibus debita, cui honorem, honorem*: (Ecce primam, reuerentiam scilicet) *cui timorem, timorem*: (Ecce secundam, obedientiam, qui enim timet, obedit) *cui tributum, tributum*. Ecce tertiam gratitudinem.

Patrem tuum, & matrem tuam. Quid per patrem intelligit? omnem nobis dominum, omnem nobis Dei ordinatione pręfectum, pręsertim tamen patrem, qui nos in lucem edidit, ad quem honorandum natura ipsa instituere nos debet.

Quòd autem per *patrem* intelligat omnem nobis præfectum, patet hinc. Soli Deo, vtpóte omnium Domino conuenit honor principaliter. Vnde Paulus 1. Tim. 1. *Soli Deo honor & gloria.* Secundariò conuenit iis, quibus Dominus dignatur suum honorem participare. Signum autem, quòd Deus aliquos suo dignetur honore, est, quia eis

sua cum honorifica nomina quę sunt tria, Deus, Dominus, Pater [illegible] Ergo [illegible] qui vocantur Dij Psalmo [illegible] communis honor. Item iis qui nos [illegible] vel [illegible] spiritualiter per Euangeliũ, [illegible] Patres [illegible] honor. Item domini [illegible] qui nobis præfecti sunt [illegible] debetur honor quia [illegible]. Vnde quoties audimus aliquos titulis Dei, Patris, & Domini [illegible] dominari [illegible] recognoscere [illegible] debemus maiestatem Dei, & ita illos honorare tanquam Deum in illis. Nam quos illorum nominum facit Deus participes: eos etiam quadam sui fulgoris scintilla illustrat vt sint pro suo quisque loco spectabiles: & quibus eminentiam tribuit, suum etiam cum illis honorem communicat.

Quoniam autem nomen *patris* ita est nomen honorificum [illegible] Dei, & [illegible] vnum conueniunt iij tres tituli, Domini, Dei Patris, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus [illegible] nostrum [illegible] porrexit deo dum præcepit vt patrem honoremus, simul præcepit vt dominos, & omnes denique nobis præfectos honoremus: cùm eadem sit omnium istorum ratio, nempe participatio [illegible] diuinæ in illis. Ita [illegible] nobis est pater in [illegible] patet. [illegible] non sine causa [illegible]. Qui [illegible] Dominus, qui Princeps est, habet [illegible] cum Deo honoris communionem.

[illegible] *At cur tantum nominauit patrem & matrem, non autem Dominos?*

Resp. Illud nomen expressit quod facilius nos emollire & [illegible] poterat. Nã [illegible] humani ingenij [illegible] naturæ, quæ [illegible] & [illegible], quæ maxime [illegible] tacitis [illegible] mollire [illegible] Dominum [illegible] honorem [illegible] fideles [illegible] vt [illegible] ipsum reuerentia, obedientia & gratitudine, & quibus possimus officiis prosequamur.

[illegible] *At indigni sunt sæpius patres & domini honore.*

Resp. Hoc [illegible] dignine sint an indigni. Nam qua[illegible] non tamen sine Dei prouidentia [illegible] propter quem gradum [illegible] honorari vult ac præcipit. 1. Pet. 2. *Subditi igitur estote omni humanæ ordinationi propter Dominum, siue Regi tanquam præcellenti, &c.* Item Rom. 13.

Nominatim tamen de parentũ reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt, ad quam Natura ipsa nos eundem modo [illegible]. Monstra enim sunt non homines qui parentum potestatem contumelia vel [illegible] morigeros [illegible] malignos quia non recognoscunt [illegible] lucem. Exod. 21. *Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur.* Item Leuit. 20. *Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur.* Prouerb. 20. *Qui maledixerit patri suo vel matri extinguetur lumen eius in mediis tenebris.*

Vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus [illegible].

Subnectitur hæc promissio, commendatio [illegible] magis admoneret [illegible] grata Deo [illegible] hic nobis imperatur, subiunctio. Hunc ad [illegible] excitando corpori nostro admonet Paulus Ephes. 6. *Filij, obedite parentibus vestris in Domino. Nam id est iustum. Honora patrem tuum & matrem. Hoc est præceptum primum in promissione, id est, cum promissione.*

At nónne etiam mandata primæ tabulæ fuerunt cum promissione? Resp. Illa promissio præcepto secundo comprehensa, *Ego sum Dominus, &c.* non est specialis & propria vnius præcepti, sed ad legem vniuersalem extenditur.

Quam verò *terram* hic intelligit?

Resp. *Primo*, peculiariter [illegible] loquebatur Dominus de terra, quam illis promiserat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis [illegible] erat terræ possessio, non mirernur, si Dominus testari voluit gratiam suam, vitæ longitudinem largiendo, per quam fiebat, vt diutius caperetur sui beneficij fructus. Vult igitur dicere: Honora patrem, [illegible] viuere [illegible] vita [illegible] lucat ea terra possessione, quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium.

Cæterum [illegible] terra [illegible] terrarum orbis [illegible] debiles benedictio [illegible] vitam [illegible] Dei benedictiones reponimus. Quare [illegible] documentum nobis est præsentis vitæ [illegible] hinc soluitur quæstio, quis dicat:

[illegible] *At quomodo seruatur ista promissio cùm sæpe filij obedientes & morigeri moriantur immature, [illegible] viuant.*

Resp. Ita [illegible] longitudo super terram non fuit promissa [illegible] quasi beatitatem in se [illegible] est, [illegible] beatus sit [illegible] super terram: sed quia symbolum [illegible] nos beneuolentiæ [illegible] ergo Dominus [illegible] magis ostendat alicui, eum è vita hac [illegible], quam [illegible] super hanc terram viuere faciendo [illegible] promissionem seruat: tantum abest, vt a [illegible] complemento discedat. Exemplum. Si quis tibi promittat decem [illegible] & post [illegible] non autem [illegible] nunquid contra promissum facit? Nequaquã. Ita si Deus morigeris filiis promittit longitudinem vitæ, v. g. centum annorum super hanc terram: & postea non det hanc, sed æternitatem vitæ in Cœlo: nunquid facit contra promissionem suam? Non vtique: præsertim quia non promisit vitam super terram, quasi rem beatam in se, sed tantùm tanquam signum beneuolentiæ suæ. Maiorem autem beneuolentiam alicui ostendit, eum ex vita hac in cœlum transferendo.

Totum ergo in hoc situm est, vt expendamus longam vitam [illegible] promitti quatenus Dei benedictio est. Benedictio autem Domini est, quatenus diuinæ gratiæ est documentum. Hanc verò gratiam Dominus suis infinito longiùs per mortem testificatur, quàm per vitam præsentem.

Ita è contrario de immorigeris filiis est dicendum: iis minatur Deus breuitatem vitæ super terram: & experientia docet impleri hoc.

4. *At multi ex impijs diu viuunt super terram.*

Ergo non videtur impleri.

Resp. Tamen impletur commmatio Dei. Ideò n comminatur breuitatem vitæ, quatenus ma[illegible] dictio Dei est, & testimonium [illegible] nos [illegible] licet [illegible] viuant super terram: dum tamen & diu viuunt Dei benedictione priuati, miseri in peccatis languent, & in posterum maioribus pœnis reseruantur, quamò magis & diutius hic in peccatis viuunt: Ideo non solum impletur comminatio, sed etiam magis corroboratur.

Notandum etiam obiter, quòd non iubemur obedire parentibus aut Dominis, nisi in Domino. Eph. 6. Ratio, quia in locum Dei euecti sunt, vt suprà dictum est: vnde & nomẽ Dei illis communicatur. Si ergo præcipiant contra Dominum: [illegible] ab officio suo, & loco suo. Ergo nec nos eatenus obedire tenemur.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

Finis præcepti est: quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus [illegible] incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam.

Summa ergo est, violentiam omnem & iniuriam ac omnino quamuis noxam qua proximi corpus lædatur nobis interdici. At proinde iubemur, si quid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter [illegible] quæ ad eorum tranquillitatem faciunt procurare: [illegible] si quo in discrimine sunt, præbere manum auxiliatricem.

Cogita autem, quòd Dominus per hanc regulam vult animæ tuæ moderari, & illi potissimũ loquitur, dicendo: ô Anima, non occides. Ergo & [illegible] cordis hac lege prohibetur: & præcipitur interior affectus conseruãdæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, [illegible] animus concipit, dum ira & odio inficitur. Ideo hoc explicans Christus ait Matth. 5. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Et 1. Ioh. 3. *Qui odit fratrem suum, homicida est.*

Æquitas autem & causa, cur occidendus non sit homo, aliàs in sacra scriptura assignatur duplex. Primò, quia homo est imago Dei. Secundò quia est caro nostra. Ergo nisi imaginem Dei violare velimus, sacrosanctum habere hominem debemus, & reuereri Dei imaginem in ho-

in homine impressam. Nisi etiam omnem exuere humanitatem habeat, illum vt carnem propriam fouere & amplexari debemus. Non ergo euasit homicidij crimen, qui à fratris sanguinis effusione abstinet, nisi & eius vitam tueri studeat.

Si autem tantopere corporis proximi cura nobis mandatur, quantò magis Animæ?

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non mœchaberis.

Finis præcepti est quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immundiciem oportere.

Summa igitur erit, vt ne qua spurcitia aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes componamus.

1 *Non mœchaberis.* cur scortationem nominatim vetat, si omnem hoc præcepto immunditiem vetat? Resp. Vt illius fœditate quæ crassior & palpabilior est, quæ etiam corpori maculam inurit, in libidinis cuiusuis abominatione nos adducat. Cum ergo ait, *Non mœchaberis*, vetat omnem luxuriam.

Quod duplex remedium sit contra luxuriæ immundiciem: primum, diuinum continentiæ donum: secundum, sacrum matrimonium.

2. At quomodo efficiam, vt contra hoc præceptum non agam omnemque libidinem vitem?

Resp. Duplex ad hoc remedium est:

Primum est diuinum continentiæ donum. Qui habet hoc donum, facilè vitabit omnem libidinis immundiciē. Dico autem donum Dei, quia non omnibus datum est a natura: sed quibusdam per Dei gratiam concessum. Sap. 8. *Et vt sciui, quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat prudentiæ intelligere cuius hoc esset donum, adij Dominum eumque oraui* &c. Matt. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc: Qui potest capere, capiat.* 1. Cor. 7. *Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Item. *Quòd si non se continent, nubant. Melius enim est nubere, quam vri.* Si omnes possent se cōtinere, si vellent: non ausus esset Apostolus, nubant: imò exhortatus fuisset ad volendum se continere, cùm magis laudet continentiam, quam matrimonium. Ergo est donum Dei, si quis contineat.

Item. *Si quis autem turpem se videri existimat in virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri, faciat quod vult: non peccat si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem* (scilicet quia virgo non potest se continere, tunc enim necessitatem habet eam nuptui tradere) *potestatem autem habet propriæ voluntatis, & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginitatem, bene facit*: &c. Ergo continentia est donum Dei non omnibus datum. Qui ergo dono hoc continentiæ donatus est a Deo facilè vitabit omnem immundiciem si velit. Si autem hoc primū remedium illi non est concessum: confugiendum est ad secundum remedium, scilicet ad matrimonium sanctum, vt præcipit Paulus. 1. Cor. 7. *Qui non se continent, nubant.* 1. Tim. 5. *Iuniores viduas* (quæ scilicet non se possunt continere) *nubere volo, filios procreare, & matresfamilias esse.*

3. At conabor me continere, & orabo Dominum, vt adiuuet.

Resp. 1. Si donum non habes, conatus tuus frustrà erit. Nam nemo potest esse continens, nisi Deus det. Secundò, si donum non habes, & tamen nolis ad matrimonium cōfugere: orationem tuam non exaudiet Deus: quia extra vocationem Dei, Deus neminem exaudit, nec adiuuat. Psalm. 91. *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.* scilicet Dei vocatione. Non autem in præcipitiis. Imò ij tentant Deum, cum relicto ordinario remedio, aliud remedium quærunt & volunt. Hoc remedio vsi sunt & Apostoli: 1. Cor. 9.

Quoniam ergo hac lege conditus est homo, vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio viuatur: Item, cùm ex peccati maledictione accensa sit libido, ita vt non omnes abstinere se possint, nisi quibus datum est, & non est datum omnibus: ideò Dominus in hac parte remedium infirmitati nostræ attulit, dum instituit matrimonium.

Est autem hoc matrimoniū a Deo benedictum, & mūdum est. Genes. 2. *Et benedixit eis, & dixit, crescite.* Heb. 13. *Honorabile connubium, & torus immaculatus.* Ioh. 2. Christus illud sua præsentia approbauit. Eph. 5. Deus & Christus voluit hoc esse imaginem suæ cum Ecclesia sanctissimæ & purissimæ coniunctionis.

Quomodo igitur immundum esse potest?

Quare miror cur Siricius Papa ad Episcopos Hispaniarum scribens, copulam matrimonialem vocàrit pollutionem carnis & immundiciem.

Ergo malè agunt, qui matrimonium vituperant & prohibent, vt fecerunt Tatiani, de quib. ait D. Paulus 1. Tim. 4. *Spiritus autem manifestè dicit quod in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, &c. prohibentium nubere.* Ii dum prohibent matrimonium, præcipiunt contra Dei mandatum hoc facere nempe vt mœchemur. Ratio est, Cùm enim non sint nisi duo remedia contra lasciuiam scilicet continentia & matrimonium: non omnibus autem detur donum continentiæ: Ergo ij tollentes etiam matrimonium, tollunt secundum etiam remedium. Quid verò tum reliquum est, nisi vt mœchemur? Ergo qui tollunt matrimonium, cogunt homines ad transgrediendum mandatum Dei.

Porro, cùm matrimonium sit à Deo benedictum: ergo neque ipsum est vlla libidine conspurcandum. Vir ergo & vxor sic agant in matrimonio, ne quid indignum maiestate & temperantia matrimonij admittant.

D. Amb. lib. de Philosophia, quem citat Augustinus contra Iulian. lib. 2. vocat adulterum vxoris suæ, qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet.

Postremo notandum, quòd hic vetat omnem etiam internam lasciuiam Deus. n. ait etiam Animæ, *Non mœchaberis.* Ideò Christus Matt. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo.*

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non furtum facies.

Finis præcepti est: Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique, quod suum est.

Summa igitur erit Nos vetari, rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi, suis vnicuiq. conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse, quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributione Dei: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiusquam, quin fraus diuinæ dispensationi fiat.

Quot furtorum sint genera.

Sunt autem furtorū genera multa. *Vnum* est in violentia, cum vi quacunque & prędatoria licentia, aliena diripiuntur. *Secundum* in maliciosa impostura, vbi fraudulenter intercipiuntur. *Tertium* in tectiori calliditate, vbi per speciem iuris excutiuntur. *Quartum* in blanditiis, vbi sub donationis prætextu emunguntur. *Denique* artes omnes, quibus proximorum bona ad nos deriuantur: vbi a sinceritate dilectionis, ad fallendi, aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis habendæ sunt. In forēsi certamine obtineant licet: apud Deum tamen pro furtis sunt & ęstimantur. Deus n. videt longas captiones, quibus simpliciorem animum homo vafer incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat. Videt duras inhumanásque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat. Videt illecebras, quibus tanquam hamis imprudentem astutior inescat: quæ omnia latent humanū iudicium, nec in cognitionem veniunt. Et hæc quoad modos varios furandi. Tu ergo furaris, quoties malitiosa impostura bona proximi fraudulenter intercipis. furaris, cum tectiori calliditate per speciem iuris attrahis, &c.

In quibus rebus furtum fieri possit.

Quantum verò ad res furandas, notandum, quòd hæc iniuria proximo, & furtum, fit non solùm in pecunia, agris, mercibus: sed etiam in iure cuiusque, id est, cum non præstamus proximis nostris officia illa, quibus erga eos obstringimur, illos fraudamus suo bono, & suum bonum illis furamur v.g. Si procurator aut villicus otiosus vorat Domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est, & commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit. Si seruus Dominum ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllo modo eius vitam, eius bona eius prodit. Si dominus familiam inhumaniter vexat, furti omnes ij apud Deum tenentur. Alienum & tenent & præuertunt, qui non exequuntur, quod ex suæ vo-

cationis munere aliis debeat.

Quomodo hoc praeceptum ritè seruari possit & debeat.

Ritè ergo huic mandato parebimus, si hęc, quę sequuntur, retinuerimus.

1 Si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cũ iniuria ditescere, si non moliamur fortunas diruere proximum quò res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sanguine expressas, cumulare contendamus: si non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quo vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentiæ satisfiat.

2. Verùm è conuerso, si sit nobis perpetuò hic scopus, omnes, quoad licet, consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare.

3. Quòd si cum perfidis & fallacibus negotium nobis fuerit ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quam vt contendamus cum illis.

4 Si quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam.

5. Denique, si vnusquisq; respiciat quatenus ex officio aliis sit obligatus, & quod debet, id bona persoluat. Hoc vltimo modo cùm ait, *Non furtum facies*, quia vult significare: tu ô popule, omnes tibi præfectos habeas in honore, eorum dominationem æquo animo feras: legibus & iussis pareto: nihil detrectato, quod propitio Deo ferre potes Quòd si non feceris, furtum fecisti Dominis tuis, in iure & officio

Rursus ô Domini & Principes plebis vestræ curam sustinete: publicam pacem conseruate: bonis præsidio estote: malos coërcete: sic omnia administrate quasi supremo iudici Deo functionis vestræ rationem reddituri. Sin aliter furtum fecistis populis vestris.

O Ecclesiarum Ministri, fideliter verbi ministerio incumbite: salutis doctrinam ne adultereris, sed puram & sinceram populo prædicate: nec doctrinâ solùm, sed vitæ exemplo populum instituite: estote vt pastores erga oues.

Rursus ô populi, eos pro Apostolis suscipite: iis cum honorem reddite, quo Dominus eos dignatus est: quęque eorum vitę necessaria sunt præbetote. Ita patres erga filios, filij erga patres officio suo fungantur, vt docet D. Paulus Ephe.6. Ita serui erga dominos, & domini erga seruos. Mariti erga vxores & è contra. iuniores erga senes, & senes erga iuniores. Denique vnusquisque in suo ordine cogitet, quid aliis debeat, & quod debet soluat: alioqui fur est apud Deum.

Notandum autem etiam hic, quòd legislator non tantùm corpori dicit, *Non furtum facies*, sed maximè animæ. Ergo semper cogitandum de tuendis rebus proximi, non autem tollendis.

NONVM PRÆCEPTVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Finis præcepti est: Quoniam mendacium Deus, quia veritas est, execratur, veritatem sine fuco esse inter nos colendam.

Summa igitur erit, ne vel calumniis, falsisque criminationibus violemus alicuius nomen: vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem Exod.23. sensum huius mandati videtur Deus exponere voluisse his verbis. *Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium.* Item, *mendacium fugies.* Item alio loco, a mendacio nos reuocat, non ea solùm parte, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum. Vtrumque enim distinctis mandatis cauet.

Sanè dubium non est, quin hic falsitatem coërceat, cuius duo sunt membra vt tetigimus. Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum & obloquendo detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest iudiciarium ne & solenne testimonium hic nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Sæpe enim eò recurrendum est: ex singulis vitiorum generibus speciem vnam, exempli loco, proponi, ad quam cæteræ referantur.

Eam autem potissimum deligi, in qua vitij turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius ideò accipere malo, quòd forensis testimonij falsitas nũquam periurio caret: periuriis autem in mandato tertio est obuiatum. Legitima igitur præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate proximo: tum bonæ famæ, tum vtilitati sibi se vtat. Æquitas autem maxima est. Nam si melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ: ergo non minus læditur homo, cùm spoliatur nominis integritate, quam si fortunis priuatur, in quibus etiam diripiendis non minùs interdum linguâ, quam manuum rapacitate proficitur. Et tamen mirum, quam passim hac in re peccetur.

Maledicentia ergo in vniuersum hoc præcepto damnatur. Maledicentiam autem intelligimus, non obiurgationem, quæ sit castigandi studio: non accusationem, aut iudiciariam denunciationẽ, qua remedium malo quæritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos, quorum salutis interest, præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur, sed odiosam criminationem, quæ ex malignitate, & obtrectandi petulantia nascitur.

Item hoc mandato prohibetur etiam scurrilis vrbanitas & amaris lœdoriis infecta, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus mordaciter perstringuntur. Ita n. sæpe fratres læduntur in nomine. Item prohibetur auiditas audiendarum obtrectationum & importuna ad sinistra iudicia propensio. Deus enim non tantùm odit maledicentiæ in lingua morbum: sed etiam malignitatis in animo vitium.

Quare si verus est timor Dei, atque amor in nobis, demus operam quantum fert charitas, ne maledictis, & amaris salibus linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temere mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua, saluum illis suum honorem candidè seruemus.

DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

Finis præcepti est: Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam.

Summa igitur erit: ne qua cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia animos nostros commoueat. Cui respondent ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur: id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum.

Sed hic surgit *quæstio* ac difficultas magna & perplexa. Si verè superius dictum est, quod sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libido, & nocendi fallendi que consilium cohibetur: ergo superuacuum videri potest, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur Sed nodum istum facilè soluit distinctio inter consilium & concupiscentiam.

Consilium, (qualiter de eo in superiorib. præceptis locuti sumus) est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas verò, siue concupiscentia, citra talem & deliberationem, & assensionem esse potest, cùm animus vanis peruersisq; obiectis pungitur tantùm & titillatur: Sicut ergo voluntatibus studiis, operibus charitatis regulam præesse hactenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorsum extimulent. Sicut animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium vetuit, ita nunc prohibet instigari.

Cur tantam rectitudinem exigat Deus à nobis, vt ne titillari quidem cupiditatibus animum nostrum velit.

Neque verò sine causa tantam rectitudinẽ exigit. Nam quis æquum esse neget, vt omnes animæ potentiæ, charitate occupentur: si qua autem potentia à charitatis scopo aberraret, quis morbosam esse eam inficietur? Iam verò vnde fit, vt animum tuum subeant cogitationes & cupiditates fratri tuo damnosę, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes si enim charitate totus esset imbutus animus: nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet animum, quatenus concupiscentiam recipit.

1. At non tamen consentaneum est, vt phantasiæ, quæ

temere

temerè voluntantur in mentibus, & tandem euanescunt, pro concupiscentia, quarum sedes in corde est, damnentur.

Resp. Hic est quæstio de eius generis phantasiis, quæ dum mentibus obseruantur, [illegible] cupiditate mordent ac feriunt, quandoquidem nulla quasi in mentem venit optare aliquid, quin se excitatum sentiat. Mirabilem ergo Dominus charitatis ardorem mandat, quem ne minimis [illegible] concupiscentiæ [illegible] vult impediri. Animum [illegible] requirit, qui ne [illegible] quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur.

2. At quomodo hoc præcepto ait, quod Dominus prohibeat omnem concupiscentiam & omnem prauam cupiditatem, cùm nominet ea quæ prohibere voluit, dicendo, *Non concupisces domum proximi tui, neque vxorem, &c.*

Resp. Etsi consilium Domini fuit interdicere qualibet praua cupiditate: tamen ea obiecta in exemplum proposuit quæ [illegible] imagine nos [illegible] capiunt, ac quid cupiditati [illegible], vbi ab iis rebus eam retrahit in quas [illegible] exultat.

Hæc est secunda legis tabula, [illegible] quid hominibus debeamus propter Deum, a cuius consideratione pendet tota charitatis [illegible]. Quare [illegible] quæ in hac tabula docentur, [illegible] doctrina sua Dei timore & reuerentia tanquam fundamento substratur.

DE FINE LEGIS.

Quod [illegible] legis [illegible] hominis [illegible] exemplo [illegible] cum Deo [illegible].

Quorsum verò spectet lex vniuersa non etiamnunc dissimulandum [illegible] complementum, vt hominis vitam [illegible] puritatis exemplar formet. Ita enim [illegible] Deus [illegible] vt si quis factis quæque illic præcepta [illegible] imaginem Dei quodammodo [illegible] expressurus. Quare Moses, cùm illius summam reducere [illegible] in memoriam vellet. Deuter. 10. *Et nunc inquit [illegible] te Dominus Deus tuus, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, diligas eum, ac serui[as] [illegible] toto corde & in tota anima custodias mandata eius.* Nec [illegible] eadem [illegible] illis [illegible] legis [illegible]. Hoc itaque [illegible] legis doctrina, vt hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & cohærere faciat.

Quod legis summa in duo capita resoluatur.

Porrò [illegible] sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, nempe vt diligamus Deum ex toto corde, & proximum sicut nos ipsos. Ac primum quidem [illegible] Dei [illegible] ex parte impleatur. Ex eo protinus [illegible] proximi dilectio. Hoc ostendit [illegible] cùm scribit ad Timoth. 1. *Finis autem præcepti est legis [illegible] charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* [illegible] in capite [illegible] conscientiam & fidem non fictam [illegible] pietatem. Inde verò ait deducit charitatem. Ergo charitas in proximum nascitur à fide vera, & pietate.

Quòd lex non tradat rudimenta iustitiæ, sed perfectionem [illegible].

Falluntur ergo qui putant rudimenta quædam & primordia iustitiæ [illegible] in lege tradi, quibus homines ad [illegible] inchoentur, non etiam [illegible] ad rectam bonorum operum metam: quando vltra illam Mosis, & hanc Pauli sententiam, ad supremam perfectionem nihil desiderare queas, quod in lege non tradatur. Quid enim, [illegible] procedere [illegible] institutione non erit contentus, qua homo ad timorem Dei, ad spiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conscientiæ, ad veram fidem & dilectionem erudiatur? Vnde confirmatur illa legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis [illegible] officia in eius [illegible] vestigat & reperit. Qui enim [illegible] tantum elementa sectantur, ac si dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret lex: finem illius teste Apostolo nequaquam tenent.

Cur [illegible] Christus [illegible] Apostoli [illegible] prima tabula, legis summam [illegible] proximi, id est, in secunda tabula collocent.

Quoniam verò Christus & Apostoli in commemoranda legis summa priorem tabulam [illegible] ea in re multi hallucinantur, dum eorum verba ad vtramque tabulam trahere volunt. Matth. 23. *Væ vobis, &c. reliquistis, quæ grauiora sunt legis, iudicium misericordiam & fidem.* Vide, quæ vocet præcipua [illegible] veritatem, quæ seruatur proximo: non autem fidem in Deum. Christus enim de iis operibus disserit, quibus homo se iustum approbare debet. Hanc rationem [illegible] defineimus etiam mirari, cur [illegible] adolescenti, quæ sint mandata, quorum obseruatione in vitam ingredimur, hæc sola respondeat. Matth. 19. *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam.* ait, *si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quæ ait. *Non occides. Non mœchaberis.* Cur præcepta primæ tabulæ omittit? Resp. quia primæ tabulæ obedientia aut in cordis affectu aut [illegible] erat. Cordis affectus non [illegible] cæremoniis [illegible] assidue incumbebant. At opera charitatis talia sunt, vt solidam iustitiam per se testentur.

At dices, ergóne [illegible] iustitiæ summam cum hominibus innocenter viuere quàm pietate Deum honorare?

Resp. Minimè. Sed quia nemo charitatem per omnia custodiet, nisi etiam Deum serio timeat: ideò ex charitate [illegible] approbatio sumitur. Item hoc accedit, quod Dominus [illegible] nihil beneficentiæ à nobis ad se ipsum peruenire posse id quod & per Prophetam [illegible] testatur: ideò nec sibi officia nostra deposcit: sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa totam sanctorum perfectionem in charitate [illegible]. Rom. 13. *Qui diligit proximum legem impleuit. Nam non adulterabis, &c. in hoc verbo instauratur diliges proximum, &c. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Gal. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, diliges proximum, &c.* Col. 3. *Super omnia autem hæc, charitatem habete quod est vinculum perfectionis.* Matth. 7. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ea [illegible]. Hæc enim lex est & Prophetæ.* Certum est in lege & Prophetis primum locum tenere fidem, & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet: secundum verò locum tenere dilectionem. Sed intelligit Dominus in lege tantùm præscribi nobis iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandam Dei fidem & timorem, si quis in nobis est, exerceamur.

Hic ergo hæreamus tum optimè ad Dei voluntatem legisque præscriptum compositam fore vitam nostram, cùm fuerit fratribus nostris omni ex parte fructuosissima.

Cur Deus nullum præceptum dederit de diligendis nobis ipsis, sed tantùm de Deo & proximo.

At cur Deus nullum de nobis ipsis diligendis præceptum dedit, nullamque nobis regulam statuit de iis rebus quas facere debeamus aut omittere, carnis nostræ commodo?

Resp. Quoniam ita nati sumus omnes, vt in amorem nostri plus æquo toti proni feramur, ita vt quantumuis à veritate excidamus, cum semper tamen retineamus: ideo nulla fuit opus lege, quæ amorem hunc nostri sponte sua immodicum, magis inflammaret. Hinc manifestum fit quòd non nostri ipsorum, sed Dei & proximi amor, est obseruatio mandatorum: & quòd optimè ac sanctè is viuit, qui quàm minimum fieri potest sibi viuit ac studet, suáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam, quo magis exprimeret Dominus, quanta propensione in proximorum dilectionem nos agi oporteret ad nostri amorem, quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum, tanquam ad regulam, exegit dicendo. *Diliges proximum sicut te ipsum:* quasi dicat: Si nescis, quantum diligere debeas, attende te ipsum, & totum amorem quo naturaliter in te ipsum afficeris, ad proximum tuum transfer. Non enim hac locutione priores partes [illegible] concedit, & secundas charitati assignat: sed potius, quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios, id est, ad proximos nostros transfert. Ideo 1. Cor. 13. *Charitas non quærit quæ sua sunt,* ait Paulus.

At regulatum semper est inferius sua regula.
Amor autem proximi regulatur amore nostri.
Ergo amor nostri maior & superior esse debet.

Resp. Negatur Minor. Non enim hic Dominus statuit regulam in amore nostri, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit alio iam oportere diffundi, vt non minori alacritate, ardore, solicitudine parati simus ad benefaciendum proximo, quàm nobis ipsis.

Quis per proximum intelligatur.

Per proximũ autem intelliguntur omnes homines siue amici, siue inimici siue Græci, siue Barbari, siue boni, siue mali. Sic Matt. 5. *Audistis quia dictum est, diliges proximum &c. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.* Cùm ibi legem interpretatur Christus, per proximum intelligi debere, ait etiam inimicos contra [illegible] eorum interpretationem. Luc. [illegible] apertè declarat quis sit proximus noster, similitudine de Samaritano. *Quis est meus proximus? ait. Homo quidam descendebat de Hierusalem* quasi dicat, sicut Samaritanus benefecit illi Iudæo, non attendens quis esset amicus ne vel inimicus: Iudæus an Samaritanus: sed simpliciter attendens, quòd homo erat, atque ita proximus fuit: *ita & tu vade & fac similiter* scilicet, benefaciens omnibus hominibus quia omnes homines sunt tuus proximus.

Quod præceptum de dilectione, ad omnes homines, etiam inimicos, extendatur.

Cùm ergo proximus sit omnis homo, etiam inimicus, præcipiatur autem nobis vt diligamus proximum: ergo diligendi etiam sunt inimici ex præcepto Domini. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris est [illegible] ad [illegible]. Ita [illegible] humanitatis ratio vt eo [illegible] homines inter se officia communicent, quò [illegible] inter se aut cognatione [illegible] aut vicinitatis vinculis [illegible] [illegible] esse [illegible] quodammodo adiguntur. Sed dico [illegible] homines [illegible] charitate [illegible] esse [illegible]. Nullũ [illegible] crimen esse [illegible]: G[illegible] aut [illegible] bonum aut malum [illegible] non in se [illegible] sed in Deo [illegible] a quo [illegible] tandem deflectimus, non mirum, si [illegible] multis erroribus implicamur. Quare si veram [illegible] regulam tenere libet: non in hominem [illegible] sunt [illegible] [illegible] socium, quam amorem exprimere: Sed in Deum, qui amorem, quem sibi deferimus ad vniuersos homines diffundi iubet. Vt sit hoc perpetuum fundamentum: Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

Quod illud Matth. 5. Diligite inimicos vestros, sit præceptum, non autem consilium.

Illud ergo Christi Matth. 5. *Diligite inimicos vestros* præceptum est, non consilium. Hoc patet.

1. Præceptum est vt diligamus proximum: Proximus sunt etiam inimici ergo &c.

2. Nullum præceptum morale in lege veteri Christus abstulit aut immutauit in [illegible] aduentu. Sed in **lege veteri expressè præceptũ est, vt diligantur inimici, & illis benefiat, vt mox ostendam. Ergo, dum ait Christus,** *Diligite inimicos vestros*, non dat consilium, nec nouum præceptum sed præceptum legis explicat quæ dicit *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*

Quòd autem præceptum sit in lege expressum de dilectione inimicorum patet [illegible] *Si occurreris inimico tuo [illegible]* Exod. 23. *Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Bestiis ne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsum beneuolentia? Leuitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, &c.* Item *Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Deut. 32. *Mea est vltio, & Ego retribuam.* Rom. 12. *Mihi vindictam, & Ego retribuam, dicit Dominus.*

D. Chrysostomus ait esse præceptum, lib. de compunct. cordis, & ratiocinatur sic.

Dominus ait, *Diligite inimicos vestros, &c. cui: vt sitis* (inquit) *filii patris vestri.*

Ergo si non diligimus & non benefacimus inimicis nostris, non erimus filii Dei. Ergo vt simus filii Dei, necesse est diligamus inimicos.

Gregorius item pro præceptis habet quæ in eo sermone [illegible] [illegible].

Necesse est, vt Ecclesia in dilectione proximi differat ab Ethnicis & publicanis. Ethnici autem diligunt amicos suos. Ergo &c. Item Matth. 5. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt?* quasi dicat: Non habebitis hæreditatem cœlestem, nisi diligatis inimicos vestros. Vt ergo habeamus hæreditatem cœlestem, oportet diligamus inimicos nostros.

S. Augustinus de doctrina Christiana lib. 1. c. 30. sic ratiocinatur: *Cùm [illegible]* inquit Augustinus: *Dominus vetat: non [illegible] [illegible] prohibet [illegible] furtum interdicit [illegible] permittitur, siue ab amico, siue ab inimico.* Hæc autem [illegible] non [illegible], & non [illegible] ad [illegible] quia [illegible] Paulo [illegible] sub hoc mandato continentur. *Diliges proximum tuum &c.* Ergo aut falsum legis interpretem fuisse Paulum oportet aut necessario hinc confici tur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto sicut amicos.

Cur ergo quidam hoc iugum excutere conantur Christianis, dicentes esse consilium, cui parere, vel non parere, liberum sit?

At inquiunt nimis durum [illegible], si est præceptum, præsertim Christianis, qui sunt sub gratia.

Resp. *Primo* grauitas non [illegible] quin sit præceptum. Quid enim [illegible] [illegible] Deum ex toto corde, &c. & tamen præceptum [illegible] & maximum est. Omnia enim in [illegible] [illegible] & [illegible] vel ad minimum [illegible] legis [illegible]: sed Dominus est, qui dat gratiam. Det igitur quod iubet, & iubeat quod velit.

Secundò. Christianos esse sub gratia, non impedit quin sibi [illegible] hoc præceptum [illegible] præcepta. Nam sub [illegible] gratia esse Christianos [illegible] siue lege vagari: sed Christianos esse [illegible] gratia a legis maledictione liberati sint & quorum [illegible] legem habeant [illegible]. Hanc gratiam [illegible] legem vocant [illegible] ad legem Dei, cui per contentionem eam opponebat.

Quòd [illegible] concupiscentiæ motus sint contra legem, ea que peccata [illegible] quæ [illegible] lege transgressio [illegible] natura sit peccatum mortale.

Cùm supra diximus, vetari vltimo præcepto omnes concupiscentiæ motus & titillationes ergo sequitur, omnes vel [illegible] concupiscentiæ motus contra legem esse, eaque & peccata [illegible] morte digna.

At [illegible] admittam esse peccata sed venialia. Sunt enim sine deliberato [illegible] [illegible].

Resp. Si lex prohiberet tantùm deliberatum assensum istis motibus: vtique non essent peccata mortalia. Cùm autem prohibeat etiam [illegible] motus, licet non adsit assensus: mortem autem [illegible] quamcunque transgressioni, ergo & tales [illegible] sunt peccata mortalia. Illi n. motus [illegible] ob defectum eorum, quæ in lege requiruntur. Ergo peccata sunt.

Exempla

Vetamur alienos habere [illegible] in primo præcepto. Cùm in [illegible] machinam [illegible] circum pectat: cùm [illegible] [illegible] beatitudinis [illegible] quam [illegible] nisi quia [illegible] in anima vacuum ad recipiendas huiusmodi tentationes.

Præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, &c. Nisi ergo omnes animi potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à legis obedientia. Ratio est, quia Deo non bene [illegible] in conscientia nostra [illegible] [illegible], qui illic [illegible] aduersus regnum eius [illegible] [illegible] dicta [illegible].

Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere, demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? Iam concupiscentia rei tenemur, ac simul constituimur legis transgressores. Quia Dominus non tantùm deliberare & machinari, quod sit in iacturam alterius, vetat: sed concupiscentia etiam stimulari & [illegible]. Legis verò transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Ergo non est, quod vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus.

Augustin. lib. 2. de baptismo paruulorum contra Donatist. ca. 6. ait *In æstimandis peccatis non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus & quomodo volumus pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de scripturis sanctis, tanquam de thesauris dominicis & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.* Vt nam reputarent omnes illud Matth. 5. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Ex horum numero sunt illi, qui sic legis transgressionem extenuare student ac si digna morte non sit. Oportet considerare non simpliciter, quid præcipiatur: sed quisnam is sit, qui præcipit: quia in qualicunque legi

abeo

abeo mand. tæ transgressiuncula eius authoritati derogatur. Estne autem parum, Dei maiestatem vilia re vio [illegible]?

Item si quam in lege [illegible] exposuit Deus: qui quid legi contrariatur [illegible] Antiquam Dei sic ex [illegible] fingendus, vt non mortis vindicta protinus con sequatur?

Item Ezech. 18. *Anima quæ peccauerit ipsa morietur.* Rom. 6. *Stipendium peccati mors.*

Ergo omne peccatum suapte natura dignū est morte. Conclusio. Ergo ita se res habet. Omne peccatum mortale est suapte natura: atque est aduersus Dei voluntatem rebellio qua eius iram necessario prouocat. Item quia est lex [illegible] in quam dictum est sine exceptione Dei iudicium. Sanctorum autem delicta venialia sunt, non ex suapte natura: sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

Quod absoluta legis obseruantia, perfecta sit coram Deo iustitia, [illegible] æternæ remuneratio.

Ex eo, quod supra diximus, perfectionem iustitiæ in lege [illegible] doceri, istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam, qua [illegible] homo apud [illegible] [illegible] ac [illegible] Nec [illegible] licet [illegible] legis obedientiam maneat æternæ [illegible] a Domino promissa est. Ideo Moses lege promulgata contestatur cœlum & terram, quod proposuerit Israeli vitam & mortem bonum & malum. Deut. *Testes inuoco hodie cælum & terram [illegible] benedictionem & maledictionem.*

Quod nemo legem perfectè impleat: ac ob id omnes sub [illegible] concludamur.

Verum cum nemo mortalium eam impleat aut implere possit, sequitur [illegible] omnes a vitæ promissionibus exclusos [illegible] maledictione concludi. Licet enim lex perfectam iustitiam doceat, nostra tamen imbecillis est obseruationem nostram, vt nobis præstare vires non possit, cum eam obseruemus. Atque ita si in legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus, quam animum despondere, confundi ac desperare, cum ea condemnemur omnes ac maledicamur, & à beatitudine, quam suis cultoribus proponit arceamur.

At ergóne ita nos ludificatur Deus? Quod enim ludibrium est, hoc ipsum [illegible] ostentare ad eam [illegible] hortari [illegible] cum tamen [illegible] in periculosus sit & inaccessus ingressus?

Resp. Etiamsi promissiones, eatenus quatenus conditionales sunt, a [illegible] legis obedientia dependeant, [illegible] tamen frustra datæ sunt [illegible] nobis [illegible] & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate citra intuitum operum nos Deus amplectetur, atque ideò illam bonitatem nobis per Euangelium exhibitam, fide simus amplexati, [illegible] quidem deest sua efficacia [illegible] cum sua annexa conditione. Sic omnium omnia nobis gratuito [illegible] quoque ad cumulum suæ beneficentiæ [illegible] nostræ obedientiæ [illegible] & quod deest complemento, remittens, [illegible] atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit.

[illegible]

Videtur, quòd non sit impossibile. Nam Hieronymus ait: *Quicunque asserit legem impossibilem esse anathema sit.*

Sed contra est sacra scriptura, qua ait, legem esse impotentem homini in hac vita Rom. 8. *[illegible] impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem.* [illegible] Matth. 19. *[illegible] salutem fieri.* Respondet Iesus *quod impossibile est apud homines possibile est apud Deum.* Ergo impossibile est salutari. ergo etiam impossibile est seruare legem. Gal. 3. *Quicunque sub lege sunt sub maledicto sunt.* [illegible] lex dicit, *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, &c.* Ergo quicunque sub lege sunt non permanent in omnibus quæ scripta sunt in lege, vt faciant ea. Sub lege autem sunt omnes homines qui sunt sine Spiritu Sancto. Ergo homini lex impossibilis est seruatu, si suæ impotentiam naturæ spectes.

Augustinus de Spiritu & litera, in fine concludit validis [illegible] ratione nunquam in hac carne redderemus, quem debemus [illegible] Dei amorem, dicendo: *Amor notitiam [illegible] vt Deum amare nemo perfectè possit, qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem.*

Nos dum in hoc Mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate.

Sequitur ergo, imperfectum esse nostrum amorem.

Si imperfectus est amor. Ergo lex [illegible] [illegible] seruatu in hac vita.

Idem Augustinus de natura & gratia respondet Pelagianis sic: Dominus si vellet, posset hominem mortalem, in Angelicam puritatem euehere, atque ita facere vt perfectè seruaret legem: sed neque fecit vnquam, neque vnquam facturus est, quia aliter in sacra scriptura asseruit Dominus. Ergo: &c. Augustinus [illegible] veretur vti hac locutione absoluta: Fieri non potest, vt lex obseruetur perfectè.

Ego respondeo, importunè de potentia Domini disputari vbi constat illum diuisse, aliquid nunquam futurum esse. Videtur ergo mihi posse dici [illegible] fieri non posse quod nunquam futurum sacræ scripturæ pronunciant. Na impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum fit, Dei dispensatione impeditur. Nullus autem vnquam talis fuit, qui ad hunc [illegible] dilectionis scopum perueneritt, vt Deum ex toto corde diligeret, quamdiu hac carne circumdatus fuit. Item nemo fuit, qui non concupiscentia laboraret. Item, Nemo vnquam erit, qui ad hunc dilectionis scopum peruenturus sit, nisi hac carne & concupiscentia liberatus. Audi sacram scripturam.

3. Reg. 8. *Non est homo iustus super terram, qui non peccet.* Esa. 64. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus Spiritum, &c.*

Impossibile ergo est in hac vita legis complementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur.

At quorsum ergo data lex Reip.

DE VSV LEGIS, SIVE LEGIS OFFICIO.

Propter tria potissimùm officia data fuit lex.

Primò, Vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquemque iniustitiæ admoneat, certiorem faciat, conuincat denique atque condemnet. De hoc primo officio legis ait Paulus, *Per legem enim cognitio peccati* Rom. 3.

Hoc necesse erat propter duo, id est, vt duplici superbia exueretur homo: 1. vt agnosceret impotentiam suam ad bonum, atque ita expurgaretur superbia, qua animum de suis viribus [illegible] Homo enim cæcus & sui amore ebrius, naturaliter insana virium suarum confidentia inflatus est & quantulumcunque [illegible] modo metitur adduci non potest, vt de carnis tenuitate sentiat. Vt ergo exuatur hac superbia, & vana virium suarum confidentia: oportet vt euidenter vanitas eius arguatur, confundatur, atque ad suæ imbecillitatis notitiam & confessionem adigatur. Ad hoc autem adigitur, per legem. Nam qui vires suas ad legis difficultatem comparare cœpit: habet illico, quod ferociam suam minuat: quia licet de illis ante ingentem opinionem [illegible] sumserit: tamen mox eas sub tanto pondere legis [illegible] primo anhelare: secundò titubare: tertiò labascere: [illegible] tandem concidere ac deficere. Sic legis magisterio eruditus, exuit illam, qua priùs excutiebat, arrogantiam.

2. Vt [illegible] agnosceret impuritatem suam atque ita exueretur superbia [illegible] qua animum de sua sanctitate præsumebat. Homo enim quamdiu [illegible] stare [illegible] hypocrisin pro iustitia [illegible] qua contentus fastus [illegible] quibus [illegible] Dei gratiam erigitur. Postquam verò à [illegible] examinare vitam suam cœperit, omissa [illegible] iustitiæ præsumtione [illegible] sanctitate [illegible] virtutis abundare se qui [illegible] purus antea videbatur. Nam tam profundis ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facilè fallat. Nec sine causa ait Paulus Rom. 7. se concupiscentiam ignorasse, nisi lex diceret. *Non concupisces* quia nisi per illā retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quam id exitiale eius telum sentiatur. Ita lex instar est speculi cuiusdam in quo nostram impotentiam primò: secundò ex hac, nostram [illegible] : tertiò ex vtraque [illegible] contemplamur: sicut oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam facultas destituit, hic in luto peccatorum defixus hæreat necesse est. In peccatis verò defixum & hærentem maledictio statim consequitur. Ideò quò maioris transgressionis deprehensos conuictósque lex tenet: eò grauiori simul iudicio reos tenet & agit.

Hoc est *primum* legis officium, de quo Rom. 3. *Per legem*

cognitio peccati. Rom. 5. *Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum.* Nam eò magis crescit iniquitas, quò [illegible] peccati intelligentia conscientia sentitur eò quod [illegible] prævaricationem tunc adueniat legislatorem contumaciæ accedat. [illegible] verò quid sequitur [illegible] vt iram Dei in peccatorem [illegible] arimet: quia [illegible] potest lex [illegible] accusare [illegible] & per [illegible]. Ideo [illegible] Rom. 4. *Lex iram operatur,* scilicet Dei contra peccatorem: & quia ita Dei [illegible] mortem, ideò vocat legem mortis ministerium. 2. Cor. 3. *[illegible] ministerium, &c.*

Augustin. de correct. & grat. *[illegible] Spiritus gratiam hoc tantum adest lex, vt [illegible] occidat.*

At [illegible] fructum legis fructus, scilicet quod peccatum arguat quid item operetur, quòd occidat, quod damnet.

Resp. Nequaquam. Nam quòd peccatum augeatur, quod occidat, & hoc non fit ex se ipsa [illegible] ob delectationis [illegible], quæ contra legem [illegible] Rom. 7. *Nam quod [illegible] per [illegible] &c.* Rom. 7. *Quid ergo [illegible] peccatum non cognoui [illegible] autem accepta [illegible] peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam* [illegible] commendationem dicuntur & [illegible] Nam in [illegible] quæ sunt [illegible] sublimio [illegible] Dei gratiæ & amabitur, quæ [illegible].

Quorsum lex peccatores arguat, & condemnet.

Sed quorsum Deus voluit, vt lex nos peccati arguat [illegible] Resp. Non quidem, vt [illegible] ad [illegible] desperantes [illegible] Deo [illegible] atque ad eius misericordiam [illegible] imploraudam [illegible] per [illegible] Deo [illegible] & [illegible] fiat omnes [illegible] Deo. Sed [illegible] Rom. 11. Sed conclusit Deus omnia in [illegible] vt [illegible] omnium misereatur [illegible] & opinione, o [illegible] Dei [illegible] & [illegible] intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se totos recipiant, in hanc penitus se abdant, hanc vnam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est, quicunque eum vera fide & cupiunt & exspectant. Dominus n. in lege, quoad primum fructum [illegible] nec [illegible] iustitiæ [illegible] remunerator: contra autem seuerus scelerum vindex apparet. In Christo autem, quoad secundum fructum, facies eius gratiæ & [illegible] erga miseros [illegible] indignos peccatores, relucet.

De primo fructu, id est, de profectu ad implorandam diuinum auxilij gratiam, ait Augustin. [illegible] *Inde est lex, vt [illegible] gratiæ [illegible].*

Item Aug. in epist. [illegible] *[illegible] lex est, vt hominem de se [illegible] gratia [illegible] in Christo [illegible] imploraret [illegible].*

Item [illegible] Romano epist. [illegible] *Iubet lex: gratia [illegible].*

Item de corr. & gratia: *[illegible] Deus, quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus.*

Item [illegible] *[illegible] vt [illegible] rei facti [illegible] virtutes [illegible].*

Item in Psal. 118. *Ad hoc data est lex, vt de magno paruum faceret [illegible] ad iustitiam vires [illegible] habere [illegible] egenus ad gratiam [illegible].* Postea [illegible] *Ita [illegible] Domine [illegible] impera quod non [illegible] gratiam [illegible] vt cum [illegible] impleri [illegible] vires nequiuerint, [illegible] & [illegible] magnus [illegible]. Sint omnes paruuli, & [illegible] fiat omnis mundus Deo.*

Item totum librum de Spiritu & litera ad hoc edidit.

De secundo profectu non ita distinctè scripsit, quia satis [illegible] illum a superiore.

At hæc cognitio peccati per legem & condemnatio non iam parit [illegible] fructum in omnibus, vt in reprobis [illegible] desperatio & [illegible] mortem. Ergo, &c.

Resp. Quod lex id faciat in reprobis, non est ex defectu legis, sed ob [illegible] obstinationem. Quanquam nec [illegible] cessat. Nam nec [illegible] Deus non huc vsque prouehunt, vt post carnis confusionem interiore homine renouentur ac restorescant, sed omnino terrore [illegible] desperatione [illegible] pertinet tamen ad manifestandum [illegible] iniquitatem [illegible] conscientias [illegible] in [illegible] semper [illegible] aduersus Dei iudicium [illegible] Nunc de [illegible] nondum patefacto legis & conscientiæ testimonio sic consternati, in se ipsis produnt, quid meriti sint.

DE SECVNDO LEGIS [illegible].

Data fuit lex, vt si qui nulla recti iustique cura, nisi coacti [illegible] legis sanctiones, [illegible] saltem timore pœnarum [illegible] Paulus Gal. 3. *[illegible] propter transgressiones [illegible]* [illegible] Non quidem [illegible] ad [illegible] sed quod [illegible] ab externo opere [illegible] quam [illegible] Verè ex coercendis [illegible] quia [illegible] timore [illegible] iniquitatem [illegible] non audeant, tamen [illegible] nec [illegible] Dei [illegible] [illegible] hic terror [illegible].

Itemque id solum, sed legem quoque ipsam [illegible] & [illegible] si posse [illegible] tollere, quam nec [illegible] nec [illegible] contemptores [illegible] ferre possent.

Quibus autem [illegible] hic sensus alius quidem obscurius [illegible] clarius [illegible] non tamen nondum re [illegible] hic [illegible] non voluntaria [illegible] sed [illegible] coactos tantum timoris [illegible] ad legis studium [illegible].

Quorsum lex coerceat manus a [illegible] tatibus, cum tamen animum non coerceat [illegible] prauum [illegible].

At quorsum ergo lex coercet manum, si tamen animum prauum [illegible] ad quid [illegible] coacta iustitia.

Resp. Primò, [illegible] coacta expressaque per timorem legis extorta [illegible] necessaria est publicæ hominum communitati, cuius [illegible] consulitur: dum cauetur, ne omnia permisceantur [illegible] quod fieret, si omnia omnibus liceret.

Secundò, etiam filiis Dei non est inutile hæc pædagogia [illegible] vocationem, [illegible] Dum n. detinentur [illegible] terrore vel ab externa [illegible] vtcunque [illegible] in [illegible] ex parte [illegible] Ergo [illegible] ad rem [illegible].

Ex hoc officio [illegible] sequitur Paulus [illegible] Timoth. *[illegible] non est posita [illegible] iustis [illegible].* Indicat enim esse [illegible], & hoc modo alioquin [illegible].

Quod lex [illegible] ad Christum [illegible].

Ad vtrumque verò accommodari potest, scilicet tam ad officium primum, quam ad hoc secundum, illud quod ait Apostolus, Iudæis fuisse pædagogum. Gal. 4. *Itaque lex pædagogus noster fuit ad Christum.*

Duo enim sunt hominum genera, quos ad Christum sua pædagogia lex manu ducit.

Alij de quibus primo loco diximus, quia propriæ suæ virtutis [illegible] fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non [illegible] capaces, nisi prius sint exinaniti. Ergo [illegible] agnitione lex ad humilitatem [illegible] quo [illegible] ad expetendum, quod sibi anteà non deesse putarant.

Alij opus habent freno, quo retineantur, ne ita laxent frena [illegible] omni iustitiæ [illegible] Vbi enim nondum regit Spiritus Dei [illegible] interdum [illegible] periculum sit, ne animum [illegible] obliuionem [illegible] Dei demergantur. Et fieret, nisi Dominus hoc remedio [illegible] Itaque quos ad [illegible] destinauit, si non statim regenerat, ad tempus [illegible] legis opera sub timore, non [illegible] quidem casto & puro, qualis debet esse in [illegible] tamen ad hoc, vt

vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot documenta habemus, vt non sit opus exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur, vt legis freno retinerentur in qualicunque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati ex animo ipsum amare inciperent.

DE TERTIO LEGIS OFficio [illegible].

Data fuit lex, vt ipsis etiam regeneratis, qui & scriptam habent in cordibus legem, & ad obedientiam sponte accurrunt, acti à Spiritu sancto, esset primò perpetuum speculum, in quo quotidie magis discant diuinam voluntatem, eiusque iustitiam. Secundò continuus aculeus ab obsequendum diuinæ voluntati. De hoc officio Psal. 19. *Lex Domini immaculata conuertens animas*. Psal. 119. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c.* Et propter hoc, hæc lex regeneratis maximè vtilis ac necessaria est. Nam etsi digito Dei scriptam & insculptam habent in cordibus legem, id est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem, vt obtemperare Deo cupiant, bifariam tamen in lege proficiunt.

Lex enim est illis primò organum [illegible] quo [illegible] dies accuratius discant, quæ sit Domini voluntas, ad quam [illegible] atque in eius [illegible] diligentia confirmentur. Exemplum: Vt si [illegible] animi studio comparatus vel Domino suo se approbet, necesse tamen habet mores Domini explorare accuratiùs & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Ita omnis Christianus, &c. Nec se quisquam ab hac necessitate eximat. Nemo enim eo sapientiæ adhuc peruenit, vt non possit ex quotidiana legis eruditione nouos facere progressus, in pleniorem diuinæ voluntatis notitiam. Ideò Dauid, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c.*

Secundò quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex lege capient serui Dei, vt frequenti eius meditatione excitentur ad obsequium, in eo roborentur, & à delicti lubrico retrahantur. [illegible] enim modum [illegible] sibi instare oportet, qui secundùm Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendunt: carnis tamen ignauia semper onerantur, quo minùs legitima promptitudine pergant. Huic carni lex est flagrum, quo insitam inertiæ tardique asini ad opus vrgeatur. Imò spiritali homini, quia non [illegible] expeditus est, assiduus aculeus erit, qui desidere illum non permittat. Nimirum in hunc vsum referebat Dauid, cùm insignibus Encomiis legem celebraret. Psal. 19. & 119.

Atqui ista videntur Encomia repugnare illis Pauli sententiis. *Lex iram operatur. Lex est ministerium mortis, &c.*

Resp. Non repugnant. Ibi enim Paulus loquitur de vsu, non quem regeneratis lex præstet, sed quem homini non regenerato per se conferre queat. Hic autem Dauid canit, quanta cum vtilitate legis suæ lectione erudiat Dominus eos, quibus intus obsequendi promptitudinem aspirat.

CONTRA ANTINOMOS.

Quare lex Mosis non est explodenda, sed retinenda etiam ipsis perfectis Christianis ac regeneratis, tanquam & ipsis vsque ad mortem vtilis & necessaria eo modo, quo diximus. Est enim perpetua & inflexibilis viuendi secundum Deum regula. Ideò Moses moriturus populo testificabatur, dicendo Deut. 32. *Ponite corda vestra in omnia verba quæ Ego testificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis vestris &c. quia non in cassum præcepta sunt vobis, sed vt omnes in [illegible] iis, &c.* Ideò Psal. 1. *Beatus, qui in lege Domini meditatur, &c.* Vnusquisque igitur Christianus in hac lege meditari debet die & nocte.

At absterreor ab eius meditatione, dum considero, quòd exactiorem multò sanctitatem præscribit, quam præstare possim in hac vita, dum circumfero carnem repugnantem Spiritui.

Resp. Non tam rigidi erga nos exactoris vicem tenet, cui non satisfiat, nisi soluto pretio: sed in hac, ad quam nos hortatur, perfectione, metam demonstrat, ad quam est nobis tota vita contendendum. In qua contentione, si non deficimus, bene est. Stadium namque est tota hæc vita, cuius decursu [illegible], dabit Dominus, vt metam illam, ad quam nunc eminùs nituntur nostra studia, teneamus.

DE LEGIS ABROGATIONE.

Nunc ergo, quoniam vim exhortationis erga fideles habet lex, non quæ eorum conscientias maledictione liget: sed quæ pigritiam subinde instando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt significare hanc à legis maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse legem fidelibus: non quòd amplius illis non iubeat quod rectum est: sed duntaxat ne sit illis, quod antea erat, id est, ne eorum conscientias perterrendo & confundendo damnet ac perdat.

Hinc ergo oritur quæstio: Vtrum lex Decalogi abrogata sit.

Videtur quidem abrogata esse, ob hæc testimonia.

Rom. 6. *Iam non estis sub lege, sed sub gratia.*

Gal. 3. *Christus redemit nos de maledictione legis, &c.*

Gal. 4. *Misit Deus Filium suum, natum ex muliere factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, &c.*

Sed contrà videtur, quod non sit abrogata ob hæc testimonia.

1. Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Item, *Iota vnum, & vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Ergo nihil de obseruantia legis detractum iri per suum aduentum [illegible].

2. Christus venit vt legis transgressionibus mederetur; quomodo ergo abrogauit legis obedientiam?

3. Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem: absit: Imò legem stabilimus.*

Resp. Primo Iniustis & infidelibus nullo modo est abrogata lex, sed tantum iustis & fidelibus, [illegible] loquitur Paulus, dicendo, Rom. 6. *Iam non estis sub lege, sed sub gratia.* 1 Timoth. 1 *Iusto non est posita lex, sed iniustis, &c.*

Secundo Ipsis etiam fidelibus & iustis non est abrogata lex, quoad doctrinam siue quoad obseruantiam siue quoad opera. Patet Matthæi 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Matth. 5. *Iota vnum & vnus apex non præteribit à lege.* Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem: absit: Imò legem stabilimus.*

Putabant quidem Iudæi, cùm Christus prædicaret fidelibus abrogatam esse legem (ita enim puto eum prædicasse) Christum dixisse, velle legem esse abrogatam quoad obseruantiam: sed Christus opinionem illam de lege à se dissipanda, refutauit, dicendo, *Non veni soluere legem.*

Manet ergo per Christum inuiolabilis doctrina legis, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Tertiò, abrogata est tantùm: 1. quoad onus: quia cùm ipsi habeant Spiritum sanctum eos fortificantem, & facientem eos delectari lege secundum interiorem hominem, grauis ipsis nõ est ampliùs lex. 1 Ioh. 5. *Et mandata eius grauia non sunt.* 1. Tim. 1. *Lex iusto non est posita, &c.* Rom. 7. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.*

2. Abrogata est, quoad maledictionem: quia cùm sint iustificati per fidem in Christum, maledici à lege non possunt: sicut neque Christus maledici potuit à lege, ita nec membra Christi. Gal. 3. *Christus redemit nos à maledictione legis.* Gal. 4. *Misit filium suum vt eos, qui sub lege erant, redimeret.* Quomodo? *vt adoptionem filiorum reciperemus*, id est, ne perpetua seruitute premerentur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret.

Huc pertinet illud Rom. 6. *Iam non estis sub lege, sed sub gratia.* Gal. 3. *Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Sunt autem ex operibus legis, qui per opera legis iustificari quærunt. Ergo qui non sunt ex operibus legis, sed in fide, id est, qui quærunt iustificari per fidem in Christum gratis, & non per opera, sub maledicto non sunt. Fideles autem sunt huiusmodi quia credunt per solum Christum per fidem in ipsum iustificari, absque operibus legis. Ergo &c. Nam lex non solum docet: sed etiam imperiosè exigit: & si non exhibeatur, imo si qua in parte cessetur ab officio, maledictionis fulmen stringit. Et propter hoc ait Paulus: Omnes qui sunt ex operibus legis, id est, qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à legis rigore soluantur, esse maledictioni obnoxios: quia scriptum sit, *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, &c.*

Solui ergo nos à legis vinculis oportet, nisi velimus sub illis miserè perire.

Sed quibus vinculis? Illius austeræ & infestæ exactionis, quæ ex summo iure nihil remittit, nec vllã transactionem impunitam sinit. Hac ergo ex maledictione Christus nos vt redimeret factus est pro nobis maledictio.

3. Igitur abrogata est lex iustis, quoad suum rigorem, ne scilicet ampliùs conscientias nostras constringat aut maledicat, timoreque mortis anxios teneat. Interea tamen semper illud manet inconcussum, ex legis authori-

tate nihil decessisse, quin eadem semper veneratione & obedientia ipsam suscipi a nobis oportet.

Ob. At videtur, quòd abrogata sit etiam quo ad opera, & quod ad obedientiam ita vt ipsa lex id totum deleta sit. Nam ait Col. 2. *Et vos, cum essetis mortui per delicta & praeputium carnis vestrae, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decretis,* [illegible] *quod erat contrarium nobis, & ipsum sustulit de medio, affigens illud cruci.* Videtur ergo hic legis abolitionem aliquantum vltra dilatare, vt nihil iam cum illius decretis nobis sit negotij.

Resp. Ad hanc authoritatem sunt multae responsiones.

1 Quidam simpliciter hanc authoritatem de lege Mosaica accipiunt: dicunt tamen quòd illius magis inexorabilis seueritas, quam doctrina abolita sit: & ita exponunt, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, scilicet quo ad seueritatem seu maledictionem.

2. Alij acutiùs pensiculantes verba Pauli, perspiciunt & dicunt, quod hîc Pauli verba propriè competant in legem ceremonialem, non autem in moralem. Ideò non est ad propositum. Quòd autem ita sit, ostendunt: quia etiam alibi apud Paulum vocabulum Decreti, significat legem ceremonialem: vt patet ad Ephesios cap. 2. vbi dicit: *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, legem mandatorum in Decretis* [illegible] *&c.* Ibi enim de ceremoniis agitur, [illegible] legem vocat [illegible] quo Iudaei à Gentibus dissidebant. Quare ij duo loci ad Col. & Ephes. iidem sunt. Ergo &c.

3. Sed nobis non placet, vt ij duo loci simul per omnia [illegible] Nam cùm Ephesios de sua in [illegible] Israelis [illegible] certiores [illegible] vellet, [illegible] quo olim arcebantur sub [illegible] docet [illegible] in ceremoniis. Ceremoniae enim Iudaeos a Gentibus segregabant.

In Epistola verò ad Coloss. sublimius mysterium agitur. Certamen est quidem [illegible] de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudo-Apostoli Christianum populum adigere studebant. Sed sicut in epistola ad Gal. controuersiam illam altius ducit, & quodam modo ad fontem ipsum reuocat: Ita & hic. Nam si in ritibus & ceremoniis nihil aliud consideras, quàm [illegible] necessitatem, quo [illegible] attinebat vocari chirographum decreti, & chirographum contrarium nobis [illegible], in summam salutis nostrae positam, vt illud chirographum aboleretur & tolleretur. Ergo res ipsa clamat hîc aliquid altius & intimius reputandum esse.

Ego igitur sic intelligo locum illum Pauli ad Coloss.

1. [illegible] quod ait Augustinus de peccat. merit. & remiss. lib. q. cap. [illegible] Ceremoniae Iudaicae confessio magis delictorum erant, quàm expiationes. Quid enim sacrificiis aliud agebant, quàm se mortis conscios & reos fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos esse testabantur: [illegible] edebatur ab illis & piaculi & impuritatis suae [illegible] Solutio verò in illa testificatione non erat. Et propter hoc D. Paulus scribit Hebr. 9. & 10. quòd morte demum Christi intercedente, peracta sit redemptio earum etiam transgressionum quae erant sub priori testamento: quia scilicet neque illae per sacrificia illa deleri [illegible].

2. Hinc secundò apparet, quòd iure ceremoniae illae vocantur à Paulo chirographa suis cultoribus contraria & aduersa: quoniam [illegible] suam damnationem ac maledictionem palam consignabant.

Nec obest, quòd illi quoque Iudaei & Patres, nobiscum, qui sumus sub nouo Testamento, eiusdem gratiae fuerunt participes. Id enim sunt assecuti in Christo, non in ceremoniis, quas illic D. Paulus discernit à Christo, quoniam suas vsurpatae, gloriam Christi obscurabant.

Habemus ergo ceremonias si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa hominum saluti contraria: quia [illegible] licet veluti solennia instrumenta erant, quae ipsorum obligationem testarentur.

Cum igitur [illegible] vellent pseudo-Apostoli rursum Christianam Ecclesiam astringere, non sine causa D. Paulus altius repetita earum significatione, quòd essent chirographa publica quibus [illegible] suam ipsorum immunditiem, Colossenses admonet, quid [illegible] si subijcerent se [illegible] ab ipsis [illegible] Simul enim [illegible] Christi beneficium, quatenus peracta semel [illegible] expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quae ad peccata [illegible] tam inualidae, ad eadem delenda nihil poterant, nihil valebant

LOCVS VI.

DE VOTIS.

IN votis nuncupandis ac faciendis, maxima cautio & diligentia adhibenda est. & considerandum quid fiat, & quid obstringamur. Nam quod inter homines dicitur Promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea, quae vel putamus illis fore grata, vel quae ex officio debemus. Ergo longè maiorem in votis obseruantiam esse decet: quae ad ipsum Deum cum quo maximè serio agendum est, diriguntur. Vt igitur agnoscamus, quae vota sint legitima, quae ve praepostera, tria consideranda & expendenda sunt.

I. *Quis sit is cui Votum nuncupatur.*

II. *Qui simus nos, qui vouemus.*

III. *Quo animo denique voueamus.*

DE PRIMO.

Cui sit votum? Deo, cum quo ludendum nobis non est. Hinc Deo nihil vouendum est, nisi quod certò agnouerimus illi fore gratum. Nihil est autem illi gratum, nisi obedientia nostra erga verbum suum: vel saltem nos non agnoscimus quippiam illi esse gratum, nisi quod expressè verbo eius approbatur. Ergo nullum est ei votum nuncupandum, nisi quod per eius verbum scimus fore illi gratum. Is sine vituperat [illegible] omnes, quamlibet in oculis hominum speciosas & splendidas Coloss. 2. quae sunt quidem rationem habentia sapientiae [illegible]. Hinc etiam ad Rom. Paulus damnat omne quod non fit ex fide Rom. 14. *Omne quod non fit ex fide peccatum est*, Ergo vota, quae non fiunt ex fide, id est, quae per verbum Dei non agnoscimus esse Deo grata, peccata sunt.

Sit ergo haec prima cautio in votis nuncupandis, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus, quin certò priùs conscientia nostra constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit, cùm Deum habebit sibi praeeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem, quid [illegible] bonum sit vel inutile.

DE SECVNDO.

Qui sumus nos qui vouemus? homines, ideò infirmi: Christiani, ideò in libertatem vocati. Primò igitur metiendae sunt vires nostrae, donatae scilicet a Deo, & ita iuxta illas vouendum. Nam qui vouet, quod non est suae facultatis, temerarius est. Vnde Concilium Arausicanum secundum can. 11. decreuit, nihil ritè Deo vouere posse, nisi quod de manu eius acceperimus, quando omnia, quae illi offeruntur, mera sunt eius dona. Cùm ergo Dei benignitate alia nobis data sint, alia eius aequitate negata, vnusquisque mensuram collatae sibi gratiae respiciat, vt docet Paulus Rom 12. & 1. Corinth 12.

1 Nihil ergo hîc volo, nisi vt vota ita ad eum modum attemperentur, quem sibi quisque à Deo praescribi sua donatione cognoscit, ne si vltra conetis, quam ille permittat te ipsum, nimis tibi arrogando, praecipites.

2. Intuenda est vocatio nostra. Nihil enim vouendum est, quod nobis sit impedimento, quo minùs vocationi nostrae seruiamus. Hoc patet, alioqui esset votum contra Deum.

3 Cauendum est, ne libertatis beneficium, quod nobis Deus contulit, [illegible] Nam qui Dei beneficium à quo rerum omnium Dominus constituitur, contemnit, ingratus est Deo. Hoc ita intelligendum est, Cùm rerum omnium dominos nos constituerit Deus, & eas sic nobis subiecerit, vt omnibus pro nostra commoditate vteremur, non est quod speremus, gratum Deo fore officium si rebus externis quae nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem abdicamus. Ergo meminerimus, ab ea oeconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis non esse discedendum.

DE TERTIO.

Multum refert, quo animo votum nuncupes, si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor non externam speciem intuetur, fit, vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat, eique accepta sit, nunc vehementer displiceat. Verbi gratia, Vini abstinentiam si ita voues, quasi in ea aliquid sanctimoniae inesse, superstitiosus es. Si in alium finem verbi gratia ad domandam carnis [illegible] non peruersum referas, nemo potest improbare. Sunt autem quantum iudico Ego, quatuor fines, ad quas nostra vota diri-

redigenda rite sint. Quorum locos docendi causa, ad præsentem tempus referendos reliquos ad futurum.

1 Et primò hoc animo fieri vota ritè possunt, vt iis nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testemur: & possunt vocari vota gratiarum actionis. verbi gratia. Cupis aliquid à Deo, vel liberari ab aliqua calamitate, quam times, aut qua premeris, vel aliquod beneficiū aliquod vt habere [illegible]: tunc potes ritè vouere, te, si illius voti tui fias compos, pro gratiarum actione Deo aliquid erogaturum in pauperes, vel hostiam aliquam oblaturum: & cum factus fueris voti compos, teneris reddere votum tuum. Neque enim ab homine [illegible] [illegible] sane abhorret, votiuam oblationem velut solenne recognitionis symbolum Deo consecrare, ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Huius generis votorum exempla pleraque sunt in sacris Scripturis.

Gen. 28 Iacob vouit decimas Domino, si Dominus eū incolumem ab exilio in patriam reduceret.

Reges pii ac duces [illegible] bella [illegible] vouebant sacrificia [illegible] [illegible], si victores potuissent, aut certe cū maiori aliqua difficultate [illegible] [illegible] Dominus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quidem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

2 Secundò. Hoc animo etiam [illegible] fieri possunt, vt iram eius deprecemur: sæpe enim aliter eius deprecandam ipsi à nobis pœnas ob admissa delicta exigimus, verbi gratia. si in aliquod flagitium [illegible] [illegible] [illegible], potest ad castigandam intemperantiam [illegible] omnibus [illegible] aliquod tempus vitæ renunciare, [illegible] [illegible] voto facere, quò arctiore vinculo te astringas. Hinc igitur votum licitum est, sed liberum tamen, antequam [illegible] [illegible].

3. Tertiò. Hinc etiam animo ritè potest fieri votum, vt reddamur posthac cautiores. Verbi gratia. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliqua non [illegible] sibi temperare nequeat, quin pronius in malum & vitium illud delabatur. Nihil hic ab [illegible] facietis [illegible] [illegible] ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Vel si quis periculosum sibi esse [illegible] vel [illegible] corporis [illegible] [illegible], & tamen cupiditate illectus, vehementer [illegible] appetat, quid melius faciat, quam vt frenum sibi iniiciendo, id est necessitatem abstinentiæ imponendo, sese omni dubitatione liberet.

4. Quartò. Hoc etiam animo ritè fieri possunt, vt iis velut quibusdam stimulis, nos ipsos ad officium excitemus. verbi gratia. si quis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat. In iis duobus vltimis votis, est species quædam pædagogiæ, sed tamen eo ipso quod sunt infirmitatis adminicula, non sine vtilitate vsurpantur.

Quæ igitur ad vnum ex iis finibus respiciunt vota præsertim in rebus externis, legitima sunt, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis datæ à Deo, sint limitata.

De Voto, quod fit à fidelibus in Baptismo.

Hinc apparet, quàm legitimum sit votum quod ab omnibus fidelibus fit in Baptismo & quod in Catechismo, & Cœnæ Dominicæ sumptione confirmamus & quasi [illegible]. Sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam, atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim obedientiam illi pollicemur. Est autem hæc huius voti formula, vel certè summa, nempe quod Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis.

Hoc votum primò à sacra Scriptura testimonium habet, quòd placeat Deo. Secundò, vocationi nostræ conuenit, immò à filiis Dei omnibus exigitur: tertio non potest fieri, nisi recto fine, & animo, nempe vt grati simus Deo. Ergo legitimum, sanctum, & salutare est.

At videtur, quod non sit legitimum, nec quisquam possit hoc votum facere, quia promittimus rem, quæ excedit vires nostras. Nemo enim perfectam eam obedientiam quā exigit Deus à nobis, & quā nos vouemus, in hac vita præstare potest. Ergo, &c. Et tamen licitū est hoc votum: ergo etiā alia vota, quæ præstare tamen non possumus licita sunt.

Respon. Quoniam hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo fœdere & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio ista votumque quod illic facimus, & cum veniæ deprecatione, & cum auxilii postulatione coniuncta est, huc continentum est, id quod non inuenitur in aliis votis, quæ præstare non possumus. Quare non est par ratio. In iudicandis igitur particularibus votis, tres superiores regulæ memoria teneantur.

LOCVS VII.

DE FIDE.

Quod ad salutem non sufficiat lex: sed necessaria sit fides in Christum, id est, fiducia misericordiæ Dei in Christo [illegible].

Visum est, quæ Dominus per legē nobis agenda præscribat, quorum si qua in parte rei fuerimus, iram & terribile mortis æternæ iudicium edicit. Secundo visum est, quam non modò arduum, sed prorsus supra vires, extraque omnem nostram facultatem sit, legem implere, vt exigit. Hinc ergo fit vt si nos duntaxat ipsos intueamur, quidque nobis dignum sit, cogitemus: nihil sit boni nobis reliquum, sed à Deo abiectio [illegible] & certissima confusio nos maneat. Quare lex non solum nō potest nos seruare, sed etiam damnat: non solum nos non liberat ab ira, sed etiam operatur iram: non solum non tollit peccatum, sed etiam adauget peccatum, vt ad Romanos contendit Apostolus. Ergo necesse est aliā aperiri viā qua effugiamus tantam calamitatem. Visum est autem, quòd vna tantum sit effugiendæ huius calamitatis via & ratio, nempe misericordia Dei in Christo, si & solida fide ipsam amplectamur & in ipsa constanti spe acquiescamus. Fide ergo, siue fiducia misericordiæ Dei in Christo nobis opus est.

Quod necesse sit explicare, qualis esse debeat fides ista.

Verùm quoniam multi hallucinantur in hoc vocabulo fidei, putantes, quamlibet fidem, seu potius opinionem, aut etiam persuasionē de Deo & de Christo sufficere ad salutem tantæque rei esse credendam, nempe consolādis conscientiis, & tollendis peccatis parem esse: eò nunc necessario superest, vt expendamus, qualis esse debeat quidque sit hæc fides, cuius beneficio quicūque [illegible] in filios Dei cooptati, regni cœlestis possessionem consequuntur.

Fides impiorum quid [illegible] sit.

Est autem (docendi causa) duplex fidei forma, altera impiorum, altera piorum, [illegible] vera & vnica fides.

Fides impiorum, est quædam debilis & vmbratica de Deo, déque Christo notitia, & dicitur fides historica, in aliis quidem debilior, in aliis firmior.

1. Plurimi certè credunt, Deum esse, Euangelicam historiam, & reliquas Scripturæ partes, veras esse arbitrantur [illegible] ferè iudicium esse [illegible] de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentes spectauimus.

2. Sunt, qui etiam vltra procedant. Nam & pro certo habent oraculo Dei sermonem, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcunque commouentur.

Tales quidem dicuntur habere fidem, sed per [illegible], quia scilicet Dei verbum non impugnant manifestè, vel aspernantur, vel contemnunt: sed quandam potiùs obedientiæ speciem præ se ferunt. Verùm hæc fidei seu vmbra seu imago, sicut nullius est momenti: ita indigna est fidei appellatione, à cuius solida veritate quam procul absit, tametsi mox fusius videbitur, nunc tamen etiam obiter indicabimus. Vide exempla huius fidei.

Act. 8. Simon Magus dicitur credidisse, & auditē Euangelii maiestate victus, qualemcunque fidem adhibuit Euangelio, atque ita Christum vitæ & salutis autorē cognouit, ita vt illi etiam ei nomen daret: & tamen hæc qualiscunque notitia in Simone non erat vera fides, quod patet, quia paulò post suam incredulitatem prodit.

Luc. 8. Illi in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur, aut etiam nondum actis radicibus arescit mox & perit, dicuntur credere ad tempus.

Tales non dubito, quodam verbi gustu affectos, ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutem præsentiscere, ita vt fallaci fidei simulatione, non solùm hominum oculis imponant, sed suis etiam ipsorum animis. Nam persuadent sibi, ipsissimam esse pietatem, illam quam verbo Dei deferunt reuerentiam: idque quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius probrum vel contemptum. Sed qualiscunque sit illa assensio, ad cor ipsum vsque non penetrat, vt illic defixa resideat: & quanquam radices egisse interdum videatur, [illegible]

tamen illæ non sunt. Tot vanitatis recessus habet, tot mæandros & latebras scatet cor humanum, támque fraudulenta hypocrisi obtectum est, ut seipsum sæpe fallat. Ergo neque ii secundi veram fidem habent. Primi verò illis sunt istis multò inferiores, quippe qui stupidi audiunt & intelligunt ea, quorum notitia Dæmones contremiscunt.

Fides piorum quid & qualis sit.

Econtrà verò piorum vera Christianaque fides primò non est contenta simplici historiæ cognitione, sicut primi contentantur: secundo & cor hominis, absterso inde fictionis simulationisque fuco, penitiùs insidet atque occupat, quam ut tentatione euanescat. Vt autem fidei vis & natura bene elucescat, notandum est.

1. Quod fides habet verbum Dei pro suo obiecto & scopo, in quem scopum perpetuo collimare debet, a quo si minimum deflectit, non iam fides, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum est basis, qua fulcitur & sustentetur: vnde si declinat, corruit. Tolle igitur verbum & nulla iam restabit fides. Oportet ergo vt audiat verbum, siue audiatur, siue legatur, nil refert: at est quòd verbum Dei vtcunque ad nos deferatur, est mirator speculi in quo fides intuetur & contemplatur Deum.

2. Notandum, quòd vera fides non tantùm hoc quærit, vt Deum esse cognoscat: sed hoc potissimùm, vt qua sit erga nos voluntate intelligat. Neque enim refert tantum qualis sit nostrâ referre: sed qualis esse erga nos & nobis velit. Ex iis duobus notatis habemus, fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam, ex eius verbo perceptam.

3. Notandum, ad rationem veræ perfectæque fidei attinere, vt certò persuasus sit de veritate Dei, id est, de verbo Dei, quòd sit verissimum. Nam si de eius certitudine animus tuus dubitet secum, quandiu ita secũ disceptabit animus tuus, dubitatus authoritatis erit verbum, vel saltem dubiæ & infirmæ. Neque satis est tantùm credere & persuasum esse, quod Deus sit verax, qui nec falli nec fallere potest: & quod verbum eius sit verissimum: sed etiã oportet, vt persuasum certo sit, quod hoc verbũ, quod per Prophetas & Apostolos ad nos delatum est, sit verè verbum Dei certissimum. Ex hoc tertio notato habemus, quod fides sit firma certaque diuinæ erga nos voluntatis notitia ex verbo eius percepta.

4. Notandum, Quod verbum Dei diuidatur in legem & Euangelium: quorum illa præcipit & minatur trãsgressoribus, & terret corda: hoc verò promittit veniã & misericordiam, ostenditque Deum nobis propitium, atque ita consolatur & erigit corda nostra.

Licet autem totum verbum Dei sit obiectum fidei, cui subscribere debet quoties & quicquid & quocunque modo loquatur: tamen perfecta fides particulariter respicit in Euangelium. Et ratio est, quia fides, vt sit perfecta, oportet vt erigat cor hominis in Deum, ad Deum amandum amplexandum, & itum ad Deum patefaciat, ad fidendum Deo excitet, vt consoletur & pacificet conscientias, sicut patet ad Rom. 5. vbi D. Paulus recenset hos esse effectus veræ perfectæque fidei.

Lex autẽ non facit hos effectus, imo contrarios: & si fides in hanc tantùm respiciat, nõ erigit cor ad Deum, sed è contra &c. Si verò in Euangelium respiciat, parit hos effectus. Ergo particulare fidei obiectum in quod collimare debet, est Euangelium. Quare licet verbum Dei sit obiectum fidei, tamen adhuc quærendum est, quid propriè in verbo fides respiciat: Non enim quælibet vox Dei erigit cor hominis ad fidendum Deo. Vox Dei est ad Adam *Morte morieris*: vox Dei ad Cain, *sanguis fratris tui clamat ad me*. Sed quæ voces erant, quæ per se nihil poterant, nisi quatefacere fidem tantum abest, vt ad stabiliẽdam essent idoneæ. Quærendum est igitur, quid in verbo Domini respiciat fides, quo nitatur & recũbat. Vbi solam indignitatem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo nõ trepidabit & exhorrescet Deum autem, quem exhorrescit, quomodo non refugeret. Atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Ergo constat, non haberi à nobis adhuc plenam fidei definitionem, quoniam voluntatem Dei qualemcũque nosse, pro fide censendũ non est. Quid si in locum voluntatis beneuolẽtiam seu misericordiam subiiciamus. Ita certè ad fidei ingenium propius accessimus. Tunc enim ad Deum quærendum allicimur, postquam didicimus nostrum in eo bonum esse: quod ipsum nobis confirmat, vbi sibi curæ studióque nostram salutẽ esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur, se propitiũ esse patrem, quoniam in cã solam, scil. promissionem gratiæ, reclinare cor hominis potest. Ex hoc quarto notato habemus, quòd fides sit certa firmaque diuinæ erga nos beneuolentiæ cognitio, gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata.

5. Notandum, Quòd vt perfecta sit fides, requiratur vt sit absque vlla dubitatione de diuina erga nos misericordia & beneuolentia. Nam cùm non mutuum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea acquiescere nos faciat: ideò excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet sed ipsa secum disceptet, vt supra etiam in tertio notando dictum est, sed generaliter de verbo Dei. Nunc vero particulariter dico de beneuolentia Dei in Euangelio oblata.

6. Sed quoniam mens hominis cæca est, & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem & beneuolentiam penetrare ac conscendere non potest: & cor in ea securum acquiescere & resistere nequit, sed potius perpetua hæsitatione fluctuat: ideo aliũde nempe a Spiritu sancto & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quo Dei verbum apud nos plenam fidem obtineat. Ex iis igitur omnibus notatis, iusta definitio fidei constat.

Fides est diuina erga nos beneuolentia firma certaque cognitio quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum, & reuelatur mentibus nostris, & cordibus obsignatur.

Nunc singulas partes de integro discutiamus, quibus discussis nihil, vt opinor, dubium remanebit.

Tota fidei definitio iuxta singulas partes discutitur.

1 *Fides est cognitio.* Cùm fidem cognitionem diuinæ voluntatis vocamus non intelligimus comprehensionem qualis esse solet earum rerum quę sub humanum sensum cadunt idque primò quia mens hominis seipsam superare & excedere opus habet, quò ad illã diuinam voluntatem cognoscendam pertingat. Secundò postquam etiam ad illam pertigit adhuc quod sentit non assequitur, non comprehendit non capit: Sed intelligimus persuasionem quandam, qua tamen persuasione mens hominis certius intelligit quod non capit, quam si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare elegãter Paulus hanc persuasionem siue cognitionem, appellat comprehensionem propter suam certitudinem, quando ait Ephes. 3. *Huius rei gratia flecto genua mea, &c. vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & profunditas: scire etiam supereminentem scientia charitatem Christi.*

Hic Diuus Paulus voluit significare primò, modis omnibus infinitum esse, quod mens nostra fide complectitur: & genus hoc cognitionis esse omni intelligẽtia longè sublimius. Secundo, quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod a seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, vt ibidem docet Paulus: ideo optima ratione fidem vocat comprehensionem & scientiam. Propter hoc frequenter in sacra Scriptura fides dicitur cognitio. Coloss. 2. *In agnitionem mysterii Dei Patris & Christi.* Corinth. 2. Iohan. 3. vocat notitiam, scientiam, dicendo: *Scimus quòd filii sumus Dei.* Et sanè sancti omnes certo sciũt se esse filios Dei: se diuinæ veritatis persuasione magis confirmari, quàm rationali demonstratione edocti. Id indicat etiam Diuus Paulus cùm ait ad Corinthios. 2. Corinth. 5. *Quamdiu sumus in hoc corpore peregrinamur à Domino & per fidem ambulamus, non per speciem*, id est, non per aspectum. Quibus verbis ostendit, quod ea, quæ per fidem intelligimus nobis tamen absint, & aspectum nostrum lateant. Vnde nos statuimus, fidei notitiam, certitudine magis, quam apprehensione contineri.

De certitudine fidei.

2. *Certa ac firma.* Addimus certam ac firmam quo solidior persuasionis cõstantia exprimatur. Nam fides sicut dubia & versatili opinione cõtenta nõ est: ita nec obscura perplexaque conceptione, sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Sunt autem permulti qui Dei misericordiam sic concipiunt, vt tamen inde nihil, vel minimũ consolationis recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: idque procedit, quia illam ipsam misericordiam, de qua sibi persuasissimi esse videntur, nimium exiguis finibus terminent. Nam ita secum reputant magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse, an ad se quoque perueniat, vel potiùs, an ad eam ipsi peruenturi sint.

Hæc

Hæc cogitatio cũ in medio cursu resistat dimidia tantum [illegible] non tam secura tranquillitate continetur, quàm [illegible] hæsitatione tollitur. Longe [illegible] qui [illegible] perius [illegible] quòd [illegible] bonitatem Dei [illegible] propositam extra dubium ponit. Id autẽ [illegible] quòd [illegible] [illegible] vere sentiamus, & in no[illegible] [illegible]. Quare Paulus ex fide deducit fiduciam & ex hac rursum [illegible] sic dicens Ephes. 3. *In quo [illegible] per quem Christum, habemus* [illegible] id est audaciam *& aditum cum fiducia, qui est per fidem illius.* [illegible] verbis ostendit Apostolus, non esse rectam fidem [illegible] cum tranquillis animis [illegible] conspectum Dei [illegible]. Quæ [illegible] ex diuina beneuolentia [illegible] certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est, vt sæpe pro fiducia nomen fidei [illegible] & vsurpetur.

Hic præcipuus fidei [illegible] quas Dominus offert misericordiæ promissiones [illegible] veras [illegible] nobis [illegible] sed potius [illegible] [illegible] faciamus. Hinc [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] necesse [illegible] Dei & sui oblitus [illegible] quamquam [illegible] misera [illegible] obligatione, qui [illegible] [illegible] acerrime [illegible].

In [illegible] qui sola persuasione Deum [illegible] benigne [illegible] patrem esse persuasus [illegible] & [illegible] diuinæ erga se beneuolentiæ [illegible] Apostolus [illegible] ad Hebr. 3. dicendo *Si [illegible] tam [illegible] gloriationem spei ad finem [illegible] retinuerimus.* Sic enim non bene sperare in Domino existimatur, nisi [illegible] confidenter se regni cœlestis hæredem glorietur. Fidelis inquam non est nisi qui [illegible] securitati innixus [illegible] & morti [illegible] [illegible] Apostolus, dicendo Rom. 8. *Certus, non quia neque mors, neque vita. & [illegible] poterit nos separare a charitate Dei, &c.*

Ephes. 1. *Non bene illuminari oculos mentis nostræ [illegible] nisi [illegible] quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam vocati sumus.* Denique Dei bonitatem non bene comprehendimus, nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

Quomodo fides dubitationibus quidem sæpe concussa, certa tamen semper permaneat.

1. At videtur, quòd hæc fidei certitudo stare non possit. Nam fideles omnes experiuntur oppositum: qui in recognoscenda erga se Dei gratia, non modo inquietudine tentantur quod sæpe illis contingit, sed grauissimis etiam terroribus interdum quatiuntur. Tanta est ad turbandas eorum mentes tentationum vehementia. Hæc autem non videtur cohærere cum illa fidei certitudine, quam prædicas.

Resp. Nodus hic soluendus est, si superiorem doctrinam stare volumus. Dũ igitur docemus, fidem debere esse certam & securam, non imaginamur certitudinẽ aliquam, quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem, quæ nulla [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esse fidelibus certamen cum [illegible] tantum abest, vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbationibus [illegible]. Rursum tamen, qualemcunque in modum [illegible], decidere ac deficere eos negamus à certa illa quam de misericordia Dei conceperunt fiducia.

2. At quomodo hoc esse potest, vt simul fidelis dubitationibus sollicitetur, & tamen etiam certus de misericordia Dei erga se permaneat?

Resp. Hoc tibi absurdum nõ videbitur, si tenueris diuisionem illam Spiritus & carnis, quam D. Paulus ponit ad Gal. & alibi. Sentit igitur fidelis hanc in se diuisionem ita quod hinc agnoscens diuinam erga se bonitatem [illegible] suauitate perfunditur: illinc sentiens suam calamitatem, amaritudine angitur. Hinc audiens promissionem Euangelii, [illegible] [illegible] hinc videns se iniquitatis plenum trepidat. Hinc apprehendens vitam sibi æternam paratam, exultat: illinc videns se morti obnoxium, eam exhorrescit, [illegible] ne in æternum moriatur.

3. Vnde hæc variatio ex fidei imperfectione contingit: quoniam nunquam tam bene [illegible] præsentis vitæ cursu nobiscum agitur, vt omni diffidentiæ morbo curati fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi inter carnem & Spiritum, vbi, quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam eam fidem, quæ intus in Spiritu concepta est, insurgit.

4. At si permixta est in fideli mente cum dubitatione certitudo, ergo sequetur, quòd fides non certa & liquida, sed obscura & perplexa adhuc diuinæ erga nos voluntatis notitia constabit.

Resp. Minime hoc sequitur. Neque enim si variis cogitationibus distrahimur, ideò protinus à fide diuellimur. Nec [illegible] diffidentiæ agitatione vexamur, ideò in eius abyssum demergimur. Nec, si concutimur, ideo de gradu [illegible] siquidem illius certaminis semper finis [illegible] fides [illegible] difficultates quibus ita circumsessa videtur periclitari, tandem [illegible].

Quòd fidei certitudo gradus habeat: & quomodo ad Deum videndum paulatim accedimus.

Summa hæc sit. Vbi primum vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & [illegible] [illegible] contemplari incipimus. Procul id quidem & eminus: sed tamen ita certo intuitu vt [illegible] [illegible] Secundo Quantum deinde proficimus, vt nos assiduè proficere decet, quasi progrediendo, in propiorem eius conspectum eoque certiorem venimus. Tertio ipsa etiam continuatione, familiarior [illegible] redditur: atque ita mentem cognitione Dei illuminatam, putamus multa ignorantia videmus inuolutam tenere, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quæ iam ignorando [illegible] obscurius id quod cernit cernendo impeditur, quo minus de diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur: quod in fide primas ac præcipuas partes tenet. Accipe similitudinem. Sicut enim si quis carcere inclusus, ex angustiore fenestra oblique tantum & quasi dimidiatim emicantes Solis radios habeat, libero quidem priuatur Solis [illegible] splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, [illegible] vsum recipit: ita terreni corporis compedibus vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad ostendendam eius misericordiam, ita fiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur. Atque ita duo habemus: primum, quòd in hac vita, notitia quidem, quam de misericordia & beneuolentia Dei erga nos habemus, exigua quidem sit & modica. Secundum, sed tamen quòd certa & minime fallax. Vtrumque Apostolus diuersis in locis eleganter docet. De primo ait 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* Item, *Nunc cognosco ex parte, tunc autem, &c.* His verbis ostendit, quam tenuis in præsenti vita, illius diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur. 2. Corinth. 3. *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini Spiritu*: id est, nos per Euangelium, reuelata facie, nulloque obiecto velamine, gloriam Dei tanta efficacia contemplamur, vt in eandem imaginem transformemur. His verbis ostendit, quam certò & minime fallaci gustu sui nos afficiat vel exigua fidei guttula.

In talibus ignorantiæ [illegible] plurimum simul trepidationis & dubitationis implicari necesse est, atque præsertim: quia cor nostrum suo quodam naturali instinctu, ad incredulitatẽ propendet. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ, magno identidẽ impetu insiliunt, atque ad incredulitatem & dubitationẽ de Dei auxilio prouocant. 1. Iota præcipue conscientia, incumbente peccatorum mole, oppressa, nunc secũ querelatur & gemit, nunc se arguit, nunc tacite fremit, nunc apertè tumultuatur. Ex iis ergo, id est, siue res aduersæ irã Dei præ se ferant, siue eius argumentum & materiã conscientia in se reperiat, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit, quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur, vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

Quòd fides in electis, licet variè ab incredulitate impetatur: tamen contra eam semper emergat, & quibus armis se tueatur.

Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Dei arma ac munit, eoque se defendit contra omnes tentationes.

1. Si insurgat eiusmodi tentatio, Deum esse inimicum, quia hic infestus [illegible] atque flagellat: contra fides excipit, esse nunquam [illegible] misericordẽm, quia castigatio à dilectione potius quam ab ira proueniat.

2. Si insurgat hæc alia tentatio, Deum esse iniquitatum

vindicem, idcirque velle cum te ob tuas iniquitates damnare, contra fides opponit, veniam delictis omnibus paratam quoties ad Domini potentiam peccator se confert. Atque ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac distineatur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur: quia potius quæcunque decertat, onera eam exercent & fatigant, in illius fiduciæ certitudinem excutit: & quanto magis incredulitas contra fidem suis machinis insurgit, tantò magis fidei certitudo corroboratur. Hoc patet hinc, quia sancti, dum vitione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt: & cum minimè exauditum eos iri apparet, cum nihilominus inuocant. Quorsum enim attineret apud eum expostulare, à quo solatium nullum sperarent? Eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli Matthæi 8. in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit, se quidem perire querebantur, eius tamen auxilium implorabant dicendo: *Salua nos, perimus*. Ergo fidei radix nunquam e pio pectore auellitur: quin ima in parte defixa hæreat, vtcunque decussa huc atque illuc inclinare videatur: Eius lumen itaque nunquam extinguitur ac præfocatur: quin saltem velut sub fauilla delitescat.

Hoc manifestat exemplum Iobi. Extrema enim desperationis materia erat, in animum Dei in nostrum exitium tendere: & tamen eò vsque prouecta est fides Iobi, vt diceat: *Etsi me occiderit, in eo tamen sperabo*. Iob 13. Ita est. Non intus in piorum cordibus regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit, vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt ait D. Paulus Ephes. 6. *scutum pro scuto est*. Ea telis opposita eorum vim sic excipit, vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Cum ergo concutitur fides, perinde est, ac si violento ictu iaculi miles alioqui firmus, pedem mouere cogatur, & paulùm cedere. Cum autem sauciatur fides ipsa, perinde est ac si clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emergit, vt cum Dauide dicat: *Etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es, virga tua & baculus tuus ipsa consolantur me*. Psal. 23. 4. Ambulare certe in caligine mortis, est terrificum nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescant: sed quoniam illa cogitatio quod Deum habeant præsentem, & suæ salutis consultorem superat, simul vincitur timor securitate. Ait autem D. Augustinus in Iohan. hom. 52. *Quantaslibet machinas aduersum nos erigat Diabolus, quoniam non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras*. Ergo fides certa esse debet: & sancti de Dei erga se beneuolentia non dubitant, nec dubitare debent.

Alia est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen [illegible] nihil decedit fidei securitati, vt fortius inde stabiliatur, neque cum fideles vel exempla diuinæ vltionis [illegible] documento vice sibi esse cogitantes, ne ipsi quoque iram Dei in se prouocare [illegible] caueant, vel cùm miseriam suam recogitantes à Domino toti pendere discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis & euanidos esse vident. Et huc pertinent omnes illæ sententiæ, quæ videntur iubere sanctis, vt timeant, quorum aliquas subiiciam, atque ita respondebo ad omnes obiectiones, quæ fieri possunt contra certitudinem fidei.

Loci contra certitudinem fidei.

At videtur, quòd sancti non debeant esse certi de Dei erga se beneuolentia, deque sua ipsorum per Christum salute, sed semper dubitare & timere, idque iis locis.

1. Ait Apostolus 1. Corinth. 10. *Hæc autem omnia typicè contingebant eis: scripta verò sunt ad admonitionem nostri, in quos fines seculorum occurrerunt. Itaque qui sibi videtur stare, videat ne cadat*.

Resp. Dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit, ne similibus malis se ipsos obstringant: eo fiduciam ipsorum nihil labefactat, sed torporem tantum carnis excutit, quo torpore fides obrui magis quam confirmari solet.

2. At Rom. 11. ait. *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time*.

Resp. Primò, dum a Iudæorum casu argumentum exhortandi sumit Apostolus, vt qui stat, videat ne cadat: nō iubet nos vacillare, ac si nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præsumptionem adimit, ne despectis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ [illegible] insultent.

Secundò. Non hoc [illegible] nihil [illegible] sed oratione sua hypocritas [illegible] qui externa specie solùm gloriabantur. Neque enim in singulos homines admonet: sed comparatione [illegible] Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostenderat iustas incredulitatis & ingratitudinis suæ pœnas in eo dare, quod [illegible] eiecti essent: has etiam hortatur, ne superbiendo ac se [illegible] extendendo gratiam adoptionis nuper ad se translatam, amitterent. Sicut autem in illa Iudæorum reiectione, supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere non exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere, qui sine vera fide tantum stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate.

Tertiò, etiamsi de electis ac fidelibus hoc dictum acceptas, nihil tamen ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere, ne inani confidentia lasciuiant: aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia conquiescat.

3. At Phil. 2. *Cum timore & tremore vestram salutem operamini*.

Resp. Non aliud exigit, cum docet, vt cum tremore nostram salutem operemur, nisi vt in Domini virtutem cū multa nostri deiectione suspicere assuescamus. Nihil autem tam nos ad fiduciam certitudinéque animi in Dominum reiiciendam expergefacit, quam nostra diffidentia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum illud.

4. Psal. 5. *In multitudine bonitatis tuæ introibo in domum tuam, adorabo in timore*.

Resp. Hic decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordiæ innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici oportet, quoties in conspectum diuinæ maiestatis prodeuntes, ex eius splendore quanta sit nostra obscœnitas intelligimus.

5. At Prouerb. 28. *Beatus homo qui semper est pauidus: qui verò mentis est duræ, corruet in malum*.

Resp. Timorem intelligit, qui nos cautiores reddat, non autem quo affliti concidamus, dum scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit. In illo erigitur, apud se ipsum deiectus, diffisus sibi, illius fiducia respirat. Quare nihil obstat quin simul & terreantur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nunc in suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem cogitationem animi referunt.

Non ita tamen accipias, fideles & dubitare simul, & certos esse, quasi de eadem re & certi simul & incerti essent, atque ita fiducia eorum incredulitatem [illegible] nequaquam ita accipias. Sed de beneuolentia Dei erga se atque ita de sua ipsorum salute propter Christum ita certi sunt, dum intuentur in promissionem Dei, vt dubitare non queant. De se ipsis verò, dum scilicet in suam vanitatem oculos deflectunt, [illegible] & terrentur, ne Deum offendant, ac ne Spiritum sanctum expellant à gratiaque excidant, vt certi esse [illegible] Spiritum sanctum expellant: simul tamen cum hoc stat firma illa securitas, promissionibus & veritati Dei annixa.

Ideò nota, quòd quidam ita consequentiam statuunt inter metum & spem, vt per interualla & vices huc atque illuc alternent. Spem vero & metum sic inter se conferunt vt [illegible] magis hoc resurgente, illa rursum extinguatur. Et volunt, quod quoties cunque in Christum respicimus, illic nos inueniamus qui [illegible] plenam bene sperandi materiam: sed quoniam semper indigni sumus [illegible] omnibus bonis, quæ in Christo nobis offeruntur, [illegible] nostræ [illegible] fluctuare & vacillare [illegible], si Christum contemples, certa salus: si te respicis, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est.

Sed illi errant. Ideo enim hoc dicunt, quia fingunt Christum procul à nobis stantem, & non potius in nobis habitantem considerant. Nos autem ideo à Christo salutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo insitos, non modo suorum omnium bonorum participes faciat: sed sui quoque ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum contra eos sic retorqueo: Si teipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeoque vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit: salus eius, tuam damnationem abolet: ipse tua dignitate intercedit, ne in conspectum Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè, Christum

a nobis

à nobis separare, aut nos ab ipso minimè conuenit: sed vtraque manu fortiter retinere oportet eam, quæ te nobis [illegible] societatem.

Ita nos Paulus instituit dicendo Rom. 8. *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, sed Spiritus Christi, qui in nobis habitat, vita est propter iustitiam.* Secundum [illegible] dicere debuerat, Christus quidem vitam apud [illegible] sed vos vero estis peccatores, meruistis mortem & damnationi obnoxii. Atqui longè aliter loquitur Apostolus. Docet enim, eam quam a nobis meremur damnationem in Christo [illegible] ab [illegible] esse: atque ad id confirmandum ea ratione [illegible] nempe quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solum indiuiduo societatis nexu nobis adhæret: sed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Ita & D. Bernhardus hom. de dedicatione templi 5 ex professo hoc argumentum audiuit, sicut modò ego explicaui. Vide ipsum.

6. Attamen Domini vtrumque in sacris Scripturis laudatur & [illegible] in aliis omnibus. Psalmo [illegible] *Timete Dominum [illegible] quoniam non est penuria timentibus eum* [illegible] *timor Domini.*

Respondeo. Idem [illegible] qui præstatur Deo dicitur & fiducia [illegible] & timor [illegible] quia idem Deus dicitur & Pater, & Dominus. Vt Patri obedientes nos [illegible] & hanc obedientiam vocat honorem. Vt Domino, obsequentes nos [illegible] & hoc obsequium vocat timorem. Malach. 1. *Filius honorat patrem & seruus [illegible] Dominum [illegible] si ego pater vbi honor [illegible] & si dominus, vbi timor* [illegible] obedientia Deo [illegible] & honor & timor. Ergo [illegible] sunt.

7. Vtcunque Propheta eos distinguat, nempe honorem & timorem: tamen adeò alter non potest stare sine altero, vt idem Propheta eos [illegible] coniungat. Stant ergo simul. Timor ille qui commendatur in Scripturis, non aduersatur certitudini fidei: Timor ergo Domini, est reuerentia illa honore & timore mixta. [illegible] Nec mirum. Nam secum reputat qualis sit nobis Pater, nempe Deus tam erga nos beneuolus: satis habet causæ, etiamsi nulla esset [illegible] cur eius offensionem [illegible] morte grauius perhorrescat. Item, quæ est ad [illegible] carnis nostræ [illegible] quo eam modis omnibus [illegible], simul est hæc cogitatio Domini, sub cuius potestate degimus, esse abominationem iniquitatem, cuius vltionem non euadent, qui [illegible] viuendo eius iram aduersum se prouocârint. Stant ergo simul illi duo affectus.

8. At Iohan. 4. *Charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet.* Ergo non possunt stare simul.

Resp. Nihil repugnat. Iohannes enim loquitur de timore [illegible] incredulitatis, à quo longè distat ille fidelium timor. Ideo tertiò respondeo.

Duplex timor inuenitur in Scripturis: Timor fidelium & infidelium. Timor fidelium non repugnat certitudini fidei de beneuolentia Dei erga se. Non enim timent Deum, tanquam sibi infensum inimicum & hostem: sed timent Deum vt Patrem, ne scilicet eum offendant. Secundo, non timent iram Dei, quasi eam sibi imminere arbitrentur, vt in caput suum ruat: sed timore iræ Dei cauent, ne [illegible] eam sibi accersant. Sic Apostolus ad Ephes. 5 fideles alloquitur dicit: *Nemo vos seducat [illegible] propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.* Non minatur, in ipsos descensuram: sed admonet, ne & ipsi eam experiri velint, sicut & impij ob flagitia sua. Impiorum verò timor repugnat certitudini fidei. Ipsi enim timent Deum, vt sibi infensum: & quia [illegible] ad æternum iræ eius horrore concutiuntur, [illegible] timent, qui eam sibi imminere arbitrantur, quam singulis momentis eam exspectant, dum in caput suum corruat. Exemplum.

[illegible] furcam dicitur, timet eam, vtpote sibi imminentem: & vt qui in ea [illegible] suspendendus est: qui verò tantum [illegible] ob furtum [illegible] cauti redduntur, [illegible] Certus tamen est quòd ipse iam non sit suspendendus [illegible] quia non sit se furtum non fecisse. Ita [illegible] Christianus qui verè credit sibi remissa esse peccata propter Christum, non [illegible], non dubitat de salute sua: sed timet ne decidat à Christo, ne eum offendat, ne perdat fidem. Stant ergo simul.

III. *Diuinæ erga nos beneuolentiæ.* Hæc est tertia particula definitionis fidei. In hac diuina beneuolentia, quam fides respicere dicitur, intelligimus vitæ æternæ possessionem obtinere. Nam si Deo propitio, nihil boni deesse nobis potest, abundè nobis sufficit ad salutis certitudinem, vbi eius dilectionis ipse nos certiores facit. Ideo Propheta nihil aliud petit dicendo. Psal. 80. *Ostende faciem tuam & salui erimus.* Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt Scripturæ, quod abolitis inimicitiis omnibus, in gratiam nos recepit. Ephes. 2. Quo innuunt, Deo reconciliato, nihil manere periculi, quin omnia nobis bene succedant. Quare fides dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorum omnium securitatem, securitatem, inquam, qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut longitudinem aut honorem aut opes, vbi certò fides promittit: quoniam nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus: sed hac certitudine contenta est fides. Licet nos multa deficiant quæ ad huius vitæ subsidium pertinent, Deum tamen nunquam deesse nobis [illegible]. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ exspectatione residet quæ extra dubium per verbū Dei posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant, quos sua dilectione complexus est Deus, nunquam impedire [illegible] quin eius beneuolentia plena sit felicitas. Proinde cum summam beatitudinis volumus exprimere, gratiam Dei posuimus, è qua scaturigine vniuersæ bonorū species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos a Domini charitate reuocari, quoties non de æterna solum salute, sed quolibet bono nostro agitur. Propter hoc ait Psal. 63. *Quoniam melior est misericordia tua quam vita,* id est, bonitas tua (nempe gustata) omni vita optabilior est.

IV. *Quæ gratuita promissionis veritate fundata.* Fundamentum [illegible] promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat, atque propriè nitatur.

At [illegible] fides etiam reliqua verba Dei, quæ non sunt promissiones, vt præcepta, vt minas, vt interdicta respicit, & in iis fundatur.

Resp. Tametsi fides per omnia Deū veracē esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat, siue promittat, siue minetur: licet etiam iussa eius libenter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen a promissione incipit, in promissione constat, in promissionem desinit. Vitam enim quærit in Deo. Vita autem non reperitur aut in mandatis, aut in pœnarum edictis, sed in misericordiæ promissione, et ea non nisi gratuita. Nā conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quam si perspiciamus in nobis sitam. Ergo nisi fidem [illegible] tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione gratuita fulciamus oportet, quæ a Domino vltrò & liberaliter, potiusque miseriæ nostræ, quàm dignitatis respectu, offeratur. Ideò D. Paulus particulariter Euangelio defert hoc testimonium, quod sit verbum fidei, quod prædicamus, quando ait Rom. 10. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus &c.* Ratio est, quia nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio, qua Deus sibi mundum reconciliat. Indè etiam apud eum Apostolum, crebra fidei & Euangelij correlatio est, vt ad Rom. 1. *Segregatus in Euangelium Dei, ad obedientiam fidei.* Item, *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Item, *in Euangelio reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem.* Nec mirum: si quidē fides propriè requirit cognitionem diuinæ beneuolentiæ: nullibi autem [illegible] firmum diuinæ beneuolentiæ testimoniū extat, nisi in Euangelio: est enim Euangelium diuinæ reconciliationis mysterium. Ergo iure fides propriè dicitur niti Euangelio: & Euangelium dicitur verbum fidei. Cùm ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin verbum Dei omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles, sed misericordiæ promissionem, fidei vt proprium scopū destinamus. Sicut iudicē & vltorē scelerū Deū debent quidē agnoscere fideles: & tamen in eius clementiā propriè intuētur: quoniā talis desiderādus illis describitur: qui beneuolus sit & misericors, procul ab ira, multus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiā suam effundens, vt patet Psal. 86. 103. 145.

V. *Quæ gratuita in Christo promissionis.* Promissiones omnes in Christo concludimus: Id vero non sine causa, quoniam & Apostolus totum Euangeliū in cognitione Christi concludit, vt patet Rom. [illegible] & 2. Cor. 1. docet: *omnes promissiones Dei in ipso esse etiam & amen.* Quod ergo in Christo concludimus promissiones, est, quia nulla promissio sit, nisi in Christo.

Nam in omnibus promissionibus suis Deus testatur suam beneuolentiam, ita vt nulla sit eius promissio, quæ non sit dilectionis testimonium.

Obi. At videtur hoc falsum. Impij enim, dum cumulantur diuinæ largitatis beneficijs, eo ipso grauiori iudicio sese induunt. Ergo non semper sunt signa diuinæ beneuolentiæ, sed sæpe etiam iræ.

Resp. Nihil refert, quod ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficijs, dum impij cumulantur, eo grauiori iudicio sese induunt. Cum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitēt nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent, non possunt inde magis de eius misericordia edoceri, quàm brutæ pecudes, quæ pro cognitionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen perspiciunt, aut agnoscunt. Quare promissiones in se sunt signa beneuolentiæ Dei & omnia beneficia Dei sunt signa beneuolentiæ diuinæ; sed non prosunt ijs qui ea non confidenter è manu Dei venire, & ex sua erga nos beneuolentia fluere...

2. Item quomodo verum est, quòd quotiescunque Deus promittit aliquid, suam beneuolentiam testetur illis, quibus promissiones facit, cùm impij de illa natas sibi plerumque promissiones respuendo, vitio enim has occasione sibi maiorem accersant? quomodo ergo promissiones sunt illis testimonia beneuolentiæ Dei, cùm in illis non impleatur, quod illis promissum est, sed contrarium.

Resp. Nihil hoc quoque obstat. Quanquam enim tum demum se profert promissionum efficacia, vbi fidem apud nos inuenerit; vis tamen & proprietas earum, nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo cum Dominus suis promissionibus non solum ad percipiendos suæ benignitatis fructus se fruendos inuitet, & hominem inuitet, suam tibi dilectionem simul declarat. Vnde adhuc vera est prima illa propositio, scilicet promissiones omnes esse diuinæ erga nos dilectionis testificationes testimoniaque.

3. Atqui nemo certa Christum diligitur à Deo: ipse enim est dilectus in quo residet & requiescit amor Patris. Ergo cùm non diligamur nisi in Christo: promissiones quoque quæ sunt signa dilectionis, fieri nobis non possunt, nisi in Christo. Proinde Apostolus vocat Christum pacem nostram, Eph. 2. Atque Rom. 8. ceu vinculum eum proponit, quo paterna pietate Deus nobis cum deuinciatur. Iure igitur dixi in definitione *promissionis in Christo nobis propositæ, &c.* Consequitur hinc, in Christum coniiciendos esse oculos quoties vlla promissio nobis offertur: & recte doceri a Paulo, in Christo confirmari, impleri que omnes promissiones.

VI. *Per Spiritum S. reuelatur mentibus nostris.* Hæc particula addita est, quia sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nil agitur, & fieri in nobis fides non potest; idque propter cæcitatem nostram. Hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas pervicaciaque nostra impediret. Verum quæ mentis nostræ ad veritatē est propensio, Dei veritati nunquā adhærere potest: quæ est hebetudo, ad eius lucem semper cæcutit. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Vnde liquet, fidem humana intelligentia esse multò superiorem.

1. Ergo *primò* necesse est, vt Spiritus sanctus illuminet mentem nostram ad percipienda & intelligenda, quæ Deus verbo suo offert.

2. Opus est *secundò*, vt Spiritus sancti virtute cor obfirmetur, fulciaturque, quò verè fidere, & securum esse de promissione Dei cor possit. Illuminatur ergo mens ad intelligendum & assentiendum: obfirmatur verò cor, ad credendum & securum esse de promissionibus Dei. Ergo singulare Dei donum est vtroque modo fides: & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Patet hoc ex his.

1. 1. Corinth. 2. *Nemo scit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus &c. ita nemo nouit, quæ sunt Dei nisi Spiritus Dei. Nos autem Spiritum Dei habemus.* Ergo opus est Spiritu sancto reuelante & illuminante.

2. 1. Cor. 2. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in mentem hominum venerunt, quæ parauit Deus ijs qui ipsum diligunt,* Et loquitur ibi de promissionibus Euangelij.

3. Matth. 11. *Abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti paruulis.* Ergo humana perspicacia non solùm non sufficit ad intelligenda quæ sunt Dei, sed etiam impedit. Nam ea ceu velamine obiecto impedimur, quo minùs assequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi paruulis.

4. 1. Cor. 2. *Animalis homo nō percipit ea quæ sūt Dei: stultitia enim est illi, & non potest percipere.*

5. Rom. 11. *Quis cognouit mentem Domini, aut quis ei fuit à consilio?*

6. Ioh. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.*

7. Matth. 16. *Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui est in cœlis.*

Sicut ergo accedere ad Christum, nisi Spiritu Dei attracti, non possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo Spiritu illustrata anima, nouam quasi aciem sumit, qua cœlestia mysteria contemplatur, quorum splendore antè in se ipsa perstringebatur: atque ita animus Dei Spiritu illuminatus, gustare incipit, quæ ad Dei regnum pertinēt, ad quæ antè vel delibanda fatuus erat. Hinc

Luc. 24. Christus duobus discipulis regni sui mysteria præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit, vt intelligant Scripturas. Sic

Ioh. 16. Etsi ex diuino eius ore Apostolis, Spiritum tamen veritatis mittendum esse dicit, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam, quam auribus hauserant. Verbum enim Dei est, sicut Sol: Sol licet omnibus affulgeat, cæci tamen illum non vident, nec eius lucem percipiunt. Ita verbum Dei omnibus quidem affulget, prædicatur, sed cùm natiuâ cæci simus, nisi illuminemur per Spiritum Sanctum percipere nequimus.

VII. *Per Spiritum sanctum cordibus nostris obsignatur.* Hæc est vltima definitionis fidei particula. Restat igitur, vt quod mens hausit in cor ipsum transfundatur. Non enim si in summo cerebro volutatur verbum Dei, ideò fide perceptum est, sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendasque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum, tum verè fide perceptum esse dicitur. Hoc autem non potest fieri, nisi per Spiritum sanctum quod patet.

Si verum mentis intelligentiam esse Spiritus S. illuminationem, verum est: ergo in tali confirmatione cordis, multo euidentius Spiritus sancti virtute opus est: idque quia maior est cordis diffidentia, quàm mentis cæcitas: & animum securitate instruere, quàm mentem cogitatione imbuere difficilius est. Proinde Spiritus sanctus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhabonis vice, Vnde Apostolus Ephes. 1. *in quo postquam credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.* Cur dicitur Spiritus promissionis quia ratum apud nos Euangelium, id est, promissiones Euangelij facit.

2. Corinth. 1. Qui vnxit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit arrhabonem Spiritus in cordibus nostris. Ita 1. Cor. 5.

Contra certitudinem fidei alia argumenta.

1. At videtur, quòd de gratia Dei erga nos non aliter statuere possimus, quàm ex coniectura morali, prout quisque se non indignum reputat & viuit.

Resp. Si ab operibus æstimandum est, qualiter affectus sit erga nos Deus, id ne coniectura quidem consequi vnquam posse, fateor. Sed cùm simplici & gratuitæ promissioni respondere fides debeat: nullus ambigendi locus relinquitur. Nihil autem magis fidei aduersum, quàm vel coniecturæ, vel aliud quippiam dubitationi affine.

2. At Ecclesi. 9. *Nemo scit, vtrum amore, an odio dignus sit.*

Resp. 1. Aliter habet Hebræus textus. 2. Sensus est iste: Si quis a præsentium rerum statu censere & cognoscere velit, quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur: is frustra laborat ac inutiliter torquetur, cùm omnia tàm iusto & impio eueniant, immolanti & victimas, & non immolanti. Ergo ne aliter nescire possumus, an Deus nos amet: Etiam supra capite ait, non posse discerni ex præsenti rerum statu, quid hominis anima differat ab anima pecudis, eò quòd eodem modo videtur interire illa, quo & ista. Ergone alio modo cognoscere non possumus, an hominis anima sit immortalis, differatque à pecudis anima vel ne. Verum si quis inde inferat, ergo sola coniectura nititur illa, quam tenemus de immortalitate animorum sententia, nonne insanus videbitur? Ita qui non aliter gratiæ certitudinem inde colligunt, quoniam nulla certitudo ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi potest, stulti vtique iudicandi sunt.

3. At temeritatis arguimur, qui indubitatam diuinæ voluntatis notitiam nobis arrogare.

Resp.

Resp. Præsumtio esset si diceremus nos ingenii nostri tenuitate posse cóprehendere incomprehensibile Dei cósilium, vel iam comprehendisse: sed præsumtio non est, cum dicimus nos diuinæ volútatis notitiam habere per Spiritum sanctum, qui ideò datus est nobis, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, vt ait Paulus 1. Cor. 2.

At etiam hoc temerarium est, gloriari hominem, se habere Spiritum Dei.

Resp. Si temerarium est, dicere quòd habeamus Spiritum Dei: ergo etiam temerarium est, dicere quod simus Christiani. *Nam qui non habet spiritum Christi, hic non est Christianus.* Rom. 8. Ergo qui est Christianus habet Spiritú Christi. Si ergo hoc non est temerarium dicere ergo neq; illud. Imò semper Paulus inculcat quod Christiani agantur à Spiritu Dei. Hinc Ioh. 1. epist. cap. 3. *Scimus autem, quod Christus in nobis maneat, ex Spiritu quem dedit nobis.*

Ioel. 2. *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Promittit hic Deus, se effusurum de Spiritu suo in omnes suos electos seruos. Ergo dicere, quod Christiani, serui Dei, non habeant Spiritum Dei, est promissionem Dei in dubium reuocare, & facere Deum mendacem. Sed sibi ostendunt, quòd non agnoscant Spiritum sanctum, quid sit. Vnde Christus Iohan. 14. *Et Ego rogabo Patrem, vt maneat vobiscum Spiritus veritatis, quem Mundus non potest accipere quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.*

4. At etiam si monstrare [illegible] sufficiat statum de gratia Dei iudicium humane liceat, ne no tamen certus esse potest de perseuerantiæ dono.

Resp. Egregia verò semper [illegible] fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum, nescimus.

Rom. 8. Paulus se certum esse de perseuerantiæ dono clamat. *Certus sum inquit quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, &c. neque vlla alia res creata poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

At Paulus id habuit de se ex speciali reuelatione.

Resp. Falsum est. Nam illic dicit in commune vniuersis fidelibus prouenire bona, ex fide, et talia non quæ specialiter ipse expertatur.

5. At idem Apostolus nobis nostræ imbecillitatis & inconstantiæ nos admonens deterret, dicendo 1. Corinth. 10. *Qui stat, videat ne cadat.*

Resp. Verum est, sed non terrore, quo cofternemus, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, vt se tras declarat 1. Pet. 5. Cùm ergo fideles, gratiæ Dei acceptum hoc ferant, quòd Spiritu Dei illuminati cælestis vitæ contemplatione fruantur: procul abest talis gloriatio à præsumtione & arrogantia: imò si id quis non confiteatur, magis prodit ingratitudinem [illegible], diuinam bonitatem supprimendo, quam modestiam aut submissionem testetur.

Quod vera fides sine charitatis affectione esse nequeat.

1 Fides, qua assentimur Dei veritati, est assensio potiùs, & magis cordis, quàm cerebri, & magis affectus, quàm intelligentiæ, vt supra expositum est. Ergo non est notitia simplex, sed affectuosa.

2. *Fides sine operibus mortua est* Iac. 2. quasi dicat non est vera fides, sicut nec verus homo qui sine anima est.

3. Propter hoc fides [illegible] dicitur obedientia fidei, cui nullum sentiret aliud [illegible] gratum Dominus. Et iure quoniam illi sua veritate nihil est pretiosius, quam à credentibus, quasi subscriptione facta, obsignari teste est Christus. Ioh. 6.

4. Fides Christum amplectitur, vt nobis offertur à Patre: Christus verò non iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offertur, sed etiam in sanctificatioñé & fontem aquæ viuæ. Ergo nemo eum rite cognoscere, aut in eum credere potest, quin simul etiam sanctificationé Spiritus sancti apprehendat. Sanctificatio autem est, cum charitate. Ergo, &c. Vel sic breuius fiat argumentum.

Fides in Christi notitia sita est.

Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit.

Ergo fides à pio affectu, nullo modo est distrahenda & separanda.

At Paulus ait 1 Cor 13. *Etsi habuero omnem fidem, charitatem autem non, nihil sum*

Resp. Per fidé ibi intelligit virtutem edendi miracula, quod patet: Cum enim supra, cap. proximo disseruisset de variis donis Spiritus, in quibus repoluerat genera linguarum, virtutes, & prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, id est, vnde plus fructus & emolumenti rediret ad totú corpus Ecclesiæ, subiecit, excellentiorem adhuc se viam demonstraturum, & ait, eiusmodi dona omnia, vtcunque per se excellentia sint, nihil tamen æstimanda esse, nisi charitati seruiant. Hæc enim in ædificationem Ecclesiæ dantur; igitur in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandú distribuitione vtitur, repetens eadem illa, quæ supra recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutem & fidem, nempe, pro edendorum miraculorum facultate. Cùm ergo hæc siue virtus siue fides, particulare sit donú Dei, quo impius quispiam & pollere & abuti queat, vt donum linguarum, vt prophetia, vt aliis charismatibus, nihil mirum, si à charitate separetur. Error autem istorum est hinc, quòd putant, fidem vbique eodem modo accipiendam, cum tamen sit vocabulum [illegible].

Quòd fides illa non sit quæ Christum explicitè non agnoscit.

Quidam putant quod si quis, etiam si nihil intelligat de Christo, modò sensum suum obedientér Ecclesiæ submittat, dicens, Credo quod credit Ecclesia: quamuis nesciat quid credat Ecclesia: putant, inquam, quòd talis veram habeat fidem, sed implicitam. Nos autem dicimus, quòd fides vera non sit talis.

1. Fides non in ignoratione, sed in cognitione sita est. Nemo enim credere potest, nisi agnoscat, quid credendú sit. Nec in Dei tantum cognitione sita est, sed particulariter in diuinæ erga nos voluntatis notitia, vt supra declaratum est. Ergo ista fides, quæ nihil cognoscit, non est fides Christianorum. Non enim ex eo consequimur salutem, vel quòd parati simus pro vero amplecti, quicquid Ecclesia præscripserit: vel quod inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam Ecclesiam relegamus, sed quum Deum agnoscimus propitium Patrem esse, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctitatem & vitam nobis esse datum. Hac, inquam, cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus.

2. Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Ergo nó satis est, si quis implicité credat, quod non intelligit, nec etiam inquirit, sed explicitam requirit Apostolus fidem, id est, explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia. Equidem non inficior, qua sumus ignorantia circumsepti, quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole, propius ad Dei præsentiam accesserimus, in quibus ipsis nihil magis expediat quam iudicium suspendere: animum autem obfirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verum hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam, fidei nomine insignire, absurdissimum est. Nam fides in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia sita est. Hinc tot errores obtruduntur ignorantiæ plebeculæ, quia sola ignorat initia fidei, & contenta sunt fide implicita. Oportet ergo catechizari omnes Christianos, vt agnoscant Deum & Christum.

Fidei definitio ab Apostolo tradita ad Heb. 11. quomodo conueniat cum nostra iam data

Quoniá non aliundè melius aut magis perspicué fidei natura declarari posse videbatur, quam à promissionis substantia, qua veluti proprio fundamento nititur, vt ea sublata, protinus & ipsa fides corruat, vel potius euanescat: ideo definitionem nostram inde sumsimus: Quæ tamen ab ista Apostoli definitione vel descriptione potius, minime aliena esse, imò congruit. Ait ergo

1 Hebr. 11 *Fides est substantia rerum sperandarum* [illegible] id est, fulcrum quasi quoddam est, cui mens innititur: quasi dicat, fides ipsa, est certa quædam ac secura possessio eorum, quæ nobis à Deo promissa sunt

2. Rursum vt significaret, ad supremum vsque dié, quo libri aperientur, sublimiora esse, quam quæ sensu nostro percipi, vel oculis spectari, manuve contrectari possint: eaque non aliter interim possideri à nobis, quam si captum omnem ingenii nostri excedamus, ac supra omnia, quæ in mundo sunt, aciem nostram intendamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi *esse rerum sperandarum*, id est, quæ in spe iacent, ideòque non videntur. non videntur, inquam, quia si viderentur, non essent res sperandæ. Vnde Rom. 8. *Spes enim, quæ vi-*

detur non est spes. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus.

3. *Argumentum non apparentium.* Ἔλεγχος, id est, convictio, vt Augustinus in Ioh. hom. 79. & de pec. meritis & rem. lib. 2. c. 31. exponit *rerum non apparentium.* Hoc perinde est ac si diceret: Fides est euidentia rerum non apparentium, visio earum rerum, quæ non videntur: perspicuitas rerum obscurarum: præsentia rerum absentium: demonstratio occultarum. Mysteria enim Dei eiusmodi sunt, quæ ad salutem nostram pertinent, in se suáque natura cerni a nobis non possunt, sed ipsa duntaxat in verbo Dei intuemur: cuius veritas sic persuasa nobis esse debet, vt pro facto impleto que habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum, quomodo se attollet animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis abundantia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, quin simul vehementer afficiat. Cùm autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est, si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus, quo in cœlum vsque tum traducti, ad reconditissimos Dei thesauros admittimur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet.

Quòd vera fides absque spe esse non possit: & quomodò spes sustineat, fulciat, confirmetque fidem.

Iam verò, vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem æternæ salutis secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exciat. Qua sublata, licet disertè & ornatè de fide disseramus, nullam tamen habere conuincimur. Nam si vt dictum est; fides est certa de veritate Dei persuasio, quòd nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperint, simul profectò exspectant fore, vt promissiones suas Deus præstet, quas non nisi veras esse persuasi sunt: ne non nisi veræ esse possunt: ita vt in summa nihil aliud sit *spes*, quam *eorum expectatio, quæ verè à Deo promissa credidit fides.* Ita fides Deum veracem credit: Spes exspectat, vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat.

Fides credit. Deum nobis esse Patrem: spes exspectat, vt se talem erga nos semper gerat. Fides datam nobis vitam æternam credit: spes exspectat, vt aliquando reueletur. Fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim exspectare à Deo nemo quicquam potest, nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & exspectando oportet. Qua ratione D. Paulus ritè salutem nostram in spe collocat, dicendo, Rom. 8. *Spe enim salui facti sumus.*

Spes quomodo sustentet ac stabiliat fidem.

Nam spes, dum Dominum in silentio exspectat, primò fidem continet, ne nimis festinando, præcipitet: secundò, confirmat ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat. Tertiò recreat, ne fatigetur. Quartò, extendit ad vltimam illam metam, ne in medio cursu, aut etiam in carceribus deficiat. Quintò, denique assiduè renouando & instaurando facit, vt se ipsa vegetior subinde ad perseuerantiam emergat.

Contra tentationes fidei, spes sese opponit.

Atque omninò, quantum necessaria sint spei subsidia, ad fidem stabiliendam melius patebit, si cogitemus, quot tentationum formis impetantur & concutiantur ij, qui verbum Dei amplexi sunt.

Tres potissimæ tentationes contra fidem.

Prima. Dominus promissiones suas differendo, diutiùs sæpè, quam pro votis nostris, suspensos animi nos tenet. Hic spes quomodo adiuuat? Præstat quod iubet Propheta Habacuc cap. 2. *Quia adhuc visus* (scilicet Dominus) *procul, & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, exspecta illum quia veniens veniet, & non tardabit.*

Secunda. Interdum Dominus non modò languere nos sinit, sed apertam etiam indignationem præ se fert. Hic multò magis opus est, vt spes succurrat. Quomodo igitur? Præstat id, quod alius Propheta ait Iesa. 8. *Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum.*

Tertia. Insurgunt etiam illusores, de quibus prædixit Petrus Apostolus 2. Pet. 3. *Hanc ecce vobis charissimi, secundam scribo epistolam, in qua vestram excito sinceram mentem per commonefactionem, hoc potissimum scientes, quòd venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes, Vbi est promissio aduentus eius? Ex quo enim Patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ.* Imò hæc eadem nobis insusurrat caro & mundus. Hic oportet, vt fidem spei tolerantia suffultam, in æternitatis contemplatione defixam teneas, quò mille annos, instar diei vnius reputet, dicatque cum Propheta Psal. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, ô Deus, tanquam dies hesterna, quæ præteriit.*

Quis sit spei scopus, cui nitatur.

Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, S. Scriptura interdum fidei & spei vocabula confundit. Nā cùm Petrus dicit, *Virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuelationem*, quod spei magis quadrabat, fidei tribuit. Neque immeritò: quoniam iam docuimus, nihil aliud spem esse, quam fidei alimentum & robur.

Scopus igitur spei, est fidei scopus: scopus fidei autem, est ipsa Dei misericordia, in quam vtroque oculo respicere debet. Ergo scopus, cui niti debeat spes, nihil aliud est, quam Dei misericordia. Nos igitur, quoniam videmus iuberi peccatores, vt Dei oraculis spem salutis concipiant: libenter tantum præsumamus de veritate Dei, vt sola eius misericordia freti, obiecta operum fiducia, benè sperare audeamus.

LOCVS VIII.

DE SYMBOLO APOSTOLICO.

Vbi I. de fidei materia. II. de Trinitate. III. de Omnipotentia Dei. IV. de rerum creatione.

Diximus, quòd fidei scopus, in quem collimat, est Euangelium: In Euangelio diximus contineri promissiones diuinæ erga nos bonitatis & misericordiæ: promissiones verò omnes in Christo factas esse, & contineri & repræsentari: scopum igitur fidei esse Christū conclusimus, vt in quo summa Euangelii continetur. Sed quia plurimùm refert, explicate scire quid in Euangelio contineatur, quid credi debeat: ideò per Apostolos confectum est Symbolum, in quo summatim explicatur totum Euangelium, quod fides credere debet. Hoc ergo explicaturi, altius sumamus exordium.

Quòd felicitas humana sit in cognitione Patris & Christi.

Homo tum demùm felix & beatus dicitur, cùm Deū rectè & Christum Filium eius cognoscit, vt ipse Christus docet Ioha. 17. dicendo, *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ergo qui beatam vitam viuere cupit, necesse est, vt cognoscat Deum & Christum, cognoscat, inquam, ritè, eoque modo, quo vult agnosci Deus ipse & Christus.

Quòd in solo Christo qui est tertium speculum, verè cognoscatur Deus Pater.

Suprà dixeramus, tria esse specula, in quibus Deus sese nobis cognoscendum præbet: *Primum* speculum, creaturarum: *Secundum*, sacræ Scripturæ: *Tertium*, Iesu Christi. Verùm in tertio solo speculo ritè cognoscitur Deus, & perfectè relucet.

1. Et ratio est: quia quicquid habebat Pater, in Christo repositum esse voluit, vt per ipsum & se totum nobis cōmunicaret, & nomen suum illustraret. Vnde

Ioh. 5. *Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, hæc similiter & Filius facit.*

Item, *Sicut Pater suscitat mortuos: sic & Filius.*

Item *Omne iudicium Pater dedit Filio.*

Item. *Sicut Pater vitam habet in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.*

Ioh. 10. *Ego & Pater vnum sumus.*

2. Ioh. 14. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum.*

3. Matth. 11. *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.*

4. Col. 1. *Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ.*

5. Ioh. 14.

5. Ioh 14. *Nemo venit ad patrem nisi per me.*

6 Rom. 5. *Per quem habemus accessum ad Deum.*

7. Heb. 1. *Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ:* id est in ipso Christo nobis relucet Patris gloria, & substantiæ eius imago.

8 Ioh. 8 & 12. *Ego sum lux Mundi.* Non vtique se lucem Mundi diceret, si non paternæ gloriæ fulgor per ipsum Christum orbem vniuersum illustraret. Idem igitur est, ac si [illegible] per me tanquam per Solem, paternæ gloriæ fulgor Mundum irradiat. Pater igitur habitat lucem inaccessibilem: ea per Filium extestum gloriæ suæ splendoré ad nos transfundit non humano [illegible], sed menti et iam inuisibilis: sed viuam suam effigiem in Filio nobis contemplandam exhibet. Quare Apostolus illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi collocat atque [illegible], vt [illegible] Corinth. 4. 2 Cor. 4. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis claritatis Dei in facie Iesu Christi.*

Proinde si ad Patrem accessum quærimus ad Christum nos conferamus oportet qui solus eum manifestare nobis potest. Ioh. 14. *Ego sum via* [illegible] Ergo totius Christi est nos dirigere. Ioh 14. *Ego sum* [illegible] Ergo totius Christi est aditum patefacere. Ergo sicut nemo vadit ad Christum nisi à Patre per Spiritum S. [illegible] vicissim nemo potest ire ad Patrem [illegible] cognoscendum, nec amplexandum, nec fruendum nisi per Christum: nec alibi quærendus est inuisibilis Pater, quam in sua imagine, id est, in Christo.

Quomodo rite Christum cognoscere possimus.

Porrò hæc vera est Christi cognitio si eum, qualis à Patre offertur suscipimus: nempe cũ inexhausta ex cœlorum diuitiis & clementiæ, vt sit nobis vnicus beatitudinis ac bonorum omnium thesaurus. In possessionem verò tantarum diuitiarum venire non possumus, nisi teneamus rationem qua nobis acquisitæ fuerunt. Ratio autem ista, est obedientia Christi, ob quam Pater omnia illa nobis præstitit & [illegible] secundum suum æternum consilium in salute nostram erant necessaria.

Sicut ergo Euangelium destinatum fidei nostræ in scopũ & in Euangelio Christum, ita in Christo ipso quicquid ad salutem nostram, aut fecit, aut passus est, eidem fidei nostræ destinatur. Quare [illegible] ad fidei explicationem plenam [illegible] restat vt quicquid in Christo ad eius confirmationem spectat [illegible] statuatur. Sic enim explicata eius materia, velut in [illegible] tabula, germana eius proprietas ad liquidum se proferet. Eiusmodi autem tabulæ vice, *Symbolum* Apostolicum nobis erit in quo paucis verbis tota salutis nostræ œconomia perfectè exponitur & nihil in eo est, quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum.

Apostolicum autem dicitur, siue quòd ita ab Apostolis conscriptum sit, siue, quod compendium istud ex doctrina per Apostolorum manus tradita, bona fide collectum, tali elogio confirmandum censuerunt Christiani.

Quæ notanda sint antequam Symbolum explicetur.

Primum. Historia hæc symboli non in hoc nobis proponitur, vt in eius simplici cognitione desigamur, sed vt eius intuitu, ad sublimiorem rerum intelligentiam eucha mur Declaro.

Narrantur in symbolo res inuisibiles & visibiles. Res inuisibiles sunt [illegible] omnipotentia Dei, Spiritus S. peccatorum remissio. Cùm igitur hæ nobis referuntur, oportet nõ solum certò credere eas ita esse, sed etiam inde fiduciæ occasionem & materiam sumere. Verbi gratia non solùm credere, quod Deus sit omnipotens, sed particulariter considere, quòd nos sua potentia regat in omnibus. Non solùm credere, quòd per Christum remittantur peccata, sed confidere quod nobis remissa sint.

Res visibiles sunt [illegible] Christi natiuitas, passio, resurrectio. Cum ergo hæ nobis narrantur: oportet non solum credere certò quod Christus verè natus sit, passus &c. sed etiam addere quod pro nobis natus, passus propter delicta nostra: atque ita fidere sanguini Christi. Considerandum igitur [illegible] quid fecerit, secundò propter quid.

Alterum quod notandum est, symbolum docendi causa in [illegible] diuisit. Primum Patris: secundum Filii: tertium Spiritus sancti descriptionem continet, ex quibus totum nostræ redemptionis mysterium pendet. Quartum commemorat, in quibus rebus salus nostra sita sit. Hæc dispositio pulcherrima est, & ordinatissima. Nam vt in notitiam salutis nostræ veniamus illa primùm tria cõsideranda sunt, in quibus totum negotium vertitur.

1 Patris indulgentissima bonitas & effusissima in humanum genus dilectio, quæ in hoc apparuit, dum proprio suo non pepercit filio, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Vnde Ioh. 3. *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium vnigenitum daderit, &c.*

2. Filij obedientia quæ est diuinæ misericordiç in peragenda nostra salute complementum.

3. Spiritus potentia, per quam fructus diuinæ in Christo bonitatis nobis communicatur. Hoc refert illud [illegible] 2 Corinth. 13. *Charitas Dei, gratia Patris* [illegible] *communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.* Nam primò à Dei charitate quicquid boni est nobis, profluit. Secundò in Christo eum [illegible] gratiæ [illegible], exhibetur. Tertiò per Spiritum sanctum simus participes eorum quæ à Dei clementia in Christo nobis offeruntur. Hinc sequitur

4 Fides de Ecclesia peccatorum remissione, mortuorum resurrectione, vita æterna: quibus rebus quarta pars symboli destinata est.

Quòd de Deo, Deique essentia non sit curiosius disquirendum.

De Dei essentia non est curiosius disquirendũ, nisi quatenus verbo suo se ipsum nobis patefecit. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modum mẽs nostra adhibere poterit, quæ nondum statuere certò potuit quale & quantum sit solis corpus, quod tamen quotidie oculis conspicitur. Imò, quomodo [illegible] ad Dei vique substantiam [illegible] quæ suam ipsius non assequitur? Quare Deo [illegible] cognitionem de quo Hilar. lib. 1 de Trinitat. *Idoneum Deum, vnus sibi idoneus testis est, qui nisi per se cognitus non est.* Permittimus autem, si & tacere [illegible] solum, qua eum se nobis patefecit [illegible] de ipso sentiebimus, quam ex eius verbo.

Scriptura autem sacra apertissimè testatur quòd Deus vnus sit, æternæ, infinitæ, & spiritualis essentiæ. Hoc igitur contenti simus.

At verò quærenda diligentius ista duo sunt: primùm, an Filius & Spiritus S. sint Dei eiusdem substantiæ cũ Patre. Secundò, quomodo ab inuicem differant & distinguantur. Ista enim duo non ita cognitu facilia sunt & ingeniis quibusdam multum negotii facessunt. Ad vtrumq; autem comprobandum, non desunt clara Scripturæ testimonia.

Quòd Verbum, quo condita sunt omnia sit æternum, & sit Deus.

Cum in sacra Scriptura audimus nominari verbũ præsertim quando 33. Psal. *Verbo Domini cœli firmati sunt:* absurdum est imaginari fluxam quandam & euanidam duntaxat vocem, quæ in aërem emittatur: cum perpetua magis sapientia iudicetur apud Deũ residens, qua & cœli creati sunt, & vnde oracula Patribus edita & prophetiæ omnes prodierunt. Hoc declarat Salomon, qui sapientiam Dei sic loquentem inducit. Prouerb. 8. *Ab æterno ordinata sum & ex antiquis antequam fieret terra* quasi dicat. Ego præsidens eram omnibus creaturis, cùm crearentur Ioh. 1 *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Ergo sicut omnes diuinitus profectæ reuelationes verbum Dei rectè dicuntur: ita verbum illud substantiale cogitare conuenit oraculorum omnium scaturigenem, quod nulli variationi obnoxium perpetuo vnum manet apud Deum & Deus ipse est.

Et cum Moses narrat tunc demum locutum fuisse Deum simul innuit, nullum ante in ipso fuisse sermonem seu verbum.

Ergo verbum hoc, siue sermo Dei, non est æternus.

Resp. Negatur consequentia. Non enim sequitur quia tunc primum cœpit manifestari verbum illud Dei. Ergo antea non fuit, non erat. Imo è contra sequitur, cum in ipso momento quo dixit Deus *Fiat lux* sermonis siue verbi virtus emerserit & manifestari cœperit: Ergo ipse sermo solum verbum multo ante fuit. Sed quanto multo ante? Nullum reperitur exordium. Ergo æternum & verbum.

Ioh. 17. *Pater clarifica Filium tuum ea claritate, quam apud te ab initio habui antequam iacerentur fundamenta terræ.* Ergo verbum extra omne temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuo resedit. Si autem est æternum: Ergo & Deus est.

De appellatione Filij, quòd Filius semper fuerit.

Veteres, qui æterna Filium generatione à Patre extitisse sentiebant, eam ostendere ex Esaiæ testimonio conabantur.

Esa. *Generationem eius quis enarrabit?* Verùm illic Propheta nō agit quomodo Pater Filium genuerit, sed quam numerosa posteritate regnum eius augeretur, electi etiam.

Item afferunt illud Psal. 110. *Ex vtero ante luciferum genui te.* Sed Hebraica veritas aliter habet. Argumentum ergo, quo verè probetur, Filium semper fuisse apud Patrem, est illud.

Colo. *Per quem* (loquitur sic de filio Dei Christo) *condita sunt vniuersa, &c.* Nisi enim tum fuisset Filius, virtutem suam non protulisset. Item 1 Corinth 10. *Bibebant de spirituali sequente petra, petra autem erat Christus.* Hebr. 13. *Christus heri, & hodie, & semper.* Verùm hęc quoque testimonia parum momenti habent. Nomen enim Christus, notationem habet humanitatis.

Fortissimum igitur argumentum de æternitate Filij Dei, hoc vnum videtur esse.

Certum est, Deum non esse hominibus Patrem, nisi intercedente illo vnigenito Filio qui sibi hanc prærogatiuam iure solus vendicat, & cuius beneficio ad nos deriuatur filiatio.

Atqui Deus semper à populo suo Patris nomine voluit inuocari.

Sequitur ergo, iam tum fuisse Filium, per quem ista propinquitas conciliaretur. Quoniam autem ex stabilita Christi diuinitate, æternitas quoque eius stabilitur, & mysterium salutis nostrę comprobatur, nunc ad eius diuinitatem stabiliendam descendamus.

Quòd Christus, Filius Dei, sit Deus.

Hoc *primò* à testimonijs sacræ Scripturæ: *secundò*, ab operibus sibi attributis comprobatur.

1. *Psal. 45. Thronus tuus, Deus in seculum seculi, virga directionis.* Nota quòd hic, ad quem loquitur Propheta, Deus esse hoc testimonio comprobatur. Pater enim ait, *ô Deus, thronus tuus*: ait, *Thronus tuus in seculum*, id est, æternus est. Nulli autē creaturę hic æternus thronus in sacra Scriptura erigitur. Ait, *Virga directionis, virga regni tui*, id est, dominium tuum æternum est. Nulla autem creatura, dominium æternum habet. Ergo Deus est.

Quod verò alloquatur Filium, id est Christum, patet, cùm sequitur: *Propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ, &c.* Hîc in sua humanitate nobis describitur Christus, in qua formam serui præ se fert.

2. Iesa. 9. *Filius datus est nobis, &c. & vocabitur Deus fortis, pater futuri seculi.*

3. Iere. 23. Loquens de germine illo Dauidis, in populi salutem excitato ait: *Et hoc est nomen, quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra.* Vbi Dominus, est יהוה quod nomen Iudæi dicunt significare substantiam Dei. Hoc autē nomen attribuitur Christo. Ergo Christus, eius est Deus.

At etiam Ezech. vbi Hierosolymitanæ hoc idem nomē יהוה attribuit, de qua loquens Ezech 48. *Et nomen ciuitatis ex illa die, Iehoua ibidem.* Item Moses altari à se extructo hoc idem nomen imposuit. Sic enim habet: *Ædificauit altare Domino, & vocauit nomen eius* יהוה *exaltatio mea.*

Resp. Ezech sic intelligitur: Dominus ibidem, scilicet habitabit: non autem, quòd ciuitas vocetur Dominus, id est, יהוה. Mosis verba sic: *Dominus est exaltatio mea*, cuius rei testis, hoc altare semper esto.

Ex nouo testamento testimonia.

Apostoli attribuerunt Christo, quæ de æterno Deo prædicta erant. Ergo Deus est Pater.

1. Iesa. 8. ait, *quòd Dominus exercituum erit domui Iuda in sanctificationem: duabus autem domibus Israel in lapidem offensionis, & in petram scandali.* Rom. autem nono D. Paulus ait hoc impletum in Christo. Ergo declarat, Christum esse Deum illum exercituum.

2. Iesa. 45. Dominus de se ait: *Mihi curuabitur omne genu, & iurabunt omnes, &c.* Rom. 14. autem D. Paulus id applicat ad Christum dicendo, *Oportet nos omnes sisti ad tribunal Christi, scriptum est enim, Mihi flectetur omne genu, &c.*

3. Psal. 67. Dauid alloquens Deum ait: *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, &c.* Ephes. 4. autem D. Paulus id ad Christum refert, dicendo: *Ascendens Christus in altum captiuam duxit captiuitatem, &c.*

4. Iesa. 6. quod viderit gloriam Dei. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, &c.* clamabant voce magna, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus.* Apoc. 4. autem Iohannes applicat hoc ad Christum. Ergo, &c.

5. Heb. 1. multa testimonia profert D. Paulus de Christi diuinitate.

6. Iohan. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum & Deus erat verbum. Et verbum caro factum est.*

7. 1. Tim. 3. *Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in Spiritu.* Hic est Christus. Ergo est Deus.

8. 1. Tim. 1. *Soli Deo honor, & gloria in secula seculorum.* Rom. 9. autem gloriam dat Christo, dicendo: *Ex quibus est Christus, qui est Deus benedictus in secula.*

9. Phil. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, &c.* id est, non rapinam duxisset si voluisset ęqualem se præbere Deo, quippe qui in forma Dei erat: sed tamen potius voluit se exinanire.

At fortassis non est ille vnus verus Deus, qui fecit cœlū & terram, sed Deus aliquis sydereus per participationem.

Resp. Contra hoc est 1. Ioh. 5. vbi Iohannes dicit: *Ipse est verus Deus & vita æterna.* Item D. Paulus 1. Corint. 8. ait: *Etsi multi dicuntur Dij, siue in cœlo, siue in terra, nobis tamen vnus est Deus.* Cùm autem idem Paulus dicat, Christum esse Deum. Ergo Christus idem vnus Deus, quem agnoscit Paulus, extra quem nullus.

10. Gal. 1. *Neque per hominem, sed per Iesum Christum.* Negat igitur esse hominem, non, sed purum hominem: quia Deus est. Vide Hieron in hunc locum.

11. Ioh. 20. Thomas ait de Christo, *Dominus meus, & Deus meus*, scilicet es tu.

12. Apocal. 1. & vlt. cap. insignia sunt loca de Deitate Christi.

13. Rom 9. *Si tamen Spiritus habitat in vobis.* Post, mox vocat Spiritum Christi.

14. Rom. 1. & 9. *E quibus Christus secundum carnem.* Ergo aliud in Christo præter carnem.

15. Tit. 2. 13. *Exspectantes beatam illam spem, & illustrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac seruatoris nostri Iesu Christi.* 1. Petr. 1. 1. 2. Thes. 1. 12.

De diuinitate Christi argumenta ab operibus ipsi adscriptis.

1. Quod operatur Pater, idem operatur & Filius. Ait enim Ioh. 5. *Pater meus vsque modo operatur, & Ego operor.* Ergo idem Deus cum Patre. Id quod Iudæi ex iis verbis, concluserunt, voluisse Christum dicere. Vnde ait Iohannes, *Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat Sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.*

2. Gubernare mundum, omniáq. nutu regere solius Dei est. Heb. 1. autem hoc attribuitur Christo, de quo dicitur: *Portansque omnia verbo virtutis suæ.*

3. Delere iniquitates, solius Dei est. Ies. 43. *Ego sum Ego sum qui deleo iniquitates propter me.* Et Luc. 5. quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus. Hoc autem attribuitur Christo & miraculo comprobauit, quòd verè ipse peccata dimitteret, Matth. 9. quando ait Paralytico, *Surge & ambula.* Cùm ergo Christus haberet, non dico maiestatē, sed potestatem dimittendi peccata: Ergo Deus est.

4. Agnoscere secreta cordium, solius Dei est: vt patet ex sacra Scriptura. 2. Par. 6. *Tu solus nosti corda filiorum hominum.* Item alibi, *Ego Deus scrutans renes & corda.* Christus autem agnouit secreta cordium, & ea reuelauit sæpe. Ergo Deus est. Luc. 5. *Iesus autem vt vidit cogitationes eorum, dixit, &c.*

5. Miracula operari sua propria virtute, solius Dei est. Psal. 91. *Qui facis miracula magna solus.*

Christus fecit miracula propria virtute, nempe sine inuocatione alterius nominis, sed solo suo iussu. Ergo, &c. Confirmatur quòd propria potestate miracula fecerit. Mat. 10. dedit potestatem Apostolis miracula faciendi in nomine Christi. & ita in nomine eius fecerunt miracula multa. Ergo eam autoritatem propriam habebat. Act. 4. *In nomine Christi*, ait Petrus, *surge & ambula.* Non ergo mirum, si miracula sua obiecerit Christus ad reuincendam Iudæorum incredulitatem, vtpote quæ virtute eius edita, amplissimum suæ diuinitatis argumentum præberent, dicendo Iohan. 5. 10. 14. *Opera, quæ ego facio ipsa testimonium perhibent de me.* Item, *Si mihi non creditis, operibus credite, &c.*

6. Esse salutem, iustitiam, & vitam Mundi, solius Dei est, qui solus est vita, salus, iustitia. De Christo prædicantur hæc omnia. 1. Cor. 1. *Qui factus est nobis iustitia, sanctificatio & redemptio.* Ioh. 14. Ego sum vita. Ergo ipse est Deus.

At

At Deus diffudit salutem in Christum,& per Christum nobis communicat.

Resp. Non dicitur Christus accepisse salutem, sed quòd ipse sit salus. Ideo Ioh.1. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.*

A cultu, qui soli Deo debetur.

1. Sacra Scriptura ait, in solum Deum credendum esse,& qui credit in eum, saluari. Vnde Ies. 28. *Qui credit in eum, non pudefiet, non confundetur.* Scriptura eadem prædicat, quòd in Christum credendum sit: & qui credit in eū, saluari. Ergo. &c. Ioh.14. *Creditis in Deum, & in me credite.* Gal. 2. *Nos in Christum credimus, vt ex fide iustificemur Iesu Christi.* Io.6. *Qui credit in me, habet vitā æternā.* Si Christus esset purus homo, maledictus esset, qui cōfideret in eo. Ait enim Scriptura Iere.17. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Scriptura autem pronunciat benedictum qui confidit in Christo. Ergo non est purus homo.

2. In solo Deo est speradum, vt iubet sacra Scriptura. Ie saias autem de Christo loquens, dicit, *Erit radix Iesse, & qui consurget regere gentes, in eo gentes sperabunt.* Iesa.11.

3. Inuocatio diuinæ tantùm maiestati competit, sicut in ipsum etiam solum Deum credendum est. Ioel. 2. *Quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit.* Et Prou.18. *Turris fortissima nomen Domini ad ipsum confugiet iustus, & exaltabitur.* Hæc autem attribuuntur etiam Christo & Christus inuocatur in salutem. Exemplum est Actor.7. *Domine Iesu accipe spiritum meum.* Et tota Ecclesia ait Actor.9. *Domine scis quanta his intulerit mala, qui inuocant nomen tuum.*

4. Ier.9. iubet Dominus vt ne quis glorietur in vlla re, nisi in cognitione & scientia Dei, dicendo: *Ne glorietur sapiens in sapientia sua, &c. sed in hoc glorietur qui gloriatur scire, & nosse me, quia ego sum Dominus qui facio misericordiā.* Et Paulus, *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Atqui D. Paulus ait, se non gloriari nisi in Christo,& in scientia Christi, nec aliud prædicasse, quam Christum. Vnde 1. Cor. 2. *Nihil me scire iudicaui inter vos, nisi Iesum Christum.* Ergo, & Quis puram creaturam iactare ausit eum, cuius notitia, vnica est gloriatio nostra?

5. Apostoli in salutationibus suis semper eadem beneficia precantur fidelibus a Christo, sicut etiam à Patre. Ergo &c.

Quod Spiritus S. sit Deus.

Quæ Scripturę attribuunt Spiritui S.& nos experientia sentimus in nobis per Spiritum S. nequaquam creaturis competunt, sed tantùm Deo Ergo,&c.

1. Diffusum esse per omnia, sustinere, vegetare & viuificare omnia in cœlo & in terra, proprium Dei est. Spiritus sanctus suum in sanctos vigorem transfundit, sustinet, viuificat. Ergo.&c.

2. Regenerare in vitam cœlestem, opus Dei est Hoc efficit Spiritus S. Ioh. 3. *Nisi quis renatus fuerit, ex aqua & Spiritu S. &c.*

3. Creatura nulla potest scrutari profunda Dei. *Nā quis cognouit sensum Domini?* Spiritus S scrutatur: Ergo,&c. 1 Cor.2. *Spiritus etiam profunda Dei scrutatur.*

4. Solus Deus potest iustificare hominem. Rom.8. *Deus est, qui iustificat.* Hoc facit & Spiritus S. Ergo &c.

Breuiter à singulis effectibus, quos in nobis parit Spiritus S conuincitur, quòd sit Deus, cùm eos nemo, nisi Deus facere queat.

5. Nos dicimur in Scriptura templum modò Dei, modò Spiritus S. Item modò quod Deus habitet in nobis, modò quod Spiritus S. Ergo idem sunt.

De diuinitate Christi & Spiritus sancti argumentum.

Vt aliquando finiamus, ad confirmandam Filii & Spiritus S. diuinitatem vnum argumentum subiiciam, quod satis superque erit.

Si in vnius Dei fidem ac religionem per Baptismum initiamur, cuius nos profitemur habere Deū, in cuius nomen baptizamur. Baptizamur autem in nomen Patris & Filij & Spiritus S. Ergo hos tres vnum esse Deum profitemur. Ratio valet. Nam D. Paulus hæc tria, Deum, fidem, Baptismum sic connectit, vt ab vno ad alterum ratiocinetur, dicendo Ephes.4. *Vnus Deus, vna fides, vnum Baptisma.* Vt quia vna est fides, vnum esse Deum ex eo demonstret: quia vnus est Baptismus, inde quoque vnam esse fidem ostendat. Cùm enim fides non huc atque illuc circumspicere, neq; per varia discurrere debeat, sed in vnum Deum spectare, in eum circum erti, in eo hærere: ex eo facile constituitur, quod si varia sint fidei genera, plures etiam esse Deos oporteat. Iam quia sacramentum fidei est Baptismus, ipsius vnitatem nobis confirmat ex eo, quod vnus est. Hinc etiam conficitur, quod non nisi in vnum Deum baptizari liceat, quia eius amplectimur fidem, in cuius nomen baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, cur iubet baptizari in nomine Patris, Filii & Spiritus S. nisi vna fide, in vnum Deum Patrem, Filium & Spiritum S credendum esse? Id vero quid aliud est quam testari, Patrem, Filium & Spiritum S. vnum esse Deum?

De personarum distinctione.

Licet Pater & Filius & Spiritus S sint vnum in essentia: tamen a se inuicem distinguuntur. In qua tamen distinctione excutienda, quanta religione & sobrietate versandum sit, docet ipsa mysterii magnitudo. Ac probatur illud Nazianzeni sermone de S. Baptismate: [Greek text illegible]. Ergo neque nos imaginemur eam trinitatem personarum, quæ non ad illam mox vnitatem nos reducat.

Distinguuntur itaque verè, vt vocabula ipsa Patris, Filij,& Spiritus S ostendunt, sed non diuiduntur.

Zach.13. Pater ostendit, proprietatem sibi esse à Filio distinctam, dum vocat eum socium & propinquum suum.

Iohan 5. Christus ostendit quòd differat a Patre, cùm alium esse dicit, qui sibi testimonium perhibeat.

Spiritus S differt à Patre & Filio Ioh.15. *Spiritus qui à Patre procedit, quem Ego mittam &c.* Patri attribuitur principium agendi fons & origo bonorum omnium Filio sapientia, consiliū que & ipsa in agendis rebus dispensatio Spiritui sancto virtus & efficacia actionis.

Quanquam Patris æternitas, Filij quoque ac Spiritus sancti æternitas sit: quoniam nunquam Deus sine sapientia, virtutéque sua esse potuit. in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: Non est tamen inanis & superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur Pater: secundò ex eo Filius: tertiò ex vtroque Spiritus sanctus. Nam & mens humana eò sponte inclinat, vt primo Deum consideret: secundo emergentem ex eo sapientiam postremo virtutem qua consilij sui decreta exequitur. Ob quam rationem dicitur Filius existere duntaxat à Patre: à Patre verò simul & Filio Spiritus sanctus.

Quod Spiritus sanctus a Patre & Filio procedat, patet præter cæteram Rom.8 vbi eundem Spiritum vocat Apostolus Spiritum Dei, modo Spiritum Christi, modo Spiritum eius, qui suscitauit Iesum, modo Spiritum Iesu 1. Pet.1. Petrus vocat Spiritum Christi cum quo Prophetæ vaticinati sunt.

Sunt igitur vna [Greek], & tres [Greek] siue vna essentia, & tres personæ. Confectæ autem sunt hæ voces nouæ à Patribus necessitate coactis propter hæreticos: res tamen ipsa manifesta est in Scripturis, nempe, quod sit vnus Deus, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus, eiusdemque sit vnum in substantia, diuersi autem in proprietatibus Quanquam nomen hoc [Greek] in hoc significato reperitur, apud Paulum Hebr.1. *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura* [Greek], id est personæ Patris Christus est character: quasi dicat Pater quamuis sua proprietate distinctus sit à Filio: tamen sic se totum in Filio expressit, vt ipsa quoque sui ipsius [Greek] in hoc refulgeat. Non ergo dicitur character substantiæ Dei Christus, cùm totam eam in se habeat, sed personæ Patris.

PARS SYMBOLI PRIMA.

Credo in Deum Patrem Omnipotentem, &c.

Credo in Deum. Hebraica locutio, Credo in Deum, vel in Deo, perinde est, ac si dicas, Deum ipsum pro Deo meo amplector & agnosco, vt ei ac verbo eius adhæream: Pro hoc Latini dicunt Credo Deo, seu fidem Deo habeo: sed tamen locutio illa Hebraica plus energiæ habet.

Hic ergo pij Deum se agnoscere & amplecti profitentur in Deum suum, vt vicissim ab ipso censeantur in populum suum. quo gloriari cum sanctis omnibus possint, dicere q; illud Habac.1. *Nonne tu à principio Deus noster? Non*

mortemur. Nam vbi eum habemus Deum: simul in eo repositam habemus vitam & salutem nostram. In cuius fiduciæ confirmationem subiicitur.

Patrem. Per affectum enim Filium, in quo acquiescit anima eius, se Patrem nobis manifestauit. Ita nos in ipso complectitur, vt inde omnis nominetur cognatio in cœlo & in terra. Ephe. 3. Simul ergo in Deum se attollit fides, Patris loco illum tenet. Ratio. Non enim potest illum apprehendere hoc Filio, per quem tanti boni ad nos communicatio deriuatur. Quod si ille nobis in Patrem: ergo nos illi filiorum loco. *Quod si filii & hæredes* Rom. 8.

Omnipotentem. Omnipotentiam illi tribuimus, nō inanem, sopitam, otiosam, sed vigilem, efficacem, operosam. Ideo enim omnipotens est Deus, non quia possit quidem facere, cesset tamen interim ac desideat: sed quia eius manu omnia continentur, eius prouidentiā cœlum & terra reguntur: eius consilio & nutu, omnia geruntur & dispensantur. Nam si omnia quæcunque voluerit, fecit, curam autem eius & prouidentiam nihil effugit: sequitur nihil nisi eius voluntate virtutéque fieri.

Duplici autem consolatione se fides armat ex Dei omnipotentia. *Primo*, quòd satis amplam benefaciendi facultatem penes eum esse intelligit, cuius brachium ad omnia regenda, gerenda, dispensanda extendatur: cuius in possessione cœlum & terra sit: cuius nutum omnes creaturę respiciant, ad salutem piorum promouēdam. *Secundò*, quod satis securitatis in eius esse protectione videt, cuius voluntati omnia subiacent, quæ aliunde timeri possunt nocumenta: cuius imperio ceu fræno, coercetur Sathan cū omnibus suis machinamentis, & quicquid vspiam nostræ saluti aduersatur.

1. *Creatorem cœli & terræ.* id est, rerum omnium cœlestium & terrestrium. quod Symbolum Nicenum explicat, dicendo, *Visibilium omnium & inuisibilium.* Addit autem hanc particulam Nicenum Concilium propter Manichęos qui Deum quidem faciebant bonarum rerum creatorem: Diabolum verò malarum naturarum autorem & factorē. Nulla est autem creata mala natura: sed quęcunque condita sunt, a Deo condita sunt, & quidem bona condita sunt. Ergo Diabolus nullius naturæ conditor est.

At vnde ergo malitia tum Diaboli, tum hominis, item alia hinc peccata?

Resp. Non sunt ex natura, sed ex naturæ corruptione. Nec enim vlla creatura ab initio extitit, in qua non & sapientiæ & iustitia suæ specimen ediderit Deus. Ergo mala non sunt a Deo, &c.

2. Æternitas & [illegible], id est à seipso existentia, nemini competunt, nisi Deo. Si autem Diabolus esset secūdum principium, vt Manichæi fingunt, id est, omnium malarū naturarum autor: Ergo esset æternus, & a seipso existens, eoque Deus esset. Sed falsum hoc: ergo & illud.

3. Vbi erit Dei omnipotentia, si Diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito & repugnante, quicquid voluerit, exequatur? Meritò igitur ea Manichæorum insania refellitur statim in principio Niceni Symboli, imò & Apostolici.

DE ANGELIS.

Si Deus est creator rerum omnium cœlestium & terrestrium: ergo etiam Angelorum, tā eorum, qui in sua integritate permanserunt, quam eorū, qui à Deo defecerunt. In nomine igitur cœli continentur Angeli omnes.

At cur Moses eorum creationem non expressit?

Resp. Primò, quia Moses ruditati ignoliæ accōmodare voluit: ideò quæ altiora nostro captu erāt, prætermissis, ea tantùm commemorauit, quæ sub oculis sunt. Secūdò, hoc notandum semper est, quòd Spiritus S. in sacris suis oraculis perpetuò iis tantùm docendis insistat, quæ verè sunt fructuosa, id est, quæ ad pietatem fidem, charitatem vel gignendam, vel augendam, vel conseruandam faciunt: in quibus verò parum est momenti ad ædificationē, ea vel subticet prorsus, vel leuiter attingit & cursim. Ergo neque nos nimium curiosi esse debemus in disquirendis rebus, quas Spiritus S. in sacra Scriptura reuelare noluit. Satis igitur est, quòd creati sunt Angeli à Deo quādo autem, nescire refert. Sed ea tantùm, quæ verbum Dei de Angelis prædicat, expendamus.

Duæ autem hæ Spiritus S. *regula*, semper nobis ante oculos habendæ sunt.

Prima. In tota religionis doctrina, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel etiam scire appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum.

Secunda. vt in lectione sacræ Scripturæ iis continenter quærendis ac meditandis immoremur, quę ad ędificationem pertinent: non curiositati, aut inutilium rerum studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit: ideò in ea scientia acquiescamus. Quare relinquenda nobis sunt illa [illegible], quæ ab aliis tractantur, de ordine Angelorum, de numero, &c. & contenti simus iis, quæ verbo Dei tradita sunt.

DE ANGELIS BONIS IVXTA S. SCRIPTVRAM.

Quòd Angeli sint ministri Dei: & de nominibus Angelorum.

Angeli sunt spiritus cœlestes, quorū ministerio & obsequio Deus vtitur ad exequenda omnia, quæ decreuit. Hoc patet passim in sacra Scriptura ab exemplis. Paulus de Angelis Hebr. 1. ait: *Ipsi enim sunt administratorii Spiritus in ministerium missi, &c.* Ideò ad hoc significandum, multis nominibus nominantur.

1 Dicuntur *Angeli*: quia illos veluti internuncios adhibet Deus ad se manifestandum hominibus.

2. *Exercitus*: quia vt satellites principem suum circumdant eius maiestatem exornant, & conspicuam reddunt: & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati & expediti sunt ad capessenda illius iussa, vt simulac annuerit, operi se accingant, vel potiùs iam sint in opere. Dan. 7. millies millia, & decies centena millia assistebant & ministrabant ei, cùm scilicet Dominus tribunal conscendisset.

3. *Virtutes*: quia Dominus vim ac fortitudinem manus suæ per ipsos mirabiliter exerit ac declarat.

4. *Principatus*, potestates, dominationes: quia Dominus imperium suum in mundo per eum exercet & administrat Col. 1. *Siue throni, siue dominationes, siue principatus.*

5. *Throni*: quia in illis quodammodo residet gloria Domini. Illis nominibus sæpe vtitur Spiritus sanctus ad cōprobandam Angelici ministerij dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore præterire ea instrumenta, quibus Deus numinis sui præsentiam specialiter exhibet.

6. *Dii*: quia in suo ministerio, veluti in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis repræsentant.

Quòd Angeli ministri nobis sint, nostrique curam agant.

Quod autem ad consolationem nostram fideique confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo potissimùm sacra Scriptura insistit: nempe, quòd Angeli diuinæ erga nos beneuolentiæ dispensatores & ministri sint: ideoque commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostram, vias nostras dirigere, solicitudinem gerere, ne quid aduersi nobis accidat.

Vniuersales autem sunt sententiæ, quæ primò ad Christum caput Ecclesiæ: secundò ad omnes fideles pertinēt.

Psal. 91. *Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus tollent te, nē forte offendas, &c.*

Psalm. 34. *Manet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* His duabus sententiis ostendit Deus, sese eorum, quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundum hanc rationem

Gen. 16. Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet.

Genes. 24. pollicetur Abraham seruo suo, Angelum fore ducem itineris ipsius.

Gen. 48 Iacob in benedictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat.

Exod. 14. & 23. Sic Angelus protegendis Israelitici populi castris præfectus fuit.

Iud. 2. 6. 13. Sic quoties Deus voluit Israelem redimere de manu hostium, Angelorum ministerio, vindices excitauit.

Matt. 4 Sic denique Angeli Christo ministrārunt & ei adfuerunt in omnibus angustiis.

Lucæ 24. Eius resurrectionem mulieribus: discipulis gloriosum aduentum nunciārunt.

Itaque Angeli, vt istud nostræ protectionis munus impleant, contra Diabolum, hostésque nostros omnes depugnant, & vindictam Dei exequuntur aduersus eos, qui nobis infesti sunt. Sicut etiam legimus

4. Reg 19. Ies. 37. quòd Angelus Domini, vt Hierusalem

obsidione

obsidione liberaret: centum octaginta quinque millia in castris Regis Assyriorum vna nocte occiderit.

Vtrum singulis pacibus singuli Angeli ad custodiam attributi sint.

Videtur quòd sic: inducunt ob hoc sacræ Scripturæ loca.

1. Dan. 10. inducit Angelum Persarum, & Angelum Græcorum. Ergo Daniel significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præsides destinari.

2. Matt. 18. Christus ait de paruulis: Angeli eorum semper vident faciem Patris. Ergo significat certos esse Angelos, quibus commendata sit singulorum [illegible].

3. Act. 12. Cùm Petrus è carcere eductus pulsasset ad fores domus, & in qua congregati erant fratres, cùm suspicati non possent, eum esse [illegible], dicebant, Angelum ipsius esse. Ergo videtur, quòd Apostoli communiter tenuerint vnicuique suum Angelum esse destinatum. Quanquã ad hoc respondere potest [illegible] minus vnumquemlibet ex Angelis [illegible] Dominus [illegible] curam mandasset, qui tamen non propterea esset perpetuus eius custos: sicut vulgò dicunt, duos Angelos esse tanquam duos genios singulis attributos, vnum malum & vnum bonum.

Videtur etiam, quòd non vnicuique suus præsit Angelus, [illegible] testimonia.

1. Luc. 15. de omnibus Angelis dicitur simul, quòd plus gaudeãt super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super 99. iustis.

2. Luc. de pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinum Abrahæ [illegible] omnes simul Angelis ad custodiam vniuscuiusque, non autem singuli singulis destinati sint.

Verùm neutrũ [illegible] pro certo potest ex sacra Scriptura: quanquam Theologi Scholastici communiter tenent primam opinionem. Neq; tamen [illegible] est anxie inuestigare, quòd scire nostra non multum refert. Nam si cui hoc non satis faciet, omnes cœlestis militiæ ordines, pro salute sua excubias agere non video, quid ex eo proficere possit, si intelligat, Angelum vnum peculiariter custodiem sibi datum.

De ordinibus Angelorum.

Videtur, quòd inter Angelos sit ordo, & quòd vnus alio sit maior.

1 Dan. 12. Michael vocatur apud Danielem princeps magnus.

2 In epistola Iudæ vocatur Michaël Archangelus, id est princeps Angelorum.

3 Thess. 4. *In tuba Dei, & voce Archangeli.*

Verùm non videtur ex iis locis posse honorum gradus inter Angelos statui, [illegible] singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignari. Nam & duo nomina, quæ in Scripturis extant: Michael & Gabriel & tertium si addere quis ex historia Tobiæ Raphael, ex significato videri possunt, pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita. Quanquam id in medio malo relinquere: & potius cum Doctoribus, Gregorio, Dionysio Areopagita, tenere, quàm temere ex sententia mea definire.

De numero Angelorum.

Christus quidem in Euangelio ait, multas esse legiones Angelorum, & Daniel multa millia Angelorum testatur se vidisse, verùm certus numerus definiri non potest. Hoc verò quod & scire vtile est, certum est, Angelos esse administratorios Spiritus, quorum ministerio vtitur Deus ad nostri protectionem.

Sadducæorum opinio de Angelis confutatur.

Fuit olim Sadducæorum opinio per Angelos nihil designari, quam vel motus, quos Deus hominib. inspirat vel ea, quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento reclamant omnes Scripturæ, non illæ tantùm, quas supra citauimus, vbi referuntur millia Angelorum vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus suscipere, eorum animas in cœlum deferre, videre faciem Patris, sed etiam istæ, ex quibus conuincitur reuera Angelos esse Spiritus naturæ subsistentis.

Act. 7. *Lex dicitur data ministerio Angelorum.*

Matt. 22 *E[illegible] erunt similes Angelis Dei.*

Matt 24. *Dies iudicij ne Angelis quidem cognitus est.*

Matt. 25. *Christus venturus est cum Angelis suis.*

1. Tim. 5. *Testificor coram Iesu Christo, & coram Angelis Dei.*

He. 1. 2. *Tantò melior Angelis effectus, &c.* Et: *Cui enim Angelorum dixit Filius meus es tu.*

Heb. 12. In regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat Apostolus, dicendo: *Non enim accessistis ad montem, &c. Sed accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viui, Hierusalem cælestem, & innumerabilium Angelorum conuentum.*

Vtrum adorandi sint Angeli quia nobis ministri sunt bonorum omnium.

Videtur, quòd non sint vllo modo adorandi.

1. Matt 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.*

2 Col 2 Videtur Paulus vituperare eos, qui Angelos colebant dicendo: *Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione Angelorum.* Cùm in Angelis fulgor diuini numinis refulgeat, homines quidem facile excitantur ad eos adorandos, sed tamen Angeli ipsi prohibent homines, ne se adorent. Patet in Apoc.

3. Apoc. 19. Iohannes voluit adorare Angelum, *Vide, ne feceris, conseruus tuus sum, Deum adora.*

Cur Deus in conferendis in nos beneficiis suis, Angelorum ministerio vtatur, cùm tamen id per se possit.

Non vtitur Deus ministerio Angelorum, quasi sine illis non possit per se ipsum in nos beneficia conferre: sed ob hanc tantũ causam. Ad solatiũ nostræ imbecillitatis facit hoc, ne se aliqui [illegible] quod animis nostris vel in spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem vnum satis superq; esse deberet, quòd Dominus asserit, se nostrum esse protectorem: sed dũ tot periculis, tot noxis tot hostium generib. videmus obsideri & circumsideri: quæ nostra est mollicies & fragilitas interdũ fieri potest: vt trepidatione impleamur vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratię suę præsentiã apprehendere nos Dominus faciat. Propter hanc rationem non modò sibi curæ fore nos promittit: sed se innumeros habere satellites, quibus procurandam salutem nostram mandauerit. Horum præsidio & tutela quã diu septi sumus quicquid periculi immineat, nos extra omnẽ malitiam esse positos dicit Dominus. Perperam id quidem a nobis fieri fateor, quòd post simplicem illam promissionem de vnius Dei protectione adhuc circumspectamus vnde veniat nobis auxilium: sed quia Dominus pro immensa sua benignitate vult huic nostro vitio subuenire, non est, cur tantum eius beneficium negligamus.

Exemplum huius rei habemus in puero Elisæi 2. Reg. 6. Cùm puer Elisæi montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium pateret, pauore consternabatur, quasi actum de se, & domino suo esset. Hic Elisæus Deum precatus est, vt illius aperiret oculos. Ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine se Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus puer se recepit & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat prope exanimatus.

Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finẽ dirigamus, vt expugnatã omni diffidentia, spes in Deo nostra stabiliatur: siquidem hæc præsidia ideo nobis a Domino sunt comparata, ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opẽ eius præualeret, sed ad illã Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis, quam contra nos. Illud item Genes. 28. semper memoria tenendũ nobis est, quod in visione Iacobi describitur Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominib. in cœlum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum Significatur, sola Christi intercessione fieri, vt Angelorum ministeria ad nos perueniant.

DE DIABOLIS.

Quæ de Diabolis sacra Scriptura tradit, omnia ferè cõtendunt, vt nos primò solliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: secundò, vt in armis nos instruamus, quę ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint atque valida.

Cum quibus hostibus pugnandum nobis sit.

Quantum igitur nos & sollicitos esse, & bene armatos esse deceat & oporteat manifestum fiet, si consideremus, cum quibus hostibus nobis pugnandum sit, & quanto tempore & ob quam causam.

Primum Cum Sathana pugnandum nobis est. Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem.*

2. Quid dicit de ipso sacra Scriptura Hic dicitur *Deus ac princeps huius seculi.* Ioh. 12. *Iam princeps huius mundi eijcietur foràs.*

Fortis armatus. Luc. 11. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum.*

Potestas tenebrarum harum. Eph. 6 *Non est nobis colluctatio cum &c.*

Leo rugiens. 1. Pe 5. *Aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Vide igitur, cum quo pugnandum sit quamque bene armatos nos esse oporteat & ad pugnam bene ... instructos. Propter hoc admonet nos D. Paulus Ephes. 6. *Sumite armaturam Dei, scutum, &c.* Et Petrus 1. Pet. 5. *Fratres sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester &c.*

Qualis enim est hic hostis noster?

Hostis est, audacissimus, fortissimus, viribus robustissimus, artibus callidissimus, diligentia & celeritate infatigabilis, machinis omnibus refertissimus, pugnandi scientiâ expeditissimus. Hic hostis nobis quotidie imminet. Ergo videre, quam vigilare & armari nos conueniat.

2. Neq. solus est, sed numerosissimum secum exercitum ducit aliorum dæmonum. Neque enim vnus est tantùm, sed plures.

Mar. 16. Maria Magdalena liberata dicitur à septem dæmonibus, id est à multis quibus occupabatur.

Mat 12. *Cùm immundus Spiritus exierit, assumit secum septem alios Spiritus nequiores se.*

Luc. 8. Legio vna dæmonum obsedisse legitur hominem quendam. En quòd non cum vno, sed cum infinita Dæmonum multitudine bellandum nobis est.

At cur tamen vnus tantùm nobis aduersarius Satan proponitur, vt cùm D. Petrus ait, *aduersarius vester Diabolus, &c.* Si cum pluribus nobis pugnandum est.

Resp. Denotatur tunc, quòd inter tot Dæmones vnus tamen principatum teneat, & omnium impetum sic ut etiã sancti vnum caput & ducem habent Iesum Christum. Vnde & Matt. 25. *ite maledicti in æternum igne, qui paratus est Diabolo & Angelis eius.*

3. Quanto autẽ tempore pugnandum est? Toto vitæ nostræ tempore Iob. 7. *Militia est vita hominis super terram.* Non finitur prælium hoc, nisi morte. Ideò videte, quam semper vsq. in finem perseuerare oporteat fortes in bello 1. Pet. 5. *Circuit quærens, &c.* semper circuit: semper igitur resistendum fide.

4. Ob quam verò causam pugnandum est? Pro tuenda & gloria Dei, & salute animarum nostrarum. Nam *hostis* iste dicitur & inimicus Dei, & nostri: quia & gloriam Dei extinguere, & nos perdere studet. Talis describitur in sacra Scriptura Gen. 3. Hominem ab obedientia, quam Deo debebat, abducit. Cur vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominem ipsum in ruinam præcipitet. En quòd vno ictu, duos ferit.

Mat. 13. *Inimicus* homo vocatur, & superseminare zizania ad corrumpendum vitæ æternæ semen dicitur.

Ioh. 8 Ab initio fuisse mendax & homicida dicitur, ideo in omnibus suis factis ita esse reperitur. Primò *mendax*, vt mendacio gloriam Dei obruat, id est veritatem Dei oppugnet. *Homicida* verò, quia hominum interitum quærit, & eos necat. Mendaciis igitur veritatem Dei oppugnat, lucem tenebris obscurat, hominum mentes implicat erroribus, odia suscitat, contentiones ac pugnas accendit: omnia verò in eum finem, vt & Dei regnum euertat, & homines in æternum exitium demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignum, & malitiosum esse.

Vnde Ioh. 1. epist. cap. 3. *Ab initio Diabolus peccat:* quasi dicat, ipse est omnis malitiæ & iniquitatis autor dux, caput. Si ergo cordi nobis est gloria Dei nostri, vt esse debet: totis viribus contendum est contra eum, qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendum animati sumus, vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile bellum cum eo esse, qui illius destructionem cogitat & molitur.

Rursus, si qua salutis nostræ cura nos tangit: nec pax, nec induciæ cum eo nobis esse debent, qui in eius perniciem assiduè insidias tenet. Videte ergo, an semper & fortiter nobis pugnandum sit: & quibus armis instructos nos oporteat.

Quòd malitia Diaboli à seipso sit, non ab eius conditore.

At cùm à Deo conditus sit Diabolus: omnia verò quæ fecit Deus, fuerint valde bona: vnde ergo tanta Diaboli malitia & peruersitas, vt contra Deum suum tendat.

Resp. Non ex creatione, sed ex deprauatione malitiam illam habet. Sic non à Deo, sed à seipso. Quicquid enim damnabile habet ... defectione & lapsu sibi accersiuit. Ideò Iohan. 8. *Cùm ex proprijs loquitur, cùm mendacium loquitur:* idque quia non stetit in veritate. Ergo aliquando fuit in veritate, scilicet cùm conditus fuit à Deo: non stetit autem defectione sua, vnde & in æternas pœnas detrusus est. 2 Pe 2. *Angelis peccantibus Deus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum, tradidit cruciandos, in iudicium reseruari.*

In epistola Iudæ. *Angelos verò qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium in iudicium magni Dei, vinculis æternis, sub caligine reseruauit.*

Quòd licèt Satan pugnet contra Deum & electos Dei: nihil tamen possit nisi quantum ei Deus concedit.

Quanquam verò nobis pugnandum sit cum hoste tam potente & contra Dei gloriam & nostram salutem semper insidias mittitur: tamen hoc consolationis habere debemus, quòd hic Satan, vtcunque & contra Deum, & contra nos, omnibus suis armis insurgat, nihil tamen neque contra Deum, neque contra nos potest præualere & obtinere, nisi quantum ei Dominus permiserit: quia eius tantùm seruit nutibus & imperio vt ei nouit. Patet.

Iob 1. Satan ibi se sistit coram Deo ad eius excipienda mandata: nec audet pergere ad aliquod facinus obeundum, nisi impetrata facultate.

1. Reg. 22 Cùm decipiendus esset Achab, Satan recipit se fore Spiritum mendacij in ore omnium Prophetarum: & amandatus à Domino id præstat, alioqui non præstiturus.

1. Reg. 16 & 18 dicitur Spiritus Domini malus, qui torquebat Saul: & quòd mio Spiritu Domini: Satanæ veluti flagello Domini puniebantur impij Reges, scelera

Psal. 78. Plagæ Ægyptiis à Deo immissæ per Angelos malos dicuntur.

2. Thes. 2. Excæcationem incredulorum opus esse Dei dicit Paulus, dicendo: *Ideò immittet illis Deus operationem errorum, &c.* cùm tamen ante a dixisset eam esse operationem Satanæ in omni virtute, & in omni seductione, &c. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi, vt obsequium reddere ei cogatur.

Porro cùm dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus esse contraria, hanc repugnantiam & hoc certamen à Dei permissione pendere: simul asserimus. Quoniam enim diabolus naturâ improbus est: minimè ad obediendum diuinæ voluntati propensus est, sed totus ad contumeliam & rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suâq. nequitia habet vt cupiditate & proposito Deo aduersetur: & hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum, quas maximè aduersarias ei esse putat. Sed quia Deus illum potentiæ suæ freno vinctum constrictumq. tenet, ea tantùm exequitur, quæ diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur, quia cogitur ministerium præbere, quocunque ille impulerit.

Quòd Deus non concedat Satanæ vt electos fideles opprimat, sed tantùm exerceat ad maiorem, ... ipsius gloriam.

Cùm igitur Diabolus nihil possit contra electos Dei, nisi quantum ipsi permittit Deus, quia ipse eius est, qui immundus Spiritus immittit huc atque illuc, prout sibi libitum fuerit: notandum est, quòd Deus hoc regimen ita temperet.

1. Electos suos atque fideles interdum concedit Satanæ, vt eos pugnando exerceat, vt adoriatur eos, ... incursionibus sollicitet, pugnando vrgeat, angeret, ... sæpe, conturbet, pauefaciat, ac interdum vulneret. Patet.

Iob tentatus fuit à Satana.

Ioseph tentatus ab vxore Potipharis.

Paulus tentatus 2. Cor. 12. ne magnitudo reuelationum extollat &c.

Christus ipse tentatus Heb. 4. *Non habemus Pontificem, &c. Sed tentatum per omnia, &c.*

Et quoniam omnes electi tentantur à Satana, & quotidie sollicitantur ad peccata: ideò etiam à Deo audiunt has exhortationes.

Eph. 4. *Nolite locum dare Diabolo.*

1. Pet. 5. *Fratres sobrij estote, quia aduersarius vester Diabolus circuit sicut leo rugiens, cui resistite fortes in fide:* Omnibus ergo fidis Dei commune est id exercitium.

Sed Deus nunquam concedit Satanæ, vt electos fideles suos vincat aut opprimat: sed tantùm vt exerceat Fatetur.

1. Cor. 10. *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra*

supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum.

Iohan 17. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex iis quenquam* Et ratio est quia Deus suorum electorum semper curam habet: & ... eos sem... et tenet oculos suos, ne pereant, vt promittit etiam Dauid, dicendo Psal. 31 *Firmabo super te oculos meos.* Et Psal 33 *Oculi Domini super iustos* Exemplum de matre quæ sinit quidem filiolum per aliquod spacium a se ... aliquò ambulare: sed tamē semper ea stat a tergo, oculos habens intentos ad filium, parata ... subleuare cū statim si corruat: atque ne prædet iterum Ita Deus erga filios suos se habet. Vnde Psal. 37. de iusto & Filio Dei loquens ait: *Et si ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.* Et iustus quisque in persona Dauidis ait Psal. 118 Impulsus euersus sum, vt caderem, & Dominus suscepit me.

Propter hoc dico quòd fideles consternentur quidem sæpè, sed non exanimentur, quin recolligant ... concidunt violentiâ ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter.

2. Imò sic tabescant toto vitæ suæ curriculo, vt tamen in fine victoriā semper obtineant cōtra Satanā. Et hoc propter promissionē, Gen. 3 *Tu insidiaberis calcaneo eius: ipsum autem* (semen) *conteret caput tuum.* Hæc promissio primò pertinet ad Christum caput Ecclesiæ Secundò etiam pertinet ad omnia Christi mēbra Ergo electi fatigati a Satana, quorum calcaneo semper insidiatur, contra Satanam semper victores euadunt non quidē perfectè in hac vita, sed tamen vincunt, tādem perfectè conteritur caput eius. Ideo Paulo hanc promissionem inchoari in hac vita, vbi luctandum est docet, post luctam ad impleri etiam ait

Rom 16. *Deus autem pacis, breui conteret Satanam sub pedibus vestris.* In capite quidem nostro Iesu Christo semper ad plenum extitit hæc victoria, quia nihil in eo habuit princeps mundi: In nobis autem membris eius ex parte nunc apparet perficietur autem cum carne nostra exuti, secundùm quam adhuc infirmitati obnoxii sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus.

Cùm vero in hunc modū suscitatur erigitúrq; regnum Christi Sathan cū sua potestate concidit, vt ait Dominus Luc. 10. *Videbam Sathan quasi fulgur de cœlo cadentem.* Hac enim responsione confirmat, quod de suæ prædicationis fructu & potentia retulerant Apostoli. Non igitur in animas fidelium permittit Deus regnum Satanæ.

Infideles vero & incredulos duntaxat tradit Deus Satanæ gubernandos, quos in suo grege censere non dignatur. Patet.

Luc 11. legitur quod Satan tanquam princeps possideat & occupet hunc mundū sine controuersia, donec a Christo extrudetur: dicit. n. Christus: *Cum fortis armatus custodit atrium suum.*

2. Cor. 4. legitur quod Satan excæcet eos, qui non credunt Euangelio. Dicit. n. Paulus: *Quod si etiam opertum est Euangelium nostrum in iis qui pereunt opertum est, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium.*

Ephes. 2. legitur quod Satan peragit opus suum in filiis contumacibus. Ait n. Apostolus *secundum Principes potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiæ.* Ergo hos incredulos regit, vt vult. Et merito quia sunt vasa iræ aptata in interitum: ideo cūm potius, quam diuinæ iræ Ministro subiicerentur.

Denique Ioh 8. *Ex patre Diabolo sunt* quia sicut in eo filij Dei nascuntur fideles, quia Dei imaginem gerunt, ita filij Diaboli &c.

Quod Dæmones sint substantiæ spirituales, non autem malæ inspirationes, vt quidam nugantur.

Sicut suprà confutauimus Sadducæorum opinionem de Angelis bonis: ita nunc oportet refutare eorū qui dicunt, Diabolos nihil aliud esse quam malos affectus: aut perturbationes, quæ nobis ingeruntur à carne nostra.

1 Ioh. 8. appellantur Dæmones immundi Spiritus, qui in veritate non steterunt. Hæc igitur nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera, quod dicuntur, mentes vel Spiritus sensu & intelligentia præditos esse.

2. 1. Iohan. 3. Filii Dei comparantur cum filiis Diaboli. Quæ comparatio esset, si nomen Diaboli nihil quam malas inspirationes designaret?

3. 1. Iohann 3. dicitur quod *Diabolus ab initio peccat.*

4. Iudas inducit Diabolum cum Archangelo pugnare.

5. Legitur multis in locis quod Diaboli patiātur pœnas in inferno, & quod amplius sentiēnt eas in fine Mundi.

Matt. 8 *Fili Dauid, quid venisti ante tempus torquere nos?*

Matt. 25 *Ite in ignem, qui paratus est Diabolo, &c.*

2. Petr. 2. *Si propriis Angelis Deus non pepercit, sed catenis detractos deiecit in caliginem.*

Ergo nolite putare vos nullos habere hostes nisi malas cogitationes, cùm habeatis in his Dæmones, qui reuera sunt substantiæ.

De visibilibus Dei operibus in creatione.

Circa Dei opera visibilia, duo agenda nobis sunt.

Primò: consideranda sunt ipsa opera quam bona quàm pulchra sint: & quæcunque vertimus oculos ... imus, memoria quæ occurrunt ... meminisse debemus, ea omnia esse Dei nostra opera, eáque perfecta Historia igitur rerum id est creationis Mundi discenda est, sicut a Mose descripta est, & a sanctis Patribus declarata. Vtilis vero est hæc creaturarum Dei contemplatio quia in ipsis tanquam in speculo quodam relucet Deus cum suis perfectionibus, vt supra dictum est

Secundo: considerandum nobis est, quem in finē condita sint, nēpe ad vsum & commodum nostrum: idq; propter suam erga nos beneuolentiam Hæc cogitatio vtilis est, quia excitat nos ad Dei laudem, fiduciam honorem, amorem, inuocationē. Quod verò omnia nostri causa fecerit, patet. Cur. n. Deus Mundi fabricam in 6. dies distribuit, cùm nihilo difficilius esset vno momento totum opus simul complere, quam eiusmodi progressione sensim ad complementum peruenire?

Re. In eo suam erga nos beneuolentiam prouidentiā, paternam solicitudinem commendare voluit: quod antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac salutare prouidebat fore, id totum præparauit Quantæ igitur nūc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo patri curæ simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur, esse solicitum?

Itē, audimus ex Mose, nobis eius beneficentia subiectū, quicquid omninò rerum est in toto orbe Ergo nihil vnquam nobis defuturum, quoad salutis nostræ referet.

Item vocamus eum creatorem cœli & terræ. Ergo eorū omnium quæ condidit, custodia ... in manu ipsius est ac potestate Cùm verò nos eius filii simus: ergo nos filios alendos & educandos in suam fidem custodiam que recepit Hoc enim significare volumus, cùm appellamus eum creatorem cœli & terræ. Omnia igitur bona ab eo nobis spectanda sunt, non ab alio: atque ad eum vota nostra dirigenda sunt, non ad alium.

Si Deus est creator cœli & terræ: ergo omnia tantū habent vigoris & efficaciæ, quantum ille subministrat: & ad eas demū actiones vim suam exerunt, ad quas eius manu diriguntur. Vtrumque igitur diligenter notandum est.

Primum, quod nihil virtutis ex se habeat vlla creatura: Et secūdum, quòd quæ singulis indita est virtus ex naturæ proprietate, ea gubernetur nutu & arbitrio Dei: & in quē vsum sibi videtur, huc atque illuc eam flectat Deus. Igitur creaturæ nihil aliud sunt quam instrumenta Dei, quibus Deus naturalem potentiam pro arbitrii sui modo instillat, & eam ipsam regit & conuertit ad eas actiones, ad quas destinauit. Exemplum. Nullius creaturæ mirabilior vis est quàm Solis. Nam præterquam, quòd totum orbem illuminat suo fulgore: quantum illud est, quod animalia omnia suo calore fouet ac vegetat: terræ fœcunditatem suis radiis inspirat? quòd semina in terram proiecta germinare facit, maturescere &c. ita vt Philosophi eum dicant causam productricem omnium inferiorum Vnde & illud: *Sol & homo generant hominem.* Dominus tamē vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, nō autem attribueretur laus illa Soli: voluit & lucem extare & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse, antequam Solem crearet, vt intelligamus vim rerum omnium a Deo esse non a Sole. Non ergo pius homo faciet Solem vel principalem vel necessariam eorum causam, quæ ante Solis creationem extiterunt: sed instrumentum duntaxat, quo vtitur Deus, quia ita vult, cùm possit eo prætermisso, per seipsum nihilo difficilius agere. Ergo nulla creatura timenda est quasi quod ipsa in seipsa vel habeat aliquam nocendi causam, vel quasi quòd temere lædat siue fortuitò: vel quasi quòd Deus non possit nobis auxiliari. Nam nec potestatem vllam in se nocendi habent creaturæ: nec temere seu fortuitò lædunt nec Deus nos derelinquit, quin nostri curam gerat: sed tantum nocere poterunt, quantum Deus voluerit. Ideo Propheta vetat Iere. 10 filiis Dei, ne a stellis & signis cœli timeāt ac metuant Non quemlibet timorem vetat: sed cùm mundi gubernationem a Deo ad astra transferant infideles: suā vel felicitatē, vel miseriam ab astrorū decretis & præsagiis, non autē à Dei voluntate pendere fingunt Ita fit, vt timor eorum ab vno illo, quem respicere debebant, ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate, qui

cauere volet, memoria semper teneat, non aliam esse aut ... motionem in creaturis, quam quæ a Deo emanat, & ab eo gubernatur. Hic est verus considerandi opera Dei modus, qui fidelem decet. Id quod non facimus ...

Si ergo cogitet fidelis: Deus Pater meus, est creator cœli & terræ. Ergo

1. Nihil est in mundo, quin conditum sit à Patre meo.

2. Ergo tantum virtutis est in creaturis, quantum eis dat Deus.

3. Ergo nihil timendum est, sed Deus solus.

4. Ergo pascit omnia, & sustentat omnia, quæ condidit Deus.

5. Ergo si pascit coruorum pullos, multo magis me pascet.

6. Si est creator cœli & terræ, & tutor & nutritor noster est: ergo nos illius sumus, non nostri: ergo nos illi oportet viuere, non nobis: ergo vita nostra ad illum tota est referenda.

7. Si est creator cœli & terræ, omniaque regit: ergo si adueniunt pestilentia, fames, morbi, non fortuitò veniunt, sed ab eius dispensatione procedunt, & sæpe ab eius ira contra nostra flagitia.

Cur Pater solus dicatur creator cœli & terræ, non autem exprimatur Filius & Spiritus sanctus.

At verò cur Patri particulariter attribuitur creatio cœli & terræ quasi excludatur Filius & Spiritus S.

Resp. Quoniam ad Patrem refertur omnium principiū. agere ipse proprie dicitur: sed in sapientia sua, & per virtutem, id est per Spiritum. Huc pertinet & vox illa Patris Gen. 1 *Faciamus hominem.* Ibi enim non alloquitur Angelos, nec cœlum aut terram, neque semetipsum: sed sapientiæ suæ consilium, & suam virtutem in operis consortium aduocat.

Hac ergo prima symboli parte, ad fiduciam instituimur, vt totos nos ab eo pendere cogitemus, in eius Patris manu esse.

SYMBOLI PARS SECVNDA, VBI PRIMO DE INCARNATIONE: SECVNDO de morte: tertio de resurrectione Christi agitur, ac de toto mysterio.

Et in Iesum Christum, Filium eius vnigenitum, Dominum nostrum.

Hic omnes salutis nostræ numeri in Christo recensentur, quibus apparet Christum verè proprium esse fidei nostræ scopum, vt supra dictum est. Nam Habac. 3. *Egressus es Domine in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo:* quoniam per ... maximum opus suæ misericordiæ, nempe ... redemptionem, peregit. Hic ergo tituli Christi quatuor sunt.

Et in Iesum Christum. Primò igitur dicitur *Iesus*, i. Saluator: quo titulo cælestis oraculum ipsum insigniuit: quia ... est, vt populum suum a peccatis saluum faciat. In ipso ergo, nec alibi salus reperitur: quia nec fortuito casu aut humana temeritate hoc ei nomen impositum fuit: nec frustrà Dei decreto per Angelum Iesus vocatur. Sed ... ab omni alia salutis opinione auocati, hunc tenemus vnum pro Saluatore. Vnde & sacra Scriptura clamat Actor. 4. *Non est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, quam nomen* IESVS. Hoc igitur nomine si ... vt sibi in eo salutem quærant & paratam conspiciant.

Christum. Per excellentiam vocatur *Christus* absolutè, quia omnibus modis ipse est Christus, id est, vnctus quod de alio nusquam legitur. Vnguntur autem ij omnes, & quodam modo dicuntur Christi:

Primò. Fideles omnes cùm præditi sint Spiritu S. vncti dicuntur. Dominus enim vngit, quibus Spiritus sui sancti gratias instillat. Omnibus autem fidelibus gratiam Spiritus S. instillat. Ergo omnes vncti sunt.

Secundò, Omnes Prophetæ vngebantur, non modò externa vnctione, sed spirituali interna. Nam Prophetam, qui interpres est Dei apud homines, peculiari Spiritus dono præditum instructumque esse conuenit.

Tertiò, Omnes Sacerdotes, non externa modò, sed etiam interna spirituali idque quia Angeli sunt Domini.

Quartò Reges quoq; vngebantur, non externa tantùm sed etiā interna: quia Reges diuinæ maiestatis imaginē in terris gerunt. Quare oleum illud, quo tā Prophetæ, quam Sacerdotes & Reges inaugurabantur, non inane erat symbolum, sed veræ illius & vnicæ vnctionis sacramentum.

Iam Christus noster IESVS omnibus iis quatuor vnctionum generibus vnctus est, & quidem perfectissima & plenissima vnctione. Quare & iure per excellentiam & antonomasiam Epitheton Christi ei defertur.

1. Et primò fideles omnes vngūtur Spiritu S. & donis Spiritus S. Nam Spiritus S. vnctionis & eius dona, olei nomine designantur: eo quod nisi ab eo irrigati tabescimus aridi in nobis protinus, & steriles, & quasi vitæ humore destituti. Sed vnusquisque partem tantùm quandam Spiritus S. & donorum eius, prout Deo visum fuerit, accipit, quibus varias gratiæ portiones, pro dispensationis suæ modo impertitur, vt nemo sibi per se sufficere queat.

Iesus verò tota Spiritus plenitudine perfusus est, & omnium spiritualium diuitiarum thesauro citra mensuram locupletatus.

Iesa. 61. *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c.* q. d. totus Spiritus.

Psal. 45. *Vnxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Ioh. 3. Iohannes Baptista de Christo ait, *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, sc. huic Filio suo. Et rationem addit *vt de plenitudine eius nos omnes acciperemus gratiam pro gratia.*

Iesa. 11. *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus*, &c. quasi dicat Spiritus Domini requiescet super eū, non ad vnam tantū gratiæ speciem illi conferendam: ed quæ ... sapientiæ, fortitudinis, omnibusque donis ornet. Vaticinium autem hoc impletum, & eundem spectaculo confirmatū fuit, quando Ioh. 1. Iohanni Baptistæ visus est Spiritus in eum descendens, & super eum manens. Hic enim Spiritus S. plena omnigenaq. vbertate in ... ut esset ... animam eius propriam sibi delegit sedem, vt inde veluti è fonte vnico ad nos scaturiret. Cùm ergo fideles ad mensuram participēt Spiritum S. Iesus verò totum quantus quantus est, citra mensuram acceperit: patet quidem ... modo ipsi competat hoc Epitheton Christi quam fidelibus.

2. Prophetæ vngebantur, cùm dabatur illis Spiritus prophetiæ, sed nemo vnquam Propheta plenitudinem prophetiæ omniumque diuinorum arcanorum accepit.

Iesus verò omnem sapientiæ, scientiæ diuinorúmq; arcanorum plenitudinem accepit, & omnia audiuit à Patre. Iesa. 9. & vocabitur magni consilii Angelus, vt vero vnctus in ... factam in bonum nostrum, vt nos doceret voluntatem Dei.

3. Sacerdotes vngebantur: Sed quid vngebantur in Sacerdotes ad ... Christus vero in æternum. Illi ad offerēdum ... animalium: Christus vero ad offerendum ... hostiam immaculatam. Illi non adeo sanctificabantur, vt non egerent offerre & pro suis peccatis: Iesus vero ... plenus fuit ... S. vt non egeret offerre pro suis peccatis, quæ nunquam ... Psal. 110. Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

Cur verò vnctus in Sacerdotem in bonum nostrum. Et primò sua intercessione apud Patrem, Patrē nobis reconciliauit: & hostiâ sui corporis immaculati, pro nobis in æternum satisfecit diuinæ iustitiæ. Secundò nos quoque in sacerdotii sui consortium asciuit, vt ipso freti intercessore ac Mediatore patri preces, gratiarum actiones, nosmetipsos & nostra omnia offeramus.

Itaque quod olim promittebat populo suo Deus illum sibi fore ... totale regnum, quando ait Exod. 19. *Eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta* hoc in Saluatore nostro demum ... etur & obtinetur, per quem solum ... vt in ... & ad sacrosanctum Dei tabernaculum accessus nobis pateat.

Vnde Petrus in 1. epist. c. 2. *Vos estis genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus quem sibi Deus vt proprium vendicauit.* Nullus autem vnquam fuit talis Sacerdos, per quem tot bona obtineremus, nisi Christus. Longe igitur nobiliore ratione ipsi competit hoc nomen Christi, quam aliis Sacerdotibus.

4. *Reges* vngebantur. Sed quid? Super regna temporalia & terrena vngebantur Iesus vero constitutus est rex æternus, super regnum non terrenum aut carnale, quod corruptioni subiaceat: ea spirituale quod in cœlum magis futuram ... vitam respiciat. Vnde Matthæi 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super montem, &c.*

Cur verò vnctus in Regem in bonum nostrum. Non enim sibi tantùm regnat, sicut alii plerumque Reges, verùm etiam nobis. Et primò potentia sua nos armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat. Secundò, in

dò in regni sui participationē nos exhaltat & euehit. Nā eius communionis, qua se nobis illigauit, beneficio, reges & ipsi constituimur: robore eius ad certamen cū Diabolo, peccato & morte depugnandū armati: iustitiæ eius ornamentis ad spem immortalitatis vestiti, diuitiis sanctitatis eius ad fructificandū Deo per bona opera locupletati. Apo. 1. *Et fecisti nos Deo nostro regnum.* 1. Pet. 2. *Vos estis regale sacerdotium.* Iure igitur Christo nostro Iesu cōpetit Epitheton Christi: quoniā ipse vnctus est in Prophetā, Sacerdotē & Regē perfectissimum & æternum. & quoniam plenitudo Spiritus omnium unique donorum Spiritus sancti in ipsū effusa est ita vt de plenitudine eius nos omnes accipiam⁹.

Summa. Nos Iesu quidē nomine in redemtionis & salutis fiduciam cōfirmamur quia significat Saluatorē: Christi verò cognomine ad percipiendam Spiritus communionem, atque ex ea ... sanctificationis fructum nos præcipuè inuitamur quoniā eius oleo ... quòd propter nos ... sanctificauit, dicendo Io. 17. *Et pro eis ego sanctifico me ipsum vt sint & ipsi sanctificati in veritate.*

Filium eius vnigenitum. Filius Dei est naturā: nos autem adoptione. Ideóque dicitur *vnicus Dei Filius*, quia in tāto fratrū numero solus natura possidet quod alij dono acceperunt. Fuit autē semper Filius Dei, ante omnia secula nō verò incepit vt Manichæi nugantur in vtero virginis esse Filius Dei quoniam conceptus est de Spiritu sancto.

At Luc. 1. ait Angelus, *Ideoque & quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei:* ergo antequam nasceretur, non erat nec vocabatur Filius Dei.

Resp. Falsa est consequētia. Si enim valet hæc cōsequētia qui cōceptus est Filius altissimi vocatur: ergo a cōceptione cœpit esse Filius altissimi Dei: etiā illa valebit: verbū Dei a sua manifestatione cœpit esse, quia Iohannes ait, *De verbo vitæ annunciare quod manus nostra contrectauerunt.* Item valebit hæc Michææ 5. *Et tu Bethlehem Iuda, &c. Ex te enim exibit dux qui reget populum meum Israel & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.* Ergo Christus vt homo fuit ab æterno, & semper fuit homo.

Notandum igitur quòd ... locutiones sacræ scripturæ verificantur ratione communionis vtriusque naturæ & idiomatum ... vt quod competit Christo, vt Deo, propter vnionē cū carne attribuatur etiam Christo homini. & è contra. Quod ait Angelus, sic ... intelligendū est, ille qui nascetur ex te, vocabitur Filius Dei, propter vnionē cū diuinitate. Erit enim nō solùm homo, sed etiā remanebit Filius Dei sicut semper fuit Filius Dei. Ergo Filius Dei humanitate nostra vestitus, etiam in carne vocatur Filius Dei, propter vnionem naturæ diuinæ cum humana.

Dominum nostrum. Hoc elogiū illi additur, quoniā hac lege mundo præfectus est a Patre, vt eius dominationē hic exerceat. Sicut enim sæpe apud Prophetas se vnū esse *Dominum nostrum* Regem ac legislatorem pronūciat Deus: ita cùm Filiū suū in carne exhibuit, eū esse declarauit. in quo regere & imperare velet. Ideò 1. Cor. 8. *Vnus est nobis Deus ex quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum.* Dominus ergo est noster, non tantùm præceptor noster, & magister, cui auscultādū sit docenti: sed caput ac princeps, cuius imperio parendū sit cuius nutui obtemperandum, cuius ad voluntatem ob sequia nostra sunt dirigenda. Etenim primogenituræ attribuit Pater in sua familia, vt & fratribus suis præsit potestate, & facultates hæreditatis administret atque dispenset.

Qui conceptus est de Spiritu S. natus ex Maria virgine.

Quoniam incarnationis mysterium, sicut simpliciorum mentes suo fulgore perstringit, ita & animos vehementer conturbat atque discruciat, nisi ritè intelligatur: necessariò pauca in eius explicationem nobis præstanda sunt.

Cur necesse fuerit, vt Deus fieret homo.

1. Primò, magnoperè nostrā referebat, vt qui Mediator noster futurus erat: esset verus Deus & verus homo. Cùm enim iniquitates nostræ interiecta inter nos & Deū nube, nos a regno cœlorū prorsus alienassent, atq; illū a nobis auertissent, nemo ... qui ad eū pertingeret, pacis restituendæ interpres esse poterat. Quis autē pertigisset? quispiā ne ex filiis Adā? Atqui omnes cū patre suo, ad conspectū Dei horrebāt. Angelorum aliquis? Atqui illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohærerent. Quid igitur? Deplorata res erat, nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quoniam ascēdere nostrū non erat. Ergo Filium Dei fieri nobis Immanuelē oportuit. id est, nobiscum Deum: ac ea quidem conditione, vt sicut suā nobis diuinitatē adiungebat: ita nostrā quoque humanitatē suæ diuinitati copularet: alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec satis firma affinitas, quæ spem faceret, Deum nobiscū habitare ac nobis adesse: idq; propterea, quòd modis omnibus nostra humilitas cū Dei maiestate dissidebat. Et ideò Paulus, cùm eū nobis Mediatorem proponeret, nominatim dixit hominem, quādo ait, 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.* Poterat D. Paulus dicere vnus est Mediator Deus: poterat saltē dicere, vnus est Mediator Dei & hominū: sed infirmitatē nostram nouerat Apostolus. Ne quis igitur torqueret se, vbinā illū quæreret Mediatorem, aut qua via ad ipsum perueniendū, cōtinuo addit. Homo est: quasi dicat vobis propinquus est, imò contiguus, quandoquidē caro vestra est. Id scilicet designare volens quod alibi significantius explicatur, cùm ait Hebr. 4. *Non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: quando more nostro* (soli peccati exceptione) *sit per omnia tentatus.* Ergo necesse erat Filium Dei fieri filium hominis, quò possit verus Dei & hominum Mediator esse.

2. Hoc etiā ab affectibus, qui præstandi erant Mediatori, clariùs fit, si cōsideremus quàm non vulgare fuerit, quod Mediatori præstandū erat. Quid præstandū erat Mediatori? Nēpe, sic nos in gratiā Dei restituere, vt ex filiis hominū filios Dei faceret: ex hæredibus gehennæ, regni cœlestis hæredes. Atqui quis hoc poterat, nisi Filius Dei, filius hominis fieret? & quod suū erat naturā, nostrum faceret gratiā? Hac ergo arrha freti, nos esse filios Dei cōfidimus: quia naturalis Dei Filius, sibi corpus de corpore nostro, carnem de carne nostra, ossa ex ossibus nostris cōpo... vt idem nobiscum esset. Quod non proprium erat, ad se pertinere voluit: vt vicissim ad nos pertineret, quod ipse proprium habebat. Atq; ita in commune ipse nobiscum & Filius Dei esset, & Filius hominis. Hac ratione, hæreditatem regni cœlestis nostram esse speramus: quia vnicus Dei Filius, cuius solida erat hæreditas, nos sibi fratres adoptauit. Quòd si fratres, ergo & cohæredes.

3. Item sic nostra referebat verum Deum esse & hominem qui redemptor noster futurus erat. Nā eius erat mortem absorbere. Quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatū vincere. Quis hoc poterat, nisi ipsa iustitia? Eius erat Mundi & aëris potestates subigere. Quis hoc poterat, nisi virtus & mundo & aëre superior? Atqui penes quem vita est, aut iustitia, aut cœli potestas, nisi penes solum Deum? Ergo clementissimus Deus sese redemtorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

4. Alterum hoc redemtionis nostræ caput erat, vt homo qui sua inobedientia se perdiderat, suam confusionē obedientiâ tolleret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personam induit, nomen assumsit, vt Patri se obedientem pro eo exhiberet, vt carnem nostram in satisfactionem iusto Dei iudicio statueret ac sisteret, & in eadem carne peccati pœnam persolueret.

Cùm denique mortem nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset: humanitatē cum diuinitate sociauit, vt alterius imbecillitate morti in pœnā subiiceret, alterius virtute, aduersus mortē in victoriā luctaretur. Qui ergo Christum sua aut dignitate, aut humanitate spoliāt, illius quidem vel blasphemant maiestatem vel bonitatem obscurāt: sed nō minùs altera ex parte hominibus sunt iniurii, quorū fidē ita labefactant & euertunt, quæ nisi hoc fundamento, stare non potest. Deus igitur verus, & verus homo erat, & est Iesus Christus noster: Diuinitatem eius pluribus demonstrare superuacuum est: de humanitate verò quædam afferam, quia ea ab hæreticis impetita est.

Manichæorum & Marcionitarum hæresis contra humanitatem Christi, confutatur.

Marcionitæ affingebant Christo spectrum siue phantasma pro corpore: Manichæi verò, cœlesti carne eum induebant. Vtrique confutantur his testimoniis.

1. Gen. 17. Non in cœlesti semine, aut in hominis larua benedictio promittitur: sed in semine Abrahæ, & Iacob.

2. Psal. 132. Non homini aëreo promittitur thronus æternus, sed filio Dauidis, & fructui ventris eius.

3. Mat. 1. Christus vocatur filius Abrahæ & Dauidis, non ideò, quia ex virginis vtero tantùm natus sit, in aëre autem creatus, sed quia secundum carnem factus sit ex Dauidis semine vt interpretatur D. Paulus Ro. 1. dicendo: *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.*

4. Christus non contentus hominis nomine, hominis filium etiam se appellat, indicare volens, se hominem esse, ex hominis semine progenitum.

5. Gal. 4. *Misit Deus Filium suum, natum ex muliere.*

6. Heb. 2. *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ*

bis apprehendit. Idque cur? *vt in carne & sanguine destrueret eum qui habebat mortis imperium.* Item dicitur ibidē, quòd nos fratres eius simus. *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.* Item. *Vnde debuit per omnia similis fratribus fieri, vt misericors esset, &c.* Item. *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris.*

At inquit Marcion. Phil. 2. *Christus factus est in similitudinem hominum, &c.* Ergo phantasma pro corpore sese Christus induit.

Resp. Locus ille non est ad propositum. Non enim illic Apostolus vult explicare, quale corpus sibi sumpserit Christus: sed cum iure diuinam suam maiestatem exerere posset, nil præ se tulisse, nisi quod erat hominis. Atque ita eius exemplo nos ad submissionem instituit & hortatur. Docet ergo ille Apostolus, non quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit.

At inquit Manichæus. Christus vocatur secundus Adam, de cœlo cœlestis. Ergo aëreum corpus habebat.

Resp. Non est ad propositum sententia illa Pauli. Ibi enim Apostolus non inducit Christo essentiam corporis cœlestem, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Imò illo ex loco stabilitur nostra sententia, quòd Christus habuerit veram carnem humanam. Nam nisi vnà haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio illa Pauli, quam tanta vehementia prosequitur, dicendo: *Si Christus resurrexit, ergo nos quoque resurgemus. Si non resurgemus: ergo neque Christus resurrexit.*

Verbum caro factum est, quomodo intelligendum.

Quòd verò dicitur, verbum carnem esse factum, non ita accipiendum est, quasi vel in carnem versum, vel carni cõfusè permixtum fuerit: sed quia è virginis vtero templum sibi delegit, in quo habitaret: & qui filius Dei erat, filius hominis factus est, non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Ita enim coniuncta vnitaque humanitati fuit diuinitas, vt sua vtrique naturæ solida proprietas maneat: & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Homo ex duabus sui partibus constat, quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus est, aut corpus, anima est. Quare & de anima seorsim dicitur, quod in corp⁹ nullo modo cadere potest: & de corpore seorsim dicitur, quod in animam cadere nequit. & de toto homine dicitur, quod nec de anima seorsim, nec de corpore seorsim, nisi ineptè dici posset. Postremò animæ propria transferuntur ad corpus, & corporis propria transferuntur ad animam, qui tamen ex iis duobus constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi vero loquendi formulæ, & vnam esse in homine naturam, ex duobus connexis compositam significant: & duas subesse diuersas naturas, quæ hanc constituant. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur.

Propter idiomatum communicationem sæpè Christo attribuitur, quod ad solam humanitatem pertinet, & è contrà.

Attribuunt S. Scripturæ interdum Christo, quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdū quæ diuinitati peculiariter competant: interdum etiam quæ vtramque naturam complectantur, neutri seorsum conueniant: idque propter naturæ vtriusque coniunctionem & idiomatum communionem. Exempla. Ioh. 8. *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Ab humanitate alienum est hoc. Nõ enim, nisi multis post Abrahamum seculis, factus est homo. & tamen non Christo attribuitur, quòd fuerit antequā fieret Abraham. Colos. 1. *Qui est primogenitus omnis creaturæ, & per quem condita sunt vniuersa, siue quæ in cœlis, &c.* Ad diuinitatem tantùm pertinet. Luc. 2. *Puer crescebat sapientia & ætate.* Ioh. 14. *Pater maior me est.* Humanitatis hęc sunt solius.

Communicatio autem idiomatum est, quod ait D. Paulus Act. 20. *Deus sanguine suo Ecclesiam sibi acquisiuit.* Item 1. Cor. 2. *Dominum gloriæ crucifixerunt:* id est, ille qui Deus erat, acquisiuit sibi Ecclesiam sanguine suo. Et ille qui erat Dominus gloriæ, crucifixus est. Quod ergo vnius est naturæ, ad alteram transfertur, sed impropriè, propter vtriusque vnionē. Ita multæ aliæ similes locutiones occurrunt, quæ simili ratione exponendæ sunt. Vt illud 1. Ioh. 3. *Deus animam suam pro nobis posuit.* Io. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi filius hominis, qui est in cœlo.*

Vtramque verò simul naturam comprehendunt ij loci. Iohan. 5. & 10. & 12. Nempe, quòd habeat potestatem dimittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem largiendi: quod iudex constitutus est viuorū atque mortuorum: quòd lux Mundi, pastor bonus, vnicū ostium, vitis vera, nuncupatur. Hæc enim nec diuinitatis, nec humanitatis singularia sunt: sed vtriusque simul: siquidem iis prærogatiuis præditus fuit Filius Dei, cùm in carne manifestatus est, quas & ipse vnà cum Patre ante mundi constitutionem possidebat: & quæ homini, qui nihil quam homo esset, dari non poterant.

Christum ergo, vt Deus est, & homo, vnitis, licet non confusis naturis constans, Dominum nostrum, verumque Dei Filium esse constituimus etiam secundum humanitatem, etsi non ratione humanitatis. Vide August. in Enchiridio ad Laur. cap. 36.

Conceptus est de Spiritu sancto. Non enim decebat, eum, qui ad alios purificandos mittebatur, ex immunda nasci origine. Deinde, consentaneum non erat, quam sibi in templum essentia Dei peculiariter delegerat carnem, eam ex cõmuni immundicia emergere. Hic ergo Spiritus sanctus intercessit, & ordinariam naturæ rationem, mirabili nobisque inenarrabili virtute superauit. Effecit enim, ne qua carnali corruptione inquinatus, sed summa puritate sanctificatus Christus nasceretur. Hinc fideles docentur, confidenter à Christo petendam esse sanctitatem, & ab eo solo, quia solus humanæ corruptionis lege per conceptionem eximitur.

Natus ex Maria virgine. nempe illa, de qua Iesa. 7. *Ecce, Virgo concipiet, & pariet Filium.* Hac locutione indicatur, hunc Iesum Christum esse illud semen, quod Abrahæ Dauidique promissum fuerat: quia ab illis per hanc virginem, quæ erat de domo Dauid, carnem duxit.

Cur vero natus est: vt nostram peragerei redemptionē. Nam in Symbolo Niceno additur. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, & homo factus est. Ergo considerandum est, quomodo nostram peregerit redemptionem, cuius causa natus est.

Quòd Christus obedientia sua, nostram salutem peregerit.

Quia hominis inobedientia prouocârat iram Dei, siue Deum ad iram: ideò Christus sua obedientia eam ipse deleuit, Patri se obedientem præbens vsque ad mortem. Ideò in salutis nostræ instauratione hanc obedientiam Christi primo loco æstimandam esse docet Apostolus, Rom. 5. *Sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam, &c.*

Salutis nostræ summa.

Hæc igitur salutis nostræ summa est, quòd Filius Dei, noster factus, sua voluntate vel re iussa, non solùm vitam Patris voluntati & arbitrio confecit: sed etiam ad eius nutum mortis horrore fractus non recusauit, quò eius maiestatem, nostra rebellione concitatam, placaret. Huius obedientia nimirum factū est vt reconciliaretur generi humano cœlestis Pater, quod antè toto animo auersabatur. Nam Christus morte sua, sacrificium bonæ fragrantiæ Patri obtulit, quò & iusto eius iudicio ad plenum satisfaceret, & æternam suis sanctificationem acquireret. Sacrum suum sanguinem in pretium redemptionis effudit, quò & Dei furor extingueretur aduersus nos accensus & nostra iniquitas purgaretur. Cū ergo salutis quæritur securitas, ad istam redemptionem veniendū, per quam primò Deus propitius nobis est redditus: secundò & aditus in cœlum est patefactus: tertiò & puritas iustitiæ comparata. Nam sordes & maculæ peccatorū, quibus auertitur & alienatur Dei voluntas à nobis, lauacro sanguinis eius abstersæ sūt. 1 Ioha. 1 *Sanguis eius emundat nos à peccatis omnibus.* Sit igitur hæc redemptionis summa: Quòd Christi satisfactione à peccatorū vinculis liberati, quòd sanguine eius ab omni inquinamento emundati & repurgati, eo modo in iustitiam ac sanctitatem restituti sumus, Deoque reconciliati, qui nihil in nobis, nisi nostras iniquitates odit.

Deum ante Christi mortem nobis fuisse iratum, deinde verò per Christum nobis fuisse reconciliatum. cum tamen ante mundi constitutionem nos dilexerit, nullaque in Deo facta sit mutatio. quomodo intelligendum sit.

Spiritus S. in hunc ferè modum in S. Scripturis de nostra redemtione loquitur. Deum fuisse hominibus iratū & inimicum, donec in gratiam per Christi mortē sunt restituti: homines fuisse maledictos, donec per Christi sacrificium expiata est eorū iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerūt in coniunctionē recepti. Et tamen ex altera parte manifestū est, quòd Deus nos semper ante mun-

ante mundi constitutionem, nedum ante Christi mortem dilexerit nobis esset amicus, non charos haberet: & nulla vnquam in Deo facta fuit mutatio ita vt prius nō diligeret, postea odio prósequeretur. [illegible] propter mortem Christi nos dilexerit, imò quia nos diligebat, ideò filium suum tradidit in mortem pro nobis Ioh. [illegible] *Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret &c.* Quomodo ergo intelligendæ sunt istæ locutiones, Deum ante Christi mortem nobis fuisse inimicum: per mortem vero Christi nobis fuisse reconciliatum?

Resp. Primò verum [illegible] est quod Deus nos semper dilexerit, quia eius dilectio [illegible] immutabilis: quod que propter hanc dilectionem Christū pro nobis in mortem tradiderit [illegible] accommodatę sunt ad sensum nostrum, [illegible] est Spiritus S. pro captus nostri capacitate, [illegible] quam misera sit & [illegible] duo. Nisi enim [illegible] Dei mortemque [illegible] [illegible] ac Dei [illegible] atque ita non [illegible] ad Deum glorificandum, [illegible].

Exemplum [illegible] aliquem [illegible] tempore adhuc peccator eras [illegible] Deus [illegible] et eras mortus horribile exitium [illegible] tua indulgentia [illegible] pidus est, eo periculo [illegible] qui audit hæc, afficietur quidem & [illegible] quantum debeat misericordiæ Dei. Fac verò, vt rursum audiat hoc, quod dicit Spiritus sanctus, [illegible] alienatum fuisse à Deo per peccatum [illegible], ac mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni [illegible] Dei, Sathanæ mancipium, sub peccati [illegible] horribili denique cruciatu destinatum, & [illegible] totus terrore concutietur. Adde verò sed Christus pro te [illegible] inter cessisse, pœnam quam tu merebaris, in se recepisse luit, iram Dei [illegible] quæ omnibus peccatoribus ex [illegible] Dei iudicio imminebat: [illegible] quæ Deo [illegible] reddebat [illegible] expiauit. hoc piaculo [illegible] ac [illegible] Deo Patri: hoc intercessore, ira Dei placata est. hoc fundamento pax Dei cum hominibus est stabilita: hoc vinculo beneuolentia Dei erga te & omnes homines continetur. His verbis, nonne magis ille, qui audit, permouebitur quò melius ad viuum repræsentatur, quanta calamitate ereptus fuerit?

In summa, quoniam animus noster non potest vitam in Dei misericordia vel satis cupide apprehendere, vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore ante perculsus & consternatus, ideò sic instituimur sacra doctrina vt [illegible] Deū quodā modo nobis infestum cernamus, & eius manum in exitiū nostrum armatam videamus, beneuolentiam eius, paternamque charitatem, non nisi in Christo amplexemur.

At hac responsione ostendisti, quod istæ locutiones vtiles nobis sint, ad magis agnoscendum, quanta è calamitate erepti simus per misericordiam Dei, atque ad Deum magis laudandum, &c. Sed quæro, vtrum veræ sint, vereque dicatur, Deum nobis ante Christum fuisse infensum, inimicum, posteà verò reconciliatum.

Resp. Verissimæ sunt, verissimeque dicuntur, nos antè fuisse odiosos Deo. Nam Deus, qui summa est iustitia, iniquitatem quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Ergo omnes nos habemus in nobis, quod Dei odio dignum sit. Proinde secundùm corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ considerationem, in offensione Dei reuera sumus omnes, in conspectu eius rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suū est in nobis, perdere non volt: adhuc aliquid inuenit, quod pro sua benignitate amet. Vtcūque enim peccatores vitio nostro simus: manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortem nobis asciuerimus: ipse tamen nos ad vitā cōdiderat. Sic merita & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Sed quoniam perpetuum & irreconciliabile bellum est inter iustitiam & iniquitatē: ideò quamdiu peccatores manemus, suscipere nos totos in gratia non potest. Ergo vt sublata omni simul ratis materia, nos sibi prorsus reconciliet: opposita in morte Christi expiatione quicquid in nobis mali est, abolet, vt iusti & sancti in eius conspectu appareamus, qui antea immundi eramus & impuri. Proinde sua dilectione nostram in Christo reconciliationem Deus Pater præuenit & anteuertit. Imò quia priùs diligit, posteà nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas, quæ Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta & damnata: non ante plenam habemus firmamque cum Deo coniunctionem, quàm vbi Christus nos coniungit: adeoque si Deum nobis placatum atque propitium volumus polliceri: in Christum solum oculos mentesque defigere conuenit. sicut reuera per ipsū solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorū imputatio, iram Dei secum trahit. Atque propter hāc rationem Eph. 1. dicit Paulus quòd ea dilectione, qua nos antè mundi constitutionē complexus est [illegible] in Christo cōstiterit ac fundata fuerit. Hæc [illegible] S. Scripturæ consentanea, & optimè conciliat locos illos vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionē in eo declarasse, quod Filium suum pro nobis in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi, in gratiam redactus esset. Huc spectat sententia illa August. in Ioh. tract. 110. *Incomprehensibilis ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus [illegible] sanguine Filii eius, cœpit nos diligere. Sed ante Mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius vnigenito etiam nos Filii eius essemus, antequam omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur, quasi ideo nos reconciliauerit [illegible] amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam attestetur Apostolus: Commendat, inquit, dilectionem suam Deus erga nos, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, &c. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam cum inimicitias aduersus eum exercentes, operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat diligebat. Oderat enim nos quales ipse non fecerat & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare, quod fecerat.*

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus.

Exprimitur & Præfecti nomē, a quo dānatus fuit & genus mortis, nempe crux: primò ad illustrādam historiæ fidem: secundò, maximè quia ad redēptionis mysteriū hoc quoque pertinebat. Cùm enim oportuerit per Christi mortem, & primò peccata expiari, & secundò damnationem, quæ inde impendebat, tolli ac deleri non satis erat, ipsum quamlibet obire mortem: sed quò ritè omnibus nostræ redēptionis partibus defungeretur, genus mortis deligendum fuit, per quod & condemnationem ad se traducta, & peccato in se recepto, vtroque nos liberaret.

Cur Christus mori voluerit iudicatus & condemnatus à iudicio, non autem alio genere mortis.

Primùm ergo, si quæras, cur Christus voluerit ita mori, nempe priùs à iudice condemnatus, non autem, verbi gratia, occidi à latronibus.

Resp. Sub præside prouinciæ damnari voluit, iudicis scilicet sententia damnatus, vt eius damnatione apud summi iudicis tribunal absolueremur. Si à latronibus iugulatus fuisset, si tumultuarié priuatorum manibus per seditionē trucidatus: in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset. Verùm, vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premitur ipsius iudicis ore morti adiudicatur, iis documentis intelligimus, ipsum miseri peccatoris personam sustinere.

Ac duo quidem hic notanda sunt, quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant, & eximiam fidei consolationem confirmationemque adducunt.

1. Cùm audimus, Christum a iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspēsum, habemus complementum eius Prophetiæ, quæ ab Euangelista citatur Iesa. 53. *Et cum iniquis deputatus est*. Cur hoc: vt peccatoris, non iusti aut insontis vices obiret: vt non innocentiæ, sed peccati causa mortem oppeteret.

2. E contra verò, vbi audimus, Christū eodem, quo damnabatur, ore absolutum, (nam eius innocentiæ non semel Pilatus coactus est testimonium palam reddere) in mentem veniat illud, quod est apud alterum Prophetam Psal. 69. *Quæ non rapui, tunc exoluebam*. Atq; ita & peccatoris sceleratique personam in Christo repræsentatam contemplabimur & relucere innocentia, alieno potiùs, quam proprio scelere grauatum perspiciemus.

Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in sceleratorum numerum ita relatus, vt tamen

iustus ab ipso simul pronuncietur, dum affirmat nullam se inuenire in eo causam.

Cur Christus voluerit mori tali morte, scilicet crucis, suspensus in ligno.

Secundum, si quæras, cur Christus voluerit in ligno suspensus mori.

Resp. Tolli voluit Christus in crucem quæ diuinæ legis decreto maledicta erat, sicque maledictioni obnoxiũ facere, vt omni maledictione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potiùs nobis incumbebat eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiam in lege adumbratum fuerat.

Nam אשמות quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur, vocantur oblationes pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione Spiritus sanctus monere voluit, instar [illegible] ipsas esse, quæ debitam sceleribus execrationem ac maledictionem susciperent ac sustinerent. Illæ autem victimæ & sacrificia Mosaica figuræ erant victimæ Christi oblatæ pro nobis in cruce. Ergo impletum est illud in Christo Quare [illegible] hostius vt nulla expiatione defungatur, animam tuam אשם impendit: id est, satisfactoriam peccati hostiam, vt ait Iesa. 53. in quam hostiam reiecta quodammodo fuit macula & pœna, quæ nobis debebat imputari. Hoc apertiùs testatur Apostolus, 2 Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.*

Tametsi enim Deus a vitio purissimus, iniquitatem tamen nostrarum confessionem ac ignominiam induit ac sua victimam [illegible] Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum in carne.* Nã peccati vim aboleuit Pater, cùm in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur ergo hac voce quòd Christus Patri fuerit in morte [illegible] latus pro victima satisfactoria vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus.

Hinc patet quid sibi velit illud Iesa. 53. *Posuit in eo Deus iniquitates omnium nostrum*: nempe, quòd sordes iniquitatũ nostrarum abstersurus, iisdem sordibus per translatitiam imputationem obrectus fuit. Eius verò rei symbolũ fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo ad Gal. c. 3. *Christus redemit nos de maledictione legis factus pro nobis maledictio. Scriptũ est enim: Maledictus qui pendet in ligno, vt in Gentes benedictio, &c.*

Notandum tamen, quòd non est putandus Christus eam subiisse maledictionem, qua obrutus aut oppressus fuerit: quin imò subeundo potiùs, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem: & in Christi maledictione, benedictionem apprehendit.

Mortuus & sepultus.

In vicem nostram vbique se Christus supposuit ad soluendum nostræ redemptionis precium. Duplicem igitur fructum nobis attulit mors & sepultura Christi.

Primus, Christus moriendo, mortem [illegible] deuicit & vitam acquisiuit. Mors enim sub iugo suo nos obligatos tenebat: in illius autem potestatem Christus loco nostro se tradidit, vt nos indè eximeret. Hoc intelligebat Apostolus, cùm ait, quòd *Christus gratiâ Dei pro omnibus mortem gustârit* Hebr. 2. id est, effecit vt moriendo ipse, nos nõ moriamur. Ergo mortuus est Christus: id est morti se veluti deglutiendum permisit non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt ipse eam absorberet a qua mox eramus nos absorbendi: & subigendum se permisit, non vt eius potestate opprimeretur: sed magis vt eam consterneret quæ nobis imminebat, ac iam depressis insultabat: denique *vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti* Hic est primus.

Secundus, Christus participatione suæ mortis, membra nostra terrena mortificat, ne in posterũ suas actiones exerceant, veteremque nostrum hominem enecat ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiã sepultura eius pertinet, nẽpe, cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur Rom. 6. *Cõsepulti enim sumus in similitudinem mortis eius. Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem.* Gal. 2. *Christo confixus sũ cruci*, id est, vna cũ Christo crucifixus sum Gal. 6. *per Christu mihi Mundus crucifixus est, & Ego Mundo.* Col. 3. *Mortui enim estis cum Christo* Quibus locis non solum ad exprimẽdũ mortis Christi exemplũ nos adhortatur: sed hanc mortis Christi inesse efficaciam declarat, quæ in Christianis omnibus apparere debet nisi velint mortẽ ipsam inutilem reddere & infructuosam. Duplex igitur in morte sepulturaque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio a mortis seruitute, & carnis nostræ mortificatio.

Descendit ad inferos.

Hæc particula, licet nõ in omnibus Conciliorum symbolis & Patrũ scriptis repetatur: tamen vniuersali Ecclesiæ consensu recepta est, & ex puro Dei verbo desumpta: Ideò exponenda est. Variè autem exponitur.

1. Quidã sic: descendit ad inferos id est in sepulturã, vt sit repetitio prioris sententiæ, Et sepultus est. Sed non placet. Primò, quia magnæ oscitantiæ esset, rem minimè difficilẽ verbis expeditis & claris demõstratam, obscuriore deinde verborũ complexu indicare magis quàm declarare. Quid enim clariùs dici potest quàm Et sepultus est. Secũdò, quia nõ est verisimile irrepere potuisse superfluã eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summa [illegible], quàm breuissimè potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur.

2. Alii sic: Descendit ad inferos, id est, ad locũ subterraneũ, nomine limbum, vbi veluti in carcere, Patres antiqui testamenti clausi tenebantur. Ad illos enim liberãdos descendit Christus. Quod applicant illi ex Zach. 9. *In sanguine testamenti eruisti vinctos de lacu* Itẽ 1. Pet. 3. *Et in Spiritu veniens prædicauit iis, qui in carcere erant spiritibus* Quanquã hæ sententiæ parum probẽt hũc limbum. Nam Zacharias non loquitur de limbo, nec de mortuis: sed per lacum sine aqua, intelligit profũdissimã miseriæ voraginẽ: per vinctos populũ extremæ calamitatis angustia cõstrictũ designat.

Petrus autem nihil aliud vult, quàm virtutẽ redẽptionis per Christũ partæ [illegible] & planè manifestatã coram omnibus qui ante mortem eius defuncti fuerãt: Fideles enim qui suã ab illo salutẽ semper exspectauerant tunc planè [illegible] aspectu perspexerunt eius visitationem. Reprobi verò, [illegible] vnicam esse salutẽ serò percipientes a qua exclusi essent, [illegible] tunc planius agnouerũt. Quod autem Petrus indistinctè pios simul & impios carceri cõcludit nõ ita accipiendũ est, quasi pii angustiis quibusdam [illegible]. Verùm quia obscurè & quasi sub vmbrosis nubibus, Christum eminùs conspicabantur nondum exhibitum hanc eorum anxiam & suspensam expectationem [illegible] carcerem appellat.

3. Alii sic: Descendit ad inferos, id est ad sentiẽdũ æternæ mortis horrorẽ & quasi inferni dolorem experiẽdum: idque vt etiã de illis victoriam, triumphumque reportaret, ne iam in morte ea nos formidemus quæ princeps noster deglutiuit. Dicunt enim illi nihil actum erat, si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus, sed operæpretiũ erat, vt simul diuinæ vltionis seueritatem sentiret, quò & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio: necesse inquam erat, vt cum inferorũ copiis, æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus luctaretur. Hoc verò conantur probare his locis & argumentis.

Iesa. 53. *Disciplina pacis nostræ super eum.* Item. *Vulneratus est*, scilicet a Patre *propter iniquitates nostras, attritus propter peccata nostra, &c.* His verbis [illegible] significat Propheta Christũ fuisse in locũ peccatorũ sponsorem vademque, adeoque instar rei submissũ ad depẽdendas persoluendasque omnes, quæ ab illis eluendæ & dandæ erãt, pœnas: vno duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descẽdisse dicitur, nihil est mirũ, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Hic valdè est terribilis, longeque miserrima inferorũ abyssus, sentire te a Deo derelictũ & auersatũ, & cùm inuocaueris, non exaudiri, perinde ac si tuã perniciẽ ipse cõspirasset. Hoc autẽ videmus Christũ [illegible] coactus fuerit, vrgẽte angustia exclamare, *Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti?* Quæ quidẽ vox ex intimis animi angore deducta fuit. Ergo Christus diuinæ seueritatis grauitatẽ sustinuit: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia Dei irati & punientis signa expertus est. Non tamẽ quòd Pater fuerit illi vnquam aduersarius aut iratus, absit: cùm potiùs adeò in ipso sibi complacuerit, vt per eum nobis placatus redditus sit. Proinde

Hilarius de Trinit. li. 4 ait: *Hoc descensu ad inferos, nos hoc esse consecutos, vt mors perempta sit* Item Lib. 2. *Filius Dei in inferno est, sed homo refertur ad cælũ.* Ergo videtur, quòd Christus descenderit ad sentiendũ æternæ mortis horrorem. Ita cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cũ inferorum doloribus manũ conserendo, factum est, vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus, quæ princeps noster deglutiuit.

Sed iudicet pius & Christianus animus, quæ harum expositio magis quadret.

Resurrexit tertia die à mortuis.

Quoniam in cruce, morte & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet: transilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. *Proindè* tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum; quia per eam

eum & Deo reconciliati sumus,& iusto eius iudicio satisf... & maledictio sublata,& persoluta est ... ditamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam: quia sicut ille resurgendo victor mortis emersit: ita fidei nostræ victoria in ... eius cõsistit resurrectione. Quare hoc sit, Rom. 4. explicat Paulus, dicendo, *Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*: id est, morte eius sublatum est peccatum, & resurrectione restituta est iustitia. Quomodo enim mortificatio liberare nos a morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comprobasset nobis victoriã, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiã inter Christi mortẽ & resurrectionem partimur: quòd per illam peccatum abolitum & mors extincta: per hanc iustitia reparata & erecta vita: sic tamen, vt huius beneficio, vim efficaciamque suam illa nobis proferat.

Deinde, sicut ante exposuimus ex communicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere ... intelligendum est. *Ideò enim in similitudinem mortis eius* (ait Apostolus Rom. 6.) *insiti sumus, vt participes resurrectionis, in vita nouitate ambulemus.*

Itaque sibi sicut argumentum ex eo, quòd Christo sumus commortui deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: Ita etiã quia cum Christo resurreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt, nobis esse quærenda, non quæ super terram: quando ait Col. 3. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite.* Quibus verbis non inuitamur modò & duntaxat exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur, vt regeneremur in iustitiam.

Tertium quoque ex ea fructum consequimur, quòd velut accepta arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius ... certissimam hypostasin cõstat.

Ex mortuis. Hac voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, quasi dicat: E cadem, qua cæteri homines naturæ lege defunguntur, mortem obiit & in eadem, quam mortalem susceperat, carne, immortalitatem recepit.

Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis.

Quanquam gloriam, virtutemque suam Christus resurgendo plenius illustrare cœpit deposita iam scilicet & mortalitatis humilitate, & crucis ignominia: sua tamen demum in cœlum ascensione, regnum suum vere auspicatus est. Quod Apostolus docet, cum ait illum ascendisse, vt impleret omnia, Eph. 4. *Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia.* Videmus enim, quãtò maiorem Spiritus sui abundantiam effuderit, quantò magnificentiùs regnum suum promouerit: quàntò maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis extulerit. In cœlum ergo sublatus, corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit, non vt adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinarẽtur; sed vt præsentiore virtute, & cœlum & terram regeret. Quin potiùs quod pollicitus est de futurum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qui sicut corpus supra omnes cœlos eleuatum est: ita virtus & efficacia vltra omnes cœli ac terræ fines diffusa, propagataque est. Audi Augustinum.

Aug. in Io. tract. 50. *Iturus per mortem erat Christus ad dexteram Patris, vndè venturus est ad viuos & mortuos iudicandos, præsentia itidem corporali, secundum sanam doctrinam fideique regulam. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam.* Vide reliqua. Vnde præsentia corporali *me* (inquit Christus) *non semper habebitis*: præsentia verò spirituali, *Ecce vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Ideò additur.

Sedet ad dexteram Patris. Similitudo à principibus sumta, qui suos habent assessores, quibus regendi imperandique vices demandat. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus esse dicitur: quasi dicat, cœli & terræ dominio inauguratus, commissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiit: nec semel adiit tantùm, sed in ea perstat, donec ad iudicandum descendat. Sic interpretatur Apostolus.

Eph. 1. *Suscitauit illum à mortuis, & constituit ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum & potestatem, & virtutem & dominationem & omnia subiecit pedibus eius: & ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, &c. qui omnia in omnibus adimplet.* Vides quorsum pertineat illa sessio: nempe, vt eius maiestatem tum cœlestes, tum terrenæ creaturæ suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli, cùm illam ascensionem & sessionem toties commemorant, quàm vt eius arbitrio permissa esse vniuersa doceant. Non ergo rectè illi interpretantur qui simpliciter designari beatitudinem putant, quasi diceretur, Christus sedet ad dexteram Patris, id est, modò beata vita fruitur apud Patrem, nihil aliud intelligentes.

At quomodo sedet, cum Stephanus viderit illum stantem a dextris Dei, Act. 7.

Resp. Hic in symbolo nõ agitur de corporis Christi cõstitutione: sed de imperij maiestate. Iam vero in Actis Stephanus vidit corporis constitutionem, id est, Christum stantem. Vide August. de fide & symbolo, cap. 7.

Triplex fructus ex ascensione Christi ad cælum, & sessione ad dexteram Patris.

Hinc verò multiplicem fructum colligit fides nostra.

1. Intelligimus Dominum sua in cœlum ascensione, aditum regni cœlestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuisse. Quoniam enim in carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est: inde sequitur, quod ait Apostolus, nos quodammodo in cœlestibus cum ipso considere, vtpote qui cœlum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus, quando ait, Eph. 2. *Et considere nos fecit in cælestibus cum Christo.*

Quòd vero Christus ingressus sit cœlum, quasi nostro nomine, declarat Iohan. 14. *Vado parare vobis locum. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et iterum venio, & suscipiam vos ad me ipsum.*

2. Agnoscit fides nostra, illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris, assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit, vt a peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum: sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Hunc fructum expendit D. Paulus, Heb. 7. *Vndè & saluare in perpetuum potest accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Ad Hebræos 8. *Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit Deus, & non homo.* Ad Heb. 9. *Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum, sed in ipsum cælum vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Rom. 8. *Christus Iesus, qui mortuus est imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* 1 Ioh. 2. *Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus in cœlo.*

3. Fides potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Eph. 4. *Christus ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*: id est, spoliatis hostibus, locupletauit & locupletat quotidie populũ suum spiritualibus diuitiis. In excelsis ergo sedet, vt transfusã indè ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet. vt Spiritu suo nos sanctificet. 3. vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet. 4. vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas conseruet. 5. vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coherceat. Denique vt omnem teneat potestatem in cœlo & in terra, donec inimicos omnes suos, qui & nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummauerit.

Indè venturus est ad iudicandos viuos & mortuos.

Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum: optimo iure vocamur ad cogitandam visibilem illam præsentiam, quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cœlo descendet, qualis etiam ascendere visus est Act. 1. & apparebit omnibus cum ineffabili regni sui maiestate, cũ immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum exercitu, vt docet Matthæi 25. *Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo, &c.* Iubemur ergo expectare Christum iudicem.

Viuos & mortuos. id est, tam illos quos superstites dies ille deprehenderit, quam eos, quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Tunc enim viui quidam inuenientur illo die, atque ita ad iudicium viui sistentur, 1. Thes. 4. *Et mortui, qui in Christo sunt, resurgẽt primi, deinde*

nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu eius. Act.10. *Hic constitutus est iudex viuorum & mortuorum.* 2. Tim.4. *Qui iudicaturus est viuos & mortuos.*

At quomodo viui quidam iudicabuntur, cùm dicat Apostolus Hebr.8. *Statutum est omnibus hominibus semel mori?*

Resp. Qui non morientur naturali modo & ordine, qui ad iudicium vltimũ in vita mortali supererunt: mutabuntur tamen, vt 1. Cor.15 docetur: *Non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur* Mutatio autẽ illa, quia instar mortis erit non improprié mors appellatur ab Apostolo, cùm ait, *Statutum est omnibus semel mori.*

Quomodo fiet illa mutatio?

Resp. Absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitùs naturam transformabitur. Absorbitio ista dicitur mors.

Fructus ex hoc, quòd Christus iudicabit omnes.

Hinc verò exoritur ingens consolatio animis nostris, quòd penes eum audimus esse iudicium, qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: sicut ipse dixit Apostolis. Matth.19. *Sedebitis & vos super sedes 12. iudicantes, &c.* 1. Cor.6. *An nescitis, quoniam Angelos iudicabimus?* tantum abest, vt in condemnationem nostram sit tribunal conscensurus. Quomodo enim perderet populum suũ clementissimus Princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes aduocatus cõdemnet? Rom. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei? quis est, qui condemnabit? Christus Iesus, qui mortuus est, qui & resurrexit, imo qui sedet ad dextram Dei, & interpellat pro nobis.* Non modica certè securitas, quòd non ad aliud tribunal sistemur, quam redemptoris nostri, a quo salus sit expectanda. Vide D. Ambrosium de Iaco. li.1.c.6. Sic ergo Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conscientiis suorum terrore iudicij trepidis, consuluerit.

In Christo tota salutis nostræ summa comprehenditur.

Quoniam autem videmus, totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes in Christo comprehensas, cauendũ ne vel minimam portiunculam aliò derivemus. Nam si salus quęritur: ipso nomine scilicet Iesu, docemur penes eum esse. Si Spiritus alia quælibet dona in eius vnctione reperientur. Si fortitudo: in eius dominio. Si puritas in eius conceptione. Si indulgentia in eius natiuitate se proferet, qua factus est nobis per omnia similis, excepto peccato, vt condolescere disceret.

Si redemptio, in eius passione.

Si absolutio, in eius condemnatione.

Si maledictionis remissio, in eius cruce.

Si satisfactio, in eius sacrificio.

Si purgatio in eius sanguine.

Si reconciliatio, in descensu ad inferos.

Si mortificatio, in eius sepultura.

Si vitæ nouitas in eius resurrectione.

Si immortalitas, in eadem resurrectione.

Si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu.

Si præsidium si securitas, si bonorum omnium copia & facultas in eius regno.

Si secura iudicij exspectatio, in potestate illi tradita.

Denique in ipso omnes omniũ bonorum thesauri cùm sint, indè ad satietatem hauriantur, nõ aliunde. Non feramur huc atque illuc in spes varias, sed Christo cõtenti simus. Quamquam irrepere diffidentia ista non potest, vbi semel abundantia bonorum, eius probè cognita fuerit.

SYMBOLI PARS TERTIA.

Credo in Spiritum sanctum.

Fides in Spiritum, in salutis nostræ cõplemento valdè necessarium locũ obtinet. Quod enim dictum est de ablutione & sanctificatione à Christo petenda: ita demum cõsequemur, si per Spiritum sanctum communicetur nobis. Quod docet Paulus 1. Cor.5. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis per nomen Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri*: quasi dicat, illæ ipsæ gratiæ Christi per Spiritum sanctum cõscientiis imprimuntur & insculpuntur. Proinde fides in Spiritum sanctum, iure fidei in Patrem & Filium subnectitur, per quem Spiritum, & diuinæ misericordiæ & salutis in Christo completæ fructus nobis obsignatur.

In Spiritum] Vbi Spiritus nomen audimus, in memoriam reuocare cõuenit quæcunque illi in Scripturis tribuũtur officia, atq; exspectare, quæ indè beneficia ad nos emanare dicuntur. Nã quicquid est gratiæ Dei, virtus est Spiritus atque actio, sicut sacra Scriptura docet. Deus enim Pater in Filio, per Spiritum sanctum omnia operatur: per ipsum creat, sustinet, mouet viuificat, vegetat, conseruat omnia. Per ipsum fideles omnes sibi vocat ad sese, ac trahit, regenerat, in nouam vitam restificat, sanctificat variis gratiarum formis exornat, exercitat, robore fortificat, donec ad vltimam salutis metam pertingant.

Itaque Spiritus sanctus, dum in nobis adhuc nondum inhabitat, is est, qui nobis suo lumine illucet, idque vt discamus, ac planè cognoscamus, quam ingentem diuinæ bonitatis opulentiam in Christo possideamus, ita vt ritè vocari queat clauis, qua cœlestis regni thesauri nobis reserantur: eius verò illuminatio, mentis nostræ acies, ad eos contemplandos. Et propter hanc rationem, dicitur modò arrhabo, & sigillum, quòd promissionum certitudinem mentibus nostris obsignet: nunc Magister veritatis, & autor lucis nunc fons sapientiæ, scientiæ, intelligentiæ. Is est, qui profanis sordibus repurgatos in sancta Deo tẽpla nos consecrat, sua scilicet sanctitate nos ita aspergens, vt digna fiamus Deo habitacula. Is est, qui sua nos irrigatione ad germina iustitiæ proferenda fœcũdat: qua ratione vocatur sæpius aqua, vt Iesa. 44. & Ioh. 7. Quanquam interdum à mundandi purgandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezech. 36. Vbi Dominus promittit aquas mundas, &c. Is est, qui gratiæ suæ liquore perfusos in verum vitæ vigorem fouet: vndè nomẽ obtinet olei & vnctionis. Is est qui concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquẽdo & exurendo, corda nostra incẽdit amore sancto charitatis, à quo affectu vocatur ignis. Is est denique qui afflatus sui virtute diuinam nobis vitã sic inspirat vt iam non agamus ipsi, & moueamur a nobis: sed ipsius actionem & motum sequamur. Proindè si qua sunt in nobis bona, fructus sunt gratiæ ipsius: Naturæ verò sine ipso dotes, mentis sunt tenebræ, cordisque peruersitas.

Nunc liquet quam fructuosum necessariumque sit, fidem nostram in Spiritum sanctum directam ac intentam esse, vtpote in quo & illuminatio animæ, & regeneratio, & omnium communicatio gratiarum, adeoque eorum, quæ à Christo nobis emanant, bonorum efficacia reperiatur.

SYMBOLI PARS QVARTA DE ECCLESIA.

Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem.

Hactenus materia salutis, causaque efficiens demonstrata est: nunc effectus ordine suo recensentur. Nam qui Dei omnipotentiam, paternamque clementiam, Christi iustitiã, Spiritus S. energiam intelligit: causam salutis tenet. Sed nondum assequitur, quomodo salus inde in hominibus impleatur, nisi ad Ecclesiam, peccatorum remissionem, & vitam æternam descendat. Ergo postquam edocti sumus, Deum esse salutis nostræ autorem: iam ab autore ipso progressum ad opus faciamus, quod in nobis est.

Ecclesia primo loco nobis credenda proponitur in hũc finem, vt confidamus vniuersum electorum numerum, per vinculum fidei in vnã coire societatem, atque in vnũ Dei populum, cuius Christus, Dominus noster dux sit & princeps, adeoque in vnum corpus coalescere, cuius ipse sit caput, prout in ipso ante Mundi constitutionem sunt electi, vt in Dei regnum omnes aggregarentur.

Quod necessaria sit fides, qua credimus Ecclesiam.

Est autem necessaria hæc fides, quia vt in vitam immortalem renascamur, illius scilicet Ecclesiæ vtero nos concipi: vt conseruemur, illius gremio foueri oportet. Est autem nostra omnium mater, penes quam gratiæ suæ thesauros expositos esse voluit Dominus, quò & eiusdẽ cõseruentur, & per eius ministerium dispensentur. Proindè, si in regnum Dei ingressum nobis patefieri volumus, Ecclesiam fide apprehendere opus est, id est, non modò electorum multitudinem cogitatione animoque complecti: sed talem Ecclesiæ vnitatem cogitare, in quam nos esse insitos persuasi simus.

Nam nisi Christo capiti nostro, per hanc cum omnibus membris coniunctionem, compacti: nullam cœlestis hæreditatis spem cernere possumus: quia extra Ecclesiæ vnitatem, nullam esse salutem S. Scriptura pronunciat. Patet.

Iesa. 2 *Venite, ascendamus ad montem Domini: quia de Sion exibit lex, &c.*

Ioel. 2. *In monte Sion, & in Hierusalem, erit saluatio.*

Cur non dicatur, Credo in sanctam Ecclesiam, &c.

Nicænum concilium sicut recitatur in Ecclesiastica historia habet propositionem: Credo in Ecclesiam. Exo. 14. legitur de populo: *Et crediderunt in Deum, & in Mosen.* Vsitatius tamen est, vt sine præpositione proferatur: idq; non sine ratione, vt Augustinus & Cyprianus de expositione Symboli dicunt.

Ideo enim (inquiunt) *in Deum credere non testamur: quia & in ipsum ut veracem, animus noster se reclinat: & fiducia nostra in ipso acquiescit: quod in Ecclesiam non ita conueniret, sicut nec in remissionem peccatorum, nec in carnis resurrectionem.* Ergo licet vtrumque dici possit: melius tamen est, sequi Symbolum hoc Apostolicum, vbi sine præpositione profertur, Credo Ecclesiam.

Credo, id est, non solum credo, Ecclesiam catholicam & sanctam esse: sed etiam in hanc me insitum esse confido, quæ est electorum multitudo.

Catholicam. Hæc electorum societas catholica dicitur, id est, vniuersalis: quia ij Dei electi, non in vno tantùm loco sunt, sed per totum terrarum orbem diffusi: ita tamé, vt in Christo omnes vniti sint per Spiritum S. vt sicut ab vno capite Christo pendent omnes, ita in vnum veluti corpus coalescant: ea inter se compositione compagéque cohærentes quia eiusdem corporis membra. Veré verò facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt: non in eandem modo vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius etiam Dei & Christi participationem vocati.

Sanctam. Sancta dicitur hæc congregatio: quia quotquot æterna Dei prouidentiâ electi sunt, vt in Ecclesiæ cooptarentur corpus, spirituali regeneratione omnes à Domino sanctificantur. Nam hic diuinæ misericordiæ ordo nobis ab apostolo describitur vt quos elegit, eos & vocet: & quos vocauit, eos & iustificet; & quos iustificauit, eos & glorificet. Rom. 8. Ergo vocatio & iustificatio, nil aliud sunt, quàm diuinæ electionis declaratio, qua scilicet accensentur in Ecclesiæ communionem, qui eò destinati fuerant, antequam nascerentur. Propter hanc rationem, Scripturę electis vt plurimùm in Ecclesia non censentur, nisi in quibus electionem suam Dominus eiusmodi vocatione comprobârit. Licet enim multi ex electorum numero, adhuc sint inter infideles, nondum vocati ad Ecclesiam: atque ita veré sint de Ecclesia, quoad Dei oculum: tamen ij in Scriptura non censentur in Ecclesia: quia tales scilicet filii Dei nobis describendi erant, quales nosci nostrâ intelligentiâ possent, nempe, qui Spiritu Dei aguntur.

Quod Ecclesia Dei ita sancta sit, vt tamen adhuc peccatorum rugas habeat, & næuos.

At quomodo hęc Ecclesia sancta est, cùm tot peccata in ea cernantur, cùm nulla ferè sanctitatis initia inter homines illius Ecclesiæ videantur?

Resp. Quanquam rara sępius indicia huiusmodi sanctificationis extent inter homines, qui in hac Ecclesia censentur: tamen statuendum est, idque iuxta testimonium S. Scripturæ, nullum fuisse ab orbe condito tempus, quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit sanctam: nullam etiam fore quo non sit habiturus. Nam etsi statim a principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptū ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa, semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas, quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus promisit.

Psal. 89. *Ordinaui testimonium electis meis, iuraui Dauidi seruo meo, semen eius in seculum erit, & thronus eius sicut Sol coram me.*

Psal. 132. *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.*

Ier. 31. *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumen diei: Lunā & stellas in lumen noctis: si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.* Ergo licet rara inter homines huius sanctificationis signa reperiantur: non tamen desiit vnquam esse Ecclesia sancta, licet occulta.

At etiam ij sancti ex quib. constat Ecclesia, semper dum hic in carne manent, habent peccatum in seipsis, & sępiùs in die cadunt: & egent dicere, Dimitte nobis debita nostra. Quomodo ergo Ecclesia sancta est?

Resp. Sancta quidem est perfectissimè, nullā habens maculam coram Deo in Christo: quia scilicet nullum imputatur peccatum. In se ipsa autem non ita sancta est, quin habeat aliquam rugam & næuum: quos tamen quotidie Dominus expolit abstergitque. Etenim verum quidem est illud, quod Paulus dicit Ephes. 5. *Christus tradidit seipsum pro Ecclesia, vt illam sanctificaret mundas eam in lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habente maculam aut rugam:* sed etiam hoc verum est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem.

Sic ergo sancta est Ecclesia, vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondū peruenerit ad sanctitatis metā. Sed tamē, quia toto studio ad sanctimoniam, & solidam puritatem adspirat mundicies ei, quam nondum plene consecuta est, Dei benignitate tribuitur.

Sanctorum communionem. Clariorē Ecclesiæ demonstrationem subiicit ab annexis sumtam: nempe tantùm valere illam, qua fideles omnes in se recolligit Christus, copulā, vt quadam inter se bonorum omnium communione cohærescant. Quo non negatur tamen, quin diuersę sint singulis gratiæ, vt Paulus 1. Corinth. 12. & Ephes. 4. diuersa & diuisa esse dona Spiritus, & variè distributa docet. Neque politicus ordo conturbatur, quo suas vnicuiq; facultates priuatim possidere permittitur, vt necesse est sub elementis huius Mundi, ad retinendam publicam pacem, ac humanitatem conseruandam, propria esse distinctáq; rerum dominia. Sed eam communitatem, siue communionem, quæ tali distinctione non impeditur, asserimus & credimus & confitemur: nempe communionem in spiritualib. Dei donis, hoc modo.

Quicquid donorum Dei vni obtigit, eius omnes fieri quodammodo participes conuenit: tametsi Dei dispensatione id vni sit peculiariter datum, non aliis. Exemplum. Sicut vnius corporis membra quadam inter se communitate participant: & tamen sunt suæ singulis membris peculiares dotes distinctaque ministeria: ita etiam inter mēbra corporis Christi idem contingit.

Ab hoc simili ratiocinatur Paulus 1. Cor. 12. & Eph. 4. in totius Ecclesię commune bonum oportere conferri, quod singuli receperunt: quia in hoc dantur dona à Deo singulis, vt dispensentur. Ita ad Rom. 12. ratiocinatur, varias esse debere vocationes, quia ordinatam & distinctam esse communicationem oporteat.

Qui fructus ex hoc, quòd credimus sanctam Ecclesiam eiusque communionem, ad nos redeant.

Iam quoniam ea lege sanctam Ecclesiam, eiúsq; communionem credimus, vt solida in Christū fide freti, eius nos quoque confidamus esse membra: nostra interest considerare, quis inde fructus ad nos redeat. Non parum autem est, nos in eius Ecclesiæ vnitatem ascitos scire, quæ à Domino electa, segregataq;, corpus est, & plenitudo Christi, columna & firmamentum veritatis, perpetuum habitaculum Dei viui. Eph. 1. 2. 1. Tim. 3. Psa. 46. 87. Ioel. 3. Dum enim hæc habemus, nititur salus nostra tam certis solidisq; fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat.

1. Stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest.

2. Quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi, qui non magis patietur a se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari.

3. Accedit, quod veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus.

4. Promissiones istas sentimus ad nos pertinere: nempe quòd Deus in æternum commorabitur in Hierusalem, nec in medio eius commouebitur, vt ait Psal. 46. Tantum potest Ecclesiæ participatio, vt nos in Dei societate contineat.

In ipso quoq; nomine *Communionis*, plurimum est consolationis, quod dum ad nos pertinere fixum est, quicquid membris suis ac nostris largitur Deus, ab eorū bonis spes nostra confirmatur. Hanc autem communionem fide tātùm apprehendimus, non autem oculis cernimus. Electorum n. tantùm congregationem, Ecclesiam sanctam credimus: in quorum numero cùm simus & nos, id est, cùm etiam nos esse credamus, omnium quoque bonorum ipsorum participes sumus. De Ecclesia verò visibili, quæ sub cognitionem nostram cadit, non est fides, nec symbolum loquitur: sed de inuisibili, quæ in visibili tamen continetur mixta & abscondita nobis, cognita soli Deo.

Remissionem peccatorum.

Rectè & iure post articulum de Ecclesia, sequitur articulus de remissione peccatorum. Nam hanc non conse-

quuntur, nisi qui in Ecclesia Catholica degunt. Iesa. 33. *Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.* Præcedere ergo debet ædificatio cœlestis Hierusalem, in qua deinde beneficium hoc Domini locum habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas: ædificari, inquam, oportet primùm Ecclesiam, non quòd Ecclesia vlla esse possit sine remissione peccatorum: sed quia Dominus misericordiam suam non promisit sine peccatorum remissione, nisi in Ecclesia, in sanctorum communione.

Nemo potest ingredi in Ecclesiam, nisi simul recipiat remissionem peccatorum.

Est ergo primus nobis in Ecclesiam, & in regnum Dei ingressus, ipsa peccatorum remissio sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Patet.

Hos. 2. *In illa die percutiam fœdus cum bestia agri, cum volucre cœli, & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo te mihi in sempiternum, desponsabo te mihi, inquam in iustitia & iudicio, & misericordia & miserationibus: & desponsabo te mihi in fide & cognosces Iehouam.*

Ecce qualiter Dominus per misericordiam suam nos sibi reconciliet. Ita etiam ait, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira dissipauerat. Ier. 33 *Mundabo eos ab omni iniquitate, qua peccauerunt mihi.* Et ideò cùm baptizamur in Ecclesia societatem ablutionis signo initiamur, quo docemur, non patere nobis in eius familiam aditum, nisi prius eius bonitate, sordes nostræ eluantur.

Quòd à sola Domini misericordia proueniat peccatorum remissio.

Ex ipsa verò symboli dispositione patet, quòd non merito nostro comparetur remissio peccatorum, sed à sola Domini misericordia proueniat. Nam postquam declaratus nobis est Christus, per cuius iustitiam propitium habemus Patrem: & Spiritus, per cuius sanctificationem Christo communicamus: tertiò Ecclesia, quæ inde nascitur: tunc adiungitur peccatorum remissio, per quam in Ecclesiam inserimur. Vnde innuitur hanc quoque non aliunde pendere, aut alibi consistere, quam in solo Christo, per Spiritus S. operationem.

Quòd perpetua nos peccatorum remissio in Ecclesia conseruet.

Non semel autem nos Dominus per peccatorum remissionem in Ecclesiam cooptat & recipit: sed etiā perpetuò per eandem in ipsa conseruat ac tuetur. Ratio. Quorsum enim attineret veniā nobis fieri, quę nulli vsui futura esset? Nulli autem vsui futura esset, sed illusoria esset, si semel tantùm contingeret: idque quia omnes sancti, etiam post Baptismum, in multa peccata incidunt per totam vitam, quę Dei misericordia indigent. Ergo cùm per totam vitā peccati reliquias circumferamus, nisi assidua in remittēdis delictis Domini misericordiâ & gratiâ sustentemur, momentum vnum vix in Ecclesia persistemus. Vocat autē suos Dominus in æternam salutem. Ergo electi suis semper peccatis veniam paratam esse cogitare debent. Quare hic docemur, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse, ac quotidie fieri, qui in Ecclesię corpus asciti & insiti sumus.

Ad hoc bonum impertiendum nobis, claues Ecclesię datæ sunt. Ideò n. Christus contulit potestatem Apostolis remittendi peccata, non solùm vt venientes ad Christi fidem absoluerentur à peccatis, sed magis, vt hac potestate in Ecclesia perpetuò vterentur inter fideles. Quod docet Apostolus, cùm scribit, legationē reconciliationis depositam esse apud fideles Ecclesiæ ministros, quo subinde populum, nomine Christi exhortarentur ad se reconciliandū Deo. 2. Corint. 5. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, cùm Presbyteri vel Episcopi, pias conscientias Euāgelicis promissionibus, & sacramentorum dispensatione, in spe veniæ & remissionis confirmant: idque tam publicè, quam priuatim, prout necessitas postulat. Sunt. n. permulti, qui pro sua infirmitate, indigent singulari pacificatione. Et Apostolus Paulus refert Act. 20. se testificatum fidem in Christum, non tantùm pro communi concione, sed etiam priuatim per domos, & vnumquemque docuisse. Hic ergo tria notanda sunt.

Tria notatu & obseruatu dignissima.

1. Quantalibet sanctitate sint filij Dei: hac tamen conditione semper sunt, quamdiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo.

2. Hoc beneficium, scilicet remissionis peccatorum, sic Ecclesiæ proprium est, vt non aliter eo fruamur, quàm si permaneamus in illius communione.

3. Per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensatur remissio peccatorum, vel Euangelij prædicatione, vel sacramentorum administratione. Atque in hac parte maximè eminet clauium potestas, quam Dominus Ecclesiæ tradidit. Ergo non alibi quærenda remissio peccatorum, quam vbi Dominus eam posuit. Quoniam autem multi conantur eripere Ecclesię hanc vnicam salutis anchoram: ideò contra hanc pestem fortius roborandæ sunt conscientiæ.

Contra Nouatianos, quòd Sanctis etiam post Baptismum labentibus Deus peccata remittat & condonet.

Nouatiani Romæ, & ante eos Milesii Alexandriæ, & nunc Anabaptistæ, gratiam lapso in grauia crimina, & spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscūt peccatorum remissionem, quàm eam, qua primùm in baptismo regeneramur. Exemplum Petri Apostoli: Corinthij incesti, qui fuit post pœnitentiam receptus à Paulo. Et in Apocalypsi Ecclesiæ Galatarum reuocantur ad pœnitentiam.

1. Sācti ex Domini iussu verè dicunt. Remitte nobis debita nostra. Ergo sancti etiam post regenerationem peccant. Neque frustrà petunt: quia Dominus non pręscripsit petenda, nisi quæ daturus est. Ergo accipiunt.

2. Matt. 18 Iubet, vt fratribus condonemus septuagies septies. Hoc autem iubet, vt suam clementiam imitemur. Ergo condonat peccata non semel aut bis: sed quoties delictorum cognitione consternati, ad eum sancti suspirant. Hoc amplius comprobatur, tum ex veteri, tum ex nouo Testamento. Et primò, vt exordiamur ab ipsis Ecclesię incunabulis.

Gen. 37. Patriarchæ circumcisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè Patris diligentiâ iustitiam & integritatem, cùm in fratricidium conspirarūt. Scelus erat vel ipsis latronibus abominandum. Tandem mansuefacti Iudæ verbis eum vendiderunt.

Gen. 34. Simeon & Leui, nefaria vltione, & patris iudicio quoque damnata, in Sichemitas sæuierunt.

Gen. 35. Ruben cubile paternum spurcissima libidine fœdauit. Iudas, dum scortationi vult indulgere, præter naturę legem, ad nurum ingreditur. Et tamen illi tantum abest, vt e populo expungantur, vt potius in capita erigantur.

Dauid, cùm pręses esset iustitię, tam crudele & fœdum scelus admisit, idque iam regeneratus: & tamen veniam consecutus est.

A promissionibus. Quoties in Lege & Prophetis extant promissiones Dei erga Israëlitas, promissiones, inquam, diuinæ misericordiæ: toties comprobatur, Dominum se placabilem exhiberi populi sui offensis.

Quid. n. Moses promittit fore, vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Deut. 32 *Reducet te Deus è captiuitate & miserebitur tui, &c.* Ier. 3. *Quis est vir, cuius si vxor, corpus suum adulteriis prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Reuertere tamen, &c.* Ezech. 18. *Ego nolo mortem peccatoris sed vt magis conuertatur, &c.*

Ideo in hunc vsum destinauit Salomonis templum Dominus, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ, inde exaudirentur, dicendo 2. Reg. 8. *Si peccauerint tibi filij tui, &c. exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo.*

Leuit. 4. Quotidiana pro peccatis sacrificia offerebat populus Dei. Ergo &c.

Exempla & authoritates ex nouo Testamento.

Si autē quæ in veteri Testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur: quid hoc aliud erit dicere, quā Christum non in suorum salutem, sed in damnationem venisse? Contra clamant Scripturæ.

Petrus qui audierat Dominum dicentem *Qui me erubuerit coram hominibus, & ego erubescam eum coram Patre meo,* vna nocte ter Dominum negauit, cum execratione: & tamen veniam consecutus est.

Thessalonicenses quidam, qui inordinatè viuebant, sic castigantur, vt inuitentur ad pœnitentiam. 2. Thess. 3.

Actor. 8. Ne ipsi quidem Simoni Mago desperatio iniicitur: quin potius iubetur bene sperare, cùm ad preces confugere suadet illi Apostolus.

Eccle-

Ecclesiæ interdum totæ grauissimis peccatis occupatæ fuerunt:& tamen Apostolus ab eis potius clementer reuocat,quam eas deuouet. Galatarum defectio, non mediocre erat delictum.

Corinthij,maximis flagitiis contaminati erant: Neutri tamen à Domini misericordia excluduntur. Manet n æterna illa promissio Psal. 89. *Si dereliquerint filij eius legem meam & in iudicijs meis non ambulauerint: Si statuta mea profanauerint & præcepta mea non custodierint. tunc visitabo virga præuaricationem eorum,& plagis iniquitatem eorum:misericordiam autem meam non auferam ab eo,neque mentiar in veritatem meam.*

Etiam peccata voluntaria, & contra conscientiam facta, non ex ignorantia,post acceptam gratiam remittuntur.

At,concedo peccata quotidiana ex ignorantia & fragilitate facta,quæ vitari non possunt, ignosci, sed non peccata voluntaria.

Resp. Etiam voluntaria remittuntur. Nam Leuit.16. Dominus mandauit offerri sacrificia alia pro voluntariis peccatis alia pro ignorantiis. Ergo vnicum Christi sacrificium valet ad remittenda sanctorum voluntaria peccata, quoniã Dominus carnalibus hostiis idem [illegible] fecit. 2. Quis Dauidem ab ignorantia excuset? & tamen ipse quoq. veniam est consecutus.

At,quid ergo ais ad illud Pauli Heb.6. *Impossibile est eos, qui semel fuerint illuminati,gustauerintq; cœleste donum, & c si prolabantur,renouari,&c.*

Item Heb.10.voluntariè ergo peccantibus nobis,iam non relinquitur hostia pro peccatis.

Resp. De vno peccato in Spiritum S. hîc loquitur Apostolus,non de quolibet voluntario peccato. Quod patet hac ratione.

Christus ait,omne peccatum esse remissibile præter peccatum in Spiritum S. Paulus non contrariatur Christo. Ergo neque D. Paulus ibi intelligit peccatum irremissibile nisi peccatum in Spiritum Sanctum. Hoc autem apertè manifestant ipsa Apostoli verba,vt iam patebit.

Peccatum in Spiritum sanctum irremissibile quod sit.

Antequam Apostoli verba declarem,prius expediendum est, quodnam sit illud peccatum in Spiritum S. quod ait Dominus, irremissibile esse in hoc seculo & futuro.

1. Augustinus definit,esse obstinatam vsque ad mortem pertinaciam cum veniæ diffidentia. Sed non videtur satis quadrare verbis Christi. Nã illud peccatum de quo loquitur Christus,aut committi in hac vita potest, aut cõmitti non potest. Si non potest. Ergo frustrà ait Christus de Pharisæis, quòd peccarint in Spiritum S. Committi ergo potest. Peccatum autem,quod definit Augustinus,non potest committi,nisi ad mortem vsque perseuerет. Ergo illa Augustini definitio non videtur sufficiens.

2. Alij,quod sit inuidentia gratiæ in fratre collatæ. Sed non video,vnde id desumtum sit. Nos igitur dicimus.

3. In Spiritum S illi peccant,qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringũtur, vt ignorantiã causari nequeãt, tamen destinata malitia resistunt: in hoc tantum vt resistant. Christus n explicaturus quod dixerant, cõtinuò subiungit *Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem blasphemauerit in Spiritum S non remittetur ei, &c.* Matt.12. Pro blasphemia in Spiritum,ponit Spiritum blasphemiæ.

At quomodo quis blasphemat in Filium,& non in Spiritum S etiam simul?

Resp. Qui in veritatem Dei incognitam impingunt imprudẽtes,& qui Christo ignoranter maledicunt,hoc interim animo præditi, vt reuelatam sibi veritatem extinguere,aut quem nouerint esse Christum Domini, verbone vno quidem taxare nollent,illi in Patrem & Filium peccant. Sic multi hodie sunt, qui Euangelij doctrinam pessime execrantur,quam tamen,si Euangelium esse scirent,toto corde venerarentur. Quorũ autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse, quod repudiant atque impugnant: & impugnare tamen non desinunt,illi in Spiritum S blasphemare dicuntur:quandoquidem aduersus illuminationem, quæ opus est Spiritus S luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli,qui cùm resistere spiritui qui loquebatur in Stephano,non possent:resistere tamen contendebant. Non.n.dubium est,quin ex illis multi quidem legis zelo ad id raperentur:sed fuisse etiam alios apparet qui malitiosa impietate in Deum iniquum furerent,id est,in doctrinam quam a Deo esse non nesciebant. Act.7.

Tales erant & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur,qui Spiritus sancti virtutem,vt diluerent,Beelzebub nomine infamabant.

Hic ergo est Spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliã diuini nominis,data opera, prosilit. Quod innuit Paulus,cum 1.Tim 1.docet, se misericordiã consecutum,quòd ignorans ea per incredulitatem commisisset quorum merito,alioqui indignus gratia Dei fuisset. Si ergo ignorantia cum incredulitate iuncta fecit, vt veniam obtineret:hinc sequitur,non esse veniæ locum,vbi scientia ad incredulitatem accessit.

In hunc sensum Apostolus loquitur,si benè animaduertas. *Heb.* 6. Sermonem quidẽ in eos dirigit,qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur,si semel ab ea defecissent:quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans Apostolus dicit quod verissimum est: non patere iis reditum ad Christi communionẽ,qui eam scientes volentes abiurarint. Abiurant autem,nõ qui simpliciter dissoluta vitæ licentia,verbum Domini transgrediuntur:sed qui totam eius doctrinam ex professo proiiciunt. Ideò ait Hebr 6. *Impossibile esse eos qui semel illuminati sunt, & prolapsi rursus renouari ad pœnitentiam.* Vbi apparet,quod paralogismus sit in verbo prolabendi & peccandi. Nam prolabi Nouatiani interpretantur, si quis lege Domini,non furandum,non scortandum edoctus à furto aut scortatione non abstineat. At contra Ego,subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia,iis quæ prius dicta fuerant:Sic,Impossibile est eos qui semel illuminati fuerint,gustauerintque donum cœleste, & prolapsi sunt. Quid est *& prolapsi sunt?* id est qui lumen Spiritus, deliberata impietate suffocarunt,doni cœlestis gustum respuerunt, à sanctificatione Spiritus se alienarunt, verbum Dei,& seculi futuri virtutes conculcarunt. Hoc significat, *prolapsi sunt.* Ac quò magis exprimeret illã impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem voluntariè,dicendo Heb.10. *Voluntariè peccantibus nobis,iam non relinquitur venia.* Non enim ibi negat, Christum esse perpetuam hostiam ad expiandas sanctorũ iniquitates, quod tota ferè epistola directè clamat inter explicandum Christi sacerdotium:sed nullam aliam restare dicit,vbi ab ea discessum est. Discedıtur autem abnegatã ex professo Euangelij veritate.

1 At nimis durum videtur, & Dei clementiã alienum, quòd à remissione vllos omninò depellat qui ad implorãdam Domini misericordiam confugiant.

Resp. Facilè soluitur. Non ait Apostolus denegari veniã, si ad Dominum se conuerterint, sed omninò negat posse ad pœnitentiam surgere,quòd scilicet æterna cæcitate ob suam ingratitudinem,iusto Dei iudicio percussi sint.

2. At Apostolus affert exemplum Esau,qui videtur pœnituisse sui delicti quia cum lachrymis quæsiuit veniam, & tamen non potuisse ait primogenituram amissam recuperare. Item ait Dominus Prouerb 1. *Cùm clamauerint, non exaudiam.* Ergo videtur quòd etiam pœnitentibus,& ad se clamantibus Dominus misericordiam neget.

Resp. Talibus loquendi formulis,neque vera conuersio, neque vera Dei inuocatio designatur:sed illa tantùm impiorum anxietas, qua dum in rebus extremis constringũtur coguntur respicere quod antè securè negligebant, sibi nihil esse boni,nisi in Domini auxilio. Illud autem Domini auxilium non tam implorant,quàm sibi ablatum esse gemunt. Itaque nil aliud significat Apostolus per lachrymas, & Propheta per clamorem,quàm tormentum illud horribile, quod impios ex desperatione vrit & consumit, & discruciat.

Carnis resurrectionem,vitam æternam.

Hic habemus beatitudinis nostræ metam & clausulam. Et primo quidem loco carnis resurrectio asseritur, per quam ingredimur ad vitæ æternæ possessionem: quoniam caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt,neque corruptio incorruptionem. Res est non modò creditu difficilis,sed omninò extra fidem,si pro humano captu æstimetur. Itaque cùm plerique Philosophi animæ immortalitatem non penitùs ignorarint, nullius tamen animum vel minima de carnis resurrectione cogitatio subiit. Quis enim suspicaretur vnquam,hæc ipsa corpora, quæ nunc in terra computrescunt nunc ab auibus exeduntur,nunc arroduntur vermibus,nunc in cinerem redacta penè euanescunt,aliquando instauranda? Sed huic difficultati optimè occurrit Dominus, qui futuram hanc resurrectionem non modò plurimis & clarissimis verbis testatus est: sed etiam eius apertum in se testimonium & specimen exhi-

buit. Atque ita quod incredibile aliàs videtur, sub oculos nobis expositum est. Proinde dum ritè volumus cogitare, qualis futura sit resurrectio, in Christum semper est respiciendum, illius hypostasin & exemplar, sicut Phil. 3. Apostolus monet: cùm reformationem nostri corporis, vocat configurationem cum corpore Christi glorioso. Sicut igitur ille in eodem, quo passus erat corpore, suscitatus est, sed tamen glorificato, immortali, &c. ita & nos suscitabimur. 1. Cor. 15. *Seminatur corpus animale, resurget spirituale.*

Vitam aeternam. Quoniam tum demum implebitur prophetia de absorpta morte per victoriam: ideò vita æterna continuò subiicitur. De cuius vitæ æternæ excellentia nihil satis dici aut cogitari potest. Licet n. audiamus regnũ Dei fore refertum gaudio, felicitate, lætitiâ: tamen illa, quæ dicuntur, remotissima sunt à sensu nostro, & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit Dominus, qui suam nobis gloriam facie ad faciem conspiciendam exhibeat. Quare Prophetę, quia spiritualem illam beatitudinem in se ipsa nullis verbis exprimere poterant: sub rebus corporalibus & sensibilibus eam delineare fere consueuerunt. Sed tamen quia oportet accendi desiderium illius vitæ: ideò cogitemus hoc. *Nos erimus consortes diuinæ naturæ.* (2. Pet. 1.) erimus quasi in Deum transmutati. Deus autem est fons omnis felicitatis. Ergo & nos erimus pleni omnium felicitatum, & bonorum. Ideò ait Paulus, *Deus erit omnia in omnibus.*

Cur resurrectionis reproborum & mortis æternæ, non hic meminerit symbolum.

At cur, cùm etiam impij sint resurrecturi, & in mortem æternam ituri, nullam hic mentionem symbolum facit illorum resurrectionis & mortis æternæ, cùm tamen sit articulus fidei & hic?

Resp. Nulla fit mentio, quia hic in symbolo non ponuntur, nisi ea quibus fidelis conscientia consolationem recipiat, & in salutis fiducia alatur ac confirmetur. Per consequentiam autem intelligitur, quòd si pij resurgent in vitam æternam: ergo impij resurgent in mortem.

Quia verò diuinę vitionis in reprobos grauitatem nulla descriptio æquare potest: per res corporeas eorum tormenta figurantur, per tenebras, per fletum, per ignem, per vermem corrodentem. Sed nos cogitare debemus, quam sit calamitosum, alienari ab omni Dei societate: neque id modò, sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas, quin ab ipsa vrgearis. Nam primò eius indignatio, est instar ignis violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Secundo, illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturę vt cœlum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata, & in perniciem suam armata sensuri sint, quibus iram suam ita Dominus reuelabit. Ideo 2. Thes. 1. *Ii qui non nouerunt Deum, & non obediunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi, dabunt pœnas in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cùm venerit, &c.* Non parum est hoc quod dixit. Nam si à præsentia irati sibi Dei discerpuntur, confligunt, vexantur, vrguntur, lancinantur, conteruntur, dissipantur infelices conscientiæ: vt abyssos & voragines quaslibet subire leuiùs futurum sit, quam ad momentum vnum illam sustinere: quale hoc & quantum est, æterna & nunquam desitura illius obsidione vrgeri?

Cur pœnas æternas infligat Deus ob temporale peccatum.

At videtur nimia Dei sæuitia, si æternis pœnis reprobi addicantur.

Resp. Scilicet iniurius est Dominus, si regno suo priuat eos, qui eo se indignos per ingratitudinem reddiderint.

At peccata eorum temporaria sunt.

Resp. Fateor: sed Dei maiestas, quam peccando violarunt, æterna est. Merito igitur non perit iniquitatis memoria.

At ita pœna excedit modum delicti.

Resp. Hæc vero non est ferenda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas: dum non pluris sit eius contemtus, quam animæ vnius exitium.

Hinc cadit deliramentum & hæresis Chiliastarum, qui Christi regnum & Satanæ confusionem, mille annis terminant. Matth. 25. *Ibunt ij in vitam æternam: illi autem in supplicium æternum.*

LOCVS IX.

DE POENITENTIA.

PRoximus à fidei tractatione, ad pœnitentiæ tractationem esse transitus debet: quia etiam pœnitentia à fide nascitur, & eam subsequitur: quamuis alij aliter sentiant. Hinc igitur oritur quæstio.

Vtrum pœnitentia præcedat fidem: an fides pœnitentiam.

1. Videtur quibusdam, quòd pœnitentia præcedat fidem Euangelij. Hac ratione Christus & Iohannes in suis concionibus populum ad pœnitentiam primò hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquasse subiiciunt. Ergo, &c. Matt. 3. *Pœnitentiam agite. Appropinquauit enim regnum cælorum.* Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli à Christo, cùm ait Luc. vltimo: *Oportet prædicari pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* Talem ordinem secutus est Paulus, vt refert Lucas Act. 20.

Sed dum hi in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertunt, quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionatur Christus & Iohannes: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum:* an non resipiscendi & pœnitendi causam, ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perindè enim valent, ac si dicerent: Quoniam appropinquauit regnum cœlorum, ideò resipiscite & pœnitentiam agite. Nam vbi sic prædicauit Iohannes, docet Matth. capite 3. impletum in ipso fuisse vaticinium Iesaiæ de voce in deserto clamante. Parate viam Domino. Illa autem vox apud Iesaiam, iubet a consolatione & læto nuncio inchoare, vt patet Ies. 40. Ergo incipiendum est a prædicatione Euangelij: & pœnitentia à fide proficiscitur, & eam sequitur: non è contra.

2. Nos ergo dicimus, quòd pœnitentia non solùm continuò subsequatur fidem, sed etiam inde, sc. à fide, nascatur. Cùm n. venia & remissio peccatorum per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à misera peccati & mortis seruitute liberatus, traducatur in regnum Dei: fide Euangelij gratiam amplecti nemo potest, quin ex errore vitæ prioris, in rectam viam se recipiat, & totum suum studium, ad pœnitentiæ meditationem applicet. Ergo pœnitentia oritur à fide.

Notandum tamen, quòd cum pœnitentię originem referimus ad fidem: non aliquod spacium temporis somniemus, quo fides ipsam pœnitentiam parturiat, sed ostendere volumus, non posse hominem verè & serio pœnitere, nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit, quod fit per fidem. Ergo, &c.

Pœnitentia quid sit, & quibus partibus constet.

1. Quidam dixerunt, quod pœnitentia constet duabus partibus, mortificatione, & viuificatione. Mortificationẽ interpretantur animi dolorem & terrorem ex agnitione peccati, & sensu iudicij diuini conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est: tũ verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. Secundo, vbi sensu aliquo iudicii diuini tactus est (alterum n. ex altero protinus sequitur) tum vero perculsus & consternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars est, quam contritionem vocant.

Viuificationem interpretantur consolationem, quæ ex fide nascitur, vbi se homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus postea in Dei bonitatem, in misericordiam, in gratiam, in salutem, quę est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum recolligit, & velut è morte in vitam redit.

2. Alij, quia videbant variè hoc nomen in scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: legalem vnam, Euangelicam alteram vocantes.

Legalis pœnitentia (inquiunt) est illa qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest.

Euangelica est, qua peccator grauiter quidẽ apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miserię portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla fuerunt Cain, Saul, Iudas: quorum pœnitentiam dum sacra Scriptura nobis commemorat, intelligit, eos peccati sui grauitate agnita iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorem & iudicẽ

cogi-

cogitantes, in eo sensu defecisse, vt patet de Iuda Mat. 27. De Saule 1. Reg. 15. de Cain Genes. 4. Ergo eorum pœnitentia nil aliud fuit, quàm inferorum atrium quoddam, in quod iam in hac vita ingressi, exspectarunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare.

Euangelicæ pœnitentiæ exempla sunt omnes ii, qui peccati aculeo apud se vulnerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt, vt Ezechias, Dauid, Niniuitæ, Petrus.

2. Reg. 20. Ezechias perterritus est accepto mortis nuncio, sed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit.

Ion. 3. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denunciatione excidij, sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes, quòd conuerti posset Dominus & auerti à furore iræ suæ.

2. Reg. vltimo, Confessus est Dauid, se nimium peccasse in recensendo populo, sed addit: *Aufer Domine iniquitatem serui tui.* Agnouit [illegible], sed coram Domino prostratus veniam exspectauit. 2. Reg. 2.

Act. 2. Compuncti sunt Iudæi corde, sed Dei bonitate confisi addiderunt: quid faciemus?

Petrus fleuit amarè, sed sperare non desiit.

Hæc quamquam vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex Scriptura discere possumus) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo quod ait Apostolus Paulus Act. 20. dicens se Iudæis ac Gentilibus testificatum fuisse pœnitentiam in Deum & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa pœnitentiam & fidem enumerat. Ergo fides non est pars pœnitentiæ, sed distincta à pœnitentia.

An nunquid igitur vera pœnitentia citra fidem consistere potest?

Resp. Minimè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Sicut & fides sine spe esse non potest: & tamen fides & spes diuersa sunt. Ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohæreant, magis tamen coniungendæ sunt, quàm confundendæ. Equidem nec me latet, sub pœnitentiæ nomine, totam ad Deum conuersionem comprehendi, cuius pars non postrema est fides: sed quo sensu, facilè apparebit, vbi vis ac natura eius explicata fuerit.

Vera pœnitentiæ definitio & etymologia.

Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione שוב Græcis à mentis consiliique mutatione μετάνοια deductum est. Vtrique autem etymologiæ res ipsa respondet, cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur, idque iuxta etymologiam Hebraicam: & deposita pristina mente, nouam induamus: hocque iuxta Græcam etymologiam. Quare sic definiri potest pœnitentia.

Pœnitentia est *vera ad Deum vitæ nostræ conuersio, à sincero serioque Dei timore profecta, quæ carnis nostræ, veterisque hominis mortificatione, & Spiritus viuificatione constat.* In hunc sensum omnes conciones & Prophetarum & Apostolorum, quibus homines hortantur ad pœnitentiam, ad faciendos fructus dignos pœnitentia, ad conuertendum ad Dominum.

In hac definitione tria potissimùm consideranda sunt capita.

I. *Est vera ad Deum vitæ nostræ conuersio.* Per conuersionem vitæ nostræ ad Deum intelligimus transformationem non in operibus tantum externis, sed etiam in anima ipsa: quæ vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operũ fructus renouationi suæ respondentes ex se pariat. Quòd hæc trãsformatio requiratur, patet ex his verbis Scripturæ.

Ezech. 18. *Facite vobis cor nouum.* Alloquitur Deus eos, quos ad pœnitentiam vocat. Ergo requiritur renouatio cordis.

Moses ostensurus, quomodo ritè ad Dominum conuerterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, totaque anima. Prophetæ hanc subinde locutionem repetunt.

Præcipuè tamen, quæ sit vera germanaque pœnitentiæ proprietas patet ex Ier. 4. *Si reuerteris Israel, ad me reuertere: arate vobis aruum & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum.* Vide quomodo denunciet nihil eos effecturos in iustitiæ studio capessendo, nisi reuulsa prius ex penitissimo corde impietas fuerit. Ob hoc præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui externam resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos impietatis intus colligatos dissoluere non curabant. Ideò Ies. 58. *Dissolue colligationes* inquit, *impietatis, solue fasciculos, &c.*

II. *A sincero serioque Dei timore profecta.* Hoc patet. Nam prius quàm ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicii cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus insederit, Deum scilicet aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium factorum dictorumque rationem: quomodo te miserum hominem interquiescere sinet, vel puncto temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ institutum te extimulet, quo te ad iudicium illud sistere securè queas.

1. Quare sacra Scriptura, dum ad pœnitentiam cohortatur, sæpe iudicii mentionem iniicit, vt patet ex his locis.

Ier. 4. *Ne forte egrediatur, vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat propter malitiam operum vestrorum.*

Actor. 17. Paulus ait ad Athenienses: *Et tempora quidem huius ignorantiæ cum hactenus dissimularit Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant, eò quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem terræ in æquitate.*

Rom. 2. *Putas, quoniam tu effugies iudicium Dei?* & alibi sæpe.

2. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat quò peccatores secum reputent, peiora sibi imminere, nisi maturè resipuerint. Exemplum habemus.

Deut. 29. *Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est hæc ira furoris Domini immensa? Et respondebunt: quia dereliquerunt pactum &c.* 1. Corinth. 10. *Omnes eandem spiritualem escam manducarunt: sed non in omnibus placitum est Domino. Hæc autem scripta sunt ad correctionem nostram, &c.* Ephes. 5. *Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.* Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur: ideo tristitiam, quæ secundum Deum est, causam pœnitentiæ facit Apostolus. 2. Cor. 7. *Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum.* Vocat autem Apostolus hic tristitiam secundum Deum, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo scimus, odimus & execramur.

III. *Quæ carnis nostræ, veterisque hominis mortificatione, & Spiritus viuificatione constat.* His duabus partibus constare pœnitentiam patet aliis verbis ex Scriptura sacra, vt cùm pro carnalis populi captu facilioris dicit, Psal. 34. *Declina à malo* (ecce primam partem) *& fac bonum.* [illegible] Ies. 1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso.* In talibus locis Prophetæ cùm à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ caro malitia & peruersitate referta est.

At quando possumus vnquam in hac vita talem totius carnis interitum consequi & habere?

Resp. Res sanè difficilis & ardua est, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed cùm vniuersus *carnis affectus, sit inimicitia aduersus Deum,* vt ad Rom. 8. ait Apostolus, primus ad obedientiam legis ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio.

Postea renouationem designant à fructibus, qui inde consequuntur, iustitia, iudicio, & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis ritè defungi, nisi mens primùm ipsa & cor iustitiæ, iudicii, misericordiæ affectum induerint. Id fit, cùm Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras, nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queãt. Vtrumque ex Christi participatione nobis contingit, scilicet & mortificatio, & viuificatio. Nam primò si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus homo noster, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Secundò si resurrectionis eius sumus verè participes, per eam suscitamur in nouam vitam, quæ Dei iustitiæ respondeat.

Pœnitentia est regeneratio.

Vno igitur verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius est scopus, nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata & ferè obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus cum ait ad Corinth. 3. *Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.*

Ephes. 4. *Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate.*

Col. 3. *Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum.* Proinde illa regenera-

tione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quoniam in integrum resti tuere placet Domino, quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat.

De sex pœnitentiæ partibus siue affectibus, iuxta Apostolum.

At Apostolus 2. Cor. 7. describens pœnitentiam quæ est secundùm Deum, enumerat sex partes, quibus constat pœnitentia. Sunt autem hæ. 1. studium aut solicitudo. 2. excusatio seu defensio. 3. indignatio. 4. timor. 5. desiderium. 6. zelus, vindicta. Quomodo ergo duabus tantùm partib constat mortificatione, & viuificatione?

Resp. Duæ sunt tantùm partes essentiales, mortificatio & viuificatio. Illæ verò, quas enumerat Apostolus, sunt potius partes secundariæ, vel effectus, vel potius effectiones inseparabiles à vera pœnitentia. Ideo diligẽter notãdæ sunt, quia cum vera pœnitentia semper coniunctæ sunt. Videamus ergo quid significent apud Apostolum illæ voces 2. Cor. 7. ait, *Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam.*

Ex tristitia, quæ secundùm Deum, ait generari excitarive *solicitudinem*. Qui enim seriò displicentiæ sensu tangitur, quod in Deum suum peccarit: simul extimulatur ad diligentiam & studium, & attentionem, vt à Diaboli laqueis se penitus explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus Sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur.

Proxima est *excusatio* quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet, sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Exemplum. Sicut filij non reprobi, dum errata sua agnoscunt, & confitentur, deprecationem tamen adhibent, atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiecisse eam, quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm, vt veniam obtineant.

Sequitur *Indignatio*, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem, suámque in Deum ingratitudinem recognoscit.

Timor. Timoris nomine intelligit trepidationem, quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus, & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore Solicitudo de qua priùs dixerat: videmus, quo nexu inter se cohæreant.

Desiderium. Videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio, & obsequendi alacritate, ad quã maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet *Zelus*, quem continuò subiungit. Ardorem enim significat, quo accendimur, vbi aculei illi admouentur. Quid feci? quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subuenisset?

Postrema est *vindicta*. Quò enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionẽ habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium & misericordem Deum. Et certè fieri non potest, quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exiganda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij, quales pœnæ sint, pudor, confusio, gemitus, displicentia sui & reliqui affectus, qui ex seria delictorum recognitione nascuntur.

Pœnitentiæ fructus.

Iam & pœnitentiæ fructus quales sint intelligi potest: nempe, officia pietatis erga Deum: charitatis erga homines, & in tota vita sanctimonia ac puritas.

De externis pœnitentiæ exercitiis.

Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis ad nos humiliandos, ad domandam carnem nostram vtimur: publice verò, ad resipiscentiæ testificationem, vt sunt ieiunia, lachrymæ, squalor, pectoris cõtusio, pullæ vestes, humi prostratio, cilicia. quæ omnia emanant ab illa sexta pœnitentiæ parte, vindicta: & sunt signa afflicti animi propria. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, cùm de pœnitentiæ fructibus loquuntur: quanquam vim pœnitentię in illis non reponunt. Ad hęc exercitia inuitat Dominus per Ioelem, dicendo: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, &c.* Ioel. 2.

Vbi nota quòd cordis ad Deum conuersio, & cordium non vestimentorum scissio, propria pœnitẽtiæ sunt: fletus autem & ieiunium non ita propria, vt perpetua & necessaria sint. Peculiaribus autem temporibus, & ob peculiarem causam necessaria sunt, vt cùm imminet aliquod excidium, fames, pestis, aliáque Dei flagella. Tunc non tantũ priuatis, sed publicis etiam ieiuniis & fletibus, & orationibus, & eleemosynis opus est. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad cõciliandã iudicis misericordiã: ita nos cùm rei agimur coram Dei tribunali, & aliquod excidium, flagellúmque nobis à Dei ira imminet, illis rebus vti nos oportet ad deprecandam eius seueritatem, conciliandámque misericordiam Dei, vt à nobis flagella illa auertat.

Tota Euangelij summa continetur pœnitentia & peccatorum remissione. & quod per vtriusque prædicationem Deus intendat homines Spiritus sui sanctificatione ad veram iustitiam instaurare.

Porrò cùm Euangelij summa duobus capitibus cõtineatur, pœnitentia & remissione peccatorum, per Euangelium autem Deus gratis iustificet: manifestum est, quòd Deus ideò gratis suos iustificet: vt eos simul Spiritus sui sanctificatione, in veram iustitiam instauret. Patet. Iohãnes Baptista, Angelus ante faciem Christi missus, ad vias eius præparandas prædicabat: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum.*

Ad quid per hæc verba homines ducere Iohannes contendebat?

Resp. Primò, ad pœnitentiam inuitando, monebat, vt se peccatores agnoscerent, suaque omnia coram Domino damnata, idque vt carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem, totis viribus quærerent, ac votis expeterent.

Deinde, Regnum Dei annunciando, ad fidem vocabat. Nam per regnum Dei, quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnibus in Christo assequimur, significabat. Quare apud alios Euangelistas legitur Marc. 1. Luc. 3. *Venit Iohannes prædicans Baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.* Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent?

Christus quoque sic conciones suas auspicatus est dicẽdo, *Appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite & credite Euangelio.* Primò declarat thesauros misericordiæ Dei in se apertos. Secundò pœnitentiam exigit. Tertiò fiduciam erga promissiones Dei. Ita cùm totum Euangelij negotium complecti voluit, dixit (vt Luc. 24. patet) *se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* Ita & Apostoli Actor. 5. prædicarunt post resurrectionem, eum excitatum à Deo ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, cùm per Euangelij doctrinam audiunt homines, suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta esse & vitiosa: ac propterea necesse esse, vt renascantur, si velint ingredi in regnũ cœlorum: renascantur, inquam per Spiritũ Christi.

Prædicatur remissio peccatorum cùm docentur homines, Christum sibi factum esse redemtionem, iustitiam, salutem, & vitam, cuius nomine gratis in conspectu Dei iusti habeantur & innocentes. Vtraque scilicet & pœnitentia, & remissio peccatorum cum apprehendatur fide, vt ante ostensum est: quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas, qua peccata remittuntur: eam à pœnitentia diligenter distingui, operæ pretium fuit.

Quod tota vita in pœnitentiam incumbendum sit.

Tota vita nostra semper labimur, & egemus remissione peccatorum: remissio autem peccatorũ non contingit, nisi pœnitentibus: Ergo semper pœnitentia nobis opus est, si remissionem peccatorũ assequi velimus. Sicut enim peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui Christus nullis se exhibet, nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt & sitiũt iustitiam, dolore & miseria tabescũt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Christus enim ad peccatores vocãdos venit, sed ad pœnitentiam, Matth. 9. Missus est ad benedicendũ indignis: sed quò se cõuertat vnusquisque à nequitia sua. Act. 3. Plena est

est Scriptura talibus vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, pœnitentiam vicissim stipulari Deus fere innuens, suam misericordiam, resipiscentiæ & pœnitendi causam hominibus esse debere.

Iesa. . *Facite iudicium & iustitiam quia, salus appropinquauit.*

Iesa 9. *Veniet Sioni redemtor, & iis qui in Iacob resipiscunt à peccatu.*

Iesa. *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum, dum prope est. Derelinquat vitam, suam, & iniquitatem cogitationum suarum: vt reuertatur ad Dominum, & miserabitur eius.*

Actor . *Conuertimini & resipiscite, vt deleantur peccata vestra.* Vbi tamen notandum est: quòd non ea conditio pœnitentiæ sit apposita, quasi emereremus veniæ peccatorum fundamentum sit nostra pœnitentia, quin potiùs quia in hunc finē Deus misereri hominum statuit, vt resipiscant: quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde, donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitiis luctandum est ad nostræ cum natura nostro ingenio.

Plato enim ait ibi tum in Phedone ipsum & dicit, vitam Philosophi esse meditationem mortis. Verùm nobis dicere ... vitam Christiani hominis perpetuū esse studium & exercitationem mortificandæ carnis, donec eâ penè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare nium ... quo ... sibi plurimum didicit ... quidem vt in hoc iuto hæreat nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & superet, quò mortificatione Christi intertus perpetuam ... meditetur, vt ... alter, ... quos ... in peccati ... tenet. Nemo enim peccatum vnquam ... amore captus. Hęc sententia vt erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate consentire optimè visa est.

LOCVS X.
DE CONFESSIONE PECCATORVM.

Quadruplicem peccatorum confessionem S. Scriptura nobis commendat, & ita sit.

Primam coram Deo: secundam coram Ecclesia: tertiam priuatam fraternam qua reconciliemur fratri: quartam priuatam coram Ecclesiæ ministro sacerdote.

De peccatorum confessione coram Deo.

Hanc primam peccatorum nostrorum confessioné coram Deo, contrito corde faciendam, multum nobis commendat S. Scriptura S. Deus est *Dominus* ille, qui peccata remittit, ob... dicitur, debet ergo huic peccata nostra confiteamur, vt veniam obtineamus.

Ille *medicus* est: ergo vulnera nostra illi exponamus.

Ille læsus est & *offensus*: ergo ab illo pacem petamus.

Ille est *cordium cognitor*, & cogitationum omnium conscius: ergo coram ipso corda nostra effundamus.

Ille est denique, qui *peccatores vocat*: ergo ad ipsum accedamus. Sic fecerunt omnes Sancti.

Dauid. Psal. 32. *Peccatum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam.*

Psal. 51. *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.*

Dan. 9. *Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus & rebelles fuimus, declinantes a mandatis tuis.*

1. Ioh. 1. *Si confiteamur peccata nostra fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra.* Cui confiteamur Ipsi sc. Domino: quasi dicat, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes bonitate eius & misericordia absolui petamus, vtique remittit peccata nostra.

Qui hanc confessionem animo & coram Deo amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud hominem ... misericordiam prædicare, neque tantum ... & semel, & in aurem, cordis sui secreta reuelet, sed sæpius, sed palam, sed toto orbe audiente ingenuè & suam pauperta... & ... misericordia magna ... In hunc modum cùm eum d... Nathan argueretur, conscientiæ aculeo punctus, peccatum ... coram ... eo, & coram hominibus confessus, dicendo: *Peccaui Domino*, id est, iam nihil excuso, non tergiuersor, quo minus me peccatorem omnes iudicent: & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis pateat.

De secunda confessione publica coram Ecclesia.

Arcanā ergo illam confessionem, quæ non fit, sequitur voluntaria apud homines confessio quoties id vel diuinę gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. De hac ait Dominus Leuit. 16. *Postquam mundauerit, sanctuarium, &c. posita vtraque manu super caput eius, confitebitur omnes iniquitates filiorum Israel.*

Num. 5. *Vir siue mulier cùm fecerint, &c. confitebuntur peccatum suum.*

Nehem siue Esd. cap. 9. Exemplum ibi præclarum habemus huius publicæ confessionis.

Huius confessionis publicę etiamnum vestigium quoddam cernitur in oppidis, vbi singulis dominicis sacerdos formulam confessionis, suo & populi nomine concipit & facit, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam a Domino contestatur.

Hęc vtilis est *primò*, quia illâ tanquam adminiculo quodam ad meliorem nostri recognitionem & humiliationem adducimur.

Secundò, quia miseriæ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri, inter nos & coram toto Mundo illustramus. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: sicut ad ieiunium, ad fletum, & alia festus signa ... ita ad hanc publicam peccatorum confessionem, vnde illa dependent, recurrere debemus.

De tertia confessione, nempe fraterna.

Hæc in proximi gratiam facienda est, ad ipsum scilicet placandum, & nobis reconciliandum si qua in re nostra culpa læsus fuerit. Hanc multum nobis commendat Iesus Christus.

Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & recordatus ibi fueris, quod habeat aliquid aduersum te frater tuus, relinque, &c.* Hæc necessaria est ad resarciendam charitatem quæ nostra culpa dirupta erit. Resarcitur autem dum culpam, quam admisimus, agnoscimus & deprecamur.

Sub hac continetur & illa, qua, cùm Ecclesiam aliquo malo exemplo læsimus, culpæ nostræ confessione & agnitione eam nobis reconciliamus. Si n. tanti priuatā vnius hominis offēsam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos, qui in fratrem aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam quantò maior est ratio, vt qui Ecclesiam læsit, malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione & confessione reconciliet?

Ita 2. Corinth. 2. Corinthius ille in communionem receptus est, cùm se obsequentem correctioni præbuisset.

De quarta confessione coram Ecclesiæ Ministro.

Hæc peccatorum confessio nostra causa fit, nempe, vt non tantùm ab Ecclesię Ministro consilium & consolationem animis nostris recipiamus, sed etiam per eiusdē ministerium, remissionem peccatorum à Deo recipiamus. Hęc quam antiqua vtilis & necessaria sit, abundè ab aliis traditum est Lege Tripartita histor. lib. . Concil. Colon.

Iacobus videtur hanc nobis commendare dum ait: *Confitemini alius alij offensas & orate alius pro alio vt sanemini.* Iacob. 5. Licet propriè sentire videatur, vt nostras infirmitates alter alteri communicantes quicunque ille sit, vel sacerdos vel non consilio & consolatione mutua nos iuuemus: tamē quia pastores Ecclesiæ præ aliis idonei sunt vt plurimùm, & præter hoc habent etiam ministeriū absoluendi: ideò hos potissimùm nobis deligendos iubet Apostolus. Imò ad hoc nobis à Patre nostro Deo ordinati & instituti sunt ministri Verbi & Sacramentorum, vt quoties cunq. conscientia nostra peccatis affligetur, remittitur, consolationéq. & peccatorum remissione indiget, ad ipsos tanquam præsentes Christi legatos, mandato reconciliationis præditos, recurramus: eis tanquam Christo ipsi corda nostra aperiamus, peccata confiteamur, infirmitates nostras detegamus, petamusque ab eis tanquam à Christo ipso, consolationem, consilium, absolutionem, in nomine Christi. Iis enim dixit Christus, potestatem absoluendi tradens, Ioh. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittentur* Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata etiam in cœlis &c.*

LOCVS XI.
DE IVSTIFICATIONE FIDEI ET MERITIS OPERVM.

Summa eorum, quæ dicta sunt & propositio eorum, quæ dicenda restant.

QVomodo hominibus à lege maledictis vnicum recuperandæ salutis subsidium in Christo relictum: item quid fides sit, & quæ in hominem Dei beneficentia conferat, & quos in eo fructus edat, satis supra dictum est. Summa autem hæc fuit: Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi, acceptari & possideri, ex cuius participatione duplicem potissimum gratiam recipiamus: nempe primò, vt eius innocentia, Deo reconciliati, pro iudice iam propitium habeamus in cœlis Patrem. Secundò, vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatémque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, iam satis quantum sufficere videbatur. Iustificationis autem ratio & modus ideò leuius attactus est, quoniam ad rem pertinebit inprimis tenere primùm, & quam certa non sit absque operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum opera bona, in quibus pars huius quæstionis versatur. Hæc igitur nunc penitùs discutienda, & ita discutienda, vt meminerimus, hoc præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem, quò maiorem attentionem curamque afferamus. Nisi enim primùm & ante omnia, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, teneas: sicut nullum habes stabiliendæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed quàm necessaria sit hæc cognitio, ex ipsa cognitione elucescet.

Iustificari hominem coram Deo: iustificari fide: iustificari operibus, quid significent hæ locutiones.

Primùm autem explicandum est, quid sibi velint istæ locutiones, iustificari hominem coram Deo, fide, operibus.

1. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam. Nam sicut Deo abominabilis est iniquitas: ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed loco iusti habetur, eoque nomine consistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Sicut, si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: ita apud Deum iustificatur, qui numero peccatorum exemptus, Deum habeat suæ iustitiæ testem & assertorem.

2. Iustificari ergo operibus ea ratione is dicitur, in cuius vita reperietur ea puritas & sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate respondere & satisfacere Dei iudicio queat.

3. Contrà verò iustificabitur fide ille, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiā per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu, non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Atque ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptationem, qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet: eamque in peccatorum remissione, ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

Quòd iustificatio fidei sit gratuita peccatorum remissio, & iustitiæ Christi imputatio.

Quòd igitur iustificari fide coram Deo nil aliud sit, quàm gratis per misericordiam Dei, & propter meritum Christi condonatis peccatis, & imputata Christi iustitia, nos in nobis ipsis iniustos, pro iustis à Deo acceptari & reputari: patet ex his locis.

1. Gal. 3. *Præuidens autem Scriptura, quoniam Deus ex fide iustificat Gentes, ante Euangelizauit Abrahæ. Benedicentur in quiens in te omnes Gentes.* Quid aliud intelligi potest, quàm Deum iustitiam ex fide imputare?

2. Rom. 4. *Deus iustificat impium, qui est ex fide Christi:* id est, suo beneficio à damnatione liberat impios, quam sua impiorum impietas merebatur.

3. Rom. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est, qui iustificat: quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est.* Ac quasi dicat: Qui accusabit, quos Deus absoluit? quis damnabit, quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare igitur nil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia, reatu absoluere. Cùm igitur nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit, vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus.

4. Actor. 13. *Per hunc vobis annunciatur remissio peccatorum: ab omnibus à quibus non poteratis in lege Mosis iustificari, omnis qui credit in eum iustificatur.* Vides, quod post remissionem peccatorum, iustificationem, velut interpretationis loco ponit. Vides apertè pro absolutione sumi iustificationem. Vides operibus legis adimi. Vnde merum Christi beneficium esse. Vides fide percipi.

5. Luc. 18. Publicanus iustificatus à templo descendisse dicitur. Certè non possumus dicere aliquo operum merito eum assecutum fuisse iustitiam. Significat ergo, quòd post impetratam peccatorum veniam, pro iusto coram Deo habitus fuerit. Iustus ergo fuit, non operum approbatione, sed gratuita Dei absolutione.

Ideò Ambrosius in Psal. 118. ser. 10. peccatorum confessionem, vocat legitimam iustificationem.

6. Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam qualiter nobis describitur intueamur, & nulla dubitatio remanebit. Nam D. Paulus acceptationis nomine certè iustificationem designat, dicendo Ephes. 1. *Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundùm beneplacitum Dei in laudem gloriosæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos, vel gratiosos habuit.* Id enim ipsum vult hic Apostolus, quod alibi dicere solet, Deum gratuitò nos iustificare. Ad Rom. verò vocat eam iustitiæ imputationem, dicendo:

7. Rom. 4. *Beatus homo, cui Deus acceptam fert, vel imputat iustitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Deus peccatum.* Ecce, quomodo collocet beatitudinem, id est, iustificationem, in remissione peccatorum, & imputatione gratuita iustitiæ Christi.

8. 2. Corint. 5. *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.* Hic docet, hanc esse summam legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo, quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis delicta.

Quod iustitia fidei cum iustitia operum stare nequeat.

Quoniam verò bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur: præmonstremus id quoque, sic inter se differre fidei operumque iustitiam, vt altera stante, necessariò altera corruat & euertatur. Iis locis patet.

1. Phil. 3. *Omnia arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in illo, non habens iustitiam meam, quæ est ex lege sed iustitiam, quæ est ex Deo, per fidem Iesu Christi.* Vides hic & contrariorum comparationem esse & indicari, propriam iustitiam oportere, vt derelicta habere ab eo, qui velit Christi iustitiam obtinere.

2. Rom. 10. Hanc Iudæis ruinæ causam fuisse dicit, quòd suam volentes constituere iustitiam, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti: *Ignorantes enim* (inquit) *Dei iustitiā, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti.*

Si ergo propriam iustitiam stabilientes, iustitiam excutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitùs abiicere.

3. Rom. 3. Negat per legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem, dicendo: *Vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est: per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.*

Hinc arguo: Iustitia operum parit gloriationem nostram, vt patet Rom. 4.

Iustitia autem fidei excludit gloriationem nostram.

Ergo contrariæ sunt, & vna cum altera stare non potest. Patet.

4. Rom. 4. *Si ex operibus iustificatus est Abraham, habet gloriam.* Atqui non habet gloriam apud Deum. Ergo non est iustificatus ex operibus. Ponit secundò alterum argumentum à contrariis, dicendo: Cùm rependitur merces operibus, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non ex meritis operum est. Ex iis patet, quod iustitia non possit constari ex fide & ex operibus.

Iustificationis ordo iuxta sacram Scripturam.

Sacra Scriptura, cùm de fidei iustitia loquitur, nos longè à nobis ipsis ducit, nempe vt ab intuitu operum nostrorū auersi, in Dei misericordiam, ac Christi perfectionē tantùm respiciamus. Hunc enim iustificationis ordinem docet.

est. Quod Deus primò peccatorem hominem mera gratuita sua bonitate [illegible] statuat, nihil in ipso, quo ad misericordiam [illegible] moueatur, scrutans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à se ipso [illegible] eur illi benefaciat.

Quod secundò peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, quò de propriis operibus diffisus, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reijciat. Hic sensus est sensus fidei, per quem peccator in possessionem suæ salutis venit, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum, quod intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum venia & remissione iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, nõ in bonis operibus quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia, repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat.

Hæc igitur expedienda nobis sunt, quibus expensis perspicua sententiæ nostræ explicatio reddetur. Quanquam alio ordine quam proposita sint, digerentur melius.

Quòd non ex operibus, sed sola fide, gratis iustificetur homo.

1. Inde iustificare dicitur fides, quod oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Euangelium autem offert iustitiam Christi gratuitam. Ergo, &c. Quod autem per Euangelium dicitur gratis offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Hoc argumentum explicatur à Paulo Rom. 10. vbi legem & Euangelium inter se confert sic: *iustitia quæ ex lege est, sic habet, qui fecerit hæc homo viuet in eis. Quæ autem ex fide est iustitia, salutem denunciat, si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quod Pater illum suscitarit à mortuis.*

Hic patet, quod lex iustitiam tribuat operibus: Euangelium verò citra operum conditionem gratuitò largitur. Iustitiæ enim, quæ per Euangelium nobis donatur, conditionibus legis soluta est. Et hæc est ratio cur Apostolus non semel tanta repugnantiæ specie promissionem legi opponat, dicendo Gal. 3. *Si ex lege est hæreditas, iam non ex promissione.* Certè & lex habet suas promissiones, quæ vtique non opponuntur legi. Ergo cùm Paulus promissiones Euangelij opponat legi: manifestum est, quod aliqua differentia differant promissiones legis & Euangelij. Quæ est autem hæc differentia? nisi quòd promissiones Euangelij sunt gratuitæ, & sola Dei misericordia suffultæ: promissiones verò legis sub operum conditione pendeant.

2. Aliud argumentum Gal. 3. *Quòd ex lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide viuet. Lex autẽ non est ex fide, sed qui fecerit hæc homo, viuet in eis.* Quomodo hoc argumentum Pauli constaret, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera? Ait enim: *Lex à fide diuersa est.* Quare quia ad illius iustitiam requiruntur opera. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri opera. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iustificari, qui fide iustificatur: quia fides eam, quam Euangelium offert iustitiã accipit. Euangelium autem eo differt à lege, quod operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Ergo, &c.

3. Rom. 4. Simile est & illud, quod contendit Apostolus, Abrahæ non habere gloriandi materiam, *quia fides illi sit in iustitiam imputata*: & ad confirmationem subdit quod tum fidei iustitiæ locus est, vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces, dicendo: *Vbi sunt opera, illis debitum præmiũ expenditur.* Quod datur fidei, gratuitum est. Siquidem hic & verborum, quæ isthic vtitur, sensus huc quoque pertinet, quod subnectit aliquanto post dicendo: Ideo ex fide obtinere nos hæreditatem, quia fide percipitur. Vnde id, nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordia recumbit.

At fatemur, hominem iustificari fide: negamus autem sola fide: cùm particula illa Sola non sit expressa in Scriptura.

Resp. Etiamsi non sit expressa: tamen necessario ex locutionibus sacræ Scripturæ, & ex Pauli disputationibus sequitur. Nam Paulus contendit, non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita: gratuitum autem non conuenit cum operibus. Ergo cùm ait esse gratuitum, necessario sequitur, iustitiam constare sola fide.

Item Rom. 4 ait: *Iustitiam Dei manifestari in Euangelio*, iustitiam, inquam, sine lege. Si manifestatur in Euangelio: Ergo tota & integra, non dimidia manifestatur, & ibi continetur. Ergo lex in ea locum non habet.

Item, vbique Apostolus adimit iustificationem operibus, & attribuit fidei. Ergo soli.

Quòd non tantùm Ceremonialem, sed Moralem etiam legem excludat Apostolus ad Romanos & ad Galatas.

At Apostolus ad Rom. loquitur de operibus ceremonialibus, quæ vtique excluduntur à iustificationis ratione: non autem excluduntur opera Moralia.

Resp. Absurdissima est hæc responsio. Nam constat Apostolum loqui de morali lege, non autem de ceremoniali tantùm. Patet.

Primò, ad probandum, quod non ex operibus iustificetur homo, sed ex sola fide, adducit hos locos in probationem. Qui fecerit hæc homo, viuet in eis: & maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Gal. 3. 4. Non est autem promissa vita ceremoniarum cultoribus: nec maledictio denunciata eorum transgressoribus. Ergo hi loci sunt intelligendi de morali lege. Si sunt intelligendi de morali lege, & per hos locos excludit Apostolus opera à iustificandi ratione: Ergo manifestum est, quod excludat opera moralia.

Secundò, illæ locutiones, quas subijciam, non competunt in legem ceremonialem, sed in moralem solùm. Iis autem locutionibus vtitur Paulus ad probandum, hominem iustificari non ex operibus posse, sed tantùm ex fide. Ergo, &c. Sunt autem istæ.

Ad Rom. 3. 4. *Per legem cognitio peccati. Lex iram operatur.* Ratiocinatur autem sic Apostolus: Quoniam per legem cognitio peccati: ergo per legem non est iustitia. Quia lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia lex certam non potest reddere conscientiam: ergo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides ad iustitiam: ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur: ergo ablata est gloriatio. Si data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit Deus omnia sub peccato, vt promissio daretur credentibus.

Cur Apostolus dicat, opera legis non iustificare, non autem dicat opera simpliciter.

At Apostolus, cùm ait opera legis, scilicet moralis, non iustificare, intelligit opera, quæ fiunt ante fidem: non loquitur autem de operibus, quæ fiunt post acceptam fidem. Ideo addit *legis*.

Resp. *Primò* etiam ibidem aliquando excludit opera absolute, absque additione legis, vt cùm ait Rom. 4. sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam, sine operibus. En quòd generaliter excludat omnia opera.

Secundò cur Apostolus vsus sit tali adiectione, Legis, non contentus opera nominasse, ratio est: Cùm vellet excludere à iustificandi ratione omnia opera: nominatim excludit opera illa, quæ Dei lege approbantur, quæque & iustitiæ titulo, & mercede digna haberi possunt, & de quibus solis controuersia moueri posset: quia exclusis iis, facilè cætera quoque opera omnia extra legem Dei excluduntur: quasi dicat Apostolus, si opera legis Dei excluduntur à iustificandi ratione: multo magis extera omnia opera, quæ Dei testimonio non approbantur.

Atqui excluduntur opera legis Dei. Ergo, &c. Nam quod tanti æstimentur opera, id habent potius à Dei approbatione, quam à sua ipsorũ dignitate. Quis enim venditare Deo iustitiam audeat, nisi quam ipse approbarit? Quis tanquam illis debitam reposcere mercedem, nisi quam ipse promiserit? Hac ratione Gal. 3. volens probare Abrahamum ex operibus iustificari non potuisse, vtitur hoc medio, dicendo: quòd annis fermè quadringentis & [illegible] post percussum fœdus, lata est lex. Ergo ex operibus iustificari nõ potuit. Hoc argumentum quidam irrisissent [illegible] dicendo: O Paule, quod argumentum est istud tuum? Lex lata est post percussum fœdus cum Abraham annis 430. Ergo ex operibus nõ potuit iustificari? Nonne ante legem iusta esse poterant opera? Verum, quia operibus non nisi ex Dei dignatione ac testimonio, tantum inesse momenti nouerat Apostolus: ideo pro confesso assumit, ante legem vim iustificandi opera non habuisse.

Hinc *tertiò* patet, quod Apostolus excludat omnia opera, etiam fidelium, quæ fide fiunt. Non enim vocat opera legis, quia sine fide fiunt: sed quia præcepta à Deo in lege: fieri verò non possunt, nisi per fidem. Modò ergo fiant per fidem, vel non fiant: dicuntur semper opera legis. Item excludit opera Abrahæ, quæ erant vtique optima opera. Ergo omnia excludit.

At fateor, hominem iustificari sola fide, sed fide per charitatem operante, ita vt iustitia nitatur charitate.

Resp. Non alia quidem fide iustificari hominem quam illa, quæ per charitatem operatur, dicimus: sed fides non sumit vim iustificandi ab illa charitatis efficacia. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem

nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu eius. Act.10. *Hic constitutus est iudex viuorum & mortuorum.* 2. Tim.4. *Qui iudicaturus est viuos & mortuos.*

At quomodo viui quidam iudicabuntur, cùm dicat Apostolus Hebr.9. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.*

Resp. Posito non morientur naturali modo & ordine, qui ad iudicium vltimũ in vita mortali superfuerunt: mutabuntur tamen, vt 1. Cor.15 docetur: *Non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur.* Mutatio autẽ illa, quia instar mortis erit, non impropriè mors appellatur ab Apostolo, cùm ait: *Statutum est omnibus semel mori.*

Quomodo fiet illa mutatio?

Resp. Absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, & in nouam penitùs naturam transformabitur. Absorbitio ista dicitur mors.

Fructus ex hoc, quòd Christus iudicabit omnes.

Hinc verò exoritur ingens consolatio animis nostris: quòd penes eum audimus esse iudicium, qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: sicut ipse dixit Apostolis, Matth.19. *Sedebitis & vos super sedes 12. iudicantes, &c.* 1. Cor.6. *An nescitis, quoniam Angelos iudicabimus?* tantum abest, vt in condemnationem nostram sit tribunal consensurus. Quomodo enim perderet populum suũ clementissimus Princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes aduocatus cõdemnet? Rom. 8. *Quis accusabit aduersus electos Dei? quis est, qui condemnabit? Christus Iesus, qui mortuus est, qui & resurrexit, imo qui sedet ad dextram Dei, & interpellat pro nobis.* Non modica certè securitas, quòd non ad aliud tribunal sistimur, quam redemptoris nostri, a quo salus sit expectanda. Vide D. Ambrosium de Iaco. li.1 c.6. Sic ergo Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conscientiis suorum terrore iudicij trepidis, consuluerit.

In Christo tota salutis nostræ summa comprehenditur.

Quoniam autem videmus, totam salutis nostræ summam, ac singulas etiam partes in Christo comprehensas, cauendũ ne vel minimam portiunculam aliò derivemus. Nam si salus quæritur ipso nomine scilicet Iesu, docemur penes eum esse. Si spiritus alia quælibet dona in eius vnctione reperientur. Si fortitudo in eius dominio. Si puritas in eius conceptione. Si indulgentia in eius natiuitate se proferet, qua factus est nobis per omnia similis, excepto peccato, vt condolescere disceret.

Si redemptio, in eius passione.

Si absolutio, in eius condemnatione.

Si maledictionis remissio, in eius cruce.

Si satisfactio, in eius sacrificio.

Si purgatio in eius sanguine.

Si reconciliatio, in descensu ad inferos.

Si mortificatio, in eius sepultura.

Si vitæ nouitas in eius resurrectione.

Si immortalitas, in eadem resurrectione.

Si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu.

Si præsidium si securitas, si bonorum omnium copia & facultas in eius regno.

Si secura iudicii exspectatio, in potestate illi tradita.

Denique in ipso omnes omniũ bonorum thesauri cùm sint, inde ad satietatem hauriantur, nõ aliunde. Non feramur huc atque illuc in spes varias, sed Christo cõtenti simus. Quanquam irrepere diffidentia illa non potest, vbi semel abundantia bonorum, eius probè cognita fuerit.

SYMBOLI PARS TERTIA.

Credo in Spiritum sanctum.

Fides in Spiritum, in salutis nostræ cõplemento valdè necessarium locũ obtinet. Quod enim dictum est de ablutione & sanctificatione à Christo petenda: ita demum cõsequemur, si per Spiritum sanctum communicẽtur nobis. Quod docet Paulus 1. Cor.5. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis per nomen Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri:* quasi dicat, illæ ipsæ gratiæ Christi per Spiritum sanctum cõscientiis imprimuntur & insculpuntur. Proinde fides in Spiritum sanctum, iure fidei in Patrem & Filium subnectitur, per quem Spiritum, & diuinæ misericordiæ & salutis in Christo completæ fructus nobis obsignatur.

In Spiritum. Vbi Spiritus nomen audimus, in memoriam reuocare cõuenit quæcunque illi in Scripturis tribuũtur officia, atq. exspectare, quæ inde beneficia ad nos emanare dicuntur. Nã quicquid est gratiæ Dei, virtus est Spiritus atque actio, sicut sacra Scriptura docet. Deus enim Pater in Filio, per Spiritum sanctum omnia operatur: per ipsum creat, sustinet mouet viuificat, vegetat, conseruat omnia. Per ipsum fideles omnes sibi vocat ad sese, ac trahit regenerat, in nouam vitam iustificat, sanctificat variis gratiarum formis locupletat, cœlesti robore fortificat, donec ad vltimam salutis metam pertingant.

Itaque Spiritus sanctus, dum in nobis adhuc nondum inhabitat, is est, qui nobis suo lumine illucet, idque vt discamus, ac planè cognoscamus, quam ingentem diuinæ bonitatis opulentiam in Christo possideamus, ita vt ritè vocari queat clauis, qua cœlestis regni thesauri nobis reserantur: eius verò illuminatio, mentis nostræ acies, ad eos contemplandos. Et propter hanc rationem, dicitur modò arrhabo, & sigillum, quòd promissionum certitudinem mentibus nostris obsignet: nunc Magister veritatis, & autor lucis nunc fons sapientiæ, scientiæ, intelligentiæ. Is est, qui profanis sordibus repurgatos in sancta Deo templa nos consecrat, sua scilicet sanctitate nos ita aspergens, vt digna simus Deo habitacula. Is est, qui sua nos irrigatione ad germina iustitiæ proferenda fœcũdat: qua ratione vocatur sæpius aqua, vt Iesa.44. & Ioh.7. Quanquam interdum à mundandi purgandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezech.36 Vbi Dominus promittit aquas mundas, &c. Is est, qui gratiæ suæ liquore perfusos in verum vitæ vigorem fouet: vndè nomẽ obtinet olei & vnctionis. Is est qui concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquẽdo & exurendo, corda nostra incẽdit amore sanctę charitatis, a quo effectu vocatur ignis. Is est denique qui afflatus sui virtute diuinam nobis vitã sic inspirat vt iam non agamus nos ipsi, & moueamur a nobis: sed ipsius actionem & motum sequamur. Proindè si qua sunt in nobis bona, fructus sunt gratiæ ipsius: Naturæ verò sine ipso dotes, mentis sunt tenebræ, cordisque peruersitas.

Nunc liquet, quam fructuosum necessariumque sit, fidem nostram in Spiritum sanctum directam ac intentam esse, cùm in quo & illuminatio animæ, & regeneratio, & omnium communicatio gratiarum, adeoque eorum, quæ à Christo nobis emanant, bonorum efficacia reperiatur.

SYMBOLI PARS QVARTA DE ECCLESIA.

Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem.

Hactenus materia salutis, causaque efficiens demonstrata est: nunc effectus ordine suo recensentur. Nam qui Dei omnipotentiam, paternamque clementiam, Christi iustitiã, Spiritus S. energiam intelligit, causam salutis tenet. Sed nondum assequitur, quomodo salus inde in hominibus impleatur, nisi ad Ecclesiam, peccatorum remissionem, & vitam æternam descendat. Ergo postquam edocti sumus, Deum esse salutis nostræ autorem: ritè ab autore ipso progressum ad opus faciamus, quod in nobis est.

Ecclesia primo loco nobis credenda proponitur in hũc finem, vt confidamus, vniuersum electorum numerum, per vinculum fidei in vnã coire societatem, atque in vnũ Dei populum cuius Christus, Dominus noster dux sit & princeps, adeoque in vnum corpus coalescere, cuius ipse sit caput, prout in ipso ante Mundi constitutionem sunt electi, vt in Dei regnum omnes aggregarentur.

Quod necessaria sit fides, qua credimus Ecclesiam.

Est autem necessaria hæc fides, quia vt in vitam immortalem renascamur, illius scilicet Ecclesiæ vtero nos concipi, vt conseruemur illius gremio foueri oportet. Est autem nostra omnium mater, penes quam gratiæ suæ thesauros expositos esse voluit Dominus, quò & eius fide cõseruentur, & per eius ministerium dispensentur. Proindè, si in regnum Dei ingressum nobis patefieri volumus, Ecclesiam fide apprehendere opus est, id est, non modò electorum multitudinem cogitatione animoque complecti: sed talem Ecclesiæ vnitatem cogitare, in quam nos esse insitos persuasi simus.

Nam nisi Christo capiti nostro, per hanc cum omnibus membris coniunctionem, compacti: nullam cœlestis hæreditatis spem retinere possemus: quia extra Ecclesiæ vnitatem, nullam esse salutem S. Scriptura pronunciat. Patet.

Ies.2. *Venite, ascendamus ad montem Domini: quia de Sion exibit lex, &c.*

Ioel.2.

Ioel.2. *In monte Sion, & in Hierusalem, erit saluatio.*

Cur non dicatur, Credo in sanctam Ecclesiam, &c.

Nicænum concilium sicut recitatur in Ecclesiastica historia habet propositionem: Credo in Ecclesiam Exo.14. legitur de populo *Et crediderunt in Deum, & in Mosen.* Visitatius tamen est, vt sine præpositione proferatur: idq; non sine ratione, vt Augustinus & Cyprianus de expositione Symboli dicunt.

Idcirco enim (inquiunt) in Deum credere nos testamur: quia & in ipsum vt vitæ autorem animus noster se reclinat: & fiducia nostra in ipso acquiescit: quod in Ecclesiam non ita conueniret, sicut nec in remissionem peccatorum, nec in carnis resurrectionem. Ergo licet vtrumque dici possit: melius tamen est, sequi Symbolum hoc apostolicum, vbi sine præpositione profertur, Credo Ecclesiam.

Credo, id est, non solum credo, Ecclesiam catholicam & sanctam esse: sed etiam in hanc me insitum esse confido, quæ est electorum multitudo.

Catholicam. Hęc electorum societas catholica dicitur, id est, vniuersalis: quia ij Dei electi, non in vno tantùm loco sunt, sed per totum terrarum orbem diffusi ita tamé, vt in Christo omnes vniti sint per Spiritum S. vt sicut ab vno capite Christo pendent omnes, ita in vnum veluti corpus coalescant: ea inter se compositione compagéque cohærentes, quia eiusdem corporis membra. Veré vnű facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt: non in eandem modo vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius etiam Dei & Christi participationem vocati.

Sanctam. Sancta dicitur hæc congregatio: quia quotquot æterna Dei prouidentia electi sunt, vt in Ecclesiæ cooptarentur corpus, spirituali regeneratione omnes à Domino sanctificantur. Nam hic diuinæ misericordiæ ordo nobis ab apostolo describitur, vt quos elegit, eos & vocet: & quos vocauit, eos & iustificet: & quos iustificauit, eos & glorificet. Rom.8. Ipsa vocatio & iustificatio, nil aliud sunt, quam diuinæ electionis declaratio, qua scilicet accensentur in Ecclesiæ communionem, qui eò destinati fuerant, antequam nascerentur. Propter hanc rationem, Scripturę elegis vt plurimùm in Ecclesia non censentur, nisi in quibus electionem suam Dominus eiusmodi vocatione comprobârit. Licet enim multi ex electorum numero, adhuc sint inter infideles, nondum vocati ad Ecclesiam: atque ita veré sint de Ecclęsia, quoad Dei oculum: tamen ij in Scriptura non censentur in Ecclesia: quia tales scilicet filii Dei nobis describendi erant, quales nosci nostrâ intelligentiâ possent, nempe, qui Spiritu Dei aguntur.

Quòd Ecclesia Dei ita sancta sit, vt tamen adhuc peccatorum rugas habeat, & næuos.

At quomodo hęc Ecclesia sancta est, cùm tot peccata in ea cernantur, cùm nulla feré sanctitatis initia inter homines istius Ecclesiæ videantur?

Resp. Quanquam rara sępius indicia huiusmodi sanctificationis extent inter homines, qui in hac Ecclesia censentur: tamen statuendum est, idque iuxta testimonium S. Scripturæ, nullum fuisse ab orbe condito tempus, quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit sanctam: nullam etiam fore quo non sit habiturus. Nam etsi statim a principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptű ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa, semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas, quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus promittit.

Psal 89. *Ordinaui testimonium electis meis, iuraui Dauidi seruo meo, semen eius in seculum erit, & thronus eius sicut Sol coram me.*

Psal.132. *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.*

Ier.31. *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumen diei. Lunã & stellas in lumen noctis: si defecerint leges istæ coram me tunc & semen Israel deficiet.* Ergo licet rara inter homines huius sanctificationis signa reperiantur: non tamen desiit vnquam esse Ecclesia sancta, licet occulta.

At etiam ij sancti ex quib. constat Ecclesia, semper dum hic in carne manent, habent peccatum in seipsis, & sępiùs in die cadunt & egent dicere, Dimitte nobis debita nostra. Quomodo ergo Ecclesia sancta est?

Resp. Sancta quidem est perfectissimé, nullã habens maculam coram Deo in Christo: quia scilicet nullum imputatur peccatum. In se ipsa autem non ita sancta est, quin habeat aliquam rugam & næuum: quos tamen quotidié Dominus expolit abstergitque. Etenim verum quidem est illud, quod Paulus dicit Ephes.5. *Christus tradidit seipsum pro Ecclesia, vt illam sanctificaret mundans eam in lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam, aut rugam.* sed etiam hoc verum est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem.

Sic ergo sancta est Ecclesia, vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondũ peruenerit ad sanctitatis metã. Sed tamé, quia toto studio ad sanctimoniam, & solidam puritatem adspirat mundities ei, quam nondum plene consecuta est, Dei benignitate tribuitur.

Sanctorum communionem. Clarioré Ecclesiæ demonstrationem subiicit ab annexis sumtam: nempe tantùm valere illam, qua fideles omnes in se recolligit Christus, copulã, vt quadam inter se bonorum omnium communione cohærescant. Quo non negatur tamen, quin diuersę sint singulis gratiæ, vt Paulus 1. Corinth. 12. & Ephes.4. diuersa & diuisa esse dona Spiritus, & varié distributa docet. Neque politicus ordo conturbatur, quo suas vnicuiq. facultates priuatim possidere permittitur, vt necesse est sub elementis huius Mundi, ad retinendam publicam pacem, ac humanitatem conseruandam, propria esse distinctáq; rerum dominia. Sed eam communitatem, siue communionem, quæ tali distinctione non impeditur, asserimus & credimus & confitemur: nempe communionem in spiritualib. Dei donis, hoc modo.

Quicquid donorum Dei vni obtigit, eius omnes fieri quodammodo participes conuenit: tametsi Dei dispensatione id vni sit peculiariter datum, non aliis. Exemplum. Sicut vnius corporis membra quadam inter se communitate participant: & tamen sunt suæ singulis membris peculiares dotes distinctaque ministeria: ita etiam inter mẽbra corporis Christi idem contingit.

Ab hoc simili ratiocinatur Paulus 1. Cor.12. & Eph.4. in totius Ecclesię commune bonum oportere conferri, quod singuli receperunt: quia in hoc dantur dona à Deo singulis, vt dispensentur. Ita ad Rom.12. ratiocinatur, varias esse debere vocationes, quia ordinatam & distinctam esse communicationem oporteat.

Qui fructus ex hoc, quòd credimus sanctam Ecclesiam eiusque communionem, ad nos redeant.

Iam quoniam ea lege sanctam Ecclesiam, eiúsq; communionem credimus, vt solida in Christũ fide freti, eius nos quoque confidamus esse membra: nostra interest considerare, quis inde fructus ad nos redeat. Non parum autem est, nos in eius Ecclesiæ vnitatem ascitos scire, quæ à Domino electa, segregatáq;, corpus est, & plenitudo Christi, columna & firmamentum veritatis, perpetuum habitaculum Dei viui. Eph.1.2.1. Tim.3. Psa.46.87. Ioel.3. Dum enim hæc habemus, nititur salus nostra tam certis solidisq; fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat.

1. Stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest.

2. Quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi, qui non magis patiatur à se diuelli suos fideles, quam membra sua discerpi ac dilaniari.

3. Accedit, quod veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus.

4. Promissiones istas sentimus ad nos pertinere: nempe quòd Deus in æternum commorabitur in Hierusalem, nec in medio eius commouebitur, vt ait Psal.46. Tantum potest Ecclesiæ participatio, vt nos in Dei societate contineat.

In ipso quoq; nomine *Communionis*, plurimum est consolationis quod dum ad nos pertinere fixum est, quicquid membris suis ac nostris largitur Deus, ab eorũ bonis spes nostra confirmatur. Hanc autem communionem fide tãtùm apprehendimus, non autem oculis cernimus. Electorum n. tantum congregationem, Ecclesiam sanctam credimus: in quorum numero cùm simus & nos, id est, cùm etiam nos esse credamus, omnium quoque bonorum illorum participes sumus. De Ecclesia veró visibili, quæ sub cognitionem nostram cadit, non est fides, nec symbolum loquitur: sed de inuisibili, quæ in visibili tamen continetur mixta & abscondita nobis, cognita soli Deo.

Remissionem peccatorum.

Recté & iure post articulum de Ecclesia, sequitur articulus de remissione peccatorum. Nam hanc non confe-

quuntur, nisi qui in Ecclesia Catholica degunt, Iesa. 33: *Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.* Præcedere ergo debet ædificatio cœlestis Hierusalem, in qua deinde beneficium hoc Domini locum habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas: ædificari, inquam, oportet primum Ecclesiam, non quòd Ecclesia vlla esse possit sine remissione peccatorum: sed quia Dominus misericordiam suam non promisit sine peccatorum remissione, nisi in Ecclesia, in sanctorum communione.

Nemo potest ingredi in Ecclesiam, nisi simul recipiat remissionem peccatorum.

Est ergo primus nobis in Ecclesiam, & in regnum Dei ingressus, ipsa peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Patet.

Hos. 2. *In illa die percutiam fœdus cum bestia agri, cum volucre cœli & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo te mihi in sempiternum, desponsabo te mihi, inquam in iustitia & iudicio, & misericordia & miserationibus: & desponsabo te mihi in fide. & cognosces Iehouam.*

Ecce qualiter Dominus per misericordiam suam nos sibi reconciliet. Ita etiam ait, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira dissipauerat. Ier. 33 *Mundabo eos ab omni iniquitate, qua peccauerunt mihi.* Et ideò cùm baptizamur, in Ecclesia societatem ablutionis signo initiamur, quo docemur, non patere nobis in eius familiam aditum, nisi priùs eius bonitate, sordes nostræ eluantur.

Quòd à sola Domini misericordia proueniat peccatorum remissio.

Ex ipsa verò symboli dispositione patet, quòd non merito nostro comparetur remissio peccatorum, sed à sola Domini misericordia proueniat. Nam postquam declaratus nobis est Christus, per cuius iustitiam propitium habemus Patrem: & Spiritus, per cuius sanctificationem Christo communicamus: tertiò Ecclesia, quæ inde nascitur: tunc adiungitur peccatorum remissio, per quam in Ecclesiam inserimur. Vnde monitur hanc quoque non aliunde pendere, aut alibi consistere, quam in solo Christo, per Spiritus S. operationem.

Quòd perpetua nos peccatorum remissio in Ecclesia conseruet.

Non semel autem nos Dominus per peccatorum remissionem in Ecclesiam cooptat & recipit: sed etiã perpetuò per eandem in ipsa conseruat ac tuetur. Ratio. Quorsum enim attineret veniã nobis fieri, quę nulli vsui futura esset? Nulli autem vsui futura esset, sed illusoria esset, si semel tantùm contingeret: idque quia omnes sancti, etiam post Baptismum, in multa peccata incidunt per totam vitam, quę Dei misericordia indigent. Ergo cùm per totam vitã peccati reliquias circumferamus, nisi assidua in remittẽdis delictis Domini misericordiâ & gratiâ sustentemur, momentum vnum vix in Ecclesia persistemus. Vocat autẽ suos Dominus in æternam salutem. Ergo electi suis semper peccatis veniam paratam esse cogitare debent. Quare hic docemur, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse, ac quotidie fieri, qui in Ecclesię corpus asciti & insiti sumus.

Ad hoc bonum impertiendum nobis, claues Ecclesię datæ sunt. Ideò. n. Christus contulit potestatem Apostolis remittendi peccata, non solùm vt venientes ad Christi fidem absoluerentur à peccatis, sed magis, vt hac potestate in Ecclesia perpetuò vterentur inter fideles. Quod docet Apostolus, cùm scribit, legationẽ reconciliationis depositam esse apud fideles Ecclesiæ ministros, quo subinde populum, nomine Christi exhortarentur ad se reconciliandũ Deo. 2. Corint. 5. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, cùm Presbyteri vel Episcopi, pias conscientias Euãgelicis promissionibus, & sacramentorum dispensatione, in spe veniæ & remissionis confirmant: idque tam publicè, quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt. n. permulti, qui pro sua infirmitate, indigent singulari pacificatione. Et Apostolus Paulus refert Act. 20. se testificatum fidem in Christum, non tantùm pro communi concione, sed etiam priuatim per domos, & vnumquemque docuisse. Hic ergo tria notanda sunt.

Tria n. notatu & obseruatu dignissima.

1. Quantalibet sanctitate sint filij Dei: hac tamen conditione semper sunt, quamdiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo.

2. Hoc beneficium, scilicet remissionis peccatorum, sic Ecclesiæ proprium est, vt non aliter eo fruamur, quàm si permaneamus in illius communione.

3. Per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensatur remissio peccatorum, vel Euangelij prædicatione, vel sacramentorum administratione. Atque in hac parte maximè eminet clauium potestas, quam Dominus Ecclesiæ tradidit. Ergo non alibi quærenda remissio peccatorum, quàm vbi Dominus eam posuit. Quoniam autem multi conantur eripere Ecclesię hanc vnicam salutis anchoram: ideò contra hanc pestem fortius roborandæ sunt conscientiæ.

Contra Nouatianos, quòd Sanctis etiam post Baptismum labentibus Deus peccata remittat & condonet.

Nouatiani Romæ, & ante eos Milesij Alexandriæ, & nunc Anabaptistæ, gratiam lapso in grauia crimina, & spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscũt peccatorum remissionem, quàm eam, qua primùm in baptismo regeneramur. Exemplum Petri Apostoli: Corinthij incesti, qui fuit post pœnitentiam receptus à Paulo. Et in Apocalypsi Ecclesiæ Galatarum reuocantur ad pœnitentiam.

1. Sãcti ex Domini iussu verè dicunt. Remitte nobis debita nostra. Ergo sancti etiam post regenerationem peccant. Neque frustra petunt: quia Dominus non pręscripsit petenda, nisi quæ daturus est. Ergo accipiunt.

2. Matt. 18 Iubet, vt fratribus condonemus septuagies septies. Hoc autem iubet, vt suam clementiam imitemur. Ergo condonat peccata non semel aut bis: sed quoties delictorum cognitione consternati, ad eum sancti suspirant. Hoc amplius comprobatur, tum ex veteri, tum ex nouo Testamento. Et primò, vt exordiamur ab ipsis Ecclesię incunabulis.

Gen. 37. Patriarchæ circumcisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè Patris diligentiâ iustitiam & integritatem, cùm in fratricidium conspirarũt. Scelus erat vel ipsis latronibus abominandum. Tandem mansuefacti Iudæ verbis eum vendiderunt.

Gen 34. Simeon & Leui, nefaria vltione, & patris iudicio quoque damnata, in Sichemitas sæuierunt.

Gen. 35. Ruben cubile paternum spurcissima libidine fœdauit. Iudas, dum scortationi vult indulgere, præter naturę legem, ad nurum ingreditur. Et tamen illi tantum abest, vt e populo expungantur, vt potius in capita erigantur.

Dauid, cùm pręses esset iustitię, tam crudele & fœdum scelus admisit, idque iam regeneratus: & tamen veniam consecutus est.

A promissionibus. Quoties in Lege & Prophetis extant promissiones Dei erga Israëlitas, promissiones, inquam, diuinæ misericordia: toties comprobatur, Dominum se placabilem exhiberi populi sui offensis.

Quid. n. Moses promittit fore, vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Deut. 32 *Reducet te Deus è captiuitate & miserebitur tui, &c.* Ier. 3. *Quis est vir, cuius si vxor, corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Reuertere tamen, &c.* Ezech. 18. *Ego nolo mortem peccatoris sed vt magis conuertatur, &c.*

Ideo in hunc vsum destinauit Salomonis templum Dominus, vt orationes pro imperranda peccatorum venia factæ, inde exaudirentur, dicendo 2. Reg. 8. *Si peccauerint tibi filij tui, &c. exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo.*

Leuit. 4. Quotidiana pro peccatis sacrificia offerebat populus Dei. Ergo &c.

Exempla & authoritates ex nouo Testamento.

Si autẽ quæ in veteri Testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur: quid hoc aliud erit dicere, quã Christum non in suorum salutem, sed in damnationem venisse? Contra clamant Scripturæ.

Petrus qui audierat Dominum dicentem *Qui me erubuerit coram hominibus, & ego erubescam eum coram Patre meo,* vna nocte ter Dominum negauit, cum execratione: & tamen veniam consecutus est.

Thessalonicenses quidam, qui inordinatè viuebant, sic castigantur, vt inuitentur ad pœnitentiam. 2. Thess 3.

Actor. 8. Ne ipsi quidem Simoni Mago desperatio inicitur: quin potius iubetur bene sperare, cùm ad preces confugere suadet illi Apostolus.

Eccle-

Ecclesiæ interdum totæ grauissimis peccatis occupatæ fuerunt: & tamen Apostolus ab eis potius clementer reuocat, quam eas deuouet. Galatarum defectio, non mediocre erat delictum.

Corinthii, maximis flagitiis contaminati erant: Neutri tamen a Domini misericordia excluduntur. Manet n æterna illa promissio Psal. 89. *Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: Si statuta mea profanauerint & præcepta mea non custodierint: tunc visitabo virga præuaricationem eorum, & plagis iniquitatem eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, neque mentiar in veritatem meam.*

Etiam peccata voluntaria, & contra conscientiam facta, non ex ignorantia, post acceptam gratiam remittuntur.

At, concedo peccata quotidiana ex ignorantia & fragilitate facta, quæ vitari non possunt, ignosci, sed non peccata voluntaria.

Resp. Etiam voluntaria remittuntur. Nam Leuit. 16. Dominus mandauit offerri sacrificia alia pro voluntariis peccatis alia pro ignorantiis. Ergo vnicum Christi sacrificium valet ad remittenda sanctorum voluntaria peccata, quoniam Dominus carnalibus hostiis id testatum fecit. 2. Quis Dauidem ab ignorantia excuset? & tamen ipse quoq. veniam est consecutus.

At quid ergo ais ad illud Pauli Heb. 6. *Impossibile est eos, qui semel fuerint illuminati, gustauerintq. cœleste donum, &c si prolabantur, renouari, &c.*

Item Heb. 10. voluntariè ergo peccantibus nobis, iam non relinquitur hostia pro peccatis.

Resp. De solo peccato in Spiritum S. ibi loquitur Apostolus, non de quolibet voluntario peccato. Quod patet hac ratione.

Christus ait omne peccatum esse remissibile præter peccatum in Spiritum S. Paulus non contrariatur Christo. Ergo neque D. Paulus ibi intelligit peccatum irremissibile nisi peccatum in Spiritum Sanctum. Hoc autem apertè manifestant ipsa Apostoli verba, vt iam patebit.

Peccatum in Spiritum sanctum irremissibile quod sit.

Antequam Apostoli verba declarem, prius expediendum est, quodnam sit illud peccatum in Spiritum S. quod ait Dominus, irremissibile esse in hoc seculo & futuro.

1. Augustinus definit, esse obstinatam vsque ad mortem pertinaciam cum veniæ diffidentia. Sed non videtur satis quadrare verbis Christi. Nã illud peccatum, de quo loquitur Christus, aut committi in hac vita potest, aut cõmitti non potest. Si non potest. Ergo frustrà ait Christus de Pharisæis, quòd peccarint in Spiritum S. Committi ergo potest. Peccatum autem, quod definit Augustinus, non potest committi, nisi ad mortem vsque perseueraret. Ergo illa Augustini definitio non videtur sufficiens.

2. Alij, quod sit inuidentia gratiæ in fratrē collatæ. Sed non video, vnde id desumtum sit. Nos igitur dicimus.

3. In Spiritum S illi peccant, qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur, vt ignorantiã causari nequeãt, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantum vt resistant. Christus n explicaturus quod dixerant, cõtinuò subiungit. *Qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem blasphemauerit in Spiritum S. non remittetur ei, &c.* Matt. 12. Pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemiæ.

At quomodo quis blasphemat in Filium, & non in Spiritum S. etiam simul?

Resp. Qui in veritatem Dei incognitam impingunt imprudētes, & qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo prediti, vt reuelatam sibi veritatem extinguere, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo ne vno quidem taxare nolint: illi in Patrem & Filium peccant. Sic multi hodie sunt, qui Euangelij doctrinam pessime exsecrantur, quam tamen, si Euangelij esse scirent, toto corde venerarentur. Quorũ autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse, quòd repudiant atque impugnant: & impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum S blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem, quæ opus est Spiritus S luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui cùm resistere spiritui qui loquebatur in Stephano, non possent: resistere tamen contendebant. Non. n. dubium est, quin ex illis multi quidem legis zelo ad id rapentur: sed fuisse etiam alios apparet, qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, id est, in doctrinam quam à Deo esse non nesciebant. Act. 7.

Tales erant & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem, vt diluerent, Beelzebub nomine infamabant.

Hic ergo est Spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliã diuini nominis, data opera, prosilit. Quod innuit Paulus, cum 1. Tim. 1. docet, se misericordiã consecutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commisisset quorum merito, alioqui indignus gratia Dei fuisset. Si ergo ignorantia cum incredulitate iuncta fecit, vt veniam obtineret: hinc sequitur, non esse veniæ locum, vbi scientia ad incredulitatem accessit.

In hunc sensum Apostolus loquitur, si benè animaduertas. *Heb.* 6. Sermonem quidē in eos dirigit, qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, si semel ab ea defecissent: quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans Apostolus dicit quod verissimum est: non patere iis reditum ad Christi communionē, qui eam scientes volentes abiurarint. Abiurant autem, non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia, verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinam ex professo proiciunt. Ideò ait Hebr. 6. *Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & prolapsi rursus renouari ad pœnitentiam.* Vbi apparet, quod paralogismus sit in verbo prolabendi & peccandi. Nam prolabi Nouatiani interpretantur, si quis lege Domini, non furandum, non scortandum edoctus à furto aut scortatione non abstineat. At contra Ego, iubente tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant contraria omnia, ijs quæ prius dicta fuerant: Sic. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerúntque donum cœleste, & prolapsi sunt. Quid est *& prolapsi sunt?* id est qui lumen Spiritus, deliberata impietate suffocarunt, doni cœlestis gustum respuerunt, à sanctificatione Spiritus se alienarunt, verbum Dei, & seculi futuri virtutes conculcârunt. Hoc significat, *prolapsi sunt.* Ac quò magis exprimeret illã impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem voluntariè, dicendo Heb. 10 *Voluntariè peccantibus nobis, iam non relinquitur venia.* Non enim ibi negat, Christum esse perpetuam hostiam ad expiandas sanctorũ iniquitates, quod tota ferè epistola disertè clamat inter explicandum Christi sacerdotium: sed nullam aliam restare dicit, vbi ab ea discessum est. Disceditur autem abnegatâ ex professo Euangelij veritate.

1. At nimis durum videtur, & Dei clementiã alienum, quòd à remissione vllos omninò depellat qui ad implorãdam Domini misericordiam confugiant.

Resp. Facilè soluitur. Non ait Apostolus denegari veniã, si ad Dominum se conuerterint, sed omninò negat posse ad pœnitentiam surgere, quòd scilicet æterna cæcitate ob suam ingratitudinem, iusto Dei iudicio percussi sint.

2. At Apostolus affert exemplum Esau, qui videtur pœnituisse sui delicti quia cum lachrymis quæsiuit veniam, & tamen non potuisse ait primogenituram amissam recuperare. Item ait Dominus Prouerb. 1. *Cùm clamauerint, non exaudiam.* Ergo videtur, quòd etiam pœnitentibus, & ad se clamantibus Dominus misericordiam neget.

Resp. Talibus loquendi formulis, neque vera conuersio, neque vera Dei inuocatio designatur: sed illa tantùm impiorum anxietas, qua dum in rebus extremis constringũtur, coguntur respicere quod antè securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autem Domini auxilium non tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemunt. Itaque nil aliud significat Apostolus per lachrymas, & Propheta per clamorem, quàm tormentum illud horribile, quod impios ex desperatione vrit & consumit, & discruciat.

Carnis resurrectionem, vitam æternam.

Hic habemus beatitudinis nostræ metam & clausulam. Et primo quidem loco carnis resurrectiò asseritur, per quam ingredimur ad vitæ æternæ possessionem: quoniam caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem. Res est non modò creditu difficilis, sed omninò extra fidem, si pro humano captu æstimetur. Itaque cùm plerique Philosophi animæ immortalitatem non penitùs ignorarint, nullius tamen animum vel minima de carnis resurrectione cogitatio subiit. Quis enim suspicaretur vsquam, hæc ipsa corpora, quæ nunc in terra computrescunt nunc ab auibus exeduntur, nunc arroduntur vermibus, nunc in cinerem redacta penè euanescunt, aliquando instauranda? Sed huic difficultati optimè occurrit Dominus, qui futuram hanc resurrectionem non modò plurimis & clarissimis verbis testatus est: sed etiam eius apertum in se testimonium & specimen exhi-

buit. Atque ita quod incredibile aliàs videtur, sub oculos nobis expositum est. Proinde dum ritè volumus cogitare, qualis futura sit resurrectio, in Christum semper est respiciendum, illius hypostasin & exemplar, sicut Phil. 3. Apostolus monet: cùm reformationem nostri corporis, vocat configurationem cum corpore Christi glorioso. Sicut igitur ille in eodem, quo passus erat corpore, suscitatus est, sed tamen glorificato, immortali, &c. ita & nos suscitabimur. 1. Cor. 15. *Seminatur corpus animale, resurget spirituale.*

Vitam æternam. Quoniam tum demum implebitur prophetia de absorpta morte per victoriam: ideò vita æterna continuò subiicitur. De cuius vitæ æternæ excellentia nihil satis dici aut cogitari potest. Licet n. audiamus regnū Dei fore refertum gaudio, felicitate, lætitiâ: tamen illa, quæ dicuntur, remotissima sunt à sensu nostro, & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit Dominus, qui suam nobis gloriam facie ad faciem conspiciendam exhibeat. Quare Prophetę, quia spiritualem illam beatitudinem in se ipsa nullis verbis exprimere poterant: sub rebus corporalibus & sensibilibus eam delineare fere consueuerunt. Sed tamen quia oportet accendi desiderium illius vitæ: ideò cogitemus hoc. *Nos erimus consortes diuinæ naturæ* (2. Pet. 1.) erimus quasi in Deum transmutati. Deus autem est fons omnis felicitatis. Ergo & nos erimus pleni omnium felicitatum, & bonorum. Ideò ait Paulus, *Deus erit omnia in omnibus.*

Cur resurrectionis reproborum & mortis æternæ, non hic meminerit symbolum.

At cur, cùm etiam impij sint resurrecturi, & in mortem æternam ituri, nullam hic mentionem symbolum facit illorum resurrectionis & mortis æternæ, cùm tamen sit articulus fidei & hic?

Resp. Nulla fit mentio, quia hic in symbolo non ponuntur nisi ea, quibus fidelis conscientia consolationem recipiat, & in salutis fiducia alatur ac confirmetur. Per consequentiam autem intelligitur, quòd si pij resurgent in vitam æternam: ergo impij resurgent in mortem.

Quia verò diuinæ vltionis in reprobos grauitatem nulla descriptio æquare potest: per res corporeas eorum tormenta figurantur, per tenebras, per fletum, per ignem, per vermem corrodentem. Sed nos cogitare debemus, quàm sit calamitosum, alienari ab omni Dei societate: neque id modò, sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas, quin ab ipsa vrgearis. Nam primò eius indignatio, est instar ignis violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Secundo, illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturę, vt cœlum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata, & in perniciem suam armata sensuri sint, quibus iram suam ita Dominus reuelabit. Ideo 2. Thes. 1. *Is qui non nouerunt Deum, & non obediunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi, dabunt pœnas in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cùm venerit, &c.* Non parum est hoc, quod dixit. Nam si à præsentia irati sibi Dei discerpuntur, configuntur, vexantur, vruntur, lancinantur, conteruntur, dissipantur infelices conscientiæ vt abyssos & voragines quaslibet subire leniùs futurum sit, quàm ad momentum vnum illam sustinere: quale hoc & quantum est, æterna & nunquam defutura illius obsidione vrgeri?

Cur pœnas æternas infligat Deus ob temporale peccatum.

At videtur nimia Dei sæuitia, si æternis pœnis reprobi addicantur.

Resp. Scilicet iniurius est Dominus, si regno suo priuat eos, qui eo se indignos per ingratitudinem reddiderint.

At peccata eorum temporaria sunt.

Resp. Fateor: sed Dei maiestas, quam peccando violarunt, æterna est. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria.

At ita pœna excedit modum delicti.

Resp. Hæc vero non est ferenda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas: dum non pluris fit eius contemptus, quàm animæ vnius exitium.

Hinc cadit deliramentum & hæresis Chiliastarum, qui Christi regnum & Satanæ confusionem, mille annis terminant. Matth. 25. *Ibunt ij in vitam æternam: illi autem in supplicium æternum.*

LOCVS IX.

DE POENITENTIA.

PRoximus à fidei tractatione, ad pœnitentiæ tractationem esse transitus debet: quia etiam pœnitentia à fide nascitur, & eam subsequitur: quamuis alij aliter sentiant. Hinc igitur oritur quæstio.

Vtrum pœnitentia præcedat fidem: an fides pœnitentiam.

1. Videtur quibusdam, quòd pœnitentia præcedat fidem Euangelij. Hac ratione Christus & Iohannes in suis concionibus populum ad pœnitentiam primò hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquasse subiiciunt. Ergo, &c. Matt. 3. *Pœnitentiam agite. Appropinquauit enim regnum cœlorum.* Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli à Christo, cùm ait Luc. vltimo: *Oportet prædicari pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* Talem ordinem secutus est Paulus, vt refert Lucas Act. 20.

Sed dum hi in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertunt, quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionatur Christus & Iohannes: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum:* an non resipiscendi & pœnitendi causam, ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perindè enim valent, ac si dicerent: Quoniam appropinquauit regnum cœlorum ideò resipiscite & pœnitentiam agite. Nam vbi sic prædicauit Iohannes, docet Matth. capite 3. impletum in ipso fuisse vaticinium Iesaiæ de voce in deserto clamante. Parate viam Domino. Illa autem vox apud Iesaiam, iubet à consolatione & læto nuncio inchoare, vt patet Ies. 40. Ergo incipiendum est à prædicatione Euangelij: & pœnitentia à fide proficiscitur, & eam sequitur: non è contra.

2. Nos ergo dicimus, quòd pœnitentia non solùm continuò subsequatur fidem, sed etiam inde, s. à fide, nascatur. Cùm n. venia & remissio peccatorum per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à misera peccati & mortis seruitute liberatus, traducatur in regnum Dei: fide Euangelij gratiam amplecti nemo potest, quin ex errore vitæ prioris, in rectam viam se recipiat, & totum suum studium, ad pœnitentiæ meditationem applicet. Ergo pœnitentia oritur à fide.

Notandum tamen, quòd cum pœnitentię originem referimus ad fidem: non aliquod spacium temporis somniemus, quo fides ipsam pœnitentiam parturiat, sed ostendere volumus, non posse hominem verè & seriò pœnitere, nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit, quod fit per fidem. Ergo, &c.

Pœnitentia quid sit, & quibus partibus constet.

1. Quidam dixerunt, quòd pœnitentia constet duabus partibus, mortificatione, & viuificatione. Mortificationē interpretantur animi dolorem & terrorem ex agnitione peccati, & sensu iudicij diuini conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est: tū verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. Secundo, vbi sensu aliquo iudicij diuini tactus est (alterum n. ex altero protinus sequitur) tum vero perculsus & consternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars est, quam contritionem vocant.

Viuificationem interpretantur consolationem, quæ ex fide nascitur, vbi se homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus postea in Dei bonitatem, in misericordiam, in gratiam, in salutem, quę est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum recolligit, & veluti è morte in vitam redit.

2. Alij, quia videbant variè hoc nomen in scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: legalem vnam, Euangelicam alteram vocantes.

Legalis pœnitentia (inquiunt) est illa qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare potest.

Euangelica est, qua peccator grauiter quidē apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miserię portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla fuerunt Cain, Saul, Iudas: quorum pœnitentiam dum sacra Scriptura nobis commemorat, intelligit, eos peccati sui grauitate agnita iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorem & iudice

cogi-

cogitantes, in eo sensu defecisse, vt patet de Iuda Mat. 27. De Saul 1. Reg. 31. de Cain Genes. 4. Ergo eorum pœnitentia nil aliud fuit, quàm [illegible] quoddam, in quod cum in hac vita ingressi [illegible] a facie iræ maiestatis Dei pœnas dare.

Euangelicæ pœnitentiæ exempla sunt omnes ij, qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt, vt Ezechias, Dauid, Niniuitæ, Petrus.

2. Reg. 20. Ezechias perterritus est accepto mortis nuncio, sed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit.

Ion. 3. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denunciatione excidij, sed [illegible] sacco & cinere [illegible], sperantes, quòd côuerti posset Dominus & auerti a furore iræ suæ.

2. Reg. vltimo, Confessus est Dauid, se nimium peccasse in recensendo populo, sed [illegible] *[illegible] Domine iniquitatem serui tui.* [illegible] ut adulterii [illegible], sed coram Domino prostratus veniam expectauit. [illegible]

Act. 2. Compuncti sunt Iudæi corde, sed Dei bonitate confisi ad [illegible]: quid faciemus?

Petrus fleuit amarè, [illegible] non desiit.

Hæc [illegible] tamen ipsum pœnitentia (quatenus ex Scriptura assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo, quod ait Apostolus Paulus Actor. 20. dicens, se Iudæis ac Gentibus testificatum fuisse pœnitentiam in Deum & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa pœnitentiam & fidem enumerat. Ergo fides non est pars pœnitentiæ, sed distincta a pœnitentia.

At nunquid igitur vera pœnitentia citra fidem consistere potest?

Resp. Minimè: Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Sicut & fides sine spe esse non potest: & tamen fides & spes [illegible] sunt. Ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuò inter se vinculo cohæreant, magis tamen coniungendæ sunt, quàm confundendæ. [illegible] nec me latet, sub pœnitentiæ nomine, totam ad Deum conuersionem comprehendi, cuius pars non postrema est fides, sed quo sensu, facilè apparebit, vbi vis ac natura eius explicata fuerit.

Veræ pœnitentiæ definitio & etymologia.

Pœnitentiæ nomen Hebræis [illegible] conuersione שוב Græcis a mentis consilijque mutatione [illegible] deductum est. Vtrique autem etymologiæ res ipsa respondet, cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur, idque iuxta etymologiam Hebraicam: & deposita pristina mente, nouam induamus, hocque iuxta Græcam etymologiam. Quare sic definiri potest pœnitentia.

Pœnitentia *est vera ad Deum vitæ nostræ conuersio, à sincero seriòque Dei timore profecta, quæ carnis nostræ, veterisque hominis mortificatione, & Spiritus viuificatione constat.* In hunc sensum omnes conciones & Prophetarum & Apostolorum, quibus homines hortantur ad pœnitentiam ad faciendos fructus dignos pœnitentiâ, ad conuertendum ad Dominum.

In hac definitione tria potissimùm consideranda sunt capita.

I *Est vera ad Deum vitæ nostræ conuersio.* Per conuersionem vitæ nostræ ad Deum intelligimus transformationé non in operibus tantùm externis, sed etiam in anima ipsa, quæ vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operû fructus renouationi suæ respondentes ex se pariat. Quòd hæc trãsformatio requiratur, patet aliis verbis Scripturæ.

Ezech. 18. *Facite vobis cor nouum.* Alloquitur Deus eos, quos ad pœnitentiam vocat. Ergo requiritur renouatio cordis.

Moses ostensurus, quomodo ritè ad Dominum conuerterentur Israelitæ pœnitentiâ ducti, docet vt id fiat ex toto corde, totaque anima. Prophetæ hanc subinde locutionem repetunt.

Præcipuè tamen, quæ sit vera germanaque pœnitentiæ proprietas patet ex Ies. 4. *Si reuerteris Israel, ad me reuertere: arate vobis arunum & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino & auferte præputia cordium vestrorum.* Vide quomodo denuncient nihil eos effecturos in iustitiæ studio capessendo, nisi reuulsa impietas ex penitissimo corde impietas fuerit. Ob hoc præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui externam resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos impietatis intus colligatos dissoluere non curabant. Ideò Ies. 58. *Dissolue colligationes iniquitatis [illegible], dissolue fasciculos, &c.*

II *A sincero seriòque Dei timore profecta.* Hoc patet. Nam prius quàm ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij [illegible] oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus [illegible] Deum [illegible] aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium factorum dictorumque rationem: quominus te miserum hominem interquiescere sinet, vel [illegible] tempore respirare quin perpetuò ad [illegible] tandum aliud vitæ institutum te extimulet, quo te ad iudicium illud ualeas securè queas.

1. Quare sacra Scriptura, dum ad pœnitentiam cohortatur, sæpe iudicij mentionem iniicit vt patet ex his locis.

Ier. 4. *Ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat propter malitiam operum vestrorum.*

Act. 17. Paulus ait ad Athenienses: *Et tempora quidem huius ignorantiæ cum hactenus dissimularit Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant, eo quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem terræ in æquitate.*

Rom. 2. *Putas, quoniam tu effugies iudicium Dei?* & alibi sæpe.

2. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat quò peccatores secum reputent, pectora sibi imminere, nisi maturè resipuerint. Exemplum habemus.

Deut. 29. *Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est hæc ira furoris Domini [illegible] quia dereliquerunt pactum &c.* 1. Corint. 10. *Omnes eandem spiritualem escam manducarunt: sed non in omnibus placitum est Domino. Hæc autem scripta sunt ad correctionem nostram, &c.* Ephes. 5. *[illegible] enim venit ira Dei in filios [illegible].* Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur: ideo tristitiam, quæ secundum Deum est, causam pœnitentiæ facit Apostolus. 2. Cor. 7. *Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum.* Vocat autem Apostolus hic tristitiam secundum Deum, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo scimus, odimus & execramur.

III *Quæ carnis nostræ, veterisque hominis mortificatione, & Spiritus viuificatione constat.* His duabus partibus constare pœnitentiam patet aliis verbis ex Scriptura sacra, vt cùm pro carnalis populi captu facilliori dicit, Psal. 34. *Declina à malo, & fac bonum.* Eo sensu dicitur [illegible] Ies. 1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso.* In talibus locis Prophetæ, cùm à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ caro malitia & peruersitate referta est.

At quando possumus vnquam in hac vita talem totius carnis interitum consequi & habere?

Resp. Res sanè difficilis & ardua est, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed cùm vniuersus *carnis affectus, sit inimicitia aduersus Deum,* vt ad Rom. 8. ait Apostolus, primus ad obedientiam legis ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio.

Postea renouationem designant a fructibus, qui indè consequuntur, iustitia, iudicio, & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis ritè defungi, nisi mens primùm ipsa & cor iustitiæ, iudicii, misericordiæ affectum induerint. Id fit, cùm Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras, nouis & cogitationibus & affectionibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queãt. Vtrumque ex Christi participatione nobis contingit, scilicet & mortificatio, & viuificatio. Nam primò si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus homo noster, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Secundò, si resurrectionis eius sumus verè participes, per eam suscitamur in nouam vitam, quæ Dei iustitiæ respondeat.

Pœnitentia est regeneratio.

Vno igitur verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius est scopus, nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata & ferè obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus cum ait ad Corinthios. *Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam tanquam à Domini Spiritu.*

Ephes. 4. *Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate.*

Col. 3. *Induentes nouũ hominem qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illũ.* Proinde ista regenera-

tiore in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quoniam in integrum resti tuere placet Domino, quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat.

De sex pœnitentiæ partibus siue affectibus, iuxta Apostolum.

At Apostolus 2. Cor. 7. describens pœnitentiam quæ est secundùm Deum, enumerat sex partes, quibus constat pœnitentia. Sunt autem hæ. 1. studium aut solicitudo. 2. excusatio seu defensio. 3. indignatio. 4. timor. 5. desiderium. 6. zelus, vindicta. Quomodo ergo duabus tantùm partibus constat, mortificatione, & viuificatione?

Resp. Duæ sunt tantùm partes essentiales, mortificatio & viuificatio. Illæ verò, quas enumerat Apostolus, sunt potius partes secundariæ, vel effectus, vel potius affectiones inseparabiles à vera pœnitentia. Ideo diligēter notandæ sunt, quia cum vera pœnitentia semper coniunctæ sunt. Videamus ergo quid significent apud Apostolum illæ voces.

2. Cor. 7. ait, *Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam.*

Ex tristitia, quæ secundùm Deum, ait generari excitatiue *solicitudinem*. Qui enim seriò displicentiæ sensu tangitur, quod in Deum suum peccarit: simul extimulatus ad diligentiam & studium, & attentionem, vt à Diaboli laqueis se penitus explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus Sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur.

Proxima est excusatio quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet, sed purgationem quæ in deprecatione magis posita sit quam causæ fiducia. Exemplum. Sicut filij non reprobi, dum errata sua agnoscunt, & confitentur, deprecationem tamen adhibent, atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur se minimè abiecisse eam, quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm, vt veniam obtineant.

Sequitur *Indignatio*, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem, suámque in Deum ingratitudinem recognoscit.

Timor. Timoris nomine intelligit trepidationem, quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus, & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore Solicitudo de qua priùs dixerat: videmus, quo nexu inter se cohæreant.

Desiderium. Videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio, & obsequendi alacritate, ad quā maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet *Zelus*, quem continuò subiungit. Ardorem enim significat, quo accendimur, vbi aculei illi admouentur. Quid feci? quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subuenisset?

Postrema est *vindicta*. Quò enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionē habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium & misericordem Deum. Et certè fieri non potest, quin anima diuini iudicii horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pij, quales pœnæ sint, pudor, confusio, gemitus, displicentia sui & relicti affectus, qui ex seria delictorum recognitione nascuntur.

Pœnitentiæ fructus.

Iam & pœnitentiæ fructus quales sint intelligi potest: nempe, officia pietatis erga Deum: charitatis erga homines, & in tota vita sanctimonia ac puritas.

De externis pœnitentiæ exercitiis.

Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis ad nos humiliandos, ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationem, vt sunt ieiunia, lachrymæ, squalor, pectoris cōtusio, pullæ vestes, humi prostratio, cilicia, quæ omnia emanant ab illa sexta pœnitentiæ parte, vindicta: & sunt signa afflicti animi propria. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, cùm de pœnitentiæ fructibus loquuntur: quanquam vim pœnitentiæ in illis non reponunt. Ad hæc exercitia inuitat Dominus per Ioelem, dicendo: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, &c.* Ioel. 2.

Vbi nota quòd cordis ad Deum conuersio, & cordium non vestimentorum scissio, propria pœnitentiæ sunt: fletus autem & ieiunium non ita propria, vt perpetua & necessaria sint. Peculiaribus autem temporibus, & ob peculiarem causam necessaria sunt, vt cùm imminet aliquod excidium, fames, pestis, aliáque Dei flagella. Tunc non tantū priuatis, sed publicis etiam ieiuniis & fletibus, & orationibus, & eleemosynis opus est. Qualiter enim promissa barba impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad cōciliandā iudicis misericordiā: ita nos cùm rei agimur coram Dei tribunali, & aliquod excidium, flagellúmque nobis à Dei ira imminet, illis rebus vti nos oportet ad deprecandam eius seueritatem, conciliandámque misericordiam Dei, vt à nobis flagella illa auertat.

Tota Euangelij summa continetur pœnitentia & peccatorum remissione. & quod per vtrumque prædicationem Deus intendat homines Spiritus sui sanctificatione ad veram iustitiam instaurare.

Porrò cùm Euangelij summa duobus capitibus cōtineatur, pœnitentia & remissione peccatorum, per Euangelium autem Deus gratis iustificet: manifestum est, quòd Deus ideò gratis suos iustificet: vt eos simul Spiritus sui sanctificatione, in veram iustitiam instauret. Patet. Iohānes Baptista, Angelus ante faciem Christi missus, ad vias eius præparandas, prædicabat: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum.*

Ad quid per hæc verba homines ducere Iohannes contendebat?

Resp. Primò, ad pœnitentiam inuitando, monebat, vt se peccatores agnoscerent, suaque omnia coram Domino damnata, idque vt carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem, totis viribus quærerent, ac votis expeterent.

Deinde, Regnum Dei annunciando, ad fidem vocabat. Nam per regnum Dei, quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & omne quid omnibus in Christo assequimur, significabat. Quare apud alios Euangelistas legitur Marc. 1. Luc. 3. *Venit Iohannes prædicans Baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.* Quod quid aliud est, quam vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent?

Christus quoque sic conciones suas auspicatus est dicendo, *Appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite & credite Euangelio.* Primò declarat thesauros misericordiæ Dei in se apertos. Secundò pœnitentiam exigit. Tertiò, fiduciam erga promissiones Dei. Ita cùm totum Euangelij negotium complecti voluit, dixit (vt Luc. 24. patet) *se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum.* Ita & Apostoli Actor. 5. prædicarunt post resurrectionem, eum excitatum à Deo ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, cùm per Euangelij doctrinam audiunt homines, suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta esse & vitiosa: ac propterea necesse esse, vt renascantur, si velint ingredi in regnū cœlorum: renascantur, inquam, per Spiritū Christi.

Prædicatur remissio peccatorum cùm docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutem, & vitam, cuius nomine gratis in conspectu Dei iusti habeantur & innocentes. Vtraque scilicet & pœnitentia, & remissio peccatorum cum apprehendatur fide, vt ante ostensum est: quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas, qua peccata remittuntur: eam à pœnitentia diligenter distingui, operæ pretium fuit.

Quod tota vita in pœnitentiam incumbendum sit.

Tota vita nostra semper labimur, & egemus remissione peccatorum: remissio autem peccatorū non contingit, nisi pœnitentibus: Ergo semper pœnitentia nobis opus est, si remissionem peccatorū assequi volumus. Sicut enim peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui Christus nullis se exhibet, nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt & sitiūt iustitiam, dolore & miseria tabescūt: ita in pœnitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Christus enim ad peccatores vocādos venit sed ad pœnitentiam. Matth. 9. Missus est ad benedicendū indignis, sed quò se cōuertat vnusquisque à nequitia sua. Act. 3. Plena est

est Scriptura talibus vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, pœnitentiam vicissim stipulari solet ferè innuens, suam misericordiam, resipiscendi & pœnitendi causam hominibus esse debere.

Iesa. 56. *Facite iudicium & iustitiam quia salus appropinquauit.*

Iesa. 59. *Veniet Sioni redemtor, & iis, qui in Iacob resipiscunt à peccatis.*

Iesa. 55. *Quærite Dominum dum inueniri potest: inuocate eum, dum prope est. Derelinquat vir iniquus viam suam & iniquus cogitationum suarum: vt reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius.*

Actor. 3. *Conuertimini & resipiscite vt deleantur peccata vestra.* Vbi tamen notandum est: quòd non ea conditio pœnitentiæ sic apponitur, quasi causa merensque veniæ peccatorum fundamentum sit nostra pœnitentia: sed potiùs quia in hunc finē Deus misereri hominum statuit, vt resipiscant: quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde, donec in carcere corporis nostri habitabimus, assiduè nobis cum natura nostræ corruptæ vitiis luctandum est & [illegible] cum naturali nostro ingenio.

Plato [illegible] in Phædone [illegible] & dicit, vitam Philosophi esse meditationem mortis. [illegible] nobis dicere [illegible] vitam Christi [illegible] perpetuū esse studium & exercitationem mortificandæ carnis, donec eā penitus [illegible] nobis [illegible]. Quare illum [illegible] qui sibi plurimum [illegible] Non quidem vt in hoc [illegible] hæreat nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspiret, quò mortis vitæque Christi [illegible] perpetuam pœnitentiam meditetur. [illegible] tenet. Nemo.n.peccatum vnquam [illegible] amore captus. Hęc sententia vt erat [illegible] omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate [illegible] optimè [illegible] est.

LOCVS X.
DE CONFESSIONE PECCATORVM.

QVadruplicem peccatorum confessionem S. Scriptura nobis commendat, & ita sit.

Primam coram Deo: secundam coram Ecclesia: tertiam priuatam fraternam qua reconciliemur fratri: quartam priuatam coram Ecclesiæ ministro sacerdote.

De peccatorum confessione coram Deo.

Hanc primam peccatorum nostrorum confessionē coram Deo, contrito corde faciendam, multum nobis commendat S. Scriptura S. Deus est *Dominus* ille, qui peccata remittit [illegible] debet ergo huic peccata nostra confiteamur, vt veniam obtineamus.

Ille *medicus* est: ergo vulnera nostra illi exponamus.

Ille læsus est & *offensus*: ergo ab illo pacem petamus.

Ille est *cordium cognitor*, & cogitationum omnium conscius: ergo coram ipso corda nostra effundamus.

Ille est denique, qui *peccatores vocat*: ergo ad ipsum accedamus. Sic fecerunt omnes Sancti.

David. Psal. 32. *Peccatum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam.*

Psal. 51. *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.*

Dan. 9. *Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus & rebelles fuimus, declinantes à mandatis tuis.*

1. Ioh. 1. *Si confiteamur peccata nostra fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra.* Cui confiteamur Ipsi [illegible] Domino: quasi dicat, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes bonitate eius & misericordia absolui petamus: vtique remittit peccata nostra.

Qui hanc confessionem animo & coram Deo amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud hominem [illegible] misericordiam prædicare: neque tantùm vt [illegible] & semel, & in aurem, cordis sui secreta reueret, sed [illegible] sed palam, sed toto orbe audiente [illegible] & suam paupertatem, & [illegible] magnam [illegible] commemoret. In hunc modum [illegible] à Nathan argueretur, contritæ [illegible] punctus, peccatum & coram Deo, & coram hominibus cōfitetur, dicendo: *Peccaui Domino*, id est, iam nihil excuso, non tergiuersor, quo minus me peccatorem omnes iudicent: & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patebat.

De secunda confessione publica coram Ecclesia.

Arcanā ergo illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio: quoties id vel diuinę gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. De hac ait Dominus Leuit. 16. *Postquam mundauerit sanctuarium, &c. posita vtraque manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel.*

Num. 5. *Vir siue mulier cùm fecerint, &c. confitebuntur peccatum suum.*

Nehem. siue Esdr. cap. 9. Exemplum ibi præclarum habemus huius publicæ confessionis.

Huius confessionis publicę etiamnum vestigium quoddam cernitur in oppidis vbi singulis dominicis sacerdos formulam confessionis suo & populi nomine concipit & facit, qua Deo omnes iniquitates peragit, & veniam à Domino comprecatur.

Hęc vtilis est *primò*, quia illā tanquam adminiculo quodam ad meliorem nostri recognitionem & humiliationem adducimur.

Secundò, quia miseriæ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri, inter nos & coram toto Mundo illustramus. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel alia quâlibet calamitate affligimur: sicut ad ieiunium, ad fletum, & alia festus signa [illegible] ita ad hanc publicam peccatorum confessionem, vnde illa dependent, recurrere debemus.

De tertia confessione, nempe fraterna.

Hæc in proximi gratiam facienda est ad ipsum scilicet placandum, & nobis reconciliandum si quā in re nostra culpa læsus fuerit. Hanc maximè nobis commendat Iesus Christus.

Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & recordatus ibi fueris, quòd habeat aliquid aduersum te frater tuus, relinque, &c.* Hæc necessaria est ad resarciendam charitatem, quæ nostra culpa dissilierit. Resarcitur autem dum culpam, quam admisimus, agnoscimus & deprecamur.

Sub hac continetur & illa, qua, cùm Ecclesiam aliquo malo exemplo læsimus, culpæ nostræ confessione & agnitione eam nobis reconciliamus. Si.n.tanti priuatā vnius hominis offēsam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos, qui in fratrem aliquid peccarunt donec iusta satisfactione redierint in gratiam quantò maior est ratio, vt qui Ecclesiam læsit, malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione & confessione reconciliet?

Ita 2. Corinth. 2. Corinthius ille in communionem receptus est, cùm se obsequentem correctioni præbuisset.

De quarta confessione coram Ecclesiæ Ministro.

Hæc peccatorum confessio nostra causa fit, nempe, vt non tantùm ab Ecclesię Ministro consiliū & consolationem animis nostris recipiamus, sed etiam per eiusdē ministerium, remissionem peccatorum à Deo recipiamus. Hęc quam antiqua vtilis & necessaria sit, abundè ab aliis traditum est Lege Tripart. histor. lib. [illegible] Concil. Colon.

Iacobus videtur hanc nobis commendare dum ait: *Confitemini autem alterutrum offensas, & orate pro alterutro vt sanemini.* Iacob. 5. Licet propriè sentire videatur, vt nostras infirmitates alter alteri communicantes, quicunque ille sit, vel sacerdos vel non consilio & consolatione mutua nos iuuemus: tamē quia pastores Ecclesiæ præ aliis idonei sunt vt plurimùm & præter hoc habent etiam ministeriū absoluendi: ideò hos potissimùm nobis deligendos iubet Apostolus. Imò ad hoc nobis à Patre nostro Deo ordinati & instituti sunt ministri Verbi & Sacramentorum, vt quotiescunq. conscientia nostra peccatis affligatur, tremiscit, consolationēq; & peccatorum remissione indiget, ad ipsos tanquam præsentes Christi legatos, mandato reconciliationis præditos, recurramus: eis tanquam Christo ipsi corda nostra aperiamus, peccata confiteamur, infirmitates nostras detegamus, petamusque ab eis tanquam à Christo ipso, consolationem, consilium, absolutionem, in nomine Christi. Iis enim dixit Christus, potestatem absoluendi tradens. Ioh. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittentur.* Matth. 18. *Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata etiam in cælo, &c.*

est Quod Deus primò peccatorem hominem mera gratuitaque bonitate [illegible] affatur, nihil in ipso, quo ad misericordiam [illegible] [illegible] reputans, nisi miseriam: quippe quem videt a [illegible] operibus prorsus nudum ac vacuum: a [illegible] [illegible] [illegible] ut illi benefaciat.

Quod secundo peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficit, quod de propriis operibus diffisus, totam salutis suæ summam [illegible] in ipsius misericordiam reiiciat. Hic sensus est sensus fidei, per quem peccator in possessionem suæ salutis venit, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum, quod intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum venia & remissione iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus [illegible] in bonis operibus quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia, repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat.

Hæc igitur expedienda nobis sunt, quibus expensis perspicua sententiæ nostræ explicatio reddetur. Quanquam alio ordine quam proposita sunt, digerentur melius.

Quòd non ex operibus, sed sola fide, gratis iustificetur homo.

1. Inde iustificare dicitur fides, quod oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Euangelium autem offert iustitiam Christi gratuitam. Ergo, &c. Quod autem per Euangelium dicitur gratis offerri, eo excluditur omnis operum conditio [illegible] Hoc argumentum explicatur à Paulo Rom. 10. vbi legem & Euangelium inter se confert. *Iustitia quæ ex lege est, sic habet: qui fecerit hæc homo viuet in eis. Quæ autem fidei est iustitia, salutem denunciat, si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quod Pater illum suscitarit à mortuis.*

Hic patet, quod lex iustitiam tribuat operibus: Euangelium vero citra operum conditionem gratuitam largiatur. Iustitia enim, quæ per Euangelium nobis donatur, conditionibus legis soluta est. Et hæc est ratio cur Apostolus non semel tanta repugnantiæ specie promissionem legi opponat, dicendo Gal. 3. *Si ex lege est hæreditas, iam non ex promissione.* Certè & lex habet suas promissiones, quæ vtique non opponuntur legi. Ergo cum Paulus promissiones Euangelij opponat legi: manifestum est, quod aliqua differentia different promissiones legis & Euangelij. Quæ est autem hæc differentia? nisi quod promissiones Euangelij sunt gratuitæ, & sola Dei misericordia fulciuntur: promissiones vero legis ab operum conditione pendeant.

2. Aliud argumentum. Gal. 3. *Quod ex lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide viuet. Lex autē non est ex fide, sed qui fecerit hæc homo, viuet in eis.* Quomodo hoc argumentum Pauli constaret, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera? Ait enim, *Lex à fide diuersa est.* Quare quia ad illius iustitiam requiruntur opera. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri opera. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imo extra operum meritum iustificari, qui fide iustificatur: quia fides eam, quam Euangelium offert iustitiā accipit. Euangelium autem eo differt à lege, quod operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Ergo, &c.

3. Rom. 4. Simile est & illud, quod contendit Apostolus, Abrahæ non habere gloriandi materiam: *quia fides illi sit in iustitiam imputata.* Et confirmationem subdit quod tum habet iustitiæ locus est, vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces dicendo: *Vbi sunt opera, illis debitum præmium expenditur.* Quod datur fidei, gratuitum est. Siquidem hic & verborum, quæ illic vtitur, sensus huc quoque pertinet, quod subnectit aliquanto post dicendo: Ideo ex fide obtinere nos hæreditatem, quia fide percipitur. Vnde id nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordia recumbit.

At fatemur, hominem iustificari fide: negamus autem sola fide: cum particula illa Sola non sit expressa in Scripturis.

Resp. Etiamsi non sit expressa: tamen necessario ex locutionibus sacræ Scripturæ, & ex Pauli disputationibus sequitur. Nam Paulus contendit, non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita: gratuitum autem non conuenit cum operibus. Ergo cum ait esse gratuitum, necessario sequitur, iustitiam constare sola fide.

Item Rom. 3. ait: *Iustitiam Dei manifestari in Euangelio*, iustitiam, inquam, sine lege. Si manifestatur in Euangelio: Ergo tota & integra, non dimidia manifestatur, & ibi continetur. Ergo lex in ea locum non habet.

Item, vbique Apostolus admittit iustificationem operibus, & attribuit fidei: Ergo soli

Quod non tantum Ceremonialem, sed Moralem etiam legem excludat Apostolus ad Romanos & ad Galatas.

At Apostolus ad Rom. loquitur de operibus ceremonialibus quæ vtiq. excluduntur à iustificationis ratione non autem excluduntur opera Moralia.

Resp. Absurdissima est hæc responsio. Nam constat Apostolum loqui de morali lege, non autem de ceremoniali tantùm. Patet.

Primo, ad probandum, quod non ex operibus iustificetur homo, sed ex sola fide, adducit hos locos in probationem. Qui fecerit hæc homo, viuet in eis: & maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Gal 3. 4. Non est autem promissa vita ceremoniarum cultoribus: nec maledictio denunciata earum transgressoribus. Ergo ij loci sunt intelligendi de morali lege. Si sunt intelligendi de morali lege, & per hos locos excludit Apostolus opera à iustificandi ratione: Ergo manifestum est, quòd excludat opera moralia.

Secundò, illæ locutiones, quas subiiciam, non competunt in legem ceremonialem, sed in moralem solùm. Iis autem locutionibus vtitur Paulus ad probandum, hominem iustificari non ex operibus posse, sed tantùm ex fide. Ergo, &c. Sunt autem istæ.

Ad Rom. 4. *Per legem cognitio peccati. Lex iram operatur.* Ratiocinatur autem sic Apostolus: Quoniam per legem cognitio peccati: ergo per legem non est iustitia. Quia lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia lex certam non potest reddere conscientiam: ergo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides ad iustitiam: ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur: ergo abscissa est gloriatio. Si data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit Deus omnia sub peccato, vt promissio daretur credentibus.

Cur Apostolus dicat opera legis non iustificare, non autem dicat opera simpliciter.

At Apostolus, cum ait opera legis, scilicet moralis, non iustificare, intelligit opera, quæ fiunt ante fidem: non loquitur autem de operibus, quæ fiunt post acceptam fidem. Ideo addit *legis*.

Resp. *Primo* etiam ibidem aliquando excludit opera absolute absque additione legis, vt cum ait Rom. 4. sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam, sine operibus. Eo quòd generaliter excludat omnia opera.

Secundo cur Apostolus vsus sit tali adiectione. Legis, non contentus opera nominasse, ratio est: Cùm vellet excludere a iustificandi ratione omnia opera: nominatim excludit opera illa, quæ Dei lege approbantur, quæque & iustitiæ titulo, & mercede digna haberi possunt. & de quibus solis controuersia moueri posset: quia exclusis iis facilè cætera quoque opera omnia extra legem Dei excluduntur quasi dicat Apostolus, si opera legis Dei excluduntur à iustificandi ratione: multo magis extera omnia opera, quæ Dei testimonio non approbantur.

Atqui excluduntur opera legis Dei. Ergo, &c. Nam quod tanti æstimentur opera, id habent potius à Dei approbatione, quam à sua ipsorū dignitate. Quis n. venditare Deo iustitiam audeat, nisi quam ipse approbarit? Quis tanquam illis debitam reposcere mercedem, nisi quam ipse promiserit? Hac ratione Gal. 3. volens probare Abrahamum ex operibus iustificari non potuisse vtitur hoc medio, dicendo: quòd annis fermè quadringentis & [illegible] post percussum fœdus, lata est lex. Ergo ex operibus iustificari nō potuit. Hoc argumentum quidam [illegible] [illegible] ridere dicendo: O Paule, quod argumentum est istud tuum. Lex lata est post percussum fœdus cum Abraham annis 430. Ergo ex operibus nō potuit iustificari? Nonne ante legem iusta esse poterant opera? Verum quia operibus non nisi ex Dei dignatione ac testimonio, tantum inesse momenti nouerat Apostolus: ideo pro confesso assumit, ante legem vim iustificandi opera non habuisse.

Hinc *tertio* patet, quod Apostolus excludat omnia opera, etiam fidei, i. quæ fide fiunt. Non. n. vocat opera legis, quia sine fide fiant: sed quia præcepta a Deo in lege: fieri verò non possunt, nisi per fidem. Modò ergo fiant per fidem, vel non fiant: dicuntur semper opera legis. Item excludit opera Abrahæ, quæ erant vtique optima opera. Ergo omnia excludit.

At fateor, hominem iustificari sola fide, sed fide per charitatem operante, ita vt iustitia nitatur charitate.

Resp. Non alia quidem fide iustificari hominem quam illa, quæ per charitatem operatur, dicimus: sed fides non sumit vim iustificandi ab illa charitatis efficacia. Inde non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem

vitamque æternam non mereri: imò potius iram Dei & mortem mereri.

Ergo si vis saluus fieri, necesse est, vt omni tua operum iustitia post tergum reiecta, sola Christi iustitia nitaris, eam fide amplectaris, in ea omnem fiduciam colloces, ea confidas ab capendeas. Hoc tibi constabit, si cogitaueris hæc:

I. Tribunal diuini iudicii, perfectamque *Dei iustitiam*. Age in die illa, cùm adstabis ante tribunal diuini iudicij, vt reddas rationem de tuis operibus, quo cum nam iudice tibi res erit? cum eo iudice, cuius fulgore (vt eum nobis depingit Scriptura, præ cæteris Iob) *obtenebrantur stellæ: cuius robore liquefiunt montes: cuius ira terra concutitur: cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes: cuius puritate inquinantur omnia: cuius ferenda iustitia nec Angeli pares sunt: qui nocentem non facit innocentem: cuius vindicta, cum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima.* Sedeat hic iudex ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? (ait Propheta *Iesa.* 33.) quis manebit cum ardoribus sempiternis? qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatē &c.

At prodeat ergo ille iudex: ego enim ambulaui in iustitiis &c. Stare igitur ante illum potero.

Resp. O cæce, quin potius imò & res ipsa id facit, vt nemo audeat prodire ante hunc iudicem, ... ad uersus eum terribilis vox intonat, videlicet: *Si iniquitates obseruaueris, Domine, Domine, quis sustinebit?* Psal. 130. Ergo

II. Considera temetipsum, tuam iniustitiam. *Primò* multa omisisti quæ facere debebas. *Secundò*, patrasti multa quæ non debebas. *Tertio*, bona etiam illa, quæ per Spiritum sanctum fecisti, non ea perfecta animi intentione, & cordis rectitudine, qua debebas, fecisti: imò bona quæ in te Spiritus sanctus operatus est, tu cordis tui vitio fœdasti. *Quartò* mala, quæ non perpetrasti, non ideò non perpetrasti, quia contra Deum esse sciebas, sed quia vel ad ea non incitabaris, vel timuisti pœnam. *Quintò*, totus totus quantus es, nonne fæces, peccatis scates, vndequaque iniquitatem spiras. Quomodo igitur iustitia operum nunc niti vales, ac securè ante iudicem illum adstare?

1. At mihi videor iustus esse, & securè posse comparere.

Resp. Ne fallamus nosmetipsos vana fiducia, etiamsi reliquis hominibus ei pares vel superiores nos esse ducimus. Nihil id ad Deum, ad cuius arbitrium reuocanda est illa agnitio. Sæpe putas te iustum esse & Deus videt, quam iniustus sis, quia intuetur corda nostra praua. Luc. 16. *Vos estis, qui iustificatis vosmetipsos. Deus autem intuetur corda vestra. At, quod hominibus altum est, abominabile est Deo.*

2. At fateor me esse peccatorem, atque ideò non posse fidere meā iustitiā, quæ nulla est: verùm non video, cur multi iusti, vt Iohannes Baptista, vt Elias vt Maria, vt ego si hic adessent, non possunt fidere iustitiā tantæ sanctitatis quam eis donauit Deus. Iam mihi videtur quòd si haberem illorum opera & iustitiam: possem confidere.

Resp. Si eorum iustitia & opera comparares aliorum hominum iustitiis, fateor, videbuntur tibi maximæ iustitiæ & sunt maximæ. Sed si ad Deum assurgas, & consideres, qualem iustitiam requirat Deus, vt securi ad eius tribunal adstare possimus, certò videbis, eas nullas pene esse, certò peribit omnis de operibus nostris fiducia. Iob. 4. *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? aut purior erit factore suo?* Simile accidit animæ nostræ erga Deum id quod erga visibile cœlum, corpori. Acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicientiæ suæ documenta capit. Si in Solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta, & obstupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum adspectu robur. Ad præsentiam Dei omnia horrent, concutiuntur in nihilum rediguntur: Ita iustitiæ nostræ ad adspectum iustitiæ Dei in nihilum rediguntur, iniustitiæ sunt. Hoc considerantes sancti, se nihil esse agnoscebant & fatebantur. Ideò.

III. Considera quid *Sancti* in sacra Scriptura exclament de tua iustitia. Iob. 4. *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem: quantò magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur donec erit de mane vsque ad vesperam succidentur.*

Iob. 15. *Ecce inter Sanctos eius nemo est fidelis, & cœli non sunt mundi in conspectu eius: quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit iniquitatem quasi aquam.*

Psal. 143. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Iob. 9. *Non iustus esse poterit homo cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere vnum pro mille.*

Hinc patet quanta sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem iustitiam ...nè animo conceperat Apostolus. 1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustus sum.

Quid tibi reliquū est, nisi vt sola Christi iustitia fidas? Sic Augustinus ad Bonif. lib. 2. cap. *Omnium ... sub hoc onere corruptibilis carnis, & in hac vita infirmitate gementium vna spes est: quod Mediatorem vnum habeamus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris.* Si vnica hæc sanctis spes est: vbi ergo operum fiducia?

Bernhard in Cant. ser. 61. *Et reuera vbi tuta firmaque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tantò illic securior habito, quantò potentior est ad saluandum. Fremit Mundus, premit corpus. Diabolus insidiatur: non cado; quia fundatus sum in firmam petram. Peccaui peccatum grande, turbatur conscientia, sed non perturbatur, quia vulnerum Domini recordabor.* Postea concludit: *Meum meritum proinde miseratio Domini. Non sum planè meriti inops: quamdiu non fuerit ille inops miserationum. Quod si misericordiæ Domini multæ: multus ego, æquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea: nempe factus es mihi iustitia à Deo.*

Item, Bernhard. in Psal. Qui hab. ser. 11. *Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum, qui totum hominem saluum facit.*

Et ita est sanè. Hoc vnicum salutis asylum in quo respirare tutò possint, tentationis exercitatæ conscientiæ, vbi cū iudicio Dei negotium est. Nam si, quæ lucidissimæ videntur stellæ, in suo splendorem suum perdunt solis aspectu: quid putamus vel rarissimæ hominis innocentiæ & iustitiæ futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? erit enim acerrimum illud examen, quod in abdita ... na, qualque cordis cogitatione penetrabit & quemadmodum ait Paulus 1. Corinth. 4. reuelabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Vrgebit accusator, Diabolus conscius omnium flagitiorum, ad quæ perpetranda nos impulerit. Illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ sola nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis sinceritas, hypocrisis tota concidet. Ad huiusmodi spectaculum qui se statum suum non dirigunt: suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quę in iudicio ... mox illis sit excutienda: non secus atque magnæ opes per somnium cumulatæ, expergefactis euanescunt, de quibus

Psal. 76. *Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Qui autem seriò tanquam sub Dei conspectu se vera iustitiæ regula quærent: illi certò comperient, omnia opera hominum si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinationem esse, ac sordes & quæ iustitia vulgo habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ gloria, ignominiam.

Iam descende ad teipsum considerandum, & ad trutinam diuinæ iustitiæ pondera iustitiam tuam tum comperies & experieris quod de se ait Iob: *Si innocentem me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum prauum comprobabit.* Iob. 9.

Esa. 53. *Omnes enim quasi oues errauimus, & vnusquisque in viam suam declinauit &c.*

At mihi non videor ita prauus & damnatus esse, vt tu facis.

Resp. Fateor quòd non videaris tibi & nemo sibi videatur. Prouerb. 21. *Cuique viro recta est via in oculis suis.* Item 16. *Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius.* Et hoc est malum nostrum, quia nobis indigemus cæcuti... us.

Sed nunquid hac hallucinatione absoluimur? imò verò subdit Salomon Prouerb. 16. *Dominus autem ponderat corda.* quasi dicat, dum homo externam ob laruam iustitiæ, quam præ se fert, se demulcet: interim Dominus latentem cordis impuritatem sua trutina examinat. Ne ergo illudamus nobis, sed

IV. Humiliemus nosmeipsos coram Domino, & cogitemus illud 1. Petr. 5. *Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam.*

De vera humilitate.

Sed quę humilitatis nostri ratio, nisi vt toti inanes ac vacui Dei misericordiæ locum demus. Non enim humilitas est si quid nobis residuum esse putamus si iustitiā nostrā aliquo loco habendā ducimus. Hæc est humilitas, de qua Scripturæ loquuntur. Luc. 1. *Deposuit potentes de sede,*

& exaltauit humiles. Soph.3. *Auferam de te exultantem, & residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino.*

Hic apertè ostendit, quæ sit superbia, quæ verò humilitas. Superbi sunt exultantes, id est, qui de sua iustitia de suis operibus, quasi rebus omnibus prosperis exultant. Humiles verò, qui suæ paupertatis cognitione affliguntur: miseriæ inopiæque suæ sensu consternati. Iis nihil reliquum facit, nisi vt sperent in Domino.

Esaiæ 66. *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum corde, ac trementem sermones meos?*

Esaiæ 57. *Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius in excelso, & in sancto habitans, & cum contrito humilique Spiritu, vt viuificet Spiritum humilium, & cor contritorum.* Cùm audis toties nomen contritionis: intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat.

Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus (iuxta Prophetam) exaltari.

Veræ humilitatis imago depingitur Luc. 18. in parabola de Publicano & Pharisæo.

Notandum hic Pharisæus agnoscit, iustitiam suam esse Dei donum, dicens: Gratias tibi ago, quòd non sum &c. & tamen, quia confidit se iustum esse, licet Dei dono, discedit a facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ confessione iniquitatis iustificatur. Oportet totum pectus omni propriæ iustitiæ fiducia & opinione exuere. Solis enim contritis & humilibus annunciatur Euangelium & salus.

Esa. 61. *Spiritus Domini super me, pauperibus euangelizandum misit me, sanare contritos corde.*

Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis.* Ergo si Christi vocationi locum dare libet: facessat procul omnis a nobis tum arrogantia tum securitas, quæ sumitur ex stulta propriæ iustitiæ persuasione nascitur, vbi homo habere se aliquid putat, cuius merito apud Deū commendetur: hæc verò, sine vlla prorsus persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitant: tanquam veterno quodam obstupefacti iacent, nec aspirent ad oblatam sibi misericordiam. Sed non minus excutiendus est talis torpor, quam abiicienda quæuis nostri confidentia: quo expediti ad Christum currere valeamus: quò vacui impleri ipsius bonis queamus. Nunquam enim satis illi confidemus, nisi de nobis diffisi: nunquam in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati.

Gratiæ ergo Dei apprehendendæ & obtinendæ, abiecta quidem prorsus omni nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus de verbis Apostoli cap. 1.) nostra merita obliti, Christi dona amplectimur.

Hæc ergo sit certa regula generalisque. Eum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus comparatum: qui seipsum non dico iustitia, quæ nulla est, sed vana, ventosaque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. Quia tantum quisque impedimenti obiicit Dei beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit.

Vt tota gloria Deo seruetur, sola fide iustificatur homo.

V. Considera, quàm atrox scelus sit, gloriam Deo detrahere, & sibi adscribere. Detrahis autem, si credas, te tuis operibus iustificari non iustitia Christi. Ergo, &c. Probatur Minor. Gloria solius Dei est hæc, quòd ipse sit iustus, & iustificās impium. Et ad hunc finem communicauit nobis iustitiam suam in Christo, vt manifestaret iustitiam suam. Et manifestat quidem, si solus agnoscatur iustus, & iustificans impium. Patet.

Rom. 3. *Omnes egent gloria Dei. Iustificantur gratis, id est, gratia eius, per redemptionem factam per Iesum Christum, &c. ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu.*

Vides iustitiam Dei non satis illustrari, nisi & solus in seipso censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet? Propter hoc vult omne os obturari & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo, quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Rom. 3. *Scimus autem, quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, dicit, vt omne os obturetur & reus fiat omnis Mundus Deo: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.*

Contra verò ex recognitione nostræ iniquitatis, nomē Dei glorificatur. Ezech. 20. *Recordabimini viarum, & omnium scelerum, quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis, quas commisistis: & scietis, quia ego Dominus: cum benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum scelera vestra pessima.* Si hæc in vera Dei notitia contrahentur, vt propiciante [illegible] conscientia attriti, nobis benefacere indignis [illegible] reputemus cur ergo tentamus idque malo nostro [illegible] particulam ex ista gratuitæ bonitatis laude, Domino [illegible]?

Iere. c. 9 similiter: *Ne glorietur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis, aut fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur in Domino glorietur.* Annon [illegible] hic, de gloria Dei nonnihil decedere, si in seipso glorietur homo. Ita est sanè. Nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostrâ gloriâ penitùs abdicati. Aduersum verò Deum gloriatur, quicunque in seipso gloriatur: quia ita demùm reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus cùm prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia.

Iesa. 45. *In Deo iustificabitur & laudabitur omne semen Israel.* q. d. in hunc finem a Domino iustificabuntur electi, vt in ipso, non alibi, glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat: proximo versu docuerat, nempe, vt iuremus esse in Domino iustitias nostras & fortitudinem nostram, dicens: *Et iurabit omnis lingua. Duntaxat in Domino, scilicet sunt iustitiæ meæ.* Notandum, non exigi simplicem confessionem: sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes.

At nequaquam glorior, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognosco.

Resp. Talis æstimatio esse non potest, quin fiduciam generet: nec fiducia quin gloriam pariat.

Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione, finem hunc esse spectandum: nempe, vt illius laus penes Deum solida integraque permaneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ, gratiam suam in nos effudit, vt sit ipse iustus. &c. Rom. 3. Vnde alibi, cùm docuisset nobis salutem contulisse, quò nominis sui gloriam illustraret: Postea quasi idem repetens, subiicit Ephes. 2. *Gratia enim estis saluati per fidem: & hoc non ex vobis: ne quis glorietur.*

Summa hæc est: Non posse hominem sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vendicare: quia tantundem de diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

Vt conscientia pacem habeat, sola fide iustificatur homo.

VI Cōsidera quietem conscientiæ coram Deo, quę haberi non potest, si statuatur homo iustificari ex operibus, non ex fidei iustitia. Iam verò si quæris qua ratione serenari queat coram Deo conscientia: non aliam reperies quàm si gratuita sibi iustitia Dei dono conferatur. Si enim statuas te iustificari ex operibus coram Domino oportere, quomodo vnquam conscientia tua quieta erit, quòd sis iustus coram Deo, cùm sentias te in aliquo te esse peccatum perpetrasse? Audi Salomonem Prouerb. 20. *Quis potest dicere, Mundum cor meum: purificatus sum à peccato:* nemo est certè qui non infinitæ colluuie obrutus. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet: quem tandem exitum habebit? An quasi benè composita sibi sint omnia cum Deo, suauiter conquiescet? An non potius diris tormentis lacerabitur cùm in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet. Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere, vel infernalibus terroribus obsideri necesse est. Nihil ergo proficimus de iustitia disserendo: nisi talem statuerimus, cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi anima nostra habebit, quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciemus demùm nos non fictitiam iustitiam reperisse.

Non ergo sine causa tantoperè hac in parte insistit Apostolus, dicens: *Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.* Rom. 4. Duo dicit: Primùm exinanitam & euacuatam esse fidem: si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset quando nunquam futurum est, vt certò apud se quisquam statuat, se legi satisfecisse: sicut reuera nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Sibi quisque restis esse potest qui se recto oculo intueri volet. Igitur in omnium animos subiret primò hæsitatio: demum & desperatio: dum pro se quisque subduceret, quanta debiti mole adhuc premeretur, quamque longè distaret ab imposita sibi conditione.

En iam oppressam extinctamque fidem: non autem fluctuari variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare, fidere est: sed constanti certitudine ac solita securitate animum obfirmare, habereque vbi recumbas ac pedem figas.

Subdit Apostolus secundum: irritam & euanidam fore promissionem. Si n. eius complementum a nostro merito dependet: quando tandem huc ventum erit, vt Dei beneficentiam promereamur? Quin etiam hoc secundum membrum ex primo consequitur. Siquidem non implebitur promissio, nisi credentibus. Collapsa igitur fide: nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide, hæreditas: vt secundum gratiam, ad stabiliendam promissionem. Abunde enim confirmata est, dum sola misericordia Dei nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se, misericordia & veritas: id est, quæcunque Deus misericorditer pollicetur: fideliter quoque præstat. Itaque sic spem totam sistere conuenit, & velut profunde figere, non respectare ad nostra opera, quo ex illis operibus subsidium aliquod petatur.

Sic agendum iubet Augustinus in Psal. 88. tract. primo. *In æternum regnabit Christus in seruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare.*

Bernhard. in dedicatione Templi, ser. 5. *Quis poterit salui esse de numero electorum Christi? At sic apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio, hæc tota ratio spei nostræ. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? quis scit an odio vel amore dignus sit? quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam plane fidem nobis succurrere necesse est, hic oportet succurrere veritatem, vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans, persuadeat cordibus nostris, quod filij Dei sumus. Per vtrumque autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam.*

Breuiter, sacra Scriptura indicat, non esse firmas Dei promissiones, nisi certa conscientiæ fiducia arripiantur: vbicunque est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronunciat. Atqui nihil quam vacillare aut fluctuari eas pronunciat eadem sacra Scriptura, si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est: aut ne veniant in considerationem opera: sed sola fides locum habeat. Cuius fidei ista hæc natura est, aures erigere, oculos claudere, id est, voci promissionis intentam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate, vel merito. Ita impletur illud Zach. 3. *Vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabis vir amicum suum subter vitem, & subter ficum suam.* Vbi Propheta innuit non aliter vera pace frui fideles: nisi post impetratam peccatorum remissionem.

Per quatuor hominum genera qui in Mundo sunt, ostenditur, quod nemo ex operibus iustificari possit coram Deo, sed semper egeat misericordia Dei & remissione peccatorum, qua fide accipiuntur. Atque ideo quod sola fide iustificetur homo coram Deo.

Quo res dilucidior fiat: qualis vellit esse toto vitæ decursu hominis iustitia excutiamus. Quadruplicem vero conditionem faciamus. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: secundo aut Sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulotenus sunt Christi: tertio, aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam manibus fucis tegunt: quarto, aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniam meditantur. Ij sunt quatuor vitæ gradus vel quatuor hominum genera in Mundo. Videamus opera singulorum.

De primo hominum genere, & eorum operibus sine iustitia.

Opera primi generis nihili sunt nisi peccata, & in ipsis primis hominibus, quando naturalibus dotibus censendi sunt, a vertice capitis, vsq; ad plantam pedis scintilla boni non reperietur. Hoc patet, quia Scriptura iis elogiis eos, id est, vniuersos filios Adæ commendat & exornat. Hierem. 17. *Prauum est cor hominis.* Gen. 8. *Omne figmentum cordis humani malum est ab adolescentia sua.* Psal. 94. *Cogitationes hominis vanæ sunt.* Psal. 14. *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si non est intelligens, non est requirens Deum, &c. non est timor Dei ante oculos eorum.* Gen. 6. Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est. Totus homo, caro. Si est caro, hos fructus parit, quos Apostolus enumerat Gal. 5. *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c.* Hæc scilicet est ipsorum dignitas: [illegible].

At nonne multi inter gentiles infideles, multa bona opera fecerunt: virtutibus plurimis præditi fuerunt, continentia, iustitia, fortitudine?

Resp. Etsi aliqui inter eos ea morum sanctitate polleant, quæ speciem aliquam sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus, Deum non moueri externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandum est, si quid ipsa valere velimus ad iustitiam: inspiciendum, inquam, penitus est, ex quo cordis affectu opera illa prodeant. De iis igitur operibus sic sentio.

Opera fidelium pleraque dona Dei sunt, &c.

Primo non inficior esse Dei dona, quæcunque in infidelibus apparent egregiæ dotes. Neq; vero sic a sensu communi dissideo, vt nihil interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem: ac Caligulæ vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, sæuitiam. Item inter obscœnas Tiberij libidines, & Vespasiani in hac parte continentiam. Denique inter iuris legúmq; obseruationem, ac contemptum. Tantum n. est Iusti & Iniusti discrimen, vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid n. ordinatum restabit in mundo, si hæc inter se confundantur? Differunt igitur illorum opera: legum obseruatio & contemptus. Patet. Primo videmus in vnoquoque, id est, in singulorum mentibus insculptam esse eiusmodi distinctionem, inter honesta & turpia facinora. Secundo: videmus quod Deus multis præsentis vitæ benedictionib. prosequatur eos, qui inter homines virtutem colunt: non quod externa illa virtutis imago minimum eius beneficium mereatur: sed quia ita placet Deo approbare, quantopere cordi sibi sit vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Ergo sequitur, Dei esse dona, qualescunque istas virtutes, aut virtutum potius imagines, quoniam nihil est vllo modo laudabile, quod non ab ipso Deo proficiscatur.

Omnia tamen peccata sunt.

Secundo: Nihilominus tamen verum est, quod scribit Augustinus contra Iulianum Pelagianum. lib. 4. c. 3. *Omnes à Dei verus religione alienos, vtcunque ob virtutum opinionem admirabiles habeantur: non modo nulla remuneratione dignos: sed magis punitione: quod pura Dei dona cordis sui pollutione contaminant.*

Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam Iustitiã, Continentiã, Amicitiã, Temperantiã, Fortitudinẽ, Prudentiã, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessime exequuntur: quia non sincero animi studio: sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel aliquo alio quouis obliquo affectu continentur a male agendo. Cum ergo ab ipsa cordis impuritate, velut a sua origine, corrupta sint: non magis inter virtutes ponenda erunt, quam vitia, quæ ob affinitatem & similitudinem virtutis imponere solent.

1. Cum perpetuum esse meminerimus recti finem esse, vt Deo seruiatur: quicquid alio contendit, iam merito amittit recti nomen. Atqui scopum non respiciunt infideles in suis operibus, quem sapientia Dei præscribit. Ergo tametsi officio bonum videtur, quod agunt, fine tamen peruerso, peccatum est. Constat ergo per Augustinũ quoque omnes Fabricios, Scipiones, & Catones in illis suis præclaris facinoribus, sic peccasse, quod cum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt, ad quem referre debuerunt. Non fuit igitur in illis vera iustitia: quia non actibus, sed finibus pensantur officia.

2. Si verum est, quod ait Iohannes 1. Ioh. 5. Non esse vitam extra Filium Dei: qui partem in Christo non habent, quales quales sint, quidquid agant vel moliantur: in exitium tamen & confusionem, æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt.

Secundum hanc rationem illud ab Augustino ad Bonifacium lib. 3. cap. 5. dictum est. *Religio nostra iustos ab iniustis, non operibus, sed ipsa fidei lege discernit, sine qua quæ vocantur bona opera, in peccata vertuntur.* Quare belle idem Augustinus in Psalmi 31. præfatione, talium hominum studium erroneo cursui comparat, dicens: *Quo enim magis strenue currit quis, eo longius à scopo recedit, adeoque fit deterior.* Quare melius esse contendit Augustinus, in via claudicare, quam extra viam bene currere.

3. Mala arbor non potest bonos fructus facere. Infideles autem sunt malæ arbores: quoniam sine Christi communicatione nulla est sanctificatio.

Ergo pulchros quidem & adspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus gerere possunt: bonos nequaquam.

Hinc facilè constat, & cernimus esse maledictum, nec modò nullius precij ad iustitiam, sed certi in damnationē meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.*

5. A gratia Dei si opponatur naturali hominis conditioni, apertius patet.

Clamat vtique sacra Scriptura; Deum nihil in homine reperire, quoad benefaciendum illi, incitetur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire.

Ergo nihil boni in se habet homo ante reconciliationem. Patet. Homo mortuus nihil ad vitam potest.

Atqui dum sui cognitione Deus nos illuminat, dicitur à morte nos suscitare, ac nouam creaturam facere, vt patet ad Ephesios.

Ephes. 2. *Deus, qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem, qua dilexit nos etiam cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo.*

Ergo si mortui sumus, quid possumus?

Quare arrogantiam istam valdè retundit Dominus in lib. Iob cap. 41. *Quis præuenit me, & vt tribuam ei?* omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicans Paulus eò confert ne putemus nos aliquid ad Deum afferre præter meram confusionem, dicens Rom. 11. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?*

Quare Apostolus ad Eph. 2. vt probet sola gratia Dei, non operibus, in spem salutis nos peruenisse: allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo Iesu ad bona opera, quę præparauit, vt in illis ambulemus: dicendo Eph. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in Christo, &c.* q. d. Quis nostrum iactet se sua iustitia Deum prouocasse, cùm prima nostra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus: citius ex lapide oleum, quam e nobis bonū opus exprimatur. Mirum profectò si homo tantę ignominię damnatus aliquid adhuc reliquum sibi audet facere.

Fateamur ergo cum Apostolo 2 Timoth. 1. *Nos vocatos vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum & gratiam eius, &c.*

Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei, quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

Hac confessione omni iustitia, vsque ad minimam particulam hominem spoliamus: donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit. Quoniam si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratiā iustificari. Nam Apostolus ait Rom. 11. *Gratia ea non est gratia, si est ex operibus.* 1. si quid opera valerent, ad eam promerendam Matt. 9. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* Si ergo soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quærimus?

6 Sed testimoniis sacræ Scripturæ rem agamus.

Esa. 59. Vbi deterso sit vniuersale humani generis exitiū, pulchrè ordinem restitutionis subtexit, dicens: *Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius: & vidit quia non est vir: & admiratus est quia non est qui intercedat. Et salutem posuit in brachio suo, & in iustitia sua se confirmauit.* Vbi ergo sunt iustitiæ nostræ si verum est, quod ait Isaias, neminem esse, qui in recuperanda sua salute Deo opituletur?

Sic Oseæ 2 Vbi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus agentem inducit, ait, *Desponsabo te mihi in perpetuū, in iustitia iudicio, gratia, & misericordia dicam non misericordiam consecuta: misericordiam consecuta.* Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo coniunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquit iustitiæ nostræ fundamentum.

7. Iam à vobis scire cupio, qui hominem cum aliqua operum iustitia Deo obuiam procedere fingitis, an omninò vllam esse iustitiam putetis, nisi quæ sit accepta iustissimo Deo: Id cogitare insanum est. Ergo in hominib. nondum reconciliatis vlla potest esse iustitia, quam totam vt pote inimicam, cum omnibus suis factis auersatur Deus. Quòd sint inimici Dei, antequam per Christum reconcilientur, patet Rom. 5. *Cum inimici essemus, &c.* Ab inimico nihil gratum sibi offerri potest. Ergo. &c.

8 Cum simus inimici Dei natura nostra: ipse prior nos diligit & reconciliat sibi Rom. 5. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo. &c. 1 Iohan. 4. *Non quasi nos dilexerimus eum, sed ipse prior dilexit nos, &c.* Oseæ 14. *Diligam eos spontanea dilectione quia conuersus est furor meus.* Ergo operibus non instigatur, sed sponte ad nos se inclinat eius dilectio. Principium autem dilectionis Dei erga nos, est ipsa iustificatio. Ergo cùm absque prenio amore nostri nos ipse prior diligat: etiam absque præuiis operibus nostris ipse nos iustificat.

At fateor, quòd nemo promeritus fuerit, vt Christus redemtionem nostram peragerect vt autem redemtionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuamur.

Resp. Cùm ait Apostolus: *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius cum inimici essemus*: non ita intelligitur, quod reconciliati quidem simus, in quantum quòd Christus effudit sanguinem pro nobis, sed tamen adhuc in eius redemtionis possessionem ingressi nondum simus, imò adhuc maneamus extra communionem Christi. Sed tunc dicimur reconciliati, cùm per Spiritum S. in Christi communionem inserti sumus. Si ergo reconciliati dicimur gratis, cùm essemus inimici & reconciliati tunc dicimur, cùm in redemtionis possessionem ingressi sumus: ergo in possessionem redemtionis ingredimur gratis, nec egemus aut adiuuamur operibus nostris, vt adeamus redemtionis possessionem.

Hoc igitur nota, quòd vtcunque à Christo redemti simus: donec tamen Patris vocatione inserimur in illius communionē: & tenebræ, & mortis hæredes, & Dei aduersarij sumus. Nam nec ab immunditiis nostris purgari nos & ablui docet Paulus Christi sanguine nisi dum purgationem illam Spiritus sanctus in nobis efficit.

1 Corinth. 6 *Et hæc aliquando quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi.* Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem valere in obedientiam & aspersionem sanguinis Christi dicens.

1. Pet 1. *Petrus Apostolus Iesu Christi, &c. per sanctificationē Spiritus, sancti, in obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi.* Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum adspergimur: ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quam est sine Christo peccator.

Maneat ergo illud Principium nostrę salutis esse quandam velut à morte ad vitam resurrectionem.

De secundo hominum ordine, & de tertio, &c.

Quod verò secundus hominum, nempe sceleratorum, licet baptizatorum, ordo: & tertius, nempe, hypocritarum: nihil boni habeant, nulla bona opera teneant, nullam veram iustitiam possideant, qua coram Deo iustificari possint, & illa fidere, patet hinc.

Conscientiæ impuritas, arguit vtrosq, nondum esse Dei Spiritu regeneratos. Non esse autem regeneratos, arguit in eis fidei defectum. Fidei autem defectus, arguit eos nondum esse Deo reconciliatos, nondum in conspectu eius iustificatos: quoniam ad hæc bona, non nisi fide perueniuntur. Cùm autem à Deo alienati sint: quid parere possunt, nisi illius iudicio execrabile. Ergo nihil habent, quo confidant suorum operum iustitiâ.

Hac quidem consententia stolida, cùm impii omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: si qua tamen edunt speciosa opera digna existimant, quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error quòd scelerati & nefariæ mētis conuicti, adigi tamen nequeunt, vt se iustitiæ vacuos fateantur, sed iniustos se agnoscentes, quia inficiari do non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vanitatem refutat Hagg. 2. Dominus, dicens: *Interroga sacerdotes, dicens: Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut aliud cibum admouerit, nunquid, sanctificabitur? Respondentes sacerdotes: Non. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum nonne contaminabitur, responderunt sacerdotes contaminabitur. Dixit Aggæus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt.* Vtinam hæc sententia intimis memoriæ nostræ arcanis insideat. Nemo est enim, quamlibet flagitiosissimus, qui, cum vno vel altero legis officio perfunctus fuerit, non putet, id sibi iustitiæ loco acceptum ferri. Contra reclamat Dominus, nullam inde acquiri sanctificationem, nisi corde priùs benè purgato. Neque eo contentus, asseuerat, illa cordis impuritate contaminari quæcunque à peccatoribus opera prodeunt. Facessat ergo nomen iustitiæ ab iis operibus, quæ pollutionis, ore Dominī damnantur. Et quidem hoc dicit de operibus, quæ sua lege mandata erant, quæ improborum spurcitia contaminari asserit.

Idem dicit per Esaiam. *Ne offeratis sacrificium frustrà, &c. Lauamini, &c.* Cur Dominus ita nauseat ad obsequium suæ legis? Imò verò nihil hic respuit, quod sit ex germana legis obseruatione: cuius initium esse vbiq; dicit sanctum sui nominis timorem. Illo sublato non modo nugæ sunt, quæ-

quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Prouer. 15. *Victima impiorum abominabiles Domino: vota iustorum placabilia.*

Constat ergo quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum regeneratis per Spiritum S. tam procul abesse a iustitia coram Deo, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi dixerunt, qui tradiderũt, non conciliari gratiam personæ apud Deum per opera: sed è conuerso, tum placere demum opera, vbi persona priùs inuenerit gratiam in conspectu Dei. Ideò ille ordo obseruandus de quo Gen. 4. Respexit Dominus primò ad Abel: secundò & ad munera eius. Vides Deum hominibus propitium, nunquam ad opera eorum respicere. Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ a nobis prodeunt opera benignè a Deo excipiantur. Porro sola fides est, qua corda purificantur, vt ait Spiritus S. per os Petri. Vnde constat primum esse in vera viuáque fide fundamentum.

De quarto hominum ordine

Videamus nunc quid habeant iustitiæ, quos in quarto ordine posuimus. Primò fateor dum nos intercedente Christi iustitia, sibi reconciliat Dominus, ac gratuita peccatorum remissione donat, nos pro iustis habere: cũ eiusmodi misericordia coniunctum simul esse hanc Dei beneficẽtiam, quod per Spiritum S. in nobis habitat, cuius virtute nostræ carnis concupiscentiæ magis ac magis in dies mortificantur, nos verò sanctificamur, i. consecramur Domino, in veram vitæ puritatem cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Atque ita, vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere.

Verùm dico etiam, quòd dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, remaneant tamen imperfectionis nostræ reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant, idque ne nostri obliti, animos tollamus.

3. Reg 8. *Non est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.* Qualem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt?

Sanctorum iustitia imperfecta & diminuta.

Hic *primum* dico, quod optimũ ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquam aliquid fæcis admistum habere. Seligat ex tota vita sua sãctus Dei seruus, quod in eius cursu putabit maximè eximiũ se edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet proculdubio alicubi, quod carnis putredinem sapiat, idque quoniam ea nunquam est nostra alacritas ad bene agendum, quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas est. Quanquam non obscuras esse maculas videmus, quibus respersa sunt opera sanctorum. Fac tamen minutissimas duntaxat næuos esse, sed an oculos Dei nihil offendent coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt. Habemus hic ne vnum quidem a Sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam confusionem.

Secundò, Etiamsi fieri posset, vt aliqua nobis essent omninò pura absolutaque opera: vnum tamen peccatum satis est, ad delendam extinguendamq. omnem memoriam prioris iustitiæ, vt Ezech. 18 ait, & confirmat Iacobus, dicens, Iacob. 2. *Qui offenderit in vno factus est omnium reus.*

Iam cùm hæc vita mortalis nunquam a peccato sit pura nec vacua: quicquid iustitiæ a nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum, & perditum in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur.

Denique, vbi de iustitia operum agitur: non opus legis respiciendum est, sed mandatum. Ideò si ex lege iustitia quæritur: frustrà vnum aut alterum opus proferemus, sed necessaria est perpetua legis obedientia. Quare illam, de qua locuti sumus, peccatorum remissionem, non semel vt multi opinantur, sed solidè nobis in iustitiam Deus imputat: vt impetrata præteritæ vitæ venia, posteà in lege iustitiam quæramus. Absit: hoc enim modo nos in spem falsam inductos redderet ac luderet. Cùm enim perfectio nulla obtingere nobis possit, quamdiu hac carne induti sumus: lex autem mortem ac iudicium omnibus denunciet, qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper lex, quo nos accuset, reosque agat, nisi contra misericordia Dei occurreret, quæ assidua remissione peccatorum nos subinde absolueret. Quare id semper constat si ipsi ex nostra dignitate æstimemus, quidquid meditemur, aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris studiis ac conatibus, morte & confusione dignos esse. Hæc duo vrgenda sunt. Primum, nullum vnquam extitisse pii hominis opus quod, si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Secundum. Etiamsi tale aliquod detur, quod tamen possibile homini non est, peccatis tamen, quibus laborare ipsum authorem certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere.

Atq. hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Hinc enim sequitur principalis conclusio, nempe: Ergo homo non solùm in principio iustificationis, sed per totam vitã, sola semper fide iustificatur coram Deo, id est, sola peccatorum remissione, plenaq. Christi iustitia fide apprehensa coram Deo iustus iudicatur, censetúrque. Aduersarij enim sic inquiunt.

Quòd homo non solùm in principio iustificationis, sed per totam etiam vitam sola semper fide coram Deo iustificetur &c.

At fatemur, hominem sola fide iustificari in prima iustificatione, i. in principio iustificationis, cùm is ex impio fit pius & iustus. Nulla enim merita, sed multa demerita præcesserunt. Verùm in secunda iustificatione, cùm ex iusto fit iustior: Dicimus hominem non sola fide, sed etiam ex operibus bonis iustificari, &c.

Resp. Si per iustificari accipitis & intelligitis bonum & sanctum fieri, ac renouari: nos quoque fatemur, non fide sola, sed omnibus virtutibus & operibus indies hominem magis iustificari, i. sanctiorem, melioréмque fieri. Iuxta quam significationem ait Ioh. in Apocal. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.* Si verò per iustificari intelligitis propria significatione, pro iustum apud Deum in perfecto eius iudicio censeri atque ita vt iustum & innocentem absolui & pronunciari: negamus hominem iustificari ex operibus suis coram Dei iudicio posse. Et ratio est quia opera hominis, quantumlibet sancti, semper sunt & imperfecta, & manca atq. ideò legi Dei nunquam satisfacientia, ita vt semper sancti egeant Dei misericordia, peccata ignoscente, & Christi iustitia iniquitates nostras obtegente: quia misericordia Dei, & quæ Christi iustitia, cùm sola fide apprehendantur & accipiantur a nobis, ideò dicimus sola fide hominem semper iustificari.

Sit ergo hæc propositio inuicta: Homo non solũ in principio iustificationis, sed etiam per totam vitam, sola fide, i. sola Dei misericordia, propter Christum peccata ignoscente & condonante, ac per fidem comprehensa, agnita, & per voluntatem acceptata coram Deo iustificatur; in propria significatione accepto vocabulo iustificari; nunquam autem ex operibus: cùm solus Christus sit homo ex operibus iustificatus in coram Deo.

1. Rom. 4. Abraham iustificatus fuisse sola fide scribitur, non eo tempore, quo idolis adhuc seruiebat: sed cùm multis iam annis vitæ sanctitate excelluisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde & eã legis obedientiam exhibuerat quæ ab homine mortali præstari potest. Et tamen habet adhuc repositam in fide iustitiam. Ergo nõ ex operibus vnquam iustificatus fuit coram Deo: ita vt non egeret misericordia Dei peccata condonante.

2. Habac. 2. *Iustus ex fide sua viuet:* Ibi non de impiis & profanis habetur sermo, quos Dominus non ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide.

3. Psal. 32. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.* Certè Dauid non loquitur de impiis, sed de fidelibus qualis ipse erat quia ex conscientiæ suæ sensu eo vtebatur. Vnde ait, *pro hac orabit ad te omnis Sanctus*: Ergo hanc beatitudinem id est, iustitiam, vt Paulus explicauit Rom. 4. non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet.

4. Legatio de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgatur, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur Apostolus. Ergo non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quam quæ illic describitur: Manet enim perpetuò Mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet: ac perpetua est mortis eius efficacia, nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ obteguntur.

5. Ephes. 2. Non ait Paulus, nos initium salutis accepisse ex gratia per fidem, sed ait: *nos saluatos per fidem, non ex operibus, ne quis glorietur.*

Quòd nos nostraque opera propter solam Christi iustitiam, quæ nos nostraque opera tecta sunt, Deo placeamus, gratique simus.

At neq; nos dicimus tanti esse intrinseca dignitate, opera nostra, vt ad iustitiam comparandam sufficiant, sed hoc acceptantis esse gratiæ fatemur, quod tantùm valeant.

Resp. Hanc quam vocatis acceptantẽ gratiam, Ego non aliam esse respondeo, quam gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater, dum innocentia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris, & innocentibus nos habeat. Iustitiam.n. Christi, quæ vt vna & perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest, pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari veluti sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes, & imperfectionum immunditiæ, non imputantur, sed veluti sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora aduenit, qua, confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adamo recipit: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cœlestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Hęc si vera sunt: nec vlla nostra opera ex se, nos Deo acceptos gratiosósque reddere queunt: nec ipsa opera placere ei possunt, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet.

Delicta nostra compensari operibus supererogationis non possint, &c.

1. At nos fatemur, iustitiam operum semper hic esse imperfectam: ac prętereà concedimus, quamdiu viuimus remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur. Sed addimus, delicta quæ committuntur, operib. supererogationis compensari apud Deum.

Resp. Quod dicatis, delicta nostra compensari operibus nostris aliis quę opera supererogationis vocatis: procedit hinc. *Primò*, quia putatis, hominem, qui partim legem obseruet, ea parte, qua legem seruat, operibus iustum esse coram Deo: id quod nõ admittitur. Ratio est: quia Dominus testificatur sæpe, se non agnoscere vllam operum iustitiam, nisi in perfecta suæ legis impletione. Gal 3. *Maledictus qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt ea faciat.* Iacob. 2 *Qui offenderit in vno reus est omnium* Ezech 18. *Iustus si conuersus fuerit à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnium iustitiarum eius non recordabor.*

Secundò procedit: quia non reputatis, quàm execrabilis res sit peccatum sed extenuatis illud nimium, quasi quod peccatum aliquibus, iisq; etiam imperfectis, & sæpè friuolis satisfactiunculis nostris compensari possit: cùm tamen vsque adeo grauis res sit, vt pro eo expiando oportuerit Filium Dei crucifigi.

Tertiò procedit, quia non putatis nec creditis remissionem peccatorum esse gratuitam. Si gratuita n. est: quomodo ergo peccata operibus nostris compensantur.

Sed contra hæc supererogationis opera, est illud Christi, Lucæ 17 *Cum feceritis hæc omnia, dicite serui inutiles sumus: fecimus n. quod debuimus facere.* Iubet hic Dominus, vt sincerè sentiamus & nobiscum reputemus, nulla sibi gratuita præstare officia sed debitas operas reddere. Et iure: Serui.n sumus, tot obsequiis defœnerati, quot defungi non possumus, etiamsi omnes nostrę cogitationes, omniáque membra in legis officia verterentur. Cùm ergo nos longè absimus ab impletione omnium, quæ præcepta nobis sunt: quomodo audebimus gloriari, nos cumulum addidisse ad iustam mensuram.

2. At hæc opera vocamus supererogationis, quæ fiunt à nobis, cùm tamen non sint præcepta, sed licet nobis ea facere & omittere. Fatemur autem in iis, quæ tenemur per legem Dei facere, nullum nobis supererogationis opus superesse.

Resp. Si quid boni operis inueniri potest, aut ab homine fieri potest quod non in lege contineatur: concedo opera supererogationis dari posse. Sed dicimus, nihil nobis, quod vel ad Dei cultum, vel ad dilectionem proximi conferat, in mentem venire posse, quod non sub lege comprehendatur, qua præcipitur Dilectio Dei ex toto corde, tota mente, cunctis viribus, & dilectio proximi peræqua ac nostri.

3. At 1. Corinth 9. Paulus gloriatur, quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare.

Resp. Animum aduertere conuenit, ad rationem illic assignatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Nam mali fraudulentique operarii & pseudoApostoli venditabant se hoc benignitatis lenocinio, quò & fauorem suis prauis dogmatib. conciliarent, & odium conflarent Euãgelio: Ita vt necesse fuerit Paulo, vel in periculum accersere Christi doctrinam vel eiusmodi artibus & lenociniis obuiare. Agedum si res media & indifferens est, Christiano offendicula incurrere cùm abstinere liceat: fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse Si autem hoc iure requirebatur abs prudenti Euangelij dispensatore: dico fecisse quod debebat. Deniq; etiamsi talis causa non appareret: verum tamen semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculiis, quæ iure ipso deberi Domino constat Ideò Christus Lucæ 17 ait: *Quam gratiam habet is seruo qui tota die laborarit.* Atqui fieri potest, vt seruus plura fecerit, vel maiore industria laborarit, quam nos ausi fuerimus ei imperare: & tamen nullam gratiam habemus isti Quantò minus expectare eam de iure à Deo debemus, etiamsi fecerimus, quæcunque fieri ab homine bona possunt.

In operibus nostris nec fidendum nec gloriandum est, &c.

Duæ potissimum pestes in hac parte, ex animis nostris abigendæ sunt *Primò*: ne quid fiduciæ in operum iustitia ponamus. *Secundò*: ne quid gloriæ illi adscribamus.

Fiducia expellitur his locis Esaiæ 64. *Iustitiæ nostræ omnes sunt tanquam pannus menstruata*: Et fœtent in conspectu Dei, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant Ergo non est fidendum. Psal 130. *Si iniquitates obseruaueris, Domine Domine quis sustinebit*: Iniquitatibus plenę sunt iustitiæ nostræ: Ergo nihil possunt nisi irritare Deum, nisi misericordię eius indulgentia sustineantur: Ergo non illis fidendum Psal 143: *Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Iob. 10 *Si impiè egero, væ mihi: si iustè, nec sic erigam caput.* Cur? tum quia id eget Spiritus sancti virtute tum quia tam modica est illa iustitia sua vt ad præsentiam Dei mox collapsura sit.

Gloria quoque expellitur necessariò, expulsâ fiduciâ. Quis.n gloriatur, aut laudem iustitiæ assignet operibus, quorum confidentia trepidet à conspectu Dei Ritè ergo tum purgatus erit animus, cùm nec in fiducia operum vlla ex parte recumbet: nec in gloria exultabit.

Nostra salutis causa quæ sint, &c.

At cur non fidam iis operibus, quæ sunt causæ salutis meæ?

Resp. Opera nostra nullo modo causa sunt salutis nostræ nisi ingressus ad possessionem salutis nostræ, vt dicetur.

Primò, Causa sufficiens salutis nostrę non sunt, sed Deus solus, id est misericordia Dei, & gratuita eius erga nos dilectio.

Secundò, Materialis non sunt, quia solus Christus cũ sua obedientia per gratiam nobis iustitiam acquisiuit.

Tertiò, Formalis vel instrumentalis est Fides ipsa. Has tres causas comprehendit Iohannes vna sententia, dicens: *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

Quartò, Finalis causa est, & diuinæ iustitiæ demonstratio: & bonitatis laus. Hoc docet Paulus, enarrans & alias tres causas, dicens: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificantur autem gratis, gratiâ ipsius.* En primam causam. Sequitur *Per redemptionem quæ est in Christo Iesu* En secundam Sequitur *Per fidem in sanguine ipsius* En causam tertiam, scilicet instrumentalem. Sequitur. *Ad ostensionem iustitiæ ipsius vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Christi* En quartam. Atque vt obiter quoque demonstret, iustitiam hanc reconciliatione constare. nominatim ponit Christum datum esse in reconciliationem. Ita Ephes. 1. Docet nos recipi à Deo in gratiam ex mera misericordia Secundò, id fieri Christi intercessione. Tertiò, fide apprehendi. Quartò, omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat Cùm igitur videamus, omnes nostræ salutis particulas extra nos constare: quid est, quod iam operibus vel confidamus, vel gloriemur.

Cur interdum sancti suas iustitias commemorent & quasi iactent, tum coram Deo tum coram hominibus, &c.

1. At cur in iustitia operum meorum confidere & gloriari interdũ non possum, cùm & sancti sæpe tum corã Deo, tum coram hominibus suas iustitias recensere, iactare, in

ctis gloriari & confidere (sicut 4. Reg. 20. *Memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum & placitum est in oculis tuis.* Psal. 7. *Iudica me, Domine, secundum iustitiam meam, &c.*

Resp. Quòd innocentiæ integritatisque suæ memoria sæpiuscule sancti se consolantur & consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent: id fit bifariam. Primo: vel quòd bonam suam caussam cum mala impiorum causa comparando securitatem inde victoriæ concipiũt, non tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritaque aduersariorum condemnatione. Secundò: vel quòd etiam sine aliena comparatione, dum se coram Deo recognoscunt, nonnullam illis & cõsolationem, & fiduciam affert propriæ conscientiç puritas. De priore ratione postea videbimus, nunc de posteriore disseremus.

2. At si sancti commemoratione iustitiæ suæ coram Deo, & fiduciam & consolationem in conscientia capiunt: quomodo ergo hoc conuenit cum illo quod suprà dictum est, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum.

Resp. Hæc conuenientia est. Primò sancti, cùm de fundãda constituendaque salute sua agitur: citra operum respectum, in Deum solummodo, & in solam Dei bonitatem oculos intendunt: Neque ad ea ullomodo ante omnia, tanquam ad exædificationis principium se conuertunt, sed tanquam in complemento conquiescunt. Secundò postquam verò hæc fundata & erecta, & stabilita est conscientia solius misericordiæ Dei cõsideratione: postea operum quoque consideratione eadẽ conscientia stabilitur: quatenus scilicet ea illa bona, testimonia sunt Dei in nobis habitantis & regnantis. Cùm igitur ista hæc operũ fiducia locum nõ habeat: nisi totam priùs animi fiduciam in misericordiam Dei rejeceris, non debet hæc operum fiducia videri contraria fiduciæ solius Dei misericordiæ, vndè pendet.

3. At si non est contraria operum fiducia, fiduciæ misericordiæ Dei: cur ergo eam excludis, negasque fidendũ & gloriandum in operibus bonis?

Resp. Dum excludo operum fiduciam, hoc duntaxat volo: ne mẽs Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium reflectat, sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem Christiana mens fulciat & confirmet. Nam si, dum memoria repetuntur, quæcunque in nos dona Deus contulit: sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminamur ad summam illam bonitatis lucem contemplandam: multò magis bonorum operum gratia, quæ Spiritũ adoptionis nobis datum commonstrat, erit instar potentissimi radii diuini vultus, quò ad perfectè videndam Dei faciem illuminemur.

Cùm igitur a conscientiæ innocentia fidem suam confirmant Sancti, & exultandi materiam sumũt, nihil aliud, quam a fructibus vocationis, se in filiorum locum à Domino cooptatos esse reputant.

Ergo quod a Salomone traditur, Prou. 14. *In timore Domini fiduciam esse securitatem:* & quod interdum sancti quò exaudiantur a Domino, hanc obtestationem vsurpant, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate, locum in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento nullum habent: sed tum demum valent, si a posteriori sumantur. Et ratio est: quia & nullibi est timor ille, qui securitatem plenam obfirmare queat: & Sancti talis sibi integritatis conscii sunt, cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtæ. Quomodo igitur locum habere possunt in iaciendo firmandæ conscientiæ fundamento.

Quod vero valeant, si à posteriori sumantur, patet.

Nam quia ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus argumentum capiunt: ideo inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus auxilium Dei confirmant, cum in re tanta Patrẽ experiuntur.

Sed nota, quod ne id quidem possunt, nisi primum Dei bonitatem nulla alia quam promissionis certitudine obsignatam apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiũt a bonis operibus: nihil erit incertius, nihil infirmius. Quandoquidem si per se opera æstimentur: non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam testantur.

Videmus iam non eam in Sanctis fiduciam operum esse, quæ vel merito eorum aliquid tribuat (quando ea non aliter, quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant: non aliter quam vocationis signa, vnde suam ipsorum electionem reputent) vel quidpiam deroget gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab hac illa dependet, nec sine hac subsistit.

August. in Psal. 137. paucis verbis, sed eleganter significat, cùm ait: *Non dico, Domine, opera manuum mearum ne despicias: exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus: sed opera manuum mearum non commendo. Timeo enim, ne, cùm inspexeris, plura inuenias peccata, quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio: Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt, &c.*

Duas causas ponit Augustinus, cur non ausit sua opera venditare Deo. Primò, quia si quid bonorum operum habeat, nihil illic videat suum. Secundò, quia id peccatorũ multitudine obruatur. Vnde fit, vt plus inde timoris & consternationis sentiat conscientia, quam securitatis. Ergo non aliter vult Augustinus Deum intueri velut sua rectè facta, quam vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit, ipse perficiat.

Opera nostra causas esse consequendæ salutis, quomodo id intelligendum sit.

Quid est, quòd bona fidelium opera, caussas esse cur Dominus illis benefaciat, & vitam æternam det, sacra Scriptura ostendit? vt Genes. 22. *Quia fecisti hanc rem, propterea benedicam tibi.*

Resp. Necesse est, vt stet inconcussum, quod anteà posuimus: nempe Primò, Effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse. Secundò, Materiam in Filij obedientia. Tertiò, Instrumentum in Spiritus sancti illuminatione, id est, Fide. Quartò, Finem esse tantæ benignitatis gloriam. Illis nihil obstat, quo minus opera Dominus tanquam causas inferiores amplectatur. Sed vndè id? Nempe, quos sua misericordia æternæ vitæ hæreditati destinauit: eos ordinaria dispensatione sua per bona opera inducit in possessionem illius hæreditatis. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam vocat. Bona opera præcedunt: sequitur hæreditatis possessio. Ergo ob hanc dispensationem opera bona vocat causas possessionis vitæ æternæ. Hac igitur ratione, ab operibus interdum vitam æternam deducit: non quod illis referenda sit accepta, sed quia quos elegit, iustificat, vt demum glorificet (vt ait Rom. 8.) Ideò priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo sequentis facit. Ac quoties assignanda est vera causa, non ad opera confugit sacra Scriptura, sed in sola misericordiæ Dei cogitatione nos retinet, vt patet ad Rom. cap. 6. *Stipendium peccati, mors est: gratia Dei vita æterna.* Cur non, vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatũ, mortis: ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constituta erat antithesis: Stipendium peccati mors: Stipendium iustitiæ vita. Sed Apostolus id quod erat, exprimere ista voluit comparatione: meritis hominum deberi mortem: vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositam.

Conclusio principalis & status controuersiæ de Iustificatione.

Iam quod præcipuum est in hac causa, expedinimus: nempe iustitiam, quia si operibus fulciatur, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit: ideo sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideóque sola fide contineri. Hæc autem est summa ratio.

1. Operum iustitia, in perfecta solummodo absolutaq; legis obseruatione consistit. Hæc maior patet: quia Gal. 3. *Maledictus, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, vt ea faciat.* Ezec. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur.* Iacob. 2. *Qui offenderit in vno, factus est omnium reus.*

Nullus autem homo in hac vita peruenit vnquã, aut perueniet, aut peruenire potest ad perfectam absolutamque legis impletionem, ita vt nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Prou. 24. *Septies in die cadit iustus.* 1. Ioh. 1. *Si dixerimus, peccatum non habemus, mentimur, & veritas non est in nobis.* Matt. 6. *Dimitte nobis debita nostra.* Psal. 143. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Ergo ex operibus iustificari nemo potest, sed sola Dei misericordia, sola Christi iustitia nobis imputata: ideóque sola fide.

Quòd necessaria & vtilia sint bona opera, & ad quid, &c.

At nunquid igitur, quia iustificare nõ possunt hominẽ

coram Dei iudicio, ob hoc frustranea sunt opera nostra, quæ per Spiritum sanctum in nobis fiunt?

Resp. Absit: imò & necessaria sunt, & maximè vtilia.

Primò necessaria sunt ad iustificationem fidei corā Deo non vt causæ, sed vt effectus. Nā iustificari non potest homo absque fide vera recipiente iustitiam Christi oblatā, & remissionem peccatorum per Christum. Fides autem sine suis necessariò cohærentibus effectibus, nempe operibus bonis stare non potest. Ergo sicut fides ad iustificationem necessaria est tanquam causa instrumentalis recipiens: ita opera necessaria sunt tanquam effectus inseparabilis à fide, & tanquam fines iustificationis. Ideò enim gratis iustificamur per fidem, vt bene operemur, & per bona opera glorificetur Deus.

Secundò, necessaria sunt ad consecutionē vitæ æternæ, non tanquam causæ (propriè loquendo) meritoriæ: vna enim Christi iustitia & sola Christi opera, meritoria propriè fuerunt vitæ æternæ: Sed tanquā necessariæ viæ, per quas ordinariè Deus electos suos ad possidendam vitam æternam eis iam ante Mundi cōstitutionem paratam, & in iustificatione fidei donatam ducit. Ephes. 2. *Ipsius enim factura sumus, conditi in Christo Iesu, creati in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Et ob hoc dicūtur causæ non vt nobis adiudicetur vita æterna, sed vt in eius possessionem ingrediamur. Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione Mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi cibum: sitiui & dedistis mihi potum, &c.* quasi dicat opera pietatis, quæ fecistis, effecerunt, non quidem vt vobis parata sit & donata vita æterna, cùm hæc vobis à principio Mundi parata fuerit, absque operibus vestris: & cùm vobis donata sit in benedictione, id est, in iustificatione fidei, sed effecerunt, & causa fuerunt, vt nunc ingrediamini ad possidendum regnum iam ante vobis paratum.

Tertiò, necessaria sunt ad iustificationem inhærentem, tanquam causæ. Homo enim iustitia inhærente iustificatur ex operibus, id est sanctificatur, renouatur, iustus fit, iuxta quem sensum loquuntur Scholastici, & ante eos, Patres: & ante hos, Ioh. dicens Apoc. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*

Quartò vtilia sunt ad conseruandam, ad augendā fidem. Item ad multa bona tum spiritualia, tum corporalia, tū in hac vita, tum in alia à Deo promerenda, & obtinenda, vt postea dicetur.

De bonorum operum meritis.

Diuersæ sunt istæ duæ quæstiones: vtrum ex operibus iustificemur: Et, vtrum opera, licet ad iustificandum non sufficiant, homini tamen aliquam apud Deum gratiam promereantur. Ideò valdè hallucinantur, qui ad probandam operum iustificationē, afferunt testimonia Scripturarum, quæ probant opera alicuius esse apud Deum pretii, & quæ operibus meritum aliquod apud Deum tribuere videntur. Primam quæstionem absoluimus: nunc absoluemus & alteram.

Vtrum hoc nomen, Meritum, vsurpari in Ecclesia debeat. Videtur quòd sic. Quia hoc passim vsi sunt Patres antiqui Augustinus, & alii. Secundo cum operibus nostris dentur præmia: & propter illa nobis multa bona dari testetur sancta Scriptura. Ergo, &c. Sed ex altera parte videtur quod vsurpari non debeat.

Primò, quia S. Scriptura non vtitur hoc nomine. Nos autem loqui debemus iuxta Scripturam, in iis, quæ pertinent ad fidem. Ergo.

At imò Scriptura vtitur hoc nomine. Primò, Eccl. 16. *Misericordia faciet locum vnicuique, secundum meritum operum suorum.* Secundò Hebr. 13. *Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.*

Resp. ad primum: In textu Græco deest vox illa, Meritum, sed ita habet: [illegible]

Ad secundum: Græcè sic habet, [illegible], id est, in talibus enim hostiis sibi bene complacet Deus: siue tales hostiæ placēt Deo, & gratæ sunt eo.

Secundò, non est necesse vsurpari hoc nomen, cum precium bonorum operū alio nomine explicari vtilius possit vt per Mercedis.

Tertiò, cum hoc nomen in se fastuosissimū sit, certè nihil quam obscurare Dei gratiam, & homines praua superbia imbuere potest.

Ad primum respondeo: Licet Patres vsi sint hac voce: tamen semper eam aliquibus particulis additis mitigant, ne veritati præiudicare videantur. Vnde sæpè meriti dignitatem prosternunt. August. de prædest. sanct. *Humana merita hic conticescant, quæ perierunt per Adam: & regnet quæ regnat Dei gratia per Iesum Christum.*

Chrysost. in Gen. hom. 35. *Nostra, si quæ sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt ac debitum: At Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo.*

Bernhard. in cant. ser. 68. *Proinde merita habere cures: habita data noueris: fructum speres, Dei misericordiam: & omnia periculum euasisti paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis.* Sed relicta contentione de nomine ad rem ipsam veniamus.

Quantum apud Deum mereantur opera nostra, &c.

Quid mereantur opera nostra, Scriptura ostendit, cum Dei conspectum ferre posse negat: quia immunditia plena sint. Quid deinde promeritura sit perfecta legis obseruatio, si qua reperiri posset: eadem sacra Scriptura ostendit, cum docet Luc. 17. vt nos inutiles seruos reputemus, cum fecerimus omnia quæ præcepta sunt nobis, quia nihil gratuitum impenderimus Deo, sed debitis obsequiis tantum defuncti simus, quibus non est habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animosque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est, quicquid in operibus est, quod laudem meretur, nullam esse guttam, quam propriè nobis adscribere debeamus. Id si reuera serióque cognoscamus: euanescet quælibet meriti non fiducia modò, sed opinio. Bonorum igitur operum laudem, non inter Deum & hominem partimur, sed totam, integram, inuiolatamque ac illibatam Domino seruamus. Tantum hoc homini assignamus quod & ipsa, quæ bona erant, sua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine, quantumuis perfecto exit, quod non sit aliqua macula inquinatum.

Vocet igitur in iudicium Deus, quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiā agnoscet: hominis vero confusionem.

Placent itaque Deo bona opera: nec suis autorib. sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco, referuntur: non quia ita meruerint, sed quia diuina benignitas hoc illis ex se ipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera, indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi, quod diuinæ totum est munificentiæ. Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is, qui vsumfructum in agro alieno ob liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vindicet: an non huiusmodi ingratitudine, eam ipsam, quam tenebat, possessionem amittere meretur? Item, si manumissus à Domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo sese venditet: an non dignus est, qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus est demum fruendi beneficii vsus, si nec plus arrogamus nobis, quam datum est, nec boni autorem sua laude fraudamus: quin potiùs sic nos gerimus, vt residere quodammodo apud eum videatur, quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est: videant singuli & reputent, qualis Deo debeatur.

Quod Christus sit nostra iustitia, sapientia, & quomodo, &c.

In Architectura Christianæ doctrinæ, fundamentum posuit Paulus apud Corinthios, præter quod nullum poni potest: & super quod extrui cætera omnia debent. Hoc fundamentum est Christus Iesus. Quale verò fundamentum nobis est Christus? An quod initium nobis fuit salutis, vt posteà complementum a nobis sequeretur? & viam aperuit tantùm, per quam ipsi posteà nostro marte pergeremus? absit: sed fundamentum est, quia factus est nobis tota iustitia nostra, sanctificatio, & redemptio, vt antè explicauerat Apostolus, dicens: *Qui factus est nobis iustitia, sapientia, sanctificatio, &c.* non dicit Christum missum esse, quò nos ad iustitiam consequendam iuuet, sed vt ipse sit nostra iustitia, nostra merita, nostra sapientia.

Quomodo vero Christus est nostra iustitia?

Primò, quia in ipso electi sumus ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuinum beneplacitum. Eius morte ipsi à mortuis damnatione redēpti, ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cœlesti: quod per

ipsum

ipsius sanguinem Deo sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quòd illi ita insertitiam vitę ęternę quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi, &c.

Secundo, quia per ipsum recipimus Spiritum S. quo renouati in parte incipimus in nobis ipsis iusti esse, iustitia inchoata.

Tertio, quia talem eius participationem adepti licet adhuc simus in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: licet peccatores simus: ipse nobis coram Deo est iustitia: licet immundi, ipse est puritas, licet infirmi & inermes, & Satanæ expositi: ipse est nobis fortitudo, qua pro nobis Satanam conterat, inferorum portas confringat: mundum vincat: licet morti adhuc obnoxij, ipse nobis est vita. Recurret quòd omnia illius nostra sunt, & nos omnia in illo habemus, in nobis nihil. Super hoc fundamentum ædificari nos conuenit: super iustitiam ipsius nostram fundare: super sua merita nostra adiungere: nullúmque opus aggredi debemus sine fide, id est nisi prius certa animi fiducia definierimus, illud propter Christum Deo placiturum.

Argumenta contra fidei iustificationem, & eorum solutiones, &c.

At videtur, quòd malum sit prędicare, homines non ex operibus iustificari, nec salutē mereri, sed tantùm per fidē in Christum: Quia ex hoc sequuntur duo mala. Primum, abolentur bona opera, atque ab eorum studio abducuntur homines. Secundum, nimis facile iter ad iustitiam sternitur, cùm in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docetis: & hac illecebra homines suapte natura plus nimiò procliues ad peccandum alliciuntur.

Quòd per fidei iustitiam non tolluntur bona opera, sed magis stabiliuntur.

Resp. Non solùm non tolluntur bona opera per fidei iustificationem, sed etiam magis stabiliuntur & eriguntur.

Primò, non prædicamus fidem bonis operibus vacuam: sed fidem ad iustificationem requirit, quæ efficax sit per charitatem. Ergo non destruuntur opera per fidei iustificationem. Vnde Rom. 3. *Nunquid per fidem destruimus legem: absit: imo stabilimus legem, &c.*

Secundo, non prædicamus iustificationem, quæ sine operibus bonis constet: imo iustificationem fidei absque bonorum operum studio esse nō posse asserimus: quin ad hoc gratis per fidem iustificari hominem propter Christum dicimus, vt per hanc regeneratus valeat implere mandata. Vnde Rom. 8. *Nā quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum.*

Hoc tantum interest, quòd, cùm fidem & opera bona necessariò inter se cohærere fateamur: in fide tamen, non in operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione explicare promptum est, si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit.

Quare ergo fide iustificamur, non operibus? Quia non operibus, sed fide apprehendimus iustitiam Christi, quâ vna Deo reconciliamur. Hanc vero apprehendere non possis, quin & sanctificationem apprehendas. Datus enim nobis Christus in iustitiam, sapientiam, sanctificationem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo nexu coniuncta hęc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redemit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Vis ergo in Christo iustitiam adipisci? Christum ante possideas oportet. Possidere autem non potes, quin fias eius sanctificationis particeps, quia in frusta discerpi non potest. Cùm ergo hæc beneficia non nisi seipsum erogando fruenda nobis Dominus concedat, vtrumque simul largitur, alterum sine altero nunquam.

Patet igitur, quomodo non sine operibus quidem sed tamen non per opera iustificemur, quia in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur, quam iustitia.

Stimuli ad bona opera efficacissimi &c.

Illud quoque falsum est, abduci homines à bonorum operum studio, cùm illis merendi opinionem tollimus. Nam quod aiunt, nullam fore curam instituendæ vitæ, nisi spe mercedis proposita, tota errāt via. Si enim hoc tātum agitur, vt homines mercedem spectent, cum Deo seruiunt, & illi suas operas locent ac vendant: parum proficitur. Gratis enim coli vult Deus, gratis amari: & illum cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non cessat.

Porrò, si incitandi sunt homines ad bona opera: nemo potest acriores admouere stimulos, quam a redemptionis & vocationis nostrę fine. Quales adhibet verbum Domini cùm dicit Hebr. 9. *Quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti.* Lucæ 1. *Fecit redemptionem plebi suæ vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Tit. 2. *Apparuit gratia Saluatoris nostri Dei, omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè iustè & pie viuamus.* 1. Thess. 5. *Quoniam non posuit nos Deus in iram sed in acquisitionem salutis per Iesum Christum Dominum nostrum, qui mortuus est pro nobis.* Ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate.* 2. Corinth. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio luci cum iniquitate. Vos enim estis templum Dei viui.* 1. Thessal. 4. *Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem: quia hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Ad Rom. 6. plenum est stimulis ad bona opera totum illud caput, absque tamen vnquam mercedis nomine. 1. Iohann. 4. totum plenum est ardentissimis facibus, ad inflammandum corda nostra charitate in proximos: absque tamen nomine mercedis, dicens: *Diligamus nos inuicem: quia charitas ex Deo est.* Item *Charissimi, si Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere.* 1. Iohan. 3. *In hoc manifesti sunt filij Dei à filiis Diaboli, quia omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem.* Rom. 12. Quoniam sumus vnum corpus in Christo, inde hortatur ad mutua inter nos charitatis officia. Iohannis 13. *Exemplum dedi vobis vt sicut ego feci ita & vos.* 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.* Philipp. 2. *Hoc sentite in vobis, quod & in Iesu Christo.*

Pleni sunt Apostolorum libri hortationibus ad bona opera, citra meriti mentionem semper. Imo inde potius ducuntur exhortationes quòd nullo nostro merito, sola Dei misericordia stet nostra salus. Patet ad Rom. 12. Vbi postquam tota epistola disseruit, nullam esse nobis spem vitæ, nisi in Christi iustitia: deinde ad exhortationes veniens, per illam Dei misericordiam, qua nos dignatus est, obsecrat, dicens. Ro. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*

Quod si qui gloria Dei non adeo vehementer afficiuntur: memoria tamen beneficiorum eius sufficientissima est quæ tales ad benefaciendum incitet.

Neque tamen respuo aut vitupero illud adhortationis genus, quo adhortantur ad bona opera, a spe mercedis recipiendæ, cùm eo sæpe vtatur Spiritus S. in Scripturis, idq; ne vllam omittat animandi nos vndique rationem. Sed hic dico multa.

Primò, quòd illud adhortationis genus à spe mercedis non est vnicum, neque præcipuum genus.

Secundum, quod exordium adhortandi inde sumendum non est.

Tertium, quod neque illud genus vsui & vtile est, nisi illa doctrina præoccupauerit, nempe solo Christi merito, quod per fidem apprehenditur, nos iustificari. Et ratio est: quia nulli ad sanctitatis studium & ad bona opera apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc de fidei iustificatione imbiberint prius. Quod & Propheta innuit, dicens Psalm. 130. *Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam, &c.* Vbi Hebraicus textus habet: Verum apud te propitiatio est, & propterea timeris. Nullum enim esse Dei cultum ostendit, nisi agnita eius misericordia, qua sola fundatur & stabilitur.

Illud verò secundum falsissimum est, homines scilicet inuitari ad peccandum, cùm gratuitam peccatorum remissionem, in qua est iustitia nostra, affirmamus. Nos enim dicimus duo. Primum, tātam esse peccatorum nostrorum fœditatem, vt nullis nostris operibus, sed solo Christi sanguine abstergi, sola gratuita peccatorum condonatione deleri possit. Secundum, hanc peccatorum remissionem, nobis quidem esse gratuitam non autem Christo, cui tam magno constitit, nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium fuit, quod Dei iudicio solueretur. Hæc qui audiunt, an non maiorem debent concipere horrorem peccati, quam si bonorum operum adspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent,

quomodo non horreſcat ſemel purificati, denuò ſe in lutum prouoluere quò huius fontis puritatem quantum in ſe eſt conturbent & inficiant? audi Cant. 5. *Laui pedes meos* (ait anima fidelis) *quomodo rurſum inquinabo illos?*

Quòd fides efficiat, vt Legis promiſſiones irritæ non ſint.

II. Aut promiſſiones Legis (verbi gratia cùm Dominus promittit vitam & benedictionem, ſi fecerimus legem) omninò irritæ ſunt, aut non. Irritas dicere, abſonum eſt: ſi non ſunt irritæ: ergo cùm ſint alicuius efficaciæ, manifeſtum, quòd non ex ſola fide, ſed etiam ex operibus iuſtificetur homo.

Reſp. Si in lege hæreamus promiſſiones eius omninò irritæ fiunt, & ſola nos maledictio manet: idq. quia ſolis totius legis factoribus promiſſiones legis factæ ſunt: maledictio verò intemerata tranſgreſſoribus. Nullus autē poteſt inueniri perfectus legis cultor. Ergo irritæ manent & maledictioni obnoxij reddimur. Vt igitur ab hac maledictione liberemur, & vt promiſſiones legis irritæ non ſint, oportet nos liberari a legis ſeruitute in libertatem Euangelicam, libertatem, inquā ſpiritualem, quæ oſtendat conſcientiam liberam eſſe a maledictione legis, quā illam lex vinctam tenebat. Hanc autem à legis ſeruitute liberationem & maledictionem aſſequimur, cùm per fidem miſericordiam Dei in Chriſto apprehendimus: qua ſecuri certiq. de peccatorum remiſſione, quorum ſenſu nos pūgebat lex, reddimur. Hoc modo per fidem liberamur a legis maledictione. Secundò, per hanc eandem fidem, legis promiſſiones irritę non manent: quia per fidem agnoſcimus, Chriſtum pro nobis totam legem impleuiſſe, atq. ita promiſſionum legis impletionem nobis impetraſſe: atque ita perfectam iuſtitiam nobis donaſſe. Præter hoc fides etiam impetrat Spiritum S. qui efficit, vt legem, ſi non perfectè, ſaltē magna ex parte faciamus. Hæc verò opera legis quę facimus ex fide, per Spiritum S. Deus acceptat, ac ſi perfectiſſima eſſent: non propter ipſa opera in ſe, ſed propter nos, iam Chriſto per fidem iunctos.

Vnde patet quòd per fidem promiſſiones legis impleantur nobis: primò perfectiſſimè in Chriſto, cuius perfecta obſeruatio, noſtra eſt. Secundò imperfectè etiam in nobis, quorum obedientia propter Chriſtum acceptatur, vt perfecta.

Ad argumentum igitur reſpondeo formaliter: Legis promiſſiones irritæ omnino manent, niſi aliam ex fide iuſtitiam fuerimus adepti.

At abſonum eſt, eas irritas eſſe.

Reſp. Abſonum eſſet irritas eſſe, ſi hoc ex defectu Dei procederet: ſed cùm procedat ex defectu noſtro, qui legem non facimus ob noſtram prauitatem abſonum non eſt. Et ideò ne irritæ manerent, Deus aliam nobis iuſtitiam in Chriſto donat: vt ita iuſtitia legis impleretur in nobis. Per quem Chriſtum etiam fit, vt noſtra opera, licet imperfecta, tamen Deo grata ſint, & benedictionibus remunerentur.

Tres cauſæ, quæ opera noſtra grata Deo reddunt, & vt benedictionibus Dei ornentur, efficiunt, &c.

Fateor igitur fidelium operibus rependi, quę iuſtitię & ſanctitatis cultorib. in lege ſua Dominus promiſerat. Verùm in hac retributione conſideranda ſemper eſt cauſa, quæ gratiam operibus conciliat. Ea triplex eſt.

Prima, quòd Dominus, auerſo ab operibus ſerui ſui intuitu, quæ confuſionem magis, quàm laudem perpetuò merentur, ipſum in Chriſto complectitur, ac ſola fide intercedente, citra operum ſubſidium reconciliat ſibi.

Secunda, quia opera, non æſtimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia huc honoris attollit, vt alicuius pretij habeat.

Tertia, quia ea ipſa cum venia ſuſcipit non imputata imperfectione: qua omnia inquinata peccatis magis, quàm virtutibus accenſenda alioqui forent.

Atq. hinc apparet, quantoperè deluſi ſint illi, qui bellè ſe omnia abſurda euaſiſſe putarunt, cùm dicerent: non intrinſeca quidem ſua bonitate valere opera ad ſalutem demerendam: ſed tamen valere ex pacti ratione quia ſic illa Dominus ſua liberalitate tanti æſtimauit. Atqui non obſeruabant interim, quæ meritoria opera eſſe volebant, quantum abeſſent à promiſſionum conditione, niſi & iuſtificatio ſola fide ſubnixa, & peccatorum remiſſio, per quam à maculis bona quoque opera abſtergi neceſſe habent, præcederet. Itaq. ex tribus diuinæ liberalitatis cauſis, quibus fit, vt accepta ſint fidelium opera, vnam tantùm adnotabant, duas, & quidem præcipuas ſupprimebant, &c.

III. Actorum 10. ait Petrus: *In veritate comperio, quod non ſit perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deū, & facit iuſtitiam, acceptus eſt illi.* Hinc videtur, quòd homo rectis ſtudijs, & bonis operibus concilies ſibi Deum: imò quòd operibus flectat Deum ad miſericordiam:

Ergo non ſolius Dei beneficium eſſe videtur, quòd ſalutem conſequamur.

Reſp. Homo antequam per fidem reconciliatus ſit Deo, non poteſt vllis operibus, nec flectere Deum ad miſericordiā, nec ſalutem cōſequi: quia peccata omnia ſunt opera, quæ non ſunt ex fide: ideóque nec acceptus eſt Deo ipſe, nec opera ſua. De hominib. igitur non gratis per fidem in Chriſtū iam regeneratis ſed adhuc infidelibus, non loquitur Petrus, quando ait: In omni gente homo timens Deum, & faciens iuſtitiam, acceptus eſt illi: Patet: homo. n. infidelis, nec timet Deum, nec facit iuſtitiam, nec acceptus eſt Deo. Ergo, &c. Vbi verò homo per fidem reconciliatus eſt gratis propter Chriſtum Deo: tunc accepto Spiritu ſancto incipit etiam timere Deum, & facere iuſtitiam: atque ita ob hęc etiam opera bona acceptus eſt Deo, qui non poteſt non exoſculari, quæ per Spiritum S. ſuum in illo efficit opera. Et de his loquitur Apoſtolus. Hæc eſt n. acceptio qua poſt ſuam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque reſpectu. Notandum tamen, quòd Deo accepti ſunt fideles, operum ratione, non aliter, niſi quia illorum cauſa & gratia. Dominus ipſa quoque opera ſua acceptatione dignatur. Quia enim accepti ſunt ipſi Deo propter Chriſtum, ita etiam opera illorum accepta ſunt Deo propter ipſos, in quibus reſpicit faciem Chriſti ſui dilectiſſimi. Vnde potius his locutionibus deſcribuntur quales ſint ij, qui accepti ſunt Deo, quam propter quid accepti ſint.

In hunc modū accipiendi ſunt omnes loci, qui clementem ac miſericordem Deum iuſtitię cultoribus eſſe teſtātur. Vt illud Moſis Deuter. 7. *Dominus Deus tuus, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus ſe, & cuſtodientibus præcepta ſua in mille generationes.* Non quia diligunt Deum, ideo Deus cuſtodit pactum & miſericordiam. Sed deſcribitur, quales ſint illi, quibus cuſtodit pactum.

Ita 2. Reg. 8. *Domine Deus Iſrael, qui cuſtodis pactum & miſericordiam, ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo.* Sicut n. Dominus in omnibus miſericordiæ ſuæ pactis integritatem & ſanctimoniam vitę viciſſim à ſeruis ſuis ſtipulatur, ne ludibrio ſit ipſius bonitas, néve quis inani ob eam exultatione turgidus benedicat animæ ſuæ ambulās interim in prauitate cordis ſui: Ita in fœderis communionem admiſſos vult hac via in officio continere: Nihilo tamen minùs fœdus ipſum & gratuitum initiò ſeritur, & perpetuò manet tale. Huc referatur illud quoque Pſalmi de ciuibus Eccleſiæ, Pſal. 15. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam innocens manibus & mundo corde.* Hic non deſcribitur fundamentum, quo fideles coram Domino ſubſiſtant: ſed modus, quo & in ſuū conſortiū eos clementiſſimus Dominus introducit, & in ipſo tuetur confirmatque. Quia enim peccatum deteſtatur, & iuſtitiam amat, ideò quos ſibi coniungit, eos Spiritu ſuo purificat, vt ſibi regnóque ſuo reddat conformes.

Ergo ſi prima cauſa quæratur, vnde pateſiat Sāctis acceſſus in Dei regnum, vnde habeant, vt conſiſtant in eo ac permaneant prompta eſt reſponſio, quia Dominus eos ſua miſericordia & adoptauit ſemel, & perpetuò tuetur. Si autem quæratur modus, is ad regenerationem eſt deſcendendum, eiúſque fructus, qui Pſalmo illo recenſentur.

Opera Legis cur vocentur Iuſtificationes.

IV. At bona opera in ſacra Scriptura vocantur Iuſtificationes, iuſtitięque titulo ornantur. Ergo ſignum eſt, quòd iuſtificent.

Reſp. Opera bona, ſi æſtimentur ex Legis natura quæ quidem Lex perfectam iuſtitiam continet in ſe, verè ſunt iuſtificationes, & ſi fierēt ſicut Lex pręcipit, iuſtificarēt. Si verò cōſiderentur & æſtimentur ex propria ipſorum conditione, prout fiunt ab homine corrupto, nō ſunt iuſtificationes, nec iuſtificare poſſunt: nempe quia ob carnis noſtrę debilitatem nunquam fiunt, ſed fieri debent. Dominus n. ea, quæ Lege continentur, mandauit hominibus in iuſtitiam, ſed eam iuſtitiam non exequimur, niſi totam Legem obſeruando: quálibet enim tranſgreſſione corrumpitur.

Cùm ergo Lex nil niſi iuſtitiam præſcribat: ſi in ipſam reſpicimus, iuſtitia ſunt ſingula eius mandata. Si homines ſpectamus, à quibus nunquam iuſtitiæ laudē non conſequuntur,

tur, tum quia non omnia seruantur, tum quia quæ fiunt, aliqua ex parte vitiosa sunt, &c.

Homines interdum ex operibus iustificari dicuntur in Scriptura sacra: & quomodo.

V. At interdum sacra Scriptura dicit, homines iustificari ex operibus. vt Deuter. 6. *Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia.*

Resp. Huiusmodi locutiones, sunt promissiones legales quæ annexa impossibili conditione nihil probant.

At sunt alia, de quibus idem respondere non possis. Vt illud Deuter. 24. *Erit que tibi pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum.* Item quando Phinees Zelum Dei declarauit, in vindicando Israelis probro: ait Scriptura imputatum fuisse ei in iustitiam, dicens, Psal. 105. *Exstitit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio: & reputatū est ei in iustitiam in generatione & generationem, vsque in sempiternum.*

Ergo non sola fide iustificatur homo.

Resp. Opera possunt cōsiderari bifariam. Primò vel ex sua dignitate & merito: & hoc modo non possunt iustificare hominē, qui ea facit, quia non sunt ita perfecta, vt satisfaciant legi Dei. Et iuxta hunc modum, loquitur sacra Scriptura, quando dicit, hominem ex operibus iustificari non posse. Secūdò, vel ex acceptatione diuinæ bonitatis, siue prout fiunt ab homine Christiano, grato Deo, & remissione peccatorum donato, dilectóque in Christo. Et hoc modo Deus acceptat illa vt iusta, & imputat ea homini ad iustitiam: nempe, quia quicquid in illis operibus imperfectum est Christi perfectione cōtegitur, quicquid nquorum ac sordium est, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicii diuini quæstionem veniant.

Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, qui bus impediuntur homines, ne quicquam Deo gratū proferāt: sepulto etiam imperfectionis vitio, quod bona quoque opera fœdare solet: tunc quæ fiunt a fidelibus bona opera, iusta censentur, & in iustitiam imputantur. Verùm hanc aliundè quam à suo merito, æstimationem habent, nempe à Christi merito, & quia præcessit peccatorum remissio fide accepta. Et iuxta hunc modum intelliguntur sententiæ iam allegatæ.

Quod si constat, à iustificatione fidei proficisci, vt opera alioqui impura, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore iustitiæ imputentur: Ergo sola fide non tantum nos, sed etiam opera nostra iustificantur. Ergo opera sunt effectus iustificationis fidei, non autem causa iustificationis.

Beatus qui timet Dominum: qui suffert tentationem quomodo intelligantur &c.

VI. Cùm beatitudo sit idem, quod iustificatio, vt patet ad Rom. 4. beatitudo autem sæpe attribuitur iis, qui bona opera faciunt, vt Psal. 1. *Beatus vir, qui timet Dominū: Qui miseretur pauperis: qui non ambulat in cō. silio impiorum. Qui suffert tentationem. Beati qui custodiunt iudicium & iustitiam. Beati immaculati, pauperes Spiritu, mites, misericordes.*

Ergo operibus iustificatur homo.

Resp. Psalmus attribuit beatitudinem peccatorum remissioni, quæ fide accipitur, & confirmat Paulus ad Rom. 4. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.*

Quando verò attribuunt beatitudinem operibus, intelliguntur sic: quod si homo verè timeret Deum, verè misereretur pauperis, faceretque omnia, quæ lex iubet: beatus esset. Sed quoniam nullus reperitur, qui perfectè timeat Deum, misereatur pauperis, omniaque legis mandata impleat, ideò conficitur, neminem ex operibus beatum verè dici posse, sed ex sola peccatorum remissione. Vbi vero hanc beatitudinem, quæ est in peccatorum remissione, obtinuit homo: tunc etiam timens Deum, licet imperfectè sufferens tentationem, &c iustus prædicatur: quia ita acceptatur apud Deum, non merito operum, sed merito primæ beatitudinis fidei.

Quomodo factores legis iustificentur.

VII. Rom. 2. Non auditores legis, sed factores iustificabuntur.

Resp. Non concludit hominem iustificari ex operibus legis, sed tantùm, iustitiam non consistere in cognitione tantùm legis qua superbiebant Iudæi, sed in perfecta obseruantia legis, quam cum nullus in hac vita habere possit: sequitur ergo, nullū ex operibus legis iustificari posse.

Ex hac igitur sententia Pauli potius infertur, ex operibus non iustificari hominem: quàm iustificari ex operibus, sic:

Iustitia legis in operum perfecta obedientia sita est.

Atqui nemo iactare potest, se per opera legi satisfecisse. Ergo

A lege nulla est iustitia.

Quomodo sancti petant à Deo iudicari secundum suam ipsorum iustitiam. & eam examinandam Deo offerant.

VIII. At fideles sæpe suam iustitiam examinādam Deo audacter offerunt, ac secundum eam se iudicari postulāt. Vt patet Psal. 7. Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Psal. 17. Exaudi Domine, iustitiam meam, probasti cor meum, & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Ps. 18. Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam: quia custodiui vias, &c. Item, Psal. 2 . Non sedi in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus.

Resp. Cum sancti gloriantur de sua iustitia, eamque examinandam Dei iudicio offerunt: primò nec de seipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur, sed speciatim causam in iudicium disceptandam afferunt. Secundò, nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum & sceleratorum comparatione, iustitiam sibi arrogant. Ex iis igitur locis non probatur sanctos ex operibus iustificari, vel illis confidere in iudicio Dei.

Nam *primò*, cùm de homine iustificando agitur nō tantùm quæritur, vt bonam in re aliqua causam habeat sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiā Deū iudicium implorant: non seipsos omni noxa solutos, & omni ex parte inculpatos offerūt, sed cùm in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen eum esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum causam, in qua innocentes opprimuntur, illi commendāt. Ergo non contendunt ex operibus iustificari hominem.

Secundò, dum sancti secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ puritati Dei responsura sit, si seuerè conquiratur, sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatémque suam Deo compertam, gratámque esse norūnt: non reformidans inter se & illos iudicem Deum inuocare.

Exempla 1. Reg. 26. Sic cùm Dauid Sauli dicebat: *Reddat Dominus vnicuique secundum iustitiam & veritatē eius* non intelligebat, vt Dominus vnumquemque per se examinaret, ac muneraretur pro meritis, sed Dominum attestabatur, quanta esset sua innocentia præ Saulis iniquitate. Ita de Paulo dicendum, quum se gloriatur habere bonum conscientiæ testimonium, se cum simplicitate versatum. Ait enim 1. Corin. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Cur ita ait? quia sciebat Dei iudicium, humanam lippitudinem transcendere. Vtcunque ergo pij contra impiorum hypocrisin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant vbi tamen cum solo Deo negotium est. omnes vno ore clamant, dicentes, Psal. 143. *Non intres in iudicium cum servo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Quomodo Deus reddat vnicuique secundum opera sua.

IX. At legitur sæpè, quòd vnicuique reddat Deus secundum opera sua. Ioh. 5. *Et procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.*

Resp. Illæ locutiones ordinem consequentiæ magis, quàm causam indicant. Extra dubium enim est, Deum iis misericordiæ suæ gradibus salutem nostram consummare, dum Electos a se, vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sua misericordia Dominus suos in vitā suscipiat: quia tamen in eius vitæ possessionem ipsos per viam bonorum operum deducit: non mirum, si secundum opera sua dicantur coronari, quibus operibus haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronā præparantur. Quin hac ratione appositè dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incumbendo, vitam æternam meditantur. Neque tamen inde sequitur, vel ipsos esse autores suæ salutis, vel ab ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simulac per Euangelii notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi consortium: inchoata est in illis vita æterna. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, oportet perfici vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porrò, cùm iustitia & sanctitate Patrem cœlestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant, &c.

Quomodo vita æterna vocetur merces operum nostrorum, &c.

X. At sæpè vita æterna vocatur merces operum nostrorum.

Resp. Primò hoc firmum & æternum est: vitam æternam dari solis Dei filiis in hæreditatem. Filii autem sunt per fidem in Christo. Ergo, &c. Vnde Paulus Gal. 4. *Vos estis per fidem. Quod si fil. & heredes.* Matt. 25. Cùm electos suos Christus vocat in possessionem vitæ æternæ, adiungit hæreditatis iure eam possidendam, dicens: *possidete*, &c. Non ergo eam meremur nostris operibus, sed donatur gratis, quia filii per fidem sumus.

At cur ergo vocantur merces operum nostrorum?

Resp. Vno exemplo Abrahæ patefiet ratio, cur vocentur merces. Ante natum Isaac, promissum erat Abrahæ semen, in quo benedicenda erant gentes omnes. Multis post annis, vt erat oraculo iussus, Abraham ad immolandum filium se accingit. Hâc obedientia defunctus, recepit promissionem: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus quia fecisti hanc rem benedicam tibi.* Vt est Genesis 22. Quid audimus? An obedientia sua promeritus est Abraham benedictionem Dei, cuius promissionem receperat, antequam ederetur præceptum de occidendo filio? Hic profectò citra ambages tenemus, Dominum remunerare fidelium opera iis bonis, quæ illis iam ante cogitata opera dederat, nihil dum causæ habens, cur ipsis benefaceret, nisi suam misericordiam. Et tamen non ludit nos Dominus, cùm ait, se rependere operibus quod gratis ante opera donauerat. Donauerat ius, rependit possessionem, & ideo non ius vitæ æternæ vocatur merces, sed dominium vitæ verò vitæ possessio vocatur merces & retributio. Hoc autem modo loquitur Dominus, vocans vitam æternam mercedem, vt nos tot miseriis in hoc mundo oppressos ad perseuerandum in bonis operibus & patientia, quibus vitæ possessionem reddit, animet. Non ergo promittit operibus mercedem ad inflandos gloria animos, sed ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem. Quare cum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam: primò cum Augustino excipio, qui de Gratia & libero Arbitrio ad Valentin. ait: *Cui redderet iustus iudex coronam, nisi donasset gratiam misericors Pater. & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? Quomodo ista debita redderentur, nisi prius illa indebita darentur?* Secundò, addo dicens: *Quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, ab conderet sua indulgentia: quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum est immensa benignitate aboleret.* Solet enim Augustinus gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur cum operibus rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat: Nam præterquam quod in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul fæcibus quibusdā inquinata esse docet, vt satisfacere non possint, si ad iudicii eius regulam examinentur. Vnde Ecclesia cùm sepelit mortuos, statim incipit: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine: quia nullus apud te iustificabitur homo nisi per te peccatorum tribuatur remissio. August. ad Bonif. lib. cap. fatetur aliis verbis, bonorum operum iustitiam inde pendere, quod per veniam Deo approbantur: & fides soluit peccata, quæ in bonis operibus sunt, &c.

Quomodo ob patientiam persecutionum propter Christum digni habeamur Regno Dei &c.

XI. 2. Thess. *Gloriamur pro tribulationibus vestris, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei, vt digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini. Siquidem iustum est apud Deum, retribuere iis qui affligunt vos, afflictionem: & vobis, qui affligimini, relaxationem nobiscum.*

Ergo ob persecutiones patienter latas, homo dignus habetur regno Dei.

Resp. Nulla hic meriti dignitas significatur, sed quia Pater vult eos, quos elegit filios, Christo primogenito conformari sicut oportuit illum primò pati, & ita intrare in gloriam suam, ita nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cœlorum. Tribulationes igitur dum patimur pro Christi nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis, quibus oues gregis sui signare Dominus solet. Hac igitur ratione digni habemur regno Dei, quia stigmata Domini nostri Iesu Christi portamus in corpore nostro, quæ sunt filiorum Dei signa.

Quomodo iustum sit vt Deus remuneret opera nostra bona?

XII. Heb. *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis.*

Resp. Meminerimus primò quod hæc promissio, vt cæteræ omnes, nihil fructus nobis allatura esset nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ incertitudo incumberet. Secundò. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequiis etiam nostris quamlibet indignis non defuturam a Dei benignitate retributionem. August. Psalmo 32. & 109. *Fidelis Dominus, qui se nobis debitorem facit non aliquid à nobis recipiendo, sed omnia promittendo.* Promissiones autem Dei gratuitæ sunt: Ergo iustum est, vt Deus seruet suas promissiones, remuneretque opera nostra: non ob suum ipsorum meritum, sed ob Dei gratuitam promissionem.

Quomodo charitas sit vinculum perfectionis.

XIII. At Col. 3. *Charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis:* Ergo etiam est vinculum iustitiæ, quæ est perfectio.

Resp. Primò non sequitur de perfectione Iustitiæ, sed de perfectione Ecclesiæ quando bene simul membra cohærent.

Secundò: Est, quia tamen omnes deficiunt à complemento charitatis, ideò omnibus spes perfectionis abscissa est, &c.

LOCVS XII.

DE SIMILITVDINE ET DIFFERENTIA NOVI ET VETERIS Testamenti, &c.

Quàm necessarium & vtile sit tractare de veteri & nouo Testamento.

CVm suprà summam doctrinę, quæ ex vera Dei nostrique notitia in salutis communionē peruenimus exequuti simus. Nunc tractare de similitudine ac differentia veteris & noui Testamenti & vtile & necessarium est.

Primò vtile: Cùm enim constabit, quoscunque homines ab initio mūdi Deus in populi sui sortem cooptauit, eos hac lege, atq. huius doctrinę vinculo sive hoc fœdere fuisse illi fœderatos, quo & nos fœderati sumus. Valde confirmabitur fides nostra in Christum, vt quæ non res noua fit, sed antiquissima. Quia etiam tum Prophetæ, tum Apostoli plurimum differre vetus testamentum à nouo prædicant, ideò ad Scripturarum intelligentiam vtile fuerit, si assignemus vtriusque Testamenti differentias.

Secundò vtile: Cùm enim furiosi quidam Anabaptistæ non aliter de populo Israelitico sentiant & prædicent, quam de aliquo porcorum grege: vt quos negant à Deo in hac terra saginatum citra spem vllam immortalitatis cœlestis: ideò pro arcendo hoc pestifero errore necesse est, vt ostendamus, quid simile quidve dissimile habeat vetus illud, quod olim cum Israelitis fœdus, ante Christi aduentum, Dominus pepigit, & quod nunc, eo manifestato, percussit nobiscum.

In quo conueniant, & in quo differant vetus & nouum Testamentum.

Vetus ac nouum Testamentum substantia & reipsa vnum prorsus atque idem sunt: Administratione autem variant. Primò igitur de similitudine, secundò de differentia dicam.

De similitudine aut potius vnitate veteris & noui Testamenti.

Tria potissimùm sunt, in quibus consistit essentialiter similitudo & vnitas veteris & noui Testamenti.

Primum, res promissæ ac legatæ. Eædem enim res spirituales atque æternæ promissæ illis fuerunt quæ & nobis: nec carnalis opulentia ac felicitas mera fuit Iudæis proposita (vt putant Anabaptistæ) ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuerūt sicut & nos cooptati atque huius adoptionis reuelatio fuit illis tum Oraculis, tum Lege, tum Prophetis certò commendata.

Secundum ratio promittendi ac benefaciendi. Eadē enim mera Dei bonitas, misericordia & indulgētia fuit in causa, cur & illis & nobis res spirituales & cœlestes Deus promiserit, & benefecerit: neque fœdus, quo cōciliati illi fuerunt, vllis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuit suffultum, sicut & nostrum suffultum fuit.

Tertium, meritum obtinendi res promissas. Eundem enim Christum Mediatorem, quem habemus & cognoscimus

mus nos, etiam illi habuerunt & cognouerunt: per quem & Deo coniungerentur, & promissionum eius compotes fierent.

Cùm in iis tribus essentia Testamẽti consistat, & hæc tria tam illis, quàm nobis fuerint: Ergo Testamentum vetus & nouum, essentiâ ac reipsâ vnum prorsus ac idem sunt.

Quòd verò hæc tria tam illis fuerint quàm nobis, nunc patefaciã per singula. Et primò de rebus exhibitis ac promissis dicendum: in quo vno plus controuersię nobis est, quàm in reliquis duobus.

De prima conformitate, nempe, quòd eædem res spirituales & æterna promissa Iudæis fuerint, quæ & nobis.

Quod igitur non opulentia carnalis ac felicitas mera fuerit Iudæis proposita, ad quam demum adspirarent, sed quod in spem immortalitatis fuerint cooptati, sicut & nos: atque huius adoptionis reuelatio fuerit illis, tum Oraculis, tum Lege, tum Prophetis confirmata: patet ex iis locis.

1. Ab eodem Euangelio illis promisso, & nobis reuelato. Idem Euangelium promissum illis fuit, quod etiam nobis reuelatum:

Rom. 1. *Segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas in sanctis Scripturis, de Filio suo, &c.*

Rom. 1. *Nunc autem iustitia Dei* (quæ scilicet annunciatur per Euangelium) *manifestata est, testificata à Lege & Prophetis.* Atqui Euangelium, cùm sit bonum nuncium, quo melius inueniri non potest, annunciat res cœlestes & æternas nobis à Deo promissas & paratas, neque hominum corda in presentis vitę lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: nec terrenis delitiis affligit, sed spem in cælo repositam annuncians illuc quodammodo transportet. Patet.

Eph. 1. *Postquam Euangelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitæ promissionis.*

Col. 1. *Audiuimus fidem vestram in Christo Iesu, & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cælis, de qua audiistis per sermonem veracis Euangelij.*

2. Thess. 2. *Vocauit vos per Euangelium nostrum in acquisitionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi.* Vnde & vocatur Euangelium, verbum salutis, potentia Dei ad saluandum fideles, & regnum cælorum.

Ergo cùm Euangelium idẽ promissum illis fuerit, quod & nobis reuelatum, & Euangelium sit doctrina spiritualis, ad vitæ incorruptibilis possessionem aditum aperiens, rẽsque cœlestes annuncians: ne putemus eos, quibus promissum ac denunciatum fuit, præterita neglectáque animi cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudum, obstupuisse.

At promissiones, quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ, nouo populo, i. nobis, non illis sunt destinatæ.

Resp. Quod etiam illis destinatę sint promissiones Euangelij quæ in Lege consignatæ sunt. Nam Rom. 3. *Scimus quoniam quæcunque Lex loquitur, iis qui in Lege sunt, loquitur:* & quæ in Lege continentur, ad eos, qui sunt sub Lege, diriguntur.

Ab hoc etiam loco probatur secunda & tertia conformitas: nempe, quòd illorum fœdus non solum easdem res continebat, quas & nostrum: sed etiam secundò & eadem gratuita Dei misericordia constitit: & tertiò eadẽ Christi intercessione fuit confirmatum, qua & nostrum constitit & confirmatum fuit. Nam Euangelium quod illis promissum, & nobis reuelatum fuit, non solùm prædicat res spirituales & cœlestes, vt iustitiam, remissionem peccatorũ, vitam æternam, sed etiam secundò nihil aliud, quàm paterna Dei indulgentia iustificari hominem peccatorẽ, pręter suum meritum pronunciat: & tertiò totum hoc propter Christum, & in Christo fieri affirmat, i. tota Euangelij summa in Christo terminatur. Quis igitur Iudæos expertes Christi facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum Christus est? Quis alienos reddere à gratuitę salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam?

2. Ab exemplo Abrahæ: Ioh. 8. *Abraham exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est:* Ergo agnouit Christum & iustificationem fidei recepit: atque eodem fœdere Deo iunctus fuit, quo & nõs. Hoc verò Paulus vniuersale ostendit in populo fideli, cùm ait:

3 Heb. 13. *Christus heri & hodie, & semper* Ibi enim non simpliciter de Christi ęterna diuinitate loquitur, sed eius manifestatione, quæ perpetuò fidelibus fuit dispensanda.

4. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis cãticis. Lucæ 1. reuelatam in Christo salutem, exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abrahæ & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si ergo Christum suum exhibendo, iusiurãdũ sui veteris fidem soluit Dominus: dici non potest, quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

5. Quin etiam Apostolus non fœderis tantùm gratiâ pares nobis facit Israelitas, sed etiam Sacramentorum significatione, cùm ait 1. Corint. 10. *Patres nostri omnes sub nube fuerunt: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum spiritualem biberunt* (biberunt autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus.)

At transitus ille, Baptismus carnalis fuit: qui spirituali nostro secundum quandam proportionem respondeat: & ita cibus ille &c.

Resp. Si hæc expositio recipiatur: non procedit argumentum Apostoli: qui hic vult ademptum Christum, ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent.

A testimonio Prophetarum & legis ostenditur, quòd eædem res cœlestes illis ostensæ & promissæ fuerunt, quæ & nobis in nouo Testamento, &c.

Quòd si forsan malunt: Lectores eam ipsam spiritualis Testamenti reuelationem in Lege & Prophetis perspicere, quàm illic contineri ex Christo & Apostolis audiunt, huic quoque voto obsequamur. Patet igitur hoc ex iis locis.

1. A verbi & Euangelij communicatione. Quos in gratiam recepit Dominus, iis se per verbum vitæ communicauit.

Ergo beneficium quoque æternæ vitæ illis fuit communicatum.

Antecedens patet ex se in Scriptura sacra. Consequentia probatur, quia in verbo Dei ea inest efficacia, vt eius cõmunicatio certissima sit animę viuificatio. Vnde Ioh. 8. *Si quis sermonem meum audierit, mortem non videbit in æternũ.* Ioh. 6. *Verba vitæ æternæ habes.*

Communicationem autem intelligo non illam generalem, quæ per cœlum & terram, omnésq. mundi creaturas diffunditur: quæ licet vniuersa viuificet: pro suæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit: sed istam specialẽ, qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiuscemodi verbi illuminatione cùm adhęserit Deo Adam, Abel, Noë, Abraham, & reliqui Patres: dico minimè dubium esse, quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. Erat. n. solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

2. A formula verborum ipsius fœderis. Sic semper pepigit cum seruis suis Dominus: *Ero vobis in Deum, vos eritis mihi in populum* His verbis & vita & salus, & omnis summa beatitudinis comprehenditur, vt testantur etiam Prophetæ Ergo, &c.

Quòd istis verbis contineatur vita, salus, & beatitudinis summa: patet hinc. Psal. 33. & 144. *Beatus populus, cuius Dominus est Deus, beata gens, quam elegit sibi Dominus in hæreditatem &c.* cur beatam vocat non terrenæ quidem felicitatis gratia, sed quis a morte eripuit Dominus, perpetuò conseruat, æternáq; misericordia prosequitur, quos in populum sibi assumpsit. Sic apud alios Prophetas patet. Habac. 1. *Domine Deus noster non moriemur.*

Esaiæ 33. *Dominus Rex noster, Legislator noster, ipse saluabit nos.*

Deut. 33. *Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris.*

Denique passim in Prophetis hæc recurrit admonitio: nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeoque salutis certitudinem deesse: modò nobis sit Dominus in Deum. Et iure, si. n. facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus: cuinam se homini in Deũ manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Deus noster est, vt in medio nostri habitet, vt per Mosen testatur. Leuitic. 26. Obtineri autem talis eius pręsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt nihil vltra exprimeretur, satis claram habuerunt vitę spiritualis promissionem in iis verbis. *Sum Deus vester.* Non enim solis vtique corporibus Deum se fore denunciabat: sed animis præcipuè. Animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ, in morte manent. Adsit rursum illa coniunctio, perpetuam salutem secum ducet.

Secundò huc accedit, quòd non modò se Deum illis esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat, dicendo, *Ero.* idque quò spes eorum, præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuisse

apud eos temporis futuri notationem, népe, *Ero*, ostendunt multæ voces, vt se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles, quòd sibi Deus nunquam defuturus esset.

Tertiò: *Ero Deus seminis vestri post vos*. Hæc secunda pars promissionis, ius os de Dei benedictione extra terrenæ vitę limites erga eorum propagandam & prorogandam, clarius etiamnum confirmabat. Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat benefaciendo posteris: erga ipsos multò minus defutura erat benignitas. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum deo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quò minus iis, quibus benè volebant, impendant sua officia. At Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ protectiò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transtulit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare: cùm talem describebat, quæ in totam familiam exuberaret, dicendo: *Et seminis tui post te*. Huius vero promissionis veritatem tum obsignauit Dominus, & quasi commentum protulit, cùm Deum se Abraham, Isaac & Iacob, longè post eorum mortem appellaret, dicens Exod. 3. *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham Deus Isaac, Deus Iacob*. Quæ denuntiatio non ridicula erat appellatio si mortui erant, & penitus perierant? Perinde enim fuisset, ac si dixisset: ego sum Deus eorum, qui non sunt. Proinde vno illo argumento Sadducæos confirmauit Christus, vt ne inficiari quidem possent, resurrectionem mortuorum a Mose fuisse testatam Matt. 22. Nempe, qui ex ipso Mose didicerunt, omnes sanctos esse in manu ipsius. Vnde inferre promptum erat nec morte quidem extingui, quos in tutelam, custodiam, protectionémq; suam receperat, qui mortis & vitæ arbiter est.

2. Ærumnosa & calamitosa Patriarcharum vita. Fideles sic exerciti a Domino fuerunt vt meliorem vitam sibi esse instituendam ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primum viuendi calamitosa conditio, quam illis Dominus dispensabat, assiduum erat illis exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserrimos, si in hac modò vita felices essent. Argumentatur sic.

- Omnes illi sancti Patres, calamitosam hic vitam duxerunt, & tamen sciebant Dominum suum esse Deum, & bona multa pollicitum esse.

Ergo aliam potiorem vitam scil. æternam ac cælestem sperabant.

Quòd omnes calamitosè vixerint, & ærumnosè, patet per exempla.

Adam vel sola recordatione perditę felicitatis infelicissimus, anxiis laboribus egestatem suam ęgre sustentat. Ac ne in solis manuum suarum laboribus Dei maledictione prematur, extremum luctum percipit, vnde solatium illi restabat. Ex duobus enim filiis alter illi, nefario fratris parricidio, eripitur: eum verò habet superstitem, cuius aspectum merito detestetur & horreat.

Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis.

Noe bonam ætatis partem in extruenda Arca detriuit: in Arca tanquam in sepulchro inter animalium stercora degit: post diluuium, se a proprio filio videt haberi ludibrio.

Abraham a patria & propriis parentibus in alienam terram vocatur a Domino. Simulac ingressus est terrā in qua habitare iubetur: fame inde exigitur. Eo ad opem quęrendam fugit, vbi, quo se incolumem seruet, vxorem prostituere cogitur. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum fame expellitur. Quæ felicitas, eam terram incolere, vbi toties esuriendum imo media pereundū, nisi aufugias? Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis, compellitur nepotem, quem sibi charissimi loco habebat, a se dimittere, quem postea captiuum ab hostibus abripi audit. Senex orbitate mulctatum se videt, donec præter spem Ismaëlem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde ac si ancillæ contumaciam fouendo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur Isaac, sed ea mercede, vt exturbetur primogenitus Ismaël, ac pro derelicto pene hostiliter proiiciatur. Vbi solus relictus est Isaac in quo acquiesceat defessa boni viri senectus: paulo post mactare eum præcipitur. Quid calamitosius excogitet humana mens, quam patrem fieri filij carnificem? si morbo absumptus foret, quis non putasset miserum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur. Si ab extraneo aliquo interfectus: indignitate rei multum esset aucta calamitas. Ista vero omnia calamitatis exempla superat filium patris manu trucidari. Sic denique toto vitę curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt si quis velit in tabella exemplar calamitosæ vitæ depingere velit nihil reperiat magis appositum.

Isaac qui licet perpessus sit minus, fames fugat è terra Chanaan vxor è sinu ei eripitur. Vicini illum subinde exagitant, vt de aqua etiam cogatur decertare. Domi suæ a nuribus multum molestiarum sustinet. Filiorum dissidio angitur, nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius, sc. Iacob, cui benedixerat.

Iacob nihil quam extremę infelicitatis insigne est exemplum. Puer minas ac terrores fratris Esau formidat, ob quas demum ad Laban auunculum fugit. Durissimam ibi seruitutem septem annis seruire cogitur. In vxore ibi eluditur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum illi est, vbi totum diem solis ęstu torretur noctu peruigil vrgetur gelu ac frigore. Tantam vitæ asperitatem dum annos 20. sustinet quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Domum suam videt vxorum odiis iurgiis distractam penè ac dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, necesse illi est quasi ignominiosè fugere, & in medio itinere soceri probris vexatur. Dum ad fratrem accedit tot habet in conspectu mortes, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Primo terræ ingressu, Rachele vnicè dilecta coniuge priuatur. Josephum, quem vnicè præ aliis diligebat, a fera laceratum audit. Filiam raptam esse & defloratam audit, & in iis vindicandis filiorum audacia quantum luctus auxerat? quę ipsi attulit? vxorem suam a proprio filio Ruben pollutam videt: horrendum sane crimen, vt nefario incestu contaminatur familia. Sub extremum vitæ, intelligit filium alterum in vinculis detineri: quem vt recipiat, Beniamin vnicum suum delicium, emittere a iis cogitur. Cuius autem in tanta malorum congerie momentum illi datum, quo saltem respirare secure possit? Itaque ipse, optimus de se testis, affirmat Pharaoni dies suos breues ac malos fuisse super terram. Negat ergo se eam prosperitatem sensisse, quæ illi promissa fuerat a Domino. Si non sensit, & tamen credebat Domino: ergo sperabat aliam feliciorem vitam.

Si sancti Patres quod vtique indubitatum est, beatam vitam expectarunt e manu Domini aliam, quam terrestris vita beatitudinem, eam cogitarunt & viderunt. Quod ostendit Apostolus He. 11. Fide demoratus est Abraham in terra promissa, &c. vide totum illud caput.

Cur Patres tantoperè curarint sepeliri in terra Chanaan.

4. Patres illi nuncuparunt hanc vitam peregrinationem. Si autem peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini, quæ illius constituuntur hæredes? Manifeste ergo indicant, longius spectare, quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquisiuerunt, nisi in sepulchrum. Quo testabantur se sperare fructum promissionis, sed non nisi post mortem cum perceptures. Atque hæc causa est, cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: & cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua iam pridem in cinerem collapsa voluerit.

5. Denique apertè constat in omnibus vitæ studiis, propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantoperè affectasset, tantóque periculo ambiisset Iacob, quæ primogenitura nihil boni prorsus erat allatura, sed plurimum potius mali & incommodi: nisi ad altiorem benedictionem respexisset: & hoc significauit: quando iam animam expiraturus, dixit Gen. 49. *Salutare tuum exspectabo Domine.* Quam salutem expectaret, cùm iam expiraret animam, nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret?

6. Num. 23. Balaam impius vitam beatā in cœlo se agnoscere testatur dicens: *Moriatur anima mea morte iustorū. & fiant nouissima mea similia eorum.* Cur hoc dicit: nisi quia sentiebat id, quod Dauid Ps. 116. *Preciosa in conspectu Domini, mors Sanctorum eius: mors autem peccatorū, pessima*. Si vltima linea & meta forent in morte, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impij. Sorte igitur, quę post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

7. Dauid an repositam sibi in cœlo felicitatem agnouerit & hanc terrestrem habitationem nihili fecerit patet. Psa. 39. *Aduena ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei, Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque ambulat.*

Et nunc

Et nunc quæ est exp[illegible] Domine? spes mea ad te ipsa.

[illegible] terram fundasti, & opera manuum [illegible] ipsi peribunt, tu autem permanes, &c. [illegible] habitabunt: & semen eorum in seculum dirigetur, &c.

Sic ob cœli & terræ interitum non desinunt pii stabilire coram Domino, sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam.

8 Esa. 51. *Quia sicut fumus liquescent cœli, terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt. Salus autem mea in æternum erit.*

9 Psal. 97. *Custodit Dominus animas sanctorum suorum.* Item: *in memoria æterna erit iustus.* Item, *satiabor cum apparuerit gloria tua.* Plena sunt Psalmi testimoniis huiusc, quòd sancti illi agnouerint aliam sibi in cœlo paratam vitam & felicitatem.

10 Iob 19. *Scio quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.*

Si ad posteriores Prophetas descendam, illic vero liceat, quasi in campo nostro spaciari. Hanc n. œconomiam & hunc ordinem in dispensandæ misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, vt quò propiùs, temporis progressu, ad plenum exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, cùm prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicarunt. Postea facta accessione maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis emersit, latiúsque fulgorem suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, Sol iustitiæ Christus in vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Sed hic, si testimonia citanda sint, testimoniis abstineo, quæ prope infinita sunt. Duo obiter tamen apertissima de resurrectione mortuorum extant. Primus Esaiæ vltimo: *sicut cœli noui & terra noua &c.* Secundus verò est Dan. 12. *In tempore illo consurget Michael &c.*

De secunda conformitate.

Secunda conformitas satis manifesta est: & ex superiori doctrina de iustificatione & alibi manifestum fit. Tot enim ac tam luculentis Prophetarum testimoniis confirmauimus, à mera fuisse bonitate & indulgentia, quicquid populo suo Dominus benefecit ac promisit: non autem ab vllis ipsius populi meritis: vt dubitari ampliùs non queat.

Item, cùm probatum sit supra, easdem promissiones illis factas, quæ & nobis factæ sunt, nempe remissionis peccatorum, adoptionis in filios Dei, & vitæ æternæ: & cùm manifestum sit, has promissiones & has res nobis gratis offerri per Euangelium, quod etiam illis agnitum fuit, manifestum fit, easdem quoque promissiones gratis illis fuisse factas.

De tertia conformitate, &c.

Tertia item conformitas ex superioribus locis patet: nempe, quòd Patres Christum in fœderis sui pignus habuerint, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuerint.

Epilogus.

Constituamus igitur securè, vetus Testamentum seu fœdus, quod in Israelitico populo percussit Dominus non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem, omnium animis impressam oportuit, qui in fœdus vere concedebant. Hanc verò insanam & perniciosam opinionem submoueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delitias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Patet.

Matt. 8. *Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abrahamo, Isaaco & Iacobo in regno cœlorum.* Ergo in cœlo sunt & illi, & illud sibi promissum fuit.

Actorum 3. Petrus Iudæos sui temporis, hæredes esse gratiæ Euangelicæ asserebat, eò quòd filij essent Prophetarum, comprehensi in fœdere, quod Dominus olim cum sua gente pepigisset.

Matt. 27. *Et multa corpora sanctorum resurrexerunt cum eo, & apparuerunt multis in sancta ciuitate.* Hoc facto Dominus ceu certum arrhabonem dedit, quòd quicquid fecit ac passus est, in æternæ salutis acquisitionem ad veteris Testamenti fideles, non secùs quam ad nos pertineret.

Actorum 15. *Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi.* Ac Patres nostri, crediderunt. En quod Patres illi præditi fuerunt eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur & nos. Cùm ergo Spiritum illum qui est veluti quædam immortalitatis scintilla in nobis, vnde & arrhabo hæreditatis nostræ alibi vocatur in illis similiter audiamus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus?

DE DIFFERENTIA VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Quid ergo nullúmne discrimen veteris & noui Testamenti relinquitur?

Vtique differentiæ assignantur veteris & noui Testamenti in sacra Scriptura, sed eæ non repugnant veritati iam constitutæ, vt patebit.

Sunt autem quatuor vel quinque differentiæ. Hæ verò omnes ad substantiam testamenti non pertinent, sed tantùm ad modum administrationis. Atque ideò manent eędem promissiones veteris & noui Testamenti, atque idem fundamentum promissionum, Christus. Differunt autem Testamenta administrationis modo.

Prima differentia veteris & noui Testamenti.

Prima igitur est quòd, licet olim etiam Dominus populi sui mentes in cœlestem hæreditatem volebat collimare, arrectásque esse animos: quò tamen in spe illius melius alerētur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodam modo degustandum exhibebat. Nunc verò clarius liquidiúsque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omissa inferiori, quam apud Israelitas adhibebat exercitatione mentes nostras dirigit.

Hoc consilium Domini, qui non aduertunt, non putant veterem populum altiùs ascendisse, quàm ad illa quę corpori promittebantur bona. Audiunt toties terrā Chanaan nominari velut insigne, adeoque vnicum legis diuinæ cultoribus præmium. Audiūt nihil seueriùs Dominum eius Legis transgressoribus interminari, quam ab eius terræ possessione expellendos ac dispergendos, in alienas regiones. Vident in hanc fere summam recidere quęcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denunciantur. Et iis minime dubitare constituunt, Iudæos nō sua causa, sed aliena fuisse à cæteris gentibus segregatos: nempe vt essent tantum figura populi Christiani, & synagoga ista figura Christianæ Ecclesiæ: vt Christiana Ecclesia haberet imaginem, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed hi toto aberrant cœlo. Nam sacra Scriptura aliquoties demonstrat, hæc terrena, quibus eos prosequebatur beneficia Dominum destinasse: vt ad spem cœlestium ita ipsos manuduceret.

Status ergo controuersiæ est hic: Illi possessionem terrę Chanaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitam, nobis post reuelatum Christum, cœlestem hęreditatem figurare docent & prędicant. Nos verò è contrà contendimus: in terrena, qua fruebantur possessione, veluti in specula, futuram, quam sibi in cœlis præparatam crederent, hæreditatem esse intuitos. Hoc igitur nobis probandum est.

Quod possessio terræ Chanaan fuerit populo Iudaico typus cœlestis sibi promissæ hæreditatis, &c.

Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est sub tutoribus, nihil differt a seruo.* Comparat Apostolus Iudæorum gentē, hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodiæ commissus est, ductum sequitur. Eam in similitudinem ad ceremonias quidem potissimùm refert. Sed tamen nihil obstat, quò minùs huc quoque optimè applicetur. Ergo eadem illis hæreditas, quæ & nobis, destinata fuit, sed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia, sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pędagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret: sed terrenis quodammodo adumbratas.

Abraham ergo, Isaac, Iacob, eorúmque posteritatem cùm in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan illis in hæreditatem promisit, non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, cœlestis hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent: dabatur superior promissio quę terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. *Exemplum.*

Sic Abrahamum in accepta terræ promissione torpere non sinit: sed maiore promissione erigitur illius mens

in Dominum. Audit enim Abraham, Gen. 15. *Ego protector tuus, & merces tua magna valde.*

Hic videmus primò Abrahamo proponi finem suç mercedis in Domino: cur ne illam quærat fluxam & lubricam in elementis huius mundi: sed immarcessibilem esse reputet. Secundò, Deinde subiungi terræ promissionem: cur nō alia conditione, quam vt sit diuinæ beneuolentię signum, ac cœlestis hæreditatis typus.

Quòd ita senserint sancti illi, patet ex eorum vocibus. Sic Dauid a benedictionibus temporariis ad summam illā atque vltimam assurgit, dicens, Psal. 73. *Defecit caro mea, & cor meum* (scil. amore tui) *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Psal. 16. *Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei.* Psal. 142 *Clamaui ad te, Domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Qui sic loqui audent, profectò cōfitentur se transcendere spe sua mundum, & quicquid est bonorum præsentium. Hanc tamen futuri seculi beatitudinem Prophetæ sæpius sub typo, quem à Domino acceperunt, describunt: qualiter intelligendæ sunt illę sententiæ. Psal. 37. *Iusti autem hæreditabunt terrā, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.* Esaiæ 60. & alibi *Hierusalem omne genus diuitiis abundabit: & Sion rerum omnium copia diffluet.*

Quæ omnia videmus competere, non propriè in terrestrem Hierusalem, sed in veram patriam fidelium, ac cœlestem illam ciuitatem.

Cur sancti veteris Testamenti maioris æstimârint vitam præsentem, quam sancti noui Testamenti, &c.

Hæc ratio est, cur maioris, quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones legantur sancti veteris Testamenti. Tametsi n. probe nouerant, non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia ta nen recognoscebant ea gratiæ diuinæ lineamenta, quę illic ad eos pro teneritudinis modulo exercendos Dominus impresserat: ideò maiore eius suauitate afficiebantur, quam si ipsam per se considerassent. Sicut autem Dominus beneuolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spiritualem felicitatem eiusmodi symbolis ac typis tunc adumbrabat: ita etiam contrà dabat in pœnis corporeis iudicij sui in reprobos documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant: ita pœnę. Hanc inter pœnas & præmia analogiam & conuenientiā, dum imperiti non expendunt : mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta seuis suppliciis vindicanda olim promptus ac subitus, nunc veluti posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitiùs & rariùs multò puniat. Et parum abest, quin ob id diuersos Deos veteris & noui Testamenti imaginentur. Verùm talibus scrupulis facile expediemur: si animum referemus ad illam Domini dispensationem: nempe quod tum futuræ æternæque felicitatis gratiam terrenis beneficiis: tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit: quo testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum & implicitum populo Israëlitico tradebat.

Differentia secunda.

Alia differentia statuitur in figuris. Quòd illud fœdus, absente veritate, imaginem tantùm, & pro corpore vmbram ostentabat. Hoc autem præsentem veritatem & solidum corpus exhibet. Atque huius differentiæ fere fit mentio, vbicunque veteri Testamento nouum opponitur. Fusior tamen est eius tractatio in Epist. ad Hebræos, quàm alibi vsquam. Illic enim disputat Apostolus aduersus eos, qui legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant, quin secum traherent totius religionis ruinam. Quò hunc errorem refutet Apostolus, assumit quod de Christi sacerdotio prædictum fuerat apud Prophetam Psal. 110. dicentem: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Nam cùm æternum illi deferatur sacerdotium: certum est aboleri sacerdotium illud, vbi aliis alij successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui illius sacerdotis institutionem probat, quod iuramento stabilitur: de quo ait Psalmus 110. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Subiungit postea, In ea translatione sacerdotij, veteri etiam Testamenti mutationem. Atque id necessarium fuisse, ratione probat dicens: *Quoniam ea erat Legis imbecillitas: qua nihil adducere ad perfectionem posset.* Tum deinde persequitur, quæ fuerit illa Legis imbecillitas: nempe, quod externas tantùm carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possunt secundum conscientiam perfectos reddere: quòd pecudū sanguine & victimis nec peccata delere, nec veram sanctitatē conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse futurorum bonorum in ipsa Lege: non viuam rerum speciem: ideoque non aliud habuisse officij, nisi vt introductio esset in spem meliorem, quæ in Euangelio exhibetur.

Hic videndum est, qua parte fœdus legale cum fœdere Euangelico: Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Hęc comparatio, non pertinet ad promissionum substantiam: quia eædem promissiones factæ sunt illis (vt supra dictum est) quæ & nobis: alioqui magnum extaret inter duo Testamenta dissidium.

Pertinet ergo quo ad modum administrationis & confirmationis. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt ratum ratúmque sit Testamentum, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, interim ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt veluti solennia confirmationis symbola. Id in contentionē veniebat: cedere ne Christo oporteret, quę in lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò ceremoniæ, tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, vel (vt vulgò dicitur) accessoria: quia tantū instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent, qualiter & aliis Sacramentis dari solet. Proinde in summa vetus Testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa.

In ea confirmandi fœderis ratione, quoniam nihil solidum subest, nisi vlterius transferatur: oportuisse antiquari & aboleri & abrogari contendit Apostolus vetus Testamentum: id est eam confirmandi rationem, vt Christo melioris Testamenti sponsori ac Mediatori locus daretur, per quam æterna sanctificatio Electis simul acquisita est, & transgressiones obliteratæ, quæ sub lege manebant. Quod si malis, ita accipe. Vetus fuit Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur: ideoque temporarium fuit, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternúmque factum fuit: postquam Christi sanguine cōsecratum stabilitúmque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrexit Christus, noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum: dū sanguine suo obsignatur. Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogiā deductos fuisse Iudæos ad Christum: antequam ipse exhiberetur in carne. Gal. 3. & 4. Illos quoque filios & hæredes fuisse testatur, sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminùs adhuc & obscurè cernerent.

Ideò hanc intelligentiæ tenuitatē pueritię vocabulo Apostolus notat, quam Elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus, per quē fidelis populi cognitionem adolescere oportebat.

Hanc distinctionem signauit Christus ipse, cùm diceret, Matt. 11 *Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem: a diebus autem Iohannis Baptistæ vsque nunc, regnum cælorum vim patitur, &c.* Quid lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ, quæ olim ad liquidum manifestanda erat: & procul emicantem demōstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. Coloss. 2 *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ corporaliter:* quibus propè ad ipsa cœli adyta penetratur.

At quomodo nunc maior & clarior Christi notitia habetur, atque ita reseratum est regnum cœlorum: cum hodie non reperiatur alter Abraham, tanta fide præditus: cū hodie non reperiantur Prophetæ, tanta vi Spiritus præditi, qua etiamnum orbem vniuersum illuminant? videtur ergo potius, quod tunc maior clariórque Christi & Euangelij cognitio haberetur, quàm nunc.

Resp. Primò non hic quæritur, quid gratiæ in paucos tūc contulerit Dominus; sed quam in populo docendo ordinariā dispensationem secutus sit. Nūc n. perspicua docēda ratio dispensata nobis est: tunc autem obscura erat, qualis apud Prophetas ipsos, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura ceu de rebus longinquis, & typis inuoluta est eorum prædicatio.

Secun-

Secundò, adhæc vtcunque mirifica in illis notitia emineret: cùm tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint: in puerorum grege ipsi quoque censentur.

Tertiò, vltimo: Nunquam tanta vllis tum contigit perspicientia, quæ nō seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet: Vnde illud Christi, Luc. 10. *Multi Reges & Prophetæ desiderauerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt: & audire, quæ vos auditis, & non audierunt: Ergo beati oculi vestri quia vident. &c.* Et sanè æquum fuit Christi præsentiam hac prærogatiua pollere: vt ab ea, dilucidior emergeret mysteriorum cœlestium reuelatio.

Differentia tertia.

Tertia differentia sumitur ex Ier. 31. vbi sic dicit Propheta: *Ecce dies venient, dicet Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum.* Ex quibus verbis Apostolus accepit occasionem comparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ: vt illam sc. Legem, vocaret literalem. Hoc sc. Euangelium, spiritualem doctrinam. Illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis: hoc fuisse cordibus inscriptum. Illam esse prædicationem mortis, hoc vitę. Illam damnationis: hoc iustitiæ. Illam euacuari: hoc permanere.

Cùm Apostoli propositū fuerit, enarrare mentem Prophetæ: verba vnius satis fuerit expendere, vt assequamur vtriusq sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Nam odiosius loquitur de lege Apostolus, quam Propheta. Neq. id simplici legis respectu, sed quod erant nebulones quidam, legis ζηλωταὶ, qui peruerso ceremoniarū studio, Euangelij claritatem obscurabant: de legis natura secū suum eorum errorem ac stultam affectionem disputat: vt patet 2 ad Cor. 3. Ergo id peculiare in Apostolo obseruare operę pretium erit. Vterque verò sc. & Apostolus & Propheta quia vetus ac nouum Testamentū per contentionem inter se componebat: nil in lege considerat, nisi quod proprium eius est. Verbi gratia: lex misericordiæ promissiones passim continet, sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in legis rationem, cùm de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi sc. legi tantum tribuunt, vt præcipiat quę recta sunt: scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur. cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, nō immutet, aut emendet. Nunc membratim Apostoli collationem explicemus.

Collatio inter vetus & nouum Testamentum.

1. Vetus Testamentum literale est, quod sine Spiritus efficacia promulgatum est: Nouum spirituale est, quod Dominus hominum cordibus insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio.

2. Vetus mortiferum est, quia nihil potest, quàm maledictione inuoluere vniuersum genus hominum: Nouum est vitæ organum, quia à maledictione liberatos, in gratiam cum Deo restituat.

3. Illud damnationis ministerium est, quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. Hoc iustitiæ, quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur.

4. Vltima antithesis ad ceremonias referenda est, quia illæ rerum absentium imaginem habebant: interire ac euanescere tempore oportuit: Euangelium, quia ipsum corpus exhibet: firmam perpetuámque retinet stabilitatem.

At videtur, quod etiam hæc vltima antithesis, nempe quòd Lex interire debuerit: pertineat etiam ad moralem Legem, non tantum ad ceremonialem. Nam Hieremias etiam Leges morales vocat fragile ac infirmum fœdus, atq; ideo interiturum. Ergo &c.

Resp. Licet ita vocet: tamen alia ratione vocat, quàm ceremoniæ sint. Quia sc. Lex moralis, siue fœdus illud vetus, mox ingrati populi subita defectione abruptum fuit. Ideo vocauit fragile fœdus. Sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi: ideo in Testamentum propriè non confertur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate, Christi aduentu fuerunt dissolutæ: causam infirmitatis intra se habebant.

Notandum. Differentia illa literę & Spiritus nō sic accipienda est, ac si nullo cum fructu legē suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationē posita est, ad commendandam gratiæ affluētiam, qua Euangelij prędicationem Dominus honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus, quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos, in Ecclesiæ suæ communionem colligit: paucissimos ac penè nullos dicemus, qui olim in Israel cordis affectu atq animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suopte numero, siue comparatione censeantur.

Differentia quarta.

Quarta differentia, quæ in seruitute & libertate consistit, ex tertia differentia emergit. Vetus n. Testamentum sacra Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: Nouum autem libertatis quod in fiduciā ac securitatem eosdem erigat. Rom 8. *Non accepistis Spiritum seruitutis, iterum in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis.* Huc pertinet illud Heb. 12. *Non enim accessistis ad tractabilem montem, & incensum ignem, & turbinem & caliginem: Sed ad montem Sion, & ciuitatem Dei.* Sed quæ breuiter tangit ad Rom. fusius explicat ad Gal. cap 4. *Abraham duos filios habuit, &c. Sic Agar serua typus est montis Sinai, vbi legem accepit populus Israel. Sara libera, figura est cœlestis Hierusalem à qua fluit Euangelium.* Sicut autem semen Agar nascitur seruum, quòd ad hæreditatem nunquam perueniat. Saræ verò liberum cui hæreditas debetur: ita per legem adducimur in seruitutem, per solum Euangelium, in libertatem regeneramur.

Huc autem summa redit: Vetus Testamentum, pauorem ac trepidationem incussisse conscientiis: Noui beneficio fieri, vt in lætitiam so[...]tur. Illud iugo seruitutis conscientias adstrictas tenuisse: Huius liberalitate in libertatem manumitti, &c.

Verum patres veteris Testamenti præditi fuerint Spiritu libertatis, an tantum seruitutis, &c.

At videtur, quòd hæc quarta, non sit bona differentia. Nam etiam ex populo Israelitico patres sancti, quos eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constat: eiusdem etiam & libertatis & lætitiæ fuerunt participes. Ergo, &c.

Resp. Primò verum quidem est: verùm neutrum à lege habuerunt, sed cùm se per legem & seruili conditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent ad Euangelij subsidium confugerunt. Ideoq; peculiarem dicimus noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter communem veteris testamenti legem, illis malis exempti fuerint. Secundò, nego ita libertatis & securitatis Spiritu illos fuisse præditos: vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à lege, & seruitutem. Vtcunque. n. illa, quam per Euangelij gratiam assecuti erant, prærogatiua fruerentur: erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. C. inergo ad eas ceremonias solicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogiæ, seruituti similis, symbola erant, & chirographa, quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione verò non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris testamento fuisse dicūtur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Deus agebat.

Tres vltimę comparationes, sunt Legis & Euangelij propriæ. Quare in illis Lex significatur nomine veteris Testamenti: Euangelium autē, Noui Testamenti nomine signatur. Prima comparatio latius extenditur: comprehendit enim sub se, & quæ ante legem editæ sunt promissiones, & quæ post Legem.

At Augustinus negat lib. 3. ad Bonifacium, Promissiones ante Legem factas, censendas esse sub veteris Testamenti nomine. Quomodo igitur illas sub veteris Testamenti nomine recenses?

Resp. Optimè in eo sensit Augustinus. Siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias, quas supra retulimus respiciebat. Vbi vetus Testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernunt. Illud quoque scitissimè ibidem subiungit Augustinus: pertinere ab initio mundi ad nouum Testamentum filios promissionis regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante, obedierunt mandatis: In spe, non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cœlestium, æternorum bonorum: præcipuè credentes in Mediatorem, per quem non dubitarunt, & Spiritum sibi administrari, vt bene facerent & ignosci quoties peccarent. Hæc duo & nos fatemur: primum si per vetus Testamentum intelligatur Lex, & per nouum, Euangelium, vt volunt verba Ieremiæ & Pauli: ad vetus Testamentum propriè non pertinere promissiones ante Legem factas. Secundum, eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi selectos Domino Scriptura commemorat.

In hoc ergo differt nostra partitio veteris & noui Testamenti à partitione Augustini: quòd nostra (secundum illã Christi sententiam, *Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem: ex eo regnum Dei euangelizatur*) distinguit inter Euangelij claritatem, & inter obscuriorem, quæ ante præcesserat, verbi dispensationem.

Notandum quoque, Quòd sancti Patres illi, ita sub veteri Testamento vixerunt, vt non illic restiterint, sed adspirârint semper ad nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos Apostolus damnat cæcitatis & maledictionis. Et iure. Quænam enim maior cæcitas fingi possit, quàm a pecude mactata, peccati expiationem sperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis velle placare? Ad illas enim omnes absurditates delabuntur: qui sine Christi respectu, in legis obseruationibus hærent.

Differentia quinta.

1 Quinta differentia: quòd illud vni tantum Iudaico populo, hoc omnibus etiam gentibus datum & communicatum fuit. Ergo ante Christi aduentum gentem vnam segregarat sibi Dominus, in qua fœdus gratiæ suę contineret (?) Pater.

Deut. 32 *Quando diuidebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, Israel cessit in possessionem sibi, Iacob funiculus hæreditatis eius.*

Item Deut. 10 *En Domini Dei tui est cœlum & terra: patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos, vt eligeret semen eorum post eos, nempe vos ipsos.* Populum ergo illum, veluti solus a se ex omnibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solùm: fœdus suum, quasi in eius sinu deposuit: præsentiam nominis sui illi manifestauit: omnib. prærogatiuis eum honorauit: illum denique (quod hic agitur) verbi sui cognitione & communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei & commercij in vanitate ambulare sinebat: nec vt earũ exitio mederetur: quod vnicum erat remedium afferebat verbi sc. sui prædicationem. Itaque tunc Israel sanus Domino delicatus, alij extranei: Ille cognitus, & in fidem tutelámque susceptus: alij tenebris suis relicti. Ille a Deo sanctificatus: alij prophani. Ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusi.

2. At vbi venit plenitudo temporis instaurandis omnib. destinata, exhibitúsq. est ille Dei & hominis Mediator & reconciliator: tunc diruta maceria, quæ tamdiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat: annunciata est pax iis, qui procul erant, non secus atque iis qui propè: vt Deo simul reconciliati in vnum populum coalescerent.

Quare nulla iam Græci aut Iudæi circumcisionis vel præputij ratio (vt ad Ephes. 2. dicit) sed omnia in omnibus Christus: cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: idque vt sine discrimine dominetur a Mari vsq. ad Mare, & e fluminibus vsque ad vltimos orbis fines. Gentium igitur vocatio insignis est tessera, qua supra vetus Testamentum, Noui excellentia illustratur.

I. At nonne multò ante hæc gentium vocatio plurimis & clarissimis Prophetarum testimoniis testificata fuerat?

Resp. Verum: sed eò vsque distulit: vt in regnum Messiæ eius complementum reiiceretur. At ne Christus quidem statim à primo suę prædicationis exordio ad eam progressus fecit, sed eò vsque distulit, donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito suæ humiliationis tempore, acciperet a Patre nomen, quod est supra omne nomen, coram quo omne genu flecteretur. Vnde Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, ait Matt. 15. *Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.* Item Matt. 10. *In viam gentium ne abieritis: & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel.*

Vtcunq. autem tot testimoniis prodita foret: vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa fuit, vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sane, nec sine recusatione, tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus qui tot seculis Israelem a reliquis gentib. selegerat, quasi repentè mutato consilio, delectum illum tolleret.

II At nonne id vaticiniis prædictum erat?

Resp. Verum est, sed non poterant vaticiniis adeò intẽti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerẽtur. Secundò, neque satis ad eos promouendos valebant, quæ iam olim futuræ gentiũ vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quod paucissimos vocaverat, illos ipsos inserebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo suo accederent. Ista verò publica gentiũ vocatione, non modò Iudæis æquantur gentes, sed in demortuorum locum subire eas apparebat.

His quinque membris tota noui & veteris Testamenti differentia quantum ad simplicem docendi rationem attinet ac sufficit, bene explicata est.

Cur Deus tantam in Ecclesia gubernanda varietatem, tam diuersum in docendo modum, tantam ceremoniarum conuersionem non solùm passus sit, sed etiam ipse fecerit.

III At (inquiunt nonnulli, qui hanc in Ecclesia gubernãda varietatem, tam diuersum in docendo modum, & in ceremoniis ritum admirantur, & absurdum ducunt) Non est consentaneum vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendarat, postea improbaret.

Resp. Nõ propterea mutabilis iudicari debet Deus, quòd diuersis seculis, diuersas formas accommodauerit: prout cuiq. expedire nouerat. Exemplum. Agricola alia hyeme, alia æstate officia familiæ suæ præscribit: nec propterea illum inconstantię arguimus aut deuiare putamus a recta agriculturæ regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine cõiuncta est. Item paterfamilias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudit, regit, tractat: nec tamen propterea dicimus ipsum leuẽ esse, aut a sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiæ notam Deo inurimus quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit: quòd pueros suos Iudæos in rudimentis detinuit, quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos verò adolescentes firmiore & quasi virili hoc disciplina instituit: Ergo quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: & quòd eundem nominis sui cultum, quem ab initio præcepit, requirere perseuerat: in eo prę se fert suam Deus constantiam. Quòd verò externam formam & modum mutauit: in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

IV. At vnde ista diuersitas, nisi quia talẽ esse voluit Dominus? Nonne tam bene ab initio, quam post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam? ac sine vllis sacramentis nos erudire? Spiritum S. largiri? gratiam suam per orbem vniuersum diffundere?

Resp. Hoc perinde est ac si cum Deo litiges: quod Mũdum iam serò creauerit, cùm posset ab initio: quod alternas vices inter hyemem & æstatem, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò quicquid a Deo factum est, sapiẽter & iustè factum non dubitamus: etiamsi causam sæpe nesciamus, cur ita fieri oportuerit. Hoc n. esset nimium nobis arrogare: non concedere Deo, vt consilij sui rationes habeat, quæ nos lateant.

V. At mirum est, quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatum respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur.

Resp. Erratis: Externa enim illa & caduca, Deum non oblectabant aut vllo modo afficiebant.

Nihil horum fecit Deus sui causa, sed omnia pro hominum salute dispensauit. Exemplum. Si Medicus iuuenem optima ratione a morbo curet: in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideo dicemus ipsum medendi rationem repudiare, quę ante placuerat? Imo cùm in illa constanter persistet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum pronunciari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet.

Quod ad vocationem Dei latius per omnes populos, in aduentu Christi sparsam, quã antea fuerat, & gratias Spiritus sancti largius effusas attinet: respondeo, quis ęquum esse neget, vt in manu Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio? vt quas velit nationes illuminet: quibus velit locis excitet verbi sui prædicationem: nominis sui notitiam, quibus velit seculis auferat è mundo, propter ipsius ingratitudinem: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat.

Nimis ergo indignę sunt istę calumnię, quibus vel simplicium animos exagitatis in hac parte, vel Dei iustitiam & Scripturarum fidem in dubium vocare conamini.

LO-

LOCUS XIII.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Necessaria est Christianæ libertatis cognitio: propter ea quod & in ipsa consistit maxima pars Euãgelij: & citra ipsam nihil ferè sine dubitatione aggrediuntur cõscientiæ: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. Res tamen periculosa est de ea libertate loqui: propterea quod simul atque inie ta est aliqua mentio Christianæ libertatis ibi quæ eam s... est ... omnia corrumpens, aut feruent ... aut ... motus surgunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrenatam licentiam se proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem rerúmque delectum tolli. Quid ergo hic agamus, talibus angustijs circumuenti? Danda est opera ne adeo necessaria doctrinæ pars supprimatur: & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus, quæ inde enasci solent.

In quibus partibus Christiana libertas sita sit.

1. Sita primũ est Christiana libertas in liberatione à Legis maledicto per mortem Christi. Prima igitur pars Christianæ libertatis est, vt fidelium conscientiæ ... dum ... coram Deo ... quærenda est, sese supra Legem ... atque ... Legis iustitiam obliuiscantur. Et ratio est. Cùm Lex (vt supra visum est) neminem iustum relinquat: sed omnes quotquot ea sunt, maledicat: aut ... ab ... iustificationis excludimur ... nos ... atque ita ... vt nulla ... ratio ... Qui enim vel tantillum operum cogitat ... se afferre debere ad obtinendam iustitiam, non potest modum aut finem præfigere, sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Secludi nos ab omni spe iustificationis non conuenit: Ergo sublata Legis mentione & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiã amplecti conuenit, cùm de iustificatione agitur ... ab ... aspectu vnum Christum intueri. Nõ enim cùm quæritur de iustificatione, quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo iniusti ... pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ nostræ, nullum Legi locum dare debent.

At nunquid igitur Lex fidelibus superuacanea est quia nullum ... iustificatione locum habet?

Resp. Absit. Tametsi enim apud Dei tribunal in fideliũ conscientijs locum non habet, illos tamen docere, & exhortari & stimulare ad bonum non desinit, & hoc est officium Legis in fide ...

Vbi notandum quòd hæc duo sicut sunt diuersissima, ita nobis sunt diligenter distinguenda.

Primum tota Christianorum vita, quæ iam pietatis meditatio esse debet, quoniam in ... sanctificationem vocati sunt. Hinc ... Lex ... vt eos ... ad sanctitatis & innocentiæ studium excitet.

Secundum, Christiani coram Deo iusti sunt, propitium habent Deũ, & in iudicio Dei constant. Vbi ergo conscientiæ sollicitantur, quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ, si ad eius iudicium postulentur: ibi non est subducendum, quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur: nempe, quòd nullo modo per opera Legis, sed per solum Christum coram Deo iustificemur. Atque ita in negotio iustificationis coram Deo nos liberos esse a Lege monuit.

At quidam interpretes docent, Paulum in ea Epistola pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare.

Resp. Illos interpretes errare, ex his argumentorũ locis patet: *Christus factus est pro nobis execratio, vt nos ab execratione redimeret.* Item: *In libertate, qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.* Item: *Ecce ego Paulus dico vobis: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Item: *Quisquis circumciditur, debitor est vniuersæ Legis faciendæ, &c.* Item: *A gratia excidistis quicunque in Lege iustificamini.* Quibus locis certè aliquid sublimius continetur, quàm ceremoniarum libertas.

At nónne illic Paulus de ceremonijs disputat?

Resp. Fateor: quia illi pugna est cum pseudo Apostolis, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verùm ad hanc quæstionem cum illis pendo ... ex dicendi ... disputandi: erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat.

Primum, quia vmbris illis Iudaicis obscurabatur Euangelij claritas: ideò ostendit Apostolus, in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere, quæ Mosaicis ceremonijs adumbrabantur.

Secundò, quia illi impostores pessima opinione imbuebãt plebem, quòd hæc scil. ceremoniarum obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: ideo in ... plurimum ... insistit ne vllis Legis operibus, nedum ... istis ... Elementis iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet, damnatione Legis quæ ... his hominibus ... imperdet, esse per crucem Christi liberos, vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus propriè huc pertinet.

Tertiò conscientijs fidelium suam asserit libertatem, ne qua religione in rebus non necessarijs obstringantur.

Secunda Christianæ libertatis pars.

Secunda constat in liberatione ab ipsius Legis onere, iugóque: & hæc habetur per Spiritum Christi, dependétq; à superiori parte. Altera ergo pars, quæ à prima dependet, est vt conscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vltro obediant.

Quòd ita necesse sit patet. Quemadmodum enim in perpetuis terroribus conscientiæ versantur, quamdiu sub Legis dominio sunt: ideò alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam componentur ... huiusmodi libertate prius donatæ. Exemplo magis perspicuè assequemur, quò hæc pertineant.

Legis præceptum est, vt diligamus Deum toto corde: id vt fiat, anima prius est omni alio sensu & cogitatione euacuanda: cor omnib. desiderijs exurgandum, vires in vnum colligendæ & contrahendæ ... Omnes etiam, perfecti qui præ alijs in via Dei progressi sunt: ab hac meta longissimè absunt. Nam etiamsi Deum ex animo diligant & sincero cordis affectu, multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quib. retrahuntur & sistuntur, quò minus celeri ad Deum cursu pergant.

Multò quidem conatu contendunt, sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hic faciant, dum sentiunt se nihil minus, quàm Legem præstare? volunt, aspirant, conantur, sed nihil ea, qua decet, perfectione. Si Legem intuentur, quidquid tentant aut meditantur operis maledictum esse vident.

At nõ videtur, quòd omnia opera nostra maledicta sint à Lege, atq; ideò peccata. Nam non ideo opera nostra mala sunt, quia imperfecta sunt: Ergo quod in eis bonum est, Deo nihilominus acceptum est.

Resp. Falsè colligis nõ ideo mala esse, quia imperfecta, imo ideo mala sunt, quia imperfecta sunt. Ratio est nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionẽ damnat, ergo opera nostra, eo ipso legis trãsgressiones sunt, quia imperfecta sunt. En quomodo omnia opera nostra legis maledictioni subiaceant si ad legis modum exigantur. Quomodo igitur tam se alacriter accingerent ad opus infelices animæ: pro quo non nisi maledictionem se referre posse confiderent? At verò si ab hac sincera legis exactione vel potius toto legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur.

In summa qui legis iugo adstringũtur, seruis sunt similes quib. certæ in singulos dies operæ a dominis indicuntur. Hi nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audent, nisi exactus operum modus constiterit. Filij verò, qui liberaliùs & magis ingenuè a patribus tractantur: eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitij habentia, offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamsi minus exactè effecerint, quod volebant.

Tales nos esse oportet, qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo patri probatum iri: quantulacunque sint, & quantũuis rudia ac imperfecta, qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat Dominus, dicens Malach. 3. *Parcam eis, sicut soles pater filio parcere seruienti sibi.* Vbi parcere pro indulgere est.

Et hæc fiducia valde nobis necessaria est, sine qua frustrà omnia conabimur. Nam Deus nullo pacto reputat se coli nostro opere, nisi quòd in eius cultum verè a nobis fiat. In cultũ autem eius verè fieri à nobis opus nostrum sine ista fiducia non potest, cùm tot inter tot terrores dubitatur, offendatúrne Deus, an colatur nostro opere. Ergo, &c.

Et hęc causa est, cur Apostolus ad Hebręos, quicquid in sanctis Patribus illis bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat & ea duntaxat ex fide æstimet.

Rom. 6. Insignis locus est de hac libertate, vbi Paulus ratiocinatur, peccatū non debere nobis dominari: quia non sumus sub lege sed sub gratia. Cùm. n. hortatus esset fideles dicens: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, neq. exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato sed Deo vos deuouete, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo.* & cùm illi è contra obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre plenam concupiscentiis: & peccatum in se habitare: ideò subiicit consolationē Apostolus à legis libertate, dicendo: *Non enim estis sub Lege, sed sub gratia*, q. d. Tametsi nondum extinctum est peccatum, nedum iustitiam in vobis viuere planè sentitis: non tamen est, cur formidetis, & animo deiiciamini, quasi Deum semper offensum habeatis, ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sitis manumissi: ne eius regula vestra opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia nō sumus sub Lege: intelligant, hanc libertatem nihil ad se pertinere: cuius finis est ad bonum nos animare.

De tertia Christianæ libertatis parte.

Tertia libertatis pars est in rebus externis indifferentibus. Maxima seruitus Hebræorum fuit, dum putabāt quarundam rerum externarum vsum sibi à Domino prohibitum, ita vt nunquam eis, etiamsi aliqua necessitas vrgeret, vti sibi liceret: vt de carne porcina, de suffocato &c. Patet. Nos hac seruitute Christus liberauit dum declarauit nullam rerum externarum indifferentiam nobis à Deo prohiberi, quin illis vtamur, cùm per gloriam Dei & vtilitatē siue ędificationem proximi licuerit: quia Domini est terra & plenitudo eius. Psal. 24.

Tertia igitur libertas est, vt nulla rerum externarū quæ per se sunt ἀδιάφοροι, religione corā Deo teneamur, quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Omnia. n. nobis in vsum indifferenter Dominus concessit, modò in gloriam eius & proximi bonum vtamur.

Hæc libertatis huius cognitio nobis necessaria est.

Primò, ad pacificandas conscientias, & tollendas superstitiones. quæ cognitio si aberit, nulla conscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionū finis. Nā vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientię, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Coniiciunt autem se conscientiæ in laqueū, cùm incipiunt dubitare, vtrum per Dei Legē illis vti vel aliis non vti rebus sibi liceat. Ergo &c. Patet exemplo.

Si quis dubitare inceperit, an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat nec de cannabe posteà securus erit, tandem de stuppis incidet dubitatio. Secum. n. voluntabit, an non sine mantilibus cœnare possit, an nō sudariis carere? si cui paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit: demum nec panem cibarium, nec vulgaria edulia tranquillius coram Deo comedet: dum in mentem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Deniq. eò demum veniet, vt super transuersam (quod dicitur) festucā incedere nefas ducat. Ergo ne conscientiæ in hunc labyrinthum ingrediantur, ac inquietæ permaneant: necessarium est scire, quòd Deus nihil rerum externarum nostro vsui (modò in gloriam Dei & bonum proximi dirigatur) ademerit.

Secundò, ad tollendam desperationem, & contemptum Dei. Nam quicunque tali dubitatione impliciti sunt, vt nesciant, an sibi hac vel illa re vti liceat: ii quoquò se vertāt, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident: & aut desperatione in confusionem abripiuntur: aut contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruinā faciunt, quam expeditam non habent.

Tertiò, huius libertatis ignoratio facit, vt quæ per se mūda sunt, nobis sint immunda. Rom. 14. *Scio quia nihil commune est: nisi qui existimat commune esse, illi commune est.* Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum cōstet. Verùm si qua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat: quę suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Ideò subdit, dicens: *Beatus, qui non iudicat seipsum in eo, quod probat. At qui diiudicat si ederit, condemnatus est, quia non edit ex fide, omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.*

Quartò, Qui verò intra huiusmodi angustias constituti, omnia tamē audendo, se animosiores ostendunt: nōnne se tantundem à Deo auertunt: Qui verò aliquo Dei timore penitùs afficiuntur, cùm & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia: formidine consternuntur & concidunt. Hæc autem omnia vnde? ab ignoratione, an sibi liceat vti iis vel illis rebus.

Quintò, hæc ignoratio facit, vt nihil cum gratiarum actione suscipiamus qua tamē sola gratiarum actione omnia sanctificantur. Quomodo. n. quis gratias Deo agere ex animo potest, de vsu earum rerum quas nescit, imò dubitat sibi datas & concessas? quomodo, inquam, in illis rebus agnoscere Dei beneficentiam & bonitatem potest? Fur, qui furatus est aliquid ab aliquo, nunquam gratias aget illi, cui furatus est, quia non agnoscit illud ab illo: Ita qui non agnoscit omnia sibi à Deo concessa in liberum (scilic. in gloriam Dei) vsum: & tamen eis vtitur, non vtique potest gratias pro iis Deo agere. Ergo, &c.

Quò tendat hæc tertia libertas, &c.

Huc in summa tēdit hæc libertas: vt Dei donis sine vllo conscientiæ scrupulo, sine vlla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis data sunt. Qua fiducia, & pacem cū Deo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant. Hic. n. comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremonię, ne qua necessitate ad eas obseruādas adstringantur conscientiæ, sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

Quòd Christiana libertas tota spiritualis sit: & vbi posita sit & consistat eius vis.

Notandum est autē: primò quòd Christiana libertas tota spiritualis sit: i. non in carne sed in spiritu sita. Vnde 2. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Galat. 5. *In libertatem vocati estis, fratres: tantùm ne libertatem in occasionem detis carni*, q. d. libertas Christiana non pertinet ad carnem, sed ad Spiritum, imo caro eam destruit. Ergo ne in occasionem detis carni n. si velitis illam amittere. Hinc

Notandum secundò, quod tota vis libertatis Christianæ posita sit in pacificandis coram Deo formidolosis conscientiis, siue de peccatorum remissione inquietæ sint, & sollicitæ: siue anxiæ sint, vtrum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata, Deo placeant: siue de rerum indifferentium vsu torqueantur. Hæc. n. tria solent conscientias formidolosas inquietare, libertas autem Christiana ab his tribus perturbationibus eas liberat.

Quomodo peccetur circa libertatem Christianam.

Cùm ergo libertas Christiana & tota spiritualis sit, & tota eius vis in pacificandis conscientiis coram Deo consistat, ideò errant & peruersè interpretantur. primò illi, qui suis cupiditatib. ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem, quasi libertas Christiana sit res carnalis & non spiritualis, cùm tamen tota spiritualis sit, nihilq; cum carne commercij habeat, vt supra ostēsum est. Et hoc *primo modo* mirum in modum hoc seculo peccatur, quis hos non videt? Nullus. n. ferè est, cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus, luxuriosus splendor, qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit, qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur.

At (aiunt) hæc, sunt res indifferentes.

Resp. Fateor, modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effunduntur iis vitiis conspurcantur, atque ita non sunt amplius indifferentes, sed immundę, non propter se, sed propter immundiciem & vitium vtentis illis. Patet. Tit. 1. *Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quia polluta est eorum mens & conscientia.* Exemplum.

Cur. n. maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident (vt est Luc 6.) itē qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, vt est Amos 6. Item quorum conuiuia cytharam, lyram, tympanum, & vinum habent. Certè & ebur, & aurum & diuitiæ, bonæ creaturæ Dei sunt, hominum vsibus permissæ, imò Dei prouidentia destinatę. Item nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque accitis, adiungere, aut concentu Musico delectari, aut vinum bibere vsquam prohibitum est.

Resp. Verum istud quidem, sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouisque semper inhiare: hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam, vt pura conscientia Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursus hæc moderatio, plebeiæ cōmunesque delicię nimię sunt, illud enim verè dicitur, in bursha &

tha & rudi panno, sæpè animum purpureũ habitare: interdũ sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine, vel tenuiter, vel modicè, vel splendidè viuat: vt meminerint omnes, se à Deo ali, vt viuant, non vt luxurientur: ac lege hanc Christianæ libertatis putent, si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti esse: si pauperes sint, & humiles esse & excellere: si docti sint, vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & & penuriam pati, vt ipse de se ait, Phil. 4.

Secundò, errant & illi, qui perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non esset, nisi testes haberet homines: promiscuè & impudenter ea vtuntur: atque ita ea vsurpatione importuna, infirmos fratres sæpe offendunt. Verbi gratia.

Tempore Pauli erant Corinthi multi Christiani scioli, qui cùm scirent se per Christum hac libertate donatos, sibique per Christum licere quibuslibet cibis, & quolibet tempore vesci (modò id tantùm in gloria Dei & proximi vtilitatem cederet) indifferenter & promiscuè & importunè, sine vllo respectu scandali infirmorum fratrum, qui aderant, accumbebant in idoleis cum gentilibus, edebantque de immolatis idolis, putantes suam libertatem non cõsistere nisi de illis idolothytis comedissent: quasi libertas Christiana consistat in importuno rerum omnium externarum & indifferentium vsu, & non potiùs in pacificandis apud Deum conscientiis: quòd consistat in comedendo carnes, & non potiùs in abstinendo à carnibus, cùm id gloria Dei & vtilitas proximi exposcit. Sufficiebat illis scire, quòd nil referebat apud Deum, vescerentur ne idolothytis, an non vescerentur: quia hęc scientia pacificat cõscientias formidolosas & inquietas de rerum indifferentium vsu: & in hoc consistit libertas Christiana, cùm scilicet conscientiæ liberatæ sunt à falsis opinionibus & dubitationibus, an Deus remittat nobis peccata, an opera imperfecta placeant Deo, an aliquid de rebus externis & indifferentibus nobis prohibitum sit. Non debebant autem comedere, videntes quod ex ipsorũ esu proximus offendebatur: quia libertas Christiana non est nobis donata, vt illâ vtamur in offensionem proximi: sed in gloriam Dei, & vtilitatem proximi. Debebant cogitare, nihil de sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Iure igitur illos reprehendit Apostolus 1. Corinth. 10. ostenditque, quòd, etsi in se licebat illis vesci carnibus immolatis, tamen cum id in damnũ proximi cedebat, nõ licere, dicendo: *omnia licent, sed non omnia expediunt*: quasi dicat, illa tantùm licent, quæ expediunt: non expedit autem vesci carnibus immolatis, cùm adsunt fratres infirmi. Ergo non licet tunc vesci. Ita nunc sunt quidam quibus videtur, quod libertatem Christianam nõ possideant, nisi edant carnes indifferenter omni die: falluntur. Non cõsistit libertas Christiana in comedẽdo carnes indifferẽter: sed consistit in sciendo, quod Deus nullum nobis cibum in se, quasi immundum, nullove tempore vetuit, quin illo vesci possimus, si necessitas exigat, sicut vetuit populo Iudaico. Si igitur corã Deo nihil referre intelligamus, vescamurne carnibus, an ouis, rubrisne an nigris vestibus induamur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamsi posthac carnibus tota vita abstineamus, & colorẽ vnum perpetuò feramus: non minus liberi sumus, imò ideò quia liberi sumus, libera conscientia abstinemus. Perniciosissimè verò labimur, si fratrum infirmitatem nullius pensi habemus, quam sic sustineri a nobis decet, ne quid temere admittamus cum eius offendiculo.

At nonne interest quoque interdum coram hominibus nostram asseri libertatem?

Resp. Fateor, vt patet Gal. 2. Modus tamen summa cautione tenendus est, ne infirmorum curam, quos nobis tantoperè Dominus commendauit, abiiciamus.

Dicam igitur hic de scandalis nonnihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda quæ etiam negligenda: vndè postea statuere liceat, quis sit inter homines libertati nostræ locus.

LOCVS XIV. DE SCANDALO.

SCandalum, σκάνδαλον, ductum à σκάζω, id est, *claudico*, significat offendiculum, id est, quiddam, ad quod impingens labitur, seu trepidat. Est autem scandalũ, dictum vel factum, aut exẽplum, quo alius fit deterior: seu quia error in eo confirmatur, seu, quia imitatur exemplum malum: seu quia flammas maiores odii aduersus Euãgelium concipit. Correlatiuum scandali est offensio: & interdum promiscuè scandalum, quod significat obiectum, pro ipsa offensione sumitur.

Duplex autem est scandalum, aliud datum, aliud acceptum. *Datum* est hoc si quid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, non ordine, nec suo loco facias, quò imperiti imbecillesque offendantur: scandalum abs te datum dicetur, quoniam tuum factum, culpa fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omninò scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab autore rei ipsius profecta est.

Hoc scandali genere non nisi infirmi offenduntur: quare & potest vocari scandalum infirmorum.

Acceptum scandalum vocatur, cùm res alioqui non improbe nec importune admissa, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate, in offensionis occasionem rapitur. Non enim hic datum erat scandalum, sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Hoc scandali genere acerba ingenia & Pharisaica supercilia offenduntur. Quare & scandalum Pharisæorum dici potest.

Vtro de scandalo curandum sit.

De hoc secundo scandalo, nempe Pharisæorum, non est curandum: sequenda est pietas, prædicanda veritas, vtendum libertate nostra, etiamsi omnes Pharisæi scandalizentur. Patet.

Matth. 1. *Nescis, quòd audito hoc verbo Pharisæi scandalizati sunt* quibus ait Christus, *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum*. Ratio. Gloria enim Dei, veritas Euangelii, confessio Christi, studium pietatis & piorum infirmorum ædificatio, præponenda sunt omnium impiorum Pharisęorum damnationi. Ergo, &c.

De primo verò scandalo, scilicet infirmorum fratrum, curandum nobis est, ne admittamus, ne scandali occasionem vlli demus. Patet.

Matth. 18. & Mar. 9. *Qui scandalizauerit vnum ex iis pusillis, qui in me credunt, expedit, vt suspendatur mola asinaria in collum eius, ne demergatur in profundo maris, &c.*

Ad Rom. 14. *Infirmum autem in fide, suscipite.*

Item: *Non ergo amplius inuicem* (alius alium) *iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum* (siue lapsus occasionem.) Vide totum caput.

Summa est, vt nos qui potentes sumus, infirmitates impotentiũ sufferamus nec placeamus nobis ipsis, sed vnusquisque nostrum proximo suo placeat ad ædificationem: quoniam neque Christus sibi placuit &c. Vide Rom. 15.

1. Cor. 8. *Videte, ne quo modo facultas ista vestra, offendiculum fiat infirmis.*

1 Cor. 10. *Omne, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam &c. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam.* Conscientiam dico, non tuam, sed alterius.

Item, *Siue ergo manducatis, siue bibatis, omnia in gloriã Dei facite: sine offensione estote Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.*

Gal 5. *In libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem vestram in occasionem detis carni: sed per charitatem seruite vobis inuicem.* Ita est sanè. Libertas nostra, non non aduersus imbecilles proximos data ẽst, quorum nos per omnia seruos charitas statuit, sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacificè etiam inter homines viuamus.

Vsus igitur libertatis nostræ sic temperandus est, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedat: Pharisæorum autem austeritati nequaquam.

Quando libertate nostra vtendum: & quando abstinendum sit.

At vellem habere regulam, qua scire possem, quandó vti mea libertate, & quando abstinere possim & debeam.

Resp. Afferam regulam. Sed primò notandum, quòd tria sint actionum genera, vnde possunt homines scandalizari.

1. Sunt actiones *per se malæ*, & peruersæ, vt sunt fornicari, crapulari, blasphemare, & denique omnia peccata, quibus scandalizantur & mali Pharisæi, & boni fratres infirmi: illi quia confirmantur in impietate: isti, quia sequuntur mala exempla. Hæ actiones nunquam sunt faciendæ, sed omittendæ, quia ait Christus Matth. 18. *Qui scandalizauerit vnum ex pusillis iis, &c.*

2. Sunt etiam actiones *per se bonæ*, & necessariæ ad salutem: vt prædicatio verbi Dei, confessio nominis Christi, studium pietatis. Hæ nullius offendiculi timore omitten-

dæ sunt: sed semper faciendæ, cùm datur facultas, & necessitas vrget, etiamsi totus Mundus reclamet, scandalizetur, ruat. Ratio est, quia plus importat gloria Dei, quàm perditio totius Mundi: pereat totus Mundus, modò gloria Dei & Christi salua permaneat.

Gal 1. *Si quis Euangelizauerit aliud Euangelium, præter id quod accepistis, anathema sit.*

Matt. 10. *Qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo cælesti, &c.* Et additur consolatio, ne frangamur metu dissidiorum, dicendo: *Veni enim separare hominem à patre suo, & filiam à matre, &c.* In iis ergo, quæ sunt factu necessaria, & præsertim, quæ concernunt gloriam Dei & Christi, non est metuendum scandalum, non est habenda ratio vllius hominis.

At vbi charitas proximi, propter cuius salutem omnia & pati & agere debemus.

Resp. Sicut charitati subiicienda est nostra libertas, vt posteà dicetur in rebus indifferentibus: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hic charitatis haberi rationem decet, sed vsque ad aras, id est, ne in gratiam proximi, Deum offendamus.

At mihi videtur, quòd etiam ea, quæ factu necessaria sunt, sæpè possint rectè dissimulari ob bonum proximi: præsertim, quando, dum illa facimus, scandalizatur, & non recipit posteà neque minora. Verbi gratia: Dissimulanda est pietas, prædicatio libera Euangelij: & è contra simulanda impietas aliquando, vt ita proximus pedetentim totus acquiratur.

Resp. Sicut non probo eorum intemperiem, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malũt, quam dissuere: ita nec eos audio, qui cũ in mille impietatis formas, duces se præbent, sic sibi agendũ fingunt, ne proximis sint offendiculo: quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spes exitus, in eodem luto semper hæreant. Nunquam dissimulanda est pietas, aut simulanda impietas.

At nonne Paulus ait 1. Corinth. 3. *Lac vobis potum dedi:* Ergo lacte potandus & cibandus est proximus, antequam solidi cibi ipsi afferantur.

Resp. Lac potum dabat, non venenum. Prædicabat Euãgelium, nullam verò impietatem, non dissimulabat veritatem Euangelii, neque simulabat impietatem. Nunc verò quidam suaues scilicet homines, vbi seu doctrinâ, seu vitæ exemplo instituendus est proximus, aiunt lacte pascẽdum esse, quem pessimis exitialibusque opinionibus imbuunt. Lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant.

Sed esto, demus probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem, quousque tamen pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos, certum est.

9. Sunt etiam actiones liberæ & *indifferentes*, cùm nobis liberum est, vel agere, vel omittere, idque per Christum, qui nos hac libertate donauit: verbi gratia, vt sunt manducare carnes, vel non manducare, &c. de quibus suprà diximus. In iis ergo quomodo me regam? quando vtendum mihi est libertate mea, & quando abstinendum?

Resp. Charitas primò Dei & Christi: secundò proximi ipsa, erit regula, quæ docebit te, quando moderari debeas libertatem tuam, vel ea omninò abstinere: & quando debeas eam etiam offendiculis redimere, vel ea vti.

1. Tunc igitur abstinere debes ab vsu libertatis tuæ, & eam moderari, cùm videris, quòd sine periculo gloriæ Dei & Euangelii & fidei, ex hac libertatis tuæ abstinentia & moderatione, attemperans te infirmitati fratrum, aliquem pietatis fructum in eis facis. Patet exemplo.

Actor 16. Paulus cum in consortium assumeret Timotheum, eum circumcidit hac in parte moderans libertatẽ suam. Cur hoc? 1. Corinth. 9. *Cum liber essem ab omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem, & factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer: iis qui sub Lege erant, quasi sub Lege essem (cùm ipse non essem sub Lege) vt eos qui sub Lege erant lucrifacerem: iis qui sine Lege erant, tanquam sine Lege essem. (cum sine Lege Dei non essem, sed in Lege Christi) vt lucrifacerem eos, qui sine Lege erant. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnibus factus sum omnia, vt omninò aliquos seruem. Hoc autem facio propter Euangelium, vt particeps eius fiam.* Ecce hic habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit.

2. Tunc verò ea vti debes, & eam offendiculis redimere, cùm videris, quòd ex abstinentia libertatis, periclitatur gloria Dei, Christi, Euangelij gratia & fidei veritas, ideoq; & salus proximi, etiamsi multi alij scandalizentur, vt impij hypocritæ. Patet.

Gal. 2. Paulus qui circumciderat Timotheum, vt eum & alios lucrifaceret, atque sine periculo gloriæ Christi, & fidei: non patitur, vt Titus circumcidi. Cur? Propter periculum veritatis Euangelii, atque & salutis proximi, quæ est ex Euangelio, cum illo corruente, corruat salus proximi. Ideò acriter tum Paulus vindicauit libertatem Euangelij cùm videret, per iniquas exactiones pseudo Apostolorum, eam infirmis in conscientiis periclitari. Audi ipsum Apostolum: *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus fuit circumcidi propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandam libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas permaneret apud nos.* Ecce quomodo habeamus & hic necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones pseudo Apostolorum ea in infirmis in conscientiis periclitatur.

Vtrique studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Patet.

1 Cor. 10. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est, quærat, sed quod alterius.* Nihil [illegible] hac regula expeditius, quàm vtendum libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat, sin ita proximo nõ expediat, ea tunc abstinendum.

Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minùs, quam in officia charitatis [illegible] conferentes. Suæ enim quieti vt cõsulant, omnem libertatis mẽtionẽ sepultã optant: cum non minùs [illegible] proximorum, libertatem in eorum ædificationem [illegible] vsurpare quam pro ipsorum cõmodo, eam [illegible].

Pij autem hominis est cogitare, sibi liberam in externis rebus potestatem ideò esse concessam, quò sit ad omnia charitatis officia expeditior.

Quòd fideles Christiana libertate donati, quoad conscientiam & Spiritum, nullis hominum potestati aut legibus subiecti sint: quo verò ad externum hominem, & carnem, Magistratui & humanis legibus subiecti sint, & parere debeant.

Cùm verò hæc libertas Christiana non externum hominem, sed conscientiam tantùm & Spiritum spectet, vt suprà dictum est, hinc sequuntur duo.

1. Quòd Christiani hac libertate per Christum donati nemini nisi Christo nullius que hominis legibus nisi Christi, subiecti sint, quo ad conscientiam, neque se subiici pati debeant: & cùm id Christi beneficio consecutæ fideles conscientiæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eas liberas esse voluit Dominus, omnium hominum potestate exemptæ cùm sint, non ampliùs subiici se hominum potestati patiantur. Est enim indignum & Christo gratiam tãtæ suæ liberalitatis perire, & conscientiis ipsis fructũ: & nullus potest esse Dominus & rex conscientiarũ nostrarum, nisi vnus solus Christus.

Neque res leuicula æstimanda est nobis, quam videmus tanti Christo constitisse, vtpote quam non auro & argento, sed proprio sanguine æstimauit: ita vt Paulus non dubitet dicere Gal. 5. irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradamus. Siquidem nõ aliud agit aliquot capitibus Epistolæ ad Gal. quam Christum obscurari nobis, vel potiùs extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: a qua certè exciderunt, si possũt hominum arbitrio, legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Non tamen propter hoc tollitur vniuersa hominum obedientia [illegible]. Tollitur quo ad conscientias, non quo ad externum hominem.

2 Secundum ergo quod sequitur, est, quòd Christiani, licet quo ad cõscientias omnibus hominum legibus subiecti sint, sed exempti ab omni hominum potestate: tamen quo ad externum hominem, quo ad carnem non sunt exẽpti ab omni hominum potestate, sed subditi adhuc magis sunt Magistratibus tam politicis, quam Ecclesiasticis: illisque parere tenentur ob præceptum Dei, & ob bonum publicum, & ordinem in Ecclesia seruandum.

Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*

1. Petr. 2. *Subditi estote omni humanæ ordinationi propter Dominum, non tamen propter iustificationem & [illegible].*

Est enim duplex in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & cultum Dei instituitur: alterum politicum quo ad humanitatis officia & ciuilitatis, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis, & temporalis, non impropriis nominibus, quibus significatur priorem illam

segi-

regiminis ſpeciem ad animæ vitam pertinere: hāc autem in iis, quæ præſentis vitæ ſunt verſari non quidem in paſcendo ſolùm aut veſtiendo, ſed in præſcribendis legibus, quibus homo foris hominibus vitam ſanctè, honeſtè, modeſtèque exigat. Illa enim in animo interiori ſedem habet: hæc autem externos duntaxat mores componit. Nobis licet appellare primum, regnum ſpirituale: ſecundum, regnum politicum.

Hæc autē duo, vt partiti ſumus, ſeorſum ſingula diſpicienda ſunt ſemper: & dum alterum conſideratur, auocādi auertendique ſunt oculi & animi ab alterius cogitatione. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varii reges, & variæ leges, præeſſe poſſunt. Hac diſtinctione fiet, ne quod de ſpirituali libertate docet Euangeliū, perperam ad politicum ordinem pertrahamus: ac ſi minùs ſecundum externum regimen humanis legibus ſubiicerentur Chriſtiani, quia ſolutæ ſunt coram Deo ipſorum cōſcientiæ quaſi propterea eximerentur omni carnis ſeruitute, quia ſecundum Spiritum liberi ſunt.

Ergo Chriſtiani quo ad conſcientiam, ſoli Chriſto Regi ſuo ſubiecti ſunt: quò verò ad carnem, legibus etiā humanis, tam Magiſtratuum ciuilium, quam Eccleſiaſticorum præpoſitorum, ſubduntur.

Verùm notandum & illud, quòd inter conſtitutiones & leges quæ ad ſpirituale regnum pertinent, quæ iā poſſunt eſſe verbo Dei conſentaneæ: & hæ ſeruandæ ſunt: quædam etiam diſſentaneæ, & hæ ſeruandæ non ſunt.

LOCVS XV.

DE TRADITIONIBVS HVMANIS.

NEgari non poteſt, quin Deus, cum ſit perfectiſſimus legiſlator, totum id, quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, lege ſua ita complexus ſit, vt nihil hominibus reliquerit, quod ad ſummam illam adderent. Patet.

Si quid ad perfectam iuſtitiam & ſalutem neceſſarium eſſet, quod in lege Domini non contineatur: vtique lex Domini dimidiata eſſet, & ideò addi ei poſſet. Atqui nihil ei addi poteſt. Ait enim Dominus Deut. 4. & 12. *Non addes ad illud, neque diminues ex eo.* Ergo, &c.

Cur verò hoc fecit & iuſſit Dominus nihil addi ob duo.

Primùm, vt quia tota viuendi rectitudo in hoc ſita eſt, ſi omnia noſtra opera ad eius voluntatem tanquam ad normam exigantur: vnicus vitæ Magiſter ac director à nobis haberetur.

Secundùm, vt teſtatum faceret, ſe à nobis nihil magis requirere, quam obedientiam: ſicut & ait Sauli Samuel: *Melior eſt obedientia, quàm ſacrificium.* Hac ratione Iacobus ait capite 4. *Qui iudicas fratrem, iudicas legem, qui legem iudicas, non es obſeruator legis, ſed iudex. Vnus autem eſt legiſlator qui poteſt ſeruare & perdere.* Ecce audimus Deum hoc ſibi vni velut proprium aſſerere, vt verbi ſui imperio ac legibus nos regat. Id etiam antè prædixit Ieſaias cap. 33. *Dominus rex noſter, Dominus legiſlator noſter, Dominus iudex noſter ipſe ſaluabit nos.* Vtroque ſane loco oſtenditur, vitæ & mortis eſſe arbitrum, qui ius habet in animum: imò Iacob. hoc clarè pronunciat, dicendo: *Vnus autem eſt legiſlator.*

Atqui id nemo hominum ſibi ſumere poteſt, vt ſit vitæ & mortis arbiter.

Ergo Deum vnicum animarum regem agnoſci oportet, penes quem vnum perdendi ſeruandique poteſtas eſt: vel (vt Ieſaiæ verba ſonant) & regē, & iudicem, & legiſlatorem & ſaluatorem. Itaq. Petrus dū paſtores officii ſui admoneret, hortatur, vt ſic gregē paſcant, ne dominiū exerceant aduerſus cleros, id eſt hæreditatem Dei, id eſt fidelium populum, dicendo, 1. Pet. 5. *Paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei, prouidentes, vel curam illius agentes non coactè, ſed libenter: non turpiter affectantes lucrum, ſed prompto animo. Neque vt dominantes cleris, ſed vt qui ſitis exemplaria gregis.*

Cùm ergo Dominus ſit vnus legiſlator, & nemo hominum ſibi poſſit aſſumere quod ſuum vnius facit Deus: ergo nullus homo poteſt eſſe legiſlator in animas noſtras, & obligare conſcientias abſque verbo Dei, legibus à ſe inuentis & fabricatis.

Hinc agnoſcere facilè poſſumus, quæ traditiones ſint merè humanæ, & verbo Dei contrariæ ſi conſideremus illas duas ſupra dictas rationes, quare Deus voluerit ſolus eſſe legiſlator, nec addi ſuæ legi quarum prima erat hęc: vt eius voluntas perfecta ſit nobis omnis iuſtitiæ & ſanctimonię regula: atq. ita in eius recognitione perfecta ſit bene dicendi ſcientia. Secunda, vt ipſe vnus cenſeatur imperium habere in animas noſtras, cui parere, & à cuius nutu pendere debeamus.

Quæ traditiones contrariæ ſint verbo Dei &c.

His duabus rationibus obſeruatis, facilis erit diiudicatio, quæ hominum conſtitutiones ſint verbo Domini cōtrariæ & impiæ. Sunt autem eius generis omnes, quæ *primo* ſine verbo Dei, ad verum Dei cultum ſeguntur pertinere, vt traditiones Mahometicæ. *Secundo* quibus ſeruandis conſcientiæ obligantur, quaſi obſeruatu neceſſariæ eſſent, ſicut ſunt & præcepta Dei. Hac igitur lance ponderandæ ſunt omnes humanæ leges, ſi volumus habere certum examen, quod nuſquam aberrare nos ſinat.

Priore contendit Paulus in epiſtola ad Coloſ. aduerſus pſeudoApoſtolos, qui nouis operibus premere Eccleſias tentabant.

Secunda magis vritur in epiſtola ad Gal. in ſimili cauſa.

Hoc ergo in epiſtola ad Coloſ. exequitur nō eſſe de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinā: quia Dominus fideliter, & ad plenum nos inſtituit, qualiter ſit colendus. Vt hoc demonſtret primo capite dicit, in Euangelio contineri omnem ſapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Chriſto. Initio ſecundi capitis dicit, omnes ſapientiæ & intelligentiæ theſauros in Chriſto eſſe abſconditos. Inde poſtea concludit, caueant fideles, ne per inanem Philoſophiam abducantur a grege Chriſti, ſecundum conſtitutiones hominum. In fine autem capitis ſecundi, maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, id eſt, fictitios cultus, quos homines ſibi ipſi comminiſcuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei vero tradere præcepta homines audent. Habemus ergo, impias eſſe omnes conſtitutiones hominum, in quarum obſeruatione cultus Dei eſſe fingitur.

Loci verò, quibus in Galatas vrget, non eſſe laqueos conſcientiis inducendos, quas à ſolo Deo regi conuenit, ſatis aperti ſunt, præſertim cap. 5. Omnes igitur illæ leges, quæ ſine verbo Dei in hunc finem poſitæ ſunt, vt vel modum colendi Deum præſcribunt, vel conſcientias religione obſtringant, quaſi de rebus præcipiant per ſe ad ſalutem neceſſariis, impiæ ſunt & contra præceptū illud Domini, Ne addas quicquam legi meæ, nec diminuas. Si verò ad alterum, vel ad vtrumque iſtorum accedunt alia vitia, verbi gratiâ, quòd ſua multitudine Euangelii claritatem obſcurent & ſepeliant Chriſtum: quòd nihil ædificent, ſed inutiles ſint ac luſoriæ occupationes potiùs, quam vera pietatis exercitia: quòd ſint ad ſordidū & turpem quæſtum expoſitæ: quòd ſint obſeruatu nimium difficiles, quòd ſint malis ſuperſtitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta, vt faciliùs deprehendamus, quantum ſit in ipſis mali.

At videtur, quòd ſtatuere abſque verbo Dei aliquas traditiones, quæ obligent conſcientias, non ſit impium: ac ideò nec traditiones illæ ſint impiæ. Probatur.

Apoſtoli & Seniores primæ Eccleſiæ, decretum præter Chriſti mandatum ſanxerunt, quo præcipiebant Gentib. omnibus, ſe abſtinere ab idolothytis, ſuffocato & ſanguine: vt patet Acto. 15. Atqui non eſt dicendū, quòd illa traditio Apoſtolica, fuerit impia, cùm id etiam viſum fuerit Spiritui ſancto, vt ibidem aiunt. Ergo &c.

Reſp. Nullam ibi nouam traditionem ſtatuerunt Apoſtoli, ſed æternum Dei mandatum de non violanda charitate illis impoſuerunt, vel potiùs impoſitum memorarunt. Ergo illa authoritas non eſt ad propoſitum. Antecedens patet.

Nam cum in eo Concilio Petrus tentari Deum pronūciet, ſi iugum imponatur ceruicibus diſcipulorum: ſuam ipſe ſententiam ſubuertit, ſi iugum poſteà aliquod conſentiat imponi. Imponitur autem, ſi ſua authoritate decernant Apoſtoli prohibendum Gentibus, ne idolothyta, ſanguinem & ſuffocatum attingant.

Atqui non ſubuertit Petrus ſententiam ſuam. Ergo nil noui imponi conſentit.

At nihilominus videtur imponere, dicendo: viſum eſt nobis, vt abſtineatis.

Reſp. Facile hic ſcrupulus ſoluetur, ſi quis propiùs decreti ipſius ſenſum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput eſt: Relinquendam eſſe Gentibus ſuam libertatem, nec illis perturbandam eſſe, aut de legis obſeruatione exhibendam moleſtiam. Hoc pro nobis eſt & nobis egregiè patrocinatur.

Secundum caput eſt, vt innoxa libertate vtantur Gentes ac citra fratrum offenſionem. Et propter hoc adiunxerunt illam exceptionem, dicendo: *Niſi vt abſtineatis à ſuffocatis, &c.* quæ quidē exceptio non fuit noua lex ab Apo-

stolis lata, sed diuinum æternúmque mandatum Dei de non violanda charitate: nec punctum ex illa libertate delibat, sed Gentes duntaxat admonet, qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionē abutantur.

At certum tamen aliquid præscribunt.

Resp. Nempe, quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant, quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere: idque quo ab illis caueant. Nihil tamen nouum ad æternam Dei legem, quæ fratrum offensionē prohibet, de suo afferunt. Nil ergo Apostolis propositum fuit, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam vrgere legem, de vitanda offensione, ac si dixissent hoc modo:

Præceptum Domini est, ne fratrem infirmum lædatis.

Quæ idolis immolata sunt, sanguinem & suffocatum manducare non potestis, quin offendātur infirmi fratres.

Ergo edicimus vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Quòd hoc spectarint Apostoli, Paulus optimus est testis, qui certè non nisi ex Concilij sententia sic scribit.

1. Cor. 8. *De escis qui idolis immolantur, scimus quia simulachrum nullum est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum manducant, & conscientia eorum infirma cùm sit, polluitur. Videte ne facultas vestra, offendiculum fiat infirmis.*

Item si nouum fuit præceptum ab Apostolis legi Dei additum ac seruatu necessarium: cur ergo Ecclesia illud primum decretum aufa est abrogare? Vtique quia ab illis offensionibus & dissidiis, quibus occurrere voluerunt Apostoli, nihil amplius periculi erat. Lex verò à suo fine æstimanda est. Cùm igitur lex illa respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur, nisi quantum charitatis interest. Quare nihil aliud est huius legis transgressio, nisi violatio charitatis. Nónne igitur simul agnoscis, legem hanc non commentitium aliquod esse additamentum ad legē Dei, sed germanam simplicémque accommodationem ad tempora, & mores, quibus destinabatur?

Apostoli igitur nullum sine verbo Dei præceptum statuerunt, quo conscientias obligarent: ideoque nulli legi Dei addiderunt: sed cum legem Dei explicarunt, inculcārunt. Ergo nec vlli hominum licet addere legi Dei, id est, præceptum aliquod statuere sub illa obligatione conscientiarum, quomodo sunt præcepta Dei. Et si tales ferantur leges, non sunt audiendæ, nec seruandæ, cum sint impiæ & iniquæ.

At videtur, quòd si ferantur huiusmodi leges, etiāsi nobis sint importabiles & iniquæ, tamen sunt audiendæ sine exceptione & seruandæ. Non enim hic agitur, vt erroribus cōsentiamus, sed tantum, vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detractare non est nostrum.

Resp. Primò, quando talibus legibus agitur, non vt grauem aliquam tantum oppressionem in corpore nostro perferamus (nec enim audiri & seruari possent) sed vt cōscientiæ libertate sua, id est, sanguinis Christi beneficio donatæ, seruiliter crucientur, non sunt perferendæ. Ratio est, quia conscientiæ libertate Christi donatæ, non debent amplius seruituti hominū subijci. Secundò, quando talibus legibus suum Domino regnum eripitur: non sunt audiendæ nec perferendæ. Quanti enim putamus referre, suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem, quoties humanarum inuentionum legibus colitur, cum solus ipse cultus sui rationem velit haberi legislator. Audi quanti hæc res reputetur à Domino.

Iesa. 29. *Quoniam timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum: ecce ego obstupefaciam eum miraculo grandi & stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus recedet.*

Item quod alligatur Matt. 15. *Frustrà me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.* Mirantur hic plerique, cur adeò acriter interminetur Dominus, se facturū stupenda populo, a quo mandatis hominum colebatur: & se frustrà coli pronunciet hominum præceptis. At si spectarent, quid sit in religionis, id est cœlestis sapientiæ causa, ab vno Dei ore pendere, simul viderent, non leuem esse rationem, cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenii libidine sibi præstantur. Nam etsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est, cur nos tam diligenter cauere vult Paulus, ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vult ἐθελοθρησκείαν, id est, voluntarium cultum & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic est profectò. Stultescere & nostram nobis ipsis, & omnium hominum sapiētiam oportet, quò solum illum sapere permittamus. Quā viam non tenent, qui confictis hominum arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare nituntur.

At cur igitur ferri voluit Christus onera illa importabilia, quæ alligabant Scribæ & Pharisæi? Ait enim Matt. 23. *Quæ dicunt, facite. Alligant onera grauia, &c.*

Resp. Dominus non iubet, vt faciamus, quæ Pharisæi nobis extra vel contra verbum Dei dicunt & iubent: neque vt feramus ea onera importabilia, quę sine verbo Dei suis tantum humanis traditionibus, tanquam funibus alligant. Patet.

Primò. Nam de sua ipsorum doctrina (interprete Matthæo) sic ait, Mat. 16. *Attendite à fermento Pharisæorum:* fermentum appellans (vt exponit Matthæus) quicquid propriæ doctrinæ, verbi Dei puritati miscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere. Non ergo voluit Dominus ibi suorum conscientias, Pharisæorum traditionibus vexari.

Secundo patet ex verbis. Verba enim ipsa (si modò non torqueantur) nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisæorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores ante erudiebat, vt quanquam nihil in eorum vita cernerent, quod sequerentur, non tamen ea facere desisterent, quæ verbo docebant, cùm in cathedra Mosi, id est, ad enarrandam legem sederent. Non ergo aliud voluit, quàm præcauere, ne malis docentium exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Audi Augustinum exponentem verba:

August. in Ioh. tract. 46. *Habet ouile Domini præpositos, partim filios, partim Mercenarios. Præpositi qui filij sunt, veri pastores. Audite tamen, quod & Mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant: & per eos vox Christi auditur, & sequuntur oues non Mercenarium, sed pastorem per Mercenarium. Audite Mercenarios ab ipso Domino demonstratos: Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram Mosi insident, quæ dicunt, facite. Quid aliud dixit, nisi per Mercenarios, vocem pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, legem Dei docent. Ergo per illos Deus docet: sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere.* Hæc Augustinus.

Quomodo agnoscantur traditiones impiæ.

Impiæ igitur traditiones, ideóque merè humanæ illæ sunt, quæ primò, vt ad cultum Dei verum per se necessariæ statuuntur, Coloss. 1. 2. Secundò, quæ ita conscientias obligant, sicut præcepta Dei, Gal. 5.

Tunc verò potissimùm tales esse cognoscuntur, cum hæc accedunt.

Primum, cùm apertè constat, quòd propter illas seruādas, irritum fit mandatum Dei Matt. 5.

Secundum, cùm homines maioribus plectuntur pœnis ob illarum transgressionem, quam ob transgressionem mandatorum Dei.

Tertium, cum statuūt de rebus prorsus inutilibus atque vanis ceremoniis. Illæ verò sunt omninò vanæ & inutiles, quæ non ducunt ad Christum.

Quartum, cum tantæ statuuntur, vt immensa earū multitudine opprimantur piorum conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuoluantur: & vmbris sic adhærescunt, vt ad Christum nequeant peruenire.

August. ad Ian. epist. 119. Hæ omnes sunt impiæ traditiones, & non sufferendæ superstitiones. Habet enim superstitio hoc proprium, quòd, vbi semel admissa est in aliquo, crescit deinde in immensum.

Paulus docet Col. 2. *Ne comederis, ne gustaueris, ne contrectaueris.* Hic enim describit Apostolus pseudo Apostolorum progressus: quorum primò, initium est à superstitione, quod non tantum edere vetant, sed etiam esitare tenuiter. Ideò dicunt, *ne comederis*. Secundò, vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Ideò dicunt *Ne gustaueris*. Tertiò, vbi hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse dicunt. Ideò dicunt, *Ne contrectaueris.*

Quomodo fallant homines, traditiones humanæ.

Tametsi verò in supradictis notis satis apertè dignosci possint & debeant impiæ traditiones: tamē mirabiliter fallunt homines, & fascinant eorum oculos, ne earum impietatem perspicere queāt. Quomodo fallunt sub specie sapientiæ. Col. 2. *Si mortui estis cum Christo ab elementis Mundi: quid vt viuentes in Mundo, ritibus oneramini? &c. secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem*

qui-

quidem habentia sapientia in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori. q. d. Fallunt humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde verò hunc colorem habent: a tribus.

1 Quia confictæ sunt ab hominibus. Humanum ingeniū, quod suum est, illic recognoscit, & recognitum licentiùs amplectitur, quàm optimum aliquid, quod suæ vanitati minùs conueniret. Ideò ait, *Secundum præcepta hominum, in superstitione.*

2. Quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem, quòd hominum mentes suo iugo depressas humiliter detineant. Hinc videntur esse commendabiles. Ideò dicit, *In humilitate.*

3. Quia videntur eò spectare, vt carnis delitias cohibeant & abstinentiæ rigore illam subiugent. Ideò videntur prudenter excogitatæ. Ideò ait, *Et læsione corporis.*

LOCVS XVI.

DE TRADITIONIBVS ECCLESIASTICIS.

QVoniam verò imperiti plerique, dum humanis traditionib. impiè ligari hominū conscientias & frustra Deum coli audiunt, eadem litura omnes leges Ecclesiasticas inducunt: quibus Ecclesiæ ordo constituitur: ideò istorum quoque errori sic occurrendū. Falli hic sanè perquam est lubricum: quia non prima statim fronte apparet, quantum inter illas humanas, & has Ecclesiasticas intersit. Primùm ergo ostendamus, quòd necessariæ sint in Ecclesia Dei traditiones præter legem Dei, tum propter decorum, tum propter ordinem in Ecclesia seruandum. Secundò ostendemus, quæ differentia sit inter humanas & Ecclesiasticas traditiones.

Quòd necesse sit præter legem Dei, traditiones in Ecclesia Dei esse.

Si in omni hominū societate necessaria est aliqua politia, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: & in omnibus rebus agendis aliquis ritus, qui ad publicam pertineat honestatem, atq. adeo humanitatem ipsam, necessarius est: Ergo in Ecclesia, quę est fidelium societas, & in qua multæ res aguntur: eæque diuinæ & cœlestes, hęc duo necessaria sunt, nempe politia & ritus propter concordiā & honestatem alendam & retinendam: quia Ecclesiæ & sine concordia nullæ sunt prorsus & benè composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur. Hæc est maior propositio. Vnde si Ecclesię incolumitati benè prospectum volumus, curandum est id, quod dicitur 1 Cor. 14. *Omnia autem honestè,* siue decenter, *& secundum ordinem fiant in vobis.* Nunc addo minorem.

Atqui concordia & honestas siue ordo in Ecclesia seruari non potest, nec decenter omnia, & secundum ordinem fieri possunt, vt iubet Paulus, nisi addantur leges & traditiones siue obseruationes, quibus tanquam vinculis quibusdam ordo ipse & decorum consistat.

Ergo traditiones in Ecclesia necessariæ sunt.

Minor hæc patet. Nam cùm in hominum moribus tāta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniisque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta, nec sine stata quadam forma seruari vicus quispiam potest.

Hoc ergo quæ conducunt leges, nempe ad ordinem & decorum, tantum abest, vt damnem, vt iis ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totasque deformari ac dissipari contendam. Neque.n. haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & secundum ordinem fiant, nisi additis ob seruationibus tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat.

Hoc tantùm semper in istis obseruationib. Ecclesiasticis excipiendum est, ne aut ad salutem credantur per se necessarię, atq. ita conscientias religione obstringant, sicut præcepta Dei, aut ad verum Dei cultum tanquam necessariæ conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

Quid intersit inter traditiones Ecclesiasticas & humanas.

Hinc facilis habetur nota, quę fidelissima, quæ inter humanas illas ideóque impias constitutiones, quib. & vera obscuratur religio, & conscientiæ subuertuntur, & inter legitimas Ecclesiæ obseruationes ac traditiones, distinguat.

1. Illæ.n. statuuntur ad cultum & pietatem, ideoque ad superstitionem: hæ verò ad publicam honestatē, vt omnia decenter, honestè in Ecclesia fiant. Ergo non ad cultum, ideoque nec ad superstitionem. Vbi enim semel publicæ honestatis causâ, posita lex esse intelligitur: iam sublata est superstitio, in quam incidunt, qui humanis inuentis cultum Dei metiuntur.

2. Illæ conduntur, vt ad salutem necessariæ, ideóq. conscientias religione obstringunt: Hę verò ad communem vsum, ad ordinem seruandum, ad concordiam retinēdam. Ergo non vt necessaria per se ad salutem, ideoq. nec conscientias religione obstringunt obligantve. Vbi enim ad communem vsum lex spectare cognoscitur: iam euersa est falsa illa obligationis & necessitatis opinio, quę ingentem terrorem conscientiis iniiciebat, cùm putarētur traditiones ad salutem per se necessarię. Siquidem hic nihil quæritur, nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Traditiones igitur Ecclesiasticæ positę sunt ad decorum & ordinem in Ecclesia seruandum, dicente Apostolo 1 Corint. 14. *Omnia autem in vobis decenter,* (i. secundum decorum,) *& ordine fiant.*

Quid sub decoro & ordine intelligat Apostolus.

At verò quid sub decoro, & sub ordine, de quib. Paulus præcipit, comprehenditur?

Resp. Decori finis duplex est: primus, vt dum adhibetur ritus, qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur, & ad Christum recta manu ducamur.

Secundus, vt modestia etiam & grauitas, quę in omnib. honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. Sub ordine ergo continetur primò exercitium pietatis, siue ad pietatem exercitatio. Secundò grauitas & modestia actionis. Quare decorum nō vocamus in quo nihil præter inane oblectamentum inest, vbi luxus sine fructu apparet, sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerentiam aptum, vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem, quod ad ordinem faciet actioni congruentem: neque id ipsum sine fructu, sed vt fideles admoneat, quanta modestia, religione, obseruantia, sacra tractare debeant.

Porrò, vt pietatis exercitia sint ceremoniæ, ad Christum recta manu ducant, necesse est. Huius generis traditiones multæ sunt apud Apostolum, & in Ecclesia.

1 Cor. 10. prohibet Apostolus, ne profana symposia, cum sacra Domini cœna misceantur.

1. Cor. 14. Mulieres in Ecclesia taceant.

1. Cor. 11. Mulier velet caput suum, orans.

Item, ideò debet mulier habere velamen super caput suum. Et alibi alia multa reperies apud Apostolum huius generis.

Item, in Ecclesia multa sunt in quotidiano vsu talia, verbi gratia, quòd flexis genibus, nudoq; capite oramus: quòd Domini Sacramenta non sordidè, sed cum aliqua dignitate administramus: quòd in sepeliendis mortuis, quandam honestatem adhibemus. Hæc omnia primò habent in se honestatem quandam, quę conuenit actionibus. Secundò, sunt etiam pietatis exercitia, quia sua significatione ducunt nos ad Christum, sicut etiam ceremoniæ omnes veteris Testamenti referebant Christum.

In ordine verò duo continentur. *Primum* est hoc, vt qui præsunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò, quæ regitur, ad obedientiam Dei, rectámque disciplinam assuesiat.

Secundum est, vt benè composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

Ordinem ergo non constituemus in illis nugatoriis pōpis, quę nihil habent, præter euanidum splendorem: sed in ea compositione, quæ omnem confusionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. In hoc genere sunt hæc:

Horæ publicis precationibus, concionibus, & mysticis actionibus destinatę: in ipsis concionib. silentium & quies, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandę Domini cœnæ præfixi: quod mulieres in Ecclesia taceant. Imprimis verò quę disciplinam conseruant, vt Catechesis, censuræ Ecclesiasticæ & communicatio, ieiunia. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet. Aliæ enim ad ritus & ceremonias: aliæ disciplinam & pacem respiciunt.

Quomodo traditiones Ecclesiasticæ non sint merè humanæ, sed etiam diuinæ.

Notādū, quod traditiones merè humanæ malę & impię, & mendaces sint, ideoq. semper in Scriptura reprobantur à Deo doctrinæ humanæ, mandata hominum, præsertim tradita ad cultum Dei. Homo.n. sine Spiritu Christi in sacra Scriptura sumitur pro carnali, mendaci, impio homi-

ne, vtpote nato ex Adam, non adhuc renato ex Deo. Vnde Psal. 116. *Omnis homo mendax.* Ergo traditiones hominum mendacia sunt. Deus autem non vult coli mendaciis. Ergo, &c.

2. Corint. 3. *Cum in vobis sint liuor & contentio, & dissidia, nonne carnales estis, & secundum hominem ineditis.* Ergo quicquid homo facit sine Spiritu Christi, carnale est, peccatum est. Deus autem non vult coli peccatis. Ergo &c.

Traditiones verò Ecclesiasticæ, i. ab Ecclesia Christi factæ & receptæ non sunt merè humanæ ideoq; nec falsæ: sed diuinæ, ideóq; bonæ, veræ, sanctæ ideoq; placent Deo. Ratio. Ecclesia enim regitur à Spiritu Christi, qui est veritas. Ergo traditiones Ecclesiæ veræ sunt & sanctæ.

Item Ecclesia Christi, cùm semper pendeat à verbo Dei, vt si, per impossibile, ab illo deficeret, non esset Ecclesia Christi: ideò traditiones, quas condit sunt Dei autoritate fundatæ & ex verbo [illegible] diuinæ.

Exemplum [illegible] quæ sit, dum solennes precationes [illegible] Quæritur, sit ne humana traditio, quam repudiare vel negligere [illegible].

Resp. Sic est humana, vt toto sit diuina simul Dei est, quatenus est [illegible] cura & obseruatio [illegible] Corinth. 4 Hominum [illegible] designat, quod in genere [illegible] Ab hoc vno [illegible] quid in toto hoc genere sit tenendum nempe

1. Quia Deus [illegible] veræ iustitiæ summam & omnes eius [illegible] partes, & quicquid ad salutem necessarium [illegible] fideliter complexus est, tum perspicuè enarrauit: ideò in iis solus Magister est audiendus.

2. Qui autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus, [illegible] quia istud pendere à temporum conditione prouiderat, neque vnam seculis omnibus formam conuenire: ideo confugere hic oportet ad regulas quas dedit generales, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipit, necessitas Ecclesiæ postulabit.

3. Quia ideò nihil expressum tradidit Deus circa has traditiones, quoniam nec ad salutem necessaria hæc sunt, & pro moribus, vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem, prout Ecclesiæ vtilitas requiret: ideò tam vsitatas mutare & abrogare, quam noua instituere conuenit.

Fateor quidem non temerè & subinde, nec leuibus de causis, ad nouationem esse decurrendum: Sed quid noceat, vel quid ædificet, charitas optimè indicabit quam si mediatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

Qua conscientia seruandæ sint hæ traditiones Ecclesiasticæ.

Iam verò Christianus [illegible] est, quæ secum dum homines [illegible] libera quidem conscientia [illegible] & facili ad obsequendum, proclivisque [illegible] contemptum habere, nec supina negligentia [illegible] liberè, vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat.

At qualisnam [illegible] obseruantia & cautione conscientiæ libertas [illegible]

Resp. Imo verè [illegible] stabit: vt reputabimus non fixas esse & perpetuas sanctiones, quibus adstricti simus: sed externa tantùm humanæ infirmitatis rudimenta, quibus tametsi non indigemus omnes, omnes tamen vtimur, quia alii aliis ad fouendum inter nos charitatem, mutuò sumus obnoxii.

Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet, verbi gratia. An in mulieris carbaso sita est religio, vt nudo capite egredi nequeat & fas non sit? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere mysterium quod præteriri sine piaculo non possit. Non. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo, quæ velare caput non sinat nihil delinquit, si aperto capite accurrat. Item est, vbi loqui non minùs opportunum illi sit, quam alibi tacere. Sed et eum qui quoque orare, qui morbo impeditus curuare genua nequit nihil vetat. Denique satiùs est maturè humare mortuum: quam vbi linteum desit [illegible] sepultum adsunt, qui deducant, expectare, dum inhumatus putrescat.

Sed est nihilominus in istis rebus quid agendum aut cauendum nos regionis institutio, ipsa denique humanitas, & modestiæ regula dictet. Vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit nihil admissum criminis est: sin contemptim improbanda est contumacia.

Similiter & vt aliud exemplum afferam dies ipsi qui sint, & horæ qua [illegible] qui quo die canantur Psalmi [illegible] & statas horas esse conuenit & locum [illegible] idoneum, si qua seruandæ [illegible] ratio habetur. Nam quæ tantum rixarum semen [illegible] carum [illegible] confusio, si prout cuiq; libitum [illegible] [illegible] quoniam tutum est, vt omnibus idem placeat: si res velut in medio positæ, singulorum arbitrio relictæ [illegible].

Quod si quis obstrepat & plus sapere ille velit, quàm oportet: videat ipse qua modo [illegible] ratione, Domino approbet. 1. Corinth. 11. *Nos talem consuetudinem contendendi non habemus, neque Ecclesia Dei.*

Quam vtilis sit legitima traditionum Ecclesiasticarum cognitio.

Est autem diligenter attendendum, ne quis irrepat error, qui purum hunc traditionum Ecclesiasticarum vsum vel inficiat, vel obscuret: Quod quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes manifestam vtilitatem præ se ferant Secundò si pauciss. admittantur: Denique & potissimùm, si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat.

Hæc autem cognitio vtilissima est & multum iuuat: Et *primò* facit, vt sua cuique in iis rebus libertas constet: & tamen quandam nihilominus [illegible] quæ libertati necessitatem vltrò imponat, quatenus aut [illegible] (quod diximus) [illegible] & decorum, aut charitatis ratio exiget.

Secundò facit, vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitione versemus, & nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus.

Tertiò facit, ne potiorem Dei cultum, ceremoniarum multitudine æstimemus, & ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat.

Quartò facit, vt nullam hic perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationum vsum & finem ad Ecclesiæ ædificationem, referamus qua ædificatione postulante nō modò mutari aliquid: sed quicquid antè in vsu nobis obseruationū fuerit, mouere nulla offensione feramus. Hoc enim fert temporum ratio, vt ritus quosdam nō [illegible] alioqui nec indecoros, [illegible] abrogari conueniat. Quibus ritibus & obseruationibus defendendis nimium obstinate insistere, nocentissimum fuerit studium. Si quis, n. ipsas per se censeri velit, iam nihil fortè habebunt mali. At si suis circumstantiis æstimentur, apparebit fortè tantum è ceremoniarum abusu hominum animis insedisse errorem, vt non facilè emendari possit nisi subductis è conspectu spectaculis, quæ nouam subinde errandi materiam suggerunt.

Sic 2. Reg. 18 Ezechias laudatus est testimonio Spiritus sancti quod serpentē æneum excideret: qui iussu Domini à Mose fuerat erectus: & quem in diu ni bene [illegible] memoriam seruari malum non erat, nisi populi idololatriæ seruire cœpisset. Verùm cùm rationem corrigēdæ impietatis aliam optimus Rex non haberet, non minore causa confregit, quam à Mose fuerat erectus. Sunt, n. curanda hominum peruersa iudicia, non secùs ac ægri collapsique stomachi quibus cibi concoctione paulum difficiles adimuntur, qui sanis innoxii futuri erant.

Traditiones quædam Ecclesiasticæ antiquissimæ.

Traditionū Ecclesiasticarū quædā ab Apostolis scripto nobis [illegible] sunt vt patet in Actis & Epistolis Pauli, præsertim 1. Corint. 11. Quædam verò absq; scripto, ita per successionem ad nos vsque tum ab Apostolis deinceps ab Ecclesia peruenerūt, de quibus Basilius lib. de Spiritu S. cap. 27. [illegible Greek] , &c. Harum multas ibi recenset Basilius. Quasdam ego afferam.

1 Quòd in Ecclesia dicantur duo symbola, quorum alterum, nempe Apostolicum dicitur submissa voce: alterum cantatur alta voce, traditio est Ecclesiastica illud parumper vt tenent Augustinus & Origenes, conditum ab Apostolis fuit: & dicitur submissa voce, quia tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata & occulte dicitur in completorio & in prima quasi contra tenebras errorum præteritorum & futurorum, vt ait Thomas 2. secundæ q. art. vltimo.

Alterum verò magnum conditum in Concilio Niceno dicitur alta voce: quia conditum fuit fide iam publicata, & Ecclesia pacem habente, vt ait Thomas loco supra citato.

2. Quòd diem Dominicum sanctificamus loco Sabbathi: traditio est Apostolica & Ecclesiastica, de qua

An-

Augustinus sermone primo, Dominicæ 25.

Item epist. ad Ianuarium 119. Et tempore Apostolorum cœpit nominari dies Dominicus, vt est Apoc. 1.

Ignatius de hoc die Dominico mentionem facit in epist. ad Philipp.

Origenes qui 200. & 80. annis post Christum fuit, rationem reddit, cur dies Dominica prælata sit Sabbatho Iudaico, hom. 7. super Exodum.

3 Quòd signamus nos signo sanctæ crucis: traditio est Ecclesiastica.

Basilius lib. de Spiritu S. hanc inter primas recenset.

Decret. cau. dist. 11. cap. Ecclesiastica.

Dionysius Areop. li. Ecclesiast. Hierarch. de hoc signo.

4. Quòd stantes die Dominico, & a Paschate vsque ad Pentecosten oremus, traditio est Ecclesiastica.

Basilius de Spiritu S. cap. 27. *Stantes oramus non ob id tantùm, quòd vna cum Christo surrexerimus, & in die resurrectionis inuestigare cælestia debemus: sed etiam quod expectati seculi imago esse quodam modo videatur.*

De hac traditione ait etiam Augustinus ad Ianuarium epist. 119. *Stantes oramus, quod est signum resurrectionis. quod debet fieri post resurrectionem.*

Concilium Nicenum, & Concilium Carthaginense 6. hanc eandem ceremoniam confirmarunt, vt consonam diuinis mysteriis. Patet, de consecrat. distinct. 3. cap. Quoniã synodi Nicenæ.

5. Quòd genu flectamus, & postea resurgamus, dum oramus.

Origenes hom. 5. super Num.

Basilius de Spiritu S. cap. 27. & rationem addit, dicendo: *Quoties genu flectimus, & consurgimus, reipsa ostendimus, nos per peccatum in terram delapsos: ac benignitate illius, qui nos creauit, in cælum reuocatos.*

6. Quòd spectemus Orientem, cùm oramus.

Basilius de Spiritu S cap. 27.

Damascenus de Orthodoxa fide, lib. 4.

7. Quòd in Baptismo benedicitur aqua.

Basilius de Spiritu S. cap. 27.

8. Quòd oleo Chrismatis inungantur, qui baptizantur.

Basilius suprà.

Fabianus Papa, & est de consecrat dist. 3. c. literis.

9. Quòd abrenuncient Sathanæ, & pompis eius, qui baptizantur.

Dionysius Areopagyta de Ecclesiast. Hierarch. cap. 2. part 1.

Origenes hom. 5. super Numer.

Basilius de Spiritu S. cap. 27.

Tertullianus lib. de corona militis scribit, hunc morem fluxisse ab Apostolis.

10. Quòd ter immergatur, qui baptizatur.

Basilius suprà.

Dionysius suprà.

Tertullianus suprà, ab Apostolis fluxisse ait: & citatur De Consecrat. distinct. 4.

Concilium Toletanum 4.

Magister senent. lib. 4. distinct. 3.

11. Quòd baptizentur paruuli.

Origenes in epist ad Rom. cap. 6.

Augustinus contra Donat. de baptismo paruulorum, li. 4. *De baptismo paruulorum, quod vniuersa tenet Ecclesia, nec conciliis constitutum, sed semper retentum: non nisi Apostolica autoritate conditum creditur.*

12. Quòd semel baptizatus, non debeat rebaptizari.

Augustinus contra Donatistas. lib. 2. cap. 7.

13. Quòd Quadragesimam celebremus.

Ignatius in epist ad Philip. dicendo: *Quadragesimam nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuersationis*

Thelesphorus Papa, prohibuit carnem in Quadragesima.

Ambrosius lib. sermonum, & citantur verba eius in Decretis, dist. 4. cap. Quadragesima. *Quadragesima* (inquit) *6. Septimanas habet, cui addidit Telesphorus septimam, & vocatum est hoc tempus Quinquagesima.*

Origenes super Leuit. hom. 10. necessitatem eius ostendit.

August. ad Ianuar. epist. 119. *Quadragesima sanè ieiuniorum habet autoritatem in veteribus libris, ex ieiunio Mosis & Eliæ, ac ex Euangelio, quoniam totidem diebus ieiunauit Dominus.*

Hieronymus ad Marcellum, de erroribus Montani scribens, Quadragesimam esse Apostolorum institutionem affirmat.

14. Quòd dicantur horæ Canonicæ.

Dionysius Areopag. ad Demophilum, epist. 7. loquens de visione Carpi.

Basilius lib. de exercitatione.

Hieronymus super Danielem, cap 6. Item epist. ad Eustochium.

15. Quòd ieiuni Eucharistiam sumamus.

August. ad Ianuar. Epist. 118. putat Apostolum, cùm dixerit Corinthiis, Cætera cùm venero disponam, disposuisse vt ieiuni sumerent Eucharistiam. Et verba Augustini referuntur de consecrat. dist. 2. cap. liquido.

At Concilium Carthag. tertium, cap. 29. statuit vt Sacramentum Altaris, non nisi à ieiunis hominibus celebretur, excepto vno die, quo cœna Domini celebratur.

Resp. Thomas 3 pag. q. 80. art. 8. loquitur Concilium iuxta consuetudinem antiquam.

16. Quòd quasdam solennitates, siue dies festos celebremus. August. ad Ianuar. epist. 118.

17. Quod die Dominico nunquam ieiunemus, Apostolica traditio.

Ignatius epist ad Philip. 4.

Tertullianus de corona militis.

18. Quod tempore Paschæ cantetur Haleluia: Quadragesima verò non

August. in Psal 106.

Concilium Toletanum.

19. Quòd in calice ponamus aquam cum vino, &c.

Cyprian lib. 2. epist 3. & ep. 63 cont. Aquarios: Admonitos nos scias, vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur.

Hanc traditionem ex Scripturis Patres confirmabant, non ex ἀγράφοις παραδόσεσι. Referebant enim huc illud, quod ex latere Christi in cruce pendentis & hasta confixi, fluxisset Aqua & Sanguis. Ep. 1. decretali Alexandri. Sed in calidis illis regionibus Asiæ & Africæ solebant etiam alioquin frequenter non merum, sed aqua dilutum vinum bibere.

20. Quod Christiani quotidie, vel saltem Dominica die, ad minimum, Eucharistiam sumebant, & quidem in publica communione, non priuata: eamque integram, non dimidiatam vel mutilam.

Dionys. Areopag in lib. de Ecclesiast. Hierarch. cap. 3. Iustin. Apolog.

21 Quod in cœtibus Christianorum Scripturæ vernacula lingua sunt lectæ, & explicatæ, precésque habitæ publice. Idem ibid. Iustin Mart. Apolog ad Anton.

22. Quod voluerunt omnes Christianos in Ecclesia communicare, qui noluerint Ecclesiasticis carere luminibus, vt quidem ait Anacletus epist. 1. Tom 1. Con.

23. Quod cecinerunt Psalmos, & sacris cantionibus Christum celebrarunt. Patet. &c.

Plinii epist. ad Traianum, Euseb. lib. 5. cap. 28. & lib. 7. cap. 24. Nicephor. lib 4. cap. 21.

Clemens Pædagog. lib 2. cap 4. & Stromat. lib. vlt.

Iustin. Respon. ad orthodox. quest. 107 significat, in Ecclesia non fuisse consuetudinem adhibendi instrumenta inanima, sed retentas simplices cantiones, propterea quod cantilenæ ad crepitacula & organa magis deceant pueros quam Ecclesiam.

24. Quod excluserunt à cœtibus & congressibus publicis omnes, qui manifestis sceleribus infames erant. Orig. in Matth. 35. Tert. Apol.

25. Quòd coniugium inituri copulabantur benedictione publica ministri Ecclesiæ Ep. 2. decretal. Sixti.

26 Quod præter pastores, doctores & Diaconos etiam aliquot alios ordines Ecclesiasticos constituerunt. Canones Apostolorum nominant quinque, Episcopum Presbyterum, Diaconum, Lectorem & Cantorem. Ambrosius autem in comment in Ephes. cap. 4. recenset tantùm quinque. Sed alij postea addiderunt Exorcistam, Ostiarium, Acoluthum.

Sed hic bene obseruandum est harum & aliarum traditionum, esse magnam differentiam, eoque etiam imparem autoritatem.

Quædam enim sunt necessariæ & vniuersales, quædam non item.

Necessariæ sunt, quæ à Christo institutæ, vel ab Apostolis præceptæ, vt perpetuo seruarentur, vel in Dei verbo fundatæ sunt, & ex eo probari possunt, vel ad pietatem promouendam & Ecclesiam ædificandam faciunt, & sine quibus Dei cultus decenter peragi nõ potest. Has à tota Ecclesia semper seruandas esse non dubium est: vt ritus seu Sacramenta duo quæ Christus instituit: Baptismum, qui fieri debet in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Alias e-

nim ceremonias nullas in Baptismo seruandas præscripsit, nec iussit, baptizandum vel immergere, vel aspergere siue semel siue ter, vel vngere oleo, vel eiusmodi alia, cum hæc baptismi substantiam non constituant.

Deinde ordinauit Cœnam Domini, in qua requiruntur eæ actiones, quas ipse præcepit gratias agere Deo, frangere, distribuere, edere panem, diuidere poculum & bibere vinum commemorare mortem Christi.

Alios ritus in Cœna non mandauit vel tradidit: eoque qui postea sunt inuecti, conscientias non obligant, nec obseruatu necessarij sunt.

Apostoli verò in genere præscripserunt hanc regulam, vt omnia in Ecclesia fiant decenter, secundum ordinem, & ad ædificationem. 1. Corint. 14.

Secundum hanc regulam necesse est. Ecclesiam conuocari, certo tempore, in certum locum, ad prædicationem verbi Dei: fideles id audire, sacramenta percipere, publicas preces haberi, etiam pro regibus 1. Timot. 2. Collectas pro pauperibus institui 1. Corinth. 16. Sic sumturi Cœnam debent se probare & profiteri fidem & pœnitentiam. 1. Cor. 11.

Ac ad hanc classem pertinent nonnullæ ex enumeratis traditionibus, quæ cùm fundamentum habeant in verbo Dei & plurimum valeant ad pietatem exercendam, & fouendam, omnibus Christianis seruandæ, nec omittendæ, nec duntaxat pro non scriptis traditionib. habendæ sunt, vt Symbolum Apostolorum item Nicenum, quæ continent summam doctrinæ Christianæ omnibus scitu necessariæ. Hi articuli fidei vocantur a Patribus nonnullis, vt Irenæo lib. 1 cap. 4. Traditiones qui tamen ex Scripturis in epitomen hanc symboli contracti sunt, teste Augustino li. 1. de symb. ad Catech. Ista verba (symboli) per diuinas scripturas sparsa sunt, inde collecta & ad vnum redacta, ne tardorum hominum memoria laboraret: ait August.

Sic conuentus Ecclesiastici diebus Dominicis, & pædobaptismus habent fundamentum in scripturis eoque a tota Ecclesia semper seruanda.

Aliæ verò traditiones non sunt necessariò retinendæ in Ecclesiis, etsi vetustæ & a Patribus commemoratæ, vt quod Christianum oportet signo crucis frontem munire: diebus veneris & sabbathi ieiunare. Nam etsi seruari possent, si absque superstitione exercerentur: tamen conscientiam non obligant, cùm ab Ecclesiis aliquibus solum sint receptæ, non ab Apostolis præscriptæ. Imò cum Apostolica traditio de abstinendo ab idolothytis, sanguine, suffocato, antiquata sit: multò minus necessariæ sunt recentiores ab hominib. inuectæ. Ideò ipsi Patres & Ecclesiæ antiquiores traditionum Ecclesiasticarum liberum vsum esse voluerunt, vt vel vnum exemplum obseruationis & celebrationis Paschatis die Dominica demonstrat: Cùm Victor Episcopus Rom. excommunicaret Orientales Ecclesias propterea quod alio die quàm Dominico Pascha celebrarent: Irenæus & sanctissimi quique Patres Victorem grauiter reprehenderunt, quod necessitatem ceremoniarum imponere aliis tentaret: de quo Eus. l. 5. c. 25. ¶ Sozomenus scribit controuersiam sic definitam esse: Quisque consuetudinem suam sequatur. Stultum. n. est rituum causa separari, & scindi. Et Soc. l. 5. c 21 Neque Apostolis propositum fuit de festis diebus leges condere, neque Euangelium iugum seruitutis his, qui ad Dominum conuertuntur, imponit, sed Paschatis aliorúmque dierum festorum rationem Seruator & Apostoli liberam fidelibus reliquerunt, vide locum. ¶ Sic August. docuit epist. 118 ad Ianuar. Totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Ac Hier. ad Lucin. Vnaquæque prouincia abundet in sensu suo. Notum quoque est illud dictum: Dissonantia ieiunij non tollit consonantiam fidei.

Sed neque illud dissimulandum est: in dubium vocari à doctissimis quibusque, vtrum omnes enumeratæ traditiones ita sint antiquæ: vt à nonnullis prędicantur. Nec enim authentica sunt nec γνήσια pleraque illa scripta, vetustatis nomen præferentia, ex quibus rituum illorum antiquitatem ostendere & probare Papistæ conantur. Canones Apostolorum, qui feruntur, supposititij sunt, iudicio prudentissimorum antiquitatis inuestigatorum. Dionys. Areopag. qui dicitur, certè neque D. Apostoli discipulus vel contemporaneus, neque tam vetus est, vt perhibetur. Eius libri de Ecclesiast. Hierarc. ψευδεπίγραφοι sunt. Nec enim eorum vel Euseb. vel Hieron. qui tamen aliorum Patrum scripta sollicitè recensuere, vel antiquissimi alij meminerunt. Epist. Ignatij ad Philippenses dubia est, imo notha. Non meminit eius Epiph. non Hieron. imò septem tantum Epistolas illum scripsisse affirmant.

Clementis liber, apocryphus est, quin etiam à Concil. 6. œcumenico Constantinop. damnatus. Canon. 2. Eus. lib. 3. c. 18. sub eius nomine multa ficta dicit prodiisse. Niceph. lib. 3.

Clementis epist. 3. legitur baptizatum oleo consecrato vngendum esse. At alij autores prodidere, a Syluestro circa Nicenum concilium institutum, vt presbyter lineret chrismate leuatum de aqua. Verisimile est, si inunctio ista tam vetus esset, ac Clementis tempore vsurpata: Iust. Martyrem eius mentionem facturum fuisse, cum ritus Baptismi sue seculo in Apol. 2. ad Imp. simplicissimè describat.

Nec de Basilij libro de Spiritu S. nullus ambigit, an germana sint omnia quæ in eo leguntur. Certè Erasmus sagax Patrum æstimator in eo dissimilitudinem styli obseruauit. Et alibi aliter scripsisse verus Basilius legitur. Sed neque quas affert rationes ceremoniarum, ita solidæ sunt vt assensum cogant. Exempli gratia: Orationes vult fieri versus Orientem. Quia antiquam patriam quęramus, scil. Paradisum, quem in horto Eden ad Orientem posuit Deus. At hæc ratio nulla est. Nos enim quærimus cœlestem patriam, Ierosolymam illam sublimem, non terrestrem paradisum.

Tales traditiones paucę, sunt olim sola consuetudine vel arbitrio doctorum Ecclesiæ receptæ, & seruatæ: quædam etiam ab hæreticis vel audacioribus nonnullis confictæ: & Apostolis tanquam autoribus tributæ, vt illis fides conciliaretur.

Minime verò omnium hinc inferri potest, reliquas omnes traditiones, quas Pontificij iactant, ab vniuersis Ecclesiis recipiendas esse. Nam in earum catalogo illi Primatum Papæ & Ecclesiæ Romanæ: Sacramenta Confirmationis, Ordinis Matrimonij Extremæ vnctionis: oblationem sacrificij & Missam, communionem sub vna specie: Imagines in templis, inuocationem sanctorum: preces pro defunctis, Purgatorium: Indulgentias, Cœlibatum sacerdotum, auricularem confessionem & singulorum peccatorum enumerationem: satisfactiones, omnia denique, quę hoc seculo in controuersiam venire recensent. Nam ista non solum Scripturis non consentanea sunt: vt ipsi aduersarij concedunt, dum ea se ex traditione non scripta habere & probare fatentur: sed ne quidem veteribus Ecclesiis notæ fuère. Nunquam sanè demonstrabunt illi, vel ab Apostolis Apostolicisve viris ea tradita, vel Patres alia sacramenta quam Christum, aliosque ritus & traditiones, quam ad Ecclesiæ ædificationem facientes, in Ecclesiam inuehendos existimasse. Imo contrà certum est, Apostolis vicinas & proximas Ecclesias, sine ceremoniis operosis, in Spiritu & veritate Deum coluisse: & multo tempore post, Romanos inprimis Episcopos successiuè tot ritus coaceruasse, ac Ecclesiis, vt necessarios, obtrusisse. Qui a reformatis Ecclesiis abrogati meritò sunt, exemplo Apostolorum, qui noluére tale iugum Christianis imponi, quale tulit olim sub Mose populus Israeliticus, vel laqueum conscientiis inijci, & animos superstitione vel opinione cultus in hoc iterum genere obligari. Act. 15. Galat. 4. & Coloss. 2.

Sic D. Paulus abusum & profanationem Cœnę, & ἀταξίαν in cœtibus Ecclesiæ Corinthiæ sustulit, illam autem ad Dominicam institutionem, & ipsius Christi, non hominum, traditionem reuocauit. 1. Corint. 11. & 14.

Summa igitur & conclusio hæc sit: Eas traditiones, quæ Dei verbo conformes, & ad vsum Ecclesiæ, animósq. hominum ad pietatem & verum Dei cultum excitandos accommodatę sunt, etiamnum retinendas & vsurpandas esse citra tamen superstitionem & opinionem meriti: Contrà verò cauendum ab impiis & Dei verbo aduersantibus ritibus, à superstitiosis item & ἐθελοθρησκείαις, quas homines excogitarunt opinione cultus, à ridiculis vel inutilibus, vel talibus, quæ facilè degenerare possunt in superstitionem, & Christianæ libertati officere, denique a copia & multitudine ceremoniarum alioqui tolerabilium, vt quâ non adiuuari pura religio & vera animi pietas, sed obscurari potius, imò obrui & extingui solet.

FINIS.

HIER.

HIERON. ZANCHII

AD CVIVSDAM ARIANI LIBELLVM: CVI TITVLVS EST, ANTITHESIS DOCTRINÆ CHRISTI ET ANTIchristi, de vno vero Deo.

RESPONSIO AD

IOANNEM STVRMIVM V. Ampl. A. A. P.

HIERONYMUS ZANCHIUS IOANNI STURMIO GRATIAM ET PACEM.

SVPERIORI anno, mi D. Sturmi, libelli duo, in Filium Dei, D.N. Iesum Christum, blasphemiarum pleni, à duobus magnis viris, ad me, vt eos refutarem, missi fuerunt: quorum prior, hominis est Samosateniani: alter verò Ariani. Autor prioris, Iohan. Sommerus Pirnensis, olim in Schola Claudiopolitana Professor: is cumprimis refutandum suscepit libellum Petri Carolij de Deo: adiecti verò sunt tractatus aliquot, variis de rebus: præfixam autem habet liber iste, Epistolam cuiusdam, qui se vocat Theodosium Schimbergium. Is enim curauit, vt refutatio illa Sommeri Transyluani, ementito loci & Typographi nomine ederetur, Anno 82. Autor alterius, neque suum apposuit nomen, neque finxit alienum, sed simpliciter post breue Epistolium ad Lectorem, hunc præfixit libello titulum: *Antithesis doctrinæ Christi & Antichristi, de vno vero Deo: anno Salutis*, 1585. Cum magna Spiritus mei perturbatione ita vtrumque perlegi, vt vix ad finem peruenire potuerim. Quis enim homo Christianus, tales queat inspicere, nedum perlegere libros? Quis vir bonus, tot tantásque ferat & in Deum blasphemias, & in optimos viros, déque Ecclesia optimè meritos, calumnias? Quis etiam doctus, tales ineptias: aut moderatus, tales impudentias sustineat? Digniores sunt huius generis scriptiones, quæ Vulcano tradantur: quàm quæ à viris piis & bonis legantur, aut ab eruditis refutentur. Quid enim agas cum negantibus prima fidei principia? cum reiicientibus omnia Ecclesiæ symbola? cum omnia Oecumenica concilia conspuentibus? cùm denique omnes in vniuersum Patres totamque Ecclesiam Catholicam, tanquam Antichristi mancipia, superbè damnantibus?

Pernecessarium tamen fuit, vt ambo refutarentur: quòd hisce libris non solùm harum sectarum homines, in sua quisque hæresi confirmentur: verùm etiam ex Catholicis, qui sunt imperitiores, seduci a recta fide facilè possint: qui verò sunt eruditiores, eorum nonnulli & animo turbari, & in sana doctrina concuti, ac sæpè etiam labefactari soliti sint. Atque ad hanc rem non paruam vim habere mihi cumprimis visus est libellus ille Arianus, propter breuitatem simul & autoritatem: receptior enim semper fuit propter maiorem probabilitatem Ariana, quàm Samosateniana hæresis: vt taceam, quòd iste libellus ita astutè & callidè est compositus: vt imperitiori homini, apertis Scripturis, nec non etiam Antiquissimis Patribus, caussam suam agere, facilè videri queat. Adde, quòd & multos magnos nostri sæculi viros inter se committere, non solùm conatur: sed etiam probabiliter videtur: Me vero nominatim quàm sæpissimè perstringit. Non paucæ igitur, nec leues fuerunt caussæ: quamobrem non potuerim huius impurissimi Ariani & perniciosissimi libelli, aut prorsus negligere, aut in longum tempus differre confutationem. Sperabam alterius quoque libelli blasphemiarum depulsionem, vnà cum prioris confutatione, me in lucem, iisdem Nundinis daturum: sed, vt & tu, & omnes norunt, fui per annum & amplius, tot tantisque & animi molestiis, & laboribus corporis, longis duris que itineribus conficiendis confectus atque consumtus: vt qui hæc norunt, admirari potiùs possint ac debeant, quomodo & valetudinem seruare, & tot tantásque afflictiones sustinere, & ea quæ præstiti, præstare potuerim. Quòd ergo ad Samosateniani librum non responderim, credo te, & omnes bonos viros, excusatum me habituros: & quod do in præsentia, æqui boníque consulturos. Primo quoque tempore, ad alterum librum parabimus, Deo fauente, responsionem. Factum benè (inquies D. Sturmi:) omnes boni excusatum te habent, qui tuas non ignorant afflictiones. Quis tuum Zanchi, non probet desiderium, voluntatem, studium, conatum? præsertim cùm alterius quoque libri refutationem primo quoque tempore pollicearis? sed non omnes probant tuum, Zanchi, ad Apologiam, contra vestram Admonitionem Neustadianam silentium. Imò verò, mi D. Sturmi, non prorsus silui: etiamsi responsio mea, affecta quidem, sed sic volente Domino, nondum perfecta, in lucem non prodierit. Qui descripsit, & qui non-

nihil in ea legerunt: ij quod scribo, verúmne sit, an falsum, optimè norunt. Qui verò factum sit, vt inchoatam scriptionem non absoluerim, & absolutam, foras non dederim: explicare non est necesse, nec præsentis temporis. Satis est, quòd habita ætatis meæ, hebetudinisque mei visus, ratione: ego pro clementia Illustrissimi Principis nostri, Dn. Iohannis Casimiri, donatus fui rude: & aliis ad hanc prouinciam refutandæ Apologiæ idoneis fratribus, demandatum fuit hoc opus. Certè ad Germanicum Apologiæ exemplar respondere me propter ignorantiam linguæ non potuisse, nimis manifestum est: Latinum verò anno 83. editum, & serius etiam, quàm debuerat, ad nos in hanc Sareptam allatum, legi quidem, sed non sine magno stomacho perlegi: cùm nimirum viderem, qualisnam sit scribendi ratio: quia in Ecclesiis (vt vocant) ex Euangelio reformatis, permulti, ne dicam, plerique omnes vtuntur: qui tamen Pastores, qui Doctores, qui columnæ Ecclesiæ videri volunt. Statum caussæ, ne intelligatur, de industria sæpenumerò tenebris inuoluimus: quæ sunt manifesta, imprudenter negamus: quæ falsa, sine fronte asseueramus: quæ apertè impia, tanquam prima fidei principia obtrudimus: quæ Orthodoxa, hæreseos damnamus: Scripturas ad nostra somnia, pro libidine torquemus: Patres iactamus, cùm nihil minus, quam illorum doctrinam sequi velimus: sophisticari, calumniari, conuiciari nobis est familiare: nec quanto opere his nostris scriptis cursus Euangelij impediatur, Ecclesiæ Christi euertantur, sectarij in suis hæresibus confirmentur, Tyranni ad arma contra nos sumenda animentur, regnum denique Diaboli promoueatur, cogitamus, curamus: sed modò caussam nostram, siue bonam, siue malam, quo iure quáque iniuria tueamur, reliqua omnia susque déque facimus. O tempora, ô mores. Quis hæc videns, legens, perpendens, si micam habeat pietatis Christianæ, non afficiatur, non turbetur, non summopere calamitatem nostri temporis deploret? Perlecto tamen huius admirabilis Apologiæ libro, statim cogitaui, non esse, cur ad omnia respondeamus, totumque librum refutemus. Cùm enim non solùm aduersus Neustadianos, sed etiam aduersus Anhaltinos, Bremenses, & Danæum conscriptus esset: illos proculdubiò non futuros mutos, persuasum habebam. Satis ergo fore, si ad ea, quæ contra nostram Admonitionem scripta fuerant, breuiter aliquid diceremus.

Cùm verò duo inter nos & aduersarios controuertantur capita, vnum de Persona Christi, alterum de benedicta illa Cœna, ad quam semper nobis paratam, nunquam tamen omnes, vt deberemus, simul accedimus: cogitaui de hoc altero, de quo nimis multa scripta sunt per annos 70. & amplius, nihil prorsus respondendum esse: cùm ipsi aduersarij ad Admonitionem nihil reuera dederint responsi: sed tantùm veteri semper crambe repetita, nugati sint. Si, quæ in Admonitione de ea re continentur, aduersariis, (qui tamen illam reuera non refutarunt) non sufficiunt: remittendos eos esse iudicaui ad postremum, felicis memoriæ D. Vrsini scriptum de Cœna: vt si quid in Admonitione desiderant, illud in CONSIDERATIONE repetiant. Reliqua enim omnia, quæ de hoc articulo, in illa Apologia disputantur: vana sunt & superuacanea. Alterum præcipuúmque caput, de Persona nimirum Christi, silentio prorsus præteriri non posse vidi. Sed hic antequam incepissem respondere, diu hæsi. ratio fuit: quia, qui non solùm ab Vrsino in libris aduersariorum exercitatissimo, magníque iudicij, & summæ eruditionis viro, verùm etiam ab omnibus aliis doctis status esse controuersiæ, iudicatus fuerat: hunc ipsum esse isti Erfurdienses constanter pernegant. Non enim à se credi & doceri, essentiales diuinæ naturæ proprietates, vel in humanam naturam (vt antea aliquot alij perperam docuerant) realiter esse transfusas: vel huic carni humanæque naturæ ita esse communicatas, vt in ea insint essentialiter, formaliter, habitualiter, subiectiué. Interrogantibus verò, QVOMODO ERGO? triplex ad summam data est responsio. Prima ex Damasceno, sed, vt video, male intellecto: nempe per περιχώρησιν. Si enim hac dictione, vnitionem intelligant: nihil hac doctrina certius. Sed hoc ipsi aduersarij nolunt: qui inter realem communicationem, & inter vnionem, maximum discrimen constituunt. Si verò eo nomine similem immeationem significari velint, qualem in diuinis personis non pauci antiqui Græci scriptores, esse dixerunt: nihil magis cum ipsorum Vbiquitariorum dogmate pugnat. Neque enim personales, puta Patris proprietates, alteri Personæ, puta Filio, vlla ratione communicantur: vt is dici possit vel Pater esse Filij alicuius, vel generans, vel ingenitus. Si verò περιχώρησιν interpretentur immeationem talem, qualis est Solarium radiorum in aëre, ita vt ex illa in humanam Christi naturam, essentialium proprietatum effecta deriuentur, velut ex increata omnipotentia, immensa sed creata tamen potentia, deriuetur, quemadmodum etiam ex radijs in aëre immeantibus, calor in aëre ipso & terra generatur: quis illam neget? Sed neque hoc Erfurdienses ipsi volunt: quippe qui propter dona finita, proprietates etiam ipsas, realiter communicari contendunt. Itaque ex illa prima responsione, nunquam potui, quæ mea est ingenij hebetudo, de statu controuersiæ, aliquid colligere certi. Ventum igitur est ad alteram responsionem: Ea fuit, hoc sensu dici proprietates diuinæ naturæ, communicatas esse humanæ: quòd hæc ad veram & realem illarum, cùm volet, vsurpationem, & vt quidam breuius Græcè scripserunt, non ad κτῆσιν, sed ad liberam χρῆσιν, assumta sit. Sed neque hinc certum controuersiæ statum concludere poteram. Expressè enim (vt alias omittam rationes) se fauere Nestorianismo negant: qui tamen ex ea doctrina necessariò sequitur, quâ naturę, actio propriè tribuitur: cùm actiones ὑφισταμένων sint, non autem naturarum.

Nam quod Leo dixit, VTRAQVE FORMA AGIT, quod proprium est: illud tanquam

quam impropriè dictum, Damascenus ita resoluit, Christus secundùm vtramque formam, quod proprium cuiusque est, agit. Hanc autem Damasceni explicationem, quâ nihil est clarius, à præsenti quæstione excludunt Erfurdienses: in qua non quid Christus, & secundùm quamnam naturam, sed quid humana eius natura, secundùm diuinas (vt vocant) communicatas sibi proprietates agat, disputatur. Hac certe noua phantasia de assumtione humanæ naturæ ad vsurpationem, liberumque vsum essentialium Dei proprietatum, nihil ineptius & magis puerile excogitari potuisse arbitror. Quid enim absurdius illa locutione, humanam Christi naturam, vti proprietatibus diuinæ: cùm potius sicut Anima corpore ad multas suas actiones, non autem corpus anima vtitur: sic etiam plenitudo Deitatis, quæ est in Filio, humana natura, non autem hæc illa vti, dici debeat? Accessit ergo tertia explicatio: quæ ideo me minus offendit, quia ex Patribus desumta est: modò sicut illi, sic etiam nos eam intelligamus. Ea, hæc est: communicationem hanc ita esse factam, vt humana natura, verè & omnipotens, & vbique præsens esse dicatur, non in sese, (hoc est, in sua οὐσίᾳ) sed in Persona. Sed hic rursus suboriebatur quæstio: quid nomine personę intelligant aduersarij. Si enim persona τοῦ λόγου intelligatur, quę etiam hypostasis est humanæ naturæ: nihil ea doctrina certius est. Quid enim hoc aliud fuerit: quàm λόγον hominem, omnipotentem, & vbique præsentem esse? Quis verò hoc inficietur? sed quæstio erit, secundùm quamnam naturam, hic homo vbique præsens esse dicendus sit. Si autem in Personæ nomine, vtramque naturam comprehendant: rursus noua mihi iniiciebatur dubitatio: quomodo humana natura, quam non in sua ipsius οὐσίᾳ, sed in persona duntaxat, omnipotentem esse dicunt; sit tamen etiam in se ipsa, tanquam altera parte personæ, realiter omnipotens, & omnipræsens: Contradictionem enim hæc implicare videntur: eandem nimirum naturam, in eadem sua οὐσίᾳ, eodémque modo ac sensu, semper esse, & omnipotentem simul, & non omnipotentem. Hæc me de statu controuersię, quisnam ille esset, & quónam modo posset conciliari, cogitantem: valde remorata sunt, & à scriptione retardarunt. Scribere enim aduersus aliquem, non probè cognito & concesso controuersię statu, & sine spe etiam obtinendæ veritatis, conciliandæque controuersię: quam prudentis viri sit, nesciebam, & adhuc nescio.

Quid igitur hic agas Zanchi, (me ipsum alloquens dicebam) cùm & res sit desperata: & verò etiam controuersiæ statum nolint aduersarij à nobis cognosci? Quicquid tuis concluseris argumentis: κρησφύγετα quibus illud eludant, & ad quæstionem non pertinere contendant, minime deerunt istis Sophistis. Non legisti elegantissimam & lepidissimam tui IOANN. STVRMII PALINODIAM: in qua & breuiter simul, & fideliter omnes horum vespertilionum crypras, foramina, recessus, latibula, in quibus ad lucis aduentum sese abdunt, digito, quid digito? imò expressa manu, demonstrat? Lege: & hoc ipsum est, quod me à pugna cum talibus animalculis deterret: atque vt simplici veritatis auicula contentus, domi me contineam, efficit. Nam si istas bestiolas non capias, ludis operam: si capias, mordent. Habent enim non solùm alas, cum auibus; sed etiam dentes, cum muribus communes.

Scripsi tamen, Sturmi, & non pauca scripsi in hanc miseram Apologiam: verùm multæ præterea remoræ, aliæ ex alijs curæ, aliæ ex alijs molestiæ, alia ex alijs negotia accesserint: quæ inchoatam atque etiam affectam meam scriptioné mirabiliter retardarunt & impediuerunt: atque ita impediuerunt, vt tandé relicta alijs me peritioribus, hac respondendi ad eum librum prouincia: Ego longam, duram, meisque viribus imparem profectionem, nimirum Clauennam vsque suscipere coactus fuerim: quanquam illius profectionis me non pœnitet, quòd ex fratrum visitatione magno affectus fui gaudio.

Ita habes ex parte, mi D. Sturmi, qui factum sit, quamobrem responsio mea ad Apologiam, neque absoluta fuerit, neque in lucem edita: Deo sic omnia, sua prouidentia gubernante, vt accuratiora ab alijs, hisce de rebus grauissimis ederentur: & vt Ego ad alia, non minoris tamen momenti, animum adijcerem meum: ad refutationem nimirum doctrinæ Arianæ, veræ autem de Deo defensionem. Ac reuera longè mihi gratior fuit hæc prouincia, quàm illa: propter perspicuitatem controuersiæ inter nos & Arianos: propter breuitatem libri præsertim Ariani: propter argumenti, quod tractandum erat, necessitatem. Apologetæ statum controuersiæ de industria, vt videtur, inuoluunt: multa verba sine caussa faciunt: eadem ad nauseam vsque repetunt, & nihil concludunt: pugnantia scribunt: & pleraque longè aliter, quàm lingua Germanica scripta reliquerant, in Latinam verterunt: quę etiam res me non parum illius linguæ ignarum, ab Apologiæ refutatione remorata est.

Denique nemo ferè est vir bonus, qui non istas nostras sæpenumerò vanas atque inutiles fastidiat, non dicam disputationes, sed altercationes, contentiones, hostiles pugnas. At verò Arianorum libros refutare, in hoc præsertim tempore, quo illud venenum plerisque in locis serpit: plusquàm necessarium est, omnibúsque Christi amantibus gratissimum. Ego itaque priori cura liberatus, hunc meum, contra Ariani, libellum, domi inchoaui: foris, in itinere, affeci: domum reuersus perfeci. Sed quando? post menses à meo reditu, plus minus octo. Per totum enim illud tempus, tam multis, tam grauibus, támque molestis, & animi & corporis afflictionibus pressus fui: vt vix tandem ad studia literarum, animum meum recolligere potuerim: Tantùm abest, vt in librum alterum, nimirum Samosatenianum, vt sperabam, aliquid commentari, vacarit. Contenti igitur sunto in pręsentia viri pij hoc meo qualicunque labore; donec Dominus tantum suppeditet vitæ & virium, vt non solùm alterius libri Refutationem, verùm etiam alia quæ promisi, & quæ etiam non promisi, ad publicam Ecclesiæ ædificationem, in commune conferam.

Cogitanti verò mihi, cuinam amicorum, vt moris est, hanc meam lucubrationem dignè dedicare possem: & tu statim, mi D. Sturmi, occurristi: quòd & Christiana tua pietas hoc postulare, & vetus nostra amicitia flagitare videretur. De vtroque simul breuiter.

Annus agitur 55. plus minus, à quo tempore sancta inter nos Christianáque amicitia intercedit. Ea non solùm inde concepta fuit, quòd tu autor fueris, vt venerim Argentinam, tuúsque in eadem celeberrima Schola per annos ferme vndecim fuerim collega: verùm etiam ex eo nata, educata, atque in hanc vsque diem constanter producta & conseruata est, quòd præter non prauam animorum similitudinem & morum, summa etiam in doctrina Ecclesiæ verè Catholicæ consensio semper fuit & permanet: Buceríque vt de aliis in præsentia taceam, scripta ad veterem fidem ac religionem reuocandam, illustrandam, confirmandam, quàm maximè conducere semper vtrique visa sunt. Quod vtinam visum quoque fuisset omnibus, qui Argentinæ docuerunt. Sed iudicia Dei magna, iusta & inscrutabilia sunt. Sic erat in Fatis, hoc est, in Dei decretis. Nihil etiam inter nos accidit, quod amicitiam hanc nostram vel dirumpere, vel dissuere potuerit. Homines sumus, labimur quotidie, verum est: sed dum firmum manet fundamentum veræ amicitiæ, pietas, virtus, sinceritas: ipsa quoque amicitia firma permaneat, necesse est. Et hæ tandem amicitiæ, veræ & Christianę esse, ab hac constantia dignoscuntur. Atque hæc breuiter de amicitia nostra. Non potui igitur facere, quin antequam moriamur, aliquod eius testimonium toti posteritati, libello hoc meo, tuo nomini consecrato, relinquerem.

Si quid verò certi de aliquo iudicij ex tot annorum necessitudine, diuturnáque familiaritate fieri potest: Ego de te Sturmi, (ad gloriam Dei hoc scribo, non auribus tuis do) aliter sentire & dicere bona conscientia non possum, quàm veterem Ecclesiæ, hoc est, Christi doctrinam, cùm de aliis rebus omnibus, ad veram religionem pertinentibus, tum illam inprimis, quæ de Deo est, æterno Patre, æterno Filio, æterno Spiritu sancto, vno eodémque Iehoua, per Prophetas & Apostolos ad nos fideliter transmissam, & per veteres porrò Patres, piè explicatam, atque aduersus hæreticos defensam, tibi semper non tua certè virtute, sed singulari Dei gratia, fuisse & esse cordi. Hæc autem res, argumento mihi non paruo nec infirmo est: an quis vere diligat Dominum Iesum, nec ne diligat. Amari enim illa non potest: quin Christus ipse, totius doctrinæ autor & basis diligatur: sicut contrà etiam gloriari nemo potest, se Christum vero complecti amore, nisi certam illius doctrinam, ex animo amplectatur, ea oblectetur, eius studio afficiatur, eam denique propagari cupiat, & pro sua virili diligenter curet. Quid verò hoc Christi beneficio (neque enim res humana est hæc dilectio, sed diuina) maius? quid iucundius? quid ad vitam inter Mundi etiam huius miserias feliciter traducendam conducibilius? quid denique ad æternæ cœlestisque gloriæ possessionem tandem aliquando obtinendam certius inueniri excogitarive potest? Vt enim, qui non diligit Dominum Iesum, anathema est maranatha: sic qui diligit, κοινωνίαν habet cum Patre & Filio, cúmque tota Catholica Dei Ecclesia, tam quæ in Cœlis, quàm quæ in terris est: eúmque æterna manet hæreditas. Qui diligit me, dicebat Christus, sermonem meum (tam totam Euangelij doctrinam, quàm omnia mandata) SERVABIT: (in corde per fidem ac dilectionem: in ore per ingenuam constantémque confessioné: & in tota vita, per sincerum obedientiæ studium:) & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Contrà, quanta est illorum miseria atque infelicitas: qui Christi gloriæ inuident: & ea de caussa, veterem Apostolorum, totiúsque Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ de Christo doctrinam execrantur? Diabolica certè sunt ingenia: ab inferis aduersus Christum, & aduersus eius Ecclesiam, singulis temporibus excitata. Quis obsecro intelligat, quanto ex supercilio proficiscatur illorum hominum audacia: qui in rebus ad Religionem pertinentibus, ab antiquissimo totius Ecclesiæ consensu, ex ore Christi & Apostolorum concepto: sanctis Prophetarum oraculis, confirmato: in Oecumenicis conciliis disputato, explicato, constabilito: infinitorumque Martyrum sanguine, variis temporibus obsignato: ad vana, vel sua propria, vel nescio quorum hominum commenta, cum æterna ipsorum ignominia & morte, facilè temeréque deficiunt? Annon à Diaboli spiritu, hoc hominum genus agitatur? Vnde enim tantum audaciæ, nisi ab hoste veritatis, parentéque superbiæ, Satana?

Quæ igitur de hoc totius Christianæ doctrinæ fundamento, aduersus Arianum quendam, nec tibi, nec mihi, quanquam nomen suum suppresserit, ignotum, conscripsi: non potui tibi Catholicæ huius doctrinæ, eóque gloriæ Christi, amantissimo, studiosissimo, defensori constantissimo, non consecrare: vt hinc non solùm, quæ nostra fuerit amicitia, sed etiam quæ consensio in Religione, tota posteritas intelligat. Atque hæc est vera, & maxima omnium laus: quam quis possit in hoc Mũdo consequi, & verò etiam quam debeamus expetere: nimirum vt in Ecclesia Christi verè Catholica, tum Christi amantes, doctrinæque illius verè studiosi, ad finem vsque vitæ fuisse: tum veram cum piis honestísque hominibus amicitiam coluisse agnoscamur: quibus nam enim rebus constat Christiana pietas, quæ sola promissiones habet præsentis vitæ pariter & futuræ: quàm vera Christi dilectione, & sincera cum fratribus amicitia, ac quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pace? In iis duobus mandatis (dicebat Christus, de dilectione scilicet Dei & proximi) pendent Lex & Prophetæ: Et qui diligit proximum (inquit Apostolus) legem impleuit. Hic itaque honos, sicut contemnendus non est: sic etiam sufficere nobis debet in Ecclesia Dei.

Positum est quidem in more, vt quibus libri dicantur, eorum laudes quæcunque possunt, ab autoribus librorum celebrentur: & rectè id quidem atque haud immeritò, si citra assentationem, & moderatè id fiat. Nam æquum & vtile est, vt qualésnam illi sint, qui hoc honore afficiuntur, omnes qui nesciunt, intelligant: ac proinde iure optimo, honorem hunc illis fuisse delatum, nemo non sciat: & ea re ad attentiùs legendum quiuis excitetur. Neque enim indignis, ac prorsus obscuris, nulláque virtute præditis consecrandi sunt boni libri: sed

iis de-

lis demum hoc debetur honoris, qui vicissim libris nostris, sua pietate, sua virtute, sui nominis celebritate, non parum & ipsi possunt conciliare autoritatis, & conciliatam tueri. Cæterùm ego, licet amplissimam laudum tuarum materiam haberem, Sturmi: facere tamen id nolui: tum quòd scirem tibi quæ tua est modestia, illud summopere displiciturum: tum quòd non ignorarem, me quoque non decere, vt cuipiam dare occasionem aliquam, me tibi adulari voluisse suspicandi. Egóne, tibi, senex seni, amicus amico, Christianus Christiano, Zanchius Sturmio, palper? Contentus ergo illa tua, quæ tamen singulare Dei donum est, constantia in vera Christi fide, veraque Religione, & in amicitia cum fratribus honestisque viris colenda: reliquas tuas laudes, quæ nec paucæ nec obscuræ sunt, aliis decantandas relinquo: id quod post mortem tuam futurum non dubito. Etsi enim multos discipulos habuisti ingratos: non omnes tamen tales aut sunt, aut futuri sunt. Sed quid hæc ad nos, qui aliò tendimus? Nos potius, mi Sturmi, occupemur in celebranda, animo, verbis, & factis, Domini nostri Iesu Christi gloria & gratia: nempe in vera & æterna eius Deitate, contra Arianos & Samosatenianos: in vera humanitate, contra Marcionistas & Vbiquitarios: in vera & hypostatica duarum naturarum vnitione, contra Nestorianos: in vera naturarum, proprietatum & actionum vtriusque naturæ inter se distinctione, inconfusáque vnitione, contra Eutychianos: in vera & gratuita gratia, contra Pelagianos: in vera & efficaci per suum sanguinem redemtione, contra Turcos. Summa: Christus sit nobis semper ante oculos: vt eius personam, talem nempe apprehendamus, qualem nobis proponunt Sacræ literæ: verum hominem, nobis ὁμοούσιον, pérque omnia similem excepto peccato: verúmque Deum, Patri ὁμοούσιον, Patrique per omnia similem, excepto quòd non est Pater. Quid hac personæ Christi contemplatione & apprehensione certius, suauius, salutarius? Nam qui talem in suo corde habet & retinet Filium: habet ac retinet Patrem, & vtriusque Spiritum. Beneficium item salutis nostræ totum in Christo contemplemur: quia totum etiam in Christo collocant Scripturæ. 1. Gratuitam æternámque Electionem. In Christo enim elegit nos Deus & Pater D.N. Iesu Christi, ait Apostolus: atque ita nos elegit Pater in Christo, vt & Christus nos elegerit: Ego (inquit Christus) scio, quos elegerim. De æterna autem, ad æternam vitam electione loquebatur. 2. Gratuitam item nostri redemtionem, antequam vel tu Sturmi, vel ego Zanchius, nati essemus. Deus enim, hoc est, Christus, redemit nos sanguine suo. 3. Gratuitam etiam nostri creationem in visceribus Matrum nostrarum. Per ipsum enim Christum, omnia facta sunt; & sine ipso factum est nihil, quod factum est: omniáque per ipsum consistunt, aiunt Iohannes & Paulus. 4. Gratuitam quoque & efficacem nostri ad se, eóque ad realem participationem redemtionis vocationem. Ipse enim (Christus) veniens (per Apostolos eorúmque discipulos) Euangelizauit pacem iis, qui procul, & iis, qui prope: Et per illum habemus adductionem in vno Spiritu ad Patrem. 5. Ac quis est qui nos iustificat, ac regenerat: hoc est, vt renouata mente, nobis condonata esse peccata omnia, iustósque nos in conspectu Dei reputari, verè sentiamus: & vt iniquitatem ipsam reuera oderimus, iustitiam autem diligamus efficit? An non ita Pater in Christo, pérque suum Spiritum, iustificat, sanctificat; vt & Christus per eundem spiritum, istud efficiat? Iustificabit multos puer meus, ait Pater per Esaiam. 6. Quis nos fide ad hæc mysteria, totúmque Euangelium intelligendum donat? an non Christus, qui aperuit mentes discipulorum, vt intelligerent scripturas? Hoc agnoscentes Apostoli, dixerunt ei, tanquam autori fidei: Adauge nobis fidem. Illius enim est augere, cuius & dare. 7. Quis non in lucem editos, ab infinitis vitæ periculis, ac sæpe è faucibus mortis liberauit, & ad tantam ætatem, nostros extendit annos? 8. Quis quæcunque habemus bona, & animi & corporis, & (vt vocant) fortunæ, nobis qui ex vteris matrum nostrarum nati sumus nudi, largitus est? 9. Quis nos aduersus & insidias, & furores impetúsque Diaboli, vt non penitus fuerimus ab eo oppressi & absorpti, seruauit atque in hanc vsque diem, constantia fidei donauit? An non Christus? Quid restat? æterna glorificatio tum animorum, simulac hisce corporibus soluti fuerint: tum corporum, post generalem omnium resurrectionem. Qui ergo nos tot tantísque beneficiis, non tam quæ ad præsentem, quàm quæ in primis ad futuram vitam pertinent, hucusque affecit, & auxit Iesus Christus: de eóne dubitabimus benignè quod restat, nobis sit præstiturus? adfuturus in agone mortis? seruaturus à malo? Spiritus nostros ad se recepturus, & in cœlum adducturus? Aliter certè docent scripturæ: Ioan. cùm dilexisset suos (Christus) in finem vsque dilexit eos. Item: Ego (inquit) veniam ad vos, & assumam vos ad me ipsum. Item: volo vt qui credituri sunt in me, ibi sint, vbi & ego. Et Apostolus: Quod incepit in vobis bonum opus: perficiet illud vsque in finem. Solui profectò minimè potest cathena illa. Quos prædestinauit hos & vocauit: Et quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & glorificauit. Testimonia autem iustificationis nostræ, sensum remissionis peccatorum propter solam Dei gratiam, & propter Christi merita: pacem ac tranquillitatem hac de re, animi: odium peccati, amorémque iustitiæ: quomodo non percipimus in nobis ipsis, si Christiani sumus? Itáne ergo, qui nos elegit, qui creauit, qui sustentauit, qui vocauit, qui iustificauit, qui sanctificauit, qui huc vsque perseuerantiæ gratia in fide donauit: de eo, an sit nos, quod reliquum est temporis, in finem vsque dilecturus: contra omnes Satanæ tentationes defensurus: in pugna cum morte affuturus: animas nostras ad se suscepturus, & tandem glorificaturus, dubitauimus? Ex sola præteritorum beneficiorum perceptione deberemus cum Abrahamo, vt etiam ratio & omnis æquitas postulat, de futuris certam concipere fiduciam, ac spem: quanto magis, cùm tot, támque certæ accedant, vt vidimus, promissiones? At peccata mea, sese mihi opponunt: ac ne talem, qualem proponis salutis æternæ certitudinem concipere possim, impediunt, & remorantur. Quasi verò, qui tot & tanta, per tot annos gratis condonauit peccata, flagitia, scelera: is quæ porrò ex ignorantia & ex imbecillitate nostra admittimus: ea dolentibus ac fiduciam in se, quantulacunque illa sit, concipientibus, misericorditer condonare, non possit aut nolit. Nam donum etiam fidei & resipiscentiæ, vt promisit, in nobis electis suis, ne prorsus deficiat, conti-

nuabit: vt iustificatis, de glorificatione minimè sit dubitandum. tam certa enim est hæc, quàm illa: quando Christus nobis datus est, vt perfectus sit seruator noster: qui secũdùm æternũ suum & Patris propositum, salutem in nobis inchoet, continuet, perficiat. Postremo igitur loco, in seria & assidua, attentáque consideratione huius postremi, eiúsque amplissimi, & in omnem æternitatem duraturi beneficij Christi, quod est futura nostri glorificatio, ex sola pendens gratia: in hac inquam contemplatione, cum certa eius expectatione, occupari nos oportet, mi D. Sturmi: si quod reliquum nobis est vitæ, ita feliciter transigere velimus: vt superatis omnibus Mundi, carnis & Satanæ tentationibus, superatóque certamine mortis, in Cœlestem illum locum, vbi & Christus est, eóque ad æternam felicitatem, peruenire possimus. Sicut enim nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, Filius hominis, qui est in Cœlo: sic omnes illi ascendant oportet, qui huic Filio hominis verè insiti sunt, viuáque eius membra sunt effecti. Insiti autem sumus per gratiam Spiritus, gratuitúmque illius donum: per veram nimirum fidem: quæ in vera Christi cognitione & fiducia, per dilectionem efficaci consistit. Hæc verò ea ratione in nobis conseruatur, augetur & coalescit: qua etiam ingeneratur. Ingeneratur verò, vt Apostoli docent, ex auditu, eóque ex Lectione etiam, meditationeque verbi Euangelij: cuius summa & basis est Christus, verus Deus, verus homo, verus perfectúsque seruator.

Ad hanc eandem fidem in cordibus nostris seruandam, fouendam, augendam, quàm necessaria est crebra ad Christum in cœlo residentem, & pro nobis interpellantem, mentis eleuatio, eiúsque ac Patris inuocatio? Fieri enim hæc non possunt, sine fidei exercitio: fides autem quò magis exercetur, eò magis crescit, & robustior fit ac fortior. A vera porro & seria contemplatione personæ Christi, & ab assidua beneficiorum eius commemoratione, & denique ab ardenti nominis eius inuocatione, quibus (vt dixi) fouetur fides nostra, qua Christo insiti sumus, separari non potest studium perpetuæ resipiscentiæ: qua & admissa peccata doleamus, & in obedientiam mandatorum nostri seruatoris diligenter incumbamus. Sunt autem hæc, meditatio, inuocatio, resipiscentia, tria præcipua veræ fidei effecta: per quæ verus autor fidei Christus, eandem in nobis seruat, fouet, auget. In quibus verò fides in finem vsque seruatur: hos æterna glorificatione & vita donatum iri, extra controuersiam est. Nobis igitur Christum, quis & qualis sit, verè agnoscentibus, déque illius erga nos amore & beneficiis assiduè cogitantibus, illum inuocantibus, in obedientiam mandatorum eius incumbentibus: quid aliud, quam æterna glorificatio expectanda est? Exercitium hoc pietatis magnum non est, difficile non est, laboriosum non est, aut molestum iis, qui vera Christi cognitione donati sunt. Quid enim facilius, etiam senibus ipsis, & ætate confectis, quid suauius, quid iucundius, quàm subinde cogitare de Christo? amorem eius ergo nos immensum contemplari? beneficia eius in animum reuocare? totam fiduciam in illum collocare? illius nomen inuocare? obedientiam mandatorum eius amare? atque vt eius voluntati obtemperemus, pro nostra virili curare? Actiones animi sunt istæ, per se & sua natura, homini Christum cognoscenti, siue senex ille sit, siue iuuenis, siue valens, siue ægrotans, faciles, suaues, iucundæ: vt nemo sit hominum, qui excusare se possit quòd hæc nimis grauia sint onera ad ferendum: modò, vt dixi, vera adsit Christi cognitio: & cor nostrum non sit huic Mundo nimis affixum. Iugum meum suaue est, dicebat Dominus Iesus, & onus meum leue. Paulo, cui ante veram Christi cognitionem, nil erat grauius, nihil insuauius, nihil intolerabilius, quàm audire Iesum Christum nominari: puram enim creaturam esse putabat: posteaquam illum verè nouit, quisnam esset, non homo solùm, sed vnigenitus, eoque naturalis Dei Filius, quidve pro nobis egerit: tunc mutatis in hac noua Christi cognitione, affectibus, omnia duxit vt stercora, modò Christum haberet: nihil voluit scire nisi Christum: nulláque re magis delectabatur, quàm cogitare de Christo, loqui de Christo, prædicare Christum, inuocare Christum, pati pro Christo, implere legem Christi: & denique expectare Christum de cœlo, cuperéque soluere hinc, & esse cum Christo. Quantum igitur positum est, mi D. Sturmi, in vera Christi notitia? in assidua amoris eius erga nos contemplatione? in quotidiana denique & seria gratiæ & beneficiorum ipsius commemoratione ac meditatione? Quantum inquam, hac in re positum esse iudicamus? Vno verbo dico: TOTVM: TOTVM inquam in hoc Christo positum est: vt non sine caussa dixerit Apostolus, se nihil decreuisse scire, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum: qualem nimirum describunt nobis scripturæ: quia qui habet Filium, habet & Patrem, & qui ab vtroque procedit, Spiritum sanctum. Quid verò amplius desiderari à nobis potest?

In hoc igitur Christo, mi D. Sturmi, magis ac magis indies cognoscẽdo, contemplando, suspiciendo, amando, inuocando, celebrando, studióque voluntatis eius faciendæ, semper colendo: contestanter in finem vsque perseueremus: rogantes, vt quando nos, ad hanc vsque senectutem, tot tantísque beneficiis, non tam ad præsentem, quàm ad futuram æternam vitam pertinentibus, pro sua benignitate & gratia affecit: velit etiam, quod restat, pro sua immensa misericordia & beneuolentia erga nos liberaliter largiri: constantiam in fide, victoriam in lucta cum morte, receptionẽ animorum nostrorũ in æterna tabernacula, sempiternã quoque corporum glorificationem: Atque hæc petẽdo, certa cum fide petamus, minimè sicut ipse præcepit, quin ea simus accepturi, dubitantes. Quare nil dubitantes? quia sicut reliqua omnia bona, tam spiritualia, Electionem, vocationem, iustificationem, sanctificationem, quàm corporalia, non propter merita nostra, sed ex sua gratia donauit: sic etiam perseuerantiam in fide, vitæque æternæ possessionem, ex eadem sua gratuita liberalitate, largitur. Est enim perseuerantia, donum Dei: & gratia Dei (ait Apostolus) vita æterna. Cũ ergo hæc non operibus nostris debeantur, sed ex gratia donentur: cúmque etiã Christus iubeat hæc petere, nihil quin simus ea accepturi, dubitãtes: quid aliud fuerit de re promissa dubitare, nisi & contra mandatũ Christi facere, & ea bona

ea bona ex gratia dari, apertè negare? In solam igitur gratuitam Dei promissionem intuentes, & mandato eius simpliciter obtemperantes: sine vlla dubitatione, quæ porrò nobis ad plenam æternæ hæreditatis possessionem restant, supplices à seruatore nostro petamus, & eum illa nobis non denegaturum, persuasum omnino habeamus. Nihil enim ei hac nostra fiducia & persuasione gratius. Proinde verum nobis & in lucta cum morte, atque Diabolo, àdfuturus sit Christus, nósque omnino à malo seruare, & animos nostros corporibus solutos, in cœlum ad æterna gaudia recipere velit, necne: nullo modo dubitare debemus. Certè D. Sturmi, si vnquam fuit, nunc maximè nobis duobus tempus est: vt oculos mentis nostræ, & corda à mundo, ad Christum conuertamus: & in cœlum etiam hoc stelliferum, supra quod inhabitat Christus suo corpore, cum beatis spiritibus sæpius intueamur: scientes, & omnino sperantes, nos propediem cum Christo & sanctis Angelis ibidem futuros. Exaudita enim est oratio Christi ad Patrem pro omnibus illis, qui in se erant per sermonem Apostolorum crediturі: Volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt conspiciant gloriam illam meam, quam dedisti mihi. Ioan. 17. Quare securi de salute propter Christum: in eodem Christo læti, bonáque conscientia in viuamus, vt etiam in ipso quieta mente & feliciter mori valeamus: illi enim tantummodo beati sunt, qui in Domino moriuntur. Hinc vnà cum Patre & Spiritu sancto, omnis honor & gloria:

AMEN.

Neustadio Calendis Septembribus anni 1586.

HIER. ZANCHII

AD ARIANI CVIVSDAM LIBELLVM, CVI TITVLVS EST, ANTITHESIS DOCTRINÆ CHRISTI & Antichristi, de vno vero Deo: breuis Responsio.

EPISTOLA ARIANI AD LECTOREM.

INTER cætera argumenta quam plurima, quæ falsitatem articuli Trinitatis manifestè coarguunt, non postremum locum tenent innumeræ contradictiones, quibus hoc dogma implicatur: dum non solum diuinis Prophetarum & Apostolorum scriptis apertè reclamat, sed à seipso etiam dissentit, & in tetram contradictionis notam incurrit. Quia verò tantus est tot seculorum in approbando hoc dogmate consensus; fit vt eius vanitas ac inconstantia minus appareat. Existimaui igitur me rem gratam & multis nominibus iucundam omnibus piis facturum, si partem aliquam contradictionum huius dogmatis quasi in pugnum contraherem, ac veluti in tabella spectandam proponerem: quò faciliùs de hoc argumenti genere iudicare possent. Quod verò optima voluntate ac studio à me factum est, id spero bonos viros, ac veritatis potiùs, quàm multitudinis amantes in optimam partem interpretaturos. Inprimis hoc rogatos volo lectores (si qui sunt futuri) ne abripi se quorundam maligna intemperie patiantur; qui priùs iudicari quam audiri, damnari quàm de errore conuinci vellent omnes eos, qui in controuersiam vocant dogma Trinitatis, eiusque legitimam cognitionem in luce aspectúque omnium fieri desiderant. Quin potius suspecti illis sint cum sua fide, qui malunt quæstionem sacram, & è media religione petitam, gladio & igni; quàm placidè conferendo, & vtramq; partem legitimè audiendo iudicari. Quemadmodum enim veritas sibi ipsi murus est aheneus, aduersus omnes qui aduersantur ei, nec alieno patrocinio eget: ita ad odia & simultates, ad damnationes ac carceres, denique ad gladium & rogum ij confugiunt, qui cùm causæ suæ parùm fidant, aliunde quàm ex Dei Verbo præsidium petunt. Ab horum moribus alienissimos esse decet homines pios, ac Christi potius præceptis, quàm suis affectibus obsequentes. Qui verò ita sunt animis obstinati, vt malint tyrannidis viam semel ingressam ad extremum insistere, quàm consilia saniora ac Christiano nomine digna amplecti; hi propediem suo malo experientur, Deum sua formidabili manu frenum iniecturum ipsorum violentis machinationibus, ne controuersiæ omnium grauissimæ cognitionem legitimam, eo quo hactenus successu, impedire possint.

Scriptum Anno salutis 1585.

AD

EPISTOLA autoris, partes habet duas: priore, continet doctrinam Ecclesiæ Catholicæ de Deo, non solùm cum scriptis Propheticis & Apostolicis apertè pugnare: verum etiam manifestis contradictionibus implicari: quæ hoc autor præsenti scripto planum se facturum esse gloriatur. Posteriore verò, sum rogat lectorem, vt quod à se bona (qualis nimirum est Sathanæ erga Christum) voluntate ac studio profectum est, illud in optimam partem interpretetur, nec prius damnet, quam audiat: in summa, breuiter quidem, sed tamen acerbè in illos qui oppugnant eius doctrinæ de Trinitate, gladio persequuntur & igne, inuehitur minatúrque illis imminentem iram Dei.

Quam verum sit, quod initio de doctrina proponit: examinatis antithesibus, luculenter apparebit. Quod verò de Antitrinitariorum, aliorúmque similium hæreticorum persecutione subiecit: illud nunc non opus habet vlla refutatione: quando de hac quæstione, & à veteribus Patribus, & à piis nostri seculi Doctoribus sæpe & abundè, itaque, ad thesin quod attinet, non nisi liceret, quia conuenienter & secundùm Scripturas, disputatum & conclusum est. Certè manifeste blasphemos, à vera religione apostatas, falsos Prophetas, impios seductores Deus non solùm non vult audiri, verum etiam è medio tolli: vt è Sacris literis, apud omnes verè pios & doctos viros extra controuersiam est. In hypothesi à multis peccatur: quia hæresim sæpe vocant, quod est Orthodoxæ fidei defensionem, quod nihil aliud est, quàm redemptionem vitam his stes Ecclesiæ, qui veræ Ecclesiæ sunt defensores, deinde qui se sectores, qui populos ad Christum reuocant. At verò doctrinam de æterno Patre, æterno Filio, æterno Spiritu sancto, vno eodemque Iehoua, non solùm pertinaciter negare, verùm etiam impudenter oppugnare quid hic aliud est, quàm à tota religione Christiana i a deficere, it eam penitus euertere? Etenim scripturæ Propheticæ & Apostolicæ, doctrinam hanc magno & constanti consensu tradunt: quemadmodum & veteres Patres, tum in omnibus œcumenicis conciliis, tum in suis quisque libris, aduersus hæreticos, abundè & luculenter demonstrârunt: & nos etiam, Dei beneficio, post alios permultos libris 13. pro nostra virili parte, confirmandam curauimus. Vniuersa quoque Ecclesia, à temporibus Apostolorum, per totum terrarum orbem, in hanc vsque diem, eandem semper, vt vere diuinam amplexa est: Et symboli decantatione, baptismi administratione, Cœnæ celebratione palàm professa est, ac constanter profitetur. Nam (vt de his singulis aliquid dicam) primum quidem Catholica fides continetur quam vocant Symbolum Apostolicum, vnum duntaxat prædicat DEVM: hunc distinguit in Patrem, Filium & Spiritum sanctum: eandem planè fidem fiduciámque in Filium, & in Spiritum sanctum, quam etiam in Patrem profitetur: CREDO IN DEVM Patrem, IN Filium, IN Spiritum sanctum: qua certè loquendi ratione non vtitur, cum ad ECCLESIAM venitur. Ac Iesum Christum, vocat cum Scripturis Filium eius (Patris) VNIGENITVM: apertè illum hac voce, non per adoptionem, vt nos, sed per naturam, Filium esse Dei Patris, significans. Omnis enim Filius, aut natu, aut adoptionis gratia, alicuius filius est. Neque finis, cur factus sit homo, passus & mortuus, tacetur: nempe propter nostram salutem, & (sicut fusiùs in Scripturis explicatur) vt eius sanguine nostra expiarentur peccata. quod certè sanguine puræ creaturæ fieri nullo modo potuit. Qui igitur Christum, filium Dei naturalem, Deúmque verum de Deo vero esse negant: an non etiam, non illius morte seruatos, eúmque verum Christum ac seruatorem mundi esse negant? Quænam porrò est Ecclesia Catholica, communióque Sanctorum, quam profitemur: num cœtus Arianorum? At ante Arium, Pauli Samosatenum, Cerinthum, aliósque hæreticos, apertos Christi hostes, hæc Apostolica fuit Ecclesia: Cœtus igitur est eorum, qui cum Apostolis Christum, præter alia, pro verè vnigenito Dei filio, agnouerunt, & amplexi sunt, sempérque in finem vsque Mundi amplectuntur. Huic Ecclesiæ renunciant Ariani, nullámque cum his sanctis communionem habere volunt. Fundamenta ergo fidei Christianæ penitus conuellunt, quicunque Christum æternum & naturalem Dei filium esse inficiantur.

Sacramentum etiam Baptismi, qui id negant: & religioni Christianæ penitus renunciant. Vt enim Israelitæ, symbolo circumcisionis, non obsignabantur vlli creaturæ sed soli Iehouæ Elohim Sebaoth: ita in nomen alicuius puræ creaturæ baptizamur, baptizarive possumus, aut debemus: quo pertinet Apostoli reprehensio apud Corinthios: num quid in nomine Pauli baptizati estis? Tam autem in nomen Filij, & Spiritus sancti, quàm in nomen Patris baptizati sumus omnes: vsque adeò, vt sæpè in Actis, hoc expressa Patris mentione, plerique in nomine Iesu Christi baptizatos fuisse legamus: quòd eo nomine, Pater & Spiritus sanctus, simul cum illo intelligantur. Sunt enim tres Elohim, vnus idemque Iehoua. Item vero Apostolum: Si cum dixit, 1. Cor. 2. *Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum*, EVMQVE CRVCIFIXVM: negant hunc Iesum verum, eundémque cum Patre esse Deum, sed puram creaturam, eum esse putant.

Cœnam quoque Domini, eiúsque substantiam tollunt: qui Christum negant, verum naturaque Deum esse. Quomodo enim caro puræ creaturæ, animas & corpora nostra viuificare potest? Est autem caro Christi viuifica: Qui manducat (inquit Christus) meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Et ego excitabo eum in nouissimo die. Et quare est viuifica? Quia ὑποστατικῶς vnita est VERBO viuifico, ac proinde Deo: vt rectè contra Nestorium definiuit synodus Ephesina: id quod ex illo capite sexto Iohannis manifestè colligitur. Cùm igitur Ariani, Christum Filium esse Dei Patris æternum, ac naturalem, qui vitam à Patre, in æterna sua generatione acceptam nobis per suam carnem, fide in Cœna apprehensam, communicet, pernegent: ipsam quoque carnem, viuificam esse, reipsa inficiantur, & vt inficientur oportet.

Quid dicam de inuocatione precibúsque Ecclesiasticis? Cum sciant Ariani puras creaturas in Cœlo existentes, nobis in terra degentibus, inuocandas non esse, sed solum Deum verum quem etiam solum credendum est. Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt? Christum autem negent, verum illi Deum itidem & Spiritum sanctum: profectò cum illis Ecclesiis, in quibus cum Stephano Dominus Iesus inuocatur, & Spiritus sanctus nullam volent habere communionem. Ita miseri homines & Symbolo, & Baptismo & Cœnæ Dominicæ, & precibus Ecclesiæ, adeoque toti Ecclesiæ corpori, in qua tamen nati sunt, baptizati sunt, fidem professi sunt, & pemul: Cœna etiam Domini participati sunt, & nomen Domini Iesu inuocârunt: nunc penitus renunciant: Omnia item Concilia, omniáque Patrum scripta, apertè reiiciunt: solas Scripturas recipiunt sed quomodocunque vt velint sibi licere, omnia de vera Deitate Christi testimonia pro sua Sathanica libidine interpretari. Deum enim esse, non æternum, sed temporarium: non ex Patre genitum, sed factum: non natura, sed officio. Quid verò hoc aliud est, quàm omnibus etiam scripturis, de vera Christi, Spiritúsque sancti Deitate clarè loquentibus, re ipsa valedicere? Quid verò ex his efficitur, necessarióque concluditur nisi eos à religione Christiana, penitus defectionem fecisse? Tales esse illos Arianos, & Samosatenianos, quis non videat? Quid autem hinc consequatur: nemo non videt. Ad autoris Antithesium epistolam satis. Venio nunc ad Antitheses.

I. ANTITHESIS.

Deut. 6. Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.

1. Cor. 8. Scimus, quod non sit Deus alius, nisi vnus.

Hæc fides est veteris & noui Testamenti, hoc est, Prophetarum, Christi & Apostolorum.

Quid verò ad hæc Antithesibus? DEVS (clamant illi) vnus solum, vnus est, sed etiam trinus. Quanquam vero ipse absoluit verum Deum: tamen ne impietas manifestè appareat, verbo tenus retinet verum Deum: interim loco vnius, substituit tres eiusdem æternitatis, potentiæ ac maiestatis: idque facit in respectu dogmatis Trinitatis, cuius & autor est & patronus. Tam vero conuenit, vt Deus sit vnus & trinus, quam si quis contendat, Deum & spiritum esse & corporeum, æternum & temporarium, & bonum & malum. Antichristus vero, vt exaggeratam, Athanasius sunt tyrannus libri illo Symbolo, cuius inter alia hæc sunt verba: Fides Catholica hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Huc quoque pertinet liber H. Zanchij de tribus Elohim, quo in scripto tres Dei profitentur, cum tres Elohim, non aliud sint, quam tres Dij.

AD DICTA SCRIPTVRÆ.

Deut. 6. Hebræa vocabula hæc sunt: Iehoua Elohenu, Iehoua Echad, id est, Iehoua nostri, illud Elohim hoc est, essentiæ nomen est, coniungi singularis numeri: hoc plurali personarum seu hypostaseon, & ideo numeri pluralis: quemadmodum in meis libris de tribus Elohim abundè demonstratum est, nonnullis etiam veterum Rabbinis, prout citantur à

HIERONYMVS ZANCHIVS IOANNI STVRMIO GRATIAM ET PACEM.

SVPERIORI anno, mi D. Sturmi, libelli duo, in Filium Dei, D. N. Iesum Christum, blasphemiarum pleni, à duobus magnis viris, ad me, vt eos refutarem, missi fuerunt: quorum prior, hominis est Samosateniani: alter verò Ariani. Autor prioris, Iohan. Sommerus Pirnensis, olim in Schola Claudiopolitana Professor: is cumprimis refutandum suscepit libellum Petri Carolij de Deo adiecti verò sunt tractatus aliquot, variis de rebus: præfixam autem habet liber iste, Epistolam cuiusdam, qui se vocat Theodosium Schimbergium. Is enim curauit, vt refutatio illa Sommeri Transyluani, ementito loci & Typographi nomine ederetur, Anno 82. Autor alterius, neque suum apposuit nomen, neque finxit alienum, sed simpliciter post breue Epistolium ad Lectorem, hunc præfixit libello titulum: *Antithesis doctrinæ Christi & Antichristi, de vno vero Deo anno Salutis*, 1585. Cum magna Spiritus mei perturbatione ita vtrumque perlegi, vt vix ad finem peruenire potuerim. Quis enim homo Christianus, tales queat inspicere, nedum perlegere libros? Quis vir bonus, tot tantásque ferat & in Deum blasphemias, & in optimos viros, déque Ecclesia optimè meritos, calumnias? Quis etiam doctus, tales ineptias: aut moderatus, tales impudentias sustineat? Digniores sunt huius generis scriptiones, quæ Vulcano tradantur: quàm quæ à viris piis & bonis legantur, aut ab eruditis refutentur. Quid enim agas cum negantibus prima fidei principia? cum reiicientibus omnia Ecclesiæ symbola? cum omnia Oecumenica concilia conspuentibus? cùm denique omnes in vniuersum Patres totamque Ecclesiam Catholicam, tanquam Antichristi mancipia, superbè damnantibus?

Pernecessarium tamen fuit, vt ambo refutarentur: quòd hisce libris non solùm harum sectarum homines, in sua quisque hæresi confirmentur: verùm etiam ex Catholicis, qui sunt imperitiores, seduci a recta fide, facile possint: qui verò sunt eruditiores, eorum nonnulli & animo turbari, & in sana doctrina concuti, ac sæpè etiam labefactari soliti sint. Atque ad hanc rem non paruam vim habere mihi cumprimis visus est libellus ille Arianus, propter breuitatem simul & autoritatem: receptior enim semper fuit propter maiorem probabilitatem Ariana, quàm Samosateniana hæresis: vt taceam, quòd iste libellus ita asturè & callidè est compositus: vt imperitiori homini, apertis Scripturis, nec non etiam Antiquissimis Patribus, caussam suam agere, facilè videri queat. Adde, quod & multos magnos nostri sæculi viros inter se committere, non solùm conatur: sed etiam probabiliter videtur: Me verò nominatim quàm sæpissimè perstringit. Non paucæ igitur, nec leues fuerunt caussæ: quamobrem non potuerim huius imprimis Ariani & perniciosissimi libelli, aut prorsus negligere, aut in longum tempus differre confutationem. Sperabam alterius quoque libelli blasphemiarum depulsionem, vna cum prioris confutatione, me in lucem, iisdem Nundinis daturum: sed, vt & tu, & omnes norunt, fui per annum & amplius, tot tantísque & animi molestiis, & laboribus corporis, longis durisque itineribus conficiendis confectus atque consumtus: vt qui hæc norunt, admirari potiùs possint ac debeant, quomodo & valetudinem seruare, & tot tantásque afflictiones sustinere, & ea quæ præstiti, præstare potuerim. Quòd ergo ad Samosateniani librum non responderim, credo te, & omnes bonos viros, excusatum me habituros: & quod do in præsentia, æqui bonique consulturos. Primo quoque tempore, ad alterum librum parabimus, Deo fauente, responsionem. Factum benè (inquies D. Sturmi:) omnes boni excusatum te habent, qui tuas non ignorant afflictiones. Quis tuum Zanchi, non probet desiderium, voluntatem, studium, conatum? præsertim cùm alterius quoque libri refutationem primo quoque tempore pollicearis? sed non omnes probant tuum, Zanchi, ad Apologiam, contra vestram Admonitionem Neustadianam silentium. Imò verò, mi D. Sturmi, non prorsus silui: etiamsi responsio mea, affecta quidem, sed sic volente Domino, nondum perfecta, in lucem non prodierit. Qui descripsit, & qui non-

nihil in ea legerunt : ij quod scribo , verúmne sit, an falsum , optimè norunt. Qui verò factum sit, vt inchoatam scriptionem non absoluerim, & absolutam, foras non dederim : explicare non est necesse, nec præsentis temporis. Satis est, quòd habita ætatis meæ, hebetudinísque mei visus, ratione : ego pro clementia Illustrissimi Principis nostri, Dn. Iohannis Casimiri, donatus fui rude: & aliis ad hanc prouinciam refutandæ Apologiæ idoneis fratribus, demandatum fuit hoc opus. Certè ad Germanicum Apologiæ exemplar respondere me propter ignorantiam linguæ non potuisse, nimis manifestum est : Latinum verò anno 83. editum, & seriùs etiam, quàm debuerat, ad nos in hanc Sareptam allatum, legi quidem, sed non sine magno stomacho perlegi: cùm nimirum viderem, qualisnam sit scribendi ratio, quia in Ecclesiis (vt vocant) ex Euangelio reformatis, permulti, ne dicam, plerique omnes vtuntur : qui tamen Pastores, qui Doctores, qui columnæ Ecclesiæ videri volunt. Statum caussæ, ne intelligatur, de industria sæpenumerò tenebris inuoluimus : quæ sunt manifesta, imprudenter negamus: quæ falsa, sine fronte asseueramus : quæ apertè impia, tanquam prima fidei principia obtrudimus: quæ Orthodoxa, hæreseos damnamus: Scripturas ad nostra somnia, pro libidine torquemus : Patres iactamus, cùm nihil minus, quam illorum doctrinam sequi velimus: sophisticari, calumniari, conuiciari nobis est familiare: nec quantopere his nostris scriptis cursus Euangelij impediatur, Ecclesiæ Christi euertantur, sectarij in suis hæresibus confirmentur, Tyranni ad arma contra nos sumenda animentur, regnum denique Diaboli promoueatur, cogitamus, curamus: sed modò caussam nostram, siue bonam, siue malam, quo iure quáque iniuria tueamur, reliqua omnia susque déque facimus. O tempora, ô mores. Quis hæc videns, legens, perpendens, si micam habeat pietatis Christianæ, non afficiatur, non turbetur, non summopere calamitatem nostri temporis deploret? Perlecto tamen huius admirabilis Apologiæ libro, statim cogitaui, non esse, cur ad omnia respondeamus, totumque librum refutemus. Cùm enim non solùm aduersus Neustadianos, sed etiam aduersus Anhaltinos, Bremenses, & Danæum conscriptus esset: illos proculdubiò non futuros mutos, persuasum habebam. Satis ergo fore, si ad ea, quæ contra nostram Admonitionem scripta fuerant, breuiter aliquid diceremus.

Cùm verò duo inter nos & aduersarios controuertantur capita, vnum de Persona Christi, alterum de benedicta illa Cœna, ad quam semper nobis paratam, nunquam tamen omnes, vt deberemus, simul accedimus: cogitaui de hoc altero, de quo nimis multa scripta sunt per annos 70. & amplius, nihil prorsus respondendum esse: cùm ipsi aduersarij ad Admonitionem nihil reuera dederint responsi: sed tantùm veteri semper crambe repetita, nugati sint. Si, quæ in Admonitione de ea re continentur, aduersariis, (qui tamen illam reuera non refutarunt) non sufficiunt : remittendos eos esse iudicaui ad postremum, felicis memoriæ D. Vrsini scriptum de Cœna: vt si quid in Admonitione desiderant, illud in CONSIDERATIONE repetant. Reliqua enim omnia, quæ de hoc articulo, in illa Apologia disputantur : vana sunt & superuacanea. Alterum præcipuúmque caput, de Persona nimirum Christi, silentio prorsus præteriri non posse vidi. Sed hic antequam incepissem respondere, diu hæsi. ratio fuit: quia, qui non solùm ab Vrsino in libris aduersariorum exercitatissimo, magnique iudicij, & summæ eruditionis viro, verùm etiam ab omnibus aliis doctis status esse controuersiæ, iudicatus fuerat: hunc ipsum esse isti Erfurdienses constanter pernegant. Non enim à se credi & doceri, essentiales diuinæ naturæ proprietates, vel in humanam naturam (vt antea aliquot alij perperam docuerant) realiter esse transfusas: vel huic carni humanæque naturæ ita esse communicatas, vt in ea insint essentialiter, formaliter, habitualiter, subiectiuè. Interrogantibus verò, QVOMODO ERGO: triplex ad summam data est responsio. Prima ex Damasceno, sed, vt video, male intellecto: nempe per περιχώρησιν. Si enim hac dictione, vnitionem intelligant: nihil hac doctrina certius. Sed hoc ipsi aduersarij nolunt: qui inter realem communicationem, & inter vnionem, maximum discrimen constituunt. Si verò eo nomine similem immeationem significari velint, qualem in diuinis personis non pauci antiqui Græci scriptores, esse dixerunt: nihil magis cum ipsorum Vbiquitariorum dogmate pugnat. Neque enim personales, puta Patris proprietates, alteri Personæ, puta Filio, vlla ratione communicantur : vt is dici possit vel Pater esse Filij alicuius, vel generans, vel ingenitus. Si verò περιχώρησιν interpretentur immeationem talem, qualis est Solarium radiorum in aëre, ita vt ex illa in humanam Christi naturam, essentialium proprietatum effecta deriuentur, velut ex increata omnipotentia, immensa sed creata tamen potentia, deriuetur, quemadmodum etiam ex radiis in aëre immeantibus, calor in aëre ipso & terra generatur: quis illam neget? Sed neque hoc Erfurdienses ipsi volunt: quippe qui propter dona finita, proprietates etiam ipsas, realiter communicari contendunt. Itaque ex illa prima responsione, nunquam potui, quæ mea est ingenij hebetudo, de statu controuersiæ, aliquid colligere certi. Ventum igitur est ad alteram responsionem : Ea fuit, hoc sensu dici proprietates diuinæ naturæ, communicatas esse humanæ: quòd hæc ad veram & realem illarum, cùm volet, vsurpationem, & vt quidam breuius Græcè scripserunt, non ad κτῆσιν, sed ad liberam χρῆσιν, assumta sit. Sed neque hinc certum controuersiæ statum concludere poteram. Expressè enim (vt alias omittam rationes) se fauere Nestorianismo negant : qui tamen ex ea doctrina necessariò sequitur, quâ naturę, actio propriè tribuitur: cùm actiones ὑφισταμένων sint, non autem naturarum.

Nam quod Leo dixit, VTRAQVE FORMA AGIT, quod proprium est: illud tanquam

quam impropriè dictum, Damascenus ita resoluit, Christus secundùm vtramque formam; quod proprium cuiusque est, agit. Hanc autem Damasceni explicationem, quâ nihil est clarius, à præsenti quæstione excludunt Erfurdienses: in qua non quid Christus, & secundùm quamnam naturam, sed quid humana eius natura, secundùm diuinas (vt vocant) communicatas sibi proprietates agat, disputatur. Hac certè noua phantasia de assumtione humanæ naturæ ad vsurpationem, liberúmque vsum essentialium Dei proprietatum, nihil ineptius & magis puerile excogitari potuisse arbitror. Quid enim absurdius illa locutione, humanam Christi naturam, vti proprietatibus diuinæ: cùm potius sicut Anima corpore ad multas suas actiones, non autem corpus anima vtitur: sic etiam plenitudo Deitatis, quæ est in Filio, humana natura, non autem hæc illa vti, dici debeat? Accessit ergo tertia explicatio: quæ ideo me minus offendit, quia ex Patribus desumta est: modò sicut illi, sic etiam nos eam intelligamus. Ea, hæc est: communicationem hanc ita esse factam, vt humana natura, verè & omnipotens, & vbique præsens esse dicatur, non in sese, (hoc est, in sua οὐσίᾳ) sed in Persona. Sed hic rursus suboriebatur quæstio: quid nomine personæ intelligant aduersarij. Si enim persona τοῦ λόγου intelligatur, quæ etiam hypostasis est humanæ naturæ: nihil ea doctrina certius est. Quid enim hoc aliud fuerit: quàm λόγον hominem, omnipotentem, & vbique præsentem esse? Quis verò hoc inficietur? sed quæstio erit, secundùm quamnam naturam, hic homo vbique præsens esse dicendus sit. Si autem in Personæ nomine, vtramque naturam comprehendant: rursus noua mihi iniiciebatur dubitatio: quomodo humana natura, quam non in sua ipsius οὐσίᾳ, sed in persona duntaxat, omnipotentem esse dicunt; sit tamen etiam in se ipsa, tanquam altera parte personæ, realiter omnipotens, & omnipræsens: Contradictionem enim hæc implicare videatur: eandem nimirum naturam, in eadem sua οὐσίᾳ, eodémque modo ac sensu, semper esse, & omnipotentem & non omnipotentem. Hæc me de statu controuersiæ, quisnam ille esset, & quónam modo posset conciliari, cogitantem: valde remorata sunt, & à scriptione retardarunt. Scribere enim aduersus aliquem, non probè cognito & concesso controuersiæ statu, & sine spe etiam obtinendæ veritatis, conciliandæque controuersiæ: quam prudentis viri sit, nesciebam, & adhuc nescio.

Quid igitur hic agas Zanchi, (me ipsum alloquens dicebam) cùm & res sit desperata: & verò etiam controuersiæ statum nolint aduersarij à nobis cognosci? Quicquid tuis concluseris argumentis: κρησφύγετα quibus illud eludant, & ad quæstionem non pertinere contendant, minime deerunt istis Sophistis. Non legisti elegantissimam & lepidissimam tui IOANN. STVRMII PALINODIAM: in qua & breuiter simul, & fideliter omnes horum vespertilionum cryptas, foramina, recessus, latibula, in quibus ad lucis aduentum sese abdunt, digito, quid digito? imò expressa manu, demonstrat? Lege: & hoc ipsum est, quod me à pugna cum talibus animalculis deterret: atque vt simplici veritatis auicula contentus, domi me contineam, efficit. Nam si istas bestiolas non capias, ludis operam: si capias, mordent. Habent enim non solùm alas, cum auibus; sed etiam dentes, cum muribus communes.

Scripsi tamen, Sturmi, & non pauca scripsi in hanc miseram Apologiam: verùm multæ præterea remoræ, aliæ ex alijs curæ, aliæ ex alijs molestiæ, alia ex aliis negotia accesserint: quæ inchoatam atque etiam affectam meam scriptionem mirabiliter retardarunt & impediuerunt: atque ita impediuerunt, vt tandem relicta aliis me peritioribus, hac respondendi ad eum librum prouincia: Ego longam, duram, meisque viribus imparem profectionem, nimirum Clauennam vsque suscipere coactus fuerim: quanquam illius profectionis me non pœnitet, quòd ex fratrum visitatione magno affectus fui gaudio.

Ita habes ex parte, mi D. Sturmi, qui factum sit, quamobrem responsio mea ad Apologiam, neque absoluta fuerit, neque in lucem edita: Deo sic omnia, sua prouidentia gubernante, vt accuratiora ab aliis, hisce de rebus grauissimis ederentur: & vt Ego ad alia, non minoris tamen momenti, animum adiicerem meum: ad refutationem nimirum doctrinæ Arianæ, veræ autem de Deo defensionem. Ac reuera longè mihi gratior fuit hæc prouincia, quàm illa: propter perspicuitatem controuersiæ inter nos & Arianos: propter breuitatem libri præsertim Ariani: propter argumenti, quod tractandum erat, necessitatem. Apologetæ statum controuersiæ de industria, vt videatur, inuoluunt: multa verba sine caussa faciunt: eadem ad nauseam vsque repetunt, & nihil concludunt: pugnantia scribunt: & pleraque longè aliter, quàm lingua Germanica scripta reliquerant, in Latinam verterunt: quæ etiam res me non parum illius linguæ ignarum, ab Apologiæ refutatione remorata est.

Denique nemo ferè est vir bonus, qui non istas nostras sæpenumerò vanas atque inutiles fastidiat, non dicam disputationes, sed altercationes, contentiones, hostiles pugnas. At verò Arianorum libros refutare, in hoc præsertim tempore, quo illud venenum plerisque in locis serpit: plusquàm necessarium est, omnibúsque Christi amantibus gratissimum. Ego itaque priori cura liberatus, hunc meum, contra Ariani, libellum, domi inchoaui: foris, in itinere, affeci: domum reuersus perfeci. Sed quando? post menses à meo reditu, plus minus octo. Per totum enim illud tempus, tam multis, tam grauibus, támque molestis, & animi & corporis afflictionibus pressus fui: vt vix tandem ad studia literarum, animum meum recolligere potuerim: Tantùm abest, vt in librum alterum, nimirum Samosatenianum, vt sperabam, aliquid commentari, vacarit. Contenti igitur sunto in præsentia viri pij hoc meo qualicunque labore; donec Dominus tantum suppeditet vitæ & virium, vt non solùm alterius libri Refutationem, verùm etiam alia quæ promisi, & quæ etiam non promisi, ad publicam Ecclesiæ ædificationem, in commune conferam.

Cogitanti verò mihi, cuinam amicorum, vt moris est, hanc meam lucubrationem dignè dedicare possem: & tu statim, mi D. Sturmi, occurristi: quòd & Christiana tua pietas hoc postulare, & vetus nostra amicitia flagitare videretur. De vtroque simul breuiter.

Annus agitur 55. plus minus, à quo tempore sancta inter nos Christianáque amicitia intercedit. Ea non solùm inde concepta fuit, quòd tu autor fueris, vt venerim Argentinam, tuusque in eadem celeberrima Schola per annos ferme vndecim fuerim collega: verùm etiam ex eo nata, educata, atque in hanc vsque diem constanter producta & conseruata est, quòd præter non prauam animorum similitudinem & morum, summa etiam in doctrina Ecclesiæ verè Catholicæ consensio semper fuit & permanet: Buceríque vt de aliis in præsentia taceam, scripta ad veterem fidem ac religionem reuocandam, illustrandam, confirmandam, quàm maximè conducere semper vtrique visa sunt. Quod vtinam visum quoque fuisset omnibus, qui Argentinæ docuerunt. Sed iudicia Dei magna, iusta & inscrutabilia sunt. Sic erat in Fatis, hoc est, in Dei decretis. Nihil etiam inter nos accidit, quod amicitiam hanc nostram vel dirumpere, vel dissuere potuerit. Homines sumus, labimur quotidie, verum est: sed dum firmum manet fundamentum veræ amicitiæ, pietas, virtus, sinceritas: ipsa quoque amicitia firma permaneat, necesse est. Et hæ tandem amicitiæ, veræ & Christianę esse, ab hac constantia dignoscuntur. Atque hæc breuiter de amicitia nostra. Non potui igitur facere, quin antequam moriamur, aliquod eius testimonium toti posteritati, libello hoc meo, tuo nomini consecrato, relinquerem.

Si quid verò certi de aliquo iudicij ex tot annorum necessitudine, diuturnáque familiaritate fieri potest: Ego de te Sturmi, (ad gloriam Dei hoc scribo, non auribus tuis do) aliter sentire & dicere bona conscientia non possum, quàm veterem Ecclesiæ, hoc est, Christi doctrinam, cùm de aliis rebus omnibus, ad veram religionem pertinentibus, tum illam inprimis, quæ de Deo est, æterno Patre, æterno Filio, æterno Spiritu sancto, vno eodémque Iehoua, per Prophetas & Apostolos ad nos fideliter transmissam, & per veteres porrò Patres, piè explicatam, atque aduersus hæreticos defensam, tibi semper non tua certè virtute, sed singulari Dei gratia, fuisse & esse cordi. Hæc autem res, argumento mihi non paruo nec infirmo est: an quis verè diligat Dominum Iesum, nec ne diligat. Amari enim illa non potest: quin Christus ipse, totius doctrinæ autor & basis diligatur: sicut contrà etiam gloriari nemo potest, se Christum vero complecti amore, nisi certam illius doctrinam, ex animo amplectatur, ea oblectetur, eius studio afficiatur, eam denique propagari cupiat, & pro sua virili diligenter curet. Quid verò hoc Christi beneficio (neque enim res humana est hæc dilectio, sed diuina) maius? quid iucundius? quid ad vitam inter Mundi etiam huius miserias feliciter traducendam conducibilius? quid denique ad æternæ cœlestisque gloriæ possessionem tandem aliquando obtinendam certius inueniri excogitarive potest? Vt enim, qui non diligit Dominum Iesum, anathema est maranatha: sic qui diligit, κοινωνίαν habet cum Patre & Filio, cúmque tota Catholica Dei Ecclesia, tam quæ in Cœlis, quàm quæ in terris est: cúmque æterna manet hæreditas. Qui diligit me, dicebat Christus, sermonem meum (tam totam Euangelij doctrinam. quàm omnia mandata) SERVABIT: (in corde per fidem ac dilectionem: in ore per ingenuam constantemque confessioné: & in tota vita, per sincerum obedientiæ studium:) & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Contrà, quanta est illorum miseria atque infelicitas: qui Christi gloriæ inuident: & ea de caussa, veterem Apostolorum, totiúsque Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ de Christo doctrinam execrantur? Diabolica certè sunt ingenia: ab inferis aduersus Christum, & aduersus eius Ecclesiam, singulis temporibus excitata. Quis obsecro intelligit, quanto ex supercilio proficiscatur illorum hominum audacia: qui in rebus ad Religionem pertinentibus, ab antiquissimo totius Ecclesiæ consensu, ex ore Christi & Apostolorum concepto: sanctis Prophetarum oraculis, confirmato: in Oecumenicis concilijs disputato, explicato constabilito: infinitorumque Martyrum sanguine, variis temporibus obsignato: ad vana, vel sua propria, vel nescio quorum hominum commenta, cum æterna ipsorum ignominia & morte, facilè temeréque deficiunt? Annon à Diaboli spiritu, hoc hominum genus agitatur? Vnde enim tantum audaciæ, nisi ab hoste veritatis, parentéque superbiæ, Satana?

Quæ igitur de hoc totius Christianæ doctrinæ fundamento, aduersus Arianum quendam, nec tibi, nec mihi, quanquam nomen suum suppresserit, ignotum, conscripsi: non potui tibi Catholicæ huius doctrinæ, eóque gloriæ Christi, amantissimo, studiosissimo, defensori constantissimo, non consecrare: vt hinc non solùm, quæ nostra fuerit amicitia, sed etiam quæ consensio in Religione, tota posteritas intelligat. Atque hæc est vera, & maxima omnium laus: quam quis possit in hoc Múdo consequi, & verò etiam quam debeamus expetere: nimirum vt in Ecclesia Christi verè Catholica, tum Christi amantes, doctrinæque illius verè studiosi, ad finem vsque vitæ fuisse, tum veram cum piis honestisque hominibus amicitiam coluisse agnoscamur: quibú nam enim rebus constat Christiana pietas, quæ sola promissiones habet præsentis vitæ pariter & futuræ: quàm vera Christi dilectione, & sincera cum fratribus amicitia, ac quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pace? In iis duobus mandatis (dicebat Christus, de dilectione scilicet Dei & proximi) pendent Lex & Prophetæ: Et qui diligit proximum (inquit Apostolus) legem impleuit. Hic itaque honos, sicut contemnendus non est: sic etiam sufficere nobis debet in Ecclesia Dei.

Positum est quidem in more, vt quibus libri dicantur, eorum laudes quæcunque possunt, ab autoribus librorum celebrentur: & rectè id quidem atque haud immeritò, si citra assentationem, & moderatè id fiat. Nam æquum & vtile est, vt qualésnam illi sint, qui hoc honore afficiuntur, omnes qui nesciunt, intelligant: ac proinde iure optimo, honorem hunc illis fuisse delatum, nemo non sciat: & ea re ad attentiùs legendum quiuis excitetur. Neque enim indignis, ac prorsus obscuris, nullaque virtute præditis consecrandi sunt boni libri: sed

iis de-

ijs demum hoc debetur honoris, qui vicissim libris nostris, sua pietate, sua virtute, sua nominis celebritate, non parum & ipsi possunt conciliare autoritatis, & conciliatam tueri. Cæterùm ego, licet amplissimam laudum tuarum materiam haberem, Sturmi: facere tamen id nolui: tum quòd scirem tibi quæ tua est modestia, illud summopere displiciturum: tùm quòd non ignorarem, me quoque non decere, vt cuipiam dare occasionem aliquam, me tibi adulari voluisse suspicandi. Egóne, tibi, senex seni, amicus amico, Christianus Christiano, Zanchius Sturmio, palper? Contentus ergo illa tua, quæ tamen singulare Dei donum est, constantia in vera Christi fide, veraque Religione, & in amicitia cum fratribus honestisque viris colenda: reliquas tuas laudes, quæ nec paucæ nec obscuræ sunt, aliis decantandas relinquo: id quod post mortem tuam futurum non dubito. Etsi enim multos discipulos habuisti ingratos: non omnes tamen tales aut sunt, aut futuri sunt. Sed quid hæc ad nos, qui aliò tendimus? Nos potius, mi Sturmi, occupemur in celebranda, animo, verbis, & factis, Domini nostri Iesu Christi gloria & gratia: nempe in vera & æterna eius Deitate, contra Arianos & Samosatenianos: in vera humanitate, contra Marcionistas & Vbiquitarios: in vera & hypostatica duarum naturarum vnitione, contra Nestorianos: in vera naturarum, proprietatum & actionum vtriusque naturæ inter se distinctione, inconfusáque vnitione, contra Eutychianos: in vera & efficaci per suum sanguinem redemtione, contra Pelagianos: in vera & gratuita gratia, contra Turcos. Summa: Christus sit nobis semper ante oculos: vt eius personam, talem nempe apprehendamus, qualem nobis proponunt Sacræ literæ: verum hominem, nobis ὁμοούσιον, pérque omnia similem excepto peccato: verúmque Deum, Patri ὁμοούσιον, Patrique per omnia similem, excepto quòd non est Pater. Quid hac personæ Christi contemplatione & apprehensione certius, suauius, salutarius? Nam qui talem in suo corde habet & retinet Filium: habet ac retinet Patrem, & vtriusque Spiritum. Beneficium item salutis nostræ totum in Christo contemplemur: quia totum etiam in Christo collocant scripturæ. 1. Gratuitam æternámque Electionem. In Christo enim elegit nos Deus & Pater D.N. Iesu Christi, ait Apostolus: atque ita nos elegit Pater in Christo, vt & Christus nos elegerit: Ego (inquit Christus) scio, quos elegerim. De æterna autem, ad æternam vitam electione loquebatur. 2. Gratuitam item nostri redemtionem, antequam vel tu Sturmi, vel ego Zanchius, nati essemus. Deus enim, hoc est, Christus, redemit nos sanguine suo. 3. Gratuitam etiam nostri creationem in visceribus Matrum nostrarum. Per ipsum enim Christum, omnia facta sunt; & sine ipso factum est nihil, quod factum est: omniáque per ipsum consistunt, aiunt Iohannes & Paulus. 4. Gratuitam quoque & efficacem nostri ad se, eoque ad realem participationem redemtionis vocationem. Ipse enim (Christus) veniens (per Apostolos eorúmque discipulos) Euangelizauit pacem iis, qui procul, & iis, qui prope: Et per illum habemus adductionem in vno Spiritu ad Patrem. 5. Ac quis est qui nos iustificat, ac regenerat: hoc est, vt renouata mente, nobis condonata esse peccata omnia, iustósque nos in conspectu Dei reputari, verè sentiamus: & vt iniquitatem ipsam reuera oderimus, iustitiam autem diligamus efficit? An non ita Pater in Christo, pérque suum Spiritum, iustificat, sanctificat; vt & Christus per eundem spiritum, istud efficiat? Iustificabit multos puer meus, ait Pater per Esaiam. 6. Quis nos fide ad hæc mysteria, totúmque Euangelium intelligendum donat? an non Christus, qui aperuit mentes discipulorum, vt intelligerent scripturas? Hoc agnoscentes Apostoli, dixerunt ei, tanquam autori fidei: Adauge nobis fidem. Alijus enim est augere, cuius & dare. 7. Quis non in lucem editos, ab infinitis vitæ periculis, ac sæpe è faucibus mortis liberauit, & ad tantam ætatem, nostros extendit annos? 8. Quis quæcunque habemus bona, & animi & corporis, & (vt vocant) fortunæ, nobis qui ex vteris matrum nostrarum nati sumus nudi, largitus est? 9. Quis nos aduersus & insidias, & furores impetúsque Diaboli, vt non penitus fuerimus ab eo oppressi & absorpti, seruauit atque in hanc vsque diem, constantia fidei donauit? An non Christus? Quid restat? æterna glorificatio tum animorum, simulac hisce corporibus soluti fuerint: tum corporum, post generalem omnium resurrectionem. Qui ergo nos tot tantisque beneficiis, non tam quæ ad præsentem, quàm quæ in primis ad futuram vitam pertinent, hucusque affecit, & auxit Iesus Christus: de eóne dubitabimus benignè quod restat, nobis sit præstiturus? adfuturus in agone mortis? seruaturus à malo? Spiritus nostros ad se recepturus, & in cœlum adducturus? Aliter certè docent scripturæ: Ioan. cùm dilexisset suos (Christus) in finem vsque dilexit eos. Item: Ego (inquit) veniam ad vos, & assumam vos ad me ipsum. Item: volo vt qui credituri sunt in me, ibi sint, vbi & ego. Et Apostolus: Quod incepit in vobis bonum opus: perficiet illud vsque in finem. Solui profectò minimè potest cathena illa. Quos prædestinauit hos & vocauit: Et quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & glorificauit. Testimonia autem iustificationis nostræ, sensum remissionis peccatorum propter solam Dei gratiam, & propter Christi merita: pacem ac tranquillitatem hac de re, animi: odium peccati, amorémque iustitiæ: quomodo non percipimus in nobis ipsis, si Christiani sumus? Itáne ergo, qui nos elegit, qui creauit, qui sustentauit, qui vocauit, qui iustificauit, qui sanctificauit, qui huc vsque perseuerantiæ gratia in fide donauit: de eo, an sit nos, quod reliquum est temporis, in finem vsque directurus: contra omnes Satanæ tentationes defensurus: in pugna cum morte affuturus: animas nostras ad se suscepturus, & tandem glorificaturus, dubitauimus? Ex sola præteritorum beneficiorum perceptione deberemus cum Abrahamo, vt etiam ratio & omnis æquitas postulat, de futuris certam concipere fiduciam, ac spem: quanto magis, cùm tot, támque certæ accedant, vt vidimus, promissiones? At peccata mea, se se mihi opponunt: ac ne talem, qualem proponis salutis æternæ certitudinem concipere possim, impediunt, & remorantur. Quasi verò, qui tot & tanta, per tot annos gratis condonauit peccata, flagitia, scelera: is quæ porrò ex ignorantia & ex imbecillitate nostra admittimus: ea dolentibus ac fiduciam in se, quantulacunque illa sit, concipientibus, misericorditer condonare, non possit aut nolit. Nam donum etiam fidei & resipiscentiæ, vt promisit, in nobis electis suis, ne prorsus deficiat, conti-

nuabit: vt iustificatis, de glorificatione minimè sit dubitandum. tam certa enim est hæc, quàm illa: quando Christus nobis datus est, vt perfectus sit seruator noster: qui secúdùm æternũ suum & Patris propositum, salutem in nobis inchoet, continuet, perficiat. Postremo igitur loco, in seria & assidua, attentáque consideratione huius postremi, eiúsque amplissimi, & in omnem æternitatem duratuti beneficij Christi, quod est futura nostri glorificatio, ex sola pendens gratia: in hac inquam contemplatione, cum certa eius expectatione, occupati nos oportet, mi D. Sturmi: si quod reliquum nobis est vitæ, ita feliciter transigere velimus: vt superatis omnibus Mundi, carnis & Satanæ tentationibus, superatóque certamine mortis, in Cœlestem illum locum, vbi & Christus est, cóque ad æternam felicitatem, peruenire possimus. Sicut enim nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, Filius hominis, qui est in Cœlo: sic omnes illi ascendant oportet, qui huic Filio hominis verè insiti sunt, viuáque eius membra sunt effecti. Insiti autem sumus per gratiam Spiritus, gratuitúmque illius donum: per veram nimirum fidem: quæ in vera Christi cognitione & fiducia, per dilectionem efficaci consistit. Hæc verò ea ratione in nobis conseruatur, augetur & coalescit: qua etiam ingeneratur. Ingeneratur verò, vt Apostoli docent, ex auditu, eóque ex Lectione etiam, meditationeque verbi Euangelij: cuius summa & basis est Christus, verus Deus, verus homo, verus perfectúsque seruator.

Ad hanc eandem fidem in cordibus nostris seruandam, fouendam, augendam, quàm necessaria est crebra ad Christum in cœlo residentem, & pro nobis interpellantem, mentis eleuatio, eiúsque ac Patris inuocatio? Fieri enim hæc non possunt, sine fidei exercitio: fides autem quò magis exercetur, eò magis crescit, & robustior fit ac fortior. A vera porro & seria contemplatione personæ Christi, & ab assidua beneficiorum eius commemoratione, & denique ab ardenti nominis eius inuocatione, quibus (vt dixi) fouetur fides nostra, qua Christo insiti sumus, separari non potest studium perpetuæ resipiscentiæ: qua & admissa peccata doleamus, & in obedientiam mandatorum nostri seruatoris diligenter incumbamus. Sunt autem hæc, meditatio, inuocatio, resipiscentia, tria præcipua veræ fidei effecta: per quæ verus autor fidei Christus, eandem in nobis seruat, fouet, auget. In quibus verò fides in finem vsque seruatur: hos æterna glorificatione & vita donatum iri, extra controuersiam est. Nobis igitur Christum, quis & qualis sit, verè agnoscentibus, déque illius erga nos amore & beneficiis assiduè cogitantibus, illum inuocantibus, in obedientiam mandatorum eius incumbentibus: quid aliud, quam æterna glorificatio expectanda est? Exercitium hoc pietatis magnum non est, difficile non est, laboriosum non est, aut molestum iis, qui vera Christi cognitione donati sunt. Quid enim facilius, etiam senibus ipsis, & ætate confectis, quid suauius, quid iucundius, quàm subinde cogitare de Christo? amorem eius ergo nos immensum contemplari? beneficia eius in animum reuocare? totam fiduciam in illum collocare? illius nomen inuocare? obedientiam mandatorum eius amare? atque vt eius voluntati obtemperemus, pro nostra virili curare? Actiones animi sunt istæ, per se & sua natura, homini Christum cognoscenti, siue senex ille sit, siue iuuenis, siue valens, siue ægrotans, faciles, suaues, iucundæ: vt nemo sit hominum, qui excusare se possit quòd hæc nimis grauia sint onera ad ferendum: modò, vt dixi, vera adsit Christi cognitio: & cor nostrum non sit huic Mundo nimis affixum. Iugum meum suaue est, dicebat Dominus Iesus, & onus meum leue. Paulo, cui ante veram Christi cognitionem, nil erat grauius, nihil insuauius, nihil intolerabilius, quàm audire Iesum Christum nominari: puram enim creaturam esse putabat: postea quam illum verè nouit, quisnam esset, non homo solùm, sed vnigenitus, eóque naturalis Dei Filius, quid ve pro nobis egerit: tunc mutatis in hac noua Christi cognitione, affectibus, omnia duxit vt stercora, modò Christum haberet: nihil voluit scire nisi Christum: nulláque re magis delectabatur, quàm cogitare de Christo, loqui de Christo, prædicare Christum, inuocare Christum, pati pro Christo, implere legem Christi: & denique expectare Christum de cœlo, cupere que soluere hinc, & esse cum Christo. Quantum igitur positum est, mi D. Sturmi, in vera Christi notitia? in assidua amoris eius erga nos contemplatione? in quotidiana denique & seria gratiæ & beneficiorum ipsius commemoratione ac meditatione? Quantum inquam, hac in re positum esse iudicamus? Vno verbo dico: TOTVM: TOTVM inquam in hoc Christo positum est: vt non sine caussa dixerit Apostolus, se nihil decreuisse scire, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum: qualem nimirum describunt nobis scripturæ: quia qui habet Filium, habet & Patrem, & qui ab vtroque procedit, Spiritum sanctum. Quid verò amplius desiderari à nobis potest?

In hoc igitur Christo, mi D. Sturmi, magis ac magis in dies cognoscẽdo, contemplando, suspiciendo, amando, inuocando, celebrando, studióque voluntatis eius faciendæ, semper colendo: constanter in finem vsque perseueremus: rogantes, vt quando nos, ad hanc vsque senectutem, tot tantísque beneficiis, non tam ad præsentem, quàm ad futuram æternam vitam pertinentibus, pro sua benignitate & gratia affecit: velit etiam, quod restat, pro sua immensa misericordia & beneuolentia erga nos liberaliter largiri: constantiam in fide, victoriam in lucta cum morte, receptionẽ animorum nostrorũ in æterna tabernacula, sempiternã quoque corporum glorificationem: Atque hæc petẽdo, certa cum fide petamus, minimè sicut ipse præcepit, quin ea simus accepturi, dubitantes. Quare nil dubitantes? quia sicut reliqua omnia bona, tam spiritualia, Electionem, vocationem, iustificationem, sanctificationem, quàm corporalia, non propter merita nostra, sed ex sua gratia donauit: sic etiam perseuerantiam in fide, vitæque æternæ possessionem, ex eadem sua gratuita liberalitate, largitur. Est enim perseuerantia, donum Dei: & gratia Dei (ait Apostolus) vita æterna. Cũ ergo hæc non operibus nostris debeantur, sed ex gratia donentur: cúmque etiã Christus iubeat hæc petere, nihil quin simus ea accepturi, dubitãtes: quid aliud fuerit de re promissa dubitare, nisi & contra mandatũ Christi facere, &

ea bona ex gratia dari, apertè negare? In solam igitur gratuitam Dei promissionem intuentes, & mandato eius simpliciter obtemperantes: sine vlla dubitatione, quæ porrò nobis ad plenam æternæ hæreditatis possessionem restant, supplices à seruatore nostro petamus, & eum illa nobis non denegaturum, persuasum omnino habeamus. Nihil enim ei hac nostra fiducia & persuasione gratius. Proinde vtrum nobis & in lucta cum morte, atque Diabolo, adfuturus sit Christus, nósque omnino à malo seruare, & animos nostros corporibus solutos, in cœlum ad æterna gaudia recipere velit, nec ne: nullo modo dubitare debemus. Certè D. Sturmi, si vnquam fuit, nunc maximè nobis duobus tempus est: vt oculos mentis nostræ, & corda à mundo, ad Christum conuertamus: & in cœlum etiam hoc stelliferum, supra quod inhabitat Christus suo corpore, cum beatis spiritibus sæpius intueamur: scientes, & omnino sperantes, nos propediem cum Christo & sanctis Angelis ibidem futuros. Exaudita enim est oratio Christi ad Patrem pro omnibus illis, qui in se erant per sermonem Apostolorum credituri: Volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt conspiciant gloriam illam meam, quam dedisti mihi. Ioan. 17. Quare securi de salute propter Christum: in eodem Christo læti, bonáque conscientia in viuamus, vt etiam in ipso quieta mente & feliciter mori valeamus: illi enim tantummodo beati sunt, qui in Domino moriuntur. Hinc vnà cum Patre & Spiritu sancto, omnis honor & gloria:

AMEN.

Neustadio Calendis Septembribus anni 1586.

EPISTOLA autoris, partes habet duas: priore, contendit doctrinam Ecclesiæ Catholicæ de Deo, non solùm cum scriptis Propheticis & Apostolicis apertè pugnare: verùm etiam manifestis contradictionibus implicatam: quod hoc autor præsenti scripto planum se facturum esse gloriatur. Posteriore verò, tum rogat lectorem, vt quod à se bona (qualis nimirum est Sathanæ erga Christum) voluntate ac studio profectum est, istud in optimam partem interpretetur, nec prius damnet, quàm audiat: tum summa, breuiter quidem, sed tamen acerbè, in illos qui oppugnatores doctrinæ de Trinitate, gladio persequuntur & igne, moliti-tur minatúrque illis imminentem iram Dei.

Quàm verum sit, quod initio de doctrina proponit: examinatis antithesibus, lucidenter apparebit. Quod verò de Antitrinitariorum, aliorúmque similium hæreticorum persecutione subiicit: id nunc non opus habet vlla refutatione: quando de hac quæstione, & à veteribus Patribus, & à piis nostri seculi Doctoribus sæpe & abundè, itaque, ad thesin quod attinet, non nisi breuiter, quia copiosè & secundùm Scripturas disputatum & conclusum est. Certè manifestos blasphemos, à vera religione apostatas, falsos Prophetas, impios seductores, Deus non solùm non vult audiri, verum etiam è medio tolli: vt è Sacris literis, apud omnes verè pios & doctos viros extra controuersiam est. In hypothesi à multis peccatur: quia hæresim sæpe vocant, quod est Orthodoxum: defectionem, quod nihil aliud est, quàm redditus in viam: hostes Ecclesiæ, qui veræ Ecclesię sunt defensores, vindicésque: seductores, qui populos ad Christum reuocant. At verò doctrinam de æterno Patre, æterno Filio, æterno Spiritu sancto, vno eodemque Iehoua, non solùm pertinaciter negare, verùm etiam impudenter oppugnare quid hoc aliud est, quàm à tota religione Christiana ita deficere, vt eam penitus extinctum velis? Etenim scripturæ Propheticæ & Apostolicæ, doctrinam hanc magno & constanti consensu tradunt: quemadmodum & veteres Patres, tum in omnibus œcumenicis conciliis, tum in suis quisque libris, aduersus hæreticos, abundè & luculenter demonstrârunt: & nos etiam, Dei beneficio, post alios permultos libris 13. pro nostra virili parte, confirmandam curauimus. Vniuersa quoque Ecclesia, à temporibus Apostolorum, per totum terrarum orbem, in hanc vsque diem, eandem semper, vt verè diuinam amplexa est: Et Symboli decantatione, baptismi administratione, Cœnæ celebratione palàm professa est, ac constanter profitetur. Nam (vt de his singulis aliquid dicam) primum quidem Catholica fidei confessio, quam vocant Symbolum Apostolicum, vnum duntaxat prædicat DEVM: hunc distinguit in Patrem, Filium & Spiritum sanctum: eandemque planè fidem in Filium, & in Spiritum sanctum, quam etiam in Patrem profitetur: CREDO IN DEVM Patrem, IN Filium, IN Spiritum sanctum: qua certè loquendi ratione non vtitur, cum ad ECCLESIAM venitur: Ac Iesum Christum, vocat cum Scripturis Filium eius (Patris) VNIGENITVM: apertè Filium hac voce, non per adoptionem, vt nos, sed per naturam, Filium esse Dei Patris, significans. Omnis enim Filius, aut natu, aut adoptionis gratia, alicuius filius est. Neque finis, cur factus sit homo, passus & mortuus, tacetur: nempe propter nostrã salutem, & (sicut fusius in Scripturis explicatur) vt eius sanguine nostra expiarentur peccata. quod certè sanguine puræ creaturæ fieri nullo modo potuit. Qui igitur Christum, filium Dei naturalem, Deúmque verum de Deo vero esse negat: an non etiam, non illius morte seruatos, eumque verum Christum ac seruatorem mundi esse negat? Quænam porrò est Ecclesia Catholica, communióque Sanctorum, quam profitemur: num cœtus Arianorum? At ante Arium, Ebionem, Cerinthum, aliósque hæreticos, apertos Christi hostes, hæc Apostolica fuit Ecclesia: Cœtus igitur est eorum, qui cum Apostolis Christum, præter alia, pro verè vnigenito Dei filio, agnouerunt, & amplexi sunt, sempérque in finem vsque Mundi amplectentur. Huic Ecclesiæ renunciant Ariani: nulláque cum his sanctis communionem habere volunt. Fundamenta ergo fidei Christianæ penitus conuellunt, quicunque Christum æternum & naturâ Dei filium esse inficiantur.

Sacramentum etiam Baptismi, iidem negant: & religioni Christianæ prorsus renunciant. Vt enim Israelitę, symbolo circumcisionis, non obligabantur vlli creaturæ sed soli Iehouæ Elohim: Sic neque nos in nomen alicuius puræ creaturæ baptizamur, baptizarive possumus, aut debemus: quo pertinet Apostoli reprehensio apud Corinthios: num quid in nomine Pauli baptizati estis? Tam autem in nomen Filij, & Spiritus sancti, quàm in nomen Patris baptizati sumus omnes: vsque adeò, vt sæpè in Actis, sine expressa Patris mentione, plurimos in nomine Iesu Christi baptizatos esse legimus: quòd eo nomine Deo, Pater & Spiritus sanctus, simul cum Filio intelliguntur. Sunt enim tres Elohim, vnus idémque Iehoua. Felicem verò Apostolum: Si cum dixit, 1. Cor. 2. *Non enim iudicaui me scire aliquid (seu, prædicare) inter vos, nisi Iesum Christum*, EVMQVE CRVCIFIXVM: non agnouit hunc Iesum, verum, eundemque cum Patre esse Deum, sed puram creaturam, cum esse putauit.

Cœnam quoque Domini, eiúsque sublimitatem tollunt: qui Christum negant, verum naturáque Deum esse. Quomodo enim caro puræ creaturæ, animis & corporibus nostris viuificare potest? Est autem caro Christi viuifica: Qui manducat (inquit Christus) meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: Et ego excitabo eum in nouissimo die. Et quare est viuifica? Quia est *propria ipsius Verbi*, vnita est VERBO viuifico, ac proinde Deo: vt rectè contra Nestorium definiuit Synodus Ephesina, id quod ex illo capite sexto Iohannis manifestè cunctis patet. Cum igitur Ariani, Christum Filium esse Dei Patris æternum, ac naturalem, qui vitam à Patre, in æterna sua generatione acceptam nobis per suam carnem, fide in Cœna apprehensam, communicet, pernegent: ipsam quoque carnem, viuificam esse, reipsa inficiantur, & vt inficientur oportet.

Quid dicam de inuocatione precibúsque Ecclesiasticis. Cùm sciant Ariani puras creaturas in Cœlo existentes, nobis in terra degentibus, inuocandas non esse, sed solum Deum verum quem etiam solum credendum est: Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt? Christum autem negent, verum esse Deum, itidem & Spiritum sanctum: profectò cum illis Ecclesiis, in quibus cum Stephano Dominus Iesus inuocatur, & Spiritus sanctus, nullam volunt habere communionem. Ita miseri homines & Symbolo, & baptismo & Cœnæ Dominicæ, & precibus Ecclesiæ, adeoque toti Ecclesiæ corpori, in qua tamen nati sunt, baptizati sunt, fidem professi sunt, sæpe multi Cœnæ etiam Domini participati sunt, & nomen Domini Iesu inuocarunt: nunc penitus renunciant. Omnia item Concilia, omniáque Patrum scripta, apertè reiiciunt: solas Scripturas recipiunt sed quomodo? ita vt velint sibi licere, omnia de vera Deitate Christi testimonia pro sua Sathanica libidine, interpretari. Deum enim esse, non æternum, sed temporarium: non ex Patre genitum, sed factum: non naturâ, sed officio. Quid verò hoc aliud est, quàm omnibus etiam scripturis, de vera Christi, Spiritúsque sancti Deitate clarè loquentibus, reipsa valedicere? Quid verò ex his efficitur, necessarióque concluditur nisi eos à religione Christiana, penitus defectionem fecisse? Tales vos esse, ô Ariani, & Samosatenani, quis nõn videat? Quid autem hinc consequatur: nemo non videt. Ad aliter tuis Antithesium epistolam satis. Venio nunc ad Antitheses.

I. ANTITHESIS.

Deút. 6. Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.

1. Cor. 8. Scimus, quod non sit Deus alius, nisi vnus.

Hæc fides est veteris & noui Testamenti, hoc est, Prophetarum, Christi & Apostolorum.

Quid vero ad hæc Antichristus? DEVS (clamat ille) non solum vnus est sed etiam trinus. Quanquam verò ipse obonet vnum verum Deum: tamen totus fetus manifestè apparet, verbo tenus retinet vnum Deum: interim hoc vnum, exhibitum tres confusum æternitate, potentiæ ac maiestate: idque facit in præstito dogmate Trinitatis, cuius & autor est & Patronus. Tam vero consentit, vt Deus sit vnus & trinus: quasi si quis contendat, Deum & spiritum esse & corpus: & æternum & temporarium. & impium & malum. Antichristum vero vt cæteros taceam, Athanasius, quem sequitur ille Symbolo, cuius inter alia, hæc sunt verba Fidei Catholicæ hæc est, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Huc quoque pertinet liber H. Zanchij de tribus Elohim, qui ipso titulo tres Deos profitetur, cum tres Elohim, non aliud sint, quam tres Dij.

AD DICTA SCRIPTVRÆ.

Deut. 6. Hebræa vocabula hæc sunt: Iehoua Elohenu, Iehoua Echad, id est, vnus: quorum illud *Elohenu*, hoc est, essentiæ nomẽ est, eóque singularis numeri: hoc plurale personarũ seu *ὑποστάσεων*, & idcirco numeri pluralis quemadmodũ in meis libris de tribus Elohim abundè demonstratum est, nonnullis etiam veterum illorum Rabinis, prout citantur à

P. Galatino, sic explicantibus: vbi etiam responsum est ad exceptiones [illegible]. Rationes illæ mex, & responsione nondum [illegible].

1. Cor. 8. Non esse Deum alium, nisi vnum, nil certius: quia vna duntaxat est, & Patris, & Filij, & Spiritus sancti [illegible].

AD ARIANI CALVMNIAS.

Deum esse vnum οὐσίᾳ vna: Trinum verò hypostasibus seu personis tribus: non Antichristi, sed Christi doctrina est. Is enim vnum tantummodò Deum esse, qui & veteris & noui fœderis autor fuerit: & cui etiam soli obsignandi fuerint, quicunque in fœdus reciperentur: consentienter cum Mose, & Prophetis omnibus prædicauit. Mittens autem Apostolos prædicatum Euangelium omni creaturæ: iussit, credentes baptizari in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti. Ad hoc baptisma vos reuocos ô Ariani, in [illegible] Christi: ac primùm interrogo, an non distinguendi & discernendi sint à seinuicem ij tres, Pater, Filius & Spiritus sanctus: vt non sint vna & eadem persona, quæ variis nominibus, vt voluerunt Sabelliani & Patris passiani, appelletur. Certè alius sit, qui genuit: & alius, qui genitus est: & alius, qui ab vtroque procedit, quique vtriusque Spiritus esse dicitur, nimirum Spiritus sanctus omnino necesse est. En tres personas seu ὑποστάσεις. Deinde constat Baptismum Circumcisioni successisse: vt sicut hæc signum fuit veteris fœderis, quo vetus populus Iehouæ Elohim obsignabatur: sic etiam ille signum sit noui, quo nouus etiam populus, eidem Iehouæ Elohim, sicut veteris, sic noui fœderis autori, obsignetur Col. 2.

Hinc tertio loco extra controuersiam esse debet: Dominum Iesum, cum fuerit à Patre pronunciatus Filius dilectus, credentes in se, hoc est, nouum populum, minimè aut alicui puræ creaturæ, aut multis essentiâ Dijs aut alij Deo, quam illi, cui etiam vetus populus, Sacramento circumcisionis obsignari solebat, Symbolo Baptismi obsignari iussisse. Soli enim fœderis autori, obsignari illi debent, qui in fœderis societatem admittuntur. In hunc etenim quem, misit Apostolos in omnem terrarum orbem prædicatum Euangelium, & credentes omnes baptizatum: vt & reliquias Israelis, inter gentes dispersas, ad verum Iehouam Elohim, tam noui quàm veteris fœderis autorem, recolligeret: & gentes ipsas ad eundem Deum, vnà cum Israele colendum vocaret: & ita è duobus populis, vnam Ecclesiam, vni & eidem Deo, non multis seruientem: vnoque & eodem fœdere colligatam: vno item & eodem fœderis signo, nempe Baptismo obsignatam constitueret. Cùm igitur Dominus Iesus omnes Euangelio credentes, nouumque fœdus amplectentes, Patri simul & Filio, ac Spiritui sancto, distinctis inter se personis, eodem noui fœderis Sacramento obsignari ac consecrari iusserit: neminem autem vel alteri puræ creaturæ, vel multis Dijs, vel alij Deo, quam Deo Israelis Iehouæ Elohim, soli vero & æterno Deo, fideique fœderis, in cuius societatem admittit seruos, autori obsignari voluerit: quis tam cæcus & bardus est, qui non videat & intelligat, Christo vero Doctore primùm, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non esse vnam personam, sed plures? Deinde Filium & Spiritum sanctum, non esse puras creaturas? Tertiò, non esse tamen plures Deos, sed vnum dumtaxat cum Patre Deum, vnumque & eundem fœderis autorem, Deum inquam vnum Iehouam propter essentiam, & plures Elohim propter personas? Quare ex solo Baptismatis sacramento, quo nouus populus, eidem Iehouæ Elohim, tribus nominibus expressò, Patri inquam, Filio, & Spiritui sancto obsignatur, cui vetus populus, veteri signo, hoc est, circumcisione obsignabatur: luce meridiana clarius elucet, doctrinam de Deo vno οὐσίᾳ, trino hypostasibus, seu personis, doctrinam esse Christi, non Antichristi. Ad Hebræos certè, ca. 9. ex morte Christi, qua fœdus nouum confirmatum est, euincitur, Christum fœderis huius esse Mediatorem fuisse, vt eius etiam autor sit: quia testamenta non nisi morte testatoris, teste eodem Apostolo, confirmantur: Est autem testamentum hoc morte Christi confirmatum. An non verò apud Ierem. Iehoua Elohim, autor prædicatur & veteris & noui fœderis, quod & testamentum vocatur? Baptismus igitur, noui fœderis sacramentum quo obsignamur fœderis autori, Patri, Filio, & Spiritui sancto damnat vos, ô Ariani, summæ impietatis, & turpissimæ à Christo defectionis: dum illum vnum & eundem esse cum Patre Iehouam negatis: & quæ manifestissima est Christi doctrina, eam Antichristi doctrinam esse, impudenter scribitis. Laqueum, quo suspendendi estis, vos ipsi gestatis in collo vestro. Resipiscite potius, antequam ducamini ad patibulum. Zanchius scribit, titulo sui libri de tribus Elohim, tres Deos profitetur. Imò non tres Deos, sed tres Elohim, id est tres personas profitetur, vt reliqua pars tituli explicat: æternum scilicet Patrem, æternum Filium, æternum Spiritum sanctum. quorum quisque Deus est: sed hos etiam omnes simul, vnum duntaxat Deum esse, cum Athanasio totaque Ecclesia, prædicat idem Zanchius: quia omnes tres illi Elohim, vnus & idem sunt Iehoua, secundum illud, Iehoua Eloheinu, Iehoua Echad, &c.

Neque ista pugnant inter se, Deum esse vnum & trinum: cùm non eodem respectu hæc dicantur, sed diuersis. Vnum, [illegible] seu τῇ οὐσίᾳ. Trinum [illegible], seu personis. Anima humana vna est τῇ οὐσίᾳ: & multiplex partibus suis: [illegible]. Et Petrus, vnus est [illegible], seu [illegible] & multiplex partibus, anima & corpore. Et multi homines numero, vnus homo sunt specie. Hæc norunt etiam pueri in scholis. Quare cum dicitis, tam conuenire, vt Deus sit vnus & trinus, quàm si quis contendat, Deum & Spiritum esse, & corpus: & æternum, & temporarium: & bonum & malum: nimis putidam proditis ignorantiam vestram. Si diceremus, Deum eundem [illegible] aut eundem [illegible], esse trinum & vnum: hoc verò demum apertam contradictionem implicaret. Sed aliter sentit & loquitur Ecclesia, Sacras literas secuta: quæ aiunt: Et ij tres, vnum sunt: & quæ plures Elohim, vnum vocant Iehouam. Deinde, similia, quæ adfers, non planè congruunt. Æternum enim & temporarium, se mutuò euertunt: quia temporarium nulla ratione in Deum cadit, sicut nec malum: Vnus autem & Trinus, sine contradictione de Deo dicuntur.

Hæc ad primam Antithesin fusiùs: vt in responsionibus ad reliquas simus breuiores.

II. ANTITHESIS.

1. Cor. 8. Nobis solùm vnus est Deus, nempe Pater, ex quo omnia, & nos in illo.

Ioh. 17. Pater, hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum DEVM, & quem misisti Iesum Christum.

Ecclesia Antichristi hisce diuinis testibus apertissime reclamat, imo verò, quicumque solum Patrem Iesu Christi agnoscunt, vnum verum Deum, eos crudelissime cecidit.

Hæc duo sunt testimonia longe clarissima, noui Testamenti, quibus euidenter, ac velut in specie declaratur, quis sit vnus ille Deus Israelis: quem Moses, & Prophetæ veteris Testamenti annunciant.

AD SCRIPTVRAS.

Locus ad Corinth. nil vobis fauet, contra Deitatem Filij & Spiritus sancti. vox enim, NISI VNVS DEVS PATER, non excludit Filium, aut Spiritum sanctum, qui eiusdem cum Patre sunt essentiæ, quando omnes Elohim vnus sunt Iehoua: sed omnia idola, omnesque puras creaturas, de quibus ibi ante, excludit. Num etiam de Christo subdit: Et vnus Dominus Iesus. Nam ergo excluditur Pater, quia & ipse sit Dominus? Minime verò, sed omnes tantùm puræ creaturæ: quòd nulla simpliciter sit nobis Dominus, sicut est Christus, ius habens etiam in animas nostras: Per hunc enim solum, sicut omnia condidit, sic omnia regit in Cœlo & in terra Pater.

Deinde, si ex hoc loco colligitis, Christum ita esse Dominum, vt non sit etiam Deus verus: cur ergo Thomas confessus est, eum esse non solùm Dominum, sed etiam Deum suum? Ioh. 20. Nec mihi dicatis, vocat Deum suum, propter officium. Etiam Moses fuit Deus Pharaonis officio. Itane sentitis etiam de Filio Dei vnigenito? Iohannes vocat eum Deum verum, & vitam æternam: 1. Iohan. 5. Apostolus Deum super omnia benedictum, Deum magnum, &c. Pro tali ergo Deo Thomas quoque agnouit & confessus est Christum. Quare vera Christi Deitas, non ideo negari potest, quia Paulus Corinthiis concedit, nobis non esse, nisi vnum Deum, Patrem illum, à quo omnia: quin eadem ratione negari etiam possit, Patrem nobis esse Dominum: cùm idem dicat, nobis vnum solum esse Dominum Iesum Christum. Imò potius ex hoc loco, Christum verum esse Deum, eiusdemque potentiæ cum Patre, manifestè euincitur. Ratio est: quia Apostolus eandem rerum omnium creationem & gubernationem dat Christo, quam

sto, quam & Patri: seruata tantummodo hac differentia, quòd omnia sint à Patre, tanquam à fonte, sicut Deitatis, sic etiam [illegible]. Per Christum autem, tanquam per manum Patris, omnia & condita sint, & regantur.

Nobis tamen vnus est Deus Pater, à quo omnia, & nos in ipsum: Et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

Nihilominus etiam vos iuuat locus. Iohan. 17.

1. Illud enim μόνον solum, non coniungitur cum subiecto σε, sed cum prædicato [illegible]. Sic enim Græcè, Hæc est vita æterna, [illegible]: quem scilicet, prædicant Scripturæ. Scripturæ enim prædicant, vnum tantùm esse verum Deum. Sed quis est iste solus & vnicus verus Deus? Est ille Iehouah: non solus Pater, non solus Filius, nõ solus Spiritus sanctus: sed ordine quodam, primùm Pater, vt fons totius Deitatis, & qui à nullo est: Deinde Filius, qui ex Patre natus est. Tertiò, Spiritus sanctus, qui ab vtroque procedit. Si solus Pater esset ille vnus verus Deus: necessariò excluderetur Filius & Spiritus sanctus. At Christus hoc non dixit, vt ostendimus. Docuit autem salutificam Dei cognitionem in hoc consistere, vt in primis cognoscatur ille, quem Christus suum Patrem (naturalem) esse dicebat esse: ille verus & vnicus Deus, quem Scripturæ prædicant. Hunc enim sequebatur. Filium igitur etiam ipsius vnigenitum [illegible], qui non est factus, sed ex Patre genitus: non per adoptionem, vt nos, sed per naturam filius) quem Pater misit, verum itidem esse Deum, & eiusdem essentiæ cum Patre.

2. Deinde, etiamsi quis coniungeret dictionem μόνον, cum subiecto σε: non tamen simpliciter excludi possunt à vera Deitate, Filius & Spiritus sanctus, sed tantum creaturæ: vt suprà etiam diximus ad locum 1. Cor. 8. & fusius in libris nostris declarauimus. Sol vnus illuminat Mundum: num ergo excluduntur Sol radius? Sola enim illa excluduntur, quæ eiusdem naturæ non sunt. Filius autem, quia vnigenitus est, eiusdem naturæ est cum Patre.

3. Imò ex eo etiam, quòd se vt Filium, à Patre missum fuisse, & ipsum Christum se esse dicit: apertè docet se verum esse Deum. Scripturæ enim sacræ Messiam, vocant Iehouam: & quæ sunt propria Dei, Christo attribuunt: nec Messias potuit esse Mediator inter Deum Patrem, & inter nos: nisi Deus quoque pariter esset, & homo.

Sunt ergo & hæc duo dicta, vt & duo testimonia noui Testamenti longe clarissima, quibus declaratur, quis sit ille Deus Israëlis, quem Moses & Prophetæ veteris Testamenti annuntiant. Annuntiant enim Iehouam vnum qui non est vnus, sed plures Elohim: Pater, à quo omnia: Filius, per quem omnia: Pater mittens, Filius missus, &c. Hæc est doctrina Ecclesiæ Christi.

AD CALVMNIAS.

Si ergo nomine Ecclesiæ Antichristi, intelligis, vt intelligis, Ecclesiam Catholicam, à qua non recessit, ad hanc doctrinam quod attinet, Romana: mera est calumnia, summa cum ignorantia Scripturarum coniuncta, quod pro Antithesi subdis. Non enim occidit eos qui solum Patrem Christi, eo, quo modo diximus, sensu, verum Deum esse credunt. Summa: Christus suum Patrem ex cuius substantia solus est genitus, esse illum verum Deum, qui est vnicus Deus scilicet ingenitus, prædicabat: seque ab hoc, propter summum erga nos amorem, vt esset Christus & Seruator noster, missum [illegible] uerabat: atque in hac cognitione vitam æternam consistere, constanter docebat.

III. ANTITHESIS.

Ioh. 8. Christus ad Iudæos inquit: quem vos dicitis Deum vestrum esse, Pater meus est.

Act. 3. Deus Patrum nostrorum, Deus Abraham, Isaac & Iacob, excitauit filium suum.

Romanenses negant esse Deum Abraham, Isaac & Iacob: ac [illegible] Trinitatem loco vnius Patris collocant: quam sacrilegium committi putant, si quis illum Patrem IESV Christi fatetur esse Deum Abraham, Isaac & Iacob.

AD SCRIPTVRAS.

Iohan. 8. Illi Iudæi, ad quos Christus verba faciebat, agnoscebant quidem in genere ex Scripturis, vnum esse Deum Iehouam: sed, sicut etiam nunc nostri Iudæi, & cum Iudæis Ariani, personarum in vno Iehoua pluralitatem, haud diligenter scrutati Scripturas, [illegible]. Putabant autem hunc Iehouam, sicut est vna essentia: sic etiam esse vnam personam, quæ non habeat filium, & à qua non procedat Spiritus sanctus, vera persona. Hanc vnicam Patris personam Deum suum esse dicebant, sicut & Abrahami, Isaaci & Iacobi Deus fuisse legitur. Christus ergo ad captum illorum Iudæorum de Deo sese accommodans, de Deo Iehoua loquebatur: & hunc dicebat suum esse Patrem: apertè indicans, illum Deum non carere filio: ac proinde in vno Iehoua plures esse Elohim, hoc est, personas. Cùm enim se vocabat filium Dei: non intelligebat per adoptionem, seu per gratiam, sed per naturam, se esse Dei filium, eóque & Deum: id quod optimè intelligebant Iudæi: & eam ob causam eum blasphemare dicebant, quoties se vocabat filium Dei: quia videbant hac ratione, plures in Deo statui personas: ipsi autem persuasi erant, [illegible] & contra mentem Prophetarum, Deum sicut vnica est essentia, sic vnicam tantùm esse personam: quæ propter gratiam adoptionis, Patrem omnium Iudæorum esse prædicaretur: nullius autem esset per naturam. Hoc verò toties [illegible] Christus, quoties [illegible], dixit se filium esse Dei, nempe naturalem. Tantum igitur abest, vt ex his duobus locis, refutetur pluralitas personarum in Deo: vt potius clarissimè confirmetur. Ideo examinanda sunt verba. Non dixit, Qui est, seu quicunque est Deus vester, is est Pater meus: sed, quem vos dicitis esse Deum vestrum, is est pater meus. Si illud dixisset, possent Ariani adiungere in secunda figura, negatiuam: Atqui λόγος & Spiritus sanctus, non sunt Pater Christi: Ergo λόγος & Spiritus sanctus, non sunt Deus Israel. Sed ex verbis Christi talé conficitur argumentum. Quem vos dicitis esse Deum vestrum; hoc est, Israelis: is est Pater meus, nempe naturalis, ex cuius substantia genitus sum. Atqui vos dicitis, illum (tantummodo) esse Deum vestrum, qui cùm sit vnicus Iehoua, vnicáque essentia, vnica etiam est Persona, ab alio non existens. Hanc ergo personam, quæ originem ab alio non habet, Patrem meum esse dico.

Propositio verissima est, & conclusio certa: sed in assumtione fallebantur Iudæi illi. Non enim vnus tantùm El, aut sola illa persona, quæ originem ab alio non habet, nempe Pater, Deus erat Israelis: sed omnes simul illi tres Elohim, erant Iehoua Echad Deusque Israelis.

In illo etiam dicto, Actor 3. nomen Dei personam Patris significat: qui κατ᾽ ἐξοχὴν & quia solus est ingenitus, Deus nominatur: præsertim, quando nomen quoque Filij apponitur. Atque hoc manifestum est ex eo, quod addit, Filium suum: filius correlatiuum est Patris. Quid igitur sibi vult: Deus Patrum nostrorum misit Filium suum, nisi Pater æternus, qui est Deus patrum nostrorum, misit Filium suum nempe vnigenitum, vt alibi explicatur? Si autem Pater Deus habet filium, non gratia adoptionis factum, vt nos, sed ex sua substantia genitum, quia est vnigenitus: an non sequitur, hunc etiam filium [illegible] esse Patri, eóque verum cum Patre Deum, propter vnicam & eandem essentiam? Ite ergo, & adducite scripturas, contra pluralitatem personarum in Deo.

AD CALVMNIAS.

Quod ergo subdis de Romanensibus in primo membro, mera est calumnia. Romana enim Ecclesia, non negat Patrem, Deum esse Abrahami, Isaaci, & Iacobi: sed licet κατ᾽ ἐξοχὴν Patri nomen hoc tribuat fateatur: solam tamen Patris personam exclusio Filio & Spiritu sancto, Deum esse Israelis, meritò cum scripturis negat. Abraham enim, Isaac & Iacob, agnouerunt illos tres Elohim, suum esse Iehouam Echad: cui etiam symbolo Circumcisionis, sicut nos Patri, Filio & Spiritui sancto symbolo Baptismi, obsignati fuerunt.

IV. ANTITHESIS.

Col. 1. Christus est imago Dei inuisibilis.

Heb. 1. Christus est splendor gloriæ Dei, & figura substantiæ eius.

Christus est ipsemet Deus inuisibilis, & ipsamet substantia inquit Romana Ecclesia. Ergo iuxta istorum Theologiam Deus ipsemet, & imago Dei idem sunt: quæ tamen magis differunt, quàm Cœlum à terra.

AD SCRIPTVRAS.

Col. 1. Christus est imago Dei inuisibilis. Imago, certum est, non est ea ipsa res, cuius est imago. Christus autem non dicitur imago esse Dei simpliciter, hoc est, essentiæ diuinæ: sed Dei, hoc est, Dei Patris. Ecclesia verò Romana nunquam docuit, Filium, eundem esse, qui & pater, hoc est, eandem personam: sed semper Filium à Patre distinxit. Est autem Christus imago Patris & quatenus filius hominis seu homo: & quatenus filius Dei naturalis. Vt homo: imago fuit & est, accidentalis: quatenus nimirum in ea carne, perfectiores Patris, summa bonitas, potentia, sapientia, [illegible] perfectissimè relucebant, ac relucent. Quatenus autem filius Dei est naturalis: imago est Patris essentialis: quia nimirum non solùm Patris perfectiones, sed ipsa quoque eius hypostasis, in Filio repræsentatur: repræsentatur inquam, non solum hominibus, cùm fuit in carne manifestatus: sed etiam Angelis, ab initio Mundi: & per sese, ab æterno. Quid enim, si Cæsaris imaginem nemo videat? sit erit tamen imago. Ita, non solum post incarnationem, ipsis hominibus: & ante incarnationem, ipsis Angelis: sed etiam ab omni æternitate per sese & in sese, Christum fuisse Dei Patris imaginem, non accidentalem, sed essentialem dico. Genitus enim ex Patre: [illegible] simul fuit Patris imago. Seth, genitus ex Adamo: imago statim fuit Adami patris sui: non solùm accidentalis, propter eandem naturæ corruptionem: sed etiam substantialis propter eandem naturam, à Patre acceptam: qua ratione omnis filius, essentialis est Patris sui imago. Et adeo ex tali imagine, argumentari licet: eum qui est alicuius imago, esse non quidem eundem, cuius est imago, sed eiusdem tamen naturæ, & eiusdem ab eo acceptæ, participem. Hæc enim est imago omnium perfectissima. Quid verò est, cur non dicamus, Christum perfectissimam esse eoque substantialem, Dei Patris imaginem?

Eodem modo explicatur locus. Heb. 1. Christus splendor est [illegible] gloriæ (id est, Deitatis paternæ) & χαρακτὴρ [illegible] Patris. Quid hinc sequitur? pluralitas certè personarum, & vnitas essentiæ. Pluralitas quidem: quia alia res est, splendor seu ἀπαύγασμα: & alia ipsa lux, cuius est ἀπαύγασμα, vt liquet in Sole. Vnitas verò essentiæ: quia splendor Solis, ad nos vsque descendens, eiusdem est naturæ cum luce, quæ in Sole est. Et hoc concludere voluit Apostolus: Christum, de cuius vnico efficaci sacrificio disserturus erat: esse non solùm hominem, sed etiam verum eundemque cum Patre Deum. Certè vt Sol nunquam fuit sine suo splendore: sic neque Pater sine hoc filio. Est igitur illi coæternus.

AD CALVMNIAS.

Ex dictis, liquet qualis, & ex quanta ignorantia sit calumnia vestra. Ecclesia Romana non dicit, Christum esse ipsum inuisibilem Deum (hoc est, Patrem) & ipsammet substantiam Dei (hoc est, Patris, & quatenus est in Patre): sed esse personam à Patre quidem distinctam, eiusdem verò cum Patre essentiæ, eoque eundem cum Patre Deum. Quare [illegible] etiam subditis: Ergo iuxta ipsorum Theologiam, Deus ipsemet, & imago Dei idem sunt: vestram supinam prodit ignorantiam. Deus ipsemet (hoc est, Pater) & imago eiusdem Dei (id est, Patris) non sunt idem, hoc est eadem persona: sunt tamen idem, hoc est, eiusdem essentiæ atque naturæ. Quid verò hic est contradictionis? Vt vno verbo semel dicam, vos estis vel imperitissimi asini, qui non intelligitis, quid scribatis: aut mali homines, qui malitiose imponitis simplicioribus. quasi verò nos Christum, talem Dei imaginem esse statuamus: qualis est veri Cæsaris, pictus Cæsar & pictus orbis, veri orbis. Certum est, ista magis differre, quam Cœlum à terra. Sed oportet Diabolum cum Christo eiusque Ecclesia pugnare in finem vsque. Vos, vos estis Antichristi: de quibus, 1. Iohan. 2.

V. ANTITHESIS.

Luc. 1. Christus vocatur Filius altissimi. Deus igitur tum hic, tum aliàs sæpe dicitur altissimus: Christus verò Filius altissimi, altissimus nunquam.

Romanenses in suis idololatricis templis sic cantant: Tu solus altissimus Iesu Christe. His versus Cœlum terræ miscent, dum Filium altissimi, habent pro ipso altissimo. Atqui filius consulis non est ipse consul: & Abel filius Adami, non est ipse Adam. Ita cum scriptura Christum vocat Altissimi Filium, discrimen permagnum statuit inter Christum, & altissimum Deum. Videtis igitur Antichristum vbique esse sui similem, ac gloriæ altissimi aduersarium. At quemadmodum orbi Christiano innotescere cœpit fucus, quem fecit in sanctis supra modum extollendis: at Christi gloriam ob curandam: Ita tempus instat, quo Christus non amplius ex præscripto Conciliorum ac Patrum colatur, pro vno illo altissimo Deo, sed pro Mediatore apud Deum. quo vnius æterni Dei ac Patris maiestas, non Angelorum ac hominum, sed ipsius etiam Christi sublimitatem longissimè excedere intelligatur.

AD SCRIPTVRAS.

Luc. 1. Christus, altissimi Filius vocatur, hoc est, Patris: non autem diuinæ essentiæ. Omnis enim filius, alicuius Patris filius est, non autem naturæ vel essentiæ. Itaque filius Dei Patris, non est Deus Pater: & Filius altissimi, id est, Dei Patris, non est ipse altissimus Pater. Est tamen & Christus, altissimus, hoc est Deus: quia omnis verus & naturalis filius, eiusdem naturæ est, cum suo Patre: vt omnis filius hominis, homo est: omnis filius altissimi, altissimus est. Accedat testimonium Zachariæ, Luc. 1. qui suum filium Iohan. Baptistam, Prophetam altissimi, hoc est, Christi appellat. Et hæc de Christo, quatenus Filius Dei, Deus est. Deinde Christus vt creatura, altissimus est: quia tum propter vnionem hypostaticam cum λόγῳ Dei: tum propter exaltationem ad dextram Patris, supra omnes est creaturas: quo spectat illud, excelsior cœlis factus.

AD CALVMNIAS.

Hinc ad putidas calumnias vestras patet responsio. *Tu solus altissimus Iesu Christe.* De Christo loquitur Ecclesia Romana: & quia eius homo, creatura est: est enim supra omnes: & quatenus etiam vnus & idem est cum Patre & Spiritu sancto Deus: non autem, quatenus est persona altera. Non enim solus Filius altissimus est, hoc est, Deus: sed etiam Pater in primis, & [illegible]: & Spiritus sanctus. Hoc, hoc est miscere Cœlum Terræ? Filius consulis, non est ipse consul, est tamen & ipse homo: Et Abel, filius Adami non fuit ipse Adam, sed tamen & ipse homo: quis non videat vestras ineptias?

Quid porrò garritis de gloria altissimi Dei, hoc est, Patris? Quasi verò ille sit aduersarius gloriæ Patri, qui eum credit & confitetur, habere filium sibi ὁμοούσιον, Deum de Deo: quem propter summum & incredibilem amorem, quo nos dilexit, in Mundum, ad mortem pro nobis subeundam miserit: & non potius illi capitales hostes sint gloriæ Patris, qui eum, verum, hoc est, naturalem esse Patrem nolunt: nec filium suum vnigenitum, sed puram creaturam, ad nos redimendos misisse, contendunt. Magna gloria fuit Dei, quod misit Mosen ad redimendum populum ex Ægypto, adeò refulsit in infinitis aliis operibus ipsius: sed hæc est gloria eius omnium maxima, qua maior excogitari non potest: nimirum, quòd sic dilexerit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Veri igitur sunt aduersarii gloriæ altissimi Dei Patris: nos, qui cum Christo confitemur Deum Patrem misisse Filium suum vnigenitum: an Ariani, qui aiunt, illum misisse puram creaturam? Vos vos, & Patrem simul, & Filium, propria spoliatis gloria. Patrem quidem, quia negatis eum sic dilexisse Mundum, vt Filium vnigenitum dederit. Filium verò, quia eum facientes puram creaturam, negatis esse verum redemptorem, ac per consequens, totam etiam Ecclesiam, spoliatis vera salute. Maiestas Dei Patris longissimè excedit sublimitatem Christi, quam scilicet habet vt homo, sed non quam semper habuit vt Deus. Eadem enim est, vt scripturæ docent: & ideo etiam Ecclesia canere solita est: Gloria Patri, & Filio, ac Spiritui sancto, sicut erat in principio, & nunc, & semper, &c.

VI. ANTITHESIS.

1. Cor. 3. Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus verò Dei.

1. Cor. 11. Velim vos scire, caput mulieris, esse virum, caput viri, Christum, caput verò Christi, Deum.

Christus est eiusdem maiestatis ac gloriæ cum Deo, inquiunt Pontificii. Negant igitur Deum, esse caput Christi.

AD SCRIPTVRAS.

Vtrobique Christus vt Mediator, & caput Ecclesiæ immediatum proponitur. Quis autem neget eum vt talem,

& vt

& vt hominem, inferiorem esse Patre. Sed vt filius naturalis ac vnigenitus æqualis est Patri, eiusdemque cum eo naturæ, maiestatis, gloriæ. Philip. 2. Non rapinam duxit, se esse æqualem Deo. Et cùm accusaretur blasphemiæ à Iudæis, quòd faceret se æqualem Deo: hanc æqualitatem non negauit, sed contra se non blasphemare probauit, & ita æqualitatem confirmauit.

AD CALVMNIAS.

Imperitè ergo infertis: Christus inferior est Patre, quia Pater est caput Christi: Ergo non est æqualis maiestatis cum Patre: Et si est, vt Ecclesia Romana docet, Ergo Deus non est caput Christi. Quasi verò hæc sint pugnantia, cùm vtrumque verum sit, diuersis respectibus. Caput etiam mulieris est vir, quatenus scilicet illa est vxor: num igitur, quatenus & illa est homo, non est æqualis viro humanitate?

VII. ANTITHESIS.

Col. 1. Christus est primogenitus omnis creaturæ.

Et Apoc. 3. dicitur principium creaturarum Dei.

Christus est vnus ille æternus Deus clamat Antichristus.

Quemadmodum autem primogenitus fratrum, est ex numero fratrum, & primogenitus filiorum, est vnus ex filiis, & primogenita gregis, sunt de grege. Genes. 4. vers. 4. Et initium signorum Christi, est de signis Christi, Iohan. 2. vers. 20. & Amalec initium Gentium, est ex numero Gentium: ita si Christus non est creatura Dei, quomodo verè dicetur primogenitus, & initium creaturarum Dei? Eò igitur nos ducit Scriptura, vt sentiamus, Christum esse creaturam ipsius Dei immediatè. At creatorem Angelorum & hominum: Deus enim Mundum, & quæcunque in eo sunt, per ipsum condidit. Iohan. 1. Colos. 1. Heb. 1. Ita Christus, nec in solio vnius Dei collocatur, neque in ordinem Angelorum & hominum redigitur: sed manet longè inferior Deo, multò superior Angelis & hominibus, vtpote ipsorum creator, Deus & Dominus.

AD SCRIPTVRAS.

Col. πρωτότοκος πάσης κτίσεως, id est, πρὸ πάσης κτίσεως, ante omnem creaturam genitus: Græcis, Tertulliano, Ambrosio, sic explicantibus: neque aliter intelligi potest locus ille, propter ea, quæ immediatè sequuntur. Subdicit enim Apostolus, quamobrem eum appellarit πρωτότοκον πάσης κτίσεως, quia, inquit, per ipsum creata sunt omnia &c. non dicit: Apostolus, Quia ipse creatus est ante omnia: sed, Quia per ipsum creata sunt omnia. τὰ πάντα inquit, τὰ πάντα: tam quæ in Cœlo, quàm quæ in terra. Si πάντα: ergo nihil est creatum, quod non sit per ipsum creatum. vt Iohan. 1. explicatur: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Non igitur ipse est pura creatura: sed πρωτότοκος πάσης κτίσεως, hoc est, ante omnem creaturam genitus, eoque ante tempus, & ea re ab æterno. Ante tempus enim mera æternitas. Ideo aperte subdit Apostolus: Et ipse est ante omnia, nimirum creata. Non te pudet, talia loca proferre, contra æternam Christi Deitatem: quibus nihil clariùs illam confirmat?

Eodem spectat, quod adfers ex Apoc. 3. Christus vocatur principium τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ. Sed quale principium? non passiuum (vt ita loquar) quasi fuerit prima creatura: sed actiuum, quia à Deo Patre, per ipsum omnia creata sunt, initiumque ab eo ducunt: vt & Paulus dixit, & Euangelista Iohannes antea scriptum reliquit. Ideo rectè Græci, ἀρχὴ γὰρ τῆς κτίσεως, id est, ἡ ἀρχηγὸς τῆς κτίσεως. Imò Christus, sicut est tale principium, nempe actiuum omnium creaturarum: Sic etiam principium est omnis creaturæ Dei: hoc est, omnis nouæ & spiritualis creaturæ, totiusque Ecclesiæ caput, à quo illa habet initium & originem.

AD CALVMNIAS.

Profligantur ergo, & in fumum abeunt omnes tuæ, quas subdicis, ineptæ consequentiæ. Si Christus, inquis, non est creatura Dei: quomodo verè dicetur primogenitus & principium creaturarum Dei: Audiuisti, quomodo: non vt tu explicas cum tuo Ario: sed vt explicat Ecclesia cum Paulo, aliisque Apostolis. Imò si est πρωτότοκος, primogenitus, non est ergo πρωτόκτιστος, primo creatus. Genitus enim ex substantia est genitoris: creatura autem ex nihilo. Ante creaturas verò nulla erat nisi Dei substantia. Quid ergo garris: Primogenitus (inquis) fratrum, est ex numero fratrum, &c. Quis hic non videat tuam sophisticam, vel saltem ignorantiam Dialecticæ? In antecedente loqueris de primogenitis, qui habent secundogenitos & tunc vera est propositio, omnis primogenitus est ex natura secundogenitorum. Tibi verò assumendum fuerat: Atqui Christus primogenitus est omnium creaturarum, tanquam secundogenitorum, hoc est, fratrum & sororum: Ergo & ipse est vna ex creaturis. Sed quomodo probabis creaturas omnes esse sorores Christi, vel secundogenitos Dei? Non ergo sequitur, Christum esse vnam ex creaturis: & quidem ante reliquas omnes conditam. Ita verò nos rectè argumentabimur retorto in te argumento. Omnis primogenitus, eoque & omnis secundogenitus, ex natura est & substantia genitoris: Hoc liquet in omnibus exemplis, quæ tu attulisti. & ratio tuæ propositionis hoc postulat. Cur enim fratres eiusdem sunt naturæ, nisi quia ex eodem sunt Patre, qui suam illis communicauit naturam? Si ergo Christus est verè & propriè primogenitus & vnigenitus Dei Patris filius: quomodo non erit ex natura & substantia Patris? Vade & disce melius argumentari. Eò igitur (inquis) nos ducit Scriptura, vt sentiamus Christum esse creaturam, &c. Non scriptura, sed Satan eò vos ducit. Contra, Scriptura nos ducit, vt sciamus τὸν λόγον non esse creaturam: quia si est ex Patre Deo genitus: ex eius est substantia: Nulla autem pura creatura, ex substantia Dei est, sed ex nihilo. Quare Christus, non est quidem Deus Pater: sed vna cum Patre, est vnicus ille Deus, de quo Scripturæ.

VIII. ANTITHESIS.

Iohan. 5. Quemadmodum Pater vitam habet in sese: Ita & Filio dedit habere vitam in sese.

Iohan. 17. Pater, quos dedisti mihi, velim vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt conspiciant gloriam meam, quam dedisti mihi.

Filius cùm sit eiusdem æternitatis ac maiestatis cum Deo, nihil omnino accipit, nec vitam, nec gloriam: a se habet omnia. Hic iterum, quod Christus affirmat, Antichristus negat.

AD SCRIPTVRAS.

Pater in æterna Filij generatione, suam totam illi communicando essentiam: vitam etiam & gloriam, omnesque proprietates essentiales communicauit: ita vt sicut illam, sic etiam has in semetipso Filius non minus quàm Pater, non tamen à semetipso, quemadmodum Pater habeat. Atque ex his locis manifestissimè colligitur, Filium, sicut distinguitur à Patre, quia vnus dedit, alter accepit: Sic etiam eandem prorsus habere Deitatem: quia sicut Pater, sic & filius vitam & gloriam habet in seipso. Annon & liberi nostri, humanam naturam à nobis accipiendo, vitam quoque, & sensum, & vim ratiocinandi, ita à nobis acceperunt: vt eam in seipsis non minus, quàm nos parentes habeant? aliud est habere A SEIPSO: & aliud habere IN SEIPSO. Pater solus habet A SEIPSO: Filius & Spiritus sanctus, habent quidem in seipsis, sed non à seipsis quia originem habent à Patre, Pater à nullo: vt manifesta sit & vnitas identitasque essentiæ, & pluralitas, distinctioque personarum. Hæc est doctrina non Antichristi, sed Ecclesiæ Catholicæ: contraria Antichristorum est vt estis vos: qui negantes, Filium esse Deum, negatis & eius Patrem, Deum esse. Omnis enim verus & naturalis alicuius filius, eiusdem naturæ est cum Patre.

AD CALVMNIAS.

Manifesta igitur est calumnia cum summa inscitia coniuncta: cùm nobis adscribitis, quòd dicamus, Filium, cùm sit eiusdem æternitatis & maiestatis cum Patre: ideo eum nihil à Patre accepisse. Valetne consequentia: Filij mei eiusdem sunt naturæ mecum: Ergo à me illam non acceperunt? Videtis vestram ignorantiam? Ecclesia Romana non sic docet, neque nos sic docemus, sed vos, qui spiritum Antichristi habetis. Locus tamen Ioh. 17. v. 24. de visibili potiùs gloria & felicitate, quam Christus vt homo accepit in tem-

pore: quàm de inuisibili, quam accepit ab æterno, vt Deus, de Deo, intelligendus esse videtur.

IX. ANTITHESIS.

Rom. 16. Soli sapienti Deo, sit gloria, per Iesum Christum.

Marc. 14. Pater, omnia possibilia sunt tibi.

Hæc testimonia tribuunt Deo ac Patri, summam potentiam ac sapientiam.

Volf. Musculus in Ioh. c. 1. Deus sine Christo, nec sapiens est, nec potens. Item, Deus Pater nihil potest facere sine Filio suo: quemadmodum ignis non potest calefacere sine calore. & artifex nihil potest sine sua sapientia. O miseram Theologiã, quæ ita Deum spoliat sua sapientia ac potentia, vt ad Filium ableget, quoties sapientia ac potentia opus sit. Habet Deus suam potentiam ac sapientiam: habet & Filius suam. Est in Deo immensitas quædam sapientiæ ac potentiæ. Filius etiam tanta est sapientia ac potentia à Deo instructus, vt omnem Angelorum & hominum captum longissimè superet. Quemadmodum igitur Deus, non est Christus, nec Christus, est Deus: ita alia est sapientia Dei, alia Christi. Nihilominus rectè dicitur Christus sapientia & potentia Dei: eò quod in Christo eiusque admirandis operibus, fulgent radij quidam eius sapientiæ ac potentiæ, quæ immediate in solo Deo residet.

AD SCRIPTVRAS.

Soli Deo Patri datur vera sapientia: non excluso tamen Filio aut Spiritu sancto. Vt enim quisque Deus est, nec tamen ὁμοούσιοι tres sunt Dij, quia vna est omnium οὐσία: ita etiam quisque sapiens est, & quisque omnipotens, nec tamen tres ὁμοούσιοι, sapientes, aut tres omnipotentes, sed vnus tantùm sapiens, & vnus omnipotens: quia vna est omnium sapientia & omnipotentia, quæ reapse nihil aliud sunt, quàm ipsa diuina essentia. Quisq; enim intelligit, & potest, per suam quæ vna est omnium essentiam, vt rectè Athanasius, velitis nolitis, in symbolo suo explicauit. Certè Filius λόγος & sapientia Dei Patris vocatur: & in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ: Spiritus quoq; sanctus, spiritus sapientiæ appellatur, & solus dicitur nosse, quæ sunt Dei: de se verò Christus, nemo nouit Patrem, nisi Filius. Num Pater ipse, & Spiritus sanctus excluduntur? Quinam ergo excluduntur? Creaturæ omnes. Nulla enim simpliciter & per se, sapiens est, aut omnipotens. Interim Patris in primis & κατ᾽ ἐξοχὴν, tanquam totius Deitatis, & omnium essentialium attributorum fonti, ea attribui solent in Sacris literis. Hæc est Ecclesiæ doctrina, è Sacris literis orthodoxè intellectis, hausta: & ab omnibus Patribus in hanc vsque diem comprobata.

Cæterùm ad locum speciatim, Rom. 16. quod attinet: ideo solus Pater, sapiens vocatur, quia à nulla creatura, sed ab eo solo, tanquam ex fonte, prodiit illa æterna sapientia, quæ in Euangelio patefacta est. Marci verò 14. Patri omnia possibilia esse dicuntur: sed non sequitur, ergo Filio non sunt omnia possibilia.

AD CALVMNIAS.

Cur, tu nebulo, non recitas fideliter Musculi verba? Ille in ea verba, ET DEVS ERAT VERBVM: ostensurus ex verbis Euangelistæ, Christum verum esse Deum: præter alia ita scribit, pag. 4. *Hoc est tertium prædicatum de Christo VERBO Dei Colligitur autem ex duobus præmissis, nempe quòd dixit, Verbum hoc fuisse in principio, & fuisse apud Deum, vt sit veluti conclusio. Quicquid enim in principio non factum est, sed erat, & apud Deum erat, Deus est. Christus, Verbum Dei, in principio apud Deum erat: ergo Deus est 1. Quomodo enim Deus non esset, qui sapientia Dei est, Verbum Dei est, virtus & potentia Dei est, Filius Dei est? 2. Quomodo Deus non esset, qui sempiternus est, nec principium nec finem dierum habens? 3. Quomodo Deus non esset, qui apud Deum semper fuit, & futurus est in perpetuum? 4. Quomodo Deus non esset qui Deo per omnia æqualis est æternitate, sapientia, voluntate & potentia? 5. Quomodo Deus non esset, qui vna cum Deo essentia est, ita vt sine illo Deus nec sapiens esset, nec potens, hoc est quod est, esse sine illo non posset:* & quæ sequuntur. Viden cur dicat, Deum, hoc est, Patrem, sine Christo Filio, nec sapientem, nec potentem, imo nec Deũ esse posse? nempe, quia Filius vna cum Deo Patre essentia est. Dic ergo mihi, Ariane inepte, potéstne Deus, Deus esse sine sua essentia, ac Deitate? ita certè nec sapiens, sine sua sapientia. Est autem Christus sapientia Patris.

Item, pag. 6. expendens particulam PER IPSVM, ait: *Deus non tanquam per ministrum, sed tanquam per sapientiam suam, per Verbum suum, omnia fecit.* Sic ille. Non ergo Pater, sapientia spoliatur: sed illi asseritur.

Item, pag. 7. in ea verba, ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL, QVOD FACTVM EST: ita scribit: *Deus enim Pater, nihil potuit sine ipso (λόγῳ) facere. Quare? Quia sapientia & potentia Dei, Filius est. Sapiens, vt sapiens, non potest quicquam sine sua sapientia facere: Et sol, non potest quicquam illuminare, sine suo splendore: nec ignis calefacere, sine suo calore. Si potuisset Deus quicquam temerè & stultè facere: potuisset sine Filio, sapientia ipsius, quicquam facere. Sed quoniam omnia in sapientia facit, & per Verbi sui potentiam, rectè docet Euangelista, quod sine Christo nihil factum sit.* Considera ergo simile Solis, vt crassius & apertius: num quia dicimus, Solem non posse Mundum illuminare sine suo radio: ideo sequitur, Solem spoliari sua luce, & eam à radio accipere? imò contra, ideo radius illuminat Mundum, quia lucem à corpore Solari habet: & ita corpus solare Mundum per lucem radio communicatam illuminat, vt ea tamen luce ipsum careat nunquam. Est enim eadem lux in radio & Solari corpore. Disce ergo, Ariane, si vis: Si non vis, saltem audi. Eadem lux, quatenus in corpore est Solari ab alio non communicata, Sol vocari solet: quatenus verò communicatur, & in terram vsque demittitur, radius est, qui micat è Sole: & tamen ipse etiam Sol verè appellatur, & est, quia eadem in hoc est lux, quæ & in corpore solari: sed hoc discrimine seruato, quòd alio modo est in Sole, nempe incommunicabiliter, vt ita loquar: alio modo in radio, nempe per communicationem: ac licet communicetur, non tamen recedit à Sole. Ita Sol verè dicitur lucere, per propriam lucem, non per alienam: & tamen, rectè etiam dicitur, Mundum illustrare non posse, sine radio, qui est ipsa Solis lux. Idem cogita, si potes, de diuina essentia, sapientia, potentia. Habet Deus (Pater) inquis, suam potentiam: verum est, quia quæ in ipso est ipsius est: Habet & Filius suam: itidem verum est, eandem ob causam. Sed est tamen hæc, etiam Patris, tum quia eadem est cum illa, quæ est in Patre: tum quia à Patre communicata est Filio: & vicissim, quæ est Patris, eadem etiam est Filij: quia vna & eadem est in vtroque: sed in Patre, ἀγεννήτως: in Filio, γεννητῶς. Habet & Sol, suam lucem: habet & radius suam: eadem tamen est in vtroque: quæ causa est, cur quæ Solis, etiam radij sit: & quæ radij, etiam Solis lux esse dicatur. Huc illud Christi ad Patrem, omnia tua, mea sunt: & omnia mea, tua. Sed hæc non percipis Ariane, quia reiecisti veram sapientiam, quæ est Christus. Deum autẽ nemo nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Quæ dicis de potentia & sapientia Filij: vera sunt, quatenus Christus, homo est. In ea enim natura, fulgent illi radij finiti, essentialis & infinitæ potentiæ ac sapientiæ τοῦ λόγου effecti.

X. ANTITHESIS.

Psal. 110. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Si igitur duo Domini, Pater & Filius: Pater est Dominus Filij: vnde & Deus Filij dicitur Ephes. 1. At Filius creaturarum. Pater imperat Filio: Filius creaturis.

Athanasius in Symbolo: Pater & Filius, non sunt duo Domini sed vnus Dominus. Negat igitur Athanasius cum suis, Patrem Dominum, dixisse Christo Domino, sede à dextris meis, quia contendit, vnum eundemque esse Dominum, Patrem & Christum.

AD SCRIPTVRAS ET CALVMNIAS.

Si, quia Apostolus dixit 1. Cor. 8. Nobis est vnus Deus: ideo negatis, Christũ esse Deũ, ne duos statuatis Deos: cur cum idem dicat, nobis vnus est Dominus, qui est Christus, nũc ex Psal. 110 statuitis Dominos duos? Alloquitur autẽ Pater Filiũ in carne manifestatũ. Nulla igitur hic cõtradictio. Duo Domini sunt, id est, duæ personæ, quarũ vnaquæque Dominus est: & tamen vnus duntaxat Dominus ὁμοούσιοι: quia vna essentia. De primo loquitur Psalmus: de secundo Athanasius, totáque Ecclesia. Mira verò impudentia tua, ô Ariane. Dominus Iesus Matth. 22. ex hoc dicto euincit quàm manifestissimè, Messiam, non esse purũ hominis filium, sed etiam Dei, eóque non hominem solùm, sed etiam Deum esse: & tu eo abuteris, vt puram creaturã, Christum esse concludas. Cùm autem Dominus Pater

dixerit

dixerit Domino Filio; nempe in carne ex Dauide sumta m[...] ato, sed à dextris meis: quid clarius, ad vnitatem es[...], plura[...]temque personarum demonstrandam dici potuit?

XL. ANTITHESIS.

Eph. 3. Deus omnia condidit per Iesum Christum.

Heb. 1. Deus mundum condidit per Filium.

Ioh. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Deus igitur non ipsemet condidit Mundum immediatè, sed per Filium, cui omnia dedit in manum. Ioh. 3 vers. 35. hoc est, opera tam creationis, quam reparationis per ipsum exequi[tur], quanquam nihilominus omnia illa Deo ascribuntur in scriptura, vtpote qui primus est fons ex quo omnia, & cuius virtute ac mandato filius omnia facit. Pater igitur operatur, creat, redimit, iudicat: & Filius itidem operatur, creat, redimit, iudicat: at nō pari vterque ratione: Pater mediatè per Filium, Filius immediatè per se. Pater velut supremus dictator suam voluntatem Filio declarat, & quid fieri velit, ostendit: Filius Patris voluntatem ac iussum potenter exequitur. Id clare cernitur, ex 5. cap. Ioh. vbi Christus ibi, quod antea in genere dixerat: Pater meus [o]p[er]atur, & ego operor: postea distinguit, inquiens, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit Filio: quibus verbis exprimit modum omnium Patris & suorum operum, ne quis prior illa verba sic acciperet, ac si Pater & Filius eodem modo operentur. Quod vero Christus in vna fa[c]it specie, transferendum est ad alias hoc modo: Pater non resuscitat mortuos, sed resuscitationem mortuorum dedit Filio: Pater non creat quicquam, sed omnem creationem dedit Fili[o]: Pater non redimit quenquā, sed totam redemtionem dedit Filio: Pater non operatur quicquam, sed omnem operationem dedit Filio, & sic de cæteris.

Miss[...] Ioban. cap 1. Beza in Confessione sua, & Zanchius, in 1 E[...] effic[...] Synergon ac cooperarium Patris in condendo m[undo] [...] gloria ac maiestati Dei dū contendunt [...] rebus creādis & quidem non solum sed filio [...]. Deinde Christi quoque potentiam extenuant, dum cooperariū Patris faciunt, perinde ac si non tantum [...] à [...] accepisset ad Mundum creandum absque vllius ope. Praeterea miris tenebris inuoluunt Scripturam, & phrases loquendi toto Cælo dissidētes confundunt. Quando enim Scriptura dicit, Deum omnia condidisse per Iesum Christum, perinde accipiunt, ac si diceretur, Deum vnà cum Christo omnia [...]. Vtinam verò Theologorū nostrorū aliquanto diligentius expenderet, quid sibi velit Scriptura, cum affirmat, Deū hoc aut illud agere per Iesum Christum. Docet Paulus Roman. 2. Deum Mundum iudicaturum per Iesum Christū. Christus cum inquit Iohan. 5. Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit Filio, disertè explicat vim huius phrasis, ac docet, eodē sensu vtrumque dici: Deus iudicabit Mundū per Iesum Christū, & Deus noni udicat quenquam sed omne iudicium dedit Filio. Ita in re ipsa nihil esset difficultatis, [...] Seculorum ignorantia, lucem diuinæ veritatis no[n] extinxisset, [...] phrasi loquendi Conciliorum potius, quam Christi & Apostolorū, non mirum igitur, si Scriptura vim [...] proprietate ignoremus.

AD SCRIPTVRAS.

De Christo, deque eius actionibus & operationibus, trifariam loquuntur Scripturæ: aut quatenus fuit ante orbem conditum, Iohan. 1. v. 1. aut quatenus fuit post conditum orbem, sed ante assumtam carnē, 1. Cor. 10. 9. aut quatenus fuit in carne: quod etiam diuidi potest in tempus ante glorificationem, & in tempus post glorificationem. Ex omnibus autem æterna eius Deitas demonstratur. Ante conditum Mundum nulla [a]g[untur] eius opera [et] actiones tam [...] de nobis etiam, [de]scribuntur: vti est æterna electio nostra, Iohan. 13. 18. Ego scio, quos elegerim: quo ex loco, quis non videat, Christum verum esse & æternum Deum? De temporali electione ad Apostolatum, dicitur Iohan. 6. Nōnne ego duodecim elegi & vnus ex vobis (Iudas) Diabolus est? Hic autem (id est Iohan. 13. 18.) illum ex[cipit] ab electione. De æterna ergo ad [...].

Duo porrò in sūma sunt operū Christi genera: illa, quæ ante carnē, & illa, quæ post carnē assumtam præstitit. Ante carnē sicut per illum Pater omnia condidit, [...] omnia conseruauit, rexit: collegit Ecclesiā, iudicauit [...], egē[...] dedit, misit Prophetas, per q[uos] locutus est [...]. Ex operibus creationis, Christū verū & æternum esse cū Patre Deum: manifestissimè à Iohanne Euāgelista, vt de aliis Apostolis t[a]ceamus, euincitur. Iohan. 1. Dixerat λόγον, qui postea factus est caro, fuisse ante conditum Mund[um], id est, æternum, à Patre (quem [...] vocat D[euu]) distinctū: quia semper fuit apud Deum: & denique Deum esse. Mox hoc probat ab operibus creationis: omnia enim per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Q[ui] omnia dicit, nihil excludit: quomodo ergo λόγος fuit prima creatura, per quam reliquæ sint factæ? præsertim cùm addat Euangelista præuidens vestram hæresin, ET SINE IPSO factum est NIHIL, quod factum [est], ut tu Ariane contra Euangelistam excipis creaturam vnam, quæ non sit per λόγον, sed immediatè à Patre sine λόγῳ facta? Caussa est quia inimicus es Christi, & æternæ eius gloriæ inuides. Per Christum sicut omnia fuerunt condita, sic etiam omnia fuisse conseruata, & ipsius prouidentia gubernata: docet præter alios Apostolus Col. 1. ET PER EVM (inquit) omnia consistunt. Et Hebr. 1. Portans (inquit) omnia verbo virtutis suæ. Quis autem per putam [...] creaturam, omnia regi & gubernari d[ic]at? Apostolus certè hoc adscribit soli Deo: Act. 17. In ipso (Deo) viuimus, mouemur, & sumus.

Idem euincunt opera, quæ in colligenda Ecclesia, in educendo populo ex Ægypto, in eo per mare, pérque desertum, in terram promissam traducendo, præstitit. Christum enim, ea præstitisse docet Apostolus 1. Cor. 10. neque tentemus, inquit, Christum, sicut quidam eorum tentauerunt. Quem autem tentauerint, is est, [qui] illa omnia præstitit. Tentarunt verò Christum nondum incarnatum, sed ipsis etiam scientibus, incarnandum. Quis verò per Prophetas locutus est? Certè Ieh[oua] vt Prophetæ testantur, & Apostolus ad Heb. 1. Petrus autem ait, Spiritum Christi in Prophetis prænuntiasse quæ Christo incarnato obuenturæ erant perpessiones, &c. 1. Pet. 1. 11. Idem enim est, qui porrò etiam in Apostolis, & per Apostolos locutus est: vt Apostolus de se ait. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur, Christi? 2. Cor. 13. Quæris, quomodo Deus Pater, omnia per Filium condidit, sustentauit, regit? Modum non ita exprimit Scriptura, vt perfectè illum intelligere possimus: neque etiam nostra multum interest nosse. Si tamen verè credamus Filium esse Patris sapientiam, vt Scripturæ docent: non malè respondetur à Patribus, Deū Patrem operatum esse per Filium omnia, sicut sapiens, per sapientiam suam, potens per potentiam suam operatur: non quidem accidentalem, vti est in hominibus, sed substantialem, qualis est in solo Deo.

Sed his omissis, quæ parum ad rem faciunt; mihi satis est, monstrasse, ex omnibus actionibus & operibus, quæ Filio ante carnem assumtam attribuuntur in Scripturis, cū verum & æternum, vnúmque cum Patre esse Deum: tantum abest vt ex illis, sic vt vos Ariani imperitissimè contenditis, colligi queat, Christum purum esse creaturam.

De illis verò diuinis operibus, vt dicam, quæ iam carne vestitus præstitit; eorum alia pertinent ad miracula; alia ad redemtionem. Ex prioribus certe Christus ipse Iudæis probabat, se non esse talem creaturam, qualem illi putabant; sed potius Filium Dei naturalem, eiusdem cum Patre essentiæ atque potentiæ; quia quæ vnque agit Pater (aiebat) non similia, sed eadem & eadem (pari nimirum potentia) agit & ipse Filius, Iohan. 5. Id ò vbi inde sua vrgebat opera Iudæis; vt ex illis, se verum esse Dei Filium, naturalem scilicet, intelligerent, Ioh. 10. 14 & alibi. Hæc itaque opera luculentissima fuerunt Deitatis Christi testimonia. Quid verò de illis dicam, quæ propriè ad expiationem, remissionemque peccatorum nostrorum, & ad hominum regenerationem pertinebant: Vt cùm remittebat peccata, cùm regenerabat, cùm in cruce, sanguine suo expiabat omnium electorum peccata? Ex iis quoque luculentissimè, vera ipsius Deitas demonstrata est. Solius enim Dei est, remittere sua autoritate peccata; neque sanguine puræ creaturæ expiari potuerunt; neque puri hominis est, aut Angeli, homines regenerare, & donare Spiritu sancto.

Vtrumque autem horum operum genus præstitit Christus & vt Filius Dei naturalis, & vt homo. Vt Filius, συνεργὸς fuit Patris: non vt homo homini esse solet, sed vt sapientia sapienti: præsertim cùm Filius Dei, sapientia sit Dei Patris, ex substantia illius genita eique ὁμοούσιος. Ita Pater in Filio, & per Filium operabatur: vt ipse quoque Filius operaretur & operetur. Quo illud, omnia quæ Pater operatur: eadem & Filius & quidem ὁμοίως, operatur. Vt homo autem: organum fuit Deitatis, quæ in eo inhabitabat & inhabitat corporaliter.

Ex his omnibus quæ adducitis, Scripturæ locis, de operibus Dei per Christum, & ex aliis etiam pluribus testimoniis: manifestissimè concluditur, Christum, verum esse & æternum eundémque cum Patre Deum. Quare quotquot testimonia attulistis de operibus Dei per Christum: ea omnia fuerunt 10. laquei, quibus strangulamini.

AD INEPTIAS ARIANI.

Fingitis, Patrem esse ceu Regem, qui tantùm mandet Filio, quid fieri velit ac debeat, ipse autem nihil agat, sed omnia per Filium executioni mandet: Proinde scribitis, Pater operatur, Filius itidem operatur: sed non pari vtérque ratione, &c.

Quid igitur est, quod Christus dicit: Quæcunque operatur Pater, eadem & Filius ὁμοίως operatur? iussu & imperio efficaci operatur Pater: iussu igitur & imperio efficaci, operatur & Filius. Heb. 1. Portat omnia verbo virtutis suæ, id est, iussu potentissimo. Mittit Pater Spiritum suum, pérque illum operatur in cordibus nostris: mittit & Filius eundem, & per eum eadem operatur quæ & Pater. Ioh. 14. Quid & illud, Ego & Pater ad eum veniemus? Eodem modo Filius, quo & Pater ad nos venit. Calumnia verò est, quod dicitis, nos contendere, Deum occupari rebus creandis: Tali locutione nunquam vsa est Ecclesia. Quæ est enim occupatio Dei, cùm suo iussu omnia condit? Psal. 33. ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt: Esto lux, & fuit lux: & cætera ordine. Quasi verò ipse iusserit: postea verò Filius suis manibus, non sine labore, singula formarit.

Imò vos Deum Patrem tota spoliatis gloria: dum illum negatis Mundum reipsa creasse, sed tantummodò creaturæ illi primæ, quam tamen inscitè vocatis Filium, vt crearet, mandasse contenditis: quasi Deus Pater, fuerit αὐτὸς ἀργὸς: creatura autem illa, verus rerum conditor. O egregios gloriæ Patris defensores.

Filium cooperarium Patris prædicamus: quia eiusdem potentiæ & actionis cum Patre in creando Mundo fuisse & esse sentimus ac credimus: quam etiam totam à Patre in æterna sui generatione accepisse non dubitamus.

Si Pater simpliciter non iudicat quenquam: quomodo tota Scriptura vocat Deum Mundi iudicem? Deus Pater omne iudicium, id est, totam Mundi administrationem, dedisse Filio (in carne manifestato) dicitur: non quod ille non regat Mundum, sed quòd non regat sine hoc Filio, vt volebant Iudæi, negantes sicut & vos Christum esse Deum, Deum, inquam, vnum & eundem cum Patre. An non antè dixit, sicut Pater suscitat mortuos & viuificat: ita & Filius, quos vult viuificat? Num à viuificandi actione excluditur Pater? imò docet Christus, se eâdem potentia viuificare, qua & Pater: sed à Patre accepta, cùm eam Pater à seipso habeat. Ergo cùm etiam subdit, Pater non iudicat quenquam subintelligitur SOLVS: quia sine Filio hoc incarnato Mundum non regit, sed vnà cum Filio. Quæ omnia apertè euincunt, hunc Christum, verum esse cum Patre Deum. Ite ergo & docete, quomodo debeant intelligi & explicari Scripturæ.

IV. ANTITHESIS.

Iohan. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Iohan. 6. Patrem nemo vidit, nisi is qui à Deo est, is vidit Patrem.

Iohan. 3. Qui è cœlo venit, is supra omnes est, & quod vidit & audiuit, hoc testatur.

Iohan. 8. Ego à Deo exiui & veni: Non enim à meipso veni, sed Deus me misit.

Pontificij contra asserunt, Christum esse vnum illum verum Deum, qui lucem inhabitat inaccessam: & sic temerario ausu negant, Christum Iesum videre & audire Deum & abeo missum in Mundum. Si enim Christus ipsemet est vnus ille Deus: falsò dicitur Deum vidisse & audiuisse, & à Deo missum, eiúsque voluntatem Mundo patefacere. Has caligines, quæ Deus confunditur cum eo, quem misit, non video quid deterius esse possit in religione Christiana.

Hæc sacratissima Scripturæ dicta, tribuunt Filio DEI vnigenito hanc prærogatiuam longè maximam: quòd videlicet solus ad Deum immediatè accedat, ac eius familiari consuetudine, ac præsenti aspectu fruatur: cùm Angeli & homines longissimè absint ab hoc propiore intuitu diuinæ maiestatis: ac quicquid habent lucis ac cognitionis Dei, id omne à Filio accipiant, qui id quod coràm vidit & audiuit apud Deum, Angelis & hominibus, pro ipsorum modulo, patefacit.

AD CALVMNIAS.

Incredibilis est Arianorum imperitia & impudentia. Quæ hic adferunt testimonia è scripturis ea omnia & vnitatem essentiæ in Patre & Filio, & distinctionem personarum egregiè confirmant: interim tamen illos non pudet, ea contra veram Filij Deitatem proferre. Cùm Ioannes Baptista, Christum vocet vnigenitum Dei Filium: an non eum, è Patris substantia genitum esse testatur? Non enim propter excellentissimæ ac propè diuinæ naturæ creationem, Filium vocat vnigenitum. Sic enim omnes Angeli apud Iobum, filij Dei vocantur. Christus autem vnigenitus appellatur. Nec propter gratiam adoptionis: secundùm hanc enim nos quoque, Filij Dei sumus. Naturâ ergo filius, & solus ex Patre genitus. Deinde, cùm dicit, nemo vidit Deum: omnem ab hac visione excludit creaturam sicut & Iohan. 6 Nemo nouit Filium, nisi Pater: & nemo nouit Patrem, nisi Filius, cognitione scilicet perfectissima & plena: alioqui de Angelis ait Christus, vident semper faciem Patris: & nos ex reuelatione filij, vt Christus testatur, nouimus Deum. De tali igitur visione loquitur, quæ nulli creaturæ conceditur. Sic illud 1. Cor. 2. Nemo nouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei: sicut & nemo nouit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est. Ea phrasi docuit Paulus, Spiritum sanctum esse è substantia Dei: & ab illa cognitione non exclusit Patrem nec Filium, sed omnem duntaxat creaturam: significans Spiritum non esse creaturam. Idem concludit & Iohan. Baptista de Filio dicens, hunc solum vidisse Deum, nempe Patrem. Denique hoc ideo confirmat particula, Qui est in sinu Patris. Significat enim, Filium hunc, non solùm Patri carissimum esse: sed etiam de eius substantia: quia significat intimam & substantialem vnionem cum Patre. Quo & illud, Ego in patre, & Pater in me. Esse enim in sinu, hoc loco significat idem quod Apostolus dixit de Spiritu sancto, hunc solum nosse, quæ sunt Dei, quia in ipso est Deo sicut & Spiritus hominis in homine est: pars nimirum essentialis ipsius hominis.

Iohan. 6. 46. Patrem non vidit quisquam, nisi is, qui est in Deo, is vidit patrem. Idem planè ex hoc versu, quod etiam ex superiori, de vera Christi Deitate colligitur. Ab hac enim visione, omnem excludit creaturam, Angelos & Prophetas omnes: & sibi vni adscribit. Deinde se vocat παρὰ τοῦ θεοῦ ὄντα, (quasi dicat, τὸν μόνον ὄντα (παρὰ τοῦ θεοῦ): Omnes tamen etiam creaturæ sunt à Deo, tanquam à suo conditore. 1. Cor. 8. significat ergo Christus, se παρὰ τοῦ θεοῦ esse, longè diuerso modo, quàm sint Angeli vel homines: nempe sicut naturalis filius, ex suo Patre est. Sic etiam Iohan. 7. 29. Ego autem noui eum, quia παρ' αὐτοῦ εἰμι, id est, quia ex ipsius sum substantia.

Eodem spectant verba Iohan. Baptistæ de Christo apud Ioh. 3. Christum enim separat è numero omnium creaturarum, quæ meræ sunt creaturæ: & solum hunc vocat filium (nempe naturalem) Dei: vt ibi liquet. Ergo venisse è Cœlo nihil aliud est, quàm Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, incarnatum, & in carne manifestatum esse: vt docet Apostolus & canit Ecclesia. Vidit autem & audiuit à Patre, quatenus Deus est, ab omni æternitate, diuino & incomprehensibili modo, diuina nimirum essentia sibi à Patre communicata: quatenus autem homo, vidit IN VERBO, & audiuit EX VERBO, in ea carne inhabitante & loquente.

Locus etiam Iohan. 8. 42. vestræ hæresi potius aduersatur, quàm faueat. In toto enim illo sermone, Filium Dei (naturalem) se perpetuò vocat: séque per carnis assumtionem, in qua manifestatus est, venisse in Mundum docet. Ideò rectè Cyrill. procedere ex Patre, diuinitatis est: venire autem humanitatis. Sed ridetis omnes Patres: nos verò odimus omnes filios spurios, ac perfidos.

AD CALVMNIAS.

Pontificij ita asserunt, Christum esse illum vnicum

cum

cum Patre Deum, propter vnitatem essentiæ, vt eum etiã a Patre distinguant, propter [illegible] distinctionem: & ita Deum illum esse confitentur, vt hominem quoque prędicent: At secundum vtranque naturam, Deum videre & audire: sed diuerso, vt suprà explicatum est modo. Neque simpliciter negamus Filium Dei, missum esse à Patre in Mundum, cum hoc apertè doceat Scriptura: sed eo tantummodò sensu, quo vos cum Patre vestro Ario, vel Diabolo potiùs, fingitis, quasi Filius pura & finita sit creatura, quæ localiter e Cœlo in terram missa sit, pernegamus. Carnaliter omnia accipitis, quia carnales estis. Dicite ergo & Patrem, esse finitam creaturam, & pedibus ad nos venire: quia Christus ait, Ego & Pater ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. Certè quo modo ad nos venit Pater: eo etiam ad nos venit Christus vt verba manifestè sonant. Num verò localiter & pedibus Pater venit? Agnoscite Filij Deitatem. Neque confundimus mittentem cum misso: sed distinguimus Personas: seruata tamen vnitate essentiæ. Vos verò omnia confunditis, omnia turbatis, omnia pessundatis: dum statuitis Patrem sine vero & naturali Filio, vicissim Filium, sine naturali & [illegible] Patre.

XIII. ANTITHESIS.

Eph. 4. Qui ascendit, ipse etiam est qui descendit.

Ioh. 16. Exiui à Patre, & veni in mundũ: iterum relinquo mundum, & proficiscor ad Patrem.

Ioh. 6. Hoc vos offendit? quid si videritis Filiũ hominis ascendentem eò, vbi erat priùs.

Christus, quatenus est Dei Filius, neque descendit de Cœlo, neque ascendit in Cœlum, sed semper fuit est & erit in Cœlo & in terra & vbique. Sic Antichristus cum suis.

Hæc dicta clarè testantur, Filium Dei, verè de Cœlo descendisse, & peracto opere redemtionis in Cœlum rediisse: aliàs malè sibi inuicem responderent, descendere & ascendere. Certè si non verè descendit, in dubium etiam veniet ascensio. Patet etiam ex hisce dictis, Christum non fuisse in Cœlis cum in terris degeret, sicut non dixisset, se eò rediturum, vbi anteà erat.

AD SCRIPTVRAS.

Eph. 4. Qui ascendit, ipse etiam est qui descendit. Primum, inuertis verba Apostoli. Non enim ait, Qui ascendit, ipse etiam est, qui descendit, nempe de Cœlis, vt tu interpretaris: & ita vis talem fuisse descensum è cœlis in terram, descensum nimirum localem qualis & ascensus fuit: sed sic ait Apostolus, [illegible], illud verò ASCENDIT, quid aliud est, nisi quod descenderat prius in inferiores partes terræ? Ex ascensu enim, quem exprimit Psalmus: descensum conclusit Apostolus, sed qualem? Postea vnitatem personæ demonstrans, subiunxit dicens: Qui descendit, idem etiam est, qui ascendit long. supra omnes Cœlos.

Verbum ascendendi hoc loco localem motum significare, extra controuersiam est: quia de corporali & locali Christi ascensione sermo est. At verbum descendendi, alij aliter accipiunt. Patres Græci & Latini, consentiente: de locali descensu Animæ Christi in infernum, non tamẽ ad patiendum, vt quidam somniant, sed ad intimandam redemtionem factam, initiúmque triumphi sui faciendũ, interpretantur: ac prçter alias rationes, duo etiam in verbis Apostoli, fauere huic interpretationi videntur: vnum, quia non dicit Apostolus, descẽdit in infimas Mundi partes terræ: alterum, est antithesis inter infimas partes terræ, & inter supremum Cœlũ, quod supra omnes reliquos est Cœlos. Alij, quorum interpretatio, nunc in Ecclesiis reformatis, receptior est, exponunt verbum, descendit de INCARNATIONE VERBI: dicitur enim descendisse de Cœlis in has infimas Mundi partes, cùm carne nostra vestitus Filius Dei Deus, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ita descensus fuerit non localis, sed Spiritualis, secundum consuetudinem Scripturarum: quæ docent, Deum eò venire, vbi se noua aliqua ratione patefacit. Vos Ariani, de descensu locali certi Spiritus creati, quem vocatis Filium Dei intelligitis: quòd scilicet is descenderit de Cœlis localiter, & factus sit homo. Sed quomodo probatis? De Iehoua certè loquitur Psal. 68. cuius particulam citauit Apostolus. Vester Spiritus, non est Iehouæ: est autem noster Christus Iehoua. Non posse autem de vestro Spiritu creato, locum hunc de ascensione in Cœlum, intelligi: liquet ex loco Christi, Iohan. 3. Nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo. Filius hominis, qui est in Cœlo. Interrogo: Cum iste vester Spiritus, esset in terra homo factus: fuitne nunc in terra simul & in Cœlo, nec ne? Negare cogimini qui vbiquitarios damnatis. Non est igitur ille Filius hominis, de quo Christus loquitur: nec ille Christus, de quo Apostolus ait, Qui ascendit, ille est etiam, qui descendit. Oportet enim hunc eodem tempore, & in terris simul, & in Cœlo fuisse: quod nullius est, vobis ipsis testibus, puræ creaturæ.

Locus Iohan. 16. [illegible] &c. non opus habet noua explicatione: cum ex superioribus peti possit. Prodiit à Patre, per æternam generationem, venit in Mundum, per incarnationem, relicto Mundo rediit ad Patrem hoc est, in supremum Cœlum, vbi habitare dicitur Pater, cum spectantibus Apostolis, suo corpore ascendit in Cœlum.

Eodem modo intelligitur locus Ioh. 6. Ascendit visibili & locali motu secundum humanam naturam, vbi ab æterno erat, secundum diuinam. Coniunge hoc VBI ERAT PRIVS, cum illo Ioannis tertio: QVI EST IN COELO. Vester Spiritus creatus, ita erat priùs in Cœlo, vt cum hæc diceret, ibi non esset, sed eò ascensurus erat: noster autem Christus, ibi etiam tunc erat, secundum Deitatem, quò ascensurus erat secundum humanitatem.

AD CALVMNIAS.

Christus, quatenus est filius Dei, Deus, neque descẽdit de Cœlo, neque ascendit in Cœlum, nempe motu locali: verè tamen descendit, quia per assumtam carnẽ, in terris visus est: verè etiam ascendit, quia suo corpore, in cœlum subuectus est. Hæc est doctrina nõ Antichristi sed Christi, qui secundum diuersas naturas locutus est, de descẽsu & ascensu. Nemo ascendit, nisi qui descẽdit, & qui est in Cœlo, hoc est, qui tunc, cum hæc in terris diceret, erat tamen in Cœlo. Expẽde diligenter hæc verba Ariane: & videbis doctrinam Ecclesiæ, non esse Antichristi, sed Christi: nullamque in se habere contradictionem: quia diuersa est significatio verborum Descendendi & ascendendi: an si velis vnam & eandem esse: vestro spiritui non posse cõgruere, vt cum descendisset de cœlo, in cœlo tamẽ adhuc realiter fuerit. Christus autem de se apertè hoc asseruit Ioh. 3. Non fuit igitur nec est pura creatura. Quare impudens es & imperitus, cum ais, *Patet etiam ex his dictis, Christum non fuisse in Cœlis, cum in terris degeret.* An non Christus contrarium apertè dixit Ioh. 3: Qui est, qui est (inquit) in cœlo, ô seductores.

XIV. ANTITHESIS.

Ioh. 8. Christus inquit: non habeo demonium, sed honoro Patrem meum: & Ioh. 8. Pater, qui misit me, mecum est, & non relinquet me solum: quia quæ placita sunt ei, facio.

Christus, secundum Pontificios, eiusdem est cum Deo Patre maiestatis, potentiæ ac gloriæ. Negant igitur Deum honorari à Christo. Vbi enim par est maiestas, & æqualis gloria, excluditur obedientia & honor inferioris erga superiorem.

AD SCRIPTVRAS.

Christus, vt Filius Dei, isque in carne manifestatus, & vt homo, Deum Patrem debito honore, & obedientia afficiebat.

AD CALVMNIAS.

Quæ igitur hæc est consequentia: Non ergo fuit aut est eiusdem cum Patre, maiestatis, potentiæ ac gloriæ? Ab obedientia & honore filiorum meorum erga me: sequiturne, illos non esse eiusdem naturæ, eoque eiusdem facultatis intelligendi, ratiocinandi, cuius & ego sum? En Arianorum doctrinam: & quam verum sit, quod alicubi scripsi, & exemplis demonstraui: ignorantiam Dialecticæ, ac veræ Philosophiæ non paruam esse hæresium caussam. Christus, quà homo, minor est Patre. Ergóne simpliciter. Imò cum audis nomen Patris (nempe vt ipse non obiciat

rè significabat, & Iudæi optimè intelligebant:) inferre debes: eiusdem ergo cum Patre est naturæ, maiestatis, potentiæ.

XV. ANTITHESIS.

2. Tim. 2. Vnus est Deus, & vnus Mediator Dei & hominum Iesus Christus.

1. Iohan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum.

Rom. 5. Reconciliati sumus Deo, per mortem Filij eius.

Theologorum Schola sic: vni vero Deo reconciliati sumus per Mediatorem. Est verò vnus ille Deus, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Ita scilicet Christum abdicant ab officio Mediatoris apud Deum, eo ipso quòd constituunt eum loco vnius Dei: quæ enim insania esset dicere, Christum esse & vnum illum Deum, & Mediatorem apud Deum?

Hæc dicta ingens discrimen faciunt inter ipsum Deum, & inter Mediatorem apud Deum.

AD SCRIPTVRAS.

Si micam haberet pudoris iste Arianus (neque enim ita est imperitus, vt sit purus asinus) puduisset pro suo spiritu creato, contra incarnatum Dei Filium, talia proferre testimonia quæ & illum penitus euertunt, & huius Deitatem maximè confirmant. Caussa autem totius erroris Arianorum, est, quia hi dum percipere non possunt, quomodo vna & eadem essentia in pluribus sit personis, in Patre, in Filio, in Spiritu sancto, quo fit, vt plures sint Elohim, vnus autem Iehoua: Sic etiam idem nolunt credere: id quod tamen, velint nolint, professi sunt in Baptismate & illo sacramento profitentur quotidie: donec se nolle esse baptizatos in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti, publico scripto profiteantur.

Vnus est Deus (inquit Apostolus: nimirum [illegible] & hoc contra omnes Gentilitios Deos:) sed hoc non tollit, quin plures sint in Deo personæ: hoc est, quin Filius, distinguatur a Patre. Quid autē absurdi est, si filius Regis, se Mediatorem constituat inter Patrem offensum, & populum offendentem, atque rebellem, & quod populus Patri reconciliatus, ipsi quoque filio reconciliatus esse dicatur per ipsummet filium?

VNVS ET MEDIATOR: Sicut illud, VNVS DEVS, omnibus creatitiis Deis: Sic etiam VNVS MEDIATOR, omnibus, qui puræ sunt creaturæ, Mediatoribus opponitur. Ita Moses, non fuit verus Mediator: de quo hîc loquitur Apostolus.

DEI ET HOMINVM: oportuit igitur vtriusque naturæ esse participē: diuinæ & humanæ. Et hoc est, quod cum alibi, tum maximè ad Hebr. conclusit Apostolus, Primùm Christum verum esse Deum cap. 1. Deinde, hominem, cap. 2. vt possit compati infirmitatibus nostris: atque inde intulit, hunc Iesum verum esse Messiam, Pontificem, Regem, perque hunc verum expiata esse peccata, &c. Constat & ex aliis Scripturis, Mediatorem esse non potuisse Dei & hominum qui non esset Deus pariter & homo: vt per vnam naturam posset mori: & per alterius vim expiare peccata Quo illud Act. 20. Deus acquisiuit, seu (vt alij) redemit Ecclesiā sanguine suo: id est, Dei ipsius.

Et notandum, quòd non ait, DEI ET ANGELORVM: sed hominum. Non enim venit Mediator, vt reconciliaret Angelos Deo: non bonos, quia non defecerant à Deo: non malos, quia de illis iacta erat alea. Quomodo ergo dictum Pauli, in vestrum creatum Spiritum quem vocatis Christum, competere potest: quia Mediator fuerit non hominum tantùm, propter assumtam ab ipso (vt vos vultis) naturam humanam, sed etiam Angelorum, propter suam naturalem substantiam, cum Angelis reliquis communem? Malè ergo Paulus, qui Dei tantùm & hominum, Mediatorem esse dixit. Rectè autem Ecclesia Catholica, ex eo, quòd Iesus Mediator Dei & hominum esse dicitur: concludit eum & Deum & hominem esse. Subdit Apostolus.

HOMO CHRISTVS IESVS.

Proponit ergo Apostolus Mediatorem, qui sit verus homo: sed simpliciter ac purus homo? Vos Ariani contra Samosatenū negatis. Dicitis enim eum, Angelum quoque esse, qui carne assumta factus sit homo. Sed vbinam legistis, quòd Angelus sumserit carnem nostram, formā serui, semen Abrahæ, & factus sit homo? Nō potest ergo vester Angelus, esse ille Mediator, de quo Apostolus loquitur. Nos vero legimus de Christo Iesu, Et Deus erat verbum, & verbum caro factum est. Item, qui cum in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, forma serui sumta: Item, Non enim Angelos assumsit: sed tamen Abrahæ assumsit: quisnā assumsit: ille, quem in primo capite, verum ac naturalem esse Dei Filium consulcerat. Num audebis dicere illa elogia de Filio Dei, competere in vestrum Angelum: At Apostolus disertè negat: Ad quem autem (inquit) Angelorum dixit vnquam, sede a dextris meis. Nota illud: AD QVEM ANGELORVM: Ergo etiam vestrum excludit. Non est igitur ille, de quo postea subdit, cap. 2. Non enim Angelos assumsit: e. at ergo superior omnibus Angelis ille qui assumsit: sed semen Abrahæ assumsit. Imo de omnibus Angelis spiritibusque creatis dixit, omnes illos esse administratorios Spiritus: nemo igitur illorum est Mediator noster: sed omnes ministri. O miseros nos, si alium non habemus Mediatorem, quam creatum Spiritum. Quomodo enim carne & sanguine ab illo sumtis, expiari potuerunt peccata nostra? Si ergo vos non iudicatis absurdum, quòd primus Spiritus creatus, factus sit homo, quod tamen nullibi legitur, cur impium esse iudicatis, quod nos, cum omnibus scripturis credimus, & confitemur, verum Dei Filium, id fecisse?

Nomen etiam CHRISTI, vos conuincit: quia, vt supra ostendimus, Messias in scripturis, vocatur Iehoua: & quæ sunt Iehoua propria, illa ei verè attribuuntur: Et vocatur Immanuel, id est, nobiscum Deus, non autem, nobiscum Angelus.

De IESV. Angelus dixit ad Mariam, ipse saluabit populum suum a peccatis eorum: vbi vero vnquam populus Israel, vocatus fuit populus Angeli, alicuiusque creaturæ, & non potius semper populus Iehouæ? Iesus Christus igitur verus est Iehoua: si Israel fuit populus eius, vt docet Angelus. Egregiè certè vobis fauet hic locus Apostoli, de Mediatore.

Nec minus vestram iuuat caussam alter locus 1. Iohan. 2. de Aduocato apud Patrem. Si Christus, noster est apud Patrem Aduocatus: potest ergo, & debet à nobis inuocari. At vos ipsi Ariani nostri temporis negatis, idque meritò, vllam puram creaturam, in cœlis inuocandam nobis esse. Vester ergo Spiritus, non est iste aduocatus. Adde, quòd quem hic appellat aduocatum nostrum in fine epistolæ disertè vocat verum Deum, & vitam æternam.

In dicto Pauli Rom. perpende vocem, PER MORTEM FILII eius: per mortem puræ creaturæ, reconciliatio fieri non potuit: adeo Actor. 20. Deus acquisiuit Ecclesiam sanguine suo, non alieno. Filius ergo, de quo loquitur: & per cuius mortem reconciliatio facta est, verus Deus sit oportet.

AD CALVMNIAS.

Quod ergo infers ex dictis scripturæ, magnum discrimen fieri inter ipsum Deum, & inter ipsum Mediatorem apud Deum: quis id non fateatur? Alia enim est persona Patris qui nomine Dei intelligitur & alia ipsius Filij carne præsertim nostra induti. Sed nunquid tale sequitur fieri discrimen, quale vos fingitis? Quasi vero Aduocatus ac Mediator, non possit eiusdem esse naturæ, cum illo apud quem Aduocatum agit & Mediatoris officium facit. Imò hoc est necesse: vt supra ostendimus, & vt nomē Filij euincit. Sed quod subiicis de doctrina Theologorum: tu non intelligis & proinde calumniaris. Per mortem Filij reconciliatos nos esse Deo Patri (imprimis) cum Apostolo dicimus: Per consequens autem ipsi etiam Filio: quatenus vnus est cum Patre Deus: & per quemnam reconciliati sumus ipsi etiam Filio. Per ipsum met Filium, perque eiusdem mortē. Est enim mortuus, quatenus homo: Et vero sumus reconciliati, quatenus Deus est, in quem peccaueramus. Quid hic est insaniæ & contradictionis? Quasi vero fieri non possit, vt per filium alicuius Regis populus Regi, & per consequens etiam Filio, qui cum Patre a populo fuerat offensus, reconcilietur. Si Ecclesia loco vnius Dei hoc est Patris, constitueret Christum: nihil faceret insanius. Nunc autem id non facit: sed distinguit personas in Deo, vnam agnoscens [illegible]: & naturas in Christo, atque officia discernit, vnam confitens personam. Distinguite & vos personas, vnam confitentes in singulis & omnibus naturam: tum omnia intelligetis.

XVI. ANTITHESIS.

Marc. 13. De die illa & hora, nemo nouit, non Angeli, ac ne Filius quidem, sed solus Pater.

Romana Ecclesia statuit Filium æquè nouisse diem & horam extremi iudicij, atque Patrem.

AD SCRIPTVRAS

Illud vetus est Arianorum argumentum, quo probarēt, Filium non esse Deum: sed solutio etiam vetus est: ab hac cognitione non excludi, nisi creaturas: ita vt etiam Christus, non simpliciter, sed secundùm humanam duntaxat naturam, illum ignorasse dicatur. Ergo particula, nisi solus Pater, non excludit Filium, qua Deus est, aut Spiritum S. sed omnem tantummodo creaturam, adeoque ipsam etiam animam Christi in sese consideratam. Similia exempla non desunt in Scripturis. Annon etiam Christus Ioh. 10. dixit: Nemo nouit Patrem, nisi Filius: nunquid ergo Pater se ipsum ignorabat, aut Spiritus S. eum non nouerat? Apostolus quoque ait, 1. Cor. 2. Nemo nouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei: num ergo Deus ipse, hoc est, Pater, aut æterna eius sapientia, quæ est Christus, qui expressè dixit, se nosse Patrem, & per consequens, quæ sunt Dei Patris non nouerat? Quid igitur hic est contradictionis, si naturæ in Christo distinguantur: & cuique detur quod suum est?

AD CALVMNIAS.

Ecclesia Romana edocta è Sacris literis, statuit Filium æquè ac Patrem nouisse diem illum, nempe secundùm diuinam naturam, secundùm humanam verò diuersæ fuerunt Patrum sententiæ. Qua de re non est hic disputandum vobiscum præsertim, qui præ somniis Arij, omnia Patrum Scripta alto supercilio contemnitis. Satis est mōstrasse ex loco Marci colligi non posse, Christum simpliciter ignorasse diem: ac proinde cum Scriptura non pugnare, quod tota in vniuersum Ecclesia statuit de scientia Christi, quatenus λόγος est & sapientia Patris.

XVII. ANTITHESIS.

Ioh. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio.

Augustinus, & quicunque Trinum Deum colunt: Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa, communia & pariter fiunt à Patre, Filio & Spiritu S. Cum igitur iudicium sit opus ad extra: sequitur de illorum sententia non datum fuisse Filio omne iudicium quod tamen Christus diserte confirmat & Patrem simul iudicare, quod Christus apertè negat. Hæc sanè non minus inter se pugnant quàm nigrum & album, ignis & aqua, lux & tenebræ.

AD SCRIPTVRAM.

Pater non iudicat quenquam (solus, sine hoc Filio, vt putabant Iudæi) sed omne iudicium dedit Filio (incarnato) dedit inquam, hoc est communicauit: non autem quod se illo spoliarit. Cum Filio enim in carne manifestato & ad dextram suam sedente omnia regit Pater, omniaq; sua exercet iudicia: & per ipsum visibili forma apparentem iudicabit viuos & mortuos. Sic autem intelligendum esse hunc locum: liquet ex præcedentib. verbis Christi: Non potest Filius (incarnatus) à se facere quicquam, nisi viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius similiter facit. Sicut ergo nihil agit Pater, quod non & Filius simul agat: Sic etiam nihil Filius, quod non etiam Pater faciat. Exemplis explicat Christus subdens: Sicut Pater excitat mortuos & viuificat. Ita & filius, quos vult viuificat. Ergo Pater, sicut Christo ita dat autoritatē mortuos viuificandi, vt tamen ipse quoque eandem sibi retineat & vna cum Filio, ac per Filium mortuos viuificet: Sic etiam ita dedit Filio omne iudicium (id est, plenum ac perfectum iudicandi officium) vt illud etiam sibi retineat, pérque Filium exerceat.

AD CALVMNIAS.

Ex hac, quæ certissima est, vt nemo non videt, explicatione: liquet, quę vestra sit, ô Ariani, inscitia & audacia, in deducendis consequentiis. Si rusticus aliquis omnino imperitus contendat, solum illud corpus Solare, sine suo radio, Mundum hunc illustrare: alius verò Solem non nisi per radium, illud officium pręstare demonstraturus, dicat, Sol nihil eorum quę sunt in Mundo, illuminat, sed totum illuminandi officium, dedit radio: num inde poterit quispiam meritò argumentari: Ergo corpus Solare has ce terras non illuminat? Datum est Christo omne iudicium, non eo sensu, quo vos interpretamini: sed quo nos è Sacris literis, verba illa intelligenda esse demonstrauimus. Ita falsum esse apparet, & calumniosum quod dicitis, Christum apertè negare, Patrem, cum Filio simul, quempiam iudicare. Nunquid apertè negat Solem cum radio, has ce terras illuminare qui ait, Sol nihil hic in terris illustrat: sed omne illud officium dedit radio suo?

XVIII. ANTITHESIS.

1. Cor. 15. Docet Apostolus, Filium Dei peracto iudicio, abolitáque omni potestate ac imperio, magistratu abiturum, ac regnum traditurum Deo & Patri: ita vt se cum omnibus beatis Angelis & hominibus, beatissimo regno Dei ac Patris, in omnem æternitatem subiiciat.

Filius (si credendum est orthodoxis) in extremo die non tradet regnum Deo & Patri, neq. subiiciet se Patri, sed æquali potentia, maiestate ac gloria, æternum cum Deo regnum obtinebit.

AD SCRIPTVRAS.

Resp. Ex hoc Apostoli loco, sed perperam intellecto, vester etiam præceptor Arius, contra æqualitatem Filij cum Patre sophisticabatur: tum verbo TRADET REGNVM: tum verbo SVBIICIETVR, turpiter abusus. Ad quæ Sophismata fusè respondimus & nos. De tribus Elohim p. 2. lib. 1. cap. 11. sect. 6. vero ac genuino sensu Apostoli, dilucidè explicato. Ne singula repetendo fiam prolixior: eò vos remitto Ariani.

Summa: agnoscite naturam in Christo diuinam, quam alibi copiosissimè & luculentissimè prędicant Scripturæ, imò quam etiam hic vel solum nomen PATRIS, nempe naturalis eum est: eamque ab humana distinguite & intelligetis ad Christum quatenus verus est Deus, quia Filius est naturalis, nequaquam pertinere illam, de qua loquitur Apostolus, subiectionem: æqualis enim semper fuit, & erit Patri: neque eius gloria atque maiestas, vllum accipere potest à Patre incrementum. De Christo ergo, quatenus homo & caput est Ecclesiæ, locus ille intelligatur, necesse est.

Expendite & illud, TRADET REGNVM DEO AC PATRI. Quis tradet? Christus vt Mediator: Quid tradet? Regnum, hoc est, Ecclesiam, quam suo redemit & acquisiuit sanguine: Cur tradet Patri, tanquam iam ab omnibus hostibus liberatum, vt iam immediatè subiectum sit hoc regnum Patri & ita Deus sit omnia in omnibus, quę est summa Ecclesiæ felicitas. Quomodo verò tradet? num ita, vt planè cum Patre non sit porrò regnaturus? Absit: ait enim Angelus, & regni eius non erit finis. Sicut ergo Pater regnum hoc ita Filio incarnato tradidit recuperandum, vt tamen non desierit nec desinat, huius esse regni rex: Sic idem regnum recuperatum, ita Filius tradet Patri, vt tamen in eo cum Patre regnare non sit desiturus.

AD CALVMNIAS.

Calumnia igitur est, quod de orthodoxis scribitis. Filium enim docemus cum Apostolo, & traditurum regnum Patri, & se eidem subiecturum, sed alio sensu quàm vos, Apostolico nimirum, non autem Ariano.

XIX. ANTITHESIS.

Ioh. 16. Spiritus sanctus, inquit Christus, quem mittam vobis à Patre, non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiuerit, loquetur: ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

Spiritus sanctus, cùm sit verus & æternus Deus, Patri & Filio per omnia æqualis, propria loquitur autoritate, nec quicquam accipit à Filio, quod annunciet Apostolis. Sic Antichristus, & qui eius characterem gerunt.

AD SCRIPTVRAS.

Non solùm quæ cap. 16. sed etiam quæ 14. & 15. imò

& quæ alibi de Spiritu S. locutus est Christus: in iis, præter scopum, cuius caussa illa dicebat, tria alia video à Christo de Deo nos doceri: pluralitatem personarum, earum inter se ordinem, & vnitatem essentiæ, vnamque in omnib. inter ipsos consensionem ac voluntatem. Primum liquet, quia nominat suum Patrem, se eius Filium: & vtriusque Spiritum S. distinctas inter se personas. Alterum autem inde, quia dum nominat Patrem suum, significat se ex eo genitum esse: De Spiritu autem S. ait eum & a Patre, & à se mitti: Tertium verò, quia præter alia, quæ Pater agit, ipse etiam Filius se eadem agere dicit: Pater mittit Spiritum S. & Filius eundem mittit, Spiritum verò S. nihil a seipso, sed tantùm, quæcunque audit, nimirum a Patre, & a Filio, loqui, qua phrasi, vnam & eandem omnium sapientiam & voluntatem significat, sed quæ in Patre a nullo sit, in Filio à Patre, in Spiritu S. a Patre & à Filio. Pater enim à nemine audit: Filius à Patre, Spiritus S etiam à Filio. Quo & illud pertinet, quod sequitur, de meo accipiet. Quomodo accipiet? sicut radius lucem, & vim calefaciendi a Sole, quo sensu Christus quoque dicebat, se nihil a seipso loqui sed tantùm quę audiuit à Patre, & doctrinam suam, non esse suam, sed eius, à quo missus fuerat Patris. Si igitur vna eadémq; sapientia ac voluntas in Patre est a nullo, & in Filio à Patre, & in Spiritu S. à Patre & à Filio cōmunicata, quemadmodum verba Euangelistæ docent: Sequitur, eodem modo, vnam & eandem essentiam in singulis esse quando sapientia in Deo, seipsa idem est, quod essentia, ac proinde ita vnumquemque Deum esse, vt tamē non sint quęadmodum tres Dij, sed vnus tātummodo Deus. Ad summam Quam toti Mundo prædicari iussit de Deo Patre, Filio & Spiritu S doctrinam, in quorum etiam nomen omnes credentes baptizari voluit, eandem vbique in suis sermonibus inculcare solebat, sicut præsertim apud Johannem videre est Obseruate etiam, ô Arriani, quænam Spiritui sancto, qui Spiritus Dei & Christi vocatur attribuat Scripturæ. Cognitionem, 1 Cor. 2 Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei. Iudicium, Act. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis, voluntatem, 1. Cor. 12. Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis, pro vt vult, auditum & loquelam, Johann 16. Quæ audiet loquetur: Annon hæc & alia, quæ breuitatis caussa omitto dantur Spiritui sancto? Quomodo autem illi hæc congruunt, si non sit persona, hoc est, substantia indiuidua, per se subsistens, intelligens, volens? Si autem persona est, ea aut creata est, aut increata. Si creatam dicas, quemadmodum de Λόγῳ quoque, qui postea factus caro, vocatur Christus, somniatis: finita igitur fuerit, ita vt cùm est in cœlo, non sit in terra, multò minus vbique simul, eadem enim etiam de vestro primo Spiritu, quem Filium Dei vocatis, prorsus docetis. At Scripturæ hunc Spiritum sanctum vbique esse, & omnia implere tradunt: quo ibo (inquit Dauid) a Spiritu tuo, ô Deus? si ascendero in Cœlum, tu illic es Si descendero in infernum, adest: omitto reliqua, ne in re manifesta, nimis immorer: Persona igitur increata sit, oportet Si autem hoc de Spiritu sancto concluditur, cur non idem & de Filio, qui est Christus: præsertim, cùm hic Spiritus, tam Spiritus Christi vocetur in Scripturis, quam etiam Dei, hoc est Patris? Et quidem de hoc Spiritu ait Christus: ILLE ME GLORIFICABIT. Quomodo Spiritus sanctus Christum glorificauit? Tum quia non aliam doctrinam per Apostolos tradidit, quam quæ prius per Filium fuerat reuelata & prædicata: Tum quia spectatim gloriam, hoc est, Deitatem Christi magis ac magis, per eosdem Apostolos toti orbi patefecit. Inde enim vocarunt Deum magnum, Deum verum, Deum supra omnia benedictum, Deum in carne manifestatum &c. Has ergo, & quas contra doctrinam Ecclesię adducitis scripturas, eas diligentius examinate.

Ad Calumnias.

Ex verborum Christi apud Johann. 16. explicatione: qualis & quanta sit vestra calumnia, liquidò apparet. Etsi enim loquitur Spiritus sanctus propria authoritate, quia Deus est, non autem sicut Moses & Prophetæ loquebantur non sequitur tamen, ipsum quæ loquebatur per Apostolos, ea non accepisse à Christo, eo sensu, quem supra explicauimus: quia distincta est persona, quæ sicut veram essentiam, à Patre & a Filio habet: sic etiam ab eisdem, omnem accepit autoritatem. Hanc ne ergo doctrinam, Antichristi doctrinam, vos ipsi Antichristi, audetis appellare?

XX. Antithesis.

2. Tim. 1. Exemplar teneto sanorum verborum, quę à me didicisti. Hoc iubet Paulus Timotheo, & omnibus Ecclesiæ Ministris, vt fugiant exotica verba & phrases loquendi de Deo & mysteriis fidei, vt contenti sint iis, quibus ipse in religionis doctrina tradenda sit vsus.

Voces illæ, Trinitas, Essentia, tres personæ in vna essentia, quamquam nec à Christo, nec à Paulo sint vsurpatæ, sed à conciliis & Patribus inuentæ, sunt tamen in Ecclesia necessario retinendæ, inquiunt orthodoxi. Fateantur igitur quod res est se non esse discipulos Christi & Apostolorum: vtpote quorum præceptis adeò temere obluctantur, ac posthabita illa diuina simplicitate, qua Prophetæ & Apostoli mysterium cognitionis Dei & Christi clarissime expresserunt, nouis formulis student, easque in docenda Ecclesia frequentissime in ore habent, non sine turpi ignominia, tum doctrinæ, tum Ecclesiæ Christi.

Ad Scripturam.

Locum illum Apostoli, 2 Tim. 1. Sic Græca scholia exponunt vt [illegible] dicant significare [illegible], & sermones sanos nihil aliud esse quam doctrinam [illegible]: vt sit sensus. fac ô Timothee, ita te exerceas in doctrina pietatis, quam à me percepisti & quę summatim consistit in fide & caritate, vt ea in te, tanquam in speculo reluceat, tùque sis viua eius imago. Si hanc admittamus interpretationem locus iste quid vobis fauet Certum verò est, nomine [illegible] hic non verba & nomina, quibus in docendo vti debuerit Timotheus, sed doctrinę, quæ in Ecclesia sonare debeat, qualitatem, significari. Non enim dixit, [illegible] sed [illegible]. Et hoc inde etiam liquet quia illorum sermonum summam docet esse, fidem & caritatem, quæ in vno Christo, fundamentum & complementum habent. Ita [illegible], nihil aliud fuerit, quam summaria quadam delineatio formaque doctrinæ Christianæ, ex variis sermonibus & scriptis Apostolorum expressa, qualis est doctrina, quę in symbolis Ecclesiæ, & in Catechismis breuiter continetur. Quid autem hæc ad causam vestram, aduersus omnia Oecumenica concilia, totamque Ecclesiam Catholicam. Sed vtut se res habeat de huius loci interpretatione, nos libenter admittimus, imò ingerimus propter alia Scripturæ testimonia, docemus ac profitemur, cùm de religione Christiana agitur, vocibus & phrasibus Sacrarum literarum, quoad eius fieri potest, semper vtendum esse Sed hoc bifariam fieri potest, nimirum, vt aut ipsissimis Scripturæ verbis vtamur, aut sola sententia, genuinóque sensu contenti, de ipsa verborum forma, si res ita postulet, non vsque adeò simus soliciti. Vtriusque enim modi, exempla habemus in ipsis Sacris literis, vbi Apostoli & Euangelistæ sæpissimè ipsa propria Prophetarum verba, modò secundùm Hebraicum contextum, modo secundum versionem septuaginta interpretum, fideliter citaut, nonnunquam verò variatis aliquantulum verbis, solum adferunt illorum sensum, id quod & ante illos, priores fecerant ipsi Prophetæ in adducendo Mose. vt exempla passim occurrentia docent. Quid igitur contra Verbum Dei admisit Ecclesia, cùm vt veram sententiam aduersus hæreticos clarius explicaret, nonnunquam vocibus vsa est, quæ licet verbotim in Sacris literis non reperirentur, sensum tamen verborum Spiritus sancti, nihil variabant? imò & quæ etiam ex ipsis Dei Verbis, per regulam coniugatorum colligebantur: Quid enim peccatur, si cùm Scriptura dicat, vnum tantùm esse Deum, & hunc vnum Deum vocet [illegible]: Ego dicam, Deū esse vnicam [illegible], seu in Deo vnam tantummodò esse [illegible], eamque æternam, simplicissimam, perfectissimam: & inde etiam deducam hanc alteram vocem, VNITATEM [illegible], hoc est, essentiæ? Cum etiam eadem Scriptura nominet in Deo, tres, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, & horum vnicuique attribuat ea, quæ propria sunt personæ, vt: est, posse subsistere, esse [illegible], distingui vnam ab alia, intelligere, velle, operari: quid peccarunt Patres, quod in Deo tres esse [illegible], seu personas docuerunt: & quod inde TRINITAS personarum deducta sit: Annon

non perpetuò tamen retinetur sententia Spiritus sancti: quod sint tres, Pater, Filius, Spiritus sanctus: & quòd iji tres vnum sint quale vero VNVM? Tale VNVM, de quo & Christus, Ego & Pater VNVM sumus: vnius potentiæ, eoque & essentiæ: ac proinde vnus Iehoua, pluresque Elohim.

AD CALVMNIAS

Quòd igitur voces istæ, Trinitas, Essentia, Tres personæ, in vna essentia vos mirabiliter offendant: caussa non est, quòd aut sensum Spiritus sancti in Scripturis peruertant, aut quòd voces sint exoticæ. sed alia caussa est. Verum [illegible] exotica vox non est: sic neque [illegible]: neque [illegible]: neque Trinitas, à tribus: sunt enim è vocibus scripturarum, eâdem regula deductæ qua & Apostolus, ex voce [illegible] deduxit [illegible]: & præterea fuerunt semper, in veteri totaq; Ecclesia vsurpatæ. Exotica autem dicuntur, quæ [illegible], hoc est, quæ prorsus extra Scripturas, & extra Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem proferuntur: & quæ denique extra Ecclesiam, tanquam impia & hæretica, vno omnium piorum consensu, legitima ratione profligata fuerunt, vt qui illa conantur reuocare in Ecclesiam, is exotica reuocare meritò dicatur quale fuit Arianicũ dogma Arij, quod vos ex inferis exuscitare magno conatu studetis. Hæc verè sunt & vocantur exotica. Quid igitur caussæ est, cur illis vocibus TRINITAS, VNITAS, ESSENTIA, [illegible], PERSONA, ita offendamini? Hæc verò est, vt alias omittam, non postrema: quia inimici estis Dei: quippe qui ferre non potestis, vt cũ Mose dicamus Deum esse plures Elohim, & vnum Iehouam: vt cum Iohanne prædicemus, [illegible], Filiũ Dei esse æternum quia erat antequam quicquam esset creatum: & esse [illegible] à Patre distinctum, quia erat apud Deum, hoc est apud Patrem: & esse Deum, quia & Deus erat Verbum: & esse nõ factum, quia omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil, quod factũ est: ac proinde esse verè genitum ex Patre, & ea re eiusdem esse naturæ cũ Patre: nec potestis ferre, vt cum Christo dicamus, nos tam in nomen Filij, & Spiritus sancti, quàm in nomen Patris baptizatos esse: ac proinde non Patrem solum, sed & Filium & Spiritum sanctum esse Deum illum Israelis, cui soli & olim Sacramento circumcisionis obsignabantur Israelitæ, & nunc Sacramento Baptismi obsignantur, quicunque in Ecclesiam Christi recipiuntur. Ita inimici estis Patris, quia non vultis eum esse naturalem Filij Patrem: inimici estis Filij, quia negatis eum, Filium esse Dei naturalem: inimici estis Spiritus S. quia illũ nõ agnoscitis, tã à Filio, quam à Patre, tanquam rem [illegible], viuentem, intelligentem, volẽtem procedere: & tanquam caussam verè ac per se efficientem, nos sanctificare. Nec denique ferre potestis vt cum Iohanne dicamus & ij tres (Pater, VERBVM, & Spiritus sanctus vnum sunt: hoc est, vnius eiusdemque potentiæ, sapientiæ, voluntatis, essentiæ Hinc fit, vt vobis fœteant nomina, vnitatis, Trinitatis, Essentiæ, personæ: nõ autem, quod sint voces exoticæ: vel quod simplicem de Deo doctrinam à Prophetis & Apostolis luculenter traditam aut tollant, aut obscurent: sed quia potius eam breuiter explicant atque illustrant. Si enim vos offendit nomen TRINITATIS, cur non dicitis cum Iohanne, TRES; PATREM, VERBVM, & SPIRITVM SANCTVM. Si nõ placet vox personæ: cur cum Apostolo non vtimini voce hypostaseos: & confitemini, sicut Pater est hypostasis, sic etiam eius Filium, esse hypostasim, & vtriusque Spiritum, esse hypostasim? Heb. 1. Si nomen essentiæ abhorretis: cur cum Apostolo non amplectimini nomen Deitatis, vt dicatis, vnam esse omnium illarum trium [illegible] Deitatem: quia quisque illorum est Deus, & vnus tamen duntaxat est Deus Col. 2. Summa hæc est, Qui vult mori, nulla ei prodest medicina. & qui odit Christum nulla ei, de illius gloria, phrasis probari potest. Qui autem non diligit Dominum Iesum, is sit anathema maranatha.

XXI. ANTITHESIS.

2. Thess. 2. Vaticinatur Paulus, Antichristũ oppositurum se aduersus omne quod dicitur Deus, aut numen: quibus verbis satis indicat, Antichristum omnem rectam Dei cognitionem & cultũ obliteraturum, & nequaquam fidum eius custodem futurum. Adhæc vers. 4. regnum Antichristi vocat apostasiam: quæ secum trahit totius religionis interitum, ac inprimis rectæ cognitionis veri Dei & Mediatoris Iesu Christi: quibus tanquam cardinibus duobus, religio Christiana sustinetur. Vult igitur Paulus dicere, Antichristum ita in templo Dei sessurum, vt speciem ac laruam Christianæ religionis præ se ferat, ac veri Dei ac Christi nomen non quidem deleat, at re ipsa loco veri Dei, falsum, loco germani Christi, commentitium Christum, Ecclesiæ gentium obtrudat.

Mart. Luth. affirmat articulum de DEO & Mediatore Christo, sub Papatu intactum mansisse. Zanchius in præfatione 2. partis suorum Elohim. Ecclesia, inquit, Romana, integrum retinuit fundamentum, ideo quæ collapsa sunt facilius readificantur. Facilè enim domus instauratur, cuius firmum adhuc, & integrum manet fundamentum, per integrum fundamentũ intelligens Articulum Trinitatis. Negat igitur Lutherus, negat Zanchius, negant orthodoxi omnes, Antichristum esse aduersarium Dei & rectæ eius cognitionis: Negant apostasiam ac defectionem, quam inuecturus erat Antichristus in Ecclesiam: cum illa stare non possit cum professione vnius veri Dei & Iesu Christi nec locum habeat, quamdiu fundamentum manet intactum. Si excipiunt, cultum vnius veri Dei & Iesu Christi ab Antichristo subuertendum, ideo rectè dici aduersarium Dei & Christi: respondemus, esse quidem hoc scelus grauissimum, tamen sic Antichristi impietatem non dignè æstimari: & arctioribus, quam par erat finibus circumscribi. Quid enim? Annon magnum hoc est, quod totis viribus pugnat pro vno vero Deo, & Iesu Christo quod omnino ipsi tribuendum est si Trinitas est verus Deus? Atqui non fert malitia Antichristi tantam laudem, cum potius quicquid ille excolatur, quicquid acerrime defendit, id ipsius proprium, hoc est, Diabolicum, non diuinum esse necesse sit: contra, quicquid sceleratus ille odit, quicquid persequitur, id alienum ab eius natura, hoc est sanctum piumque est quemadmodum in Apoc cap. 11. de ipso prædictum fuit, quod sit bellum gesturus cum sanctis, non cum impiis contemtoribus veri Dei. Vnde inter cætera illud consequitur, fieri non posse vt sint omnino mali, per quos hac ætate, Trinitatis dogma, in suspicionem falsi vocari cœpit: cum hoc hominum genere nihil sit Antichristo intolerabilius.

AD ARGVMENTVM ARIANI, ex 2. Thessal. 2.

Argumentum tuum, tale est. Papa hoc est Papatus seu Romanus Pont. fex cum toto suo regno, est ille verus Antichristus, de quo Apostolus, 2. Thess. 2. Ergo omnis recta Dei & Christi cognitio apud eum, & quicunque eum in hoc articulo sequũtur penitus extincta. & pro vera, falsa ac commentitia, Ecclesiæ obtrusa est. Consequentiæ cõfirmatio duplex: altera quia Antichristus, omnem rectam Dei cognitionem & cultum, obliteraturus fuisse prædicatur: cum Apostolus ait, qui aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus aut numẽ &c. altera, quia regnũ Antichristi, Apostasia vocatur ab Apostolo: hæc autẽ secum trahit, totius Religionis, & in primis rectę cognitionis veri Dei, ac Mediatoris Iesu Christi interitum. Resp. Ad hoc argumentum, duplex est responsio: Primùm respondent Pontificij, & negant Antecedens, tanquam falsò assumtum. Apostolum enim non de aliquo regno, seu de Rege aliquo cum suis successoribus suóque regno, quod Christo aduersetur sed de certo homine eóque (vt plerique omnes veteres volunt) ex circumcisione, loqui: qui sub aduentũ Christi, summa potentia & artibus Diaboli instructus, ea quę & hic à Paulo, & alibi à Prophetis, aliisque Apostolis atque adeò ab ipso Christo fuerũt prædicta, facturus sit: Patribus omnibus, tam Græcis, quam Latinis, vno omnium consensu, locum hunc sic interpretantibus. Confirmant suam sententiam: Primò: quia Apostolus hunc Antichristum, vocat singulari numero, hominẽ peccati, nõ autẽ homines: filiũ perditionis, nõ autẽ filios: Item, quem, non quos, Dominus interficiet Secundo, quia Iohannes etiam in epistola, hunc opponit multis, dicens, audistis, quod Antichristus venit: nunc autem Antichristi multi sunt. Non opponit autem regnum vnum, multis regnis: sed nomine multorum, intelligit multos hæreticos; Ergo & nomine vnius Antichristi, personam quandam intellexisse dicendus est. Quòd autem idem Paulus di-

sit: Antichristum hunc, tunc fuisse in Mundo: illud intelligendum esse quod tunc fuerit in Mundo, non reipsa, sed in suis prodromis. Tertio probant, quia Apostolus ait, Non venturum Dominum Iesum, nisi prius reueletur ille homo peccati, seu Antichristus: significans, vbi iste reuelatus fuerit, & manifestè pro vero Antichristo agnitus: tunc fore præ foribus Dominum: & hoc tempus quo vt Antichristus omnibus notus regnabit, sedebitque in templo futurum, vt est apud Danielem, & in Apocal. annorum trium, cum dimidio. At quamdiu est, ex quo Pontifices Romani, manifestissime sedent in templo Dei: & tamen nondum venit Dominus. Non ergo de successione Romanorum Pontificum: sed de aliquo insigni Nebulone & impostore, locum Apostoli intelligendum esse. Adde, quia si de successione Romanorum Pontificum loqueretur Apostolus: in singulos competeret istud Antichristi proprium, HOMO PECCATI, FILIVS PERDITIONIS. At non in omnes conuenit: Constat enim multos pios fuisse homines, qui pro Christo sanguinem profuderunt & vitam. Quinto addunt & hoc: de quo hic loquitur Apostolus, ille idem est, de quo & Christus, Ego veni in nomine Patris mei, & non recipitis me: si alius venerit in nomine suo, recipietis eum. Ioh. c. 5. Opponit autem sibi Christus, non aliquam Episcoporum successionem, sed vnum hominem, qui iactabit, se esse Messiam. Quid vos ad hæc Ariani? Retorquebunt etiam in vos ea, quæ ex Paulo de Antichristo subditis.

Primùm si Antichristus ille est qui omnem rectam Dei & Christi cognitionem, ex Ecclesia tollit: Non igitur est Papa Antichristus ille, de quo Paulus: quoniam, quam de Deo & Christo, doctrinam ab Apostolis acceptam & Baptismo, qui confertur in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti quotidie confirmatam, omnes retro Episcopi constanter prædicarunt, eandem in sua Ecclesia retinet Papa. Deinde si regnum Antichristi, est mera & perfecta apostasia à Christo: Ergo Papa non est Antichristus ille, de quo Apostolus. Constat enim ex doctrina de Deo & Christo, exque retenta Baptismi forma, & ex aliis multis rebus, Ecclesiam illam non penitus a Christo apostasiam fecisse. Contra potius vestrum Arium fuisse Antichristum eum docent: quia doctrinam, quæ per successionem omnium in Ecclesia Episcoporum a temporibus Apostolorum, sine vlla interruptione, ad ætatem vsque Arii continuata fuerat: ipse Arius, nouo suo dogmate, profligare ex Ecclesia voluit. Doctrina certè Ecclesiæ, quam oppugnauit, prior fuit doctrina Arii qui illam oppugnauit. Non igitur hæc potuit esse Christi & Apostolorum, sed Antichristi doctrina. Atque hæc breuiter de prima responsione: quam idcirco attuli: quia cùm causam nobis cum Pontificiis communem defendamus, oportuit me illorum etiam nomine, ad vestrum argumentum respondere. Venio ad alteram. Protestantes ergo, vobis concedentes Antecedens, negant consequentiam. Non enim ideò Papam vocari Antichristum, quòd omnia contra Christum instituerit, falsamque Dei & Christi cognitionem, aduersus veram, quam Christus docuit, in Ecclesiam induxerit: sed quòd [illegible] quòd sub nomine veri Christi, multas quasi ab Apostolis Christi per manum traditas superstitiones & [illegible], Ecclesiæ obtruserit. Nec aliter fieri potuisse, quoniam si Ecclesia Dei, aliam a sua, hoc est, a recepta de Deo & Christo doctrina, illum profiteri vidisset: haud facile eum audiuisset, nec sibi imponi passa fuisset, nec pro vicario veri Christi, cum agnouisset: ab eo autem qui veram & veterem de Deo & Christo doctrinam profitebatur, populos facile seduci potuisse. Vt igitur facilius introduci possent falsi cultus: veram Dei & Christi cognitionem retineri oportuisse. Confirmant hanc sententiam exemplo Ieroboami, quem verum fuisse typum Antichristi Romani, aiunt. Etenim Ieroboamus verum Deum Israelis, semper professus est, & veram huius cognitionem in suis decem tribubus retinuit: minimè alioqui tot tantasque superstitiones & idololatrias in Israel introducturus. Quis enim obsecro eum potuisset audire, si aliam de Deo doctrinam, quam quæ tradita per Mosen fuerat, proponere ausus fuisset? Professus autem veterem verúmque Deum Israelis, haud difficulter quæ ipse excogitauerat falsa & superstitiosa populo persuasit. Eundem ad modum egisse Romanum Pontificem & ita agere oportuisse, contendunt. Atque hinc, quam falsa sit vestra, ô Ariani consequentia, luculenter apparet. Valuissétne consequentia, Ieroboam est Antichristus: Ergo omnem rectam Iehouæ cognitionē sustulit ex Israel, vel pro vero Deo, falsum & commentitium obtrusit? Atqui nunc Apostolus Antichristo assignat Regnum, quod perfectissima apostasia deficere a Christo debebat. Talis autem apostasia totius veræ religionis, eóque & veræ cognitionis Dei ac Christi interitum secum affert. Item, ait idem Apostolus Antichristum sese oppositurum aduersus omne quod dicitur Deus, aut numen: significans eum omnē rectam Dei cognitionem & cultum obliteraturū, falsumque Deum, loco veri Dei, & commentitium Christum, loco germani Christi, Ecclesiæ Gentium obtrusurum. Si ergo illa apostasia facta est in Papatu: & si Papa est propriè ille [illegible], de quo Apostolus: sequetur necessariò, omnem rectam Dei & Christi cognitionem, apud eum extinctam esse. Rectè, sed quid, si quis isti hypotheticæ affirmatiuæ, assumat Categoricam negatiuā, & ab euersione cōsequentis, ad euersionem Antecedentis, in hunc concludat modum. Atqui in regno Papæ, seu in Ecclesia Romana, nondum ea cernitur apostasia, de qua Apostolus: Ergo Ecclesiæ Romanæ Episcopus, nō est ille Antichristus de quo 2. Thess. 2. Assumtionem hanc probabit: vera enim & perfecta, generalisque apostasia est, cum aliquis populus, ita à suo Rege seu Principe deficit, vt nolit eum amplius vel verbis vel factis, vllâve obedientia & honore, pro suo agnoscere domino: sed excusso omni prorsus subiectionis iugo, omnibus eius legibus renunciet, omniaq. eius insignia expugnat, deleat, frangat, exterminet. At quis hoc dicat (inquiet tuus aduersarius) de Ecclesia Romana? Adhuc enim Christum, pro Filio Dei Deo pro suo Rege, Domino, Seruatore agnoscit & profitetur: adhuc eius legib. se subiectam esse non negat: adhuc publica sui Regis insignia, licet corrupta, Baptismum nimirum, & Cœnam retinet ac veneratur: imò alia quoque insignia, licet præter Domini voluntatem ex quodam tamen erga eum honoris studio adiecit, passim suspendit, affixit, colit, veluti sunt Christi imagines statuæ, cruces, tantum abest, vt à Christo discessionem fecisse videri velit, si quis populus, ita se gerat erga suum principem, licet in iis, quæ contra illius voluntatem aut neglexit aut adiecit, maxima reprehensione, atque etiam graui pœna dignus sit, quis tamen eum apostasias & rebellionis accusare queat? Hinc euinci etiam posse videtur, illam vocem Apostoli de Antichristo [illegible] melius in alium Principem, hoc est, in Turcum, quam in Romanum Pontificem competere. [illegible] enim propriè ille dicitur, qui ex diametro alteri oppositus est, vt Oriens, Occidenti. Et, qui in duello, contra alium pugnat: sese enim ex diametro Antagonistæ opponit. Qua voce & Aristoteles vsus est cum egit de oppositis. Hoc igitur nomine verè Antichristus describitur, quo nimirum totus sit Christo [illegible]. Quotus autem quisque est hominum Christum profitentium, qui, in Mahometem, eiusque successores, hæc multò melius & plenius quam in Papam quadrare, non videat? Mahometes enim veram & plenam apostasiam ipse cum suo populo fecit: is ex diametro sese Christo opposuit, quæcunque ille instituit, abrogans, prædicationem Euangelii, baptismum, Cœnam, inuocationem in suo nomine & contra quæcunque abrogata a Christo fuerant, reuocans doctrinam legis, quod per opera seruemur, circumcisionem, polygamiam, delectū ciborum, sacras ablutiones, diuortia a Christo damnata, varias vanasque ceremonias, aliaque multa. Denique quod dixerat Christus, se esse Filium Dei naturalem, hoc negauit Mahomet, quemadmodum & vos Ariani facitis, eundémque verū esse Deum, inficiatus est, sicut & vos: Trinitatem etiam illam, quam Christus in Baptismo docuit, risit, vt vos. Annon ergo hic est verus [illegible], eóque verus Antichristus? Sed & reliqua, quæ de Antichristo subdit Apostolus, multò clarius in Mahometem, quam in Papam competere videntur. Ait Apostolus de antichristo, [illegible]: Certè Mahomet sese extulit supra non solum Deos Romanorum, supra Angelos omnes, sed & supra Christum: qui tamen in Sacris literis vocatur & est verus Deus. Hunc enim infra se, tanquam simplicem Prophetam collocauit. Quisnam adhuc, obsecro mortalium, præter hunc hominem peccati & Filiū perditionis Mahometem, ausus est hoc facere, subdit Apostolus, [illegible]. Scio hæc verba ab illis vrgeri qui nequaquam de Turco, sed de solo Papa locutum fuisse Apostolum, contendūt: quod Turcus non sedeat, id est regnet in Templo, hoc est, in Ecclesia Dei, sed solus Papa: est hoc aliquid, ideóque nō contemnendū. Verum in quem maximè cōueniunt sequētia verba, [illegible], in eū de eodē etiam hæc præsentia, haud incongruè prædicari posse videtur. Vtri autem magis dici potest, quod se demonstret, hoc est & verbis & factis

factis palàm prædicet, se esse Deum: Papa, an Mahometes? Quæ hic nostri temporis interpretes de Papa referunt, idque ex ipsius etiam decretis, nimirum quod licet nomen Dei sibi non attribuat, maiestatem tamen & autoritatem quæ solius Dei est, sibi vsurpet: ea certè non iuuat nihil. Interim si quis omnia diligenter perpendat, & conferat, quibus & ille, & iste dicuntur reipsa [illegible], quod sint Deus, is hæc verba Apostoli, longè melius in Mahometem, quàm in Papam congruere, manifestè videbit. Primùm enim Papa, nunquam se vocauit, aut vocari passus est, Deum: sed contra, seruum seruorum Dei. At Turcus, inter alios titulos, quibus se ornat, est etiam nomen Dei. Disertè enim se vocat non solùm Regem Regum, qui est tamen titulus Christi proprius, sed etiam Deum terræ, & custodem paradisi. Quid tibi videtur? Hoccine parui est momenti ad perfectum Antichristum cognoscendum?

Deinde ad facta quod attinet, vnum alijs multis omissis, examinandum propono. Certè solius Dei est, leges ferre hominibus, cum promissione æternæ vitæ, & comminatione sempiternæ mortis. Quis enim hominum aut Angelorum, ius habet haberéve potest in animas nostras vt eas possit seruare, aut perdere? Ideo Iacob 4. Vnus (inquit) est legislator & iudex, qui potest seruare & perdere. Quis verò istud ius ita sibi vsurpare ausus vnquam fuit, atque Mahumet? Papa nonnihil simile, latis quibusdam legibus, fecisse videtur: sed multò apertius, & impudentius hoc fecit Mahumet: quomodo enim suum conscripsit Alcoranum? Annon vt Deus? Primùm licet multa acceperit ex legibus Diuinis, omnium tamen ipse solus autor esse videri voluit. Deinde taliter, & hac conditione omnia mandauit: vt si quis obediat, is vitam sibi promereatur æternam: sin minus, æternæ mortis pœnis obnoxius fiat. En alterum legislatorem, qui possit animas seruare & perdere. Annon hoc est sese ostentare quasi Deus sit? quid quòd a Christianis sibi subiectis, primogenitos, sicut Deus à Iudæis sibi iubet exhiberi an non hoc est se facere Deum? Quare verus est Antichristus. Hinc vero liquet, quomodo præcedentia etiam verba in Turcum verè competant: [illegible] Patres Templi nomine, ipsum Dei templum quod erat Hierosolymis, intellexerunt: nec prorsus male. Scripturæ enim, nomine templi Dei templum illud Salomonis, quod typus fuit corporis Christi, & Ecclesiæ Christianæ, significare solitæ sunt: Et Apostolus de templo Dei omnibus noto, locutus esse videtur: hoc autem illud vnum Hierosolymitanum fuit: nullum certè templum apud Gentes, templum Dei vocasset. In illo igitur Dei templo, sessurum volunt Antichristum, & iussurum se à populo tanquam Deum adorari: idq. per annos tres cum dimidio. In illo certe templo nunquam sedit nec sedet Romanus Pontifex: sed potius Turcus, qui illud occupauit. Sed, vt demus cum omnibus nostri temporis interpretibus nomine templi Dei intelligendam esse Ecclesiam Dei, secundùm illud, templum Dei sanctum est, quod estis vos: optimè tamen congruit ille contextus in Turcum. Duplex enim sensus esse potest, & vterque in illum competit. Vnus est, si cum plerisque omnibus, illud [illegible], vertamus in templo, vt sit sensus, sedebit, hoc est, regnabit in Ecclesia Dei. Etsi enim nomen hoc non amplius de populo Turcico prædicari possit: initio tamen cum Mahometes illum seduxit, & in illo regnare cœpit, Ecclesia erat Dei, Christiani omnes & Christũ profitentes. Sedit ergo, i. regnauit in illa Ecclesia Dei, h. e. quę tunc erat Ecclesia Dei, vt Deus. Quomodo vt Deus? Quia, vt suprà explicatum est pro sua autoritate, abrogatis quæ a Christo instituta, & reuocatis quæ ab eodem abrogata fuerant, nouas tulit leges: a quarum obseruatione, æterna salus penderet: & quarum transgressionem, æterna mors consequeretur. Eius enim, qui sedet, id est, regnat, officium primum, est, leges populo suo præscribere: Fecit autem hoc Mahometes, non vt politicus tantùm, sed vt spiritualis etiam Rex: ius sibi in animas quoq; vsurpans, eoque vt Deus. Cui rationi postea accessit, quod voluit adorari vt Deus: & vero etiam nomine Dei terræ, custodisque Paradisi appellari. Annon hoc sensu verum est, Mahometem cum suis successoribus, sedisse sedereque in templo Dei, tanquam Deum?

Alter sensus est, si cum nonnullis, sicut in Græco est, legamus, non in Templo, sed in Templum: vt talis sit sensus, qualem D. Augustinus adfert de Ciuit. Dei lib. 20. cap. 19 cuius verba hæc sunt: Sed in quo Templo Dei, vt Deus sit sessurus, incertum est: vtrum in illa ruina [templ]i, quod à Salomone Rege constructum est: an verò in Ecclesia. Non enim templum alicuius idoli, aut dæmonis, Templum Dei Apostolus diceret. Vnde nonnulli non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, id est, ad eum pertinentem hominum multitudinem, simul cum ipso suo Principe hoc loco intelligi Antichristum volunt: Rectiusque putant etiam Latinè dici, sicut in Græco est: non in Templo Dei, sed in Templum Dei sedeat tanquam ipse sit Templum Dei, quod est Ecclesia: sicut dicimus: sedet in amicum, id est, velut amicus, vel si quid aliud isto locutionis genere dici solet.

Approbat hunc alterum sensum Lud. Viues, qui ibi sic scribit. Sedet in amicum id est, velut amicus Locutio frequens in Sacris literis: Elegit Dauid in Regem: esto mihi in Deum protectorem, & in locum refugii. Hæc ille Sensus igitur fuerit, sicut Christus, verus Dei Filius, & verus homo constitutus est à Patre caput totius Ecclesiæ, vt quicunque sese illi verè subiiciunt, eos sibi tanquam mẽbra capiti incorporet, vnumque ex eis efficiat corpus (quod & Ecclesia Dei & Templum Dei, ex fidelibus, tanquam ex viuis lapidibus, super Christo seu fundamento ædificatis, constructum, ab Apostolo appellari solet:) Sic Antichristus iactabit, sed falso, penes se solum, veram esse Ecclesiã Ecclesiam inquam Dei qui habitat in cœlis: seque illius esse caput a quo regatur & seruetur: quippe qui Deus est terræ & custos Paradisi. Annon verè hoc modo, Turcus se fert [illegible], hoc est, annon gloriatur, se tãquã caput, cum suo populo tanquam corpore, veram esse Dei altissimi Ecclesiam: seu templum, cuius ipse solus sit, & fundamentum & summus lapis angularis: ac proinde verus Deus terræ, & custos Paradisi.

Competunt in eum & quæ sequuntur: Tempore Pauli operabatur mysterium iniquitatis, in suis scilicet prodromis: in illis nimirum, qui primùm amplexi Euangelium, postea apostatiam fecerunt: negantes Christum, verum esse Deum, vnicum perfectumque Redemtorem: reuocãtes ceremonias, & prædicantes, per opera legis, homines seruari: de quibus apostatis dixit Iohannes: discesserunt à nobis, quia non erant ex nobis. Inter hos prodomos Mahometis, fuit etiam Arrius: fuerunt & Pelagiani, alijque hæretici, qui ab Ecclesia Catholica in varias sectas defecerunt: fuit & Iulianus ille apostata. Illæ enim particulares apostasiæ, præmonstrabant hanc generalem, quam per Mahometem, perque eius successores in toto pene Oriente longè lateque factam esse, & in ipsum etiam Occidentem paulatim penetrare, videmus.

Quod etiam ait Apostolus de caussa, qua fiebat, vt tunc mysterium duntaxat perageretur iniquitatis, nõ autem ipse reuelaretur antichristus, eiusque regnum emergeret: in quemnam verius illud, quam in Mahometem conuenit? Constat enim ex historiis, dum Romanum imperium suas retinuit vires in Oriente: imperium Turcicum emergere non potuisse: sed postea quam, auulsis ab imperio Romano regnis aliquot, seu fractis cornibus, ipsum imperium, è medio (nempe, non vbique sed in Oriente) sublatum fuit: tunc Mahometem cum suo populo, non amplius clàm & in mysterio, sed palàm & aperto Marte, sese Christo ex diametro opposuisse: regnumque suum extulisse, & longè lateque ampliasse. Et hoc est quod dicebat Apostolus ad Thess. [illegible] (Romanus scilicet Imperator) [illegible] (scilicet obstabit) [illegible]: non simpliciter, sed [illegible] in Oriente nimirum: [illegible] verè, [illegible]: quia Mahometes, neque Dei neque Romanorum legibus subiectus, sed tantummodo [illegible] esse voluit. Quod subdit de illius aduentu, secundum efficaciam Sathanæ, in omni potentia & signis ac prodigijs mendacibus &c. Patres, vt alia, sic etiam hoc ad vltimum illum Antichristum referunt: quo etiam reuera pertinere videntur ea, quæ Christus Matth. 24. de Pseudoprophetis dixit: surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & edent signa magna: ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos. Venient enim cum vltimo illo Antichristo, falsi etiam Prophetæ qui edent hæc signa. Nam post aduentum illorum Prophetarum, subiicit Christus, statim autem post afflictionem illam, Sol obscurabitur, nec dabit Luna splendorem suum, & stellæ cadent è Cœlo, & potestates Cœlorum concutientur: tunc apparebit signum filij hominis in Cœlo. Quòd si nolumus Patrum interpretationem admittere: non malè hæc etiam congruunt in Mahometem. Verba enim Pauli cum primis de prodromis huius Antichristi Mahometis, qui fuerunt tempore Apostoli, intelligenda esse, docet ipse Apostolus: quia non ait cuius aduentus erit, sed cuius aduentus est, &c. quemadmodum etiam in præ-

senti supra dixit. Nunc enim peragitur mysterium iniquitatis. Sicut ergo tunc peragebatur mysterium iniquitatis, sic etiam tunc cœpit aduentus Antichristi: non quidem in propria persona, sed in suis prodromis. Et quinam fuerunt præcursores? Pseudoapostoli, qui erant ex circumcisione: & de quibus nonnulli interpretantur illud Christi Matth. 24. surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ: & dabunt signa magna & prodigia &c. Item Matth. 7. Multi dicent in illo die, Domine, Domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus? &c. Hos autem fuisse præcursores Mahometis, totiusque illius regni: liquet ex doctrina, quam illi prædicabant, & quam iste professus est & adhuc in suis successoribus profitetur. Quid illi? Agnoscebant Christum pro magno Propheta, sed non credebant, esse naturâ Deum: ac si eum fatebantur esse Filium Dei, hoc intelligebant non per naturalem ex Patre generationem, sed per gratiam, dignitatem, officium: quemadmodum & Mahomet, & vos cum illo, docetis. Illi præterea negabant, salutem hominibus contingere, per solam fidem in Christum: sed operibus comparari & acquiriri contendebant: ac proinde, quam Christus abrogauerat circumcisionem & legem, & quam Paulus etiam abrogatam esse asseuerabat: eam illi reuocabât, iustitiam fidei oppugnantes & contra iustitiam operum vrgentes. Annon verò ad hæc duo capita, tota etiam Mahometis de religione doctrina reuocatur? Nam neque Christum agnoscit, nisi pro magno Dei Propheta: neque aliam admittit iustitiam, quam quæ operibus, hoc est, obedientia suæ legis cõparatur. Huius igitur præcursores fuerunt illi, de quibus diximus, Pseudoprophetæ, & Pseudoapostoli: eoque Mahomet cum suis successoribus, verus fuit & est Antichristus ille, de quo Christus & Apostoli. Ad huius argumenti confirmationem, addo non propter vos Arianos, qui omnes reiicitis Patres, sed propter fideles, qui hæc lecturi sunt, addo inquam Basilij verba, ex epistola 70. & 71. Scribens enim ad Episcopos in Occidente, hoc est, in Italia & Gallia, de persecutionibus Arianorum, quibus tunc premebantur Ecclesiæ in Oriente, apertè demonstrat, Arium præcursorẽ fuisse Antichristi illius, de quo Sacræ literæ passim loquũtur & quare præcursorẽ? Propter eandem doctrinam Arij & Antichristi, Epistola 70. Post explicatam acerbam persecutionẽ, ita scribit de caussa persecutionis pag. 698. Ingemiscite propter nos, quòd vnigenitus blasphematur, & non est qui contradicat: Spiritus sanctus ignominia afficitur, & qui potest redarguere fugatur: Multitudo Deorum inualuit: Magnus Deus apud ipsos est & paruus Filius non est naturç nomẽ, sed dignitatis appellatio iudicatur. Spiritus S. non creditur complere sanctam Trinitatem, nec socius esse diuinæ & beatæ naturæ, sed vnũ aliqua ex creaturis, temerè, & prout contigit, Patri & Filio adiecta esse. Quis dabit capiti meo aquam, & palpebris meis fontem lachrymarum: & deplorabo populum diebus & multis, qui vna cum prauis his doctrinis ad interitum detruditur? Epistola vero 71. ex doctrina Arij, & ex persecutionibus propter doctrinã, idem disertis verbis concludit, dicens: Et dum hæc consideramus, simul etiam illa cogitatio in mentem venit: Nunquid Dominus Ecclesias suas penitus reliquit? Nunquid extremum tempus instat, & defectio per hæc ingressum sumit? vt de cætero reueletur iniquus ille filius perditionis, aduersarius, & qui effertur aduersus omnem qui dicitur Deus, aut numen? Annon ex his luce meridiana clarius liquet, sicut Arium eiusque discipulos, tempore Basilij, sic etiam Pseudoapostolo tempore Pauli, veros fuisse Antichristi prodromos?

Adde ijs, quod habet in eadem Epistola 70. ad eosdem Episcopos, de caussa persecutionis Arianorum in genere: nimirum quod sequerentur illi boni Episcopi traditionem Patrum: quamnam? Quæ videlicet de vera Deitate Filij, & Spiritus sancti, è Scripturis hausta: recepta porrò & confirmata fuerat, à tota Catholica Ecclesia in Nicæno Concilio, Constantinopolitano & deinceps. Pag. 697. Vnum est (inquit) crimen, quod nunc vehementer damnatur, ac punitur: diligens obseruatio traditionum Patrum. Ob hoc fugantur patrijs pij: & ad solitudines, habitationes transferunt. Non canicies apud Iudices iniquitatis venerabilis est: non exercitatio pietatis: non vita iuxta Euangelium, a iuuentute vsque ad senectutem producta. Hæc ille. Annon hoc idem est crimen, quod vos Ariani nostri temporis, in nobis damnatis? Obseruent hæc omnes illi, qui suis, vel præceptoribus nimis addicti, vel ingenijs nimis confisi, Patres omnes contemnunt, quemadmodum & vos Ariani facitis. Credo ex his quæ dixi, vnicuique intelligenti liquere: cum eadem sit Sathanæ in Mahomete, quæ & ante in Ario aliisque eius farinæ hæreticis, & denique in Pseudoapostolis tempore Pauli, de Filio Dei, deque eius beneficio doctrina: rectè à nobis concludi, Mahometem cum suis successoribus, verum esse illum Antichristum, cuius aduentus, qui incepit tempore Pauli in Pseudoapostolis, ex efficacia Sathanæ, in omnipotentia, & signis, & miraculis futurus fuisse legitur. Quare tantum abest, vt ex loco Apostoli, de Antichristo, inferri possit, doctrinam, quam cum tota Ecclesia Catholica, etiamnum Romanus Pontifex, de vera Christi & Spiritus sancti Deitate tuetur, doctrinam esse impiam & Antichristianam: vt inde potius contrariũ necessario concludatur: quando verus & perfectus Antichristus, ipse est Mahomet: qui priore abnegata, quam nobiscum prius professus fuerat de Trinitate doctrinam: postmodum Christum, purum esse hominem cum Samosateno prædicauit. Summa igitur responsionis ad tuum argumentum, hæc est: vos in isto vestro Enthymemate, magnum admittere paralogismum, cum ita argumentamini: Papa Romanus, & non alius, est ille verus Antichristus de quo Apostolus 2. Thess. 2. Ergo cognitio vera Dei & Christi apud eum nulla est: cum potius ab ijs quæ de Antichristo prædicat Apostolus ad mõstrandum ipsum Antichristum, argumentandum sit. Vos assumitis pro confesso, Papam esse illum simpliciter Antichristum, de quo Scripturæ: ac inde ad doctrinam de Deo quã profitetur hereseos conuincendam, descenditis. Sed assumtũ, Patres simpliciter negat. Protestãtes autem [illegible] duntaxat verum esse concedunt, ac proinde quam [illegible] infertis consequentiam, eam merito negant. Quid igitur vobis agendum? Ab ijs, quæ Sacræ literæ, de Antichristo prædicant, Romanum Pontificem & non alium, verum esse Antichristum illum de quo Scripturæ, demonstrandum fuerit. Atqui licet in Rom. Pontificem multa congruant, plura tamẽ, & præcipua in Turcicum imperatorem, verius & plenius competere, quam in Papam, demonstratum est. Ipse enim ex diametro sese Christo opposuit, totumque ferè Mundum, à Christi doctrina, cultu, obedientia auocauit, & indies magis ac magis, nouis occupatis Regnis (proh dolor) auocat.

Quod etiam ex Apocalypsi profers de Antichristo, datũ illi esse, vt bellum faciat sanctis (adde) & vt eos vincat: in quẽmnam magis istud competit, quam in vestrum Turcum? Apoc. 13 v. 7. Nos non inficiamur, quin Papa multis sanctis faciat bellũ, vt nũc in Gallia: idque hoc tantũ nomine quod illi purã Euangelij doctrinam sequentes cum ipso in idololatrijs superstitionibus, falsis doctrinis, communicare nolint. Quis vero ad talia bella illum à spiritu Christi, & non potius Antichristi, inflammari dixerit? Cæterum, licet quibuscunque potest sanctis, bellum inferre conetur, non tamen semper vincit eos: quæ est altera pars vaticinij de Antichristi potentia. At vero Turcus non solùm bellum omnib. sanctis, hoc est, Christianis, quia Christiani sunt, tanquam æternis hostibus indicit ac facit, sed semper etiam, vt hactenus vidimus, & malo nostro subindè experimur, occupatis Christianorum Regnis & prouinciis, nos vincit. Quousque tandem progressura sit hæc potentia, nondum apertè possumus videre, initia tamẽ videmus non exigua in varijs Occidentis etiam partibus: nimirum vbicunque Cœtus & Ecclesiæ Arianis conceduntur. Et huc quoque spectant illi vestri libelli, ὁ Semina & Pseudoprophetæ Antichristi: quos per Germaniam aliasque regiones contra doctrinam Ecclesiæ de Filio Dei Deo, spargitis, doctrinam illam, doctrinam esse Antichristi ideo contendentes, vt populi hanc exosi, propter nomen Antichristi, tandem in regnum veri & perfecti Antichristi transeant, omnesque in illius potestatem tradamur: quod Dominus Iesus, pro sua misericordia, auertat.

Vt multa paucis cõplectar, vestram in vos retorquemus argumentationẽ hoc modo. Turcus, verior & perfectior est Antichristus, Romano Pontifice, vt demõstratum est: quia ad summã, ille facta vera, & perfecta apostasia, veris [illegible] sese totũ Christo ex diametro opposuit, & semper opponit, illius personam & officium penitus oppugnans: cum alter neque personam vllo modo, neque officium simpliciter perneget. Ergo verius de Turco, quam de Papa dici potest, quòd apud eum extincta sit vera vetus Dei & Christi cognitio. Quare & vestra, qua cũ Turco negatis, Christum verum esse & naturalem Dei Filium, doctrina: doctrina est non Christi sed Antichristi. Cogimini enim, velitis nolitis, negantes veram Christi Deitatem illius quoque, quo nos redemit, officium denegare: quando sangui-

sanguine puræ creaturæ nemo seruari potest.

Atque hæc ad [illegible] genus Antithesium. quibus doctrinam Ecclesiæ de Trinitate, cum Sacris literis pugnare, eóque doctrinam esse Antichristi, contenditis, nos verò conuenientem cum Scripturis esse, imò è Scripturis haustam, eóque Christi esse doctrinam non Antichristi, vestram vero, vere Antichristianam & Diabolicam esse demonstrauimus.

DE ALTERO ANTITHESIUM genere.

Subditis alterum genus, quo probare conamini, doctrinam nostram de Trinitate secum pugnare, idq. propterea quod Patres & alij qui illam defenderunt, haud constanter in eadem sententia restiterunt, sed à se inuicem dissentientes, pugnantia quoque inter se scripserunt. Huic argumento vestrum breuiter [illegible] [illegible]. Primum, o falsa sæpenumero assumitis, dicta Patrum corrumpitis, & fictis esse opposita quæ tenera non sunt. Hoc facile liquebit, si quis ea quæ adducitis, cum scriptis Patrum aliorúmq; doctorum conferat, diligenterque examinet. Deinde etiamsi aliquando Patres videantur inter se quibusdam in Phrasibus & sacrarum literarum interpretationibus dissentire: non sequitur tamen eos in summa doctrinæ non consensisse. Quid enim quod quidam dicunt sibi locutionem illam, sancta Trinitas vnus Deus, non placere, num igitur iure concludes, eos cum alijs non sentire, hos tres, Patrem Filium & Spiritum S. vnum esse Deum? Ac si aliquis scribat sibi dictum illud Concilij Constantinopolitani, Deum de Deo, non probari, num ergo concedes, illum negare Filium esse Deum, & esse ex Patre Deo? Dissentiunt nonnunquam, vt dictum est, in verbis Orthodoxi doctores, sed semper in sententia, summaque doctrinæ consentiunt. Postremo esto, aliquibus in rebus etiam dissentiant: Ergóne doctrina, quam è Scripturis hausta, Ecclesia semper professa est, e tribus, Elohim æterno Patre, æterno Filio æterno Spiritu S. quid sint vnus idémque Iehoua: fuerit falsa? Hæc est ad argumentum vestrum, eóque ad totum alterum genus Antithesium, summa responsionis nostræ: neque Antecedens esse omnino & semper verum, neque consequentiam firmam, ac necessariam esse. Subiectas tamen Antitheses quã poterimus breuitate percurremus, video enim pluribus hic opus esse quam in priore genere fuit.

I. ANTITHESIS.

August. lib. 6. c. 8. de Trinitate inquit: Deus trinitas [illegible] trinus recte dicitur. Et lib. 15. ca. 7. dicit Deum & trinitatem, idem esse.

Caluinus in admonitione ad Polonos, oratio illa, sancta trinitas vnus Deus, mihi [illegible] mihi non placet, barbariem sapit. Et Lutherus in [illegible] [illegible]: Non est elegans Germanismus, quod Deum vocamus Dreyfaltigkeit, *etiam latinum [illegible], non bellè sonat.*

Resp. Quis non videt, & Caluinum & Lutherum, de phrasi locutos esse, quod non sit admodum latina, non autem rem ipsam, quam è Scripturis tradit Augustinus, improbasse?

II. ANTITHESIS.

Mysterium Trinitatis omnem captum excedit, nec intelligi potest, ideóque, simpliciter est credendum.

Aug lib. 1. de doctrina Christiana, dicit Trinitatem [illegible] purgata mente & cerni & intelligi.

Resp. Torquentur verba Augustini, quæ sunt de doctrina Christiana. lib. 1. c. 10. Hoc tantummodo docet, purgandum nobis hic esse animum, quo tandem lucem illam diuinam perspicere valeamus, & ei inhærere, quæ est Deus, perspicere valeamus, & ei inhærere perfectè. Hoc. n. didicit à Christo qui dixit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt Augustini verba hæc sunt, Quapropter cum illa veritate perfruendum sit, quæ incommutabiliter viuit, & in ea Trinitas Deus autor & conditor vniuersitatis rebus quas condidit, consulat, purgandus est animus vt perspicere illam lucem valeat, & inhærere perfectè [illegible] purgationem quasi ambulationem quandam, & quasi nauigationem ad patriam esse arbitra-mor. Non. n. ad eum qui vbique præsens est, locis mouemur, sed bono studio, bonisque moribus. Hæc ille. Quid hæc pugnant cum iis, quæ cum ille alibi, tum alij Patres scripta reliquerunt, de obscuritate huius mysterij, & quod omnem superet captum?

III. ANTITHESIS.

Deus est ens simplicissimum.

Deus constat è tribus personis, Patre, Filio & Spiritu sancto. Ita [illegible] [illegible] rectè dicta, quod enim triplum est, simplex esse desinit.

Resp. Deus est ens, i. essentia simplicissima, quia in eam nulla planè cadit compositio. Ita neque tres illæ personæ eam componunt, sed in ea subsistunt, quia & Pater totam eam simplicissimam habet essentiam, & Filius habet, & Spiritus S. habet verùm Pater à nullo, ideo [illegible] Filius à Patre per æternam generationem ideo [illegible]: Spiritus à Patre & Filio, per æternam processionem, ideo [illegible]: Et sic esse loquendum docent Scripturæ, vt alibi fusius ostendimus, quia si Pater, est verus Pater, filium generat, suam & eandem ei communicando essentiam atque naturam non ex parte, quia simplicissima cum sit, impartibilis est: ergo totam. Idem de Spiritu S. qui & Patris & Filij Spiritus in scripturis vocatur & quem [illegible] mus à Patre mittit, dicendum est. Quomodo igitur illæ tres [illegible] [illegible] componere illam essentiam dici possunt: cùm vna & eadem, eáque simplicissima sit in singulis, eóque & personæ à se inuicem [illegible], non differant, sed tantummodo mutuis subsistendi modis distinguantur? Quare quod ais, Deus constat è trib. personis, verbum illud si propriè accipias, non admittit Ecclesia. Compositionem n. aliquam alicuius totius ex suis partibus, significat. Vox quoque Triplis vestra est, non Ecclesiæ in hoc negotio Ecclesia dicit Tres esse personas, non triplices. Neque tu, quanquam vel profitearis Philosophiam, vel Philosophus videri cupias, rectè & Philosophicè loqueris: cùm triplum, opponis simplici. Triplici eu multiplici opponitur vnicum, & simplici compositum. Quis vnquam tres homines appellauit triplicem hominem? Quæ sunt vnius naturæ plura indiuidua, ea non vocantur multiplicia, sed duo, tria, aut quatuor, &c. Quid ergo garris, QVOD TRIPLVM EST, SIMPLEX ESSE DESINIT? Quid hoc ad tres personas, in vna simplici essentia subsistentes: quæ inter se non alia ratione differunt, quam quòd eadem essentia in vna est persona vno in alia alio modo? Modus autem iste, nullam adfert compositionem.

IV. ANTITHESIS.

Beza in præfatione in Dialogos Atha. Deitas (inquit) cuius causa est alius, non est Deitas. Caluin. in epistolâ ad Polonos & contra Gentilem, asserit Christum quatenus est Deus, à se ipso esse: & hanc ob caussam reprehendit verba Concilij Niceni: Deum de Deo, Deum verum, de Deo vero.

August lib. 7. c. 1. Pater genuit essentiam & Deitatem. Et Cyrillus. Pater principium est sine principio, quoniam à nullo [illegible] deitatis habet originem Filius verò est principium de principio. Et Beza in cap. [illegible] Iob. v. [illegible] Christus suam diuinitatem à Patre habet. Et Zanchius. Pater est fons totius diuinitatis. Certe subtili sophistica erit opus ad hanc contradictionem in hominum oculis pingendam, cum adeò sit manifesta, vt vel cæcis appareat.

Resp. Priores autoritates de Deitate per se, & in se considerata, & quatenus etiam est in Patre, loquuntur: Posteriores de personis, Filio & Spiritu S. Ac proinde aliud est, quod Deitas in sese, sit ab alio, caussa sui efficiente: aut etiam, quod in Patre sit ab alio, ab alia scilicet persona. & aliud est, quòd in Filio ea sit a Patre, & in Spiritu sancto ab vtroque. Primum falsum est, alterum verum. Si humanitas esset æterna, nec à Deo creata in primo homine, an non eam per se, & in primo homine consideratam, à nullo esse, homines verò reliquos alium ab alio, eam accepisse rectè diceremus? Quid hic est contradictionis? Et ideò rectissimè & Theologicè Beza locutus est. Pater enim non est caussa Deitatis, quam communicat: sed Filij, quem, illam communicando, genuit. Ac licet Pater à nullo sit, sicut nec Deitas eius, non est ca-

men Deitas, quę communicatur, idem planè cum Patre à quo communicatur. Cùm verò Patres aliquando dicunt, Pater genuit essentiam ac Deitatem, nihil aliud voluerũt, quàm quod Pater suam essentiam totam communicando, genuit Filium, sicut & nos nostram communicando, nostros generamus liberos. Quę caussa est cur cùm patres rectè dicantur principia esse & fontes totius humanitatis in liberis filij tamen formaliter homines non sint per humanitatem patrum, sed per propriam, licet a parentibus acceptam. Hinc explicatur Caluini dictum. Non enim Filius Deus est per alienam Deitatem, sed per suam, hęc autem licet fluat a Patre, per se tamen considerata, nullum habet sui principium aut caussam. Ergo licet Caluini dictum duriusculum sit, quia cùm dicis Deus [illegible], nõ simplex Deitas, sed persona etiam, quæ Deus est, significatur, persona autem [illegible] à seipsa non est sensu tamen, quem explicaui, haud impium est illud dictum. Solam. n. Deitatem in Filio nomine Dei intellexit Caluinus. Patres autem in dicto Deus de Deo nomine Dei intellexerunt personam quę Deus est. Est autem Filius Deus de Patre Deo, sicut & filius homo de patre homine. Cæterùm sicut filius homo, quatenus filius, non potest esse, nisi a patre, quatenus autem homo, seipso est homo, quia non aliena, sed propria humanitate homo est. Sic etiam de Filio Dei Deo, locutus est Caluinus.

V. ANTITHESIS.

Caluin. in Instit. Deus quoties absolute nominatur, Patrem, Filium & Spiritum S. designat.

Erasmus Roter. Quoties Deus absolutè nominatur, Pater solus intelligitur. Apostolici sermonis eo suetudine.

Resp. Diuersę hę regulę, nil prę iudicant sanę doctrinę, de Deo, quam defendimus.

VI. ANTITHESIS.

Scholæ Theologorum constituunt ingens discrimen, inter οὐσίαν & hypostasin, & qui id negant, habentur pro atheis.

August. lib. 6. c. 8. de Trinitate, dicit se ignorare, quid intersit inter hypostasin & [illegible]. Et lib. 7 c. 6 affirmat [illegible] siue essentia & personam differre tantùm denominatione, vel secundum aliquem modum intelligendi cùm propriè idem sint & Hieronym. fatetur sub voce hypostasis, aliquid subesse veneni: nec tuto dici posse, tres esse in Deo hypostases

Resp. Disceptationes illę Patrum de nominibus [illegible] & [illegible], non efficiunt, quin in rebus consenserint: summa autem rerum, in quam omnes consenserunt, fuit [illegible] alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum, quia vnus ab alio est non autem esse aliud & aliud, quia omnes, vnus & idem Deus sunt. Atque hoc [illegible], illud [illegible], quæ vox apud Apostolum extat. Hebr. 1. Vox autem [illegible] è scripturis deducitur vt suprà monstratum est. Qui rem ipsam negant, ij pro atheis habentur, non autem, qui de vocibus disputant.

VII. ANTITHESIS.

Vnus est Deus æternus, subsistens, viuus, intelligens, indiuiduus.

Tres sunt in vno Deo personæ. Personam verò definiunt, quod sit subsistens, viuum, intelligens, indiuiduum. Cùm igitur quælibet persona sit talis: necesse est, vt tres sint subsistentes tres viui, tres intelligentes, tria indiuidua. Nemo igitur dubitare potest, dogmate Trinitatis tres Deos, pariter æternos fabricari. præsertim cum Augustinus expressè dicat, Personam non esse aliud, quàm Deum. Nonne igitur tot dij erunt, quot personæ?

Resp. Quanquam apud Patres nunquam legi quòd nomen [illegible] de Deo in genere seu de Essentia prędicetur, sed semper de personis, hoc tamẽ per concessionem dato: dico, primum dictum, de essentia intelligendum esse quatenus vna & eadem, eàque indiuidua, in singulis existit personis, alterum autem, de personis, quatenus earum vna quæque in eadem subsistit essentia. Et essentia quidem ideo indiuidua esse dicitur, quia diuidi non potest, cùm sit simplicissima: non autem, quod sit vnum [illegible] & indiuiduum, extra personas. Tria enim sunt, & non plura in Deo [illegible]: Pater, Verbum, Spiritus S. Ita tres esse subsistentes, intelligentes, triaque indiuidua libentissime cum Athanasio confitemur: sed inde negamus consequi, tres igitur statui a nobis [illegible] Deos. Etsi n. illi tres, Pater, Filius & Spiritus S realiter inter se propter diuersos subsistendi modos, sint distincti, distinctique [illegible]: non sunt tamen propter vnam & eandem [illegible], a se inuicem vt nos, diuisi. Oportet enim semper in hæc Sacræ scripturæ fundamenta recurri: Vnum tantummodò esse Deum, seu Iehouam & plures inter se distinctos Elohim Patrem, Filium & Spiritum S quorum quisque in Scripturis pariter Deus appellatur: & Deus esse, ex diuinis attributis demonstratur.

VIII. ANTITHESIS.

Damnamus (inquiunt Orthodoxi) ipsum dogma Sabellij Praxeę Noeti, veterum hęreticorum, contendentium, vnum eundémque esse Patrem, Filium & Spiritum S. ac nominibus solum, non personis distingui.

Huic damnationi ipsimet se inuoluunt, idque cùm ex alijs argumentis non obscure colligitur tum verò ex eo quod certo modo [illegible] suam fidem declarant. Solus, inquiunt, vna est substantia, at [illegible]: & anima humana vnica est, cuius tamen diuersæ sunt potentiæ. In igne est calor, sine quo calefacere non potest & in artifice est sapientia, sine qua est certe nihil potest. His, inquam, similib. Orthodoxi [illegible] orbi Christiano testatum faciunt se Patrem, Filium & Spiritum sanctum, in vnum indiuiduum confundere, ita vt Pater reuera non sit alius quàm Filius, nec Filius alius quàm Pater sed eadem substantia [illegible], [illegible] quod hæresis Sabelliana [illegible] contendebat. Huc pertinet cantio illud [illegible], quod [illegible] in [illegible], cuius inter alia hæc sunt verba: Pater, Filius Spiritus sanctus tria sunt nomina, omnes in eadem substantia. Quod enim Euangelici [illegible] de Deo, [illegible] regno [illegible] Christi, [illegible] cantum, & [illegible] se fatentur. Quemadmodum verò, dum Orthodoxi contra Gentilismum pugnant, in Sabellij hæresim incurrunt: ita è conuerso, quatenus Sabellianismo [illegible], multitudinem Deorum in Ecclesiam inducunt: [illegible] constituunt quot personas numerant. Si igitur penitus excutiatur dogma Trinitatis, apparet è duobus perniciosissimis & quidem toto genere contrarijs erroribus conflatum esse, [illegible] Sabellianismo, hoc est, pluralitate Deorum & [illegible] Patre, Filij & Spiritus sancti, quibus Christianam religionem misere conturbari necesse est. Et certè nisi doctoribus Ecclesiæ vetustioribus subinde extiterint vera [illegible] Deo Patre & Mediatore Iesu Christo apud Deum non video quæ spes esse possit de Ecclesiis nostrorum temporum. Sed [illegible] Dei bonitas vt in medio tenebrarum [illegible] lux veritatis [illegible] effulgeat, quæ piorum mentes [illegible] Deo & Iesu Christo [illegible], qui existimantur [illegible] Ecclesiam, ita à iugo Antichristi vindicatam, & in libertatem Euangelij traductam esse, vt nulla amplius reformatione, in vlla doctrinæ parte opus sit: quique eo audaciæ procedunt, vt si quis ipsorum placitis non per omnia subscribat, aut de aliquo doctrinæ capite controuersiam moueat, eum acerbissimè persequantur & [illegible] tollant, ita scilicet se ipsos reddunt [illegible] errore gratia, & Deum hac sua immanitate, ad vlciscendam ipsorum ingratitudinem prouocant.

Resp. Illud Damnamus, meritò probamus, quia illorum hæreticorum dogma falsum impiumque fuit. Quod verò subditis nos eadem inuolui damnatione: negamus: & argumentum vestrum nullum est. Quæ. n. ex nostrorum libris adfertis: similia sunt, quibus aliquo modo declarare voluerunt, non esse ita absurdum, vt sapientes Mundi putant vnum tantummodo esse Deum, & in eo tamen tres esse personas quæ nihil aliud sint, quam ipse Deus vnus, quando in rebus creatis si non idem prorsus, simile tamen quiddam reperitur: vt in Sole, & in anima. Cur enim quod in creaturis cernimus accidentale, id nobis vno gradu altius ascendentibus non liceat in Deo, secundùm scripturas, de personis cogitare, & affirmare? Non valet igitur consequentia vestra multę potentię sunt in anima humana, nec tamen in ea sunt multa indiuidua, sed vnum duntaxat indiuiduum: Ergo etiam in Deo, diuersæ personæ, in vnum indiuiduũ ab ijs conflantur, qui illis similibus ostendere conan-

conantur, vnum esse Deum tres autem in eo personas. Similia enim vt in prouerbio est, non currunt quatuor pedibus. Nos semper retinemus vnum esse Iehouam, plures Elohim: & horum in Baptismo explicationem, cùm dicimur baptizati esse in nomen Patris, Filij & Spiritus S. Ab his fundamentis non discedimus: reliqua sunt mera sophismata. Annon verò doctrina hæc nostra ex diametro pugnat cum Sabelliana pariter & cum Gentilismo? Ille enim vnam personam, quæ tribus nominibus appellaretur, constituebat. Illi, plures post Iouem, a se inuicem seiunctos: Nos cum Scripturis vnum Iehouam, in tres Elohim distinctum: ita vt Deus nihil aliud sit quam æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus, realiter inter se distincti, propter diuersos subsistendi modos: minimè autem a se inuicem diuisi, cum vna eademque sit omnino essentia: in Patre existens a nullo, & [illegible] in Filio, à Patre, & [illegible] in Spiritu sancto, a Patre & Filio [illegible]. Quid clarius, & è Scripturis certius? At non percipio. Num igitur verum non est? Audi Israel, inquit Moses, Iehoua Elohenu, Iehoua Echad: Baptizantes eos, inquit Christus, in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti. Tres sunt in Cœlo, inquit Iohannes, Pater, Λόγος, & Spiritus sanctus: & hi tres, vnum sunt.

Aduersus hæc dicta vos superbè perpetuo pugnatis: Nos in his simpliciter acquiescimus. Vtinam hæc dicta, sedatis animis expenderetis: & sine curiositate, simplici fide crederetis. Sed dum vultis vestris carnalibus ingenijs scrutatores esse diuinæ Maiestatis vos tandem opprimemini ab illa, & illius iram sentietis. Resipiscite, resipiscite miseri.

IX. ANTITHESIS.

Pater, Filius & Spiritus sanctus, tres sunt personæ, eiusdem maiestatis, potentiæ, honoris.

Ambrosius in 1. ad Cor. 15. sic: Quamuis Christus nos redemit, sunt tamen omnia ex Deo, ideo oportet Patrem præferre. & Hilarius de Synodis: Non exæquamus Filium Patri, sed subiectum intelligimus. Idem testatur lib. 9. de Trinitate: Ecclesiam, suo tempore confitendo Christum esse Deum, nihilominus Patrem solum verum Deum confessam esse. Et Zanchius in tribus Elohim: Pater est principalis Deus præ Filio & Spiritu sancto. Patrem eminimus super omnia, & [illegible] hoc est, secundum præstantiam, Deum verum prædicamus: Item, non inficiamur quin Pater modo quodam peculiari Deus sit, nempe secundum præstantiam præ Filio & Spiritu sancto, quia est fons totius Diuinitatis. Hæc testimonia [illegible] docent æqualitatem trium personarum, ab ipsis euerti, quam maximè eam stabilire conantur. In toto illo tempore quo hic peregrinatur Deus in Ecclesia dominatur, [illegible] aliquam rectæ cognitionis vnius æterni ac altissimi Dei Patris, & vnius Mediatoris IESV CHRISTI, diuino beneficio conseruatum esse.

Resp. Prior sententia, omnium est Orthodoxorum. Reliqua Patrum dicta, duplicem habent sensum. Aliquando ita loquuntur, respectu humanæ in Christo naturæ, & officij Mediatoris. Sic enim Pater maior est Christo, vt Christus ipse disertè dixit: & Patri subiectus est Filius, Philip. 2. Aliquando respectu originis & ordinis, inter personas diuinas: quarum vna originem ducit ex alia: & ordine Pater semper præfertur Filio, & Filius Spiritui sancto: vt in forma Baptismi docuit Christus. Est n. præstantius quid & dignius gignere quam gigni & mittere quam mitti. Atque hoc sensu Basilius interpretatus est verba Christi. Pater maior me est: quod scilicet Pater, qua Pater, maior sit Filio, qua Filius est, quia Pater genuit: Filius genitus est: non autem maior est Pater Filio qua Deus est, cum vna & eadem sit vtriusque Deitas: quæ seipsa maior & minor esse non potest: sed secundum hanc, æqualis est Filius Patri, vt idē Christus sæpe docuit, & Apostolus Philip. 2 confirmauit. Certè neque ego qua homo sum maior sum liberis meis, quatenus & ipsi homines sunt: quem tamen maiorem esse, qua Pater sum, illi non inficiabuntur. Eodem sensu, vt scriptum explicat, loquitur Zanchius in tribus Elohim. Quid igitur est hic antitheseos & contradictionis? Quod ex Hilario adducis de confessione Ecclesiæ, eam confitendo, Christum esse Deum, nihilominus Patrem solum esse verum Deum, confessam esse: id non alio sensu intelligi potest aut debet, quam quo Christus ipse intellexit cùm hæc verba ad Patrem fecit, Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, solum verum Deū, & quem misisti Iesum Christum. quo sensu autem illa protulerit verba Filius Dei: supra a nobis in primo genere Antithesium tuarum explicatum est. Sed lege etiam eum, quem aduersus nos citas Hilarium, in eodem libro de Trinitate nono, pag. 171. & iugulum tuum tanquam hominis blasphemi sentiet ictum mille carnificis. Inde enim euincit Hilarius, Filium istius Patris, qui est Deus verus, esse quoque verum Deum: imò illum eundem solum verum Deum qui de Patre prædicatur. Solus enim, nō ad personam Patris, quasi exclusa persona Filij: sed ad nomen Dei, hoc est, ad essentiam Dei, seu ad Deitatem, quæ vna & eadem est vtriusque, refertur: ac proinde, si Pater est ille solus verus Deus, propter essentiam: Filius quoque ex illo perfectissima natiuitate natus, propter eandem essentiam, vnus ille solus verus Deus, vna cum Patre necessariò fuerit. In eo namque (verba sunt Hilarij) quod ait, TE SOLVM VERVM DEVM, separari se à VERITATE DEI, per exceptionem SOLITARII [illegible] existimatur nempe ab Arianis:) cùm solus verus Deus, nisi se tantùm solitariū Deum, non patiatur intelligi. Et verè istud fides Apostolica nō patitur duos veros Deos credi: quia a naturæ vnius veri Dei nihil alienum. hoc est, quia nihil à natura vnius veri Dei alienum: naturæ eiusdem exæquâdum sit veritati. Non erit enim in Dei vnius veritate Deus vnus, si extra naturam vnius Dei veri alterius generis, & nō secundum natiuitatem naturalis sibi Deus verus existat. Sed vt in hoc ipso eodē dicto, non ambiguè ipse se in vnius Dei veri natura Deum verum professus esse intelligatur: à superioribus, huic tamen dicto continuatis atque iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat. Hęc ille. Et ita ex superioribus Christi sermonibus ad discipulos suos, euidentissimè demonstrat Hilarius: Filium vnà cum Patre, esse illum vnicum & solum Deū. cuius cognitio ad vitam æternam necessaria est. Hic est sensus verborum Hilarij: vt interim omittamus, quod ibi sæpe ideo Patrem, solum verum esse Deum prædicari in Sacris literis docet: quia solus est ingenitus, & a se ipso Deus: cùm Filius sit à Patre, eóque Deus de Deo: & Spiritus sanctus ab vtroque.

X. ANTITHESIS.

Ad vnum illum Deum Israelis non patet accessus sine Mediatore, & frustra inuocatur sine Mediatore.

Ex aduerso docent, Christum Dei & Mariæ Filium, neque tamen opus esse Mediatore vllo apud Christum. Quod si Christus est vnus ille Deus, & tamen nullo Mediatore opus est apud Christum. quis est ita amens, vt non intelligat, funditus euerti, quod fuit ab altera parte rectissimè asseueratum?

Resp. Quanquam in nomine Dei Israelis, Deus Israel propriè est ille Iehoua Elohim: sed [illegible] pro Patre accipitur, præsertim cum additur nomen Mediatoris. Ad illum sine hoc accessum nobis non patere, extra controuersiam est. Hunc autem inuocari a nobis posse & debere, sine alio Mediatore: nemo Christianam religionem professus, dubitat. Quomodo verò idē Christus & Deus sit, & Mediator, nos Patri simul, & sibi reconcilians: præterquam quod in tribus Elohim fusè explicatum est: supra etiam in responsione ad Antitheses primi generis, Antith. 15. non obscurè declarauimus. Sed velamen positum est super cor vestrum: vt Christum non cognoscatis, & mysteria Dei non intelligatis.

XI. ANTITHESIS.

Essentia diuina complectitur tres personas: estque tota in qualibet persona.

Contrarium est, quod rectè dicunt, Solum Filium induisse naturam humanam. Si enim tota essentia, est in qualibet persona, est quoque in Filio tota & iam non solus Filius assumsit naturam humanam, sed tota Trinitas. Id iam olim animaduertit Athanasius, in libello de vnitate fidei: metuens enim ne diuideretur Filius à Patre, & Spiritu sancto, coactus est fateri, Trinitatem totam nasci ex Maria, & Trinitatem assumere corpus, eò quod vnita semper sit Trinitas.

Resp. Neque Scripturæ dicunt, neque Patres docent, Essentiam diuinam, nēpe prout in ea tres subsistunt personæ, sibi sumsisse carnem, & factam esse hominem: neque etiam idem de Trinitate tradunt, sed tantū de Filio. Aliud item est, tota essentia diuina, & aliud, tota Trinitas. Tota essentia diuina, non simpliciter, sed quatenus est in Filio, vnita est carni [illegible] iuxta illud Col. 2. In ipso inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter: non autem tota Trinitas, cùm solus Filius factus sit homo. Idcirco & ineptum sophistam agis in argumentando: & calumniatorem in citando. Constanter vbique scripsit Athanasius secundum confessionem fidei Nicenæ, solum

Filium descendisse de Cœlis, & incarnatum, factum esse hominem. Itane sophistica & calũniis seducitis populos?

XII. ANTITHESIS.

August. in disput. contra Maximinum, concedit Patrem & Filium ita esse vnum, quemadmodum Paulus & Barnabas dicuntur vnum esse. 1. Cor. 3 hoc est, eiusdem naturæ, at duorum indiuiduorum.

Alij sic defendunt vnitatem Patris & Filij, vt sint non solùm eiusdem naturæ, sed etiam vnius eiusdemque indiuidui.

Resp. Rectè Augustinus, si rectè intelligatur. Simile adfert, vt discrimen ostendat inter essentiam seu naturã, & inter personas: sed simile non est planè res ipsa. Paulus & Barnabas, non solum sunt duo indiuidua, inter se distincta, sed etiam à se inuicem diuisa non sic in Deo: vbi personæ, licet inter se realiter sint distinctæ: nullo tamen modo diuisæ sunt, cum non sint finitæ. Paulus itẽ & Barnabas, eandem habent naturam specie, & ea re vnũ sunt, Pater, Filius & Spiritus sanctus, eandem numero, & ideo ὁμοουσίως, vnus simpliciter sunt Deus, non autem vnus specie Quinam scripserint, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse non solum eiusdem naturæ, sed etiam vnius eiusdémque indiuidui: non legi: nec etiam tibi credo, qui, vt video, mẽtiri soles. Sed si quid tale à viris piis scriptum reperitur: non aliter intelligi debet, quàm quod Pater, Filius, & Spiritus sanctus, eiusdem sint indiuiduæ naturæ.

XIII. ANTITHESIS.

Orthodoxi determinant, nulla ratione verum esse posse, aut dici, essentiam generari.

August. lib. 7. cap. 1. apertè dicit, Deum Patrem genuisse essentiam & Deitatem.

Resp. Primum est verum, si nomen essentiæ propriè: alterum non est falsum, si [illegible] pro persona accipiatur: quemadmodum accepit Augustinus & alij etiam non nunquam Patres, & illarum oratio sic resoluẽda est. Deus Pater genuit essentiam, hoc est, essentiam communicando, genuit Filium.

XIV. ANTITHESIS.

Pater est perfectus Deus.

Filius est sapientia Patris: & Pater esse non potest sine hac sua sapientia, aliàs Deus non esset, inquiunt orthodoxi. Atqui sic Pater negatur esse perfectus Deus, nisi Filius accedat. Sic igitur dicendum erat Trinitariis: Pater non est perfectus Deus sine Filio: & sic dicendo, sententiam suam ad viuum exprimerent, quam aliàs tenebris inuoluunt, metuentes, ne coarguantur à luce.

Resp. Quæ est ista tua consequentia? Si Pater est perfectus Deus, & Pater esse non potest sine Filio, qui est sapientia Patris, vt aiunt orthodoxi: Ergo de ipsorum sententia, nisi accedat Filius, Pater perfectus esse negatur: quæ inquam ista tua, ô inepte, sequela: Quasi verò dicant Orthodoxi, Filium qui est sapientia Patris, efficere, vt Pater sit perfectus Deus. Quòd Pater sit perfectus Deus, eius rei caussa non est, quia habet Filium: alioqui Filius non esset perfectus Deus, quia non habet alium Filium: & sic neque Spiritus sanctus: sed hoc est in caussa, quia nimirum habet perfectissimam essentiam: quæ etiam caussa est, cur Filium quoque perfectum Deum esse dicamus, sicut & Pater est: quia nimirum eandem habet essentiam. Hoc verò ex præmissis sequebatur. Ergo Pater perfectus Pater esse non potest, nisi perfectum, eòque eiusdem secum naturæ & essentiæ filium habeat. Est autem Pater, sicut verus perfectúsque Deus, propter essentiam: sic etiam verus perfectúsque Pater propter Filium. Filius ergo, eiusdem naturæ est cum Patre, eòque verus & perfectus cum Patre Deus. Vade ergo & discas melius argumentari.

Notandum præterea, caussam cur Filius sapiẽtia Patris vocetur non esse, quod Pater per Filium sit sapiens: est enim sapiens, sicut & potens, per suam essentiam, eòque se ipso id quod & de Filio & de Spiritu S. dicimus: sed duabus potissimum de caussis sapientia Patris vocatur: tum quia sicut [illegible] ratio, à rationali mente: sic etiam Filius à sapientissimo Patre genitus est: tum etiam quia per hunc Filium, se suamque bonitatem, potentiam, Maiestatẽ, Angelis & hominibus patefacit Pater iuxta illud Ioh. Deum nemo vidit vnquam: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis &c. Viden igitur Ariane, quantæ sint tuæ tenebræ: & eas à luce reuelari?

XV. ANTITHESIS.

Mediatorem oportuit esse non solum hominẽ, sed & Deum: alias non potuisset placare infinitã iram Dei aduersus peccatũ, ac pro eo satisfacere.

Iram Dei, contendunt placatam esse obedientiâ, quam Christus persoluit Deo, factus obediens vsque ad mortem crucis. Atqui huius obedientiæ Christi, lucẽtis in passione, ne minima quidem portio (vt ipsi volunt) ad diuinam eius naturam pertinet, sed tota in humana natura patiente hæret. Concedunt igitur Christum Mediatoris munus in natura humana peregisse: & sic vicissim destruunt, quod antea affirmarunt.

Resp. Passio in humana hæsit natura. Christus enim passus est, non secundum Deitatem, sed secundum carnem, vt Petrus & Paulus docuerũt: sed eius passionis vis a Deitate fuit, quia infinita: nisi enim sanguis Dei fuisset, expiari peccata illo minimè potuissent: ideo Apostolus dicit Deus sanguine suo, Ecclesiam acquisiuit: & alibi. Dominum gloriæ, fuisse crucifixum. Quomodo ergo passionis Christi, ne minima quidem (vt tu calumniaris) portio ad diuinam naturam pertinet? Imo totam, ad illam pertinere dicimus: quia persona, quæ passa est, Deus est: sed aliud est hærere in natura: aliud pertinere ad naturam: quæ tu pro tua imperitia confundis. Annon pertinebant ad Christum afflictiones, quas Ecclesia à Paulo patiebatur? Cur enim alioqui dixisset, quid me persequeris? non hærebant tamen in propria Christi persona, sed tantum in ipsius membris, hoc est, in fidelibus. Peregit ergo Christus (inquis) Mediatoris munus in natura humana. Si hoc munus est pati, & mori: concedimus: sed qui tamen peregit: fuit Christus, non homo solùm, sed & Deus: nec sola humana, verum etiam diuina voluntate peregit. Etsi enim in natura diuina non est passus: voluntate tamen diuina, voluit pati in carne. Num verò hoc est destruere, quod antea affirmauimus?

XVI. ANTITHESIS.

Christus quatenus est Mediator noster apud Deum, inferior est Deo: at quo ad naturam diuinam, est Deo per omnia æqualis.

Zanchius: dicimus Christum duplici ratione esse Mediatorẽ apud Deum: primùm quà æternus est Dei Filius, deinde qua homo. Hæc pugnant ex diametro. Si enim Mediator Christus, inferior est Deo, & non solum respectu naturæ humanæ, sed etiam diuinæ Mediator est, negatur Christus quoad naturam diuinam, Deo per omnia æqualis.

Resp. Prima propositione nihil certius. Quod etiam in altera de Zanchio refers Zanchius confirmat. Quod verò tu dicis hæc pugnare ex diametro, nempe Christum esse Mediatorem, non solùm qua homo, sed etiam quà æternus Dei Filius est & tamen Mediatorem inferiorem esse Deo: quia si Christus, inquis, est Dei Filius (qualem scilicet nos Orthodoxi prædicamus, nempe naturalem) fuerit ergo Patri per omnia æqualis: Si rursus idem quatenus Dei filius est etiam Mediator: fuerit igitur idem Christus quatenus Dei Filius (nota hic fraudẽ & calumniã) etiam Patre inferior, quia omnis Mediator inferior est illo, apud quem est Mediator: & ita erit æqualis, & non æqualis: quæ ex diametro pugnant: Quod inquã, dicis, hæc pugnare, tu verè tuã prodis ignorantiam: vt qui in Filio Dei nescias distinguere naturam ab officio: & discrimen facere inter hæc duo, quatenus Filius Dei naturalis hoc est respectu naturæ diuinæ & quatenus Mediator, hoc est, respectu officij Mediatoris quod non solùm vt homo, sed etiam vt [illegible] facit. Naturâ enim seu quatenus Filius est Dei naturalis, æqualis est per omnia Patri Filius: officio autem & quatenus est Mediator, inferior est Patre. Annõ potest homo aliquis, apud alium hominem officium Mediatoris facere? Num ideo ille Mediator, quia officio inferior est altero: negabitur alteri natura æqualis esse? Quid hæc inter se differunt, imperite?

XVII. ANTITHESIS.

Duæ naturæ in Christo arctissimè sunt copulatæ, quẽadmodũ anima & corpus in vno homine.

Natura humana in terris patitur, diuinam in Cœlo per-

bis perfusam esse inenarrabili gaudio, ac ne minimum quidem doloris sensum percepisse. Atqui altera hominis parte patiente, altera compatitur: habentque corpus & anima inter se communia prospera & aduersa, laeta & tristia. Id dum negatur de duabus in Christo naturis, negans eas arctissimè unitas esse: imò verò ipsa unio Filij Dei & hominis assumti in nihilum redigitur, sublata hac communione gloriae & humiliationis.

Resp. Similia non adferuntur quòd per omnia ei sint similia, cuius caussa adducuntur: essent enim alioqui idem, non autem similia: sed vt per clariora aliquo modo, quae sunt obscuriora, explicentur. Anima, vt per istam in simili intelligens est & volens. Num igitur propter vnionem cum corpore arctissimam, ipsum corpus fit intelligens, & volens? aut contra, corpus est mortale, ac fami & siti, frigori & aestui obnoxium: num igitur propter hypostaticam vnionem, mens quoque hominis fit harum passionum, & mortis particeps? Summa, vt defendatis Arianismum, vos in eorum quoque castra transire non pudet, qui diuinam in Christo naturam verè passam cum corpore fuisse, impudenter docent: cum tamen Arius, negando Christum esse verum Deum, diuinitatem esse passam minimè concesserit.

XVIII. ANTITHESIS.

Spiritus sanctus tam ab Ecclesia veteris, quàm Noui Testamenti, habitus est pro vno isto vero Deo cum Patre & Filio.

Refert Sozomenes lib. 5 cap. 8. Athanasium cum aliis quibusdam Episcopis Alexandriae conuenisse, & Spiritum sanctum in Trinitate comprehendisse: quibus verbis recens diuinitas Spiritus sancti arguitur, qui tum Athanasij ac Episcoporum autoritate, in aeterna diuinitatis solio collocatur. Ita augescente regno Antichristi, auctus est numerus Deorum. In Concilio Nicaeno duo veri dij sanciuntur his verbis: Deum de Deo, Deum verum, de Deo vero. Postea tertius accessit, Spiritu sancto in aeternae diuinitatis societatem recepto.

Resp. Quae ex Sozomene profers, ea peruerſam à te citantur. Lector ergo legat quae ab illo fideliter narrantur, lib. 5 c. 12. Interea multarum ciuitatum Episcopi, Alexandriam conuenientes Nicaena dogmata cum Athanasio & Eusebio confirmant, & Spiritum sanctum & Patri & Filio coessentialem esse confitentur, ac Triadem nominant. Eandem historiam refert Ruffinus lib. 1. c. 29. Additur sanè inquit in illo Concilio Alexandrino de eo etiam de Spiritu sancto plenior disputatio, vt eiusdem substantiae ac deitatis, cuius Pater & Filius, etiam Spiritus S. crederetur, nec quicquam prorsus in Trinitate aut creatum aut inferius, posteriusue diceretur. Itane tu ex his verbis inferre audes recentem tunc diuinitatem Spiritui S. attributam, eumque humana autoritate, in aeternae diuinitatis solio collocatum fuisse? Confitentur inquit Sozomenes, Spiritum S. Patri & Filio consubstantialem esse: antea ergo crediderunt. Vnde verò? nisi ex verbo Dei. Ideò Ruffinus ait, pleniorem praecessisse disputationem. Disce ergo fidelius citare Patres, & prudentius ex eorum dictis argumentari.

XIX. ANTITHESIS.

Spiritus (sanctus inquiunt) ab aeterno procedit à Patre & Filio, & procedendo, Patris & Filij essentiae fit particeps. Id probant dicto Christi, Iohan. 15. Mittam vobis Spiritum sanctum, qui à Patre procedit.

Beza in commentario super hunc locum, negat Christum loqui de essentia Spiritus sancti, & intelligit verba Christi de virtute & efficacia Spiritus sancti in nobis. Atqui hoc vnicum est testimonium in toto Biblio, unde Trinitarij hactenus probare sunt conati aeternam processionem Spiritus sancti. Eo igitur sublato tollitur id, quod multis seculis de Spiritu sancto fuit creditum. Quis verò non miretur Bezam nihilominus prauam opinionem semel conceptam retinere, ac nequaquam errorem vna cum maligno erroris fundamento, & quidem abs se euerso, abijcere?

Resp. Beza magnus est vir & verus Dei seruus, deque Ecclesia optime meritus: sed diuersa illa interpretatio nullum facit praeiudicium veritati. Quae nos quoque de hoc loco Ioh. 15. scripsimus in De tribus Elohim. pag. lib. 7. cap. 1 loco 6. adductis Iustino etiam primis & Tertulliano, ea iudicio Ecclesiae verè Catholicae subiicimus: atque eximium illum Dei seruum, quae est singularis eius pietas atque modestia idem facere, mihi dubium non est: nec cuipiam vero bono esse debet. Quòd autem Beza non propterea mutarit sententiam, vel potius fidem de Deitate Spiritus sancti, quid inde est? quia ex aliis infinitis Sacrae scripturae testimoniis optimè nouit, rem ita se habere: de quibus & nos toto eodem libro septimo. Si nihil aliud haberē, Baptismus in nomen etiam Spiritus sancti, mihi satis esset: quia nemini obsignari possunt aut debent fideles, quam Iehouae: At tam Spiritui sancto, quàm Patri, nos Sacramento Baptismi obsignari voluit, & iussit Dominus Iesus.

XX. ANTITHESIS.

Lombardus affirmat, nullam pene literam esse in Scriptura, vnde Trinitas eliciri non possit.

Eccius in locis communibus dicit, Trinitatem nulla ratione probari posse è sacris literis, sed traditionem esse Ecclesiae.

Resp. Lombardus hyperbolicè locutus est: Eccius, si verum est, quod refers, quod vix credo, impie & imperite. Quid verò hoc ad rem?

XXI. ANTITHESIS.

Zanchius, & alii assertores Trinitatis, testimonia non pauca ex veteri Testamento depromunt quibus probent, tres esse personas in vna diuina essentia.

Cyrillus lib. de Trinitat. legalis eruditio praedicat quidem, quod vnus sit Deus, at nullo modo dilatat Diuinitatis naturā ad Trinitatem personarum, nec iterum congregat ad vnitatem. hoc enim nos noua docuit scriptura.

Resp. Zanchius fecit, quod & Patres & Cyrillus ipse quem citas. Vt alia infinita testimonia omittamus, eiustatis caussa: an non initio illius tertij libri Dialogorum de Trinitate cum Hermia, pag. 358. ait Cyrillus Baruchum quasi digito demonstrare, praeter Patrem, ipsum etiā filium esse illum Deum, qui per Prophetā dixit. Ego Deus, & non est alius praeter me? Quomodo hoc docet ex Baruch citatis illius Prophetae verbis ex cap. 3 Hic Deus noster, non reputabitur alius pro alio. Inuenit omnem viam disciplinae, & dedit eam Iacob puero suo & Israel dilecto suo. Posthaec autem supra terram apparuit (Sic enim legit Cyrillus) & cum hominibus conuersatus est. Quod ergo postea pag. 366. de legali eruditione & noua scriptura subiecit illud comparatiue intelligendum est: quod nimirum doctrina de Trinitate longè clarius & copiosius, in nouo quam in veteri Testamēto tradatur. Explicat enim dictum Apostoli ad Phil. 3. vbi cognitionem Christi, quā Euangelium affert, vocat supereminentem cognitionem. Et ait praeter alia. Ponebat (Apostolus) cognitionem Christi meliorem incomparabiliter veteri legali doctrina, & praestantiorem nominat: rudera que arbitratur ea, quae in lege. Et cùm Hermias dixisset, Christum vt verum vnumque cum Patre Deum, fuisse praedicatū per antiquas Scripturas, quomodo igitur cognitio Christi praestantior sit & eminentior veteri legali: respondit Cyrillus in haec verba: Multò melior est, & transilit primam, manifestiorem enim habet narrationem: & ad scientiam dilatatur, legi incognitam. Etenim & ipse noster sacrorum dux Moses precabatur sanè diligenter, vt euidentem (Nota haec Ariane) & absque vmbra scientiam Dei assequeretur, &c. Continebatur ergo cognitio Trinitatis in veteri Testamento, sed obscura respectu Euāgelij, & sub vmbris tradita fuit. Atque quies ait Cyrillus de legali: nullo modo dilatat Diuinitatis naturam ad Trinitatem secundùm subsistentiā. Aliud verò est dilatare, hoc est, clare & copiose explicare: aliud nullo modo adferre, & indicare. Hic igitur nulla contradictio.

XXII. ANTITHESIS.

Ex primis sacrorum Bibliorum verbis: In principio creauit Deus (Elohim) Coelum & terram: Orthodoxi magno consensu eliciunt Trinitatē in vna essentia, quia vox Elohim plurale est, verbum verò creauit, singulare.

Caluin. in Gen. c. 1. Mihi parum solida videtur tanta rei probatio. Monendi itaque sunt lectores, vt sibi à violentis eiusmodi glossis caueant. Putant illi se habere testimonium aduersus Arianos, ad probandam Filij & Spiritus sancti diuinitatem. Interea se inuoluunt in errorem Sabellij, quia

Postea sequitur: Et Spiritus Dei (Elohim) ferebatur super aquas. Hic nulla erit personarum distinctio & Spiritus erit sui ipsius Spiritus. Mihi igitur satis est, quod pluralis numerus, Dei virtutes sonat, quas in creando Mundo exeruit. Hac Caluinus. Praeterea habeat Orthodoxi inter alias, hanc quoque regulam interpretanda scriptura quòd videlicet nomina quae dignitatē significant, pluraliter vsurpentur, ad ampliorem honorem, cuius regula mirum est eos penitus oblitos.

Resp. Solidum esse argumentum, ex nomine Elohim, & Iehouae, ad probandam in Deo pluralitatem personarum, & vnitatem essentiae: & meras esse nugas, quae adferuntur ex Grammaticis Hebraeis de virtutibus Dei multis, & de dignitate, quae per nomina pluralis numeri significetur: abundè in libris de tribus Elohim demōstrauimus. Quòd alii aliter sentiant, hoc nihil praeiudicat veritati Ecclesiae Catholicae.

XXIII. ANTITHESIS.

Quod Gen. 19. leguntur tres viri apparuisse Abrahamo, quos tamen velut vnum compellat: ex eo Patres omnes ac multi neoterici deriuant tres personas vnius diuinitatis.

VVolffg. Musc. super hunc locum: Persona illa tres sancta triadis persona nō fuerunt, nec Abraham eas hoc loco habuit, quod ex historia est manifestum. Erant Angeli, quia sic nominantur, praesertim cùm dictū duo ex his, delebimus locū istum, quia ascendit clamor eorum coram Domino, & misit nos Dominus ad perdendum eum. Quòd Abraham eas pro tribus personis Diuinitatis non habuerit, nec in iis tres personas triadis considerarit, ex eo liquet, quod officia humanitatis talia illis obtulit, qua nemo poterat Deo, nisi prorsus insanus, offerre ac destinare. Vnum autem ex tribus compellat, quia caeteris praestantior appareret, & aliorum nomine loqueretur. Ipsa verò adoratio, fuit corporis incuruatio, ac humanus quidam ac ciuilis honor, quo solebant homines honesti excipi.

Resp. Quod dicis Patres omnes, valde audacter ais. Sed inter illos tres, fuisse Filium Dei, Deum: plures testificantur: quanquam & ii ab Augustino refutantur, de Ciuitate Dei, lib. 16. cap. 29. Quid verò ex hac interpretum diuersitate, aduersus veritatem concludi potest?

XXIV. ANTITHESIS.

Verba Psalmi 2. Filius meus es tu, Ego hodie genui te: Augustinus & alii permulti sic interpretantur: hodie, id est, ab aeterno.

Calu. friuola est Augustini argutia, qui hodie aeternum fingit.

Resp. Licet illud hodie, non significet aeternitatem: dicto tamen illo, Filius meus es tu, probari Christum Filium esse Dei, omnibus Angelis, nemine excepto, praestantiorem: euincit Apostolus ad Hebr. 1. Vbi de Deitate Christi agit. Ad quem enim Angelorum dixit, Filius meus es tu? Caluino etiam sic explicante. Quid Caluino? imò Patribus & doctis omnibus.

XXV. ANTITHESIS.

Ex Psalm. quoque 33. Verbo Domini coeli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum: educunt tres personas Deitatis.

Bucerus dicit, Verbo idem significari, quod solo iussu, & Spiritum oris & verbum pro eodem dici, vt Esa. 11. percutiet terram virga oris sui & Spiritu labiorum suorum interficiet impium. Vult igitur dicere Bucerus, non agi hic de tribus personis, sed extolli his verbis Dei potentiam, qui suo verbo, hoc est, solo iussu, imò simplici nutu condere potuerit Coelos cum toto eorum apparatu.

Resp. Ad hanc respondetur, quod etiam ad 23. & Bucerus rectè sensit.

XXVI. ANTITHESIS.

Trinitati suae stabiliendae accommodant visionem quae describitur Esa. 6. Vbi Angeli ter clamant, sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum.

Caluinus negat firmum esse hoc testimonium, & dicit ternario numero perfectionem notari, vt in aliis locis scripturae. stē indefessam assiduitatem Angelicarum laudum, cuius inexhaustam materiam suppeditat Dei sanctitas.

Resp. Etsi vox SANCTVS, ter repetita, Trinitatē personarū in Deo minimè probet: ex toto tamē illo cōtextu Prophetae eam demonstrari, liquet ex Ioh. 12. vbi de Christo Filio Dei locum illum interpretatur: In Actis autem capite vltimo, de Spiritu sancto Apostolus. Sed tu inique, omisso frumento, arripis paleas, vt insultes Ecclesiae.

XXVII. ANTITHESIS.

Et quod Micheae 5. scriptum est, Egressus eius à seculo, à diebus aeternitatis, ex eo probant aeternam Diuinitatem Christi.

Caluinus affirmat, Prophetam non loqui de essentia Christi, sed de efficacia, secundum quam ab initio Mundi praesens fuit in sua Ecclesia.

Resp. Neque illo Micheae dicto nititur fides nostra de aeterna Filii generatione: quid igitur concludis? Falsamne esse doctrinam nostram de vera Filii aeternitate?

XXVIII. ANTITHESIS.

Apud Iohannem: In principio erat sermo, Trinitarius idem est, ac si scriptum esset, ab aeterno erat sermo.

Gualterus: Vox principii aeternitati nequaquam conuenit. Cùm enim aeternum dicatur, quod principio & fine caret, quomodo principii nomine declarari potest?

Resp. Licet nomen principii, non significet aeternitatē: ex dicto tamen Ioh. vera Filii aeternitas manifestissimè demonstratur. Si enim sermo erat iam in ipso principio, cū Mundus crearetur: fuit igitur ante Mundi creationem, eoque ante omne tempus: & ea re in ipsa aeternitate, quādo ante tempus, nihil fuit nisi aeternitas.

XXIX. ANTITHESIS.

Et quod eodem capite habetur, omnia per ipsū facta sunt, ex eo colligunt, Christum vnà cū Patre operari, ideoque eiusdem esse potentiae ac honoris.

Origenes super hac verba: Si omnia per sermonem facta sunt, non à sermone facta sunt, sed ab eo qui est sermone maior, quem quis alium dixerit, quàm Patrem ipsum?

Resp. Verba Iohannis clariora sunt, quàm vt vllius sophisticae nebulis obscurari possint. Origenes indicat fontem, à quo: sed nunquid negat per Λόγον omnia esse condita? Et maiorem vocat patrem eo sensu, quo etiam (vt suprà ostendimus) Basilius illud interpretatur, Pater maior me est.

XXX. ANTITHESIS

Deus, inquit Paulus Act. 20. redemit Ecclesiam proprio sanguine. Est igitur Christus vnus ille Deus, aiunt Trinitarii.

Erasm. in paraphrasi: Deus adeo charam habuit Ecclesiam vt eam sanguine filii redimere non sit dedignatus. Hac interpretatio concinna est, & congruit cum aliis scripturae locis. Quicquid enim Deus agit per Christum, perinde habendum ac si ipsemet ageret, eo quod Christus, quicquid agit, Dei voluntate ac mandato agit.

Resp. Odium Christi eò vos adducit, vt aperta Sacrosancta scripturae de Christo testimonia, nimis violenter & vos & quicunque vestrae fuerunt, aut sunt farinę torqueatis. Quae grammatica docuit Erasmum, suo significati Alienum, aut tanquam suum?

XXXI. ANTITHESIS.

Ea loca, in quibus Christus disertè dicitur Deus maximè vrgent orthodoxi, ad confirmandam ὁμοουσίαν ac aequalitatem Christi cum Deo, veluti sunt Ioh. 1. Sermo erat Deus, & Ioh. 20. Dominus meus & Deus meus. Imprimis verò quòd Ro. 9. dicitur: Deus super omnia benedictus in secula.

Erasm. in Annot. passim: Ariani non negant Christum esse Deum, imo magnum Deum fatentur, tum ob naturae praestantiam, tum officii ac operum dignitatem. At non concedunt esse vnum illum Deum, nec vsquam in scriptura vnum Deum appellari aiunt, cum hic honor proprius sit patris

lebat.

Iohan.17. 1. Cor.8. Ephes.4. Eò igitur vsque extollunt Christum, vt sit Dominus ac Deus omnium Angelorum ac hominum: Pater verò non solum Angelorum & hominum, sed ipsius etiam Christi, quemadmodum Iohan.20. & Ephes.1. diserte appellatur: & ideo solus altissimus dicitur Luc.1. Act.7. vt potè cui omnia subsint, nil par. Et Iohan.10. appellatur maior omnibus sine exceptione. Est igitur inter hæc ingens discrimen, quòd Christus dicitur Deus, Pater verò vnus & solus Deus. Nec quicquam derogatur vnitati Dei, si Christus cognoscitur Deus & Dominus Angelorum & hominum. Quicquid enim manet sub vno Deo, & ad Dei vnius altitudinem non assurgit, eo non impeditur vnitas Dei, nec plures dy inuehuntur: immò verò eminentius gloria vnius Dei e nulla re alia magis perspicitur, quàm quod sub se habet filium potentissimum ac sapientissimum, cui imperet, ac cuius virtute opera præstantissima efficiat. Quod ad locum attinet Rom. 9. confirmat Beza Christum ibi Deum dici super omnes Prophetas & Patriarchas, de quibus ibi mentio fit, ne quis suspicari posset, Christum esse instar vnius ex illorum numero, ex quibus secundum carnem natus est, ideo Deum eum reddit super omnes, non vt alij interpretes, super omnia. ita confirmat hoc gradu, vt Christus sit Deus Ecclesiæ veteris ac noui Testamenti, Pater verò etiam Deus Christi & consequenter omnium qui sunt Christi.

Resp. Audetis etiam hæc disertissima Apostolorum testimonia Arij sophismatis ex Erasmo eludere: Interpretationes illæ (Christum esse Deum non natura sed ob naturæ (creatæ tamen) præstantiam, & ob officij & operum dignitatem: nullo modo admitti possunt, nec debent: quippe quæ propter Arianorum, non autem à Spiritu sancto profectæ sunt. Vbi enim vnquam in sacra scriptura has, vel expressas vel aliqua circumstantia indicatas, quemadmodum cum aut Angeli, aut homines nomine Elohim & Dei appellantur, reperies? Cùm igitur Christus ab Apostolis simpliciter Deus, Deus magnus, Deus super omnia benedictus, Deus denique verus appelletur: quæ nam est vestra ista impia temeritas, superba quæ audacia, vt eum præstantia quadam duntaxat supra reliquas creaturas, & officio, operúmque dignitate, non autem natura Deum esse cum Ario interpretemini?

2. Istam certè interpretationem nullomodo admittere potest nomen veri Dei, quo Christus 1. Iohan 5 appellatur: Verus enim Deus esse non potest, qui diuinam essentiam atque naturam in se non habet, vt sit ipsa diuina essentia, proprio subsistendi modo subsistens: quemadmodum neque verus homo ille esse dici potest, qui non habet humanam in se naturam.

3. Neque etiam eandem ferre potest explicationem nomen Filij vnigeniti. Si enim est genitus non ergo creatus & factus: Et si ex Patre genitus est, eiusdem ergo cum eo est ousiæ: Et, si vnicus est Dei filius ex Deo genitus: ab hac ergo filiatione (vt ita loquar) & ab hac genitura excluduntur Angeli, omnésque homines. Quomodo ergo fuerit vnigenitus Dei filius, propter excellétem eius naturam creatam: aut propter officium, & per gratiam, operúmque præstantiam? Nam etiam Angeli propter præstantiam naturæ omnes filij Dei, & Dij vocati fuerunt. Et Moses propter officium, Deus Pharaonis appellatus est: & ad principes iudicésque: Ego dixi, Dij estis, inquit Dominus, & filij Excelsi omnes: & nos omnes filij Dei vocamur & sumus per gratiam adoptionis & regenerationis. Si ergo vnigenitus est Dei Patris Filius: alio excellentiori modo, quā vel Angeli, vel homines, Filius Dei appelletur, & sit, necesse est. Quare non præstantiâ naturæ creatæ, neque gratia, neque officio tantum modo, Filius Dei & Deus esse prædicatur. Quo igitur modo? Naturâ: alius enim modus non restat. Nam si excipias, ideò sic appellari, quòd licet alij quoque Angeli præstantissimā habeant naturam, ipse tamen longè præstantiorem acceperit: nihil dixeris. Magis enim & minus, non variant speciem: nec quod vnus meus filius plus quàm alius acceperit ingenij, hoc efficiet, vt ideò sit vnigenitus, vel magis homo, quàm alter. Idem de præstantiori officio, atque gratia, deque præstantioribus operibus si quis obijciat, dictum esto.

4. Vicissim & Patris nomen propriè acceptum (sicut cùm Deus Pater Christi dicitur, accipiendum est,) etiam istam interpretationem vanissimam esse demonstrat. Sicut enim homo alterius hominis pater dici propriè nequit, nisi illum è sua genuerit substantia: Sic neque Deus, pater Christi vocari propriè potest: si iste Filius è substantia Dei genitus non fuerit, vt non officio, aut gratia aliave ratione, quàm natura, non minus quàm Pater, Deus sit. Deū autem Patrem, Patrem Christi propriè vocari, eúmque & Christum proprio Dei Filiū in Sacris literis appellari, præter alia & argumenta & testimonia, quæ alibi attulimus, hinc etiam euinci posse arbitror: quia, quod impropriè de vno aut de multis dicitur, illud de aliquo propriè prædicetur oportet: & quod vnius ratione impropriè, idem alterius ratione propriè vocabitur. Atqui Deus Angelorum & hominum pater esse impropriè dicitur: quando è propria substantia illos non genuit: aliquis igitur alius sit omnino, cuius causa, Deus propriè dicatur Pater: & per consequens qui propriè sit Dei filius, & ex eâ eo natura Deus. necesse est. Quis autem ille fuerit: si non est Dominus noster *Iesus Christus*, qui vnigenitus Dei filius appellatur: qui quæcunque sunt Patris, sua quoque esse: & quæcunque operatur Pater, eadem se quoque operari, seque vnum esse cum Patre prædicauit?

5. Quid, quod ipsamet ista testimonia quæ affers, tuam istud commentum refellunt? De quonam Iohannes ait, *Et Deus erat Verbum*? De illo, quem æternum esse demonstrauit, dum in principio creationis rerum quæcunque illæ sint, erat, hoc est, subsistebat: ante enim illud initium nil fuit, nisi quod verè æternum est: nihil autem verè æternum est, nisi verè & natura Deus: Adde quod de illo λόγῳ loquitur, quem minimè factum esse docet, cum ait, Omnia per ipsum facta esse, & nihil esse factum, quod per ipsum factum non sit. solus autem ille, qui natura Deus est, omnino factus non est. Quomodo ergo λόγος, de quo Iohannes loquitur, non natura sed creatæ tantùm substantiæ excellentia, & officij operúmque dignitate Deus à Iohanne vocari, dicere potes? Hunc verò paulò post, vnigenitum à Patre vocat: Quid autem tum ex voce vnigeniti, tum ex voce Patris propriè accepta euincatur paulò ante dictum est. Quod Thomas dixit de Christo, Dominus meus & Deus meus (nempe, Tu es,) allusit ad illud, *Deut* 6. Iehoua Elohenu. Nomen enim Iehouæ semper vocarunt & pronuntiauerunt Euangelistæ, secuti septuaginta interpretes, Κύριος: sed Thomas Hebraicè est locutus: Ideò Christum suum vocat Iehouam. Neque verò vnquam Iudæis licuit quempiam suum & Dominum & Deum appellare, nisi qui natura verus est *Iehoua*. Cū ergo Thomas Christum, suum esse dixerit, & Iehouam, & Elohim nec id faciendo contra mandatum Dei fecerit. Tunc Christum à Thoma non nisi præstantia naturæ creatæ & officij operumque dignitate Deum, agnitum fuisse, concedes?

Quod etiam Paulus vocarit Christum Deum super omnia benedictum id non alio sensu accipi potest, quam quo ipse Apostolus alibi eum appellat *Deum* magnum: & cum in quo inhabitat πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς: & qui est ante omnia, (creata) id est verè æternus, & per quem omnia (nulla re excepta) condita sunt: qui non est conditus. Quis autem est huiusmodi, Tu Deum natura esse negabis? Quod ais ex Iohan 17.1.Cor 8 Ephes.4 hoc esse proprium Patris, vt sit vnus ille verus Deus, quam tu turpiter hallucinaris, suprà in explicatione horum testimoniorum perspicuè demonstratum est: nec vides miser, quoties scriptura vocat Christum, Dei Patris filium, eúmq; vnigenitum: toties inde euinci, nobisque a Spiritu sancto demonstrari, filium esse eiusdem naturæ cum Patre: si quidem nomen Patris & Filij, vt accipi necesse est, propriè accipiantur.

Deum Patrem, Deum Christi appellari, quis negeti sed quando, & quo sensu, videndum est. Num aliquando ante assumtam carnem: nunquam: sed tantùm postquam factus est homo. Non ergo simpliciter, sed κατά τι, respectu videlicet humanæ naturæ, Deus Pater, dicitur esse Deus Christi: Pater autem eius, propriè, respectu diuinæ: & vero etiam per gratiam vnionis hypostaticæ, respectu humanæ. Ideò non simpliciter dixit Christus, ascendo ad Deum meum, sed etiam ad Patrem meum: & quidem priori loco, ad Patrem, deinde ad Deum: quia ab æterno fuit eius Pater, in tempore autem eius Deus *Ioh*.20. Neque dixit ad Patrem nostrum: sed primò Meum: deinde, Vestrum: quia alia ratione Pater est Christi, alia Pater est Apostolorum & noster. Christi est, per æternam generationem, eoq; per totius naturæ suæ communicationem: noster autem per gratuitam adoptionem, & per spiritualem regenerationē.

De vocabulo *Altissimi*, suprà dictum est: & filium quoque vocari Altissimum, abundè demōstratum: quo & illud Zachariæ ad filium suum Ioan. Baptistam, Et tu puer, Propheta Altissimi (hoc est, Christi) vocaberis: præibis enim ante faciem eius. Cum Christus de Patre dixit, Maior omnibus est, id est, potentior: si simpliciter se quoque cum omnibus creaturis, vt tu vis, minorem & impotentiorem fecit Patre: cur ergo mox subiecit: Ego & Pater vnum sumus? Quid est enim, vnum sumus, nisi eiusdem potentiæ? Hoc demōstrat conclusio Syllogismi. Ergo si nemo potest rapere oues de manu Patris, quia maior, id est, potentior omnibus est: ne-

Caluini verba in Philip. c. 2. in illum Apostoli locum, *Qui cum in forma Dei esset, &c.* Nemo, inquit, non videt Paulum huc vsque de Christi gloria tractare, quæ ad amplificandã eius submissionẽ pertinet. Et mox: Porrò inquit in his verbis claré asseri æternam eius Diuinitatem, qui non videt, prorsus cæcus est. Nec satis verecundè Erasmus, qui tam hunc locum, quam alios similes eludere suis cauillis conatur. Fateteur quidem vbique Christum esse Deũ: sed quid me iuuat orthodoxa eius cõfessio, si nulla scripturæ autoritate fulcitur mea fides? Fateor sanè Paulum de Diuina Christi essentia non facere mentionẽ. sed non sequitur propterea, quin locus ad profligandam Arianorum impietatem sufficiat, qui fingebant Christum Deũ creatum, & Patre minorem: consubstantialem negabant. Vbi enim æqualitas cum Deo absque rapina, nisi in sola essentia Dei? Manet enim semper idem Deus, qui per Iesaiam 48. 11. clamat: Viuo ego, non dabo gloriam meã alteri. Forma figuram significat, vel apparentiam, vt vulgò loquuntur. Id quoque fateor. sed an extra Deum reperietur talis forma non fallax neque ementita? sicut ergo à suis virtutibus cognoscitur Deus, & opera eius testimonia sunt æternæ eius Diuinitatis. Rom. 1. 20. ita hîc Diuina Christi essentia probatur ex Christi maiestate, quam æqualem cum Patre habebat, antequam seipsum humiliaret. Mihi certè ne omnes quidem diaboli hunc locum extorquebunt: quia in Deo firmissimum est argumentũ à gloria ad essentiam, quæ duo inseparabilia sunt. Videat ergo Lector, qua fide ab hoc Ariano docto torũ virorum dicta citentur. Eadem etiam fide retulit, quod citat ex Instit. lib. 2. cap. 13. sect. 2. Caluini verba hæc sunt aduersus Marcionem, qui ex verbis Apostoli Philip. perperam intellectis, Christo phantasticum, pro vero & humano corpore affinxerat. Sed nimirũ inquit expendit, nempe Marcion, quid illic agat Paulus. Non enim quale sibi sumpserit corpus Christus vult docere, sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse, nisi quod erat abiecti contemtique hominis. Nam vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem ostendit quum Deus esset, potuisse Mũdo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo & sponte seipsum exinanisse: quia se imaginem serui induit & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hîc certè nõ docet quid fuerit Christus: sed qualiter se gesserit. Hæc ille. Etsi ergo Apostolus in toto illo contextu sibi non proposuerit docere quid fuerit Christus, sed quam humiliter se gesserit, vt suo exemplo nos quoque ad submissionem excitaret: interim tamen quid etiam fuerit & sit, Verus scilicet Deus & verus homo, Apostolum docuisse de Caluini quoque sententia manifestum est.

XXXIV. ANTITHESIS.

Et quod ibidem sequitur, datum esse Christo nomen super omne nomen, vt in eius nomine flectatur omne genu: inde quoque magno consensu filij & patris ὁμουσίαν ac æqualitatem asseruit.

Erasmus. Quemadmodum à Deo Patre proficiscitur omnis gloria filij, ita in Patrem redundat. Vult igitur Erasmus cũ Paulo dicere gloriam filij in hunc fine spectare, vt seruiat gloriæ Dei. Cùmque gloria filij non in ipso filio tanquam vltimo fine subsistat, sed altius supra se assurgat semper ad gloriam Dei Patris: necesse est, vt gloria Patris multò sublimior sit gloria filij, cùm non solùm angeli & homines, sed etiam ipse filius cum omni sua dignitate, Patris gloriæ velut supremo ac vltimo fini seruiat. Et certè quemadmodum Deus Pater primus est, atque vnicus fons, ex quo manant omnia, tam filius, quàm quæ sunt per filium: ita ordo iustitiæ postulat, vt quoque vltimus sit finis, ad quem omnia velut ad supremam originem redeant.

Resp. Quid Erasmus senserit de Christo, noui ipse: Testimonia verò Scripturæ de æterna eius Deitate & gloria quomodo ille contra orthodoxorum Patrum sententiam interpretetur, norũt omnes, qui eius scripta legerũt. Quod autem hic ex illo adfers, omnem gloriã filij, sicut a Patre proficiscitur sic etiam in Patrẽ redundare: illud nihil cõtra nos facit. Cũ enim duplicem a Patre gloriam habeat Christus, vnam æternã & [illegible], quæ eadem planè est cũ gloria Patris, de qua Ioh. 17. & alibi: alteram temporariã, quæ illi vt homini post resurrectionem, & propter humilitatem atque obedientiã vsque ad mortem accessit, de qua Phil. 2. Heb. 2. & alibi: vtranque in Patrem redundare, ingenuè profitemur & prædicamus. Nam primùm quidem quòd Christus Filius Dei sit naturalis, eiusdem cũ Patre essentiæ, hoc habet a Patre in æterna sui generatione, atque gloriã Patris celebrat: nam hæc gloria spoliat Patrẽ, qui cum que Filiũ naturalẽ esse Deũ negat, & per consequens, Patrem verum & naturalem esse Filij Patrẽ. Deinde verò quod idem Christus etiam vt homo ad tantam euectus sit gloriam, quantã iam in cœlo sedens ad dextram Patris in sua humana habet natura, finitã quidem illam, tamẽ numeris & modis omnibus perfectam: hoc quoque habet à Patre, & in Patris itidem gloriam cedit, vt Apostolus Phil. 2. & alibi docet. Siue ergo de prima æterna & consubstantiali siue de altera, quã accepit in tẽpore tanquam homo, siue de vtraque simul, dictum Erasmi intelligatur, illud nihil cum doctrina Ecclesiæ de gloria filij pugnare, quis non videt? Cæterùm quòd tu tanquam Erasmi interpres, negata prima & essentiali gloria atque gloria dicta nulla, verò altera, quæ illi, vt homini, in tẽpore accessit, tertiũ gloriæ genus, gloriam nimirũ creatæ & finitæ, nescio cuius Deitatis, affingis Christo: istud tanquã tuũ, imò diabolicum inuentum cum tota Ecclesia Catholica reijcimus. Locus autẽ Phil. 2. manifestus est: futurũ tandem aliquando, vt omnes creaturæ mente præditi impij etiam omnes, omnésque etiam hostes, è quorũ numero vos quoque estis ô Ariani, hunc Iesum Christum, velint nolint, verum esse Deum, hoc est, Iehouam confiteantur: eique tanquã tali genua flectant: secundùm Iesaiæ vaticiniũ c. 45. vbi Iehoua ait, Mihi flectetur omne genu: id quod Apostolus in gloriam Dei Patris cessurum dicit: quia sicut qui non honorat Filium, nõ honorat Patrem, ait Christus Ioh. 5. sic contra, qui honorat Filium, honorat Patrem. Allusit enim procul dubio Apostolus ad illud Christi Ioh. 5. Pater omne iudicium dedit filio: vt omnes honorent Filium, sicut honorant Patrẽ: eõque, eodẽ quo & Patrem, honore illum afficiant: qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Quis est iste honos? vt sicut Patrem, sic etiam Filium agnoscamus & confiteamur verum esse Iehouam, eóque illi flectamus genua. Hãc ob causam volet Pater, vt tandẽ in fine Mundi, Filius ipse carne visibili vestitus, summa cum maiestate è cœlo veniat ad iudicandum viuos & mortuos: vt omnes etiã impij, ex illo glorioso aduentu, & iudicã sui officio, eum verum esse Dei filium, verúmque Mundi Dominum, & Iehouam cognoscentes, genibus flexis vel inuiti, vt reprobi & cacodæmones hostésque eius omnes, debito etiam honore afficiant. Sic enim in Filio honorabitur, & adorabitur & glorificabitur Pater. Hoc est, quod hîc ait Apostolus: futurum hoc in gloriam Dei Patris. Videte ergo quid agatis miseri homines. Qui Christum, tanquam verum, naturalémque Dei filium nunc sponte, idque cum vestra salute, adorare recusatis: Vos certè tandem inuiti, ad æternum exitium vestrum id facere cogemini.

XXXV. ANTITHESIS.

Cùm Paulus inquit Tit. 2. Expectantes beatam spem & apparitionẽ gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi: Beza vtrumque ad Christum trahit, reprehendens eos, qui posterius solùm Christo tribuunt, prius Deo Patri.

Calu. dubium est, coniunctim ne hæc sint legenda, an verò de Patre & Filio disiunctim. Postea sic explicat: Paulus de reuelatione gloriæ magni Dei locutus, mox Christum adiungit, vt sciremus in huius persona, fore illam gloriæ reuelationem.

Resp. Opponis Caluinum Bezæ, quasi ij duo magni viri de huiusce Apostolici loci intelligẽtia inter se dissentiãt. Sed falleris miser. nihil. n. hîc Beza contra Caluinum scripsit: sed tantùm, quod Caluinus dixerat sibi esse dubiũ, illud enodauit Beza. & vna cum Patribus aduersus Arianos tam nomen τοῦ μεγάλου θεοῦ, quam nomen σωτῆρος ad nomen [illegible] referendum esse, luculenter demõstrauit: idque iis duabus potissimũ rationib. primùm quidẽ, quia de eodem hæc duo apud Apostolum prædicantur, cui etiam nomen ἐπιφανείας attribuitur: nomen autem ἐπιφανείας, aut etiam παρουσίας nunquam Patri, semper autẽ Filio in S. literis attribuitur. Deinde quia vno articulo τοῦ, connectitur vtrũque nomẽ, & μεγάλου θεοῦ & σωτῆρος ἡμῶν. Sicut ergo cũ de Patre legimus apud eundem Apostolũ, [illegible], vtrumque nomen ad vnam Patris personam referimus, nõ autem ad duas: id quod facere cogeremur, si legeremus [illegible]: sic etiam, cùm hîc Apostolus non dicat [illegible], sed tantummodò [illegible]: idcirco græcam Paulinámque phrasin postulare, vt vtrũque prædicatum ad idem subiectũ, hoc est, ad Iesum Christum referatur: quare hinc euinci Iesum Christum, sicut Seruator noster est: sic

3. Ait *item*, conspectum fuisse ab Angelis: hoc est, Angelos, in hunc Deum carne vestitum, & visibilem factum, tanquam in rem verè nouam & admirandam cum summo stupore, summaque voluptate intuitos fuisse: illum pro vero Deo & homine, Mundique Redemtore agnouisse, eoque & adorasse, & omni seruitutis genere coluisse, quemadmodum hæc omnia historiæ noui Testamenti abundè explicant, quæ Paulus vno verbo [illegible] breuiter cõpiexus est. Atqui hæc tanquam noua de Patre dixisse, non fuit necesse. Angeli enim semper à condito orbe Deum in sua Maiestate viderunt, eique inseruierunt. De Filio autem ait Heb. 1. Apostolus: Et iterum, cùm introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes Angeli eius.

4. Subdit Apostolus: prædicatus est in Gentibus, id est, inter Gentes. Quem obsecro prædicabant Gentibus Apostoli? Apostolus vno verbo explicat, cùm scribit, Nos autẽ prædicamus Christum crucifixum. 1. *Cor.* 1. Item, nihil decreui me scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. 1. *Cor.* 2. Summa ergo Euangelij erat, Christum esse Filium Dei, nempe vnigenitum, eoque naturalem: & hunc missum à Patre in Mundum, factum esse hominem, Deum in carne manifestatum: qui sua morte nostra expiarit peccata: & qui in hunc, vt verum Deũ & hominem credit, hunc iustificari atque seruari. Sic ergo prædicantes Christum Filium Dei, simul etiam Patrem prędicãt: quia, vt Ioannes ait, qui habet filium, habet & Patrem. Illud ergo *Prædicatus est Gentibus*, immediate de Christo intelligitur, quòd nimirum esset verus & naturalis Dei Filius, eiusdem cum illo naturæ, eòque verus vnusque cum Patre Deus. Quare Christus est ille Deus, de quo initio dixit Paulus, Deus manifestatus est in carne.

5. Subdit Paulus: [illegible], nempe vniuerso, inter Gentes. Hoc etiam facit ad mysterij magnitudinem: quòd sicut Apostoli, ipsis quoque Gentibus Christum, Deum nimirum manifestatum in carne, tanquam illarum etiam Seruatorem prædicarunt, cùm tamen ad solos Iudæos fuerint de illo factæ promissiones: sic etiam à Gentibus fide fuerit receptus, cùm passim à Iudæis reiiceretur. Gentes omnes, licet multos colerent Deos secundarios: vnum tamen opt. max. agnouerunt Deum, quem Iouem (credo à Iehoua) nominarũt: vnde, Iouis omnia plena: & quem etiam propter Mundi rerúmque omnium gubernationẽ, Patrem omnium vocarunt: sed ex huius essentia genitum ab æterno fuisse Filium, & ab vtroque procedere Spiritum sanctum, vtrumque eiusdem cum Patre naturę, ignorarũt: ignorarunt item, hunc Filium missum tandem in Mundũ, & sumta carne, hominem factum fuisse, vt totius humani generis Redemptor esset. Quòd ergò gentiles in genere Deum, Patrem omnium, ignorato Filio illius naturali, nouisse, fidéque in eum professi fuisse leguntur: hoc nihil habuit mysterij: cùm illud fuerit Gentibus fermè omnibus & semper commune. Sed quòd Apostolis talem Dei F. liũ in carne tunc manifestatum, qualem describit Euangeliũ, prædicantibus, crediderint, & Filium hunc vt suum Seruatorem, fide amplexi sint: hoc demum pars magni illius fuit mysterij, quo totius Christianæ pietatis summa cõtinetur. & de quo Paulus loquitur. Hunc enim recipiendo, receperunt & eius Patrem, sicut Ioannes ait, qui habet Filiũ, & Patrem habet: & per consequens, vtriusque etiam Spiritum. Acta Apostolica, hanc egregiè confirmant doctrinã. Quare ex hac etiam particula, [illegible], confirmatur, quod initiò propositum est: nomine Dei in carne manifestati, ipsum Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, propriè intelligendum esse: quia iste summa est Euangelij, quod Apostoli Gentibus prædicarunt, & quod Gentes Fide receperunt. Non est enim (dicebat Petrus, aliud nomen sub Cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Domini nostri Iesu Christi.

6. *Denique* subdit Apostolus de hoc Deo in carne manifestato: [illegible]. Quis, obsecro, assumptus est in gloria? De Patre hoc nusquam leges, sed tantùm de Filio: idq; carnis assumptæ respectu. Diuina enim Maiestas omnia implet, vt è terra in Cœlum assumpta fuisse minimè dici queat. Est autem ille idem, de quo vtrumque dicitur: &, assumptus est in gloria: &, Deus manifestatus est in carne. Quis ergo tam cæcus & stupidus est, qui non videat atq; intelligat, Deum, de quo hic loquitur Apostolus, esse ipsum Dominum nostrum Iesum Christum? Confirmatio huius explicationis petenda est, cum primis ex Iohannis 1. vbi de [illegible], quem dixerat esse Deum, Iohan. ait, & [illegible] caro factus est. En Deum in carne existentẽ. Deinde subdit, & vidimus gloriam eius, gloriam vt vnigeniti à Patre: En Deum in carne manifestatum. Illud verò ingenue fatemur: si Filius Dei Deus, in carne manifestatus est per Incarnationem: Patrem quoque in eâdem fuisse manifestatum, per suam Maiestatem sese in Filio exerentem, perque sui Spiritus, qui Christo datus fuit non ad mensurã, charismata: secundùm illud, qui videt me, videt & Patrem meum. Item, Pater in me facit opera. Quid igitur hoc dicto Apostoli firmius ad probandam veram Christi Deitatem, aduersus Arianos proferri potuit? Ad id quod ex Musculo obiicis: ex iis, quæ dicta sunt, responsio patet. Non negamus, quin Deus Pater in Filio, eiusque carne, peculiari etiam & præstantiori ratione, quam in reliquis creaturis, sanctisque hominibus sese patefecerit, sed sensum hunc non esse huius loci Apostolici genuinum, abundè à nobis ex ipso contextu demonstratum est. Adde tamen quòd mala fide egisti, cum simplici imperitóque lectore. Cum enim Musculus duas adferat interpretationes, vnam qua de Patre, alteram qua de Filio nomen Dei interpretatur: cur tu bone vir alteria suppressa, vnam tantummodò retulisti?

XXXVII. ANTITHESIS.

Præcipuum robur vnitatis essentiæ trium personarum, collocant Trinitarij in dicto 1. Iohan. 5. Et hi tres vnum sunt: & quod Iohan. 10. Christus inquit: Ego & Pater vnum sumus.

Caluinus testatur in versu illo de trib. testibus in Cœlo, Græcos codices non consentire: ideo se vix audere quicquam asserere: præterea quod dicitur, hi tres vnum sunt, ad essentiam referri, sed ad consensum potius. Erasmus similiter sic: horum trium summus est consensus: & addit, perspicuè intelligi, vnum hic non referri ad essentia vnitatem, sed consensum, quia sequitur: tres sunt in terra, qui testificantur, Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt. Est verò manifestum, haudquaquam vnam esse horum essentiam ac naturam. Loco Iohan. 10. affirmat Caluinus, abusos fuisse vetustos Patres ad probandam [illegible] *Patris & Filij. Christum enim non disputare hoc loco de vnitate essentia, sed de consensu, quem cum Patre habet.*

Resp. Falsum, quod dicis de præcipuo robore. Nõ enim ignoramus quæ huic loco obiiciantur, & obiici possint. Alia sũt clariora certioráque testimonia: quę nemo, nisi quĩ Baptismo renũciet, & sacras literas neget, aut illas pro sua tantùm libidine, contra omnium consensum, superbe & ineptè interpretetur, inficiari eludere've potest. Ad baptismum te reuoco, qui sacramentũ est noui fœderis: & quo qui ad fœdus pertinent, non nisi fœderis autori obsignãtur, obsignari've possunt, aut debẽt. Quis est autem fœderis autor, nisi Iehoua Elohim? Ier. 31. Adde verò quæ ad Heb. de Christo scribuntur, illum ita esse Mediatorem noui Testamenti, vt etiam Testator, hoc est Testamenti autor qui sua morte ratum & firmum illud fecerit, appelletur. Hunc roboris truncum, si potes, finde manibus tuis: sed memineris eius quod accidit Crotoniati. Est tamẽ & hoc præsẽs Iohan. testimonium, ad demonstrãdũ in Cœlo illo, in quo Deus Pater inhabitare dicitur, tres esse distinctas res, seu (vt Ecclesia loquitur) personas, quæ eiusdem sint autoritatis, sapientiæ, veritatis, haud ita obscurũ: quin quiuis, nisi prorsus cæcus, rẽ ita se habere, perspicuè videre possit. Primùm, ait, esse [illegible]: non est igitur vnus aliquis, seu vna persona, quę tribus nominibus appelletur: aut vnus testis, qui propter diuersos testificãdi modos, [illegible] testes esse dicatur: quasi persona Patris, quia & sermone suo testificatus est de Iesu, quod sit suus filius, & quia sermonem hũc obsignauit ac confirmauit variis sui Spiritus operibus ac donis, ideo idem Pater non vnus, sed tres testes esse à Iohãne prædicetur. Quis enim hoc de homine, qui de aliqua re testificetur, suumque testimoniũ, & dictum, & scriptum, suo obsignet sigillo asserere audeat? Duo ergo alij præter Patrem, veri sint in Cœlo testes, qualis & Pater est, qui idem sint testificati, oportet. Præsertim cùm non dicat, *Testificatur*, sed *Testificantur*. Plures ergo personæ. Deinde, quinam sint isti Tres, explicans, vnum vocat Patrem, alterum [illegible], tertium Spiritum sanctum. Certum verò est, sicut nomine Patris, Deus Pater Christi intelligitur: sic etiam nomine [illegible], Filium illius naturalem intelligi: quemadmodum & ex Euangelio Iohan. & ex hac eiusdem epistola luculenter apparet: Et sic etiam nomine Spiritus sancti, non dona, sed ipse donorum autor, ab Apostolo significatur. Neque enim dubium est: quin hic iidem nominentur, qui & in forma Baptismi. Hos verò, tres esse Elohim, & vnum Iehouam, fœderis auto-

sem: ex ipso Baptismo sæpe demonstratum est. Tertiò accedit quod ex æquo tam de [illegible], & Spiritu sancto quam de Patre ait Apostolus, eos esse testes in cœlo: prout videlicet opponitur Terræ. Quemadmodo autem Pater in Cœlo fuit & est indéque testificatus est de Christo, & quotidie multis mirisque modis testificatur? An non ita, vt vbique tamen sit sua [illegible] ac maiestate? Eodem igitur modo, & Filius & Spiritus sanctus in Cœlo sunt, & è Cœlo testificantur: vt sint vbique sicut & Pater est. Quartò, non ait in præterito, testificati sunt, quasi non amplius testificentur: sed in præsenti ait, [illegible]: quò etiam tempore Iohannis, & quotidie in finem vsque Mundi, idem tres testes in Cœlo, & de Cœlo, idem de Iesu testificentur ac prædicet. Quomodo verò hoc efficiunt? multis certè & miris modis: admiranda Ecclesiæ istius Iesu, contra potentissimos Monarchas & Antichristos, conseruatione: amplissima doctrinæ istius Iesu, per totum terrarum orbem propagatione: diuinis in vnoquoque mēbro istius Iesu operibus: certissima fide, qua Christum amplexi, sentimus nos ablutos esse a peccatis: efficaci regeneratione, qua odimus iniquitatem, & diligimus iustitiam: inuicta animi fortitudine, qua omnia aduersa propter Christum hilares perferimus: vera [illegible], qua nos mutuò complectimur, & inimicos etiam diligimus: firma denique spe, qua plenam æterni Regni possessionem, propter merita solius Iesu Christi, sine dubitatione expectamus. His atque aliis mirabilibus effectis & operibus, in Mundo, in Ecclesia, in singulis Ecclesiæ membris, tres illi testes Cœlestes testificantur, Pater nimirum & Spiritus S. de Christo: & Christus qui est [illegible] incarnatus de seipso. Est a. ipsius quoque testimoniũ verum: quia non est, vt ipse dicebat, solus: sed cum ipso est Pater, & qui ab vtroque procedit Spiritus S. Quales a. obsecro sunt illi, qui perpetuò & iis modis in Cœlo & de Cœlo testimonium ferunt? annon æterni? annon omnipotentes annon ipse Deus? De Patre, hoc inficiari non potes: certum autem est ex Apostolo nō solum Patrem, sed & [illegible] ipsum, & Spiritum sanctum iis quibus & Pater, modis testificari. Non enim vnus, sed tres simul testificantur. Postremò considera, quid de Christo testificentur: nēpe id quod volunt a nobis credi. Quid hoc autem sit, Euangelista docet, dicens: [illegible]: & [illegible]. Sæpenumero autem ostensum est, nomine huius Christi intelligi non posse nisi eum, qui Deus sit, & homo. Qui enim est Christus, idem & Filius Dei est. qualis verò Filius? vnigenitus: & ea re non per adoptionem, vt nos, sed per naturam: & è substantia Patris genitus Filius. Quum verus enim & perfectus fuerit Pater: si non habeat, nisi adoptiuos filios? Ergo ex eo etiam, quod ij tres testificantur: vera Christi Deitas luculenter euincitur. Vade ergo, & ride hunc Iohan. locum, quasi ad rem nihil facientem. Nam quod subdis de Caluino: tu vel non intelligis, vel facis iniuriam sancto viro. Non dicit, se nō audere hunc versum amplecti, & inde veram personarum in Deo Trinitatem confirmare: sed se non audere quicquā asserere, nempe de eo quod Hieronymus scripsit, versum hunc fuisse à Latinis duntaxat, & quidem malitia, non errore omissum: ratio huius est, quòd ne Græci quidem inter se consentiant. Quod verò subdit Iohan. [illegible]: fatemur id propriè & immediatè ad consensionem testium referendum esse: scopumque Apostoli fuisse, demōstrare horum trium testimonium, vnum idemque esse, nulla in parte diuersum: sed hinc non sequitur, hunc ergo locum, ad probandam vnitatem [illegible], in Patre, Filio, & Spiritu sancto, nihil ideo valere, quòd neque aliorum triū, de quibus mox, vna sit essentia, & natura: quasi verò & vna sit de vtrisque locutio: & non agnoscatur differentia inter personas diuinas, & diuina earum in hominibus effecta, quæ optimo interprete Beza, nominibus *Aqua, Sanguinis, Spiritus*, significantur. Certè aliud sibi voluit Apostolus, cùm de diuinis personis dixit, [illegible]: de tribus autem testibus in terra, [illegible]: quam simplicem tam illorum quam horum consensum indicare. Non enim aut temerè aut elegantiæ caussa mutauit locutionem Apostolus: sed aliquid amplius significādi gratia: quid autem illud fuit? Effecta Dei, non possunt vnum esse [illegible]: sed diuina [illegible], possūt & reipsa sunt: quia tres Elohim, vnus sunt Iehoua. Hanc *essentiæ vnitatem*, nō autem solūmodò voluntatis consensum significare volvisse Christum, cùm dixit Iohan. 10. Ego & Pater, vnum sumus: non solùm Patrum, & omnium ferinè doctissimorum hominum consensus, verùm etiam contextus ipse euincit. Conclusio n. Christi fuit, Oues meas, è manu mea eripere nemo non potest eoque non possunt perire. Ratio ab æquali, imò eadem potentia sua, cum potentia Patris, quæ significatur nomine *Manus*, ducitur. Nemo potest rapere de manu Patris, quia maior, id est potentior omnibus est. Ergo neque de manu mea. Ego enim & Pater vnum sumus. Quid hic aliud significat *vnum*: quam vnum non solùm consensu, sed etiam omnipotentia eóque natura, & essentia. Cur ergo secuti sensum Christi apud Ioh. in Euangelio: non possumus hanc eandem phrasim in epistola, eodem modo interpretari? Recte Beza in Iohā. cap. 10. *vnum*, nempe & naturæ, siue essentiæ [illegible] & summo in volendo agendo consensu. Esti ergo nostrum robur ad probandam vnitatem essentiæ in tribus personis positum non est in hoc Iohan. loco: illam tamen non inepte ex eo a nobis confirmari: quiuis pius & mediocriter doctus, perspicuè videre non potest.

XXXVIII. ANTITHESIS.

Christum esse vnum verum Deum, probant inter cætera, dicto illo egregio, quod legitur 1. Ioh. 5. Scimus, quod Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, vt cognoscamus verum, & sumus in vero, in Filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita æterna.

Erasmus affirmat vtróque modo posse accipi hunc locum, ita vt particula [illegible], reddantur, in ipso, aut per ipsum: quam posteriorem interpretationem in paraphrasi sequitur. Et certè si locum hunc probe inspicimus, planè consimilem reperiemus ei, qui extat Iohan. 17. Pater, hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, vbi non duo veri, sed vnus verus Deus ac Pater nominatur. Non dicit Iohannes Filium Dei esse verum illum Deum, sed tātum eum venisse, vt nos instrueret cognitione veri Dei: neque id solum, sed efficeret, vt perpetuo essemus ac maneremus in vero illo, eiusque felicitate, gratia ac vita æternùm frueremur. Si quæratur, quomodo accessus nobis patere possit ad Deum cum is inhabitet lucem inaccessam? respondet Iohannes, per Filium eius Iesum Christum vnicum Mediatorem, in quo habemus aditum ad Patrem, Ephes. 2. quemadmodum etiam Caluinus dicit, hisce verbis modum exprimi nostræ cum Deo coniunctionis. Vt verò pios adhuc vehementius rapiat in admirationem tanti mysterij, & clarius se explicet, Patrem quem antea verum simpliciter dixit, tandem vocat verum Deum & vitam æternam.

Resp. De loco Iohan. 17. satis dictum est supra, parte prima, Antithesi secunda: illum à vobis non intelligi. Certum est, non esse duos Deos: sed duorum non est, quin Pater & Filius eius vnigenitus duæ sint personæ: quarum si Pater, verus est ille vnicus Deus, Filius quoque eius naturalis, Deus sit, necesse est. Hunc verò præsentem, quam turpiter torqueatis, ne veram Christi Deitatem confiteri cogamini: planum ex ipso Apostoli contextu faciam, iuuāte Christo. Primum ait, Filium illum Dei venisse: quénam Filium? vnigenitum vt cap. 4. v. 9. explicat. Non est igitur, vt nos, aut Angeli, per gratiam, sed per naturam Filius. Quare [illegible] Patri. Deinde ait: hunc Filium, hoc est, cùm iam esset Filius *venisse*: quomodo venit? Iohan. supra cap. 4 explicat, dicens: [illegible]: quasi dicat, non mutatione loci, sed per carnem in vnitatem nimirum suæ personæ assumtam: atque ita assumtam, vt verus homo factus sit: vt Philip 2. explicatur: & in Euangelio, Iohan. 1. Heb. 2. 1 Tim. 3. Quid enim fuit aliud illius aduentus in Mundum, quàm eius, qui Filius Dei erat æternus, in carne assumta, per annos circiter 33. manifestatio. Adde efficacitatem Dei propriam quæ in hac carne exerta fuit, ablutio scilicet peccatorum. 1. Ioh. 1. Sanguis eius lauat nos à peccatis. Non igitur sanguis puri hominis, sed Dei. Tertiò ait, & dedit nobis (nempe solus) [illegible] vt cognoscamus [illegible]: de cognitione efficaci, & mentibus nostris impressa loquitur, non quæ tantùm verbo proponitur: alioqui etiam Moses, & Prophetæ dicerentur antea dedisse hominibus [illegible] hanc. Est autem solius Dei, hanc [illegible] dare: Ier. 31. & alibi. Et huc pertinet illud Iohan. 1. Nemo nouit Patrem, nisi Filius: & cui voluerit Filius reuelare. Iohan. 17. Manifestaui nomen tuum, & crediderunt ac cognouerunt. Vt enim Patris est reuelare Filium (quo illud Christi ad Petrum. Matth. 16. Caro & sanguis hæc non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui est in Cœlis:) Sic Filii est reuelare Patrem: Et qualis est reuelatio Patris, talis & Filii: diuina, efficax, impressa mēti. Quartò quo nomine appellauit Patrem, nempe [illegible], eodem & Filium nominauit: & sumus (per incorporationem) [illegible]

quónam

quænam [illegible]? Explicat per appositionem: [illegible] quid clarius? Nomen autem [illegible] absolutè positum, vt hîc, proprium est Dei. Neque est cur verba Iohannis torquendo, sic interpreteris, nos & Patrem cognoscere, & in Patre esse, [illegible] est per Filium. Etsi enim, ad rem quod attinet, verum hoc est: verba tamen ipsa, sensum hunc non ferunt, & alienus est à mente Iohannis hoc in loco: vbi summatim concludere voluit, quod initio epistolæ breuiter etiam proposuerat: de persona videlicet Christi, deque eius officio. Persona, æternus est λόγος, Filius Dei, Deus: qui cùm semper fuerit apud Patrem, tandem manifestatus est in carne: ita vt potuerit ab Apostolis videri oculis, auribus audiri, manibus contrectari. Officium fuit, omnia viuificare, & animas & corpora: in ipso enim vita erat: & vita erat lux hominum: proinde non simpliciter λόγον vocauit Iohan. sed λόγον τῆς ζωῆς personam simul & officium, duobus nominibus breuiter complexus. Hæc initio epistolæ: eadem ad calcem concludere voluit: cum eundem vocauit & Deum verum, & vitam æternam. Quare, quod etiam dixit, & sumus [illegible], non nisi de Christo intelligi potest, quemadmodum ipse contextus manifestissimè docet. Certè Christus ipse sese vocat [illegible] Apocal. cap. 3. v. 7. Vel ipsum solum nomen Filij, quod dico, euincit. Si enim Pater [illegible] est, Filius quoque eius [illegible] sit, necesse est. De vero enim & perfecto, tum Patre, tum Filio loquitur. Omnis autem verus, veri alicuius patris filius: eiusdem naturæ est cum patre. Atque huc semper spectabat Christus, cùm suum Patrem, illum [illegible] esse contendebat, quem Moses & Prophetæ prædicauerant: vt inde, verum quoque illius Filium, Deum itidem esse, demonstraret: quòd in vtriusque cognitione, vita consisteret æterna. Consuetudinem hanc secutus est & dilectus Christi discipulus, cùm alibi, tum hîc. Ideo cum de Patre dixisset, eum esse [illegible], statim de Filio subiecit, Et sumus [illegible]. Filio eius Iesu Christo: significans vnâ & eandem vtriusque esse naturam: eóque, tam Filium, quàm Patrem, verum esse & æternum Deum: id quod mox disertis verbis expressit. Quinto igitur loco, diligenter considera hæc verba: [illegible]. Quis [illegible] an non [illegible]? Immediatè enim hoc præcedit. Præterea, an non de quo prædicatur nomen æternæ vitæ, de eodem etiam prædicatur nomen veri Dei? An non verò de Christo passim prædicatur, quòd sit vita, vera nimirum & æterna? An non initio huius epistolæ, Christum vocauit [illegible] & ζωὴν, quæ modò sit patefacta: & quidem ζωὴν τὴν αἰώνιον ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν? Perpende hæc omnia, examina, confer cum aliis de eadem re locis: Certè Filius ille est, qui fuit semper apud Patrem: nunquam enim Pater sine Filio: Et is vocatur λόγος, Iohan. 1 & λόγος τῆς ζωῆς, 1. Iohan. 1. & [illegible] caro factus est, & habitauit in nobis, Iohan. 1. manifestatus in carne, 1. Tim. 3. & missus fuit à Patre, vt per illum viuamus, 1. Iohan. 4. Ait autem Iohan. initio huius epistolæ, hanc, [illegible], semper fuisse apud Patrem, & iam patefactam esse nobis: nempe, in carne. Quis igitur obsecro inficiari possit, Christum esse illam æternam vitam, de qua Apostolus hic loquitur? Si verò Christus est illa æterna vita: æternus quoque & verus sit Deus, necesse est. Quæ igitur ista hæc impudentia, hunc tam insignem locum, velle autoritate Erasmi, qui quàm benè senserit de Christo, nouit Dominus ipse, eludere? Profectò, qui ex hoc tam perspicuo loco, non percipit veram Christi Deitatem: ideo non percipit, quia non vult percipere: & ideo non vult percipere, quia inuidet huic Iesu crucifixo tantam gloriam: & ideo hanc illi inuidet, quia à spiritu Diaboli, quo capitaliorem hostem non habet Christus, tortuose agitatur.

XXXIX. ANTITHESIS.

In Epistola Iudæ, vers. 4. Beza sic vertit: subrepserunt quidam homines impij, qui solum illum herum ac dominum nostrum Iesum Christum negant. Et quod Apostolus dicit solum herum Deum ac Dominum, id omne Christo accommodat, & execratur Erasmum, qui prius ad Deum, posterius ad Christum refert.

Caluinus sic vertit: subingressi sunt quidam homines impij. Deum qui solus est herus, & Dominum nostrum Iesum Christum negantes: qua versio contraria est Bezæ, & cum Erasmo facit. Ita videmus, quantis dubitationum procellis casletur dogma Trinitatis.

Resp. Magnas verò procellas: quia in versione quorundam locorum scripturæ, dissidet Beza à Caluino & Erasmo: quasi verò fides Catholica istis aut aliis hominibus nitatur, & non potius veritate scripturarum. Caluinus vir alioqui magnus, & magni iudicij, secutus est multis in locis Erasmum, quia non habuit in literis Græcis eruditiorem interpretem: sed Beza Græcè doctior, maluit sequi verum Græci sermonis sensum: præsertim, cùm habueris D. Petrum in epistolæ secundæ cap. 2. sibi fauentem. Ibi enim de eadem re agens, nomen [illegible], ad Christum, qui nos suo sanguine mercatus est, refert. Non est autem dubium, quin Iudas, vtpote posterior, secutus sit verba, & sensum Petri. Quid? quod Caluinus ipse, in commentariis, tum propter vetustos codices, qui sic habent, *Christum*, qui solus est Deus & *Herus*: tum propter locum Petri, non obscurè indicat, sibi magis probari, vt ille locus Iudæ, de solo Christo intelligatur? Ite ergo, & fidelius doctorū virorū dicta recitate. Solus certè Christus, est Deus simul & Herus ille, qui nos mercatus est: vt Complutensis quoque editio, teste Beza, habet. Itane ergo magnis dubitationum procellis agitatur nostra, de vera Christi Deitate doctrina?

XL. ANTITHESIS.

Postremò quod scriptum est Apoc. 1. Ego sum α & ω, principium & finis, ex eo arguunt, Christum esse vnum illum æternum Deum, qui nec initium nec finem habet.

Erasmus in Iohan. cap. 8. Pater principium est omnium, Filius Patris principium certè dici non potest. Quòd autem in Apocal. dicitur principium & finis, consistit intelligendum, Christum esse initium & consummationem Ecclesiæ, quam priore aduentu condidit, posteriore perficiet. Ac videtur sanè idem esse sensus horum verborum, cum verbis Pauli Ephes. 1. quando dicit Christum implere omnia in omnibus. Verùm si non adaptatur Deo? Est enim Christus omnia in omnibus Angelis & hominibus: At Deus etiam in Christo.

Resp. Manifesta sunt illa verba Apocal. ca. 1. vers. 4. Qui est, qui erat, & qui venturus erat: quando sine vlla contradictione, æternitas Dei Patris, illa phrasi significatur: Et non en [illegible] explicatur. Neque etiam obscurum est, verba illa in v. 8. *Ego sum* ΑΛΦΑ & [illegible], principium & finis, de Patre intelligi: quia titulum subdit, quo antea Pater significabatur, nempe, *Qui est, qui erat, & qui venturus est*: ex quibus manifestè colligitur, sicut titulus, [illegible], titulus est soli Deo conueniens: Sic etiam eodem modo sese habere titulum, Ego sum Α & Ω: principium & finis. Solus enim Deus, principium est & finis rerum omnium. Atqui de Christo mox idem prædicatur, c. 1. v. 11. Christus enim introducitur in hæc verba loquens, Ego sum Α & Ω: primus ille & vltimus: & deinceps non semel sese hoc nomine vocat. Cùm autem eodem titulo ornetur & iisdem planè verbis describatur Filius, quibus & Pater: quid caussæ est, quamobrem aliter de Patre, & aliter de Filio, testimonia ista interpreteris? Si Pater principium est rerum omnium quia ab ipso sunt omnia: cur non etiam Filius eodem sensu vocatur principium: cùm de eo scribatur idem Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est? Ac si Pater dicitur Ω, finisque rerum scilicet omnium, quia omnia ad ipsius gloriam condita sunt: cur non itidem & Filius, eodem sensu finis omnium appelletur: quando de ipso scribit Apostolus Col. 1. 16. Omnia non solùm per ipsum, sed etiam ἀπ᾽ αὐτοῦ, creata esse?

Atque hæc de Scripturis, quas putasti te posse tuis ineptis interpretationibus eludere. Venio ad Patres, quos te non puduit non solùm tanquam sibi inuicem, scilicet, contradicentes, sed etiam tanquam, si Deo placet, Patronos tuæ impiæ caussæ proferre. Imperitum & miserum hominem.

XLI. ANTITHESIS.

Ex Patribus.

In Patrum quoque testimoniis coaceruandis anxiè laborant Trinitarij, & pro certo asseuerant, totam Antiquitatem, tres personas in vna diuina essentia agnoscere. Ac primò quidem allegant pro se Ignatium omnium Patrum antiquissimum, qui attigit ætatem Iohannis, Apostoli ac Euangelistæ.

Ignatius in epistola ad Tarsenses: Intellexi, inquit, quosdam Sathanæ ministros voluisse vos conturbare, contendentes Christum esse super omnia Deum. Itaque instituit refutationem huius Sathanæ commenti, quo Christus collocatur in solio vnius altissimi Dei, ac inter cætera adducit testimonium Ioh. 20. Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum. Et 1. Cor. 15. Tradet Filius regnum Deo ac Patri: Item tunc & ipse Filius subiicietur ei, qui subiecit ei omnia, vt Deus sit omnia in omnibus. Videmus igitur, Ignatium dogma illud de vna eademque essentia ac diuinitate Patris & Filij ad Sathanam autorem referre. Patet etiam hinc, eos qui posterioribus seculis Orthodoxi sunt dicti, ab Ignatio Sathanæ ministros appellatos. Tanta deinceps est secuta doctrinæ ac iudiciorum mutatio. In epistola ad Magnesios sunt hæc eius verba: Christus ii qui in superstitione plurium Deorum impegerant, vnum verum Deum Patrem suum annunciarunt: ex quibus verbis liquido constat, Deum Trinitatem Ignatio incognitum fuisse. In epistola ad Tarsenses adducit testimentum ex 8. Prouerb. Dominus creauit me initium viarum suarum, eóque probat, Christum esse Filium Dei. Etsi vero [illegible] andum non est, verbum creandi non extare in Salomone [illegible] Ignatius hac ipsa citatione perspicue ostendit: tum quid ipse, tum quid Ecclesia suo tempore de Filio Dei censuerit, nempe, quod sit creatura Dei eo immediate ante initium rerum omnium, per quem deinceps Mundus sit conditus, & quæcunque sunt in Mundo. Non igitur in primitiua illa Ecclesia, Christus dicebatur Filius Dei, quod genitus esset ex ipsa essentia Dei: quæ opinio post Ignatij demum tempora in Ecclesiam irrepsit.

Resp. Aduersus impudentes calumniatores, nullum respondendi genus magis expediens & accommodatum inuenias, quam si silendo contemnas, & contemnendo sileas nempe in priuatis nostris caussis, quibus nihil fraudi esse potest, si a nobis feras animo iniurias. At vero vbi agitur gloria Dei, salus Ecclesiæ, bonum publicum, honos totius piæ vetustatis: ibi, nihil plane quod ad rem faciat, dissimulandum est homini Christiano, bonóque viro. Ergo, quæ hic subiicit ex Patribus noster Arianus: ea nullo modo silentio prætereunda nobis sunt: nimis enim manifesta iniuria fit abs te, quisquis es Ariane, illis piis Patribus, quorum adducis in hoc tuo impio & inepto libello, testimonia: quasi etiam ipsi vestræ hæresi faueant: cum aduersus eam suos exprofesso stринxerint calamos: vt vestra impudens in Deum impietas, & in Patres iniquitas, digna sit quæ alio respondendi genere, quam nostro, refellatur. Etenim quænam est ista vestra peruersitas, vt qui doctrinam Ebionis, Cerinthi, Carpocratis, Sabelij, Arij a vobis denuo ab inferis excitatam, Sathanicam appellarunt: vos, eos tanquam patronos vestros in medium adducere audeatis?

Et fatiâ autê in horum Patrum testimoniis citandis, grauissime & non sine malitia peccatis: primum, quod quæ manifestissime sanā & orthodoxam confirmant doctrinā: ea vos de industria, silentio præteritis: Deinde, quia quæ aduersus nos tanquam vobis fauentia adfertis ea vel non intelligitis, vel intellecta, malitiose corrumpitis. Ad rem.

In epistola 2. quæ est ad Trallianos de nouis hæresibus agens, quas viribus omnibus fugiendas esse docet, ita scribit, pag. [illegible] Χριστόν, [illegible] Quæ latinè sic verti. Christum enim, Patre carere affirmant, legem autem Christi, & de virgine natiuitatem, calumniantur, crucisque pudore, & passionem pernegant & resurrectionem minimè credunt: sicque & ignotum Deum profitentur, & nunquam genitum Christum arbitrantur: sanctum autem Spiritum ne esse quidem concedunt. Quidam verò Filium dicunt merum hominem esse, eandémque personam, & Patrem existere, & Filium, & Spiritum sanctum: & creaturas à Deo non per Christum, sed aliam quandam virtutem esse conditas. Annon & vos, cum illis antiquis hæreticis, in hac hæresi consentitis? nempe Christum, non esse verum, & e Patris substantia genitum Filium, eóque Deum verum, de Deo vero, sed purum esse creaturam? hoc est enim Christum [illegible] τῷ Πατρὶ, & [illegible] esse [illegible] (nempe vt infra explicat) [illegible]. An non & in hac altera, Spiritum sanctum, nequaquam esse rem [illegible], seu personam? Hoc est enim non confiteri [illegible]. Quibus Ignatij verbis (vt obiter hoc dicam:) explicatur locus Act. 19. vers. 2. ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν [illegible]. Quid vero hinc restat? nihil aliud, quàm quod negantes vos hoc modo Filium & Spiritum sanctum, & solum Patrem, qui vero careat Filio, & esset nihili Spiritu, introducentes: [illegible] in Ecclesiam inducitis: quemadmodum concludit Ignatius. Et infra in eadem epistola, pag. 8 refutans superiorem hæresim de Christo, & simul etiā illā Docetarū, contra veram eius humanitatem, ita scribit: [illegible] Sicut ergo ideo verus est homo, quia veram humanam naturam verè accepit ex virgine matre homine: sic verus est Deus, quia veram essentiam diuinam vere accepit a Patre Deo. Et paulò post, pag. 9. sic scribit contra eosdem [illegible] Magia, & [illegible], &c. Videtis quomodo Christum vocet Λόγον Θεοῦ, sicut etiam Iohannes Euangelista: Et Θεὸν in corpore inhabitantem secutus Apostolum Paulum? Subdit etiam de eodem Christo: [illegible]. O ingratissimos homines. Vos quoque in vteris matrum vestrarum formauit ille Christus: aduerses cuius gloriam vestros acuitis mucrones. Item, in epistola 3 ad Magnesios, pag. 11. de eodem Christo ait, [illegible] τῷ Πατρὶ [illegible]. Et paulo post, pag. 14 explicans, quomodo iste Filius sit Λόγος Patris, in hæc scribit verba: [illegible]. Quid clarius pro doctrina nostra quam à Sathanæ ministris profectam esse impudenter calumniamini? Imò hunc talem Christum, qualem descripsit, Ignatius ait illum esse, quem Abraham, quem Moses, quem Prophetæ amplexi sunt fide, & voce prædicarunt: & de quo omnes veteres scripturæ loquuntur. Item pag 15. de eodem ita scribit: Qui ante omnia sæcula a Patre genitus, postea ex Maria Virgine, sine viri commistione prognatus: sanctéque & ciuiliter vitam in terris egit, omnes morbos atque infirmitates curauit in populo, signis & portentis humano generi profuit, alienis à ciuitate sanctorum, vt leum veráimque Deum commonstrauit Patrem suum, &c. Videtis, quibus prædicarit vnum tantummodò esse Deum? illis qui plures colebant Deos: Et quemnam, hunc vnicum Deum esse dicebat? Patrem suum: nempe verum & perfectum. Non ergo se à natura diuina excludebat, sed potius tacite includebat: quia è substantia Patris genitus erat, verus Filius de vero Patre, eóque verus Deus, de Deo vero. Cùm verò immensus sit Pater: extra se non genuit Filium, ita vt, sicut apud nos Pater & Filius duo sunt homines, sic ibi Pater & Filius sint duo [illegible] & natura Dij: absit hæc à nobis blasphemia: sed intra se genuit, totam suam ei communicando [illegible], quia impartibilis, & totam tamen retinens, quia simplicissima & perfectissima est: quæ ratio idem quoque de Spiritu sancto concludit, quem & Patris & Filij spiritum appellare solet Apostolus. Ita plures sunt, nempe [illegible] seu personis: de nominibus ne disceptemus: propter distinctionem genitoris & geniti: & rursus tamen propter [illegible] vnitatem & simplicitatem, Pater & Filius, cum vtriusque spiritu, vnus tantùm sint natura & [illegible] Deus, omnino necesse est. Totam hanc doctrinam, traditam ab ipso quoque Ignatio fuisse ex iis quæ suprà retulimus, cuiuis bono viro, liquidò patere potest.

Quæ ergo refers ex epistola ad Tarsenses: ea tu nec bona fide refers, nec intellexisse videris: cum illis certè non pugnant, quæ modò ex aliis epistolis commemorauimus: imò ea maximè confirmant. Verba Ignatij, hæc sunt, [illegible] Θεός. [illegible] Quæ latinè sic verto: est enim latina versio vtcunque corrupta. Cognoui, quosdam ex ministris Sathanæ, vos turbare voluisse: 1. Alios, quod opinione Iesus sit natus, & opinione crucifixus: 2. Alios, quòd non sit Filius creatoris: 3. Alios, quòd ipse sit solus, sine Patre scilicet solius personæ, sit Deus ille super omnia: 4. Alios: quod sit nudus homo: 5 Alios, quòd tota eius caro non sit a mortuis excitata: idéoque vitam esse transigendam voluptariam, hanc enim esse finem bonorum, iis qui non post multum temporis sunt interituri. Quinque sunt hæreses: quibus propositis, subdit, horum hæreticorum imperio, ne ad horam quidem esse cedendum: quòd horum doctrina pugnet cum Apostoli Pauli doctrina, à quo illæ Ecclesiæ fuerant plantatæ. Contraria igitur illis hæresibus doctrina: Apostolica est, non Sathanica. Quæ autem illæ fuerint hæreses

reses: ex illarum singularum, quam subdit, refutatione, clarius elucescit. Prima fuit, quod Christus non verus fuerit homo: ac proinde, quod non verè, sed δοκήσει: vnde Docetarum nomen natus sit & passus: his duobus nominibus, reliqua omnia humanæ naturæ propria significantibus. Hæc quoque porrò fuit hæresis Marcionis: aduersus quam, cum alij, tum Tertullianus: Ignatius verò hanc cum primis refutat. De hac inter nos nulla disputatio: nisi quod contendo, ab hac hæresi vos non esse prorsus, quanquam alio sensu, alienos. Si enim ideò illi dixerunt Christum quæ humanæ sunt naturæ, omnia δοκήσει egisse & passum esse, quia illum verum hominem esse non crediderunt: annon vos etiam, qui illum negatis verum esse Deú, omnia quæ Deitatis sunt propria, ea illum præstitisse, non reuera, sed [illegible] docetis. Certe consequetur, nostra peccata a Christo non fuisse verè expiata, sed [illegible]. Neque enim sanguine puræ creaturæ, expiari peccata potuerunt. Altera hæresis, ea est, quæ Christum non esse Filium Dei, rerum omnium conditoris, eoque verum Deum, vt & Pater est: sed eius tantummodò creaturam esse contendit: quam hæresim, post Cerdonem & alios, vel ter quoque Arius secutus est. Hunc verò sensum esse Ignatij: cum ait, [illegible] liquet: ex huius hæreseos refutatione, cum ait, vero verius esse, [illegible] id est, ante omnem creaturam genitus, vt Apostolus Col. 1. intelligit [illegible]. Audin Ariane, qui nam illi sint hæretici, qui negent Christum esse Filium [illegible]: non certe qui negant, eum Filium esse per gratiam: sed qui negant, Filium esse naturalem, qui Deus sit verus, sicut & Pater est: quique creauit hæc omnia, non autem per quem creatum Spiritum, Pater creauit hæc omnia. Ita enim creauit per Filium omnia Pater: vt ipse quoq. Filius creârit, & verus rerum omnium conditor meritò vocari possit, & vocetur. Testimonia, quæ subdit Ignatius, de vera Christi æternitate & Deitate: confirmant quæ de sensu huius hæreseos diximus. Annon verò hæc eadem vestra est hæresis?

Tertia est, quam nobis, quia cum Apostolo Christum vocamus Deum super omnia benedictum, tanquam Sathanicam obiicis: cum tu nec Paulum intelligas, nec Ignatium. Paulus, spectata diuina essentia, quæ vna & eadem est in Patre & Filio: Christum vocauit Deum super omnia, contra hæresim vestram Arianam: Ignatius verò, considerata personarum in Deo pluralitate, damnauit eos, qui dicebant, personam Christi, nempe totam, esse illum, quem Scripturæ vocant super omnia Deum: Christum enim eum esse, quem & Patrem & Filium, & Spiritum sanctum eædem scripturæ appellant. Sabellij, & postea Praxeæ, omniumque Patripassianorum hæresis hæc fuit: & quidem verè Sathanica: quia, qui Trinitatem diuinarum personarum tollit, Deum ipsum penitus tollit. De hac verò loqui Ignatium, liquet tum ex propositione, explicatione, tum ex locis scripturarum, quos contra illá hæresim adducit. Propositio fuerat in partitione hæresium: [illegible]. Explicatio additur paulò post, cùm illam doctrinam refutans ait: [illegible] (nota, [illegible]) (nempe Christus ipse) Ascendo ad Patrem meum, &c. quid clarius? Interim hic obiter obserua, licet etiam Filio adde & Spiritui sancto congruat esse Deum super omnia (vt supra ostendimus) propter vnam & eandem essentiam cum Patre: Patri tamen hoc [illegible] attribui: ideo post illud, [illegible] adiecit explicationis caussa, [illegible]: Negat enim Ignatius, Filium esse Patrem, eóque illum Deum, qui [illegible] super omnia esse prædicatur: sed Patrem a Filio distingui demonstrat dictis scripturarum, quæ subiicit, & quæ tu Ariane aliò, quam quo ab Ignatio citantur, peruersè pertrahis. Conclusionem subdit Ignatius, quam tu malitiosè reticuisti: Igitur inquit, [illegible] &c. [illegible] &c. Cæterùm ne ex eo quod Christo tanquam homini Pater, ita omnia subiecit, & subiiciet: vt tamen & ipse Christus tandem subiiciatur Patri, propterea putes Christum nudum esse hominem, purám ve creaturam: audi quæ de vera Christi Deitate, quartam refutans hæresim, statim subiicit. [illegible] Ab eo, quòd omnia per Christum nondum incarnatum facta sunt: concludit eum non esse nudum hominem, sed verum Deum. Subdit & alia hac de re testimonia: ex quibus in hæc verba concludit: [illegible] &c. Vade ergo Ariane, & disce tum fidelius citare Patres, tum rectius eos intelligere: & agnosce Christum pro vero & æterno Deo, sicuti reuera est.

De quinta hæresi, quæ propria fuit Carpocratis: non est cur hic disputemus, aut refutationem Ignatij referamus. Atque hæc de epistola ad Tarsenses. Sub iis: ex epistola ad Magnesios: Christus (inquit Ignatius) iis qui in superstitionem plurium Deorum impegerant, vnum verum Deú Patrem suum annunciauit. Tu semper hæres in luto: quia non agnoscis pluralitatem personarum in vna [illegible]: nec intelligis, vnum verum Deum, opponi pluribus falsis: nec percipis, cú Christus, verum Deum, opponi pluribus falsis: nec percipis, cum Christus, verum illum vnum Deum, suum esse Patrem prædicabat, cum concludere voluisse, se igitur Patri esse [illegible]: quod alioqui Deus ille non semper fuerit Pater, nec perfectus verusque Pater. Quod verò infers, ergo Deum Trinitatem, hoc est, Deum qui [illegible] vnus sit, & personis trinus, incognitum fuisse Ignatio, refellunt ea, quæ ante dicta à nobis sunt: & quidem ipsa hæc epistola, quam modo nominasti ad Magnesios. Quid n. sibi vult, cùm Christú vocat [illegible], cumque esse [illegible]: Summa verò & intolerabilis est impudentia tua, cum ex eo, quod Ignatius in epistola ad Tarsenses adducit ex Prouerbiis Salomonis, illud de Christo, Dominus ab initio [illegible] infers, Ignatio & toti illi Antiquitati, Christum non fuisse Dei Filium ex eius substantia genitum, sed è nihilo creatum. Quid hoc est rei? vbi frons, vbi pudor? An non ibi Ignatius probat hanc propositionem, Christum non esse [illegible], sed [illegible] (vt eius vtar verbis) [illegible] &c [illegible]: Ac post adductum locum ex Ioh. 1. [illegible]: subiecit illud dictum ex Prouerb. vbi sapientia Dei, non solùm dicit, secundum versionem [illegible] [illegible], sed etiam [illegible]. Si hæc adduxit Ignatius, vt superiora de Diuinitate Christi confirmaret, quomodo tu inde concludis, Ignatio Christum fuisse, non verum Deum, sed puram creaturam? Quomodo vero locus ille Salomonis intelligendus sit, alibi fusè dictum est. Verbo Genuit, Filium de substantia Patris esse: verbo autem, fecit vel creauit illum sine labore, aut alteratione genitum fuisse, vt exponit Hilarius, significatur.

XLII. Antithesis.

Iustinum deinde affirmant, non aliud vnquam docuisse, quàm Patrem, Filium & Spiritum sanctum, eiusdem esse potentiæ ac maiestatis.

Iustinus in colloquio cum Tryphone: Nec Abraham inquit, nec Isaac, nec Iacob, nec vllus alius homo, vidit Patrem ineffabilem vniuersorum atque etiam ipsius Christi Deum: Vidisse est autem eũ, qui iuxta Patris voluntatem Deus est, quippe Filius, eidem & minister & nuncius, qui paterno consilio homo natus est ex virgine, qui & Mosem allocutus est. Et in Apologia pro Christianis. Nos Christum Iesum crucifixum agnoscimus veri Dei Filium, & loco secundo colimus.

R. Quod Iustinum pro Catholica doctrina attulerimus: id meritò fecimus. Quid enim clarius iis, quæ de Trinitate disputauit & conclusit in suis libris? Annon ille vnicus liber, cui titulus est, [illegible] vos summæ impietatis conuincit, nostrámque doctrinam confirmat? Quid in illo dialogo cum Tryphone aliud suscipit contra Iudæos probandum: quàm quod præter Patrem illum, quem omnes confitentur, sic etiam alius, non quidem [illegible], sed [illegible] Deus: & hunc illum esse, qui à condito orbe, variis susceptis formis, & inprimis humana, apparuit Patribus? Quid clariùs quoque de tribus hypostasibus, & vna essentia, quæstione ad Orthodoxos decimaseptima? Considera & illud, diligenterque perpende, quod in Apologia ad senatum Rom. paulò post initium scriptum reliquit de Christo Iustinus: At Filius (inquit) illius (Patris) qui solus propriè, (nota) dicitur Filius: [illegible] ille, qui ante res creatas apud Patrem erat, & ipso (nota) genitus: Christus quidem vocatur. &c. Annon ergo Christus verius & præstantiori modo, quàm Angeli & homines sunt, Filius est Dei? Ergo ex Patris substantia genitus est: quia solus propriè (inquit) Filius Dei est vocaturque. Et ad calcem Apologiæ, ait, [illegible] &c. Talis autem adoratio nō debetur nisi Deo: Et in Apolog. 2. ad Antoninum, pag. 56. ait. Christianos adorare primo

loco Deum Patrem: secundo loco, Iesum Christum, veri Dei Filium: & tertio Spiritum Propheticum: id est, Spiritũ sanctum, qui per Prophetas locutus est. Infra autem ait, Christianos non adorare nisi Deũ. Et pag. 1 7 vocat Christum mentem & virtutem Dei, nempe Patris. Nõ est igitur res creata: sed [illegible] Patri, & [illegible]. Quare quę tu porrò affers ex dialogo (sunt autem scripta pag. 114. hoc est, non procul a fine) de Patre nunquam viso, deque Christo, volũtate Patris genito Filio, & Deo: nihil te iuuant, sed potius iugulant. Neque Abraham, neque vllus alius homo (inquit Iustinus) vidit Deum Patrem: sed solus Filius visus est. quid tum? num ergo non est eiusdem cum Patre naturæ? quasi vero ipsa Filij Deitas seu essentia visa vnquam fuerit: & nõ potiùs rerum formæ quas sumebat, & in primis corpora humana: quibus, vt Irenæus explicat, ceu præludio quodam se tandem aliquando humanam naturam in vnitatem suæ personę assumturum præsignificabat. Diuina essentia, tam in Filio & Spiritu sancto, quàm in Patre: semper [illegible]: sed Pater nullam vnquam sibi assumsit formam: sicut Filius: ideò Iustinus contendit, nunquam Patrem, semper autem Filium, conspectum fuisse a Patribus. Ait autem Iustinus, Deum Patrem esse Deum Christi, rectè: quia & quatenus homo est Christus, huius creator ac Deus, est Pater: & quatenus [illegible] est æternus, æternum quoque est illius, totiusque in eo Deitatis principium: quia Filius ex Patre est, sed ab æterno. Quid verò est (inquies) quod ait, Christum esse Deum iuxta voluntatẽ Patris: Quomodo ergo Patri coæternus quasi verò dicat, iuxta voluntatem Patris præcedentem, & non potius voluntatem simpliciter, nimirum æternam, & ab æterno, quẽ Pater generabat volentem. Neque enim Pater genuit Filium inuitus, & nolens sed volens, nempe semper & ab omni æternitate. *Vide Hil. de Synod.* Eunomij stropha hæc fuit: Si Pater genuit Filium, aut volens, aut nolens genuit. Si nolens, miser Pater: Si volens: non ergo æternus Filius. Stropham hanc in eum acute retorsit Catholicus quidam: Deus Pater, estne Deus volens, vel nolens? obmutuit ille, quia præuidit absurda. Si enim nolens, miser Deus: si volens, prior seipso Deus. Si igitur de [illegible] ante incarnationẽ sermo sit Iustino: quis verborum illorum sensus fuerit, dictum est. Natura genuit: sed non absque voluntate quia non inuitus genuit. Si autem de Deo in carne manifestato: res est perspicua, hunc hominem, factum esse Deum per vnionem cum [illegible] hypostaticam, ex cõsilio & volũtate Patris: sicut & [illegible] per eandem sui vnionẽ cum humana natura, ex eadem Patris volũtate factus est homo. Colimus (inquit) & adoramus Christum secundo loco: verũ: sed quid inde? Ordo certè personarum, quibus hic idem cultus debetur, à Iustino indicatur: vera autẽ Christi Deitas demonstratur, si qui Patri debetur primo loco cultus, idem secũdo loco ipsi Christo exhibeatur: præsertim cùm idem Iustinus supra ibidem dicat, Christianos non adorare nec colere nisi verum Deum. Hęc ad tua obiecta. Cur verò tu Ariane, quod ibidem pag. 1 4. subiecit Iustinus, de industria reticuisti? Ait Christum esse potentiam Dei Patris à Deo inseparabilem: sicut & radius Solis à Sole separari non potest, licet in terram vsque descendat. Est igitur Christus & coæternus, & consubstantialis Patri. Non enim est Dei Patris potentia accidentalis, sed essentiali. An non igitur meritò Iustinũ pro nostra fide adducimus?

XLIII. ANTITHESIS.

Zanchius inter alios Patres Irenæum ad[illegible]: veluti Trinitatis assertorem: [illegible] Mundi, Patri, Filio & Spiritu sancto asscribentem.

Irenæus lib. 4. ca. 5. Verus Deus est fabricator cœli & terræ, quem & Prophetæ prædicarunt, quem & Christus suum Patrem confitetur, quem & lex annunciat, dicens: Audi Israel, Dominus Deus noster Dominus vnus est. Et lib. 4. c. 1. Si Christus multos Deos sciuisset, non præcepisset discipulis suis, vnum scire Deum, & hunc solum Patrem vocare. Et lib. 5. docet, Filium omnia condidisse, iuxta beneplacitum ac voluntatem Dei Patris: quibus verbis, Patri consilium ac mandatum de condendo Mundo, Filio verò ipsam executionem paterni consilij, ac opus ipsum vendicat. Lib. [illegible] c. 49. mouet quæstionem, quam ob rem solus Pater scire dicatur diem extremi iudicij, & non Filius, Marc. 13. & subiicit, non posse dari commodiùs ac certius responsum, quàm quod Christus vnicus Magister noster id eò verè dixerit, vt doceret nos solum Patrem esse super omnia, tam in scientia, quàm in aliis omnibus.

Resp. Tu verò non intelligis miser, quæ legis: neque aduersus quosnam scribat Irenæus, aut quid oppugnet, & quid concludere velit, mente percipis. Disce igitur hæc omnis paucis.

Dominus Iesus, argumentum quo ad asserendam suam veram cum Patre Deitatem, vti solebat: ducebat à vera sui & essentiali ex Patre generatione: hoc modo. Filius sum *Propriè*, vt loquitur Iustinus: & [illegible], vt Ignatius) vnigenitus veri Dei: sum ergo eiusdem cum Patre naturæ, maiestatis, potentiæ. Consecutio manifesta & necessaria erat, quamuis eam ipse supprimere solitus erat. Assumti duæ erant partes: vna, an quem dicebat Christus suum esse Patrem, is verus esset Deus: altera, an illius Dei, ipse verus esset Filius. Hanc posteriorem probabat multorum testimoniis, Patris ipsius, Angelorum, Prophetarum, Iohann. Baptistæ, miraculorum: vt de Dæmonibus taceam. Priorem partem inde, præter alia cõfirmabat, quòd ille esset Cœli & terræ, hoc est, rerum omnium conditor: & quod tum temporis etiam, cum Filio, omnia operaretur. Iohan. 5 Illum certè solum verum esse Deum, qui creasset Cœlum & terram: admittebant omnes Iudæi: ita vt Ieremias dixerit, Dij qui non fecerunt Cœlum & terram, pereant e terra Ier. 10. [illegible]. Qui ergo Christum verum [illegible] Dei Filium, sicut ipse prædicabat, esse concessisset: ipsum quoque eiusdem naturæ cum Patre esse fateri cogebatur. Nemo autem eorum, qui Christo nomen dedissent: vt magnus fuerit hæreticus, ausus fuit, Christum Filium esse creatoris Cœli & terræ, inficiari: quando hoc tam aperte prædicauit semper Christus ipse. Quid igitur effecit Diabolus paulò post mortem Christi & Apostolorum? Excitauit Valentinum, & alios hæreticos, qui cùm non auderent negare, Christum Filium esse creatoris Cœli & terræ: ne tamen hunc esse verum Deum fateri cogerentur, negarunt creatorem quem demiurgum appellarunt, esse illum verum & altissimum Deum, quem scripturæ prædicant, esse enim alium illo superiorem, quem [illegible], & [illegible] &c. vt Irenæus narrat lib. 1. c. 1., vocarunt. Etsi ergo Demiurgos, Pater sit Christi, vt ipse prædicauit: cum tamen non esse eiusdem cum vero & supremo Deo, naturæ contendebant. Intellexisti Ariane, argumẽta Christi, & scopum in quem intuebatur, cùm vnum tantùm esse Deum, & hunc esse creatorem cœli & terræ, se verò huius esse Filium vnigenitum prædicabat? Percepisti ne etiam Diabolicam exceptionem Valentinianorum, & aliorum aduersus Christi argumentum? Irenæus ergo aduersus hoc Satanicum Valentini & discipulorum eius commentum, defendit Christi doctrinam, solum Mundi creatorem, verum esse Deum, supra quem non sit alius: & hũc esse Patrẽ Christi: vt hinc porrò cum Christo concludat Filium igitur eius vnigenitum sicut verus est homo de vero homine, sic esse verum [illegible] eum de Deo vero, quemadmodum tota confitetur Ecclesia Catholica: quando, vt & ipse, per quem omnia facta sunt creator sit Cœli & terræ, necesse est. Tota argumentum Ariane Nullus est supra creatorem, Deus: Nihil enim altius creatore: infra creatorem, nullus etiam Deus est: omnia enim creata a creatore: in ipso autem creatore, nihil inuenitur, quod non sit Deus: tota enim eius est [illegible], Deus est: quæ cùm vna & eadem sit in Patre, in Filio, in Spiritu sãcto inde efficitur vt licet tres sint subsistentes, non tres tamen, sed vnus tantummodò sint Deus. Hinc habes in genere, quid ad omnia externa dicta de vno tantùm Deo, respondendum sit: præsertim si hoc etiam addas, quod sæpe dictum est, nomen Dei, & creatoris, [illegible] de Patre sæpenumero prædicari. Omnia certè dicta Irenæi ita sunt interpretanda, vt nihil pugnet cum confessione totius Ecclesiæ, quam præmittit libr. 1. cap. 2. Ibi autem ita prædicatur vnus Deus Pater: vt etiam Christus, Deus appelletur qualis verò non certè qui nihil fecerit in creatione Mundi, de talibus enim Dijs ait Ieremias, Dij qui non fecerunt Cœlum & terram, pereant e terra: verus igitur Deus [illegible], per quem omnia facta sunt: quemadmodum in insequẽtibus demonstrat Irenęus, solum Patrem Christi omnia condidisse per Verbum Filium suum Ac [illegible] ipsum, non separatũ a Patre, sed eiusdem cum Patre essentiæ esse, eoque verum Deum fuisse etiam lib. [illegible] cap. 47. Refutans enim compositionem, quam in creatore fingebant: Deus autem inquit cùm sit totus mens, totus ratio (græcè non dubito, [illegible] legitur) totus Spiritus operans, &c. & cap. 48. Deus autem totus existens mens, & totus existens [illegible] &c.

Obseruandi sunt ij duo loci: vbi nomen Dei, pro solo Patre accipi non potest, quia Pater non est ipse [illegible], nec ipse Spiritus sanctus: sed eo nomine diuina [illegible] notatur. hæc, tota est mens, hoc est, Pater, a qua [illegible] tota, [illegible]

te-

tota Spiritus operans. Quid est enim Pater, nisi diuina νοῦς, subsistens ἐνυπόστατος? quid λόγος, nisi eadem diuina νοῦς, subsistens χωριστῶς: quid Spiritus sanctus, nisi eadem tota οὐσία, existens à mente, & λόγῳ, hoc est, à Patre & Filio, ἐνυπόστατος? Hic est Deus, totus mens, totus λόγος, totus Spiritus operans: eóque in tribus personis simplicissimus. Hæc est doctrina Irenæi. Ad ea igitur, quæ affers ex lib. 4. cap. 5 ex iis quæ diximus, patet responsio. Supra fabricatorem Mundi, non est alius Deus: & hic Mundi opifex Deus. Pater est Christi: & quis hoc neget? Sed num propterea Christus non est Deus, & in creando Mundo nihil egit ille per quem Pater omnia fecit? Verba Mosis, Audi Israel &c. ita vnum prædicant Iehouam: vt plures in Deo indicent Elohim. Idem responsum esto ad verba ex lib. 4. cap. 1. Non comparat Irenæus personam Patris, cum Filio Verbóque suo, & cum Spiritu S. quasi hos excludens à vera Deitate: sed confert cum illis Diis, quos hæretici excluso Demiurgo, excogitarunt. Ideo ibi superiora concludens, ait: Cum sit igitur hoc firmum & constans, neminem alterum Deum & dominum à Spiritu prædicatum, nisi eum qui dominatur omnium, Deus cum verbo suo (nota λόγῳ, quem mox vocat Filium Dei, Iesum Christum: mentione etiam facta Spiritus adoptionis:) manifeste falsa ostenduntur ea, quæ dicunt, circumuentores naturaliter & Deum esse & Patrem, quem ipsi adinuenerunt: Demiurgum verò, neque Deum neque Patrem esse, sed verbotenus dici, &c. Tenenda igitur est pio cuique, veritatis amanti, & Deum timenti, hæc regula: quam qui non seruat, is facilè in labyrinthum infinitarum & perniciosissimarum hæresium abripitur. Regula hæc est:

Quoties Irenæus aliíve Patres, secuti scripturas concludunt, præter vnum Deum, Mundi creatorem, qui est Pater Christi, nullum alium reperiri posse Deū: toties ab essentia naturáque diuina excludi, non ea quæ sunt in Deo Patre, & ab eo inseparabilia, vtpote omnia illi essentialia: (sunt autem in Patre Filius æternus & essentialis eius sapientia: & Spiritus sanctus, sempiterna & essentialis eius ac Filij virtus) sed excludi, primum omnia, quæ infra creatorem sunt, omnes nimirum creaturas: (quarum enim multas tanquam Deos, colebant Gentiles:) Deinde omnes, quos supra creatorem commenti sunt Hæretici Deos.

Si ab essentia diuina excludantur, & quæ reuera infra Deum, Patrem Christi sunt, & quæ supra eum, finxerunt hæretici: quid aliud restabit, quàm vnum duntaxat reperiri Deum, creatorem nimirum Cœli & terræ, quem Christus suum esse Patrem, prædicauit? Itáne verò excludentur Filius, ac Spiritus sanctus? minime gentium: quippe qui, neque infra Patrem, inter creaturas à Patre in Scripturis collocantur: neque supra Patrem esse finguntur: sed in ipso sunt Patre, & à Patre separari non possunt.

Adducis locum ex lib. 5 Filium omnia condidisse iuxta beneplacitum & voluntatem Patris: inde infers mandatum de condendo Mundo, fuisse Patris: executionem autem, hoc est, creationem ipsam fuisse Filij. Nec vides miser, quò plura citas ex Patribus testimonia: eò te pluribus laqueis irretiri. Si ita res habet, vt dicis: annon sequitur, Filium veriùs dici creatorem Mundi, qui illum reapse condidit: quàm Patrem, qui tantùm illius formam Filio præscripsit? Scriptura enim illum vocat creatorem, qui reuera Mundum creauit. Si autem creator Mundi, verus est Deus: túne poteris negare, Christum verum esse Deum: à quo fateris conditum esse Mundum?

Profers etiam ex lib 2. cap. 49. ad quæstionem, cur solus Pater dicatur scire extremi iudicij diem: non posse meliùs responderi: quàm quòd Pater sit super omnia tam in scientia, quàm in aliis omnibus. Quid hinc, obsecro te, vis inferre? Christúmne, quà λόγος & Filius est vnigenitus, ignorasse diem illum: eóque minorem esse Patre, nec eiusdem cum eo esse naturæ? At Irenæus aliter docet: qui lib. 2. cap. 47. scribit, modum, quo generatus sit Filius ex Patre: neminem nosse, nisi eum qui generauit, Patrem: & qui generatus est, Filium. Quomodo ergo Filius, qua λόγος est, & sapientia Patris, ignorauit iudicij diem: si modum, quo genitus est ex Patre, non minus nouit, quam Pater? Annon vides ergo dicendum esse cum Patribus, ignorasse eum, quatenus homo erat, non autem quatenus Deus? Certè Christus ipse perfectam Patris cognitionem sibi attribuit, cum dixit, Nemo nouit Patrem, nisi Filius. Quòd si Patrem: vtique omnia, quæ in Patre, & extra Patrem. Quid verò ex ista perfectissima cognitione, qua tam Filius nouit Patrem, quàm Pater nouit Filium, consequitur aliud quàm Filium, sicut est eiusdem cum Patre scientiæ, sic etiam eiusdem esse naturæ?

XLIV. ANTITHESIS.

Tertullianus, iudicio Trinitariorum, docet, Christum esse eiusdem essentiæ cum Deo.

Tertullianus contra Praxeam, Filium Dei modò genitum, modò factum, modò creatum asserit, non distinguens inter hæc. Non igitur religio fuit antiquissimis illis Patribus, dicere Filium esse creatum aut factum. Sed succedentibus sæculis, inualescente scilicet tyrannide Antichristi, pro nefario scelere haberi cœpit, si quis eiusmodi quid de Filio Dei vel mutire ausus fuit, quin etiam grauissimæ persecutiones excitatæ contra eos, qui non fatentur, Filium ex ipsa Dei essentia genitum: durantque hæ persecutiones in hunc vsque diem, & durabunt, donec impleantur anni desolationis Ecclesiæ, de qua Apoc. 11. vers. 2. & 12. vers.

Resp. O vtinam Tertulliani doctrinam de Trinitate, quam in eo præsertim libro, quem adducis contra Praxeam, professus est & defendit, amplecteremini & vos, ac profiteremini: De vocibus certè Geniti & Facti, facilè inter nos conueniret.

Factum, pro genito accepit: non autem genitum, pro facto. Hoc potuit ferre Ecclesia in tanto viro. Sed quòd porrò illos damnarit, qui dicerent, λόγον factum esse: hoc iure fecit: quia simul illi negabant, eum esse propriè genitum: è substantia nimirum Patris. Ideò in symbolo contra vestrum Arium, confitemur omnes, genitum, non factum: consubstantialem Patri. In hac fide nos volumus mori. Consulite & vos vestræ saluti. Profectò Christus, aduersus quem pugnam suscepistis: vester erit iudex.

Annon verò Tertullianus in eodem libro, & confitetur & probat, Filium & substantiam esse, & de Patris substantia genitum? Legat pius Lector librum illum, verè Tertulliano dignum: & videbit, nihil ad asserendam defendendámque Catholicam de Deo vno his tribus constante, Patre, Filio, & Spiritu sancto, atque inprimis de vera & æterna Filij è substantia Patris generatione, doctrinam præclarius dici posse.

XLV. ANTITHESIS.

Nec ab Origene abstinent, quò minus eum in suas partes trahant.

Origenes in Ioh. cap. 1. Pater cùm sit sapientia Pater, præstantior est ipsa sapientia. Hac etiam ratione excellit eum qui est lux vera. Et contra Celsum lib. 8. Esto autem non deesse quosdam vt in tam numerosa credentium multitudine, qui discrepantes ab aliis, temerè affirment, quòd Seruator sit Deus ille, vniuersorum Dominus: Nos certè hoc non facimus, qui credimus ipsi dicenti, Pater, qui me misit maior me est.

Resp. De libris Origenis magnæ fuerunt inter Patres disceptationes: illud verò extra controuersiam est, multas hæreses in eius libris, præsertim in libro περὶ ἀρχῶν reperiri: siue ab ipso conscriptæ, siue ab aliis per inuidiam insitæ fuerint. Sed vnus Origenes, non fuit tota Ecclesia Catholica: & in corpore sano reperiuntur sæpenumerò mali humores. De hoc tamen doctrinæ capite, quo de agimus, illum a reliquis Patribus non dissensisse, certum est: vt vel lib. 1. cap. 1. περὶ ἀρχῶν, videre est.

Commentarij isti in Iohan. quos adducis, inter opera Origenis, quæ duobus tomis comprehensa circumferuntur, non habentur. Vtut verò res habeat: quæ adducis, nihil cum doctrina Catholicæ Ecclesiæ pugnant. Pater præstantior & maior est Filio, non οὐσίᾳ & maiestate, sed ratione principij & originis: quia à Patre Filius, non à Filio Pater: & sic Basilius & Damascenus: Pater, quà Pater, maior est Filio, quà Filius est, non quà Deus. sic fons sapientiæ, præstantior ipsa sapientia: & Sol, sua luce ac radio.

Contra Celsum, hæresim oppugnat Sabellij & Patrispassianorū: & distinguit Filium à Patre: quē ἐπὶ πᾶσι Θεὸν, vt sæpè diximus, vocare solent Patres cum scriptura, Deum ac Dominum vniuersorum, Mundique creatorem. Non negat ergo simpliciter Christum esse Deū & Dominum vniuersorum: sed negat esse Patrem: alioqui quomodo Pater maior esset Filio: si qui Filius est, idem esset & Pater? Socrates certè lib. 7. cap. 6 hoc de Origene scribit: Origenes (inquit) vbique Patri Filium coæternum esse confitetur.

XLVI. ANTITHESIS.

Et Clementem Alexandrinum allegant pro defendenda Trinitate.

Clemens li. 6. strom. Vnum est ingenitum, nempe Deus omnipotens: vnum est etiam primogenitum, per quod omnia facta sunt. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium vniuer. Et lib. 7. In Cœlo quidem res est præstantissima Angelus, qui loco propius, & iam purius est æternæ & beatæ vitæ particeps. Perfectissima autem & sanctissima & maximè principalis & quæ maximè præest & maximè regia, & longè beneficentissima, est natura Filij quæ & soli omnipotenti Deo propinquissima, qua omnia ordinat, ex voluntate Patris, & optimè gubernat vniuersum.

Resp. Quæ tu ex Clemente Alexandrino perperam & mala fide protulisti: e ego integra & fideliter, monstratis etiã, quod cur tu non feceris, nescio, paginis, recitabo. Clemens igitur stromatum lib. 6. editionis Florentinæ pag. 201. Quoniam autem vnum est ingenitum, nempe Deus omnipotens, vnum est etiam primogenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significans primogenitum Filium, vt scribit Petrus, præclare intelligens illud: In principio fecit Deus Cælum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is est magister omnium, quæ orta sunt, Dei consiliarius, qui præsciuit omnia. Is autem ab alto, a prima Mundi constitutione, multifariam multisque modis & docuit & perfecit. Vnde meritò dictum est, Ne dixeritis vobis magistrum super terram. hæc Clemens. Accepit autem verbum *Fecit*, pro, genuit: vt veteres illi solebant: id quod vox Filij & primogeniti conuincit. Quòd verò Patrem, vnum reuera Deum nominet, tantum abest, vt excludat Filium à vera Deitate, vt potiùs necessariò in ea illum includat: quia Filius propriè dictus, eiusdem sit naturæ cum Patre, necesse est. Atque hoc confirmant ea, quæ ibidem leguntur: quòd sit *sapientia Dei*, à Deo nimirum inseparabilis, quòd sit Dei consiliarius, qui præsciuit omnia: quòd sit ille, qui à prima Mundi constitutione, multifariam multisque modis & docuit & perfecit. Coniunge cum iis, illa quæ paulò ante præcedunt pag. 199. vbi hunc Filium vocat *virtutem Dei operatricem*. quæ *vbique* est, & *vbique* operatur. Arrige aures Ariane: Estne alicuius creaturæ vbique esse, & vbique operari? Vocat autem Christum, principium vniuersorum: sed quale principium? quod sine principio est: vt exponitur in sequenti libro, pag. 231. vbi Filium Dei ait in sui generatione, tempore & principio caruisse: & ita illum vocat principium carens principio. Æternum igitur. Et sequenti pagina, nempe 232. ait, hunc Filium sine principio, ἀϊδίως genitum esse.

Quæ porrò adducis ex lib. 7. nulla recitata pagina: ea te prorsus iugulant, si omnia recitentur, quæ tu omisisti. Sunt autem pag. 237. hæc. (nimirum id est, cognitione Dei, seu fide, & ob dicentia in Deum) in terra quidem res est præstantissima homo qui est maxima in Deum pietate. In Cœlo autem, res est præstantissima, Angelus, qui loco est propius & iam purius est æternæ & beatæ vitæ particeps: perfectissima autem & sanctissima, & maximè principalis, & quæ maximè præest, & est maximè regia & longè beneficentissima: est natura Filij, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate Patris, & optime gubernat vniuersum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quod agit, arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquam enim à sua excedit specula Dei Filius, vt qui non diuidatur non dissecetur, non transeat à loco ad locum, sit autem semper vbique, & nequaquam contineatur: totus mens: totus lux paterna: totus oculus, qui omnia videt: omnia audit scit omnia: potestate scrutatur potestates: Et subiecta est vniuersa militia Angelorum & Deorum, verbo paterno, quod sanctam suscepit œconomiam ac dispẽsationem, propter eum qui subiecit. Recitabo eadem etiam Græce, quia lucidiora & clariora sunt, Latinis, quæ nimirum tu de Filio Dei eiusque natura reticuisti: [illegible Greek text]

Itane hic tibi videtur describi spiritus Arij? Sed φύσις, natura Filij, creata est: quomodo in eam competunt tam multa, quæ hic narrantur: & quæ solius Dei esse, in sacris literis prædicantur: hanc Spiritus creatus & finitus, nunquam discedit à loco ad locum, sed semper vbique existens, nullóque contentus loco, omnia operatur? Totúsne potest esse mens: totus lumen paternum: totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia noscens, &c.: tam simplex & perfectissima natura, non nisi Dei natura esse potest. Adde iis illa etiam, quæ sequuntur, eodem lib. 7. pag. 232. latinè: vbi demonstrat Christum, rerum omnium curam gerere, præsertim hominum, tam Gentium, quàm Iudæorum: & nihil esse, quod illum ab hac prouidentia impedire queat: quando in eum non cadit impotentia, nec inuidia, nec ignorantia: ac de ignorantia loquens, ait: Ignoratio enim Deum non tangit, qui ante Mundi constitutionem fuit à Patre consiliarius. Hæc enim erat Sapientia, qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus sine potestas (δύναμις) est Filius: vtpote ante omnia quæ sunt facta, verbum Patris maximè principale (ἀρχικώτατος λόγος τοῦ Πατρός) & eius sapientia. Examina hunc locum diligenter. In Filium Dei nulla cadere potest ignoratio: nulla autem est pura creatura, in quam hoc competat, vt nihil non norit: atque ita non competit, vt etiam humana Christi anima, non nulla ignorasse dicatur. Annon hinc rectè sequitur, Christum verum esse Deum: Ratio subditur. quamobrem Filium Dei nihil lateat: quia fuerit vnquam: quia ante Mundi constitutionem hic ergo fuit ab æterno, fuit Patris consiliarius. Accedit confirmatio & explicatio. Non enim fuit talis consiliarius, qui extra Patrem esset, sed in Patre: fuit enim & est illa æterna Dei sapientia, qua Pater in se ipso oblectatus semper ab omni æternitate, fuit. Confirmatio altera: Est enim Filius iste, δύναμις Dei Patris. Ergo res Patri intima & essentialis: quia nullum in Deo accidens. Confirmatio tertia: Est enim λόγος ἀρχικώτατος τοῦ Πατρός. Hæc omnia concludunt, Filium Dei rem esse & coæternam, & intimam atque consubstantialem Patri: ac proinde Christum, verum esse cum suo Patre Deum. Pertinet hoc etiam, quod subdit: [illegible Greek] Et pag. 235. latinè Christum vocat *Verbum* Patris æternum: & reuera (nota) vnigenitum. Annon ergo coæternus Patri, & de Patris substantia genitus? Quomodo enim alioqui esset *reuera* vnigenitus? Omitto breuitatis caussa, infinita, quæ apud Clementem Alexandrinum de vera Christi Deitate leguntur. His quę diximus satis abundè, & liquidò demonstratum est Clementem nihil vobis fauere: neque de Patre & Filio aliter illum docuisse, quàm Catholica adhuc credit & confitetur Ecclesia.

XLVII. ANTITHESIS.

Lactantium quoque Trinitatis assertorem faciunt Orthodoxi.

Lactantius lib. 2. cap. 9. de origine errorum: De matre natus est Christus, qui antea iam fuit: de Patre, qui aliquando non fuit. Et alibi sic: Docuit Christus, quod vnus sit Deus, eúmque solum coli oportere, nec vnquam se ipse Deum dixisse, quia non seruasset fidem, si missus vt deos tolleret, & vnum assereret, induceret alium præter vnum. Hoc erat non de vno Deo facere præconium, nec eius qui miserat, sed suum proprium negotium gerere. Item. Vnus est solus liber, Deus summus, carens origine, quia ipse est origo rerum, & in eo simul & filius & omnia continentur.

Resp. Qui Lactantij doctrinam de Filio Dei, tanquam cum fide Catholica consentaneam defendunt: ad locum ex lib. 2. cap. 9. allatum respondent: illam non esse veram lectionem, *qui aliquando non fuit*: sed vel hanc (vt quidam codices habent) *qui aliquando non defuit*: vel hanc (vt alij volunt) *qui non aliquando non fuit*: quam veram esse lectionem, liquet ex sequentibus: Hæc (inquit) fides credat, intelligentia non *requirat*. Quis enim non intelligat, Patrem genuisse eum, qui aliquando non fuit? Sed hoc demum mirabile est, quòd genuerit eum, qui nunquam non fuit: ideò sola fide credendum. Ac certè non video: quomodo cohæreant hæc duo, *qui aliquando non fuit*: Et, Pater genuisse coæternum credendus est: quam alteram particulam tu sciens ac volens omisisti: quare verò ô bone vir? Vox illa, *fuit*, quando non *erat*, vox fuit Arij de Filio Dei: quam vt blasphemam damnauit Concilium Nicænum. At profectò, si vera est de Filio: de Patre quoque dicendum fuerit, *fuisse*, quando non *erat*:

sed aliquando cœpisse, reuera Patrē esse: quod quis audeat dicere? Nunquam n. Deus, sine suo ... suaque sapientia. ... autem Filius Dei Patris. Æternus ergo Pater, & Filius coæternus.

Profers aliud Lactantii dictum, sed neq. libro, neq capite citatis: caussam diuinare possum: metuebas fortassis, ne si quis caput inspiceret, suam videret fraudem: vt qui ea supprességis, quæ ad gloriam Christi pertinent. Locus est in li. 4. c. 4. In eo ibi asseritur Filii æterna ex Patre generatio, veraq. Deitas. Ac titulus ca. 8. sic habet: Quod Filius, bis natus est: æternaliter de Patre, & tempo. aliter de virgine matre: in quo capite, Christum cum tota Ecclesia, vocat Lactantius Deum de Deo. Et in cap. 12. multa ex Prophetis, de Christi Deitate testimonia profert, qui Deus cum esset, factus est homo: vt postea in cap. 13. concludit: & eius Deitatem plurib confirmat. Sequitur cap. ... vbi de Christo loquens, quem Iudæi cru... fixerunt, ait illos nefandas manus intulisse Deo suo. Deinde subdit ad finem capitis de officio Christi, ea quæ tu retulisti verba: quæ quid te iuuent, non video. Quis n. nostrum docuit vnquā aliud de Deo, quam quod Christus contra multos colq. ... Deos gentium, vnum tantummodo verum esse Deū creatorem ... Cœli & terræ, huncque solum coli oportere, contestatus cum Prophetis asseuerauit. Sed cū se huius e veri Dei vnigenitum Filium esse, perpetuò & constanter prædicauit, ... non simul, se eiusdem esse naturæ cum Patre manifestè significauit? Aut n proprié vocabat Deum suum Patrem aut impropriè. Si propriè, ex eius ergo substantia filius est. Si impropriè: alicuius igitur alterius Pater propriè fuisse Deus dicetur. Quis verò ille fuerit Filius, si non est ..., qui nunquam non fuit apud Patrem: & qui a Iohanne aliisque Apostolis Deus appellatur? Ergo quòd in vno illo vero Deo plures agnoscamus & prædicamus personas, id non facimus ex nostro arbitrio, sed quia idem Christus cum sanctis Prophetis, hoc credendum & profitendum esse docuit, quando Prophetis, vnum Iehouam & plures Elohim prædicantibus, ipse vnum Deum, fœderis autorem, in Patrem, Filium & Spiritum S. distinxit, dicens. Baptizate in nomen Patris, Filii, & Spiritus S. Non enim separantur ab inuicem, sed Pater in Filio est, & Filius in Patre, & ita de Spiritu sancto, quæ caussa est, cur Christus dixerit. Ego & Pater vnum sumus: quia vnios, eiusdémque sunt essentiæ, ac maiestatis, atque potentiæ.

At Christus, nunquam dixit se esse illum verum Deum, semper autem Patrem suum, hunc Deum esse prædicauit. Rectè: primùm, quia cùm in illa carne existeret, non nisi pro pura creatura a plerisque omnibus agnosceretur: quid magis contra suum officium fecisset, quam si se illum vnum verum Deum esse dixisset. Fuerat n missus, vt contra Gentilium, & verò etiam multorum Iudæorum superstitiones doceret, nullam puram creaturam, sed solum creaturarum omnium autorem, colendum esse. Deinde quia etiam vt A... non erat ipse, ille Pater, quem tāquam totius Deitatis bonorumq omnium fontem ..., Deum verum esse prædicabat, sed eius Filius vnigenitus erat & est. Ad Patrem autem hunc, omnes homines reuocare, propositum illi fuit, & ex officio debuit. Ex vera enim Patris cognitione: sequebatur etiam vera Filii ac Mediatoris cognitio. Christus autem dixit, ad Patrem. Hec est vita æterna: vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum. Etsi ergo Christus erat, & est reuera Deus, non separatus à Patre (sic enim duo statuerentur Dii) sed manens in Patre, eandémque essentiam habés, quam & Pater, meritò tamen omnem Deitatis gloriam ad Patrem referebat.

Adducis porrò locum alium, sed vnde? omisisti exprimere: quamobrem quia nihil magis te enecat, quam caput illius libri, ex quo aucu'a illa verba deprompsisti. Recitabo igitur ego omnia, vt lector, quanta sit vestra animi malitia in seducendis populis, luculenter videat. Cùm Christianos conclusisset Lactantius, non esse superstitiosos, quia non multos Deos, sed religiosos, quia vnum & verum colunt Deum: subiecit caput ..., de vnitate Patris & Filii: quod ad verbum sic habet:

Fortasse quæret aliquis, quomodo cùm Deum vnum nos colere dicamus, duos tamen asseueremus, Deum Patrem, & Deum Filium: quæ asseueratio plerosque in maximum impegit errorem: quibus cùm probabilia videantur esse quæ dicimus, in hoc vno laborare nos arbitrantur quòd & alterum ... & mortalem Deum fateamur. De mortalitate iam diximus, nunc de vnitate doceamus. Cùm dicimus Deum Patrem & Deum Filium: non diuersum dicimus, nec vtrumque secernimus, quia nec Pater sine Filio esse potest, nec Filius a Patre secerni: si quidem nec Pater sine Filio nuncupari, nec Filius potest sine Patre generari. Cùm igitur & Pater Filium faciat, & Filius Patrem, vna vtrique mens, vnus Spiritus, vna substantia est: sed ille quasi exuberans fons est, hic tanquam defluens ex eo riuus: ille tanquam Sol, hic tanquam radius ex Sole porrectus: qui quoniam summo Patri & fidelis & charus est, non separatur, sicut nec riuus à fonte, nec radius à Sole, quia & aqua fontis in riuo est, & Solis lumen in radio æque. Neque vox ab ore sejungi, nec virtus, aut manus a corpore diuelli potest. Cùm igitur à Prophetis idem manus Dei, & virtus, & sermo dicatur: vtique nulla discretio est: quia & lingua sermonis ministra est, & manus, in qua est virtus, indiuiduæ sunt corporis portiones. ... exemplo vti liber. Cùm quis habet filium, quem vnicè diligit, qui tamen sit in domo & manu Patris: licet ei nomen domini, potestatémque concedat, ciuili tamen iure & domus vna, & vnus Dominus nominatur. Sic hic Mundus vna Dei domus, & Filius & Pater qui vnanimes incolunt Mundum, Deus vnus: quia & vnus est tanquam duo, & duo tanquam vnus. Neque id mirum, cùm & Filius sit in Patre quia Pater diligit Filium & Pater in Filio, quia voluntati Patris fideliter paret, nec vnquam faciat aut fecerit, nisi quod Pater aut voluit aut iussit. Denique vnum Deum esse tam Patrem, quàm Filium, Esaias in illo exemplo, quod superius posuimus, ostendit, cùm diceret: Adorabunt te, & in te precabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te. Sed & alio loco similiter ait: Sic dicit Dominus Deus Rex Israel, & qui eruit eum Deus æternus. Ego primus, & ego nouissimus, & præter me nemo est Deus. Cùm duas personas proposuisset Dei Regis, id est, Christi, & Dei Patris qui eum post passionem ab inferis excitauit sicut ostendisse diximus Oseam Prophetam, qui ait, Et de manu inferorum eruam eum: Tamen ad vtramque personā referens intulit, & præter me non est Deus, cùm posset dicere, præter nos: sed fas non erat plurali numero, separationem tantæ necessitudinis heri. Vnus est enim solus liber Deus, summus, carens origine, quia ipse est origo rerum, & in eo simul & Filius, & omnia continentur. Quapropter cùm mens & voluntas alterius in altero sit, vel potius in vtroq vna: meritò vnus Deus vterque appellatur, quia quidquid est in Patre, ad Filium transfluit: & quicquid in Filio, a Patre descendit. Non potest igitur ille summus ac singularis Deus, nisi per Filium coli, qui solum Patrem se colere putat, sicut Filium non colit, ita nec Patrem quidem colit. Qui autem Filium suscipit, & nomen eius gerit, is vere cum Filio simul & Patrem colit quoniam legatus & nuncius, & sacerdos summi Patris, est Filius. Hic templum maximum ianua est, hic lucis via, hic dux salutis, hic ostium vitæ.

Viden lector, quales sint isti Ariani, tum in sacris literis interpretandis, tum in citandis Patribus. Quid clarius potuit dici pro distinctione duarum personarum, Patris & Filii, vtrique vnitate essentiæ & maiestatis diuinæ in Patre & Filio? Quis non videt, longè alio modo Filium esse in Patre, & alio creaturas in eodē contineri? Illæ in eo sunt, tanquam in sua caussa efficiente ac sustentante. Ille & tāquam in sua origine, & quia vna est eademque Patris & Filii mens, voluntas, maiestas .... Itáne Christus? Lactantio fuit pura creatura, vt Ario fuit & vobis? Quid? quòd in capite sequenti, nempe 30. quod est de hæresibus aduersus cumprimis personam Christi, nominatim damnat Arium vestrum tanquam verum hæreticum? Quid? quod contrà, illam commendat Ecclesiam, quæ contrariam Ario & aliis hæreticis, de Deo, déque persona Christi, doctrinam profitetur. Verba illius hæc sunt: Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quo si quis non intrauerit, vel a quo si quis exiuerit, a spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de vita & salute: cui nisi caute & diligenter consulatur, amissa & extincta erit.

Redite redite igitur, & vos ad fidem Catholicæ Ecclesiæ de Christo, vero Deo, veroque homine: quem qui habet, & Patrem habet: qui non habet, nec Patrem habet: eòque à salute æterna exclusus est.

XLVIII. ANTITHESIS.

Hilarius, omnium orthodoxorum consensu, maximus habetur æqualitatis Patris & Filij defensor.

Hilarius de Synodis: Nulla ambiguitas est, maiorem esse Pa-

arem: Nullum est dubium, Patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine Patris maiorem esse. Filio testante qui me misit, maior me est. Ibidem. In eo quidem maximè non comparatur nec coæquatur Filius Patri, dum subditus est per obedientiæ obsequelam.

Ita videmus, articulum Trinitatis, nequaquã consentientibus Patrum sententiis approbari: vt mirum sit, potuisse id hactenus à magni nominis Theologis affirmari. Non inficiamur quidem, mature sparsa fuisse semina quædam huius vani dogmatis, quo recta vnius Dei & Iesu Christi cognitio infecta fuit: non negamus etiam aliquos ex iis, quorum testimonia adduximus, Trinitatem asseruisse: verùm id nostro instituto minimè obest: cum non hoc à nobis agatur, vt Patrum autoritate nos tueamur: sed potius vt cognita ipsorũ inconstantia in hoc doctrinæ capite explicando, ab humano tribunali ad diuinum, huius controuersiæ disceptationem traducamus. Neque igitur nostræ, neq. örthodoxorum causæ patroni sint Patres: sed ea: Christus cum Prophetis & Apostolis tantæ controuersiæ Iudex, ad quorum tribunal Orthodoxos citamus.

Resp. Tuum retinens antiquum, non adducis fideliter Patrum dicta, nec quid illi agerent indicas: vt taceam, quòd non citas loca quò facilius imponas, faciam igitur Ego.

Syrmii in Illyrico, imperante Constantio, conuenerant aliquot Episcopi, inter quos fuit & Osius Cordubẽsis, sed inuitus, vt narrat Socrates. Hi licet nollent videri Ariani, reipsa tamen hæresim illam fouebant. Callida horum de Deo decreta in Gallias missa, cùm legissent pii in Galliis, Belgio & Germania Episcopi: ea admittere noluerũt: constanter in decretis Synodi Nicænę & aliarum Catholicarum perseuerantes: & hac de re ad Hilarium, qui tum exulabat in Asia, scripserunt: illius iudicium de decretis illis Syrmiensib. petentes. & quæstiones aliquot proponentes. His perceptis Hilarius Pictauiensis Episcopus, gratulatus fuit illis Episcopis constantiam in fide: atque vt illos in ea confirmaret, sententiam suam de illis capitulis explicans atque confirmans, librum de Synodis ad eos conscripsit: vbi apertè capita illa Syrmiensia, quibus tollebatur ... Concilii Nicæni, ... proessiones appellat: & illis nonnullas pias Orientalium Synodorum, quæ Syrmiensi aduersabantur, definitiones opposuit suásque explicationes confirmationis caussa adiecit. Summa doctrinæ Catholicę & Hilarii est: Patrem ideò maiorẽ esse Filio, quod ille sit a nullo, ille autem ab illo: ita tamen, vt Filius Patri ... sit æqualis, nec minus Deus verus atque æternus quã Pater est: vnum verò autum esse Deum, non persona, sed naturâ: Ac personam Patris sæpe ... solius & vnius Dei nomine nuncupari, ... quòd is solus sit ingenitus, h.e. à nullo, sicut Filius à Patre est, & Spiritus S. ab vtroque. Ad huius rei confirmationem, plura adducere nõ est necesse: vnus locus sufficiat, qui ad multorum aliorum intelligentiam maximè facit. Pag. 3 2. de confessione Orientalium agens contra Photinum: hunc canonem 23. refert, & sua explicatione illustrat.

23 Si quis quod dictũ est: Ego Deus primus, & ego Deus nouissimus, & præter me non est Deus, ad destructionem idolorum dictum & eorũ qui non sunt dii, in destructionem vnici ante secula Dei, Iudaicè dictum intelligat anathema sit. Hilarii explicatio sequitur. Deorum numerositate dãnata, & Deo ta..tũ vno prædicato, negari Deus Filius Dei, non potest. Verùm naturæ istud præstat genuina proprietas, vt nomen quod negatur ad numerũ debeatur essentiæ: & id quod non est Deus præter me, non possit Filio auferre quod Deus est, quia Deus alius, quàm qui est ex Deo, nullus est. Et per hanc vocem Dei Patris, non potest non Deus esse, qui ex indifferenti ad naturam suam, est natus essentia. Quod ideirco Iudęi ad vnionem Dei referũt, quia vnigenitum Deum nesciunt. Sed nos cùm duos deos negamus diuersitatem in Patre & Filio naturalis abominamur essentiæ, quia id quod non est Deus præter me, impiam de falsis diis perimit opinionem. Cùm verò vnum Deum confitentes, Filium quoque Deum dicimus: nihil diuersum per substantiam, in vtroque sub vno nomine prædicamus.

Canon iste cum Hilarii explicatione, ad multarũ quæstionum de hac doctrina, explicationem, pio cuique viro sufficeret. sed si addas id quod habetur pag. 3.. nos, nõ quidem duos deos dicere, sed vnum, neque tamẽ per id sequi, non & Dei Filium, Deum esse: (Est.n. ex Deo, Deus) nihil amplius desiderari poterit. Sensus.n. est, vnum tantùm esse Deum, non ex Deo, sed alium esse, qui sit Deus ex Deo, nec tamen duos, sed vnum duntaxat natura Deum, quẽadmodum explicat ipse pag. 32. vbi ait vnum esse Deum naturâ, non personâ. Ex iis vero liquidò apparet, quid ad loca à te ex Hilario adducta, respondendum sit. Sunt autem prima quæ tu citas verba in pa. 104. Et verba sunt non Hilarii, vt putasti, sed Syrmiensium, quibus porro ab Hilario opponuntur piæ Orientalium definitiones.

Summa est, licet Pater, qua Pater est, maior sit etiã ante incarnationem Filio, qua Filius est, (vt etiam Basilius, Damascenus & alii Græci docuerunt) quia Pater ... & ex nullo Deus est, Filius autem ... & ex Patre est Deus de Deo, & Patri, tanquam suo autori atque principio (originis) subditus semper, eique obsequentissimus fuit, quia omnia ex voluntate Patris, (quæ & ipsius Filii voluntas est) semper egit & agit: naturâ tamen & essentia æqualis ab omni æternitate fuit Patri: eóque non minus Deus, quam Pater, imò vnus & idem cum Patre Deus, quoniam vnus tantummodò Deus est natura, licet non personâ. Post incarnationem verò, quomodo & quo præterea respectu minor sit Patre, notum est. Quænam vero est inter hæc diuersitas?

Alter, quem adducis, locus est in pag. 32. & verba sunt Hilarii, explicantis canonem Orientalium contra hæresim Photini, decimum septimum: qui sic habet

Si quis Dominum & Dominum, non Patrem & Filium intelligat, cùm dominum & dominum duos dicat Deos: anathema sit. Non.n. exæquamus vel comparamus Filium Patri, sed subiectum intelligimus. Neque.n. descendit in Sodomam sine Patris voluntate, neque pluit ex sese: sed à Domino, autoritate sc. Patris: Neq sedet in dextra à semet ipso, sed audit dicentem Patrem: Sede ad dextram meam. Hilarius subdit hæc verba:

Et superiora & consequentia suspicionem, si qua esse in his dictis videbitur, penitus excludunt, ne diuersitas dissimilium Deitatum in Domino & Domino prædicetur. & in eo non comparatur, qui duos Deos dici impium sit. Non autem idcirco non cõparatur vel exæquatur Filius Patri, ne Deus ipse non esse credatur. Cùm.n. anathema sit Christum Deum denegans: non potest idcirco prophanum videri, duos Deos cognominari, ne & Christus Deus prædicetur, cùm per essentiæ naturalis proprietatem idcirco Deus vnus est quia ex innascibili Deo Patre qui vnus est Deus, vnigenitus Filius Deus natus, non aliunde, quam ex Deo, habeat esse quod Deus est: & indifferenti, ipse qui genitus est, ab eo qui genuit, essentia non potuit esse nam indifferentis vnum nomen est naturæ. Et vel in eo quidem maximè non comparatur nec coæquatur Filius Patri, dum subditus per obedientiæ obsequelam est dum pluit Dominus à Domino, ne à se ipse secundùm Photinum aut Sabellium pluerit, vt Dominus à Domino. dum ad dextram Dei tum consedit, cum sibi vt consideret dictum sit, dum mittitur: dum accipit: dum in omnibus voluntati eius, qui se misit, obsequitur. Sed pietatis subiectio, non est essentiæ diminutio, nec religionis officium, degenerem facit naturam: cum per id, quod cum & innascibilis Pater Deus est & vnigenitus Filius Dei Deus est Deus tamen vnus sit, & subiectio Filii doceatur & dignitas: dum ei ipsi non nisi Filius nuncupandus subiicitur. Quod cum Dei Patris sit, tamen sibi ex natura sit, nomen habens alienum, sed eius, cuius & Filius est, vt sit Patri & obsequio subiectus & nomine: ita tamen, vt subiectio nominis, proprietatem naturalis atque indifferentis testetur essentiæ.

Vides, quibus in rebus non coæquetur Patri Filius: & quomodo tamen æqualis sit Patri, diuinâ natura atque essentia. Cur non fideliter verba Hilarii recitasti? cur reticuisti, quod mox subiecit *Sed pietatis subiectio non est essentiæ diminutio: nec religionis officium, degenerem facit naturam: cùm per id quod cum innascibilis Pater Deus est, & vnigenitus Filius Dei Deus est, Deus tamen vnus sit, & subiectio Filii doceatur, & dignitas?* Cur inquam hæc tu verba, in quibus totius controuersiæ cardo conuertitur, silentio præteriisti?

Adde iam istis, quæ pag. 32. explicans supra dictum Anathematismum 23. subdit ea sic habent. Si quis quod dictum est, &c.

3. At nos (inquis) autoritate Patrum non nitimur, neque nos illâ tuemur. Neque nos vicissim hæc, vestra caussa adduximus: sed propter pios, vt videant, qua fide circeis Patres, simulq, intelligant, nullã esse in Patribus, ad substantiam doctrinę de Deo quod attinet, inconstantiam, quan-

do omnes constantissimè, ad mortem vsque, symbolum Apostolicú imprimis, deinde Nicęnum ac Constantinopolitanum, vnanimi consensu amplexi sunt, retinuerunt prædicarunt, defenderunt: idq; propterea, quòd totum a sacris literis desumtum esse, perspicuè cognouerant. Nam neque ipsi, neque nos hominum, sed solius Dei, qui locutus est in Prophetis & Apostolis, autoritate nitimur, in iis quę ad fidem pertinent. Cùm ergo ab hominib. ad Deum, prouocatis: atque vt Christus cum Prophetis & Apostolis, tantæ controuersiæ iudex sedeat, petitis: quid aliud, quàm vt vos à terra absorberi iubeat, postulatis? Nihil enim certius est ex doctrina Christi & Apostolorum, consentientib. Prophetis quam in Cœlo, vbi peculiariter Deus habitare dicitur, Tres esse, in quorum nomine baptizati sumus, Patrē, Ai... Filium, & Spiritum S. tres inquam inter se distinctos, vita, intelligentia, voluntate, maximáq. potentia prȩditos: quæ caussa est, cur personæ tres appellari solitæ sint in Ecclesia.

2. Quid prȩterea ex iisdem scripturis clarius esse potest: quàm horum vnumquemque, Deum & appellari & esse? Symbolo n. fœderis, nemini nisi eidem fœderis autori, qui est Iehoua Elohim & cui olim Iudæi sacramento circumcisionis consecrabantur, obsignari & consecrari nos Christus suo baptismate iussit.

3. Quid denique magis perspicuum, magisque certum, quàm vnum tantummodo esse Deum seu Iehonam? Vnde sequitur necessariò, licet illorum trium quisque, & inprimis ac ... Pater Deus sit, quia à nullo est, & fons est totius Deitatis in Filio & Spiritu S. non tamē tres esse natura Deos, cùm vna sit omnium Deitas atque ...: quia vnus est Iehoua. Hæc est summa doctrinæ de Deo: qua nihil est certius, nihil clarius, nihil antiquius, nihil magis Catholicum. Si quæ verò postea ortæ sūt inter Patres de Deo disceptationes altercationes, subtiliores quęstiones: in caussa fuerunt hæretici, qui in simplicitate & veritate illius doctrinæ non acquiescētes variis excitatis dissidiis, sicut vester Arius, turbarunt Ecclesiam, & tenebras veritati obduxerūt. Esto igitur iudex inter nos & vos Christus ipse, cū suis Apostolis. Et hic murus nobis aheneus esto: Vnus est Iehoua, plures Elohim, Pater, Filius, Spiritus S. vnus, non persona, sed natura: Et vnicus Filius ... factus est caro: ita vt sit verus Deus, verusq; homo: & ideo verus Mediator, redemtor, seruator in quem (qualem sc. proponunt Scripturæ) qui credit, habet vitam æternam, qui non credit, manet ira Dei super eum. Hæc est fides Catholicæ Ecclesiæ, in qua ego quoque, sicut hactenus vsque ad 71. annum vixi, sic etiam volo mori: Amen.

XLIX. ANTITHESIS.

In Concilio Nicæno, inquiunt Romanenses coacti fuerunt 318. Episcopi, doctrina ac vitę sanctimonia præclari: quamobrē par est, vt huius Concilij decreta, ac in primis symbolum, in magno pretio habeatur.

Historia malè astipulatur hisce laudibus. Primùm n. narrat, viguisse inter ipsos Episcopos acerba odia ac dissensiones, adeo vt libellos supplices, quibus se mutuò accusarent, Imperatori obtulerint. Deinde, quam boni fuerint Theologi, ex eo apparet, quod Cœlibatum Sacerdotum, ipsorum autoritate fuit confirmatum. Nam cùm primùm hoc agerent, vt, quicunque ex Clericis vxores duxerant, antequam fuissent in hunc ordinem cooptati ab vxorum consuetudine cohiberentur, & hoc nefarium institutum consilio vnius Paphnutii fuisset impeditum, nihilominus impiā Ecclesia consuetudinem stabiliuerunt, qua qui cœlibes allecti erant in Clericos penitus à nuptiis arcebantur. Sozomenes li. 1. c. 22. Certè cùm Paulus 1. Tim. 4. prohibitionem coniugij appellet doctrinam dæmoniorum, quia per Antichristum erat inuchenda: quis est, qui non animaduertat Antichristum in hoc concilio leges dictasse, & defectionem à fide ac doctrina Christi induxisse, quemadmodum prædictum fuerat à Spiritu S per os Pauli. Tertio recitatur in historia, duos Episcopos ante finitum Concilium obiisse, & ad horum sepulchra reliquos accessisse, eos in hunc modum alloquentes. Sanctissimi Patres, qui certamen præclarū certastis, cursum consummastis, rogamus vos, vt quatenus Trinitatem (quam nunc claro lumine coram intuemini) nobiscū approbatis, vt vnquā Symbolo nostro ac decretis factis subscribatis, eumque librum in quo descriptum erat Symbolum, apud sepulchra collocassent, altero die reuersi, hæc verba in eo scripta reppererunt: Nos ambo Chrysanthus & Musonius consentimus cum cæteris Episcopis in decreta Concilij: & quanquam corpore defuncti sumus, nihilominus manibus propriis subscripsimus. Nicephi. li. 8. c. 23. En virtutes Concilij toto orbe celeberrimi, cuius autoritas velut magica quadam incantatione, omnium animos tot seculis dementauit.

Resp. Propositio Ecclesię Catholicę non est, ideo doctrinam de Trinitate veram esse, quia Synodus Nicęna sic definiuit: sed quia hanc tradunt sacræ literæ, ad huius verò confirmationē non parum facere quòd celeberrima illa primáq; Oecumenica Synodus, Nicęna nimirum ex iisdem sacris literis magno omnium Patrum consensu, illam demonstrauit. Lege Euseb. Cęsar. & alios Patres, qui de voce præsertim ... disputantes, nihil de Deo noui, in Cōcilio Nicæno fuisse definitum, sed tantum quæ in sacris literis habebantur, ea explicata fuisse, euincunt: non esse autem synodum illam contemnendam, cum fuerit celeberrima, & ex viris summa pietate & eruditione clarissimis constiterit, lege & Theod. historiam, li. 1. c. 8. Nihil igitur ad rem, quę tu aduersus illius Synodi laudes & ad eius dignitatem autoritatémque imminuendam affers.

1. Fuerunt (inquis) inter ipsos Episcopos graues controuersiæ, de rebus videlicet priuatis. Sed quid tum? Ergóne doctrina è sacris literis demonstrata, & omnium Patrum consensu approbata, falsa & hęretica fuit? Annon etiā inter discipulos Christi contentio fuit de primatu? Et inter Paulum ac Barnabam, non parua controuersia de Marco assumendo. Nō igitur vel doctrina illorum damnanda, vel autoritas contēnenda? Imò inde apparet, synodo illi præfuisse Spiritum S. quia in voluntate Dei, qui per Imperatorem omnes libellos lacerari iussit, libenter acquieuerūt: & sublatis omnibus inimicitiis, condonatisque priuatis iniuriis, vnanimes porro in negotio religionis strenuè contra Sathanam se gesserunt.

2. At nisi vnus Paphnutius intercessisset, tota Synodus impium de vxoribus Sacerdotum canonem tulisset. Imo hic agnoscere debes præsentiam Spiritus S in illa Synodo: qui talem impietatem, à tali Synodo sanciri non permisit. Paphnutio. n. ideo assensi sunt omnes, quia verbum Dei tetulit. At probauit tamen, & stabiliuit impiam (inquis) Ecclesię consuetudinem, qua qui Cœlibes allecti erant in Clericos penitus à nuptiis arcebantur. Primum Socrates li. 1. c. 11. hanc recitans historiam his verbis sententiam Synodi tradit: Quapropter & hanc quæstionem ita compescuerunt, vt cuiuslibet arbitrio liberum permitteretur abstinere à coniugio. Nota. Non dicit a coniuge, quam habet, sed à coniugio nēpe vel exercendo, vel contrahendo: nisi fortè nomine coniugij, ipsam coniugum coitionē intellexit. Aliter ergo dicendum est. Paphnutij sentētia duo habuit membra: vnum de cōiugatis sacerdotibus: alterum de incōiugatis. De primo dixit intolerabile iugum esse, si prohibeantur cum suis vxoribus dormire: De altero dixit, Satis esse, si illi secundū antiquam Ecclesiæ traditionem, ad nuptias amplius non accedant. Vtrumq. autem membrum probauit Synodus. Quid verò sibi vult illud, *Satis esse* quasi dicat, satis est iugi, si secundùm consuetudinem &c. Agnoscebat iugum etiam esse hoc vtcunq. durum: vt videlicet inconiugati, ad nuptias nō amplius redeant: Satis ergo supérque esse Sacerdotibus, si hoc vetus iugum ferant: tantùm abest, vt altero nouo prægrauari debeant.

Deinde particula secundùm veterem Ecclesiæ *Traditionem*, indicat priores Patres, non alia ratione, nec in alium finem, illam de inconiugatis sacerdotib. traditionem statuisse: quàm qua etiā Apostolus locutus est de viduis, quæ ad ministerium Ecclesiæ eligebantur. Atqui Apostolus nemini vnquā tale iugum imposuit, aut imponi voluit: quo in statu cœlibatus, cōtra propriam conscientiam sese cōtinere cogeretur: imò generalē tradens regulam dixit: Qui non potest se continere, nubat: melius est n. nubere quam vri. Hæc verò minimè latebant veteres illos Patres, quorū mentionem fecit Paphnutius. Nihil ergo hac de re impiū statuit Synodus Nicæna. Sed fac omnes errasse: vnus næuus non deformat totum corpus.

3. Quę ex Nicephoro producis, ea apud alios illorum temporum, rerúmq. in Synodo Nicęna gestarum scriptores nō legi. Sed si vera sunt: quid habent impij? Intelligo quid velis inferre. Illæ fuerunt illusiones Diaboli: doctrina ergo Synodi fuit Diabolica. Inuerto: Doctrina Synodi, fuit diuina: quia ex verbo Dei: Ergo diuinum miraculum.

L. ANTITHESIS.

Ignoratio Philosophiæ & Dialecticæ (inquit Zanchius) in caussa est, cur à recta Dei cognitione aberrent Ariani.

In Concilio Nicæno reiectum fuisse vsum Dialectica in disceptanda controuersia de Filio Dei, testis est Socrates lib. 1. cap. 5.

Resp. Quæ ego scripsi de caussis hæresium, inter quas ignoratio quoque veræ solidæque Philosophiæ & Dialecticæ liberaliumque artium commemeratur: ea in libris meis de Tribus Elohim habentur: parte altera, c. 1. & aliatis exemplis, luculentissimè illam demonstraui: idq. imprimis aduersus Arium, prauum sophistam pessimum Theologum. Quod verò tu obiicis ex Socrate, [illegible] falsum est. Ibi enim initium duntaxat controuersiæ inter Arium & Alexandrū describitur. Verùm in cap. 8. aduersus quosdam sophistas, qui suis syllogismis sanam & simplicem de Filio Dei doctrinam oppugnabant, omniaque turbabant, elegans historiola narratur. Quendam enim laicum, ac simplici sensu preditum, Dialecticis illis disputatoribus restitisse in hæc verba: Christus nobis & Apostoli non dialecticam artem, nec vanam [illegible], sed nudam sententiam, quæ fide ac bonis operibus custoditur tradiderunt: atque hoc dicto, & simplici veritate expressa, tumultuationem illam, quā Dialectica [illegible] [illegible], repressam fuisse. Verùm quid hæc obsecro aduersus ea quæ ego de vera dialectica, veróque illius vsu scripta reliqui? Neque Apostolus, ad Colossenses veram & naturalem Philosophiam, sed inanem duntaxat & deceptricem damnauit. Et quinam fuerunt Dialectici illi, hoc est sophistæ, quibus restitit ille pius Idiota, nisi Ariani: qui ex iis quæ in nostrorum liberorum procreatione contingunt, aduersus ineffabilem & æternam illam Filii ex Patre generationem, sophisticari ab Ario didicerant? De Ario sic scribit Socrates lib. 1. c. [illegible] illum vtpote nugarum Dialecticarum non imperitum Alexandro asserenti in Trinitate esse vnitatem, sese per contentioné opposuisse, hoc sophismate: Si Pater genuit Filium, initiū essentiæ suæ habet genitus: & ex eo liquet, fuisse aliquando tempus, cùm non esset Filius: sequitúrque necessariò habere illum hypostasim ex non existentibus. Vides hîc Ariane, sophisticam tui præceptoris? viden vndénam orta sit vestra contra Ecclesiam de Deo doctrina? Non certè ex vera Dialectica: sed ex illius abusu: hoc est ex sophistica. Ecquis docuit Arium, quicquid ex alio generatur, illud posterius esse suo generante: posterius inquam posterioritate (vt loquuntur Scholæ) temporis? Ex hoc enim principio tota eius argumentatio pendebat: quod quam sit falsum axioma in multis etiam Physicis rebus, luculenter apparet. Annon radius nascitur a Sole? fuit ne tamen vnquam Sol sine radio? Ac si maximè etiam verum esset illud assumtum in rebus Physicis & tempori subiectis: quæ tamen fuit fatuitas ad res diuinas & extra omne tempus positas, illud pertrahere? Habuit ergo genitus initium sed quale non temporis nec vllius spatii, sed originis. Non temporis quia Pater nūquam fuit sine Filio: sed originis quia originem habet Filius a Patre. Falsum ergo illud primum, quod intulit Arius, fuisse aliquando tempus, cum non esset Filius. Falsum & alterum, Filium habere hypostasim ex non existentibus. Est enim ex æterna Patris substantia genitus, eóque Patri coessentialis & coæternus. Summa: Nulli magis turbarunt Ecclesiam, quam Ariani suis sophismatibus.

LI. ANTITHESIS.

Magnus ille Athanasius vir fuit Sanctus & magno pietatis Zelo præditus, inquiunt orthodoxi, ideóque eius scripta, ac imprimis symbolum, in quo Trinitatis mysterium exposuit, ab omnibus magni fieri oportere.

Narrat Sozomen. Constantinū nullis precibus adduci potuisse, vt Athanasio (quem exilio mulctarat) reditum ad Alexandrinos permitteret: addit caussam, quod homo esset superbus, seditiosus, maledicus, conuitiator. Fuit autem Constantinus Imperator singulari modestia ac humanitate: ideoque caussam esse grauem oportuit, cur tanta seueritate aduersus Athanasium vti voluerit. Præterea apud Theod. lib. 2. c. 13. & 16. facinus Athanasii multò adhuc tetrius recitatur. Siquidem Constantius Imperator palàm affirmat, Athanasium hoc continenter machinatum vt inter se & Constantem fratrem germanum odia intestina sereret: imò verò eò rem perduxisse, vt Constans ipsi bellum denunciaret, quatenus non permitteret Athanasio reditum ad Alexandrinos. Dicit Constantius quatenus iniuriam sibi à fratre ac Athanasio illatam patientia non superasset, futurum, vt graue bellum inter se & fratrem extitisset. Restituto Athanasio accidit paulò post, vt Constans interficeretur, quando Constantius iam totius imperii monarcha factus, iussit quæri Athanasium, & ad supplicium rapi, a quo ille fuga elapsus est. His postremo addatur, quod historia memorat Athanasium suspectum fuisse de magia. Talis igitur fuit magnus ille ac sanctus Athanasius, quem totus ferè mundus tanquam Numen quoddam colit.

Resp. Vnum dicis ab Orthodoxis de Athanasio prędicari, quod fuerit sanctus & magno pietatis Zelo præditus: hinc verò ab iis inferri, Athanasii ergo scripta atque imprimis symbolum magni ab omnibus fieri oportere. Illatio falsa est. Non enim quia Athanasius sanctus fuit, & Zelo pietatis prędıtus, ideo Ecclesia eius libros probauit, & symbolum decantari iussit: sed quia cum sacris literis consentaneum illud esse cognouit. Assumtum oppugnas narratione quorundam, quę de Athanasii ingenio & moribus narrantur. Malè sic factum illud Constantius recitas, suppressis veris illius caussis. Totam ergo illam historiam, ego hic explicare cogor.

Summo & plus quàm Vatiniano odio persequebantur Athanasium Ariani omnes: idque propterea quòd is vnus, omnium fortissimè & constantissime illis resistebat, & doctrinam Concilii Nicęni non infirmari curabat, quæ caussa fuit, cur putarint Ariani si Athanasius è medio tolleretur, fore vt simul etiam doctrina quam defendebat, è toto orbe Christiano exterminaretur. Hinc in Athanasiū variæ Arianorum insidiæ accusationes, calumniæ: apud plebem, in Synodis, apud Imperatorem: quod esset superbus, contentiosus, seditiosus. Imperator, vt qui id operam dabat, vt Ecclesiæ in pace viuerent, nihil magis oderat, quam Ecclesiarum turbatores. Fuit autem & in credendis illis quæ referebantur, nimis facilis: & [illegible] plus quam par erat [illegible] obsecutus, qua & natura erat bonus, & religionis Christianæ amantissimus. Hęc omnia in genere constant ex historiis. Nunc ad quædam singularia.

Athanasio duo fuerunt cum primis capitales, & perpetui inimici: Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicænus, Episcopi: idque propterea, quòd ab illo fuerant in Concilio Nicæno fortiter reprehensi, ita vt in exilium pulsi fuerint: à quo tamen & ipsi simulata pœnitentia tandem reuocati, ad suas quisq. Ecclesias redierunt. Receperunt magno honore & reuerentia [illegible] à pio Imperatore quòd illos seriò resipuisse, & reuera ad sanam doctrinā rediisse putaret. Hi cùm magnā autoritatem & libertatem apud Imperatorē sese obtinuisse viderent, illa abusi autoritate, decreuerunt quibuscunque possent modis diuexare Athanasium, & in odium apud Imperatorem adducere: vt eo tandem vel necato, vel in exilium abiecto, doctrina Concilii Nicæni, paulatim extingueretur & Arii propagaretur. Cùm igitur vna ex parte scirent Imperatori nihil magis esse cordi, quā vt omnes ad Catholicam doctrinam reuersi, & in cōmunionem recepti, veram inter se amicitiam, pacem, & concordiam colerent: ex altera verò parte non ignorarent ingenium Athanasii, fore vt nunquam Arium, aliósve ei adhærentes ad communionem admitteret: curarunt datis ad Athanasium literis, & supplicatione Imperatori exhibita, vt Arius ab exilio, propter fictam resipiscentiam, reuocatus, ad communionem Alexandrinæ Ecclesię reciperetur. Athanasius recusat: accusatur ergo apud Imperatorem, tanquam seditiosus tumultuator, & eos, qui ad Ecclesiam accedere vellent, prohibens, concordiamque impediens. Iratus Imperator, Athanasio mandat, addita graui comminatione, ne quempiam ab accessu Ecclesiæ prohibeat. Demonstrat Athanasius, & persuadet Imperatori non esse dandam communionem Arianis. Acquiescit Imperator. Hoc percepto, Eusebius curat per Melitianos, alias institui contra Athanasium accusationes: sed Imperator agnita Athanasii pietate & innocentia, & meras esse sycophantias, quæ illi obiiciebantur: populo Alexandrino scribit, ac testimonium (vtar verbis Sozomenis lib. 2. cap. 22.) ipso huic tribuit, quòd & admodum æquus esset (audi Ariane) & de fide rectè sentiret: quódque percupidè cum eo contulerit, ac virum eum esse diuinum persuasus sit, & quòd per inuidiam accusatus, melior accusatoribus suis apparuerit. Viden Ariane, quale iudicium fecerit pius ille & prudens Imperator de Athanasio: imò qualem eum esse reipsa cognouerit: hominem verè diuinum, inquit Sozomenes.

Verumenimuerò hypocritæ illi Ariani à proposito non desistunt, vt multitudine accusationum innocentem obruant: & Imperatorem ad illum præ impatientia pellendū cogant. De nouis igitur & grauissimis criminibus accusatur Athanasius: ita vt propter multitudinem & accusationum & accusatorum, propterque aduersariorum importunitatem coactus fuerit cogere synodum Cæsariæ Palæstinæ, quæ paulò post translata fuit Tyrum. Plerique autem omnes, clam erant Ariani: licet palam Catholicā Synodi

nodi Nicænæ fidem profiterentur, qui illi synodo interfuerunt Episcopi. Cum hæc & malitiam [illegible] Eusebij nosset Athanasius, [illegible] quidem [illegible] deprecabatur, sed tamē ad extremum illus [illegible] dùm Deum [illegible] bonitate suæ conscientiæ & æquitate Imp[illegible] illam [illegible] se contulit. Vbi verò omnia iniquè agi, [illegible] ab inimicis propter odium reliquenis, [illegible] animaduertisset: Tyro fugiens, ad Imperatorem [illegible] & narratis [illegible] in synodo, petiit ab Imperatore [illegible] Episcopis Constantino, olim vocatis [illegible] ipsum [illegible] discuterē [illegible] petitionem [illegible] Imperator ad Synodum scribit [illegible] atque [illegible] Quæ [illegible] his Imperatoris literis [illegible] non [illegible] ipsius Sozomeni verbis explicabo.

Itaque inquit Sozomenus lib. 2. c. 2[illegible] cùm hæc scripsisset Imperator, [illegible] metu correpti ad suos [illegible] alij verò qui cū Eusebio [illegible] Episcopo erāt ad Imperatorē profecti [illegible] Tyro [illegible] in ea causa Athanasij decreuisse [illegible] testes in medium adduxerunt Theognium, & Marim [illegible] Theodorum & Valentē & Vrsacium [illegible] Athanasij mysticū poculum & [illegible] Imperator igitur [illegible] illorum verè credidit [illegible] Episcopos [illegible] fecutos putauerit, si è medio tolleretur Athanasius [illegible] vt Treueris ad Galliam [illegible] abducitur. Quis ex iis non [illegible] quæ fuerit causa exilii Athanasij? Non certè quod Imperator Athanasium verè nouerit talem esse, [illegible] aduersarii, sed aut quia cùm esset [illegible] synodorum [illegible] etiam [illegible] calumniatoribus aut [illegible] cùm nihil magis ex [illegible] quàm Episcopi [illegible] si [illegible] reliqui Episcopi omnes [illegible] & Ecclesiæ [illegible] pacatæ [illegible] bono Principi [illegible] exilio Athanasij. Interim negari non potest vt ex illis historiis patet, quin iniquissimè actū fuerit cum Athanasio [illegible] quod preces omnium piorum, ad Deum & Imperatorem pro illius reditu, vt Sozomenus [illegible] lib. 2. c. 3[illegible] Athanasium vocatū firmant [illegible] secundam [illegible] Imperatori [illegible] historias, & qua [illegible] causa [illegible] Summa. Ita turbabant Ecclesias in Oriente Athanasio [illegible] Elias [illegible] & Apostoli totum orbem terrarum. Sed cur tu silentio præteris [illegible] Imperatoris de reuocando Athanasio, quod Theodoretus [illegible] mecum illius facti. Cur & causa [illegible] exilii omittis quam apud eundem Sozom. lib. 2. c. [illegible] refert, & [illegible] Alexandrinum. Constantinus [illegible] Imperatoris filius? [illegible] ne qua indignitate afficeretur [illegible] Athanasius? Maluit ergo Imperator Athanasium [illegible] Treueris, quā periclitari Alexandriæ [illegible] Arianæ illam [illegible] Constantinus [illegible] epistolam [illegible] Athanasio laudes tribuat Theodoretus autem excusans factum Imperatoris in proscribendo Athanasio [illegible] illum fuisse ab Episcopis hostibus Athanasij [illegible] fuit credulus, circumuentum [illegible] Omnes scriptores [illegible] factum Imperatoris [illegible] excusant sed Imperator ipse [illegible] Athanasio propter importunitatem [illegible] non obscurè [illegible] & præsertim sub mortem suo de reuocatione Athanasij decreto significauit.

Quod adfers [illegible] Theod. quid obsecro te iuuat? Et ex narratione Theodoreti & ex libero Liberij colloquio cū Constantio liquidò constat, merā fuisse calumniā Arianorum contra Athanasium, Constantio ideo persuasam, quia homo leuis erat, & Arianæ factionis. Nunquam in animo fuit Athanasio committere fratres: [illegible] Constantino ad Catholicum confugiens quod [illegible] summa [illegible] pietate, & reuerentia faciebat. Habebat verò & Constantinus & Constans, cur Constantio irascerentur, cùm viderent eum tam leuiter à pietate paterna, ad Arianismum defecisse, Catholicos Episcopos proscribere, & Arianos fouere. Lege interim epistolas ipsius Constantij, quæ sunt apud Socratem li. [illegible] c. 2[illegible] & vide, his quale testimonium dederit ille Imperator Athanasio.

Suspectus fuit, inquis, de magia, sed quibusnam? nō certè Catholicis. Nō te verò pudet hæc scribere, cùm tales extent defensiones Athanasij apud omnes scriptores, quibus in omnē æternitatem pudefacti & summæ malitiæ atque sycophantiæ conuicti fuerūt illius accusatores? Sed te eodē Diabolico Spiritu agitari, quo & illi agitabantur hac ratione declaras, quòd quę omnes Scriptores [illegible] fuisse calumnias, ea tu tanquam vera proponis. Etiam Iudæi dixerunt Christū in Beelzebub eiicere dæmonia solitū fuisse: nū igitur verū? A[illegible] illi Sathanæ, quæ [illegible] faciebat in [illegible] D[illegible] & Ariani magię, quę [illegible] fiebant diuinitus, vt quod [illegible] mirabiliter ereptus fuit, vt quod multa [illegible] prædixerit: & alia huius generis, quę [illegible] gubernatione, in illo & per illum sanctum virum facta fuisse leguntur Soz. li. [illegible] c. 9. [illegible] & alibi. Hæc pro defensione illius sancti viri, & heroici serui Christi, Magni Athanasij.

LII. ANTITHESIS.

Patres Arium vocant præcursorem Antichristi: Et Zanchius omnes eos, qui Trinitatem in dubium vocant, Antichristos appellat.

Historia Ecclesiæ testatur, quo magis creuit potentia Antichristi ac Episcoporum, hoc durius [illegible] Arianos, & splendidius [illegible] dogma Trinitatis [illegible] hodie [illegible] Antichristianum [illegible] amplectis hunc Deum ac grauissimè [illegible] aduersarios. Cum igitur Satanas non possit esse Satanæ: quo iure nostri homines [illegible] Arianos vocant Antichristos, quos Romanus Antichristus omnium Antichristorum caput ac patronus tanto odio persequitur [illegible] vero eundem cum Antichristo Deum & Christum colentes, splendida Euangelicorum [illegible]?

Resp. Quod Patres dixerunt de Ario, verum est quib. & [illegible] subscripsi. Quisquis [illegible] sese opponit gloriæ Christi: præcursor Antichristi est. Quod verò opponis ex historiis, in eo te nescire quid dicas, luculenter significas. Arius concedis Christum fuisse ante Antichristum, & illius doctrinam huius fuisse [illegible] Arium Christus docuit tres esse subsistentes [illegible] intelligentes [illegible] in quorum nomen baptizari debeāt quotquot [illegible] participes esse volunt: & interim tamen non tres esse, sed vnum tantummodo Iehouam, fœderis autorem. Hoc abunde ex Baptismo præsertim demonstratū à nobis est. Hæc igitur doctrina, Antichristi esse non potest: sed huic contraria, quæ & posterior est. Episcopus autē Romanus, illā huc usq. defendit, atq. ita defendit vt huius rei causa illorum Episcoporū per multa [illegible] ad mortem quoque perpessi sint, quemadmodum historiæ manifestè docent. Quomodo igitur hæc doctrina Antichristi esse potest?

Quod ergo tu [illegible] de historiis Ecclesiasticis. Meta tyrānide Cōstātij, & postea Valentis, Orthodoxos fuisse oppressos & Arianos promotos, historiæ testātur. donec tādē per Gratianū, Theodosium, Arcadium, Honorium, aliosq. pios Imperatores, profligatis hæresib. doctrina Christiana Concilio Nicæno explicata, infinitorumque porro etiam sanguine confirmata in totum orbem Christianum reuocata fuit. Hinc vestrę illę lacrymæ: nónne ô bone Vir? At dices: hos omnes Imperatores fuisse Antichristos, vel Antichristi mancipia. Itane? Quomodo probas? quia promouerunt, inquies, doctrinā Antichristi, h. e. Episcopi Romani. Sed hæc est petitio principij quasi verò vel hæc doctrina, à Pontifice Romano excogitata sit, vel illi Imperatores, ad eam promouendam à nulla re alia quam ab autoritate Romanorū Pontificum fuerint adducti. Certè Theodos. ille magnus sapientissimusq. Imperator, nō obturauit ora vestris Arianis, neq. illos inter se cōmisit autoritate Patrum, sed omniū præcedentium Patrum, qui Arianam hæresim præcesserant: illi autē Patres, doctrinā de Deo, quam cum illis Ro. Episcopus profitetur è sacris literis haustam, luculentissim. demonstrārunt. Soc. li. [illegible] c. 10. Si illa doctrina fuit Christi: sequitur vestrum Ariū qui sese illi opposuit, fuisse Antichristum: Papā verò, qui illam defendit, hac in parte non posse Antichristi nomine appellari. Si aūt contendas, non fuisse Christi: rursus sequitur, vestrum numen [illegible] rium, insignem fuisse nebulonem: qui vt ab exilio liberaretur, finxit Imperatori Constantino, se & suam mutasse sententiam, & fidem Nicænæ Synodi ex animo amplecti: id quod etiam iureiurando tandem affirmauit: h. e. mentitus est. Soc. li. 1. c. 3[illegible] Soz. li. 2. c. 2[illegible] & 10. O egregium Mūdi doctorem. Tales fuerunt & eius discipuli, Nicomediensis, Theognius, aliiq. vani, inconstantes, sineq. vlla pietate Episcopi, quibus idem fuit negare & affirmare: peierare & sancte iurare. In quam enim partem videbant Imperatores inclinare, in eam ipsi quoque sese flectebant, suamque religionem componebant: aientes cum aientibus, negantes cum negantibus: Ita vt Themistius Philosophus obseruata illorum Episcoporum instabilitate, verè dixerit, illos non Deum, sed purpuram colere, & ab Euripo non differre: Eceboli erant omnes. Socr. lib. 3. cap. 1[illegible]. Hæc de Athanasio, aliisque Nicænæ fidei Episcopis, qui sæpius

exulare, quiduis pati, & mortem subire maluerunt, quàm veritatem dissimulare: nedum abnegare, dici potest? Des mihi vel vnum in illis historiis, qui pro Ariana fide voluerit mori. Simulac in exilium abigebantur: statim de reditu cogitantes, Nicænam fidem mentiebantur: suscitato autẽ Imperatore Ariano, ad vomitum redibant. Ingenia, plus quàm Diabolica. Diabolus. n. odit inconstantiam: cùm ipse sit pertinax.

Summa verò est: Nos à doctrina de Filio Dei falsa, quam tradidit Arius, illum & Antichristũ, & magni Antichristi in oriente, qui est Turcus, præcursorem fuisse demonstramus: Tu autem à persona Papæ, quem omnium Antichristorum caput appellas, argumentaris, eius quoq. doctrinã de Deo impiam & Antichristianam esse: assumta nõ causa pro causa. Neque. n. quia in multis sese Christo opponit, ideo sequitur, in doctrina etiam de Deo, eum esse Antichristum: fallacia quoque adiecta, à secundum quid, ad simpliciter. Atque hæc ad tuam 52. Antithesim satis.

LIII. ANTITHESIS.

Iactant Orthodoxi, Arium ob blasphemum dogma fuisse extra ordinem à Deo percussum, & fœda morte sublatum, hócq. argumento fidem faciunt suæ doctrinæ.

Historia affirmat, Constantinopoli (vbi hic casus accidit) varia fuisse hominum iudicia de morte Arij. Cumq; alij aliud sentirent, familiares eius dixisse, Arium à maleuolis, qui præsenti eius felicitati inuidebant, veneno necatum esse. Id si ita est (vt quidem vereor) sanguis Arij, de quo tantopere hactenus triumpharunt Orthodoxi, suo tempore reposcetur de ipsorum manibus, ab eo, qui omnia uouit & iudicat.

Resp. Ad hanc Antithesim non potest melius responderi, quàm simplici eorum recitatione, quæ de periurio Arij, déq. diuina eius vltione, scripta reliquerunt fideles historici: sed si quędam ad rem facientia, prius breuiter retulero. Socr. lib. 1. c. 26.

Cùm Arius propter simulatam veræ fidei confessionem, eámq. Imperatori exhibitam, hisque verbis (Iudex noster Deus est, & nunc & in futuro seculo) obsignatam, ab exilio fuisset reuocatus: Alexandriam rursus (inquit Socrates li. 1. c. 27.) hæresim clanculum serendo, exagitare conatur, (En sinceritatem Arij, verámq. eius pœnitentiã:) Nicomediẽsis verò cum suis, ita egit apud Imperatorem suis Calumniis: vt recepto iam Ario, Athanasius tandem in exilium mitteretur: quemadmodum narratur à Socrate li. 1. c. 27. & sequentib. vsq ad c. 35. Arius autem (verba sunt Socratis cap. 37.) cum Alexandriam vnà cum suis sociis venisset, totam denuo ciuitatem perturbat. Imperator vero cùm mentem Arij peruersam esse percepisset: accersitum eum Constantinopolim redire iubet: rationem de illis redditurum, quæ denuo monisset. Ecclesiæ aũt Constãtinopolitanæ pręerat Alexander, qui Metrophani successerat. Hunc virũ pium fuisse, pugna cum Ario habita ostendit. Cùm. n. Arius venisset, ac diuisus esset in duas partes populus, ortaq. esset tumultuatio per ciuitatem, aliis Nicęnam fidẽ haudquaquam interuertendam esse dicentibus: aliis Ariũ rationabilia dicere contendentibus: maximis angustiis tenebatur Alexander, præsertim ob eam caussam, quod ipsi Eusebius Nicomediæ plurimùm comminaretur, dicens, se ilico vt deponeretur curaturum, nisi Arium & socios eius in communionem reciperet. Alexander vero non tam depositionem metuebat, quàm doctrinæ dissolutionem, quam illos machinari sciebat. Cùm. n. custodem se eorũ esse putaret, quæ in synodo fuerant determinata, totus in id incumbebat, ne formulæ illius læderentur. In hac itaq. solicitudine constitutus, valedicto Dialecticę, ad Deum confugit, iciuniisq. indesinentib. vacauit, nec vllum orandi modum omisit: Et talem cogitationem animo cõcepit. In Ecclesia quam cognomine Irenem vocant, clanculum quæ videbãtur perfecit, vbi seipsum inclusit, & ad altare progressus, in faciem se coram sacra mensa prostrauit, & cum lacrymis orauit. Et hoc multas noctes pariter ac dies continuè ac perseuerantes fecit, petiit à Deo, & accepit. Erat autẽ petitio eius talis. Siquidẽ Arij dogma verum esset, ne ipse diem disceptationi deputatam cerneret: si verò fides, quã ipse habebat, non Arii opinio, vera esset, vt ipse determinata die Arius omnium malorum caussa, pœnas daret impietatis. Subdit Socrates de periurio Arij, eiusque obitu in hæc verba.

Talia orauit Alexander. Imperator vero periculum de Ario facere volens, accersit eũ ad palatium, interrogatque an determinationib. Nicęnæ synodi consentiret. Ille nihil moratus coram eo subscribit: sed ita vt arte fucum circa ea faceret, quę de fide erãt definita. Imperator admiratus, etiam iuramentũ exigit. Ille & hoc per imposturam præstat. Erat autẽ impostura illius, qua subscribendo vsus est, sicut audiui, talis: Dogma suum in charta quadam scripserat, scriptúmq, sub ala gestabat: atque ita iurauit, ad eũ se modum verè sentire, sicut scripsisset. Hoc ita accidisse, ex aliorũ relatione scribo. Quod iuramentum quoq. adiecerit, ex Imperatoris epistolis colligo. Imperator igitur, quoniã illi credebat, Alexãdro Cõstantinopolitano Episcopo mandat, vt eum ad communionem reciperet. Erat autem tum dies Sabbathi, & sequenti die futurum expectabat, vt coniungerentur: verùm vltio audaces Arij conatus consecuta. Cùm. n. egressus esset Palatium stipatus satellitibus illis qui cum Eusebio erant, per mediam vrbem celebris ingrediebatur, & cùm proximè ad forum, quod Constantini dicitur, venisset, vbi purpurea posita est columna: metus conscientię Ariũ apprehendit, ac simul vnà cum metu mota est alui laxitas. Percontatus nũ in propinquo alicubi secessus esset, ac cognito esse retro forum Constantini, illò secessit vbi hominem animi defectio corripuit: & vnà cum excremẽtis ipse quoq. anus confestim excidit, ac copia sanguinis consecuta est, & simul reliqua intestina vnà cum splene & iecore coniunctim sunt prolapsa. Protinus itaq. mortuus est. Secessus ille ad hunc vsq. diem Constãtinopoli retrò forum Constantini, sicut dixi, & macellum in porticu situm, ostenditur, & cunctis præsentibus, ac digito illum notantibus modum mortis Arij perpetuò memorabilem reddit. Cũ hoc factum esset, timor & anxietas eos, qui cum Eusebio Nicomediæ erant, corripuit: & fama hæc totam ciuitatẽ, & vt ita dicam, totum orbẽ peruagata est. Cum autem Christianissimo Imperatori hoc amplius afficeretur, ac Nicænam fidem iam verè diuino confirmatã esse testimonio diceret: lętabatur super his quę acciderãt, & super trib. filiis &c. Eadem apud Sozom. li. 2. habentur, c. 27. Ita. n. scribit de bono principe, per quendam hypocritam presbyterum Arianæ factionis hominem, intercedẽte Constantia sorore Imperatoris, seducto: Ariũ paulò post ab exilio reuocat: mandátque vt fidei suæ de Deo cõfessionem scripto sibi exhibeat. Ille vt nouitatem nominum, quæ prior ipse inuenerat, declinaret, aliam expositionem contexit, verbis vsus simplicibus, & sacris Bibliis cognitis addito etiam iuramento, quòd ad eum modum crederet, & ea mente sentiret, nec aliud quicquam extra oblatam expositionem cogitaret. Habet autem illa hoc modo.

EXPOSITIO ARII DE FIDE AD Constantinum Imperatorem.

Plentissimo ac Deo dilectissimo Imperatori nostro Cõstantino, Arius & Euzoius presbyteri. Fidẽ nostrã, Domine Imperator, sicut Deo dilecta pietas tua mandauit, scripto hoc exponimus. Ad hunc modũ autem, & nos & qui nobiscum sunt omnes credere confitemur, sicut hic infra subiicitur. Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, & in Dominum Iesum Christum, Filium eius genitũ ex eo ante omnia secula, Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, tam quæ in Cœlo, quàm quæ in terra. qui venit, carnem assumsit, passus est, resurrexit, ascendit ad Cęlos, & venturus est ad iudicandum viuos & mortuos. Et in S. Spiritum, & carnis resurrectionem, & vitam futuri seculi, & regnum Cœlorum, & vnam sanctam Catholicã Ecclesiam Dei, à finibus terræ, vsque ad fines illius. Hanc fidem ex sanctis Euangeliis accepimus, Domino discipulis suis dicente: profecti docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus S. Si verò ista non sic credimus, & verè Patrem, & Filium, & Spiritum S. recipimus, sicut credit & recipit omnis Ecclesia Catholica, & sacræ Scripturæ docent, secundùm quas per omnia credimus: sit Deus Iudex noster, & nunc, & in futuro die. Capite porrò 29. ita de morte Arij scribit: Pridie vere eius diei qui præfixus fuerat, oratorium ingressus Alexander, pronus ante altare per totam eam noctem iacuit, Deumq; precatus est, vt propositum ac scopum eorum, quę contra se consultata erant, impediret. Arius autem, cum eodem die circa vespertinum crepusculum aliquò abiret, repentino alui motu coactus, ad locum quendã publicũ in eũ vsum segregatum venit. Cùm autem post diutinam moram non egrederetur, nonnulli ex illis, qui eũ foris præstolabantur introgressi, mortuũ in sede reperẽrũt. Hoc cùm manifestũ esset factum: nõ erat eadẽ cunctis de morte illius opinio. Videbatur enim aliis subito quodam morbo circa pectus com-

cõprehensum, aut defectionẽ quandam præ voluptate propterea passum: quòd res ipsi ex animi sententia succederent, suo hoc illius momento esse mortuus: aliis vero, quod pœnas impietatis dedisset. illi autem, qui cum ipso sentiebant, incantationibus eum sublatum esse nugabantur.

Narrat eadem Nicephorus li.8.c. Si credendum est historiis: apparet Arium, verum fuisse templum Diaboli: in quo nulla pietas, nulla sinceritas, nulla veritas, nullus Dei timor, totus autem Sathan corporaliter inhabitabat: eius verò obitum, meram fuisse Dei vindictam: quia illius & periurium, & blasphemiam coram toto Mundo vltus est.

LIV ANTITHESIS.

Ariani propius ad veritatem accedunt Zanch.

Arius olim blasphemum os (si quod unquam Sathan) aperuit. Beza in epistolis.

Resp. Quid sibi velit hac antithesi, cũ ea tamen nulla sit: nõ intelligo. Vbi vero & quo loco ego scripserim, Arianos propius ad veritatẽ accedere, in præsentia nõ memini. Dubium non est quin comparatione aliorum quorundam hæreticorum, ferendos suis puta Sabellii, qui vnam tantùm personam admittebat; puta etiam Samosateni & Photini, qui Christum negarunt fuisse ante conditum Mundum: nimium autem accepisse ex virgine: sed quid hæc ad rem? Ergo vt vanitatis plenam, hanc tuam Antithesim omitto: indigna cum sit responsione meâ.

LV. ANTITHESIS.

Trinitarij infamant Arianos multorũ scelerũ inprimis quod persecuti sint Orthodoxos, effuderintque multũ sanguinis innoxij: vnde colligunt homines fuisse impios, ac veri Dei ignaros.

Historia Ecclesiastica, quæ nunquam ab Orthodoxis scripta, locuples testis est Orthodoxos & primos fuisse, & postremos in Arianis persequendis ipsorum namq; instinctu Constantinus Arium relegauit in exilium, eius q; libros exuri iussit quanquã non multò post controuersia rectius perspecta, & Ariũ reuocauit, & dogma eius amplexus est. Deinde subsequentibus annis, Episcopi adeò importuni fuerunt imperatoribus, vt coacti sint Arianis publica sacra interdicere, quæ annos circiter ducentos maximi cœtus frequentarant. Sunt item in illorum capita cruenta leges ancitæ, magis Episcoporum, quæ omnia tum acciderunt, quando Ecclesiæ status in peius ruerat, & Antichristi vires robur acquisiebant. Quod verò historiæ scriptores tantoperè exaggerant crudelitatem Arianorum, quis cordatus fidem eis in hac narratione per omnia adhibeat: cum fuerint acerrimi hostes Arianorum, & multa intemperanter scripserint? Cumque è medio sublata sint scripta contraria, ac per vim oppressa, quibus Ariani suam innocentiam & persecutiones, quas perpetiebantur ab Orthodoxis memoriæ prodidere: quis non dubitare incipiat de fide partis alterius, quæ ferre non potuit, vt altera quoque pars à posteritate legeretur? Certè si vera sunt quæ Posseuinus ... 50. annis de Luthero ac Euangelicis commenti sunt nihil erit hoc hominum genere flagitiosius. Atqui satis notum est quam sint pudenda nugas quas Antichristi satellites aduersus suarum impietatum reprehensores impudenter confingunt. Cumque ferè ita vsu veniat, vt peior pars vi ac calumniis obruat meliorem: quis nobis hunc metum eximet ac si idem non acciderit Arianis, in quorũ perniciem videmus Pontificios, Lutheranos, Zuinglianos, ac totum ferè orbem conspirare?

Resp. Quæ nostri dicunt de crudelissima & iniquissima Arianorum in Catholicos persecutione ea si qua fides historiis habenda est verissima sunt. Crudelissima quidem fuit, quia non contenti bonorum direptionibus & exiliis: barbaris etiam & saeuissimis modis, Orthodoxorum sanguinem effuderunt: vt luculenter tradunt historiæ. Iniquissima verò, quia non solùm caussa tanti effusi sanguinis, fuit iniqua, sed etiam ratio qua vsi sunt aduersus nostros, cum omni pugnauit æquitate. Annon doctrina Orthodoxorum præcesserat Arianam, atque è S. literis demonstrata fuerat? Iniquam ergo habuerunt caussam Ariani. Annon, postquam etiam illorum caussa fuisset diu inter tot Patres agitata, & tandem condemnata denuò sæpius turbarunt Ecclesias? Quomodo ergo quis illorum caussam tueri poterit? Sed & ratio qua illi rerum potiti, aduersus nostros vsi sunt, iniquissima fuit atque barbara: Annon Constantius & Valens Imperatores, alii que tum Episcopi, tum Magistratus, & præpotentes Ariani, simulac aliquis nollet ipsis assentiri, sine vlla caussæ disquisitione, illũ vel exilio plectendum vel morte è medio tollendum curarũt? Leguntur historiæ, quæ sunt harum rerum testes locupletissimæ. Quod verò ais, Orthodoxos primos fuisse in persequendis Arianis: Si illud verbũ *Persequi*, pro simpliciter à cœtu fidelium depellere, atq; etiam in exilium abigere, accipias: nos illud non inficiamur, nec inficiari possumus, quãdo Orthodoxi, priores etiã simpliciter fuerũt Arianis à quibus in vera religione turbati fuerant, sed quod factũ fuit, illud optimo iure factum fuisse contendimus. Quis enim bonus pastor, lupos à grege suo, omni conatu abigendos non curet? Et quos tuam obiecto, quando, & quomodo in exilium misit Constantinus? Arium vestrum cum suis aliquot & quando? Posteaquam ipsorum caussa diu fuisset in amplissima Synodo legitimè disputata, agitata, cognita, manifestissimæque hæreseos damnata: ipsi verò, multis aliis resipiscentibus, resipiscere noluerunt. Et qualinam exilio damnati fuerunt non perpetuo, in quo perirent, sed ad tempus, vt eo correcti, vera afficerentur resipiscentia: & resipiscentes, ab exilio reuocarentur, id quod & factum fuit. Optimus enim Princeps Constãtinus, cùm ab hypocritis Arianis persuasus fuisset, sed falsò, Arium cum suis resipuisse: eos confestim reuocauit. Quid in toto hoc Constantini facto habes, quod carpas? Persecutio enim hæc, & lenis fuit: & tum Ecclesiæ salutaris, tum ad ipsorum Arianorum salutem instituta. Atque hæc de prima verbi *Persequendi* significatione, satis. Si verò *Persequendi* verbum pro capitali pœna afficere intelligas: quod tu dicis de Orthodoxis hoc vt falsissimum & Sycophanticum retnegamus: sed Arianos primùm de hoc persecutionis genere, aduersus Orthodoxos cogitasse, idque subinde exercuisse, nos innixi veris historiis contendimus. Certè neque Constantinus pater, neque Constantinus aut Constans filii, Nicænæ autem fidei professores, vllum vnquam Arianum capite plectendum curarunt, sed Constantius Arianus, huic capitali persecutioni, idque etiam indictâ caussa, tantum quia oderat Homousianos, initium dedit. Constantius fuit vocatus, sed in vera paternaque religione, & clementia minime constans: in impietate autem & sæuitia, maximè pertinax, ad eam persecutionem suadentibus non certè Romano Pontifice sed Macedonio Constantinopolitano, Georgio Alexandrino, aliisque eiusdem farinæ Episcopis, *Socr. lib. cap.* 18. Secutus est, vt iam de Iuliano, qui neq; Orthodoxus, neque Arianus fuit, sed à Christiana religione ad gentilismum prorsus defecerat, nihil loquamur: Iouinianus optimus princeps: qui licet Nicænæ fidei professor & defensor esset: Arianorum tamen persecutus est neminem: quòd Reipub. Christianæ videret non expedire: imo ad Episcopos inter se contendentes dixit: *Ego contentionem detestor, concordi verò sententia coniunctos diligo & veneror*: hoc humano responso non obscurè significans, quid vellet: nempe, vt omnes Nicænam fidem concorditer sequerentur, id quod & à non paucis obtinuit. *Socr. lib. cap.* 5. Iouiniano successit Valentinianus, qui Valentem fratrem in Oriente, imperii consortem fecit. Fuit ille Nicænæ, iste autem Arianæ fidei homo: sed quomodo sese vterque erga Christianos gessit? Valentinianus (inquit *Socr. lib. 4. c. 1.*) eos quidem tuebatur, qui sue erant fidei consortes, sed interim Arianis haud quaquam erat molestus. Valens vero Arianos prouehere volens, dissentientes ab illis, acerbè tractabat: id quod fusè, toto illo 4. libro explicat Socrates. Imperante enim Valentiniano in Occidente: Valens in Oriente, non solum mulctis & proscriptionibus, sed variis etiam suppliciis Homousianos afficere solebat hoc tantum nomine, quod cum Eudoxio Ariano, Episcopo Constantinopolitano, à quo fuerat baptizatus, nollent consentire. *Socr lib. 4. cap.* Quis huius iniqui, superbi, & periuri atq; perfidi Ariani fidem in datã, & iuramento confirmatam, Ducib. Procopii contra consuetudinem Romanorum, etiam infidelium, turpissimè & cum infamia nominis Christiani violauit: quis inquã huius tyranni Ariani feritatẽ atq; barbariem explicare queat? Res quidem Persicæ (inquit *Soc. li. 4 c. 2.*) tranquillæ erant: ipse vero (Valens) tranquillitate hac abusus, irreconciliabile bellũ contra Homousianos excitauit. Vides, Ariane, ingenium vestri Imperatoris? Item, ca. Imperator autem rebus tam prosperè gestis (nempe in bello contra Procopium) denuo turbas contra Christianos mouet: volens, vt cuncta religio, Ariana fiat. Hæc ille.

Tyrannus enim ira percitus fuerat, quod Synodus Lampsacena, quę ipsius tamé iussu fuerat coacta, Arianos Episcopos deposuisset, & Ariminensem fidem damnasset. Sũma: volebat omnia ex suo cerebro fieri: alioqui ad vim & ad arma, (vt nunc etiam alii Tyranni faciunt) prosiliebat. Quamuis autem Deus multis è cœlo prodigiis, horrendis grãdinibus, maximis terrę motibus, subuersionib. vrbium, suã aduersus Valentem irã declararet: nullus tamen me-

rus animũ illius ſubiit, ſed ſæuire in Orthodoxos pergebat. Item c. 1[illegible] Ariani (inquit) amplius efferati, Eccleſias affli-xerunt: percutientes conuiciantes, carceribus includentes mulctantes & omnia nefanda contra eos patrantes, quę cũ non ferrent, orthodoxę Eccleſiæ ad ſupplicandum Imperatori venerunt, quò vel ex parte tantũ à violentia liberari poſſent. Verùm hoc ſpectantes, admodum ſunt ſua ſpe fruſtrati, quòd quæ iuſta eſſent ab eo ſperabant, qui ipſe vim inferebat. Hæc ibi. Quid crudelius, quid magis barbarum, quàm quod ca[illegible] narratur de 80. Orthodoxis, ex ordine Eccleſiaſtico viris: qui cùm ad Imperatorem cum ſupplici libello veniſſent, ipſe eos comprehendi & interfici iuſſit: & quónam genere mortis? dolosè vna naui includuntur omnes: & in altum pelagus abducuntur: & ibi naui incẽſa, omnes incendio tolluntur. idq[ue] ideo factum eſt, vt hoc modo mortui, ait Socrates, non haberent, à quibus ſepelirentur. Quis vnquam [illegible] talia admiſit, quam [illegible] vellet Arianus Imperator? [illegible] hoc paulò poſt acerba & dura fame vindicauit Deus: nunquid tamen tyrannus aliquid de ſua ſæuitia remiſit? Nihil minus. Subdit. n. Socrates ca. 17. Valens autem Imperator, quę ex famis accidebant moleſtia parui pendens: Antiochiam Syrię venit: ibiq[ue] moram neſciens eos [illegible] qui Ariani eſſe nolebant Homouſianis enim prorſus ab Eccleſiis ferè per omnes Orientis ciuitates pulſis, nondũ tamen quieſcit: ſed illos etiam varijs ſuppliciis ſubiicit ac multo plures, quàm priores perdit: ac vario mortis genere, præſertim fluuio mergendos, tradit.

Obiter verò illud [illegible] Ariani, quod Eccleſię præfectus ac Orthodoxis, Valenti de illorũ nece ſemper cogitanti, dixit, cunctos eſſe pro fide ſua mori paratos nec conſonum eſſe rationi, vt tantus hominũ numerus breui tempore occidatur. Hóccine de Arianis dici poteſt: qui, ſicut Ecebolius, aiebãt & negabant prout Imperatores ſibi placere ſignificabant. Redeo ad crudelitatem Ariani ſpiritus. Eodẽ tẽpore (inquit Socrates c. 1[illegible]) dæmon quidam peſſimus, Imperatoris abuſus eſt crudelitate. Perſuaſit. n. curioſis quibuſdam, per necromantiam inquirere, quis poſt Valentem eſſet imperaturus: quib. magica vſus incantatione dæmon non manifeſta, ſed pro more ſuo obliqua reſpõdit, quatuor illis literas oſtendens [illegible] & [illegible] & [illegible] & [illegible] ac dicẽs, ex his fore initium nominis, ei qui poſt Valentem eſſet imperaturus: Eſſe autem illi coniunctionem. Rumor hac de re venit ad aures Imperatoris Non. n. Deo permiſit, vt futura ſciret: & quod ſi[illegible] faceret is, qui omnia rectè gubernatrice teneri [illegible] Chriſtiani [illegible] mandatis quorum ſe zelum [illegible] putabat, multos perdidit, quos tyrannidẽ inuaſuros ſuſpicabatur. O[illegible] cidebantur itaque Theodori, & Theodoti, & Theodoſij & Theoduli, & quotquot cõſimilia illis habebant nomina: inter quos & Theodoſius quidã vir generoſus ex [illegible] Hiſpaniæ proſapia deſcendens, occiſus eſt. Multi autem imminentis periculi metu, nomina ſua mutarunt [illegible] quæ parentes impoſuerant, eò quod periculum [illegible] nomina.

Significabat autẽ Dæmon ille malignus, Valenti Ariano ſucceſſurum Theodoſium, pium & orthodoxum Imperatorẽ. Quid quòd [illegible] etiam Monachos, qui in ſolitudine viuebant, homines inermes, quietos, pacificos, tantùm quia fidei erant Nicęnæ, crudeliter affligendos, deprædãdos & è ſua ſolitudine detrudẽdos curauit: Nullo inquit Socrates *lib. 4 c. 22.* ſermone, quæ contra eos mala geſta ſunt enarrari queunt. Cùm itaq. Valens (inquit Socrates c. 2[illegible]) cum Alexandrinos, cum Ægyptios perſecutionibus affligi lege præcepiſſet: vaſtabantur ac ſubuertebantur omnia. & alij ad tribunalia trahebantur alij vero in carceres cõijciebãtur. & alij aliter torquebantur. Varia ſiquidẽ ſupplicia contra quietis amantes exercebantur. Poſtquam hæc Alexandriæ, pro arbitrio Lucij geſta. & Euzoius Antiochiam reuerſus eſſet, confeſtim ibi monaſteria Ægypti inuadunt: dux videlicet cum multitudine militũ. & Arianus Lucius. Etenim nec ille deerat. ſed peiora, quam milites, haudquaquam ſanctorum virorum ordinem miſeratus perpetrabat. Cùm autem ad id loci veniſſent, viros illos conſueta facientes, orantes morbos curantes ac dęmones expellentes, comprehenderunt: & parum mirabilia Dei curantes, ne hoc quidem [illegible] permiſerunt, vt conſuetas in oratorijs ſuis preces [illegible] ſed & illinc eos eiecerũt. Nec hoc [illegible] ſunt. [illegible] turbas etiam contra eos mouerunt. Hæc ſe Ruffinus & vidiſſe, & ab illis perpeſſum eſſe [illegible] etc.

Ad extremũ, li[illegible] c. [illegible] ſcribit: Valentẽ grauiter Homouſianos impugnaſſe: & quotidie maiores contra eos pœnas excogitaſſe Dic [illegible] calũniator Ariane hæccine de Cõſtantino Patre, déque eius filiis Conſtantino & Conſtante legũtur. Huculq. de Valente Ariano: vt omnes, qualis fuerit ſpiritus Arij à quo ille Imperator ad tantam in Orthodoxos ſæuitiem [illegible] agitabatur, [illegible] intelligãt. Spiritus nimirum Antichriſti eſt, qui ipſius diaboli: qui & mendacia aduerſus Filium Dei loquitur, & homicida eſt ab initio. Inueniant nobis Ariani [illegible] ex Imperatoribus Orthodoxis, qui crudelitate [illegible] ipſos Arianos cum Valente Catholicorum carnifice comparari poſſit. Clemẽtiſſimus fuit, vt [illegible] qui præceſſerunt, nihil amplius [illegible] & humaniſſimus Gratianus qui ipſi quoq. Arianis tem[illegible] concesſit clementiſſimus Theodoſius maior qui Arianos Epiſcopos concordia cum Homouſianis amplecti recuſantes, ſola vrbe egredi iubet & extra vrbẽ conuentus concedit: Et, de quo Socrates li. 5. c. 20. neque Arianos neque Macedonianos, neque Nouatianos [illegible] Eunomianos perſecutus eſt. Clemẽtiſſimus Arca[illegible] clementiſſimus Honorius, clementiſſimus Theodoſius iunior: Valentinianus iunior qui, licet Arianis ſubinde [illegible] turbas excitare ſolitis eſſet: de nemine tamẽ vnquam pœnas [illegible] imò cùm Neſtorius Epiſcopus Cõſtãtinopolitanus [illegible] & Nouatianos acriter perſequerẽtur, [illegible] Theodoſius iunior, & Valentinianus iunior, [illegible] cohibuerũt. Ac de Theodoſio iuniore ſpeciatim ſcribit Socrates, eũ tantæ fuiſſe clementiæ & manſuetudinis, vt verè de illo [illegible] potuerit, quod de Moſe prædicat Scriptura: non fuiſſe hominẽ ſuper terrã illo mitiorẽ: & hanc ob cauſam Theodoſiũ hunc, ſolitũ fuiſſe laudare Proclũ Epiſcopum, quòd neminem perſequeretur, placiditate potiùs, quàm violentia, omnes ad ſanã mentem pertrahere cupiẽs, & ſatagẽs, quanquam ille Imperator legẽ porro tulit aduerſus Neſtorianos quę ſic habet: Præterea ſãcimus, vt qui impiã Neſtorij fidẽ [illegible] aut illicitę eius doctrinæ adhæſerĩt, ſi Epiſcopi fuerint vel Clerici, ſanctis Eccleſiis eijciantur, ſi laici, anathemate dãnentur. Quid hac lege æquius & mitius? Vt verò nihil dicam de Martiano, Synodi Chalcedonenſis autore, quo nihil æquius & humanius, aliiſq[ue] pios omnes Imperatores & Reges ſilentio prætereã: ex iis quę retuli, luce meridiana clarius eſſe factũ arbitror, hoc ſanguinariũ iniquę perſecutionis genus, non ab Orthodoxis ortum, ſed ab Arianis tam Epiſcopis quàm Imperatorib. & principibus & incrementum accepiſſe. Nõ poſſum verò ſilentio præterire quæ Euagrius *Hiſt. li. 2 c. 1[illegible]* de Rege etiã Vandalorum, Onorico Ariano ſcripta reliquit. Gizericus, inquit Gizerichi in regno ſucceſſor, quoniam Arianam religionem ſequebatur, Chriſtianos in Libya crudeliſſimè affligebat, cogens eos ad Arianam tranſire opinionem, qui ſecta dogmata venerabantur, non obedientes autem igne & innumeris mortis generibus interimebat, ac nonnullis linguas amputabat. Vides hic ſpiritum Arij, qualis fuerit?

Quod ſubdis de Orthodoxis, illos poſtremos etiam eſſe in perſequendis Arianis ea de re multis [illegible] ſequentia tecum nõ agam: quia diſputatio hæc, an magiſtratui Chriſtiano liceat in hæreticos capitaliter etiam animaduertere, neq. ad præſens noſtrũ argumentũ pertinet: neque non fuit, vt initiò dixi, à doctiſſimis viris feliciter explicata: vt plura addere non ſit neceſſe. Hoc tãtũ dico, quòd noſtri Magiſtratus, aliquot Arianos, & quidẽ pauciſſimos, capite plexerint: illud neq[ue] à te, neq. ab vllo mortaliũ, meritò culpari poſſe. Non n. ideo capitali ſupplicio affecti fuerunt illi Ariani, quia ſimpliciter erant Ariani: ſed quia blaſphemi in Filium Dei, tum lingua, tum libris. & præterea, quia ſeductores, Eccleſiarumq[ue] turbatores, & deniq. etiam, quia in ipſos Magiſtratus contumaces & periuri fuerunt. Quid autem de hiſce hominib. mãde: Deus [illegible] Magiſtratibus: notum eſt omnibus, qui ſana mente legerũt S. literas. Túne Deum crudelitatis & iniuſtitiæ accuſabis? Impudẽs verò calumnia eſt, atq[ue] inſigne mendacium, quod ſubdis de optimo & religioſiſſimo Imperatore Conſtantino Magno: illum Arij dogmata tandem amplexum fuiſſe: & ideo illum ab exilio reuocaſſe. Cõtra Socrates ſcribit. li. 1. c. 3[illegible] Cõſtãtinũ, ſpectato Dei iudicio aduerſus Arium in tali mortis genere de quo ſupra dictum eſt, cõfirmatum fuiſſe in fide Nicæna quam verè teſtimonio diuino, confirmatã fuiſſe, liberè & palam prædicabat. Non diu autem poſt mortem Arij annum circiter, vixit Imperator: intra quod tempus, nihil eũ priori fide mutaſſe. Ego legi: ſi tu legiſti apud probatum autorem, cur non profers? Quòd reuocarit Arium ab exilio, id ideo non fecit, quòd in eius ſententiã deſcenderit, ſed, vt explicatum eſt quia illum ex mendacib. nonnullis Arianis reſipuiſſe intellexerat, & crediderat. Ad eãdem tamen calumniam refellendam, pertinet quod Sozomenes li. 3 c. 1. ita ſcribit. Ad hunc itaque modum comparata fuerunt quæ Eccleſiis ſub imperio Conſtantini acciderunt. Mortuo illo, rurſus in contentionem venerunt,

quæ à Nicæni Concilij Patribus fuerant decreta. Licet enim illa non approbarint omnes, nemo tamen ea, Constantino adhuc superstite, palàm & perspicuè reprobare ausus fuit. Vbi verò mortuus fuit, multi ab opinione hac defecerunt, &c. Si Constantinus, viuus adhuc defecisset ad Arianismum: quomodo nemo, Constantino adhuc superstite, palàm & perspicuè, decreta Concilij Nicæni, reprobare ausus fuit?

De interdictione conuentuum Arianorum: res ita se habet. Mortuo Valente vestro, crudelissimo Orthodoxorum hoste, Gratianus Orthodoxus, in eius locum suffectus, statim cogitauit, prout ipsius postulabat pietas & officium, cum hæresim Arianam ex Ecclesia tollere, tum veram Christi doctrinam in Concilio Nicæno explicatam, in Ecclesiam reuocare: sed vtrúmque vt debuit, prudenter. Cùm enim totus ferè Oriens Arianam blasphemiam sequeretur, & fidem Nicænam odio persequeretur: opus certe fuit pio Imperatori, magna prudentia in vtróque præstando. *Socr.li.5.c.2.* Damnata igitur Patrui sui Valentis in Orthodoxos crudelitate hoc in primis curauit, nimirùm vt Orthodoxi, qui in exilium pulsi fuerant, reuocarentur: deinde lege sanxit, vt vtráq; religio Nicæna & Ariani, intrepidè & indifferenter sua haberent oratoria suósque conuentus: excepit verò Photinianos, Manichæos, Eunomianos: Cur autem obsecro, alijs hæreticis exclusis, conuentus permisit Arianis? Non certè quòd eorum doctrinam probaret: sed quia cùm tanta esset illorum multitudo, videbat fieri non posse, vt ea religio statim exterminaretur. Quæ sua igitur fuit Christiana prudentia, aliquid Arianis gratificandum ad tempus: & tam duram quercum, tamque altis & multis radicibus constabilitam, non vno ictu, & statim, sed multis & paulatim eradicandam esse iudicauit. Quis hoc improbet? Neq; Apostoli simpliciter probabant, vt esu sanguinis & suffocati interdiceretur gentibus: sed pro eo tempore, hoc gratificandum fuisse Iudæis, prudentissimè animaduertebant. Theodosius porrò maior, captata occasione ex schismate hæreticorum inter se, Arianorum videlicet, Nouatianorum, Macedonianorum & Eunomianorum: lege cauit, ne Ariani conuentus in vrbe Constantinopoli, sed tantùm extra vrbem haberent: admissis in vrbe Nouatianorum, atq; etiã Macedonianorum conuentibus. Isti enim cum Catholicis, de Filio Dei consentiebant. *Soc.lib.5.c.20.* Ita paulatim extinguebatur pestis Ariana. Ruffinus verò narrat historiã nõ illepidã, *lib.5.cap.16* Amphilochius qui multos iam annos Lycaonum metropoli præfuerat, venit ad Theodosium, supplicaturus, vt hæreticorum cœtus ex vrbibus eijcerentur: ad quam rẽ cùm Imperatorem haud facilẽ esse obseruasset: hac vsus est sancta astutia. Ingressus in Regiã, & cõspicatus adstãtẽ Imperatori filiũ Arcadiũ, qui & ipse paulò antè designatus fuerat Imperator, de more quidẽ Patrẽ salutat, nullũ autẽ honorẽ ipsi filio defert. Theodosius hoc admiratus obliuione potius Amphilochij factũ id fuisse putat, quàm malitia & libera volũtate. Iubet igitur eũ accedere ad Filiũ, illúmq; osculari. Respõdet Amphilochius satis esse, quòd ipsi patri honorẽ habuisset. Indignatus Imperator, neglectionẽ filij sui cõtemtũ & insectationẽ interpretatur. Ibi Amphilochius, cũ clamore, Imperator (inquit) itane grauiter fers neglectionẽ filij tui, támq; vehemẽter succẽses cõtumeliosis erga illũ? persuadeas igitur tibi, omnipotẽtẽ quoq; Deũ, odisse blasphematores Filij sui, esséq; eis infensum, tanquam ingratis erga Saluatorẽ & benefactorẽ suũ. His intellectis (subdit Theodoritus) cũ admiratione dictorum factorũmq;, legẽ statim scribit Imperator, qua hæreticorũ cœtus prohiberentur. Audebisne Ariane, aut Zelũ factũmq; Amphilochij, aut legẽ Imperatoris improbare? vtrũmq;, inquies, improbo. Dãnandi igitur in primis fuerint Cõstãtius & Valens, qui illud priores contra Orthodoxos fecerũt: & quidẽ iniquissimè, cùm in nostrorũ cœtib. Filius Dei, non in vestris blasphemetur, sed vnà cũ Patre, & Spiritu sancto glorificetur.

Cruentæ itẽ leges in Arianorum capita, inquis, sancitæ sunt. Nõ in simpliciter Arianos: sed in blasphemos & seductores, eósq; pertinaces atq; periuros: quemadmodum Deus mãdat. Arianorum [illegible] (inquis) sublata sunt è medio, & per vim oppressa. [illegible] per vim, hoc est, per violẽtã iniuriam: sed per mãdatũ Dei, qui sicut blasphemos homines, sic etiã libros blasphemiarũ plenos, ne illis populi inficiãtur, tolli è medio iubet. Sic Apostolus probat Act.19. illorũ factũ, qui libros magicos, hoc est, diabolicos, coram Apostolis, in testimonium veræ resipiscentiæ, comburebant. Quid verò magis diabolicum est: quàm tales conscribere libros, in quibus Filius Dei blasphematur, quales sunt Arianorum?

Arianorũ hostes fuerunt, (inquis) qui historias Ecclesiasticas scripserũt. Arianæ impietatis hostes fuerunt, sed non historicæ veritatis. Neque si nonnulli Pontificij scriptores multas aduersus protestantes commenti sunt, & conscripserunt calumnias: idem à veteribus Orthodoxis historicis, aduersus Arianos factum fuisse, inferri potest.

Vsu ferè venit (inquis) vt peior pars, vi ac calumniis obruat meliorem. Recte. Sic enim etiam tempore Constantij vestri & Valentis, cùm totus fere Oriens, lue ista vestra infectus esset, contigit: pessimis Arianis, optimos quosque Catholicos pessimè tractantibus & calumniis atque vi, vbicunque poterant, perdentibus: sed si non semper id fit, non sequitur, ergo Orthodoxos porrò cùm plures fuerunt, quàm Ariani, vi etiam & calumniis aduersus Arianos egisse, eósque contra omnem æquitatem oppressisse.

Falleris, cùm ais, totum Mundum in perniciem Arianorum conspirasse: quando non Arianorum, sed Arianæ duntaxat hæresios pestem extinctam esse cupiunt. Neque nos certè in alium finem hæc scribimus: quàm vt vobis saluis Ariana hæresis vestra ab omnibus damnetur? Christiana autem veritas promoueatur, colatur, foueatur: ad gloriam nominis Dei, Patris, Filij, & Spiritus sancti, & ad totius Ecclesiæ ædificationem, Amen.

PERORATIO ARIANI.

EN quantis salebris scateat dogma Trinitatis, quod tanto cum applausu omnium excipitur, in quo defendendo Euãgelici ac Romanẽses summa cum armorum ac voluntatum consensione vigilant. En quàm fœcunda sit Trinitas omni genere monstrosissimarum vocum, phrasium, contradictionum, quibus incomprehensibilis ac tremenda Dei maiestas, profanorum hominum ludibriis exponitur, omniq; sua dignitate qua pollere apud homines debebat, spoliatur. Quandiu igitur pro hoc Pontificio Deo pugnabitis? quandiu iisdem, quibus Antichristus armis eundem cum ipso Deum ac Christum tueri sustinebitis? vos alloquor (nam Romanensium plaga est incurabilis) qui Antichristi idolomaniam perspicere cœpistis, & religionem non è Conciliis & Patribus, sed sanctissimo Dei verbo docendam iudicastis? Quandiu in ipsa arce religionis, Antichristi fraudes & apostasiam nõ animaduertetis? Quoúsq; manus ac pedes, Antichristi vinculis extricare studetis: ipsum verò caput ac ceruicem, durissimo eius iugo submittere desinitis? Quando tandem aliquãdo abiecto gladio Magistratus ac brachio sæculari, quibus pugnare solet Antichristus, prouocabitis aduersarios ad pugnã armáq; spiritualia: quib. solis Christus Sathanam prostrauit: quæ sola vobis porriguntur à Christo & Apostolis: nec sunt alia ad hæreticos iugulandos efficaciora? Videte igitur etiam atque etiam, quid tandem iudici Deo respondebitis: si in grauissimo religionis articulo, non alia quam hactenus arma expedire pergatis. Neque enim is, de cuius gloria agitur, quæque per vos minus lucet, ad tantam confusionem diutius tacebit.

AD PERORATIONEM.

PEroratio tua, duabus constat partibus: conclusione totius tui libelli: & adhortatione ad nos, vt neque eundem Deum ac Christum, quem Rom. Pontifex: neque iisdem, quibus ille, armis, sed solo Dei Verbo, tueamur.

Conclusio, quàm sit falsa: ex iis, quæ ad tuas ineptias Antitheses respondimus, luculenter apparet: totúmque hoc pio lectori iudicandum permittimus.

Primũ adhortationis vestræ mẽbrũ nõ admittimus: sed vos monemus, nos non ideo doctrinã de Deo & Christo, quã hactenus professi sumus, constanter adhuc profiteri, & ad mortem vsq; beneficio Christi, professuros esse, quia eãdem profiteatur ac tueatur Papa: sed quia eam tradidit ipse Deus, & Christus per Prophetas & Apostolos in S. literis: quemadmodũ nõ solùm nos, sed omnes etiam pij Patres, adeóque tota Ecclesia Catholica, perspicuè & copiosè, aduersus hæreticos, variis tẽporibus, demonstrarũt: & hac in parte, nos ab Ecclesia Romana, ideo non dissentire, quia manifestè videmus, eundem Deum, eundémque Christum, ab illa prædicari atque defendi, quem & nos edocti ab Apostolis ac Prophetis prædicamus atque defendimus.

Alterum membrum admittimus: sed ad id nos hortari, non solùm fuit superuacaneum, verum etiam iniquè iniurium: quasi verò nos armis carnalibus, & non potius gladio spiritus, quod est Verbum Dei, causam nostram tueamur. Magistratus nostri, pro officio à Deo sibi iniuncto, gladio suo non minus in blasphemos, periuros, & seductores, (vt supra diximus) quàm in alios facinorosos vtuntur: At caussam religionis, nos non tuemur, nisi gladio spirituali, scripturis videlicet sacris: quibus pro confirmatione, totius quoque Ecclesiæ Catholicæ consensus accedere solet. Hæc ad Perorationem tuam: reliqua sunt nugatoria, & vana. Arianismus certè non alia ratione, quàm armis spiritualibus, nobis à Christo per Apostolos porrectis, iugulatus & prostratus fuit: vt vanissima sint illa tua: QVANDIV IGITVR: QVOVSQVE MANVS: QVOVSQVE TANDEM ALIQVANDO. & cætera: quasi verò vobiscum nunquam sit actum Verbo Dei, sed tantùm ferro & igne. Libri Patrum, historiæ Ecclesiasticæ, scripta nostra, imò & vestra, vbi conamini testimonia scripturarum à nobis allata, retorquendo repellere, contrarium testificantur, & te summæ Sycophantiæ, abundissimè conuincunt.

PERORATIO ORTHODOXI.

NOS igitur etiam peroramus, conclusione & adhortatione. Conclusio est: Doctrinam nostram de æterno Deo Patre, de æterno Deo Filio, de æterno Deo Spiritu sancto, vno eodemque Iehoua, æterni fœderis, nostræque salutis autore, cui omnes nos Baptismi Symbolo obsignati sumus: à Christo ipso nobis traditam fuisse: eóque verè diuinam, certam, & sempiternæ veritatis esse doctrinam: quã qui non credit, sed potius pertinaciter oppugnat, saluus esse non potest.

Adhortatio est: Obsecramus ergo vos per Iesum Christum, verè & propriè Filium Dei, verè & propriè Patris vnigenitum, cúmque æternum, quem qui non habet, nec Patrem habet: rogamus inquam, ne amplius seducti à Diabolo, resistatis veritati: sed memores illius vnici Baptismatis, quo in nomen Patris, qui non est Filius & in nomẽ Filij, qui non est Pater: & in nomen Spiritus sancti, qui nec Pater est, nec Filius: tanquam in nomen vnius veri & æterni Dei, baptizati estis: in hos etiam, Patrem, Filium, & Spiritum S. tanquam in vnum eundémq; Deum, vna & eadẽ fide, nobiscum credatis. Hęc est enim vera de Deo, quis sit, doctrina: qua sicut nihil est certius, propter diuinas scripturas quæ illam tradunt: sic nihil ea homini videtur absurdius, propter tenebras humanæ mentis, quæ immensam illam diuinam essentiam percipere non potest, quomodo vna cùm sit ac simplicissima, ea tamen distincta etiã sit in tres, non essentias quidem & Deos, sed (vt Ecclesia Græca loquitur, est autem vox Apostolica Heb. 1.) in tres ὑποστάσεις, seu (vt Latina) substantias vel subsistentias & personas, quæ sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus. Rogamus igitur, ne quæ vera ac certa sunt in scripturis: ideò reijciatis, quia humanæ vestræ rationi absurda & ἀδύνατα esse videntur: sed potius armis illis spiritualibus, de quibus Apostolus, vtentes, ratiocinationes vestras humanas euertatis, omnẽ mentis vestræ sublimitatẽ, quæ extollitur aduersus Dei cognitionẽ, deprimatis: omnẽ deniq; cogitationẽ vestram, ad obediendũ Christo, in captiuitatem redigatis. Certum autem est, Christum sicut mandauit, vt in nomen Patris, Filij, & Spiritus sancti, tanquam trium ὑποστάσεων, vnius autem veri Dei, & noui Testamenti autoris, baptizaremur: sic etiam, vt in hunc vnum Deum, Patrem, Filiũ, & Spiritum sanctum credamus, hancq; de Deo doctrinam firma fide amplectamur, mandasse. Cur ergo Domino nostro Iesu Christo, non obtẽperamus? de Deo, quis sit, satis.

De Christo autem Mediatore, hæc quoque certissima est, & secundùm scripturas, doctrina. Neque Pater, neque Spiritus sanctus, sed solus Filius, qui & λόγος æternus apud Patrem, in Patre, & in sinu Patris semper existens, Deusque verus cùm esset in sola Dei forma, sumta in vnitatem suæ personæ carne nostra factus est caro ipsa, hoc est, verus ac perfectus homo; manens interim quod erat, verus nimirum & perfectus Deus: seque totum, secundùm vtramque naturã, inter nos, & Patrem, Mediatorem constituit: vt vtriusq; naturæ actionibus, distinctis quidem illis, sed vnitis, (qua etiam de caussa θεανδρικαὶ à Græcis appellatæ sunt) quæcúnque ad salutem nostram pertinebant, perficeret: ita vt exempli caussa, passus quidem & mortuus sit carne, non autem Deitate, sed eam tamen mortem, non minus secundùm diuinam, quàm secundùm humanam voluntatem voluerit: & passio quidem in carne sola hæserit, sed vis expiandi peccata, passioni à Deitate accesserit: id quod de alijs quoque actionib. Christi, tanquã Mediatoris nostri, si sanas velimus esse scripturas, & eas omni contradictionis implicatione liberare, omnino sentiendum & dicendum est: vt sit vnus & idem, qui patitur, & qui non patitur, sed secundùm diuersas naturas. Quia ex te, hoc est, ex Mediatoris officio, quis Christum & verum esse Deum, & verum esse hominem, non cõcludat? Ita, qui Christum nolunt esse aut verum Deũ, aut verũ esse hominẽ: quid aliud isti miseri agunt, nisi quòd se per Christũ redẽptos esse negant? Hæc de Christo vera & certa est si credendum est, vt est, scripturis, doctrina. Nihil igitur tutius est, & animis nostris salutarius, quàm vt iis, quæ de Deo & de Christo tradunt Sacræ literæ, simpliciter credentes, oculis verò mẽtis nostræ (vtpote finitæ) in assumptã à Filio Dei humanã naturã, (vtpote & ipsam finitã) immediatè defixis (quis enim immensam Dei essentiã, nudã apprehendere aut cõprehẽdere queat?) in ea porrò λόγον æternũ Dei Filiũ, qui carnem illam sibi ὑποστατικῶς vnitã habet, cõtemplemur: & hũc Deum simul & hominẽ, eóq; verũ Mediatorẽ esse agnoscamus: in hoc autẽ Christo, Patrẽ deinde & Spiritum sanctũ, tanquã ab illo inseparabiles, apprehendamus. Est enim Pater in Filio, & Filius in Patre: & Spiritus sanctus vtriusq; est Spiritus, & in vtróq; existit. Sic faciendum esse docuit ipse Dominus Iesus. Primũ enim sese, vt verũ hominẽ conspiciẽdum omnium oculis præbebat: Volebat ergo priori loco, pro vero & perfecto homine, ab omnibus agnosci. Deinde & verbis docebat, & tum scriptis Prophetarũ, tum miraculis confirmabat, se Filiũ esse Dei, nẽpe non per gratiam, vt nos, sed propriè & per naturã: Volebat ergo secũdo loco, pro vero & naturali Dei Filio credi: & vt fideles, quẽ oculis corporeis verum esse hominẽ cõspiciebãt, eundẽ etiam oculis mentis & fidei, verum esse & eiusdẽ cũ Patre naturę Deum, viderent & intelligerent. Postremò, ne inde homines captarent occasionem imaginandi plures Deos, Patrem vnum, Filium alterum: addebat se & Patrem vnum esse, Patrẽ in se esse, atque operari, & se vicissim esse in Patre: id quod & de Spiritu sancto non obscure significauit, cùm dixit, se in Spiritu Dei eijcere dæmonia: & Spiritũ Paracletũ, qui à Patre procedit, se missurũ: & cũ insufflans dixit, accipite Spiritum sanctum. Volebat ergo, vt fideles, quẽ videbant esse hominẽ, & quẽ credebant esse Filiũ Dei Patris naturalẽ, in eodẽ, Patrẽ quoq; & Spiritum sanctum, eiusdem fidei oculis contemplarentur: ac licet Filius non sit Pater, nec Pater Filius, nec Spiritus S. Pater aut Filius; eos tamen ita inter se vnius Deitatis seu diuinæ naturæ ceu nexu (si ita de illa ineffabili maiestate loqui liceat) vnitos esse intelligerent, vt non tres sint Dij, sed vnus duntaxat τῇ οὐσίᾳ Deus. Illis enim alijsq; similibus phrasibus, & pluralitatẽ distinctionémq; diuinarũ personarũ: & vnitatẽ essentiæ significare voluit, optimus rerum diuinarum magister, Dominus Iesus. Ita in Iesu Christo homine visibili, si eius credatur verbis, immediate inuenitur inuisibilis λόγος, æternus Dei Filius, qui vnà cum carne assumpta, vna tantùm est persona: in λόγῳ autem Pater agnoscitur & Spiritus sanctus vterque. Viden Ariane, qua methodo & per quotnam gradus, ad veram perfectámque Dei cognitionem, deduci nos velit Christus? nẽpe, vt initio facto à notioribus, ad ignotiora: & à facilioribus, ad difficiliora, quæ naturalis est methodus, paulatim deducamur. Est autem notius nobis, quòd Christus sit per naturam humanam, verus filius hominis & homo, quã quod sit per naturã diuinã, filius Dei, Deus: & notius etiã est, quòd sit Filius Dei, & Deus per naturã quã quòd interim nõ sint duo Dij Pater & Filius, sicut apud nos duo sunt homines, qui genuit, & qui genitus est: sed quòd vnus duntaxat sint Deus, propter vnionẽ personarũ in vnitate essentiæ. An non etiam in vera hominis cognitione, idem ordo seruatur? Primùm enim ex visibili facie, videmus aliquem non esse belluam, sed hominem: deinde ex sermone, alijsq; mentis actionibus, præditum illum esse ratione intelligimus: denique ex intima & substantiali vnione animæ cum corpore, non duos, sed vnum duntaxat hominẽ esse cognoscimus. Hæccine doctrina de Deo salebris scatet & contradictionibus? Profectò si cognosceretis Christũ vnigenitũ Dei Filiũ: cognosceretis & Patrẽ eius, & in vtróq; Spiritũ sanctũ. Sunt enim in Christo omnia: & omnis plenitudo Deitatis in ipso inhabitat corporaliter. Quæ caussa est, cur Apostolus dixerit, se nihil inter Corinthios decreuisse scire, nisi Iesũ Christũ & hunc crucifixũ. Ad verã autẽ Christi cognitionẽ peruenire nemo potest, nisi trahatur à Patre: sicut etiã neque Patrẽ quis nouit, nisi cui Filius voluerit reuelare. Pater ergo trahit ad Christum cognoscendum & amplectendũ: in Christo autem cognito, reuelatur & agnoscitur Pater.

Faxit ergo Pater, vt ad verã Christi cognitionẽ pertrahamini: vt in hoc cognito, agnoscatis & Patrẽ, vi & efficacitate Spir. S. per quem vterque in nobis operatur: Amen.

APPEN-

APPENDIX AD LIBRVM.

ANTITH. II. Inter opera Athanasij, nullus est libellus, cui sit talis titulus, de vnitate fidei: rem vero ipsam passim in suis scriptis pertractat. Sed fortassis intelligis Epistolam ad omnes vbique per Ægyptum, Syriam, Phæniciam & Arabiam Episcopos, quæ est in T. 3. Vbi quæ sit totius Ecclesiæ fides de Deo, & Christo, breuiter explicat his verbis: Symbolum igitur, tesseráque fidei nostræ, est consubstantialis Trinitas, Deus verus, ex Maria genitus homo: qui autem istis non adstipulatur, anathema esto.

Duo autem sunt distincta capita huius fidei: vnum, quod tres in Deo personæ sint consubstantiales: alterum, quòd qui factus est homo ex Maria, sit non Pater aut Spiritus sanctus, sed Filius, verus Deus. Sic enim postea clarius explicat, dicendo: Hæc enim scripta magni Concilij Nicæeni sis volunt: consubstantialem scilicet Patri Filium esse, & Spiritum vna cum Patre & Filio conglorificari: Deum verum, Filium Dei, incarnatum, passum esse, resurrexisse, in Cœlum ascendisse, venturum esse iudicem viuorum & mortuorum: cui gloria &c.

In hæc enim capita resoluit Symbolum fidei Christianæ Athanasius. Sed tu mihi videris coniunxisse, seu confudisse potius, quæ erant distinguenda: & sic legisse: Consubstantialis Trinitas Deus verus ex Maria genitus homo: inde infers, hanc fuisse Athanasij sententiam, totam Trinitatem factam esse hominem. Ego nescio, an ignorantiæ, an vero potius malitiæ morbo labores.

Antith. 14 in altero genere, Ad explicationem, cur Filius Dei vocetur λόγος. & sapientia Patris: adferantur, quæ Tertullianus contra Praxeam adducit, pag. 407. quæ sic habent. Sed quia duos, vnum volunt esse, vt idem & Pater & Filius habeatur, oportet & totum de Filio examinari, an sit, & qui sit, & quomodo sit: & ita res ipsa formam suam scripturis & interpretationibus earum patrocinantibus, vindicabit. Aiunt quidem & Genesin in Hebraico ita incipere: In principio Deus fecit sibi Filium. Hoc vt firmum non sit, alia me argumenta deducant ab ipsa Dei dispositione, qua fuit ante Mundi constitutionem, ad vsque Filij generationem. Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & Mundus, & locus, & omnia. Solus autem: quia nihil extrinsecus præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus: habebat enim secum quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & ratio in ipso prius: & ita ab ipso omnia. Quæ ratio, sensus ipsius est: hanc Græci λόγον dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque iam in vsu est nostrorum per simplicitatem interpretationis, sermonē dicere in primordio apud Deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi: quia non sermonalis in principio, sed rationalis Deus etiam ante principium: & quia ipse quoque sermo ratione consistens priorem eam vt substantiam suam ostendat. Tamen & sic nihil interest. Nam etsi Deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa, & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacitè cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens sermonem eam efficiebat, quam sermone tractabat. Idque quò facilius intelligas ex te ipso, à me recognosce, vt ex imagine & similitudine Dei, quo habeas & tu in temetipso rationem, qui es animal rationale, a rationali scilicet artifice non tantum factus, sed etiam ex substantia ipsius animatus. Vide cùm tacitus tecum ipse congrederis ratione, hoc ipsum agi intra te, occurrente ea tibi cum sermone ad omnem cogitatus tui motum, & ad omnem sensus tui pulsum. Quodcunque cogitaueris, sermo est: quodcunque senseris, ratio est. Loquaris illud in animo necesse est: & dum loqueris, conlocutorem pateris sermonem, in quo inest hæc ipsa ratio, qua cum eo cogitans loquaris, per quem loquens cogitas. Ita secundus quodammodo in te est sermo, per quem loqueris cogitando, & per quem cogitas loquendo, ipse sermo alius est.

Quanto ergo plenius hoc agitur in Deo, cuius tu quoque imago & similitudo censeris, quòd habeat in se etiam tacendo rationem, & in ratione sermonem. Possum itaque non temerè præstruxisse, & tunc Deum ante vniuersitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in semetipso proinde rationem, & in ratione sermonem, quem secundum à se faceret, agitando intra se. Hactenus Tertullianus.

HIERONYMI ZANCHII

AD

PARTEM PRODROMI VILHELMI HOLDERI RESPONSIO,

In qua, de Visionibus, Quibus post Ascensionem tùm Stephano, tùm Paulo, suo Vero corpore apparuit Christus: placidè disputatur.

HIERO-

HIERONYM. ZANCHIVS

REVERENDO VIRO DOMINO BALTHASARI COPIO ſalutem.

PRODIIT in lucem R.D.Balth. Copi nundinis Franckofurtenſibus proximè præteritis, nempe Paſchalibus, cuiuſdam Vilhelmi Holderi, ad Marcum Beumlerum libellus: cui hunc præfixit titulum: LABYRINTHI SACRAMENTARII PRODROMVS. In hoc quatuor foliorum libello, id dat operam autor, vt quàm variæ, ſecumque pugnantes ſint noſtrorum de viſionibus, quibus Chriſtum poſt aſcenſionem in cœlum Paulo apparuiſſe legimus, interpretationes, demonſtret: & vt inde porrò de tota noſtra doctrina, in qua nimirum ab Vbiquitariis diſſentimus, in vniuerſum pronunciet: eámque ceu ſibi non conſtantem & cum ſcripturis, ſi Deo placet, non conſentientem, minimè audiendam eſſe concludat.

Ego ad totum librum reſponſionem non ſuſcepi, nec ſuſcipere debui: quia apud Marcum conſcriptus eſt liber. Facilè autem fuerit Marco, & ad antecedens reſpondere, & putidam conſequentiæ fallaciam monſtrare: immò verò etiam totum in aduerſarios argumentum, iuſtè retorquere: quippe qui non in parui, ſed maximi momenti rebus inter ſe non conſentiunt. Quia verò Holderus iſte me quoque dignatus eſt hoc honore, vt inter ſcriptores, quos per contemtum vocat Sacramentarios, connumerarit, & aduerſus me non pauca ſcripſerit: idcirco non potui omittere, quin modeſta & Chriſtiana ad calumnioſam & amarulentam ſimul & ſcurrilem atque ridiculam in me ſcriptionem, reſponſione aliquam ei referrem gratiam: quando nihil ingrati animi crimine turpius, nihilq. execrabilius apud Deum & homines inueniri poteſt.

Cuius ſit ingenij iſte Holderus, quem de facie nunquam noui, audio quidem: ſed Chriſtiana pietas non patitur, vt quæcunque de proximo feruntur mala, ea facilè credamus. Huius certè Prodromus non aliò mihi, quàm ad vetera incendia, quæ omnes boni extincta cupiunt, renouanda, & ad noua illis grauiora excitanda, quò nimirum citius & penitus euertantur Eccleſiæ ſpectare videtur. Si enim Prodromi Aquilones tantum afferunt, támque pernicioſum æſtum: quid faciet ſubſequens eáque inſana, ægrántque canicula? Nam, vt Prodromus docet, autor iſte, quæcunque in noſtrorum libris aliquo modo inter ſe non conſentiunt, colligere: & indè, LABYRINTHI LABYRINTHI, exclamare: atque ex eo totam, quam profitemur, doctrinam fuiſſe ex variis hæreticis deſumptam, concludere, in animum induxit ſuum. Non deerunt autem ab altera parte, qui idem in libris Lutheri & aliorum aduerſariorum facturi ſint. Ita, quæ potiùs tecta eſſe deberent magnorum virorum pudenda, omnium oculis retegentur. Egregiam verò operam, qua promoueatur Euangelium. O tempora, ô mores. Precor toto pectore, exemplo reuerendi illius ſenis Alexandri Epiſcopi Conſtantinopolitani, qui cùm moreretur, annum agebat 98. huius, inquam, exemplo contra Arium, precor ego Deum, vt aut compeſcat horum incendiariorum nefarios conatus, aut ne me tantum, quam præuidere videor, miſeræ Eccleſiæ ruinam, oculis meis cernere ſinat. Precor etiam Illuſtriſſimos principes, & omnes pios Magiſtratus, in ſuum officium diligentiùs incumbant, quàm hactenus à multis factum eſt. Cur enim vnicuique quicquid lubet ſcribere, & in quemuis pro ſua libidine debacchari, eáque ratione Eccleſias perdere permittitur? Dolorem hunc meum tecum volui communicare, mi Domine Coppi, & quidem ſcripto, vt tu quoque & alij pij viri, tuis quiſque precibus, mecum apud Deum agatis: rogantes, vt impendentia, noſtriſque peccatis debita mala, pro ſua ingenti miſericordia, à ceruicibus piarum Eccleſiarum, profligatis Satanæ adminiſtris, auertat. Hanc verò ſcriptiunculam aduerſus Holderi calumnias atq; Sophiſticam tuo nomini dicatam foras in lucem dare hiſce duabus de cauſis decreui: tum vt tuo quoque quod de illa mea reſponſione perlecta, & diligenter examinata feciſti iudicium, apud pios quoſque & doctos viros, magis ac magis probaretur: tùm etiam, vt teſtimonium aliquod obſeruantię erga te meę, vtpote eum, quem ſolida doctrina, ſincera pietate, aliiſque multis & magnis Virtutibus ornatum, Eccleſiæ noſtræ atque etiam ſcholæ Neoſtadianæ præfecit Deus, ego ſeptuaginta vnius anni ſenex toti poſteritati relinquerem. Vale, & te diu Eccleſiis noſtris incolumem ſeruet Dominus Ieſus. Ex Muſæo Calendis Septembribus Anni 1586.

granq[illegible] dixi Christum in cœlo, suo corpore existentem, Paulo in terra manenti sese videndum præbere potuisse. Atque hoc tam quam verum [illegible] ex[illegible] acutissimos homines [illegible] acutissimâ rationem [illegible] [illegible] videndi ea quæ [illegible] Quomodo nemine [illegible] videlicet, cùm [illegible] me nihil aliud [illegible] vt post videbimus Veteres & [illegible] scriptores tradiderunt.

Impedit ita [illegible] ne possit cernere verum.

3 Tertio loco tertiam interpretationem, quæ si meâ [illegible] Quare [illegible] nitura: quam ego illam breuiter quidem & [illegible] verbo EXCIPIENDI, sed tamen firmissimo argumento & [illegible] ratione refuta[illegible]. Hoc autem [illegible] satis fuit. Proinde quæcunq. hic aduersus me [illegible] sunt.

Quarto loco primam interpretationem [illegible] quam [illegible] vocat quartâ refellere conatur [illegible] quod nostri temporis [illegible] ex Patribus [illegible] Christum suo corpore in cœlo [illegible] vsque dum ad iudicandum viuos & mortuos redeat. Ita ex iis quæ [illegible] approbatum: illi mira [illegible] de [illegible] corporis Christi in cœlo à terra separatione [illegible] quæ [illegible] & [illegible] verissima: corpus humanum Christi [illegible] cœlo cum possit etiam [illegible] esse in terra. Quia [illegible] hominis [illegible] Quia verò humanæ [illegible] concertatio est, Christum suo corpore [illegible] fieri dotem extra ordinem autem [illegible] hanc quoq. [illegible] quæ his verbis ex Thomâ [illegible] propter peculiares & extraordinarias quasdam apparitiones, [illegible] ab vniuersali regula fuerit, qua Christus corpore suo cælum occupare atq. ibi manere [illegible] Hanc [illegible] Quare [illegible] mihi [illegible] dictum volui: vt superuacaneum [illegible] que [illegible] quicquam verborum cum hoc homine genere commutare, id quod mihi certè in animo est, posthac tacere sed oportuit me [illegible] hoc honore afficere Holderum vt aliquid ei responderem, qui me in suo Prodromo, non solum nominare & in margine sermo cognomen meum apponere [illegible] ex familia Marcionis nobilissima [illegible] Mundo in omnem [illegible] celebrare, dignatus est. Singula igitur [illegible] persequemur.

1 Holderus [illegible] de apparitionib. Christi post resurrectionem Paulo factis, loquens ait, quotidie nostris, illas visiones interpretari tanquam in mente, non autem in rei veritate factæ fuerint. Contingit [illegible] Holderus de nostris ad mentalem apparitionem [illegible] Zanchius suffragari vi[illegible] Neutro [illegible] Zanchius [illegible] loco legimus, Christum suo corpore apparuisse: [illegible] duo tantum [illegible] primum lucem quandam è cœlo Paulum circumfulsisse. Deinde vocem Christi à Paulo auditam fuisse, ac potuit vtrumque fieri sine præsentia corporis Christi.

R. Agnosco verba mea, [illegible] illam tertiâ interpretationem quam non probaui, in [illegible] finem adieci [illegible] de [illegible] visione sub [illegible] de apparitione Christi [illegible] tanquam [illegible] & illustri nouo ad tempus corpore [illegible] aliquo modo ab autoribus illius [illegible] interpretationis confirmari posse [illegible] prudenter Holderus non dixit, CVI suffragatur, sed cui suffragari videtur Zanchius.

Improbat [illegible] responsionem Holderus, idq non sine cachinnis, [illegible] Quis [illegible] improbet hanc argumentationem meam: Potuit Christus suo corpore in cœlo existens apparere Paulo in terris degenti. Ergo ex illa apparitione, quam Lucas refert [illegible] quomodo facta sit non explicat, non sequitur, corpus Christi eodem tempore reuera fuisse & in cœlo & in terra [illegible] pluribus in locis: multò minus [illegible] homo, hanc irrideat argumentandi rationem. Si Lucas vtrúq. affirmasset, Christum corporis sui substantia fuisse & in cœlo simul & in terra, valuisset certè vbiquitariorum consequentia si non [illegible] saltem [illegible]. Nunc autem cùm hoc non dicat scriptura, sed tantùm [illegible] tempore [illegible] suo Christum apparuisse Paulo, & id præstare potuerit Christus, in cœlo existens, qua obiectio consecutione ex illa narratione necessariò infertur, corpus Christi tùm fuisse in cœlo simul & in terra, [illegible] hæc de consequentia. Ad antecedens verò quod attinet, Christum nimirum in cœlo existentem in suo corpore Paulo in terris manenti sese conspiciendum præbere potuisse, si neget Holderus, videtur qua [illegible] flagelletur à te & suis optimus Præceptor meus, & deinde collega Martyr qui cum omnib. rectè sentientibus, illa negauit fieri posse, quæ apertam implicant contradictionem: vt Deum esse verácem, & tamē posse mentiri, creasse cœlū & terram, & tamen non esse cœli & terræ creatorem, quando quod ego hic [illegible] potētia Christi, nullam infert contradictionem. Neque [illegible] ad argumentum vbiquitariorum ex illa apparitione ductū responsione asseueraui, quàm Christum potuisse è cœlo sese conspiciendū præbere Apostolo [illegible] verò contradictionē [illegible] Imo idē quod ego, confirmat Holderus, dicendo: At fieri etiam non potuit. Ergo illa particula ETIAM, confirmas vtrumque tam fieri [illegible] potuisse, quam non potuisse. Quare meum antecedens tantū abest vt neges, vt illud etiā manifeste confirmes. Quæ igitur hic garris, à posse ad esse non valere consequentiam [illegible] faciūt. Neque [illegible] quàm potuisse aliud fieri quod tu ipse quoq. non inficiaris nec inficiari potes. Atque hoc mihi satis fuit ad demonstrandum argumentum quod ex illa visione probandæ vestræ vbiquitatis caussa inducitis, nihil prorsus valere, cùm nullam habeat necessariam consequentiam.

Quod subieci de Stephano, illud ita ad antecedentis, quod tamen per se notum est, confirmationem pertinuit: vt hoc exemplo pernegato, nihilominus tamen, verissima maneret mea de potentia Christi propositio. Qua admissa, necessariò sequitur vos ex illa Lucæ historia, nihil pro vbiquitate conclusisse.

3. Quia tamen hoc assumsisti Holdere exagitandū: age, videamus an interpretatio, quā attuli, sit somnium meum figmentumq in Ecclesia nouum atq ignotum, an verò autoritate scripturæ & Patrum nitatur. Nam tuas irrisiones facile tibi condono quia non sine Dei prouidētia effutiuisti & hæc & alia quæ aduersus me scripsisti. Certum est, oculos mei corporis, in hac præsertim ætate, acuta videndi acie non esse donatos, sed Dei beneficio, oculis mētis me multa adhuc, & fortassis plura, quàm tu posse videre, prorsus incredibile non est, mi Holdere: sit tamen periculum.

Primùm ostendo interpretationem meam, non pugnare, sed potius congruere cū scripturis & cū ipso Lucæ contextu. Capite [illegible] sic legimus: Stephanus autem plenus fide, [illegible] potentia edebat miracula & signa magna in populo. Quanta sit vis fidei etiam in reb. externis docuit Christus, cū dixit, si habueritis fidē & dixeritis huic mōti, tollitor & proiicitor in mare, fiet. & quicquid precando petieritis, si credideritis accipietis. Et Apostolus ad Cor. si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, &c. Si hoc possunt, qui fide præditi sunt, cur non & Stephano, qui plenus erat fide & potentia edendi miracula, potuit oculis corporis, cœlos sibi apertos, in locum vsque illum, vbi suo corpore erat Christus penetrare. Quis verò neget, Stephanū in illo præsertim agone mortis, faciē hominis Christi videre oculis corporis concupiuisse. Hoc autem pium ardēsq desiderium, quid aliud fuit, quam vera precatio? Non pugnat ergo cum scripturis interpretatio mea.

In fine eiusdem cap. sexti omnes (inquit Lucas) qui erant in concilio, intentis in eum (Stephanum) oculis viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli. Quare Angeli? nēpe propter immensum & diuinum splendorem qui in tota eius facie splēdebat. Quid igitur absurdi est, si oculi etiam ipsius tāta diuini luminis efficacitate, donati fuisse dicantur, vt Christum in cœlo stantem videre potuerint.

Capite autem 7. sic scribit Lucas: Cum autem Stephanus plenus esset Spiritu S. &c.

His verbis, extra omnem controuersiam caussam adfert Lucas, qui factū fuerit, vt Stephanus viderit gloriam Dei, & Iesum in cœlo stantem ad dextram Dei & quamobrem dixerit & quidem vere dixerit, ecce video cœlos apertos, nimirū, quia Spiritus S. quo plenus erat, effecit sua efficacitate in Stephano, vt vere viderit & cœlos apertos, & supra illos in vltimo cœlo gloriam Dei, i. diuinū splendorē, quo cœlum illud, in quo peculiariter habitare Deus dicitur, illustratur, & ibidem Iesum stantem à dextris Dei. Potuit autem Spiritus S. efficere, vt tam oculis corporis, quā animi illa omnia viderit Stephanus. verū vtrumq. an opus est Spiritus S. Cùm autem Lucas, vtro[illegible] modo viderit Stephanus, disertis verbis non explicet: hinc sequitur, sicut qui dicit, visionem illam factam fuisse oculis mentis, non valde multum peccat: Sic neque qui tenet factam fuisse oculis corporis, cum aliquid contra scripturam somniare atque vt somniatorem rideri posse vel debere.

Adde verò, quod ex ipso contextu Lucæ sententia de oculis corporis facilius & probabilius quā quæ de oculis mētis est colligi & confirmari potest. Ait n. Lucas de Stephano Intendens oculos in cœlū, vidit gloriam Dei, & Iesum

stantem ad dexteram Dei. Quósnam verò oculos in cœlū intendit annó corporis? Sic.n.& de Christo sæpe legimus, quod oculos (corporis) in cœlum intenderit. Cùm autem statim subiciat, VIDIT: quis tam imperitus est literarum, qui nō concludat, iisdē ergo oculis supra cœlos Iesum vidit, quibus etiā in cœlū intenderat. Nā quæ necessitas cogit te, vt dicas intendit oculos corporis Stephanus: Vidit autē oculis non corporis sed tantūmodo mentis? quando tā vnū, quā alterū vi Spiritus S. fieri potuit? Quid etiā vetat ne dicamus, in eo cœlo visū fuisse Christū a Stephano: in quod suos intendebat oculos? Respōde ergo tu oculatissime iuuenis Holdere, semicæco seni Zanchio, ad hoc argumentū. Quos in cœlū intēdit oculos Stephanus: iisdē etiā vidit Iesum in cœlo stātē & in quod cœlū intendit oculos, in eodē etiā Dominū Iesū vidit. Liquet hoc, quia in cōtextu nō fit duûm oculorū seu duûm vidēdi generū, sed vnius tantūmodo mētio, neq. quòd alibi viderit Iesū, q̄ in eo cœlo, ad quod oculos conuerterat, siue mentis, siue corporis. Atqui oculos intendit non solū animi, sed etiam corporis in illud cœlū, in quod receptū esse Iesum nouerat. Ergo, &c.

Pertinet huc, quod ait [illegible] Ecce: [illegible] ceu præsentem, & sub oculos corporis cadentē indicabat, quemadmodum & Ioann. Baptista, conspecto Iesu, dixit, Ecce agnus Dei, &c.

Neq. aliter Iudæi verba Stephani intellexerunt. Quorsū .n. tanto furore aduersus eū (vt sequitur in cōtextu) accēsi fuissent: si de visione, nescio qua imaginaria aut mentali, déque alio cœlo q̄ vbi Deus peculiariter inhabitare dicitur, illum locutum fuisse putassent? Contēpsissent potius & irrisissent, quia inde minimè consequi, Iesum verè resurrexisse, & in cœlū ascendisse facile animaduertissent. Sed ideo clamātes voce magna, continuerant aures suas, & irruerant in eū Iudæi & tandē etiā lapidib. illū occiderant, quia rē nimis impiam & blasphemiæ plenā esse iudicauerāt, quòd suis se oculis reuera conspicere cœlos apertos, & supra cœlos Iesum illum ad dextram Dei stantem, quē illi vt hostē Dei, paulò antè cruci affixerant, constanter asseuerabat. Quanā.n. obsecro ratione magis potuerit summè in Iesum impietatis reaple conuinci, quam quod Stephanus se suis oculis & quidem corporis illum quem vt blasphemum occiderant, viuere, & in cœlo ad dexteram Patris sedere, constantissimè ad extremum vsque halitum in concilio coram omnibus confessus est?

At tu sic interpretaris Zanchi & tuæ sunt istæ consequētiæ. Adferas ergo tu meliorē interpretationē Holdere, & aut ex aperto aliquo scripturæ loco, aut necessario argumēto, demonstra Stephanum nequaquā oculis corporis, sed mētis dūtaxat cœlos apertos & Iesum in cœlo stantem, corporeis autē eundē extra cœlū in terra existentē vidisse. Si hoc feceris, mutabo sententiam: sin minus, frustra mea oppugnas: cùm nihil de hac Stephani visione, cum scripturis pugnans, scriptum reliquerim. Sed age videamus etiam, an autoritate piæ antiquitatis, & doctorum virorum testimonijs planè destitutus, scripserim quæ tu a me scripta, perstringis, carpis, rides.

Theodoret. Dialogo 2. Græcè, pa. 1[illegible]. Latinè verò T. 2. pa. 368 probaturus aduersus Eutychianos Christū non solùm post resurrectionē, dū vixit in terris per dies 40. cū discipulis suis: verūetiā post ascēsionē in cœlum & sessionem ad dexterā Patris, verū, veréq. humanum, eóq. circumscriptum & visibile corpus suum retinuisse, hoc præter alia argumenta, inde etiam liquidò demonstrat, quia & cùm veniet ad iudicandū viuos & mortuos, eum omnes etiā impij, suis oculis corporeis, videbūt: & Stephanus in terris degens, eundē in cœlo existentem, vidit. Verba Theodoreti hæc sunt. Orthod. Hæc (nēpe corpus Dominicum) etiam post ascēsionē in cœlos, visibile & circūscriptum, eóq. verè humanū corpus, qua de re ante, permansisse. Hæc (inquit) me docuit scriptura. Audiui .n. Zachariam Prophetam dicentē, videbunt in quem transfixerunt. Quomodo autē finem accipiet Prophetia, si qui crucifixerunt, naturam non agnoscant, quam crucifixerunt? Audiui autem etiā præclarum victorem Stephanum, clamantem, Ecce video cœlos apertos & filium hominis stantem ad dexteram Dei. Vidit autem eam, quæ videtur, naturam non quæ sub aspectum non cadit: [illegible]

Audis Holdere, sētētiā Theodoreti de visione Stephani? Argumentū ergo tale cōpono. Quib. oculis, illi crucifixerunt Christum, videbunt corporeā eius naturā ad iudiciū è cœlo venientem: iisdem & Stephanus eandem vidit in cœlo stantem. Ad idem .n. probandum, adductum est Stephani exemplū: ad quod & vaticinium Zachariæ, citatum est. Atqui illi crucifixores videbunt oculis corporeis corpus Domini Iesu in nubib. veniens: hoc liquet per se, & ex scopo verbisq. Prophetæ, quæ in eundē quoq. finem & sēsum citātur à Ioan. Euangelista. Ergo & Stephanus oculis corporis vidit corpus Christi in cœlo existens. Destituórne omni prorsus autoritate Antiquitatis?

Proferā vnū etiam ex Scholasticis, non contemnendum Interpretē Nicolaū de Lyra, in hunc Stephani locū, Act. 7. Is proponit disputationem, quā & multis pertractat, vtrum illa Stephani visio fuerit mentalis (vtar eius verbis) an imaginaria, an verò corporalis. At postquā primā & secūdam reiecit: tertia de corporali visione probat, quòd cōtextui Lucæ sit magis cōueniens. Ad modū aūt quod attinet, quo sui corporis oculis Iesum viderit in cœlo existentem, vult Lyranus, à corpore Christi existentis in cœlo, immutatos fuisse oculos Stephani ad visionem humanitatis Christi. Nā inquit, in potestate eius est, quòd corpus suum sic videatur a longè, quam de propè. Hæc fuit Lyrani sententia.

Venio ad nostros, atq. imprimis ad Lutherū quē sicut credo à te pluris fieri, q̄ omnes Patres, quā oēs scholasticos, quàm omnes nostri sæculi doctos, in quauis regione, extra Germaniam, imò & in Germania ipsa, viros: sic etiam ego nūquā parui feci, & in cuius libris plura fortassis, q tu, obseruauit. Quotquot .n. eius libros Latinè, tectos [illegible] in ipsa Italia inuenire potui: eos omnes, & magno cum & diligenter legi. Hic igitur magnus vir & Heroicus Perfectus in maiorib. Postillis, a Bucero versis in linguā Lat. in die S. Stephani historiā Act. 7. explicans, apertissimè scribit, Stephanū oculis corporeis vidisse cœlos apertos & Iesū stātē a dextris Dei: respōdétq. ad obiectionē, quā non solū de cœli à terra distātia, sed etiam de tabulato interiecto, adfert ex Bullingero. Cū .n. Deus sese vult reuelare, siue visu siue auditu. Cœlū & omnia, proxima nobis esse. Facile itaq. fuisse Stephano Christū in cœlo existētē suis oculis videre: quādo Christus voluit, se ab illo conspici: hæc est sūma. Quid hic cauillaberis? Quid? quod vester Brentius diuersum nō sēsit. In Acta .n. de hac visione ita scribit, pa. [illegible] Cum Stephan. dicit se videre cœlos apertos & Iesū stātē: significat semanifeste sentire cœlestia gaudia, ac cœlestē conuersationē ac maiestatē Christi viuentis & cū Deo omnipotentis, clarissimè intueri. Puto aūt talem huius visionis sensū fuisse in Stephano, qualis fuit in tribus Apostolis, coram quibus Christus sese in monte transfigurauerat. Hęc ille.

Annō verò oculis corporis gloriā transfigurati Christi viderunt tres illi Apostoli? Quid Illyricus? Aperte scribit, Stephanū protestatū fuisse, se non solum credere, verum etiam coram oculis cernere Christum regnantem &c.

Verè (are, inquit) Stephanus Christū vidit, quid est verè? i. oculis corā, vt supra. Sed modū quo illis oculis viderit, an quia addita illis fuit supra naturalis videndi vis, vt plerique volunt, an verò citra hāc vim, vt voluit Lutherus, ait nō esse adscriptum. Sed diserte scribit Stephanum oculis coram vidisse Christum, in cœlo nimirum stantem.

Cùm hæc scripserint vestri non poteris ergo, mi Holdere, nostros reticere quin tuos etiam damnes.

Caluinus in hūc locū disertis verbis scribit, per externā visionē, Christū apparuisse: nobis sese intus patefacere, vt eius præsentiā verè sentiamus. Itē quæritur aute quomodo aperti fuerint cœli? Quantū ad me attinet nihil in cœlorū natura mutatū fuisse arbitror: sed datā Stephano nouā aciem, quæ per obstacula omnia, vsq ad inuisibilem (?) cœlestis gloriam penetraret. Nam vt demus fuisse aliquā cœli scissurā nūquā tamen hominis oculus eò vsq. transcenderet. Deinde, soli Stephano conspicua fuit Dei gloria. Impios .n. qui eodem loco stabant, non modo latebat tale spectaculū, sed intra se excæcati, apertā veritatis lucē non cernebant. Sic ergo apertos sibi cœlos esse dicit, quia nihil eum impediat à gloriæ Dei aspectu. Vnde sequitur, nō in cœlo, sed potius in eius oculis editū fuisse miraculū. Quare non est quòd hic multis disputemus de visione physica, quia certum est, minimè naturali ordine vel modo, sed noua & singulari ratione, visum illi fuisse Christum. Et quos obsecro colores habuit Dei gloria, qui naturaliter in carnis oculos incurrerent? Ergo in hac visione nihil nisi diuinum cogitare decet.

Itē ridiculè etiā ex hoc loco nonnulli cōtendūt Stephano appropinquasse, vt videri ab eo posset. Diximus .n. Spiritus virtute ita per fidem euectos fuisse Stephani oculos, vt nulla locorum distantia eorum aciem abrumperet.

Item in Ioan. c. 1. versu 51. in ea verba, videbitis cœlum apertum &c. scribit, hac cœli apertione significari, quòd cum prius clausum nobis esset regnum Dei: verè in Christo apertum fuerit. Huius rei, subdit Caluinus, visibile specimen editum fuit tam Stephano, & tribus discipulis in monte, quàm aliis discipulis in Christi ascensu.

Audis, Holdere, harmoniam Caluini & Brentij (vt supra monui) in hac visione Stephani explicanda? Dixerat Brentius,

tius, talem huius visionis in Stephano sensum fuisse, qualis fuit in tribus Apostolis, coram quib. Christus sese in monte transfigurauerat. Caluinus ait, apertionis cœli seu Regni Dei visibile specimen fuisse, cû Stephanus vidit cœlos apertos & Iesum stantem. &c. Tam Brentius ergo, quam Caluinus sensit, Stephano non in mente, neque in phantasia, sed sensibiliter oculis corporeis, conspectum fuisse Christum in cœlo stantem.

Si potes ferre, Holdere, addam & Tigurinum, & quidem filius magni Zvuinglii, (qui per contemtum Cinglios vocitare nos solet) generum, virum tamen & pietate & eruditione præstantem, Gualterum. Is in ca. 7 Act. hom. 54. pag. 107. ita scribit. Videt enim Stephanus apertos esse cœlos, quod ipsum in Christi Baptismo contigisse legimus. Apparet item Christus in gloria ad dextram Patris stans. Quæ cùm visionis nomine commemorentur, & antea oculos in cœlum ab illo sublatos esse dictum sit: Ego hæc illi reuera visibiliter apparuisse, nec mentis duntaxat contemplationi obiecta fuisse, intelligo. Nec opus puto, vt de naturali visu multa disputemus, quando hęc soli Stephano apparere debuerunt, cuius oculos insolita acie donare, Deo facillimum fuit.

Quid tu ad hęc, facetissime Holdere, qui me vnum ideo suauiter rides, & fuisse piscatum in aëre dicis, quia vestras inauditas pro confirmanda vbiquitate ratiocinationes refellens, scriptum reliqui, Stephanum in terra degentem oculis corporeis, sed diuino splendore illustratis Christum supra cœlos hosce stantem vidisse? Soline ergo oculi Zanchiani an verò vt de Caluinianis, aliorúmque multorum taceam, Lutherani etiam, hac in parte parum acuti fuerunt. Sed præterire non possum, quæ de ista cœlorũ apertione, visionéq; glorię Dei & Christi, Bucerus noster scripta reliquit: faciunt enim ad explicationem præsentis etiam quęstionis de visione Stephani. Is in Matt. c. 3. sect. 2. pa. 60. ita scribit. Porro apertio cœlorum, Marcus scribit diffissos fuisse, visio fuit aperientis se, & coram exhibentis Maiestatis diuinæ: sicut & Iehezkel sibi apertos fuisse cœlos commemorat, cùm vidit visiones Dei. Ita Stephanus: Ecce video cœlos apertos & Filium hominis stantem à dextris Dei Act. 7. Quid hoc aliud fuit, quam apertior aliqua diuinæ Maiestatis reuelatio & manifestior apparitio? Vt enim est in cunctis creaturis corporalibus modis omnibus præstant, ita cœterũ spiritualia per cœlos peculiariter significari, & ipsi Deo sedes habere: quæcunque demq; præter communem naturæ ordinem diuinitus donantur, cœlitus dicuntur demitti. Et paulo post subdit: In præsenti ergo: quod apertos habent cœlos Matthæus & Lucas, Marcus diffissos, idem traunt, nihil aliud volunt significare quàm irradiasse Ioannem & turbis eius, mirabilem quandam lucem, & visum ei apertius diuinum splendorem: atq; inde prodiisse Spiritum S. atque sonuisse Patris vocem. Hæc ille. Quid verò aliud Bucero fuit illa mirabilis lux diuinúsq; splendor, quam res externa atque visibilis? Docet ergo, visionẽ quoque Stephani rem fuisse externam atque visibilem, nec in sola mentis apparitione: verum etiam in oculorum corporis diuino tamen splendore illustratorum perceptione, constitisse. Sicut enim Ioh. Baptista, ex mirabili illa luce diuinóq; splendore, qui sibi è supernis irradiauerat, *Sensibiliter* vidit Spiritum S. in specie columbæ, & *Sensibiliter* etiã audiuit vocem Patris: cur non & de Stephano, idem concludere voluisse Bucerum, imò & necessario concludi oportere, dicamus? Idem in Iohan. cap. 1 sect. 3. pag. 410. in ea verba, posthac videbitis cœlum apertum &c. Hinc ergo, inquit, quòd cœli, velut peculiaris Dei locus, eò quod licet omnia in omnibus compleat, in his maiore virtute, Diuinitatísque suæ explicatione se ostentet, dici cœperunt, consequenter cœli aperiri dicuntur, cùm manifestius se lux Diuinitatis aperit, & in cœlum recipi, qui ad præsentiorem Diuinitatis perfruitionem admittuntur: & de cœlo venire aut mitti, quęcunque diuiniora habentur. Hæc ille.

Cû autem hic nõ de Diuinitatis, sed de corporis Christi manifestatione loquatur Lucas, ideo apertos fuisse cœlos Stephano dicamus oportet, quia Christum, vt hominem, clarius vidit, quàm antea, cum sola mente & fide illum ad dextram Patris sedere contemplaretur. Non potest autem corpus clariori modo quam oculis corporis videri.

Viden igitur Domine Diacone, quam imprudenter & pueriliter exclamatis, folio 17. in hæc verba, ô acutissimos homines, ô acutissimam rationem soluendi argumenta! ô acię videndi ea, quæ hactenus præter Zãchiũ nemo vidit! Sed profectò Domine Reuerende, nondum tamen Reuerendissime, tu, vt video, pauca vt dixi: ac proinde diligętior in legendis bonis autoribus, quàm in crebris magnísque exclamationibus edendis sicut oportet, sic etiam te rogo, sies. Nã non ita multò post iterum exclamas: Atqui ô rem nouam! ô figmentum nouum! ô noua Cingliana somnia: item ô Marcionitica mancipia!

Optarim te Holdere, & modestiorem esse, & prudentiorem, atq. grauiorem in scribendo: quemadmodum tuum postulat Ministeriũ, cęterùm ex iis paucis, quę paulò ante a me adducta sunt, testimoniis, an quæ in libris de Natura Dei, scripsi de visione Stephani, meum figmentum fuerint, nec ne: & an scripserim oculis mentis prorsus obtusis, an verò aliquid cernentibus, piorum lectorem facile iudicaturum arbitror. Nunc quàm acutior sit hac in parte, nostri Holderi visus, ex iis quæ aduersus me cum irrisione senectutis meæ in lucem dedit, facile quiuis iudicare poterit.

Priori loco obiicit Bullingerum, qui mẽtalem fuisse visionem Stephani, affirmat. Respondeo: sed prudẽs Holderus tacuit, quod optimus & modestissimus Bullingerus, suę explicationi subiecit: nẽpe se tamen super hac quæstione, non multum disceptaturum. Non ergo ita suam probat, vt nostram improbet interpretationem Bullingerus: quia, quæ fuit eius eruditio, vidit alteram quoque sententiam, suis & rationibus & autorib. non contemnendis niti: adde, quod Gualtherus eius symmysta, alteram ita tuetur, vt priorem probare non audeat, quòd illa magis cum Lucæ contextu congruat, quam hæc.

Quare non est, cur ergo transigam, vt iubes, cum Bullingero, qui de hac quęstione disputare non vult: & cum quo transegit Gualtherus: is enim posterior Bullingero scripsit in Acta.

Obiicit porrò Augustini (vt ipse putat) testimonium, ex libro de cognitione veræ vitæ. Placet autem ea verba repetere, quę Holderus ex illius libri ca. 41. tanquam sacrosancta retulit: particula NVLLO MODO literis maiusculis expressa. Stephanus quoque (inquit) non corporeis oculis Dominum in cœlo vltra firmamentum vidit: (sequitur ratio prima) cùm nullius hominis visus ad cœlum pertingere possit: (ratio secunda) Sed & concio illa, in qua Stephanus stans Christum conspexit, in domo aliqua fuit, cuius tecti culmen, corporeus ipsius oculus penetrare nõ potuit. Et mox Holderus repetit nomen Augustini dicendo: Hæc Augustinus, statim verò triũphans, ex quib. (nempe ex Bullingeri & istius Augustini testimonio, cum sua duplici ratione; nihil. n. præterea ad me expugnandum attulit:) Exultabundus ergo ex quibus (inquit) apparet non admodũ acuta videndi acie, oculos Zanchianos donatos esse, sed illum, cùm Stephani exemplo circumuenire nos vellet, piscatum in aëre, non maiore dexteritate, quã qui Herculis Cothurnos pigmęo cuidam aptare vellet. Hæc Cothurnatus Hercules aduersus inermem Pigmæum. O verè vanitas vanitatum. Ad sententiam Bullingeri responsum est. Ad istum Augustinum respondet Erasmus, cuius hæc sunt verba: Hoc opus Augustini non esse, non est quod admoneam. Stylus magis refert Iouinianum quempiam vel febricitantem potius. Cap. 3. nimium tribuit Dialecticæ. cap. 6. dicit, Angelos cuncta scire ac pręscire. Item alia, quę nunquam scripsit Augustinus. Apparet esse progymnasma Monachi tyronis Theologiæ, qui quantum in Theologia Scholastica profecisset, voluit hoc libro dare specimen. Hæc Erasmus.

Ad illas duas acutissimas rationes, respondet Lutherus, vt pueriles: cùm se Deus vult reuelare, siue auditu, siue visu: cœlum & omnia proxima (nobis) esse. Stephano itaq; siue sub Dio, siue sub tecto fuerit, quandoquidem illi se voluit Christus ostendere, facile fuit, ipsum videre, &c. Deinde, quid tu per illud NVLLO MODO, intelligis Holdere? Num nullo modo naturali, an verò etiam nullo supernaturali? Si primum: concedimus, sed hoc nihil ad rem. Si alterũ, negamus, tanquã in omnipotentiam Dei blasphemum. Cur ergo tu illa profers ex nescio quo Augustino, nunquam Hipponensi Episcopo, quæ te nihil iuuare possunt? Mirabiles profectò homines estis: qui cùm vultis, ita fores, vbi erãt discipuli, clausas, corpori Christi perujas facitis, vt quę apertã etiam contradictionem implicãt, illam fieri per omnipotentiam Dei posse contendatis. Cùm itidem vobis placet, ita domum, vbi erat Stephanus, vndiquaque Christo sepitis & clauditis vt suo splendore, quo Stephanus confortatus, in cœlo Christum videre posset, Protomartyrem illustrare non valuerit. Concludo.

Cùm igitur nostra de visione Stephani sententia, neque vt impia, neque vt cum verbis Lucę minimè consentanea, neque vt à scopo Spiritus sancti prorsus aliena, damnari queat: imò cùm etiam magis, quam quæ de mentali est visione, cũ ipso contextu congruat, & non obscuros à Patribus, à Scholasticis, a magnis nostri sęculi viris, habeat te-

stimonia: iudicet Lector, quales sint istius iuuenis & robusti, oculatissimiq. Gigantis, aduersus imbecillum & semicęcum senem inanibus exclamationibus irrisionibus, cachinnis, ante victoriam tamen, de proposita quæstione triumphi.

At frustra (inquies) laboras, Zanchi, quoniam ego quoq; improbo visionem mentalem, & corporalem fuisse confitendo. Sed interim Holdere negas, Christum in cœlis existentem, oculis corporis a Stephano conspectum fuisse. Scriptura autem tria dicit: Stephanum vidisse primum cœlos apertos: deinde gloriam Dei, i. diuinum lumen, quo cœlum beatorum fulget: & postremo, Iesum stantem ad dextram Dei: hoc rerum visarum ordine manifeste significans, supra cœlos fuisse lumen illud, & in eo lumine Christum. Si ergo non sola mente, sed corporeis oculis facta fuit illa visio, necessario sequitur, visum fuisse Christum a Stephano, non in terris, sed supra hosce cœlos. Atq; huc spectant, quæcunque & ex ipso Lucæ contextu, & ex Patrum, doctorúmque virorum scriptis paulò antè collegi. Tu verò vis idem corpus Christi & in cœlo, solius mentis: & in terra, corporis oculis, visum a Stephano fuisse. Non ergo idem mecum sentis Holdere. Istam verò vestram inanem phantasiam, & quę status est nostræ disputationis multis refutaui & conclusi, idem corpus secundùm eandem suam substantiam, & eodem sensu, & eodem tempore, diuersis esse in locis non posse.

Ergo, quę tu porro subiicis de loco Act. 23. vers. 11. quod Dominus ipse Paulo adstitisse legatur, & de ca. 26. vers. 13. quod Paulus dicat sibi in VIA, non autem in cœlo apparuisse Dominum, puerilia sunt, & ad me nihil pertinent, cui in illo 6. c. de Natura Dei, nihil aliud fuit propositum, quam vt è manib. Vbiquitariorum eriperem, fortissimum se telum, nempe corpus Christi, cùm apparuit Paulo, erat in cœlo & in terra: Ergo potest in multis simul esse locis, eoq; & vbique. Eripui autem allatis variis illorum locorum interpretationibus: vt necessario concludi non possit, corpus Christi eodem tempore, verè & realiter sua substantia fuisse in cœlo simul & in terra: ac proinde etiam vt illi ineptè inferunt, vbique. Atque hoc mihi fuit satis. Neq; enim ibi mihi sumtum probandum, Christum cùm apparuit Paulo, suo corpore fuisse in cœlo, aut in terra: sed quod vbiquitarii sumunt pro confesso, illud cum suis cõsequentiis refellere institui. Quid mihi igitur cum iis quę tu subdis, de verbo ADSTITIT, & cum particula IN VIA? Quasi verò hęc, cum mea, imo magnorum virorum sententia pugnent. Cedò tamen Holdere: cùm Christus reapse & visibiliter apparuit Paulo: eratne in cœlo suo corpore, annõ? Si erat: quid igitur verbo ADSTITIT Paulo, & particula IN VIA, oppugnas? Quasi verò Paulo in VIA Damascena existenti, non potuerit Christus in cœlo manens apparere: pręsertim cùm Lucas dicat Act. 9. & 26. circumfulgurauit eum lux de cœlo. Lux. n. fuit, quæ è cœlo in terram vsque portendebatur. Si autem nõ erat: inde igitur in aërem saltem descenderat. Sed hoc etiã improbas. At erat (inquies) & in cœlo simul, & in terra. Sed quib. scripturis, quib. Patrum testimoniis, quibus denique rationibus istud probastis vnquam, aut probare potestis? Est autem hoc ... statusq; præcipuæ nostræ controuersiæ. Vos pertinaciter affirmastis, sed sine legitimis probationibus: Nos constanter tanquam cum S. literis minime consentiens, cum omni autem ratione pugnans, pernegauimus & pernegamus.

Σιγῶν (inquit) νικήσειν. Sed metuo, ne tu ad nostras rationes peior sis quàm ... Satiùs. n. & consultius tibi fuisset, prorsus tacere, quam malè respõdere. Sed si quis etiam det, fuisse simul in cœlo & in terra: quid hoc tamen ad vestram vbiquitatem? Lucas. n. ait: adstitit ei IN VIA (id est, secundùm tuam interpretationem, Christus suo corpore existens in via Damascena, apparuit Paulo:) non autem ait VBIQVE. At vbique erat inuisibiliter: in via autem visibiliter. Sed vide, mi Holdere, ne qui me per calumniam vocas Marcionis primogenitum: tu per veritatem sias illius nepos, vt qui phantasticum corpus Christo affingis. Corpus. n. inuisibile, humanum corpus nõ est. Quid verò, si vbique illud fuisse tibi concedatur? Profecto sequetur, corpus Christi, quatenus etiam erat in via, a Paulo non fuisse visum. Ratio est: quia si vbique fuit: fuit etiam in oculis, fuit in pupillas, & super pupillas oculorum Pauli. Sensile autem super sensum, nullam facit sensationem: aiunt Philosophi. Quomodo. n. corpus in oculo existens, ab eodem oculo videri poterit? Ita Marcionica ... & apparentia ad verba Lucæ explicanda, omnino tibi veniendum fuerit. Sed ista (inquies) sunt physica: Tua verò, mi Holdere, sunt plusquam Antiphysica, quia neque in rerum natura, neque supra, aut infra naturam tale corpus reperiri, imò ne excogitari quidem potest, quale vos Christo affingitis, ita vt vestra phantastica phantasia, excellentius omnibus vel humanis, vel Angelicis mentibus, mihi sanè esse videatur: quippe quæ potest illud imaginari, quod nemo cæterorum hominum, aut etiam Angelorum percipere potest, ô acutissimos & plus quam diuinos intellectus.

Cœlum etiam Sacramentarium tibi fœtet: cùm sit tamen mundius vbiquitario, quod vsq. ad omnes omnium cloacarum fæces pertingit, illisque repletum est.

Illud verò quo nomine appellabimus Holdere: quod mihi adscribis, quæ mea non sunt, quasi non probentur, quæ nunquam tamen improbaui & contra probentur, quæ tamen refutaui? Quod. n. quidam scripserunt, vocem Christi ad Paulum, Saule, Saule, quid me persequeris, formatam fuisse in cœlo, & inde ad aures vsque Pauli demissam, ab eo etiam fuisse auditam: tu ais eam mihi sententiam absurdam videri, atque ridiculam, sed vbi hoc in libris meis legisti? At inde colligo, quia vocem illam formatam fuisse in aëre contendis. Sed quomodo ego contendi, rem ita se habere: cum tantùm scripserim id fieri potuisse? Tu autem ipse concedis, à posse, ad esse non valere consequentiam, Christum & verè Paulo apparuisse, & verè illi locutum fuisse credo atq; confiteor, quo autem modo vtrumque sit factum, non definiui Ego: sed varias aliorum sententias retuli, idq. non in alium finem, quam vt inde vbiquitatem minimè probari posse concluderem. Quid tu igitur de me affirmas, quod ignoras? Imò ex tribus illis, quas attuli interpretationibus, tertiam, ex qua & hoc de voce sumsisti, firmissimo argumento refutaui: quemadmodum & tu paulo ante, meam laudans ingenuitate m fassus es. Quomodo ergo nunc ex ea carpis, quæ aduersus me exagites? si hoc non est impudenter & malitiosè ...: nescio quid sit.

Quale porro etiam illud est obsecro, quod subdis de triplici corpore Christi: Quia scripsi, corpus Christi in Cœna non edi quatenus viuum, sed quatenus mortuum & exangue: nec sanguinem bibi, quatenus in venis est, sed quatenus effusus est pro nobis: quemadmodum & verba Christi apertè sonant, & fractio panis, vinique effusio manifeste confirmant: vnde sequebatur necessariò, cùm Christi corpus in cœlo, non mortuum sit, sed viuum: nec sanguis extra corpus sit, sed in corpore: neque illud edi, neque hunc bibi ore corporis, sed ore mentis per veram fide: qua & vnum tanquam pro nobis mortuum, & alterum tanquam in remissionem peccatorum nostrorum effusum apprehendat, quia inquam illa scripsi, & ita scripsi, vt contrerim, tu vt bellus homo & acutus sophista, vt vim argumenti declinares, ad calumniam confugisti, & scripsisti, me duo corpora Christo affingere, vnum viuum, alterum mortuum: imò accedere & tertium, quod ego scilicet (quia quorundam opinionem recitaui) fingam miraculosum formati (in aëre) noui corporis: Et inde pueriliter, tui vt ostentares acumen ingenij tuamque loquentiam, ad calumnias ex calumniis, criminationes ex criminationibus, nugas ex nugis, nænias ex næniis, sarcasmos ex sarcasmis nectẽdos excurristi, vocans me, vt alia taceam, Marcionistam & Marcionis primogenitum, sicut ille primogenitus fuit Diaboli, voluisti tacite concludere, me nepotem esse Diaboli. Nónne Holdere? Gratias ago, quòd meam progeniem ex tã antiqua familia deriues. Sed, vt iocos omittam: Ego tua ista petulanti, ne dicam verè Diabolica scribendi ratione, tuáque ista innata barbarie: non sinam, me a Christiana modestia, ad regerenda in te conuitia, & ad insaniendum cum insanis abduci. Dominus Iesus aliter me docuit: Mihi vindictam (inquit) & ego retribuam. Breuiter ergo & modestè respondeo: Si quod scripsi de corpore Christi, illud non edi quatenus viuum, sed quatenus mortuum, non percipis aut non probas, parum profecisti in Theologia: & nondum satis dignus es, qui ex Diacono fias Pastor, aut superintendens. Quod autem inde porrò infers, duo a me corpora Christo affingi: ea te declaras, te nondum bene institutum esse in Dialecticis: vt qui nescias, vnam & eandem rem, diuersis modis considerari, & mente percipi posse.

Excipis pag. ... Quòd si dixeris viuum illud & mortuum corpus, re ipsa viuum, ratione tãtùm differre, quod dixeris vide. Ego. n. tum ostendam, nihilo magis contra nos concludere Zanchianum argumentũ, quam si dicas: Infantes non habent fidem. Ergo non sunt baptizandi. Ego ratio illa tua, infantes fidem non habent, ergo non sunt baptizandi: nulla est, nec vllam cum meo argumento habet similitudinem. Non enim infantes ideo baptizandi sunt

quia

quia fidem actualem [illegible] habent: sed quia ad corpus Ecclesię pertinere [illegible] esse creduntur. Quare habere fidem qua actu cognoscas, intelligas, credas, conditio non est, ad hoc vt baptizari possint, necessaria. Ita assumis non [illegible]. At verò corpus Christi ideò edi potest & debet, quia pro nobis mortuū est, nec aliter edi potest, nisi quatenus mortuum est. Id quod certè nec ab Apostolis olim in prima cœna, nec a nobis nunc fieri potest, quàm fide: qua illud tanquam pro nobis in mortem traditum apprehendimus.

Quod scribis à me miraculum formati noui corporis fingi, [illegible] vt ante ostendi. Quare quę etiā subtexis, quibus probes, Christum nouum sibi corpus non sumpsisse, nihil ad me pertinent. Si verò illis arguere velis, fieri non potuisse, vt Christus aliud corpus sibi in aëre formaret, sicut in veteri Testamento solebat, vanissima est argutatio tua. Primò ais, Christum suum corpus, suámque carnem ex carne virginis sumpsisse: Non ergo potuisse aliud corpus, & ex alia materia sibi formatum suscipere.

Respons. Non sumpsisse, fateor: non sumpsisse in vnitatem personę, multò magis. non potuisse autem [illegible], & alio modo, hoc demum pernego. Quid enim obstat Filio Dei, in carne etiam manifestato, quin alicubi, sicut olim Patribus, sic nunc etiam aliquib. in forma assumti ad tempus corporis, sese visendū pręberet, si velit, omninò etiam posset? At corpus quod assumsit ex virgine ex alia materia non est nec esse potest, quàm ex semine Dauidis. Optimè sanè: sed si aliud eo modo, quo diximus, assumere velit an nō illud ex alia materia necessariò fuerit? At si in tali corpore appareret, non posset verè dicere Ego sum Iesus Nazarenus? Quasi verò persona Filii Dei non sit ipse Iesus Nazarenus [illegible] temper subsistens, licet si velit, sub alterius corporis forma alicui appareat. Cedò, cùm idem Filius Dei Deus apparebat Patribus: licet formę illorum corporum, in quibus apparebat, non essent de substantia suę Deitatis, nec in vnitatem personę assumtę: an non tamen verè dicebat, se esse Iehouam Deum Abrahę, &c?

[illegible] prętereà ex quacunq materia istud corpus formes, ergo [illegible] anne personaliter illi [illegible] vnitus fuerit? Si affirmas, vide quid dicas: si negas, Quomodo Iesus Nazarenus, quomodo ille quē Paulus persequebatur, qui vtique non carneam illam nuper formatam, sed Deum in carne persequebatur. Et quo pacto ab impostura Christum liberabis qui pro vero suo corpore nouum & fictitium exhibuit, neque is prorsus erat quem dicebat, Iesus Nazarenus se [illegible] quoddam, vt sic dicam, idolum ex materia nescio qua formatum.

Resp. Garruli argumentum tale est: Si Christus aliud corpus assumat, ex quacunque illud materia esse fingas: illud aut personaliter assumserit, aut non personaliter.

Si primum, vide quid dicas quasi dicat, nimis absurdum dixeris. Si secundum: non potuit ergo dicere Ego sum Iesus Nazarenus, &c.

Respons. Idem dicis, quòd ante sed vt impleres quatuor folia, aliis verbis ad idem deducis absurdum. Denuo igitur si argumentum retorqueam, reprehendi non possum. Cùm idem Filius Dei in veteri Testamento corpus sumebat: aut personaliter sumebat aut non. Si primum vide quid dicas si alterum, non poterat ergo verè dicere Ego sum Iehoua, aut Angelus Iehouę. Atqui verè hoc dicebat: Ergo &c. Vidésne quanta sit eruditio tua?

Quod verò ex eo quod in tertia interpretatione retuli de corpore in aëre formato, collegisti, Christum à me Marcionitico corpore vestiri, illud te non simpliciter indoctum, sed extremè malum esse coarguit quippe qui scias, sententiam illam à me fuisse refutatam & duas tantùm priores, tales à me iudicatas fuisse, quę nō facilè refutari possint. Cùm hęc in meo libro apertè legeris, consideraris, noris, qua conscientia Reuerēde Diacone, qua fronte, quo vultu postea ausus es, ea mihi attribuere, & cum tanta verborū, iniuriarum, sarcasmorum, calumniarum copia exaggerare quę vel ex ipso argumento, quod in illo ca 6. aduersus vos tractaui, falsissima & calumniosissima esse conuincuntur.

Mene ideo Marcionistam, quia vt refutarē vestrum pro vbiquitate argumentum, a Christi apparitionib. ductum, post primam & alteram verborum Lucę interpretationē, tertio quoque loco adieci, sed tamen non probaui, quod de nouo corpore, ad tempus, non quidem in vnitatē personę, sed prout etiam in veteri Testamento fieri solebat, assumto, nonnulli dici posse iudicarunt? Quid. n. hoc ve rum corpus, quale etiam habuit, cùm luctaretur cum Iacobo, &c. Quid inquam hoc verè humanum corpus, cum phantastico & per apparentiam tantùm Marcionis corpore? Mene Marcionistam, Holdere [illegible] cupis nominari. Ego te sępe Holdere nominabo, Mene inquam, Holdere Marcionistam, qui inde potissimum vestram portentosam vbiquitatem refuto, quia Christus vnum tantùm habet corpus illúdq. verè humanum [illegible] circumscriptum? Mene Holdere, Marcionis [illegible] qui vestram verè Marcionisticam doctrinam, quę Christum visum quidem fuisse Apostolis in cœlum ascendere, cùm [illegible] quidem pedes mouerit docet, illis vera [illegible] Christianę Religionis fideique principiis [illegible] nimirum quia si non verè ascendit in cœlum, [illegible] etiam secundùm carnem inuisibilem tamen & inuisibiliter omnia implet [illegible] & fuit & permansit [illegible] consequatur, neque etiam verè humanum corpus sumpsisse nec verè comedisse, bibisse, aliasque actiones humanas pręstitisse: [illegible] verè passū, non verè mortuum non verè sepultum fuisse, non verè resurrexisse, nec verè ad iudicandum viuos & mortuos rediturum esse. Quorum verò hęc sunt dogmata, non Docetarum an [illegible] Marcionistarum? Veri igitur veraus Marcionistę vocari possunt: illine, qui has doctrinas oppugnāt, an illi, qui easdem propugnant? Quid verò de doctrina in qua puppis & prora totius Religionis, vobis est posita, dicam? Doctrina certè vestra est, verū & naturale corpus Christi in pane Cœnę Dominicę, realiter suaque [illegible] esse, quod tamen nec videri, nec tangi aut contrectari possit. Quale verò obsecro te Holdere, est istud corpus: quod nec visui nec tactui subiicitur? Epiphanius prę ter alios Patres, secutus argumentum Christi, inde contra Marcionem probat, quod ille affingebat Christo corpus, illud non esse verum Christi corpus, quia nec videri nec contrectari potest. Christus autem post ipsam etiam resurrectionem se verum habuisse non autem phantasticum corpus, inde conclusit Apostolis: quia & tangi, ac contrectari, viderique poterat. Contrectate (inquit) & videte, quòd Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

Vos igitur ad familiam Marcionis propius pertinentis: vos qui Christo attribuitis corpus quod sub tactum, visumve sensum non cadit: an nos qui verum ac solidum visibileq. corpus in Christo agnoscimus & prędicamus: quod licet in cœlo maneat sua [illegible]: vi tamen Spiritus S. nobis communicatur?

Quinam etiam verius plura corpora Christo affingunt, quàm vos, qui docetis, Christum habere corpus in cœlo quidem existens Circumscriptiuè in pane autem cœnę Definitiuè: vbique verò Repletiuè? Illi enim tres modi vt coniunguntur essendi, in vnum & idem corpus, nunquam per omnem ęternitatem, multò verò minus omnes simul competere possunt. Nam neque rerum natura hoc fert, neque Deus vult quia apertę itaque [illegible] impię & blasphemę implicantur cōtradictiones. Neq. certè illa distinctio à Scholasticis in alium finem excogitata fuit, quàm ad distinguendam, primùm quidem Dei essentiam ab omnib. creaturis, deinde verò incorporeas substantias, quales sunt Angelicę à corporeis. Solus enim Deus vbique est, omnia replens: Angeli in loco sunt sine circumscriptione: corporeę circumscribuntur omnes: atque ita omnes circumscribūtur vt magna sit facultas imaginari substantiam aliquam corpoream, quę non sit in loco circumscripta. Quid ergo huius distinctionis abusu, aliud facitis, nisi quod Christo affingitis tria corpora, vnum in cœlo tantùm, alterum in pane Cœnę, tertium vbique omnia replens?

Pudeat ergo te Holdere, illum vocare Marcionis filium, idque cum magna irrisione: qui Marcionis errores per vos ab inferis reuocatos, refutauit: pudeat inquā te Holdere, istius putidę Sycophantię qui vnà cum tuis in cœno Marcionis luto ad ambas vsque aures haud immerito ab Orthodoxis omnibus, demersus esse iudicaris, quippe qui tale corpus Christo affingitis quod cùm sit vestro non iudicio, sed somnio vbique, in vno tamē duntaxat loco videri & contrectari possit, in aliis autem non possit: cóque alicubi veram carnē & ossa habeat, alibi vero non habeat, qui item dicitis, visum quidem illud fuisse ascendere in cœlum, reuera autem non ascendisse, sed tantùm disparuisse, & ascensionem, nil aliud fuisse, quàm disparentiam. Hanc vos qui ista Marcionica, editis multis libris, per totū terrarū orbem sparsistis, ausos fuisse me istius doctrinę hostem, Marcionismi tamen accusare: & qui, siquid contra vestras hęreses scripsi, modestè tamen, suppressis propter honorem Ministerij, vestris nominib. semper scripsit tam immodestè, tamque barbarè, in hac extrema mea ętate,

quiescentem,& de discessu ex hoc Mundo magis,quàm de vita in his terris cogitantem,nulla prouocatos occasione, tanta affecisse contumelia, vt Marcionitam vocare non puduerit: Si vobis licet,quicquid libet;poteritis me, licet multa contra Arianismum, & Samosatenianismum scripserim vocare etiam Arianum,Samosatenianum, Mahometanum & quid non Sed ego verè credo, Dominum Iesum iustum iudicem rediturum ad iudicandum viuos & mortuos. Huic caussam meam committo: is omnes iudicabit,is definiet nostras lites,is finem imponet nostris disceptationibus,quibus cœlum & terram turbamus. Veni Domine Iesu veni.

At illa nunc (inquies) est illa modestia,Zanchi,quam de principio pollicitus es? Si quid vltra modestiæ terminos tibi videor,Holdere,scripsisse, illud non aduersus te scriptum putato sed aduersus barbariem, si non vis me dicere Tuam saltem permitte vt dicam, [illegible] qui tua mente & manu ad me tantùm quia non sum Vbiquitarius, impudenter calumniandum abusus est Nomen hæretici ferendum non est inquit Hieronymus. multò verò minus talis hæretici qualis fuit Marcion mihi ferendum fuit. Quicquid ergo vel tibi,vel his in hac mei defensione, durius-cule à me in te scriptum fuisse videtur:illud vi quadã, plus quam violenta,tu mihi inuito,extorsisti Holdere,proinde teipsum non me accusato.

Hactenus (vt credo) satis perspicuè respondi ad ea primùm,quę tu Holdere aduersus eam protulisti interpretationem quam secundo loco attuli, & quam exemplo Stephani confirmaui ac demonstraui illam expugnari non posse,quia neque cum Scripturis,neque cum articulis fidei pugnat,sed potius & cum verbis Lucæ consentiat: & Patrum,doctorumque nostri temporis virorum testimoniis confirmetur Deinde ea refutaui, quæ tu contra tertiam responsionem quasi ego illam probauerim debacchatus es,atque hic ostendi,quantus sis calumniator, vanusq. sophista.

Et cur etiam obsecro te Holdere. tres illas à me allatas interpretationes inuertisti, vt quæ prima fuerat, eam tu pag. 25. feceris non tertiam,sed quartam? Si hoc ego fecissem,tu procul dubio hinc etiam pro acumine tui ingenij, me hac quoq; in parte imitari voluisse Marcionem calumniatus fuisses qui ex prima Pauli epistola, nimirũ quæ est ad Romanos,fecit quartam & ex quarta, quæ ad Galatas scripta fuit,fecit primam, & ita reliquarum etiam ordinẽ perturbauit Sed ego humanius tecum agam,Holdere:Malo enim ex illa tua oscitantia, si non certe concludere, saltem probabiliter iudicare,cùm illa scriberes,te a cœna post multam ex vino exhilarationem, somno percitum, inconsideratè scripsisse,quam id exemplo Marcionis,quod fortassis etiam ignorabas a te factum fuisse putare.

Tu pag. 21.postea iam alterã ad illustratis cœlesti lumine corporalibus Pauli oculis quibus Christum in cœlo stantem visibile à nobis dicitur retorsisse [illegible] es,cùm tamen nihil nisi inania verba feceris ita scribis. Animaduertit Zanchius. hanc etiam retorsionem non magnum pondus apud eruditos habituram [illegible] alliam & quartam iam subiungit Potius (inquit ille) Christus quoad humanitatem suam,eum temporis cœlum deserere, & in aërem descendere vt Paulo appareret. Neque.n.corpus Christi vni alicui loco ita alligatur, vt inde nequeat discedere: sed LIBERVM illi est quocunque velit se transferre.Hactenus ille. Caute verò tu,caute mi Zanchi, ne nimia clementia tua & liberalitate rem sacramentariam alioquin anhelantem, in præsentissimum vitæ discrimen adducas.

Quę tu de anhelante re sacramentaria,loco glossę addis puerilia sunt Quomodo verò Christum suo corpore ad tempus è cœlo hunc in aerẽ descendere non potuisse probas Quia nimirum nostri ex Scripturis & Patribus docuerunt eum postquam ascendit in cœlum, inde in has terras vt in & sub paruo panis frustulo se sistat non descendere,sed in cœlo PERMANERE, ac permansurum esse,donec ad iudicandum viuos & mortuos redeat. Hæc tua est ratio. Ideo subdis:Et quid respondebit tibi, Marce, Zanchius,qui nuper ex Nazianzeno (quem te ad vnguem sicut & cæteros tenere memoria,aiunt) certò certius cognouisti Christum suo corpore cœlo captum Quomodo captus cœlo, si liberè egreditur quocunque vult Quid Oecolampadio qui Christum suo corpore TANTVM in cœlo esse,scripsit? Quomodo tantum in cœlo si animi gratia interdum,visurus, quid rerum in terris agatur, in aërem vsque descendit? Quid respondebit [illegible]glio,qui corpus Christi sic dextra Dei (quę certus locus est vobis) alligatum:alligatum inquam,esse dicit,vt nusquam nisi istic esse possit,vsque ad extremum iudicii diem quomodo non alligatum si alligatum quomodo nusquam, nisi ibi, qui etiam in aere, & vbicunque velit, & sit,& esse possit? Quid eidem respondebit affirmanti:carnem Christi a dextra Dei sedere, nec inde moueri (audis) nec inde moueri, donec redeat, cum vniuerso Mundo rationem positura? An verò sine motu cœlo egreditur. sine motu descendet in aërem Quid respondebit Exegetico qui scripsit,abductam a nobis humanam naturam, non reddendam ante vltimum Christi aduentum quomodo non reddenda quę reddita iam dudum,& ostensa Paulo in aere fuit,teste imitum & autore Zanchio?

Quid respondebit inquis, Zanchius? respondet tibi primùm,quæ tu citas ex Patribus, & ex nostris ea imperitè & calumniosè à te adduci. Aliud est captum,hoc est,exceptum esse in cœlo,inque cœlesti gloria contineri,vt scripturæ volunt,& nostri intelligunt: & aliud captum, hoc est,captiuum esse in cœlo. vt tu, cum tuis peruersè interpretaris. Non est vllibi captiuus, qui vbique dominatur:ideo libere potest,quocunque vult, progredi. TANTVM etiam in cœlo esse quidam dixit: non quòd non possit. si velit,esse extra cœlum,sed quòd dum in cœlo est suo corpore est autem ibi ordinariè vsque ad finem seculi, alibi substantia eiusdem corporis non sit. Nimis etiam non circa Papisticè, sed Pappisticè interpretaris ALLIGATVM: quasi catenis aut funibus vinctum, quando autor ille, ad solum Dei decretum in sacris literis reuelatum,respexit. Quod scribis de motu verè te a proposito omnia peruersè interpretandi immobilem esse declarat:id quod & de voce reddenda dictum volo.

Si tu non es Vulcanus,qui has ineptas argutiolas scripsisti,certè famulus eius es in eadem officina. Atque hęc tibi Holdere respondet Zanchius. Respondet porrò Patribus: sua,nequaquam cum illorum dictis pugnare. Ordinariè enim, Christum suo corpore in cœlo duntaxat manere: non tollit,quin etiam extra ordinem aliquando,& aliquibus extra cœlum in terris apparuisse dici possit. Nunc ad rem.

Si hæc ratio aduersus me valet, CORPVS CHRISTI IN COELO EST,AC MANET:ERGO IN AEREM DESCENDERE NON POTVIT: cur non eadem aduersus vos concludat:Corpus Christi realiter in cœlo est ac manet:Ergo in pane realiter non inest præsertim cùm nos de INESSE,vos autem de POSSE disputetis. Nos enim ideo negamus, Corpus Christi realiter in pane esse, quia realiter in cœlo est: Vos eadem ratione aduersus nos contenditis,in aërem descendere non potuisse. At licet (inquies) dicamus in pane inesse, non tamen è cœlo in panem descendere docemus. Verùm neque Physice, neque Theologicè hoc dicitur Non physice dici, facilè, credo dabis,non Theologicè autem hinc euincitur, quia sacra Scriptura,neque proloquio aliquo,neque vllo exemplo docet,Deum velle,vt corpus physicum nostris simile, certo loco existens, idem alibi sit sua [illegible], sine motu à loco ad locum. Nam si ad veterem ineptam cantilenam, qua verba Testamenti pertinaciter corrumpentes, ad rauim vsque clamatis,Hoc est corpus meum, id est, in hoc nimirum pane, idque realiter & sua substantia est corpus meum, redeatis: principium petitis, quando neque vllus Euangelista sic explicauit. neque Christus vnquam dixit, in hoc vel hic.hoc est,in pane, est Corpus meum sed tantùm hoc,id est,panis,est corpus meum:quę verba,quomodo sint intelligenda, vsque adeo clar. per annos [illegible] & amplius à nostris fuit explicatum, vt iam tandem summa sit fatuitas, de vero illorum sensu amplius disceptare. Deinde tibi probandũ fuerit,illud corpus non solùm simpliciter inesse in pane,sed etiam,cùm antea esset in cœlo, iam recens in pane esse,sine vllo pręcedente motu. Si enim omnem tollas localem motum,quo, quod in cœlo est,veniat ad panem, aut ad transsubstantiationem veniatur oportet,aut ad noui corporis creationem. At istæ sunt rationes Physicę. Adferas tu vnam bonam ex Metaphysicis: quæ meas Physicas refutes. è S. literis certe non poteris. Si item obiicias has,de quibus agimus, visiones, quid imperitiùs feceris,cùm de his rebus pręsens disceptatio sit instituta?

Cùm ergo, an hæc sit Dei voluntas, vt vnum & idem corpus,& secundùm idem,& [illegible],& eodem tempore in pluribus sit locis,è scripturis,demonstrari non possit: Quomodo tu Holdere, probabis corpus Christi, cùm existeret in cœlo,in terra etiam recens in pane,& apud Paulum sine aliquo motu, fuisse? Ita,quam vana sit ista exceptio

tio tua: nempe corpus Christi in cœlo manens, realiter quidem eâdem etiam sua substantia in pane est, non semper, & vbique, sed tempore cœnæ, & vbi hæc celebratur, sed tamen in panem è cœlo non descendit, luculenter apparet: quando hoc neque Physicè dici, neque Theologicè demonstrari posse à nobis ostensum est. Quare stat sententia, si ratio tua valet: corpus Christi ideo in aërem descendere non potuisse, quia in cœlo erat, & semper est: eâdem ratione à nobis concludi, idem corpus ideo realiter sua in pane substantia non esse, quia in cœlo est: nisi illud è cœlo in panem descendere concedas. Sed obserua, rogo te, Holdere, inconstantiam tuam. Oppugnasti magna cum irrisione quod dixi, Christum suo corpore in aërem descendere, & Paulo apparere potuisse: nunc idem probas: dum ideo nos proficere ais, quia Christo concedimus, vt possit quocunque velit, progredi, & in aërem vsque descendere. Subdis enim:

Interea tu pie Lector animaduertis, proficere aliquid Sacramentarios nostros, atque subinde fieri mitiores. Initiò enim huius infelicis controuersiæ Christum suo corpore cœlo CAPTVM, atque certo loco tanquam auiario cuidam seu columbario inclusum, vel alligatum, quasi in suis vinculis atque custodia detinuerunt. Postea Danæus captiui Christi misertus: SPACIARI illi interdum in cœlo hinc inde permisit, ita tamen ne cœlo egrederetur, nisi pœnam criminis læsæ Maiestatis sacramentariæ incurrere velit. Zanchius verò, bonus ille senex, multò mitius erga captiuum humanior, conniuet: scilicet vt interdum cœlo egressus, descendat in aërem, aut etiam QVOCVNQVE VELIT, corpus suum transferat. Ista tamen, nisi talor conditione, vt data dextera citatus, côparere, atque sistere se Sacramentariis obligatus sit.

Cum & hic, & alibi, & in toto hoc scripto videam, quàm sis festiuus Holdere, & scurrilitatis, in rebus etiam sacris studiosus, non possum me continere, quin lepidam narrem tibi historiolam. Quidam Papa factionis Gibellinæ, cum in die cinerum, cineres, vt moris est, imponeret capitibus Cardinalium, his solitis verbis, Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris: cuidam Cardinali Gebellinicæ factionis, præ aliis omnibus, studioso & defensori, cineribus illis benedictis non solum verticem capitis, sed faciem quoque totam aspersit, his vsus verbis, Memento homo, quia Gebellinus es, & cum Gebellinis morieris.

Tibi reuera, quisquis es, qui hæc scripsisti, dicere sine iniuria aliquis possit: Memento homo, quia scurra es, & cum scurris morieris. Etiam Vulcanus, Vulcanus fuit, & vt Vulcanus de cœlo fuit datus præceps. Continuas tuam scurrilitatem etiam in insequentibus: sed si nul etiam tuam confirmas inconstantiam: quia quod antea dixeras de nostro profectu, mox dubitando euertis. Subdis enim:

Sunt tamen nonnulla hoc loco, quæ me valde reddunt ancipitem. Et primò quidem illud. Si liberum ei per vos est, transferre suum corpus quocunque velit; quænam caussa esse possit, vt in aërem duntaxat, & non ad terram vsque descendere ipsum permittatis. Præsertim cùm scriptura id non obscurè innuat, imò expressis verbis affirmet? sed eius rei caussam me iam videre puto, nimirum Christus suo corpore ascendendo vel descendendo motu locali & Physico, & sic pedetentim progreditur: quod si fortè longius à cœlo digrederetur, reuerti eodem die in summum cœlum non posset: sed aut in cœlo sydereo inter planetas pernoctandum ei foret: aut in cœlo aëreo cum volucribus: id quod accideret ei perincommodè. Deinde, si quando ita cœlo egreditur, cuinam vices suas demandet, quem interea gubernatorem sibi constituat, Herculemne, an Theseum? Socratémne, an Aristidem? Numámne, an Camillum? Catonemne, an Scipionem? Et si hunc, Asiaticumne, an Africanum? Hos enim omnes, vt nosti, in cœlum vestrum collocat Cinglius. Sed vt intelligas mi Marce, quanti te faciam, ecce, solutionem valde commodam tibi suggeram. Nimirum, si tollas Christo, quoad assumtam carnem, omnem gubernationem cœli & terræ, & liberaueris te magno metu. Atque id à Cinglio discere poteris. Quemadmodum enim ille Christum, TANTVM secundùm Diuinitatem nobis salutarem esse affirmat: ita sciri, sic etiam, solam illam omnia administrare: Verba eius hæc sunt: sicut humanitas in hoc assumta est à Filio Dei, vt hostia fieri commode posset: ita Diuinitas incommutabilis est, & SOLA, SOLA, inquit, administrat omnia. Huius tanti Viri augustam autoritatem secutus, pro Maiestate & supercilio sacramentario abrogabis illi omnem potestatem: remoto eo hoc modo ab omni administratione cœli & terræ quàm longissimè: nihil posthac erit periculi. Interea tamen cogitandum tibi erit, quomodo Hulderichum conciliare cum Cinglio velis. Alibi enim de carne Christi locutus modestissimè: Ne quæso, inquit, Saturno crudeliores, deuoremus REGNANTEM.

Istud verò, quod iam dicam, maiorem videtur habere difficultatem. Affirmat Chrysostomus, ibi esse cœlum, vbi Christus sit. Id si verum esset, facilis nunc esset etiam responsio. Sed fallitur bonus Pater. Ignorat enim cœlum esse certum locum, & quidem beatitudinis locum. Ex eo colligitur, quò quis ab eo loco longius abest, eò longius etiam à vera beatitudine remotus erit. Ex quo iam illud consequitur: Christum cœlum deserentem & in aërem descendentem, locum veræ beatitudinis egressum deseruisse, & sic vere beatum tum quidem nequaquam fuisse. Et hæc, ni fallor, caussa est, quod in aërem tantùm descendit, nec vlterius progreditur. Si enim, vt Augustinus inquit, meliores meriti sunt aues, si in cœlis locus Dei esse creditur, quia Deo viciniores sunt: carnis etiam Christi eo melior erit, quàm reliquorum hominum conditio, quo ipse in aëre subsistens, cœlo quàm cæteri homines est propinquior. Verum de his omnibus maturum tuum iudicium nos audire & admirari conuenit, id quod magna cum voluptate expectamus. Interea ego aliam & octauam Sacramentariam responsionem (error enim fæcundus est) subiiciam.

Quòd hic ais, scripturam non obscurè innuere imò expressis verbis affirmare, Christum in terram vsque descendisse, citato in margine Act. 9 imperitè scribis. Itane verò tibi significat Holdere, in terra existens eamque pedibus premens? Reliqua sunt scurrilia. Sed quia nihil ea ad rem. Quis nostrum inficiatus est, Christum è cœlo in quod ascenderat, in terram venire, & ibi etiam descendere potuisse. Libenter tua nota ista vlla mea, sunt enim indigna refutatione, præposito: atque omne quàm lepidum ridiculumque sis caput, & dignum magis aula, quàm templo manifeste videant.

Quæ sequuntur contra Zuinglium & Thalmannum: refutanda relinquo nostro Scultetro, aduersus quem editus est prodromus. Illud tamen restat, vt tibi gratuler Holdere, quòd dum refutas Chrysostomum, qui dixit ibi cælum esse, vbi Christus est: tu valedicto cœlo Brentiano & Andreano, hoc est, vbiquitario, disertè seriò & affirmas, cœlum certum esse locum, & quidem beatitudinis locum. Rectiùs tamen, & magis Christiane fecisses: si omisso illo optimo Patre, qui certe Vbiquitati vestræ nunquam fauit, ingenuè scripsisse, HAC TENVS hactenus cum Brentio & Iacobo Andrea in doctrina de cœlo, vbi Christus est suo corpore: & amplector contrariam sententiam, quæ est sacrarum literarum, sanctorum Patrum, & quam illi omnes sequuntur, qui nostræ Vbiquitati repugnant: Cœlum nimirum esse certum locum supra omnes hosce spectabiles cælos, qui & locus beatitudinis, & cœlum beatorum vocari solet. Hoc enim est verè resipiscere: ingenuè suum peccatum fateri. Gratulor & hoc, quòd ab eorundem fatua hæresi defecisti: qui docuerunt, & multis editis libris, per totum Christianum orbem sparserunt, propter vnionem duarum naturarum in Christo personalem, omnes essentiales diuinæ naturæ proprietates, in humanam ita esse realiter transfusas, seu effusas, seu communicatas: vt non minus humana, quàm diuina, realiter sit omnipotens, omnipræsens, &c. quanquam illa per se, hæc autem per illam, & κατ' ἄλλο: quòd contra scripseris pa. 23 in hæc verba: Tu verò, candide Lector, illud obseruabis diligenter, quando dicimus cum scriptura & vetustate; carni Christi propter vnionem personalem, per communicationem verè donatas diuinas proprietates, non quòd eas in se & subiectiuè habeat: sed quòd Diuina natura, per carnem suam assumptam, neque seorsim aut separatim, sed, tanquam, per humanitatem, IN EA, ET CVM EA, (Athanasij verba sunt) propriam diuinam suam potentiam exerceat: Optarim tamen & hic clariorem explicationem. Nam IN EA, hoc est, existens in ea: illud semper verum est: quia ab humana nunquam separatur diuina. IN EA autem, hoc est, intra eam, nempe ita omnia operatur, vt extra eam nihil agat: falsum. Illud etiam CVM EA, hoc est, suas actiones cum actionibus humanæ coniungit, in iis nimirum operibus, ad quæ vtriusque naturæ actiones requiruntur, veluti sunt opera ad officium Mediatoris & regis attinentia: verissimum est. CVM EA autem, quasi quòd diuina suas actiones nunquam edat, aut edere queat, sine humana: falsissimum. Vtraque enim forma (vt Leo dixit) sicut agit cum communione alterius: sic etiam agit quod proprium est, non quod dicitur, ad idem, nimirum opus perficiendum. τὸ ἔργον commune est. ἡ ἐνέργεια, propriæ cuiusque naturæ. Particula etiam, PER EAM, maiori eget explicatione. Diuina enim per humanam neque suas proprias actiones edit, sed per se ipsam, neque etiam omnia sua opera efficit. Hæresis est, summa quidem blasphemia dicere, Christum quà Deus est, intelligere, aut velle

aut posse, per humanam mentem, voluntatem, potentiam. Nunquid enim humanam suam naturam, per ipsammet humanam sustentat, viuificat, aliaque infinita præstat opera? Est igitur etiam hæc Patrum phrasis recte intelligenda: ne ex male intellecta, nouos concipiamus errores. Interim, vt dixi, non possum non tibi gratulari: quòd relicta priori, hanc alteram phrasin amplexus sis.

Conclusionem totius tui libelli, & ad pium Lectorem adhortationem, qua nihil vnquam memini me legisse ineptius, putidius, impudentius, eidem Marco, ad eam rem accommodato, examinandam, excutiendam, refellendam, sicut & cætera, relinquo. Licetne verò mihi Holdere aliquid diuinare? Quæ enim non constant: ea neque affirmare, neque negare audeo, aut volo: quemadmodum nec possum. Si ergo licet, aliquid iocandi gratia dicere: vos mihi videmini ad hanc prouinciam precio conducti: nimirum vt vndequaque capteris occasionem, illos quos vocatis Caluinianos, perpetuò & scriptis, & sermonibus, ad Populum, tanquam omnium, qui vnquam à condito orbe fuerunt hæretici, pessimos, & intolerabilissimos traducendi.

Si verum hoc est, quod nullo modo affirmo: licet nolitis affines esse Marcionis, quomodo poteritis euadere, quin consanguinitate aliqua Balaamo coniuncti esse conuincamini? Sed (vt dixi) nihil affirmo. Certum mihi est, quod iam dicā coram Deo: Audiui ex viro harum rerum perito, & fide digno, se in libro Thesaurarii illius Cardinalis Lotaringi, paucis ante annis, vita defuncti, nonnullorum Germanorum Theologiæ Doctorum & Pastorum nomina vidisse: quibus pensiones annuæ, ex Archiepiscopatu præsertim Metensi, assignabantur. In quem verò finem, non fuisse scriptum. Sed si (vt dixi) vera hæc sunt, quod ego non aio, quis fuerit finis, res ipsa docet: perpetua bella aduersus nos, confirmant: euersiones Ecclesiarum nostrarum obsignant: & incrementum Pontificiæ tyrannidis palàm proclamat atque promulgat.

Nulla enim meliori ratione hæc obtineri poterant: quàm perpetua dissidiorum nostrorum continuatione. Veni Domine Iesu, veni: & dissipa illos, qui bella volunt. Gratias vero ego ago Deo, quòd ex iis, quæ video, confirmor in fide, de veritate eorum, quæ non vidi, sed legi in S. literis. Ita omnia tandem ad salutem Electorum faciunt. Reprobis autem ad exitium. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inperuestigabiles viæ eius. Huic laus & gloria.

Si quid verò (vt ante quoque dixi) Holdere, in seruanda, quæ me decebat modestia, peccasse tibi videor: cogita Mosen, licet fuerit (vt scriptura docet) omnium hominum, qui erant super terram, mansuetissimus, vbi tamen tantum populi facinus vidit, vt conflatum vitulum adoraret, tanta eúque sanctissima ira accensus fuit: vt tabulas à Domino acceptas, in terram proiectas, fregerit. Quis verò initior Christo? Quomodo tamen se gessit, vbi templum Dei profanari suis vidit oculis? Tanta fuit tui scripti Holdere, indignitas vt mihi, licet nihil aliud minus cogitāti, aliquot exciderit verba, quibus nisi a te fuissem supra modum coactus, visus fuissem nunquam. Sed dominus me non solùm Christianum esse, verùm etiam hominem declarare voluit. Omnis offensionis, quæ vetatur lege Dei, me pœnitet: sed non defensionis, quæ pio cuique viro mandatur. Nihil mihi magis displicet, atque etiam meæ nocet senectuti: quàm inique vexari, & à quiete mentis, in cuius studium nunc maximè incumbendum est, & incumbere cupio, sine causa deturbari. Quis autem hominum tam sanctus & perfectus est, atque in omni patientiæ genere exercitus, qui, si videat se ita indigne tractari, sicut tu nulla prouocatus iniuria, post annos ab edito libro meo decem & amplius, me iam senem decrepitum tractasti: non offendatur? Quis si vocetur hæreticus, sicut tu me Marcionistam & Marcionis filium non semel appellasti, non exacerbetur? Quis denique vir honestus est, qui si audiat, nedum si legat, se grauissimis calumniis traduci, non irritetur, atque stomachetur?

Si qua igitur in te est Holdere, vel quisquis es huius ridiculi Prodromi autor, mica pietatis aut humanitatis: rogo te, sinas me, quod reliquum est vitæ, illud viuere in pace & quiete animi mei: ac proinde ne hominem rude, propter imbecillam senectam, donatum, tuis scriptis ad nouum certamen prouoces: sed si quid sit, quod mecum cupias communicare vel disceptare: veni Neustadium, quod non procul à Stuggardia distat: & ego te humanius excipiam, quàm ego istic olim fuerim: cùm eò tamen, vt cum doctis viris quædam communicarem, media hyeme venerim, ibique in hospitio per triduum manserim: ad quod nemo vnquam, neque inuitatus, neque inuitaturus accessit. Si feceris, rem gratam feceris: sin minus, scito me ad tua polemica, non nisi silentio & contemptu responsurum. Quid enim caligantes oculos meos, & extremam ætatem meam, in huiuscemodi vanis & amarulentis libellis, legendis ac refutandis insumam? Beatus potius ille vir, qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Dominus nostri misereatur, & pro sua misericordia, sublatis dissidiis omnibus, seruet nos in pace, piáque concordia.

FINIS.

I. INDEX LIBRORVM ET CAPITVM HVIVS OCTAVI TOMI OPERVM D. HIEronym. Zanchij.

II. INDEX LOCORVM Sacrę Scripturę in hoc octauo tomo expositorum.

III. INDEX, RERVM, Phraseon & vocum quae obseruatu digniores occurrunt & explicantur in hoc octauo tomo.

A.

IV. INDEX, COMPLECtens illustria testimonia veterum & neotericorum Theologorum, Philosophorum & secularium scriptorum, quæ in hoc octauo tomo occurrunt.

A.

Hie-

Neoterici Theologi.

Scholastici Theologi.

Autores seculares.

V. INDEX QVAESTIONES QVASDAM ILLVST. continens in hoc octauo tomo operum D. Zanchij accuratè illustratas.

Ex libro primo de Incarnatione Filij Dei.

EX LIBRO II.

Ex Tractatu de Sacra Scriptura.

Ex Compendio præcipuorum capitum doctrinæ Christianæ selectæ quæstiones.

Ex Libro in Arianum quendam.

Ex Resp. ad Holderum.

LAVS DEO.

FINIS.

HIER.

HIER. ZANCHII TRACTATVS
DE
DIVINATIONE, ET
VARIIS EIVS SPECIEBVS
EX PRÆLECTIONIBVS ipsius.

In 6. vers. cap. 2. Isaiæ desumtus.

Vbi assignatur prima caussa reprobationis Iudæorum quod delectati fuerint hominibus Orientalibus, Chaldeis & auguribus, denique alienigenis.

INSECTATVR hoc loco Propheta Iesaias ex ore Dei, omnes diuinos Ariolos, Aruspices, astrologos, augures Genethliacos, Mathematicos, Planetarios, Pythones, denique omnes, qui artem futura & abdita diuinandi profitentur, sicut Orientales solebant. Omnibus enim iis atq; aliis multis nominibus fuerunt huiuscemodi diuinatores, variis temporibus appellati: olim *Chaldæi* & *Orientales* & *Genethliaci*: Augustini temporibus, *Mathematici* & *Planetarii*: nunc passim *Astrologi* vocantur & *Necromantici*. Videndum igitur.

An omnis futura & abdita diuinandi professio, damnetur nec ne: & quatenus liceat Christiano, & quatenus non.

Quæstio hæc noua non est, sed vsque ab antiquis agitata temporibus: detúrne aliqua inter homines diuinatio, quam Græci μαντικὴν appellant, id est, præsensionem & scientiam rerum futurarum: Et si detur, sitne licita populo Dei hæc diuinatio, nec ne, seu probanda ne sit, an improbanda. Ac quidem (vt in genere loquar) vna ex parte multa habemus tum sapientum virorum testimonia tum rationes, quibus probatur, Diuinationem & inter homines dari: & neque Deo, neque sapientibus hominibus improbari.

Cic. duos habet de Diuinatione libros: atque in primo Q. fratrem introducit, qui argumentis permultis probet esse Diuinationem, quę in tot ferè species diuiditur, quot sunt media quibus fit diuinatio, atque ita incipit: *Vetus opinio est, iam vsque ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Romani & omnium Gentium firmata consensu versari quandam inter homines diuinationem quam Græci μαντικὴν appellant, id est, præsensionem & scientiam rerum futurarum.* Deinde, quàm ea non solum non vituperanda, sed laudanda potius, docet. Statim subijcens: *Magnifica quædam res & salutaris (si modò est vlla) quaque proximè ad Deorum vim natura mortalis possit accedere.* Id verò omnium fermè Gentium & nationum, Assyriorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Cilicum, Pisidarum, Græcorum, Hetruscorum, Romanorum aliarúmque Gentium exemplis & testimoniis comprobat.

Prętereà, videmus Philosophos multa verissima de futuris præsentire, vt de Lunæ Eclipsi, de futura pluuia, deque aliis id genus futuris rebus cognoscere. Quanta nautæ ex ventis, ex motu Maris, ex visis piscibus, &c. Quanta vel ipsæ mulierculæ ex gallorum cantu, ex muscarum morsibus, ex multis aliis coniecturis præsentiunt? Quanta & quam vera Medici, ex qualitate somniorum, de qualitatibus morborum cognoscunt, quin & de ægrotantium vel salute, vel interitu diuinant, & verè quidem diuinant? Nemo est autem, qui huiuscemodi præsensionem ac diuinationem aut damnari in scripturis dicat, aut Christianis prohiberi (si tamen sub diuinationis ac non potius Philosophiæ nomine contineri debeat hæc cæca scientia.)

Nec desunt aut defuerunt vnquam viri pii & docti, qui astrologiam, qui Mathematicam, qui physiognomiam, & alias huiuscemodi artes, etsi partim vituperarint, partim tamen etiam commendarint. Quid? Dominus Iesus Matth. 16. an non probat aliqua ex parte artem, qua ex cœlo futura aliqua diuinamus, vel diiudicamus? cùm ait: *Vespere dicitis, serenum erit, rubicundum enim est cœlum. Manè verò tempestas erit, rutilat enim triste cœlum: Faciem ergo cœli diiudicare nostis: signa autem temporum non potestis?*

Contra verò altera ex parte video in genere, diuinationem omnem tum in S. literis damnari, tum etiam à doctissimis Philosophis, & à sanctissimis Patribus improbari: tum sapientissimorum Imperatorum legibus prohiberi: tum firmissimis rationibus, ceu fatuam, inanemque refutari.

Ac primum quidem (vt à Philosophis ordiar) M. T. C. cùm in priore libro, Q. fratrem laudantem ac defendentem diuinationem introduxisset: ipse deinde in altero libro, tum eam in genere tum singulas eius species, Aruspicinam, Auspicia, auguria, sortes, astrologiam insomnia, & alias omnes, permultis fortissimisque rationibus confutat atque improbat, ita vt tandem omnes Diuinationis species, veluti omnis superstitionis radices, & quę veram religionem corrumpant & homines quieta mente nunquam consistere sinant prorsus extirpandas esse concludat. Innumeros verò antea Philosophos, quorum alii omnem penitus diuinationem, alii aliquot illius species damnant, commemorauerat.

Pythagoras, Astronomiam prorsus reiiciendam, neque vllam ei fidem adhibendam censuit: Autores sunt Diogenes Laërtius in Pythagora, Plutarchus & Theodoretus in contra Astronom.

Democritus Astrologiam vituperauit, & dicere solitus erat: *Quod est ante pedes, nemo spectat: cœli scrutantur plagas:* autor est Cic. 2. de Diuin.

Cato dixit omnes aruspices & mirari se aiebat, *quòd non rideret aruspex, aruspicem cum vidisset: quota enim quæque res euenit prædicta ab istis?* Cic. 2. de Diuinat.

Panætius Stoicus, contra aliorum Stoicorum sententiam, Astrologis nullam fidem adhibendam esse docuit Cic de Diuinat.

Eudoxus Platonis auditor, in Astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facilè princeps, sic opinatus est, Chaldæis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum. Cic. de Diuinat. lib. 2.

Archelaus & Cassander, summi Astrologi, hoc prædictionis genere vsi non sunt.

Scylax Halycarnasseus, excellens in Astrologia totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiauit.

Diogenes Stoicus, concessit aliquid Chaldeis, vt prædicerent duntaxat, quali quisq; natura, & ad quam quilque maximè rem aptus futurus sit. Cetera quæ profitentur negat vllo modo sciri posse. Cic. de diuinat. lib. 2.

Seneca eam quoque deridet.

Carneade contra eam disputat.

Epicurus nonpotuit Astrologiæ assentiri.

Plato & Aristoteles, indignam hanc artem putarunt cuius aliquam mentionem facerent in suis voluminibus.

Plotinus (vt scribit Porphyrius & refert Picus) cùm diligentem Astrologię operam dedisset, comperisśetque tandem artis vanitatem, & falsitatem prędictionum, omnem Astrologis fidem abrogauit, & libro edito, cui titulus De stellarum efficientia, dogmata astrologorum risit & confutauit.

Auerroes Arabs, magnus Philosophus astrologiam semper infectatur & damnat, vt patet in lib. Metaph. Item contra Algazelem item exponens cantica Auicennæ, ait falsa dogmata astrologorum omnia, & artem ipsam in vniuersum vanam.

Mars. Ficinus, vir doctissimus, aduersus Astrologos scripsit. Ita oh. Io. Mirand.

Nicol. Leonicenus in Mathemat. doctissimus, ita vanam hanc prophetantem astrologiam iudicat, vt neque illos, qui de ea scripserunt, fidem putet adhibuisse iis, quæ scripserunt. Cur igitur scripserunt interrogatus, respondebat, *partim auaritia, partim imperitia principum.*

Legibus quoque Imperatorum damnata fuit tota hæc ars. Iustinianus Mathematicam artem artem sc. iudiciariam interdixit ceu abominabilem, mandans ne quis Mathematicum consulat, idque sub pœna capitis.

Ante Iustinianum, sæpe etiam expulsi Româ fuerunt Mathematici huiusce modi, vt testatur ipse etiam August. Tom. 4. in quæst. ex vtroque Testamento mixtim, quæst. 15. col. 844. litera C.

Patres quoque hanc diuinandi artem, siue Astrologiam, siue Mathematicam, siue aruspicinam voces, vbiq; damnarunt, & ceu pestem religionis Christianę ab Ecclesiis explodi curarunt, falsam esse & Diabolicam artem demonstrantes. Citabo aliquot loca.

Tertullianus in Apologet. cap. 23. hanc Magicam artem, assistente Dæmonum potestate fieri docet.

Basilius in Hexamero, homil. 6. Prognostica quidem temporum, & significationes tempestatum, astris concedit: Genethliacos tamen, ceu qui septa transiliunt, grauiter confutat, quippe qui vanissimam vanitatem sectantur.

Gregorius Nazianzenus scribit hos planetarios & Augures, dum ex conspectu cœli, futura iudicare volunt, perinde facere, atque si quis ex conspectu alicuius Principis palatio, aut solio conetur occultas eius cogitationes, & animi consilia diuinare & explicare.

Philastrius Episcopus Brix. in lib. de hæresibus, hanc Astrologiam inter hæreses reponit dicendo: p. 1: 5. *Alia est hæresis, quæ dicit secundum 12 signa Zodiaci, nasci homines sicut Mathematici illi vanissimi totiusque erroris & sceleris assertores*, &c.

Epiphanius Episcopus Constantię Cypri. Tom. 1. in suo Panario, li. 1. p. 9. editionis Heruag. Grecę, artem hanc malam doctrinam appellat, dicendo: *Inuentum fuisse à Zoroastrem authorem* (vt quidam dicunt) [illegible] . Item eod. lib. 1. hæres. 16. contra Pharisæos, pag. 10. tradit & Fatum, & Astronomiam apud Pharisæos, valde in vsu fuisse: ideóque statim Græca nomina, ex erronea Astronomia in Hebraica lingua, aliis apud se nominibus transnominata fuisse, [illegible] &c. [illegible]. Ibi quoque eam damnat Epiphanius.

Ambrosius T. 1. f. 20. c. Officiorum lib. 1. cap. 26.

Item Tom. 4. Hexam. lib. 4. ca. 4. declarans, quomodo luminaria facta sint in signa & tempora, inuehitur doctissimè contra Astrologos qui ex signa, signa esse volunt natiuitatis cuiusque, indéque diuinant, qualis futurus sit vnusquisque, qui sub tali signo natus est. Legatur caput illud. Ibidem etiam habet hæc verba, loquens de sapientia Astrologorum & Chaldæorum: *Sed hæc eorum sapientia, tela araneæ comparatur, in qua si culex, aut musca inciderit, exuere se non potest: si verò validiorum animantium vllum genus incurrisse visum est, pertransiuit, & casses rupit, infirmos atque inanes laqueos dissipauit. Talia sunt retia Chaldæorum, vt in iis infirmi hæreant, validiores sensu, offensionem habere non possint.*

Origenes in lib. [illegible] 3. ca. 3. de triplici sapientia, hos Magos & Diuinos, Dæmonibus deuotos & consecratos esse asserit, sentitque, *quod quemadmodum qui sese Deo vouent cum omni affectu & puritate, & alienos se ab omni Dæmonum contagione conseruant, & sese per abstinentiam purificant, & piis sacræ religionis disciplinis imbuti fuerunt, diuinitatis participes fiunt & gratiâ prophetiæ donantur: ita qui vita, studio & amicitia, sese Dæmonibus vouent, eorum sapientiæ virtutisque participes fiunt.* Item Tom. 1. in Numer. cap. 22. homil. 13. damnat hos Astrologos & Diuinatores omnes, & dicit, *diuinationem, operâ & ministerio Dæmonum adimpleri.*

Chrysost. Tom. 4. in Epist. ad Tim. 2. cap. 3. hom. 8. exponens verba illa, *sacras literas didicisti quæ possunt te instituere ad salutem*, &c. damnat hanc diuinandi artem & dicit, *quid si eueniant, quæ prædicunt? Ideo* (inquit) *euenerunt quia tu credis, si tamen eueniunt. Captiuum te ille* (scilicet Satan, per Magum & Diuinum) *accipit: vita tua Dominus est, ipse dispensat vt vult. Præterea vbi consueuerit homo iis fidem adhibere, multum ipsis seductoribus confert. Nemo cum fallant, attendit: sed solum si quid verè prædixerint, aspicit*, &c. Idem To. 2. in Matt. cap. 2. homi. 2. explicans verba illa. *Vidimus enim stellam eius*, &c. docet, quam vana, quam falsa, quam Diabolica sit hæc ars, per astra de cuiusque natiuitate, & qualitatibus iudicandi. *Si enim stellæ est, quòd mali sumus, iniqua est illa stella, iniquior est Deus* (inquit) *qui illam stellam ad hoc creauit*, &c. concludit *nec vitia nec virtutes, stellis esse adscribendas: sed vitia nobis, virtutes gratiæ Dei.*

Quin idem Tom. 1. in Genes. cap. 1 hom. 5. explicans verba illa, *Germinet terra herbam virentem*, &c. *Et protulit terra herbam*, &c. docet, magnam esse iniquitatem, si frugum terræ prouentum aut laboribus nostris, aut astris cœli adscribamus: Deumque illum esse qui etiamnum suâ occultâ virtute, subtus terram operans fructus emittit è terra: *Quis non obstupesceret* (inquit) *ac admiraretur cogitans, quomodo verbum Domini, quod dicit, Germinet terra herbam fœni, in ipsum vterum terræ descendat, & quasi admirabili quodam peplo terræ faciem, variis floribus adornet?*

Hieronymus To. 5. f. 74. in Isaiam, cap. 47. explicans verba illa contra Babylonem, *Sta cum incantatoribus tuis*, &c. Astrologos & Mathematicos, pestilentiores esse ostendit, ipso incendio Babylonis: atque ibi egregiè deridet Astrologos, & diuinatores omnes.

Item Tom. 1. 288. Item To. 1. de Ecclesiast. script. scribit, Minutium Felicem, Romę causidicum insignem, aduersus Mathematicos libellum edidisse, cúmque libellum probat Hieronymus.

Item alibi dicit, ex opprobriis Ægypti, id est, reliquiis idololatriæ esse, requirere stellarum cursus, & futurorum ex eis euenta rimari.

Gregorius Papa. To. 2. 10 Euang. Mat. de Epiphania hom. 10. explicans verba illa; *Vidimus enim stellam eius in Oriente* &c. Mathematicorum sententiam de stellarum inclinationibus confutat, docétque, vitam humanam, neque à Fato, neq. a stellis administrari, sed a solo Deo: quoniam non homo propter stellas, sed stellæ propter hominem factæ sunt.

Idem Tom. 1. in Iob. cap. 40. lib. 33. cap. 9. col. 1358. damnat Mathematicorum doctrinam, superstitionem appellans, *quam* inquit *aperti geminorum natiuitas dissipat, qui cùm vno eodemque momento horæ prodeant, non in vna conuersionis qualitate perdurant. Vbi ergo* ait *Mathematicorum superstitio, qui dum signorum cursus suspiciunt, vitas hominum in syderum momenta suspendunt?*

Augustinus verò infinitis propè in locis, hanc diuinatricem artem infectatur atque confutat, sed præsertim in iis locis, Tom. 1. Confess. lib. 4. ca. 3. confitetur se Planetarios, quos Mathematicos vocant consulere non destitisse, quos nunc iure damnat: Et illos, qui dicunt De cœlo tibi est inenitabilis caussa peccandi, & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars, nil aliud efficere, nisi vt caro & sanguis sit sine culpa: culpetur autem cœli & syderum creator & ordinator.

Item lib. 7. Confes. ca. 9 quàm vanæ sint Mathematicorum diuinationes, apertissimè demonstrat exemplo duorum, qui simul eodem tempore nati sunt, vnius ex ancilla cuiusdam acutissimi Astrologi, alterius ex vxore cuiusdam alius Astrologi, & tamen fuit diuersa vtriusque conditio & vita.

At aliquando vera dicunt.

Respondet Aug. locis supra citatis, non arte, sed sorte vera dicunt.

Tom. 2. epist. 116. ad Ianuarium, cap. 7. dogmata Mathematicorum *deliramenta* appellat, prorsus irridenda.

Tom 3 de Genesi ad literam, lib. 2. c. 17. egregie Mathematicos confutat, qui vel animas nostras vel etiã corpora subii-

ſubiiciunt cœleſtibus corporibus, ita vt quæ iiſdem conſtellationibus naſcuntur, eiſdem etiam affectibus afficiantur: *ſed quod anima noſtra*, inquit, *naturæ corporibus, nec cœleſtibus ſubijciatur, audiant & [illegible]* &c.

Deinde idem negat de corporibus noſtris eo modo quo Mathematici volunt manifeſtè docet, tum exemplo geminorum, tum etiam granorum multorum diuerſorum generum. *Multa corpora*, inquit, *diuerſorum generum vel animantium vel herbarum, & arbuſtorum, vno ſimul puncto temporis ſeminantur, vnoque ſimul puncto temporis multa naſcuntur: tamen non diuerſis ſed iiſdem etiam terrarum locis, tantæ ſunt varietates in progreſſibus, in actibus & paſſionibus eorum, vt vere iſti ſicut dicitur perdant ſydera ſi iſta conſiderent.*

At dicent *conſtellationes ſtellarum ad herbas & alia animalia non valent, ſed ad [illegible] tantum.*

Reſpondet Augustinus, quid hebetius & inſulſius, quàm cum [illegible] rebus communicatur, dicere, ad ſolos homines ſibi ſubijciendos, fatalem ſtellarum pertinere rationem?

At ſæpe vera dicunt Aſtrologi:

Reſpondet Auguſt. ibi. *[illegible] quando ab iſtis vera dicuntur, [illegible] [illegible], quem [illegible] [illegible] [illegible] hominibus [illegible] [illegible] [illegible] vera de [illegible] [illegible] corpore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] diuinando [illegible] Auguſtinus. Mathematicos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].*

Tom. 3. de doctrina Christiana, lib. 2. cap. 21. egregiè etiam deridet huiuſcemodi Mathematicorum ſuperſtitiones, & lepidum Catonis dictum refert.

Item cap. 23. docet nullam eſſe Mathematicis fidem adhibendam, [illegible] *[illegible] vt occulto quodam iudicio diuino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi & decipiendi pro meritis [illegible] [illegible] eos atq. decipientibus [illegible] [illegible] Angelis quibus iſta pars Mundi infima, ſecundum pulcherrimum ordinem rerum, diuina prouidentia lege ſubiecta eſt.*

Item ca. 24. docet, maximam inter Dæmones & Mathematicos eſſe ſocietatem. Legatur caput illud. *[illegible] diuerſi*, ait, *diuerſa proueniunt [illegible] cogitationes & præſumptiones [illegible]. Illi enim [illegible] decipere volunt, ea ſic procurant [illegible] [illegible] per ſuſpiciones & conſenſiones eius viderint*: idque aptiſſimo exemplo vel ſimili declarat.

Tom. [illegible] in quæſt. ex Veteri & Nouo Teſtam. mixtim, q. [illegible] ſubtiliſſimè & egregiè demonſtratur, quàm perniicioſa ſit Chriſtianis [illegible] Matheſeos ſeu diuinationis obſeruatio & [illegible], & quod Diaboli ſit inuentum.

Tom. 5. de ciuitat. Dei, lib. 5. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. aduerſus Mathematicorum diuinationem & artem egregio & multis diſputat, omnino eam falſam eſſe euincens & inanem.

Item, lib. 7. ca. 17. aduerſus [illegible] & necromantiam ſcribit, artem dæmonum inuentam eſſe docens.

Tom. 6. de hæreſ. ad Quoduult Deum, num. hæreticorum 70. Priſcillianiſtas hanc inter alias dat hæreſim quòd aſtruant Fatalibus ſtellis homines colligatos, ipſumque corpus noſtrum ſecundum [illegible] ſigna cœli eſſe compoſitum [illegible] qui Mathematici vulgo dicuntur, conſtituentes in capite Arietem, Taurum in ceruice, Geminos in humeris, Cancrum in pectore, & inde cætera ſigna. *Hæc & alia fabuloſa atque vana ſacrilega, quæ per ſequi longum eſt, hæreſis iſta contexit.*

Tom. 8. in Pſal. 140. [illegible], explicans verba illa *ad excuſandas excuſationes in peccatis, & non communicabo cum electis eorum*: & exagitans Mathematicos, qui omnia à ſyderibus pendere volunt, vitia & virtutes, ait hos Mathematicos iſta dicere: *Eris adulter quia ſic habes Venerem [illegible] homicida quia ſic habes Martem. Mars ergo*, inquit Auguſtinus, *homicida non tu: & Venus adultera, non tu. Vide ne pro Marte, aut Venere tu damneris. Deus enim, quis damnaturus eſt, nouit quia tu es, qui dicis, non ego. [illegible] [illegible] Forte iſſe Mathematicus qui tibi fabulas loquentem [illegible] etiam vendit, vt non vel gratuitam comparet mortem [illegible] enim mortem à Mathematico, pretio, [illegible] [illegible] [illegible] à Chriſto gratis; i-pſe ergo Mathematicus ſi vxorem ſuam paulò petulantiùs viderit conuerſari in domo ſua? Reſpondeat illi: vxor, ſi potes, Venerem cæde. Nonne & ille reſpondebit, Fatua, aliud eſt, quod computo Rectori, aliud profertur emtori*, &c.

Item, in Pſal. 93 habetur talis hiſtoria. Producit Auguſtinus Mathematicum pœnitentem, qui profeſſioni ſuæ renuntiarat, non aliter, quam ſi aut Iudæus, aut Ethnicus aliquis lauacrum regenerationis accepiſſet, vel hæreticus ad veram Eccleſiam rediiſſet.

Item Tom. 9. in Ioh. inſapie noſtræ nos admonet, qui ad Aſtrologos liberi intramus vt exeamus ſerui, & mendacijs emtis, libertatem noſtram illis erogamus.

Seuerianus libro, quem de ſeptem artibus fecit, poſtquam de vera dixit Aſtronomia, ſubdit dicendo: *Tum ea, quæ attinent ad praeuidenda futura, ita deberent nesciri, vt nec ſcripta eſſe videantur. Sunt enim fidei noſtræ ſine dubio contraria.*

Concilium Carthaginenſe quartum, Can. 89. augurijs vel incantationibus ſeruientem, à conuentu Eccleſiæ ſeparandum concluſit.

Concilium Toletanum, hanc Mathematicorum & Augurum ſcientiam damnauit & inquit, *ſi ipſe Presbyter, aut Diaconus fuerit in Monaſterijs relegatur, ſceleris ibi pœnas, perpetua illa detentione daturus.* Vide etiam Concilij Ancyrani canon 23. Item Concilij Eliberitini can. 62. Item Concilij Venetici can. 16.

Leuit. 19. *Ne declinetis ad Magos, nec ab Ariolis aliquid ſciſcitemini, vt in eis polluamini. Ego Dominus Deus veſter.*

Leuit. 20. *Anima quæ declinauerit ad Magos & Ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.* Nota quòd Dominus fornicationem appellat (nempe cum Satana conuentionem) conſulere Ariolos & ſidem illis præbere. Ratio, quoniam ars hæc arte Dæmonis abſoluitur.

Leuit. 18. *Cum ingreſſus fueris in terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum Gentium, nec inueniatur in te, qui traducat filium aut filiam ſuam per ignem: nec diuinus qui diuinando futura prædicit: nec Mathematicus, qui obſeruet ſomnia aut Auguria, nec malefica, nec incantatrix, neque qui Pythones conſulat, nec diuinos, & quæ quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus: & propter huiuſcemodi ſcelera delebit eos in introitu tuo. Gentes iſta, quarum poſſidebis terram, augures & diuinos audiunt: tu autem à Domino aliter es inſtitutus. Prophetam de Gente tua & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit Dominus, ipſum audies* &c.

Hæc omnia in hunc finem retuli, locaq; Patrum, vbi artem hanc diuinatricem damnant, citaui, vt intelligatur in genere, artem hanc Diabolicam eſſe, Deo inuiſam, totius Chriſtianæ religionis perniciem & propter quam Dominus ſupra modum iraſcitur, deſtruit regna, euertit Eccleſias, perdit populos, ac denique in æternum mittit exitium: fieri n non poteſt vt qui hac arte delectatur, non arctiſſimo vinculo cum ſatana ſit colligatus, quoniam non perficitur niſi arte ſatanæ, vt Patres teſtantur. Ideo Deus vocat *fornicationem cum ſatana.*

Iam vt ad quæſtionem reuertamur ex iis, quæ hactenus diximus, vna ex parte, non videtur omnis futura diuinandi profeſſio damnari: altera ex parte videtur prorſus damnari vt Diabolica. Quo pacto igitur hæc conciliabuntur?

Reſp. Ad hanc quæſtionem vt bene intelligatur, primò reſpondebo in genere, quoniam etiam in genere proponitur quæſtio: deinde Diuinationis definitione allata ſingulas eius ſpecies explicabo: atque de ſingulis quid ſit ſentiendum exponam.

Quoad primam reſponſionem, ſic breuiter dico, quod ſicut hoc nomen *Diuinatio & [illegible]*, non vno modo, ſed [illegible] vſurpatur: ita etiam non vna, ſed multiplex reſponſio ad quæſtionem adferri poteſt.

Diuinationis nomen, cognitionem aliquam & præſenſionem ſignificat, vt Cic. docet: ſed qualem, & quarumnam rerum, videndum eſt, idque ex ipſo Cicerone.

Ac primum quidem, Cicerone ipſo interprete, *Diuinatio* Latinè, & Græcè [illegible], præſenſionem ac ſcientiam, ſeu cognitionem rerum futurarum ſignificat. Sic enim ait li. 1. de Diuinat. *Vetus opinio eſt iam vſque ab Heroicis ducta temporibus, eaque & populi Romani, & omnium Gentium firmata conſenſu, verſari quandam inter homines diuinationem, quam Græci [illegible] appellant, id eſt, præſenſionem & ſcientiam rerum futurarum.* Hæc Cic.

Si hoc pacto accipiamus in præſentia hoc nomen

Diuinationis: absolutè respondeo, non omnem diuinationem, neque in scripturis, neque à Philosophis, neque à Patribus damnari, neq; vt vanam, aut falsam, neque vt perniciosam & Diabolicam. Quis enim nesciat, multarum rerum futurarum, tum diuinarum, tum naturalium, tum humanarum scientiam, & veram ac certam, & bonam ac Deo gratam, à nobis haberi posse? Multa futura agnoscunt Philosophi in natura: multa Christiani de rebus diuinis, vt quod iudicium sit futurum, futura sit resurrectio.

Deinde, eodem Cicerone autore, nomen hoc *Diuinatio*, non ad quasuis res futuras extenditur, sed ad fortuitas duntaxat contrahitur, vt sit præsensio ac cognitio rerum futurarum fortuitarum. Sic. n. Quintus frater Diuinationem definiens, ait paulò post initium libri prioris: *De Diuinatione (inquit) quæ est earum rerum, quæ fortuitæ putantur prædictio atque præsensio.* Item. lib 2. Cicero ait: *Talium ergo rerum quæ in fortuna positæ sunt præsensio, Diuinatio est.* Si hoc etiam pacto accipiamus Diuinationem, absolutè pronūtio, non omnem Diuinationem neque vt falsam, neq; vt malam, aut à Philosophis confutari, aut à Patribus improbari, aut in Scripturis damnari. Multa. n. futura fortuita præsentiunt Philosophi, gubernatores, agricolæ, mulierculæ, & alij, eáque ex variis coniecturis, quæ quidem præsensio & vera est, & damnari non potest. Vnde & Cic. li. 2. de Diuinat. *Et Medici, & Gubernatoris, & Imperatoris præsensio est rerum fortuitarum.*

Multa Prophetæ ex spiritu Dei, futura, & fortuita quidem (si fortuita tamen esse possunt quę Deus decreuit: decreuit autem omnia, quæ sunt & futura sunt) sed quæ tamen, spectatis caussis secundis, & esse & non esse poterant, ideóque fortuita: multa, inquam, Prophetæ futura fortuita præsenserunt & prædixerunt: quis tamen præsensionem illam ac prædictionem vt falsam vel inanem, aut malam & Diabolicam, ac non potius diuinam appellare audeat? Non igitur hoc sensu omnis diuinatio improbari potest. Nam neque illa prima, neque hæc secunda, propriè diuinatio est, sed scientia, quemadmodum & Cicero docet.

Postremò, Diuinatio Ciceroni significat præsensionem rerum fortuitarum, quæ fit vel somniis, vel furore, seu ἐνθουσιασμῷ, vel extis, vel Auguriis, vel astris, & aliis mediis, quæ propria sunt diuinationis, & eo sensu, quem intelligunt diuini.

Si hoc modo accipiamus Diuinationem, dico, omnem huiuscemodi diuinationem non solùm Philosophis vt vanam & falsam improbari, sed etiam in scripturis, & à Patribus vt Diabolicā damnari: ideóque & vanam ac falsam, & Diabolicam atq; impiam esse. Primò vanam & falsam, quoniam huiuscemodi res futuræ, quas fortuitas appellabant, iisce mediis agnosci aut præsentiri non possunt. Secundò, impiam & Diabolicam, quoniam etiamsi aliquando verè præsentiantur, & eueniant, quæ hac arte prædicta fuēre, id totum Diabolica arte fit.

Illud primum Cicero in 2. libro de Diuinat. multis validisque argumentis demonstrat, huiuscemodi res futuras, neque per somnia, neque per furorem, neque per oracula Deorum, neque per exta, neque per fulgura, neque per ostenta, neq; per auspicia, neque per sortes, neque per signa cœli, neque per coniecturam vllam, ex re aliqua, ex tempore visa, sciri vllo modo posse. Atque ad hoc vnum omnia fermè illius argumenta referuntur, vt concludat, huiuscemodi Diuinationem rem esse vanam ac falsam, adde & inutilem.

Istud verò alterum, nempe, eam esse impiam & Diabolicam artem, Patres ostendunt, cùm docent, primùm quidem, artem esse vanam & falsam: deinde, etiamsi eueniant aliquando, quæ ab huiuscemodi diuinis prędicuntur, arte tamen Diaboli totum hoc fieri. Ad hanc Diuinationem, hoc tertio modo acceptam, spectant omnia illa, cum Philosophorum, tum Patrum, tum S. literarum testimonia, quæ secundo loco supra attuli.

Atque hic obiter videmus, primùm, quid illud sit, quod ceu propria differentia, hanc rerum præsensionem, quę datur diuinationi, ab aliis præsensionib. discriminet, & diuinationē esse & appellari faciat. Quid illud est? ipsa media, quibus hanc diuinationem fieri & constare dicunt: augaria, exta, somniā, &c. Simplex. n. præsensio ac scientia rerum, diuinatio non est. neque omnis pręsensio rerum fortuitarum diuinatio est, sed præsensio ac prædictio rerum fortuitarum, quam iisce mediis fieri dicunt.

Deinde, videmus, quid illud sit, quod hanc diuinationem & vt vanam atque fallacem, & vt impiam ac Diabolicam damnari faciat. Quid illud est? Non ipsa cognitio aut pręsensio (si tamē vlla est diuinationi præsensio aut scientia) neque ipsę res fortuitę, quarum dicitur esse pręsensio, possunt. n. veris & legitimis mediis complures ipsarum præsentiri, sed ipsa media, tum ea falsa, quibus diuinationem hanc fieri dicunt, qualia sunt somnia, auspicia, &c. tum ea illegitima, quibus aliquando fit ipsa diuinatio, cuiusmodi est ars Satanæ. Hæc ars Satanæ, qua verè aliquando fit diuinatio, facit, vt Diuinatio ceu impia & Diabolica, tum à Deo in scripturis, tum à Patribus, denique ab vniuersa Ecclesiā damnetur. Ratio, quoniam hominem à Deo auellit, & Satanę consecrat. Illa verò prima media, quibus diuinationem fieri dicunt, faciunt, vt hęc diuinatio ceu inanis, vana, fallaxque non solùm a Patribus, & piis hominibus, sed etiam a Philosophis irrideatur, reiiciatur, damnetur. Ratio, quoniam huiuscemodi media, nullo pacto idonea sunt, ad gignendam rerum fortuitarum tam pręteritarum ac pręsentium, quàm futurarum præsensionem. Quare vana est & fallax.

Nunc igitur, vt id quod dixi, confirmetur, artem hanc & vanam ac mendacem & Diabolicam esse, adferam aliquot rationes. Ac primò, quod vana, deinde, quod Satanica.

Vanam & fallacem esse, hoc argumento sumto à mediis diuinationis confirmatur: Mediis iis comparari nō potest scientia futurorum: Ergo vana est & fallax. Antecedens sic probamus in genere. Omnis nostra de quauis re cognitio, vel est sensitiua, vel intellectiua, [illegible] Ergo si media illa ad gignendam scientiam rerum fortuitarum idonea sunt, vel intellectiua, vel sensitiua sit necesse est. Non est autem sensitiua. Hęc [illegible] per sensus, qui omnino nisi præsentia percipere possunt. Ergo reliquum est, vt dicant, esse intellectiuam. Si hoc dicant, sic argumentor:

Omnis nostra intellectiua cognitio & scientia, vel primò est naturalis, id a natura insita, quæ intellectus appellari solet, qualis est cognitio primorum principiorum, vt, quod omne totum, est maius suis partibus singulis, &c. vel, secundò est reuelata, qualis est scientia rerum diuinarum, per verbum Dei reuelatarum: vel, tertiò, est acquisita, per aliquot idonea media vel, quartò, est partim reuelata.

Si ergo dicant esse intellectiuam, vel naturalis, vel reuelata, vel acquisita sit necesse est. Quam ergo esse dicēt? Naturalémne? At hoc non dicent. Neque. n. omnes hanc rerū fortuitarum præsensionem, quam diuinationem vocant, habent. Cognitio autem naturalis, omnibus est communis. Deinde, naturalis cognitio iis mediis opus non habet, sed lumine suo naturali.

Reuelatámne? At si hoc dicant, id quod certe partim dicunt, cum dicunt, diuinationem etiam fieri per oracula, & voces Deorum auditas, & furorem seu [illegible], tunc interrogo, cùm non sit naturalis, sed reuelata, a quo reuelatam dicant, a Deóne, an a Satana? ab hominibus enim immediate non potest.

Si a Deo dicant: tunc respondeo primò, Ergo cur ipse damnat eam scientiam, quam ipse reuelat? Damnat autem hanc diuinationem prohibens, ne consulamus Augures, ariolos, &c. Secundò, nihil à Deo reuelatum habemus, nisi verbū, quod continetur in scripturis. Tertiò, concedimus quidem a Deo reuelari aliquando suis Prophetis & aliis, aliquas res futuras, sicut fecit Prophetis, qui eas postea aliis prędicerent & vaticinarentur: sed tunc aliud est genus diuinationis, ab hac de qua in præsentia loquimur, longè diuersum quod patet tū à rebus, quæ reuelātur. Neque. n. reuelat Deus, nisi & quæ faciunt ad salutem, & ad ipsius gloriā. In hac autē prædicuntur plerumque, quæ tantùm ad curiositatem, vel ad perditionem faciunt: tum à mediis quibus reuelat. Neque. n. Deus vti solet iis mediis, quibus nostri diuini, extis, auguriis, &c. Habet sua somnia, sed discrimen est, vt postea dicemus. Quartò etsi aliquando reuelet, non est tamen in regulam hoc trahendū, vt inde ars constituatur diuinationis. Non ergo a Deo.

Si à Satana dicāt reuelari, id quod facilè dabo, tūc fides adhibenda illi non est. falsa est & Diabolica, ideoque ab Ecclesia ablegenda. Iubet. n. Deus, ne Satanæ verbis fidem prębeamus. Non est reuelata à Deo, sed tantùm aliquando à Satana. Atqui nostri Mathematici & diuini hoc nōn concedent. Superest ergo, vt dicant, esse tantùm acquisitā, vel partim acquisitam, partim reuelatam, vt quidam dicūt. Sed cùm ostenderimus nullo modo esse reuelatam, nisi à Satana, Satanæ vero credendum non esse, superest, vt dicant, esse tantùm acquisitam.

Si ergo acquisitam dicant, idq; per hæc media, tunc dico: Omnis nostra de futuris rebus cognitio acquisita per

ali-

aliquod horum mediorum acquisita sit oportet: primò, aut per proprias caussas, v. gr. vt cum Philosophus videt collectas esse nubes plenas aquâ in sublimi, aëtutum verè præsentit, & certo agnoscit futuram pluuiam, vel niuem. Collectio n. talium nubium in sublimi causa est pluuiæ. Videt mulierem vterum gestantem, statim certissime colligit, ergo, nisi ante partum moriatur, habebit lac in mamillis. Atque hæc est vera futurarum rerum acquisita cognitio, quæ scil. acquiritur per proprias caussas.

At nunquid hæc media, auguria, exta, somnia, ostenta, &c. caussæ sunt rerum futurarum fortuitarum, ita, vt per hæc tanquam per proprias caussas, res futuræ agnosci queant: Quis hoc dicat? cum illarum neque caussæ efficientes, neque formalis, neque finalis esse possint?

Secundò, aut contra scientia rerum fortuitarum acquiritur per propria effecta, vt cum videntes effecta, præsentimus caussas adfuturas. v. g. vt cum videmus manè auroram, statim colligimus, ergo breui aderit sol super terram nostram. Aurora n. effectus est præsentiæ solis. Item, cum videt Medicus ægrotum, iam pedes frigere, nasum & calore naturali sensim destitui: statim præsentit certissimè hunc moriturum. Destitutio n. caloris naturalis & frigiditas illa in extremitatibus, effectus sunt mortis. Nunquid igitur hæc media, auguria, &c. dicent esse effecta rerum fortuitarum, ita vt per hæc, tanquam per effecta, res futuras vt causas agnoscere possimus? Quotus quisque est, qui hoc dicere audeat?

Ad hoc verò caput refertur scientia, quam nautæ ex visis delphinis in Maris superficie natantibus concipiunt, imminentis iam tempestatis. Illud enim est huius effectus. Ideo enim delphini ad superficiem Maris veniunt, quia in fundo iam incepta est tempestas, & ab hac illi sursum pelluntur. Huc scientia, quam de futura pluuia mulierculæ ex frequenti & insolito gallorum cantu: Item illa, qua Medici ex qualitatibus somniorum qualitates morborum agnoscunt. v. g. Ex eo, quod ægrotus subinde somniat se in aliquo flumine altissimo mergi, certissimâ scientiâ coniicit peritus Medicus, ægrotum in nimio phlegmate peccare, sicut docet Aristoteles de insomniis, & Themist. egregiè explicat.

Tertio, aut scientia rerum futurarum acquiritur, non per caussas, neque per propria effecta, sed per annexa vel ipsis caussis, vel ipsis effectis: seu vel per alienas causas, vel per aliena effecta, seu per quædam signa, quæ tamen cum illis vel caussis, vel effectis, quorum cognitionem assequimur, quandam habent connexionem, ita vt vnum, aliud ferè consequi soleat, verbi gratiâ: Vides alicubi nunc primum prædicari Euangelium, statim colligis, ergo ibi aliqua populi seditio excitabitur. Hæc populi seditio, neque causa est, neq; effectus prædicationis Euangelij: sed quidam alienus effectus: effectus nempe impietatis in impiis, qui tamen prædicationi Euangelij annexus est, ita vt ferè prædicationem Euangelij effectus hic impietatis consequatur.

Numquid in horum annexorum numero collocabunt hæc media Augures, ita vt per hæc tanquam per quædam signa rebus futuris annexa, rerum illarum futurarum cognitio haberi possit? fortasse dicent. Sed quã obsecro connexionem habere possunt hæc vel fulgura, vel ostenta, vel sydera, cum fortuitis futurisque; v. gr. hominum actionibus, quoniam non sunt illarum actionum neque propriæ causæ, neque propria effecta, neque aliena vel effecta, vel caussæ, quæ illas actiones consequi soleant aut debeant? si aliqua debeant esse & dici aliis annexa, vel cum aliis habere connexionem, necesse est, vt inter illa sit aliqua vel proportio ac similitudo, vel contrarietas, v. gratiâ: Quòd ciuitatum seditio annexa sit Euangelij prædicationi, ratio est, quia inter illam, & hanc ratio contrarietatis intercedit. Impietas enim populi, & pietas Euangelij, contraria sunt. Contrariorum autem ratio hæc est, quòd ad vnius præsentiam, alterum conturbatur propter antiperistasim. Ad præsentiam sicci, & calidi ignis, perturbatur humida & frigida, quæ in ligno super focum proiecto inest aqua. Hinc fit, vt prædicatum Euangelium consequatur seditio, & ideo ex prædicatione Euangelii, non tanquam ex annexo signo, futuram populi seditionem coniicimus.

At quæ obsecro inter hæc media quibus fieri dicunt diuinationem, & inter res aut actiones futuras fortuitas, vel similitudo vel contrarietas reperiri potest, ita vt per hæc, seu per annexa & vera signa, fortuitas res certò colligere possimus? Nulla profectò: id quod vnicuique perspicuum erit, si singulas diuinationis species diligenter examinet.

Scio, quid dicant: duo sunt modi diuinandi, alter non fit arte, sed afflatu diuino, quod fit aliquando in somnis, aliquãdo in vigilia, soluto ac libero à curis animo, in summa, reuelatione fieri volunt: sed hanc iam refutauimus, non posse esse reuelationem Dei, sed Satanæ. Alter est artificiosus: is fit duabus rationibus, aut ex coniecturis, aut ex obseruatione diuturna. Sic Cicero in 1. de Diuin. *Duo* (inquit) *genera diuinandi esse dicebas, vnum artificiosum, alterum naturale. Artificiosum constare partim ex coniectura, partim obseruatione diuturna*, &c. Coniecturæ istæ vnde sumuntur istis, & quales sunt: sumuntur a similitudinibus quibusdã, quæ sunt inter hæc media quibus fieri dicunt Diuinationem, & inter res fortuitas, quæ præsentiri dicunt, hoc aut illo signo, illud vel istud significari. Exemplum in ostentis. Ante Marsicum bellum, mures corroserunt Lanuuii clypeos, quæ arma bellica sunt. Aruspices portentum esse dixerunt, & infelicissimum futurum illud bellum. Quod deridet Cicero, *in 2. de diuin.* dicendo: *Ergo quia etiam libros de Rep. Platonis, quos habebam, roserunt mures, debebam ex hac significatione diuinare, Rempublicam nostram destruendam seu corrodendam fore.* Sic videtis similitudinem significationemque vnde sumunt coniecturas.

Ita ex similitudine signorum, quia dextera significat felicitatem, læua verò infelicitatem: ideo si canentem audiant auem a sinistra, malum aliquod futurum diuinant, &c. Hæ sunt coniecturæ, ex quibus acquiri scientiam diuinationum dicunt.

At quàm infirmæ, vanæ & inanes hæ sint coniecturæ, quis non videat? Quid n. mus, dum rodit libros de Republica significare potest? Perinde etiam rosisset libros Dei, si adfuissent. Ergo diuinandum n. est, Deum corrodendum seu perdendum. Secundo, vnusquisque pro suo arbitrio significationem inuenire potest, & ad quodcunque voluerit coniecturas istas pertrahere, id quod certè dicunt & faciunt.

Vnde Quintus frater (*in 2. de Diuin.*) *Est vis & natura quadam, quæ tum obseruatis longo tempore significationibus, tum aliquo instinctu afflatuque diuino, futura pronunciat.* Duo n. genera posuerat diuinationis expers artis, & artificiosum. Ergo significationibus nituntur.

Ex quadam enim similitudine, ad quiduis significandum accommodare illas subinde solent v. g. Quædam mulier, cupiẽs esse grauida & filios parere, sibi ipsi visa est in somnis habere naturam signatorio annulo obsignatam, venit ad Aruspicem, vt interpretetur: hic dixit, non esse grauidam, obsignationem enim illam significare, nil esse ingressum. Venit deinde ad alterum, is inquit grauidam esse: non enim obsignari capsas & scrinia, nisi quæ rebus pretiosis plena sunt. Ex similitudine ergo quadam, quam habet obsignatio & cum vtero pleno, & cum eodem virgineo, in quem nihil sit ingressum, vterque pro suo arbitrio, ad quod voluit, accommodauit.

At quis non videat, quàm debilis sit hæc coniectatio? Vana igitur est hæc Diuinandi scientia, cùm inanissimis tantum coniecturis nitatur, nihilque habeat firmitudinis: Et, vt ait Cicero *Coniectura omnis, in qua nititur Diuinatio, ingenia hominum in multas ac diuersas, aut etiam contrarias partes deducitur.*

Contrahamus in angustũ hoc argumentum, & concludatur ratio. Si haberi potest scientia rerum futurarum, quæ sunt in fortuna (vt loquuntur) per hæc Diuinationis media: scientia illa vel erit sensitiua vel intellectiua:

At sensitiua esse non potest, quæ non est nisi præsentium. Ergo, &c. Si intellectiua, ergo vel naturalis, vel reuelata, vel acquisita. Naturalis nullo modo esse potest quoniam non omnibus est communis, neque lumine naturali habetur. Si reuelata, vel a Deo, vel a Satana. A Deo non est. Nõ est enim in numero eorum quæ reuelata sunt a Deo, vt sunt scripturæ, neque quæ suis seruis etiamnum reuelare soleat, id quod patet, cùm hanc Diuinationem vt malam prohibeat. Si a Satana: non ergo fides illi adhibenda, & fallax est ac mendax. Est n. ille mendax ab initio, & pater mendacij. Et si aliquando vera, perniciosa tamen est, cùm à Satana nil nisi perniciosum possit proficisci. Quare & mendax & periculosa erit. Si acquisita: primò, non est acquisita per caussas proprias, nec propinquas, nec remotas. Neque per effecta propria, quæ ambæ sunt veræ scientiæ. Tertio, neque per annexa caussis vel effectis. Quarto, neque per firmas & certas coniecturas, sed infirmas, & quæ in contraria sensa trahi possunt, vt vidimus. Ergo nullo pacto est vera scientia, sed inanis tantùm quædam est coniectatio.

At (inquient) est alia etiam ratio, quã acquiritur vera scientia, nempe per vsum rerum & diuturnam longámque

experientiam, quæ propriè *prudentia* appellatur, qualis est in senibus, qualis in Imperatoribus, diu in bello & rerum vsu exercitatis: verbi gratia, diu tum in historiis, tum in sua vita obseruarunt, vrbes illas, vbi luxus & libido regnat, non ita diu durasse, sed breui corruisse. Si ergo videant vrbem aliquam luxui & libidini deditam esse, hinc diuturna experientia certò colligent & præsentient, vrbem illam breui perituram esse. Hac ratione acquisita est diuinationis certa scientia. Diu enim obseruatum est, eos verbi gratia qui sub tali cœli signo ac planeta nati sunt, talibus etiam affectionib. affectos fuisse, talemque in rebus suis exitum habuisse, &c. Hinc acquisita scientia.

R. Damus, talem acquirendæ scientiæ ex vsu rerum & diuturna experientia, rationem. Negamus verò quod dicitur de Diuinatione: imò contrarium videmus, sæpius aliter euenire, quam isti diuini, ex suis obseruationibus, prædicere solent, & aliter quàm dicunt isti, est obseruatum: nempe multos, qui sub eodem climate, planeta, in eodem vtero concepti sunt & nati, diuersissimis tamen præditos fuisse ingeniis, diuersissimos exitus habuisse. Quare nos hinc potius aliud argumentum ad probandum, hanc artem inanem & mendacem esse, deducamus.

Sæpius aliter eueniunt res, quàm ab istis diuinis prædicuntur. Patet experientiâ. Exempla multa adfert Cicero de Diuin. 2. Igitur inanis est & fallax. Ideo Cato mirari se dicebat, *cur non videret Aruspex* (nempe ob nostram insaniam, qui illorum mendaciis credimus.) *Quota enim quæque res euenit prædicta ab illis?*

At aliquando etiam eueniunt.

Resp. Primò, cùm sæpius aliter eueniant, quàm prædictum est, & rarius eueniant vt est prædictum, cur ab hoc secundo Diuinationis veritatem, & non à primo potius eiusdem falsitatem arguimus? Et, (vt dicit Cato) *cur non casu id & fortuito euenire dicimus, quod raro prædictum euenit?* Mirum non est, quod aliquando mendax veritatem dicat casu & forte.

Secundò, ideo eueniunt (si tamen eueniunt) vt ait Chrysostomus, *quia tu credis. Diabolus enim te captiuum tenet, & Dominus est vitæ tuæ.*

Tertiò, (vt ait Augustinus) *arte Satanæ, quæ futura sunt, aliquando prædicuntur, ad illudendos & decipiendos eos, qui se illis consectantur, iustissimo iudicio id permittente. Multa etiam de corporalibus rebus sciunt Dæmones, tum quia acutissimis sunt ingeniis præditi: tum quia callidi, tum propter longitudinem vitæ, tum quia iussu Dei à bonis Angelis multum discunt.*

Quartò, sæpius etiam quæ ipsi facturi sunt, quasi diuinando prædicunt, semper in hunc finem, vt perdant, non vt prosint.

Est etiam inutilis, imò perniciosa.

Quæ.n. prædicunt, vel aliter euenire possunt, vel non aliter. Si aliter possunt euenire, Ergo non est certa scientia. Inanis igitur. Si non possunt aliter euenire: Ergo inutilis. Si enim mala sunt quæ prædicuntur non solùm non potes ea vitare, sed etiam, antequam veniant, illorum consideratione affligeris. Si bona, vsq. adeo desiderio accenderis, vt nunquam quieta mente te consistere sinant, vt ait Cicero. Ideo concludit Cic. *Certè igitur ignoratio futurorum malorum vtilior est, quàm scientia.*

Animæ verò perniciosa est, primò, quoniam contra præceptum Dei fit. Secundò, quia nihil est, quod magis hominē à Deo segreget, & Dæmoni totum penitus consecret, atque hęc ars diuinandi. Omnem enim fiduciam ac fidem, qua pendemus à Dei prouidentia & gubernatione, penitus tollit, facitque vt non amplius à Deo, sed à Satana pendeamus.

Hactenus in vniuersum de tota Diuinatione respondi, eam quę propriè Diuinatio appellatur, totam esse primùm quidem vanam, falsam atq; fallacem: deinde, non inutilem solùm, sed etiam perniciosam, impiam & Diabolicam. Nunc, vt ad alteram responsionem veniam, ideoque cominus pugnem, primum (quoad eius fieri potest) singulas Diuinationis species explicabo. Secundò, species illas quę vna cum sua antiquitate, per Dei gratiam iam dudum euanuerunt quæq. minus quam aliæ habent rationis, paucis percurram, & vno verbo quam vanæ sint, ostendam. Tertiò, species verò illas, quæ adhuc aliquem inter homines vtinam non etiam inter Christianos locum habent, & nonnihil rationis habere videntur, diligentius examinabo, & quid in vnaquaque probandum, quidve improbandum sit, declarabo.

Quoad primum: Cum Diuinatio, de qua loquimur in præsentia, quam inq. inanem & fallacem, impiam & Diabolicam esse diximus, non sit simplex neq; futurarum, neque fortuitarum rerum præsensio aut prædictio, quā extis, auguriis, & aliis huiusmodi mediis fieri dicunt: singulæ quoq. & variæ eius species, à variis iis, quibus fieri dicitur mediis, sumūtur. Proinde, quot sunt media, tot sunt etiam species Diuinationis. Erant autē media Priscis illis quamplurima, & propè innumerabilia. Quamplurimæ igitur, & propè innumerabiles erant Diuinationis species.

Quod cum ita sit, aliquot præcipuas enumerare satis esto. Multæ enim nos latent.

Duo diuinationis genera imprimis constituit Cicero in lib. de Diuin. Vnum, quod arte caret, quod & Naturæ, seu naturale vocauit. Alterum particeps artis, seu artificiosum. Artificiosum quid est? Illud, quo artificiose, seu per artem futura fortuita diuinamus per artem inquam, quæ (vt ait Cicero) partim ex coniectura, partim ex obseruatione diuturna constat. Naturale quod? Illud quo citra artem afflatu vt ipsi dicunt, diuino futura homines præsentiunt. Ideirco M. T. Cicero in 2. de Diuin. vtrumque genus ita explicatum refert a Quinto fratre, dicendo: *Duo genera diuinandi esse dicebam, vnum artificiosum, alterum naturale. Artificiosi non constare partim ex coniectura, partim ex obseruatione diuturna. Naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex diuinitate, vnde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus.* Hæc sunt duo prima Diuinationis genera, sub quorum singulo, suæ continentur species.

Ergo ad illud primum, quod est Naturæ, seu quod caret arte, referuntur hę species. Primo, Diuinatio per somnia, cum scil. Dei appulsu homines futura somniant. Id autem tribus modis fieri docet Cicer. in 1. de Diuin. primò, *cum [illegible] animus ipse per sese*, *quippe qui Deorum* (vt ille loquitur) *cognatione teneatur*. Secundo, cum dormientibus apparent in animis immortalibus, quorum plenus (vt ait) est aer impressę quę tan. rerum [illegible] notę: *Aer enim plenus est (vt ait) immortalium animorum, in quibus tanquam insignitæ notæ veritatis appareant.* Tertio, *cum ipsi dii cum dormientibus colloquuntur*: quod vt ait *facilè euenit appropinquante morte: vt animi futura augurentur*. Hęc est prima species, de qua quidem specie postea suo loco, quid sentiendum sit, dicam. Habet enim aliquid cognatum cum somniis S. literarum.

Secundò, Vaticinia seu Diuinatio per furorem, siue ἐνθουσιασμόν, quæ fit, cum quis instinctu diuino afflatus, futura præuidet ac vaticinatur, seu, cum (vt ait Cic. in 1.) a corpore abstractos animos, diuino instinctu concitatur, sicut Pythia illa, spiritu Deorum afflata, vaticinari dicebatur, de qua Cic. in 1. de hac etiam locorum.

De iis duabus speciebus Cic. lib. primo à principio, per multas paginas. Et has duas species exprimit cum ait in 2. *Illud autem naturale* (scilicet diuinationis genus) *aut concitatione mentis edi*; hic est furor; *& quasi fundi videbatur: aut animo per somnum sensibus & curis vacuo prouideri.* Hęc est Diuinatio per somnium. De iis duabus speciebus, quoniam aliquid habent similitudinis cum diuinationibus Prophetarum, seorsum aliquid dicendum erit. Nam neque hoc genus Diuinationis (vt videtur fateri Cicer.) improbatur, scilicet artificiosum, de quo nunc.

Ad secundum illud genus, quod artificiosum appellatur, & in quo vt ait Cic. in 1. aruspices, augures, coniectoresque numerantur: & quod etiam constat partim in disciplina & libris auguralibus, partim in coniectura, quæ fit ex tempore re aliqua visa, vel voce edita: ad illud, inquam, secundum genus hæ omnes & aliæ quam plurimæ, quæ nos latent, referuntur, quas ferè omnes, quomodo fierent, ignoramus nunc, neque curandum est cum nugæ essent.

I. Diuinatio *per exta* i. per extorum inspectiones, quæ & extispicium appellatur, & aruspicina. Contra hanc disputat Cic. in 2. Vbi etiam videre licet aliqua ex parte, quomodo heret.

II Diuinatio *per fulgura & fulmina cœlestia*. Si.n. fulmen è cœlo iactum, sinistrum illis erat, optimum auspicium adferebat. Si dextrum, malum. Item, multis aliis rationibus, ex fulgure, & fulmine diuinabant futura. Contra hanc etiam Cic. in 2.

III. Diuinatio *per ostenta seu portenta*, qualia erant, si mula peperisset, de cuius significatione Cic. in eod. l. Si monstrum aliquod natum esset, &c. vt fremitus terræ, &c. De iis Cic. in 1. In quibus ostentis continentur & voces, cœlitùs & ex occulto missæ & auditæ, de quibus in 1. Quintus frater, & omnia, quæ propriè hominum erant voces & dicta, de quibus Cic. in 2. Contra hanc Cic. in eo. 2. Item spectra, i. formæ quæ reapse nullæ sunt, speciem tamen offerunt, de quibus etiam Cic.

IV. Diuinatio *per Auguria*, siue per auium garritum.

V. Diuinatio *per auspicia, per inspectionem auium*. Hæc quomodo fieret, ex Cic. in 2. aliqua ex parte colligi potest: quanquam auguria & auspicia Cic. in vna specie collocat.

VI. Diuinatio *per sortes* [illegible] dicitur: de hac & cõtra hanc Cic. in 2. Hæc fiebat digitis micando, talos aut tesseras iaciendo, vt docet Cic. Hæc etiamnũ in vsu Christianis est, ideo de hac seorsum. Totam hanc rem esse inuentam fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem Cic. tradit.

VII. Diuinatio, *per signa cœli*, per astra, quę Astronomia propriè dicitur, quanquam & Astrologia vocetur, licet discrimen sit. Qua in re excelluerunt Chaldæi, Babylonij, & qui in monte Caucaso habitarunt. Contra hanc Cic. in 2. De hac seorsum. Has species recenset Cicero. Sed alias quoque ego apud alios autores reperi.

VIII. Geomantia, quæ *per terram fiebat*, seu è terra petebatur. Quomodo hæc fieret ignoratur. Hoc apud Ciceronem in 1. de Diuinat. lego sensisse illos antiquos *quod Dij vim suam longè lateque diffundant, quam cum cauernis terræ incidunt, tum naturis hominum implicant*. Et ait, *quod terræ vis Pythiam Delphis incitabat ad diuinandum: Natura Sibyllam*. Sed hæ duæ ad genus naturale pertinent species.

IX. Hydromantia, quæ sc. *per aquam fiebat*. Modò enim in ampulla vitrea aquam ponebant quæ a puero inspiceretur, quam & gastromantiam a ventricositate & tumore ampullæ vocabant: modò in peluim, aquam infundebant, quam & [illegible] a peluim [illegible] appellabant. In huiuscemodi aqua imagines Dæmonum apparebant, vel illusiones potius, a quibus audiebant quid futurum esset, aut quid facto opus esset. Quo genere Diuinationis vsus est Numa Pompilius & Pythagoras, &c. de qua specie August. in lib. 7. de Ciuitate Dei, cap. [illegible]. Michael Psellus de Dæmonibus, docet quomodo hæc fieret, &c. Et Pausanias scribit, Templum Cereris esse apud Ægienses Achaiæ, & prope templum, fontem, in quem ægri, post peracta sacra inspicientes, morbi valetudinisque exitum videbant. Plut. in Cæs. refert, in Germania fuisse mulieres, quæ ex fluminum cursu, vorticibus & strepitu, futura diuinarent.

X. Pyromantia, quæ *per ignem fiebat*, quæ & Ignispicina, Autor huius (vt Plinius ait) fuit Amphiaraus.

XI. [illegible], quæ *petebatur à fumo*.

XII. [illegible] à [illegible] id est, *cribro*, quæ scilicet à cribro petebatur. Hęc etiam exercita à multis nostro tempore.

XIII. [illegible], quæ scilicet à *securibus* sumebatur.

XIV. [illegible], quæ fiebant *per herbas* à [illegible].

XV. [illegible], id est quæ à *mortuis* petebatur, quæ & [illegible].

XVI. [illegible], quæ *per pisces* fiebat, quę Apuleo quoque obiecta fuit.

XVII. Saliatio, seu palmicum Augurium, quòd ex *palpitatione oculorum* fiebat.

XVIII. Erat & Diuinatio per *sternutamenta*, & libellum legi de sternutamentis, quid vnum, quid duo, quid plures significarent, ac portenderent.

XIX. [illegible], quæ ex *aspectis lineamentis manuum* fit. Quoniam hæc est in vsu, & aliquid verisimilitudinis habet, seorsum aliquid de ea dicam.

XX. [illegible], quę fit ex *inspecta facie*, & filo totius corporis. De hac etiam seorsum, quantum veri & falsi habeat aliquid dicam. De hac enim multi Philosophi.

Complures alię species erant apud Antiquos, præsertim artes euocandorum Dæmonum: qui futura reuelarunt. Has omnes recensui, vt videamus, quomodo Satan omnibus ferè creaturis vtatur ad homines decipiendos.

Modò ad secundum. Ex iis omnibus Diuinationis speciebus, quę artis participes sunt, quędam quæ iam dudum, Dei gratia, tum sua antiquitate quędam prorsus, quędam magna ex parte euanuere, quippe quæ minus quoque rationis, quàm aliæ habere visæ sunt, & videntur.

1. Extispicium, quæ *Aruspicina* dicitur Ciceroni 2. Auguria. 3. Auspicia. 4. Geomantia. 5. Hydromantia. 6. Pyromantia. 7. Capnomantia. 8. Coscinomantia, à cribro (quanquam hæc adhuc inter aliquos locum habet, cùm res tamen sit vanissima, & sine vlla prorsus ratione.) 9. [illegible] à securibus petita. 10. [illegible] ab herbis. 11. [illegible]. 12. [illegible], quæ & [illegible] 13. Saliatio & palmicum Augurium, ex oculorum palpitatione petitum. 14. Per sternutamenta, quanquam & hæc species apud nonnullos sit in vsu. Sed cùm nihil habeat rationis, & vanissima ab omnibus iudicetur, cum aliis supradictis repono. Ex sternutamentis potest quidem Physicus aliquid certò deprehendere naturaliter, scilicet [illegible], non futurum, & necessarium, non contingens: v. gr. dum quis sæpius iterat sternutamenta, iudicat repletum esse humoribus multis: sed hoc non pertinet ad diuinationem. Quatenus autem hinc diuinant, quid huic futurum sit, res est vanissima, & nullo nititur fundamento, nisi arte Satanæ.

De iis omnibus in vniuersum, & aliis huius generis, si quæ inuentę sunt, & inueniãtur, sic pronuntiamus, [illegible] esse vanas & Diabolicas. Vanas quatenus iis artibus nihil fortuitum certò sciri, aut diuinari potest: sed quæ, quum de iis artibus dicunt, merę sunt nugæ. Ratio [illegible], quę est, quoniam huiuscemodi media, vt sunt [illegible] exta, vnde extispicium: auium garritus vnde augurium: auium inspectio, vt de auspicium: & cætera, quæ [illegible] commemoraui, & quibus fieri diuinationem dicunt, huiuscemodi inquam media nullam habent cum rebus fortuitis quarum præsensionem ac scientiam iis medijs haberi posse nugantur, connexionem: quandoquidem neque sunt illarum caussa neque effecta, neque annexa, neque probabiles coniecturæ, nisi in significatione, quæ ad contrarias res significandas accommodari possunt, vt supra ostendimus: neque denique diuturnæ obseruationes, cùm contrà potius obseruatum sit aliter sæpius euenisse, quàm iis artibus prędictum fuerit. Necesse est autem vt si qua rerum futurarum cognitio acquiri debeat, istorum modorum aliquo, quos recensui, acquiratur quando neque à natura neq; à diuina reuelatione habetur. Idcirco etiã ipse Quintus frater, qui diuinationem tuetur, fatetur, nullam adferri posse rationem, cur ita fiat: ed tantùm testimoniis & euentis & quibusdam ratiocinationib. diuinationem esse probat. Verba eius hæc sunt: *Nec vero quicquam aliud assequitur, cur ea quæ dico, diuinandi genera, nulla sint, nisi quod difficile dictu videtur quæ cuiusque diuinationis ratio, quæ caussa sit. Quid enim habet aruspex cur pulmo incisus, etiam in bonis extis, dirimat tempus & proferat diem? Quid augur*, &c. Deinde, *cur fiat quidque quæris, recte omnino. Sed non nunc id agitur, fiat necne id quæritur.* Sunt igitur vanæ omnes in vniuersum: Diabolicæ verò, quatenus si aliquando aliquid iis artibus præsentiatur, Diaboli interuentu ac reuelatione præsentitur.

Quam verò ego rationem ad expugnandas omnes has species diuinationis attuli, Cicero quoque attulit ad expugnãdam Aruspicinam. Nam quoad obseruationem, quod dicunt obseruatione comparatam hanc scientiam, docet ea, quæ significari dicuntur extis, cognita ab aruspicibus non fuisse obseruatione diuturna. *Quam enim diuturna* (inquit) *ista obseruatio fuit?* Quoad coniecturas, in significando: *alios alio more* (inquit) *videmus exta interpretari, nec esse vnam omnium disciplinam.* Quoad caussas, effecta, annexa, generalem rationem, quam & ego adfert, dicendo: *Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est eam aut cum rerum natura esse coniunctam*, (vt sunt caussæ, effecta annexa) *aut conformari quodam modo numine Deorũ.* Ostendit autem primum, nihil habere cum diuina natura commune. Deinde, neque cum natura rerum. *Atqui diuina* (inquit) *cum rerum natura tanta tamque præclara in omnes partes motusque diffusa, quid habere potest commune? Non dicam gallinaceum fel (sunt enim qui vel argutissima hæc exta esse dicant) sed tauri optimi iecur aut cor aut pulmo, quid habet naturale quod declarare possit quid futurum sit?* Deinde, *Cum rerum autem natura, quam cognationem habent?* Est quidem cognatio aliqua inter res naturales, licet vel maximè inter se distantes, vt ibi fusè tradit Cicero, sicut conchyliis & ostreis cum Luna cæterùm inter hæc exta & res, quas iis & significari dicunt nulla prorsus est naturę cognatio, aut [illegible]. *Quæ enim ex cognatione naturæ, & quasi concentu atque consensu, quam [illegible] Græci appellant conuenire potest aut fissum iecoris cum lucello meo: aut meus quæstiunculus* (vel, vt alii habent quæstiunculus) *cum cælo, terra rerumque natura?* Denique ait: *Vrbem Philosophiæ, mihi crede proditis dum castella defenditis. Nam dum Aruspicinã veram esse vultis, physiologiam totam peruertitis.* Lepidum est illud, quod Hannibal Regi Prusiæ respondisse legitur: *Rex Prusias inuitatus ab Hannibale apud eum exulante ad pugnandum, negauit se audere, quòd exta prohiberent. Tum Hannibal, An tu* (inquit) *carunculæ vitulinæ mauis, quàm Imperatori veteri credere?* quasi dicat, imo verò ego cupio pugnare.

Quam etiam cõnexionem, aut concentum, & [illegible] habet auiũ garritus, vnde augurium: aut auium inspectio, vnde auspiciũ, cum rebus quas iis medijs pręsentiri posse dicunt? *Quid rationis adferre potest augur, cum à dextra Coruus, à sinistra Cornix* (ait Quintus frater) *faciat ratum?*

Quid pullis, quando ipsis offam pulteis comedentibus, aliquid ex ore in terram cadit, quæ ex re veteres Auspicia sumebant: quid, inquam, ii pulli, cum prospero, aut aduerso futurarum rerum successu? Quid enim mirum si pulli diu in cauea inclusi (ii enim erat mos Romanorum in auspiciis) & fame enecti, in offam pultis obiectam inuadant, & si illis comedentibus, aliquid ex ore cadat, & illi terram pauiant, unde terripauium primo, post terripudium & tripudium Auguribus est dictum hoc in (ait Cic. Quinto fratri) *auspicium putas.*

Cæterum quoniam nimis multum excresceret oratio, si de iis singulis iam obsoletis diuinationis speciebus, quas commemoraui, dicere vellem, finem dicendi faciam, si hoc prius nos in vniuersum circa has artes admonuero.

Tria percipi ita esse capita, è quibus perspicuum fieri poterit, quam vanæ & Diabolicæ sint. Primum est ipsarum natura. Secundum, ipsarum inuentio. Tertium ipsarum constantia. Sic Cicero aduersus Quintum fratrem: *Illud e*ram (inquit) *Philosophi, totius auguri primum naturam ipsam videre, deinde inuentionem: deinde constantiam.* Quoad naturam Auguri ait. *Quæ est igitur natura quæ volucres hac & illac passim vagantes efficiat, ut significent aliquid & tum vetent agere, tum iubeant aut cantu aut volatu? Cur autem aliis à dextra, aliis à læua datum est auibus, ut ratum auspicium facere possint?* Hoc est argumentum, quod supra explicauimus in genere, cum ostendimus, nullam habere connexionem hæc media Diuinationis, cum rebus futuris.

Quoad inuentionem, reperietis artes has inuentas vel à prauis hominibus, vel a Diabolis. Inuentum Aruspicinæ aperit Cicero, & etiam ridet ut fabulam in 2. de Diuinat. *Sed quid plura* (inquit) *ortum Aruspicinæ videamus: sic facillimè quid habeat auctoritatis iudicabimus.* In summa, fingunt Hetrusci cùm terra araretur, & sulcus altius esset impressus, quendam puerum, cui nomen Tages, repentè è terra extitisse, atque cum bubulcum qui arabat allocutum fuisse & cum tota ferè Hetruria eò conuenisset, disciplinam hanc Aruspicinæ tradidisse, quæ etiam excepta literis mandata fuit. Tum Cicero *Estne* (inquit) *quisquam ita desipiens qui credat exaratum esse, Deum dicam an hominem? si Deum, cur se contra naturam, in terra abdiderit, ut patefactus aratro, lucem aspiceret? Quid? idem nonne poterat Deus hominibus disciplinam superiore ex loco tradere? si autem homo fuit ille Tages, quonam modo potuit terra oppressus viuere, unde porro illa potuit quæ docebat alios ipse didicisse?* Hinc perspicitis, artem hanc vel inanem esse vel merum mendacium, si falsa sunt ea, quæ de inuentore Aruspicinæ referuntur: vel saltem Diabolicam, si vera sunt. Neque enim ille Tages alius esse potuit, quam Dæmon, qui exaratus è terra extiterit, atque hanc disciplinam tradiderit. Vnde Astronomia? à Chaldæis, Goetia? Mag.a? à Zoroastre, ut quidam sentiunt, teste Epiphanio in Panario.

Quoad constantiam, ait Cic. *Quæ est autem inter Augures conueniens & coniuncta constantia? Nobis sinistra videntur, Graiis & Barbaris dextra meliora. Hæc quanta dissensio est? Quid quod alii auibus vtuntur, alii signis, aliter obseruant, aliter respondent?* Item, *Solebat ex me Deiotarus percontari Augurii nostri disciplinam, & ego illius: Dii immortales, quantum differebat, ut quædam etiam essent contraria.*

Addo duo alia propria capita, ut quartum sit ab euentu: sæpius enim non eueniunt, quę ab iis prędicuntur, quam eueniant. Ideo Cato: *quota enim quæque res euenit prædicta ab illis? aut si euenit quippiam quid afferri potest, cur non casu id euenerit?* addimus nos, vel etiam autore Satana euenerit?

Ab autoritate primò scripturæ: 2. Patrum. 3. etiam Philosophorum & sapientum virorum, ut Cic. & aliorum qui & vanas atque inanes, & Diabolica arte inuentas & exercitatas fuisse testati sunt. Ex illa hydromantia, cùm Dæmones apparebant in aqua, & ex illa vaticinia dicebant, conicere possumus, reliquas quoque omnes Diabolicas fuisse.

Quędam verò Diuinationis species sunt, tum illius, quæ prorsus artis expers, tum illius quæ arti est particeps quę diligentius considerandæ sunt quam istæ aliæ, de quibus hactenus: tum quia nonnihil rationis habere videntur: tum quia et animum apud plerosque etiam doctos locum habent: tum quia aliæ ex illarum cum nostra Theologia, aliquæ verò cum Philosophia quandam habent affinitatem.

Sunt autem ex secundo genere, scilicet artificioso, hæ:

1. Diuinatio per fulmina & fulgura.
2. Per ostenta seu portenta, sub qua continentur voces miraculosæ (ut loquuntur) auditæ, item, omina, item spectra.
3. Diuinatio per sortes, quæ [illegible].
4. [illegible].
5. [illegible].
6. Astronomia. Hæ species, ad genus, quod est artis particeps, attinent. De iis primum dicamus: deinde de speciebus diuinationis quæ artis est expers.

Quoad fulmina, fulgura, atque: item Cometas & alia ignea effecta, quę generantur in suprema aëris regione, dico hęc (id quod etiam de aliis dicam, eóque hæc distinctio diligenter est obseruanda) dico, inquam, hæc tripliciter considerari posse: primò [illegible] id est, quatenus considerantur à Physicis. Secundò, [illegible] id est, quatenus considerantur a Diuinis. Tertiò, [illegible] id est, quatenus considerantur à Christianis & piis.

Si Physicè considerentur, quandam habent veram cum rebus quibusdam futuris connexionem & [illegible]: ideóque istæc mediis, veram earum rerum, cum quibus habent [illegible], præsensionem ac scientiam haberi posse dico. Quomodo considerantur a Physicis? Quatenus sunt quædam naturæ effecta seu effecta naturalia. Effectus autem deducit in cognitionem suæ caussæ. Eadem autem caussa multos plerumque habet effectus: ita ut vnus effectus ducat in cognitionem caussæ: caussa verò eadem, ducit in cognitionem aliorum effectuum. Hoc pacto, vnus vnius caussæ effectus, connexionem habet quandam, cum aliis eiusdem caussæ effectis. Itaque fit, ut prior effectus qui iam sensu percipitur, in cognitionem futuri effectus ducat: ideoque quibusdam præsentibus effectibus, futurorum effectorum cognitio ac præsensio vera & physica habeatur. Quod quidem fit hoc modo.

Primò effectus præsens sensu percipitur. Secundò hic effectus sensu perceptus, in cognitionem præsentis, sed latentis caussæ ducit. Tertiò caussa verò mente percepta ac cognita, in cognitionem aliorum à se futurorum effectuum deducit. Quare primus præsénsque effectus in cognitionem posterioris futurique effectus quodam modo deducit.

Exemplis Cometæ & similium effectorum, de quibus loquimur res fiet illustrior.

Æstate apparet Cometa qui *crinita*, ac *cincinnata stella* Latinè dicitur. Hunc igneum effectum sensu percipiens Physicus, statim in cognitioné caussæ veniens, agnoscit, multum vaporis sicci calidique è terra in sublime, vi solis immensa & diuturna eleuatum esse (ex hoc n. vapore sicco calidóque & terrestri, in sublime, ob immensam diuturnámque solis calefactionem euecto gignitur cometa, imò & fulgura & fulmina & alii igniti effectus, qui apparent in sublimi, sicut docet Aristotel. in Meteoris.) Vbi verò hanc caussam perceperit Physicus, in cognitionem alius alterius effectus deducitur, nempe terram seu aliquot deinde mensibus, quibus ille immodicus solis calor viget, humore seu pluuiis destitutam fore ideoque siccam & aridam futuram ex eo enim, quod vapores terrei in supremam aëris regionem quæ sphæræ ignis est coniuncta, vi solis attolluntur, nec sinuntur manere in media regione aëris, vbi pluuiæ gignuntur, pluuiarum inopiâ, exsiccatur terra, ac ceu aduritur.) Ex hac vero adustione terræ præsentit semina frumenti mij, & cęterarum frugum in terram iacta, nihil vel parum fructus allatura. (Terræ n. siccitas, in caussa est ne semina in ipsam iacta vberes fructus edant.) Ex hac porrò frugum penuria pręsentit maximam famem in terra futuram.

Hæc enim quadam catena cernitis primò, quomodo hęc considerentur a Physico quatenus sc. effecta sunt naturæ: Secundò quomodo cometa ille ceu extremo catenę annulo, quandam habeat connexionem: ideóque tertiò videtis, quomodo cometa ille ad famem futuram præsentiendam physicum perducat. Quare huiusmodi fulminibus, cometis, & id genus, ita a Physico consideratis quatenus sunt effecta naturæ aliquam (non omnem) & quarundam (non omnium) futurarum rerum quæ sunt alia naturæ effecta, scientiam haberi posse, neque falsum, neque impium est sentire ac dicere. Habent enim hæc, certam cum rebus aliis connexionem ac sympathiam quemadmodum & reliquæ res naturales omnes, eandem inter se [illegible], habent: quam fortasse [illegible] ut tradit Cicer. intelligebat Par. & Mel. quando dixerunt, Entia omnia vnum esse Ens, nempe, non continuatione, ut illis adscribit Aristoteles, sed connexione & consensu quodam seu [illegible], qua omnes inter se, sicut fides multæ in vna cythara, vel [illegible] multi

multi in vna catena coniunctę sunt: ita vt, quod aliqui naturæ effectus, in aliorum effectuum cognitionem ac præsensionem deducant, non absurdum, sed consentaneum sit. Quocirca quod dixi de fulminibus, idem de aliis reb. permultis dici potest, quib. prognostica a Physicis rerum futurarum fieri solent: & de quibus Aristotel. in Meteoris & Albertus Magnus, & alij Physici pertractant. Exépli caussa. Quemadmodum dicunt, cometá, crebris fulguribus & fulminibus, aliisque id genus igneis vaporibus in sublimi genitis, præsentiri multa futura, vt famem & penuriam, Epidemiam, prælia, multorum præsertim Principum & insignium mortem, tempestates in Mari & alia multa: ita iidē Physici tradunt futuram pluuiam multis mediis præsentiri posse, vt cùm manè Sol maior in ortu suo apparet, quàm soleat, & ita rutilat triste cœlum, sicut etiam Matt. 16. testatur Christus. Item, cùm muscæ & pulices solito sunt infestiores: item cùm ranæ frequentius solito coaxant: item cum oleum in lucerna vel lampade nimiū stridet. Hæc n. omnia, quodam cum futura pluuia connexu, & quasi ... sunt coniuncta, quemadmodum Arist. in Meteor. & Albertus, & alii qui de iis scribunt, perspicuè docent.

Quare, vt concludam, iisce mediis physicè consideratis, aliquam multarum futurarum rerum præsensionem, verè & Christianè haberi posse contendo.

Sed duo hæc notanda sunt: vnum est præsensionem hanc, non esse propriè diuinationem, de qua loquimur, & de qua Cic. disputat, sed & reuera esse, & ita etiam esse appellandam, physicam scientiam, seu præsensionem, quemadmodum etiam ipse Cicero testatur.

Alterum, media hęc, seu effecta naturę fulgura, cometas, & id genus alia, minimè necessariam futurorum præsensionem adferre, quin aliter quoque, quàm significant, res euenire possint: sed tantum quò res inclinent, nisi caussæ mutentur, indicare. Sæpius. n. vel a Deo, vel à Natura caussæ immutantur, quibus immutatis effecta quoque immutentur, necesse est, id quod nonnunquam vsu venire videmus.

Hic est primus modus quo non solum fulgura, fulmina, Cometæ, & denique omnia ignea effecta, quæ in sublimi gignuntur, sed aliæ etiā pleræque res naturales considerari possunt, nempe quatenus sunt effecta Naturæ. Atque hic videmus, quòd ita considerati, quandam inter se connexionem habeant, ideoq; alia futura effecta iudicare possint. Neque hęc præsensio improbari potest, cùm sit naturalis, quanquam necessaria.

Si igitur considerentur ..., quemadmodum diuini faciunt quatenus ad eas res, cum quibus nullam habent penitus connexionem, significandas accommodant: v. g. vt ad singulares huius vel illius futuras actiones certò præmonstrandas: dico primò iisce mediis, fulminibus, fulguribus, cometis, & id genus aliis, rerum illarum scientiam aut præsensionem nullam haberi posse. Ratio, quoniam media illa, nullam cum rebus habent connexionem, neque vt habent caussæ cum suis effectis & effecta cum suis caussis: neque vt habent caussæ cum aliis caussis, & effecta cum aliis effectis, eo modo, quē supra declarauimus. Ideo hanc per fulgura & fulmina, & cometas diuinationem, optimo iure expugnat Cicero 1. lib. cuius argumenta referre longum erit. Hortor lectores ad illum libellum legendum. Quare vana est ars per fulmina ita diuinandi. Secundò, dico, etiamsi aliquando vera diuinentur: id non fieri arte, sed vel casu, vel arte Satanæ. Quare est Diabolica.

Tertiò considerari possunt hæc fulmina, cometæ, &c. ..., quatenus considerantur a Christianis & piis, nō solùm vt naturæ effecta, sed etiam vt diuinæ vel misericordiæ, vel iræ testimonia & signa. Etsi enim effecta sint naturæ: nihil tamen repugnat quin etiam sint signa diuina, quibus vel suum erga nos pœnitentes amorem ac beneficentiam, ex futura, quam signa illa portendunt, abundantia: vel suam erga nos impœnitentes, iram ex futura, quam signa illa præmonstrant, penuria significat. Exemplum Tempore Eliæ siccitas illa terræ naturalis fuit. Sol enim (excitatus a Deo) ad se humores humidos traxit, consumsit, &c. Inde orta fames. Hac verò iram suam aduersus peccata populi declarauit. Solet enim Deus, cùm e cœlo, tum è terra tum è Mari, suam tum misericordiam, tum iram, his & aliis id genus signis, Mundo declarare, idque bifariam: aliquando naturaliter, aliquando supernaturaliter hæc effecta producendo. Naturaliter, quando officio caussarum secundarum in natura vtens, hæc effecta producit, eáque vt sint signa vel iræ, vel misericordiæ, foras profert, tunc non solum sunt effecta naturæ, sed etiam diuina signa, quibus vel amorem suum, vel iram declarat.

Supernaturaliter, quando citra ministerium caussarum secundarum & præter naturæ ordinem, sua duntaxat omnipotentia vel hæc, vel alia signa cœlestia excitat, quibus iram suam, vel aliquid etiam aliud declarat: tunc non sunt naturæ effecta, sed signa tātùm diuina. Exemplum primi, vt cùm vel nimius imber, vel grando descendit è cœlo, quib. semina in terram iacta perduntur: inde verò oritur penuria vel etiam pestis & alia mala. Habent quidem & imber & grando caussas in natura a quibus oriuntur: sed tamen illæ caussæ excitatæ a Deo fuerunt ad hæc effecta proferenda vt sint iræ suæ testimonia. Exemplum in aquis diluuii: aperuit cataractas cœli, &c. & siccitas tempore Eliæ. Hoc idcirco dico, quoniam quidam etiam sunt nimis naturales qui res omnes ad naturam tantum referunt, nō autem signa irę Dei esse volunt: v. g. vt si accidat penuria, sterilitas terræ, aëris corruptio, &c. Nos verò Christianè dicimus idem posse esse & naturæ effectum, & Dei signū. Exemplum secundi vt Solis Eclipsis in morte Domini Iesu Christi, præter ordinem naturæ illud fuit, quemadmodum Astrologi quoque excellentissimi, qui tunc temporis erant superstites testati fuère. Fuit autem signum magnæ Dei iræ aduersus populum Iudaicum qui lucem Mundi Christum extinxerat. Fuit igitur illud signum tantum diuinum, non autem naturæ effectus. Hoc pacto dico, iis effectis tanquam diuinis signis, multa tum vniuersalia, tum singularia præsentiri posse diuinitùs, quæ alioqui naturaliter cognosci nequeunt. Vniuersalia, vt cum ex apparitione Cometæ, primum quidem ... præsentem futuram penuriam & pestem, vt supra dixi: ex hac verò penuria vel peste futura, præsentiunt diuinam aduersus nos iram, eamque generalem. Sic tempore Eliæ &c. Singularia verò, vt cum Ionas ex tempestate Maris, præsensit, Deum aduersum se ob suam inobedientiam iratum esse: idcirco prædixit, si se nautæ proiecerent, cessaturam tempestatem. Hæc diuinatio non improbatur, sed laudatur. Cæterum hæc diuinatio, quæ ex iis signis a Christianis & piis fit, longè differt ab illa, quàm impii diuini, iisdem signis faciunt.

At quo pacto discernetur hæc Christiana, ab illa impia, cum vtraque tamen ex iis signis præsagiat?

R. Primò à rebus. Hæc enim Christiana, iis signis plerumq. solet vti ad res quasdam generales præsentiendas, sicut exemplū attuli de ira Dei aduersus orbem terræ, vel aduersus aliquod regnum: illa verò ad singulariū semper res & actiones, vt quòd hic futurus sit Episcopus, alter in crucem adigendus, alius inuenturus thesaurum. Ideoque hæc Christiana vtitur iis signis, quatenus connexionem habent aliquam etiam cum natura semper verò cum verbo Dei. Exemplum: Cùm ex apparitione Cometæ præsentimus (vt supra dixi) ... futuram penuriam, famem, &c. Hic Cometa connexionem habet cum natura, seu cum futura penuria, quæ est naturæ effectus (vt supra dixi.) Cum verò ex eodem cometa, futuram famem significante, præsentio futuram Dei iram aduersus mundum, propter nostra scelera, atque ita illam vaticinamur populis nostris, vt resipiscant: hic connexionem habet etiam cum verbo Dei. Ita enim Deus prædixerat Deuteronom. 28. nisi legem eius custodiremus, se famem, pestem immissurum super terram. Illa verò Ethnica vtitur iis mediis ad eas res significandas, cum quibus nullam penitus habent connexionem, vt supra diximus vel ex ipso Cicerone.

Etsi hęc Christiana vtitur iis vel aliis mediis, vt ostentis, de quib. mox ad singulares res præsentiendas: illis tamen signis vtitur, quatenus cum illis particularibus rebus connexionem habent cum verbo Dei, eamq. vel vniuersalem, ac ceu in genere: vel particularem ac singularem. Vniuersalem, vt cum Ionas ex tempestate, particularem contra se Dei iram præsentit, ideoque particularem illius tempestatis sedationem prædicit, si se in mare proiiciant: prętérquam quod Propheta erat, potuit tamen hoc præsentire, quatenus signum illud particulare, prædictum fuerat in genere a Deo, cum multa pœnarum genera suis transgressoribus minatus erit per Mosen. Ideoque connexionem habebat cum verbo Dei vniuersalem seu in genere & vniuersali. Particularem verò, vt cum habet peculiare sibi verbum adiunctum. Exemplum in ostentis, in columba Christi. Illa verò Ethnica, nullam penitus habet, neque cum natura, neque cum verbo Dei connexionem, vt manifestum est.

A morbo prædicendi, Christiana diuinatio, v. gr. iram Dei futuram præsentit, cum conditione, nempe, nisi resi-

piscamus Ethnica verò res suas prædicit, quasi fatali necessitate venturas.

Ideoque Christiana vtilis est, & ad salutem dirigitur, Ethnica verò inutilis, & perniciem hominum spectat.

Christiana diuinatio ex iis & aliis signis, cùm præsertim ad particulares vel personas, vel res, vel actiones significandas adhibentur, ferè habet adiunctum signis ipsum verbum Dei. v. gr. Ex Iride cognouit Noha, aquis diluuij non amplius Mundum perditum iri: sed quomodo? Habuit adiunctum verbum. Matth. 3. Ioannes Baptista ex columba descendente super caput Christi, agnouit personam hanc ipsum esse Filium Dei: sed signum illud verbum habuit adiunctum. Præcesserat enim verbum: *Super quem videris spiritum descendentem in specie columbæ, ipse* &c. Illa vero Ethnica, nunquam habet verbum Dei: sed verbum Dei habet contrarium. In summa: Christiana habet connexionem semper cum verbo Dei: vt declarauimus: aliquando verò etiam cum rerum natura. Ethnica vero, neq. cum natura, neque cum verbo Dei connexionem habet vllam. Physica verò præsensio, connexionem habet, cum rerum, quarum est præsensio, natura. Magica autem, nullam habet connexionem, neque cum natura, neque cum verbo Dei, neque in genere neque in specie. Sed quam habet connexionem? cum Satana. Apparet igitur, quantum ad hanc speciem diuinationis per fulgura attinet, quatenus probetur, & quatenus improbetur. Summa huc redit: Quæcunque diuinationis species connexionem habet, vel cum natura, vel cum verbo Dei, improbari non potest, sed laudanda est: quatenus verò nullam vel cum natura rerum, vel cum verbo Dei habet connexionem, improbanda est.

Sed percurramus reliquas Diuinationis species.

Altera igitur species, est diuinatio per ostenta seu portenta, sub qua continentur voces ex occulto, seu vt aiunt diuinitus auditæ: item, omina, id est, voces & verba hominum: item spectra, seu imagines & formæ, quæ re ipsa nulla sunt, speciem autem offerunt. Dicam de singulis.

Ostenta sicut est partus mulæ, monstrum hominis: item, si id [illegible] sanguinem [illegible] videtur. Item, si sanguis è cœlo plueret. Item, cùm Soles duo visi, & tres Lunæ, tempore Romanorum, vt Cicero testatur. Item, cum Sol stetit tempore Iosuæ, cuius generis multa refert Cicero in 1. de Diuinatione. & quorum in Scripturis infinitus est numerus, vt rubus ardens, & non se consumens: Item Matt. 24. *Erunt signa in Sole, Luna, & stellis.* ostenta inquam sunt, quæ præter naturæ ordinem contingunt: ita dicta, quod aliquid futurum portendant, ostentent & indicent.

Tria autem sunt genera: quædam caussam habent in natura, sed cum defectu aliquo, atq. vitiatam. Exemplum, vt partus mulæ, apparens sanguis è cœlo pluens: hominis monstrum cum duobus capitibus, &c. Hæc vera sunt portenta.

Secundò, quædam habent caussam in natura, sed immediatè & contra naturæ ordinem immittuntur à Deo, vt plurima, quæ in S. literis leguntur, vt rubus ardens: vt ros cadens è cœlo super vellus tantùm Gedeonis, non super terram. Item, super terram, non super vellus. Hæc etiam vera portenta sunt.

Tertiò, quædam nec à Deo immittuntur, nec in natura causam habent, sed à Dæmonibus vel reuera fiunt, vt portenta illa Magorum in Ægypto: & qualia multa Antichristum facturum, prædixit Paulus vel apparenter fiunt, cùm re ipsa nihil fiat vt cum faciunt apparere idolum aliquod sanguinem sudare: illusiones tamen & mendacia, tam illa, quam ista dicuntur & sunt, quoniam ad illudendum & fallendum fiunt à Dæmonibus, de quibus in præsentia satis.

Dico igitur si ostenta considerentur [illegible], quando sc. & quatenus caussam habent in natura, & sunt effectus, vel potius defectus & peccata naturæ: aliquid ex illis verè præsentire ac diuinare possumus. Ratio, quoniam connexionem habent aliquam cum rerum, quas significant natura. Neque illa præsensio aut diuinatio improbari potest. Ratio quoniam naturalis est. Exemplum.

Quintus frater refert, Romanis duos visos fuisse Soles in cœlo, tres Lunas: item faces multas ardentes: item Solem aliquando nocte fuisse visum: Aruspices pro suo quidem arbitrio, & vt voluerunt signa illa sunt interpretati. Sed quid Physicus? Cùm reuera non essent duo Soles, neque tres Lunæ, neque faces sed ignei quidam effectus, orti ex vaporibus siccis calidis, à terra immensa vi Solis, in supremam aëris regionem euectis, atque mirabiliter accensis, præsensisset fore vel penuriam ac famem, vel pestẽ & morbos, ex magna adustione ortos, eodem progressu, quem supra de fulminibus & cometis declarauimus.

Si verò [illegible], quę quidem bifariam fiunt à Deo, vt etiam suprà dixi, aliquando mediis intericctis q. causis naturalibus sed vitiatis: aliquando per se, citra caussam vllam in natura existentem, ex talibus portentis præsentire possumus illa, ad quę significanda à Deo instituta fuerũt. Ad duo autem significanda instituta fuerunt. Primũ, portenta quædam ad res generales: verbi gratiâ, ad iram Dei in genere significandam: vt, si in aliqua vrbe, vel Regno sæpius fiant terręmotus, vel sanguis è cœlo pluere videatur, vel nascantur multa monstra: cùm hæc signa sint irę Dei, vbi hęc videmus, pręsentire possumus iram Dei super nos, nisi resipiscamus, renciandam: sicut Pharao ex portentis Mosis, præsensit Dei iram. Habent q. connexionem cum verbo Dei in genere, quoniam ita minatus est transgressoribus legis Dei, contemtoribus veræ religionis. Secundò, quædam verò ad singulares quasdam res aut actiones significandas edita fuere, cuius generis sunt, quę in scripturis sunt ad hęs præsentiendas duci possumus iis ostentis, si tamen verbũ, quod habent annexum, intelligamus, & credamus. Exemplum vt Ioannes Baptista, ex columba super Christum descendente, agnoscit illam personam, esse Christum quoniam verbum prædixerat, *super quem videris descendentem* &c. Magi ex stella præsenserunt natum esse regem Iudæorum. Ad hunc enim indicandum stella illa fuerat à Deo instituta & facta: & hoc Magis illis verbo aliquo vel interno per Spiritũ S. significauerat. Fideles ex illis signis, quæ apparebunt in Sole & Luna, præsentient, instare diem Domini. Ad hunc n. significandum instituta sunt illa portenta: & verbum Christi præcessit, *Erunt signa, &c. iis fieri incipientibus*, &c.

Hæc igitur ex iis portentis præsensio earum rerum ad quas significandas ordinata sunt, summopere probatur & sanctissima est. Habent enim connexionem semper cum verbo Dei: aliquando etiam cum natura rerum.

Si verò [illegible] fiat vt Ethnici, falsa est & Diabolica. Primò, quia portenta naturalia, vt monstra, vt partus mulæ, &c. ad significandas res cum quib. portenta illa nullã prorsus habent connexionem, contorquent. Secundò portenta ipsa diuina, non ad ea, quorum indicandorum causa fiunt applicant sed ad res longè diuersas, atque prorsus alienas. Tertiò, etiam q. portenta propria, quæ habent, sunt Diabolica arte Diaboli facta vel Diabolicæ illusiones. Quartò, pleraque etiam quę nullo modo sunt portenta, superstitiosè ceu portenta interpretantur, atq. inde mirabile aliquid futurum, diuinare volunt. Cuius generis multa apud Ciceronem, [illegible], Augustinum, & alios leguntur [illegible] Exempla. Cùm apud Lebadiam Thebanorum [illegible] diuinam faceret, galli gallinacei in eo loco sic assiduè canere cœperunt, vt nihil intermitterent: Augures Bœotii hoc tanquam portentum interpretati sunt, [illegible] que, Thebanorum esse contra Lacedæmonios victoriam, propterea quod auis illa victa silere solerat, canere si vincat. M. T. Cicero, hoc a Quinto fratre allatum [illegible] dicendo: *Hæc igitur per gallinas Iupiter tanta ciuitati signum dabat. An illæ aues nisi cum vicerunt, canere non solent? At tamen canebant nec vicerant. Id.n inquies ostentum. Magnum vero ostentum, quasi pisces non galli cecinerint. Quod autem est tempus, quo illi non canant: vel nocturnum, vel diurnum.*

Item, quia ante Marsicum bellum, mures Lanuuii clypeos corroserant, portentum, illúdque maximum id Aruspices esse dixerunt. Item, Quidam cum vidisset, quod anguis domi vectem circumnectus esset, tanquam ostentum, magnum esset, detulit ad coniectorem. *At ostentum esset* (inquit) *ostentum si anguem vectis circumplicaretur.* Subdit Cic. *Hoc ille responso satis aperte declarauit nihil esse habendum portentum, quod fieri possit.* Sed hallucinatur Cicero hac in parte.

Simile refert Augustinus de doctrina Christiana, li. 2. c. 20. Venit quidam ad Catonem, dicens, Portentum magnũ accidit: Mures enim caligas meas corroserunt. Tum Cato inquit, *Portentum esset si caliga corrosissent mures.* Hæc igitur ridicula portenta Gentium.

Quare iure Cicero hanc partem expugnat, aliquot paginis.

Summa: ostenta, quæ Physicè considerantur, connexionem habent cum natura, & vt effecta naturæ considerantur. Ostenta quæ Theologicè, connexionem habent cum natura interdum: semper autem cum verbo: quę [illegible] nullam.

Ostenta Christiana quomodo ab Ethnicis discernantur.

At quo pacto discernuntur ostenta Christiana ab Ethnicis, seu Theologica, à diuinatoriis?

R. Primò, ostenta diuina vera sunt semper, aliquando naturâ mediâ, aliquando sine natura, immediatè à Deo edita. Illa verò & profana, falsa, sæpius ridicula, diabolica semper.

Secundò, Nostra, verbum Dei ferè vel generale, vel peculiare habent annexum: ideóque non solùm cum natura, sed etiam cum verbo Dei connexionem habent. Ista verò nec cum natura habent, nec cum verbo Satanæ.

Tertiò, idcirco quæ nostris prædicuntur, eueniunt: præterquam, quòd mala sæpe si resipiscant homines, auertuntur misericordiâ Dei. Quæ illis verò, non semper: Aliquando quidem eueniunt: sed id vel temerè ac casu, vel arte Diabolica fit.

Platoni vt Cicero testatur, in cunis paruulo dormienti, apes in labellis consederunt. Hoc ceu portentum ita quidam interpretati fuere, singulari illum suauitate orationis fore. Atque ita euenit. Midæ illi Phrygio, cùm puer esset, dormienti, formicæ in os tritici grana congesserunt: prædictum fuit, ditissimum fore. Euenit. Sed quomodo? Temerè, casu, non autem, quòd vel apes cum eloquentia Platonis, vel formicæ grana tritici ferentes, cum diuitiis Midæ, connexionem veram haberent, nisi significationis coniecturam. Sed hæc fallax est, cum aliis quoque eadem signa contigerint, neque tamen easdem res vel eloquentiam vel diuitias assecuti sint. Proinde Cic. ad hæc duo portenta Platonis & Midæ ait: *Atque nec ostentorum genera mirabile nihil habent: quæ cùm facta sunt, tum ad coniecturam aliqua interpretatione reuocantur, vt illa tritici grana in os pueri Midæ congesta, aut apes quas dixisti in labris Platonis pueri consedisse, non tam admirabilia, sint quàm coniectabilia, quæ tamen vel ipsa falsa esse, vel illa, quæ prædicta sunt fortuitò accidisse potuerunt.*

Summa: quæ connexionem habent vel cum natura, vel cum verbo Dei vituperanda non sunt: quæ verò nec cum natura, nec cum verbo Dei inania sunt & Diabolica.

Quod verò de ostentis dixi, idem indico de vocibus diuinitus (vt dicunt) auditis, quæ ceu quædam portenta sunt.

1. Hæ aliquando *Physicè* quoque considerari possunt. Plerumque enim fit vt aut in loco aliquo nemoroso, ex ventis per densas arbores transeuntibus aut in terræ visceribus, & montium cauernis, ex ventorum qui ibi maximè regnant curtationes vel ex aquarum defluxu & aliis id genus caussis naturalibus, quidam strepitus audiantur, ita compositi, vt ceu humanæ voces esse videantur, cùm tamē nihil minus sint. Hoc sæpius euenit, ita Deo permittente, in Papatu, ad hominum, qui verbum Dei negligebant, illusionem ac deceptionem, vnde postea tot superstitiones & idololatriæ profectæ sunt. Nota est origo defunctis anniuersaria iusta faciendi postridie Calend. Nouemb. vnde sit profecta, ex eo quod Odilo Abbas Cluniacensis in Sicilia cùm sensisset strepitus fremitúque feruentis æstius Maris, & eiulationes Ætnei montis, qui ceu gemitus & clamores dolentium esse videbantur, existimauit portentum esse, id est, cacodæmones lamentari, quòd per preces & sacrificia Christianorum animæ defunctorū ab illis suppliciis liberarentur. *Polyd. l.6.c.9.* Quæ res cū Papæ Io 18. relata & credita fuisset, inde institutus dies quotānis postridie Cal. Nouemb. sacrificia offerēdi pro animis mortuorum. Cæterùm, Physicus voces illas considerasset, vt sunt effecta naturæ. Si autem ita consideret, nihil inde diuinare potest, nisi fortè ex insolito strepitu aut fremitu terræ vel montis, aliquam eruptionem fore.

2. Aliquando verò *Magicè*: tunc voces illæ vanæ sunt, cùm scil. strepitus naturales ipsi diuini, voces esse Deorum vel Dæmonum putant, vt in exemplo supra allato Odilonis, ostensum est.

Vel reuera quidem voces sunt, sed cum vel hominum, vel Dæmonum sint, tamen Dei, vel sanctorum defunctorum esse à superstitiosis hominibus putantur. Hominum vt in Papatu sæpe contigit, vt aliquis se in crypta aliqua, vel in statua, vel in aliquo templo abdiderit, & simpliciorē aliquā fœmellam, vel homuncionem allocutus fuerit, vt ibi vel templum extrueretur, vel aliquis cultus idololatricus institueretur, & creditæ fuerunt esse voces diuinæ, vel Mariæ Virginis, vel alicuius sancti demortui: inde multæ superstitiones exortæ. Dæmonū verò, vt præcipuè tempore Romanorum erant voces ex occulto, & ex idolis emissæ: quanquam idem etiam sæpe in Papatu visu venisse scimus. Has voces audiunt diuini, & ex iis diuinant. Quis non videt hanc diuinationem vanissimam esse & Diabolicam? vanam, cùm voces putant esse Deorum, & sunt naturales strepitus, vel hominum deceptiones: Diabolicam, cùm voces à Dæmonibus eduntur.

3. Aliquando vero Theologicè: tunc voces sunt reuera Dei aut Angelorum, quales in Scripturis leguntur, auditæ fuisse à Mose, à Patribus, à Prophetis, à viris Dei. Has considerat & audit ipse Christianus & pius, præterea nullas. Ex iis verò præsentire potest ea, quæ voces illæ Dei fore futura prædixerunt.

At quomodo diuinæ à Diabolicis discernentur?

R. Primò, Diuinæ voces non amplius ita vt ante, audiri solent. Deus enim finem loquendi fecit in Filio. Heb. 1. *Nouissime locutus est in Filio.* Quicquid enim reuelandum erat è cœlo, ad Ecclesiam pertinens, totum in Christo est reuelatum: nec alias Dei voces habemus, nisi in Scripturis S. Quare reliquum, quæ deinceps audiuntur, ceu suspectæ reiiciendæ sint, præsertim si quia circa res futuras, vel circa cultum loquantur.

Secundò, Hæc verò propria nota. Voces diuinæ nil contra aut præter verbum Dei reuelant. Diabolicæ verò, ferè aliquid contra verbum Dei, v. gr. vt vel templum ædificetur, erigatur idolū aliquod, colatur, &c. Hoc si obseruasset Gregorius primus, vir alioqui bonus, sed sæpe plus quàm par erat, credulus, non adhibuisset fidem tot nugis, quæ ei referebantur de vocibus auditis animarū, quæ cruciarentur in purgatorio igne, &c. Sed de vocibus satis.

Idem de ominibus dicendum est. Quid omen sit, Cic. 1. de Diuinationib. aperit, dicendo: *Neque solùm Deorum voces Pythagorei obseruarunt, sed etiam hominum, quæ vocāt omina. quæ Maiores nostri, quia valere censebant, idcircò omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatūmque esset præfabantur.* Erat igitur prænunciatio futuræ rei, orē hominis incidens, diuino furore, &c. Exemplum adfert Cic. lib. 1. de Diuinat. *L. Paulus Consul iterum, cum ei bellum vt cum Rege Perse gereret, obtigisset, vt ea ipsa die domum ad vesperam rediit, filiolam suam Tertiam, quæ tum erat admodum parua osculans, animaduertit tristiculam. Quid est (inquit) mea Tertia, quid tristis es? Mi Pater (inquit) Persa periit. Tum ille artiùs puellam complexus, accipio omen, inquit, mea filia.* Erat autem mortuus catellus eo nomine. Quid omen sit, habetis. Diuinatio est, quæ fit ore hominis, quasi oremen ait Festus.

Hoc Physicè considerari non potest tum quia non res, sed tantùm dictum aliquod est, tum quia connexionem nullam habet cum natura rerum illarum, quarum omina esse dicunt, v. gr. Tertia puella ait patri periit Persa (scil. catella) pater vt omē accepit dictum illud, quasi periisset Perses. Rex, quo cum erat bellum suscepturus, & cui nomen erat Perses & Perseus, à quo ea regio ita denominata fuit. Sed quam connexionem habet mors Persæ illius catellæ cū morte Regis Persicæ? Idem de aliis huiuscemodī hominum dictis, quæ *Omina* appellantur, dicendum est: *Physicè* considerari non posse cùm nullam habeant cū rebus, quarum omina esse dicuntur, connexionem.

Theologicè quoque, quatenus dicta sunt hominum, considerari non possunt, quoniam cum verbo Dei nullam habent connexionem. Verbum enim Dei nullum habet omen, sed vaticinia tantùm Dei non hominum. Ideo Aug. 1. Retract. lib. c. 1. corrigit se quod hoc nomine *Ominis*, vsus semel fuerit. Verba eius hæc sunt: *Hoc licèt non serio, sed ioco, dictum sit, nollem tamen eo verbo vti: Omen quippe me legisse non recolo siue in Sacris literis nostris siue in sermone eorum, quam Ecclesiasticos disputatoris: quamuis abominatio inde, sit dicta quæ in diuinis libris assiduè reperitur.* Quo ex loco colligimus, omen non esse nomen, quod Christianos deceat: sed nomen potius abominabile. Multò verò minus decet ars ominandi.

Ergo *Magicè* tantùm considerari potest, quatenus scilicet considerat tantùm diuini, vt sit quasi rei futuræ augurium & diuinatio, quæ ore hominis fit, id est, quæ fit ex aliquo alicuius hominis dicto. Si igitur sic consideretur, vanam & Diabolicam esse dico hanc diuinationem, quæ fit per omen. Ratio, quoniam nullam (vt dixi) connexionem habet, neque cum rerum natura, neque cum verbo Dei, sicut in exemplo Ciceronis de Persa mortua patuit. Cicero verò hanc diuinationis partem ita expugnat in 2. de Diuinat. vt præter alia argumenta, ostendat, rem hanc meram esse superstitionem, sine vlla duce ratione. *Itane (inquit) si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit: & eius verbū aliquod apte ceciderit ad id quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferret* (si mala) *aut alacritatem?* (scilicet si bona.) Talis enim fuit illa vox Tertiæ (Persa periit) patri, quoniam verbum illud aptè

cecidit ad id quod cogitabat pater de Perse rege. Talis fuit & vox Licentij apud Augu. lib. 1. contra Acad. c. 4. cùm esset allaturus definitionem erroris ipse Licentius, & dixisset, difficillimam sibi hesterno die definitionem erroris fuisse: tum Augustinus inquit. *Hic planè non erras, quod ut tibi omen sit ad reliqua, libenter optauerim, ne scilicet in caeteris erres sicut neque in hoc quod nunc dixisti, errasti.* Tale & illud quod refert Cic. de Diuin. 1. & Plinius lib 15. c. 19 de M. Crasso. Cùm Marcus Crassus exercitum Brundusij esset conscensurus aduersus Parthos in Carras, cuius oppidū praeter alia, erat & Caunus, quidā in portu Caricas Cauno aduectas vendens, clamitabat *Cauneas, Cauneas*. omen vox illa clamantis *Cauneas* fecit M. Crasso, ne iret, quam quam non paruit. *Sed*, inquit Cicero, *dicamus si places, non fuisse periturum, si omini paruisset. quae si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiae, & sternutamenta erunt obseruanda*. Summa est: Quoniam huiusce modi dicta, ex ore hominum prolata, etsi aptè ad id quod cogitas vel acturus es cadent, ea nullam veram cum rebus, vel quas cogitas, vel acturus es, connexionem habent: ideirco diuinatio ex his dictis accepta quae *omen* appellatur, res est vanissima. Quoniam verò nullam cum verbo Dei, sed potius cum Satana habet conuenientiam, ideò res est Diabolica.

Spectra quid sint, Cic. lib. de natura deorum, & in Epist. familiaribus lib. & ad Cassium, & in 1. de Diuina. definit: simulachra & imagines rerum aut personarum sunt, aliquando intellectui, aliquando oculis corporis incurrentia. Et in 1. de Diuin. ait sic ait. *obijciuntur etiam saepe formae quae reapse nullae sunt, speciem autem afferunt*. Duo autem sunt genera spectrorum: quaedam quae animo occurrunt, idque bifariam, aliquando nobis dormientibus (sed de his hic non est dicendi locus) aliquando vigilantibus: ac de rebus illis, quarum spectra occurrunt cogitantibus: quaedam quae etiam oculos corporis feriunt, vt sunt spectra & imagines personarum demortuarum quae aliquando oculis corporis obiectae videntur, vt de multis fertur. Vide August. Tom. 3. de spiritu & Anima, c. 29 quomodo mortui vel etiam viui appareant. Ex iis igitur spectris, tam quae animis quam quae oculis obijciuntur, diuinationem & veteres fecerunt, & plerique etiamnum faciunt. Dicamus de primis, quae animis occurrunt primum: deinde de aliis.

Primi generis spectra, quae nobis vigilantibus in animos vel in phantasiam veniunt: si [illegible] considerentur, multis modis fiunt, vt August. explicat To. 3 de spiritu & Anima, c. 23. *Certum nempe est* inquit, *quandam spiritualem naturam* &c. Sed plerunque haec spectra in animis, nil aliud sunt quam partus quidam vehementiores phantasiae seu imaginationis vel animi, qui ita pressè vehementer & fortiter & attentè de aliqua vel re, vel persona cogitat, vt eius rei vel personae idolum animo ita cogitanti occurrat, atque in eo inhaereat, vt rem illam vel personam quasi praesentem & coram videre videatur. id quod saepe contingit illis, qui vehementis sunt phantasiae, & attentè de aliqua re cogitant, sicut Cic. de se testatur, dicendo Cassio: *Simulac mihi collibitum fuerit de te cogitare*, illud (scil. spectrum tui) *occurrit: neque solùm de te, qui mihi haeres in medullis, sed si in ulam Britanniam coepero cogitare, eius* [illegible] *mihi aduolabit ad pectus*. Si ergo ita consideretur quid diuinari possit, nisi hominem, cui haec spectra in animū aduolant vehementis esse phantasiae & intentè de ea re, cuius spectrum obijcitur cogitasse, vel quia amet rem illam vel quia oderit, vel ob aliquid aliud: vel etiam phrenesi, aut nimia melancholia laborare, quoniam hoc saepe contingit phreneticis & melancholicis, vt etiam Aristoteles testatur, & Aug. de spiritu & anima c. 2. Haec diuinatio vera est, & scientia est physica, quoniam ex effectu caussam cognoscit: Caeterum quid rerum futurarum hinc diuinari potest? Quin etiam spectra rerum quae nobis dormientibus occurrunt ex hac eadem caussa proficiscuntur quia scilicet vigilantes attentè de iis cogitauimus, & cùm simus fortis phantasiae, illarum rerum reliquiae in animo remanserunt. vt Cic. ait de Diuin. lib. *Maximaque reliquia rerum earum mouentur in animis & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitauimus aut egimus*.

Si verò [illegible], id est quatenus ex iis spectris futura & abdita diuinant, vana res est: ex iis rerum spectris, res tales quales apparent in spectris, aut iam esse aut futuras esse diuinare, quoniam nullam habent connexionē spectra in animo, cum rebus ipsis. Quod si tales aliquando succedunt res, quales in spectris visuntur: primò fortuitò & casu id fit: secundò, vel saltē arte Diaboli, id quod saepe visu venit Gentibus. Exemplum sit illud, quod Cicero narrat in 1. de Diuin. contigisse Brenno, eiúsque Gallicis copiis, cùm ano Apollinis Delphici, nefarium bellum intulisset: *tum referunt* (inquit) *ex oraculo hac fatam esse Pythiam: Ego prouidebam rem istam, & albae virgines. Ex quo factum, vt & viderentur virgines ferre arma contra, & niue Gallorum obrueretur exercitus*. Quis enim obijciebat haec animo Pythiae, vt videret imaginem & spectrum illius belli a Brenno, fano illati: & spectra tum virginum arma contra ferentium, tum exercitus Gallorū niue obrutorum, nisi Satan? res igitur vana est & Diabolica.

Si verò Theologicè notandum est. quod Prophetis & viris Dei spiritu Dei praeditis, saepius hoc contigit, vt alicuius rei futurae spectrum ipsorum animis lumine Dei illustratis, occurrerit, ita vt rem ipsam ceu praesentem, quę tamen vel longè aberat vel multo post euentura erat, quasi coram viderint: atque ita ex spectro illo, quod in animis obuersabatur, rem futuram talem qualis apparebat in spectro, verè praedixerint, & vt praedixerant euenerit. Exemplum, vt cùm Esaias hanc Ecclesiae fructificationem & amplitudinem quae futura erat in extremitate dierum praeuidit. Deus enim illius animo spiritu suo lumine illustrato spectrum ac imaginem quandā huiusce futurae rei obtecit, ita vt in eo, ceu in speculo quodam viderit numerosissimos Gentium populos ad montem Zion fluentes, se inuicem adhortantes, *Ascendamus ad montem* &c. Hinc vaticinatus est, dicendo, *Verbum quod vidit Esaias*. Vidit: Vbi In spectro in imagine quā illi obiecit Deus. Haec praedictio vera & certa est atque probanda, vtpote Dei spiritu facta.

Si igitur de iis spectris Theologicè, & quae à Deo animis Prophetarum offeruntur, loquamur, dico, ex iis certò res futuras tales praesentiri ac praeuideri, quales in huiusce modi spectris apparent. Ratio est, quoniam res illę futurae connexionem habent cum iis spectris in quibus relucent, qualem habet sua imago cum speculo. quando in speculum intueris. Deus enim qui res futuras ceu praesentes in se ipsis videt eas etiam in spectris, ceu in speculis ostendit Prophetis.

Atque hic videtis discrimen inter spectra diuinorum, & Prophetarum seu [illegible] & Theologica, Illa vel ex vehementi phantasia oriuntur vel a Satana impiis offeruntur, ideóque vana & Diabolica sunt: ista verò à spiritu Dei piorum & praesertim Prophetarum animis admouentur: in illis apparent mendacia: in istis res, quemadmodū reuera futurae sunt. Hoc discrimen posuit & Augustinus Tom. 3. de spiritu & Anima c. 23.

At quomodo hoc discernere possunt Prophetae? R. Ab eodem spiritu, qui talia spectra offert, certiores etiam fiunt quod sint vera spectra, a Deo illis oblata. Augustini verò ait de spiritu & anima cap. 27. *humanam speciem aliquando bonus aliquando malus assumit spiritus, nec facile discerni potest, à quo spiritu assumatur, nisi quod bonus instruit, malus fallit.*

Nunc quoad ista spectra primi generis, referam quae tradit autor libri de spiritu & anima in 3. Tomo operum August. c. 23. In summa: Tres modi sunt quibus haec rerum vel personarum spectra in animis nostris generantur: Primus est a natura cum scilicet aliquid intentissima cogitatione cogitamus, sicut suprà ex Cicerone declaraui, id quod etiam Aristoteles fatetur. Secundus est à Deo, cùm scilicet phantasmata à spiritu Dei in animis nostris excitantur, quibus res absentes & futuras ceu praesentes videmus, sicut Prophetis accidit. Tertius est à Satana, cùm scilicet earundem rerum simulachrum in nostra phantasia a spiritu Satanico cientur, sicut in multis impiis factum fuisse legimus. Primus est Physicus, secundus Theologicus, seu Christianus & sanctus: tertius [illegible].

Autor quoque libri eiusdē de spiritu & anima. c. 33. primùm quidem docet, haec rerum simulachra & spectra in animis nostris generari, idque diuersis rationibus, dicēdo: *Certum nempe est quandam spiritualem naturam esse in nobis, vbi corporalium rerum similitudines aut formantur, aut formatae ingeruntur, siue cùm praesentia aliquo corporis sensu tangimus, & continuò eorum similitudo in spiritu* (id est phantasia) *formatur & in memoria reconditur siue cùm absentia iam nota, vel quae non nouimus, cogitamus, vt inde formatur quidam spiritualis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus, quae vel non sunt vel esse nesciuntur*. Deinde, hos tres praecipuos modos tangit, dicendo: *Innumerabiles quoque & variae formae rerum in animo nostro versantur; vel cum aliquid facimus*

facimus, vel facturi sumus. Hic est primus. *aliquo etiam spiritu rapiente tollitur anima in huiusmodi videnda, seu bona, seu mala.* His postremis verbis, reliquos duos modos tradit. Cùm enim ait, *a quo etiam spiritu rapiente* &c. intelligẽdum est, vel malo, vel bono. si bono spiritu rapiente tollitur anima ad hæc videnda, est modus secundus, cum sc. a spiritu Dei, simulachra rerũ in animo excitantur vel ingeruntur. Si verò malo spiritu, est modus tertius, cùm sc. à spiritu Satanę cientur, vel ingeruntur. Caput verò 24. tria lumina Animę recenset: primũ corporale, quo corpora ipsa videmus, h.e. lumen, quo per oculos, Anima corpora intuetur. Alterum spirituale appellat, & intelligit lumen phãtasiæ seu cogitatiuæ, quo anima corporum similitudines videt, i. spectra. Tertium intellectuale, & intelligit lumen mentis, spiritu præsertim Dei illustratę, quo res quę nec corpus, nec corporũ formas habent, mens ipsa videt. Verba eius hęc sunt: *Natura Animæ inuisibilis est, ideo inuisibiliter in corpore manet & de corpore inuisibiliter egreditur. Per corpus, corpora videt sicut cælum & terram.* Videantur reliqua. Deinde ait, *Ista tria genera visionum manifesta sunt. Primũ corporale, quo per corporis sensus, corporalia sentiuntur. Secundum spirituale quo corporum similitudines spiritu non mente cernuntur.* [Hic patet, per spiritum intelligi phantasiam, seu sensum communem, & cogitatiuam memoriamque.] *Tertium intellectuale, quo illæ res, quæ nec corpora, nec corporum formas habent, conspiciuntur.*

Modò ad spectra secundi generis veniamus, quæ etiã feriunt oculos corporis. Sępe fit, vt quædam etiam rerum vel personarum simulachra spectraq; oculis corporis obiiciãtur, ita vt res ipsas ac personas aliquas absentes, vel mortuas, vel quæ nunquam fuerunt, ceu præsentes ac coram videre videâre, cum tamen reuera personæ aut res illę non sint. Exempla infinita afferri possunt tum ex libris Ethnicis, tum ex sacris, tum ab ipsa experientia. Plutarc. de Bruto in eius vita narrat, quod nocte quadam, sed vigilans, horrendã & monstrosam imaginem viderit ad se venire: Interrogauit eam Brutus, dicendo: *Quis Deorum aut hominum es, aut quid tibi vis? aut quid ad nos venisti? immurmurauit illa imago dicendo ô Brute, malus genius sum, in Philippis me videbis. Tum Brutus imperterritus, videbo, inquit.*

Valerius Maximus refert, eandem imaginem deinde obiectam fuisse Cassio in campis Philippicis. In vita Catonis legitur, quòd quo tempore Cato Vticæ erat, quidam nocte venerit, nunciaueritque Catoni, *die tertia, ante commissum certamen, castra Scipionis capta fuisse. Cæsarem q; victorem, Scipionem & Iubam cum paucis euasisse, reliquas copias funditus deletas.* Epicurei quidam vt refert Plutarchus, hęc negant, asserúntque mera esse hominum figmenta. ei tamen infinita huiuscemodi exempla referunt omnes fere historici Latini & Græci. Valerius, Plinius, Liuius, Aul. Gellius, Lucanus, Herodotus. Cic. etiam in 1. lib. de Diuinat. multa refert.

Ex S. literis infinita possent adferri exempla, vt Rubi ardentis, item visiones Ezechielis, Iesaiæ, Ieremiæ, &c. item Ioannis in Apocalypsi. Sed illud est manifestum, quod est 1. Sam. 28. quando mulier illa quę habuerit spiritũ Pythonem rogata à Saule effecit arte suâ, vt imago Samuelis iã demortui appareret, Saulẽq; allocuta sit. Quid illud fuit? Nunquid verè Samuel? Minimè. Sed spectrum Samuelis. Sic Diabolus in specie humana dicitur apparuisse & locutus fuisse beato Martino. S. Sulp. in vita Martini, c. 6. item Latronis demortui spectrum eidem Martino apparuisse, c. 11. Autor quoq. libri de Anima & Spirit. c. 29. inquit, *Cùm homines mortui, siue viui hominibus dormientibus, vel vigilantibus apparent: non in ipsis rebus, vt sunt, videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum.*

Experientia quoq; docet. Multi. n. etiamnum reperiũtur, qui huiuscemodi spectra viderunt, præsertim verò Melancholici, & graui aliquo morbo laborantes, & Phrenetici aliquando videre videntur Dæmones, serpentes, variásque rerum figuras. Manifestum igitur, talia spectra dari.

De iis igitur, vt loquar, tria hæc præfari oportet: Primũ quidem, spectra hæc, quæ oculos etiam corporis feriunt, non esse res, aut personas ipsas, quæ esse videntur. Si n. non essent spectra, sed res ipsæ: sed esse (vt supra etiam dixi) imagines, visa, ac simulachra, quæ res & personas quasdam repræsentent & oculis offerant. sicut et Chrysost. & Augustinus T. 3. de spiritu & Anima ca. 24. apertè docet loco paulo ante citato. Sic. n. dicimus spectrum esse imaginem ac simulachrum rei vel personæ, quod quidem vel intellectui, vel etiam oculis corporis occurrat: ideóq. duplicia esse spectra, alia quæ tantùm menti, alia quæ etiam oculis corporis obiiciantur.

Secundum, spectra etiam hęc, quæ oculos etiam corporis feriunt, duplicis esse generis. Quędam n. intus ab ipsa etiã phantasia genita, ad oculos vsque externos irruunt: quædam verò extra, in aëre genita, in oculos impingunt. Illa priora, neque sunt res ipsæ, neque externum aliquod rerum simulachrum: sed sunt tantùm interna quędã rerum simulachra, genita in ipsa phantasia, & ad oculos vsque corporis peruenientia: ideóque præter phantasma ipsum & apparitionem, nihil sunt. Hæc admittuntur à Peripateticis. Ista verè posteriora non sunt quidem res ipsæ: sed tamen sunt vera rerum externa simulachra in aëre existentia, & realiter oculis obiecta, ideóq. sunt aliquid reale, prętér ipsum phantasma & apparitionem. Hæc negantur à Peripateticis, sed à Platonicis, qui Dæmones fatentur, admittuntur.

Tertium, vtraque autem hæc spectra non omnibus, sed tantùm tribus temporibus solent hominibus contingere, etiam iuxta Peripateticos. Nam omni tempore vel planè dormimus vel planè vigilamus, vel partim dormimus, partim vigilamus cùm scil. sopore tenemur. In pleno somno, spectra hæc non apparent oculis corporis: sed tantùm phantasmata, ipsi menti, de quibus suo loco. In plena vigilia, si simus in tenebris, apparere solent: Si verò simus in luce magna, non solent apparere. Ratio, quoniam lux vehemens externa, cùm fortius moueat oculos, quàm internum phantasma, distrahit oculos ad externa corpora. Si tamen in luce magna simus vehementer ægroti, vt sunt phrenetici, ita vt oculorum acies sit penè obruta, apparere etiam solent.

In vigilia verò, quæ cum quodam somno sit mixta ita vt simus semiuigilantes maximè apparere solẽt huiuscemodi spectra, oculos etiam corporis ferientia tam illa priora quæ præter internum phantasma nihil sunt, quàm posteriora, quæ præter internum phantasma, realia etiam sunt externa simulachra.

Iam, vt de prioribus loquar, quæ præter internum phantasma, nihil habent externi, primùm declarabo, quotuplicia sint. Secundo, quomodo fiant. Tertio, quæ ex singulis Diuinatio fieri possit.

Triplicia sunt, alia physica, alia diuina: alia Diabolica. Physica sunt, quæ naturâ tantùm duce fiũt, sine spiritu vel Diuino, vel Diabolico v. gr. vt cùm alicui naturaliter de re aliqua intentè cogitanti, occurrit phantasma illius rei, ita vt etiam oculos feriat: sicut sunt, quæ apparent phreneticis. Diuina sunt, quæ à diuino spiritu: Diabolica vero, quæ a Diabolico spiritu phantasiæ ipsi immittuntur, & eodem duce, ad oculos vsque corporis veniunt.

Gignuntur autem primùm Physica plerumq. hoc pacto. Primo ab externis rebus, externis corporis sensibus perceptis, species quædam sensibiles, per sensoria externa, vsque ad sensum communem, & corporalem memoriã deferuntur: inde vero species aliæ priorum specierum, ad phantasiam, quæ res etiam diuisas cõponit, & composita diuidit, quæ phantasmata appellantur: idq. fit per vim sanguinis vaporosi, spirituosi. Secundo verò, hæc phantasmata aliquando tam vehementia sunt, vt per eundem vaporosum sanguinem, ad sensoria externa, per quę prius venerant, ad oculos deferantur, atq. ibi certo aliquo tempore manentia faciant apparere aliquod monstrosum animal, vel hominem mortuum, aut aliquid huiuscemodi, &c. Ita generantur hæc spectra physica.

Diuina sic: Phantasmata rerum in phantasia, à spiritu diuino excitantur vel immittuntur: inde vero duce eodem spiritu, per sanguinem à phantasia ad externa sensoria discurrentem, ad ipsa externa sensoria deferuntur, sicut etiam physica ita vt oculi corporis ea videre videantur, sicut Prophetis sæpe contigit.

Diabolica eâdem ratione fiunt, sed à spiritu Diabolico, sicut Gentibus infidelibus, vt illi Pythiæ, &c.

Qualis igitur diuinatio ex naturalibus haberi potest? Nulla profectò. Ratio, quoniam nullam habent cũ rebus, quarum sunt illa spectra, connexionem, nisi ex accidente id fiat. v. gr. Mihi contingit in Musæo ambulanti, & ab aliis externis vehementibus sensationibus vacanti, vt intentè cogitem de aliquo amico, vt ita phantasma illud vsque ad oculos meos aduolet, quasi amicum ipsum prçsentem videam: & en, adest amicus reuera. Vnde hoc factum, vt mihi de eo cogitanti, amicus occurrerit? Ex accidenti & casu. Poteramne igitur, cùm ita spectrũ illud mihi appareret, diuinare certo adfuturum iam iam amicum? Minimè, quandoquidem spectrum illud cum amico nullam habet necessariam connexionem, sicut etiam de somnus dicitur. Somniat aliquis, vinum se Creticum bibere. Mane

sit, vt ad conuiuium inuitatus. Cretense vinum bibat. Hic effectus ex illo somno nullam habet consecutionem, nisi per accidens. Ideo ex somniis huiusmodi diuinare stultum est, nisi a Deo immissa sint. Ita etiam de phantasmatibus spectrisve, quando scilicet naturalia tantum sunt.

Diuina verò spectra, pariúntne veram diuinationem? Omnino: & si constat, diuina spectra, sicut Prophetis contigit, licet ex iis res illas diuinare, quas demonstrant spectra, sicut etiam de somniis dicitur. Ratio, quoniam habent connexionem cum rebus illis sicut speculum cum sua imagine, quæ in eo relucet, cùm Deus ipse ea paret & offerat.

Ita etiam ex Diabolicis spectris, vera diuinatio futurorum aliquando fiet. Excitat.n. Diabolus spectra in phantasia, quę reuera futurum aliquid prę se ferant: sed tamen Diabolica est diuinatio, sicut exemplis Gentium patet. Summa: Diuinatio ex spectris Diabolicis, diabolica: ex diuinis diuina.

Hactenus de spectris, quę intus gignuntur in phantasia, & inde per sanguinem spirituosum ad interiora vsque, i. ad oculos corporis externos perueniunt.

De aliis verò spectris, quę externis oculis in aëre genita offeruntur, atque ita præter apparitionem ipsam, aliquid sunt etc.

Primùm. Etsi multi hæc negent dari, fateamur tamen dari necesse est, propter testimonia omnium ferè historicorum qui de iis multa scripserunt. Nota est historia quā refert Plutarchus & Cicero, quòd dum Romani cum Tusculanis bellum gererent, Aulo Posthumio duce & apud lacum Regillum, pugna commissa a multam diei partem tracta foret, & in neutram partem victoria inclinaret, visi sunt Castor & Pollux pro Romanis fortiter pugnare qui hostium copias penitus profligarunt. Ibi præter visionem aliquid vere fuisse, manifestum est si veræ sunt historiæ. Dantur igitur hæc etiam externa spectra. Neque dici potest omnes qui illa viderunt deceptos fuisse. Notum est etiam spectrum, quod Iustinus lib. 1 & Cic. in 2 de Orat. Simonidi contigisse scribunt.

Quid quod experientia multorum id confirmat & testimonia Patrum, vt inter alios Augustinus de spiritu & Anima, cap. præsertim 29. Sed imprimis verbum Dei id testatur, tum scil. vel mali, vel boni spiritus formas hominum induti, multis apparuerunt. Non possumus ergo inficiari hæc spectra externa, quæ præter apparitionem etiam aliquid sunt.

Hęc vero spectra etiam sunt vel diuina, vt illa, quę Deus oculis sanctorum offert, sicut rubus Mosi ostensus, quasi ardere: vel cùm Angeli formis humanis induti, apparent: vt Angelus, qui Petrum eduxit de carcere: vel sunt Diabolica, vt illa, quæ Satan obiicit oculis impiorum, vel cùm ipsimet Dæmones diuersorum animalium formis induti, apparent. Physica nulla dantur. Natura n. non gignit spectra, nisi in animo, quæ sunt ipsa phantasmata, sed gignit corpora vera, non autem apparentia tantum, idcirco, qui solum naturalem Philosophiam sequuntur, præter hæc, nec vllos spiritus, seu dæmones admittere possunt, vt sunt Aristotelici peripatetici. Aliquando quidem vmbra aliqua alicuius corporis vera, tibi occurrit etiam noctu obuiam, ita vt tu hominem aliquem, vel terrentem denique spectrum aliquod existimes: sed decipitur visus tuus. Hoc sæpe vsu venit timidis, vt pueris, vt mulierculis, si noctu ambulent, vt quod reuera spectrum non est, sed vmbra aliqua, spectrum esse putent. Id etiam contingit morbo aliquo grauiter affectis, vt phreneticis. Idem etiam Melancholicis. Aliquando etiam arte sagarum falcinantur oculi, vt patrem vel matrem iā mortuam videre videaris, cum tamen nihil minus videas, & non sit nisi mera præstigiæ & oculorum fascinatio. Vide Augustin. de spiritu & anima, cap. 28.

Spectra igitur hæc, si physicè considerentur, nulla cum sint, nulla quoque inde diuinatio fieri potest. Ex diuinis verò præsentiri possunt illa quæ spectra illa vel prædicunt vel significant, seu præ se ferunt, eaque diuinatio bona est, sicut fuit Prophetarum sæpe, ex iis, quæ oculis etiam corporeis a Deo illis obiiciebantur. Ex diabolicis etiam fieri potest. Sed Diabolica est cum arte Diaboli fiat, ideóque Christianis fugienda. Ipse n. Satan semper ad decipiendum & perdendum spectra ostendit, & aliqua vera prædicit.

Plura de spectris dici poterant: sed quantum ad præsentem nostram quæstionem attinet, hæc satis: quorum in summa vt dixi duo sunt genera: vnum eorum, quæ menti tantum occurrunt, eaq. duplicia, alia quę nobis dormientibus, alia quę nobis vel plenè vigilantibus, sed in tenebris degentibus, vel semiuigilantibus. Alterum eorum, quæ oculos etiam corporis feriunt, eaque duplicia: alia quę præter ipsum phantasma externum nihil sunt, ea gignuntur in phantasia inde verò ad oculos vsque perueniunt, & eos percellunt: alia quæ præter phantasma aliud reuera sunt, ea in aëre vel a Deo vel a Satana gignuntur, & oculis hominum offeruntur. Hinc patefactum, quæ diuinatio ex iis fieri possit, & quæ non; quæ licita & bona, quæ illicita & mala.

Nunc ad sortes transeundum quæ eò diligentius considerandæ sunt, quòd de iis frequens fit mentio in S. literis, & non solum in profanis autoribus, sed etiam in quotidiano vsu sint frequentes.

Vna ex parte multa sunt loca tum in scriptoribus profanis, tum in S. literis, tum in Ecclesiasticis Scriptoribus, quæ sortes in vniuersum damnare videntur. Cicero in 2. de diuinat. eam omnino improbat, dicendo: *esse rem totam inuentam fallaciis, aut ad quæstum aut ad superstitionem, aut ad errorem.*

Deut. 18. *Non sit inter vos sortilegus* &c. Ideo in Decret. p. 2 can 26 q. 5. multi canones tum ex Conciliis, tum ex Patribus citantur, quibus hæc ars diuinandi per sortes prorsus damnatur.

Altera ex parte, multò etiam plura sunt tum in Scripturis, tum in Ecclesiasticis scriptoribus, tum in communi omnium hominum populorum & nationum consuetudine, quę sortes commendant, iustamq. & diuinam rem esse docent, vti sortibus. Leuit. 16. Iubet Deus, vt summus Pontifex, duos accipiat hircos, & super vtrumq. sortem mittat: super quem ceciderit sors Domini, eum offerat, & faciat hostiam pro peccato. Num. 33. Sortibus distribui iussit filiis Israel terram Canaan.

Psal. 31. *In manibus tuis sortes mea* &c.

Prouerb. 16. *In sinum concutiuntur sortes: & iudicium illarum exit à Domino.*

Exempla etiam permulta in S. literis sanctorum hominum habemus qui vsi sunt sortibus ad ea, quæ alioqui eos latebant, agnoscenda & agenda. Ios. 7. ex precepto Dei iudicio sortium vsus est ad agnoscendū & puniendum peccatum Achan: qui de anathemate surripuerat. 1 Reg. 14. Saul etiam, inter impios, sortibus deprehendit filium suū Ionathan mel comedisse. Certè hęc ostendunt, ex sortibus verè multa secreta agnosci posse: hancque diuinationem non esse illicitam. Luc. 1. *Zacharias sorte exiit, vt poneret incensum.* Act. 1. Matthias in Apostolatum electus sortibus ab Apostolis.

August. in Psal. 30 exponens verba, *In manibus tuis sortes mea* &c. multis ostendit, sortes nō esse rem malam sed bonam. Esse. n. rem in dubitatione humana, quæ diuinam indicet voluntatem. Idem alij tum antiqui, tum nostri temporis scriptores sacri testantur.

In Decret. p. 2. c. 26 q. 2. multi textus Patrum sunt, qui sortes probant. Huc accedit antiquissima, nunquámq. vnquam improbata omnium Gentium & populorum consuetudo, vt in creandis Magistratibus, in diuidendis hęreditatibus, aliisque ciuilibus negotiis plurimis perficiendis, sępe vtantur, atque vsi sint sortibus: idque ad retinendam publicam pacem & concordiam inter ciues quę res optima est. Vnde Salomon: *Contendentes sors compescit, & inter fratres iudicat.* Quare cùm hoc pacto vti sortibus, sit Dei institutio, & iudicium Dei appelletur in Scripturis, sitque ceu ius naturale omnium populorum consuetudine confirmatum, manifestum est & ex sortib. multa aliequi secreta cognosci posse, & vti sortibus non solum non esse illicitum, sed etiam optimum, & quod alicui ex sorte obuenit, ex iudicio Dei obuenire.

Quæstio igitur hic proponitur, *An diuinatio per sortes licita sit nec ne, & an liceat vti sortibus.*

Vt quæstio hæc melius explicetur, & rectius intelligatur, varias adferam responsiones.

Sunt quædam opera, quæ suapte naturâ mala sunt quia illis bene vti non possumus, v. g. vt adorare alios Deos, pręter verūm Deum Patrem Iesu Christi, vt adorare statuas, & multa alia. In horum genere non est hoc opus, mittere sortes, seu sortiri. Alia sunt, quæ cùm suapte naturâ, neque verè bona, neque verè mala sint, mala & bona fieri possunt. Bona si bene: Mala, si malè eis vtamur, v. g. iurare, si malè vtamur iuramento, ita vt vel iuremus per cœlum, & non autem per Deum: vel iuremus per Deum, sed temerè, malum est, ideóq. prohibetur Matth. 5. *Nolite iurare neque per cœlum* &c. Si verò bene, debitis se seruatis circumstantiis ita vt iuremus per Deum verum, idque in caussis necessariis & in iudiciis, bonum est ideoque commendatur in lege. Idem dicendum de aliis. In horum operum genere

ponitur & hoc de quo quæritur, nempe sortiri, seu mittere sortes.

Absolutè igitur & per se, mittere sortes, seu sortiri, & vti sortibus, malum non est, neque improbatur, aut dânatur: sed si bene vtamur, debitis seruatis circumstantiis, bonum est, idéoque in S. literis præcipitur & cômendatur. Si verò malè, malũ est: idéoque prohibetur in S. literis, Deut. 18. vt suprà vidimus, cùm prohibetur sortilegium. Ideo August. in Psal. 30. explicans verba illa: *In manibus tuis sortes meæ* &c. inquit, *Sors non aliquid mali est, sed res est in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem*, idque exêplo electi Matthiæ declarat, dicendo: *Electi sunt duo iudicio humano: electus de duobus vnus iudicio diuino. de duobus consultus est Deus, quemnam ipsorum esse vellet, & cecidit sors super Matthiam*. Docet igitur ibi Augustinus, sortem non esse rem malam, sed bonam potiùs, subintellige, si bene vtamur, debitis seruatis circumstantiis, quibus omissis, res alioqui bona de bona fit mala.

At quæ sunt hæ circumstãtiæ? Multæ quidem sunt, sed quæ sint præcipuæ, postea recésebo & declarabo. Hæc est prima responsio in genere de sortibus, quam etiam tradit Luther. Tom. 4. suorum operum, Latinè editorum, in cap. 1. Ionæ, explicans verba illa: *Mittamus sortes* &c. vbi etiam contra eos, qui in vniuersum damnant sortes, propterea quod sortes mittere sit (ipsorum iudicio) tentare Deum, docet vir doctissimus, longè diuersa esse tentare Deum, & mittere sortes. *Tentare enim Deum quando* (inquit) *ex humana libidine, aut curiositate, non cogente vlla necessitate, præscribimus Deo tempus certum, modum, personam, locum, vt operetur: sed & iuxta captum nostrum, & rationi nostræ humanæ se attemperet, sicut fecerunt Israelitæ in deserto. At in missione sortis hoc non fit, sed ibi duo aut tres aut plures paciscuntur & conueniunt a[e]quo negotio sorte finiendo, (vt variæ sunt rationes & modi sortiendi) nec eligunt certam personam, sed permittunt Deo sortis euentum, & de hoc tantùm conuenit inter nos, vt iste sit electus à Deo, super quem sors ceciderit*. Et ibi etiam tradit hæc verba: *Equidem existimo, missionem sortis esse opus fidei, quo tamen ex libidine, aut prauo affectu aliqui abutuntur nonnunquam, vt multi abutuntur iuramento & potestate gladii: sed ubi vitium est non in opere sed in persona*.

Alteram responsionem haurio ex Comment. D. Brentij in 1. cap. Actor. exponentis verba: *Et cecidit sors super Matthiam*.

Duplex (inquit) *est sortilegij genus: alterum, quo nulla Dei ordinatione, sed mera temeritate & impia superstitione futura occulta inquiruntur: vt si quis, exempli causa, sortibus exploraret, num post annum victurus esset, aut quid ageret Cæsar in Hispania*. Ratio, quoniam *tales sortes nullam habent cum ipsis rebus, de quibus diuinare tentamus, connexionem*. Ideò subdit, dicendo: *Quæ enim conuenientia sortis cũ vita* (Cælaris) *post annum, aut cum negotiis, quæ habet Cæsar in Hispania? Et hoc genus sortilegij impium est. Et quoniam tria exempla in Sacris literis habemus, quando homines quædam occulta sortibus cognouerunt: primum, Iosua, qui sortibus deprehendit peccatum Achan. Secundum Saulis, qui sortibus deprehendit Ionathan filium suum peccasse. Tertium nautarum, qui Ionæ peccatum sortibus cognouerunt: Idcirco respondet vir ille, exempla hæc sortiendi facta fuisse personalia, ideoque non esse trahenda in exemplum*. Quare diuinationem per sortes damnat.

Quanquam responderi etiam posset, sicut D. Lutherus in Ionam, Iosuam bene fecisse, cum sortibus est vsus, quoniam iussus fuerat à Deo id facere. Saulem peccasse quia abusus sit sortibus, nempe ad necem filii: Nautas item fortè peccasse &c.

Alterum genus sortiendi est, quod publica regionum consuetudine in diuidendis hæreditatibus, in creandis Magistratibus, & in aliis quibusdam ciuilibus rebus vsurpari solet: & hoc genus non solum licitum est: sed etiam est ordinatio Dei, quemadmodum ibi probat. & de hoc sortium genere Scriptura ait, Prouer. 16. *In sinum conjiciuntur sortes, sed à Deo iudicium illarum proficiscitur*. Et iterum, *Contendentes sors componit, & inter fratres diiudicat*: Et concludens ait: *Cum igitur hoc sortiendi genus sit ordinatio & iudicium Dei, non solùm licet eo vti, sed etiam quicquid alicui per illud obuenerit, hoc verè ipsi iudicio Domini obuenisse sentiendum est*.

Hæ quidem duæ responsiones satisfacere debent: sed tamen quoniam & sortis nomen, (vt suprà dictum) frequens est tum in S. literis, tum in scriptoribus profanis & sacris, & sortium vsus frequentissimus est apud omnes, in negotiis tum publicis & ciuilibus, tum priuatis & domesticis, idcirco ego quoque, vt res melius intelligatur, aliquid addã, idque quam breuissimè, quãdoquidem locus hic de sortibus ex professo tractatur in Tom. Miscel. meorum, pag. 536.

Notandum igitur primùm quidem, quoad nomen, quod Latinè *sors*, Græcè ..., Hebraicè *Goral* dicitur. hac voce nihil mali per se significari: sed (vt Augustinus docet) *rem in dubitatione humana positam, quæ diuinam indicet voluntatem*. atque a serie fortuito alicuius rei euentu dictũ vult Varro, vt sors sit quasi fors, à fortuna, a qua putabant Gentiles Romani sortes gubernari. Sors igitur est actio humana, certis quidem rationibus constans, ad incertos autem diuersósque exitus, Numinis iudicio atque arbitrio exposita, idque vt eius euentu aliquid vel prorsus occultum nobis innotescat: vel controuersum inter nos componatur.

Modi verò sortiendi varii sunt, & innumerabiles. Alij schedulis vtuntur, in quibus sua scribunt nomina. illa miscent in aliqua pyxide vel vase: inde educuntur manu alicuius pueri. Alii talos iaciunt, alii tesseras, alii digitis micant, sicut Cic. docet de Diuinat. lib. 2.

Quos modos seruarint Hebræi, vt Iosua & alii, in mittendis sortibus, nos latet: quantum tamen ego memini, chartulis vtebantur, in quibus nomina eorum, super quos mittebantur sortes, scribebantur: primò nomina tribuum 12 scripsit Iosua: secundò, inuentá tribu, nomina familiarum, quæ in illa tribu continebãtur, scripsit: tertiò, inuentá familia, nomina mulierum & virorum eius familiæ scripsit: ita tandem deprehensus est Achan sustulisse de Anathemate.

Sunt autem alii modi honesti & liciti: alii minùs honesti & illiciti. Honesti, vt qui seruantur in Magistratibus eligendis, vt iunctæ simul festucæ, quarum alia maior, alia minor: vt schedulæ in quibus nomina scribuntur. Minùs honesti, vt talos & tesseras iacere, vt chartulis depictis, sicut vulgo fit ab impiis, vel & ludere.

Quinto igitur loco notandum in tribus potissimum rerum generibus sortes vsurpari solere: primùm, in rebus quæ nos latent cognoscendis, sicut fecerunt Nautæ, qui Ionam vehebant, & sicut faciunt diuini. Secundò, in rebus diuidendis ac distribuendis, idque ad omnem litem dirimendam, cùm inter nos non conuenit, v. gr. vt cùm inter fratres diuidenda est hæreditas. De iis loquitur Salomon, cùm ait, *Contendentes sors componit, & inter fratres dijudicat*. Tertiò, in rerum consultatione, vt cùm duabus rebus propositis, de quibus ambigamus, vtra sit eligenda, sortes mittimus, sicut fecerũt Apostoli Act. 1. de iis loquitur Salomon Prouer. 16. *Sortes mittuntur in sinum, iudicium autem illarum expectatur à Domino*. Hinc tres species sortiendi. Prima dici potest per sortes diuinatio. Secunda per sortes diuisio. Tertia, per sortes consultatio. Hæc cùm ita se habeant, nunc de singulis iis speciebus diuersæ proponi possunt quæstiones, ad quas paucis etiam respondebo. Primam speciem, in locum potiorem, tertiam, quia propriè pertinet ad quæstionem hanc de Diuinatione.

Circa secundam & tertiam speciem, vna tantùm proponitur quæstio, *an liceat Christianis vti sortibus in rerum diuisione*, vt cùm aliqua hæreditas, vel lucrum ex communi societate acquisitum, est diuidendum: *idem etiam quæritur in rerum consultatione*, vt cùm eligendus est aliquis in consulem vel in Episcopum, & duobus propositis in medium qui ambo ita pares in omnibus sunt, vt vter sit eligendus, ignoremus.

R. Licet. Vtrumque confirmatur tum locis scripturarum suprà citatis, ex Salomone: tum exemplo Apostolorũ in electione Matthiæ, &c.

Sed hic seruandæ sunt hæ conditiones, alioqui res bona & licita, fieret mala & illicita in iis sortibus mittendis.

Prima, vt euentus rei exspectetur à solo Deo. Prouerb. 16. *In sinum mittuntur sortes, iudicium autem earum à Domino*.

Peccant igitur primò, qui à stellis, seu cœlorum influxu euentum in sortibus exspectant, quasi cœli dirigant has sortes, faciantque vt super hunc cadant, & super illum non cadant. Non sic ait Salomon: *Sed iudicium à Domino*, non a cœlis.

Peccant secundò qui exspectant à fortuna, tanquam à quadam spirituali causa, quæ sortes dirigat. Vt cum aliqui, non valentes rem aliquam inter se diuidere, sortibus vtuntur, quasi exponentes fortunæ Deæ rem ipsam, vt ipsa declaret, quam quisque partem accipere debeat. Hæc etiam sors plena est vanitatis, nec est Christiana. Non sic Salomon Prou. 16. *Sed sortes proijciuntur in sinum: iudicium autem illarum à Domino*.

Peccant tertiò, qui à Sathana, quod peius est, iudicium & euentum expectant sicut Ezech. 21 legitur, quod Rex Babylonis steterit in biuio, in capite duarum viarum, diuinationem quærens commiscens sagittas, interrogaueritque idola, & exta consuluerit. Non sic Salomon: *Sed iudicium illorum à Deo*, & quidem solo. Ratio: Deus enim ille est, qui nouit omnia quæ futura sunt, & solus omnia decreuit. Cùm igitur nos latet aliquid, ad Dominum solum est veniendum. Hoc est quod Augustinus in Psal. 30. scriptum reliquit, explicans verba illa, *In manibus tuis sortes meæ*, &c. *Consideretur illud, In manibus tuis, non hominum, nec fortunæ, neque cœlorum, neque Dæmonum sortes nostræ.*

Hinc altera conditio, ad fidem pertinens. Hic nihil aliud à nobis fieri, nisi quod rem, de qua ambigimus, Dei iudicio exponimus, vt ipse sortium euentu, ceu aperto testimonio, indicet quæ sua sit ea de re voluntas. Si sortis euentus à nullo alio, quam à solo Deo expectandus est, credendum igitur, sortis euentum nihil aliud esse, quam visibile certumque diuinæ voluntatis aliqua de re, nobis alioqui prorsus ignota testimonium: ideóque quicquid nobis sortibus obuenit, illud ceu æternum Dei decretum amplectendum nobis est. Cùm enim sortimur, reuera nihil aliud facimus nisi quòd rem, vel personam, de qua alioqui dubitamus, Dei iudicio exponimus, vt ipse sortis euentu, ceu aperto testimonio, quæ sua sit ea de re voluntas, indicet.

Peccant igitur qui sortium euentum, casum quendam esse existimant qui extra voluntatem Dei euenerit: ideóque talem euentum, si videtur aduersus, blasphemando reiiciunt: si prosper, non Deo acceptum ferunt. Est enim reuera sortis euentus diuinæ voluntatis per hoc signum reuelatio. Hoc est, quod Augustinus scriptum reliquit in Psal. 30. Vbi duo in summa, præter alia docet: primum, sortem nihil aliud esse, nisi diuinæ voluntatis iudicium. Alterum, veram sortem, de qua præsertim Dauid & Scripturæ sæpiùs, esse ipsam gratuitam Dei gratiam ac prædestinationem seu æternam Dei voluntatem, quâ gratis seruare quosdam, ac hoc ante Mundi constitutionem electos decreuit. Verba eius subiiciam, quia pulcherrima sunt. Exponens verba illa, *In manibus tuis sortes meæ*. Primò considerat illud, *In manibus tuis*, & ait, *Non in manibus hominum, sed in manibus tuis sortes meæ*. Secundò considerat vocem *sortis* dicendo: *Quæ sunt istæ sortes: quare sortes? Audito nomine sortium non debemus sortilegos quærere. Sors enim non aliquid mali est, sed res est in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem.* Tertiò, probat hoc exemplo Apostolorum quando elegerunt Matthiam, dicendo, *Electi sunt duo, iudicio humano: & electus de duobus: consultus est Deus quemnam ipsorum esse vellet, & cecidit sors super Matthiam.* Quartò concludit dicendo *Quid igitur est, in manibus tuis sortes meæ? Sortes dixit, quantum ego existimo, gratiam qua saluati sumus. Quare sortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in sorte non est electio, scilicet humana, sed voluntas Dei. Nam vbi dicitur, sic facit, sic non facit, merita considerantur: & vbi merita considerantur, electio est, non sors. Quoniam autem Deus nulla merita nostra inuenit, sorte voluntatis suæ nos saluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc est sors.* Item, *Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis.* Vide sortem. *Et hoc non ex vobis, Dei enim donum est*, &c. Item, *Ipsius enim factura sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis. Hæc quodammodo, vt occulta est Voluntas Dei in humano genere sors est, sors veniens Dei occulta voluntate. Apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi sors est.* Item citat illud Actor. 8. vbi Petrus ad Simonem, qui voluit pecuniâ Sp. S. comparare, ait: *Non est tibi sors, neque pars in fide hac, id est, non pertines ad gratiam istam, quam gratis accepimus omnes, quia pecuniâ putas te posse emere, quod gratis datur: ex eo autem, quod gratis datur, sors vocatur.*

Hæc omnia eò retulit Augustinus, vt declararet sortem nihil esse, nisi voluntatem Dei, seu gratiam Dei, quæ gratis datur, eam præsertim, quâ elegit ante Mundi constitutionem (est enim illa sors occulta) & quâ deinde in Christo saluauit, iustificauit, &c. Hæc est sors reuelata patefactaque, quæ cadit super quos voluit Deus. Concludit sermonem dicendo: *Non mihi igitur promittat homo nescio quam particulam. Deus meus, in manibus tuis sortes meæ.*

Ego verò in hunc finem hæc verba Augustini retuli, vt ostenderem sortis euentum quemcunque, læto animo & fide amplectendum: quoniam sors, seu sortis casus nihil est, nisi voluntas Dei gratuita, quæ ante sortes alioqui occulta erat, sortibus verò declaratur.

Ad Honoratum: *Si inter Dei Ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant, ne fuga fiat omnium: & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: si hæc disceptatio aliter terminari non potest, quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant sorte eligendi sunt.* Exemplum hoc facit ad controuersias componendas.

Hinc sequitur tertia, quæ est, si sortis euentus nihil aliud est, quam diuinæ voluntatis, aliqua de re nobis prorsus occultæ, testimonium, quod sortibus declaratur: ergo cùm alia ratione, vel lumine naturali, vel verbo Domini, fieri de aliqua re certiores possumus, sortibus non est voluntas Dei inuestiganda. Hoc enim esset tentare Deum, verbi gratia: vt si quis incontinens sortiri velit, an debeat vxorem ducere, nec ne: item, sitne voluntas Dei, vt Euangelii prædicationem amplectatur, nec ne. Item, edendúmne sibi sit, & bibendum, nec ne: Cùm hæc partim lumine naturali, partim lumine verbi Dei nobis nota sint, secundum voluntatem Dei sortibus hæc inuestigare, Deum est tentare: ideoque huiusmodi sors illicita est. Erit igitur hæc tertia conditio, vt non nisi necessitate adacti, ad sortes recurramus.

Confirmatur hoc testimonio Ambrosii in Lucam, dicentis, *Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur*, Ergo, cùm sine sortibus electio alicuius fieri potest, idq; humano iudicio est perspicuum, ad sortes non est veniendum. Est enim sors, teste Augustino *res in humana dubitatione posita diuinam indicans voluntatem*. Si igitur non est dubitatio vlla, sors non est.

Sed hic diligenter obseruandum est discrimen quoddã inter res Ecclesiasticas & profanas. In rebus profanis, v.g. in electione consulis, sæpe fit, vt multis viris ad consulatum propositis, iudicio nostro manifestum sit, quis ex iis omnibus dignior sit, qui in consulem eligatur, & qui indigniores, ita vt quantum ad hanc cognitionem attinet: sortibus minimè opus sit: vtimur tamen sortibus in deligendo consule, in quem finem? Non in hũc, vt qui dignior sit nobis innotescat: sed vt quod inter nos est quodammodo controuersum Dei arbitrio componatur, ideoque publica pax & concordia conseruetur. Cum enim regimen ciuitatis hunc inter alios scopum habeat, vt publica pax & concordia inter ciues conseruetur, cedendum aliquando est iudicio nostro in electionibus istis, & res sortienda committenda arbitrio Dei, ad pacem hanc conseruandam.

In rebus verò Ecclesiasticis alia est ratio. Exemplum. Eligendus est aliquis in Episcopum; multi proponuntur, quorum alius alio est dignior, vtpote doctior, grauior, sanctior, prudentior. Hic certè ad sortes currendum non est, etiamsi multi ex his propositis viris, officium illud Ecclesiasticum appetant. Ratio est, quoniam hic non propriè inter aliquos fratres, concordia & pax, sed totius Ecclesiæ salus, & gloria Dei in primis spectanda est. Docet hoc Paulus ad Timoth & Tit. non iubet vt in eligendis Episcopis vtantur sortibus, sed vt eligantur, qui describuntur 1 Tim. 3. & Tit. 1. Idem Apostoli docent in electione septem Diaconorum, Act. 6. Secus autem erit, si duo ad Episcopatum proponerentur, quorũ alter altero dignior non esset, sed alter alteri par omnino esset virtutibus: tum sortes locum haberent. Quare quoniam cum lateat nos vter futurus sit Ecclesiæ vtilior, tota illa electio, Dei iudicio est committenda, vt ipse vtrum velit eligere, indicet. Huius exemplum esto electio Matthiæ. Duo propositi ad Apostolatum Ioseph, qui Barnabas vocatur, cognomine Iustus, & Matthias, ambo digni: Sortibus igitur vtuntur: quanquam propria ratio, cur ad sortes venerint Apostoli, est quoniam electio ad Apostolatum immediatè à Christo fieri debebat, non autem ab hominibus. Ideo propositis duobus, qui omnium dignissimi videbantur Apostolis, electionem ipsam totam Christo committunt, vt sortibus declaret, vtrum elegerit.

Augustinus aliud exemplum adfert in epist. ad Honoratum.

Est etiam notandum, quòd aliquando aliquid in genere quidem ex verbo Dei scimus sed vbi ad singularia ipsa venitur, quid agendum sit, ignoramus: tunc certè necessitate vrgente, sortibus perscrutanda est Dei voluntas. Exemplum adferam Augustini, Tom 3. de doctrina Christi li. 1. c. 28. In genere scimus ex verbo Domini indigentibus, pro nostra facultate succurrendũ esse. Modò fit, vt tibi aliquid iter facienti & nihil nisi obolum vnum panis habenti obuiam fiant pauperes duo, tamen ambo petentes, quorum alter alterum nec indigentia nec aliqua erga te necessitudine nec Christiana pietate superet: tu vtrique succurrere non potes, vni tantum illud panis frustum dari potest:

hic

hic veri sit dandum, prorsus hærebis. Quid igitur agendum? sortibus inuestiganda est Dei voluntas, vtri velis panem illum dari. Verba Augustini hæc sunt: *Si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non haberet nec duobus dari posset: si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres, quàm vt sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari vtrique non posset.*

Hinc quarta conditio, quæ est, cùm in sortibus mittendis diuinum oraculum, seu diuinæ voluntatis iudicium imploretur. Ergo siue cùm de aliqua re deliberandum est & consultandum: siue cùm aliquid inter fratres est diuidendum, sortiendum non est, nisi res sint & honestæ & graues. Honestæ, propterea quòd cùm Deus turpia & inhonesta nolit, in rebus turpibus & inhonestis voluntas Dei non est expectanda. Graues propterea quòd diuina oracula cùm sint sacrosancta, ad res quasuis leuissimas & nullius momenti, conuertenda non sunt. Ideò August. Tom. 2. epist. 119. c. [illegible] *His verò qui de paginis Euangelicis sortes legunt, etsi optandum est, vt hoc potius faciant, quàm vt ad Dæmonia consulenda concurrant: tamen ista etiam mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitam loquentia, diuina oracula velle conuertere.*

Peccant ergo illi, qui pro quauis re vel leuissima, vel etiam turpi sortiantur, vt passim, & præsertim apud Papistas fit. Nisi enim res sint quæ ad gloriam Dei, vel ad ædificationem Ecclesiæ, vel ad publicam pacem & bonum, vel denique ad fraternam charitatem faciant, de illis sortiendum non est.

Quinta vt cum Dei viuentis reuerentia & inuocatione semper sortes mittantur. Id docet exemplum Apostolorum in Act. 1. Concione factum cœtu & precibus ad Deum fusis, cum magna Dei reuerentia & timore sortes miserunt.

Peccant igitur illi, qui sine vlla Dei inuocatione & reuerentia, sed vel cum Dæmonum, vt infideles: vel cum hominum demortuorum inuocatione, vt Papistæ: vel ioco & risu, vt vulgo fit, sortiuntur.

Hæ mihi conditiones præcipuæ visæ sunt, quæ in sortibus iis mittendis seruari debent: & tunc sors bona est & licita, Deoque grata, & opus fidei. Hæc de duabus speciebus postremis sortium, quarum altera in electione, altera in diuisionibus consistit.

De prima verò specie, quæ in rebus tantum cognoscendis consistere videtur, vnica etiam quæstio proponi potest: *An liceat sortibus futura vel abdita, cognoscendi tantùm caussa, inuestigare seu diuinare.*

R. Primò, in S. scripturis non habemus neque verbum vllum, quod liceat futura sortibus explorare: neque exemplum vllum: quòd quisquam futura sortibus inuestigarit. Nihil autem est Christianis agendum cuius vel præceptum, vel exemplum aliquod in S. literis non habeant: vel saltem ex verbo Dei necessaria consecutione deduci non possit. Sortibus ergo futura inuestigare, sicut faciunt sortilegi, impium est.

De præteritis autem sorte inuestigandis, exemplum habemus in S. literis sine vlla dubitatione probatissimum. Iosu. 7. Cùm scilicet Iosua peccatum Achan iam commissum, sorte inuestigat & deprehendit. Sortibus igitur præterita inuestigat & deprehendit: Sortibus igitur præterita inuestigare, per se malum non est: alioqui malum etiam in Iosua fuisset.

Sed hic notandum, quòd Iosua sortibus non est vsus in cognoscendo peccato Achan, tantùm vt cognosceret: sed in hunc finem cognoscere voluit, vt illo punito, ita Dei contra populum vniuersum placaretur. Vnde sortes illæ Iosuæ tum ad gloriam Dei, tum ad salutem totius populi faciebant.

Hinc concludamus, sortibus ergo abdita inuestigare tantùm cognoscendi caussa, idque ex curiositate, impium est, nec licet Christiano. Hinc sequitur secunda resolutio, quæ regula est generalis, Abdita siue præterita, siue præsentia, siue futura, quorum cognitio nihil aut ad gloriam Dei, aut ad ædificationem Ecclesiæ, aut ad publicum bonum, aut denique ad fraternam charitatem, sed tantùm ad meram curiositatem facit, inuestigare impium est, & peccatum. Cùm autem tales sint sortes, quibus sortilegi seu diuini vtuntur: idcirco talis diuinatio impia est & Diabolica. Hæc est illa, quæ propriè Diuinatio per sortes, seu sortilegium & [illegible] appellatur. & tum in S. literis Deuter. 18. tum in Decret. [illegible] c. 26. q. [illegible] ex multis Patrum & Conciliorum autoritatibus damnatur. Illa verò quæ tum est in tertio diuisione tum in consultatione versatur, improbari non potest. Sed bona est & Christiana ac licita, vt diximus. Atque hæc de sortibus satis.

Dicendum nunc est de [illegible]. An aliqua sit rerum futurarum, vel alia ratione abditarum, ex [illegible] præsensio seu cognitio: & quatenus Christiano sit licita, quatenus non sit.

De hac in S. literis nulla penitus fit mentio, neque vllum prorsus habemus in Theologia exemplum: idcirco hæc Theologicè considerari non potest. Philosophi multa ex [illegible] præcognoscere ac prædicere se profitentur. Ergo [illegible] tantùm & [illegible] considerari potest.

Si igitur Physicè consideretur dico multa, nempe naturales hominum affectiones ac propensiones alioqui nobis abditas, [illegible], seu è totius corporis inspectione ac cognosci ac prædici, seu diuinari vere & legitimè posse. idque propterea quod Physiognomia, cum illis affectionibus & propensionibus, certam habet connexionem, ideoque naturalem è physiognomia rerum abditarum & futurarum prædictionem, veram ac licitam Christiano.

Hoc autem ita esse, ex iis quæ à Philosophis disputata & explicata de physiognomia recitabo, perspicuum fiet.

Traduntur autem multa de physiognomia cùm ab aliis Philosophis, tùm etiam ab Aristotele, in lib. cui titulus est [illegible]. Vbi primùm disputat, an detur [illegible], seu an fieri possit, vt ex corporis aspectu Animæ affectiones ac propensiones cognoscantur. Secundò disputat de modo, quo fieri [illegible] possit, & qualisnam sit explicat. Tertiò tradit, de quibus rebus sit physiognomia, seu quidnam ex corporis aspectu cognosci in homine possit. Quartò, docet ex quibusnam rerum generibus, quæ in humano corpore sunt, signa physiognomizandi accipi possint. Postremò sigillatim signa hæc explicat, & quid vnumquodque indicet, fusissimè tradit: quæ omnia recensere tum longum, tum superuacuum est. Illa tantum tum ex Aristotele, tum ex aliis Philosophis referam, quæ ad præsentem caussam nostram de Diuinatione spectant. Sunt autem hæc capita.

I. An detur Physiognomia, seu, an verè ex corporis aspectu, humanæ Animæ, seu hominum affectiones ac propensiones cognosci ac præsentiri possint. Ipsa enim nominis [illegible] notatio, significat Philosophis scientiam illam quâ vel ex totius corporis, vel alicuius partis corporis aspectu, de hominis natura & ingenio iudicamus. Ita Philosophus sic definitur, quod sit scientia, qua naturales humanæ Animæ, seu hominum affectus, qui nobis insunt aut alterato corpore, aut quibusdam signis affecto per signa permansura, necessariò cognoscuntur. An igitur talis scientia detur, primo loco inquirendum est.

II. Alterum caput est, de quibusnam rebus propriè sit Physiognomia, seu quænam in homine latentia ex corporis aspectu cognosci possint, videlicet naturales Animæ affectus.

III. Tertium, de signis, per quænam signa, huiuscemodi naturales Animæ affectus cognoscantur, nimirum per signa permansiua.

IV. Quartum, de necessitate physiognomiæ: An hi naturales affectus per hæc signa permansiua necessariò cognoscantur.

DE PRIMO.

Quoad primum caput, Stoici negarunt Physiognomiam dicentes, fieri non posse, vt ex corporis aspectu, interni Animæ affectus, & hominis mores cognoscantur: quoniam (inquiebant) mores & affectiones hominum extrinsecus homini accidunt, non autem ab anima intrinsecus proficiscuntur. Chrysippus quidem dixit, Animas ex mortuorum corporibus, mores & affectiones ferre in corpora noua. Panætius autem & Posidonius tradiderunt Animas mores ex stellis deducere. Hanc ob caussam negarunt ex signis, quæ sunt in corpore, internos Animæ affectus cognosci posse. At fundamentum hoc falsum est. Reliqui igitur ferè omnes Philosophi, Physiognomiam fassi sunt, imprimis verò Hermes, Zopyrus, Loxus, Themon & Palæmon, qui autores physiognomiæ esse dicuntur. Deinde eam confirmat Aristoteles, Galenus & alij Medici.

Ac primùm quidem Aristoteles hanc probauit his rationibus.

1. Inter Animam humanam (scilicet qua homo viuit & sentit, & mouetur, non autem qua intelligit) tanta est

[illegible]. Vt quemadmodum corpora afficiuntur ab animis, excitatis affectibus: ita vicissim Animæ (per accidens tamen) afficiantur & patiantur à corporib. & sicut corpora sequuntur animæ affectiones: ita Animæ sequuntur corporum qualitates: [illegible] (inquit Aristoteles initio Physiognomicorum) [illegible]. Hoc probat & aperit exemplis aliquot perspicuis. Quòd Animæ afficiantur & patiantur a corporibus, seu à corporum passionibus, demonstrat in ebriis & ægrotis. Videmus enim quòd si quis inebrietur, dum ebrius est, insanit, homines nō agnoscit, nullius recordatur: certè tunc Animam alteratam esse ex corporis alteratione, & corpori patienti ipsam quoque compati, manifestum est. Idem patet in iis, qui aliquo graui morbo laborant, quòd ægrotante corpore, Anima quoque patiatur. Quamobrem? propter [illegible] inter animam & corpus. Quod verò vicissim ex Animæ passionibus & affectibus, corpus afficiatur & patiatur, patet in amoribus, in tristitiis, gaudiis, quæ sunt Animæ affectiones. Animâ amante, corpus afficitur amore. Vidimus etiam multos ex nimio amore, qui affectus est Animæ, extenuari, marcescere, aliquando interire: Ex timore verò, qui est in Anima, corpus pallere videmus: imò aliquando ita comprimi, vt multi subitâ morte perierint: propter etiam maximas tristitias & dolores, multi belluis similes facti sunt: rursus propter nimias animi voluptates & lætitias, multi periisse leguntur. Corpora igitur ab animorum passionibus afficiuntur, & contra.

Confirmatur hæc propositio ab aliis etiam Philosophis.

Galenus, pueri cùm primùm in lucem eduntur, alii timidi, alij gulosi, alij inuerecundi, alii aliis modis naturâ morati & affecti nascuntur. Hoc autem quid docet, nisi quòd Animæ sequantur corporum qualitates.

A permutatione complexionis. Permutatâ corporis complexione, sæpe permutantur & mores. v. gr. cholerâ abundante in cerebro in desipientiam trahimur: nigrâ bile, in melancholiam, phlegmate in lethargum: sicque complexione mutata, in varios mores mutamur. Quid hoc docet? nisi quod Animæ affectiones, sequuntur corporum habitudines? Hinc autem est physiognomizare.

Plato quoque hoc fundamentum Aristotelis comprobat. Nam in Timæo dixit, corpora tantò esse prudentiora, quantò humiditatis sunt minùs participantia. Ergo indicat, Animas, propter corporum qualitates alterari.

Idem ex permutatione ætatum docuit. Pueri, alios mores, alios iuuenes, alios viri, alios senes ducunt.

Aristotel. in 2. De partib. ex varia sanguinis natura, mores in animalibus differre scribit: vnde exangues timidiores esse sanguinem habentibus, asserit. Taurum & aprum iracundos & fortes: quoniam eorum sanguis feruentissimus est.

Hippocrates etiam tradit, mores naturales sequi potentias naturales: & potentias complexiones. Complexionum verò diuersitates, pendere ex diuersitate regionum: morum autem diuersitatem, pendere ex diuersitate complexionum. Id patet: alios esse mores naturales Hispanorum, alios Italorum.

Ptolom. quoq. in 2. Apotelesmatum libro affirmat, ex differentia climatum, differentias pendere complexionum: ex differentia verò complexionum: differentias morum.

Loxus Physiognom. rem sic probat: quod fertur, sapit naturam sui deferentis. Anima fertur in corpore: Ergo sapit naturam corporis.

De Secundo.

Quoad secundum, *quænam res in homine, è physiognomia cognosci possunt?* R. Primò, Non actiones ipsæ, quas vel aliquis vel fecerit, vel facturus sit. Ratio, Nullam enim habent cum physiognomia certam connexionem: sed ipsæ tantùm animæ affectiones, [illegible]. Ex corporis igitur aspectu iudicare, aliquem hoc vel illud egisse, vel acturum esse, temerarium est, nec ad veram physiognomiam attinet.

Secundò. Non omnes Animæ affectiones naturales & essentiales, seu à natura insitę: quędam verò accidentales, seu aduentitiæ. Accidentales sunt, quæ naturæ quidem insunt: sed ex eo, quod insunt, nullum in corpore iudicium præbent. Huius generis sunt scientiæ & artes, quas discimus & nobis comparamus. Circa has physiognomia naturalis non versatur, seu ex corporis aspectu sciri non possunt. Ratio, quoniam nullum sui iudicium in corpore præbent, quod in earum cognitionem ducat, seu quoniam nulla in corpore signa esse possunt, quæ aliquam cum iis accidentalibus Animæ affectionibus, artibus, scientiisque habeant connexionem. v. gr. Quod enim signum in nudo hominis corpore esse potest, quod aliquem demonstret esse Medicum vel fore Theologum? Circa has igitur non versatur Physiognomia. Ex corporis igitur aspectu, iudicare aliquem futurum vel philosophum vel Medicum, &c. temerarium est.

Naturales verò affectiones Animæ sunt, quæ cùm in nobis insint, aliquod etiam sui iudicium ac testimonium in corpore præbent: v. gr. vt sunt ira, metus, gaudium, libido &c. Cùm istæ affectiones naturales in Anima existentes, aliquod etiam sui testimonium in corpore, præsertim in facie præbeant: idcirco dicimus, ex iis signis & mutationibus quæ apparent in corpore, huiuscemodi affectiones cognosci posse. & hæc est physiognomia.

Sed hîc tertiò est notandum, has naturales Animæ affectiones considerari posse bifariam: primò, quatenus sunt actuales affectiones, seu actus exteriores, v. gr. vt cùm quis actu incontinens est, actu libidini carnis deditus, & id genus alij. Secundo, quatenus sunt affectus insiti quidem in Anima, è corrupta natura, sed actu non exercentur: & tūc propriè appellantur propensiones ad tales affectus. v. gr. vt cum quis ad lasciuiam quidem suapte naturâ propensus est: sed tamen gratiâ Dei fit, vt actu lasciuiæ operam non det: sed eam coherceat, frenet. Physiognomia igitur naturalis propriè circa has affectiones, quatenus sunt actuales, non versatur, nec ex lineamentis corporis tales actuales mores agnosci per se possunt, nisi ex accidente, quatenus scilicet accidit, vt qui ad lasciuiam v. gr. est propensus, ei etiam operam det: sed circa has naturales affectiones, quatenus sunt propensiones naturales, propriè versatur physiognomia, & è corporis aspectu, aliquem actu vel esse, vel fore luxuriæ deditum, temerarium & impium est: & hæc est propriè illa per physiognomiam diuinatio, quę improbatur. Diuinare vero, eum esse ad lasciuiam propensum, naturalis est & certa scientia: & hæc improbari non potest, neque vt falsa, neque vt impia.

Notum est illud, quod Cicero de Socrate in lib. de fato tradit. Socratem notauit Zophyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte peruoscere. Cum multa in conuentu vitia collegisset in Socratem Zophyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate est subleuatus, cum illa sibi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Falsus igitur est Socrates, verùm agnouisse Zophyrum, quantum ad naturalem propensionem in talia vitia attinet: sed quantum ad actualia ipsa vitia, hallucinari. Constat igitur, de quibus propriè sit naturalis physiognomia.

De Tertio.

Per quę signa in corpore hæ naturales Animæ affectiones cognoscantur. Aristot. lib. [illegible] duo genera signorum tradit. Primo quædam appellat ingenita & [illegible], permansiua, siue stabilia: seu à natiuitate vsque ad mortem in corpore permanentia & inseparabilia. v. gr. qualia sunt ipsa corporis lineamenta, magnitudo, vel paruitas capitis, cutis dura vel mollis, extrema corporis magna vel parua: denique omnia quæ à corpore separari possunt.

Aliud genus signorum est illorum quæ in corpore non sunt permanentia, & horum alia vocat [illegible], aduentitia, scilicet quæ non sunt à natura insita corpori, sed à caussa externa recens adueniunt, vt ab ægritudine, à vulnere, qualia sunt, v. gr. oculorum cęcitas, cicatrix in facie, &c. Alia vocat [illegible] discedentia, id est, quæ congenita quidem sunt a natura in corpore non tamen perdurant, sed procedente ætate prorsus discedunt & delentur vt colores capillorum, qui nascentur rubei, in senectute verò tandem fient albi. Alia appellat [illegible], deficientia, id est, quæ à natura quidem insita erunt, & etiam perdurabunt: sed tamen non in eadem dispositione perdurant sed paulatim deficiunt, v. gr. qualis est staturæ erectio, quæ aliquando in senectute curuatur. Hæc omnia huius secundi generis signa mutabilia sunt, non permanentia.

Dico igitur, quòd per signa primi generis, naturales

Animæ

Animæ affectiones in Anima permanentes cognosci à physiognomone possint. Ratio, quoniam (ait Aristoteles) quæcumque signorum [illegible], mansiua sunt, [illegible] signum etiam aliquid significant. **Sunt autem** naturales Animæ affectiones, in Anima permanentes: Ergo per signa permansiua significantur.

Per signa verò secundi generis nequaquam à physiognomone cognosci possunt nisi per accidens. Aduenientia n. (ait Aristoteles) discedentia & deficientia, quonam modo vera erunt eius signa quod manet in anima? Possunt quidem etiam hæc transeuntia signa aliquid, quod in Anima manet, significare, verùm non per se sed ex accidenti. Exemplum, vt rubedo faciei, quæ recens aduenerit, & discedit, potest quidem esse signum verecundiæ, vt dicunt. *Erubuit, salua res est*, sed tamen per se propriè signum non est, quod verecundiam semper & in omnibus indicet. Manifestum igitur est, per quæ signa propriè fiat [illegible], idque in genere. Singula verò signa Aristoteles explicat quæ ad nostrum institutum non faciunt. Velle igitur è signis transeuntibus, vt ex colore faciei cauciorum &c. aliquid certi de internis affectionibus asserere, temerarium est & vanum, sed tantum è signis permansiuis fit.

De Quarto [illegible]

Postremò nunc dicendum, An per hæc signa permansiua, affectiones & mores animæ necessariò agnoscantur, ita vt scientia hæc & prædictio firma sit, & falsa esse non possit.

Quidam negant his præcipuè rationibus.

Si scientia hæc esset necessaria tunc neque virtutum studiosis vlla esset laus, neque vitiosis vlla vituperatio. Forum enim quæ à natura sunt, neque laus est neque vituperatio. Argumentum est Galeni.

Multi habent signa mala, & tamen boni sunt, vt patet de Socrate.

Voluntas est libera, & potest in contrarium eius, in **quod naturâ inclinat, duci.**

Si ita esset, mores tam boni, quàm mali essent à natura. **Alij tamen, vt Aristot. &c. aliter docent.**

Resp. Vt conclusio hæc, quam vera sit, pateat, notandum est. Primum omnibus Animantibus commune esse, vt ab inclinatione naturali acta agant, vel patiantur. sed hæc inclinatio naturalis, in brutis *impetus* & Græcè [illegible], in hominibus verò *propensio* appellatur v. gr. In cholerico, inclinatio est ad iracundiam in Melancholico, ad metum: in sanguineo, ad iucunditatem, in phlegmatico, ad segnitiem. Hæ igitur inclinationes in brutis impetus. in hominibus propensiones. Item in brutis mores & affectus quoniam sensibus & appetitu viuunt in hominibus autem morum atque affectuum semina, quoniam ratio moderari illi potest, appellantur.

Secundò, notandum, Aliquid dici posse tale, aut actu, aut naturali aptitudine seu [illegible]. Exemplum. Æstas naturali quidem aptitudine calida est: contingit tamen eam aliquando actu esse frigida. Auster ventus, naturali aptitudine, siccus est: et tamen aliquando contingit actu esse humidus. Iam notatis his distinctionibus, dico vt perspicuum est, physiognomiam, scientiam esse necessariam quatenus per ipsam præsentimus ac prædicimus naturales aptitudines, seu propensiones ad mores & affectus, & scientia hæc vera & certa est, ideóque improbari non potest.

Quatenus verò ex physiognomia actuales affectus ac mores diiudicare ac diuinare volumus, scientia non est neque necessaria, neque firma ac certa, ideóque temeraria & illicita est hæc diuinatio per physiognomiam. Exemplum vt si videas aliquem sanguineum esse, aliáq. propria libidinosi hominis signa habentem, & iudices, dicásque hunc ad libidinem esse propensum: iudicium illud tuum verum est, & certa ac necessaria scientia, eaq. naturalis ideóque improbari non potest ista diuinatio, sed scientia. Ratio, quoniam talia signa connexionem habent necessariam & certam cum illa ad libidinem propensione naturali. Et hæc propriè est physiognomia. Si verò iudices dicásque actu & re ipsa libidinosum esse iudicium illud tuum temerarium est, & cognitio nec certa aut firma, nec necessaria, ideóque illicita est Christiano. Ratio, quoniam signa illa connexionem non habent nec certam, cum actuali libidine. fieri enim potest, vt vel ratione, vel potius gratiâ Dei, propensionem illam domet & cohibeat, ne actus suos exerat, sicut in exemplo Socratis supra allato patet. Et huc spectant argumenta supra contra hanc physiognomiæ necessitatem allata.

Hic tamen notandum, quòd quoniam homines plerumque sensu viuunt, non autem ratione & destituti gratia Dei suas propensiones seu bestiæ sequantur, [illegible] ob quam caussam Bias Prienius dictitare [illegible], *plures esse malos, quàm bonos, quoniam plures appetitu, quàm ratione mouentur:* ideò plerumq. etiam, quanquam ex accidenti, contingit, vt è physiognomia, non solùm propensiones, sed etiam actuales mores hominum verè [illegible] ac diuinemus. Hanc ob caussam, quidam Philosophi [illegible] scientiam esse prædicendi ex signis, quæ sunt in corpore, semper quidem & necessariò & per se, naturales Animæ humanæ, tam ad vitia, quam ad virtutem, propensiones. per accidens verò & plerumq. etiam ipsos actuales hominum mores.

Ex iis **quæ** de naturali physiognomia à Philosophis accepta, retulimus, perspicuũ est factum id quod initio dixi, è physiognomia, quæ quid sit ostendimus, & eam dari probauimus per physiognomiam inquam, seu è totius corporis inspectione, per signa, quæ in corpore apparent permansiua multa, [illegible] naturales humanæ Animæ affectiones ac propensiones, verè, necessariò, & legitimè, cognosci ac præsentiri posse: hanc verò non esse diuinationem, sed naturalem certamque scientiam. Quare hanc damnari aut **improbari non posse.**

Si verò [illegible] consideretur, quatenus scil. diuini hac physiognomia ad actuales cuiusque mores, imò ad actus ipsos certò prædicendos abutuntur: dico diuinationē hãc per physiognomiam, neq. certam, neque necessariam esse scientiã: sed per se inanem ac temerariam: quanquam per accidens interdum vera sit, vt supra diximus. Christianis igitur licita est naturalis physiognomia: qua scil. per signa in corpore permansiua naturales hominum affectiones ac propensiones verè & necessariò cognoscimus. Ratio, quoniã signa illa connexionem habent necessariam cum propensionibus illis. Physiognomia autem [illegible], qua scil. diuini abutentes profitentur se nosse, è cuiusque hominis forma ac vultu, actuales ipsius mores & affectiones, **Christianis licita non est, cùm sit tota & inanis & temeraria.** Hæc de physiognomia satis.

De Chiromantia.

Nunc de chiromantia, quam constituunt quintam speciem artificiosæ diuinationis, quæ aliquid rationis habere videtur.

Chiromantia quid sit, ipsius nominis notatio indicat: *diuinatio est, quæ fit ex manuum inspectione.* Est autem species quædam physiognomiæ. Quod igitur **de physiognomia** dixi, idem de chiromantia dicendum est.

In S. literis, ne verbum quidem vllum de chiromantia habemus. Ergo Theologicè considerari non potest. Philosophi autem de hac locuti sunt, & diuini hac abutuntur. Ergo & Physicè & [illegible] considerari potest.

Quænam ex manuum inspectione verè & certò cognosci possint.

Si ergo cõsideretur [illegible], dico ex manuum inspectione verè & certò cognosci posse cùm corporis constitutionem tum multorum affectuum propensionem. Ratio, quoniam signa quæ sunt in manu, vt illa lineamenta, inter quæ numeratur & linea vitalis ab Aristotele & Medicis, signa, inquam illa connexionem quandam certam & necessariam habent cũ corporis constitutione & affectuum propensione. Actuales verò mores, aut futuras contingentes actiones ac dignitates, verè ac certò præsentiri ac prædici posse ex manuum inspectione, inficior. Ratio, quoniam lineamenta manus seu vitæ, nullam certã aut necessariam cum actualibus moribus, aut futuris actionibus connexionem habent. Exemplis res fiet illustrior.

Ac primò de corporis constitutione, ad longam vel breuem, felicem vel calamitosam vitam degẽdam, exemplum adferamus: deinde de affectuum propensione.

In vola manus, præter alias lineas, est etiam quædã linea, quæ *linea vitæ* appellatur, quoniam index sit breuis aut longæ vitæ, de qua cum Medici omnes, tum etiam Aristoteles sæpius mentionem fecit, ed præsertim in lib. 1 De historia animalium, ca. 15. dicendo: *Pars interior manus, vola dicitur, carnosa est, & scissuris vitæ indicibus distincta longioris scilicet vitæ singulis aut binis ductis per totam: breuioris, binis quæ non longitudinem totam designent.*

Linea illa, seu, vt Aristoteles vocat, *scissura*, bifariam intelligi potest, quod sit longioris vel breuioris vitæ index. Primò, quatenus indicat ipsam corporis constitutionem esse vel ita bonã vel ita malam, vt suapte natura aptus sit talis homo ad vitam vel longam vel breuem degendam. tunc dico primum, quod talis linea sit verus, certus & necessarius longioris vel breuioris vitæ index. Ratio est, quo-

niam linea illa, ex naturali corporis dispositione & temperamento proficiscitur, ideóq. certò & verè corporis habitudinem ad longam vel breuem vitam degendam indicat, quemadmodum etiam calor sanguineus, & cinericius faciei, & alia corporis signa, malam vel bonam corporis habitudinem indicant.

Secundò dico, Ideóque cùm sit certus & verus bonæ vel malæ corporis constitutionis, ad diu vel breui viuendum index: ergo ex talis lineæ inspectione certò Physicus præsentire ac prædicere potest, an, quantum ad ipsam corporis cõstitutionem attinet, diu vel breui sit victurus: & hęc non est diuinatio, sed certa & naturalis scientia. Dico autem, *quantum ad ipsam corporis constitutionem attinet*: quoniam si fortè morieris, aut nimia crapula & ebrietate, vel lasciuia, aut alia ratione, ipsum corporis temperamentum corrumpas.

Secundò potest etiam linea illa linea vitæ appellari, quatenus per illam actualem vitam vel longam vel breuem significari velis, tunc dico primùm, quod talis linea non est certus & necessarius vitę longioris vel breuioris index, sed tantùm coniecturalis & incertus, ideóque ex lineæ huius inspectione, certo affirmare, te vel breui vel diu victurum, temerarium & impium est, conditionaliter vero & coniecturaliter id prædicere, nempe nisi Dominus secus voluerit, aut vi è medio tollaris, aut intemperantia victus, vel laboris temperamentum corrumpas, nec temerarium nec impium est. Ratio vtriusque est, quoniam linea illa, cum vita actuali futura, non habet quidem connexionem certam nec necessariam, sed aliquam tamen habet, licèt imbecillam & fallacem.

Idem de affectuũ propensione dicendum: cùm lineę quæ sunt in vola, testimonia & indicia sint (vt supra diximus) temperamenti corporis: ex vario autem corporum temperamento, varii etiam affectus deriuêrunt, vt Hippocrates, Galenus & Aristoteles testantur: ideo fit, vt huiusmodi lineæ dicantur esse, & sint, indicia affectuum. Sed hoc bifariam intelligi potest, vel quantum ad propensionem attinet, vel quantum ad actuales mores & affectus, aut actiones. Si quantum ad propensionem, certa & naturalis & necessaria est prȩsensio ac scientia, quę fit ex scita manuum inspectione. Si quantum ad actuales mores, certa non est, aut necessaria, sed incerta, & sæpe temeraria ac falsa assertio. Ratio, quoniam tales lineæ nullam certam aut necessariam habent cum actualibus moribus connexionem: sed tantùm cum propensionibus ad bonos vel malos mores.

De Astronomia.

Astronomia & Astrologia quid differant.

Nunc ad postremam artificiosæ Diuinationis speciem transeundum est, nempe ad diuinationem per astra, quæ tum *Astronomia*, tum *Astrologia*, apud probatos autores appellatur: etsi quidam discrimen faciunt, inter Astronomiam & Astrologiam, quod Astrologia sit scientia certa quę de sideribus, seu de cursu & aliis proprietatib. syderum astrorũmq. pertractat & quod hæc nullibi improbetur. Astronomia verò sit scientia, quæ ex astrorum inspectione, de hominis vita & morte, felicitate & infelicitate, déq aliarum rerum, quę infra cœlum sunt, euentu diiudicat quæ & idcirco iudiciaria passim appellatur, & ob hanc causam in Scripturis & à Patribus damnatur: Sed vt vt appelletur, quæstio duplex hac de re proponitur.

Prima, *An aliqua rerum futurarum ex Astris præsensio ac diuinatio haberi possit.*

Secunda, *Et si potest, qualis & quarumnam rerum præsensio diuinatioq; habeatur.*

Quod ad primam igitur quæstionem attinet, dico ad eã explicãdam longa disputatione minimè opus esse. Nemini. n. dubium esse credo, aliquam aliquarum futurarum rerum prȩsensionem, eámq. veram ex astris, seu ex cœlorum influxibus obseruatis haberi posse: quandoquidem & Medici ex præcognita futura Lunæ mutatione, vt ex Nouilunio, ex Plenilunio, &c. verè & certo prædicunt corporum ægrotantium alterationes, morborũ incrementa, pericula mortis ægrotantibus imminere: & nauium gubernatores ex notatis astris, certo prædicunt ventorum mutationes, maris æstus, & alia quamplurima.

Quod verò ad secundam quæstionem attinet, vt breuiter intelligatur, quarumnam rerum, & qualisnam præsensio prædictióque haberi possit, notanda est ista distinctio.

Tria rerum astrorũmque esse genera. Primo quædam sunt quæ nullam penitus cũ astris, sicut effecta cum caussis, habent connexionem, vti sunt hominũ voluntates, præsertim regenitę, propterq. earum operationes, quę sci merè sunt voluntariæ. Neque. n. operationes voluntatis præsertim regenitæ, vllo pacto a cœlis, aut ab astris, tãquam a suis caussis pendent. Dico *præsertim regenitæ*, quoniã voluntas non regenita quandam habet cum cœlis connexionem, quatenus sc. carnales affectiones, etsi vltrò, necessariò tamen sequitur, cùm sit serua peccati, affectiones autẽ carnales, quæ sunt in Anima corporis habitudine quodammodo pendent, & ipsam sequuntur: corporum autem qualitates, à cœlorum influxibus non parum dependent, vt supra ostendimus. Igitur & voluntas non renata quodã modo in suis actionibus, à cœlorum influxibus mouetur, idcóque cum eis aliquam habet connexionem: regenita autem nequaquam, sed tota, quatenus renata, a spiritu Dei agitur.

Secundò. Quędam verò contra sunt, quę certam & plerumq; necessariam cum cœlis & astris habent connexionem, vti sunt res actionésque omnes in Mundo, quæ nullo pacto à voluntate proficiscuntur v. gr. vt sterilitas aut fertilitas terræ, aëris perturbationes, pestis, elementorum cõmotiones, terræ motus, & alia id genus. Hæc. n. ex cælestibus influxibus, & elementorum, quæ vi syderum aguntur, commotione, magna ex parte eueniunt: ideoq. cum astris, certam & plerunque necessariam habent connexionem. Dico *plerunque necessariam*, quoniam aliquando etiam immediatè à Deo hæc immittuntur, citra cœlorum influxum, vt patet in scripturis.

Tertiò. Quædam vero sunt, quę connexionem quidem aliquam sed nec certam aut firmam, nec necessariam cum cœlis habent, cum etiam a voluntate libera pendeant, vel sunt operationes & rerum euentus qui partim à cœlorum influxibus, partim à libera voluntate proficiscuntur, v. gr. vt bona vel mala corporis habitudo, longa vel breuis vita. Hæc. n. non ita à cœlorum influxib. dependet, quin etiam à voluntate: quandoquidem homo potest pro sua libera voluntate, & bonam a natura datam corporis habitudinẽ, luxu, crapula & aliis intemperantiæ actionibus, de bona malam facere, & mortem sibi accelerare, aut vi consciscere: & contrà, malam corporis habitudinem a natura acceptam & ab influxibus cœlorum profectam, temperatã victus ratione, & medicamentis, de mala bonam facere. Atque idem de aliis multis actionibus, quæ partim à voluntate, partim à cœlorum influxu vt plurimum dependent, dicendum est.

Iam explicata hac distinctione, ad quæstionem adfero responsionem, quæ triplici conclusione constat.

Quænam res & actiones ex astris naturaliter præsentiri & cognosci possint.

Prima igitur. Earum rerum & actionum, quæ nullam penitus cum astris habent connexionem, propterea quod ab illis minimè dependent, præsensio nulla ex astris naturalibus haberi potest.

Secunda. Earum verò, quæ certam & quasi necessariam cum astris habent connexionem, certa quoque & sępe necessaria, ex cognitis astris, haberi præsensio potest.

Tertia. earum autem, quę incertam & infirmam cum astris habent connexionem, incerta quoque & infirma, ac sæpe fallax præsensio, ex notatis agnitisque astris haberi potest.

Ratio totius huius responsionis vnica hæc est: cùm necesse sit, vt signa, quæ in rerum cognitionem ducunt, connexionem habeant aliquam cum rebus, quarum sunt signa ergo talis erit rerũ præsensio per ea signa, qualis erit connexio inter res & ipsarum signa. Si nulla connexio, nulla quoq. erit prȩsensio per ea signa: si certa & firma connexio, certa quoque & firma præsensio: si incerta & infirma connexio, infirma quoque & incerta præsensio.

Respondi paucis & in genere, qualis & quarumnam rerũ ex astrorum inspectione & obseruatione haberi diuinatio possit & quarum vel nulla, vel admodum tenuis & incerta, itidem per astra haberi queat.

Nunc enucleatius & particularius videndum est ad quasnam res & actiones iudicium veræ astrologię extendatur, & ad quas non extendatur. Hinc. n. patebit, quę per Astrologiam diuinatio licita sit Christiano, & quæ non licita. Cum. n. duplex sit Astrologia: vera, quæ simpliciter *Astrologia & Mathematica*: & falsa, quæ *iudiciaria Astrologia* appellatur: vera, scientia est, honesta & bona: falsa verò temeraria ac superstitiosa opinio, & illa licita est Christiano, hæc verò minimè.

Ac vera quidem certos habet, intra quos se contineat, limites, falsa vero illos excedit atque egreditur. A certis ergo finibus, quos vera Astrologia non egreditur, agnoscitur, quæ sit vera, & quæ sit falsa.

Ostẽ-

Officium veræ Astrologiæ est, vt in cælis stellarum situm, ordinem, motus naturasque obseruet, ac cognoscat. Situm, vt vbinam & quo in orbe vnaquæque stella sit collocata: ordinem, vt quanto inuicem interuallo stellæ distideant: Motus, quo quæque motu moueatur. Aliæ enim recto, aliæ obliquo & pene contrario motu moueri cernuntur. Itē aliæ velociori, aliæ tardiori motu mouentur. Naturas, vt quæ sit cuiusque syderis natura. Natura enim Solis alia est quam natura Lunæ, cum illius sit calefacere & exiccare: huius vero frigefacere & humectare.

In quem verò vsum hæc inuestigat? Vt inde multorum naturalium effectuū qui partim in cœlo, partim in terra fiūt, caussas, vtpote cœlestes agnoscat. v.gr. Cur Sol potius hyeme, quam æstate a nobis lōgiùs distet: cur æstate diutius apud nos, quam hyeme commoretur: quæ caussa sit Solis & Lunæ defectionis: cur conchylia & ostreæ aliquādo crescant, aliquādo decrescant &c. Videmus enim effectus multos hic in terris, quorum caussas ignoramus: beneficio autem veræ Astrologiæ, caussam suam atque originē supra nos in cœlis habere cognoscimus. Nemo non videt pluuias, grandines, niues, maris fluxum & refluxum, ventorum strepitus, sed nemo, nisi qui adiutus est beneficio Astrologiæ, caussas eorum in natura positas esse intelligit. Isti igitur sunt fines, quos non egreditur vera Astrologia: & hic est eius vsus, vt multorum effectuum, qui in terris fiunt, caussas quæ in cœlo sunt, agnoscat: aliquando etiam antequam fiant, ipsos effectus in suis caussis præuideat. Ad ea verò inuestiganda aut prædicenda quæ nullam penitus in cœlis seu syderibus caussam habent, minimè progreditur, illud quod in Genesi scripsit Moses, ad hanc veram Astrologiam pertinet, cum ait, Solem & Lunam conditam esse à Domino, quibus & dies & noctes, menses & anni, & tempora gubernarentur: quibus verbis, quæcunque ad agriculturam, Reipub. gerendæ rationem atq. prudentiam attinent, complectitur. Versatur igitur vera Astrologia circa corpora cœlestia & naturales illos effectus, qui in corporibus terrenis ex corporum cœlestium influxu verè & naturaliter fiunt. Habet enim hoc fundamentum prorsus verum: omnia terrena corpora, seu omnia inferiora corpora à cœlestibus & superioribus aliquo modo regi, ideoque hæc inferiora quandam cum superiorib. habere cognationem & sympathiam, atque inde qualitatem aliquam ducere.

Iudiciaria Astrologia hoc fundamento abutitur, ad sua iudicia vel somnia potius de effectis etiam & rebus, quæ nullo pacto caussam habent in cœlis seu in syderibus, perinde ac si à syderibus pendeant, statuenda: atque ita fines veræ Astrologiæ impudentissimè egreditur.

Illa autem quæ sibi peculiariter assumit, hæc ferè sunt:

Astrologia iudiciaria de quibusnam rebus cognoscendis sibi iudicium vendicat.

Primum, vt de vniuerso Mundi statu iudicet. v.gr. futuram pestem, bella, belluarum incursiones, aquarum illuuiones, & alia id genus certò & necessariò ventura prædicant, idque ex astris, tanquam ex vnicis & necessariis earum rerum caussis.

Secundum, vt non solum naturam hominum & corporum & affectuum propensionem, notam & perspectam ex syderibus habeat: sed etiam quid cuique euenturum sit, & quid quisque in vita acturus aut passurus sit, ex iisdem cognoscat.

Tertium, vt agnoscat quos exitus habitura sint ea consilia, quæ homines inter se contrahentes ineunt: id ex astris perinde ac si astra consilia hominum ad exitum perducant.

Quartum, Neque hoc solum, sed etiam sese eò extēdit, vt profiteatur se scire qualis quisque futurus sit, bonus vel malus, pius, an impius: idque ex obseruatione syderis, sub quo quisque natus est: quasi hominum malitia ac bonitas, salus aut proditio è cœlis & stellis pendeant.

Quintò eò etiam se extendit, vt profiteatur se posse prędicere ex astris, quæ & quanta scelera in Mundo sint futura, quasi scelerum nostrorum caussæ sint stellæ. In his ferè capitibus sita est iudiciariæ Astrologiæ professio, ad quas vera & laudabilis Astrologia se non extendit. Quare ex iis diuersis vtriusque officiis ac professionibus facilè discerni altera ab altera potest, ideoq. facilè iudicari quę diuinatio per astra licita sit & quę nō licita Christiano viro.

Quàm vana & Diabolica sit hæc iudiciaria Astrologia.

Nunc superest, vt quam breuissimè poterimus, videamus quàm vana sit & Diabolica hæc Astrologia, quæ iudiciaria nominatur. Hoc vero perfacilè fiet, si viderimus primùm, quàm inania sint & falsa illa quinque prædicta capita: Deinde, quàm infirma & debilia sint fundamenta, quibus tota hæc Astrologia iudiciaria nititur.

Primum caput.

1. Agedum excutiamus primum caput.

Primùm profitentur se posse ex natali die, de cuiusque natura & corporis habitudine diuinare. Professio hæc ac diuinatio, quæ fit ex nascendi tempore, vana atque inanis est id quod patet iis rationibus.

Si per Astra de alicuius natura, aut corporis habitudine, & affectuum propensione, iudicium est faciendum, faciēdum est magis à tempore generandi, quam à tempore nascendi. Ratio, quoniam astra (id quod nemini dubium esse debet) plus in generandi, quam in nascendi tempus, ad certam homini qualitatem informandam, valent. Hoc docet ratio naturalis: hoc confirmat quotidianus vsus in gemellis fratribus, qui eodem tempore nati, diuersissimis tamen naturis & corporum habitudinibus prędīti nascuntur, ita vt alter alteri non minus sit absimilis, quam si diuersissimo cœli & syderum statu natus esset. Vnde hęc diuersitas? Non à tempore nascendi quoniam eodem tempore nati. Ergo si à cœlis pendet, à tempore potius conceptionis est facta quoniam scilicet non eodem tempore concepti quā à tempore nascendi. Quod cum ita sit, ergo in huiuscemodi iudiciis, spectandum est potius Astrologo tempus generandi, quam tempus nascendi.

Atqui isti Astrologi iudicant non ex generandi, sed ex nascendi tempore, id est, ex natali die. Ergo quam vanum & inane sit illud iudicium, quis non videat?

2. Quando illud ex quo iudicium est faciendum, incertum est, iudicium quoque incertum sit & vanum, necesse est: Atqui etiam tempus, quo quis concipitur, plerumque ignotum est, & nullus nullave mulier ferè scire potest, quo die & multò minus qua hora conceptus fuerit fœtus. Ergo etiamsi ex hoc tempore iudicare velint Astrologi (id quod non faciunt) iudicium illud vanum esset.

3. Sed esto: iudicium faciendum sit ex tempore nascēdi, illud etiam plerumque est incertum, imò adhuc dicere, nequaquam sciri perfectè, vt debet, posse. Nam notandus est nō solum dies aut hora, sed etiam momentum, quo quis nascitur. Singulis enim momentis, diuersissimi cœlorum influxus fiunt. Quis autem perfectè obseruare queat verum & certum momentum, quo quis natus sit? Adde, quod si etiam satis sit, horam notasse facilè etiam in hac notanda Genethliacus hallucinari potest, quandoquidem horologia sæpius inuicta nos fallunt. Si verò vel minimum temporis momentum aberret Genethliacus, seu Astrologus, longè alia fiet stellarum, & cœli inclinatio, quam ipse putet. Ergo a tempore nascendi, de cuiuscunque natura & corporis habitudine & affectibus iudicare, vanum ac temerarium est.

4. Sed esto, verum sit momentum & conceptionis & generationis alicuius: iudicium tamen quod inde faciunt Astrologi per astrorum inspectionem, vanum est. Cœli enim & astra non habent in homines tantam vim, quantam isti existimant (vt mox ostendemus, quando eorum fundamenta examinabimus) ita vt quod quis sit talis habitudinis, naturæ, & propensionis, omnino a cœlis, tanquam ab vnica & certa caussa, pendeat. Ergo ex iisdem cœlis iudicari non potest.

Sed esto etiam, vt cœlum tantam habeat vim, quantam dicant: iudicare tamen ex natali die, ita vt qui tali die natus est, tali etiam sit corporis constitutione, & affectuum propensione, vanissimum est & contra Astronomiam ipsā. Ratio, quoniam diuersi astrorum aspectus, & diuersitas cœli, diuersas parit qualitates in corporibus. Hæc est Astrologorum. Atqui eodem die diuersitas erit cœli, & diuersus planetarum aspectus in variis regionibus.

Exemplum. Romæ post solstitium, aliquot diebus exoritur canicula apud Troglodytas, ante solstitium. Itē eodem die hic pluet alibi serenum erit, quæ quidem diuersitas cœli, diuersas etiā in corporibus qualitates excitat. Ergo vanum est & falsissimum iudicium, ipsique Astrologiæ repugnans, ex natali die de qualitate cuiusque iudicare, ita vt quicunque nati sint eodem die, licèt in diuersis regionibus, iisdem etiam qualitatibus sint affecti, id quod ipsi dicunt, & coguntur dicere, si ex natali die licet indicare: imò qui eodem tempore nascuntur, in dissimiles tamen naturas possunt incidere, propter cœli dissimilitudinem: si tamen concedendum sit, vim cœlestem, aliquid ad corpora qui in terris gignuntur pertinere.

Secundum caput.

Hinc etiam patefit, quàm vana sit illa professio, qua profitentur se posse ex eodem natali die, certò agnoscere ac prædicere, de cuiusque bonitate, pietate, ac salute.

Vanissima est hęc professio

Pietas, fides, regeneratio, cæteráque beneficia, quæ Deus filiis suis confert, cum eos regenerat, nullo pacto pendet ab astrorum aspectu, sed à mera Dei gratia & voluntate, vt scripturæ testantur. Ergo hæc ex cœlorum aspectu iudicare vel prædicere, vanissimum est: verbi gratia, vt quod Iacob fuerit pius, Esau verò impius: ille dilectus à Deo iste odio habitus si quis velit iudicare, vt nonnulli faciunt Astrologi, dicentes, quia scilicet ille natus est sub tali planeta, vel astro, iste verò sub alio illi diuerso, insanissimus erit: quandoquidem à cœlis minimè hæc dependent, sed à solo Deo. Saul quod eligendus in Regem populi Iudaici, in aliũ planè hominem fuerit mutatus, quam ante fuerit, non est cõsecutus ex cœli, aut stellarum situ sed ex mera Dei voluntate. Apertè enim Dominus hoc promiserat, se scilicet id effecturum, idq. Samueli 1. Sam. 10. Ergo multo minus à cœlis quis habet quod ex veteri homine in nouum regeneretur. Quomodo igitur ex cœlis præsentiri, aut præsagiri potest?

Tertium caput.

Tertium etiam caput, vbi profitentur se posse ex natali die prædicere, quid cuique euenturum sit, quid quisque in vita sit vel acturus, vel passurus, vanissimum esse patet.

1. Ab experiẽtia. Quoties enim Astrologi ipsi prædixerunt, vt hunc futurum Episcopum, qui tamen nihil minus fuit, quam Episcopus: vel illum ducturum vxorem, qui tamẽ cœlebs mortuus: vel alium felicissimum in coniugio, qui tamẽ fuerit infelicissimus. *Quã multa ego* ait Cicero 2. de Diuinat. contra Astrologiam iudiciariam) *Pompeio, quàm multa Crasso, quam multa Cæsari à Chaldæis dicta memini: neminem eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturũ.* Hæc ille. Manifestum tamen est, hosce tres egregios Imperatores turpiter occisos periisse. Subdit: *Vt mihi permirum videatur quenquam extare, qui etiam nunc credat iis, quorũ prædicta quotidie videat re & euentu refelli.*

2. A testimoniis & scripturarum, & Patrum & sapientissimorum hominum: quorum fere omnium testimonia initiò recensui, qui genus hoc prædicendi damnant: imò verò etiam testimonio sapientissimorum Astrologorum, Eudoxus, n. Platonis auditor (vt refert Cicero) & in Astrologia, omnium iudicio facilè Princeps, sic scriptum reliquit, *Chaldæis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum.*

Archelaus & Cassander, (ut scribente Panætio apud Ciceronem summi Astrologi illius ætatis, qua erat ipse Panætius, hoc prædictionis genere ex natali die, non sunt vsi.

Scylax Halicarnasseus familiaris Panætij, excellens in Astrologia, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiauit.

3. Si ex natali die prædicere certò possunt, quid cuique sit euenturum, quamdiu victurus sit, & qua morte moriturus, propterea quod videant illi qui sub tali sydere natus est hæc aut illa proculdubio euentura: ergo omnibus qui eodem tempore nascuntur, eadem euenient necesse est. Atque hoc falsum esse, multorum geminorum exempla, quibus longè diuersa contigerunt, docent, vt Iacobi & Esau: item Pharis & Zaran filiorum Iudæ & Thamar nurus sua: & apud Ciceronem Proclus & Euristhenes Lacedæmoniorum Reges, gemini fratres fuerunt: at ij nec totidem annos vixerunt, nec eadem iis contigerunt. Anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. Falsum igitur, quod aiunt ex natali die prædicere eos certò posse, quid cuique euenturum sit.

4. Quæro ab Astrologis, an in sydere, sub quo aliquis est natus, videant, quæ alij non sub eodem sydere nati facturi sunt, an tantum quæ sint facturi illi, qui sub eo sunt nati. Respondebunt, omnino tantum ea, quæ qui sub eo sydere est natus, facturus est. Tunc infero: Ergo ex natali alicuius die præuidere aut prædicere non possunt Chaldæi omnia, quæ illi sunt euẽtura aut quæ sit passurus. Ratio: Hæc enim quæ extrinsecus alicui accidunt, aliundè obueniunt aliásque habent efficientes caussas, à quibus tali homini inferentur. Caussæ autem istæ in eo sydere videri non possunt. Exemplo res fiat illustris.

Est mihi vxor, ex inspecto natalitio meo sidere prędicit Astrologus, ducturum me duas aut tres vxores Si hoc prędicere potest: ergo in meo natalitio sydere videat priores vxoris mortem, necesse est. Atqui hanc videre nõ possunt (fatentur enim etiam ipsi Astrologi) in natalitio vnius sydere, non vederi aliorum, sed ipsius tantum conditionem, naturã, euenta &c Ergo iudicium hoc quod faciunt, vanũ est. Rationes aliæ permultæ legũtur apud Ciceronem, lib. 2. de Diuinat. contra Chaldæorum monstra, vt ipse appellat.

5. Illud profectò argumentum Cic efficacissimum est, quod à Cannensi pugna desumit. v. gr. In prælio aliquo occidunt eodem tempore, & eodem mortis genere pereunt hominum millia 10. si à sydéribus id contingat: ergo omnes sub vno sydere nati sunt: Atqui quam hoc impudens sit fateri, nemo non videt: Ergo non à syderibus natalitiis, quæ nobis contingunt, proueniunt: quare neque ab illis prædici aut præsentiri potest, quid cuique euenturum sit, quando & qua morte moriturus.

Quartum caput.

Profitentur etiam, se posse ex syderibus prædicere, quos exitus habitura sint ea, quæ inter se homines cõsilia ineũt. v. gr. cogitat mercator nundinas Francofurtenses: venit Astrologus & inspecto sydere, quod tum regnat, consulit Mercatori, vt iter ad nundinas non suscipiat, nisi octauo post cœptas nundinas die: tum enim cœli & stellarũ positum, qui secunda omnia illi promittit, inclinatum fore: ideoq. omnia ipsi feliciter & ex sententia euentura, cõsiliaq. ipsius felices exitus habitura. Vanũ est hoc iudiciũ.

1 Si necessario profectio huius Mercatoris felicem exitum est habitura, & multum lucri ipse est facturus, quia tali die duntaxat, quem dixit illi Astrologus, iter ad nundinas suscepit: Ergo quicunque Mercatores eodem die iter susceperunt ad easdem nundinas, omnes ex æquo multum lucri facient. Videmus autem aliter euenire, vt qui eodem die ad nundinas appulerint, alij iacturam, alij lucrum, nequeat id æquale, faciant.

2. Deinde, quid prohibet, ne quis cõ. die ante nundinas octauo, vel septimo eat: & interim (si tamen tempus aliquod est obseruandum & parendum Astrologis) & interim, inquam, merces tantum paret, nil vero negotiorum absoluat, nisi eo die, quem fore illi propitium præuidit Astrologus? Hoc enim potius esse: spectandum, (vt Astrologus loquor) quomodo affecto cœlo, seu quo die res sit transigenda, quàm quo die iter cõ. sit suscipiendum, quo felicem exitum habeant Mercatoris negotia.

Quintum caput.

Denique profitentur, se posse certò de totius Mundi statu prædicere, vt an futura sint bella, necne &c.

Hic etiam dico, vanam esse hanc prædictionem, propterea quod res huiuscemodi, quæ in Mundo cõtingunt, bella pestis, fames, belluarum incursiones, aquarum illuuiones & alia id genus permulta, et si aliquam sæpius habeant cum syderibus cœli [illegible] ac concentum & partim ab iis sæpe pendeant, id quod libenter concedo: non tamen aut necessariam, aut semper cum illis [illegible] habent: nec semper ab illis, sed ab aliis etiam caussis sæpenumero pendent, quæ latent Astrologos. Exempla. Fames & siccitas, quæ fuit tempore Eliæ in Iudæa & Syria, nõ profectò ab affectione syderum, sed à Deo scelera hominum vlciscente immediatè profecta fuit, alioqui nõ fuisset singulare prodigium, vt Scriptura tradit. Pestis quæ fuit tẽpore Dauidis, caussam nullam in syderibus habuit: sed cùm Dauid ex tribus varij generis pœnarum optionibus, à Deo illi oblatis, pestem elegerit, illam immisit Deus, bellum etiam & famen illaturus, si eas Dauid elegisset.

Bella etiam quę gesserũt Israelitæ contra Amorrhęos, &c. caussam in syderibus non habuerunt. Deus enim cum alloqueretur Abrahamum eique polliceretur, fore, vt eius posteri bellis scilicet subiugẽt sibi populos terræ Canaã, eamque occupẽt: dilationem nõ adscribit syderibus, quasi ad eam rem nondum bene affecti, sed potius peccatorũ illius Canaicæ gentis (vt ita loquar) immanitati, dicẽdo: *Nondum enim completa sunt iniquitates Amorrhæorum*, Genes. 15. Item minatur Deus hæc omnia peccatoribus, propter iniquitates: non ergo à cœlis Cum igitur hæc, quę in mundo contingunt, aduersa, non semper à syderibus tanquam effecta naturalia, sed sæpe à Deo, vt effecta præter ordinem naturæ, & pœnæ scelerum nostrorum immittãtur: voluntatem autem hanc Dei Astrologi non possint in syderibus videre, manifestum est, iudicium huiuscemodi temerarium esse. Atque hæc de primo capite, quid profiteantur Astrologi, & quam vana sit hæc professio.

Secundum caput, quibus fundamentis hæc Astrologia iudiciaria nitatur.

Nunc excutiamus etiam fundamenta eorum, quibus tota hæc Astrologia iudiciaria nititur.

Præcipua ratio, quã nititur tota ista Astrologia, hæc est, tribus constans fundamentis.

I. Cœlũ (inquiunt) vim habet in hæc inferiora omnia, quæ sub cœlo cõtinentur & fiunt, in elementa, in corpora compo-

composita, in animalia, in homines, in hominum affectiones, mores & actiones ideóque ex variis cœlorum & syderum seu astrorum fluxibus, varij etiam hic tam in hominibus, quam reliquis animantibus & rebus inanimis, effectus oriuntur. Quare cùm hæc fiant à cœlis, ab iisdem etiam indicantur.

II. Ex vi autem Astrologiæ agnosci possunt à veris Astrologis cœli & astra, astrorúmque singulorum positus, naturæ, vires, influxus.

III. Potest etiam facilè à quouis Astrologo obseruari, sub quo quisque astro & cœlorum influxu, syderúmque positu natus sit. Ergo ex vi Astrologiæ agnoscere ac præsagire possunt Astrologi cùm reliqua omnia, quæ sub cœlo sunt futura tum etiam, quæ cuique hominum sunt euentura.

Refutaturis igitur hanc iudiciariam Astrologiam conuellenda sunt hæc fundamenta: iis enim euulsis, tota Astrologia corruat, necesse est.

Responsio ad primum fundamentum.

Ergo quod ad primum fundamentum attinet, sic Astrologis respondeamus: Nos quidem non inficiari primò, quin cœli ast... cœlorum, vim aliquam in hæc inferiora terrenaque corpora habeant, idque propter multas rationes, quæ ad hoc confirmandum adferuntur à Philosophis, Mathematicis & Theologis: ideóque secundò non negare, quin hæc inferiora corpora cum cœlis, astrorúmque cursu, cognationem quandam ac *συμπάθειαν* habeant, atque inde qualitatem aliquam ducant. Id enim est manifestissimum cum in Sole & aliis astris, tum præsertim in Luna. Ostreæ enim & conchylia cum Luna pariter crescunt, atque decrescunt. Medici quoque re ipsa experti sunt, & diuturna obseruatione didicerunt, maximi referre, quo Lunæ tempore sanguis extrahatur, pillulæ, potiones, & alia id genus exhibeantur. Vnde hoc? nisi quia corpora hæc inferiora, *συμπάθειαν* aliquam habent cum cœlis & astris, indéque aliquam ducunt qualitatem? Damus illis hæc.

Sed etiam ego hæc contra illos contendo.

Primùm cœlos in hæc inferiora non agere, nisi motu & lumine: & præter hanc communem motus & lucis influentiam nullam aliam cœlestibus corporibus in hæc inferiora vim inesse quemadmodum multis rationibus Ioann. Pic. Mirand. vir doctissimus lib. contra Astrologos, cap. ... demonstrat. Quare frustra alios ab Astrologis, & peculiares quibusque astris influxus assignari.

Secundò: Contendo hanc cœlorum vim, quæ in motu & lumine consistit, nihil corporibus communicare posse, quam motum & lucem, indéque calorem, qui ad vitam vitæque functiones corpora ad id apta disponat, conseruet, & ad varias affectuum propensiones, pro qualitate corporum afficiat.

Tertium: contendo hanc cœlorum vim, quę tantùm lucem & motum, indéque calorem communicare iis corporibus potest, caussam esse multorum, quæ infra Lunam contingunt, vniuersalem non autem ita particularem, vt omnes qui sub alicuius syderis influxu reperiuntur, ab eo etiam omnes pariter afficiantur, ideóque indiuiduorum varietatem vt v. gr. quòd quis sit bonus, alius malus: vnus felix, alius infelix, ad virtutem cœlorum referri non posse, sicut docet idem Pic. lib. 3. c. 1. Varietatem tamen indiuiduorum, quæ in qualitatibus corporum, & affectuum propensionibus est, ad cœlorum vim sæpenumero, & magna ex parte referri posse, egò iam antè concessi, sed præter hanc nullam aliam varietatem indiuiduorum ad cœlorum vim referri posse contendo.

Ex iis consequitur id quod primum Astrologorum fundamentum conuellit, vim cœlorum aut astrorum non esse tantam, quantam ipsi constituunt ita vt se extendat non solùm ad corpora, corporum habitudines, affectuum propensiones: sed etiam ad actuales mores vel bonos, vel malos, ad singulos rerum, qui hominibus contingere possunt euentus, ad bonam vel malam (vt vocant) fortunam: ad hominum cogitationes, consilia instituta, ad voluntates hominum voluntariásque eorum actiones. Nego igitur astrorum vim primùm in corpora nostra tantùm valere, vt quæcunque qualitates & affectuum propensiones sunt in corporibus, à cœlis semper pendeant.

A vi parentum.

I. Vis parentum plus in corpora filiorum valet, ad quam velis qualitatem illis informandam, quàm cœlorum vis. Experientia hoc si demonstro. Sunto duo parentes longe inter se differentes, v. gr. Petrus & Paulus, quibus etiam sint vxores dissimilis naturæ ambo parentes suscipiant ex suis vxoribus filios, idque eodem temporis momento. & eodem syderum aspectu. Tunc sic arguo: Si vis cœli ad informandas corporibus qualitates, constitutiones, morum propensiones plus valet, quàm vis parentum, ij duo filij magis inter se erunt similes, quam suis parentibus. Ratio, quoniam cum sint eodem temporis momento concepti & nati, easdem vtrisque qualitates vis cœli imprimere debuit. Atqui contra videmus filios hosce magis similes esse parentibus, quémq; suo parenti quam inter sese, magisque esse affectos parentum ingenio quam vllo syderum aspectu, qui tamen vtrisque similis & par fuit. Ergo hoc apertissimo est testimonio, quòd plus virtutis habeat semen parentum in filios, quàm cœlum ipsum. Ideo Cicero hoc argumentum concludit, dicendo: *Quod non contingeret si hoc non vis & natura gignentium efficeret: sed temperatio Lunæ, cœlique moderatio.*

A sexus diuersitate.

II. Sexuum diuersitas quę est omnium animalium qualitatum maxima, à cœlis non pendet, sed à vi seminis paterni & materni, vnà cum Dei voluntate. Si enim à cœlo penderet, cùm duo eodem temporis momento, & sub eodem syderum aspectu concipiuntur & nascuntur, vtrique deberent vel ambo masculi ve. ambo fœmellæ nasci. Atqui videmus oppositum tum in gemellis, tum in aliis, qui eodem tempore nascuntur. Ergo non à cœlo, sed à vi seminis parentum, & à voluntate Dei. Si ergo hęc non pendet, quę est omnium maxima: ergo neque aliæ necessariò pendent.

A vi seminis.

III. Si diuersæ qualitates in corporibus humanis à cœlo pendent ergo etiam eædem in brutis, leguminibus & fructibus ab eodem cœlo penderent, imo multo magis. Atqui hoc falsum est sed à suis seminibus pendent. Patet. Vnde enim esse dicemus diuersitatem qualitatum, quæ est in leone & viso, qui tamen eodem tempore nati & sub eodem sydere concepti? Non à sydere alioqui esset eadem in vtroque: sed vnde à diuersitate naturæ, & seminum vtriusque parentum? Hoc argumentum simile est primo a semine parentum hominum deducto. *Quid* (ait Cicero in 2. de Diuin.) *quod vno eodemque temporis puncto nati dissimiles & naturas & vitas, & casus habent sæpe ambo declarare nihil ad agendam vitam, nascendi tempus pertinere? nisi fortè putamus, nemi... eodem tempore ipso & conceptum & natum, quo Africanum. Num quis igitur talis fuit?*

A vi industria.

IV. Si à cœlis necessariò pendent qualitates in corporibus humanis: quorsum igitur sunt à medicina artes? pereunt. *Permulti cùm ita nati essent, vt quædam contra naturam deprauata haberent, arte & medicina restituti sunt à natura, cùm se ipsa reuocasset.* Item multi naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt. Exemplum Demosthenis, de quo Phalereus. *cum Rho dicere nequiret exercitatione fecit, vt planissimè diceret. Quòd si hæc astro ingenerata & tradita essent, nulla res ea mutare posset.*

A terrarum situ.

V. Plus terrarum situs, quàm Lunę & syderum tractus, valet ad nascendum. Patet. *Dissimilitudo enim locorum, dissimiles hominum in eodem temporis momento procreationes habet. Quantum inter Indos & Persas, Æthiopas & Syros differt corporibus animisque, tantum vt incredibilis varietas dissimilitudóque sit.* Ergo non tanta est vis cœli, quantum dicunt Astrologi.

Deniq; si ad rem pertinet quo modo cœlo affecto, compositiq; syderibus quódque animal oriatur, valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. Atqui quid hoc dici potest absurdius? id quod tamen dicere Astrologi quidam non dubitarunt. Lucius enim Tarutius Firmanus, vt refert Cicero) familiaris Ciceroni in primis Chaldaicis rationibus eruditus vrbis etiam Romæ natalem diem repetebat ab iis Parilibus quibus eam à Romulo conditam accepimus. Romamque cum esset in iugo Luna, natam esse dicebat, nec eius fata canere dubitabat. *ô vim maximam erroris* (subiit Cicero) *etiamne vrbis natalis dies, ad vim stellarum & Lunæ pertinebat? Fac in puero referre ex qua affectione cœli primum spiritum duxerit. num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus vrbs est effecta, potuit valere?*

VI. Concludo igitur ex iis, non esse tantam cœlorum vim in hæc inferiora, quantam ipsi Astrologi fingunt, ita vt

omnes corporum cõstitutiones qualitates, affectuum propensiones, à cœlis pendeant: quandoquidem ab aliis sæpe caussis magis quàm a cœlestibus emanant.

Tunc verò sic liceet argumentari: Si non est tanta astrorum vis vt ad omnes corporum qualitates, habitudines, & affectus illos, qui corporum qualitatibus participant, sese semper extendat & valeat: multò minus erit tanta, vt valere possit aut in ea omnia, quæ cuique sunt euentura, vel quæ quisque in vita est acturus, aut passurus. Nam vt maximè possint sydera quasdam in hominibus qualitates informare: efficere tamen nõ possunt, vt postea hoc vel illud aliunde illis obueniat, aut vt quisque hoc vel illud faciat. Multò minus potest esse tanta vt valeat in cuiuspiam bonitatem vel malitiam, pietatem vel impietatem, salutem vel damnationem. Pietas n. & salus, à Dei duntaxat gratia, non à cœlis pendet: impietas verò & damnatio cùm à Satana, tum maximè a libera hominis voluntate. Neque tanta esse poterit in hominum consilia & studia, nimirum vt efficiant, quò hominum consilia, quæ inter se ineunt, secundum vel aduersum habeant euentum. Euenta enim huiuscemodi, in alterius, non in ipsius, cuius est cõsilium, arbitrio posita sunt. A Deo enim sæpe (vt in S. literis patet) hæc sine intermediis naturalibus cœlorum influxibus immittuntur. Exemplum trium varii generis pœnarum quarum optio facta fuit Dauidi, hoc quod dixi, confirmat. Ergo neque hæc, ex vi astrorum præsentiri aut prædici ab Astrologis possunt: sed tantùm a Prophetis, quibus ea reuelat Dominus.

Primum igitur fundamentũ Astrologorum, quo dicunt, cœlos & Astra vim in hæc inferiora habere, elementa, homines, &c. ideoq; ab eis etiam indicari, corruit, si te(?) vt ... deamus, habere quidem cœlos & astra vim sua luce & motu generalem in hæc inferiora corpora, corporum habitudines & affectionum propẽsiones: in reliqua verò nullam corruit, inquam, si cœlorum influxum & vim, quam ad omnia, & res & personas & actiones extendunt Astrologi: nos eam ad corpora tantùm, & corporum qualitates, adde & affectuum propensiones contrahamus, sicut reuera cõtrahenda est. Neque id etiam semper: cum corporum etiam qualitates & affectuum propensiones, non semper à cœlis, sed ab aliis caussis pendeant.

Ad secundum fundamentum, responsio.

Sed esto, vt vis cœlorum ad illa omnia, de quibus suprà diximus, extendatur: corruit tamen secundum fundamentum, quo dicunt Astrologi, ex vi Astrologiæ cognoscere se omnium cœlorum & sydetum vim & influxus. At quo pacto hoc probabunt? Contra opponamus scripturã Gen. 15. *Suspice cœlum & numera stellas, si potes*: quo indicat, fieri non posse, vt omnes a nobis stellæ numerentur: quomodo igitur earum influxus cognoscẽtur? Colligit hinc August. Tom. 5. de ciuit. Dei, lib. 16. c. 23. hac scripturæ autoritate contemnendos esse eos omnes, qui numerum stellarum comprehendisse ac conscripsisse se iactant. Solius hoc Dei est, qui omnes etiam stellas suis notat nominibus, vt est Psal. 147. Si igitur numerum stellarum non tenent Astrologi, & vnaquæque suam, de ipsorum sententia, habet vim in inferiora, quam tamen ignorant: qui igitur fieri potest, vt aliquid certi de quouis homine, ex vi stellarum, sub quibus est natus vel conceptus, possit asserere? Agnoscit v. gr. conceptum esse vel natum aliquem sub influxu Veneris, venereum igitur futurum pronunciabit. At fortasse conceptus est & natus sub influxu alius stellæ, influxui Veneris contrario: quo fiet, vt magis ad continentiam, quàm ad libidinem sit propensus.

Sed esto quoque, vt omnes stellas omniumque stellarum vim teneant Astrologi: nisi tamen certè agnoscant, quo temporis momento, ideóque sub quo cuiusque stellæ influxu quisque sit, non dicam, natus, sed cõceptus, profectò nihil de cuiusque moribus, morte, vel vita, felicitate vel infelicitate, & id genus aliis pronunciare certi poterunt. Dicunt se scire, at hoc quàm falsò dicatur, nemo non videt. Motus enim cœli & stellarum ita celer est, vt momẽtum vnum discernere ab alio nullus mortalium possit: sed cum putas te momentum vnum obseruasse, sub quo duo gemelli nati sint, duo maximè inter se distantia temporis momenta, & cœlorum spatia reperientur, sub quibus gemelli illi nati sint: id quod Nigidius Figulus Astrologus vt referunt historiæ & præsertim August. de ciuit. Dei, lib. 5. c. 3. testatus fuit. Cùm n. proposita illi esset quæstio, quî fieret, vt duo gemelli, eodem tempore nati, diuersissimis tamen naturis & ingeniis & voluntatibus & moribus nascerentur, si omnes, qui sub eodem stellarum influxu nascuntur, easdem à cœlis naturas, ingenia, voluntates, mores consequantur: respondit, etsi spatium nullum, vel minimum temporis intercessisse inter vtriusque gemelli natiuitatem nobis videtur: plurimum tamen intercessisse planè fatendum est, quod quantum sit, nos ignoramus. Hoc autem simili totum hoc expressit. Rotam figuli, quanta potuit vi intorsit, ita vt maxima celeritate rotaretur: currentem celeriter rotam, bis sed citissimè atramento percussit & aspersit: nemo est, qui non dixisset, eodem in rotæ loco, duo illa atramenti puncta esse, tamen vbi rota desiit moueri, inuenta sunt duo illa puncta seu signa quæ Nigidius fixerat, non paruo interuallio, in rotæ illius extremitate: Tum Nigidius: *Sic* (inquit) *in tanta cæli rapacitate, etiamsi alter post alterum* (loquens de gemellis) *tanta celeritate nascatur, quanta rotam bis percussi tamen cæli spatio plurimum est. Hinc sunt* inquit *quæcunque dissimilima perhibentur in moribus casibusque geminorum.* Et certè id, quod nobis videtur exiguum vel nullum esse temporis spatium, quod inter duorum gemellorum conceptionem & natiuitatem intercedit: si mente tamen (vt ait Quintil.) perspicere velis orbis huius & cæli vastitatem, facies nullum ... quod inter duas transcurrit animas Falsus est igitur Nigidius, ignorare nos verum & certum istud temporis momentum, sub quo quisq; gemellus natus sit: inde vero conclusit profitentem eam morum & voluntatum, reliquarumque omnium diuersitatem, quæ in gemellis cernitur. Cæterum hic ait August. *Hoc figmentum* (inquit) *fragilius est quàm vasa quæ illa rotatione finguntur. Nam si tam multum in cœlo interest, quod constellationibus comprehendi non potest, vt alteri geminorum hæreditas obueniat, alteri non obueniat: cur audent cæteris, qui gemini non sunt, cùm inspexerint eorum constellationes talia pronunciare, quæ ad illud secretum pertinent, quod nemo potest comprehendere, & momentis adnotare nascentium?*

Cùm igitur ostenderimus & capita præcipua, in quibus sita est iudiciariæ Astrologiæ professio, vana ac falsa esse, & fundamenta, quibus nititur, non solum nimis infirma, sed etiam vanissima & falsissima esse: manifestum esse puto, quam tota hæc professio vana & falsa sit.

Cùm verò etiam verbum Dei illam prorsus damnet, cùm prohibet ne Ariolos, Astrologos, Chaldæósve consulamus, quos etiam sæpe per Prophetas, vt vanissimos Deus irridet, vt patet in Isaia & aliis Prophetis, sicut initio huius quæstionis ostendit: Et cùm Patres etiam omnes eam sint acerrimè persecuti, ita vt nullus ferè Ecclesiasticus scriptor ex antiquis Patribus existat: qui non contra hanc vanam & superstitiosam Astrologiam scripserit: Quin etiam cum fuerit expressis legibus tum in Conciliis, tum ab Imperatoribus Christianis prohibita & damnata: adde, cum etiam à sapientibus Philosophis, imo etiam à multis eorum, qui in Astrologia maximè excelluerunt, damnata: mirer nimis tantam nunc esse quorundam hominum, qui Christiani appellantur qui Euangelium profitentur, qui alioqui sunt & probi & docti homines, cæcitatem, vt non solum hisce falsis & vanis Astrologis etiamnum credant, sed etiam in huius vanissimæ artis studium toti incumbant. Potuit ne Satan pestilentiorem hac inuenire rationem, qua fidelium corda, à verbo Dei auelleret? vid. Cal. cont. Astrol. iud. 811.

De diuinatione per insomnia.

Diuinationis genera duo ex Cicerone principio retulimus alterum artificiosum, alterum naturale, quod caret arte, ab eodem Cicerone appellatum. Sub primo genere 20. species repertimus, quarum quasdam in vnum quasi fasciculum complexi, quantum veritatis habeant, quámq; Christiano liceret, paucis ostendimus: quasdam verò seorsim singulas egressi, quàm veræ, quámque licitæ sint, vel non sint, satis abundè hactenus explicuimus. Nunc superest, vt alterum genus, quod expers artis esse dicitur, quam itidem verum & licitum sit explicemus. Sunt autem sub hoc genere species duæ, diuinatio per somnia & diuinatio per furorem. Dicam primum de Diuinatione per somnia, deinde de altera, per furorem.

Mihi autem dicturo de Diuinatione per insomnia, quædam prius de insomniis ipsis necessario dicenda sunt. Si enim ignoremus quid sit insomnium, quot & quæ eorum caussæ, & quot eorum genera: profectò quæstiones quæ de Diuinatione per insomnia poni solent, bene explicari non poterunt. Idcirco & Aristoteles primum

librum

librum edidit περὶ τῶν ἐνυπνίων: deinde librum περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς. De insomniis igitur dicam non quidem omnia, quę à Philosophis traduntur, sed ea tantùm, quæ ad præsentem quæstionem de Diuinatione per insomnia, faciunt.

Hæc autem de insomniis in præsentia dicenda esse videntur.

Præcipua capita de insomniis.

I. Quoniam (vt ait Aristot.) περὶ ἐνυπνίου ζητεῖν ... καὶ ὕπνου videndum primo quid sit ὕπνος, antequam videamus, quid sit ἐνύπνιον, vt inde appareat discrimen inter vtrumque: imò etiam hinc meliùs patefiet, quid sit insomnium. Vnde Arist. τί δ' ἐστὶ τὸ ἐνύπνιον, inquit, *Quid autem sit insomnium, aut qua ratione fiat, ex iis maxime, quæ in somno accidunt, cognosci potest.*

II. Quid sit ἐνύπνιον, id est, *insomnium*, seu *somnium*. Neque enim discrimen vllum facio inter somnum & insomnium, sicut neque Aristoteles: quanquam Macrobius & alij permulti faciant.

III. Quot sint somniorum caussæ.

IV. Quotuplex ἐνύπνιον, seu, quot insomniorum genera, vt inde tandem appareat, per quę somnia possit, & per quæ non possit fieri diuinatio: seu quorum somniorum interpretatio ac diuinatio probanda, quæ improbanda, quæ licita, quæ illicita sit.

V. His declaratis, paucis & facilè explicabuntur quędam de Diuinatione per insomnia quęstiones. Prima, vtrum aliqua Diuinatio per somnia fieri possit. Secunda, si possit, per quænam possit. Tertia, atque ita quæ licita sit Christiano, quæ non.

DE I.

Ὕπνος in quo fit ἐνύπνιον & qui (vt ait Arist. περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, c. 1.) ... quid sit, nemo est, qui nesciat, cùm omnes quod sit quotidie experiamur. Sic autem definiri non iniuria potest. Sónus est quędam sensitiuę facultatis affectio, quâ (sensibus) scil. exterioris) consopitis, animal quiescit. Colliguntur. n. sensus omnes exteriores in somno, ne animal quicquam videre, audire, olfacere, gustare aut tangere vllo modo possit. Inde animal quiescit. Interna tantùm φαντασία per quam fit insomnium, non colligitur, imo tum maxime vagatur. Habetis quid sit ὕπνος. Reliqua quæ à Philosophis de somno traduntur, huc non pertinent. Satis est nos nouisse, quid sit somnus, in quo fit insomnium, & sine quo insomnium esse non potest.

DE II.

Ἐνύπνιον verò quid sit, Aristoteles (qui vt omnia, ita & hanc materiam diligentissimè tractauit) antequam definiat, prius proloquia seu προτάσεις, quę & diligenter explicat, pręsumit: deinde ex illis in fine libri, quid sit insomniũ aperit. Igitur & nos illa, vtpote ad agnoscendum quid sit, & quomodo fiat insomnium ἐν τῷ ὕπνῳ scitu necessaria, quam poterimus breuissimè explicabimus.

Primum proloquium ad illam Animę potentiam seu virtutem spectat, qua fit insomnium, & cui apparet insomniũ: vnde ita incipit, ... ποτέρου τῶν τῆς ψυχῆς ... Est autem in summa hoc proloquium primum: Insomniũ non fit vi partis sensitiuæ (sensuum sc. exteriorum, neque vi partis intellectiuæ, sed vi τῆς φαντασίας seu imaginariæ, seu, vt alij loquuntur, non est passio sensitiuæ, &c. Primò, non partis sensitiuæ, sc. exterioris, vel (vt loquitur Aristoteles) ... ἐνύπνιον. Ratio, quoniam insomnium fit, dum animal dormit, ἐν τῷ ὕπνῳ ... ἐνύπνιον. Dum autem animal dormit, exteriores sensus ita sunt colligati & consopiti, vt nihil sentiant, oculus non videat, aures non audiant. Hæc est. n. proprietas somni, vt in eius definitione visum est. Insomnia autem sunt simulachra quædam (vt postea videbimus) quę phantasię apparent. Ergo somnium non fit vi sensuum exteriorum.

Secundò, non fit vi partis intellectiuę, licèt ad illud sæpius concurrat. Ratio, propriè. n. intelligimus vniuersalia. Insomniis autem videmus particularia. Quod. n. videmus in somniis, non solùm dicimus hoc esse, v. g. animal, hominem, quæ sunt intelligibilia, sed etiam esse hominem album, vel pulchrum, tali indutum veste, talia loquentem, quę circumstantię sunt, non ad intellectum, sed ad sensum pertinentes. Ergo vi intellectiuæ partis non fit, vel non apprehenditur somnium.

Dixi, *licèt aliquando ad illud concurrat*. Ratio, quoniam aliquando contingit, vt in somnis, præter ipsa phantasmata quę sunt ipsa somnia, aliquid aliud intelligamus, seu mẽte percipiamus, vt cùm in somniis quis metra componit, locum aliquem scripturæ considerat & intelligit, aliquod argumentum dissoluit, quæ quidem sine operatione intellectus fieri non possunt.

Tertiò, sed fit vi φαντασίας, seu imaginariæ, quę est sensus interior. Est. n. somnium passio eius potentię seu facultatis, qua decipimur. Ægroti quidem in vigilia, vt cum ægrotantes videmur videre serpentes, cùm tamen non videamus: In somniis autem etiam sani, vt cùm in somniis videmur videre vel alloqui hominem, cùm tamen re ipsa non ita sit. Potentia autem hæc, quâ decipimur, sæpe est φαντασία. Vt ergo φαντασίας fit insomnium. Hoc est primum proloquium, quòd phantasia fiant somnia, & hęc somnia apprehendamus, vnde & *phantasmata* appellantur ab Aristotele, & sunt.

De materia somnij.

II. Secundum proloquium, & quædam alia, quæ sequuntur, spectant ad materiam somnij, vt inde tandem appareat, quid sit somnium. Ergo secundum proloquium est hoc: Sensilia in vnoquoque sensorio, non solum sensum efficiunt, dum sunt præsentia: sed etiam sui species in sensorio impressas post suum etiam discessum, seu absentiam relinquunt.

1. Apparet id in visu. Si figas in Solem oculos, non solùm videbis solem, quamdiu est præsens, sed etiam vbi oculum auerteris aliquãdiu speciem solis in oculo impressam habebis, ita vt plenus luce Solis oculus videatur. Item, si aquã rapidè currentem intentè intueris, vbi etiam auerteris oculum per aliquod temporis spacium, omnia etiam quiescentia tibi moueri videbuntur.

2. Idẽ in auditu, & in odoratu & in gustu patet, in quibus singulis species sensilium impressæ relinquuntur: quemadmodum accidit in proiectione, vbi aliquid proieceris, v. g. lapidem, re etiam illum amplius non tangente, ille mouebitur. Cur? quoniam vis mouentis in lapide impressa aliquandiu in illo remanet. Ita sensilium species in sensoriis manent aliquandiu, absentibus etiam sensilibus ipsis. Ita etiam in phãtasia, species seu simulachra rerum, quas sensibus exterioribus sensimus, remanent, vbi ad illam transmissæ fuerint. Hoc proloquium declarat, ex qua materia fiant somnia, ex speciebus sensilium, quæ in sensoriis externis relictæ ad phantasiam deinde sunt transmissæ.

De caussa erroris in somniis.

III. Proloquium tertium: Qui affectu aliquo, aliquâve perturbatione premũtur, facilè circa sensilia decipiuntur. Patet. Meticulosi omni vel minimo strepitu percepto, hostes imminere sibi putant. Ita ægrotus volitantem muscã, serpentẽ aliquem vel Dæmonẽ esse existimabit. Ita etiam in somniis decipiuntur homines à phantasia: quanquam aliquando intellectu accedente, sese interdum corrigant, vt dicant, scio me somniare, neque ita esse, vt apparet.

De ratione, quâ fiunt somnia.

IV. Proloquiũ quartum eò potissimum spectat, quomodo fiat somnium: est autem hoc: Motus à simulachris non tantum in vigilia, sed etiã in somno fit: & quidem magis in somno quàm in vigilia. Quod vt intelligatur, notandũ, quomodo fiat somnium. Primò, sensilia externa, mouent sensus externos. Secundò, species in sensibus externis impressę, per sensum communem ad phantasiam deferuntur: ibiq; cõseruantur, & phantasmata à philosophis appellantur. Tertiò, à phantasia ad sensum communem reuertũtur phantasmata, vel potius phantasmatum species. Regressus igitur à simulachris est, cùm aliç species & imagines phãtasmatum a phantasia deferuntur ad sensum communem ita vt videaris videre sensilia ipsa foris seu præsentia, tametsi absentia sint. v. gr. vt cum in somno videris viderę Socratem, audire musicam, &c.

Motus ipse fit primò & in vigilia, presertim si ęgrotes, vt phreneticis accidit, qui videntur sibi videre mira, & sunt imagines regressæ a phantasia ad sensum communem. Imo etiam si sanus sis, & cogitas de re valde charã, videbitur tibi diu præsens ante oculos: imago est reuersa à simulachro, quod erat in phantasia, vel memoratiua. Secundò fit, dum incipis dormitare, & nondum perfectè colligati vel consopiti sunt sensus: & tunc non est verè somnium, sed partim verũ sentimus, partim fallimur. Verum, quia audies aliquem loquentem: fallimur quia putabis longè abesse, & tamen præsens erit. Tertiò, fit in perfecto somno. Tunc enim maximè libera phantasia, consopitis externis sensibus, maximè vagatur, & circa phanta-

smata illa occupatur. & subinde imagines ex illis simulachris expressę ad communem sensum remittuntur, ita vt sensibus videamur quasi res ipsas præsentes sentire. Hoc propriè somnium est, & hoc pacto fit.

De diuersitate somniorum.

V. Proloquiũ quintum ad somniorum diuersitatem spectat cur aliquando distincta sint somnia, aliquando vaga & interrupta. Est autem hoc Proloquium. Phantasmata aliquando integra aliquando fracta deferuntur ad cor, vbi sedes est sensuum omnium & præsertim communis Sensus est idem contingere in somniis gignendis, quod etiam contingit in imaginibus exprimendis, in aqua, quando in illam intuemur. Si vas plenũ sit aqua, & manu fortiter moueatur, tametsi in aquam respicias, in aqua tamen nulla tui apparebit imago. Quare? ob nimiam aquę agitationem & perturbationem quæ non sinit imaginem imprimi. Vbi verò cœperit sedari aqua, & parum moueri: imago quidem tui apparebit sed aliquantò distorta. Vbi autem perfectè quieuerit aqua, tunc tui imago in aqua apparebit recta & integra. Vnde hæc diuersitas eiusdem imaginis tuę? Non quidem ex diuersitate faciei tuæ, quæ eadem est, sed ex varia recipientis aquæ dispositione. Idem accidit in somniis, dum scil. dormimus. Nam quanquam simulachra continuè à phantasia ad sensum communem reuertantur: non tamen semper somnia excitantur, seu non semper nobis imagines vllæ apparent. Aliquando verò somniamus, sed somnia illa inquieta sunt & confusa seu vaga: aliquando verò somniamus & somnia illa sunt clara & ordinata ac distincta vsque adeo, vt aliquando videamur nobis non somniare sed asserimus rem ita esse. Vnde hæc diuersitas? Non a simulachris ipsis, sed a diuersitate euaporationis humoris, qui in dormiente aliquando nimius est, & nimis exagitatus, ita vt sanguinem, qui a phantasia ad sensum cõmunem secum trahit simulachra, perturbet. tunc sanguis ille est instar aquæ perturbatæ, in qua nullum apparet idolum tunc nullum fit somnium. Hoc viuuenit pueris & ebriis & denique omni ferè dormienti, post assumtum nutrimentum, primi somni hora. Aliquando humor ipse remitti incipit, ita vt sanguis qui defert phantasmata, minus sit perturbatus: tunc fiunt somnia, sed aliquantum perturbata & vaga: id quod secunda ferè dormitione contingit. Aliquando verò ita sedatus est humor ille, & cum eo sanguis, vt nulla ibi sit perturbatio: tunc fiunt somnia perspicua & clara. Id quod viuuenit primò sobriis omnibus, prę sertim verò manè, sedato omni humore. Ita clara fiunt somnia, vt videantur non somnia, sed apertæ visiones. In huiuscemodi solẽt somnia a Deo excitari: & hęc illa sunt, per quæ licet fieri diuinationem, vt dicemus.

His omnibus explicatis, tunc inquit Aristoteles [illegible] id est, *ex iis itaque omnibus colligere licet, somnium esse phantasma, seu visum quoddam sed quod in somno sese offerat.* Sed nos pleniorem afferemus definitionem.

Somnium quid sit.

Somnium est phantasma, quod à phantasia per sanguinẽ ad cor delatum, à sensu communi in somno recipitur. Nam dum est in via ad cor, phantasma est: dum autem receptum est in corde à sensu communi, somnium est.

Fox. *Somnium est quadam imago in cerebro obuersans, quam imaginatio à memoria eductam, agitat.*

Phil. lib. de Anima: *Imaginatio est facta in somno, variè in cerebro discurrentibus speciebus, qui sunt cogitationum instrumenta & efficiunt simulachra.*

Habetis quid sit somnium & quomodo etiam fiat. Neq; verò hæc abs me frustra dicta fuisse mox intelligetis vbi ad partitionem somniorum ventum erit. Partitio verò necessaria est, ad explicandam quęstionem de Diuinatione, per quęnam somnia Diuinatio fieri possit, & per quę non.

DE III.

Caussæ somniorum quæ & quotuplex sint.

Caussæ somniorum permultæ sunt: sic autem illas partimur iis partitionibus.

I Caussę somniorum alię sunt extrinsecę ipsi dormienti seu somnianti, aliæ intrinsecæ.

II Extrinsecę tres sunt præcipuæ. Prima Deus. Solet enim Deus aliquando somnia immittere suis Prophetis & aliis viris piis, vt in Scripturis patet. Imò aliquando & impiis, sicut de somnio Pharaonis patet, quod immissum à Deo fuisse Pharaoni, Ioseph ipse Gen. 41. testatur. idque aliquando per se, aliquando operâ alienius Angeli. Secũda, Dæmon. Solet n. & ipse aliquando in suis Pseudoprophetis & aliis impiis somnia excitare, sicut pleraque somniorum illorum, quæ apud profanos scriptores de Gentibus referuntur. Tertia, cœlum ipsum. Cùm enim phantasia, in qua excitatur somnium, potentia sit cum corpore participans, seu vt loquuntur Philosophi, organica, corpori cœlesti subiicitur: quo fit, vt cœlum, sicut potest in corpore humores ciere, indeque aut sanitatem, aut morbum gignere: & sicut potest in nobis commouere irascibilem potentiam, indéque ad iram: & concupiscibilem indéque ad amorem excitare: ita potest simulachra seu phantasmata in ipsa phantasia seu potentia imaginatria commouere, indéque insomnium gignere. Hę sunt caussæ somnij extrinsecæ, quarum prima & secunda sunt spirituales & supernaturales: tertia corporalis & naturalis. Iam ad intrinsecas.

Caussæ somnij intrinsecæ quotuplices.

Caussæ verò intrinsecæ duplices sunt: quædam sunt naturales, quædam animales. Naturales sunt ipsi interni, & dominantes in corpore dormientis humores, & corporis alterationes, v. g. vt cum redundat in te cholera, vel pituita, vel sperma, vel cùm sitis, vel famescis: tunc solet excitari somnium, quo tibi ipsi videberis in rogum aliquem accensum ingredi (hoc est a redundante cholera, seu accensabili) vel in aquam mergi (hoc est à pituita) vel rem habere cum aliqua (hoc est à spermatis superabundantia) vel bibere, vel comedere (hæc sunt à siti & fame.)

Animales quæ & quotuplices.

Animales verò somnij caussę sunt ipsę Animæ affectiones, vt sunt metus, amor &c. quę etiam triplices sunt. Aliæ sunt affectiones naturæ, vt naturalis metus, amor &c. Aliæ sunt affectiones artis, quatenus aliæ sunt affectiones studiosi literarum aliæ piscatoris &c. Alię sunt affectiones earum quę nobis obiter occurrunt, vt sunt affectus earum rerum quas vel agere, vel facere, vel meditari vel inuenire, aut recordari cœpimus interdiu, vel proposuimus. Hæ caussæ animales appellantur. propterea quod à sensitiua apprehensione, quę animali est propria, proficiscuntur. Habetis caussas somniorum. Hinc patefiunt genera eorum.

DE IV.

Somniorum quot sint genera.

Somniorum igitur genera multa sunt, sicut etiam multæ caussæ. Sic autem partior iis partitionibus.

I. Tria sunt in primis somniorum genera: quędam diuina, quæ à Deo, quæ [illegible] dici possunt: quędam Diabolica quæ a Diabolo immittuntur: quædam naturalia, quæ à caussis dormienti intrinsecus fiunt, seu quæ originem non habent in nobis: sicut duo superiora originem non habent in nobis, sed a caussis externis in nobis excitantur. Hic enim sub naturalibus complector etiam animalia, quippe quæ omnia caussas habent in somniante intrinsecas.

Diuinorum somniorum species tres.

II. Diuinorum species tres sunt, de sententia Augustini & aliorum. Vna est, quia Dominus eos, quos sibi libet, de futuris inter dormiendum apertis verbis instruit, & hoc oraculum vocatur. Tale fuit somnium Abrahę Genes. 15. Vbi Dominus per somnium Abrahę apertè prædixit de semine illius futuro captiuo in terra Ægyptiorum, deinde possessuro terram Chanaan. Gen. 20. tale fuit somnium in quo Dominus Abimelechum Regem Geraræ claris verbis increpauit, & quid ipsi esset faciendum admonuit. Matth. 2.

Sic Iosepho in somniis apertè dixit Angelus, *Tolle puerum & fuge in Ægyptum*, &c.

Quid sit somnium diuinum.

Altera est, cùm Dominus per figuras & spectra quędam futura in somniis ostendit, & hoc vocatur somnium, quod ita definiri potest, quòd sit visum diuinitus dormienti ostensum, sed figuris & inuolucris tectum, quod non nisi interpretatione per spiritum Dei intelligi potest. Sic etiam August. de spiritu & Anima c. 5. *Somnium est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi non potest.* Talia fuerunt insomnia Iosephi Gen. 37. quando vidit reliquos manipulos assurgentes suo manipulo, & Solem & Lunam cum stellis se adorare. Talia fuerunt insomnia Eunuchorum Pharaonis, quę interpretatus est Ioseph Gen. 40. Tale etiam somnium Pharaonis, Gen. 41. cùm vidit 7. vaccas pingues, & 7. macilentas.

Talia

Talia sunt apud Danielem Nabuchodonosoris, & suum. Item in Apocalypsi.

Tertia species somnij diuini & [illegible] est, cùm Dominus alicui in somnis clarè ostendit, quæ futura sunt eo modo, quo etiam sunt futura, tanquam depicta in aliqua tabella: & hęc vocatur ab Augustino *visio*. Sic n. Tom. 3 de Spiritu & Anima (si tamen sit Augustini) c. 25. vbi quinque somniorum genera recenset, ait: *Visio est cùm id, quod videt quis, eo modo, quò apparuerat, euenit.*

Ego tamen (vt quod sentio liberè dicam) in scripturis nō reperio, visionem vocari, huiuscemodi somnium, quod iā est definitum: sed visio opponitur somnio, Num. 12. Vbi Dominus ponit modos quibus Dominus ordinariè apparere solet: primus in visione: alter in somnio. Visio igitur est cùm Deus apparet in vigilia: somnium, cùm in somno, id quod expresse patet Gen. 15.

Hic obiter notandum est Iamblicho in li. de Mysteriis discrimen quod iam inter tempus, quo naturalia & tempus quo diuina somnia fieri solent. Fuit quidem vir Platonicus, sed multa etiam pręclara per hosce viros reuelauit Deus.

Naturalia omnia quando fiant.

Naturalia somnia fiunt tātùm in profundo somno, cùm sensus exteriores (vt vidimus ex Aristotele) penitùs sunt ligati: Nam in vigilia aperta non contingit somnium in- ter vigiliam & somnum: cùm scil. incipimus dormitare, non fit somnium, quia sensus externi non sunt penitus ligati: sed partim verum sentiunt, partim decipiuntur. In perfecto verò somno, fit insomnium.

Diuina quando.

Diuina verò insomnia potius fiunt inter vigiliam & somnum, cùm incipimus dormitare: vel inter somnum & vigiliam. Hoc non videtur dissentire à S. literis, vbi plerumque legimus, quod cum Dominus immisit alicui somnum vel soporem, ibi statim sequitur, *Et ecce vidit*, &c qua locutione indicat viros, quàm primum correpti fuerunt somno & sopore aliquo, qui est medius inter vigiliam & verum somnum, vidisse quę Dominus ostendebat. Sic est Gen. 15. de Abraham *Et sole occumbente, sopor cecidit super Abram & Ecce terror tenebrosus, &c.* Verba Iamblichi huc referre non grauabor: *Somnia quandoque incitantur in nobis ab innatis intelligentiis, rationibusue: vel ab imaginationibus curisque diurnis, quæ aliquando verum assequuntur plurimum vero falluntur. Atque hæc humanis principiis oriuntur, dormientibus contingunt, vigiliæ nihil habentibus. Somnia verò missa diuinitus, no ita contingunt: sed veniunt vel inter vigiliam atque somnum, vt quando imus cubitum, vel inter somnum atque vigiliam (vt mane, antequam surgimus, vel in ipsa vigilia: tum breues audiuntur voces, quid agendum sit admonentes*, &c.

Item infra. *Somnia humanis caussis procedentia, defectus patiuntur suos. Nam & in ipso somno, omnino dormientibus accidunt: & nos tunc non distinctè, vel plenè animaduertimus, aut quæ occurrunt, aut statum ibi nostrum. Quando verò diuinitus mittuntur somnia, neque reuera dormimus, & assequimur animaduersione, quæ clariùs, quàm cognouerimus vigilantes. In deque in huiusmodi somniis maxime ponitur vaticinium.* Mihi videntur verba non Platonici Philosophi, sed diuinissimi Christiani.

Habetis species somnii diuini, quæ iuxta multorū sententiam tria sunt: Ego verò duas tantùm facerem, oraculum & insomnium: cum visio propriè fiat in vigilia, ideóque non sit somnium, nec eius species.

Naturalia somnia quomodo diuidantur.

III. Naturalia partior in duo genera, in verè & propriè naturalia, & in animalia. Naturalia sunt, quorum principia seu caussæ sunt humores, aut alterationes in corpore somniantis: ac sub istis complector etiam illa quę à cœlo excitantur. Ab illo. n. humores alterantur. Animalia sunt, quorum principia & caussæ sunt affectiones in anima & mente somniantis.

Animalia quotuplicia sint.

IV. Animalia triplicia sunt, alia ab affectionibus Animæ naturalibus, vt à naturali metu, vel fortitudine animi, excitantur somnia, in quibus videmur vel inimicis terga dare, vel illos persequi & occidere: atque idem de reliquis affectionibus animę naturalibus: v. gr. vt à naturali habendi cupiditate, vel à naturali liberalitate, excitabitur somnium, quo videbimus vel nummos inuenisse, vel eos aliis distribuisse.

2. Alia ab affectionibus artis Alii enim sunt affectus (vt supra dixi) studiosi literarum, alij piscatoris. Ideo alia somnia excitantur in studioso, alia in piscatore: in illo somnium, quo videbitur sibi librum aliquem, elegantem inuenisse, vel disputare, vel scribere: in isto somniū, quo sibi videbitur magnā piscium multitudinem cepisse. Tractant enim fabrilia fabri, ita & diuersæ artium affectiones, diuersa excitant somnia. Vnde illud Claudiani:

Iudicibus lites, auriga somnia currus.

3. Alia sunt ab affectionibus eorum, quę obiter nobis accidunt, vti sunt affectus earum rerum, quas vel agere, vel facere, vel inuenire, vel recordari cœpimus aut instituimus. Ab iis enim etiam excitantur somnia, & vulgo dicitur, vt etiam Cic affirmat, quod de quibus solemus interdiu colloqui, meditari, agere, ea nocte soleamus somniare. Inde illud Theoc. [illegible] Hæc sunt perspicua, & nemo ferè est, qui id non re ipsa experiatur.

Addam quintam partitionem ex Arist.

V. Somniorum quædam sunt caussæ, scil. per se eorum, quæ futura sunt nobis: quædam sunt signa tantùm eorum scilicet quæ sunt, vel etiam futura sunt: quędam verò sunt neque caussæ, neque signa, sed tantum accidentia, siue fortuita. Et hæc partitio Arist. est in initio [illegible] Quid per causam? [illegible] id est *caussam autem voco, verbi gr. deliquii Solaris, Lunam* id est, *interpositionem Lunæ inter nos & Solem* Item, labor immodicus, caussa est febris. Signum verò quid est, effectus ipse, vt linguæ asperitas signum est febris, quia est eius effectus. Item. Tonitruum signum est pluuiæ. Est. n. effectus aquæ in cœlo coactæ, & deorsum casuræ. Accidens, quod neque caussa neque effectus est, vt euaginatio gladij in Solis Eclipsi. Si enim gladio è vagina educto Sol obscuretur, euaginatio gladij accidens est seu fortuita caussa eclipsis Solis. Quæ cum ita sint, ait Philosophus primo, quædam somnia, caussas esse rei futuræ verbi gr. Architectus aliquis ingeniosus interdiu attentè & diligenter cogitat, quomodo domus ista sit ædificanda, hinc fit vt noctu dormiens somniet, sic & sic esse ædificandam. A somno excitus, somnium considerat, & videt optimam esse rationem, si sic ædificat. Tunc somnium illud caussa fuit ædificij. Idem de Imperatore aliquo in exercitu dici potest, si exercitum ea ratione disponat contra hostem, qua in somno se illum instruxisse somniarat.

Secundo, quædam vero somnia, signa tantum sunt eorum scil. quæ sunt, vel etiam futura sunt: v. gr. somniauit aliquis sæpius, se mel comedere, vel in aquam mergi. &c. Signum est redundare in hoc homine phlegma, ideóque signum etiam futuri alicuius morbi, nisi medicamento aliquo præueniatur. Huc plerúmque referuntur somnia naturalia.

Tertio, quędam sunt accidentia fortuita quę se casualiter se habent ad futurum euentum v. gr. somnias noctu pluere: & manè pluit. Casus fuit, & fortuita caussa. Nam etiamsi non somniasses, pluisset. Item somnias venisse amicum tuum, & manè vides venisse. Casus fuit. Nam neque caussa, neque signum fuit. Huc spectant plerumque somnia animalia. Hæc est caussa, cur somnia plerumque non eueniant, quia scilicet fortuita sunt & accidentia. Fortuita autem & casualia, neque semper neq. frequenter fiunt, ait Aristoteles.

Præcipuæ quæstiones de Diuinatione per insomnia.

His ita explicatis, modò proponuntur quæstiones istæ.

I *Possitne aliqua fieri diuinatio per somnia, id est, possitne ex somniis certi aliquid de futuris rebus præsagiri ac verè prædici.*

II. *Et si possit, per quænam somnia, & quarumnam rerum per illa somnia fieri diuinatio possit.*

III. *An omnis, quæ fieri per quæuis somnia potest diuinatio, licita sit Christiano, nécne: & quænam licita sit, quæ non.*

DE I.

An per somnia diuinatio aliqua fieri possit.

Quod primam quęstionem attinet permulti Philosophi negarunt diuinationē per somnia, Xenophanes Colophonius, Epicurus, Panætius, Carneades, Cynici omnes, imò & Cicero multis argumentis (quæ tamen nullius sunt ponderis si diligenter perpendantur) omnem conatur tollere diuinationem per somnia. maximam autē argumentorum illorum partem ex Aristotelis [illegible] libro desumsit pręsertim illud amplificat, quod ante ipsum Aristoteles attulit, si vlla esset per somnia diuinatio, somnia immitterentur à Deo. Huius. n. solius est cognoscere futura Non immittuntur autem à Deo. Patet. Quoniam immitterentur sapientibus & probis viris: immittuntur autem sæpius stultis, &c.

συμπάθεια, vt quemadmodum corpora afficiuntur ab animis, excitatis affectibus: ita vicissim Animæ (per accidens tamen) afficiantur & patiantur à corporib. & sicut corpora sequuntur animæ affectiones: ita Animæ sequuntur corporum qualitates: [illegible] (inquit Aristoteles initio Physiognomicorum) [illegible]. Hoc probat & aperit exemplis aliquot perspicuis. Quòd Animæ afficiantur & patiantur a corporibus, seu a corporum passionibus, demonstrat in ebriis & ægrotis. Videmus enim quòd si quis inebrietur, dum ebrius est, insanit, homines nō agnoscit, nullius recordatur: certè tunc Animam alteratam esse ex corporis alteratione, & corpori patienti ipsam quoque compati, manifestum est. Idem patet in iis, qui aliquo graui morbo laborant, quòd ægrotante corpore, Anima quoque patiatur. Quamobrem? propter συμπάθειαν inter animam & corpus. Quod verò vicissim ex Animæ passionibus & affectibus, corpus afficiatur & patiatur, patet in amoribus, in tristitiis, gaudiis, quæ sunt Animæ affectiones. Animâ amante, corpus afficitur amore. Vidimus enim multos ex nimio amore, qui affectus est Animæ, extenuari, marcescere, aliquando interire: Ex timore verò, qui est in Anima, corpus pallere videmus: imò aliquando ita comprimi, vt multi subitâ morte perierint: propter etiam maximas tristitias & dolores. multi belluis similes facti sunt: rursus propter nimias animi voluptates & lætitias, multi periisse leguntur. Corpora igitur ab animorum passionibus afficiuntur, & contra.

Confirmatur hæc propositio ab aliis etiam Philosophis.

Galenus, pueri cùm primùm in lucem eduntur, alij timidi, alij gulosi, alij inuerecundi, alii aliis modis naturâ morati & affecti nascuntur. Hoc autem quid docet, nisi quòd Animæ sequantur corporum qualitates.

A permutatione complexionis. Permutatâ corporis complexione, sæpe permutantur & mores. v. gr cholerâ abundante in cerebro in desipientiam trahimur: nigrâ bile, in melancholiam, phlegmate in lethargum: sicque complexione mutata, in varios mores mutamur. Quid hoc docet? nisi quod Animæ affectiones, sequuntur corporum habitudines? Hinc autem est physiognomizare.

Plato quoque hoc fundamentum Aristotelis comprobat. Nam in Timæo dixit, corpora tantò esse prudentiora, quantò humiditatis sunt minùs participantia. Ergo indicat, Animas, propter corporum qualitates alterari.

Idem ex permutatione ætatum docuit, Pueri, alios mores, alios iuuenes, alios viri, alios senes ducunt.

Aristotel. in 2. De partib. ex varia sanguinis natura, mores in animalibus differre scribit: vnde exangues timidiores esse sanguinem habentibus, asserit. Taurum & aprum iracundos & fortes: quoniam eorum sanguis feruentissimus est.

Hippocrates etiam tradit, mores naturales sequi potentias naturales: & potentias complexiones. Complexionum verò diuersitates, pendere ex diuersitate regionum: morum autem diuersitatem, pendere ex diuersitate complexionum. Id patet: alios esse mores naturales Hispanorum, alios Italorum.

Ptolom. quoq. in 2. Apotelesmatum libro affirmat, ex differentia climatum, differentias pendere complexionum: ex differentia verò complexionum: differentias morum.

Loxus Physiognom. rem sic probat: quod fertur, sapit naturam sui deferentis. Anima fertur in corpore: Ergo sapit naturam corporis.

De Secundo.

Quoad secundum, *quanam res in homine, è physiognomia cognosci possunt?* R. Primò, Non actiones ipsæ, quas vel aliquis vel fecerit, vel facturus sit. Ratio, Nullam enim habent cum physiognomia certam connexionem: sed ipsæ tantùm animæ affectiones, [illegible]. Ex corporis igitur aspectu iudicare, aliquem hoc vel illud egisse, vel acturum esse, temerarium est, nec ad veram physiognomiam attinet.

Secundò. Non omnes Animæ affectiones naturales & essentiales, seu a natura insitę: quędam verò accidentales, seu aduentitiæ. Accidentales sunt, quæ naturæ quidem insunt: sed ex eo, quod insunt, nullum in corpore iudicium præbent. Huius generis sunt scientiæ & artes, quas addiscimus & nobis comparamus. Circa has physiognomia naturalis non versatur, seu ex corporis aspectu sciri non possunt. Ratio, quoniam nullum sui iudicium in corpore præbent, quod in earum cognitionem ducat, seu quoniam nulla in corpore signa esse possunt, quæ aliquam cum iis accidentalibus Animæ affectionibus, artibus, scientiisque habeant connexionem. v. gr Quod enim signum in nudo hominis corpore esse potest, quod aliquem demonstret esse Medicum, vel fore Theologum? Circa has igitur non versatur Physiognomia. Ex corporis igitur aspectu, iudicare aliquem futurum vel philosophum vel Medicum, &c. temerarium est.

Naturales verò affectiones Animæ sunt, quæ cùm in nobis insint, aliquod etiam sui iudicium ac testimonium in corpore præbent: v. gr. vt sunt ira, metus, gaudium, libido &c. Cùm istæ affectiones naturales in Anima existentes, aliquod etiam sui testimonium in corpore, præsertim in facie præbeant: idcirco dicimus, ex iis signis & mutationibus quæ apparent in corpore, huiuscemodi affectiones cognosci posse & hæc est physiognomia.

Sed hic tertiò est notandum, has naturales Animæ affectiones considerari posse bifariam: primò, quatenus sunt actuales affectiones, seu actus exteriores, v. gr. vt cùm quis actu incontinens est, actu libidini carnis deditus, & id genus alij. Secundo, quatenus sunt affectus insiti quidem in Anima, è corrupta natura, sed actu non exercentur: & tùc propriè appellantur propensiones ad tales affectus v. gr. vt cum quis ad lasciuiam quidem suapte naturâ propensus est: sed tamen gratiâ Dei fit, vt actu lasciuiæ operam non det: sed eam coherceat, frenet. Physiognomia igitur naturalis propriè circa has affectiones, quatenus sunt actuales, non versatur, nec ex lineamentis corporis tales actuales mores agnosci per se possunt, nisi ex accidente, quatenus scilicet accidit, vt qui ad lasciuiam, v. gr. est propensus, ei etiam operam det: sed circa has naturales affectiones, quatenus sunt propensiones naturales, propriè versatur physiognomia, & è corporis aspectu, aliquem actu vel esse, vel fore luxuriæ deditum, temerarium & impium est: & hæc est propriè illa per physiognomiam diuinatio, quę improbatur. Diuinare vero, eum esse ad lasciuiam propensum, naturalis est & certa scientia: & hæc improbari non potest, neque vt falsa, neque vt impia.

Notum est illud quod Cicero de Socrate in lib. de fato tradit. Socratem notauit Zophyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere. Cum multa in conuentu vitia collegisset in Socratem Zophyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate est subleuatus, cum illa sibi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Fallus igitur est Socrates, verùm agnouisse Zophyrum, quantum ad naturalem propensionem in talia vitia attinet: sed quantum ad actualia ipsa vitia, hallucinari. Constat igitur, de quibus propriè sit naturalis physiognomia.

De Tertio.

Per quę signa in corpore hæ naturales Animæ affectiones cognoscantur. Aristot. lib. [illegible] duo genera signorum tradit. Primo quædam appellat ingenita & [illegible], permansiua, siue stabilia: seu a natiuitate vsque ad mortem in corpore permanentia & inseparabilia. v. gr. qualia sunt ipsa corporis lineamenta, magnitudo, vel paruitas capitis, cutis dura vel mollis, extrema corporis magna vel parua: denique omnia quæ à corpore separari possunt.

Aliud genus signorum est illorum quæ in corpore non sunt permanentia, & horum alia vocat [illegible], aduentitia, scilicet quæ non sunt à natura insita corpori, sed à caussa externa recens adueniunt, vt ab ægritudine, à vulnere, qualia sunt, v. gr. oculorum cęcitas, cicatrix in facie, &c. Alia vocat [illegible] discedentia, id est, quæ congenita quidem sunt à natura in corpore non tamen perdurant, sed procedente ætate prorsus discedunt & delentur vt colores capillorum, qui nascentur rubei, in senectute verò tandem fient albi. Alia appellat [illegible], deficientia, id est, quæ a natura quidem insita erunt, & etiam perdurabunt: sed tamen non in eadem dispositione perdurant sed paulatim deficiunt, v. gr. qualis est staturæ erectio, quæ aliquando in senectute curuatur. Hæc omnia huius secundi generis signa mutabilia sunt, non permanentia.

Dico igitur, quòd per signa primi generis, naturales Animæ

Animæ affectiones in Anima permanẽtes cognosci a physiognomone possunt. Ratio, quoniam (ait Aristoteles) quæcumque signorum [illegible], manifesta sunt, [illegible] hæc etiam aliquid significant. Sunt autem naturales Animæ affectiones, in Anima permanentes: Ergo per signa permansiua significantur.

Per signa verò secundi generis nequaquam à physiognomone cognosci possunt, nisi per accidens. Adueniẽtia n. (ait Aristoteles) insidentia & deficientia, quonam modo vera erunt eius signa quod manet in anima? Possunt quidem etiam hæc [illegible] signa aliquid, quod in Anima manet, significare, verùm non per se sed ex accidenti. Exemplum, vt rubedo faciei, quæ recens aduenit, & discedit, potest quidem esse signum verecundiæ, vt Terent. *Erubuit, salua res est.* sed tamen per se proprium signum non est, quod verecundiam semper & in omnibus indicet. Manifestum igitur est, per quæ signa propriè fiat [illegible], idque in genere. Singula verò signa Aristoteles explicat quę ad nostrum institutum non faciunt. Velle igitur è signis transeuntibus, vt ex colore faciei capillorum &c. aliquid certi de interioribus affectionibus asserere, temerarium est & vanum, sed tamen è signis permansiuis sit.

De Qvarto.

Postremò nunc videndum, An per hæc signa permansiua affectiones & mores animę [illegible] significantur, ita vt scientia hæc & prædictio firma sit, & falsa esse non possit.

Quidam negant his præcipuè rationibus.

Si scientia hęc esset necessaria tunc neque virtutum studiosis vlla esset laus, neque vitiosis vlla vituperatio. Eorum enim quæ à natura sunt, neque laus est neque vituperatio. Argumentum est Galeni.

Multi habent signa mala, & tamen boni sunt, vt patet de Socrate.

Voluntas est libera, & potest in contrarium eius, in quod natura inclinat, duci.

Si ita esset mores tam boni, quàm mali essent à natura. Alij tamen vt Aristot. &c. aliter docent.

Resp. Vt conclusio hæc, quam vera sit, pateat, notandum est Primum omnibus animantibus commune esse, vt ab inclinatione naturali acta agant, vel [illegible]. sed hæc inclinatio naturalis, in brutis *impetus* & Græcè [illegible], in hominibus verò *propensio* appellatur v. gr. In cholerico, inclinatio est ad [illegible], in Melancholico, ad metum: in sanguineo, ad [illegible], in phlegmatico ad segnitiem. Istæ igitur inclinationes in brutis impetus in hominibus propensiones. Item in brutis mores & affectus quoniam sensibus & appetitu viuunt in hominibus autem morum atque affectuum semina, quoniam ratio moderari illi potest, appellantur.

Secundò, notandum, Aliquid dici posse tale, aut actu, aut naturali aptitudine seu [illegible]. Exemplum. Aqua naturali quidem aptitudine calida est: contingit tamen eam aliquando actu esse frigida. Auster ventus, naturaliter humidus est: et tamen aliquando contingit actu esse humidus. Iam notatis his distinctionibus, dico vt perspicuum est physiognomiam, scientiam esse necessariam, quatenus per ipsam præsentimus ac prædicimus naturales aptitudines, seu propensiones ad mores & affectus, & scientia hæc vera & certa est, ideoque improbari non potest.

Quatenus verò ex physiognomia actuales affectus ac mores [illegible] iudicare ac diuinare volumus, scientia non est neque necessaria, neque firma ac certa, ideóque temeraria & illicita est hæc diuinatio per physiognomiam. Exemplum vt si videas aliquem sanguineum esse, aliáq. propria libidinosi hominis signa habentem, & iudices, dicásque hunc ad libidinem esse propensum, iudicium illud tuum verum est, & certa ac necessaria scientia, eáq. naturalis ideóque improbari non potest ista diuinatio, sed scientia. Ratio, quoniam talia signa connexionem habent necessariam & certam cum illa ad libidinem propẽsione naturali. Et hęc propriè est physiognomia. Si verò iudices dicásque actu & re ipsa libidinosum esse iudicium illud tuum temerarium est, & cognitio nec certa aut firma, nec necessaria, ideóque illicita est Christiano. Ratio, quoniam signa illa connexionem non habent nec certam cum actuali libidine. Hęc enim potest, vt vel ratione, vel potius gratiá Dei, propensionem illam domet & cohibeat, ne actus suos exerat, sicut in exemplo Socratis supra allato patet. Et huc spectant argumenta supra contra hanc physiognomiæ necessitatem allata.

Hic tamen notandum, quòd quoniam homines plerumque sensu viuunt non autẽ ratione & destituti gratia Dei, suas propensiones ceu bestiæ [illegible] sequuntur. ob quam causam Bias Prienus dictitare [illegible], *[illegible] malos, quam bonos, quoniam plures [illegible]* ideò plerumq. etiam (quanquam ex accidenti) contingit, vt è physiognomia, non solùm propensiones, sed etiam actuales mores hominum vere [illegible] diuinemus. Hanc ob caussam, quidam [illegible] scientiam esse prædicendi ex signis, quæ sunt in corpore, semper quidem & necessariò & per se, naturales Animæ humanæ, tam ad vitia quam ad virtutes propensiones: per accidens verò & plerumq. etiam ipsos actuales hominum mores.

Ex iis quæ de naturali physiognomia à Philosophis accepta, retulimus, perspicuũ est factum id quod initio dixi, è physiognomia (quę quid sit ostendimus, & eam dari probauimus per physiognomiam inquam, seu è totius corporis inspectione per signa, quæ in corpore apparent permansiua multa [illegible] naturales humanæ Animæ affectiones ac propensiones, verè, necessariò, & legitimè, cognosci ac præsentiri posse. Hanc verò non esse diuinationem, sed naturalem certamque scientiam. Quare hanc damnari aut improbari non posse.

[illegible] consideretur, quatenus scil. diuini hac physiognomia ad actuales cuiusque mores, imò ad actus ipsos certò prędicendos, abutuntur: dico diuinationẽ hãc per physiognomiam, neq. certam, neque necessariam esse scientiã: sed per se inanem ac temerariam: quanquam per accidens interdum vera sit, vt supra diximus. Christianis igitur licita est naturalis physiognomia qua scil. per signa in corpore permansiua naturales hominum affectiones ac propensiones verè & necessario cognoscimus. Ratio, quoniã signa illa connexionem habent necessariam cum propensionibus illis. Physiognomia autem [illegible], qua se diuini abutentes profitentur se nosse, è cuiusque hominis forma ac vultu, actuales ipsius mores & affectiones. Christianis licita non est, cùm sit tota & inanis & temeraria. Hæc de physiognomia satis.

De Chiromantia.

Nunc de chiromantia, quam constituunt quintam speciem artificiosę diuinationis, quę aliquid rationis habere videtur.

Chiromantia quid sit ipsius nominis notatio indicat: *diuinatio est, quæ fit ex manuum inspectione.* Est autem species quædam physiognomiæ. Quod igitur de physiognomia dixi idem de chiromantia dicendum est.

In S. literis ne verbum quidem vllum de chiromantia habemus Ergo Theologicè considerari non potest. Philosophi autem de hac locuti sunt & diuini hac abutuntur. Ergo & Physicè & [illegible] considerari potest.

Quænam ex manuum inspectione verè & certò cognosci possint

Si ergo cõsideretur [illegible] dico ex manuum inspectione verè & certò cognosci posse cùm corporis constitutionem tum multorum affectuum propensionem. Ratio, quoniam signa quæ sunt in manu, vt illa lineamenta inter quæ numeratur & linea vitalis ab Aristotele & Medicis, signa, inquam illa connexionem quandam certam & necessariam habent cũ corporis constitutione & affectuum propensione. Actuales verò mores, aut futuras contingentes actiones ac dignitates, verè ac certò pręsentiri ac prędici posse ex manuum inspectione, inficior. Ratio, quoniam lineamenta manus seu vitę, nullam certã aut necessariam cum actualibus moribus, aut futuris actionibus connexionem habent. Exemplis res fiet illustrior.

Ac primò de corporis constitutione, ad longam vel breuem, felicem vel calamitosam vitam degendam, exemplum adferamus: deinde de affectuum propensione.

In vola manus, prẹter alias lineas, est etiam quædã linea, quæ *linea vitæ* appellatur, quoniam index sit breuis aut longæ vitæ, de qua cum Medici omnes, tum etiam Aristoteles sæpius mentionem fecit. sed præsertim in lib. 1 De historia animalium, ca. 15. dicendo: *Pars interior manus, vola dicitur, carnosa est, & [illegible] vitæ indicibus distincta, longioris scilicet vitæ singulis aut binis ductis per totam: breuioris, binis quæ non longitudinem totam designent.*

Linea illa, seu, vt Aristoteles vocat, *fissura*, bifariam intelligi potest, quod sit longioris vel breuioris vitæ index. Primò, quatenus indicat ipsam corporis constitutionem esse vel ita bonã vel ita malam, vt suapte natura aptus sit talis homo ad vitam vel longam vel breuem degendam. Tunc dico primum, quod talis linea sit verus certus & necessarius longioris vel breuioris vitę index. Ratio est, quo-

niam linea illa, ex naturali corporis dispositione & temperamento proficiscitur, ideoq. certò & verè corporis habitudinem ad longam vel breuem vitam degendam indicat, quemadmodum etiam calor sanguineus, & cineritiùs faciei, & alia corporis signa, malam vel bonam corporis habitudinem indicant.

Secundò dico, ideóque cùm sit certus & verus bonæ vel malæ corporis constitutionis, ad diu vel breui viuendum index: ergo ex talis lineæ inspectione certò Physicus præsentire ac prædicere potest an, quantum ad ipsam corporis cõstitutionem attinet, diu vel breui sis victurus: & hęc non est diuinatio, sed certa & naturalis scientia. Dico autem, *quantum ad ipsam corporis constitutionem attinet*: quoniam vi fortè morieris, aut nimia crapula & ebrietate, vel lasciuia aut alia ratione, ipsum corporis temperamentum corrumpas.

Secundò potest etiam linea illa linea vitæ appellari, quatenus per illam actualem vitam vel longam vel breuem significari velis, tunc dico primùm, quod talis linea, non est certus & necessarius vitę longioris vel breuioris index, sed tantùm coniecturalis & incertus, ideóque ex lineæ huius inspectione, certo affirmare, te vel breui vel diu victurum, temerarium & impium est, conditionaliter vero & coniecturaliter id prædicere, nempe nisi Dominus secus voluerit, aut vi è medio tollaris, aut intemperantia victus, vel laboris temperamentum corrumpas, nec temerarium nec impium est. Ratio vtriusque est, quoniam linea illa, cum vita actuali futura non habet quidem connexionem certam nec necessariam, sed aliquam tamen habet, licèt imbecillam & fallacem.

Idem de affectuũ propensione dicendum: cùm lineę quæ sunt in vola, testimonia & indicia sint (vt suprà dixi) temperamenti corporis: ex vario autem corporum temperamento, varii etiam affectus deriuẽtur, vt Hippocrates, Galenus & Aristoteles testantur: ideo fit, vt huiuscemodi lineæ dicantur esse, & sint, indicia affectuum. Sed hoc bifariam intelligi potest, vel quantum ad propensionem attinet, vel quantum ad actuales mores & affectus, aut actiones. Si quantum ad propensionem, certa & naturalis & necessaria est præsensio ac scientia, quę fit ex scita manuum inspectione. Si quantum ad actuales mores, certa non est, aut necessaria, sed incerta, & sæpe temeraria ac falsa assertio. Ratio, quoniam tales lineæ nullam certam aut necessariam habent cum actualibus moribus connexionem: sed tantùm cum propensionibus ad bonos vel malos mores.

De Astronomia.

Astronomia & Astrologia quid differant.

Nunc ad postremam artificiosæ Diuinationis speciem transeundum est: nempe ad diuinationem per astra, quæ tum *Astronomia*, tum *Astrologia*, apud probatos autores appellatur: quamquã sunt, qui discrimen faciunt, inter Astronomiam & Astrologiam: quod Astrologia sit scientia certa quę de syderibus, seu de cursu & aliis proprietatib. syderum astrorúmq. pertractat: & quod hæc nullibi improbetur. Astronomia verò sit scientia, quæ ex astrorum inspectione, de hominis vita & morte, felicitate & infelicitate, déq aliarum rerum, quę infra cœlum sunt, euentu diiudicat: quæ & idcirco iudiciaria passim appellatur, & ob hanc causam in Scripturis & a Patribus damnatur: Sed vt vt appelletur, quæstio duplex hac de re proponitur.

Prima, *An aliqua rerum futurarum ex Astris præsensio ac diuinatio haberi possit.*

Secunda, *Et si potest, qualis & quarumnam rerum præsensio diuinatióq; habeatur.*

Quod ad primam igitur quæstionem attinet, dico ad eã explicãdam longa disputatione minimè opus esse. Nemini n. dubium esse credo aliquam aliquarum futurarum rerum pręsensionem, eámq veram ex astris, seu ex cœlorum influxibus obseruatis haberi posse: quandoquidem & Medici ex præcognita futura Lunæ mutatione, vt ex Nouilunio, ex Plenilunio &c. verè & certo prædicunt corporum ægrotantium, alterationes, morborũ incrementa, pericula mortis ægrotantibus imminere: & nautum gubernatores ex notatis astris, certo prædicunt ventorum mutationes, maris æstus, & alia quàm plurima.

Quod vero ad secundam quæstionem attinet, vt breuiter intelligatur, quarumnam rerum, & qualisnam præsensio præsciéque haberi possit, notanda est ista distinctio.

Tria rerum actionúmque esse genera. Primo quædam sunt quæ nullam necessariam cum astris, sicut effecta cum causis, habent connexionem, vti sunt hominũ voluntates, præsertim regenitę propterq. earum operationes, quę sci merè sunt voluntariæ. Neque n. operationes voluntatis præsertim regenitæ, vllo pacto a cœlis, aut ab astris, tãquam a suis caussis pendent. Dico *præsertim regenitæ*, quoniã voluntas non regenita quandam habet cum cœlis connexionem, quatenus sc. carnales affectiones, etsi vltrò, necessariò tamen sequitur, cùm sit serua peccati, affectiones autẽ carnales, quæ sunt in Anima corporis habitudine quodammodo pendent & ipsam sequuntur: corporum autem qualitates, à cœlorum influxibus non parum dependent, vt supra ostendimus. Igitur & voluntas non renata, quodã modo in suis actionibus, a cœlorum influxibus mouetur, ideóque cum eis aliquam habet connexionem: regenita autem nequaquam, sed tota, quatenus renata, a Spiritu Dei agitur.

Secundò. Quędam verò contra sunt, quę certam & plerumq; necessariam cum cœlis & astris habent connexionem, vti sunt res actionésque omnes in Mundo, quæ nullo pacto a voluntate proficiscuntur v. gr. vt sterilitas aut fertilitas terræ, aëris perturbationes, pestis, elementorum cõmotiones, terræ motus, & alia id genus. Hæc. n. ex cælestibus influxibus, & elementorum, quæ vi syderum aguntur, commotione, magna ex parte eueniunt: ideoq. cum astris, certam & plerunque necessariam habent connexionem. Dico *plerunque necessariam*, quoniam aliquando etiam immediatè à Deo hæc immittuntur, citra cœlorum influxum, vt patet in Scripturis.

Tertiò. Quædam verò sunt, quę connexionem quidem aliquam, sed nec certam aut firmam, nec necessariam cum cœlis habent, cum etiam à voluntate libera pendeant, vt sunt operationes & rerum euentus, qui partim à cœlorum influxibus, partim à libera voluntate proficiscuntur. v. gr. vt bona vel mala corporis habitudo, longa vel breuis vita. Hæc. n. non ita à cœlorum influxib. dependet, quin etiam à voluntate: quandoquidem homo potest pro sua libera voluntate, & bonam a natura datam corporis habitudinẽ, luxu, crapula & aliis intemperantiæ actionibus, de bona malam facere, & mortem sibi accelerare, aut vi consciscere: & contrà, malam corporis habitudinem a natura acceptam & ab influxibus cœlorum profectam, temperatã victus ratione, & medicamentis, de mala bonam facere. Atque idem de aliis multis actionibus, quæ partim à voluntate, partim à cœlorum influxu vt plurimum dependent, dicendum est.

Iam explicata hac distinctione, ad quæstionem adfero responsionem, quæ triplici conclusione constat.

Quænam res & actiones ex astris naturaliter præsentiri & cognosci possint.

Prima igitur. Earum rerum & actionum, quæ nullam penitus cum astris habent connexionem, propterea quod ab illis minimè dependent, præsensio nulla ex astris naturalibus haberi potest.

Secunda. Earum verò, quæ certam & quasi necessariam cum astris habent connexionem, certa quoque & sæpe necessaria, ex cognitis astris, haberi præsensio potest.

Tertia, earum autem, quę incertam & infirmam cum astris habent connexionem, incerta quoque & infirma, ac sæpe fallax præsensio, ex notatis agnitisque astris haberi potest.

Ratio totius huius responsionis vnica hæc est: cùm necesse sit, vt signa, quæ in rerum cognitionem ducunt, connexionem habeant aliquam cum rebus, quarum sunt signa ergo talis erit rerũ præsensio per ea signa, qualis erit connexio inter res & ipsarum signa. Si nulla connexio, nulla quoq. erit pręsensio per ea signa: si certa & firma connexio, certa quoque & firma præsensio: si incerta & infirma connexio, infirma quoque & incerta præsensio.

Respondi paucis & in genere, qualis & quarumnam rerũ ex astrorum inspectione & obseruatione haberi diuinatio possit & quarum vel nulla, vel admodum tenuis & incerta, itidem per astra haberi queat.

Nunc enucleatius & particularius videndum est ad quasnam res & actiones iudicium veræ astrologię extendatur, & ad quas non extendatur. Hinc. n. patebit, quę per Astrologiam diuinatio licita sit Christiano, & quæ non licita. Cum. n. duplex sit Astrologia: vera, quæ simpliciter *Astrologia & Mathematica*: & falsa, quæ *iudiciaria Astrologia* appellatur: vera, scientia est, honesta & bona: falsa verò temeraria ac superstitiosa opinio, & illa licita, est Christiano, hæc verò minimè.

Ac vera quidem certos habet, intra quos se contineat, limites, falsa vero illos excedit atque egreditur. A certis ergo finibus, quos vera Astrologia non egreditur, agnoscitur, quæ sit vera, & quæ sit falsa.

Offi-

Officium veræ Astrologiæ est, vt in cælis stellarum situm, ordinem, motus naturasque obseruet, ac cognoscat. Situm, vt vbinam & quo in orbe vnaquæque stella sit collocata: ordinem, vt quanto inuicem interuallo stellæ distideant: Motus, quo quæque motu moueatur. Aliæ enim recto, aliæ obliquo & pene contrario motu moueri cernuntur. Itẽ aliæ velociori, aliæ tardiori motu mouentur. Naturas, vt quæ sit cuiusque syderis natura. Natura enim Solis alia est quam natura Lunæ, cum illius sit calefacere & exsiccare: huius vero frigefacere & humectare.

In quem verò vsum hæc inuestigat? Vt inde multorum naturalium effectuũ qui partim in cœlo, partim in terra fiũt, caussas, vtpote cœlestes agnoscat. v. gr. Cur Sol potius hyeme, quam æstate a nobis lõgiùs distet: cur æstate diutius apud nos, quam hyeme commoretur: quæ caussa sit Solis & Lunæ defectionis: cur conchylia & ostreæ aliquãdo crescant, aliquãdo decrescant &c. Videmus enim effectus multos hic in terris, quorum caussas ignoramus: beneficio autem veræ Astrologiæ, caussam suam atque originẽ supra nos in cœlis habere cognoscimus. Nemo non videt pluuias, grandines, niues, maris fluxum & refluxum, ventorum strepitus: sed nemo, nisi qui adiutus est beneficio Astrologiæ, caussas eorum in natura positas esse intelligit. Isti igitur sunt fines, quos non egreditur vera Astrologia: & hic est eius vsus, vt multorum effectuum, qui in terris fiunt, caussas, quæ in cœlo sunt, agnoscat: aliquando etiam antequam fiant ipsos effectus in suis caussis prævideat. Ad ea verò inuestiganda aut prædicenda, quæ nullam penitus in cœlis seu sydetibus caussam habent, minimè progreditur, illud quod in Genesi scripsit Moses, ad hanc veram Astrologiam pertinet, cum ait, Solem & Lunam conditam esse a Domino, quibus & dies & noctes, menses & anni, & tempora gubernarentur: quibus vetiora, quæcunque ad agriculturam, Reipub. gerendæ rationem atq; prudentiam attinent, complectitur. Versatur igitur vera Astrologia circa corpora cœlestia, & naturales illos effectus, qui in corporibus terrenis ex corporum cœlestium influxu verè & naturaliter fiunt. Habet enim hoc fundamentum prorsus verum omnia terrena corpora, seu omnia inferiora corpora à cœlestibus & superioribus aliquo modo regi, ideoque hæc inferiora quandam cum superiorib. habere cognationem & sympathiam, atque inde qualitatem aliquam ducere.

Iudiciaria Astrologia hoc fundamento abutitur, ad sua iudicia vel somnia potius de effectis etiam & rebus, quæ nullo pacto caussam habent in cœlis seu in syderibus, perinde ac si à syderibus pendeant, statuenda, atque ita fines veræ Astrologiæ impudentissimè egreditur.

Illa autem quæ sibi peculiariter assumit, hæc ferè sunt:

Astrologia iudiciaria de quibusnam rebus cognoscendis sibi iudicium, [illegible].

Primum, vt de vniuerso Mundi statu iudicet. v. gr. futuram pestem, bella, belluarum incursiones, aquarum illuuiones, & alia id genus certò & necessariò ventura prædicant, idque ex astris, tanquam ex veris & necessariis earum rerum caussis.

Secundum, vt non solum naturam hominum & corporum & affectuum propensionem, notam & perspectam ex syderibus habeat: sed etiam quid cuique euenturum sit, & quid quisque in vita acturus aut passurus sit, ex iisdem cognoscat.

Tertium, vt agnoscat quos exitus habitura sint ea consilia, quæ homines inter se contrahentes ineunt: id ex astris perinde ac si astra consilia hominum ad exitum perducant.

Quartum, Neque hoc solum, sed etiam sese eò extẽdit, vt profiteatur se scire qualis quisque futurus sit, bonus vel malus, pius, an impius: idque ex obseruatione syderis, sub quo quisque natus est: quasi hominum malitia ac bonitas, salus aut proditio è cœlis & stellis pendeant.

Quintò eo etiam se extendit, vt profiteatur se posse prędicere ex astris, quæ & quanta scelera in Mundo sint futura, quasi scelerum nostrorum caussæ sint stellæ. In his ferè capitibus sita est iudiciariæ Astrologiæ professio, ad quas vera & laudabilis Astrologia se non extendit. Quare ex iis diuersis vtriusque officiis ac professionibus facilè discerni altera ab altera potest, ideoq; facilè iudicari quę diuinatio per astra licita sit & quę nõ licita Christiano viro.

Quàm vana & Diabolica sit hæc iudiciaria Astrologia.

Nunc superest, vt quam breuissimè poterimus, videamus quàm vana sit & Diabolica hæc Astrologia, quæ iudiciaria appellatur. Hoc vero perfacilè fiet, si viderimus primùm quàm inania sint & falsa illa quinque prædicta capita: Deinde, quam infirma & debilia sint fundamenta, quibus tota hæc Astrologia iudiciaria nititur.

Primum caput.

1. Agedum excutiamus primum caput.

Primùm profitentur se posse ex natali die, de cuiusque natura & corporis habitudine diuinare. Professio hæc ac diuinatio, quæ fit ex nascendi tempore, vana atque inanis est id quod patet iis rationibus.

Si per Astra de alicuius natura, aut corporis habitudine, & affectuum propensione, iudicium est faciendum faciẽdum est magis à tempore generandi, quam a tempore nascendi. Ratio quoniam astra (id quod nemini dubium esse debet) plus in generandi, quam in nascendi tempus, ad certam homini qualitatem informandam, valent. Hoc docet ratio naturalis: hoc confirmat quotidianus vsus in gemellis fratribus, qui eodem tempore nati, diuersissimis tamen naturis & corporum habitudinibus prędití nascuntur, ita vt alter alteri non minus sit absimilis, quam si diuersissimo cœli & syderum statu natus esset. Vnde hęc diuersitas? Non a tempore nascendi quoniam eodem tempore nati. Ergo si à cœlis pendet, à tempore potius conceptionis est facta, quoniam scilicet non eodem tempore concepti quã à tempore nascendi. Quod cum ita sit, ergo in huiuscemodi iudiciis, spectandum est potius Astrologo tempus generandi, quam tempus nascendi.

Atqui isti Astrologi iudicant non ex generandi, sed ex nascendi tempore, id est, ex natali die. Ergo quam vanum & inane sit illud iudicium, quis non videat?

2. Quando illud ex quo iudicium est faciendum, incertum est, iudicium quoque incertum sit & vanum, necesse est. Atqui etiam tempus, quo quis concipitur, plerumque ignotum est, & nullus nullave mulier ferè scire potest, quo die & multò minus qua hora conceptus fuerit fœtus. Ergo etiamsi ex hoc tempore iudicare velint Astrologi (id quod non faciunt) iudicium illud vanum esset.

3. Sed esto: iudicium faciendum sit ex tempore nascẽdi, illud etiam plerumque est incertum, imò ausim dicere, nequaquam sciri perfectè, vt debet, posse. Nam notandus est nõ solum dies aut hora, sed etiam momentum, quo quis nascitur. Singulis enim momentis, diuersissimi cœlorum influxus fiunt. Quis autem perfectè obseruare queat verum & certum momentum, quo quis natus sit? Adde, quod si etiam satis sit, horam notasse facilè etiam in hac notanda Genethliacus hallucinari potest, quandoquidem horologia sæpius multa nos fallunt. Si verò vel minimum temporis momentum aberret Genethliacus, seu Astrologus, longè alia fiet stellarum, & cœli inclinatio, quam ipse putet. Ergo a tempore nascendi, de cuiusque natura & corporis habitudine & affectibus iudicare, vanum ac temerarium est.

4. Sed esto, vt certum sit momentum & conceptionis & generationis alicuius: iudicium tamen quod inde faciunt Astrologi per astrorum inspectionem, vanum est. Cœli enim & astra non habent in homines tantam vim, quantam illi existimant (vt mox ostendemus, quando eorum fundamenta examinabimus) ita vt quod quis sit talis habitudinis naturæ & propensionis, omnino a cœlis, tanquam ab vnica & certa caussa, pendeat. Ergo ex iisdem cœlis iudicari non potest.

Sed esto etiam, vt cœlum tantam habeat vim, quantam dicant: iudicare tamen ex natali die, ita vt qui tali die natus est, tali etiam sit corporis constitutione, & affectuum propensione, vanissimum est & contra Astronomiam ipsã. Ratio, quoniam diuersi astrorum aspectus, & diuersitas cœli, diuersas parit qualitates in corporibus. Hæc est Astrologorum. Atqui eodem die diuersitas erit cœli, & diuersus planetarum aspectus in variis regionibus.

Exemplum. Romæ post solstitium, aliquot diebus exoritur canicula: apud Troglodytas, ante solstitium. Itẽ eodem die hic pluet alibi serenum erit, quæ quidem diuersitas cœli, diuersas etiã in corporibus qualitates excitat. Ergo vanum est & falsissimum iudicium, ipsique Astrologiæ repugnans, ex natali die de qualitate cuiusque iudicare, ita vt quicunque nati sunt eodem die, licèt in diuersis regionibus, iisdem etiam qualitatibus sint affecti, id quod ipsi dicunt, & coguntur dicere, si ex natali die licet iudicare: imò qui eodem tempore nascuntur, in dissimiles tamen naturas possunt incidere, propter cœli dissimilitudinem: si tamen concedendum sit, vim cœlestem, aliquid ad eos qui in terris gignuntur pertinere.

Secundum caput.

Hinc etiam patefit, quàm vana sit illa professio, qua profitentur se posse, ex eodem natali die, certò agnoscere ac prædicere, de cuiusque bonitate, pietate, ac salute.

Vanissima est hęc professio

Pietas, ἀσέβεια, regeneratio, cæteráque beneficia, quæ Deus filiis suis confert, cùm eos regenerat, nullo pacto pendet ab astrorum aspectu, sed à mera Dei gratia & voluntate, vt scripturæ testantur. Ergo hæc ex cœlorum aspectu iudicare vel prædicere, vanissimum est: verbi gratia, vt quod Iacob fuerit pius, Esau verò impius: ille dilectus à Deo, iste odio habitus si quis velit iudicare, vt nonnulli faciunt Astrologi, dicentes, quia scilicet ille natus est sub tali planeta, vel astro, iste verò sub alio illi diuerso, insanissimus erit: quandoquidem à cœlis minimè hæc dependent, sed à solo Deo. Saul quod eligendus in Regem populi Iudaici, in aliũ planè hominem fuerit mutatus, quam ante fuerit, non est cõsecutus ex cœlis, aut stellarum situ, sed ex mera Dei voluntate. Apertè enim Dominus hoc promiserat, se scilicet id effecturum, idq. Samueli 1. Sam. 10. Ergo multo minus à cœlis quis habet quod ex veteri homine in nouum regeneretur. Quomodo igitur ex cœlis præsentiri, aut præsagiri potest?

Tertium caput.

Tertium etiam caput, vbi profitentur se posse ex natali die prædicere, quid cuique euenturum sit: quid quisque in vita sit vel acturus, vel passurus, vanissimum esse patet.

1. Ab experiẽtia. Quoties enim Astrologi ipsi prædixerunt, vt hunc futurum Episcopum, qui tamen nihil minus fuit, quam Episcopus: vel illum ducturum vxorem, qui tamẽ cœlebs mortuus: vel alium felicissimum in coniugio, qui tamẽ fuerit infelicissimus. *Quã multa ego* ait Cicero 2. de Diuinat. contra Astrologiam iudiciariam) *Pompeio, quàm multa Crasso, quàm multa Cæsari à Chaldæis dicta memini, nemine eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturũ:* Hæc ille. Manifestum tamen est, hosce tres egregios Imperatores turpiter occisos periisse. Subdit: *Vt mihi permirum videatur quenquam extare, qui etiam nunc credat iis, quorũ prædicta quotidie videat re & euentu refelli.*

2. A testimoniis & scripturarum & Patrum & sapientiorum hominum, quorum ferè omnium testimonia initiò recensui, qui genus hoc prædicendi damnant: imò verò etiam testimonio sapientissimorum Astrologorum, Eudoxus.n. Platonis auditor (vt refert Cicero) & in Astrologia, omnium iudicio facilè Princeps, sic scriptum reliquit, *Chaldæis in prædictione, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minimè esse credendum.*

Archelaus & Cassander, (referente Panætio apud Ciceronem summi Astrologi illius ætatis, qua etiam ipse Panætius, hoc prædictionis genere ex natali die, non sunt vsi.

Scylax Halicarnasseus familiaris Panætij, excellens in Astrologia, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiauit.

3. Si ex natali die prædicere certò possunt, quid cuique sit euenturum, quamdiu victurus sit, & qua morte moriturus, propterea quod videant, illi qui sub tali sydere natus est hæc aut illa proculdubio euentura: ergo omnibus qui eodem tempore nascuntur, eadem eueniant necesse est. Atque hoc falsum esse multorum geminorum exempla, quibus longe diuersa contigerunt, docent, vt Iacobi & Esau, item Pharis & Zaran filiorum Iudæ & Thamar nurus suæ: & apud Ciceronem Proclus & Eurysthenes Lacedæmoniorum Reges, gemini fratres fuerunt: at ij nec totidem annos vixerunt, nec eadem iis contigerunt. Anno enim Procli vita breuior fuit, multumque is fratri rerum gestarum gloria præstitit. Falsum igitur, quod aiunt ex natali die prædicere eos certò posse, quid cuique euenturum sit.

4. Quæro ab Astrologis, an in sydere, sub quo aliquis est natus, videant, quæ alij non sub eodem sydere nati facturi sunt an tantum quæ sint facturi illi, qui sub eo sunt nati. Respondebunt, omnino tantum ea, quæ qui sub eo sydere est natus, facturus est. Tunc infero: Ergo ex natali alicuius die præuidere aut prædicere non possunt Chaldæi omnia, quæ illi sunt euẽtura aut quæ sit passurus. Ratio: Hæc enim quæ extrinsecus alicui accidunt, aliundè obueniunt aliásque habent efficientes caussas, a quibus tali homini inferuntur. Caussæ autem istæ in eo sydere videri non possunt. Exemplo res fiat illustris.

Est mihi vxor, ex inspecto natalitio meo sidere prædicit Astrologus, ducturum me duas aut tres vxores Si hoc prædicere potest: ergo in meo natalitio sydere videat prioris vxoris mortem, necesse est. Atqui hanc videre nõ possunt (fatentur enim etiam ipsi Astrologi) in natalitio vnius sydere, non videri aliorum, sed ipsius tantum conditionem, naturá, euenta &c. Ergo iudicium hoc quod faciunt, vanũ est. Rationes aliæ permultæ leguntur apud Ciceronem, lib. 2. de Diuinat. contra Chaldæorum monstra, vt ipse appellat.

5. Illud profectò argumentum Cic efficacissimum est, quod a Cannensi pugna desumit. v. gr. In prælio aliquo occidunt eodem tempore, & eodem mortis genere pereunt hominum millia 20. si à syderibus id contingat: ergo omnes sub vno sydere nati sunt: Atqui quam hoc impudens sit fateri, nemo non videt: Ergo non à syderibus natalitiis, quæ nobis contingunt, prouenirent: quare neque ab illis prædici aut præsentiri potest, quid cuique euenturum sit, quando & qua morte moriturus.

Quartum caput.

Profitentur etiam, se posse ex syderibus prædicere, quos exitus habitura sint ea, quę inter se homines cõsilia ineũt. v. gr. cogitat mercator nundinas Francofurtenses: venit Astrologus & inspecto sydere, quod tum regnat, consulit Mercatori, vt iter ad nundinas non suscipiat, nisi octauo post cœptas nundinas dierum enim cœli & stellarũ positum, qui secunda omnia illi promittit, inclinatum fore: ideoq. omnia ipsi feliciter & ex sententia euentura, cõsiliaq. ipsius felices exitus habitura. Vanũ est hoc iudiciũ.

1. Si ideò profectio huius Mercatoris felicem exitum est habitura, & multum lucri ipse est facturus, quia tali die duntaxat, quem dixit illi Astrologus, iter ad nundinas suscepit: Ergo quicunque Mercatores eodem die iter susceperunt ad easdem nundinas, omnes ex æquo multum lucri facient. Videmus autem aliter euenire, vt qui eodem die ad nundinas appulerint, alij iacturam, alij lucrum, nequeat id æquale, faciant.

2. Deinde, quid prohibet, ne quis eõ die ante nundinas octauo, vel septimo eat: & interim (si tamen tempus aliquod est obseruandum & patendum Astrologis) & interim, inquam, merces tantum paret, nil vero negotiorum absoluat, nisi eo die, quem fore illi propitium præuidit Astrologus? Hoc enim potius esset spectandum, vt Astrologus loquor) quomodo affecto cœlo, seu quo die res sit transigenda, quàm quo die iter eò sit suscipiendum, quo felicem exitum habeant Mercatoris negotia.

Quintum caput.

Denique profitentur, se posse certò de totius Mundi statu prædicere, vt an futura sint bella, necne &c.

Hic etiam dico, vanam esse hanc prædictionem, propterea quod res huiuscemodi, quæ in Mundo cõtingunt, bella pestis, fames, belluarum incursiones, aquarum illuuiones & alia id genus permulta, etsi aliquam sæpius habeant cum syderibus cœli [illegible] ac concentum & partim ab illis sæpe pendeant, id quod libenter concedo: non tamen aut necessariam, aut semper cum illis [illegible] habent: nec semper ab illis, sed ab aliis etiam caussis sæpenumero pendent, quæ latent Astrologos Exempla Fames & siccitas, quæ fuit tempore Eliæ in Iudæa & Syria, nõ profectò ab affectione syderum, sed à Deo scelera hominum vlciscente, immediatè profecta fuit, alioqui nõ fuisset singulare prodigium, vt Scriptura tradit. Pestis quæ fuit tẽpore Dauidis, caussam nullam in syderibus habuit: sed cùm Dauid ex tribus varij generis pœnarum optionibus, a Deo illi oblatis, pestem elegerit, illam immisit Deus, bellum etiam & famem illaturus, si eas Dauid elegisset.

Bella etiam quę gesserũt Israelitæ contra Amorrhæos, &c. caussam in syderibus non habuerunt. Deus enim cum alloqueretur Abrahamum eique polliceretur, fore, vt eius posteri, bellis scilicet, subiugẽt sibi populos terræ Canaã, eamque occupẽt: di[illegible]ationem nõ adscribit syderibus, quasi ad eam rem nondum bene affecti sint: sed potius peccatorũ illius Canaicæ gentis (vt ita loquar) immanitati, dicẽdo: *Nondum enim completa sunt iniquitates Amorrhæorum*, Genes. 15. Item minatur Deus hæc omnia peccatoribus, propter iniquitates: non ergo à cœlis Cum igitur hæc, quę in mundo contingunt, aduersa, non semper a syderibus tanquam effecta naturalia, sed sæpe a Deo vt effecta præter ordinem naturæ, & pœnæ scelerum nostrorum immittãtur: voluntatem autem hanc Dei Astrologi non possint in syderibus videre, manifestum est, iudicium huiuscemodi temerarium esse. Atque hæc de primo capite, quid profiteantur Astrologi, & quam vana sit hæc professio.

Secundum caput, quibus fundamentis hæc Astrologia iudiciaria nitatur.

Nunc excutiamus etiam fundamenta eorum, quibus tota hæc Astrologia iudiciaria nititur.

Præcipua ratio, quã nititur tota ista Astrologia, hæc est, tribus constans fundamentis.

I. Cœlũ (inquiunt,) vim habet in hæc inferiora omnia, quæ sub cœlo cõtinentur & fiunt, in elementa, in corpora compo-

composita, in animalia, in homines, in hominum affectiones, mores & actiones: ideóque ex variis cœlorum & syderum seu astrorum fluxibus, varij etiam hic tam in hominibus, quam reliquis animantibus & rebus inanimis, effectus oriuntur. Quare cùm hæc fiant à cœlis, ab iisdem etiam indicantur.

II. Ex vi autem Astrologiæ agnosci possunt à veris Astrologis cœli & astra, astrorúmque singulorum positus, naturæ, vires, influxus.

III. Potest etiam facilè à quouis Astrologo obseruari, sub quo quisque astro & cœlorum influxu, syderúmque positu, natus sit. Ergo ex vi Astrologiæ agnoscere ac præsagire possunt Astrologi cùm reliqua omnia, quæ sub cœlo sunt futura, tum etiam, quæ cuique hominum sunt euentura.

Refutaturis igitur hanc iudiciariam Astrologiam conuellenda sunt hæc fundamenta: iis enim euulsis, tota Astrologia corruet, ac cadet.

Responsio ad primum fundamentum.

Ergo quod ad primum fundamentum attinet, sic Astrologis respondeamus: Nos quidem non inficiari primò, quin cœli astráque cœlorum, vim aliquam in hæc inferiora terrenaque corpora habeant, idque propter multas rationes, quæ ad hoc confirmandum adferuntur à Philosophis, Mathematicis & Theologis: ideóque secundò non negare, quin hæc inferiora corpora cum cœlis, astrorúmque cursu, cognationem quandam ac συμπάθειαν habeant, atque inde qualitatem aliquam ducant. Id enim est manifestissimum cum in Sole & aliis astris, tum præsertim in Luna. Ostreæ enim & conchylia cum Luna pariter crescunt, atque decrescunt. Medici quoque re ipsa experti sunt, & diuturna obseruatione didicerunt, maximi referre, quo Lunæ tempore sanguis extraheretur, pillulæ, potiones, & alia id genus exhiberentur. Vnde hoc? nisi quia corpora hæc inferiora, συμπάθειαν aliquam habent cum cœlis & astris, indéque aliquam ducunt qualitatem? Damus illis hæc.

Sed etiam ego hæc contra illos contendo.

Primùm cœlos in hæc inferiora non agere, nisi motu & lumine: & præter hanc communem motus & lucis influentiam nullam aliam cœlestibus corporib. in hæc inferiora vim inesse, quemadmodum multis rationibus Ioann. Pic. Mirand. vir doctissimus, lib. 3. contra Astrologos, cap. 5. demonstrat. Quare frustra alios ab Astrologis, & peculiares quibusque astris influxus assignari.

Secundò: Contendo hanc cœlorum vim, quæ in motu & lumine consistit, nihil corporibus communicare posse, quam motum & lucem, indéque calorem, qui ad vitam vitæque functiones corpora ad id apta disponat, conseruet, & ad varias affectuum propensiones, pro qualitate corporum afficiat.

Tertium: contendo, hanc cœlorum vim, quę tantùm lucem & motum, indéque calorem communicare iis corporibus potest, caussam esse multorum, quæ infra Lunam contingunt, vniuersalem non autem ita particularem, vt omnes qui sub alicuius syderis influxu reperiuntur, ab eo etiam omnes pariter afficiantur, ideóque indiuiduorum varietatem, vt v. gr. quòd quis sit bonus, alius malus: vnus felix, alius infelix, ad virtutem cœlorum referri non posse, sicut docet idem Pic. lib. 3. c. 1. Varietatem tamen indiuiduorum, quæ in qualitatibus corporum, & affectuum propensionibus est, ad cœlorum vim sæpenumero, & magna ex parte referri posse, ego iam antè concessi, sed præter hanc nullam aliam veritatem indiuiduorum ad cœlorum vim referri posse contendo.

Ex iis consequitur id quod primum Astrologorum fundamentum conuellit, vim cœlorum aut astrorum non esse tantam, quantam ipsi constituunt ita vt se extendat non solùm ad corpora, corporum habitudines, affectuum propensiones: sed etiam ad actuales mores vel bonos, vel malos, ad singulos rerum, qui hominibus contingere possunt euentus, ad bonam vel malam (vt vocant) fortunam: ad hominum cogitationes, consilia, instituta, ad voluntates hominum voluntariásque eorum actiones. Nego igitur astrorum vim primùm in corpora nostra tantùm valere, vt quæcunque qualitates & affectuum propensiones sunt in corporibus, à cœlis semper pendeant.

A vi parentum.

I. Vis parentum plus in corpora filiorum valet, ad quam velis qualitatem illis informandam, quàm cœlorum vis. Experientia hoc ita demonstro. Sunto duo parentes longè inter se differentes, v. gr. Petrus & Paulus, quibus etiam sint vxores dissimilis naturæ: ambo parentes suscipiant ex suis vxoribus filios, idque eodem temporis momento & eodem syderum aspectu. Tunc sic arguo: Si vis cœli ad informandas corporibus qualitates, constitutiones, morum propensiones plus valet, quàm vis parentum, ij duo filij magis inter se erunt similes, quam suis parentibus. Ratio, quoniam cum sint eodem temporis momento concepti & nati, easdem vtrisque qualitates vis cœli imprimere debuit. Atqui contra videmus filios hosce magis similes esse parentibus, quemq; suo parenti quam inter sese, magisque esse affectos parentum ingenio quam vllo syderum aspectu, qui tamen vtrisque similis & par fuit. Ergo hoc apertissimo est testimonio, quòd plus virtutis habeat semen parentum in filios, quam cœlum ipsum. Ideo Cicero hoc argumentum concludit, dicendo: *Quod non contingeret si hoc non vis & natura gignentium efficeret: sed temperatio Lunæ, cœlíque moderatio.*

A sexus diuersitate.

II. Sexuum diuersitas quę est omnium animalium qualitatum maxima, à cœlis non pendet, sed à vi seminis paterni & materni, vnà cum Dei voluntate. Si enim à cœlo penderet, cùm duo eodem temporis momento, & sub eodem syderum aspectu concipiuntur & nascuntur, vtique deberent vel ambo masculi vel ambo fœminæ nasci. Atqui videmus oppositum tum in gemellis, tum in aliis, qui eodem tempore nascuntur. Ergo non à cœlo, sed à vi seminis parentum, & à voluntate Dei. Si ergo hęc non pendet, quę est omnium maxima: ergo neque aliæ necessariò pendent.

A vi seminis.

III. Si diuersæ qualitates in corporibus humanis à cœlo pendent, ergo etiam eædem in brutis, leguminibus & fructibus ab eodem cœlo penderent, imo multo magis. Atqui hoc falsum est, sed à suis seminibus pendent. Patet. Vnde enim esse dicemus diuersitatem qualitatum, quæ est in leonę & vrso, qui tamen eodem tempore nati & sub eodem sydere concepti? Non à sydere alioqui esset eadem in vtroque: sed vnde? à diuersitate naturæ, & seminum vtriusque parentum? Hoc argumentum simile est primo à semine parentum hominum deducto. *Quid* (ait Cicero lib. 2. de Diuin.) *quod vno eodémque temporis puncto nati dissimiles & naturas & vitas, & casus habent, parúmne declarant nihil ad agendam vitam, nascendi tempus pertinere? nisi fortè putamus, nemi[n]em eodem tempore ipso & conceptum natum, quo Africanum. Num quis igitur talis fuit?*

A b industria.

IV. Si à cœlis necessariò pendent qualitates in corporibus humanis: quomodo igitur hoc à industria artes? pereunt. *Permulti cum ita nati essent, vt quædam cōtra naturam deprauata haberent, arte & medicina restituti sunt à natura, cum se ipsa reuocasset.* Item multi naturæ vitium meditatione atque exercitatione sustulerunt. Exemplum Demosthenis, de quo Phalereus, *cum Rho dicere nequiret, exercitatione fecit, vt planissimè diceret. Quòd si hæc astro ingenerata & tradita essent, nulla res ea mutare posset.*

A terrarum situ.

V. Plus terrarum situs, quàm Lunę & syderum tractus, valet ad nascendum. Patet. *Dissimilitudo enim locorum, dissimiles hominum in eodem temporis momento procreationes habet. Quantum inter Indos & Persas, Æthiopas & Syros differt corporibus animisque, tantum vt incredibilis varietas dissimilitudóque sit.* Ergo non tanta est vis cœli, quantum dicunt Astrologi.

Deniq; si ad rem pertinet quo modo cœlo affecto, compositisq; syderibus quodque animal oriatur, valeat id necesse est etiam in rebus inanimis. Atqui quid hoc dici potest absurdius? Id quod tamen dicere Astrologi quidam non dubitarunt. Lucius enim Tarutius Firmanus (vt refert Cicero) familiaris Ciceroni in primis Chaldaicis rationibus eruditus vrbis etiam Romæ natalem diem repetebat ab iis Palilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus: Romámque cum esset in iugo Luna, natam eam dicebat, nec eius fata canere dubitabat. *ô vim maximam erroris* (subdit Cicero) *etiamne vrbis natalis dies, ad vim stellarum & Lunæ pertinebit? Fac in puero referre ex qua affectione cœli primum spiritum duxerit, num hoc in latere, aut in cæmento, ex quibus vrbs est effecta, potuit valere?*

VI. Concludo igitur ex iis, non esse tantam cœlorum vim in hęc inferiora, quantam ipsi Astrologi fingunt, ita vt

omnes corporum cõstitutiones qualitates, affectuum propensiones, a cœlis pendeant: quandoquidem ab aliis sæpe caussis magis quam a cœlestibus emanant.

Tunc verò sic licet argumentari: Si non est tanta astrorum vis vt ad omnes corporum qualitates, habitudines, & affectus illos, qui corporum qualitatibus participant, sese semper extendat & valeat: multò minus erit tanta, vt valere possit aut in ea omnia, quæ cuique sunt euentura, vel quæ quisque in vita est acturus, aut passurus. Nam vt maximè possint sydera quasdam in hominibus qualitates informare: efficere tamen nõ possunt, vt postea hoc vel illud aliunde illis obueniat, aut vt quisque hoc vel illud faciat. Multò minus potest esse tanta vt valeat in cuiuspiam bonitatem vel malitiam, pietatem vel impietatem, salutem vel damnationem. Pietas enim & salus, à Dei duntaxat gratia, non à cœlis pendet: impietas verò & damnatio cùm à Satana, tum maximè a libera hominis voluntate. Neque tanta esse poterit in hominum consilia & studia, nimirum vt efficiant, quò hominum consilia, quæ inter se ineunt, secundum vel aduersum habeant euentum. Euenta enim huiuscemodi, in alterius, non in ipsius, cuius est cõsilium, arbitrio posita sunt. A Deo enim sæpe (vt in S. literis patet) hæc sine intermediis naturalibus cœlorum influxibus immittuntur. Exemplum trium varii generis pœnarum, quarum optio facta fuit Dauidi, hoc quod dixi confirmat. Ergo neque hæc, ex vi astrorum præsentiri aut prædici ab Astrologis possunt: sed tantùm a Prophetis, quibus ea reuelat Dominus.

Primum igitur fundamentũ Astrologorum, quo dicunt, cœlos & Astra vim in hæc inferiora habere, elementa homines, &c. ideóq; ab eis etiam indicari, corruit, si respondeamus: habere quidem cœlos & astra vim sua luce & motu generalem in hæc inferiora corpora, corporum habitudines & affectionum propẽsiones: in reliqua verò nullam; eorum, inquam, si cœlorum influxum & vim, quam ad omnia, & res & personas & actiones extendunt Astrologi: nos eam ad corpora tantùm, & corporum qualitates adde & affectuum propensiones contrahamus, sicut reuera cõtrahenda est. Neque id etiam semper: cum corporum etiam qualitates & affectuum propensiones, non semper à cœlis, sed ab aliis caussis pendeant.

Ad secundum fundamentum, responsio.

Sed esto, vt vis cœlorum ad illa omnia, de quibus suprà diximus, extendatur: corruit tamen secundum fundamentum, quo dicunt Astrologi, ex vi Astrologiæ cognoscere se omnium cœlorum & syderum vim & influxus. At quo pacto hoc probabunt? Contra opponamus scripturã Gen. 15. *Suspice cœlum & numera stellas, si potes*: quo indicat, fieri non posse, vt omnes a nobis stellæ numerentur: quomodo igitur earum influxus cognoscẽtur? Colligit hinc August. To. 5. de ciuit. Dei, li. 16. c. 23. hac scripturæ autoritate contemnendos esse eos omnes, qui numerum stellarum comprehendisse ac conscripsisse se iactant. Solius hoc Dei est, qui omnes etiam stellas suis notat nominibus, vt est Psal. 147. Si igitur numerum stellarum non tenent Astrologi, & vnaquæque suam (de ipsorum sententia) habet vim in inferiora, quam tamen ignorant: qui igitur fieri potest, vt aliquid certi de quouis homine, ex vi stellarum, sub quibus est natus vel conceptus, possit asserere? Agnoscit v.gr. conceptum esse vel natum aliquem sub influxu Veneris, venereum igitur futurum pronunciabit. At fortasse conceptus est & natus sub influxu alius stellæ, influxui Veneris contrario: quo fiet, vt magis ad continentiam, quàm ad libidinem sit propensus.

Sed esto quoque, vt omnes stellas omniumque stellarum vim teneant Astrologi: nisi tamen certè agnoscant, quo temporis momento, ideóque sub quo cuiusque stellæ influxu quisque sit, non dicam, natus, sed cõceptus, profectò nihil de cuiusque moribus, morte, vel vita, felicitate vel infelicitate, & id genus aliis pronunciare certi poterunt. Dicunt se scire, at hoc quam falsò dicatur, nemo non videt. Motus enim cœli & stellarum ita celer est, vt momẽtum vnum discernere ab alio nullus mortalium possit: sed cum putas te momentum vnum obseruasse, sub quo duo gemelli nati sint, duo maximè inter se distantia temporis momenta, & cœlorum spatia reperientur, sub quibus gemelli illi nati sint: id quod Nigidius Figulus Astrologus vt referunt historiæ, & præsertim August. de ciuit. Dei, lib. 5. c. 3. testatus fuit. Cùm enim proposita illi esset quæstio, quî fieret, vt duo gemelli, eodem tempore nati, diuersissimis tamen naturis & ingeniis & voluntatibus & moribus nascerentur, si omnes, qui sub eodem stellarum influxu nascuntur, easdem à cœlis naturas, ingenia, voluntates, mores consequantur: respondit, etsi spatium nullum, vel minimum temporis intercessisse inter vtriusque gemelli natiuitatem nobis videtur: plurimum tamen intercessisse plane fatendum est, quod quantum sit, nos ignoramus. Hoc autem simili totum hoc expressit. Rotam figuli, quanta potuit vi intorsit, ita vt maxima celeritate rotaretur: currentem celeriter rotam bis sed citissimè atramento percussit & aspersit: nemo est, qui non dixisset, eodem in rotæ loco, duo illa atramenti puncta esse, tamen vbi rota desiit moueri, inuenta sunt duo illa puncta seu signa quæ Nigidius fixerat, non paruo interuallio, in rotæ illius extremitate: Tum Nigidius: *Sic* (inquit) *in tanta celeritate cœli, etiamsi alter post alterum* (inquiens de gemellis) *tanta celeritate nascatur, quanta rotam bis percussi, tamen cœli spatio plurimum est. Hinc sunt* inquit: *quæcunque dissimillima perhibentur in moribus casibusque geminorum*. Et certè id, quod nobis videtur exiguum vel nullum esse temporis spatium, quod inter duorum gemellorum conceptionem & natiuitatem intercedit: si mente tamen (vt ait Quintil.) perspicere velis orbis huius & cœli vastitatem, scies nullum esse, quod inter duas transcurrit animas. Fassus est igitur Nigidius, ignorare nos verum & certum illud temporis momentum, sub quo quisq; gemellus natus sit: inde vero conclusit profectionem eam morum & voluntatum, rerum denique omnium diuersitatem, quæ in gemellis cernitur. Cæterùm hic ait August. *Hoc figmentum* (inquit) *fragilius est quam vasa quæ illa rotatione finguntur. Nam si tam multum in cœlo interest, quod constellationibus comprehendi non potest, vt alteri geminorum hæreditas obueniat, alteri non obueniat: cur audent cæteris, qui gemini non sunt, cùm inspexerint eorum constellationes, talia pronuntiare, quæ ad illud secretum pertinent, quod nemo potest comprehendere, & momentis adnotare nascentium?*

Cùm igitur ostenderimus & capita præcipua, in quibus sita est iudiciariæ Astrologiæ professio, vana ac falsa esse, & fundamenta, quibus nititur, non solum nimis infirma, sed etiam vanissima & falsissima esse: manifestum esse puto, quàm tota hæc professio vana & falsa sit.

Cùm verò etiam verbum Dei illam prorsus damnet, cùm prohibet ne ariolos, astrologos, Chaldæos ve consulamus, quos etiam sæpe per Prophetas, vt vanissimos Deus irridet, vt patet in Isaia & aliis Prophetis, sicut initio huius quæstionis ostendi: Et cùm Patres etiam omnes eam sint acerrimè persecuti, ita vt nullus ferè Ecclesiasticus scriptor ex antiquis Patribus extiterit, qui non contra hanc vanam & impietatis plenam Astrologiam scripserit: Quin etiam cum fuerit expressis legibus tum in Conciliis, tum ab Imperatoribus Christianis prohibita & damnata: adde, cum etiam a sapientibus Philosophis, imo etiam à multis eorum, qui in Astrologia maximè excelluerunt, damnata: mirari mitter tantam nunc esse quorundam hominum, qui Christiani appellantur, qui Euangelium profitentur, qui alioqui sunt & probi & docti homines, cæcitatem, vt non solum hisce falsis & vanis Astrologis etiamnum credant, sed etiam in huius vanissimæ artis studium toti incumbant. Potuit ne Satan pestilentiorem hac inuenire rationem, qua fidelium corda, à verbo Dei auelleret? vid. Cal. cont. Astrol. iud. &c.

De diuinatione per insomnia.

Diuinationis genera duo ex Cicerone principio retulimus alterum artificiosum, alterum naturale, quod caret arte, ab eodem Cicerone appellatum. Sub primo genere ad species reposuimus, quarum quasdam in vnum quasi fasciculum complexi, quantum veritatis habeant, quámque Christiano liceant, paucis ostendimus: quasdam verò secundum singulas egressi, quam veræ, quámque licitæ sint, vel non sint, satis abundè hactenus explicuimus. Nunc superest, vt alterum genus, quod expers artis esse dicitur, quam itidem verum & licitum sit, explicemus. Sunt autem sub hoc genere species duæ, diuinatio per somnia & diuinatio per furorem. Dicam primum de Diuinatione per somnia, deinde de altera, per furorem.

Mihi autem dicturo de Diuinatione per insomnia, quædam prius de insomniis ipsis necessario dicenda sunt. Si enim ignoremus quid sit insomnium, quot & quæ eorum caussæ, & quot eorum genera: profectò quæstiones quæ de Diuinatione per insomnia poni solent, bene explicari non poterunt. Ideirco & Aristoteles primum librum

librum cõdidit [illegible] deinde librum [illegible]. De insomniis igitur dicam non quidem omnia, quę à Philosophis traduntur, sed ea tantùm, quæ ad præsentem quæstionem de Diuinatione per insomnia, faciunt.

Hæc autem de insomniis in præsentia dicenda esse videntur.

Præcipua capita de insomniis.

I. Quoniam (vt ait Aristot.) [illegible] videndum primo quid sit ὕπνος, antequam videamus, quid sit ἐνύπνιον, vt inde appareat discrimen inter vtrumque: imò etiam hinc meliùs patefiet, quid sit insomnium. Vnde Arist. [illegible], inquit, *Quid autem sit insomnium, aut qua ratione fiat, ex iis maxime, quæ in somno accidunt, cognosci potest.*

II. Quid sit ἐνύπνιον, id est, *insomnium*, seu *somnium* Neque enim discrimen vllum facio inter somnum & insomnium, sicut neque Aristoteles: quanquam Macrobius & alij permulti faciant.

III. Quot sint somniorum caussæ.

IV. Quotuplex ἐνύπνιον, seu, quot insomniorum genera, vt inde tandem appareat, per quę somnia possit, & per quæ non possit fieri diuinatio: seu quorum somniorum interpretatio ac diuinatio probanda, quæ improbanda, quæ licita, quæ illicita sit.

V. His declaratis, paucis & facilè explicabuntur quędam de Diuinatione per insomnia quęstiones. Prima, vtrum aliqua Diuinatio per somnia fieri possit. Secunda, si possit, per quænam possit. Tertia, atque ita quæ licita sit Christiano, quæ non.

DE I.

Ὕπνος in quo fit ἐνύπνιον & qui, (vt ait Arist. [illegible]) [illegible], quid sit, nemo est, qui nesciat, cùm omnes quod sit quotidie experiamur. Sic autem definiri non iniuria potest Sõnus est quędam sensitiuę facultatis affectio, quâ (sensibus) scil. externis) consopitis, animal quiescit. Colliguntur.n. sensus omnes exteriores in somno, ne animal quicquam videre, audire, olfacere, gustare aut tangere vllo modo possit. Inde animal quiescit. Interna tantùm [illegible] per quam fit insomnium, non colligitur, imo tum maxime vagatur. Habetis quid sit ὕπνος. Reliqua quæ à Philosophis de somno traduntur, huc non pertinent Satis est nos nouisse, quid sit somnus, in quo fit insomnium, & sine quo insomnium esse non potest.

DE II.

Ἐνύπνιον verò quid sit, Aristoteles (qui vt omnia, ita & hanc materiam diligentissimè explicauit antequam definiat prius proloquia seu [illegible], quę & diligenter explicat, pręsumit deinde ex illis in fine libri, quid sit insomniũ aperit Igitur & nos illa, vtpote ad agnoscendum quid sit, & quomodo fiat insomnium [illegible] scitu necessariã, quàm poterimus breuissimè explicabimus.

Primum proloquium ad illam Animę potentiam seu virtutem spectat, qua fit insomnium, & cui apparet insomniũ: vnde ita incipit, [illegible]. Est autem in summa hoc proloquium primum: Insomniũ non fit vi partis sensitiuæ (sensuum sc. exteriorum, neque vi partis intellectiuæ, sed vi [illegible] seu imaginariæ, seu, vt alij loquuntur, non est passio sensitiuæ, &c. Primò, non partis sensitiuæ, sc. exterioris, vel (vt loquitur Aristoteles) [illegible]. Ratio, quoniam insomnium fit, dum animal dormit, [illegible]. Dum autem animal dormit, exteriores sensus ita sunt colligati & consopiti, vt nihil sentiant, oculus non videat, aures non audiant Hæc est.n. proprietas somni, vt in eius definitione visum est Insomnia autem sunt simulachra quædam (vt postea videbimus) quę phantasię apparent. Ergo somnium non fit vi sensuum exteriorum.

Secundò, non fit vi partis intellectiuę, licèt ad illud sæpius concurrat. Ratio, propriè.n. intelligimus vniuersalia. Insomniis autem videmus particularia. Quod.n. videmus in somniis, non solùm dicimus hoc esse, v.g. animal, hominem, quæ sunt intelligibilia, sed etiam esse hominem album vel pulchrum, tali indutum veste, talia loquentem, quę circumstantię sunt, non ad intellectum, sed ad sensum pertinentes. Ergo vi intellectiuæ partis non fit, vel non apprehenditur somnium.

Dixi, *licèt aliquando ad illud concurras*. Ratio, quoniam aliquando contingit, vt in somnis, præter ipsa phantasmata quę sunt ipsa somnia, aliquid aliud intelligamus, seu mẽte percipiamus, vt cùm in somniis quis metra componit, locum aliquem scripturæ considerat & intelligit, aliquod argumentum dissoluit, quæ quidem sine operatione intellectus fieri non possunt.

Tertiò, sed fit vi [illegible], seu imaginariæ, quę est sensus interior Est.n. somnium passio eius potentię seu facultatis, qua decipimur. Ægroti quidem in vigilia, vt cum ægrotantes videmur videre serpentes, cùm tamen non videamus: In somniis autem etiam sani, vt cùm in somniis videmur videre vel alloqui hominem, cùm tamen re ipsa non ita sit. Potentia autem hæc, quâ decipimur, sæpe est [illegible]. Vi ergo [illegible] fit insomnium. Hoc est primum proloquium, quòd phantasia fiant somnia. & hęc somnia apprehendamus, vnde & *phantasmata* appellantur ab Aristotele, & sunt.

De materia somnij.

II. Secundum proloquium, & quædam alia, quæ sequuntur, spectant ad materiam somnij, vt inde tandem appareat, quid sit somnium. Ergo secundum proloquium est hoc: Sensilia in vnoquoque sensorio, non solum sensum efficiunt, dum sunt præsentia: sed etiam sui species in sensorio impressas post suum etiam discessum, seu absentiam relinquunt.

1. Apparet id in visu. Si figas in Solem oculos, non solùm videbis solem, quamdiu est præsens, sed etiam vbi oculum auerteris aliquãdiu speciem solis in oculo impressam habebis, ita vt plenus luce Solis oculus videatur. Item, si aquã rapidè currentem intentè intueris, vbi etiam auerteris oculum per aliquod temporis spatium, omnia etiam quiescentia tibi moueri videbuntur.

2. Idẽ in auditu, & in odoratu, & in gustu patet, in quibus singulis species sensilium impressæ relinquuntur, quemadmodum accidit in proiectione, vbi aliquid proieceris. v.g. lapidem, te etiam illum amplius non tangente, ille mouebitur. Cur? quoniam vis mouentis in lapide impressa aliquandiu in illo remanet. Ita sensilium species in sensoriis manent aliquandiu, absentibus etiam sensilibus ipsis. Ita etiam in phãtasia, species seu simulachra rerum, quas sensibus exterioribus sensimus, remanent, vbi ad illam transmissæ fuerint Hoc proloquium declarat, ex qua materia fiant somnia, ex speciebus sensilium, quæ in sensoriis externis relictæ ad phantasiam deinde sunt transmissæ.

De caussa errorũ in somniis.

III. Proloquium tertium Qui affectu aliquo, aliquáve perturbatione premũtur, facilè circa sensilia decipiuntur. Patet Meticulosi omni vel minimo strepitu percepto, hostes imminere sibi putant. Ita ægrotus, volitantem muscã, serpentẽ aliquem vel Dæmonẽ esse existimabit. Ita etiam in somniis decipiuntur homines à phantasia: quanquam aliquando intellectu accedente, sese interdum corrigant, vt dicant, scio me somniare, neque ita esse, vt apparet.

De ratione, quâ fiunt somnia.

IV. Proloquiũ quartum eò potissimum spectat, quomodo fiat somnium: est autem hoc: Motus à simulachris non tantum in vigilia, sed etiã in somno fit: & quidem magis in somno quàm in vigilia Quod vt intelligatur, notandũ, quomodo fiat somnium. Primò, sensilia externa, mouent sensus externos. Secundò, species in sensibus externis impressę, per sensum communem ad phantasiam deferuntur; ibiq. cõseruantur, & phantasmata à philosophis appellantur. Tertiò, à phantasia ad sensum communem reuertũtur phantasmata, vel potius phantasmatum species. Regressus igitur à simulachris est, cùm alię species & imagines phãtasmatum à phantasia deferuntur ad sensum communem ita vt videaris videre sensilia ipsa foris ceu præsentia, tametsi absentia sint. v.gr. vt cum in somno videris videre Socratem, audire musicam, &c.

Motus ipse fit primò & in vigilia, pręsertim si ęgrotes, vt phreneticis accidit, qui videntur sibi videre mira, & sunt imagines regressæ à phantasia ad sensum communem. Imo etiam si sanus sis, & cogitas de re valde chara, videbitur tibi diu præsens ante oculos: imago est reuersa à simulachro, quod erat in phantasia, vel memoratiua. Secundò fit, dum incipis dormitare, & nondum perfectè colligati vel consopiti sunt sensus: & tunc non est verè somnium, sed partim verũ sentimus, partim fallimur. Verum, quia audies aliquem loquentem: fallimur quia putabis longè abesse, & tamen præsens erit. Tertiò, fit in perfecto somno. Tunc enim maximè libera phantasia, consopitis externis sensibus, maximè vagatur, & circa phanta-

Talia sunt apud Danielem Nabuchodonosoris, & suum. Item in Apocalypsi.

Tertia species somnij diuini & [illegible] est, cùm Dominus alicui in somnis clarè ostendit, quæ futura sunt eo modo, quo etiam sunt futura, tanquam depicta in aliqua tabella: & hęc vocatur ab Augustino *visio*. Sic. n. Tom. 1 de Spiritu & Anima (si tamen sit Augustini, c. 25. vbi quinque somniorum genera recenset, ait: *Visio est cùm id, quod videt quis, eo modo, quò apparuerat euenit.*

Ego tamen (vt quod sentio liberè dicam) in scripturis nō reperio, visionem vocari, huiuscemodi somnium, quod iā est definitum: sed visio opponitur somnio, Num. 12. Vbi Dominus ponit modos quibus Dominus ordinariè apparere solet: primus in visione: alter in somnio. Visio igitur est cùm Deus apparet in vigilia: somnium, cùm in somno, id quod expressè patet Gen. 15.

Hic obiter notandum est Iamblicho in li. de Mysteriis discrimen quoddam inter tempus, quo naturalia, & tempus quo diuina somnia fieri solent. Fuit quidem vir Platonicus, sed multa etiam pręclara per hosce viros reuelauit Deus. *Naturalia omnia quando fiant.*

Naturalia somnia fiunt tātùm in profundo somno, cùm sensus exteriores (vt vidimus ex Aristotele) penitùs sunt ligati: Nam in vigilia aperta non contingit somnium in inter vigiliam & somnum cùm scil. incipimus dormitare, non fit somnium, quia sensus externi non sunt penitus ligati: sed partim verum sentiunt, partim decipiuntur. In perfecto verò somno, fit insomnium.

Diuina quando.

Diuina verò insomnia potius fiunt inter vigiliam & somnum, cùm incipimus dormitare, vel inter somnum & vigiliam. Hoc non videtur dissentire à S. literis, vbi plerumque legimus, quod cum Dominus immisit alicui somnum vel soporem, ibi statim sequitur, *Et ecce vidit*, &c qua locutione indicat viros, quàm primum correpti fuerunt somno & sopore aliquo, qui est medius inter vigiliam & verum somnum, vidisse quę Dominus ostendebat. Sic est Gen. 15 de Abraham *Et fuit Sole occumbente, sopor cecidit super Abram & Ecce terror tenebrosus, &c.* Verba Iamblichi huc referre non grauabor: *Somnia quandoque incitantur in nobis ab innatis intelligentiis, rationibusque: vel ab imaginationibus curisque diurnis, quæ aliquando verum assequuntur plurimum vero falluntur Atque hæc humanis principiis oriuntur, dormientibus contingunt, vigiliæ nihil habentibus. Somnia verò missa diuinitus nō ita contingunt: sed veniunt vel inter vigiliam atque somnum, vt quando sumus cubituri, vel inter somnum atque vigiliam vt mane, antequam surgimus, vel in ipsa vigilia: tum breues audiuntur voces, quid agendum sit admonentes.* &c.

Item infra. *Somnia humanis caussis procedentia, defectus patiuntur duos. Nam & in ipso somno omnino dormientibus accidunt: & nos tunc non distinctè, vel plenè animaduertimus, aut quæ occurrunt, aut statum ibi nostrum. Quando verò diuinitùs mittuntur, omnia neque reuera dormimus, & assequimur animaduertimus, quæ clariùs, quàm cum novimus vigilantes ideoque in huiusmodi somniis maxime ponitur vaticinium.* Mihi videntur verba non Platonici Philosophi, sed diuinissimi Christiani.

Habetis species sōmnii diuini, quæ iuxta multorū sententiam tria sunt: Ego verò duas tantùm facerem, oraculum & insomnium: cum visio propriè fiat in vigilia, ideóque non sit somnium, nec eius species.

Naturalia somnia quomodo diuidantur.

III. Naturalia partior in duo genera, in verè & propriè naturalia, & in animalia. Naturalia sunt, quorum principia seu caussæ sunt humores, aut alterationes in corpore somniantis: ac sub istis complector etiam illa, quę à cœlo excitantur. Ab illo. n. humores alterantur. Animalia sunt, quorum principia & caussæ sunt affectiones in anima & mente somniantis.

Animalia quotuplicia sint.

IV. Animalia triplicia sunt, alia ab affectionibus Animæ naturalibus, vt à naturali metu, vel fortitudine animi, excitantur somnia, in quibus videmur vel inimicis terga dare, vel illos persequi & occidere: atque idem de reliquis affectionibus animę naturalibus: v. gr. vt à naturali habendi cupiditate, vel à naturali liberalitate, excitabitur somnium, quo videbimur vel nummos inuenisse, vel eos aliis distribuisse.

2. Alia ab affectibus artis Alij enim sunt affectus vt supra dixi, studiosi literarum alij piscatoris. Ideo alia somnia excitantur in studioso, alia in piscatore: in illo somnium, quo videbitur sibi librum aliquem, elegantem inuenisse, vel disputare, vel scribere: in isto somniū, quo sibi videbitur magnā piscium multitudinem cepisse. Tractant enim fabrilia fabri: ita & diuersæ artium affectiones, diuersa excitant somnia. Vnde illud Claudiani:

Iudicibus lites, auriga somnia currus.

3. Alia sunt ab affectionibus eorum, quę obiter nobis accidunt, vti sunt affectus earum rerum, quas vel agere, vel facere, vel inuenire, vel recordari cœpimus aut instituimus. Ab iis enim etiam excitantur somnia, & vulgo dicitur, vt etiam Cic affirmat, quod de quibus solemus interdiu colloqui, meditari, agere, ea nocte soleamus somniare. Inde illud Theoc. [illegible] Hæc sunt perspicua, & nemo ferè est qui id non re ipsā experiatur.

Addam quintam partitionem ex Arist.

V. Somniorum quædam sunt caussæ, scil. per se eorum, quæ futura sunt nobis: quædam sunt signa tantùm eorum scilicet quæ sunt, vel etiam futura sunt: quędam verò sunt neque caussæ, neque signa, sed tantum accidentia, siue fortuita. Et hæc partitio Arist. est in initio [illegible] Quid per causam? [illegible] id est *causam autem voco, verbi gr. deliquij Solaris, Lunam* id est, *interpositionem Lunæ inter nos & Solem* Item, labor immodicus, caussa est febris. Signum verò quid est, effectus ipse, vt linguæ asperitas signum est febris, quia est eius effectus. Item. Tonitruum signum est pluuiæ. Est. n. effectus aquæ in cœlo coactæ, & deorsum casuræ. Accidens, quod neque caussa neque effectus est, vt euaginatio gladij in Solis Eclipsi. Si enim gladio è vagina educto Sol obscuretur, euaginatio gladij accidens est seu fortuita caussa eclipsis Solis. Quæ cum ita sint, ait Philosophus primo, quædam somnia, caussas esse rei futuræ verbi gr. Architectus aliquis ingeniosus interdiu attentè & diligenter cogitat, quomodo domus ista sit ædificanda, hinc fit vt noctu dormiens somniet, sic & sic esse ædificandam. A somno excitus, somnium considerat, & videt optimam esse rationem, si sic ædificat. Tunc somnium illud caussa fuit ædificij. Idem de Imperatore aliquo in exercitu dici potest, si exercitum ea ratione disponat contra hostem, qua in somno se illum instruxisse somniarat.

Secundo, quædam verò somnia, signa tantum sunt eorum scil. quæ sunt, vel etiam futura sunt: v. gr. somniauit aliquis sæpius, se mel comedere, vel in aquam mergi. &c. Signum est redundare in hoc homine phlegma, ideóque signum etiam futuri alicuius morbi, nisi medicamento aliquo præueniatur. Huc plerumque referuntur somnia naturalia.

Tertio, quędam sunt accidentia fortuita quę se casualiter se habent ad futurum euentum v. gr. somnias noctu pluere: & manè pluit. Casus fuit, & fortuita caussa. Nam etiamsi non somniasses, pluisset Item somnias venisse amicum tuum, & manè vides venisse. Casus fuit. Nam neque caussa, neque signum fuit. Huc spectant plerumque somnia animalia Hæc est caussa, cur somnia plerumque non eueniant quia scilicet fortuita sunt, & accidentia. Fortuita autem & casualia, neque semper, neq. frequenter fiunt, ait Aristoteles.

Præcipuæ quæstiones de Diuinatione per insomnia.

His ita explicatis, modò proponuntur quæstiones istæ.

I. *Possitne aliqua fieri diuinatio per somnia, id est, possitne ex somniis certi aliquid de futuris rebus præsagiri ac verè prædici.*

II. *Et si possit, per quænam somnia. & quarumnam rerum per illa somnia fieri diuinatio possit.*

III. *An omnis, quæ fieri per quæuis somnia potest diuinatio, licita sit Christiano, nécne: & quænam licita sit, quæ non.*

DE I.

An per somnia diuinatio aliqua fieri possit.

Quod primam quęstionem attinet permulti Philosophi negarunt diuinationē per somnia, Xenophanes Colophonius, Epicurus, Panætius, Carneades, Cynici omnes, imò & Cicero multis argumentis (quæ tamen nullius sunt ponderis si diligenter perpendantur) omnem conatur tollere diuinationem per somnia. maximam autē argumentorum illorum partem ex Aristotelis [illegible] libro desumsit pręsertim illud amplificat, quod ante ipsum Aristoteles attulit. si vlla esset per somnia diuinatio, somnia immitterentur à Deo. Huius. n. solius est cognoscere futura Non immittuntur autem à Deo. Patet Quoniam, immitterentur sapientibus & probis viris: immittuntur autem sæpius stultis, &c.

ita euenit. Galenus etiam refert, quendam phthisi laborantem somniasse se balneari in sanguine suo: postridie narrat somnium Medicis. Iudicant illi, sanguinem in eo redundare, & ideo (tametsi dehortante Galeno) venam ei incidunt. Ille destitutus viribus, moritur, atque ita vt prævideret, in sanguine suo ablutus fuit. Genus hoc somniorum, quia caussam non habet expressam in humorum motu, seu in corporis alteratione, naturale vocare non audent, sed præsagiens appellant: quia sunt quædam naturæ præsagientes, quas (vt aiunt) Aristoteles vocat [illegible], quæ crebra huiuscemodi somnia significantia habent. Ex iis aliquam fieri diuinationem, non quidem certam, sed coniecturalem posse dicunt: affirmationem verò prohiberi quòd sæpe etiam fallant. Alij tamen huiuscemodi somnia partim ad Diabolica, partim ad animalia referri posse dicerent.

DE III.

Omnisne diuinatio per somnia, licita est Christiano?

R. Non.

Diuinatio per somnia diuina quales erant Prophetarum, Iosephi, Danielis, omnino licita est Christiano, ideòque illi semper & omnino est adhibenda, quippe quæ vera & diuina est.

1. Diuinatio per somnia Diabolica, vera quidem sæpe esse potest: minimè tamen, nec vnquam Christiano licita est sed planè prohibetur. Sæpe n. fallunt hæc somnia, vt pote à Satana patre mendacij profecta. 2. Commercium nullum cum Satana est habendum. Ideo fides illis non est præstanda.

3. Diuinatio per animalia somnia partim vana ac impia, partim non vana nec impia est, ideóque partim prohibetur, partim non prohibetur. Vana & impia si ex animalib. somniis, certi aliquid præsagire seu diuinare velimus: & si huiuscemodi diuinationi certam fidem adhibeamus. Non vana verò, nec impia, quatenus ex iis somniis aliquid tantùm coniectamus eo modo, quo suprà diximus, nec tamen quippiam certò statuimus, neque certam fidem adhibemus. Nulla n. certa (vt supra dixi) diuinatio per hæc animalia omnia haberi potest. Quare in iis certam ferre sententiam, vanum & impium est. Sæpe enim [illegible] sunt.

4. Diuinatio per naturalia somnia, certior est, quam per animalia, vt suprà diximus: sed tamen etiam hæc partim vera & bona partim vana & mala est, ideóq. partim commendatur, partim prohibetur. Vera & bona si ex probè cognitis naturalibus somniis, quæ per illa vt re indicantur, iudicamus & præsagimus: ita tamen vt neque in iis ita certam feramus sententiam quin res aliter esse aut euenire possit. Vana verò est & mala, ideóque prohibita si ex iis somniis ita certam feramus sententiam, quasi aliter aut esse aut euenire non possit. Sæpe n. contingit, vt aliter res succedat quam naturale somnium, ex certis etiam caussis naturalibus v. g. ex redundantia sanguinis aut pituitæ excitatum, indicarat. Sæpe etiam falluntur Medici ipsi, vt somnium aliquod ex caussa naturali profectum esse existiment: cùm tamen ab aliis causis sit deriuatum, vt exemplum superius ex Galeno allatum demonstrat. Naturalia ergo somnia obseruare, vt faciunt Medici, vanum non est, sed vtile atque honestum: certam verò semper in iis ferre sententiam, ita vt aliter esse non possit, vanum & temerarium est.

Quare solis diuinis somniis certam adhibere fidem, & ex illis, vbi perspicuum fuerit esse diuina, futura diuinare vel potius prædicere licet.

DE DIVINATIONE PER *furorem.*

Restat nobis explicanda altera eaque postrema inartificiosæ diuinationis species, quæ diuinatio per furorem appellatur. Ea vt rectè intelligatur ac capiatur, videnda sunt:

I. *De voce furoris quid significet.*
II. *Quid sit furor, de quo in præsentia agitur?*
III. *Quæ furoris species.*
IV. *Quæ species diuinationis per furorem.*

His explicatis duæ proponentur quæstiones:

Prima: *An aliqua detur vera per furorem diuinatio, & quænam: vbi obiter discrimina quædam statuentur inter diuinationem per furorem diuinum, & diabolicum.*

Secunda: *Quænam diuinationis species per furorem licita sit Christiano, & quæ non licita: ideóque cui fides præbenda, cui minus.*

DE I.

Furor Latinè Græcè [illegible] & [illegible] apud Platonem, qui de hoc furore multa conscripsit. Nam in [illegible] appellat, in Phedro verò [illegible] vocat vnde & per interiectum [illegible] quæ est ars prædicendi deriuata. Significat autem vtraque vox apud Platonem quandam mentis alienationem cum scil. vel poëtæ, vel vates, seu Prophetæ vel Sacerdotes, mente alienati, atque à corpore quodammodo separati, instinctu diuino repleti futura prædicunt. Sed hanc mentis alienationem postea diuidit in bonam & malam.

Latini permulti furorem iuxta Etymon vocis Græcæ [illegible] insaniam esse dicunt. Sed Cicero inter insaniam & furorem discrimen facit in 3. Tusc. dicendo: *Itaque non est scriptum, si insanus, sed si furiosus esse incipit. Insaniam enim censuerunt [illegible] sanitate vacantem, quæ tamen posset tueri officium [illegible] communem cultum atque vsitatum: Furorem autem esse [illegible] mentis ad omnia cæcitatem.* Est igitur Furor Ciceroni, mentis ad omnia cæcitas, seu vt ipse alibi interpretatur, dementia, sicut etiam Platoni [illegible], est mentis alienatio. Sed sicut Plato in bonam & in malam partitur ita Cicero aliquando in malam aliquando in bonam partem accipit Furorem. In malam acceptus, est mentis cæcitas, à Deo hominibus in pœnam inflicta. Sic in oratione de aruspicum responsis: *A Diis quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna [illegible] dementia?* In bonam verò partem acceptus est [illegible] instinctus, quo animus à corpore abstractus futura præsagit. Sic in lib. 1 de Diuinat. *Is qui ante sagit [illegible] quæ [illegible] res est, dicitur præsagire id est futura ante sentire. Inest igitur in animis præsagitio quædam extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus. Ea si exarsit acrius, furor appellatur, cùm à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur, qualis est furor poëtarum, cum furore quodam correpti, carmina præstantissima edant.* Cic. de Diuin. *Negat enim Democritus quenquam sine furore poëtam magnum esse posse. Dicitur autem furor à fero, quod qui furore aguntur, huc atque illuc ferantur.* Hæc de nomine.

DE II.

Furor igitur, de quo in præsentia agimus, & quatenus etiam sanctis Prophetis contingere potest, licet in S. literis non reperiatur pro illo diuino afflatu, quo Prophetæ afflabantur, sic definiri potest: *Furor est vis quædam animis hominum extrinsecus iniecta, qua homines ad aliquid vel agendum, vel prædicendum concitantur.*

DE III.

Triplex furor, iuxta quem triplex etiam diuinatio per furorem statuetur: diabolicus, humanus & diuinus.

Diabolicus est vis quædam in animis impiorum à Diabolo extrinsecus iniecta, quâ illi cum quadam mentis alienatione & cæcitate, vel ad impias turpésque actiones, vel ad sæpe falsa, semper autem fallentia vaticinia necessariò concitantur.

Primò, *quòd sit vis quædam*, Ciceronem habet testem in 1. De Diuinat. qui de hoc furore loquens ait: quod *Dij quidem ipsi* (erant autem omnes Dæmones, illi Romanorum Dij) *[illegible] nobis non offerant: vim autem quam longè latéque diffundant, quam cùm terra cauernis includunt [illegible] hominum naturis implicant. Nam terræ vis, Pythiam Delphis incitabat: Natura Sibyllam.*

Secundò, quod sit *extrinsecus iniecta*, idem Cic. testatur, dicendo lib. 1. *Inest igitur in animis præsagitio extrinsecus iniecta.*

Tertiò, *Quòd verò à diabolo sit iniecta*, patet. Neque enim à natura est, quia in omnibus esset: neque esset extrinsecus iniecta: Neque à Deo res cuiquam inijcitur ad impias actiones, aut ad falsa vaticinia. A Diabolo igitur: & reuera Diaboli erant omnes, qui Gentibus illis vaticinabantur.

Quartò, *Quod in animis impiorum iniecta*, patet. Neque enim Satan vim in animos piorum: sed illos impios captiuos tenet & agit, quo vult, vt testatur Paulus, 1. Cor. 12 Item: Sicut filij Dei aguntur à spiritu Dei, ita impij à spiritu Satanæ.

Quintò, Quod vero furor ille sit cùm quadam mentis a-

lienationē & cæcitate, testatur Plato & Cicero. Ille enim [illegible] mentis alienationem esse dixit: iste, mentis ad omnia cæcitatem. Et reuera vates illi Gentiles non intelligebant, quę dicerent, & vt insani à furiis agitabantur. Testes sunt profani scriptores, qui passim tradunt, quanto furore in Orgiis Bacchi homines agitarentur. Testis & Chrysostomus in 1 ad Corint. c. 12. qui citat Platonem, sic dicentem: [illegible]. Citat etiam quosdam poëtas in hanc rem.

Sextò, *ad impias actiones & turpes*. hoc addidi differentię caussa inter diuinum & diabolicum. Concitabantur illi ad idola colenda, ad sacrificia idolis offerenda. Hęc autem sunt impiæ actiones. De iis Paulus 1. Cor. 12. Et hoc præsertim dictum, propter furorem Sacerdotum in Dodone & in Orgiis Bacchi: item agitabantur ad turpes amores. Nam hunc etiam furorem vocauit Plato.

Septimò, *vel ad vaticinia*, propter vatis dictum. Hæc autem erant plerumque falsa, vt in profanis scriptoribus patet de oraculis Dęmonum. Aliquando vera quidem, sed tamen fallentia. In hunc enim finem prędicebāt aliquando vera, vt mendacia postea persuaderent, & ita semper nos fallerent. Hic est furor diabolicus, quo vates illi Gentium & Pythiæ & alij agitabantur. Plato quidem & Cicero & alij Gentiles diuinum furorem appellant, & à Deo in animis hominum iniectum fuisse dicunt: sed nobis manifestū est, a diabolo, non a Deo, talem furorem fuisse illis iniectum, sicut postea ostendemus, cùm explicabimus differentias inter diuina & diabolica vaticinia.

Furoris Diabolici species tres.

Huius furoris, quem illi diuinum, nos diabolicum fuisse dicimus, species tres constituit Plato in Phædro, pag. 201 Vnam dat Prophetis seu vatibus vt illis, qui erant in Delphis, dicendo: [illegible]: Alteram dat Sacerdotibus, vt illis qui erant Dodone, dicendo: [illegible] Tertiam dat Sibyllis, dicendo: [illegible]. Primam igitur esse voluit vatum & diuinorum: Altera Sacerdotum in suis sacris: Tertiam Sibyllarum & Musarum, qui etiam *furor poeticus* ab eodem appellatur, in apolog. Socratis. Hæc pauca de diabolico furore.

Secundus furor diuinus.

Furor verò diuinus, propriè furor non appellatur neque in Scripturis, neque apud Patres, quandoquidem furore non agebantur Prophetæ, sed placido spiritu Dei: vnde & *spiritus Domini* appellabatur subinde, & *spiritus Propheticus*, donum illud.

Diuinus furor, vel potiùs afflatus quid.

Diuinus ergo [illegible] seu afflatus, vis est quædam in animis plerumque piorum, à Deo extrinsecus iniecta, qua illi sanæ mentis compotes, intus illuminati, & placidè ac suauiter moti, tum ad pias honestasque actiones, tum ad vera vaticinia aguntur.

Primò, *Quòd vis diuina*, i. donum Dei, patet ex Scripturis, vbi donum Prophetię, donum esse Dei manifestè docetur. 1. Cor. 12. *Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem: Alij Prophetia, alij discretio spirituum*, &c. *Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus.*

Secundò, *vis hæc extrinsecus* inijcitur à Deo. Non est enim à natura, quę nihil eorum quæ Dei sunt percipit, aut quę futura sunt, videt, seu à cœlo est. Iacob. 1. *Omne datum optimum, & omne donum de sursum est.*

Tertiò, *In animis plerumque piorum*, hoc addo: quoniam plerumque donū prophetandi piis illis donatur, vt de Prophetis in Veteri Testamento patet: sed tamen non semper. Nam etiam impiis aliquando datum est donum prophetandi & futura prędicendi, vt patet in Propheta Bileam. & in Iuda Ischariote, & aliis permultis, & vt patet in Actis Apostolorum & Euangeliis Vnde Christo Matt. 7. dicent, *Nonne in nomine tuo prophetauimus?* Talis fuit furor Sauli datus, cùm spiritus Domini irruit in eum, & prophetauit inter Prophetas: Vnde Prouerbium: *Num & Saul inter Prophetas?*

Quartò, *Quæ illuminati*, &c. Nisi enim illuminentur, vt intelligant, quæ vaticinantur, Prophetæ Dei non sunt, vt patet in Pharaone. Ideo non fuit ipse Propheta, sed Ioseph qui somnia illa intellexit. In Nabuchodonosore, ideo non ipse, sed Daniel fuit Propheta. Caiphas non fuit Propheta, quia non intellexit, quid diceret, sed Iohannes eius interpres.

Quintò, *Et placidè ac suauiter moti*. Hoc quoad voluntatem, quæ à Spiritu Dei, non coactè, sed placidè & suauiter affecta, mouetur ad actiones.

Sextò, *Ad pias actiones*, vt ad Ecclesias renouandas & reformandas, sicut Prophetę in veteri Testamento: & Iohannes Baptista. Hoc contra furorem Diabolicum.

Septimo, *ad vaticinia vera*, sicut Agabus in N. Testamento, &c.

Tertius furor, humanus.

Tertius furor est humanus. Hunc inter alios connumerat Plato. Vult enim quosdam ita affectos esse corporibus, nempe debilitatis, consumtis præ morbo aliquo humoribus, vt quodammodo alienati mente, & furore quodam naturali agitati, futura prędicant. In horum numero collocantur, in primis vehementer Melācholici: vnde & morbum hunc, cùm quis sc. vehementer Melancholia laborat, dæmonium Medici dici vocant: Et vulgo dicitur, pueros, stultos, & Melancholicos solere prophetare, quippe qui à quadam (vt aiunt) intelligentia non errante, eo magis regantur, quo minus sunt suæ mentis compotes. Hæc Platonis est sententia.

Ego hanc furoris speciem non inficior: & fortasse sub hac collocari debet furor poëticus, qui in multis poëtis à natura proficiscitur: sed an talis sit, vt per hunc certa futurarum rerum præsensio aut prædictio haberi possit, nego, vt infra ostendam.

DE IV.

Ex iis tribus furoris speciebus, tres diuinationis species per furorem constituuntur, diuina, diabolica, humana: quanquam nos duas tantùm statuimus, diuinam & diabolicam.

Diuina est illa, quæ ex afflatu, seu spiritu Dei proficiscitur, qualis fuit Iacob, cùm quicquid cuique filiorum suorum euenturum esset, iam iam moriturus prædixit, vt est Genes. 49. qualis Mosis, qualis Prophetarum, &c.

Diabolica est, quę à furore diabolico procedit, qualia fuère vaticinia & oracula Pythię, Sibyllarum, & Sacerdotum Apollinis, & aliorum vatum apud Gentiles. A Satana enim afflati, & furiis agitati, vaticinabantur, cùm vaticinabantur.

Humana est, quæ à furore humano deriuatur, qualis fertur esse multorum virorum & mulierum, prętertim Melancholicorum, qui parum suæ mentis compotes, & à cœlis acti, furore quodam perciti, vaticinantur. Quanquam hęc species à plerisque negatur inter vaticinia esse connumeranda: quandoquidem nullum vaticinium esse potest nisi à spiritu vel Dei, vel Dæmonis. Adferam vnius Iamblichi, viri doctissimi & antiquissimi tam testimonia, tum rationes.

Is igitur lib. 15. de Myst. c. de vaticinio, contendit, omnino nullum vaticinium esse, nisi a Diis: *Vaticinium ipsum, nec ab arte, nec à natura, nec à naturalibus vel animalibus rationibus motibúsve efficitur, neque fit vllo modo: sed vtrinque sempiternum est missum ad nos diuinitus, totáque potestas præsaga refertur ad Deos: & omnis huius autoritas consistit in eis, atque inde traditur, diuinisque operibus signisve perficitur.* Idem ibidem: *Cætera verò cuncta* (scilicet præter diuina) *velut instrumenta subiiciuntur, misso diuinitus præsagij dono.*

Item, cap. de Inspiratione, primò recenset tres operationes de afflatu & vaticinio diuino, quarum prima caussam eius referebat ad animam: secunda, ad corpus tertia ad compositum ex vtroque. Iamblichus verò ait, ipsum non esse opus Animæ, vel corporis, vel compositi, nec caussam in eis habere. *Afflatus enim* (inquit) *ille fatidicus, agit tum in prædicendo, tum in efficiendo, supra omnem humanæ naturæ consuetudinem. Non potest autem homo, vel aliquid hominis, vltra terminos suos ad diuinos progredi terminos: neque possunt præstantiora à deterioribus generari. Caussa igitur huius est duntaxat ipsa diuinitas, quoniam scilicet à Diis descendunt in nos lumina, spiritusque traduntur ab eis.* Item infra: *Vaticinium non est ex certa complexione. Deorum enim dona non variè spirantur secundùm corpoream varietatem. Munus enim diuinum impatibile est, & supra naturæ vim datur per propriam Dei actionem*, &c Item, *Cùm afflatus animus & dicat, & agat supra & contra naturæ morem, caussa afflationis eiusmodi non est naturalis, vel ex corpore nostro, vel qualitate loci sed ex Dei præsentia illa sunt.* Duas igitur tantùm veras species Diuinationis per furorem habemus, diuinam & diabolicam.

Augus. de Diuinat. Dæm cap. 5. *Aliquando & hominum dispositiones non solùm voce prolatas, verùm etiam cogi-*

tione

cione concettas, cum signa quedam ex animo imprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam multa futura prænuntiant: Sicut enim apparet concitatior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoque aliquid forinsecus cognoscatur quod intrinsecus agitur ita non debet esse incredibile si etiam leniores cogitationes dent aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt acuto autem Dæmonum possunt. Hac atque huiusmodi facultate, Dæmones multa futura prænuntiant, cum tamen ab eis longe sit altitudo illius Prophetiæ, quam Deus per sanctos Angelos suos & Prophetas operatur.

Prima igitur quæstio proponitur: *an vlla per furorem, rerum futurarum præscientia certa haberi possit. seu, an res futuræ per aliquem furorem certò præsagiri possint.*

R. Paucis, prima: per humanum furorem, nulla certa rerum futurarum præscientia aut prædictio haberi potest, vt ante ostendimus: quoniam nullum vaticinium ab arte, vel à natura est, sed à Deo, vel a Satana, Deo permittente. Etsi enim huiuscemodi vel stulti, vel pueri, vel Melancholici multa vaticinentur, & aliquando etiam eueniant res, sicut illi fuerant vaticinati: illæ tamen potius eueniunt casu, quam quod ita præuiderint euenturas. Ideo nulla ab eis certa diuinatio esse potest. Confirmatum hoc fuit testimonio Iambilichi.

Secunda per diuinum furorem, vel afflatum potius, omnino & certò res futuræ omnes præsagiri & prædici possunt. Omnia enim nuda & aperta sunt coram oculis Dei. Potest autem per suum spiritum, omnia quæ vult, hominibus reuelare. Ergo &c. Conclusionem hanc omnib. Christianis certam esse nō dubito, quare probatione non eget: & exempla Prophetarum in Scripturis rem confirmant. Quod si Prophetæ aliqui non omnia hoc spiritu agnoscant, vitio spiritus id non fit, sed quoniam Deus non vult, vt plura agnoscant.

Tertia: per furorem Diabolicum multa futura certò præsagiri & prædici quandoque possunt. Multa enim futura agnoscit Satan, non dico omnia quoniam hoc solius Dei est, sed multa: nempe quæ illi permittit Deus, vt agnoscat. Potest autem eadem suis vatibus per suum spiritum reuelare. Ergo, &c. Exempla etiam vatum apud Gentes hoc confirmant.

At hic oritur dubitatio, quomodo spiritus Satanæ potest multa futura per suos arreptitios vates quandoq; prædicere, cùm solius Dei sit futura cognoscere, ideoque & prædicere, vt in Ies. est, *Prædicite nobis futura, & dicemus, quia Dij estis.*

R. Augustinus hanc sibi propositam quæstionem dissoluit Tom. 3 li. de Diuin. Dæmonum. Item Tom 2 epist. 115. ad Nebridium: quib. in locis docet multis rationibus, Dæmones multa futura cognoscere, ideoque posse per suos arreptitios illa prædicere & diuinare.

Prima sumitur à sensuum acumine, seu (vt ipse loquitur) ab acrimonia sensus. Habent Dæmones sensus acutissimos. Habent. n. iuxta Augustinum, corpora aerea. Ergo facile possunt multa futura præuidere.

Secunda à motus celeritate. Habent motus felicissimos, ita vt de loco in locum transire citissimè possint. Ergo quæ in vno loco viderunt fieri, possunt actutum in alio loco reuelare.

Tertia, à longo vitæ tempore. Longo tempore vixerunt, ab orbe condito, ita vt magnam sibi prudentiam compararint. Ergo ob diuturnum experimentum multa possunt præcognoscere, ideoque & prædicere & diuinare.

Atque hæ tres rationes ex Augustino, de Diuinat. Dæm. ca. 3. desumtæ sunt. Vbi etiam ostendit, mirum non debere videri, quòd corporibus Dæmonum tantam sensuum acrimoniam, & motus celeritatem attribuerit: vt ij multa futura & abdita videant ac prænuntient. *Si enim sagax canis tantus est olfactus, vt latentem feram acerrimo olfactu sic inueniat, vt ad eam capiendam ductum quendam homini præbeat: Et si aquila sublimiter volans, de tanto interuallo sub fluctibus natantem piscem dicitur peruidere, & grauiter aquis illisa, exertis pedibus atque vnguibus rapere: quid mirum, quòd in corporibus aereis Dæmonum tanta sit & visus acrimonia, & cursus celeritas.*

Quarta ab ipsorum ministerio. Ministri sunt Dei in calamitatibus & flagellis Mundo inferēdis propter peccata. Ergo quæ ipsi ex mandato Dei facturi sunt, ea antequam agant, prædicere possunt. Hæc continetur in 5. c. eiusd. li.

Quinta à caussis & signis rerum, in quibus res futuræ sæpe videntur: Caussas rerum futurarum & earum signa multa sæpe vident: Ergo etiam effecta, antequam è caussis oriantur, præuidere possunt. Verba Augustini sunt: *Aliquando autem non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscunt, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, ante prædicunt.* Hæc etiam ex eod. 5. c. Et addit Augustinus: eos etiam sæpe cogitationes & consilia humana cognoscere, non per se, sed ex signis aliquib. quæ ab Anima in corpore impressa relinquuntur, sicut n. cum anima irascitur, signum iræ aliquod in facie imprimit: ita cum aliquid cogitat, vel appetit, vel aliquid aliud agit homo in anima, anima propter *coniunctionem* quam habet cum corpore in corpore aliqua sui motus & operationis vestigia & qualitates imprimit quas etsi nos non videmus quia hebetes oculos habemus, Satan tamen facile videre eas potest: inde verò cogitationes ipsas & affectus nostros Dæmones magna ex parte cognoscunt. Verba Augustini sunt. *Aliquādo & hominum dispositiones non solum voce prolatas, verum etiā cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscūt, atque hinc etiam multa futura prænuntiant. Sicut. n. apparet concitatior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscatur, quod intrinsecus agitur ita non debet esse incredibile, si etiā leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem Dæmonum possunt. Hac itaque huiusmodi facultate, multa Dæmones futura prænuntiant, cum tamen ab eis longè absit altitudo illius prophetiæ, quam Deus per S. Angelos & prophetas operatur.*

Possunt igitur multa prædicere per suos vates Dæmones, Deo id ad excæcationem eorum, qui veritati non obediunt, permittente.

Ad illud Isaiæ respōdeo solius Dei est futura & omnia & verè cognoscere ideoque & verè prædicere & neminem fallere. Diabolus autem etsi multa prædicit futura, tamen non omnia, sed sæpe fallit. Ideo natura diuina non potest tribui Dæmoni, neque idolis. Hoc autem voluit ibi significare Propheta. Ibi enim exprobrat idolis eorum fallacias & deceptiones. Atque hoc est vnum discrimen inter diuinationem diuinam & diabolicam, quod diuina semper est vera, nec vnquam fallit: Diabolica sæpe falsa.

Nunc igitur alia etiam discrimina recensebimus, quæ sunt inter diuinum & diabolicum vaticinium, interque vates diuinos & diabolicos.

Differentiæ autem hæ sumuntur ex allata descriptione.

Prima, Cicero ait, quod vim hanc (quam ceu genus in vtraque definitione posuimus, & quam diximus esse hunc furorem) Dij. i. Dæmones, terræ cauernis aliquando includant, & inde eam hauriant homines, a qua ad vaticinandū incitentur, sicut de Pythia in Delphis ipse testatur, li. 1. de Diuinat. dicendo: *Quod eam terræ vis Delphis incitabat*, scil. ad oracula edenda, & ad vaticinandum.

At non sic Deus suos Prophetas afflat, scil. è terra: sed è cœlo vim hāc illis immittit, suo illos spiritu replens Ioel. 2. *Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ somnia somniabunt.*

Secunda: Multa turpia contingebant illis vatibus, dum vaticinabātur: patet id in Pythia, sicut explicat Chrysost. in 12. c. 1. ad Corinth. dicendo: *quod Pythia mulier illa apud Gentes celebratissima, & illustrissima, cum oracula edere volebat, hæc faciebat: sedebat in tripode Apollinis, diuaricatis cruribus: tunc malus spiritus è subiecto specu profectus, ad eam veniebat, & per genitales eius partes subintrans, eam furore replebat: Illa verò sic afflata, crines soluere & debacchari, & spumā ora perfundere, ebriaque & insana verba proferre & responsa dare.* Quid hoc turpius?

At cum Deus afflat suos Prophetas, nihil tale fit, nihil ibi turpis, nihil inhonesti, sicut patet in Prophetis, tum Veteris, tum Noui Testam. Quin etiam ipsi impij donati à Deo spiritu prophetandi, inter prophetandum nihil turpe aut inhonestum agebant.

Tertia: Vaticinia Diaboli tantùm ab impiis proferuntur, non autem a piis: Diuina verò aliquando quidem etiam ab impiis, sed plurimum à piis honestissimisque viris Dei.

Quarta, Vaticinia Diaboli non edebantur à vatibus suis, nisi cum mentis alienatione & cæcitate tanta, vt neque essent sui compotes, neque quæ vaticinabantur, intelligerēt, vt patet ex testimonio Platonis citato a Chrysostom. qui dixit quod οἱ χρησμῳδοὶ καὶ θεομάντεις λέγουσι μὲν ἀληθῆ καὶ πολλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσι. in cuius rei testimonium quosdam poetas citat idem Chrysostomus, & ad quantam insaniam redigerentur, patet ex iis, quæ de Pythia ex Chrysostomo retulimus.

At Deus nō ita tractat suos, vt ad insaniā redigat aut excæcet: sed placidè tractat, & magis ac magis illuminat, dū

in eis vim prophetandi inserit: & seze mentis compotes manent. Exemplis rem patefacit Chrysostomus allatis ex Veteri Testamento, vt Ionę, vt Ezechielis vt Ieremiæ qui omnes afflati numine Dei, mentis compotes principiò quidem munus prophetandi detrectarunt: sed tamen post ea Deo assensi susceperunt: Ideo Miltiades (vt refert Eusebius Cæsar. in histor. Ecclesiastica. lib. 5 c. 17.) in iis libris, quos scripsit contra Montanum hæreticum & eius Prophetissas, quæ in ecstasin raptæ, se à spiritu Dei raptas esse dicebant & vaticinabantur sic scriptum reliquit. *Non est hoc Propheta, vt in ecstasi loquatur:* idque confirmat multis exemplis ex Nouo Testamento eorum, qui prophetarunt, etiam Agabi, etiam Iudæ & Sylæ & filiarum Philippi, adde & Ananiæ & Quadrati in Philadelphia.

At dices, Nonne etiam Prophetę Dei rapi solebant in ecstasin, & mente alienari? An non Petrus in ecstasi vidit linteamen è cœlo demitti, Actor. 10. Omnino Ita enim ait textus (Πέτρος ... [illegible]) (scilic. Petrum) [illegible]: An non & Paulus fuit in ecstasin raptus, & vidit arcana? 2. Cor. 12. *Scio hominem raptum vsque ad tertium cœlum,* &c. An non fuit mentis alienatio? *sine in corpore, siue extra?* &c.

Respondeo: Miltiades non negat quin Prophetę Dei in ecstasin rapiantur aliquando: sed negat eos vaticinari in ecstasi constitutos, & quasi à corpore alienatos, sicut faciebant Prophetissæ Montani, & vates Gentium Ideo verba eius diligenter sunt examinanda: *Petrus ergo, aut Paulus, nec alius vnquam Propheta Dei, in ecstasi vaticinatus est* sed *bene in ecstasi viderunt, quæ vaticinarentur.* Ita dico, viros Dei alienari quidem mente aliquando scil. à corpore, sed non alienari mente à se ipsis prorsus, ita vt mens ipsa sui non esset compos. Vates verò Gentium ita abalienabantur mente, vt neque mens sui esset compos, sed cęca ad omnia effecta proferrent quæ non intelligebant.

Quinta, Vaticinia Diabolica, etsi aliquando vera, tamen sæpius falsa sunt, & mendacia, vt patet in vaticiniis, & oraculis Gentium, item in vaticiniis multis eorum, qui in Papatu se esse Prophetas Dei iactarunt.

At vaticinia Dei omnia & semper verissima sunt, neque vnquam fallunt. Ideo hinc sequitur alia.

Sexta, Diabolica quidem sæpe mendacia, ideo à Satana in arreptitiis suis hominibus obscurè & verbis dubiis quę & in duos contrarios sensus trahi possunt, eduntur: idque ne si res non eueniat, id ipsis vertatur vitio, quasi mendax fuerit, sed potius interpretum ignorantia arguatur, qui oracula ab eis edita, neque intelligere, neque explicare sciuerunt, sic illud:

Aio te Æacida Romanos vincere posse. Vnde & propter huiuscemodi obliqua & tortuosa responsa, quæ Apollinis vates reddebant, appellatus fuit λοξίας Ἀπόλλων.

At diuina oracula & vaticinia claris & disertis verbis exprimit Deus in suis Prophetis, ita vt certum sensum adferant auditoribus, modò spiritu Dei sint præditi, qui ad illa intelligenda est pernecessarius: neque possunt in duos contrarios sensus, nisi nimis aperta vis verbis inferatur, pertrahi, sicut vaticinia Satanę. Res aperta est, si quis legat vaticinia Prophetarum in scripturis.

Septima: Vaticinia Diabolica semper ad perditionem hominum, & ad Deum blasphemandum, ad idolola trias statuendas diriguntur & tendunt, vt patet in Papatu, & in Gentibus: Et huc voces illę, quas editas ab animis demortuorum refert Gregorius in Dialogis. Hæ. n ad accendendum purgatorium ignem, ad inducendam in Ecclesiam idololatriam Missæ pro defunctis, & alias infinitas impietates spectarunt.

At vaticinia diuina ad nihil aliud, nisi ad gloriam Christi confirmandam, & ad salutem Ecclesiæ promouendam. Omnia enim ad ædificationem, &c. *Prophetæ Dei non loquuntur, nisi ad ædificationem.* 1. Cor. 14.

Ex iis atque aliis differentiis, agnoscere quiuis potest, quæ oracula sint à Deo, quæ à Satana: ideóque quantum differat diuinatio per afflatum Dei, ab illa quæ est per furorem Satanæ.

Quę cùm ita sint, nunc facilè cuique patet, quid ad secundam quęstionem respondendum sit, vbi quæritur: *An omnis per furorem diuinatio Christiano sit licita, nécne, & cui sit fides adhibenda, cui non adhibenda.*

Resp. Diuinatio per furorem Satanicum, nullo modo licita est Christiano, neque vlla ei fides est præstanda.

1. Si spectes causam efficientem à quo fit hæc diuinatio à Satana seu spiritu maligno. Nullum autem commercium est habendum cum Satana.

2. Si instrumentalem, per quos fit? per impios, membra Satanæ. Non est autem communicandum cum impiis.

3. Si materialem: quid prædicitur hac diuinatione? sæpe mendacia, semper autem decipientia. Mendacio autem non est præstanda fides: & decipientia non sunt audienda sed reiicienda.

4. Si formalem: quid est hæc diuinatio? vis & furor quidam Diabolicus in animis iniectus à Satana. Quid autem magis est auersandum quàm vis & furor Diabolicus?

5. Si effecta: Quid parit? in diuinante, mentis alienationem & excęcationem, ita vt nec intelligant quæ dicunt, & ad insaniam redigantur. Tam verò is qui diuinat, quàm qui diuinationi huic fidem præstat, mancipia & captiui fiunt Diaboli.

6. Si finalem: Quò spectat diuinatio hęc? tum ad contumeliam Christo irrogandam, tum ad nostram perniciem, nempe ad persuadendum mendacium, ad auertendos nos à verbo Dei, ad idololatrias inducendas, sicut patet in Papatu, & in Gentibus.

Ob has causas tam sępe Deus in scripturis prohibet, ne pseudoprophetis fidem præbeamus, etsi multa edant signa.

Non est autem aliud vaticinij genus, nisi diuinum & Diabolicum, seu nulla alia per furorem diuinatio: & diabolica fugienda est: Ergo sola diuina prophetia est amplectenda, & illi soli fides præbenda.

FINIS.

DEO SOLI LAVS ET GLORIA.

HIE.

HIERONYMI ZANCHII
THEOLOGI CLARISSIMI,

EPISTOLARVM
LIBRI DVO.

IN PRIMO VARIAE MATERIAE
THEOLOGICAE CONTROVERSAE, SO-
lidè pertractantur.

Secundus continet EPISTOLAS, tam ipsius ad Principes, Nobiles & doctos viros, quàm illorum ad ipsum. Quibus in fine subiiciuntur ORATIONES ipsius, in tribus celeberrimis Academiis, de materiis Theologicis habitæ.

HIERONYMI ZANCHII

THEOLOGI CLARISSIMI,

EPISTOLARVM THEOLOGICARVM

LIBER I.

Seniores & Ministri in synodo Pincouiensi, Minoris Poloniæ congregati, Professoribus Theologiæ, & Pastoribus Ecclesiæ Argentinensis,

Gratiam & pacem à DEO Patre, & Domino Iesu Christo.

NOn dubitamus, fratres in Domino venerandi ad vos vsque peruenisse rumorem de turbatis Ecclesiis nostris per Staucarũ, qui Sabellii dogma de Trinitate, & Nestorii de Christo Mediatore, vnico Filio Dei resuscitauit, quod quoque ipse, quanquam tergiuersetur, libello impuro edito contra omnes vbique pias Ecclesias, quas *Arianas* vocat, non obscurè testatur. Nos verò cùm simus fratres vestri in Domino, eundem Christum Filium Dei, verum Deum & hominem Mediatorem nostrum apud Deum Patrem agnoscentes, noluimus ea de re vos non commonere, quin & hortari, quo communem veritatis hostem coniunctis viribus adoriamus & prosternamus, vt alii qui inferiores sunt, nec eius fraudes deprehendunt, facilè effugere possint.

Principio sciat is eum nolle omnino agnoscere veram Trinitatem, qualem nobis Scriptura tradit, & in Baptismo Christi manifestata est, vbi Pater auditus in voce: Filius visus in carne: Spiritus in specie columbæ: sed semper *Trinitatem confusam vnum Deum somniat*, ad quem suum vnum Deum, Scripturæ inauditum Mediatorem statuit, hominem tantum Christum, quem & huius Dei Trinitatis filium, & ab illa missum nugatur, & ad illum intercedere pro nobis fingit. Quòd si quis distinctè cum roget, an credat, *Patrem verum esse Deum, an quoque Filium esse verum Deum, de Deo vero genitum tum quoque Spiritum sanctum Deum*, vbi tandem vera Trinitas ex distinctione aduersum eius confusionem emergit: clamat, nos Arianos & hæreticos esse. Quòd si ex eadem distinctione obiicimus, Filium Dei, Deum de Deo & verum hominem ex homine esse Mediatorem ad Deum Patrem, duos Deos nobis obiicit, inquiens: *Vnus est Deus Trinitas: quod si vnus, Filius Dei, Deus non potest esse Mediator, quia essent duo Dii. Oportet ergo, vt ad vnum Deum Trinitatem, sit Mediator homo tantum Christus: aut vnà Pater cum Filio, & Spiritu sancto vnus Deus, Trinitas erit Mediator ad Propatora Valentini*: vbi facilè videre est, quòd Christum Dei Filium, atque ita Deum ex Deo, cum Iudæis penitus abnegat, & hominem tantum ad Trinomium Deum statuit, nomen Christi tantùm in Trinitate relinquens, & extra Trinitatem, hominem Christum veluti alterum ab illo vano nomine submouens, & vni Deo Trinitati supplicem faciens, & seruum cum omnibus aliis, quam hæresin & Samosateno, & Marcello Athanasius tribuit. Hinc etiam eo dementiæ & furoris deuenit, vt omnes ferè locos Scripturæ, vbi nomen Dei auditur, corrumpat, suo Deo confusæ Trinitati illud adaptans. *Gratia*, inquit, *& pax à Deo*, Trinitate: *Vnus Deus*, id est, Trinitas. *Vnus Mediator Dei*, id est, Trinitatis, *& hominum, homo Christus*. Sic, *Vt cognoscant te verum Deum*, id est, Trinitatem, *& quem misisti Iesum Christum*, id est, hominem & mille alios locos Scripturæ similiter corrumpit.

Nos verò contra confusionem eius Sabellianam, semper distinctionem obiicimus, qualis est vbique in Scriptura. In Baptismi forma, vbi tres, non tria confusa nomina audiuntur, Patris, eiúsque Filii, tum Spiritus S. Obiicimus manifestationem veræ & non confusæ Trinitatis in Baptismo Christi. Obiicimus & Symbolum Apostolicum, tum ferè omnia alia Symbola, vbi distinctè in Deũ Patrem, & in Filium eius Dominum Iesum Christum, tũ in Spiritum S. creditur: neque vspiam Trinitas confusa, vnus Deus dicitur: aut tres isti, vt sint vnus, confunditur. Sic locum 1. Corinth. 8. obiicimus, vbi etiam distinctio ista euidentissimè demonstratur: *Nobis autem vnus est Deus, qui est Pater, ex quo omnia: Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia*, &c. Et alias: *Vnus Spiritus S. in quo clamamus, Abba Pater.*

Hincque interpretamur secundum Scripturas locos ab eo corruptos, & eum præcipuè, in quo proram & puppim suorum deliriorum statuit: *Vnus Deus, vnus Mediator, Dei & hominum, homo Christus Iesus*: Vbi, *vnus Deus*, id est, Pater. *Vnus Mediator Dei*, id est, Patris, non Trinitatis, homo Christus Iesus, id est, incarnatum verbum intelligitur. Quam interpretationem non solum loci præcedentes, sed & omnes alii confirmant, vbi Christus dicitur Mediator ad Patrem, non ad Deum Trinitatem: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Accessum habemus*, Iudæi & Græci *ad Patrem per Christum in vno Spiritu. Habemus aduocatum apud Patrem, Christum Iesum. Sic Deus dilexit mundum*, id est, Pater, *vt Filium daret*, quia Trinitas non habet Filium. *Reconciliati sumus Deo*, id est Patri, *per mortem Filii eius. Deus reconciliauit sibi cuncta, quæ in cælis & in terris, per Filium*, id est Pater per Christum. *Si Deus pro nobis*, id est, Pater, *quis contra nos? Qui etiam non pepercit Filio suo*, id est, Pater, qui solus habet Filium, & mille alii loci in scripturis.

Sic etiam videmus, ne qua sit confusio, semper scripturam loqui distinctè de duobus aut tribus. *Pluit Dominus à Domino. Conuenerunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dixit Dominus Domino meo. Ego & Pater vnum sumus. Deus Verbum erat apud Deum. Creditis in Deũ, & in me credite. Qui manet in doctrina Christi, Patrem & Filium habet. Vt cognoscamus verum Deum, & maneamus in vero Filio eius. Deo gratia, qui semper per nos triumphat in Christo.* Sic Paulus vbique semper: *Gratia & pax à Deo Patre, & Domino Iesu Christo. Iacobus Dei & Domini Iesu Christi seruus.* Item, de tribus distinctè, *Habemus accessum ad Patrem Christum in vno spiritu. Ego rogabo Patrem, & aliũ Paracletum dabit vobis.* Sic, *Spiritus S. superueniet in te, & Virtus altissimi obumbrabit tibi, & quod nascetur ex te sanctum, Filius Dei vocabitur.* Sic Zacharias in Cantico, Meminit *Domini Dei Israel*. Item, *Loquentis per os sanctorum.* Item, *Altissimi, ante cuius faciem præibit Ioannes.* Sic Luc. 1. *Domini Dei* mẽtio fit, qui Angelum mittebat ad Mariam: Deinde, filii Mariæ nascituri: tertiò & Spiritus S. Sic Ioh. 1. Dei Patris, Verbi, & Spiritus S. meminit. Sic Act. 1. Sic & Ioh. 5. Tres nominatim exprimit sine confusione. Sic Baptismi forma nominatim exprimit tres, & distinctè. Sic symbola ferè omnia, vbi articuli distincti de Patre, distincti de Filio, tum de Spiritu sancto sine confusione numerantur, &c.

Idem quoque videmus obseruari in Scripturis ad euertendum Iudæum Sabellium, homicidam Filii Dei, quod vt de vno singulariter, ita de duobus aut tribus pluraliter loquitur, *Ego & Pater vnum sumus, Tres sunt, Pater, Verbum, & Spiritus, & isti tres vnum sunt*, non vnum est. Item *vt nos sumus vnum, ita & illi vnum sint in nobis*, nõ in meno vnus cum Patre putetur. Item, *Ego & Pater veniemus*,

mansionem faciemus. Ecce Adam tanquam vnus ex nobis. Faciamus hominem ad imaginem nostram: Hócque ideo fieri, ne quis confusionem, vel abolitionem alterius ex tribus molitetur, vt Sabellius ante & Stancarus nunc facit.

Videmus, eum ludere in voce *Vnus*, quam suę Trinitati confusæ aptat, contra scripturæ vsum, quæ singulariter cuique ex Trinitate personæ tribuit vocem *Vnus*, vt & aliis rebus singularibus, vt locus 1. Corinth. 8. 8. Ephes. 4. ostendit. Tum Patres, qui Apostolis viciniores erant, hoc ipsum fortiter asserunt.

Posteriores verò Patres, quoties vnum Deum in Trinitate dicunt, non aliud quam *vnam Diuinitatem* vel *vnam diuinam naturam*, quam & *essentiam* vocant, in tribus statuunt, qua tamen nunquam vel abolere verã Trinitatem, vel confundere, vt tres sint, non tres iam, sed vnus, cogitarunt, quod Stancarus omnibus viribus contendit, vnum Deum Trinitatem semper clamitans.

Nobis verò, vt semper confitendus est vnus Deus, qui est Pater, ex quo omnia ita quoque Filius Dei verus Deus de Deo genitus, in quo omnes consolationes nostrę, salus animæ & corporis deposita est, credẽdus est, sine quo accessus ad Deum nullus est, atque ita nec verus Deus sine illo est, qualem Turcæ & Iudæi sibi imaginantur. Hoc verò solo nos Christiani à cæteris, tum Iudæis, tum Gentibus differimus, quòd quem Deum vnum Patrem Cœli terræque creatorem esse credimus, eundem ab æterno Filium, per quem fecit omnia & postea quoque redemit humanum genus, progenuisse confitemur: in quem qui non crediderit, neque in Deum Patrem credere putandus est.

Hæc nos longius ad vos fratres in Domino charissimi, quò videre possitis, in quibus versemur cum Stancaro difficultatibus, qui nũc Iudaismo suo hoc est vno Deo Christum Filium Dei, Deum ex Deo abolet, & confundens cum Patre, pulchrè sepelit quod ante paulò Antichristus Gentilismo suo, id est pluralitate Deorum fœdè Christũ cum creaturis miscens, & in illis salutẽ quę in solo Christo est, deponens frustra sepelire satagit. Mittimus vobis scriptum Stancari, vt ei quoque ad eius Sabellianismum respondeatis. Plerique enim nostratum sunt, quos abducere tentat nisi a vobis, quos præcipuè spectant, confirmentur. Eorum autem nomine rogamus & obtestamur, ne respondere quã citius poteritis, negligatis. Mittimus quoque vobis confessionem, qua nostras Ecclesias, quas Arianismo aspergit, repurgamus: si quid in nobis desiderabitur, vos fratres, monitores & hortatores fidos semper sequi constituimus. Bene valete fratres in D. honorandi: Dominus vos spiritu suo regat & consilia, tum operas vestras, in gloriam nominis sui conferet. Orate pro nobis nostrisque Ecclesiis, quæ turbantur variè hoc Iudaismo. Responsum verò ad Superintendentẽ cœtus Cracouiensis, quæ est Metropolis Minoris Poloniæ perferendum dabitis. Datum Pincouiæ in synodo Seniorum Superintendentium 21. August. Anno 1562.

Felix Cruciger Superintendens Ecclesiarũ in Minori Polonia.
Gregorius Paulus Superintendens Ecclesiarũ in diœcesi Cracouiensi.
Stanislaus Lathomirski Pinczouiensis tractus Superintendens.
Paulus Gilouius Ecclesiarum Zathoriensis & Osuiecimensis Ducatus Superintendens.
Martinus Crouitius Ecclesiarum Lublinensium sibi commissarũ Superintendens, manu propria subscripsit.
Iacobus Ecclesiarum submontanarum senior.
Franciscus Lismanius subscripsit.
Stanislaus Lublinensiũ Minister & Superintendens.

EORVNDEM CONFESSIO DE SANcta Trinitate, contra eos, qui Ecclesias minoris Poloniæ, Arianismi & pluralitatis Deorum accusant in eadem synodo edita, 21. August. M. D. LXXII.

QVemadmodum semper ab initio, in Ecclesiis nostris Symbolum Apostolorum amplexi sumus, illúdque pro fundamento doctrinæ fidei retinuimus: ita in eiusdẽ puritate & integritate nos semper permansuros profitemur. Interea verò cùm falsò traducimur à quibusdam, ne suspicio bonis piisque viris vlla de nobis hæreat, fatemur, nos semper amplexos esse, & nunc amplecti symbolum quoque Nicenum, contra Arianos editum, cuius verba sunt:

Credimus in vnum DEVM Patrem omnipotentem, visibilium omnium & inuisibilium factorem. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei genitum ex patre, vnigenitum, hoc est ex Patris essentia, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, nõ factum coessentia'em Patri, per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlo, & quæ in terra: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, incarnatus est, homo factus est: resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Et in Spiritum S. &c.

Eos verò qui dicunt, *Erat aliquando tempus quando non erat, & antequam gigneretur, non erat, & quod ex non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia esse, vel vertibilem, aut alterabilem Filium Dei dicunt*, anathemate cum Catholica & Apostolica Ecclesia condemnamus.

Ne quid verò etiam vltra aliquis desideret, quanquam in his duobus Symbolis satis est ad Arianismum cum suis appendicibus refutandum & conuincendum: tamen nec *symbolum* quod dicitur *Athanasii* reiicimus, quo vnitas naturæ diuinæ in Patre, Filio, & Spiritu S. contra Arium demõstratur, modò ne quis illo, Apostolici symboli puritatem & veritatem incõcussam, inficere tentet, quales Sabellianos nunc nouimus: tum vt iuxta mentem ipsius Athanasii, præcipuè in expositione fidei quæ continetur in epistola ad Epictetum, interpretatio eius constet.

Felix Cruciger Superintendens Ecclesiarũ in minori Polonia, manu propria subscripsit.
Franciscus Lysmaninus, &c.

H. ZANCHII AD SVPERIOREM Epistolam, nomine omnium Pastorum & Professorum Scholæ Argentinensis Responsio.

LEgimus eam, quã ad nos quoque misistis, fratres obseruandi, de Mediatore Christo Confessionem, nihil in ea offendimus, quod viris piis, nostro iudicio, improbari possit. Cæterùm per negotia tum Scholastica, tũ Ecclesiastica, non fuit nobis tantùm otii, vt singulos Patrum locos, quos in vestræ confessionis confirmatione adducitis, ea qua cupiebamus diligentia, in suis fontibus examinare potuerimus. Illud vehementer dolemus, tot & tãtas inter vos controuersias quotidie excitari: quasi verò desint foris hostes, quibuscum grauioribus de rebus certandum pugnandúmque nobis sit, si non etiam quotidie ciuilia & intestina inter nos bella moueamus. Vestram tamen tum pietatem tum modestiam in ista vestra confessione summoperè laudamus. Stancari verò, alioqui docti viri, importunitatem non satis mirari possumus. Annõ satis ei esse debuerat, scire & docere, Christum Dei filiũ, & ante & post carnem sumptam, semper fuisse & esse mediatorem, per quem tam patres quàm nos reconciliati fuimus Deo? quorsum Ecclesias perturbaret vna voce. *Quatenus homo?* Annon etiam antequam homo fieret, fuit מלאך יהוה, ideóque mediator? Sed Dominus vult, suã Ecclesiam non tantùm tyrãnorum persecutionibus, sed variis etiam inter nos dissidiis vexari, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Rogandus tamen est idem Dominus vt pro sua misericordia nos in pace & concordia cum pura & orthodoxa doctrina conseruet, & omnes dissidiorũ autores compescat. Eripit nobis quotidie, fratres carissimi, Dominus viros magnos & probos. Nunc eripuit virum Dei, *Philippum Melanth.* paulò ante vestrum *Ioannem à Lasco*, vtrumque omni eruditione & singulari pietate insignem. Nostræ iniquitates & dissidia in caussa sunt, cur nobis tanti viri eripiantur. Ergo opus est & nostris ad Deum precibus & Dei erga nos misericordia. Nos hic, Dei gratia fruimur sancta quiete & concordia Christiana. Faxit Dominus, vt idem quoque de reliquis omnibus Christi Ecclesiis audiamus. Valete.

H. Zanchius Christophoro Thretio Polono.

HOdie, hoc est 21. Aprilis, venimus Curiam mane, post autem, mox conscendemus equos; est enim hæc omnium

nium comitum voluntas. Quod igitur ad quæstionem [illegible] respondeam Curiæ [illegible] petieras, vides non opus mihi esse multa longaque excusatione. Cæterum Clauennæ intra [illegible] dies, rediens ad vos [illegible] nus ex comitibus nostris: per hunc aliquid ad te mittam. [illegible] tem ita te habere quod neque literas pro meo negotio ad Generosum Io. Bardz. [illegible] potuerim. Legi tamen quæ misisti scripta, doleo vices Ecclesiæ, quod nunc ea in re vexetur, qua nihil in ipsa Ecclesia iam inde ab initio in hoc vsque tempus certius [illegible] receptius. Quid n. certius, quam vnum tantum esse Deum, in tres hypostases seu personas distinctum sed non diuisum: Patrem, Filium, & Spiritum S. Patrem, Filium & Spiritum S. personas esse [illegible] de nominibus enim non libenter pugno distinctas, docent S. literæ: vt in Baptismo Christi [illegible] tres. Vnum esse Deum & non plures Deos Scriptura etiam docet, tum directis testimoniis, tum ab effectis, quæ solius Dei sunt, cùm ea attribuit ex æquo, tam Filio & Spiritui sancto, quam Patri, vt est *remittere peccata, sanctificare.* Vnum etiam esse Deum, has tres personas, non eo modo quo multi homines dicuntur esse natura & essentia vnus homo, cùm tamen [illegible] ita sint multi homines distincti & diuisi, vt re vera nō dici possit vnus est homo [illegible] manifestum est quod diuinæ personæ, non separatæ [illegible] licèt distinctæ, Dominus Iesus [illegible] ait: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Natura etiam Dei [illegible] cùm is sit immensus & infinitus. Non possunt autem esse multi immensi atque infiniti inter se diuisi.

Quod aiunt in Scripturis cùm nominatur *DEVS solus*, intelligi Patrem solum, falsissimum est. Scriptura enim ait, *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.* Est autem colendus non Pater solùm, sed etiam Filius & Spiritus S.

Quod dicunt, *nos facere quatuor DEOS, vnum ipsum diuinam essentiam, alios tres ipsas tres personas*, calumnia est, vel ex malitia, vel ex ignorantia saltem profecta. Quasi verò essentiam diuinam statuamus more Platonico separatam à personis. Ecclesia sensit & sentit, sicut natura & essentia humana non subsistit per se extra homines, sed tota in ipsis est hominibus: ita essentiam diuinam non esse tempore [illegible] extra personas subsistentem. Quomodo enim esset [illegible] sed ita esse totam in personis, vt ipsæ tres personæ subsistentes simul in tota ipsa diuina essentia. Hic impedior. Cogor enim conscendere. Tu itaque hæc ex tempore boni consules, neque cum multis communicabis. Saluta Reuerendum Patrem Bullingerum, Simlerum & reliquos. Vale & redama. Curia. 22. April. 1563.

H. Zanchius fratribus per Poloniam, tam pastoribus atque nobilibus, quam aliis omnibus Euangelij professoribus.

DIuertit ad nos ex itinere quod ad vos carissi. fratres in Christo [illegible] vir cum doctissimus tum veræ pietatis studiosissimus, vt nostis, Franc. Lismaninus, non minus nobis, quam vobis carissimus [illegible] fecit: inuisendæ nostræ tum Ecclesiæ tum Scholæ & doctorum in ea professorum gratia: permagnam certè voluptatem cepimus omnes ex tanti viri ad nos aduentu, eóque maiorem, quò maiori etiam desiderio tenebamur hominis multò quidē autē propter eius singulares virtutes de nomine nobis noti, [illegible] de facie etiam cognoscendi. Sed longè maximam etiam voluptatem & lætitiam accepimus ex iis, quæ partim ipse coram narrauit: partim ex nonnullis multorum vestrum ad eum ex Polonia literis, nos ipsi intelleximus. Vidimus enim quanta vos gratia dignatus sit Dominus: quibus in tenebricosissima Papisticæ religionis palude iā antea, quemadmodum & nobis, diu versatis vel sepultis potius, iam tandem clarissima Euangelij & veræ religionis lux è cœlo affulsit: atque ita affulsit, vt corda ad sese amplexanda vestra mirificè inflammarit: & ardenti sanctóque desiderio reformandarum ad regulam Euangelij in vestro isto amplissimo regno, Ecclesiarum, efflcerit. Gratulamur igitur vobis istam gratiam: & nobis nostrisque Ecclesiis gaudemus. Vobis, quod ambulantibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est cœlestis, quod qui ea ratis longè, facti estis propè: qui denique Christum agnoscitis & veris Christi Ecclesiis, spiritu & fide copulati estis. Nobis verò, quod hanc fecerit gratiam videndi in tā amplo regno Polonico, Christum recipi, Euangelium audiri, pietatem coli, atque ita regnum Christi in omnes mundi partes sensim dilatari. Hoc est enim quod quotidie ardentissimis votis & priuatim & publicè petimus: *Sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum*: quod vos nobis & vicissim nos vobis eodem religionis & caritatis vinculo colligauit, quod denique, portas inferni aduersus regnum Christi nihil præualituras esse, iis etiam exemplis confirmet. Exsultauit nuper Antichristus, quod per impiam fœminam regnum Angliæ sibi sit restitutum: nūne? sed primùm filii Dei è manibus Antichristi per Euangelii prædicationem erepti, atque in manū Christi à patre consignati: vsque adeò Antichristo restitui non sunt nec restitui possunt, vt eorum quamplurimi iam in cœlo cum Christo de deuictis hostibus triumphent: alii in carcere constituti, nil magis expetāt, quam vt digni fiant, qui sanguine suo Euangelium obsignent: innumeri verò, ceu germen benedictum qui in Prædestinatione Dei latebant in dies magis ac magis sanguine martyrum irrigati, germinent, pullulent atque in bonam segetem maturescant: ita vt quo plures occiduntur, eo plures renascantur, deinde præterquam quod vbi completæ fuerint Iezabelis & aliorum impiorum iniquitates, ipsum quoque regni solum Christo restituetur. Ecce iam alterum etiam & longius latiusque patens regnum: istud, inquam, vestrum Polonicum portas Euangelio & pietati [illegible] aperite. Faxit Dominus, vt breui ad illum sit piorum domicilium Euangelij, sedes pietatis, Schola omnium virtutum & bonarum literarum, ianua per quam Christo ad Turcas etiā transitus pateat, & iter aperiatur. Hæc omnia iccirco dixi fratres, vt, quantum & vobis gratulemur & nobis gaudeamus initium illud apud vos recepti Euangelij, intelligeretis. Cæterùm vos non latet, fratres carissimi, qualis sit Satanę ingeniū & quales eius artes. Ingeniū tale est, vt quidluis potius quàm purā Euangelij prædicationē, eamque perpetuam ferre possit: quippe qui optimè nouit: *illud potentiam Dei esse ad salutem omni credenti.* Idéque vt illud impediat suas adhibet artes: & quid non agit? Omnem solet mouere lapidem, vt eam Euangelij prædicationem, vel accedentem repellat, vel currentem retardet, vel sinceram infi ciat: vel denique vt ipsum Euangelium per impurā Christianorum vitam malè audiat. Ac primo quidem loco tyrannos excitat, qui ne aliquo in loco Euangelium recipiatur, quibus possunt viribus impediant. Si hoc non obtinere curat altero loco, vt vna saltem cum Euangelio, doctrinæ quoque humanæ & impiæ sub prætextu vel titulo traditionum Apostolicarum prædicentur. Quod si neque hoc obtinere valeat, excitat ab inferis tertio loco hæreticos, qui variis erroribus Euāgelium inficiant. Quod si ne hoc quidem possit, studet diligentissimè postremo loco, vt Euangelium per impuram cùm Christianorum tum præsertim ministrorum vitam, malè audiendo, à suo cursu retardetur. Hæc solet Satan aduersus Euangelii prædicationem tentare. Proinde & vestrum erit officium, hisce Satanæ artibus resistere: & resistendo, Euangelij prædicationem promouere.

Primo igitur loco aduersus primas Satanæ vices quibus per tyrannos, ne Euangelium alicubi recipiatur, enititur: Vos contra, posito omni hominum timore, & solo verius viuentis Dei ante oculos metu constituto, oculis à mundo, in solam Christi gloriam & Ecclesiæ salutē conuersis defixisque: freti diuino auxilio, & persuasi hanc esse Dei voluntatem, vt hoc Euangelium, quod sine vlla cōtrouersia verbū est Dei, prædicetur: heroico ac Christiano animo curate, idque sine vlla cunctatione: Neque. n. hæc cunctando, sed maturando, sed accelerando restituitur res: curate, inquam, actutum, per eos qui primi vobis à Deo offeruntur, ministros. Euangelium prædicari id est, verbum quod in Propheticis & Apostolicis libris continetur: In iis enim solis, totum Dei verbum ad salutem necessarium continetur, idque purum putum. Iubet enim Deus vt nihil vel addatur vel detrahatur.

Proinde aduersus alterum Satanæ studium vos curate, et omnes humanæ doctrinæ, illæ etiam quæ sub Apostolicarum traditionum nomine, in Ecclesiam irrepserunt & obtinuerunt: omnia denique dogmata, quæ cum S. literis consentanea non sunt, tanquam impia reiiciantur, nec vllum in Ecclesia cum Euangelij prædicatione, locū habere sinantur. *Si quis loquitur*, ait Petrus 1. Epist. c. 4. *quasi sermones Dei loquatur.* Quidquid enim ad salutem necessariū est, illud totum in S. literis apertè continetur. Nam quæcumque Christus a patre accepit vt reuelaret mūdo, quæve necessaria erant ad mundi salutem, ea omnia Apostolis reuelauit, vt ipse testatur: quæ verò ipsi à Christo acceperunt ea mundo omnia prædicarunt: & hinc discesserunt

ea, quantum operæpretiũ erat nostræ saluti, scripta Ecclesiæ reliquerunt: idque vt ipsa Ecclesia quæ variis hæreticorum doctrinis erat exagitanda, & cui multa impia dogmata, permultæque humanæ traditiones erãt sub traditionum Apostolicarum titulo obtrudendæ: æternum certumque doctrinæ Apostolicæ exemplum, ad quod quæcumque sibi obtrudcrẽtur, doctrinas examinaret, Apostolicæ ne essent, nec ne: semper apud se haberet ac retineret. Ob quam etiam rem dicitur esse firmamentum & colũna veritatis. Certè Ioannes Euangelista, cum Euangeliũ scripsisset dixit, *Multa quidem alia fecit Iesus Christus, quæ scribi non possunt: cæterum hæc quæ scripta sunt, scripta esse, vt credamus Iesum esse Christum: & vt credentes, vitam habeamus æternam.* Et Apostolus 2. Tim 3. *Omnis scriptura* inquit, *diuinitus inspirata, vtilis est ad doctrinam, ad redarguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia: vt integer sit vir Dei ad omne opus bonum formatus.* Quare quæcunque extra diuinas literas, siue in Patribus siue in Conciliis siue in Ecclesia, diuturna etiam consuetudine recepta reperiuntur, aut a quouis offerantur, ea omnia ad S. Scripturam, Propheticam & Apostolicam ceu ad Lydium lapidem, examinanda sunt: & si conformia quidem illi sint, recipienda sunt non vt doctrinæ hominum, sed vt sermones Dei. Sic Thessalonicenses doctrinam quam a Paulo audiebant, ad propheticas Scripturas examinabant, vt viderent, *an ita se haberet* Si verò conformia non sint, ea sunt reiicienda, vel vt impia, vel saltem vt ad salutem non necessaria. Regulam hanc non solum S. Scriptura: sed etiam Patres ipsi nobis scriptam reliquerunt. Hieronymus in Ps. 98. *Omne quod loquimur, debemus affirmare de Scripturis sanctis.* Item, *quod de Scripturis autoritatem non habet, ea facilitate reprobatur, qua et in probatur* Legitote etiam quæ idem scripsit Tom. 8 in Ps. 86. exponens versiculum illum *Dominus narrabit in scriptura populorum & principum horum qui fuerunt in ea.* docet in summa, Dominum id est Christum nobis narrare non verbo sed in scripturis populorum id est quæ ad omnes populos pertinent: &c. *Principum qui non sunt: sed fuerunt in ea.* id est Euangelistarum & Apostolorum, qui Principes Ecclesiæ appellantur deinde subdit *Videte quid dicat Qui fuerunt, non qui sunt: vt, exceptis Apostolis, quodcumque aliud postea dicetur, abscindatur, non habeat postea autoritatem. quamuis ergo sanctus sit aliquis post Apostolos, quamuis disertus sit, non habet autoritatem quoniam Dominus narrat in Scriptura populorum & principum.* Hæc Hieron Idem Tom. 6 in Hoseæ prophetæ cap 5 exponens versum illa: *Facti sunt Principes Iuda quasi transferentes terminos* ait: *Transferunt Principes Iuda terminos quos posuerunt Patres eorum, quando immutant mendacio veritatem: & aliud prædicant quam ab Apostolis acceperunt* Atque sententia hæc citatur in Decr. caus. 24. can. 33. q. 3.

Augustinus etiam Tom. 7. de Vnitate Ecclesiæ contra epist. Petiliani cap 3 cum proposuisset, Ecclesiam nullibi quam in S. literis esse quærendam, subdit, *Sed vt dicere cœperam, non audiamus, hæc dico, hæc dicis, sed audiamus, hæc dicit Dominus: sunt certè libri dominici, quorum autoritati vtrique consentimus, vtrique credimus, vtrique seruimus: ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram* Et paulò post, *Auferantur ergo illa de medio quæ aduersus nos inuicem non ex diuinis canonicis libris, sed abunde recitamus.* Idem Tom. 7. de pecc. mer. & remiss. lib. 2. c. 36. *Vbi enim de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio nihil faciens in alteram partem declinando.* Idem Tom. 7. de Baptismo contra Donatistas lib 2. c. 6. & recitatur in Decretis, quanquam falsò ibi attribuatur Hieronymo c. 24. q 1. can. 21. *Docet eos qui neglecta Dei verbo, humanum iudicium, quo dicutiatur veritas, auferunt, adferre stateras dolosas. Non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus & quomodo volumus pro arbitrio nostro dicentes, hoc* leue hoc graue est, *sed afferamus diuinam stateram de Scr. sanctis, tanquam de thesauris dominicis* Idē Tom. 7. contra literas Petiliani lib. 3. c 6. *Proinde siue de Christo,* inquit, *siue de eius Ecclesia, siue de quacumque alia re, quæ pertinent ad fidem vitamque nostram. non dicam nos nequaquam comparandi ei qui dixit, Licet si nos: sed omnino quod sequutus adiecit: Si Angelus de cælo vobis annunciauerit præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit* Tritum est illud August. quod in Decret. dist. 9. can 5. recitatur: *Ego solis eis scripturarum qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere*, &c. *alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate, quantaue doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt*

sed quia mihi per alios autores, vel Canonicos vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat persuadere potuerint Idem, de vnico Baptismo: & citatur in Decr. dist. 9. docet: *Scripturam S. omnibus Episcoporum literis esse ita præponendam vt de illa dubitari & disceptari nullo modo possit, vtrum verum vel vtrum rectum sit, quidquid in ea scriptum sit. Episcoporum verò literas, licere reprehendi, si quid in eis forte à veritate deuiatum, idque etiam per priuatum, sed peritiorem & in ea re peritiorem hominem, nedum per Concilia.* Idem Tom. 2. Epist. ad Vincent. 48 col. 141. & citatur in Dec. dist. 9. Can 9. *Non frater contra diuina tam multa, tam præclara, tam indubitata testimonia, colligere velle calumnias ex Episcoporũ scriptis siue nostrorum sicut Hilarii, siue antequam pars Donati separaretur: ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini, primo quia hoc genus literarum, ab autoritate canonis distinguendũ est non enim sic leguntur tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contra sentire non liceat: sicubi forte aliter sapuerint quam veritas postulat. deinde, &c. S. Cypriani te delectat autoritas, quam quidem, sicut dixi, à Canonica autoritate distinguimus cur in eo te non delectat* &c.

Idem Tom 2. Epist. 111. ad Fortunatian col 521: *Neque enim quorumlibet disputationes quamuis catholicorum & laudatorum hominum, velut scripturas Canonicas habere debemus: vt nobis non liceat salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere: si fortè inuenerimus quod aliter senserint quàm veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum: tales volo esse intellectores meorum.* Idem Tom 7 contra Cresconium Grammaticum, intentum autoritate Cypriani quod qui à schismaticis vel hæreticis baptizati fuerunt, rebaptizandi essent. lib. 2. cap. 31. *Ego huius epistolæ autoritate non teneor quia literas Cypriani non vt Canonicas habeo, sed eas ex Canonicis considero & quod in eis diuinarum scripturarum autoritati congruit, cum laude eius accipio quod autem non congruit, cum pace eius respuo ac per hoc si ea quæ commemorasti ab illo ad subuertendam istiusmodi aliquo Apostolorum vel Prophetarum canonicorum recitares, quod contra contradicerem, non haberem nunc vero quoniam Canonicum non est quod recitas, ea libertate ad quam nos vocauit Dominus, eius viri cuius laudem consequi non valeo cuius multis literis mea conscripta non comparo, cuius ingenium diligo, cuius ore delector cuius charitatem miror, cuius martyrium veneror: hoc quod aliter sapuit, non accipio.* Pleraque alia ex Augustino in hanc rem loca citari possunt: sed hæc in præsentia satis superque sunto. Nunc autem etiam quorundam aliorum Patrum testimonia.

Cyprianus lib. 1. Epist. 1. Epist. 8. ad vniuersam plebem admonet, ne cuiusquam aut quorumuis, ætate aut autoritate moueamur, vt aliquid contra verbum Dei in Ecclesia admittamus: & omnia huiusmodi, ceu adulterina, esse reiicienda sic incipit pag. 18. *Hinc tamen, fratres dilectissimi, hinc admoneo pariter & consulo ne pernicio is vocibus temere credatis* postea subdit: *Adulterum est, impium est, sacrilegum est, quodcunque humano furore instituitur, vt dispositio diuina violetur: procul ab huiusmodi hominum contagione discedite* Item, *Nemo vos fratres errare in Domini via faciat: nemo vos Christianos ab Euangelio Christi rapiat nemo filios Ecclesiæ de Ecclesia tollat* vbi etiam patet eos ab Ecclesia recedere, qui ab Euangelio recedunt: contra verò, eos esse verè in Ecclesia, qui sunt in Euangelio, & qui Euangelii doctrinam sequuntur. Item subdit: *Qui mandatum Dei reuocant & traditionem suam statuere conantur, fortiter à nobis & firmiter repellantur*: Idem ad Pompeium contra Epist. Stephani Rom. Pontif. & est pa. 3... etiamsi in causa ipsa hallucinatur Cyprianus de rebaptizandis iis, qui ab hæreticis baptizati fuerant: tamen quæ de autoritate Scripturarum dicit, verissima sunt, docet ibi in summa: *Scripturam canonicam, vnicam esse regulam quam in iis quæ ad salutem pertinent, sequamur: non autem audiendas esse traditiones hominum quæ S. Scripturæ aduersantur, docet esse compendia ad vias & deponendi erroris & inueniendæ veritatis*: idque elegantissima similitudine pag. 3... *recurrendum semper esse ad originem dominicã, ad Apostolicam & Euangelicam traditionem, quæ sacris S. literis continetur.* Legendus est diligenter locus ille Cypriani: docet enim quomodo ab Ecclesia expellendi errores, & veritas intro ducenda.

Idem in eadē Epist. pag. 110 contra antiquas, quas multi nobis obtrudunt, consuetudines in Ecclesia post hominum memoriam receptas, scribens ait, *Nec consuetudo quæ apud quosdam obrepserat, impedire debet quominus veritas præualeat & vincat nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris*

erroris est, propter quod, relicto errore, sequamur veritatem, scientes quia & apud Ezram veritas vincit: & citatur locus hic in Dec. dist. 8. Can. 9.

In eadem dist. 8. Can. 11. hæc alia Cypriani citatur sententia: *Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putauerit: sed quid prior, qui ante omnes est Christus, prior fecerit. neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Esaiam prophetam loquatur Deus & dicat: Sine caussa colunt me, docentes mandata & doctrinas hominum.*

In eisdem Decr. dist. 8. citantur & duæ sententiæ contra has consuetudines. Prima est N[illegible] Papæ Can. 4. *Mala autem consuetudo non est minus quam perniciosa corruptela, abiicienda & vitanda: quæ nisi citius radicitus euellatur, in priuilegiorum ius ab improbis assumitur, & incipiunt præuaricationes & variæ præsumptiones celerrime non compressæ pro legibus venerari & priuilegiorum in morem perpetuo celebrari.* Altera est GREGORII Papæ ad Guitmundum Auersanum Episcopum, & est Can. 5. *Si consuetudinem, inquit, fortassis opponas, aduertendum est quod Dominus dicit*, Ego sum via, veritas & vita: non dixit Ego sum consuetudo, sed veritas, & certè, vt beati Cypriani vtamur sententia, *quælibet consuetudo, quantumuis vetusta, quantumuis vulgata, veritati omnino est postponenda, & vsus qui veritati est contrarius, est abolendus.* Hæc ibi. Citantur eiidem ex Augustino in eandem rem sententiæ aliquot.

BASILIVS in quæstionibus [illegible] quæstion. 1. quærit: *an liceat aut expediat alicui vt sibi ipsi permittat facere aut dicere quæ bona putat, citra testimonium diuinarum Scripturarum*, & ipse minimè respondet, *minimè licere*. atque hanc responsionem multis ex Scriptura citatis testimoniis confirmat: legite vos locum ipsum. Idem Epistola ad Eustathium medicum scribit: *Ad probandum rectum aliquam esse di[illegible]num non valere consuetudinem, sed standum arbitratu inspiratæ à Deo Scripturæ: ita vt apud quos inuenimus dogmata esse Diuinis oraculis consona, illis omnino veritatis adiudicetur calculus.* Verba Latina hæc: *Dicimus enim, illi autem antea hoc proferunt, quia consuetudo ipsorum hoc non habet, & Scriptura non consentitur. Quid igitur nos ad hoc? Non putamus iustum esse, obtinentem apud ipsos consuetudinem legem ac regulam facere recta doctrinæ. Si enim sufficiens est ad rectitudinis demonstrationem ipsa consuetudo, oportet & nos omnino illos sequi. Igitur Scriptura diuinitus inspirata, arbiter à nobis constituatur, & apud quos inuenta fuerint dogmata diuinis sermonibus concordantia, his omnino etiam veritatis suffragium accedit.*

TERTVLLIANVS aduersus Praxeam in initio pag. 406. *Quo peræquè aduersus vniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit, id esse verum quodcunque primum, [illegible].*

IVSTINVS verò Martyr libro de Expositione fidei, pag. 195. *Hæc cùm ita dimidiatur producta in medium Scriptura oraculis, consideremus diligenter, in vtra parte collocent filium & Spiritum sanctum: oportet enim apud Ecclesiæ alumnos non humanis rationibus res diuinas examinare, sed iuxta spiritualem doctrinam, [illegible].*

Nullus est Patrum qui his quæ diximus non subscribat & quidem plurimis in locis: sed ne epistola in magnum volumen excrescat, vt ô amplius epistola, sed liber videatur, pluribus citandis supersedebo. Illud imprimis obseruandum est, in Scripturis nunquam legi quod quispiam vel damnandus sit, qui humanas vel leges vel doctrinas in religione contempserit: sed passim legimus damnari & damnatum iri eos qui Deum non audiunt, qui legem eius non custodiunt qui verbum eius non sequuntur. Apud Hier. 6. Dominus ita loquitur: *Ecce Ego adduco mala super populum, quia verbum meum non auscultarunt, & legem meam spreuerunt.*

Longius quam volebam, progressus sum in hoc altero capite, sed tamen neque me id fecisse pœnitet, neque vobis, vt spero, ingratum erit: hoc est enim fundamentum totius ædificii Christiani: in hoc summa rei consistit, vt scilicet purũ Dei verbum retineamus, iuxta illud Ecclesias reformemus: ad illud, vniuersas hominum doctrinas examinemus, & quæ ab hoc discordant, reiiciamus. Apud Hier. Prophet. c. 7 qui hominum [illegible] sui cordis consilia sequuntur, dicuntur *retrorsum ferri*, seu *retrogredi*, qui verò verbum Dei *ferri ante*, seu *progredi*. Diligenter igitur retinendum est purum Dei verbum & humanæ doctrinæ sunt resecandæ Ecclesias reformantis.

Quod ad tertium verò attinet Satanæ artificium, quo seducit, curate, vt vbi Euãgelium prædicatur, illi statim exoriantur hæretici, qui suis prauis doctrinis Euangelium inficiant: quemadmodum & tempore Apostolorum, & paulò post Apostolos in primitiua Ecclesia, & verò etiam nostro tempore in nostris Ecclesiis factum videmus: vt eo hunc malo maturè esse occurrendum: & cum primum hæresis aliqua incipit exoriri, eam gladio Verbi Dei quàm ocyssimè resecandam, nec finendũ vt diutius serpat: ac satius quis hostem serpentem citius non facit, quàm totam Ecclesiam perdiderit. Admodum elegãter & propriè Paulus in altera ad Timotheum epist. c. 2. hæreses & doctrinas omnes adulterinas morbo gangrænæ comparat: natura enim gangrænæ est, vt nisi maturè secueris in contiguas quoque partes serpat, & tandiu serpere pergat, donec in ipsa ossa penetret & tandem totum hominem extinguat. Tales profectò sunt omnes adulterinæ hominum doctrinæ & hæreses: si semel illis in Ecclesiã aditum faciamus, non delinent serpere, donec in totius Ecclesiæ exitium pergant. Pastoribus igitur & verò etiam Magistratui etiam vigilandum est, & suus cuique gladius in manu euaginatus, ad arcendos lupos, & defendendum gregem dominicum, tenendus est. Pastoribus quidem gladius verbi Dei, quo errantes corrigant, pertinaces conuincant, & hæreticos suo ipsorum iudicio iam condemnatos excommunicent. Magistratibus verò ciuilibus gladius diuinæ iustitiæ, quo cum facinorosos omnes, tum præsertim hæreticos, qui non tantum in sua hæresi pertinaces sunt, sed aliorũ etiam sunt seductores, coerceat, & verò etiam, si opus sit, è medio tollat, ne totum corpus Ecclesiæ pereat. Quamobrem curate quam studiosissimè, vt vna cum verbi prædicatione, Ecclesiastica quoq. disciplina in vestris Ecclesiis restituatur. Quantum mali in nostris Ecclesiis, immo totius Germaniæ, propterea quod ab eis exsulat disciplina Ecclesiastica, [illegible] sit, & in dies etiã oriatur nostro quotidie malo experimur. Et certè qui in caussa sunt, ne hæc restituatur in Ecclesia, iusti [illegible] s dabunt pœnas.

Quod verò attinet ad [illegible] Satanæ artificium, quo curat, vt per impuram cum reliquorum Christianorum, tum præsertim ministrorum vitam, Euangelium ipsum malè audiendo, è suo cursu retardetur: curate vos inprimis, vt tales eligatur pastores, qui honestis moribus & sanctissima, quoad eius fieri potest, vita, ministerium suum & Euangelium cohonestent: hic est enim finis Euãgelii, vt abnegantes impietatem & mundana desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc sæculo: & per nos nostramque vitam bonam, Deus in Christo agnitus glorificetur in sæcula. Amen.

Valete: & si qua in re prodesse vobis possum, iubete. Vt enim est dispiciendum esse neminem, qui non libentissimo animo sit vos in isto pio studio promouendi in Polonia Euangelii adiuturus: ita ego quoque pro mea tenuitate: quidquid ad vestram omnium & totius regni salutem præstare potero, ad totum, quoad per Christum & meam vocationem licuerit, me vobis præstiturum recipio. Seruet & custodiat vos Dominus Iesus. Argentorati 18. Februarij 1556.

H. Zanchius Felici Crucigero Ecclesiarum in Polonia reformatarum Super- [illegible] intendenti.

EGo verò frater carissime, & tibi & tuis Ecclesiis in istis etiam, quibus a Satana & Antichristo premimini, sed nũquam opprimemini calamitatibus, summopere gratulor. Tibi quod aduersus istos hostium impetus strenuè & fortiter, vt audio, pugnes veriquẽ pastoris officium facere non desinas Ecclesiis, quod non sinant se à Christo capite auelli: sed in angustia, seu èque recepta Euãgelii doctrina, constanter perseuerent. Et certè non est cur animus vel tu fortis pastor, vel Ecclesiæ tuæ frangãtur frangẽdi potius sunt vobis hostium impetus, vestra in fide constantia: caussa enim vestra, iusta & certa est quandoquidem nihil iustius aut certius ea religione & doctrina quæ ad præscriptum & formulam verbi Dei in S. Bibliis traditi, instituta est: Imperatorem verò & Ducem habetis omniũ fortiss. Iesum Christũ, qui cùm a nullis hostib. superari possit, sed de illis semper triũphet, non solùm in seipso capite, sed etiã in reliquo suo corpore quod est Ecclesia nõ permittet vos ab hostibus vestris superari aut expugnari. Arma vestra, vtpote spiritualia, potentia sunt Deo, ad destructionẽ munitionũ, quibus facilè potestis demoliri omnem mundi celsitudinem & potentiam: Fides nimirum & gladius spiritus, quod est verbum Dei. hæc autem est victoria, quæ vincit mundum, Fides nostra. Tempus pugnæ, breue

est instar momenti. *Ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστί, λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς* ait Petrus. Exitus verò pugnæ felicissimus, certissima nimirum eáque perpetua victoria & gloria: nō sunt autem condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Necessaria autem est ista pugna, quandoquidem non casu, aut fortuitò: sed æterno Dei cōsilio, hæc nobis contingit. *Si opus est*, inquit Petrus, *εἰ δέον ἐστί*: *Si*, pro *Quia*. Et quidem in bonum nostrum, Deus decreuit, vt pugnemus atque ab hostibus subinde premamur vulneráque, sed minimè lethalia accipiamus, *vt probatio*, inquit Petrus, *fides vestra, quæ multo pretiosior est auro quod perit, & tamen etiam ipsum per ignem probatur, reperiatur in laudem & honorem & gloriam, cum reuelabitur Iesus Christus*, sicut enim aurum in igne à scoria expurgatur & nitidius fit: ita fides nostra in tentationū fornace à suis fæcibus defæcatur, puriórque euadit: & quemadmodum aurum in igne positum sui nobis experimentum præbet an purum & purum sit, nec ne: ita fides nostra in tentationibus probatur: & an vera ac solida fuerit, nec ne, cum nobis tū aliis fidem facit: ergo in bonū nostrum cedet tandem hæc pugna. Quod si Satan eò acrius sæuiat, quò vos constantius in fide Christi persistitis, & longius latiúsque Euangeliū propagatis: id quod omnibus Christi hostibus commune semper fuit, mirandū non est: sentit enim hac ratione sibi suóque regno exitium maturari. Illud potius cogitandum est: Si Satanæ & Antichristo cōsuetum est, ibi acrius sæuire, vbi firmius retinetur pura Christi religio: consequitur igitur, vos verā amplexos esse religionem: cùm aduersus vos consurgant omnes Christi hostes, Satan & Antichristus. Cæterùm quid agunt, quid tandem efficiunt, qui tumultuantur, qui furunt, qui cruces meditantur & ignes aduersus Dominum, aduersus Christum & Ecclesiam eius? Dauid respondet eos tandē, vti vasa testacea, sceptro Domini ceu virga ferrea, confractum & comminutum iri.

Non est ergo cur animis frangamini in istis tentationibus: sed est potius, cur debeatis, receptis animis, viribúsque firmatis, fidei scuto & gladio spiritus, hostium impetus reprimere, ictus retundere, vires effringere: *Nolite timere, Ego vici mundum*, ait Christus Ioh. 16.

Plura, per tabellarium in præsentia scribere nō licet: atque hæc etiam cursim. Neque verò hæc scripsi, quasi opus habeatis mea exhortatione: sed tantum, vt hæ meæ literæ aliquod præberent vobis testimoniū, quàm sim erga vos affectus, qui mihi videor inter vos contra hostes pugnare. Sed Dominus ipse vobis adsit suo spiritu, defendat, tueatur, conseruet. Vale. Argent. 22. Septemb. 1556.

H. Zanch. Illustri viro Polono, Stanislao Ostrorok.

QVò minus & notitiæ & familiaritatis mihi tecum, clar. atq; illustr. Domine, intercedit, eò gratior fuit hæc oblata occasio, tum ad te scribendi: tum me in tuam amicitiam insinuandi. Res igitur ita se habet. Venit huc nuper Sebastianus, famulus quidem Clariss. viri Ioannis à Lasco: sed homo certè, vt video, doctus, pius, & prudens. Secum adduxit quatuor Polonos iuuenes: simul verò literas reddidit tum Domini sui, in quibus omnes simul mihi cōmendabat: tum Franc. Lismanini nostri, in quibus peculiariter Christophorum Bradzki nomine tuo, quā cōmendatissimum vt haberem, vehemēter rogabat. Ego primum gratulatus sum Poloniæ, quod curet suos iuuenes tam in vera pietate quam in bonis literis institui: atque huius rei caussa in longinquas etiam regiones eos transmittat. Deinde gratulatus sum etiam nostræ Scholę quod tam bene apud omnes gentes audiat, vt ex vniuersis iam totius propè Europæ locis, studiosi ad nos bonarum literarum caussa confluant. Tertio autem loco, mihi gauisus sum, quod tanti viri & suis me literis dignentur: & tales mihi iuuenes commendent, quorum gratia, apertum mihi aditum & ad suas & ad suorum amicorum, piorū & illustrium Principum, faciunt amicitias. Postremò autem, quanta potui diligentia, adhibito etiam Rectoris nostri *Ioannis Sturmii* fauore, illorū tribus prosperi de honestis, &, vt hic fert penuria hospitiorum, cōmodis & bonis hospitiis. At verò ipsum Christoph. Bradzki: tū quod ille amauit esse apud me: tū quod peculiariter fuit ipse præ aliis commendatus. Ego ipse hospitio recepi, nec minorem certè illius curam habeo, habiturúsve sum, quam si mihi esset filius. De hac re, nolim vel te, vir clarissime, vel quēpiam alium dubitare: decreui enim illi esse pater, modò ipse quoque vicissim mihi velit esse filius. Ad illud, nō opus habeo ego calcaribus: ad istud verò non parū incitabunt iuuenem literæ tuæ. Atque hæc de Bradzki satis. De tua verò & nobilitate & virtute tot & tanta accepi, non solum ex communi constantique omnium qui istinc veniūt sermone: sed etiam speciatim ex literis Lismanini & ex relatione Bradzki & Sebastiani, vt planè impius sim, si non te, quanta possim obseruantia, colam: & rerum imperitus atque inofficiosus, si non aliquas huiusce meæ erga te obseruantiæ testes literas dem, præsertim cùm accedat communis Christianę pietatis & religionis professio: quę ita diuersarum nationum homines longissimis etiam locorum interuallis disiūctos, arctissimo amicitiæ vinculo coniungit, vt horum coniunctio multo maior sit quàm illorum, qui & eiusdem sunt nationis, adde & ciuitatis & sanguinis, & in eadem domo habitant, vel etiam in eodē lecto cubant. Fiducia itaque quam mihi dedit partim cōmunis in Deum pietas, partim publica de tua singulari virtute & studio promouendi Euangelii, fama: facit, vt his literis, illud vnum à te liberè & audacter petam: nimirum pro tua singulari in isto regno autoritate, cures Euangelium promoueri: vt nihil aliud promoueatur quam Euangelium: sed illud purum & verum: nihil enim & olim perdidit & nunc perdit Ecclesias, quam cum vel humanæ doctrinæ ab ipsis etiam loquaciter, nunc patribus proiectę cum cœlesti Dei doctrina ita miscentur, vt non minus iis quam illis, ad noua statuenda vel stabilienda dogmata, nitantur: sic enim hæreticis confectum, vt nobis exemplo sunt etiam veteres Ecclesiæ aditus apertum: vel cum in ipsis Scripturarū interpretationibus, ita ab vno aut pluribus pendemus hominibus, vt nobis religio sit, ab eis vel latum vnguem discedere, aut tantillum dissentire. Hinc enim oriuntur sectæ in Ecclesia: vt sicut tēpore Pauli in Ecclesia Corinthiaca dicebant, alius quidē, *Ego sum Pauli, alius verò, Ego sum Cephæ*, sic etiam hodie in Ecclesiis reformatis, non pudeat multos dicere, *Nos sumus Lutherani*, alii verò dicantur *Caluiniani* aut *Zuingliani*. Hinc scinduntur Ecclesiæ, hinc amicitiæ etiam illæ, quas eiusdem Euāgelii professio initiò conciliauerat, si non lacerantur, saltem paulatim dissoluuntur. Hinc dum quisque suū nititur defendere interpretem, etiamsi lōgissimè aberrarit à scopo, grauissimos seminant errores: vt scilicet etiam dicant, *Corpus ipsum Christi vbique diffusum esse*, naturalibus & propriis humani corporis conditionibus spoliatum: & tamen idem etiam corpus, quod diuinum factum esse volunt, teri dentibus corporis, nō à fidelibus tantum, sed etiam ab impiis: vnde hæc & alia monstra? Inde profectò, quoniam dum nimium ab hominibus nostrisque doctoribus pendemus, eorúmque interpretationes, saluas ac integras volumus, nō spectamus quod propriè voluerit Christus in suis illis verbis: aut quorsum propriè spectarit in illa sua Cœna: nec consideramus, totū illius regnum esse in spiritu, non autē in carne: ideóque & sacramenta omnia propriè ad spiritum viuificandum per fidem, non autem ad carnem per alicuius crassi corporis in ore cōpressionem aut contritionem & in stomachum traiectionem, alendam fuisse institutam: neque animaduertimus, tales vnius figurati loci interpretationes, pugnare cū innumeris aliis apertisque S. Scripturæ locis, & cū analogia fidei nō conuenire, multas absurditates secum adferre: ad idololatriam seu artolatriam stabiliendam pertinere: naturam corporis Christi, organici, quale etiam nunc habet Dominus Iesus destruere, ideóque illum esse verum hominem negare: spiritum nostrum, qui alioqui sursum in cœlū vbi Christus est, euehendus erat: ad elementa huius mundi deprimere, veterémque illam, optimam & salutarem totius Ecclesiæ adhortationem, Sursum corda, abolere: denique nihil boni, multa verò mala secum adferre, & scopū, vt tandem concludam, quò omnia sacramenta, omnes Scripturæ, totum denique Christi regnum collimant, nēpe vt spiritu cum Christo in cœlum ascendamus, & obliti eorum omnium quæ sunt vere terrena, corpori Christi in cœlo existēti adhæreamus vitámque & spiritum vitalem ex Christo, sicut infans ab vberibus matris, quibus affixus est, lac exsugit, hauriamus, prorsus è medio tollere. Quid enim prodest illa tam crassa verborum Christi interpretatio? deinde quid cogit nos, vt tam corporatè illa interpretemur? Si non sexcentæ similes locutiones in Scripturis passim occurrerent, quas tamen nemo audeat iuxta crassum verborum sensum interpretari, aliquid coloris haberet illud a multis, sed nimis ineptè & importunè ad tautam vsque cōclamatum *ὑπὲρ ὑμῶν*. Sed cum in aliis similibus locis exponendis nobiscum conueniant, cur in hoc tā-

Per-

pertinaciter, sine ratione, sine modestia, sine ædificatione: sine gloria Dei, cum maximo Papistarum triumpho, dissentiunt quia sic hic D. Pater Lutherus interpretatus est. Videmus igitur Illustriss. Domine quam perniciosa res sit, ita pendere ab hominibus, vt ab illorum sententiis & interpretationibus, vel latum vnguem declinare aut deflectere, nobis sit religio. Suspicio certè Spiritum Dei in Luthero: sed illo eundem hominem esse, non Deum. Contra verò videmus tutissimum esse, permanere in puro Dei verbo, illúdque iuxta ipsummet Dei verbum, eiusque solidas ac frequentes phrases interpretari, saluis omnibus & nullo modo periclitantibus fidei articulis, Scripturisque omnibus mira harmonia simul concinnentibus, & consentientibus. Quamobrem rogo te illustrissime Domine atq; obtestor per Iesum Christum, cures, quoad eius fieri potest, pro tua authoritate & potentia, vt in isto amplissimo & Christiano regno, omnibus humanis doctrinis abolitis, purum & simplex Christi Euangelium promoueatur. hac enim promotione, ipsum Christi regnum longè latéq; propagabitur. Vale clarissime atque optime Domine, donétque te Dominus Iesus eâ gratiâ, pace & felici rerum omnium exitu, quem tibi precor à cœlesti patre. Rogo etiam, vt me in albo tuorum clientum conscribere velis: Paratus enim sum, quibuscunque officiis vnquam potero, tibi ex animo inseruire & gratificari. Argentorato 14. Nouemb. 1558.

H. ZANCHIVS *Fratribus per Poloniam.*

DE MEDIATORE.

SVb finem Aprilis, fratres charissimi, accepimus vestras literas, Idibus Martii huiusce anni datas, vna cum forma iucundæ inter vos & fratres illos, qui in articulo de Mediatore non consentiunt, concordiæ vobis oblata. Duo autem a nobis petitis: Vnum, vt quid de ista conciliationis forma sentiamus, ad vos liberè scribamus. Alterum, vt si illa nobis non probetur, quænam proponi melior a nobis possit, indicemus. Perfuit gratum vidisse, ab illis fratribus quæri concordiam: atque hoc illis gratulamur. Vos etiam rogamus, vt placidè cum illis agatis, & nihil non tentetis, quo ad veram doctrinæ simul & animorum conciliationem reuocari possint.

Cæterùm, vt ad rem ipsam veniamus, quando & vos petitis, & communis pietas postulat, vt ingenuè de proposita nobis quæstione, nostram dicamus ex verbo Dei sententiam: illam vobis propositam conciliandæ controuersiæ formam minimè probamus. Nam neque est secundum scripturas: neque ex Patrum sententia, quemadmodum partim à multis doctis viris hactenus abundè fuit demonstratum, partim nos alias quia non vacat in præsentia, perspicuum, vt confidimus ac planum fidelibus omnibus faciemus. Est enim certa firmissimaque sententia, si Christus non sit Mediator in morte & sacrificio quod pro nobis obtulit, nisi quatenus homo est: nondum esse diuinæ iustitiæ pro nostris peccatis satisfactum, nondum nos esse redemptos, vanam atque inanem esse totam nostram fidem ac religionem. De hac enim mediatione propriè loquuntur Scripturæ, quatenus scilicet Filius Dei Pontifex factus secundùm ordinem Melchisedeci, & preces & sacrificium sui corporis pro nobis Patri suo cælesti obtulit. Atque in hunc finem tradunt sacræ literæ, illum carnem sumsisse humanam, non vt ea sumta esset contentus, quasi iam verus & perfectus factus esset Mediator, quia factus homo, sine oblatione sui corporis atque sanguinis in se deleuit, & reaple nos Patri reconciliauit. Quid enim nobis profuisset, si pro nobis factus homo, pro nobis etiam non fuisset Patri factus obediens, obediens vsq; ad mortem, corpus suum pro peccatis nostris offerendo, & ea ratione nos à morte damnationeque æterna liberando: Est igitur commentitia, & præter scripturas illa, quam proponunt duplicem Christi mediationem: *Vnam in incarnatione,* & iuxta hanc, Mediatorem eum esse omnium hominum, secundum vtramque naturam *Alteram in morte:* & iuxta hanc, eum esse Mediatorem fidelium tantum sed secundum humanam etiam naturam tantum. Ac dum petunt, vt vos hanc fateamini, se verò pollicentur, illam alteram libenter admissuros: quid aliud, obsecramus vos, petunt, quàm vt sibi liceat suum dogma, quod hactenus fuit à vobis, & id quidem meritò, damnatum, integrum retinere: Vos verò in illorum sententiam, à veritate desciatis? Ergo nullo modo talem admittere debetis, aut etiam potestis, conciliationem, vel potius veritatis conculcationem.

Quæ nobis verò videatur posse illis forma proponi, quæ & ad pacificationem faciat, & veritatem integram puramque retineat atque conseruet, paucis accipite.

Cùm fateantur, eum qui debebat esse Mediator, oportuisse Deum esse & hominem: fateantur ergo ad officium Mediatoris perficiendum, vtramque naturam, diuinam simul & humanam fuisse necessariam. Humanam, vt haberet Mediator quod offerret: iuxta illud, *sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Tunc dixi, Ecce adsum* Diuinam, vt eius virtute efficax ad redemtionem fieret sacrificium iuxta illud, *Deus Ecclesiam suo sanguine redemit.* Dum dicit, *sanguine,* docet ad hanc redemptionem faciendam, necessarium ei fuisse carnem humanam. Dum verò ait, *Deus redemit* ostendit sine virtute Diuinitatis, solo humano sanguine, Ecclesiam redimi non potuisse: ac proinde Christum secundum vtramque naturam fuisse Mediatorem: & sacrificium quidem fuisse ab humanitate: vim verò sacrificij à Deitate.

Et certe optima & necessaria est hæc illatio: *Non potuit perfectus esse Mediator inter Deum & homines, nisi qui verus Deus esset, & homo: Ergo ad perficiendum verum Mediatoris officium non minus diuina, quam humana natura fuit ei pernecessaria, & ea vel neutra fuit aut esse potest in eo otiosa, & vacua à Mediatoris officio* Quare si Christus officium Mediatoris perfecit, non hoc perfecit, quatenus homo tantum, sed etiam quatenus Deus est. Admittant igitur hanc consequentiam, quæ necessario consequitur ex assumto: & facta fuerit Christiana pax atque concordia.

Videtur nobis hæc componendi ratio non posse meritò nec debere ab illis fratribus reiici, quòd & certissima sit & plana, & ad concordiam faciat, & illorum etiam existimationem conseruet. Sic enim poterunt semper suam explicare sententiam: nimirum se, cùm dixerunt, *Christum esse Mediatorem secundum humanam naturam tantum*, ipsum etiam tantùm externum Mediatoris spectasse officium, quodquidem officium est cum primis pati & mori: id quod certè Christo minimè conuenit, nisi quatenus homo est. Est enim passus carne, vt ait Petrus. Cæterum, se nunquam inficiatos fuisse, vim & efficaciam sacrificij Christi, ab ipsius Deitate & spiritu, in carnem deriuatam fuisse.

Precamur verò Dominum, vt veram Christianamque vos inter & illos pacem, & concordiam conciliet, ad ipsius gloriam & Ecclesiæ ædificationem. Pro hoc tempore nihil habemus præterea, quod scribamus. Valete & pro nobis orate. Heidelb.

H. ZANCHIVS *suo & Collegarum nomine.*

H. ZANCHIVS

Illustribus, Magnificis, generosis Dominis Ecclesiarum reformatarum per Poloniam & Lithuaniam ac Russiam Patronis: & Reuerendis Viris Iesu Christi seruis, ac verbi Dei ministris, earundem Ecclesiarum orthodoxarum, fratribus nostris obseruandis.

OBseruandissimi fratres, quæ à charissimo & verè obseruando fratre nostro Thretio, & narrata audiuimus, & exhibita legimus: ad ea satis omnium nostrûm nomine responsum est, & quod nos decebat, factum est officium Has verò ego communibus illis literis priuatas addo, non in alium finem quam vt nos per Christum rogem, detis operam, vt in ista sanæ doctrinæ consensione atque concordia constanter vestræ perseuerent Ecclesiæ: Nostis illud. *Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.* Hoc quàm verum sit, in ipsa Christi Ecclesia cùm primis experimur. Faxit Deus, vt melius posthac sapiamus omnes & maiori curæ vobis sit gloria Dei, & salus Ecclesiarum quàm nescio quæ nostra & nostrorum præceptorum placita.

De Cœna Domini

Scimus (vt de Cœna aliquid dicam) in Cœna tria esse; & vnum propter aliud nobis exhiberi: symbola cum verbo, res externas, & sensu perceptibiles: corpus & sanguinem Christi, res spirituales atque cœlestes; ac proinde spiritu etiam, & cœlesti fide percipiendas: denique

fœdus nouum, carne & sanguine Christi confirmatum, quo & cum Deo & inter nos vniti maneamus, ac proinde finem totius Cœnæ. Symbola enim visibilia cum verbo exhibentur, vt iis excitata in nobis fide per Spiritum S. inuisibilem carnem & sanguinem Christi, non simpliciter, sed quatenus & illa pro nobis fracta & mortua est, & ille in remissionem peccatorum nostrorum effusus, percipiamus, edamus, bibamus. Hæc verò mentibus nostris percipienda, edenda & bibenda spiritualiter exhibentur, vt Noui fœderis vinculo magis ac magis cum Deo & inter nos constringamur: atque ita in dilectione Dei & proximi coalescamus: vnde & *sacramentum vnionis & charitatis* appellatur. Hæc sunt perspicua & horum omnium aperta fit mentio in verbis Cœnæ. Vt igitur magna est stultitia ita disputare de symbolis vt exempli caussa, *an panis debeat esse fermentatus, an verò infermentatus*, vt interim negligatur id cuius caussa illa sunt instituta, nempe veram carnis Christi manducationem, & sanguinis eius potionem: ita parum prudenter illi mihi facere videntur, qui de præsentia corporis & sanguinis Christi ita altercantur, vt interim illius, cuius caussa præbetur caro & sanguis Christi, fœderis scilicet, eóque veræ & Christianæ vnionis cum patre & cum omnibus eius filiis, obliuiscantur. Ergo quòd conciliatis animis in eam doctrinæ formam, quam legimus, & quam cum S. literis consentaneam esse nouimus, cum omnium Ecclesiarum ædificatione tandem consenseritis omnes, prudenter sapientérque egistis. Est enim ea doctrinæ forma satis ad id, quod à nobis in Cœna credendum exigit Christus, nempe se non panem & vinum duntaxat nobis in Cœna offerre, sed etiam verum suum corpus & sanguinem, non quatenus iam sunt in cœlo viuentia & gloriosa; sed quatenus & illud fuit pro nobis mortuum, & iste pro nobis in remissionem peccatorum effusus (vt disertè docent & verba, & actio ipsius Cœnæ) spiritualiter edendum & bibendum nobis discipulis suis præbere: spiritualiter, inquam edendum & bibendum quoniam cibus & potus est non carnis & ventris, sed animæ & spiritus. Ac si datur corpus edendum, non est viuum, & cum sanguine gloriosum, sed quatenus mortuum & exangue fuit in cruce: & sanguis datur bibendus, non quatenus in venis iam est gloriosus, sed quatenus pro nobis in cruce est effusus: manifestum est, tunc à nobis verè tam vnam comedi, quam alteram bibi, cùm animo mortem Christi repetentes, corpus illud pro nobis verè mortuum, & sanguinem illum pro nobis in remissionem peccatorum effusum credimus: atque ita vtrumque tanquam [illegible] nostræ redemtionis spiritu fide prædito accipimus: eóque nos esse Patri per Christum reconciliatos & æterno fœdere ei copulatos, persuasum habemus. Hoc enim pacto edendo & bibendo corpus & sanguinem Christi, verè, & vt ita loquar realiter, eidem corpori Christi in cœlo iam viuenti, & inde nos hic in terris viuificanti, vi sui spiritus, vnimur. sic enim ait Dominus, *Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem in me manet, & Ego cum illo.* Seorsim caro editur, & seorsim sanguis bibitur. Ergo illa tanquam pro nobis mortua editur, & iste tanquam pro nobis è corpore effusus, bibitur, vt in Cœna porrò clariùs expressit.

Ex hac comestione nascitur vnio. Ideo ait, *In me manet.* Edimus igitur fide, quatenus pro nobis mortuum credimus, & vt [illegible] nostræ redemtionis recipimus. Vnimur verò reapse eidem corpori, quatenus viuens est & viuificans. Quid autem magis præsens esse potest ei, qui viuificatur, quam ille, à quo immediatè viuificatur? Quid enim magis præsens est corpori, quàm anima? verius autem & efficacius animas nostras viuificat Christus sua carne, quàm anima corpus. Qualis verò est hæc præsentia nisi spiritualis, cum Christus sua nos substantia viuificet?

Hæc cum ita se habeant, consentaneum est S. literis, quod paucis & prudentibus verbis de præsentia Christi in Cœna, pio omnium consensu conclusistis. Atque hoc debet cuique pio satis esse. Tantum enim facit ad retinendum fœdus, eóque ad salutem nostram. Restat vt in hac simplici doctrina vestras retineatis Ecclesias.

Hæc pauca, non tam explicandi caussa, quam comprobandi ea, in qua de Cœna consensistis, adiicere volui, præsertim quod, vt præter communes literas Ego quoque aliquid ad vos seorsim scriberem, ita me orauit, vt etiam exorauit Threttus, à quo etiam fusius audietis, quæ nostra sit sententia de illo capite, quod propositum nobis est, nempe de conficiendo aliquo totius doctrinæ de religione corpore. Summa hæc est: Acquiescendum esse in illa tacita compositione, nihilque præterea pro hoc tempore tentandum: si qua verò vrgeat necessitas, Dominus vos in Spiritu S. congregatos, quid facto opus fuerit, commonefaciet. Valete fratres charissimi in Domino, & , si quid possimus Ecclesiis prodesse, admoniti laborem non subterfugiemus. Rogabimus Dominum pro vobis: vos vicissim pro nostris Ecclesiis & scholis, & vt Illustrissimum Principem nostrum verè pium, & verè pietatis protectorem, diu nobis incolumem seruet. Heidelb. [illegible] Ianu. 1570.

Vester in Domino,
H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII de Caluini locis quibusdam de Trinitate, Iudicium & Defensio, ad amicum quendam.

Gratia, & pax à Domino Iesu Christo.

QVas misisti, frater in Christo, literas ad certum Ecclesiasticum de locis quibusdam *Domini Caluini* in doctrina de Deo, quos quidam absurda videntur, cupis, & petis explicari[illegible] ad nos vt tibi responderemus, nuper [illegible]. Optaremus, non esse opus iis explicationibus: quia tamen res ita postulat, & tu petis, & nos iubemur, [illegible], vt & iis qui iubent obtemperemus, & tibi petenti gratificemur, & dignitati ipsius causæ, [illegible] quam donauit nos Deus [illegible] satisfaciamus. Neque enim fuerit multis verbis, cùm negotium [illegible] cum honore [illegible] veritatis, aut sacrarum literarum [illegible] & pium indicamus, & orthodoxæ doctrinæ studiosum esse non dubitamus, atque [illegible]. Age igitur.

Veritas doctrinæ de Deo paucis ex ipsius Dei verbo explicari potest: hac verò percepta, facilè tolluntur, quæ, aut cum ipsa pugnant cognosci, aut quæ aliquam habere repugnantiam videntur, sed re vera non habent conciliari. Est enim semper verum philosophicum illud dictum, *Rectum, & sui & obliqui iudicem esse ac canonem.* Habemus autem persuasum quæ Caluinus, honoratæ memoriæ de ipso etiam Deo scripta reliquit, tametsi nonnullæ eius locutiones durinsculæ sint, & ea re negotium facessere aliquibus videantur: minimè tamen, si dextrè, vt par est, explicentur cum vera & Christiana doctrina pugnare.

Capita quædam præcipua doctrinæ de Trinitate.

Principio itaque repetenda breuiter nobis sunt, quædam summaria capita, huius cœlestis doctrinæ de Deo: ac tum demum ex his quo modo verba Caluini, quibus nisi offenditur, intelligenda sint, aperiendum. Capita verò, de quibus inter omnes pios ac doctos conuenit, hæc sunt: quæ partim ad vnitatem essentiæ, partim ad pluralitatem personarum pertinent.

1. Primum caput est: *Vnum tantum esse Deum: & hunc, esse æternam, simplicissimam perfectissimamque ac per se subsistentem essentiam: quæ & [illegible] ab [illegible] appellatur.*

Est enim Deus & Iehoua & [illegible] eoque [illegible] ipsa. Neque enim, sicut homo differt à sua humanitate, sic Deus a sua Deitate, aut [illegible] à sua [illegible], propter summam simplicitatem: sed idem, & [illegible] vocatur, & [illegible] quidem: vt vera eius subsistentia intelligatur: [illegible] autem & [illegible], vt summa eius perfectio atque simplicitas significetur. Apud nos enim concretum, puta *homo* subsistit, non autem *humanitas*, humanitate verò in hac nostra humana natura, nihil perfectius atque simplicius. Quia ergo Deus & verè subsistens est simplicissimus ac perfectissimus: idcirco verè dicitur essentia esse æterna per se subsistens. Hinc efficitur, neminem verum Deum posse vocari, quin idem sit æterna hæc essentia, atque Deitas, eoque verus Iehoua.

2. Alterum caput est, *Hunc vnum Deum in tria æterna [illegible], quæ à Græcis Patribus, primum [illegible], deinde [illegible], à Latinis verò tum substantiæ, tum personæ vocata fuerunt nimirum in Patrem in Filium, & in Spiritum sanctum, verè distinctum esse, sed minime diuisum.* Non esse diuisum, manifestum est: quia cùm Deus sit simplicissima essentia, in partes diuidi non potest: & testimonia

scripturarum de vno Deo idem confirmant. Esse verò distinctas personas, abundè hoc ere [illegible] Filius enim genitus est ex Patre & a Patre missus: Spiritus sanctus ab vtroque procedit & mittitur. Etiam anima nostra in suas essentiales partes verè distincta est, nec tamen dirimitur: cùm vna tantum sit substantia. Hinc sequitur personarum pluralitate, vnitatem essentiæ non tolli: sicut nec plures animæ partes efficere possunt, vt anima desinat esse vna, & plures fiat: Itaque manet semper vnum tantum verum Deum Iehouam, sicut etiam vna tantum prædicatur [illegible] in sacris literis.

3. Tertium est: *Ita vero omnes [illegible] personas simul vnum esse Deum Iehouam, eamque vnam [illegible] vt tamen illarum vnaquæque verus sit [illegible] tota.* Quæque enim est Iehoua: & Apostolus docet in Christo habitare, [illegible], hoc est plenam & totam Deitatem essentiamque etiam æternam. Hinc sequitur, essentiam illam non esse extra personas, nec personas extra essentiam: cum ipsæ personæ, & vniuersæ simul, & singulæ seorsim, sint ipsa Diuina essentia: & quidem singulæ sunt Iehoua, & omnes vnus Iehoua. Sicut namque humanitas non est extra homines, sed in hominibus: quanto minus Deitas, diuinaque essentia, potest subsistere extra personas suas quæ sunt ipsa Deus? nihilque aliud realiter est persona in Deo, quàm ipsa diuina essentia, [illegible] quæque proprio subsistendi modo, quo essentiam inter se [illegible]. Personalem proprietatem assi vocant.

4. Est enim etiam hoc caput extrà controuersiam apud pios & doctos viros. *Patrem non [illegible] Filio [illegible] quodam [illegible] proprio subsistendi modo [illegible] nempe [illegible] quod [illegible] Filium genuit [illegible] à nemine sit [illegible].* Contra vero, *Filium [illegible] quòd ideo sit à Patre [illegible].* [illegible] loco [illegible] est, & de singulis prædicatur [illegible] modi existendi, [illegible] loco [illegible] quibus [illegible] ad certam contractam personam. Proinde [illegible] quæque persona, vocatur [illegible], quam essentia cum hac certo subsistendi modo, nulla essentia subsistat. Hinc sequitur, cum indefinite nominas Deum, essentiam ipsam, quæ tamen vt dictum est nihil aliud est [illegible] quàm Pater, Filius, Spir. S. simpliciter significari: quæ quam nonnunquam Pater [illegible] denotetur. Cum vero nominas Patrem, aut Filium, aut Spiritum S. essentiam ipsam non simpliciter: sed certo subsistendi modo quasi contractam, & ad certam personam restrictam, indicari.

5. Postremo illud etiam receptum est, *Licet Pater nihil aliud sit, quàm essentia eaque incommunicata, & Filius itidem nihil aliud quàm eadem essentia [illegible] a Patre communicata, non posse tamen nisi admodum impropriè dici essentiam generare essentiam, propriè vero Patrem totius suæ essentiæ communicatione generare Filium.* Nam neque apud nos dicitur natura generare naturam: sed pater, suam communicando naturam, generare filium. Porro tunc dicimus filiis nostris nostram humanam fuisse communicatam naturam, cum geniti fuerunt homines. Sic itaque & Filio tum dicitur fuisse communicata diuina Patris essentia per generationem, cum fuit genitus Filius Dei Deus: id quod fuit ab omni æternitate.

Nunc iactis his fundamentis, quæ firmissima sunt, facile quæ ex Caluino affers, conciliantur.

Ad primum. Falleris, si putas Caluinum sensisse, simpliciter personas esse aut extra essentiam, aut aliud quiddam realiter, quam ipsam essentiam. Nam eodem Cap. 13. lib. 1. sect. 19. sic concludit, *Itaque* inquit *cum [illegible] illud maneat, Deum vnum esse non plures: Verbum & Spiritum, non aliud esse, quam ipsam Dei essentiam constituimus. Et vere [illegible] Ariani, qui [illegible] Diuinitatem confitentes, Dei [illegible] substantiam illi adimebant.* Hæc ibi: certum enim est si essentiam extra personas constituas, neyelque personas aliud esse realiter, quam ipsam vnam & eandem essentiam: plures à te fingi Deos. Constat enim in sacris literis, Deum esse essentiam, & vnamquamque personam, esse Deum. Imò negaueris Patrem esse Deum, Filium Deum, Spiritum sanctum Deum: si neges eos esse ipsam essentiam. At quid igitur, inquies, sibi vult Caluinus, cum definiens personam sect. 6. ait, *Personam igitur voco subsistentiam in Dei essentia quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur.* Item cum ibidem de subsistentia sua scribit in hæc verba, *Quæ (subsistentia) etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec potest separari, specialem tamen habet notam, qua ab ipsa differat.* Quid, inquies, sibi hæc volunt? Quæ est ista nota, quæ subsistentia Filii, differt ab essentia? In definitione personæ, hanc notam tibi apertè expressit, quum dixit, *Quæ ad alios relata proprietate incommunicabili distinguitur.* Quod Caluinus vocat proprietatem incommunicabilem, Iustinus Martyr appellauerat [illegible], id est modum subsistendi diuersum: & tres esse dixit, quibus tres distinguantur personæ: [illegible], quod est Patris proprium, qui ingenitus generat. [illegible], quod est Filii, qui solus genitus est ex Patre. & [illegible], quod est Spiritus S. qui solus dicitur procedere à Patre & à Filio. Hæ sunt notæ, quibus inter se differunt personæ, cum omnes conueniant in essentia, quæ vna & eadem est omnium. & quibus etiam, ab ipsa essentia simpliciter considerata, personæ differunt, non realiter sed tantum [illegible].

Sed excipies adhuc: Caluinus ait, *personam esse subsistentiam in Dei [illegible]*, statimque subiicit apertè hæc verba, *subsistentiæ nomine, aliud quiddam intelligi volumus, quàm essentiam.* Annon apertè negat personam esse essentiam? Minimè vero. Nam id ipse infra id asserit & ostendat sect. 16.

Notandum igitur pro conciliatione, essentiam diuinam, seu [illegible], tametsi à personis reipsa separari non possit, cùm persona nihil aliud sit realiter, quàm ipsa essentia (est enim persona quæque Deus, cùque ipsa essentia diuina [illegible]) cogitatione tamen distingui posse à nobis: nempe quatenus essentia, de singulis personis essentialiter prædicatur. Quod enim essentialiter de aliquibus prædicatur, aliud quidem re ipsa separari ab eis non potest, cùm re vera sint id, quod esse dicuntur: quatenus tamen prædicatur de multis, inter se vel specie vel numero differentibus, aliud ab iis, de quibus prædicatur, mente distingui & aliud quodammodo esse, intelligi mente oportet. Homo enim separari re ipsa non potest à Paulo & Petro, quia quisque istorum verus est homo: quia tamen Petrus non est Paulus, de quibus ex æquo prædicatur homo, idcirco aliud esse intelligimus, quod nomine hominis significatur, nomine Petri & Pauli. Neque enim Paulus simpliciter est homo, sed talis homo, personalibus proprietatibus à Petro distinctus, de tribu Beniamin, Apostolus gentium, &c. Si quis igitur dicat, se nomine Pauli, aliud intelligere, quàm hominem, num propterea tu diceris ab isto negari Paulum esse hominem? Sic Caluinus dixit, subsistentiæ, hoc est personæ nomine, aliud quiddam intelligi volumus, quam essentiam: non quòd neget personam, puta Filium, esse realiter ipsam essentiam diuinam (fatetur enim hoc aperte sect. 16.) sed vt doceat, nomen essentiæ, generalius & communius quiddam significare quam nomen personæ: cum ea de singulis personis prædicetur, non autem persona de persona. Persona igitur aliud est ab essentia non re [illegible], sed significatione & [illegible]: Sicut Petrus aliud est ab homine, non re (est enim [illegible] homo) sed [illegible] quia aliter definitur homo & aliter Petrus. Sic locutus est etiam Caluinus de essentia & de personis in Deo. Proinde ad tuum argumentum facilè respondetur. Nulla persona (inquis) diuinitatis, est essentia diuina, nec essentia personæ. Verum est [illegible], sed falsum [illegible]. Persona enim realiter nihil aliud est, quam essentia, vt supra dictum est: sed certo modo subsistendi ad certum [illegible] contracta: ideo iure dicimus [illegible] esse instar generis, quæ ex æquo de singulis personis prædicatur: modos autem subsistendi diuersos, esse instar differentiarum & personales esse proprietates, quibus eadem [illegible] diuersas constituit personas. Reipsa enim, & personæ Pater, Filius & Spiritus sanctus nihil aliud sunt quam essentia: & essentia nihil aliud quàm ipsæ personæ. Nam extra Patrem, Filium & Spiritum S. nulla est essentia diuina: nec essentia diuina aliud quiddam est, quam Pater, Filius & Spiritus sanctus. Proinde, cùm dicuntur à Caluino omnes subsistere in vna essentia, nil aliud intelligit, quam omnes, vnâ & eâdem essentia constare, seu vnam & eandem essentiam esse. Sicut etiam dicimus omnes homines in vna humana natura contineri, non quòd ea sit extra homines, sed quod omnes ex æquo eiusdem sint naturæ: & nomen hominis ex æquo de singulis prædicetur.

Credimus primum locum sicut abundè, sic etiam perspicuè esse explicatum.

Ad alterum: *Essentiam Filii*, ait Caluinus, *esse ingenitam; negatur ergo Filius esse Filius.* Falleris si & illud improbas: & quod hinc inde infers sequelam. Primum quidem certum est, essentiam nec generare, nec generari, vt supra

ostendimus, sed personas. Ac si vna & eadem est essentia Patris & Filij: quomodo in Patre erit ingenita, eadem autem in Filio genita? Et, si generare, est de propria substantia Filium procreare: non ergo substantia generatur, sed filius de substantia. Nonnulli quidem patres dixerunt, [illegible] Filij esse genitam: Sed impropriè, pro communicatam: vel [illegible] pro persona acceperunt. Caluinus verò propriè loquutus est: quia re vera etiam sacræ Literæ, nunquam aliter loquuntur, quam *Filium ex Patre genitum esse*: nunquam autem *essentiam esse genitam*. Pater itaque suam totam & eandem essentiam communicando, per actionem immanentem, quam S. literæ vocant *generationem*, genuit Filium. Hinc etiam apparet, quàm falsa sit tua sequela. Nec minus falsa est tui Syllogismi propositio: nempe, *Qui habet ingenitam essentiam, is ingenitus est*. Putas ne humanam naturam, quam a Patre tuo accepisti, esse genitam? Si esset genita, esset igitur filia Patris tui. Te etiam non negabis esse ex patre tuo genitum. Pater igitur tuus & te & tuam naturam generando, binos generauit liberos: te vnum, & tuam humanam naturam alterum. Dicamus igitur, cum aliis bene sentientibus & rectè loquentibus, nimirum communicatione essentiæ generari filios: non autem essentiam ipsam.

Quod etiam ad tuæ propositionis probationem assumis, essentiam cuiusque rei, esse rem ipsam: non est prorsus & simpliciter verum, confundis enim [illegible] cum [illegible], seu [illegible] & id quo aliquid est, cum eo quod est. Quis enim vnquam dixit, humanitatem, esse hominem ipsum? Sed sua quisque humanitate, homo est. Ac si essentia Filij simpliciter esset ipse Filius: Filius esset Pater: & Pater Filius: quia essentia Filij est eadem quæ & Patris, alioqui plures feceris Deos, si plures fingas essentias. Cur enim vnus sunt Deus non multi, Pater, Filius & Spiritus sanctus: nisi quia vna est essentia Patris, Filij & Spiritus sancti. Cùm tamen tria sint realiter inter se distincta [illegible]. Non igitur essentia cuiusque rei, simpliciter est ipsa res. *Vnus* (inquit Basilius) *Deus: quoniam & Pater vnus Deus & Filius. Et non duo Dij: quoniam identitas in habet Filius ad Patrem. Non aliam in Patre considero Deitatem, & aliam in Filio: neque aliam naturam illam, & aliam hanc. Quo igitur inclarescat tibi per sonarum proprietas: numera seorsim Patrem, & seorsim Filium. Quo verò non in multitudinem Deorum incidaris: vnam confitere in ambobus essentiam.* Hæc Basilius. Cùm itaque vna sit omnium personarum in Deo essentia, si essentia Filij simpliciter esset ipse filius, annon vides Patrem futurum Filium, & Filium futurum Patrem?

Tertij loci explicatio, pendet ex iis, quæ ad primũ copiosè diximus: & verò etiam ex iis, quæ modo ad alterius loci explanationem breuiter attulimus. Certum enim est, tres esse personas in vna essentia, & essentiam vnam in tribus personis: quanquam hoc magis propriè & significantiùs dicitur, quàm illud. Quum tamen dicit Caluinus tres subsistentias in vna essentia residere, non inducit quaternitatem, seu quartum quiddam in quo tria insint [illegible]. Sed nihil aliud ea locutione sibi voluit doctissimus vir, quam omnes has tres personas, eadem constare essentia, sicque eandem in omnibus esse. Diximus ante quo modo personæ, nihil aliud sint [illegible], quàm ipsa essentia: & quo modo tamen ab essentia differat persona. Ita optimè conuenit hæc doctrina, cum eo, quòd veteres dixerunt, ipsam essentiam Dei siue vnitatem substantiæ, mysterio dispensationis in Trinitatem, id est, in tres personas disponi. Nos quoque supra diximus vnum tantùm esse Deum in tres personas distinctum, non diuisum: Quia omnium vna est essentia, modis subsistendi diuersis plures & distinctas inter se personas constituens.

Quartus locus, tam perspicuè explicatur à Caluino ipso, sect. 25. vt alia explicatione opus non habeat: modo quis pia mente percipiat quæ scribit. Primum docet Caluinus, Deitatem, quæ vna est, non separari à personis, nec personas a Deitate, vsque adeo vt nec Pater possit esse Pater, nempe Dei nisi Deus sit, nec Filius possit esse Dei Filius nisi Deus itidem sit. Quis verò hæc inficiari audeat? Mox concludit, Deitatem absolutè a seipsa esse: Quis etiam hac de re iudicare queat? Proinde supra dixerat, non esse genitam. Sic enim esset ab alio hoc est à generante, non à seipsa. Inde infert: *Vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex se ipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre.* Ex iis omnibus Caluini sententia perspicua est, nempe etsi Filius non potest esse Dei Patris Filius, nisi & ipse sit Deus, sicut neque nostri filij possunt esse hominum filij, nisi & ipsi sint homines: mente tamen discerni posse filiationem, à Deitate, eundemque [illegible] considerari posse & vt Deum simpliciter, & vt Filium, quatenus Filius, certè Filius esse non potest nisi sit a Patre. Omnis enim filius, alicuius patris filius sit oportet. Quatenus autem simpliciter Deus est, non sequitur eum igitur esse ab alio. Alioqui nemo posset esse Deus nisi ab alio esset: & ita Pater Deus ab alio foret necessario: sicut etiam filij nostri, filij esse nõ possunt, quin sint a parentibus: sed quatenus homines, id nõ sequitur: quia alioqui, nullus esse posset homo, quin ab aliis esset hominibus: quod falsum esse perspicuè in Adamo constat. Quatenus ergo homines sunt: sunt tales sua natura humana, quam habent siue ab aliis hominibus acceptam siue non acceptam: hoc nihil efficit, ad hoc vt sint homines. Imò verò in Filio Dei, quatenus simpliciter Deus est, & quidem vnus cum Patre Deus: necessum est, vt sit a seipso. Est enim Deus propter Deitatem quam habet: quæ eadem prorsus est cum illa, quam habet Pater. Quam autem Pater habet a nullo est, sed a se ipsa. Quemadmodum igitur Pater, ideo Deus est à seipso, quia Deitatem habet quæ à se ipsa est: sic etiã Filius, quatenus Deus, à seipso sit oportet, quia Deitatem habet, quæ a seipsa est: eamque eandem, quam & pater habet. At eam habet a Patre. Verum: sed ipsa per se non est a Patre, cum careat principio. Filius autem non ideo est Deus, quia eam habet hoc modo. h. e. à Patre per sui generationem: sed quia simpliciter eandem habet Deitatem, quam & Pater. Filius Dei, non simpliciter, quia Deus est, seu quia Deitatem habet: sed quia habet hoc modo. h. e. à Patre per sui generationem. Quemadmodum etiam liberi nostri, ideo homines, sunt, quia naturam habent humanam: ideo verò filij nostri, quia à nobis illam habent. Ergo licet Filius quicquid habeat à Patre, non ideò tamen est Deus, quia habet a Patre (alioqui Pater non esset Deus, quia non habet ab alio Patre:) sed ideo Filius est Deus, quia simpliciter habet Deitatem: Et verò ideo etiam est vnus & idem Deus cum Patre, quia vnam & eandem prorsus cum illo Deitatem habet. Ideo verò filius est: quia eam habet a Patre per sui generationem. Est itaque Deus propter Deitatem, quam habet: Filius autem Dei propter modum, quo illam habet. Neque hæc pugnant cum Symbolo *Deum de Deo, lumen de lumine*. Nomen enim *Dei*, pro persona accipitur, quæ Deus est: sicut & apud Irenæum ac Tertullianum, cum dicunt *præter Deum Patrem esse alium Deum qui est Filius*: hoc est, aliã personam quæ est Deus. Subdit Caluinus: *Ita essentia eius principij expers est: personæ verò principium est ipse Deus.* En caulam, cur Filius, quatenus Deus est, principio carere, eoque à se ipso esse dicatur, nempe quia eius essentia, caret principio, eo quod genita non est. Quod si generaretur, sui principium haberet: quia generatur, quod nondum est. communicatur verò, quod iam est. Fuit ergo nunquã sine diuina essentia quam Pater communicauit Filio: quia fuerit & Filius, quia generatio Filij æterna est: ordine tamen quodam naturæ diuina essentia precedit Filij generationem, sicut illud, de quo aliquis generatur est eum, qui inde generatur. Est autem Filius ex essentia Patris genitus, atque ita de ea genitus, vt totam acceperit. Liquido igitur apparet essentiam, quæ Filio fuit communicata, principio sui caruisse & carere, quia genita non est. Filiũ verò sui principium habere quia genitus est, atque hoc quidem principium esse id, de quo genitus est Patris scilicet essentiam, adeoque Patrem ipsum, qui genuit. Sed principium tamen sibi coæternum: quia tam ab æterno fuit genitus Filius quam etiam fuit Patris essentia è qua genitus est & Pater a quo genitus fuit. Sic ergo Caluinus *Ita essentia*, inquit *eius principio caret, personæ verò principium, est ipse Deus* h. e. ipsa diuina Patris essentia, è qua genitus est Filius, seu persona Filij, adeoque ipse Pater, qui genuit. Sed scriptor breuis & acutus fuit Caluinus, eoque multis obscurus, vt taceam, quod res ipsæ per se, quæ in hoc mysterio tractantur, obscurissimæ sunt humanis, imò creatis omnibus, etiam angelicis ingenijs: & fidem potius postulant a nobis, quàm curiosam sui inuestigationem. Quod si tamen perscrutandæ sunt, vt quoquo modo Deum nostrum, cognoscamus, & aduersus hæreticos sanam de eo doctrinam defendamus, faciendum id est sobriè, præeunte semper lumine verbi Dei, & ductu Spir. Sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.

Ad absurda igitur, quæ ex postremo Caluini loco deducis: facilis est ex iis, quæ diximus responsio: nempe ideo te hallucinari, vt liberè tecum loquamur, quia non cõsideras, nisi personam ipsam, quæ est Filius Dei & Deus: mente

mente autem non distinguis essentiam, qua simpliciter Deus est, a modo subsistendi proprio, quo fit, vt sit talis Deus talisque persona, nimirum Filius. Ac proinde cum non distinguas: vitiosè vteris particula, *quatenus*. Hæc enim particula inuenta fuit à doctoribus, vt per hanc, mẽte distinguantur, quæ re ipsa lacerari non possunt. Cùm ergo perpetuo hæreas, ἐν τῷ ὑποστατικῷ, qui est Filius Dei Patris, ac Deus: & confundas, quæ sunt distinguenda, indéque deducas tua absurda: vana atque inanis est ista tua particulæ *quatenus* vsurpatio. Certè si non distinguas: vtrumque verum est, Filium Deum, & Filium personam, esse a Patre, non autem à se ipso. Quicquid enim habet Filius, à Patre habet, non à se ipso. Neque hoc vnquam Caluinus (quatenus & ex eius sermonibus, & ex eius libris omnes colligere potuimus) inficiatus est. Sed cum dicis habere, multa dicis, nempe & eum, qui habet, & eum à quo habet, & modum, quo habet, & id quod habet. Filius habet: à Patre habet; per generationem habet: essentiam habet. Non ita tamen Filius habere essentiam dicitur, quasi quod Filius habens, sit aliquid realiter diuersum ab essentia, quam habet: sed sicut etiam filii nostri, & omnes homines, dicuntur habere humanam naturam, qua homines sunt: non autem sicut quis habet accidentia, quę realiter ab habente differunt. Oportet igitur mente essentiam, quam habet Filius, seorsim considerare: & seorsim ipsum Filium habentem. Quanquam, vt diximus, tanta est simplicitas in Deo, vt realiter idem sint, & habens & res habita: ac proinde impropriè etiam de Deo vsurpatur verbum, *habendi essentiam*, &c. Sed propter nostrum captum, sic dignatus est Deus loqui, vt quum Filius ait, quæcunque habet Pater, mea sunt. Licet ergo propter nostrum captum mente discernere quę re ipsa separari non possunt, imo quæ idem realiter sunt. Animo itaque concipe frater, ipsam Filii essentiam seorsim, sine consideratione eius à quo habet aut modi, quo habet aut talis personæ quæ habet, nempe quòd sit Filius: Tum videbis eum, qui essentiam habet talem, ingenitam scilicet & principio carentem: esse Deum ingenitum & carentem principio. Hoc est, quod ait Caluinus, *Filium, qua Deus est, à se ipso esse.* Proinde cum tu infers, *Negatur ergo Filius esse Filius*: tu transis ab illa simplici cogitatione diuinæ essentiæ in Filio, ad aliam de Filio cogitationem, nempe quatenus Filius est à Patre habens essentiam per generationem. Nam eatenus est Filius, quatenus hoc modo essentiam habet a Patre. Inde causa tuæ hallucinationis, *Si non est* inquis, *à Patre quatenus Deus est: hactenus non erit Filius Patris.* Concedimus. Non enim ideo est Filius Dei Patris, quia Deus est: (alioqui omnis, qui est Deus, esset Filius Dei Patris) sed Filius ideo simpliciter, & immediatè, & per se Deus est, quia Deitatem habet. Talis autem Deus hoc est Filius est, quia eam Deitatem habet à Patre per sui generationem. Sicut ergo non est absurdum dicere, Filium quatenus Deus est, non esse Filium Patris eo quo declaratum est sensu: sic absurdum non est dicere, *Filium, qua Deus est, non esse à Patre*: cum tamen verissimè etiam dicamus, *esse Deum de Deo.* Immò sicut absurdissimum est, quòd tu sentire videris, nimirum Filium, quatenus Deus est Filium esse Patris: quoniam inde sequitur, etiam Sp. S. quia est Deus, esse Filium Patris: quin etiam Patrem, quia Deus est, esse Filium Patris: ita etiam absurdum est, alterum simpliciter affirmare, nimirum Filium, quatenus Deus est a Patre esse, non à seipso. Ratio est, quia inde sequetur, neque Patrem, quia Deus est, esse a seipso sed ab alio Patre. Vides Frater quãtum referat scitè omnia distinguere? Si dixisses, *Si Filius, quatenus est Deus, non est à Patre, sed à seipso: Ergo Filius non erit Filius Patris*: simpliciter negassemus consequentiam. Non enim pugnant inter se, *esse Deum à seipso*, hoc est quia simpliciter habet Deitatem, & *esse Filium Patris*, hoc est, illam habere à Patre per generationem, vt abundè declaratum est. Sed quia dicis *hactenus*, non erit Filius Patris: concessimus. Verum quod tu iudicas absurdum, nos demonstramus non esse. Contra, quod tu putas esse verissimum nos absurdum esse euincimus.

Subdis præterea. Quæro quid hoc sibi velit, *Filium esse à se ipso quatenus Deus, à Deo autem quatenus est persona*. Abundè hoc est explicatum. *Quis est* inquis, *iste Deus vnum eius quatenus est Deus? erit igitur ipse sua persona principium eius ipsius Pater & Filius*. Optimè quidem concludis, Filium, non esse illud principium, à quo est ipsius persona, hoc est ipse. Nam neque qua Filius, qui est principium: neque qua Deus, quatenus Dei essentia (neque generat neque generatur, sed qui generat est Pater, qui generatus est Filius: Interim tamen confundis adhuc quæ sunt distinguenda. Etsi enim essentia non generauit Filium, sed Pater: de essentia tamen Patris, quæ tota facta est Filii, genitus est Filius.

Si autem inquis, *solus Deus Pater, est principium personæ Filii necesse est, Filium ex hoc & propter hoc principium, esse Deum & æqualem Patri.* Quod dicis, verum est, sed non omnia partitionis membra complexus es. Filius enim ex Patre & propter Patrem, vt causam generantem, est Deus: sed non per Patrem, propriè loquendo, verùm per Deitatem à Patre acceptam, ita verus est Deus, vt sit ipsa Deitas. Ita vides, frater, non esse necesse, vt quemadmodum putabas & petebas, Caluini verba a te adducta corrigantur: cùm nihil, si dextrè intelligantur, contineant erroris, nedum perniciosos multos errores. Credimus enim, hac epistola satis explicatos esse locos, qui ex Institutionibus Caluini te turbarunt: & simul etiam totam hanc de vnitate essentiæ, & personarum pluralitate illustratam esse doctrinam: vt in dubium vocari non possit, nisi aut ab hominibus omnino imperitis, aut à malis, ac prorsus impiis, & in suis vanis cogitationibus pertinaciter obfirmatis. Fuimus verò prolixiores quàm sperabamus: quia maluimus, in tam graui causa accusari prolixitatis, quàm obscuritatis: cùm illa molesta tantùm esse possit, hæc autem non nisi periculosa: præsertim cùm viderimus te quoque fuisse (liberè enim tecum loquimur) hallucinatum ex Domini Caluini scriptis: quòd obscuriùs aliquando loquutus sit, quam expedierit. Rogamus autem te frater, per Christum, vt in simplici veritate te, tuámque Ecclesiam contineas, quæstionibus subtilioribus, & quæ imperitis hominibus, & verò etiam sæpenumero doctis viris plus damni, quam vtilitatis adferre possunt, omissis. Non enim omnium est, res tam altas atque arduas bene percipere aut saltem dextrè & rectè explicare. Dominus tibi adsit suo spiritu: & te magis ac magis suis cumulet donis: tuóque ministerio ad sui gloriam, & vtilitatem Ecclesiæ, benedicat. Vale. Heidelb. 4. August. 74.

H. ZANCHIVS *suo & Collegarum nomine.*

DE DISCERNENDIS SPIRITIBVS H. ZANCHII *epistola ad Amicum.*

Literis tuis, mi frater, officii atque humanitatis plenis, quòd tardius quam sperabas tu, & quàm voluissem ego, respondeam, in causa fuerunt partim occupationes meæ, & multæ & graues, tam ordinariæ quam extra ordinem: partim etiam, quòd licet fortè sæpe non desint, per quos possint mitti istuc literæ: me tamen, hominem non valde curiosum, id ferè latere soleat. Te itaque habiturũ me excusatum, tarditatémque hanc meam minimè vitio mihi versurum, quæ tua est humanitas, confido.

Quæstio à te mihi proposita: *de discernendis spiritibus bonis, à malis*, si non ante, & a Mose primùm, & deinde à Prophetis & Apostolis proposita & explicata fuisset, obscura mihi, & difficiles habere explicatus videretur. Nũc enim cùm è sacris literis explicatio peti possit, & eadem, exemplo veterum Patrum confirmari: non puto, si velimus sacris literis, & exemplis Patrum esse contenti, opus fore prolixa ad propositam quæstionem, scriptione. Quo tamen dilucidior fiat nostra responsio, tribus propositionibus me expediam, sed si prius post certam distinctionem, locum Diui Ioannis explicauero, ex prioris epist. cap. 4.

Distinctio hæc est. Bifariam nos loqui posse, de Regula dignoscendi spiritus; nempe aut de ea, quæ communis esse debet Christianis omnibus: aut de illa, quæ ex peculiari Spiritus sancti gratia, multis in primitiua Ecclesia concedebatur; & nunc fortè etiam nonnullis donatur. Hæc altera est illa, de qua Apostolus ad Cor. 1 epist. c. 12. *Alii dantur ... spirituum.* Solebant enim hac gratia permulti in Ecclesia primitiua donari, qua, quum spiritus mali transfigurarent se in Angelos lucis, facilè à fidelibus cognoscebantur: Et quinam ex spiritu Dei loquerentur, & qui ex Diabolico, discernebantur. Vnde fiebat, vt, & qui hoc dono discretionis spirituum præditi erant, facilè resisterent Satanæ: Et alii per hos, quidam ex Deo loquerentur, & qui non monerentur, certioréque fierent. Dabatur enim hoc donum ad vtilitatem totius Ecclesiæ. Da-

hoc peculiari dono, tu mihi non videris, frater in præsentia loqui, aut proponere quæstionem; sed de priori gratia, quæ locum semper in Ecclesiis habeat, fidelibusque omnibus debeat esse communis. De hac D. Iohannem loqui, mihi persuasum habeo, quum ait, *Nolite omni spiritui credere sed probate spiritus.* Quoniam ibi, quomodo quisque hac in re sese debeat gerere, docet. Hic itaque locus breuiter explicandus est ac tum demum inde, quænam sint certæ regulę discernendi spiritus, obseruandum. Verba Apostoli hæc sunt: *Dilecti, ne cuiuis spiritui credite: sed probate spiritus an ex Deo sint. Nam multi Pseudoprophetæ venerunt in Mundum. Ex hoc cognoscite spiritum Dei. Quicunque spiritus confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est.*

Tria hic consideranda sunt: de quibus, ad quos, & quid scribat. De illis Pseudoprophetis scribit, qui vt facilius seducerent, non solum profitebantur Christi nomen, sed etiam se à Spiritu S. afflari gloriabantur. Et dono prophetandi, diuinaque mysteria explicandi, præditos se esse iactabant, suamque doctrinam à Spiritu sancto esse contendebant. Quemadmodum fit etiam nostro tempore ab Anabaptistis & aliis Antichristis, quos verè afflari à spiritu sed non sancto, certum est: cum spargant doctrinas Dæmoniorum.

Scribit autem ad pios, veròque Christianos, qui iam in vera pietatis doctrina fuerant optimè instituti & confirmati. Omnes autem tales, præter summam doctrinæ Christianæ, quam optimè ab Apostolis didicerant, firmamque tenebant: & præter cognitionem sacrarum literarum, in quibus aut legendis, aut audiendis, sicut Dominus mandauit, perpetuo sese exercebant: vt semper (sicut Petrus etiam monuit) non solum ad profitendam fidem suam, sed etiam ad reddendam illius rationem, parati essent: Omnes inquam, verè pii Christiani non solùm & apprimè tenebant totum corpus doctrinæ Christianæ & in sacris literis aut frequenter sese exercebant verum etiam donati erant Spiritu Christi: (*qui enim non habet spiritum Christi, hic non est eius*) à quo in fide confirmabantur, nec (sicut Christus de omnibus electis dicit eos non posse seduci) in perniciosos errores, a via veritatis abduci permittebantur: quibus etiam supra dixerat Iohannes: *Et vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia.* His certè difficile non est, discernere Spiritus malos, à bonis, & doctrinam Dæmoniorum à doctrina Spiritus S.

Quid verò ad hos fideles scribat, nunc diligenter videndum est. Principiò non præcipit, vt sanæ doctrinæ contradicentes refutent, eorúmque argumenta refellant. Non enim est hoc cuiusque Christiani officium: Nec cuiusuis est, id præstare posse: Quemadmodum nec Petrus id à quouis Christiano postulauit: sed tantum, vt quisque quum opus est, sciat suæ spei ac fidei reddere rationem. Imò quos simpliciter nouimus non afferre doctrinam Apostolicam, eos iubemur vitare, & ne salutare quidem permittimur. Tantum abest, vt necesse sit, quemuis Christianum, omnibus Dialecticorum regulis esse munitum, quibus sophismata pseudodoctorum refutare queat. Quid igitur scribit Iohannes? Primum, cum semper multi sint in Mundo falsi prophetæ, qui sub prætextu nominis Christiani, & Spiritu sancto se donati, hæreses spargant: ne facilè cuiuis credamus, id esse à spiritu, quod ille iactant. Ratio est: Quia fallere non possunt & mentiri. Quid igitur, si de illorum doctrina non constet? *Probate* (inquit) *spiritus, An ex Deo sint,* hoc est, examinanda est illorum doctrina, an ex Spiritu S. sit, an verò ex spiritu Satanæ. Sic Christus antè præmonuerat suos discipulos, *Videte* (inquiens) *quid audiatis:* quasi dicat, non quiduis audiendum & credendum est, quod tanquam verbum Dei & profectum à Spiritu sancto proponitur, sed videndum diligentérque examinandum & probandum est, an sit à Deo an vero ab hominibus, à Spiritu sancto, an verò à spiritu malo, an denique à Christo, an verò ab Antichristo. Idem & Paulus tradit, qui postquam dixisset, *prophetias nolite spernere:* subiecit, *Omnia probate, quod bonum est, retinete,* q. d. diligenter & accuratè examinandæ sunt prophetiæ, atque doctrinæ, ac quas bonas esse nouerimus, eas retinere, quas autem malas, eas reiicere debemus. Hoc itaque est primum præceptum Apostolicum: Ne leuiter omnem admittamus doctrinam: etiamsi qui illam proponunt, iactent Christi nomen, & Spiritus sancti afflatum, sed probandum, & cognoscendum esse, an à Deo sit nécne. Sed quomodo id fiet? Docet hoc Apostolus, vno exemplo, generalem, eamque certam tradens Regulam. *In hoc* (inquit) *cognoscite spiritum Dei,* hoc est, per hanc, quam iam trado regulam, poteritis cognoscere, & cognoscere debetis: Vtrū aliqua sit doctrina de Christo, à Spiritu Dei, an verò à spiritu Diaboli. Quænam hęc est Regula? Primùm *omnis Spiritus* (id est, omnis rationalis creatura, spiritum Dei professa) *qui confitetur* (id est, qui docet & profitetur) *Christum in carne venisse ex Deo est.* hoc est huius doctrina diuina est, non humana, eóque certissima. Et contra, *Omnis spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est, & hic est spiritus Antichristi.* Nemo tam cæcus est, qui non videat Regulam, quam tradit Apostolus ad discernendos spiritus, qui ex Deo sunt, ab iis, qui ex Deo non sunt, esse summam certæ doctrinæ, ab Apostolis traditæ de religione. Hanc vno exemplo tradit, de præcipuo capite, in quo tota salutis summa consistit, hoc est, de Christi Persona, & vero etiā officio. Distinguendo enim eum, qui venit, ab ea re, in qua venit, & indicans causam, propter quam venit: (Non enim venit frustra:) satis luculenter docet, illum, circa Christum, ex Deo loqui, qui docet. Primum quidem, eum fuisse ante carnem, nimirum, qui erat in principio apud Patrem, & qui Deus erat, vt docuit idem Ioannes. Deinde verò *venisse* (in mundum) *in carne* (id est, hominem factum vt Ioh. 1. dixit, & Verbum caro factus est.) Qui denique confitetur, eum venisse Seruatorem, vt dissolueret opera Diaboli, sicut supra dixi in hac epistola. Contrà igitur qui hanc negat doctrinam, is docet se habere spiritum Diaboli, suamque doctrinam, Diabolicam esse, & Antichristi doctrinam. Hæc enim fuit summa doctrinæ, de Christo, quæ ab Antichristis oppugnabatur: Nempe, Christum esse verum Deum, verum hominem, perfectum redemtorem. Si quid igitur proponatur de Christi persona, & officio, hac breui regula, discerni posse docet, an sit ex Deo, an ex Diabolo. Sed à quibusnam? Ab illis, qui hanc tenent regulam: non quidem nudam, sed ex iis quæ antè fusè tradita fuerunt, ab Apostolis illustratam. Et qui Spiritu S. præditi, possunt hanc regulam ad propositas doctrinas, prudenter & cum iudicio accommodare. Nam (vt supra diximus) veri ac pii Christiani, spiritum Christi habent, per quem possunt omnia iudicare.

Tres itaque sunt rationes, quibus probari possunt spiritus, eorúmque doctrinæ, an ex Deo sint, nécne sint. Vna, eaque prima ac princeps, est afflatus Spiritus sancti, quo veritatem edocti, quid cum ea pugnet, diuersúmque ab ea sit & dissentaneum iudicare haud difficiliter possumus. Nam huius vi, imprimitur doctrina in animis nostris: & per hunc nouimus Deum. *Spiritus enim omnia scrutatur: & spiritualis homo omnia diiudicat* 1. Cor. Item, *Vnctionem habetis à sancto* (Inquit Iohannes) *& nostis omnia* 1. Ioh. 2. Vt igitur qui spiritu præditus est humano, facilè discernit homines à brutis, ita qui spiritum habet Dei, per quem edoctus est cœlestem doctrinam, discernit diuina ab humanis, doctrinamque Dei, à doctrinis Dæmoniorum. Nihil enim magis sui simile est, quam Deus & nemo melius nouit quæ Dei sunt, quam spiritus Dei. Imò ita solus nouit, quæ sunt Dei, vt nisi quis hunc eundem accipiat spiritum, is neque Deum, neque quæ Dei sunt cognoscere queat. Quænam, obsecro, causa est, cur spiritu Dei donentur electi? Nempe, vt etiam ipsi, quæ Dei sunt, noscere possint, eaque ab humanis & Diabolicis diiudicare, vt Apostolus aliunde docet ad Cor. Videmus sit etiam, vt electi dicantur à Christo, non posse ab Antichristis seduci? Nempe, Quia spiritus Dei, veritatem semel in eorū animos impressam custodit, ac seruat, vt ab ea nequeant deficere. Qui autem rectam in animo retinet doctrinam: is facilè de reliquis per illam iudicabit, sintne rectæ, an obliquæ: Dei an Diaboli: cum *Rectum,* vt prudentissimè scripsit Aristoteles, *index sit sui & obliqui.* Qui ita edoctus est Virgilii stylum, vt poeticum eius spiritum tenere dicatur: is perfacilè de quouis, sibi oblato poemate iudicabit, an Virgilianum sit, nécne. Si quis igitur per S. S. nouit cœlestem veritatem, eamque habeat in animo inscriptam & spiritum Dei in se docētem: dubium non est, quin ille, ductu illius spiritus & canone, iudicium facere certum de quauis doctrina, an ex Deo sit necne, facile possit: cætero qui manifestum dat testimonium, se nunquam fuisse à Spiritu sancto verè edoctum seu vnctum. Sic si idem spiritus efficit, vt verè cognoscamus, qui sint Canonici, & qui Apocryphi libri in Bibliis: quis non ergo eorum etiam discernentur spiritus, qui ex Deo sunt ab iis qui à Diabolo? Solet autem Spiritus sanctus in filiis Dei afflandis, veritatem docendis, gratiaque spirituum discernendi donandis, hunc seruare ordinem vt pri-

mum

mum ardenti desiderio cœlestis doctrinę illos afficiat: atque ita afficiat, vt non aliam ob causam percupiant, voluntatem Dei perfectam habere, quàm vt & quæ Deo ingrata sunt vitare, & quę grata, efficere possint. Excitato hoc in nobis sancto desiderio ad preces permouet, quibus à Deo petamus, vt nos in omnem deducat veritatem, doceátque suam facere voluntatem: Deus verò has preces nostras exaudire non potest. At proinde eodem suo spiritu efficit, vt quibus tam cordi est religio [illegible] cognitione veritatis donentur, qua de doctrinis omnibus, an ex Deo sint an verò ab hominibus, aut à Satana iudicare facilè possint. Atque hoc est, quod Christus docuit apud Iohannem. *Si quis voluerit facere voluntatem eius (Dei) is cognoscet de doctrina mea vtrum ex Deo sit, an à me ipso loquar.* Sensus est: Cui verè cordi est pietas, atque adeò cupit veritatem cognoscere, & veram à falsa discernere doctrinam, [illegible] pro Dei voluntatem, h. e. [illegible] & [illegible] suam [illegible] quod [illegible] ab eodem S. Sancto dirigetur, qua [illegible] cognoscat, an doctrina sit ex Deo an [illegible] hominibus, [illegible] discernat. Ratio est: Quia Spiritus S. [illegible] zelo [illegible] pietatis [illegible] vera pietatis doctrina & quæ [illegible] afflatu docet sicut per Prophetas prædixerat. *erunt omnes* [illegible]: Omnes, i. est, Electi, vel [illegible] pietatis studio affecti. Vnde & alibi: Christus ait, Omnis [illegible] à patre, [illegible] à Patre Euangelium [illegible] à Patre reuelari. Item qui sunt ex Deo (non tantum electione, sed etiam per S. S. renouationem) [illegible] verbum Dei non tam corporis, quàm animi auribus audire. At [illegible] qui studio tenentur Dei cognoscendi, verè pie colendi desiderio, non audire, quòd scilicet ex Deo non sint. Ergo spiritus Dei, à quo donamur desiderio cognoscendæ veritatis, studióque obsequendi Deo, atque ad petendam cœlestis doctrinæ cognitionem excitamur ille idem est qui [illegible] nos gratia [illegible] donat, qua propositas doctrinas [illegible] possimus, vtrum ex Deo sint, an verò ab hominibus [illegible] doctrinæ Dei, an verò Dæmoniorum. Vnde à [illegible] [illegible] quinam potentiora contentione sint, [illegible] intelligamus [illegible] qui donati sunt timore Dei, amore veritatis studio faciendæ voluntatis diuinæ, his spiritum [illegible] non defuturum, quod discernere possint inter veritatem & mendacium, doctrinam Dei, & doctrinam Dæmoniorum, Christi & Antichristi. Rectum enim [illegible] ex toto corde eius [illegible] timore ac reuerentia Dei affectos, sicut Christus docet. Et Spiritus sanctus illis affulget, ad cognoscendam veritatem, in quibus verum voluntatis diuinæ cognoscendæ & faciendę desiderium, excitauit. Exemplo nobis est Cornelius, cum sua familia, Act. 10. Quia enim vero pietatis studio, desideróque voluntatis diuinæ, vt ei obediret, cognoscendæ tenebatur: idcirco Spiritus sanctus, qui illa pietatis fundamenta in Cornelio iam firma fecerat, nõ defuit suo operi, sed misit Petrum qui quænam esset Dei voluntas, doctrináque salutis copiosè simul & dilucidè explicaret: atq. ita incoatum opus promoueret. Vnde, quum audisset Cornelium dicentem, *Nunc ergo omnes nos in conspectu Dei sumus, vt audiamus omnia quæ tibi præcepta sunt à Deo* admirans Dei bonitatem Petrus exclamauit. *In veritate comperio, Deum non esse personarum acceptorem, sed in quauis gente, acceptum esse quemuis, qui eum timeat, & operetur iustitiam.* Nemo autem Deum timere, & iustitiam operari potest, nisi timore Dei studióque iusta operandi per S. S. donetur, id quod efficit in omnibus electis suo tempore. Hi sunt illi de quibus etiam Paulus, 1. Tim. 2. *Deus vult, inquit, omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Omnes, talem [illegible] hominés, ex quauis gente. Confirmat hoc Apostolus ipse, suo exemplo. In ipso etiam Iudaismo timebat Deũ, studebátque pro viribus illi inseruire, (vt ex ipso liquet in Actis & Epistolis) idque certè, non nisi ex S. S. gratia. Idem igitur Spiritus adfuit eidem suo tempore: cognitionéque veritatis, ac cœlesti sapientia largiter illum donauit: non solum ipsius, sed etiam aliorum ad quos conuertendos, & in [illegible] Christi adducendos, mittendus erat causa. Ita quod Christus docuit: *Qui voluerit facere voluntatem patris, is cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit, an ego loquar a meipso*, exemplis apparet manifestis, verissimum esse. Quicunque igitur cupit cognoscere veritatem, ac Spiritus, vtrum ex Deo sint, necne, probare: atque vnos ab aliis discernere, is debet id facere, non animo curioso, sed pietatis studioso, voluntatique diuinæ obtemperandi percupido: atque hoc animo Deum precari, vt se donet Spiritu veritatis ac discretionis: a quo non permittatur errare, atque seduci. Ac tum ne dubitet, quin sibi adfuturus sit Deus, suo spiritu, qui se in omnem deducat veritatem, gratiáque discernendi doctrinam Dei, à doctrinis Dæmoniorum, abunde donet. Prima hæc regula, interna est, totáque spiritualis, hærens in suis, qui iudicare debent, ac possunt de doctrinis. Cum hac coniungitur etiam, quod ibidem subiecit Christus dicendo: *Qui à seipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui verò quærit gloriam eius, qui misit eum hic verax est, & iniustitia in eo non est.* Nota est a qualitate doctrinæ deducta, qua Christus docuit discerni posse inter doctrinam Dei & hominum, interque spiritus, qui ex Deo & qui non ex Deo, loquantur. Sensus verò est: Qui talem de Religione tradunt doctrinam, quæ gloriæ Dei illustrandæ non seruiat, sed hominum potius ambitioni & quæstui: licèt iactent nomen Dei, ex cuius ore, aut spiritu loquantur. Reuera tamẽ non ex Dei, sed ex suo atque Diaboli spiritu loquuntur: & ea re, mendaces simul sunt & iniqui, ac seductores. Qui verò talem qua verè gloria Dei promouetur, is si dicat se ex Deo loqui, nõ mentitur neque quicquã agit iniqui sed reuera doctrina eius nõ est eius, sed qui misit eũ, Dei. Propositio hæc sumta est ex qualitate totius doctrinę quam Deus extra cõtrouersiam, qualiscunque per prophetas a cõdito orbe, ad Christũ vsque. Tota enim ad humiliandum hominem, & ad Deum exaltandũ reuelata fuerat: ac talis etiã fuit doctrina per Christum & Apostolos prædicata, quemadmodum ipse Christus & Apostoli demonstrarunt, ac res ipsa confirmat. Fallere igitur nota hæc non potest, si quis singulorũ spirituum doctrinas, ad eam examinet, quia tradita est à Filio Dei, æterna sapientia. Considera hic mihi præcipua religionis capita, quæ in hoc tempore controuertuntur, atque ab hac nota facile intelliges, quæ nos tuemur, ea esse ex spiritu Dei: quæ autem aduersarii, ex hominibus. Negant Ariani *Deum Patrem, verum esse Patrem*, dum contendunt, *Christum non esse ex substantia Patris genitum, eóque verum Filium.* Faciunt idem Photiniani, & Seruetiani, *qui Christum purum hominem esse docent.* Et Augustinus cum ceberet aduersus Maximinum Arrianorum Episcopum, illos negare Patris omnipotentiam qui eum negabant, Filium sibi [illegible] generasse. Nos, quæ illi negabant, profitemur. Vtra igitur sententia verior est? Præterquam quod nostra, apertia habet testimonia è sacris literis, facit etiã ad gloriam patris illustrandum: Quod nimirum habeat Filium per omnia sibi æqualem, eiusdemque secum essentiæ: atque verus sit Pater. Atque ita etiam Filius verè glorificatur, quòd verus sit Filius, quia è substantia Patris. Itidem & Spiritus sanctus, spiritus Patris, & Filij. Qualis enim spiritus ille, si spiritus esset eius qui duntaxat homo sit? Quæ etiam gloria, quòd Deus dederit purum hominem qui pro nobis moreretur? vera est gloria, quod vnigenitum verum Deum dederit. Contendunt Pontificij, præter verbum Dei, multa etiam alia dogmata & placita atque decreta Patrum, esse ad salutem necessaria. Quasi verò aut nescierit, aut noluerit Ecclesiæ suæ, quæcunque erant ad salutem necessaria, prospicere ac reuelare Deus, præsertim per Filium. An non hoc in ignominiam cedit Dei, Ecclesiæ Patris optimi, ac sapientissimi. Et dedecore afficit sponsum Ecclesiæ Christum. Nos igitur contra docemus, quia præter testimonia sacrarum literarum, ad gloriam Dei facit, & Christi. Vtra igitur ex Deo est doctrina: nostra, an aduersariorum? Negabant Pelagiani, pueros post peccatum Adæ, concipi in peccatis, nascique filios iræ, eoque nisi regenerentur per Christum æternis cruciatibus adiudicari: quòd cum summa Dei clementia pugnet, ideoque omnia Scripturæ dicta, quæ obiiciebantur, de immutatione interpretabantur. Sed non obseruabant, hanc esse Patris, & Filij & Spiritus sancti gloriam, vt nemo nisi ex misericordia Patris, ex meritis ac beneficio Christi, pérque gratiam Spiritus sancti, nos regenerantis, seruetur: non autem ex integritate naturæ. Eadem ratione conuincitur, doctrinam illam non esse ex Deo, quæ vires Liberi Arbitrij, cum extenuatione gratiæ Dei extollunt: neque illam, qua ex præuisis operibus, bonóque vsu Liberi arbitrij prædestinatos fuisse homines ad salutem docent, ex præuisione autem malorum operum, alios fuisse reprobatos. Neque eam, qua prædicant homines non ex sola Dei gratia, atque fauore, propter solum Christum fide apprehensum, sed ex operibus etiam suis iustificari.

Tota hæc doctrina, gloriam Dei, aut penitus tollit, aut mirabiliter saltem obscurat. Eodem pertinet doctrina de purgatorio. Quasi verò qui hinc decedunt in fide Christi, inque Domino moriuntur nō satis sint sanguine Christi, & per gratiam Spiritus sancti ab omnibus peccatis abluti, mundati, atque penitus sanctificati. Qua enim re magis offuscatur gloria & gratia Dei, Christique beneficium, quam tota hac doctrina? Certe ab homine est, & nō ex Deo, quæ hominis effert naturā, vires, opera: quæve eum alia ratione purgari seruarique docet, aut in totum, aut ex parte, quam gratia Dei, & sanguine iustitiaque Christi. Rursus ex Deo non est illa, quæ Libertinis perinde est, verum sanctè viuas bonáque opera præstes an mala. Deus enim glorificatur bonis operibus, malis autem inhonoratur. Quid etiam magis non dicam obscurat, sed penitus abolet vim sacrificii Christi, semel pro nobis in remissionem peccatorum efficaciter oblati: quam doctrina de sacrificio, vt vocant, Missæ, quod offerat quotidie sacerdos in remissionem peccatorum, pro viuis & mortuis? Nostra igitur, imò Apostoli doctrina ex Deo est, qua docemus, in Cœna non nouum, illúdque iterum Christi sacrificium, pro nobis ab homine offerri, sed vnici, veteris illius quod semel obtulit non sine sanguine Filius Dei Deus, commemorationem duntaxat fieri: ipsam verò rem oblatam, corpus scilicet & sanguinem Christi nobis edendum & bibendum offerri & exhiberi, tantum abest vt nos illud offeramus Deo, vel sacerdos pro nobis. Corporis autem & sanguinis Christi perceptione per fidem facta, nos in veram Christi, magis ac magis coalescere: [illegible] æterna est Christi in nobis per fidem efficacitas. Atque hæc demum est vera Christi gloria atque maiestas, quòd existens corpore in cœlo, suum tamen ipsum corpus & sanguinem fidelibus omnibus in terra existentibus communicet per suum Spiritum: fide verò à nobis percipiatur. Vtrum etiam ad gloriam Dei facit, vt cum immediatè, tanquam clementissimum Patrem adeamus, & cum fiducia inuocemus per solum Christum, an verò, vt spiritus demortuorum tanquam intercessores nostros, qui nos audiant, & commendent Deo, prius precemur? Certè quo plus fiduciæ in Deum concipimus, fidentiúsque in conspectum ipsius accedimus, eo maiori à nobis afficitur honore: & quominus officium Christi ad alios transferimus, eo plus à nobis glorificatur. Est enim hæc Christi gloria: Nimirum, vt solus sit Mediator, aduocatus, Pōtifex, seruator, sicut solus etiam est nostra iustitia. Ad ipsius quoque gloriam pertinet, vt sicut verus est Deus, sic verus homo esse credatur, per omnia nobis similis, excepto peccato, effectus. Ac proinde sicut sua Deitate vbique est, & omnia implet: sic sua humanitatis essentia certo continetur loco in relligatur, non minùs quàm cum ante resurrectionem ita erat Hierosolymis, vt simul & semel non esset Bethaniæ: quando conditio hæc, omnium etiam fratrum suorum & est, & futura est, post resurrectionem, communis: præsertim cum nihil hac conditione vera cum Christo vnioni, veræque corporis & sanguinis eius participatio, impediri nec interuerti vel eripi nobis possit. Quippe quæ fit per vnum Spiritum S. Spiritum Patris ac Filij. Quanta hæc Christi gloria vt corpore manēs in cœlo, in nobis tamen inhabitet, communione sui corporis & sanguinis? Quid ita? Quia nulla ratione huius seculi, sed per Spiritum Dei, tota hæc carnis & sanguinis Christi fit communicatio, participatio, perfectaque vnio. Contrà, non sine Christi ignominia dici potest, carnem eius ab ipsis etiam impiis, idq; ore corporis percipi, atque eam instar reliquorum ciborum, licet inuisibiliter & insensibiliter, ac tantum non in ventrem traiici. Quid de quæstione, *vbinam sit vera Ecclesia, dicam*? Certè ad gloriam Dei minimè facit, vt ibi vera esse dicatur Ecclesia, vbi non solum omnis generis viget idololatria, ac superstitio, nec solum maior humanarum traditionum habetur ratio, quam mandatorum Dei, nec denique solum quotidie nomen Domini blasphematur, verùm etiam vbi doctrina quidem Christi pura prædicatur, neque sacramenta iuxta ipsius institutionem administrantur: sed contrà, qui id facere volūt, & Christo obedire, igne & ferro sine remissione puniuntur. Talemne hominum cœtum, & coitionem, probari Deo dixeris, & veram etiamnum esse Dei Ecclesiam, cum qua scilicet, communicari possit, credideris, quamquam olim fuerit? Quasi verò Deus, alligatam esse velit suam Ecclesiam certis locis & personarum generibus, ac non potius verbo suo. Non est hoc certè ex gloria Dei. Ita vides, frater, hac quā Christus tradidit nota, ducta a qualitate doctrinæ de religione, certo discerni posse spiritus, quinam ex Deo loquantur, & qui ex se ipsis, aliisve hominibus, vel etiam ex diabolis. Qua enim, vera gloria Dei promouetur, eam doctrinam esse ex Deo iam constat. Nam talis est etiam Tota, quæ in sacris literis traditur. Contrariam igitur ex Deo non esse, manifestum est. Cæterùm quia neque cuiuis est cognoscere, quænam verè ad gloriam Dei faciat, & quæ non faciat doctrina, sed eorum tantum qui Spiritu Dei præditi sunt. (*Quis enim nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei?* 1 Cor. 2.) Ideirco, hanc etiam specialem notam, sub generali, eaque prima Regula quæ est spiritus, collocamus. Atque hæc de prima Regula.

Cæterùm meminisse debemus historiæ illius quam habemus ex Melachim de Propheta, viro certè Dei, sed ideò per alterum seducto, quod etiam hic alterum iactaret Spiritum Dei, séque à Iehoua accepisse, quod suadebat, nempe rediret ille, secúmque cibum sumeret, gloriaretur. Si prior Propheta firmus stetisset, & constans in verbo, quod certò sciebat se a Iehoua accepisse, non permisisset se ab altero seduci qui contrarium suadebat. Quomodo enim idem Spiritus Dei, pugnantia inter se, imò contradictoria de eadem re docere potest? Duæ [illegible] igitur de causis, ad discernendos spiritus aliquid aliud præter Spiritus S. afflatum, requiritur: Nempe summa doctrinæ Christianæ, certis capitibus comprehensa, simpliciter intellecta de qua nunquam vlla fuerit, aut sit inter pios in Ecclesia Dei dubitatio, quàm doctrinæ summam *Catechesin* vocare solent: veluti est summa mandatorum Dei quę *Decalogus* appellatur: Summa fidei, *Symbolum* scilicet *Apostolicum* ac *Precatio Dominica*: cum summa doctrinę de *pœnitentia & iustificatione*, de *sacramentis, baptismo & Cœna Domini*. De *Fide & operibus, bonisque obedientiæ*: prout ex scripturis breuiter comprehendi. Huius necessitatis duplex, vt dixi, ratio est. Vna quia etiam falsi prophetæ iactare spiritum Dei, & mentiri & fallere possunt nec conuinci nisi certis & manifestis doctrinæ capitibus queunt. Altera, quia etiam boni prophetæ, aliquando deseruntur ad tēpus quodammodo a spiritu Dei & sinuntur falli, quanquam non ad mortem. Si verò summa doctrinæ Christianæ paucis comprehensa, in quam omnes Christiani consentiunt, retineatur, & ad illam omnia examinentur dogmata de Religione, tum certè nec facile quis poterit ab vllo seduci: & seductor facilius ac citius poterit cognosci atque repelli. Statuendum enim est principium hoc, *Spiritum sanctum in Doctrina, aliàs semper esse vnum atque eundem, sibique omnino similem*. Si igitur summam doctrinæ, quam quisque habet in Catechismo, a Deo esse constet: quo modo poterit quis timens Dei, doctrinam huic repugnantem, doctrinam boni spiritus esse putare, nedum persuasum habere? Quia igitur hæc Regula certior est priore (verbum enim Domini manet semper idem, & in perpetuum: spiritus autem bonus nonnunquam deserit ad tēpus, vt nos tentet: malus verò sæpe se transfigurat in angelum lucis): Et verò etiam quia ad conuincendos spiritus, firmior est, quisque enim iactare spiritum Dei potest: Ideirco Iohannes pro Regula discernendi spiritus, an bene sentiant de Christo, necne: non attulit iudicium spiritus, sed summam doctrinæ de Christo, dicendo. *In hoc cognoscite spiritum Dei. Omnis spiritus qui confitetur, Iesum Christum venisse in carne, ex Deo est. At omnis spiritus, qui non confitetur Iesum venisse in carne ex Deo non est, sed hic est spiritus Antichristi.* En quomodo Apostolus vult per doctrinam cognosci & discerni spiritus. Doctrinam autem de Christo, antè fusè explicauerat, nimirū eū cùm esset apud Patrem ab æterno, verus Dei Filius, verúsq; Deus, suo tēpore sūpta carne, sese in ea patefecisse, idque vt in ea nostra expiaret peccata, perfectámq; Patri obedientiā, omnium electorū nomine, præstaret. Nunc itaque breui sententia, quicquid de Christo verè credi & dici potest, tam de persona, duabus naturis constante, nimirum diuina, quæ venit, & humana, in qua venit: in qua manifestatus est, quā de officio, propter quod venit, vnit. n. vt illam carnem, pro nobis, in expiationem peccatorum, immolaret patri, summatim complexus est, eamque sententiā, vt certam regulam teneri vult, à fidelib. atq; seruari, ad discernēdos spiritus, quam de Christo loquuntur. Eandē repetiit in altera ep. v. 7. quum conclusit v. 10. *Qui, quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite.* Aliæ similes, generales, breuésque & perspicuæ sententiæ de aliis fidei articulis: tam apud eundem Iohannem, quàm apud alios etiam Apostolos extant, quas hoc, quod attulit, exemplo, docet esse eodem modo pro regulis retinendas: & à fidelibus in iudicandis doctrinis vsurpandas.

Vt de Trinitate: *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα: & hi tres vnum sunt.* Vt de iustificatione per Fidem. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Vt de certa salute renatorum, & quod ad mortem non peccent sed semper studeant pietati: *Scimus quod quisquis natus ex Deo, non peccat: sed qui genitus est ex Deo conseruat se ipsum: & malus ille non tangit eum.* Et aliæ id genus permulta sunt, quas, vt dixi pro regulis fidei esse voluerunt apud fideles depositas. Sed postmodum summa hæc doctrinæ Christianæ, in vnum breue corpus redacta fuit, quod Apostolus ad Heb. vocauit *Fundamentum resipiscentia ab operibus mortuis, & Fides in Deum, baptismatum doctrinæ, ac manuum impositionis, & resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni.* Recepta autem voce, eáque Apostolica, *Catechesis* appellatur: cuius præcipua pars fuit, & est, *Symbolum Apostolicum.* Hoc itaque corpus doctrinæ, constans nimirum Decalogo, Symbolo & Pre. Dom. deque nulla vnquam apud pias Ecclesias fuit dubitatio.

Alteram, eamque certissimam regulam esse dicimus: qua quisque fidelis, spiritu Dei edoctus, atque præditus iudicare de spiritibus, an ex Deo sint, doctrinámque afferant spiritus sancti necne, sine difficultate potest. Hac vsus est & Moises, & vtendum esse docuit, Deu. 13. Quum enim dubitare populus posset, an qui venisset ad se, verus Propheta esset necne esset: non iussit respicere in miracula, neque in externam vitæ sanctitatem: neque etiam spiritum testi ũ esse consulendum docuit: sed summam doctrinæ, quam tradiderat, voluit retineri: & ad illam, Spiritum Prophetæ examinari. *Quum (inquit) surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium somniet, dederitque tibi aut signum, aut portentum, euenerit que signum & portentum, quod prædixit tibi atque ita dixerit: Eamus post Deos alios quos non nouisti) & seruiamus eis: Non audies verba Prophetæ illius, aut eius qui somniauerit huiusmodi somnium: Quia tentat vos Dominus Deus vester, num sitis amantes Domini Dei vestri, in toto corde vestro, & in tota anima vestra.* Vides regulam veram & certam discernendi spiritus malos à bonis. Hac eadem vsi sunt Patres aduersus hæreticos: quum testimonia sacrarum literarum, ab illis aut negarentur, aut falsis interpretationibus torquerentur. Confugiebant enim, tũ ad consensum, in Ecclesia receptum, de libris Canonicis, & Apocryphis, tum etiam ad summam doctrinæ, iam inde à temporibus Apostolorum apud omnes Apostolicas Ecclesias depositam: & ad illa vsque tempora fideliter conseruatam: ad cuius analogiam, & scripturæ essent interpretandæ, & omnes doctrinæ examinandæ: quemadmodum videre est tum apud alios, tum maximè apud Irenæum & Tertullianum. Tempore Tertulliani, turbabant Ecclesias præter alios hæreticos, ipsi cum primis Valentiniani, & Marcionitæ, quorum illi, cum multa fabulosa de rerum principiis atque Natura sparsissent, tum etiam docebant, *Mundum hunc non à Deo patre Christi, sed à Diabolo fuisse factum: Christum corpus de cœlo attulisse: nil verò de Virgine Maria accepisse, sed per illam tanquam per rimam aut fistulam semicanalem transisse: animam nostram tantùm & spiritum, non autem corpus per Christum seruari, carnis resurrectionem, nullam futuram.* Sic Valentiniani: aduersus quos etiam Irenæus doctissimè scripsit. Marcionitæ verò, sequuti Cerdonem, duo prima principia secum pugnantia, vnde omnia essent orta statuebant: Deum legis & Prophetarum, non fuisse bonum, neque patrem Christi, sed alium Deum bonum: Christum ipsum, non veram habuisse carnem, neque verè passum, aut mortuum, sed simulasse passionem & mortem. Et quidem suas hasce hæreses, multis persuadebant; locis sacrarum literarum non paucis in suam sententiam contortis. Cum interim prima Fidei principia, quæ symbolo Apostolico comprehensa, longè ante nempe à temporibus Apostolorum, Ecclesiæ ab Apostolis plantatæ, semper vno & constanti consensu, omnes fuerant professæ & profitebantur, oppugnarent apertissimè. Tertullianus igitur, quæ ipsius erat pietas, volens huic malo, pro sua virili occurrere, & regulas fidelibus tradere, quibus scirent, quomodo & cognoscendi essent Hæretici, & cum illis sibi agendum scripsit librum verè aureum, qui *De præscriptionibus Hæreticorum* inscribitur, in quo primum & ante omnia docet, Hæreticos, hoc est, eos, qui doctrinam in Ecclesia post Apostolos inauditam, qualis tum erat doctrina Valentini & Marcionis, tuentur & spargunt, non esse ad illam de scripturis disputationem admittendos, nisi prius fiant Christiani: hoc est, nisi Regulam Fidei Christianæ, quam docet esse doctrinam Symbolo comprehensam, plures admittant: tum quod ipsis non competant scripturæ, quæ soli Ecclesiæ traditæ sunt, tum quod Apostolus prohibeat cum talibus disputationes instituere, tum quod nihil cum huiuscemodi hominibus effici possit, qui nobiscum in fundamento, ad quod examinandæ sunt scripturæ, non consentiant, sed pro sua libidine, non iuxta Analogiam fidei, illas contorquent. Statuendam igitur esse priori loco, firmeque retinendam fidei regulam, in quam omnes consentiant, qui Christiani sunt, ac proinde ex qua cognosci possit quinam ex Deo loquantur, & qui à se ipsis. Non enim fidem ex personis, sed personas ex fide probandas esse. Quæ autem sit fidei regula paucis explicatur pag. 100. Est autem, vt vno verbo dicam ea, quam omnes ex Symbolo profitemur. Hæc est enim summa doctrinæ ad salutem necessariæ, quam Christus à Patre in mundum attulit: quam Apostoli à Christo acceperunt, & acceptam prædicarunt: atque in Ecclesiis primum voce traditam, deinde Epistolis & libris scriptam reliquerunt: quam denique vsque ad sua tempora incorruptam, in omnibus Ecclesiis conseruatam fuisse docet Tertullianus, & cum ipso Irenæus, Egesippus & alij illorum temporum Patres. Quæ causa est, cur subinde, ad consensum Ecclesiarum Apostolicarum prouocarent aduersarios: ad consensum, inquam, in doctrina, ad illum nimirum consensum, quo tam posteriores ab Apostolicis viris, quàm priores ab Apostolis ipsis immediatè institutæ Ecclesiæ, sine vlla inter se discordia, aut diuersitate, in eam doctrinæ summam, quam meritò *Regulam fidei* Tertullianus appellauit, omnes consentiebant, *Hæc regula (inquit) à Christo instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas Hæreses inferunt, & quæ Hæreticos faciunt.* Si hæc regula teneatur firma, tum nihil prohibet, quin de scripturis modestè & reuerenter disputetur. Ideò subiecit Tertullianus: *Cæterum (inquiens) manente forma eius in suo ordine, quantum libet quæras & tractes, & omnem libidinem curiositatis effundas: si quid tibi videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari.* Ac certè in omnibus disciplinis & artibus, idem seruari videmus, atque vt seruetur, necessarium est: nempe vt in prima cuiusque artis principia prius consentiatur, quam de iis, quæ de principiis deducuntur, disputetur. Quis enim contra negantes principia, disputare queat? Si verò hoc in artibus seruandum est: cur non maximè fiat in Religione, in qua de salute animarum, deque gloria Dei agitur? si quid cum primis principiis consentiat, illud esse ex autore principiorum, nempe ex Deo, manifestè intelligetur. Siquid dissentaneum sit, quis non dicat, id ex Deo non esse? Ita compendiosam eámque certam ingressus est viam Tertullianus: qua demonstraret fidelibus, An doctrina Valentini & Marcionis, aliorúmque Hæreticorum esset ex Deo, nécne esset. Non fuisse, inde planum fecit, quia ex diametro pugnabat cum primis Fidei Christianæ principiis, quæ in Symbolo continentur. Atque huc spectat nomen *Symboli*, quo, hæc Christianæ doctrinæ summa, appellari tum, et solita est. Erat enim ceu nota, & tessera & signum, quo discernebantur, & discerni semper debent Christiani, à non Christianis: Catholici, ab Hæreticis Epitome scilicet totius doctrinæ Apostolicæ, de qua Tertullianus sic ait pag. 100 *Hæc regula, nempe Fides, à Christo vt probabitur, instituta, nullas habet apud nos quæstiones.* Probat enim deinceps, quam profitebantur Ecclesiæ doctrinæ summam, eam ab Apostolis fuisse traditam: Apostolos verò eam à Christo accepisse. Ac paulò post docet, hanc veram esse, propriamque notam, qua manifestè quænam sint Catholicæ, & quæ Hæreticæ Ecclesiæ, demonstratur. Docuerat hinc discerni Catholicas, Apostolicasque Ecclesias, ab Hæreticis: quòd illæ possent per continuam sanctorum Episcoporum successionem, à postremo cuiusque Ecclesiæ, vsque ad primum, suam quæque originem demonstrare: se nimirum ab Apostolis, aut ab Apostolicis viris fuisse plantatas, atque edoctas: id quod non possic Hæreticorum conuenticula facere, ait. Sed, etsi possint, alia tamen infallibili nota, eas non esse Apostolicas, luce clarius demonstrari; Nempe à qualitate doctrinæ. *Sed, etsi confinxerint* (inquit) nempe se originem ab Apostolis aut Apostolicis viris habuisse) *nihil tamen promouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, neque Apostoli alicuius esse autorem, neque Apostolici viri. Quia sicut Apostoli non diuersa inter se docuissent, ita & Apostolici viri non contraria Apostolicis edidissent: nisi illi, qui ab Apostolis desciuerunt, & aliter prædicauerunt.* Hæc ille, diligenter certe obseruanda Ecclesiæ Romanæ defensoribus: qui priorem notam à successio-

ne Episcoporum vigent, sed alteram à doctrina non ita possunt. Si autem nostræ doctrinam se eandem profiteri, quam & Apostoli docuerunt & vetus Ecclesia retinuit, demonstrare possunt Apostolicas & Christianas se esse procul dubio cumcent. Ideo subdit Tertullianus: *Ad hanc itaque formam*, (nempe doctrinæ) *prouocabuntur, Hæretici: ab illis Ecclesiis, quæ, licet nullum ex Apostolis vel Apostolicis autorem suum proferant, & multo posteriores, quæ denique quotidie instituuntur: tamen in eadem fide conspirantes non minus Apostolicæ deputantur, pro consanguinitate doctrinæ.* Quid igitur clarius, quam illas Ecclesias verè Apostolicas esse, quæ doctrinam Apostolicam retinent, vt ab Apostolis aut Apostolicis viris, non fuerint primum institutæ sed quotidie instituantur à nobis, vel potius ad formam veteris, Apostolicæque Ecclesiæ, in doctrina, & ceremoniis renouentur? inde verò luculentissimè liquet, ex Regula fidei, vt vocat Tertullianus, manifestum fieri iudicium posse, quinam Spiritus ex Deo, & qui non ex Deo loquantur. Qui enim consentanea cum Symbolo Apostolico docent: hi in ea parte, ex Deo, qui afflauit Apostolos, loqui cognoscuntur. Qui dissentanea, illos ex spiritu, spiritui Dei contrario, blasphemare necesse est. Ac sane si quis nolit ex professo esse contentiosus, sed firma & indubia fide, quæ traduntur in symbolo, retineat: & cum apertis scripturarum testimoniis, vnde Symbolum est desumtum, diligenter conferat, is apertè videbit, quæ etiamnum à nonnullis aperto Marte oppugnantur, ab aliis verò in dubium saltem vocantur: ea ita esse perspicua, vt summæ sit tum impietatis, tum impudentiæ, de his amplius vel disceptare, vel dubitare. Age igitur capita quædam percurramus: atque vbi opus est cum sacris literis conferamus, confirmationis & explicationis gratia.

Credo in Deum Patrem omnipotentem.

Verbo *credendi*, duo significamus: primum nos firma fide ex auditu verbi Dei concepta, habere persuasum ita se habere, quod in Symbolo profitemur. Ac deinde, addita particula, *In Deum*: nos totius salutis tam præsentis, quàm futuræ, in solo Deo collocatam atque firmatam habere fiduciam. Cum autem tam in *Filium*, & in *Sanctum Spiritum* dicamus nos credere, male dictus verò pronuncietur in sacris literis, omnis qui confidit in homine, hoc est, in quauis pura creatura, multo verò magis, si simpliciter salutis æternæ fiduciam in eam reponat. An non in Symbolo aperta traditur doctrina, de tribus Elohim, seu diuinis personis, æterno Patre, Filio & Spiritu Sancto, vno eodemque Deo? verum etiam Filij Deitas, alia ratione confirmatur, quum scilicet Filium Dei *vnigenitum* appellamus: idque antequam eum è Spiritu Sancto conceptum in vtero virginis confiteamur. Certe qua homo est, licet conceptus sit virtute Spiritus Sancti, vnigenitus tamen dici non potest, cùm etiam nos geniti simus ex Deo, per Spiritum Sanctum vt Scripturæ docent. Qua de causa, *primogenitus inter fratres* appellatur, quod pugnat, cum esse eundem idem, scilicet carnem vnigenitum, & primogenitum. *Vnigenitus* dicitur, quia is vnus est è substantia Patris genitus, antequam nasceretur ex virgine, nempe iam inde ab omni æternitate. An non verò ex his facile discernuntur Arriani & Photiniani, Iudæi & Turcæ, quales sint spiritus? Cognoscitur, & Valentinianus spiritus, an ex Deo fuerit, necne: qui negabat Patrem Christi esse *Demiurgum*: alium verò illo superiorem *Demiurgum* esse volebat. Symbolum enim prædicat Christum, Filium esse illius Dei Patris, quem etiam cœli & terræ creatorem esse prædicauit. Nec minus Apollinaristæ, ac Manichæi refutantur, tanquam spiritus Diabolici, cum apertè tradat Symbolum, *Christum conceptum & natum esse ex virgine*, nempe vt alij quoque homines nascuntur, si hoc vnum excipias, sicut excipit Fidei Regula, nimirum quod non ex semine viri, sed virtute Spiritus Sancti virgo illum conceperit, atque pepererit. Non ergo attulit corpus è cœlo neque corpus habuit, habètve animæ humanæ expers, cum factus sit nobis per omnia similis, excepto peccato, vt docent S. literæ. Disputatur de omnipotentia Dei, *An ea fuerit humanæ Christi naturæ communicata, ita vt ipsa quoque propriè facta sit omnipotens.* Sed Symbolo declarantur quales sint spiritus, qui id affirmare audent: quum solum Deum vocat omnipotentem: sicut etiam eundem solum, creatorem cœli & terræ prædicat. Sed illi quoque à Symbolo refelluntur, qui animam Christi passam fuisse apud inferos, somniant, quæ nobis debebantur, pœnas. Neque enim dicit Symbolum *eum esse passum apud inferos*, sed tantum, *descendisse ad inferos*: antea in cruce passum, quicquid pati debebat, vt non sine causa ibi dixerit, *consummatum est*. Quasi vero non alia causa esse potuerit descensus Christi ad inferos, quam vt pœnas inferni pateretur. Neque certe spiritus à Deo est, qui corpus Christi verè, & propriè sua substantia vbique locorum præsens esse contendit: cum Symbolum simpliciter, & sine tropo dicat, *Ascendisse in cœlum, atque inde etiam rediturum, ad iudicandum viuos & mortuos*. Quo sensu venturus dicitur: eodem etiam illum ascendisse significans. Magna porrò quæstio agitatur de Ecclesia, quænam illa sit & vbi, Symbolo hoc, perspicuè vtrumque indicatur, præsertim, si quæ summatim hic traduntur, ea testimoniis, e sacris literis desumtis, fusiùs explicentur. Summa hæc est: CREDO ECCLESIAM VNAM ESSE ab hoc Patre per Christum Filium, prædicatione Euangelij, efficacitate verò Spiritus Sancti, è mundo, adeòque ex omnibus mundi partibus, in vnum mysticum corpus, ad verum huius vnius Dei cultum euocatam, electam atque collectam: eamque esse SANCTAM hoc est à Patre, condonatis peccatis propter obedientiam & mortem Christi, in quem credit, iustificatam, sibique consecratam, perque Spiritum Sanctum renouatam, sanctificatam, amoreque cœlestis, sanctæque vitæ donatam: necnon & noui fœderis signo, nempe Baptismo in nomen eiusdem Dei Patris, Filij & Spiritus Sancti administrato, obsignatam: ac proinde in qua, summa hæc Apostolicæ doctrinæ, perpetuo sonat, & ex consequenti sacramenta etiam per Christum instituta fideliter administrantur, & sanctitati, ad quam è MVNDO sumus vocati, nec non vnitati huius Ecclesiæ, paci atque concordiæ conseruandæ per totam vitam studetur. Atque hanc Ecclesiam sanctam credimus esse CATHOLICAM hoc est vbique locorum & apud omnes gentes dispersam, èxque omni genere hominum constantem. At plura dicis, quàm profitemur in Symbolo. Verùm, totum hoc paucis verbis complexum esse Symbolum, is facile confitebitur, qui sacras literas tenet, ex quibus quicquid explicationis causa addimus, desumtum est. Quum enim dicimus, CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM perinde est atque si dicas, Ego licet oculis non videam, neque manibus tangam persuasum tamen habeo ex verbo Dei & per Spiritum sanctum, cœtum eorum hominum, qui vera fide, in hunc Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credunt, inque nomen eorum obsignati sunt, ac proinde inter quos, hæc sonat doctrina, sacramentáque noui fœderis ritè administrantur, atque vt Christi mandatis obediatur, sedulò datur opera, horum, inquam, hominum vbicunque sint, cœtum, veram esse Christi ECCLESIAM, eamque, propter hanc veram fidem in Patrem, fœderis autorem: in Christum, fœderis confirmatorem: in Spiritum Sanctum, confœderatorum sanctificatorem, fœderisque in cordibus nostris inscriptorem & obsignatorem, esse SANCTAM, in nomine Patris, Filij & Spiritus Sancti, sanctorúmque omnium Patriarcharum & Apostolorum receptam, remissionem peccatorum consecutam, & quotidie consequi, à mortuis resurrecturam, & vitam æternam consequuturam. Ac proinde, Me quoque propter hanc eandem Fidem, eiusdem ECCLESIAE MEMBRVM esse planè confido, in eandem sanctorum communionem receptum, remissionem peccatorum consequutum, à mortuis resurrecturum, & in æterna cœlestique vita, cum Christo & sanctis omnibus victurum. Sunt hæc omnia veritatis amantibus, ac nimirum contentiosis perspicua ex ipso Symbolo. En expeditam de Ecclesia quæstionem. Hinc facilè discernitur, qualis sit illorum spiritus, qui docent homines per sua opera iustificari, & peccatorum remissionem consequi. Symboli certè doctrina aliter docet, quum post explicatam Fidem in Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum subdit Ecclesiam esse SANCTAM: apertè docens per hanc fidem veram, eam sanctificari, iustificari, mundari, regenerari, in communionem sanctorum recipi, remissionem peccatorum consequi, & tandem à mortuis resurrecturam, & beata æternáque vita fruiturum. Annon verò etiam simul hinc apparet, doctrinam de Purgatorio, de Missatico sacrificio pro viuis & mortuis, in remissionem peccatorum, de indulgentiis, deque aliis id genus nugis, doctrinam esse, aliunde quam à spiritu Dei profectam? Si quis igitur rectè sciat vti hac altera regula, is facile de præcipuis capitibus Religionis, rectum facere iudicium poterit, an sint cum doctrina Apostolica consentanea, necne sint. Quid autem compendiosius, quidve certius ad probandos spiritus, inueniri hac regula potest homini Christiano: & spiritus Dei minime experti? Neque enim Christianus quis dici potest, si non habeat spiritum Christi, & nisi adultus factus, hanc Christianæ doctrinæ summá,

&

& probè intelligat, & fideliter retineat. Tum certè fieri facilè non potest, vt quis à spiritibus diabolicis seducatur. Proinde meritò D. Ioan. post regulam illam doctrinæ, de qua hactenus diximus traditam: subiungit de veris fidelibus: qui nimirum, cum ex Deo nati sint per Spiritum sanctum, summam etiam doctrinæ tenent, eos non posse à malis Spiritibus seduci, inquiens, *Vos ex Deo estis, Filioli.* Ex Deo autem nascimur per Spiritum Dei & doctrinam Euangelii, fide receptam. Quid inde sequitur? *Et* (ideo) *vicistis eos* (Antichristos) *vt non potueritis ab illis seduci.* Qua virtute? *Quoniam potentior est,* (inquit) *qui est in vobis* (Spiritus scilicet Dei) *quam qui in mundo est,* Spiritus nimirum Antichristi. Vnde verò fit, vt Antichristi mundana, eóque diabolica (est enim diabolus, mundi princeps) loquantur, & à mundo libenter audiantur? *Ipsi,* inquit, *è mundo sunt ideo mundana loquuntur, & mundus eos audit.* Contra igitur, causa cur Filii Dei, & cognoscant Antichristos ex sermonibus, & ideo etiam eos non possint audire, est, quoniam ex mundo non amplius sunt, sed ex Deo per Spiritum sanctum, & per Euangelium fide receptum, cordique inscriptum. Ita regulam hanc alterã de summa doctrinæ Apostolicę, à priore, hoc est à Spiritu Dei docẽtis & seruantis nos separandam non esse videmus, sed vtraq; simul coniuncta discerni Spiritu etiam posse. Quid verò si accedat etiam exercitatio in sacris literis, totáque doctrina Apostolica & prophetica? Firmius certè fuerit iudicium. Quid enim certiùs, quàm eam doctrinã esse à Deo, quæ cum doctrina diuina in sacris literis reuelata, cõsentanea est: contra verò illam non esse à Deo, quæ illi est dissentanea. Hac regula vti volebat Christus Iudęos ad se cognoscendum, an Propheta esset a Deo missus, nécne esset, quum dicebat, *Scrutamini Scripturas, quoniam ipsæ perhibent testimonium de me* Iohan. . & quum subinde hanc esse causam docebat, cur suam doctrinam improbarent: nimirum propterea, quòd ignorarent Scripturas, quas, si probè tenuissent, optimum de doctrina Christi facere iudicium potuissent. Vnde enim fiebat, vt etiam Nicodemus, Magister alioquin in Israel, dictum Christi de regeneratione non intelligeret esse a Deo, nisi ex sacrarum literarum ignoratione: Vt meritò Christus illi dixerit, *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* Iohan 3. ex eodem fluebat fonte, quod Apostoli propter passionem & mortem Christi, de eius Deitate atque officio dubitarent, vt necesse fuerit Christo, illis demõstrare è Sacris literis, ex Mose, Psalmis & Prophetis, oportuisse Christũ pati, & ita intrare in gloriam suam. Itaque semper ablegare solitus erat ad S. literarum lectionem, atque intelligentiam, quò possent de spiritibus, an ex Deo essent, nécne, sine dubitatione iudicare. Hac eadem regula vsi fuisse leguntur Thessalonicenses, ad cognoscendum, an quæ Paulus docuerat, essent ex Deo, an verò ab hominibus Act. 17. Et certè in hunc finem Apostoli sua semper confirmabant testimoniis S. literarum, vt ea re possent populi probare spiritus, an ex Deo essent. Neque alia de causa Apostolorum vestigia, secuti fuerunt Patres illi vetustissimi in suis cõsiliis, nisi vt reipsa demonstrarent populis, quæ definierant, ex Spiritu Dei definita fuisse, non autem ex spiritu humano. Vt igitur veri doctores, sua probant testimoniis S. literarum, vt se ex Deo loqui persuadeant, sic vicissim populi, eodem S. literarum canone, probare debent spiritus, eorúmque doctrinas, si certi esse volunt, an ex Deo sint, vel secus: quoniam certius nihil est, quàm ex verbo Dei cognosci posse verbum Dei, eósque à Deo mitti, qui verbum afferunt Dei, doctrinam scilicet Apostolicã propheticámque. Constat enim Prophetas & Apostolos ex Deo locutos esse. Itaque Apostolus Ioannes loco antè adducto, concludit vnde probari possint spiritus, an ex Deo sint, an verò ex Mundo: nempe inde, si audiant Apostolos, eoque ipsorum asserant doctrinam. *Nos* (inquit) *ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos, ex hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.* Duæ hic sunt propositiones. Prima, Apostoli, eoque Apostolica doctrina ex Deo est. Hinc sequitur prima conclusio: Doctrinam igitur Apostolicam, certam nobis esse debere regulam, qua discernamus spiritus veritatis, à spiritibus erroris. Altera propositio: Qui nouit verè Deum, (eóque & quæ Dei sunt:) is audit Apostolos, totamque eorum doctrinam. Audit inquam, non tam corporis, quàm animi auribus, intelligit, approbat, cognoscitque eam esse ex Deo, eóque illi obedientem pro sua virili sese exhibet. Et contra qui non est ex Deo (per Spiritum sanctum & per verbum Dei renatus, eoque qui non nouit verè Deum) is non audit Apostolos, neque eorum doctrinam percipit, aut approbat: multò minus fidei obedientiam amplectitur. Hinc sequitur altera conclusio: vt igitur discernere quis possit spiritus, & doctrinas, an sint ex Deo, nécne, & Apostolicam approbare, contrariam autem reiicere, is opus habet vera cognitione, & renascentia ex Deo. Vtrumque autẽ consequimur per verbũ Dei, pérque eius spiritum, vt Scriptura docet. Certa igitur regula probandi spiritus, est verbum Dei, cum spiritu Dei nobis donato, coniunctum, quò illud auditum & lectum, intelligamus, percipiamus, probemus. Proinde subdit Apostolus ex vtraque propositione, generalem conclusionem, *Per hoc agnoscimus* (inquit) *spiritum veritatis, & spiritum erroris.* Quid est per hoc? Per doctrinam nostrã quam certò nouimus esse ex Deo & per Spiritum sanctum, quo ex Deo sumus, nósq. esse sine dubitatione cognoscimus. Sẽsus est, quia Apostolica doctrina ex Deo est, ergo quisquis est ex Deo, per spiritũ Dei, quique Deũ nouit, hanc quoque audiet, & ex Deo, esse cognoscet per eundem Spiritum. Per hanc autem tãquam per lapidem Lydium, omnes reliquas propositas de religione doctrinas, eodẽ ductus Spiritu, discernet, an sint veræ, an erroneæ, ex Deo, an ex mundo. Summa itaque eò tendit, mi frater, regulam discernendi spiritus, esse doctrinam Apostolicã, non simpliciter, & solam, sed Spiritu Dei perceptam atque retentam: sicut etiam à spiritu Dei profecta est. Hæc autem bifariam haberi potest, vel summatim, vt qui eam tenent ex Catechismo, vel in totum & explicitè, atque perfectè, vt qui in S. literis versati sunt. Ita certa & vera regula discernendi spiritus, duobus constat membris, vnctione spiritus & summa saltem doctrinæ Apostolicæ, bene intellecta, quæ regula eò etiam fuerit perfectior, si summæ doctrinæ, accesserit etiam peritia S. literarum.

Sed excipis, regulam quæro, qua pius quisque etiam idiota vti possit, & quæ omnibus, vt æquum esse videtur, communis esse queat. Vt verò dem, quæ de spiritu, & summa doctrinæ dicta sunt, quomodo quisque poterit in S. literis sese exercere? Deinde hæretici plerunque solent esse in S. literis exercitatiores, quàm pii homines, si doctores aliquot excipias. Si igitur à S. literis petenda sit spirituum discretio, facilè seducentur plerique pii ab hæreticis, qui S. literarum testimonia vrgent, fucúmque illis facere possunt. Sed demus etiam omnes pios, in S. literis esse exercitatos non minus quam sint hæretici: quæstio tñ orietur de interpretatione, quænam sit genuina ac propria, quomodo igitur poterimus iudicare spiritus, si de interpretationibus scripturarum non constet? Si enim de Trinitate sit quæstio: Ariani suam, è S. literis sententiam colligere sese contendunt, confirmare nituntur, nostrãque testimonia eludunt. Si de cœna Domini: idem planè faciunt aduersarij. Quid hic effecerit pius vir, & quomodo aut de vera sententia iudicare, aut eam aduersus tantos hæreticos defendere poterit? Oportuerit aduersus vnos omnia, quæ præscripsisti Tu, arma tenere, aduersus alteros, quæ extant in prolixis Martyris libris. Sed quis tã multa, támque difficilia, vel intelligere, vel tenere memoria, & in promtu habere queat? Ita nisi aliam omnino regulam discernendi spiritus certiorem, ac feliciorem tradas, multa dicendo, nihil dixisti. Breuiter ad hæc omnia respondeo.

Principio memineris, frater, non de quouis hominum genere, quæstionem à te fuisse propositam, sed tantum de piis, quanam ratione, quæ & firma sit, & omnibus cõmunis, dignoscere spiritus an sint ex Deo, nécne possint. Ac certũ est, frustrà, imò stultè hoc de apertè impiis aut hypocritis quæri: non minus quàm si quis quæreret de cæcis quanam regula possint discernere colores à coloribus. Dico autem ego, pium iudicari posse neminẽ, qui iuxta Dei mandatum, in S. literarum lectionem ac studium pro sua virili, non incumbat: vt & ipse in dies magis ac magis proficiat in cognitione Dei, rerumq; diuinarũ, suæq; fidei rationem, vt Petrus iubet, cuiuis reddere possit: & alios partim docere, partim contradicẽtes refutare. Non enim per Petrum, Spiritus sanctus iubet solùm, vt quisque paratus sit ad fidem suam, ac spem profitendam, sed vt, cur etiam sic credat ac speret rationem reddere queat. Vnde verò fidei nostræ ratio peti potest, nisi è fonte S. literarum? Atque in hunc finem, non vna solùm lingua conscribi, sed in omnes omnium populorum linguas, conuerti voluit Dominus sacra Biblia: vt scilicet ab omnibus legi, & die noctúque versari possint. Nec secus fecisse primitiuæ Ecclesiæ Christianos abundè tradunt historiæ, vt apud patres legere est. Quis autẽ dubitet, quin si quis diligenter, attentè, & cũ iudicio, si non perpetuò, aliquot sab-

rem quotidie horis, vna vel altera, legat Sacras literas, is de quauis doctrina iudicare facilè possit, an sit ex Deo, vel ex mundo? si quis igitur suum faciat officium, in legendis, audiendis, examinandis S. Biblijs, huic aio traditam à nobis, imò recitatam potius ex Apostolo, atque explicatam regulam de discernendis spiritibus, non solùm certam, sed etiam facilem futuram. Si quis verò neglecta S. literarum lectione, auditione, & studio, quærat tamen à me rationem, qua citò & certò iudicare possit de spiritibus, an ex Deo sint, nec ne sint: & temerè ipse quæsierit, & ego stultè fecero, si voluero illi gratificari. Is enim perinde fecerit, atque si quis nolit sese in lectione Ciceronis exercere, & interim tamen Canonem velit habere quo de quibusuis oblatis scriptis, iudicium possit facere certum, an Ciceronianum stylum redoleant, vel diuersum. Faciant igitur homines quod ipsis mandatur à Deo officium, tum sentient nulla ex re alia certius fieri posse iudicium de spiritibus, quàm ex collatione doctrinæ ipsorum cum doctrina Christi, in Sacris literis abunde & perspicuè tradita.

Fateor tamen non cuiusuis esse, perfectam S. literarum cognitionem assequi, & tenere, sed vicissim tu quoque frater inficiari non debes, non ad quemuis pertinere, de singulis disputare, contradicentésque refutare, sed satis esse cuique pio, si præcipua Christianæ religionis capita, ita firma retineat, vt cognoscere, & discernere à Christianis possit. Si quæ verò obscuriora sint, & difficiliora ad iudicandum, consulendos de his esse peritiores, & quibus docendi officium incumbit, sicut in lege quoque mandauerat Dominus, & per Prophetas mandatum confirmauit, vt a sacerdote interpretationes requirat populus Dei.

Illud verò prætereundum non est, aliud esse de doctrina iudicare, aliud falsas refutare. Illud aio præstari posse a quouis Christiano, in doctrina salutis bene instituto, & in sacris literis mediocriter exercitato: alterû, fateor, vt autê dixi, non esse omnium: sed neque hoc à quouis, sicut primum exegit Spiritus sanctus. Itaque ad rem non facit, quod affers exemplum, tum libri Martyris in re sacramentaria, tum mei, in negotio de Trinitate. Qui enim pugnaturus est, opus habet armis omnis generis. Qui tantum iudicaturus, cognitio veritatis, æqui etiam & iniqui, suffecerit illi. Vbi verò animaduerterit, quæ proponuntur, non esse ex Deo, sed à Diabolo, mox à talibus spiritibus aures auertet vir pius, vt iubet Christus, & Apostoli: nec sinet se abduci à veritate. *Cauete à Pseudoprophetis: & hæreticum hominem deuita: &, si quis non affert hanc doctrinam, ne dicatis ei aue, &c.*

Nec difficile est respôdere ad id, quod excipis, de varia sacrarum literarû interpretatione. Primum loca S. literarum, vnde dogmata Christianæ religionis sumuntur, vsque adeò perspicua sunt & aperta, vt accuratiori luculentiorique explicatione opus non habeant. Deinde nihil est tam obscurum vno in loco, quin alibi sit explicatissimû, vt versato in sacris literis, difficile non sit locorû obscuriorum enodationem, ex locis clarioribus petere. Adde regulam Patrum: *Omnium sacrarum literarum testimonia quæ aliquo modo cû doctrina recepta pugnare videntur esse ad Apostolicum Symbolû examinanda, & quicquid cum hoc non consentit esse vt adulterinum reijciendum.* Cum quo Symbolo, si côiungas, tanquam illius illustriorem explicationê, totius veteris Ecclesiæ consensum, in subsequêtibus Oecumenicorum conciliorum Symbolis explicatum: nihil certius ad dogmata fidei Christianæ diiudicâda, inueniri potest. Quis autem Christiani hominis dignus est nomine, qui Apostolici Symboli doctrinam in alijs Symbolis illustratam, non apprimè teneat? Annon verò in Symbolo simpliciter, vt debet, intellecto perspicuum est (vt ad tua respondeam frater exempla) Iesum Christum, vnigenitum esse Dei patris filium, eóque Deum verum, de Deo vero: Eundem corpore suo in cœlum ascendisse, ibi sedere ad dextram patris, iterum ad nos descensurum, eodem corpore, licet glorificato, humano tamen & finito: eoque Christum neque pluribus vno constare corporibus, neq; eiusdê corporis substantia vbique esse? si quis hæc teneat fundaméta, & ad hæc omnes scripturas, quæ de articulis fidei sunt, examinet: an non manifestè videbit, qui, aut è quibusnam locis scripturarum colligere conantur, Christum purum esse hominem, non è substantia matris in têpore genitû esse, aut qui ita verba Cœnæ Dominicæ interpretantur, vt Christo plura affingant corpora, vnum è Maria virgine olim sumtum, alterum, maiestaticum, vnæ personæ filij [illegible] vnitum, alterum sacramentaliter tantum copulatum: aut qui denique vnum, & idem corpus verè humanum, vbique terrarum collocant præsens, non minus quàm in cœlo: omnes istos violenter & impiè torquere S. literas? Quid de iustificatione per opera dicam, cùm contrarium fateamur nos credere, in Symbolo? Quicquid enim in Symbolo profitemur, illud, aut sola fide nos credere & intelligere, aut per solam fiduciam in Deum Patrem, in Filium redemtorem, & in Spiritum sanctificâtem nos, sanctósque omnes, adeóque totam Ecclesiam, partim consecutos esse, partim quotidiè côsequi partim consecuturos esse, palam prædicamus. Si quis igitur bene teneat regulam fidei, symbolo côprehensam: ad eámque scripturas examinet, is facile videbit an quæ citatur à spiritib. sint ex spiritu Dei citata & explicata, an verò spiritu humano vel diabolico. Ita manet firmû fundamêtum nimirû S. literas verâ esse regulâ, qua discerni possint spiritus à spiritibus, eáq; vti posse fideles, si velint verè fideles esse, suúmque facere officium: alioqui cur Prophetæ & Apostoli cognoscêdæ veritatis, discernendique spiritus bonos à malis, causa fideles suos ad legê ablegant, & ad S. literarum testimonium exstimulât, affirmantque S. literas posse reddere hominem sapientê ad salutem, omnemque scripturam diuinitus inspiratam, vtilem esse ad docendum, ad conuincendum, ad corrigendum, ad instituendum in iustitia & ad omne opus bonum perfectè instruendû. cæterùm excusatio nulla afferri potest, si vnusquisque summam saltem doctrinæ cælestis nô teneat, citra cuius cognitionem, quomodo quis verè appellari possit Christianus, non video. Hanc autê si non ad reuincendum, certè ad probandum spiritus, homini Christiano, spirituque Christi prædito (*Qui enim non habet spiritum Christi, hic non est illius*) sufficere: supra satis abunde demóstratum a nobis fuisse confido. Ad summam verò illud persuasum habeas, vt ad discernêdos colores prorsus necessaria est facultas vidêdi in oculo & lux media ita sine vi Spiritus sancti, in animis fideliû & sine luce verbi Dei, aut in sacris literis explicati, aut certis capitibus, quæ Catechismum vocamus, summatim comprehensi: fieri nullo modo posse, vt spiritus à spiritibus discernantur, vtroque autem simul coniuncto facile à quouis pio, si volet, fieri posse. Si regula hæc quam è sacris literis, vt potes videre, accepi, tibi non vsque adeo probatur, fateor & doleo me multa scribendo, tibi nihil scripsisse. Si verò non minus tibi quàm mihi placeat, vt tibi gratulor, quod exemtus sit ex animo tuo scrupulus: sic mihi, quòd non luserim operam, vehementer gaudeo. Vterque autem nostrûm gratiam habere debemus spiritui Patris & Filij a quo vnctionem habemus: quaque ad salutem necessaria sunt, edocti sumus omnia. Vale, mi frater: tarditatémque meam simul, & prolixitatem, boni consulito.

H. Zanchij ad argumenta quædam philosophica cuiusdam semi-Ariani RESPONSIO.

QVæ mihi, Frater obseruande, N. contra veram trium in vna essentia [illegible] distinctionem argumenta, ex philosophicis principijs, sed in Theologiam iniquissimè detortis, desumta, nomine illustrissimi & piissimi Principis nostri refutanda exhibuisti, ad ea sic breuiter respondendum esse censeo.

In præfatione, principiò satis apertè ostêdit, se hæc argumenta non attulisse in mediû disputâdi gratia, vt Thomas, quem vt summû non tam philosophû quàm Theologum extollit N. afferre solet, sed quòd ex animosita sentiat, sicut etiâ argumentis illis, simplicioribus quoque hominibus persuadere conatus est, nempe doctrinam, quam iam inde ab Apostolorû têporibus, tota Catholica Christi Ecclesia, è scripturis hausit, credidit, docuit, de trib. distinctis in vna diuina essentia personis, déque ea quæ inde sequitur Filij Dei incarnatione, humanum, immo satanicû esse, impiúmque commêtum. Sic enim dogma hoc Apostolicum, appellat homo blasphemus. Iniuriâ verò insignem facit Aquinati, quum eum non alia adductum ratione asserit, vt positis suis philosophicis & validissimis, nullamque [illegible] (vt is ait) ferentibus argumentis, sententiam in Ecclesia receptâ sequeretur, quâ quod multis seculis fuerit recepta, & Ecclesiæ Rom. côsensu côfirmata: & quod ei nô fuerit integrum libere è scripturis probare spiritus vtrum ex Deo essent, nec ne. Quasi verò Thomas côtra conscientiâ, propter humanû timorê, de Trinitate scripserit: & côtra Dei verbû propter humanas, vt N. facit rationes, seriò disputarit. Apertè.n. Thomas initio 4. libri côtra gêtiles, quê librû citat & celebrat iste, docet do-

ctrinam hanc de Trinitate, aliunde petendam non esse, quàm ex reuelato Dei verbo: & rationem affert, propterea quòd omnem humanum excedit captum. Atque alterum eius 4. libri caput sic orditur: *Principium autem considerationis, inquit, à secreto diuinæ generationis sumentes quid de ea secundum sacræ scripturæ documenta teneri debeat præmittamus: Deinde verò, quæ contra veritatem fidei infideles adinuenerunt, argumenta ponemus: quorum solutione subiecta huius considerationis propositum consequemur.* Hæc ille. Ac mox permultis scripturarum testimoniis, quod suscepit de hac doctrina explicandum, confirmat. Et cap. 10. antequam afferat argumenta in contrariam sententiã, apertè scribit, humanam rationem ex creaturarum proprietatibus procedentem, multipliciter in hoc secreto diuinæ generationis pati difficultatem & totum hoc mysterium Trinitatis, à natura creaturarum esse valde remotum. Argumenta igitur, quę in cõtrariam attulit sententiam, pro suo more, Thomas non ea attulit vt Theologus, sed vt Philosophus: neque quòd ita sentiret, sed vt quid possit humanum ingenium, ex naturali Philosophia, contra hanc orthodoxam sententiam, a scripturis desumtam, argumentari, ostenderet. Quæ argumenta cùm etiam dissoluat, luculenter demonstrauit, ea non esse ita valida & ita inuicta, & nullam [illegible] ferentia, vt iis generatio illa & processio in diuinis, quam tradit scriptura sancta, & quam Ecclesia Christi credit & confitetur, euinci possit. Non erat igitur, cur N Aquinatis ingenium & eruditionem idcirco laudaret, vt eius auctoritate, ad oppugnandum totius Ecclesiæ rectam de Trinitate sententiam, contrariámque simplicioribus persuadendum abuteretur. Ac fallitur cùm simpliciter ait, & hoc etiam Thomæ adscribit, nempe, non posse sine absurditatibus dari in diuina & simplicissima essentia triadẽ. Non enim simpliciter & eodem respectu docemus è sacris literis, essentiam diuinam, quam scripturę *Iehouam* vocãt, esse vnum & plura: est enim simpliciter [illegible], vt quod vnum est essentia, idem plura sit etiam essentia: non minus quam [illegible] est, vt quæ multa sunt numero eadem vnũ sint numero. Sed cùm dicamus Deum vnum esse & plura diuersis respectibus, vnum scilicet essẽtia, plura personis, seu viuentibus & intelligentibus [illegible]: quid absurdi docemus? Quod si hoc etiam absurdum esse contendat N. triadem scilicet [illegible] dari in vna simplici essentia: respondemus hoc quidem ita videri, & esse apud homines animales, & qui spiritu Dei destituti omnia humanæ mẽtis captu atque intelligentia consequi volunt. Animalis enim homo non percipit nec potest percipere ea, quæ Dei sunt, quia spiritualiter diiudicantur. Verùm apud eos, qui ex Dei verbo penitus pendent, & qui eiusdem spiritus afflatu, à quo etiam verbum Dei prolatum est, scripturas interpretantur, resque diuinas non carnaliter considerant, sed spiritualiter diiudicant: nullam veram ex hac doctrina, de vera trium [illegible] distinctione in vna & eadem simplicissima essentia, absurditatem consequi posse contendimus. Quid enim absurdi esse potest in verbo Dei, hoc est, in ipsa æterna veritate? Est autem æterna veritas, vnum tantum esse Iehouam, æternam & simplicissimam essentiam: & hunc vnum & eundem Iehouam, esse plures Elohim, vt apud Mosen & Prophetas liquet: quos Elohim & numero tres esse, & distinctis nominibus appellari *Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum*, disertè Christus docuit: in quorum etiam trium, tanquam in vnius Iehouæ nomẽ, ex Christi mandato, baptizati sumus. Quid? quod ex principiis quoque veræ ac diuinæ philosophiæ euincitur, quod proponitur à verbo Dei, id minimè absurdum esse. Est enim hoc nemini ignotum principium. Deum esse omnipotentem, eumque perfectissimum: ita vt Deus quicquid est, id perfectissimè sit: & quicquid potest, id perfectissimè possit. Hinc sequitur, quicquid in nobis est, illud esse in Deo sine vlla imperfectione: & quicquid possumus nos, multo magis posse Deum, & perfectissimo quidem modo posse & esse. Quicquid enim excogitari potest boni, id in Deo statuendum est: & quicquid imperfectionis est, illud est a Deo remouendum. Vnde etiam fit: vt quæ in nobis sunt multa, in Deo sint vnum, non secundum aliquam cõpositionem, sed secundum simplicis essentię vnitatem. Sumus autem nos à Deo donati facultate gignendi è nostra substantia liberos, id quod certe magnum esse beneficiũ ac singulare bonum, nemo est qui nesciat: Quidni igitur in Deo eandem, sed infinitis modis perfectiorem gignẽdi facultatem statuamus? Gignere enim filium, propriæ substantiæ communicatione, per omnia sibi æqualem, perfectionis est. Tolle autem quicquid imperfectionis in nostra generatione reperitur, & tantum quod perfectionis est Deo adscribe, tũ luce clarius perspicies, dici aliter nõ posse quam Deum, quem Patrem Christi appellamus, filiũ sibi ab æterno totius suæ essentiæ cõmunicatione, ac proinde sibi per omnia æqualem, naturaliter genuisse. Atque ita per omnia æqualem, vt non solùm perinde Deus sit, atque Pater, verùm etiam vnus & idem sit cum Patre Deus. Quòd enim nos communicatione, non totius, sed partis, nostrę substantię generamus filios imperfectionis est. Longè enim perfectius est sese totum quam partem communicare. Si igitur generatio, quæ Deo tribuitur, perfectissima est, filium ex eo genitum esse, eiusdem totiusque Patris essentiæ participatione, necesse est. Quod etiam, quã filiis communicamus substantiam nos non illam nobis retineamus, summam arguit imperfectionem & impotentiam. Hoc enim ideo fit, quia non possumus, quod liberis gignẽdis communicamus, idem planè numero, sed tãtùm specie retinere. Deus igitur Pater, quam Filio communicauit essentiam, eandem sibi & totam omnino retinuit: Ac proinde Filius non solum perinde Deus est atque Pater: sicut & liberi nostri non minus homines sunt, quàm nos simus, propter eandem naturæ speciem, verùm etiam vnus atque idem numero Deus cum Patre sit, necesse est, propter eandem, non tam (vt ita loquar) specie, quam numero Deitatem seu essentiam diuinam in Filio, & Patre, existentem. Adde, quod filii nostri, alii sint à nobis homines, & a nobis tam distincti quàm diuisi, imperfectionis est. Hoc enim contingit propter materiam, qua fit, vt aliud esse habeat humanitas seu humana natura in parente, & aliud in vno filio aliud in altero: & ideo etiam quia finiti sumus. Deus autem immensus est, & sine vlla materia, cuiusque essentia & esse non differunt. Per se enim subsistit essentia diuina. Etsi igitur distinctus est Pater à Filio, quia alius sit necesse est qui gignit, & alius qui gignitur, diuisus tamen non est: neque enim aliud esse habet essentia diuina in Filio quam in Patre. Sed sicut vna est & eadem vtriusque essentia, sic etiam vnum in vtroque habet esse, eóque fit, vt verè sint ambo vnus numero Deus, relationibus duntaxat & proprietatibus personalibus inter se distincti. Et quod nos parentes generemus in tempore, ac proinde quòd semper gignens sit prior genito, apertum est imperfectionis & impotentiæ gignentis testimonium. Tolle autem hanc etiam à Deo Patre impotentiam & imperfectionem, consequetur Filium ab omni ęternitate genitum esse. Non enim vt voluntate creauit mundum Pater, quãdo placuit, sic etiam genuit Filium: sed Filium genuit natura. Quæ autem in Deo ipso sunt, naturalia & æterna sunt. Æternus igitur Dei Filius, & Patri sicut [illegible], sic [illegible]. Quòd etiam apud nos nulla sit liberorum procreatio sine corruptione, quis nesciat ex sũma imperfectione atque imbecillitate naturæ proficisci? Proinde iure totũ hoc tollitur à Deo, & statuitur Filium è Patris genitum esse substantia, modo diuino, inenarrabili, atque incomprehensibili, sine vlla sui imminutione, alteratione, motu denique, nulla ratione huius seculi: sed modo omniũ perfectissimo & soli Deo proprio. Ad extremum quod nostri liberi, cùm generantur, minores sint parentibus, hoc ideo fit quia animalis generatio de potentia ad actum (vt loquuntur) procedit, & paulatim ab imperfectione ad perfectionem. Hæc cum in Deum non cadat, efficitur [illegible] Dei Filium nunquam fuisse Patre minorem, sed ei semper æqualem. Hæc omnia plana sunt atque perspicua, iacto illo fundamento, quod antea explicauit & quod omnibus notum est: Deum esse omnipotentem & perfectissimum. Quid igitur in iis omnibus est absurdi, quod non veri etiã philosophi, ex principio antea explicato, optimè consequi fateantur? Scio tamen quid aduersus hæc excipi possit: & noui, nisi scripturas haberemus, quæ de hisce rebus nos abundè docent, iis rationibus demõstrari tantum mysteriũ minimè posse. Verum mihi satis in præsentia fuit, liquidò ostendisse, si quis principia veræ philosophię de Dei perfectione & omnipotentia probè teneat, hunc longè secus de hac doctrina iudicaturum, quam N iudicarit, & Thomã iudicasse, nõ sine magna illius docti viri iniuria scribit & asserit. Quod verò dixi de æterna Filii generatione, idẽ facile est concludere, iisdẽ principiis de Spiritus S. processione. Quid? quod in rebus quoque creatis talia habemus exempla, quibus luce clarius apparet, nihil absurdi esse, si quis dicat plures res substantiales, vnam tantùm esse substantiam atque essentiam? Tres esse substantiales animæ facultates, vim scilicet intelligentem, sentientem & vegetantem, & tamen vnam tantùm esse animam, eóque vnam substantiam, docent etiam philosophi. Esse enim has facultates, nõ accidentia, sed essentiales animæ partes quia

res sunt spirituales. Quantò minus igitur absurdum est, quod tradunt sacræ literę, Deum quo nihil spiritualius, vnius tantum esse essentiam, quamuis in ea tres sint veræ [illegible], ceu tres essentiales totius diuinæ essentiæ partes? Neque hoc solum in substātia spirituali, vt est anima, apparet: verum etiam idem cernimus in rebus corporeis. Annon eadem lux in sole est, & in radiis Solis. Eadem omnino. Quæ causa est, cur etiam radij Sol appellentur & nō plures tamen soles, sed vnus duntaxat & sit & dicatur Sol. Quid igitur absurdi in hac est doctrina, qua dicimus, vnam, & eandem esse trium [illegible] essentiam, & omnes vna, & eadem subsistere essentia, vt propterea etiam vnus sit duntaxat numero Deus. Sed an non physicè forma & materia in vno & eodem sunt subiecto, eóque subsistunt, & ita tamen inter se sunt distincta, vt neque materia sit forma, neque forma materia? Norunt hæc etiam pueri, qui prima philosophię elementa tantum degustarunt: Ac proinde nunquam dicent, quod iis duobus constat principiis essentialibus duo esse corpora, aut duo animalia, duósve homines, sed vnum tantùm corpus, vnum animal, vnum hominem, cùm tamen duo sint distincta inter se principia, & duæ partes totius compositi essentiales, quæ non in se, sed in toto subsistunt composito. Quæ igitur nostra est impia temeritas & audacia, vt simpliciter dicere nos non pudeat, in vna diuina essentia, sine absurditatibus dari non posse triadem personarum vna & eadem essentia subsistentium: Atque vt aliquid speciatim de generatione [illegible], Filij Dei ex Dei patris substantia, dicam (hac enim explicata & confirmata, facilè euincitur, absurdum non esse, quod dicimus, in vna & eadem essentia plures subsistere personas) redeo ad simile animæ nostræ, qua ad imaginem Dei facti sumus.

Intellectus noster, sicut cùm res extra se intelligit, species & similitudines rerum extra se existentium, in seipso concipit & generat, atque ita species illas intuēdo, res ipsas intelligere, ac proinde eas in se habere dicitur: ita, quū seipsum contemplatur, & intelligit, sui imaginem gignit, de omnium philosophorum sententia, quæ tamen imago, quam diuersa & distincta res sit ab intellectu, qui eam cōcipit, & cuius est imago, nemo est qui nesciat. Neq; tamē ita diuersa est ab intellectu, quin quodam modo idem sit cum intellectu quatenus scilicet non solùm ab intellectu concepta est, verum etiam in intellectu concepta, & in intellectu concepta perpetuò manens & ab eo inseparabilis est. Quis autem inficietur, quin Deus qui simplicissima est mens ab ęterno seipsum semper cognouit, intellexerit, viderit: sempérque videat? Sui igitur imaginem, eámq; perfectissimam per omnia similem, in seipso concepit ac genuit, ac proinde distincta etiam sit imago ab eo, cuius est imago, nec esse est: quia alius est, qui gignit, non seipsum: sed sui imaginem: alius qui gignitur, imago scil. gignentis. Verum hic notanda est differentia, quod intellectus imago in nostro intellectu existens, sicut ea non est verè ipse intellectus, intelligens, sic neque est ipsa intellectus substātia quæ intelligitur: sed eius imago, eóque accidēs. At verò in Deo talis imago, etsi distinguitur ab eo cuius est imago, accidens tamen non est, nec esse potest (in Deū enim euadere non potest accidens) sed substātia est, eáque gignenti coæterna. Proinde meritò scripturæ illum vocarunt *Patrem* & hunc *Filium*: Et Platonici quidem illum *Mentem gignentem* hunc autem *mentem genitam*. Neque tamen duæ sunt subsistentes essentiæ, sed vna duntaxat: quia imago hæc substantialis non est extra essentiā eius, cuius est imago: Est enim Filius in Patre, sua accepta à Patre essentia, sicut etiam Pater est in Filio, sua eadē Filio communicata essentia. Hinc etiam sequitur, vnū tantùm esse genitum è Patris substantia Filiū, nec plures esse posse filios: vnica enim cognitione seipsum semper cognoscit Deus, eóque vnam tantùm genuit, & generare potuit substantialem sui imaginem. Neque hoc impotentiam arguit in Patre, sed summam potentiam & perfectionē. Perfectionis enim vnica & æterna cognitione se totum cognoscere: imperfectionis autem & impotentiæ, hoc non posse: sed alternatis vicibus cogi se intueri atque cognoscere, sicut nobis contingit. Neque etiam hinc sequitur, si Deus se intuendo, & intelligendo sui imaginem genuit substantialem, eóque Filium & Deum, Filium etiam se cognoscendo aliam gignere imaginem, nempe sui, eámque substantialem, ac proinde alium filium. Non, inquam, hoc ex illo simili, & ex ea ratione sequitur, propterea quod in vno Deo, vnus tantum est intellectus, vnum intelligere, seu vna intelligendi actio, eóque & vna tantum rei cognitæ similitudo atque imago. Est autem Filius vnus & idem cū Patre Deus, quia vna vtriusque essentia & Deitas: Quæ cùm sit omnino sine materia, diuidi in plures numero nō potest. Omnis enim natura, quæ vna est specie, si in plura numero diuidatur: hoc non fit, vt tunc sit aliud natura seu essentia, & aliud esse, quod in Deum non cadit, in quo propter simplicitatem idem sunt essentia & esse: quia talis essentia per se subsistit. Quare cùm Filius sit vnus cum Patre Deus, licèt seipsum intelligat, nouam tamen nō gignit sui imaginem, cum eadem planè cognitione, seipsum Filius, qua etiam Pater cognoscat. Neque verò hæc quæ dixi de intellectu & actione intellectus, qua intelligendo seipsum, sui in seipso gignit imaginem, ideo dixi, vt contendam talem omnino esse modum generationis diuinæ: minimè verò. Dico enim generationis illius rationem imperscrutabilem & incomprehensibilem esse: sed ideo tantùm in medium affero, vt ab iis quæ fiunt in nostro intellectu ostendam non esse absurditatibus plenum, quod è scriptura tradit Ecclesia Christi: in vna scilicet & eadem essentia plures esse personas, quarum singulæ ita Deus sunt, vt tamen non multi sint [illegible], sed vnus tantùm essentia & numero Deus. Ac profectò, si diligentius legisset N. quem tantoperè laudat Thomam, intellexisset rem longè aliter se habere, quam vel ipse scribat, vel illi per iniuriam attribuat.

VENIO NVNC AD ARGVMENTA N.

AC primùm in genere ad omnia eius hæreticorúmque omnium sophismata, ab humanis physicisque principiis, quæ ad res diuinas accommodari non possunt, deducta, respondeo: *Fidem nostram humanis rationibus sine verbo Dei minimè niti, sed solo Dei verbo, etsi cum illo pugnent omnes humanæ rationes*. Fides enim non est ex simplici auditu, quæ est per verbum Christi, ait Apostolus. Ergo, etiamsi & plura & firmiora afferret argumenta contra nostram fidem, nihil tamen conclusisset. Atque hæc responsio satis esse debet pio cuique viro, aduersus talia argumenta. Placet tamen singulas quasque eius rationes examinare: & quam infirmæ sint, philosophicè etiam loquendo, demonstrare.

ARGVMENTVM PRIMVM: *Tota sacra scriptura nobis proponit, &c.*

R. Primam propositionem, nempe *Deum esse vnum & simplicissimum*, adeò vt eius esse & essentia idem sint, totam confitemur. Altera, *Deus habet vnam essentiam, & vnam naturam diuinam*: si propriè loquatur, vera non est & pugnat cum priore: Semper enim qui habet, differt a re quam habet & idcirco propriè non competit hęc loquendi forma, nisi in res compositas. Deus autem est sua ipsius essentia, & sua natura, ideo simplicissimus est. Impropriè igitur admodum loquitur N. cùm ait, *Deum habere essentiam* sed condonetur modò dextrè intelligatur. Membrum quod subnectit dicens: *Deus est vnum* [illegible]: verum est, si essentiam spectes, sed si spectemus singulas personas, quæ sunt ceu partes essentiales totius essentiæ, tria sunt [illegible] Pater autem est substantia per se subsistens: Filius item substantia per se subsistens atque idem Spiritus Sanctus. Sunt igitur tria [illegible]: & tamen quia omnes sunt vna & eadem essentia, sunt etiam essentiæ vnius respectu, vnum tantum [illegible]. Proinde etiam dicimus, *Pater est Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus*: & tamen vnius essentiæ respectu omnes vnum tantum sunt Deus. Annon singulæ facultates animæ essentiales sunt [illegible] atque ita tria [illegible]. Quid enim est facultas intelligens, nisi anima intelligens? & ita de reliquis. Respectu tamen totius animæ, quæ reuera vna est, & indiuisibilis (quanquam [illegible] in facultates suas diuidua est) respectu inquam, totius animæ, omnes eius facultates sunt vnum [illegible]. Quid? annon etiam anima humana in corpore est vnum [illegible], cùm sit substantia per se subsistens & corpus alterum [illegible], cum & ipsum sit substantia. Respectu tamen totius compositi, quod homo appellatur vnum tantum sunt [illegible]. Hic igitur incipit à N. fieri fucus simplicioribus, quibus etiā facilè imponetur, nisi teneant, quam attuli, distinctionem & explicationem. Cum igitur, tanquam conclusionem inferens, subdit: HVMANA RATIO NON POTEST, &c. facile apparet fallacia. Hypostases enim seu supposita, realiter inter se distincta (vt Scholastici loquuntur) nō secus accipit ac considerat N. in Deo, quàm etiam in humanis accipiātur, nempe pro substantiis, non tantum numero inter se differentibus

rentibus, sed etiam à se inuicem distinctis, vti sunt, Petrus, Iohannes: quia finiti sunt: Certe si quis ita accipiat [illegible], seu suppositum, certum est quod dicit, humanam rationem non posse affirmare: immo aio, simpliciter fieri non posse, vt duo talia supposita ita realiter inter se distincta, ac proinde & à se inuicem diuisa, sint vnius & simplicissimæ essentiæ, eoque vnum numero singulare: Contradictionem enim implicat, quæ secundum substantiam duo sunt, eadem secundum substantiam vnum esse. Sic autem [illegible] realiter ab alia hypostasi distinctam, definiri à N. declarant eius verba, cum ait VNVM QVODQVE SINGVLARE SVAM HABERE ESSENTIAM (*nempe ab alterius essentia distinctam & differentem*) aloqui non fore realem distinctionem. At verò nos cùm Ecclesia non sic definimus [illegible], seu personam realiter ab alia distinctam. Nos enim illam [illegible] realiter ab alia hypostasi differre docemus, quæ neque alteri insit, neque de altera prædicari possit: & nihil præterea addimus. Hæc enim duo ad veram realémque distinctionem, vt sunt necessaria, sic etiam sufficiunt. Siue igitur etiam [illegible] sint diuisæ inter se, vti sunt homines, siue non sint, vti essent alæ animæ facultates ac partes, & vti etiam sunt in Deo: nihil refert ad hoc, vt verè & realiter sint distinctæ [illegible]. Ergo cum hæc ita se habeant, liquido apparet in hoc primo argumento, illum vel turpiter errasse, vel malitiose voluisse [illegible] imponere: quum talem suppositi realiter ab alio differentis definitionem attulit, quæ non omni distincto conueniat. Est enim duplex personarum distinctio: vna non hypostatica tantùm, sed etiam essentialis: ea est quum personæ ita inter se sunt diuisæ, quemadmodum distincti sunt multi homines. Altera [illegible] duntaxat est, quum scilicet personæ quidem sunt distinctæ [illegible] & realiter, ita vt vna non insit alteri, neq; prædicetur de altera: quanquam [illegible] minime sunt inter se diuisæ: & tales esse dicimus ipsas diuinas personas.

Quæ vero subdit, dicens: GENERATIO OMNIS IN HOC MVNDO EST, CVI OPPONITVR CORRVPTIO &c. Aliud est argumentum, quanquam hoc cum priore confundat. Est autem ad hoc facilis responsio. Principio falsum est, quod assumit, dicens. *Generatio omnis in hoc mundo est*, &c. Est enim hoc verum in generatione rerum materialium, corruptioni obnoxiarum, vt in generatione animalium: qua de re Aristot. fuse disputauit, & conclusit, *generationem vnius esse corruptionem alterius*. At in generatione rerum spiritualium falsum est. Annon Sol gignit radium sine vlla corruptione? An non intellectus humanus, cùm intelligit, vel alias res, vel seipsum, gignit in seipso speciem intelligibilem, seu rei quam intelligit similitudinem, quam verbum mentis vocant: annon, inquam, hanc gignit intellectus agens, sine vlla mutatione ac corruptione? Si qua autem generatio apud nos est, cui assimilari possit generatio Filij Dei ex Patre: est hæc verbi, ex intellectu, seipsum intelligente generatio; vt sanctissime etiam docuit Aquinas. Deinde addo: Etiam si hoc quod N. assumit, verum esset in omni generatione, quæ fit in Mundo: tamen consequentia non valeret: aut igitur talem esse in Deo generationem, aut nullam esse: quasi verò DEVS non potuerit Filium alia ratione generare, quàm ea, qua animalia generant animalia. Certum etiam est, quod subdit: OMNEM GENERATIONEM ESSE MVTATIONEM, ET MOTVM EAM PRÆCEDERE: non esse verum, nisi in earum rerum generatione, quæ motui sunt obnoxiæ, & quæ a potentia ad actum transeunt. Hinc facile ad secundum ipsius argumentum respondetur.

ARGVMENTVM II

Si generatio mutatio est, &c.

R. Non omnis generatio mutatio est, neque omne quod generatur, mutabile est: Ac proinde neque omne quod generatur, exit de potentia ad actum. Sed tantum hæc vera sunt in generatione rerum creatarum, mutationi obnoxiarum. Filius autem Dei, ex Patre natus, non est, nisi sicut nascitur ex actu actus: splendor ex luce: vnde & merito vocatur splendor gloriæ. Et sicut oritur ratio intellecta seu verbum mentis ex intellectu in actu existente & intelligente: vnde & [illegible] appellatur. Atque inde etiam efficitur [illegible] hunc esse æternum, quia intellectus in actu, nunquam est sine Verbo. Deus autem Pater actus est purus & æternus, & ideò nunquam fuit sine [illegible]. Quo fit vt etiam naturalis sit hæc generatio, naturalis inquam, hoc est, iuxta naturam Dei. An non etiam generatio splendoris ex luce est naturalis; & verbi, ex intellectu in actu, productio naturalis? Proinde non sequitur, quod ait, generationem Filij nunquam esse perfectam, si semper generetur. An non perfecta est emanatio radij ex Sole, tametsi semper emanet?

ARGVMENTVM III.

Geniti proprium est, vt à, &c.

R. Syllogismum totum admitto. Ad prosyllogismum, quem varijs & multis inanibus verbis amplificat, breuem affero responsionem. Pater generando Filium, totam suam & eandem prorsus illi communicauit naturam, & totam etiam sibi eandémque prorsus retinuit. Atque inde fit, vt Filius non solum Deus sit, non minus quam Pater, verum vnus & idem sit numero cum Patre Deus: quia vna & eadem numero est vtriusque natura, essentia, Deitas. Quòd si hoc videatur N. [illegible], intueatur in Solem ipsum. Annon Sol totam suam lucem communicat radijs, & eandem numero totam sibi retinet? Sed penetret etiam in animam suam. Annon eadem animæ essentia, tota communicatur facultati intelligenti, & eadem ac tota facultati sentienti, & eadem ac tota facultati vegetanti? Vna enim duntaxat est anima: & facultas intelligens nil aliud est, quàm eadem anima intelligens: & facultas sentiens, quam eadem anima sentiens, quo etiam fit, vt non solùm singulæ facultates sint anima, sed etiam vt omnes simul vna & eadem sint anima. Sed in ipsum etiam ingrediamur intellectum, & ibi idem perspiciemus. Nolo autē alijs vti verbis, quàm ipsius Aquinatis, qui cùm sibi hoc idem obiecisset argumentum, quod N. contra veritatem euomit, ita illud diluit: *Et quia Filij Dei generatio*, inquit, *non est materialis, sed in intellectu intelligibilis: stulte* (nota, *stulte*) *iam dubitatur si Pater totam naturam dedit, an partem. Manifestum est enim, quòd si Deus intelligit, oportet quod tota plenitudo ipsius contineatur in verbo. Nec tamen substantia Filio data desinit esse in Patre; quia neque etiam apud nos desinit esse propria natura in se, quæ intelligitur ex hoc, quod verbum nostri intellectus, ex ipsa re intellecta habet, vt intelligibiliter eandem numero naturam contineat*. Ita dissipantur omnes ampullæ huius Ariani.

Est inquit, *illa generatio vera & realis*. Verum est. *Ergò generatio vniuoca cum natura qua homo generat*, &c. Non sequitur. Est enim generatio vera & realis illa iuxta naturam creatoris. Est hæc natura realis & naturalis, iuxta naturam creatarum rerum. *Non sunt autem* (inquit Dominus) *viæ meæ, sicut viæ vestræ*. Quare imperite quis arguat: Ergo ille hominem speciei sibi produxit, sicut & nos. Eandem enim numero naturam & Deitatem communicauit: non autem eandem specie, & numero aliam. *At si totam*, inquit, *& eandem accepit Filius, Pater desinit esse Pater per generationem corrumpitur, vel potius corruptus est*. Quid (malum) garris in Deum Opt. Max. Quasi verò Deus non possit totam suam communicare in seipso essentiam alteri, & eam sibi totam retinere, cum idem in multis rebus creatis sicut ante demonstratum est fieri videamus. Quod refutat generationem factam esse per exuberantiam, meritò refutat. Sed quòd concludit, Filium igitur naturam à Patre accepisse, non eandem numero sed alterius generis, quæ discrepet à natura Patris, & vult, si est generatio, talem esse eam qualis est, quum ex putrefactione animalia nascantur, quod cum in Deum cadere nequeat, contendit, ex Patris substantia nullum esse natum filium, prodit suam simul impietatem & ignorantiam. Vt vno verbo ad tot & tantas ambages sophisticas respondeam, Generatio illa in Deo, neque vniuoca est, neque pure æquiuoca, neque metaphorica, neque per exuberantiam, sed analogica. Quæ enim de Deo & creaturis dicuntur, omnia analogice dicuntur. Nihil ergò conclusit N.

ARGVMENTVM IV.

Filium accipere naturam suam, &c.

Summa argumenti hæc est; Si Filius recipit naturam à Patre; in Filio oportet esse aliud eum qui recipit, & aliud naturam receptam: nihil enim recipere seipsum potest. Atqui hoc non potest in Filium Dei cadere. Si enim ipse recipiens esset aliud à natura recepta, Filius non esset natura & essentia, ac proinde non esset Deus, cùm proprium Dei sit, vt sibi idem sint esse & essentia. Est autem (per vos) Filius Dei Deus: non igitur naturam & essentiam accepit à Patre. Quare non est è substantia Patris genitus. Quod si verum est, contradictoria doceus: Filium scilicet & Deum esse & non esse Deum.

R. Ad Maiorem. Ea propositio vera est in rebus compositis, præsertim in rebus materialibus: Ac proinde quæ non sunt εἶναι ἐστὶ ab eo à quo oriuntur, & à quo habent quod habent. Ibi enim, propter materiam aliud est recipiens subiectum, & aliud forma, siue accidentalis siue substantialis recepta. Exemplum in formis substantialibus. Lignum, quum ex ligno fit ignis, ab igne deposita forma ligni, recipit formam ignis: materiam autem non accipit ab igne: idcirco non est εἶναι ab igne. Quare aliud in eo est recipiens materia, & aliud recepta forma. In rebus autem simplicibus & spiritualibus, quæ, vt subsistant, non opus habent materia, non ita planè se res habet: multo verò minus in iis, vbi neque esse differt ab essentia, sicut in Deo. Exemplum crassum adfero. Radius solis lucem habet à Sole: nunquid igitur aliud est radius recipiens, & aliud lux recepta? Minimè verò. Radius enim nihil aliud est quàm lux è sole emicans, & lucis solaris splendor. Est tamen in radio quodammodo aliud recipiens, & aliud res recepta: quatenus aliud ibi est esse, & aliud essentia: & aliud substratum quasi subiectum, quod habet lucem, & aliud lux ipsa recepta. Sed in Deo, vbi propter summam perfectionem, & perfectissimam simplicitatem, aliud non est esse ab essentia, nequaquam vera esse potest propositio. Proinde Filius Dei, quum dicitur essentiam suam accepisse à Patre: primò, minimè intelligendus est aliud quiddam præextitisse ab essentia diuersum, quod essentiam reciperet, (vt fortè crassi homines putant) non, inquam, ita putandus est, cùm ipse realiter nil aliud sit, quàm essentia ipsa, atque eadem quidem, quæ est & Patris: sed cum proprio subsistendi modo, qui est per generationem. Deinde etiam non est nobis fingendum in Filio Dei, subiectum recipiens, & essentia recepta, quoniam (vt dixi) in Deo, propter summam perfectionem, idem sunt esse & essentia. Essentia enim diuina per se subsistit: id quod in formis creatis minimè reperitur. Nullæ enim per se subsistunt: sed tantùm in subiectis subsistunt, propter imperfectionem formarum. Nam albedo tantum in subiecto albo reperitur subsistere: & humanitas tantum in homine. Proinde, quia humanitas in homine non est idem quod homo: ideo fit, vt in homine, aliud sit recipiens homo, & aliud humanitas recepta. Verum, quia in Deo, idem est Deus quod diuina essentia: idcirco ibi non est aliud recipiens, & aliud res recepta. Debuisset igitur N. qui Philosophiam profitetur, cogitare id quod nemo vel mediocriter in Philosophia exercitatus ignorat: nempe magnum esse discrimen inter formas materiales & inter diuinam. Principiò formæ materiales, per se non subsistunt: natura verò diuina per se subsistit: sicut antè dictum est. Deinde nulla forma, vel natura creata est suum esse: sed in omnibus rebus creatis differt esse ab essentia. At esse Dei est eius essentia, & essentia idem quod ipsum esse. Formæ igitur in his inferioribus, & creatis rebus, quia per se non subsistunt, nec sunt suum esse: sed esse, & subsistentiam recipiunt per aliud, nempe per materiam, quæ in iis subsistit formis: idcirco aliud semper sunt ipsæ formæ receptæ: & aliud materia recipiens. At verò quia natura diuina per se subsistit, & est suum esse, nec accipit esse per supposita, in quibus est: idcirco in ipsius communicatione, qua communicata est Filio à Patre, non fuit requisitum, nec requiritur aliquid aliud ab ea diuersum, cui communicaretur: & in quo, ac per quod subsistentiam, & esse, reciperet: Sed per vnum & idem esse, eadem prorsus essentia, est in communicante Patre, & in eo cui communicatur Filio: eóque fit, vt maneat eadem numero in vtroque: in communicante scilicet, & in eo cui communicatur. Ergo N. Syllogismũ retorqueo. Si in Filio, essentiam à Patre accipiente, aliud esset recipiens, & aliud res recepta, sicut in creaturis? in Filio aliud esset essentia, & aliud esse: eóque Deus non esset: Atqui Filius est Deus, vt Scripturæ docent: eóq; non est aliud in eo esse & aliud essentia. Fieri igitur nequit, vt aliud sit recipiens diuinam à Patre essentiam Filius: & aliud ipsa diuina essentia recepta. Quare vnus etiam & idem est cum Patre Deus.

Sed excipit N. & ideo V. ARGVMENTVM subdit: *Si Filius est ipsissima diuina essentia, quæ per se est res subsistens, & τὸ ὄν: etiam Pater sit eadem diuina essentia: conueniunt igitur Pater & Filius in eadem re subsistente.* At hoc est absurdum; sequeretur enim vnam & eandem esse personam, Filij scilicet & Patris: quia in naturis intellectualibus, res subsistens & τὸ ὄν, vocatur & persona. Atque ita Pater generans Filium, generaret seipsum. Atqui hæc absurda sunt, & opinioni Sabellij patrocinantur: Non est igitur Filius ipsius ipsa diuina essentia eóque Deus.

Quòd si etiam velint Papistæ (hoc enim nomine nos quoque omnes significat in hoc scripto) duas esse personas distinctas: erunt igitur & duæ essentiæ: quæ essentia est τὸ ὄν, & persona est τὸ ὄν. Ac proinde vel Pater non erit verus Deus, vel Filius non erit verus Deus. Est enim vna tantum essentia diuina, quæ sit Deus. Itaque serið concludit, Filium non esse verum Deum: sed purum hominem: Deum autem esse & vocari propter excellentia dona.

R. Ad hoc argumentum pendet responsio ex iis, quæ ad primum dixi: quo pacto scilicet in Deo & vnum tantùm sit τὸ ὄν, respectu essentiæ, & plura respectu personarum. Quæ itaque sophisticatur in hoc argumento, sine vlla difficultate refutantur per ea, quæ suprà dicta à nobis sunt. Quædam tamen hic notanda sunt plena Sophisticæ. Assumit rem, in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari. Essentia autem diuina est natura intellectualis, & subsistit: esse igitur personam. Conueniunt autem Pater & Filius in essentia, ergo & in persona: quare ambo vna persona. Atqui hoc falsum. non igitur Filius est diuina essentia, quæ vna tantum est: & ita Deus non est. Si quis hic Sophistæ sophisticam non videat, cæcus est. Essentia enim diuina, etsi per se subsistit, nisi tamen consideretur cum relationibus, seu cum diuersis subsistendi modis, (vt loquitur Iustinus) persona dici non potest. Diuersi enim ij modi efficiunt, vt vnus non prædicetur de altero: id quod propriè requiritur ad hoc, vt verè dicatur quis persona: & hanc ob caulam dicitur substantia indiuidua, hoc est, talis, quæ de altero prædicari non possit: vt Petrus non potest prædicari de Paulo. Proinde alij maioris explicationis causa, addunt *incommunicabilis*. Essentia autem diuina est quidem realiter propter suam simplicitatem indiuidua, sed non est incommunicabilis: Est enim à Patre communicata Filio eadem & tota essentia & Spiritui Sancto. Proinde prædicatur tam de Filio & Spiritu Sancto, quam de Patre. Quare definitionem illam, *Rem in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari, si nihil aliud addatur, non esse veram.* Addendum igitur est *incommunicabilis*. Si hoc addas, tum apparet, hanc definitionem non conuenire definito, hoc est essentiæ diuinæ, simpliciter per se consideratæ. Quare quod etiam subdit: *Si duæ sint personæ, Pater, & Filius: duæ igitur erunt essentiæ:* quam minime consequatur, manifestum est. Vnitas enim essentiæ non impedit personarum distinctionem: Sicut neque [illegible] distinctio, tollit vnitatem essentiæ in substantiis spiritualibus, vt in exemplo animæ & eius facultatum demonstratum est. Quantò minus igitur in Deo? *Personarum enim distinctio,* (vt scitissime scribit Aquinas) *personæ in rebus humanis non attenditur secundum essentiam speciei: sed secundum ea, quæ sunt naturæ speciei adiuncta. In omnibus enim hominum personis, est vna speciei natura: qua de caussa omnes homines dicuntur esse vnus homo propter vnam speciei naturam in omnibus existentem: Sunt tamen plures personæ propter hoc, quod distinguuntur homines in iis, quæ sunt adiecta naturæ: ideo eo respectu plures sunt homines. Ita in diuinis sentiendum, Relationibus enim distinguuntur personæ, non autem essentia.* At Deus est maximè vnus. Quis negat? propter vnitatẽ scilicet essentiæ: relationibus autẽ vnitas essẽtiæ nõ tollitur: sicut neq; diuersis facultatũ animæ proprietatib. tollitur vnitas essentiæ animæ. Ideo rectè Thomas concludit: *Nõ ergo in diuinis dicenda est vna persona propter vnitatem essentiæ subsistentis: sed plures propter relationes.* Relationes autẽ in Deo, quib. distinguũtur personæ, nõ sunt accidẽtia, quia in Deũ nõ cadit accidens: neq; sunt nihil: sunt enim relationes reales, non autẽ tantùm rationis. Sunt igitur substantiæ nõ multæ, propter Dei simplicitatẽ: sed vna: non alia ab essentia: propter eandẽ simplicitatẽ. Sunt igitur realiter, seu secundum rẽ, ipsa Dei essentia: sed cũ quodã respectu, quẽ vna relatio habet ad alterã, seu cũ ratione quadam, qua fit, vt vna persona non sit alia: sine vlla tamen in Deo cõpositione. Quod si alicui hoc videtur intelligibile, id fit, quod minus exercitatus sit in his subtilioribus cogitationib. Sed simili declaro: An non sapiẽtia in Deo, & iustitia, & misericordia, sunt idẽ quod diuina essẽtia? Omnino: vnica enim sua essentia simplicissima, tanquã vnica forma Deus est sapiẽs, iustus, misericors: quod certè in creaturis fieri nequit. Nũquid tamen propterea dicimus sapientiã esse iustitiã & hanc esse misericordiã? Nequaquã: sed cum Scripturis hæc attributa distinguimus: quoniam etsi omnia sint secundum rẽ, eadem diuina essentia, tamen ratione quadã, quæ etiam in Deo non est accidens aliquod, distinguitur iustitia à misericordia. Ergo etiã relationes, paternitas & filiatio, licèt reapse nil aliud sint, quàm ipsa diuina essentia: tamen

tamen ratione quadam, quæ etiam non est accidens in Deo distinguuntur, eéque & distinguunt personas, vt Pater non sit Filius, nec Filius Pater. Summa, vt iustitia, misericordia & omnia alia Dei attributa, licèt distinguantur inter se, essentiæ tamen Dei nihil addunt: ita etiam relationes. An non etiam dextrum & sinistrum in animali, relationes sunt reales? Quid tamen addunt essentiæ seu substantiæ animalis? Stultum igitur est, ex relationibus fingere in Deo aliquid diuinæ illius essentiæ accessisse, & compositum esse.

ARGVMENTVM VI.

Quod est principium indiuiduationis cuiusque rei, id non potest alteri rei quæ [illegible] ab ea re distinguitur inesse. Explico propter imperitiores, qui fortè hæc lecturi sunt. Indiuiduum vocant verbi gratia hominem qui subsistit. *Indiuiduari* dicitur quum in generatione humanitas, quæ per se non subsistit, per materiam in subiecto, hoc est in homine genito, [illegible] subsistere [illegible]. Principium igitur indiuiduationis est id, per quod forma hominis, quæ per se nõ subsistebat, [illegible] subsistere in hoc vel in illo homine. Est autem materia [illegible] id, quo verbi gratia, ego subsisto & sum [illegible] quiddam [illegible] esse in alio homine, alio qui tu esses [illegible]. Hoc igitur est quod [illegible] *principium indiuiduationis [illegible] alteri rei, ab illa re [illegible].* Ratio propositionis [illegible] *[illegible] non potest [illegible] In indiuiduationis principium [illegible] Quod enim in pluribus est, [illegible] magis est, quàm res inexistens [illegible] semper vni est [illegible].* Hæc [illegible] sua probatione, quæ verissima est in rebus creatis propter ipsarũ imperfectionem, sed non [illegible] in Deo perfectissimo, vt ostendam. Subiicit Minorem *Atqui indiuiduatio Dei* [hoc est id, quo Deus est Deus] *non potest esse [illegible] ipse Deus, propter summam & excellentissimam simplicitatem. Ergo [illegible] Dei est, quæ [illegible] [illegible] simplicissimus, [illegible] indiuiduatur.* Subdit confirmationem *Siquidem,* inquit, *essentia DEI non est forma in materia, vt ipsa forma per materiam queat indiuiduari. Ergo in DEO Patre non est aliud quo indiuiduetur, quàm ipsa Dei Patris essentia: præter essentiam enim in eo nihil est,* inquit, *quo ipsa essentia indiuiduetur.* In his omnibus, quæ sunt loco Minoris propositionis, latet fallacia: cùm simplex essentia nominatur sine vlla mentione relationũ, quibus distinguuntur personæ. Proinde si dentur hęc simpliciter, videtur sequi Conclusio quam infert: *Necessario igitur hinc sequitur,* inquit, *Patris essentiam non posse esse in alio supposito vel in alia hypostasi. Ergo aut non est in Filio, quo fit ex Arij sententia, Filium non esse essentialem Deum: Aut si est, Filius igitur non est alia [illegible], vel aliud suppositum a Patre: hinc fiet esse eandem cum Patre [illegible], vt volebat Sabellius sed secundum Sabellij sententiam, Pater erit idem qui Filius & generatio non erit realis sed tantum quo ad hominem ficta & commentitia. Est vero realis distinctio Patris à Filio. Ergo sequitur Patrem solum esse Deum essentialem: Filium autem eo modo quo [illegible] fatetur Ioh. 10. hoc est sicut & iudices vocantur dij. Et sic* inquit *moderanda erunt testimonia* Ioh. 1. Coloss. 1. Hebr. 1.

Resp. Ac primum quidem ad Maiorem de principio indiuiduationis: Ea simpliciter verissima est in omnibus rebus creatis: propter illarum enim imperfectionem formę non per se subsistunt: sed per materiam, & per ea quæ naturæ speciei adiunguntur, indiuiduantur & distinguuntur ab aliis. At in Deo propter summam perfectionem, essentia diuina per se subsistit, & idem ibi sunt esse & essentia. Proinde etsi eam essentiam omnibus personis communem esse docemus, quia vnus tantùm est Iehoua: non sequitur tamen, eam esse potius [illegible] quiddam quam rem existentẽ. Quare propositio etiam illa, *quod est in pluribus, est magis [illegible], quàm res inexistens:* vera tantùm est in rebus creatis, vbi formæ non per se subsistunt. Proinde communis alicuius speciei forma, quatenus intellectu ab indiuiduis abstrahitur, & per se consideratur, quia [illegible] appellatur, est magis [illegible] quàm res inexistens vt humanitas. At in Deo non ita se habet res quia essentia propria per se in omnibus subsistit. Deinde etiam non dicimus, essentiam diuinam, quæ certè est [illegible] per se subsistens esse in personis, quasi in aliis [illegible] Non enim eam separamus à relationibus quæ reapse nihil aliud sunt, quam ipsa essentia (vt declaratum est) propter summam Dei perfectionem, ac perfectissimam simplicitatem: sed ratione tantùm differunt. Proinde non dicimus essentiam per subsistentem, esse in alia essentia per se subsistente: est enim vna tantùm. Neque dicimus omnem esse in relatione: aut v.gr. Paternitatem esse in Filio: distinguuntur enim inter se personæ. Quare hinc etiam manifestum fit, quo pacto in ipso quoque Deo, suo modo vera sit propositio illa prima huius argumenti. Principia indiuiduationis alicuius rei, non inesse alteri: nimirum quia essentia non inest alteri essentiæ, alium enim constitueret Deum. Neque relatio vnius personæ, puta paternitas inest alij personæ, puta Filio: nam confunderet personas, & ex multis vnam faceret. Distinguuntur autem relationibus. Exemplum in anima: Anima est per se subsistens, & vnum [illegible] non tamen quasi quiddam indiuiduum à suis facultatibus seiunctum: hæ enim nil aliud sunt quam ipsa anima, & anima nil aliud quam hæ facultates. Proinde etsi singulæ facultates animæ sunt [illegible] anima tamen non dicitur esse in singulis facultatibus, tanquam vnum in [illegible] in aliis [illegible] sed tanquam totum essentiale in suis partibus. Neque etiam vna facultas est in alia, vt ex duabus fiat vna: distinguuntur enim ratione & [illegible] inter se tametsi essentia [illegible] animæ, vnum sint realiter. Itaque principia indiuiduationis, etiam in singulis facultatibus animæ non insunt alteri: quia anima non est in alia anima: neque id, quæ facultas intelligens, est facultas intelligens, inest in sentiente. Atque hæc satis pro responsione ad Maiorem.

Ad Minorem: Tota fallaciæ in hoc argumento caussa est quoniam sophista hic proponit nudam essentiam sine relationum consideratione: & eam sine iis constituit principium indiuiduationis in Deo, sed fallitur. Etsi enim diuina essentia est per se subsistens, separari tamen non potest [illegible] à relationibus, quibus singulæ distinguuntur personæ & quasi indiuiduantur. *Nam* (vt rectè inquit [illegible]) *[illegible] in diuinis tenet locum principij indiuiduantis: [illegible], locum naturæ [illegible].* Quum igitur ait: *In diuinitate autem Dei non potest esse nisi ipse Deus,* seu [illegible], *diuina essentia propter summam & excellentissimam simplicitatem:* Respondemus. Aut considerat essentiam cum relationibus aut sine relationibus. Si sine relationibus, negamus propositionem tanquam falsissimam. Non est enim essentia diuina sine relationibus, quibus personæ quodammodo indiuiduantur, & distinguuntur: eóque nec est Deus subsistens vllus extra personas, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum. Proinde falsa quoque sunt, quæ [illegible] infert contra Filiũ Dei vt quod ait: *Ergo essentia ipsa Dei,* nempe sine relationibus, *est id quo Deus altissimus indiuiduatur.* Talis enim essentia, sine relationibus non datur in Deo: neque Deus altissimus reperitur, qui non sit Pater habens Filium. Et ratio, quam subnectit, dicens: *siquidem essentia Dei non est forma in materia, vt ipsa forma per materiam queat indiuiduari:* nulla est ad concludendum, quod assumsit concludendum. Etsi enim essentia diuina non est forma in materia, per quam materiam illa forma indiuiduetur: non est tamen sine suis relationibus, quibus aliud [illegible] & indiuiduum est Pater, & aliud [illegible] & indiuiduum est ipse Filius. Proinde quod infert, dicens, *Ergo in Deo Patre non aliud quo indiuiduetur, quàm ipsa Dei Patris essentia:* Ad id respondemus, vt suprà: nempe si considerat essentiam Patris sine relatione ad Filium, turpiter fallitur. Essentia enim Patris sine sua relatione ad Filium, neque esse potest, neque considerari debet. Et si ita loqui licet de Deo, Pater indiuiduatur per suam relationem, per quam etiam distinguitur: per illud enim aliquid dicitur indiuiduari per quod etiam distinguitur. Proinde indiuiduari Pater non potest, vt sit [illegible], id est, hic Deus Pater, sine relatione sua, quæ est paternitas. Si autem considerat Sophista essentiam Patris cum sua relatione: nos quoque fatemur, præter hanc essentiam, cum sua relatione, nihil aliud esse in Patre, per quod dici possit indiuiduari, quanquam sola relatio propriè locum tenet principij indiuiduationis, vt dictum est: Sed etsi cum relatione coniungamus essentiam, tamen hinc non consequentur ea, quæ infert contra pluralitatem personarum seu [illegible].

CONCLVSIO. *Necessario,* inquit, *hinc sequitur,* &c. Ex præmissis falsis, quis nesciat semper sequi falsam conclusionem. Et fallacia est, quę dicitur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Essentia quidem quatenus consideratur cum paternitate, non est eadem in Filio, quia Filius non est Pater. Sed non sequitur: Ergo essentia simpliciter Patris non est in Filio. Exemplum: Natura humana quatenus est in liberis meis, quia illi non sunt ego, nec ego illi sed simpliciter non sequitur, natura igitur mea nõ est in liberis. Sunt enim & ipsi homines, perinde atque

ego Pater, & quod etiam subdit, aut (nempe si essentia Patris est in Filio) Filius non est alia persona à Patre: nulla difficultate refellitur ex iis, quæ dixi: Si enim Paternitas, quæ est relatio Patris, esset in Filio: Filius non esset alia à Patre persona: sicut contra si essentia Patris non esset simpliciter in Filio, non esset Filius vnus cum Patre Deus. Sed non sequitur simpliciter si essentia Patris est in Filio Filius igitur a Patre hypostasi non est alius. Solus igitur Pater verus est & essentialis Deus. Qualis igitur Deus Filius? Eo modo quo ipse Sophista interpretatur locum apud Ioh. 10 *Si ad quos sermo Dei factus est*, &c. nempe propter officium & plenitudinem diuinarum gratiarum. Summa igitur fallacia in hoc argumento est a secundum quid ad simpliciter. Quia sc. proponitur essentia diuina simpliciter sine relationibus: & talem contendit Sophista esse ceu principium indiuiduationis, quo sc. Deus Pater est Deus, Et inde infert Filium non esse Deum, vt qui non habeat eandem essentiam diuinam: aut si habeat, esse igitur vnam personam Patrem & Filium. Nos verò dicimus, sicut nullus est Deus verus & essentialis qui non sit Deus Pater, aut Deus Filius aut Deus Spiritus Sanctus (nulli enim alij datur nomen Iehouæ, nisi Patri, Filio & Spiritui sancto) ita etiam docemus, nullam dari essentiam diuinam, quę sit sine relationibus quibus Pater à Filio distinguatur, & Filius vicissim a Patre atque ita de Spiritu Sancto. Ita perspicuè responsum est ad argumentum.

Quod si maius aliquid requirent responsionem: Dico si totum (vt sic loquar) Deum in tota essentia consideremus: dico, inquam, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, non indiuiduari per vllam rem: sed esse indiuiduum per se, h.e. sua essentia. Est enim essentia diuina per se subsistens, & ea est Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus: quia sunt omnes vnus, & idem Iehoua: ac proinde vnum quoddam indiuiduum. Si vero singulas personas, seu singulas partes essentiales seorsim contemplemur: dico Patrem quodammodo indiuiduari sua relatione h.e. paternitate, quæ est proprietas personalis ipsius Patris, quatenus sc. hac relatione distinguitur a Filio, ceu quoddam ... : Filium itidem quodammodo indiuiduari sua filiatione, quæ est eius personalis proprietas, quatenus & ipse per eam distinguitur a Patre: atque idem dico de Spiritu Sancto. Exemplum in anima manifestum est, quanquam non sit omnino simile: quia in Deo perfectissima est simplicitas: in anima autem differt esse ab essentia. Vtcunque tamen adumbratur hoc simili veritas rerum diuinarum. Anima igitur est indiuiduum quoddam sua essentia quia non indiuiduatur per materiam quomodo res materiales & corporeæ: Anima, inquam, in se tota considerata, est vnum ... eoque indiuiduum quoddam per se, & sua essentia. At verò si singulas essentiales eius partes seorsim consideres: pars intelligens est ceu ... indiuiduum quoddam, distinctum à sentiente, tanquam ab alio ..., & indiuiduo. Et qua nam re pars intelligens est ceu indiuiduata, & facta ... a parte sentiente distinctum: sua illa virtute, qua intelligens est & dicitur, tanquam suę indiuiduationis principio. Vnumquodque enim per id dicitur indiuiduari per quod ab aliis, in eadem natura speciei numero distinguitur. Proinde optimè Thomas: *Relatio, inquit, in diuinis tenet locum omnium principiorum indiuiduantium in rebus creatis propter quod dicitur proprietas personalis: ipsa autem natura diuina tenet locum naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio in diuinis secundum rem non differt à natura diuina, non fit ibi aliqua compositio: sicut apud nos ex principio speciei, & ex indiuiduantibus principijs, quadam compositio relinquitur.*

ARGVMENTVM VII. *Sit hypothesis vel αἴτημα &c.*

Summa hæc est: Si Pater & Filius sunt duo supposita, seu duæ personæ: & tamen communi essentia vnum: necesse est, vt aliquid vltra vel præter essentiam insit in Patre & in Filio, quo ab inuicem distinguantur. Ratio, Quia quod commune est, distinctionis principium esse non potest. Quod si sic, sequi igitur tam Patris, quàm Filii personas componi ex essentia communi, qua vnum sunt, & ex eo, quo ab inuicem distinguuntur.

R. Communis responsio quę ad hoc argumentum affertur, & quam etiam Sophista nouit, hæc est: Negari consequentiam in propositione hypothetica. Ratio, quia personæ non alio distinguantur principio, quam relationibus, quatenus est vnus Pater, & alter Filius: licèt vterque simul vnus sint essentia Deus. Quæ autem relationes de se inuicem prædicantur, discrimen non faciunt in eo, de quo prædicantur, sed ponunt tantum ad aliquid: Neque relationes reales quippiam addunt simplicitati, aut vllam in ea faciunt compositionem. Quæ verissima est responsio & confirmatur a perfectione Dei, qua fit, vt quæ in nobis multa sunt, & accidentia, ea in Deo sint vnum, & substantia modoque perfectissimo: h.e non per compositionem aliquam: sed per vnicam simplicis essentiæ virtutem. Verùm aduersus hanc responsionem excipit Sophista hoc argumento.

ARGVMENTVM VIII. *Si quis asserat, &c.*

Ait hac moderatione non esse satisfactum argumento: ratio, inquit, est, quod nulla vnquam detur relatio quę non sit in aliquo absoluto, & quod non queat esse quidam per se in tertio modo terminus sc. aliquam rem per se existentem, significans. In omni n. relatione relatiuus terminus præter se habet in quo consistat, & quod sit aliud præter id, in quo consistit relatiuus terminus. Sic seruus est aliquid per se subsistens, in tertio modo per se, præter dominum: qui item per se in eodem modo subsistit. Ergo sic etiam in diuinis relatio qua Pater & Filius distinguuntur necesse est vt habeat aliquod absolutum, in quo accidens illud relationis consistat, & suam quasi sedem habeat, præsertim cum sit vt tu voluisti, *relatio realis*.

Resp. Primum non omnes regulæ de relationibus traditæ, in illas relationes diuinas competunt. Sicut enim essentia Dei alterius est rationis, quam nostra: sic etiam relationes. Præter alias enim relationes in nobis accidentia sunt, in Deo autem accidentia esse non possunt. Quare quicquid ex natura relationum apud nos, concluditur aduersus Deum, & aduersus relationes in Deo, friuolum est. Deinde dico relationes etiam diuinas non esse sine suo absoluto, in quo suam quodam modo, nempe diuino habeant sedem: nam paternitas sedem habet in Patre: qui nó solum Pater est, sed etiam Deus, adeoque ipsa essentia diuina. Verum longe alia ratione relatio in diuinis ad suum comparatur absolutum, quam in rebus a Deo conditis. Hic enim relatio ad suum comparatur absolutum, sicut accidens ad subiectum, at in Deo, sicut idem ac idem vel secundum modum (vt Scholæ loquuntur) identitatis, Idque propterea, quod relatio substantia est secundum rem, & eius etiam absolutum eadem est substantia: quanquam vna relatio non est altera, ac proinde Pater non est Filius. Annon etiam iustitia, misericordia, & alia id genus attributa, idem sunt in Deo cum essentia, ad rem ipsam quod attinet? Sunt. Quomodo igitur ad essentiam comparantur? Non certè tanquam accidentia, & res realiter ab essentia differentes, sed tanquam idem ad idem ... Essentia enim propter summam & absolutissimam perfectionem idem est, & sapientiæ & iustitiæ, & misericordiæ & aliis huiusmodi, quæ apud nos in diuersis generibus continentur: quanquam iustitia non sit misericordia, nec sapientia sit patientia. Ergo nil etiam prohibet, quin vna & eadem essentia idem sit & paternitati & filiationi: ac proinde quin Pater & Filius sint ... vnus Deus, quanquam paternitas non est filiatio, ac proinde neque Pater sit Filius, neque Filius Pater. Itaque Pater, qua Deus, idem est cum Filio, qua Deus itidem est: at qua Pater, idem non est Filio, qua Filius est. Sicut etiam iustitia in Deo quatenus essentia est, idem est misericordiæ, quatenus itidem hæc essentia est: quanquam iustitia, vt iustitia, non est idem quod misericordia, vt misericordia.

Ad simile serui & Domini quod attinet, nihil ad rem facit. Ideo enim ibi non solùm termini relatiui sunt diuersi, quia aliud est esse Dominum aliud esse seruum, vnde diuersæ relationes surgunt, dominatus & seruitutis verum etiam diuersa & alia sunt subiecta: quia alius homo est Dominus, & alius homo est seruus, ideò, inquam, hoc fit in rebus creatis, quia non sunt ambo dominus & seruus, vna & eadem numero substantia, seu essentia: sed specie tantùm. At in Deo etsi diuersæ sint relationes, paternitas & filiatio: ac proinde licet Pater non sit Filius, quia tamen vna est vtriusque essentia, a qua etiam re non differunt relationes: ideirco ibi vnum tantum est absolutum: & relationes comparantur ad suum absolutum per modum identitatis: & vna & eadem essentia idem est paternitati & filiationi, eoq; Pater & Filius vnus sunt Deus quan-

quanquam Filius non sit Pater. Hoc autem totum inde proficiscitur, quòd essentia Dei perfectissima est.

ARGVMENTVM IX. *Porrò relatio,&c.*

Resp. Relationes in Deo reales sunt,& secundum rem, idem sunt quod essentia, quia in Deũ non cadit accidẽs. Verùm in ipsis quoque creaturis non dicitur relatio realis, quod aliquid sit in se reale, vti est quantitas, aut qualitas, quæ veniunt in compositionem subiecti. Nam [illegible] [illegible], vt id quod sunt, aliorum esse dicantur vt loquitur Aristoteles: sed *realis* dicitur ex ipso tantùm fundamento, seu respectu fundamenti. Quia n. puta Pater res est,& fundamentum paternitatis reale, idcirco etiam paternitas, dicitur & est relatio realis: non autem quod ipsa aliquid sit in se,& per se reale, vt accidens in subiecto. Proinde neque etiam aliquid reale addit suo fundamento. Si verò hoc non fit in rebus creatis, quantò minus in Deo, qui simplicissimus est ac perfectissimus, & nihil ei addi potest. Nã etsi in rebus creatis relatio realis aliquid reale adderet, eoque quodammodo componeret, tamen in diuinis omnino id efficere, propter perfectissimã diuinæ essentiæ simplicitatem, non posset. An non iustitia, misericordia,& id genus alia, in Deo sunt res reales? Quid ni? immo sunt ipsa Diuina essentia. Sua enim essentia Deus iustus & misericors est. Num igitur, quia res sunt reales, aliquid addunt Deo reale,& in eius veniunt cõpositionem? Minimè. Ergo multò minus id faciunt relationes, tametsi reales, cùm nõ sint reales, per se, sicuti quãtitates & qualitates, sed propter fundamentum duntaxat. Atque hoc satis esse debet cuique veritatis amanti,& non contentioso, nam res est perspicua. Sed vt melius pateat N. error, aperienda est caussa huius erroris. Ea est, quia putat, relationem in Deo realem, esse ens ab essentia dependens, eòque ab essentia differre, si relatione realiter distinguantur personæ: Aut si non est dependens, nec differt, non distingui igitur personas. Sed fallitur: Nam neque est ens dependens relatio, eòque non differre realiter ab essentia: neque tamen sequitur non distingui personas relationibus. Non est esse dependens, quia propter summam Dei perfectionem, quicquid in Deo est, substantia est: & propter summam eius simplicitatem, multæ non sunt in Deo substantiæ seu essentiæ, sed vna. Neque propterea impeditur, quin distinguantur personæ: propterea quod, licet, relationes idem sint realiter cum essentia, ab ea tamen, tali distinguuntur ratione, qua fit, vt alia sit Patris,& alia Filij persona. Quæ est hæc ratio? Quis eam percipiat? Si tamen licet cum aliis piis balbutire, dico esse modum subsistendi diuersum in Patre & Filio, hoc est, quatenus [illegible] per se non significat se esse communicatam aut incommunicatam: ideo communis est tribus personis: sed quatenus communicata est per generationem, constituit personam Filij,& quatenus incommunicata, seipsam communicat, personam Patris efficit. At si realiter non distinguantur relationes ab essentia: ergo neque realiter distinguerentur personæ, sed ratione tantùm. Non sequitur: non enim identitas relationum cum essentia constituit identitatem personarum: sed diuersitas relationum inter se diuersitatem, vel potius distinctionem constituit personarum. Sequitur ergo distingui personas realiter inter se: licet realiter sint idem cum essentia. Exemplum ab anima sumptum perspicuum est, vt sæpè repetiuimus. Anima idem est facultati intelligenti, sentienti, vegetanti. Quid enim aliud est anima, quàm facultas intelligens, sentiens, vegetans? Intelligens tamen non est idem sentienti & vegetanti: non enim intelligens est sentiens. Ita diuina essentia idem est paternitati ac filiationi: non tamen hæc illi. Essentia enim diuina est Pater, est Filius: non tamen Pater est Filius. Quum igitur N. postremò ait: *Relatio, qua distinguuntur Pater & Filius, aut est res aliqua, aut in solo intellectu.* Respondeo, Res aliqua eoque realis relatio. Quum secundò ait: *Aut est essentia aut essentiæ superadditum quiddam.* Respondeo: Essentia est non simpliciter, sed [illegible] hoc est quo ad rem, ratione autem differens, ac proinde non est aliquid reale superadditum essentiæ. Quum itaque N. tertio loco subdit. *Si relatio essentia est, tum Filius erit Pater*: negatur illatio. Arguit enim à secundum quid ad simpliciter. Non enim simpliciter essentia est Pater, sed cum sua relatione, cuius proprium est per generationem communicare essentiam. Neque simpliciter: essentia est Filius: sed cum sua relatione, cuius proprium est essentiam per generationem à Patre communicatam accipere. Dico clarius: Essentia diuina non simpliciter Filius, sed quatenus per generationem est à Patre communicata. Contra, eadem essentia, quatenus est incommunicata, sed seipsam per generationem communicans, est Pater. Vt, lux solis, quatenus ab alio non est communicata, sed seipsam communicat, Sol dicitur, & est, eadem quatenus à Sole communicata emicat radius est. Atque hoc est, quod solitus sum dicere cum Iustino Martyre & philosopho, diuersis subsistendi modis distingui personas. Ac si non satisfacio ego N. audiat Thomæ ad hoc argumentum responsionem breuem, in q. p. de potentia Dei q. 1. art. 1. ad tertiam. *Ad tertium dicendum, quod Deus genitus non distinguitur à Deo generante, per aliquam essentiam additam, cum (sicut dictum est) non requiratur aliqua materia in qua recipiatur natura diuina. Distinguitur autem per ipsam relationem, quæ est ab alio habere naturam: ita quod in Filio ipsa relatio filiationis, tenet locum omnium principiorum indiuiduantium in rebus creatis: propter quod dicitur proprietas personalis. Ipsa autem natura diuina tenet locum naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio secundum rem à natura diuina non differt, non fit ibi aliqua compositio sicut apud nos ex principio speciei, & ex indiuiduantibus quædam compositio relinquitur.* Longiorem verò responsionem legat in lib. contr. gent. 4. cap. 14. ad 8.& 9.& 10. Quod si dicat non percipio quomodo hæc cohæreant: respondeo, De rebus igitur cœlestibus ne disceptemus, humanis rationibus, sed verbo Dei, vt ipse quoque N. optimè ad extremum concludit, agendum esse.

Cæterum, quum ait, explicationem locorum Scripturæ, in libris editis Albæ Iuliæ, pulchrè conuenire cum iis quæ scripsit argumentis, iisque ex Aquinate, cum arguatur in contrariam partem desumtis: satis apertè declarat, contortam esse locorum Scripturæ in illis libris explicationem: quando conuenit cum argumentis cum veritate Scripturæ pugnantibus,& nihil firmi habentibus.

Inepta verò interpretatione locum Christi: *Antequam Abraham esset, ego sum*, eludit: dum ad consilium & prouidentiam Dei refert cum apertè ibi instituta fuerit disputatio de annis & ætate Christi.

Hæc sunt, quæ habui ad argumenta N. merè sophistica. Scio iuxta regulam etiam à Philosophis traditam, non esse de genere in genus disciplinæ transcendendum in disputando: ac proinde ad argumenta contra Theologiam à physicis tantum rationibus petita, non esse respondendum: sed ea simpliciter, tanquam ad rem nihil facientia reiicienda: Quia tamen significasti, me facturum rem Illustriss. Principi gratam,& multis vtilem, si hæc N. sophismata Dialecticè refutarem, feci quod potui, in tanta negotiorum meorum, tùm Scholæ tum officii, quod sustineo in vniuersitate, adde etiam priuatorum ac domesticorum turba. Neque etiam ignoro, me fuisse prolixiorem quam tua & tui similium doctorum virorum eruditio postulabat: sed hoc feci propter alios, qui rerum istarum periti non sunt: quorum etiam caussa ad extremum, hoc quod ante cœperam dicere, & quod diligenter notandum est, repeto: nempe, caussam totius huius N.& similium erroris esse, quia animalis homo nõ percipit ea, quæ sunt Dei: ac proinde non potest percipere aliud generationis genus, quàm quod cernitur in animalibus. Nec aliam realem personarum distinctionem, quàm quæ inter homines spectatur. Neque aliam communem multis essentiam, quam qualis etiam est humanitas, cum de pluribus numero hominibus prædicatur: ac proinde quæ potius [illegible] quiddam est, extra personas in intellectu positum: quàm vna res realis, omnibus hominibus inexistens. Cum verò humana etiam ratio doceat, vnum tantum esse Deum, vnamque diuinam essentiam: hinc cogitur animalis homo concludere vnam etiam duntaxat esse personam. Hinc omnia ipsorum cõtra æternum Dei Filium argumenta. Sed longè aliter se rem habere, tradunt S. literæ: & vera etiam solidæ Philosophiæ principia (quemadmodum de principio ostendi) confirmant. Dominus igitur istis animalibus hominibus donet suum Spiritum,& pulsis tenebris illucescat illis denuò Christus, lux æterna & splendor Patris, ad eorum salutem, AMEN.

H. S. Roserij ad H. Zanchium de loquutione Gen. 1.
Faciamus hominem eum.

QVÆSTIO.

S. P.

SVmma humanitas tua D. Zanchi, qua non solùm aditi te à me quoties vellẽ, passus es, sed etiã vltro inuitasti,

efficiet: ne pluribus importunitatem apud te deprecer, praesertim quum perplexa praelorum cura non sinat me longiore epistola ad excusationem parum necessariam abuti. Itaque rem simpliciter statim aggrediar. Incidi in scriptum cuiusdam amici, qui dum ex loco cap.1. Geneseos, sacrae Trinitatis mysterium astruere vult, in haec verba scribens, *Faciamus hominem*,&c. ita loquitur. Non angelos hic alloquitur, aut elementa, quia creationis gloriam sibi soli seruat. Neque honoris causa sic de se loquitur, quia mos ille non ita est antiquus, in prima persona receptus, sed ad seipsum dirigit sermonem, qui quum vnus sit Deus, três sunt distinctae personae, &c. Hunc ego Scripturae locum piè credo & profiteor huc facere, vt intelligamus esse Patris cum Filio sermonem: sed illam locutionem, piam & orthodoxam esse, vt dicatur *Deus ad seipsum dirigere sermonem*, vix mihi persuadere possum. Nec vera mihi quidem ratio videtur, vt quia tres sunt in diuinis distinctae personae, ac vnus Deus sit, quum persona personam alloquitur, Deus dicatur seipsum alloqui, imò periculosè admodum ista videntur dici. Idque vt se ita habere credam cùm multa alia efficiunt, tum in primis quod ex te me audire memini, quum diceres tibi non probari, imò te nominatim refutasse, quod N. scripsit tres in diuina essentia personas, tres esse in Deo proprietates. Illud enim axioma commemorabas à te in tuo libro refelli, licet N. nomen tacueris, quod hominis existimationi parcendum esse existimares. Ego verò ex hoc fonte prodire arbitror hanc loquutionem *Deus ad seipsum sermonem dirigit*, quia vna persona alteram alloquitur. Trita est enim dissimilitudo animae, quae vna quum sit, tres in se habet potentias siue facultates rationem, iram & cupiditatem. Hanc similitudinem ab Augustino acceptam, qua mysterium illud adumbrat, nonnulli longius quàm oporteat vrgent & in omnibus valere volunt. Qua in re quantoperè fallantur, perspici facilè potest. Nam quum homo rationis imperio irae moderatur vel cupiditatem frenat, quas in sua anima facultates habet, tum vel ratio iram cohibere, vel etiam homo seipsum comprimere dicitur. Id quum ad Deum similiter trahunt, licere putant & rectè dici existimant, vt Deus seipsum compellare dicatur, quum vnius personae ad alteram sermo narratur. Ita fit, vt quae à magistro non satis attentè quod tu rectè obseruasti dicta acceperunt, latius deinde serpente incogitantia in deterius labantur, & in quendam errorem, eumque non leuem (nisi ego fallor) euadant, parum ipsius N. in aliis locis memores. Ille enim tametsi proprietates vsurpauit, tamen disertè notauit, quum personae ad personam sermo commemoratur, aut quaelibet relatio indicatur, nomen Dei [illegible] Patri tribui, vt dicendum sit, *Deus vel Pater, Filium alloquitur*, non autem *Deus seipsum alloquitur*. Alioqui si hoc semel largiamur, non video cur non etiam dicamus *Deus seipsum misit*, *Deus seipsum genuit*, denique cum Praxea loquamur, *Deus ipse sibi ipsi Pater est & Filius*. Haec sunt quae in hoc scripto mihi reprehensione digna videntur. Omitto quod quum eos reprehendat, qui dicunt Deum de seipso plurali numero loqui, statim tamen ait esse haec verba Dei sermonem ad seipsum dirigentis. Qui quidem sermo cùm pluraliter efferatur, (dicit enim *Faciamus*,&c.) quantulum quaeso abest ab eo, vt dicantur esse verba Dei de seipso loquentis? Sanè qui ad seipsum loquitur, eius verba de seipso dicta esse nemo opinor inficiabitur. Haec paucula D. Zanchi, maxima tamen & de re omnium maxima per literas tibi significare non dubitaui. De quibus antequam quicquam affirmem, quid sentias scire cupio: vt tua autoritate fretus, quam meritò plurimi facio, liberius eum moneam, ne quid in publicum edat quo perniciosum in Ecclesiam dogma inuehi videatur. Te mi D. vxorem grauissimam & castissimam, suauissimósque liberos in Christo valere cupio & opto. Francoforti 21. Ian. 1573.

Scio quàm multis & quàm grauibus negotiis penè obruaris. Quare quum tibi rescribendi onus imponere non ausim, satis fuerit si hanc epistolam subnotata tribus verbis tua sententia remittas.

Tuus ex animo & tibi addictissimus

H. S. ROSERIUS.

H. Zanchij ad Roserij quaestionem de Trinitate.

RESPONSIO.

Obseruande frater. Tametsi inter pios locutio illa, de qua me consuluisti, defendi possit, quatenus scilicet personae omnes, vnus sunt DEVS, qui & dixit, *faciamus*, nempe *nos Elohim*. & qui reipsa fecit hominem ad imaginem suam: tamen ab ea abstinendum esse censeo, nempe vt dicamus, DEVM, dicendo, *Faciamus*, sermonem ad seipsum direxisse: tum quia nimis apertè fauet Sabellio: tum etiam, quia cum proposito Spiritus S. in huiusmodi locis, pugnare mihi videtur. Si enim Spiritus S. (vt rectè obseruarunt Patres, hac locutione, *Faciamus* & *Nostram*, significare voluit personarum pluralitatem: quomodo nos non iudicabimur torquere hasce scripturas, & contra scopum consiliúmque Spiritus sancti, eas interpretari, si dicamus DEVM, sermonem ad seipsum direxisse? Hoc enim nil aliud sonare videtur, nisi aut essentiam illam aeternam (si nomine Dei eam intelligas) sermonem ad seipsam direxisse: aut, Patrem (si is eo nomine accipiatur) ad seipsum fuisse locutum. Ita vero accipias modo, pluralitatem personarum repelleris: quas tamen Spiritus S. voluit hac phrasi significari. Rectius igitur & magis cōsentaneum cum scopo Spiritus S. locuti fuerimus, si dixerimus, aut Patrem, sermonem ad Filium, & ad Spiritum S. à quibus non se seiungit, habuisse: aut tres simul personas, sese mutuò (sed modo suo diuino) ad praeclarum hoc hominis opificium, quod ab aeterno decreuerat communi consilio, tunc in tempore perficiendum, quasi adhortando atque monendo excitasse, & praeparasse. Nam etiam initio eius capitis creauit *Elohim*: nomine *Elohim*, tres simul personas malo intelligere, quam solam Patris personam: quando postea etiam cap. 2. vers. 4. nomen *Elohim* vertit in *Iehouam*, nomen tribus personis commune, & essentiale: dicendo, *In die quo Iehoua fecit caelum & terram*: & quando Prophetae & Apostoli creationem coeli & terrae, ex aequo tam Filio, & Spiritui Sancto, quam Patri attribuunt: Et manifestum est, postquam dixit, *Faciamus* à multis Elohim factum fuisse hominem. Ita pulchrè habemus omnes personas quae sicut simul ab aeterno decreuerunt hominem creare ad suam imaginem: sic etiam creatis rebus aliis omnibus, communi consilio ac voluntate, ad opus hoc perficiendum, his verbis *Faciamus*, sese accinxisse videntur. Haec mea est sententia, quam quia petiisti, Doctiss. Roseri non explicare non potui: cui nihil possum propter tuam pietatem & eruditionem, denegare. Vale. Heidelbergae 25. Ianuar. 75.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad Nobilissimi & Clarissimi viri D. ANDREAE DVDITII *Epistolam de vera Ecclesia.*

RESPONSIO.

Ingenuè fateor, Magnifice & Nobilissime, doctissiméque Duditi, me dignum esse reprehensione, quod in hunc vsque diem distulerim ad tuam honestissimam petitionem, responsionem meam. Verum quidem est, me ita esse occupatum, tum in lectionibus (quotidie enim ferè legendum est in schola) tum concionibus, (est enim Italicis, quos hic habemus aliquot, etiam priuatim concionandum) vt nullum ferè diem vacuum habeam à negotiis, quibus tantùm non obruor: Vera, inquam, haec sunt: sed tamen neque haec legitima est excusatio. Potuissem enim aliquot ex tam multis, suffurari horas, ad respondendum sicut aliis: sic etiam & multò quidem magis, tanto viro, qui suis honestissimis literis, & quanto me amore prosequatur, certiorem me fecit, & in suam recepit amicitiam. Denuò igitur liberè confiteor, me non posse vllo modo tantam meam negligentiam tueri. Ac vide quid contigerit, quia multos iam menses meum neglexeram officium, pudebat modò, etiam cùm aliquid supererat otij, ad te scribere: ita vt neque has, nisi Thretius tuae maximae humanitatis praedicatione, eas extor-

extorsisset, habiturus fuisses, vsque adeo pudebat me tantę meæ negligentiæ.

Reliquum igitur est, vt ego culpam deprecer: tu verò pro tua illa singulari humanitate quicquid ego in te peccaui agnoscas, id quod te facturum confido. Deinde vt meam hanc, minimè elaboratam; sed extempore quasi dictatam responsionem boni & æqui consulas.

Ad quæstionem illam quod attinet, quam proponis: tametsi persuasus sum, eam mihi a te fuisse propositam, vt potius me ad scribendum excites, quàm vt explicatione mea opus habeas, non grauabor tamen respondere, si nulla in aliam ob caussam, saltem vt tibi gratificer. Paucis igitur sic accipe:

Quo plerique omnes in Papatu, tanquam firmo argumento abutuntur, ad probandum, nostras Ecclesias non veras esse Christi Ecclesias, nempe *quia in iis multæ sunt in doctrina de Religione dissensiones & pugnæ*: illud mihi videtur haud contemnendum argumentum, quo totum penitus contrarium confirmari queat. Tria enim duntaxat Ecclesiarum sunt genera. aut vbi solus Deus sine contradictione regnat. Hæc est in cœlo triumphans. Aut vbi solus Satan. Hæc est Ecclesia impiorum & idololatrarum, de qua Luc. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum, &c.* Et talis est tam Turcica, Iudaica, & verè etiam Papistica: Aut vbi Deus quidem regnat, sed non sine Satanæ insidiis & oppugnationibus. Hæc est vera Christi Ecclesia (plura enim genera non agnosco) quæ *militans* appellatur. Ergo ex iis variis de Religione concertationibus, quæ in nostris spectantur Ecclesiis, tantum abest, vt concludi possit eas non esse veras Christi Ecclesias, vt inde potius contrarium eruatur: si Ecclesia militans illa est, quæ semper pugnat cum carne, Mundo, hæreticis, Diabolo.

Rectè Augustinus contra Iulianum Pelagianum ita partitur: *Omnes homines aut sunt penitus caro, & nihil habent spiritus: ii sunt infideles sine regeneratione. In iis nulla est pugna. Aut sunt tantum spiritus, sine carne. Ii sunt sancti, qui iam in cœlo æterna fruuntur pace sine pugna. Aut sunt partim spiritus partim caro. Ii sunt omnes renati per Spiritum sanctum in Christo.*

Hinc certè efficitur, tantùm abesse, vt pugna quæ in nobis est inter carnem & spiritum, concludere possit. Nos igitur ad Christum non pertinere, vt potius contrarium confirmet. Quod autem Augustinus de singulis Electis concludit, idem nos de tota Ecclesia militante eumque concludimus. In hac enim futuri sunt semper vsque in finem vsque mundi, & bonos & malos & pios & impios, & orthodoxos & hæreticos & veros & falsos Prophetas & opera carnis, inter quæ etiam hæreses a Paulo connumerantur, & opera spiritus, contentiones & dissidia schismata, sectas, pugnas, scandala, denique omnia mala satis abundè & perspicuè docuit Dominus Iesus. tam parabolis permultis, agri in quo bonum triticum & zizania: Areæ, in qua triticum, & paleæ. Retis, in quo pisces boni & mali. Decem virginum quarum aliæ sapientes, aliæ stultæ: tum maximè diuersis verbis, quando quid post suum ex hoc mundo discessum, futurum esset in Ecclesia, prædixit Matth. 24. Quid Apostoli? Certè Paulus non dissimulauit, cùm dixit: *Ego noui, quod post discessum meum ingressuri sint in vos lupi, &c.* Et alibi, *oportet hæreses esse*. Et 1. Tim. 4. *Spiritus autem manifestè dicit, quod in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, &c.* Et 2. Pet. 2. *Fuerunt autem & Pseudoprophetæ in populo, quemadmodum & inter vos erunt falsi Doctores, qui clam inducent sectas perniciosas.* Repetiit hoc Iudas in sua Epistola. Et cùm Iohannes ait *Exierunt à nobis*: annon docet in Ecclesia Christi, tum fuisse etiam hæreticos, qui tandem etiam prorsus defecerunt? Quid igitur mirum, si hodie etiam inter eos, qui Euangelium profitentur, permulti reperiantur, variis infecti erroribus, Libertini, Anabaptistæ, Ariani, Seruetiani, & aliæ innumeræ pestes? sed Deo sit laus, qui efficit, vt tandem se prodant, & a nobis exeant, qui non erant ex nobis, tanquam mali & perniciosi humores è corpore, opera Medici, excernuntur, quia non erant de corpore, seu de corporis substantia. Verùm ita excernuntur, vt tamen nullius corpus tam sanum sit, quin semper humores in se habeat pugnantes. Sed nunquid inde inferre quis volet, corpus illud non esse verè humanum, vel vnquam, adde & pro ratione præsentis status, sanum corpus? Imò vbi nulli sunt inter se pugnantes humores, argumento est, illud corpus anima carere, vt cadauer, eòque non amplius humanum corpus esse: aut esse gloriosum, vti futura sunt nostra in cœlo corpora. Idem de Ecclesia, optimè concludi nemo non videt, vti de principio huiusce epistolæ ostendi.

H. ZANCHIVS.

Magnifico & Clarissimo viro D. IOHANNI CRATONI, *Cæsar. Maiest. Medico, Domino colendissimo.*

SNullum mihi tecum, Magnifice Crato, instituit certamen? Non est igitur, cur hinc de victoria loquaris. Feci officium meum, facturus etiam posthac, cùm sese offerret occasio, sed citra æmulationem victoriæ. Gratissima verò fuit hominis illius .... Fuero igitur prudens. Quod scribis de opinionibus, non intelligo, quia memoria excidit, quid rogarim. Neque hoc mihi vertas velim vitio. Neque enim ex tui obliuione: sed ex negotiorum & curarum multitudine, orta est illius petitionis obliuio.

Ad realem, qua de scribis, communicationem quod attinet, si ea ita realis intelligatur, qualis est Regni, cùm illud per legitimam sceptri exhibitionē alicui traditur: & qualis fuit Spiritus S. per flatum Christi in facies Apostolorū: & qualis est sponsi per traditionem annuli, cum sponsa vnio, tametsi vnus in Gallia sit, alter in Germania: fiunt enim tunc reuera duo in vnam carnem, imò qualis est solis, cum oculis nostris per suam lucem: si talis, inquam intelligatur realis communio, non est, cur indicem loca, quibus oppugnetur: sed potius argumenta, quibus confirmetur: quanquam hoc necesse non est, apud te virum & doctrina, & pietate celeberrimum.

Quid enim certius est, quam per exhibitionem panis tanquam per Symbolum Sacramentale, in Cœna Domini reuera corpus Christi, tametsi in cœlo manens, eòque & confirmatum illius sanguine fœdus omnibus fidelibus communicari: ita vt non minus vtrumque fiat nostrum, quam noster est panis, quem accipimus, atque edimus. Apertissima enim sunt verba, *Accipite edite. Hoc*, (panis scilicet est Sacramentaliter) *corpus meum*: verum se quippe *quod pro vobis frangitur. Et Hic calix, Nouum Testamentum est* Sacramentaliter *in meo sanguine* (confirmatum.) Quid illo etiam Apostoli dicto clarius: *Panis quem frangimus, nonne communio corporis Domini est*?

Vt igitur sponsa Regis in Gallia degentis, reuera accipit Regem ipsum & vna fit cum illo caro, etiamsi corporaliter inter se nondum coniungantur: sic fidelis accipiendo panem & calicem, quæ sibi nomine Christi, imò quæ à Christo ipso, per manum Ministri, quasi e cœlo exhibentur, simul etiam reapse accipit, tanquam reuera sua, corpus & sanguinem Christi, eòque & fœderis confirmationem.

Huc accedit spiritus Christi, qui nos in terra existentes cum corpore & sanguine Christi in cœlo manentibus, magis ac magis verè coniungit, atque ita verè, vt ipsos etiam fructus huiusce realis communicationis, in nobis sentiamus. Ergo tantùm abest, vt contra hanc realem communionem possim aliquid afferre, vt eam non possim non probare, vel ipsa vitæ, ac sanguinis mei, si opus sit, profusione. Neque te aliter sentire persuasum habeo.

Sed si quis talem proponat realem communionem, qualis a multis fingitur, quasi corpus Christi vel cum pane, vel nobiscum in cœna dum edimus panem, realiter & sua substantia, coniungatur, & communicetur: nihil est facilius ad refutandum. Manifesta enim sunt argumenta, quæ (vt de aliis taceam) ducuntur à natura corporis finiti, & certo loco circumscripti: ab articulo Ascensionis in cœlum realis atque visibilis: à loco Act. 3. *Oportet Christum cœlo capi, vsque ad tempora restitutionis omnium. &c.* Sed quid ego hæc ad te? Iussisti: pareo. Vale. vltim. Septemb. 70.

ZANCHIVS *tuus*.

H. Zanchii ad eundem de confessione fratrum Waldensium, & de Eucharistia ægrotis in ædibus priuatis administranda.

CLarissime D. Doctor. Legi & quidem attentè ac diligenter, cum magna animi mei voluptate & vtilitate, quam misisti, fratrum Confessionem. Nam non solum vidi doctrinam vniuersam consentaneam esse cum S.

literis: verùm etiam mihi visus sum videre sinceram verè Christianam cordium ipsorum pietatem, quippe qui scopum in hac Confessione hunc sibi proposuisse videntur, non vt quicquid est in Ecclesia Romana, totum illud ab ipsis vsque fundamentis sine vllo discrimine (vt faciunt Ariani) penitus subruant atque conuellant: sed vt ad verá & Apostolicam, eòque salutarem pietatis normam, suas exędificent Ecclesias, reiectis reiiciendis, correctis corrigendis, & retentis, quę retinenda erant: quę tandem vera est & legitima reformandarum Ecclesiarum ratio. Atqi vtinam omnes horum optimorum fratrum exemplo in idem studium incumberemus. Plus certè pietatis, pacis, concordię, charitatis, quibus Deus glorificatur, regnumque Christi promouetur, & in nobis ipsi sentiremus, & in aliis conspiceremus. Et quorsum obsecro, tota sacrosancta Euangelij prædicatio, Sacramentorum administratio, disciplinæ institutio, nisi vt his externis adminiculis sustentati, fulti, adiuti, operante in cordibus nostris Spiritu S. tum in vera fide, & charitate, tum in studio bonorum operum, sanctæque vitæ, quotidie magis ac magis proficiamus, atque (vt inquit Apostolus 2. *Tim.* 3. 17.) ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Ergo etsi concedam tibi ex parte, quod scribis, in istis plus esse conscientiæ, quàm scientiæ: simpliciter tamen non do. Plus enim isti *nimirum* mihi sapere videntur hac sua ignorantia, quàm multi *alij* sua multiplici scientia. Ac de his hactenus. Precor illis fratribus omnem à Deo benedictionem, gratiam, pacem.

De scripto Medici nihil dum respondere possum, quia non vacauit legere. Tantum enim non obruor negotiis: Quare mihi ignoscas rogo.

De quęstione etiam proposita, nihil in præsentia habeo, quod dicam, nisi quod tuæ subscribo sententiæ, modo id fiat, cum postulat necessitas, & iis administretur, qui in publicum cum aliis prodire non possunt propter morbum. Quod n. Christus nemini suorum discipulorum denegat, cur nos recusemus ægrotis, qui antequam hinc decedant, illud expetunt: idque non ex aliqua superstitione, sed animi magis ac magis consolandi erigendique caussa: Modò per Ministrum Ecclesię id fiat, idque legitimè, præsentéque & Cœnam simul sumente Ecclesia domestica, & aliis etiam, si fieri possit, neque in abusum conuertatur: Ego tecum non video, cur fieri id non possit. Certe Iustinus in Apologia narrat, hanc fuisse Ecclesię veteris consuetudinem, vt etiam ad absentes deferretur Eucharistia. In Cœna Christi, non aderant omnes qui credebant in eum, i. tota Ecclesia, sed tantum quos secum habebat discipulos. Tenenda tamen semper est regula, *multa licere, quæ neque vbique, neque omnibus expediunt*: atque hac de caussa probari non posse Ecclesias, quæ vt abusum huius rei tollerent, consuetudinem etiam antea receptam, sustulerunt. Alias fortassis de his plura. Nunc valde sum occupatus. Vale optime & obseruande D. Doctor.

Tuus ad omnia paratus
H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem de libello IODOCI HARCHII *Medici de Cœna, iudicium.*

Confirmata sinceraque amicitia, opus non habet officiosis literis, apud illos præsertim, qui multis grauissimisque negotiis occupati detinentur. Talem autem esse amicitiam nostram persuasum habeo. Quod ergo non scripsitem literas, vitio mihi non vertes, confido: cùm res ipsa postulat negligere non possum.

Perlegi tandem inter deambulandum, & in montibus libellum illum Medici. Probo, quòd Transsubstantiationé oppugnet, & vbiquitatem, crassámque veri corporis Christi cum pane coniunctionem. Sed quod ipse porrò fingat, propter præsentiam Deitatis τοῦ λόγου, panem esse veram Christi carnem, idque virtute & δυνάμει, nescio qua, antequam à nobis comedatur: reipsa verò & actu, postquam comestus est, neque tamen hanc carnem, & hoc corpus, esse illud ipsum, quod est in cœlo, sed diuersum (sic enim mihi sentire videtur, ni fallor) merum est somnium. Neque enim de alio corpore Christus loquebatur, cùm dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur*, quam de illo, quod è virgine natum, cruci deinde affixum fuit, & denique in cœlum subuectum est. Restat ergo, vt panis sit verum Christi corpus, corpus, inquam, illud, quod pro nobis traditum est in mortem, & quod iam in cœlo sedet ad dexteram Patris: non autem aliud & diuersum ab hoc; sed de modo, quo sit verum corpus Christi panis, quęrendum est. Non est Physicè & per transsubstantiationem: non est per localem inclusionem aliamve crassam vnitionem. Omnes enim hi modi satis abundè & perspicuè refutati a nostris fuerunt, tanquam absurdi & cum S. literis minimè consentanei. Sed quo modo? Eo quo potest esse. & quo modo etiam alia Sacramenta, tam Veteris, quam Noui Testamenti, dicta fuerunt esse id, cuius symbola erant: nempe Sacramentaliter. Sacramentum. n. instituebat Dominus corporis & sanguinis sui: *Panem* ergo vocauit *corpus suum*, corpus, inquam, illud, quod pro nobis in mortem traditũ est: ac proinde panis, verum Christi corpus est, sed sacramentaliter. vnde & nonnulli *panem* vocarunt *corpus Christi Sacramentale*. Cum verò *sacramentaliter* dicimus: non excludimus rem ipsam, à Sacramento: quanquam sacramentum seu Symbolum in terris sit, corpus autem Christi in cœlis, sed sicut verè vnum, sic etiam verè alterum in Cœna offertur Ecclesiæ: & sicut vnum verè percipitur ore corporis, & exterioris hominis, sic etiam alterum ore fidei, & interioris hominis, vt tam dubitandum non sit fideli, quin sit ipse in Christo, & Christus in se, quàm etiam dubitare non potest, quin panis a se comestus in se sit, inque suam vertatur substantiam. Verè autem ille comedit carnem Christi, qui credit, carnem illam pro se fuisse crucifixam & pro tali eam agnoscit & amplectitur, recipitq; fide, & ore spiritus: Ex qua fide, fidelique ac spirituali manducatione, sequitur vnio cum Christo in cœlo regnante: Sic Christus docet, qui primo ait: *Qui manducat meam carnem* (qualem scilicet dat edendam, nempe vt crucifixam & pro nobis mortuam) postea subdit effectum huius manducationis, dicendo: *in me*, viuente & viuificante, *manet: & ego in illo*, per nexum scil. spiritus sui. Neque aliter intellexerunt Patres mysterium hoc: quanquam Medicus torqueat illorum dicta, ad suum nouum, & a se fabricatum Christi corpus. Vale.

T. Zanchius.

H. ZANCHII
Ad varias quęstiones eiusdem
RESPONSIO.

Mihi vero nihil est optatius atque iucundius, quàm talibus viris, qualis est excellentissimus Crato gratificari. Nunc intelligo quod scripseras de variis opinionibus. Curabo mihi dari libellum, & vbi perlegero, faciam quod petis.

De proprietatum diuinę Naturę cum humana in Christo communicatione vnde Aduersarij struunt suam ἀπανταχουσίαν, ita doctè disputatum est ab Vrsino nostro in protocollo, contra Iacobum Andreæ, vt nihil iis, quæ ibi dicta sunt, addici posse videatur. Item piæ etiam & eruditæ extant Theses de hac re, disputatæ VVittenbergæ. Illud verò principium ego in hac disputatione assumo, quo nihil est in ipsa etiam Philosophia certius: *Nihil vbique esse posse nisi sit infinitum: & ea tantum parte vbique esse, qua est infinitum*: [illegible]. Quare si vbique corpus Christi sua [illegible], infinitum sit [illegible], necesse omnino esse. Neque aliter probatur Deum vbique esse sua essentia, nisi quia eius essentia, immensa & infinita est.

VVittenbergenses iussos esse silere, credo, sed non opera Iacobi Andreæ, verum quoniam Principes (vt audio) hic decreuerunt colere inter se amicitiam, & occasiones dissidiorum tollere, quorum maiorem partem dant morosi & nunquam inter se concordes Theologi.

Ad realem corporis Christi communicationem quod attinet satis credo perspicuè explicata est mea in epistola, quam ad te dedi, sententia, quæ eadem est cum aliis piis Doctoribus, qui de hac re rectè senserunt. Diserte, n. affirmo, realem fieri inter Christum & nos coniunctionem, per ipsius spiritum. Illud etiam, *Nos fieri os ex ossibus eius, & carnem de carne eius*, non intelligo quoad substantiam. Contrà potius Christus factus est *Caro de carne nostra & os de ossibus nostris*, quia nostram sumpsit carnem: sed nos simus caro de carne eius, quoad (vt ita loquar) qualitatem, seu nouam naturam. Virtute enim spiritus Christi, qui nobis cum aliàs, tum maxime in Cœna communicatur, fimus noua creatura, vsque adeo vnimur cum carne Christi, vt nexu huius spiritus non simus multæ carnes, sed

vna

vna caro, quemadmodum mysterium hoc explicat Apostolus ad Ephesios. Itaque non est cur putes, ma Doctissime, & pietate etiam clarissime Crato, me hanc realem corporis Christi communicationem negare. Familiariter scripsi, perspicue tamen scio & pie, neque ab aliis veris pijs dissentaneé.

Neque verò sequitur: *si decreta Dei incommutabilia sint, Deum igitur neutiquam esse liberum agens.* Ille enim dicitur liberum agens qui potest, quod vult, & à nemine quin peragat quod vult, impediri potest. Quis autem dicat ideo tanti matam esse Dei potentiam, quia decreta sua vult esse incommutabilia? Dici igitur etiam poterit, si ita liceat argumentari. *Quia Deus non potest mentiri, nec potest esse inconstans: igitur liberum non esse agens.* Ego sic doceo, Deum non posse, quę cum sua pugnant Natura. Est natura bonus & summum bonum: Non potest igitur esse malus, aut admittere malum. Est natura verax & veritas ipsa Non potest igitur mentiri. Est natura immutabilis & constans: Non potest igitur fieri inconstans. Hæc verò non tollunt, aut infirmant liberam Dei potentiam, sed magis Naturam eius cōfirmant. Liberè decreuit Electos seruare per Christum, liberè etiam illud decretū immutabile esse voluit & vult. & continuus est voluntatis diuinæ actus eóque tempore liberrimus Quis enim cum cogit hæc voluisse & ita perpetuò constantérque velle? An non etiam nos liberè amat? Amor tamen illius erga nos, incommutabilis & æternus est. Liberè mundum creauit nec potest non credere, num igitur creator est non liber? sic quæ decreuit ac voluit, ut liberè semel voluit, sic eadem libere semper vult & ideo incommutabilia sunt Dei decreta. Quare liberum est agens, quia semper liberè vult & agit. Liber enim est ab omni coactione.

Summa: Potest omnia Deus quę vult, & ita liberum est agens: Et non vult omnia, quæcunque potest & ideo etiam liberum est agens. Qui enim potest quæ vult & non vult omnia quæ potest, is verè liberum est agens. Potest autem Deus omnia sua decreta perficere, & non vult sua decreta esse mutabilia. Tantum igitur abest, ut quia incommutabilia sunt decreta Dei, sequatur Deum non esse liberum agens, ut contrarium potius euincatur.

Quod ais *precibus moueri DEVM*, [illegible] est, quam si tollamus è scripturis, quæ impietates, & quot pugnantia non è scripturis colligentur?

Certè Deus aperte ait, *se non mutari nec moueri*. Effecta igitur mutantur, & nos mutamur, non Deus. Neque exempla, quæ è scripturis adfers, euincunt Deum mutari, aut eius decreta esse mutabilia, imo contrarium. Deus enim non solùm statuerat & parcere per id tempus populo, & Ezechiæ annos addere 15. & Niniuen seruare, sed etiam talibus mediis hæc omnia præstare: precibus scilicet Mosis, Ezechiæ, Niniuitarum. Proinde, ut decretum de fine impleretur, voluit etiam decretum de mediis impleri.

At aliter pronunciat per suos Prophetas, *Moriris, Niniue subuertetur*. Primo conditionalis est comminatio, nisi resipiscant. Secundo, si velis esse Categoricam, vera erat & certa in caussis secundis, quibus spectatis, non poterant non illa sequi effecta. Sed aliter se habebat res in æterno Dei consilio, quod omnino incommutabile erat. Idcirco ut hoc suum haberet complementum, excitauit Mosen per se, & Ezechiam per Iesaiam, & Niniuitas per Ionam, ad preces & ad resipiscentiam His enim mediis ante mundi constitutionem ordinatis, perficienda erat illa incommutabilitas. Ergo nihil Electis iucūdius & salutarius est. Ignosce quæso meæ verbositati & quidem incultæ. Scito me ideo ad te tam familiariter scribere, ut intelligas me cupere non alium esse tecum, quam Vrsino sum. Commendo hunc adolescentem, qui has reddet. Vale. Heidelb. Septemb. 1570.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad illustrem & Generosum Comitem à VVittgenstein, summum Aulæ Magistrum.

SPerlegi semel & iterum. Magnifice & Generose D. Comes, nostri Pistorij scriptum. Acutum quidem illud est, atque eruditum, & verò etiam satis modestum, quanquam non caret aculeis: sed simul etiam callidum est quo ita defenditur ipsissima *Lutheri* sententia, de carnali tantùm præsentia, cum manducatione impiis etiam communi, ut nisi quis diligenter, & attente [illegible] ferueat, hunc facile fallere [illegible]. Ea enim quasi extra controuersiam [illegible] nit quæ si quis concedat [illegible] euincet. Summa est In verbo [illegible] chen, qui significetur [illegible] pane in ipso [illegible] naturali & [illegible] eadem etiam corpus [illegible] dat tempe tam [illegible] igitur [illegible] Transubstantiationem egregie [illegible] etiam Vbiquitatem apertè damnat, [illegible] Cœna, [illegible] non esse igitur [illegible] nec semper [illegible] [illegible] ria.

Videtur mihi Pistorius ad sententiam [illegible] accedere, sed [illegible] & tamen manducationem non probauit.

Habes [illegible] de scripto D. Pistorij [illegible] quid [illegible] spectatum [illegible] [illegible] optatum est, quam ut [illegible] Dominus Iesus [illegible] Retineo scriptum [illegible] possim. Vale. 19. Decemb. Anno 74.

T. G. [illegible]

H. ZANCHIVS.

H. Zanchius [illegible] EXCOMMVNICATIONE.

EGregium dices me esse hominem qui literis tuis Decembri præterito anno [illegible] hic post 4. menses respondeam. [illegible] perpetuò expectabam, dum veniret ad me [illegible] optabas à me dari testimonium. Sed [illegible] quitas [illegible] postulat, ut me habeas excusatum.

Quid ni vero amicum [illegible] Erasto, & per se amabili, & de me bene merito? Ceterùm quod multa contra disciplinam sint scripta, & ea [illegible] per totam ferè Europam transmissa quam vero [illegible] a nobis fuerit dissidium [illegible] excommunicatione, & de nescio qua forma disciplinæ [illegible] & vero etiam [illegible] vehementer [illegible] & doleo Principi & bonis omnibus. Tantùm [illegible] Theses fuerunt propositæ, ut [illegible] ad disputandum, quas & credo [illegible] & non posse improbari [illegible]. Aduersus has scriptum est, non prius collata re, cum iis, cum quibus debebat amicè, & hæc sparsa atque disseminata. Actionem hanc non possum probare. De re ipsa [illegible]. Hoc certum est, non [illegible] ut videris persuasus, quęstionē neque de forma disciplinæ: neque an expediat his [illegible] talem introducere disciplinam [illegible] sed duę sunt theses, & hę [illegible] aduersus quas est scriptum, & quas quidam [illegible] in disputatione, esse noua dogmata, alii protestati sunt, pugnare cum S. literis. Earum prima hæc est:

Ad sinceram verbi diuini prædicationem & legitimam Sacramentorum administrationem, oportet in Ecclesia gubernationis vigere officium.

Altera: *Officium autem hoc vetat Ministri cum Presbyterio [illegible] peccantes, etiam Principes [illegible] do, excommunicando, [illegible] Ecclesiasticam pertinentia, peragendi facultatem & [illegible], & exerceant.*

Ego quid in his insit mali, non video: multo minus tam esse impias, ut pugnent cum verbo Dei, ut debeant vocari noua dogmata, & denique, ut aduersus illas tam acerbè fuerit scribendum.

Non posse colligi excommunicationem ex Matth. 18. neque ex 1 Cor. 5 ego nunquam [illegible] dicere multo minus scriptis euulgare, quū [illegible] non posse sine omnium tam veterum, quam recentiorum [illegible] iniuria. Neque etiam video, si a Cœna arcendi sunt illi, qui dissentiant in aliquo vel in aliquibus præcipuis Christianæ religionis capitibus, cur arceri etiam nō possint &

debeant homines palā ſcelerati, & in manifeſtis flagitiis, cum ſcandalo Eccleſiæ, pertinaciter & contumaciter viuentes, quando non minùs apertè declarent ii, ſe non eſſe diſcipulos Chriſti, quàm illi, & non minus luculenter in factis, quàm illi verbis teſtificentur, ſe Deum non noſſe, & infideles ſe eſſe, atque adeo etiam infidelibus deteriores. Ac ſi Chriſtus neminem eorum, qui *fratres* appellantur, excipit, quin ſi peccent, corrigi, ac tandem etiam, ſi Eccleſiam non audiant, excommunicari debeant, quid cauſſæ ſit, cur nos debeamus excipere Magiſtratus, quatenus & ipſi inter fratres connumerantur, ego planè non video, niſi velimus iniquiſſimam Papiſtarum quorundam ſententiā confirmare, Papam, quia maximus eſt omnium Principum, & caput, vt vocant, Eccleſiæ, excommunicari non poſſe. Vt vos ingenuè fatemini diſciplinam eſſe in Eccleſia neceſſariam: ita nemo noſtrum negat in adminiſtranda diſciplina, prudenter agendum eſſe, & quid Eccleſiæ vtile ſit, diligenter expendendum, ne dum volumus ædificare, deſtruamus: ac proinde de hac re, neque de forma diſciplinę, aut vtrum eadem ſeueritate in omnibus Eccleſiis vtendum ſit, qua in aliquibus, nulla apud nos inſtituta eſt diſputatio, aut excitata quod ſciam controuerſia: vt vehementer mirer, cur hæc de nobis ſcribantur & ſpargantur. Sed Dominus ex malis noſtris, bonum etiam pro ſua clementia colliget, & omnia in ſuam gloriam, & ſalutem ædificationémq; Eccleſię conuertet. Interim precemur, vigilemus, fidem & charitatem ſeruemus: neque nobis ipſi ita placeamus, quaſi nihil deſiderari in nobis amplius poſſit: ſed ſicut prudenter ſcribis, agnoſcamus multa ſupereſſe, quæ opus habeant reformatione: quanquā nos propter mala tempora emendare omnia non poſſumus: ac proinde rogemus Dominum, vt ipſe ea corrigat. Certe plus ſatis licentię ſibi ſumunt homines, quam vt debeamus committere, vt vlla ratione videamur ipſorum flagitiis patrocinari: præſertim vbi Magiſtratus æquo ſunt clementiores. Dominus igitur nobis adſit. De rebus nouis quod ſcribam, nihil habeo certi, & te dignum. Quare vale optime & Doctiſſime frater.

H. Zanchij ad Illuſtriſſimum Principem FRIDERICVM III. *De Excommunicatione.*

Illuſtriſſime & Clementiſſime Princeps, 24 huiuſce menſis Octobris, accepi literas ex Cancellaria nomine tuæ Celſitudinis exaratas. et has primum ſignificabatur deſiderium, voluntas, cura, quibus teneris, Regni Chriſti, magis ac magis, in tota hac tua ampliſſima ditione promouendi & repurgandi. Deinde a me petebatur, vt ad has quatuor reſpondeam quæſtiones, idque quam primùm.

I. *Per quos debeant fieri admonitiones priuatæ.*

II. *In quibus caſibus neceſſaria ſit excommunicatio.*

III. *An, & qui caſus excommunicationis, in ſacris literis extent.*

IV. *Qua ratione alia, ædificatio & propagatio Eccleſiæ iuuari poſſit, cum omnibus neceſſariis circumſtantiis.* Sic enim mihi qui Germanicè parum admodum intelligo, explicata fuit illarum literarum ſumma.

Ego primùm gratulor tibi, Illuſtriſſime Princeps, iſtud tuum ſtudium, piúmque conatum. Facis. n. officium non tam boni Chriſtiani, quam verè pii & optimi Principis. Nam tenemur quidem omnes pro ſua quiſque virili & rata parte, Regnum Chriſti promouere cùm omnes ſimus eius ciues: ſed hoc cum primis officium eſt Principum & Magiſtratuum, quemadmodum multis & autoritatibus & exemplis piorum Regum, Dauidis, Aſæ, Ezechiæ, Ioſiæ & aliorum abundè demonſtrari poteſt. Quò etiam ſpectat illa adhortatio: *Nunc ergo ſapite, ò Reges erudimini Iudices terræ, ſeruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Oſculamini filium, ne iraſcatur, & pereatis e via quum exarſerit ira eius.* Minatur verò omnibus iram Dei: ſed inprimis Regibus & Principibus, qui non ſe totos ſubiiciunt Chriſto, & illius Regnum inſtaurare, tueri, conſeruare, & propagare negligunt.

Illud autem quo Regnum hoc Chriſti inſtauratur, conſeruatur, propagatur, eſt ſacrum, ſeu vt vocant, *Eccleſiaſticum Miniſterium*: cuius Miniſterii & quidem totius non functio, ſed cura penes Principes eſſe debet, vt in exemplis piorum Regum Iuda, imò ante hos, in ipſo Moſe, videre eſt. Is vt Princeps & dux totius populi, curam inprimis ex mandato Dei, ſuſcepit Religionis, & totius ſacri Miniſterij. Ipſam verò Miniſterij functionem, à politico ſeparauit, & vnam ſibi reliquit, alteram Aaroni Pontifici, eiúſque liberis ac Leuitis iniunxit.

Porro ſacri miniſterii tres ſunt partes: Chriſti tum doctrinæ, tum Sacramentorum diſpenſatio tum etiam diſciplinę adminiſtratio. Has tres partes ſimul coniunctas, hoc eſt totum ſacrum Miniſterium Chriſtus Apoſtolis, eorúmque ſucceſſoribus iniunxit, ad Eccleſiam conſeruandam, amplificandam, regendam.

Quam neceſſaria ſit ad ſalutem electorum promouendam doctrinę & Sacramentorum diſpenſatio, ſatis notum eſt. Quam verò diſciplinæ etiam adminiſtratio, ſit non tam vtilis, quam neceſſaria: non fuerit opus multis rationibus, ſi perſuaſi ſimus, nihil a Chriſto qui omnia egit & docuit propter noſtram ſalutem inſtitutum fuiſſe in ſua Eccleſia, quod non faciat ad noſtram ſalutem promouendam. Tota enim doctrina Chriſti, doctrina eſt ſalutis æternæ.

Sed præter hoc fundamentum, annon luculenter apparet quam neceſſaria ſit diſciplina, ab ipſius officio & fine? Officium eſt, præter alia, corrigere fratres peccantes, & ſi ad ſuam correctionem non reſipiſcunt, per ſententiæ vinculis, inſtar ferarum, quę non alia ratione poſſunt domari, ligare, & poſtquam reſipuerint, ſoluere, ínq; Eccleſię corpus denuò recipere.

Finis verò eſt, ſalus fratrum, ædificatio Eccleſiæ, gloria Dei. Illud certum eſt, Miniſterium ipſum verbi & Sacramentorum, diu purum cuſtodiri ſine diſciplina non poſſe. Sunt enim omnes hæ Miniſterii partes ita inter ſe connexæ, vt vna ſine altera conſeruari minimè queat. Ita fit, vt qui promotum velit Regnum Chriſti, neceſſariò ſtudiosa ſit opera, vt totum Miniſterium locum habeat in Eccleſia: & hic ſeruetur illud Dei mandatum, *Ne addas, neque imminuas.*

Ergo quod T. C. Illuſtriſſime Princeps, poſt reſtitutum puræ doctrinæ Euangelicæ Miniſterium, & poſt repurgatam Sacramentorum diſpenſationem, etiam ſerio animum adiecerit, ad tertiam S. Miniſterij partem in tuas Eccleſias introducendam, non poſſum non vehementer iſtud ſanctiſſimum T. C. propoſitum & ſtudium laudare & tibi cuiúſque Eccleſiis omnibus gratulari. Facis n. rem non tantùm te & tuo officio dignam, verùm etiam Deo gratiſſimam, nobis ſalutarem, toti tuo populo neceſſariam. Atq; vt nullo modo ſinas te à ſuſcepta cogitatione & firmata ſententia vllis humanis rationibus dimoueri, ego vt ſeruus Chriſti, & ſidus T. C. famulus ſupplex oro atque obteſtor. Nam quod nonnulli, boni alioqui & docti viri dicūt, *Non expedire hoc tempore diſciplinam introducere, & eſſe nunc alia tempora, quàm fuerint, cum hæc diſciplina vigeret in primitiuis Eccleſiis,* miror horum fratrum conſilia: quaſi verò Chriſtus aliquid inſtituerit in Eccleſia, quod non ſit vbique & omnibus temporibus, ad æternam ſalutem vtile ne dicam neceſſarium. Certè qui amat Chriſtum, & cui curæ eſt electorum ſalus, is curabit vt totum Miniſterium, ſicut ab ipſo Chriſto inſtitutum fuit, ſic etiam in Eccleſiam reſtituatur. Hunc, hunc Filium audite, dixit Pater, nempe non in vno & altero, ſed in omnibus. Nam ſi maledictum pronunciauit illum Deus qui non manſiſſet in omnibus verbis legis per Moſen datæ, quanto magis maledictus fuerit, qui non hæſerit in verbis Filij Dei omnibus? Diſciplina igitur eſt ipſa quoque poſtliminio reuocanda.

Sunt autem partes eius tres: vna pertinet ad vitam & ad mores: & hęc conſiſtit in priuatis admonitionibus, de qua Chriſtus Matt 18. *Si peccauerit in te frater,* &c.

Altera pertinet ad excommunicationem, & ad publicam pœnitentiam iis, qui in grauiora peccata lapſi ſunt, & contumaces ſunt in Eccleſiam, & iisdem, poſtquam egerint pœnitentiam ſoluendis: de qua parte Chriſtus ibidem: *Si non audierit Eccleſiam, ſit tibi velut Ethnicus & publicanus, &c. Et quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo,* &c.

Tertia vero pertinet ad ſacras Ceremonias, de quibus paſſim in ſcripturis, præſertim in epiſtolis Pauli ad Corinthios, ad Timoth. & alibi.

De iis omnibus maturè erit deliberandum, Illuſtriſſime Princeps, ſi velis, vt Deus ſuas erga te, tuamque familiam, Aulam totúmque populum, continuet benedictiones, & ſi cupis, antequam hinc ad Dominum migres, tuas videre Eccleſias verè ex Euangelio reformatas.

Cæterùm, quia de duabus tantùm prioribus partibus quædam a me petiiſti, ideirco aliis omiſſis, ad quatuor tantùm propoſitas quæſtiones, breuiter nunc mihi reſpondendum eſt.

Ad primam, *per quos debeant fieri admonitiones priuatæ.*

Illud in primis retinendum est, discrimen esse inter politicum Magistratum & Ecclesiasticum Ministerium. Disciplinam autem ostendimus, partem esse S. Ministerii. De Magistratibus igitur, eorúmque officiis hîc nihil mihi est disserendum, sed tantùm de S. Ministerio.

Ad quæstionem igitur, vt respondeam, hæc prima esto propositio.

I. *Cuius vis Christiani hominis est, si fratrem viderit peccantem, illum ex charitate, & in spiritu lenitudinis, monere, corrigere, atque vt resipiscat & seruetur.* Docet hoc Christus Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipsum solum.* Et huc pertinet illud Leuit. 19. vers. 17. *Ne oderis fratrem tuum, &c. sed corripiendo corripe eum.*

Est etiam locus Gal. 6. & 1. Thess. 5.

Sed longiùs progreditur Christus, cùm ait: *Adhibe duos vel tres testes.* Item, *Si hos non audierit, dic Ecclesiæ.*

II. Secunda propositio. *Et si cuiusuis Christiani hominis est, fratrem siue in doctrina ac fide, siue in moribus ac vita peccantem corrigere, & in viam salutis reuocare, hoc tamen speciatim est Presbyterorum, qui Ecclesiæ præsunt gubernandæ*: de quibus Actor. 14. Rom. 12. 1. Corinth. 12. 1. Timoth. 5. & 1. Heb. 13.

Quia enim priuati Christiani in hac disciplina exercenda plerumque non parum cessant, idcirco instituti fuerunt Presbyteri, qui hoc cum primis facerent officium, vt inuigilarent gregi, obseruarent cuiusque mores, & eos corrigerent. Hi sunt illi Episcopi & speculatores, de quibus passim in Scripturis apud Prophetas: & quibus etiam dixit Apostolus Actor. 20. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, &c.* De horum officio. Ezech. 3. *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, &c.* Horum omnium erat ita esse in S. literis institutos & exercitatos, vt possent vnumquemque monere, docere, hortari, consolari ex verbo Dei, tametsi non omnes in Ecclesia publicè & ordinariè docerent.

Horum igitur duo erant genera: Vnum eorum, qui tantum præerant cum aliis Ecclesiæ gubernandæ, sed Ministerium verbi in templis, ordinariè non exercebant. Alterum eorum, qui præter hoc, laborabant etiam in verbo & doctrina, vt loquitur Apostolus. De vtroque genere 1. Timoth. 5. Illi enim ex sancta plebe, iis verbi & Sacramentorum Ministris, ad regendam Ecclesiam addebantur.

De his D. Ambrosius in 1. Timoth. 5. *Vnde & Synagoga & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod quam negligenter obsoleuerit, nescio nisi forte Doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri.* De iis ante Ambrosium Tertullianus in Apologetico cap. 39. vt de reliquis Patribus taceam.

Horum omnium senatum, *Presbyterium* appellauit Apostolus, 1. Tim. 4.

At certè, quam vtiles & necessarii sint huiuscemodi Seniores, qui Ministris verbi & Sacramentorum, tanquam coadiutores & consiliarii adiunguntur non solum inde apparet, quòd Spiritus sancti nihil frustra aut inutiliter in Ecclesia instituit, sed inde etiam, primùm quòd Pastores verbi non soli possunt toti Ecclesiæ inuigilare, & quomodo quisque viuat, obseruare, monere, consolari. Tu ipse Princeps Illustrissime in rebus politicis non agis solus, nec tuo solius iudicio, sed sapientissimos quosque, idque prudentissimè facis deligis, qui te consilio & opera iuuent. Imo in singulis etiam pagis prætoribus in administratione ciuili, consiliarii adhibentur & assessores, quanto magis id fieri debet in gubernatione Regni Christi, in quo agitur salus animarum? Deinde, ipsi quoque Pastores opus habent correctione: ac plerumque iis solutioris sunt vitæ, quàm reliqui: idque cùm non habeant, à quibus ex officio corrigantur. Postremò, plerumque fit, vt pastores, vel propter iuuenilem ætatem, vel aliis de caussis parum valeant apud suum populum autoritate, ac proinde illorum admonitiones non tanti sint ponderis, quanti seniorum aliquius. Propter has & alias caussas solita semper fuit Ecclesia, pastoribus verbi adhibere seniores, viros scilicet graues, & dono gubernandi præditos, qui Pastoribus adsint in cura singulorum gerenda, & vrgenda Christi disciplina.

Horum igitur est, vt dixi, ex officio ab Ecclesia sibi imposito, cum primis obseruare cuiusque mores, & domatim ac singulatim fratres monere sui officii, & si peccent, corrigere.

III. Tertia propositio: *Quòd si fratres non resipiscunt priuatis horum admonitionibus: ad extremum officium fuerit totius Presbyterii, nomine Ecclesiæ significati, tales accersere fratres, & coram toto cœtu Presbyterorum, obiurgare, corrigere, monere.*

Docet hoc Christus, cùm ait: *Quòd si non audierit Ecclesiam, &c.* Indicat igitur officium Ecclesiæ esse, talem fratrem, qui priuatis vel aliorum fratrum, vel vnius aut alterius Presbyteri admonitionibus, emendari non potuerit, monere & corrigere.

In hoc autem cœtu vtile fuerit, si vnus aut alter fuerit nomine ipsius Magistratus seu Principis Christi. Verum, cuius est verbum in templo prædicare, eiusdem etiam est in primis, in ipso Presbyterio, ex verbo Dei monere & corrigere, vt in rebus omnibus ordo, vt præcipit Apostolus, seruetur.

AD ALTERAM QVÆSTIONEM.

In quibus casibus necessaria sit excommunicatio.

Cum hac secunda coniungo & tertiam: *An & qui casus excommunicationis in S. literis extent.*

Resp. Ex iis quæ dicta sunt, ex Matth. 18. de disciplina à Christo instituta, liquet Principio, Vnum esse casum, in quo solo & propter quem solum merito quis debeat excommunicari, nempe, cum fratres, qui in grauia peccata prolapsi, admoniti ab Ecclesia, nolunt resipiscere, sed in eam, eoque in Christum, cuius nomine, & in eius verbum, ex quo fuerunt admoniti, sunt contumaces. Sic enim ait Christus: *Si Ecclesiam non audierit sit tibi vt Ethnicus & publicanus.* Dico, *solum ob hanc caussam*: quoniam nunquam dixit Christus, *Esto tibi vt Ethnicus, etiamsi à multis monitus noluit resipiscere*, nisi postquam dixit: *si non audierit Ecclesiam.*

Dico, *meritò*, quoniam qui contumax est in Ecclesiam, eóque in caput Ecclesiæ Christum eiusque doctrinam, non amplius pertinet ad Christum, & ad corpus Ecclesiæ. Conculcauit enim Filium Dei, & eius iugum à se abiecit, & pietatem negauit.

Deinde, liquet, de qua contumacia loquatur Christus, & propter quam aliquis sit excommunicandus: non de illa tantùm, qua quis in falsa tantum doctrina: sed qua in quouis scelere pertinax est & contumax. Non enim dixit, *si frater tuus peccauerit in te in falsa tantùm doctrina*, sed generatim, *si peccauerit in te*; nempe quouis peccati genere te offenderit & scandalizauerit. Ac proinde, luculenter apparet, non tantùm propter pertinaciam in falsa doctrina, sed etiam propter pertinaciam in aliis quoque sceleribus, qui fratres appellantur, esse excommunicandos.

Eadem doctrina traditur ab Apostolo 1. Cor. 5. à vers. 9. vsque ad finem capit.

Extant etiam huiusce rei exempla in scripturis. 1. Corin. 5. de incesto homine. Neque est, cur hoc exemplum quis reiiciat, quasi ad excommunicationem non pertineat. Nã ex contextu euincitur, Apostolum de excommunicatione locutum fuisse: & confirmatur interpretatione omnium tam veterum, quam recentiorum interpretum, tam Helueticorum, quam Saxonicorum, & Gallicanorum.

Item 2. Thess. 3. de iis, qui ἀτάκτως versabantur inter fratres, h. e. de otiosis & maleferiatis hominibus. Item ibidem de iis, qui non obtemperant sermoni Apostolico.

Num. 12. Maria, Mosis soror, quia contra Mosen oblocuta, Deus eam duplici affecit pœna, lepra, & eiectione extra castra. Hæc fuit excommunicatio. Nec est, quod quis dicat, propter lepram tantùm fuisse iussam manere extra castra. Ex contextu enim apparet, Deum voluisse peccatum Mariæ toti populo patefieri hac ratione, & eam pudefieri, ad resipiscentiam, excommunicatione scilicet ab Ecclesia.

Deinde, si propter lepræ immunditiem non poterat quis esse in castris, quantò minus propter immunditiem spiritualem, peccatum. Huc præceptum Deut. 23. v. 10. *Pollutus pollutione nocturna, iubetur exire extra castra: vespere lauari, & redire.*

Summa: Omnes illæ leges, de legaliter immundis à populi consortio arcendis, concludunt argumento à comparatis ducto, multò magis è cœtu fidelium spiritualiter, hoc est sceleribus & apertis iniquitatibus immundos, esse arcendos. Si enim immundi erant, exempli caussa, qui nocturno semine contaminabantur inscii & inuiti: annon

R. Ad Maiorem. Ea propositio vera est in rebus compositis, præsertim in rebus materialibus: Ac proinde quæ non sunt ἄλλο ἄλλο ab eo à quo oriuntur, & à quo habent quod habent. Ibi enim, propter materiam aliud est recipiens subiectum, & aliud forma, siue accidentalis siue substantialis recepta. Exemplum in formis substantialibus. Lignum, quum ex ligno fit ignis, ab igne deposita forma ligni, recipit formam ignis: materiam autem non accipit ab igne: idcirco non est ἄλλο ab igne. Quare aliud in eo est recipiens materia, & aliud recepta forma. In rebus autem simplicibus & spiritualibus, quæ, vt subsistant, non opus habent materia, non ita planè se res habet. multo verò minus in iis, vbi neque esse differt ab essentia, sicut in Deo. Exemplum crassum adfero. Radius solis lucem habet à Sole: nunquid igitur aliud est radius recipiens, & aliud lux recepta? Minimè verò. Radius enim nihil aliud est quàm lux e sole emicans, & lucis solaris splendor. Est tamen in radio quodammodo aliud recipiens, & aliud res recepta: quatenus aliud ibi est esse, & aliud essentia: & aliud substratum quasi subiectum, quod habet lucem, & aliud lux ipsa recepta. Sed in Deo, vbi propter summam perfectionem, & perfectissimam simplicitatem, aliud non est esse ab essentia, nequaquam vera esse potest propositio. Proinde Filius Dei, quum dicitur essentiam suam accepisse à Patre: primò, minimè intelligendus est aliud quiddam præextitisse ab essentia diuersum, quod essentiam reciperet (vt fortè crassi homines putant) non, inquam, ita putandus est, cùm ipse realiter nil aliud sit, quàm essentia ipsa, atque eadem quidem, quæ est & Patris: sed cum proprio subsistendi modo, qui est per generationem. Deinde etiam non est nobis fingendum in Filio Dei, subiectum recipiens, & essentia recepta, quoniam (vt dixi) in Deo, propter summam perfectionem, idem sunt esse & essentia. Essentia enim diuina per se subsistit: id quod in formis creatis minimè reperitur. Nullæ enim per se subsistunt: sed tantùm in subiectis subsistunt, propter imperfectionem formarum. Nam albedo tantum in subiecto albo reperitur subsistere: & humanitas tantum in homine. Proinde, quia humanitas in homine non est idem quod homo: ideo fit, vt in homine, aliud sit recipiens homo, & aliud humanitas recepta. Verum, quia in Deo, idem est Deus quod diuina essentia: idcirco ibi non est aliud recipiens, & aliud res recepta. Debuisset igitur N. qui Philosophiam profitetur, cogitare id quod nemo vel mediocriter in Philosophia exercitatus ignorat: nempe magnum esse discrimen inter formas materiales & inter diuinam. Principiò formæ materiales, per se non subsistunt: natura verò diuina per se subsistit: sicut antè dictum est. Deinde nulla forma, vel natura creata, est suum esse: sed in omnibus rebus creatis differt esse ab essentia. At esse Dei est eius essentia, & essentia idem quod ipsum esse. Formæ igitur in his inferioribus, & creatis rebus quia per se non subsistunt, nec sunt suum esse: sed esse, & subsistentiam recipiunt per aliud, nempe per materiam, quæ in iis subsistit formis: idcirco aliud semper sunt ipsæ formæ receptæ: & aliud materia recipiens. At verò quia natura diuina per se subsistit, & est suum esse, nec accipit esse per supposita, in quibus est: idcirco in ipsius communicatione, qua communicata est Filio à Patre, non fuit requisitum, nec requiritur aliquid aliud ab ea diuersum, cui communicaretur: & in quo, ac per quod subsistentiam, & esse, reciperet: Sed per vnum & idem esse, eadem prorsus essentia, est in communicante Patre, & in eo cui communicatur Filio: eóque fit, vt maneat eadem numero in vtroque: in communicante scilicet, & in eo cui communicatur. Ergo N. Syllogismũ retorqueo. Si in Filio, essentiam à Patre accipiente, aliud esset recipiens, & aliud res recepta, sicut in creaturis? in Filio aliud esset essentia, & aliud esse: eóque Deus non esset: Atqui Filius est Deus, vt Scripturæ docent: eóq; non est aliud in eo esse & aliud essentia. Fieri igitur nequit, vt aliud sit recipiens diuinam à Patre essentiam Filius: & aliud ipsa diuina essentia recepta. Quare vnus etiam & idem est cum Patre Deus.

Sed excipit N. & ideo V. ARGVMENTVM subdit: *Si Filius est ipsissima diuina essentia, quæ per se est res subsistens, & ὑπόστασις etiã Pater sit eadẽ diuina essentia: conueniunt igitur Pater & Filius in eadem re subsistente.* At hoc est absurdum; sequeretur enim vnam & eandem esse personam, Filij scilicet & Patris: quia in naturis intellectualibus, res subsistens & ὑπόστασις, vocatur & persona. Atque ita Pater generans Filium, generaret seipsum. Atqui hæc absurda sunt, & opinioni Sabellij patrocinantur: Non est igitur Filius ipsius ipsa diuina essentia eóque Deus.

Quòd si etiam velint Papistæ (hoc enim nomine nos quoque omnes significat in hoc scripto) duas esse personas distinctas: erunt igitur & duæ essentiæ: quia essentia est ἡ οὐσία, & persona est ἡ ὑπόστασις: Ac proinde vel Pater non erit verus Deus, vel Filius non erit verus Deus. Est enim vna tantum essentia diuina, quæ sit Deus. Itaque serò concludit, Filium non esse verum Deum: sed purum hominem: Deum autem esse & vocari propter excellentia dona.

R. Ad hoc argumentum pendet responsio ex iis, quæ ad primum dixi: quo pacto scilicet in Deo & vnum tantùm sit ἓν, respectu essentiæ, & plura respectu personarum. Quæ itaque sophisticatur in hoc argumento, sine vlla difficultate refutantur per ea, quæ suprà dicta à nobis sunt. Quædam tamen hic notanda sunt plena Sophisticæ. Assumit rem, in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari. Essentia autem diuina est natura intellectualis, & subsistit: esse igitur personam. Conueniunt autem Pater & Filius in essentia, ergo & in persona: quare ambo vna persona. Atqui hoc falsum. non igitur Filius est diuina essentia, quæ vna tantum est: & ita DEVS non est. Si quis hic Sophistæ sophisticam non videat, cæcus est. Essentia enim diuina, etsi per se subsistit, nisi tamen consideretur cum relationibus, seu cum diuersis subsistendi modis, (vt loquitur Iustinus) persona dici non potest. Diuersi enim ij modi efficiunt, vt vnus non prædicetur de altero: id quod propriè requiritur ad hoc, vt verè dicatur quis persona: & hanc ob causam dicitur substantia indiuidua, hoc est, talis, quæ de altero prædicari non possit. vt Petrus non potest prædicari de Paulo. Proinde alij maioris explicationis causa, addunt *incommunicabilis*. Essentia autem diuina est quidem realiter propter suam simplicitatem indiuidua, sed non est incommunicabilis. Est enim à Patre communicata Filio eadem & tota essentia & Spiritui Sancto. Proinde prædicatur tam de Filio & Spiritu Sancto, quam de Patre. Quare definitionem illam, *Rem in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari, si nihil aliud addatur, non esse veram.* Addendum igitur est *incommunicabilis*. Si hoc addas, tum apparet, hanc definitionem non conuenire definito, hoc est essentiæ diuinæ, simpliciter per se consideratæ. Quare quod etiam subdit: *Si duæ sint personæ, Pater, & Filius: duæ igitur erunt essentiæ:* quam minimè consequatur, manifestum est. Vnitas enim essentiæ non impedit ὑποστάσεων distinctionem: Sicut neque ὑποστάσεων distinctio, tollit vnitatem essentiæ in substantiis spiritualibus, vt in exemplo animæ & eius facultatum demonstratum est. Quantò minus igitur in Deo? *Personarum enim distinctio,* (vt scitissimè scribit Aquinas) *etiam in rebus humanis non attenditur secundum essentiam speciei: sed secundum ea, quæ sunt naturæ speciei adiuncta. In omnibus enim hominum personis, est vna speciei natura: qua de caussa omnes homines dicuntur esse vnus homo propter vnam speciei naturam in omnibus existentem: Sunt tamen plures personæ propter hoc, quod distinguuntur homines in iis, quæ sunt adiecta naturæ: ideo eo respectu, plures, non homines. Ita in diuinis sentiendum, Relationibus enim distinguuntur personæ, non autem essentia.* At Deus est maximè vnus. Quis negat? propter vnitatẽ scilicet essentiæ: relationibus autẽ vnitas essẽtiæ nõ tollitur: sicut neq; diuersis facultatũ animæ proprietatib. tollitur vnitas essentiæ animæ. Ideo rectè Thomas cõcludit: *Nõ ergo in diuinis dicẽda est vna persona propter vnitatem essentiæ subsistentis: sed plures propter relationes.* Relationes autẽ in Deo, quib. distinguũtur personæ, nõ sunt accidẽtia, quia in Deũ nõ cadit accidens: neq; sunt nihil: sunt enim relationes reales, non autẽ tantùm rationis. Sunt igitur substãtiæ nõ multæ, propter Dei simplicitatẽ: sed vna: non alia ab essentia: propter eandẽ simplicitatẽ. Sunt igitur realiter, seu secundum rẽ, ipsa Dei essentia: sed cũ quodã respectu, quẽ vna relatio habet ad alterã, seu cũ ratione quadam, qua fit, vt vna persona non sit alia: sine vlla tamen in Deo cõpositione. Quod si alicui hoc videtur intelligibile, id fit, quod minus exercitatus sit in his subtilioribus cogitationib. Sed simili declaro: An non sapiẽtia in Deo, & iustitia, & misericordia, sunt idẽ quod diuina essẽtia? Omnino: vnica enim sua essentia simplicissima, tanquã vnica forma Deus est sapiẽs, iustus, misericors: quod certè in creaturis fieri nequit. Nũquid tamen propterea dicimus sapientiã esse iustitiã & hanc esse misericordiã? Nequaquã: sed cum Scripturis hæc attributa distinguimus: quoniam etsi omnia sint secundum rẽ, eadem diuina essentia, tamen ratione quadã, quæ etiam in Deo non est accidens aliquod, distinguitur iustitia à misericordia. Ergo etiã relationes, paternitas & filiatio, licet reapse nil aliud sint, quàm ipsa diuina essentia:

tamen

tamen ratione quadam, quæ etiam non est accidens in Deo distinguuntur: eâque & distinguunt personas, vt Pater non sit Filius, nec Filius Pater. Summa: vt iustitia, misericordia & omnia alia Dei attributa, licet distinguantur inter se, essentiæ tamen Dei nihil addunt: ita etiam relationes. An non etiam dextrum & sinistrum in animali, relationes sunt reales? Quid tamen addunt essentiæ seu substantiæ animalis? Stultum igitur est, ex relationibus fingere in Deo aliquid diuinæ illius essentiæ accessisse, & compositum esse.

ARGVMENTVM VI.

Quod est principium indiuiduationis cuiusque rei, id non potest alteri rei quæ [illegible] ab ea re distinguitur inesse. Explico propter imperitiores, qui fortè hæc lecturi sunt. In [illegible] hominem qui subsistit *Indiuiduum* dicunt, quem in generatione humanitas, quæ per se [illegible] materiam in subiecto, hoc est in homine genito, [illegible] Principium igitur indiuiduationis est id per quod forma hominis, quæ per se nō subsistebat, [illegible] subsistere in hoc vel in illo homine. Est autem manifestum [illegible] gratia, ego subsisto & sum [illegible] esse in alio homine: alio qui [illegible] est quod sequitur, *Quod est principium indiuiduationis [illegible] alteri rei, ab illa re [illegible]*. [illegible] propositionis [illegible] *quæ non [illegible] (vt [illegible] humanitatis) non [illegible] indiuiduationis principium. Quod enim in pluribus est, [illegible] magis [illegible] semper vnum est.* Hæc [illegible] sua probatione, quæ verissima est in rebus creatis [illegible] imperfectionem, sed non prorsus in Deo perfectissimo, vt ostendam. Subdit Minorem: *Atqui indiuiduatur Dei* [hoc est id, quo Deus est [illegible] *Deus, propter summam & excellentissimam* [illegible] *Ergo essentia ipsa Dei est, quâ Deus [illegible] indiuiduatur.* Subdit confirmationem [illegible] inquit, *essentia DEI non [illegible] forma in materia, vt [illegible] forma per materiam queat indiuiduari. Ergo in DEO Patre non est aliud quo indiuiduetur, quàm ipsa Dei Patris essentia: præter essentiam enim in eo nihil est*, inquit, *quo ipsa essentia indiuiduetur.* In his omnibus, quæ sunt loco Minoris propositionis, latet fallacia: cùm simplex essentia nominatur sine vlla mentione relationū, quibus distinguuntur personæ. Proinde si dentur hæc simpliciter, videtur sequi Conclusio quam infert: *Necessario igitur hinc sequitur*, inquit, *Patris essentiam non posse esse in alio supposito vel in alia hypostasi. Ergo aut non est in Filio: quo fiet ex Arij sententia, Filium non esse essentialem Deum. Aut si est: Filius igitur non est alia [illegible], vel aliud suppositum a Patre: hinc fiet esse eandem cum Patre [illegible], vt volebat Sabellius: sed secundum Sabellij sententiam, Pater erit idem qui Filius [illegible] non erit realis, sed tantum quo ad hominem ficta [illegible]. Est vero realis distinctio Patris à Filio. Ergo sequitur Patrem solum esse Deum essentialem: Filium autem eo modo quo [illegible] fatetur Ioh. 10. hoc est sicut & indices vocantur* [illegible]. *Et sic inquit moderanda erunt testimonia* Ioh. 1. Coloss. Hebr. 1.

Resp. At primum quidem ad Maiorem de principio indiuiduationis: Ea simpliciter verissima est in omnibus rebus creatis: propter illarum enim imperfectionem formæ non per se subsistunt, sed per materiam, & per eā quæ naturæ speciei attinguntur, indiuiduantur & distinguuntur ab aliis. At in Deo, propter summam perfectionem, essentia diuina per se subsistit, & ideo nihil sunt esse & essentia. Proinde etsi eam essentiam omnibus personis communem esse docemus, quia vnus tantùm est Iehoua: non sequitur tamen, eam esse potius [illegible] quiddam quam rem existentē. Quare propositio etiam illa, *quod est in pluribus, est magis [illegible], quàm res inexistens*, vera tantùm est in rebus creatis, vbi formæ non per se subsistunt. Proinde communis alicuius speciei forma, quatenus intellectu ab indiuiduis abstrahitur, & per se consideratur, quia [illegible] appellatur, est magis [illegible] quàm res [illegible] vt humanitas. At in Deo non ita se habet res, quia essentia propria per se in omnibus subsistit. Deinde etiam [illegible] dicimus, essentiam diuinam, quæ certè est [illegible] per se subsistens esse in personis, quasi in aliis [illegible]. Non enim eam separamus à relationibus, quæ reapse nihil aliud sunt, quam ipsa essentia (vt declaratum est) propter summam Dei perfectionem, ac perfectissimam simplicitatem: sed ratione tantùm differunt. Proinde non dicimus essentiam per subsistentem, esse in alia essentia per se subsistente: est enim vna tantùm. Neque relationem esse in relatione: vt v. gr. Paternitatem esse in Filio: distinguuntur enim inter se personæ. Quare hinc etiam manifestum fit, quo pacto in ipso quoque Deo, suo modo vera sit propositio [illegible] prima huius argumenti. Principia indiuiduationis alicuius rei, non inesse alteri: nimirum quia essentia non inest alteri essentiæ, alium enim constitueret Deum. Neque relatio vnius personæ, puta paternitas inest alij personæ, puta Filio: nam confunderet personas, & ex multis vnam faceret. Distinguuntur autem relationibus. Exemplum in anima. Anima est per se subsistens, & vnum [illegible]: non tamen quasi quiddam indiuiduum à suis facultatibus seiunctum: hæ enim nil aliud sunt quam tota anima, & anima nil aliud quam hæ facultates. Proinde etsi singulæ facultates animæ sunt [illegible] anima tamen non dicitur esse in singulis facultatibus, tanquam vnum [illegible] in aliis [illegible] sed tanquam totum essentiale in suis partibus. Neque etiam vna facultas est in illa, vt ex duabus fiat vna: distinguuntur enim ratione & [illegible] inter se tametsi essentia [illegible] animæ, vnum sint realiter. Itaque principia indiuiduationis, etiam in singulis facultatibus animæ non insunt alteri: quia anima non est in alia anima: neque id, quo facultas intelligens, est facultas intelligens, inest in sentiente. Atque hæc satis pro responsione ad Maiorem.

Ad Minorem: Tota fallaciæ in hoc argumento caussa est quoniam sophista hic proponit nudam essentiam sine relationum consideratione: & eam sine iis constituit principium indiuiduationis in Deo, sed fallitur. Etsi enim diuina essentia est per se subsistens, separari tamen non potest nec debet à relationibus, quibus singulæ distinguuntur personæ & quasi indiuiduantur. Nam (vt rectè inquit Aquinas) [illegible] *in diuinis tenent locum principij indiuiduantis* [illegible], *locum naturæ* [illegible]. Quum igitur ait: *Indiuiduatur autem Dei non; nec esse nisi ipse Deus*, seu [illegible] *diuina essentia propter summam & excellentissimam simplicitatem*: Respondemus. Aut considerat essentiam cum relationibus aut sine relationibus. Si sine relationibus, negamus propositionem tanquam falsissimam. Non enim est essentia diuina sine relationibus, quibus personæ quodammodo indiuiduantur, & distinguuntur: eoque nec est Deus subsistens vllus extra personas, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum. Proinde falsa quoque sunt, quæ inde infert contra Filiū Dei vt quod ait: *Ergo essentia ipsa Dei, scilicet sine relationibus, est id quo Deus altissimus indiuiduatur.* Talis enim essentia sine relationibus non datur in Deo: neque Deus altissimus reperitur, qui non sit Pater habens Filium. Et ratio, quam subiicit, dicens: *siquidem essentia Dei non est forma in materia, vt ipsa forma per materiam queat indiuiduari*: nulla est ad concludendum, quod assumsit concludendum. Etsi enim essentia diuina non est forma in materia, per quam materiam illa forma indiuiduetur: non est tamen sine suis relationibus, quibus aliud [illegible] & indiuiduum est Pater, & aliud [illegible] & indiuiduum est ipse Filius. Proinde quod infert, dicens, *Ergo in Deo Patre non aliud, quo indiuiduetur: quàm ipsa Dei Patris essentia*: Ad id respondemus, vt suprà, nempe si considerat essentiam Patris sine relatione ad Filium, turpiter fallitur. Essentia enim Patris sine sua relatione ad Filium, neque esse potest, neque considerari debet. Et si ita loqui licet de Deo, Pater indiuiduatur per suam relationem, per quam etiam distinguitur: per illud enim aliquid dicitur indiuiduari per quod etiam distinguitur. Proinde indiuiduari Pater non potest, vt sit [illegible], id est, hic Deus Pater, sine relatione sua, quæ est paternitas. Si autem considerat Sophista essentiam Patris cum sua relatione: nos quoque fatemur, præter hanc essentiam cum sua relatione, nihil aliud esse in Patre, per quod dici possit indiuiduari, quanquam sola relatio propriè locum tenet principij indiuiduationis, vt dictum est. Sed etsi cum relatione coniungamus essentiam: tamen hinc non consequuntur ea, quæ infert contra pluralitatem personarum seu [illegible].

CONCLVSIO. *Necessario, inquit, hinc sequitur*, &c. Ex præmissis falsis, quis nesciat semper sequi falsam conclusionem? Et fallacia est, quæ dicitur a dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Essentia quidem quatenus consideratur cum paternitate, non est eadem in Filio, quia Filius non est Pater. Sed non sequitur: Ergo essentia simpliciter Patris non est in Filio. Exemplum: Natura humana quatenus est in liberis meis, quia illi non sunt ego, nec ego illi: sed simpliciter non sequitur, natura igitur mea nō est in liberis. Sunt enim & ipsi homines, perinde atque

ergo Pro[illegible] quod etiam subdit, aut (nempe si essentia Patris est in Filio) Filius non est alia [illegible] à Patre: nulla difficultate refellitur ex iis, quæ dixi: Si enim Paternitas, quæ est relatio Patris, esset in Filio: Filius nôn esset alia à Patre persona: sicut contra si essentia Patris non esset simpliciter in Filio, non esset Filius vnus cum Patre Deus. Sed non sequitur simpliciter si essentia Patris est in Filio Filius igitur a Patre hypostasi non est alius. Solus igitur Pater verus est & essentialis Deus. Qualis igitur Deus Filius? Eo modo quo ipse Sophista interpretatur locum apud Ioh. 10 *Si ad quos sermo Dei factus est*, &c. nempe propter officium & [illegible]dinem diuinarum gratiarum. Summa igitur fallaciæ in hoc argumento est à secundum quid ad simpliciter. Quia sc. proponitur essentia diuina simpliciter sine relationibus: & talem contendit Sophista esse ceu principium indiuiduationis, quo sc. Deus Pater est Deus. Et inde infert Filium non esse Deum, vt qui non habeat eandem essentiam diuinam: aut si habeat, esse igitur vnam personam Patrem & Filium. Nos verò dicimus, sicut nullus est Deus verus & essentialis qui non sit Deus Pater, aut Deus Filius, aut Deus Spiritus Sanctus (nulli enim alij datur nomen Iehouæ, nisi Patri, Filio & Spiritui sancto) ita etiam docemus, nullam dari essentiam diuinam, quę sit sine relationibus quibus Pater à Filio distinguatur, & Filius vicissim à Patre atque ita de Spiritu Sancto. Ita perspicua [illegible] est ad argumentum.

Quid si manus [illegible] rem responsionem. Dico, si totum (vt [illegible] loquuntur) Deum in sua essentia consideremus: dico, inquam, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, non indiuiduari per vllam rem: sed esse indiuiduum per se, hoc est sua essentia. Est enim essentia diuina per se subsistens, & ea est Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, quia sunt omnes vnus, & idem Iehoua: ac proinde vnum [illegible] indiuiduum. Si verò singulas personas, seu singulas partes essentiales seorsim contemplemur: dico Patrem quodammodo indiuiduari sua relatione h.e. paternitate, quæ est proprietas personalis ipsius Patris, quatenus sc. hac relatione distinguitur a Filio, ceu quoddã [illegible] Filium itidem quodammodo indiuiduari sua filiatione, quæ est eius personalis proprietas, quatenus & ipse per eam distinguitur a Patre: atque idem dico de Spiritu Sancto. Exemplum in anima manifestum est, quanquam non sit omnino simile: quia in Deo perfectissima est simplicitas, in anima autem differt esse ab essentia. Vtcunque tamen adumbratur hoc simili veritas rerum diuinarum. Anima igitur est indiuiduum quoddam sua essentia quia non indiuiduatur per materiam, quomodo res materiales & corporeæ: Anima, inquam, in se tota considerata, est vnum [illegible], eoque indiuiduum quoddam per se, & sua essentia. [illegible] verò si singulas essentiales eius partes seorsim consideres: pars intelligens est ceu [illegible] indiuiduum quoddam, distinctum à sentiente, tanquam ab alio [illegible], & indiuiduo. Re qua nam re pars intelligens est ceu indiuiduata, & facta [illegible] a parte sentiente distinctum: sua illa virtute, qua intelligens est & dicitur, tãquam suę indiuiduationis principio. Vnumquodque enim per id dicitur indiuiduari per quod ab aliis, in eadem natura speciei numero distinguitur. Proindè optimè Thomas: *Relatio, inquit, in diuinis tenet locum omnium principiorum indiuiduantium in rebus creatis propter quod dicitur proprietas personalis: ipsa autem natura diuina tenet locum naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio in diuinis secundum rem non differt à natura diuina, non fit ibi aliqua compositio: sicut apud nos ex principio speciei, & ex indiuiduantibus principiis, quædam compositio relinquitur.*

ARGVMENTVM VII. *Sit hypothesis vel αἴτημα &c.*

Summa hæc est: Si Pater & Filius sunt duo supposita, seu duæ personæ: & tamen communi essentia vnum necesse est, vt aliquid vltra vel præter essentiam insit in Patre & in Filio, quo ab inuicem distinguantur. Ratio, Quia quod commune est, distinctionis principium esse non potest. Quod si sic, sequi igitur tam Patris, quàm Filij personas compositas ex essentia communi, qua vnum sunt, & ex eo, quo ab inuicem distinguuntur.

R. Communis responsio quæ ad hoc argumentum affertur, & quam etiam Sophista nouit, hæc est: Negari consequentiam in propositione hypothetica. Ratio, quia personæ non alio distinguuntur principio, quam relationibus, quatenus est vnus Pater, & alter Filius: licèt vterque simul vnus sint essentia Deus. Quæ autem relatione de se inuicem prædicantur, discrimen non faciunt in eo, de quo prædicantur, sed ponunt tantum ad aliquid: Neque relationes reales quippiam addunt simplicitati, aut vllam in ea faciunt compositionem. Quæ verissima est responsio & confirmatur a perfectione Dei, qua fit, vt quæ in nobis multa sunt, & accidentia, ea in Deo sint vnum, & substantia modoque perfectissimo: h.e. non per compositionem aliquam, sed per vnicam simplicis essentiæ virtutem. Verùm aduersus hanc responsionem excipit Sophista hoc argumento.

ARGVMENTVM VIII. *Si quis affirmat, &c.*

Ait hac moderatione non esse satisfactum argumento: ratio, inquit, est; quod nulla vnquam detur relatio quę non sit in aliquo absoluto, & quod non queat esse quidam per se in tertio modo, terminus sc. aliquam rem per se existentem significans. In omni n. relatione relatiuus terminus præter se habet in quo consistat, & quod sit aliud præter id, in quo consistit relatiuus terminus Sic seruus est aliquid per se subsistens, in tertio modo; et sic, præter dominum: qui item per se in eodem modo subsistit. Ergo sic etiam in diuinis relatio qua Pater & Filius distinguuntur necesse est vt habeat aliquod absolutum, in quo accidens illud relationis consistat, & suam quasi [illegible] habeat, præsertim cum sit vt illi volunt, *relatio realis*.

Resp. Primum non omnes regulæ de relationibus traditæ, in illas relationes diuinas competunt. Sicut [illegible] essentia Dei alterius est rationis, quam nostra: sic etiam relationes. Præter alias enim relationes in nobis accidentia sunt, in Deo autem accidentia esse non possunt. Quare quicquid ex natura relationum apud nos, concluditur aduersus Deum, & aduersus relationes in Deo, friuolũ est. Deinde dico relationes etiam diuinas non esse sine suo absoluto, in quo suam quodam modo, nempe diuino habeant sedem: nam paternitas sedem habet in Patre, qui nõ solum Pater est, sed etiam Deus, adeoque ipsa essentia diuina. Verum longe alia ratione, relatio in diuinis ad suum comparatur absolutum, quam in rebus à Deo conditis. Hic enim relatio ad suum comparatur absolutum, sicut accidens ad subiectum, at in Deo, sicut idem ad idem vel secundum modum (vt Scholæ loquuntur) identitatis, Idque propterea, quod relatio substantia est secundum rem, & eius etiam absolutum eadem est substantia: quanquam vna relatio non est altera, ac proinde Pater non est Filius. Annon etiam iustitia, misericordia, & alia id genus attributa, idem sunt in Deo cum essentia, ad quam ipsa quod attinet Sunt. Quomodo igitur ad essentiam comparantur? Non certè tanquam accidentia, & res realiter ab essentia differentes: sed tanquam idem ad idem [illegible]. Essentia enim propter summam & absolutissimam perfectionem idem est, & sapientiæ, & iustitiæ, & misericordiæ & aliis huiusmodi quæ apud nos in diuersis generibus continentur: quanquam iustitia non sit misericordia, nec sapientia sit patientia. Ergo nil etiam prohibet, quin vna & eadem essentia idem sit & paternitati & filiationi: ac proinde quin Pater & Filius sint [illegible] vnus Deus, quanquam paternitas non est filiatio, ac proinde neque Pater sit Filius, neque Filius Pater. Itaque Pater, qua Deus, idem est cum Filio, qua Deus itidem est: at qua Pater, idem non est Filio, qua Filius est. Sicut etiam iustitia in Deo, quatenus essentia est, idem est misericordiæ, quatenus itidem hæc essentia est: quanquam iustitia, vt iustitia, non est idem quod misericordia, vt misericordia.

Ad simile serui & Domini quod attinet, nihil ad rem facit. Ideo enim ibi non solùm termini relatiui sunt diuersi, quia aliud est esse Dominum, aliud esse seruum, vnde diuersæ relationes surgunt, dominatus & seruitutis, verum etiam diuersa & alia sunt subiecta: quia alius homo est Dominus, & alius homo est seruus, ideò, inquam, hoc fit in rebus creatis, quia non sunt ambo dominus & seruus, vna & eadem numero substantia, seu essentia: sed specie tantùm. At in Deo etsi diuersæ sint relationes, paternitas & filiatio: ac proinde licet Pater non sit Filius, quia tamen vna est vtriusque essentia, a qua etiam [illegible] non differunt relationes: ideirco ibi vnum tantum est absolutum: & relationes comparantur ad suum absolutum per modum identitatis: & vna & eadem essentia idem est paternitati & filiationi, eoq; Pater & Filius vnus sunt Deus quan-

quanquam Filius non sit Pater. Hoc autem totum inde proficiscitur, quòd essentia Dei perfectissima est.

ARGVMENTVM IX. *Porrò relatio, &c.*

Resp. Relationes in Deo reales sunt, & secundum rem, idem sunt quod essentia, quia in Deũ non cadit accidẽs. Verùm in ipsis quoque creaturis non dicitur relatio realis, quod aliquid sit in se reale, vti est quantitas, aut qualitas, quæ veniunt in compositionem subiecti. Nam τὸ πρός τι ὄν, est, vt id quod sunt, aliorum esse dicamus, vt loquitur Aristoteles: sed *realis* dicitur ex ipso tantùm fundamento, seu respectu fundamenti. Quia n. puta Pater res est, & fundamentum paternitatis reale, idcirco etiam paternitas dicitur & est relatio realis: non autem quod ipsa aliquid sit in se, & per se reale, vt accidens in subiecto. Proinde neque etiam aliquid reale addit suo fundamento. Si verò hoc non fit in rebus creatis, quantò minùs in Deo, qui simplicissimus est ac perfectissimus, & nihil ei addi potest. Nã etsi in rebus creatis relatio realis aliquid reale adderet, eoque quodammodo componeret, tamen in diuinis omnino id efficere, propter perfectissimã diuinæ essentiæ simplicitatem, non posset. An non iustitia, misericordia, & id genus alia, in Deo sunt res reales? Quid ni? immo sunt ipsa Diuina essentia. Sua enim essentia Deus iustus & misericors est. Num igitur, quia res sunt reales, aliquid addunt Deo reale, & in eius veniunt cõpositionem? Minimè. Ergo multò minus id faciunt relationes, tametsi reales, cùm nõ sint reales, per se, sicuti quãtitates & qualitates, sed propter fundamentum duntaxat. Atque hoc satis esse debet cuique veritatis amanti, & non contentioso, nam res est perspicua. Sed vt melius pateat N. error, aperienda est causa huius erroris. Ea est, quia putat, relationem in Deo realem, esse ens ab essentia dependens, eoque ab essentia differre, si relatione realiter distinguantur personæ: Aut si non est dependens, nec differt, non distingui igitur personas. Sed fallitur: Nam neque est ens dependens relatio, eoque non differre realiter ab essentia: neque tamen sequitur non distingui personas relationibus. Non est esse dependens, quia propter summam Dei perfectionem, quicquid in Deo est, substantia est: & propter summam eius simplicitatem, multæ non sunt in Deo substantiæ seu essentiæ, sed vna. Neque propterea impeditur, quin distinguantur personæ: propterea quod, licet, relationes idem sint realiter cum essentia, ab ea tamen, tali distinguuntur ratione, qua fit, vt alia sit Patris, & alia Filij persona. Quæ est hæc ratio? Quis eam percipiat? Si tamen licet cum aliis piis balbutire, dico esse modum subsistendi diuersum in Patre & Filio. hoc est, quatenus οὐσία per se non significat se esse communicatam aut incommunicatam: ideo communis est tribus personis: sed quatenus communicata est per generationem, constituit personam Filij, & quatenus incommunicata, seipsam communicat, personam Patris efficit. At si realiter non distinguantur relationes ab essentia: ergo neque realiter distinguerentur personæ, sed ratione tantùm. Non sequitur: non enim identitas relationum cum essentia, constituit identitatem personarum: sed diuersitas relationum inter se diuersitatem, vel potius distinctionem constituit personarum. Sequitur ergo distingui personas realiter inter se: licet realiter sint idem cum essentia. Exemplum ab anima sumptum perspicuum est, vt sæpè repetiuimus. Anima idem est facultati intelligenti, sentienti, vegetanti. Quid enim aliud est anima, quàm facultas intelligens, sentiens, vegetans? Intelligens tamen non est idem sentienti & vegetanti: non enim intelligens est sentiens. Ita diuina essentia idem est paternitati ac filiationi: non tamen hæc illi. Essentia enim diuina est Pater, est Filius: non tamen Pater est Filius. Quum igitur N. postremò ait: *Relatio, qua distinguuntur Pater & Filius, aut est res aliqua, aut in solo intellectu.* Respondeo, Res aliqua eoque realis relatio. Quum secundò ait: *Aut est essentia aut essentia superadditum quiddam.* Respondeo: Essentia est non simpliciter, sed ἐν τινι hoc est quo ad rem, ratione autem differens, ac proinde non est aliquid reale superadditum essentiæ. Quum itaque N. tertio loco subdit. *Si relatio essentia est, tum Filius erit Pater*: negatur illatio. Arguit enim à secundum quid ad simpliciter. Non enim simpliciter essentia est Pater, sed cum sua relatione, cuius proprium est per generationem communicare essentiam. Neque simpliciter: essentia est Filius: sed cum sua relatione, cuius proprium est essentiam per generationem à Patre communicatam accipere. Dico clarius: Essentia diuina non simpliciter Filius, sed quatenus per generationem est à Patre communicata. Contra, eadem essentia, quatenus est incommunicata, sed seipsam per generationem communicans, est Pater. Vt, lux solis, quatenus ab alio non est communicata, sed seipsam communicat, Sol dicitur, & est, eadem quatenus à Sole communicata emicat radius est. Atque hoc est, quod solitus sum dicere cum Iustino Martyre & philosopho, diuersis subsistendi modis distingui personas. Ac si non satisfacio ego N. audiat Thomæ ad hoc argumentum responsionem breuem, in q. p. de potentia Dei q. .. art. 1. ad tertiam. *Ad tertium dicendum, quod Deus genitus non distinguitur à Deo generante, per aliquam essentiam additam, cùm (sicut dictum est) non requiratur aliqua materia in qua recipiatur natura diuina. Distinguitur autem per ipsam relationem, quæ est, ab alio habere naturam. ita quod in Filio ipsa relatio filiationis, tenet locum omnium principiorum indiuiduantium in rebus creatis: propter quod dicitur proprietas personalis. Ipsa autem natura diuina tenet locum naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio secundum rem à natura diuina non differt, non fit ibi aliqua compositio sicut apud nos ex principio speciei, & ex indiuiduantibus quædam compositio relinquitur.* Longiorem verò responsionem legat in lib. contr. gent. 4. cap. 14. ad 8. & 9. & 10. Quod si dicat non percipio quomodo hæc cohæreant: respondeo, De rebus igitur cœlestibus ne disceptemus, humanis rationibus, sed verbo Dei, vt ipse quoque N. optimè ad extremum concludit, agendum esse.

Cæterum, quum ait, explicationem locorum Scripturę, in libris editis Albę Iuliæ, pulchrè conuenire cum iis, quę scripsit argumentis, iisque ex Aquinate, cum argutatur in contrariam partem desumtis: satis apertè declarat, contortam esse locorum Scripturæ in illis libris explicationem: quando conuenit cum argumentis cum veritate Scripturæ pugnantibus, & nihil firmi habentibus.

Inepta verò interpretatione locum Christi: *Antequam Abraham esset, ego sum*, eludit: dum ad consilium & prouidentiam Dei refert cum apertè ibi instituta fuerit disputatio de annis & ætate Christi.

Hæc sunt, quæ habui ad argumenta N. merè sophistica. Scio iuxta regulam etiam à Philosophis traditam, non esse de genere in genus disciplinæ transcendendum in disputando: ac proinde ad argumenta contra Theologiam à physicis tantum rationibus petita, non esse respondendum: sed ea simpliciter, tanquam ad rem nihil facientia reiicienda: Quia tamen significasti, me facturum rem Illustriss. Princip. gratam, & multis vtilem, si hæc N. sophismata Dialecticè refutarem, feci quod potui, in tanta negotiorum meorum, tùm Scholæ tum officii, quod sustineo in vniuersitate, adde etiam priuatorum ac domesticorum turba. Neque etiam ignoro, me fuisse prolixiorem quàm tua & tui similium doctorum virorum eruditio postulabat. sed hoc feci propter alios, qui rerum istarum periti non sunt: quorum etiam caussa ad extremum, hoc quod ante cœperam dicere, & quod diligenter notandum est, repeto: nempe, caussam totius huius N. & similium erroris esse, quia animalis homo nõ percipit ea, quæ sunt Dei: ac proinde non potest percipere aliud generationis genus, quàm quod cernitur in animalibus. Nec aliam realem personarum distinctionem, quam quæ inter homines spectatur. Neque aliam communem multis essentiam, quam qualis etiam est humanitas, cum de pluribus numero hominibus prædicatur ac proinde quæ potius οὐσία, quiddam est, extra personas in intellectu positum: quàm vna res realis, omnibus hominibus inexistens. Cum verò humana etiam ratio doceat, vnum tantum esse Deum, vnamque diuinam essentiam: hinc cogitur animalis homo concludere vnam etiam duntaxat esse personam Hinc omnia ipsorum cõtra æternum Dei Filium argumenta. Sed longè aliter se rem habere tradunt S. literæ: & vera etiam solidæ Philosophiæ principia (quemadmodum de principio ostendi) confirmant. Dominus igitur istis animalibus hominibus donet suum Spiritum, & pulsis tenebris illucescat illis denuò Christus, lux æterna & splendor Patris, ad eorum salutem, AMEN.

H. S. Roserij ad H. Zanchium de loquutione Gen. 1. Faciamus hominem eum.

QVÆSTIO.

S. P.

SVmma humanitas tua D. Zanchi, qua non solùm adiri te à me quoties vellẽ, passus es, sed etiã vltro inuitasti,

efficiet ne pluribus importunitatem apud te deprecer, præsertim quum perplexa prælorum cura non sinat me longiore epistola ad excusationem parum necessariam abuti. Itaque rem simpliciter statim aggrediar. Incidi in scriptum cuiusdam amici, qui dum ex loco cap. 1. Geneseos, sacræ Trinitatis mysterium astruere vult, in hæc verba scribens, *Faciamus hominem*, &c. ita loquitur. Non angelos hic alloquitur, aut elementa, quia creationis gloriam sibi soli seruat. Neque honoris causa sic de se loquitur, quia mos iste non ita est antiquus, in prima persona receptus, sed ad seipsum dirigit sermonem, qui quum vnus sit Deus, tres sunt distinctæ personæ, &c. Hunc ego Scripturæ locum piè credo & profiteor huc facere, vt intelligamus esse Patris cum Filio sermonem: sed illam locutionem, piam & orthodoxam esse, vt dicatur *Deus ad seipsum dirigere sermonem*, vix mihi persuadere possum. Nec vera mihi quidem ratio videtur, vt quia tres sunt in diuinis distinctæ personæ, ac vnus Deus sit, quum per vnam personam alloquitur, Deus dicatur seipsum alloqui, imò periculosè admodum ista videntur dici. Idque vt se ita habere credam cùm multa alia efficiunt, tum in primis quod ex te me audire memini, quum diceres tibi non probari, imò te nominatim refutasse, quod N. scripsit tres in diuina essentia personas, tres esse in Deo proprietates. Illud enim axioma commemorabas à te in tuo libro refelli, licet N. nomen taceretis, quod hominis existimationi parcendum esse existimares. Ego verò ex hoc fonte prodite arbitror hanc loquutionem *Deus ad seipsum sermonem dirigit*, quia vna persona alteram alloquitur. Trita est enim dissimilitudo animæ, quæ vna quum sit, tres in se habet potentias siue facultates rationem, iram & cupiditatem. Hanc similitudinem ab Augustino acceptam, qua mysterium illud adumbrat, nonnulli longius quàm oporteat vrgent & in omnibus valere volunt. Qua in re quantopere fallantur, perspici facilè potest. Nam quum homo rationis imperio iræ moderatur vel cupiditatem frenat, quas in sua anima facultates habet, tum vel ratio iram cohibere, vel etiam homo seipsum comprimere dicitur. Id quum ad Deum similiter trahunt, licere putant & rectè dici existimant, vt Deus seipsum compellare dicatur, quum vnius personæ ad alteram sermo narratur. Ita fit, vt quæ à magistro non satis attentè quod tu rectè obseruasti dicta acceperunt, latius deinde serpente incogitantia in deterius labantur, & in quendam errorem, eumque non leuem (nisi ego fallor) euadant, parum ipsius N. in aliis locis memores. Ille enim tametsi proprietates vsurpauit, tamen disertè notauit, quum personæ ad personam sermo commemoratur, aut quælibet relatio indicatur, nomen Dei ... Patri tribui, vt dicendum sit, *Deus* vel *Pater*, *Filium alloquitur*, non autem *Deus seipsum alloquitur*. Alioqui si hoc semel largiamur, non video cur non etiam dicamus *Deus seipsum misit*, *Deus seipsum genuit*, denique cum Praxea loquamur, *Deus ipse sibiipsi Pater est & Filius*. Hæc sunt quæ in hoc scripto mihi reprehensione digna videntur. Omitto quod quum eos reprehendat, qui dicunt Deum de seipso plurali numero loqui, statim tamen ait esse hæc verba Dei sermonem ad seipsum dirigentis. Qui quidem sermo cùm pluraliter efferatur, (dicit enim *Faciamus*, &c.) quantulum quæso abest ab eo, vt dicantur esse verba Dei de seipso loquentis? Sanè qui ad seipsum loquitur, eius verba de seipso dicta esse nemo opinor inficiabitur. Hæc paucula D. Zanchi, maxima tamen & de re omnium maxima per literas tibi significare non dubitaui. De quibus antequam quicquam affirmem, quid sentias scire cupio: vt tua autoritate fretus, quam meritò plurimi facio, liberius eum moneam, ne quid in publicum edat quo perniciosum in Ecclesiam dogma inuehi videatur. Te mi D. vxorem grauissimam & castissimam, suauissimósque liberos in Christo valere cupio & opto. Francoforti 21. Ian. 1573.

Scio quàm multis & quàm grauibus negotiis penè obruaris. Quare quum tibi rescribendi onus imponere non ausim, satis fuerit si hanc epistolam subnotata tribus verbis tua sententia remittas.

Tuus ex animo & tibi
addictissimus

H. S. ROSERIVS.

H. Zanchij ad Roser. ij quæstionem de Trinitate.

RESPONSIO.

Obseruande frater. Tametsi inter pios, locutio illa, de qua me consuluisti, defendi possit, quatenus scilicet personæ omnes, vnus sunt DEVS, qui & dixit, *faciamus*, nempe *nos Elohim*, & qui seipsa fecit hominem ad imaginem suam: tamen ab ea abstinendum esse censeo, nempe vt dicamus, DEVM, dicendo, *Faciamus*, sermonem ad seipsum direxisse: tum quia nimis apertè fauet Sabellio, tum etiam, quia cum proposito Spiritus S. in huiusmodi locis, pugnare mihi videtur. Si enim Spiritus S. (vt rectè obseruarunt Patres) hac locutione, *Faciamus*, & *Nostram*, significare voluit personarum pluralitatem: quomodo nos non iudicabimur torquere hasce scripturas, & contra scopum consiliúmque Spiritus sancti, eas interpretari, si dicamus DEVM, sermonem ad seipsum direxisse? Hoc enim nil aliud sonare videtur, nisi aut essentiam trinam æternam (si nomine D. eam intelligas) sermonem ad seipsam direxisse: aut, Patrem (si is eo nomine accipiatur) ad seipsum fuisse locutum. Ita vero accipias modo, pluralitatem personarum reijcieris: quas tamen Spiritus S. voluit hac phrasi significari. Rectius igitur, & magis consentaneum cum scopo Spiritus S. locuti fuerimus, si dixerimus, aut Patrem, sermonem ad Filium, & ad Spiritum S. à quibus non se seiungit, habuisse: aut tres simul personas, sese mutuò (sed modo suo diuino) ad præclarum hoc hominis opificium, quod ab æterno decreuerat communi consilio, tunc in tempore perficiendum, quasi adhortando atque monendo excitasse, & præparasse. Nam etiam initio eius capitis creauit *Elohim*: nomine *Elohim*, tres simul personas malo intelligere, quam solam Patris personam: quando postea etiam cap. 2. vers. 4. nomen *Elohim* vertit in *Iehouam*, nomen tribus personis commune, & essentiale: dicendo, *In die quo Iehoua fecit cœlum & terram*: & quando Prophetæ & Apostoli, creationem cœli & terræ, ex æquo tam Filio, & Spiritui Sancto, quam Patri attribuunt: Et manifestum est, postquam dixit, *Faciamus*: à multis Elohim factum fuisse hominem. Ita pulchre habemus omnes personas quæ sicut simul ab æterno decreuerunt hominem creare ad sui imaginem: sic etiam creatis rebus aliis omnibus, communi consilio ac voluntate, ad opus hoc perficiendum, his verbis *Faciamus*, sese accinxisse videntur. Hæc mea est sententia, quam quia petiisti, Doctiss. Roseri non explicare non potui: cui nihil possum propter tuam pietatem & eruditionem, denegare. Vale. Heidelbergæ 25. Ianuar. 73.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad Nobilissimi & Clarissimi viri D. ANDREÆ DVDITII Epistolam de vera Ecclesia.

RESPONSIO.

Ingenuè fateor, Magnifice & Nobilissime, doctissiméque Duditi, me dignum esse reprehensione, quod in hunc vsque diem distulerim ad tuam honestissimam petitionem, responsionem meam. Verum quidem est, me ita esse occupatum, tum in lectionibus (quotidie enim ferè legendum est in schola) tum concionibus, (est enim Italicis, quos hic habemus aliquot, etiam priuatim concionandum) vt nullum ferè diem vacuum habeam à negotiis, quibus tantùm non obruor: Vera, inquam, hæc sunt: sed tamen neque hæc legitima est excusatio. Potuissem enim aliquot ex tam multis, suffurari horas, ad respondendum sicut aliis: sic etiam & multò quidem magis, tanto viro, qui suis honestissimis literis, & quanto me amore prosequatur, certiorem me fecit, & in suam recepit amicitiam. Denuò igitur liberè confiteor, me non posse vllo modo tantam meam negligentiam tueri. Ac vide quid contigerit, quia multos iam menses meum neglexeram officium, pudebat modò, etiam cùm aliquid supererat otii, ad te scribere: ita vt neque has, nisi Thretius tuæ maximæ humanitatis prædicatione, eas

extor-

extorsisset, habiturus fuisses, vsque adeo pudebat me tantę meę negligentię.

Reliquum igitur est, vt ego culpam deprecer: tu verò pro tua ista singulari humanitate quicquid ego in te peccaui, ignoscas, id quod te facturum confido. Deinde vt meam hanc, minimè elaboratam; sed ex tempore quasi dictatam responsionem boni & ęqui consulas.

Ad quęstionem illam quod attinet, quam proponis: tametsi persuasus sum, eam mihi à te fuisse propositam, vt potius me ad scribendum excites, quàm vt explicatione mea opus habeas, non grauabor tamen respondere, si nullam aliam ob caussam, saltem vt tibi gratificer. Paucis igitur sic accipe:

Quo plerique omnes in Papatu, tanquam firmo argumento abutuntur, ad probandum, nostras Ecclesias non veras esse Christi Ecclesias, nempe *quia in iis multę sint in doctrina de Religione dissensiones & pugnę*: illud mihi videtur haud contemnendum argumentum, quo totum penitus contrarium confirmari queat. Tria enim duntaxat Ecclesiarum sunt genera, aut vbi solus Deus sine contradictione regnat. Hęc est in cœlo triumphans. Aut vbi solus Satan. Hęc est Ecclesia impiorum & idololatrarum, de qua Luc. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum* &c. Et talis est iam Turcica, Iudaica, & verò etiam Papistica: Aut vbi Deus quidem regnat, sed non sine Satanę insidiis & oppugnationibus. Hęc est vera Christi Ecclesia (plura enim genera non agnosco) quę *militans* appellatur. Ergo ex iis variis de Religione concertationibus, quę in nostris spectantur Ecclesiis, tantum abest, vt concludi possit eas non esse veras Christi Ecclesias, vt inde potius contrarium colligatur: si Ecclesia militans illa est, quę semper pugnat cum carne, Mundo, hęreticis, Diabolo.

Rectè Augustinus contra Iulianum Pelagianum ita partitur: *Omnes homines aut sunt penitus caro, & nihil habent spiritus: ii sunt infideles sine regeneratione. In iis nulla est pugna. Aut sunt tantum spiritus, sine carne. Ii sunt sancti, qui iam in cœlo ęterno fruuntur pace sine pugna. Aut sunt partim spiritus partim caro. Ii sunt omnes renati per Spiritum sanctum in Christo.*

Hinc certè efficitur, tantùm abesse, vt pugna quę in nobis est inter carnem & spiritum, concludere possit. Nos igitur ad Christum non pertinere, vt potius contrarium confirmet. Quod autem Augustinus de singulis Electis concludit, idem nos de tota Ecclesia militante cumuli contendimus. In hac enim futuri sunt semper in finem vsque mundi, & bonos & malos & pios & impios & orthodoxos & hęreticos & veros & falsos Prophetas & opera carnis, inter quę etiam hęreses à Paulo connumerantur, & opera spiritus, contentiones & dissidia, schismata, sectas, pugnas, scandala, denique vt illi boni mali satis abundè & perspicuè docuit Dominus Iesus, tam parabolis permultis, agri in quo bonum triticum, & zizania: Areę, in qua triticum, & paleę. Retis, in quo pisces boni & mali. Decem virginum, quarum alię sapientes, alię stultę: tum maximè disertis verbis, quando quid post suum ex hoc mundo discessum, futurum esset in Ecclesia, prędixit: Matth. 24. Quid Apostoli? Certè Paulus non dissimulauit, cùm dixit: *Ego noui, quod post discessum meum ingressuri sint in vos lupi*, &c. Et alibi: *oportet hęreses esse*. Et 1. Tim. 4. *Spiritus autem manifestè dicit, quòd in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris*, &c. Et 2. Pet. 2. *Fuerunt autem & Pseudoprophetę in populo, quemadmodum & inter vos erunt falsi Doctores, qui clam inducent sectas perniciosas*. Reperiit hoc Iudas in sua Epistola. Et cùm Iohannes ait *Exierunt à nobis*, annon docet in Ecclesia Christi, cum fuisse etiam hęreticos, qui tandem etiam prorsus defecerunt: Quid igitur mirum, si hodie etiam inter eos, qui Euangelium profitentur, permulti reperiantur, variis infecti erroribus, Libertini, Anabaptistę, Ariani, Seruetiani, & alię innumerę pestes? sed Deo sit laus, qui efficit, vt tandem se prodant, & a nobis exeant, qui non erant ex nobis, tanquam mali & perniciosi humores è corpore, opera Medici, excernuntur, quia non erant de corpore, seu de corporis substantia. Verùm ita excernuntur, vt tamen nullius corpus tam sanum sit, quin semper humores in se habeat pugnantes. Sed nunquid inde inferre qui volet, corpus illud non esse verè humanum, verúmque: adde & pro ratione pręsentis status, sanum corpus? Imò vbi nulli sunt inter se pugnantes humores, argumento est, illud corpus anima carere, vt cadauer, eóque non amplius humanum corpus esse: aut esse gloriosum, vti futura sunt nostra in cœlo corpora. Idem de Ecclesia, optimè concludi nemo non videt, vti de principio huiusce epistolę ostendi.

H. ZANCHIVS.

Magnifico & Clarissimo viro D. IOHANNI CRATONI, *Cęsar. Maiest. Medico, Domino colendissimo.*

SNullum mihi tecum, Clarissime Crato, institui certamen. Non est igitur, cur simus de victoria solliciti. Feci officium meum, facturus etiam posthac, cùm sese offerret occasio, sed citra ęmulationem victorię. Gratissima verò fuit hominis stilus ... Lucro igitur product. Quod scribis de opinionibus, non intelligo, quia memoria excidit, quid rogaris. Neque hoc mihi vertas velim vitio. Neque id ex tui obliuione: sed ex negotiorum & curarum multitudine, orta est illius petitionis obliuio.

Ad realem, quam de scribis, communicationem quod attinet, si ea ita realis intelligatur, qualis est Regni, cùm illud per legitimam receptionem exhibitione alicui traditur: & qualis fuit Spiritus S. per flatum Christi in facies Apostolorum: & qualis est sponsi, per traditionem annuli, cum sponsa vnio, tametsi vnus in Gallia sit, alter in Germania: fiunt enim tunc reuera duo in vnam carnem, imò qualis est solis, cum oculis nostris per suam lucem: si talis, inquam intelligatur realis communio: non est, cur indicem loca, quibus oppugnetur: sed potius argumenta, quibus confirmetur: quanquam hoc necesse non est, apud te virum & doctrina, & pietate celeberrimum.

Quid enim certius est, quàm per exhibitionem panis tanquam per Symbolum Sacramentale, in Cœna Domini reuera corpus Christi, tametsi in cœlo manens, eóque & confirmatum illius sanguine fœdus nouum, fidelibus communicari: ita vt non minus vtrumque fiat nostrum, quam noster est panis, quem accipimus, atque edimus. Apertissima enim sunt verba. *Accipite edite: Hoc*, (panis scilicet) *est* (Sacramentaliter) *corpus meum*: verum se quippe *quod pro vobis frangitur*. Et *Hic calix, Nouum Testamentum est* (Sacramentaliter) *in meo sanguine* (confirmatum.) Quid illo etiam Apostoli dicto clarius: *Panis quem frangimus, nonne communio corporis Domini est?*

Vt igitur sponsa Regis in Gallia degentis, reuera accipit Regem ipsum & vna fit cum illo caro, etiamsi corporaliter inter se nondum coniungantur: sic fidelis accipiendo panem & calicem, quę sibi nomine Christi, imò quę à Christo ipso, per manum Ministri, quasi e cœlo exhibentur, simul etiam reapse accipit, tanquam reuera sua, corpus & sanguinem Christi, eóque & fœderis confirmationem.

Huc accedit spiritus Christi, qui nos in terra existentes, cum corpore & sanguine Christi in cœlo manentibus, magis ac magis verè coniungit, atque ita verè, vt ipsos etiam fructus huiusce realis communicationis, in nobis sentiamus. Ergo tantùm abest, vt contra hanc realem communionem possim aliquid afferre, vt eam non possim non probare vel ipsa vitę, ac sanguinis mei, si opus sit, profusione. Neque te aliter sentire persuasum habeo.

Sed si quis talem proponat realem communionem, qualis à multis fingitur, quasi corpus Christi vel cum pane, vel nobiscum in cœna dum edimus panem, realiter & sua substantia, coniungatur, & communicetur: nihil est facilius ad refutandum. Manifesta enim sunt argumenta, quę (vt de aliis taceam) ducuntur à natura corporis finiti, & certo loco circumscripti: ab articulo Ascensionis in cœlum realis atque visibilis: à loco Act. 3. *Oportet Christum cœlo capi, vsque ad tempora restitutionis omnium*. &c. Sed quid ego hęc ad te? Iussisti: pareo. Vale. vltim. Septemb. 72.

ZANCHIVS tuus.

H. Zanchii ad eundem de confessione fratrum Waldensium, & de Eucharistia ęgrotis in ędibus priuatis administranda.

CLarissime D. Doctor. Legi & quidem attentè ac diligenter, cum magna animi mei voluptate & vtilitate, quam misisti, fratrum Confessionem. Nam non solum vidi doctrinam vniuersam consentaneam esse cum S.

literis: verùm etiam mihi visus sum videre sinceram verè Christianam cordium ipsorum pietatem, quippe qui scopum in hac Confessione hunc sibi proposuisse videntur, non vt quicquid est in Ecclesia Romana, totum illud ab ipsis vsque fundamentis sine vllo discrimine (vt faciunt Ariani) penitus subruant atque conuellant: sed vt ad verã & Apostolicam, eóque salutarem pietatis normam, suas exędificent Ecclesias, reiectis reiiciendis, correctis corrigendis, & retentis, quę retinenda erant: quę tandem vera est & legitima reformandarum Ecclesiarum ratio. Atq; vtinam omnes horum optimorum fratrum exemplo in idem studium incumberemus. Plus certè pietatis, pacis, concordię, charitatis, quibus Deus glorificatur, regnumque Christi promouetur, & in nobis ipsi sentiremus, & in aliis conspiceremus. Et quorsum obsecro, tota sacrosancta Euangelij prædicatio, Sacramentorum administratio, disciplinæ institutio, nisi vt his externis adminiculis sustentati, fulti, adiuti, operante in cordibus nostris Spiritu S. tum in vera fide, & charitate, tum in studio bonorum operum, sanctæque vitæ, quotidie magis ac magis proficiamus, atque (vt inquit Apostolus 2. *Tim.* 3. 17.) ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Ergo etsi concedam tibi ex parte, quod scribis, in istis plus esse conscientiæ, quàm scientiæ: simpliciter tamen non do. Plus enim isti ἰδιῶται mihi sapere videntur hac sua ignorantia, quàm multi σοφοὶ sua multiplici scientia. Ac de his hactenus. Precor illis fratribus omnem à Deo benedictionem, gratiam, pacem.

De scripto Medici nihildum respondere possum, quia non vacauit legere. Tantum enim non obruor negotiis. Quare mihi ignoscas rogo.

De quęstione etiam proposita, nihil in præsentia habeo, quod dicam, nisi quod tuæ subscribo sententiæ, modo id fiat, cum postulat necessitas, & iis administretur, qui in publicum cum aliis prodire non possunt propter morbum. Quod n. Christus nemini suorum discipulorum denegaturus, si nos reculemus ægrotis, qui antequam hinc decedant, illud expetunt: idque non ex aliqua superstitione, sed animi magis ac magis consolandi erigendique caussa? Modò per Ministrum Ecclesię id fiat, idque legitimè, præsentéque & Cœnam simul sumente Ecclesia domestica, & aliis etiam, si fieri possit, neque in abusum conuertatur: Ego tecum non video, cur fieri id non possit. Certè Iustinus in Apologia narrat, hanc fuisse Ecclesię veteris consuetudinem, vt etiam ad absentes deferretur Eucharistia. In Cœna Christi, non aderant omnes qui credebant in eum, i. tota Ecclesia, sed tantum quos secum habebat discipulos. Tenenda tamen semper est regula, *multa licere, quæ neque vbique, neque omnibus expediunt:* atque hac de causa probari non posse Ecclesias, quæ vt abusum huius rei tollerent, consuetudinem etiam antea receptam, sustulerunt. Alias fortassis de his plura. Nunc valde sum occupatus. Vale optime & obseruande D. Doctor.

Tuus ad omnia paratus
H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem de libello IODOCI HARCHII *Medici de Cœna, iudicium.*

SConfirmata sinceraque amicitia, opus non habet officiosis literis, apud illos præsertim, qui multis grauissimisque negotiis occupati detinentur. Talem autem esse amicitiam nostram, persuasum habeo. Quod ergo non scripserim literas, vitio mihi non vertes, confido: cùm res ipsa postulat negligere non possum.

Perlegi tandem inter deambulandum, & in montibus libellum illum Medici. Probo, quòd Transsubstantiationē oppugnet, & vbiquitatem, crassámque veri corporis Christi cum pane coniunctionem. Sed quod ipse porrò fingat, propter præsentiam Deitatis τοῦ λόγου, panem esse veram Christi carnem, idque virtute & δυνάμει, nescio qua, antequam à nobis comedatur: reipsa verò & actu, postquam comestus est, neque tamen hanc carnem, & hoc corpus, esse illud ipsum, quod est in cœlo, sed diuersum (sic enim mihi sentire videtur, ni fallor) merum est somnium. Neque enim de alio corpore Christus loquebatur, cùm dixit, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur,* quam de illo, quod è virgine natum, cruci deinde affixum fuit, & denique in cœlum subuectum est. Restat ergo, vt panis sit verum Christi corpus, corpus, inquam, illud, quod pro nobis traditum est in mortem, & quod iam in cœlo sedet ad dextram Patris: non autem aliud & diuersum ab hoc: sed de modo, quo sit verum corpus Christi panis, quærendum est. Non est Physicè & per transsubstantiationem: non est per localem inclusionem aliamve crassam vnitionem. Omnes enim hi modi satis abundè & perspicuè refutati à nostris fuerunt, tanquam absurdi & cum S. literis minimè consentanei. Sed quo modo? Eo quo potest esse, & quo modo etiam alia Sacramenta, tam Veteris, quam Noui Testamenti, dicta fuerunt esse id, cuius symbola erant: nempe Sacramentaliter. Sacramentum. n. instituebat Dominus corporis & sanguinis sui: *Panem ergo vocauit corpus suum,* corpus, inquam, illud, quod pro nobis in mortem traditū est: ac proinde panis, verum Christi corpus est: sed sacramentaliter. vt. de & nonnulli *panem* vocarunt *corpus Christi Sacramentale.* Cùm verò *sacramentaliter* dicimus: non excludimus rem ipsam, à Sacramento: quanquam sacramentum seu Symbolum in terris sit, corpus autem Christi in cœlis, sed sicut verè vnum, sic etiam verè alterum in Cœna offertur Ecclesiæ: & sicut vnum verè percipitur ore corporis, & exterioris hominis, sic etiam alterum ore fidei, & interioris hominis, vt tam dubitandum non sit fideli, quin sit ipse in Christo, & Christus in se, quàm etiam dubitare non potest, quin panis à se comestus in se sit, inque suam vertatur substantiam. Verè autem ille comedit carnem Christi, qui credit carnem illam pro se fuisse crucifixam & pro tali eam agnoscit & amplectitur, recipitq; fide, & ore spiritus: Ex qua fide, fidelique ac spirituali mãducatione, sequitur vnio cum Christo in cœlo regnante: Sic Christus docet, qui primo ait: *Qui manducat meam carnem*; qualem scilicet dat edendam, nempe vt crucifixam & pro nobis mortuam: postea subdit effectum huius manducationis, dicendo: *in me,* viuente & viuificante *manet: & ego in illo,* per nexum scil. spiritus sui. Neque aliter intellexerunt Patres mysterium hoc: quanquam Medicus torqueat illorum dicta, ad suum nouum, & à se fabricatum Christi corpus. Vale.

T. Zanchius.

H. ZANCHII

Ad varias quæstiones eiusdem

RESPONSIO.

MIhi vero nihil est optatius atque iucundius, quàm talibus viris, qualis est excellentissimus Crato gratificari. Nunc intelligo quod scripseras de variis opinionibus. Curabo mihi dari libellum, & vbi perlegero, faciam quod petis.

De proprietatum diuinę Naturę cum humana in Christo communicatione vnde Aduersarij struunt suam [illegible], ita doctè disputatum est ab Vrsino nostro in protocollo, contra Iacobum Andreæ, vt nihil iis, quæ ibi dicta sunt adiici posse videatur. Item piæ etiam & eruditæ extant Theses de hac re, disputatæ VVittenbergæ. Illud verò principium ego in hac disputatione assumo, quo nihil est in ipsa etiam Philosophia certius: *Nihil vbique esse posse nisi sit infinitum: & ea tantum parte vbique esse, qua est infinitum:* [illegible]. Quare si vbique corpus Christi sua [illegible], infinitum sit [illegible], necesse omnino esse. Neque aliter probatur Deum vbique esse sua essentia, nisi quia eius essentia, immensa & infinita est.

VVittenbergenses iussos esse silere, credo, sed non opera Iacobi Andreæ, verum quoniam Principes (vt audio) hic decreuerunt colere inter se amicitiam, & occasiones diffidiorum tollere, quorum maiorem partem dant morosi & nunquam inter se concordes Theologi.

Ad realem corporis Christi communicationem quod attinet satis credo perspicuè explicata est mea in epistola, quam ad te dedi, sententia, quæ eadem est cum aliis piis Doctoribus, qui de hac re rectè senserunt. Disertè, n. affirmo, realem fieri inter Christum & nos coniunctionem, per ipsius spiritum. Illud etiam, *Nos fieri os ex ossibus eius, & carnem de carne eius,* non intelligo quoad substantiam. Contrà potius Christus factus est *Caro de carne nostra & os de ossibus nostris,* quia nostram sumpsit carnem, sed nos sumus caro de carne eius, quoad (vt ita loquar) qualitatem, seu nouam naturam. Virtute enim spiritus Christi, qui nobiscum aliàs, tum maximè in Cœna communicatur, simus noua creatura, vsque adeo vnimur cum carne Christi, vt nexu huius spiritus non simus multæ carnes, sed

vna

vna caro, quemadmodum mysterium hoc explicat Apostolus ad Ephesios. Itaque non est cur putes, mi Doctissime, & pietate etiam clarissime Crato, me hanc realem corporis Christi communicationem negare. Familiariter scripsi, perspicue tamen scio & pie, neque ab aliis vere piis dissentanee.

Neque verò sequitur: *si decreta Dei incommutabilia sint, Deum igitur non esse liberum agens.* Ille enim dicitur liberum agens qui potest quod vult, & a nemine quin praestet quod vult, impediri potest. Quis autem dicat ideo infirmatam esse Dei potentiam, quia decreta sua vult esse incommutabilia? Dici igitur etiam poterit, si ita liceat argumentari. *Quia Deus non potest mentiri, nec potest esse inconstans, igitur liberum non esse agens.* Ego sic doceo, Deum non posse, quę cum sua pugnant Natura. Est natura bonus, & summum bonum: Non potest igitur esse malus, aut admittere malum. Est natura verax & veritas ipsa. Non potest igitur mentiri. Est natura immutabilis & constans: Non potest igitur fieri inconstans. Hæc verò non tollunt, aut infirmant liberam Dei potentiam, sed magis Naturam eius cõfirmant. Liberè decreuit Electos saluare per Christum, liberè etiam illud decretũ immutabile esse voluit & vult. & continuus est voluntatis diuinæ affectus eõque semper liberrimus. Quis enim cum cogit hoc voluisse, & perpetuò constantérque velle? An non etiam nos liberè amat? Amor tamen illius erga nos, incommutabilis & æternus est. Liberè mundum creauit nec potest non esse, eum meum creator est non liber? sic quæ decreuit ac voluit, vt liberè semel voluit, sic eadem libere semper vult, & ideo incommutabilia sunt Dei decreta. Quare liberum est agens, quia semper libere vult & agit. Liber enim est ab omni coactione.

Summa: Potest omnia Deus quę vult, & ita liberum est agens: Et non vult omnia, quęcunq. potest & ideo etiam liberum est agens. Qui enim potest quæ vult & non vult omnia quæ potest, is verè liberum est agens. Potest autem Deus omnia sua decreta perficere, & non vult sua decreta esse mutabilia. Tantum igitur abest, vt quia incommutabilia sunt decreta Dei, sequatur Deum non esse liberum agens, vt contrarium potius euincatur.

Quod ais *precibus moueri DEVM,* [illegible] est, quam si tollamus è scripturis, quæ impietates, & quot pugnantia non è scripturis colligentur?

Certè Deus aperte ait, *se non mutari, nec moueri.* Effecta igitur mutantur, & nos mutamur, non Deus. Neque exempla, quæ è scripturis adfers, euincunt Deum mutari, aut eius decreta esse mutabilia, imo contrarium. Deus enim non solùm statuerat & parcere per id tempus populo, & Ezechiæ annos addere ii. & Niniuen seruare: sed etiam talibus mediis hæc omnia præstare: precibus scilicet Mosis, Ezechiæ, Niniuitarum. Proinde, vt decretum de fine impleretur, voluit etiam decretum de mediis impleri.

At aliter pronunciat per suos Prophetas, *Moriturum, Niniue subuertetur.* Primo conditionalis est comminatio, nisi resipiscant. Secundo, si velis esse Categoricam, vera erat & certa in caussis secundis, quibus spectatis, non poterant non illa sequi effecta. Sed aliter se habebat res in æterno Dei consilio, quod omnino incommutabile erat. Idcirco vt hoc suum haberet complementum, excitauit Mosen per se, & Ezechiam per Iesaiam, & Niniuitas per Ionam, ad preces & ad resipiscentiam. His enim mediis ante mundi constitutionem ordinatis, perficienda erat illa incommutabilitas. Ergo nihil Electis iucũdius & salutarius est. Ignosce quæso meæ verbositati: & quidem incultæ. Sed ita me ideo ad te tam familiariter scribere, vt intelligas me cupere non alium esse tecum, quam Vrsino sum. Commendo hunc adolescentem, qui has reddet. Vale. Heidelb. Septemb. 1570.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad illustrem & Generosum Comitem à VVittigenstein, summum Aulæ Magistrum.

SPerlegi semel & iterum, Magnifice & Generose D. Comes, nostri Pistorij scriptum. Acutum quidem illud est, atque eruditum, & verò etiam satis modestum, quanquam non caret aculeis: sed simul etiam callidum est quo ita defenditur ipsissima *Lutheri* sententia, de carnali tantùm præsentia, cum manducatione impiis etiam communi, vt nisi quis diligenter & attente [illegible] seruet, hunc tandem talis [illegible] Ea enim quasi extra controuersiam [illegible] nit quæ si quis concedat [illegible] euincet. Summa est [illegible] chen, qui significet [illegible] pane, in ipso [illegible] naturali & [illegible] edi, eadem etiam corpus [illegible] dat nempe tam [illegible] igitur [illegible] Transsubstantiationem egregie [illegible] Vbiquitatem aperte damnat [illegible] ita ab vtraque [illegible] *Corpus nullum esse corpus Christi* [illegible] esse igitur [illegible] nec tempore [illegible] in locis suis [illegible] ria.

Videtur mihi Pistorius ad [illegible] Buceri [illegible] accedere, sed Bucerus & [illegible] & [illegible] manu [illegible]

Habet C[illegible] Dominus Comes [illegible] de tempore [illegible] spectatim [illegible] perlabenter [illegible] me [illegible] optatum est, quam [illegible] Dominus [illegible] Retineo [illegible] refutat [illegible] Vale. [illegible] Decemb. anno [illegible]

T. C. Obseruantiss. [illegible]

H. ZANCHIVS.

H. Zanchius [illegible] De EXCOMMVNICATIONE. S.

EGregium dicet me esse hominem qui literis tuis, Decembri præterito [illegible] hæc post 4. menses respondeam. [illegible] perpetuò expectaui [illegible] veniret ad me [illegible] optabis a me dari testimonium. Sed [illegible] quitas [illegible] postulat, [illegible] me habeas excusatum.

Quid ni vero [illegible] & per se amabili, & de me bene merito? Cæterum [illegible] distinctam [illegible] per totam fere [illegible] fuerit [illegible] excommunicatione, & de nescio qua forma [illegible] nostris [illegible] & vero etiam [illegible] & dolent Principi [illegible] bonis omnibus. Tantùm [illegible] Theses fuerunt propositæ, vt [illegible] disputandum, quas & credo [illegible] se, & non posse improbari [illegible] Aduersus has scriptum est, non [illegible] cum quibus debebat amicè & hæc sparsa atque disseminata. [illegible] hanc non possum probare. [illegible] nondum [illegible] Hoc certum est, non [illegible] vt videris [illegible] quæstionẽ neque de forma disciplinæ: neque an expediat his Ecclesiis [illegible] introducere disciplinam [illegible] habetur [illegible] sed duę sunt theses, & hę [illegible] aduersus quas est scriptum, & quas quidam dixerunt in disputatione esse noua dogmata, alii protestati sunt, pugnare cum S. literis. Harum prima hæc est:

Ad integram verbi diuini prædicationem & legitimam Sacramentorum administrationem, oportet in Ecclesia gubernationis vigere officium.

Altera: *Officium autem hoc vero est Ministri cum Presbyterio quosuis peccantes, etiam Principes [illegible] increpandi, excommunicandi, reliquaque ad [illegible] pertinentia, peragendi facultatem & habeant, & exerceant.*

Ego quid in his insit mali, non video: multo minùs tam esse impias, vt pugnent cum verbo Dei, vt [illegible] noua dogmata, & denique, vt aduersus illas tam acerbè fuerit scribendum.

Non posse colligi excommunicationem ex Matth. 18. neque ex 1 Cor. 5. ego nunquam [illegible] dicere multo minus scriptis euulgare, quã [illegible] non posse sine omnium tam veterum, [illegible] recentiorum [illegible] iniuria. Neque etiam video, si a Cœna arcendi sunt ii, qui dissentiant in aliquo vel in aliquibus præcipuis Christianæ religionis capitibus, cur arceri etiam nõ possint &

Ad primam, *per quos debeant fieri admonitiones priuatæ.*

Illud in primis retinendum est, discrimen esse inter politicum Magistratum & Ecclesiasticum Ministerium. Disciplinam autem ostendimus, partem esse S. Ministerii. De Magistratibus igitur, eorúmque officiis hic nihil mihi est disserendum, sed tantùm de S. Ministerio.

Ad quæstionem igitur, vt respondeam, hæc prima esto propositio.

I. *Cuius vis Christiani hominis est, si fratrem viderit peccantem, illum ex charitate, & in spiritu lenitudinis, monere, corrigere, atque vt resipiscat & seruetur.* Docet hoc Christus Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipsum solum.* Et huc pertinet illud Leuit. 19. vers. 17. *Ne oderis fratrem tuum, &c. sed corripiendo corripe eum.*

Est etiam locus Gal. 6. & 1. Thess. 5.

Sed longiùs progreditur Christus, cùm ait: *Adhibe duos vel tres testes.* Item, *Si hos non audierit, dic Ecclesiæ.*

II. Secunda propositio: *Etsi cuiusuis Christiani hominis est, fratrem siue in doctrina ac fide, siue in moribus ac vita peccantem corrigere, & in viam salutis reuocare, hoc tamen speciatim est Presbyterorum, qui Ecclesiæ præsunt gubernandæ*: de quibus Actor. 14. Rom. 12. 1. Corinth. 12. 1. Timoth. 5. Tit. 1. Heb. 13.

Quia enim priuati Christiani in hac disciplina exercenda plerumque non parum cessant, idcirco instituti fuerunt Presbyteri, qui hoc cum primis facerent officium, vt inuigilarent gregi, obseruarent cuiusque mores, & eos corrigerent. Hi sunt illi Episcopi & speculatores, de quibus passim in Scripturis apud Prophetas: & quibus etiam dixit Apostolus Actor. 20. *Attendite vobis, & vniuerso gregi,* &c. De horum officio, Ezech. 3. *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel,* &c. Horum omnium erat ita esse in S. literis institutos & exercitatos, vt possent vnumquemque monere, docere, hortari, consolari ex verbo Dei, tametsi non omnes in Ecclesia publicè & ordinariè docerent.

Horum igitur duo erant genera: Vnum eorum, qui tantum præerant cum aliis Ecclesiæ gubernandæ, sed Ministerium verbi in templis, ordinariè non exercebant. Alterum eorum, qui præter hoc, laborabant etiam in verbo & doctrina, vt loquitur Apostolus. De vtroque genere 1. Timoth. 5. Illi enim ex sancta plebe, iis verbi & Sacramentorum Ministris, ad regendam Ecclesiam addebantur.

De his D. Ambrosius in 1. Timoth. 5. *Vnde & synagoga & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod quam negligenter obsoleuerit, nescio nisi forte Doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri.* De iis ante Ambrosium Tertullianus in Apologetico cap. 39. vt de reliquis Patribus taceam.

Horum omnium senatum, *Presbyterium* appellauit Apostolus, 1. Tim. 4.

At certè, quam vtiles & necessarii sint huiuscemodi Seniores, qui Ministris verbi & Sacramentorum, tanquam coadiutores & consiliarii adiiciantur non solum inde apparet, quòd Spiritus sancti nihil frustra aut inutiliter in Ecclesia instituit, sed inde etiam, primùm quòd Pastores verbi non soli possunt toti Ecclesiæ inuigilare, & quomodo quisque viuat, obseruare, monere, consolari. Tu ipse Princeps Illustrissime in rebus politicis non agis solus, nec tuo solius iudicio, sed sapientissimos quosque, idque prudentissime facis deligis qui te consilio & opera iuuent. Imo in singulis etiam pagis prætoribus, in administratione ciuili, consiliarii adhibentur & assessores, quanto magis id fieri debet in gubernatione Regni Christi, in quo agitur salus animarum? Deinde, ipsi quoque Pastores opus habent correctione: ac plerumque ii solutioris sunt vitæ, quàm reliqui: idque cùm non habent, à quibus ex officio corrigantur. Postremò, plerumque fit, vt pastores, vel propter iuuenilem ætatem, vel aliis de caussis parum valeant apud suum populum autoritate, ac proinde illorum admonitiones non tanti sint ponderis, quanti seniori alicuius. Propter has & alias caussas, solita semper fuit Ecclesia pastoribus verbi adhibere seniores, viros scilicet graues, & dono gubernandi præditos, qui Pastoribus adsint in cura singulorum gerenda, & vrgenda Christi disciplina.

Horum igitur est, vt dixi, ex officio ab Ecclesia sibi imposito, cum primis obseruare cuiusque mores, & domatim ac singulatim fratres monere sui officii, & si peccent, corrigere.

III. Tertia propositio: *Quòd si fratres non resipiscunt priuatis horum admonitionibus: ad extremum officium fuerit totius Presbyterii, nomine Ecclesiæ significati, tales accersere fratres, & coram toto cœtu Presbyterorum, obiurgare, corrigere, monere.*

Docet hoc Christus, cùm ait: *Quòd si non audierit Ecclesiam,* &c. Indicat igitur officium Ecclesiæ esse, talem fratrem, qui priuatis vel aliorum fratrum, vel vnius aut alterius Presbyteri admonitionibus, emendari non potuerit, monere & corrigere.

In hoc autem cœtu vtile fuerit, si vnus aut alter fuerit nomine ipsius Magistratus, seu Principis Christi. Verum, cuius est verbum in templo prædicare, eiusdem etiam est in primis, in ipso Presbyterio, ex verbo Dei monere & corrigere, vt in rebus omnibus ordo, vt præcipit Apostolus, seruetur.

AD ALTERAM QVÆSTIONEM.

In quibus casibus necessaria sit excommunicatio.

Cum hac secunda coniungo & tertiam: *An & qui casus excommunicationis in S. literis extent.*

Resp. Ex iis quæ dicta sunt, ex Matth. 18. de disciplina à Christo instituta, liquet Principio, Vnum esse casum, in quo solo & propter quem solum meritò quis debeat excommunicari, nempe, cum fratres, qui in grauia peccata prolapsi, admoniti ab Ecclesia, nolunt resipiscere, sed in eam, eoque in Christum, cuius nomine, & in eius verbum, ex quo fuerunt admoniti, sunt contumaces. Sic enim ait Christus: *Si Ecclesiam non audierit sit tibi vt Ethnicus & publicanus.* Dico, *solum ob hanc caussam*: quoniam nunquam dixit Christus, *Esto tibi vt Ethnicus, etiamsi à multis monitus noluit resipiscere,* nisi postquam dixit: *si non audierit Ecclesiam.*

Dico, *meritò*, quoniam qui contumax est in Ecclesiam, eóque in caput Ecclesiæ Christum eiusque doctrinam, non amplius pertinet ad Christum, & ad corpus Ecclesiæ. Conculcauit n. Filium Dei, & eius iugum à se abiecit, & pietatem negauit.

Deinde, liquet, de qua contumacia loquatur Christus, & propter quam aliquis sit excommunicandus: non de illa tantùm, qua quis in falsa tantum doctrina, sed qua in quouis scelere pertinax est & contumax. Non n. dixit, *si frater tuus peccauerit in te in falsa tantum doctrina,* sed generatim, *si peccauerit in te*; nempe quouis peccati genere te offenderit & scandalizauerit. Ac proinde, luculenter apparet, non tantùm propter pertinaciam in falsa doctrina, sed etiam propter pertinaciam in aliis quoque sceleribus, qui fratres appellantur, esse excommunicandos.

Eadem doctrina traditur ab Apostolo 1. Cor. 5. à vers. 9. vsque ad finem capit.

Extant etiam huiusce rei exempla in scripturis. 1. Corin. 5. de incesto homine. Neque est, cur hoc exemplum quis reiiciat, quasi ad excommunicationem non pertineat. Nã ex contextu euincitur, Apostolum de excommunicatione locutum fuisse: & confirmatur interpretatione omnium tam veterum, quam recentiorum interpretum, tam Helueticorum, quam Saxonicorum, & Gallicanorum.

Item 2. Thess. 3. de illis, qui ἀτάκτως versabantur inter fratres, h. e. de otiosis & maleferiatis hominibus. Item ibidem de illis, qui non obtemperant sermoni Apostolico.

Num. 12. Maria, Mosis soror, quia contra Mosen oblocuta, Deus eam duplici affecit pœna, lepra, & eiectione extra castra. Hæc fuit excommunicatio. Nec est, quod quis dicat, propter lepram tantùm fuisse iussam manere extra castra. Ex contextu enim apparet, Deum voluisse peccatum Mariæ toti populo patefieri hac ratione, & eam pudefieri, ad resipiscentiam, excommunicatione scilicet ab Ecclesia.

Deinde, si propter lepræ immunditiem non poterat quis esse in castris, quantò minus propter immunditiem spiritualem, peccatum. Huc præceptum Deut. 23. v. 10. *Pollutus pollutione nocturna, iubetur exire extra castra: vesperi lauari, & redire.*

Summa: Omnes illæ leges, de legaliter immundis à populi consortio arcendis, concludunt argumento à comparatis ducto, multò magis è cœtu fidelium spiritualiter, hoc est sceleribus & apertis iniquitatibus immundos, esse arcendos. Si enim immundi erant, exempli caussa, qui nocturno semine contaminabantur inscii & inuiti: annon

sem grauissimè peccas? Certè aliter docet Iudas in episto-la v. 23 Iubet nos dare operam, vt fratres ex flammis eripiamus. Atqui illi edunt iudicium, & in flammis iræ Dei sese coniiciunt, qui edunt indignè, hoc est perseuerantes in peccatis.

Egregiam igitur charitatem, quam ostendunt illi, qui sentiunt, neminem esse arcendum, vt non priuetur tanto bono. At Apostolus docet, hoc quod ex se bonum est, iis qui indignè accedunt, esse malum ac perniciosum, quia iudicium sibi edunt. Huc spectant omnia, quæ in contextu Apostoli ad finem vsque sequuntur.

Hanc autem indignitatem, de qua loquitur, & propter quam dicit Corinthios iudicium sibi edere, consistere non tam in infidelitate, quam etiam in peccatis contra proximum, liquet ex conclusione Apostoli, vers. 33. *Itaque fratres, cum conuenitis ad vescendum, alius alium exspectate.*

Quòd si quis excipiat? At Apostolus ait, *Probet seipsum homo* Non autem *probent eum alij.*

Resp. 1. De secretis conscientiæ loquitur Apostolus quis dicit, alterius conscientiam nobis esse probandam? De manifesta indignitate, impœnitentia, pertinacia loquimur.

2. Imò ex hac particula optimè sequitur, esse arcendos palam impœnitentes. Vult enim vt examinemus nos, ac resipiscamus, & sic tunc de pane edamus. Ergo quos constat palam esse impœnitentes, vult eos non admitti ad edendum, ne scilicet edant sibi iudicium.

At accedendo das signum resipiscentiæ.

Resp. Quasi verò non accedant etiam hypocritæ. Cur igitur Apostolus reprehendit Corinthios, quòd accederent indignè. Potuissent & ipsi ita excipere: imò ô Paule, ex eo, quod accedimus ad cœnam Domini, debes colligere, nos accedere cum resipiscentia. Cur etiam Deus per Iesaiam c. 1. arcet à se hypocritas, & iubet, ne offerant sibi sacrificia, esse illa sibi abominationi, propterea quòd manus illorum plenæ sunt sanguine?

At Christus Iudæ dedit cœnam.

Resp. 1. Hoc non possum dare licet magni viri aliter sentiant Nam constat Dominum Iesum, non prius suam instituisse cœnam, quam legalem de Paschate absoluisset. Iohannes autem cap. 13. ait, Iudam, postquam à Domino Iesu offulam intinctam in catino vbi agnus assus erat, accepisset: ἐυθέως STATIM exiuisse. Si statim exiuit, nondum absoluta legali cœna: quomodo interfuit cœnæ Dominicæ, quæ illam consecuta est?

Deinde, etiam si darem Christum dedisse Iudæ de pane & vino nouæ cœnæ, non inde tamen sequeretur huiuscemodi scelerosos, & palam pertinaces in suis sceleribus homines, ad cœnam Domini nobis esse admittendos. Peccatum enim Iudæ ipsi duntaxat Soli Christo perspectum erat, vt pote cordium scrutatori. Nos quoque huiuscemodi homines arcendos non esse docemus. At quorum peccata sunt omnibus nota, & quorum etiam pertinacia nemini est ignota hos ex verbo Dei, cum tota vetustate, & doctissimis quibusque nostri seculi contendimus, & cœnam Domini minimè esse admittendos.

Postremò, si liceat ab exemplo Domini nostri, qui non homo tantum, vt nos sumus, sed verus erat & est Deus, argumentari, ideo admittendos esse ad cœnam Domini sceleratos quosque, quia etiam Dominus admisit Iudam, sic etiam licebit concludere: ideo etiam improbos & perfidos, & auaros ad Ministerium admitti posse, quia Christus ipsum Iudam reprobum, filium Diaboli perfidum, auarum, & quem præuiderat futurum proditorem, ad Apostolatum elegit, vocauit, assumpsit. Summa. Non est bene factum, quòd palam facinorosi & impœnitentes, contumacésque in Ecclesiam, accedere permittuntur ad cœnam Domini.

Primò quia Deo displicet, & contra eius fit voluntatem, Ies. 1. 1. Cor. 11 item 10. Secundò, quia côtaminant seu profanant Sacramenta. Hag. 2 Tertiò, quia Ecclesiæ affert damnum, & infamiæ notam inurit. Damnum, quia multi, dum vident admitti etiam scelerosos, & palam impœnitentes: non metuunt etiam ipsi peccare, & in peccatis perseuerare. Contra iubet Apostolus 1. Cor. 5. incestum separari ab Ecclesia, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. & 1. Tim. 5. Seniores publicè peccantes, acerrimè omnium argui, vt cæteri quoque, inquit, timorem habeant.

Infamiam verò, quia inter Gentes & idololatras, malè audit hac de caussa, & blasphematur nomen Dei nostri: quasi verò ipse Deus & ipsa Ecclesia, pro suis agnoscat publicos scortatores, blasphemos, gancones, &c. Huc illud 1. Cor. 5. *Auditur talis fornicatio inter vos, qualis nec inter Gentes.* Huiusce scandali euitandi caussa iussit Apostolus incestum tolli è medio Ecclesiæ per excommunicationem. Quartò, quia est illi, qui ad cœnam accedit, perniciosum & animæ & corpori. Animæ, quia hoc pacto fit securior, & securè peccat, cùm non metuat excommunicationem. Contrà vult Paulus hosce excommunicari, vt discant non blasphemare. Item, vt spiritus saluus fiat. Item, Christus ostendit finem excommunicationis esse salutem fratris.

Corpori etiam quia multis solet Deus affligere calamitatibus eos, qui indignè sumunt cœnam Domini, 1. Corinth. 11.

Hæc omnia è scripturis, multò plura alia adduci, si hæc non fuerint satis.

Hanc eandem fuisse totius vetustatis doctrinam, etsi nemo est, qui neget, vsque adeo perspecta est veritas: tamen liceat vnum aut alterum adferre testimonium.

Iustinus Martyr, qui floruit in Ecclesia post Iesum Christum, anno circiter 150. ac proinde cui bene perspecta erat Apostolica doctrina & consuetudo, sic in Apologia, quam habuit pro Christianis ad Antoninum Imperatorem, de moribus Ecclesiæ Christianæ, scribit etiam de hac re, in hæc verba: *Hoc autem alimentum* (de cœna loquitur) *apud nos vocatur Euchar. stia: ad quod nemo admittitur, nisi qui credit veram esse nostram doctrinam, ablutus regenerationis lauacro in remissionem peccatorum, & sic viuens vt Christus docuit.*

Ecce Illustrissime Princeps, quæ fuerit Apostolicæ Ecclesiæ, circa hanc cœnæ Dominicæ participationem, consuetudo.

Cyprianus sermone de lapsis quinto, p. 131. in eos inuehitur, qui temerè cœnam Domini præbent lapsis, qui nondum resipiscentiæ significationem dederunt Ecclesiæ. Item epistolarum li. 1. epist. 2. docet non facile cœnam cuiquam esse communicandam.

Sed ne sim nimis prolixus vnum audiamus Chrysostomum T. 2. in comm. in Matth. hom. 83. colum. 670. D. summa. Primò monet symmystas, ne Eucharistiam præbeant indignis, grauissimis allatis rationibus. Postea concludit in hæc verba: *Si Dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe, ac coherce, maiorem tu illo habes potestatem.* Mox subdit simile egregium. *Si limpidissimus aqua fons, vt intactum gregi seruares, tibi commissus esset, cum petulcos sues ac sordidissimos venire aspiceres, non pateres in fluenta illos insilire, nec fontem ab iis perturbare: Nunc, verò cùm non aqua, sed sanguinis ac Spiritus sacratissimus fons commissus tibi sit, si peccatis inquinatissimos videbis accedere homines, non indignaberis, neque contristaberis? Et quam veniam huius contemtus consequeris?*

Secundò dubitationem proponit.

Sed vnde, inquies, *ego illum atque illum, qualis sit, cognoscere possum?* Ad hanc respondet: *Non de ignotis, sed de notis ego hæc disputo.* Et statim subdit: *Multò peius esse, si peccatorum sordibus pollutus, ad mensam Domini accedat, quàm si Dæmoniacus. Nihil enim esse peius, quàm Christum conculcare, & sanguinem Testamenti ducere communem, & spiritus gratiam contemnere.*

Postea concludit adhortationem in hæc verba:

Omnes igitur simpliciter peccamus, quos indignè accedere videmus. Nullus communicet, nisi ex discipulis sit nullus impurus animo sicut Iudas, panem assumat, ne simulia patiatur.

Et paulò post dicit: *illos qui panem præbent indignis, gladium acutum* quo scilic. se iugulent, quia iudicium sibi edunt, *pro pane præbere.*

Tertiò de se sic protestatur:

Et ego non permittam ista fieri: Animam prius tradam meam, quàm Dominicum alicui corpus indignè, sanguinemque meum effundi potius patiar, quàm sacratissimum illum sanguinem, præterquam digno concedam. Hæc ille

Similia reperiuntur & apud alios Patres. Hinc fiebat, vt illis temporibus Diaconi deambulantes per templum, diligenter obseruarent, ne quis indignus ad mensam Domini accederet, vt idem Chrysostomus testatur.

Ita apparet, quæ fuerit doctrina veteris Ecclesiæ de officio Ministrorum erga illos, qui indignè accedunt ad mensam Domini, sordibus polluti, omnes esse arcendos: ac ne Regibus quidem ipsis parcendum esse.

Quare qui flagellant D. Ambrosium, quia Theodosium expulit, flagellent etiam Chrysostomum & reliquos Patres

omnes, imò etiam plerosque omnes nostri temporis Doctores, *Lutherum*, *Bucerum*, & reliquos.

Hæc habui, quæ dicerem ad quæstiones tres de disciplina, mihi à T. C propositas, plura dicturus & scripturus, si T. C hoc postulauerit, &c.

H. Zanchij ad Ioh. Hasleri Theses ex Metaphysicis de Deo.

RESPONSIO.

Quòd tardiùs, quàm fortè cupiebas, Haslere doctissime, & quàm ego voluissem, respondeam literis tuis: in caussa fuit, quod Theses seu Aphorismos tuos, postquam percurrissem, dedi Vrsino nostro legendos, vt ipsius de istis audirem iudicium. Sed is, aliis vt nosti grauissimis negotiis distractus, neque perlegit (vt ait) neq; ex consequenti vllu facere de illis iudicium potuit. Tardius igitur, cum receperim Theses tuas, citius scribere non potui. Dicam autem liberè, quia petis, sententiam meam. Mihi etiam displicuit vox illa, *ad moderandam religionem*. Quasi verò ex Philosophia Aristotelis petenda sit forma religionis eiúsque moderatio, & non e S. literis satis habeamus ad religionem. Iniuria certè fit hac voce, verbo Dei, & illi præfertur Aristoteles. Ad confirmadam quidem vti possumus Philosophia, vt & Apostolus nonnunquam Ethnicorum dictis ad confirmandum Gentibus quod didicerat è Mose ac Prophetis, vsus est: & Iustinus, Clemens, aliique Patres idem facere soliti sunt, sed ad moderandam solæ valent & sufficiunt S. literæ.

Considerauí porrò, quos notasti aphorismos, cum suis appendicibus, ac video non iniuria quædam reprehendi, quædam tamen etiam sine impietate ferri posse. In Deo nullam esse passiuam potentiam, certum ex ipsa etiã Philosophia, cùm Deus purissimus sit actus. Verùm, quomodo cum hoc congruit Deum posse male facere, cùm malè facere impotentiæ potius sit, quam potentiæ, neque summo bono vlla ratione id conuenit sed quicquid agit, aut agere potest Deus totum illud bonum sit oportet, licet ex accidenti in nobis fiat malum.

Cæterum, quòd facis Aristotelem nouisse doctrinam de salute æterna, per gratiam, & non ex meritis nostris: Nouisse etiam Mediatorem per quem, & in cuius gratiam omnia facta sunt, & fiant, neque non habuisse perspectam vnicam essentiã in tribus [illegible] veríque personis subsistentem, videntur mihi vt libere dicam nimis coacta. Tu quidem acumen ingenij ostendis, sed ea tribuis Aristoteli, quæ meo quidem iudicio nunquam ei venerunt in mentẽ, tantum abest, vt ea potuerit cognoscere. Animalis enim homo non percipit, quæ sunt Dei, nec potest percipere. Quorum enim alioqui reuelationes factæ prophetis & Apostolis per spiritum sanctum. Quorsum Filius Dei dicitur reuelasse quæ nemo hominum nouerat, si lumine naturali percipi ista potuerunt? nisi forte contendas etiam Aristoteli fuisse hæc à Spiritu sancto afflata. Apostolus Gentes antequam conuerterentur ad Christum, pronunciat esse sine Deo, & ignorare Deum, quomodo igitur dicere possimus, verum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus S. & qui in his tribus personis sese ex spirituali gratia patefecit Prophetis & clarius etiam Apostolis, non ignotum fuisse Aristoteli. Verum est quod doces, in Deo propter summam simplicitatem illius essentiæ, [illegible] vnum & idem esse, nempe [illegible], cùm tamen ratione quadam, quia sunt [illegible] inter se differant, neque hoc tanquam simili non incommodo dedignarer vti, ad confirmandam vnitatem essentiæ in tribus distinctis personis, sed inde velle colligere, tales tres personas, quas Scriptura tradit, & nos ex illa credimus & confitémur, vnica constare [illegible], nimis vt diximus, violentum est: ita vt neque probare possim eos, licet magnos viros, qui ex operatione intellectus & voluntatis explicare conantur, quomodo Pater genuerit Filium, & ab vtroque procedat Spiritus S. Spiritus sanctus reuelauit rem ipsam, modum suppressit. Summæ igitur audaciæ est, modum, quem Spiritus S. latere nos voluit, exprimere velle: vt taceam permulta absurda, quæ ex illa doctrina, qua affirmant, Patrem se ipsum intelligendo genuisse Filium, & vtrumque, se inuicem amando produxisse Spiritum sanctum, consequuntur. Altius est, & sublimius mihi crede, Haslere, quam vt humana mente comprehendi, aut etiam mediocriter intelligi queat mysterium hoc. Meum itaque consilium est, vt de Deo, rebúsque diuinis nihil audeamus affirmare, nisi quatenus reuelatum nobis fuit in S. literis, per Prophetas & Apostolos, ab ipsis neque ad dexteram, neque ad sinistram vel latum digitum declinantes. Simplici fide in verbum Dei, & pura e S. literis iuxta perpetuum Ecclesiæ consensum concepta confessione opus est. Ad reliqua quod attinet, probo tua studia, tibique gratulor progressus, quos te in Aristotele fecisse perspicio. Vtilissima est tanti Philosophi lectio sed in suo genere. Huius certè auxilio, non est mons sanctus conscendendus, sed solo Sacr. literarum vehiculo, gratiáque Spiritus S.

Habes mi Haslere quid de tuis Thesibus quantum potui intra summam breuitatem temporis concipere, scriptum diligentiùs, si plus habuissem otij, omnia examinaturus & responsurus. Salutaui, quos iussisti salutari, & tibi gratulãtur, omniaque felicia precantur. Ego vero gratias ago pro tua in me fiducia, testimonio certè amoris non obscuro. Vicissim igitur tibi persuadeas velim, te a me non solùm amari, verum etiam magnifieri. Vale, & commendatum habeas nostrum Baronem charissimum, cui & D. Benedicto, Iassiróque nostro, si adsit, salutem meo dices nomine. Heidelberg. 2[?]. Iunij, Anno 75.

T. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad quæstionem: Num spurij in Ecclesia baptizari possint & debeant?

RESPONSIO.

Illustrissime & Clementissime Princeps. Scriptum Ministrorum Ecclesiæ huius fratrum nostrorũ, de baptismo cuiusdam infantis ex adulterio vel scortatione nati, iussu Celsitudinis tuæ ad nos nuper missum, legimus, & qua potuimus vti debuimus, diligentia expendimus.

Vt autem nostram de eo sententiam plenius atque planius exponamus, in tres partes ipsum distinguemus.

Prima continet narrationem facti, quod toti quæstionĩ occasionem præbuisse videtur. Et ad hanc sanè partem quod attinet: non videmus, quid rectius commodiúsq. responderi possit, quam quod a Ministris est responsum. Est n. ipsorum iudicium atque consilium non modò rectum & expeditum sed etiam Ecclesiarum bene constitutarum omnium temporum decretis & exemplis confirmatum, verè Christianæ quoque doctrinæ consentaneum, & ad pacem cum pietate, & [illegible] in Ecclesiis colendam tribuendamque apprimè vtile atque necessarium. Neque dubitamus, quin si illud hoc tempore sequi & amplecti placeat Celsitudini tuæ, plurimum valiturum sit ad stabiliendam disciplinam in Ecclesiis Celsitud. tuæ, & ad illam tantam, (quanta fortasse hactenus non fuit audita) scelerum colluuiem ac licentiam cohibendam.

Pars scripti altera continet generalem de infantibus ex adulterio vel scortatione susceptis quæstionem, quæ paulò plus difficultatis habere videtur: atque ob causam quædam ijs, quæ Ministri piè & doctè responderunt, addenda esse censuimus, non tam confirmationis, quàm explicationis caussa.

Quia verò Celsitudo tua nil à nobis præterea quærit, quam vt quid de responsione Dominorum Ministrorum ad propositas quæstiones sentiamus, liberè dicamus: idcirco supersedemus aliis nonnullis quæstionibus, quæ fortè cum hac præsenti coniunctæ esse videantur.

Quæstio igitur proposita fratribus nostris obseruandis fuit: *An ministri spurios in hac vigilantia Ecclesia, ex scortatione, vel adulterio natos, sine præeunte reconciliatione parentum minimum alterius, cum Ecclesia offensa, baptizare ex verbo Dei teneantur.*

Respondent Ministri, se non teneri.

Principiò, dum negant se teneri, non simpliciter & absolute id nobis videntur negare, quantum ex tota ipsorum responsione colligere possumus, sed ex conditione, nempe nisi legitimè, & ex lege Domini offerantur baptizandi. Hoc autem verissimum est, quia quicquid a Domino iubemur facere, id semper legitimè vt faciamus, oportet: alioqui quicquid agimus, peccatum est, quia non ex fide, nec ex Dei verbo fit.

Qui igitur puerum baptizet, si à parentibus impœnitentibus & in Ecclesiam contumacibus offeratur baptizandus: Oportet enim eos qui baptizandum offerunt aliquem, vera esse Ecclesiæ membra, & sanctè polliceri, se curaturos vt talis infans in doctrina Christi instituatur & vitam Christiano homine dignam traducat. Quomodo verò

verò aut pro veris Ecclesiæ membris haberi, aut, quod diximus, promittere possunt tales homines, qui Ecclesiam non audiunt? aut si promittunt, quomodo fides potest illis adhiberi, cùm ipsi resipiscentiam à suis peccatis polliceri nolint?

Tales porrò rationes suæ negationis subdunt Ministri vt luculenter appareat, eos concludere voluisse, etiamsi possint baptizari spurij per viros fide[illegible] præsentati, non expedire tamen, vt id fiat ante parentum resipiscentiam, & cum Ecclesia reconciliationem. Quare expectandum esse, dum parentes veræ resipiscentiæ signa edant. Quam verò vtilis sit hæc dilatio, abundè explicant, & totum hoc probamus. Iubet enim Apostolus, vt quæcunque sunt honesta quæcunque vtilia, ad gloriam scilicet Dei, & ad Electorum salutem promouendam pertinentia, ea faciamus. Certum verò est, nullo teneri præcepto Pastores vt potius vno quam alio tempore baptizent, sicut in lege octauo die mandabatur circumcisio. Regnum enim Dei non venit cum obseruatione talis scilicet temporis & sexus similiumque circumstantiarum, quales in lege Dei leguntur. Neque Baptismi dilationem, aut etiam priuationem posse fraudi esse infantibus, piè & scitè docent. Sed propterea non eunt inficias, quin fraudi sit ipsi Ministro, si cum potest legitimè baptizare id vel ex negligentia, vel ex contemtu non faciat. Probamus igitur Dominorum Ministrorum responsionem, eo quo nos intelligimus, & quo intelligi ab ipsis non dubitamus, modo intellectam. Etsi enim spurijs simpliciter denegari baptismus non possit, non esse tamen baptizandos, si à parentibus impœnitentibus præsententur. Neque etiã id honestũ aut vtile esse in Ecclesia. Ac licèt per alios pios viros tales spurij offerantur baptizandi, præstare tamen, vt differatur Baptismus, dum parentes resipiscant, quam vt statim baptizentur, modò tandem id fiat, antequam infantes moriantur, non propter illorum, sed propter Pastorũ salutem, ne scilicet præceptum de obsignandis & consecrandis Deo infantibus, contemsisse videantur.

Hæc nostra est sententia de responsione fratrum in Christo obseruandorum, & reuerendorum Ministrorum ad propositam sibi quæstionem.

Tertia demum scripti pars, habet breues quidem, sed exquisitas atque pias solutiones aliquot quæstionũ, & adeo plenas atque perspicuas, vt pleniore vel luce, vel confirmatione ipsas egere, minimè existimemus.

Non est igitur, cur pluribus verbis, T. Celsitud. simus molesti. Dominus eam suo tueatur & regat spiritu, cũ Illustriss. Principe nostra Illustrissimisque liberis. Citiùs autẽ respõdissemus, nisi & negotia vniuersitatis, quę moram ferre non poterant, & valetudo D. Zanchij nos remorata fuisset. Tarditatem igitur nostram, Tua nobis Celsitudo condonabit. Heidelbergæ 26. Dec. 1571.

Tuæ Celsitud. subiectissimi

H. ZANCHIVS DECANVS,
IMMANVEL,
BOQVINVS.

H. Zanchij ad quæstionem, An qui in adolescentia flagitium aliquod enorme admisit, & postea resipuit, ad Ministerium verbi sit admittendus.

RESPONSIO.

Scipio Calandrinus frater honorandus, hanc nobis proposuit quæstionem, atque vt de ea, nostram diceremus sententiam rogauit. Res ita habet: Adolescens quidam annorum circiter viginti, captus amore cuiusdam ancillæ, ita cum ea rem habuit, vt ex ea etiam filiam susceperit, atque hoc illi contigit, cum recens adhuc ex Papatu in Germaniã venit, reprehensus de scelere, & admonitus sui officij ex lege Domini, nempe, illam aut ducendã esse in vxorem aut pro eius conditione dotandam, quo posset honestè nubere, in eam inclinabat partem vt illam duceret in matrimonium: verum quia sui non erat iuris, sed sub patria potestate, & parentem nunquam assensurum fuisse, extra controuersiam erat, curauit ei tantam pecuniæ summam dari, quanta satis esse ancillæ iudicabatur, & quanta summa ipsa quoque puella, fuit contenta: qua de re cautum fuit publico scripto per notarium. Ancilla igitur accepta pecunia, non ita multò post alteri nupsit, & se bene gessit. Adolescens primò quidem receptã ad se filiolam curauit honestè & Christianè educari, quã, tandem etiam adolescentis parens in suam recepit familiam. Deinde, per annos aliquot ita vixit honestè, & Christianè se gessit, tum apud suos, tum apud exteros, vt ne in suspicionem quidem venerit, apud quempiam, vel similis, vel alterius generis notorij, vt vocant criminis: Imò testimonium suæ non solum pietatis, verum etiam honestatis, vitæque Christianæ, accepit à suis amplissimum. Tanta verò fuit, & tam constans apud Ecclesias, de hominis Christiani, tum doctrina, tum vita concepta opinio, vt ad extremũ, annis scilicet post admissum illud facinus, aliquot electus fuerit verbi minister, & pastor certæ Ecclesiæ. Cæterùm antequam ipse in electionem consensisset, pro eo quo donatus est Dei timore, subdubitare cœpit: Num sibi liceret talem, tantámque suscipere prouinciã, ad quam non nisi [illegible] admitti debere docet Apostolus, quum ipse tale admiserit facinus, propter quod se omnino infamem in Ecclesia Dei iudicaret. Hinc igitur Scipio, quæstionem nobis hanc explicandam proposuit, *Vtrum, & Ecclesia potuerit hunc hominem, cuius facinus aut audiuit, aut potuit audire, bona conscientia, in ministrum eligere: & homo electus, in electionem consentiendo, Episcopale munus suscipere, nécne.*

Nos, spectatis vna ex parte omnibus narratæ historiæ circumstantiis, & ex altera parte, perpenso Apostoli loco, iudicamus omnino, facinus illud tametsi per se graue est, non posse tamen viro huic tali esse fraudi, vt aut eligi ab Ecclesia in pastorem non potuerit: aut electus ministerium ipsum cum fructu Ecclesię & cum gloria Dei obire non possit: aut etiam à quopiam, tanquam [illegible] reijci debeat. Apostolus enim non ait illos tantum eligendos esse Episcopos, qui semper fuerint [illegible], sed qui sint, vpote vnius vxoris viri (sicut explicat per partes) vigilantes, sobrij &c. Qualis fuerit Augustinus in sua adolescentia, qui etiam ex fornicatione suscepit filium, quem ADEODATVM vocari iussit, non puduit ipsum editis in lucem scriptis palàm confiteri: quotus quisque tamen est, qui eum Episcopatu indignum fuisse dixerit: subsecuta certè vera adolescentis resipiscentia, & per tot annos continuata vita Christiana satis abundè docet, an Deo probetur necne probetur. Quod si Christo probatur, cur Ecclesiæ Christi improbetur? Quum igitur Apostoli summa sit, eos tantum ad officium Episcopale eligendos esse, qui sint honestæ & integræ famæ, nullíque notabili vitio, quod autoritatem illis deroget, obnoxij. Quúmque talis esse prædicetur iuuenis iste, non videmus cur facinus illud, in quod per infirmitatem, multis iam antè annis, lapsus est, & post quod admissum, sese iuxta legem Domini gessit: & quod denique vera & constans resipiscentia subsequuta est: meritò debeat, aut possit in infamiam illi verti, fraudi esse, authoritatem derogare, Ecclesias idoneo pastore defraudare. Ac proinde neque Ecclesia malè egit, quòd eum in pastorem elegerit: si, quæ ad nos sunt relata, vera sint omnia, neque ipse vereri debet, vt possit bona conscientia ministerium suscipere. Hæc sunt quæ ad propositam quęstionem habuimus dicere ex verbo Dei. Ac quia rogauit, vt hanc sententiam nostram scripto consignatam, sibi daremus: non potuimus in re honesta non ei morem gerere, & nostræ etiam facultatis Theologicæ sigillo scriptum nostrum obsignare. Datum Heidelbergæ 18. Septembr. 1569.

H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

Casparis Corylici Arfeldensis Ecclesiæ in comitatu VVitgensteinensi pastoris quæstio: An sagæ & maleficæ sint cremandæ: *proposita Zanchio.*

Sum anni effluxerint 18. ex quo in Schola Argentinensi discipulus te audiuĩ, Clarissime D. Doctor, vix aut non, post tantum temporis interuallum me a te cognosci, facilè colligere potui. At quia quam sæpius optaui occasionem, nunc vltrò sese mihi offert, facere nõ potui, quin occasionem nactus, vt tunc viua voce docentem audiuĩ, ita nunc discendi studio, per literas interrogem. Siquidem hac ratione fieri posse puto, vt pristinam tuam bene-

uolentiam mihi reconciliem, & ad respondendum atque docendum paratum te habeam.

Quæstio verò, ad quam mihi responderi cupio, talis est: *An lex Mosis de Maleficis lata, ad Remp. nostram pertineat, & Magistratum ad sumendum de sagis atque Maleficis supplicium constringat: an verò alia ratio tunc cùm fuerit* vt quosdam putare credo (*in agro Dominico, propter inquisitionis difficultatem, lolium non sit eradicandum, quòd periculum sit, ne & triticum euellatur.*

Quod illud hoc præsertim tempore quæro, facit vicini nobis Magistratus in cremando studium. Episcopatus enim Coloniensis Magistratus cum aliis circumiacentibus, quam plurimas ad ignem ablegat, & quas ex indiciis tortura à sontibus expressis quotidie annumerat, cremare non desinit. Vnde fit, vt nostri homines, quæstionem hanc vertant & in ore habeant, dubitantes, an rectè faciat noster Magistratus qui non nisi certissimis & indubitatis indiciis existentibus, ad sumendum supplicium procedit, cùm tamen fœdus sit occultum, & non nisi confœderatis notum, atque mussitatio non manifesta. Quid de tota hac quæstione sit sentiendum, non dubitabo, quin per literas me discipulum sis docturus.

Excellentia tua, vt quam felicissimè valeat opto, & me in discipulorum albo retineat, peto. Datæ Arsfeden 4. Id. Octob. 74.

H. Zanchij ad quæstionem propositam à Casparo Corylico, Responsio.

LIteræ tuæ, frater obseruande, quas heri ad me misit Generosus & verè nobilis, virtuteque & pietate insignis Comes, Curię nostri Illustrissimi Principis Magister, gratiss. mihi fuerunt, tum propter recordationem illorum temporum, quibus fuimus Argentinæ, tum propter beneuolentiam, qua me adhuc prosequeris. Ego verò, licet faciei tuæ non possim meminisse propter tam longum temporis interuallum, quo te non vidi, te tamen amo & obseruo, non tam propter memoriam cum charitate coniunctam, quam retines mei quàm propter singularem pietatem ac probitatem, quam & qui dedit literas Magnificus Comes prędicat tuam, & literæ ipsæ non obscurè demonstrant. Gratulor itaque & Ecclesiæ tuæ cui talem dederit Dominus pastorem: & tibi, quod idem Dominus ad suæ Ecclesiæ gubernationem elegerit, idoneumque ministrum effecerit, & meam etiam operam, quibuscunque in rebus potero, tibi & Ecclesiæ prodesse, ex animo offero.

Nunc ad quæstionem. Manifestum est, & extra omnem controuersiam apud omnes verè pios, & S. literarum non imperitos, pręcepta illa, propter quorum transgressionem, punitæ fuerunt Gentes etiam ipsæ, ad legem Moralem, quæ & *Natura lex* dicitur, pertinuisse ac pertinere, ac proinde his omnes teneri populos, non solùm verò Iudæos.

Vbi verò Dominus præceptum de tollendis sagis & maleficis tradit: non solum talia maleficia vocat abominationes לועבות quæ vox non nisi de grauissimis sceleribus vsurpari solet: verùm etiam disertè ait, propter has abominationes, eiiciendas fuisse Gentes è terra Chanaan. Deinde ratio, cur meritò populus Israeliticus puniendus esset, si tales abominationes sequeretur, quas Gentes sequebantur, non solùm ea adfertur, quòd oderit has artes Dominus, verùm etiam quia habebant, & habituri erant Prophetas, quos deberent audire: quantò grauius igitur puniendi sunt nostri, qui habent Prophetam illum Prophetarum omnium principem, olim promissum, Iesum Christum?

Si item blasphemi in Deum, & apostatæ à recepta religione, capitaliter semper fuerunt puniti, tam apud Gentiles, ex lege naturæ, quàm apud Iudæos ex lege Dei, cur non sagæ atque maleficæ istæ, quæ maleficia sua non exercent sine blasphemia in Deum, & nisi renuntient fœderi Christiano, in quod receptæ fuerant, & per Baptismum obsignatæ? Errabant quidem Gentiles in religione, interim rectè notant, & iustè statuebant, tanquam ex lege naturæ, dignas esse capitali supplicio, qui a Deo, & ab eius religione deficerent.

Itaque rectè etiam pij Imperatores, capitaliter plectendum esse iudicarunt atque sanxerunt huiuscemodi hominum genus, C. *de Maleficis & Mathematicis.*

Quare ad pœnam quod attinet dubium non est, quin ex lege naturæ, quæ omnibus Gentibus communis est, capitaliter animaduertendum sit in istud abominandorum & Diabolo consecratorum hominum genus: verum species supplicij, libera est magistratibus liberis, cùm Iudæis speciales fuerint à Deo constitutæ, quas præterire non poterant.

Quod de non tollendo lolio, ex Aduersariorum sententia scribis, ne simul eradicetur & triticum, nihil ad rem facit. Sic enim nullum homicidam, nullúmque sontem tollere è vita licebit Magistratui: nec minus contra hoc Domini dictum peccarent Iudæi, quam Gentiles, cùm per Magistratum morti adiudicantur facinorosi homines. Quis fuerit Christi sensus in illa parabola, ex ipsius explicatione liquidò apparet, neque vltra Christi propositum extendenda est parabola.

Laudo interim prudentiam & æquitatem vestri magistratus qui non temere de huiuscemodi hominibus quippiam statuit, nisi postea quam fuit optime instructus, certúsque de tota re effectus. Nam sic noster Dominus passim mandat in sua lege: *Inquires* (inquit) *& inuestigabis, & interrogabis diligenter. Et si quidem veritas sit, & rumor verus, quod facta sit abominatio ista in medio tui, percutiendo percuties, &c.*

At fœdus occultum est, & non nisi confœderatis notum. Dum occultum est, nihil in eos statui potest: Magistratus enim non nisi de manifestis & certis iudicare potest. Ideo vult Dominus prius inquiri, inuestigari, interrogari diligenter, ac vbi certo compertum fuerit, rem ita se habere, tum demum sontem esse percutiendum. Et certè charitas etiam id postulat, ne pe ne in iudicandis plectendisque accusatis, simus præcipites. Appello hic omnium hominum conscientias, si de ipsis faciendum sit iudicium. Quod ergo in te fieri non vis, cur in alium facis? Neque Geneuæ, vbi in talia monstra seuerè animaduertitur, aliter fit. Itaque vt prudentiam vestri Magistratus summopere probo, sic probari non potest præcipitantia eorum, de quibus scribis. Sententiam habes meam, quam & cum S. literis & cum legibus piorum Imperatorum, & cum bonarum Ecclesiarum consuetudine consentaneam esse scio, eóque verissimam esse non dubito. Vale frater obseruande. Heidelb. 21. Octob. 74.

TH. ZANCHIVS.

H. Zanchius de eadem quæstione D. THOMÆ ERASTO.

CLarissime D. Doctor. Simul ac me per schedam monuisti, scriptum statim legi, deinde altero die relegi diligentiùs.

Ad rem quod attinet: aut qui hæc improbant, non tam impij sunt, quàm imperiti, aut ego cæcus sum, qui non possim, quæ illi, videre. Tale strigarum exercitium, quale describis, si capitale non est, non intelligo mãdatum Dei, de non ferendis iis, qui non solùm curiosè ea scire studêt, quæ Deus occulta esse voluit: Verum etiam id illicitis, ac superstitiosis rationibus assequi conantur aut astra obseruando, & omnes rerum euentus illis subiiciendo, aut auium volatus garritúsque diligenter & superstitiosè notando, aut mortuos euocando, seu Pythonem consulendo, aut diabolis se vouendo, & fœdera cum ipsis feriendo: aut denique alia quauis superstitiosa ratione res occultas inuestigando: quæ omnia cum præcepto Dei, de non habendis Diis alienis coram se, apertè pugnant.

Certè cum Dominus illos non ferendos esse docet, qui colligunt conuentum seu cœtum, de illis propriè loqui videtur, qui fascinati à Diabolo, postquam abusi sunt certis præstigiis, sibi videntur ad nescio quos cœtus elegantium iuuenum & puellarum rapi, & cum eis epulari ac saltare, & alia voluptaria obscœnaque cum illis admittere. Hoc enim est *Tober*. Quanquam Augustinus, Beda, Thomas Aquinas affirmant, reipsa etiam Dæmones incubos, cum talibus mulieribus, de quibus tu scribis, coire solitos esse. Si autem id hominum genus tollendum non sit è medio, cur tollitur adulter? Ego itaque non video, quomodo tua ista de talibus strigis, quales tu describis, sententia improbari possit, quum simul damnetur lex Dei.

Certum enim est, sub illis aliquot speciebus, quas enumerat Moses, reliquas etiam omnes illis similes, hoc est superstitiosas & Diabolicas contineri, prohiberi, damnari capitis. Sic viri etiam alij doctissimi sentiunt. Vale.

H. Zan.

H. Zanchius D. Giphanio de adoratione carnis Christi.

S. Quo die accepi tuas, eodem complexus sum amicum & patrem, & qui cum ipso venerant, egregios adolescentes. De adoratione, quod petis, nihil pugnat cum meis dictis. Adoratio, nostra est actio, non autem Dei proprietas. Ideo propositio Chemnitii falsa est, *Adorabilem esse*, bifariam capitur: aut per se, aut propter aliud: per se, significat esse eius naturæ, quæ cultu religioso possit & debeat adorari. Hoc modo proprietas est essentialis diuinæ naturæ. Ea enim sola adorabilis est per se & adoranda. *Adorabilem autem esse propter aliud*, significat huius esse dignitatis, vt propter vnionem personalem, quam habeas cũ natura per se adoranda, adorari possis. Hæc dignitas, essentialis proprietas non est, neque diuinæ, neque humanæ naturæ: Non diuinæ quia illa propter se adoranda est: nõ humanæ, quia hanc non habet ex sese, & nudè considerata adorari non potest. Quid igitur est? donum, quod ei soli ex gratia vnionis hypostaticæ cum natura diuina concessum est.

Quod igitur dixi, *Adorabilem esse, proprietatem esse diuinæ naturæ essentialem*, iuxta priorem sensum dixi. Alter sensus explicat ea, quæ porrò subieci & conclusi: *adorationem* scilicet *quæ soli Deo debetur* (nempe religiosam) *conuenire etiam carni*: non simpliciter, sed *propter hypostasim eius cũ vnita, & quatenus est vnita, tali scilicet vnione*. Neque enim adoratio congruit carni, quia caro est, sed quia caro Dei est, qui autem dicit carnem Dei, quid aliud dicit, quàm Deum incarnatum? quàm personam in diuina & in humana natura pariter subsistentem? Talem autem personam quis neget adorandam? *Et rursus introducens eum in orbem terrarum, dixit: adorent eum omnes angeli eius.* Cùm autem sit vna duntaxat persona, in duabus naturis subsistens, vna etiam duntaxat & eadem adoratione adoranda est tota persona & in ea vtraque natura: quanquã vna per se, altera propter aliud, id est, non quia caro est, sed quia caro Dei est. Adoratio enim immediatè in ipsam [illegible] tendit & dirigenda nobis est. *Et adorent eum*, inquit, *omnes angeli eius*. Eadem autem est vtriusque naturæ hypostasis.

Disputare igitur, *An caro Christi sit adoranda, adoratione qua Deus adoratur*, mihi perinde esse videtur, ac si disputemus, *An Christus sit adorandus, adoratione, qua Deus adoratur*: hæc enim caro nullibi est, nisi in illa eadem [illegible], in qua & natura diuina: quo fit, vt sicut, qui dixit, Deitatem Christi, dicit Christum Deũ, sic, qui dicit carnem Christi, vel Dei, nil aliud dicat, quàm Deum incarnatum, & Christum hominem, annon verò Deus incarnatus, seu Christus Deus & homo adorandus est. Atque huc pertinet anathematismus Cyrilli octauus: & quæ Damasc. lib. 3. c. 8. scribit de adoranda carne Christi.

Concludere verò, si adoranda est, Ergo essentialis proprietas diuinæ naturæ, realiter humanæ communicatur, ac si vna, Ergo & reliquæ, ac proinde etiam vbique præsentia, nimis imperiti hominis est. Primùm, quia ab eo, quod nos debemus carni Christi, propter vnionem cum eius Deitate hypostaticam, ad id, quod est in Deo [illegible] essentiale, non valet consequentia. Debemus carnẽ Christi, quia hypostatica vnione cum Deitate eius coniuncta est adorare, amare, colere: Ergóne caro Christi æterna, immensa, inuisibilis, incircumscripta est? Deinde, quia, quam dicimus essentialem esse proprietatem Dei, ea non communicatur carni: Non enim est adorabilis per se, sed propter aliud, scilicet propter personam diuinam, in cuius vnitatem assumta est. Tertiò, quia illæ Dei proprietates quæ ex diametro pugnant cum proprietatibus naturæ humanæ, eamque euertunt, humanæ naturæ realiter attribui nullo modo possunt, iuxta regulam Ecclesiasticam, quam affert Damasc. lib. 3. cap. 1. *Fieri non posse, vt vna natura essentialium & contrariarum differentiarum sit* [illegible], *vt esse* [illegible]. Quare non valet consequentia, communicatur adoratio carni Christi, Ergo etiam vbique præsentia.

H. Zanchius ad Sturmium de eadem quæstione.

S. Clariss. vir, quòd citiùs non responderim tuis, dabis partim occupationibus meis, partim quòd ignorem, quinã ad te veniant, præsertim cùm iam soliti sint abesse ab vrbe Domini Consiliarij, eo verò diligentiùs oportet me legere, quod D. Vrsinus, propter illum librum, nunquam legit.

Bullum commendaui quibuscunque potui, etiam illis de quibus vos nihil ad me, vt, Piscatori, Taffino, Oleuiano, Italis.

Te vexari, credo, sed vexatus vexas, & fabri suos tractando malleos contrahunt pustulas, nec sine dolore discedunt ex officina. Factum bene.

Illud solus, vt tu solus, non intellexi, diuinare tamen mihi visus sum. Sed vt ego fui non penitus solus, neque tu eris. D. Iesus qui omnia regit, caussam suam defendentibus non poterit deesse.

Non potuit (vt iam respondeam ad literas D. Giphanij) satis fieri desiderio vestro, ad tempus quod attinet, quo cupiebatis librum edi. Nam literæ vestræ cum libro fuerunt traditæ nobis 2. Iulij.

De adoratione carnis Christi, ego acquiesco simpliciter in duobus illis Ephesinæ synodi decretis & carnẽ Christi adorandam esse & vna adoratione illam & Verbum, esse adorandum. Ac cum dicimus, *carnem Christi*, vel Dei, personam indicari, in quam propriè dirigitur adoratio. Addo, personam propter se, Deitatem etiam propter se, sed carnem propter aliud, id est, propter Deitatem esse adorandam adoratione nimirum, quæ propria est Deitatis. Hæc enim non conuenit humanæ naturæ, nisi propter vnionem cum diuina. Subtilius hac de re disputare, iam mihi non vacat: sed aliàs Deo volente plura.

Optassem verò ego à Danæo responderi potius ad Maiorem Chemnitij, quàm ad Minorem. Quale enim argumentum ab actione & officio nostro erga personam Christi & vtramque eius partem, ad proprietates diuinæ naturæ essentiales? sine iis non est Deus, sine illa fuit ab æterno Deus. Si excipiat: *At adorabilem esse, proprietas est essentialis.* Verum est. Tum igitur opus est generali responsione: Non alia ratione conuenire humanæ naturæ, quàm qua etiam naturæ inter se habent [illegible]. Adoratio igitur, quæ soli Deo debetur, congruit etiam carni in vnione, propter rem, cui est vnita, & quatenus est ei vnita. Scio quæ hac de re disputentur à Scholasticis in 3. *Sentent. dist. 9* sed simplicitas Petri Lombardi in ipso contextu, mihi placet.

Dum ita subtiliter disputamus de adoratione, illum certè non honoramus, sed iniuria afficimus. Itaque ego illi canoni subscribo: *Quicunque dixerit, carnem Christi* [illegible] *esse, anathema sit.* Ita, *Qui dixerit, non vna adoratione adorandum esse anathema sit.* Quid enim si stans ante Regem disputem, an debeam adorare vestem ac purpuram, qua indutus est, quia ea non est Rex ipse: ita disputando, non adorabo, nec eum supplex inuocabo Et tamen homo ille assumtus Deus est [illegible]. Odi has subtiles disputationes. Loquor de meo ingenio ac Spiritu: neminem damno.

Dominus Doctor Donellus te valdè officiosè salutat, cuius verba in Epistola ad me hæc sunt: *Etiamsi non misisset nuntium, misissemus tamen exemplar.* Vale optime Domine, & patrone colendissime.

Iohannis Wilhelmi Stuckii scrupuli ex Confessione Zanchij collecti, & eidem ad explicandum propositi. S. D.

Accepi literas tuas, Domine & Præceptor venerande, quibus scribis, te N. quidem, quos ad te remisi, accepisse, sed nullas literas, quod miror: cùm literæ meæ cum N. fuerint coniunctæ. Etsi verò doleo, literas meas tibi non esse redditas, tamen gaudeo, te N. illos accepisse, quod tenue meum munus grati erga te animi testificandi gratia ad te missum, spero tibi pro tua humanitate non ingratum fuisse.

Gratias tibi præterea ago & habeo ingentes, pro egregio & literario tuo munere, hoc est fidei tuæ Confessione, cuius lectio, quia pia, erudita, breuis & perspicua est, magnæ mihi cum vtilitati tum voluptati fuit. Reliqua exemplaria ac eos, quibus illa dono dedisti, perferenda curaui. Non possum autem hic, Domine & Præceptor obseruande, scrupulos quosdam silentio præterire, qui Confessionis illius tuæ lectione, animo meo fuerunt iniecti. Quædam enim ponis, quæ à communi Ecclesiarum nostrarum Confessione videntur esse aliena.

1. Primum est, *quod Christus sibi quoque meruerit vitam*

aeternam, cùm non sibi, (cui iure debetur) sed nobis illam meruisse credemus. Videtur hoc pacto culpa aliqua & vitium Christo adscribi.

II. Secundum est, quod ibidem: *Christum quatenus Mediator & homo est, secundum à patre locum obtinere, caput totius Ecclesiae constitutum esse affirmas* &c. Vbi videris statuere, *Christum tantum qua homo est, Mediatorem esse, & caput Ecclesiae, cum Christum agnoscamus secundum vtramque naturam Mediatorem esse.*

III. Tertium est, quòd *Turcum esse dicit illum Antichristum de quo Paulus 2. Thess. 2. cum locum illum nostri de Pontifice Romano tanquam vero Antichristo interpretentur: & ei certè maximè conuenire videatur, qui iam aliquot seculis suam in Templo Dei id est Ecclesia, sedem habuit, dominatum, potestatem seu tyrannidem potius in ea exeruit, & exerat adhuc quotidie.*

Quartum est quod scribis, *Ecclesiae ministros seu Episcopos, posse simul esse Principes & exercere vtrumque munus:* quod ipsum quoque à Pontificiis quidem Episcopis, non verbis solùm, sed etiam re ipsa atque facto comprobatur, secundum illa Christi: *Reges Gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eas, benefici vocantur: vos autem non sic,* &c. Item illa Pauli, *Qui militat, implicatur vitae negotiis.*

Haec quoniam à communi Confessione nostra videntur abhorrere, planiùs a te velim explicari: de quibus bono animo, amore meo in te incitatus te admonere volui. Reliqua, quantum pro ingenii mei tenuitate iudicare possum, cùm verbo diuino, tum nostrae confessioni, videntur esse consentanea. Secundùm hanc ipsam tuam confessionem & eius methodum (quae mihi valdè arridet) his diebus quosdam Theologiae & Ecclesiastici muneris candidatos pro more scholae nostrae examinaui, ita vt magno mihi vsui fuerit.

Mitto hic tibi ἀντιδώρου loco has *Ludouici Lauateri* p.m. lucubrationes atque homilias in *Nehemiam*, cuius viri obitus sine dubitatione tibi magno erit moerori. Literae tuae quas ad illum dedisti statim post illius mortem, huc fuerunt allatae, quas si ante mortem suam adhuc legere potuisset, magnum procul dubio inde solatium habuisset. Ei successit *Rodolphus Stumpfius, Iohannis Stumpfii* p.m. Chronologi nostri filius, vir doctus admodum & antiquae fidei atque probitatis, quem speramus & optamus officio suo minimè defuturum. Sic D. Gualterus rude donatus: & magis magisque repuerascens, iam alterum in vita sua vidit successorem suum. Noui quod scribam non habeo, nisi ea quae valde sunt peruulgata. Annonae charitas non modò non imminuta est post messem, sicuti sperauramus, sed quotidie magis ingrauescit. Eius caussa non minima existimatur esse obsidionis Geneuensis atque belli suspicio atque metus. Nam ducis Sabaudiae noui quidam feruntur esse apparatus bellici atque copiae, quae non procul ab vrbe hinc inde vagantur. Naues quoque multae ab illo confectae atque paratae sunt, quae omnia ad vrbis illius obsidionem videntur spectare, quod Deus auertat.

Vale vir Clarissime, & Praeceptor obseruande, & me amare fratrémque meum Illustriss. suo Principi, si quando illum conueneris, commendare quaeso pergas ac de constanti vicissim meo in te amore & obseruantia minimè dubites. Collegae mei obseruandi te pro singulari suo erga te amore & obseruantia, peramanter & officios. salutant. Libri tui contra Arianos magno desiderio tangitaur. Tiguri 29. August. Anno 1586.

Tui obseruantissimus

IOH. VVILH. STVCKIVS.

H. Zanchij ad scrupulos sibi à D. IOHAN. VVILHELMO STVCKIO *ad discutiendum propositos,*

RESPONSIO.

SMIHI ignoscas, rogo te frater obseruande, quòd tardius quam debueram literis tuis: 9. August. datis, respondeam. Breuiter etiam respondere cogor propter varias occupationes meas: Actis gratiis pro N. non solum vt ego petieram misso, sed etiam, vt tu, quae tua est erga me humanitas ac liberalitas voluisti, donato: quid ego tibi rependam? Venio ad ea, quae ex mea Confessione, scrupulum tibi iniecerunt. Non vacat autem Cômentarios scribere, neque etiam est necesse, sed satis fuerit, quae scripsi in Confessione ea catholica & orthodoxa esse, indicare.

I. Quòd Christus non solum nobis vt mediator & caput Ecclesiae, sed etiam sibi, vt homo factus sub lege, vitam gloriámque aeternam promeruerit, docent scripturae a me adductae confirmant Patres à me prolati: vt de Scholasticis taceam: Bucerus à Patribus non dissensit. Examina diligenter & sine praeiudicio, Phil. 2. διὸ & Hebr. 2. διὰ τὸ πάθημα, *minor paulisper factus est Angelis propter assumptam carnem, gloria autem & honore coronatus propter mortis perpessionem.* Ita optimè cohaerent, διὸ ad Philip. & διὰ τὸ πάθημα, ad Heb. 2. At iure illi debebatur? Quo iure? Gratuitae Electionis: at omnibus electis hoc iure debetur. Vnionis humanae naturae cum diuina καθ' ὑπόστασιν. Sed hoc non tollit, quin etiam propter obedientiam. Nam nobis quoque debetur iure Electionis in Christo, nec tamen propterea tollitur, quin etiam iure redemptionis iuréque obedientiae Christi nobis imputatae, adde & iure promissionis. *Qui credit in Christum, habet vitam aeternam* debeatur. Quid igitur prohibet, quin vita aeterna Christo, quatenus homo fuit, debita fuerit & iure vnionis hypostaticae cum Deo Verbo, & iure etiam obedientiae, Patri & suo, & totius Ecclesiae nomine praestitae? Christus de se dicebat, *Pater meus diligit me quia quae placita sunt ei* (secundum vulgatam versionem) *facio semper*: diligebat tamen eum, aliam etiam ob caussam: nempe quia Filius erat ipsius. Non est absurdum propter diuersas caussas aliquid alicui deberi. Non fuerunt igitur Patres, aut impii, aut imperiti S. literarum quando dixerunt *Christum sua obedientia gloriam sibi apud Patrem promeruisse: & humilitatem fuisse glorificationis meritum glorificationem autem humilitatis fuisse praemium.* Neque hinc sequitur, culpam aliquam, vel peccatum Christo adscribi. Etsi enim suae humanitati, glorificationem & vitam aeternam promeruisse dicitur, quia perfectissimè legem Dei seruauit, Patri semper obediens vsque ad mortem, &c. Philip. 2. peccatorum tamen remissionem non sibi, quia omnis expers, sed nobis dûtaxat, impetrauit, nobis, inquam, vtrumque & remissionem peccatorum & vitam aeternam, sibi autem vnum duntaxat promeruit, imò quia & sibi vnum, & nobis duo illa promeruit, inde euincitur, fuisse sine peccato: alioqui enim perfectè legem seruare, Patrique perfectam obedientiam praestare, eóque neutrum, promoueri potuisset.

II. De secundo lege Caluinum in 1. Cor. 15. qui hoc ibi expresse tradit, imò ante Caluinû Ignatius, & alii Patres è Scripturis. Quid Patres è Scripturis. Quid Patres? imo tota Ecclesia in Symbolo, ipséque Spiritus sanctus in Scripturis, cùm de Christo aiunt, *Ascendit in caelum, sedet ad dextram Patris*: Primo igitur loco Pater sedet, regnat, & è caelo omnia regit. Est enim supra omnes creaturas, sed infra Patrem triplici respectu: vt homo, vt Mediator, vt Filius. Vt homo, notum est omnibus: vt Mediator constat: quia qui intercedit, etiam aequalis sit natura & dignitate illi apud quem intercedit, vt Rex apud regem: ratione tamen officii quod facit, minor est illo. Imò, vt Filius quoque minor Patre non incongruè dici potest, quia plus est, esse à nullo, quàm esse ab alio: & generare, quàm generari. Et hoc sensu multi Patres locum illum, *Pater maior me est*, interpretantur. Quin & Christus ipse, ordinem hunc docuit esse in diuinis personis: vt primus locus semper detur Patri, secundus Filio, tertius Spiritui sancto.

Vnde & veteres Patres non dubitarunt dicere, Christianos adorare primo loco Patrem, secundo Filium, tertio S.S. qui tamen non multos, sed vnum duntaxat Deum adorare profitêtur. Ita neque impium fuerit, si quis dicat, *Deum qui est de Deo, inferiorem illo esse, qui Deus non est de Deo.* Maius enim quiddam est, Deitatem habere à seipso, quàm eandem habere ab alio sibi communicatam. Si hoc nihil habet impietatis, quid absurdi habuerit alterum, quod de Mediatore dictum est?

At est Mediator secundùm naturam etiam diuinam, quae vnica est. Fateor. Sed licèt sit vnica, & ideò vt vnica, neque maior sit, nec minor seipsa: diuerso tamen subsistendi modo est in Filio, quàm in Patre, quia in Patre ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς: quo fit vt ille sit Pater, iste Filius. Et certè Christus non fecit officium Mediatoris secundùm naturam diuinam, quatenus ea est in Patre: sed duntaxat, quatenus est in se Filio: ac proinde, quatenus Filius est, non quatenus Deus simpliciter, illud officiû Mediatoris fecit. Ego ad te scribo, non solum secundum, (vt ita dicam in tua persistens locutione) manum & eius digitos: sed etiam, idque in primis, secundum animam

quae

quæ vna tantummodo est: non tamen quatenus ea in pedibus, aut in manibus est: sed tantùm quatenus eo in capite est, dictans quæ scribo: & in manu est, formans characteres. Simile crassum est, sed haud à proposito alienum.

III. Ad tertium quod attinet de *Antichristo*, déque Apostoli loco ad Thess. 2. Epist. cap. 2. plura non addo iis, quæ scripta reliqui in libello aduersus Arianum, ad antithesin 51. Ibi videbis in epistola Basilii ad Episcopos in Gallia, de quonam Patres eius temporis, locum Apostoli interpretati sint: *Musculus* certè noster, Turcum quoque nomine Antichristi intelligit. Ad vtrumque ego etiam accommodo: sed in Turcum tamen magis, quam in Papam quadrare, persuasum habeo: quia illic magis est [illegible], quemadmodum ibi abundè a me demonstratum est. Si doctrinam igitur spectes: Turco magis conuenit nomen Antichristi, quam Papæ: si verò idololatriam superstitiones, tyrannidem spiritualem, alter maior est Antichristus.

De quarto, non est cur multum disceptemus. Sententiam meam satis explicatam reperies in obseruationibus meis in illam confessionem. In Germania, Princeps Anhaldinus, fuit etiam Minister verbi. & in Gallis aliisque locis non desunt exempla nostri temporis. Diuersa est quæstio: *Vtrum qui iam Princeps est, possit etiam Minister verbi fieri: & vtrum, qui Minister est verbi, principatum appetere & suscipere.* Certum est, politica non parum impediri Ecclesiasticam functionem. Sed quid liceat, non autem quid expediat disputatur. In veteri Testamento non desunt exempla prophetarum & Sacerdotum, qui etiam populum politicè regebant. Non ergo per se pugnant. Impediri verò spirituale ministerium, negotiis secularibus, vt ante dixi, extra controuersiam est: ac proinde consultum esse Ecclesiæ, vt diuersæ functiones, diuersis etiam hominum generibus iniungantur.

Cæterùm tenendus tibi est scopus illius Confessionis meæ cùm illius conscribendæ prouincia mihi commissa fuit credo illum tibi esse notum. Habenda igitur fuit ratio Ecclesiarum etiam illarum, in quibus non nulli cum Ecclesiastica dignitate, politicam etiam potestatem coniunctam habent. Hæc cursim & breuiter ad tuos scrupulos, frater obseruande, vt inde intelligas, quæ in illa Confessione conscripsi, eorum nihil cum doctrina Christiana, quam Ecclesiæ reformatæ profitentur, si rectè intelligatur, pugnare.

Quæ subdis in Epistola tua, non opus habent responsione. Mors optimi, Doctissimi & mihi semper amicissimi *L. Lauateri*, ita mihi doluit, vt præ dolore non possim exprimere. Auxit dolorem, quod videam extinctos omnes illos senes, cum quibus mihi intercessit summa amicitia, *Bullingerum, Pellicanum, Martyrem, Gesnerum, Frisium, Simlerum, VVolfium*, & nunc *Lauaterum*. Gualterus magis inter mortuos, quam inter viuos connumerandus est: eò magis vobis iuuenibus, tibi præsertim, Stucki, cui cum primis commendata est Schola Theologica, intendendæ sunt vires, ad munera vestra dignè, & cum laude obeunda. Præstet vobis hanc gratiam Deus pro sua erga nos misericordia, ad nominis sui gloriam, & Ecclesiæ ædificationem.

Faxit Deus, vt inter vos alii exuscitentur *Bullingeri, Simleri, Lauateri* &c. Quod scribis de commentario in Nehemiam, nondum accepi. Vale 9. Decemb. 86.

H. ZANCHIVS.

Ioh. VVilhelmi Stuckii de hac Zanchii responsione iudicium.

S. D.

Literas tuas, Domine & præceptor obseruande, mense Decembri datas, Anno 86. sub finem fere mensis Februarii accepi Basilea huc missas. Etsi verò tardius illæ mihi fuerunt redditæ tamen magnum ex illis fructum voluptatémque cepi. Doctis, acutis religiosisque illis tuis responsionibus, ad quæstiunculas quasdam meas plurimùm equidem sum delectatus, iisque tanquam S. Scripturæ, & orthodoxæ fidei consentaneis, facilè & quidem optimo iure acquiesco. Gratias quoque tibi merito magnas & ago & habeo pro hoc tuo labore, téque, rogo vt mihi ignoscas, quòd tibi nonnihil forsan molestiæ, scrupulis illis meis atque quæstiunculis exhibui. Me quidem facti huius mei non pœnitet, ex quo iam vberem fructum cepi. Commentaria Lauateri in Nehemiam scribis te non accepisse, quod miror. Exemplar enim per *Robertum Cambierum* ad te misi eique nomen meum inscripsi, sed forsan iam accepisti. De obitu D. Gualteri puto te iam intellexisse. In ipso die Natali Christi, hora sexta pomeridiana, me & aliis præsentibus, diem suum obiit, placidáque morte quieuit. Perbeatus ille qui omnibus huius Mundi malis periculisque solutus, nunc æterna illa beatitudine atque gaudiis fruitur, at nos miseros, qui tanto viro caremus. Nouum confœderatorum nostrorum Pontificiorum fœdus cum Rege Hispaniarum magnam nobis turbarum, molestiarúmque tempestatem minatur, quam Deus pro sua gratia à ceruicibus nostris auertat. Dubium profectò non est quin fœdus istud religioni libertatique nostræ infestum valdè, periculosúmque futurum sit. Grisones nostri ad idem fœdus magnificis pollicitationibus atque muneribus, quorum, vt nosti, magna vis est ad hominum animos flectendos atque mouendos, sollicitantur assiduè. Cuperem te ad amicos tuos quos ibi habes, literas mittere, illos admonendi gratia, vt sibi ab Hispanicis illis blanditiis atque lenociniis caueant, magnáque contentione quosuis alios ab iisdem deterreant.

Nonus hic annus, multas res nouas atque turbas nobis videtur esse pariturus in toto orbe Christiano, ita vt meritò & publicè & priuatim omnes pro communi salute Ecclesiæ excubias agere, & precibus atque pœnitentia inuigilare debeamus. Plura quæ scribam hoc tempore non habeo. Vale Domine & Præceptor obseruande, méq; amare quæso pergas, & de constanti mea in te beneuolentia, obseruantia atque fide, nequaquam dubite. Si qua in re tibi inseruire possum est quod mihi imperes non me roges, tibi nequaquam deero. Tiguri 2 Martii, Anno 1587.

Tui obseruantissimus

IOH. VVILH. STVCKIVS.

An liceat fidelibus peregrinis in Germania, vbi propriam habent Ecclesiam, Baptismum sumere à Germanis, qui de Cœna aliter, quàm ipsi sentiunt.

Consilium missum ad fratres quosdam N. N. 1569.

Lis ea quæ hodie in Ecclesiis Euangelium profitentibus agitatur, non videtur esse de articulo simpliciter ad salutem necessario, vti sunt qui in Symbolo continentur, quod Paulus *fundamentum* nominat 1. Cor 3. Verum cùm solùm contendatur de modo præsentiæ, & communicationis seu perceptionis corporis & sanguinis Iesu Christi in Cœna etsi pars altera ad veritatem peruenit, altera verò minimè, qui ab ea aliquatenus dissentiunt, retinentes fundamentum fidei ad salutem necessarium, superædificare videntur super fundamentum ligna, fœnum & stipulam, quæ, vbi Deo visum fuerit splendorem Dei veritatis emittere, consumentur. Spe ergo expectantes donec illucescat illa dies, nostrum est nos subiicere Deo & orare vt breui nobis illam veritatem mittat: interea verò alios per charitatem & submissionem animi tolerare, & pacem vnitatémque in Ecclesiis (quantum quidem in nobis est) seruare potiùs quam temerè & intempestiuo quodam zelo manifestum schisma inter Ecclesias facere. Hoc enim esset vulnus, quod Deum sanaturum speramus, deterius reddere.

Qui nos præcesserunt, vti *Lutherus, Bucerus, Melanchthon, Oecolampadius*, & alii fideles Dei Ministri, quamuis & vixerint & obierint durante illa lite, & vtraque parte opinionem suam retinente, retinuerunt tamen pacatas suas Ecclesias, & vnitatem in reliquis fouerunt, nec vnquam manifestum schisma fecerunt inter suas Ecclesias ac si alii alios hæreticos censerent qui fundamentum deseruissent, sed patienter expectarunt, donec Dei beneficio lis illa per legitimam aliquam Synodum tolleretur. Dum itaque suspensa lis est, & eius decisio adhuc expectatur, non decet particulares vnius partis Ecclesias integras alterius partis damnare, & causæ legitimum iudicium anticipando eas pro hæreticis habere, & sese ab eis omnino separare. Nec enim est particularium ante litis decisionem, & sententiam legitimo iudicio & idoneis iudicibus

latam, (quod sola legitima synodo, vt dictum est, fieri potest) exequutionem aggredi. Quo autem firmiori ratione quisq; ad ita expectandum promoueatur, considerandum est Ecclesias, de quibus nunc agitur, earúmque ministros non esse omnes eiusdem sententię in hac lite, sed potioré earum partem a nobis stare, veritatémque Dei beneficio in dies prodire. Quare iniquum esset importuna temeritate & impatientia, illud quod expectamus, quódque Deus paulatim promouet, impedire.

Præterea & hoc est animaduertendum, litem illam ad Baptismi Sacramétum nihil attinere, nec vlla ratione administrationem Baptismi, qualis habetur in illis Ecclesiis de quibus agitur, damnari posse. Quod si quis dicat, *Baptismo ipsorum approbato, reliqua omnia atque adeo ipsam eorum doctrinam approbari*, is sciat confessionem & protestationem a nobis factam amplam satis ad ea responsionem dare. Veteres Ecclesię in multis sanè non leuioribus contenderunt, vti erat dissidium Ecclesiæ Græcæ cum Latina de processione Spiritus sancti, de celebratione festi paschatis, de communione in pane azymo. Item quamuis Cyprianus, & qui ei adhærebant, Hæreticos & ab hæreticis baptizatos rebaptizandos censerent, qui tamen aliter sentiebant, nunquam ab eis secessionem fecerunt.

Item qui putabant communionem panis & vini cœnæ, itémque Baptismi aquam, vsque adeò ad salutem necessariam, vt qui non tincti aqua, & nec panis vinique cœnæ participes facti vita migrarent, periisse prorsus putarentur: ita vt iam baptisatis infantibus panem & vinum cœnæ exhiberent, vt Augustinus & plerique eius ætatis viri.

Iam quamuis eiusmodi errores ęquè, aut etiam magis à fundamento fidei recederent, quam quæ hodie agitatur quæstio, qui tamen melius instituti erant, alios nunquam pro hæreticis habuerunt, nec à Ministeriis aut Ecclesiis eorum discesserunt, sed eos errores charitate & patientia tolerarunt, donec Dominus lumine suæ visitationis suæ & igne veritatis exureret, & consumeret ligna illa, fœnum, & stipulam superstructam fundamento. Quod præterea obiicitur disciplinam eis in locis non eam esse, quam meritò pius optaret, neminem ad schisma in Ecclesia faciendum iuuare potest. Cum enim in nulla Ecclesia exactè perfecta disciplina reperiatur, ab omnibus Ecclesiis esset discedendum. Quapropter nos suprascripti, his rationibus ducti hoc sentimus, vt nimirum fratres qui de cœna melius sentiunt, liberè & sine difficultate infantes suos Ministris Ecclesiarum earum, quæ putam in negotio cœnæ cognitionem nondum sunt adeptę, baptizandos offerant, & cum maximè, si patres & patrini illam linguam intelligant, qua baptismus ibi administratur, vt doctrinæ & administrationi eius consentire possint. Quod si quidam adeo morosi & scrupulosi fuerint qui per conscientiam huic nostro consilio sibi parendum, non esse existimauerint, vti nos eos quidem adigere nolumus ad agendum quidquam contra conscientiam, ita ipsis consulimus vt pacatè, tranquillè, sine tumultu & offendiculo vllius, ad ea loca se conferant, vbi voti compotes esse queant, nec quenquam condemnent potiùs, quàm vt maneant in iis vbi sunt locis, aut infantes suos aliò baptizandos ferant: hoc enim sine aliorum offendiculo, & suo ipsorum periculo fieri nequit. Quod quidem nulli vsui, omnibus autem noxium est.

Et ne qui remansuri sunt ibi, sibi ipsis hoc nostro consilio fucum faciant, blandiantur & in conscientia indormiscant, & ita negligant aut minus attentè quærant vsum ordinarium & legitimum verbi Dei, puramque administrationem Sacramentorum, eos censemus serio adhortandos, vt omnibus legitimis viis contendant, vti ministerium restituatur, aut alibi quærant fruitionem puræ prædicationis verbi Dei, & Sacramentorum rectę administrationis cum regimine disciplinæ, idque propria lingua, & iuxta suam confessionem ac protestationem, vt hac ratione à scrupulis & periculis conscientiæ liberentur, in quæ aliàs facilè prolaberentur.

Otto à Grunrade H. Zanchio
S. D.

REuerende & Clarissime vir, Domine & amice colende. Quam gratus mihi sit liber de *Natura Dei*, abs te isto missus, ostendam cùm potero. Intelligo enim de isto Commentario non tantùm Reipub. Christianæ, sed mihi quoque priuatim gratificari voluisse, dum absens absenti sanctissimas cogitationes & sermones eruditissimos communicas, quibus me isthic cùm essem, mirificè delectatum fuisse, non ignoras. Quare ago & habeo tibi magnas gratias pro munere isto, daturúsque sum operam, vt fructum aliquem huius beneuolentię tuę vicissim ex me percipias. De templi vestri occlusione audieram antè, quam tuas accepi, & Deum vobiscum oro, vt suspecto suę caussę patrocinio corda potentum ad agnitionem veritatis flectat, & isthic quoque suæ Ecclesiæ rursus nidulum certum, & piam libertatem concedat.

Nos hic Dei beneficio puritatem doctrinæ liberè profitemur, & ceremoniis iisdem vtimur, quibus isthic assueti eramus, excepto ritu fractionis in Sacra Eucharistia. Cùm autem sciam, nonnullos anxiè secum disputare, *num bona conscientia communicare possint cum Ecclesia in qua ritus ille omittitur*: ea de re iudicium tuum audire perueliin. Planè enim mihi persuadeo, te virum in vniuersa Theologia exercitatissimum, solidas rationes allaturum, quibus aut talem *communionem* improbes, aut vacillantes conscientias confirmes. Quare pro amicitia nostra etiam atque etiam te rogo, vt ad quæstionem hanc disertè mihi respondeas.

Num priuatus aliquis cum ea Ecclesia, in qua quidem de omnibus articulis fidei nostra purè docetur, & qua blasphemum dogma vbiquitatis apertè reiicit, sed quæ fractionem non habet, ita se coniociare debeat, vt sacris symbolis, quæ præter cætera, fidelium quoque coniunctionem testantur, in ea vtatur. Deinde. *Num Minister verbi, si doctrina professio libera ei relinquatur, propter omissum fractionis ritum, quem alibi vsurpauit, bona conscientia operam suam denegare possit Ecclesiæ, in qua vel nulla, vel lenta spes fuerit introducendi hanc ceremoniam.* De hac quęstione, si apertè, vt soles, mihi responderis, magno me beneficio affectum arbitrabor.

Et si graue tib. non esset, rogarem, vt in explicanda hac quæstione, quid per omnia de fractione panis pię sentiendum sit, mihi ostenderes. In primis verò, quales se gerere debeant in ritu hoc introducendo vel omittendo Ministri & magistratus politicus. Ea re non me tantum beneficio cumulabis sed de aliis etiam piis præclarè promereberis. Bene & feliciter Vale. Dabantur Sigenæ 3. Dec. 1577.

Tuus Otto à Grunrade.

H. Zanchij ad quæstionem nobilissimi viri, D. Ottonis à Grunrade de fractione panis
Responsio.

SHeri sub noctem frater obseruande, redditæ mihi fuerunt literæ tuæ, datæ huiusce mensis tertio, quæ cum aliis multis de caussis perfuerint gratæ, tum maximè, quod in tota ista regione puram Euangelii doctrinam prædicari intellexi, ritúsque omnes puros retineri, vnam duntaxat panis fractionem desiderari in administratione cœnæ Dominicę: totum hoc valde libenter legi, & gratulatus sum vobis, atq; gratulor ex animo, quod nihil præterea desideretur. Illud vero non parum dolui, atque doleo, quod scribis, non deesse qui dubitent, & anxiè etiam disputent, *num bona conscientia communicare possint cum ea Ecclesia, in qua ritus iste omittitur*. Video enim diabolum semper sui similem esse, vt vbi hæreses seminare non potest, ibi curet saltem quoquo modo, leuissimis etiam de caussis schismata, quibus Ecclesię perdantur excitari: proinde diligenter simul & prudenter resistendum est Satanę non solum apertis conatibus, sed dolosis etiam artibus atque insidiis, quæ prætextum quidem habent pietatis, sed reuera ad piarum Ecclesiarum euersionem, ipsius Diaboli astu struuntur. Est igitur contrà nobis in id omnibus viribus incumbendum, vt Ecclesiarum ædificatio promoueatur, quando huc etiam omnia spectant, quæ Christus Dominus noster egit passus est, instituit, docuit: tantum abest vt propter diuersitatem vnius in cœna ritus, illiúsque non ita necessarii, vt si absit, substantiam cœnæ tollat, faciendum sit aliquod schisma, id quod certè ab illo cum primis fieret, qui propterea suam operam, Ecclesię ad quam legitimè vocatus est, denegare, suumque ministerium deserere vellet.

Quæris igitur a me frater carissime: Primum quidem: *Num priuatus aliquis cum ea ecclesia, in qua de omnibus articulis fides purè docetur, & in qua blasphemum dogma vbiquitatis, apertè reiicitur, sed qua fractionem panis non habet.*

habet, ita consociare se debeat, vt sacris symbolis, quæ præter cætera, fidelium quoque coniunctionem testantur, in ea vtatur. Deinde: *Num minister verbi, si doctrinæ professio libera et relinquatur propter omissum fractionis ritum, quem alibi vsurpauit, bona conscientia possit operam suam denegare Ecclesiæ, in qua vel nulla, vel lenta spes fuerit, introducendi hanc ceremoniam.* Addis, *quidnam in vniuersum, de fractione hac panis sentiendum sit, & in ea vel admittenda vel omittenda, quales sese debeant gerere ministri & magistratus politicus.* Hæ sunt quas mihi proposuisti quæstiones.

Optassem quidem alio tempore, quàm hoc incommodissimo, quo totus occupatus sum in conuasandis libris, meáque supellectile, vt ante diem natiuitatis, iuxta mandatum P. E. L. qui 6. huius nos tres theologos, ideo missos fecit, quia, vt ait, Caluinismum profiteantur, migrare ex ędibus possim. Quia tamen quod petis, nihil habet, meo quidem iudicio difficultatis, neque tibi quippiam denegare possum, viro pio, docto & amico, idcirco, quòd in tanta rerum turbatione, & negotiorum multitudine possum, illud tibi præstare conabor, illius dicti haud immemor, *cum non potes quod vis, velis quod potes.*

Ad postremam igitur, priori loco breuiter respondeo quæstionem: Diligenter dandam esse, tum ministris, tum magistratui operam, vt panis fractio in Ecclesiam postliminio reuocetur, tum quia Christus & Apostoli, & deinceps, vetus Ecclesia eam vsurparunt, (sunt verò exempla Christi & Apostolorum, in cultu & moribus imitanda) tum quia non parum facit ad mysterium Cœnę illustrandum: hoc & ad passionem mortemque Christi annunciandam, sub oculos Ecclesiæ proponendam, & ad *vnionem*, quam habemus cum Christo, & inter nos pulchrè repræsentandam. Cùm enim ex vno visibili pane in varia frustula fracto, omnes ideo corporaliter edimus, vt simul etiam vnum atque eundem Christum panem cœlestem, pro nobis fractum, omnes spiritualiter percipiamus, o. éque Spiritus ac fidei communicamus; ad vnum … repræsentatur toti Ecclesię … qua vnum existentes cum Christo, cœnæ participatione magis ac magis in vnum corpus cum ipso & tota Ecclesia coalescimus: iuxta illud, *vnus panis, vnum corpus multi sumus. Omnes enim vnius panis participes sumus.*

His ergo potissimum de caussis, quæ hactenus autore Satana, hoste capitalissimo nostræ cum Christo & inter nos coniunctionis, exulauit ab Ecclesia Fractio panis, ea modis omnibus vt restituatur, elaborandum est. Ratio autem & via, qua cum fructu redire possit, non in nudo magistratus mandato consistit, sed in doctrina potissimum, qua ministri eam ab autoritate & exemplo Christi, ab honesto & vtili persuadeant Ecclesiæ, doceantque ad veram perfectámque Ecclesiarum reformationem pertinere: semper enim proficiendum esse in melius, neque pudere nos debere huius mutationis: quoniam, vt piè simul & verè scribit Ambrosius Episto. 31. ad Valentinianum Imperatorem, *Nullus pudor est ad meliora transire.* Neque enim introducenda est fractio, inuita, & reclamante maiori Ecclesiæ parte, ne hanc ob caussam schisma fiat aliquod, & dum volumus frangere panem, frangamus simul & dissipemus corpus Ecclesiæ, quod certè non probatur Apostolo, dum iubet omnia fieri ad ædificationem Ecclesiæ, & in hunc finem institutum esse ministerium, potestatémque non esse ministris datam ad destructionem, sed ad ædificationem: præeat ergo doctrina & persuasio necesse est, ne quid per tyrannidem fiat, & euertatur Ecclesia. Neque enim tam necessaria est fractio panis, quam conseruatio integri corporis Christi, quod est Ecclésia, & præposterus est zelus, qui cum ruina Ecclesiæ coniunctus est.

Quid vero (vt ad alteram veniamus quæstionem) si minister doctrinam de fractione panis non possit Ecclesiæ persuadere, num propterea potest salua conscientia, operam suam ei denegare? Quasi vero prophetæ in Israel, quia non poterant populo persuadere, vt abiecto idololatrico cultu, verum restituerent, idcircò suas vnquam deseruerint stationes: quanto minus hoc licet ministro legitimè ad aliquam Ecclesiam vocato, ideo facere: quia fractionē panis, in qua tamen substantia cultus diuini, cœnæ Dominicæ, non consistit, impetrare non potest: Dum licet verbum Dei liberè prædicare, errores refutare, vitia arguere, non licet ministro suum deserere ministerium, ad hoc enim vocatus est vt doceat, quæ Deo placent suadendo: quæ displicent, reprehendendo ac refutando. Sed vt hoc demus, inquies, de ministerio verbi: nondum tamen soluta est quæstio. Quæritur enim, *num cœnam quoque in qua panis non frangitur, bona conscientia possit, & aliis administrare, & sibi ipse sumere?* Quid ni? illud enim bona conscientia facimus, quod faciendo, nullum apertum Dei mandatum transgredimur. Quodnam autem mandatum Christi violatur à ministro, qui illud de quo est quæstio, agat? Certè si tale quid expresso mandato, Christus cauisset ne fieret bona conscientia præstari non posset. Sed illud ego non video. Video quidem quid fecerit ipse, quid etiam Apostoli, nec ignoro sequenda esse Christi exempla, sed apertum hac de re mandatum non lego: sicut lego porrectum panem esse accipiendum & edendum, Cœnam in recordationem mortis Christi esse celebrandam, conscientiam cuique suam esse probandam. Cur ergo hoc apertum negligam præceptum, ne quod apertum non est transgrediar? Sed fac & illud de fractione esse præceptum: quomodo tamen demonstrabis, mandatum Christi esse, vt *frangatur panis in mensa coram toto cœtu, non autem satis esse si fractus & diuisus in mensam afferatur?* Certè ad hoc, vt distribuatur, perinde est, si vel extra mensam vel in mensa frangatur: quanquam ad repræsentandam Christi passionem, non ita se res habeat. Est enim ille prior fractionis vsus per se necessarius, quia edi non potest a multis panis ille nisi fractus: alter verò non ita necessarius, vt substantiam cœnæ, omissus tollat, & vt sine ipso celebrari illa non queat. Id ipsum enim fit ad quod instituta est fractio, alia ratione, nempe verbo, quo apertè prædicatur in cœna nobis exhiberi corpus Christi, quod pro nobis traditum est.

Ac licet patres non ignorarint alterum vsum propter autoritatem Apostoli, qui sic habet: *Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur*, plerique tamen omnes senserunt in hoc cum primis, iuxta veterem Hebræorum consuetudinem, qui magnos panes adferebant in mensam, fractum fuisse a Domino Iesu panem, vt fractus diuidi ac distribui posset inter multos. Ergo ad hunc præcipuum vsum quod attinet, perinde est si fractus adferatur, atque si allatus integer frangatur. Quare cum duplex sit fractionis vsus, & primus necessariúsque retineatur, alter verò culpa non ministri, sed Ecclesiæ aut magistratus obtineri non possit, num minister priorem etiam negliget, quia posteriorem habere non potest? Quid hic habes pastor scrupuli, cùm per te ipsum non stet, quin etiam alter vsus qui ex præsenti fractione coram tota Ecclesia, oritur, locum habeat in Ecclesia? præsertim cùm tibi liceat semper protestari toti Ecclesiæ, te non ideo sine fractione ministrare & sumere cœnam quod hunc probes ritum, sed quod malis cum Ecclesia tua infirma infirmari, quàm aut schismatis alicuius esse autor, aut ipsam Ecclesiam cœna Dominica defraudare: quando etiam Apostolus nonnunquam haud dissimilia faciebat, quo schismata euitaret, & vnitatem Ecclesiarum conseruaret. Certè neque ipse cùm esset apud Gentes, Iudaicas ceremonias obseruabat, cùm tamen venit Hierosolymam, nec discipuli qui erant ex Iudaismo, legis alioqui plus quàm par erat obseruantiores, turbarentur, sequutus cōsilium Iacobi & presbyterorum, admisit purificationem in templo. Neque est cur quispiam hoc Apostoli factum improbet, cùm ipse illud idem narret, tanquam opus non malum, immo laude dignum propter caritatem & studium fraternæ concordiæ. Non igitur valet, *Alibi semper vsus sum fractione panis: Ergo hic citra illam neque exhibebo aliis, neque mihi sumam cœnam Domini.* Oportet enim pastorem, ad infirmitatem suarum ouium propter ipsarum salutem seipsum accommodare, & omnibus omnia fieri, quantum per verbum Dei licet, vt omnes lucrifaciat. Non possum enim videre (vt antè etiam dixi) quo verbo Dei caueatur, ne minister vllo modo cœnam administret, nisi in mensa frangatur panis. Præterea. An non hoc etiam fuerit damnare omnes Ecclesias, quæ Euangelium amplexæ, præsentem tamen fractionem non habuerunt, neque etiam nunc habent? An non hoc quoque fuerit, fouere errorem, olim Donatistarum & nūc Anabaptistarum, qui ideo communionem nobiscum nolunt, & ita ab Ecclesiæ vnitate recedunt: quia non omnia apud nos perfecta reperiuntur, sed multa desiderantur? Ergo quia non expedit, non debet minister suam operam denegare Ecclesię aut abstinere a cœna, quia frangere panem non permittitur, præsertim cum per ipsum non stet, sed per Ecclesiam quin frangatur, & nulla culpa in ipso hæreat.

Credo ex iis manifestum quoque & perspicuum esse factum, quid ad primam quęstionem responderi debeat: quæ quærebatur, *num bona conscientia possint fideles ad mensam Domini accedere, in qua panis non frangitur.* Cùm Christus nullo mandato, me ab illa arceat, neque culpa in me hæ-

[illegible] quamobrem non frangatur: ibi verò nihil desit [illegible] Dominicæ cœnæ, ita vt à fidelib. ve. [illegible] & sanguis Domini, liceátque mihi [illegible] etiam presbytero protestari, ac [illegible] ritum restitui, non ob id tamen [illegible] ab Ecclesia hac, vel à participatione Sacramenti [illegible], cùm tota doctrina pura sit: & substantia etiam Sacramenti integra maneat, ita vt nihil ibi præter fractionem panis desideretur: quidni bona conscientia accedam? Neque exempla desunt piorum & doctorum virorum, nostri etiam temporis, & nostræ doctrinæ, quibus meam sententiam confirmem. Martyr piæ memoriæ, præceptor meus, cùm in Anglia adhuc retinerent dogma de manducatione orali, neque frangerent panem, sed nebulis illis Pontificiis vterentur, non tamen dubitauit accedere parochum, & protestatus de sua fide, petere vt se ad cœnam Domini admitteret, id quod etiam concessum ei fuit. Certò etiam scio, non solùm ipsum Martyrem, sed etiam Caluinum huius fuisse sententiæ, nempe vbi dogma vbiquitatis non obtineat, sed simplex illa Lutheri sententia, ibi posse nos bona conscientia Cœnam Domini sumere, modo præcedat fidei nostræ confessio, ac protestatio. nósque sub illis admittamur: tanti faciebant vnionem Ecclesiarum: quanto magis ergo hoc ibi licet, vbi nulla planè dissensio est in doctrina, sed tantum fractio panis desideratur?

Audio Iohannem etiam à Lasco honestæ memoriæ virum non minus pietate & eruditione, quàm sanguine illustrem, Cœnam sumsisse VVitebergæ cum Philippo Melanchthone, vbi non frangebatur panis. Non dubito, quin etiam illi præclari viri, bona id fecerint conscientia. Ad summam: Non est deserenda substantia propter aliquot accidentia male cohærentia. Neque principalia, vt loquuntur, propter accessoria: neque amici corpus contemnendum est propter vestimentum non vsque adeo illi conueniens: neque medicina ægroto respuenda, quia in poculo exhibetur stanneo, neque panis famelico, quia offertur, non cultro scissus, seu fractus manibus: cur ergo quis respuat panem Dominicum, quia non frangitur in mensa, sed fractus, seu in fritillula paratus, adfertur in mensam? Cur itidem pastor malit, populum suum priuari hoc salutari cibo, quam ea ratione præbere, quæ simpliciter non probetur: cùm ille nolit alio modo & ritu accipere? Imperitus sanè medicus fuerit, & sui ægroti parum amans, qui non et aliquid, in medio saltem percipiendæ medicinæ, gratificari. Hæc sunt quæ habui ad propositas mihi a te quæstiones, frater obseruande, in hac nostra rerum turbatione & in tam paruo temporis spatio, respondere. Precor Dominum, tollat omnia ex Ecclesiis dissidia, quò vnum tandem fiat ouile, cùm vnum etiam tantum habeamus verum pastorem, Dominum nostrum Iesum Christum, cui laus & gloria in sempiternum. Vale frater carissime, tuísque [illegible] Dominis Comitibus Nassouiensibus, atque [illegible] mihi semper obseruandissimo Illustri D. Comiti Iohanni, salutem plurimam meo [illegible] nomine, atque vt me meosque amicos commendatos habeas, rogo. Iterum vale. 13. Decembr. 1577. Heidelb.

H. ZANCHIVS *tuus.*

Nobilissimi huius viri de Zanchij responsione iudicium.

REuerende & Clarissime vir, Domine & amice colende. Quòd paulò tardiùs respondeo ad literas tuas, pietatis & humanitatis plenissimas, nolim existimes vel obliuione tui, vel negligentia nostra commissum esse. Quo enim pacto tui obliuiscerer, cuius summa in me singularis cuiusdam beneuolentiæ extant indicia? Aut quid gratius mihi in vita contingere poterit, quam colloqui tecum viro doctissimo, de rebus ad meam & multorum conscientiam pertinentibus? præsertim cùm tam facilem in respondendo te mihi præbere soleas. Quare quod nihil hactenus rescripsi, nulla re alia factum est, quàm deliberationibus quibusdam nostris, quibus hoc agebatur, vt nonnulli amici nostri, viri pij ac docti ad vos mitterentur qui & statum harum Ecclesiarum vobis exponerent, & vestro consilio nonnullis in rebus vterentur, quos tibi instar viuæ Epistolæ fore iudicabam. Sed quia huic quoque consilio, vt video, mora iniicitur, ad scribendi officium necessariò mihi redeundum est, præsertim cum proximis tuis literis tam benignè abs te inuitatus sim.

Ac vt ad priores literas, priore loco tibi respondeam, vehementer mihi placuerunt, quę de ritu fractionis in Eucharistia a te rationibus firmissimis & exemplis piorum confirmata afferuntur. Ac planè tecum sentio dandam esse operam tam Ministris verbi, quam Magistratui pio, vt ritus ille, Pontificum Rom. vel fraude, vel incuria intermissus, postliminio in Ecclesiam reducatur. Imprimis verò probatur mihi consilium tuum, quo statuis, tam Ministrum, quam auditores, posse salua conscientia communicare cum Ecclesia, in qua de omnibus partibus doctrinæ alioquin piè docetur, etsi propter vulgi imperitiam ritus fractionis tam citò vsurpari non possit.

De qua re etsi nunquam dubitauerim, nonnihil tamen me zelus quorundam intempestiuus exercuit qui omnino negabant, *Cœnam veram esse, in qua fractio panis non haberetur.* Quare & meo & amicorum nomine, me tibi gratias debere profiteor, non modò quòd me vacillantem confirmaris, verùm etiam, quòd moderatione tua multis bonis viris scrupulum grauem exemisti, qui quorundam importunitate offensi, ex vnius turbatoris ingenio, cæteros Heidelbergenses omnes iudicabant.

Porrò, quę in posterioribus literis differis de Magistratibus officio in cohercendis contumacibus, qui præfracto animo veritati ac piis ceremoniis sese opponunt, per se indico esse verissima, nisi quod statum nostrarum Ecclesiarum de quibus fortassis non optima fide ab aliquibus edoctus es minus illa congruunt.

Etsi enim alicubi a ciuibus repugnatum est ritui fractionis, contumacia tamen abfuit. Ac si ea moderatione à docentibus negotium actum fuisset, quam priores literæ tuæ in Ministro verbi desiderant, nihil ferè difficultatis fuisset, id quod ipso facto deprehensum est, postquam populus rectè ac sine conuitiorum acerbitate de summa rei doceri cœpit. Decreueram totum statum nostrarum Ecclesiarum ad te perscribere prolixè, sed quia excludi me tempore video, in aliud hoc tempus reiiciendum putaui. De schola nunc nec libet, nec licet scribere. Affinem tuum non modò iuuare: sed ornare etiam cuperem, nisi ea causa mihi hactenus obstitisset, quam antea ad te scripsi. Si crebro ad me scripseris, nihil mihi gratius, nihil iucundius præstare poteris. DEVM æternum, Patrem Domini ac Saluatoris nostri Iesu Christi, toto pectore oro, vt consilia tua ac pia studia gubernet, & dona spiritus sui, quæ largissimè in te contulit, magis ac magis tibi augeat. Ignosce festinationi, & bene vale. Dabantur Dilleburgi, 20. Martii, Anno 78.

Tuus totus

OTTO à GRVNRADT.

Post scriptum:

Non potui intermittere, quin adscriberem argumentum, quod non ita dudum mihi opposuit quidam amicus, vir alioquin bonus & moderatus, quem video valde turbari propriis quibusdam suis speculationibus: téque oro, vt ad illud mihi argumentum respondeas, quod tale est. *Sicut se habet fiducia ad obsignationem promissionis, ita se habeat intelligentia promissionis ad declarationem promissionis.* Ego permutatim: *quemadmodum se habet fiducia ad intelligentiam, sic obsignatio ad declarationem: Atqui fiducia non potest esse sine intelligentia promissionis.* Nemo enim potest confidere ea re, quam ignorat. *Ergo nec obsignatio promissionis potest esse sine declaratione eius.* Et, per consequens, *Sacramenta non obsignant, nisi prius declarent.* Cætera intelligis. Hoc vult, cùm in Baptismo nihil repręsentet seu declaret mortem Christi, pręter mersionem, & in Cœna, præter fractionem, non obsignari mortem Domini, extra quam promissio est irrita, in multis his ceremoniis. Exspecto solutionem tuam.

H. ZANCHIVS.

Eidem de eadem materia: Ceremoniam istam omnino in Ecclesiam esse reuocandam.

SCùm vester iste, quem ad nos vestris cum literis miseratis, bonus adolescens, recuperata tandem valetudine ad vos redire constituerit, nó potui facere, quin te hisce

ce meis salutarem, atque vt Generosos & illustres Dominos Comites, amicósque omnes meo iuberes saluere nomine, rogarem. Aueo autem ex te intelligere quomodo, quibúsve rationibus probata vel improbata fuerit doctissimis illis viris, ac tibi, mea, quam scripsi de *fractione panis* sententia. Nam si meliores in contrariam partem adferantur rationes, libenter audiam. Item quòd quidam præceptum esse volunt, propter verba *Hoc facite in meì recordationem*: meo iudicio, tanquam tum quia liquet, mandatum hoc de fine, non ad factum Christi *fregit*, sed ad superius mandatum de accipiendo & edendo pane referendum esse, tum etiam quia sequeretur, non licere fieri a nobis nisi ministris, quòd soli frangant panem, cum mandatum hoc, de frangendo etiam pane intelligatur, non ad ipsos solos, sed ad omnes fideles referatur, quibus etiam omnibus dixerat prius *accipite edite*. Restat, quòd non possit simpliciter damnari is, qui eam non habent. Et tamen reuocandam & retinendam eam esse, tum propter exemplum Christi & Apostolorum, atque veteris Ecclesiæ, tum etiam propter mysterium fractionis & mortis Domini, quæ illa actione repræsentantur Ecclesiæ & ceu sub oculos ponuntur. Proinde neque etiam excusari possunt, imò ne excusari quidem illi qui contemtis Christi & Apostolorum exemplis, tamque vtili & laudabili totius Ecclesiæ consuetudine fractionem in Ecclesiam reuocare non curant. Quare pius Magistratus cuius est curare vt in reformatis Ecclesiis, ad formam simplicitatémque Apostolicam, quàm proximè accedatur, postequam curauit populum etiam de hac ceremonia apostolica rectè & diu doceri potest, & debet illam in Ecclesiam inducere & populo mandare, ne quispiam eius rei causa abstineat a Cœna: ac qui non obtemperet, illum compescere. Fuit. n. manifestum, huiusce modi hominem, nunquam posse obtendere ignorationem, aut conscientiæ scrupulum, vt vocant, sed ex mera peccare pertinacia. Cur. n. in rebus honestis, & cum verbo Dei consentaneis, non obediatur Magistratui? Cur Apostolici ritus, salutaréque Ecclesiæ consuetudines contemnantur impunè? Hoc itaque priori illi epistolæ meæ tantùm non ex tempore a me conscriptæ, quò melius, quid ea de re sentiam, intelligatur, additum velim. Vale optime & doctissime frater. 17. Febr. 76. Heidelb.

H. ZANCHIVS *tuus*.

Nobilissimo viro Ottoni ab Houel, Illustrissimi Ducis Christophori Palatini, &c. Præfecto.

SColendissime & Doctissime Otto, mitto Illustrissimo duci, reale (vt vocant) responsum ad illam, de qua me, Illustrissimi Parentis Electoris nomine, interrogauerat, quæstionē. Exce sit, verū est terminos modestiæ Schegkius noster: sed duabus epistolis ab altero prouocatus, vt videbis. Cæterùm quorsum curasse, vt quæ inter ipsos duos, & ceu inter priuatos parietes admissa fuerunt peccata, ea ita etiam in publicum proferrentur? Certè *charitas* (vt sapientissimè scriptum reliquit Salomon) *operit multitudinem peccatorum*: sicut contra odium suscitat rixas. Ego certe ista nō possum probare. Atque vt alia omittā, hoc vnum ita Professorum animos offendit, vt bona conscientia non potuerint in id, quod proponebatur, consentire. Non. n. illis epistolis vnum Schegkium, sed omnes Germanos, non tantùm Doctores, sed etiam alios, grauiter perstrinxit. Quid enim illa sibi volunt verba, in postrema Epistola, paulò post initium: *Hæc enim* (inquit N. Schegkio) *tui vomitus frusta sunt esculenta, vinum nescio quod redolentia. Hæc, inquam, tui vomitus frusta, in epistola tua*, &c. Hæc ille. Sed certè neque huius vomitus redolent sobrietatem, aut a quam Hæc ne debuit euomere in virum talem ac tantum, & Illustrissimi Principis Germaniæ Medicum, & Professorem: virum deinde Christianum, & quem omnes norunt optimum esse ac sobrium, & illo vitio non laborare? Putamusne illum & alios taciturös? Tu, mi prudentissime Otto, pro tua prudentia cogita, quot & quantarum turbarum ista sint initia, & de remedio maiore cogitato. Et cordi nobis sit, vt est & esse debet, tum Illustrissimi Principis existimatio atque honor, tum publica totius Germaniæ pax atque concordia.

Rogo memineris illius officii, quod te facturum promisisti, & ames tuum tuique obseruantissimum Zanchium. Reuerenter salutabis Illustrissimum Ducem.

T. Zanchius.

H. ZANCHIVS.

Clarissimo viro, & excellentissimo I.V. D. D. Iohanni à Glauburgo, de Cœna & excommunicatione à Cœna.

CLarissime vir & Doctor excellentissime, literas tuas sexto huius mensis datas, octauo accepi. Et quid a me, reliquisque meis collegis, ac fratribus obseruandissimis petas, facile intellexi. Duo autem fuerunt petitionis tuę capita: vnum vt scriptam parentis tui, hon. memoriæ confessionē de Cœna Domini & simul etiam de Baptismo diligenter examinaremus, & quæ nostra esset de illo scripto sententia, liberé ad te scriberemus. Alterum vt quid de facto vestrorum ministrorum qui patrem tuum, tum bene adhuc habentem, tum postea etiam decumbentem, sed tali confessione, ad mensam Domini noluerunt admittere, sentiamus, an iure & ex officio suo fecerint, an secus, ingenuè tibi significaremus. Ego pro eo, quod tibi debeo officio, primùm epistolam simul ac confessionem legi, statim eam ad obseruandos meos collegas misi, *D. Boquinum, & Tremellium*. Inde ad reliquos, de quibus tu mentionem in literis tuis feceras. Deinde verò post meā lectionem, cœpi de toto negotio cogitare: postridie manè nondum n. licuerat cum aliis, propter varias, tum meas, tum ipsorum occupationes, de scriptis conferre, & sententias audire, iudicium meum, tam de confessione parentis, quam de facto ministrorum breui quodam scripto concepi: illud postea cum fratribus communicaturus, & eorum sententia auditurus. Sed concionatores sunt variis distineti negotiis, vt non semper domi eos possis reperire. Quorum igitur potui audire sententiam de vtroque capite, eam ad te mitto. Probamus parentis confessionem: probare non possumus ministrorum factum. Ratio vtriusque est, quod illa consentanea est cum sacris literis, illud verò pugnat cum mandato Christi. Vtrumque breuiter demonstramus. Cœna Domini vt summatim dicamus duo habet capita substantiam, & vsum. Substantia est id, quod Christus instituit, & ipse in Cœna agit. Vsus est id, cuius causa eam instituit, & quod a nobis exigit. Substantiam suam, ea semper retinet integram quia Christus neque mutatur ipse, neque mutat institutionem suam. Vsum, non semper neque in omnibus obtinet, propterea quod neque omnes, qui accedunt verè sunt discipuli Christi, neque discipuli semper iidem, h. e. eadem hac resipiscentia, & caritate præditi, accedunt. Et aliquando dignè aliquando etiam (proh dolor) indignè manducent & bibant. Ac quod ad substantiam attinet, Cœnam sic ex verbo Dei breuiter definiri posse indicamus a causis omnibus. *Cœna est in legitima actione, vera verissima corporis Domini, quod pro nobis traditum est, tum eiusdem sanguinis, qui pro nobis in remissionem peccatorum effusus est, exhibitio, per Dominum ipsum spiritualiter, ad edendum & bibendum facta: ac Verbo quidem Christi tam per os ministrī prolato significata, panis autem fractione, vtriusque distributione, sub oculos Ecclesiæ, per manum eiusdem ministri posita ac repræsentata, & in salutarem memoriam Christi, pro nobis mortui à Christo ipso instituta*. Non est hic opus longa explicatione, nec verò etiam breuitas temporis, id ferre potest. Breuiter itaque & summatim vt in Scholis fit, singulas partes non tam explicamus, quàm confirmamus. Primò dicimus, *in legitima actione*: hoc est, in actione Cœnæ, ex institutione, & verbo Domini celebrata. Non enim extra legitimam actionem, distribuitur corpus Christi edendum, & eius sanguis bibendus. Secundo loco, *veram dicimus exhibitionem*, h. e. non imaginariam, non fictitiam. Christus enim nobis non illudit, quum ait: *Accipite, edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur*. Tertiò, adiicimus veri corporis, & veri sanguinis Domini. Exprimit enim disertè Christus, quodnam corpus edendum, & quemnam sanguinem bibendum: quum post dictionem, CORPVS MEVM, adiecit, *quod pro vobis traditur*. Et cùm dictioni, SANGVIS MEVS, subiecit, *qui pro vobis effunditur*. Nam neque panis terrenus pro nobis traditus est, neque vinum pro nobis, in remissionem peccatorum, est effusum. Verum igitur corpus Christi datur edendum: & verus eius sanguis bibendus. Addimus quarto loco, *per Dominum ipsum facta*. Neque enim nobis alius quispiam, corpus & sanguinem Christi dat, aut dare potest, nisi Christus ipse. Nam pastor non is est, qui ex se dicat, *Accipite, Hoc est corpus meum*: sed Christus, ipse per os ministri hoc nobis dicit. Sic etiam Iohan. Baptista discrimen fecit, inter suam & Christi in ba-

ptismo.

ptismo actionem: cùm dixit, *Ego baptizo in aqua, ille autem in Spiritu sancto.* Quintò diximus *spiritualiter hanc veri corporis & sanguinis Christi exhibitionem fieri.* Omnis.n. corporalis actio, sub aliquem incidit corporis sensum. Cui autē sensui hæc actio Christi obnoxia est? Non ergo corporaliter, sed spiritualiter, h. e. per spiritum suum, omnia hic operantem, distribuit Christus suam carnem: quatenus pro nobis crucifixa, & mortua est. Adiecimus sextò, *ad edendum & bibendum.* Sic.n. Christus iussit, dicens: *Edite, bibite.* Non igitur exhibetur ad adorandum, aut in alium vsum, quàm ad edendum & bibendum: eo sanè modo, quo etiam datur. Dicimus septimo loco, *verbo Christi per os ministri prolato* exhibitionem hanc significari. Christus enim loquitur, sed per os ministri, dicens: *Accipite.* Nisi autem Christus loquatur, & significet quid sibi velit, & quid det, corpus ipsius non datur. Addimus octauo *panis autem fractione, vinique distributione, eandem exhibitionem sub oculos Ecclesiæ, per manum ministri poni, & repræsentari:* nempe ita, vt sicut vana non est significatio, quæ fit per verbum (simul enim res ipsa etiam exhibetur) sic etiam repræsentatio hæc, quæ fit per panem & vinum, nuda non sit atque inanis: ex parte nimirum ipsius Christi exhibentis. Sicut enim panis non est propriè & verè corpus Christi, sic neque panis distributio, est propriè corporis Christi exhibitio, sed veræ exhibitionis corporis Christi; vera & non nuda repræsentatio. Illa enim panis distributione, corporali & visibili: inuisibilis & spiritualis corporis Christi exhibitio, Ecclesię ob oculos non inaniter proponitur. Postremò addita est particula, quæ ad vsum spectat: nimirum, *in salutarem Christi pro nobis mortui recordationem*, institutam fuisse hanc exhibitionem. Hic.n. fuit scopus & finis: sicut Christus ait: *Facite in mei memoriam.* Paulus autem explicat dicens: *Quotiescunque manducatis panem hunc, & calicem bibitis, mortem Domini annunciatis.* In memoriam igitur Christi pro nobis mortui instituta est. Hæc verò salutaris est electis, quia fides, de certitudine salutis, per Christum mortuum partæ, excitatur & confirmatur: caritas erga illum, & erga Ecclesiam, pro qua mortuus est, accenditur: Et ita vera resipiscentia quæ est noua vita, renouatur. Hęc est Cœnæ substantia quantum ex verbo Dei colligi potest, & quam si vel opus esset, vel etiam vacaret, per singulas partes fusius demonstrare possemus. Notandum est exhibitionem, non esse receptionem. Exhibitio, est ex parte Christi: receptio, ex parte nostra. Christus igitur verè exhibet ... ea actione, suum verum corpus, & suum verum sanguinem: sed non omnes neque semper illud verè accipiunt, ac comedunt, ... istum verè bibunt. Verùm loco corporis & sanguinis Christi iudicium sibi manducant & bibunt. Proinde merito diximus, *exhibitionem corporis & sanguinis esse substantiam in Cœna: & eam semper manere integram:* quia tota Christi est: qui certè, vt ante dictum est, non ludit nobiscum, quum Cœna legitimè celebratur. Non ita verò se habet receptio & vsus, qui à nobis requiritur. Non enim aut omnes (vt ante dictum est) aut semper, recipiunt: propterea quòd non omnes, neque semper ea fide, & eo spiritu præditi accedunt, quo deberent: & qui ad veram corporis Christi manducationem ita requiritur, vt nisi adsit, verum corpus Christi, à nobis verè edi non possit. De vsu & receptione, non est, cur hîc aliquid disseramus. Quia enim habet relationem ad substantiam Cœnę, nempe ad exhibitionem: idcirco illa probè intellecta, hæc etiam qualisnam esse debeat, nempe spiritualis, facile intelligitur. Ad summam: res in eo sita est, vt persuasum habeamus Christum, sicut cum per manus ministri offert panem & vinum, nobiscum non ludit: sed verè dat panem, & vinum, vt nostra sint: & vt esa, in nostram vertantur substantiam, atque in vita corporali nos sustentent: id quod certè faciunt, si nos ea accipiamus, edamus, bibamus: Ita etiam cum per os ministri, in panis porrectione Christus ait, *Accipite, edite. Hoc est corpus meum*, eum nobis non illudere: sed seriò & verè, quanquam spiritualiter, suum verū corpus, & suum verum sanguinem, quatenus & illud pro nobis mortuum est: & iste pro nobis effusus est, nobis exhibere: idque vt ambo nostra sint, cum tota ipsorum virtute: & vt eo modo à nobis accepta, comesta & pota, quo etiam à Christo dantur, spiritualiter nimirum: & eiusdem spiritus virtute, cuius etiam dantur, in nobis maneant, & in spirituali vita nos sustentent: hoc est, vt Christus ipse in nobis maneat, & in nobis viuat: & nos vicissim in Christo magis ac magis coalescamus. Hæc cùm ita se habeāt, neque ab hac doctrina, quam scimus totam esse, non solum consentaneam verbo Dei, sed etiam ex ipso verbo Dei desumptam, vllo modo dissideat confessio parentis tui: non videmus quomodo illa improbari possit. Nos certè omnes probamus, & tanquam consentaneam verbo Dei amplectimur. Ac quod diximus de confessione Cœnæ: idem de confessione baptismi dictum volumus.

Hinc facilè ad alterum caput petitionis tuæ respondemus, nimirum factum, de quo scribis, minimè probari nobis posse. Christus.n. iubet, vt omnes sui discipuli accedāt ad suam mensam, edant & bibant. Discipuli autem Christi sunt, qui doctrinam eius totam, tam quæ est de fide, quam quæ de moribus & de sancta vita instituenda ex animo amplectuntur, & ingenuè profitentur, se Christi beneficio & credere quæ ipse Christus docet, & velle seruare ac facere, quæ idem præcipit. Qui igitur sumus nos qui velimus & audeamus à Cœna arcere, quos Christus iubet venire? Quis verò audeat confessionem parentis tui, tanquam hæreticam condemnare: ac proinde inferre, eum non fuisse Christi discipulum? Quo Scripturæ testimonio illud euincent? Itáne omnes hæreticos esse, qui idem, quod parens tuus, sentiant? Deinde etiamsi aliqui ex discipulis, vel errant in doctrina, vel aberrant ab obseruatione mandatorum: non vult tamen Christus, eos prius haberi pro Ethnicis & publicanis, & ideo a Cœna arceri quam fuerint ad extremum, per Ecclesiam correcti: & tum de errore ita conuicti, tum de scelere ita obiurgati, vt si vel ab erroribus, vel à sceleribus non resipiscant, & se posthac cum in hac doctrina permansuros, tum vitam ex lege Dei traducturos, non polliceantur: ij non nisi pertinaciter sese à Christo subduxisse, ac proinde ad corpus Ecclesiæ minimè pertinère, iudicari possint ac debeant. Ac si isti nō hoc modo parentem conuicerunt, vel de hæresi, vel de scelere aliquo: quomodo potuerint illum à communione Cœnæ Domini arcere (hoc enim est excommunicare) non videmus. Postremò illud adiicimus, non propter quemuis errorem in doctrina, licere quempiam excommunicare: sed tantùm propter pertinaciam in erroribus, cum fundamentis fidei, rectè & per scripturam explicatis, pugnantibus. Cum quo autem articulo fidei demonstrabitur, confessionem parentis tui pugnare, & dissentaneam esse? Illa potius phantasia, quæ corpus Christi vbique statuit, meritò damnari hæreseos potest, & debet: cùm omnes ferè fidei articulos, qui sunt de Christo & verò etiam ipsam Domini cœnam euertat. Vt igitur confessionem parentis tui, Clar. D. D. omnibus probamus modis: ita illud, quod narras, proponisque factum, nulla videmus ratione defendi posse. Hæc quia petiisti, non potuimus, pro officio nostro non candidè & rotundè ad tuam petitionem respondere. Et precamur Deum, vt omnia tollat dissidia è sua Ecclesia: & efficiat, vt omnes tandem in veram & salutarem doctrinam consentiamus, ad suam gloriam, & Ecclesiæ ędificationem, Amen Vale.

T. H. ZANCHIVS.

Iacobi Bordesij QVÆSTIO, *Num meritum mortis Christi, fuerit necessarium ad carnis ipsius sanctificationem.*

ADuersarii dicunt, se de carne Christi concepta non loqui, sed de concipienda, quatenus ea fuit ex massa Adami, quæ tota fuit corrupta peccato originali.

Fatentur enim eum fuisse à primo puncto conceptionis purissimum ab omni peccati labe, ita vt nihil habuerit pro se offerendum propriè. Sed quatenus carnem sumpsit ex carne Adami quæ tota fuit impura peccato, cùm ex impuro nihil nisi impurum haberi possit nisi mundetur: Christus autem ipse solus sit, qui tollit peccata mundi: Aiunt eum habuisse opus suo sanguine ad mundandam illam carnis portionem, quam accepit ab Adamo. Mundandam quidem non in se, qua eam nunquam habuit actu, nisi puram, sed extra se in massa, pro qua se obtulit.

Cum eis respondetur, Primùm à scriptura, nos habere manifestam huiusce sanctificationis causam in solo opere S. Spiritus, cùm virgo ab ipso concepit. Regerunt hunc locum non euertere præcedentem, sed spiritum in conceptione ita sanctificasse carnem Christi, vt ipse etiā omnia ipsius membra sanctificet, vt nihilominus opus habuerit sanguine Christi in ipsius carnis sanctificatione, vt in omnium fidelium sanctificatione vtitur Christi sanguine tan-

tanquam propria atque vnica sanctificationis massę Adami materia. Ne contingat illum primum locum violari, deinde iustitiam Dei quę nusquam permittit, tolli peccati labem sine satisfactione, cuius perficiendæ solus Christus est capax, quippe solus est Deus verus, & verus homo, veram habens humanitatem & carnem, quam pro tota massa det in pretium debitum.

Quando secundò respondetur illis videndum esse id quod necessarium existimant, non tantum esse non necessarium sed nequidem esse posse. Qui enim sanctificare poterit aliquid, quod ipsum sanctum non erit? Quomodo autē mors esse sancta poterit, nisi id quod moritur prius sanctum sit? Sed quomodo poterit caro moritura sanctitatem adipisci vsquam, hoc est, vel in se, vel in eo ex quo ipsa est futura, beneficio eius quod ipsum præcedente in ipsa sanctitate, vt sanctum sit, prorsus eget.

Hac difficultate sibi videntur extricari, vbi vim mortis Christi viguisse, antequam ipsa caro esset, imò a principio mundi, possunt asserere.

Sed talis solutio eripitur illis, vbi non ordinem temporum, sed ordinem causarum hic pondus habere obiicitur. Nam si meritum mortis Christi viguit antequam ipsa caro esset, imo etiam antequam ipsa mors contigisset, quæ ante id quod ipsam pateretur esse non potuit: Id fuit à dignitate fideiussoris, qui apud creditorem vt fuit soluendo, sic fide data nondum neque solutione facta, potuit liberare debitores. Sed vnde potuit esse soluendo nisi quatenus eam quæ debebatur Deo puram carnem sumere & offerre poterat? Sed qui ea caro pura poterat censeri antequam offerretur, cuius puritas ab oblatione ipsa penderet.

Orthodoxis igitur satisfactum esse debere, cùm vident Spiritum S. triplici miraculo affuisse conceptioni carnis Christi. Primum, cum soli fœmineo semini vim verę conceptionis dedit. Deinde, cùm ex virgine alioqui peccato obnoxia sanctum est generatum. Tertium, cum qui generatus est, non simplex homo fuerit, sed æternus Dei filius is fuit, qui illic generari voluit, hoc est, caro fieri & homo.

Oportet autem duorum postremorum vltimum facere modum secundi, primum reliquorum duorum signum. Non potuit enim à primo puncto suæ conceptionis ille non esse sanctus, qui à primo puncto suę conceptionis fuit Deus. Qui n. hoc esse posset, vt ille qui est fons sanctitatis immensus & infinitus, ne tantilli quidem sordium capax esset?

Quod autem primum sit signum reliquorum, patet bifariam. Primum, quod esset prędictum a Prophetis, *virginem concepturam*. Deinde, quod cum *non nisi à S.S. hoc potuerit*, inde tollitur omnis dubitatio præsentiæ omnium, quæ in eà conceptione ad nostram salutem fuerunt opus, inter quæ illud est potissimū, vt qui pro nobis fideiuberet, esset soluendo non à solutione & satisfactione, sed ad solutionem & satisfactionem.

Sed cum ista deberent esse satis Christiano, nihilominus occlamant aduersarii de S.S. qui est potentia Dei infinita, non dubitare, sed se nolle metiri ipsius vim, nisi ab ipsius verbo, in quo Christus offertur, tanquam vnicus agnus, qui tollit peccata mundi. Stipendium autem peccati esse mortem: igitur mortem ipsius necessariam fuisse vbicunque peccatum fuit tollendum. Peccatum autem tollendum fuisse à portione massæ ex qua Christus erat generandus: quia alioqui in generato, peccatum non abfuisset.

Difficilis certè quæstio. Sed videndum an hæc solutio, quæ sequitur, sit vera, & quæ satisfaciat quæstioni. Deinde vtrum alia dari possit quæ quæstioni item possit satisfacere.

Primum nos dicimus, fallaciam esse vbi aduersarii ex eo quod citra sanctificationem carnis Christi, qualis contigit in eius conceptione à Sp. S. ipse erat futurus homo impurus peccato, concludunt peccatum fuisse tollendum a portione massę, ex qua ipse fuit generatus, quasi vt corruptio vna & eadem specie transeat a parentibus ad prolem, sit necessarium eandem specie vel numero corruptionem esse in semine, per quod vnum solum species essentialis transit à maioribus ad eorum posteritatem. Non enim sequitur. Probamus à simili. Quia vt contagium transeat ab vno ad alterum per aliquod medium, non est opus vt ipsum medium a contagio idem specie patiatur. Pestis poterit contrahi ex aliquo, qui ante annum est mortuus contagio lecti, qui ab eo decumbente est contactus, & ab adueна qui fortan defunctum nunquam viderit aut nouerit, eundem lectum ingrediente & ipsum attingente, vterque peste afficietur & forsan morietur: licèt lectus alioqui lue illa venenata imbutus & corruptus suo modo peste nunquam laborarit neque laborare potuerit.

Sic etiam parens peccator poterit peccatorem filium generare, licèt semen quod est medium vnicum in generatione non possit peccator censeri. Qui enim peccaret massa informis, quæ non est ad imaginem Dei facta, licèt id quod ex ipsa prodibit ad imaginem Dei sit futurum, in cuius solius corruptione peccatum originale est constituendum.

Nos igitur dicemus semen virginis, quę est portio quam sibi generando ex massa Adami in virgine assumsit Christus, fuisse quidem corruptum à peccato, sed non ita vt ipsum esset propria sedes peccati, itaque fuisse corruptum suo modo qui non est ἁμαρτία, sed a Paulo dicitur [illegible], quatenus eius facultas per se nihil poterat nisi corruptum generare, imo corruptum peccato hominem. Sed cùm peccatum originale sit corruptio intellectus & voluntatis, denique rationis quæ in mente est veritas, & in voluntate est æquitas, & semen quatenus est id quod est, & non aliud, ac quod non potest peruenire, nisi sui oblatione non sit natum intelligere neque velle, neque ratiocinari: ergo neque mentiri, neque concupiscere. Priuatio eorum non potest ei attribui, quorum habitus propriè ad ipsum non pertinuit.

Fuit igitur satis in conceptione carnis Christi Spiritui sancto, qui est virtus Dei infinita, corroborare semen, cuius corruptio fuit sita tantum in infirmitate. Ergo eius restauratio in corroboratione, non autem in satisfactione, cum nihil debuerit neque debere potuerit, id quod nunquam peccauit, neque peccare potuit.

Sed si quis nihilominus pertinaciùs velit retinere in semine humano peccatum originale, tanquam in propria sede, videat quę monstra sequentur malè positum in semine peccatum.

Si enim semina sunt per se peccati sedes, bene dicitur ea egere satisfactione. Ergo omnia semina quę per se fuerunt talia, quale per se fuit semen virginis, h.e. genitalia, & nūquam genuerunt quod ita contigerit, eguerunt nihilominus satisfactione, ita vt vel illis applicanda sit mors Christi, & ipsa sint tollenda ad cœlos vel satisfactionis inopia detrudenda omnia ad inferos.

H. Zanchij ad quæstionem illam

RESPONSIO.

PEtiisti à me, frater obseruande, exhibito quodam scripto: *An piè dici possit, meritum mortis Christi, necessarium fuisse, ad carnis ipsius Christi sanctificationem:* &, *quidnam, de rationibus quibus nonnulli partem affirmatiuam probare nituntur, sentirem.* Ego vt ingenuè omnia dicam, simulac titulum, vt vocant, Quæstionis legissem, vehementer illam miratus fui: videbam enim id supponi tanquam extra controuersiam positum: quod omnino falsum, adeoque hæreticum esse non dubitabam, neque etiam dubito idque propterea, quod cum tota S. Scriptura manifestissimè pugnat, nimirum carnem Christi opus habuisse, vt sanctificaretur, h.e. vt ex immunda, peccatóque infecta, mundaretur, peccatíque labe purificaretur. Si enim per carnem & sanguinem Christi, omnia (vt passim sacræ literæ docent) mundantur, peccatáque tolluntur: mundissimam eam semper fuisse, omnisque peccati expertem, necesse est. Quò spectat illud Apost. Hebr. 7. *Talis namque decebat, vt esset nobis pontifex pius,* (nempe totus quantus, quantus est & semper) *innocens impollutus, segregatus à peccatoribus, excelsior cœlis factus, cui non sit quotidie necesse quemadmodum illis pontificibus, prius pro propriis peccatis victimas offerre: deinde pro populi. Hoc enim* (nempe alterum membrum offerre scilicet pro peccatis populi) *fecit semel: quum semetipsum obtulit.* Quo respiciebat etiam Christus, quum dicebat Apostolis: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis* (electis scilicet omnibus, nō pro me) *traditur. & hic est sanguis qui pro vobis* (non pro me) *effunditur, in remissionem peccatorum* nempe, *vestrorum, non meorum.* Vbi igitur non est peccatum: ibi non est opus effusione sanguinis Christi, nec merito passionis mortisque eius. Christum autem, eiusque carnem semper fuisse sine peccato, in confesso est apud pios omnes. Non sine causa igitur mirabar, quod supponebatur, carnem videlicet Christi, aliquando talem fuisse, quæ opus habuerit sanctificatione. Nam, quod alibi Christus dicitur sanctificatus, alterius est significationis ibi verbum hoc, quam in

hac sit quęstione: vt in Euangelio Ioh c.10. *quem pater sanctificauit:* Et cap.17. *Ego sanctifico meipsum:* Et ad Hebr. 7. *Filius est in aeternum sanctificatus:* seu, potius perfectissimus, & consummatus. Est.n. τετελειωμένος. Ac do libenter carnem Christi fuisse sanctificatam à patre: quia vi S. Spiritus cōcepta & nata est, sine peccato sanctissima. Verum cùm in quæstione proponatur, tanquam medium, quo aliqua res sanctificatur, ipsum mortis Christi meritum: liquidò apparet hic accipi sanctificationem pro purgatione a peccatis. hostia.n. illa pro peccatis oblata est, & sanguis Christi effusus est, in remissionem peccatorum nimirum nostrorum: Cùm itaque constet carnem Christi, nunquam fuisse peccati labe contaminatam: meritò mirabar supponi pro confesso id quod prorsus impium est: Carnem nimirum Christi aliquando opus habuisse: vt sanctificaretur: h.e. vt à peccato purgaretur: & ex non sancta, fieret sancta ac munda. Cæterum vbi explicationem, quæ statim subiicitur, vidissem: admirationem illam posui sic enim subdis: *Aduersary dicunt se de carne Christi concepta non loqui, sed de concipienda: quatenus ea fuit ex massa Adami, quæ tota fuit corrupta peccato originali. Fatentur enim eum fuisse à primo puncto conceptionis purissimum ab omni peccati labe: ita vt nihil habuerit pro se offerendum propriè. Sed quatenus carnem sumsit ex carne Adami, quæ tota fuit impura peccato: cùm ex impuro nihil nisi impurum haberi possit, nisi mundetur: Christus autem ipse solus sit, qui tollit peccata mundi: Aiunt, eum habuisse opus suo sanguine, ad mundandam illam carnis portionem: quam accepit ab Adamo: mundandam quidem non in se, quia eam nunquam habuit aliam, nisi puram: sed extra se in massa: pro qua se obtulit.* Cum hoc, inquam, legissem, liberatus quidem fui priori illa admiratione sed alia subiit non minor animum meum nempe, quomodo carnem Christi ausi fuerint appellare quæ nondum erat Christi, nondúmque τῷ λόγῳ in vnitatem personæ coniuncta: si ideo appellant quia futura erat Christi: eadem ratione erat etiam sanctissima, & sine peccato, idque sua natura, quia concipienda erat illa caro & natcitura sanctissima: sicut Angelus dixit: *quod nascetur ex te sanctum*: vbi notandum est, nō dixisse, *quod nascetur sanctificatum*: quasi antea fuerit immundum, postea purgatum, sed dixisse *quod nascetur sanctum*. Caro igitur Christi, natura sancta est: quia nata & concepta est sancta. Si itaque carnem quę nondum erat Christi, ideo carnem Christi vocāt quia futura erat Christi, & hoc sensu de ea quæstionem proponunt: ratio disputādi postulat, vt eodem etiam sensu, caro illa: etiam quum nondum esset, reapse vnita τῷ λόγῳ: vocetur tamen sancta: idque sua natura: quia nascitura erat sancta: alioqui aperta fuerit æquiuocatio in ipsa quæstione quod quam vitiosum sit, nemo nescit. Si autem eodem sensu proponatur quum & de carne sermo est, & de huiusce carnis sanctificatione: luculenter apparet quæstionem esse ἀσύστατον. Si enim natura, & à conceptione & natiuitate, sancta est: quomodo opus habet sanctificatione? Foret igitur simul & sancta, & non sancta, si sancta, non igitur opus habet, vt sanctificetur: ideóque nec sanguine Christi, i. suo, ad sui sanctificationem Si non sancta: ergo in Christo caro fuerit, peccato infecta, quod cùm negent; nulla igitur, & ἀσύστατος tota quæstio est.

At nos non consideramus, inquiunt, carnem hanc quatenus sumta fuit a λόγῳ sed tantum quatenus erat sumenda: sic enim infecta peccato fuit. Verum vt ante dixi: ea caro nondum erat Christi, sed tantum Marię ita damus opus habuisse sanctificatione eóque sanguine Christi, & mortis eius merito, nunquam enim propriè potuit dici esse caro Christi, nisi posteaquam assumta fuit à Filio Dei. At excipiant, licet hæc vera sint, tamen realiter tantùm erat Mariæ caro, eam mente contemplamur: quatenus futura erat caro Christi. Cùm autem illa realiter tunc esset peccato infecta, eoque opus haberet sanctificatione: sanctificatio autem à peccato non fiat, sine sanguine Christi: ideirco quæstio à nobis non stultè proposita est. Sed vis ne apertè videre quæstionis ἀσυστασίαν? Explica mihi quęstionem hoc modo vt explicandam esse docent aduersarii. Quæritur, *An caro, quæ nondum erat sed futura erat Christi: immunda fuerit, eoque opus habuerit sanctificatione per futura carnis Christi meritum: idque non quatenus erat Mariæ caro*, (nam de hac re, nulla est controuersia) *sed quatenus futura erat Christi*. Quis hic non videat, carnem hanc, quatenus futura erat caro Christi minimè opus habuisse ad suam sanctificationem, futuri sanguinis & carnis Christi merito? erat enim nascitura sancta & ea futura per quam omnia alia sanctificarentur, vt nemo nescit: tantum abest vt sui ipsius merito opus habuerit, quo sanctificaretur. An non enim etiam hoc implicat contradictionem: nempe vt eadem planè res, & immunda sit simul, & mundissima: per quam omnia mundantur Est autem immūda, si opus habet sanctificatione: rursus eadem munda est, & mundans seipsam: si sui sanctitate, & puritate mundatur & ipsa Quare sic de proposita quæstione concludo: eam esse aut inanem, aut [illegible]: prout eius sensus varius esse potest. Vnus sensus est: *An caro Christi*, i. quæ futura erat Christi, *non quatenus futura erat Christi, sed quatenus erat caro Mariæ, opus habuerit sanctificatione, eoque futura mortis Christi virtute, ad sui sanctificationem*. Quis hoc ignoret? Hoc igitur frustra quæritur, & vana est quæstio. Alius est: *An caro Christi, hoc est, quæ non solum futura erat Christi, sed etiam quatenus futura erat Christi, [illegible] in Christo venturo, quasi præsente considerata, opus habuerit sanctificatione, & futura mortis, effundendi sanguinis Christi, virtute.* Hoc sensu quis non videat [illegible] esse quæstionem? sicut enim nunquam fuit caro in Christo egens sanctificationis, quia semper sine peccato: sic neque etiam futura erat in ea talis, ac proinde neque verè considerari ab vllo homine poterat, qualis in eo nunquam futura fuerat, per cuius alioqui carnis meritum, erat sanctificanda, nisi per sui ipsius: sed vt differat sanctificans à sanctificandis, oportet vt Apostolus etiam docet ad Hebræos. [illegible] igitur est quæstio. At non consideramus eam in Christo immundam, imò mundissimam & omnia mundantem, sed tantum dicimus carnem, quam ex virgine sumturus erat ὁ λόγος opus habuisse sanctificatione, ad hoc, vt posset assumi, & vniri τῷ λόγῳ, erat enim peccato infecta: Peccatum autem Christo adhærere non poterat, nec debebat Cùm verò quæcunque sanctificātur aut vnquam sanctificata fuerunt à cōdito mundo, merito carnis Christi tunc morituræ, & fundendi sanguinis, nūc autem mortuæ & fusi: opus habuerint, & nunc habeant ad sui sanctificationem: concludimus idem, de carne, quam assumturus erat Filius Dei. Dixi de qualitate Quæstionis sententiam meam. Nunc propius ad rem ipsam accedo: atque quid ego sentiam de aduersariorum argumento, quo putant suam euinci, demonstrariq; sententiam, paucis aperio. Illorum sententia, in duas resoluitur propositiones: prima hæc est: *Particulam illam massæ Adami quam ex virgine sumturus erat filius Dei, opus habuisse sanctificatione: non simpliciter quatenus erat pars massæ, seu caro, vel semē Mariæ:* (hoc enim non venit in controuersiam) *sed ad hoc, vt posset assumi à Filio Dei: & in ea nostra expiari peccata.* Ratio quia erat & illa infecta peccato: peccatum autèm non debebat nec poterat à λόγῳ vnà cum carne assumi: opus igitur habuit sanctificatione, & purgatione peccati. Totum Argumentum admitto. si pars illa massæ, seu caro, per se consideretur, & quatenus pars erat Marię, sed particula illa *Ad hoc, vt posset sumi à filio Dei* negari potest: idque bona conscientia. Nam assumi potuit a Filio Dei substantia carnis illius, absque eiusdem accidente peccato scilicet, & qualitate mala, citra sanctificationem: si nomine *sanctificationis*, regeneratio & renouatio intelligatur. In carne enim nostra, duo sunt. substantia bona à Deo creata, & qualitas mala, quæ illi accidit: concupiscentia nimirum, quæ peccatum est potest autem substantia separari a peccato bifariam, per regenerationē, quæ fit per Spiritum S vnde & *sanctificatio* vocatur: & citra regenerationem: quemadmodum contingit corpori, quum quis peccator moritur. Cadauer enim illud absque regeneratione, liberatum est à peccato, vt Apostolus docet ad Rom. 6. neque enim ibi vlla amplius inest corruptio quę sit peccatum: sed tantum, quę pœna est peccati quam & Christus assumsit, vnde dicitur *missus esse à patre non in carne peccati*, sed, *in similitudine carnis peccati*, i. in carne, quæ propter corruptionem, peccati tamen expertem, similis erat carni peccati. An non igitur potuit Filius Dei, Deus, substantiam carnis, absque peccati labe, sibi assumere, etiamsi nulla accederet regeneratio seu sanctificatio? Scripturæ certè hoc etiam voluisse illū, innuere videntur, quæ sunt de incarnatione Christi, vt ὁ λόγος *caro factus est* non ait *caro peccati*, sed simpliciter *caro*: substantiam ergo carnis sumsit, sine carnis peccato: neque ait *factus est caro sanctificata* sed simpliciter. *Caro*, innuere videtur carnem, quam assumsit non fuisse sanctificatam, sine tamen peccato fuisse, a Filio assumtam eoque fuisse sanctam, imò & sanctificantē: propter vnionem cum λόγῳ, omnis sanctitatis in creaturis autore Proinde nec Angelus dixit, vt supra quoque obseruatum fuit, *quod nascetur ex te sanctificatum*, sed *sanctum*. Eodem modo interpretari possum, quod ait Apostolus, *Deus manifestatus est in carne*: item, *qui est ex semine Dauidis, secundum carnem*. Item ad Heb *assumsit semen Abrahæ*; non autem, *peccatum Abrahæ*

Doceⁿ

Docent hæc omnia, Christum sumsisse substantiam carnis, sine mala carnis qualitate, vitio, peccato. Cum verò nullibi legamus, carnem, quam assumsit, fuisse prius sanctificatam: vna ex parte nouimus manifestè, Christum carnem sumsisse sine peccato; Ex altera verò non cogimur credere eam fuisse à peccato liberatam per sanctificationem propriè acceptam. Quare citra vllum crimen, negare possumus, quod isti assumunt: & quidem ingenuè negamus nempe partem illam massæ, quam assumturus erat Christus, ad hoc posset illi in vnitatem personæ vniri, opus habuisse sanctificatione. Adde quod ideo ne transiret peccatum cùm carne in personam Filij, voluit ex sola virgine sine viri semine: sed huius loco, virtute Spiritus sancti concipi ac nasci. Etsi enim semen virginis, nō sine peccato erat: cum peccato tamen, transire in Christum, vllumve hominem, non potuit, nisi ex viri semine, conciperetur. Quæ causa est cur omnes homines in peccato concipiantur: Christus autem nequaquam. Docet hoc Angelus, quum ait ad virginem: *Ideo quod ex illa nasciturum erat, sanctum nasciturum*. quia sine viri cognitione solo Sp. S. superuentu, & virtutis altissimi obumbratione conceptura illud erat. Quò pertinet & illud quod Apost. ad Hebr. ait: *Ideo Christum sacerdotem esse, non secundum ordinem Aaron*, qui scilicet opus habeat ferre etiam pro peccatis suis, & non tantum pro populi: *sed, secundum ordinem Melchisedec*. quia præter alia, sicut sine matre est, nempe in cœlo: sic sine patre est, in terra scilicet: apertè significans, ideo Christum, qua homo est, sine peccato esse conceptum & natum, ex matre, quia sine viri semine, natus & conceptus est. Sed clarius ad Rom. v. vbi ex professo de origine peccati in nos propagati disserit: per quemnam in mundum introierit: ostensurus inde, per vnum etiam Christum deriuari in doctos iustitiam. *Per vnum hominem*, inquit *peccatum introiit in mundum*. quis est ille vnus homo? Adamus, vir scilicet, non mulier. In sacris enim literis propagatio non attribuitur mulieri, sed viro. Neque hic opponit Christum Euæ mulieri, sed Adamo viro: ac docet, sicut per vnum hominem Adamum propagatum est malum, sic per vnum Christum deriuari iustitiam. Quemadmodum & ad Corinth. facit: quum duos istos homines, Adamum & Christum simul comparat: ac docet, sicut ex illo deriuata est mors sic ex isto vitam deriuari. Quò pertinet quod in Genesi etiam, non mulieri, sed viro dicitur: *Quia comedisti, & cætera, in sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram*. Quis hic non videat, quod moriamur omnes, hoc adscribi Adamo viro, non mulieri: nam alia peculiari pœna peccatum mulieris punitum fuisse ibidem legimus. Sed qui mors in omnes homines trāsierit luculentissimè viro attribuitur, & in Genes. & ad Corinth. sicut & ad Rom. Ergo etiam peccatum, mortis causa, non per mulierem, sed per virum in posteros propagatur. Coniungit enim vtrunque Apostolus: & per quem peccatum, per eundem etiam mortem introiisse in mundum docet. Peccatum igitur, sine viri semine, non propagatur. Vnde & in huius rei confirmationem non fuit iussa mulier circumcidi, sed masculus, & quidem in eo membro: per quod humani generis fit propagatio. Quid sibi voluit Deus hoc signo? præter alia etiam declarare voluit immunditiem humani generis, ex viri semine propagari, non autem ex semine mulieris. Atque hanc esse causam, dubitandum non est: cur Christus noluerit ex semine viri concipi: quia scilicet noluit peccatum in suam deriuari carnem, in qua damnandum erat: & cuius sanguine erat expiandum. Summa, locus est apertus ad Rom. non per *mulieris*, sed per *viri semen*, propagari in singulos homines peccatum. Cùm hæc ita se habeant, & Christus conceptus sit sine viri semine, euincitur, peccatum, quo infecta erat caro Mariæ, non potuisse in Christum deriuari: ac proinde vt Christus carnem ex Maria traheret, nulla peccati labe contaminatam, non opus fuisse vt illa caro sāctificaretur: cùm ad illud satis fuerit si sine viri semine conciperetur. Filium igitur Dei, carnis substantiam, sine mala eius qualitate, & contagione, ex virgine suscepisse, sicut & aliis locis S. literarum demonstrauimus, manifestum est. Quare prior illa aduersariorū propositio, in fumum abit, qua docent: Ad hoc, vt Christus carnem susciperet ex Maria sine peccato, particulam illam massæ opus habuisse sanctificatione. Quasi verò non alia ratione potuerit à Christo sumi sine peccato, nisi prius sanctificaretur: prospectum huic rei fuerat ab æterno, & ab initio mundi promissum, sine sanctificatione. Statuerat enim Deus ne propagari posset peccatum, nisi per semen viri: quia volebat Christum concipi & nasci ex fœmina, sine peccati contagione idcirco dixit serpenti, *semen mulieris* nempe solius, *conteret caput tuum*: significans Filium Dei ideo nasciturum hominem sanctum sine peccato, eóque in sua carne expiaturum peccata nostra, & Diaboli caput contriturum: quia sumturus erat semen duntaxat mulieris, sine viri semine, eoque sine peccato: noui alias huius loci interpretationes: sed & hæc quoque vera est, nec pugnat cum scripturis, aut cum analogia Fidei. Ita ruit etiam quod huic primæ propositioni superstruxerunt: nempe, *Si caro Christi opus habuit sanctificatione & sanctificatio non fit nisi merito Christi intercedente: carnem igitur Christi, antequam vniretur τῷ λόγῳ opus habuisse meritis carnis Christi id est meritis, ad sui sanctificationem*: Hæc est altera illorum propositio, vt supra visum est. Sed cum luculentissimè ostenderimus, τὸν λόγον potuisse assumere, imò reipsa assumsisse carnem ex virgine absque labe peccati: idque non quia fuerit caro illa sanctificata, sed quia peccatum illius propagari non potuit in carne, quæ concepta est sine viri semine, per quod solum propagatur peccatum: apertè etiam demonstratum est, falsum esse quod inferunt: *Carnem igitur Christi opus habuisse merito Christi*.

Atque hæc, quam attulimus hucusque, est vera & genuina, meo quidem iudicio, ad totum illorum argumentum responsio. Sed nunc addimus etiamsi si quis det, quod supponunt, carnem Christi, id est, quæ futura erat Christi, opus habuisse vt sanctificaretur, in persona tamen virginis, quo posset citra peccatum assumi a filii Dei persona: non inde tamen sequi quod inferunt, omnino contendimus. An non enim potuit virtute Spirit. S. sanctificari? quis enim facit mundum de immundo conceptum semine, nisi Deus? atque hoc est quod vos respondetis, nec malè: si concedatis carnem illam opus habuisse sanctificatione, ad hoc vt vniretur τῷ λόγῳ: ac proinde neque torquetur dictum Angeli: *Spiritus S. superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. Si enim opus habuit caro illa, sanctificatione Spiritus S. eam sanctificauit; & ideo nata est sancta: quanquam, vt supra dictum est verba Angeli aliò spectant aliudque concludunt. At sine Christi sanguine & satisfactione non tollitur peccatum. *Ecce enim agnus qui tollit peccata*, verum est, sed cuius? suumne? minimè verè: quia nullum habuit vnquam, sed Mundi: id est Electorum omnium, qui a condito orbe ad finem vsque futuri erant & sunt. Si igitur caro illa sanctificata fuit à peccato, sanguine & meriti Christi, non ea fuit sanctificata, quatenus Christi erat, vt isti fingunt: sed quatenus erat Mariæ, & ad personam Mariæ pertinebat. nunquam enim potuit verè dici: caro Christi: nisi postea quam assumta fuit à Christo. Figmentum est, carnem fuisse Christi, sed nondum in Christi persona existentem. Quare merita Christi ad illam carnem non pertinent: quatenus caro Christi verè dici potuit. Sed alterius fuerit quàm Christi, oportet: si merito Christi, fuit à peccato sanctificata: qui Christus nunquam obtulit hostiam pro se, sed solum pro aliis, id est, pro nobis: atque vt alia sit caro sanctificans, & alia caro sanctificata, omnino necessum est: vnde neque ineptè à vobis responsum fuit, cum adhuc illa caro non esset Christi, neque etiam meritis carnis Christi potuisse sanctificari. quam enim contendunt sanctificatam fuisse, ea nondum erat Christi. Sed neque alia vel erat, vel futura erat caro ipsi Christo, quam illa ipsa, de qua quæstio est proposita. Si autem nōdum caro erat Christi, eóque nec mortua pro peccatis mundi: quomodo seipsum potuit à peccatis purgare? At vis, inquiunt, futuræ mortis Christi, viguit antequam ipsa caro esset, ab origine etiam Mundi, iuxta illud, *Agnus occisus est ab origine Mundi*. Sed paralogismum admittunt, dum ab eo, quod à fidelibus iam inde à condito orbe apprehendebatur futurum, ad id argumentantur, quod realiter existebat in virgine, & quod reali sanctificatione opus habuisse aiunt, retineant æquam & parem collationem, ac tum apparebit, responsum à vobis allatum, non fuisse ineptum. Sic igitur explicandum est vestrum responsum. Sicut fieri non potuit, vt caro illa reapse & actu sanctificaretur, per realem mortem, antequam realiter vniretur cum Christo, nasceretur, & moreretur, sic neque vis huius mortis & efficacitas apprehendi potuit à fidelibus: nisi prius apprehenderetur futura eiusdem carnis in vnitatem personę τῷ λόγῳ, assumtio atque natiuitas, vsque totius incarnationis. Vt enim naturaliter incarnatio præcedit mortem: sic ordine naturæ, non potest de morte cogitari, nisi cogitatio de incarnatione præcedat.

Vis mortis Christi viguit à condito orbe in ipsis fidelibus quia futura tanquã præsens mors, apprehendebatur fide: eoque quod nondum erat realiter & actu, illis iam tanquam peractum, à Deo imputabatur. Sed illorũ fides non poterat mortem Christi apprehendere, nisi apprehensa prius eius incarnatione. Ita hac ratione & hoc sensu dicemus: sicut ab origine mundi occisus fuit agnus, sic etiam ab origine mundi incarnatum fuisse eundẽ agnum. Quare apparet, si in pari collatione permaneatur, nõ male fuisse à vobis responsum. Reapse enim & actu non satisfecit Christus pro peccatis nostris, nisi posteaquã reuera & actu assumsit carnem, & assumtam pro nobis obtulit. An non igitur verum est, debita nostra non fuisse persoluta: nempe reapse & actu, neque potuisse persolui, ante carnis illius, quam obtulit, vt ..., assumtionem? quam igitur, inquies, efficacitatem habuit in fidelibus ab origine Mũdi? quia, vt dictum est, meritum futuræ mortis imputabatur illis, qui eam fide apprehendebãt. Sed quomodo mortem & oblationem huiusce carnis poterant apprehẽdere, nisi priùs eiusdem in vnitatẽ personæ, filii Dei assumtionem & natiuitatem apprehenderent? qua igitur ratione, res sunt vel non sunt, ea etiam dicuntur tales esse vel non esse: operari vel non operari. Sunt autem res, vel realiter & actu subsistentes, vel in animo tantum conceptę atque apprehensæ. Nisi igitur confundas duplicem hunc modũ, quo res dicuntur esse, vel non esse, operari vel nõ operari verissimum est simpliciter: *Quod nondum est, illud neque esse tale, aut operari*. Si itaque caro quæ in Maria erat, nondum realiter & actu a Christo assumta, neque etiam potuit verè realiter & actu dici caro Christi vel mortua, vel habere merita aut peccata tollere, & a peccatis purgare. Quare præterquam quod apparet totam quæstionem esse ..., quædam etiam falsa supponunt, & ... concludunt. Reliqua quæ subdis: omnino mihi videntur superuacanea, & nihil ad rem facere. Qua potui breuitate simul & perspicuitate, variis occupationibus tantum non obrutus, respondi tamen ad propositam quæstionem. Ac quid mihi de rationibus aduersariorum, vestrisque responsionibus videretur, candide & liberè explicaui. Rogo Deum compescat mentes nostras suo spiritu, ne semel liberatæ ex tenebris Ægypti, denuo neglecta simplicitate doctrinæ, quam ipse per suos Apostolos & Prophetas reuelauit, curiosis, spinosis & inutilibus quęstionibus implicetur: quæ non ad ædificationem, sed euersionem Ecclesiarum sine vlla controuersia spectant, atque à Diabolo excitantur. Vale frater carissime in Domino. Heidelbergæ ex Musæo meo, 4. Iulij 1576.

T.H.ZANCHIVS.

H.Zanchij ad Henricum Saleburgium de propositione, *Panis est corpus Christi verum, naturale & essentiale*, nomine totius facultatis Theologicæ RESPONSIO.

SCriptum tuum M. Henrice, vti à nobis petiuisti, legimus, atque expendimus. Expensis autem tuis & Antagonistæ tui & verbis & rationibus, iudicauimus controuersiam inter vos esse, nõ de sensu seu genuina verborum Christi sententia (siquidem vna eademque est vtriusque, si quod dicit ac scribit vterque, verè & serið sentit, vti nos iudicare par est, & Christiana iubet charitas) sed quæstio tota versatur in genere dicendi, & ratione exponendæ sententiæ. Quæritur autem præcipuè ac nominatim de oratione ista: *Panis Dominicæ Cœnæ est verum & substantiale corpus Christi*. Quæstio verò de hac propositione duplex, nostro iudicio esse potest: nempe, *Num ea in disceptatione defendi possit*: aut, *Num eam in Ecclesia vsurpare expediat*. Ad priorem quod attinet, non dubitamus, quin defendi queat: adhibita cõmoda interpretatione, quæ ambiguitatem ipsius tollat, duriciémque, vt ita loquamur, molliat, ac mitiget: quales sunt aliquot, quas in Antagonistæ tui responsis, legimus. Quod verò attinet ad posteriorem quæstionem: omnino existimamus, minimè expedire, illam propositionem simpliciter vsurpare in docendo aut scribendo vt qui iudicemus, cum semper tum hodie, & cum in omnibus Christianæ doctrinæ capitibus Ecclesiæ tradendis, tum in Cœnæ mysterio tractando, vtendum esse sermone, quoad eius fieri potest, perspicuo, miniméque ambiguo: hoc est, qui tum ambiguitatem, tum obscuritatem, tum denique occasionem erroris, omnem amputet & adimat. Quo consilio eam tuus vti... Antagonista, atque etiã vrgeat, ne ... neque nostrum est iudicare. Quid *Lutherus*, & quid *Philippus*, ista de re senserint, satis ex ipsorum scriptis cognosci potest: vt frustra sub istorum nominibus & vmbra quærantur latebrę. Neque verò dubitamus, quin hæc controuersia sopiri sepelirique facilè possit, si à parte vtraque nihil quàm veritas, gloria Christi, atque ædificatio Ecclesiæ spectetur & quæratur. Actum Heidelbergæ, 9. Septembr. Anno 1576.

BOQVINVS,
IMMANVEL
ZANCHIVS.

H. ZANCHIVS AD EVNDEM de eadem propositione.

SAD tuum primum responsum M. Henrice charissime, satis dentatum, nos edentuli respondemus, vt pietas Christiana, nostraque ætas postulant, sine dentibus. Non exspectabis igitur a nobis, vt ad ea, quę sicut tua scriptione indigna fuerunt, sic etiam nostra respõsione indignissima sunt, respondeamus. Nam Dei beneficio didicimus longa experient. a docti, multa esse dissimulanda, æquoque animo perferenda. Tantum ergo quæ ad rem faciunt percurremus, breuitérque perstringemus: idque partim, vt innocentiam nostram tueamur, partim vt tibi gratificemur, atque si fieri possit, satisfaciamus. Tu nos accusas, quod non ad propositam abs te quæstionem sed eam, ad quam opus non fuerat, responderimus. Nos verò tum ex his, quæ antea cum nostrum duobus, coram egeras: tum ex lectis tuis, & Antagonistæ tui scriptis: tum denique ex ipsa priori tua ad nos missa epistola, qua de controuersia inter te & tuum aduersarium quęstione, nostrum petebas iudicium, persuasi omnino fuimus, hanc fuisse summam, hoc est, præcipuam partem, in qua cardo quæstionis vertebatur, petitionis tuæ, nimirum, vt liberè scripto responderemus, quidnam de hac propositione sentiremus. *Panis Cœnæ Dominicæ, est corpus CHRISTI verum, naturale & essentiale*. Sic enim scribis à te quoque fuisse quęsitum Bremæ. Nec dubitamus, quin status quæstionis vestræ fuerit, *An talis locutio defendi possit, nec ne possit*. Nam eò spectare videntur omnes aduersarij tui rationes, & interpretationes vt eam defendi posse locutionem, demonstrẽt: te contrariam tuente sententiam. Nos itaque persuasi, rem sic se habere, candidè, liberè, sine sophistica sineque omni dissimulatione, sicut sensimus, sic etiam tibi de ista quæstione respondimus, in qua responsione nullam, vt tu obiicis, videre possumus .... Quid enim pugnantiæ habet, quòd aliqui in re & sententia consentiant, in ea autem explicanda, diuersis vtãtur verbis ac phrasibus? quasi verò non idem in ipsis etiam Propheticis & Apostolicis libris perspicere, nonnunquam liceat. Alia certè forma verborum de Cœna est apud Matth. & Marc. quam apud Lucam, & Apostolum: præsertim in decimo prioris ad Corinthios, quis tamen dubitat, quin eadem fuerit omnium sententia? Neque ratio, quam subiicis, facit ad rem: nempe, *Quodcunque enim à genuina verborum Christi sententia discrepat, id ipsum à ratione recta expositionis eorundem non poterit non esse alienum*. Ista, inquam, ratio, nihil facit ad rem. Si enim et assumas: verbis assumptũ a te ipso mox separi: qui ais, te inter & antagonistam tuum, de natiua verborum Christi sententia, nullam esse controuersiam. Manet igitur controuersia in ratione exponendæ sententiæ: quia ille hac dicendi forma nunc vtitur: *Panis est corpus Christi verum, naturale, essentiale, Sacramentaliter*. Tu verò, *Panis est Sacramentum corporis Christi* vel *Panis significat corpus Christi*. Quare responsio nostra, controuersiam inter vos, nobis videri non esse de genuina verborum Christi sententia, sed tantum versari in genere dicendi, & ratione exponendæ sententiæ, nullam implicat cõtradictionem, nullámve habet absurditatem. Improbas etiam nostram sectionem. nos enim secuisse falsam propositionem in partes, déque his tulisse sententiam, quæ nec calidum, nec frigidum spiret. Sed primum assumis pro confesso, quod controuertitur de illa propositione. Deinde falleris in eo, quod de nostra scribis sectione. Non secuimus propositionem in partes, sed de ea duplicem fieri posse quæstionem diximus, idque fecimus

non

non alia de caussa, quàm vt clarius explicaremus, quid improbandum omnino & quid posse defendi videatur. Hoc verò Sophistarum non est: sed dialecticorum, rectéque docentium officium. Quod autem subiecisti de calido & frigido, quia aculeus est, id totum condonamus nos ingenue quod sensimus, scripsimus. Si, quia neque aduersarium simpliciter damnauimus, neque tibi simpliciter assentimur, hoc vocas nec calidum, nec frigidum: per nos tibi licet. neutrum certe possumus, aut potuimus bona conscientia facere. Optaremus vero & tuum nimium feruorem, à Spiritu Sancto, frigida aspergi: & illius (si ita se res habet, vt scribis) in bona caussa teporem; cœlesti igne denuo accendi. Cæterum quod scribis, propositionem illam, qua de quæstio est, fuisse à nostris alias sine exceptionibus explosam, istud non pugnat cum eo; quod nos iam ad te rescripsimus: eam nimirum posse defendi, si commoda adhibeatur interpretatio. Vrgebatur alias simpliciter, & cum falsa etiam interpretatione. Merito igitur fuit, vt proponebatur, sic etiam reiecta. Et quis pius, prout etiam nunc ab omnibus aduersariis nostris proponitur, & intelligitur, non eam simpliciter damnet atque reiiciat? Sed si Lutherus piæ memoriæ, vt alioqui magnus, & summa reuerentia dignus, ita explicasset, vt tuus facit Antagonista, ne Philippus quidem ipse (sic enim persuasum habemus propter insignem eius pietatem atque modestiam) pacis seruandæ caussa, contradixisset. Vera propositio potius sonat, sane quam in Augustana habemus confessione à Philippo concepta: an qua de controuersia est: In illam tamen & verbis, & exemplis, docuerunt magni viri, & Martyr & Caluinus, consentiendum esse, modo dextra adhibeatur interpretatio, cum sacris literis consentanea. Quid igitur peccati admisimus nos quia diximus illam alteram posse defendi, si commodam adhibeas interpretationem, qualis est tui aduersarii? Nec plura pro defensione nostræ sinceritatis in responsione ad eam, quam putauimus nobis à te proponi, quæstionem, addere volumus. Hoc tantùm scito frater, nos quoque multa passos esse & forte plura & grauiora, quàm tu, pro confessione defensionéque veræ cœlestisque doctrinæ: paratos etiam nunc, atque promtos, Dei beneficio, ad maiora mala, ad mortem vsque sustinenda. Nunc quoniam significas aliam fuisse quæstionem tuam, quàm nos putauerimus: age videamus, quænam illa sit: ac de ea, quæ nostra sit sententia, liberè itidem dicamus: sed sine præiudicio alterius partis: neque enim delecti sumus iudices: sed priuatim tibi, quia petis, respondemus.

Constat controuersiam fuisse excitatam de hac propositione: *Panis est corpus Christi, verum, naturale, & essentiale, sed non essentialiter.* Verum quotuplex nam quæstio est? Nobis nunc lectis aliis tuis ad nos missis scriptis, videtur triplex esse, quanquam tu omnes in vnam confundis. Prima ac principalis inter te, & Antagonistam tuum fuit, *An vera sit, vel falsa: seu, an defendi possit, nec ne.* Eo enim adducit ille omnes suas rationes, vt veram esse ostendat: tu contra negas contendisque esse falsam & intolerabilem. Nam præterquam quod non semel eam ita appellas: eò etiam spectare videntur tuæ rationes, quarum summa, nostro iudicio, hæc est: *Propositionem illam esse falsam, quia hoc modo duæ distinctæ propositiones, figurata & propria, in vnam contrahuntur figuratam: atque ita contrahuntur, vt prædicatio propria cum figurata, & prædicatio signi cum prædicato rei signatæ, confunduntur:* contra mentem Christi, qui disertè duas fecit propositiones, vnam figuratam, dicendo, *Hoc* id est, *Panis) est corpus meum:* alteram propriam, dicendo, *Quod* (corpus) *pro vobis traditur.* In cuius rei confirmationem, adducis Musculum, qui id apertè scribit? Ex ista igitur tua ratiocinatione duplex alia surgit quæstio: Vna, *An in verbis Christi duæ sint propositiones, an vero vna tantum.* Nam aduersarius forte negabit duas esse. Altera quæstio est, *Si duæ sint Christi propositiones, An liceat eas in vnam contrahere & prædicationem propriam confundere cum figurata.* Ita ex tuo scripto, quantum colligere potuimus, non vna, sed triplex instituitur quæstio.

Ad primam quod attinet, de veritate vel falsitate propositionis controuersæ: responsum à nobis fuit, priori Epistola: nobis illam non videri simpliciter falsam. Sed posse defendi, si dextera adhibeatur interpretatio, qualem adhibet Antagonista tuus. Vt igitur nunc ad alias quoque breuiter, distinctè atque apertè respondeamus: dialecticè simul, & Theologicè agemus tecum. Dialecticè loquendo in verbis Christi, prout Græcè habentur apud Euangelistas & Apostolum, vnam tantum agnoscimus propositionem. Constat enim vno subiecto, τὸ: vna, vt vocant copula, ἐστὶ: vno prædicato, non eo quidem simplici, sed composito, nimirum, τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον vel διδόμενον. Ad propositionem autem vnam constituendam, nihil refert si vel subiectum, vel prædicatum sit compositum, aut simplex. Inde quidem fit, vt propositio fiat vel simplex vel composita: sed non, vt sit multiplex, nisi resoluatur. Quæ porro adduntur simplici vel subiecto, vel prædicato, nihil aliud sunt quam subiecti, aut prædicati explicationes. Si dicas: Christus verus ille homo, simul & Deus, est seruator mundi: subiectum habes compositum: vnum tamen duntaxat subiectum. ita contra, si dixeris, *Christus est mundi Seruator, verus, æternus, per sese efficax*: vnum habueris prædicatum, non plura: sed illud cōpositum. Quę verò nomini *Seruatoris* adduntur, ea ad explicationē simplicis prædicati *Seruator* pertinent. Sicut etiam in altera propositione, quæ cum nomine Christi coniunguntur, ea declarant, quisnam ille Christus sit, quo de prædicatur nomen *Seruatoris mundi.* In sacris literis, sic Deus se Mosi & Prophetis describebat: *Ego sum Iehoua, Deus fortis misericors, iustus, clemens.* quis ideo dicat multas esse propositiones: quia prædicato *Iehoua*, multa epitheta sunt addita? Eo vero spectabant ista, vt qualis esset ille Iehoua, qui de loquente cum Mose & Prophetis prædicabatur, melius intelligeretur. Ad testimoniū Musculi, quod attinet: nihil illud pugnat cū hac sententia. Ille enim versionē Latinam considerauit: quæ quod Græcè vna propositione dicitur, illud duabus explicat. Eandē autē vim habet, vnica in Gręco contextu propositio: quā & eiusdem in duplicem resolutio apud Latinos. In vtraq; enim explicatur prædicatum corporis, quod de pane prædicatur, non autem docetur, quomodo panis sit corpus Christi, aut quale In Psal. 24. simile admodum accommodatum habemus. De Arca prædicatur nomen *Regis gloriæ.* Mox vero subiicitur explicatio prædicati, quis est, inquit, iste *Rex gloriæ? Iehoua fortis & potens.* & quæ sequuntur: *Iste est rex gloriæ.* Duæ sunt propositiones, propter repetitum verbū, EST, quarum vna Sacramentalis, ac figurata est; altera, propria. Sed si vna continuataq; oratione, sic dixisset, *Arca, quæ introibit, est Rex gloriæ, Iehoua fortis & potens*: annon fuisset vna duntaxat propositio? neque tamen adiecta illa Epitheta, ad subiectum *Arca* referri possent propriè: sed tantū ad prædicati explicationem pertinēt. Dialecticè itaque, sicut didicimus ex Aristotele, loquendo: cōcludi nequaquam potest, in oratione Christi Græca, duplicem manifestè esse propositionē: sed vnam tantum agnoscimus, verùm coniunctā. neq; enim habet, ὃ δίδωμι, sed τὸ διδόμενον. Atque hæc de altera quæstione satis. Sed sunto duæ: quæritur tertio loco, an liceat eas in vnam contrahere, & propria confundere cum figurata. Diuersa etiam sunt duo hæc membra. Dialectica non prohibet, quin si licet ex vna composita, duas facere simpliciter, sic contrà è duabus simplicibus, vnam componere, cum nihil in sensu verborum, sententiave mutatur quemadmodum in propositionibus, quarum prædicata propriè & sine tropo de subiectis prædicantur, manifestum cuique est. Vt, Christus est filius ille Dei, qui ab æterno erat apud Patrem, & vnus cum Patre Deus: perinde est, atque si vna propositione dicas, Christus est filius ille Dei, apud Patrem ab æterno existens, vnusque cum Patre Deus. In partim figuratis, & partim propriis, vt, Arca est Rex gloriæ qui est Iehoua, Deus fortis, Deus potens in prælio: hæ duę eundem habent sensum, atque hæc vna, Arca est rex gloriæ, Iehoua ille, Deus fortis, Deus potens in prælio. Ita vbi sensus non mutatur nec sententia, absurdum non est, ex duabus vnam facere propositionem, vt dictum est, sicut etiam nemo non scit licere, ex vna cōposita, duas efficere simplices. Quare sicut Latinis licuit, vnam Gręcam in Cœna Domini, in duas resoluere: Sic nihil peccat ille, qui duas istas, *Panis est corpus Christi; quod pro vobis traditū est*, in vnā conflat, *Panis est corpus Christi pro nobis traditum*; cum sic etiam apud Lucam locutus sit Christus; & eadem maneat sententia, quis enim nesciat, illud traditū, seu διδόμενον non ad panē, sed ad corpus referri.

Vt verò, quod figuratè dicitur, propriè accipiatur, seu (vt tu loqueris) quod de re signata dicitur, illud de signo propriè prædicetur; nihil absurdius, iniquius, perniciosius. Sed negabit quis, nec id quidē immeritò, in hac propositione, *Panis est corpus Christi τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον*, illud adiectū de pane, vllo modo vel propriè vel figuratè prædicari, cum nihil aliud sit quā prędicati explicatio, quodnā videlicet, & quale corpus Christi de pane prædicetur, corpus nimirū naturale, substātiale quod re vera pro nobis traditū est in mortē. quāto vero minus reprehēdi poterit, qui adhibet etiā m

terpretationem, qua omnis absurditas, omnisque ambiguitas tollatur? vt faciunt illi qui loquuntur, *Panis est corpus Christi pro nobis traditum, eòque verum & naturale, sed Sacramentaliter*. Hac enim particula *Sacramentaliter*, quæ sine controuersia modum prædicationis indicat, docent, quonam sensu, verum illud Christi corpus, quod pro nobis traditum est, de pane prædicetur: nimirum nō proprio, sed Sacramentali. Quare vt ille non errat, qui ait, *Panis est sacramentum corporis Christi, veri, naturalis, essentialis, pro nobis traditi*: sic neque qui dicit, *Panis est corpus Christi verum, naturale, substantiale, pro nobis traditum, Sacramentaliter*. Nam hæ tres propositiones æquipollentes sunt, vt vocant, eundémque planè sensum habent: *Panis est Sacramentum corporis Christi*: *Panis est corpus Christi, Sacramentaliter*: &, *Panis corpus est Christi Sacramentale*. vt igitur licet dicere, *Panis est Sacramentum corporis Christi, veri & naturalis*: cur non etiam, *Panis est corpus Christi verum, & naturale, Sacramentaliter*? An non etiam bene dicitur, *Panis est corpus Christi: sed non corporaliter*? Cur non etiam, *Panis est substantiale corpus Christi, sed non substantialiter*? Nos in summa non possumus videre eam, quam tu in propositione controuersa absurditatem, falsitatem, impietatem, neque etiam quomodo cum vera Dialectica pugnet.

Sed propiùs accedamus, videamusque Theologicè, An illi contra mentem Christi egerint, qui, vt calumniam à se depellerent, quasi statuerint in Cœna, nihil edi, nisi panem: sed docerent, verum etiam Christi corpus à nobis edi, spiritu tamen fide prædito, vsurparunt hanc, quam tu simpliciter, & in omnibus, & vbique improbas, locutionem. Non potest autem id melius cognosci: quàm si examinetur caussa, cur Christus de sententia Lucæ & Pauli, non contentus dixisse, *Hoc* (nempe, *Panis*) *est corpus meum*: adiecerit, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, vel κλώμενον. Ea triplex fuit. Vna, vt quodnam suum corpus daret edendum, verúmne ac naturale, an verò mysticum, vel sacramentale tantum, significaret. Hæc enim tria legimus in sacris literis Christi corpora. Verum ac naturale, quoad substantiam personę ipsius pertinet: mysticum; quod est Ecclesia: & sacramentale, quod est panis. Solum naturale, traditum est pro nobis. Mysticum est id, pro quo illud traditum est. Sacramentale, quo, seu per quod, illud quod traditum est pro nobis, nobis etiam edendum in Cœna proponitur. Christus igitur, vt significaret, se, quum dando panem dixit, EDITE: non panem solum ori corporis, sed suum etiam verum corpus ori spiritus, edendum dare: non fuit contentus dicere, *Hoc est corpus meum* (id est, sacramentum corporis mei:) sed adiecit aliorum suorum, de quibus diximus, corporum differentiæ caussa, *Quod pro vobis traditur*. atque ita etiam de calice, seu vino. Non enim aut panis, pro nobis tradebatur, aut Ecclesia: vel vinum fundebatur, in remissionem peccatorum nostrorum. sed verum eius ac naturale corpus, illud erat corpus: tum cuius sacramentum erat panis, tum quod vna cum fracto pane tanquam fractum edi volebat, quanquam diuersa istud, & hunc, ratione. Hanc primam fuisse caussam, cur nomini corporis, adiecerit, quod pro vobis traditur, vt scilicet significaret, cuiusnam corporis volebat & panem esse sacramentum: & nos panem carnaliter edendo, spiritualiter participes fieri. *sententia* quæ habere nemo nostrum dubitat: propter autoritatem Apostoli cum primis, prioris ad Corinth. decimo. Altera caussa fuit, vt simul etiam doceret; Qualisnam corporis, panem volebat esse sacramentum: eòque quale etiam à nobis edi: nempe corpus quidem suum, naturale, & essentiale, verùm non simpliciter, vt tale, & vt viuum, sed vt pro nobis traditum & mortuum, nec verum suum sanguinem, vt in venis erat, bibi, sed vt effusum pro nobis in remissionem peccatorum. Nam hac in re præcipue, mysterium Cœnæ consistit: sicut etiam Apostolus, tum in vndecimo prioris ad Corinth. docet. Proinde non dixit Christus vt poterat dicere, *Hoc est corpus meum naturale, substantiale, verum*:) id quod si tamen dixisset, verum dixisset: *Sacramentaliter*, vt loquebatur, loquendo. quia sacramentum instituebat sui veri & substantialis corporis) sed illis particulis missis, vnam adiecit, quæ sola, & totum id continet, quod illæ omnes simul. & aliquid etiam amplius significat, in quo mysterium Cœnæ consistebat: nempe, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: Significare enim voluit, non tam quodnam corpus suum daret edendum, nimirum illum suum verum ac naturale: quam quale, nempe, quatenus in mortem pro nobis, & tunc tam certò tradendum erat, & nunc traditum est. Vt enim paschalis non edebatur agnus, nisi mortuus & immolatus. sic neque Christi corpus. Hinc tertia caussa colligitur additæ illius particulæ, nimirum, vt simul etiam doceret, quomodo illud à nobis edi possit & debeat, animo videlicet, passionem & mortem eius commemorante: & per fidē, oblatū illud corpus in sacrificium pro nobis, sanguinémq; in remissionē peccatorum nostrorū effusum, acceptante &, vt nostrū, nobis applicante. Tam certò enim spiritualiter dat suum nobis fidelibus corpus, sanguinemq. Christus, quàm corporaliter panem & vinum, eoq; tā nostra sunt illa, quàm ista. Vnde licet panis non sit traditus pro nobis, sed tantùm nobis edendus detur: corpus tamen ipsum, non solū pro nobis datum est, sed etiam nobis edendū datur. Sola verò mente, per fidem percipi: docet particula addita corpori, *quod pro vobis datur*. Nam neq; Apostoli corpus illud, quod nondū erat traditum, aut sanguinem, qui nondū re ipsa erat effusus, alia ratione, vt traditum, edere, & vt effusum bibere potuerūt: nisi animo, quod erat paulo post futurū, per fidem apprehendente. Neque itidē nos percipere vnum, tanquā exsangue & mortuum, & alterū bibere, tanquā e venis effusum possumus: nisi eadem qua & Apostoli ederunt & biberunt, ratione: mente scilicet ac Spiritu, per fidelē mortis eius, effusiq. pro nobis sanguinis recordationem. Si enim edendū nobis proponitur corpus Christi, non simpliciter, sed quatenus traditum & mortuum pro nobis, vti certè agnus paschalis edebatur, corpus autem Christi iā viuum est, & non moritur amplius: certè ore corporis, nec edi corpus, nec sanguis bibi à nobis potest; sed tantùm Spiritu, per fidem, oblatum semel corpus recolente, & acceptante. Imò addimus particulam hanc additam fuisse, vt etiam significetur, à solis electis fidelibus edi. Illis enim solis reuera edendum datur, pro quibus etiam solis traditum est. Triplex hæc siue etiam quadruplex caussa, additæ particulæ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, aut κλώμενον, vt certa est, sic cuiā diligenter est retinenda. hæc enim fuit mens Christi in verbis Cœnæ. Nunc interrogamus, An qui vt vnam, nēpe, priorem caussam clarius exprimat, idque contra aduersarios calumniatores, verbis Christi integris, inque sua natiua significatione permanentibus: addit adiectiua, *verum ac naturale*, *seu substantiale*: additis præsertim etiam particulis, *nō essentialiter*, sed *Sacramentaliter*: is contra mentē Christi facere dicendus sit? Tu affirmas, nobis non videtur. Ille enim contra mentem Christi facere dici non debet: qui si quid addit, neq; in aliū finē addit, quàm vt clarius, quod Christus voluit, exprimat: neq; sensum verborum Christi mutat. Deinde si tibi illi non videntur facere contra mentem Christi, qui vt aliam finalem caussam lucidiorem reddant, panem scilicet non esse propriè ipsum verum Christi corpus, sed sacramentaliter tantùm, verbum, *est*, conuertunt in *significat*: quantò minus illi, qui verbis Christi integris & in sua natiua significatione retentis, tantùm addunt: *Verum & substantiale*, non tamen *substantialiter*, facere dicendi sunt? Nobis quidē multò magis probantur, qui nihil immutant, nihilve addunt: quòd satis omnes illæ caussę finales exprimantur, illa vna particula, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: vt superuacaneum omnino sit addere, *Verum, substantiale, naturale*. quis enim nesciat, quod pro nobis traditum est, illud esse corpus Christi verum, substantiale, naturale? Proinde optaremus, omnes loqui, vt Christus loquutus est, displicentque illæ particulæ, reuera inutiles, imò perniciosæ, nisi bene & clare explicentur etiam ipsæ, propter graues caussas tibi notas, quas nunc repetere, non est necesse. Sed quæstio hac de re non est, verum expediat illis particulis vti. Est autem, an liceat vti: faciatve contra mentem Christi, qui vtitur, nec ne faciat. Nos diximus liberè sententiam nostram, quam & veram esse iudicamus, & facere ad piam concordiam, cum fratribus non male sentientibus. Sed clarius etiam tibi demonstrabimus, eos contra mentem Christi nō loqui, qui illa vtuntur locutione, de qua quæstio est. An nō mens Christi fuit, vt panis propriè acceptus, hoc est id quod verè panis est, figuratè suum esset corpus? hoc est, vt aut *significaret* (vt Zvvinglius interpretatus est) *corpus suum*: aut (vt Oecolampadius) *Sacramentum esset corporis sui*: aut (vt alii) *corpus suum esset Sacramentaliter*? Omnes enim tandem, in idem recidunt. Si primam admittis: quodnam corpus Christi significat panis? An non corpus eius verum, substantiale, traditum pro nobis? Insanus enim, insanus fueris, si dixeris, panem significare sacramentum corporis Christi, aut quidpiam aliud, quàm verum & essentiale illud Christi corpus: quod non solum pro nobis traditum est, verùm etiam quod nobis edendum datur. Si alteram: cuiusnam corporis Christi, panis est sacramentum? annon veri & essentialis? Si tertiam: quodnam Christi corpus fuerit

Sacra-

Sacramentaliter, ille panis? an non illud, quod pro nobis traditum eſt, eóque verum & eſſentiale Chriſti corpus? Ergo contra mentem Chriſti non loquitur, qui ait, panem eſſe verum & eſſentiale Chriſti corpus Sacramentaliter. At Chriſtus (inquies) voluit, illud tantum eſſe figuratum, nempe hoc (id eſt, panis) eſt corpus meum: quod verè ſequitur, propriè de corpore dici. Sed neque ij, de quibus loquimur, aliter faciunt. Quò enim referunt illa adiectiua, *eſſentiale, verum, naturale*, niſi ad ipſorum ſubſtantiuum corpus? At ex omnibus faciunt vnum prædicatum, quod de pane prædicetur figuratè. Verum; quid tum? Ergo efficiunt, vt quæ de corpore propriè dicuntur, ea de pane figuratè prædicentur. Non hoc inde efficitur: ratio eſt: quia quæ adduntur nomini corporis, quod propriè eſt prædicatum in illa propoſitione, non adiiciuntur, vt prædicentur de ſubiecto pane, ſed vt explicetur prædicatum, *corpus*. Ac proinde non ſunt propriè, partes prædicati, vt prædicatum eſt, ſed illius explicationes. Ex accidenti autem fit, vt ex vero prædicato, nempe ex corporis nomine, & ex additis particulis, prædicatum explicantibus: vnum dicatur eſſe compoſitum prædicatum, cum reuera non ad componendum prædicatum, ſed ad explicandum adhibeantur. Non parum verò miramur, quod ita te offendat particula hæc, *Subſtantiale*, addita tamen explicatione: *Non ſubſtantialiter, ſed ſacramentaliter*. Et non offendaris particula, *ſubſtantialiter*, quam vbique addit Philippus cùm ait, *Chriſtum adeſſe in Cœna ſubſtantialiter*: idque ſine vlla explicatione, qua omnis tollatur ambiguitas, præſertim cùm vox *ſubſtantiale*, explicatio tantum ſit prædicati: vox autem *ſubſtantialiter*, ad verbum, *adeſt*, referatur: doceátque quonam modo Chriſtus adſit: nempe ſecundum ſuam ſubſtantiam. neque eſt, vt excipias, reuera Chriſtum adeſſe ſecundum ſubſtantiam ſuæ deitatis. Nam ad ſubſtantiam perſonæ Chriſti, pertinet etiam humanitas. Sed quia dextrè & ſecũdum analogiam fidei interpretamur verba illa Philippi: ideo ſimpliciter, particulam illam non improbamus. Cur non idem facimus cùm alius ait, *Panem eſſe corpus Chriſti ſubſtantiale*: adiecta explicatione, nimirum non quòd panis ſit propriè & ſubſtantialiter corpus Chriſti, ſed quod ſit ſacramentum corporis Chriſti, non fictitij non mathematici, non vbiquitarij, ſed veri ac ſubſtantialis è Virgine aſſumti, & pro nobis traditi? Ne ſinamus nos ab affectibus, in tranſuerſum duci, vt verborum vnius ſimus æqui, alterius verò iniqui interpretes.

Explicata noſtra ſententia, illáque dilucidè atque liberè de propoſitis quæſtionibus: non grauabimur etiam quædam in tuis ſcriptis percurrere: & ad tuas rationes reſpondere, ne de noſtra voluntate conqueri poſſis. Sed ſi prius indicauerimus fontem, vnde profluxit tota tua illius controuerſæ propoſitionis oppugnatio. Ea eſt, quia quæ à tuo aduerſario addunt ur prædicato ſimplici, in propoſitione, *Panis eſt corpus Chriſti*, putas addi, vt prædicentur de pane, non quidem propriè, vt fortè nonnulli volunt, ſed figuratè ita vt ſicut figuratè dicitur, *Panis eſt corpus Chriſti*: Sic figuratè de eodem pane dicatur, quòd *ſit traditum pro nobis quódque ſit eſſentiale corpus Chriſti*. Hinc tuæ illæ querelæ, quod noua figurata prædicatio introducatur: quod propria prædicatio cum figurata confundatur: quòd quæ apud Lucam & Paulum recitantur in Cœna, omnia ad vnicam prædicationem figuratam, ſiue ſacramentalem referantur: quod denique prædicatum rei figuratæ, confundatur cum prædicato ſigni: quæ vt inique fieri demonſtres, multas adfers rationes. Sed noſtro iudicio, Saleburgi, erras, & iniuriam facis aduerſario tuo: qui ſi bene meminerimus, non aliò ſpectare illas dictiones, *ſubſtantiale, verum naturale*, ſignificat, quàm vt declaretur, qualenam corpus Chriſti, de pane prædicetur: ſeu cuiuſnam corporis Chriſti, ſit ſacramentum, nimirum, non imaginarij & falſi, ſed veri & naturalis, ac ſubſtantialis corporis.

Si autem ita ſe res habet, inanis eſt omnis tuus labor, omnes conatus, omnes peregrinationes, omnes rationes. oppugnas enim, quod ipſe dicet, ſe non defendere, alioqui etiam Chriſtum conuiceris, de confuſa prædicatione propria cum figurata: quia in contextu ait, *Panem eſſe corpus ſuum* (quod certè figuratè dici, etiam antagoniſta tuus fatetur,) & ſimul etiam, eſſe διδόμενον pro nobis, corpus ſcilicet illud, quod de pane prædicatur. Proinde ſiue vnam verborum Chriſti propoſitionem facias, ſiue duas, illud conſtat, licet, quæcunque adduntur voci, corporis, vnum conſtituant, ad orationem quod attinet, prædicatum, vt vocant, compoſitum, ſeu complexum: propriè tamen loquendo, ea non prædicari de pane, ſed de corpore: prædicatique huius eſſe explicationes: ſiue vna propoſitione, vnoque contextu coniunctim legantur, ſiue per relatiuum, *Quod*, in plures reſoluantur propoſitiones. Ac certè non videmus, cum reſoluas propoſitionem vnam Chriſti, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, in duas, dicendo, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, ὃ ὑπὲρ ὑμῶν δίδοται: cur non etiam poſſis, & debeas aduerſarij propoſitionem veram, itidem in duas reſoluere, hoc modo, *Panis eſt corpus illud Chriſti*: quod verum, naturale ac ſubſtantiale eſt eius corpus: quia pro nobis traditum eſt. Si ſic ille loquatur poteriſne vt falſam locutionem improbare? non credimus. Apparet autem ex eius ſcriptis, & ex eo, quod refers, eum non aliter intellexiſſe, cum neget panem, corpus Chriſti ſubſtantialiter, verè, realiter.

Quod igitur pro prima ratione, adfers duos Euangeliſtas, Matthæum & Marcum, de pane retinere tantùm prædicationem ſacramentalem, quæ mutila non eſt: nihil ad rem facit. Nam re vera de pane nil prædicatur, niſi corpus Chriſti. Sed quod additur à Luca & Paulo, ad explicationem prædicati pertinet: ſiue cum relatiuo, *Quod*: ſiue citra relatiuum, vna continuata propoſitione, proferatur. Idem de additis particulis, *eſſentiale*, & *Naturale*, dicendum eſt.

Hac eadem reſponſione diluitur altera tua ratio, ex verſione Latina deducta: quanquam re vera aliud eſt, ὃ, *quod*: aliud, τὸ *διδόμενον*. Fit autem Græcè, τὸ.

Tertia ratio itidem nulla eſt. Nam neque additæ particulæ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, *ſubſtantiale, verum, naturale*: ad prædicationem ſacramentalem referuntur ab aduerſario tuo, ſed ad explicandum, quodnam propriè ſit illud corpus, quod de pane Sacramentaliter prædicatur. Ad quartam idem reſpondetur, non credimus, tam impium, aut imperitum eſſe aduerſarium tuum, vt dicere velit, *panem eſſe pro nobis traditum*: aut aliquid eorum eſſe, quæ ad explicationem corporis, de pane Sacramentaliter prædicati, adhibentur, quis dicat, *Panis eſt ſubſtantia Chriſti* (ſed *ſacramentaliter*) quod ad Chriſti ſubſtantiam pertinet: ſeu *corpus ſubſtantiale*, vt tuus loquitur aduerſarius.

Ad quintam reſpondebit itidem alter: Neque ego quidpiam attribuo ſignis, præter nomina rerum ſignatarum: quoniam nomen, *ſubſtantiale, verum naturale*: non ad panem refero, ſicut nec Chriſtus, τὸ διδόμενον, ſed tantum ad corpus Chriſti, quod de pane prædicatur. Quæ ſcribit Muſculus iuxta Latinam verſionem: nihil itidem concludunt aduerſus ea, quæ diximus. docet enim, quod & nos, imò quod & tuus aduerſarius nimirum, quæ adduntur nomini corporis, ſiue vna propoſitione comprehenſa, ſiue in duas reſoluta, ea non ad panem, ſed ad corpus referri.

Quæ habes in ſeptima ratione, ea non oppugnamus. Nos enim ante diximus, non expedire, his vti locutionibus, niſi fortè à calumniatoribus quis cogatur, vt noſtri olim fuerunt coacti. Quare concluſio, quam infers, per ſe, & vt nullis ſuffulta fulcris, ſtatim corruit, nouam ſcilicet figuratam prædicationem, in Eccleſiam inuehi, hac locutione, *Panis eſt corpus Chriſti ſubſtantiale, verúmque ac pro nobis traditum*.

Quæ porrò ſubiicis in alia charta, quibus tibi videris demonſtrare propoſitionem, Panis Cœnæ Dominicæ eſt verum, naturale & eſſentiale corpus Chriſti: non ſolùm non corrigi, ſed etiam abſurdiorem fieri, adiecto aduerbio, SACRAMENTALITER: ea nobis (credimus enim per te licere nobis libere loqui) mera, ineptáque videntur ſophiſmata. Comparas enim inter ſe diſſimilia: falſa cum veris miſces, aduerbia conſtruis cum prædicatis: copulam, *eſt* confundis: atque ex his tuas deducis rationes.

Age igitur videamus, quàm firma ſit tua demonſtratio: agemus autem, craſſa tecum Minerua, propoſitiones tuas implicatas explicando.

Concedimus, quia ſic etiam nos didicimus: in Cœna, communicari fidelibus ſigna & res ſignatas. Nouimus etiam, hæc, eſſentia, idiomatibus & definitionibus, inter ſe eſſe diſtincta, ſed in vſu tantùm, à Domino inſtituto, iungi inter ſe relatiue, ſeu ſacra ſignificatione. Ac proinde differre rem ſignatam, nempe corpus Chriſti verum, ac ſubſtantiale, pro nobis traditum: à ſigno ſeu à ſacramento corporis pro nobis traditi: quanquam hoc ſacramentum, ſcriptura vocet, ſed locutione ſacramentali, corpus Chriſti: quam, veteres ſecuti ſignificationem, vocarunt *Panem*, σῶμα αἰσθητόν, & corpus Sacramentale. Totum hoc nouimus & profitemur, quid tum?

Hic, inquis, nemini pro licet aſſeuerare: *ipſum corpus Chriſti pro nobis traditum, vel corpus Chriſti ſubſtantiale, eſt corpus Chriſti ſacramentale*. Iſtud itidem damus. Nam

corpus Christi pro nobis traditum, neque realiter est, neq; significat corpus suum sacramentale, id est panem. Proinde pugnat cum fundamento ante iacto. Subdis: *Aut contra.*

Illud iam non damus simpliciter. Si enim nemini pio licet asseuerare, corpus sacramentale, id est, panem, esse corpus Christi pro nobis traditum, eóque corpus Christi verum & essentiale: aut igitur pius non fuit Christus, qui panem asseuerauit esse corpus suum, [illegible]; aut tu non satis circumspectè pronuncias. Neque enim hoc, quod damnas, pugnat cum axiomatis initio positis. Nos igitur contra docemus, licere asseuerare, panem, qui corpus est Christi sacramentale: esse etiam corpus Christi pro nobis traditum, eoque verum & essentiale: non quidem simpliciter, aut propriè, sed sacramentali locutione. quia licet propriè id non sit, verè tamen significat, & corporis Christi veri, próque nobis traditi, sacramentum est. Si enim licet dicere, *semen est verbum Dei verum, Spiritus Sancti afflatu, inspiratum prophetis & Apostolis*: quia vera illud significat: cur non liceat etiam dicere, panem Cœnæ esse verum ac substantiale corpus Christi: quatenus verum est sacramentum veri corporis Christi? Vides frater, te falsa cum veris miscere: compararéque dissimilia cum dissimilibus? Subdis.

Nec licet dicere Sacramentale corpus Christi, est pro nobis traditum. Hæc etiam ambiguitas aliqua est. potest proinde distinctione explicanda est. Si simpliciter dicas, *Sacramentale corpus Christi*, id est, panis pro nobis traditus est: falsa est propositio & impia. Hoc autem neque aduersarius tuus ait, neque nos vnquam diximus: aut si quis id dicat, tueri volumus. Sed si coniunctim cum voce *corporis*, dicas, *Panis* (hoc enim est sacramentale corpus) *est corpus Christi pro nobis traditum*, vera esse potest propositio, addita explicatione, quam millies repetiimus, id est, *Sacramentaliter*: est, *sacramentum corporis Christi est pro nobis traditi*. Ita & ante, & nunc, petis principium. Quid enim hoc pugnat cum regula initio tuæ illius chartæ, posita de signis rebúsque signatis, de qua relatiua illorum inter se coniunctione? Quod vero quarto loco subdis: *Non licere dicere, corpus Christi traditum pro nobis est sacramentum corporis Christi*: certissimum est. Sed quis hoc vnquam dixit? Est autem hoc quartum membrum, idem cum primo, sicut tertium, idem cum secundo; quæ duo falsa sunt, vt illa altera duo verissima. Videris enim quatuor esse membra, cum post primum, subdis, *aut è contra*. Et mox quasi nouam sententiam subiiciens, ais, *Nec licet*. Sed siue quatuor sint, siue duo: in summa tu misces vera cum falsis; vt etiam falsa pro veris simul vendere velle, alicui videri possis. Hoc est tuum suppositum primum; quod non prorsus verum est. Eiusdem farinæ sunt, quæ secundo loco supponis *Et quis, inquis, pius negabit, corpus Christi verum & substantiale esse item verè & substantialiter corpus Christi?* Quanquam de propositionibus, in quibus idem de se ipso prædicatur, possemus aliquid dicere, quia tamen non disputamus, sed veritatem simpliciter quærimus, nos vt pios decet, damus hanc propositionem, quatenus demonstrando verum Christi corpus, dicere quis verè potest, *Hoc corpus est verum ac verè substantiale, & substantialiter corpus Christi*. Aduerbia enim ista, modum definiunt, quo subiecta sunt id, quod esse dicuntur. Sed quam subdis, quasi priori similem. *Et corpus Christi, sacramentale (quis negabit) esse simul corpus Christi sacramentaliter*: eam nos dicimus non esse prorsus similem, eoque vt dissimilem, non ita simpliciter admittimus, vt priorem. Nam corpus Christi substantiale, bifariam prædicari, de aliquo potest; nempe, aut propriè, & secundum illius subiecti substantiam; aut figuratè, & secundum illius subiecti non substantiam, sed significationem. Propriè vt de vero Christi corpore; figuratè, vt de pane, corporis Christi veri signo & sacramento. Ideo euitandæ amphibologiæ gratia, rectè demonstrato vero Christi corpore in cruce, dicitur, Hoc substantialiter, id est, secundum substantiam, est corpus Christi substantiale: pro nobis traditum, demonstrato autem vel simulachro corporis Christi crucifixi, vel pane Cœnæ Dominicæ qui itidem simulachrum quoddam & dicitur, & suo etiam est modo, corporis Christi crucifixi; non rectè dicitur, *Hoc substantialiter est corpus Christi substantiale.* rectè verò dixeris *Hoc*, significatiuè repræsentatiuè, seu, *sacramentaliter est corpus Christi substantiale*; quod nihil aliud est, quàm dicere, Est imago, est simulacrum, est sacramentum, veri, substantialis, próque nobis traditi corporis Christi. Aduerbia enim *substantialiter, & sacramentaliter* definiunt modum (vt modo dictum est) quo prædicatum alioqui indefinitum, & ambiguum, attribuitur subiecto, propriene an figuratè ita non frustra huic prædicato, *Corpus substantiale*, additur, *substantialiter*, vel *sacramentaliter*. At verò corpus sacramentale, non potest: si vno modo de aliqua re prædicari; vt vanum sit addere *sacramentaliter*, & mera sit battologia: cum idem planè sint, *esse sacramentaliter corpus: & esse corpus sacramentale*: vtrumque enim significat, esse sacramentum corporis. Vides Saleburgi, dissimilitudinem inter istas duas propositiones? Vni enim addi potest, & debet differentiæ caussa, aduerbium, vel *substantialiter*, vel *sacramentaliter*: alteri autem, neutrum addi potest, aut debet. Certe nullo modo dici potest *corpus Christi sacramentale, est substantialiter corpus Christi*: quia panis, quo ad suam substantiam, non est ipsum Christi corpus: neque etiam rectè dixeris, *corpus Christi sacramentale, est corpus Christi sacramentaliter*. nam huius propositionis duplex potest esse sensus: vnus, Sacramentum corporis Christi, est sacramentum corporis Christi. nam esse corpus Christi sacramentale: est esse sacramentum corporis Christi. Esse etiam corpus Christi sacramentaliter, nihil aliud est, quàm esse itidem corporis Christi sacramentum. quid igitur aliud est, dicere, corpus Christi sacramentale, est corpus Christi sacramentaliter: quàm Sacramentum corporis Christi, est sacramentum corporis Christi? Verè autem dicimus, Panis est corpus Christi sacramentaliter, id est, sacramentum corporis Christi. Et cuiusnam corporis sacramentum; veri certè, ac substantialis, pro nobis traditi: vt cogaris velis nolis admittere panem esse Christi substantiale, sacramentaliter: si corpus sacramentale, id est, panis, est corpus Christi sacramentaliter. Alter sensus fuerit (si priorem nolis, Sacramentum corporis Christi est sacramentum sacramenti corporis Christi? Si enim tam esse corpus Christi sacramentale, quàm esse corpus Christi, sacramentaliter, nihil aliud significant, quàm esse sacramentum corporis Christi: alicuius igitur corporis Christi sacramentum sint, oportet. nempe aut, veri substantialis, aut non veri, sed sacramentalis. Si veri: ex tua propositione sequitur absurdum quod ante dictum est. nempe vana battologia. Sacramentum veri corporis Christi, est sacramentum corporis Christi: præterquam quod te ipsum iugulas, qui negas panem qui est corpus sacramentale, esse sacramentaliter corpus Christi verum. Si non veri, sed sacramentalis, corpus igitur sacramentale, erit sacramentum sacramenti corporis Christi. quid autem hoc absurdius? Intelligas igitur frater, multo absurdiorem esse istam tuam nouam propositionem, corpus Christi sacramentale est corpus Christi sacramentaliter: ea, quam tu absurdissimam & impiam, execraris: nempe panem sacramentaliter esse corpus Christi verum, & essentiale, pro nobis traditum: cum hæc commodissime, & citra vllum vitium explicetur, per hanc, *sacramentum est veri & substantialis corporis*: illa autem tua non possit nisi in aliquod ineuitabile absurdum: retinendo nimirum pro subiecto hæc verba, *corpus Christi sacramentale.*

Iactis porro istis tuis firmissimis fundamentis, venis ad superædificandam demonstrationem tuam: oppositis inter se mutuò quatuor his propositionibus, hac figura.

1. *Panis est corpus Christi substantiale.*
2. *Panis est corpus Christi sacramentale.*
3. *Panis est corpus Christi substantialiter.*
4. *Panis est corpus Christi sacramentaliter.*

Ex his enim conaris demonstrare, primam esse falsam, quia opponitur contrariæ veræ nempe secundæ, sibi ad quartam vero fieri addita particula, *sacramentaliter*: quia hoc modo coniugata cum secunda, fit maximè opposita, assumendo [illegible] illam implicat contradictionem. Imo inde etiam apparere eius falsitatem. quia eius coniugata, falsissima est: nempe panis est corpus Christi substantialiter. An non ista sunt tuæ demonstrationis principia? Cæterum ne tam facilè appareat fallacia, interrogas more Socratico, quænam harum sit falsa: & tu etiam ipse respondes: Categoricè, eam nempe primam, de qua controuersia est excitata. Nos vero vt clarior fiat veritas, discussis paralogismorum nubibus: totam tuam demonstrationem, ad formam Syllogisticam, more Aristotelico, componemus. Sed prius breuiter videndum est, de veritate falsitateque harum quatuor propositionum: & an sibi inuicem verè opponantur.

Prima non est, vt tu valdè securè pronuncias, falsa sed vera: quoniam sensu figurato, sacramentali, per metonymiam: nempe, *Panis est corpus Christi substantiale*: id est, sacramentum est corporis Christi substantialis: seu significatur corpus Christi substantiale. Secunda, nempe, *Panis est corpus*

corpus Christi sacramentale, vera est, sensu proprio, & in propria verborum significatione, hinc vno tropo intellecta. Quarta itidem vera est, vt secunda, iuxta propriam verborum significationem. *Panis est corpus Christi sacramentaliter*: id est, non secundum substantiam, sed quatenus est sacramentum corporis Christi veri. Tertia sola, est simpliciter falsa, quia nec propriè loquendo, nec figuratè, vera esse potest. Quare licèt ita collocaueris propositiones, vt prima opponatur secundæ, & quartæ: nō opponitur tamen, si veritatem spectes, & falsitatem propositionum. quia omnes illæ sunt simul veræ, licet diuerso sensu, cùm prima figuratum habeat sensum, eumque verum: reliquæ duæ, proprium, omnium concessione, verissimum. At (inquies) esse corpus substantiale, & Sacramentale, sunt ita opposita, vt nequeant inter sese cohærere. Fatemur si verbum EST, eodem modo acciperetur in vna, atque in altera propositione: seu si eodem modo tam vnam, quam alteram interpreteris: nimirum propriè. Atque hoc est nostro iudicio, quod vel te fallit, vel quo alios fallis in ista quatuor propositionum mutua oppositione: quia omnes propriè accipis, & verbum EST, tam in prima, quam in aliis omnibus, accipis iuxta propriam significationem. Vis sententiam? *At tu ais*, inquis, *quia non reperitur in sacris literis*: item, *quia cum natiua sententia figurata & à Christo vsurpata prædicationis*, non conuenit: item, *quia intentiens Christi instituentis sacram suam Cœnam, aduersatur*: *quia denique naturæ & definitioni sacramenti contraria est*.

Hæ sunt aliæ rationes, ab illa tua demonstratione ex oppositione quatuor propositionum deducta, diuersæ, sed tamen cum illa confusæ. Sed ad has quoque respondemus.

Ad primam, negatur assumptum: si simpliciter intelligas non reperiri. *verbis* non reperitur, nempe verbotenus: sed reperitur re ipsa, & necessaria consecutione. Christus apertè ait, *Panem esse corpus pro nobis traditum*. Corpus autem CHRISTI *traditum* pro nobis, est corpus eius substantiale. Proinde quam infers consequentiam, vt vocant, falsa est, alioqui falsa etiam hæc esset propositio: Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, tres sunt personæ, vnica *essentia* subsistentes: quia verbotenus, in sacris literis non reperitur. Alteram quoque rationem falsam esse, ex iis, quæ suprà dicta sunt abundè liquet. Non enim propriè loquendo particula illa, *substantiale*, prædicatum est, sed potius prædicati explicatio, quanquam vno contextu, quasi pars compositi prædicati legatur: vt vna sit composita propositio. Abundè etiam deinonstrauimus, contra mentem, seu (vt ais) intentionem Christi non facere qui explicandi prædicati caussa nomini corporis addunt, *Essentiale*. Denique indigna est, quæ à te affertur quarta ratio. Pugnat enim hæc cum fundamento à te antè iacto, de coniunctione rerum signatarum cum signis, per relationem, sacramque significationem, imò cum regula ab omnibus eruditis approbata. An non symbola Sacramentalia dicuntur esse illæ res, quarum sunt symbola, et quas significant? quid autem significat panis nisi corpus Christi verum, ac substantiale, pro nobis re vera traditum? Quæ igitur subiicis, de nostris, qui quam antè agnouerunt, fassique sunt falsam esse propositionem, eam rursus veram esse velint, verámque fieri putēt, assumta particula, *Sacramentaliter*: non carent calumnia. Non enim est eadē propositio, quam fassi sunt, esse falsam: cum ea quam modò veram esse, nos quoque cum illis docemus. Eademne est propositio, vbi idem prædicatum propriè: cum illa, vbi figuratè de subiecto eadem prædicatur? Non igitur quam falsam esse nouimus, nunc adiecta particula *Sacramentaliter* fieri veram volumus, aut putamus. Sed hac particula explicatur, maioris declarationis gratia: quonam sensu vera sit propositio, *Panis est corpus Christi substantiale*: nempe, non *propriè*, sed *Sacramentaliter*: quanquam particula *substantiale*, de corpore ipso propriè dicitur: cum sit, vt sæpe dictum est, explicatio prædicati, non autem subiecti prædicatum. Quare particula *Sacramentaliter*, non violenter (vt scribis) arripitur, sed necessariò explicandi sensum propositionis gratia, assumitur. Errare verò te in eo, quod putas, & repetis, propositionem hanc, *Panis est corpus Christi substantiale*, contrarium esse huic, *Panis est corpus Christi Sacramentaliter*, antea demonstrauimus: cum optime in sensu congruāt inter sese. Quæ scribis: Si hodie licere putant propter autoritatem excellentium virorum dicere, *Panis est corpus Christi substantiale, Sacramentaliter*: cur non etiam licebit posteris amplecti, vt veram, hanc propositionem, *Panis est corpus Christi Sacramentale, substantialiter*? ea sunt indigna responsione nostra: quia nihil ad rem. neque enim propter excellentium virorum autoritatem, sed propter caussas ante dictas, licere causti docemus, imò nonnunquam etiam necesse est. Quod verò subdis de nescio quibus, quòd concesserint coniugatum *substantialiter*, inseparabile esse ab hac propositione, *Panis est corpus Christi substantiale*, nihil ad nos, vel nostros. Nunquam enim id vel legimus, vel audiuimus, imò contrarium potius clamant, nempe, *Panem non substantialiter esse, sed significatiue, sed Sacramentaliter, corpus Christi*. Nimis verò ineptum est, quod à nostris multa corpora, vera & substantialia affingi Christo in sè contendis: quia dicunt, *Panem corpus esse substantiale, sed non substantialiter*: verum non verè. Imò inde confirmant, Christo vnum tantùm esse corpus naturale, substantiale, verum: quia negant illa particula *Substantialiter*, panem, secundum substantiam esse corpus Christi substantiale: affirmant verò significatiuè tantùm, & Sacramentaliter, esse tale corpus Christi. Sed quod concludis, quasi rem iam demonstratam, & omnibus rectè iudicantibus notam, nempe, propositionem de qua quæstio est, per sese esse vitiosam, & absurdam: adiecto autem aduerbio *Sacramentaliter*, multò effici (vt ais) absurdissimam propter apertæ contradictionis implicationem: id nobis, vt liberè loquamur, risum mouit: quod cùm nihil probaueris, tam audacter concludas. Quid enim absurdi, aut apertæ contradictionis, est in hac propositione? nempe, *Panis est Sacramentaliter*, (id est, significat, repræsentat, & exhibet tanquam verbum visibile menti nostræ fide prædicatæ) corpus Christi pro nobis traditum, & crucifixum, eumque verum ac naturale? Iudicet quicunque aliquid habet mentis & iudicij. Tu certè frater hallucinatis, & caussa tua est non posse, ea quòd aduerbia ista, *Sacramentaliter*, *substantialiter*, non cū verbo EST coniunges, vti postulat ratio Sacramentorum, Sacramentalisque phrasis, sed cū prædicato composito, corpus naturale, essentiale: contra sensum scripturæ, contra omnem rationē, contra sententiā Ecclesiæ, piorum que doctorū. Itaque hinc liquet, te non parua afficere iniuria illos, qui cum dextera explicatione, vtuntur hac phrasi, de qua hactenus, satis superque locuti sumus, dum eos nouæ propterea sophisticæ arcessis. Non est nouum frater, quod aliqui ita loquantur: cùm Patres crassioribus etiam locutionibus vsi sint, vt nosti si eos legisti & Philippus etiā ipse in variis scriptis, neque sophisticum est: quoniam nemini imponit, sed consentaneè cum sacris literis vtrobique Christē explicatur, ita vt, qui non intelligat, sit nemo, nisi qui ad lucem meridianam sciens ac volens, occludit oculos.

Quæ igitur ex Philippo adfers, ea nihil aduersus eos, de quibus loquimur, faciunt. Perpende, obsecramus te, rem diligentius, & posito omni affectu, ac præiudicio, considera (vt denuò, quia res ipsa cogit, repetamus simile, quod summam rei comprehendit) considera rogamus, quod dicimus. Si quis ostenso vero corpore Christi in cruce, dicat, *Hoc secundum suam substantiam est verum & essentiale Christi corpus pro nobis mortuum*: an non verum dicit? Rursum, si quis imaginem, Christū crucifixum ad viuum referentem, demonstrans dicat. *Hoc simulacrum secundum suā quidem figuram, sed non secundum substantiam est* (id est, repræsentat) *verū & essentiale corpus Christi pro nobis mortuum*, an non itidem verum dixerit? Certè de quorundam imaginibus, puta Caroli Quinti, ad viuū depictis, dici solet *Hoc* (id est, hæc imago) *est Carolus ipse Quintus*, ita naturalis & essentialis, vt nihil in ea desideretur, nisi spiritus, seu anima, cùm tamen imago hæc secundum suam naturā, aut substantiā, nihil minus sit, quàm Carolus. Cur obsecro non liceat idem dicere de imagine Christi crucifixi in Cœna: id est, de pane fracto, præsertim cùm longe alia sit hæc, quàm illa imago. illa enim Caroli, Carolum tantum ad viuum repræsentat. hæc verò Christum etiam ipsum, vt pro nobis mortuum, efficaciter opera Spiritus S. exhibet; & vt instrumentū externum, in veri & essentialis corporis Christi *κοινωνίαν*, adducit nos magis ac magis. Nos certe nō possumus clarius rem explicare. Summa hæc est: Si licet dicere, Panis est corpus illud Christi, quod pro nobis traditū est, quod sumsit ex virgine: quod est illi naturale & essentiale, licet etiam dicere simul hæc omnia ab que relatiuo. Ratio est, quia sensus nō variatur. Sicut etiam perinde est, si dixisset quis, Arca est Iehoua ille verus, æternus, omnipotens, rex gloriæ: atque etiam si alius, Arca est Iehoua ille, qui est verus, qui est æternus, qui est omnipotens Iehoua. Sensus enim idem est. Multò verò magis licet eadē dicere, adiecta explicatiua particula, *Sacramentaliter*, qua declaratur, panem vel Arcā non esse talia quid nisi quatenus est illius Sacramentum. Ac proinde vides controuersiam istam tuam, vt coram etiā diximus, esse meram *λογομαχίαν*.

Nunc videamus, an possimus tuam demonstrationem, in formam redigere syllogisticam. Ea nobis videtur sic posse componi. Illa propositio absurda est ac falsa, quæ opponitur contrariæ suæ veræ: & fit etiam absurdior si coniugatum illius contrariæ, sibi assumendo, contradictionem implicet: Atqui talis est propositio, quæ sic habet. *Panis est corpus Christi substantiale, Sacramentaliter.* Nam primum opponitur contrariæ huic veræ, nempe; *Panis est corpus Christi sacramentale.* Si enim est Sacramentale: quomodo potest esse substantiale? Deinde huius contrariæ coniugatum, nempe, *Sacramentaliter,* sibi assumendo, contradictionem implicat. Quid enim magis contradictorium, quàm quod panis sit, & non sit corpus Christi substantiale: Est autem & non est: si est substantiale Sacramentaliter. Ergo illa falsissima est atque absurdissima: Panis est corpus Christi substantiale Sacramentaliter. Adde confirmationem. Coniugata huic, quam defenditis, propositio, falsissima est: nimirum, *Panis est corpus Christi sacramentaliter. Ergo & hæc panis est corpus Christi substantiale.* Hanc putamus esse tuam demonstrationem.

Audi iam breuem responsionem nostram.

Ad syllogismum: negatur assumtio. Etsi enim ad formam verborum quod attinet, videtur oppositio esse inter primam, de qua disputatur, & secundam atque quartam, re ipsa tamen, & in vero sensu acceptæ, non verè inter se ac simpliciter opponuntur. Hoc antè demonstratum est. Ostendimus enim secundam & quartam, veras esse in propria verborum significatione: primam verò sensu figurato & Sacramentali. Est igitur paralogismus, quem vocant, ex ignoratione Elenchi: quoniam à non verè pugnantibus argumentaris, tanquam à verè & simpliciter pugnantibus. Quod dicis de assumto coniugato, falsum est, illo adiecto, implicari contradictionem in propositione. imò tollit, si qua possit videri: quoniam definit modum, & aperit sensum, quo panis verè sit corpus Christi substantiale: nempe, non proprio, sed figurato & Sacramentali.

Ad confirmationem: negatur sequela. Ideo enim tertia est falsissima simpliciter: quia neque proprio, neque figurato sensu potest esse vera. At prima, licèt propria verbi, EST, significatione vera non sit, est tamen iuxta figuratam intelligentiam, ac Sacramentalem, vt suprà explicatum est, verissima.

Habes Magister Henrice, nostram ad quæstionem, vel potius ad quæstiones à te propositas, responsionem: habes etiam, quid ad tuas rationes responderi posse iudicemus, atque in primis, quæ fallacia in tua lateat demonstratione. Ita etiam habes, quod petebas in salutatione. Loquuti enim sumus veritatem proximo nostro: quia tempus breue est. Si verò hæc nostra non satisfaciunt: quære doctiores (inquit Augustinus) sed vide, ne inuenias præsumtiores. Rogamus igitur te, vt cognita veritate, quiescas potius, quam vt istius λογομαχίας caussa, te amplius maceres, turbésve Ecclesias. Vale. Dominus verò Iesus, qui voluit Cœnam suam, Sacramentum esse charitatis atque concordiæ, itaque fide consensionis, suo te regat spiritu. Datum 7. Octob. 76.

H. ZANCHIVS *suo & Collegarum nomine.*

ZACHARIÆ VRSINI AD D. H. Zanchium de eadem materia epistolium, & iudicium.

SVM annotato ad verbum loco, quem citat, volebam pauca annotare, quæ mihi ex tempore in mentem venirent, indignatione impulsus, longiùs quàm institueram, excurrit calamus. Mitto tamen tibi αὐτοσχέδιον, si quod fortè sit, quod tibi meliora cogitandi occasionem præbeat. Non putassem hunc hominem tam puerili iudicio præditum, aut tam ἀναίσχυντον esse. Miror tam ineptum esse, vt non discernat determinationem copulæ & prædicati descriptionem, & hanc adiungat copulæ in propositionibus ex *Est tertio adiecto*, & contra modum determinantem seu declarantem copulam, trahat ad prædicatum, atque ita pro eodem habeat, *esse substantiale corpus*: &, *esse substantialiter corpus*: non discernens orationem dicentem, *Quod corpus sit panis*, ab ea quæ dicit, *Quomodo panis sit illud corpus*. Vale.

T. ZACHAR. VRSINVS.

Eiusdem defensio verborum quorundam ex libello quodam, cui titulus est, Grundtlicher Bericht, &c. *desumtorum.*

IN vera doctrina de sacra Cœna, ab Heidelbergensis Academiæ Theologis exposita, Anno 64. aduersus eos, qui gloriantur se τὸ ῥητὸν verborum Christi retinere, sic scribitur.

Scimus enim Dominum dixisse de illo ipso naturali pane, qui oculis videtur, manibus frangitur, porrigitur, accipitur, contrectatur, ore & dentibus editur, & comminuitur, & in alimentum corporis abit, hunc esse verum suum naturale & humanum illud corpus, pro nobis in cruce immolatum: ac de illo ipso poculo, seu vino naturali in eo contento, quod itidem coniuncto & naturali more bibitur, hoc esse verum suum, & naturalem illum sanguinem qui pro nobis est effusus.

Hoc iste censor negat nos cum Christo dixisse. Nos verò nec à verbis, nec à mente Christi discedere, ex verbis & scopo Christi manifestum est.

I. Nam ait Dominus, *Panem hunc quem dabat esse corpus suum.* At quod corpus? illud quod pro nobis traditum est. *Vinum esse sanguinem suum.* At quem sanguinem? Illum qui pro nobis in remissionem peccatorum effusus est. Verum autem naturale, substantiale Christi corpus, & sanguis ipsius verus, pro nobis traditum est, & effusus est. Panis ergo est verum corpus: & vinum, verus sanguis Christi. Eadem enim est veritas, & locutionis ratio, siue traditi pro nobis, huic aliud Epitheton addatur corpori in hac propositione, *Panis est corpus Christi*: nec alio sensu est & dicitur panis verum substantiale, naturale, &c. Christi corpus, atque à Christo dicitur, corpus pro nobis traditum. Puerile effugium est contendere, quod non idem sit corpus pro nobis traditum, & corpus quod pro nobis traditur. Æquipollent enim participio relatiuum & verbum. Ideóque omnes similes locutiones similiter possunt resolui. Vt, idem est, si quis dicat *Christus pro nobis crucifixus*, &, *Christus qui pro nobis crucifixus est.* Et prorsus e... u... dunt hanc cauillationem Græca verba, quæ per participia efferuntur, ita vt oporteat tanquam vnum prædicatum, compositum accipi, τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Neque sequitur, non esse hanc vnam propositionem, quia in duas resolui potest, videlicet, *Panis est corpus meum*, &, *corpus meum est pro vobis traditum*. Omnes enim similes possunt sic resolui, & tamen sunt vna propositio. Descriptiones enim alterius termini, vel cum eo in vna propositione coniungi possunt, vt vnum terminum cum eo constituant, vel interposita copula separatum cũ eo propositionem efficere: vt, *Christus est Seruator Mundi, olim promissus*: Hæc vna est propositio, etsi resolui possit in has duas, *Christus est Seruator Mundi*, &, *Seruator ille Mundi, est olim promissus.*

II. *Panis est illud corpus, cuius est signum, Sacramentum, μνημόσυνον.* At non alterius nisi veri & substantialis corporis Christi Sacramentum est: Ergo panis est illud verum & substantiale corpus, quanquam Sacramentaliter seu significatiuè.

III. Omnino est tropus Sacramentalis in verbis Christi, siue Metonymiam, siue quo quis velit, nomine eum appellet. ...s autem tropus est vel in prædicato, *corpus meum*, vel in copula, *Est*. Si in prædicato ponatur, sic exponitur propositio, *Panis est signum vel, Sacramentum corporis, & quidem veri substantialis, pro nobis traditi corporis.* Si in copula statuatur, tum *Est*, sumitur pro *significat*, & sic exponitur propositio: *Panis significat corpus meum, & quidem verum, substantiale, pro vobis traditum.* Vtraque expositio eundem habet sensum, ac proinde verbis Christi consentanea est, vt à nobis sæpe iam olim dictum est contra eos, qui Zvvinglium & Oecolampadium dissentire calumniantur, quia alter exposuerit, *panis significat corpus Christi*: alter, *Panis est signum corporis Christi.* Vt autem non oportet neutram, sic etiam non oportet vtramque expositionem coniunctum poni: alioquin enim fieret falsa & monstrosa sententia, videlicet, *panis significat signum corporis*. Vtroque verò loco aliquis tropum posuerit, necessariò in altero loco proprietatem vocis retinet. Si corpus accipiat, pro *signo corporis*, verbum *Est*, necessariò accipitur, in propria significatione. Panis enim non significat signum, sed est signum corporis. Sin accipiat verbum *Est*, pro *significat*, necessariò retinet corporis nomen in propria significatione, id est, accipit illud de vero & substantiali, non autem de Sacramentali

tali corpore, seu de Sacramento. Panis enim significat non Sacramentale, sed ipsissimum & verissimum corpus Christi, &c. Hinc manifestum est, eum qui *Est*, accipit pro *significat*, necessariò & secundum verba Christi sic sentire & loqui, quod panis sit verum Christi corpus, sicut is qui *Est*, resoluit in *significat*, necessariò sic loqui ur & sentit, idque cum Christo & tota orthodoxa Ecclesia, quod panis significet non Sacramentale, sed verum Christi corpus. His de caussis dicimus, nos piè & rectè, & cum Christo sic loqui, dum modo sicut à nobis semper fit & factum est eam quoque expositionem propriam, quam Christus addidit figuratæ locutioni, addamus.

Caussas etiam, quare sic loqueremur, necessarias & graues habuimus, quas nobis præbent aduersarij, quibus has locutiones opposuimus.

Primum enim, qui *τὸ ῥητὸν* se tenere, idque tenendum esse clamant, nec validius, nec magis populariter, & sine subtilitate scholastica refutantur, quàm si *τὸ ῥητὸν* vrgeatur, & ipsorum opinionibus & formulis loquendi opponatur. Quiuis enim videt, non idem esse, si dicatur, *Hic verus panis, est illud verum corpus Christi*: vel IN vel SVB *hoc vero pane est illud verum corpus Christi*. Et nihil est violentius ad cogendos animos, vt agnoscant locutionem figuratam seu Sacramentalem, quàm si retineatur & vrgeatur propria significatio in nomine corporis. Tum enim vel à cæcis palpari potest, verbum *Est*, non propriè, sed pro *significat*, accipiendum esse, vt si dicatur, *Hic visibilis & corruptibilis panis est illud carneum, osseum, visibile & incorruptibile Christi corpus*, &c. Eundem in vsum sæpe vsi sumus illas Patrum locutiones, *Corpus Christi iacere in mensa, in vasis sacris frusta de eo in terram cadere posse, dentes in Christi corpore figi, linguas ipsius sanguine rubescere*, &c. quas qui non videt Sacramentales esse, is nihil videt in doctrina Sacramentorum.

2. Secundò, fuit obuiam eundum illis, qui calumniantur nos, quod non verum, sed sacramentale tantum, vel phantasticum, & imaginarium Christi corpus, vel tantum Christi beneficia nobis in Cœna communicari fingamus: & verba Christi in hos sensus detorqueamus. Contra hos diximus, nos credere & confiteri, quòd panis sit verum illud Christi corpus quod pro nobis traditur, & hoc ipsum corpus nobis per hunc panem communicetur. Sed addidimus semper, quomodo sit hic panis, illud corpus, nempe *Sacramentaliter, symbolicè*, non autem *substantialiter*.

3. Tertiò, opposuimus has locutiones Vbiquitariis, qui fingunt corpus Christi in spiritualem & diuinam quandam, hoc est, insensibilem & infinitam naturam transmutatum nobis in pane communicari. Contra hos vsi sumus. Christum in his verbis, *Hoc est corpus meum*, non tale corpus, quale ipsi obtrudunt nobis, sed verum, humanum, visibile, palpabile, finitum, circumscriptum, carnem & ossa habens, intelligere, & nobis mactatum & edendum hoc pane repræsentare & promittere: Quibus positis facilè intelligitur, panem non latiolum, sed symbolum huius corporis esse.

4. Postremò, ne quidem in leuioribus, nedum in grauissimis caussis & disputationibus, præsertim vbi agitur cum aduersariis malignis, sophistis, captatoribus verborum, propositio aliqua ambigua, sine distinctione concedenda, aut neganda est. Vtrumque enim ab Aduersariis per Paralogismum à dicto secundum quid ad dictum simpliciter, exagitatur, & exaggeratur, & rudioribus tanquam speciem retractionis habens eius quod concessum vel negatum prius fuit occasio est veritatem contemnendi & aspernandi.

Cùm ergo ista propositio, *Panis est illud corpus Christi, quod est verum, substantiale, carneum, osseum, visibile, palpabile, pro nobis traditum, mortuum, resuscitatum & sublatum in cœlum*, sit ambigua facta propter inscitiam phrasium Sacramentalium ac proinde vera aut falsa esse queat, prout rectè aut non rectè intelligitur, neque neganda est, nisi addita interpretatione vitiosa, quam ei affingunt Aduersarij; neque concedenda vel vsurpanda sine addita interpretatione & sensu, quo Sacramentales locutiones in Scriptura & Ecclesia vsurpantur.

Demonstrationes quas opponit ille, sunt pueriliа & putida sophismata. Partim enim ex inconuenientibus dissimilibus, partim ex falsis ratiocinatur.

I. Quæ enim allegat exemplo propositionum, in illis *Est*, ponitur propriè. At in ista, *Panis est verum Christi corpus*, *Est* ponitur pro *significat*, & per hoc verbum exponitur. Item videtur negare, quod corpus Christi verum detur discipulis, dum facit hanc Antithesin: *Corpus Sacramentale dare discipulis: corpus verum dari pro discipulis*. Puerile acumen est. Nos vtrumque confitemur, verum corpus dari & discipulis & pro discipulis. Nisi enim pro illis datum fuisset victima, non posset illis dari cibus, & nisi daretur illis in cibum vitæ, frustra pro illis datum fuisset victima.

II. In secunda sua demonstratione videtur puerilia præcepta Logices & Grammatices ignorare, ex quibus discere debuit, in hac propositione, *Corpus Christi Sacramentale, est corpus Christi Sacramentaliter*, Aduerbium *Sacramentaliter*, quod significat modum, quo prædicatum attribuitur subiecto, non cum prædicato, sed cum copula debere coniungi, sic videlicet. *corpus Christi Sacramentale*, id quod est Sacramentum corporis Christi, seu *Panis, est Sacramentaliter corpus Christi*. Non etiam videt miser, quòd suo se gladio iugulet. Quia enim Sacramenta iter esse corpus Christi, nihil aliud est, nisi significare corpus Christi, necessario in hac propositione corpus Christi propriè dictum, hoc est, verum & substantiale, intelligitur. Alioqui enim hic esset sensus, Sacramentum corporis significat Sacramentum corporis, quem esse monstrosum nemo pius & sanus negabit.

III. In tertia non est tam difficilis aut periculosa responsio de veritate propositionum. 4. quod ipse existimat, ei saltem, qui prædicationes Sacramentales & proprias nouit discernere, quarum iste imperitosus Censor nullam videtur habere cognitionem. Hæ duæ, *Panis est corpus Christi Sacramentale*, id est, Sacramentum siue signum veri corporis: & *Panis est Sacramentaliter*, id est, *significat corpus Christi verum*: sunt veræ in propria significatione terminorum, sine tropo. Tertia, *Panis est corpus Christi substantiale*, vera est Sacramentaliter, seu metonymicè, non autem propriè loquendo, id est, sumendo *Est* pro *significat*. Atque hoc sensu hæc figurata congruit cum illis duabus propriis. Quarta item, *panis est corpus Christi substantialiter*, est simpliciter falsa: quia Aduerbium *substantialiter*, est simpliciter falsa quia Aduerbium *substantialiter*, additum copulæ dete minat modum non congruentem terminis, quo panis sit corpus Christi, nempe secundum suam substantiam, quod falsum est. Non enim secundum substantiam, sed secundum significationem, similitudinem & testificationem de communione corporis, panis est Christi corpus. Frustra igitur, & ineptè fingit sibi responsiones, quas nobis dictat sibi dandas. Simul enim veræ sunt hæ duæ, *panis est corpus Christi substantiale, panis est corpus Christi Sacramentale*, ideo quod in hac sumitur, *Est*, in propria significatione, in illa autem, pro *significat*. Atque sic optimè congruit cum verbis Christi, & natura Sacramentorum, & forma vsitata loquendi de Sacramentis, de qua licèt plurima & planissima à nostris & aliis sint scripta, tamen hominis contentioso & *ἀνοήτῳ* tanquam surdo fabulam cecinerunt. Non enim euertet suis caussis regulam locutionis Sacramentalis, quòd propter similitudinem & testificationem, symbola Sacramentalia dicuntur esse illæ res, quas significant & exhibent. Est ergo calumnia, quod ait nos propositionem quam fassi simus falsam esse, verum velle efficere. Negatur enim à nobis illa propositio, *panis est corpus Christi substantiale*, in sensu proprio, defenditur in sensu figurato, id est, sumendo EST, pro, *significat*, sicut de signis loqui est vsitatum. Ineptit enim pueriliter, fingens has esse contrarias, *Panis est corpus Christi substantiale*: &, *panis est corpus Christi sacramentaliter*. Rectè enim intellectæ eundẽ prorsus habent sensum videlicet, *panis significat verum & substantiale corpus Christi*: Neq; violenter arripitur, sed necessario intellecta exprimitur ad declarandam sententiam propositionis vox *sacramentaliter*. Idem enim sunt, *significare corpus Christi verum*, & *sacramentaliter esse verum Christi corpus*. Et propriè de signis dicitur, quod significent res ipsas, impropriè, figuratè, sacramentaliter, metonymicè de illis dicitur, quod *sint res cœlestes & spirituales*. Neque per omnia similis est huic illa quam fingit noua propositio, *panis est sacramentaliter corpus substantialiter*. Nam vox *substantialiter* cum verbo, *est*, construenda est, non cum prædicato, corpus sacramentale, vt ipse videtur pueriliter & ineptè fingere. Iam autem si quis dicat *panem substantialiter esse corpus sacramentale*, nihil dicet, nisi hoc, quòd panis sit secundum suam substantiam corpus Christi, non verum seu significatum, sed sacramentale typicum, significans, symbolicum: vel quòd sit substantia corporis typici. In hac autem sententia nihil est falsi, nisi quòd supervacanea est, & propterea non vsi-

tata additio vocis *ſubſtantialiter*; quia prædicatum, corpus ſacramentale ſatis oſtendit copulam eſſe accipiendam in ſignificatione propria. Eſt igitur hæc diſſimilitudo inter iſtas propoſitiones quas conferre vult: quod in iſta *panis eſt ſacramentaliter*, ſeu, *ſignificatiue corpus Chriſti verum*, neceſſaria eſt determinatio modi, quo panis eſt corpus Chriſti: quia ſi non addatur huiuſmodi expreſſio, propoſitio hæc, *panis eſt corpus Chriſti ſubſtantiale*, eſt ambigua. Poteſt enim *eſt*, ſumi propriè ſeu ſubſtantialiter, & ſic eſt falſa: aut ſacramentaliter ſeu ſignificatiuè, & ſic eſt vera. In illa autem, quam ipſe comminiſcitur, prædicatum non patitur ambiguitatem eſſe in verbo *eſt*. ſed oſtendit illud accipi oportere propriè, non autem pro *ſignificat*: alioquin enim falſa & monſtroſa euaderet ſententia, quod panis ſignificet ſacramentale opus.

Turpiſſimè ſe dat, & cum ſuis monſtris confligit, dum affingit nobis, quod Aduerbium *ſubſtantialiter*, inſeparabile conceſſerimus ab hac propoſitione, *panis eſt corpus Chriſti ſubſtantiale ſubſtantialiter*. Panem enim non ſubſtantialiter ſed ſignificatiuè, ſed ſacramentaliter eſſe corpus verum & ſubſtantiale Chriſti, toties & tamdiu clamamus, vt totus Mundus propterea contra nos fremat: hic autem Ariſtarchus lapide ſurdior videatur, qui hoc nolit exaudire.

Ineptior etiam eſt, dum ait, nos Chriſto affingere alterum ſubſtantiale corpus, quia dicamus, *panem eſſe corpus Chriſti ſubſtantiale, non ſubſtantialiter, verum non verè*. Dum enim dicimus, non ſubſtantialiter panem eſſe illud corpus, quod propriè ſic dicitur, & vnicum eſt in Chriſto, reipſa oſtendimus, panem propriè loquendo nequaquam eſſe, ſed duntaxat ſignificare verum & ſubſtantiale corpus.

Cæcum ſe oſtendit eſſe ſtudio contendendi, dum ſine vlla probatione dicit, implicationem contradictionis eſſe in hac propoſitione. *panis eſt ſacramentaliter*, id eſt, ſignificat, repræſentat & exhibet tanquam verbum viſibile, noſtræ fidei, verum, ſubſtantiale, pro nobis crucifixum Chriſti corpus. Videtur autem in hac vertigine rotari, quia Aduerbia, *ſacramentaliter, ſubſtantialiter*, non cum verbo *eſt*, ſicuti phraſis ſacramentalis poſtulat, ſed cum prædicato *corpus ſacramentale*, aut *corpus ſubſtantiale*, contra omnem rationem & ſenſum ſcripturæ & Eccleſiæ, ac piorum Doctorum coniungit.

Cumulat deinde putidas calumnias ſine colore. Neque enim nouum neque ſophiſticum eſt, dicere, quod ſacramenta, quod ad ſignificationem, ſint illæ res, quarum ſacramenta ſunt: ſicut imago dicitur eſſe id, cuius imago eſt. Et ſi hæc propoſitio eſt verbo Dei conſentanea, & neceſſario defendenda, *panis ſignificat corpus Chriſti* non aliquod phantaſticum, vt nobis obiicitur, non vbiquitarium vt finguut, ſed verum, ſubſtantiale, mortuum pro nobis in cruce, &c. etiam hæc in eodem ſenſu accepta ſiue vſurpata *Panis eſt corpus Chriſti ſubſtantiale*, &c. non poteſt improbari ab vllo homine pio & ſano.

Si nos faceremus, quod quidam faciunt, hoc eſt, ambiguas locutiones quæreremus, quibus ſine interpretatione vtentes, veritatem occultaremus ad odia declinanda: haberet aliquam cauſam nos accuſandi: Sed hoc nos non facere, teſtis eſt noſtra doctrina ſcripta & ſonans, teſtis eſt totus Mundus. Quòd autem non negemus ſimpliciter Aduerſarij eas locutiones, quas negatas cogeremur deinceps rectè intellectas & expoſitas admittere, id nemo ſanus nobis vitio vertet. Si quis autem offenditur veritate, hoc eſt, ſacramentalium locutionum vſu, & recta atque ingenua interpretatione, aut ex ea calumniandi occaſionem accipit, ſi cum nodum in ſcirpo quærat, omittendus eſt, vt malum virum vel mus mordeat: Nihil enim tam rectè & candidè dici poteſt à contentioſis & ſophiſtis non deprauari queat.

Philippi autoritas non debet nos mouere, vt in ipſius gratiam, vel quæ rectè dici poſſunt, negemus, aut quæ non recta ſunt, probemus. In Cenſorem igitur competit, quod nobis exprobrat, nos ob autoritatem præſtantium virorum ſic loqui. Nullius enim autoritatem, ſed veritatem ſpectamus & ſequimur. Ipſe verò iniquus eſt, qui non tantum in præſtantium virorum, ſed etiam in ſua verba nos iurare vult & non hiſcere, aut ſyllabam vnam proferre, niſi ex ipſius præſcripto.

Sed illud grauius eſt, quod mala fide opponit nobis Philippum, quem non minus, quàm nos calumniatur. Nam Philippus reiicit hanc propoſitionem, *Panis eſt verum & ſubſtantiale corpus Chriſti*, non ſimpliciter, ſed eo ſenſu, quo Heshuſius & Bremenſes eam vſurpabant & exponebant, videlicet, vt *eſt*, ſumatur propriè: quo ſenſu à nobis multò acrius, quàm à Philippo reiicitur. Sumto autem *eſt*, pro *ſignificat*, nunquam oſtendet, eam à Philippo negatam: Imo ipſe has locutiones in Commentario ad Corinthios dicit ſimiles eſſe illi: *Faſces ſunt imperium Romanum*. Idem de Exegeſi reſpondemus.

Bombi ſunt inanes, dum minatur, ſe ex noſtrorum libris probaturum, nos tueri, aliquid, quod olim damnauerimus. Si enim non audiuit, audiat, & ſi non didicit atque intellexit, diſcat nunc tandem, & intelligat, ſi modo aures ad audiendum, & mentem ad intelligendum habet, nos diſertè & ingenuè dicere, *Panem eſſe & non eſſe corpus Chriſti verum*. Quod ſi ipſi paradoxon eſt, & contradictio videtur. At ſciat nobis & intelligentibus morem ſcripturæ & Eccleſiæ de ſacramentis loquendi, non eſſe. Sacramentaliter, hoc eſt, ſignificatiuè, eſt hic panis corpus Chriſti: ſubſtantialiter ſeu propriè non eſt. Neque à nobis excogitata, ſed magno conſilio à Spiritu Dei, & Eccleſia vſurpata eſt loquendi forma, qua *eſt*, ſumitur in ſacramentorum doctrina, pro *ſignificat*: Et quamuis ignorantibus aut contentioſis, & quantum ad verba attinet, eſt ambigua, tamen piis & rectè inſtitutis minimè ambigua, ſed ad naturam & vſum ſacramentorum docendum, accommodatiſſima eſt.

H. Zanchij ad Marcum Meningum ſuperintendentem Bremenſem epiſtola, de Cœna.

LEgimus literas tuas, vir eximie, & frater obſeruande: & ſimul etiam quas miſiſti, cum de aliis quibuſdam Chriſtianæ Religionis capitibus tum præſertim de cœna Domini ſcriptiones. Ac quantum nobis, (qui Germanicè non intelligimus) per interpretem licuit, aſſecuti ſumus ſententiam, & aduerſarij oppoſitiones: quidque à nobis petas probè intelleximus. Nos pro ipſo tuo officio, & quod tantum honoris nobis detuleris non vulgarem tibi habemus gratiam. Vtinam verò tales eſſemus, qui petitioni tuæ, (vt tu cupis, & nos peroptamus) poſſemus ſatisfacere. Dabimus certè operam quantum hæc temporis fert anguſtia, vt nihil in nobis deſiderare queas, aut bonæ erga te voluntatis, aut in noſtro officio, diligentiæ. Verum vbi prius ſignificauerimus, (id quod iam paucis verbis facimus) nos non tam dolere, quæ tibi, totique Eccleſiæ tuæ & ſymmyſtis fiunt à Diabolo negotia: quàm gratulari conſtantiam veſtram, qua impios & nefarios Satanæ conatus, impediendos, reprimendosque fortiter & ſtrenuè curatis. Nunc ad rem. Confeſſionis veſtræ ſummam, curauimus in primis nobis in linguam Latinam conuerti, deinde ſummam accuſationis veſtri Antagoniſtæ, poſtremò reſponſionem ad quoddam illius argumentum. Quæ res in cauſa fuit cur non tam citò remiſerimus tabellarium. Omnia enim conuerti vno die minimè potuerunt. In confeſſione ad ſummam doctrinæ quod attinet, nihil planè deſideramus: imo totam probamus: quod non minus piè & doctè, quàm perſpicuè atque dextrè, omnia controuerſiæ doctrinæ capita, explicata à vobis fuiſſe videamus. Quædam tantum, quæ aut fortè à veſtro amanuenſi malè fuerunt deſcripta, aut non benè à noſtro interprete reddita, cupimus partim corrigi, partim melius explicari. Quæ enim confeſſiones proponuntur, non tam doctis, quàm etiam indoctis hominibus, eas ne aut carpi ab aduerſariis, aut malè intelligi ab imperitis poſſint, oportet eſſe quam emendatiſſimas. In capite igitur de aſcenſu in cœlos: vbi vſi verbis Petri in Actis, dicitis, *perſonam Filij factam eſſe in Chriſtum & Dominum*: quanquam nemo mediocriter doctus, qui ſenſum Petri teneat, poſſit meritò illis verbis offendi: ne quis tamen veſtra verba perperam interpretans, exiſtimet à vobis dici, tum demum tantum, Ieſum factum fuiſſe Chriſtum, poſtquam aſcendit in cœlos: adhibenda fuerit breuis aliqua explicatio, qua ſenſus declaretur.

Quod etiam ſcribitis, *ſolis pœnitentibus ſacramenta percipientibus dari Spiritum ſanctum*: ita explicandum eſt vt duobus occurratur erroribus, Pelagianorum & Papiſtarum. Quaſi vero non etiam nos præueniat Spiritus ſanctus & pœnitentiam fidémque in nobis excitet: aut quaſi nemo qui ſacramenta non percipiat, (modo abſit contemtus) Spiritu ſancto donetur: gratiáque ſit alligata ſacramentis. Gratiam enim olim, ſine ſacramentis multis acceperunt Gentiles, Iobus, Naaman, Latro in cruce, familia Cornelij: ſed hoc extra ordinem. Semper autem Spiritus ſanctus nos præuenit gratia ſua, & qui nos regenerat, is etiam

fidem

fidem & pœnitentiam donat. Ac verum est, Deum vi cogere neminem ad vitam, sed nostras tamen rebelles voluntates, vi sui Spiritus immutat, & de nolentibus facit volentes. Quo spectat verbum *trahendi* quod ad eius [illegible] sub iectis ex Euangelio: *Nemo venit nisi pater eum traxerit.* Quo verbo omnia nostra merita, omnémque nostrum præcedentem conatum excludit: & simul etiam docet, nos potius resistere vocanti, quam assentiri posse: nisi ille nostras suauiter tamen immutet voluntates.

In capite de sacramentis, illud, *Nec plus nec minus nobis offerri in sacramentis Christi, quam in verbo* [illegible] *rem, quæ significatur, & offertur,* referatis piè dictum est. Si ad modum, non dubitamus quin etiam vos sentiatis clarius & efficacius rem significari & offerri in sacramentorum administratione, quam in sola verbi prædicatione. Hoc enim indicant etiam verba, quæ subiicitis. *Quod in participatione sacramentorum, per operationem Spiritus Sancti, Christo inseramur & incorporemur*: non negamus: id quod propriè fit in Baptismo. Sed quum de cœna est sermo, magis placeret si adderetur, *magis ac magis.* Oportet enim prius nos insitos esse Christo, & incorporatos, quam ad cœnam accedamus: Et verbum *inseri*, baptismo magis conuenit, quam cœnæ. Coalescere autem, cœnæ vbi [illegible]

Illud verò quòd impij bona cœlestia, hoc est Christum, in sacramentis oblata percipiant, & eorum fiant participes, sed non salutariter, (quemadmodum ex vestris verbis colligere nonnulli possent, quæ sic habent, *Non etiam bona cœlestia, salutariter ac fructuose* [illegible]) non probatur. Nullam enim partem habent cum Christo impij, neque eum recipiunt: quanquam speciem eius intelligibilem (vt philosophi loquuntur) intellectu percipiant. Fide enim sola per charitatem efficaci recipitur Christus: non autem nudo intellectu, & vana cogitatione [illegible] ex nuda tantum historia, concepta. Itaque si illa particula *salutariter*, tolleretur, bene haberent omnia: vt talis esset: *Non etiam bona cœlestia eos* [illegible] *recipere possumus,* [illegible] *percipere.* Neque etiam pij percipere, edere que carnem Christi possunt, nisi salutariter: *Qui, qui manducat carnem meam* (ait Dominus) *in me manet, & ego in illo, & habet vitam æternam.* Proinde superuacanea etiam est hæc eadem particula, *salutariter*, quum de pijs agitur: vt etiam hoc omissa emus poni, *verè aut spiritualiter* vt per veram differentiam discernatur manducatio piorum, ab impiorum. Melius etiam, nostro iudicio, diceretur, pios ex cœna Domini coalescere in Christo, & eius [illegible], quam [illegible] consequi: cum nemo pius esse queat, qui non habeat iam [illegible] cum Christo.

In capite de præsentia desideramus explicationem illius, quod dicitis, *Christum corpore & sanguine suo in cœna præsentem esse secundum suam promissionem: singulariter autem nobis, qui in Christum credimus.* Quasi concedatis etiam impiis esse præsentem. Si præsentem esse secundum promissionem nihil aliud significat, quam veracem esse in sua promissione: ita vt sicut cœna promittit verbis Christus, sic etiam reipsa sese, suam scilicet carnem & sanguinem percipiendum & fruendum esse [illegible] damus esse præsentem omnibus qui cœnæ intersunt: quia nemini nisi [illegible] Christus. Sed si præsentia à cœna ex redditur ex reali ipsius rei communicatione & participatione licet illa res procul etiam localiter distet: solis piis verè præsentem esse Christum, suo corpore & sanguine docemus: quia soli etiam verè illius fiunt participes. Id quod & vos in explicatione sententiæ Cyrilli [illegible] videmini. Nam ad Adamum Euam adductam legimus, Adamum autem ad Euam nunquam vidimus. Et melius etiam ad rem facit, si hoc alterum omittatur. Non enim Christi sponsi caro adducitur ad nos è cœlo per aliquem descensum, sed nos ad illum per Spiritum suum. Quo etiam illud facit veteris Ecclesiæ, *sursum corda.* Atque simile à vobis adductum de coniugio, pulcherrimum est, & ad rem accommodatissimum. Cæterum, licet isto simili perpulchre exprimatur *vnio* illa perpetua, quam habemus semper cum Christo: censemus tamen, (ne videamur dignitatem & veritatem cœnæ Dominicæ extenuare) hoc esse addendum, nempe vnionem hanc in ipso ministerio tum verbi, cum maximè cœnæ Dominicæ, magis ac magis confirmari, & in ipsis fidelibus actu augeri, nósque in *vnitate* corporis & sanguinis Domini coalescere: idque vi Spiritus Sancti qui tum sese efficacius in credentibus veráque fide Sacramenta percipientibus exserit: quemadmodum quisque nostrum, si verè pij sumus, reipsa experimur. Neque enim frustrà, præter quotidianam Euangelij prædicationem, instituit Dominus Iesus cœnam suam [illegible] illius participatione magis ac magis cum ipso, si [illegible] est, in vnum coalescimus, & magis ac magis fimus caro de carne eius, & os de ossibus eius. Hæc sunt quæ in confessione aut corrigenda aut explicanda esse censemus: [illegible] propter imperitos ne vlla ratione offendi possint: tum propter malos & aduersarios, ne vllam inde vllam occasionem, vos calumniandi contentionemque turbandi, capere queant. Nam à bonis & doctis [illegible] huius mysterij intelligentibus nihil est metuendum, cum nemo eorum futurus sit, qui velit, aut possit confessionem hanc vestram, vllo modo, ad rem quod attinet, improbare, vel vllo etiam verbo [illegible] Est enim (quantum iudicare possumus) consentanea cum S. literis, & cum aliorum omnium, qui hac de re piè & eruditè scripserunt, sententia: & nullum in ea est verbum, quod nisi quis velit iniquus esse interpres, calumniari possit. Ergo propter imperitos & malignos, vt [illegible] omnis offensio istis omnis calumniandi occasio tollatur quibusdam in locis, sicuti monuimus, temperanda sunt verba, & adhibenda explicatio.

Venimus nunc ad alia scripta. Ad argumentum illud aduersarij, in senatu vobis oppositum, prudenter & scitè responsum est. Maiorem tamen etiam sic explicari potuisse iudicamus. *Quale est edere & bibere, tale esse os, quo edendum & bibendum est.* Nam in sacris literis vt duo sunt homines, interior & exterior: sic quisque ipsorum suum habet os, aures, oculos, & cætera organa, vt notum est. Cum autem Christus in cœna duo dederit edenda & bibenda panem & vinum, ac corpus & sanguinem suum: vnum corporaliter, alterum Spiritualiter: [illegible] est edendi rationem. Ac quod ad carnalia signa attinet, illa edi ac bibi ore carnis: quod attinet ad verum Christi corpus, illud edi ore spiritus. Spiritualiter enim tunc edendum Apostolis dabatur: & nunc etiam non aliter vt faceamus, quod ipsum quoque corpus Christi, eo, quo Apostolus ad Corinthios loquitur modo, spirituale iam est. Tota enim itaque veri corporis Christi manducationem spiritualem esse, & ore spiritus fieri. Non improbamus locutionem, *Sacramenta signa esse visibilia, rerum inuisibilium significatiua, & exhibitiua,* quia sic etiam Augustinus loquutus est, sacramenta noui Testamenti vocans sacramenta, rem ipsam exhibentia. Mallemus tamen [illegible] Spiritus sancti de sacramentis [illegible], aut ipsis, rem cuius sunt sacramenta dari, iuxta illud, *per lauacrum regenerationis*: & illud, *Mundans eam lauacro aquæ*, vt [illegible] non sacramentis, sed sacramentorum autori, & rerum per illa significatarum, vera exhibitio.

Hæc ad vestra, quæ petiisti, frater obseruande, vt liberum de omnibus nostrum iudicium, tibi vt gratificaremur, liberè & familiariter, vt inter fratres fieri debet respondenda esse iudicauimus. Non quod reuera aliquid suppetit reprobemus: sed ne quod nobis consultius videtur, silentio præteriremus. Tu nostram libertatem æqui bonique consules. Restat scriptum aduersarij, in quo rationes continentur, cur se bona conscientia vestræ confessioni subscribere non posse, contendit. Responsiones ad hoc vestras non legimus. Non dubitamus tamen, quin omnia fuerint à vobis ita refutata, vt alia refutatione non sit opus: præsertim cum illud à nobis non petieris, & omnia sint [illegible] ad refellendum. Nam cum sua ma pendeat ab Amplissimo senatus mandato, ad cuius mandati tenorem, ait se receptum esse in ministrum, senatus autem mandatum fuerit, vt ex præscripto verbi Dei in primis, deinde confessionis Augustanæ, & aliarum quas commemorat, [illegible] doceret: si demonstraretis sententiam vestram esse ex præscripto verbi Dei, in confessione esse debent omnes confessiones prout [illegible] omnes illius rationes tollantur [illegible], necesse fuerit. Nam quod ait, noua illa declaratione vestra opus non esse, post tot alias præclaras [illegible] viris & Academiis oblatas explicationes, nihil est. Sicut aliorum, sic etiam vestra examinanda est ad lapidem Lydium sacrarum literarum, & ex analogia fidei. Si inuenerit, vestram non esse consentaneam, licebit ei vestram reiicere: imo damnare debet eam, & ipse, & vos. Sin minus: non est cur vestræ opponat confessioni, alias confessiones, aut declarationes. Si enim hæ quoque consentaneæ sunt cum sacris literis, cum vestra confessione pugnare non possunt, si verò dissentaneæ illæ, non vestræ reiiciendæ fuerunt. Si hoc examen rece-

sar, reuocat papatum. Cur igitur Lutherus semper contendit, non esse ex iudicio patrum & conciliorum, de doctrina salutis iudicandum: sed ex solo Dei verbo, & ad huius normam, omnia aliorum scripta esse examinanda? Quasi vero posterioribus non liceat de prioribus iudicare. Sed quid si demonstretur, vestram confessionem, cum ipsa etiam confessione Augustana, Apologia, confessionibus Saxonicis, minimè pugnare? Hoc certe nos sentimus si illæ confessiones æquum habeant interpretem: qui omnia dextrè, orthodoxe & ad canonem verbi Dei interpretetur. Ita apparebit non esse leuitatem, si vestræ quoque subscribat confessioni, vtpote cum verbo Dei consentienti, & aliarum confessionum explicatrici. Cur enim confessionem primam, Augustanam scilicet tot aliæ sunt subsequutæ? vt superiores explicarentur: obscuriores & breuiores, per prolixiores & clariores. Leuissima ad summam, est aduersarij ratio: propter quam recusat consensionem vobiscum, in doctrina de cœna Domini. Semper enim amplectenda est veritas, à quocunque dicatur: quocunque tempore è sacris literis demonstretur. Porrò, quæ ab Antagonista subiicitur de cœna Domini confessio, non est cur ad illam nos respondeamus: cum neque id postulaueris, & simus persuasi, omnia quæ non rectè nec consentaneè cum sacris literis ille tradit, a vobis fuisse refutata. Ex verbo Dei nihil probat: cum perperam verba Christi & Apostoli interpretetur. Quos adducit patres non intelligit, Corpus doctrinæ peruertit. Nam neque confessio Augustana, neque addita Apologia, neque confessio Saxonicarum Ecclesiarum, neque loci Philippi, nec eius Examen, nec denique responsio ad Bauaricos articulos, vllum verbum faciunt, de impiorum aut de orali, vt vocant illi, manducatione: hoc est, quod verum Christi corpus aut ab impiis, aut ore corporis percipiatur & edatur. Qui ergo vtranque hanc manducationem contendunt doceri in Corpore doctrinæ: ij manifeste omnes illas confessiones magna afficiunt iniuria. Id quod inde etiam abunde confirmari potest, quod autor corporis, Philip. honorificæ memoriæ, vtrumque ad finem vsque vitæ damnauit: sicut videre est in iudicio de cœna, quod ad illustrissimum principem nostrum, paulo ante mortem scripsit. Adde quod omnes fatentur, cibum esse non ventris, sed mentis. Nihil igitur ad os ventris, aut ad impios, qui mentem non adferunt, cibandum, sed tantum ventrem, pertinet corpus Christi. Quid quod ipse etiam aduersarius fatetur, se non probare manducationem Capernaiticam? Quid autem erat illa, nisi manducatio impiorum, & oralis? Sed quod distinguit oralem manducationem, *in crassam & non crassam*: figmentum est hominis: ignotum scripturis, patribus, naturæ. Quid enim os corporis sumere potest, quod non sit corporeum, eóque sensibile & gustabile? Et Bucerus honorificæ memoriæ, etiam post concordiam cum Luthero initam, constanter docuit, verum Christi corpus, neque ab impiis, neque ore corporis manducari, testificans non aliam fuisse Lutheri mentem quum negauit localem & naturalem omnem inclusionem. Si enim caro Christi non est in pane inclusa, neque cum pane vlla ratione huius seculi coniuncta, certe non omnis qui panem edit ore corporis, carnem etiam Christi edit: neque ipsa ore corporis edi potest. Denique si istæ confessiones Corporis doctrinæ consentaneæ sunt cum verbo Dei, fieri nequit vt hanc oralem, impiorúmque manducationem doceant. Sacra enim Scriptura neutram tradit, aut probat. Et sicut fideles ac pij, etiamsi non percipiant symbola vt quum non possunt, corpus tamen Domini fide edunt, iuxta illud Augustini, *crede, & manducasti*. Sic contra impij, fide destituti, licet symbola percipiant, carnem tamen Domini non edunt. Neque exemplum Iudæ, quidquam contra nos facit. Si enim non nisi cœnæ paschali interfuit, qua ferè finita, vt docet Iohannes, statim exiuit, ne sacramentum quidem corporis Domini accepit. Si autem cœnæ Dominicæ etiam interfuit, *accepit quidem panem Dominus*, (inquit August.) *sed non panem Dominum*. Certè Christus suis tantum discipulis suam carnem edendam, & suum sanguinem bibendum dedit, vt Euangelista & Apostoli apertè docent. Et illis duntaxat datur corpus Christi edendum, pro quibus etiam traditum est in mortem: Et sanguis bibendus, pro quibus in remissionem peccatorum effusus est: quemadmodum luculentissime docent verba Christi. Quomodo igitur ab impiis reprobis, qui non credunt in Christum, editur & bibitur: cum pro ipsis neque orauerit Christus, neque mortuus sit? Ad extremum legantur diligenter verba confessionis Saxonicarum Ecclesiarum, & ibi reperietur: Christum testari se in illis esse, qui suum corpus & sanguinem sumunt: seque illos sibi facere membra, & suo illos lauisse sanguine. Ergo Ecclesiæ illæ sentiebant, ab illis non edi corpus Domini, in quibus non est Christus, qui non sunt membra Christi, qui non sunt loti sanguine Christi. Quare denuo concludimus, corrumpi Corpus doctrinæ, & magna affici iniuria confessiones, in eo contextas de Cœna Domini, ab iis, qui inde contendunt, ab impiis corpus Christi verum, oréque corporis manducari. Duo tantum, vno eodémque & constanti consensu vrgent illæ confessiones, quæ nos neque vnquam sumus inficiati, neque inficiamur: quia si rectè intelligantur, consentanea sunt cum verbo Dei. Quorum vnum est, Christum suo corpore & sanguine verè præsentem esse in Cœna, alterum verè etiam manducari & bibi. Sunt autem hæc duo ita simul coniuncta, vt vnum ab altero separari non possit. A quibus enim sumitur, illis etiam præsens est Christus, non solum Spiritu, sed etiam corpore & sanguine: quia etiam illi non tantum Spiritus Christi, sed & corporis & sanguinis eius fiunt verè participes. Eatenus enim aliqua res dicitur, & est alicui præsens, quatenus illa ab isto percipitur, vt vt localiter vel vicina, vel propinqua sit percipienti se atque fruenti. Sicut contra illa res dicitur absens alicui, à quo non percipitur: etiamsi loco vicina & propinqua illi sit. Certè Sol præsens nobis est, quum illius luce fruimur, tametsi longinquitate loci procul à nobis distet: cõtra absens, quum illius luce caremus. Præsens quoque est caput, tam pedibus, quam pectori, dum tam illis, quam huic suam vim, motum & sensum communicat. Vna enim & eadem anima, coniuncta sunt, atque concreta omnia cum capite membra. Cum itaq; extra controuersiam sit, à veris Christi membris, veram Christi carnem, & verum eius sanguinem, verè edi ac bibi, idque ore spirituali, sicut & cibus ac potus spiritualis est, cibúsque iste mentis est, non ventris, & cum nemo dubitet, quin simus cum Christo capite nostro nexu eiusdem Spiritus coniuncti, coniuncti, inquam, non solum animo, sed etiam carne & ossibus, ita vt verè simus os ex ossibus eius, & caro de carne eius, cumque in Cœna, participatione corporis & sanguinis Domini, magis ac magis in vnum cum ipso coalescamus, quis præsentem nobis esse Dominum in Cœna suo corpore & sanguine inficiari possit? Atque hæc est vera & salutaris præsentia corporis Christi in Cœna: quia illa quoque de qua supra, est vera & salutifica manducatio. Et hoc est quod Christus docuit; *Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet: & ego in illo*. Mansio igitur & vnio pendent à manducatione. Cui præsentia hæc vera, certa ac salutaris, non satisfacit: sed quærit etiam vt corpus Christi sit sua substantia & realiter hic, id est, vel in pane, vel in loco, vbi panis dispensatur: is præterquam quod quærit rem nobis inutilem, cum natura autem corporis Christi pugnantem, indicat etiam se non satis intelligere, quæ vera sit vnio Christi, & in eo viuendi ratio: neque etiam verba Cœnæ recte percepisse. Nam si vrgeat, *Hoc est corpus meum*: facile habebit responsionem, Christum non dixisse, *hic*, sed *hoc*. Et Brentius in confessione Illustrissimi Principis VVirtenbergensis sic refutat Papistarum interpretationem, qui ex verbis, *Hoc est corpus meum*, transsubstantiationem concludunt, vt obiiciat illud Ezechielis ca. 4. de vrbe Hierusalem in lapide descripta, *illa est Hierusalem. Non necesse antiquitus fuit, vt substantia lateris mutaretur in substantiam vrbis Hierusalem. ita quum de pane dicitur, Hoc est corpus meum: non necesse est, vt substantia panis mutetur in substantiam corporis Christi*. Hæc ille. Idē nos dicere possumus aduersus eos, qui in pane, aut sub pane, aut cum pane realiter coniunctum esse volunt corpus CHRISTI hoc non colligi necessario ex verbis Domini: sicut neque ex iis verbis, *illa est Hierusalem* inferri poterat, vrbem Hierusalem realiter esse in, vel sub, vel cum latere coniunctam. Satis enim est sacramentalis connexio seu vnio: quæ eiusmodi est, vt signum possit localiter abesse à re cuius est signum: vt interim tamen res verè per signum & cum signo, offeratur, & in vero ac legitimo vsu recipiatur: Deus per Ahiam Prophetam ipsi Ierobeamo, exhibitione decem partium scissi pallij, decem tribus Israel reuera dedit, eúmque super Israelitas regem designauit. Henrico in Gallia existenti per exhibitionem regalium symbolorum, traditum est regnum Poloniæ. Et Cæsaris filia, per legitimā annuli exhibitionē & receptionem, facta itidē fuit Spiræ Regis Galliæ, in Gallia degētis, vxor, & vna cū illo caro. Nos quoq; in terris positi, facti sumus regni cœlestis in baptismo hæredes, sponsa Christi in cœlo regnātis, vnaq; cū ipso caro. Quid igitur mirū, quod

etiam

etiam in cœna assumtione panis & vini, veram Christi in cœlo ad Patris dextram sedentis carnem, & sanguinē percipiamus, & magis ac magis cum ipso in vnum coalescamus, caro de carne eius & ossa de ossibus eius fit nimirum licèt nostra in terris illius verò in cœlo sit caro, cum simus nexu eiusdem spiritus cum ipso, vt membra cum capite re vera coniuncti, atque (vt recepto vtamur verbo) incorporati? Quo etiam fit, (quemadmodum scitè explicastis) vt nostra cum Christo unio, & spiritualis sit & corporalis: & talis etiam omnino sit illius in Cœna præsentia. Itaque non est cur Ecclesiæ Christi, aliam obtrudant præsentiam corporis Christi quam quæ explicata est: & quam iudicamus ex verbo Dei desumtam, à Corpore etiam doctrinæ minime dissentaneam esse. Denique persuasum habemus, Illustrissimos Principes & status Imperij, qui Augustanam confessionem, se amplecti profitentur sua protestatione Numburgi facta, & ad Cæsaream Maiestatem missa, vt non desciverunt à verbo Dei, sic nihil voluisse ab Augustana confessione declinare. Sic autem habent protestationis verba: *Ac ne in suspicionem apud quenquam veniamus, quod rejecta Transsubstantione veram præsentiam corporis & sanguinis Christi in cœna negemus: Testamur non esse aliam sententiam nostram, quam quod in cœna Domini nostri Iesu Christi, exhibeatur & sumatur verum corpus & verus sanguis Christi, iuxta verba Euangelij.* Accipite, comedite, hoc est corpus meum: & *quod Christus in institutio sua cœna visu, verè vivus, realiter & substantialiter præsens sit: & cum pane & vino iuxta institutionem suam nobis Christianis suum corpus & sanguinem exhibeat.* Primum nulla hic docetur oralis manducatio. Deinde excluditur manducatio impiorum, quia aiunt, nobis Christianis: *qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Præterea diserte significatur non solum panem, quem nemo dissitetur corpus esse Christi Sacramentaliter, vnde & *corpus Christi Sacramentale* à nonnullis vocatur, sed etiam verum Christi corpus, quod scilicet pro nobis mortuum est, exhiberi & manducari in cœna, id quod qui fatetur, cum eo aiebat Lutherus in libro defensionis ἡμῶν, se nolle de verbis amplius contendere. Denique luculenter protestantur Principes: se credere Christum ipsum, Deum scilicet & hominem, realiter & substantialiter præsentem esse in vsu ab illo instituto (sumentis scilicet iuxta institutionem Domini.) Non ergo in abusu, neque iis qui contra institutionem sumunt: vt faciunt, qui edunt panem sine vera in Christum fide. Nam his neque Christus ipse exhibet suum corpus, suúmve sanguinem: vt ex verbis Illustr. Principum patet. Illud enim non exhibet, nisi Christianis, & iuxta institutionem eam sumentibus. Quod si quis præsentiæ nomine, nihil aliud velit intelligere, quam ipsam realem in loco, vbi celebratur cœna, existentiam: fatentur Christum esse præsentem. Itaque ibi etiam exsistit Christus, Deus & Homo. Quis verò hoc inficietur? sed non aiunt hoc præsentiæ genere, ibi præsentem esse corpore. Non est igitur cur alij cogantur credere vel docere, quod Principes non protestantur: quasi alioquin contra Augustanam confessionem faciant. Satis est, vbicunque sit Christus, ibi eum esse Deum & hominem: quia ab humanitate sua nunquam separatur, quanquam realiter existat in cœlo. Vnus enim tantum est λόγος, qui totus sibi humanam adiunxit naturam: eámque fecit ita suam, vt verum sit, Deum esse hominem: & Hominem hunc esse Deum. λόγος verò iste, qui totus est in humana natura, & totus etiam vbique quia immensus: naturam humanam quam sumsit sibi finitam, sua sumtione non fecit infinitam. Quare optime cohæret, Christum, vbicunque est, ibi esse Deum & hominem: nec tamen humanam naturam esse, vbicunque est λόγος. Videmur nobis satis superque explicuisse nostrum de vestris scriptis, ad nos missis iudicium: ac non obscurè demonstrasse vestram, cùm de aliis capitibus, tum de cœna Domini doctrinam, consentaneam esse cum corpore Doctrinæ: quia in primis eum verbo Dei optimè consentit, cum nulla alia veri corporis Christi manducatio aut præsentia in Scripturis doceatur, præter illam quæ à nobis exposita est, per fidem scilicet nostram, & spiritum Christi facta. Contra aduersarios, neque cum verbo Dei, neque etiam cum confessionibus in Corpore doctrinæ contentis, consentire: cum nullibi vel Scriptura, vel Corpus doctrinæ doceat, verum Christi corpus, aut ore corporis, aut ab impiis, veráque fide destitutis, manducari: aut sua substantia & realiter vel in pane, vel in loco, vbi frangitur panis, existere. Scimus corpus Christi Sacramentale, vbicunque celebratur cœna, ibi realiter existere: tam ab impiis quam à piis sumi, manibus percipi, oréque corporis manducari. Quo sensu quum sæpissime loquuti sint Patres, quum ad cœnam Domini populos adhortarentur. Et eodem sensu loquutus est Paulus, quum reprehendit Corinthios quod panem Domini indigne acciperent, & mensa Domini abuterentur: sed corpus Christi verum, quod cum pane & per panem verè exhibetur credentibus, neque in pane, neque multis simul in locis existere, minus vbique: & credimus & confitemur & docemus, & coram toto mundo demonstraturos nos esse, si opus fuerit, protestamur. Itaque hortamur etiam vos, vt in hac recta doctrina, quam edocti sumus ex verbo Dei, & à Spiritu Christi, constanter nobiscum vsque ad diem Domini, permaneatis. Neque vllis Satanæ & Mundi terriculamentis moueamini à sententia. Veritas licèt magnos habeat & præpotentes aduersarios, Satanam & eius membra: tandem vt ipsa vincat & triumphet, quia Christus est illius defensor, necesse est. Vale frater obseruande, & vir eximie, & Dominus tibi adsit Spiritu suo: vestrúmque amplissimum senatum suis cumulet donis & benedictionibus. Heidelberg.

H. Zanchius, suo suorúmque Collegarum nomine.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

Non esse vtendum locutione, Panis est corpus verum & essentiale Christi.

SR e deliberata, frater charissime, decretum fuit, vt nostra mitterentur ad te, non aliena: sed hac etiam lege, vt illis vt eris ad veritatis defensionem, non autem ad tuum triumphum abutaris: Ac quemadmodum vsum istius locutionis, qua de quæstio est, non probamus, quanquam phrasin ipsam defendi posse dicamus: sic tu candidè verúque & fideliter referas. Et certè caussæ sunt non paucæ, neque leues, cur abstinendum sit, vtendum verò simplici sermone Christi.

Primum, quoniam temeritatis crimine non caret, addere quippiam sermoni Christi, quod ad explicationem non faciat, sed maiorem pariat obscuritatem, & pacem fraternam turbet. Si enim hæc propositionis explicatio vera est, *Panis est corpus Christi*, nempe, *Sacramentale*: eóque non naturale: quomodo poterunt Idiotæ intelligere, quod sic corpus Christi verum & naturale; Imò putabunt contradictionem implicari.

Quòd si excipias, vtrumque verum esse, sed diuersis respectibus: verum dixeris: sed si possumus carere istis ἀντιλογίαις, cur non damus operam, vt careamus?

Deinde per se malè sonant verba, vt qui versatus est in S. literis simpliciter, absque dialecticis argutiis, non possit aliter interpretari verba illa, nisi ipsum panem non esse figuratè, sed propriè & verè corpus Christi ipsum. Nam etiā Iohannes in epistola, volens ostendere, Iesum esse non figuratè, nec nomine tantùm, aut per priuilegium, sed naturaliter & essentialiter Deum, dixit: *Hic est verus Deus.* Ac quod Centurio dixerat, *verè Filius Dei erat iste* Iohānes in epist. expressit, per *verū Filium: & sumus* (inquiens) *in vero Filio eius.* Sic Sapient. 2.18. *Si est verus Filius Dei*, id est, *verè & naturalis Filius.* Sic verum Deum à falsis discernunt Scripturæ vocando illum *verum Deum*, etiamsi non addant, *verè* aut *naturaliter*, vt Ioh. 17. & alibi.

Postremò nil facit illa additio ad propositum Christi. Non enim instituit hoc Sacramentum propriè, vt ederemus substantiale eius corpus: sed vt esset pignus suæ mortis apud nos, illúdque fide perciperemus, non quatenus substantiale corpus est, sed quatenus pro nobis in mortem traditum. Hanc ob caussam noluit dicere (vt potuit) *Hoc est corpus meum verum, substantiale*: sed, *quod pro vobis traditur*, & ita de poculo.

Dubium verò non est, quin Aduersarij ista audita phrasi, mox eam interpretaturi sint in suam sententiam de crassa & carnali præsentia. Neque tu carebis suspicione apud pios, quòd velis hac ratione paulatim te in gratiam aduersariorum insinuare. His itaque aliísque de caussis rogamus te, abstineas ab ista phrasi: quanquam, vt diximus, & constanter dicimus, possit defendi, adhibita illa, quam tu adhibes, interpretatione. Rogamus etiam, moneas nos, an has acceperis néc ne? & quomodo res succedant. Vale Heidelberg. 30. Ianuar. 77.

T. H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

AD EVNDEM DE EADEM *propositione.*

S. Placuit porrò tabellario operiri totum diem, dum scilicet conueniremus: déque tuis scriptis deliberaremus. Conuenimus igitur, legimus, intelleximus. Breuiter autem respondemus. Primum quòd doleas mortem optimi Principis, & quæ illam sequuntur incommoda, quódque tua nobis offeras officia, habemus gratiam tuámque laudamus pietatem, tuum quoque in scribendo, déque rebus illis monendo, quas non ignorare vtile est, candorem amamus, gratissimúmque habuimus. Quòd vero de mittendis scriptis à nobis petis; nondum certè aliquid tibi promittimus: quoniam nondum omnibus constat, an æquum sit, quod postulas: & metuimus ne incurramus in reprehensionem multorum: quod quæ priuatim hîc acta sunt mittantur alio, præsertim ad partem aduersam, non consulta altera parte, an id ferre possit. Decreuimus igitur audire quorundam etiam fratrum iudicium. Interim curabimus describenda omnia, pro qua re retinemus thalerum, quem dedit tabellarius.

Summam verò nostræ responsionis, liberè vt possumus, sic etiam ad te scribere non grauamur. Hæc autem fuit. phrasin illam nobis non probari, præsertim vt vsurpetur in scholis & templis, idque tum propter rationes, quas attulit Antagonista ex Philippo, tum etiam quia notum est, ius locutionis autorem aliud voluisse, quam tu interpretaris. Non posse igitur ex illius vsurpatione aliud in animis auditorum relinqui, quàm ipsum panem esse verè ac realiter corpus Christi. Vt taceamus, quòd vitiosum est aliquid addere verbis Christi, cum præsertim nihil inde fructus ipsi Ecclesiæ accedere possit. Interim tamen adiecimus, si talis adhibeatur interpretatio, qualem tu, posse locutionem illam defendi, nihilque habere impietatis. Id quod multis confirmauimus, dilutis aduersarij rationibus atque exceptionibus. Quare cum conueniat inter vos de re atque sententia, vehementer nobis displicere, quòd de verbis contendatur, præsertim in hoc tempore, cum omnium piorum non vulgari offensione. Hæc fuit summa. Verùm, vt antè dixi, si fratrum consilium fuit, mittemus descripta nostra omnia. Rationes, quas pro defensione propositionis adfers, ego solus legi, cum non vacarit fratribus, atque etiam probo, quatenus concludunt id, quod certissimum est, de pane non prædicari nisi corpus Christi illud ipsum verum, quod pro nobis in mortem traditum est, id quod qui negat, impius simul, & imperitissimus sit oportet.

Quòd verò attinet ad ea quæ in literis ad me inculcas de prædicatione, modóque prædicationis, quia non vacat iam, plura aliàs scribam ad te, & mittam primo quoque tempore, si nactus fuero nuncium. Interim esto in tuo Ministerio fortis, diligens & prudens, illud vnum semper habeas oboculos, vt ædifices, non vt destruas. Vale optime frater, & perge amare fratres tuos. Heidelberg. 26. Ian. 77.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem de nostra ad Deum conuersione.

S. Nos verò, frater obseruande, & tibi gratulamur, & nobis gaudemus, quòd quæ iudicabamus imperitorum & malignorum caussa opus habere explicatione, abundè explicasti. Hac enim percepta, nihil præterea à quopiam desiderari posse, nobis videtur. Certè trunci illi sunt, qui nos in conuersione ad Deum truncos esse volunt, & lapides. Cùm enim quisque sentiat reipsa, dum à Spiritu sancto illuminatur, renouatur, trahitur, se quod ignorabat, cognoscere, quod nolebat, velle, quod auersabatur, amare, à quo refugiebat, ad eum libenter & sponte currere, & quod vitæ genus oderat, illud ex animo amplecti, quomodo lapides ac stipites sumus? Verùm hoc vnum è S. literis didicimus, hominem in his, quæ ad pietatem pertinent, sua natura, eóque antequam fiat noua creatura, hoc est ante conuersionem esse animalem, & ideo quæ sunt Dei, nihil eorum intelligere posse: habere cor lapideum, & ob eam caussam, nisi prius à Deo carneum accipiat cor, quod flecti ipsius obsequium possit, non posse velle, quæ suæ naturæ ingrata sunt, esse denique mortuum, ac proinde nisi præuentus à gratia Christi, per Christum viuificetur, nullum veræ & cœlestis vitæ opus præstare posse.

Quare in nostri conuersione primas Dei Spiritui esse dandas, & illum in nobis, non sine nobis, per sese ἐνεργοῦντα, antequam nos possimus illi esse συνεργοῦντες: vt tota laus sit Deo, nos autem nulla in re possimus, nisi in Deo gloriari, qui efficit vt se cognoscamus, qui donat, vt se timeamus, qui denique operatur in nobis & velle & perficere, & omnia in omnibus. Homo certè mortuus omni sensu motúque caret. Quare ad sui viuificationem nil præstat, nihil agit, sed simulac viuificatus est, quis eum sensus & motus expertem esse dicat? Viuificati ergo viuimus, edocti intelligimus, donati bona voluntate, & bonum & bene volumus, denique acti agimus. Ita verissimum est, neminem nisi volentem trahi: sed vt trahi, sic & velle, à Domino Deo est. συνέργεια igitur nostram semper præcedit ἐνέργεια Dei. Neque nos prius credimus, quàm ille det spiritum fidei, neque prius resipiscimus quàm ille det spiritum resipiscentiæ, imò neque etiam prius volumus aut credere, aut resipiscere, quàm ille præueniens nos sua gratia, efficiat vt velimus & credere & resipiscere: sed nos Spiritus Sanctus initio reperit omnes indignos, impœnitentes, incredulos, refractarios. Quare cum datur Spiritus Sanctus quo ex incredulis, impœnitentibus, contemptoribus, fiamus credentes, pœnitentes, obedientes: non datur dignis, sed indignis. Ipse enim solus facit dignos. Atque hæc est vera de gratia Dei doctrina, cum de his sermo est, qui nondum facti sunt filij Dei, in qua, inter Patres, excelluit *D. Augustinus*: inter nostros Doctores, sanctus Dei vir *Lutherus*. Aliam verò rationem esse eorum, qui iam facti sunt filij Dei, non ignoramus. In his enim continuat & auget gratiam, vt quod incœpit, perficiat vsque in finem. Quanquam horum alij se dignos, alij minus dignos exhibent. Ita conciliari possunt facilè, quæ alioqui multis videntur pugnantes doctorum virorum sententiæ.

Neque verò hæc in alium finem, quàm vt intelligas, ita nos à Manichæis dissentire, vt tamen (sicut & vos pulchrè docetis) nihil velimus Pelagianis, inimicis gratiæ Christi, concedere.

Cæterum animaduertimus, nos sanè non intellexisse, quid præcisè à nobis velles, cum de tuis scriptis consilium iudiciúmque nostrum petijsti. Non enim putauimus nostrum responsum exhibendum esse alijs, sed tibi soli, & tuis tantùm fratribus tradendum. Ea fuit caussa, cur liberè & familiariter, de alijs quoque argumentis, quàm de Cœna, idque simul cum responsione ad quæstionem de cœna, tibi nostram dixerimus sententiam, aliequi secus hæc acturi. Nunc si quippiam cupis pro caussa Christi à nobis scribi & sigillo facultatis nostræ obsignari, tuum erit significare, non grauabimur tibi gratificari. Vale optime frater. Dominus tuos labores, quos pro veritatis defensione suscipis, feliciter promoueat. Heidelb. 17. Febr. Anno 1577.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad D. Eutchium Medicum Bremensem, de superiori propositione Saleburgij.

S. NVNC ipsum, Clarissime D. Doctor, accepi literas tuas, datas 28. Octobr. hoc est, biduo post mortem optimi & sanctissimi Principis nostri, qui in cœlo regnans cum Christo reliquit nos omnes summo in luctu atque lachrymis. Quatriduum est, ex quo binas ad te dedi, in illas Spiram ad quendam, qui curaret istuc perferendas. Quia credo si nondum accepisti, te omnino accepturum, ea res facit, vt sim in his breuior. De filio nihil addam, quia in illis satis, & de pecunia, quam eius nomine solui bibliopolæ, & quæ debetur mihi pro alijs libris, quos commodaueram illi, sed secum abstulit. Miscellanea non audeo, qui promiserat, nunc curare recudenda, post nimirum alterius Electoris aduentum. Sub prælo tamen est liber meus *de Natura Dei*, seu *de Attributis*, quoniam iussu prioris Principis cudi cœperat.

Venio ad Saleburgiũ: sed si prius tibi dixero, ex Italia me

me nihil habere, nisi pestilentiam vehementer adhuc ibi grassari, Venetiis & Mediolani cumprimis. Salebergio dixi priuatim sæpius, talem phrasin mihi nullo modo probari, tum propter caussas, quas ipse in suis scriptis attulit: tum quòd sciam interpretationem, quam affert Superintendens, longè diuersam esse à Lutheri, qui prior sic locutus est, atque etiam aliorum, qui illius se discipulos esse profitentur, sententia: & quòd plebs etiam nunquam aliter intelliget, quàm hactenus intellexerunt Lutherani omnes.

Cæterum an possit defendi eo sensu, quo Antagonista interpretatur, nempe vt nomen *substantiale* & *verum*, nihil aliud sint quam explicationes prædicati, vt hic sit sensus: *Panis est Sacramentum corporis Christi veri ac substantialis, illius nimirum quod pro nobis traditum est*: mihi omnino videri, posse defendi. Atque hoc esse, quod Aduersarius ait *Esse corpus Christi substantiale*, sed non *substantialiter*. Improbari tamen: quod ille tam intempestiuè, & in hoc tempore, quo videmus quorsum spectent res, ausus sit vsurpare hanc locutionem. Hæc fuit summa semper mei sermonis. Addit & alios, quid responderint multi, noui, mecum sc. consentanee: quid alii ignoro. Scripsit igitur Epistolam Salebergius ad totam Facultatem nostram, petens vt scripto responderemus. Exemplum prioris responsi nostri à D. Boquino concepti, mitto ad te, quia breue. Homo hac epistola non contentus, quod non simpliciter suæ subscriptum fuerit sententiæ, dedit scriptum valde dentatum atque etiam sophisticum. Hoc accepto, iudicabant reliqui omnes, silentio esse contemnendum, quòd videretur homo ... nihil aliud quærere, quam nouas rixas: ingenium habere Clebitianum. Ego vero restiti, omnino esse respondendum, ne possit gloriari, nos aut noluisse, aut non potuisse.

Respondi itaque ego, modestè quidem, sed ita tamen, vt potuerit intelligere, se non vsque adeo bonam tueri caussam aduersus hanc Ecclesiam, cuius Confessionem Germanicè olim scriptam ab Vrsino, vehementer perstringebat. Ostendi igitur & Dialecticè & Theologicè, locutionem illam posse defendi, quanquam, vt dictum est, mallemus omnes loqui, vt locutus est Spiritus S. Responsi huius exemplum non mitto, quia non potuit describi, est enim prolixum, 8. foliorum & amplius. Optarim tamen à te legi, imò ab omnibus piis & doctis, & eorum audire iudicium.

Responso nostro accepto, nihil ille amplius ad nos vel verbo, vel scripto. Neque Gualterus, neque quispiam alius poterit, credo, improbare sententiam nostram, si eam vel semel legant. Sed neque audeo illam spargere, ne fortè putet homo sibi fieri iniuriam, & se quasi traduci. Pete tu ab illo. Non est, mi Evvichi, cur de sententia nostra dubites, aut constantia in defendenda veritate. Imò quia amans sum veritatis, & homo candidus, propterea fui autor, vt responderetur: & responderi ipse nomine omnium, quod omnino scio esse verissimum. Tu ipse alias iudicabis. Plura in præsentia non possum propter angustiam temporis. Vale, & me amare perge. 21. Nouemb. 76.

H. ZANCHIVS AD EVNDEM.

SMITTIMVS frater obseruande, quæ potuimus è Græcis exemplaribus Chrysostomi, Oecumenij & Basilii exscribere. Nam Cyrillum nunquam & nusquam, ne in Bibliotheca quidem Principis, reperire potuimus: nec credo facilè posse reperiri. Nam diu quæsiui à Typographis Francofurti & ipsum, & Athanasium Græcè (Latinos n. habeo) sed neutrū inueni. Reliqui ferè omnes sunt apud me: qui extant. Nihil in his, quę mittimus Patrum testimoniis video, quod contra nostram faciat sententiam, quamplurima verò, quæ tuentur: vt quæ scribunt ... & quod Chrysostomus ait, nos vniri corpori Christi ... Panis igitur differt à corpore Christi, neque est essentialiter aut substantialiter vel corpus ipsum Christi, vel corpus Christi in se continens, ac si per panem hunc, vnimur illi corpori, quod ... vnitum est, quodque pro nobis traditum est in mortem, & nunc in cœlo viuit: petit igitur corpus maiestaticum. Quod vero idem Chrysostomus de poculo scribit, quod in poculo est, illud esse ... Sacramentaliter intelligit, quemadmodum & Christus panem dixit esse illud suum corpus, quod pro nobis traditum est, & vinum, sanguinem, qui pro nobis effusus est. Salutabis D. Superintendentem & dices, me illi offerre quicquid possum officiorum, & eum à me amari propter pietatem & eruditionem, atque constantiam in tuenda veritate. Tātùm velim eum rogatum, vt quoniam hic audiui, illum plus quàm par sit in doctrina de prædestinatione & de libero arbitrio ..., legat diligenter opera Augustini contra Pelagianos, & D. Prosperum aduersus Cassianum, & ad capita seu articulos Gallorum, Diuúmque Bernhardum de libero Arbitrio: Aquinatem etiam ipsum, si non dedignatur Scholasticos, atque inter nostrates, legat & relegat aureum libellum Lutheri, *de seruo Arbitrio*. Fuit ille in hac doctrina & de iustificatione omnium excellentissimus, quia discipulus Augustini: Vtinam tam bene sensisset de sacramentis, & Augustinū fuisset secutus etiam in hac parte. Dixi semel Argentinæ, de meo loquens Antagonista, qui de cœna sequebatur Lutherum: de libero autem arbitrio & prædestinatione Philippum, hominem hunc ex optimis quibusque sibi seligere pessima quæque. Opus igitur est iudicio, nec in cuiuslibet hominis iurandum est verba. Rogo facias tu officium cū homine, meo nomine: & valete felices. Responde, an vobis sit satisfactum his ex scriptionibus.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchius Clarissimis Viris & obseruandis fratribus, Theologicæ facultatis Academiæ Heidelbergensis Doctoribus & Professoribus, Dominis meis colendissimis, Gratiam & Pacem.

ACcepi, quas ad me misistis, viri Clarissimi vestras, fratrum Geneuensium, & Bernensium literas, & simul etiam N. librum, eaque omnia, vt mihi perlegerentur diligenter curaui. Perplacuit mihi Bezæ analysis de iustificatione, & simul etiam diligens Bernensium totius rei cum N. gestę explicatio. Doleo autem vehementer talem controuersiam Lausannæ in hoc præsertim tempore, quo Ecclesię satis superque turbatę sunt, & omnia armis perstrepunt, excitatam fuisse. Sed quid agas. *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant.* Quod verò à me quoque petatur de libello N. iudicium: id superuacaneum fuit, cùm vestrum satis esse potuisset. Quis enim ego sum in tali præsertim ætate, cui & legendi & scribendi adempta est facultas? Quia tamen qui petierunt, magni sunt, magnæque autoritatis viri & quod petunt, pium atque honestum est, ideirco malui illis morem gerendo, ineptior, quàm iusta denegando, superbus atque ignauus videri. Accipite ergo paucis.

Autor libri, quem de facie nunquam, quod sciam, noui, bene doctus atque eruditus, & in primis in Aristotele optimè versatus mihi visus est, ac proinde talis, qui meo quidē iudicio nec contemnendus est, nec irritandus, sed potius amicis collocutionibus, fraternis officiis, & placida tractatione intra nostras Ecclesias retinendus. Vt n. bonus est Philosophus, ita etiam fieri poterit melior Theologus. Ad librum verò ipsum quod attinet, vt multa habet, quę mihi vehementer probantur, sic rursus nonnulla, quibus subscribere non possum. Quomodo n. cum Scripturis, aut cū analogia fidei, aut cum recepta in veris Ecclesiis doctrina consentire conciliariue possint, ego planè non video vt taceam, quòd omissis vsitatis inter Theologos vocibus & phrasibus plęraque omnia Philosophicis explicare & probare conatur: Noua autem verba, noua nomina, nouæque locutiones in Ecclesia, noua etiam dogmata adferre solent, ac si non semper adferunt, res tamen nouas excogitandi tam hæreticis, quam imperitis hominibus occasionem præbere possunt.

Cæterum, vt ad primam ac principem quæstionem, quæ est de hominis iustificatione accedam, quis doctus vir, nisi prorsus doctrinæ Euangelicæ imperitus, huius boni viri, & docti Philosophi sententiam, hominem nimirum sola inhærente iustitia, non autem illa, quæ reapse in Christo est, iustificari coram Deo, probare queat? In philosophia quidem quòd iste tradit, verissimum est. Omnis enim res, quæ talis aut talis, siue ... siue ... esse dicitur, ea non nisi per propriam, & realiter in ipsa re existentem, non autem per alienam, & extra se positam formam, verè talis esse dici potest. Nemo enim hominum per humanitatem, quæ in ipso non sit, sed in nescio quibus ideis Platonicis exsistat, verus homo vere dici potest. Neque quis aut sapiens & iustus, aut albus vel niger reuera dici poterit nisi tales qualitates non extra se, sed in seipso realiter habeat. Quis enim discipulum indoctissimum, doctrina quæ in Præceptore est, doctum appellet? Totum hoc

Physicè & in Philosophia verum est, sed in Theologia Christiana, quam Apostolus Gentibus stultitiam esse prædicat, longè aliter se res habet.

Duplicem n. iustitiam nobis sacræ tradunt Literæ, qua electi gratis a Deo donati iustificati & iusti esse dicuntur. Vnam perfectissimam & numeris omnibus absolutam: alteram imperfectam & in nobis inchoatam in altero duntaxat seculo perficiendam. Vnam, quæ sicut ab operibus nostris non pendet, sic neq. per opera perfici potest. alteram, quæ licet ex gratia, non autem propter opera donetur, per opera tamen incrementum accipit & perficitur. Vnam, qua donati ita coram Deo iustificamur, vt in ipsius Dei conspectu atque iudicio pro omnino inculpatis & iustissimis reputemur & reapse habeamur: alteram, quæ non solú nos coram hominibus iustos reddit, verum etiam gratos nos Deo magis ac magis efficit, & promissiones habet vitę præsentis pariter & futuræ. Vnam denique extra nos in solo Christo tanquam in capite nostro realiter positã, nobis verò imputatam, eóque nostram per imputationem effectam. Alteram verò in nobis reapse existentem atque inhærentem. De priore sunt omnia illa testimonia Propherica & Apostolica, quibus docetur homines non ex operibus, sed per solam fidem in Christum apud Deum iustificari, vt speciatim ad Romanos, ad Galatas, & alibi Apostolus demonstrat. De altera, sunt illa Apostolica dicta, *Qui facit iustitiam, iustus est. Qui iustus est, iustificetur adhuc.* Neque enim hoc dictum de illa perfectissima iustitia simpliciter intelligi potest, cùm nullum capiat incrementum.

Quænam verò & quid est illa prior iustitia? Vt breuiter cum Apostolo & vno verbo quod res est dicam: Est illa perfectissima Christi obedientia, qua factus homo, primùm quidem totam Dei legem perfectissimè ad finẽ vsque vitæ impleuit, idque non tam pro se, vt singularis homo, quàm pro nobis totáque Electorum Ecclesia, vt ipsius caput & seruator quo nimirum nobis ęternam vitam, omnibus legem Dei perfectè seruantibus promissam promereretur: iuxta illud, *Qui fecerit hæc homo, viuet in eis.* & quia deinde, ex mandatu patris factus illi semper & in omnibus obediens, mortuus est propter peccata nostra nimirũ expianda & per consequens, vt nos a peccatis, & à morte æterna, quæ stipendium est peccati, liberaret. Ex his autem duabus obedientiæ Christi partibus, duæ etiam nostræ iustificationis partes existunt, ex morte quidem Christi remissio peccatorum & liberatio a morte æterna: ex perfecta autem legis impletione, gratuita perfectæ iustitiæ imputatio ita fit, vt sicut propter mortem Christi, nostra nobis peccata non imputantur & a morte liberamur: sic etiam propter perfectam legis impletionem, perfecta Christi iustitia nobis imputetur, qua æterna vita digni in Christo a Deo habeamur, vt paulò post paucis demonstrabimus. Atque hæc de priore, quænam illa sit iustitia.

Altera verò est animi seu mentis nostræ renouatio per Spiritum S. in nobis inchoata, qua incipimus odisse malũ, & amare bonum, diligere iustitiam & odio habere iniquitatem: obedire legi Dei, & repugnare legi peccati, qua denique etsi legem Dei neque totam, neque perfectè seruare possimus, in eius tamen faciendæ studium ex animo incũbimus. Qua de caussa fit vt hæc iustitia inchoata & inhęrens iustitia *nouaque obedientia* appellari soleat. Hæc autem posterior, prioris est effectum à priore inseparabilis, duabusque constat partibus, mortificatione nimirum veteris & viuificatione noui hominis, odióque peccati, vt dictum est, & dilectione iustitiæ, sincerοque bonorum operum studio. Vtriusque porro iustitiæ fons & princeps, est ipsa æterna & gratuita Dei in Christo, in quo & electi sumus, secundum propositum voluntatis suæ, erga nos dilectio: iuxta illud: *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit, &c.*

Hęc quę de duplici iustitia diximus, ex scripturis certa & perspicua sunt, vt ex Patribus, aut ex nostri seculi doctissimis viris testimonia proferre minimè sit necesse. Ex quibus etiam liquet, cùm sint inter se longè diuersæ hæ iustitiæ quam diuerso etiam sensu per has dicamur iustificari.

Priore quidem iustitia nos iustificari docent S. Literæ, quod ante tribunal Dei propter illam, fide à nobis apprehensam, tum ab omnibus peccatis absoluimur, atque à morte ęterna liberamur: tum iustissimi pronunciamur, vitaque ęterna digni censemur. Atque hanc significationem [illegible] verbum illud forense *iustificandi*, apud Apostolum habet, cum disputat de iustificatione, sine operibus. Altera verò iustitia ideo iustificari dicimur, quia per illam in animos nostros realiter a Spiritu S. infusam renouamur & reapse ex iniustis iusti fimus, imperfectè quidem in hoc seculo, idq. vitio carnis nostræ, perfectissimè autem in altero, cum Deus erit omnia in omnibus. Hinc etiam facile est colligere, quamobrem Apostolus de priore disputans, sola fide nos iustificari aduersus Pseudoapostolos demõstret: de altera autem non item. Ratio est, quia prior tanquam extra nos in Christo posita, sola fide, h.e. cognitione, assensu & [illegible] apprehenditur: Altera verò a priore, tanquam illius effectum, eoque certum nostræ apud Deum verę iustificationis testimonium, realiter in nos vi Spiritus S. derivatur, & nostris operibus fouetur & conseruatur.

Nunc ex his quę diximus, facilè fuerit iudicare quid de libello N. ad articulum de iustificatione quod attinet, sentiendum sit. De posteriore iustitia quam nos *inhærentem* vocamus, ille verò qualitatem passibilem, non prorsus malè scripsit. Duo hęc mihi in eo displicent. Vnũ, quod hanc iustitiam, omissis nominibus, quibus in S. literis a Spiritu S. significatur & vero etiam illis neglectis, quibus eam tũ Patres, tum nostri doctores appellare soliti sunt, nouo à Philosophis sumto nomine, vocare maluit, præsertum cùm non videã, quomodo hac voce melius explicetur id, quod Spiritus S. suis vocibus exprimere voluit. Alterum, quod huic imperfectæ, id quod proprium est superioris perfectæ in Christo iustitiæ attribuit, nempe vt hac tanquam formali caussa verè coram Deo ad iustificationem vitæ iustificemur. Hoc n. ex diametro pugnat cum doctrina Apostolica, quemadmodum aduersus Pontificios a nostris è S. literis, & vero etiã ex patribus abundè & perspicuè in multis disputationibus & colloquiis multisque editis libris demonstratũ est atque ita demonstratum est, vt plerique etiam ex Pontificatu Doctissimi viri, tam Cardinales & Episcopi aliique prelati Ecclesiæ Romanę quàm alii quos vocant Laici in hanc Protestantium sententiam tanquam doctrinã verè Apostolicam & consolationis plenam consenserint: Cùm n. Pontificii (vt præter alia in disputatione Ratisbonensi per Bucerum conscripta videre est contenderent charitatem, formalem esse caussam, qua coram Deo verè ad iustificationem vitæ iustificemur, h.e. vt illi interpretabantur ex iniustis iusti fiamus, nostri primum apertè ex scripturis euicerunt, verbum *iustificandi* in hac iustificatione de iustificatione vitæ, aliam habere significationem: nempe nos a peccatis absolui, pœnaque peccatis debita liberari; & contra, iustos vitaque æterna dignos censeri. Deinde hoc, non per aut propter nostram Charitatem, aut propter vllam aliam virtutem in nobis existentẽ, sed ex sola Dei misericordia, & propter solam iustitiæ Christi imputationem fieri luculentissimè demonstrarũt. Neque tamen propterea iustitiæ inhærentis necessitatem negarunt, aut dignitatem extenuarunt, aut denique vtilitatem dissimularunt. illam n. à superiori iustitia inseparabilem esse docuerunt, & eam veram, non hypocriticam apud Deum esse iustitiam prædicarunt & denique multiplicem habere vsum, cùm habeat & ipsa promissiones vitæ præsentis pariter & futuræ, ostenderunt. Sed duabus potissimum de caussis, huic iustitiæ, iustificationem vitæ ademerunt, tum quia ita imperfecta est illa, vt in Dei iudicio consistere nequeat. Semper n. dum viuimus in hac carne imperfecta in nobis est fides, imperfectę denique omnes Christianæ virtutes, in quibus hæc inhęrens consistit iustitia: tum quia alioqui beneficium Christi extenuaretur aut potius tolleretur, iuxta illud Apostoli: *Si per legem iustitia, Christus frustra mortuus est.* Ad illas demonstrationes remitto N. nostrum.

Ac certum est, cùm Apostolus negat, hominem ex operibus iustificari & iustificationem soli attribuit fidei illum ab officio iustificandi iustificatione nimirum (vt Apostolus loquitur) vitæ, omnem nobis inhærentem qualitatem, seu iustitiam aut virtutem, atque adeo ipsam quoque fidem, quatenus qualitas & opus nostrum est, excludere, soli autem misericordiæ Dei, iustitiæque Christi per fidem apprehensæ illud attribuere. Quo illa dicta Dauidis verè sancti & pii spectant: *Non intres in iudicium cum seruo tuo, Domine: quia nullus apud te iustificabitur viuens.* Et *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit:* & id genus alia. Hanc igitur, de qua est disputatio iustificationem *passibili* (vt N. vocat) qualitati seu charitati, seu denique iustitiæ attribuere, quid aliud est, quàm errorem Pontificiorum millies luculentissimis testimoniis scripturarum & Patrum a nobis refutatum, & ex omnibus Ecclesiis profligatum, denuò in Ecclesiam, quasi postliminio reuo-

reuocare? Atque hoc vnum est ex præcipuis quæ in illo libello mihi displicent, & nullo modo ferendum esse iudico. Ac de hac re satis.

Nunc de priore eaq; perfectissima iustitia, quam in solo Christo esse prædicamus & quam duabus rebus, remissione nimirum peccatorum, & perfectæ iustitiæ Christi imputatione constare docemus, quid mihi N. sentire videatur, dicam. Eam partim admittere, partim non admittere videtur. Admittere quidem, quia ad nostri iustificationem, remissionem peccatorum necessariam esse scribit. Non admittere autem quia perfectam Christi iustitiam, legisque impletionem nobis imputari, ernegat. Sed quomodo ista cohæreant, videre non possum. Nam si firma is, vt ipse docet, caussa qua iustificamur qualitas quædam est pa tibus in animis nostris a Deo infusa: quomodo per remissionem peccatorum iustificari dicimur, quæ qualitas non est, sed actio potius Dei, qua peccatum nobis non imputatur? Si autem hoc non impedit, quin peccatorum remissio ad veram nostri iustificationem necessariò pertineat: quid cetur? cur perfectam legis impletionem, quam Christus pro nobis præstitit, ideo quia qualitas non est in nobis inhærens, a nostri iustificatione excludit? Si verò sanguine & morte Christi parta nobis est absolutio a peccatis & à morte æterna liberatio: cur non etiam hoc nobis Christum sua perfecta legis impletione comparasse fateamur, vt apud Patrem per eam iusti, & æterna vita digni censeamur?

Nunc itaque paucis monstrandum est N. qui remissione peccatorum sanguine Christi nobis partam in iustificatione concedit, ipsius quoque plenam legis impletionem quam *imputatam iustitiam* vocare solemus ab eadem iustificatione excludi non posse. Contentus autem fuero vno duntaxat Apostoli loco, eoque insigni & ad hanc quæstionem explicandam maximè accommodato. Ad Rom. 5. vbi sicut originem peccati & mortis quæ in omnes homines transierunt describit, sic etiam fontem veræ iustitiæ & vitæ nobis restitutæ aperit: de Adamo & Christo quorum prior typus posterioris fuisse dicitur, loquens hunc in modum scribit vers. 12. *Propterea, sicut per vnum hominem peccatum in Mundum introiit, ac per peccatum mors, & ita in omnes homines mors transiit in quo omnes peccauerunt.* Et paulò post, vers. 19. subiungens ait. *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

Duo hic sunt non contemnenda argumenta pro nostræ sententiæ confirmatione.

Principio disertè pronunciat Apostolus, omnes homines in Adamo peccasse. h. e. cùm Adamus per inobedientiam de vetito fructu comedit, totum humanum genus eodem inobedientiæ crimine implicitum fuisse. At quo modo, inquiet aliquis, potuimus in Adamo peccasse & de illo fructu comedisse, cùm nondum creati & nati essemus? Responsio est, quia eramus omnes in lumbis Adę, ideo omnes nos in illo peccasse dici. Eandem n. ob caussam in Epist. ad Hebr. cùm Abraham decimas daret Melchisedeco, ipse etiam Leui, qui nondum natus erat, decimas eidē cum Abrahamo dedisse dicitur. Sicut igitur, licet Leui in sua persona actu, vt ita loquar, non dedit decimas Melchisedeco actio tamen Abrahę parentis, in cuius lumbis erat ipsi quoque per imputationem in Scripturis attribuitur: Sic etiam, licet nos in Adamo actu nostris ipsorum dentibus de vetito fructu non comederimus, inobedientia Adę in cuius lumbis eramus, per imputationem meritò nobis asscribitur. Neque enim actio illa Adæ contra mandatum Dei admissa, in posteros actu transferri potuit, sed per solam imputationem ex aliena, facta est etiam nostra. Cum ergo Apostolus dicat per inobedientiam, nempe vt explicatum est, imputatam, omnes homines peccatores esse constitutos: Quid mirum, si quod sequitur de Christi obedientia, eodem sensu interpretemur Imò si inobedientiam Adæ, nobis imputari fatemur cùm non magis obedientiam Christi per imputationem, nostram fieri dicamus: quando, vt Apostolus docet maior est vis obedientiæ Christi quàm inobedientiæ Adæ? Certè & verba Apostoli & ratio antitheseos Apostolicæ id postulant. Esto igitur hoc primum argumentum ex hoc Apostoli contextu, nempe ab illa particula SICVT, petitum. Per inobedientiam Adæ omnibus qui ex eius semine per naturalem propagationem nascituri erant, imputatam, omnes homines, constituti sunt iniusti: Ergo omnibus etiam, qui ad Christum, tanquam membra ad caput pertinent quique per illius spiritum regenerantur, perfectam illius obedientiam imputari, pérque illam coram Deo iustos eos censeri, fatendum est. Consequentia manifesta est ex Apostoli contexto. Antecedens si quis neget, ac verba Apostoli sic explicet quod nimirum homines iniusti facti sint, non per inobedientiam Adæ illis imputatam, sed quod per ipsius inobedientiam, omnes in peccato, h. e. in naturæ corruptione concipiantur & nascantur & per hanc duntaxat, i. per inhærens peccatum, in quo & iræ mortis constituantur: is facilè Apostoli verbis refellitur qui ait, Omnes in eo non iam *peccare* sed *peccasse*. nimirum cùm ipse de fructu vetito edens peccauit. Non peccarunt autem in eo, vt cum Scholasticis loquar, actualiter h. e. propria ipsorū actione, & in se ipsis, cùm nondū nati essent. Originaliter ergo, i. actione parentis communi illis, ideo per imputationem effecta, quia in illius erant lumbis, & ea re vnus cum illo homo. Neque enim Adamus vt priuata tantùm persona, sed vt totius humani generis origo, parens & caput peccauit.

Præterea si tantummodo dixisset Apostolus, *per vnum hominem peccatum introiit in Mundum*, aliquid coloris haberet illa exceptio quia corruptio naturæ sine vlla liberorum actione in eos transferri potuit. Nunc autem illis verbis non contentus Apostolus, adiecit verbum, quo significatur actio quædam Adami, & omnium in eo liberorum communis, cum ait: IN QVO PECCAVERVNT. Quęnam autem actio illa fuit? Ea nimirum, qua Adamus omnium hominum parens, de vetito fructu accepit & comedit. Quomodo autem facta fuit omnium hominum communis nisi per imputationem? Ideo enim dicuntur comedisse de fructu vetito, quia quod egit parens, omnibus liberis imputatum est, non secus atque quod agit caput alicuius collegii vel corporis, illud singulis membris, tanquam commune factum siue bonum siue malum imputatur & commune fit omnium. Atque hoc inde confirmatur, quia mandatum Dei non edendo fructu, non solùm ad Adamum, sed etiam ad omnes eius posteros pertinuit. Nunquam enim propter illud mandatum cuiquam hominum de illo fructu edere licuisset. Ergo si mandatum fuit cōmune omnibus, transgressio quoque illius mandati, communis omnium fuerit necesse est. Annon verò etiam pœna quam Deus mandati sui transgressoribus minatus fuerat, & quæ inobedientiam illam mox consecuta est, nempe mors, fuit & est communis omnium hominum Maximè. Apostolus enim sicut peccatum, sic etiam mortem in mundum & in omnes homines introiisse ait. Ergo ipsum quoque peccatum, siue illa actualis inobedientia, communis facta est.

Neque illud prætereundum, quod ait, *in eo*, significat nos, licèt non in se ipsis actualiter in ipso tamen Adamo vt in capite, tanquam vnius eiusdémque corporis membra, verè, sed originaliter peccasse.

Nec de solis illis qui ante se fuerunt homines, locutus est Apostolus, omnes illos peccasse, quasi verbo *peccandi*, peccata duntaxat illorum actualia & propria, et cōcupiscentiam tam in illos deriuatam admissa intelligere voluerit, sed de omnibus in vniuersum, qui nondum nati erant, & ad similitudinem præuaricationis Adæ peccare nondum potuerunt, locutus est, vt hinc intelligeremus, ei sermonē fuisse de peccato quod in Adamo per imputationem omnium factum est commune. Quomodo n. peccasse in Adamo dici possent nisi quia quod admisit parens omnib. & singulis post eum liberis imputatum fuit. Quemadmodum & de Leui alijsque omnibus ex Abrahamo nascituris intelligitur, quod decimas dederint.

Adiamus iam & hoc quod ex eodem Apostolo de concupiscentia collegit & scriptum reliquit Augustinus: Concupiscentiam seu Naturę corruptionem quę primam Adę inobedientiam consecuta est, & in omnes homines naturaliter deriuata esse & pœnam præcedentis peccati, & peccatum, & caussam peccati. Si concupiscentia hęc pœna est præcedentis peccati, in quocunque igitur pœna hęc reperitur, in eo peccatum etiam huius concupiscentiæ caussa præcedat natura necesse est. Quodnam autem hoc aliud esse potest si non est ipsa inobedientia Adæ omnibus imputata hominibus, & ex Adami propria, communis omnium per imputationem effecta? Neque n. propter peccatum merè alienum, cuipiam iustissimus Deus pœnam infligit talem præsertim pœnam peccati, quæ etiam peccatum sit.

Consentiunt cum hac doctrina Antiqui Patres quorum innumera adferri possent testimonia, si epistolæ breuitas pateretur: aliquot loca, vt N. ea consulere possit, indicasse sufficiat. Legatur Au. T. 7. de peccat. merit. & remiss. lib. 1. c. 10. ibi ait Augustinus *Ideo dici homines peccasse in vno Adamo, & vno Adā peccante, quia omnes ille vnus homo fuerant.*

It. T. Hypognost. argumento 2.

It. T. 8. in Psal. 50. vbi ait: *Peccatum Originale culpam esse, quod omnes concupiscentialiter concepti trahant.* Vnde trahūt? Ab Adamo. Peccatum autem Adæ, fuit inobedientia. Hoc igitur trahimus, culpam sc. & reatum talis peccati. Et T. 1. Retract. lib. 1 cap. 15.

Item T. 2. Epistola 23. ad Bonifacium Episcopum.

It. Epistola 89 ad Hilarium: Vbi optimè totū hoc quod docemus de peccato inobedientiæ Adæ explicat. Præter alia sic scribit: *Quid est enim* (inquit) *ex uno delicto in condemnationem, nisi illo delicto, quo deliquit Adam?* illud autem fuit ipsa inobedientia Adæ, vt Apostolus explicat.

Item in lib. 3. de peccat. merit. & remiss. in hunc modum scribit: *Nec sic dicuntur aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant siquidem in Adam, omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita vi, qua eos gignere poterat adhuc omnes, ille vnus fuerunt: sed dicuntur aliena, quia ipsi nondum agebant vitas proprias: sed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat.* Hæc ille. Inter Scholasticos legatur ipse etiam Aquinas, cum alibi, tum præsertim in Quæst. Disputatis. Quæst. 4. de peccato Orig. arg. 1.

Quid? quod inter ipsos quoque Pontificios viri neque indocti, neque paruæ apud ipsos autoritatis, ea de re consentienter nobiscum editis libris scripserunt. Legantur præter alios, Albertus Pighius. Ambrosius Catharinus, & Episcopus Clugiensis in Epistola ad Rom.

Ex nostris vnus nobis sufficiat VVolfgangus Musculus, vir Doctissimus, & diligentissimus S. Literarum examinator, cuius iudicium ego semper magni feci & facio. Is in Epistol. ad Romanos, in illa verba, *In quo omnes peccarunt,* &c. idem quod & nos docuit. Cuius verba, quia perspicua sunt & ad nostrum institutum plurimum faciunt, adscribere placuit: *Quidam* (inquit) *exponunt peccarunt, id est, peccato perditi sunt, vel peccatores virtualiter constituti sunt. Quod sane verum est. Interim tamen nihil vetat, quo minus intelligas, etiam ipso peccato actuali Adæ peccasse omnes Adæ posteros, in lumbis illius existentes. Quemadmodum enim nō solum hoc beneficio Christi accepimus, vt virtualiter simus iustificati per illius obedientiam, sed & hoc, vt ipsa etiam actuali Christi obedientia obedierimus Patri, quatenus Christi sumus: Ita non solum virtualiter peccatores sumus in Adamo facti, sed & actualiter, hoc est non solum nos damnat, quod mali sumus facti, sed ipsum etiam peccatum Adæ nos condemnat. Vnde & Apostolus hic dicit: condemnationem esse ex vno delicto in condemnationem.* Hæc omnia Musculus.

Cum hæc ita se habeant de inobedientia Adæ in omnes homines, si non actu, reatu saltem & imputatione deriuata, an non optimè sequitur a Minori ad maius: si per inobedientiam Adæ nobis, vt iam probatum est, imputatam, maledicti & morti æternæ obnoxii facti sumus, multò magis per obedientiam Christi, electis omnibus imputatione & communicatam, verè iustos apud Deum nos reputari & esse, eoque æterna vita dignos censeri? Apostoli certè hoc est argumentum. Vnde colligere promtum est, quænam fuerit caussa, cur N. vir alioquin non indoctus, a nostri Iustificatione, imputationem iustitiæ Christi excluserit, & eam in sola Naturæ nostræ per Spiritum Christi renouatione quam *passibilem qualitatem* vocat, collocarit, nimirum, quia neque argumentationem Apostoli, neque doctrinam de peccato Originali probè intellexisse videtur.

Atque hæc de primo argumento ex c. 5. ad Rom. in quo explicando plura fortasse de peccato Originis, quam breuitas epistolæ patiebatur, diximus: sed hoc ideò factum est vt doctrinam de peccato, eoque & argumentationem Apostolicam bonus ille frater melius intelligat, ex cuius ignoratione factum esse vt modò dixi, iudico, cur cum Pōtificiis *iustitiam* illam Christi, quam vocamus *imputatam*, in negotio iustificationis reiecerit. Qua in re tamen grauior & intolerabilior est error Pontificiorum: qui antecedens Enthymematis Apostolici concedunt homines nimirum omnes per inobedientiam Adæ ipsis imputatam, tanquam per propriam formam peccatores constitutos esse, & interim negant Apostolicam consequentiam, nimirum per obedientiam Christi nobis imputatam, nos coram Deo iustificari & æterna vita dignos censeri, cum tamen, vt Apostolus docet, maior sit vis obedientiæ Adæ in omnes homines.

Nunc ad alterum venio, quod ex illis verbis, *Per vnius obedientiam iusti constituuntur multi*, desumitur. Cùm ait Apostolus, *per vnius*, hoc est, hominis Christi, *obedientiam*, subintelligendum est totam, non partem. Nulla enim ratione cogimur locum hunc de parte aliqua tantum obedientiæ interpretari, quasi aliqua tantū obedientiæ Christi pars, & non tota ad iustificationem, & ad salutem nostram pertineat. Duabus autem partibus, totam illam obedientiam Christi, de qua Apostolus loquitur, constare, paulò antè docuimus: vna, qua Patri obediens factus, totam legem, toto suæ vitæ curriculo ad mortem vsque perfectissimè seruauit, vt nobis vitam æternam, quæ legē perfectè implentibus promissa fuerat, promereretur. Atque hæc propriè opponitur inobedientiæ Adæ, quæ in transgressione mandati diuini posita fuit. Altera obedientiæ pars ea est, qua pro nobis sanguinem fudit & mortē sponte subiit, vt & peccata nostra expiaret, & nos a morte æterna, quæ peccatis nostris debebatur, liberaret. Si ergo per totam Christi obedientiam iusti coram Deo constituimur, vt Apostolus docet, manifestum est iustificationem nostri non sola peccatorum remissione, quam ex morte Christi consequimur, verumetiam imputatione iustitiæ ipsius Christi, quæ fuit & est ipsa perfectissima legis impletio, constare. Cur enim beneficium Christi extenuemus aut obscuremus? Id quod certè ab illis fit, qui impletionem legis a Christo præstitam, ad nostram salutem nihil pertinere iudicant, atque etiam imperitè docent. Quasi verò Christus cūm omnibus suis thesauris & meritis non fuerit TOTVS nobis a Patre datus. Certè in Symbolo, tota Ecclesia confitetur, Christum propter nos & propter nostram salutem descendisse de cœlis & incarnatum esse, & factum hominem, & vt Apostolus explicat, *factum quoque sub lege, & passum mortuumque*, &c. Ergo quicquid vt homo sub lege factus, & vt Mediator præstitit totum illud ac proinde tota legis obseruatio ad nostram salutem pertinet.

Ad hanc duplicē, de qua iam diximus, obedientiæ Christi partem confirmandam, facit illud quod Apostolus ad Philip. scriptum reliquit: *Christus factus est obediens vsque ad mortem.* Duplicem n. hoc loco obedientiam aperte significauit Apostolus. Vnam, qua fuit obediens ante mortem, eamque perpetuam ad mortem vsque. Alteram, qua voluntariè iuxta mandatum Patris iuit ad mortē, & mortem sustinuit. Quænam autem illa prior potuit esse alia, quam impletio legis? Vtramque vero huius obedientiæ partem ad nostram salutem pertinuisse, indicauit Apostolus cum subiecit, quid propter totam hanc obedientiam Christus sibi & in se tot. Ecclesiæ promeruerit, dicendo: *Propter quod Deus exaltauit illum,* &c. Quid est illud, *propter quod*: nisi propter illam totam, quam præstiterat obedientiam. Ita confirmatur quod ex Epist. ad Rom. diximus, *per obedientiam Christi* nempe totam quoad vtramque partem *nos iustificari*, & à peccatis liberatos æterna vita donari.

Atque hæc fuit etiam doctrina, vt de Patribus iam breuitatis caussa taceam, protestantium aduersus Pontificios, vt cum ex aliis ipsorum libris, tum præcipuè ex colloquio Ratisbonensi patet: vbi non semel & iterum iustitiæ Christi imputationem distinxerunt a Remiss. peccatorum, vt iustificationem nostram hisce duabus rebus constare ostenderent. Hos, vt nihil de aliis nostris doctoribus dicam, secutus Musculus, ex verbis Apostol. in ep. ad Rom. cap. 4. concludit in hæc verba: *Ergo sic nos iustificat Deus, vt remittat nobis peccata, tegat illa, nec imputet amplius, sed imputet magis iustitiam, non nostram, quæ nulla est, sed quæ est ipsius Filii, Domini nostri Iesu Christi, & hac nos imputatione iustitiæ, saluos reddat & beatos.* Hæc ille, ex quibus liquet, doctrinam N. neque cum Apostolorum, neque cum Ecclesiarum ex Euangelio reformatarum doctrina consentire.

In summa, videtur mihi N. vel ignorasse, quis sit status controuersiæ de iustificatione inter nos & Pontificios, aut si non ignorauit, cum illis turpiter errare. Status enim duplex ea de re constitui potest, prout aut de iustificatione perfecta coram Deo quam Apostolus ad Rom. iustificationem vitæ appellat, aut de imperfecta, & inchoata disputatio instituitur. Si de hac posteriore disputetur, non contradicimus N. Hanc enim per fidem spem & charitatem aliasque virtutes Christianas in nobis inchoatas & imperfectas fieri, & verò etiam augeri, concedimus: iuxta illud iustificationis significatum, de quo Iohannes, *Qui iustus est iustificetur adhuc*, id est, magis & magis in se ipso iustus fiat. Sed de hac nec fuit, nec est controuersia inter nos & Pontificios. Si ergo de altera disputat N. nihil concludit. Statuit enim iustificationem veram & perfectam fieri per qualitatem in nobis passibilem, quam tamen imperfectam semper, dum sumus in hac vita, esse fatetur.

Iusti-

Iustificatio autem perfecta, non nisi per iustitiam perfectissimam fieri potest. Qualis enim iustitia est, talis & iustificatio: quemadmodum etiam qualis est albedo, talis & (vt ita cum Philosophis loquar,) albificatio sit oportet. Quomodo igitur probatio N. quæ ab inhærente & imperfecta iustitia petita est, cum ea conclusione quam de perfectissima iustificatione intulit, cohæret? Hoc certè argumento, ipsi quoque Pontificii à nostris erroris conuicti fuerunt, cùm demonstrarunt, iustificationem vitæ per inchoatam iustitiam fieri non posse, quando hęc non nisi in perfectissima iustitia consistit: inchoata autem semper in hoc Mundo imperfecta manet. Ex his ergo quis non videat, N aut controuersię statum ignorasse, aut si non ignorauit, inertè de perfectissima iustificatione per imperfectam iustitiam concludere voluisse? Manifestus enim hic est paralogismus, qui dicitur non caussa vt caussa. Formalis namque caussa plenæ & perfectæ iustificationis, non potest esse iustitia inhærens, quæ hic tantum inchoatur & imperfecta manet, sed sola perfectissima iustitia Christi.

Plura non addo: Nam totum librum refutandum non suscepi, quando neque id à me petitum fuit. De primaria autem illius quæstione, quæ mea, quam & vestram esse non dubito, sit sententia, satis explicatum esse arbitror. In re perspicua diu immorari, & loco Epistolæ, longum librum conscribere, quis probet? Si quid tamen amplius desideretur, illud vos pro vestra singulari pietate, eruditione & humanitate etiam rogo.

N autem per Iesum Christum obsecro, vt in ea doctrina, quam omnes Ecclesiæ ex Euangelio reformatæ vno & communi omnium consensu approbarunt & amplexæ sunt quæque ad maiorem beneficij Christi illustrationem, & ad piarum conscientiarum consolationem facit, constanter permaneat, vtque faciat, Deum ex intimo cordis affectu precor.

Dominus Iesus vos celeberrimę huic Academię, & toti Ecclesiæ diu saluos & incolumes conseruet. Neustadio 22. Nouemb. 87.

V. omnium obseruantiss.

H. ZANCHIVS.

SVMMA DOCTRINÆ SCHVVENKFELDY, collecta ex scriptis suis, à D. D. TOSSANO & ad eam responsio D. H. Zanchy.

DE FIDE.

Fidem esse aliquid de Dei essentia.

QVicquid in Deo est, i. essentia: Ergo quicquid ab eo proficiscitur, est essentia & per consequens fides iustitia, & cætera sunt de Dei essentia, estque ipse donator, & donum simul. Vtitur illo simili: Fides est gutta de illo fonte, radius de illo Sole. Consequens probat sic.

Fides Heb. 11. dicitur ὑπόστασις: Ergo hypostaticum aliquid habet & subsistens, non solum imputatum quid. Item Psal. 119. *Portio mea Deus:* ergo particulam diuinæ essentiæ habemus, quod beneficium nobis per Christi mortem impetratum est. Hanc ait Schvvenckfeldius esse caussam singularis amoris Dei erga nos quòd ita Deificat nos, & de essentia sua aliquid communicat.

Fides, inquit, *est duplex:* { *Historica,* ex auditu; *Iustificans:* { immediatè ex Deo, per spiritum.

Fides iustificās, est viua, sensibilis vis viuifici Dei, communicatio essentię Dei qua fit, vt per spiritum verè Christus in corda nostra adferatur, qui sanctificat, purificat nos, vt simus sancti, bene operemur faciamus bonum. *Spiritualia cum terrenis confundi non debent: Ergo nec fides, quæ donum est spiritus ex mediis externis peti debet.* Nam verbum Dei est duplex, æternum, viuificum Dei filius: hoc internus homo per fidem audit: externum, promissionis Euangelicæ ex auditu, pro externo homine.

Quicunque mortuus est, externam vocem audire nequit:

Omnes homines sunt mortui in peccato.

Ergo externam prædicationem audire non possunt, nisi prius viuificentur. Si prius viuificantur, fides est ante auditum verbum prædicatum.

Fides fuit ante verbum scriptum, & Prophetas & Apostolos: Ergo non ex verbo prædicato oritur. Antecedens probat ex fide Abraham & ex sua fidei definitione, quòd sit particula essentiæ diuinæ.

Scriptura data est, vt testetur de Christo, & hortetur nos ad illum quærendum & ad fidem à Deo petendum: Ergo non data, vt per eam, Fidem consequamur. Probat consequens quia *omne bonum donum à Deo,* Iacob. 1. *non ex scriptura.* Et Psal. 85. *Auscultabo, quia Dominus loquatur.*

DE IVSTIFICATIONE.

Dei tribunal est multò iustius quàm Irreconsultorum, vbi impij non absoluuntur, sicut in foro forensi: ergo in Theologia verbum iusti, candi non iuridicè, pro absolutione est accipiendum, sed pro iustum, integrum, Deo gratum reddere.

Tota scriptura alios iustos non agnoscit, & Deo gratos, quam bene viuentes: Ergo iustitia nostra, absque operibus nostris non constat.

Quæ sunt extra nos, iustos nos facere nequeunt: Iustitia imputatiua est extra nos: Ergo iustos facere non potest. Eam iustitiam vocat historicam.

Statuit, fidem cum operibus iustificare, quod Christus sit in nobis essentialiter, cum essentiali iustitia: ita vt peccatorum externi hominis ratio non habeatur, propter illum quem possidemus Christum, sed tamen, durare pugnam externi & interni hominis dum viuimus.

Statuit, nouum illum hominem implere Dei mandata: probat ex Psal. 119. *Curram in viis mandatorum tuorum.* Et Ioh. 3. *Quoniam mandata eius seruamus, & facimus, quod placet illi.*

EIVSDEM ARGVMENTA, QVIBVS probare conatur, Christum iuxta humanam naturam, nec in priore exinanitionis, nec in altero statu, creaturam vocari debere.

I. *Nulla creatura potest esse Filius Dei naturalis:*

Christus est filius Dei secundum vtramque naturam:

Ergo Christus, secundum vtramque naturam, creatura dici non potest.

Minorem probat ex articulo fidei, & variis testimoniis scripturæ: *In Iesum Christum, filium eius:* Christus vtriusque naturæ nomen est.

II. *Nulla creatura potest sedere ad dextram Dei Patris,* id est, pari autoritate & potentia regnare: *Christus secundum vtramque naturam sedet ad dextram Dei Patris: Ergo Christus non est creatura.*

III. *Nulla creatura animam pascere potest, & in animis inhabitare.*

Christi corpus pascit animas nostras, & in nobis habitat. Ergo non est creatura.

IV. *Qui quis in creaturam credit, is maledictus est:*

At nos in Christum credimus:

Ergo Christus vel non est creatura, vel, quod absurdum esset, *in ipsum credentes maledicti essent.*

V. *Quicquid creatura dicitur, vel ad opus sex dierum: vel ad ea, quæ inde consecuta sunt, referri debet:*

Christi humana natura, ad eum ordinem referri non potest, nouo modo, nempe ex Spiritu sancto concepta & formata:

Ergo creatura dici nequit:

Dicit, nos in humanitate Christi tantum matris rationem habere, non Dei, qui pater est, dum ex Spiritu, id est, ex Deo concepit Maria.

VI. *Paulus* 1. Cor. 15. *Opponit alterum Adamum priori, dum illum* terrestrem, *hunc* cœlestem *vocat:*

Ergo Christus non est creatura.

VII. *Qui quis de Christo dicit cum Lombardo:* Totus Christus, *sed non* TOTVM, *diuidit personam Christi & fidem nostram.*

Ergo distinctio illa non est admittenda. Antecedens probat, quòd sophistica sit distinctio, & nunquam scriptura loquens de Christo, separet naturas.

VIII. *Communicatio idiomatum verbalis, & non realis, facit Christum, qui sit non re, sed verbotenus Christus.*

Ergo in Ecclesia talis admitti non debet: cùm in Christo nihil sit verbotenus, sed omnia realia.

IX. *Fundamentum errorum, qui dicunt,* Omne quod est, vel

esse creaturam, vel creatorem *est dogma Philosophicum, & respectu rerum humanarum tantum verum.*

Sed Christus pertinet ad res cœlestes.

Ergo ad eum accommodari non debet. Deus enim in Ecclesia multa operatur, quæ creaturæ non sunt, vt regenerationem, fidem, item quod sumus filij Dei.

X *Creatura est accidens humana natura proprium, & essentia est caro & sanguis.*

Summa igitur sententia Schvvenckfeldij de Christo hæc est.

Christum, Dei filium, iuxta vtramque naturam esse: primum, quia ex Spiritu S. id est, ex Deo conceptus, id quidem in vtero virginis, quę credendo grauida facta fuerit. & peperit istum ... qui crescebat quotidie in Deum, donec perficeretur & Deificaretur: per dispensationem passum pro nobis, & passum totum. Nam si humanitas sola passa esset, eam solam naturam redemtricem fore, ascendisse in cœlum, i. verè iam Deificatum, vt licèt sit verus homo, tamen diuina potentia sit eiusdem essentiæ, potentiæ, & gloriæ cum Deo: atque ita fieri, vt quod alias fieri non possit in nobis habitando, iustificet, & pascat nos, & pertrahat in vitam æternam.

DE COENA.

Manducationem corporalem & oralem planè impugnat: sed rursus nostram sententiam ridet, & eorum, qui istæ explicant per *significat*: cùm vis verborum sit in pronomine HOC, quasi dicat Christus, *Corpus meum, quod Deificabitur, & est ex ... est verè,* non figuratiuè, sed reuera HOC, id est, *cibus & panis animæ*: est animabus, quod hic panis est corporibus.

Interim sæpe profitetur se agnoscere in Christo veram naturam humanam, sed tal... in quę in gloria sit & vt verus sit & totus Seruator qui totus adoretur, oportuisse admirando Dei consilio exæquari gloriam naturarum: Non extinctam, sed illustratam ait esse Christi humanitatem, velut cùm poculum argenteum inauratur.

RESPONSIO D. DOCT. HIERON. Zanchij ad hæc deliria, missa ad D. TOSSANVM *concionatorem aulicum.*

QVod à me petiisti, Doctissime Tossane, illud ad te breuiter explicatum, mitto, meum sc. de sophismatis Schvvenckfeldij iudicium: & quid ad illa ego responderem, quáve ratione, refellenda esse censam.

Principiò, sanam orthodoxamque de vnoquoque capite, sententiam, paucis explicarem, firmisque rationibus & apertis S. Scripturæ testimoniis, confirmare vellem. Nam quò clarius veritas explicatur, eò etiam luculentius falsitas innotescit, quando opposita, iuxta se posita, magis elucescunt. Tum verò cuiusque sophismatis fallacias, quam possem breuissimè patefacerem. Sic autem in summa responderem.

DE FIDE.

Ad primum, si bona esset sequela, efficeretur, quæcunq. condita sunt, ea esse Dei essentiam, déque essentia Dei. Omnia enim ex ipsa sunt. Certè Apostolus discrimen facit inter donatorem, & ipsius dona. Distinctio igitur est adhibenda. Ex Deo esse, alia essentialiter, & per naturam, alia per liberam voluntatem sunt. Quæ ex Deo sunt essentialiter, seu per naturam, ea sunt ipsa Dei essentia. Tales autem non sunt, nisi filius, qui est ex Patre: & Spiritus S. qui est ex vtroque. Proinde tam ipsi sunt Deus, diuináque essentia, quam Deus Pater. Quæ verò sunt ex Deo, non natura, sed per liberam voluntatem, ea neque essentia, neque de essentia Dei esse dici possunt, vti sunt omnes res creatæ, siue externæ, vt cœlum & terra, siue internæ, vt dona Spiritus S. virtutésque omnes. Si anima, quam insufflasse dicitur Dominus in corpus Adæ, quæ neque augeri, neque minui poterat, & quæ substantia erat spiritualis, ex Dei essentia non esse potuit, idque contra Manichæos: fides, quæ in S. literis *donum Dei* vocatur, & quæ produci in nobis ex auditu verbi dicitur, & quæ incrementum ac decrementum suscipit, & quæ denique substantia non est, quomodo essentia Dei, aut de Dei essentia esse poterit? Essentia. n. Dei, neque donum est creatum neque incrementum suscipit, aut decrementum. Hæresis fuit Osiandri, de iustitia Dei in nobis, quæ esset ipsa Dei essentia. Quę igitur aduersus ipsum scripta sunt, eadem aduersus hanc Schvvenkfeldianam stultitiam valent.

Simile non admittitur. Est enim proprium τῷ λόγῳ, esse splendorem gloriæ, & radium de Sole, h. e. de Patre. Locus Apostoli ad Hebr. est perspicuus, Fidem, ... dici, non quod sit per se aliquod ..., multò verò minus essentia Dei, sed quòd tam certa sit, & manifesta, vt faciat quæ sunt absentia, nobis esse ceu præsentia. Quæ enim speramus, ... sunt, nempe nobis. Dum igitur ea certò credimus, fides efficit, vt quodammodo subsistant. Est .n. fides fulcrum spei, & quæ speramus, fide nituntur, sustentantúrque in animis nostris. Ad summam fides ... est, actiuè vt Scholasticè loquar, non passiuè.

Fœdè etiam contorquet locū Dauidis ex Psal. 119. Quis enim nesciat, Iehouam dici a piis & vocari suam portionem, quòd omnia sua bona, in eo reposita habeant, nihil verò in hoc Mundo? Quemadmodum & Leuitis, quibus nihil bonorum in terra Canaan assignauerat Dominus inter fratres, dixerat, se illorum fore portionem atque hereditatem. Non ergo portio illis erat Deus, aut nunc est sanctis, quia particulam habeant diuinæ essentiæ, cùm potiùs tota sanctorum hæreditas sit totus ipse Iehoua, sed comparatiuè id dicitur, & respectu aliorum filiorum Israel, quorum singuli suas habebant partes, in diuisa hæreditate terræ Canaan.

Talis porrò est diuina essentia, vt diuidi in partes non possit, sed vbi est, ibi tota sit oportet. Quomodo igitur partem habere possumus, vt non habeamus totam? Si itaque fides pars est diuinæ essentiæ, & singula dona Spiritus S. sunt totidem partes, fieri nequit, vt quis vnum habeat donum: quin omnia habeat. Est enim essentia diuina impartibilis.

Proinde, quod etiam Petrus dixit, *nos participes factos esse diuinæ naturæ*, intellexit nomine naturæ, non ipsam diuinam essentiam, vt ex ipso liquet contextu: sed gratiam regenerationis, cum suis fructibus, qui naturæ Dei similes sunt. Est. n. illud principium Theologiæ memoria semper retinendum, *Hominem non fuisse factum Deum*, sed *ad imaginem & similitudinem Dei.* Non ergo essentia Dei fuit illi communicata, sed donis talibus ornatus, quibus similis Deo redderetur.

Quòd iustificantem fidem immediatè ex Deo, per spiritum, historicam autem tantum ex auditu verbi esse docet: pugnat cum Apostolo, qui certè ad Rom. 10. c. non de alia fide, quàm de iustificãte verba faciens, ait: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Præmiserat enim, *Corde creditur ad iustitiam*: postea verò, vnde ipsa fides sit concludens, dixit: *Fides igitur ex auditu.* &c. verùm non sine opera Spiritus S. intus docentis & verbum persuadentis. Diuidit ergo Schvvenckfeldius, quæ coniungenda sunt. Ita facilè refellitur definitio, quam adfert fidei, cùm ait, *eam esse substantiam*, hoc est, Dei communicationem.

Ad illud, *spiritualia cum terrenis confundi non debent*, quis neget? sed quòd infert, nihil ad rem facit. Non enim ideo confundimus fidem, donum Dei spirituale, cum re aliqua terrena quia dicimus, illam gigni ex auditu verbi, per Spiritum Sanctum in cordibus electorum: sed tantùm docemus, duas esse fidei caussas, vnam vere efficientem, & per se, nimirum Spiritum Sanctum: alteram instrumentalem, verbum scilicet prædicatum, auditum, atque intellectum. Si hoc est confundere terrena cum cœlestibus; ille quoque confundit, qui dicit *hominem creari à DEO, ex concubitu viri & fœminæ: & Christum conceptum fuisse à Spiritu Sancto ex Maria virgine.* Quasi verò, sicut ad effectum terrenum, hoc est, ad hominis procreationem in Christo, concurrit duplex caussa, cœlestis, nimirum Dei spiritus, & terrena, homo Mariæ: sic ad effectum spiritualem, id est, ad fidem in nobis gignendam, non possit concurrere & internus Dei spiritus, & externus verbi auditus.

Crassus etiam error est, cum vult *aliud verbum externè audiri, & aliud internè.* Apostolus sanè aliter docet, cùm de eodem verbo loquens, significat illud & esse in corde nostro cum creditur, & simul etiam illud audiri, cum prædicatur. Neq, Christus aliud semen docuit cadere in viam & aliud in terrã bonam: sed illud idem audiri ab aliis auribus duntaxat corporis, ab aliis corde etiam recipi, ac constanter retineri. Erátne etiã alia lex, quam Dauid dicebat esse in medio cordis sui, & aliqua quam externè quotidie

audiebat? Christus certè de eodem verbo loquitur, cùm ait: *Beati qui audiunt verbum DEI, & custodiunt illud.* Quid aliud? illud idem quod audiunt.

Ad argumentum: *Quicunque mortuus est,* &c. facilis est responsio, nimirum [illegible] admitti in voce, *mortui.* Qui corporaliter mortuus est certè corporeum vocis sonitum audire nequit. Sed nunquid sequitur, *Ergo neque hoc modo audire potest, qui mortuus est spiritualiter in peccato?* Quid igitur est, quod Christus ait in parabola seminis, *esse qui sermonem quidem audiant & excipiant etiam cum gaudio, nec tamen fuisse Spiritu Dei viuificatos, fideque iustificante, & per charitatem operante praeditos?* Quatenus igitur quis mortuus est, eatenus audire non potest; & quatenus non est mortuus, eatenus potest audire. Impius mortuus est, non quoad externum hominem, sed quoad internum. Nihil igitur prohibet, quin antequam viuificetur, externam prędicationem audire possit. Quis magis spiritualiter mortuus est, quàm Diabolus? Ait tamen Iacobus, Dęmones credere, i. nosse Deum, & contremiscere: verùm non cogniti one salutari, neque quòd probent quę audiunt atque norunt.

Accedit, quod Spiritus S. antequam aliquem viuificet, viuáque & vera donet fide, ita illuminare solet hominum mentes, vt & intelligant verbum, & cum gaudio recipiant, & verè etiam gustent, nedum vt audiant idque facit in reprobis, vt reddantur inexcusabiles, in electis autem, vt hęc sint pręparatio ad viuificationem, & ad veram fidem recipiendam.

Ad illud: *fides fuit ante verbum scriptum,* verum est, sed non ante verbum prædicatum, prædicatum inquam, vel per filium Dei, vt ipsi Adamo & Euæ, & aliis non paucis, vel per homines.

Ad postremum, *Scriptura data est, &c.* quid prohibet eiusdem rei, multos esse fines inter se ordinatos & multas caussas, alias verè & per se efficientes, alias instrumentales? Scriptura data est, vt testificetur de Christo, sed ita vt etiam ex eius auditu fides in homine audiendo gignatur in Christum prædicatum. Si n. testificatur, alicui testificetur oportet, nempe homini: In quem verò finem huic testificatur certè vt audiat: & vt audiendo, si electus sit, credat. Est item fides de sursum à Patre luminum, tanquam à caussa efficiente per se descendens, sed idem etiam à verbi prædicatione, tanquam à caussa instrumentali dependet.

DE IVSTIFICATIONE.

Ad primum: inepta est consecutio: sic potius erat concludendum *iustius ergo iudicium fieri apud tribunal Dei, & qui ibi absoluuntur, iustissime absolui.* Ita verò se res habet, cùm non absoluantur nisi electi, idque propter Christum, in quo electi fuerant, & cuius sanguine redemti sunt. An non verò iustè absoluitur & debito liberatur, qui satisfacit ipse, aut pro quo saltem satisfactum est ab alio? Accedit, quòd in scripturis duo tribunalia dantur Deo, nimirum iudicii, & misericordię. In illo ex lege, in hoc ex Euãgelio homines iudicantur. Apostolus autem docet nunc confugiendum esse ad tribunal misericordiæ, ne ad tribunal iudicii cogamur sisti & iudicari. Et sic Christus. *Qui credit in me,* inquit *is non venit in iudicium, sed transit à morte ad vitam.* Atque hæc demum est iustificatio Euangelica, nimirum, propter fidem in Christum absolui, ante tribunal Dei, ex misericordia Dei, & ex meritis Iesu Christi. Interim non negamus quin etiam fiamus realiter iusti ex parte scilicet & inchoatiuè.

Ad secundum: Neque nos agnoscimus alios iustos, quàm (si possint per ætatem) bene viuentes, sed quæ consequentia est ista. Ergo iustitia nostra absque operibus non constat, nempe si opera ad iustificationem velint vt caussam concurrere? Non agnoscimus hominem viuum, sine operibus vitæ: Ergóne hominis vita, in operibus vitæ consistit, seu operibus vitæ viuificatur? effecta sunt, non caussa vitæ.

Ad tertium, negatur assumtum, quia assumis pro concesso, quod controuertitur: si inobedientia Adæ, iniusti omnes effecti sunt, cur non iusti obedientia Christi? Tam enim illa extra nos, quam hæc. Sed vt corruptio naturæ propter illum in nos deriuatur, sic regeneratio propter hunc, in nos fluit. Quibus Osiander fuit oppugnatus & expugnatus de iustitia essentiali Christi, iisdem etiam hęc Schvvenckfeldiana hæresis profligari facile potest. Sãctos implere Dei mandata, intelligitur, tum quia inchoata iustitia, pro consummata acceptatur, tum quia in Christo, qui totam impleuit legem, omnes etiam electi, membra Christi, impleuisse iudicantur.

DE CHRISTO AN SIT *creatura.*

Ad primum: *Damus Christum etiam, quatenus homo est, filium esse Dei non adoptionis gratia, vt nos, sed natura, quia scilicet natus est filius Dei totus.* Sed inde non efficitur, non esse creaturam, qua homo est sicut qua Deus. Nam, qua Deus, filius est Dei natura, quia de essentia Patris genitus est: qua homo, filius itidem Dei est natura, tum quia conceptus fuit virtute altissimi, non autem viri, tum propter vnionem hypostaticam cum Deitate, qua filius Dei naturalis est, non autem, quòd substantia qua conceptus est sit diuina non humana. Scripturę n. apertè docent Christum conceptum esse ex semine Dauidis. Perinde igitur sophisticatur Schvvenckfeldius, atq; si quis diceret: Totus homo & quò ad animam & quò ad corpus, hominis est filius natura: ergo etiam quò ad animam conceptus est ex substantia hominis corruptibili, & corruptibilis est atq; mortalis. Non n. eodem planè modo filius est hominis, ad animam quod attinet, quo est, quantum ad corpus quia quoad corpus, filius est simpliciter & per se, cùm & conceptus sit ex substantia hominis, & natus ex homine, sed quo ad animam [illegible] quatenus sc. cum anima, a Deo quidem ex nihilo creata, sed corpori vnita, natus est totus ex homine. Si substantiam igitur, è qua est genitus Christus, spectemus, dicimus, cum qua Deus, filium esse solius Patris, sine matre, quatenus autem homo filium esse, solius matris, sine Patre, quemadmodum in typo Melchisedeci, qui dicitur [illegible] indicauit Apostolus. Proinde turpiter errat Schvvenckfeldius cùm illud, *Qui conceptus est de Spiritu S.* sic interpretatur, h. e. è substantia Dei, cùm nihil aliud significet scriptura illa dicendi forma, quam vi spiritus conceptum esse sine viri semine. Ad summam: [illegible] est in dictione *naturalis.* Naturalis. n. filius, bifariam capitur, sicut iam explicatum est. Neque verum est, quod ait Christum, nomen esse vtriusque naturæ, cùm sit potius officii nomen, & naturam magis humanam respiciat, quàm diuinam. Illa enim fuit vncta, non hæc, vel potius, vt melius loquar, Iesus ipse secundum humanam, non secundùm diuinam vnctus est.

Ad secundum: *Nullam creaturam potentia simpliciter pari potentiæ Dei præditam esse posse.* certum est. Creatura n. finita infinitæ potentię capax esse non potest sed omnes subiectę sint Deo, & infra Deum iaceant, oportet. Est. n. Deus super omnia semper vt ad Rom. docet Apostolus. Proinde etiam Christum, qua homo est, & caput Ecclesiæ, Apostolus ait, etiam post traditum Patri regnum, futurum Patri subiectum, cum tota sc sua Ecclesia. Ergo etiam nunc, respectu naturæ humanæ & officii, minor est Patre, patriq; subiectus.

Cæterum, quatenus [illegible] & Filius Dei, Deus est, totam quam deposuerat, sese exinaniendo & formam serui sumendo, resumsit autoritatem & potentiam, in cœlum euectus, & ita sedet ad dextram Patris, æquali cum ipso regnans potentia. Quia verò natura humana, à diuina non separatur, nec diuisus est Christus, idcirco totus ad dextram Patris sedere dicitur, eòque totus pari autoritate & potentia cum Patre regnare. Sed hoc illi conuenit per se, qua Deus est: per aliud autẽ & propter vnionem, cum Deitate, qua homo est. Minor igitur propositio Schvvenckfeldii, hac habet opus explicatione, quia simpliciter vera non est, respectu humanæ naturæ, sicut est respectu diuinæ.

Ad tertium: *Corpus Christi neque pascit nos, neque in nobis habitat per se, sed per suum spiritum:* Quò spectat: *Caro non prodest quicquam,* sc. per se: *spiritus est,* hoc est Deitas iuxta Cyrillum, *qui viuificat,* nempe per carnem. Et eo modo ad nos venit filius, & in nobis inhabitat, quo modo & Pater, iuxta illud: *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Non venit autem ad nos Pater corpore: Ergo neque filius. In summa: omnes hæ locutiones de actionibus Christi in nobis, quę proprię & immediatè sunt diuinę naturę, de humana etiam eius natura prædicantur, sed ratione diuinæ, & propter vnionem hypostaticam, qua inter se coniunctæ sunt, sicut contra quæ sunt humanæ, diuinæ etiam (sed in concreto) eandem ob caussam prædicantur: vt, *Deus suo sanguine & morte redemit Ecclesiam:* Et, *Dominus gloriæ crucifixus est.* Accidentis fallaciæ sunt omnes.

Ad quartum, eadem datur responsio. Non enim fides

nostra recumbit in carne Christi per se, sed respectu Deitatis, cui [illegible] vnita est: sicut neque reuera veneramur Principis vestimenta per se, sed quatenus illis indutus est Princeps.

Ad quintum: negatur Minor. Nouus enim modus, quo concepta est, non impedit, quin materia humanitatis Christi, ad illa rerum genera pertineat, quæ condita fuerunt a Deo intra sex dies. Est enim ex semine Dauidis, Abrahæ, Adami: vnde & Lucas vsque ad Adamum, Christi genealogiam deducit. Etsi enim per semen viri conceptus non est, sed *virtute Spiritus Sancti*: materia tamen, è qua conceptus fuit, vera humanaque caro fuit, ex prima illa Euæ propagata: Vnde & ad serpentem dixerat Deus, de semine Euæ: *Semen mulieris conteret caput tuum*. Alio etiam modo creauit Euam, quàm, Adamum & alio eorum liberos, quàm ipsos parentes. Num igitur non erant creaturæ omnes? Testimonia verò infinita sunt in S. literis, quæ docent Christum qua homo est, fuisse factum, eoque creaturam esse, vti est illud, *factum ex muliere, &c.*

Ad sextum: negatur illatio, quasi verò non possit opponi creatura creaturæ & quasi terrenum, cœlestiaque omnia non sint res creatæ. Et certè qui hinc collegerunt, quanquam imperitè & impiè Christum corpus è cœlo detulisse, tacitam hanc consequentiam hanc exciperent: Christus est homo cœlestis: ergo non est creatura. Sed eo ipso, quòd Christum hominem dicit cœlestem, an non confitetur etiam esse creaturam? Cæterum refellendum est argumentum vera loci Apostolici explicatione. Scopus Apostoli fuit, docere sicut ab Adamo primo traximus hanc vitam animalem & mortalem in terra, sic à Christo altero Adamo, habituros nos vitam spiritualem, beatam & immortalem in cœlo, post resurrectionem Ratio, quia vbi caput, ibi & membra: & quale illud, talia & ista esse debent. Sicut ergo morimur in Adamo, quia etiam Adamus mortuus est: & corpora nostra redeunt in terram, sicut & Adami corpus in terram rediit, è qua sumtum fuerat. sic etiam in Christo viuemus, & corpora nostra assumentur in cœlum, ad vitam felicem atque immortalem, quia etiam Christus resurrexit, viuit, & cum suo corpore eo ascendit, vnde huc nostra caussa descenderat. Quid autem Christi descendit è cœlis? non certè humana natura. Ea enim concepta fuit in vtero Virginis. Diuina igitur descendit, non mutatione loci, sed assumtione seminis Abrahæ, suique in carne manifestatione. Ideo non sine caussa Apostolus, cùm dixisset, *Primus homo de terra terrenus*, non subiecit, *secundus homo de terra cœlestis*, ne fortè putaremus humanitatem huius secundi hominis è cœlo esse, quoad substantiam. Sed quid subiecit per [illegible]? *secundus homo*, ipse [illegible] (sic enim semper [illegible] Græcè vocatur) *e cœlo*, nimirum non humana, sed diuina natura, eo sensu, quo explicatum est.

Prima origo Adami è terra est propter corpus, quod præcessit animam. Prima autem Christi origo è cœlo est, propter diuinam naturam, quam ab omni æternitate a Patre accepit: Vnde & Apostolus meritò dixit, *vos de deorsum estis* seu *de infernis*: *Ego autem de supernis sum*. Num igitur propterea negandus est Christus creatura esse, quia Apostolus ait, eum esse è cœlo, & opponit Adamo primo, qui fuit è terra? sed certè neque Adamus, ad substantiam quod attinet, fuit e terra totus, sed tantùm quo ad corpus. Sicut ergo non valet sequela: *Adamus ab Apostolo vocatur terrenus: nulla ergo sui parte fuit spiritualis & cœlestis* (habuit enim animam substantiam spiritualem & quodammodo cœlestem) sic neque altera de Christo consequentia tenet. *Christus est Dominus de cœlo & ideo cœlestis homo, ergo nulla sui parte fuit, ad substantiam quod attinet, terrenus.* Habuit enim & habet corpus è terra sumtum, sicut & nos, licet vi cœlesti, id est Spiritus Altissimi conceptum. Factus enim fuit nobis similis per omnia, excepto peccato. Quanquam propriè Apostolus in hoc loco non comparat substantias horum duorum Adamorum, sed qualitates & conditiones atque vitas, & quo pacto illæ quoque in nos deriuentur, ab vno nimirum terrena, ab altero cœlestis atque diuina vita. Hac enim ratione totus Adamus post peccatum terrenus fuit, quia non solùm corpus è terra habebat, verum etiam eius anima, terrenis affectibus trahebatur. Contra verò totus Christus cœlestis, quia non solùm Deitas è cœlo est, sed tota etiam humana natura cœlesti Spiritu ducebatur. Ac nos vitam animalem atque terrenam ab Adamo, spiritualem autem à Christo habemus, & magis ac magis habituri sumus. Ad summam, vt non rectè ratiocinatur, qui sic dicit: *Adamus fuit terrenus homo, ergo constabat tantum terreno corpore, non autem animo cœlesti*: Sic multò minus Schvvenckfeldius, cùm ait, *Christus fuit & est cœlestis homo: ergo non habet corpus è terra, nec creatura est.*

Ad Septimum: negatur illa distinctione, Totus Christus, sed non totum, diuidi personam: tantummodò verè distingui naturas contendimus, diuinam ab humana, & illius simplicitatem atque immensitatem demonstrari atque defendi. Neque Sophistica est, si rectè intelligatur, sed vera & prudenter à Patribus inuenta Phrasis enim Græca est, [illegible]. Et Augustinus vtitur non absimili locutione in epistol. ad Dardanum, cùm ait, *Deus in quo habitat totus, est illi præsens, quamuis illum* (Deum) *non ex toto capiat.* Quod igitur [illegible] dicatur totus esse in corpore & anima Christi, an non verum est? Omnino, quia impartibilis est, vtpote simplicissimus: & Apostolus confirmat dicendo: *In ipso inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Si etiam addatur, non totum hoc est non totaliter, vt Scholastici, seu [illegible], vel [illegible], vt Græci, aut non ex toto, vt Augustinus loquitur: an non hoc etiam verum est? Maximè. Ita enim est totus in humana natura, vt tamen in illa non coacluďatur, sed etiam extra eam sit vbique: vel, vt Augustinus loquitur, non ex toto capiatur. Ratio physica est, Quia vnumquodque recipitur secundum naturam recipientis. Ratio verò Theologica, quia immensus est. Num propterea diuiditur aut ipse [illegible], aut ipse Christus? Minimè verò, Quia [illegible] cum sit simplicissimus & totus est in corpore atque anima Christi & totus extra vbique. Ita fit, vt nullibi sit humana Christi natura, quin ibi secum habeat coniunctum [illegible] totum [illegible], quia [illegible] impartibilis est. Rursus cum [illegible] sit vnus tantum, & indiuisibilis, fit, vt licet totus etiam sit extra humanam naturam Christi nullibi tamen sit quin ibi ipse sit & Deus & homo. Non ergo hac locutione diuiditur Christus. An non etiam Anima tota est in toto corpore, & tota in qualibet parte. Est igitur in singulis partibus tota, sed non [illegible], quia non ex toto, ab vna parte capitur: alioquin enim non foret in aliis partibus. Et vox concionatoris ita tota concipitur ab vno auditore, totáque eius concio, vt tamen non [illegible], ab aliis etiam omnibus auditoribus, & eadem & tota percipiatur. Cùm itaque res ipsæ, quæ hac locutione, *Totus*, non *totum*, significantur, veræ sint, cur locutio improbatur tanquam sophistica, aut ea diuidi personam Christi, affirmare quis audeat?

Ad octauum: Communicatio idiomatum vtriusque naturæ in Christo, nulla est verbalis, sed realis. Omnes enim proprietates diuinæ naturæ de Christo realiter prædicantur. Reipsa enim Christus æternus est, immensus est, vbique est, omnipotens & immortalis est. Rursus proprietates humanæ naturæ de eodem realiter dicuntur. Est enim Christus reuera temporalis, finitus, loco circumscriptus, mortalis. Sed quomodo hæc prorsus contraria & plane contraria, de eodem prædicantur? Diuersis respectibus & propter diuersas, (quibus constat naturas. Immortalis & vbique est, diuina natura: mortalis & circumscriptus est loco, humana, & sic scripturæ loquuntur & distinguunt. Apostolus ad Corinth. *passus est* (inquit, nempe vere & realiter passus est) *ex infirmitate carnis*. Et Petrus: Christo igitur passo (vere & realiter) sed carne. An non idem de homine etiam dicitur. Homo enim realiter & verè mortalis & immortalis, visibilis & inuisibilis, corporeus & incorporeus: sed quonam modo? Diuersis respectibus & propter diuersas naturas, quibus constat, animo & corpore. Itaque apparet, communicationem idiomatum in ipsa Christi persona, veram & realem esse, nihilque de illo prædicari verbotenus tantùm. Ratio est, quia quicquid de Christo prædicatur, Christo etiam realiter conuenit, aut secundum vtramque naturam, vt quòd nos amet, aut secundum alterutram, vt quod nos iustificet: secundum diuinam: quod verò pro nobis mortuus sit, secundum humanam. Cæterùm, quod de vna natura, idque in concreto prædicetur id, quod alterius tantum est naturæ, puta quod Deus ac Dominus gloriæ crucifixus fuerit, aut quod homo sedeat ad dextram Dei Patris, æquali potentia & maiestate cum eo in cœlo regnans, & Ecclesiam in terris regens: hoc de tali natura non prædicatur quod talis re ipsa sit, puta quod Deus, qua Deus, crucifixus sit: aut quod homo, qua homo, æquali sit potentia & maiestate cum Patre præditus: sed tantum respectu alterius naturæ, qua cum [illegible] & inseparabiliter, in vnam personam coniuncta est: atque hanc demum vocant *communicationem idiomatum*

ver-

verbalem, sed simul etiam veram. Veram quidem, quia verè eius crucifixus est ille qui Deus est Christus. Verbalem item, quia non re ipsa, quatenus Deus est, mortuus est, vel crucifixus. Sed nunquid hoc efficit, vt aliquid sit in Christo verbotenus tantum? Minimè vero. Etsi enim verbotenus tantū conuenit Christo Deo, qua Deus est, Christum crucifixum fuisse, idque verè propter vnionem cum humana natura personæ tamen Christi realiter conuenit: quia cùm Christum dicis, Deum & hominem dicis *in concreto*: quia in abstracto, quod vnius est naturæ, nunquam legi in S. literis, de altera prædicari, eoque nullo modo ei conuenit, neque realiter, neque verbotenus: vt, Deitatem esse passam, aut humanam Christi naturam esse vbique, vel omnipotentem vel sedere ad dextram in æquali maiestate cum Patre, sed semper hæc prædicantur aut de Christo qui Deus & homo est, aut de altera natura, sed in concreto quia tum significat personam: nunquam autem in abstracto, vt manifestum est iis qui S. literas diligenter legerunt. Quid ita? Quia Spiritus S. significare voluit, hasce locutiones & falsas esse re ipsa & absurdas, nimirum humanam naturam immensam esse, & contra diuinam esse passam.

Ad nonum: ita philosophicum est principium, vt sit tamen verissimum in cœlo & in terra, quia res ita se habet vbique. Quid enim reperiri potest in cœlo, aut in terra, quod non sit vel Deus ipse omnium factor, vel a Deo effectum: *Omnia* (inquit Apostolus) *ex ipso & per ipsum, nempe facta sunt, atque existunt*. Omnia igitur, præter ipsum Deum, sunt facta vel fiunt, aut fient: Omne igitur quod est, vel effector, vel effectum: effectum, inquam vel substantia, vel accidens. Ac quod ait Schvvenckfeldius, Christum pertinere ad res cœlestes, i. diuinas, damus ex parte, non autem in totum: ex parte quidem, propter diuinam eius naturam, non in totum verò, propter humanam animam & corpus. Vtrumque enim creatum docent S. literæ corpus ex semine Dauidis: animam autem ex nihilo, quia pater spirituum immediatus est.

Quod ait, *Deum multa in Ecclesia operari, quæ non sunt creatura*, si nomine *creaturarum* intelligit substantias, verū dicit, neque nos aliter docemus. Quis enim nostrum vnquam docuit, fidem esse substantiam, i. rem per se subsistentem, aut [illegible], aut regenerationem, aut illuminationem, seu afflatum diuinum, aut denique dona Spiritus S. de quibus ad Corint. Horum n. alia sunt simplices operationes Dei in nobis, alia verò in nobis dona effecta & communicata. Sed quid hæc ad quæstionem de Christi corpore & anima quæ verè sunt substantiæ creatæ, eoque verè creaturæ?

Ad decimum: Mera est inertia, quod scribit, *creaturam esse accidens humanæ naturæ*: quasi vero humana natura non sit creatura. Quando ergo dixit Christus, *Prædicate Euangelium omni creaturæ*, cui prædicari voluit, accidentibusne an verò substantiis & hominibus ipsis? Si ergo creatura in nobis, i. anima & corpus, non accidens est, sed substantia: in Christo quoque non accidens fuerit, sed substantia. Est enim similis nobis effectus per omnia, dempto peccato.

In conclusione, confitemur Christum filium esse Dei, iuxta vtramque naturam, sed quomodo, supra est explicatum, quia nimirum non eadem planè ratione: cùm humana Christi natura, non sit de substantia Patris, sed tantum de substantia matris.

Quod credendo facta fuerit grauida, ego non negauerim, quin tum facta fuerit grauida, cum verbis Angeli fidem adhibuit. Verùm, non vi fidei, sed Spiritus S. virtute. Non enim in animo, vbi fides sedem habet, concepit, sed in vtero.

Quod creuerit [illegible], certum est: sed et natura crescebat, qua etiam conceptus fuerat, ex semine Dauidis. Einsdem enim est augeri, cuius & generari: & id excrescit, in quod terminata est generatio, vti, arbor in arborem vt ex parua fiat magna: & sic de animalibus atque hominibus. Si deificari, ad qualitates referatur, non negarim, Christum qua homo erat, deificatum fuisse in dies, sicut crescebat ætate, sic etiam profecisse sapientia (vt Euangelistæ docent) & aliis diuinis perfectionibus donisque Spiritus S. quæ in Christo sese magis ac magis intus & extra, indies exerebat. Sic nos quoque deificabimur, cùm Deus erit omnia in omnibus. Sed si ad essentiam naturámque diuinam referat Schvvenckfeldius verbum *deificare*, hæresis est Eutychiana intolerabilis, quasi aut humana natura in diuinam verti possit, aut contra diuina, in humanam. Totum etiam Christum passum esse ego non inficiater, modo explicetur qua parte, quave natura passus sit, sicut Apostoli faciunt qui aiunt: passum esse carne, & ex infirmitate carnis. Nam si non rectè diceretur, totum Christum passum esse, neque Apostolus dixisset, *Dominum gloriæ fuisse crucifixum*, &c. *Deum, suo sanguine Ecclesiam redemisse*. Actiones enim sunt totius suppositi seu [illegible], quæ quam non omnes semper respectu vtriusque naturæ, sed alterius duntaxat sæpenumero. Vtriusque naturæ est quod dilexit nos: solius humanæ, quod mortuus sit pro nobis: solius diuinæ, quod viuificet nos & condonet peccata. Argumentum, quo vtitur, *si sola humana natura esset passa, sola esset redemtrix* nullum est. Primum non dicimus *humanam naturam passam esse*, sed cum scripturis docemus, *Christum esse passum*, verum *carne*, non autem *Deitate*. Deinde, in sola passione non consistit vis redemtionis, sed in passione eius qui non homo tantum est, sed Deus: ita vt passio hæreat in carne: vis autem passionis, in virtute diuinæ naturæ. Proinde Apostolus vtrumque optime complexus est, cùm dicit, *Deus redemit Ecclesiam sanguine suo*. Sanguis igitur effusus fuit pro redemtione nostri sed vis redemtionis in eo est, quòd sanguis fuit non puri hominis, sed Dei. Hæc etiam caussa est, cur dicatur Christus Mediator esse, non secundùm humanam duntaxat naturam, sed etiam secundùm diuinam: quia sacrificium est humanæ naturæ: vis sacrificii, diuinæ. Et sic Christus, *Caro*, inquit, *non potest quicquam*, nempe per se. Itaque non damnarem simpliciter, quod ait, *Officium redemtionis, totius esse personæ, eoque & passionem*, modo vt dixi, explicetur dextrè, iuxta scripturas.

Quod sequitur de ascensu in cœlum, & quod eiusdem potentiæ sit factus cum Patre in cœlo, supra fuit explicatum. Concedimus etiam, Christum habitare in nobis totum nosque iustificare & pascere, sed sua virtute habitat, iustificat, pascitque sui sanguinis effusi, & carnis demortuæ spirituali communicatione.

DE COENA.

Quod scribit de Cœna: neque ego vellem de verbo *est pro significat*, contendere, modo dextrè in sua propria significatione accipiatur: nempe. *Hoc* (panis) *est corpus meum* (verum *quod pro vobis traditum est*. Sed quomodo est corpus Christi? nempe non physicè, nec propriè, sed sacramentaliter duntaxat. Nam panis nullo alio modo potest esse corpus Christi: illud verum quod traditum est, quàm sacramentaliter. Neque aliud instituebat Christus, quàm sacramētum. Vnde etiā facilè refellitur chimęra Iodoci Montani de corpore Christi in Cœna quod sit non illud naturale, sed aliud, quod tamen etiamsi potentia idem. Ita idem dicerem, quod aiunt nostri, sed tollerem occasionem aduersariis calumniandi nos quod sensum proprium verborum Cœnæ peruertamus. Quod verò verba Christi ita explicat, vt corpus faciat subiectum, pronomen autem *Hoc*, prædicatum, vt sit sensus, *Corpus meum deificabitur*, est hoc, hoc est, verus panis & cibus animæ. verum quidem dicit, consentanee cum verbis Christi, apud Iohan. c. 6. *Caro mea, verè est cibus*: sed cum Apostoli interpretatione pugnat, qui panem pro subiecto accipit, corpus autē pro prędicato, cùm ait, *Panis quem frangimus, nonne [illegible] est corporis Christi*. & ita de calice. Deinde, corpus Christi nō est cibus noster, neque nobis datur edendum, quatenus glorificatum est, sed quatenus mortuum, & sanguis non alia ratione datur bibendus, quam quatenus pro nobis effusus est. Quorsum igitur illud *quod Deificabitur*? Placet vero, quod ait, *naturam Christi humanam esse in gloria*: item, *Totum Christum esse seruatorem, totum item adorari*, eo sc. sensu, qui supra explicatus fuit. Sed exæquari gloriam naturarum, concedi non potest: cum gloria diuina sit infinita & immensa: humana autem sit finita. Vnumquodque enim recipitur secundùm naturam, modumque recipientis. Omnis autem creata natura, finita est. Pugnat etiam cum simili quod adfert poculi argentei deaurati. Nunquid gloria & splendor huius, atque præstantia, æqualis esse poterit gloriæ & excellentiæ poculi aurei puri puti? Longè enim aliud est esse aureum, quam deauratum: cum vnum sit per se tale, alterum participatione. Est autem longè maius discrimen in infinitum inter deitatem Christi & eius humanitatem, licèt (vt id demus quoad qualitates quasdam) deificatum, quàm inter poculum aureum & deauratum.

De hac ipsa responsione Zanchij, iudicium
D. TOSSANI.

Tuum iudiciū vir Clarissime, de præcipuis Schvvenckfeldij erroribus & audiui libenter, & cum fructu legi. Nam licet vix aliquid afferat, quod à veteribus hæreticis, [illegible] Manichæis Messalianis, Eutychianis & aliis allatū non sit, præsertim de Christi humana natura, quam rectè [illegible] *signum esse cui haeretici contradicunt*, tamen ita [illegible] ita acuta sunt & significantia, quæ scribis, vt mihi non parum lucis [illegible] ista tractatione attulerint: in qua [illegible] plus laboris & operæ collocandū est, quòd cùm Germanicè & populariter ista sint mihi tractanda, non de rebus solùm, sed de commodis & perspicuis phrasibus, solicitum me esse oporteat. De te certè nūquam cogito, quin veniat in mentem illud Demosthenis qui Oratorē quendam, orationum suarum securim dicebat. Sic tu hæreseon es securis [illegible] nodos, & perstringere sophismata hæreticorum potes. Congruunt autem tua cum iis, quæ ex Augustino ad Dardanum: ex Cyrillo de incarnatione verbi ex Clarissimo viro Vadiano, qui etiam in Schvvenckfeldium scripsit, hactenus obseruaui, nisi quòd tua erudita & significanti breuitate excellunt. Vnicus mihi obortus est scrupulus de Filio Dei, *an quà homo est, Filius Dei* dici commodè debeat [illegible] eum scriptura, qua homo est, *Filium hominis* vocet & [illegible] dici non posset ratione humanitatis, [illegible] Dei filius diceretur. Quod si ratione vnionis personalis filius Dei dicitur homo Christus, non igitur ratione qua homo est. Sed non dubito, quin, vt etiam explicas, Filium Dei hominem voces, & quatenus cum [illegible] cōiunctus est, & quia ex Spiritu S. conceptus, non tamen, vt hæretici somniant, quasi Deus genuerit hominem. Postremum illud erit, quod primum esse debuit, vt pro ista egregia opera, quam non tam mihi, quam Ecclesiæ nauasti gratias agam quam maximas. Curaui describi illas tuas animaduersiones in Schvvenckfeldium, sed, vt vides, per amanuensem satis negligentem. Si opus erit, curabo rursus describi. Quia autem totus sum in hoc opere, quod est multiplex: & vbi veterum scripta mihi subinde reuoluenda sunt, dabis veniam, si quod maximè optatum mihi esset, vt tua doctissima commentaria *de attributis Dei* legerem, nōdum perfeci: quibus ne diutius careas, ea ad te remitto, libentissimè intra dies octo aut decem illa lecturus, & me totum si videbitur, tibi traditurus, quem semper vir clarissime tui studiosissimum & obseruantissimum habebis. Iam sunt mihi binæ conciones meditandæ. Habemus in aula Landtgrauium Electoris Illustrissimi generum cum coniuge, qui ad nuptias Ducis Bipontini proficiscitur. Elector ante diem Iouis non exspectatur. Vale feliciter vir eximie. 10. Iulij 75.

T. E. studiosissimus

D. TOSSANVS.

H. ZANCHII PETRO COLONIO S.D. De Cœna Domini.

Vidi quę ad D. Pastorem, frater charissime, tum de negotio [illegible], tum de me scripsisti. Gratulor vestro Illustriss. Principi, quòd curet puram doctrinam in suis & Scholis, & Ecclesiis doceri, & Ecclesiarum turbatores vel inde amoueri, vel coërceri. Gratulor & vobis viris bonis & doctis, quòd ad istius Ecclesiæ & Scholæ reformationem à Domino delecti & vocati fueritis. Illud verò non tantū doleo, sed etiam vehementer miror, quod quidam meo nomine ad suam de re Sacramentaria opinionem confirmandam abutantur. Quæ sit ea de re sententia mea, nihil quidem adhuc scripsi (est enim satis supérque ab aliis scriptum) sępenumero tamen & hic & alibi tam coram, quam per literas explicui, ita vt qui eam nō intelligat, ferè sit nemo. Illud verū est, mihi summoperè displicere [illegible]: & modo conueniat inter pietatis Professores de summa rei, ita vt nihil dicatur, quod aut cū vlla parte verbi Dei, aut cum analogia fidei pugnet, aut alicui idololatrię & superstitioni aditum in Ecclesia patefaciat, & tamen interim nec veritas Sacramenti negetur, nec debitus honos ipsis Symbolis adimatur, nec legitimus Cœnæ vsus tollatur: etsi aliquid prætereà sit, de quo inter omnes non conueniat, non ob id tamen censeo Ecclesias esse vexandas, infirmos turbandos, & [illegible] frangendam. Est enim illud Apostoli, id quod subinde in hanc sententiam inculcatur ab Augustino, retinendum: *Quod si quid aliter sapitis, Deus id quoque reuelabit, modo in eo, in quod peruenimus, permaneamus.*

Quod verò aues scire, quænam sit mea cum D. Marbachio de Cœna Domini consensio, paucis accipe.

Primùm verba Confessionis Augustanæ vterque amplectimur, quippe quæ nihil habeant, quod pugnet cum verbis Christi. Deinde, verba Recessus Francofurtensis de Cœna Domini, tanquam ea, quæ rem ipsam clarius, quàm verba Augustanæ confessionis exprimant, vsq; adeo nobis non improbantur, vt etiam subscribere & ille non dubitauerit, & ego pro pace Ecclesiarum non recusem. Verba autem hæc sunt: *Hic articulus doceatur, quemadmodum in Augustana Confessione traditur, quòd in hac Christi institutione Cœna sua, ipse verus, viuidus, essentialis, præsens sit, & quòd cum pane & vino, tanquam ab illo institutis nobis Christianis corpus suum manducandum, ac sanguinem bibendum detur, & testetur hac actione, nos esse membra ipsius, & applicet nobis seipsum & misericordiam suam promissionem, & operetur in nobis.*

Postremo iudicium hac de re beatę memoriæ Philippi Melanchthonis ad Illustrissimum vestrum Principem missum, & nuper editum in lucem, non manibus tantùm (vt aiunt) & pedibus, sed [illegible] & toto animo tanquam verissimum & pulcherrimum amplectimur.

Potes ex iis in genere, quę nostra sit consensio, percipere. Sed vt tibi gratificer, clarius etiam & [illegible] in quibus consentiamus, explicabo.

Seco totum illud mysterium in quatuor partes: in symbola: in rem per symbola significatam & exhibitam: modum recipiendi & manducandi, & in recipientes & manducantes.

Primùm, quod ad symbola attinet, negamus ita esse nuda symbola, vt quod per illa significatur, non etiam per eadem, quod ad ipsa attinet, illud omnibus qui sunt in cœna, offeratur, nempe verum corpus verusque sanguis Christi, h. e. Christus ipse, cum toto salutis mysterio, quod in ipsius corpore peractum est.

Secundò, quia nihil manducatur, nisi presens sit, idcirco quod ad præsentiam rei, quæ offertur, & à fidelibus percipitur, attinet, negamus primò pręsentiam corporis Christi Papisticam, hoc est quam imaginantur per (vt vocant) Transsubstantiationem, seu, per corporis in corpus mutationem.

Deinde negamus illam pręsentiam, quæ fingitur per localem in pane inclusionem, vel adfixionem: denique omnem Physicam pręsentiam negamus. Damus verò præsentiam talem, quæ & in pane sit Sacramentalis, & in nobis manducantibus essentialis.

Tertiò, quod ad modum recipiendi & comedendi attinet: negamus Christi corpus, seu Christum ipsum recipi & comedi aliorum ciborum instar dentibus corporis, in stomachum traiici, &c. sed ore tantùm interioris hominis recipi, & eiusdem tantum dentibus, hoc est actuali, eaque viua fide manducari confitemur.

Quartò denique, quod ad ipsos recipientes attinet, etsi omnes, qui ad mensam Domini accedunt, panem Domini, ideóque [illegible], & quidem multi in æternum ipsorum iudicium & condemnationem accipiunt, negamus tamen ipsum verū Christi corpus, seu Christum ipsum panem Dominum, primum ab illis, qui omni prorsus fide destituti sunt: deinde ab illis, quorum fides omnino simulata & mortua est, recipi & manducari, sed confitemur manducari a duobus verè fidelium generibus, nimirum & ab iis qui fide imbecilliori ac proinde pœnitentia non satis pura & firma, & ab iis qui fide fortiori, ideóque pœnitentia puriore & firmiore præditi sunt, & consequenter ab illis quidem ad aliquod temporale iudicium, ab illis verò ad omnimodam salutem manducari. Omnes igitur, cùm mysterium Cœnæ Dominicæ agendum est, esse tum ad veram fidem, tum ad veram resipiscentiam, vt admonet Paulus, adhortandos.

In iis quatuor capitibus, quæ certa habent in scripturis testimonia, putamus sitam esse summam totius rei, quod ad hoc mysterium attinet: ideóque iis contenti, & aliis quæstionibus omnibus omissis, viuimus in pace, concordia, & charitate. Precamur omnibus eandem in hac re consensionem, vt omne tandem aliquando ex Ecclesia tollatur scandalum, & illius fructus, cuius caussa Sacramentum hoc institutum fuit, participes omnes simus: nimirum non tantum pacis cum Deo, sed etiam charitatis

tis & concordiæ cum fratribus. Vale Argent. 12. Nouembr. 1560.

T. in Christo frater

H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII DE THESIBVS Ioh. Marbachij iudicium, ad Sturmium.

SAccepi & inspexi Theses, Clarissime D. Sturmi, & qua potui attentione, in tanto renum dolore, quo cruciabar perlegi. Quod ergo petis iudicium meum, dicam liberè sed tibi. Neque enim volo aut caussam, aut occasionem dare cuipiam contendendi.

Ad summam quod attinet doctrinæ, pura & sana est illa. ac gratulor homini istam sanioris doctrinæ cognitionem. Sed displicent quædam nouæ dicendi formæ, præter necessitatem hic vsurpatæ. Placet enim veterum & vetustiorum etiam nostri temporis doctissimorum Patrum vestigiis, in ipsis etiam dicendi formis insistere. Certe illarum sunt nonnullæ, quæ nisi habeant æquum interpretem, probari simpliciter non possunt: Notaui istas:

Salutem consistere in cognoscenda Dei essentia. Cur non, vt Scriptura loquitur, *in cognoscendo Deo, Deique voluntate?* præsertim cùm scriptum sit: *Non videbis faciem meam.* hoc est diuinam esse. tiam, vt omnes interpretantur.

Gentiles habuisse de Deo tantùm cognitionem nominis. Apostolus tamen ait Rom. 1. *Perspectam illis fuisse sempiternam quoque eius virtutem & diuinitatem.* Et pugnantiam aliquam habet hæc Thesis cum ....

Iudicium in natura relictum, in Scripturis appellari consueuisse legem Naturæ. Docent quidem omnibus insitum esse à Natura hoc iudicium. & dicunt, Gentes facere natura quæ legis sunt: item, opus legis habere scriptum in cordibus suis. Sed ne semel quidem legi, appellari legem Naturæ. Quomodo igitur consueuit. vsus verò obtinuit.

Ceremonias legis, quatenus ceremonias non quatenus Sacramenta & typos Messiæ, nihil momenti adferre ad salutem. Quasi verò easdem quatenus Sacramenta & typi aliquid adferant ad salutem. cùm solus Christus fide apprehensus, cuius Christi fuerunt Sacramenta & typi, salutem adferat. Nisi fortè sentiat, ideo aliquid adferre ad salutem, quia illis excitabatur fides in Christum. At sub nomine Ceremoniarum Sacramenta etiam complectitur Moses passim in suis libris.

Circumcisionem cordis, non excludi à iustificatione, sed tantùm circumcisionem carnis. Quasi verò circumcisio cordis, aliquid valeat ad iustificandum. Quo modo igitur cohæret cum præcedente: et nullis operibus legis etiam Moralis, hominem iustificari posse? Quod si accipiat, ideo non excludi à iustificatione, quia semper & per se necessaria est in iustificatis. idem dici potest de aliis quoque operibus, internis præsertim, vti est timere & diligere Deum.

Quod verbo & Sacramentis Christum apprehendamus, sicut etiam fide. Ego semper legi, verbo & Sacramentis Christum offerri: Fide autem recipi. Deinde quomodo cohæret cum thesi 58. vbi soli fidei dat hanc apprehensionem?

Misericordiam Dei, ait esse ipsam iustitiam passiuam. At verò Thesi 60. ait, *Iustitia passiua caussam esse ipsam Dei misericordiam.* Iustitia passiua propriè est remissio peccatorum nostrorum, & imputatio iustitiæ Christi ex misericordia Dei, & propter merita Iesu Christi.

Quod sola fide, quatenus vera & viuifica est, salutem consequamur. Potius quatenus Christũ apprehendit. Non enim res apprehendens, sed apprehensa, seruat. Ac sic interpretor dictum, *Credidit Abrahamum Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quid reputatum est? Num ipsum credere? Non: sed quod credidit, hoc est, quod alii dixerunt: *Fidem iustificare, non respectu sui, sed respectu obiecti à se apprehensi.*

Hæc (vt dixi) possent obiici aduersus has nouas loquendi formas. Sed in substantia doctrinæ nihil agnosco erroris.

Alias priores Theses, legi semel: verbosus est, de rebus non possum certum scribere iudicium, quia non meminì, me quippiam obseruasse impium. Ergo condona, quod de iis etiam petis, si non præsto. Neque enim possum.

Precor Deum, vt te ære isto alieno liberet, incolumem seruet, & filiolum in suam, sanum recipiat tutelam. Si feceris, quod de mea polliceris præstatione, feceris amico rem gratam. Vxor & familia, salutat vxorem tuam, omnesque domesticos.

Risi quod de Psittacis scripsisti & Cercopitheco Ita est. Vale mi D. Sturmi: &, si quid possim, iube. Heidelb. 7. Februar. 1570.

T. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD D. STVRMIVM Consolatoria in obitu filij.

SFuit apud nos, Clarissime D. Sturmi, & compater obseruande proximis diebus, Conradus cum filio Ex repentino ipsorum aduentu, tantam cepi lætitiam, quantam vix habui multis ab hinc mensibus. Amo n. vtrumque, vt sinceros & certè veros amicos. Verùm, simul atque narrarunt, quæ tibi paucis ante diebus contigerunt (ea n. omnia ignorabam), tam vehemens me cepit mœstitia atque dolor, vt illam omnem priorem extinxerit lætitiam. Tenebam n. non tam è Scripturis quam experientia nõ esse dolorem illo maiorem, qui est (vt loquitur Scriptura) super mortem primogeniti. Et qualis primogeniti & cuius parentis fili & qua ætate mortui? Multa audiebam, sed plura cogitabam quæ mihi vehementer augebant dolorem: ita vt mihi præsens apud te esse & coram tibi collachrimari viderer. Neque tantum eam doluì subitum luctum tui amantissimæ obitum. Videbam n. fieri non potuisse, quin tibi huius etiam mors, priorem dolorem, vehementer auxerit. Nam idem in me tua caussa sensi. Hinc verò quod non ignorabam, neque enim vehementes nostri affectus nos possunt, illud reapse persensi, te à me, vt par est, non tam obseruari, vt parentem & Dominum, quam vt verum amicum fratrémque clarissimum amari. Vera. n. .... viuum & certum est amoris testimonium. Credo non esse opus, vt hæc tibi persuadeam, quippe qui me intus, & in cute, & quanti te amem, nosti. Ergo vt à me, tanquam à vero & sincero amico, illud quantulumcunque est quod tibi è Scripturis afferam consolationis & consilii, animo accipias candido & Christiano, oro atque obsecro.

Sunt qui in istiusmodi casibus consolationem capiant à caussa (vt loquuntur) materiali nempe à conditione humanæ naturæ, natos nos esse morti obnoxios, compositos ex luto, quid mirũ igitur, si moriamur & in terram nostra redeant corpora? Nemo non subscribit huic doctrinæ. At consolatio hæc, si alia (non accedat, vt merè Philosophica est, ita etiam frigida. Solidior igitur est, quæ à caussa efficiente prima ac principe, h. e. à sapientissima, æterna & immutabili Dei voluntate, petitur. præsertim si addas, vt nihil est per se stultius, Deo ingratius, nobis perniciosius, quàm cum æterno & immutabili Dei decreto pugnare, ita contrà nihil esse honestius. Deo charius, nobis vtilius, quam in Dei beneplacito acquiescere. Sic Iob: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Sic Christus ipse: licèt ad carnẽ quod attinet deprecaretur calicem, mente tamen & spiritu acquiescebat in voluntate patris, dicendo: *Fiat voluntas tua.* Sic nos docuit eo confugere in omnibus nostris calamitatibus. cùm ait, *ne passerculum quidem cadere super terram sine voluntate Patris. Matt.* 10. quasi dicat, non est igitur cum in aduersis supra modum angamini animi, cum sciatis omnia ex æterna & immutabili Dei voluntate proficisci. Fit certè hæc maxima piis hominibus consolationis materia, persuasum habere, nihil tibi, nisi ex æterno Dei consilio euenire.

Sed longè maiori consolatione afficimur, si cum hac caussa efficiente, caussam quoque coniungamus & impulsiuam & finalem. Impulsiua, amor est Dei Patris erga nos. *Quos enim diligit* (inquit Scriptura) *hos corrigit & castigat.* Irascitur quidem peccatis nostris, ac proinde nos cædit, sed ita hæc, ab amore, non ab odio proficiscitur, ab amore, inquam erga nos, quanquam ab odio in scelera nostra. Nam quod etiam nos irascimur liberis nostris, quonam ex fonte alio fluit, quàm ex amore erga liberos, & ex odio in ipsorum vitia concepto?

Finalis verò caussa non vna est, sed multiplex, inprimis

autem nostra salus. quæ multis constat partibus: carnis, hoc est ingenii nostri, prudentiæ carnalis, consiliorum, affectuum, desideriorum, amorum mortificatione, & contra spiritus viuificatione, vera & actuali Dei cognitione, cœlestis vitæ desiderio, amore cœlestis patriæ, studio glorificandi Deum, diligẽtia in quærendo regno Dei, & iustitia eius, cura in audiendo, legendo, meditando verbo Dei, charitate in promouenda aliorum etiam salute, denique sincero Dei & proximi nostri amore. Sũt.n.cruces piorum veluti ignis purgatorius, quo ipsorum animi, instar auri impuri, defæcentur, repurgentur, illustrentur, perficiantur, vt tandem in cœlestem patriam omnibus peccatorum sordibus vacui & perpoliti inducantur. Nosti, optime Sturmi hęc omnia esse verissima. Restat tantum, vt ad praxin veniatur.

Ergo, quòd filius tuus vnigenitus, charissimus, vltimus tuę senectutis fructus, diu & multum exoptatus, maxima diligentia custoditus, tuum corculum, tuę delitię, tua anima, a te in cœlum migrarit, téq. tristitia maxima affectũ, reliquerit cogitandum tibi est, oculis in Deum rerum omnium autorem sublatis, non hoc factum esse temerè, casu, fortuna, sed singulari Dei prouidentia, tum propter salutem pueri. Ipsius.n.animam eripuit Dominus, *ne malitia* (sicut loquitur Scriptura) *immutaret cor eius*: tum propter salutem tuam. Voluit n.efficaciter mouere, vt in vniuersum propter peccata mors introiuit in mundum, ita sæpenumero nostros charissimos liberos, coniuges, amicos, morte nobis eripi propter peccata non ipsorum, sed nostra: resipiscendum igitur nobis esse, & mutandas cogitationes studia mores. Nonnunquam nimium, & plus quam par est amamus, & quasi deperimus vxores nostras liberos, affines amicos, ita vt Dei ipsius quodam modo obliuiscamur. Hinc neglectis quæ ad gloriam Dei pertinent, studia nostra omnia conuertimus, a. nostros in hoc mundo locupletandos nobilitandos, ordinandos. Hinc etiam fiducia quæ in solum Deum recumbere debet, a Deo auersa, in rebus seculi huius vanis, & in mortalibus etiam hominibus, quibus nihil est vanius, collocatur & multa ac magna nobis in hac misera vita, de illis pollicemur. Hinc obliti mortalis nostræ conditionis, eóque & precibus ad Deum neglectis, in rebus huius seculi ita exultamus, & voluptatibus exilimus, perinde ac si tota nostra felicitas in huius mundi delitiis posita sit. Sunt hæc multis, atque in primis diuitibus, potentibus & magnis principibus communia, imo neque ab aliis hominum quamuis pauperum generibus aliena. Nemo enim hominum est, qui non se, & suos sæpenumero maiori, quam æquum sit, complectatur amore. ex quo nimio & iniquo amore, reliqua oriuntur mala. Quid igitur Dominus optimus parens, nostríque amantissimus? Tollit caussas & occasiones malorum, beneficia inquam à se collata, quòd iis ad nostram perniciem & contra ipsius gloriam, abuteremur. Et quamobrem tollit? ne pereamus, sed memores nostrorum peccatorum, nostræ mortalis conditionis humiliemur, & conuersa fiducia, amore, studio in Deum & Dei gloriam, seruemur. *Si nos ipsos* (inquit Apostolus) *diiudicaremus, non iudicaremur. Cùm autem iudicamur* seu punimur, *à Domino corripimur, ne cum hoc Mundo damnemur.* Est igitur cur potius lætemur, cùm ita Deus nos paternè corrigit, quàm vt sine moderatione doleamus, lugeamus, tristitia conficiamur: quoniam sunt hæc opera diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonia, & nihil iis nobis est salutarius. Experientia certè edoctus, mihi crede D. Sturmi hoc tibi affirmo. Proinde rogo te per Iesum Christum Seruatorem nostrum, vt si nondum potuisti penitus ponere dolorem, quem ex morte, & filii charissimi & amatæ socrus concepisti (maximum enim, & incredibilem fuisse, non dubito) saltem conuersus spiritu ad Dominum, gratias illi agas pro isto singulari beneficio, quo in te præsentia affecit, quod tibi aures vellicauerit, quòd te expergefecerit, quòd te excitarit, & ad lucem pertraxerit, qua, quanta sit huius vitæ miseria, quanta vanitas, & cõtra vbinam posita sit nostra felicitas, quo nobis semper nostræ cogitationes, affectus, studia dirigenda & intendenda, perspicuè cernas, eoque da operã, vt sicut hactenus ex multis tuis eruditis & elegantibus literis & scriptionibus totus mundus nouit, quanta sit tua eruditio, sic posthac ex tuo diligentiore, & accuratiore, quàm vnquam fuerit, verę pietatis studio: frequenti auditione & lectione verbi diuini, Sacramentorum participatione, precibus publicis & priuatis, condonandis iniuriis, iuuandis pauperibus, séque constanter vsque ad mortem, tota Christi Ecclesia, etiam post tuum obitum intelligat, te non solum doctissimum & humanissimum virum fuisse: verum etiam piissimum, & optimum Christianum. Obsecro te deniò, & obtestor, per Christum, mi D. Sturmi, vt hoc facias, & in hoc tuam intendas considerationem & cogitationem. Nullum tibi salutarius consilium dari potest. Ego te amo, obseruo, colo, quam qui maxime, crede mihi. Proinde ex animo, amoris erga te pleno, hæc ad te scribo. Precor etiam & precabor Deum, vt is suo spiritu in te perficiat, quæ ego è scripturis ad te scribo, & vt in te confiant, desidero. Saluto vxorem tuam, commatrẽ meam, quam tuum erit consolari, meo etiam nomine. Dominus te seruet, te consoletur, regat, & tandem vera & ęterna felicitate donet. Vale.

T. T. H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD D. CONRADVM Hubertum, olim Amanuensem & Diaconum D. Buceri, Consolatoria.

SDebui iam pridem frater charissime ad binas tuas respondisse: sed partim negotiis impeditus nõ potui: partim non se quispiam obtulit, qui perferret. Tarditati igitur meę ignosces: Ego mi frater charissime tantùm percepi doloris ex eo quod scribis de damno accepto, ex Oporini obitu, propter magnum ęs alienum ab eo contractum & nunquam persolutum, ita vt iam tu verseris in magno discrimine rerum tuarum, tantum inquam, percepi hinc doloris, vt melius sentire, quàm exprimere possim. Facit hoc vera amicitia, quam vera etiam pietas inter nos conciliauit; & qua me tibi Dominus Iesus ita deuinxit Spiritus S. vt non possim tibi non συμπαθεῖν. Suspectaui & ego in te, tuóque charissimo filio, cùm alias, tum præsertim præterita hyeme, cùm isthic essemus, eandem erga me meosque liberos συμπάθειαν, apertum sanè veræ & Christianæ amicitiæ testimonium. Sed vtinam tam tibi possem, tuóque filio & nepotibus, sanctisque vxoribus opem ferre, quam vos nobis in nostris necessitatibus attulistis auxilij. Cupio certè, ac si qua ratione videas te posse a me iuuari, vel per Illustriss. Principem, vel per amicos, rogo significes. Nam nihil non agam. Quid enim tibi non debeam? Quod verò in præsentia possum præstare officij. principio rogo Dominum Iesum, in cuius manu sunt omnes thesauri atque diuitiæ, tibi tuisque ita adsit, vt eius erga vos beneuolentiam & beneficentiam reipsa sentiatis. Deindè rogo per Christum vt tibi ipse non desis: ac quemadmodum scribis & piè scribis, cogites Dominum velle te ad cœlestes diuitias aspirare, idque eò magis in ista tua senecta, quò propius accedis ad tempus sanctæ & felicis ex hoc mundo nequam, ad cœlestem Patrem atque patriam, migrationis. Nouimus n. eò profectum prius Christum, non vt ibi solus æterna frueretur vita, sed vt nobis quoque pararet locum. Quo præparato (quotidie autem vsque ad finem mundi præparat sua intercessione & cœlestium donorum exhibitione) redibit ad nos ad se assumendos, vt simus tandem, resumtis etiam corporibus, vbi & ipse est. Et quidem eo modo eundum nobis esse illùc quò & ipse prior iuit, citra aurum & argentum, & citra vllam substantiam huius seculi, quippe quorum vsus non fuerit amplius necessarius.

Sed alia accedit vtilitas, quod nimirum hac ratione facilius & tu excitaberis ad filium tuum Domino commendandum & ipse filius cogetur totus à Christo pendere, & maiori rerum cœlestium, quæ nunquam possunt perire, aut abripi, desiderio affici, quam si multas reliquisses illi facultates. Nouimus illud Christi, *vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum*. Et non sine caussa dictum fuisse, *Facilius esse, vt camelus per foramen acus transeat, quàm vt diues ingrediatur in regnum cœlorum*. Et sapientissimè orasse Salomonem, ne Deus sibi daret aut multas facultates, aut paupertatem, eas ob caussas, quas nosti. Ac profectò, si habeamus vnde viuamus & vestiamur, vt docet Apostolus, iis contenti esse debemus. Illud etiam occurrit, Dominum instar optimi, & liberorum suorum amantissimi parentis sæpenumero nos externis spoliare diuitiis, quo internis & spiritualibus magis ac magis cumulet, multis nimirum virtutibus, quas nemo hominum eripere nobis possit. Hinc fit, vt plures pauperes videamus operam dare literis aliisque virtutibus, quàm diuites, ita vt qui sunt pauperiores, fiant ditiores: & ditiores maneant pauperiores. Quis autem meritò possit conqueri, si decem spolietur nũmulis, & centum donetur coronatis? si multæ adsint diuitiæ,

quia

quia videmus nobis esse, vnde splendidè viuamus, somno, ventri, otio, securi indulgemus, fimus ignaui. virtutes si non contemnimus, saltem negligimus. Ita fit, vt destituti virtutibus, si postea contingat vt facultatibus etiam, quibus videbamur pulchrè muniti, destituamur, tum demum nudi prorsus & ab omni diuitiarum genere vacui, cogamur turpiter mendicare. Exempla possem afferre ducenta. Ergo consulit nobis Deus Pater optimè cum vt cogat nos operam dare virtuti, eosque veris opibus congerendis, præsentis seculi malè fundatas eripit. Etenim sicut copia, præsertim si addas amorem, caussa est malorum omnium, sic tenuitas caussa bonorum & virtutum omniũ. Non hæc scribo, tua caussa, mi obseruande frater, quippe qui his non opus habes consolationibus, sed nostri potiùs charissimi Samuelis, vt magis ad virtutis studium excitetur, & animum adiiciat ad aliquam conditionem, si non Scholasticam, saltem Ecclesiasticam, qua in re, si meam desideratis operam, monitus certè non negligam. Videte, vt ante dixi, quibus in rebus possim vobis prodesse, & aliquam vestræ voluntatis dare mihi significationem. Scio vos esse viros, & Spiritu Dei præditos atque prudentes: ideò plura non addam.

Quod petis de disputatione déque disciplina, paucis accipe. Nam quia postulas non possum denegare.

Aliquot ante annis, tentatum fuit à quibusdam viris, piis & honestæ vitæ studiosis, vt in huiusce regionis Ecclesiis institueretur Ecclesiastica disciplina. Alij restiterunt, sed non credebantur resistere, quod doctrinam de disciplina damnarent, sed quod iudicarent nõ esse in præsentia vtile, aut quod non posset facile obtineri, aut aliis de caussis ciuilibus. Ita verò desitum est ab instituto, & de re ipsa disputari, vt tamen (quemadmodum fit) animi manserint aliquantum à se inuicem alienati. Nuper verò cum quidam Anglus creandus esset Doctor, theses obtulit D. *Boquino* disputandas. Erant illæ pleræque omnes de vestimentis, & aliis rebus, quibus de in Anglia diu est disceptatum, aliis affirmantibus esse liberas & adiaphoras, aliis contra, esse superstitiosas, &c. in quorum sententia erat & iste Anglus. Has cũ legissem, hortatus sum D. Boquinum, ne permitteret de huiusce rebus in nostra Schola, hoc præsertim tempore disputari allatis aliquot rationibus. D. Boquinus probauit meam sententiam. Iussus igitur fuit Anglus alias proponere Theses, id quod & fecit. Inter has erant & duæ de necessitate disciplinæ Ecclesiasticæ, & cumprimis de excõmunicatione. Has vbi legissem, visæ fuerunt non tantùm piæ (nisi quod illæ etiam duæ de vestibus, quanquam moderatiores prioribus, nõ vsque adeo probabantur mihi) Sed etiam tales, quas nunquam putassem a quopiam viro pio, & vel mediocriter erudito, serio oppugnatum iri. Nam etsi me non latebat dissidiũ superiorum annorum de constituenda disciplina, nunquam tamen in perpetuum existimassem inter hos Pastores & professores quempiam reperiri posse cui doctrina hæc improbaretur. Non iudicaui igitur has etiam alteras Theses, ne disputarentur, impediendas esse. Quare fuit disputatum & pacificè disputatum.

Cæterum ad finem disputationis quidam conquesti sunt, non sibi satis temporis fuisse ad disputandũ, se alioquin multa, & ea quidem grauia aduersus has Theses de disciplina allaturos fuisse. D. Boquinus, qui præsidebat, respondit, se curaturum, vt cras aut perẽdie denuo disputaretur. Ergo perendie reditur ad disputationem.

Fuit disputatum seriò contra Theses illas de disciplina sed ita disputatum, vt licet nemo non videret animos aliquantum esse accensos, tolerabilis tamen fuerit disputatio & modesta, & sine conuitiis, nisi quod ad extremum Pastor quidam protestatus est, hanc doctrinam se damnare tanquam pugnantem cum verbo Dei, quam protestationem ita admiratus fui, vt nihil supra, & vero etiam valdè offensus. Hoc se habuit modò, illa disputatio.

Post disputationem cœperunt aduersarii disciplinæ, contra disciplinam scribere, & scripta spargere ac præcipuum quod iam per omnium volitat manus scriptum, fuit scriptum, quo contendunt, *Excommunicationem neque ex veteri neque ex N. Testamento probari posse, & neminem à Cœna, etsi sceleratissimum, & impœnitentem, atque adeo pertinacem, arceri posse, nisi diuersa sit doctrina.* Qui veram defendunt sententiam, nihil adhuc scripserunt, hac tantum de caussa, quod nolint turbare Ecclesias, & quod expectent, dum Illustrissimus Princeps aliquid de hac constituat. Nam Princeps expetit disciplinam, tantum abest, vt doctrinam improbet. Quod ad me attinet si interroger, dico sententiam meam liberè, sed modestè, ne sim veritatis proditor. Cæterum non me immisceo iis negotiis multis de caussis iisque honestis. In hoc statu sunt res & fideliter quia petiisti, etiam exposui. Vide o autẽ vbique esse quod desideres. Dominus curet suas Ecclesias Amen.

Commendo verò negotium meũ apud Sturmium. Velim etiam te rogatum, vt illum Buceri scriptũ contra Antidotagma, vel tu cures imprimendum, vel mittas ad me, & curabo hic cudi. Si neutrum velis, saltem quos notaneram tractatus, vt illum de Missa cures describi meis sumtibus, & ad me mittas. Liber quem miseras, vbi Index in Patres, saluus est, sed nondum descriptus, quia carui Amanuense, & non fuit mihi otium. Vale frater charissime in Domino, Deus te reseruet & consoletur. Heidelberg. 26. Septembr. 68.

T.H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad D. Samuelem Hubertum, Conradi filium, in Academia Argentinensi præceptorem Classicum, Consolatoria.

SVt dolorificum est carni, mi Samuel charissime amittere amicos affines, cognatos, parentes, ita periucundum est spiritui, cum eos aut audimus, aut vid́emus placidissimè in Domino obdormiuisse. Proficiscitur illud plerumque ex amore, quia nollemus iis priuari, a quibus vel commodum, vel voluptatem aliquam percipimus: hoc vero alterum ex vera erga amicos, qui decedunt, dilectione & pietate. Quid enim viro pio gratius atque iucundius contingere potest, quàm si certo cognoscat, amicum suum, earúmque vel affinem vel consanguineum, ex misero ad felicissimum statum fecisse transitionem. Ego vtrumque affectum lectis literis tuis, mi Samuel, quibus piam quietámque & vero etiam maturam optimi parentis tui, mei vero fratris amicissimi, dormitionẽ eleganter descripsisti, in meipso expertus sum. Non dubito quin tu Filius, in vera pietate à sanctissimo parente iam inde a teneris annis optimè institutus, vtrumque efficacius & meliùs senteris, quàm ego, qui nullo sanguinis, sed tantũ veræ amicitiæ & pietatis nexu, cum illo eram coniunctus. Non est igitur, mi Samuel, cur tam doleamus mortem, tu parentis tui, ego amici ac fratris mei, quàm æternam illi felicitatem gratulemur. Rogandus est potius Dominus velit nobis eandem præstare gratiam, qua nimirum ad tã maturam ætatem, ad quam & parens tuus tamque etiam piè perueniamus: vt inde etiam tam placidè, quemadmodum de illo scribis migremus in cœlum quod certè omnibus Christi amantibus destinatum est, vt sit illis proprium perpetuúmque domicilium, cum Christo ipso, & omnibus Angelis eius.

Cæterum pro libro gratiam tibi habeo maximam. Est enim mihi multis nominibus gratissimus, atque inprimis, quod parens tuus, bon. memoriæ, voluerit hoc apud me meósque libros extare perpetuum pignus amicitiæ nostræ. Domino etiam Doctori Blaurero dedi alterum exemplar. Te verò hortor, mi fili charissime, quod incepit Parens tuus, in scriptis Buceri summi Theologi, tu ipse perficias. Si quid ego tibi potero præstare omnium, illud totum offero.

De statu nostro, nil possum, nisi nos bene valere, me auctum esse in familia. Sunt enim mihi iam tres & tres masculi & fœminæ Pendemus vero a voluntate Dei Peregrini sumus in hoc Mundo. Nihil tamen adhuc in nos tentatum est. Rogamus autem Deum det meliora consilia eis, quibus opus est. Debetis & vos idem precari atque optare a Domino. Salutabis tuos omnes, nomine omnium nostrũm. Vale optime frater. Deus adsit suæ Ecclesiæ. Heid. 12. Maij, Anno 77. Salutem etiam dices D. Sturmio nostro

T.H. ZANCHIVS.

PETRVS MARTYR

Clarissimo viro D. Iohanni Sturmio, Gymnasij Argentinensis Rectori præstantissimo, ac fratri plurimum obseruando

S. D.

DE re graui, & hominum certaminibus iam propemodum obcæcata, paucis & dilucidè scribere: tu ipse

vir clarissime, qui es dicendi magister optimus, & scribendi peritissimus apprimè nosti, quam sit arduum & perdifficile factu. Ideo mirari non desino, quæ caussa fuerit, cur id a me, qui & dicendo, & scribendo ferè nihil possum, tuis proximis literis petere non sis veritus. Quia tamē rogasti & ego pro mea in te obseruātia, recepi me facturum: per primum, eúmque fidum Tabellarium, D. Massarium, fidem meam decreui liberare. Quod etiam eò alacrius faciam, quod me sentio ad eum non scribere, qui sit cōtrouersiæ ignarus: Nam, vt video in Eucharistiæ caussa iam totus habitas, tantùm abest, vt in ea hospes dici possis. Cùm itaque de re sic existimem, ita summa capita perstringā, vt ea potius notasse, quam explicare voluisse, demonstrem. Tu boni consules: ac, si voluntatem tuam minus expleuero, non animum meum in te propensissimum, verum teipsum, qui rogaueris, accusabis. Panis & vini [illegible] missam facio: quod aduersarii, non minus, quàm nos ab ea se profiteantur abhorrere: nec etiam laborandum puto, an oratio Domini, qua, panem esse corpus suum, & vinum sanguinem suum dixit, propriis an figuratis, ac [illegible] accenseri debeat: siquidem illi, contra quos disputamus, ad sanitatem vtcunque reuersi, tropum in ea oratione iam se agnoscere confitentur: sed ita cōfitentur, vt corpus & sanguinem Domini, verè, propriè, ac reipsa pani & vino copulent, atque [illegible] Papæ, [illegible] duarum naturarum supponant statuántque, carnē & sanguinem Christi non tantum in cœlis esse, verum etiam in pane ac vino sacræ Cœnæ adesse præsentia. Nec verentur Domini corpus quamuis humanum est, affirmare, simul, eodémque tempore in multis locis esse, immo progrediūtur eò, vt illud æquè ac naturam diuinam pronuntient esse vbique: deinde præsentiā illi corpori tribuunt, quæ locum minimè occupet. Ego verò Christi naturam humanam semper certo quodā loco fuisse comprehensam dico: quem ita occuparit, vt eodem tempore alibi non fuerit. Euangelica historia tradit, illum aliquando fuisse in Galilæa, nonnunquam Hierosolymis interdum in domo Simonis, & alias in Bethania. Vnde constat, ab ea certum aliquem locum datum esse corpori Christi, simul autem alibi non fuisse, apertè demonstrat: cùm Christum dixisse perhibeat, Lazarum fuisse mortuum, & se gaudere quod ibi non fuerit quibus vtique verbis ita se fuisse ostendit in illo itinere vt alibi non fuerit. Angelus quoque dixit mulieribus, cū Domini corpus in sepulchro quærerent: *Surrexit, non est hic*. quo declarauit, ita è sepulchro discessisse, vt ibi corpore non amplius adesset. Et Petrus Actorum 3. de illo enuntiauit. *Quem oportet quidem cœlum accipere vsque in tempora instaurationis omnium.* Si futurus in cœlis est, quoad naturam humanam, vt Apostolus dixit, vsque ad extremum diem quid eius carnem, sanguinē in terris quærimus? At de Apostolo quid loquor? Ipse Christus discipulis aiebat, *se relinquere Mundum, & ab illis discedere:* atque monuit fore, vt perpetuò secum pauperes non autem illū essent habituri. Proinde sic imbutus & instructus diuinis oraculis humanam Christi naturā in cœlis ab inferiori mundo sepositam, vsque ad Mundi finem agere credo: eúmque tunc ad orbem iudicandum inde rursus esse venturum: vt ab Angelis moniti sunt Apostoli: & nos articulo nostræ fidei profitemur. Hoc est (vt summatim dicam) quod sentio de loco & præsentia corporis & sanguinis Domini. Qui autem è diuerso cerium vbiquitariū sibi formant, & fingūt, quasi eius materia sit mollis instar ceræ, ac figmenta eorū sequatur facilime, quocunque illā ducere fuerit visum quippe Domini corpus vel in pluribus locis simul, vel quod multò audacius est, vbique esse prædicant, qui etiā illud pani & vino sacræ Cœnæ copulant, vbi vbi gentium habeat: qui denique ibi absque loco & inuisibiliter adesse præsens decernunt, eos omnes precor, obsecro, & obtestor, vt hęc sua pręclara & mirabilia commenta, ne portenta dixerim, in diuinis literis tandem aliquando conscripta demonstrent: quod si fecerint, ingenuè vicisse confitebimur. Sed quia, vt certò scio, præstare non poterunt: illos porrò sedulo moneo, vt ex capite suo noua dogmata, nouósque articulos fidei cudere desinant, & nobis ea obtrudere credenda, quæ domi eorum nata sint, non autem in agro diuinarū scripturarum creuerint. Non me latet, eos in hac tota ratione id nobis exprobrare, quod non Theologos verum Naturales philosophos agamus. Etenim fatentur quę dicimus, ex decretis naturæ, cùm vera esse, tum necessaria, verum ea mysteria, quæ diuina & cœlestia cùm sint, naturam multis modis vincunt: eius regulis & decretis non oportere subiici. Sed cum in eis amplectendis & considerandis, ratio nostrā offendit: diuinam potestatem, quæ immensa est, nos tum debere intueri.

Cæterum hæc diluere, non est difficile. Primum, quò sanctarum scripturarum testimonia sequimur: vt illa recentuimus: eo minimè nos philosophiam, sed verbū Dei sequi testamur. deinde si naturam audimus, vbi sermonibus Dei nihil repugnat, nihil facimus Christiana Theologia indignum. Habet siquidem natura Deum autorem ac vindicem: ac iccirco eius regulæ ac decreta, non ex ea, verum ex ipso Deo proficiscuntur, ideoque conuellenda & refigenda non sunt: quoad non ostendatur, verbum diuinis literis præditum eis repugnare. Hanc naturæ vocem maximus, optimúsque Theologus Augustinus in epistola ad Dardanum audiuit: cùm inquit, *Spacia locorum tolle à corporibus & nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt.* Idque non pronunciauit, de naturæ vel corporibus Physicis agens, verum scribens ex professo de anima & corpore Domini. Eandem naturæ vocem & Cyrillus audiuit qui scripsit in suis dialogis de Trinitate: *Ipsam Dei naturam, si partibilis esset, vt quidam sentiebant omnino fore quantam, nec non in loco, neque posse circumscriptionem euitare.* In nostra itaque sententia tuenda verbum inprimis Dei amplectimur, audiimus naturæ vocem, dum suo autori non aduersatur, & vnà cum patribus rectè sentientibus facimus.

Vt autem ad potentiam Dei confugiamus in hac proposita controuersia, opus non habemus. Commonefacimus attamen pios, diuinam Omnipotentiam, quam vnà cum omnibus fidelibus credimus, non esse citra omnem exceptionem credendam: Nam & Paulus excipit, *Deum non posse negare seipsum.* Excipit item passim: à Deo fieri non posse, vt quæ facta sunt, infecta reddantur. In scholis etiam Theologicis definitum est, ea Deum non posse facere, quæ, vt loquuntur, contradictionem implicāt: quod cum vitio rerum fiat: non Dei vlla infirmitate, de summa illius potentia nihil minuitur. Attendendum præterea: non paucos hæreticos isto suffugio esse vsos, cum illorum praua & insana dogmata refellerentur a sanctis patribus non solum vt absurda, verum etiam vt impossibilia. Respondebant enim, vt se tuerentur: omnia Deo esse possibilia.

Neque manus illis dare propterea cogimur, quod Christus de pane dixerit *hoc est corpus meum*, & de vino, *hic est sanguis meus*: quia cum & nostra illorum eius orationis interpretatio locus ambiguus redditur, quamuis nobis expositio nostra est certissima? Argumentum verò quod ab ambiguo deducatur, omnes norunt, quam sit retusum atque imbecille. Quid igitur dices? An Cœnam Domini absque illius corpore ac sanguine haberi docebis? quomodo præterea hoc, aut manducari, aut bibi, si præsentia reipsa nō adsunt, probabis? Porrò scriptura vtrumq. testatur, nos in S Cœna carnem & sanguinem Christi edere ac bibere. Vt de eo antea dicā, de quo interrogor posterius. Corpus & sanguinem Domini spiritualiter edi ac bibi affirmo: id est, animi ore, qui spiritu & fide sit imbutus. Dū enim in S Cœna mente agitamus Domini mortē ac syncera fide ista redimendorum nostrûm caussa in crucem fuisse impēsa, fideliter credimus, ea magno nostro bono edimus & bibimus. Nam sunt animis nostris instar optimi cibi, & saluberrimi potus, eámque fidem excitat Deus in suis per Spiritum S duobus adhibitis externis Instrumentis, verbo inquam, & panis ac vini elementis. Qui ergo credunt & fide amplectuntur: Domini carnem & sanguinem fuisse nostræ salutis caussa in mortē tradita, ea spiritualiter comedunt, & spiritualiter bibunt. Proinde fatemur, ad esum & potationem physicam & propriam, exigi esculentæ ac poculentæ rei præsentiam: alioqui res absentes nec edi neque bibi posse, vicissim autem negamus è spirituali esu & potu elici, seu cōcludi, eaque [illegible] edi & bibi corporaliter, ac propriè adesse pręsentia, fide autem constare carnis Christi manducationem, ipse apud Iohan 6 ea luculentissimè testatus est. Quare is Euangelista, cum rem totam ibi à se iudicaret affatim explicatā, in historia postremæ Cœnæ, quomodo externa signa panis & vini adiecta fuerint, minimè commemorauit. Adhęc idem ex eo loco colligitur, quod ad verum & propriū Christi corpus: vera propriaque manducatio accommodari non potest, cum iam dilacerari, comminui, & moli nequeat, ore quidem corporis, & panis & vinū propriè comeduntur ac bibuntur, quæ suo modo *caro & Sanguis Christi* dicuntur: quod sint earum rerū externa signa, ideo vtcumque ore

dici

dici possumus edere ac bibere corpus & sanguinem Domini. Vnde Cyprianus & Augustinus, cùm de natura rerum, quæ significantur, cibum & potum, nimirum spiritualem, prudenter dixerunt, *Quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti.* Non itaque opus est, corpus & sanguinem Domini e cœlis in terras dimitti, vel adhuc in Mundo versari, vt nostræ Cœnæ se admisceant: sed nostras mentes verbo Dei & signis externis commonefactas, oportet ad cœlum per fidem subuehi: quo sacro isto cibo vescantur, atque alantur. Hinc etiam consequitur illos, qui fide prorsus destituuntur, corpus & sanguinem Christi minime percipere. quod ea, vt dixi, fide tantum & Spiritu comedantur, & bibantur. Symbola quidem externa ij comedunt & bibunt: res autem significatas minime attingunt. Sicuti qui obcæcati sunt, lucem & colorem, quæ oculis capiuntur, minime possunt recipere.

Cùm postea rogas: *An in Ecclesia Cœnam sine corpore & sanguine Christi haberi existimem*: Resp. Si de ea præsentia loquamur, quam corporalem realem, atque substantialem vocant: corpus & sanguinem [illegible] fateor: neque, si adessent, piæ [illegible] commoda [illegible] Elementi nobis adferrent quam inde hauriamus, dum in cœlis manent procul à nobis dimota. Eadem tamen [illegible] fidelibus in Cœna, præsentia fideiussoria vis & facultas est, vt ea efficiat [illegible] præsentia [illegible] quæ locorum spacio longe à nobis sunt abiuncta. Deinde caro & sanguis Christi nobis [illegible] spiritu, gratia [illegible] & aliis ad mirabilibus functiones, quæ diuinitus per ea in nos deriuantur, quemadmodum Sol dicitur nobis adesse præsens per lucem [illegible] & bonos [illegible] quos inde percipimus. Neque corpus & sanguis Domini hic animis nostris præsentia [illegible] spiritualiter & per fidem, vt vires & facultates [illegible] continueant, [illegible] que corpora fidelium [illegible] prorsus experti [illegible] res habere [illegible] corpus & sanguinem Domini pretia esse nostræ [illegible], iustificamur & regeneramur: vel in ipsa cùm iustificatione, tum regeneratione augemur & confirmamur: iustificatio autem & Regeneratio principia sunt nostræ felicis immortalitatis. Inde fit, vt Cœnam Domini si feliciter percipiendo, non modò animi pascantur & [illegible], sed item corpora etiam atque ipsam beatæ resurrectionis capacia [illegible].

Hic est mea [illegible], de sacra Domini Cœna, quem tibi, Vir [illegible] [illegible] minus enucleate propter orationis [illegible], quàm fideliter exposui. Sed te confido, missis verbis [illegible], rebus ipsis & sententiis amico animo [illegible]. Vale, ac me [illegible] amantissimum, vt facis, ama, & pro [illegible] ora. D. Bullingerus cæterique amici plurimam tibi salutem adscribi voluerunt 24. Maij 1562. Tiguri.

Tuus [illegible] est

PETRVS MARTYR.

Buceri responsum ad Bonifacium Wolfhardi & fratrum Augustanorum acerbiusculam epistolam, de Eucharistia & Confessione Augustana, quam in conuentu [illegible] & non subscripserunt Argentinenses.

GRatiam & pacem in Domino. Scripsit ad nos Bonifacius de concordia cum Lutheranis, [illegible] non vestro nomine communi, quod propter literarum intempestiuam acerbitatem, facile credimus: tamen ea [illegible] quæ videmus & vos turbare. Exponemus igitur vobis in commune bona fide, quod per nos hac in re actum, deinde ad illius ac etiam vestra obiecta, respondebimus: & in hac parte eam adhibituri sinceritatem, quam putamus [illegible] apud Christum, securi, vt apud homines sententiæ ceciderint, quanquam si fieri queat, cupimus in bonum gratificari omnibus.

Vbi ergo tandem à nostris Principibus in conuentum Sveinfurtensem consentum esset, perque hos illo nostri vocarentur, sciscitati à nostris sunt, quæ nos Saxonicæ Confessioni bona queant conscientia [illegible] Cæsariani illi arbitri Moguntinus & Palatinus solam Saxonicam confessionem in conditionibus pacis nominatim insertam vellent: vtcunque nos nostra in re cum Saxonica, quantum quidem ad dogmata attinet, conuenire dice-remus. Ibi ego, volo enim me, quia peccatum hic putatis, primum nominare Hedio & Matthæus, ita, vt Senatus iusserat, Confessionem & Apologiam pro modo fidei & iudicij nostri, excussimus, cumque illa duas partes habeat: nam in priore dogmata, in posteriori ritus prohibentur: priori censuimus, quoniam re ipsa nostræ confessioni congruit, subscribendum, posteriori nequaquam: quippe qui alios quam Saxonica habet Confessio, ritus obseruemus. Addidimus autem *Sic vt nostra confessionem* [illegible] Saxonicæ Confessionis partem recipiendam, [illegible] nostram nequaquam cedendam. quod est quoque à nostris factum. Nostros voco hic, etiam *Vlmenses, Constantienses, Eslingenses, Memmingenses, Lindauienses, Biberacenses & Isnenses*, Consilium hoc nostrum, [illegible] Blaurero, & [illegible] Capitoni indicaui, quod vterque probauit. Sveinfurti igitur, nostri ingenue testati sunt, à sua confessione se haudquaquam recessuros. [illegible] autem ea pars Saxonicæ Confessionis, quæ exponit dogmata, cum sua confessione ipsa conuenit, non grauari & hanc cum sua subscribere. Rationem at hoc consilij dabimus, hanc secuti sumus. nihil in omni illa priore confessionis parte reperimus quod candidum, Christianum vel ob formam verborum, ostendere, nostro quidem iudicio, queat, exceptis articulis 10. & 9. ni nus commode [illegible] potest: quod [illegible] fieri necessarium. Decimus est in se tolerabilis, nisi apud dixeisset, *substantialiter & præsentiam corporalem.* nam ad verbum eadem ipsi & Augustæ confessi sumus & in formula concordiæ, quam ad Ernestum Luneburgensem Ducem compositam, dedimus, etiam subscribente Oecolampadio.

Habetis & confessionem & hanc formulam, tum & nostræ confessionis Apologiam. Sique hæc minus nuperi sunt, est [illegible] apud quempiam illic mea Apologia ad Brentium: quam ego primam de hac re euulgaui: item mea commentaria in Euangelistas & dialogus Germanicus. [illegible] in his omnibus [illegible] me sentire, *Christi corpus & sanguinem, vere, vere & præsentia adesse & exhiberi in Cœna*. prodidero veritatem Christi. si autem ipse ea semper credidi & docui, quid tum [illegible] debeo [illegible]: ne illa scripta [illegible] Apologia [illegible] offendere; [illegible], vt par erat: quid sibi autor huius libri vellet per *Substantialiter & corporalem præsentiam*. cùmque non solum [illegible], sed adducta sententia Cyrilli quam & Oecolampadius noster recipit, probe explicaret: nempe in Cœna Domini ipsum Christum corporalem & naturaliter, verbis & symbolis, quæ nihil quam visibilia verba sunt, vt proprie admodum Augustinus dixit, [illegible] ipsi idem sentimus: vt de hæc admiranda verba [illegible] [illegible] si quidem [illegible] hic, vt in toto Euangelio, & hic [illegible], quo sunt ex Euangelicorum [illegible] vsus [illegible] enunciatæ abiectus est: sic nobis Christus exhibeatur, vt ille in nobis, nos verò in ipso simus caro de carne eius, os de ossibus eius, membra & corpus eius: certè inficiari non licet, cum exhibeat, eoque adesse substantialiter & corporaliter: nisi non adsit viuo corpori suum caput & membra inuicem vitisque palmites substantialiter & corporaliter, fide Christum amplectimur & dilectione, eique coniungimur: sed non solum, verum illo se nobis & nos sibi [illegible]. Datur nobis, vt non iam nos, sed viuat in nobis Christus: non vigeat caro nostra & sanguis, in quibus nihil boni, [illegible] regni Dei hæreditatem non accipiunt, sed obtineat caro & sanguis Christi: quæ vt sancta sunt, verbo [illegible] æterno [illegible] vitam habent in semetipsis & [illegible] in credentes. Hæc non solum Cyrillus, quem Oecolampadius adduxit fusius, & Patres reliqui: verùm & Paulus sentit [illegible] in nobis habitare & viuere Christum, [illegible] membra, & panem ac calicem Domini, corporis & sanguinis Domini communicationem [illegible], quam [illegible] Oecolampadius nunquam cum Zuinglio [illegible], sed veram, realem & beatificam communionem Christi nobiscum & nostri cum illo intellexit: qui diserte propter has ipsas voces amplectenda, censuit, in suo nouissimo libello, quem de hac re scripsit. At verò vbi constiterat nobis, illas voculas nec in se, nec in eo vsu quo in Saxonica Apologia positæ sunt, reijci à nobis posse, duo adhuc turbabant, & quod pauci, ex vulgo præsertim id ex his vocibus, intelligunt quod nos, quodque Cyrillus quem adduxerunt illi, volunt: & quod Lutheranorum & aliorum hominum minime paucos de nostra gloriaturos palinodia, [illegible] prævidebamus. Sed cùm quæ in hoc negotio sunt, omnia considerabamus, & quid potissimùm ad Christi gloriam faceret, excutiebamus, sibi scrupi exciderunt. Occurrebat ergo primum quibus hic

ageretur: nimirum cum Cæsarianis & Pontificiis, quibus nostra mysteria nec possunt nec debent explicari. Si iam Paulus [illegible] de vita periclitaretur: [illegible] Pharisæis [illegible] furorem auertere, clamando, *De resurrectione mortuorum ego iudicor*, eo scilicet nomine Euangelium suum [illegible], quod vt Pharisæis plausibile erat, ita vim Euangelij [illegible] explicabat. Cur non liceret & nobis [illegible] veritatis certa, sed non per omnia explicata, à tot [illegible] istas calumnias auertere: Christi ab eis omnem præsentiam & manducationem negari, vt taceam [illegible] conatus, ad separandum nos qui eadem credimus & docemus ex ipsa: quicquid alicubi in verbis variare videamur. Et ipsa veritas, Seruator noster Iesus Christus nonne Iudæorum erga se furorem, ob id excitatum, quod se filium Dei dixisset, declinauit, adducta scriptura: quæ *filios Dei*, imò *Deos* vocat, ad quoscunque verbum Dei factum est, [illegible] vtique, quomodo ipse Deus erat, tegebat, sicut etiam Pharisæis [illegible] vt, si [illegible] esset, liberè diceret: non tam plene respondit quam ipsi volebant. Ex his & aliis tum Christi, tum Pauli exemplis, animaduertentes, veritatem coram eius hostibus sic confitendam, vt illis calumniandi atque sæuiendi quam minima detur occasio, sic putauimus memorata verba, *Substantialiter & corporalem præsentiam* quando ea in quo sensu posita sunt, ipsi quoque in nostra Apologia posuimus, & [illegible] Oecolampadio recepta, admittenda: quo minus Pontificiis occasionis esset, eos qui idem Euangelium profitentur, [illegible] esse dicendo, à se inuicem distrahendi. Quantum ad bonos attinet, extat nostra Confessio & Apologia: in quibus quantum potuimus, [illegible] ipsarum [illegible] explicuimus: hancque nos haud vnquam celabimus: Legant nostrarum [illegible] palàm & diserte verbis testati sunt, & id quoque, se [illegible] præter *nostram Saxonicam quoque Confessionem & Apologiam recipere*: quod, cum ipsa cum nostra conspirat. [illegible] rationibus [illegible] est, nihil peccaturas nostras Respublicas, si [illegible] cum Cæsarianis, hactenus confusam à se veritatem explicuissent. Quantum vero attinet ad glorias Lutheranorum: rem sic apud nosipsos expendimus: reipsa nobis conuenire cum illis in hac, persuasi estis. constat enim quod hi corpus Domini non faciunt cibum ventris, nec in panem transmutant, nec includunt, [illegible] manducationem [illegible] competere, & corporis Domini non nisi ob Sacramentalem vnionem tribui fatentur: Sacramentis ex opere operato nihil concedunt: tantumque dixit Dominus, *Accipite hoc est corpus meum*, voces illas, *Corporaliter & Substantialiter* vsurpare volunt: putantes donationis huius realitatem, voce *Spiritualiter* non satis explicari. Quod iam concordiæ reuera esse [illegible] non [illegible]? maxime cum id iam ab eo quod Lutherus vltimam suam Confessionem edidit, in qua, vt iam præmisi, sententiam suam exposuit, editis libris [illegible] Glorientur hinc: nos recantasse & omnia ipsorum recepisse? verum [illegible] quia facienti [illegible] de verbis quibusdam disputationem reuocantes, conuitemus eos, vt scribant & dicant, nos nec Euangelium habere nec Sacramenta? Est ergo eorum quæ falso isti de nobis iactant, habenda ratio, vel minus, si hæc. negligamus tam glorias eorum quam calumnias. cum [illegible] tamen nihil noceant. Sin videatur tanta horum autoritas, vt referat quid de nobis spargant: præstiterit vt credamur aliquid dedisse corporalis præsentiæ. quæ miraculo fiat: ita vt de Lutheranis vulgo creditur: etsi nos diuersum sentimus: quam audire negatores Christi verbo & Sacramentis eius destitui. Hoc ego, fratres, ingenue dico, & coram Domino sic sentio: optandum piis, *vt nihil vnquam contra Lutherum de Eucharistia scriptum fuisset: sed ille [illegible] fuisset explicaturus quam explicuit ante exortam hanc contentionem.* Iam in spiritualem manducationem posuerat omnia, corporalem [illegible] admodum extenuabat, fiduciam in externum opus submouerat: vbi autem Carolostadius virum commouit, sicut persuaserat sibi Carolostadium velle externum verbum & Sacramenta penitus è medio tollere, ita totus erat in euehendis [illegible], sicut nihil in eo non vehemens [illegible] factum, vt nos ipsi & nostri Oecolampadius & Zuinglius, putaremus, eum externis rursus iustificandi vim tribuere: quod ille tamen nunquam sensit: id [illegible] certo scimus, nec hodie [illegible]: ita, vt hoc non contentiose eius scripta abunde testantur: non minus quam contentiosa diuersum. Quantum autem dedit istud dissidium offendiculorum? vt remorum Euangelij cursum? vt aperuit omne genus hæreticis ostium, viamque muniuit Ecclesiam vastandi, vt hoc quidquid est lucis, in ista re hac contentione excussum, Ecclesiæ nimis magno constet; longeque præstitisse, illud nondum excussum & [illegible] Christianismi quæ purissime Lutherus docet, concordibus [illegible] dus eo propagata, quo verum ille est propaganda [illegible] dictum illud inter Ecclesias dissidium exortum non [illegible]. His ergo me rationibus obfirmaui pridem, vt glorias Lutheranorum de mea quidem palinodia susque deque habeam, malimque de me falso iactent [illegible] hac in re, quam male procurrere in [illegible] impietate, his qui me [illegible] rogato, dico, ab edita confessione Lutheri vltima, non aliud sensi, quam quod nobis de veritate præsentiæ Christi in Cœna conuenit. id cur non præ me ferrem? Cæterum vt ego omnia intelligo, & Lutherum intelligere sentio: exposui in *Apologia* nostra: vt ea congruant cum iis quæ docui antea. legantur primo mea de hoc negotio scripta, hic [illegible] bonis [illegible] satis est. [illegible] causis, cur Lutheranorum [illegible] de nostra recantatione glorias putauerimus negligendas, atque [illegible] quid quid nos mouit, vt articulum de Eucharistia, [illegible] tam in Apologia quam in Confessione Saxonum expositus est, reciperemus [illegible]. Porro articulum de baptismate, ideo [illegible] admittendum: quod in Apologia [illegible] articulis sub finem, [illegible] Sacramentorum differunt Apologiæ autores: vt abunde pateat, nec illis etiam baptismi non aliter statui apud illos quam apud nos: quod, nimirum Deus [illegible] vt & Eucharistiæ atque [illegible] Euangelij vsum instituit, quem citra salutis suæ periculum nemo contempserit, vtcunque alii quoque rationibus Deus saluare queat quos velit: vtpote qui virtutem suam Sacramentis haudquaquam alligauerit. Sic [illegible] quidem constare omnia manifestè docent: nec hoc [illegible] opus operatum per se nihil in vllis Sacramentis efficere [illegible] testantur. Ex[illegible] fratres: & quid [illegible] nostris [illegible], quantum ad Saxonicam Confessionem & Apologiam attinet, admissum est, & quas ob causas.

QVÆSTIONES OCTO PROPOSITÆ Theolog. Eccles. Geneuensi. RESPONSIO.

1 *An in casu necessitatis Ministri verbi diuini debeant aut possint [illegible] baptizare infantes, præsertim rogati ab eorum parentibus sub prætextu faciendi mandatum Iesu Christi, & ipsorum consolationem.*

2 *An infantes excommunicatorum, siue propter vitam dissolutam, siue propter doctrinam corruptam debeant baptizari, maxime si alteruter parentum Papatui esset addictus.*

3. *Si esset ægrotus, qui cuperet communicare Cœnæ Domini in cubili, etiamsi eo conueniret pars aliqua Ecclesiæ vnà cum Ministro, an sit licitum vel non.*

4. *An in baptismo infantium liceat susceptorem adiungere patri.*

5. *An permissum sit fideli ducere mulierem Papistam cum pacto relinquendi [illegible], & sequendi religionem mariti.*

6. *An licitum sit mulieri fideli nubere infideli, sub pacto, quod ipsa possit retinere religionem Christianam, confecto desuper publico instrumento, sicut iam olim quidam fecerunt, atque hucusque conseruarunt, & fideles potius acquisiuerunt, quam perdiderunt.*

7. *Si frater aut soror se coniungat infideli absque simili pacto, quid tum faciendum sit.*

8. *An excommunicatus propter hæresin admittendus sit ad conciones & preces.*

RESPONSIO.

Istis articulis vt generaliter propositi sunt; generaliter quoque respondemus: est autem prudentum hominum in applicandis vniuersalibus responsis diligenter considerare, quid requirant particulares singularium circumstantiæ, ne eueniat tritum illud dictum, *summum ius. summa iniuria.*

DE PRIMA.

Suademus ne baptismus in Ecclesiis publicè institutis, alibi, quam in publico cœtu administretur, fidelibus ad audiendum verbum consueto tempore conuenientibus, atque partim, ne Sacramenta, sicut in Papatu factum est à verbi prædicati ne separata, rursum in magica quaedam ceremonias transformentur: partim, vt crassa illa superstitio de absoluta necessitate externi baptismi ex animis hominum extirpetur. Certum enim est non priuationem, sed contemptum externi baptismi, reum aliquem æternæ mortis constituere. Eiusmodi autem contemptus, præterquam, quòd parentes potius, quàm infantes ipsos respicit, non cadit in eos, qui consueto Ecclesiæ ordine absque sua culpa, suos infantes baptizandos offerre non potuerunt.

DE SECVNDA.

Cùm excommunicatio fiat propter personalia delicta, nec quicunque sunt excommunicati, sint extra fœdus promissionis, idcirco eorum liberos minimè vellemus à baptismo arceri, ea tamen addita conditione, vt interueniat idoneus sponsor de infante purè & sanctè educando. Sufficit autem alterum parentum in Ecclesiæ cœtu censeri, vt infantes ad baptismum admittantur, pronunciante Paulo, sanctos esse liberos, in eiusmodi etiam matrimonio conceptos.

DE TERTIA.

Et si minimè damnamus Cœnæ Domini vsum in priuatis etiam domibus ad ægrotorum consolationem, modo intersit communicantium cœtus, tamen cùm magnæ sit infirmitatis, salutem suam externis signis alligare, quod superstitionis genus cupimus prorsus aboleri, idcirco extraordinario neque loco, neque tempore Cœnam solemus administrare, quod rectius fieri arbitramur. Si tamen istic obtinuit hic vsus, vt ægrotis petentibus, astante, & vna communicante aliquo fidelium cœtu, Cœna Domini priuatim celebretur, minimè censuerimus eam consuetudinem temerè cum cuiusquam offendiculo abrogandam. Sed duplicem conditionem requirimus, nempe, vt diligenter moneatur ægrotus ne superstitiosè ab illis signis pendeat, & præterea iustum temporis spatium communicaturis omnibus ad præparationem concedatur.

DE QVARTA.

Laudamus, & retinemus veterem Ecclesiæ consuetudinem de susceptore, quem *patrinum* vocant ipsi patri adiungendo.

DE QVINTA.

Non habenda est infidelis, quæ se Christianè victuram spondet, ac proinde, quin à fideli marito duci possit, minimè ambigimus. Videant tamen fratres etiam atque etiam, quibus se coniungant, nec temerè quibusuis promissis credant.

DE SEXTA.

Cùm vxor transeat in mariti potestatem, qui facilè, si velit, fidem datam de vxore ad impietatem non cogenda, possit violare? & simpliciter moneat Apostolus, ne fideles sese infidelibus adiungant, eas mulieres non impiè quidem, sed admodum tamen imprudenter facere arbitramur, quæ cum infidelibus matrimonium contrahant, quodcunque tandem pactum de retinenda conscientiæ pace interueniat.

DE SEPTIMA.

Fideles, ita vt dictum est cum infidelibus sese coniungentes, non idcirco ex Ecclesia eiiceremus: sed suæ imprudentiæ conuictos, officij sui, id est, infidelis, sancta, & honesta vita, Domino lucrifaciendi, coram Presbyterio admoneremus.

DE OCTAVA.

Scimus quæ fuerit veterum Canonum aduersus eos seueritas, qui ob maiora quædam scelera essent excommunicati: & quæ veteris Ecclesiæ consuetudo fuerit, cùm clamaret Diaconus ante mysteriorum celebrationem, *Foras foras obseruemus*. Nec dubitamus, quin illi suas huius euentis causa illis temporibus habuerint. Nihilominus tamen cum & conciones sacræ, & preces fiant tum ad confirmandos fideles tum ad infideles lucrifaciendos: tum verò, vel maximè, vt qui aberrarunt siue in doctrina siue in moribus, in viam reuocentur, ne hæreticos quidem etiam excommunicatos velimus vel ab auditione verbi, vel à precibus excludere, modo ipsi nullo gestu, vel habitu indecenti, publicam actionem turbent, nec ista Ecclesiæ clementia manifestè, & præhactè abutantur.

ELIZABETHÆ SERENISSIMÆ CHRIstianæ religionis Protectrici, & potentiss. Angliæ, Franciæ & Hiberniæ, &c. Reginæ,

H. ZANCHIVS S.

NON sine magno animi dolore intelleximus Serenissima & Christianissima Regina, dissidij de nescio quibus vestimentis ignem, quem iam olim extinctum esse putabamus: denuò cum incredibili piorum offensione, in tuæ Maiestatis regno, quasi ab inferis excitatum, accensumque fuisse. Huic verò incendio, occasionem inde datam esse, quòd T.S.M. à nonnullis, magnis alioqui viris, & zelo quodam, sed certè non secundum scientiam, retinendæ vnionis in religione affectis, persuasa: in suum nunc magis, quam vnquam induxerit animum, constituerit, velit, ac iubeat, vt omnes Episcopi & ministri Ecclesiarum, vestibus albis ac lineis, quibus in Papatu vtuntur Sacrifici, ipsi quoque, cùm res sacras faciunt, induantur. Ac metuendum esse, ne iste ignis accendatur, & suas longe lateque flammas emittat, vt omnes illius amplissimi & potentissimi Regni Ecclesiæ, cum perpetua T.S.M. ignominia conflagrent. Esse enim plerosque Episcopos, viros omni eruditione ac pietate insignes: qui malint officio & loco cedere suo, quam tales, contra suam ipsorum conscientiam, vestes, vtpote Idololatriæ & superstitionis Papisticæ reliquias vel saltem symbola, admittere, iisque sese polluere: & infirmiores suo exemplo offendere. Quid hoc autem fuerit aliud, quàm propter istas vestes totum corpus Ecclesiæ perdere? Eò enim profectò spectat Satan iacto inter Episcopos dissensionum semine. Eò etiam collimabat tempore nascentis Ecclesiæ: dissidio de Paschate & de aliis id genus ceremoniis, inter orientales & occidentales Ecclesias excitato. Proinde non immerito Irenæus Lugdunensis Episcopus, epistola ex Galliis Romam missa, acriter obiurgauit Victorem Papam: qui nescio quo zelo, sed non secundum scientiam, excommunicare volebat omnes Asiæ Ecclesias, quòd non eodem tempore, quo & Romæ, Pascha celebrarent. Hoc enim nihil aliud fuisse, quàm intempestiuo, easdem ceremonias in omnibus Ecclesiis retinendi studio vnitatem Ecclesiarum scindere ac lacerare. Ego itaque simul ac audiui tantam imminere Ecclesiæ Christi ruinam in isto Regno, statim pro ea quam debeo tum Ecclesiæ Christi, tum T.S.M. tum toti denique Regno, obseruantiam cogitaui istuc scribere, & pro mea virili tentare, si quo modo possit tanto malo occurri: me ad hoc officium faciendum aliquot Christi tamen nobis, & Tuæ S.M. amicis adhortantibus. Vix verò hoc cœpi in meum inducere animum quum ecce Illustriss. Princeps noster mandat, vt hoc faciam, suo sanè mandato mihi non solùm sponte currenti calcar addens, verùm etiam necessitatem imponens scribendi. Ergo eo minus mirabitur T.S.M. audaciam hanc meam, cum non tam ex voluntate mea, & ex amicorum consilio, quàm ex mandato Illustriss. Principis mei, T.S.M. amicissimi, scribam. In primis autem operæpretium me facturum iudicaui, si priori loco T.S.M. quid sui sit officij in hac causa similiter moneam: & deinde vt illud fortiter præstet per Iesum Christum Dominum nostrum supplex orem. Rogo vt hanc nostram scriptionem Sereniss. T.M. boni & æqui consulat. Ex amore enim Christiano erga Ecclesiam, & ex singulari obseruantia, qua erga T.S.M. mirum in modum affecti sumus, ea proficiscitur. Nouit omnia Dominus. Nunc ad rem.

Quum Apostolus scribens ad Timoth. iubet orari pro Regibus, & omnibus aliis, qui in eminentia constituti sunt: & finem in quem sunt constituti ait esse, vt tranquillam & quietam vitam degamus in omni (id est, perfecta) pietate & honestate; satis luculenter docet, quodnam sit piorũ Regum ac Principum officium: nempe curent & efficiant, vt vera inprimis religio, verũ que Dei cultus, si exultat, re-

stituatur: & restitutus purus putus conseruetur, omnibus rebus quæ aliquam impietatem redoleant, procul abiectis. Deinde vt honestè sanctéque viuatur, omnibus obscœnitatum & turpitudinum generibus profligatis. Denique vt publica inter ciues pax & sancta amicitia colatur, omnibus dissidiorum occasionibus, quæ ad eius fieri potest, sublatis. His esse tres præcipuas officij Regij & cuiusvis pij Magistratus partes: præterquam quòd Apostolus apertè, vt iam vidimus, docet: omnes etiam viri docti & de officio Magistratus bene sentientes vno consensu, vnoque omnes ore confirmant. Quòd si res ita se habet, non video quomodo possit Tua S. M. bona conscientia, vestes de quibus quæstio est, & alia id genus Papisticam adhuc superstitionem redolentia & semel ab Ecclesiis profligata, iterum piorum Episcoporum conscientiis proponere resumenda, atque ita proponere, vt illos suo cogat mandato, ea recipere. Principiò enim pugnat hoc cum prima ac principe Regij officij parte. Si enim curandū est in primis Magistratui, vt purus putus conseruetur Dei cultus: & si ob hanc causam ableganda sunt omnia, quæ hunc cultum aliquo modo vel per se, vel ex accidente violare possunt: eóque omnia ad regulam verbi Dei, & ad priorem, atque Apostolicam ideoque potiorem & simpliciorem religionis formam, pro virili reuocanda sunt. denique si, vt Apostolus præcipit, abstinendum est, non solum ab omni malo, verùm etiam ab omni specie mali: quorsum obsecro, Serenissima & piissima Regina, ea in Ecclesiam Dei ex Regio mandato inducere: quæ cum puritate cultus Apostolici pugnant: quæ superstitionem Papisticam redolent: quæ neque ad ædificationem piorum, neque ad ordinem, aut ad ornatum, nisi meretricium, faciunt: quæ denique nullam Ecclesiæ vtilitatem adferre, sed contra, multa ei mala dare possunt? Certum est illa de vestibus lege, pios quosque omnes, offensum iri: impios autem gauisuros in sinu, & plura inde speraturos: medios verò, hoc est eos qui recens ab impietate ad pietatem conuersi quidem sunt, sed nondum bene firmati, periclitaturos: & si ex humano iudicio, aliquid dicendum sit, magis ad veterem superstitionem ad quam natura ferimur, respecturos, quàm in veram religionem oculos fixuros, ac firmaturos: Ac proinde illud decretum ad pietatem omnino nihil, ad impietatem verò fortassis multum profuturum. Etsi enim vestes istę per se, hoc est sua natura malæ non sunt aut immundæ, tamen propter præcedentem eúmque recentem abusum, immunditia prorsus non carent. Certè negari non potest, quin saltem occasiones sint aperturæ multorum malorū, & grauissimarum superstitionum. Sunt autem etiam occasiones malorum vitandæ. Quorsum igitur illa Ecclesię obtrudere, è quibus vtilitatis nihil sperari potest, damni autem plurimum: hoc est enim tentare Deum. Meminerit Serenissima M. T. non sine causa scriptum fuisse, *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea.* Neque temerè Apostolum iussisse vt expurgemus vetus fermentum: quod modicum fermenti, totam massam corrumpat. Neque stultè improbari Iudæos ab Olea, quòd surculum (superstitionum) ex Israele transtulerint in hortum suum, hoc est, in veram Ecclesiam. Nihil planè piissima Regina nobis negotij esse debet cum Papistis ad religionem quod attinet: nisi in iis quæ communia habent cum Apostolis. Cur obsecro improbantur in scripturis Reges aliquot, tametsi aliàs pij, quòd fana in montibus, ante ædificatum templum à sanctis Patribus exstructa, in quibus coli solitus erat Iehoua, non sustulerint? nimirum quod ædificato iam & ordinato templo, nolebat Deus vlla alicuius antiqui sacelli vestigia, extare. Ergo patefacto etiam regno Christi, locum habere amplius non debuerunt ceremoniæ & vestes Aaronicæ. Proinde meritò Apostoli curarunt eas post Christi ascensionem tollendas: vt ne vllæ quidem superessent reliquię. Si verò illi, piè sustulerunt: impiè igitur Papistæ illas reuocarunt. Verum autem melius sit, sequi Apostolorū piam simplicitatem, an verò Papistarum iniquam pompam, quis est qui nesciat? Grauius malū fuerit credat mihi S.M.T. ista talium vestium Papisticarum reuocatio, quàm prima fronte fortassis oculatissimis etiam hominibus videri queat. Videor enim videre & audire Monachos è suggestis vociferantes, & suos in impia religione, T.S.M. exemplo confirmantes, & dicentes: Quid? quòd ipsa quoque Regina Angliæ, doctissima & prudentissima paulatim incipit ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ redire religionem: resumtis iam sanctissimis & sacratissimis Clericorum vestibus? Sperandum est fore, vt reliqua etiam omnia sanctæ R. E. dogmata, ritus, Sacramenta, tandem aliquando postliminio reuocet. Has & similes voces procul dubio prudētissima Regina, Monachi & Iesuitæ è suggestis vsurpabūt: nullam enim occasionē prætermittunt suas confirmandi superstitiones. Quid igitur aliud est, hasce vestes putidas, & alia Papisticæ Ecclesiæ rudera in Ecclesiam Christi reuocare in hoc tempore: quàm occasionem eamque optimam Papistis, se & suos in suis superstitionibus confirmandi, dare? Et verò etiam ad hanc rem, quasi opem ferre? Audiamus autem Prophetam, quid ad Iosaphatum Regem Iuda opem Achabo præbentem dixerit: *Tu impijs auxilium ferre & diligere eos* (audes) *qui Dominum oderunt. Ob hanc rem super te indignatio à Domino.* Quid item aliud fuerit hæc res, quam infirmos a studio puræ religionis reuocare, & vt retro in Ægyptum respiciant, ac redeant, tacitè monere? Facilis est enim ad impietatem relapsus, infirmis hominibus: quippe qui ad superstitiones nostrapte natura sumus propensi. Tollendæ igitur sunt occasiones ad impietatem relabendi: tantùm abest vt dari debeant. Quid sibi obsecro voluit Deus, quum vetuit ne araretur in boue & asino: & cauit ne idem ager diuersa sereretur semente: & ne quispiam vestiretur veste ex lana & lino contexta? Res est Deo odiosa & execrabilis, si idem ager Domini colatur ab Episcopis impiis simul & piis si in eadem Ecclesia cum doctrina Euangelij doctrina etiam Papistica doceatur: si denique Sacramenta, ceremoniæ & ritus ex Apostolicis & Papisticis confecta, Ecclesia vestiatur. Quæ enim conuenientia lucis ad tenebras? Detestanda igitur nobis etiam esse debet talis, hoc est, turpis & impia mixtio. Ac proinde, quæ Dei non sunt, sed eorum qui cultum Dei contaminarunt, prorsus ab Ecclesia tollenda: quod & Dominus fieri iussit quum mandauit vt eorum qui suaserunt, vt post Deos alienos iremus, omnia funditus perderentur: & vestimenta, totáque supellex igni cremaretur, ídque in medio foro: nempe vt abominationem talium seductorum, & vt sint anathema Domino. Quis autem ignorat, inter supellectilem seductorum Romanorum, istas etiā vestes contineri? *Nec adhærebit* inquit *de isto anathemate quicquam in manu tua, vt auertatur Dominus ab ira furoris sui, multiplicetque te sicut iurauit Patribus tuis,* &c. Quid igitur inducere vestes has, Antichristi supellectilem, in Ecclesiam Christi, aliud est, quam Deum ad iracundiam prouocare & eius furorem aduersus nos accendere? Certum est, si quis verus sit amicus Christi, eum nunquam curaturum, vt ornamenta Antichristi in ædibus suis habeantur, nedum ferat in templo Christi. Quis enim sui hostis insignia in suis ædibus, præsertim verò in locis honoratioribus, ferat? Ac si quid Deus destructum & abolitum velit: qui sumus nos, qui illud denuò audeamus ædificare? Deus autem post Christi mortem, vestimenta omnia Aaronica atque Leuitica, abolita voluit: & nostro tempore Euangelij splendore, figuratas vestes omnes tum impias, tum vanas Papisticas ceremonias, pompas, imposturas, fucos, satis apertè vbique declarauit, quòd hæc nihil ad pietatem accedendam, multum autem ad restinguendam valeant. Neque certè videre possum, quò tandem istæ spectent vestes nisi reipsa (vt iam ad alterum caput veniam) ad pulchram illius Anglicanæ Ecclesiæ ex Euangelio reformatæ faciem, imò totum corpus deturpandum ac dehonestandum: non secus atque si pudica ac honesta alicuius Regis filia, vestimentis quibus scortum aliquod famosum & insigne, solitum erat ornari induatur, & ita induta, in medium prodire iubeatur. Quis verò hoc probet, aut tolerandum esse censeat? Ergo etiamsi nullo alio, hoc saltem nomine obtrudendæ non sunt Ecclesiæ Christi, id genus vestes: quod meretrix Romana, iis vt vt sua natura minimè malis, ad malum tamen & ad suas tegendas scortationes, vel potius ad alliciendos homines ad scortandum, abusa est, & adhuc abutitur. Sunt enim pompæ istæ omnes & ceremoniæ papisticæ nihil aliud, quàm fuci meretricii: ad hoc excogitati, vt homines ad spiritualem scortationem alliciantur. An non igitur turpe est, hos habere in Ecclesia Christi? Si serpens æneus, qui institutus fuerat a Deo, & quidem ad salutem Israelitarum, per pium regem Ezechiam, quia illo contra verbum Dei abutebantur Israelitæ, sublatus est: & ab hoc facto, summè laudatur Ezechias, quod illum scilicet serpentem redegerit in cineres, eosque in profluentem, ne vllum vnquam eius extaret vestigium, proijci iusserit: quanto magis istæ impuræ vestes, profligandæ sunt ex Ecclesia Dei, quibus Apostoli nunquam vsi sunt, vsa est autem meretrix Romana, in cultu Idololatrico, & ad homines seducendos? Neque enim honestum est, vt

est, vt quæ in Dei contumeliam vsurpata diu fuerunt, si res sint per se ἀδιάφορα: ea in Ecclesia, cum discrimine etiam salutis piorum, retineantur. Multò verò minus istud vestium genus: quod nihil aliud est quàm inuentum hominum vel Satanæ potiùs, ad simplicium seductionem excogitatum. Nemo nostrum est qui nesciat, quanta laude dignæ sint illæ Respublicæ, quæ legibus cauent, ne ciues exoticas induant vestes, néve eas in Rempub. inducant, quòd corruptelæ sint bonorum honestorúmque morum, adeóque ipsarum Rerum publicarum. Quomodo igitur laudari vnquam poterit istud, quod Tuæ M proponitur consilium: nempe vt vestes, Reipub. Christianæ, tempore Apostolorum & Apostolicorum virorum incognitæ, in Ecclesiam Christi introducantur? Si verò exoticum vestiendi genus, in Rebuspub. bene institutis non toleratur: quantò minus Idololatricæ & gentilitiæ vestes in Ecclesia, vbi Deus in Spiritu & veritate colendus est, vbi paucas éasque simplicissimas ceremonias esse vult, ferendæ sunt? Si item lege cauit Deus, ne virilibus vestimentis induatur mulier: neque vicissim muliebribus vir, quod vtrumque sit per se turpe atque inhonestum & pugnans cum natura: cur igitur pij Episcopi & serui Christi vestibus impiorum sacrificorum & Antichristi mancipiorum vestiantur, vel potius dehonestentur ac deformentur? Cur non potius ab illis sicut diuersæ sumus religionis, sic etiam externis symbolis, veluti sunt vestes, in officiis saltem ad cultum Dei pertinentibus obeundis, discernamur? Voluit hoc certè Deus & exegit à suo populo, vt ipso quoque diuerso vestiendi genere, à profanis gentibus discerneretur: atque ita se nihil velle habere cum gentibus commune, hoc etiam publico symbolo protestaretur. Quid ni idem & nos faciamus? An non sumus populus Dei? an non manet æquitas eiusdem præcepti? Ac si honestum ab honore dicitur, qualis honor quæso fuerit Ecclesiæ Christi, quòd Episcopos in administratione Euangelij & Sacramentorum habeat laruis Papisticis indutos & personatos: ita vt risui potius omnibus sint futuri, quàm in aliqua apud populum veneratione? Qualis & Tuæ S. M. apud veras Ecclesias, veróque fideles laus, quod tales nugas in suam Ecclesiam reuocari permittat? Non est igitur res honesta, vt ad tales laruas suscipiendas sancti cogantur Episcopi. Neque enim reuera, res est honore & laude digna: neque nomen virtutis meretur. Quis enim si tua S. M. mandaret, vt omnes Angli posito auito & illo quidem grauissimo & honestissimo vestitu, Turcicas induant tunicas, aut habitu, vt vocant, stratiotico vestiantur: Quis, inquam, edictum hoc vt honestum approbaret? Multo certè minus laudari potest, si pij Episcopi iubeantur posito vel saltem alterato honesto & vetusto, quem etiam Apostoli vsurparunt, vestitu, communi scilicet sed graui atque honesto: ridiculas & execrabiles impiorum sacrificorum vestes induere. Quod vero ad tertiam officij Regij partem attinet, nihil isto consilio ad turbandam publicam Ecclesiæ pacem accommodatius. Omnis enim nouitas, præsertim in religione, vel per se, si mala sit, bonam turbat pacem, vel si bona, occasionem dat ex accidenti committendis inter se hominibus, malis nimirum cum bonis. Sed sicut in rebus per se bonis, vt in reformandis ad voluntatem Dei Ecclesiis, contemnenda est pacis illius impiæ, hoc est mundi turbatio: (Christus enim non venit suo Euangelio vt talem seruet pacem, sed potiùs, vt tollat & gladium mittat:) ita certè rebus adiaphoris vrgendis, turbare pacem Ecclesiarum, & bonos cum impiis, aut etiam bonos inter sese committere: vsque adeò iniquum est, vt defendi nullo modo possit, vt non immeritò Victorem Episcopum Romanum hoc nomine reprehenderit Irenæus, sicut antea dictum est.

Est enim necesse, vt tunc Ecclesiæ scindantur in partes, quo quid detrimentosius? Exempla quæ passim occurrunt in historiis Ecclesiasticis, satis apertè & dilucidè quod dico confirmant. Quot & quantæ obsecro turbæ in primitiua Ecclesia, inter eos qui præter Euangelium, ipsam quoque vrgebant circumcisionem & legem: & inter illos qui eas meritò reiiciebant, excitatæ fuerunt? Quanta porrò mala hæc dissensio dedisset Ecclesiæ Christi: nisi Apostoli mature occurrissent: synodo Hierosolymis coactis & causa apertis scripturarum testimoniis & firmis rationibus legitimè cognita atque discussa? Si tua S. M. sicut debet, & esse & videri vult Apostolica: imitetur in hac parte Apostolos. Neque aut imponat ipsa iugum hoc ceruicibus discipulorum Christi, aut etiam ab aliis imponi permittat. Quòd si videat Episcopos de hac re inter se dissidere: cogat synodum, & curet controuersiam scripturis disceptandam & cognoscendam; ac tum demum quod perspicuis testimoniis & rationibus non infirmis, fuerit demonstratum: illud etiam omnibus seruandum, proponat, & vt seruetur edicto mandet: atque ita ex Ecclesia tollat dissidium. Est enim omnino Tuæ S. M. curandum vt nihil in religione immutetur aut innouetur, nisi ex verbo Dei. Hac ratione vera Ecclesiarum pax atque concordia & vnitas conseruabitur. Contrà verò si fiat, quid aliud id fuerit, quam vnitatem tollere & Christianam pacem turbare? Neque illud mihi videtur silentio prætereundum, quod ista rei nouitate, non solùm publica in isto regno pax turbabitur: verum etiam alibi extra regnũ multis occasio dabitur nouas in Ecclesiis excitandi rixas: idque non sine magno pietatis detrimento, & cursus Euangelij retardatione. Nemo enim hominum nescit, plerásque omnes Ecclesias quæ propter Euangelium à Romano Pontifice defecerunt, non solum talibus vestibus carere, verum etiam illas abominari. Neque tamen etiam alias deesse, quanquã priorum respectu perpaucas, quæ vestes illas in Papatu repertas, adhuc retineant, quemadmodum & alia nonnulla mordicus retinent: idque propterea, quod de principio reformatores illarum Ecclesiarum viri alioqui magni, & serui Dei fidelissimi, non ausi fuerunt (nam neque illud expedire iudicarunt) omnia Papistica penitus tollere. Verum vt fit, sua cuique placent. Sua autem voco, non tam quæ quisque excogitauit, quàm etiam, quæ sibi quisque ab aliis inuenta deligit, accipit, retinet, persequitur. Si vero accedant aliorum quoque exempla, magis ac magis in iis obfirmantur, nec solum obfirmantur, verum etiam vt reliquos omnes in suam pertrahant sententiam omnem dant operam, & vocibus ac scriptis, imò manibus & pedibus nullum non mouent lapidem. Quid igitur futurum sit, si Tua S M quod ei à nescio quibus suadetur de recipiendis vestibus & aliis Papisticis magis consilium illud, admiserit facilè videmus. Exemplo enim suæ S M. excitati nonnulli homines malè feriati, scribent & spargent per totam Germaniam libellos de his rebus quas *adiaphoras* vocant: nimirum licere eas admittere: imo quò minus Papistæ à nobis alienentur, atque ita propius ad concordiam accedatur, omnino esse admittendas. Quasi verò Papistæ etiam si nos omnia ea admitteremus concordiæ causa, correcturi vnquam sint doctrinam, & falsa impiáque dogmata, apertas abominabilésque superstitiones & idolomanias è suis Ecclesiis profligaturi, vel vlla ratione deposituri. Nos deerunt igitur qui talibus libellis si spargantur, respondeant. Ita ex Anglicano isto igne, nouum quoque in Germania & in Gallia fiet incendium: cui suffundent frigidam Papistæ. Egregium verò beneficium. Quis igitur iam non videat istud consilium, non aliò spectare quam ad omnium Ecclesiarum perturbationem? Ad summam verissimum longáque experientia probatissimum est aureum illud docti cuiusdam viri dictum: Res adiaphoras, hoc est, quæstionem de rebus adiaphoris esse τὸ χαίνειν τὰς ἐριδος μῆλον. Atque hæc de publicæ pacis perturbatione satis. Quid verò de priuatorum fidelium conscientiis dicam? eas isto desuper induendis lineis vestibus mandato supra modum turbari, res ipsa docet. Conqueruntur enim vehementer ita vt eorum querulæ voces, ac gemitus in Germaniam vsque penetrent & audiantur. Quam graue autem sit, Deóque ingratum flagitium, piorum conscientias turbare, docet scriptura sancta: partim cum iubet ne contristemus Spiritum Sanctum, neve pusillos scandalizemus, partim cum graues minatur pœnas iis qui hæc non verentur facere: partim etiam cum exempla Sanctorum proponit, atque inprimis Pauli, qui sic loquitur, *Si esca*, inquiens, *scandalizat fratrem meum: non manducabo carnes in æternum: vt non scandalizem fratrem meum.* Regulam enim iis verbis suo exemplo tradit generalem, ex doctrina Christi delumtam: nempe, nullam rem adiaphoram, esse admittendam, nedum aliis vrgendam, multò verò minus edicto mandandam: Si in ea admittenda, vrgenda, mandanda, animi bonorum, & conscientiæ fidelium offendantur. Res enim pretiosissima est, & Deo carissima: tenella Deíque timens conscientia. Quomodo igitur probari potest consilium de lege vestium Sacerdotalium in ministerio vtendarum, per Regium mandatum edicenda? Nam (vt multa in pauca contraham) si sunt huiuscemodi vestes fidelibus proponendæ: aut proponendæ sunt vt adiaphoræ, aut vt necessariæ. Si hoc: impiè nos facimus, quod quæ Christus voluit esse libera, nos ea faciamus necessaria. Si illud, relinquẽdæ igitur sunt liberæ Ecclesiis. Iubendo autem & cogendo: ex liberis

facimus necessarias, atque ita in idem facinus delabimur. Deinde aut sunt à Deo per Mosen institutæ: aut sunt per Christum, Deum scilicet in carne manifestatum traditæ: aut per Spiritum Sanctum in Apostolis agentem, & loquentem ordinatæ: aut sunt ab hominibus, vel piis vel impiis. Quæ à Deo per Mosen institutæ fuerunt ceremoniæ, & Leuiticæ vestes: illæ omnes ex voluntate Dei finem habere debuerunt, post Christi mortem: vt passim in scripturis, præsertim in Epistolis Pauli ad Colossenses & ad Hebræos liquidò apparet. Quare reuocari non possunt sine transgressione voluntatis diuinæ. A Christo fuisse traditas dici non potest: cùm nullum hac de re extet verbum: sed contra potiùs non semel, omnium Mosaicarum ceremoniarum finem venisse, disertè docuit. Idem de Apostolis dico & aio. Reliquum igitur est, vt dicantur esse ab hominibus. Si à piis: aut ad ædificationem, aut ad ordinem, aut ad decorum fuerunt ab illis institutæ. At nunc neque ad ædificationem faciunt, hoc est ad promouendam pietatem: sed contrà potius ad eius spectant euersionem: vt ante visum est. Neque ad ordinem vllum bonum: sed potiùs ad ἀταξίαν: sic enim confunduntur pij cum impiis Episcopis: cum tamen etiam vestimentis, vt alteri ab alteris discernantur, æquum sit. Nec denique faciunt ad decorum sponsæ Christi: quemadmodum paulo ante demonstratum à nobis fuit. Non sunt igitur nobis admittendæ. Quæ verò ab hominibus Spiritu Dei destitutis inuenta sunt: ea nihil ad nos. Denique Apostoli iis vestimentis vsi non sunt. Nullum enim authenticum habemus testimonium. Est autem Ecclesia, sicut in doctrina, sic etiam in ceremoniis & in vestimentis ad illius Ecclesiæ Apostolicæ regulam, informanda. Quorum igitur hæ vestes in Ecclesia? cuiusnam authoritate probari possunt? qui vtilitas, quiue salutaris vsus ex iis accedere potest populo Christiano? A nobis vero contra demonstratum est: iis pietatem labefactari: purum Dei cultum violari: Papisticam superstitionem paulatim reuocari: pios offendi: impios in suis impietatibus confirmari: imbecillos in fide in discrimen salutis conici: occasiones multorum malorum dari: Monachos & alios Papisticos concionatores, ad suos in superstitione confirmandos iuuari: iram Dei aduersum nos prouocari; quæ Deus destructa vult, ea à nobis reædificari, totam Ecclesiæ faciem commaculari & dedecorari: contra honestas leges de non inducendis exoticis vestimentis, turpiter peccari: atque ita totam Ecclesiam dehonestari. Adhæc publicam Ecclesiæ, imò multarum Ecclesiarum pacem turbari; Episcopos inter se committi: piorum conscientias grauari, & animos bonorum offendi; Spiritum in illis sanctum contristari, denique pomum ἔριδος ceu in mensam Deorum proiici. Cum hæc ita se habeant, Serenissima Regina, non solum ego, sed omnes mei collegæ & pij omnes supplices Tuam S. M. rogamus, & per Iesum Christum, quem persuasum habemus à Tua S.M. ex corde amari, obtestamur, vt istud consilium de quo iam multa dicta sunt ne amplectatur, néve aures talibus det consultoribus. Neque enim isthæc consilia è re sunt Ecclesiæ & regni tui piissima Regina, neque etiam ex dignitate Maiestatis Tuæ: cùm neque ad pietatem fouendam, neque ad honestatem Ecclesiasticam retinendam, neque ad pacem publicam conseruandam conducant, sed potius hæc omnia bona in quę incumbere maximè debet Regia Maiestas mirum in modum labefactent. Cogitet potiùs Tua Maiestas, & in hoc omnem suam intendat cogitationem, auctoritatem, potentiam: vt Episcopos inprimis habeat verè pios & in sacris literis exercitatos, sicut Dei beneficio habet quam plurimos: eósque foueat & audiat. Deinde curet, vt ij suum diligenter faciant officium: inuigilent gregi: doceant sanam doctrinam: refutent hæreses: pellant lupos: in officio suo quenque contineant, & ad vitam Christiano homine dignam omnes adhortentur, incitent & stimulent. Seniores itidem & Diaconi, vt in suo quisque officio sit diligens monendi sunt, & si etiam opus sit, Tuæ S.M. authoritate cogendi: vt neque illi dormiendo: vel conniuendo, sinant licentiæ & cupiditatibus carnis frena laxari, neque isti sua propria curando, negligant pauperes Ecclesiæ, & alia quæ sui sunt officij omittant. Ista enim tria hominum genera nerui sunt Ecclesiæ, vnde eius salus & exitium cumprimis pendet. Ad hæc danda est Tuæ S M. opera, idque quam diligentissimè vt Academiæ & in illis boni ac pij doctores curentur, foueantur, liberaliter sustententur, conseruentur. Sunt enim hæc ceu matres & nutrices Ecclesiarum, in quibus & à quibus formantur, educantur, educantur, ornantur: qui porrò ad Ecclesias regendas ac gubernandas, idonei vocentur. Postremò quæ verbo & disciplina Ecclesiastica corrigi non possunt: ea vt iuxta verbum Dei, gladio Magistratus resecentur & tollantur, sicut necesse est, sic etiam Tuæ S. M. curandum est: veluti sunt adulteria & blasphemiæ & alia eiusdem generis capitalia crimina. In hunc enim finem datus est Magistratui à Deo gladius: vt coercitis impiis seductoribus, obscœnis nebulonibus, & inquietis hominibus: reliqui, quietam & tranquillam vitam traducere possint in omni pietate, & honestate. Huc incumbendum est Serenissimæ Reginæ: huc cogitationes, huc cōsilia, huc vires & nerui intendendi sunt: nempe (summatim vt dicam) vt omnes abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc seculo. Hæc est enim vera & pulcherrima omnium vestis, de qua quisque debet esse sollicitus: nempe vt exuto vetere homine cum actibus suis induamus nouum, hoc est, Dominum nostrum Iesum Christum. Neque alia sunt quæ Christianos Episcopos doceant, vera ornamenta, quam quæ Apostolus contexit ad Timoth. & deinde ad Titum scribens, & dicens: *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, vnius vxoris virum, vigilantem, sobrium, compositum, hospitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percussorem, non turpiter lucri cupidum: sed moderatum, alienum à pugna, alienum ab auaritia, qui suæ domui benè præsit, qui liberos contineat in subiectione cum omni honestate, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, δίκαιον, ὅσιον,* &c. Nam vestes & ornamenta Pontificis Aaronici, typi fuerunt horum verorum ornamentorum. Illa, vmbræ: ista, corpus. Facessant igitur illa & hæc adsint. Tum demùm verè ornatam habebimus totam Ecclesiam, ne dum Episcopos.

Supplex iterum oro Tuam S. M. vt posita prorsus tota illa de externis vestibus cogitatione, animum ad hæc vera & spiritualia ornamenta in Ecclesiis retinenda, inducenda, custodienda, adiiciat. Meam verò sicut de principio dixi scribendi audaciam pro Sua S. M. clementia condonet. Dominus noster Iesus Christus Tuam S. M. diu nobis & toti Ecclesiæ incolumem ac felicem conseruet. Heidelbergæ, x. Septembris, CIↃ.IↃ.LXXI.

HIERONYMI ZANCHII THESES

De Fide Electorum,

Et de Thesibus istis Doctorum & Professorum Theologicæ Facultatis Academiæ MARPVRGENSIS, Iudicium.

1. *Electis in hoc seculo semel tantum vera fides à Deo datur. Et qui eâ donatus est: (præsertim de adultis loquor:) eam in seipso sentit, id est, certò cognoscit, & sentit se verè credere.*

2. *Electi semel vera fide donati, Christóque per Spiritum Sanctum verè insiti fidem prorsus amittere, Spiritum sanctum omnino excutere, & à Christo excidere penitus non possunt: idque tum propter promissionem Dei, tum propter Christi precationem. Neque tamen hinc sequitur, vel pœnitentiam negari, vel licentiam concedi.*

3. *In Electis regeneratis duo sunt homines: Interior: & exterior: Is cum peccant, secundùm tantùm hominem exteriorem, id est, ea tantum parte, quâ non sunt regeniti, peccant: Secundùm verò interiorem hominem, nolunt peccatum, detestantur peccatum, & condelectantur legi Dei. Quare non toto animo, aut plena voluntate peccant.*

4. Petrum, cùm negauit Christum, defecit quidem fidei Confessio in ore, sed non defecit fides in corde.

DE HISCE THESIBVS IVDI-cium Augusti 15. Anno 1561.

Obseruandum ante omnia in humanæ salutis negotio, Deum hoc progredi ordine.

1. Primum antequam iacerentur fundamenta Mundi semel elegit seu prædestinauit in Christo quos voluit, solo adductus beneplacito voluntatis suæ, vt laudetur gloria gratiæ suæ. *Ephes.* 1.

2. Semel ab æterno electos Deus, vbi nati sunt, quocunque vitæ tempore [illegible] fuerit, vocat, & quidem per verbum, quo [illegible] per Christum salutis proponitur. Quæ vocatio [illegible] contingit [illegible] propter opera nostra, sed secundum Dei propositum & gratiam, quæ data est nobis per Iesum Christum ante tempora æterna. *2. Tim. 1.* Præcedens ab æterno electio, vocationis in tempore causa est.

3. Verbo de salute per Christum, quicunque [illegible] assentiuntur animo [illegible] credere & fidem habere. *Rom.* [illegible] Sed [illegible] ipsa [illegible] donum Dei est, *Ephes.* 2. Non enim omnium est fides *2. Thess.* 3. sed veré [illegible] quotquot ad vitam [illegible] ordinati. *Actor.* [illegible] Itaque ex electione ab æterno [illegible] fides [illegible] pendet.

4. Hac fide homines iustificantur, [illegible] per Dei gratiam per redemptionem quæ est in Christo Iesu quem proposuit Deus reconciliationem per fidem [illegible] *Rom.* 3.

5. Eadem fide, & in ea Iustificatione accipiunt electi Spiritum sanctum, qui ipsos sanctificat [illegible] gubernat ipsorum actiones: denique certiores facit quod sint filij Dei ac proinde hæredes Dei & cohæredes Christi. *Rom.* [illegible] *Ephes.* 1.

6. Porrò iustificati atque donati Spiritu sancto postremum gloriam adipiscuntur æternam. Quæ [illegible] fimè notauit Apostolus *Rom.* 8. dicens: *Quos Deus præsciuit, [illegible] eosdem & vocauit & quos vocauit, eos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit.* [illegible] quæstio est: *An tales, quando in hoc vita [illegible] peccant, fidem illam veram quæ in vocatione prim[illegible] donati, prorsus amittant, an acceptum Spiritum sanctum [illegible] se excutiant. Denique an à Christo omnino excidant?* De hac quæstione [illegible] sane, vt pro modulo nostro quàm simplicissimè, & quo ad eius dubitur [illegible] mentem scripturarum respondeamus, necesse est à nobis [illegible].

1. Quanta in Electis deprehendantur peccata, & quo modo iidem ad peccandum inducantur.

2. Qualia sint admissorum peccatorum in Electis effecta.

Quod ad priorem partem [illegible] est, Electos atque sanctos [illegible] Deo [illegible] frequenter tamen peccare. *Rom.* [illegible] *Psal.* [illegible] *Iob* [illegible] *Prou.* [illegible] [illegible] contra [illegible] Decalogi tabulam ab electis peccata [illegible] Petrus quando post promissam & iactatam constantiā in Confessione, Christum non semel & apud plures, vixque vllo adhuc ante oculos [illegible] periculo, negauit, in legis diuinæ priorem tabulā deliquit grauissimè. Dauid posterioris tabulæ [illegible] præcepta [illegible] & longo tēpore perstat in adulterio, & [illegible] pacto scelus suum posset tegere, [illegible] Vriam accede re ad vxorem iubet: cum autem & hac parte [illegible] nerer, innocentem hominem & fidum ministrum curat interfici. Hæc peccata si quis extenuare quouis modo conetur, vehementer & is peccauerit.

Sed enim si quomodo Electi ad peccandum adducantur, libet inquirere, magnum discrimen inter Electos & eos qui non sunt de Electorum numero, comperiemus. In eum namque qui non electus, nec [illegible] quam [illegible] externa confessione doctrinæ atque communi Sacramentorum vsu sit insitus Ecclesiæ, [illegible] habet princeps huius seculi [illegible] quamobrem & facilè impellit illum ad omnis generis flagitia, [illegible] concupiscentiis carnis, & quæcunque [illegible] bent, magna alacritate perficit. *Ephe.* [illegible]

Itaque Iudæ auaro alioqui & furi suggessit & citò persuasit, vt Dominum & Seruatorem suum hostibus proderet, *Ioh.* [illegible] Atqui in Electo ac regenerato, quem Christus ex potestate Diaboli eripuit, longè aliud spectare nos oportet. Siquidem in regenerato Apostol. *Rom.* 7. (vbi omnes eruditi consentiunt, Apostolum de seipso proferre exemplum, aut certè in persona pij & electi cuiuspiam dicere omnia) duos ait consistere homines: Internum, qui est à regeneratione, & externum, qui fuit ante regenerationem ac post etiam manet. Quandocunque igitur Electus ad peccandum siue à Sathana, siue à propriæ carnis concupiscentia tentatur statim duo illi in ipso homines [illegible] atque internus homo, quoniam habet Spiritum sanctum, ac delectatur Lege Dei, hortari & [illegible] hominem non desinit, vt legi Dei vsque [illegible], neque membra sua [illegible] actionibus vnquam accommodet. Ex aduerso externus homo, quoniam habet carnem, ac delectatur lege peccati, quæ est in membris, homini interno atque Spiritui omnibus viribus repugnat & nihil non molitur, quo hominem ad peccatum impellat.

In hoc igitur certamine quando electus homó peccatū committit, [illegible] externus eius homo aduersus internum [illegible] Hinc verò perspicuum fit, electum hominem, qui [illegible] labatur, non tamen peccare toto animo, tota mente ac plenâ voluntate, [illegible] Paulus asserere ait. *Romanorum* [illegible] Nec enim quod [illegible] quod odit, hoc agit, atque consentit [illegible] Dei quod bona sit. Ex quo insuper sequitur [illegible] perpetret, sed inhabitans in ipso peccatum. [illegible] in externo homine atque in carne bonum non habitat. Vellet quidem internus homo nihil nisi bonum [illegible] quo minus pro voto possit, impeditur ab [illegible] externo. Itaque mente quidem seruit electus homo legi Dei, carne verò seruit legi peccati, cui per legem membrorum, tanquam [illegible] atque captiuus [illegible] spiritum & carnē sic perpetuò inter sese pugnare, vt illi non quęcunque voluerint faciant. Ergo si peccata quæ ab electis designātur [illegible] quod ad speciem attinet peccatis reproborum pares. Sin consideramus modum quo ad peccandum [illegible], non eadem ratione, qua reprobi huc perueniunt, vtpote qui nunquam toto animo, plenaque voluntate consentiunt. Neque enim sic delectantur peccatis vti reprobi, non intendunt insuper animum & curā [illegible] quæ sunt carnis, non habent [illegible] eodem modo peccare [illegible] non delinquunt, vt inimicitiam cum Deo velle exercere. Quæ studia debere in peccatis reproborum [illegible] carnem ambulantium notari non abs re monet *Rom.* [illegible] Apostolus. Addamus & hoc. In electis quidem animaduertimus peccati inhabitantis [illegible] non peccata regnantia, seu dominantia: in reprobis verò, non modò peccatum inhabitans, verùm etiam peccata [illegible] seu dominantia, de quo discrimine *Rom.* [illegible] Ex quo palam est, electos non tantùm alio peccare modo quàm quo peccant reprobi, verum etiam peccata vtrorumque prorsus aliter se habere, atque eiusdem speciei peccata, non idem posse in electis quod in reprobis. His ita expositis, procliue erit intueri, qualia [illegible] sint peccatorum in electis effecta, & verum per peccata [illegible] si leui prorsus amittant Spiritum sanctum omninò [illegible] & à Christo penitus excidant. Et quo cuncta [illegible] magis dilucida, consulto in collatione electorum cum reprobis persistemus.

Primum igitur atque præcipuum effectum peccati est Mors, siue condemnatio sempiterna. *Rom.* [illegible] Reprobos autem, quandocunque peccant æternum ob crimina sua damnari remota omni exceptione nemo non intelligit & confitetur. Atqui in electos, [illegible] peccarint mors, seu damnatio æterna non cadit. Necesse namque est, quos Deus semel elegit, tandem glorificari. *Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat: quis ille qui condemnet.* Roman 8. Ac disertè eiusdem capitis initio: *Nulla nunc est condemnatio his, qui insiti sunt Christo Iesu, qui non secundum carnem versantur, sed secundum spiritum. Nam Lex Spiritus vitæ per Christum Iesum liberum me reddidit à lege peccati & mortis.* Quod est notandum, prudenter dictum ab Apostolo, *Electos esse liberos factos* non simpliciter à peccato & morte, *sed à lege peccati & mortis*, quo perdendi ac damnandi potestas significatur. Omnia item peccata grauissimas commerentur pœnas, quas Deus, quoniam vetet sua contemni præcepta seuerissimè infligit. *Exod.* 20. Cæterum reproborum scelera puniuntur cū in hoc seculo tum in futuro: electorum autem peccata

tantùm punit Deus in præsenti, quamuis etiam acerbissimè quod testantur calamitates tam publicæ quam priuatæ propter Dauidis peccata immissæ. Ex quo apertè colligitur hisce quæ de bonitate Dei erga electos dicuntur, peccandi licentiam minimè concedi.

Quòd etiam si considerentur diuersæ rationes, quibus Deus in peccatis puniendis vtitur, magnum apparebit discrimen. Etenim in reprobis plurimum punit Deus peccata nouis peccatis, atque indurat eos, excæcat, in reprobum sensum tradit. Rom. 1. In electis tantum abest, vt peccata puniat peccatis, vt ad agnitionem peccatorum potiùs celeriter eos inducat, vt ad humiliationem animi, ad veram inuocationem ad petitionem veniæ, ad implorandum cœleste auxilium excitet, atque ita peccata ab ipsis prorsus transferat.

Iam si post scelera perpetrata agitur de pœnitentia, Deus reproborum pœnitentiam minimè recipit, neque fructum ex ea illi percipiunt, exempla sunt Esau Hebr. 12. Iudas Matth. 27. Pœnitentiam verò electorum Deus acceptam habet & citò condonat iis peccata quod in Dauide & Petro licet cernere. Proinde & electos vbi peccarint, vel maximè decet pœnitentiam agere. Vt porrò ad institutum veniamus principale: Reprobi quando peccant, atque peccatum in ipsis dominatur, fidem citò amittunt: siquidem quam ore iactant professi, nunquam vera, & perfecta fides fuit sed tantum temporanea, infucata, mortua, de qua Matth. 13. Luc. 8. 1 ad Timoth. 1 Iacob. 2. Quando autem electi peccant, non est vero consentaneum, eos omnes prorsus fidem amittere, quamuis exiguam, debilem, infirmam, & mortuæ simillimam esse oportet eam, quæ relinquitur. Petrus negauit Christum, sed quis propterea dixerit insignem illam fidem, quam olim fuerat confessus, quamque Christus ipse vehementer prædicarat, prorsus fuisse extinctam maximè cùm Christus pridem pro Petro orasset, ne fides ipsius vnquam deficeret. Luc. 22. Itaque quæ audita est foris ex illius ore negatio, ab externo homine profecta, impugnabat & vulnerabat, non tamen interimebat occultam confessionem cordis, quam interior homo quantum in ipso erat, retinebat. Accedit his, quod Petrus statim post abnegationem in factam ingenti fletu, dolorem testatus sit ac pœnitentiam, Matth. 26 Marc. 14. Luc. 22. Si autem in Petro vera fuit pœnitentia, sicut dubio procul fuit, oportet sanè in illo semper etiam aliquam superfuisse fidem. Nec potest fides vera perfectaque intelligi res fluxa & volubilis, quæ momento temporis & auferatur & restituatur, sed perspicuè docet nos Scriptura esse constantem, immobilem, inuictam nullis machinis expugnabilem. Talis namque fides Abrahami Rom. 4. talis fides multorum aliorum describitur Heb. 11. Ideoque Christus fidem cum petra, super quam Ecclesiæ ædificium quæritur extrui Matth. 16. comparat. Quinetiam perfectè credentem similem esse ait homini, qui domum ædificat supra petram, vbi neque imbres, neque flumina, neque ventorum tempestates eam subuertant Matth. 7. Luc. 6. Quid quod omnium credentium fides precatione Christi fulcitur? quandoquidem pro omnibus credentibus ipse ardentissimè orauit, siue tunc cum orauit pro Petro Luc. 22. siue quando alias pro vniuersis orauit qui per Apostolorum sermones ad fidem adducerentur Ioan. 17. ac dubio procul est a patre exauditus, Heb. 5. Legimus denique in Epist. Iudæ fidem sanctis semel datam. Si semel tantum datur, quomodo ea amittetur, & aliquanto post dabitur iterum? Relinquitur ergo fidem semper aliquantam in electorum manere cordibus, nec prorsus eripi. Quam nisi etiam sentirent electi, ac modo quidē debilem, modò verò firmam, de fide sua testimonium edere nulli certùm possent, minus etiam appositè Apostolus 1 Tim. 1 fidem cum conscientia coniunxisset: Ad hæc, non rectè postulassent Apostoli a Christo, vt fidem ipsorum augeret Luc. 17. frustra insuper Christus toties increpasset quosdam ὀλιγοπίστους Matth. 6. 14. 16 Luc. 12. frustra, rursus in aliquibus fidei prædicasset magnitudinem. Rursus quando peccant reprobi amittunt Spiritus sancti dona si quibus ornati fuere. Enimuerò Spiritum sanctum quem nunquam acceperunt, quis dicat eos amittere? Itaque de donis Spiritus ademptis ipsi Sauli est illud 1 Sam. 16 Spiritus Domini recessit a Saul, turbauitque eum Spiritus malus a Domino. Intelligimus autem dona Prophetiæ, gubernationis, & si quæ similia, quibus Saulem iustè spoliauit Deus.

Cæterum electos, quando peccant, Spiritum sanctum omnino amittere, non est quod temerè definiamus: sed rectius cum Apostolo dicemus, eos tunc Spiritum sanctum vehementer contristare. Ephes. 4.

Scriptura non vno loco inculcat Spiritum S. electis datū, inhabitare eorundem corda. Si autem inhabitat, ergo domicilium, fixamque sedē ibi delegit, neque imaginemur eum excurrere, vagari, redire, quod malum spiritum facere consueuisse Christus Matth. 12. testatur. Nec prætereundum, quod Scriptura etiam refert Spiritum sanctum in electis agere, siue electos spiritu Dei agi atque duci, Rom. 8. Quandocunque igitur agit, ac vires suas in electis exerit Spiritus sanctus, facile est colligere, eum illic habitare, præsentémque esse. At verò si non agit, nec se argumentis illis demonstrat, quod nimirum fit quia ob peccata hominis tristatur atque luget, nō protinus sequitur eum ibi non amplius habitare. Vbi porrò electi post lapsum resipiscunt, tum Sp. sanctus iterum in eis excitatur seseque velut gaudio gestiens denuo multo ostendere, & valentius, quàm antea sese exerit. Quocirca Dauid Psalm. 51. cum reprehensus a Nathan Propheta peccatum suum confiteretur, ita orabat: Cor mundum crea in me Deus: & Spiritum rectum innoua in animo meo. Ne proiicias me à facie tua & Spiritum sanctum tuum ne tollas à me. Redde mihi lætitiam salutis tuæ & spiritu voluntario fulcias me. Ad hæc datur electis Spiritus sanctus, vt arrhabo hæreditatis cœlestis. Ephes. 1. Nemo autem qui promissa pacta velit præstare, arrhabonem repetit, quam prius vniuersus totus essent vt promissa sunt pacta præstiterit, ne tum quidem vbi ita præstiterit arrhabonem repetiturus. Consequitur ergo Spiritum sanctum apud eum cui semel datus est, relinqui. Quod eo quoque comprobatum, quod Eph. 4 dicuntur credentes per Spiritum sanctum in diem redemptionis obsignati. Quamuis hæc interea persistat, vt nomen non tam honorificè quā par est datum arrhabonem seruet, quo nomine eum, qui arrhabonem dederat offendit multò grauissimè. Sic etiam de Apostolus Rom. 7. disserit, vt clarè demonstret vnum eundemque electum perpetuo duos homines, internum inquam & externum in se circumferre, atque eorum alterum neutrum posse dimoueri. Id verò si datur, oportet necesse est saltem, quamdiu adest homo internus, tamdiu etiam adesse Spiritum sanctum, vtpote sine quo internus homo subsistere nequeat. At si poluerit spiritum aliquando defici, eadem opera largiaris oportet, etiam lucem illam spiritus cum carne in hac vita tolli: imo aliquando abeunte spiritu, carnem posse statim in toto homine electo dominari: qua occasione etiam peccata regnantia locum in eodē habebunt, quo quid absurdius dici queat? Itaque tales ibidem depingit Apostolus hominis interni & externi actiones, vt quamuis contrariæ sint tamen esse coniunctæ, & eodem tempore simul exerceri videantur. Non quod volo, inquit, hoc facio, sed quod odi, hoc ago. Iterum: Non quod volo facio bonum, sed quod non volo malum, hoc ago. Et, Delectat me lex Dei secundum internum hominem: sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis. Ibidem, Ego mente quidem seruio legi Dei, carne vero legi peccati. Quæ omnia perinde sonant, atque si diceret Apostolus: quo tempore ipse impulsu carnis & externi hominis malè facio, eodem etiam Spiritus sanctus interiori homini adhuc assistit, & legem Dei approbat, verum tamen propter molestias & infestationes carnis contristatus, suasque vires non ita vt alias, exerit. Sed enim quæ Apostolus ibi de seipso affert ea vera esse vnusquisque electus proculdubio in propriis tentationibus atque conflictis spiritualibus experitur. Itaque tam in ipsis certaminibus quam cum externus homo, siue caro apparet superior, internus homo & Spiritus in electo adhuc residet, quamuis propter carnem ferocientem & immodicè exultantem ægrè aliquid de actione & vi spiritus percipitur.

Iterum verò, quando reprobi peccant, a regno Christi prorsus excidunt, 1 Corinthior. 6. An nescitis quod iniusti, regni DEI hæreditatem non consequentur? Ne erretis. Neque scortatores, neque cultores simulachrorum, neque adulteri &c. regni Dei hæreditatem accipient, &c. Verùm electi quamuis aliquando inuiti & a carne vexari circumuentique labuntur, non tamen ideo à CHRISTI regno prorsus excidunt. CHRISTVS namque Ioannis 10. de electis inquit. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Electi igitur à CHRISTO non auelluntur, aut profectò si contingeret eos aliquādo astu & calliditate Diaboli de manū Christi eripi, eum necesse esset. Diabolum Christo esse potentiorem ac fortiorem, quod vel cogitare

nefas grande est. Rursus Christus *Matt. 24. Surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri possit, etiam Electi.* Ex quibus verbis non obscurè colligitur, electos seduci, atque ita à Christo prorsus abduci nullo modo posse. Quod si item excidere prorsus à Christo electos fatemur, quomodo, obsecro, interpretabimur verba illa Rom. 5. quę perspicuè astruunt electos stare siue persistere in gratia? *Iustificati ex fide pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & contingit nobis vt fide perduceremur in gratiam hanc in qua stamus.* Quid item dicetur ad illa verba Rom. 8. electis propriè accommodata: *Persuasum habeo,* inquit, *quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas neque vlla creatura alia, poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Postremò si electi non stant in gratia, Christóque adiuncti maneant, tum cogantur omnes homines perpetuò de Dei gratia dubitare, neque vnquam certò statuere poterunt se Deo placere, à quo quantopere sit abhorrendum, edocti ex Scripturis abundè sumus.

Quod si quisquam contendere pergat, Electos, quandocunque peccant, saltem ad tempus fidem prorsus amittere, omnino excutere Spiritum sanctum, penitus à Christo excidere, sanè haud scimus an circumspectè satis loquatur, cum præsertim necesse sit, non pauca inde oriri incommoda. Si fidem prorsus amittunt electi, sequetur planè omnem fidem etiam electorũ temporaneam atque fluxam existere, quod aduersatur iis omnibus, quę de fide firma, stabili & ad finem vsque perseuerante passim in Scripturis inculcantur. Si excutitur Spiritus sanctus, quomodo consistet quod Scriptura sæpius exprimit, eum in electorum habitare cordibus? Si denique ad tempus à Christo excidunt, falsum erit quod Christus ait, *Electos seduci non posse*, semper cogentur item dubitare, an & quãdo iterum inserantur Christo: adde quod Diabolus semper apparebit Christo potentior & Christi victor. Etenim si electos ad illud tempus quo peccant, è manu Christi eripit Sathanas, profectò cum nullum dari tempus queat, quo non peccent aliqui ex electis, consequeretur nullum etiam esse tempus, quo diabolus Christum non debellet atque vincat. Sed ex iis quæ in præcedentibus sunt exposita, non erit difficile & alia incommoda excerpere. Quæ cum ita se habeant, nequaquam ducimus eum protinus damnandum, qui asserit, *Electos semel vera fide donatos, Christoque per Spiritum sanctum verè insitos, quando peccarint, fidem non prorsus amittere, non omninò excutere Spiritum sanctum, non penitus à Christo excidere.* Ac præter illa quæ ex Scripturis hucusque depromsimus, possemus nonnulla partim ex priscis Patribus, partim ex huius ætatis eruditissimis quibusque Scriptoribus firmamenta congerere, sed temporis angustia facere id prohibet. Quę res etiam in causa est, cur de reliquis Thesibus conscriptis, nimirum *de Fine seculi, de Antichristo, de signis finis seculi, de Prædestinatione, de vinculis quibus colligamur Christo & Ecclesiæ, de promissionibus*, non arbitrati simus aliquid adiiciendum, maximè cum nonnullæ de earum sint genere, de quibus non est necesse operosè disceptari, omnes verò pariter tales censeamus, quas adhibita commoda interpretatione, admittere absque periculi metu liceat.

Demiramur autem & dolemus non parum, de capitibus antè expositis, certamina eo moueri loco, in quo vir Dei D. MARTINVS BVCERVS multos annos eadẽ omnia non minus sinceriter, quàm perspicuè tradidit. Cum autem nos semper malimus aliorum audire de rebus ambiguis & intricatis, sententias, quam ipsi pronunciare, & à contentionibus supra quam dici queat abhorreamus, petimus hæc qualiacumque benignè accipi ab omnibus. Quod reliquum est, optamus omnes vbique verbi diuini interpretes concordiam colere atque idem sentire in Domino. Quod & speraremus posse facilius quàm nunc fit vsuuenire, si primum omnes ea diligeremus argumenta præ cæteris discutienda, quæ vtilitatis plus habeant quam subtilitatis, & sint omnium ordinum hominibus cognitu necessaria, deinde inter explicandum verò ea potissimum consectaremur, quæ ad amplificandam Dei gloriam & totius Ecclesiæ ædificationem conducent.

Doctores & Professores facultatis Theologicæ SCHOLAE MARPVRGENSIS.

Andreas Hyperius subscripsit.
Iohannes Lonicerus s.
Iohannes Garnerius s.
VVigandus Orthius s.
Nicolaus Rodingus Marpurgensis Ecclesiæ Pastor s.
Iohannes Pincier Veteranæ Ecclesiæ in Euangelio Christi minister s.
Iohannes Pistorius Niddanus, Niddanæ Ecclesiæ in Euangelio Christi minister subscripsit.

DE IISDEM THESIBVS THEOlogorum Academiæ HEIDELBERGENSIS iudicium.

QVanquam ex his, quæ à doctissimis Scholæ Marpurgensis Professoribus, aliisque viris clarissimis, ex sacrarum literarum fontibus diligentissimè collecta, artificiosissimè disposita, & eruditissimè fuere conscripta, facilè cognosci possit, quid de Thesibus ipsorum scripto præfixis, pium quenque iudicare atque sentire deceat, ne tamen nos vel præiudiciis, vel priuatis quibusdam studiis adducti, de iis sententiam dixisse nostram videremur, etiam rationes nostras, quibus mouemur, à superioribus minimè alienas attexere nobis visum fuit.

1. Principiò quidem pulcherrima illa gradatio, seu catena qua Apostolus Rom 8. est complexus gradus omnes salutis electorum ab æterno illo & immutabili consilio Dei & decreto, velut iugi fonte fluentis, non sinit, vt eos qui semel Christo à Patre in suam velut possessionem atque tutelã traditi, sique vt radici ac vitali trunco insiti & denique ei velut suo capiti agglutinati sunt, ab ipsius manibus seu potestate subduci, patrocinio ipsius destitui: quasi arescentes ramos amputari, siue vt corrupta membra à suo corpore auelli posse, aut cogitemus, aut dicamus. Nam cum qui id in animum suum induxerit, de Christi optimi Pastoris fidelissimique custodis fide, diligentia atque potentia, malignè sentire appareat. Si quidem ab eo tales abduci non possent, nisi is sempiterni sui hostis Sathanæ, vel arte falleretur, vel potentia superaretur: ac ita aut negligentię ei, qui est vigilantissimus, aut infirmitatis ei qui est potentissimus, nota inureretur. Atqui illud non tantum est absurdum sed etiam ex diametro pugnat cum his quæ Christus ipse clarissimè est testificatus, de sua cura, studio ac diligentia erga suæ fidei creditos, & ea Iohan. c. 10. 17. sui Euangelij non minùs disertè quàm fusè commemorat.

2. Deinde vis illa Spiritus sancti, quæ se exerit in regenerandis ad vitam æternã electis, seu semen illud Dei, cuius meminit Iohannes, semel admissum, si postea prorsus amitteretur, seu euelleretur planèq; interiret, esset de integro induendum homini, videretúrque regenerationis Symbolum omnino esse repetendum, quando id quod Symbolo adumbratur, tertiò atque quartò, imo sæpe foret donãdum. Verum vt aliter & sentiamus & loquamur, non tantum publicus piorum, iam inde a iactis Ecclesiæ fundamentis consensus, suadet, sed etiam quæ Paulus Rom 6. de Christi morte, sepultura, resurrectione ad ęternam vitam, & baptismi mysterio disserit, & quæ author Epist. ad Hebræos constantissimè asseuerat, rem se aliter habere, euidenter conuincunt.

3. Accedit & perelegans illa Arrhabonis Metaphora, qua Apostolus Paulus semel & iterum vtitur, de Spiritu sancto, quo authore regeneratio fit, loquens: Nã si Electi semel in gratiam recepti, ab ea postea omninò exciderent, adempta ipsis omni salutis spe & ex libro vitæ, (vt ad formulas Scripturis familiares alludamus) velut expunctis, nequaquam esset Spiritus sanctus firmum & certum salutis pignus: essétque eius testimonium (cuius *Paulus Rom.* 8. meminit) infirmum ac dubium, nutarétque spes, quam instar anchoræ firmæ haberi vult author Epistolæ ad Hebræos. Equidem labi electos, atque etiam subinde sic cadere, vt denuò erigẽdi sint scimus: & id per resipiscentiam electis etiam ipsis in hac carnis fragilitate

omninò necessariam) fieri non dubitamus: Verum ista ratio, seu via est admodum diuersa à prima illa vocatione seu insitione, per quam electi Christo (vt cum Paulo loquamur) incorporantur. Tale inter vtramque discrimen statui posse nobis videtur, quale est inter mortuum vitàque omni destitutum corpus, & illud quod morbo, seu leniore seu grauiore ac lethali affectum est. Illud sanè vitali vi, vt ita dicamus, opus habet: hoc verò solum desiderat, vt quæ adhuc in eo residet vita, labefactata illa quidem & infirma, instauretur, recreetur, refocilletur.

4. Istam quoque sententiam mirificè confirmabit, electorum, tantisper dum in isto exilio agunt conditio: si eam qualem literæ sacræ describunt, & omnes sani esse fatentur, attentè considerare volumus, vt debemus: hoc est, si seriò cogitemus, eos semper gestare carnem & illa corruptione, quæ ab Adamo est inducta & deducta, circumcingi: & originalis illius morbi vires nondum esse in ipsis extinctas, ita vt electi etiam ipsi & foris insidiantem obsidentémque ipsos aduersarium habeant, & domi coniuratum circumferant hostem, nempe illud domesticum peccatum, quod assiduè hospiti suo negotium exhibet: & debellare, adeóque ex insidiis confodere nunquam nõ conatur. Vnde apparet, quam verè meritóque dicatur, vitam piorum perpetuam esse luctam, assiduúmque certamen. Id quod etiam præter experientiam ipsam, stultorum, vt dicitur, magistram, literæ sacræ passim docent: nominatim autem Paulus *Rom.* 7. assiduum regeneratorum omnium exercitium non tam descripsisse quam expressisse ab omnibus piis atque doctis creditur.

5. Iam verò cum in tali conflictu nonnunquam non versentur filii Dei, fieri non potest, quæ ipsorum est imbecillitas & aduersarii potentia, quin subinde grauia vulnera accipiant: non est tamen verisimile tali tantaque infirmitate & lapidibus illis crebris sic offendi Spiritum S. & alienari ab eis, vt iratus abscedat, domiciliúmque deserat suum, qui in hoc præsertim datus est electis, vt infirmitatem, qua sunt onerati & premuntur, fulciat, & aduersum impetum & robur hostis eos muniat, *Rom.* 8. Ergo cum non secedere docet, sed potius manere, vt vel labentes retineat, vel lapsos erigat: & denique ne eos opprimi ab hoste sinat, quod tali custode remoto, ipsi esset minime difficile.

6. Ad fidem etiam electorum quod attinet, eam talibus congressibus metè concuti non est dubium: at si vera si germana, si fixa (qualis esse describitur, cum passim, tum *Matth.* 7.) non omnino succumbit, non frangitur aut deficit. Nam quam *temporariam* vocare possumus, quæ cedit aduersario, ab hoc ordine esse excludendam, parabola quæ apud *Matth.* 13. extat, non obscure demonstrat. fiducia piorum, quæ Dei donum est, vt Spiritus sancti afflatu concipitur, ita & retinetur: quare etiam sepulta viuit & deiecta se erigit, excitatáque vim suam rursum exerit.

7. Porrò non videmus quid causæ sit, cur dicatur Spiritum sanctum grauiore siue atrociore flagitio, potiùs quam domicilium deserere, quasique præsidium suæ fidei commissum aduersario tradere. Certè si peccatorum naturam nudam, seu per se spectare placet, omnia displicent, omnia odit, omnibus offenditur Deus. Et profectò rectissimè dici, scribi tradique solet, *omnia peccata ex se esse mortalia*: hoc est, morte digna, & quæ illi inferendæ abundè sufficiant, quamlibet leuia sint. Igitur sua natura omnia Spiritum sanctum explodunt, diuinum fauorem excludunt & fidem extinguunt. Venialia tamen (vt receptam vocem retineamus) esse dicuntur, quæ alioqui mortalia sunt, sed id fieri defenditur à doctis omnibus, non peccatorum respectu, verum personarum in quibus sunt, & à quibus admittuntur ratione, ita fit vt quæ in reprobis (vt dici solet) sunt mortalia, in electis ac regeneratis venialia reddantur, quippe quod persona, Deo in filii sui gratiam, placeat, & in ipso ad salutem electa, & ad vitam æternam destinata sit. Sic lapsus quotidiani qui alioqui damnationem inferrent, non imputari, sed tegi, hoc est, condonari dicuntur. Iam verò adesse, iuuare, tueri aliquem in leuioribus periculis, & curatu faciles morbos tollere, in grauioribus verò se subducere, & maximè opem auxiliúmque desiderantem negligere, nedum deserere, neque fidelis amici neque boni peritique Medici officio fungi esset. An non prorsus absurdum foret id de Dei Spiritu sentire, quod de viro bono ne suspicari quidem liceat?

8. Vt sanè de eo tale quiddam suspicemur, nedum credamus, nequaquam patiuntur multæ promissiones cum piis quibusdam priuatim, tum omnibus in Ecclesiæ persona factæ. siquidem Dei dona & vocationem esse *ἀμεταμέλητα* disertè pronunciat Christi Apostolus.

9. Præsidium autem suum perpetuò suis adfuturum maxima cum asseueratione pollicetur Deus, & eos abs se aliquando iri desertum constantissime negat. Quæ etiam ad aberrantes & peccantes protendi debere manifestè demonstrat illa prophetæ pronissio: *Cum ceciderint non collidentur, quia Dominus sustentat manu sua.*

10. An id est instar irati secedere? Quid? etiam peccatum electis fore adiumento in bonum, ex Apostoli sententia *Rom.* 8. docti ac pii scriptores colligunt: quod etiam plerique non rarò experiuntur. Quod si id est verum, vt esse apparet, cui id ferri acceptum poterit, nisi paternæ beneuolentiæ atque prouidentiæ ista omnia moderanti, & tum ad suam gloriam, tum suorum salutem conuertenti, quod in diuersum spectabat? Nunc verò si suos electos peccantes desereret, destitueret omni ope, prorsusque abiiceret: illud qui fieri posset? Qui hæc attentè considerare volent, certò confici agnoscent, Deum vt optimum parentem filiis suis etiam grauiter peccantibus adesse, ne prorsus concidant, & sedulò cauere ne prorsus, confringantur.

11. Id nisi faceret: nunquid idem ipsis accideret atque iis, quos vt deploratos deserit prorsus & abiicit. Illud autem quid aliud est nisi (vt sacra oracula testantur) in reprobam mentem delabi, & in quæuis scelera ruere præcipitem, denique peccatis peccata cumulare? Quæ omnia non tantum sunt horrenda cogitatu, sed etiam dictu fœda. Sinit quidem Deus, quæ ipsius est sapientia, sanctos suos non tantum identidem vacillare sed etiam non rarò turpiter labi: at labentes manu sua (sic enim loquuntur Prophetæ) sequitur, aut verius præit, quo deiectos ab hoste erigat & attollat, luctámque cum aduersario, velut in palæstra aut certamine non rarò fieri videmus, redintegrent, & iuxta Prouerbium, *fugientes denuo pugnent*, alioqui semel prostrati iacerent æternum, libidini atque tyrannidi hostis expositi, & subiecti. Non est itaque quod aut credamus aut dicamus, hunc [illegible] à suis, in dura ac difficili palæstra siue arena decertantibus, oculos auertere, manumque retrahere, hoc est, aut Spiritum suum reuocare aut fidem repetere, & denique omni præsidio spoliare, cum deiiciuntur ab antagonista: imò etiam prostratos & suo clypeo protegit (vt Propheta scitè loquitur) & alarum suarum vmbra tuetur.

Hæc & huius generis plurima, quæ passim recitantur in scriptis Propheticis atque Apostolicis, dum attentè consideramus non possumus non iudicare, quæ in superioribus Thesibus proposita sunt de Electorum Dei per Spiritum sanctum defensione & custodia perpetua, deque fidei ipsorum constantia, esse pia atque Christiana, vt etiam esse iudicamus, quæ in aliis Thesibus de Antichristo, seculi fine, ac eius signis de sanctorum Prædestinatione, & geminis cum Deo ipsorum vinculis asseruntur. De his verò vt aliquid adferremus, non putauimus esse opus, partim quod obscuritatis nihil habere nobis videantur: partim quod candidis & veritatis studiosis siue auditoribus siue lectoribus aliquid offensionis allaturas esse nobis persuadere non possimus. Denique doctrinam illam totam dignam esse censemus, quæ in piis Christianisque scholis exponatur, atque tradatur, modò id & dextre & sobrie fiat: Ideo vehementer doluimus, cum audiremus non deesse qui eam explodendam esse censerent, ab ea schola, in qua eam quidam nostrûm non ita pridè didicere, tradente & dicente viro doctissimo & piissimo fel. memor. *D. Bucero.* Neque est quod quenquam huius doctrinæ vel pudeat vel pœniteat, cum ea sit scriptis propheticis & Apostolicis consentanea, atque optimorum quorumque Interpretum siue veterum siue recentiorum confirmata consensu. Datum Heidelbergæ, August. 25. Anno 1561.

Academiæ Heidelbergensis Theologi.

D. P. Boquinus subscripsit.

D. Immanuel Tremelius.

D. Gaspar Olevianus.

Michael Dillerus Concionator Aulicus Heidelb. subscripsit.

THE-

THESES D. HIERONYMI ZANCHII.

DE FINE SECVLI.

1. *Quoto die, vel quoto mense, vel quoto anno, vel quoto seculo futurus sit finis mundi, & rediturus Dominus: neque vlla certa scientia, neque vllis certis coniecturis agnosci, ab vllo mortalium potest.* Hæc enim fuit Conclusio meæ prælectionis de tempore finis seculi.

DE ANTICHRISTO.

2. *Etsi reuelatum est iam pridem regnum Antichristi, quique in illo primatum tenet & regnat. verum est Antichristum dicere tamen sub finem seculi, insignem quendam & omni iniquitate excellentissimum verum & perfectum Antichristum, qui etiam miracula edat, venturum, non pugnat cum sacris literis.*

DE SIGNIS FINIS SECVLI.

3. Dicere pro conciliatione loci Luc. 18. *Putas cum veniet filius hominis, num inueniet fidem in terra?* cum loco Pauli Rom. 11. *Nolo vos ignorare mysterium hoc, quod cæcitas etiam ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium aduenerit & sic omnis Israel saluus fiet:* dicere, inquam, pro conciliatione horum duorum locorum, quod dum regnabit ille summus & vltimus Antichristus, propter ipsius Tyrannidem parum fidei reperietur in terra, sed post illum occisum spiritu oris Christi, copiosa Iudæorum multitudo ad Christum conuertetur, id quod fit per fidem: & sic tunc erit multa fides in terra: non est contra verbum Dei.

DE PRÆDESTINATIONE.

4. *Certus est apud Deum, tum electorum ad vitam æternam, tum reprobatorum atque ad interitum prædestinatorum, numerus.*

5. *Sicut Electi ad vitam, perire non possunt, ideoque saluantur necessario: ita quoque qui ad vitam æternam prædestinati non sunt, saluari non possunt, ideóque necessario damnantur.*

6. *Qui semel electus est, non fit, nec fieri potest reprobus.*

DE VINCVLIS QVIBVS colligantur Christo & Ecclesiæ.

7. *Duo sunt vincula quæ ad hoc, vt Christo & Ecclesiæ verè colligemur, prorsus necessaria sunt: Vinculum æternæ Electionis in Christo, & vinculum Spiritus Christi, ideoque fidei in Christum. Atque hæc duo, primò interna sunt & inuisibilia, deinde indissolubilia.*

8. *Duo vincula sunt quibus Ecclesiæ* (quoad externam eius faciem attinet:) *coniungimur professio doctrinæ Christi, & participatio sacramentorum, atque hæc primum externa sunt & visibilia: deinde dissolubilia: quatenus potest quis & ipsam doctrinam reiicere, & ipsa sacramenta respuere.*

DE FIDE.

9. *Electis in hoc seculo semel tantum vera fides à Deo datur: & qui ea donatus est:* (præsertim de adultis loquor:) *eam in seipso sentit, id est, certo cognoscit, & sentit se verè credere.*

10. *Electi vera fide semel donati, Christóque per Spiritum Sanctum verè insiti, fidem prorsus amittere, Spiritum Sanctum omnino excutere & à Christo excidere penitus non possunt: idque tum propter promissionem Dei: tum propter Christi precationem: neque tamen inde sequitur vel pœnitentiam negari, vel licentiam concedi.*

11. *In Electis regeneratis duo sunt homines: Interior & exterior. Ii dum peccant, secundum tantum exteriorem, id est ea tantum parte, qua non sunt regeniti, peccant: secundum verò interiorem hominem, nolunt peccatum, detestantur peccatum, & condelectantur lege Dei, quare non toto animo aut plena voluntate peccant.*

12. *Petrum cum negauit Christum, defecit quidem fidei confessio in ore: sed non defecit fides in corde.*

DE PROMISSIONIBVS.

13. *Promissiones de gratuita Dei misericordia, deque certa & æterna salute, etsi vniuersaliter omnibus proponuntur & prædicandæ sunt: ad ipsos tamen tantum Electos reipsa pertinent.*

14. *Quare cum Paulus ait.* Deus vult omnes homines saluos fieri, *si quis illam vocem,* Omnes, *restringat ad omnes electos, in quocunque hominum ordine sint. Item si illud 1. Ioh. 2.* Christus est propitiatio pro peccatis totius mundi, *interpretetur pro Electis vnitus sit per totum orbem dispersis, aut dispergendis: non deprauat Scripturas.*

DE OMNIBVS ISTIS THESIbus, Pastorum & Professorum, Ecclesiæ & Scholæ Tigurinæ, iudicium.

Dilectis in Christo fratribus, ad quos eæ nostræ literæ peruenerint, gratiam & pacem à Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Contulit se ad nos hisce diebus D.D. *Hieronymus Zanchius*, vir egregia pietate ac doctrina clarissimus, qui non sine dolore cùm suo tum nostro exposuit, quæ iam suæ doctrinæ capita, iam ab aliquot mensibus non solum in dubium vocari, sed etiam (quod ipsi grauius erat) hæreseos accusari. Nam si tanti sceleris damnaretur, non tantum eius animæ salus in discrimen veniret, quod horribiliter expauendum est, sed etiam de omni eius existimatione actum esset: idque cum suo & vxoris liberorúmque maximo detrimento. Quare per eam pietatem atque misericordiam, qua tum veritati, tum etiam innocenti fratri periclitanti subueniendum est, nos rogauit, vt dogmata sua, quæ ab aduersariis ipsius tam atrociter impetuntur, diligenter & accuratè perpenderemus, idque ad libram & normam diuinarum literarum, nostróque tandem iudicio, & censura decerneremus, an ea quæ docuit vel probanda vel improbanda viderentur. Hæc ille à nostro Conuentu non minus modestè quam grauiter petiit, & vnà suæ doctrinæ capita quæ ante omnia sugillantur, legenda & cognoscenda tradidit. Nos verò, qui nihil quod ad Christianam charitatem pertineat, à nostra Ecclesia putamus alienum, iustæ illius postulationi annuendum censuimus. Capitibus autem eius doctrinæ attentè ac dextrè perpensis & excussis, nihil ibi deprehendimus aut impium aut pugnans cum diuinis literis. Quocirca illa dogmata, de quibus inter ipsum & aduersarios eius orta est controuersia, modo pia commodáque interpretatione accipiantur, approbamus, commendamus, & amplectimur, atque illum non pœna vlla, sed laude non vulgari dignum existimamus. Et ne temerè id statuisse videamur singulis eius Thesibus, argumenta, seu testimonia diuinarum literarum subiiciemus.

1. Primum *Ignotum esse tempus aduentus Domini ad iudicium*, sacræ literæ perspicuè docent. Illum enim furi conferunt, qui nocte & de improuiso consueuit adesse, quin tam Angeli, quàm etiam filius hominis, illum dicuntur ignorare. Christus item affirmauit, *Apostolorum non fuisse tempora & momenta nosse, quæ Pater in sua potestate posuit.* Hæc ex diuinis literis habemus, contra quæ, nec Helianæ Scholæ responsa, neque apocrypha vlla oracula recipienda censemus.

2. Secunda Thesis non potest vt hæretica explodi, cùm admodum sit probabilis. Omnes enim ferme Patres in ea sententia fuerunt. Vt autem patet quam manifestissimè, probabile id est, quod pluribus & præsertim sapientioribus visum fuerit. Neque autor negat, imo fatetur *permultos esse*, (sicut Iohannes ait:) *Antichristos*: Mahumetem, Iudæos, & Papas, qui se doctrinæ Christi opponunt: denique omnes qui idem, tam extra Papatum quam in Papatu, faciunt. Sed cum in dies malitia crescat, & hoc modo augeatur: nihil obstat, quo minus κατ' ἐξοχὴν aliquis ad extremum sit venturus, qui cæteros Euangelii hostes impietate sua longissimè superet, quemque Dominus Spiritu oris sui omnino sit profligaturus. Nam & Apostolus qui ait, *Antichristi multi sunt*: idem prius dixit, *Antichristus ἔρχεται*, vnum simul & multos fore indicans.

3. Tertia, duo loca Scripturæ componit: quæ prima fronte videntur inter se pugnare. Id verò nihil quod literis diuinis aduersetur, continet. Quamobrem authoris industria & studium, potius laudanda sunt, quàm traducenda. Multa quippe in sacris literis passim occurrunt, quæ primo aspectu videntur sibi mutuo esse contraria. Doctoris autem pij est, illa pro suo ingenio & prudentia conciliare, ne lectores vel impingant, vel de veritate sanctæ Scripturæ ambigant. Vnde iis qui hoc præstant, gratiæ sunt agendæ, tantum abest vt ista de causa sint vel damnandi vel accusandi.

4. Quarta, *certum esse quendam numerum apud Deum, tam prædestinatorum ad æternam vitam, quàm reproborum*: citra controuersiam est. Nam qui seruandi sunt gratia, fide atque Spiritu, oportet vt diuinitus instruantur. Proinde cum Deus istorum bonorum sit autor: illum necesse est apud se constituisse ab æterno, quibus ista velit elargiri, quibúsve dare nolit, nisi eum velimus existimare vel casu vel temerè agere. Id autem vt absurdissimum, reijciendum est. Nam si duo passeres absque voluntate Patris non cadunt, ne citra eiusdem voluntatem, vlli vel seruabuntur, vel deserentur, cúmque voluntas Dei non sit noua, sed æterna, nec ipse mutetur, vt qui sit prorsus immutabilis: compertum est, numerum vtriusque ordinis iam apud eum esse constitutum. Hinc deinde accedit, etiam capillos nostri capitis esse numeratos. Quare multo magis Deo constare necesse est numerum seruandorum. Paulus præterea inquit. *Solidum firmúmque stare fundamentum, quòd Deus nouerit, qui sint sui.* Mentionem quoque faciunt diuinæ literæ libri vitæ: dixitque Christus Apostolis: *Gaudete & exsultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.*

5. Quinta, *Electos perire non posse*, asseritur, ac eos necessariò seruari. Hoc idem Christus dixit, quando ait: *Se oues habere, quas nemo possit rapere de manu sua.* nec non, *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui ad me venerit, non eiciam foras.* Et Paulus, vt priùs, testatur *firmum stare fundamentum.* Qui etiam ad Romanos catenam connectit indissolubilem, scribens: *Quos præsciuit, hos & prædestinauit: quos prædestinauit, hos & vocauit: quos vocauit, hos & glorificauit.* Idcirco fieri non potest, quin electi denique seruentur; cum Dei voluntas inuicta sit & omnino insuperabilis. E diuerso autem cum reprobi sint *vasa iræ, aptata in interitum*, seruari non possunt. Nam ad salutem & spiritus & fides requiruntur, quæ nequaquam omnibus promiscuè dantur: cum ad Rom. habeatur: *Cuius vult miseretur, & quem vult, indurat.* Quia itaque Deus constituit iudicio suo, semper vtique iusto, non autem semper manifesto, hæc dona eis non attribuere, proculdubio perdentur ac damnabuntur. Liquidum præterea id est, *neminem venire ad Christum, nisi Pater eum traxerit.* Is autem non trahit, nisi quos voluerit: abscondit enim à prudentibus & sapientibus huius mundi, quæ paruulis patefecit, quod ei sic libuerit, vt Christus fassus est, cum illi hac de re gratias egit. Neque hoc nomine autorem N. esse accusandum putamus, quod *Necessitatis* vocabulum vsurparit, quia (vt ipsemet fatetur) *necessitatem coactionis* explodit, & illam quam infert *immutabilem* esse affirmat: eam verò Scholastici *Consequentiæ* appellare consueuerunt. Deinde necessarij definitionem huc accersit: Necessarium videlicet id esse, quod se aliter habere non potest. Scripturæ autem diuinæ quàm manifestissimè docent, fieri non posse vt electi pereant. Nam de suis ouibus Christus ait: *Nemo potest eas rapere de manu mea.* Et de tentationibus extremi seculi scribitur: *vel ipsos electos, tunc seductum iri, si fieri possit.* Vnde colligitur, *eos qui electi fuerunt, minime seduci posse.* Præterea si quis hoc inficietur, salutis certitudinem prorsus auferet.

6. Sexta traditur, *ordinem diuini propositi non posse mutari, ita vt electus fiat reprobus, & vicissim reprobus euadat electus.* Id autem non opus habet discussione, cum voluntas Dei (vt dictum est) sit immutabilis & firmissimum stet, quod in mente diuina constitutum fuerit. *Ego sum Deus*, apud Prophetam inquit, *& non mutor.* Ideò hæc de diuina electione secundum propositum firmissima sunt. At si loqueremur de illa electione, quæ secundum præsentem iustitiam in Ecclesia & videri & iudicari potest, non negat autor, quin electus fieri queat reprobus, & è diuerso, reprobus electus.

7. 8. Septima & octaua comprehenduntur veræ caussæ atque principia, quibus & Christi & Ecclesiæ *κοινωνίας* verè participes reddimur. Eorum alterum æternum est: nam dicitur ad Ephes. *nos electos fuisse ante iacta fundamenta mundi.* Et ad Timoth. habetur, *Sanctos gratiæ diuini fauoris ante secularia tempora fuisse participes.* Alterum verò, nimirum *Spiritum & fidei*, electis in tempore contingunt: nam Deus ea, cum visum fuerit, elargitur. *Vinculorum* autem vocabulo non intelligit autor vllam coactionem, sed tantum iuncturas, & nexus, quibus & Christo capiti, & reliquis membris eius conglutinamur. Nec diuinæ literæ à nomine vinculorum abstinuerunt, nam ad Ephes. 4. scribitur, *Seruandam esse vnionem Spiritus in vinculo pacis.* Et ad Coloss. *caritas vinculum perfectionis* appellatur. Interna vero dicuntur hæc *priora vincula*, quoniam Electio diuina in sua natura ignoratur, sed eius testimonium in animo nostro, non exterius, habemus: Fides autem & Spiritus hærent in corde nostro. Dicuntur item *inuisibilia*: quoniam aspectu externo cerni minime possunt. Indissolubilia etiam sunt, quoniam electus non fieri potest reprobus, neque reprobus vnquam euadet electus: & insitus in Christo, nunquam ab eo potest penitus excidere, & Spiritum ac fidem iam acceptam funditus amittere, vti postea suo loco dicetur. Alia verò duo vincula, cum externa sint & visibilia, vtique dissolui possunt, multi quippe à professione doctrinæ atque Sacramentorum participatione sæpè deficiunt.

9. Nona, *semel tantùm dari fidem Electis*, affirmatur, verum non asseritur, eam non habere suas accessiones & immutationes. Deinde, sermo instituitur de fide vera qua iustificamur, alioqui fides temporaria & abire & redire potest. Quodque attinet ad electos & renatos, de quibus modò agitur, scripsit beatus Iohannes 1. Epist. 3. *eos non peccare*: atque mox rationem subijcit dicens: *Quod in ipsis maneat semen Dei.* Vocabulo autem *seminis*, verba diuinæ promissionis intelligimus: quæ in filiis Dei manere non possunt, nisi fides quæ apprehendat ea, illis affuerit. Et quia fides citra Spiritum non consistit, conficitur, fidem & Spiritum in sanctis, quando labuntur, consopiri & hebescere, non autem prorsus auferri, alioqui semen in eis non maneret.

10. Decima, caussa redditur, *cur semel data fides, ob lapsus consequentes prorsus non excidat.* Ea verò duplex est: promissio inquam, Dei: nam pollicitus est, se affuturum perpetuò suis. Pro altera verò caussa, Christi preces assignantur: qui non tantum pro suis Apostolis, verum etiam pro omnibus qui credituri erant, Patrem orauit. Nec preces eius irritæ fieri potuerunt. Deinde, cum in sanctis, lucta Spiritus aduersus carnem sit perpetua, consequitur, Spiritum in eis perpetuò manere, quamuis pondere carnis aliquando vincuntur: nisi eam maneret, quomodo posset carni reluctari? Manet itaque fides in electis, etiam quando labuntur, sed propter peccata languescit, & consopitur: & ideò, quemadmodum Apostolus meminit, excitanda est.

11. Vndecima non opus habet declaratione, cum seipsam interpretetur. Quia renatos asserit ideo non peccare toto animo & toto corde, quoniam iis peccatis, quæ interdum committunt, reluctantur, faciúntque malum quod nollent, & bonum quod vellent, non faciunt. Quare vnà cum Apostolo exclamant: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore*, &c. Et quamuis peccato seruiunt, lege tamen Dei mente delectantur. Deinde, peccata electorum vel ex ignoratione proficiscuntur, vel ex infirmitate. Paulus certè (vt ipse testatur) ignorans fecit, cum Christianos vastaret. Petrus vero ex infirmitate negauit. Ergo neuter eorum toto corde totóque animo peccauit, quia neuter eorum plenam voluntatem suo peccato impendit. nam ea partim ex ignorantia, partim ex infirmitate imminuit.

12. Duodecima traditur, *Petrum ore negasse Dominum, sed animo & corde fidem erga illum retinuisse.* Id autem potest ex eo confirmari, quod Christus ait: *Rogaui pro te, Petre, ne deficiat fides tua.* Exauditus est filius Dei, quapropter fides eius non prorsus defecit, quamuis labefactatam esse, atque nonnihil imminutam confiteatur. Et hanc sententiam complures amplexati sunt, nimirum Tertullianus in libro de Fuga, Augustinus de Correctione & gratia, Chrysostomus item & Theophylactus in ea verbi Christi Luc. 22. Bernhardus quoque de natura & dignitate diuini amoris, cap. 6.

13 Decimatertia. *Promissiones, quoad gratuitam Dei misericordiam, certam & æternam salutē. docentur solum ad electos pertinere.* Nā hæc reuera sunt occulta fidei, nec possunt aliter quam fide percipi. Quare tantum eorum sunt,

qui

qui fide diuinitus ornantur. Fidem autem non esse omnium, neque omnibus dari, ex sacris literis & experientia notissimum est. *Nemo venit ad me* (inquit Dominus:) *nisi Pater traxerit eum.* Cur verò adiecit Augustinus, *hunc trahat, & illum non trahat, noli iudicare, si non vis errare.* Sunt quidem promissiones huius generis omnibus prædicandæ, quoniam verbi ministri electos secundum propositum nō agnoscunt, quúmque plebem habeant ex reprobis, & electis conflatam, Dei promissiones promiscuè omnibus inuulgant, quæ tantum in illis facultate Spiritus Dei redduntur efficaces, qui cœtui electorum accensentur. Quare non absque ratione Christus pronunciauit, *Multos esse vocatos, electos verò paucos.* Nec dubium est Paulum ad Romanos docuisse, promissiones minimè pertinuisse ad omnes, qui erant ex Abrahamo secundum carnem, sed tantum ad illos, qui filij promissionis essent.

14. Decimaquarta docet, *Quo pacto Deus velit omnes homines saluos fieri*: Et, *Christum esse propitiationem pro peccatis totius mundi.* Atque ostenditur, si hæc dicta contrahantur ad electos, cuius ordinis fuerint, hac interpretatione Scripturas minimè deprauari. Nos profectò sumus in eadem sententia, nec eam expositionem, salua conscientia, reiicere possumus, quam & congruam esse agnoscimus, & ab Augustino Patre omnium laudatissimo, non semel allatam: cuius interpretationis ergo à nemine vnquam est hæreseως damnatus.

De sententiis itaque seu Thesibus *Doctoris Zanchij* (viri cum eruditione, tum pietate ornatissimi:) nos, re maturè ac bene considerata, pronunciamus, nihil in eis contineri vel hæreticum, vel absurdum. Imò eas amplectimur, partim vt necessarias, partim, vt probabiles, quæque diuinis literis minimè repugnent. Nec ignoramus, illas habuisse assertores, non modo antiquos Patres, verum & Reformatores Ecclesiarum nostri temporis, *Lutherum Capitonem, Bucerum, Brentium*, & plerosque alios Euangelicæ doctrinæ illustres propugnatores.

Idcircò ne resistamus Dei præcepto, quòd Prouerb. 24. habetur, quo mādatur, ne illi desimus, qui versatur in summo discrimine, ac ne veritatem deseramus, patiamúrve vnà cum hoc Doctore, tot præstantissimos viros, & de Ecclesiis Filij Dei bene meritos damnari. Visum est nobis omnibus illi, hoc suo tempore nostro testimonio adesse.

In cuius firmam solidámque fidem, vnanimi consensu & voluntate, omnes huic iudicio atque censuræ manu propria subscripsimus. Datum Tiguri 19. Dec. 1561. anno.

PASTORES ET PROFESSORES Ministri Ecclesiæ Tigurinæ,

Heinrichus Bullingerus.
Rodolphus Gualtherus.
Iohannes VVolphius.
Petrus Martyr Schola Tigurina Professor.
Iosias Simlerus.
Ludouicus Lauaterus.
VVolphgangus Hallerus.
Iohannes Iacobus VVikius.
Hulderycus Zvvinglius Fil.

De superioribus THESIBVS *omnibus, Ministrorum Ecclesiæ* SCAPHVSIANÆ, *Iudicium.*

Perlectis & perspectis Thesibus à Clarissimo & Doctissimo viro, Domino *D. Zanchio* oblatis nihil omnino in illis inuenire potuimus (si modò ad regulam verbi Dei, à viris veritatem amantibus examinentur) quod pugnet cum sacris literis, scripturis videlicet Prophetarum & Apostolorum, & quod non sit Orthodoxum.

Profitemur itaque & testamur, doctrinam Domini *D. Zanchij*, in his, non solum et quæ in nostris Ecclesiis traditur atque proponitur doctrinæ, quam indubitatam esse asserimus, (donec ex Verbo Dei erroris conuicti, & meliora edocti fuerimus) Verùm etiam ei, quam viri eximij, insigni pietate atque eruditione prædíti, beatæque memoriæ professi sunt, aliique adhuc profitentur, non solummodo in Schola & *Ecclesia Argentinensi*, sed etiam aliis multis in locis consonam esse. Ideóque damnandam illam ita temerè & exibilandam minimè iudicamus, & eum, qui ita sentit, nemo pius eiiciet, neque oppugnabit, nisi expugnatum, Scripturisque diuinis conuictum. Hanc nostram sententiam, quo & aliis commodiùs pateret, breui hoc scripto sumus complexi. Noluimus enim singulas *Theses* excutere ordine, cùm id ante nos fecerint & factum adhuc viri piissimi doctissimique. Deus Optim. Max. adsit Ecclesiæ suæ afflictæ, & misereatur nostri.

MINISTRI ECCLESIÆ SCAPHVSIANÆ.

Sebastianus Grubel.
Iacobus Ruger.
Blasius Bouillus.

MINISTRI ECCLESIÆ BASILIENSIS.

Doctrina & pietate ornatiss. viris D. D. Io. Marbachio & *reliquis Ecclesiæ Argentinensis Ministris, Dominis & fratribus nostris colendissimis.*

Retulit die hodierna ad nos, fratres in Domino Reuerendi, *D. Hieronymus Zanchius*, controuersiam inter vos & ipsum exortam, propter doctrinam quam vsurparit in Schola vestra inclyta, capitaque eius in Theses contracta examinanda, iudicandáque proposuit: &, si quidem approbarentur nobis subscribere iisdem non grauaremur, sicut ab aliis aliquot Ecclesiis & eruditis, factum esset, sin quæ à nobis desiderarentur, explicationem aut probationem se adiecturum esse. Percellunt certe hæc significatio nos, qui nouimus & exemplo veterum, & quotidiano experimento, quam sint perniciosa & grauia Ecclesiæ & Scholarum vulnera, quæ doctrinæ nomine inter eius professores infliguntur, posteaquam ad contentionem ventum est semel. Nec inusitatum est hoc Satanæ stratagema, quo discerpta inter se Sanctorum coniunctione, nostrum ipsius regno intestinimorū vires debilitet frangatque. Tanto autem magis eiusmodi paroxysmum vobis, Reuer. & ex animo dilecti fratres, inuidemus: quia præter communem Christi doctrinæ professionem, ministeriique societatem, peculiaris iam inde ab ortu renati Euangelij, nostræ Ecclesiæ Scholæque, cum vestra, societas communicatióque intercessit, quam etiamnum in Domino cupimus sartam tectam conseruare vsque in finem. Porrò autem quod hasce à *D. Zanchio* propositas Theses attinet, damnare vt hæreticas aut pugnantes cum Scriptura, si commoda interpretatione accipiantur, non possumus: quando pleræque ex Scripturæ oraculis sunt depromptæ, atque consentiunt cum scriptis etiam nostri sæculi defunctorum in Christo Patrum & præsertim *Lutheri, Buceri*, & aliorum, aliæ verò probabiliter saltem à quibusdam, vt nostis, ex veteribus, disputatæ sunt, etsi affirmari vt necessariæ nec possint nec debeant. Et si quid forte desideretis in formis speciē duri̇oribus, videntur explicatione candida sic mitigari posse, vt satisfiat candidis piisque vestris iudiciis. Neque raro in Scholasticis professionibus vsurpari doctrinæ formæ methodique solent, quæ suggestui non pariter conueniant, cui auditor præsto esse solet vel captu & iudicio crassiore præditus, vel ad occasionem intentus, qua captet patrocinium carnalis licentiæ: aut denique cui sit procliue in desperationem prolabi: moderatrix in his, pia prudentia & sanctum ædificandæ Ecclesiæ studium fuerit. Conijcimus autem, præter explicata nobis controuersiæ capita, intercessisse, vt fit, alias inter vos & Zanchium disiunctionis & certaminis caussas, quæ cum nobis incognitæ sint, nequiuimus citra totius caussæ cognitionem, absolutè pronunciare, aut petenti ad præiudicium subscribere. Cupimus verò fratres Opt. & in Domine Reuerendi, quidquid id sit, de quo est hactenus disceptatū, ad amicam vos ac fraternam conciliationem componere, & veterem quæ inter vos & illum fuit, amicitiam, sublatis offensionibus, quantum in vobis est, instaurare, quo pax atque vnanimitas inter Scholam & Ecclesiam constare possit: seruitura ædificationi publicæ & gloriæ nominis Christi. Et in spe bona sumus, ipsum Zanchium, sicuti hortati sumus, & se facturum recepit, vicissim pacis atque coniunctionis studiosum fore, & vos vestrúmque ministerium candidè obseruaturum esse. Hæc scribimus animo sincero: quia vos ipsos atque Ecclesiam vobis concreditam, diligimus: & cupimus nostráq; studia & ministerium, piētiss. supplicationib vestris ad Dominum, assiduè iuuari. Dominus Iesus vos seruet diutissimè incolumes protegat

segátque spiritus sui virtute, in omne æuum. Amen. Scripsimus Basileæ, Anno 1562.

Vestri ex animo & in Domino, ministri Ecclesiæ Basiliensis.

Ecclesiæ & Academiæ Basiliensis de iisdem Thesibus iudicium.

CVm his diebus ad nos, Iohannes Sturmi, vir clarissime, Hieronymus Zanchius, S. literarum apud vos Professor, venisset, quasdam nobis de doctrina, quam in schola vestra sparserat, propositiones, de quibus post alios doctos & eruditos viros nostram sententiam exponeremus, proposuit. Nos verò, cum non exiguam discordiam ob eam doctrinam inter ipsum Zanchium, & quosdam Euangelij Ministros excitatam, intelligeremus, ita de thesibus istis iudicare statuimus, vt tu, & collegæ tui cognosceretis, primò nos propensos, paratósque esse, ad reddendum cuiuis de vera doctrina testimonium, à qua Zanchij (clari eruditione & pietate viri) propositiones minime dissentire iudicamus. Deinde, vestram Ecclesiam, quæ cum nostra semper arctissima amicitia coniuncta fuit, dissidiis scindi, lacerari, ac dissipari cœpisse, magnum nobis dolorem adferre, vt solent omnia amicorum, præsertim istorum, quos cœlestis amoris Domini nostri Iesu Christi spiritus conciliarit, communia esse, prospera & aduersa, gaudia & luctus. Demum, vt sciretis, nos vehementer cupere, (quod vos facere non dubitamus) à vobis operam dari, vt quoad fieri posset, discussa perniciosæ discordiæ nebula, salubris concordiæ lux resplendeat. Quod futurum arbitramur, si quæ aliæ excitati dissidij caussæ, quæ nobis notæ non sint, fuerint, è medio tollantur: & Zanchij doctrina ita explicetur, vt offensi fratres intelligant, eam non dissidij tanquam in re noua, sed veritatis quærendæ studio, studiosis auditoribus ad iudicandum propositam. Nam has propositiones tales esse censemus, quarum quædam aperto S. literarum testimonio comprobentur, quædam cum illis non pugnent, nullæ conscientiam, si rectè exponantur, lædant, quas etiam à veteribus Theologis tractatas constat. Et quoniam semper alia docendi ratio in Scholis, alia popularium Concionum ad vulgus fuit (quarum altera auditorum animi ad grauius sacrarum rerum iudicium formantur, altera indoctus & rudis populus, ad simplicem Christi, quam capiat, cognitionem eruditur) speramus, vtraque ratione considerata, fore, vt vos pro prudentia vestra, qua polletis, facilè, magna Ecclesiæ vestræ salute, & nostro gaudio, concordiam inter Zanchium & fratres sarciatis. Quod vt fiat, faxit veræ pacis arbiter, & omnium, quæ cœlo & terra continentur, per sacrosanctum sanguinem suum pacificator Iesus Christus. Vale vir ornatissime, cum toto collegio. Anno M.D.LXXII. 6. Ianuar.

Martinus Borrhaus suo, & sacri Euangelij Doctorum & Ministrorum nomine.

THOMÆ AMBROSII BLAVRERI iudicium.

THeses hasce tuas, quas non absque magna voluptate legi, mi venerande clarissiméque Zanchi, sic totis animis probo, complector, & exosculor, vt magis non possim, vtque valde mecum demirer, inueniri vsquam posse, inter purioris religionis, vel nullo, vel ieiuno adeo iudicio Theologos, qui iis suum calculum addere, ac summa consensione subscribere nolint, quibus & Dei gloria illustrari, & parta nobis per Christum salutis gratia rectè commendari, simul & fluctuantium afflictarúmque conscientiarum tranquillitas & consolatio, vnicè, nec vlla alia ratione solide firmitérque constare vnquam poterit.

T. Ambrosius Blaurerus.

Excellentissimum virum D. Iohannem Sturmium Scholæ, adeóque totius Reipub. vestræ incomparabile decus & columen, meis verbis, quàm potes honorificè, in solida nostra salute Christo, saluere iube. Visuduri 24. Decemb. 1562.

Ioannes Pistorius, Iohanni Sturmio.

GRatiam & pacem, à Deo patre nostro, per Iesum Christum, in Spiritu sancto Reuerendissime vir, clarissime Præceptor, Clarissime Sturmi. Fuit apud nos D. Zanchius, vir eruditione & pietate clarus, nostris admodum gratus hospes: verum caussam eius aduentus dolemus. Non enim libenter audiuimus, doctrinam Christi, à S. viro D. Martino Bucero piæ memoriæ, firmissimis testimoniis Scripturæ & argumentis, confirmatam & à vestris magno applausu tum susceptam, in vestra eadem vrbe nunc condemnari. Qua de re, etsi non libenter nos immiscemus dissidiis, multò minus fouere studemus, tamen nostram sententiam ei communicare, an dissidium hoc apud vos sopiri possit, non grauati sumus, nec dubitamus Senatum vestræ vrbis & Scholæ, & Deo pietate, & eruditione, & prudentia, præ multis ornatum, suo loco & tempore curaturum, vt illi morsus Satanæ curari queant & sanari. Sat hostium externorum habemus, satis digladiatum & pugnatum est à nostris, nonne grauissimo vulnere Ecclesiarum nostrarum, & cæterarum Christi. Tempus esset, vt illud Pauli rectè perpenderemus: *Quod si inuicem mordetis, videte ne inuicem consumamini.* Spero Doctorem Marbachium ea prudentia præditum, vt intelligat, quem fructum reportarint nostris Ecclesiis nostrorum Theologorum disceptationes, eáque de caussa facile se præbiturum, vt ista Tragœdia sepeliatur. In scholis licet de multis veris rebus disputare cum fructu, quæ suggesto non conueniunt, neque cum fructu sparguntur in aures vulgi. Candor deest nobis, quo, amica collatione prius omnia tentare deberemus, quæ pacem & concordiam spectant, quam turbas excitare. Sed hæc de rebus satis. Non dubitamus enim vestra interpositione, in optatum finem perduci posse, quæ Satan in dissipationem & Scholæ, & Ecclesiæ vestræ excitauit. Gaudeo & congratulor tuæ humanitati, quòd aliis tuis præclarissimis prælectionibus adiunxeris libros Chrysostomi de officio & dignitate Ministerij verbi in Ecclesia Christi disserentes. Vtinam Ecclesia videat aliquando hosce libros tuis scholiis illustratos: & orabo Deū, vt cor tuum Spiritu suo extimulet, quò in cœpta professione pergas. Mira enim & iucunda de te audiuimus à Domino Zanchio. Hisce iam valeat tua humanitas in D. Iesu quàm felicissimè, vnà cum tota domo, Ecclesia, & Schola. Oro autem, vt meam audaciam boni consulas, quòd meis illiteratis literis tuam humanitatem, alioquin occupatissimam onerarim. Si quid in hac terra est, quod mihi dolorem augeat, est certè dissidium piorum & doctorum virorum in nostris Ecclesiis eundem Christum confitentium. Raptim ex Echselio, 18. August. Anno Domini 1561.

Ioannes Pistorius Niddensis tuus totus.

PETRVS MARTYR IOANNI STVRMIO. S. D.

FVit hisce diebus, vir clarissime, apud nos communis vtriusque nostrum summus amicus, *D. Zanchius*, à quo cùm audierim eius caussæ tam longam dilationem, non potui non vehementer dolere, ac sum illius ex animo, ac impensè misertus, qui hoc tempore tam incommodo, nec sine magnis sumtibus, præsertim innocens cogitur oberrare. Nobis quidem fideliter exposuit, cum tuam, tum etiam Capituli, suæ caussæ iustam & fortem defensionem. Qua de re tibi atque tuis venerandis collegis maximas ago gratias. Retulit item, quinque optimis viris Consularibus, negotium suum & cognoscendum & definiendum esse commissum, vt auditis nonnullis doctorum virorum sententiis, quid videretur, de tota re, denique pronuntient. Sed interea nihil esse actum, & se vereri, ne cunctatio propterea interponatur, quòd iudices delecti, cum interioris Theologiæ non sint admodum periti, metuant ne religionis capitibus definiendis, nonnullorum hominum reprehensionem incurrant. Proinde quamuis non dubitat, præclaros illos viros, scriptis vtriusque partis diligenter perlectis, cognitáque vestri Capituli grauissima sententia, & duarum Academiarum præclaro iudicio, iam tandem intelligere, neque ipsum pro hæretico habendum, attamen pro Christiana charitate requisiuit à nobis, vt sua dogmata seu theses graui seuerâque censura examinaremus, & si quid minus orthodoxum in eis deprehendissemus, omni humano affectu seposito, illū vt fratrem admoneremus, sin verò ea,

quæ

quæ docuit, vera & sana censeremus, testimonium & quidem conscriptum veritati dare non grauaremur, idque in eum finem, vt Magistratus Argentinensis intelligat, se in sua Schola nil impium docuisse, ac delecti iudices queant libera tutáque conscientia, & sine vllo vllæ reprehensionis metu de tota doctrina iam controuersa, ex multis certisque diuersarum Ecclesiarum & Euangelicæ doctrinæ Theologorum iudiciis liberè statuere, & apertè pronuntiare. Huic autem non minus docti, quàm pij viri iustissimæ petitioni per conscientiam & eam fidem, qua veritati sumus obstricti, non potuimus assentiri. Et quamuis nos haud quaquam latet, quòd aduersarii nostra testimonia sint pro nihilo habituri, quòd ab illis in caussa Sacramentaria dissentiamus, non tamen absterreri potuimus, quin veritati laboranti opitularemur. Neque nos ita in odio esse arbitramur, vt putemur in gratiam vnius hominis, quantumuis chari atque amici, doctrinam impiam & hæreticam voluisse probare. Imo sumus vehementer admirati, quare Ministri Ecclesiæ vestræ hanc doctrinam ausi fuerint damnare cùm illam, præsertim quoad prędestinationem, Ecclesiæ nexus, perseuerantiam sanctorum & promissiones æternæ vitę professi fuerint cùm Lutherus, tum etiam Bucerus, Euangelij filij Dei concionatores celeberrimi. Et quia verisimile non est, vestros Ministros in libris tantorum virorum non esse versatos, reddunt se suspectos, ne potius odio personæ, quam studio veritatis adducantur, cùm doctrinam bonam, ceu impiam: & veterem, ceu nouam damnant. Quamobrem Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, ardentissimis votis oro, vt nos duos aliquando tandem charitatis mutuæ vinculo coniungat. Te deinde, præstantissime vir, etiam rogo, vt quemadmodum occœpisti, bonam caussam tueri pergas, & pro viribus cures, autórque sis pio & æquissimo Magistratui, vt pura, sanáque doctrina vigeat, in Schola retineatur, nec innocenti homini patiatur iniuriam fieri. Hæc de amici nostri caussa, quæ te precor, vt in bonam partem accipias, boníque consulas. Nunc id restat, vt cùm iam acceperim, te animum prorsus appulisse ad sacra studia, vt istam voluntatem plurimum tibi gratuler, atque horter, vt hunc diuinum instinctum omnibus modis amplectaris. Nihil enim Deo gratius, nihil te dignius, nihilque accommodatius Ecclesiæ necessitatibus moliri potes. Quanta enim sit penuria [illegible], ipse intelligis. Vtinam cœtus fidelium tandem aliquando sentiat, quantum possis. Sunt Dei beneficio, religionis complura capita satis repurgata: sed adhuc Sacramétaria caussa iacet: eam, quæso te, illustres, vtarísque rotundis & apertis verbis, vt Christi hæreditas misera seruitute, non tanquam rebus earum signis adhæreat. Vale Clarissime vir. Dominus te omnium bonorum genere augeat. Prid. Kal. Ian. 1562. Tiguri.

T. ex animo

PETRVS MARTYR.

Iohannis Brentij ad D. Sturmium.

QVod tuis literis ad me, petiisti, audiui Clarissimum virum Do. *Zanchium*. Etsi autem cupiebat mihi non tantùm historiam rei, verum etiam vniuersam disputationem commemorare: tamen quia absente & nondum audita altera parte (scis. n. illud [illegible]) non sumo mihi de hac controuersia iudicium & cognitionem, non potui ei, præsertim aliò me vocantibus negotiis, hac in re omnino gratificari. Præstiti quod in præsentia, & in huius caussæ ambiguitate potui. Quędam vtiliter dicit, si ęquum habuerint interpretem. Quædam probare non possum. Et tamen existimo, rem non sic deploratam, vt consilio bonorum virorum, quos vestra Respublica insignes habet, non possit componi. Quod igitur vnum licet, oro Deum, vt ostendat vobis rationem, qua istud dissidium, nec Scholæ nec vobis vtile, tollatur. Bene ac feliciter vale. Studgardię, die 13. Decemb.

Iohannes Brentius.

HIERONYMI ZANCHII EPISTOLARVM THEOLOGICARVM LIBER II.

Continens epistolas, itémque orationes quasdam, in diuersis Academiis, de materiis Theologicis habitas.

Iacobus Sturmius nomine Scholarcharum Scholæ Argentinensis

H. ZANCHIO S.

SCRIPSIT ad nos Cælius Secundus, te animum à nostra Repub. Hieronyme Zanchi non alienum gerere, neque recusare nobiscum viuere, ea qua fuit *Petrus Martyr* conditione. Gratissimum id fuit nobis cognoscere, piæ etiam notatis istis virtutibus, quas in te Cælius esse scribit & affirmat. Primũ igitur, quod officii nostri est, gratiam habemus de tua voluntate. Deinde idem tibi, quod Petro Martyri, & quod felix faustúmque sit Ecclesiæ & Scholæ nostrę munus, eandémque disciplinę functionem damus atq; committimus. Promittimus etiam eadem stipendia, & laborum consimiles fructus. Et quantum in nobis est, curabimus vt non minus apud nos libenter futurus sis, quàm Petrus Martyr fuerit. Itaque rogamus, vt & libenter venias, & venias quãprimum. Viaticum quantum iter illud requirit, tibi à Procuratore Brechthorum, Martino Voglero, Venetiis in ædibus Germanorum numerabitur, cum primùm postulabis. Vale. Argentorat. 25. Feb. Anno LIII.

Iacobus Sturmius suo & Collegarum nomine.

H. Zanch. Scholarchis Academiæ Argentinensis, S.

ACcepi literas vestras, Clarissime Iacobe, cæteriq; nobilissimi Scholarchæ, eas quidem breues, sed pietatis tamen, beneuolentię atque officii plenas. Pietatis quidem, quando accersendis aliis etiam verbi Ministris, vtpote non contenti iis doctissimis, tamen, quos apud vos habetis permultos, miro vos desiderio promouendi etiam atque etiã in vestra vrbe Euangelii accensos esse declaratis. Beneuolentiæ autem in me, quando animum erga vos meum, literis verè docti ac pii Cælii nostri significatum, tam gratum vobis ac charum fuisse testamini, idque non verbis tantum, sed etiam reipsa, literis pro amplo viatico missis. Officij vero, quando tam officiosè ac perliberaliter mihi, quæ vestra est de nobis Italis honestissima opinio (hoc vt de cæteris taceã accepto ferimus honestissimę Petri Martyris vobiscum consuetudini) eandem & functionem & conditionem, quam habuit apud vos idem vir doctissimus, vestrique obseruantissimus Petrus Martyr, offertis. Pietatem igitur vobis gratulor, de beneuolentia & officio gratias ago, functionem v. & conditionem oblatam, imò commissam recipio. Quanquam n. ea est meas sanè virib. impar, quippe qui non modò non perfectè, sed ne mediocriter quidem illis præditus sum virtutib. quæ tanto muneri dignè obeundo necessariæ sunt: tamen postea quam animaduerto me & à Domino Deo, cui reluctari nec volo, nec debeo, nec possum, ad hoc munus, (quo nihil minus cogitabam aut sperabam) vocari, & à vobis, quorum beneuolentia & amicitia longè mihi est charissima, diligi, idcirco eam non solum non recuso, sed libenter accipio, idq. fretus Dei gratia & vestræ pietatis prudentia. Primum enim spero, à quo ad hoc munus vocatus sum per vos accersitus, ab eodẽ mihi subministratum iri indies ea, quæ muneri tanto, si non omni saltem aliqua ex parte absoluendo, fuerint necessaria. Deinde confido quidquid per me Dominus præstare voluerit, id totum vos æqui boniq. consulere, certos nimirum, quod quicquid per eundem Dominum Deũ mihi licuerit præstare, totum illud ego libenter sim præstiturus.

Cæterum remitto ad vos literas illas, quas mihi ad Martinum Voglerum viatici nomine, pro vestra liberalitate, vel potius magnificentia misistis. Etsi n. mihi fuerũt gratissimæ, pro quibus etiam gratias ago: sunt tamen nunc superuacaneæ, quandoquidem sum Basileę, quo nuper Geneua appuli, iter alioquin susceptum in Angliam, quo literis Petri Martyris præceptoris mei obseruandissimi inuitabar confecturus, nisi literis Cælii Secundi fuissem vestro nomine reuocatus. Me n. si vobis morem gererem, Petro etiam Martyri, vestri amantissimo, rem gratam facturum. Quod verò rogatis, vt & libenter, & quamprimum ad vos veniam, & hæc Dei vocatio, & ista vestra in me beneuolentia & mea erga vos animi propensio ac obseruantia faciunt vt venturus sim libenter. Tum vero vestrum, vt quã primum. Interim obsecro vos, viri ornatissimi, vt pergatis (sicut facitis) & pietati quæ magis ac magis in vestra vrbe promoueatur, studere & quemadmodum ciues alios vestros, & me beneuolentia vestra complecti ac prosequi. Valete per Christum.

H. ZANCHIVS.

Edmundo Grindallo Episcopo Londinensi S.

MItto ad te, Reuerende Episcope & Domine, iudicium de dissidio Ecclesiarum in Cœna Domini, meum, quod Generoso Dn. Knolli compatri meo, certis de causis dicaui. Non composueram quidem illud eo animo, vt inuulgaretur: quemadmodum tu ipse potes tum ex breuitate, tum ex stylo, conicere: sed quoniam amici inter quos Sturmius ita probarunt, vt me coëgerint inuulgare: malui morem gerendo amicis videri imperitus, quam recusando, in Ecclesias ipsas esse ingratus. Tu igitur exemplum hoc accipies, vt testimonium obseruantiæ erga te meæ. Mittam breui, vt spero, meliora & copiosiora. Dominus sicut antea vos, ita hoc anno nos, hoc est, Ecclesiam meam Clauennensem, visitauit pestilentia. *Meam* dixi, vt intelligas, me non amplius profiteri Argentinæ, sed ministerium agere Clauennę, quæ est in foribus Italiæ: ac propterea *Clauenna* appellatur: quod ostium ex Italia in Germaniam, & vicissim è Germania in Italiam, sit clauis.

Cur

Cur verò discesserim tandem Argentina, intelliges ex libro quem breui ad vos etiam mittam. Tu nosti, cur bonus Martyr, piæ memoriæ, non potuerit amplius esse Argentinæ: ac proinde ad Tigurinos concesserit. Ego præter illam [illegible], habui alias etiam graues caussas. Qua de causa, ego discessi de eadem etiam Gallicana Ecclesia, quæ Argentinæ erat, fuit dissipata: non amplius sunt contenti illi boni Domini, vt si quis velit apud se vel profiteri vel ministrum agere, Augustan. Confessioni subscribat: sed volunt etiam, vt in omnibus & per omnia, & quo ad Augustan. Confessionis intelligentiam, & quo ad Scripturarum interpretationem cum suis concionatoribus sine vlla disceptatione consentiat. Autorem nosti, Dominus misereatur illius vrbis. Nihil non feci, vt meam retinerem stationem hac tantum de caussa, vt veterem illius Ecclesiæ doctrinam, quam noui esse Christianam, in Schola saltem retinerem. Sed quid agas cùm Dominus vult aliquem populum propter suas iniquitates punire? Negotium illud mei affinis Laurentij Limacij tibi commendo. Vale opti. pater & amice singularis. Mense Augusto 1564. Ex montibus Clauen.

H. ZANCHIVS.

H. ZANCHIVS

Generoso viro Henrico Knollo Compatri S.

MEum de dissidio Ecclesiarum in Cœna Domini iudicium, quod tibi, obseruãdissime compater, in eum finem dicaui, vt publicum sit idémque perpetuum grati mei erga te animi testimonium: dederam optimo & diligentissimo, adde & doctissimo omnium Typographo *Iohann. Oporino*, pulcris typis excudendum. Sed quia, vt video non potuit à Censoribus facultatem hunc libellum imprimendi (causam tu ipse cogita) impetrare, eum dedit Typographo Mylhusiano. At is, siue oscitantia, siue imperitia, plenum erratis in lucem misit id quod vehementer mihi displicuit. Quare coactus fui, quotquot habui exemplaria manu emendare. Emendatum igitur exemplum vnum ad te mitto: & rogo, vt boni consulas has paucas chartulas. Misissem plura exemplaria ad reliquos amicos, si qui voluissent ferre, nactus fuissem. Cætera, valemus omnes Dei beneficio: & tua profilia iam ablactata, garrit, discurrit, suu iam agit. De discessu meo Argentina, credo te ab aliis iam pridem intellexisse: sed causam fortassis minimè. Ea fuit, vt vno verbo dicam, propter quam bonus quoque piæ memoriæ Petrus Martyr, longè ante me Tigurum discesserat: indigna sci. Christiano ac multò magis Theologo [illegible]. cum igitur vidissem, mihi non amplius licere liberè docere: neque eam tueri doctrinam, quam ante me, vir doctiss. Bucerus, Capito, Martyr, Caluinus è fonte S. literarum haustam, in ea Schola auditorib. multos annos propinauerant? immò verò ego etiam annos 9. ibidem in lectionibus tradideram, & publicis disputationibus defenderam: renuntiaui priori conditioni: & nouam, nimirum Clauennensis Ecclesiæ ministerium amplexus sum. Dominus verò mirabiliter meam adflixit Ecclesiam, immò totum oppidum pestilentia: qua duas ferè partes abstulit, vna tantùm relicta: vt etiam est apud Zachariam. Sed hæc pestis, non tantùm hic, sed alibi quoque multis in locis, tam in Germania, vt Basileæ, quam in Gallia, vt Lugduni, grassatur. Dominus nostri omnium misereatur. Italia vacua est ab hoc malo: sed caritate annonæ laborat. Tua commater, multam tibi salutem dicit. Ego verò salutare iubeo amicos: atque inprimis Generos. Dom. VVrotzum & Koocum, deinde etiam Hetonem, compatres meos. Vale.

H. ZANCHIVS

Pietate & doctrina ornatissimo ac clarissimo viro, Henrico Bullingero, S.

HViusce mensis 15. optime pater Bullingere, VVirtembergensis, quocum præter multos equites, erat vnus ex Landgrauii liberis: deinde etiam ipsius Ducis filius, *Brentius, Iacobus Andreas*, & Brentij filius, Argentina venit Tabernas. Eodem die, eò venerunt Guisiani fratres quatuor, Dux, Cardinalis Lotharingus: Cardinalis Guisius, & magnus Prior Franciæ. Colloquium fuit habitũ inter eos, quibus de rebus, ignoro causas tamen huius Colloquij aliquot scio. Vna fuit, vt se purgarent Guisiani apud Principem VVirtembergensem, & per ipsum, apud reliquos, de quibusdam calumniis de se sparsis & scriptis. Altera, vt Lotharingus ex colloquio cum Brentio, fieret certior, quibúsnam in rebus consentiant & dissentiant, vt aliqua ratio ineundæ concordiæ inueniri possit. Tertia fuit, vt se in gratiam VVirtembergensis & per ipsum in gratiam reliquorum Principum Germaniæ insinuaret: & ita aditum sibi pararet ad conuentus Principum, tanquam Princeps imperii, propter Episcopatum Metensem. Profecturus enim est ad Concilium, & impetraturus, vt mittatur Legatus ad Principes Germaniæ. Interfui ego vni illius concioni, ea pura fuit. Fui deinde ab ipsomet accersitus, & cum eo locutus: summum in eo desiderium animaduerti pacis & concordiæ inter omnes Ecclesias. Dominus quidem nouit omnium corda: sed ego tantum de illis, quæ audiui ex ipsius ore, loquor. Reliqua manent inter ipsos secretissima. Meum iudicium hoc est, Cardinalem vel seriò resipuisse, atque vti Paulum è lupo factum esse agnum, & ex persecutore, protectorem Euangelii: vel, si simulat: caritas tamen iubet bene sperare hac simulatione vnum hoc curare, vt scilicet veterem maculam ab se abstergat, atque ita gratior factus Gallis, in Galliam redire, ibique tutior esse possit. De caussa verò nostra res ita habet. Adij Principem VVirtembergensem, rogaui, efficeret vt concionatores veniant mecum in collocutionem: annum esse elapsum, ex quo hæc caussa agitatur, & nunquam vel amicum colloquium ab ipsis impetrare me potuisse: me autem nihil cupere, nihil petere, quam vt in luce omnia agantur, caussa cognoscatur, & fiat id quod iustitia atque æquitas postulat. Respondit, se non esse bene informatum de hac caussa, dixi ego, me paratum esse ipsius Celsitudini omnia explicare, cùm visum illi fuerit commodum. Nunc inquit, tempus non est. Ex vultu & responso satis animaduerti, verum esse quod dixit, *se non esse bene informatum, quia pessimè est informatus.* Secretò postea egit cum VIII. viris. Brentium rogaui, vt vellet suam autoritatem interponere, incendium esse magnum & maximi momenti, illum posse restinguere, si velit, me illum eligere in arbitrum: cùm perpetuò recusaret, petii, saltem daret aliquid consilii, hoc etiam recusauit. Sed quid secretò actum sit contra me, ex iis quæ gessit Marbachius mox post discessum Ducis, eodem die conijcere licet. In conuentu pastorum, maxima contentione damnauit doctrinam de *Prædestinatione*, & Martyrem, Caluinum ac Bezam, appellauit sine vllo pudore, non dicam. Vrsit vbiquitatem, asserens, nisi confiteamur, *vbicunque est diuinitas, ibi esse humanitatem: negari vnionem naturarum, & totam Christianam religionem euerti:* assensi sunt omnes. Solus noster pastor & Contadus restiterunt, & sunt protestati. Erant ibi quidam examinandi & confirmandi in ministerio, adacti sunt ad subscribendum sententiæ Marbachij, data manu: cùm tamen lis adhuc ante Magistratum pendeat. Tres etiam è collegio expulit suo arbitratu, inter quos erat vnus Veteranus, qui mihi scribebat, illum ego recepi ad me. Iactat deinde, breui sententiam latum iri à Senatu & patefactum iri toti orbi veritatem: Quidam hodie ad me retulit, caussam esse in malo statu, propter commendationem Principis, & operam Brentii. Non dubito adhuc de iustitia Senatus: sed si: Christus tamen non cadet sua caussa. Sturmius est constans, miserat ad Brentium, tum cùm hic erat Argentinæ, tum cum essemus Tabernis, petitum colloquium: perpetuò ille dedit verba. Casu tamen in palatio Cardinalis eum offendit, ita vt ille coactus fuerit hunc audire: Brentius præter alia dixit Sturmio: primum, *Non debuisses*, inquit, *facere partialem in hac caussa.* deinde, *Miror te in ista senecta velle fieri theologum.* Ad primum sic Sturmius: Verè me feci partialem, quia partitus sum aures meas: & vnam dedi Marbachio, & alteram Zanchio, defendere autem Zanchium, ne inauditus damnetur, tenebar duplicis collegii vinculo. ad alterum sic: Miraris igitur, quòd in mea senecta cutem proficere in cognitione Christi: Id quod dixeram: caussam esse malo statu, ita se habet. Curatum est, ne vllo modo admittatur disputatio. Noui præterea habeo nihil. Te rogo: vt horum nouorum facias participes non solum nostrum reuer. [illegible] dum senem & patrem, reliquósque istic fratres & amicos: sed etiam tuis literis Do. Iacobum Rugerum Sc. [illegible]

fiæ. Dominus Iesus te, totámque tuam Ecclesiam & fratres conseruet ac protegat. Vale. 1562.

Tui obseruantiss.

H. ZANCHIVS.

HENRICVS BVLLINGERVS Hieronym. Zanchio S.D.

Dudum per alios haud dubiè, intellexisti Hieronyme charissime frater, venerandum & charissimum meum Compatrem Martyrem, relictis nobis in difficultatibus & miseriis feliciter ad cœlestia gaudia migrasse ad Dominum, cui feliciter seruiuit. Nunc igitur agitur de successore illi surrogando, cúmque multorum animi in te inclinent, vt qui illius diligens discipulus sanæ doctrinæ Euangelicæ fidelis assertor, ad profitendúmque ad docendum & disputandum satis instructus, experiri his meis literis apud te volui, si quando agatur de eligendo successore Martyris, & tu nominaberis, quid de te amplissimo Magistratui, & collegio Ministrorum polliceri possim. peto itaque absque mora & per primum quemque tibi oblatum nuncium, ad me diligenter & significanter, ita vt legere possim, animi tui sententiam perscribas.

Necessarium verò imprimis erit, vt mihi significes, an citra Ecclesiæ & Scholæ Argentoratensis detrimentum discedere possis: in qua stipendium quidem habes, professionem verò nullam habes. Nollemus.n. aliis facere quod nobis nollemus fieri: Quod si citra damnum Ecclesiæ & Scholæ, & bona cum gratia Magistratus & Scholarcharum discedere licebit, feres tecum procul dubio testimonium ab illis acceptum bonum, quod nostris commonstrare queas.

Apud nos verò quæ tibi omnia sint obeunda, non est quod multis exponam. Scio, quam Martyr beatæ memoriæ, functionem sustinuerit, cui tu in laboribus & stipendio succedes. Stipendium tamen huius anni vsque ad natalem Iohann. Baptist. benignè Martyris viduæ donatum est. Inde verò & labores & stipendium vnà progredientur. Quanquam mallem te citiùs, si deligereris, aduenire.

Requirimus verò talem modis omnibus virum, qualis fuit Martyr noster, hominem laboriosum, pacificum, benignum, non negligentem, contentiosum & rixosum, qui pacem inter fratres alat, non discordiam serat. Hominem præterea requirimus simplicem & expositum non inuolutum variis opinionibus & quæstionibus interminabilibus, non intentum rebus curiosis & nihil facientibus ad salutem. Ac progressus est Martyr noster in exponendis literis sacris expeditè, non inhæsit vni alicui capiti nedum loco scripturæ alicui dies aliquot & menses quod alioqui à doctis viris sæpe solet fieri. Cupimus autem nos in Schola nostra progredi Professores, & textum, quem vocant bene explicari, & commodè applicari rebus præsentibus, vt inde luculentus fructus redeat ad diligentes auditores. Et si quando in locum aliquem communem egrediuntur, breuiter & methodicè eum explicari, & maturè in viam regredi. Adiungeris autem collega D. Iosiæ Simlero, charo meo genero, quem mirum in modum Martyr noster amauit & cum quo in summa concordia vixit.

Quæ nostræ Ecclesiæ fides, confessio, & doctrina sit, non est quòd scienti multis referam. Iurant autem Ministri & Professores omnes, se nihil dicturos aut asserturos contra Scripturam Canonicam, se denique perseueraturos in nostra illa doctrina, neque vnquam quicquam in hac nostra Ecclesia innouaturos, aut noua dogmata nondum collata cum synodo, scripturis que explicata & confirmata ac recepta, propositurus. Quæ quidem omnia tibi, vt & Martyri, non iniqua, sed maximè necessaria videri arbitror.

Et quidē perstitit Ecclesia Tigurina, per Dei gratiam à prima sui institutione constans semper, in eadem fide & doctrina neque vnquam mutauit quicquam, quod tamen nonnullæ solent, frequentius quàm iustum sit & commodum, in dogmatibus aut ritibus. Fuit hactenus per singularem Dei gratiam pacifica semper & concors, neque dissidia & concertationes inter fratres exortæ. Ecclesiam afflixerunt, & conturbarunt Rempublicam. Hanc felicitatem a Domino nobis perpetuam concedi peroptamus, & quantum quidem poterimus, studiis intentissimis retinere studebimus: ac te similiter affectum fore, si ad nos concederes, nobis pollicemur.

Ista autem omnia candidè tibi referimus ne quid rerum nostrarum & instituti nostri nescias: denique vt rectius de rebus hisce omnibus tecum deliberes, ac tandem animum illum tuum omnis pietatis, pacis & honestatis cupidum, libentius ad nos inclines, & maturè de tua erga nos voluntate perscribas.

Inprimis autem orabis Dominum vnà nobiscum, vt is nostri misertus, nobis, Ecclesiæ, & Scholæ virum dei integrum, simplicem, piè doctum doctéque & religiosè pium, constantem fortémque, pacificū item & qui sit secundùm cor Dei. Curæ te, charissime frater, vna cum tuis commendo. Iuuaret etiam me scire, qualis sis instructus familia. Vale æternùm colende Domine & frater charissime. Salutabis clarissimos viros D. Ioannem Sturmium, D. Conradū Hubertum, D. Dasypodium, & cæteros. Si quid habes certi de reb. Galliæ vel Angliæ & de Comitiis Francofurdianis aut de aliis rebus memoratu dignis, communica obsecro. Milites & militum Duces Fœderatorum nostrorum, suis hominibus nihil nisi fausta scribunt: nostrorum res omnes deploratas esse commemorant & in prælium vt committant, cùm & pecunia destituantur, & commeatu vel prouentu. Ego tamen meliora spero, donec tu, qui ex Gallia, certa habere potes, eadem mihi, quod absit affirmaueris. Verùm vt res illa cadet, negotium hoc Dei est omnipotentis. Concilium Tridenti progreditur pertinacissimè, & iam nouum habet aurigam Cardinalem Lotharingium Guisij Hammani Galliæ fratrem. Venit is non ita pridem cum multis Episcopis, Abbatibus & Doctoribus Tridentum. Dominus dissipet consilia impiorum, & firmet veritatem suam. Tiguri 16. Decemb. 1562.

HENRICVS BVLLINGERVS
Tigurinæ Ecclesiæ Minister,
Frater & symmysta tuus.

Hieronymus Zanchius Henrico Bullingero S.

Non potui non communicare tuas literas, opt. & reuerend. pater, cum Sturmio nostro, viro non tam mei quàm tui etiam, imprimis verò Christi & Christianæ doctrinæ amantiss. & studiosissimo. Is re prudenter & maturè considerata, tandem ita iudicauit non esse quidem è re mea, si oblatam conditionem recusero: interim tamen, si ita eam recipiam, vt antequam de nostra caussa iudicium aliquod à Dominis fiat, hinc discedam: caussam Christi turpiter à me deseri, immò perditum iri: fratres omnes, qui mecum hactenus pro bona caussa fortiter pugnarunt, solos in acie, immò & in magno discrimine, cum perpetua mei infamia, nec citra crimen ingratitudinis relinqui: aduersariis victoriam in manum dari, & materiam de nobis barbarè triumphandi præberi: ostium Flacianismo: Vbiquitariæ hæresi, papisticæ manducationi: artolatriæ, & aliis erroribus in Scholam nostram ita aperiri vt nulla spes reliqua videatur illud deinceps occludendi: Gallicanam quoque Ecclesiam in discrimen non paruum conijci: denique non solum nobis & huic Scholæ atque Ecclesiæ: sed aliis quoque per Germaniam, qui eandem caussam nobiscum sustinent atque defendunt: meo immaturo hinc discessu, periculum creari. Sibi itaque videri necessarium propter caussam Christi, vt hic vsque ad exitum caussæ, constans permaneam: vtile autem mihi, vt si fieri possit, res differatur vsque ad Iohannis, quod spes sit, intra istud tempus caussam nostram, exitum aliquem habituram. Hæc est Sturmii nostri sententia, a qua, præsertim quod primum membrum attinet, recedere non possum, quod Christiana mihi esse videatur, & quod cum ea consentiat exhortatio, qua Illustrissimus elector Palatinus nuper Francofurti hortatus est me, ne scilicet hinc ante exitum caussæ discedam, quod discessus meus, magnum præiudicium bonæ caussæ facturus sit & damnum sibi simul & aliis allaturus.

Mihi quidem nil molestius, nihil grauius, nihil & vitæ meæ perniciosius, quā hic inter tot & tales hostes, qui pugnam tamē & certamen detrectant, continuis animi molestiis confici: sed spectatis iis, quæ prudentes a Sturmio

quoque perpensa sunt: qua conscientia possim ante exitum caussæ, hanc stationem deserere, non video. Verum quidem est, me otiari, h. e. publicè non profiteri: interim tamen otia mea non sunt otiosa: & nostra h.e. Sturmij & mea præsentia, impediuntur aduersarij, ne ante victoriam triumphent: patientia vero cogentur tandem illi, quorum interest, aliquid de hac caussa definire. Necessarium itaque omnino mihi quoque esse videtur, vt vsque ad exitum caussæ, in mea maneam statione. Neque existimo, te, quæ tua est pietas atque prudentia, aliter iudicaturum.

Ceterum, quia non à me petis, an ante Iohannis, si in locum optimi præceptoris & patris mei, à vobis eligar, migrare ad vos possim, nec ne sed quænam sit mea voluntas: ideirco & ad hoc & ad alia quæ scribis, ita breuiter & ordine respondeo: Primum, Si aut de caussa nostra, secus quam ipsius bonitas postulat, pronuntiatum fuerit: aut si ita nobiscum agetur, vt nobis nō liceat sanam doctrinā ab aliis iniustè damnatam, iustè defendere, nullo modo iam diutius hic mansurus: sed iuxta præceptum Christi, excusso puluere de pedibus meis, concedam eò vbi liceat veritatem, & verbis & scriptis defendere, & vbi animo quieto & spiritu hilari, possim vitam meam legitima vocatione transigere. Proinde ingentes habeo tibi Reuerende pater, & omnibus aliis symmystis & collegis carissimis, pro vestra in me voluntate, gratias. Ac certè licet alibi quoque Dei beneficio, mihi offerantur conditiones: nullibi tamen libentius vixero quam istic, si ita & Domino & vobis visum fuerit: idque multis de caussis, quas nunc recensere, opus non est illa certè est non postrema, quod præter consensum in vera doctrina, quanta sit & vestra & vestri Magistratus beneuolentia, cùm generatim erga nationem nostram, tùm speciatim erga demortuum patrem Martyrem & optimum ac reuerendum senem N. & me, satis diu & multum sensimus ac sentimus. Sed quid si Sturmius quoque me sequatur, vel potius ego ipsum? is enim constituit, se ad vos conferre, &, si fieri possit, prædium aliquod sibi apud vos comparare, & ibi tamquam in quodam Tusculano, totum se S. literarum studio consecrare & contra aduersarios suum stylum in hac senecta pro Christo exercere. Sed hoc cupit interim celari, donec videat, quem exitum habitura sit caussa. Si igitur, vt ante dixi, aliter cadat caussa nostra quam ipsa meretur: non solum ego, sed etiam Sturmius, libentissimè vobiscum viuemus. Si verò ita controuersia nostra componatur, nobis vt quoque liceat veritatem tueri: Sturmius quidem manebit, ego verò faciam, quòd tu ipse consultius gloriæ Dei futurum iudicaueris. Nam tuo iudicio, Sturmium quoque assensurum esse, non dubito: quoniam etsi mei sit amans, sicut ego vicissim ipsius obseruantissimus sum, scio tamen, illum amantiorem esse gloriæ Dei, quam aut vllius hominis, aut etiam sui. Atque hæc de primo quod à me petis, dicta & asseuerata sunto.

Ad tertium de muniis obeundis. Noui ex parte, quæ illa sint: ad quod meam quidem voluntatem attinet, operæ & laboris nihil illa detrectat. Illud verò tantum ego doleo, quod non sim par illis muniis dignè obeundis. Optimè autem & Christianè factum à vobis fuit, quod in honorem optimi Martyris, piæ viduæ prospexeritis. Me verò nihil retinet aut retinere potest, quin ad vos aduolem, nisi nostra, immò Christi caussa. Crede mihi, opt. pater Bullingere, multo grauior est nostra caussa, & nostri spiritus molestia, quam vt credi possit. Quid vis amplius? tantum: vt defendant, corpus Christi, quia gloriosum est, non esse in certo loco: non puduit pauonem nostrum proximis diebus pro concione dicere: post iudicium vniuersale, nullum futurum vel in cœlo, vel in terra locum, credo, voluisse concludere, stultitiam esse, cogitare de locis corporum beatorum. Summa: solutus est Satan.

Quod autem attinet ad quartum, talem vos expetere successorem qualis fuit Martyr, vehementer probo vestrum desiderium: ego quoque tales exopto collegas. Sed vbi terrarum alius inuenietur Martyr? Laborem, diligentiam, studium, sinceritatem doctrinæ, amicitiam, pacem, promittere alij quoque possunt, & vero etiam præstare, sed tantam tamque variam & multiplicem eruditionem atque doctrinam, tantam prudentiam in dandis consiliis, tantam morum suauitatem in quotidiana consuetudine, tantam patientiam in ferendis iniuriis, tantam denique non solùm in Scripturis interpretandis, sed in aliis etiam rebus omnibus dexteritatem, quis possit ita promittere, vt etiam reipsa præstet? contendere quidem & eniti, vt consequar, possum, sed vt reipsa assequar, hoc opus atque hic labor omnino mihi est impossibilis. At vero tali collega, qualis est suauissimus & doctissimus *Iosias*, nihil mihi optatius: si carus fuit nostro Martyri, non poterit mihi non esse carissimus, & si pacifice cum eo vixit optimus Martyr, ego quoque promitto omnem pacem atque concordiam. Quod orta sint inter Marbachium & me dissidia, norunt omnes boni, vnde, quando, per quos, quibus de rebus, & quamobrem excitata fuerint: per quos etiam steterit quin sint composita, quæ componi potuerunt.

Venio nunc ad quintum, quod est de vestra fide, Confessione doctrina. Ago hic tibi gratias: quod id de me sentias, quod de viro bono & puræ doctrinæ studioso, sentiri debet. Hoc tibi, D. Bullingere, sine vlla adulatione affirmo, ideirco tua scripta Buceri & Martyris, vt de aliis taceam, mihi vehementer placuisse semper: quod præter perspicuitatem sermonis, & puritatem doctrinæ & autoritates scripturarum, ipsorum etiam Patrum, quoad eius fieri potuit: testimoniis illustrare illa soliti estis. Consuetudinem vestram, vt nihil in Ecclesia aut Schola cum asseueratione doceatur quod prius in Synodo non proponatur & S. scripturarum testimoniis apertè demonstretur, atque ita à Synodo ipsa approbetur: hanc, inquam consuetudinem vestram ita probo, vt illam cupiam vbique seruari. est enim ea vtilissima, laudatissima, antiquissima. Ac precor Deum Patrem per Iesum Christum: vt illam Ecclesiam, in qua hactenus perstitistis constans, iuxta verbum Domini, doctrinam retineat, & vt hoc faciat, te diu nobis seruet incolumem, & quos habetis pios Pastores ac professores, eosdem custodiat, quos vero & quales desideratis, concedat.

Familia mea hæc est. Est mihi vxor, & nuper nata filiola, famulus vnus, doctus & pius iuuenis, propter scriptiones inprimis mihi necessarius duæ ancillæ, sed vna possum & cupio liberari. Vale, & prolixitatem meam boni consule: neque enim prolixis & succosis literis breuiter atque aridè respondere potui. Quia verò ad te prolixius, non mihi vacauit aliis scribere, vt nostro Iosiæ, Lauatero, quorum literis adhuc teneor respondere: respondebo autem mox, & per alium nuntium primo quoque tempore, literas mittam. Cupio itaque me per te apud ipsos excusari. Iterum vale: & omnes meo nomine saluere iube.

H. Z. EIDEM BVLLINGERO.

BReui, vt spero, videbo vos, opt. Pater Bullingere. Quid Senatus responderit Legato Ecclesiæ Clauennensis, audies ex ipso. Exultant aduersarij: tristantur amici. Ego ago gratias Deo quod tandem me hinc, vbi nihil amplius poteram Ecclesiæ Christi prodesse, eripiat, & eo, vbi spero operam & ministerium meum haud fore infructuosum, vocari. Saltem inde potero caussam bonam quæ oppressa hic fuit annos duos cum dimidio, cum ædificatione Ecclesiæ tueri, reliqua coram. Dominus Iesus, te diu incolumem nobis seruet. ô miseram Christi Ecclesiā, quæ subinde veteribus & op. patribus ac doctoribus orbatur: à nouis verò, imperitis ac furiosis hominib. inuaditur, dilaniatur. Misereatur Deus sui populi. Amen. Quanto dolore conficiar, quod in tali statu hanc relinquā Scholā, immò totam ciuitatem, euersa etiam Ecclesia Gallicana, quæ annos circiter triginta puram hic retinuit doctrinam ac religionem, tu melius potes cogitare, quam ego verbis exprimere. Vale igitur in Domino, & meo nomine saluta fratres, D. Iosiam, & reliquos omnes. Argentinæ 7. Sept. 1563.

H. Z. EIDEM.

NOn mediocri me consolatione affecerunt literæ tuæ opt. Pater Bullingere, plenæ Christianæ pietatis & caritatis quam ob rem, multam etiam tibi habeo gratiam: quamquam vero multum consolationis attulerunt illæ, opus tamen habeo, vt tuis me precibus Deo omnis veræ consolationis autori, commendes. Permulta quidem sunt, quæ meum consolantur spiritum, vt quod ex hoc mundo & seculo & nequam sit erepta, illa quidem semper sancta, nunc vero beata vxoris anima: quod tot tantisque malis sit liberata, quod tanta animi fortitudine, quanta in heroicis viris & quidem Christianis reperiri vix potest, tam grauem, tamque diuturnum morbum tulerit, ac pertulerit, ac tandem mortem ipsam sæpiùs à se contemptam & irrisam superarit: vt quod cum admirabili in Christum fiducia & certitudine de sua per Christum salute, incredibili, ad cœlū omni proculdubio euolarit: vt quod iam tamdiu à se optato & inuocato vero sposo suo Iesu Christo, lætissima & felicissima fruatur, quæ quidem

omnia, initio quoque, immò & paulò ante quàm animam egisset, summopere illi sum gratulatus & quotidie ex animo gratulor, ac sancta quadam æmulatione inuideo. Hæc omnia, fateor, multum me consolantur, vsque adeò tamen mihi carissima erat & suauissima perpetua illius consuetudo, præsentia, adspectus, modestia, grauitas, mansuetudo, honestas, atque imprimis pietas; vt cum iam tali tantáque coniuge, sorore, filia, me orbatum videam, efficere nequeam, quin etiamnum caro mea vehementer mœreat, lugeat, lacrymetur. ea enim mihi semper ante oculos obuersatur nec quam tam vehementer amabam, tam citò mihi memoria excidere potest. Nimirum carne adhuc gesto, video & sentio. Si enim plus spiritus, quàm carnis haberem, plus etiam spiritualis gaudij perciperem ex eius ad Christum ascensu, quàm doloris ex eiusdem à nobis discessu: maiorique afficeret lætitia, quod illam iam cum Christo & Angelis eius, tótque beatorum millibus æterna felicique fruitur vita: quam mœrore conficiar, quod ego non amplius in hac mortali miseráque vita frui illius consortio queam: sed carnalis sum venundatus sub peccato. Tuis igitur precibus me Deo commendes, etiam atque etiam rogo. Vides enim quantoperè opus habeam illius spiritu.

Quæ scripsisti de nostro D. D. Petro libentissimè legi precórque Deum, vt eum diu non tam nobis, quàm toti Ecclesiæ Christi conseruet incolumem. Noua etiam de mundo & præsertim de Papa, quod pro dignitate suæ beatitudinis tam infeliciter res eius succedant & tam egregie tractetur ab Hispano: non iucunda fuere: perdat Deus illam bestiam cum suo stabulo. Salutaui Petrum Alexandrum, qui grauissime ægrotauit & etiam num non omne enasit periculum. vicissim te peramanter & reuerenter salutat. Sturmium non potui adhuc domi inuenire, sed faciam diligenter officium. Vale & sanctissimam vxorem tuam cum tota familia, generísque omnibus tuis lectissimis meo nomine saluere iubebis. Argent. 8. Ianuarij 1557.

HIERONYMVS ZANCHIVS eidem S.

EST mihi obseruandissime D. Bullingere, si vnquam, nunc certè maximè, ignoscendum ab amicis, si tardius quàm vellent, & amicitia videtur postulare, literas à me accipiant, cùm & sim occupatissimus, & qui meas malè pictas describat, non habeam. Certè, an te præter cæteros & amem, & vt debeo, obseruem, nec ne, tu ipse ita nosti, vt nulla opus sit asseueratione, aut probatione. Ergo facilè potes hinc colligere, quantum dolorem animo conceperim, cùm de obitu, post clarissimæ vxoris, lectissimarum etiam filiarum audiui, vt interim de verè sanctissimi, doctissimi, omnibúsque numeris absolutissimi *Doctoris Conradi Gesneri*, omnibus bonis amicissimi & totius Europæ ornamenti, à nobis in cœlum discessu, nihil dicam. Neque hunc accepi dolorem illorum caussa, imò illis ex animo gratulor, sed nostra, sed amicorum, sed tua inprimis, quem in ipsa senecta, in qua maximè opus habes solatio, video paulatim illis, à quibus solitus eras, curari, recreari, consolatione affici, in dies spoliari. Nouit Dominus, quantum tibi compatiar, tuámque doleam vicem, mi obseruandissime pater Bullingere, præsertim cùm sciam, etsi maximo spiritu Dei præditus sis, prudentia atque sapientia, te tamē neque Deum esse, in quem nullus cadat dolor, neq; etiā stipitem, sensu carentem, sed hominem, cúmque non Stoicum, sed Christianum. Cæterùm, quod te, scio, in istis tuis afflictionibus recreat atque reficit, idem illud mihi minuit atque mollit dolorem, Christiana pietas qua scimus, nihil nobis contingere aduersi, quod non ante Mundi constitutionem destinatum nobis à Patre fuerit, illúdque non ad nostri perniciem, sed ad salutem, in Christo Iesu. Quidni autem velimus, quod vult Dominus, & lubenti animo amplectamur quod pater cœlestis nobis ad salutem destinatum, suo offert tempore? Hac fide & pietate firmatos, fieri non potest, quin Deus pater omnis consolationis, consoletur, non tantùm extra tribulationem, sed in ipsa tribulatione, omnique afflictione nostra. sit igitur huic Patri, per Christum, laus, honor, & gloria in sempiternum. Rogo te, vt hoc idem officij facias meo nomine, cum D. Gualtero, & tuis generis, fratribus meis colēdissimis, quòd ad singulos scribere mihi non vacet, omnibúsque dicas salutem. *πανώλης* multos hic sustulit, videtur nunc remisisse. De nouo Pontifice, vt scribam, non est opus, nisi spem esse, futurum vt plus iste prosit Ecclesiæ sua hypocrisi, quàm alij omnes obsuerunt suis sceleratissimis vitiis, & studiis huius seculi. Est hic rusticanus, Monachus Dominicanus, inquisitor, hypocrita insignis, sanctissimam verò simulat vitam. Circumferuntur multæ Epistolæ, populari sermone scriptæ, de sanctitate huius Antichristi, gestare illum adhuc indusium Monasticum, laneum scilicet, lineū recusare: contentum esse victu Monastico, duobus scilicet ouis, & scutella iusculi, aut panis triti, suis nihil velle à patrimonio Ecclesiæ largiri: dicere, se nolle armis hæreticos expugnare, sed precibus ad Deum, vitæ sanctitate, & S. Bibliis: nolle ad munera Ecclesiastica, nisi literatos admittere, vitæque honestæ homines: Ecclesiam non opus habere diuitiis, sed viris doctis & sanctis. Mira de hoc prædicantur, tantùm exspectatur, vt miracula etiam edat, vt possimus dicere, hunc esse illum vltimum Antichristum, qui sub finem Mundi exspectatur. Vale.

AD EVNDEM.

SBinas à te obseruandissime pater Bullingere, eodem fermè tempore, accepi literas, ac vidi etiam, quæ de Gallis, ex literis Bezæ ad Erastum exscripsisti. Quæ de Iugadinis, & capto bono fratre Pastore Morboniensi, hæc ad me filius noster Thobias. Sunt hæc omnia huiuscemodi, vt ardentes à nobis preces ad Deum postulent. Perfuit autem iucundum, quod de Simlero scripsisti. Fuerit vtilis labor, nostræ etiam Nationi, in qua multi laborant eodem morbo, & opus habent, quibus bona fiat medicina. Tracto nunc & ego idem argumentū. Sic Princeps iussit, vt Transyluanis fratribus opem feramus contra Blandratas, &c. Fuerit igitur admodum vtile, vt iis nundinis prodeat liber D. Simleri. Exspecto etiam tuos illos duos auctos libellos. Placet recitare, quid mihi olim Montallinus ille Monachus, qui tandem combustus fuit Romæ, propter Euangelium, de tuo libro, qui est *de origine erroris*, dixerit. Cùm ego nunquam eum legissem, aut vidissem librum, hortabatur ille, vt emerem: & si, inquiebat, non habes numos, erue tibi oculum dextrum, illóque persoluas, & lege sinistro Dei beneficio, mox reperi librum, seruatis tamen oculis, quia non peperci loculis. Nam emi coronato, & mox succum totum expressi mea manu, quæ ne ab Inquisitoribus quidem poterat legi. Deinde, etiamsi legissent, non potuissent agnoscere, vtrius essem sententiæ. Nā redegeram totum ad formam quæstionum scholasticarum, adiectis locis ex Conciliis, & Scholasticis, qui de iis rebus sentiret Romana Ecclesia. Est adhuc apud me. Hæc volui recitare, vt intelligas, quantam ceperim ego olim ex eo libro voluptatem & vtilitatem, & quanti factus fuerit à viris piis & doctis. Ignosce tamen meis ineptiis.

Res Belgicæ ita se habent. Secundæ in hunc se habent modum. In hunc vsque diem, variis velitationibus 20. signa aduersariorum, fuerunt à nostris cæsa & fusa, inter quæ fuerunt 12. Hispanorum: quotquot horum potuerunt nostri, trucidarunt. Ex Anglia redierunt 7. millia Belgarum, & se adiunxerunt Comiti Ludouico, fratri Principis Vranij. De Groninga varij sunt rumores. alij captam, alij sponte se dedidisse, alij neutrum esse factum affirmant. Aliquot millia eorum, qui redierunt ex Galliis, secum abduxit Vranius. certum numerum ignoro, aiunt quinque millia. quod attinet ad velitationes, res nostris huc vsque haud infeliciter cesserunt. Sed quantum ad tyrannidem Albani, quotidie recrudescit, & ex Hispanica fit infernalis Nam quotidie aliquot tollit, & quidem potentiores & nobiliores. Hæ igitur sunt res aduersæ.

Bruxellis 29. Maij, fuerunt ij proscripti, & eorum bona fisco adiudicata.

Princeps Vranius, & Ludouicus Nassouiæ Comes, & Vranij frater: Hochtruchsius: item de Monte: item de Culenburg, Comites omnes. Item, Dominus de Bredenrod.

Iunij 1. capite plexi 18. Nobiles, cum duobus fratribus de Batenberg. Item, Dominus de Andelot.

Iunij 2. capite truncati Dominus de VVillers, item Dominus de Du.

Iunij 5. Illustriss. Principi & Comiti Egmondano, & Comiti Hornio, qui erant ex statibus Imperij, amputata capita. Erat autem Egmondanus sororius nostri Illustrissimi Principis.

Coniecti postea in carcerem plerique omnes, qui erant ex senatu Bruxellensi, & à quibus voluit Albanus ferri sententiam contra supradictos. Nouæ quotidie crudelitates & tyrannides excogitantur ab Hispanis. Dominus misereatur illius Nationis Belgicæ, & perdat Tyrannos.

Audi-

Audimus & nos in Gallia res esse non bono loco. Quidam etiam ferunt, Philippum propediem venturum in Belgium, & exhæredasse filium. Treuirensis Episcopus obsidet Treuerim vrbem. Vale & saluta fratres.

AD EVNDEM.

Constitueram venire Basileam, optime pater Bullingere, propter certa negotia, inde verò Tigurum vsque, tum tui videndi, & de quodam negotio consulendi, tum etiam vxoris Domini Doctori Petri Martyris inuisendæ gratia, excurrere. Atque hæc est caussa, cur tuis ad me literis non citius responderim. Neque enim opus fore iudicabam vlla per literas responsione, cùm ego coram multa tecum constituissem breui communicare. Cæterùm locum in me habuit illud, quod vulgò fertur, *Homo proponit, Deus disponit.*

Quædam enim hic paulo post, quàm ego ad iter me accinxissem, contigerunt, quæ me procul hinc abesse non permittebant. Nam præterquam, quòd & filia & vxor in quartanam inciderunt, Sturmius etiam noster, propter suam de re Sacramentaria confessionem, in Schola purè, doctè, perspicuè & liberè explicatam, à nonnullis vexari cœpit: in me verò vnum tanquam illum, qui omnes (si Deo placet) seducam, & perturbem totum Israelem, tota ferè culpa transfertur. Vbi igitur vidi mihi domi manendum esse, & quidnam Domini sint vel dicturi, vel facturi, exspectandum: nolui meam ad tuas literas responsionem differre diutius. Hanc verò meam tarditatem, audita iam illius caussa, rogo boni consulas. Nunc ad rem.

Gratissimum mihi fuit ea quæ scripsisti, audiuisse, & aueo intelligere, quomodo successerit illud Pittachium, vt vocant, quod Curiæ fuisse habendum 14. Octob. scripsisti. De rebus nostris sic habeto.

Cùm vidissem mihi à pastoribus omnem disputationem, & omnem etiam cum eis colloquium denegari, & interim tamen perpetuò, ex ipsis etiam pulpitis, tum quam docueram doctrinam damnari, tum me quasi digito demonstratum traduci, coactus veni Heidelbergam & Marpurgum, cúmque illis Theologis, de tota hac doctrina, quam nostri damnarunt, contuli. Atque illi quidem ab vtraque Academia sui comprobata, & aliis etiam scripturarum testimoniis confirmata. Ego verò, si diutius Argentinæ esse non possim, ad se vt veniam, atque ibi doceam, rogatus fui: vsque adeo magnus hæreticus sui ab illis piis & doctis viris iudicatus. Elector quoque ipse Palatinus, Princeps verè pius & humanus, quique verè singulari Dei beneficio datus est Germaniæ, & omnem promisit beneuolentiam atque opem: & literis datis, tum me, tum caussam meam, Dominis commendauit. Quàm grata hæc fuerint vnis, & ingrata aliis, tu ipse potes cogitare. Delecti nunc sunt quinque Consulares viri, duo Doctores & scriba Ciuitatis, qui omnia Acta legant, vtriusque doctrinam examinent, rationes perpendant, & deinde, si qua inueniri possit compositionis forma, concipiant. Quod ad res Gallicanas attinet, credo te subinde literas, quibus de omnibus rebus certior fias, ex Gallia accipere: interim tamen non grauabor certa quædam noua, quæ ex præside Parisiensi, qui nuper huc venit, accepimus, ad te scribere.

Pridie Calend. Octob. in ædibus Regis Nauarræ disputatum fuit placidè & amicè, inter nostros & aduersarios, de Cœna Domini, sed nihil conclusum.

Die insequenti, nempe Calend. Octob. disputatum fuit de eadem re, idque in ædibus Episcopi *de Seons*, et vtar voce Gallica, atque in hanc formam sed Gallicè conclusum. *Quoniam fides verè apprehendit corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, idque virtute Spiritus S. hac de caussa, & hoc respectu nos conspicimus præsentiam corporis & sanguinis ipsius Iesu Christi in S. Cœna, in qua ipse nobis offert & donat, & exhibet verè substantiam corporis & sanguinis sui per operationem Spiritus S. & nos recipimus & comedimus spiritualiter per fidem illud proprium corpus, quod mortuum est pro nobis, vt simus os ex ossibus eius, & caro de carne eius, idque in hunc finem, vt viuificemur & recipiamus totum illud, quod ad nostram salutem requiritur.* Ita ferè ad verbum. In hanc Confessionem consenserunt tam illi, quàm nostri. Erant autem ex Papistis duo Episcopi (si benè memini) & tres Sorbonici, ii inter præcipui Doctores. Iis tres nominatur, D. Salignacus: D. Despences: & D. Bottelierius. Die insequenti, nempe 2. Oct. in iisdem ædibus eadem Confessio confirmata fuit. Confessionem hanc Gallicè nos habemus. Hac de caussa reliqui Papistæ tingi & tumultuari, & vt colloquium dissiparetur, curasse. Item publico Consilij Regij decreto cautum esse, ne posthac vllæ Annatæ Romam mittantur. Ad hæc cum Clero ita esse transactum, vt intra decem annos soluant Regi decies & sexies centena millia Francorum: & illud præterea adiectum, vt si contingat bellum, liceat Regi dimidiam bonorum Ecclesiasticorum partem vendere. Multis etiam in locis, fideles templa publica sibi vsurpasse: Regem verò & Reginam conniuere. Hæc ex illo præside.

Heroldus Regis venit ad nos, & dicit colloquium esse dissipatum. Nostri hic libellum de tribus Sacramentis obtulerunt Senatui, vt eius consensu imprimeretur. In eo in primis vrgebant præsentiam corporis Christi carnalem: & ad eam probandam feces, quascumque ex Papistarum libris colligere potuerunt, congesserant ac præter alia cuiusdam Cardinalis, qui iurauerat, cùm sumeret semel Eucharistiam se sensisse saporem in illo pane, testimonio nitebantur. Senatus stomachatus reiecit: atque ita per hos homines, licet ex accidenti, veritas magis ac magis promouetur. Nihil præterea quod scribam, habeo noui. Me enim, quantus sum, tuum esse, non est tibi nouum. Cupio verò salutem meo nomine dici, tum vxoribus tuæ & D. Petri Martyris: tum doctis tuis generis, & aliis Reuerendis Pastoribus D. Gesnero & Frisio. Vale optime Pater Dominus tibi augeat vires, & omnes suas benedictiones. Argent. 8. Nouembr. 1561.

T. T. H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

Quòd tanti me facis, vt tuis subinde nouis aliquibus lucubrationibus me digneris, & donis, gratias habeo & ago ex animo magnas, precórque Dominum, mihi aliquando præstet, vt etiam referre possim. Fortasse breui te aliósque nostros illhic fratres & doctos viros videbo. Cogito enim vestras Thermas Badenses inuisere, quanquam nihil adhuc certi ea de re constitui, neque possum, antequam audiam, quid Medici, ad quos vxorem ducam, consulant: Animus certè meus ad vestras inclinat multis de caussis: facturus tamen sum, quod vxori consultius & salutarius illi iudicauerint. Interim tua pietas, vt cœpit, pergat Dominum precari, eam mihi tandem restituat, finemque huic nostræ & longiori & grauiori, quàm vt ferre possim, cruci imponat.

De Anglia accepimus hæc: Diuulgarant Papistæ suis falsis sermonibus: idque proculdubio vel iussu, vel saltem consensu impiæ Iezabelis, Cantuariensem recantasse, & ad Romanam Ecclesiam rediisse: & hanc confictam à se recantationem, falsis etiam quorundam testimoniis confirmari & deinde excudi curarunt. Vbi hæc sanctus ille vir resciuit, reclamauit, & aperte ac palàm toti Regno fecit, se prorsus in suo hanc palinodiam esse confictam, nihil minus, quàm talem blasphemam recantationem se vnquam cogitasse, quam hactenus in eo Angliæ Regno per gratiam Christi docuit & promouit, promouerique curauit doctrinam, eam etiamnum constanti fide se credere & confiteri, & ad mortem vsque suo etiam sanguine defensurum & obsignaturum. Igitur 17. Martij retectis illorum impostorum commentis, doctor quidam impiissimus, nomen iam non teneo, mittitur à Regina Oxonium ad Cantuariensem. In quem finem? Literæ quæ postea datæ fuerunt Antuerpia ad D. Koocum declarant. Heri itaque literas Antuerpia D. Koocus accepit, sanctum & pium illum Cantuariensem, infracto animo, constanti fide, & perpetua confessione Iesu Christi & Euangelicæ doctrinæ combustum, 21. Martij migrasse ad Dominum. Sunt hic qui quoniam hæ literæ sunt Antuerpia & ex Anglia nullæ, non credunt certò mortuum esse, sed tamen & D. Koocus, & alij permulti Angli, & D. etiam Petrus noster, quoniam de missione illius Doctoris Londino Oxonium, & de commenticia illa palidonia, literas ex Anglia ipsa paulò ante acceperant, credunt verum esse, quod in iis literis Antuerpia missis scribitur. Habemus optime vir Dei, pro quo gratias agamus Deo, quòd tot tantorúmque virorum sanguine, cùm alibi, tum præsertim in illo Anglicano Regno, sacrosanctum Filij sui Euangelium quotidie obsignare dignatur, ad confirmandam fidem nostram, & ad imitationem sanctorum. Fieri non potest, quin solum illud tanto Martyrũ sanguine irrigatum, lætas Domino segetes ferat.

rat ex quibus Ecclesia Christi coalescat. Fieri etiam non potest, quin tantus sanguis è terra clamet ad Dominum: *ô barbaram, impiam, & omnis humanitatis expertem meretricem.* Perdat illam Deus, & quàm citissime sua in illam iudicia patefaciat. Vale.

AD EVNDEM.

S Gratissimum mihi fuit heri optime Pater Bullingere, summam eorum quæ ad literas D. Sulceri respondistis, vidisse: neque certè inepte fuit responsum: proinde neque improbari illud planè potest, præsertim si ita se res habeat, sicut D. Sulcerus ad vos scripsisse videtur, nempe vos ita vocatum iri, si velitis, ad futuram synodum, vt quasi debeatis vos vel aduersarios in colloquium prouocare, vel vltro in illorum colloquia vos ipsos ingerere, & quasi in vestram tantum gratiam conuocanda sit synodus. Verum, (vt ex D. D. Marbachio accepi) aliter se res habet: Principes aliquot verę pietatis studiosos, multis de caussis exoptare, vt aliqua ratio bona inueniatur, qua Ecclesiæ Germanicæ, cum Helueticis in doctrina pietatis, ac præsertim in re Sacramentaria conueniant: vel saltem ita inter se concilientur, vt posthac alteræ alteras nec damnent, nec quouis modo insectentur: iudicasse illos, rationem hāc commodius aut facilius reperiri non posse, quam si viri præcipui, & doctissimi ab vtraque parte delecti, ad amicum illud colloquium conuocentur, vbi ipsimet viri docti, ab vtraque parte delecti, amicè inter se de hac inuenienda ratione colloquantur & conferant: & quoniam certi non erant, an Heluetij vocati venturi essent, voluisse, antequam synodum indicant, de illorum voluntatibus fieri certiores. Proinde senatum nostrum, qui curam hanc in se receperat, ad Senatum Basiliensem, hac de re scripsisse, rogasse etiam, vt aliarum quoque Helueticarum Ecclesiarum voluntates circa hoc negotium, quales essent, scrutarentur, & indicarent. Habes obseruandissime Pater Bullingere, desiderium piorum Principum: habes finem, in quem cupiant cogi hanc synodum: habes materiam, qua de aueant vos cum suis amicè colloqui. Iam cum ita se res habeat, si ad tale colloquium, pro tali causa, hoc tali tempore, quo pluſquam necessarium est tale colloquium Ecclesiæ Christi, vos viri doctissimi, & Pastores Ecclesiarum, quibus nihil optatius esse debet, sicuti nec esse confido, quàm vt Ecclesiæ omnes, si non in omnimoda doctrina, & omni forma dicendi, saltem in pace & charitate vniantur: si, inquam, vos ita vocati, venire recusetis, perque vos stet, ne tam sancta, atque ab omnibus piis tam diu desiderata synodus congregetur, & tantum bonum, si forte impetrari à Domino possit, hac via seu hoc colloquio tentetur: non video sanctissime atque doctissime Bullingere, quis istud vestrum consilium probare possit: imò non video, quomodo vitare possitis, non in piorum ferè omnium reprehensiones incurratis. Nam vel illi dicent, vos nullo teneri desiderio vniendarum Ecclesiarum, vos vestra tantum curare, vos contentos esse vestra pace, denique quod multi in Gallia nomine Sacramentariorum comburantur, nihili facere: quædam enim talia non sine magno animi mei dolore, iam incipio, quanquam non mutus, subaudire. Vel vobis dicendum erit, vos quidem cupere concordiā & Ecclesiarum vnionem: sed rationem, qua id fieri possit, vos nullam videre, nullam etiam spem esse futuræ concordiæ, propter caussas, quas in literis ad Sulcerum attulistis. Sed mi charissime D. Bullingere, præterquam quod nō omnes audient vestras rationes, quam prudenter etiam, & quam pie illud dici possit, tu optime vides, si rem diligenter perpendas. Faciendum enim nobis est officium nostrū, parendum vocationi diuinæ, qualis certè, meo iudicio, ista est, qua per Magistratus pios à Deo, ad sanctam synodum, & Christianum colloquium, pro salute Ecclesiæ Pastores & Doctores vocatur, deinde spe in Domino collocata, exitus totius negotij Domino est committendus. Quid? Imo si humanis etiam coniecturis & ratiocinationibus vti licet, maior hoc tempore, quam vnquam, spes est concipienda, fore, vt in hoc colloquio controuersiæ multæ, & præsertim de re Sacramentaria, componantur. Nam & inter vos multò plures sunt in præsentia viri doctissimi, & magnæ apud omnes autoritatis, quàm fortè vnquam fuerint, aut saltem post futuri sint: & inter alios, quos aduersarios vocatis, nonnulli & quidem præcipui, nostram sequuntur sententiam: Philippum dico, & quosdam alios. Philippus etiam timidus est, ita vt sæpenumero agat, quæ non probat, non dubito tamen, si in eodem & vos videat colloquio, & à vobis vrgeatur, quin omnibus viribus conaturus sit, vt veritas caussæ locum habeat: & quantum valeat ipsius autoritas apud Germanos præsertim, nouimus omnes. Mortuo Philippo, tantum certè boni expectari (secundum hominem loquor) non poterit. Alij vero permulti sunt, qui etsi rem non tam bene teneant, non longè tamen absunt à veritate, & cum sint modesti & veritatis amantes, facilè poterunt in veram sententiam trahi, vobis auditis coram. Nam plurimum etiam valere & vrgere præstantissimorum virorum præsentiam, quis nesciat? præsertim vero, si aliqua dicendi forma vtamini, quæ & rei veritatem exprimat ac retineat & illorū etiam infirmiorū imbecillitatem auriū non offendat, id quod certè negligendū non est, vbi affulget aliqua spes totius controuersiæ componendæ, & pacis inter omnes Ecclesias conciliandæ, modo semper à talibus locutionibus abstineatur, quæ materiā aliquam confirmandæ idololatriæ præbeant. Quid enim pro salute Ecclesiarum tentandum & faciendum non est: modo non pugnet cum verbo Dei. Alij vero, fateor, quam plurimi sunt rabiosuli, curiosuli, & ij [illegible] indocti, sed ij cogentur à Deo, triumphante veritate, obmutescere, & in ordine se continere. Quod si hæc, Deo propter nostra peccata id nolente, obtineri non potuerint, iustificata saltem erit sapientia à filiis suis, ac proinde aduentus vester, nullo modo inutilis fuerit. Ego modestissimè & sincerissimè, & simplicissimè scribo quod sentio: Nullam video vel Dei gloriam, vel Ecclesiæ vtilitatem vel vobis laudē, ex ista vestra sanctissimi colloquij detrectatione, exorituram. Sic iudicant omnes amici, & docti hic viri, quotquot audiui. Vos estis (vt dicitur) in proprio facto. Late etiā aliquid amicorum vestrorum iudicio. A vobis tantū hoc petitur, vt omnibus indiceris, quoad eius fieri potest, vos esse & fore paratissimos, ad quoduis amicum cum aliis Ecclesiarum Germanicarū Pastoribus, pro salute Ecclesiæ Christi colloquium, quoties fueritis accersiti: & operam vestram piis vel Principibus, vel Magistratibus ad Ecclesias ædificandas & vniendas, minimè & nunquam denegaturos.

Quæ igitur de præiudiciis prius tollendis scribitis, iis etiam in ipso colloquio, antequam ad alia progrederemini, facilius remedium inueniri possit, quam extra colloquium. Iam superuacaneū esse iudico, respondere ad quasdam vestras in literis ad D. Sulcerum rationes. Non enim hic disputo tecum, optime pater, sed tantum & quid hic audiuerim & quid ego sentiam de hoc negotio simplicissimè explicare, & vt filius totum hoc in sinum patris deponere volui. Dominus Iesus, qui suæ semper adest Ecclesiæ, quid pro Ecclesiarum vnione & salute faciendum sit, & nobis & aliis, quorum interest consulere Ecclesiis tantū non conuulsis, per spiritum suum S. persuadeat. Amē. Vale.

AD EVNDEM.

S Decimanona huius mensis Reuerende pater Bullingere, pugnatum est, idque propè Carnutes, *Chiartre.* Gallicè. Fuit Condæo prælium secundum. Nam interfecta sunt ex hostibus primum 4. millia Hispanorum, deinde Heluetij: peditatus Gallicus totus: item equitatus leuis armaturæ vniuersus: permulti illustres & nobiles captiui facti, inter quos est Connestabilus. Hi abducti sunt Aureliam. Inter occisos fuit Marscalcus S. Andreæ, magnus prior Franciæ, frater Guisij, & filij alter Connestabili. Inter vulneratos lethaliter est Hommalius, & Dominus de Pieue, qui transfuga fuerat. Guisius cum reliquis, fuga sibi consuluit, & se recepit Lutetiam.

Post biduum, cùm bonus Condæus in quodam pago se cum peditatu reficeret, & equitatus Germanicus occupatus esset in præda & spoliis, à quibus auelli nullo modo poterat, atque hæc resciisset Guisius: maxima & incredibili celeritate impetum talem ac tantum fecit in Condæum, vt pius Princeps, cùm videret se destitutum equitatu, quo posset impetum sustinere, dediderit se, non Guisio, sed alteri filio Connestabili, ita captiuus ducebatur Lutetiam. Occiderunt vtrinque ad quindecim millia. Nuncius venit die Natalis D. Metas cum binis literis ad Gubernatorem, quarum vnas communicare noluit: in alteris erant hæc noua. Victoria nostrorum est, nisi quòd Princeps est captiuus. Contigit huic, quod alteri Borbonio in expugnatione Romana. Octo millia Anglorum nondum peruenerunt: erant tamen in itinere cis Rothomagum. Hæc festinantissimè volui significare. De me satis in prioribus literis scripsi, & credo, quæ tua est prudentia atq; iudiciū, satis potuisse, quæ mea sit voluntas, & quis erga vos animus, intelligere, me scilicet cupere vobiscum viuere, quod sciam, nullibi gentium me felicius reliquum vitæ meæ tempus transigere, quam isthic apud vos. Sed simul etiam potuisti videre, quibus de caussis fieri nequeat, vt vel ante definitionem controuersiæ nostræ, vel sal-

tem

tem ante meam protestationem alibi accipiam conditionem: quibus caussis hæc etiam accedit, quod Senatus non dare, nec dare posset mihi testimonium puræ doctrinæ id quod si faceret, iā finis impositus esset cōtrouersiæ. Quid n. aliud quam hoc peto? Ego bene video, quam detrimētosa mihi sit hæc mora quoniā impedimento est, ne vel hic possim meam obire functionem, vel alibi aliam accipere conditionem. Sed quid agam? Cùm Dominus ita velit me sub hac cruce exercere & eruditiorem reddere. Speramus tamen breui, non solum ante Iohannis, sed forte etiā ante Pascha, finē aliquē habituum omnibus nostris controuersiis (non est. n. vna tantum) atque molestiis impositum iri. Interim immortales vobis habeo gratias, & habeo interim: neque vnquam vestræ istius in me voluntatis & beneuolentiæ ero immemor. Tria tantùm doleo vestram scholam tanto orbata esse non Doctore tantùm, sed vero parente. ô beatum virum! At miseros nos! Alterum me in signio. em esse, quam vt in tanti viri locum substitui debeam, & imperitiorem, quam vt tantæ Scholæ satisfacere possim. Postremo, tantis me hic constringi vinculis, vt non statim queam, sicut cupio, ad vos aduolare & quicquid possum, in vestræ Scholæ vtilitatem conferre. Sed vos estis prudentes. Vale mi optime & Reuerende pater obseruande.

H. BVLLINGERVS HIERON. Zanchio S.

Literas tuas breues a D. Stanislao Iconio Polono accepi. Nec nunc quid scribam habeo, nisi Iohan. Valent. Gentilem capitaliter pœnam luisse. Captus est in pago Gex, ad lacum Lemanum. Anno 155. reuocauit Arianismum, mox 156. eundem defendit. In Poloniam descendit, & Ecclesias mirum in modum turbauit. Dominus te, cum ceteris illi. Quæ allata sunt Augusta, quia scio te cupidum esse cognoscendi hæc, hic mitto. Tu vicissim, si quid rerum habes nouarum, communica. Viue vale & ora pro nobis Dominum. Saluta Dominum Comitem Martinengum. Tiguri, Iulii, Anno 1[illegible].

IDEM ZANCHIO S.P.

Literas tuas, vir clarissime & Domine mihi colendiss. 7. Nouēb. datas, ante festum Natalitias accepi. Eaque quæ narras de Polonia hīc sib miserē discussa, antea literis mihi ex Polonia scriptis est significatum. Deum itaq; sedulò orabimus, vt is Ecclesiam illā liberet à peste illa teterrima.

Certissimum verò est aliquot sectæ illius Coryphæos periisse non sine luculenta significatione iræ Dei maximæ. Sed ne sic quidē admoniti, resipiscunt multi. Scis tu quātū malum sit pertinax contentio. Oportet autē in Italia fieri quod fit: Papam. n. principem habet Principē autem illum oportet lacerare membra Christi. Sed hic veniet cū gloria iudicaturus illum cum omnibus suis. Dixi & ego dixero quā tum doloris ceperim ex morte D. Fabritii: Sed quādo Domino sic placuit, subiiciamus nos sanctæ eius voluntati. Cupis audire quid cum Valentino Gentile sit actum. Cum is pergeret omnes admonitiones cōtemnere & multoties victus errores blasphemos suos nihilominus tueri damnatus publice, ductus & capitis supplicio est affectus. Erant qui ipsum incendio dignum clamarent, sed gladio resectū est illi caput impium. Ferox & pertinax fuit, donec in supplicii locum veniret, vbi demum ceditas cecinit & mœstus periit. Et vtinam Blandrata cum suo Alciato vel resipiscat, vel mox sic pereat. Dominus Iesus infringat impios hominum talium conatus, & seruet Ecclesiam suam. Vale frater colende. Tiguri 6. Ianuarii, Anno 15[illegible].

VVOLFGANGVS HALLERVS Hier. Zanchio S.P.

QVantum omnes nos, Zanchi Doctiss. me quotquot in Tigurina laboramus Ecclesia, obitus pientissimi tui nostriq; Martyris affecerit, atque indies afficiat, tā cito ne quis, quam hic modo nobis testium non potest. Quo plus. n. ob oculos reuocamus atque cogitamus, qualis & quantus ille fuerit, tanto plus de eo amisso contristari simul & angi cogimur. Fuerat non modo nostræ Ecclesiæ lumen atque columen, sed totius Christi in toto orbe lampas Ecclesiæ splendidissima, quod ipsum facit, vt non modo nos, qui præsentem nobis amisimus, tam doleamus; sed vt omnes quoque vbi sunt iusta numerus meriti nobiscum affectantur. Atque ni hunc Dominus, quod illum nobis dederat, abstulisset, & exoptatissima salutis corona ex afflicto isthoc curriculo coronasset, vix sanè dolori modum imponere atque ponere liceret. Tāta n. erat illius pietas, quam omnes suspicerent; tanta eius eruditio, neruosa essētiq; doctrinæ ratio, quam omnes stuperent, tanta morum vitæque integritas quam omnes admirarentur, tanta consiliorū dexteritas, quam omnes obseruarent, tanta etiam comitas & humanitas, vt hanc omnes celebrarent: ac breuibus, talis ac tantus ipse erat, quem omnes suspicerent ac reuererentur amarent. Quis ergo nonnisi præ Stoicis istis hominibus [illegible], non ex animo doleret omnibus hisce prædictis affluentem, tam propere nobis ereptum, & in medio quasi tramite interceptum: sed tamen Deum opt. Max. laudemus, illique agamus gratias qui vel tādiu hunc nobis concesserit, tantùmque illum sua Ecclesia prodesse voluerit. Sed eccum, quæ nos sors ex eius obitu affligat: vt nō modo propter illum amissum dolore, sed simul et propter illū ereptum de nouo aliquo Martyre inueniendo & substituendo modo nos torquere cogamur. Deum, cum quidem, a cuius inuocatione in hoc semper faciendum est initium, oramus ne nos pupillos esse sinat: sed vt ipse Helisæum, duplo huius tanti Eliæ spiritu præditum sufficiat. Atque dum ea cura Scholarchæ nostri torquentur vnus tu, mi Zanchi es, in quem omnium vota inclinare & desinere videntur. In te. n. D. Martyris spiritum eruditionem, integritatem, magnanimitatem, atq; mores vt merito de substituendo cogitemus, hactenus obseruauimus. Quia verò de tua voluntate certi non sumus, nunquamque timemus multis te, ne nobis esse velis Martyris loquam, successor, præpediri rationib. Ecce D. Bullingero nostro communi Scholarcharum decreto mandatum fuit, vt per literas te sollicitaret, atque quæ tibi mens esset inuestigaret: et quando de tua voluntate nobis constaret, salutato amplissimo Senatu Ciuitatis nostræ vocationem tui ab illo peteremus. Est vero non dubitem D. Bullingerum mira hoc in te propensione magnaq; diligentia facere. Volui tamen ego quoque priuatim hæc ad quod super ista te scribere, & pro meo in te animo propensoque desiderio: quod tu, ergo ad nos vocationis nomine nostro, enhancio qualicunq; occasionem cogitanti subministrando, quo facilius apud te cogitare & constituere posses, quid de te tua futurum sit.

Nostra quę sit Ecclesia, ipse nosti: & quæ nostræ Scholæ ratio, itidem. Ea si minor videatur quā Argentinensi, nihilo tamē ignobilior, propter Martyrem præcipuè, qui in ea docuit, atque in eam vitam suam claudi cupiuit, commendanda erit. Doctrina nostræ Ecclesiæ quæ sit ipse nosti. Eadem omnino, quæ tua, S. literarum testimoniis satis suffulta. Huius ratio libera erat, non ad dicendos aut non dicendos dogmatum terminos alligata, sed vera, aperta, simplex. Fratres Ecclesiæ atque collegæ idem sentiunt, idem docent: nec quæ est aliqua inter illos doctrinæ discrepantia, atque diuersitas. Viuimus in Ciuitate libera in populo Heluetico, aperto: sed tali quoque quem tenerat illa Mundi senecta in quo ipso tamen melior potiórque pars, religionis atque honestatis amans hactenus semper in nostra Repub. obtinuit.

Priuata si reputes, functionē D. Martyris æstimabis ante omnia. Legebat ille alternis hebdomadibus primum cū D. Bibliandro, postea verò isthoc & propter senium & aduersam cerebri constitutionem in manumisso cum D. Simlero, fido sanè illi Achate, & collega dilectissimo. Vocatus ad considerationes super dogmatib. aut rebus religionis cōstituendis habendas, præsentissimo semper animo atque consilio intererat, & reliquis illi semper parcebatur. Interdū quoq; si minus bene valeret D. Ochinus, Italicā quoque ne doctrina verbi Dei careret, docebat Ecclesiam. Stipendiū idem & par cum reliquis Collegii fratribus, *porti nem* quā vocāt, *Canonicam* habebat, non terrenas, sed cœlestes opes quærere contentus. Quam ampla vestra sint stipēdia ignoro: nostra tamen illa, licet non adeo exuberent, tamē necessitati & honestati quęque seruire possunt. Non. n. opes, sed Christum quærimus, præsentibus, quæ Dominus dederit, contenti. Domus illius quę & qualis sit, ipse nosti. Ea & successorem illius cum suo quasi illud est onere manet. Ea verò non isthoc nomine commemoro, vt te priuatarū rerum d[illegible] impulsum teneri existimem, sed vt ea paucis, quæ & successorem manent, & quibus ipse D. Martyr bene contentus fuerit, paucis perstringam. Scio quidem in tam ampla ciuitate vestra præter beneficium & satis amplum forte stipendium domúmque splendidam, esse fratres nonnullos dilectos, amicos charos, & multa alia, a quibus auelli sit difficile: sed tamen & in nostra Ecclesia & ciuitate sunt fratres concordes, amici fidi, domus & stipendium quod & necessitati & honestati seruiat. Plura non dico, ne molestus tibi velle esse videar. Tu tuā nobis doctiss. & honorande vir, mentem aperi, an, si hoc ita Dominus voluerit, volūtate tuam per amplissimum senatum

nostri assensum confirmauerit, noster esse velis, & quasi hæres per omnia tuo nostro nostróque Martyri succedere, vt nos Dei inuocata gratia, tuā vocationem in bonum nostræ Ecclesiæ atque Scholæ vrgere atque efficere possimus. Amen. Mihi rogo ignoscas, atque vt priuatim ad te isthæc scripsi, ita priuatim ad me quoque aliquid rescribas oro. Spero autem hæc ipsa arctissimę aliquando inter nos futuræ coniunctionis occasiones fore quod Dominus faxit oro. Hæc propriè. Tiguri 18. Decemb. 1562. Dominus Iesus seruet te, téque nostrum quam diutissimè esse velit. Amen.

Tui obseruantiss.

VVOLFGANGVS HALLERVS, *Ecclesiæ Tigurinæ Minister, & Collegij præses.*

H. ZANCHIVS

VVolfgango Hallero Tigurino S.D.

COmmemoratione tātum obitus nostri Martyris, beatę memorię, optime & Reuerende Hallere, tristiorem me effecerunt literæ tuæ. Quantum. n. doleam, non tam mea, quàm etiam vestra, imò totius Ecclesię caussa tanti viri obitum, etiam tacente me, tu ipse cogitare potes, si persuasus es, me neque Stoicum esse, neque parum amantem vestri, & totius Ecclesiæ, neque deniq; ignorare, qualem & quantum virum amiserimus. Commemoratio igitur obitus illius, non potest non mihi semper renouare dolorem. Cætera, eædem tuæ literæ me non parum recrearunt significatione vestræ de me opinionis, vestræque erga me voluntatis. Illud tantùm dolet, quod maiorem, vt video, plerique vestrum de me concepistis opinionem atque expectationem, quam vt ei ego possim vnquam satisfacere. Iam dudum quidem connitor, vt persequar Martyris eruditionem, pietatem, spiritum, prudentiam: sed quando vnquam assequar? Foret etiam mihi opus duplo maiore spiritu & doctrina mei Eliæ, h. e. Martyris, Præceptoris mei, cùm in dies augeantur hostes, contra quos est dimicandum, & intereant fortissimi Imperatores. Sed habebo, cur contentus esse debeam, si aliquantulum etiam minore me Deus donare velit & spiritu & doctrina, quàm in P. Martyre fuerit.

De voluntate autem mea quod petis, præter ea quæ tu scribis de consensu in doctrina, de libera Ciuitate, &c. permulta alia sunt, quæ efficiunt, vt percupiam his aliquando animi molestiis liberari, & vobiscum in pace, concordia, charitate, Christianisque consolationibus viuere & mori. Cur enim non malim inter amicos viuere, quam inter non paucos hostes quotidie mori, & isthic quotidianis piisque consolationibus affici, quam hic perpetuis animi cruciatibus confici? Non posses cogitatione assequi, quantus meo cordi sit cruciatus, cùm subinde noua audio, noua video, non dicam quæ, &c. ó miseram ac verè flebilem Ecclesiæ Scholæque mutationem! Quin cupiam igitur vobiscum, & in Ecclesia isthic, Italica viuere, non est cur dubites. Sed duo tantùm hic consideranda sunt. Vnum, An antequam caussa nostra, quę iam multa habet capita quod propter illam, noua alia inter Capitulum nostrum & Marbachium atque aliquot alios exorta sint non leuia dissidia: an, inquam, antequam hæc nostra dissidia sint composita, vel aliquem habeant finem liceat mihi hanc meam stationem deserere, fratrib. & collegis meis solis in pugna relictis. Non video, quomodo per conscientiā possim caussam tam iustam, tam bonam, non priuatam, sed nobis etiam & omnibus Christi Ecclesiis communem deserere, aut negligere. Extrahitur quidem, sed patientia opus est. Alterum est, An, si post exitum huius caussę per Dominos mihi licuerit veritatem hic defendere, docere, ac retinere, licitum mihi sit, veritatis oppugnatoribus meo discessu cedere. Si non liceat veritatem tueri atque docere, extra controuersiam est, mihi nullo modo hic esse manendum: sed potius iuxta præceptum Christi, excutiendum esse puluerem de pedibus, & eò, vbi locus sit veritati, migrandum. Sed illud alterum, vobis iudicandum relinquo, & vestrum etiam consilium audire aueo. Nam nihil me hic, cum alias etiam aliò vocaret, retinuit, quàm hic scrupulus An verò futurum sit, vt illud mihi liceat, ignoro, speramus quidem controuersiam hanc breui finem aliquem habituram, sed qualem, ignoramus. Hoc etiam certò constitui apud me: si videam rem adhuc extrahi in longum, ante nostras Nundinas protestari, & finem ego ipse aliquem imponere.

Habes, mi Hallere, meum desiderium, habes etiam quid de me promittere possim. Opus est precibus ad Dominum. Facite vos, quod Dominus vobis faciendum esse indicauerit: Ego paratus sum illius obsequi voluntati. Quæ autem sit eius voluntas, exitus ipse docebit. Mouebit enim omnium corda vt velint quod ipse decreuit. Ita à Domini voluntate pendeo. Ita viuo vt paratus sim, cùm voluerit, mori. Ita maneo, vt paratus sim, cùm voluerit, lubenti animo discedere. Ita denique pugno, vt si ei placeat, cupiam quiescere à pugna. Nihil præterea habeo quod scribam. Tantum cupio in tuis precibus Ecclesiam hanc & me commendari. Vale.

T. H. ZANCHIVS.

CONRADVS GESNERVS

Hier. Zanchio S.

COnuenimus heri Clarissime D. Doctor, & de substituendo in locum defuncti nuper D. Martyris professore egimus, præsente vtroque Consule, & Senatoribus duobus: tandem vnanimiter visum est, Excellentiam tuam vnam omnium optimè, doctissimè & grauissimè, hoc munere fungi posse & propter tuam erga Ecclesiam nostram beneuolentiam, de tua voluntate non dubitamus: quam facile verò dimitteretis dubium nobis fuit: Speramus tamen id quoque non difficulter futurum, & primo quoque tempore de voluntate tua certiores fieri cupimus, qua intellecta, res ad senatum deferetur vestrum quem non diffidimus sententiam nostram confirmaturum quo facto literæ ad Amplissimum senatum vestrum, hanc petitionem continentes, dabuntur. Hæc ego subito oblato nuntio scribere per me volui. Plenius quidem omnia clarissimus D. Bullingerus noster ad te perscribet. Faxit Deus optim. max. vt in vnum coniungamur, & vicini, vt amicos & fratres Christianos decet, habitemus. Optant te viri boni & eruditi quicunque nouerunt omnes. Vale in Domino. Saluta pro me amicissimum virum D. Sturmium, D. Massarium, & amicos omnes. Tiguri 1562. Decembr. die 15.

T. CONRADVS GESNERVS.

Ioannes Sturmius Henrico Bullingero S.

MAgna cum voluptate legi tuas & Gesneri literas ad Hier. Zanchium: vehementer enim in his molestiis & contentionibus nostris, vestro reficior de Zanchio iudicio: gaudeo etiam, optatum posse virum bonum & innocentem habere portum, si ex his procellis inimicorum euadat. Geneuensis Italica Ecclesia item Lugdunensis, illum expetunt: patet ei etiam locus apud Heidelbergenses & Marpurgenses: sed vitæ tuæ mihi iucundius amplecti, hospitium Martyris: & mihi placet, & negligere non debet. Sed dum à me consilium petit quod dem non facile inuenio. Si accipit, quod datis, & à nobis abit: Senatus de nostra controuersia non iudicium faciet, & causa optima deseretur: si manet, excluditur ab optimo & humanissimo hospitio, a iucundiss. ciu. bus & hospitibus & collegis. Si à vobis postulabimus, vt ad Calendas vsque Iulias expectetis, intra quod tempus, necesse est fieri iudicium, vereor, vt possetis & Senatus vester tamdiu expectare velit. Est tamen eiusmodi caussa nostra, vt in hoc tertio nobis sit consistendum: & te tuosque collegas velim rogatos, primum, vt velitis per hos menses expectare: deinde vt possitis id facere, id pro vestra industria & autoritate a Senatu obtineatis. De Do. Zanchii doctrina, religione, pietate, humanitate, placabilitate tātùm vobis polliceor, quantum de me vel me vel alios velim promittere, quas virtutes primo quoque tempore in Zanchio deprehenderetis: si hanc aciem, in qua non solùm ipse, sed etiam ego & viri aliqui boni alii stamus, potest deserere. Ita vnius vulpeculæ insidiis & fraude circumuenimur, & eiusmodi calumniarum circumfundamur tenebris, vt nisi innocentię & veritatis haberemus lucernam: exitum non possemus reperire. Hominem calidiorem, crudeliorem & tamen indoctum theologum, hic Sol conspicit neminem. Deus corda hominum sole suæ iustitiæ & veritatis illu-

illustret, ad sui & filii sui nominis sempiternam gloriam. Argent. 22. Decemb. 1562.

H. Z. Henrico Bullingero S.

INitio controuersiæ, cum manifesta esset omnibus ferè Marbachij aduersum me iniquitas, ipsáque omnium pastorum, autore Marbachio, coniuratio, dixi non semel & iterum aliquibus etiam ex Dominis metuendum esse, ne dum nimium volunt in tanta iniquitate & coniuratione conniuere, hominis tyrannidem magis ac magis foueant; veritus ne eum dixisse Ciceronem, *Impunitate alí furorem*: & ante Ciceronem Spiritum S. per Salomonem sic docuisse: *Quia non profertur citò vltio propter opus malum: ideò plenum esse cor filiorum hominum intra ipsos, vt faciant malum.* Frangendam igitur esse hanc coniurationem, alioqui futurum, vt Dominos pœniteat, sed serò, suæ nimiæ clementiæ & patientiæ. Nunc audi, quo in statu sint res nostræ. Non ita multis ante mensibus, vt credo te ex D. Petro beatæ memoriæ intellexisse, bonum Conr. Hubertum, & pastorem Ecclesiæ Gallicanæ, ambos canos, è conuentu eiecerunt coniurati, idque inauditos & multò minus alicuius hæreseos conuictos & sine consensu Magistratus, immò ipso inscio. Magistratus iusserat eos iterum recipi in conuentum, recusarunt illi nudiustertius in suo conuentu, decreuerunt excommunicare, quotquot mecum sentiunt, & apertè me defendunt: constituerunt n. neque ipsos ad Cœnam admittere, neque ipsorum liberis Baptisma ministrare. Ante hac licet controuersia nondum esset composita: si tamen obuiam mihi factis aduersarius, aperirem mihi caput (aperui autem semper) illi vicissim idem mihi præstabant honoris atque officij. Nunc Catilinis inprimis & deinde aliquot alii, hac etiam, quæ supererat, humanitatis significatione, me amplius non dignantur: ex inimicis facti sunt tales hostes, vt nullum amplius velint nobiscum habere commercium. Illorum tres, deinde duo alij Sueui, nobisque aduersarii, sunt nobis in Capitulo Thomensi collegæ & in easdem leges iurarunt antehac, iuxta leges, vocati, nunquam detrectarunt in Consilium venire: nunc omnes quinque fecerunt schisma & composuerunt protestationem quam hodie curauerant legendam in Capitulo, sed noluimus audire, quod Capitulum non esset plenum. Protestatio est, vt audio, Marbachium Decanum, & alios quatuor collegas: non amplius venturos in Capitulum & quamobrem? primùm causantur in genere diuersitatem religionis: deinde quod velimus, eos qui cooptandi sunt in Collegium, iuxta Confessionem Augustanam huius vrbis non iuxta Principum confessionem, examinari: se autem non posse per conscientiam consentire, quod iurarint in Confessionem Principum: & quod Domini Argentinenses, licet illam confessionem suam anno xxx. obtulerint Cæsari, ab ea tamen postea defecerint. Nos contendimus: primum, quod facimus, iure facere, quod habeamus legem municipalem, à Magistratu datam & confirmatam Capitulo Thomensi, vt cooptandi iuxta Confessionem Argent. Ecclesiæ, oblatam Carolo anno xxx. cum Apologia examinentur: & hanc legem fuisse à Capitone, Bucero & aliis huc vsque seruatam: nos quoque cùm in leges Capituli iurauerimus, debere & velle seruare. Neque tamen hinc sequi, Aug. Principum confessionem cui Magistratus & nos omnes, quo ad dogmata, subscripsimus, à nobis reiici. protestari enim nos, Augustanam Argentinensium, immò quatuor ciuitatum Confessionem, non pugnare cum Augustana Principum, in dogmatibus, modo hæc orthodoxè intelligatur. Deinde quod aiunt, Magistratum recessisse à sua priori confessione, falsissimum esse, id quod nos demonstraturos recipimus: qua in re fieri insignem iniuriam à Marbachio, Magistratui Argentinensi defensuros nos, etiam doctrinam, quę in Confessione Augustana quatuor ciuitatum continetur, consentaneam esse cum S. literis. Marbachium totum istud dissidium, & omnes has turbas excitasse, & adhuc noua Capitulo facessere negotia, tantum quod velit doctrinam Heshusij nobis obtrudere: nos malle omnes discedere: quàm vt tali doctrinę subscribamus, & hanc importunam Marbachii tyrannidem feramus. Controuersia hæc noua iam aliquot septimanas agitata fuit: & ad Scholarchas est delata. Status caussę est: an nobis liceat & viuere, & docere & examinare iuxta doctrinam quam Argentina cum aliis quatuor ciuitatibus Carolo Qu. anno xxx. professa est, & in Apologia clarius explicauit: deinde in aliis aliquot doctrinę Christianę summis, diuersis temporibus hic à Bucero, Capitone, Hedione aliisque pastoribus conceptis & subscriptis (sunt autem hæ ita puræ vt tolerari à piis omnibus possint, id quod apparet, quia nostri Sueui eas reiiciunt: confirmabit: An verò debeamus à Marbachio cogi ad doctrinam Heshusij de Cœna Domini, & Melchioris Specceri de Prædestinatione, quam cum Augustini, immo Apostoli pugnare profitemur: & ipsius Marbachii de perseuerantia sanctorum, quę contendit, *verè electos & iustificatos, posse omnem penitus amittere fidem & æternum in exitium ruere*, recipiendam atque docendam & iuxta eam collegas examinandos, nec ne. Vides D. Bullingere: quò res nostrę sint deductæ. Necesse est, vt breui ista noua controuersia definiatur: hac autem definita, illa quoque prior definita fuerit. Potes autem ex his omnibus colligere, quod in aliis prioribus literis ad te scripseram, verissimum esse, fieri nullo modo posse, vt pro hoc tempore hinc discedam fratribus meis in pugna solis relictis cùm sit caussa quam defendimus, optima, vt scis, & vobis etiam communis. Cæterum de voluntate mea, præter ea quæ in aliis ad te scripseram, nunc etiam tum ad D. Hallerum, tum ad Iulium nostrum, satis abundè scripsi. Quæ ne repetam, poteris ab ipsis audire. Expecto autem literas tuas. Vale.

H. ZANCHIVS

Iacobo Herebrando Doct. Tubing.

ERrorem Antinomorum, quem Dominus Philippus damnat: ego quoque damno quare cum hæc D. Philippi testimonia aduersum me profers, declaras te quæ sit mea, immo Patrum, & vt de aliis taceam, Lutheri ac Buceri, de Perseuerantia Sanctorum in fide doctrina nondum intelligere. Impugnare autem quę non intelliguntur, non censeo esse docti & prudentis viri. Rogo itaque te, diligentius rem examines: neque enim dubito, quin vbi rem melius intellexeris, sis in meam sententiam, quæ tua est pietas, manibus ac pedibus descensurus. Vale.

H. ZANCHIVS,

Edmundo Grindallo Episcopo Londinensi S.

QVòd mihi gratularis, Domine obseruande, illam quamcunque constantiam, qua me donauit Dominus in defendenda caussa bona, agnosco pietatem tuam. Quod verò munusculo me ornaueris sentio amorem & animum erga me tuum, esse haud vulgarem. pro hoc, ago & habeo gratias: pro illa, rogo me tuis precibus apud Dominum iuues. Quæ enim res plurimum in ciuitatibus præsertim apud ineruditos, possunt: hę contra me faciunt hoc tempore in hac caussa autoritas & eloquentia ministrorum. Iis enim tum priuatim tum publicè, ineruditæ plebi, contra me quidquid volunt, calumniarum facilè persuadent, præsertim cùm ego & externus sim & vulgarem linguam ignorem, & nullius sim autoritatis apud hoc hominum genus. Hoc vnum me cumprimis consolatur, quod veritas solita semper est vincere: deinde quod Senatus est iustus, nec quidpiam agit præcipitanter aut tyrannicè. Accedit tertium, quod Sturmius noster & visitatores ac reliqui omnes professores atque collegæ Capituli nostri, caussam, quia nouerunt esse bonam pro sua virili tuentur & sese in ea defendenda mihi adiunxerunt. Nemo vestrûm posset imaginari, quantum Ecclesiam & Scholam hanc, Satan annos iam duos vexarit, turbarit, labefactarit: defuncti sunt ferè omnes senes, & illi etiam duo qui supersunt, tolerari ab ista imperita iuuentute non possunt. Si mihi liceret, scriberem res quidem verissimas atque hic omnibus notissimas, sed quas nullo modo credere vel tu vel quispiam alius vestrûm posset. Ego ipse miror meam patientiam, sed multò magis patientiam Senatus. Dominus adsit suæ Ecclesiæ. Satan qui nonnunquam se transfigurat in angelum lucis, tandem quis sit, agnoscat, & pateflat, necesse est. Vobis vero vestram pacem atque in pura doctrina consensionem, gratulor. & Dominum precor, vt regnum Christi, in isto regno conseruet, tueatur atque amplificet: Reginam procerésque regni protegat, seruet. Faxit autem Deus, vt res succedant in Gallia, ex voto atque ex sententia piorum. Video, futurum vt totus orbis renouetur. Vale.

H. ZANCHIVS

SIMONI SVLCERO.

NVllam planè audio, D. Sulcere, hic pestem esse, multò verò minùs grassari. Metuitur quidem a nonnullis, propter nimiam huiusce hyemis clementiam, sed quod metuitur, nondum adest. Multi etiam ægrotant, sed non omnis morbus est pestis. Vtinam verò tā liberati essemus omni morbo & peste spirituali, quam per Dei gratiam libera est nunc ciuitas à peste corporali. Curet nos optimus medicus Iesus Christus.

Literę fuerunt in conuentu lectę, quid dictum, non interfui, forrassis verò petent pastores à vobis exemplum illarum theseōn, quas vobis examinandas exhibui. fieri enim potest, vt suspicati sint nonnulli, me vobis & aliis Ecclesiis imposuisse. sicut n. caritas non est suspiciosa: sic animus malè affectus nihil mali non suspicatur. Nihil igitur mihi gratius feceris, quam si dederis testimonium veritati, & non solum, an alias dederim theses, necne, sed etiam de ipsis modestè vel secus, tam priuatim in ædibus vestris: quam publicè in conuentu vestro, locutus sim, fratribus significatis. Neque etiam vel à vobis vel ab aliis Ecclesiis, testimonia doctrinæ a me hic traditæ & à meis collegis damnatæ, petii, vt illos pudefacerem: sed tantùm vt tum veritatem doctrinæ Christi, tum etiam meam existimationem, meúmque ministerium, idque coactus, defenderem: alioqui id non facturus, si ipsi mecum alia quam egerunt ratione, nimirum vel disputatione vel amico colloquio, agere, vt non solum mandatum Christi, sed etiam omnis æquitas postulabat, voluissent: sed saltem si Capitulo nostro Thomensi totam hanc controuersiam componendam, sicut erat illi animus & iam diu multúmque in ea re laborauerat permisissent. Verum cum interturbato Capitulo, impeditóque eius consilio atque proposito, omnes pastores me ita auersarentur, vt ne verbo quidem vllo dignarentur, & interim passim traducerent, accusarentque hæreseos, & quotidie fierem magis ac magis [illegible] [illegible]: quid mihi aliud quam quod feci, faciendum fuit? Libenter certè, tot tantisque molestiis animi, laboribus corporis, & tenuis crumenæ sumptibus, si per ipsos potuissem pastores, pepercissem. Ergo iustissima & necessaria fuit caussa meæ ad vos & ad reliquas Ecclesias profectionis. Interim tamen vbicunque Theses has examinandas proposui, longè maiori modestia, cùm de pastoribus mihi verba facere fuit necesse, vsus semper fui: sicut omnes Ecclesiæ ad quas sum profectus, testificari possunt, quam alii, cùm de me vel ad populum, vel ad collegas vel ad Dominos aut loquendum aut scribendum fuit, vsi fuerint. Sed Dominus purget nostra omnium corda, donec omnes vera resipiscentia, refingat nos in nouos homines, & Ecclesias Scholásque reformet, atque in pristinum statum vel in meliorem restituat. Ego non possum aliud statuere de istis multis in Ecclesia dissidiis, quam propter nostra scelera, atque inprimis propter nostram in Deum ἀχαριστίαν, illa omnia nobis contingere. Adsit igitur Dominus suis Ecclesiis, & omnem tam spiritualem quam corporalem penitus tollat idololatriam. Vale & ora. Argent. 17. Ianuar. 1562.

H. ZANCHIVS

ANDREÆ HYPERIO.

NIsi mihi esset perspecta tua, vir claris. cum humanitas tum iudicii ęquitas, pluribus vterer argumentis, quibus diuturnum meum silentium excusarem. Sed ne hoc faciam, prohibet & amicitia nostra & prudentia tua. Non semper habemus tabellarios: multis obruimur negotiis: curę & molestiæ non desunt. abfui etiam aliquot septimanas ab vrbe. Veni in collocutionem cum Brentio, sed non omnia possum in pręsentia literis committere. vir est humanus & grauis. Theses meas noluit damnare, quia non potuit etiam omnes suo calculo probare: noluit. n. aduersę parti præiudicio suo nocere, tales tamē literas ad Sturmium scripsit, vt me crimine hęreseos liberet. Rogandus est Dominus, vt hoc plusquam Vatiniano propter rem Sacramentariam odio liberet multorum corda. Fui ibi Stutgardię duos dies: & bis veni in collocutionem. veni deinde Tubingam & ad Vergerium diuerti: inuitati ad cœnam fuerunt tres Theologi professores, nemo eorum venit. Insequenti die, colloquium detrectare non potuerunt, quia ego veni ad ipsorum lectiones. Theses priores, *de fine seculi, de Antichristo, de signis finis sæculi, de Prædestinatione*, probarūt. quę sunt *de perseuerantia*, quia eas non intelligunt, probare non potuerunt: reliquas nemo potuit improbare. Nullas verò damnarunt hæreseos. Doct. Schegkius Medicus, non minus S. lit. quam artis Medicæ & Philosophiæ peritus, omnes probauit, & de iis etiam ad Sturmium, suum iudicium scripsit. Scaphusiana, Tigurina & Basiliensis Ecclesia omnibus subscripserunt: idem fecit doctis. Ambr. Blaurerus Vitoduri: Expectamus modo indies responsum Senatus. Hæc de caussa. Sturmius præstat se virum in caussa Christi: hunc, omnes sequuntur professores, duobus tantùm exceptis. Euangelium in Galliis, non quidem sine cruce, felicissimè tamen promouetur indies magis ac magis. Vale. 22. Ianuar. 1562.

H. ZANCHIVS

Doctori Iunio Basiliensi.

VEstri conuentus ad pastores nostræ literæ, doctiss. atque opt. Iuni, licèt non statim propter absentiam D. Marbachii & Specceri (ambo enim ægrotant) lectæ tamē tandem fuerunt in conuentu, præsentib. Diaconis & Senioribus, idque non sine magna bonorum & veritatis amantium virorum voluptate & lætitia. verum non defuerunt, credo, qui haud libenter illas recitari audierint: ita vt quidam illorum non potuerit se continere, quin me obliquè perstringeret & imposturę accusaret iis verbis: *Sed fortassis*, inquit, *impositum fuit illis bonis viris, nec fuerunt illis datæ verę theses*. hęc ille. Vides quid de me sentiant: vides animos: vides affectus. opus est hic magna Spiritus S. copia, qua vere & perfectè regeneremur, fiamúsque nouæ creaturę. Interim non dubito, quin scripturi sint ad vos & de thesibus interrogaturi: ac fieri poterit, vt sicut fecerunt hic apud Dominos, sic etiam apud vos, mirabilius calumniis me grauent. vos scitis, quam modestè de illis in vestro conuentu locutus sim, nihilque à me vobis fuisse propositum ad examinandum, nisi theses illas, quas mihi obiecerant, quasque partim nouitatis, partim hæreseos accusarant ac damnarant. Neque vos, nisi de istis interrogati, tum coram, tum deinde per literas, ad pastores & professores nostros, respondistis. Duo itaque te rogo: vnum vt exemplum illarum [illegible] cures describendum, & manu duorum aut trium vestrum obsignandum: datísque vel ad me qui hoc peto vel ad D. Sturmium literis, hoc tantum testificemini nimirum has esse illas ipsas theses, quas vobis ad examinandum, cùm isthic essem, exhibui. mea enim non parum interest vestrum hac de re habere testimonium: quoniam, vt dixi, in suspicionem adductus sum noui sceleris, quasi Ecclesiis imposuerim cuius vero grauioris criminis accusari possem? Audio præterea, in vestris ad conuentum literis, id quod errore amanuensis procul dubio factum est, pro, *Datæ 6. Ianuarii*, fuisse, *datæ 6. Decembris*. ita vt etiam quidam dixerit, O multæ sunt iam septimanæ, ex quo datæ fuerunt hæ literæ. Non fuerit abs re, si etiam huiusce erroris mentionem aliquam curaueris in literis ad nostros scribendis, si cogemini respondere, fieri. Alterum verò quod speciatim a te peto est, vt si quid pastores ad vos scripserint, quod vlla ratione contra meam faciat existimationem, præsertim si carpatur doctrina, illud mihi significes, & tanquam veritatis studiosus, meipsum interroges, an ita se res habeat, nec ne, vt capta ex tuis literis respondendi occasione, meam possim existimationem apud te & per te apud reliquos illic doctos & pios patres ac fratres defendere. est autem hoc operæpretium, quare ne hęc negligas, te etiam atque etiam rogo. Nihil non pro tua humanitate facturus amicus amicum, frater fratrem rogat, omnia autem in hunc finem, vt veritas præsertim doctrinæ Christi, semper emineat, triumphet, ac regnet cupio verò hæc omnia in sinum tantum tuum, D. VVolfgange & Bothac esse posita. Si enim per aliquem vestrum, nostri hic rescirent, mihi significatum fuisse, quid in conuentu dictum fuerit, quidam bonus frater periclitaretur. De rebus omnibus quæ ad caussam pertinent: sicut contingent, sic etiam faciam te certiorem. Interim commendo tibi caussam, meipsum, D. Nicolaum nostrum: & multam salutem dices meo nomine, doctissimis & obseruandissim.

dissim. patribus ac doctoribus D. VVolfgango & Borrhao: deinde aliis reuerendis patribus & fratribus cariss. Dominus Iesus te, tuámque familiam seruet. Vale. Argent. 17. Ianuar. 1562.

H. ZANCHIVS

Iosias Simlero Tigurino S.

NE existimes, frater obseruande, me vel esse mortuum, vel vestri oblitum, has ad te, cum nouis Gallicanis, quæ cum Reuerendo patre Bullingero cõmunicabis, mitto. Bene valemus omnes amici. si vos quoque valetis, bene est. exspectantur Theologi & viri politici a VVittebergensi & Bipontino, ad controuersiam nostram cognoscendam, & si possit fieri, componendam. Qui hæc sibi velint, etiam me tacente, tu ipse potes intelligere. video tamen [illegible] Ab istis tantùm duobus, & non à Palatino Electore postulati sunt, me inscio arbitri. Ego tamen ita bonitati causæ confido vt neminem velim reiicere, tantùm si veniret Brentius, scio quid sim protestaturus. Quò iniquiore [illegible] sunt in me homines: eò luculentius patefaciet Deus suam æquitatem. oportuit me multa propter bonam caussam perferre. Rogate Dominum pro me. Cupio tandem aliquando liberari isto purgatorio. sed opus est precibus & suffragiis piorum virorum. Valeant opt. & cariss. frater, commendo tibi [illegible]. Iubebis verò salutare Reuerendum D. Bullingerum, & reliquos fratres cum omnibus familiis vestris. Iterum valeto. Argent. [illegible] Februar. 1563.

H. ZANCHIVS

Simoni Sulcero & Ioan. Coccio com- [illegible] pastoribus.

QVòd vos non inuitam, Reuerendi viri, id à me fit bonis de caussis. Quòd colloquium non institutum sit [illegible] & quid in caussa sit, ignoro. Hoc verum vos ad nouitos [illegible] velim, si scripta vobis ab aduersaria parte exhibeantur est ea hanc controuersiam legenda: ea multiplicis esse generis. quædam quæ meas coniunctas habent responsiones. ea vt legatis, & iudicium vestrum inde concipiatis, non solùm placet, sed etiam rogo. quædam sunt sine meis responsionibus, propterea quod illius generis scripta non fuerunt mihi vnquam ita communicata, vt ad ea respondere & responsiones vel Senatui vel aduersariæ parti exhibere licuerit. Interim tamen scio, plena esse illa calumniis. Ergo quod ad hæc attinet æquum esse, optime nostis, vt nullum inde certum faciatis iudicium, aut præiudicium concipiatis. Sunt autem huius generis quæ sciam, hæc. Primum: duæ orationes Marbachij quarum prima, hunc habet titulum: *Exordium quod D. D. Ioan Marbachius in Capit. 2. Martij præmisit suis responsionibus ad Zanchij 18. conclusiones*: initium verò hoc est. *Ornatiss. viri, collegæ obser. Heri primum sub noctem.* Altera, hunc habet titulum: *D. Io. Marbachij responsio & confutatio orationis Zanchij, habita ab ipso in Cap. [illegible] Martij ann. 1561.* Sic autem incipit: *Reuer. viri, & Dom. Collegæ colendiss. Cùm Zanchius prolixam orat.* Deinde liber quidam qui hunc habet titulum: *Ad Hier. Zanchij priores tres theses quæ sunt de fine seculi & de Antichristo, ministrorum Ecclesiæ Argentinensis responsio.* Sic autem incipit: *Ad priores istas tres.* Quædam alia Germanicè scripserunt: & partim Capitulo, partim Senatui exhibuerũt. De iis etiam, nisi responsa Capituli simul etiam exhibeantur, quæ [illegible] dum sit, & quantum ex iis iudicari possit, non ignoratis. Summa: Suspecti esse omnibus iudicibus debent omnes illi accusatores, qui non audent in lucem prodire & accusatos coram conuincere. Nam qui malè agit, odit lucem: qui autem operatur veritatem, ad lucem venit. Valete &, vt debetis & confido, non secundùm faciem, sed rectum iudicium iudicate. [illegible] Martii 1563.

H. ZANCHIVS

[illegible] Ioan. Caluino S.

ACtus nostræ tragœdiæ, quæ biennium durauit, nunquam volui ad te, doctiss. pater Caluine, [illegible] de caussis scribere: quarum non postrema fuit, quòd nihil magis potuisset totam, eámque bonam, funditus nostram euertere caussam (tanta est huius seculi in viros de Ecclesia Christi optimè meritos ingratitudo) quàm si a nostris resciretur vlla ratione fuisset, me ad Caluinum de caussa nostra quasi consilii ab eo capiendi caussa scripsisse. Ergo [illegible] per hoc tempus, piger [illegible] immò nullus fuerim in scribendo ad te, rogo in eam accipias partem, in quam vt accipias ipsa æquitas & pietas, atque etiam mea in te obseruantia, postulat. Huc accedit, quod quamdiu vixit meus verè observandus pater & præceptor cariss. Petrus Martyr, illius semper, vt debebam ita vsus sum consiliis, vt iudicarim alios magnos viros & in rebus grauioribus occupatos, haud esse a me molestandos. Nunc summa præsertim vero exitum totius Tragœdiæ quia licet ad te scribo. Neque hoc temerè sed vt tuam de ea sententiam audiam, consiliúmque, si quid facto opus sit, pro gloria Dei, accipiam.

Initium huius controuersiæ quod & quale fuerit, credo te ex multis intellexisse affectum te vindictæ in Marbachio contra me, quod [illegible] vt suppressus [illegible] *Heshusij liber*, quem [illegible] Marbachius Argentinæ ementito ciuitatis nomine, & clam Magistratu, contráque legem Magistratus imprimendum curauerat fuit ergo leue principium: at progressus fuit vt etiam credo te non ignorare, grauior: exitus verò, haud iucundus. Nam quod ad progressum attinet, accusatus fui non de grauibus criminibus non quidem in vita, Dei beneficio sed in doctrina. Cum ventum est ad probationes, accusatores nihil potuerunt per biennium probare si enim hoc potuissent quis dubitat an fuissem mox condemnatus? Ego verò contra principio quasdam deputatis accusatio[illegible] tanquam calumniosas, simplici negatione, quasdam admisi: sed ea de quibus accusabar, neque in hac Schola Argentinensi noua, neque in se hæretica, sed antiqua & orthodoxa esse contendi. Rem ita se habere, recepi [illegible] si permitteret in lectionibus meis pergere, demonstraturum. Interdictum enim mihi statim fuerat continuatione [illegible] tractationis de perseuerantia Sanctorum. Aduersario autem, quidquid libuit licuit. Hac de caussa, factum est vt in Scholam quod in ea mihi non liceret Christi doctrinam defendere, redire noluerim, rediturus, cum primum erepta defendendæ veritatis libertas mihi restitueretur sed impetrari hoc nunquam potuit. Interim ita coniuratio contra me tanquam hæreticum, vt nemo Pastorum aut Diaconorum, exceptis senibus, qui in eam confirmationem consentire noluerant, me vno dignetur colloquio aut verbo & vt omnes talem me esse prædicent, qualem esse persuasi fuerant à Marbachio, nempe *Zuuinglianum, Caluinianum, Sacramentarium, inimicum Confessionis Augustanæ hostem Ecclesiæ Argentinensis, Anabaptistam, Schuuenckfeldianum, Nouatianum, Catharum*, & quid non. Atque ita totum hoc biennium fui iis & aliis egregiis titulis publicè & priuatim, voce & scriptis ornatus, traductúsque per ora omnium. Quale fuerit illorum consilium, facile potes tu ipse iudicare, nempe vt vel Senatus me eiiceret: vel ego diuturna molestia affectus spontè discederem. Agitata fuit controuersia in Capitulo nostro, sed scripti tantùm. Neque enim vnquam amicus voluit mecum congredi. atque ita noluit congredi vt neque etiam potuerit vnquam à Consilio nostro adduci, vt ad mea saltem argumenta & autoritates responderet, sed deserto statu caussæ, istis ambagibus Capitulum, multos menses occupatum tenuit: immo & in noua dissidia pertraxit, ac tandem totam caussam a Capitulo ad XIII. viros astutè transtulit. Capitulum tamen non permisit eam transferri, quin prius diceret suam de ea Dominis XIII. viris sententiam. Etsi verò sperabat mox a Dominis me damnatum iri, non facile tamen id potuit fieri, quod ii, vt prudentes & sapientes viderint rem non ita habere sicut accusatus fueram: & vt iusti, innocentem damnare noluerint: sed neque absoluere ausi sunt licet & sententiam Capituli audierint & testimonia atque iudicia Academiarum & Ecclesiarum multarum de meis thesibus legerint, & meam denique tum supplicationem [illegible] Confessionem viderint. Ac per totum hoc tempus, non cessarunt pro concionibus, aduersarii in nos inuehi: suppressis tamen nominibus propriis & doctrinam ipsam, vt hæreticam, damnare. Cum viderem rem ita se habere, aduersariis scil. licere perpetuò tum Christi doctrinam damnare, tum me apud omnes, & scriptis multis huc atque illuc per Germaniam sparsis, & voce per vrbem ad populum traducere, mihi verò omnia defensionis arma erepta esse: consului amicos aliquot nuper cùm essem Francofurti, quid mihi tandem faciendum esse consulerent. Probarunt meam de protestatione

facienda sententiam, quam tibi quoque per D. Ioan. Grauelium significaueram: sed ita vt prius, tum iudicia ab Academiis accepta, tum meas de rebus controuersis lectiones: tum etiam depulsionem calumniarum quam Dominis nostris exhibuere, imprimenda curarem, non enim me debere sperare, futurum vt vnquam Magistratus in hac causa aliquid pronunciet. Necessarium tamen esse, vt apud Ecclesias aliquo modo iustificer. Audiuit & vt consuluerat, feci: sed ecce cùm liber totus ferè esset ab Oporino impressus, detecta res fuit & indicata Dominis meis. Ipsi verò mox apud Senatum Basiliensem effecerunt, vt & exemplum vnum & ipsum, ... ad se mitteretur reliquis omnib. in dolium quoddam coniectis. Viderunt Domini, librum esse modestum, sine vllo conuitio: neminem ibi nominari: neminem perstringi, veritatem tantum defendi. Interea tamen an permissuri sint illum absolui & in lucem produci, ignoro. Venio nunc ad exitum caussæ.

Mense præterito, venerunt ad nos, Iacobus Andreæ Theologus & D. Chilianus Iurisperitus, missi a VVirtebergico & Chunmannus Hinsbachius Superintendens, & alius quidam Iurisperitus, missi à Bipontino: Sulcerus quoque & Coccius, missi à Senatu Basiliensi. accersiti vero omnes a nostris Dominis. Adiuncti iis fuerunt quatuor ex Dominis nostris: vt ij omnes controuersiæ nostræ finem tandem aliquando imponerent aliquem. De principio facta mihi fuerat certissima spes aut disputationis aut saltē colloquij cum aduersa parte. Hic ego, qui a Palat. Electore neminem missum esse videbam, quod nemo etiam accersitus inde fuisset aliquid metuere cœpi. Interim tamē quia fidebam bonitati caussæ, & exspectabam omnino disputationem aut colloquium. Sturmio dixi: Tu tantùm pro tua prudentia, caueto & curato, vt neque circumueniamur neque opprimamur. Quòd verò attinet ad disputationem, illius onus mihi permittito: modò veniatur ad disputationem aut colloquium, vicit veritas. Dum verò me diligentius ad disputationem præparo, compositores illi, Acta & omnes nostras scriptiones, quas Magistratui exhibueramus, legūt. iis perlectis, vtraque pars fuit vocata, sed seorsim. quid cum parte aduersa egerint, me latet. Mecum verò quatuor illi Theologi contulerunt tum de prædestinatione, tum de perseuerantia. cùm in vtroque articulo fuisset illis non solùm meis scriptis, sed etiam à me viua voce satisfactum, dixerunt, inter Pastores & me, hos duos articulos facilè cōciliari posse: quod ipsi quoq; non improbent Augustinum, Lutherum, Bucerum. superesse tantùm, vt de Cœna meam audiant sententiam. Hic, me meam explicasse sententiam in mea Confessione, quam legerunt & in depulsione postremæ calumniæ, iuxta verba Christi ab Euangelistis recitata: & interpretationem Pauli. At quid de præsentia, inquit Iacobus Andreæ sentis? De præsentia, inquam, non libenter disputo, quia nullum ea de re verbum in Scripturis habeo: neque. n. vllibi lego, aut Christum dixisse, *Hic est corpus meum*. aut Paulum verba Christi ita interpretatum fuisse, vt docuerit, *vbi celebratur Cœna, ibi esse corpus illud Christi quod pro nobis traditum est*. Audio quidem, cùm Cœna fit, hæc Christi verba, *Accipite, edite, hoc est corpus meum quod*, &c. audio etiam Paulum hæc verba ita explicantem, vt dicat, *Panem quem frangimus, esse communionem corporis Christi*: sed nullibi lego, aut illum dixisse, *Hic est corpus meum* aut illum docere, *Corpus Christi in eo esse loco vbi celebratur Cœna*. Interea tamen si loquendum sit de præsentia corporis Christi in Cœna: dico, illud esse præsens, non corpori, sed spiritui nostro. Nō corpori, quod nullis sensibus corporis mei illud percipiam. Menti autē, quod menti & animæ meæ se verè communicet. Nam & oculis mentis fidei lumine illustratis, video: & manu spiritus contrecto atque amplector: & ore animæ atque fidei edo, & mihi incorporo corpus Christi mortuum pro me: illiusque effecta in me sentio. præsens igitur est animæ & spiritui, inficiari non possum: corpori verò, admittere non valeo. Tum hic Iacobus Andreæ: profectò, inquit, vos idem sentitis, quod & nos. quid igitur contendimus? Quid sentiam, dixi ego, audiuisti. si autem eadem est etiam vestra sententia de præsentia corporis Christi, gratulor Ecclesiæ. Cæterùm hic non explicaui discrimen esse inter præsentiam alicuius rei, & inter localem eiusdem propinquitatem, & inter absentiam, eiusdémque localem longinquitatem. Cùm ille interrupisset sermonem eúmque probasset, nolui præterea aliquid adiicere, quod non videretur conditum. Nam mox incidimus in sermonem de manducatione orali. Hanc quoniam ego in mea Confessione damno, ipse eam declarauit, rotundis & apertis verbis confitens: *se & alios suos non ita loqui, quasi corpus Christi os & corpus nostrum attingat*, hoc esse falsissimum: *sed se & illos, ideo aliquando sic loqui, tantùm propter Sacramentalem vnionem*. De manducatione impiorum, cœperamus disputare: sed hanc etiam mox abrupit. Ita discessum fuit. Ego verò, tum ex iis quæ inter nos contuleramus & illi probabant: tum ex iis, quæ non semel ex Cunmanno & Coccio, audieramus omnes: putabam rem optimo esse loco: & veritatem triumphaturam id quod mox ad nostrum pastorem non certè sine lacrymis præ gaudio, retuli, vt ipse quoque lætitia mecum afficeretur, & gratias mecum ageret Domino: & preces ad eundem ingeminaremus. Sed dū in hac bona viuimus spe: ecce quid præter omnem exspectationem contingat. Exhibentur D. Sturmio primùm: deinde mihi & Conrado, articuli quidam de prædestinatione, à Cunmanno nomine omnium compositorum, vt iis subscribamus sed ita exhibentur, vt nobis non liceat eos domum ferre ibique examinare. Respondi itaque Cunmanno non posse me illis subscribere, nisi domum feram & diligenter quietóque animo, singulos singulaque illorum verba perpendam. Se id non habere in mandatis dicebat. Interrogor deinde sententiam meam a Sturmio. Respondi quantum per tam parum temporis, quo illos cursim legi, iudicare potui mihi illos non videri, si habeant æquum interpretem, vllam in se apertam continere impietatem. metuere tamen me, ne aliquid ibi lateat insidiarū: tum quod non permittantur nobis domi examinandi: tum quod voces quasdam habeant ambiguas: tum quod ea tantum ibi posita esse mihi videantur quæ D. Marbachius & alii sui docuerunt, & quorum contrariam sententiam & nobis probari & doceri calumniati sunt, cùm tamen hæc nunquam fuerint in controuersia. Esse itaque ita astutè & artificiosè compositos articulos illos: vt si negemus subscribere, confirmandi sint populi in sententia: quæ scilicet concionatores de nobis calumniati fuerant, ea esse verissima. si verò subscribamus, nos visum iri plebi reuera aliter quam hi articuli contineant, credidisse & docuisse: nunc autem resipuisse, ac proinde etiam subscripsisse. Postridie rediit idem & eodem modo petiit, vt ego iterum: sed simul etiam idem quod antea, respondeo. Tum ille se ideò & reliquos compositores nolle in manibus meis relinquere articulos, tum quod metuant, ne prolixos in eos scribam commentarios: tum quod, si nobis id concedant, idem quoque aduersarii petituri sint: tum denique quod oporteat citò expedire: sibi intra biduum ad summum, domum esse redeundum. Tum ego: æquum est, inquam, vt si vtraque pars subscribere debeat: vtrique etiam parti postquam fuerint diligenter examinati, proponantur. commentarios autem me non esse in eos compositurum. cùm verò dissidium hoc biennium durauerit: quid est, dixi, quod nunc, quando est prudenter concludendum, velitis ita accelerare: Ego certè in re tanti momenti, nihil præcipitanter agere volo. Discedit ille. Sed amicus me vrget vt subscribam. nihil esse insidiarum metuendum: esse bonos viros, & seriò illos cogitare de concordia: plus nobis concedi quàm aduersariis. Ego contrà, hanc agendi rationem & festinationem mihi esse suspectam: non posse igitur acquiescere vt subscribam: nisi eos articulos diligenter domi meæ per otium examinem ad Lydium S. literarum lapidem. Postridie igitur venit alius ex compositoribus, & hortatur, vt ne diutius reluctor. Ego, inquam, non possum salua conscientia & existimatione mea, vllis articulis subscribere, nisi prius bene & diligenter à me domi meæ examinatis & conscientiæ meę approbatis. non enim possum subscribere, cui prius non subscribat conscientia. ac miror vos, cùm sitis Theologi, hanc inire rationem, quæ contra omnes est leges, diuinas atque humanas, contráque omnem æquitatem. Vesperi itaque illius tertii diei, eosdē articulos ad me retulerunt in præsentia nostri Sturmij, vt domi meæ eos examinem ea nocte: sed hac lege, vt ne describam, sed manè mox reddam. Adiecerant hi generalia etiam quædam de Cœna: vt scilicet doceatur ex verbo Dei, secundum Confess. August. & eius Apologiam, & articulos concordiæ inter Lutherum & Bucerum. Summo mane venio ad Sturmium, vbi multi alii ex nostris fratribus & collegis: refero, quid mihi de iis articulis videatur: idem nempe quod de principio dixeram: non esse igitur subscribendum: nisi adiecta etiam bona & prudenti protestatione. Dum hæc inter nos deliberantur, compositores iuerunt in Senatum, ibique suum de Actis & vtriusque partis scriptis atque sermonibus, iudicium retulerunt: atque cum de me dixissent: audio Petrum Sturmium prætorem & Scholarcham dixisse: Vbi igitur nunc sunt tot & tantæ hæreses: quæ Zanchio obiiciebantur. Concessum

formautem nobis fuerat, vt protestaremur voce: sed vt ne vlla, eius mentionem in subscriptione faceremus. hoc etiam fuit mihi suspectum: & veritus sum, ne nostris verbis abuti scriptionibus aliqui ipsorum ad alios, vt simpliciter tali doctrinæ subscribebant, nostro testimonio permouendos. nolle igitur me subscribere, nisi subscribam etiam meam protestationem: idque eò minus, quod etiam compositores a me admoniti, vt ambiguas voces explicarent, facere id detrectarint. Hic omnes a minimo vsque ad maximum contra me: me vnum in caussa futurum, vt tanta concordia impediatur: vt Ecclesia Gallicana euertatur, vt ciuitate cum infamia eiiciat: magnumque præiudicium caussæ nostræ fiat: futurum etiam, vt aduersarii contra me, tanquam condemnatum, è suggestis proclament: vt confirmentur multi quæ per calumniam de me fuerant sparsa fuisse veritatis. Ego contra debere nos vrgere, vt caussa controuersi iudicetur deinde de noua doctrina formulas, nos respon- suros. At aiunt non eos credere vt iudicent, sed vt componant. non possum omnia recitare. Relictis igitur collegis qui in eadem caussa erant, consului alios amicos & pios viros quidam dilecta lebant: quidam tamen etiam, spectatis iis, quæ poslent, mali tollere, contequi, dixerunt posse me subscribere, etiamsi nullam protestationis mentionem in subscriptione faciam, aut etiam scriptam eam exhibeam, modo coram omnibus voce protestatus fore. Etsi verè hæc aut etiam non erant ita tamen mea acquiescere non poterat: quod videbam, nec posse in non in præsentia, saltem in posterum, vt meo testimonio multi simpliciores seducantur. Cum igitur omnes reliqui collegæ irent ad ædes vbi congregati erant Domini subscribendi articulis gratia: ego tenui eò venire: malle me enim vrbe, aut etiam mori, quam ita simpliciter tantam doctrinæ formulam mea manu comprobare. Cum domum redirem, reuocatus fui ab amico vt saltem intercessem ... si subscribere nollem. rediì sed hic iterum rogare per Iesum Christum, vt velim vna cum aliis subscribere, nihil esse periculi, nihil infidiarum, & multa id genus alia. Tandem putaui, me posse salua conscientia, morem amico & fratribus aliis gerere, si ita subscriberem articulis, vt ea tantum probarem, atque reciperem quæ pia esse, ego ipse agnoscerem, præmissis primùm exceptionibus. Cum itaque ad rem ventum est, dixi me quidem subscripturum: sed hæc prius protestari. Primum, me nolle, vt hac mea subscriptione, vllum fiat præiudicium aliis Ecclesiis, Academiis ac veritati. Deinde, neque vt aliqua derogetur doctrinæ illi, quam hic per decennium docui, & quæ continetur in meis lectionibus disputationibus, confessionibus. Postremò, vt mihi liceat tam hos articulos, quàm Augustanam confessionem, Apologiam, & articulos concordiæ, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini & Lutheri explicationemque Buceri & Confessionem huius Argent. ciuitatis. Deinde in hæc verba subscripsi, *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnosco, ita etiam recipio: Ego Hier. Zanchius.* Si quid igitur non agnouero pium, illud me non recepisse, manifestum est. Die sequenti, rediimus: atque hic alia fuit actio. hortati sunt, vt omnes iniurias, conuitia & maledicta, vtrinque ex animo condonaremus. hoc facile impetratum fuit. Deinde, vt datis mutuis dexteris amicitiæ & fraternitatis. Difficilem etiam hic me præbui: quòd conscientia argueret: nô esse dandas dexteras, nisi certior prius fierem, contentionem inter nos esse in doctrina ad salutem necessaria, inque vera religione: iuxta dictum Ioannis in altera Epistola. Manifestum autem est, Marbachium damnasse doctrinam Christi hæreseos, quomodo igitur possum dare ei manum, nisi prius vel ab ipso, vel a Compositoribus certior fiam, eum non amplius damnare talem doctrinam. Hic Sulcerus seorsum mecum agit, & arripit, vt dexteras demus in testimonium duarum rerum, primùm, quod ex animo in eam formam doctrinæ subscripserimus: deinde quòd etiam ex animo condonauerimus iniurias, de controuersia doctrina nihil, inquit, mihi causa non est iudicata, neque ad nos pertinebat eam: iudicare. sed ad synodum aliquam. Fuit mihi vtcunque factum. Non potui tamen continere me, cum daturus essem dexteras Marbachio, quin illum interrogarem an *amplius agnosceret me pro hæretico & doctrinam quam docuissem hæretica*. Hic homo se torquere, & nescio quæ, coniectus a Compositores oculis verba dicere. Tum Compositores iniecerunt me de iis rebus tacere. Ita facta est quædam concordia. In concionibus deinde, Theologi illi quatuor significarunt populo, omnes tam professores quam pastores esse bonos & pios viros, inuentaque esse ab eorum scriptis, quibus facilè omnia conciliata sint.

Hic est finis nostræ tragœdiæ, optime pater Caluine, quem verbosius explicare volui, vt singula melius intelligeres, & qua in re aut peccatum aut non peccatum sit, iudicare possis. Rogo autem, vt boni consulas meam verbositatem. non ita felix sum, vt tu & Sturmius, qui multa paucis & perspicuè explicare possim.

Nunc accipe breuiter appendicem quandam. Postquam omnia quæ ad narratam actionem pertinent, fuissent confecta omnesque Compositores discessissent: vocati fuimus a Dominis nostris Sturmius, Marbachius, & ego: iussique fuimus: primùm, omnia, quæ ad Acta huius caussæ pertinerent, in Cancellariam ferre: id quod mox ego feci. Deinde, vt ne de iis articulis controuersia, in Schola disseramus aut disputemus. Postremò, vt nempe aliquid de iis rebus imprimendū curemus. Quod me attinet, ita respondi: Quandiu fuero vester ciuis & professor in vestra Schola mandatis vestris obtemperabo: sicut etiam hactenus feci. Die sequenti, petita tamen venia ab vno Scholarcha & à Sturmio, Decanoque, discessi Argentina veni que ad Thermas Badenses tum animi tum etiam valetudinis gratia, iturus in Rhætiam ad parentes vxoris meæ. Contuli vero me post Thermas, Tigurum, & communicaui omnia cum nostro Bullingero optimo amico & patre Ac eo tum quoque audire consilium, an mihi manendum sit Argentinæ, iis legibus, quas audiuistis Ego planè dubito: quia tamen tum in propria caussa, libenter piorum & doctorum virorum audio consilia. Altera etiam ex parte, si discedam, metuendum est, ne, vt Sturmius dicebat, ostium planè lupis aperiatur. Expecto itaque consilium tuum D. Bullingeri sententia est, vt petam a Dominis, eam mihi dicendi libertatem concedi, quam ante hoc dissidium habui: quòd si nolint, petam missionem: vel primo quoque tempore liberè meam in Schola explicem sententiam, præsertim de Cœna. Si Domini taceant, bene: si prohibeant, discedam. Cupiebam ad vos vsque excurrere, tum inuisendi fratres, tum mecum aliis etiam de rebus colloquendi gratia. Sed difficultas itineris, hæc incommoda satis tempestate, me retinuit: fortasse cum rediero ex Rhætia, Deo volente, id efficiam. Rogo vero cures vt ille Dominus, qui hunc tabellarium, virum bonum huc misit, excusatum illum habeat quod non tam cito redierit, vnum. n. diem amplius, nos illum detinuimus hic, vt per illum possemus literas quoque ad vos mittere. Vale opt. pater: & Dominus Iesus te diu ad Ecclesiæ salutem & regni sui propagationem, conseruet. Tiguro 18. April. 1563.

Ioannes Caluinus, Guilhelmo Holbrachio S.

Et breuitati meæ & tarditati simul, ignosces, opt. frater. verùm sat citò, si sat benè, & satis prolixa erit responsio, si dilucida. Quod sententiæ, quæ malo & captioso artificio, ad obscurandam veritatis lucem, composita est, hactenus subscribere non ausus es, cordate fecisti: præcisè tamen vt recuses, non consulo. De prædestinatione, nihil palam impium protulerunt arbitri, tantum vt liberali assentatione placarent Marbachium tenebras claræ luci obduxerunt. De Cœna verò, ita pronuntiarunt: vt docendi libertas tibi sit erepta: nisi velis quotidianis calumniis te sponte obiicere. Nunc ergo exceptiones interponere necesse erit: quæ te molestia liberent. Si admissæ fuerint, quoad fieri poterit, dandam operam censeo: vt tua moderatione Ecclesiam tuam conserues, cuius dissipationem, moliuntur. idque vt facere contendas, etiam atque etiam rogo. Vale integerrime frater Dominus tibi adsit, te gubernet: sanctósque tuos labores benedicat. Geneuæ 13 Martij 1563.

Ioannes Caluinus eximiæ pietatis & doctrinæ viro D. Hier. Zanc. Scholæ Argent. lectori, Theologo, fratri & amico mihi colendo.

SCum audirem, Sulcerum & Iacobum Andream vocatos esse, qui vestras controuersias suo arbitrio componerent: de vno capite mediocrem spem concepi, quòd

amil

scirem, de arcana Dei prædestinatione vtrumq; rectè sentire: interea flexibile esse vtriusque ingenium ad captandum fauorem. In doctrina verò S. Cœnæ semper infelicem exitum mihi proposui. Sulcerus n. vt morem gerat Lutheranis medius videri appetit. Ab altero verò quid speres: qui totus mancipatus est Brentio, & se venditat. Sic ergo accidit. Nam prædestinationem, quam labefactare non audebant, dextroquis ambagibus implicitam, vobis instar thesauri absconditi reliquerunt. In Cœna autem Augustana Confessio in manu Marbachii, quasi laqueus erit: quo vos: (si Diis placet:) quoties libuerit, constringat. Verum de re transacta, frustra conqueror. Nec verò, me autore ex subscriptione ambigua, tergiuersandi ansam captabis: quia minime ingenuum esset, sicut cauillo elabi: & quod male in astutiam saperet. Vnum restat, vt prima quaque occasione apud Senatum testeris: synceto paci studio te fuisse adductum vt subscriberes: sed asserti exceptionibus additis: ne tibi imposterum traduceret tua facilitas: si verò nunc iterum profitetis, ne quis tibi obiiciat: vel dissimulasse quod liberè aperiendum erat. Nihil ad eam actionem opportunius, quam si Holbrachum nostrum aggressi fuerint aduersarii. Si auditi fueritis, & vestra protestatio admissa, vicistis. Sin minùs, cauete. Vale eximie vir, & mihi ex animo colende frater. Dominus tibi semper adsit, te gubernet ac tueatur. Geneuæ 1, Maij 1563.

Ioannes Caluinus tuus.

Idem Caluinus Hieronymo Zanchio.

SRumorem de optimi fratris nostri morte isthuc perlatum esse arbitror, quem tibi æque ac nobis tristem atque acerbum fuisse non dubito. Certè iacturam non leuem fecit Ecclesia Italica, cui fideli & sedulo pastoris officia quæcunque desiderari poterant, conatus est præstare. Nunc verò cùm tu populi suffragiis electus sis successor, vide ne & gentis tuæ vota frustreris & miserum gregem in summa necessitate deseras. Scio, & memini quam multas olim difficultates mihi obieceris, quum te omnium hortatu accerserem: nolui tunc acriùs vrgere, ne inuitum trahendo, & tibi priuatim & Ecclesiæ communiter male consulerem. Nunc meo quidem iudicio longè diuersa ratio est. Grex pastore orbatus, quum alibi recuperare nequeat qui ad hanc prouinciam obeundam sit idoneus, fidem tuam implorat. Nisi breui auxilium feratur, timenda est dissipatio quæ nobis omnibus grauissimum mœrorem afferet. Imminet occasioni Satan, ac nisi quoddam in officio contineat non vulgaris authoritas, maturè erumpet eorum proteruia. An fructuosus sit nunc tuus labor, nescio nisi quod magno cum dolore audiui rarum & propè desertum esse auditorium. Quod si verum est publicæ vtilitatis ratio te iam non morabitur: priuatis autem commodis vel quieti te non fore addictum certò persuasi sumus. Quò magis tibi prouidendum est, maiusque tibi onus incumbit, vt populi tuorum fiduciæ respondeas. Scio non esse tibi liberum discessum, nisi soluto vinculo, quo nunc obstrictus es: verùm tota in hoc deliberatio posita est si isthic frugi tuus labor, in hac vrbe fructu longè vberior propagatur: an non sanctiore vinculo huc te Deus trahat, quam isthic retineris. In hanc sententiam vbi semel descenderis: facilis erit missio, cuius petendæ non iniungitur tibi necessitas: sed Senatus noster vestrum rogat, vt te nobis concedat. Quod si tibi in animo est, destitutæ Ecclesiæ opem ferre, veteris prouerbii memineris, *qui citò dat bis dat*. Vale vir eximie & mi colende frater: Dominus te Spiritu suo in hac deliberatione gubernat, tibi semper adsit, tueatur incolumem, ac benedicat. Geneuæ 14 Martij 1554.

Iohannes Caluinus tuus.

H. Zanch. Dauidi Chailletto.

FAlleris mi frater carissime, falleris inquam, nec parum falleris, si putas me a tradita & defensa per me hic doctrina, vel latum digitum recessisse, vel etiam defectionem vllam simulasse. Principio, articuli in se, nihil aperte impium continent, cui non possit bona conscientia, sed adhibitis exceptionibus, immò etiam cui non debeat, pacis Scholæ atque Ecclesiæ conseruandæ gratia, subscribi: id quod etiam D. Caluinus non semel testatus est, tum voce, tum literis. proinde Holbrachum hortabatur ad subscriptionem, modò ipsi liceret excipere: potiùs quàm vt sineret Ecclesiam, id quod aduersarii moliebantur, dissipari. Ego verò, nulla alia ratione & nullis aliis de caussis, quàm vt ne locum cederem talibus aduersariis, qui præter impiam de Cœna, déque vbiquitate doctrinam, Pelagianismum etiam in Scholam introducerent, subscripsi: idque tum demum, cùm vidissem reliquos omnes meos collegas subscripsisse: & mihi, nisi idem facerem, omnino stationem esse deserendam: id quod cum primis cupiebant aduersarii, & omnibus suis viribus, hoc est falsis accusationibus calumniis, clamoribus, conuitiis, dolis & cuniculis, totum biennium conati fuerunt, vt consequerentur. Præmisi porrò meas exceptiones: & protestatus sum palam, me nolle, vt hac mea subscriptione vllum fiat præiudicium aliis Ecclesiis & Academiis, quæ mihi dederant testimonia, neque ipsi veritati, neque doctrinæ quam ego in hac Schola tradidi per octennium, quæque continetur in meis prælectionibus, disputationibus, Confessionibus. Velléque vt mihi liceat interpretari tam Augustanam confessionem quàm præsentes articulos, iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini, Lutheri propter doctrinam de prædestinatione & Buceri. Neque has exceptiones Compositores reiecerunt. Quomodo igitur recessi a recepta doctrina? Immò contra Compositores, rotundis verbis, Sturmio, mihi & aliis aliquot collegis, dixerant antea: Pastores nobiscum admittere doctrinam Augustini, Lutheri & Buceri de Prædestinatione: & mihi seorsum, cum ostenderem, eandem planè conclusionem de perseuerantia Sanctorum, in libro Heshusij de Libero arbitrio, dixerūt, Meos aduersarios totum illum librum probare. De Cœna etiam, concesserant nobis doctrinam Buceri & aliorum maiorum nostrorum, qui in hac Schola atque Ecclesia docuerunt: adeóque Confessiones omnes & Apologiam huius ciuitatis. Mihi vero speciatim, hanc meam de præsentia corporis Christi in Cœna explicationem, admiserunt: illud nullo modo præsens esse corporibus nostris, quod nullo corporis sensu percipiatur: præsens verò esse fidelium mentibus quod ab ipsis verè percipiatur: atque ita verè percipiatur vt ipsius vis, in ipsa quoque corpora nostra redundet, qua indies magis ac magis mortificentur regenerentur & capiti Christo incorporentur, atque ad gloriosam resurrectionem disponantur. Cum hæc illi nobis concesserint: cur non debuissemus & nos articulis illis, concordiæ gratia, subscribere? Adde, quod antequam fieret subscriptio. Sturmius miserat ad Compositores, permultas conclusiones impias ex libro pastorum contra me scripto collectas compositores eas, vt audio, prælegerunt pastoribus & interrogârunt, an ita docerent, responderunt se non ita sentire. quid hoc fuit: nisi errores recantasse & veritati acquieuisse? Cur igitur non subscripsissemus articulis minimè per se impiis? Nam quod ibi traditur de vera substantiali præsentia corporis Christi: impium non est, si interpreteris de illa præsentia qua præsens est mentibus fidelium vt ego exposui. præsentia enim hæc nullo locorum licet maximo interuallo, impediri potest. Neque præsentiæ nomine intelligenda est propinquitas quæuis localis: sed talis propinquitas, qua res, quæ dicitur esse præsens, percipi possit ab illo, cui dicitur esse præsens. Quod locale spatium attinet, Solis corpus multò magis distat ab oculis meis quàm tu qui Lugduni es: interim tamen Sol dicitur mihi, hoc est oculis meis præsens esse, non autem tu. quamobrem, quoniam ille ita oculis meis propinquus est: vt ab eis percipiatur tu verò nequaquam. Idem Sol non multo magis distat à nobis, cùm est supra aliud hemisphærium, quàm cùm est supra nostrum, tanto enim magis tum distat: quanta est terræ, quæ interponitur, crassities: tunc tamen dicitur & est verè absens, quid ita? quia non potest percipi ab oculis nostris. nunc verò præsens est quia percipitur. Eatenus igitur aliquid dicitur alicui esse præsens, quatenus illud ab hoc percipitur. Verum autem & substantiale corpus Christi percipi ab animis, mentibusque fidelium, tum in prædicatione Euangelii, tum speciatim in Cœna, quis verè pius negat? Non est igitur per se impia illa sententia: *Corpus Christi in Cœna verè & substantialiter præsens esse*, si addas, *Mentibus fidelium*. Nihil enim inter corpus Christi gloriosum quod in Cœlo est, & mentes nostras, quæ substantia in terris sunt, intercedere potest, quod veram inter ea vnionem & [illegible] impedire queat, nisi impœnitentia atque infidelitas. Sicut per Prophetam dicit Dominus; *Peccata vestra diuiserunt inter me & vos*. quæ duo cùm absint à fidelibus consequitur veram esse [illegible], ideoque veram præsentiam inter corpus Christi & fidelium

lium mentes, immo & quodammodo inter corpus Christi & corpora nostra: quatenus, vt dixi, virtus corporis Christi pro nobis crucifixi, vi sui Spiritus deriuatur in corpora nostra ad maiorem sanctificationem in hoc sæculo, & gloriosam resurrectionem in alio sęculo. quę omnia sentiunt experiunturque fideles in seipsis.

Quod etiam in illis articulis habetur. *Qui obediunt concupiscentiis peccati, amittunt fidem*: (nam fortè hoc te vehementer offendit: quasi pugnet cum illa doctrina, propter quam excitatum fuit dissidium:) nihil habet absurdi, si attentè & diligenter verba perpendas. Principiò conditionalis est propositio: *Si qui obediunt*. Ego verò nego, *Sanctos illos, de quibus mea erat propositio, vere obedire concupiscentiis peccati*: etiamsi nonnunquam in peccata ex aliquo etiam consensu, sed non pleno, labantur. quomodo enim illi dicuntur obedire peccato, quibus perpetua pugna est contra peccatum: qui carnem suam crucifigunt cum vitiis & concupiscentiis: qui perpetuò student legi Dei seruandæ: in quorum cordibus scripta est & viget lex Dei: qui ex animo dicunt, *Mente quidem ipse seruire legi Dei: carne autem legi peccati*: qui denique, antequam peccent, cum Petro mallent millies mori, quam semel peccare: & cum peccant, non ex animo, neque ex contemptu aut odio legis, neque ex destinata malitia: sed vel infirmitate, vel ex ignorantia, semper autem contra animi propositum peccant: & postquam peccarunt, cum eodem Petro dolent, lugent, resipiscunt? Quòd si secus fecerint, non illos ego appellauero Sanctos: neque de illis intelligendæ sunt meæ prælectiones ac disputationes. Deinde etiamsi quis contendat, Sanctos, cum peccant ex aliquo consensu, vt fecit Petrus & Dauid, obedire concupiscentiis peccati: aliud mihi suppetit responsum, quòd defendam, propositionem illam compositorum, non pugnare cum ea, quam hic defendi doctrinam de Perseuerantia. In mea thesi est, *eos non excidere penitùs à fide*: articulus compositionis habet simpliciter, *eos amittere fidem*, sine particula, *Penitus*. Quis autem inficietur, fidem etiam in Sanctis, cum peccant aliquo modo amitti hoc est, suffocari, infirmari, languescere: denique amitti fidem, hoc est, feruorem fidei. Et apertè ipsi explicant de qua fide loquantur cùm aiunt, *Amittit fidem, quæ est fiducia de remissione peccatorum*. Intelligunt igitur, cum peccatur ex consensu etiam à Sanctis, actualem illam fiduciam, qua persuasi erant de remissione omnium peccatorum, qua accensi erant in Deum, qua denique fiebat, vt nullius sibi conscii essent peccati, quod sentirent, omnia esse remissa ita extingui, vt iam noui peccati conscii facti sentiant se reos esse mortis, quæ stipendium est peccati, atque ita sentiant, se reos esse, vt etiam simul intelligant, nouo sibi actu resipiscentiæ & fidei, opus esse ad remissionem noui peccati impetrandam. Quis autem hoc inficias eat? aut quando ego vnquam aliter docui? Sed totam penitus extingui fidem, totamque tolli fiduciam, ita vt de Dei misericordia déque remissione peccatorum diffidant: neque illi docent, neque ego aduersariis concessi. Vides igitur, frater, quam graue sit meum peccatum, quod articulis illis subscripserim: Sed tibi etiam ingenuè, qua in re peccauerimus omnes nos, in eo quod nimis fuimus creduli, nimis boni, nimis faciles, & nostra simplicitate atque candore metiti sumus aliorum astutias atque calliditates, & putauimus *Inter bonos bene agier*. Profectò verum est dictum Christi, *filios tenebrarum, prudentiores esse filiis lucis in genere suo*. Curandum nobis fuisset, vt Compositores quæ verbo concesserant, scripto etiam cõfirmarent, alioqui non debuissemus subscribere. Sed contenti fuimus illorum verbis & promissione, qua dixerant, se nobis semper daturos testimonium nostrarum exceptionum, cum opus foret. ita stulti ducti sumus ad macellum. acceperunt aliqui ipsorum, nostras subscriptiones, & eas miserunt quocunque voluerunt, triumphantes de nobis, séque extollentes, quòd egerint omnia prudenter & feliciter. nos verò nihil illorum habemus, quod possimus ostendere, nisi verba & promissiones in recenti memoria, quas possimus referre & iustè illis obiicere. Proinde fatemur ingenuè, astutia & prudentia, vel alia potius, nos fuisse superatos. at veritate & doctrina minimè, immò contrà contendimus, aduersarios, si nos non fefellerunt compositores, ab impia doctrina Pelagii recessisse ac sinceram nobiscum amplexos fuisse Apostolicam, Lutheri, Buceri, qua de re gratias egimus Deo, & huius rei meminit Holbracus, ad quem mox cucurri, totúmque, quod à Compositoribus audiueramus, retuli, vt is quoque nostri gaudii particeps fieret, & gratias Deo nobiscum ageret.

Habes prolixius quam volueram, explicatam historiam nostræ cõpositionis, qua ita offensus esse videris, vt dices, meum peccatum non posse excusari. Habes, quib. in rebus maximè, & in quibus minimè peccauerimus. Si tibi satisfactũ est hac mea responsione, tui erit officii aliis quoque quoscumque noris offensos fuisse, hac eadem mea responsione satisfacere, nisi malis totam epistolam cõmunicare, id quod tibi per me liberum fuerit. Si non est satisfactũ, protestor, me nolle habere te in hac caussa iudicem.

Quod vero rogas, vt conditionem oblatam apud vos, accipiam, acquiescerem perlubenter tuę & aliorum multorum, (non. n. tu solus es, qui rogas) petitioni, si liber essem, meique iuris, at fidem meam obstrinxi Clauennensibus; vixissem alioqui quàm lubentissimè vobiscum, hoc est cum viris verè piis, verè doctis, ac probis & candidis, in vrbe ista tam celebri iucunda atque suaui. Sed de his satis. reliqua ex literis, quas communes D. Vitero & reliquis ministris scripsi. Vale. & me, vt facis, ama. D. Christophoro referes multam salutem. Argent. 1. Nouembr. 1563.

H. Zanch. Edmund. Grindallo Episcopo Londinensi.

TArditati meæ ignosces obsero, Domine. nuper enim redii ex finibus Italiæ, & prope infinitas reperi quibus respondendum sit, literas.

Aues intelligere quomodo compositum sit nostrum dissidium, dicam breuiter. Propositum fuerat de principio Dominis nostris, vt audio & video, ita in hac nostra controuersia sese gerere, vt quoad eius fieri posset, salua & sarta tectáque maneret vtriusque partis dignitas: idque propter ministerium, tum concionatorum in Ecclesia, tum nostrum in Schola. Tametsi igitur per illud biennium, quo caussa fuit apud Dominos acta, optimè ex perlectis Actis, vtriusque partis scriptis & multarum Ecclesiarum Academiarumque de meis thesibus iudiciis, cognouerunt, actionem contra me ab aduersariis institutam, fuisse iniquam, & doctrinam meam, quæ accusata, damnatáque fuerat tum nouitatis, tum hæreseos, neque nouam, neque hereticam esse. noluerunt tamen vel pronunciare de caussa, vel saltem, vt disputatione decideretur, permittere, sed accersitis quatuor Theologis & aliquot iuris peritis, partim Tubinga partim Biponte, partim Basilea, curarunt, vt per istos dissidium componeretur. Illi, præsentibus etiam quatuor ex Senatu, legerunt acta & vtriusque partis scripta, perspicuè viderunt, insignem & mihi & veritati factam fuisse iniuriam. Retulerunt ad Senatum, suum iudicium de scriptis & Actis. Hic D. Petrus Sturmius Scholarcha palàm dixit, *Vbi igitur nunc tot & tanta hæreses, quæ Zanchio obiiciebantur*: Egerunt deinde seorsim cum vtraque parte pro concordia. Cum ventum est ad me, primum disertis verbis dixerunt Compositores, partem aduersam idem, quod & nos, de Prædestinatione Sanctorum sentire. probare enim doctrinam Augustini, Lutheri, Buceri. iis autem tribus post Scripturas, totam meam doctrinam copiosissimè confirmaueram, in meis lectionibus & confessionibus, tantum superesse aliquid controuersiæ de Cœna. etsi igitur legerint meam Confessionem de cœna, se tamen cupere adhuc clarius ex me audire, quid sentiam de præsentia corporis Christi in cœna, in mea enim confessione nihil de præsentia disputaueram, sed tria tantum præcipua capita explicaueram; primum, non sola symbola percipi, sed etiam rem ipsam, verum corpus Christi: & verum eius sanguinem, hoc est Christum ipsum. Alterum, vtrumque manducari ac bibi, non ore corporis, sed spiritus, hoc est, fide. Tertium, atque à fidelibus tantum. Hic respondi, me de hac quæstione non libenter disputare, quod ne vnum quidem verbum apertum de præsentia corporis Christi in cœna, in Scripturis reperiam. Sed tamen, ne putent me subterfugere & non audere explicare etiam de hac quæstione meam sententiam, dicturum me quod sentiam. Principiò, me nullo modo posse admittere, præsens esse corpus Christi in cœna corporibus nostris. illam enim rem dici alicui esse præsentem, quæ sese aliquo modo ei, cui dicitur esse præsens, communicet & ab ipso percipiatur. Illam verò dici esse absentem, quæ nullo modo sese communicet, & percipiatur ab eo cui dicitur esse absens, siue ea res, quantum ad localem, vel longinquitatem vel propinquitatem attinet: sit propinquior vel remotior. Deambulabat ibi Sulcerus, cum Iacobus Andreæ assidens, mecum ageret

de Cœna: exemplum igitur ab ipsis desumtum, attuli in ... : Vos Domini Compositores, dicimini esse & verè esse mihi, hoc est corpori meo præsentes, quia ipsi vos communicatis mihi & meis sensibus, & à me percipimini, dum ego meis oculis vos video & auribus audio, & tam mihi præsens est D. Sulcerus, qui deambulat, quam vos reliqui qui assidetis: quanquam quod localem distantiam & propinquitatem attinet, ille remotior sit à me quam vos, & vos quam ille, propinquiores. Qui verò foris sunt extra hoc hypocaustum (erant enim aliquot famuli Dominorum foris) dicuntur abesse: quia illos nec audio nec video, nec vllo corporis sensu percipio. Manifestum est autem, verum & substantiale corpus Christi, non communicari corpori meo in Cœna, nullis enim sensibus corporis id percipio cùm nec oculis videam, nec auribus audiam, nec naribus olfaciam, nec manu tangam, nec palato gustem, non possum igitur vllo modo dare, corpus Christi præsens corporibus nostris esse in cœna. Cæterum quia idem corpus Christi verum & substantiale, præsens sit menti meæ in Cœna, vbi maximè efficax est infitiari non possum, cùm extra controuersiam sit, illud verè ... communicari & ab ipsis verè percipi ... illo enim fidelis mentis seu interioris hominis videtur, eiusdémque manu capitur & ore comeditur, atque ita comeditur, vt illius virtutem & effecta salutaria in nobis ipsis sentiamus. Non possum igitur simpliciter negare veram & substantialem, hoc est, veri & substantialis corporis Christi in cœna præsentiam: sed in eum sensum, quem explicaui. Hic Iacobus Andreæ, cum admiratione, *Profectò*, inquit, *vos idem sentitis quod & nos.* Audiuisti, inquam ego sententiam meam D. D. Si hæc est quoque vestra sententia, gaudeo mihi, gratulor vobis & Ecclesiæ. Nunc, inquit ille, video, cur tot argumentis confutes (nempe in mea confessione) id quod nos dicimus, *Corpus Christi, ore etiam corporis manducari*: quia putatis, nos ita sentire, *Corpus Christi ore nostri corporis manducari, quasi corpus Christi nostrum os & corpus attingat.* Omninò, inquam, *ita è vestris scriptis iudicaui vos sentire. Minimè, minimè*, inquit ille, *ita sentimus: sed nos ita loquimur propter vnionem Sacramentalem.* Tum ego, *si non aliter sentitis non damno istam locutionem. Nam & ego admitto, propter Sacramentalem vnionem, id attribui corpori Christi, quod proprium panis: & contra, pani: id, quod proprium est corporis Christi. Sed de manducatione indignorum quid sentis*, inquit ille. *Si nomine indignorum* respondi *intelligatis homines plane impios qui vera fide destituti sunt, non possum admittere, ab illis corpus Christi manducari. Si verò homines fide quidem præditos, sed ea imbecilliori & solutiori vita quàm Christianum deceat, non refragor.* Tales enim fuerunt illi Corinthii, quos Paulus docebat, *quia indigne manducarant corpus Domini, à Domino iudicari*, hoc est, castigari, ne cum hoc mundo damnarentur. Non potuit inter nos de hoc articulo conuenire. *Sed ego non dubito*, inquit ille, *quin si diligentius hunc etiam articulum examinaueris, sis in nostram sententiam venturus.* Satis, inquam ego *diligenter examinaui: & aliter quam sentiam sentire non possum. Bene*, *satis est*, inquit, *de cœna dictum: agimus gratias Deo, quod in hoc etiam articulo de cœna, non est magna discrepantia inter vos: cum vtrique fateamini veram & substantialem præsentiam.* Ita discessum fuit. Conceperunt deinde articulos quosdam de prædestinatione, hos dederunt vtrique parti inspiciendos, sed mihi cum tanta festinatione exhibuerunt legendos, vt nollent eos vel vnam noctem apud me pernoctare. Tandem vbi viderent, me nolle illis subscribere, nisi prius à me diligenter domi examinarentur, permiserunt: sed hac lege, vt neque describerem, neque curarem describendos. Adiecerunt illis, vt etiam de cœna aliquid statuerem saltem in genere, Confessionem Augustan. & Articulos concordiæ inter Lutherum & Bucerum. In articulis de prædestinatione, nihil deprehendi apertè impium, & quod non posset bona conscientia admitti, quemadmodum & postea D. Caluinus tum ad me tum ad pastorem nostrum scripsit. Tantum vidi, ita eos artificiose fuisse compositos, vt tamen liquidò appareret, compositores magis curasse, vt articuli controuersi obductis quibusdam tenebris sepelirentur, quàm vt veritas aperta luce explicaretur. Hæc fuit vna præter alias caussas, cur diu, hoc est, ad extremum ferè vsque restiterim, ne subscriberem. Tandem cum viderem, per me vnum tantum stare, ne sublato tanto dissidio, quod erat non inter vnum aut alterum, sed inter omnes ministros, vna ex parte, & omnes professores ex altera parte, pax & consensio fieret; & viderem, me salua conscientia posse subscribere, præmissa præsertim protestatione: assensus sum. Cùm igitur ventum esset ad locum, vbi erant Domini nostri & Compositores, omnésque Professores & aliquot alii: post actas gratias iis, quibus debebantur, dixi me subscripturum, sed præmissa prius hac protestatione: primum, me nolle, vt hac mea subscriptione, aliquod fiat præiudicium aliis Ecclesiis, Academiis & veritati. deinde nolle, vt aliquid derogetur illi doctrinæ, quam hic Argentinæ docui per octennium, & quæ continetur in meis prælectionibus, disputationibus, Confessionibus. postremò, vt mihi liceat tam Augustanam confessionem, Apologiam & articulos concordiæ, quàm hos præsentes articulos, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini, Lutheri & Buceri. Deinde conditionaliter subscripsi, in hæc verba: *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnosco, ita etiam recipio. Ego Hieron. Zanchius.* Postridie coronatis omnibus in ... datæ fuerunt dexteræ ... & ... Ita compositum fuit dissidium, vt nihil detractum sit de veritate doctrinæ. Interim tamen non desunt, qui improbent factum, sed isti non perpendunt, quid sit illud, *Christus non sibi placuit*, neque cogitant, quanta mala secum adferant dissidia. Cur propter pacem inter tot & ministros & professores votis ciuitatis, non debuissem Augustanæ Confessioni & eius Apologiæ subscribere, eo præsertim modo, quo subscripsi: & admissa mea à compositoribus explicatione, & deinde etiam protestatione? Offenduntur illis verbis Apologiæ: *Corpus Christi adesse in cœna verè & substantialiter.* At ego explicaui, quo pacto admitti possint: & illud dici præsens esse verè & substantialiter participatur, cum Sol est supra nostrum hemisphærium, & suum verum & substantiale corpus nobis videndum & per corpus calorem atque lucem participandam communicat: annon dicimus & quidem rectè, Solem nobis esse præsentem verè & substantialiter? quemadmodum & contra: cum progressus ad aliud hæmisphærium, quia non amplius se videndum & participandum nobis communicat, dicimus abesse: cùm tamen quoad locum propinquitatem aut longinquitatem tam procul distet à nobis, cùm est supra nostrum, quàm cum est supra aliud hemisphærium. Quid igitur prohibet, quin etiam dicamus corpus Christi adesse verè & substantialiter iis quibus verè & substantialiter se communicat? At, inquiunt, alii non ita intelligunt & interpretantur, vt tu. Neque ego subscripsi, aliorum interpretationibus, sed tantum verbis August. Confessionis, idque iuxta illum sensum quem ego pium esse agnosco, & interpretatio mea fuit admissa. Aliter certè Caluinus iudicat, cuius iudicium longè pluris facio quàm multorum aliorum, quia verè spiritum Dei habet, & magis spectat Ecclesiarum ædificationem, quam gloriosam in nostris phrasibus, dictionibus & syllabis, pertinaciam. Is ad pastorem nostrum scribit sibi non probari, vt simpliciter recuset subscribere, & consulit, vt subscribat, modò addantur & admittantur exceptiones. & ad me ... tester magistratui, me studio pacis studio adductum, subscripsisse, sed cum illis exceptionibus; & me idem etiam nunc profiteri & confirmare. Si spes vlla fuisset vel impetrandæ disputationis, in qua palam triumphasset veritas, vel audiendæ definitiuæ, vt vocant, sententiæ de tota controuersia, vel tollendi aliqua alia mediocri ratione dissidii, ego nunquam subscripsissem. Sed cùm nihil horum possemus sperare, quid obsecro agendum nobis erat! Credo, te, quæ tua est pietas atque prudentia, non aliter, quam nos fecimus, facturum fuisse. Quod si fallor, ignosce huic meo de tua pietate iudicio, ignosce etiam rogo non iam amplius breuitati, sed nimiæ meæ prolixitati: & vale, méque in numero amicorum tuorum conserua. Iubeo verò saluere meos quatuor compatres, Generos. D. Vvrotum, Knocum, Henr. Knollum & D. Hetonem: & cupio, vt cum illis communices & aliis doctis hanc nostram compositionem: & quid de ea & tu & illi sentiant, ad me candidè scribas: Dominus Iesus suo vos Spiritu semper regat ac protegat.

Edmundus Grindallus Hieronymo Zanchio S. D.

QVod tam copiosè ad me dissidii vestri compositione scripsisti, Clarissime D. Doctor Zanchi, gratias ago

ago: quòd autem petis, vt meam aliorúmque amicorum tuorum sententiam ea de re perscribam, id hoc tempore plenè præstare non potui. Amici n. illi tui quos nominasti, Londino iam diu absuere propter pestem ibi grassantem. Quod ad me attinet, tantum tribuo pietati ac prudentiæ tuæ, vt de omnibus actionibus tuis bene sentiam. Accessit etiam (vti ais) Domini Caluini calculus, qui subscriptionem tuam, cum illis conditionibus & exceptionibus approbauit quod me multum confirmat. Nam illius iudicio multum soleo tribuere. Hoc vnum metuo, ne priores aduersarii, nisi tu tibi in istis controuersiis silentium prorsus indixeris, quod hoc tempore, cum veritas à quibusdam libris editis oppugnatur, durum esset, ex hac compositione gradum sibi struant ad nouas turbas excitandas, ac tum simplicem subscriptionem, quæ literis consignata est, vrgeant: exceptiones verò illas & protestationes quæ viua voce tantùm factæ sunt, non agnoscant. Sed de futuris incertum est iudicium: ea igitur Domino commendemus, qui tibi etiam (non dubito) os & sapientiam dabit, cui non poterunt resistere aduersarii veritatis. Vale in Domino quam optimè. Ex suburbano meo Fulhamiensi ad ripam Thamensis 23. August. 1563

Tuus in Christo
Edmundus Grindallus Episcopus Londinensis.

H. Zanchii ad eundem.

Obseruantia, qua te Reuerendissime Domine, semper sum prosecutus, propter tuam singularem pietatem, humanitatem, virtutem, facit, vt non possim non gratulari tibi istam nouam, amplissimámque, de qua ad me scripsit communis amicus Knolles, dignitatem. Quid enim maius exspectari amplius in isto Regno tibi poterat? Gratulor itaque ex animo: quoniam istæ diuinæ benedictiones, testimonia sunt, tum constantis in Deum pietatis tuæ, tum immutabilis erga te beneuolentiæ Dei. Sed non minus gratulor eandem tem. toti isti Regno, quod scilicet talem iam nactum sit a Deo primatem cuius cura & diligentia, magis ac magis in vera Religione ac pietate promoueri possit. Neque enim dubito, quin illa supremæ post Regiam Maiestatem dignitatis accessio, futura sit tibi perpetuus stimulus, quo ad faciendum officium diligentiùs quam vnquam, acriter exciteris. Precor Deum, tua etiam in te dona augeat: firmáque & diuturna valetudine donatæ te velit, ad salutarem tuæ Ecclesiæ gubernationem. Viuo adhuc, & quidem bona valetudine, Dei beneficio, pro mea ætate, qui sexagesimum primum ago annum cum vxore, liberis quinque, & qui breui, vt spero: prodibit in lucem. Sunt autem & hæ, magnæ Dei benedictiones, pro quibus ingentes illi ago gratias. Restat, vt tum donis sui spiritus, eos repleat, tum quæ ad vitam hanc honestè transigendam, necessaria sunt, illis suppeditet: quod vt faxit, toto pectore illum rogo, per Iesum Christum; ac tibi etiam Amplissime Archiepiscope, aliísq. amicis, & bonis viris commendo. Dominus Iesus te diu bonis ad Ecclesiæ salutem, conseruet incolumem. Exspectamus quotidie nostrum Casimirum. Heidelb. 11. Iulij 76.

Tuus Ampl.

H. ZANCHIVS.

Edmundus Grindallus H. Zanchio Salutem in Christo.

Gratula baris mihi proximis tuis literis nouam dignitatem, seu potius (vt verè scribis) officium & onus, cui me valdè imparem ingenuè agnosco. Ego verò tibi gratulor, Clarissime D. D. Zanchi, istam tuam magnanimitatem & constantiam, in optima caussa defendenda. Audiuimus enim quot & quantos labores ac certamina sustinueris in vera sententia tuenda de Eucharistia ac prædestinatione. Est hoc quidem veri Doctoris, tenacem esse fidelis illius sermonis, qui ad doctrinam facit atque à veritate ne latum quidem vnguem discedere. Equidem non dubito, quin Magistratus vestri, pro ipso. um prudentia satis moderatè iudicabunt, etiamsi multa (vt nos fit) quorundam importunitati concedere cogantur. Sed si ad extrema ventum fuerit, Dominus vbique ostium satis amplum aperit: *Domini etiam est terra & plenitudo eius*, &c.

Nos hic Dei beneficio, vtcunque pacatam habemus Ecclesiam: habemus Episcopos in vera doctrina consentientes, non otiosos sed in vinea Domini laborantes. Augetur etiam indies numerus fidelium, etiamsi non desint (vt fit) hostes clancularii, sed hi angulos quærere coguntur, palam virus suum prodere non audent. Faxit Deus vt motus Gallici felicem habeant exitum quod hostibus nostris omnem spem præcidérent. In Scotia etiam hactenus summa procerum consensione bene successit. sola Regina apud illos sacra Papistica admittit, quæ alioqui Senatusconsulto per totum Regnum haberi non permittuntur. Quanquam autem dubium non est quin Antichristi satellites in illo Regno huic libertati insidiabuntur, præsertim Guisiani, ex quorum familia est Scotiæ Regina, superiores euadant tamen speramus, Dominum causæ suæ non defuturum, & optimis illis Regni proceribus, non solum animos, sed & vires suppeditaturum, vt hoc tam sanctum negotium perficere possint. D. Coxus, D. VVrotus, D. Heronus, cæterique amici ac noti, viuunt valéntque ac te plurimum salutant. Vale, Londini.

Tuus in Christo
Edmundus Grindallus Episcopus Londinensis.

H. Z. Henr. Bullingero S.

Qvòd, simulac finis, vtcunque nostræ tragœdiæ impositus fuit, Reuerendissime pater, non statim ad te, qualis ille fuerit, scripserim, ne mireris cum non animum iampridem induxerim meum, hoc tempore, siue dissidium nostrum componeretur, siue non componeretur, conferre me ad has thermas, & hinc ad vos, deinde in patriam vxoris, idque tum valetudinis, tum etiam animi satis afflicti, recreandi caussa malui coram, quam per literas totum negotium vobis explicare. id quod, vbi ad vos venero (veniam autem Deo volente, intra 10. aut 12 dies) perficiam. nunc tantum habeto conclusionem. Controuersiam quidem doctrinam, neque esse iudicatam: disertè enim dixerunt Compositores, se non venisse iudicatum de doctrina; hoc enim esse alicuius synodi officium: neque etiam esse compositam, quomodo enim componi possint contradictoria? conciliationem tamen quandam animorum esse factam: condonatis vtrinque iniuriis ac maledictis, deinde in quandam doctrinæ formulam tum de Cœna, tum de prædestinatione: qua in posterum caueatur, ne huiuscemodi contingant dissidia esse consensum: ab aliis quidem simpliciter: a me verò, cum protestatione, & cautæ subscriptione. In summa: hoc omnia fuisse instituta, vt scandalum, quod non paruum erat in vrbe propter hoc dissidium, aliqua ratione tolleretur: publicæ paci consuleretur: Scholaque in integrum statum restitueretur: & vero etiam ministerium, tectis vtcunque nonnullorum erroribus, in sua dignitate apud plebem conseruaretur. Reliqua coram. Vale. Badæ 16. April. 1563.

H. Z. Ioanni Garnerio S.

NOn ita multò ante nundinas nostras, frater obseruande, domum ex finibus Italiæ redii. filius verò tuus nuper à me accepit, quidquid reliquum fuerat ex pecuniis apud me relictis.

De nostra autem compositione non præstat vt multa scribam. Veritas de principio maiori parti fuit cognita, iudicium Capituli fuit auditum: atque ita auditum, vt tandem viderint, Capitulum factum esse partem, propter bonitatem caussæ. Iudicia Academiarum, Ecclesiarum & aliorum multorum doctorum virorū lecta: mea supplicatio visa: in qua ei calumniæ depulsæ: Latinè & Germanicè taceo de iis, quæ Capitulum egit & exhibuit. Neque disputatio, neque colloquium, neque sententia vel Senatus vel Theologorum vllorum, interpretari potuit per integrum biennium & amplius. Quidquid scribebatur, declamabatur, dicebatur contra me, audiebam quidem ex parte: sed in totum, ne bonam perderem caussam, prudenter dissimulaui & pertuli, in Scholam redire, nunquam iussus fui: hoc

tantum perpetuò petij vt dicerent illi quorum intererat, an doctrinam mihi obiectam & verè à me traditam, iudicarent hæreticam & nouam esse, necne. numquam potui hoc audire. Dederam librum quendam imprimendum, in quo sola doctrina defendebatur, sine vllius hominis mentione præterquam semel, Marbachij, sed cum laude, sine conuitiis, sine comminationibus fuit proditus & suppressus.

Tandem venerunt arbitri vel potius Compositores, omnes contrarii, vel saltem suspecti, nullus enim à Palat. Electore. Illi Acta legerunt, & vtriusque partis scripta retulerunt suum ad Senatum iudicium. hic bonus Petrus Sturmius cuius funus heri fuit, Vbi nunc, inquit, sunt tot & tantæ hæreses quæ Zanchio obiiciebantur? Spes certa fuerat mihi facta disputationis vel saltem colloquij interim nihil minus cogitabatur. vocatur verò vtraque pars seorsum. Mecum ita est actum, vt totam de prædestinatione & Perseuerantia doctrinam & probarint ipsi Compositores & dixerint: aduersæ parti non improbari. De cœna verò ita vt admiserint hanc meam de præsentia corporis Christi explicationem, corpus Christi non esse præsens corporibus nostris, cùm non se illis communicet, neque enim aut oculis aut ore, aut aliis sensibus corporis percipiatur: sed præsens esse animis fidelium, quod illis verè communicetur & ab illis percipiatur. illam autem rem dici esse præsentem quæ aliquo modo percipiatur & eatenus esse & dici præsentem quatenus communicatur atque percipitur, etiamsi quod distantiam & localem propinquitatem attinet, aliquando ea res sit remotior aliquando propinquior. exemplum habemus in Sole cùm supra nostrum est hemisphærium, non ita multò magis propinquus nobis est quam cum occidit interim tamen dicimus nobis esse præsentem, cùm verò occidit, absentem. vnde hoc sa definitione præsentiæ, quia scilicet tum nobis communicat suum corpus spectandum, & per corpus, calorem atque lucem participandam, cum verò occidit, non amplius nobis communicatur. Ad exemplum in auditoribus qui intersunt concioni. Tu concionans, tam præsens es illis qui sunt ad portam templi, quam qui astant pulpito. quamobrem? quia tam illi quam isti, vident & audiunt te. Propinquitas igitur aut distantia loci, non facit vel præsentiam vel absentiam per se, sed ipsa communicatio vel priuatio communionis. Hæc similia fusius ad te nunc quam tibi tum. Interim tamen sententiam intellexerunt & probarunt. *Manducationem Oralem*, vt vocant, ita explicarunt, vt dixerint, se nomine sentire, corpus Christi ore corporis nostri manducari, quasi illud nostrum os attingat sed tantum propter vnionem sacramentalem, se ita aliquando loqui. De manducatione indignorum, non conuenit inter nos. cætera, fuerunt meis explicationibus & responsionibus contenti. Conceptos igitur articulos aliquot de prædestinatione, obtulerunt subscribendos. cum vrgerem controuersos esse iudicandos, & an essent hæretici vel noui, nécne, esse pronunciandum, articulos propositos non venisse in controuersiam; Responsum fuit, non venisse se vt iudicent, sed vt componant: iudicium pertinere ad aliquam synodum, in suo eos manere statu. curare se tantum, vt tollatur hoc dissidium atque scandalum Scholæ & Ecclesiæ. Quid tu hic egisses? Articuli nil in se continebant apertæ impietatis: tantum videbam obscurari veritatem. Si non subscripsissem, impediebatur concordia: caussa bona periclitabatur: censebar vt homo turbulentus & concordiæ inimicus, videbar autem me posse subscribere, salua conscientia, præsertim cum liceret protestari. Interim tamen restiti propter alias caussas, vsque ad extremum. Tandem iudicaui, præstare subscribere quam diutius repugnare. Sum itaque primum ita protestatus coram omnibus Compositoribus collegijsque meis: Primum me nolle, vt hac mea subscriptione vllum fiat præiudicium aliis Academiis, Ecclesiis, veritati. deinde vt nihil derogetur doctrinæ, quam hic docui per 8. annos, quæ etiam continetur in meis Lectionibus, Disputationibus Confessionibus. Postremò vt liceat mihi tam August. Confessionem & Apologiam, Articulósque concordiæ inter Lutherum & Bucerum, quam hos præsentes articulos, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini, Lutheri, Buceri. Deinde ita subscripsi conditionaliter. *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnosco, ita & recipio. Ego Hieronymus Zanchius.* Caluinus ad me scribit, vt tester, me sincero pacis studio adductum, subscripsisse & vt maneam in sententia, idemque profitear, sed additis exceptionibus, quas feci coram Compositoribus. Et ad Holbrachum scribit, vt, si vrgeant aduersarii per Dominos subscriptionem, (non enim adhuc subscripsit, me etiam, præter alios dissuasore) ne simpliciter eam recuset: sed admittat, præmissis exceptionibus, quemadmodum videlicet & ego feci.

Nunc habes omnia: & argumentum, vnde possis iudicare de tota actione: & defendere veritatem contra homines malè iudicantes. Non est tamen hæc mea epistola spargenda: præsertim hoc tempore: quia ea abuterentur nonnulli. oportet autem vti modestia & patientia, propter Dominum. non enim sibi Christus placuit. Incipiam profiteri Mosen. Vale & ora pro me. Argentorat. 20 Iulii 1563

H. ZANCHIVS

Francisco Pythio Capellæ S.

CVm domum rediissem, frater carissime, tuas offendi literas, quibus tu, hinc discedens, & me abitus certiorè faciebas, & filium Generosi Dom. de Muoe vna cum illius pædagogo Guagnano, quos tu cum illustrissim. Domina Rosana & aliis duobus amicis, curaueras, vt apud me hospitium haberent, mihi commendabas. Ego verò, multis nominibus gauisus sum, cum & tuas legi literas, & domi, quos commendabas, reperi hospites. Nam literas tuas vidi, quod maximè cupiebam, plenas officii & amoris erga me tui. Hospitibus verò, mox testimonium dedi, viros, pietatis atque modestiæ singularis. Eos igitur mihi esse, futurósque quam commendatissimos, dubitare non debes, nisi dubites de mea tum erga pios modestósque viros beneuolentia: tum erga illustrissimam Dominam meam Rosanam Sturmium Holbrachium & te, qui apud me eos esse voluistis & commendastis, obseruantia. Literis autem tuis citius respondissem, si, vbinam esses certò sciuissem. Hodie verò, salutem accepi ab Holbracho tuo nomine: & te Mureti in Gallijs agere ministrum, intellexi. Condonabis igitur, quod non citius responderim. nam accesserunt etiam occupationes neque paucæ neque paruæ, & ad multorum literas responsiones. Præter alias, recepi Caluini, quibus dolebat quidem, caussam meam bonam non eum habuisse exitum quem habere debuisset. Interim tamen consulebat, vt prima quaque occasione, apud Senatum, meam confirmarem subscriptionem, cum illis exceptionibus quas promiseram: & testarer, me sero pacis studio, ex animo subscripsisse. Ad Holbrachum etiam scripsit, se laudare quidem, quod hucusque non ausus fuerit subscribere: non consulere tamen vt simpliciter recuset, si vrgeatur: quod hac ratione, Ecclesia dissiparetur, id quod aduersarii inprimis moliuntur. subscribendum igitur esse, si vrgeatur: sed præmissis exceptionibus, quemadmodum & ego feci: quæ si admittantur, nos vicisse. Holbrachus non vrgetur amplius: neque spero, molestatum iri deinceps quod, præter alias caussas, Domina Rosana eum & Ecclesiam commendarat Dominis. Ego verò nuper in Consilio nostro Thomeano, coram Dominis Scholarchis, toto Capitulo & vicariis, vt vocant, omnibus, data mihi diuinitus occasione optima, feci id quod Caluinus consulebat, subscriptionem explicaui: protestationem confirmaui, & speciatim de Cœna deque Perseuerantia Sanctorum, meam repetij sententiam: ac quomodo cum Augustan. Confessione, eiúsque Apologia non pugnet, apertè declaraui. Summa, me adhuc confirmare *veram* (vt habet confessio) *& substantialem*, vt habet apologia *præsentiam corporis Christi in Cœna*. Cæterùm nomine *præsentiæ*, me non intelligere propinquitatem aliquam localem: sed ipsam veram veri & substantialem corporis Christi, mentibus fidelium communicationem. eatenus enim aliquam rem dici & esse nobis præsentem, quatenus nobis communicatur & à nobis percipitur: etiamsi longo locorum interuallo à nobis distet. attuli præter alia exemplum Solis. cùm Sol supra nostrum est hemisphærium, dicimus, eum esse nobis præsentem, & quidem verè ac substantialiter quamobrem? quoniam verum ac substantiale suum corpus nobis videndum communicat: & per corpus, lucem ac calorem suum nobis participandum exhibet. cum verò ad aliud hemisphærium progressus est, dicimus esse absentem; quia non amplius nobis vel suum corpus videndum, vel calorem ac lucem participandam communicat: tamen quod attinet ad locale spatium: non ita multo procul à nobis distat, cum est

supra

supra aliud hemisphærium, quàm cum est supra nostrũ. Fatemus igitur aliquam rem dici & esse nobis præsentem, quatenus nobis communicatur & à nobis percipitur: siue ea sit, quod locale spatium attinet, magis siue minus a nobis remota. esse autem extra controuersiam, corpus Christi verum & substantiale fidelium non quidem corporibus, sed mẽtibus communicari, & ab ipsis percipi in Cœna. In hunc igitur sensum, me adhuc confirmare illam, cui subscripsi, August. Confessionis & Apologiæ locutionem, *Corpus Christi in Cœna præsens esse vere & substantialiter.* & ita meam explicasse sententiam coram Compositoribus, quam & probarint. Hanc autem distinctionem inter præsentiam atque absentiam, & inter localem propinquitatem ac longinquitatem alicuius rei multis antè annis, hic coram multis collegis meis attuleram atque explicaram. In articulo de perseuerantia Sanctorum, id feci. Neque meam sententiam pugnare cum articulo, qui inter articulos compositionis habetur, manifestum est. Fit enim articulus conditionalis: *Qui obediunt*, hoc est si qui obediunt *concupiscentiis peccati, amittunt fidem.* At nego, electos, Sanctos renatosque spiritu Christi, propriè obedire concupiscentiis peccati, cùm obedire alicui, sit non tantum iussa alicuius capessere; sed eo etiam modo quo iubetur, illa perficere. Electi autem nunquam peccant eo modo, quo peccatum per prosopopœiam, iubet: hoc est *ex destinata malitia*, vt Lutherus ait: seu vt ait Bucerus, *ex animo totaque voluntate*: seu, vt loquitur Philippus, *ex Epicureo contemptu*, aut inde quod reiiciant verbum ex corde: sed semper ignorantia & ex infirmitate Obedire etiam, est sine vlla repugnantia, iussa perficere: & iuxta Apostolum: illi tantum obediunt, in quibus regnat peccatum: non regnat autem in sanctis electis. Deinde articulus non habet particulam PRORSVS. Sese opposuit meæ explicationi, Melchior. Res est delata ad senatum, speramus bene. Si admiserint meam protestationem & explicationem, manebo: sin minus, discedam. Curato, vt hæc mea explicatio, communicetur etiam aliis fratribus qui offensi fuerant mea subscriptione. Salutat te, vxor & hospites. Valemus autem omnes. Vale igitur & tu frater cariss. & mihi semper honorande. Argent. 25. Iulij 1563.

Hieron. Zanchius Ioanni Sturmio.

OBseru. D. Sturmi, & amicorum meorũ optime, scio, tibi cordi esse gloriam Dei & veritatis defensionẽ. Tu verò non ignoras, quales iam triumphos per totam Germaniam, nostri contra veritatem, sine vlla pugna, & ante victoriam, egerint: non te etiam latet, occasiones victoriæ præsertim pro gloria Dei & veritate Euangelij, non esse negligendas. Quid etiam Caluinus, vir Dei, scripserit, & consuluerit, tenes. Ergo sinas me vti hac diuinitùs oblata occasione, ad veritatis defensionem. Agitur gloria Dei, salus totius ciuitatis, defensio veritatis, nostri etiam omnium: immò & omnium eorum, qui testimonium dederunt meis thesibus, existimatio. Ego verò non pro iis omnibus paratus sum non solum ex vrbe, sed è vita excedere. Mecum roga Dominum Iesum, vt mihi adsit. Ego certè nolo amplius languere & cedere carni ac sanguini. Vale vir optime: & vna Dei gloria, tam tibi, quam mihi sit proposita. Ex meis ædibus 10. Iulij 63.

H. ZANCHIVS
Ioanni Caluino S.

RArò quidem ad te scribo, optime Pater Caluine, perpetua tamen te obseruantia prosequor. & meiquidẽ silentij multæ sunt caussæ, sed illa non est postrema, quòd sciam, te tot tantisque negotiis occupari, vt penè obruaris. tantum abest, vt æquum sit, virum tantum, molestiis etiam literarum mearum intempestiuis affici. quæ tua igitur est prudentia, silentium meum in bonam interpreteris partẽ, etiam atque etiam rogo. Nunc, vt diuturnum silentium abrumpam, necessaria quædam caussa facit. ea verò hæc est. Non dubito quin pro tua pietate, virum Dei sanctæ memoriæ D. Philipp. Melanchthonem aliquando tuis literis amicè admonueris de illa sua postrema tum de Prædestinatione, tum de libero arbitrio, longè à priore diuersa, doctrina: non dubito etiam, quin ille, vt erat humanus & tibi amicissimus atque familiaris, adde & quidem, te tuasque admonitiones, idque meritò, magni faciebat: non dubito, inquam, quin ille vir Dei literis tuis responderit. Est autem negotium mihi cum hominibus non tantum plusquam Lutheranis in re sacramentaria, sed, quod peius est, ferè Pelagianis in articulo de Prædestinatione, libero arbitrio & gratia Dei. Quoniam verò vrgent postremos Philippi locos, & autoritas Philippi, vt scis magna est & semper fuit in Germania: idcirco si possem ex ipsius literis demonstrare, illum non ita impie de articulis sensisse, quemadmodum ipsi aduersarij eos locos communes interpretantur: foret bonæ caussæ operæpretium. Si quas igitur habes iis de rebus illius ad te literas, quæ ad promouendam bonam caussam aliquid valeant, eas ad nos mittas per Cirillum senatorem rogo. Ego verò sanctè promitto vbi illis vsus fuero, me bona fide remissurum: feceris rem caussæ vtilem & amicis gratissimam. De rebus nostris, nihil adhuc scribo, quia nondum plenè licet. Hoc tantum possum scribere & affirmare, rem esse in eo statu, vt Domini non possint doctrinam a me hic, vt pians, traditam, & a Marbachio, vt impiam improbatam damnare: quin etiam scientes & volentes eam doctrinam (vt interim de aperto Dei verbo & de Patribus nihil dicam) a M. Bucero in hac Schola & Ecclesia traditam: & præter Capitulum nostrum, duas etiam Germaniæ Academias, Marpurgensem & Heidelbergensem damnent. cum enim viderem mihi ab illis hominibus non solum disputationem, sed etiam omne amicũ, & priuatum colloquium denegari, interim tamen perpetuo, etiam è pulpitis sanam doctrinam damnari, & me tanquam hæreticum, apud Dominos & per totam vrbem traduci, addere etiam, eam quam ipsi contra me docent doctrinam, doctrinam esse omnium Ecclesiarum quæ Augustanam Confessionem amplexæ sunt: Ego volui videre an ita se res haberet. Veni itaque Heidelbergam & Marpurgum contuli cum illis Theologis vtraque Academia, non solum doctrinam nostram probauit, sed etiam aliis Scripturarum testimoniis confirmauit & amplissimum sanæ doctrinæ testimonium mihi dederunt: neque hoc solum sed etiam rogarunt, vt si Argentinæ esse non possim, ad se veniam, ibique doceam. Pictorius non solũ iudicio Academiæ Marpurgensis subscripsit: sed scripsit etiam graues literas, de hac doctrina ad D. Sturmium: idque in hunc finem, vt eas Senatui ostenderet. Scribit enim se vehementer mirari, quid hoc sit, quod doctrinam illam Christi, quam antea hic docuerat Bucerus, quamque Senatus magno plausu amplexus fuerat: nunc audiat, eandem in eadem Schola & Ecclesia damnari. Vale, & fratres meo nomine saluta Argentinæ.

VVolfgangus Musculus Hier. Zanchio S.

GEmina mihi est hodie ad te scribendi oblata occasio, frater in Domino charissime, cum propter studiosos Tigurinos, qui hasce meas tibi reddunt, tum propter Vergerium nostrum. Tigurinos istos domi meæ cõuictores habui circiter anni dimidium. Iussi sunt à Præsidibus Scholæ Tigurinæ ad vestram sese recipere Scholam. Quæso iuues eorum studia. Bonum opus est adesse illis, qui in vsus Ecclesiarum Christi aluntur. Vergerij literas attulit ad me hodie D. D. Gribaldus, vir non modo Iurisprudentissimus, sed & pietatis Christi scientissimus, ac monuit me, vt si quid Vergerio respondere vellem, ad te literas mitterem, vel ad D. Petrum Martyrem. Mitto igitur ad te chariss. frater, quæ Vergerio nostro respondi. Vbi occasio dabitur, ora illa Tubingam mittas. Interea temporis, quo hic mecum fuisti, de statu tuo nihil accepi a quoquam. Rem feceris mihi admodum gratam, si dé illo rescripseris. Ego pro conditione senectutis meæ, per gratiam Christi satis commodè valeo, nisi quòd me malitia præsentium temporum subinde turbat ac sollicitum reddit, sic vt metuam Ecclesiis Christi à conspiratione aduersariorum, quorum Dominus consilia dissipet, & iniquissimos conatus omnibus ridendos exponat. Optimè vale. Saluta meo nomine Dom. Petrum Martyrem, fidelem Christi Ministrum, & reliquos fratres. Bernæ 1556. . April.

VVolfgangus Musculus in Domino.

Idem Musculus Hieronym. Zanchio
S. P. D.

PRopter celebrem tuam, D. Sturmii & aliorũ quorundam doctorum hominum eruditionem, ac Scholę vestræ disciplinam: duos hosce iuuenes ad vos mittimus, Zanchi frater in Domino charissime. Bonam spem hactenus de illis concepimus quare te oro per Christum, vt curæ ac diligentiæ tuæ, quo ad eius poteris, hanc in illis foueas, alas ac prouehas sciens te hac in re seruire Domino, in cuius ministerium à resp. nostra aluntur.

Cæterum quod me attinet, satis adhuc commodè ago, nisi quod senectus subinde me turpidum ac somnolentum si reddit: vt plurimum de pristina studiorum meorum alacritate deterat. Obitus præterea D. Phil. Mel. animum meum contristat, quoties cogito, quid futurum sit, vbi tales viri qui adhuc pauci restant, Ecclesiis adimuntur. Si quid habes certi de disputatione, Heidelbergæ hac opinor æstate, præsentibus Saxoniæ principibus de Cœna Domini habita, obsecro per occasionem communices. Nouum illud & monstrosum dogma [illegible], vt nonnulli, vt verò alii contendunt, [illegible] carnis Christi, Augustanam Ecclesiam haud parum turbat: de vestra nolim eiusmodi posse dementiam prædicari. Non licet iam plura per occupationes. Opt. Vale: & saluta meo nomine D. Ioan. Sturmium veterem amicum & alios dños collegas Dominos ac fratres. Bernæ Heluet. 1560. 16. Septembris.

H. Z. F Volfg. Musculo.

VEstris adolescentibus doctiss. & obser. pater Muscule obtuli & me & omnia: & quòd ad me attinet, nulla in re quæ ad illorum salutem & ornamentum faciat, cùm propter communem pietatem, tum etiam propter tuam commendationem, deero. Quod ad disputationem Heidelbergensem attinet, scripseram ea de re ad Erastum mihi amicissimum, aliquod ad me illius exemplum mitteret: respondit quidem ille, sed nullum hactenus mittere potuit, vbi miserit, mox ad te transmittam. Interim tamẽ ab isto vestro studioso theses accipies, & de ipsa disputatione, quomodo se habuerit, aliquid audies. Ego verò mitto iudicium, sanctæ memoriæ, Philippi ad Palatinum de Cœna Domini: spero hoc tibi gratius futurum ipsa Heidelbergensi disputatione. hoc vnum exemplum, missum fuerat ad Sturmium, ab eo impetraui, vt ad te mitteretur: aliquot deinde exemplaria reperi apud bibliopolã quendam, quotquot reperi, emi: & quocunque possum, mitto. video quantam vtilitatem sit Ecclesiis & piis omnibus hoc vnum folium allaturum. Dolendum est profectò, talem ac tantum virum, nobis esse ereptum. Cæterùm, haud dubito, magnus ille vir Ecclesiæ nõ minus proderit mortuus, quam profuerit viuus: hoc præsertim postremo suo de Cœna Domini iudicio. Quod scribis, monstroso illo dogmate [illegible] corporis Christi, ipsam quoque Augustanam Ecclesiam turbari, vehementer doleo, & certè non possum satis mirari, qui fiat vt tam absurda, tam impia, tam monstrosa, ac ab omni ratione aliena opinio, in tanta præsertim luce Euangelij, in animos quorundam alioqui doctorũ & aliis in rebus bene de Ecclesia Christi meritorum virorum, cadere, & locum in Ecclesia habere potuerit ac possit. Sed videmus hic & qualia sint iudicia Dei [illegible]: & quanta sit vis nostrorum affectuum. quæ dum pertinaces esse voluimus in defendendis nostris pugnantibus cum analogia fidei sententiis, eo vsque cæcitatis nos rapit, vt tam absurda quoque, &, vt propriè vocas, noua ac monstrosa dogmata, comminisci & defendere minimè nos pudeat. In nostris Ecclesiis, nihil tale, quod sciam, Dei beneficio, aliquot præsertim abhinc annis auditur. Fui quidem & ego alias, quod contra hanc doctrinam disputarim, non parum vexatus: sed tandem obtinuit veritas [illegible]. Quod scribis tũ de tristitia animi tui ex obitu Philippi, tũ de tua graui senecta, h.e. vnũ quod subinde magno me afficit dolore, cùm video nos iuuenes, ab optimis & doctissimis nostris patribus & præceptoribus, in tã graui iucta, quã cum tã multis & potentibus aduersariis sustinemus, paulatim deseri. Sed Christus nõ deseret Ecclesiã: ille semper viuet, ille sẽper aderit nobis. Interim agnosco cum nostram & totius mundi ingratitudinẽ: tum Dei aduersus eam flagella. Pauci adhuc, vt omnes vident, supersunt ex veteranis militibus vel imperatorib. potius. Deus misereatur nostri. & nouos saltẽ nobis det, strenuósq; & fortes duces: interim vos quoque vestrã curate valetudinem. Loci tui, sicut & reliqua tua omnia, mihi summo ere multis nominibus probantur, & eos non sine voluptate & fructu lego. Vnum tamen est in tractatione de Remissione peccatorũ, quod à te mihi cupio explicari si placet. Neque.n. intelligo, quomodo præteritorũ peccatorũ remissio semel impetrata: per insequentem iniquitatem, nẽpe per relapsum irrita fieri possit. nam in Electis non potest, cùm in hos talis relapsus, vt piè & doctissimè tradis, propter electionem & promissionem Dei, non possit cadere: neque etiã in reprobis. quomodo.n. in eis potest peccatorum remissio fieri irrita, in quibus nullum vnquam habuit aut habere potest locum: cum nunquam vera & viua fide, qua sola, remissio peccatorum recipitur præditi aut esse possint? In quib. igitur fieri possit irrita, nõ video. Illa verò loca, vnum ex Ezechiele, alterum ex parabola Matthæi, hoc non concludere, manifestũ est. Rogo, mihi sententiam tuam melius explices, & petitionẽ meam boni consulas. Fiducia enim & obseruantia in te mea, facit, vt hoc a te familiariter, tanquam discipulus a præceptore, & filius a patre petam. Sturmium salutaui, gratissima fuit ei salutatio, vicissim plurimam tibi dicit salutem. Vale.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

SI Iam olim, doctissime Muscule, cũ adhuc in Italia essẽ licet de facie non te agnouissem, quãprimum tuos in *Mattheum commentarios* legi, valde erga te bene affectus, magnumque me videndi tui desiderium cepit. Vbi verò iampridem isthac iter faciens Geneuam, vt & te & Caluinum & alios doctos viros viderem, factus sui voti mei compos, teque non solum vidi, sed etiam perhumaniter mę alloquentẽ vel colloquentẽ potius, audiui, dicere non possem, quanto me amore & obseruãtia erga te affici senserim, & in dies, magis ac magis sentiam. præsertim cùm tua lego: lego autẽ ferè quotidie. Hæc tibi ingenue scribo, vt quam te obseruem, & quanti te faciam, scias. Quæ quanquam ita se habeant, ne mireris tamen, quod nullis hactenus te literis salutarim, sed nũc primùm ad te scribam. Pudor enim potius quidã, quàm vlla res alia, me iuuenem, & nullius ferè nominis hominem à scribendo ad talẽ ac tantum virum retardauit. Nunc cum ad te veniat Hieronymus meus Massarius, homo non minus in doctrina pietatis exercitatus, quam rei Medicæ Doctor peritissimus, vt suum Euclidem, quem nuper in lucem dedit, illustrissimis ac clarissimis Dominis vestris, quibus etiam illum nuncupauit, ipsemet in proprias det manus, & vt te inuisat: Ego quoque quando per vocationis meæ munus te mihi audire non licet, has saltem literas obseruantiæ erga te meæ testes, ei ad te decreui: quibus quidem literis primum tibi hominem commendo: deinde, vt & me diligas, & cum aliquid a studiis tuis otij nactus fueris, aliquando ad me scribas, obsecro. Postremò te vehementer rogo, vt tuos in Genesin Commentarios, si absoluti sunt, des tandem foras. Nam cùm ab omnibus doctis, tum a me maximo opere, desiderantur & expectantur. Doctissimus Martyr ex Anglia huc ad nos rediit, & quidem incolumis, sed tamen admodum tristis propter dissipatam illam Anglicanam Ecclesiam, præsertim quia nuper literas inde accepit, damnatum capitis fuisse inter alios, ipsum etiam Archiepiscopum Canthuariensem, & quonam mortis genere afficiendum? Proh dolor, vt ligno primùm suspendatur, deinde in quatuor partes instar proditoris secetur. Obsecramus, vt Ecclesiis vestris, & illum, & cæteros omnes filios Dei commendetis. Martyr te plurimum salutat. Cæterùm, si quid amplius de rebus vel nostris vel Italiæ scire cupis, de Massario audies. Vale mi optime ac Doctissime Pater. Deus te diu incolumem in vtilitatem Ecclesiæ Christi seruet; per Iesum, AMEN. Argent. 15. Decemb. 1553.

Tui studiosissimus
H. ZANCHIVS.

H. Zanchius ad eundem.

SConstitueram, optime Pater Muscule, post molestias duorum annorum, cum vestro illo humanissimo Medico

dico, qui tuas reddidit, animi gratia me ad vos primum, deinde Geneuam, postremò verò ad has Thermas Badenses, valetudinis ergo conferre. Sed sicut aliàs sæpe, sic etiam nunc expertus sum, verissimum esse illud vulgò vsurpatum, è Scripturis autem desumtum prouerbium: *Hominis est quidem proponere Deum autem disponere.* Cum enim venissem Basileam, consuluit Medicus, vt prius haberem rationem valetudinis, quam voluptatis. Coactus igitur fui mutare consilium, & prius purgare corpus, esseque in balneis aliquot dies, quàm me dare in viam ad vos, aut alio. Spero autem me non rediturum Argentinam, priusquam quod de principio constitueram, omnino perficiam. Cupio enim te & alios amicos & fratres permultos videre, ac tum fuse, quomodo res nostræ sint transactæ, explicare. Nunc tantum summam: Doctrinam controuersiam neque disputatam, neque iudicatam fuisse, quòd dicerent nostri Compositores, hoc non suum, sed alicuius synodi officium esse. Fuerat tamen mihi de principio aduentus ipsorum facta spes, fore vt disputaretur. Interim legerunt Acta, si quid deprehendissent, propter quod possem condemnari, quid fuissent facturi, diuinare possum, affirmare non licet. Retulerunt ad Senatum, suum ex vtriusque partis scriptis conceptum arbitrium. Hic D. Petrus Sturmius frater illius Iacobi Sturmij, dixit: *Vbi nunc est & tanta hæresis, quæ Zanchio obijciebantur?* Ita caussa in suo statu relicta, conceperunt quandam doctrinæ tam de Cœna, tum de prædestinatione formulam, iuxta quam, vel saltem contra quam in posterum nihil doceretur. In eam est consensum ab omnibus Ministris simpliciter: à Capitulo verò & à me, non nisi cum protestatione, idque non sine caussa. Deinde rogarunt, vt iniurias & maledicta mutuò condonaremus. Fuit sine vlla contradictione obtemperatum. Hæc duo eò fuerunt directa, vt omne scandalum, quod certè non paruum erat in vrbe, & omne seditionis periculum tolleretur, & Scholæ aliqua ratione, quæ collapsa penitus erat, prospiceretur.

Ego etsi initiò non sine caussa, quam postea ex me, vt spero, audies, diu ne subscriberem illis articulis, restiti: tamen vbi vidi, nisi ego subscripsissem, multa inde exoritura fuisse scandala, tantum aberat, vt exorta tollerentur: nolui publicum bonum, hoc est, pacem, concordiam, animorúmq. multorum reconciliationem impedire.

Auebas audire de Gallis: Ego pridie, quàm discederem Argentina, vidi in manibus Dominæ Rotanæ, & audiui legi literas ad eam ex auia Ducis Lotharingiæ scriptas, pacem esse factam: Conditiones aliquot scribebantur, quarum prima erat, *vt Condæus Regni habeat gubernacula cum Regina Matre, sicut habebat frater Nauarrensis.* Altera, *vt in quibuscunque vrbibus fuerunt Ecclesia reformata,* (excepta Lutetia) *ibi nostris duo concedantur Templa.* Tertia, *vt quiuis nobilis, qui habeat oppidum, aut pagum* (illi aiunt dominationem aliquam) *possit curare sibi in sua aula prædicandum Euangelium.*

Res Germanicæ, cum discederem, in eo erant statu, vt affirmaretur, Ducem Saxoniæ Guilhelmum breui venturum cum 1000. equitum, & 8000. peditum, repetitum nomine Imperij Metas, Tullum & Verdunum. Alij affirmabant, iturum rectà ad Ammiralium. Habes quæ ex Thermis scribere possim noua. Hic sumus læti, & curamus valetudinem. Vale igitur etiam tu Reuerende atque optime Pater.

H. Zanchij ad eundem & reliquos tum verbi Ministros, tum Scholæ professores, Bernam.

SEgo verò perlectis humanissimis atque officiosissimis literis vestris, Doctiss. Pater Musculé, & reliqui Reuerendi atque optimi fratres, breuiter sic respondeo: primum quidem, quod ille vester pijssimus atque inuictus Senatus summa diligentia & studio curet, vt suæ Lausannensis, atque illius quidem celeberrimæ Scholæ nauis, ab aduersis nescio quibus procellis quasi submersa, iterum gloriosior emergat, vobiscum ago Deo gratias, Scholæ ipsi gratulor, pium amplissimi Senatus institutum laudo & amo, denique vt cœpta, & quasi ad finem perducta instauratio, feliciter perficiatur, omnibus votis desidero.

Quòd autem vos tum in vestro consilio, mei quoque honorificam feceritis mentionem, tum vestris me literis etiis dignati, quibus quid de me Amplissimus vester Senatus, vobis autoribus cogitet, significatis: Ego pro vestro isto, quo me affecistis honore, ago & habeo vobis gratias immortales, Deumque rogo, aliquando efficiat, vt quanta sit mea erga vos omnes obseruantia & animi gratitudo, officio aliquo declarare possim. Illud certe polliceor, nunquam obliuione traditurum istam vestram bonam erga me voluntatem, studium, officium.

Quod verò significatis, vos auere ex me ipso cognoscere, quid si vocer, facturus sim, & petitis vt huic mentí datis ad vos literis voluntatem meam apertè indicem: libenter & facile isti vestro honesto desiderio, & iustæ petitioni satisfaciam. Senatui vestro vocanti non sum repugnaturus: senatui nostro mittenti, sum obtemperaturus: vtrique vero gratias acturus.

Idem responsum dedi meis Italis, cùm ab ipsis Geneuam vocarer: quid aliud ad vestram petitionem responderi à me possit non video: idem etiam responsum dedi meis Italis & meo Senatui, cum ab illis Lugdunum vocarer, neque aliud certè vobis dare possum. Scimus enim Soli Deo, in omnibus, & simpliciter esse obtemperandum: At vero Magistratibus nostris in iis omnibus quæ iubent, & non pugnant cum reuelata Christi voluntate, non esse resistendum, & qui resistit, Dei ordinationi resistere. Huc vero accedit, quod meus amplissimus Magistratus ita me & humaniter excepit, & hoc aliter huc vsque tractauit & tractat, vt planè sim ingratissimus, si non in omnibus, quæ non sunt contra Dominum, ad ipsius voluntatem, meam quoque accommodem. Habetis meam voluntatem. Hæc in hoc negotio, & in aliis ... tota vt par est pendet à voluntate mei senatus: Huius vero pendet à voluntate Christi (Christus enim habet cor Regis in manu sua, & quocunque vult dirigit & flectit illud) Christi vero voluntas, sola est verè libera, sed ea nos in hoc negotio adhuc latet. Primum igitur, meo iudicio, rogandus est Dominus Iesus, vt is velit ad id flectere cor nostri senatus, quod ipse Dominus Iesus agnoscit magis ad suam gloriã illustrandam, & Ecclesiæ vtilitatem promouendam facturum. Deinde tentanda est voluntas nostri Magistratus, vt agnoscamus, vtram in partem fuerit à Domino inclinata. Tum demum superest, vt ego exequar vtriusque & Christi & senatus voluntatem.

Quod vero postremo loco admonetis, non esse cur dubitem de Dominorum vestrorum vel beneuolentia nempe erga omnes suos Ministros & professores, vel constantia in retinenda tum pura religione, tum reformatione Ecclesiastica: perlibenter, & non sine magna animi mei voluptate id legi. Etsi enim ita semper fui de tanti senatus pietate persuasus, vt de illius tum constantia, tum in suis Ministris amandis & fouendis, tum in pura religione defendenda ac conseruanda dubitare nunquam potuerim aut possim: gratissimum tamen fuit & iucundissimum, hoc ipsum ex vestris etiam literis intellexisse. Quare si antea istum vestrum & pium, & inuictum Senatum venerabar & diligebam, nunc certe suspicio, colo & amo. Valete viri Doctissimi, & totum Deo negotium vestris precibus commendetis, & me amare pergatis, etiam atque etiam rogo & oro.

Ad D. Volfgangum Musculum.

SAd ea, quæ non tantum tuo, sed etiam reliquorum tum Ministrorum, tum Professorum, nomine scripseras, credo me satis perspicuè & Christianè respondisse: nunc quæ sunt peculiaria ad te Mi Pater Muscule, ego omnes viros doctos & pios obseruo & colo: sed mihi credas, te, Bullingerum, & Martyrem meum, singulari & peculiari non dicam tantum obseruantia, sed amore quodam tenero complector, vt maiori etiam fiducia mihi videar vobiscum, quàm cum aliis vti. In caussa est vestra singularis non doctrina tantùm & pietas, sed etiam humanitas, spiritus lenitas, & morum suauitas. Itaque ne mireris, si quædam hic reponam in sinum tuum, tanquam in sinum parentis.

Video in tuis literis, mi Pater Muscule, te erga me paterno duci affectu. Video te de me ita cogitare, sicut pater quispiam de filio, qui solus sit in media pugna cum hostibus, cogitat. Video itaque te mei misertum, cogitasse me è pugna eripere, inque locum pacis deducere. Quam gratus mihi sit iste tuus erga me paternus affectus, quantum mihi consolationis adferat hæc cogitatio, non

possum exprimere: ac proinde omissis Rhetoricis verbis, hoc tantum dicam, me te vt verum patrem amare & colere. Quoniam igitur video te tam paterno erga me duci affectu, vt cupias mihi consultum, tibi candide quædam explicabo, quæ non cum quouis communicare auderem. Ego certè diu hic pugnaui, sed gratia Deo, tandem vicit Christus & veritas, quia nihil fortius, ita vt iam mihi liceat in Schola docere aperte & liberè, sed tamen modeste, id quod certè amo. Neque enim illos probare possum, qui nunquam sunt contenti, & nunquam quiescunt, nisi dum hostem videant extinctum. Malo hostem ex inimico fieri amicum, quam inimicum mori. Gloria sit Deo, tam magna videtur esse inter nos concordia. Iam cum mihi liberum sit sanam profiteri doctrinam, non est cur cupiam hinc aliò migrare. Nam cætera incommoda, vt solitudinem, libenter pro Christo fero. Nunc venio ad aliud.

Vicini tui sunt mihi amici: aueo illorum amicitias mihi conseruare: omnis successio odiosa est, & aliquam semper secum affert offensam. Quid possit caro in ipsis etiam piis, nosti: non libenter multa audio. Sentio & video verum esse, [illegible]: incurrere odium Mundi, propter Christum, honorificum est: sed in illorum, qui specula sunt pietatis in Ecclesia, offensiones incurrere, nimis graue est. Aliud etiam addo: intellexisti, credo, me à meæ nationis hominibus, misso etiam hoc cū literis Geneuensis Senatus ad nostrum legatum, viro graui & honorato, Geneuam vocatum fuisse, vt assidue etiam illam Italicam Ecclesiam consolarer, ad quam rem non solum omnes præclari quique in nostra illa Ecclesia, sed etiam Caluinus suis literis adhortabantur & stimulabant. Ego certe misertus meæ nationis, tantum onus, etsi meis humeris impar, propter Christum tamen subire, modò id fieret cum bona gratia mei Magistratus, paratus fui. Magistratus non permisit. Si ad vos venirem, quid dicent Itali mei? Non deerunt hic etiam, qui me in albo eorum, qui diu etiam ab illis, qui discesserunt, conscientiam, doctrinam & spiritum habent, reponant. Hæc ideo ad te pater Muscule, scripsi, vt intelligas me non habere, quod impellat ad suscipiendam istam nouam conditionem, cum tot secum adferat molestias. Veruntamen (vt dixi ante) quicquid Dominus voluerit, agam libenter. Commenda me & negotium ipsum Deo. Vale.

Tibi addictissimus H. Zanchius.

AD EVNDEM.

SVmmarum quasi concursus occupationum, Doctissime atque optime pater Muscule, effecit vt huc vsque distulerim meam ad tuas suauissimas literas responsionem. Nam non multò post discessum M. Benedicti Martini, viri certe, qui à te commendaretur, dignissimi, suscepi maximo cum gaudio è mea noua vxore, filios gemellos duos idque maturiùs quàm expectabam, ideóque plures & grauiores molestiæ mihi subeundæ ac perferendæ fuerunt. Non ita multò post, ad septimanas nimirum circiter tres: ambos ad se recepit Dominus. Voluit Dominus, mihi satis fuerit, sua formosa & chara munera vidisse. Hic certe spiritu gratulatus sum filiis suam æternam felicitatem, & contentus sui voluntate cœlestis Patris: Interim tamen non potui ita carnem & paternum affectum cohibere, quin grauissima hæc & luculentissima vulnera senserim quin mœrore, quin denique aliquot dierum luctu quasi confectus fuerim. Et profectò amissio duorum simul filiorum grauissima fuit: cæterum non minus grauis continuus matris luctus. Est fœmina, est iuuenis, est noua mater, est in aliena patria, non potest propter linguæ ignorationem, aliorum consolationes percipere: debes cogitare, plus mihi laborandum fuisse in dolore eius mitigando, quàm in meo penitus ponendo. Accesserunt quædam etiam alia præter domestica & Scholastica, tum illius qui est in carcere, cum aliorum amicorum causa, suscepta negotia, quæ certè non sinerunt me otiari. Quid de negotiis Ecclesiasticis dicam? postquam in albo Senatus nostri Ecclesiastici scriptus fui, longè plures quàm antea à studiis vacationes, & animi perturbationes sum perpessus intra mensem, quàm antea intra annum. His atque aliis grauissimis occupationibus obrutus, non potui, vir Clarissime, vt cupiebam, literis tuis citius, quàm nunc respondere. Rogo itaque hanc meam ad scribendum tarditatem, pro ea quæ tibi quasi innata est clementia, mihi condones. Te enim tanti facio, quàm quem maximè, & ita obseruo atque colo, vt quem maximè. Quòd ad literas tuas attinet, gratulor tibi istam tuam quietem, in ea te ad vtilitatem Ecclesiæ diu incolumem conseruet Dominus. Is pro sua sapientissima prouidentia omnia quàm optimè moderatur & disponit. Æquum erat, vt & te, & Petrum Martyrem, qui præclarè senes diu multúmque de Ecclesia bene meriti estis, ista quiete, tanquam emeritos milites, donaret. Me vero iuuenis, & qui nihil adhuc pro Christo effeci, in media pugna exerceri vult. Præposito vestri Collegij, ea quæ potuimus, humanitatis officia præstitimus, tum propter vestrum Amplissimum Senatum, & tuam commendationem, tum etiam certè propter eius singulares virtutes, quæ hominem reddunt omnibus amabilem, & omni humanitatis officio longè dignissimum, maiora etiam præstituri, si diutius hic voluisset subsistere. Illud doleo, quod cum maximè cuperem filio tuo, meam erga te obseruantiam aliquo officio declarare, nihil propter temporis, quo hic substiterunt, breuitatem, præstare potui. Debuisset cum D. M. Benedicto, ad commune & amicum prandium (fuerat enim inuitatus) venire, sed præ verecundia (vt credo) non venit. Rogo gratam habeas meam voluntatem. De negotio, cuius causa susceperat illud iter M. Benedictus, ex ipso audiui multa: potuissem vel consilio, vel vllo alio officio, prodesse, fecissem quàm libentissime ob eam etiam caussam, vt cum vestræ Reipub. quam vehementer amo & colo, tum etiam tibi gratificarer. Verum non habuit opus vllo vel consilio, vel auxilio meo. Hæc pauca ad tuas recentes literas. Noui nihil habeo quod scribam, nisi rumorem spargi de pace inter duos Reges, sed nihil certi haberi hic à nobis posse. Quomodo res se habeant in Polonia, credo te de Domino Sebastiano viro docto, & famulo D. Iohannis à Lasco, qui hac cum literis ad multos viros doctos, ad vos iam pridem transiuit, Geneuam vsque profecturus, intellexisse. Non dubito, quin etiam isthuc, tui salutandi inuisendi gratia, vel peruenerit; vel saltem Geneua rediens peruenturus sit. Nos hic cætera, rectè valemus, & multò magis consentienter, quàm antea vnquam in Domino viuimus. Precor Dominum, vt omnes viri docti, & qui alicuius sint autoritatis in Ecclesia Christi, illam dent operam conciliandis inter se priuatis Ecclesiis, quam vera pietas postulat. Vale præceptor & ceu pater obseruandissime, & meo nomine tum D. Benedicto, tum toti tuæ sanctæ familiæ, salutem dices.

T. Præstantiæ addictissimus
H. ZANCHIVS.

HIERONIMI ZANCHII ad eundem.

SEriùs, quàm vel tu sperabas, Doctiss. Muscule, vel forte res ipsa postulabat, vel certe ego volebam, redditæ mihi fuerunt literæ tuæ. Quas enim tu Bernæ dedisti 7. Aprilis, redditæ illæ mihi à Thermis domum reuerso 18. Iunij, cum tamen ad Thermas Badenses, vbi me esse nemo nesciebat, mitti facile potuissent. Neq; vero hoc ideo dico, vt bonos adolescentes, qui reddiderunt apud te accusem negligentiæ (excusatos enim potius vt ego habeo, ita tibi volo, quippe qui forte putabant, vel me citius, quàm feci, rediturum, vel tuas literas esse tantum commendatitias) sed quod doleam non potuisse me tuas ad Vergerium, quæ fortassis alicuius erant momenti, maturiùs remittere atque ita tuo desiderio & petitioni satisfacere, id quod à me facile fieri potuisset, si citius, nimirum cū Vergerius adhuc esset Tubingæ, eas accepissem. Res enim postea male nobis cecidit, Vergerio in Borussiam profecto. Quanquam enim dubitandum non est, eas fideliter redditum iri (nam viro probo, & tam mei amantissimo, quàm tui studiosissimo ad Vergerium perferendas tradidi) tardius tamen, quàm velles reddantur propter longinquitatem & itineris difficultatem necesse est. Atque hæc de redditione literarum satis, quas eo lubentius peregi, quò tardiùs fuerunt allatæ, quippe quæ plenæ erant humanitatis & amoris erga me tui. Quos autem mihi commendas adolescentes, duplici nomine erunt commendatissimi, tum quòd qui commendat, Musculus est, vir iam olim, antequam etiam de facie illum nossem, in Italia mihi semper obseruandiss. & colendissimus: tum quod qui commendantur, Tigurini sunt, quorum Ecclesiam & ciuitatem

tem vehementer obseruo atque colo, eoque in dies erunt mihi commendatiores & chariores, quò eos, vt spero, & pietatis, & bonarum literarum studiosiores videro.

Cæterum, quod scribis, ab eo tempore, quo tecum ad horam fui, cum isthac Geneuam iter facerem (annus est iam circiter quartus) te nihil de meo statu, à quopiam vnquam accepisse, in eo videor me tacite accusari, quasi nihil vnquam ad te scripserim. Debuissem fateor, sæpius ad te virum etsi eximium, humanissimum tamen perscribere, & tanti viri amicitiam colere, quæ mihi certè longè charissima est, & verò etiam nisi quidam me non magis nominis hominem pudor à scribendo retinuisset, illud prolibenter fecissem: sed tamen nihil me vnquam scripsisse ad te, non facile dabo. Anno enim abhinc tertio, cùm isthuc veniret Hieronymus Mullarius Medicus Italus, vt suum Eusebium Illustriss. atque Amplıss. vestro Senatui offerret, literas ei ad te dedi, per quas & de meo statu, & de Petri Martyris ex Anglia ad nos reditu certiorem te feci, eiusque nomine salutaui, & Massarium nostrū tibi commendaui: ac nisi vel Vulcano sint traditæ, vel à tineis & blattis comestæ, vel in aliquem necessarium vsum conuersæ, in tuis fortassis cistulis eas reperies: sed sæpius id vsu venit viris magnis, vt multis ac variis & grauissimis quidem rebus occupati, amicorum literas vix legere possint, nedum post annos aliquot eas meminisse, ita vt mihi mirum non sit, si idem tibi quoque in meis literis contigerit. Quare quod petis vt scribam de meo statu, in eo tibi morem geram libenter. Illud enim testimonio est, haud negligi à Musculo Zanchium.

Elapsi iam sunt anni tres, ex quo Argentinam à Clarissimis huiusce Gymnasij Scholarchis, inter quos præcipuus tum erat Iacobus ille Sturmius: parens huius & Scholæ & ciuitatis, vt Theologiam profiterer accersitus veni. Prophetas suscepi explicandos, orsus ab Esaia. Rogatus deinde, vt insuper, dum de optimo Philosopho nostræ Scholæ prospiceretur, aliquid etiam præter Theologiam interpretarer in Aristotele, morem gessi amicis, & libros φυσικῆς ἀκροάσεως explicare cœpi. Fui hisce duobus annis, ob grauissimum, in quem mea charissima vxor ex abortu inciderat morbum, vehementer afflictus. Iam per gratiam Domini, postquam à Thermis reuertimus, meliusculè habet, melius[?] inquam, quoniam pristinæ valetudini adhuc non est restituta, cùm tanta etiamnum supersit in pedibus neruorum contractio, vt incedere nullo modo possit. Spero tamen eam, hac etiam paralysi, per gratiam Christi, breui liberatum iri. Ego verò bene valeo, gratia cœlestis Patris, & hic satis humaniter & liberaliter tractor. Illud vnum ita me premit, vt vix sim ferendo, discessus nimirum D. Petri Martyris, Patris mei obseruandissimi. Discessum hunc grauiter & molestè fero, non tantùm mea caussa, sed inprimis, quòd Schola nostra tantum Doctorem amittat, & ceu proprio parente priuatur. Gratulor quidem Tigurinis nostris, quibus omnia felicia & fausta precor: sed tamen, meo iudicio, (si communem Ecclesiæ Christi vtilitatem spectemus) pluris referebat, Martyrem esse Argentinæ, quàm Tiguri, Doleo igitur, & quidem vehementer hominis discessum: sed dolori meo duplex accedit leuatio: vna, quod scio diuina prouidentia hoc factum fuisse. Altera, quòd plus poterit nostræ Italiæ Tiguro, propter maiorem & loci propinquitatem, & otij facultatem, prodesse, quàm Argentina hactenus profuit. Huc accedit, quod tranquilliore conscientia (atque hoc ipse inprimis spectauit) erit Tiguri, quàm fuerit post reditum ex Anglia, Argentinæ Caussam discessus ipsius malo ab aliis, quàm à me accipias. Habes de meo statu, Doctissime Muscule, ea quæ à me scribi in præsentia possunt. Neque enim omnia debent vel possunt literis committi. Si licuerit venire aut tibi Tigurum, aut Martyri Bernam, hominem ipsum tui certè amantissimum videbis & audies & quæ per literas à me non potes, ab eo coram intelliges. Iam verò tibi, imò & Ecclesiæ Christi gratulor valetudinem tuam, precórque Deum omnipotentem, per Iesum Christum, vt diu te, tuique similes, nobis & toti Ecclesiæ seruet. Tu metuis Ecclesiæ a Tyrannis & Principibus huius seculi, & iure quidem, quandoquidem omnia illorum studia huc dirigantur, vt Ecclesiam Christi funditus (si Deo placet) perdant & extinguant: sed ego magis à falsis fratribus, à Pseudoprophetis, ab iis, qui magis in verba hominum, quàm in verbum Dei iurarunt, mihi & toti Ecclesiæ metuo. Hi enim plus suis dolis, erroribus, falsis doctrinis obesse possunt Ecclesiæ Christi & Euangelio, quàm illi suis armis. Video optimos heroas, fortes & fideles Christi ministros consenescere, & alterum post alterum ad cælum migrare, in eorum verò locum homines vel pueros potius, qui plus ambitione & ignorantia, quam pietate & doctrina valeant, substitui. Precor Deum Patrem, per Christum Iesum eius Filium ἰμόνον vt suam Ecclesiam protegat, tueatur, defendat, ab omnibus hostibus sed inprimis à domesticis, & sua luce tantas tenebras, quæ in Ecclesiam Christi sensim obrepunt, dissipet, vt omnes tandem quid sit Christus, quidve eius regnum, verè agnoscant. Vale optime Pater in Christo, & Zanchium tui obseruantissimum, vt facis, ama. Argent. 3 Iulij 1556.

Tibi, tuo merito, deditissimus

H. ZANCHIVS.

HIERONYMVS ZANCHIVS Philippo Melanchthoni.

QVanti te semper fecerim, doctiss. atq; opt. Pater Philippe, quantaque obseruantia prosecutus sim, ab eo tempore quo tua cœpi legere (cœpi autem iam olim in Italia) idque propter tuam & singularem pietatem, & variam perfectamque eruditionem, non est operæpretium, multis verbis explicare: præsertim quoniam summoperè odi adulationis vitium, quod cum à Christianis omnibus, tum inprimis ab Euangelij Professoribus alienum esse debet. Hoc tantùm dicam, Locos tuos illos priores, fuisse mihi primum ad perfectam Christi cognitionem pædagogum, quantum autem quisque debeat suis primis præceptoribus, illis præsertim qui nos in vera Christi cognitione catechisarunt: tu optimè nosti. Te igitur obseruari à me, & fieri quam maximi, potes ex hoc vno colligere.

Quod verò ad te, quem tantopere iampridem obseruo, nihil hactenus nisi semel scripserim: in caussa fuit nihil aliud quam pudor quidam, qui me à scribendo huc vsque retardauit, quis enim ego, vt ad talem tantúmq; virum scribere auderem? Etsi vero non fui ausus literas dare, ausus tamen fui per nonnullos fratres & postremò per Doct. Marbachium, te salutare. Nunc cogor pudorem illum tandem deponere, offertur enim mihi argumentum quod vel solum me ad scribendum impellit. Illud autem est huiusmodi. Multis ab hinc mensibus, docui in Schola nostra, quoniam sic locus quem interpretabar, exigebat: *Christum, quà Deus est, secundum diuinam naturam, vbique locorum esse: eundem verò, quà homo est, secundùm humanam naturam, non posse vbique semel esse.* hoc enim proprium esse diuinæ naturæ doctrinam hanc & autoritatibus Scripturarum multis & testimoniis antiquiss. & clariss. Patrum circiter quatuordecim, adiecto ad calcem testimonio & rationibus sanctæ memoriæ M. Buceri: dilutis etiam rationibus aliquot eorum qui contrarium docent: sed modestè, neminéque nominato: satis superq; comprobaui. Cæterùm quoniam sunt nonnulli ita certis hominibus addicti, vt nec rationibus, nec autoritatibus Scripturarum, nec testimoniis Patrum, nisi suorum etiam doctorum testimonium accedat persuadeantur: Ideircò cùm nuper ad manus meas peruenissent quædam à te in Schola VVitebergensi in tertium caput ad Coloss. nes de hac re, Christianè dictata: ea fideliter in Schola nostra, idque haud extra propositum (quendam enim locum Iustini de hac re ex libro de fide Trinitatis, explicabam) recitaui. Id verò feci, non quod doctrina antea à me tradita, non fuisset satis superque confirmata & comprobata: sed quod optimè sciebam, tuum testimonium plurimum ad eam auditoribus quibusdam persuadendam, & iure quidem valiturum. Neque verò putaui, me in hac re tibi vllo modo rem ingratam facturum: nempe si in Schola Argentinensi fideliter recitarem, quæ à te in Schola VVitebergensi piissimè & doctissimè dictata fuerant. Verum quid inde contigerit, non dicam ego. Scio D. Marbachium ægerrimè tulisse: sed iniuria. An verò tu ægrè tuleris: quod mihi persuadere nō possum, nescio. Hæc itaque à te doctissime atque optime Philippe, etiam atque etiam peto & rogo, primùm rescribas, *verum illa fuerint à te dictata nec ne: copiam enim & exemplum mitto.* Alterum, *an ægrè tuleris, quod ea hic recitarim, necne.* Tertium, *Si & dictasti, & me illa recitasse, non iniquo tulisti animo, optasque vt vera doctrina promoueatur, agas cum D. Marbachio, rem melius & diligentius examinet.* Postremò, si tibi visum fuerit, agas etiam cum D. Brentio, quem noui quidem è suis scriptionibus doctissimum

scirem, de arcana Dei prædestinatione vtrumq; rectè sentire: interea flexibile esse vtriusque ingenium ad captandum fauorem. In doctrina verò S. Cœnæ, semper infelicem exitum mihi proposui. Sulcerus n. vt morem gerat Lutheranis medius videri appetit. Ab altero verò quid speres: qui totus mancipatus est contentioni, & se vendidit. Sic ergo accidit. Nam prædestinationem, quam labefactare non audebant, flexiloquis ambagibus implicitam, vobis instar thesauri absconditi reliquerunt. In Cœna autem, Augustana Confessio in manu Marbachii, quasi laqueus erit: quo vos (si Diis placet) quoties libuerit, constringat. Verum de re transacta, frustra conqueror. Nec verò, me autore ex subscriptione ambigua, tergiuersandi ansam captabis: quia minime ingenuum esset, sic cauillo elabi: & quod mala [illegible] aperiet. Vnum restat, vt prima quaque occasione apud Senatum testeris: syncero paci studio te fuisse adductum, vt subscriberes: sed asserti, exceptionibus adiunctis: ne tibi in posterum traduceret tua facilitas: [illegible] verò nunc iterum profiteri, ne quis tibi obiiciat: [illegible] dissimulasse quod liberè aperiendum erat. Nihil ad eam actionem opportunius, quàm si Holbrachium nostrum aggressi fuerint aduersarii. Si auditi fueritis, & vestra protestatio admissa: vicistis. Sin minùs, cauete. Vale eximie vir, & mihi ex animo colende frater. Dominus tibi semper adsit, te gubernet ac tueatur. Geneuæ 1. Maij 1563.

Ioannes Caluinus tuus.

Idem Caluinus Hieronymo Zanchio.

RUmorem de optimi fratris nostri morte isthuc perlatum esse arbitror, quem tibi æquè ac nobis tristem atque acerbum fuisse non dubito. Certè iacturam non leuem fecit Ecclesia Italica, cui fide & sedulitate pastoris officia quæcunque desiderari poterant, conatus est præstare. Nunc verò cùm tu populi suffragiis electus sis successor, vide ne & gentis tuæ vota frustreris & miserum gregem in summa necessitate deseras. Scio, & memini quam multas olim difficultates mihi obieceris, quum te omnium hortatu accerserem: nolui tunc acriùs vrgere, ne inuitum trahendo, & tibi priuatim & Ecclesiæ communiter male consulerem. Nunc meo quidem iudicio longè diuersa ratio est. Grex pastore orbatus, quum alibi recuperare nequeat qui ad hanc prouinciam obeundam sit idoneus, fidem tuam implorat. Nisi breui auxilium feratur timenda est dissipatio quæ nobis omnibus grauissimum mœrorem afferet. Imminet occasioni Satan, ac nisi quodam in officio contineat non vulgaris authoritas, mature erumpet eorum proteruia. An fructuosus sit nunc tuus labor nescio nisi quod magno cum dolore audiui rarum & propè desertum esse auditorium. Quod si verum est publicæ vtilitatis ratio te iam non mouebit: priuatis autem commodis vel quieti te non fore addictum certò persuasi sumus. Quò magis tibi prouidendum est, maiúsque tibi onus incumbit, vt popularium tuorum fiduciæ respondeas. Scio non esse tibi liberum discessum, nisi soluto vinculo, quo nunc obstrictus es: verùm tota in hoc deliberatio posita est si isthic frigeat tuus labor, in hac vrbe fructu longè vberiori propositus: an non sanctiore vinculo huc te Deus trahat, quàm isthic retineris. In hanc sententiam vbi semel descenderis: facilis erit missio, cuius petendæ non iniungitur tibi necessitas: sed Senatus noster vestrum rogat, vt te nobis concedat. Quod si tibi in animo est, destitutæ Ecclesiæ opem ferre, veteris prouerbii memineris, *qui citò dat bis dat.* Vale vir eximie & mi colende frater: Dominus te Spiritu suo in hac deliberatione gubernet, tibi semper adsit, tueatur incolumem, ac benedicat. Geneuæ 14. Martij 1554.

Iohannes Caluinus tuus.

H. Zanch. Dauidi Chailletto.

FAlleris mi frater carissime, falleris inquam, nec parum falleris, si putas me a tradita & defensa per me hic doctrina vel latum digitum recessisse, vel etiam defectionem vllam simulasse. Principio, articulis in se, nihil aperte impium continentibus, cum bona conscientia, sed adhibitis exceptionibus, immò etiam cui non debeat, pacis Scholæ atque Ecclesiæ conseruandæ gratia, subscribi: id quod etiam D. Caluinus non semel testatus est, tum voce, tum literis. proinde Holbrachum hortabatur ad subscriptionem, modò ipsi liceret excipere: potiùs quàm vt fineret Ecclesiam, id quod aduersarii moliebantur, dissipari. Ego verò, nulla alia ratione & nullis aliis de caussis, quàm vt ne locum cederem talibus aduersariis, qui præter impiam de Cœna, déque vbiquitate doctrinam, Pelagianismum etiam in Scholam introducerent, subscripsi: idque tum demum, cùm vidissem reliquos omnes meos collegas subscripsisse: & nihil, nisi idem facerem, omnino statutum esse deferendam: id quod cum primis cupiebant aduersarii, & omnibus suis viribus, hoc est falsis accusationibus calumniis clamoribus, conuitiis, dolis & cuniculis, totum biennium conati fuerunt, vt consequerentur. Præmisi porrò meas exceptiones: & protestatus sum palam, me nolle, vt hac mea subscriptione vllum fiat præiudicium aliis Ecclesiis & Academiis, quæ mihi dederant testimonia, neque ipsi veritati, neque doctrinæ quam ego in hac Schola tradidi per octennium, quæque continetur in meis prælectionibus, disputationibus, Confessionibus. Velléque vt mihi liceat interpretari tam Augustanam confessionem quàm præsentes articulos, iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini, Lutheri propter doctrinam de prædestinatione & Buceri. Neque has exceptiones Compositores reiecerunt. Quomodo igitur recessi a recepta doctrina? Immò contra Compositores, rotundis verbis, Sturmio, mihi & aliis aliquot collegis, dixerant antea: Pastores nobiscum admittere doctrinam Augustini, Lutheri & Buceri de Prædestinatione: & mihi recitasse eum cum [illegible] eandem plane conclusionem de perseuerantia Sanctorum, in libro Heshusii, de libero arbitrio, dixerūt, Meos aduersarios totum illum librum probare. De Cœna etiam, concesserant nobis doctrinam Buceri & aliorum maiorum nostrorum, qui in hac Schola atque Ecclesia docuerunt: adeóque Confessiones omnes & Apologiam huius ciuitatis. Mihi vero speciatim, hanc meam de præsentia corporis Christi in Cœna explicationem, admiserunt: illud nullo modo præsens esse corporibus nostris, quod nullo corporis sensu percipiatur: præsens verò esse fidelium mentibus quod ab ipsis verè percipiatur: atque ita verè percipiatur vt ipsius vis, in ipsa quoque corpora nostra redundet, qua indies magis ac magis mortificentur regenerentur & capiti Christo incorporentur, atque ad gloriosam resurrectionem disponantur. Cum hæc illi nobis concesserint: cur non debuissemus & nos articulis illis, concordiæ gratia, subscribere? Adde quod antequam fieret subscriptio, Sturmius miserat ad Compositores, permultas conclusiones impias ex libro pastorum contra me scripto collectas compositores eas, vt audio, prælegerunt pastoribus & interrogârunt, an ita docerent, responderunt se non ita sentire. quid hoc fuit, nisi errores recantasse & veritati acquieuisse. Cur igitur non subscripsissemus articulis minimè per se impiis? Nam quod ibi traditur de vera substantiali præsentia corporis Christi: impium non est, si interpreteris de illa præsentia qua præsens est mentibus fidelium vt ego exposui. præsentia enim hæc nullo locorum licet maximo interuallo, impediri potest. Neque præsentiæ nomine intelligenda est propinquitas quædam localis: sed talis propinquitas, qua res, quæ dicitur esse præsens, percipi possit ab illo, cui dicitur esse præsens. Quod locale spatium attinet, Solis corpus multò magis distat ab oculis meis quàm tu qui Lugduni es. interim tamen Sol dicitur mihi hoc est oculis meis præsens esse, non autem tu, quamobrem? quoniam ille ita oculis meis propinquus est: vt ab eis percipiatur tu verò nequaquam. Idem Sol non multo magis distat à nobis, cùm est supra aliud hemisphærium, quàm cùm est supra nostrum, tanto enim magis tum distat: quanta est terræ, quæ interponitur, crassities tunc tamen dicitur & est verè absens. quid ita? quia non potest percipi ab oculis nostris, nunc verò præsens est quia percipitur. Eatenus igitur aliquid dicitur alicui esse præsens, quatenus illud ab hoc percipitur. Verum autem & substantiale corpus Christi percipi ab animis, mentibúsque fidelium, tum in prædicatione Euangelii, tum speciatim in Cœna, quis verè pius neget? Non est igitur per se impia illa sententia: *Corpus Christi in Cœna verè & substantialiter præsens esse,* si addas, *Mentibus fidelium.* Nihil enim inter corpus Christi gloriosum quod in Cœlo est, & mentes nostras, quæ substantia in terris sunt, intercedere potest, quod veram inter ea vnionem & [illegible] impedire queat, nisi impœnitentia atque infidelitas. Sicut per Prophetam dicit Dominus: *Peccata vestra diuiserunt inter me & vos.* quæ duo cùm absint a fidelibus consequitur veram esse [illegible], ideoque veram præsentiam inter corpus Christi & fidelium

lium mentes, immo & quodammodo inter corpus Christi & corpora nostra: quatenus, vt dixi, virtus corporis Christi pro nobis crucifixi, vt sui Spiritus deriuatur in corpora nostra ad maiorem sanctificationem in hoc sæculo & gloriosam resurrectionem in alio sęculo. quę omnia sentiunt experiunturque fideles in seipsis.

Quod etiam in illis articulis habetur. *Qui obediunt concupiscentiis peccati, amittunt fidem*: (nam fortè hoc te vehementer offendit: quasi pugnet cum illa doctrina, propter quam excitatum fuit dissidium:) nihil habet absurdi, si attentè & diligenter verba perpendas. Principiò conditionalis est propositio: *Si qui obediunt*. Ego verò nego, *Sanctos illos, de quibus mea erat propositio, vere obedire concupiscentiis peccati*. etiamsi nonnunquam in peccata ex aliquo etiam consensu, sed non pleno, labantur. quomodo enim illi dicuntur obedire peccato, quibus perpetua pugna est contra peccatum: qui carnem suam crucifigunt cum vitiis & concupiscentiis: qui perpetuò student legi Dei seruandæ: in quorum cordibus scripta est & viget lex Dei: qui ex animo dicunt, *Mente quidem, ego seruio legi Dei carne autem legi peccati*: qui denique, antequam peccent, cum Petro mallent millies mori, quam semel peccare: & cum peccant, non ex animo, neque ex contemptu aut odio legis, neque ex destinata malitia: sed vel infirmitate, vel ex ignorantia, semper autem contra animi propositum peccant: & postquam peccarunt, cum eodem Petro dolent, lugent, resipiscunt? Quòd si secus fecerint, non illos ego appellauero Sanctos: neque de illis intelligendæ sunt meæ prælectiones ac disputationes. Deinde etiamsi quis contendat, Sanctos, cum peccant ex aliquo consensu, vt fecit Petrus & Dauid, obedire concupiscentiis peccati: aliud mihi suppetit responsum, quid defendam, propositionem illam compositorum, non pugnare cum ea, quam hic defendi doctrinam de Perseuerantia. In mea thesi est. *eos non excidere penitus à fide*: articulus compositionis habet simpliciter, *amittere fidem* sine particula, *Penitus*. Quis autem inficietur, fidem etiam in Sanctis, cum peccant aliquo modo amitti hoc est, suffocari, infirmari, languescere: denique amitti fidem, hoc est, feruorem fidei. Et apertè ipsi explicant de qua fide loquantur cùm aiunt, *Amittit fidem, quæ est fiducia de remissione peccatorum*. Intelligunt igitur, cum peccatur ex consensu etiam a Sanctis, actualem illam fiduciam, qua persuasi erant de remissione omnium peccatorum, qua accensi erant in Deum, qua denique fiebat, vt nullius sibi conscii essent peccati. quo sentirent, omnia esse remissa. ita extingui, vt iam noui peccati conscii facti sentiant se reos esse mortis, quæ stipendium est peccati, atque ita sentiant, se reos esse, vt etiam simul intelligant, nouo sibi actu resipiscentiæ & fidei, opus esse ad remissionem noui peccati impetrandam. Quis autem hoc inficiatus est: aut quando ego vnquam aliter docui. Sed totam penitus extingui fidem totamque tolli fiduciam, ita vt de Dei misericordia deque remissione peccatorum diffidant: neque illi docent, neque ego aduersariis concessi. Vides igitur, frater, quam graue sit meum peccatum, quod articulis illis subscripserim: Sed tibi dicam ingenuè, qua in re peccauerimus omnes nos, in eo quod nimis fuimus creduli, nimis boni, nimis faciles, & nostra simplicitate atque candore metiti sumus aliorum astutias atque calliditates, & putauimus *Inter bonos bene agier*. Profectò verum est dictum Christi, *filios tenebrarum, prudentiores esse filiis lucis in genere suo*. Curandum nobis fuisset, vt Compositores quæ verbo concesserant, scripto etiam cõfirmarent, alioqui non debuissemus subscribere. Sed contenti fuimus illorum verbis & promissione, qua dixerant, se nobis semper daturos testimonium nostrarum exceptionum, cum opus foret. ita stulti ducti fuimus ad macellum accesserunt aliqui ipsorum, nostras subscriptiones, & eas miserunt quocunque voluerunt, triumphantes de nobis, seque extollentes, quòd egerint omnia prudenter & feliciter nos verò nihil illorum habemus, quod possimus ostendere, nisi, verba & promissiones in recenti memoria, quas possimus referre & iustè illis obiicere. Proinde fatemur ingenuè, astutia & prudentia, vel alica potius, nos fuisse superatos. at veritate & doctrina minimè, immò contrà contendimus, aduersarios, si nos non fefellerunt compositores, ab impia doctrina Pelagii recessisse ac sinceram nobiscum amplexos fuisse Apostolicam, Lutheri, Buceri, qua de re gratias egimus Deo, & huius rei meminit Holbracus, ad quem mox cucurri, totúmque, quod à Compositoribus audiueramus, retuli, vt is quoque nostri gaudij particeps fieret, & gratias Deo nobiscum ageret.

Habes prolixius quam volueram, explicatam historiam nostræ cõpositionis, qua ita offensus esse videris, vt dices, meum peccatum non posse excusari. Habes, quib. in rebus maximè, & in quibus minimè peccauerimus. Si tibi satisfactũ est hac mea responsione, tui erit officii aliis quoque quoscumque noris offensos fuisse, hac eadem mea responsione satisfacere, nisi malis totam epistolam cõmunicare, id quod tibi per me liberum fuerit. Si non est satisfactũ, protestor, me nolle habere te in hac caussa iudicem.

Quod vero rogas, vt conditionem oblatam apud vos, accipiam, acquiescerem perlubenter tuę & aliorum multorum, (non.n. tu solus es, qui rogas) petitioni, si liber essem, meique iuris, at fidem meam obstrinxi Clauennensibus: vixissem alioqui quàm lubẽtissimè vobiscum, hoc est cum viris verè piis, verè doctis, ac probis & candidis, in vrbe ista tam celebri iucunda atque suaui. Sed de his satis reliqua ex literis, quas communes D. Vitero & reliquis ministris scripsi. Vale, & me, vt facis, ama. D. Christophoro referes multam salutem. Argent. 1. Nouembr. 1563.

H. Zanch. Edmundo Grindallo Episcopo Londinensi.

TArditati meæ ignosces obsecro. Domine. nuper enim redij ex finibus Italiæ, & propè infinitas reperi quibus respondendum sit, literas.

Aues intelligere quomodo compositum sit nostrum dissidium, dicam breuiter. Propositum fuerat de principio Dominis nostris, vt audio & video, ita in hac nostra controuersia sese gerere, vt quoad eius fieri posset, salua & sarta tectáque maneret vtriusque partis dignitas: idque propter ministerium, tum concionatorum in Ecclesia, tum nostrum in Schola. Tametsi igitur per illud biennium, quo caussa fuit apud Dominos acta, optimè ex perlectis Actis, vtriusque partis scriptis & multarum Ecclesiarum Academiarúmque de meis thesibus iudiciis, cognouerunt, actionem contra me ab aduersariis institutam, fuisse iniquam; & doctrinam meam, quæ accusata, damnatáque fuerat tum nouitatis, tum hæreseos, neque nouam, neque hereticam esse, noluerunt tamen vel pronunciare de caussa, vel saltem, vt disputatione decideretur, permittere, sed accersitis quatuor Theologis & aliquot iuris peritis, partim Tubinga, partim Biponte, partim Basilea, curarunt, vt per istos dissidium componeretur. Illi, præsentibus etiam quatuor ex Senatu, legerunt acta & vtriusque partis scripta, perspicuè viderunt, insignem & mihi & veritati factam fuisse iniuriam Retulerunt ad Senatum, suum iudicium de scriptis & Actis. Hic D. Petrus Sturmius Scholarcha palam dixit. *Vbi igitur nunc tot & tantæ hæreses, quæ Zanchio obiiciebantur*. Egerunt deinde seorsim cum vtraque parte pro concordia. Cum ventum est ad me, primum disertis verbis dixerunt Compositores, partem aduersam idem, quod & nos, de Prædestinatione Sanctorum sentire. probare enim doctrinam Augustini, Lutheri, Buceri. iis autem tribus post Scripturas, totam meam doctrinam copiosissimè confirmaueram, in meis lectionibus & confessionibus, tantum superesse aliquid controuersiæ de Cœna. etsi igitur legerint meam Confessionem de cœna, se tamen cupere adhuc clariùs ex me audire, quid sentiam de præsentia corporis Christi in cœna, in mea enim confessione nihil de præsentia disputaueram, sed tria tantum præcipua capita explicaueram; primum, non sola symbola percipi, sed etiam rem ipsam verum corpus Christi & verum eius sanguinem, hoc est Christum ipsum. Alterum, vtrumque manducari ac bibi, non ore corporis, sed spiritus, hoc est, fide. Tertium idque à fidelibus tantum Hic respondi, me de hac quæstione non libenter disputare, quod ne vnum quidem verbum apertum de præsentia corporis Christi in cœna, in Scripturis reperiam. Sed tamen, ne putent me subterfugere & non audere explicare etiam de hac quæstione meam sententiam, dicturum me quod sentiam. Principiò, me nullo modo posse admittere, præsens esse corpus Christi in cœna corporibus nostris. illam enim rem dici alicui esse præsentem, quæ sese aliquo modo ei, cui dicitur esse præsens, communicet & ab ipso percipiatur. Illam verò dici esse absentem, quæ nullo modo sese communicet, & percipiatur ab eo cui dicitur esse absens, siue ea res, quantum ad localem, vel longinquitatem vel propinquitatem attinet: sit propinquior vel remotior. Deambulabat ibi Sulcerus, cum Iacobus Andreæ assidens, mecum ageret

ago: quòd autem petis, vt meam aliorúmque amicorum tuorum sententiam ea de re perscribam, id hoc tempore plenè præstare non potui. Amici n. illi tui quos nominasti, Londino iam diu absuere propter pestem ibi grassantem. Quod ad me attinet, tantum tribuo pietati ac prudentiæ tuæ, vt de omnibus actionibus tuis bene sentiam. Accedit etiam (vti ais) Domini Caluini calculus, qui subscriptionem tuam, cum illis conditionibus & exceptionibus approbauit quod me multum confirmat. Nam illius iudicio multum soleo tribuere. Hoc vnum metuo, ne priores aduersarii, nisi tu tibi in istis controuersiis silentium prorsus indixeris (quod hoc tempore, cum veritas à quibusdam libris editis oppugnatur, durum esset) ex hac compositione gradum sibi struant ad nouas turbas excitandas, ac tum simplicem subscriptionem, quę literis consignata est, vrgeant: exceptiones verò illas & protestationes quæ viua voce tantùm factæ sunt, non agnoscant. Sed de futuris incertum est iudicium: ea igitur Domino commendemus, qui tibi etiam (non dubito) os & sapientiam dabit, cui non poterunt resistere aduersarii veritatis. Vale in Domino quam optimè. Ex suburbano meo Fulhamiensi ad ripam Thamensis 23. August. 1563.

Tuus in Christo

Edmundus Grindallus Episcopus Londinensis.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

SObseruantia, qua te Reuerendissime Domine, semper sum prosecutus, propter tuam singularem pietatem, humanitatem, virtutem, facit, vt non possim non gratulari tibi istam nouam, amplissimámque, de qua ad me scripsit communis amicus Knolles, dignitatem. Quid enim maius exspectari amplius in isto Regno tibi poterat? Gratulor itaque ex animo: quoniam istę diuinæ benedictiones, testimonia sunt, tum constantis in Deum pietatis tuæ, tum immutabilis erga te beneuolentię Dei. Sed non minus gratulor eandem rem, toti isti Regno, quod scilicet talem iam nactum sit à Deo primatem cuius cura & diligentia, magis ac magis in vera Religione ac pietate promoueri possit. Neque enim dubito, quin illa supremę post Regiam Maiestatem dignitatis accessio, futura sit tibi perpetuus stimulus, quo ad faciendum officium diligentiùs quam vnquam, acriter exciteris. Precor Deum, sua etiam in te dona augeat: firmáque & diuturna valetudine donare te velit, ad salutarem tuæ Ecclesiæ gubernationem. Viuo adhuc, & quidem bona valetudine, Dei beneficio pro mea ętate, qui sexagesimum primum ago annum cum vxore, liberis quinque, & qui breui, vt spero: prodibit in lucem. Sunt autem & hæ, magnæ Dei benedictiones, pro quibus ingentes illi ago gratias. Restat, vt tum donis sui spiritus, eos repleat, tum quæ ad vitam hanc honestè transigendam, necessaria sunt, illis suppeditet: quod vt faxit, toto pectore illum rogo, per Iesum Christum: ac tibi etiam Amplissime Archiepiscope, aliisq; amicis, & bonis viris commendo. Dominus Iesus te diu bonis ad Ecclesiæ salutem, conseruet incolumem. Exspectamus quotidie nostrum Casimirum. Heidelb. 22. Iulij 76.

Tuus Ampl.

H. ZANCHIVS.

Edmundus Grindallus H. Zanchio Salutem in Christo.

GRatulabaris mihi proximis tuis literis nouam dignitatem, seu potius (vt verè scribis) officium & onus, cui me valdè imparem ingenuè agnosco. Ego verò tibi gratulor, Clarissime D. D. Zanchi, istam tuam magnanimitatem & constantiam, in optima caussa defendenda. Audiuimus enim quot & quantos labores ac certamina sustinueris in vera sententia tuenda de Eucharistia ac prædestinatione. Est hoc quidem veri Doctoris, tenacem esse fidelis illius sermonis, qui ad doctrinam facit atque à veritate ne latum quidem vnguem discedere. Equidem non dubito, quin Magistratus vestri, pro ipsorum prudentia satis moderatè iudicabunt, etiamsi multa (vt nosti) quorundam importunitati concedere cogantur. Sed si ad extrema ventum fuerit, Dominus vbique ostium satis amplum aperit: *Domini etiam est terra & plenitudo eius*, &c.

Nos hic Dei beneficio, vtcunque pacatam habemus Ecclesiam: habemus Episcopos in vera doctrina consentientes, non otiosos sed in vinea Domini laborantes. Augetur etiam indies numerus fidelium, etiamsi non desunt (vt fit) hostes clancularii, sed hi angulos quærere coguntur, palam virus suum prodere non audent. Faxit Deus vt motus Gallici felicem habeant exitum, quod hostibus nostris omnem spem præciderent. In Scotia etiam hactenus summa procerum contentione bene successit. Sola Regina apud illos sacra Papistica admittit, quæ alioqui Senatusconsulto per totum Regnum haberi non permittuntur. Quanquam autem dubium non est, quin Antichristi satellites in illo Regno huic libertati insidiabuntur, præsertim Guisiani, ex quorum familia est Scotiæ Regina, superiores euadant tamen speramus, Dominum caussæ suæ non defuturum & optimis illis Regni proceribus, non solum animos, sed & vires suppeditaturum, vt hoc tam sanctum negotium perficere possint. D. Coocus, D. VVrotus, D. Hetonus, cæterique amici ac noti, viuunt valéntque ac te plurimum salutant. Vale, Londini.

Tuus in Christo

Edmundus Grindallus Episcopus Londinensis.

H. Z. Henr. Bullingero S.

QVòd, simulac finis, vtcunque nostrę tragœdiæ impositus fuit, Reuerendissime pater, non statim ad te, qualis ille fuerit, scripserim, ne mireris cum. n. in animum iampridem induxerim meum, hoc tempore, siue dissidium nostrum componeretur, siue non componeretur, conferre me ad has thermas, & hinc ad vos, deinde in patriam vxoris, idque tum valetudinis, tum etiam animi satis afflicti, recreandi caussa malui coram, quam per literas totum negotium vobis explicare. id quod, vbi ad vos venero (veniam autem Deo volente, intra 10. aut 12 dies) perficiam. nunc tantum habeto conclusionem. Controuersam quidem doctrinam, neque esse iudicatam: disertè enim dixerunt Compositores, se non venisse iudicatum de doctrina; hoc enim esse alicuius synodi officium: neque etiam esse compositam, quomodo enim componi possent contradictoria? conciliationem tamen quandam animorū esse factam: condonatis vtrinque iniuriis ac maledictis, deinde in quandam doctrinæ formulam tum de Cœna, tum de prædestinatione: qua in posterum caueatur, ne huiuscemodi contingant dissidia esse consensum: ab aliis quidem simpliciter: à me verò, cum protestatione & cautæ subscriptione. In summa: huc omnia fuisse instituta, vt scandalum, quod non paruum erat in vrbe propter hoc dissidium aliqua ratione tolleretur: publicæ paci consuleretur: Scholáque in integrum statum restitueretur: & verò etiam ministerium, tectis vtcumque nonnullorum erroribus, in sua dignitate apud plebem conseruaretur. Reliqua coram. Vale. Badæ 16. April. 1563.

H. Z. Ioanni Garnerio S.

NOn ita multò ante nundinas nostras, frater obseruande, domum ex finibus Italię redii: filius verò tuus, nuper à me accepit, quidquid reliquum fuerat ex pecuniis apud me relictis.

De nostra autem compositione non præstat vt multa scribam. Veritas de principio maiori parti fuit cognita, iudicium Capituli fuit auditum: atque ita auditum, vt tandem viderint, Capitulum tactum esse partem, propter bonitatem caussæ. Iudicia Academiarum, Ecclesiarum & aliorum multorum doctorum virorū lecta: mea supplicatio visa: in qua et calumnię depulsæ: Latinè & Germanicè. taceo de iis, quæ Capitulum egit & exhibuit. Neque disputatio, neque colloquium, neque sententia vel Senatus vel Theologorum vllorum, interpretari potuit per integrum bienniū & amplius. Quidquid scribebatur, declamabatur, dicebatur contra me, audiebam quidem ex parte: sed in totum, ne bonam perderem caussam, prudenter dissimulaui & pertuli, in Scholam redire, nunquam iussus fui: hoc

tantum perpetuò petij vt dicerent illi quorum intererat, an doctrinam mihi obiectam & vere a me traditam, iudicarent hæreticam & nouam esse, necne. numquam potui hoc audire. Dederam librum quendam imprimendum, in quo sola doctrina defendebatur, sine vllius hominis mentione, præterquam semel, Marbachij, sed cum laude, sine conuitiis, sine criminationibus suit proditus & suppressus

Tandem venerunt arbitri vel potius Compositores, omnes contrarij, vel saltem suspecti, nullus enim à Palat. Electore Ill: Acta legerunt, & vtriusque partis scripta retulerunt suum ad Senatum iudicium. hic bonus Petrus Sturmius cuius funus heri fuit, Vbi nunc, inquit, sunt tot & tantæ hæreses quæ Zanchio obiiciebantur: Spes certa fuerat mihi facta disputationis vel saltem colloquij interim nihil minus cogitabatur vocatur verò vtraque pars seorsum. Mecum ita est actum, vt totam de prædestinatione & Perseuerantia doctrinam & probarint ipsi Compositores, & dixerint, adeersæ parti non improbari. De cœna verò ita vt admiserint hanc meam de præsentia corporis Christi explicationem corpus Christi non esse præsens corporibus nostris, cùm non se illis communicet, neque enim aut oculis aut ore, aut aliis sensibus corporis percipitur: sed præsens esse animis fideliũ, quod illis verè communicetur & ab illis percipiatur. illam autem rem dici esse præsentem quæ aliquo modo percipiatur & eatenus esse & dici præsentem quatenus communicatur atque percipitur, etiamsi quod distantiam & localem propinquitatem attinet, aliquando ea res sit remotior aliquando propinquior exemplum habemus in Sole cùm supra nostrum est hemisphærium, non ita multò magis propinquus nobis est quam cum occidit interim tamen dicimus nobis esse præsentem, cum verò occidit absentem vnde hora definitione præsentiæ. quia scilicet tum nobis communicat suum corpus spectandum, & per corpus, calorem atque lucem participandam, cum verò occidit, non amplius nobis communicatur. Ad exemplum in auditoribus qui intersunt concioni. Tu concionans, tam præsens es illis qui sunt ad portam templi, quam qui astant pulpito: quamobrem: cum tam illi quam isti, vident & audiunt te Propinquitas igitur aut distantia loci, non facit vel præsentiam vel absentiam per se, sed ipsa communicatio vel priuatio communionis. Hæc similia fusius ad te nunc quam ibi tum Interim tamen sententiam intellexerunt & probarunt. *Manducationem Oralem*, vt vocant, ita explicarunt, vt dixerint, se minimè sentire, corpus Christi ore corporis nostri manducari, quasi illud nostrum os attingat sed tantum propter vnionem sacramentalem, se ita aliquando loqui De manducatione impiorum, non conuenit inter nos. cætera, fuerunt meis explicationibus & responsionibus contenti. Concepto igitur articulos aliquot de prædestinatione, obtulerunt subscribendos, cum vigerem, controuersos esse iudicandos, & an essent hæretici vel noui: nec esse pronunciandum articulos propositos non venisse in controuersiam. Responsum fuit, non venisse se vt iudicent, sed vt componant: iudicium pertinere ad aliquam synodum in suo eos manere statu. curare se tantum, vt tollatur hoc dissidium atque scandalum Scholæ & Ecclesiæ Quid tu hic egisses Articuli nil in se continebant apertæ impietatis tantum videbam obscurari veritatem. Si non subscripsissem impediebatur concordia, nulla bona percipiebatur. eiiciebar vt homo turbulentus & concordiæ inimicus, videbar autem me posse subscribere, salua conscientia, præsertim cum liceret protestari Interim tamen restiti, propter alias caussas, vsque ad extremum. Tandem iudicaui, præstare subscribere, quam diutius repugnare. Sum itaque primum ita protestatus coram omnibus Compositoribus collegisque meis: Primum me nolle, vt hac mea subscriptione vllum fiat præiudicium aliis Academiis, Ecclesiis, veritati. Deinde vt nihil derogetur doctrinæ, quam hic docui per 9. annos, quæ etiam continetur in meis Lectionibus, Disputationibus Confessionibus. Postremo vt liceat mihi tam August. Confessionem & Apologiam, Articulósque concordiæ inter Lutherum & Bucerum, quam hos præsentes articulos, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Augustini, Lutheri, Buceri. Deinde ita subscripsi conditionaliter, *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnosco, ita & recipio. Ego Hieronymus Zanchius.* Caluinus ad me scribit, vt tester, me sincero pacis studio adductum, subscripsisse & vt maneam in sententia, idémque profitear, sed additis exceptionibus, quas feci coram Compositoribus. Et ad Holbrachum scribit, vt, si vrgeant aduersarii per Dominos subscriptionem, (non enim adhuc subscripsit, me etiam, præter alios dissuasore) ne simpliciter eam recuset: sed admittat, præmissis exceptionibus, quemadmodum videlicet & ego feci.

Nunc habes omnia: & argumentum, vnde possis iudicare de tota actione: & defendere veritatem contra homines male iudicantes. Non est tamen hæc mea epistola spargenda: præsertim hoc tempore: quia ea abuterentur nonnulli. oportet autem vti modestia & patientia, propter Dominum, non enim sibi Christus placuit. Incipiam profiteri Mosen. Vale & ora pro me. Argentorat. 20 Iulii 1563.

H. ZANCHIVS

Francisco Pythio Capellæ S.

CVm domum rediissem, frater cariss. tuas offendi literas, quibus tu, hinc discedens, & me amicè salutabas, & filium Generosi Dom. de Mouy vna cum illius pædagogo G. agnano, quos tu cum illustrissim. Domina Rotana & aliis duobus amicis, curaueras, vt apud me hospitium haberent, mihi commendabas Ego verò, multis nominibus gauisus sum, cum & tuas legi literas, & domi, quos commendabas, reperi hospites. Nam literas tuas vidi, quod maximè cupiebam, plenas officij & amoris erga me tui. Hospitibus verò, mox testimonium dedit vxor, pietatis atque modestiæ singularis. Hos igitur mihi esse, futurósque quam commendatissimos, dubitare non debes, nisi dubites de mea tum erga pios modestósque viros beneuolentia: tum erga illustrissimam Dominam meam Rotanam Sturmium Holbrachium & te, qui apud me eos esse voluistis & commendastis, obseruantia. Literis autem tuis citius respondissem, si, vbinam esses certò sciuissem. Hodie verò, salutem accepi ab Holbracho tuo nomine: & te Muretti in Galliis agere ministrum, intellexi. Condonabis igitur, quod non citius responderim. nam accesserunt etiam occupationes neque paucæ neque paruæ, & ad multorum literas responsiones. Præter alias, recepi Caluini, quibus dolebat quidem, caussam meam bonam non eum habuisse exitum quem habere debuisset. Interim tamen consulebat, vt prima quaque occasione, apud Senatum, meam confirmarem subscriptionem, cum iilis exceptionibus quas promiseram: & testarer, me sero pacis studio, ex animo subscripsisse. Ad Holbrachum etiam scripsit, se laudare quidem, quod hucusque non ausus fuerit subscribere: non consulere tamen vt simpliciter recuset, si vrgeatur: quod hac ratione, Ecclesia dissiparetur, id quod aduersarii inprimis moliuntur. subscribendum igitur esse, si vrgeatur: sed præmissis exceptionibus, quemadmodum & ego feci: quæ si admittantur, nos vicisse. Holbrachus non vrgetur amplius: neque spero, molestatum iri deinceps quod, præter alias caussas, Domina Rotana eum & Ecclesiam commendarat Dominis. Ego verò nuper in Conuentu nostro Thomensi, coram Dominis Scholarchis, toto Capitulo & vicariis, vt vocant, omnibus, data mihi diuinitus occasione optima, feci id quod Caluinus consulebat, subscriptionem explicaui: protestationem confirmaui, & speciatim de Cœna neque perseuerantia Sanctorum, meam repetij sententiam: ac quomodo cum Augustan. Confessione, eiúsque Apologia non pugnet, apertè declaraui. Summa, me adhuc confirmare *veram* vt habet confessio *& substantialem*, vt habet apologia *præsentiam corporis Christi in Cœna*. Cæterùm nomine *præsentiæ*, me non intelligere propinquitatem aliquam localem: sed ipsam veram veri & substantialem corporis Christi, mentibus fidelium communicationem. eatenus enim aliquam rem dici & esse nobis præsentem, quatenus nobis communicatur & à nobis percipitur: etiamsi longo locorum interuallo à nobis distet. attuli præter alia exemplum Solis. cùm Sol supra nostrum est hemisphærium, dicimus, eum esse nobis præsentem, & quidem verè ac substantialiter quamobrem: quoniam verum ac substantiale suum corpus nobis videndum communicat: & per corpus, lucem ac calorem suum nobis participandum exhibet. cum vero ad aliud hemisphærium progressus est, dicimus esse absentem: quia non amplius nobis vel suum corpus videndum, vel calorem ac lucem participandam communicat: tamen quod attinet ad locale spatium: non ita multo procul à nobis distat, cum est

supra

supra aliud hemisphærium, quàm cum est supra nostrũ. Fatemus igitur aliquam rem dici & esse nobis præsentem, quatenus nobis communicatur & à nobis percipitur: siue ea sit, quod locale spatium attinet, magis siue minus a nobis remota. esse autem extra controuersiam, corpus Christi verum & substantiale fidelium non quidem corporibus, sed mẽtibus communicari, & ab ipsis percipi in Cœna. In hunc igitur sensum, me adhuc confirmare illam, cui subscripsi, August. Confessionis & Apologiæ locutionem, *Corpus Christi in Cœna præsens esse vere & substantialiter.* & ita meam explicasse sententiam coram Compositoribus, quam & probarint. Hanc autem distinctionem inter præsentiam atque absentiam, & inter localem propinquitatem ac longinquitatem alicuius rei multis antè annis, hic coram multis collegis meis attuleram atque explicaram. In articulo de perseuerantia Sanctorum, id feci. Neque meam sententiam pugnare cum articulo, qui inter articulos compositionis habetur, manifestum est. Est enim articulus conditionalis: *Qui obediunt*, hoc est si qui obediunt, *concupiscentiis peccati, amittunt fidem.* At nego, electos Sanctos renatosque spiritu Christi, propriè obedire concupiscentiis peccati, cùm obedire alicui sit non tantum iussa alicuius capessere; sed eo etiam modo quo iubetur, illa perficere. Electi autem nunquam peccant eo modo, quo peccatum per prosopopœiam, iubet: hoc est *ex destinata malitia*, vt Lutherus ait: seu vt ait Bucerus, *ex animo totaque voluntate*: seu, vt loquitur Philippus, *ex Epicureo contemptu*, aut inde quod reiiciant verbum ex corde: sed semper ignorantia & ex infirmitate. Obedire etiam, est sine vlla repugnantia, iussa perficere: & iuxta Apostolum: illi tantum obediunt, in quibus regnat peccatum: non regnat autem in sanctis electis. Deinde articulus non habet particulam PRORSVS. Sese opposuit meæ explicationi, Melchior. Res est delata ad senatum: speramus bene. Si admiserint meam protestationem & explicationem, manebo: sin minus, discedam. Cupio, vt hæc mea explicatio, communicetur etiam aliis fratribus qui offensi fuerant mea subscriptione. Salutat te, vxor & hospites. Valemus autem omnes. Vale igitur & tu frater chariss. & mihi semper honorande. Argent. 23. Iulij 1563.

Hieron. Zanchius Ioanni Sturmio.

OBsecro, D. Sturmi, & amicorum meorũ optime, scio, tibi cordi esse gloriam Dei & veritatis defensionẽ. Tu verò non ignoras, quales iam triumphos per totam Germaniam, nostri contra veritatem, sine vlla pugna, & ante victoriam, egerint: non te etiam latet, occasiones victoriæ præsertim pro gloria Dei & veritate Euangelij, non esse negligendas. Quid etiam Caluinus, vir Dei, scripserit, & consuluerit, tenes. Ergo sinas me vti hac diuinitùs oblata occasione, ad veritatis defensionem. Agitur gloria Dei, salus totius ciuitatis, defensio veritatis, nostri etiam omnium: immo & omnium eorum, qui testimonium dederunt meis thesibus, existimatio. Ego verò non pro iis omnibus paratus sum non solum ex vrbe, sed è vita excedere. Mecum roga Dominum Iesum, vt mihi adsit. Ego certè nolo amplius languere & cedere carni ac sanguini. Vale vir optime: & vna Dei gloria, tam tibi, quam mihi sit proposita. Ex meis ædibus 10. Iulij 63.

H. ZANCHIVS
Ioanni Caluino S.

RArò quidem ad te scribo, optime Pater Caluine, perpetua tamen te obseruantia prosequor. & mei quidẽ silentij multæ sunt caussæ, sed illa non est postrema, quòd sciam, te tot tantisque negotiis occupari, vt penè obruaris. tantum abest, vt æquum sit, virum tantum, molestiis etiam literarum mearum intempestiuis affici. quæ tua igitur est prudentia, silentium meum in bonam interpreteris partẽ, etiam atque etiam rogo. Nunc, vt diuturnum silentium abrumpam, necessaria quædam caussa facit. ea verò hæc est. Non dubito quin pro tua pietate, virum Dei sanctæ memoriæ D. Philipp. Melanchthonem aliquando tuis literis amicè admonueris de illa sua postrema tum de Prædestinatione, tum de libero arbitrio, longè à priore diuersa, doctrina: non dubito etiam, quin ille, vt erat humanus & tibi amicissimus atque familiaris, adde & quid dico, te tuasque admonitiones, idque meritò, magni faciebat: non dubito, inquam, quin ille vir Dei literis tuis responderit. Est autem negotium mihi cum hominibus non tantum plusquam Lutheranis in re sacramentaria, sed, quod peius est, ferè Pelagianis in articulo de Prædestinatione, libero arbitrio & gratia Dei. Quoniam verò vrgent postremos Philippi locos, & autoritas Philippi, vt scis, magna est & semper fuit in Germania: necesse si possem ex ipsius literis demonstrare, illum non ita impie de articulis sensisse, quemadmodum ipsi aduersarii eos locos communes interpretantur: foret bonæ caussæ opera præstitum. Si quas igitur habes tu de rebus illius ad te literas, quæ ad promouẽdam bonam caussam aliquid valeant, eas ad nos mittas per C. istum seruatorem rogo. Ego verò sanctè promitto, vbi illis vsus fuero, me bona fide remissurum: feceris rem caussæ vtilem & amicis gratissimam. De rebus nostris nihil adhuc scribo, quia nondum plenè licet. Hoc tantum possum scribere & affirmare, rem esse in eo statu, vt Domini non possint doctrinam a me hic, vt plane, traditam, & a Marbachio, vt impiam improbatam damnare: quin etiam scientes & volentes eam doctrinam (vt interim de aperto Dei verbo & de Patribus nihil dicam) a M. Bucero in hac Schola & Ecclesia traditam: & præter Capitulum nostrum, duas etiam Germaniæ Academias, Marpurgensem & Heidelbergensem damnent. cum enim viderem mihi ab illis hominibus non solum disputationem, sed etiam omne amicũ, & priuatum colloquium denegari, interim tamen perpetuo, etiam è pulpitis sanam doctrinam damnari, & me tanquam hæreticum, apud Dominos & per totam vrbem traduci, addere etiam, eam quam ipsi contra me docent doctrinam, doctrinam esse omnium Ecclesiarum quæ Augustanam Confessionem amplexæ sunt: Ego volui videre, an ita se res haberet. Veni itaque Heidelbergam & Marpurgum contuli cum illis Theologis. vtraque Academia, non solum doctrinam nostram probauit, sed etiam aliis Scripturarum testimoniis confirmauit & amplissimum sanæ doctrinæ testimonium mihi dederunt: neque hoc solum sed etiam rogarunt, vt si Argentinæ esse non possim, ad se veniam, ibique doceam. Pistorius non solũ iudicio Academiæ Marpurgensis subscripsit: sed scripsit etiam graues literas, de hac doctrina ad D. Sturmium: idque in hunc finem, vt eas Senatui ostenderet. Scribit enim se vehementer mirari, quid hoc sit, quod doctrinam illam Christi, quam antea hic docuerat Bucerus, quamque Senatus magno plausu amplexus fuerat: nunc audiat, eandem in eadem Schola & Ecclesia damnari. Vale, & fratres meo nomine saluta Argentina.

VVolfgangus Musculus Hier. Zanchio S.

GEmina mihi est hodie ad te scribendi oblata occasio, frater in Domino charissime, cum propter studiosos Tigurinos, qui hasce meas tibi reddunt, tum propter Vergerium nostrum. Tigurinos istos domi meæ cõuictores habui circiter anni dimidium. Iussi sunt à Præsidibus Scholæ Tigurinæ ad vestram sese recipere Scholam. Quæso iuues eorum studia. Bonum opus est adesse illis, qui in vsus Ecclesiarum Christi aluntur. Vergerii literas attulit ad me hodie D. D. Gribaldus, vir non modò Iurisprudentissimus, sed & pietatis Christi scientissimus, ac monuit me, vt si quid Vergerio respondere vellem, ad te literas mitterem, vel ad D. Petrum Martyrem. Mitto igitur ad te chariss. frater, quæ Vergerio nostro respondi. Vbi occasio dabitur, ora illa Tubingam mittas. Interea temporis, quo hic mecum fuisti, de statu tuo nihil accepi quoquam. Rem feceris mihi admodum gratam, si dé illo scripseris. Ego pro conditione senectutis meæ, per gratiam Christi satis commodè valeo, nisi quòd me malitia præsentium temporum subinde turbat ac sollicitum reddit: sit vt metuam Ecclesiis Christi à conspiratione aduersariorum, quorum Dominus consilia dissipet, & iniquissimos conatus omnibus ridendos exponat. Optimè vale. Saluta meo nomine Dom. Petrum Martyrem, fidelem Christi Ministrum, & reliquos fratres. Bernæ 1556. . April.

VVolfgangus Musculus in Domino.

Idem Musculus Hieronym. Zanchio
S. P. D.

PRopter celebrem tuam, D. Sturmii & aliorū quorundam doctorum hominum eruditionem, ac Scholę vestræ disciplinam: duos hosce iuuenes ad vos mittimus, Zanchi frater in Domino charissime. Bonam spem hactenus de illis concepimus quare te oro per Christum, vt cura ac diligentia tua, quo ad eius poteris, hanc in illis foueas, alas ac prouehas: sciens te hac in re seruire Domino, in cuius ministerium à rep. nostra aluntur.

Cæterum quod me attinet, satis adhuc commodè ago, nisi quod senectus subinde me turpidum ac somnolentum sic reddit: vt plurimum de pristina studiorum meorum alacritate deterat. Obitus præterea D. Phil. Mel animum meum contristat, quoties cogito, quid futurum sit, vbi tales viri qui adhuc pauci restant, Ecclesiis adimuntur. Si quid habes certi de disputatione, Heidelbergæ hac opinor æstate, præsentibus Saxoniæ principibus de Cœna Domini habita, obsecro per occasionem communices. Nouum illud & monstrosum dogma [illegible] vt nonnulli, vt verò alii contendunt, [illegible] carnis Christi, Augustanam Ecclesiam haud parum turbat: de vestra nolim eiusmodi posse dementiam prædicari. Non licet iam plura per occupationes. Opt. Vale: & saluta meo nomine D. Ioan. Sturmium veterem amicum & alios duos collegas Dominos ac fratres. Bernæ Heluet. [illegible]o. 16. Septembris.

H. Z. D. Volfg. Musculo.

VEstris adolescentibus doctiss. & obser. pater Muscule obtuli & me & omnia & quod ad me attinet, nulla in re quæ ad illorum salutem & ornamentum faciat, cùm propter communem pietatem, tum etiam propter tuam commendationem, deero. Quod ad disputationem Heidelbergensem attinet, scripseram ea de re ad Erastum mihi amicissimum, aliquod ad me illius exemplum mitteret: respondit quidem ille, sed nullum hactenus mittere potuit. vbi miserit, mox ad te transmittam. Interim tamē ab isto vestro studioso theses accipies, & de ipsa disputatione, quomodo se habuerit, aliquid audies. Ego verò mitto Iudicium, sanctæ memoriæ, Philippi ad Palatinum de Cœna Domini: spero hoc tibi gratius futurum ipsa Heidelbergensi disputatione. hoc vnum exemplum, missum fuerat ad Sturmium, ab eo impetraui, vt ad te mitteretur: aliquot deinde exemplaria reperi apud bibliopolā quendam, quotquot reperi, emi. & quocunque possum, mitto. video quantam vtilitatem sit Ecclesiis & piis omnibus hoc vnum solum allaturum. Dolendum est profectò, talem ac tantum virum, nobis esse ereptum. Cæterùm, haud dubito, magnus hic vir Ecclesiæ nō minus proderit mortuus, quam profuerit viuus: hoc præsertim postremo suo de Cœna Domini iudicio. Quod scribis, monstroso illo dogmate [illegible] corporis Christi, ipsam quoque Augustanam Ecclesiam turbari, vehemēter doleo, & certè non possum satis mirari, qui fiat vt tam absurda, tam impia, tam monstrosa, ac ab omni ratione aliena opinio, in tanta præsertim luce Euangelij, in animos quorundam alioqui doctorū & aliis in rebus bene de Ecclesia Christi meritorum virorum, cadere, & locum in Ecclesia habere potuerit ac possit. Sed videmus hic & qualia sint iudicia Dei [illegible] : & quanta sit vis nostrorum affectuum, quæ dum pertinaces esse voluimus in defendendis nostris pugnantibus cum analogia fidei sententiis, eò vsque cæcitatis nos rapit, vt tam absurda quoque, &, vt propriè vocas, noua ac monstrosa dogmata, comminisci & defendere minimè nos pudeat. In nostris Ecclesiis nihil tale, quod sciam, Dei beneficio, audītur. Fui quidem & ego aliquot præsertim abhinc annis alias, quod contrà hanc doctrinam disputarim, non parum vexatus: sed tandem obtinuit veritas [illegible]. Quod scribis tū de tristitia animi tui ex obitu Philippi, tū de tua graui senecta, h. e. vnū quod subinde magno me afficit dolore, cùm video nos iuuenes ab optimis & doctissimis nostris patribus & præceptoribus, in tā graui lucta, quā cum tā multis & potentibus aduersariis sustinemus, paulatim deseri. Sed Christus nō deseret Ecclesiā: ille semper viuet, ille semper aderit nobis. Interim agnosco cum nostram & totius mundi ingratitudinē, tum Dei aduersus eam flagella. Pauci adhuc, vt omnes vident, supersunt ex veteranis militibus vel imperatorib. potius, Deus misereatur nostri, & nouos saltē nobis det, strenuósq; & fortes duces: interim vos quoque vestra curate valetudinem. Loci tui, sicut & reliqua tua omnia, mihi summo ex re multis nominibus probantur, & eos non sine voluptate & fructu lego. Vnum tamen est in tractatione de Remissione peccatorū, quod a te mihi cupio explicari, si placet. Neque.n. intelligo, quomodo præteritorū peccatorū remissio semel impetrata: per insequentem iniquitatem, nēpe per relapsum, irrita fieri possit. nam in Electis non potest, cùm in hos talis relapsus, vt piè & doctissimè tradis, propter electionem & promissionem Dei non possit cadere. neque etiam in reprobis. quomodo.n. in eis potest peccatorum remissio fieri irrita, in quibus nullum vnquam habuit aut habere potest locum: cum nunquam vera & viua fide, qua sola, remissio peccatorum recipitur præditi fuerint aut esse possint? In quib. igitur fieri possit irrita, nō video. Illa verò loca, vnum ex Ezechiele, alterum ex parabola Matthæi, hoc non concludere, manifestū est. Rogo, mihi sententiam tuam melius explices, & petitionē meam boni consulas. Fiducia enim & obseruantia in te mea, facit, vt hoc a te familiariter, tanquam discipulus a præceptore, & filius a patre petam. Sturmium salutaui, gratissima fuit ei salutatio, vicissim plurimam tibi dicit salutem. Vale.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

SIam olim, doctissime Muscule, cū adhuc in Italia essē licet de facie non te agnouissem, quā primum tuos in *Matthæum commentarios* legi, valde erga te bene affectus, magnumque me videndi tui desiderium cepit. Vbi verò iampridem istthac iter faciens Geneuam, vt & te & Caluinum & alios doctos viros viderem, factus fui voti mei compos, teque non solum vidi, sed etiam perhumaniter me alloquentē vel colloquentē potius, audiui, dicere non possum, quanto me amore & obseruātia erga te affici senserim, & in dies, magis ac magis sentiam: præsertim cùm tua lego. lego autē ferè quotidie. Hæc tibi ingenuè scribo, vt quam te obseruem, & quanti te faciam, scias. Quæ quanquam ita se habeant, ne mireris tamen, quod nullis hactenus te literis salutarim, sed nūc primùm ad te scribam. Pudor enim potius quidā, quàm vlla res alia, me iuuenem, & nullius ferè nominis hominem à scribendo ad talē ac tantum virum retardauit. Nunc cum ad te veniat Hieronymus meus Massarius, homo non minus in doctrina pietatis exercitatus, quam rei Medicæ Doctor peritissimus, vt suum Eusebium, quem nuper in lucem dedit, illustrissimis ac clarissimis Dominis vestris, quibus etiam illum nuncupauit, ipsemet in proprias det manus, & vt te inuisat: Ego quoque quando per vocationis meæ munus te mihi audire non licet, has saltem literas obseruantiæ erga te meæ testes, ei ad te decreui: quibus quidem literis primum tibi hominem commendo: deinde, vt & me diligas, & cum aliquid à studiis tuis otij nactus fueris, aliquando ad me scribas, obsecro. Postremò te vehementer rogo, vt tuos in Genesin Commentarios, si absoluti sunt, des tandem foras. Nam cùm ab omnibus doctis, tum a me maximo opere, desiderantur & exspectantur. Doctissimus Martyr ex Anglia huc ad nos rediit, & quidem incolumis, sed tamen admodum tristis propter dissipatam illam Anglicanam Ecclesiam, præsertim quia nuper literas inde accepit, damnatum capitis fuisse inter alios, ipsum etiam Archiepiscopum Canthuariensem & quonam mortis genere afficiendum? Proh dolor, vt ligno primùm suspendatur, deinde in quatuor partes instar proditoris, secetur. Obsecramus, vt Ecclesiis vestris, & illum, & cæteros omnes filios Dei commendetis. Martyr te plurimum salutat. Cæterùm, si quid ampliùs de rebus vel nostris vel Italiæ scire cupis, de Massario audies. Vale mi optime ac Doctissime Pater. Deus te diu incolumem in vtilitatem Ecclesiæ Christi seruet, per Iesum, AMEN. Argent. 13. Decemb. 1553.

Tui studiosissimus
H. ZANCHIVS.

H. Zanchius ad eundem.

SConstitueram, optime Pater Muscule, post molestias duorum annorum, cum vestro illo humanissimo Medico

dico, qui tuas reddidit, animi gratia me ad vos primum, deinde Geneuam, postremò vero ad has Thermas Badenses, valetudinis ergo conferre. Sed sicut aliàs sæpe, sic etiam nunc expertus sum, verissimum esse illud vulgò vsurpatum, è Scripturis autem desumtum prouerbium: *Hominem quidem proponere Deum autem disponere.* Cum enim venissem Basileam, consuluit Medicus, vt prius haberem rationem valetudinis, quam voluptatis. Coactus igitur fui mutare consilium, & prius purgare corpus, esseque in balneis aliquot dies, quàm me dare in viam ad vos, aut alio. Spero autem me non rediturum Argentinam, priusquam quod de principio constitueram, omnino perficiam. Cupio enim te & alios amicos & fratres permultos videre, ac tum fuse, quomodo res nostræ sint transactæ, explicare. Nunc tantum summam: Doctrinam controuersam neque disputatam, neque iudicatam fuisse, quòd dicerent nostri Compositores, hoc non suum, sed alicuius synodi officium esse. Fuerat tamen mihi de principio aduentus ipsorum facta spes, fore vt disputaretur. Interim legerunt Acta, si quid deprehendissent, propter quod possem condemnari, quid fuissent facturi, diuinare possum, affirmare non licet. Retulerũt ad Senatum, suum ex vtriusque partis scriptis conceptum arbitrium. Hic D. Petrus Sturmius frater illius Iacobi Sturmij, dixit: *Vbi nunc sunt & tantæ hæreses, quæ Zanchio obijciebantur?* Ita caussa in suo statu relicta, conceperunt quandam doctrinæ tum de Cœna, tum de prædestinatione formulam, iuxta quam, vel saltem contra quam in posterum nihil doceretur. In eam est consensum ab omnibus Ministris simpliciter: à Capitulo verò & à me, non nisi cum protestatione, idque non sine caussa. Deinde rogarunt, vt iniurias & maledicta mutuem condonaremus. Fuit sine vlla contradictione obtemperatum. Hæc duo eò fuerunt directa, vt omne scandalum, quod certè non paruum erat in vrbe, & omne seditionis periculum tolleretur, & Scholæ aliqua ratione, quæ collapsa penitus erat, prospiceretur.

Ego etsi initiò non sine caussa, quam postea ex me, vt spero, audies, diu ne subscriberem illis articulis, restiti: tamen vbi vidi, nisi ego subscripsissem, multa inde exoritura fuisse scandala, tantum aberat, vt exorta tollerentur: nolui publicum bonum, hoc est, pacem, concordiam, animorúmq. multorum reconciliationem impedire.

Auebas audire de Gallis: Ego pridie, quàm discederem Argentina, vidi in manibus Dominæ Roianæ, & audiui legi literas ad eam ex aula Ducis Lotharingiæ scriptas, pacem esse factam: Conditiones aliquot scribebantur, quarum prima erat, *vt Condæus Regni habeat gubernaculum cum Regina Matre, sicut habebat frater Nauarrenus.* Altera, *vt in quibuscunque vrbibus fuerunt Ecclesiæ reformatæ,* (excepta Lutetia) *ibi nostris duo concedantur Templa.* Tertia, *vt quiuis nobilis, qui habeat oppidum, aut pagum* (illi aiunt dominationem aliquam) *possit curare sibi in sua aula prædicandum Euangelium.*

Res Germanicæ, cum discederem, in eo erant statu, vt affirmaretur, Ducem Saxoniæ Guilhelmum breui venturum cum 4000. equitum, & 8000 peditum, repetitum nomine Imperii Metas, Tullum & Verdunum. Alii affirmabant iturum recta ad Ammiralium. Habes quæ ex Thermis scribere possim noua. Hic sumus læti, & curamus valetudinem. Vale igitur etiam tu Reuerende atque optime Pater.

H. Zanchij ad eundem, & reliquos tum verbi Ministros, tum Scholæ professores, Bernam.

S. Ego verò perlectis humanissimis atque officiosissimis literis vestris, Doctiss. Pater Muscule, & reliqui Reuerendi atque optimi fratres, breuiter sic respondeo: primum quidem, quod iste vester pijssimus atque inuictus Senatus summa diligentia & studio curet, vt suæ Lausannensis, atque illius quidem celeberrimæ Scholæ nauis, ab aduersis nescio quibus procellis quasi submersa, iterum gloriosior emergat, vobiscum ago Deo gratias, Scholæ ipsi gratulor, pium amplissimi Senatus institutum laudo & amo, denique vt cœpta, & quasi ad finem perducta instauratio, feliciter perficiatur, omnibus votis desidero.

Quòd autem vos tum in vestro consilio, mei quoque honorificam fecistis mentionem, tum vestris me literis estis dignati, quibus quid de me Amplissimus vester Senatus, vobis autoribus cogitet, significatis: Ego pro vestro isto, quo me affecistis honore, ago & habeo vobis gratias immortales, Deumque rogo, aliquando efficiat, vt quanta sit mea erga vos omnes obseruantia & animi gratitudo, officio aliquo declarare possim. Illud certe polliceor, ne nunquam obliuione traditurum istam vestram bonam erga me voluntatem, studium, officium.

Quod verò significatis, voluisse ex me ipso cognoscere, quid si vocer, facturus sim, & petitis vt huic iuueni datis ad vos literis voluntatem meam apertè indicem: libenter & facile isti vestro honesto desiderio, & iustæ petitioni satisfaciam. Senatui vestro vocanti non sum repugnaturus: senatui nostro mittenti, sum obtemperaturus: vtrique vero gratias acturus.

Idem responsum dedi meis Italis, cùm ab ipsis Geneuam vocarer: quid aliud ad vestram petitionem responderi à me possit non video. idem etiam responsum dedi meis Italis & meo Senatui, cum ab illis Lugdunum vocarer, neque aliud certè vobis dare possum. Scimus enim Soli Deo, in omnibus & simpliciter esse obtemperandum: At vero Magistratibus nostris in iis omnibus quæ iubent, & non pugnant cum reuelata Christi voluntate, non esse resistendum, & qui resistit, Dei ordinationi resistere. Huc vero accedit, quod is meus amplissimus Magistratus ita me & humaniter excepit, & liberaliter huc vsque tractauit & tractat, vt plane sim ingratissimus, si non in omnibus, quæ non sunt contra Dominum, ad ipsius voluntatem, meam quoque accommodem. Habetis meam voluntatem. Hæc in hoc negotio, & in aliis à Senatu, tota vt par est pendet à voluntate mei senatus: Huius vero pendet à voluntate Christi; Christus enim habet cor Regis in manu sua, & quocunque vult dirigit & flectit illud) Christi vero voluntas sola est verè libera. sed ea nos in hoc negotio adhuc latet. Primum igitur, meo iudicio, rogandus est Dominus Iesus, vt si velit ad id flectere cor nostri senatus, quod ipse Dominus Iesus agnoscit magis ad suam gloriã illustrandam, & Ecclesiæ vtilitatem promouendam facturum. Deinde tentanda est voluntas nostri Magistratus, vt agnoscamus, vtram in partem fuerit à Domino inclinata. Tum demum supererit, vt ego exequar vtriusque & Christi & senatus voluntatem.

Quod vero postremo loco admonetis, non esse cur dubitem de Dominorum vestrorum vel beneuolentia nempe erga omnes suos Ministros & professores, vel constantia in retinenda tum pura religione, tum reformatione Ecclesiastica: perlibenter, & non sine magna animi mei voluptate id legi. Etsi enim ita semper fui de tanti senatus pietate persuasus, vt de illius tum constantia, tum in suis Ministris amandis & fouendis, tum in pura religione defendenda ac conseruanda dubitare nunquam potuerim aut possim: gratissimum tamen fuit & iucundissimum, hoc ipsum ex vestris etiam literis intellexisse. Quare si antea istum vestrum & pium, & inuictum Senatum venerabar & diligebam, nunc certè suspicio, colo & amo. Valete viri Doctissimi, & totum Deo negotium vestris precibus commendetis, & me amare pergatis, etiam atque etiam rogo & oro.

Ad D. Volfgangum Musculum.

S. Ad ea, quæ non tantum tuo, sed etiam reliquorum tum Ministrorum, tum Professorum, nomine scripseras, credo me satis perspicue & Christiane respondisse: nunc quædam peculiaria ad te Mi Pater Muscule. ego omnes viros doctos & pios obseruo & colo: sed mihi credas, te, Bullingerum, & Martyrem meum, singulari & peculiari non dicam tantum obseruantia, sed amore quodam tenero complector, vt maiori etiam fiducia mihi videar vobiscum, quàm cum aliis vti. In caussa est vestra singularis non doctrina tantùm & pietas, sed etiam humanitas, spiritus lenitas, & morum suauitas. Itaque ne mirè eris, si quædam hic reponam in sinum tuum, tanquam in sinum parentis.

Video in tuis literis, mi Pater Muscule, te erga me paterno duci affectu. Video te de me ita cogitare, sicut pater quispiam de filio, qui solus sit in media pugna cum hostibus, cogitat. Video itaque te mei misertum, cogitasse me è pugna eripere, inque locum pacis deducere. Quam gratus mihi sit iste tuus erga me paternus affectus, quantum mihi consolationis adferat hæc cogitatio, non

tem vehementer obseruo atque colo, eoque in dies erunt mihi commendatiores & chariores, quò eos, vt spero, & pietatis, & bonarum literarum studiosiores videro.

Cæterum quòd scribis, ab eo tempore, quo tecum ad horam fui, cum isthac Geneuam iter facerem (annus est iam circiter quartus) te nihil de meo statu, à quopiam vnquam accepisse, in eo video me tacite accusari, quasi nihil vnquam ad te scripserim. Debuissem fateor, sæpius ad te virum etsi eximium, humanissimum tamen perscribere, & tanti viri amicitiam colere, quæ mihi certe longe charissima est, & verò etiam nisi quidam me non magni nominis hominem pudor à scribendo retinuisset, illud perlibenter fecissem: sed tamen nihil me vnquam scripsisse ad te, non facile dabo. Anno enim abhinc tertio, cùm isthuc veniret Hieronymus Massarius Medicus Italus, vt suum Eusebium Illustriss. atque Ampliss. vestro Senatui offerret, literas ei ad te dedi, per quas & de meo statu, & de Petri Martyris ex Anglia ad nos reditu certiorem te feci, eiúsque nomine salutaui, & Massarium nostrum tibi commendaui: ac nisi vel Vulcano sint traditæ, vel à tineis & blattis comestæ, vel in aliquem necessarium vsum conuersæ, in tuis fortassis cistulis eas reperies: sed sæpiùs id vsu venit viris magnis, vt multis ac variis & grauissimis quidem rebus occupati, amicorum literas vix legere possint, nedum post annos aliquot eas meminisse, ita vt mihi mirum non sit, si idem tibi quoque in meis literis contigerit. Quare quod petis vt scribam de meo statu, in eo tibi morem geram libenter. Illud enim testimonio est, haud negligi à Musculo Zanchium.

Elapsi iam sunt anni tres, ex quo Argentinam à Clarissimis huiusce Gymnasij Scholarchis, inter quos præcipuus tum erat Iacobus ille Sturmius: parens huius & Scholæ & ciuitatis, vt Theologiam profiterer accersitus veni. Prophetas suscepi explicandos, orsus ab Esaia. Rogatus deinde, vt tantisper, dum de optimo Philosopho nostræ Scholæ prospiceretur, aliquid etiam præter Theologiam interpretarer in Aristotele, morem gessi amicis, & libros φυσικῆς ἀκροάσεως explicare cœpi. Fui hisce duobus annis, ob grauissimum, in quem mea charissima vxor ex abortu incidit morbum, vehementer afflictus. Iam per gratiam Domini, postquam à Thermis reuertimus, meliuscule habet, meliuscule inquam, quoniam pristinæ valetudini adhuc non est restituta, cùm tanta etiamnum supersit in pedibus neruorum contractio, vt incedere nullo modo possit. Spero tamen eam, hac etiam paralysi, per gratiam Christi, breui liberatum iri. Ego verò bene valeo, gratia cœlestis Patris, & hic satis humaniter & liberaliter tractor. Illud vnum ita me premit, vt vix sim ferendo, discessus nimirum D. Petri Martyris, Patris mihi obseruandissimi. Discessum hunc grauiter & moleste fero, non tantùm mea caussa, sed inprimis, quòd Schola nostra tantum Doctorem amittit, & ceu proprio parente priuatur. Gratulor quidem Tigurinis nostris, quibus omnia felicia & fausta precor: sed tamen, meo iudicio, (si communem Ecclesiæ Christi vtilitatem spectemus) pluris referebat, Martyrem esse Argentinæ, quàm Tiguri. Doleo igitur, & quidem vehementer hominis discessum: sed dolori meo duplex accedit leuatio: vna, quod scio diuina prouidentia hoc factum fuisse. Altera, quòd plus poterit nostræ Italiæ Tiguro, propter maiorem & loci propinquitatem, & otij facultatem, prodesse, quàm Argentina hactenus profuit. Huc accedit, quod tranquilliore conscientia (atque hoc ipse inprimis spectauit) erit Tiguri, quàm fuerit post reditum ex Anglia, Argentinæ. Caussam discessus ipsius malo ab aliis quàm à me accipias. Habes de meo statu, Doctissime Muscule, ea quæ à me scribi in præsentia possunt. Neque enim omnia debent vel possunt literis committi. Si licuerit venire aut tibi Tigurum, aut Martyri Bernam, hominem ipsum tui certè amantissimum videbis & audies & quæ per literas à me non potes, ab eo coram intelliges. Iam verò tibi, imò & Ecclesiæ Christi gratulor valetudinem tuam, precórque Deum omnipotentem, per Iesum Christum, vt diu te, tuique similes, nobis & toti Ecclesiæ seruet. Tu metuis Ecclesiæ à Tyrannis & Principibus huius seculi, & iure quidem, quandoquidem omnia illorum studia huc diriguntur, vt Ecclesiam Christi funditus (si Deo placet,) perdant & exstinguant: sed ego magis à falsis fratribus, à Pseudoprophetis, ab iis, qui magis in verba hominum, quàm in verbum Dei iurarunt, mihi & toti Ecclesiæ metuo. Hi enim plus suis dolis, erroribus, falsis doctrinis obesse possunt Ecclesiæ Christi & Euangelio, quàm illi suis armis. Video optimos heroas, fortes & fideles Christi ministros consenescere & alterum post alterum ad cælum migrare, in eorum verò locum homines vel pueros potius, qui plus ambitione & ignorantia, quam pietate & doctrina valeant, substitui. Precor Deum Patrem, per Christum Iesum eius Filium ἡμῶν, vt suam Ecclesiam protegat, tueatur, defendat, ab omnibus hostibus sed inprimis à domesticis, & sua luce tantas tenebras, quæ in Ecclesiam Christi sensim obrepunt, dissipet, vt omnes tandem quid sit Christus, quidve eius regnum, verè agnoscant. Vale optime Pater in Christo, & Zanchium tui obseruantissimum, vt facis, ama. Argent. 3 Iulij 1556.

Tibi, tuo merito, deditissimus

H. ZANCHIVS.

HIERONYMVS ZANCHIVS Philippo Melancthoni.

QVanti te semper fecerim, doctiss. atq; opt. Pater Philippe, quantáque obseruantia prosecutus sim, ab eo tempore quo tua cœpi legere (cœpi autem iam olim in Italia) idque propter tuam & singularem pietatem, & variam perfectámque eruditionem, non est operæpretium, multis verbis explicare: præsertim quoniam summoperè odi adulationis vitium, quod cum à Christianis omnibus, tum inprimis ab Euangelij Professoribus alienum esse debet. Hoc tantùm dicam, *Locos tuos illos priores*, fuisse mihi primum ad perfectam Christi cognitionem pædagogum, quantum autem quisque debeat suis primis præceptoribus, illis præsertim qui nos in vera Christi cognitione catechisarunt: tu optimè nosti. Te igitur obseruari à me, & fieri quam maximi, potes ex hoc vno colligere.

Quod verò ad te, quem tantopere iampridem obseruo, nihil hactenus nisi iā scripserim: in caussa fuit nihil aliud quam pudor quidam, qui me à scribendo huc vsque retardauit. quis enim ego, vt ad talem tantúmq; virum scribere auderem? Etsi vero non fui ausus literas dare; ausus tamen fui per nonnullos fratres & postremò per Doct. Marbachium, te salutare. Nunc cogor pudorem illum tandem deponere, offertur enim mihi argumentum quod vel solum me ad scribendum impellit. Illud autem est huiusmodi. Multis ab hinc mensibus, docui in Schola nostra, quoniam sic locus quem interpretabar, exigebat: *Christum, qua Deus est, secundum diuinam naturam, vbique locorum esse: eundem verò, qua homo id est secundùm humanam naturam, non posse vbique semel esse.* hoc enim proprium esse diuinæ naturæ doctrinam hanc & autoritatibus Scripturarum multis & testimoniis antiquiss. & clariss. Patrum circiter quatuordecim, adiecto ad calcem testimonio & rationibus sanctæ memoriæ M. Buceri: dilutis etiam rationibus aliquot eorum qui contrarium docent: sed modestè, neminéque nominato: satis superq; comprobaui. Cæterùm quoniam sunt nonnulli ita certis hominibus addicti, vt nec rationibus, nec autoritatibus Scripturarum, nec testimoniis Patrum, nisi suorum etiam doctorum testimonium accedat permoueantur: Iccirco cùm nuper ad manus meas peruenissent quædam à te in Schola VVitebergensi in tertium caput ad Colossenses de hac re, Christiane dictata: ea fideliter in Schola nostra, idque haud extra propositum (quendam enim locum Iustini de hac re ex libro de fide Trinitatis, explicabam) recitaui. Id verò feci, non quod doctrina antea à me tradita, non fuisset satis superque confirmata & comprobata: sed quod optimè sciebam, tuum testimonium plurimum ad eam auditoribus quibusdam persuadendam, & iure quidem valiturum. Neque verò putaui, me in hac re tibi vllo modo rem ingratam facturum: nempe si in Schola Argentinensi fideliter recitarem, quæ à te in Schola VVitebergensi piissime & doctissime dictata fuerant. Verum quid inde contigerit, non dicam ego. Scio D. Marbachium ægerrime tulisse: sed iniuria. An verò tu ægrè tuleris: quod mihi persuadere nō possum, nescio. Hæc itaque à te doctissime atque optime Philippe, etiam atque etiam peto & rogo, primùm rescribas, *verum illa fuerint à te dictata nec ne: copiam enim & exemplum mitto.* Alterum, *an ægrè tuleris, quod ea hic recitarim, necne.* Tertium, *Si & dictasti, & me illa recitasse, non iniquo tulisti animo, operásque vt vera doctrina promoueatur, agas cum D. Marbachio, rem melius & diligentius examinet.* Postremò, si tibi visum fuerit, agas etiam cum D. Brentio, quem noui quidem è suis scriptionibus doctissimum

virum: audio vero etiam humanissimum & optimum Christi seruum esse, ne silentio suo in tali errore multos retineat. multi enim ab eius autoritate pendent. Clariss. D.Philippe, commendo tibi caussam Christi, piorum omnium in te vno spes est collocata hoc tempore, ne tot tantorúmque piorum spem defraudes, rogo. Tu iam senex es, migraturi sumus breui omnes ad Dominum, ne ergo præsentem hanc occasionem, qua potes & debes strenuè, vt te facturum confidimus, Euangelij veritatem tueri negligas. fac ne vbi venerit hora tua, pœniteat te tacuisse. heroicum te esse, fortitérque contra omnes hostes pugnare, si vnquam anteà, nunc certè necesse est. Non dubitant pij de tua eximia eruditione & singulari pietate: tantum hoc precamur omnes, donet te virum aliòqui fortem, maiori etiam spiritus fortitudine Deus. Vide quam familiariter ego omnium minimus, tui tamen inter omnes obseruantissimus, tecum loquar, eximie & doctiss. Philippe. Dabis hoc tum pietatis studio, quo aliqua ex parte afficior, tum singulari tuæ humanitati, quæ tantum mihi dedit animi, vt id ausus fuerim. Cupiuissem te & videre coram & amplecti: sed quando hoc mihi non est in præsentia concessum, contentus ero hasce nunc primum ad te dedisse literas. Cum meis verò, habebis & Cælij soceri mei epistolam. Vale & me in amicitiam tuam recipias, rogo. Adsit tibi Dominus suo Spiritu: & te diu ad Ecclesiæ vtilitatem, seruet incolumem. Saluto autem reuerenter D. Brentium & Doct. Marbachium. Argentinæ 4. Septembris 1557.

HIERONYMVS ZANCHIVS *Ambrosio Blaurero.*

ACcepi iam dudum, Reuer. Domine & Pater obseru. elegantissimam eámque argenteam, sanctissimi simul & doctiss. fel. memoriæ, M. Buceri, imaginem, per suam veram viuámque imaginem Geruicum filium tuum, lectiss. iuuenem, pro tua liberalitate ad me missam. fuit illa mihi gratissima multis nominibus. Primùm quod in ea imagine, imaginem tuæ eximiæ pietatis perspexerim. etenim cum fortè audieris ex cariss. meis fratribus D.Conr. Huberto & filio tuo, me doctrinæ Christi per Bucerum hic explicatæ, & firmiss. argumentis confirmatæ, studiosum & defensorem esse: isto non vulgari munere, videris mihi voluisse, tum te Buceri amicissimum eiúsque doctrinæ amantissimum fuisse, testificari: tum mihi, quod eiusdem sim & studiosus & defensor, gratulari. Est autem hoc luculentum tuæ pietatis testimonium. Deinde quod etiam in eadem imagine argentea, viderim imaginem non tantum pij & Christiani: sed etiam humani, beneuoli, candidi, magnifici ac generosi, ideóque non argentei, sed verè aurei ingenij tui. cum enim nullum vnquam à me acceperis beneficium, immò nec vlla vnquam inter te & me intercesserit vel familiaritas vel etiam notitia: quod tu tamen senex omnibus modis reuerendus me nullius nominis hominem, prior & salutaueris & hoc dono affeceris; ideóque in amicitiam tuam non solum inuitaueris, sed etiam officiosè pertraxeris: in ea re, tanquam in lucidissimo speculo, humanitas ac generositas animi tui luculenter resplendet. Quam caræ etiam sint eorum quos amamus imagines, nemo est qui nesciat. Deo certè nihil est carius sua imagine, qui sumus nos, os ex ossibus eius, & caro de carne eius, renati in Christo, & spiritu iustitiáque Christi donati. Est igitur cur tanti viri olim tibi amicissimi ac familiariss. M. Buceri imago, carissima gratissimáque mihi esse debeat: & ego tibi pro tanto munere, próque tua erga me beneuolentia, adde & pro honore isto, quo me affecisti, gratias agere atque in perpetuum habere debeam.

Quòd verò non citius, vt officium meum postulabat, ad te scripserim, & gratias egerim, in caussa fuit quædam profectio, quam coactus, paulò post tui filij reditum Heidelbergam deinde Marpurgum suscepi. Cum enim vidissem, omnem disputationem & omne amicum colloquium ab his meis aduersariis mihi denegari, & interim apertissimam Christi doctrinam per Bucerum hic Argentinæ traditam, & tum Scripturis, tum Patrum testimoniis confirmatam, perpetuò etiam ex pulpitis damnari; & me tanquam hæreticum per totam vrbem traduci; coactus fui alio proficisci, & cum aliis Theologis de hac doctrina cōferre, idque in Germania. iactauerat enim publicè Marbachius in Schola, secum in sua contra meam de perseuerangia Sanctorum doctrina, sentire omnes Ecclesias, quæ Cōfessionem Augustanam profitentur. Veni itaque Heidelbergam & Marpurgum. Vtraque Academia me libenter audiuit, mea etiam scripta diligenter legit, & postquam aliquot dies omnia diligenter perpendissent: tantum abest, vt doctrinam meam damnarint, vt non solùm ei subscripserint, sed eam etiam aliis adiectis scripturarum testimoniis & argumentis confirmarint, scriptúmque piæ doctrinæ testimonium mihi dederint. neque hoc solum, sed etiā, si Argentinæ esse non possim, ad se vt veniam, ibique doceam, rogarint. Non diu autem est, ex quo domum redij. Habes caussam, mi opt. Blaurere, cur non citiùs scripserim: quia scilicet scribere non potuerim. Quomodo vero res meæ se habeant, ex aliis, vt ex D. Conrado & filio intelliges.

De Galliis, optima habemus noua. Ibi est Martyr noster, cum aliis Principibus & piis omnibus, tum imprimis Reginæ matri, gratissimus atque carissimus. Ibi etiam est Beza, qui in collocutionem venit cum Cardinale Lotharingo, déque iustificatione, purgatorio, Sanctorum inuocatione, & Missa, realique præsentia corporis Christi in pane, inter se disputarunt coram Regina matre: sed ita vt Cardinalis ad postremum dederit manus Bezæ. Ex conuentu trium Statuum, octo partes vno consensu censuerunt, consulendum & supplicandum esse regi, vt libere templa Euangelicis propter pacem regni permitterentur: quinque contra, nullo modo esse permittenda iudicarunt: duæ partes neutræ fuerunt. Totum significatum fuit regi: quid futurum sit ignoratur: quia nihil certi habetur. speratur tamen: illa si non sint iam concessa, omnino esse concedenda. Ferrariensis Cardinalis, transiit Geneuā cum maximo comitatu in Galliam: secum adducebat duos doctissimos, vt scribitur, Monachos, ad colloquium quod in Galliis futurum est. Atque de nouis Gallicanis hæc quæ scriberem, certa habui.

Quòd verò ad quæstionem illam de quodam fratre, quam ad D. Conradum nostrum misisti, attinet: hæc est nostra sententia. Principio, curandum censemus, vt pastor ille formam excommunicationis, quod ad hanc particulam *de Sacramentariis* attinet, mutet: nimirum vt nomine Sacramentariorum suppresso, id cuius causs. damnati fuerunt à Luthero ij, qui Sacramentarij appellantur, exprimatur: nempe in hanc sententiam, *Qui negant in Cœna exhiberi & recipi verum Christi corpus & affirmant signa sacramentalia, esse nuda signa ij non accedant.* Sic enim iudicauit Lutherus. Zvvinglium & eos, quos *Sacramentarios* vocat, sentire: & propter hoc tantum, in hoc articulo de re sacramentaria, eos & hoc nomine appellauit, & à Cœna reiiciendos esse censuit, secus docentes, probat & agnoscit vt fratres: vnde in libro defensionis *τῶν ῥητῶν* Latine facto, E 5. postquam multas docendi formas commemorasset de corpore Christi in Cœna, & omnes dixisset tolerari posse, postea subdit: *De verbis enim disceptare nō volumus, saltem maneat sententia: quod non solum in Cœna panem comedamus, sed corpus Christi.* Iis verbis docet Lutherus, illos à se non damnari neque à Cœna reiici, qui fatentur, in Cœna, non solum panem: sed etiam corpus Domini manducari: & quia putabat, vt antè dixi, sed falsò, Zvvinglium hoc negare: iccirco illum & eos qui eum sequuntur, *Sacramentarios* appellauit. Nunc cùm manifestum sit, non aliam ob caussam, præter eam quam dixi, in hoc articulo damnari eos quos Sacramentarios vocant: Manifestū etiam sit, hac in re tum Zvvinglio, tum iis qui eum sequuntur, iniuriam fieri, nimirum, quod Sacramentarij appellentur: Christiana pietas postulat & flagitat, vt in tali excommunicatione, Sacramentariorum nominè suppresso: dogma, cuius caussa fit excommunicatio, exprimatur: Si hoc fiat: cum is de quo sermo est, ingenuè cum aliis profiteatur, non panem solū, sed etiam corpus Domini in Cœna exhiberi & manducari: sublata erit omnis propositæ quæstionis difficultas, omnísque conscientiæ scrupulus Nam non erit, cur vel excommunicationem, vel scandalum dissimulatæ veritatis metuat. Si vero id impetrari à parocho non possit, sententia tamen nostra est: nobis non videri, cur non possit ille frater salua conscientia, & iuxta verbum Domini, ad Cœnam accedere, præsertim cum suam fidem ipsi pastori ingenuè professus sit: neq; tamen propterea parochus à Cœna illum arcere velit. Nam si abstinēdum est, id vel nostra vel aliorum caussa est faciendum. Si nostra, nos non videmus cur debeamus abstinere ab illorum in S. Cœna communione, qui eandem Christi doctrinam nobiscum docent, eandem fidem profitentur; caritatem nobiscum colunt, & eundem habent baptismum, eandémque etiam, quod ad substantiam attinet, Cœnā: modo ab ea Ecclesia

abst

absit omnis hæresis, vti est portentosum illud & nullo modo tolerandum dogma τῆς πανταχουσίας ἢ πανταχότητος Corporis Christi. etsi enim aliqua sit inter illos & nos in intelligentia verborum Cœnæ diuersitas: si tamen in substantia tum totius religionis, tum speciatim etiam ipsius Cœnæ conuenimus omnes: quid est, cur propter aliquam in rebus non essentialibus diuersitatem, abstinere a rerum essentialium communione debeamus? Si verò propter alios, censeat quis à Cœna, vbi excommunicantur Sacramentarij abstinendum esse, ne scilicet infirmi pij offendantur: quasi is, qui accedit, suo accessu, & illorum errores comprobet, & veritatem neget, vel saltem dissimulet: respondemus, non consequi: Accedit, ergo errores ministrantium comprobat & veritatem dissimulat. Accedebant etiã Christus & Apostoli ad templum: errores tamen Pharisæorum non probabant, neque veritatem dissimulabant: aliter enim docebant. Si ergo etiam iste frater suam fidem protestetur coram Pastore & Ecclesiæ senioribus paratus idem facere coram omnibus qui se de sua fide interrogent, aut quos suo exemplo offensos fuisse cognoscat: quid est cur aliorum gratia, se priuare debeat ista consolatione, mandatóque Christi non obedire, qui ait omnibus Cœnæ adstantibus: *Accipite, manducate?* Huc accedit, quod nomen *Sacramentarij* propriè in illos dictum fuit: qui negant, cum Symbolis rem ipsam dari. quòd cùm ille frater non faciat, non est cur debeat vllius facere talẽ excommunicationem, aliorum caussa. nam etiam alij qui verè pij sunt, intelligent, illud Sacramentariorum nomen, ad se minimè pertinere.

Habes, doctiss. Pater, quandoquidem sic voluisti, nostram simplicem de proposita quæstione, sententiam, quam iudicamus, piam esse atque Christianam ac proinde in illa etiam mansuri sumus, tantisper dum meliorem audiamus. Ego verò mi obseruande Blaurere, diuturnam tibi à Domino precor valetudinem, & gratiæ ac pacis Christi incrementum. Et, si qua in re potuero vnquam tibi aut tuis gratificari, quod potest Christianus Christianos & filius Patri promittere: hoc totum ego tibi polliceor. Deinde gratias tibi ago, quod receperis nostro caris. fratri Conr. Huberto, viro, vt nosti, pio & docto, inque suum carissimum præceptorem felicis memoriæ Bucerum, gratissimo, te epistolas quas habes D. Buceri, olim ad te scriptas, ad eum missurum. feceris rem gratissimam omnibus piis & vtilem Ecclesiæ Christi. Nauat hic bonus frater, opt. operam in colligendis Buceri, quotquot potest, scriptis, idque pro sua in Deum pietate & in suum præceptorem Bucerum obseruantia. Pietas postulat, vt quicumque sumus veritatis studiosi, illum, quantum possumus: iuuemus. Vt igitur quæ pollicitus es, mittas quamprimùm, te etiam atque etiam rogo. Vale. Argent. 23. Septembr. 1561.

HIERONYMVS ZANCHIVS
Cardinali Lotharingo, Carolo Guisio.

TAbernis domum reuersus, Illustriss. Princeps & Cardinalis Amplissime, mox ad nonnullos haud vulgares homines, scripsi de pia cum concione tua, tum collocutione nostra. eorum nonnulli literis meis fidem ita adhibuerunt, vt etiam tibi istud veræ pietatis studium vehementer gratulentur. Ego verò quotidie precatus tibi sum à Deo per Christum, & huius & aliarum multarum, quibus ornatus es, virtutum incrementa. videbam enim quantum Ecclesiæ Christi prodesse possis, si te Deus in sui timore, puræque religionis studio retineret. Non ita multò post, multa audiui, & legi multa, quæ partim admiratione, partim dolore immenso me ita affecerunt, vt si aliquando vnquam, tunc certè maximè Deum ardentibus votis, crebrisque orationibus, præmissis etiam ieiuniis, rogandum & vrgendum, atque ceu vi quadam fidei, ad misericordiam Ecclesiæ suæ præstandam, cogendum esse censuerim. Feci quod illius gratia potui: & spero, Deum preces tum meas, tum aliorum piorum exauditurum: atque hac spe, in his multis animi perturbationibus ac Satanæ tentationibus fulcio me atque sustento. Fui interea temporis in Lotharingia, ob certa negotia: & Vico de industria transire volui, quod sperarem, ibi me, te inuenturum. Sed mea me spes fefellit. Metis verò, quo in statu res essent in Galliis, intellexi. Mihi veniebat tunc in mentem illius: *Concordia res paruæ crescunt.* illud verò Christi, perpetuò occurrebat: *Omne regnum in se diuisum desolabitur.* precabar igitur vobis à Domino pacem, concordiam ac consensionem: sed in Domino. postquam autem domum reuerti multò plura quàm in Lotharingia de Galliis audiui, quæ non parum doloris atque solicitudinis mihi attulerant: cœpi tunc anxius atque tacitus mecum deliberare, quidnam mihi præter preces ad Dominum esset agendum, & an ad te esset scribendum, nec ne. Ac multa quidem retrahebant me à scribendo, atque in primis, innata mihi quædam verecundia ac pudor. Sed tandem pietas in Christum & amor erga Ecclesiam & obseruantia erga te mea, omnes contrarias rationes depulit, & omnem vicit verecundiam atque pudorem. Ego itaque, vt meam in scribendo libertatem, quæ ex pietate in Deum, & obseruantia erga te proficiscitur, boni consulas atque in meliorem partem accipias, rogo atque obsecro. Tantus populus qui in Gallia Euangelij doctrinam amplexus est, & iuxta illam Ecclesias reformatas cupit atque curat, extingui nec potest nec debet, nõ vtar hic illa Gamalielis ratiocinatione, qui in consilio de Apostolis & Christi discipulis dixit, *Sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissoluetur. Si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere: ne quando & Deo repugnare videamini.* Sed vtar duabus propositionibus itemque certiss. atque sanctissimis, quas ex tua concione altera, quam Tabernis habuisti, collegi, in memoriæ thesaurum reposui, atque huc vsque conseruaui. Vna fuit, sicut Christus non destruxit templum, sed repurgauit: ita Ecclesiæ, in quas irrepserunt aliquot errores, abusus, superstitiones, non sunt conuellendæ sed repurgandæ. Altera, sicut Christus sui facti rationem reddens, attolit in medium, verbum Dei, & iuxta illud se repurgasse templum probauit, dicendo: *Scriptum est, domus mea, domus orationis vocabitur: at vos fecistis eam speluncam latronum:* Ita Ecclesiarum reformatores adferre debent verbum Dei & iuxta illud Ecclesias reformare. vtrumque piè & Christianè dictum In familiari quoque & priuato colloquio nostro, cùm tu Sturmium nostrum & me interrogasses, quanam ratione iudicaremus posse Ecclesias omnes vniri ac reformari, & nostram audiuisses sententiam: ipse quoque præter alia hoc adiecisti: Tibi videri operæpretium, vt animorum in primis offensiones vtrinque tollantur: & vt hoc fieri possit, consultum fore, si vtriusque partis homines præsertim docti sæpe conueniant, & amica habeant inter se colloquia: mutua quoque vtantur inter se consuetudine. Hoc etiam prudenter & sapienter dictum fuit. atque vtinam omnes eiusdem essent sententiæ ac mentis. Sicut igitur tu non probas, & merito, vt veteres Ecclesiæ etsi multis erroribus, abusibus & superstitionibus infectæ sint, quippe quæ à vera vetustate, nimis fœde in multis degenerarint, vel penitùs conuellantur, vel gladiis reformentur: ita etiam probare nullo modo possum, vt istę nouæ, hoc est, ad veram vetustatem in multis renouatæ Ecclesiæ, licèt multa fortassis adhuc in illis desiderentur, vel euertãntur funditus, vel alia ratione quàm verbo in reliquis reformentur. Esse autem has, sicut & illas, Ecclesias Christi: nemo sanus, qui sciat quid sit Ecclesia, & quæ veræ sint Ecclesiæ notæ, inficiari potest: quamuis vnæ corruptiores sint quàm alteræ. In veteri Ecclesia ferebãtur Nouatiani, iisque, vt sua haberent templa inter Catholicos: quanquam nimis manifesta & perniciosa esset illorum hæresis, permittebatur. Græci etiam etsi in multis à Latinis dissentirent: nunquam tamen exclusi fuerunt ab Ecclesia Catholica: multò minus gladiis ab aliis Christianis extincti. Cur igitur non ferantur istæ Ecclesiæ, quæ nulla in re a veteribus Ecclesiis dissentiunt, nisi in iis, quæ vel contra Scripturas sacras vel præter Scripturas, tanquam necessaria, ab hominibus in Ecclesiam introducta sunt? Et si fortè aliquis iudicet, illas in multis etiam quæ habeant Scripturarum testimonia, ab aliis Ecclesiis dissentire: is, quisquis ille fuerit, cogitare debet: primum, has controuersias esse de rebus, quæ si vlla habeant testimonia in Scripturis, testimonia illa obscura sunt & diuersas ferre possunt interpretationes. Deinde demus, id quod minimè concedo, testimonia illa esse, maioris & sanioris partis iudicio, perspicua: caritas tamen postulat, vt credamus, has pias Ecclesias in istis controuersis rebus: non malitia, sed errore, si peccent, peccare. Esse igitur apertis Scripturis & Patrum antiquorum testimoniis, malam sententiam atq; prauam Scripturarum interpretationem dedocendas: antequam ad arma quibus redigãtur in ordinem, veniatur. Postremo si diligenter omnia examinemus, videbimus has secundi generis controuersias: controuersias esse de rebus quæ ad salutem necessariæ non sunt. ac proinde tales non esse cõtrouersias propter quas Ecclesiæ vel sint perdendæ, vel caritas inter nos violanda: præsertim cùm tantus sit vtrobiq;

populus. Augustinus non potuit assentiri, vt ebriosi in Africa excommunicarentur: quamobrem? non certè quod ebrietatem probaret: sed hac tantùm de caussa, quod videbat vitium illud esse in Africa catholicum. Si igitur omnes ebriosi excommunicarentur, futurum fuisse, vt nulli vel pauci communionem haberent in Ecclesia. Quare si volumus esse æqui iudices, debemus ita pronuntiare, neutrum populum, neutras Ecclesias esse gladiis, ignéve perdendas: sed verbo Dei tum errores deducendas: tum in vera pietate instituendas: atque vt hoc commodè fiat, frequentia inter nos habenda esse colloquia, & colendam Christianam amicitiam fraternámque dilectionem. Hæc minime propter te scribo, quippe qui hæc omnia ante me optime nosti: sed tantùm vt hortet, vt quæ nobis, Tabernis cùm essemus, consuluisti: eadem etiam regibus atque principibus non tantùm consulas: sed etiam, sicut tua eloquentia & autoritate potes, persuadeas. O beatam Rempub. Christianam, si illud tuum consilium locum habere apud omnes posit. Deinde hoc scripsi, vt meis literis incipiam illo ad te aditu, quem mihi tua patefecisti clementia frui. Si agnouero hoc fore tibi gratum: scribam sæpius hisce de rebus. Dominus autem in istis tumultibus, donet vos omnes spiritu pacis, concordiæ atque consensionis. Fortassis autem nunc tempus esset, vt illud nostrum συμβούλιον regi & reginæ regijsque consiliariis proponatur. Vale Argentorato 16. Maij 1561.

HIERONYMVS ZANCHIVS

Collegio Thomano Argent.

Qualis fuerit meus ad vos aduentus, fratres obseruandi, & qualis etiam fuerit mea inter vos per annos fermè vndecim conuersatio atque vita: malo vt boni omnes iudicent, quam vt ego aliquid dicam. Scio, me fuisse & esse hominem: ac scio etiam, animum semper mihi fuisse & esse Christianum, studiosum pacis atque concordiæ, cupidum omnibus gratificandi, déque omnibus bene merendi, non ingratum in beneficos, non malum erga inimicos. Nam quod me doctrináque non meam, sed maiorum vestrorum, Buceri & aliorum bonam atque Christianam, constanter atque fortiter defenderim, contra grauissimas accusationes: id vt fieri potuit & debuit, sic etiam factum fuisse testificor, animo non malo aut inimico, sed Christiano. Huius rei fidem facere vobis debent, mea longa patientia siue vlla vltione: modestia in scriptis sine vllo conuitio: iniuriarum condonatio cum meo etiam detrimento: denique consensio in articulos, tantùm concordiæ & pacis gratia: cùm possem tamen aliò cum magno meo honore atque commodo concedere. Quod igitur etiam discesserim, vobis quasi insalutatis: id minimè interpretari debetis aut etiam potestis, ex animo inimico vel ingrato profectum esse: sed certæ grauésque fuerunt caussæ, cur voluerim tempus mei discessus ne ab amicis quidem intelligi atque sciri: & consultius mihi fuit, per literas, quàm coram, facere vltimum boni collegæ officium, quod est valedicere. Quare quod non antea coram, sed nunc primum hisce literis, gratias agam Capitulo & valedicam: qui boni sunt, & amici minime ægrè ferent neque in malam interpretabuntur partem.

Gratias itaque ago, & habeo, principiò, optimo & clarissimo viro D. Ioanni Sturmio Rectori & Præposito pro suo erga me sincero constantique amore: pro defensione mei, meæque existimationis: &, quod priori loco dictum oportuit, pro defensione veritatis: denique pro multis officiis & beneficiis, mihi meisque, præstitis. Deinde gratias ago & habeo omnibus bonis atque amicis collegis & fratribus pro sua continuata, ideóque vera erga me beneuolentia atque humanitate, & pro suaui dulcique annorum fermè vndecim consuetudine. Postremò ipsis etiam inimicis, qui tentarunt ab illo, qui etiam filios Dei tentat, me penitus perdendum curarunt: condonatis iniuriis omnibus: idque propter illum qui etiam mihi omnia condonauit peccata, Dominum nostrum Iesum Christum: gratias ago pro veteri amicitia, honestaque & haud iniucunda, in eadem vrbe, Schola, collegio, multorum annorum conuersatione. Omnibus verò precor ex animo, à Domino meo Iesu Christo, veram pacem, veram concordiam, Christianamque dilectionem, vt alter alteri ignoscat ex animo: sicut & Christus ignoscit nobis. Precor etiam omnib. veram viuamque Christi cognitionem, inque sana maiorū vestrorum, secundum Euangelium Christi, doctrina perseuerantiam. Dominus Iesus me exaudiat. Meminerítis verò, nos omnes esse morituros, & citius fortè quam putemus: atque ante tribunal Christi staturos. Viderit ergo quisque, quomodo ambulet & se erga proximum gerat, dictis & factis. Valete in Domino: vsque in diem quo iterum visuri nos inuicem sumus si non in hoc sæculo, certe in altero: & orate, vt omnes tandem ibi viuamus & in eodem versemur collegio, Angelorum certè & beatorum hominum, vbi nulla potest exoriri contentio: nullæ simultates: nullæ inuidiæ: sed æternus amor & pax perpetua viget. Basileæ 6. Decembr. 1563.

HIERONYMI ZANCHII

Ad D. Sturmium.

Tu scis, D. Sturmi, iis qui in Thermis curant valetudinem, nihil aut parum ad alia negotia, superesse otij. Vis tamen, vt etiam non ignoras amicitiæ tanta est, vt nulla eam negotia, quin suum faciam officium, impedire possint. Ergo quod scribam, agnosce me haud renunciasse iuri amicitiæ: quod verò breuis sim, intelligis me non diu à balneis abesse. Quæ autem scribo, hæc sunt, me post sumptas medicinas, & inchoatas balneas, corpore quidem vtcunque valere, animo autem multis de caussis esse afflicto, sperare nihilominus in Domino, fore, vt his etiam animi molestiis aliquando liberer: cupere etiam vobis omnibus quod ad vtrumq; hominem attinet, bene. Rumorem porrò de nostra actione sinistrum, antequam hoc venissem, fuisse ad multos perlatum, me tamen neque neglexisse, neque neglectum esse officiū boni viri, tam pro te & aliis collegis omnibus quàm pro me: me etiam hæc præuidisse & prædixisse: sed tamen quod auditus non fuerim, diuinæ asscribere prouidentiæ, quæ melius nouit nostris vti malis, quàm nos sciamus eius bonis obtemperare mandatis: cupere etiam, vt sicut in liberalitate, candore, veritate, fide & reliquis virtutibus omnibus, sic etiam in amicitiæ perpetuitate atque constantia imitemur Dominum Deum, qui nulla re à suscepta semel erga nos beneuolentia auelli se sinit, tantum abest, vt pro quauis re leuissima, amicitiā, quam inter se & suos electos in Christo contraxit, aut violet, aut violari & frangi permittat: Meminisse etiam nos debere breuē esse vitā in hoc præsenti seculo. & nihil nobis interim debere esse charius, post gloriam Dei, ipsa Ecclesiarum ædificatione, bona fama, & bono, (vt scriptura loquitur) nomine apud pios viros, præsque Ecclesias: curandum quoque esse, ne vllis vlla detur occasio contra nos exultandi. Sed quid ego hæc ad te? Ergo condona si quid est condonandum, & si quid æquo animo est accipiendum, accipe & vale. Saluere etiam iubeo fratres, amicos & collegas. Ex Thermis Badensibus, die 8. Apr. 1563.

T. H. Zanchivs.

HIERONYMI ZANCHII

Ad eundem.

Obseruandissime D. Sturmi. Ex literis Ionæ nostri, Sadue & D. Massarij, datis quidem statim post meum discessum, sed redditis admodum tarde, nempe 10. Aprilis, in Thermis Badensibus, ea intellexi, quæ non parum meum perturbarunt animum, idque vestra magis, quàm mea caussa. Etsi verò vtriusq; literis respondi, quantum satis fuisse iudicaui quam epistolam tecum communicatam fuisse, sicut iusseram, credo: operæpretium tamen existimaui, tibi etiam quædam, quæ ad eandem rem faciunt, scribere.

Discessum meum, amicis dolorem, inimicis lætitiam, omnibus admirationem attulisse, non parum doleo: præsertim verò, quod occasionem nonnulli acceperint, tum de caussa, tum de nobis omnibus obloquendi. Quòd verò tu, & alij aliquot illum ita interpretati sitis, quasi sine eorum, à quibus bonam veniā oportebat petere, consensu discesserim, hoc vehementer miror. Nam tibi non semel indicaui, omnino necessarium esse, vt quam primum & ad Thermas, & deinde ad parentes vxoris me conferrem, tum animi, tum etiam valetudinis, & quorundam nego-

tiorum gratia: neque tu aut veniam denegasti, aut abitum dissuasisti: quin potius interrogatus, an foret opus veniam petere à Capitulo, respondisti, satis fore, si id fiat coram duobus aut tribus Canonicis. Cum vero à Cancellaria rediremus, eandem iterum veniam petij à te & Decano simul, ac neuter vestrum difficilem se ostendit ea in re: tantum iussistis me in circuitum Scholæ, hora tertia, eiusdem diei, venire, futuros ibi aliquot alios collegas, ac me ibi coram illis posse caussas petitionis meæ explicare. Quòd autem eo non venerim, id profectò obliuione factum fuit, persuasus tamen eram, consentientibus Præposito & Decano, reliquos etiam fore omnino contentos. Dominus etiam Carolus Muegius Scholarcha (Nam D. Petrum Sturmium audieram à suis non esse in vrbe) rogatus à me bonam veniam, respondit se mihi eam non posse denegare. Neque etiam hæc celaueram nostrum Conradum. Imo significaturus eandem abitus mei necessitatem Procuratori, illius ædes adiueram, sed abierat. Quare cum hæc omnia egerim non video, quare debeam iudicari aut fugitiuus, aut Capituli contemptor, aut etiam legum nostratum, si velitis esse æqui iudices, transgressor.

Cæterum, quod diem mei discessus nemini indicarim, id contigit, quod non prius de eo deliberaueram, quàm eodem quo discessi die. Quòd verò neque eo die, quo discessurus eram, ad te venerim, tibi saltem vale dicturus, id ideo neglectum fuit, quòd metuebam, ne aut tu mihi irascereris, si fortè noluissem in alium diem, meum differre discessum, aut ego cogerer, eo saltem subsistere die. Decreueram enim omnino eò discedere die, quod totam me etiam fessam vsque adeo afflicta mente, certis de caussis, vt omnino lethalem aliquem mihi morbum, non metuerem solum, sed etiam quasi præuiderem, si non mox ex vrbe, ad aliquot septimanas cederem. Est autem afflictis potius condolendum, quam irascendum. Neque pietas, neque humanitas postulant, vt afflicto, præsertim innocenti, noua addatur afflictio. Te igitur & omnes collegas rogo, ne meum discessum, in aliam accipiatis partem, quam in eam, in quam vt accipiatis, pietas Christiana, mea erga Capitulum obseruantia, nostráque vetus amicitia postulant.

Septimanas duas hic fui, ac Dei beneficio mirabiliter profuit balneum. Cras dabo me in viam. Plurium versus, reuersurus quamprimum. Exempla formulæ illius doctrinæ, cui subscripsimus (vtinam hominem fatuum audiuisses) circumferuntur per Heluetiam, cum omnium subscriptionibus. Exemplum vnum huc hodie fuit allatum. *Ad finem erat. Hoc raptim* (nomen proprium taceo) *N.N. ex typo D. Marbachy scripsit.* Cogita quid in alia loca inferioris Germaniæ scribatur, quando exempla mittuntur Bernam & Tigurum. Certè prudentes sunt illi Imperatores, qui cùm non possint viribus, stratagematis saltem victoriam sibi comparant. Nunc videmus, quo spectarint omnia, cur noluerint vel disputationem, vel colloquium concedere, cur etiam noluerint nostram subdi protestationem: An non tibi dicebam, ista agendi ratio est mihi suspecta? Sed tu irascebaris mihi. Cauendum est ab adulatoribus. D. Sturmi, non irascendum amicis, vera dicentibus.

Quin etiam meam subscriptionem *deprauarunt.* Sic enim habet in hoc exemplo: *Ego Hieronymus Zanchius, hanc doctrinæ formulam, vt piam agnosco, ita tam recipio.* Quasi antea improbarim, sed iam melius sapiens & resipiscens, probem atque recipiam. Nam ex *eam* fecerunt diserte, *tam*. Volui tantum hæc indicare, vt scias aliquid, quod te ignorare, omnino non decet. Aliunde (credo) etiam admoneberis. Vtinam omnes tales tibi fuissent & essent amici, qualis ego: sed quod modo fortè non agnoscis, agnosces postea. Alia noua non habeo, quod scribam, nisi Genuenses 3000. peditum misisse in Corsicam, quod metuant Turcam Mantuanum Seripandum (hic fertur veneno) & Tridentinum Cardinales, mortuos esse: Lotharingum Venetiis degere: in Tridentino Concilio schisma esse, An Papa debeat submitti Concilio: Moschum occupasse Dolozam in Lituania, omnibus qui intus erant, trucidatis, Polonum tamen illi occurrere magno apparatu: Tartarum cœpisse ab altera parte aggredi Moschum: Principes Italiæ mirabilia agitare consilia propter auditam Galliæ pacem: me etiam bene valere, & omnibus amicis bene cupere. Vale. Tiguro 19. April. 63.

H. ZANCHIVS.

Optimo viro: optimo Theologo: Dn. Doct. Hier. Zanchio, compatri & amico optatissimo, Johannes Sturmius S.

SI quæris vt valeam? mi Domine Zanchi, compater: recte vt soleo. Si vt feram iniurias: fortiter. Si quo cogitem? ad vos, si erit necessarium. Cogito transire cum Scholarchis adiutore Lorchero: & auxilio trium aduocatorum: quorum duobus causa mea curæ est. Et credo tertium Ludium nobiliorem, officio cogitare reconciliare: quem maleficio afflixit: si tamen afflixit. Contemno enim hanc iniuriam.

Interea ego recognosco quinque libros Syndronicos: quorum primus est Apotrepticus, contra formulam: Secundus Catechisticus, de Cœna Domini. Tertius, Hypostaticus prior, de persona Christi: Quartus Hypostaticus alter: qui habet autoritates Iacobi Andreæ, quas posuit in formula Concordiæ. Vbi ista emendata ero: & confecero quæ huc vsque scripsi: id quod paucis hebdomadibus assequi potero, ad vos properabo: & diuulgabo.

Aduocati nostri Spirenses consulunt: vt hi istud facere constituit. conferam me in locum tutum: propter primum impetum furiosorum hominum. Horum consilium sequar. Interim te rogo vt Principi nostro gratias agas atque etiam D. Ehemo. Is enim mihi per Doct. Heidelbachium & de Principis & de sua egregia erga me & constanti voluntate præclara significauit. Quæ tibi scribo: etiam D. Ehemo & Tossano communia esse volo. Vale. Northemij. Kal. Febr. Anno 82.

Hier. Zanchius D. Johanni VVolfio Tigurino Pastori S.

TV scis, Doctissime VVolfi, boni viri, multò magis verbi Dei professoris esse, ita se & in officio, & in sermonibus, & in tota vita gerere, vt cum nemo vel de vllo facinore vel etiam de alicuius facinoris suspicione accusare merito possit. Quæ enim Apostolus ad Timotheum, & ad Titum de Ecclesiastici Præconis (quo nomine non tantum Pastores, sed Doctores quoque, & omnes verbi Ministros atque interpretes intelligo) scribat officio, optimè nosti. Quid dico nosti: imo tu ipse me tua elegantissima oratione in ea Apostoli verba 2. Timoth. 2. *Stude teipsum probatum exhibere Deo*, docuisti. Illud quoque te non latet, eiusdem viri boni esse, si sentiat se, siue [illegible] (vt inquit Chrysostomus) siue [illegible]: siue [illegible], siue [illegible], immerito atque falsò traduci (quanquam reuera omnis calumniator [illegible] est) sese suámque existimationem & Ministerium (si aliquod obeat) tueri atque defendere. Quoties enim Apostolus à suis Aduersariis Pseudo-Apostolis, inflatis vtribus & pigris ventribus, traductus, & variis, grauissimisque criminationibus affectus, sese & suum Ministerium defenderit, nouimus omnes. Sed vt id à nobis fiat cum modestia, idem Apostolus docet. Proinde eleganter & piè, vt omnia Chrysostomus inquit: [illegible] (siue in Ecclesia, siue in Schola) [illegible]. Ergo quod ego quoque multas in me, ideóque meum Ministerium sparsas criminationes, [illegible] non prorsus contemnam: sed meam existimationem, meúmque Ministerium, quoad eius fieri potest, & qua possum modestia, defendam, curémque, vt non solum falsas criminationes depellam, sed etiam criminum suspicionibus de me liberem: nullus, credo, vir bonus, & iudicio præditus, mirabitur. [illegible] (inquit Chrysost.) [illegible].

In hunc finem mitto ad te, mi Clarissime VVolfi, has meas prælectiones, vt eas communices cum D. Bullingero, nostro, Martyre, & reliquis doctis pijsque Patribus & fratribus, & rogo, vt sicut etiam fecistis de Thesibus, eas ad Lydium lapidem S. literarum diligenter examinetis, atque, si quid in eis deprehenderitis, quod non sit consonum S. literis, illius me libere admoneatis. Si vero omnia vobis orthodoxa esse videbuntur, idipsum quoque mihi signi-

ficeris per epistolam, vt vestro de iis meis lectionibus iudicio Dominis meis ostenso, finis tandem aliquando huic nostræ controuersiæ imponatur. Neque enim videtur amplius quæstio esse de Thesious, sed tantùm de iis prælectionibus, quòd eas quidam dicant prorsus esse intolerabiles, cùm Theses vtcunque tolerari possint. Ergo si etiam lectiones vobis & aliis doctis Theologis probatæ fuerint (Dico quoad substantiam doctrinæ attinet. Nam quòd attinet ad stylum, rerum dispositionem, argumentorum explicationem, ego quoque in iis multa desidero. Sed quia quæstio de illis est, vti in Schola à me habitæ fuerunt, præsertim de illis, quas annis abhinc 7. circiter de prædestinatione habui: idcirco nihil in eis potui aut debui pro hoc tempore immutare, immutaturus alioqui multa, & climaturus, si mihi licuisset.) Si igitur quo ad substantiam attinet doctrinæ, hæ quoque lectiones vobis probatæ fuerint: spero breui, & Dominos nostros inprimis, & deinde nos reliquos omnes, magnis liberatum iri molestiis. Quod vt Dominus faxit, etiam atque etiam rogo, & verò etiam facturum eum confido. Neque enim potest Ecclesiam suam deserere, quanquam ad tempus permisit Satanæ, vt cribrarit vos. Imò spero hanc cribrationem futuram & Scholæ & Ecclesiæ vtilissimam. Cribratione enim non perditur frumentum, sed purgatur. Vale vnà cum omnibus Patribus & fratribus, & vt quamprimùm mihi in hac petitione gratificentur, meo nomine illos rogato, sed memineris, vt prælectiones fideliter remittas. Argentorat. 28. Maij 1562.

Tuus ex animo

H. ZANCHIVS.

IOHANNES VVOLPHIVS Hieron. Zanchio S. P.

AD decimumsextum Iulij mensis diem, cùm D. Martyrem adiissem audiui ex eo, te datis ad ipsum literis, vt tuus tibi liber quamprimum restituatur, petiisse. Postridie etiam Iulius familiaris eius ad me venit: qui primam, quam ad me dedisti, cum librum mitteres, Epistolam, vnà cum libro repetit: idque iisdem abs te literis scriptum, mihi significauit. Ego verò tametsi nondum accepissem, expectatam ad superiores literas meas responsionem tuam: Epistolam tamen, vt ad te perferretur, nihilominus dedi. Ac quanquam pluribus verbis ad te, quemadmodum velle videbare, de toto hoc negotio scribendum duxeram, nunc tamen longiore scriptione supersedendum iudicaui, cum mutato consilio, videam non requiri iam officium meum? Quid alioquin tibi tribuam, de tota doctrina tua quid sentiam, famæ & existimationi tuæ, quantopere cautum & consultum cupiam: ex ipso D. Martyre qui mihi testis locupletissimus esse potest, quàm ex me cognoscas, malo. Illud tamen scito: mihi videri lectiones tuas, ab iis quas antea vidimus, thesibus non alienas: verum hoc meliores illis esse, quò pluribus verbis exponunt, quæ videbantur in Thesibus συντομώτερον proposita, ac nondum satis explicata. Et in his omnibus, cùm scripturæ S. testimonia, tum interpretationes veterum pariter ac recentiorum profers. Quæ verò sacris literis probari non possunt, ea vndecunque sint allata, in numero dubiarum opinionum ponis. Quibus autem persuasum fuerat, te nobis ad patranda scelera. Deum authorem & impulsorem statuere: iis hoc ipso te excusas: quod profiteris, malefacta atque vitia nostra, cum eorum causæ in nostræ ipsorum naturæ vitiositate hæreant, in diuinæ prouidentiæ effectuum numero tibi nequaquam videri collocanda. Quid verbis opus est? vis iudicio Ecclesiæ Christi, verbum amplexæ potius stare, vti meritò, quam tuo. Habes & actorum sententiæque meæ summam: & causas, quibus vt ne plura scriberem, adductus fui. Vnum hoc reliquum est, quod velim tibi persuadeas: si rationibus tuis ab amplissimo Senatu, bene prouisum esse intellexero, magnam me ex eo, ac propè incredibilem voluptatem esse capturum. Quam ad rem, cum ego nec opis, nec consilij quicquam possim afferre: à Patre Opt. Max. tamen optabo: vt omni sua vi vtrinque, ad omnia suæ causæ commoda, flectere eorum mentes & sententias velit: quibus ipse, vt tueri te possint pariter ac debeant, non authoritatem & prudentiam modo, verum etiam prouinciam ac potentiam eam dedit. Idque vtinam tu perinde videas factum, atque ego futurum mihi persuadeo. Vale à tui amante. Tiguri 15. Cal. August. Anno 1562.

Idem VVolphius Hier. Zanch. S. P.

ETsi nihil nunc haberem, quod ad te perscripto opus esse existimarem: nolui tamen hunc sine meis ad te literis ire. Diligenter eum de tuarum fortunarum ac rerum statu, imprimisq; de auditorum frequentia atque applausu percontatus sum. Sed quod mihi perinde gratum & optatum cognitu fuit, atque tibi honestum & vtile Ecclesiæ esse potest, audiui gratissima plerisque esse omnia tua in Academiam illam studia atque officia. Qua in re cum multum situm sit boni: Deum precor, vt ne deficiat te fortuna tua. Quod ad conuictum & consuetudinem eorum, qui isthic sunt, virorum celebrium attinet: non dubito, quin pro eo quem habes variarum regionum & multorum hominum vsu, iam tandem illis & hominibus & moribus assueueris. Vtinam id perinde facile vxor & familia consequantur. Apud nos nihil est noui: nisi quod mihi Scipio Lentulus, is qui Clauennæ iam ministrum agit, hisdi bus scripsit, quendam ministrum è Synodo redeuntem à Papanis interceptum & Comum abductum. Quid futurum sit dubitatur. Rhæti id, si concordes essent, forsan haud eis condonarent. Suspicor hoc agi, vt qui in Gallia non successit: hac rem aggredi via Antichristus velit, & illam ad bellum occasionem captare. Det Deus, vt incidant in foueam, quam parant nobis: nos sic comparati semper ad omnem euentum persecutionum sumus, vt siue viuamus, siue moriamur, Domini simus. Vale vir Clar. & VVolphiū tuum, quod soles, ama, & qui valeas, certiorem facere ne grauere. Datæ Tiguro 23. Iunij. Anno 1568.

HIERONYMVS ZANCHIVS Ad D. Martinum Borrhaum.

SIncipiunt nostri de Thesibus ita dicere: illas, ita nudas, esse tolerabiles: sed lectiones meas esse intolerabiles: ideóque & Theses, si iuxta prælectiones intelligantur, tolerari non posse. Descripserunt autem ex libellis studiosorum lectiones aliquot, de Libro vitæ, & de Prædestinatione, quas annis abhinc 6. & 7. habui: & eas dederunt Dominis, & quibuscunque voluerunt, legendas exhibuerunt: Mihi verò recognoscendas nunquam miserunt. Illas tamen secretò amicus quidam mihi ostendit. Multa vidi addita, multa detracta, quam plurima deprauata. Coactus igitur, curaui ex αὐτογράφου (nihil enim docui, quod non vel ante, vel post lectionem mea manu scripserim) illas prælectiones fideliter, describendas, seruatis iisdem plane verbis, quibus in Schola vsu tunc fui. Multa quidem etiam iis, si mihi liceret, mutarem libenter, multa diligentius explicarem, alia copiosius probarem, omnia limarem atque polirem, præsertim, si in lucem essent mittendæ: sed quia quæstionem mihi mouent: quid, & quomodo tum in hac Schola docuerim: idcirco cogor hasce concisas, indigestásque prælectiones, ceu fœtus immaturos, impolitósque, vobis viris doctissimis inspiciendas, diiudicandásque exhibere. Quare te doctissime Pater Borrhae per Christum rogo, vt has prælectiones vnà cum D. Doct. VVolfgango, per otium legas: & quidquid vestro iudicio visum fuerit haud consonum veritati S. Literarum, illud candide in aliqua Papyro notetis. Si verò omnia vobis probabuntur: mihi etiam aperte vestris literis significetis, rogo, atque obsecro: & omnia redderis D. Nicolao Camollio nostro. Quò vero citius hoc perfeceritis: cò gratius mihi & vtilius fuerit. Tractationē illam de excæcatione impiorum, itē illam de Redemptione Ecclesiæ per Christum, vbi de certitudine nostræ lectionis agitur, Dominis quidem non exhibuerunt: sed ego bonis de causis, reliquis adieci. Fui enim traductus, quòd ita de Prædestinatione docuerim & doceam: vt homines in desperationem adigā: quod nesciant an sint ex numero electorum, nec ne. Contra hanc calumniam: est septimum Caput Tractationis, de Redemptione Ecclesiæ: vbi multis argumentis demonstratur vnumquemque teneri credere, se esse ex numero electorum: Itē quod doceam: Deum excæcare pro suo arbitrio, non pro nostris sceleribus, quos vult: Contra hanc est Tractatio illa de excæcatione impiorum. Si volueritis cum Domino quoque Sulcero conferre has meas prælectiones, & illius iudicium audire ac scribere: erit mihi gratissimum Epistolam vero hanc tibi vni scribo: & cum solo D. Doct. VVolfgango communicari volo. Sturmius te salutat Quicquid

quid possumus: vobis offerimus & pollicemur. Vale. Argentorati. 20. Maij 1562.

H. ZANCHIUS.

H. ZANCHIUS D. JOHANNI *Caluino Theologo doctissimo.*

SQuod tardius fortè, quàm exspectabas, ... respondeam, id ideo fit quod ... tardius etiam quàm volebam domum reuersus, tuas accepi literas, nimirum 17. huiusce mensis Iunij. Placuit tuū consilium. Faciam igitur vt consulis modò iusta occasio mihi detur postea quam in Scholam reuersus meum cæpero facere officium. Omnino enim in Scholam prius esse redeundum ... & liberè, sed cum modestia docendum ... & inde non quærendam, sed exspectandam esse occasionem, aut protestandi meamque subscriptionē explicandi, aut dimissionem petendi, ... alij amici, inter quos est etiam Doctor Eustachius Cherletanus qui pro hoc tēpore Nundinarum, dignatus est apud me hospitari. Video multa mihi esse deuoranda. At modo placeam Christo & pro mea virili, suus regnum promoueam, satis mihi fuerit. Neque verò illa subscribendi formula alio animo vsus sum, quam vt significarem, etsi articulis subscribebam, me tamen haud iuxta aliorum, sed iuxta meam, quam etiam esse scio, interpretationem subscribere: vt planè reapse eadem sit hæc subscriptio, licèt verbis diuersa cum illa, qua etiam de principio, cum huc veni, Augustanæ Confessioni subscripseram, sed cum hac exceptione, *modo orthodoxe intelligatur*. Sed de his satis.

Quæ agantur in Mundo, digna quæ à te intelligantur, credo tibi ab alijs permultis significari: vt de bello inter Danum & Suecum: Anglum & Gallum, de equitatu Germanico, quem *Schvvartzreutter* vocant: huius Imperatorem, literis a Landgrauio hic acceptis, mox ad Landgrauium aduolasse, & opinionem esse, totum hunc Equitatum mittendum ad Suecum. Hæc atque alia noua relinquo alijs scribenda. Ego me, toto animo tibi commendo. Rogo verò Deum Patrem per Iesum Christum, vt te diu nobis conseruet. Vale. Argent. pridie Calend. Iulij. Anno 63.

Tuus ex animo
H. ZANCHIUS.

HIERONYMI ZANCHII *ad eundem.*

SCredo te, vir ornatissime, & mihi colendissime, non nescire, quanti ego te ob tuam admirabilem & pietatem & eruditionē faciam: sed vt nescias, certè mihi testis est inprimis Deus optimus maximus: deinde post Martyrem & Marbachium, omnes illi, qui me tam publicè in Schola, quàm priuatim inter amicorum colloquia, quoties data fuit occasio, verba de te honorificè facientem, audiuerunt. Quod verò ad te nunquā, vt mea erga te obseruantia exigebat, scripserim: in caussa fuit (vt ingenuè dicam) quidam haud tamen meo iudicio omnino improbandus pudor, qui me homuncionem a scribendo ad virum tantum semper deterruit, & in hunc vsque diem retardauit. Feci quidem sæpius meo nomine cùm ab alijs per multos, tum a D. Petro Martyre & a Marbachio per literas salutaris, pro qua te gratias etiam tibi semper habui, & habeo maximas, cæterùm nulla mihi vsquam antea oblata occasio fuit, quæ me hac in parte alioqui timidulum animare & pigellum concitare ad scribendum potuerit. Nunc sanè gaudeo mihi datam fuisse huiuscemodi occasionem, quæ me ad scribendum impellat.

Quam grauiter & molestè ferant omnes viri boni, discessum D. Petri Martyris, tu potes scire etiā me tacente. Non enim nescis quam omnibus bonis esset gratus Martyr. Ego verò tam grauiter fero, vt vix sim ferendo: non ceptū mea tātum priuata caussa, sed in primis publica totius Ecclesiæ. Ad hanc enim nostram Scholam (vt tu optimè ante me nosti) confluunt ex omnibus Germaniæ partibus studiosi qui postea in Ministros verbi eliguntur. Permultum autem refert, huiuscemodi studiosos initio bene in veris dogmatibus, & in sincera scripturarū intelligentia institui. Cùm igitur hoc optimè præstaret Martyr noster, & eius autoritas plurimum valeret ad veram doctrinam studiosis persuadendam, vehementer doleo hominis discessum, præsertim cum videam, id quod nemo non videt, in nostra Germania, ob penuriam (proh dolor) verè fidelium & doctorum Ministrorum, in dies nouos & diuersos excitari errores, & aliquando tales, quales ne ipse quidem Papismus ferre potest: imò quos iam olim apertis scripturarum testimonijs a Patribus confutatos legimus: ita vt Ecclesiæ Christi magis metuam ab huiuscemodi Pseudodoctoribus, & falsis pastoribus, quam a Tyrannis & ipso etiam Antichristo Romano. Illud vnum me in hoc D. Petri discessu consolatur, quod sciam, diuina prouidentia vocatum eum fuisse Tigurum, fortassè in hunc finem, vt præter alia Ecclesiæ commoda, multos etiam, qui in ea sunt Ecclesia, pestilentissimam illam (in sinum tuum hoc repono) de libero arbitrio contra prædestinationem, adeóque contra gratiam Dei doctrinam, doceat. Nosti quid dicam. D. Petrus, vt mihi est pollicitus, breui ad vos vsque perueniet, vt te tuamque illam Ecclesiam, & fratres inuisat. Rogo, hominem ad hunc errorem ex illa Ecclesia conuellendum instiges. Etsi enim nec se ... animatus: tua tamen cohortatio non parum adferet momenti. Vale optime pater, Dominum rogo, vt me sapientia, & fortitudine spiritus sui donet, quò & veritatem Euangelij promouere, & aduersarijs Christi tenedere queam. Video enim quantum me maneat certamen. Saluta istos pios & doctos ac reuerendos tuos symmystas, &c.

H. Zanchij ad eundem.

SEgo verò ingentes tibi habeo gratias, optime Pater Caluine, pro tuis ad me literis plenis officij & pietatis. Hæ non solum gratissimæ, sed tanti etiam apud me ponderis fuerunt, vt perlectæ confestim me in eam, ad quam hortabantur, sententiam pertraxerint, nempe, vt (quod ad me attinebat) huic nouæ vocationi assentirer. Licèt enim me tanto oneri subeundo & ferendo imparem esse sentirem: fretus tamen Dei auxilio, assensus sum: per me non stetit, quin ad vos venerim. Sed Senatus nullo modo voluit me missum facere causatus Scholæ necessitatem, & quod quem in meum locum substituerent, prorsus haberent neminem.

Cæterùm quo melius omnia intelligas, videasque an in hoc negotio pertractando peccatum fuerit, & quomodo, & à quibus peccatum fuerit: singula eo quo gesta sunt ordine, quam potero breuissimè & dilucidè, fideliterque recitabo.

Primo loco, frater ab Ecclesia missus, antequam literas vllas mihi reddidisset, oratione satis bene longa explicauit tum præsentem Ecclesiæ nostræ calamitatem atque necessitatem, tum bonam omnium erga me fratrum voluntatem, tum denique nouam noui pastoris factā omnium suffragijs electionem, rogaretque ne totius Ecclesiæ nomine, ne meæ nationis Genti operam meam, in tanta præsertim necessitate denegem.

Ego post actas gratias, in summa respondi, mihi quidē dolere vehementer hanc Ecclesiæ nostræ miseriam & necessitatem, cupere etiam, vt ei quam optimè prospiceretur sed quod deberem vltro priorem vocationem deserere, & nouam amplecti, non videre, qua conscientia id possim: multas olim rationes, cùm etiam ad hoc Ministerium alias vocarer, quæ me a suscipienda alia conditione retrahebant, & ad præsentem retinendam impellebant, ad fratres scripsisse, remque totam iudicio suo commisisse. Tuam præstantiam censuisse, me non esse ab hac Schola amouendum. Me igitur eum ad illas meas literas prouocare.

Tum ille & dicere, se non amplius in eadem esse sententia, in qua prius, & simul reddere literas.

Ergo lectis tuis literis eas enim primùm omnium legi) mox subieci: me tuis literis fuisse persuasum: me igitur paratum esse, modo Magistratus consentiat, & cum bona sua gratia me missum faciat, hanc priorem deserere, & alteram amplecti conditionem. Non esse autem meam, sed ipsius legati, officium agere cum Magistratu, vt me vinculo quo illi obstrictus sum, liberet. Faciat igitur ipse suum officium. Petijt qui essent adeundi, qui ordo in hac caussa pertractanda seruandus foret, docui. Hæc fuit prima actio.

Porro eodem die sub Cœnā (iam enim ipse Legatus allo-

cutus fuerat Marbachiū, venerunt ad me D. Marbachius, & Rector Sturmius, duo petierunt, vnum, vt quonam modo res se haberet, clarè explicarem: Alterum, quænā mea esset circa hoc negotium voluntas. Quoad primū, a multis capitibus, quanta sit nostræ Ecclesiæ necessitas, diligenter explicaui & amplificaui, atque ita amplificaui, vt dixerim, omnino necessarium esse, vt etiam non tantùm periclitanti: sed etiam ruenti succurratur, te etiam hoc ipsum ad me scripsisse. Ergo ad secundū respondi, me quidem libenter hic esse, me amare Scholam, me non habere cur sponte eam deserere debeam, cum Senatus me & benignè & liberaliter semper tractarit: sed tamen tum propter talem ac tantam, quæ Italicæ Ecclesiæ imminet, nisi maturè succurratur, ruinam: tum propter totius Italię vtilitatem: deinde partim propter iucundum & gratum cum meæ nationis hominibus consortiū: partim propter fructum non vulgarem, quem ex tui, Vireti, Bezæ & aliorum doctorum virorum consuetudine reportarem: & libenter etiam profecturum Geneuam, modo cum bona nostri Magistratus venia & gratia id fiat: nihil n. ipso inuito me facturum, duabus de caussis: vna, quoniam per conscientiam non possum vltrò, citraque voluntarium nostri Magistratus consensum priorem conditionem deserere, & alteram accipere. Altera, quoniā etiamsi id per conscientiam possem, tamen propter debitum officium non debere, nisi turpissimum ingrati animi crimen incurrere velim. Quare me libenter conformaturum meam voluntatem, ad voluntatem Senatus. Responderunt isti, se non posse adduci, vt credant, Senatum me dimissurum, hoc præsertim tempore, quo nemo, qui in meum succedat locum, reperiri (vt aiebant) facilè queat. Subieci, me rogare, agant ipsi cum Magistratu, & si plena dimissio impetrari non possit, saltem impetretur, vt ad tempus, dum scilicet aliquis dignus Pastor reperiatur, illi Ecclesiæ concedar. Ita discessū est. Postridie legatus literas vestri Magistratus & Ecclesiæ reddidit Consuli, & simul curauit supplicationem, quam oblaturus erat Senatui, in Germanicam linguam conuerti. Per diem Lunæ (erant enim progressiones) & Martis (erant enim publicæ preces) senatus non fuit habitus. Die igitur Mercurij id est heri, literæ in Senatu fuerunt recitatæ, & supplicatio audita. Senatus consuluit Scholarchas: Scholarchæ adhibuerunt in consilium Sturmium & Marbach. postea me accersiuerunt, & ostensis vestri Senatus literis, explicatáque legati supplicatione, interrogarunt nomine Senatus, quænam mihi esset circa hoc negotium voluntas. Respondi eis in summa idem quod antea Sturmio & Marbachio, sed illud adieci, me illos rogare, vt positis omnibus affectibus, pro sua Christiana prudentia & spiritus iudicio, illud de me constituant, quod illis visum fuerit magis facturum ad gloriam Domini, & vtilitatem Ecclesiæ Christi. Iussus sum secedere. Deliberarūt inter se, vt moris est. Mihi verò reuocato dixerunt, se à Senatu hoc mandatum accepisse, vt me interrogarent, vellemne, vt hactenus feci, in ipsorum Schola docere, an verò mallem Geneuam proficisci. Si dicerem, me malle Geneuam, rogarent me nomine Senatus, vt manerem, me rem gratam Senatui facturum. Si verò flecti non possem, significarent, Senatum me missum quidem facere, quoniam inuitum retinere nolit, sed tamē haud libenter, quoniam non sine magno Scholæ incommodo. Quandoquidem igitur audierunt, me libenter quidem profecturum Geneuam, sed nullo modo id facturum, nisi accedat voluntarius consensus, & bona gratia Senatus, se mihi gratias agere, & libenter quidem se gratificaturos fuisse nostris Italis, si alium idoneum, qui in meū locum subrogaretur, reperire hoc tempore potuissent. Quod ad Senatus literas attinet, se facile illi Senatui satisfacturos, quoniam Senatus literæ ita habent, vt si id, quod petunt, fieri possit sine nostræ Scholæ damno, velint sibi gratificari. Ita me dimiserunt.

Retuli responsum tum meum, tum Scholarcharum ad fratrem ab Ecclesia missum. Ille mihi irasci, & indignari. Duo sunt, quæ à me volebat: Vnum, vt ego ipse a Scholarchis vrgerem, nisi me Geneuam mittant, Ecclesiam illam destructam & perditā iri: ita quasi volebat me esse aduocatum & patronum huius caussæ. Alterū, vt absolutè missionem a Senatu peterem, quia plus debeā Nationi, quam Germanis. Ego verò neutrum mihi faciendum fuisse contendi: sed vtrunque sui fuisse officii: satis mihi fuisse, necessitatem Ecclesiæ maximam esse, ostendisse, necessarioque illi esse opem ferendam: dicere verò, nisi me mittant, illam destructum iri, quis nō videat, quam sit ineptum, & arrogantis hominis verbum? Absolutè etiam postulare, vt me dimittant, quis non videat, quàm sit importuni atque ingrati hominis sermo?

Nunc tuæ Christianæ prudentiæ, omnia diiudicanda committo. Scio, non defuturos, qui quod non venerim, sint mihi vitio daturi, quasi scilicet mihi maiori sit bono hic esse, quàm isthic. Sed Dominus, vnde factum sit, vt nō venerim, optimè nouit. Illud tibi affirmare cogor, sed cū dolore, tantam esse doctorum Theologorum penuriam, vt licet nihil sim reuera, cogar tamen istis Germanis, videri esse aliquid. Hoc est, quod postea Sturmius, nomine Senatus, coram Scholarchis, legato respondit: si tanta nūc esset Argentinæ doctorum virorum copia, quanta fuit eo tempore, quo te Geneuensibus concesserunt, libenter gratificaturos fuisse meis Italis & Senatui Geneuensi: nunc autem, cum nesciant, in quem conuertendi sint oculi, non posse sine maxima Scholæ iactura, in hac re illis gratificari.

Quod verò scribis de auditorio, verum est, post discessum Anglorum, & aliquot nobilium Gallorum, factum esse infrequentius, (fere enim tantum Germani Theologię studiosi intersunt lectioni Theologicæ) sed tamen non ita infrequens est, vt planè nullum sit: etiam post progressiones, (locupletes) iuuenes progressi sunt ad Theologiam: neque parum est emolumenti, si ii pauci, qui adsunt, sanam puramque doctrinam doceantur. Profectò si inanem prorsus viderem meum hic esse laborem: ne horam quidem hic subsisterem.

Per valetudinem non bonam plura non scribo: rogo me ames, & meum honorem apud Italos meos defendas. Vale optime Pater. Dominus seruet te diu incolumem ad salutem & amplificationem Ecclesię Christi. Cupio & meo nomine salutem dici D. Vireto, Bezæ & aliis.

Io. Caluinus Her. Zanchio.

TEmpestiuè accidit, vt te balbus disertum redderet. Necesse enim fuit quod tibi extorsit, ingenuè semel profiteri. Qualiscumque sequetur euentus: non est tamen cur te importuni hominis vel proteruiæ vel versutiæ obuiam iuisse pœniteat, ne de oppressa veritate triumphum ageret, quod certum est ex silentio tuo captasse. Interea si infeliciter sui cessērit. Scholæ olim florentis dissipatio me angit. Sed nostrum est, vbi officio perfuncti sumus, Dei consilio acquiescere. Holbrachum etiam nostrum quod simul aggressus est, quo insolentius se iactat sua superbia, vt spero præceps agetur. Quod tibi migrandum erit puero quem educas, ego & Beza prospectum vehemēter cupimus: loquor de filio D. Moisij, quem pater, vestrarum turbarum ignarus, nuper nobis commendauit. Et eius rogatu quantum res apud vos trāquillæ essent, eramus ad te scripturi. Vir est integer ac cordatus, generoso animo & pro suis in Ecclesiam officiis dignus cui studia sua pii omnes impendant. Ergo si isthinc discedas, puerū negligere nefas nobis esset. Nihil autem melius reperimus, quam vt Heidelbergam mittas ad Immanuelē, vel Tigurum tecū deducas, & apud Gualtherum nostrū deponas, qui libenter hanc curā suscipiet. Nihil patri gratius fore spondemus, quam si consilio nostro obtemperes. Vale eximie vir & mihi colende frater. D. Sturmio & Holbracho, multam salutem precor. Quia videtur regina ad fouendas nostras Ecclesias serio animum adiicere: si pergat, respirabimus. Dominus te incolumem seruet: spiritu suo gubernet, virtute fulciat. Geneuæ 4. Cal. Septemb. 1563.

Theod. Beza Hier. Zanchio.

NOn est necesse, vt quidquam de meo adiiciam. tantum igitur hæc addidi, vt filium D. Moisij tanto cōmendatiorem habeas, vel potius vt meo officio fungerer. Quod superest, Deum rogo, vt caussæ suæ patrocinium suscipiat, teque magis ac magis confirmet. Vale.

Andreas Hyperius Iohanni Oporino.

QVas ad me dedisti, clariss. vir, Francofurto, [illegible]. Sept. accepi ad diem Septembris XII. Quod ad librum D. Zanchii attinet, sic res habet. Libellum supplicem eadem re cui D. Pistorius, D. Lonicerus & ego subscripsimus: ad VIII. diem Iunii obtulimus ei qui Principi est à Secretis. Nam Princeps quotidiè tūc venabatur nec nisi quarto quintove die redibat Marpurgum. Post paucos dies mihi respondit:

dit Secretarius, reddito libello supplici, Principi non probari institutum nostrum propter concordiam factã, & pacta pacis Argétinę paulò antè vtrinque sancitę: ac tale sibi negotium videri, in quo nihil agendum, nisi explorata prius voluntate Ducis VVittebergensis, cuius potiss. auspicijs cuncta Argentinæ gerebantur. Non multò post, profectus est Princeps, vt venaretur propè VVetteras, vbi Ecclesiæ præest Dominus Pincierus. Significaui igitur D. Pinciero, quomodo mihi Secretarius respondisset, ideoq; ipsi quoque tentandam viam, qua apud Principem aliquid efficeret. Ceterum eo ipso tempore comperit, vera fuisse quæ Secretarius mihi dixerat, neque aliud responsum exspectandum. Quo minus igitur quod cupiebamus perfectum sit, velim credas præstantiss. Oporine, per nos non stetisse. Superioribus diebus per Iustum Vulteium, certiorem me fecit Pincierus, se diligenter ad te de omnib. perscripsisse. Spero literas eius ad te peruenisse. Remitto proinde ad te Præfationem, quam D. Pincierus apud se habuit, vt occasione oblata, Principi eam breuiter explicaret, quod sanè commodius ab illo potuisset ibi fieri, quam hic a me Marpurgi, vbi Princeps, quandocunque adesse contigit, grauiss. distringebatur negotiis. Ceterùm quod recuderis librum de lectione S. Scripturę, id mihi pergratum est. Quod si recognouero librum de S. concion bus & catechismum, tibi libenter permittam. In animo habeo hac hyeme extremam manum imponere Topicis Theologicis. Pro exemplaribus quæ ad me venire curasti, magnas habeo gratias. Pergam etiam interea in Methodo Theologiæ, quam ad rem, a multis vndique excitor. Vale. Marpurgi. xiii. Septembr. 1563.

Joannes Pincier Ioanni Oporino.

QVantam diligentiam & fidem adhibuerimus supplicando Principi nostro, pro redimendo saltem vno, si non pluribus aut omnibus exemplaribus impressis, iussu Senatus interceptis? Testis est libellus supplex mea manu scriptus & à reliquis duobus subscriptus, quem D. Hyperius ad te mittet, & simul quidnam à Principe responsi tulerit, significabit. D. Pistorius ita, vt videbis, supplicandum putabat: idcóque ad eius præscriptum, libellum illum supplicem descripseram: postea verò quàm discessit. D. Pistorius: mutauimus formam supplicis libelli, cui nos duo tãtum subscripsimus, & Principis Secretario tradidimus. Certo autem consilio mutatio hęc à nobis facta fuit propterea quod in priore libello quem leges, de D. Zanchii doctrina suspicionem Principi suggerere poteras, id, quod D. Pistorius nescio quam ob caussam adiecerat: nempe non omnino sententiam D. Zanchii veritati Scripturæ esse dissentaneam: quasi aliqua ex parte diffidere de eius certitudine nosmetipsi videamur. Quę claudicatio & dubitatio, quia nobis indigna videbatur Theologica grauitate, maluimus soli nos duo supplicare Principi, quam priorem libellum supplicem offerre. Ceterum quod Princeps noster respondit, sibi per conciliationem inter D. Zanchiũ & aduersarios compositam à Theologis, non licere intercedere, ne bene sopitam dissensionem resuscitare velle videatur, credo equidem propter VVittebergensem & Bipontinum Duces, nostrum detrectare, quibus aliquandiu suspectus fuit de Zvvinglianismo. Hanc suspicionem fortè mouisset denuo aut confirmasset de se Princeps noster, si pro D. Zanchij miscellaneis interpellasset. Quomodo autem nunc sit affectus noster in caussa Eucharistię, nihil certo scire, multo minus referre possum. Pyxis enim Pandorę à Paulo Ebero instructa & propinata mundo: summo omnium applausu excipitur, de qua ego dialogum paræneticum composui, in quo Prometheum & Epimetheũ fratres introduco loquentes, & omnia Pandorę argumenta expendentes ad veritatis libram. Scripsi etiam cremodicion Tilemanni Heshusii, in eadem caussa, vbi duo potiss. ago primum, [illegible], seu [illegible], ex ipsius Heshusij verbis colligo: qua aduersarium de veritate alterius in hac controuersia, suo ipsius calculo conuinco & iugulo. deinde [illegible] assensionis iustissimam subiicio, qua iisdem ostendo, quam iustas aduersarii nostri caussas cohibendæ assensionis à suo dogmate nobis præbeant. Sed iniquitas & importunitas aliquorum obstat, quo minus hæc scripta cum aliis communicem. Deus faxit, vt noua tyrannide oppressa emergat aliquando veritas: quod breui admodum futurum spero. Etiamsi enim meus Prometheus silère, atque latere cogatur: exorietur tamen alius, qui fraudem Pandoræ deteget, cuius generis scriptum si quod exierit in lucem hoc tempore, rogo mittas mihi per Hermanum Pincierum exemplar, qui pro me soluet. Vale quam optimè per Christum Iesum. Datæ Veteribus castris; circiter nonas Septembris, anno 1563.

Amplißimo & humanißimo viro Hieron. Zanchio Theologiæ Doctori Iustus Vulteius S.D. Argentinam.

QVemadmodum hanc rationem in exaggerandis conficiendisque corporibus natura tenet, vt nihil subitò & ex tempore existat, quod stabile sit aut diuturnum: sic multo magis in animis etiam virtutum doctrinarúmq; leges quasdam & progressiones certis ordinibus copulatas inesse cernimus. Nam infantium animi quasi sopitam & penè sepultam rationis vim in se continent: Mox excitata eius vestigia in pueris apparent: Pueritia confirmatior & corporis & animi viribus est ętas adolescentium, quorum tum robustius fit judicium, cum iam viri facti sunt, senectus autem mentis vigore & vsu rerum cæteris ætatibus pręstabilior, corpore deterior est. Ex quo intelligitur, nunquam interituros esse animos, qui temporis successione non modo non labefactantur, vt corpora, sed confirmãtur potius & indies magis magisque corroborantur. Sed hæc in animis naturæ vi efficiuntur, illa voluntate & exercitatione, cum primum iaciuntur scientiarum fundamenta ex his artibus, quæ in elaborando sermone versantur, post adiunguntur naturalium rerum, quantitatúmq; cognitiones, tum his morum actionúmque humanarum, nec nõ & Dei diuinarúmque rerum scientia, veluti perfectio operis accedit, vt iam quasi tecto imposito perfectum scientiarum ædificium videatur. Quam liberalium artium coniunctionem & consequentiam cùm hi adolescentes animaduerterent, committere noluerunt, vt quæ præcepta nobis docẽtibus cognouissent, inter initia, quod dicitur, opprimerẽt. Quod à plerisque hominibus hac ętate fieri videmus, qui cum vix gustum literarum perceperint, satis se doctos esse credunt, satisque beatos, si quacunque ratione victum parare & vitam tueri Philosophiæ præsidio liceat. Nam hi quidem Philosophiam, Theologiam, Deum deniq; ipsum quæstui habent. Non.n. artes ex sua dignitate & pulchritudine, sed pecuniariis commodis & turpi lucro metiuntur. Ex quo infinita innumerabiliáque consequuntur incommoda. Ea.n re sola efficitur, vt paucissimi iis officiis, quibus præfecti sunt, pares reperiantur. Quo propensioribus animis horum adolescentum studia consilio, diligentia atque etiam auxilio vestro iuuare debetis, quorũ hæc est sententia, vt aut operæpretium aliquod in artibus facere, aut officiis, si quibus præfuturi sunt, sua ignorantia neque dedecori, neque detrimento esse velint. Quę sit perturbatio religionis in vestra Republica & quanta varietas, intellexi ex Ioanne Pinciero fratre meo, qua re quanquam vehementer ipse quoque perturbatus sum: (summã enim Argentorati omnium rerum diuinarum humanarúmque consensionem inter omnes ordines fuisse memini.) tamen & Scripturæ vaticinium agnosco, fieri non posse, quin in Repu. Christiana dissidia versentur, & singulari Sathanæ consilio eam discordiam ad debilitandos bonorum virorum animos inflammatam esse iudico. Nam, vt in prouerbio est, *vbi dolet, ibi manum habet*, sic ille communis omnium bonorum, atque adeo vniuersi generis humani hostis, quo propulsatur acrius, hoc confidentius contranititur. Largitus est Deus opt. max. Argentinensi Scholæ magnam eruditissimorum virorum copiam, qui vitia profligare, honestatem & veritatem tueri possent. Hinc illę lachrymæ. Non fert Sathan: oppugnat veritatem: honestati resistit: scelera, omnémque turpitudinem inducere in Remp. Christianam conatur. Sed vos vigilantia vestra, Dei immortalis auxilio bonorúmque virorum studiis facile, vt spero, eius perditissimos conatus refutabitis atque frangetis. Vale in Christo, Datæ VVetteris, ex ædibus meis, 4. Idus Septembris Anno 1563.

D. D. Hieronymo Zanchio, Iohannes Pincierus VVetteranus S.D.

NOn tam tuo aliorúmque consilio, quàm summi Dei æterna prouidentia, me Tigurũ esse profectum nunc

demum sentio, cum in rem ipsam penitus introspicio. Quamuis enim absque Dei ordinatione nihil fieri posse sciebam, videbantur tamen in mea profectione duo: quorum alterum si à Deo profectum diceretur, alterum, absq; ipsius dispensatione contigisse dicendum erat. Itaque mirabar quomodo fieri potuerit, vt hæc duo, quãuis contraria essent, vtrumque tamen ad eundem finem & scopum intenderet. Cogitabam enim eandem esse omnium finium, propter quos aliquid agimus rationem, quę est salutis æternę. Itaque argumentabar: Quemadmodum non ex ęquo valet ad æternam salutem consequendam, siue bene siue malè agas, sed per legitima & ordinaria media: ad summum finem progrediendum est: sic neque in hac mea profectione aliisque finibus idem esse quibuscumque consiliis vterer, sed iis tantum vtendum, quæ essent proposito accommodata. Ad contrarium accidit, Parentes me domũ reuocarunt, amici Tigurum ire iubebant, duo hæc effecerunt, vt profectionem susceptam Tigurum perficerem: primùm ęque ac vltimum, sed indirectè illud. Quomodo iam patris consilium à Deo est, cum repugnet ei, quod ego secutus sum? Certe si patris consilium ex Deo fuit, sequendũ erat, domumque proficiscendum. At contra contigit. Ergo ex Deo non fuit. Ita hęsitabam aliquandiu. Postea videbam non amicorum tantum, sed & patris consilium meum propositum promouere. Quod si enim parens non reuocasset, amici non scripsissent. Quoniam verò sciebant patris animum esse, vt redirem domum, eo diligentius ipsi me instigabant, vt irem Tigurum, quod ob aduersam valetudinem facturus non eram. Itaque patris reuocatio illis erat caussa, vt scriberent, illorum verò literę mihi caussa erant vt irem Tigurum. Hic vidi mirabilem Dei in actionibus humanis dispensationem. Pręterea agnoui similitudinem superiorem esse vitiosam. Prior enim eius pars, quę de salute æterna est, loquitur de mediis vnius modi. Posterior verò de efficientibus caussis. Atque sic contra me facit, si in priori parte quoque caussas, vel in posteriori quoque media sumam. In caussis vt quemadmodum ad consequendam salutem sæpe sunt carnis consilia spiritui contraria, & tamen ei seruiunt ad salutem, ita Deus hic vsus est contrariis cõsiliis hominum ad suum institutum. In mediis: Quemadmodum ad salutem consequendam non per mala opera est ingrediendum, sic mihi Tigurum eunti non erat ad Septentrionem dirigenda profectio. Tãdem itaque hoc dubium sedaui. Sed oriebatur inde secundum, cur Deus per contraria consilia idem effecerit & non directa ratione tantùm. Hic, nisi consistendum esset, edoctus aliorum exemplis, dicere possem, aliquid mali mihi imminere, iram videlicet & inimicitiam patris, quam mihi eo conciliaturus sim, quod consilium eius cæteris non prætulerim. Sed vt vt sit, siue me Deus affligere velit, siue bonis ornare, vi[illegible] sum, Domini sum. Stat itaque firma sententia. Hanc me prouidentia Dei huc migrasse, dissuadente etiam parente. Neque ex caussis efficientibus tantum, sed & formali & finali colligo Deum fuisse mihi hac in re cõsiliarium. Formam enim profectionis si respiciam, iter tranquillum & ab omnibus tempestatibus liberum: Quoad me recepi pristinam valetudinem & in eo confirmaui: In tempore quoque aduení: Cum Dominus Petrus Martyr adhuc in 1. cap. 1. Samuelis hæreat: Colinus 25. Rapsodiam Homeri auspicatus sit: Bibliander post Zachariam psalterium lecturus, & in septimana biduo Grãmaticam Hebraicæ linguæ admixturus, ipse hyeme, Dominus Petrus æstate. Si quoque finem examinauero, veni ad populum liberum, vt discerem liberales mores, ad Scholam illustrem, imbuere bonis artibus & disciplinis, ad viros doctos, vt imitarer & vitam & doctrinam ad verum Ecclesiæ cœtum, vt cum illis membrum Christi esse profiterer & confirmarem. In summa quicquid occurrit, ostendit eum, qui mihi autor profectionis fuit, non aberrasse. Vnum tantum desidero hac in Schola, quo si ornata esset, cum nulla ipsam compararem. Disputationes quarũ vsum habeant non est tibi obscurum, his caremus, quæ si introduci possent, perfectissima esset. Laborabo apud Dominum Petrum, vt, quoniam nihil difficultatis insit, & nobis multum conferat, non detrectet hoc ornamento Scholam cohonestare. Hæc breuia raptim exaraui, vt videas & me tui non oblitum esse, & mecum gaudeas tum propter profectionem meam, cuius tu autor fuisti mihi, tum ob valetudinem meam, quam laus Deo, recepi. Nihil præterea. Hoc tantum tibi familiæque tuæ precor, quod mihi ipsi contingere velim, opto Scholæ vestræ, vt nostræ fiat similis. Opto Ecclesiæ vestræ, vt nostram & in doctrina & tranquillitate imitetur, quod Deus pro sua voluntate concedat. Amen. Vale intime Domine doctor & Męcenas. Datæ Tiguri, 15. Octobris.

VVigandus Orthius Hier. Zanchio S.D. Argentinam.

CVm nuper in Domini Petri Martyris, nunquam mihi colendi patris ac pręceptoris commentarios, quos in librum Iudicum conscripsit, incidissem, vir doctissime, mihique plurimum obseruande: erlegi primum, quam præfixit libro epistolam nuncupatoriam, in qua Argentoratensis Scholę pręfectis, totique ei Reipu. pro collatis in se beneficiis, gratias agit. Recordabar tum etiam orationis, quam postremum in Schola paulo ante discessum suũ habuit, cui tua quoque excellentia interfuit. Cúmque altius eam perpenderem in memoriam reuocatam, videre mihi eas lachrymas videbar, quas tunc cum studiosi, cum alij boni viri audita Martyris oratione persundebant. Malè tum isti Scholę plerisq, ominabantur, à qua tantum lumen discederet. Et profectò, vt planè dicam quod sentio, ego quoque tum in ea semper fui sententia, sceleratissime eos facere, rémque publicam literariam, & maxime Theologica studia apud se omnino extincta cupere, qui in culpa erant, vt Argentinam vir tantus quantum nunc Theologum Germania nullum habet alium relinqueret. In qua sententia, proh dolor, adhuc persto, & nunc multò magis confirmor, cum tuæ quoque excellentiæ negotium exhiberi ab iisdé hominibus audio, qui, vt tum magnum illud lumen suis artibus discusserunt & pepulerunt: ita nunc, vt omnino Scholam euertant, te eiecto, laborant. Infelicem illam Rempublicam quæ mihi ante paucos annos verè beata florentissimaque videbatur: quod non solum omnes alias Germaniæ totius ciuitates, verum etiam celeberrimas Scholas doctissimorum virorum cọpia superaret. Sed non est nunc querelæ isti locus: cur tamen in eam hoc tẽpore inciderim, audies. Allatum ante paucos menses ad nos fuerat, quanquam non ita certo autore, tibi à magistratu lectione interdictum fuisse, abitúmq; tuam excellentiam parare, quod contentiones quædam cum Marbachio intercessissent. Eas postea contentiones ab aliis accepimus, nescio quas, de extremo iudicio & prædestinatione Dei, fuisse, atque te iam tacente propter indictum silentium, Marbachium de iis quęstionibus publicè tractare, tuasque sententias confutare & refellere. Venit demum Cassellas ante paucas hebdomadas D. Hotomannus, quem ego propter pietatem cũ summa eruditione coniunctam semper feci plurimi: qui, vti mihi Garnerius noster retulit, vtrique vestrũm & tibi & Marbachio silentium fuisse impositum affirmauit. Vt valde commotus ac perturbatus istis prioribus nuncius fueram, quæ tamen vera esse adhuc metuo: ita nonnihil me, quod Hotomannus affirmauit in spem erexit: Spero n. fore, vt res inter vos componatur, neque tu Scholam illam, cui certè optime cupio, relinquas: de qua equidem, si discesseris, actum planè quod ad studia Theologica attinet, censeo. Quare cum ita adhuc, vti vides, dubius inter spem & metum atque anxius hæream, vir clarissim. meique amantiss. rogo, vt vel ipse, nisi est molestum, vel per alium me de tuarum rerum statu certiorem facias. Quod si feceris, intelligam profectò quod tamen minime dubito, non te mei oblitum esse: dabóq; operam, vt ex crebris meis ad tuam excellentiam literis intelligas, & quanti te faciam, & quantopere tibi cupiam. Vale præceptor charissime, méque tuis precibus commendatum habe, & si quando te ad D. Martyrem patrem ac pręceptorem meum scribere contingat, quæso meis quoque verbis eum plurimum saluere iubeto. Ipse ad eum, vbi & plus otii & nuncius certior datus fuerit, quanquam quid scribam nescio tamen aliquid literarum dabo. Iterum cum tuis vale, bonoque animo esto, Deus sine dubio successum in omnibus optimum pro tua fide ac pietate dabit. Saluere tuam excellentiam plurimum iubent D. Hyperius, & Dn. Garnerius pręceptores & collegę mei. Marpurgi 13. Iulij, anno 1561.

H. Zanchius ad VVolfgangum VVeissenburgium Basiliensem.

SAccepi & tuas, mi Reuerende pater & Clarissime D. & D. Bullingeri literas: & tam tuæ, quàm illius fuerunt mihi

mihi gratissimæ: gratior tamen & charior vestra erga me beneuolentia. Ac tibi quidē gratias ago, quod & me ames, & persuasum habeas, te à me amari & obseruari. Nihil verò debet te à scribendo impedire, aut retardare, cùm vacat, quando nihil gratius mihi possit contingere, quàm vt tuas etiam aliquot, inter multorum aliorum doctorum & amicorum virorum literas mihi seponam. Solicitum te esse de nostra, imò communi caussa, non dubito, cum mihi sit perspecta tua in Deum pietas, & in me beneuolentia. Quo autem in statu sint res nostræ, paucis accipe. Decreuerant Bipontinus Dux, & VVirtenbergensis, mittere ad Dominos nostros aliquot ex suis Theologis & viris politicis, qui controuersiam nostram agnoscerent & componerent: sed præmoniti nostri Domini de illorum Principū voluntate, anteuerterunt & petierunt, vt ipsorum Celsitudines mittant Theologos doctiores, & viros politicos prudentiores. Itaque expectantur. Optarim quidem idē scriptum fuisse & ad Palatinum Electorem, & ad vestrum senatum, vt certè æquitas (meo iudicio) postulabat: sed tamen non ideo animum abiicio, vsque adeo bonam habeo caussam. Fuit quidem iniquus in me Brentius, quando me inauditum (si vera sunt, quæ Marbachius retulit) damnauit: sed tamen si venerit, & velit audire, non recusabo cum cognitorem, recusaturus tamen iudicem. Quæ de Barone Adressano scribis, vera sunt. Si Papistici pagi miserint alios milites ad lanienam, minus negotij facere deinceps nobis poterunt.

Ego verò hæc ad te noua. Totius (vt vocant) Parlamenti Anglicani decreto sancitum est, vt equitatui Germanico, qui militat Condæo, stipendia ex publico ærario Angliæ soluantur, & dum durauerit hoc bellum, Anglia neque pecuniis, neq. milite deerit exercitui Condæano. De altero conflictu inter equitatum Guisiacum & Admiralii, credo te iamdudum intellexisse: ex mille & quingentis Equitibus Guisii, non euasisse quingentos. Perlatus est rumor de nece Guisij: sed neque confirmatur, neque literę vllę perferuntur ad Dominam Roianam.

Turcica legatio, quę fuerat nuper Francofurti, fuit in finibus Austriæ & Vngariæ, à quibusdam personatis Equitibus, & donis quæ ab Imperatore acceperat, & vita ipsa spoliata. Vale mi Reuerende Pater & me, vt facis, ama. Saluto etiam nostrum D. Borrhaum, D. Sulcerum, & alios reuerendos & obseruandos Patres & fratres. Argent. 17. Feb. 1563.

Tui obseruantissimus

H. ZANCHIVS.

Hieronym. Zanchij ad Dominos Scholarchas Argentinenses.

ANnus agitur decimus, obseruādissimi Domini Scholarchæ, ex quo, à piæ memoriæ clarissimo, de hac vestra non tantum Schola, sed etiam Ciuitate, immo & de tota Germania optimè merito viro, D. Iacobo Sturmio, & à venerando, sanctæ memoriæ sene, D. Iacobo Meiero, atque à prudentiss. D. Friderico Gotshemi, Scholarchis vocatus, in hac vestra celeberrima Schola, sacras literas profiteor: quam diligenter, & quàm fideliter, multi possunt, si velint, fateri. Quod autem toto hoc decennio præter σχόλια quædam in Physica Aristotelis, quæ etiam, nisi Sturmius mihi extorsisset, impressa nūquam fuissent, nihil scriptionum Theologicarum, vt reliqui solent Professores, in lucem emiserim: non ideo à me factum fuit, quòd vellem, quę in Schola studiosos docui, passim ab omnibus literatis legi, atque cognosci: quasi verò metuerim, ne à doctis damnarentur: Nam quæ docui, ea etiam publicè disputanda proponere semper solitus fui: vel quod Ecclesiæ & Scholæ meis etiam scriptis prodesse parum curarim. Nam de nulla re (Deus testis est) magis sum solicitus, quā, vt, dum viuo, gloriam Dei, & salutem Ecclesiæ, pro mea virili, quibuscunque possim rationibus, promoueam. Sed huius neglecti officii, aliquot aliæ fuerunt causę. Vna, quod: videbam, plus ferè scriptorum esse hoc tempore, quam lectorum. Illud autem me non latebat, haud esse contentaneum, vt plures in vrbe sint magistri, quam discipuli: plures in syluis venatores, quam feræ: plures in foro Iurisperiti, quam clientes. Altera, quòd ego quoque talis sum ingenii, vt malim aliorum scripta legere, quam mea aliis legenda præbere: præsertim cùm videam, nostrum hoc seculum abūdare tot Momis, vt nihil etiam elaboratissimum, atque emunctissimum, tutum sit ab illorum Momorum reprehensionibus. Tertia, quod, cùm tot doctissimi ac sapientissimi viri quotidie scribant, idque doctissime, ac politissime: non solum puduit me, aliquid meorum scriptorum diuulgare: sed etiam intellexi, scripta mea non esse necessaria, fortassis etiam parum profutura Ecclesiæ hoc tempore. Differebam igitur meas scriptiones in aliud tempus, quo magis, quàm nunc, prodesse Ecclesię possent. Postrema, quod nunquam putassem eam doctrinam, quā de principio docui, & disputaui, tandem aliquādo ab vllo hic vel in dubium vocatum iri, vel etiam damnatum iri: alioquin mea edidissem, atque Ecclesiarum iudicio submisissem. Nunc verò sese aperit iustissima, eáque necessaria causa quę me iam coegit, has meas aliquot prælectiones, nempe illas, quæ traductæ fuerunt, easque ita concisas, incultásque, & impolitas, sicut etiam à me habitæ fuerunt in Schola (ita n. necesse est) in lucem emittere, & vestro, Ecclesiarúmq. iudicio submittere. Vos n. non latet, à quibus, quando, quo modo, vbi, & verò etiam quamobrē fuerint primùm Theses quædam, ex iis lectionibus meis collectæ, & partim vt nouæ, partim vt impiæ & hæreticæ damnatæ: idque antequam de illis vllum vnquam amicum colloquium inter me, & hos æquissimos, scilicet iudices habitum fuisset: Deinde lectiones aliquot, de libro vitæ, & de prædestinatione, quas annis abhinc circiter sex & septem in vestra Schola habui: nuper ex libellulis studiosorum descriptæ, & tanquam sinceræ, Dominis meis antequam mihi recognoscendæ præberentur, oblatæ & traditæ. Nostis etiam, quis, & quantæ autoritatis ille sit, qui Epistola quadam ad quendam, de iis quas paulò ante dixi, thesibus, scripta (vt audio: Epistolam enim nunquam vidi) pronunciauit: me, in thesibus de fine seculi, aliorum quidem coniecturas refutare: Sed alias quoque non minus incertas adferre: Thesibus autem de prædestinatione, illud Mysterium magis profanare, quam explicare: In doctrina verò de fide Sanctorum, & in eadem perseuerantia, totum insanire: idque, licet neque me præsertim in hac tertia quæstione (vt pietas & æquitas omnis postulabat) audierit: neque mea scripta, etiam à me rogatus, legere voluerit: præter lectiones de fine seculi, quas etiam, mihi coram ita probauit, vt non semel & iterum dixerit, se non credere, quidpiam in illis damnatum à meis aduersariis fuisse. Porrò ego scio, in illis prælectionibus, quas tanquam meas, ab aduersariis sibi exhibitas, Domini mei legerunt, fuisse alia addita, alia detracta, idq; que multa deprauata. Coactus igitur fui, verum ex ipso meo αὐτογράφῳ exemplum, (nihil enim in vestra Schola docui, quod non aut ante, aut mox post lectionem, mea manu scripserim) fideliter describendum, & vobis primùm, deinde toti Christianæ Reipublicæ exhibendum curare, vt tum vos intelligatis, tum vniuersæ Ecclesiæ diiudicent, qualisnam sit illa doctrina quam in vestra Schola, de fine quidem seculi superiori anno: De prędestinatione verò, & de perseuerantia sanctorum iam inde ab initio toto hoc decennio docui. Hac de causa coactus quoque fui, nihil vel in rebus, vel in verbis mutare: Sed, quæ in Schola docui, eadem prorsus, & iisdem planè verbis, in lucē darem: id quod certè alioqui, nisi hęc pręsens necessitas ita me facere compulisset, non fecissem: Sed, vt reliqui quoque solent interpretes, multa prius correxissē, plura climassem, & omnia cum doctioribus contulissem, illorúmque iudicium expectassem. Quam ob caussam & vos clariss. Dom. meos, & vniuersos doctos viros rogo atque obtestor, vt, si quid in iis paucis miscellaneis deprehenderint vel superuacaneè, vel nimis concisè, vel minus elaboratè, aut non satis digestè dictum, mihi condonent: causa perspecta, cur ita indigesta edam, spectata limatiora posthac & castigatiora, tum hæc, tum alia omnia, si Domino placuerit, foras paulatim daturo. Cogor. n. vt videtis, non sine magno animi dolore, hos meos immaturos, & nondum bene formatos fœtus ante tempus edere, & quasi abortare. Cęterum modò nihil in iis, aut monstrosum aut inanimum, h. e. quod non sit & antiquum in Ecclesia, & orthodoxum inueniatur, satis mihi in pręsentia fuerit. Quod si fortè aliquid sit quod Ecclesiæ, & docti piique viri iudicent, non vsquequaque orthodoxè dictum fuisse: illud mihi amicè & Christianè significetur, oro atque obsecro. Omnium. n. piarum Ecclesiarum, & verè piorum, doctorúmque virorum iudicio hęc omnia submitto, quicquid erratum est, si quid erratum sit, emendaturus, modò mihi veritas, amicè atque Christianè è scripturis sacris perspicuè demonstretur. Neque enim pudebit me, ab erudi-

tioribus me discere: & si quid erroribus vel didici vel docui (quod tamen nondum agnosco) illud dediscere & dedocere: præsertim cum ingenuè profitear, me esse in Schola Christi, vbi nemo, præter Doctorem Christum, tam doctus est, cui non sit quotidie magis ac magis in cognitione veritatis proficiendum. Illud tantum admonitos velim, tũ vos Clariss. Dominos Scholarchas, tum pios quosque, ne illa nuda propositione, quæ est de perseuerantia sanctorum, vllo modo offendantur: vel, quod cum ea multi scripturarum loci pugnare videantur: vel, quod etiamsi vera sit, nullum tamen illius cognitio fructum hominibus satis suapte natura securis, adferre videatur. Nam cum mihi inchoatam tractationem in Schola absoluere non licuerit: ergo neque loca scripturarum in speciem pugnantia conciliare: neque quomodo illa propositio esset intelligenda, declarare: neque denique multos & varios vsus illius doctrinæ explicare tunc potui, (Nunc autem foras tantum dare vt antea dixi) illa, quæ in Schola à me tradita, postea à quibusdam damnata fuerunt, & nihil illis vel addere, vel detrahere animus fuit, iis de caussis quas paulo ante explicaui. Cæterum, Deo fauente, totam illam tractationem aliis quam plurimis, tum scripturarum, tum Patrum doctissimorum nostri temporis virorum adiectis testimoniis, omnibus in speciem pugnantibus locis conciliatis, omnibus aduersariorum argumentis dilutis & huius salutaris doctrinæ vsibus explicatis, ita perficiam, vt nemo non sit (nisi planè perditus, & in reprobum sensum traditus) doctrinam hanc, tanquam veram, certam, piam, salutarem, imò cuique etiam pio necessariam cognitu, probaturus. Interim nemo damnet, quod non intelligit: sed suum saltem iudicium, dum vel ne planè audierit, vel perfectam tractationem perlegerit, suspendat. Est enim illud Menandri sapientissimè dictum probè memoria retinendum omnibus, qui sapientes & esse & videri volunt:

Ὅστις καταγιγνώσκει πρὶν ἀκοῦσαι σαφῶς,
Αὐτὸς πονηρός ἐστι πιστεύσας κακῶς.

Neque etiam illud Syracidæ consilium cap. [illegible]. aut negligendum, aut contemnendum est: [illegible]

Vestrum verò est, sapientissimi Domini Scholarchę, curare, vt, si qua doctrina inter vestros professores controuertitur, ea in vestra Schola, adhibitis viris doctis & probis discutiatur: & quæ agnita fuerit esse orthodoxa, hoc est sacris literis consentanea: ea in Schola retineatur: præsertim si iam inde ab initio, etiam in eadem Schola à primis, iisque doctissimis & sanctissimi huius Scholę Doctoribus, tradita fuisse, liquido demonstretur. Quod vt fiat, & Deum precor, & sicut tum à Consilio Thomensi, tum à Dominis Tredecemuiris, non semel petii, ita & vos rogo & obsecro.

IOHANNES STOESSELIVS

Ornatissimo viro, doctrina & iudicio præstanti, Danieli Oesiandro, à secretis & legationibus Illustrissim. Saxoniæ Duci Ioanni Guilhelmo, Domino & amico colendo.

SAlut. in Christo Iesu, Immanuele & Seruatore nostro dulcissimo. Vtinam ea esset in me doctrinę præstantia & autoritas, ornatissime Daniel, qua certamini inter summos & eruditissimos Argentinensium Professores nõ sine graui Ecclesiæ perturbatione exorto, remedium aut certè leuationem aliquam afferre daretur. Vt enim in nostris distractionibus & acerrimis illis Theologorum [illegible] suam erga nostras Ecclesias pietatem, [illegible] & studium, non obscurè declararunt: ita vicissim nostram beneuolentiam omni officiorum genere, inprimis verò sedanda ista controuersia, probare illis ex animo cuperemus. Moueor deinde grauissimis rationibus, cur ad tollendum hoc dissidium, & alios vsu rerum & doctrina præstantiores, sedulo incumbere, & ad hoc saluberrimum pacificationis studium, autoritatem suam interponere velim: quod scilicet ad propagationem sinceræ religionis, artiúmque optimarum & linguarum studia augenda, ornanda, conseruanda, & ab omni barbarie ac squalore vindicanda, plurimum studii & emolumenti hi professores contulerunt: quod, inquam, veræ Ecclesię Christi, & toti Reipubl. literariæ, magno fuerunt & ornamento & præsidio. Spem etiam concordiæ, mihi facit moderatio illa affectuum & disputationum, quæ ex Supplicatione arbitris ex senatu delectis exhibita, non obscurè elucet: & quod ad eruditas & placidas sententiarum collationes de materiis controuersis se offerunt: nec pugnant vt nostri homines odio, ambitione, [illegible], criminationibus, conuitiorum & contumeliarum acerbitate: nec aliarum Ecclesiarum censuras & iudicia superbè contemnunt & aspernantur. Atque vtinam initiis Senatus statim occurrisset: adhibitis ad eam rem moderatoribus, nulli parti suspectis, verę concordiæ amantibus, & negotium solidè intelligentibus. Nunc cum vtraque pars vt solet in discordiis intestinis accidere, præsidiis se munierit, ac ad accendenda maiora dissidia, flabellis locum dederit, difficilius procedit pacificatio.

Sed iudicium hic meum requiris de articulis controuersis, qui distractionis caussam præbuerunt, & nunc etiam scripto comprehensi, delectis arbitris ad diiudicandum oblati sunt.

Agnosco hic pericula, quæ sinceris moderatoribus impendent: [illegible] vbi inueteratæ opiniones & præiudicia animos maximæ partis hominum fascinatos tenent. nam [illegible]. & quotidie plagas adhuc à meis accusatoribus accipio quod sęuis contentionibus magna ex parte ex prauo affectu & verborum sophistica detorsione enatis, medium me interposui. furiæ nunc & Erinnyes pro constantibus veritatis assertoribus habentur: qui & consensum doctrinæ & Ecclesiarum petulanter turbant & dilacerant. Sed cum interrogator de nostra doctrina, necesse sit respondere: ingenuè de vtraque parte sententiam meam profitebor.

In controuersia de Cœna Domini, quia disertè præsentia corporis & sanguinis in Cœna, in Confessione Argentinensi & in Concordia cum Bucero inita, sancitur; nec Lutheri sententia damnatur: non video, quomodo ab ista Confessione Professores depelli aut debeant aut possint. Edita est ante paucos menses, Confessio de hoc loco, Doct. E[illegible]RI, qui formulam concordię cũ BVCERO sancitam, tanquam authenticam & approbatam, initio præmittit ac particulas IN & SVB, CVM, & PER: indifferenter & pro nutu interpretatur: & quamquam τὸ ῥητὸν in verbis Christi defendit, tamen nequaquam, vt hæreticos condẽnat qui propter modum præsentiæ imperuestigabilem & ineffabilem, ad διάνοιαν, se conferunt, ac de hoc mysterio aliter & altius paulo: reuerenter tamen & piè, cogitant ac loquuntur. A Papistis certè, quid dissentiant & quantum absint, non video, qui hanc propositionem, ***Hoc est corpus meum***, identicam esse volunt & localem inclusionem tantopere propugnant: Mihi DVRANDI illud perplacet: ***Verbum audimus motum sentimus: modum nescimus: præsentiam credimus*** At dolendum est, cum in aliis Scripturę mysteriis, ruditatem & infantiam nostram vltrò profiteamur: & vel hæsitantes vel leuiter dissentientes, benignè toleremus aut erudiamus, quod non eandem modestiam in hoc etiam mysterio exercemus: & cum mutuæ pacis vinculum esse hæc [illegible] & ἀγάπη debeat: cur propter diuersitatem nõ rei ipsius, sed modi præsentię & formularum loquendi tantas in Ecclesia turbas mouemus: & aduersariorum ludibriis, & tyrannidi nos & Ecclesias nostras obiicimus. Seruitus etiam est indigna libertate Christianorum, ad certas & præscriptas loquendi formas ita cogi & adstringi, vt piaculum sit, alia verborum forma eandem sententiam reddere: cum tamen in fundamento consensus existet, & nullæ ab illis ipsis veritati metuendæ sint insidię: immo cùm acrius religionem hi propugnent, maioráque ob id certamina sustineat, quam hi ipsi Areopagitæ & rigidi errorum & corruptelarum censores.

Alterum controuersiæ ***caput de electione***, quæ salutis nostræ fundamentum est, & ampliss. piorum consolatio: non dubito facilè expedire posse, si [illegible] rectè cõstituatur. item, aliter disserendum esse de hoc loco, vbi integra & methodica eius instituitur explicatio: vt in Scholis & apud rectè confirmatos fieri solet: aliter apud eos qui aut adhuc rudes & nouitii sunt in doctrina pietatis: aut tentationibus de particularitate & electione exercentur & oppugnantur.

In tractatione methodica huius loci contra Pelagianos & hostes gratiæ Dei, rectè asseritur: ***Electionẽ in Christo primam esse caussam salutis & iustificationis nostræ***. Ephes. 1.

Euangelium, tantum ad electos pertinere, etiamsi promissio sit vniuer-

vniuersalis. item: *Nullam esse vim vocationis & efficaciam ministerii, apud omnes qui non sunt electi.* Actor.13.

Caussas electionis & reprobationis, propriè non ab homine: sed ab arcano Dei consilio pendere. Rom.9.

Gloriam Dei in vtroque opere conspici. in electione misericordiam: in reprobatione iustitiam Ex.9.

Hanc doctrina, si quis offenditur, is adhuc in rudimentis Theologiæ & in doctrina Pauli, rudem se profiteatur.

Paulus, gratuitam Dei electionem statuens, quærendum esse discrimen negat in personis: ac primò illud ὁμολογούμενον sumit: Cum perditum sit à sua origine genus humanum, & addictum exitio: quicumque salui fiunt, eos non nisi Dei gratia, ab interitu liberari: ideóque non præferri alios aliis proprio merito, nec excellere alios aliis sua virtute aut dignitate: sed cùm peræquè omnes gratia indigni sint, illos seruari quos suo arbitrio Deus elegit.

Deinde cum Deus mundi huius sit architectus & opifex, suo iure est vitæ & mortis arbiter, nec ratio ab eo exigenda est, sed eius voluntas sit caussa caussarum, vt ita loquar.

Neque verò hic à Paulo tyrannis Deo affingitur, sed cum habitet lucem inaccessam, & iudicia eius omnes abyssos superent, prudenter iubet Paulus in solo eius proposito acquiescere, ne si homines nimis curiosi esse appetant, immensum illud chaos omnes illorum sensus absorbeat.

In electis verò, non est otiosa adoptionis gratia, quia Dominus ea sua vocatione & dono Spiritus S. efficaciter obsignat: Rom.8. ita vt gratos Deo cultus præstent: supra mundum se attollant, & ad cœlestem vitam perpetuo adspirent.

Reprobi è contrà, suo ingenio relicti, à spiritu Dei non gubernantur: ac terrena duntaxat sapiunt, implicitì carnis illecebris & voluptatibus consopiti.

Electi verò, vt diximus, à Spiritu S. renouantur, vt sint Dei figmentum ad opera bona conditi. Ephes.2.

Hic si quis obiiciat, posse Deo partem culpæ adscribi: qui stuporem & prauas cupiditates reprobis ingenitas non corrigat: solutio in promptu est, conscientiæ ipsorum testimonio quo damnare se coguntur, Deum absolui.

Nihil igitur superest, nisi vt à facie Domini, sileat omnis caro, ac totus mundus obnoxium se esse confitens, eius iudicio humilietur potius quam superbè litiget. frustra enim impij Deo litem intentant, cum Deus nihil ipsis debeat, nihil non iustè velit, & ipsi suæ damnationis iustas in se causas reperiant.

Atque hæc est summa doctrinæ Pauli, Lutheri, & Augustini contra Pelagianos & gratiæ Dei oppugnatores.

Neque verò inde sequitur, Deum esse προσωπολήπτην, cum iustitia sua omnes abiicere & damnare poterat.

Neque hæc doctrina per se causam offensionis aut profanitatis aut desperationis præbet: sed eodem modo quo Christus est lapis offensionis & petra scandali.

Neque bene agendi studium labefactat: cum adoptio obsignetur spiritu gratiæ & precum: quam exserit per exercitia fidei & dilectionis.

Neque electionem à vocatione disiungimus: nec dicimus Spir. S. efficacem esse in iis qui ne quidem audire volunt Euangelium, cum scriptum sit, *Fides ex auditu*: item, *Quos elegit hos & vocauit.*

Nec remouetur consolatio, sed confirmatur in piis. Ioh. 10.1.Tim.4.

Nec ideo promissio fit particularis, sed ostenditur, vbi & apud quos sit efficax.

Nec in Deo contradictoriæ ponuntur voluntates, sed distinguitur inter voluntatem patefactam & arcanum Dei consilium. Rom.1.

Ita tamen temperanda est in hoc loco docendi ratio, ne curiositate quadam impulsi, extra Scripturæ limites, in diuinæ sapientiæ adyta irruentes, euagemur: aut imbecilles & afflictas conscientias, intempestiua disputatione de electione, turbemus aut sauciemus. Multi enim dum intempestiuè labyrinthos ex hoc loco texunt, aut iis tentationibus indulgent, desperatione opprimuntur. Illis potius perspicua & firma consolatio ex effectu monstranda est, item à promissione & præceptis immutabilibus de audiendo filio, & vt non prius inquirant de electione quam in Euangelio rectè confirmati sint. Item grauissime eos peccare & cumulare horribilia peccata, qui nolunt audire filium Dei, nolunt cogitare de immensa bonitate mittentis filium copulantem sibi humanam naturam, nolunt credere promissioni: fremunt aduersus Deum

Non igitur depellatur mens à promissione, his fulminibus, *Fortassis nihil ad te pertinet promissio*: aut, *Tu non es in numero electorum*, &c.

Fugiamus etiam opiniones monstrosas: nec, vt multi faciunt, miremur etiam non intellectas: nec delectemur disputationibus horridioribus: quibus multorum conscientiæ sauciantur.

Exposui sententiam meam de vtroque capite controuersiæ, quam non dubito congruere cum analogia fidei, scriptis Lutheri: formula concordiæ, & Confessione Augustana, & cum vtriusque partis præcipuum studium sit, ne labefactentur aut euertantur receptæ Confessiones, ac magis de verborum formis, quam de re ipsa sit dimicatio, concordiam sanciri posse non diffiderem, modò intercederent ex Theologis, arbitri ab omni parte integri, nec aliunde ab anathematistis faces dissidiorum iniicerentur.

Deum oro, vt has distractiones & vulnera Ecclesiæ suæ sanet, & faciat vt quamplurimi vnum simus in ipso

Spargi hoc tempore meum hoc scriptum nolo, quia video, quosdam vndique arripere calumniandi occasionem. Nec verò diffugio iudicia Ecclesiarum: & maximè optarim, de hisce & aliis controuersiis colloqui me posse cum pluribus viris doctis & piis, qui sine præiudiciis & animorum acerbitate sententias conferant. Nosti illud Aristotelicum [illegible] item illud Simonidis [illegible]. Ienæ.10. Calend. Ianuar. Anno 1562.

T. Ioannes Stoesselius pastor Ecclesiæ Ienensis.

HVBERTVS LANGVETVS

Virtute, pietate & eruditione ornatissimo viro, D. Hieronymo Zanchio, S. Theologiæ Doctori: Domino suo & hospiti perpetua obseruantia colendo

S.P.D.

Doleo mihi ereptam occasionem te in hoc meo discessu salutandi, ac tibi gratias agendi pro multis officiis ac summa humanitate mihi exhibita dum, apud eos vixi. Libenter hic tuum reditum exspectassem, si licuisset per Illustrissim. Principis mea mandata, quibus iubeor in aulam Gallicam excurrere. Diutius hæsi in Saxonia, quam existimaueram. Et cum veni VVitebergam, vestri aduersarii iam dederant laureatas literas ad Iberum & alios suos confœderatos, qui eo nomine plurimum exsultabant. Quamuis ignorarem quibus conditionibus esset inter vos transactum, dolebam tamen, nomen tuum suggillari, tum propter meum erga te amorem, tum quod videam, tam multos pios & præsertim ex vestra gente, habere in te coniectos oculos, vt sine multorum offensione non possit lædi tua existimatio. Vide igitur vt gliscenti malo remedium aliquod adhibeas, nec patiaris iniustè de veritate & de te triumphare aduersarios tuos, qui missis hinc inde literis, iam totam Germaniam victoriæ suæ fama compleuerunt. Cum nuper facerem iter Heidelberga, petierunt à me boni viri, vt hoc tibi significarem. Idem à me petierant VVitebergenses & Lipsenses: quibus facile fuit à me impetrare id quod mea sponte eram facturus. Nec enim amici, nec boni viri officio fungerer, si non indicarem quibus artibus oppugnent te ij qui veritatem oppressam cupiunt. Tu pro tua prudentia & pietate, videbis quid in ea re sit tui officij. Ago autem tibi summas gratias pro tuis erga me beneficiis, & oro Deum omnipotentem, vt te & tuos incolumes seruet, & sit totius vitæ tuæ rector & gubernator. Argent.6. Kalend. Ianuar.1563.

Tui obseruantiss.

HVBERTVS LANGVETVS

IACOBVS STECKIVS

D. Hieronymo Zanchio.

Difficile mihi est, præsertim non Theologo, quinam rectè an secus de tantis rebus sentiant, iudicare: multò difficilius meam proferre sententiam de quæstione obscurissima, quæ in vtramque partem habet [illegible], & difficiles explicatu [illegible]. Etenim peccatū mortale cùm eliminet cum gratia iustificante etiā Spiritum S. cùm sint contraria, simul esse in eodem non possunt. Homo autem interior, vtriusque subiectum esse videtur. Quare cùm fuerit concessum, mortali peccato obnoxios esse etiam electos consentaneum erit, eosdem posse etiam gratia Dei ad tempus orbari, quam denuò tamen pœnitentia recuperent: ita vt quamuis per interualla modò sint in gratia, modò excidant, tamen finaliter [illegible], in gratia & fide persistant, quę Scholasticorum doctorum videtur esse opinio. Quæritur hoc loco, *an peccatum electorum sit habitus, an actus, & si sit actus, quomodo sit oppositum gratiæ peccatum; cùm [illegible] sit quod gratiæ & Spiritui S. non repugnet.* Breuiter de his dicam quod mihi videatur ab his qui rectius sentiunt eruditi paratus. Distinguenda mihi omnia videntur, quæ sunt in nobis, in [illegible] : quæ sanè nota sunt ex Ethicis. facultas est in nobis quæ capax sit habitus, non modò à nobis acquisiti, sed etiam à spiritu Dei infusi qui nimirum character est, quo differunt pij ab impiis & electi à reprobis. Ille character est, vera fides, per quam Spiritus S habitat in nobis, purificans corda nostra. cuius vis & natura satis per se nota est intelligentibus Scripturam. Eius subiectum est mens & voluntas: quoad gubernatur mente, id est interiore homine. Peccati subiectum est caro & concupiscentia eiusdem, quam nominat Paulus *exteriorem hominem* habitus vtriusque, nō sunt inter se contrarii, cùm sint in diuersis subiectis, & simul esse possunt habitus infusus fidei & habitus peccati nobiscum nati. Differunt autem pij ab impiis. & electi à reprobis: quod scilicet reprobi habitu illo gratuito & veræ fidei destituuntur quo tamen electi sunt præditi, de quo nulla est inter Theologos controuersia. Illud tantùm quęritur, *an peccatum actu possit in electis causa esse, vt habitu illo infuso, priuati sint dicendi: an vero cum peccato actu, gratia, quæ definitur habitu, simul queat consistere: & vt peccatum, ita quoque gratia quædam sit actu, quæ permutari possit cum ira Dei, quæ vindex est peccati, quæ tamen non sit ira in finem [illegible], sed quæ deducat pios pro tempore etiam ad inferos, deinde quæ tamen reducat rursus ab inferis.* Respondemus itaque quod peccatum actu gratiam quo ad est [illegible], in electis, non eliminet sed gratiam actu eliminat: imputatúrque peccatum non ad interitum, sed quod Deus tamen variis afflictionibus in hac vita vindicet. quum omni peccato sit iratus Deus, sed alio modo sit iratus peccatis impiorum, & alio piorum, quibus dicitur peccata non imputare ad interitum. Sed peccatum habitu & gratia habitu, nō possunt simul esse, quemadmodum gratia actu & peccatum actu, non possunt simul esse. Gratia vero habitu existens & peccatum actu possunt simul esse: item gratia actu, (quæ est sensus quidam intimus suauitatis degustatæ ex apprehensa misericordia Dei gratuita,) potest simul esse cum gratia habitu subsistente. quæ non potest esse nisi in electis. Nam reprobi etiam interdum degustarunt actu gratiam Dei de quibus loqui Paulus ad Hebræos cap. 6. videtur: *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati.* &c pro electis tales non possunt haberi, qui nunquam excidunt à gratia, quę habitu finitur [illegible] perdurat: & non [illegible] duntaxat. peccant autem pii, non quod [illegible] sint peccatores (fidei enim habitu sunt iusti) sed vel ignorantia vel imbecillitate, vt solent apud ethicos [illegible] peccare. sumus enim nati in peccatis, & venundati, vt Paulus testatur, in peccatis. Orat Dauid pœnitens, non vt reddat, sed vt ne auferat Spiritum S. à se. Huic sententiæ adstipulatur Scriptura, atque etiam ethicè, habitus non mutatur propter infrequentes actus contrarios, qui simul esse possunt quemadmodum etiam scientia habitu, simul cum ignorantia actu esse potest, & peccata piorum, quę ipsi designant actu, cùm non imputentur ipsis ad salutis æternæ iacturam: quomodo eliminabunt habitum iustitiæ fidei, quum imputatio peccati eliminet gratiam & fidem. Sed hæc, notissima habent testimonia ex Scripturis. Quod nos de actu gratiæ & iræ: id Scholastici de habitibus videntur intellexisse, quum lapsum in peccata priuationem gratię dicunt, quæ rursus sit permutabilis habitu gratiæ. sed Dominus non est tam incerto & titubante consilio, vt modò imputare, modò non imputare velit peccatum, cum Sanctis omnia pro bono ipsorum euenire sinat, & peccatis etiam, id est pœnitentia vera peccatorum, arctius eos sibi interdum adiungat. Pro tua prudentia, hæc diligenter perpendes. nam distinctione omnino opus est ad componendas controuersias, alioqui sedabuntur nunquam: de quibus admonere te, non docere in præsentia volui.

SCHEGKIVS *tuus.*

IACOBVS SCHEGKIVS

Doctiss. mo & clarissimo viro, D. Io. Sturmio Rectori Scholæ Argentinensis, D. suo & amico imprimis colendo.

ORnatissime D. Sturmi, singularis humanitas Zanchii fuit in caussa, vt aliquid ad te literarum darem, quamuis hactenus non solerem, nec esset sane aliquid, de quo diligentius ad te scriberem. cogit tamen nunc amor, quo affectus sum in hominem doctiss. & modestissimum, vt te horter ad ea officia humanitatis præstanda ei, quæ ipse tam magnifice prædicat de te, vt fere ineptum & superuacaneum putem, pluribus id à te rogare verbis. Agitur, vt audio, reus hæreseos, propter quasdam propositiones, quas qui pro hæreticis habet, non intelligere videtur quid sit hæresis. profectò nihil illæ derogant orthodoxæ fidei: & sunt quædam quæ possint disputari in vtramque partem, nec magnoperè pertinent ad veræ religionis cultum. Oro igitur, vt quacumque ratione fieri potest, transigatur inter D. Theologos, propter offendicula, quæ nimis multa succrescenti Ecclesiæ veræ obiiciuntur: nec solum verbi cursus, sed etiam fructus, qui est pietas vitæ, impeditur. Istud certè agere debemus omnes, vt struatur omnibus modis Ecclesia Christi: non, vt offendiculis destruatur: quod tibi præcipuè curæ esse, ex D. Zanchio intellexi, qui mihi fuit auctor, vt tibi hisce meis ineptis & inconditis literis molestus essem, quibus tamen non potui, quin tibi caussam honestiss. ornatissimique Doctoris commendarem, alia ex ipso audies. velim tamen humanius illum, à nonnullis acceptum fuisse, sed non nescis, quæ sit [illegible] quorundam, quæ reprehendi potest, corrigi non potest. Bene vale vir doctiss. Datæ 10. Decembris Tubingæ.

IACOBVS SCHEGKIVS D.

IACOBVS RVGER

Clarissimo, singulari eruditione & pietate prædito viro, D. Ioan. Sturmio, Rectori Scholæ Argentinensis, D. suo plurimum colendo S.

FEstinanter scribere cogor: rationes vel ipse Do. Zanchius eiúsve collega indicabit: & quia ipsi de aliis rebus tecum conferent, de quibus aliàs ad te scripsissem, omnia prætermitto. Ceterum quid de thesibus & doctrina etiam D. Zanchij, iudicemus, simplici & breuissimo scripto testati sumus, quid sentiamus. Hoc verò maximè admiramur omnes quod doctrina piissimorum & doctissimorum partim defunctorum, partim viuentium, eorum etiam, qui optimè meriti sunt de Ecclesia & Schola Argentinensi, à tam ab aliquibus damnatur & exsibilatur, immo proscribitur quasi, quę tamen consentanea fuit semper doctrinæ propheticę & Apostolicę & nostrarum Ecclesiarum. Arbitramur maiori in pretio habendos esse viros, beatæ memoriæ D. Bucerum, aliósque: præsertim verò ab iis, qui discipuli illorum aliquando fuerunt ij tamen primi sunt in calumnianda tantorum virorum doctrina. Sed viderint ipsi quid agant. Nos confidimus, idque omninò de amplissimo vestro Magistratu & viris doctiss. & clariss. Dominis Scholarchis, Scholæque vestrę Rectoribus & Professoribus: denique de pluribus Ecclesiæ vestræ ministris pollicemur,

quod hoc dissidium qualecumque sit compositurі, & vindicaturi à multorum calumniis veritatis doctrinam, curaturique, vt doctrina ante multos, non ante 12. tantum annos tradita puré in Ecclesiis vestris proponatur: nullique permissuri, vt illa in posterum in dubium vocetur. Sed vale. Spé mihi fecit Dominus Dasypodius, me acquisiturum vetera noua, nostros studiosos tuæ fidei commendo, commendatos tibi habeas nos nostrámque Ecclesiam Scaphusiæ 9. Kalend. Ianuarii, 1561.

T. H. deditiss. Iacobus Ruger, Ecclesiæ Scaphusianæ minister.

HENRICVS BVLLINGER.

Clarissimo viro D. Ioanni Sturmio, Rectori amplissimo Scholæ Argentinensis, Domino suo colendissimo & amico sincerissimo S.

ETsi nunquam scripserim ad tuam humanitatem, Sturmi doctissime, semper tamen amaui te, propter dona illa tibi a Deo concessa, sane præstantissima. Semper oraui Dominum, vt illa sua tibi dona augeat & à malo te conseruet.

Atque in præsenti vehementius te amo, quem audio summa fide & diligentia exquisita, iuuare caussam religionis, alioqui afflictam, ab iis maxime qui antistites religionis sincerissimi, videri volunt. Dominum oro, vt hos illuminare dignetur spiritu suo, & pectora ipsorum à noxiis expurgare affectibus. Rectè autem facis, qui caussam religionis defendendam suscipis. Fecerunt hoc ante te in Ecclesia Christi, Rhetores & Philosophi præclarissimi, quod ipsa testatur historia Ecclesiastica. Proinde te hortor, vir præstantissime, vt quod facis, facere pergas. Dominum oro, vt tibi adsit. Caussam eucharisticam, quam defendimus, adiuuante nos Domino, annis iam pluribus scis esse expeditam, optimam, inuictam. Propter hanc, odium sustinet D. Zanchius vir clarissimus: qui sané propter theses de Prædestinatione & perseuerantia Sanctorum, minimé vexaretur, si quorundam doctrinam crassam, minimé sibi constantem de Eucharistia probaret atque doceret. Sicut autem doctrinam Augustini doctoris in Ecclesia catholici de Cœna despiciunt, ita & eiusdem de prædestinatione Sanctorum damnabunt. Horrendum autem esset, in tam celebri vrbe, tanti doctoris (Augustinum intelligo) doctrinam condemnari. proinde honestissime Zanchii caussam defendendam sumis, pie enim vetus Ecclesię dogma defendis, vt iam non commemorem pariter primorum vestræ Ecclesiæ doctorum autoritatem tueri. Dominum oro, vt opera tua vtatur ad conseruandam Scholam, doctrinæque puritatem. Téque rogo, vir humanissime, vt rudes hasce meas literas boni consulas: & me tui amantissimum diligas. Dominus velit hunc annum tibi esse felicissimum. Tiguri 30. Decembris 1561.

Hen. Bullingerus tuus.

D. Hieronymo Zanchio, Thomas Blaurerus S. D.

AB eo tempore quo ad insignem virum Ioann. Sturmium Ecclesiastæ passim dederunt literas de controuersia inter te & D. Marbachium tollenda, cogitare cœpi, nunquid meo etiam officio, vt hominis ab amore vestro non alieni (ita enim mihi persuaseram,) possit præstari quod faceret ad Christi curionum optatam pacem & vnanimitatem. Itaque sermonem composui ad vos communem, quod tibi non ingratum fore arbitrabar, pro ea, quæ in te est modestia. De D. Marbachio autem vt socio sæuissimorum in nos hominum quos Cinglianos & indigna contumelia *Sacramentarios* vocant, suo in nos detorto nomine, cùm dubitarem, hanc operam meam quam vobis dabam, perinde illi gratam fore, nécne, detinui hucusque, veritus, ne illius animum de nouo irritarem: tametsi ita vobiscum ago & loquor, quasi in vtroque sit quod emendari oporteat. hanc abs te tamen culpam alienissimam esse cognoui. quin ipsos etiam errores cum quibus nihil tibi commune esse tenebam, recensui & impugnaui, dissimulato discrimine quo minus viderer non modo fouere tuas, quas foueo, partes: sed tuo non etiam illius amori & obsequiis indulgere. Seruire enim ambobus, ex æquo volui: Etiam nata occasione recente, per duorum Principum & Basilienses oratores & mystas, per quos audio contentiones vestras nescio quo pacto trantactas esse, admoneor, deposita verecundia, hoc ad vos scriptum vti perueniat, tempus idoneum & nunc maturum expostulare: vt si quid hæreat adhuc depositæ acerbitatis per meam simplicem parænesin absoluatur: aut si nullam manum requirat sanatum vulnus, hanc eo solidiorem gratiam apud vos iniisse existimet. De qua re priuatas etiam ad Marbachium scribo, veniam petens verboso meo sermoni & nimium libero. Abs te vero, mi venerande & perite Zanchi, eandem & peto & rogo: vel quod illum ad modestiam vsque protraxerim: vel quod permiscuerim argumentum: quasi ego apud te quoque pergam corrigere, quæ prius in me ipso essent corrigenda, si tecum non facerem. Exspectabam aduentum D. L. Grempii, cuius consilium captare placuit de mittenda aut supprimenda epistola. ille autem dum differt reditum, aut me ignorante Argentinam reuersus est, dubitationem abrupi, spem promoui. In Christo vale: in quo me ama. In fundo meo, secus Constantiam. Cal. Maiis M.D.LXIII.

H. Z. ad Theobaldum Theodoricum Quæstorem Thomanum.

SAgo tibi gratias, quod mihi & meis gratulatus sis valetudinem. Ista tua gratulatio ex amore erga nos tuo proficiscitur. Quantum veró vicissim tibi & tuis gratulamur omnes salutem, tantum ego doleo reliqua, quæ in tuis gratulationi subiicis, tam quæ contra tuam & tuorum salutem faciunt, quam quę contra gloriam Dei. Exitium certé sibi maturat, qui sciens ac volens doctrinam Christi exponit ludibrio: & qui fidit inimico tam suo, quam Dei: parum sapiens est. [illegible] inquit Syracides, [illegible] Quis eum vocet prudentem, qui vulpi fidat? Doleo itaque illa quæ scribis, & quod potius aperto inimico ille sese captiuum dedat, quam veteris amici bona audiat consilia. Tu in eo prudenter & Christiané facis, quod sanam retineas doctrinam: quod veteris amici existimationem habeas cómendatam: quod doleas factas à te iniurias non tam homini quam Deo: quod vitæ emendationem cogites: quod castigationem Domini feras: quod denique curas tuas omnes in vnum Immanuelem reiicias. hæc enim si sunt sincera, sunt vera veræ pietatis, eoque & æternæ electionis, testimonia. Sed opus est perseuerantia, qua tandem pateflat, ista pietatis exercitia, vera atque sincera fuisse, non simulata. Perge itaque frater in isto exercitio Christianæ pœnitentiæ fidei & caritatis. Fac, vt quæcumque aduersa tibi contigerint, recognoscas ea à Domino, non ab hominibus, sicut Iob qui non irascebatur deprædantibus se Sabęis, quia sciebat illos tantum esse Dei instrumenta: sed oculis fidei in cælum sublatis agnouit manum Dei se castigantis: proinde contentus voluntate Dei, dixit, *Dominus dedit Dominus abstulit sicut Domino placuit: ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Illud enim certissimum est, Deum etiam cum nos duriter castigat, clementissimé tamen nobiscum agere. quæ enim supplicia non merentur peccata nostra, si stipendium cuiusque peccati mors est? Sentis iam aliquot non leues fructus ex agnitione tui, vna ex parte: & ex cognitione misericordiæ Dei in Christo, ex altera parte. Senties, mihi crede, etiam plures & mirabiliores, si in isto exercitio pietatis perseuerauеris, & omnia de manu Domini Patris, læto animo acceperis. Ego, vt speris, non desinam te commendare Deo, precibus ad illum fusis.

Quod constitueras venire ad me, gratum fuit audiuisse: sed si venisses, aut etiam veneris, longé gratius te vidisse. Inuenies me in parua ecclesiola & oppidulo: sed lætum in Domino, propter libertatem conscientię: mallem etiam esse in humiliori & agrestiori loco cum hac & conscientiæ & docendi libertate, quam istic in illa misera seruitute, in qua fui per biennium & amplius, & in qua præuidebam me adhuc futurum: immó longé miserabiliorem quam antea, si illis legibus quibus vinctum me esse volebant.

constrictus permansissem. Ago gratias Domino meo Iesu Christo p[ro] omnibus beneficiis ipsius, quæ sunt innumerabilia. Tantum perpetuo doleo, lugeo, deploro præsentem, eámque miseram conditionem istius mihi cariss. vrbis & Scholæ. Dominus illius misereatur. & perdat omnes seductores.

Non dubito, quin bonum quoque & pium felicis memoriæ nostrum Massuarium tæduerit istius vrbis, propter mutatam magna ex parte religionem: propter eiectam Ecclesiam Gallicanam, propter discessum amicorum : propter tyrannidem inimicorum: ac proinde abitum cogitasse, sed beatum illum, qui abitum quidem parabat in aliam terræ partem, sed abiit verè in cœlum, & fruitur Christo, quem amauit, eò nobis quoque cogitandum & adspirandum est quotidie.

Nondum aperui Scholam, neque tanta est spes, quanta antea propter multos & pios viros, quos pestis nobis eripuit. Sed si Dominus concesserit, vt aperiatur, significabo. Gratum verò mihi est, quod scribis te misisse vnum ex tuis liberis. Non posses credere quantum amem Germanos, & præsertim meos Argentinenses, adde posteà & Collegas, ita vt ipsa etiam sola recordatio mirabiliter me afficiat, atque delectet. Hac de caussa, non possum facere, quin subinde irascar omnibus ac præsertim domesticis istius vrbis & Dei inimicis. Quicumque non amat Dominum Iesum, sit anathema maranatha. Vale. Clauennæ 18. Martij 65.

T. H. Z.

Io. Sturmij ad Marbachium.

NOn mirabor amplius Marbachi patriam te ferre non potuisse, cùm te videam non ferre posse Capitulum. Ergo hac tua protestatione, hac, inquam conspiratione tua, hoc composito & instructo dissidio, me cogis hac hora facere quod statim de principio fieri à me oportuit. Ægrè fero quòd non dissimuiem, Zanchii caussam mihi tua meliorem videri, quod Zanchium non prius passus sum a te ex vrbe eiici, quam illius caussa cognoscatur: quod ex quo tempore ad hanc accusationem descendisti, ego tibi familiaris esse desij.

Egóne probare potui tua illa quinque postulata? probaréne potui, te omnem disputationem, omnem amicam collocutionem recusare? laudaréne debui tuas illas orationes plenas calumniis & maledictis, quas in Capitulo habuisti? An me comprobare putas, posse hoc nouum genus doctrinę vestræ de electione Sanctorum, & hanc condemnationem Buceri, Lutheri, Augustini? Æquo putas me posse animo ferre duorum annorum conciones vestras, plus quàm satyricas atque seditiosas? Quis pati possit calumniam illam tuam de Partialitate quem nostrum putas probare posse postrema postulata tua?

Hæc septem, quæ hic enumeraui, eiusmodi sunt, vt singula singulis libris debeant explicari, ni in te vno appareant, quæ in omnibus tui similibus obseruari & vitari debeant.

Tu, tu, inquam, huius sine caussa, autor exstitisti dissidij. tu à summa concordia annorum 7. ad acerbiss. decurristi contentionem. Tu ita distraxisti, & dissipasti Ecclesiæ & Scholę corpus, vt quomodo componi & sarciri rursus possit, neque principium habeamus, neque finem possimus prospicere.

Postulasti 5. à Doct. Zanchio absque vlla caussa, absque vllo tuo iure & merito. Heshusij liber autoritate Senatus repressus, plus apud te potuit ad iracundiam & crudelitatem, quam Collegii Thomani necessitudo & Scholę societas ad concordiam & mansuetudinem.

Nã vt postulata tua breuiter percurram, vt tempus postulat, non caussa, quam tu caussam probabilem de principio habebas, quamobrem ista à D. Zanchio postulares: Vnam solum adferebas, quod de Fine seculi & de Antichristo sententiam Augustini & Patrum defenderet. Nam de Cœna Domini postulatum & illæ declamationes tuæ post habitæ in Capitulo, quid aliud habent quàm callidas & artificiosas calumnias, vt Senatum & nos Confessionis Augustan. comminatione terreres, pastores ad te pertraheres? vt vtrumque efficeres, excogitatum à te falsum crimen est, qui dicebas, Zanchium domi meæ dixisse, Lutheri doctrinam Diabolicam doctrinam esse. in quo crimine atque mendacio, cuiusmodi cetera tua acta & dicta essent atque sint, quiuis facilè potest per se intelligere.

Vt verò Melchiorem Speccerum haberes adiutorem & propugnatorem tuarum: quem metuebas aduersarium, qui te non semel neque apud vnum in sermonibus *Postulatorem* nominauerat. vt hunc, inquam, commilitonem tibi adiungeres, ad postulatum de Cœna Domini, copulasti illud de Prædestinatione & Electione Sanctorum, & quę ante annos ille 7. de hac quæstione docuerat, ea tu ex chartis tuorum stipendiariorum eruisti. & ex illis conclusiones ignorantib. spinosas, & plebi inauditas consarcinasti: quibus tanquam cuniculis & capiti innocentis insidiabaris & Melchioris Specceri tibi opem adstringebas, qui in hac quæstione quam tu erat exercitatior, oblitus quę aliquando de hoc & illius libro tua & Scholastici conuentus fuerit sententia, quem librum ille tanquam partum inclusum in matris gremio cupiebat edere.

Postulasti illud de Cœna Domini à D. Zanchio, cùm ille 4. annis & amplius nihil quidquam de hac quæstione vel docuisset vel disputasset, cùm ille semper professus sit, nõ aliter sese sentire de hac quæstione, quam quod in Augustana Principum Confessione illiusque Apologia, orthodoxè intelligitur, quod verbum à te ridetur, qui si Patres legisses [illegible] orthodoxos, venerabile tibi, non ridiculum istud verbum fuisset, etiam in tua iracundia habitum. Neque ipse vnquam dixit: istud, quidquid est orthodoxum, suo velle æstimare iudicio: sed non aliter veritatem Cœnæ Dominicæ æstimare, quam Maiores nostri honorificæ memoriæ, D. Volfg. Capito D. Caspar Hedio, Dominus Martinus Bucerus, omnes illius temporis pastores & Diaconi, anno 30. in sua confessione, quæ Cæsari à Legatis nostræ Reipubl. oblata est, proposuissent, & eandem Principibus Euangelicis anno 32. legati nostri Svvinfurti explicassent, tum cum Augustanæ Saxonicæ Confessionis ei parti: quæ erat de dogmatibus, non alteri quæ est de Ceremoniis, ea lege subscriberent, tanquam suæ consentienti, & vt à sua non recederent. Et hanc tamen Zanchius, confessionem nostræ vrbis ita recepit, vt si quid in illa vel obscurum vel ambiguum vobis videri possit: illius clariorem explicationem admissurus, imo allaturus esset ex articulis Synodi maioris, qui conuentus habitus est annõ 33. hoc est altero anno post quam Magistratus subscripserat Saxonicæ Confessioni. Neque solum articulorum vult Zanchius esse autoritatem, verum etiam eorum qui continentur in Confessione Pastorum, quam ediderant anno 39. quam adhuc notatam habemus Capitonis, Hedionis, Buceri, Zellii scriptura atque manu. Et vt videas, te non parui fieri à Doct. Zanchio, hanc vult in Confessione anni 48 quam tu etiam tua subscriptione comprobasti: tum cum D. Hedio adhuc viueret, & antequam Bucerus abiisset in Angliam, quidquid, inquam, intra annum 36. & 49. maiores nostri docuerunt, disputarunt, scripserunt, quorum complura habemus monumenta: totum illud D. Zanchius in omnibus controuersiis non dubitat admittere.

Cum igitur hoc animo esset D. Zanchius in hac quęstione, & nos illud de eo sciremus? & istud tu scire teculares, qui omnem disputationem, immò collocutionem recusares, cum nę in hoc quidem tempore huic æquitati adquiescas, cum adhuc, inquam, maiorum nostrorum doctrinam improbes, putásne vel tum nos potuisse comprobare, aut nunc laudare posse tuam iniustitiam.

De Prædestinatione verò quomodo probare potuimus, non te Buceri, Lutheri, Augustini authoritatibus acquiescere aut quid tibi opus est renouare memoriam tuam qui diarium habes, in quo si omnia habes, etiam illud habes: concessisse te tum Zanchio, certum esse numerum electorum: nunc verò illis assentiri, qui hanc doctrinam esse dicunt diabolicam. Inuenies in tuo diario, te dixisse, vestram doctrinam consentaneam esse doctrinę Buceri: misisse te ad me Buceri commentarios in Epist. ad Rom. quo viderem, Bucerum idem quod vos de Prædestinatione Sanctorum sentire. Inuenies in tuo diario, me illos commentarios legisse, neque quidquam inuenisse, quod aduersetur doctrinæ D. Zanchii: sed quod cum tua & Melchioris doctrina pugnaret ex diametro, vt loquuntur Mathematici. Inuenies, te eo tempore non solum patres non legisse, sed ne Bucerum quidem quem ad me mittebas. Inuenies, te illusum fuisse homonymia verbi. quoniam enim Bucerus in principio ponit, D. Philippum Melanchthonem *religiosè* tractasse hanc doctrinam: vno verbo putasti te leuatum esse labore lectionis, & *Religiose tractare* opinabaris esse, verè, sanctè, piè, liberè, & dignè doctrina Christi:

Christi: cùm Bucerus innueret, cautè & timidè in tractatione hujus dogmatis versari. Inuenies in tuo diario, si verè omnia perscribis: te neque heri neque hodie mane intellexisse, aut intelligere nolle an sit Prædestinatio, & qualis sit, & quid vtilitatis ea doctrina habeat, & an docenda, & quomodo docenda, & quibus docenda sit temporibus.

Quomodo putas, hæc me in his duabus quæstionibus probare posse, aut quomodo laudare, quæ de reuelationibus ponis, in quo verbo dum festiuus & vrbanus videri vis: non sentis, te barbarè calumniari.

Quartum verò postulatum quo modum ei præscribis, quem in docendo sequi D. Zanchius debeat, id eiusmodi erat: vt hominis sibi nimium arrogantis, videretur esse petitio. Qui quæso istud magis ad te, quàm ad Herpinum, Seuenum, visitatores, me, ipsum conuentum Scholasticum pertinebat? Neque enim vmquam nos iudicauimus, te doctiorem esse, quam sit D. Zanchius, neque plura docuisse, quam D. Zanchius docuit: neque melius docuisse, quam docuerit ille. Paratus est D. Zanchius, quæ annis hisce 8. docuit, scripsit, disputauit, defendit in lucem edere. Idem vt facias, postulat, omnes homines vt iudicent, vter vestrum doctior sit theologus, verior interpres, vtilior explicator & professor eruditione.

Iam de postremo postulato, quid aliud putas me tum cùm postulabas, cogitasse, quam quod omnes visitatores & Magistri etiam auditores sciunt, neque diligentia, neque facultate, neque vtilitate Zanchium te vel esse vel fuisse inferiorem. Cùm dico, non inferiorem esse, superiorem intelligo bonitate, diligentia, doctrina. Ab eo tu hic postulas, vt diligentior sit in disputationibus instruendis, cùm tu in illis fueris talis, qualem te fuisse meminimus, negligens in tuis, calumniator in alienis. Neque iccirco Scholarchæ disputationum nomine Do. Zanchio stipendium constituerunt, vt tu disputandi laboribus liberarère: à quibus scis quam abhorreas, & quamobrem abhorreas: sed vt adiutorem haberes magis assiduum quam tu sis: vt quòd nunquam facis libenter, minus cogerere facere sæpius.

Quomodo hæc 5. postulata probare potui, quæ omnibus collegis, visitatoribus displicuerunt, nulli placuerunt, nisi tuæ cohorti? Cæteri omnes iudicabant, ista postulare, nihil aliud esse, quàm 5. crimina inimico obiicere. es enim ingeniosus in excogitandis actionum formulis & accumulandis contentionibus. Neque solum iudicabant, his te postulatis inimicum non velle efficere meliorem, sed criminum suspicionibus opprimere, verum etiam visitatoribus suam autoritatem præripere, & aditum tibi patefacere ad dominatum, imò ad tyrannidem, de qua tibi etiam hac hora respondebo, quoniam id postulas: & demonstrabo, non solum in cruciatibus, corporis tyrannidem positam esse, sed etiam in vi, quæ conscientiis fit hominum; quæ quò præstantior est animus, eò in conscientiis maior quam in corpore existit crudelitas.

Habes quid ego, tum senserim de tuis istis 5. postulatis: Et qui meus erat sensus atque dolor, idem etiam Herlini, Sapidi, Seueni, omnium erat, & tamen dissimulauimus, & patientia nostra statuebamus potius te in viam & mentem reuocare, quam libertate, quæ requirebatur, te magis offendere: & dissimulauit Herlinus, dum vixit, non diu taciturus si vixisset diutius. & ego vsque in hanc horam, inde ab initio furoris tui, tacui, & eram taciturus diutius, si per tua postulata licuisset.

Iniuriam tibi à me factam esse putas: quod dixerim, me diutius pati non posse, neque velle pati tuam tyrannidem. Nam hæc vna vox toto hoc biennio tandem ex me audita est. Dicis, non verum esse, quod dixerim, Zanchium semper disputationem postulasse: à vobis numquam potuisse eam obtinere.

Respondebo tibi de disputatione priore loco: de tyrannide: vbi de tuis declamationibus, & de doctrina vestra, vestrisque concionibus & conspiratione, quę dicenda sunt explicaro, petitioni tuæ satisfaciam.

Ais, te non recusasse paratum fuisse cum Zanchio disserere. Tunc paratus eras vel disputare vel colloqui de his rebus de quibus controuersia est, cùm domi meæ tibi dicerem, antequam vllum verbum cum D. Zanchio communicasses, cum quid in animo haberes mihi indicares: tum ne ego tibi dixi, non posse eiici, neque ex vrbe neque ex Scholis Zanchium, vt ei rationem non reddas, vt cum eo non disputes: tum, inquam, cùm etiam Petri Martyris mentionem facerem, cum quo non solum nunquam es ausus disputare, sed ne sermones quidem, vt dicunt, conserere. quando enim tu vmquam illum consuluisti aut quando illum in consilium aduocasti? illum talem ac tantum virum, sine quo Bucerus nihil in Ecclesiastico conuentu, nihil in Scholis, nihil in vllis deliberationibus grauibus potuit instituere! Quæ tum erat tua mens? quæ voluntas? quid abs te requirebam, cùm dicerem, non ita Zanchium posse eiici, vt ei non rationem reddas, nónne collocutionem requirebam? nonne disputationem? Túne disputare paratus eras, cum meo consilio arbitros admisisti, tametsi hos arbitros inuitus patiebaris, Conrad. Hubertum, & Theobaldum Theodoricum, ea hora, qua tecum in collocutionem venit: Zanchius de controuersia agi postulauit: & rationes doctrinæ explicare de fine secuit & de illis, quæ tu ab eo postulabas: cum tu responderes, non disputandi caussa te adesse, sed vt responderet, an tua postulata velit nec ne facere, quæ tu domo meditata & scripta è tuæ humanitatis & æquitatis sinu proferebas. hic tu vllamne significationem dabas, quod boni viri & humani solent: velle te aliqua hora commodiore, aut tempore cum eo de his rebus colloqui? Túnene disputare paratus eras, cum ego illud Do. Petri adferrem; *Parati semper ad respondendum poscenti à vobis rationem illius spei, quæ in vobis est, cum humilitate & timore:* Istud ego à vobis & tum in principio Actionis Capitularis postulabam: & sæpe post repetiui. (non enim semel flagitatum est) vt vel disputaretis, vel colloqueremini. Túne paratus eras disputare: cum Capitulum à te requireret, vt more Maiorum caussa in Capitulo cognosceretur: cum diceretur, Bucerum passum esse Capituli iudicium, & de eadem controuersia disputasse cum Velsio, frequenti Capitulo, præside tum inimico Buceri Beato Felicè Pfeffingero? audis quid dicam? Bucerus Confessionem Augustanam huius vrbis, quam Dom. Iacobus Sturmius, quem honoris & gratiss. memoriæ gratia nomino, cum collegis Legatis huius Reipu. Augustæ Cæsari Carolo anno trigesimo obtulit: Hanc, inquam, Confessionem Bucerus defendit contra Iustum Velsium, cum vterque in suis haberet manibus exemplar illius Confessionis: & defendit Bucerus illam doctrinam, quam tu oppugnas, quæ est de libero arbitrio & de Prædestinatione, &c. (*Cum huius exemplo à te postularemus, vt, &c. reliqua desunt.*

Ornatissimo viro, Dom. Theobaldo Theoderico, Quæstori Thomano, Compatri suo cariss.

IOANNES STVRMIVS.

RHenusium hodie ad horam vndecimam Phorcis & Brosellis venimus. Nondum venerat tabellarius: sed tamen exspectatur. Quòd tibi & Maslario curæ sit respublica, & quòd Zanchio iudicium Stosselii placeat, valde gaudeo. Non solum refutationem protestationis velim primo quoque tempore confici; sed etiam supplicationem decretam à Capitulo, antequam Francofordiam profectus sum, offerri, vna cum eo scripto, quod de Prædestinatione conceperam. Nam vtrumque vidit & probat Stosselius. Spero VVitembergenses & Lipsenses etiam non improbaturos. consentire enim & amicæ esse tres hæ inter se Academiæ videntur. Mihi placeret rem communicari cum Nicolao Meiero & Grauio: & huic scriptum vtrumque Germanicum dari: quo à delectis aut à Tredecemuiris admitteretur. Ex his enim neminem esse puto, qui de Capituli æquitate cognorit. Scriptum Strosselii, acutas & veras sententias habet: quibus accusatores nostri monentur officij, etiam de veritate caussæ, hæc velim diligenter animaduerti & explicari: vt est illa, *Argentinenses non posse nec debere à suis recedere Confessionibus.*

Noua vestra infirma sunt neque certa, etiam vetera. vtinam illa Anglicana vera: sed vereor ne non sint.

Hodie ab Idenheim, vbi D. Bozeinus mandatum quoddam Magistratus explicabit, Heidelbergam proficiscemur: inde Bipontum, nisi Heidelbergæ caussam inueniam redeundi ad vos celeriter. Si Bipontum, non videbitis nos ante purificationis.

Zanchium velim me absente, consentiente D. Petro Sturmio aut Gotesheimo dissimulanter, incipere mea he-

ra Habacuc Prophetam Gaudeo valere omnes vos: saluto omnes vos. Datum Rhinhulij 21. Januar. 1562.

Sturmius tuus.

IOANNES STVRMIVS PETRO STVRMIO.

Clarissime Domine, vidi exemplar scripti Latini, quod vobis exhibuimus: Error est scripturæ in numero annorum. anno enim trigesimo tradita est Confessio nostra Cæsari: Anno trigesimo secundo est facta subscriptio August. Confessionis: anno trigesimotertio habita synodus est: trigesimoquarto, edictum editum à Magistratu nostro, vt secundum confessionem Cæsari exhibitam & articulos Synodi trigesimi tertii doceretur & viueretur. Anno trigesimo nono pastores vnanimiter conceperunt articulos fidei consentaneos superiorum annorum doctrinæ, hoc est, tertio anno post concordiam inter Lutherum & Bucerum constitutam. Anno 48. conscripta est summaria confessio cui Marbachius subscripsit. In sequentibus annis 40. 41. 42. &c. retenta fuit illa doctrina & illa confessio. & 45. dedit Bucerus Bedrotti filio Eusebio, vt ex illa disceret dogmata præcipua doctrinæ Christianæ. post bellum Protestantium, defendit confessionem nostræ vrbis, contra Velsium Bucerus, qui allato exemplari, quædam loca quæ oppugnare voluit, recitabat.

Huius volui monere prudentiam tuam, vt in numero annorum manum scribentis errasse videas non cogitantis & intelligentis & habentis adhuc memoriam temporum, & illius temporis actorum. Valde me angit ista controuersia: quæ mihi ad honorem nostræ Reipublicæ & existimationem mortuorum pertinere videtur. Marbachius postulat, vt secundum August. Confession examinemus. cuius parti vni subscripsit Magistratus, quæ est de dogmatibus. alteri recusauit subscribere, quæ est de ritibus & ceremoniis. Nos postulamus, vt secundum nostram iudicemus quæ nobis præscripta est in municipali: & sibi constat in vtraque parte quæ de doctrina est & quæ de ceremoniis. Marbachius postulat, vt Saxonica Confessio autoritatem habeat omnem: nostra nullam. nos postulamus, vt cui Confessioni ipsi Principes suam autoritatem permiserunt: eandem autoritate nos salua pace possimus defendere. Marbachius postulat, vt doctrina maiorum nostrorum vna cum confessione aboleatur: nos petimus, vt ne in doctrinæ improbatione mortuis pastoribus, in confessionis obliteratione, mortuis Magistratibus iniuriam per ignominiam faciamus. Marbachius postulat, vt quæ confessio Magistratus iussu conscripta est a Pastoribus. & post à Senatu & viginti viris promulgata Scabinis & ab illis comprobata: eadem absque vlla recognitione temporum & actorum obliteretur: Nos petimus, vt quam nunquam audiuimus aut sensimus, vel à Magistratu vel à Scabinis vel à pastoribus abrogatam, eadem nobis non eripiatur: vt nostrum officium non cogamur deserere in asserenda veritate doctrinæ: & defendenda existimatione Reipub. Magistratuum, Pastorum: hoc est, Senatus, Ecclesiæ, Scholæ. Et non vereremur Augustanam Principum, etiam nostræ in examine canonico nobis dato adiungere, si consentientes haberet defensores. Sed quoniam in Saxonicis Ecclesiis pugnatur ab Antinomistis, Maioristis, VVitembergensibus, Ienensibus, Heshusianis, Illyricanis, Islebiis, Prætoriis in partes contrarias: & nostra confessio eosdem semper habuit & habet defensores, ex quo confecta est: petimus vt nobis liceat in nostra doctrina manere, & non implicari alienarum gentium controuersiis. Si enim per Marbachium licebit: ita viuemus & ita docebimus, vt neque Saxones, neque Galli, neque Angli iure de nobis conqueri possint. Et si Deus nobis adfuturus est, speramus illud tempus rediturum, quo in dissidiis aliarum Ecclesiarum, ab hac Republica petantur consilia pacandorum animorum, id quod nunc non fit; ætate verò Capitonis, Hedionis, Buceri sæpè est factitatum. Denique cupimus scire ex Marbachio an doctrina Maiorum nostrorum vera fuit. si fuit, vt est, cur non eandem nobis relinquunt integram si falsa, ostendant, nemo nostrum est qui gloriam cupit inuenire ex mendacio.

Vale.

IOHANNES STVRMIVS

Melchiori Speccero.

Qvid tu hominis sis, vide: & cogita, quid de te debeam statuere. qui in tua seditiosa hodie côcione ita acerbus & maledicus in me fueris, vt neq; caritatis Christianę, & pacis & concordiæ rationem habueris: neque quid te aut deceat aut dedeceat cogitaris. Scis tu caussam, quamobrem Chrysostomum cœperim explicare: Non hic dico quod ante annos duos, vt id facerem, à Marbachio fui rogatus. licuit enim id mihi huc usque neque propter rogationem illius non recusare: neque absque illius iussu non facere. Sed scis tu, me de principio dixisse, me idcirco hunc scriptorem delegisse, vt ostenderem quantus sit vsus eloquentiæ etiam in Ecclesiæ negotiis & concionibus popularibus: tum etiam vt ostenderem, hûc Theologum ne quidem Demostheni cedere dicendi facultate. Fateor. fuisse alias duas caussas, quas verecundè celaui: quarum vna est, vt ostenderem, vobis, hoc est litigatoribus Theologis, quam viam modestiæ ingredi vos deceat, in iis quęstionibus, quæ nostris temporibus perniciosa pepererunt dissidia. Altera vt quoniam à vob.. clã insimulatus sum, quod de Cœna Domini neque rectè sentiam, neque loquar reuerenter, ego confessionem ederem meę in hac parte fidei. Illud tamen scis & audiuisti, me de Cœna Domini meam velle explicare sententiam, ita vt pro confessione haberi velim, de quâ omnes queant facere iudicium, non pro doctrina, vt huic meæ doctrinæ quemquam velim adstringi, addidisse etiam illud ea me conditione hic meam fidem confiteri atque profiteri, vt me subiiciam totius Ecclesiæ Christi iudicio, etiam vestræ emendationi, discipulorum, fratrum, collegarum. Neque tibi non auditum est, in fine me dixisse, ea quæ aliquot Scholis, hoc est, per aliquot dies apud meos discipulos confessus sum: ita me cogitare & credere scito, vt paratus sim pro his mortem oppetere: hoc est, vt passurus sim, vitam mihi potius & spiritum à Tyrannis eripi, quam ab hac confessione desistere, nisi diuersum doceat: id quod neque recusaui: neque recuso: neque sum vnquam recusaturus. Subornatus tu fuisti, vt me audires: audiuisti pleraque omnia, vt iussus eras: excepisti omnia. Iudicabas, tibi placere, vt Dionysium tuum Iustino adderem, addidi, ostendebas, vt Damascenum legerem, legi quem quoniam ita sensi [illegible] statuere, vt Papisticam [illegible] iisdem inuenerit: & quoniam 800 anno post Christum natum scripsit: & puriùs sentirent Iustinus Martyr & Augustinus: neque refutare illius autoritatem volui: neque illius testimonio vti, quo vti non possem, nisi detorquerem [illegible] perspicuè. Cùm hæc omnia scias, cur me hodie quasi digito ad populum seditiosè apertè designasti? [illegible] me [illegible] esse, qui annos iam multos latuerim nunc demum cornua exferam. quod maledictum, si rem consideres, imperiti conuiciatoris esse dicerem. possem ostendere, si discipuli officium, & pręceptoris vel magistri meritum, si ingratissimi hominis dicerem esse vocem, non opus esset probare id quod plerisque constat esse verum.

Sed quam ego latuerim, vide. vide quæ ante annos 10. ad Cardinalium collegium scripserim. vide quæ in libro de amissa dicendi ratione. vide quæ ad Ducem Cliuensem. vide præfationem in librum de Connubio Sacerdotum: & de rationibus Domini Capitonis ad Regem Angliæ. vide alias quas non nomino scriptiones. veniat tibi in mentem eorum sermonum, qui inter me & D. Bucerum sæpe fuerunt. quibus alii interfuerunt: tu verò ex aliis solum audiuisti; cum adhuc in collegio non limax sed serpens latitares. vt ego nunc naturam tuam esse considero. quæ tamẽ prædicta mihi fuit ab iis qui nunc meum latus tuis venenatæ linguæ petunt iaculis. Sed discedo ab hoc conuitio. Ais, me velle, meam esse autoritatem in rebus omnibus. credo libenter dicere, me velle oraculum esse vrbis Hic si te mendacem nominarem, arbitraris me nullo id iure posse facere? Estne autoritatis vlla affectatio, cum præfatus sim, me non velle doctrinam edere, sed confessionem: Cur tu hic meum nomen ad plebem falsò traducis, antequam testibus adhibitis mihi locutus sis, & me de hęresi monueris: cur priuatim me non appellasti? quando tibi vnquam aut domus mea aut bibliotheca ante os clausum fuit? cur hoc tu modo contra me accedis ad Ecclesiam? Ais, me dicere, Fidem in cœlum vsque conscendere: & in eo ita loqueris, vt si te sycophantem dicerem, bonis & doctis viris huiusmodi reprehensionem probare possem. Dixi, fidem quasi fontem esse salientem in vitam æternam.

Dixi

Dixi, illam non ignauam esse oportere, sed actuosam. Dixi, quò corpus cogitare non potest: eò ipsam fidem accedere atque aspirare, sed in accipienda & participanda Iesu Christi vera carne Domini & sanguine, non solum illam proposui: verum etiam animam, mentémque & spiritū nostrum, adiunxi etiam his duabus partibus, spiritui nostro tanquam substantiæ, & fidei, tanquam habitudini nostri. Spiritum ipsum sanctum. Addidi gratiam Dei de cœlo ad nos descendentem, apposui verba Domini, quæ spiritus & vita sunt, neque ab his disiunxi institutum Christi, illius sempiternam μνημοσύνην, coniunxi etiam preces tum plebis, tum Episcopi ..., εὐχαριστίαν. Cur tu quæ in comprehendendo & accipiendo sunt coniungenda, in explicando demonstrari non possunt, vt intelligantur, nisi tractentur seorsim: Cur tu sophista ex his omnibus vnum ad populum apportas? & in eo te ostendis tuis qui te subornarunt & obduxerunt aduersus me, quam sis artificiosus imitator? Quæ me res alia commouit, vt D. Zanchium, quemadmodum optabatis, mea non condemnarem sententia apud Dominos Scholarchas & in Capitulo, quam huiusmodi callida & astuta & crudelis atque nefaria ratio? Accusastis bonum virum, antequam cum eo collocuti sitis: antequam priuatim monueritis: antequam disputaueritis. Et quanquam non nominastis nomine virum: tamen non procul ostendistis, cum docere, *Deum esse peccati autorem.* posteaquam id sensistis probare non posse, insimulatis, quod in cœlum vsque conetur ascendere, & mysteria reuelare Dei omnipotentissimi, qua in re viro bono à vobis crudelis fit iniuria. Posteaquam hoc mendacio satis videtis vos non posse proficere, dicitis, illum docere: Deum in electione sua arcana, ludere cum hominibus & hominibus illudere. Demonstra istud, bone vir, ex dictis illius in Scholis, vel dictatis in iisdem, vel sermonibus amicorum. Dicitis, illum ita docere, vt qui semel vera & viua fide præditus sit, illi licitum sit impunè fornicari, adulterare, sceleratè viuere: non posse non redire eò vnde delapsus est. Demonstra, bone vir, proba, conuince vel ratione vlla bona boni viri. Nam si bonus vir esses, cùm ista diceres, etiam illud ad populum & plebem proferres atque producere, quæ de peccato & pœnitentia tradidit. Sed quantum ad Zanchium pertinet, vide quid ego statuam, & audi quid ego probare possum. Vna hora ostendam, vos alia & aliter docere de Cœna Domini, de certitudine fidei, & Perseuerantia sanctorum quam Capito, Bucerus, Hedio. Aio, vos iam doctrinam corrupisse annis his duodecim & quotidie magis corrumpere. De his quæstio est: & de his postulo me & D. Zanchium & Visitatores audiri. Aio, non tantam esse tuam neque Marbachij, cui hic gratificaris, autoritatem, vt pluris faciam vestram adolescentiam, quam Buceri senectutem; Buceri bonitatem, quam vestram astutiam; illius pudorem, quam vestram impudentiam: illius sancta & erudita scripta, quam vestras battologias & acrobatias & postulo, vt id mihi per te liceat. Tu enim mihi & aliis Professoribus dixisti, tuos symmystas Postillatores esse, nihil nisi Postillas & Catechismos & Locos communes scire. Tu vnius dominatum adulti, contempsisti, oppugnatorem te fore quasi professus es, & me limacem esse inquis. Ego ne limax, qui in Scholis talem confessionem fidei meæ edidi? an tu qui neque tum restitisti: neque priuatim collocutus es: ad ciues autem transfugis, quem ad locum scis me aditum non habere, nisi æque atque tu omnis consuetudinis ciuilis & caritatis Christianæ velim leges transgredi? Aiunt etiam, vos ad populum innuere me docere, Sacerdotem non habere potestatem ligandi & soluendi. Quis illud vnquam ex me audiuit? cognoscant omnes homines, quid heri docuerim, considerent etiam, quid dixerim, cum de Sacramentis Domini & ministris docui. videant quid differentiæ fecerim inter hominem & ministrum, hoc est, ministrum per se, id est hominem tantum, & ministrum vicarium in administrando dominico mysterio. Sed si vultis tanti esse apud me & alios, quanti esse vultis: præstate vos eos sacerdotes, quales Paulus requirit & Chrysostomus indicat. Ostendite vos pacis amantes esse: probate caritatem vestram, hoc est, ipsius Iesu Christi, cuius esse vultis vicarii: quam certè erga me hodie non declarasti ista tua turbulenta & falsa & seditiosa ad populum & ciues concione. Penè prætereram Scholas meas propter quas ego à vobis dilaceror. Aio, ne latum quidem digitum declinasse me à piæ & honorificæ memoriæ M. Buceri doctrina, ostende tu contrarium. ego certè publicè probabo, quod priuatim iam recipio, dico in nullum me ordinem quidquam dixisse: quod possit esse vel turbulentum, vel odiosum, affirmo me honorificè de omnibus viris doctis esse locutum. probabo, nullum me argumentum cum vllius refutasse iniuria. demonstrabo, nihil me dixisse quod vllo modo paci & concordiæ possit officere. conuincam etiam, quoniam has meas explicationes inaudita caussa oppugnatis, discordiam vobis quam concordiam placere magis, & Heshusii ampullas vobis cariores esse, quam M. Buceri veritatem. Vale.

Tu linguam hodie incontinentem habuisti, Ego manum iracundam. oro tamen Dominum nostrum Iesum Christum, vt qui nostrûm in hac parte peccat, illius ipse pro sua bonitate & clementia misereatur: & cogitationes illius à diffidiis atque conuitiis ad otium & contentionem animorum traducat. Vale 26. Octobr. 1561.

IOHANNES STVRMIVS.

Ioannes a Lasco Hieronymo Zanchio S.

Clarissime vir, Domine amice, & frater obseruandissime. Tametsi nulla vnquam mihi tecum notitia & familiaritas intercessit tamen quia ex nomine tuo, quod iam pridem propter singularem tuam eruditionem & pietatem passim in Ecclesia Christi inclarescere cœpit, & mihi notissimus factus es hoc ipso adductus non diffidebam, quin libenter id esses facturus, quod hisce literis, perque famulum hunc meum, qui eas tibi reddit, peterem. Mittuntur enim ad vos nobiles pueri nostrates, consanguinei mei, vt isthic in Schola vestra, in vero Dei timore, & honestis literis instituantur. Iudicauimus enim eam in primis in nobis posse præstare, quæ tot doctissimorum virorum ornata est consortio, & per se legibus & disciplina honestissimè constituta est, & nostrates ipsi experiuntur, qui isthic bonis literis operam dederunt, vel etiamnum dant, quantum emolumenti ad studia ipsorum accesserit. Quo nomine non possum non vehementer gaudere, & gratulor omnibus nostratibus ac aliis etiam istam felicitatem, quicunque discendarum bonarum artium caussa, in eam Scholam sese conferunt. Cum autem meo consilio effectum quoque sit, vt pueri hi ad vos istuc mitterentur, officii mei esse putaui, vt alicui viro pio ipsos commendarem. Sed cui aliter commendarem, quàm tibi, non videbam. Oro igitur, Clarissime vir, vt eos in tuam fidem curámque accipias, eósque & mea & parentum illorum caussa quacunque re opus erit, quod quidem ad studia illorum promouenda pertinet, iuuare velis, recepturus à Deo præmium, à nobis verò pro studio & officio tuo, quod in pueros contuleris, vicissim omnia officiorum genera experieris, de quo plura aget hic famulus meus.

Præterea vehementer etiam oro: vt illis de commodo hospitio prospiciatur apud virum aliquem honestum & grauem, apud quem non liceat illis arbitrio ipsorum viuere. Nosti enim quàm hæc ætas ad vitia procliua sit, quique, prohibere possit, ne consortio malo, mores illorum corrumpantur. Qua de re scripsi D. Gabrieli Mercatori Vinorum, qui si accipere eos ad se volet, fecerit mihi rem gratissimam. Etsi autem non dubito, quin sit facturus meo nomine, velim tamen, humanitatem tuam quoque ea de caussa agere cum ipso. His me, meaque studia & officia commendo. Datæ Offeco.

Tuæ præst. addictiss.

Ioannes à Lasco manu propria.

Hieronymi Zanchii ad D. Iohannem à Lasco, in Poloniam.
S.

Non sine magna animi lætitia & voluptate, vir clarissime, intellexi ex literis nostri Lismanini, post tuum in patriam reditum, Euangelium Christi non parum in isto amplissimo Regno, fuisse promotum, quippe qui & Serenissimo Regi, & omnibus Regni Principibus (vt æquum est) ita gratus sis, vt omnes te non solum vt eiusdem

nationis hominem ament,& vt virum grauem,doctum & nobilem obseruent : sed etiam vti seruum Christi,& ardenti pietatis promouendæ studio æstuansem, admirentur,suspiciant, & verba de Christo facientem clementissimè atte ntéque auribus audiant. Ex his non potuimus non concipere optimam spem fore , vt quemadmodum nuper fecit & Anglia & Scotia, sic etiam tota Polonia,toti tandem Antichristi Regno in perpetuum renunciet, & ad verum legitimúmque Regem Christum redeat, ei reconcilietur,eum osculetur, eius legibus & sceptro se subdat, ei ex animo seruiat.denique tqtam tum religionem,tum vitam,ad illius voluntatem,quæ in Euangelio est patefacta componat. Perge venerande senex,& pater optime vt cœpisti. Seruauit te huc vsque Deus, vt sicut Lutherus suæ Germaniæ, Zvvinglius suæ Heluetiæ, Caluinus suę Galliç, ita tu tuæ Poloniæ sis Apostolus. Sustentet igitur te Dominus Iesus etiam posthac in multos annos, donec tuum perficias Apostolatum, & vniuersum istū populum Christo Regi tandem aliquando subiicias.

De Gallia multa nobis initio (id est , post Regis mortem) spes facta fuerat,& quidem hęc à viris grauibus Geneuâ ad nos scripta fuerunt. Reginam (viduam) admonitam sui officii,multa pollicitam fuisse: Nauarrum omnia promisisse:permultos qui igni adiudicati fuerant ab Henrico,mox eo mortuo,liberatos fuisse:per Regnum Ę dictionem Lugduni proclamatum fuisse, *ne quisquam de Lutheranis,vel benè,vel male,loqueretur*: Reginam in publico quidem & in foro dissimulare veram religionem,sed in secreto,& intra parietes, omnibus fidelibus bonam spem facere,& vt Deum rogent,quo res ex sententia succedant,iubere,&c. At verò heri vesperi rediit quidam Gallus Lutetia,eò à nostris missus, vt quomodo se res haberet,fideliter referret. Is retulit,Guisianos rerum omnium in Regno potiri. Ii verò quàm atroces sint hostes Euangelij nemo non nouit. Ob istorum potentiam, nec Reginam,nec Nauarrum aliquid contra Papam audere. Magnum Connestabilium, inter quem & Guisianos maximæ sint inimicitiæ,& se & omnia sua obtulisse Nauarro,si velit tyrannide horum Guisianorum Regnum liberare,sed Nauarrum nimis esse timidum,& qui paulo ante paratus esse videbatur, nihil non propter Euangelium facere, & pati, modo spe regni gubernandi allectum (ad ipsum enim pertinet Regni gubernatio, dum puer Rex , ad maturam ætatem perueniat) Papistica templa adire,defuncto regi iusta fecisse. Missas audire,& in summa,omnem spem, quam nobis fecerant tum Regina,tum Vandomius, prorsus ablatam nobis esse videmus. Guisiani enim,qui omnium infensissimi sunt veræ religioni,& animum noui Regis occuparunt,& rerum om ium in Gallia potiuntur. Illud tantum superest boni,quod propè infinitus est fidelium,& quidem non vulgarium hominum numerus in Gallia, ita vt si velint,Guisiani in pios,sicut Henricus fecit,sæuire,metuendum sit ab aliqua horribili seditione in toto Regno , idque recenti Scotorum exemplo. Rogandus igitur est Deus vt & omnes seditiones , per quas male possit audire Christiana religio, impediat, & tamen suæ Ecclesiæ succurrat,suumque Euangelium in eo Regno vbique promoueat.

Dux Sabaudiæ repetiit à Bernensibus ea oppida,quę ad suum Ducatum pertinent. Metuimus Geneuę bellum. Fertur hic,Imperatorem Constantiæ,quę vt nosti non procul distat à Tiguro,hyematurum Decreti fuerunt in Comitiis Augustanis duo ad Regem Galliæ legati, VVirtenbergensis & Bauarus, qui præter alia, repetant nomine Imperii, Metas,& quædam alia oppida. Sed nondum suam egerunt legationem,neque audio,quod parent profectionem. Omnia lentè.

In Italia maxima persecutio,nec minor in Hispania. Argumento est,multos ibi esse fideles, qui audent Christum confiteri. Caluinus grauissimè ægrotauit, ita vt ferè de eius valetudine desperassemus , sed Dei beneficio conualuit,legit,concionatur,scribit,vt antea. Ecclesiæ hic bene habent,non desunt tamen molestiæ. Iste modestus & doctus iuuenis cupit se tuæ præstantiæ à me commendari. Facio igitur officium. Non dubito,quin T.P. sit illum habitura quàm commendatissimum. Vale.

Hieronym. Zanchij ad D. Iohannem à Lasco.

SCripsi iam pridem,per Sebastianum , ornatissime vir, ad tuam prestantiam , ea quę tunc mihi scribenda videbantur. Post illud tempus nihil quidem hic noui contigit,dignum quod ad T.P. scribatur:verùm quæ tandem in Anglia, Dei beneficio mutatio sit facta , non minus tibi, quàm nobis perspicuum esse existimo. Angli ferè omnes, qui hic apud nos,religionis caussa , annos circiter quinque plus minus exularunt,ad patriam redierunt. Non dubito,quin Dominus multorum ex illis opera vsurus sit ad regnum suum instaurandum. Reliquiæ enim fuerunt seminis sancti , in hunc finem è communi Angliæ incendio ereptæ , & è manibus Iezabelis huc vsque seruatæ:nempe, vt sicut per reliquias Israelis è Babylone in patriam reuocatas,templum reædificatum , & verus patriáque religio renouata fuit:sic per hosce fratres regnum Christi in Regno Angliæ instauretur. Ardentibus igitur votis rogandus est Dominus,vt inde euulsis, atque in mare proiectis omnibus Papistici regni vestigiis,regnum Christi cum suo Euangelio, altius , fortiúsque , quam antea , suas figat radices.

Ad 15. huius Mensis coronabitur sancta Regina : mox habebitur (vt vocant)parlamentum. Fertur,Gallum ipsis etiam Anglis pacem perpetuam obtulisse , sed hac lege, vt nunquam audeant Caletum repetere, omnibúsque iui in illud iuribus renuncient:sin minus,se illis bellum indicere. Hac de caussa maturari Reginæ coronationem & totius Regni Parlamentum. Vides quàm rogandus sit Deus pro illo regno. Non dubito,quin T.P. iam dudum scripserit ad Reginam, eique consuluerit , quæ pro illius Regni conseruatione , & Regni Christi instauratione facienda iudicarit : non omittam tamen,quin T.P. rogem,vt idem sæpenumero,ac multiplicatis literis faciat. Scio.n. quanta sit tua apud Anglos , atque apud ipsam Reginam autoritas. Nunc certè tempus est , vt tu tuique similes vestris consiliis adiuuetis tam piam Reginam , consulatis saluti tanti Regni , imò verò toti Ecclesiæ Christianæ vbique terrarum afflictæ & vexatæ,succurratis. Scimus non parum adiumenti accessurum reliquis omnibus per Germaniam, Poloniam,& alias regiones dispersis Ecclesiis, si regnum Christi in Regnum Angliæ feliciter introducatur. Ergo videmus,in cuius rei studium sit diligenter incumbendum.

Viuimus hic satis quietè. Schola floret,vestri iuuenes bene valent Caluinus quartana laborat,seruet illum Deus. Nam certè Ecclesia ex illius obitu, magnam acciperet iacturam. Commendo illum precibus istarum Ecclesiarum. Beza deseruit Lausannam,profitetur Geneuę. Spem habemus breui fore, vt Metis Euangelium publicè prędicetur. In hoc enim incumbunt Principes Germaniæ fideles. Faueat Deus illorum votis & studiis.

In Calabriæ castellis duobus, quorum vnum est sub ditione Ducis Montis alti , Alterum est cuiusdam Nobilis Neapolitani,reperta sunt 4000. fratrum,è reliquiis illorum fratrū,qui *Valdenses* appellantur. Ii annos per multos incogniti,tuto in paternis ædibus vixerunt. Etsi enim Missas non probabant,sentiebant tamen posse eas à fidelibus,saluis conscientiis adiri. At vbi hanc malam doctrinā dedocti fuerunt,omnes simul ab eis abstinuerunt. Itaque factum est,vt non potuerint amplius latere. Persecutio igitur aduersus illos est excitata. Scripserunt ad fratres Geneuam,vt tum precibus,tum consilio, tum etiam humana ope se adiuuent. Videmus etiam in Italia,vbi sedes est Antichristi,multam tamen esse segetem : sed qui eam colligant,perpaucos.ô Deus miserere Italiæ. In Hispania permulti fuerunt combusti multò plures in carcerem coniecti:interim tamen Euangelium mirabiliter , vt audimus, serpit Totus terrarum orbis parturit Christum, adsit igitur parturienti optimus Pater cælestis.

Habes cursim,quæ tibi hoc tempore significanda iudicaui. En vir clarissime,quam familiariter ad T.P. scribam, Agnosce igitur non tantum obseruantiam,sed etiam amorem erga te meum Vale.

T. P.
obseruantissimus

H. ZANCHIVS.

Hieronymo Zanchio Benedictus Martinus Aretius B.S. Argentinam.

CVm essem apud vos superiori autumno, singularis tum humanitas,tum pietas vestra mihi visa est, præcipuè tuum

tuum erga me studium insigne apparebat. Vnde confirmari apud me cœpit, vir clarissime, id quod iam priùs celebritate nominis tui de te perceperam, & quem prius amabam iam admirari cœpi. Accessit etiã istud, quod ad D. Musculum nostrum scribens, mei perquã familiariter mentionẽ feceris, pro quibus beneficiis tuis erga me immeritũ nil aliud possum, quam immortales habere gratias. Vtinam verò is sim, qui etiam referre possim & reipsa declarare animi mei erga te promptitudinem, quæ cum non possum, etiam atque etiam doleo, & quanquam ne quidem tua dignus sim amicitia quod & ipsum fateri debeo, meo dum me pede metior, tamen peto etiam atque etiam, vt inter tuos, si non familiares, saltẽ tui studiosos me hærere patiare, & literis aliquãdo me excites. De Lausanna forsã audis tristia, id quod fieri necesse est, quia res non eodem pacto narratur aut scribitur. dolendum tamẽ est eam Ecclesiam tantum accepisse vulnus. Verum cum non communibus consiliis res agatur, mirum non est, euentus non respondere expectationi. Intempestiua seueritas non potuit habere locum: deinde prudentiæ Oeconomi Ecclesiastici est, ad finem, qui est ædificatio nõ destructio, conatus omnes dirigere. Is finis cum obtineri nõ potuerit ea disciplina, prudentiq́ tamen est Episcopalis, aliquam velle habere Ecclesiam quam a proposito nostrũ tamen non est eodem zelo, deserere omnes Ecclesias, sed potius vulneri mederi quàm commodissimè. Quo consilio inducti nostri Principes, ex Marpurgo vocãt D. Doct. Andream Hyperium, virum & pium & doctum ad Scholę Lausannensis reformationem.

Hunc enim deprehendi mea superiori anno peregrinatione, non abhorrentem a conuersatione nostra: atque huius nomine hic nuntius Marpurgum proficiscitur, inde etiam ad Landgrauium, pro amica viri dimissione. Hæc breuiter ad te volui exarare, vt videas me & tui memorem, & nominis tui studiosum. Quod superest precibus tuis commendo Ecclesiæ afflictam faciem. Salutant te nostri omnes. Saluta & tu communes amicos & vale. Bernæ 1559. 11. Aprilis.

Benedictus Marcinus (Aretius) Hieronym. Zanchio S.

PVblicus vrbis nostræ tabellarius, tuas mihi tradidit literas. Scripseram autem ad te breuius, partim pudore adductus, partim quòd priuato consilio nihil putarem tecum agendum esse. Tantum igitur vt scires, quid cum D. Hyperio conaremur: ac cùm res non successerit, quemadmodum & tu cum aliis id statim diuinare visus es, ad alia remedia est nobis recurrendum. Quid verò abs te iã postuletur, ex D. Musculi literis abunde intelliges. Dissipata est Schola Lausannensis, nescio qua cõtentione, vtinam bonus is fuerit & fraternus zelus. Restitui autem cœpit, idque à breui tempore. Nam classes omnes suos iterum præceptores habent. Deest tantùm Theologus & Græcus. Theologum autem optaremus alicuius nominis, & ad hanc rem stipendium non pœnitendum ordinatum est. Iam res in eo versatur, an admissurus sis hãc vocationem, & an dimissuri te sint Domini Argentinenses. Nam si vel tu vel illi nolint, video nos frustra laborare. Et cùm non dubitem, quia tibi satis constet de Senatus tui voluntate erga te, velim id expresse significare, ne iterum inanis mittenda sit legatio. Velim autem etiam atque etiam rogatum, siquidem tibi cum nostris Ecclesiis tecto & ex animo conuenit, collectis in vnum rationibus, commigrationem ad nos instituere. Bene vale, & me tibi commendatum habe. Bernæ 1559. 6. Iulij.

T. T.

B. Marinus A.

Hieronym. Zanchij ad hanc D. Benedicti Aretij Scholæ Bernensis Professoris epistolam responsio S.

GRatissimæ mihi fuerunt literæ tuæ, Doctissime vir, officii atq. humanitatis plenæ: Tu verò hanc meam perbreuem impræmeditatam familiarémque ad tuas responsionem boni consulas, etiam atque etiam rogo. Neque enim mihi in præsentia tantum est otii, vt possim longam elaboratamque (vt fortassis expectabas) epistolam scribere. Deinde illa, quæ inter nos paucis horis contracta est amicitia & familiaritas, nihil nisi amicum & familiare postulat. Quod itaque de Lausannensi dissipatione scribis, doleo quidem vehementer: sed quod scribam non habeo. Multa scribuntur, multo etiam plura sparguntur. Illud quidem in genere certo scio, nemini præsertim pastoribus, licitũ esse, suam deserere vocationem & Ministerium, etiamsi non possint omnia, quæ cupiunt obtinere, nisi eis verbi prædicatione interdicatur. Sed cum ad speciale & singulare factum descenditur, propter varias facti circumstantias, quarum quædam me latent, quædam verò atque hæ graues, manifestæ sunt, hic hæreo, & malo omnino silere, quam temerè aliquid dicere. Hoc igitur silentium meum boni consulas rogo. De D. Hyperio, libenter vidissem illum hominem doctum & pium & mihi amicum in vestra Schola Lausannensi: sed simulac legi literas tuas, iudicaui rem fore impossibilem. Tanta est doctorum virorum penuria. Est igitur rogandus Deus, vt suæ misereatur Ecclesiæ. Vale vir clarissimo & salutato D. Musculum meo nomine plurimum. Argen. 11. August. 59.

H ZANCHIVS.

H. Zanchij ad Nobilissimum & Amplissimum virum, Dn. Franciscum Valsinghamum serenissimæ Reginæ Angliæ secretarium. S.

HEri cùm à nobis discederet vir clarissimus, D. Iohannes Sturmius, iussit me ad te, vir Magnifice, scribere, de suo ad nos aduentu, de caussa aduentus, deque etiam discessu. Dixi, mihi nullam tecum intercedere amicitiam ne dum familiaritatem. respondit, se certò scire, meas tibi futuras gratas: atque hanc meam scriptionem sperare se futuram aliquod amicitiæ nostræ initium. Te enim summopere erga literarum & pietatis Professores affectum esse, vt me huiusce officii pœnitere nõ possit. Quod ergo ad te Magnifice Domine hasce literas dare ausus fuerim non est cur caussas explicem cum iam breuiter illas indicarim. Tantum rogo, vt meam simplicem scribendi rationem, tanquam senis, qui studio ornatè dicendi iam valedixit, pro tua prudentia atque humanitate boni consulas.

Multa passus est bonus senex propter liberam & apertam veritatis defensionem, quam ita constanter defendit, & defendendi animus illi est, vt coactus aliquid tempori dare (quidam enim minati ei sunt carcerem) Calendis Augusti Argentina discedens, ad nos altero die peruenerit, vbi ab omnibus amicissimè acceptus, atque in primis ab Illustrissimo Principe, qui aurea etiam sui imagine illum honoris caussa donauit: & ipse vicissim omnes sua veneranda præsentia, grauissimis & eruditis colloquiis, & quod plus est, sua constanti pietatis testificatione, audiendis concionibus, participando S. Cœnæ sacramento, mirificè recreauit, totamque vrbem ædificauit.

Scripsit per hoc tempus (nunquam enim otiosus fuit) tres libros contra vbiquitatis Apostolum, sed nondum in lucem prodierunt. Caussa diu agitata in Senatu, tandem per literas Quindecim virum reuocatus fuit, data fide publica securitatis. Heri igitur, quæ fuit 21. Septembris. 1581. persolutis omnibus ex fisco Illustrissimi Principis, qui in hospitio facti fuerant sumptibus, summo mane, aliquot comitatus fratribus, Argentinam versus discessit sanus atque hilaris, summa diligentia, mandatam mihi ad te scriptionem non semel atque iterum, commendans.

Habes Magnifice vir executionem mandati Sturmiani ad me, de te salutando, & per literas meas de ipsius aduentu ad nos, & discessu cõmonefaciendo: quod officium eo libentius feci, quod speraui id fore, quod Sturmius sine vlla dubitatione ausus est polliceri, nimirum futuras literas meas tibi haud ingratas, téque recepturũ me in numerum amicorum tuorum, quod vt facias, nõ vulgariter rogo. Seruet ser. Reg. M. omnes proceres, Ecclesiam & regnum, tecum omnibus bonis Dominus Iesus Christus.

Per illum enim omnia consistere, ait Apostolus. Neustadio 24. Septemb. 81.

T. M.

H. ZANCHIVS.

H. Zanch. ad Theodorum Bezam.

SI literas tuas, Doctissime Beza, accepi ad quintum Iulii, atque in illis quod maximè optabam, vidi primum te nihil de mea pietate animique candore dubitare. Deinde, me à te diligi, inque amicorum tuorum numero cō[illegible] : quiserua[illegible]. Postremo tuam mihi gratificandi [illegible] : quibus rebus quid mihi aut optatius aut gratius contingere poterat? Gratias igitur tibi ago maximas, & vt me amare pergas etiam atque etiam rogo. Et verò, quem mihi commendasti [illegible] in [illegible] operam, & quibuscunque in rebus possim illi prodesse aut gratificari, me ei non defuturum promisi. At ille, se iturum Tigurum, idque tuo, & optimo quidem consilio, vt audiat Martyrem nostrum, dixit neque ego nec [illegible] frigidum suffundere. Quàm gra[illegible] & moleste ferant omnes viri boni Martyris discessum, tu potes scire, etiam me tacente. Mihi certè nihil grauius aut molestius accidere poterat. Plura scribere non possum propter occupationes & curas. Hoc vnum tantum addam, quod iam mihi venit in mentem. Tiguri cùm essem, vidi apud D. Bullingerum Gribaldi confessionem ipsius manu scriptam, in qua nihil videbatur posse desiderari: sed apud eundem vidi etiam scripta eiusdem Gribaldi, quæ cum ipsa confessione pugnant, ea nimirum scripta, quorum exemplum misisti iam pridem ad D. Martyrem. D. verò Musculus, cuius pietatem & eruditionem & iudicium nemo est qui non noscat, videtur de homine [illegible]. Sic enim in literis ad me nuper missis de Gribaldo verba faciens: Vir inquit non solum Iurisperitissimus, sed & pietatis Christi scientissimus. Breui ad nos veniet (sic accepi à quodam, vt nos inuisat, audiam hominem. Deinde ad te scribam. Vale. Saluto D. Vitezum. Argent. 6. Iulii 1550.

Omnino tuus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchius ad eundem.

SEptimanas aliquot, per Sueuiam atque Heluetiam, Domine ac frater colendissime, pro nostra, imò Christi caussa, obequitando, veni primum in collocutionem cum Brentio, idque secundo & duo testes adfuerunt. Vir est grauis, & modestus & doctus: sed desiderari in eo nō-nihil potest. Ego certè in talibus viris non pauca doleo, quæ omnia vno ex fonte, eóque non bono, (tu intelligis) proficiscuntur.

Ac de re quidem sacramentaria (hoc est primum caput) multa dixit, quæ referre nec licet, nec expedit. Ego verò respondi, quantum fuit satis, pro loco, tempore, & caussa aduentus mei. Ad alias meas Theses non multa voluit respondere. Nam quasdam ita probauit, vt nollet credere, illas mihi fuisse obiectas, aut à Marbachio damnatas: quasdā verò, audita mea breui explicatione, improbare non potuit: At quasdam, vt quæ de electorum fide, déque eorundem in fide perseuerantia, noluit neque probare, neque improbare, & cum vellem ego præter scripturas & Patres, etiam testimonia Lutheri, Buceri, & sua ipsius in medium proferre, respondit in hæc verba, *Ego nolo audire neque Lutheri, neque Buceri, neque mea testimonia: nolo tecum disputare, volo me in integrum seruare, præsertim, cùm non adsit altera pars.* Tales tamē dedit literas ad Sturmium, vt vel illis solis, tota nostra doctrina, crimine hæreseos liberetur. Tubingenses Theologi ipsi quoque eas tantum quæ sunt de fide, & de perseuerantia sanctorum, dixerunt sibi non posse probari, quanquam neque hæreseos damnare. Sed inter colloquendum facilè videre fuit, inter nos de essentia fidei, quid sit, non conuenire. Vnus Philosophus & medicus Doctor Schegkius per omnia meæ subscripsit sententiæ. Veni deinde Scaphusiam. dedit illa Ecclesia apertum testimonium. Idem fecit D. Ambrosius Blaurerus. Idem Tigurini & Basilienses, præter priuatas literas ad Sturmium, de eadem re. Bernam non veni, quia misso nuncio ad nostros petitum, vt si me nollent Argentinæ sibi pro Schola Bernensi concederent, reipsa testificati sunt Domini, meam & personam & doctrinam sibi non improbari. Geneuam multò minus veni, quia in confesso est apud vestros, me non aliter docuisse de prædestinatione & perseuerantia sanctorum, quàm Caluinus & Ecclesia Geneuensis: imò non puduit hominem dicere in Capitulo, me omnes meas hæreses hausisse ex Caluino & Bezæ libris qua in re dum voluit me grauare apud Collegas, magna me affecit laude. apud eosdem Dominum reuersus, reperi inter multas multorum literas, binas quoque tuas, è quibus magnam cepi voluptatem, intellectis illis, quæ ad me scribebas nouis. & perspecta tua erga me voluntate: pro qua re magnas tibi habeo gratias, & persuasum habeas velim, me tibi sincerissimum esse amicum, téque tanti à me fieri quanti qui maximè. Ad singula autem non respondeo, quia opus non est, sed tantum ad ea, quibus scio te cupere responderi. Vnum est de Epigrammate: Sturmius ait, meminisse se illud accepisse, & si non dedit D. Olewiano, communi amico (erat enim ille tunc hic Argentinæ, vxorem ducturus, cum Epigrammata accepit) illud adhuc esse inter suas chartas. Alterum est de Peruscilio. Holbrachus accepit ab eo literas amicas, & vicissim ait se amicè & Christianè respondisse. Gratulor vtrique. Quod attinet ad Holbrachum, perpetua erit [illegible]. Ad literas quod respondeam nihil præterea habeo. Accipe modo pauca de statu rerum in Germania.

Illyricus & quatuor illius collegæ à suis Principibus priuati fuerunt tum concionandi, tum docendi officio. Præter alias caussas hæc quoque fuit non postrema, quod vellent nouum quidem Papatum in Germaniam introducere. Contulit se Illyricus Magdeburgum, ad suum Heshusium & fratres.

Controuersia inter Episcopum Bambergensem & Norimbergenses (vt audio) est composita. Heshusius edidit responsionem ad tuam, D. Caluini, Boquini, & Clebitij simul libros. Est quarta forma, bene altus liber. Vnum exemplum tantum huc fuit secretò allatum, & illud missum est ad D. Caluinum. Decimoquinto huius mensis Februarii Zaberniæ conuenient Princeps Vvirtembergensis cum Brentio, & vester Dux Guisianus cum fratre Cardinali, tractaturi (vt fertur) de quodam matrimonio. Et pestis & fames & bellum multis in locis Germaniæ metuuntur.

Religio felicissimè succedit in Palatinatu, instituta iam est ibi, & recepta fractio panis. Id quod de ratione aliqua concordiæ scripsisti, cordi est Palatino & Landgrauio: Hotomannus nondum rediit. Noster Arnolphus Francofurti suæ fidei confessionem dedit Senatui, sed nondum est responsum. Pastores ibi, iidem sunt nunc, qui & antea.

Peregrini Flandri qui erant Vezaliæ (nescio an adhuc ibi sint) in maximo versabuntur discrimine propter rem Sacramentariam. Iubebantur enim intra triduum aut Lutheri sententiæ subscribere, aut ex vrbe discedere. Quo in statu sit nostra caussa hic, nihil certi adhuc scribere possum nisi Senatum nostrum non esse neque impium, vt sanam doctrinam velit damnare, neque leuem, vt præcipitanter sit aliquid acturus: multos etiam in dies magis ac magis aperire oculos & veritati cognoscendæ incumbere. Per septimanam fui cum nostro Martyre edentulo quidem, sed non elingui: & incredibilem cepi ex eius sermone (multa enim de vestra Gallia narrauit) voluptatem. Vocatus fui Lugdunum à nostris Italis: sed nullum certum responsum potui adhuc illis dare, dum caussa nostra pendet. Cuperemus etiam prius Scholam hanc rectè cōstitui, quàm discedam, si discedendum sit. Sicut igitur perpetuis precibus commendamus Deo istud Regnum, veros pios Principes, Ecclesias, Pastores, & omnes pios fratres, Ita vicissim cupimus nos nostrasque Ecclesias, à vobis Christo commendari. Vale vir Dei, & optime amice. Argent. 5. Febr.

T. ex animo

ZANCHIVS.

H. Zanchius ad eundem. S.

IAm dudum quidem binis tuis, Doctissime Beza, respondi, sed non potui nancisci, cui meū responsum tutò ad te per-

te perferendum committerem. Addo igitur hæc noua. Fui & ego Zabernæ, audiui Cardinalem concionantem: concio fuit purissima, & quidem de reformatione Ecclesiarum, in illum locum Matth. cum Christus ingressus templum, illud repurgauit, Ecclesias exemplo Christi non esse euertendas, sed repurgandas, idque ad normam verbi Dei, reuocandasque ad primam institutionem. Sum deinde cum eo etiam priuatim locutus, & mihi visus est totus eò spectare, vt omnes Ecclesiæ vere & seriò reformentur & vniantur: id quod sperat facilè fieri posse, si positis vtrinque odiis & malis affectibus sæpenumero veniatur in amicam collocutionem, & tam nobis ad ipsos, quam ipsis ad nos liber & tutus pateat accessus. Summa: si seriò agit, sunt agendæ Deo gratiæ: quod in hoc homine fecerit id, quod etiam in Paulo. Si simulat, rogandus est Dominus efficiat vt seriò resipiscat. Nam (vt melius nostis vos, quàm ego) egregiis Spiritus S. donis est ornatus. Sed malo, vt iubet charitas, credere illum seriò agere: ac proinde Deo Patri & gratias agam, & supplicabo pro illo. Tantum metuo, ne seductus ἀπὸ τῶν πανουργίας (cum eo enim diu est collocutus) portentosam πανουργίαν amplectatur. Etsi multa attuli testimonia: tamen caussa nostra adhuc ita se habet, vt nec à Dominis feratur sententia nec à Pastoribus impetrare queam colloquium. Supplicaui VVirtenbergensi, cùm hic esset, vt tandem aliquando Pastores veniant mecum in collocutionem, me nihil optare quàm vt caussa cognoscatur, & fiat quod æquitas postulat, satius super queque hactenus actum esse in tenebris, tutius esse vt tandem aliquando prodeatur in lucem, sed quid? contrarium est curatum. Olfacio quod sit horum astutorum hominum consilium: sed non assequentur spero, quod cupiunt. Non enim (confido) sinet me Dominus tanto affici fastidio, vt illius caussam deseram. Interim rogo, commendes me Domino. Hoc vnum me consolatur quod per annos 8. docui tantum in Schola: Nunc tacendo, mirabiliter proficio apud Dominos & plebem. Multi enim post & propter istud dissidium, legunt libros, interrogant, discunt veritatem. Ita Dominus mirabiliter caussam suam defendit, propagat, promouet. Sturmius reuera se præbet virum. Ego nunquam sperassem tantam ab eo pro Christo constantiam. Salutat te plurimum. Vale, & memineris mei in precibus tuis.

Hieronym. Zanchius ad eundem.

SAd amicos nihil vnquam, Doctissime atque obseruandissime Beza scribere, amici hominis non est: viris etiam vehementer occupatis, prolixas legere literas, scio quam sit molestum. Ergo neque nihil, neque multum ad te scribo. Non nihil, quia amicitia nostra non fert. Non multum, quia tuę grauissimę occupationes non patiuntur. Quæ verò scribo, hæc sunt: Gauisos quidem fuisse nos, id que non mediocriter cum principio audiuimus, institutũ fuisse colloquium, & ad hoc Martyrem & te, vt de reliquis taceam, delectos fuisse: sed nunc incredibili plene lætitia esse affectos, postea quam confessionem de re Sacramentaria legimus, atque in eam, vtramque partem consensisse accepimus: Tristatos verò non parum fuisse, vbi sanctum illud vestrum colloquium, inuidia Diaboli, impeditum atque dissipatum fuisse cognouimus. Gratulari igitur nos cùm toti Regno, tum inprimis Christianissimis Regibus, atque Illustrissimis Principibus, & vobis Doctissimis viris istud felicissimum colloquij vestri principium: Deinde Deum, vt quæ ipse feliciter incepit, felicissimè etiam continuet atque perficiat, perpetuo tam priuatim, quàm publicè, præmissio etiam publico totius Ecclesiæ ieiunio precari. Cupere etiam, vt vicissim vos, tam nos, quàm Ecclesias nostras, Deo Patri per Christum, precibus vestris commendetis. Dum enim isthic Christus suam quotidie propagat doctrinam: hic Satan non cessat, viribus suis omnibus illam penitus extinguere. Non deesse quidem bonos milites, qui propugnent, inter quos vexillum fert noster Sturmius: interim tamen oppugnantium vires & multas, & non contemnendas esse. Cum igitur omnes simus vnum corpus, & non minus nos, quàm vos gratia & protectione Dei opus habeamus, rogare vos, vt & in suscepta contra Satanæ regnum expeditione constanter perseueretis: & pro nostrarum Ecclesiarum aduersus eundem Satanam protectione ac conseruatione indesinenter oretis. Seruet vos Dominus Iesus fortes animo, & incolumes corpore, ad sui regni propagationem, conseruationem propagationem. Vale cum tuis omnibus commilitonibus vir Dei, & si isthic sunt D. Dillerus Principis Palatini concionator, & D. Boquinus, iubeo illos specialim saluere. Argent. 8. Nouemb. 61.

Tui amantissimus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem S.

QVi has tibi reddet, obseruandissime frater, Comes est Martinengus, nomine Vlysses, vir singulari pietate præditus, bonarum literarum atq; inprimis linguarum propter S. literas studiosissimus. Est enim illi animus operam dare Theologiæ, vt si aliquando vocetur ad Ministerium verbi, haud prorsus ineptus & imperitus reperiatur. Venit ad nos perficiendorum suorum studiorum gratia: quod vt citius faciliusque possit consequi, cupit tecum in tuis ædibus viuere. Hunc igitur tibi Doctissime Beza, de meliori nota commendo, & rogo te; efficias, vt sentiat meam commendationem alicuius fuisse apud te ponderis. Habebis Comitem comem, suauem, candidum, humanum, & tibi obsequentissimum. Non pœnitebit te, scio, hunc optimum virum hospitio excepisse. Ego vero tantis beneficij non fuero immemor. Nunc quo in statu sint res nostræ, de ipso Comite intelliges, Quanto autem dolore affectus sim propter illud, quod Bullingerus ex tuis literis ad me scripsit, D. Caluinum lethaliter ægrotare, & optimum Hyperium ad Dominum migrasse, tu ipse cogita. Dominus nostri misereatur. Vale & si adhuc viuit, quod faxit Dominus, optimum nostrum patrem Caluinum saluta. Clauennâ 28. Martij 64.

T. H. ZANCHIVS.

Vlysses Martinengus Comes Barchensis, Doct. Hier. Zanchio, &c. Salutem in Domino.

VEnerande Pater, accepi tuum Epistolium: quæ mihi commisisti, sedulò exequar: iam sum ocreatus & statim à prandio iter sumo, hodie Casacciam, cras propè Curiam si Deus fauerit. Summo meo cum dolore, te linquo hoc in statu, atque hæc me sollicitudo non mediocriter angit. Te itaque rogo quod vnicum est in iis malis remedium tibi ipse ne desis, animi sc. constantiam & fortitudinem tibi ipsi & istius Ecclesiæ bonis viris præstes, patientia superabuntur omnia Deo dante. Deum precibus fatigabimus, qui iustæ causæ deesse non potest. Non vidi iustum derelictum, &c. Curiâ scribam ad te. Interim vale vir optime & Pater obseruande. Saluta meis verbis honestissimam vxorem cum Friderico. Plurij 27. Martij, Anno 1564.

Theodorus Beza Hieronymo Zanchio S. Argentinã.

ACcepi literas tuas singularis beneuolentiæ & humanitatis plenas vir Doctissime & frater optime, vt planè ferreum & inhumanum esse me oporteat, nisi te non solum diligam, sed etiam amem, & omni studio complectar. Quod ad nostrum illum attinet, quem tibi commendaram, ex eo quoque cognoui, quæ tua sit in me beneuolentia, quod illi omnia tam prolixè tamq; benignè obtuleris, pro quo tibi ingentes gratias ago, meque tibi plurimum debere profiteor. De D. Martyris obitu idem sentis atque ego, & boni omnes, nihil isti ciuitati damnosius, nihil bonis qui istic sunt acerbius accidere potuisse. Sed & priuatim vicem tuã doleo qui tanti viri præsidio, tamque fidi amici consuetudine sis priuatus, neque dubito, quin tota iam molestiarum moles, in tui vnius caput incumbat. Sed vide tamen, mi Zanchi, vt quod facis, fortiter & constanter facere pergas. Multi, acres, potentes sunt aduersarij, sed quãto fortior est Domini veritas? Omnia possumus in eo qui nos confirmat. Itaque macte virtute esto, & quem semel cursum ingressus es, vide vt in mediis tempestatibus præsidio Christi, cui seruimus, teneas & serues. Qui tibi egregium hunc animum dedit, perficiet in te procul dubio quod inchoauit: qui te in hac statione collocauit, fortiter pugnantem non deseret, imo victorem præstabit. Nos verò quando aliter non licet, absentes tamen, te perpetuis precibus adiuuabimus. Si quid præterea

stum erit in nobis, non committemus, vt officium nostrum frustra requiras. De Iurisconsulto illo, gratum est mihi, quod spem aliquam faciat resipiscentiæ, nisi fortè nostro illi imposuit, apud quem te vidisse scripsisti puram confessionem illius manu perscriptam. Certè illa cuius exemplar ad D. Martyrem miseram, hic quoque exstat eiusdem manu scripta & consignata. Vtra sit vetustior, dicere non ausim, neque etiam de illa statuere, quam scilicet nunquam legerim. Quod ad me attinet, ego non iam confessionem ab eo vllam requirerem, sed hoc potius, vt quæ impiè scripsisse illum non puduit, & coram Deo & ipsius Ecclesia affirmare, ea quoque ipsum contrario scripto, vel coram abnegari, detestari & anathemate iugulare non pudeat. Si hoc detrectat, non video cur illum fratris loco habeam, etiamsi mille putas in speciem Confessiones ederet. Seruet Dominus Ecclesiam ab istis portentosis & arrogantibus ingeniis, quæ ne videantur hominibus quicquam tribuere, suo iudicio omnia subiiciunt. Acriter reprehendit Paulus, non eos modo qui dicebant, *Ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego sum Cephæ*, sed etiam eos ipsos, qui dicebant, *Ego sum Christi*, ita scilicet vt à Christo separarent fidos eius ministros. Ego quoque aliter sentire non possum nec etiam debeo. Illud autem vehementer cuperem, pleròsque nostrûm magis cunctanter, non satis perspectos, homines laudare. Nam etsi charitas non est suspiciosa, tamen priùs probandi sunt homines, quàm ita prolixè laudandi. Quanti constet Ecclesiis Dei ista facilitas & credulitas nimia, res ipsa ostendit, quum mihil atque liceat ista monstra fouere in Ecclesiæ sinu, vnde tanquam teterrimas pestes eiici oportuerat. Sed facilius est ista deplorare, quam mutare hominum ingenia, quæ sunt in vnius Dei manu. Vt hæc ad te scriberem impulsus sum, præclaro illo testimonio, quo illum mihi significasti à viro sanè optimo & integerrimo, sed hic tamen nimium credulo, exornatum, qua de re etiam me non pigebit ad eum, oblata commoda quapiam occasione, scribere vt bonis viris isti imponere tandem desinant. Bene vale, vir optime & frater in Domino charissime. Dominus Iesus te seruet cum tota familia. D. Viretus noster te salutat, cum quo veni in hanc vrbem, paucis abhinc diebus, vt grauissimo malo, quod ei videtur imminere, aliqua ratione medeamur. Tu igitur vide, vt eius salutem Domino solicitè commendes, quod & ipse & nos omnes à te flagitamus & speramus. Iterum Vale. Geneuæ Calend. Septembris.

Hier. Zanchij ad eundem S.

SI me, vt scribis, amas, optime Beza, caue amplius scribas aut putes, te mihi quippiam debere, ob vlla mea in te merita. Nam neque de te fui vnquam bene meritus, neque si quid vnquam tua caussa fecero, illud appellari meritum poterit, sed officium, & debitum appellandum fuerit. Tuæ enim egregiæ virtutes, & singularia Dei in te dona, ita me tibi deuinxerunt, & ad te amandum, obseruandum & suspiciendum impellunt, vt sentiam me nunquam tot aut tanta tua caussa facere posse, quin multò plurium & maiorum tibi remansurus sim debitor, cum tibi debeam vel ipsam (vt ita dicam) animam. Non ergo ob vlla merita in te mea quippiam mihi debes; sed tantum ob communem pietatem & fidem mihi debes rem pretiosissimam, nimirum amorem, quo nihil mihi optatius aut gratius, tuum. Quamobrem merita Papistis relinquamus, & nos mutuo sinceróque amore inuicem complectamur.

Tua verò amica & Christiana ad munus meum fortiter & constanter obeundum adhortatio & exstimulatio, fuit mihi longè gratissima, vt quæ à viro verè amico, & vero Christi Spiritu donato, profecta est. Enitar quidè, ad quod hortaris; sed cum sine gratia Christi, nec inchoare, nec perficere quippiam boni possimus: consequens est, vt quèadmodum te cum aliis viris bonis facturum benignè polliceris, vestris me precibus adiuuetis, & Domino Iesu commendetis. Quòd vltrò & liberaliter offers officium tuum, illud recipio, & suo tempore exigam. Grauissimè dolui & doleo casum illius optimi & singularis viri D. Petri Vireti, quem vnicè semper ab eo tempore quo primum ex Italia Geneuam iter faciens Lausannam pertransij, hominem vidi, dilexi & colui. Precor Deum Patrè, per Iesum Christum, talem ac tantum Ecclesiæ suæ Pastorem ita seruet, vt nec sibi futurus sit grauis, neq; Ecclesiæ suæ inutilis. Salutem plurimam illi dici meo nomine, desidero. Quomodo se habeat iam nostra Argentina, ex iis quæ tibi tum D. Caluinus, tum alij fratres narrabunt se hic vidisse, facilè intelliges. Ex tanto Ministrorum contemptu facilè possumus diuinare, quanta Dei ira Mundo immineat: Misereatur Deus Ecclesiæ suæ. Vale.

Idem Theod. Beza H. Zanchio S. Heidelbergam.

FIlius certè D. Ehemij nostri, optimi & ornatissimi viri, nulla cuiusquam apud nos commendatione egebat. Fecisti tamen quod amicum decuit, & hanc ad me scribendi occasionem arripuisse te gaudeo, vt intermissam illam consuetudinem mutuò scriptitandi, repetamus, modo tu quidem aliena manu vtaris, quod quæ ipse scribis, legere aut difficulter aut nullo pacto possim. Cæterum quid in Synodo Rupellana sit transactum, partim ad D. Ehemium nunc scribo, tecum communicanda. Dialogos Athanasij, & quæ vna sunt edita, itemque dogmatis Vbiquitarij refutationem, hic nuper excusam, puto ad te peruenisse; de quibus velim cognoscere, quid tibi videatur, ac præsertim de eo loco, vbi respondet Athanasius ὑποστάσεις significari τῷ τίς ἐστι, non τῷ τί ἐστι. Tuum de Trinitate scriptum auidè expecto, vt isti tandem proflis iugulentur Dei verbo, nisi fortassè præuenerit Turcarum gladius. Placet mihi Carolini ea de re liber VVitebergæ editus. Habeo D. Melij plurima, sed quibus legendis & excribendis, frustra iam à multis sudatum est, adeo est ille vir, quod ad ἀκριβείας attinet, planè similis. Nonnulla me quoque meditantem vt fidem liberarem, pestis, peregrinationes longæ, aliæ deniquè innumerabiles occupationes, cœpta non modo intermittere, verum etiam prorsus omittere, semel atque iterum coegerunt. Curabo tamen, fauente Deo, vt quod promisi præstem, simulac quod otium aliquod ad scribendum dabitur. De rebus nostris, expiata iam videtur nostra pestis, aliquot sceleratissimarum veneficarum suppliciis Tritici duplicatum est apud nos pretium, alibi etiam triplicatum. Vtinam tot indiciis icti, tandem aliquando sapiamus. Bene vale vir eximie, & frater obseruande. Dominus Iesus tuis laboribus magis ac magis benedicat. Geneuæ 3. Iunij Anno 1571.

Hieron. Zanchij ad illam Bezæ Epistolam, responsio. S.

LIteris tuis, Doctissime Beza, nihil mihi gratius potuit contingere in hoc tempore. Veterem enim amicitiam nostram vt sincera est, & fundata in Christo, sic etiam optabam & opto sartam tectam conseruari. Non dubito, quin tandem simus in cœlo simul fruituri eo nostro Domino Iesu Christo, cuius gloriam & doctrinam pro sua quisque virili parte tuemur. Debemus igitur etiam, dum sumus in eius castris, & sub illius auspiciis vnanimes militamus, mutuis & literis & officiis, fraternam, inter nos amicitiam colere; quod vt te facturum confido, sic de me debes habere persuasum.

Gaudeo tam charum tibi esse Ehemij nostri filium, vt commendatione mea opus apud te non habuerit.

De Rupellana synodo quædam in genere intellexi ex Ehemio: reliqua fortè Dathenus, qui nuper ex disputatione cum Anabaptistis rediit triumphans. Dialogos, & reliqua simul edita, simulac accepissem, perlegi, quod tunc plus otij habuerim, quàm iam habeam: quæ res in caussa est, cur præter præfationem tuam, librum ipsum contra Vbiquitarios perlegere non potuerim. Proinde de hoc nihil possum scribere.

In Dialogis præter orthodoxam sententiam, multa etiam argumenta mihi placent. Sed certè multa etiam displicent, atque inprimis, quod sæpe ita torqueantur scripturæ, vt occasionem Hæreticis præbeant illi antiqui Patres, isto scripturarum abusu, veritatem ipsam magis ac magis ridendi, & oppugnandi.

Quod petis de loco in 4. pag. quis ego, à quo tu petas iudicium? Quia tamen iubes, candidè dicam, non vt moneam, sed vt obtemperem. Credo enim te à me petere, vt dicam, non tam quid ego, quàm quid nostri Sophistæ & Aristotelici de iis vocibus sentiant. Faciam igitur quod petis. Frequentissima sunt hæc duo apud Aristotelem, τὸ τί ἐστι, & τὸ τί ἦν εἶναι, seu τὸ τί ἦν. Priore locutione intelligit subiectum, seu suppositum, vt vocant, quod est, seu quod subsistit.

τὸ ἦν enim pro [illegible] acceptum, [illegible] hæc supposita, proprie dicuntur [illegible] intelligit formam ipsam, seu naturam [illegible] id quod est, puta homo [illegible] seu [illegible] & [illegible] tiæ, extra [illegible] non [illegible] subsistunt, sed sicut sunt id, quod [illegible] supposita sunt id quod sunt: sic sunt [illegible] per quod supposita, quod sunt, definiuntur. Petrus enim, vt homo est, humanitate: sic si definiatur quid sit, per humanitatem definitur. Proinde Aristoteles essentias seu naturas ipsas rerum vocat τὸ τί ἦν, seu τὸ τί ἦν εἶναι, quam vocem barbari verterunt, *quod quid erat esse*, & vna voce vocant *quidditatem*. Sic nostri Aristotelici explicant. Optime igitur Athanasius dicit, ὑπόστασιν & οὐσίαν, non esse aliud & aliud, quasi duas res subsistentes: sed ὑπόστασιν significare τὸ ὄν, id est id quod est, & subsistit. Quod autem subsistit, est Pater, est Filius, est Spiritus sanctus, ipse Deus: οὐσίαν autem, τὸ τί ἦν significare, quasi dicat, id quo ea res quæ est, est id quod est, nempe essentiam diuinam. Pater enim est Deus essentia diuina atque adeo essentia ipsa est diuina, quoniam in Deo propter summam simplicitatem, idem sunt esse & essentia: & essentia ipsa subsistit, quia idem sunt Deus, & θεότης diuina: quod apud nos non ita se habet. Proinde Petrus quidem homo est humanitate: sed nō est ipsa humanitas. Pater verò ita Deus est, sua Deitate, vt sit ipsa Deitas. Idem de Filio, & Spiritu S. per diuersos subsistendi modos inter se distinctis. Quod enim apud nos efficit materia: id in Deo efficiunt diuersi subsistēdi modi, quos illi vocant τρόπους. Illud igitur τὸ τί ἦν, non potest bene vna voce verti: sed si vna voce sit vertendum, verti potest voce *Essentiæ* vel *naturæ*, si nolimus barbara Scholasticorum voce vti, nempe *Quidditatis*. Dixi quid meo iudicio de iis vocibus, ex Scholasticorum & Interpretum Aristotelis sententia sentiendum & dicendum sit: Et dixi, quia iussisti.

Carolini liber mihi etiam placuit, idque eò magis, quòd videam pleraque omnia ab eodem spiritu & illi & mihi suppeditata fuisse.

Libri mei describuntur. Sed malim aliena, & doctiorum me virorum legere scripta, quàm mea emittere. Quia tamen sic placet Illustriss. Principi, & bonis viris, non possum non gratificari. Precor Deum, vt aliquam tibi det quietem, quò possis non tam tuæ concionando, quàm toti Eccl. suæ Catholicæ scribendo prodesse. Opto sanè tua videre scripta. Seruet igitur te Deus & augeat in te dona sua. Vale optime Beza 16. Iunij 71.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

Hieronym. Zanchij ad eundem.

SQui has reddet, Thomas est Thillius, non ita pridem Abbas dictissimus in Belgio, vir pius, nec indoctus, probus autem & verus Israelita. Venit isthuc, non tam vt videat Ecclesiam, & te audiat, quàm vt priuatim etiam, & propriè instituatur, idque quàm diligentissimè in iis omnibus, quæ ad veram reformandarum Ecclesiarum rationem pertinent, vt si aliquando contingat, Dei beneficio, domum vt redeat, præbere se vtilem possit Ecclesiis, & tantum suis prodesse sana, quantum obfuit in pia doctrina. Commendo igitur hominem, nam & cupit commendari.

Σχέδια illa tua dedi iam pridem, sed non occurrit, cui ad te perferenda: & scio fuisse amicum tam tibi, quàm mihi. Si non sunt reddita, vehementer doleo: multò verò magis si perdita. Ac nescio cui plus credam. Neque vero velim ob id mihi succenseas, cum nulla in me hæreat culpa. Non enim illa credidi nisi amico, hoc certo scio, etsi certò non occurrat, cui. Hoc enim contigit in itinere, cum hic venirem, variis distentus curis a negotiis, molestiisque liberorum affectus. Ergo vt me excusatum habeas & vt hactenus fecisti, ames, per ego te Christum rogo atque obsecro. Nouit Dominus quanta ego te obseruantia, vt debeo, colam, & quanto te semper amore complexus sim, ab eo tempore, quo te noui, tua mihi humanitas, virtus, & pietas singularis, fuit perspecta: sunt autem, vt scis anni amplius 16. atque hæc erat non postrema caussa, propter quam, si fuissem vocatus ad vos, libenter venissem. Sed Dominus hic me voluit, & huc me destinarat. Ergo non debes pati, quin me redames, & in numero tuorum amicorum conserues. Deo vero optimo & maximo laus ac gloria, quòd felicem tandem atque optatam pacem concesserit Ecclesiis Galliæ declarata prius toti orbi, sua erga illas beneuolentia cura, protectione, virtute, potentia. Nonne hæc sunt luculentissima testimonia, & certissima argumenta, Christum, cui seruimus, & pro quo pugnamus, in cœlis viuere, suam Ecclesiam curare, rerúmque nostrarum procurationem suscipere? Non sunt certò hæc minora portenta & miracula illis, quæ in veteri Testamento dare solitus erat Dominus suo, cùm contra tot támque potentes Tyrannos suum defendebat populum, manu exerta è cœlo, per nescio quos infirmos ac contemptibiles seruos. Quid non, & quando non contra istam Ecclesiam molitus est Satan per potentissimos Tyrannos? Interim tamen quam mirabiliter eam semper Christus seruauit? Quid non etiam nunc machinatur contra hunc sanctissimum Iosiam suúmque populum? Conuertit autem Christus omnia in salutem, & qui à multis contemnebatur, eum reddit in dies magis ac magis venerandum & suspiciendum. Sit igitur huic viuenti, & nos protegenti Christo vnà cum Patre & Sp. S. honor & gloria. Suas verò ecclesias conseruare & tueri, & suum propagare Euangelium per totum terrarum orbem dignetur. Vale, & fratres, rogo meo salutes nomine. Heidelberg. 16. April. 1568.

H. Zanchij ad eundem. S.

NE mireris optime Beza, quòd serò & breuiter respondeam, mirare potius, quòd viuam, & te adhuc salutem. Nam & Dominus è cœlo nos mirabiliter castigat, quamquam misericorditer: & homines nos ita auersantur & fugiunt, vt pauci audeant nos inuisere, nostra vero vel attingere, nemo. Tandem tamen aliquando quidam frater ausus est, quod nemo alius. Per hunc igitur hæc ad te pauca.

Quisquis sum, Christi sum, & Christo viuere & mori volo. Ergo vel Clauennæ, vel Lugduni, vt sis, mihi perinde est, modò Christo inseruiam. Quam libenter tamen venissem Lugdunum cum propter alias caussas tum præsertim propter consortium & consuetudinem piorum & doctorum fratrum, quos non paucos ibi noui, tu ipse potes iudicare. Amicitia etiam mihi intercedit, vt scis, cum innumeris aliis Gallis, vt vere Gallus sim. Non Bergomum in Gallia est Cisalpina? Sed quid agas optime frater? Dominus me huc vocauit: qui possim ergo sponte vocationem hanc deserere? Rogandus igitur Dominus vt quod bonum est in oculis suis faciat: neque mecum agendum est, sed cum Ecclesia.

Tristia audieram aliquot ante diebus, de nostro optimo Patre Caluino, sed quia nihil præterea aut scriptum, aut relatum ad me fuit, aliquid speculæ concepi, Dominus illum nobis seruet. Nam si ille migret ad Dominum, aliquid iræ Dei metuo isti vrbi. Proinde rogandus est Dominus, vt talem Pastorem ne adhuc ad se rapiat in hoc tempore calamitoso. Miles colligitur in Ducatu Mediolanensi & sollicitantur mirabiliter nostri Rhæti ad fœdus cum Philippo. Propter hasce verò continuatas toto hoc mense pluuias, metuitur in Italia magna annonæ penuria. Ita pestem sequetur fames, ac forte etiam bellum, nisi Dominus nostri misereatur. Obiêre pestis in hoc patrio nostro oppido intra spacium trium mensium ad 400. & nondum finis. Fortassis ex reliquiis fiet vnum ouile & vnus pastor: & populus erit vnus, isque acceptabilis, & secta or bonorum operum, cùm anteà diuisus esset in idololatras & carnales homines. Faxit Dominus, vt in hac parte sim Propheta. Vale, & salutato D. Caluinum, & alios fratres.

Tuus H. Zanchius.

H. Zanchius ad eundem S.

SClarissime vir, & frater in Domino obseruande. Quas acceperam à te 14 Nou. Anni 80. ad eas annon satis tempestiuè respōdeo 25. Martij 81 Sed rogo te, mi D. Beza, mihi ad scribendas literas natura ingenio animo, variis studiorum & Scholæ negotiis occupatissimo, surgendi imperitissimo, & denique seni, senex ignoscas. Vtor hac sic lucta erga alios quoque veteres amicos: nimirum, vt cùm nihil vrget responsionem, aut non respondeam, aut tardè, id est, cùm vacat, respōdeam: quod persuasum habeam, illos hac

mea vel negligentia, vel tarditate non offensum iri. Interim nihil mihi gratius aliorum literis. Egregium igitur hominem qui libenter accipio, sed non libenter do. De literis tantum loquor. Profectò, si vel mediocriter saltem pingerem, non ita grauarer; sed Borrhaus solitus erat dicere, literas meas sibi pedibus gallinarum exaratas videri, ad que ego, illius mihi, anserum rostris. Nam non multò melius me ille; dixisses Syriacas esse zipheras. Neque ego semper habeo amanuensem. Cùm vero nihil in tuis esset, quod flagraret responsionem, initio distuli, postea oblitus sum, aliis distentus negotiis.

Nam quod de annotationibus tuis scripseras, duas habuit partes; vnam, te de extrema manu addenda cogitare; Alteram, vt si quid iudicarem corrigendum libere significarem. Priore parte nihil gratius audire potuissem. & faceres optimè, si feceris, quod polliceris; cum id fieri à te non possit sine maximo Ecclesiæ fructu, nouis gemmis, nouisque rebus pretiosis, amplissimo thesauro tuo, per te ipsum additis. Sed hoc responsionem à me non exigebat, neque tibi stimulo erat opus. Ad alteram vero quod attinet, quid opus erat responsione? Quis enim ego, mi doctissime Beza, qui tuis accuratissimis lucubrationibus in Nouum Testamentum, quas omnes etiam aduersarij admirari & suspicere coguntur, aut addere, aut detrahere, aut quidpiam in iis immutare audeam aut possim? Possem quidem dicere, quid facerem ego, si Biblia mihi in aliam linguam essent vertenda, sed quid faciendum sit, quid sus Mineruam? Ego quia sic educatus sum, & diu versatus in veteri illa & vulgata editione, non multum audeo, nisi vbi manifestè cogor ab illa declinare. Quæ caussa est, cur mihi semper placuerit in Papatu Psalmorum versio per Flaminium, cum breuibus ipsius annotationibus; ac tum maximè sim, simplicitatem verborum & literæ retinere non dubitarem, cùm Syriacus quoque contextus consentit, seorsum vero, si quid diuersi sentirem in annotationibus explicarem; contextum vero ipsum simplicissimum retinerem, lectori etiam aliquid iudicandum relinquens. Tales enim versiones minus reiici possunt ab iis, qui versati sunt in vulgata editione, & futuras etiam credo gratiores posteritati, sicut etiam Theologia illa, quæ magis cum pia antiquitate consentit, modò non pugnet cum scripturis. Ita mihi placet, & in ea mea acquiescit conscientia, vt à communi Patrum consensu, nulla cogente necessitate, dissentire, mihi summa sit religio. De me loquor, deque meo ingenio. Sed annotationes tuæ (sine vlla adulationis suspicione dictum esto) tales sunt, tantúmque luminis attulerunt veræ Noui Testamenti intelligentiæ, vt nemo sit, aut futurus sit hominum sacras literas profitentium, qui tibi non debeat plurimum, neque vnquam interibunt. Exspecto itaque postremam editionem summo cum desiderio. Vtinam in vetus quoque Testamentum, antequam migres ad Dominum præstare queas, ac præstes, quod in Nouum præstitisti. Rogabo Deum

Vicerunt Fratres Antuerpienses: sed Illustrissimus Princeps noster, non obscurè significauit, sibi displicere meum discessum. Itaque maneo. Gratissimum vero fuit nobis omnibus, vidisse optimum virum D. Danæum, qui cum familia incolumis discessit, & feliciter, vt audimus, peruenit ad Batauos. vtilissima erit toti illi regionis eius præsentia. Ostendi illi quod inceperam succisiuis horis in librum M. Chemnitij: sed me liberauit labore, suo erudito examine. Bonam etiam operam præstitit Vrsinus noster, in librum Concordiæ. Sed mirabilis Sturmius in hac sua senecta. Sua subscriptionum & librorum multitudine, in hoc Mercatu, enecauit Marbachium.

Cætera, valemus omnes, & viuimus in pace. Dominus te seruet diu, suæ Ecclesiæ.

Theodorus Beza H. Zanchio S.

MVltum me exhilararunt literæ tuæ mi frater, ex quibus & te valere, & charam esse tibi nostri memoriã cognoui. Sed & illud mihi iucundissimum fuit intelligere, probari tibi nostrum ad illa deliria responsum, quod à me sanè non tam iusta vlla ratio (sunt enim illa ineptiora, quam vt refutationem mereantur) quàm amicorum quorundam efflagitatio extorsit. Præterquàm verò, quod valde sum lætatus, nostram in his quoque sententiam, cum tua prorsus congruere; illud quoque non parua me affecit voluptate, quod de nonnullis abs te in viam reuocatis mihi significasti, qua in re vtilem Ecclesiæ operam abs te nauatam non dubito. Cæterùm, iuuenes illi, de quibus ad me scripsisti, tum mihi, tum collegis erunt & suo merito, & tua commendatione quam commendatissimi. De tua in Belgium profectione, nondum cum Danæo nostro contuli. Rectè facere te iudico, quod stationem, in qua nunc es à Deo opt. max. collocatus, vix tibi mutandam arbitraris. Etenim, vt eas caussas prætercam, quas tu commemoras, & ita, vt decet, expendis, adhuc sperare non desino, fore vt Palatinatus nunc ab erranti s misereatur Dominus: Et vt vt dispersi sint plerique, quorum opera Deus in illo extruendo ædificio vsus est: optarim tamen non tam procul abesse præcipuos, quorum opera in eo instaurando erit opus, si modo preces nostræ exaudiantur. Denique cum ab eo pendere status illos videam, imo vnum illum requirere quo, haud satis scio, an vllus hodie viuat suo nomine indignior, siue corpus, siue animum spectes, ita me illorum miseret, vt nulli autor esse possim, vt sese cum eis vltrò perditum erat, quod tamen salua Dei opt. max. prouidentia, & nullo cuiusquam præiudicio dictum velim.

De rebus nostris. Adhuc ab vno Deo penduli, stamus tamen magnis ijs suis beneficio & valentes, & pace fruentes, quam tot alij populi frustra requirunt, & tam multi repudiant. Sed multæ caussæ sunt, cur an hoc beneficium diuturnum sit futurum ambigam. Delphinates nostri, magnis viribus oppugnati, tanto maiorem suam fortitudinem adhuc demonstrarunt. In Aquitania agitur de pace. Multò plura metuo, quam sperare ausim: & vides nos in ea tempora incidisse, quibus neque morbos, neque remedia mundus ferre possit. At nos preces intendamus, dum in portum prouehamur. Bene vale, vir eximie, & charissime frater. D. Iesus te, familiámque tuam feliciter seruet, tuísque laboribus magis ac magis benedicat. Geneuæ 27. Octobr. 1580.

Tuus Beza.

Emendo maiores meas in N. Testamentum annotationes, illas si quando fortè inspexisti, & in iis aliquid obseruasti, de quo me admonendum putes, rogo te per amicitiam nostram, vt id mihi liberè perscribere non graueris, nimirum per quem prof cerim d ssim laturo. Sic profectò non mihi tantum, sed etiam Ecclesiæ toti gratificaberis. Iterum vale.

Iosias Simlerus Hier. Zanchio S.

MOderationem qua post reditum in tua causa prosequunda, vir colende vsus, non possum non probare. Etsi autem morte Sturmiorum præsidia tua aliquantulum debilitata sunt, spero tamen Dominum alios in Senatu vestro excitaturum, qui bonæ causæ fortes & constantes patronos se exhibeant. Quod si omnino Domino visum fuerit ciuitatem hanc, cui alioquin ex animo bene volo, punire, & subiicere Tyrannidi noui Papismi, tamen nihilominus hoc quicquid illud temporis fuerit quo tibi licet docere, in lucro deputandum erit: cum fieri non possit vt absque fructu, in tam celebri Schola doceas, quamuis interea nugantur aduersarij. Vtinam Dominus confirmet & stabiliat pacem Ecclesiarum Galliæ, melius haud dubiè & apud vos & alibi in Germania Ecclesia haberet. Deum precor vt tuis studiis adsit, & interpretatione Geneseos, dum vniuersitatis rerum origines explicas, Scholam ad puram doctrinam primamque originem reuocas à qua longè eam quidam auocare conati sunt. Vale vir doctiss. Salutant te Bullingerus, Lauaterus, Hallerus & reliqui.

T. ex Animo

IOSIAS SIMLERVS.

H. Zanchij ad D. Simlerum. S.

SErò literis tuis, Simlere respondeo, fateor: sed haud nunc primũ respondeo beneuolentiæ erga me tuæ. Nã ab eo tempore, quo te in Thermis vidi (& nouissunt autem anni septem & amplius) perpetuo amore tu sum prosecutus, propter tuam pietatem, eruditionem, virtutem, morum suauitatem. Tarditatem igitur responsionis, compensare debet antiquitas amoris. Ac si Deus velit, vt tuus fiam collega nihil mihi gratius atq; iucundius fuerit, quam tantum amicum

cum habere etiam collegam. Dolet quidem mihi vehementer perinde atque vobis, quòd propter obitum tanti viri, Martyris scilicet cui par inueniri nusquam potest, aut fortè etiam nunquam poterit, alium qui in eius locum succedat, quærere cogamini: Ac quod me attinet, maluissem tibi tantum esse amicus, quàm hoc modo, & propter hanc necessitatem fieri etiam (si continga) Collega: quia tamen nihil nisi suo tempore, & diuina prouidentia fit, & pij hominis est, suam ad Dei voluntatem accommodare: idcirco debeo etiam ego & quod de Martyre voluit ille, non odisse: & quod me volet, istud amare. Literas tuas in cistulam inter alias posueram, nunc eas non reperio. Proinde si non singulis illius partibus respondeo, ignosces. Quia tamen meminimi, officiolas tantùm fuisse, idcirco generali hac responsione vt contentus sis, rogo: nimirum te tuaque omnia à me amari, & vt à te tuisque vicissim amer, vti me amari confido, me peroptare. Gratissimum verò fuit, quòd bonum nostrum & varijs modis afflictum Iulium ad te receperis & perhumaniter, vt is quoque ad me scripsit, tractes. Cætera ex D. Bullingero intelliges. Vale Argent. 2. Ianuar. 1563.

T.H.ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem. S.

QVòd tardius respondeam, Doctissime Simlere, in causa est, quòd citius non potui libellum vestrum eruditum, & prudentissime conceptum, perlegere. Est vt dicis, licet proficere nihil possit apud hominem perditum: saltem compescenda fuit Sophistæ, superbique Goliathi arrogantia: & verò etiam fieri non poterit, quin multi boni, lecta prudenti vestra responsione, magis ac magis, tum veritatem intelligant, tum Diaboli Sophisticam cognoscant.

Illa initio libri proposita narratio de ortu & progressu vestræ Ecclesiæ, mihi perplacuit, & accommodatè illud interiectum, Anabaptismum è Saxonia ad vos profectum fuisse, per vestros statim profligatum. Et certum est, turbas plerasque omnes, quibus adhuc vexatur Ecclesia, inde fuisse profectas. Quid in hoc tempore? Rident in sinu Pontifices, & spem concipiunt, fore breui, vt qui primi defecerant, ad se etiam priores redeant; & meritò. Nã ingressi sunt viam, quæ Romam ducit. Marpurgi quoque habita fuit Synodus, & noua (vt vocant) Agenda, ad formam Saxonum proposita fuerunt Ministris. Pincierus fortiter restitit: Goliathus verò scripsit ad Principem, se, si velit, venturum, & Pincierο os obstructurum. Ille olim noster, nunc autem totus Diaboli, inquisitor factus est Caluinistarum & Zvvinglianorum: & quidem officium (vt audio ab iis, qui illinc veniunt) strenuè facit suum, sed non sine quæstu: perdat illum Deus ad mala danda natum. Certè nobis occasio vndique se offert, precandi Deum, vt suæ adsit Ecclesiæ. Vale optime frater, & salutem dices D. Bullingero, Lauatero, & reliquis fratribus. Heidelb. 25 Iunij 75.

H. ZANCHIVS.

Conradus Gesnerus Hieron. Zanchio S.

PEr hunc Italum nomine Laurentium, virum bonum, amicum meum, & breui ad nos rediturum, ornatissime D. Zanchi, literas ad te dare volui. Mitto consilium pro honestissima vxore tua. Sed cùm alium hactenus neminem in hoc morbo curarim, & multæ circumstantiæ & mutationes, quæ quotidie fiunt, sint spectandæ Medico, quas absens considerare non potest, nolim te quicquam tentare, sine eruditi alicuius Medici præsentis approbatione. Lutræ quadrupedis pelles hic nemo habet. Apud Ælianum legeram paralyticis inde tibialia vtiliter parari. Præstabit fortè, vt è vulpina, aut leporis, aut cati sylvestris pelle fieri iubeas. Nam & prodesse existimantur hæ pelles, & pilus est mollior, & pretium multò minus. Vale vir clarissime, & Gesnerum tui amantissimum redama. Tiguri Iunij die 11. Anno 56.

T. ex animo

CONRADVS GESNERVS.

H. Zanchij ad D. Conradum Gesnerum.

FAciam, vt iussisti, clarissime D. Doctor, quòd sciam tua consilia, & ab amico summo, & à Medico peritissimo proficisci. Controuersia nostra quem finem acceperit, intelliges partim ex D. Bullingero, & ex nostro Iulio plenius verò ex me vbi morbo liberatus, sanus ad vos rediero. Sed vtinam tam felicem exitum illa fuisset consecuta, qualem vt spero, habebit controuersia illa, quæ est inter me & morbum meum. Saltem iste non grauatur contra me argumentari, & quidem acutis syllogismis, & meas vicissim solutiones admittere. Iucunda certè disceptatio, licet nonnunquam vsque ad sanguinem pugnemus: sed illi aduersarij biennium nunquam potuerunt adduci vt mecum vel certarent, vel colloquerentur. Cætera coram. Vale, & salutem multam dices nostro Frisio.

T. H. ZANCHIVS.

Hieron. Zanchij ad D. Cornelium Dodo Alcmarianum. S.

GRatissimum fuit, vir Dei, & frater in Christo colendissime eam de me opinionem atque fiduciam concepisse, quæ de fratre & vero amico accipienda fuerat. Precor, grauioribus & maioribus in rebus, si me iudicaueris posse tibi inseruire, liberè mea vtaris opera. Literas ad D. Bullingerum, curabo quàm primum & fidelissime mittendas. Tuum propter veritatem Christi exilium, tibi ne gratuler, an verò debeam dolere, planè nescio. Est tamen aut alterutrum, aut vtrumque faciendum. Ne igitur errem, illud & gratulor & doleo. Doleo propter Ecclesiam tuam, quod interim sana tua doctrina priuetur. Gratulor vero tibi & illis apud quos exules. Tibi, quod Deus te ista gratia atque honore dignatus sit, vt non solùm credas in Christum, sed etiam vt patiaris pro Christo, atque in hac cruce similem te efficiat Christo, & omnibus Apostolis piisque pastoribus qui propter veritatem, multo grauiora quàm tu, aut ego patiamur, & perpessi sunt, & æquo animo tulerunt. Illis vero, ad quos diuertisti, quod fructum haud exiguum, quo tua Ecclesia destituta est, ex tuo ad se aduentu, percipere, si voluerint, poterunt. Tuum erit, & forti esse animo, & veritatem cælestis doctrinæ, quibuscunque poteris, modis, & quibuscunque datum fuerit nominibus communicare. Nihil est magis honorificum Christiano, quàm pro Christo non solum exulare, verum etiam mori. Noui quid scribam, non habeo, nisi bene à nobis de Gallia sperari. Iuuandi sunt precibus. Per valetudinem plura non possum. Vale, & memor esto nostri, nostræque Ecclesiæ & Scholæ in precibus tuis. Argent. 21. August. 62.

Tuus in Christo

H. ZANCHIVS.

Petrus Viretus Ministrorum Lugdunensis Ecclesiæ & totius consistorij nomine, Doct. Hieronymo Zanchio S. D.

ETsi Itali fratres, qui in hac vrbe Euangelium profitentur, maxima ex parte linguam calleant Gallicam, cupiunt tamen magnopere Pastorem habere suæ gentis & linguæ, à quo instituantur, & aliquam suæ gentis Ecclesiam colligere, Italorum fratrum exemplo, qui Geneuæ degunt, idque multas ob causas. Nam non eo vsque sunt progressi omnes, vt facile institui possint, nisi sua lingua. Deinde tu ipse nosti, quàm celebre sit huius vrbis in tota Europa emporium, & quantus exterarum gentium concursus, maximè verò Italicæ gentis. Quamobrem Euangelij doctrina ob loci & commerciorum commoditatem, hinc latissime ac longissime in omnes gentes & diffundi & propagari potest. Huc accedit, quod Itali aduersæ religionis nihil intentatum relinquunt, quo falsam suam religionem non tantum retineant, sed etiam promoueant. Quapropter antehac proprium habere consuerunt concionatorem, qui falsa sua doctrina luci Euangelicæ tene-

bras offenderet. Quanto magis igitur qui rectius de Religione sentiunt, satagere debent in tanta Galliæ libertate, quæ præter omnium expectationem nobis Dei munere concessa est, vt quibuscunque poterunt modis, pietatis studia, in sua gente prouehere conentur? Quum itaque vna omnium consensione ad hoc munus, ab ipsis electus vocéris, nos te quibuscunque possumus precibus rogamus, vt vocationem sequaris, & ad nos accedas. Nam ea est & tua eruditio & pietas, nobis omnibus satis testata, vt non dubitemus, tuam præsentiam in hac vrbe, non solum tuæ génti, sed etiam toti huic Ecclesiæ, & cæteris omnibus totius regni huius, magno & adiumento & ornamento fore. Vale optime ac diutissime vir clarissime, ac nobis omnibus plurimum obseruande. Lugduni 20. Sept. Anno 1563.

Hier. Zanchij ad D. Petrum Viretum, & reliquos Ecclesiæ Lugdunensis Ministros S.

QVòd citius tuis literis, ornatissime Pater Virete, tuo tuorúmque Reuerendorum Symmystarum nomine 20. Septembr. ad me Lugduno scriptis, non responderim, illud fuit in caussa, quod cùm illæ vxori redderentur, ego aberam, profectus ad Palatinum, neque redij, nisi 21. huiusce mensis. Post reditum verò, cui darem meas, occurrit nemo, nisi nunc primùm noster Petrus Stierus. Multa etiam scribere non vacauit, propter occupationes multas & varias, & necessarias, in tradenda quadam mea ancilla ciui cuidam hic in matrimonium, in conuasanda supellectile: in soluendo ære alieno: in conficiendis domesticis & ciuilibus negotiis: denique in præmittenda hinc Clauennam versus mea familia. Ergo meam & tarditatem & breuitatem boni vt consulas, imò consulatis rogo. Quòd igitur ad literas vestras attinet, hæc esto breuis responsio. Nisi fidem meam, paulò ante illam electionem, Ecclesiæ Clauennensi, quæ me in locum demortui optimi Patris Augustini Mainardi eligerat, obstrinxissem, ego quàm lubentissime tum vestræ, tum Italorum meorum petitioni satisfecissem, idque non tantùm propter caussas: quas tu ipse in literis prudentissime adfers: sed etiam propter alias, quas ego, ne vobis videar adulari, prudens taceo. Doleo, mihi credite, secundum carnem, & vehementer doleo, me propter datam fidem non posse, & Italis istis gratificari, & vestra consuetudine frui, & in ista egregia, mihíque admodum adlubescenti vrbe, vobiscum viuere, & docendo discere, & discendo docere. Quid enim mihi gratius? quid iucundius? quid vtilius? Cæterùm, cùm me Dominus aliò antea vocarit, & vocatio illa non parui sit momenti (in foribus enim ero ipsius Italiæ) cum spe aliqua penetrandi aliquando vlterius: & propositum sit Domini Rhetis Academiam aliquam in valle Telina, eiectis Monachis quibusdam erigere, qua de re etiam literas nunc à Palatino, ad Dominos Trium fœderum impetraui, ita vt etiam Sturmius promiserit, se venturum, & annum saltem ibi mansurum, donec ludum aperiat, & iuxta formam huius Argentinensis instituat: non video, qua possim conscientia priorem vocationem deserere. Neque credo vos, quæ vestra est pietas atque prudentia, aliud mihi consulturos fuisse, si quæ de priore vocatione narraui, antea intellexissetis, quam vt Regnum Christi, vbi primùm vocatus fui, promoueam pro mea virili. Dominum Italis etiam, qui isthic sunt, de bono aliquo Pastore prospecturum suo tempore, confido. Credideram verò, Iulium Mediolanensem, virum doctum & grauem, inque Ecclesiastico Ministerio diu exercitatum, iam pridem electum fuisse in pastorem istius Italicæ Ecclesiæ. Summa. Ego sum Christi, illi cupio inseruire: quò me vocat, sequor. & talem vocationem vt legitimam atque Christianam retinendam esse iudico. Huius rei caussâ nihil non egi, quò me in hac statione Argentinensi continerem. At vbi non licuit amplius liberè docere, & veritatem tueri, constitui, quò me prius vocaret Dominus, eò subsequi. Ita feci. Restat vt vos me vestra prosequamini beneuolentia, vestrísque precibus non me tantùm, sed meam etiam Ecclesiam Domino commendetis, vt tandem à fratribus in ipsum Italiæ atrium penetremus. Valete: Dominus vobis vestróque ministerio magis ac magis in dies benedicat. Aueo autem intelligere, quàm vobis satisfactum sit hac mea responsione. Argent. Prid. Calend. Nouemb. 1563.

Vester in Christo frater

H. ZANCHIVS.

Hier. Zanchij ad eosdem. S.

QVòd citius literis obseruandi fratris Mennij, vestro omnium nomine, fratres Reuerendi, 7. Aprilis ad me scriptis, non responderim, in causa fuit hoc præsens Dei flagellum, quo nostram Ecclesiam, atque adeo totum oppidum, tribus iam mensibus ita castigauit atque castigat, vt scribere quidem mihi semper licuerit, at qui literas accipere auderet, haud facile inueniri potuerit. Nunc tandem aliquando, cùm bonus quidam frater promiserit, se quicquid dare literarum velim, accepturum & Tigurum vsque perlaturum, atque vt ad vos perferantur, curaturum: decreui, vt æquum est, paucis respondere. Est autem hæc responsio. Non fuisse opus argumentis ad me, vt Ecclesiæ Italicæ, qui isthic est, inseruiam, permouendum. Transigendum est negotium hoc cum hac Ecclesia, cui obstrictus sum, atque ita obstrictus, vt per conscientiam non possim sponte eam deserere. Nam quæ ad vos retulerunt fratres Itali, de nescio qua promissione mea, nullius sunt momenti. Nunquam enim simpliciter & absolutè Ministerium illud acceptaui, aut me acceptaturum promisi. Sũt anni duo & amplius, ex quo cùm electus à fratribus fuissem in Ministrum, respondi me nullo modo posse Argentinensem stationem deserere, idque eo minus, quò magis videbam sanam doctrinam non tantùm de Cœna, sed, quod grauius erat, de æterna, certa & gratuita Dei prædestinatione, de certitudine salutis, de perseuerantia Sanctorum, ac consequenter de summa salutis, in ea vrbe, à Doctoribus & Ministris publicè oppugnari, me alioqui libentissime venturum Lugdunum, & nationi meæ inseruiturum. Nihil ad me vnquam fuit responsum, interim vero electus fuit alius, venit & ibi aliquot septimanas egit Ministrum. Quis non dixisset, me nullo modo obstrictum esse fratribus Lugdunensibus. Nouerant hæc fratres Tigurini (viuebat enim adhuc optimus noster Martyr) & tamen defuncto Martyre, illius conditionem mihi obtulerunt, quod certè non fecissent, si iudicassent, me fratribus qui erant Lugduni, propter illud meum responsum, fide adhuc fuisse obstrictum. Annon denuo fuit electio in me facta, cùm intellexissent, me non amplius Argentinæ mansurum, idq; propterea, quod liberè mihi docere non liceret amplius? Bona igitur conscientia accepi tandem huius Ecclesiæ Ministerium, accepturus certè Lugdunense, si citius, quam hoc, illud fuisset oblatum. Etsi verò hæc Ecclesia supra modum imminuta est hac peste, & quod reliquum est, dissipatum & dispersum: non video tamen, qua conscientia possim Ministerio huic renunciare, & istud alterum amplecti, nisi Ecclesia hæc, vt gratificetur Lugdunensi, sponte mea me fide liberet, & alteri concedat. Quare videtis non mecum, sed cum Ecclesia esse agendum. Literas & vestras, & Italorum fratrum ad Ecclesiam hanc legerunt multi, sed nondum potuimus toti Ecclesiæ propter hanc pestem, eas exhibere, aut prælegere: cum primum hoc fieri potuerit, fiet. Precor autem Dominum, vt fiat quàm primum. Vos etiam vestris precibus commendabitis nos optimo Patri, per Christum. De mea erga vos & obseruantia & voluntate, minimè debetis dubitare. Nam nihil mihi optatius est, quam cum piis, doctis & humanis fratribus vitam meam transigere. Dominus Iesus communi omnium nostrum Ministerio benedicat ac faueat. Vale in Domino.

HIER. ZANCHIVS

Reuerendis Pastoribus, Ecclesiæ iuxta Euangelium reformatæ, quæ est Lugduni, Salutem.

CVm pro Christi D. nostri caussa, septimanas aliquot, per Sueuiam & Heluetiam obequitando, ab vrbe abfuissem, domum reuersus 14. huiusce mensis, obseruandissimi Domini, ac fratres charissimi, inter alias multas, binas quoque vestras, vnas ad Senatum, alteras ad me literas reperi, & non sine voluptate legi: ad illas verò respondere nisi nunc primum non potui, partim quod in mea causa fui occupatissimus: partim, quod qui ad vos, vel Geneuam proficisceretur, in promptu, quod ego sciuerim, non facile fuerit. Meam itaque tarditatem in respondendo, boni & æqui consulatis, etiam atque etiam rogo.

Vt verò ad vestras literas veniam, primùm gratulor vobis & toti isti Regno Christiano, singularem Dei erga vos beneuolentiam atque beneficentiam, qua certè hactenus

non est dignatus Dominus multas alias gentes atque regiones. Cum autem illud sit merum & proprium Dei opus, id quod qui non videt, talpa cæcior est, dubitari nec debet, nec potest, quin idem Deus sit opus suum continuaturus, conseruaturus, perfecturus. Sed interim nobis non est in vtramque aurem, securis & quasi extra periculum positis, obdormiendum. Verum potius continuis apud Deum precibus, & verbo atque vitæ sanctitate apud homines, opus Dei pro nostra virili parte promouendum, quos vos facere persuasum habeo, & vt magis ac magis, cum gloria Dei & salute Ecclesiæ, in istud studium incumbatis, Deum Patrem, ex animo precor, atque ipsius Maiestati supplico.

Porro, quòd ad nostros fratres Italos attinet, fui incredibili affectus consolatione, vbi intellexi, nostræ quoque Nationi, in ista celeberrima ciuitate, Ecclesiam fuisse concessam, beneficio atque clementia primum quidem Dei nostri: deinde Christianissimi non tantum titulo, sed reipsa Regis vestri. Cæterum, quod me in Pastorem elegerint, vobis quoque electionem hanc approbantibus, ego quidem & illis & vobis quantas possum gratias, & cupio, cum toti Christi Ecclesiæ omnibus in locis, tum præsertim meæ Nationi, in ista vestra vrbe, pro hoc tempore, inseruire: sed quam sim tanto oneri (est enim, vt scitis, longè grauius regendæ Ecclesiæ Ministerium, quàm simpliciter in Schola docendi officium) sustinendo, digneque ferendo idoneus, nemo post Deum, melius me nouit, quippe, qui non solum sciam, (vt & alij omnes) quæ in Pastore requirantur, sed etiam quæ in me desiderentur, optimè videã. Interim tamen, quia etiam non me latet quid possit & quid promiserit Dominus iis, qui sibi vocanti prompto & hilari animo assentiuntur, propterea fi us Domini nostri auxilio, oblatum Ministerium, quod ad me attinet, non recuso. Cæterum, quia neque ego sum adhuc mei iuris, neque etiam Magistratus quid de me statuerit (pendet enim adhuc caussa nostra) significauit: discedere autem vel caussa tanta pendente (est enim ea de maximis articulis nostræ religionis) vel Magistratu inuito, aut inscio, per pietatem Christianam non licet: idcirco neque certum adhuc responsum dare vobis, & meis fratribus Italis possum, neque in præsentia ad vos me transferre. Proinde precibus ad Dominum opus est, qui Magistratui & lumen, quo verè caussam cognoscat, & animi fortitudinem, qua intrepidè, & sine vlla [illegible], de tota caussa, secundum verbum Domini pronunciet, largiter donet, vt post definitam caussam, ego quoque vel ad vos conuolare, vel saltem certum dare vobis responsum possim.

Literas, quas ad Senatum nostrum scripsistis, non reddidimus, quia qui tenent mores Senatus, dissuaserunt. Illas enim nihil ponderis habituras, cùm non sint nisi ab vno, illóque Dominis nostris incognito subscriptæ, quanquam totius Ecclesiæ nomine: aliis opus fore literis, quibus aliquot vestrum, nomina sua subscriberent, & sigillo consignarent: quibus si accederent literæ vel alicuius Principis, vel saltem gubernatoris, foret meo iudicio, consultissimum. Libenter enim Magistratus, Magistratibus & Principibus gratificantur. Amari autem vestram gentem præsertim piam, & quàm maximi fieri vestros Principes à nostro Magistratu extra omnem controuersiam est. Quare dubitandum non est, quin Magistratus noster sit vobis, quacunque potuerit ratione, gratificaturus. Ego verò amplector vos spiritu in Domino, amplexurus etiam coram, cum Domino Deo nostro libuerit. Interim valete, fortes estote, & pro nobis orate: Dominus autem studiis, conatibus, & laboribus vestris faueat, & adsit suo spiritu, AMEN. Cupio caussam hanc nostram precibus Ecclesiæ commendari. Iterum valete in Domino. Argentinæ 29. Ianuarij 62.

Vester in Domino frater, vestrûm omnium obseruantissimus

H. ZANCHIVS ITALVS.

Hieron. Zanchij ad D. Iohan. Sturmium. S.

VT tu valeas, mi D. Sturmi, nescio: scire autem cupio. Ego & familia valemus optimè: tantum desideramus veterum amicorum suauissima consortia. Non desunt quidem hic amici: sed non sunt illi, quos isthic reliquimus. Mihi crede, sum sæpenumero tecum, & videor te & reliquos amicos videre, alloqui, & vobiscum ridere. Hæc meminisse, suaue quidem est vna ex parte: sed ex altera relinquit in animo nonnihil mœroris. Veniam igitur ad alia.

Nihil iis Nundinis. Non enim potuit obtineri, quod volebam. Caussas non est necesse explicare. Coger aliò mittere, vt saltem in sequentibus habeamus.

Quo in statu essent res tuæ, quotidie quidem desiderabam intelligere, sed nunquam potui, nisi quantum D. Massarius significauit, te rediisse cum non exspectaturum in dies tria alia illa, quæ cum vos à ferrentur, mox in Galliam redisse. Inter etiam te & hominem illum, eandem manere simultatem & caussam pecuniariam, quæ antea.

Tu vales ingenio, prudentia, consilio: tu tenes scripturas: nosti voluntatem Dei expertus es iudicia diuina. Nemo grauius in alium peccauit, quàm nos in Deum: nemo tamen facilius ignoscit, quam Deus. Est tamen Deus sui honoris zelantissimus omnium. Nihil igitur honorificentius, nihil generosius, nihil diuinius quàm offensas condonare dolentibus supplicantibus resipiscentibus. Adde quod nihil etiam condonanti vtiliùs, salutarius, beatiùs. Abstergitur cor labe vindictæ, conscientia manet quieta: mens metu iræ Dei liberatur: fiducia de obtinenda vicissim nobis venia in Deum erigitur: spiritus lætitia vera perfunditur: exilimus gaudio, beate viuimus.

Quis est autem scopus omnium scripturarum, in quem perpetuò collimare, & studia nostra omnia dirigere debemus, nisi (vt ait Apostolus 1. Tim. 1.) *Dilectio è corde puro, cõscientia bona, fide non ficta.* Quàm breuis sit nostra hæc vita, quis ignorat: In beatam illam non patere aditum hominibus impuri cordis, malæ conscientiæ, fidei simulatæ, vindictæ cupidis atque studiosis, quis nescit? Mi Domine Sturmi, incumbe lectioni scripturarum, precationibus, studio pietatis, & quid sit esse beatum senseris. Anxius sum, mihi crede, & solicitus de tua salute, quiete animi atque mentis. Hanc tibi precor quotidie à Domino. Nam an te amem nec ne, nosti iam satis. Contemne tu Mundum, & felix fueris. Peto etiam & rogo, de rebus tuis me facias certiorem. Iubeo autem saluere charissimam coniugem tuam, socrum, D. Bothsemium, & amicos tuos omnes atque meos, Conradum & reliquos collegas. Vale.

Tuus Hier. Zanchius.

Hieronymus Zanchius eidem.

DE statu meo rerúmque mearum, opt. Sturmi, intelliges ex Massario nostro: ad eum enim fusè de iis scripsi. Non est autem opus, vt eadem tibi à me literis repetantur: cum is possit & debeat coram ad te illa referre. Tantum hoc addam, me non semel cupiuisse, vt per hinc æstatem mecum esses, in hoc meo syluestri quidem sed tamen frigido & à molestiis hominum vacuo, & ad philosophandum accommodatissimo monte: idque tam tui, tùm mei etiam animi gratia. Nam præter ea quæ animi recreant, sacros libros & amicas Christianásque collocutiones & quotidianas ad Deum preces: nihil etiam eorum, quæ ad honestam corporis voluptatem attinent, nobis defuit: quanto minùs, si tu adfuisses: heri etiam habuimus conuiuiolum, vbi affinis Laurentius & ego tibi de Runcalico. Tu dixisses esse Burgundicum: at ego certè Burgundico hoc genus nostrum præfero. sed quod non potuit hoc tempore, aliàs, spero, nobis concedetur.

Interim tu valeas corpore, & animo sis quieto & tranquillo in Domino Iesu: ad illud, adiutorem habebis Massarium: ad hoc verò alterum, nòn tantum proderit, sed etiam planè necessaria fuerit quotidiana non intermissa, attenta non perfunctoria S. literarum lectio: eáque cum precibus & studio Christianæ vitæ ac pietatis coniuncta.

Non possum tibi satis explicare, mi cariss. Sturmi, quantum me in fide Christiana, in spe æternæ vitæ, in tolerantia crucis: confirmarit hoc turbulento tempore, lectio Prophetarum: atque inprimis illius veri diuini Danielis. Video enim impleta fuisse, quæcunq; longè antè prædixerat: principio de Monarchiarũ ortu, statu atq; interitu idque minutissimè, ita vt non rerum futurarum Propheta: sed præteritarum narrator atque historicus fuisse videatur. Deinde de regno Christi, hoc est, quæ prædixit de 70. annorum hebdomadibus: à liberatione populi è Babylonica captiuitate, vsque ad aduentum Christi: de redem-

ptione populi Dei à peccatis & æterna morte per mortem Christi: de abrogatione legalium sacrificiorum totiúsque legis Mosaicæ: de abominanda desolatione templi: totiúsque vrbis per militem Romanum excidio. hæc omnia & alia infinita propè, à Daniele prædicta, impleta videmus. Quod verò prædixit de perpetua piorum cruce, vsque ad finem Mundi, qua prædixit eos inundatum, purgatum & excoctum iri: quotidie impleri non tantum in aliis cernimus, sed etiam in nobis ipsi sentimus. Vnum adhuc superest implendum: nempe illud quod prædixit de Resurrectione mortuorum, aliorum quidem ad æternam vitam: aliorum verò ad opprobrium & damnationem perpetuā. Et quidem tribus notis discernit Daniel, eos qui saluantur per Christum, ac proinde etiam resurrecturi sunt ad æternam vitam, ab illis qui non seruantur & resurrecturi sunt ad perpetuum opprobrium. Prima est electio æterna quā vocat scriptionem in libro: *Seruabitur*, inquit ca.12 *populus tuus* כל הנמצא כתוב בספר. Secūda est vera Dei cognitio, quam Scripturæ alibi vocant fidem per caritatem efficacem atque iis etiam dat perseuerantiam. sic enim ait ca.11. ועם ידעי אלהיו יחזקו ועשו. facient, id est, exsequentur, quæ sua postulat vocatio. facient autem quia fortes erunt, fortes verò erunt: quia fideles: & suum verum agnoscunt Dominum. procul dubio autem ideo fideles: quia scripti in libro. fides igitur Electorum, & efficax est & constans vsque in finem. Tertia, quæ ex secunda sequitur, est continua carnis per varias cruces mortificatio, in cap. 12. cùm ait: יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים. *Isti multi, sunt omnes electi:* sed hanc crucem præcipuè notam facit verorum doctorum cum ait: ca.11. ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה ימים.

Ideò tecum Hebraizo, mi Sturmi, quod audio te totum incumbere in huius linguæ studium. atque vt in eo strenuè pergas, hortor & rogo etsi enim canus es: multum tamen breui profeceris, si volueris. nosti enim qua ætate Cato ille operam dare cœperit Græcis. tu verò non eras etiam ante, illius ignarus.

Sed vt redeam ad nostrum Prophetam, quantam putas me cepisse hinc consolationem & fidei confirmationem, cùm vidi eorum, quæ prædixerat Daniel, omnia ferè esse completa: quædam quotidie impleri: & vnum duntaxat superesse complendum: articulum nimirum de resurrectione mortuorum: electorum atque fidelium ad vitam æternam: reliquorum verò ad æternam cōdemnationem? Quomodo vero de hoc postremo dubitare possimus, qui videmus ab eo Propheta hanc etiam prædictam fuisse, à quo reliqua omnia quæ impleta videmus fuerunt prædicta? Etiamsi reliqui & Prophetæ & Apostoli de hoc articulo nihil scriptum reliquissent: tamen vnius Danielis qui nihil prædixit quod non sit completum, satisfacere deberet testimonium. cuiq; viro aliqua ratione prædito Quid autem magis consolari potest animos fidelium afflictos, siue in quotidianis crucibus. siue in ipsa morte: quam hæc certissima scientia de resurrectione credentium in Christo, seu, vt loquitur Propheta: המשכילים, ad æternam beatámque vitam? Vnde autem huius rei certitudo, ideóque hæc & aliæ omnes consolationes? Tu vides eas in animis nostris ex continua & attenta S. literarum lectione, tum studio non tantum cognoscendi, sed etiam faciendi voluntatem Dei, coniuncta, à Spiritu S. excitari. Tu ipse cùm alias millies: tum cum equitaremus per Lotharingiam: expertus es, immo sensimus ambo, quantum consolationis afferret nobis perpetua Psalmorum Dauidis lectio, & inter equitandum de S. literis amica collatio, atque collocutio. Sunt, sunt certè reliqua omnia studia fumus & vanitas. solum studium S. literarum & veræ pietatis, quam in fide erga Deum, caritate erga proximum, & nostri veteris hominis mortificatione, positam esse nosti: illud est quod nos verè beatos tum in hoc, tum vero multo magis in altero sæculo reddit.

Hæc vero non idcirco ad te scribo, mi Sturmi, quod opus habeas mea ad istud studium exhortatione: sed tantum vt partim intelligas, me, quem scio à te amari, licet multis agitatum procellis: in iis tamen omnibus Dei beneficio, & S. Scripturarum lectione ita sustentatum fuisse & sustentari, vt factus sim in fide confirmatior: & nunquam maioribus, quam nunc consolationibus affectus fuerim. partim etiam vt scias, quantum tibi gratuler istud non tam linguæ sanctæ quàm ipsius sanctæ Scripturæ studium ad quod, quemadmodum ex literis opt. fratrum D. Massarij & Conradi Huberti, cum magna voluptate intellexi, totum animum adiecisti. & omnes felicissimas ingenij tui vires atque neruos intendisti. Ita certè gratulor, vt nihil magis: quippe qui sciam, nihil etiam tibi magis profuturum quam illud, quid tibi? immo & Scholæ tuæ & Ecclesiæ Christi.

Gratulor tibi etiam tuum ex Galliis reditum, quem credo fuisse felicem, omnibus ex sententia confectis negotiis. Domesticam vero tuam constantiam laudo. Nam satius etiam domi nos continere cum amicis & bonis viris: quam foris versari cum inimicis & improbis hominibus.

Sed quid sibi vult, quod cum ego multas ad te: tu nullas vnquam ad me post meum à te discessum?

Quam vero inchoaueras epistolam in Lotharingia ad Zambræum, optarim perfici & saltem ad me mitti. Nam mihi prodesset. Intelligis quid dicam. non enim omnia teneo: deinde scis, me non esse ita felicem, vt multa possim simul & breuiter & dilucidè vt tu. Reliqua ex Conrado nostro cariss. Cupio vero per te salutem meo nomine dici Principi Illustriss. P. L. totique illius nobili familiæ: deinde nobiliss. viro Claudio Pacheleco, nostro compatri carissimo Doct. Bosthemio, vxori tuæ & commatri meæ carissimæ: socrui etiam obseruandæ, omnibúsque istis tuis lectiss. iuuenibus commensalibus, postremo collegis & amicis omnibus: inter quos meus Hugo.

Vale & amicitiam cum veris & probatis amicis omnibus modis continues velim. 18. Augusti ex Montibus Plurienfibus 1564.

Hier. Zanchy ad eundem S.

QVas dedisti vir Clarissime, nono Ianuarij, eas accepi 3. Quod nullam feceris mentionem mearum ad te missarum per quandam nostratem ciuem, qui veniebat ad Nundinas vestras, inde conijcio, tibi non fuisse redditas. Nihil tamen erat, quod vel tibi, vel mihi, etiamsi ab inimicis interceptæ sint fraudi esse queat. Doleo tantum propter alium fasciculum literarum, quas mittebam ad affinem meum de nostris negotiis. Sed hæc est Christiana charitas eorum, qui cum non possint vbique esse, volunt tamen scire, quid vbique fiat & dicatur. Deus det illis meliorem mentem.

Quæ aduersus te acta sunt, & doleo & gratulor. Doleo factum, propter sui indignitatem, & tantæ vrbis erga te, ingrati animi crimen. Gratulor vero tibi propter caussam facti. Eam nemo non videt fuisse, quia bonam Ecclesiæ caussam, constanter, & cum non paruo fructu, Deique gloria defendisti. Cur igitur tibi non gratuler, cum videam, Dominum Iesum nolle te suo carere insigni, quo omnes suos Martyres ornare solet? Perge ergo strenue, nec metuas homines, sed Deum. Nam vincet tandem Galilæus, & dominabitur in medio inimicorum suorum, furores reprimet Dominus. Factum bene. Habes refugium & in cœlo, & in terra. Non solum actæ, sed etiam lectæ sunt gratiæ. Optimè tu apud nos: quia habes Principem inprimis, eiúsque consiliarios, & deinde alios non paucos amicos. Tu me nosti: ad extremum vsque te non deseram. Magnæ laudi mihi duco, quod tota posteritas intelligat, me tibi fuisse amicum constantem & sincerum, ac fidelem sicut etiam Princeps noster profitetur in suo insigni.

De telis quatuor ego non memini. Sed credo me tenere saltem mediocriter, quis sit status caussæ, quæ illorum argumenta, quid respondendum, quomodo refutandi. Non enim semel, neque oscitanter legi Chemnitij librum. Vna est principalis conclusio illius libri, nempe, *vbicunque celebratur Cæna Domini, ibi realiter & sua substantia præsens existere corpus Christi.* Syllogismus, quo probatur, est, quia corpus illud, hoc est, humana illa natura hoc potest & vult. Posse probat à reali communicatione idiomatum, eóque & omnipotentiæ. Hanc conatur probare ab vnione hypostatica duarum naturarum. Hic igitur multas implet chartas de Deitate, de humanitate, de vnione hypostatica, de consequentibus vnionem. Deprehendi autem, in citandis Patribus nonnunquam desiderari fidem merito posse.

Quia autem vidit homo astutus, & negotij huius intelligens exceptiones quæ possint fieri, imo blasphemias quæ sequuntur, ideo anteuertit distinctionibus: & negat humanam naturam factam esse omnipotentem, &c. in se, essentialiter, formaliter, subiectiuè: concedit corpus Christi esse finitum, & cum certa membrorum συμμετρία. Negat esse vbique, cum Deitate scilicet extensam: affirmat, esse

cer-

certo loco,&c. vt non queas dicere, illum à nobis dissentire. Sed ex collatione aliorum locorum conuincitur secum non constare. Ita sese aperit campus ad disputandum, quæ disputatio si scriptis agatur, nullum vnquam habebit finem. Si coram institueretur, meliorem sperarem exitum. Hic igitur omnia dici non possunt. Atque hæc de potentia.

Quod autem velit, tam ineptè probatur, vt nihil ineptius. *Hoc est corpus meum.* Ergo vult suum corpus realiter & corporali præsentia esse hic, vbi Cœna administratur. *Ecce ego vobiscum sum,* &c. Ergo &c.

Hæc mihi extorsisti tua petitione, neque plura potui in præsentia: Et hæc etiam festinanter.

Rogo verò in tuis scriptis caussam agas, sine conuitiis, & aliis, quæ non ædificant, neque tuam decent ætatem: iuuenum, quibus nimium ebullit sanguis, & accensa est bilis, sunto ista. In cœlum dirigendi sunt oculi, quos ideo Dominus vult caligare, vt ne intueamur in res corporeas, sed in cœlum oculos mentis intendamus. Vale, & viue, atque saluta amicos.

AD EVNDEM.

SQuæ multis, magnisq; laboribus ædificantur à sapientibus, mi D. Sturmi, ea cito & facile à fatuis euertuntur, quippe qui neque præteritorum recordantur, neque præsentia attentè considerant, neque futura prudenter perpendunt, finémve respiciunt. Sed & illud verum est. Regnum Israel fuisse à iuuenibus & iuuenilibus consiliis perditum, vt hinc discamus, non facilè iuuenum, sed senum plerumque audienda esse consilia.

Ego verò tamē tibi magis gratulor, quàm doleam vices istas tuas. Apostolus scribit singulare esse donum, quòd quis non solùm in Christū credat, sed etiam patiatur pro illo. Quis autem amico condoleat quod beneficia à Deo accipiat? Adde quod actiones Dei sunt admirabiles & suspiciendę, qui dum vnum punit, alteri consulit: & hunc indurando alterius miseretur, vt Iudæorum lapsus salus sit & resurrectio Gentium. Quid verò honorificentius, quàm fieri conformes imagini Filii Dei? Imò oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam: Et *quicunque volent piè viuere in Christo, persecutionem patientur.* Neque tu solus es, sed habes exempla multorum, eorúmque non vulgariū. Deus tibi plura, maiora, meliora pręstat quàm possis optare: sed quod facio, tu nescis modo, dicebat Christus Petro scies autem postea. Modò retineas fidem & bonam conscientiam, mi Dom. Sturmi, ne dubites. Iesus Christus suo corpore in cœlo est: sed suis oculis omnia videt, & vt Rex omnium omnia regit ad gloriam nominis sui, & ædificationem Ecclesiæ. Hoc retineamus fundamentum. Vale, & esto vir. Saluto autem tuam & tuos. Neust. 23. Decembr. 81.

T. ZANCHIVS.

Hieronymus Zanchius ad D. Guidem Caddeum.

SVehementer doleo, charissimè atque obseruandissime frater, literas quas ad te initio Ianuarij scripseram, non fuisse redditas, prorsus fuissem inhumanus, si non ad tuas illas priores officii plenas respondissem. Vide quibus sæpenumero credamus literas nostras. Sed bene habet, quod cum illas descripsisset Fridericus, exemplum mansit apud me. Ne frustra scripserim, & vt scias, imo videas me respondisse, illarum exemplum ad te mitto. Ergo persuasus esto, te non tam parui à me fieri propter pietatem & virtutem tuam, vt vel literas tuas contemnere, vel officia amici, si quæ possim præstare, negligere queam. Illud magis doleo, quod in illis, quas tibi scripseram, erant etiam aliæ ad pastores & seniores Ecclesiæ Lugdunensis, & ad quendam nostrum Italum. Illi quoque boni viri iudicarunt credo, se fuisse à me contemptos. Ignoscat Deus per fidis tabellariis.

Noua quæ scribis, magna cum voluptate legi, & quibuscunque potui amicis communicaui, qua de re omnes tibi agunt gratias, & Sturmius, pastórque noster, & alij te salutant. Marbachius iuerat in Italiam, expectatur in dies. Facinus verò illud crudelissimum, Deus non sinet impunitum.

Quod scribis de Domino N. vehementer miror: sed suscepta conditionis, seu vocationis non debet te pœnitere. Qui enim te vocauit Deus, idoneum etiam tuę vocationi perficiendę te faciet. Exemplum cape à D. Tassino. Is quoque iuuenis & in Theologię studio parum versatus erat: diffidebat & ipse cùm vocaretur Metas. Hortatus fueram, sicut te quoque hortatus sum & hortor, idque eadem ratione, quod Dominus, qui vocabat, daturus quoque ea esset, quæ ad eam vocationem dignè obeundam necessaria forent. Nunc Metis ita in suo Ministerio se dignè & strenuè gerit, vt omnibus sit maximæ admirationi, mihi verò stupori. Videbar enim videre Timotheum iuuenem, qui ita se gerebat in vita & officio Episcopi, vt ipsius adolescentiam omnes venerarentur atque suspicerent. Quanta de Ieremia illo, qui inseruiebat Domino de Salenis, audio? Ergo te quoque committe totum in manus Christi, & sinas illum in te, & per te agere. Christus enim est qui loquitur & viuit in nobis, si nos verè simus membra Christi. Non profero in medium exemplum Mosis, Ieremiæ, & aliorum ferè omnium Prophetarum, qui indocti atque imperiti & balbi ad munus Propheticum vocabantur, qui tamen quales postea Dei gratia fuerint, & quomodo se gesserint in suo quisque Ministerio, ipsorum libri & historiæ docent: non, inquam, cito hæc exempla, quia & vetustissima sunt, & scio quid ad hæc responderes. Accipe igitur ista duo recentia, & inde sume animum. Dominus, crede mihi, operabitur per tuum ministerium, mira ad instaurationem sanctorum. Confide igitur, spero igitur exercitium concionandi tuo corpori profuturum: cogeris enim sudare, præsertim si vocem, quantum potueris, intenderis in reprehendendis sceleribus & refutandis hæresibus. Sudor autem abigit oppilationem. Omnibus igitur modis erit tibi salutare, si accesseris animo prompto atque hilari ad Ministerii Ecclesiastici functionem. Caussæ, vt spero & audio, breui finis imponetur feliciter. Hoc perpetuo curatum est ab aduersariis, ne vlla admitteretur disputatio, aut colloquium, & ego inauditus damnarer. Sed Domini tandem decreuerunt me audire. Rogato igitur Dominum pro nobis. Vale & Dominum Caluinum, deinde Pastorem Italicæ Ecclesiæ, D. Marchionem, & reliquos fratres, salutare iubebis meo nomine. Argent. 15. Maij, 62.

Tuus in Christo frater

H. ZANCHIVS.

Hieronym. Zanchius ad eundem.

SCùm tuas domum reuersus legi, mi carissime Dauid, non parua fui affectus consolatione; & defessus cùm essem, non parum recreatus, visus enim fuisti coram propter gloriam Dei, quod quotidie mundi tenebras magis ac magis lux Euangelii discutiat, ridentem, vt solitus eras, gestientem atque exsilientem videre. Ego verò tibi ex animo gratulor tuam vocationē atque functionem. est enim planè diuina: ac proinde certum etiam habes tuæ electionis testimonium, quo quid iucundius in hac vita contingere nobis potest? Nunc vides, in quodnam studium tibi sit incumbendum: & dum istic es, cura vt ex sancto illo viro, rationem aliquam capias studiorum tuorum, quam toto vitę tuę curriculo persequaris, tam in legendis Scripturis: quam in locis communibus colligendis. Deinde ex illius Institutionibus collige in aliquem librum: illos præcipuè locos qui controuertuntur hoc tempore inter nos & Papistas alióque hæreticos: his postea, si quid inter studendum S. literis, vel in lectione Patrum, vel in commentariis doctorum virorum nostri temporis, vel alia ratione tibi occurrat, quod ad eos locos pertineat, illud addes. Ita intra paucos annos magnam tibi supellectilem parabis. Sed pręter hoc meum consilium consule, vt antea cœperam dicere, D. Caluinum, & illius sequere consilium. Quod autem attinet ad tuam erga me beneuolentiam & voluntatem, & si illa quidem iamdudum mihi fuit perspecta, gratissima tamen fuit illius in tuis literis significatio. amo enim te & tuam virtutem, proinde cum etiam me à te redamari audio, atque video: non possum non magnam inde capere voluptatem. Porrò ago gratias pro officio quod fecisti cū D. Caluino. doleo autem vices N. quanquam non dubito quin sit in cœlis, doleo inquam, quod supra tam bonum & firmum fundamentum, tales palea, & ligna, ne quid gra-

uius dicam, struxerit. Nam certe magnum de iis Ecclesiæ damnum, præsertim in Germania, illis suis l hilis sophisticis cogitationibus. Ceterum quod ad hoc dogma attinet, habeo quæ meis aduersariis opponã ex duobus Martinis Germanis, Luthero & Bucero, permulta. Etenim virorum aliarum nationum testimoniis vti in hac caussa contra hos homines nihil prodest: cum ipsum etiam Augustinum, quia non fuit Germanus, sed Aphricanus, ex professo sine vllo pudore impugnandũ susceperint. Caussa vero nostra, in eo est statu, vt damnare me non possint: quin multas & Ecclesias & Academias per Germaniam, damnent. Nam præter testimonia Heidelbergensium, Marpurgensium & Io. Pist. r j, quæ, vt scis, superiori æstate attuleram: nuper etiam attuli testimonium ab Ecclesia Scaphusiana, Tigurina & Basiliensi: item priuatas quorundam doctorum virorum & Theologorum epistolas quibus eandem doctrinam nostram probant. Quin & Brentius, qui alioqui me propter rem sacramentariam tam admodum amat & vix me potuit secundo audire: tales tamen ad Sturmium literas scripsit, vt illis solis omni hæreseos crimine & ego & doctrina nostra liberemur. Bernam non veni, partim quia deficiebant me pecuniæ: partim quia audieram in ipso itinere, illos misisse nuntium ad Dominos meos, rogatum, vt si nollent amplius vti opera mea, me sibi pro sua Schola Bernensi concederent. Ad vos vero quam lubentissime multis de caussis venissem. Sed primum longinquitas & difficultas itineris me retinuit: deinde cum ideo ij mei aduersarij hanc doctrinam hæreseos damnent, vt scis quod dicant, eam esse ex Caluini libris desumptam, & me omnes meas hæreses ex Caluino suxisse: cogita quantum mihi illius Ecclesiæ testimonium profuisset, atque hæc est caussa, cur neque per literas testimonium ab ista Ecclesia postulaui: quia homines imperiti & Ecclesiam & hominem oderunt: hominem, inquam illum, quem doctissimi & piissimi quique admirantur atque suspiciunt: & quo Deus ad tantam Euangelij per totum orbem terrarum propagationem, vsus est & vtitur, exsecrantur. O Mundi ingratitudinem! tantam impietatem non ferret Deus, dei suis qui erant lumen, vt resipiscant: reprobos vero hostes funditus perdat. Ergo cùm Domini tot habeant testimonia: quid facturi sint, cogitare quisque facilè potest. Multi etiam ex Dominis cœperunt oculos aperire: & nonnulli, qui antea malè informati, toruis oculis me vix adspiciebant: nunc sereno vultu me salutant. Ego hucusque, vt scis, nunquam ad Dominos pro mea caussa veni, nunc cùm annus iam sit elapsus supplicationem sum oblaturus. rogabis pro caussa & pro nobis. Sturmius cum Capitulo, constantissimè pugnat pro Christo. Vxor mea adhuc laborat quartana. filiolam Violanthem iamdudum quartana reliquerat: sed iam per octo dies inuadit eam quotidiana. Ita cruces varias, alias domi, alias foris, sustineo. propter istas etiam profectiones sum exhaustus. sed Dominus sit benedictus: quod & ipsius gloria, inuito mundo, illustrabitur magis ac magis: & me bona corporis valetudine & animi hilaritate, inter tot cruces perpetuo donat. Marbachius adhuc domi latitat, & quidem, vt audio, perpetuo malè affectus. Melchior incidit in tertianã donec eos Dominus bona valetudine animi primum: deinde etiam corporis. D. Sickingero fuit optimè satisfactum, vbi non solum literas tuas legit: sed me etiam audiuit: & tibi precatur diuturnam vitam, & omnem Dei benedictionem vbicunque fueris, tibi, quacunque in re potuerit, gratificaturum, si dignatus fueris se tuis literis, & alia bona verba. Mandauerat vt satisfieret pharmacopolæ: sed vbi repererunt, fuisse à te satisfactum, dixit, te debuisse parcere tuis pecuniis. interim tamen nihil ad te mittendum dedit: satis est, te esse in eius gratia. De mea vocatione, nihil dum scribo. exspectandus primum est exitus caussæ. Quod me attinet, ero libenter Lugduni: sed perpetuo dolebo vices huius Scholæ: nisi aliquis succedat, qui sanam doctrinam defendat atque conseruet. Quibus tuo nomine salutem dixi: vicissim iubent saluere: & gratiam ac pacem à Deo Patre & à Domino Iesu Christo precantur. Rogo reuerenter meo nomine salutes virum illum Dei D. Caluinum ad quem certè pudet me scribere & meis ineptis literis tantum virum molestia afficere. Sed quanta illum obseruantia prosequar, tu ipse optimus es testis. Ergo excusato me. Tu vero curato valetudinem tuam frater carissime. Dominus Iesus tibi perpetuo suo adsit spiritu. Argentorato 29. Ianuarij. 62.

Hieron. Zanchij ad D. Matthiam Erbium Pastorem in Rubstein. S.

Mirabitur fortè tum nobilissima Matrona & Domina, cuius iussu literas ad me scripseras Reuerende Pater Erbi: tum etiam humanitas tua, quod citius literis vestris non responderim, atque in petitione honestissima, tantæ matronæ morem non gesserim. cui tamen tam cupio in omnibus gratificari, quam qui maxime. Verum, vbi audieritis caussam ferè responsionis meæ, omnem credo ponetis admirationem. Francofurti eram, cum redditæ sunt literæ vestræ vxori meæ: non citius etiam domum redij, quam nudius septimus: nihil etiam per hoc tempus fuit huc de Galliis scriptum certi, nisi heri primum. Credo iam vos desiisse mirari tardam meam responsionem. Nunc accipite noua. Quem in literis tuis scribis fuisse isthic rumorem, fuit partim verus, partim falsus. Vera hæc fuerunt: Nauarrenum fuisse ita globo vulneratum, vt etiam interierit. Rheingraphium quoque fuisse cæsum, & vtrumque quidem in expugnatione Rothomagi, in quo crudelis piorum cædes fuit ab hostibus facta, & Concionatores in patibulum suspensi. Hæc Francofurti cum essem, intellexi in Aula Palatini, vbi etiam D. Baronem vestrum vidi, & allocutus sum. Huc vero heri fuerunt hæc partim Antuerpia ad socrum Condæi, partim ex Galliis ad mercatores nostros scripta, pugnatum esse die 17. Nouemb. hora secunda pomeridiana. vsque ad noctem, & in ea pugna superiorem fuisse Condæum, Guisium Ducem in genu graniter globo fuisse vulneratum, & iuxta quorundam rumorem, ex eo etiam vulnere occubuisse, multos interfectos, nonnullos etiam captos, Lutetiæ schisma esse in populo, quod alij velint Condæum, tanquam legitimum Regni gubernatorem Regisque tutorem, mortuo iam Nauarr. no agnoscere atque recipere, alij nolint. Condæum, postquam egressus fuit Aurelijs, inter veniendum rectà Lutetiam, sine magna difficultate aliquot expugnasse oppida. idque ante pugnam cum exercitu Guisiaco factam: habere exercitum numerosissimum, atque munitissimum. Præter equitatum etiam Germanicum multos Gallos ad eum, omnibus ex partibus Galliæ confluxisse, idque propter edictum, quo Condæus, post mortem fratris tanquam verus Regni gubernator, mandarat omnibus nobilibus equitibus Galliæ, vt ad se venirent, quod ni facerent, se & illos tanquam rebelles proscripturum, & eorum bona fisco addicturum. Ex Anglia recens appulisse 12. millia peditum, cum centum millibus coronatorum, iis obuiam iuisse Landaletum vt suis cum illorum iunctis copiis, Rothomagum recuperent. In Prouincia ipsum Andressanum triumphare, interfectis aliquot centenis hostium. Venetiis scriptum fuit, aliquot ante diebus ex 28. Triremibus Hispanicis, quæ à uehebant Ianuam in Italiam (fortassis propter Galliam) militum aliquot millia, & coronatorum trecenta millia, cùm ad insulam Malicham peruenissent, viginti quinque ab aduersa tempestate fuisse funditus submersas, partim in scopulos illisas, periisseque omnes, & omnia exceptis mille circiter & centum viris. De tribus reliquis an seruatæ fuerint, nec ne, nil certi vsque ad 6. Nouemb. audiebatur. In Siciliæ etiam portu erant naues circiter decem & septem. Cum accensus fuisset ignis, non dicam forte fortuna, sed Dei prouidentia in ea naui, quæ puluerem vehebat tormentarium, reliquæ non poterant propter aduersum ventum egredi inde factum, vt omnes illæ naues 17 conflagrarint. Hæc ex Italia. Si hæc omnia fuerint vera, confirmabuntur procul dubio aliis literis & nunciis. Ego vero quam lubentissimè ea ad vos scribam. Nihil enim magis cupio, quàm tam piæ matronæ primum, deinde nobilissimis duabus fœminis aliis, nurui eius atque filiæ, & tibi simul, Reuerende Pater, quibuscunque possim officiis inseruire. Interim valere omnes iubeo, & vt me illis commendes, rogo. Argent. 6. Decemb 1562.

H. ZANCHIUS.

H. Zanchij ad eosdem S.

Facta est quædam concordia inter Pastores Ecclesiæ & Professores Scholæ, quæ omnino pernecessaria erat propter publicam totius ciuitatis pacem. Ea cócordia duo habet

habet capita: Vnum est omnium præteritarum iniuriarum condonatio [illegible]. Hoc ad [illegible] sine vlla difficultate, quia [illegible] Dominus meus Iesus. Alterum est formula quædam doctrinæ tum de Cœna tum de prædestinatione, iuxta quam posthac in Schola & Ecclesia doceatur, ad [illegible]anda dissidia. Formula de Cœna breuis & generalis est, nempe vt ex verbo Domini de ea doceatur iuxta Augustanam confessionem & eius Apologiam nuper Naumburgi a Principibus imperij confirmatam & subscriptam: & vt vtantur verbis concordiæ olim inter Lutherum & Bucerum factæ. Doctrina de prædestinatione in certos articulos distributa est. Hi articuli etsi per se, si habeant æquum interpretem, non sint planè impij, ita vt a pia conscientia possint admitti, sunt tamen propter ambiguas quasdam & malè sonantes voces immundi ita vt non possint etiam nisi immũda conscientia simpliciter subscribi. Hac de caussa recusaui simpliciter illis subscribere, sed si liceret, cum protestatione, me id propter publicam pacem atque concordiam Scholæ & Ecclesiæ facturum. Concessa fuit mihi, modo ne in subscriptione vllam ponerem exceptionem: sed verbis tantùm coram omnibus protestarer. Nolui etiam ob hanc caussam, tãtum bonũ ego vnus impedire. Sum igitur protestatus hæc tria: Primum me nolle vt hac mea subscriptione aliquid derogetur, aut præiudicetur aliis Ecclesiis, Scholis, & veritati. Deinde, vt nihil derogetur aut præiudicetur doctrinæ, quam per decennium in hac Schola docui, & quæ continetur in meis prælectionibus disputationibus & confessionibus. Postremò, vt mihi liceat tã hos articulos, quam Augustanam Confessionem, Apologiam & articulos concordiæ inter Lutherum & Bucerum interpretari iuxta regulam verbi Dei doctrinam Augustini, Lutheri & Buceri. Deinde ita subscripsi: *Hanc doctrinæ formulam vt piam agnosco, ita etiam recipio ego Hieronymus Zanchius*, vbi illud *vt* accipio pro *quatenus* & *ita* pro *eatenus*. Non agnosco autem totam illam doctrinam simpliciter piam. Non simpliciter igitur eam probo aut recipio.

Quatuor autem [illegible] fuerunt caussæ quamobrem diutius noluerim detrectare illi formulæ subscribere.

Prima, ne publica pax atque concordia per me vnum impediretur. Altera ne Ecclesia Gallicana, mea culpa euerteretur. Hoc enim minabantur. Tertia ne quæ sparsa de me fuerant calumniosè & falsò (contraria autẽ multa iis articulis fuerant de me sparsa in vulgus) tanquam vera confirmarentur: postrema ne toti [illegible] bonæ caussæ, vllum facerem præiudicium. Nisi enim subscripsissem, cũ ignominia (vt mihi asserebatur) deiciebar [illegible]rbe. Quantum autem hoc obfuturum fuisset causæ, nemo non videt. Cùm igitur possem bona conscientia, præmissis protestationibus cautè articulis subscribere, & subscriptione omnia ista mala atque incommoda euitare: malui subscribere, quam propter aliquam meæ existimationis iacturam tot mala vt euenirent, subscriptionem detrectando, efficere. Interim tamen controuersa doctrina nõdum est diiudicata, id quod disertè non semel Sulcerus mihi dixit, se tantum venisse vt post condonationem iniuriarum, in formulam doctrinæ in posterum consentiremus, qua & pax fieret & concorditer posthac in Schola & Ecclesia doceretur. Habes, quid actum sit, mi pater Ebi. Nõ dubito, quin varii rumores hac de re mox sint spargendi, vt fieri solet. Sed res ita habet. Ac cùm danda esset dextra, Marbachio, & aliis, diu hoc etiam recusaui quod vellem priùs scire, an doctrinam quam hæreticos damnarunt, adhuc pro hæretica haberet, nec ne: nõ enim possè dari dextram, nisi prius consensio sit in doctrina de religione. At Sulcerus mihi affirmauit in duos tantùm fines peti, vt detur dextera: quorum vnus erat, vt illo Symbolo testificaremur, nos ex animo iniurias inuicem condonasse: alter, vt Symbolum etiam esset, nos ex animo in formulam illam doctrinæ consensisse. Hac vero dexteræ porrectione nullum fieri præiudicium controuersæ reliquæ doctrinæ, quæ à se non fuit iudicata.

Pax est facta in Galliis, & Rex, Regina, Condæus & Connestabilius erant Aureliis. Conæus vnà cum matre Regnum administrabit loco fratris demortui. Ex sex fratribus Guisiacis, duo sunt mortui. Guisius Dux & magnus prior Franciæ, vnus grauiter ægrotus Ommalius Vnus captiuus Ammirali. Marchio de Buf duo tantum Cardinales viui & liberi, & vt creditur, sani.
Si hæc non sunt iudicia Dei, nescio
quid sit iudicium Dei Vale
optime Pater, & saluta
Dominum.

H. Zanchij ad eundem S.

ACcepi quas remisisti literas vnà cum tuis, in quibus præter alia significabas Generosum & C[illegible] Baronem domi esse, & mihi tam ipsum quam honestissimam vxorem, & obseruandissimam Dominam [illegible] matrem salutem dicere, & si quid noui haberem, ad te scribam rogare. Habeo maximas illis gratias pro tanta erga me beneuolentia, quod me inter suos [illegible]. Quicquid [illegible] gratiã præstare potero, efficiam quam lubentissime. [illegible] huc perlatæ literæ ex Antuerpia ad Dominam Retanam in quibus erat, denuò fuisse pugnatum [illegible] Ianuarii inter Guisium & Ammiralium, & Guisium hac etiam vice [illegible] fuisse cæsum vsque ad internecionem ita, vt domestici quoque eius famuli ferè omnes fuerint trucidati. Quidam venit Tiguro, & affirmauit se eadem intellexisse Tiguri. Missas enim fuisse hac de re literas ad Bullingerum Geneua in quibus singulariter etiam scribebatur, duo signa Heluetiorum quæ superfuerant ex priore pugna, in hac altera penitus fuisse internecioni tradita [illegible] etiam contigisse, quatuor signis Landsknechtorum [illegible].

Cæterùm ex Galliis nihil hac de re ad Dominam, aut ad quempiam alium ex nostris hic: [illegible] accerit ipsa, Castelioduni esse Regem, Reginam Condæum, Connestabiliũmque [illegible] inter se de pace cuius etiam pacis magna fit [illegible] literis spes. Hæc verò pro certis à multis habentur. Scribitur enim à viris fide dignis: Philippum iterum auxilium [illegible] a suis Belgis pro Guisio, aduersus Condæum [illegible] verò iterum recusasse, & legationem ad eum [illegible] caussas suæ recusationis explicet, misisse. Item septem signa Angliorum sese tandem cum exercitu Ammiralii coniunxisse. Item Maximilianum, cùm ingrederetur Augustam, & habuisset obuiam (vt fit in Papatu) sacrificos cum processione & pane in argẽtea pyxide, licet præter alios dux Bauariæ ex equo adorationis gratia, descendisset, ipsum tamen Maximilianum nũquam vel ex equo descendisse, vel vllum reuerentiæ signum illi idolo exhibuisse. Domina Retana agit gratias generoso D. Baroni, matri & vxori & vicissim offert omnem beneuolentiam & omnia officia. Caussa nostra, vt spero, breui habebit finẽ. Mittentur enim (vt audio) Theologi & politici viri a Vuitembergensi & à Bipontino, qui dissidium cognoscant & componant. Præiudicium aliquod hic est: sed veritas tandem vincet. Vale: Generosum autem D. Baronem, cum matre & coniuge multum meo nomine salutere iubebis. Argent. 4. Feb. 3.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad eundem.

ACcepi nũc ipsum, Reuerende Pater Ebi tuas literas, nomine [illegible] & illustris matronæ ac Dominæ vestræ scriptas, ex quibus facilè quid a me cupiat, intelligere potui. Ego verò cupio illi & Domino Baroni & tibi gratificari. Quod igitur possum illud præsto, accipe paucis. Pugnatum fuit die [illegible] Decemb. [illegible] inter nostros, qui nõ erant supra [illegible] millia. In prima pugna nostri fuere victores cæsis Heluetiis & Hispanis captóque inter multos alios Magno Connestabilio. In secunda aduersarii fuerunt superiores capto Imperatore Condæo, & cæso eius peditatu. Huius calamitatis caussa duplex fuit. Vna, quod nostrorum alii in deducendis captiuis, alii in spoliis colligendis occupati erant, omnes verò propter primam victoriam securi. Altera, quod Germanicus peditatus, excepto signo Argentinensi, pugnare noluit. In tertia tamen pugna, nostri iterum fugarunt hostem, multis cæsis & aliis interfectis. Maior clades fuit hostium. Fuerunt enim ex iis interfecta [illegible] millia, capti verò quam plurimi. Ex nostris ad [illegible] millia, partim capti, partim cæsi partim interfecti. Mitto copiam binarum literarum ex Galliis missarũ ad fratrum Condæi, Gallicè, non deerunt qui vobis eas interpretentur. In istis summam omnium habetis descriptam fideliter. Sed hac lege mitto, vt illam copiam ad me per fidum nuncium remittatis quamprimùm.

Præter ea, quæ habetis in literis Gallicis hæc quoq; hodie ab Illustrissima Domina accepi: agi de pace, & sperari

acem. Omnes enim ferè pacis conditiones vtrinque admissas esse, præter hanc quam contendit Condæus, negat Guisius: Condæum & totum eius exercitum arma sumsisse & pugnasse pro Rege & eius Regno. Admissa est libera religio hoc modo: vt vbicunque antea prædicatum fuerat Euangelium, ibi etiam prædicetur, & tot nostris concedantur in vrbibus templa, quot satis ad eam rem sint. Excipitur Lutetia: extra tamen vrbem loca quædam fidelibus Parisiensibus conceduntur. Item, vt synodus libera, si non œcumenica, saltem Prouincialis hinc ad sex menses in Gallia habeatur.

Ammiralius scribit, se habere adhuc Equitum 6. millia sed peditatus ferè nihil. Guisium equitum 2. millia, peditum 12. millia. Summa. Longè melior est nostrorum conditio, nisi quòd Princeps captus est. Nomine vestrę Domina obtuli omne obsequium Illustrissimæ Dominæ: agit quas potest, gratias & vicissim offert quod potest, omnē scilicet amicitiam & omnia amicitiæ officia. Cupio salutem dici Generoso D. Baroni, piissimæ matri, lectissimæ vxori, honestissimæ sorori. Te verò Reuerende Pater, vt me Domino Iesu, precibus tuis commendes, rogo. Vale. De filio Condæi, fabulæ sunt. Is est Aureliis cum matre: & Connestabilus in ædibus Principissæ custoditur.

HIERONYMI ZANCHII ad eundem.

OCcupatio facit, vt sim breuior, quam mea erga te obseruantia mi Reuerende Pater Erbi, & tuus erga me amor postulet. Die enim Lunæ qui erit primus Martii, inchoabitur colloquium coram Dominis, inter D. Marbachium reliquósque Ministros, vna ex parte: & inter Sturmium atque me, ex altera parte. Aderunt Theologi & politici viri, missi alii à VVirtembergensi, alii à Bipontino, alii (vt audio) à Basiliensibus mittentur etiā. Rogabis Dominum, efficiat, vt ipsius veritas triūphet, & glorificetur ipse per nos. Noua Gallicana secus scribebātur ad D. Rosianam: Ego, etiam ad vos & ad Generosum D. Baronem scripsi. Si illa fuit falsa: quid mirum, si ego quoque sim falsus, & alios imprudē fefellerim? Nunc etiam quidam venit Aurelia, & eā obsideri ait à Guisio, & grauiter tormentis bellicis oppugnari. Qui tamen intus sunt, nō metuere quia confidūt in Domino, & bene sint muniti. Ammiralium cum 4 millibus & quingentis Equitibus iuisse ductum Anglos, vt coniunctis copiis oppugnent Lutetiā. Ex Italia habemus, factam esse inter Papam, Philippum, Venetos, Florentinum, Ferrariensem, Mantuanū, Parmensem, & Sabaudum, coniurationem contra nos, ipsumque Sabaudum designatum esse Imperatorē totius exercitus, destinatáq; illi in singulos menses trecenta millia coronatorum: & creditur, ipsos primā expeditionem facturos contra Geneuenses aut Lugdunenses. Visuri sumus incendium verè Catholicū, loco Oecumenici Concilii. O beatos, qui in Domino dormierunt! Doleo mi Pater, tuam & spiritus & corporis crucem. Sed tu ante me nosti hāc esse sortem filiorum Dei, vt a Domino castigentur, ne cum hoc mundo damnentur. Nosti etiam promissionem, Dominum non sinere nos tentari supra quam possimus ferre, imò facere etiam de tētatione bonum & salutarem euentum. Aueo tecum isthic esse per aliquot dies, vt & ego ex te, & si Dominus vellet, tu quoque ex me, imò vterque à Domino Iesu, qui esset in medio nostri, consolationem aliquam caperemus: & deinde ipsa quoque pia, Generosi Domini Baronis familia per te, totius consolationis nostræ fieret particeps. Sed quid agas? Iam occupatissimus ero. Sed si Domino visum fuerit, & velit vsque ad illud tempus (quod faxit, si in eius gloriam, & tuam salutem cedat) te incolumem seruare, fortasse hac proxima æstate transferam me ad vos per vnum aut alterum diem: præsertim si mihi eundum sit ad Tigurinos nostros id quod, ad meā personam & familiam quod attinet, mihi foret cōsultius & iucundius: sed an consultius etiam pro gloria Dei, ignoro. Itaque fiet, quod Dominus decreuit, & quod futurum fuerit magis ad suam gloriam. Rogabis igitur etiam Dominum pro hoc negotio. Ego te commendo, Pater Erbi Domino Iesu, & precor, vt quādo destitutus es fratre aliquo, qui tibi adsit, & verbo Domini te cōsoletur, ipse qui est pater omnis consolationis, repleat te omni gaudio, & consolatione spirituali. Vale & læto esto spiritu, vt decet filios Dei, & vt præcipit Dominus, *Gaudete*, inquiens, *in Domino semper, iterum dico, Gaudete. Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.* Iterum vale in Domino. Saluere iubeo generosum Dominum, & piam Dominam, & omnes in Domino. Argent. 24. Febr. 1563.

Tuus ex animo quantus quantus est

H. ZANCHIUS.

H. Zanchius D. Iusto Vulteio S.

TVa, doctis. Vulteie, de nostra Schola, opinio, iusta est, tua verò de mea erga vestros beneuolētia persuasio, vera est, & concepta spes, vos minimè fallet. Hunc igitur commendātum à te iuuenem, fore mihi quàm commendatissimum, dubitare haud quaquam debes. D. Casparo, fratri nostro, suam gratulor felicitatē. Nam satius certè est, esse cum Christo in cœlo, quam hic tot tantásque Ecclesiarum ruinas & Ministrorum iras, quotidie vel videre, vel audire. D. Rectori, consilio & petitioni, si non obtemperaueris, male feceris. Est enim cōsilium & pium & prudens & omnibus modis vtile, imò necessarium Scholæ vestræ. Quod verò ais, sententiam meam doctis & indoctis probari: reuera de qua sententia loquaris, suspicari quidem possum: sed certò scire non possum. Certè meum ad legatum Pontificium de re sacramentaria iudiciū non omnibus probatur. Nuper cùm venissem in collocutionem cum vno ex præcipuis aduersæ partis, & dixissem controuersiam hanc de Cœna, mihi videri potius ... quam ..., vel saltem, non esse tanti momenti, vt debeam adhuc de ea columnæ Ecclesiæ Christi, cū maximo cursus Euangelii impedimento, & Ecclesiarum dissipatione, & infirmorū offensione digladiari. Quid ille? ... Zanchi. Nam primo dissidemus toto cœlo & terra. Deinde non est res parui momenti. In hac enim cōtrouersia, tres præcipui fidei articuli controuertuntur, quos vos negatis, vel saltem corrumpitis. *de vnione duarum naturarum in Christo: de ascensione Christi in cælum: & de sessione ad dexteram.* Quid responderim ego, nō est hic referre necesse. Vides igitur non omnibus sententiam meam probari. Hortabar, vt saltem venirent viri docti in collocutionem, nec perpetuò pugnarent ex hypocaustis. Neque enim bonorum militum esse, eminus pugnare, sed cominus congredi. Neque hoc probabatur. Pernicies Ecclesiæ est ... illa, quam abesse ab Episcopo iure volebat Apostolus. Misereatur Deus suæ Ecclesiæ. Gratulor vobis vestram pacem & concordiam, quodque doctissimis & optimis viris, quibus vestra Schola abundat, nunc etiam accedat & verè pius, & bene doctus peritúsque Medicus *Guilielmus Gratarolus*: confido & illum ita se vobiscum gesturum, vt non pœniteat vos, illum ad vos accersiuisse: & vos vicissim, illum ita tractaturos, vt illum ad vos venisse, nūquam pœnitere possit. In patria mea & sua honoratus erat, & diues: sola pietas illum reddidit pauperē, ita vt etiam postremo dos 500. Coronatorum, vxori sit erepta, tantùm quòd virum vtrique religionem sequatur. Non dubito igitur, quin si & pietas, & virtus, vobis est cordi, hic quoque vir, & pietate & virtute clarus, futurus sit vobis quàm commendatissimus. Vale.

H. Zanchi ad D. Garnerium. S.

EN tandem aliquando, charissime Compater, optatum non tam nostrum, quàm vestrum iam Gratarolum, virum (vt re ipsa comperietis) & in religione purissimum, & in arte Medica excellentissimum. Ab iis duobus, cum apud vos cùm essem, cōmendaui. Non dubito, quin commendationem meam sitis breui vestris omnium calculis comprobaturi. Est prætereà cute quidē & barba subniger: sed in omnibus suis, tum colloquiis, tum negotiis candidissimus, atque ita candidus & apertus, vt nonnunquam nimio illius candore, qui hebetioribus sunt oculis, offendantur, & ipse malam ineat gratiam. Tu quoque in eodē D. Compater, es albo: & tamē reuera (vt tu quoque vsu & experientia didicisti) opus est, vel saltem præstat, loco & tēpore, in quotidianis colloquiis, & consortiis, multa dissimulare, & in aliud tempus, commodioremque locum ad dicendum, differre. Neque enim omnes homines eiusdem sunt candoris, fidei, probitatis. Tuum igitur erit, obseruande Compater, qui diu isthic fuisti, & omnium

mores

mores atque humores melius noſti, quàm iſte Medicus, Medicum quomodo debeat ſe cum omnibus gerere, admonere, ſicut me quoque cùm Argentinam veni, admonebas, illius honorem atque exiſtimationem defendere, denique veri amici amico, & fratris fratri, officium præſtare. Noui tuam pietatem, noui humanitatem, noui candidum pectus, noui denique & ſenſi, quanta ſit tua in omnes charitas: non dubito igitur, quin plura ſis præſtiturus, quàm ego poſſim à te petere. Martyr cum eſſet in Galliis, receptis meis literis, fecit pro te officium cum Beza: & reuera fuit Bezæ gratiſſimum audiuiſſe, quæ de te ſcripſeram. Me enim tecum fuiſſe, & reipſa comperiſſe, quæ de te ſparſa fuerant, meras fuiſſe calumnias. Non dubito, quin ſi nondum es vocatus, te ſint vocaturi. Nam opus habent talibus viris.

Noſtri Itali, qui ſunt Lugduni, à Rege obtinuerunt, vt ipſis quoque liceat Eccleſiam habere Lugduni, & me in Paſtorem elegerunt. Interim diſcedere hinc non poſſum pro hoc tempore, tùm quòd cauſſa mea nondum eſt definita, tum quod neſciam, an Domini velint amplius mea hic vti opera. Breui tamen ſperamus, Dominos de tota cauſſa pronunciaturos. Nam præter teſtimonium veſtrum & Heidelbergenſium, nuper etiam attuli literas à Brentio ad Sturmium, quibus à crimine hæreſeos abſoluor: deinde iudicium Schafuſianæ Eccleſiæ, D. Ambroſij Blaureri, Eccleſiæ Tigurinæ, & Baſilienſis. Omnes doctrinam meam probant. Bernenſes verò nuncium ad Senatum miſerunt, per quem petierunt, vt ſi me nolint Argentinæ, concedant ſuæ Bernenſi Scholæ: & hac petitione re ipſa Dominis noſtris teſtificati ſunt, meam & perſonam, & doctrinam ſibi non improbari. Damnare igitur me non poſſunt Domini. Sed quid retardet Dominos, & remoretur, tu ipſe cogita: Niſi omnes ſimul contra me conſpiraſſent, iamdudum fuiſſet prolata ſententia. Sed quod differtur, non aufertur. De ſtatu noſtro intelliges ex noſtro Grataro-lo. Alia noua ſcribo ad D. Hyperium noſtrum, quæ de illo intelliges. Vale igitur, & commatri dicito ſalutem meo & vxoris meæ nomine, plurimam. Argentorat. 22. Ianuar. Anno 1562.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad te D. Iuellum Epiſcopum Sarisburienſem. S.

EST verum, Doctiſſime Præſul Iuelle, me, licèt te ſemper, iam inde ab eo tempore, quo eramus Argentinæ, propter tuam ſingularem tum pietatem, tum virtutem obſeruauerim, nunquam tamen ad te ſcripſiſſe, & vt debebam, iſtam tibi dignitatem, ad quam tua te virtus euexit, gratulatum fuiſſe. Fateor totum hoc eſſe verum. Sed ſi quis inde vellet inferre, me igitur parum erga te fuiſſe & eſſe affectum, negarem ſequelam, & dicerem ab hoc tali homine paralogiſmum admitti, qui *non cauſſa vt cauſſa* dicitur. Aliæ enim ſunt cauſſæ, cur hoc officium à me fuerit, non dicam, neglectum, ſed omiſſum, quas ſi vellem recenſere & explicare, longior foret excuſatio mea, quàm vt ferre poſſet patientia tua. Vnam tamen non poſſum ſilẽtio præterire. Ea eſt, quòd poſt veſtrum in Angliam patriam veſtram chariſſimam reditum, ego mirum in modum fui & terris iactatus & alto, cum maxima rerum mearum iactura, partim ab hoſtibus veritatis Argentinæ, partim ab inimicis diſciplinæ, quibus cum coniungebant copias ſuas Seruetiani Clauennæ, ſupra fidem vexatus. In iis autem tam magnis tempeſtatibus, quis omnium & ſingulorum meminiſſe poſſet amicorum? Primis verò gratulandi, vel de aliqua re ſcribendi occaſionibus neglectis, res eſt omnino ſuperuacanea & intempeſtiua, illis de rebus aliquid porrò ſcribere. Mihi autem nullum ſcribendi ad te argumentum deinceps datum fuit, tua virtute & dignitate dignum, niſi in præſentia. Non defuit quidem mihi cauſſa aliqua neceſſaria, ſed mea priuata, quæ ad te quoque vt ſcriberem me non tam commonefaciebat, quàm quaſi cõpellebat, verùm, vt ingenuè fatear, non id apud te auſus fui, quod apud quoſdam alios, quippe quibus licet maximis viris, familiarius tamen Argentinæ cum eſſem vſus ſum, quàm te. Tu enim diſceſſeras cum Martyre Tigurum, nos manſeramus Argentinæ. Inde factum fuit, vt amicitia & familiaritas inter me & reliquos Nobiles ac doctos viros magis ac magis creuerit, nos autem inter nos potuerit tam facile coaleſcere. En cauſſam vnam, cur nullas antehac à me acceperis literas. Nunc non potui vlla ratione prætermittere, quin ad te ſcriberem. Res enim grauis, & te digniſſima offertur, quæ me ad ſcribendum cogit.

Cum D. Montius ex Anglia, menſe Iunio rediiſſet, indicauit mihi præter alios, denuò excitatum eſſe diſſidium in iſtis Eccleſiis, de neſcio quibus veſtibus, quibus velit Sereniſſima Regina indui Epiſcopos & Miniſtros, cùm verbum aut Sacramenta adminiſtrant. Eſſe autem non paucos veſtri ordinis homines, qui malint officium reſignare, & loco etiam cedere, quàm tales admittere veſtes. Hinc verò maximam Eccleſiarum iſtarum metuendã eſſe ruinam. Se itaque rogare me, vt tum ad Sereniſſimam Reginam ſcriberem, eamque ſui muneris officij monerem, tum etiam ad illos Epiſcopos, qui mihi noti ſunt, & quibus cum aliqua intercedit familiaritas: ac te cum primis nominabat. Te enim propter virtutem, & propter autoritatem ex virtute comparatam, plurimum poſſe. Excuſaui quidem me, & meas extenuaui vires, ſed nulla valuit excuſatio. Fui itaque tandem, poſt multorum amicorum perſuaſione, etiam ab Illuſtriſſimo Principe meo id facere officij iuſſus. Quare coactus ſcripſi primùm ad Sereniſſimam Reginam literas, vt confido, non malas, quibus hortor & ſupplico, vt ne talia audiat conſilia, quæ certè cùm officio boni Principis pugnent. Nihil magis eſt in votis, quàm vt Sereniſſima ipſius Maieſtas, non tam meum, quàm omnium meorum Collegarum virorumque piorum, quàm Illuſtriſſimi ipſius Principis noſtri, conſilium audiat. Quod vt faciat, non tã ipſam, quàm Deum rogamus. Verùm quoniam quid factura ſit ignoramus, & fieri poterit, vt in ſua perſiſtat ſententia: interim verò ſi ipſi etiam Epiſcopi nolint vlla ratione mutare ſententiam, periclitabitur Eccleſia: idcirco iudicarunt fratres ſcribendum quoq; eſſe ad aliquot præcipuos & prudentiores Epiſcopos, & rogandos, vt reliquis ſint autores, ne, ſi Regina amoueri nullo modo poſſit à ſententia, ipſi propterea ſuas deſerere malint ſtationes, quam edicto Regio obtemperare. Non enim videri, cur liceat Paſtorẽ ſuum deſerere gregem, quoties ei licet liberè docere, & Sacramenta ex verbo Dei adminiſtrare, tametſi aliquid agere cogatur, quod vſquequaque non probetur, modò non ſit ex tali rerum genere, quæ per ſe & ſua natura malæ ſint. Si enim talia mandentur, dicendum eſſe cum Apoſtolis, *Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus*: & interim in ſua pergendum eſſe vocatione, ſuumque ſibi curandum eſſe gregem. Si verò res ſua natura adiaphoræ lege mandatóque Regio præcipiantur, quando alterutrum neceſſe ſit, vt aut cedatur loco, aut tali mandato obtemperetur, obtemperandum potius eſſe, ſed cum legitima proteſtatione, & docendum eſſe populum, cur & qua lege tali ſit à ſe obtemperatum mandato, quàm expectandum, dum paſtor exautoretur, & gregem alteri cedere cogatur. Eſſe verò hanc ſententiam ita certam & perſpicuam, tum in S. literis, tum apud Patres, & in hiſtoriis Eccleſiaſticis, vt ſuperuacaneum omnino ſit, vllam adferre probationem apud illos, qui vel mediocriter in ſcripturis ſint exercitati. Nunquam enim propter res ſua natura adiaphoras, deſerenda eſt vocatio legitima & neceſſaria.

Hæc tibi Doctiſſime Iuelle, nota eſſe non dubitamus. Rogamus itaque te, vt tuam interponas autoritatem, & pro tua eruditione atque prudentia, ita cum aliis Reuerendiſſimis & colendiſſimis fratribus, Epiſcopis agas, vt in ſua quiſque ſe contineat vocatione atque ſtatione. Nam, certe nihil aliud molitur Satan, quàm vt quo iure, quáve iniuria, veris Epiſcopis à ſuo grege auulſis, tota Eccleſia diſſipetur. Eſt igitur reſiſtendum, ne ille ſui fiat impij & ſceleratiſſimi voti compos. Dominus & te, & reliquos omnes pios ac ſanctos Epiſcopos Eccleſiæ ſuæ ſeruet, ſuo regat ſpiritu, & veſtra opera promoueat regnum ſuum. Viciſſim vt pro nobis, atque inprimis pro noſtro Illuſtriſſimo Principe Dominum rogetis, etiam atque etiam oramus. Ego verò ſpeciatim me tibi piiſſime & Doctiſſime præſul commendo. Commendo item Rudolphum Gualterum, & Rudolphum Zvvinglium, Zvvinglij illius magni nepotem, vtrumque ſtudioſum & pium adoleſcentem. De ſtatu rerum noſtrarum, ab ipſis poteris intelligere. Heidelb. 11. Septemb. 71.

H. Zanchius, ſuo & Collegarum nomine.

H. Zanchij ad Magnificum & Generosum Comitem Ludouicum à VVittgenstein &c. S.

QVòd tibi Magnifice ac Generose Domine Comes & Compater obseruandissime, vnà cum Magnifica ac Generosa Domina totâq. familia, proficiscenti à nobis discedenti, non valedixerim coram, id factum fuit non tam, quod tum mihi & cum Typographo fuit negotium, & porro in Scholam eundum erat (secunda enim lego, quam quod malui videri inurbanus, quam meam omnibus prodere infirmitatem animique teneritudinem. Neque enim potuissem illud postremum facere officium sine lachrymis, quarum caussa magis publica est, quàm priuata. Cum mutatur cœlum è sereno in nubilum, afficiuntur & alterantur corpora: quanto magis animi, ex magnis rerũ ingratiũque mutationibus. Hinc factum est, vt neque scribere sine magno animi mei dolore potuerim literas. Post tuum enim discessum, tristia priuatis etiam amicis côtigerunt, quæ ab aliis, non dubito, intellexisti, vel saltem intelligere te magis, quàm à me percupio. Ego consolandi me, & sustentandi caussa, recurro tandem eò, vt cogitem DEVM voluisse & velle noctis & diei vicissitudinem continuari ad finem vsque Mundi: nostri verò esse officii, vt noctu quiescamus, & taceamus Domino: *In quiete autem & silentio, esse fortitudinem nostram. Posuisti tenebras* (inquit Dauid) *& facta est nox. in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant & quærant à Deo escã sibi. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suã vsque ad vesperam.* Valdè delector hoc Psalmo, in quo sapientissimam Dei prouidentiam contemplor, quæ vna mirificè me recreat in omnibus afflictionibus meis. Disco enim, hoc esse filiorum Dei officiũ, vt ne turbemur, si occumbente Sole, magnas subsequi tenebras, sed inde potius intelligamus, nobis tacendum & quiescendũ esse, donec denuo redeat dies. Vbi autem quiescẽdum fuerit? In ipsa Dei voluntate & prouidentia, qui omnia sapientissimè regit & temperat. Pertinet huc totus Psalmus 37. vbi præter alia ait, *Tace Domino, & spera in eo.* Vtor & illa Apostoli admonitione, *Retine fidem & bonam conscientiam*, vt vt postea res cadant: non nisi bene piis hominibus cadere possunt. Verissimum est illud Apostoli: *Qui piè volent viuere in Christo, persecutionem patientur*: sed nunquid est famulus supra Dominum, aut discipulus supra magistrum? vt verè oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriã suam, ita certa gloria exspectanda est iis, qui propter Christum sanámque eius doctrinam, aliquid lubenti animo patiuntur. Imo & gratiæ sunt agendæ Deo, quod nobis donarit, vt non solum credamus in eum, sed etiã vt patiamur pro ipso. At reluctatur caro. Verum: sed spiritu superanda est & fide. *Credidit Abraham Deo in spem, contra spem.* Tradicantem, non nisi è tenebris lucem splendescere, quis non rideat? Nihil tamen est certius, tum Physicè, tum moraliter & Theologicè. Gaudium certè illud magnum, quo mater gaudet super nato filio, non nisi ex dolore & tristitia nascitur, vt Christus ipse docuit, & experientia comprobat. *In dolore paries filios tuos*, dixit Deus. Quid iucundius, quàm parere filios? sed absque dolore fieri nequit. Ex hoc igitur illud nascatur oportet. Ita mi Generose D. Comes, consolor me meámque familiam, in hac cõmuni magis, quam propria afflictione. Ad priuata non descẽdo, quia non expedit: & aliunde potius, quàm ex me ea intelligas, peropto. Hoc interim pignore fruimur beneuolẽtiæ erga nos Dei, quod scilicet nos nostrámque familiam totá, seruat incolumes: & præsertim quod profilius tuus, paruus Ludouicus, in dies fit habilior & pulchrior luculentissimáque suæ indolis, suique iucũdi ingenioli nobis dat specimina. Precamur autem Dominum nostrum Iesum Christum, vt Generosum Dominum Comitem, vnà cum Generosa Domina Comitissa, diu nobis seruet incolumem. Prid. Calend. Maij. Anno 77. Heidelb.

T. G.

obseruantissimus

H. ZANCHIVS.

Generosi Comitis Ludouici VVittgensteinij ad H. Zanchium.

Ludouicus Comes VVittgensteinius D. Zanchio, Salutem in Domino.

EPistola tua, Doctissime vir, præter amorem & desiderium nostri, iustum animi dolorem testatur, non tam ex priuatis incommodis, quàm publicis calamitatibus conceptum. His dein Christianam consolationem, & verè Theologicam subiungis, qua in afflictionum tenebris pij omnes se erigere & confirmare queant. Principio, hoc quidem mihi periucundum fuit, quod me à viris præstantissimis amari, ac aliquod mei desiderium vobis reliquisse intelligo. Quocirca corpore quidem absens, animo tamẽ semper (quod & coram sum testatus) ero vobis cõiunctissimus. Non possum non amicorum afflictionibus, imò publico bonorum luctu, non grauissimè commoueri. Cum autem remedium non inuenio, eam quam ex scripturis consolationem proponis, amplector, ac in sapientissima Dei prouidentia libenter acquiesco: idque exemplo tuo monitus, qui ob veritatis professionem iam pridem patriis sedibus eiectus, post varia fortuna iactatus, ac nouo subinde exilio exercitatus, imminentẽ nihilominus persecutionem præter ætatem, citráque rei familiaris considerationem, mira alacritate contemnis: adeo vt sortem tuam alios magis, quàm teipsum deplorantem audierim. Hic nimirum verus est vsus sacræ illius Philosophiæ, quę hoc vobis præstat, vt non modò mediocritate esse contenti, verum etiam aduersa contemnere, in iisque propemodum exultare valeatis. Gloriabantur olim Philosophi de ingenii dotibus, ac humanarũ rerum scientia, quòd Thesaurum illum iniuriis hominum minimè obnoxium esse putarent. At quanto est Christi doctrina præstantior, quæ non modò præsentis vitæ necessaria pollicetur, verum etiam de futura felicitate æternáque corona securos reddit. Spero autem Deum, in hisce difficultatibus vobis adfuturum, nec omnino concessurum aduersariis, vt pro libidine Ecclesiam & Scholas euertant. Et sunt viri prudentes qui ita iudicant, fore tantummodo nubeculam transeuntẽ. Sin aliter Deo visum erit, & Heidelberga discedere te oporteat, memor ero eius, quod valedicens me rogasti, & si quid potero, tentabo per Comitem Iohannem, Auraici Principis fratrem, nouas tibi sedes in Belgio quærere. Vale in Christo, is te cum profilio nostro, totáque familia incolumem seruet. Collegas tuos, D. Boquinum, Emanuelem, Donellum: itémque Olbracum cæterósque viros doctissimos, plurimum meo nomine saluta. 15. Maij. Anno 1577.

Alia eiusdem Comitis ad Zanchium Epistola.

Ludouicus Comes VVittgensteinius H. Zanchio Salutem in Domino.

MAgnas tibi gratias ago, pro libro quẽ misisti de Natura Dei. Scribis libros tuos tempestatem passos, tenebrarum ac lucis, vicissitudinem sensisse. Nimirum hæc est potestas tenebrarum, quam tamẽ ita moderatur Deus optimus maximus (quod euentus ipse ostendit) vt non possint aduersarii, quantum velint, damni dare. Deplorãda est sanè Ecclesiarum ruina, & doctissimorum hominũ dissipatio, quæ clades nescio an vnquam sarciri queat. Laudandus tamen Dominus, qui adhuc nidulum in Palatinatu reliquit, ac Ducem Casimirum suo spiritu confirmauit, vt exulibus hospitiũ præbere, Ecclesiæ ac puræ religionis patrocinium suscipere velit. Audio Scholas plerasque euersas, præter Academiã Heidelbergensem. Vrsinum cæterósque iuuentutis institutores relegatos. Vobis iam metuo Theologiæ Professoribus, quos non possunt non odisse, qui veritatis doctrinam sublatam volunt. Spero Casimirum vobis, & tibi pręcipuè non defuturum. Vtinam ipse ea vobis possem humanitatis præstare officia, quæ vellem, & vestra pietas atque eximia eruditio meretur. Vnum hoc in hisce calamitatibus valde me consolatur, quod tanta fuerit nostrorum costantia, vt hactenus nulla memorabili Apostasiæ nota Ecclesiæ fœdatæ fuerint. Quocirca bene spero, nubem hanc citò transituram, ac Deum, pro sua misericordia optatam illis lucem qua nunc priuantur, mox restituturum esse.

De amico nostro communi liberando, nuper quidam spem bonam fecit. Deum oro, vt à maleuolorum machinationibus eum cum bonis omnibus protegat. Accepi nuper literas à D. Boquino & Francisco Iunio, quibus singulatim rescribere nunc otium non est. Quare cupio has illis tecum esse communes, ac rogo, vt tu illos meo nomine salutes plurimum.

Gratulor D. Boquino, nuper illi natã prolem masculam, ac no-

&c nescio quid boni ominis habeat, quod hoc desolationis tempore Deus sui verbi Doctoribus & Ministris singulari quadam fœcunditate benedixit, quibus & D. Donellum, vera pietate atque eruditione clarum, annumero. Fortè vt ostendat Dominus, non minus copiosam fore spiritualem sobolem, Christique Ecclesiam à vobis latè propagatum iri, vel toto etiam debacchante Mundo. D. Olevianus mihi gratus hospes, vtilem & sedulam præstat operam in Ecclesiis reformandis, & Scholis instituendis, præcipuè apud Comitem Iohannem Nassouicum, vicinum meum. Salutat vos plurimum, atque in aduersis à Deo solatium precatur & auxilium. Opto te cum vxore & familia rectè valere, & gaudeo prosilium meum ita se suauem & amabilem reddere, vt habeas quo in tantis difficultatibus te recreare queas. Vale Berleburgo ex Castro nostro 5. Calend. Nouemb. 1577.

Hier. Zanchij ad D. Iohan. Pistorium, Seniorem, Nidanæ Ecclesiæ Pastorem.

S. Non sum oblitus, vir præstantissime, & pater obseruande, nec obliuiscar in perpetuum, tui erga me cum officij, tum amoris. Credo quidem hoc tibi esse de me, quæ tua est Christiana charitas, quæ nihil mali de proximo, vt ait Apostolus suspicatur, persuasum: si tamen nihil ad te, hoc præsertim tempore, quo facultas datur literas istuc, nempe Francofurtum mittendi, scripsissem, iustam tibi occasionem, tale aliquid de me suspicandi dedissem: præsertim cum pollicitus fuerim, me his nundinis ad te Francofurtum, si quid noui haberem, scripturum. Ne igitur frustra aliqua tibi de me incidat suspicio, en quod promiseram.

In Italia crescit persecutio, in Galliis verò felicissimè progreditur Euangelium, & regnum Christi promouetur. Nuper ex aula rediit vnus ex nostris Gallus, vir nobilis & pius, qui hoc consilio in Galliam profectus fuerat, vt quomodo se res religionis haberent, certi aliquid ad nos referret. Is igitur hæc tanquam certissima retulit: primùm quidem, cùm inde discederet, tum in singulos dies & horas D. Petrum Martyrem nostrum, maximo omnium piorum desiderio expectari: à Regina verò matre ita amari, & ceu parentem obseruari, vt spes sit, eam rebus in omnibus ad religionem pertinentibus, consiliis Martyris obtemperaturam. Deinde Bezam venisse cum Cardinali illo Lotharingo in collocutionem, idque coram Regina matre, & quatuor de rebus felicissime disputasse: de iustificatione per solam fidem: de purgatorio igne: de sanctorum demortuorum inuocatione: & de Missa, deque præsentia corporis Christi in Cœna. Antea enim Cardinalem ingenuè fassum fuisse, se iamdudum Transubstantiationem non credidisse neque credere: atque ita feliciter de iis rebus disputatum à Beza fuisse, vt Cardinalis ad extremum manus illi dederit. Postremò, duas partes trium statuum, nimirum & Nobilitatem, & plebem, (tertia enim pars est Clerus) in hoc consensisse, vt templa Euangelicis concedantur, & id vt fiat, Regi supplicasse, ita vt spes sit, si iam non sunt concessa, breui fore, vt concedantur. Ibi quidem esse Legatum Papæ, & Oratorem Philippi, qui modis omnibus Euangelij cursum conantur impedire, sed frustra. Tantam enim esse fidelium inundationem, vt nullis aggeribus, nullisve repagulis retineri, impedirive possit. Rotomagi tantum quadraginta millia piorum, qui Euangelium profitentur, reperta fuisse: & est hæc vna tantum ciuitas: quanta igitur fidelium multitudo & copia in reliquis vrbibus, totóque regno? Quis non hic suspiciat & adoret immensam Dei erga nos bonitatem? quis non videat, quanta sit vis verbi, cum hoc vno solo, tanta Antichristi & totius mundi potentia, in dies magis ac magis euertatur? Et nos interim in Germania, quando opus esset precibus, mutua charitate, mansuetudine, concordia & pace, adhuc inuicem pugnamus, mordemus, digladiamur, alter alterum criminatur, calumniatur, damnat, idque propterea, quod destituti spiritu Dei, à nostris tantum affectibus in transuersum cæci ducimur. Dominus tandem aliquando nostri misereatur. Somus enim vsque adeo cæci & stupidi, vt neque quibus in tenebris versemur, videamus, neque præsentem Dei manum nos acriter ferientem sentiamus. Commendo igitur tuis & tuæ sanctæ Ecclesiæ precibus, cum vniuersam Germaniam, tum speciatim hanc Ecclesiam nostram: deinde Italiam & Hispaniam. Debemus verò omnes gratias Deo inexhaustas agere pro tanta sua erga Galliam gratia, & illum precari, vt cœptum opus, & feliciter promotum, in finem vsque sua gratia continuet, atque producat. Vale optime pater: reliqua ex D. Sturmio intelliges. Argent. 10. Septemb. 1561.

Tui obseruantiss.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchij ad Nobilissimum & Amplissimum virum D. Andream Dudithium.

S. Ego te, vir Clarissime, initio tanquam virum magnæ & autoritatis, & eruditionis multarúmque & magnarum virtutum obseruabam: postea verò Dominum rogare, vt te è manibus seductorum liberaret, & in agnita veritate conseruaret integrum atque sincerum. Nunc autem, si vera sunt, quæ ex Thretio nostro audiuimus, te vt hominem verè pium atque Christianum summa reuerentia simul & amore complector in Domino. Nihil enim homine Christiano aut Deo in cœlis gratius, aut filiis Dei in terris amabilius esse potest. Ille autem demum verè Christianus censendus est, qui in Ecclesia Christi (quæ verò sit vera Ecclesia, iam satis notum est) constanter se continens, Christum eum pro tali agnoscit, confitetur, colit, amat, qualem è literis ipsius Ecclesia, iam inde ab Apostolorum temporibus, modò à contentione rhetorica... & prædicauit, verum scilicet Iehouam, sicut & verum postea hominem, ebóque verum perfectúmque Redemptorem: tum vita ad eius doctrinam confirmata, glorificare ex animo studet. Qui enim habet Filium, & Patrem habet: & qui honorat Filium, honorat & Patrem: cùm Pater semper sit in Filio, & Filius in Patre; quorum vnus est atque idem Spiritus. Cum itaque talem te esse prædicet iam Thretius, qui fieri potest, quin te ex animo amem & obseruem? Vt verò amor iste & sempiternus esse possit, & augeri, rogo te per eundem Christum, & pergas ipse sic per Filium Dei colere & confiteri, vt te facere audimus: & aliis quoque vt idem tecum, imò nobiscum, & cum tota sancta Ecclesia efficiant, autor esse velis. Faxit Dominus. Atque hæc pauca raptim (ocreatus enim abiturо Francofurtum) gratulandi tibi caussa, & significandi amoris erga te mei. Aliàs fortè plura. Vale. Heidelb. 21. Sept. Anno 74.

T. E.

T. H. ZANCHIVS.

Hier. Zanchij ad N.

S. Vt te in arce, posteaquam de tua vera resipiscentia fui persuasus, mi frater in Domino, fratrem appellaui, & pro fratre agnoui: ita nunc constanter eodem te dignor nomine, quòd te constantem etiam in sana de Filio Dei doctrina persistere audiam: Ac spero fore, vt idem Filius Dei, qui Ecclesiam suam, singulos Ecclesiæ lapides super firmam petram ædificauit: ac proinde, è cuius manibus eripi non possunt electi, te in vera confirmet & custodiat fide, qua possis tandem æternam consequi vitam. Quos enim ei dedit Pater, eorum neminem sinet perire. Exercet quidem suos fideles & electos variis afflictionibus, sed ad ipsorum salutem, non ad interitum. An ignoras, in templo Salomonis, nullum fuisse positum & collocatum lapidem, qui non fuerit prius extra templum, variis malleis, securibus, scalpellis, aliísque ferreis instrumentis, cæsus, dedolatus, perpolitus. Quid de Patribus scribat summatim Apostolus ad Hebræos, & quàm fuerint omnes igne diuersarum afflictionum prius in hoc Mundo, ceu in Sanctorum purgatorio, quàm in cœlestem patriam sint recepti, tu optimè nosti. Sed non minus, qui hæc de aliis scribit, ipse suo exemplo, eadem confirmat. in carceribus ἀμέτρως, in mortibus sæpe, virgis cæsus. nosti reliqua. Sic denique reliqui Apostoli, & electi plerique omnes: & quidem iniustè, cùm propter bonam caussam, hoc est propter confessionem Domini nostri Iesu Christi, omnia illa tormenta paterentur. Interim tamẽ, quia persuasum habebant, se nõ ab hominibus, sed à Deo per homines, & quidem impios

Tyrannos, omnibus illis affici tormentis: idque non ad interitum, sed ad salutem, cámque æternam: ideirco forti & læto animo ferebant omnia, Deum etiam ipsum in medijs tormentis laudantes & glorificantes.

Quid nobis igitur faciendum sit, atque inprimis tibi, mi frater in hoc tempore, vides, qui instar Pauli, cùm mirabilia aduersus Christum, & illius Ecclesiam molireris, captus es à Christo ipso, quanquam per homines, vinctúsque in carcerem ductus, ibi annum & amplius, ad tuæ fidei exercitium, detentus: idque non iniustè, sed iustissimè, propter tuam aduersus Christum rebellionem: non per Tyrannos variis affectus tormentis, sed per tuum & meum Christianissimum & clementissimum Principem, humanissimè & clementissimè tractatus: neque id in alium finem, quàm in salutem tui, gloriam Dei, & ædificationem Ecclesiæ: si te amas, si tibi cordi est gloria Dei Iehouæ Patris scilicet, Filij, & Spiritus S. si denique chara tibi est Ecclesiæ salus: annon debes summa affici lætitia, quod illa patiaris, & patiendo repurgeris, vt sis porrò tanquam stella refulgens in templo Dei? Certè, si verè, vt confido, & persuasum habeo, agnoscis Iesum Christum pro vero Filio Dei Deo, non dubito, quin omnia constantissimo animo sis perlaturus, donec tandem, ea qua placuerit Domino ratione libereris. Si enim ipse Deus, ideo factus est homo, vt pro nobis posset pati, & ita passus est non solùm pro peccatis nostris, verum etiam nobis vt relinqueret exemplum, & nos eius sequeremur vestigia: an non pudet nos homunciones, qui nihil patimur, quod non iustissime patiamur, fremere, obstrepere, & obloqui, cùm ita clementer à Domino corripimur? Annon quos diligit, corrigit & castigat? Quis Patri cælesti, charior Christo Filio vnigenito? Quis tamen vnquam durius, quam ipse tractatus fuisse legitur? Num ideo non diligebatur à Patre? Ergo propter grauem & diuturnum carcerem, & carceris squalores, non debes neque de Patris erga te beneuolentia, si eius ames Filium, neque etiam de Illustrissimi Principis clementia in te animo dubitare. Sicut tibi promiseramus ego & Doctor Immanuel, sic fecimus statim officium apud Illustrissimum Principem, & fuit ipsius Celsitudini gratissimum de nobis audiuisse, quæ nos de te retulimus: qua ex re collegimus, ipsius Celsitudinem nihil magis cupere, quàm vt ex animo reuersus ad Christum, serueris. Nosti eum esse pium, clementissimum, humanissimum Dominum, quanquam Dei Ministrum. Cura igitur obsecro te per Iesum Christum, vt ne te sinas, opera Diaboli, auerti à Christo: sed defixis in eum oculis, totam salutis tuæ, tam corporis, quàm animæ fiduciã in eo vno colloca: ab hoc vno totus, quantus quantus es, pende. Est enim is solus Dominus vitæ & mortis. Neque solùm autor est nostræ salutis, sed omnium rerum, & nihil in mundo fit, nihil ve nobis accidit citra ipsius voluntatem. Est enim ille, qui omnia portat verbo suo potenti, & per quem consistunt omnia: & in quo viuimus, mouemur, & sumus. Nunc, nunc opus est fide, quam, cùm omnia sunt secunda, prædicamus, iactamus: nunc necessaria est doctrina de prouidentia, & de prædestinatione diuina. In primis verò precibus opus est: & libris omnibus alijs neglectis, atque etiam reiectis, in solis sacris literis tibi versandum est: atque in primis in Psalmis, & in sermonibus, quos habuit Dominus Iesus ad discipulos, & ad alios etiam Iudæos, apud Iohannem: & precatio eius ad Patrem, quæ est Ioh. 17. tibi perpetuo versanda est, legenda, contemplanda, menti imprimenda. In ea enim vides Christum, æternum Dei Filium, Deum ipsum: vides hominem pro nostra salute factum obedientem vsque ad mortem: vides efficacitatem sacrificij ipsius pro peccatis nostris: vides denique æternum Patris & Filij erga nos amorem, æternámque felicitatem nostram per Christum nobis partam. Dominus Iesus te consoletur, sustentetque in fide, ad sui gloriam, & salutem tui. Precibus non deerimus apud Dominum. Vale 26. Septemb. 1571. Ex tempore & velociter propter tabellarium, qui ad te mittebatur.

H. ZANCHIVS *in Domino, si eum, vt credo, amas, frater.*

Henricus Bullingerus Hieron. Zanchio S. D.

AMorem plane feruentem intellexi ex literis tuis, venerande Zanchi, quo ardes, imò flagras erga Martyrem nostrum. Vnde summa animi ægritudine ab ipso diuulsus es. Non abs re subirasceris nobis, qui videmur illum abstraxisse à vobis. Verum sis animo tranquillo & moderato. Ipse D. Petrus agnoscit se accepisse beneficium. Cùm igitur tam sincerus sis amicus eius, congratulare illi. Non ignoras quid velit ipsum gaude ergo amicum ea mole exoneratum esse. Et quidem locorum spatia animos disiungere non possunt. Manet & inhæret pectori tuo cor tuum. Auulsum non est. Tigurum translatum non est. Quia Zanchius insidet cordibus nostris, licet Argentinæ Martyr tacet. Dominus ille exercituum omnipotens est, vnica spes, salus & respectus ille noster. In illo vincimus difficultates maximas. Sederunt quidem & fleuerunt filij Israel in Babylonia: cæterum sub Nabuchodonozore latius propagatum est regnum Dei in gentibus quàm fuerit propagatum sub Zedechia in terra Iuda. Nunquam deest Dominus inuocantibus ipsum, inuocantibus autem in veritate. Proinde vtcunque ingenia quædam sint irrequieta: sicuti tamen cor Regis est in manu Dei: ita magnos Spiritus priuatorum alioquin hominum, & sua ipsius existimationem minorum, nullo negotio difflare potest. Fidamus modo illi, inuocemus illum, patienter feramus in constantia spei plena, quæ ille imposuerit portanda. Valet peroptimè D. Martyr, legitque omnium cum admiratione & magno omnium concursu. Legunt alternis D. Bibliander & ipse. Hic librum Samuelis, ille Zachariam Prophetam. Ac quoniam amicorum omnia sunt cõmunia, Martyr etiamnum vester est. Quia nos omnes, vestri sumus, & speramus vos omnes, nostros esse. Vale cum omnibus tuis optime Zanchi. Salutant te Symmystæ. Oro memineris filij mei Ioannis Rodolphi. Hunc doce, mone, impelle ad sancta & bona. Iterum vale. Tiguri 30. Augusti 1556

Henricus Bullingerus Hieron. Zanchio S.

DOminus custodiat te ab omni malo & benedicat tibi tuísque in sempiternum. Subitum & gaudium & tristitiam adferunt mihi tuæ literæ. Nam exhilaror cum te cum tuis valere adhuc intelligo: Tristitia afficior, cum audio vim morbi nondum extinctam esse, atque ideo te vnà cum bonis versari in periculo. Sed sumus omnes in manu Domini. In huius manibus sunt tempora nostra. Apparent etiam hic non obscura pestis indicia. Dominus misereatur nostri & seruet animas nostras. Accepi libellum tuum scriptum de componendo dissidio Sacramentario. Vtinam paterent aures multis recta consulentibus. Vicissim ad te mitto Repetitionem meam oppositam recognitioni Brentianæ. Est hæc admodum verbosa & prolixa. Studui ego breuitati, & vt paucis multa dicerem. Tuum & aliorum bonorum virorum fuerit iudicare, quam feliciter tractauerim hoc negotium: Scio me habere causam bonam. Alij felicius tractare possunt. Dominum oro, vt si mea hæc lucubratio non sit profutura multis, nemini obsit. Cuperem sanè si Deo placeret, horas meas alijs quàm Polemicis illis locare. Sed faciat Dominus quod bonum est in oculis ipsius: Is benedicat meis lucubrationibus & liberet me ab absurdis hominibus, qui quotidie prælia renouant. Ex Gallia nihil audimus, nisi quod in eodem semper statu sunt res Ecclesiarum, nullus insidiarum & periculorum finis, sed in infirmitate virtus perficitur. Recrudescit pestis per Galliam, furit Lugduni, furit Basileæ, passim vires acquirit eundo. Oremus Dominum, vt flagella eius cedant ad emendationem, non ad indurationem, quam demum sequatur sempiternus interitus. Argentinæ quoque pestis serpit. Venit in Heluetiam Legatio Regia magna cum pompa, ad restaurandum fœdus inter Galliam & Heluetiam. Dominus largiatur nobis ne huiusmodi fœderibus vel nexibus, libertatem amittamus cum religione. Vale Domine colende, & frater charissime. Dominus tibi tuísque benedicat. Salutant te mei omnes. Tiguri 31. Augusti. Anno 1564.

Ludouicus Lauaterus Hieronymo Zanchio S.D.P.

SCripsi superioribus mensibus, vir clarissime, hos quos ad te mitto, commentarios, in librum difficilem Prouerbiorum

uerbiorum Salomonis. Causas quæ ad hanc scriptionem me perpulerunt, ex præfatione mea, pleniùs cognosces. Nullis certè laboribus peperci, vt hunc librum cum mihi, tum aliis studiosis paulò familiariorem efficerem. Peto autem à te vir humanissime, vt si quando leuerioribus studiis aliquantisper sepositis, in hunc meum librum diuerteris, partémque aliquam lectione dignatus fueris, tuam mihi sententiam de hoc libro liberè perscribere non dedigneris. Cuperem enim ex te, cuius iudicium maximi facio, cognoscere quid mutandum, quid addendum, quid detrahendum videatur. Festinauit Typographus ad nundinas. hinc factum est, vt aliquot loca corruperit, errata verò in fine soluta addere, ne libro officerent. Quod si aliquando recudatur, dabo operam vt castigatior prodeat, & illa accedant quæ & tu & alii viri eruditi significauerint. Quid si hac occasione D. Zanchius aliquando hunc librum interpretandum susciplat? Spero enim omninò id quod in præfatione scribo, me hac editione hoc saltem consequuturum, vt virum aliquem doctum exuscitem, qui eruditas in hunc librum omnium iudicio velim annotationes contexat. alios libros multi certatim explicando sibi sumunt, hunc ferè omnes intactum relinquunt. Quid de causa Prædestinationis scripserim, ex 16. cap. videbis. Quod dogmata attinet, puto nihil à me scriptum quod cum doctrina Catholicæ Ecclesiæ pugnet. Vtinam tandem intelligamus tuam illam causam feliciter confectam esse: si Dei beneficio, res Galliæ feliciùs haberent, fortè tui ad versarij nonnihil mitigarentur. Video enim nimis esse verum, quod Poeta ille dixit:

Nulla fides vnquam miseros elegit amicos.

Omnes vident, etiam Theologi, quænam partium sit potentior, pauci sunt qui veritatis causam ab aliis relictam, velint defendere. Quod non idcirco scribo, quod tibi diffidam, Clarissime Domine Doctor, scio enim quemmodo erga veritatis doctrinam sis affectus. Dominus gratiam in te suam confirmet, vt in finem vsque imperterritus perseuerare possis. Nihil apud nos geritur cuius te hoc tempore certiorem reddere possim. Expectamus catastrophen Concilij Tridentini & belli Francici. Dabis mihi veniam vir Clarissime, quod tam familiariter tecum ago: scio enim te qua humanitate es præditus, non facilè offendi. Vale vir Clarissime & humanissime, cum D. Sturmio, D. Huberto, & aliis viris eruditione & pietate præstantibus. Tiguri 22. Augusti, Anno 1562.

Hieron. Zanchij ad D. Lauaterum.

SEgo verò post Deum optimum & maximum, tibi præter alios debeo, mi Doctiss. Lauatere, quod habeo, ne facilè patiar, vt excedat memoria beneficium officiúmque tuum. Si non potuero compensare, optabo saltem, & grato ero animo. Dominus verò rependet. Nec plura in præsentia de hac re, ne fortè ex Theologo, videar factus aulicus. Ergo ad alia.

Coactus fui per leges huiusce Academiæ, quæ nulla admittunt Pontificis priuilegia facere, quod & honorificæ memoriæ Bucerus, & Martyr in Anglia facere olim coacti fuerunt. Ita qui antea Theologus eram sine annulo, & sine pileo, & sine licentia: nunc sum Dominus Doctor annulatus, pileatus, licentiatus. An non est mihi facta magna accessio? Optarim has ceremonias tolli, præsertim à Theologis. Sed multa licet optare, quæ vt vnquam possint obtineri, valde vereor. Interim cum res sint adiaphoræ, eas suo sinam loco. Fuimus duo Theologi, ego & Dominus VVithkerus Anglus tres Iurisperiti, tres medici vterus Princeps interfuit, gratulatus est & signa etiam quædam lætitiæ & gratulationis dari iussit. Ac pro me Illustrissimus Elector sumtus omnes iampridem persolui iussit. Ita nactus sum non Mæcenatem, sed parentem. Totum etiam viaticum quod fuit N florenorum, est persolutum Illustrissimi Principis iussu. Quod igitur alibi retentum mihi fuit de meo stipendio, hic Dominus reddidit magno cum fœnore. Sit ei honor & gloria.

Quæ scripsisti noua, omnia sunt tristia, materiam igitur præbuerunt precandi Deum pro Ecclesiis & pro illo bono fratre Morbeniensi Pastore, vt Dominus illum donet spiritu fortitudinis & perseuerantiæ atque constantiæ id quod futurum confido. Quæ hic tecta habemus noua de Flandria scribo ad D. Bullingerum. Non est opus ea repetere in iis literis. Nam credo vos mutuo hæc communicare. Meum Iulium Terentianum plurimum saluere iubeo, ad quem alias. Nam nihil habeo, quod ad illum propriè scribam. Valete igitur & pergite nos amare, & commendare Deo. Iubeo vero etiam saluere vtrunque nostrum Ziglerum cum familiis. Heideb. 22. Iunij 68.

T. ex animo & totus

H. ZANCHIVS.

Ludouicus Lauaterus Hieron. Zanchio S. P. D.

ACcepi tuas literas, clarissime atque humanissime Domine Doctor, ex quibus quo in loco res tuæ sint, abunde intellexi. Gratulor tibi, quòd nouis honoribus auctus sis, & Principem tam clementem habeas, qui nihil tibi deesse patitur. Deus opt. max. hanc tuam felicitatem diuturnam esse velit. Ex Domino Datheno de rebus nostris, & afflicto Galliæ statu coram audies. Florentibus Guisiis, nulla pax stabilis potest sperari: tanto illa familia contra Euangelium fertur odio. Rheti, vt intellexisti, honorificam legationem miserunt ad Ducem Mediolanensem, repetitum optimum fratrem Franciscum Cellarium, contra ius Gentium abductum. Legati redierunt re infecta. Dux enim simulauit se nescire, quid cum bono illo viro actum esset, dimisit eos ad illos, qui res spirituales tractant. Papam dixit mittere suos inquisitores, quibus ipse nihil præscribat. Interim se missurum literas ad Papam, vt pro captiuo intercedat. Habita sunt Curiæ Comitia, in quibus hac de caussa tractatum est. Res refertur ad communitates, vt vocant, trium fœderum quid deliberaturi sint, Dominus nouit. Quomodo vero hoc ferrent, si aliquot nebulones virum aliquem bonum ex Rhetia vi abducant, postea politici Magistratus dicant, hæc res ad nos non pertinet, ista curant Pontificij inquisitores? Fortassis his quoque malis remedium aliquod Rheti inuenient. Comes Angusola, interfector Ducis Placentini, hisce diebus hac transiuit. Fertur, ipsum deduxisse in Flandriam Ducis Albani filium, quod an verum sit, nescio. Noluit (vt nostri dicunt) per Rhetos iter facere, fortassis insidiarum metu, per montem itaque Gotthardi in Italiam rediit. Post discessum eius ad vos Geneua venit Illustriss. Princeps Dux Christophorus. Illustriss. D. Principis Palatini Electoris filius: eius aduentus & Senatui nostro, & ciuibus gratissimus fuit. Non dubito, quin fuerit suspectus vicinis nostris Papistis. Nam eodem ferè tempore quinque nobiles viri ex Valesia ad nos per pagos illos venerant animi caussa. Suspicabuntur Papistæ apud nos arcana quædam tractari. Ex suis enim moribus alios metiuntur.

Schmidlinum, vel si mauis fabrum fertur apud nos, in adulterio cum ancilla deprehensum, magnum odium apud optimum Principem VVirtebergensem, incurrisse, cui hactenus gratissimus fuit propter nescio quem zelum in oppugnandis Zvvinglianis. Scripsit quidam apud nos, cum primum audiuisset hunc rumorem, versiculos in eius laudem, quos subiiciam, vt quam malum sit hoc hominum genus, de pueris loquor, intelligas, si nescis.

IN IACOBVM ANDREAM SCHMIDLINVM Vbiquitarium.

Corpus vbique docet Faber esse, lotóque teneri
Pernegat: hac illi gloria sola placet.
Ergo ne proprium thalamo concluderet vno
Corpus, in ancilla dormit & ille sina.
Gloria parta fabro est, iam victor vbique triumphat:
Nunc & adulter erit, turpis vbique faber.

Ignosce mihi vir clarissime, quod seriis rebus, has nugas immisceo. Iulius Terentianus communis noster amicus te plurimum salutat. Vale.

T. L. Lauaterus.

Hieronymus Zanchius Ludouico Lauatero S.

ANtvverpia, Domine Lauatere, scribitur, Albanum in Hispanias reuocari, aliúmque quendam Comitem

Hispanum, in ipsius locum surrogatum iri, idque propter intolerabilem ipsius Albani Tyrannidem, qua tantum non totum perdidit Belgium.

Vranius contulit se in Gallias, creditur coniuncturus copias cum Bipontino in Lotharingia. Petiit Rex ab Imperatore, ferat auxilium, prohibeat Bipontini profectionem, det aliquid consilij: respondit se neque opem ferre posse, neque Bipontinum impedire, nihil verò habere consilij, nisi vt fidem seruet. De Condæo & suis nihil planè intelligimus certi. Hic alioquin valemus Dei beneficio omnes. Controuersiæ iam omnibus & vbique notæ: nolui me immiscere, neque implicabo. Veritatem tamen ipsam, interrogatus non dissimulo; debet enim hæc carior esse omnibus Platonibus atque Socratibus: & si qui propterea à me alienentur, doleo & quidem vehementer. Sed quid agas? Propter Christum nihil non est ferendum: & quidem ἀσυμμάχως. Ego ita me, vt confido, geram, vt retenta fide & bona conscientia, nemini faciam iniuriam, sed de omnibus potius, pro mea virili, promerear. Cætera: si ego crucifixus sum mundo, & mundus mihi vicissim est crucifixus. Vale optime frater, & me vt facis ama. 30. Decembr. Anno 1568.

Hieronymus Zanchius ad eosdem S.

Multæ, quæ mihi iam scribendæ sunt literæ, Doctissime & obseruandissime Lauatere, efficiunt vt in singulis cogar esse breuior. Ago gratias quod me salutaris per Panussilliam nostrum, & in animo habueris librum tuum de Spectris ad me mittere. Sunt hæc animi erga me tui, & constantis beneuolentiæ, gratissima mihi testimonia. Idem velim persuasum habeas de Zanchio tuo. Neque enim deposui aut deponere possum memoriam tui de me optimè meriti, tametsi rarius ad te, quàm fortassis volebas, scripsi per hoc tempus, quo nescio quæ tempestas orta est. Intelligis. silentio enim volui me, si potuissem, quasi scapha subducere. Sed non fui permissus. Hoc tamen scito, me nihil aliud in ea caussa egisse quàm quòd iussus ab Illustrissimo Principe fui, nempe vt de doctrina meam scriberem sententiam. Doctrinam autem defendi bonam, & quæ in Ecclesia Christi semper fuit recepta, & à vobis etiam, præsertim à Domino Bullingero in suis commentariis tradita & comprobata. Quid vis amplius? Defendi doctrinam Catechismi Illustrissimi Principis, cui omnes ante meum hunc aduentum subscripserant nemine excepto: reliqua aliis disputanda reliqui. Debet autem, vt nosti, amicus esse Socrates, amicus Plato, sed multò magis amica veritas. Verùm hic suspicienda est admirabilis Dei prouidentia, qui vt detegeret tam horrendas in Christum blasphemias, excitauit controuersiam de disciplina In hac autem caussa Arianismi, cuius suspectum habuerunt amicum permulti, propter arctissimam amicitiam cum N. defendi & defendam vsque ad sanguinem, quia fit illi iniuria, quantum ego potui ex familiaribus, iisque permultis cum eo sermonibus colligere. Ad summam Christus præponendus est omnibus amicis, parentibus, animæ nostræ. Cætera, tam sum memor beneficiorum, quàm quiuis alius, nec mihi vnquam placuit, aut placere potest leuissimorum Græcorum sententia, amicitiæ habenas ita laxas esse debere, vt eas, cùm velis, aut adducas, aut remittas. Illa tamen prima quæ in amicitia statuenda & sancienda est lex, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati, si seruanda est profanis etiam & barbaris Gentibus, quantò magis nobis Christianis? Sed de iis plura, quàm volebam. Captus tandem est alter, cuius caussa longè grauior & atrocior est. Sunt enim eius literæ ad Imperatorem Turcarum pro expeditione in Christianos, & horribilium blasphemiarum plenæ. Non vidi, sed ab illis, qui viderunt & legerunt, hæc audio. ô Deum immortalem, quis vnquam hæc de talibus hominibus suspicatus fuisset? Sed eò tandem deducuntur ambitiosi homines, & qui semel contra conscientiam suscipiunt doctrinam Christi in aliorum inuidiam oppugnandam. Deus igitur nos seruet humiles, & in sui timore. Mortuus est, vt credo, vos audiuisse, Brentius. Saluto reuerenter omnes, D. Bullingerum Gualterum, Simlerum, VVolfium, Zvvinglium, & omnes. Heidelberg. 20. Septembris, 70.

T. ZANCHIVS.

Hieronym. Zanchij ad eundem S.

Perlegi Lauatere Doctissime non sine voluptate, & fructu, eruditissimum libellum tuum de Spectris. Placet argumentum, sententia tua, methodos, perspicuitas. Vtinam ita possem Purgationem, qua de scribis, legere non dubito, quin inde parum afficerer. Scripserant, vt audio, & VVirtembergenses Catechismum Germanicè in quo mirabiliter exagitant vbiquitatem. Contra verò alij nihil non agunt, vt ipsorum vbiquitas vbique sit; sed tandem in vno tantum angulo Germaniæ, vix locum habebit, vsque adeò molesta hæc Bestia, vndique & ab omnibus profligatur, & meritò. Transyluanus mortuus est. metuitur bellum inter Cæs. & Turcam. Card. Castillionæus, in Anglia veneno sublatus est, propterea omnes eius famuli in carcerem coniecti sunt. Vale, Heidelbergæ 17. April. Saluta fratres.

Ludouicus Lauaterus Hieronymo Zanchio S.D.

Librum tuum, vir clarissime, de Trinitatis mysterio conscriptum, hisce tandem diebus à te dono accepi. Gratias itaque quàm possum maximas tibi ago, pro egregio illo tuo munere. Quanquam ego aduersariorum nostrorum scripta non legerim, ideóque minus de hac caussa iudicare possim: tamen ex Simlero nostro, qui in hac diligenter multúmque versatus est, intellexi, tuum hoc scriptum dilucidum esse, ideóque se non dubitare, quin ad retundendum aduersariorum nefarios conatus vtilissimum futurum sit. In explicatione locorum difficilium de Trinitate vtar tuis illis laboribus si vixero. Quæ quasi per transennam in eo vidi & legi, maximopere mihi probantur. Hisce diebus celebrata sunt Badæ Comitia, in quibus de facto Regis Galliæ disputatum est. Misit Rex Belliuerium, quem nosti, qui mira impudentia Regis factum non modò excusat, sed vt necessarium, & Regno Franciæ vtilissimum prædicat. Heri Geneuà ad nos nobilium Gallorum, aliorúmque exulum legatus venit, qui petit vt Euangelicæ vrbes apud Regem Franciæ intercedant, vt absentes suis bonis libere frui possint. Promittit enim redeuntibus in Galliam, omnia vt venientes trucidet. Deinde, petunt à nostris Eleemosynas in vsum pauperum, quorum multa agmina Geneuam venerunt. Orandus est Deus, vt & illis, & nobis sit propitius. Stellam nouam, quæ iam diu conspecta est, nonnihil mala puto portendere. Vale vir Clarissime, meáque si tibi prodesse possit, opera vtere. Tiguri 19. Decembr. Anno 72.

T. L. Lauaterus.

Hieronym. Zanchius Ludouico Lauatero Tigurum.

S. Non possum filio tuo optime & doctissime Lauatere, deesse: nisi velim omnium hominum esse & ingratissimus, & inhumanissimus. Quantum enim tibi debeam, non sum immemor: ipsius fuerit, mihi tantum verbo vno, vel etiam nutu significare: qua in re opus habeat opera mea atque ope. Sic ergo illum monui: sic tu debes illi mandare.

Morbum Domini Bullingeri nostri tam vehementer doleo: quam valde gratulor Ecclesiis, mortem Illyrici: denegarunt ei Cœnam ministri, propter doctrinam de peccato originali; ita siue viatico, quia aberrarat à via, abiit ex hac vita: vtinam pius & bonus. Cracouius magnus ille Confiscarius Ducis Saxoniæ, in carcere obiit. Vale mi charissi. frater, & resaluteto nostrum D. Bullingerum, D. Simlerum & Iulium. Heidelberg. 5. April. Anno 1575.

Idem ad eundem.

S. Dolui vehementer, mi Domine Lauatere, mortem optimi Patris D. Bullingeri, viri eximij, deque Ecclesia optimè

optimè meriti: sed obitus nostri charissimi fratris, amicique suauissimi, hominisque literatissimi, acumine ingenij, & iudicio præstantissimo prædíti Iosiæ Simleri, cuius mentionem facere sine lachrymis non possum, summo me affecit dolore: non quidem ipsius, sed Scholæ vestræ, Ecclesiæque totius causa: nam Bullingerus, suum iam confecerat, idque feliciss ime, cursum, vt longior vita, parum Ecclesiæ prodesse porro potuerit, sibi verò nihil: At Simlerus noster, ætatem si spectemus, quamplurimum omnibus. Floruerunt in vestra vrbe, multi & insignes viri, ita vt vniuerso orbi summæ essent admirationi, nunc extinctis, inter paucos annos, multis magnis viris, tu cum D. Gualthero, ex veteribus Patribus solus superstites estis. Seruet vos Deus: aliosque excitet, per quos vera Religio, in vestra gente conseruetur. Nam res ipsa quotidianaque experientia manifestò docet, extinctis veris Pastoribus atque Doctoribus, per quos sana doctrina propagatur, simul etiam Ecclesias paulatim extingui, imò quod peius est, in varias conuerti sectas, quæ nihil minus quàm Christum quærunt, salutémque electorum. Proinde maior adhibenda nobis est diligentia: vt iuuentus in vera pietate, bonisque literis instituatur, cuius ministerio Ecclesiæ in sana Euangelij doctrina conseruentur, retineanturque in officio. Nam hac ratione fit, vt Ecclesia, columna & firmamentum sit veritatis, dum scilicet in ea vigent pij doctique ministri. Exaudiat nostras preces Deus, suscitet fideles Doctores, pellat hæreses, dissipet sectas, nec sinat in Ecclesias suas redire Barbariem. Nos hic valemus Dei beneficio, & in pace viuimus. Vale mi optime & obs. frater: meóque nomine salutabis D. Gualtherum. Heidelb. 1. Septemb. Anno 1576.

Lauaterus H. Zanchio S. D.

NOn difficile fuit præuidere, quæ tempestas obitum optimi Principis secuta esset. Nisi Deus Schmidlini & aliorum huius farinæ seditiosorum hominum conatus impediat, atrociora erunt nobis exspectanda. Vtinam Illustrissimus vellet Princeps, alteram quoque partem clementer audiat, neque se à maleferiatis illis hominibus regi patiatur. Incredibile dictu est, quantum confirmetur Papistarum audacia tribunitiis illis quorundam contra nos concionibus. Sed dabit Deus his quoque finem, quem rogabimus, vt quia Principum corda in sua manu habet, & vestri Principis & aliorum, ad moderata consilia flectat, ne veritatem in nobis oppugnent & errores propugnent. Quid de te futurum sit, nondum cognouimus, sed alium in tuum locum surrogandum non dubito. Vtinam in nostra Schola tibi & alius locus esse posset. Si qua vero in re ego te iuuare possum, meam operam tibi promitto. Neque dubito, quin Deus iam antè alia hospitia pararit suis exulibus. Obijt superioribus diebus R. Gualterus iunior, D. Gualteri nostri filius, iuuenis insigniter doctus, multarumque linguarum peritus, cui in Ecclesiastico munere (Diaconus enim fuit in Ecclesia Petrina apud nos) filius meus Felix nomine successit. Vtinam suum illud munus fideliter obeat. Rerum nouarum apud nos nihil circumfertur, nisi quod totis viribus ciuile bellum in Gallia instauratur. Deus furorem & perfidiam illorum hominum coerceat. Vale vir Clarissime. Salutabis meo nomine Dominos Concionatores & Professores veram doctrinam amantes apud vos. Tiguri 12. Martij. Anno 77.

T. ex animo

L. LAVATERVS.

Hieronym. Zanchius Lud. Lauatero S.

PErfuerunt mihi gratæ literę tuæ, obseruande Lauatere: quibus & communem calamitatem nostram deploras, & nobis atque inprimis mihi bene cupis, tuamque offers, si qua in re possis prodesse, operam. Etsi verò non dubitabam de beneuolentia, erga me, tua, libentissimè tamen hoc ipsum legi. Tu fuisti autor vt huc venerim, vbi annos nouem & amplius non illibenter vixi, nec sine fructu, vt credo, docui, dubitare non possum, quin si possis, de alia alibi conditione, mihi cupias prospicere. Vt pro illo beneficio, sic pro isto animo ac desiderio, habeo tibi immortales gratias. Ego certè libentius redirem in istas vestras Regiones, quam alio, nescio quò forte iterum: sed tamen quia Deus ille est qui vocat, & qui mittit suos ministros, expectabo dum vocet: & quocunque miserit, ibo quam lubentissime: Neque enim mihi natus sum, sed ipsi: & gaudeo, quod me fecerit semen Abrahæ: cuius proprium fuit in hoc mundo peregrinari, id est, in terra non sua, & affligi non paucos annos, imò semper. Tu si aliud non potes, potes tamen me meamque familiam, auctam hic tribus masculis, Deo commendare tuis precibus, quod vt facias, rogo enixè. Opus meum de Attributis non potuit absolui, vt his Nundinis prostaret, sed proximis, vt spero, locupletius prodibit. Vale mi op. frater, & resalutabis D. Gualtherum & Stuckium. Heidelb. 26. Martij. Anno 1577.

Idem ad eundem S.

GRatiam habeo mi D. Lauatere pro tuo in Rhutam commentariolo: argumento nimirum ac manifesto testimonio, te minimè oblitum esse mei. Non me latent maleuolorum officia, quæ & facta diu sunt aduersus me, & fiunt quotidie, missis varias in partes literis: sed vnum habeo Deum protectorem ac defensorem mei, meorumque liberorum: & sat amicorum habeo, si post Deum, aliquot habeam bonos: Innotescent tandem aliquando omnium ingenia, & prout quisque se gesserit mercedem accipiet. Quod mihi superest vitæ, dabo operam, vt illud transigam bona conscientia, ad gloriam Dei & ad Ecclesiæ ædificationem: nemini iniuriam faciendo: deque omnibus mea virili bene merendo: neque dubito quin Deus mea vota sit exauditurus, & quod incœpit in me opus bonum: illud perfecturus. Satius tum hominum huius seculi, & nouit in solo Christo acquiescendum esse. Vbi non viget charitas, quæ potest ibi esse fides, quæve pietas? vbi vera pietas non est, ibi vera amicitia esse non potest Quod ergo memoriam retineas mei, meque amare tui obseruantem non desinas, & tibi gratulor istam veram pietatem & mihi gaudeo. Seruet te cum tuis omnibus Deus. De Belgio hactenus non nisi bona & fausta accepimus. Pellat Deus hostes, & illorum dissipet consilia. Nos hic valemus omnes, vnus tantum noster D. Vrsinus conualescere non potest. Cura & tu valetudinem, Dominumque Gualterum & filium tuum, meo salutabis nomine. Neustadio 24. Septemb. Anno 1578.

Idem ad eundem S.

QVos superiori anno commendaueras adolescentes, mi opt. frater Lauatere, fuerunt commendatissimi, atque ipsis, quod potui & debui obtuli: Mallem rebus ipsis quàm verbis, quanti & te & tuos amicos faciam, declarare. N. perdidit illam vrbem, & abijt: quò? nouit iam ipse miser. O vtinam Respub. saperet, & amicorum consilia audiret. Est certè rogandus Dominus, pro illa præclara vrbe, vt eam omnibus illis pestibus liberet, & pristinæ puritati restituat.

Egregium virum se præstat Sturmius: vtinam eum optimum eius Scholæ parentem & ornamentum, audirent. Credo te iam vidisse Vrsini nostri non inutilem laborem in lib. Concord. Nunc in eo est, vt Germanicum reddat, & erit auctior & elegantior. Si noluerint sapere Principes, viderint ipsi. Christum certè sentient iudicem, & vbinam sit suo corpore, tandem intelligent. O miseram Germaniam, quo tandem es deducta. Interea gratiæ Deo agendæ, quod aliquot reliquiæ & Principum & vrbium seruentur. Nos hic pergimus nostram tueri Spartam, pro sua quisque virili. Vale & saluta D. Gualterum & alios fratres. Neostadio, 28. Martij. Anno 1581.

Magnificæ & Illustrissimæ Dom. Elizabethæ, Illust. Principis Transsyluaniæ vxori, &c.

H. ZANCHIVS S.

NOn dubito Magnifica atque Illustriss. Princeps, quin lecta harum literarum subscriptione, statim vehe-

menter admiratura sis, quid rei sit, quod ego, homo peregrinus & tibi vix fortè etiam de nomine notus, ausus fuerim ad te familiariter scribere, præsertim cum à te, nullam acceperim id faciendi occasionem. Sed si causas, quæ me ad hoc officium faciendum promouerunt, diligenter perpenderis: persuasum habeo, quæ tua est pietas, atque prudentia, te omnem confestim admirationem deposituram, meque quod scripserim, si non laudaturam, saltem non improbaturam. Duabus potissimum rebus adductus fui, vt has ad te darem: singulari tua pietate, cum summa virtute, vt de nobilitate & dignitate tua nihil dicam, coniuncta: & mea erga Fabianum alumnum tuum beneuolentia. Ac primum quidem, summa cum voluptate audiui, inque animum reposui meum: quæ de singulari eximiaque pietate tua prædicare solitus mihi est Fabianus. Te enim nullis parcere sumtibus, nihilque non agere: quo vera & sincera apud vos quoque promoueatur Religio. In quem finem, se quoque ad nos abs te transmissum fuisse non dissimulat vir pius, modestus, & doctus, tuique obseruantissimus. Non potuerunt hæc animum non afficere meum erga te, tam Christi amantem Principem, honestamque & prudentissimam matronam. Quare neque ego, quin tibi ex animo si non coram, saltem literis meis gratularer, & aliquam obseruantiæ erga te meæ significationem darem, omniaque mea offerrem officia, continere me potui. Cum enim vnus atque idem spiritus, qui & in Christo est, in nobis, qui eundem Christum amplexi sumus, inhabitet, veram κοινωνίαν cum Patre & Filio, atque inter nos habeamus, oportet: qua fit, vt non iam multi, diuersi, diuersarumve nationum homines, sed vnus tantum nouus homo (scribit Apostolus) simus in Christo. Hæc communio est sanctorum, quam in Symbolo credimus, & confitemur, arctissima, futura etiam arctior in cœlo: quam mundus non nouit, neque nosse potest. Amplector igitur Dominam Illustrissimam, in Domino Iesu, precorq; illi a Patre per Iesum Christum, incrementum gratiæ, & spiritus, omnisque generis benedictionis: quod ne te lateret: hasce dare constitui. Accedit verò causa altera, quæ est huiusmodi. Non semel & iterum mihi visus sum videre Fabianum nostrum, vehementer aliqua tristitia, & melancholica cogitatione affectum esse. Hortabar quidem eum, & socium, quoties illos offendebam, essent læto animo, tametsi Schola nostra dissipata sit, quod non sine prouidentia Dei, hæc contigerint. Non deesse alibi præclaras Academias & Scholas, ad quas possint se conferre, studiorum causa, & bene in illis habere: sed hoc quicquid erat consolationis, videbam parum prodesse. Tandem igitur aliquando interroganti mihi, quidnam rei esset, quod me non inuiseret, neque hilaris esset animo: respondit se variis affligi cogitationibus, quod non solum videat dissipatam Scholam, cuius rei causa parum hic possit proficere, sed etiam quod si hic maneat, videat se cogi maiori suæ Illustrissimæ Dominæ, & aliorũ in patria opinione sumtus, propter magnam victus & habitationum caritatem, facere: si verò velit aliò puta Geneuam, sicut consulebam, migrare, metuat ne & suam offendat Illustrissimam Dominam, & plus etiam quàm hic, insumat pecuniæ, cum vbique audiat longe carius viui, quàm putasset. Si nihil, inquam ego, aliud habes, quod te discruciet: facile adhiberi potest remedium. Non dubito quin Illustrissima tua Princeps, si his de rebus certior fiat, missura sit tantum pecuniæ, quantum fuerit ad studia tua promouenda necessarium: modo tu in pietate, bonisque literis, quarum caussa huc te transmisit, strenuè proficias. Ac si opus fuerit opera, & testimonio meo, libenter offero quicquid præstare possum officij. Hic bonus frater arrigere aures, & rogare, vt quando sponte offero, velim meis literis, vti res habet, significare, dareque testimonium veritati. Nihil à me tibi fieri posse gratius. Ego itaque, Illustrissima Princeps, hac altera caussa adductus, non potui non audere Cels. tuam meis literis interpellare, officiumque facere boni viri: quo & frater molestiis animi liberaretur, & quæ tuum subire animum potuisset, admirationi occurrerem. Certo enim certius est, carissimè in his nostris Regionibus viui, præsertim hoc tempore, quo præter alia, vinum etiam vulgare carissimum est. Cæterum cum in nostra hac Academia parum iam possit proficere, qui operam vult dare Theologiæ, sicut alius. sic quoque Fabiano & eius socio consilium dedi, vt Geneuam se conferant, vbi floret Schola, sincera traditur Theologia, & viget disciplina, piusque & incorruptus dominatur Magistratus, qui citra personarum respectum omnes ex æquo tuetur, neminique à quopiam impune fieri iniuriam sinit. Hoc meum fuit consilium, quo melius illi & eius similibus dari nullum posse in hoc tempore, persuasum habeo. Volui autem de his omnibus te Illustrissima Princeps, certiorem facere, & præmonere: vt si fortè contingat quod tamen futurum non credo, vt vel T. C. vel alius quispiam factum improbet: in me vnum transferant omnem culpam, quam me libentissime præstiturum polliceor. Tibi verò Illustrissima Domina, omnia mea offero officia, & precor Deum, vt te cum Illustrissimo Principe & coniuge tuo diu seruet incolumem, ad Ecclesiæ Christi protectionem, piorumque studiosorum salutem. Heidelb. 8. Martij 1578.

T. Illust. C.

Hieronymus Zanchius
Theol. Doct.

Illustrissimo Principi Guilhelmo Landgrauio Hassiæ, &c. Domino clementissimo.

H. ZANCHIVS S.

MIraberis, credo, Princeps Illustrissime, idque non immeritò, quid sit quòd ego, qui nulla tibi necessitudine iunctus, & vix etiam de nomine notus sum, te hisce meis incultis literis ceu familiarem aliquem, compellare veritus non sim. Sed istam te admirationem positurum confido, simulac meum erga te animum, ex hisce perspexeris & voluntatem. In recenti namque adhuc memoria hæret, hærebitque semper, tum humanitas, tum liberalitas, qua erga me laudatissimæ memoriæ parens tuus vsus est: Cum mihi Argentinâ ad vestram Academiam Marpurgensem, examinandarum propositionum mearum causa, propter eam litem mihi Marbachius intendebat, profectò, non solum animum suum beneuolum significauit, sed porrò etiam curauit, vt vbique locorum suæ ditionis, liberali, sine meis sumtibus, exciperer hospitio. Quæ res præter alias causas effecit, vt & tunc mea *Miscellanea* ei dedicarim, quamuis infausto satis omine reddita: Et nunc me totum tibi Illustrissime Princeps, optimi parentis optimo filio deuinctum esse agnoscam. Certè vti in parente tuo singularis quædam erga literatos humanitas, summa cum fortitudine coniuncta resplenduit: Ita quoque eædem in te fortissime Heros sese copiose exerunt: vt pietatem, humanitatem, fortitudinem paternam iure quasi hæreditario cõsecutus, & ad literaturã religionemque complectendam ac tutandam, à Deo quasi factus & natus esse videare. Ac licet plures sint viri Principes, qui religionis cura tanguntur, & literatos quoq; complectuntur: hoc tamen quasi propriũ tibi Deus reseruauit, vt si eruditionem quam tibi multiplicẽ comparasti spectemus, inter Principes viros vix vllum habeas proximum, nedum secundum, parem verò neminem. Neque tamen illud reticere volui, vti non possum non perpetuo amore prosequi optimum illum *Fridericum Tertiũ Palatinum*, nunquam satis laudatum Principem quamuis iam nobis mortuum, cùm Christo autem felicissimam vitam viuentem, filium item ipsius paternis vestigiis constanter & sincere insistentem *Iohannem Casimirum*, Dominum meum clementissimum: Ita quoque propter eosdem, quibus semper te amantissimum præbuisti & præbes, me non posse non tui quoque, Princeps Illustrissime, ex animo esse amantissimum & obseruantissimum. Ita factum est, vt quandoquidem Principi Casimiro labores & vigilias meas, cuius etiam mandato prodierunt, dedicaui: te quoque eorundem voluerim esse participem: minimè dubitans, quod illi gratum fuit atque est, tibi quoque fore gratissimum. His præcipuè adductus rationibus, Illustrissime Princeps, hisque de causis, libros meos *de Natura Dei* ad te per *Gulielmum Redingum* nostrum mittendos putaui: vt manifesto symbolo meam erga te, hactenus intra pectora latentem obseruantiam proderem, tibique quamuis vltro currenti, quasi calcar adderem, aut potius supplicarem, vt nouum illum & portentosum paucorum quorundam τῆς πανταχουσίας fabrorum partum, cui infelici hoc seculo à nõnullis applauditur, à nobis verò pro nostra quoque virili in hoc libro modestè contradicitur, sicut tu pro tua pietate & eruditione non recipis, imo fortiter oppugnas, sic tua autoritate interposita efficias, vt reliqui etiã Principes, tuo exemplo edocti & admonitione, eum è tota Germania, in qua sola ex contentione editus, cum omnium piorum admira-

admiratione, & Ecclesiarum ruina alitur & educatur, profligandum curent. Feceris rem Christo Angelisque omnibus gratissimam, Ecclesiæ vtilissimam, sempiterna laude dignissimam. Dominus Iesus augeat in te dona, teque diu ad Respubl. Christianæ, & Ecclesiæ salutem sanum atque incolumem seruet. Heidelberg. 15. Octobris 77.

T. Ill. C.

H. ZANCHIVS.

Illustri ac Generoso Baroni Domino, Dom. Ladislao Gustaffi: *Domino item, ac Magnificæ Dominæ* Margarethæ Torgæ, &c. *Dominis obseruandissimis.*

EA est vis & efficacitas veræ pietatis, Illustr. Domine, Magnif. & Generosa Domina, vt quæ sunt procul dissita, proximè adesse faciat, quæ disiuncta, coniungat, quæ diuersa, consociet, quæ aliena, conciliet: quemadmodum Ephesiis, aliisque gentilibus, euenisse per & propter Christum scribit Apostolus. Cum enim illi alieni essent à Republica Israelis, extranei à pactis promissionis, procul ab Ecclesia, atque adeò ab vniuerso populo Dei, magna ceremoniarum & mandatorum maceria illo ab Israelitis diiuncti genere atque à gente: postmodum, sublatis per sanguinem Christi inimicitiis, eadem pietas vtrosque coniunxit, conciliauit, consociauit, atque in vnum corpus conglutinauit. quamquam neque illi, neque isti prorsus suas mutarint sedes, & patrias. Spiritualis enim fuit illa consociatio, non corporalis: in animorum coniunctione, non in locorum mutatione consistens: ac proinde amplissima, longe latéque per totum terrarum orbem diffusa, & ad cœlos vsque pertingens, sub vno & eodem capite Christo, per vnum & eundem spiritum Christi coniuncta: vnde & à Christo, tota hæc familia tam in cœlo, quàm in terris, Christiana nominatur & est, vt idem scribit Apostolus. Cum igitur inter familiariter loquendum, déque variis rebus atque inprimis de statu Ecclesiarum in ista vestra Regione confabulandum, ex Paulo Varsanio alumno vestro, meo autem auditore carissimo, quanta sit vestra pietas intellexissem, non potui non accipere calamum, & hac familiari Epistola, vobis ex animo illud singulare pietatis donum, quo vos ornauit Christus Dominus noster, gratulari, ac simul etiam ad constantiam tum in vera religione tum in fouendis sanæ doctrinæ studiosis, hortari. Neque enim me latet, quot & quanta moliatur Satan, quibus artibus vtatur: qui cum alios, tum maximè principes, nobiles, ac præpotentes, à suscepto veræ religionis patrocinio abducat. A dextris enim & à sinistris aggreditur, & modò aperto Marte, nunc per cuniculos insidiatur. Sed nos tuti sub Christi vexillo, vno gladio verbi Dei, & scuto fidei per charitatem efficacis, facile possumus omnes hostis ictus excipere, retundere gladios insidias euitare, fierique superiores. Vos Illustr. Domine, Magnifica & Generosa Domina, præter alia quæ audiui & multa & præclara pietatis vestræ testimonia, hoc ad nos misistis Alumnum vestrum *Paulum Varsanium*, magnæ spei adolescentem, eximiæque pietatis, modestiæ, & virtutis, vt in studio cum honestarum disciplinarum, tum vero maximè S literarum, magis ac magis proficiat: quo tandem reuersus doctior, & multarum rerum peritior, facilius apud vos & maiori cum fructu promouere possit regnum Christi. Præclarum sanè & vobis dignum opus, quo luculenter declaratis vos ex illorum esse numero, de quibus per Iesaiam vaticinatus fuerat Dominus, dicendo *Et erunt Reges alumni tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Quid enim Deo gratius, quid Ecclesiæ vtilius, quid suo splendore dignius, præstare possunt Principes, Barones, Nobilesque præpotentes, quam si huiusmodi iuuenes, qui patriæ tandem & Ecclesiæ vsui atque ornamento esse possint, alendos docere, in celeberrimis Christianisque Scholis sustentandos curent? Vobis igitur Illustr. Domino, & Generosæ Dominæ ex animo gratulor singularem vestram pietatem, atque hoc verè pium, & Christianum opus, nimirum quòd nullis parcitis sumtibus, promouendæ pro vestra virili parte, per viros doctos, Christianæ religionis gratia. Neque etiam si fortè maiores, quam putaretis, fieri sit necesse propter annonæ apud nos longe maiorem, quàm apud vos sit, caritatem, horum sumtuum pœnitere vos debet, quando talem sustentatis iuuenem, qui (vt confido) sua virtute, fructuosisque laboribus, quicquid vnquam à vobis factum fuerit in eum expensarum, facile suo tempore compensabit. Pergite igitur Magn. Domini, vt cœpistis, fortiter ac strenue fieri Ecclesiæ auxilio, qui (vt Paulus scribit) *quod cœpit bonum opus, illud etiam perficiet in finem vsque:* quod vt faciat, illum toto pectore precor. De me verò velim persuasum habeatis, id, quod ac quouis amico vestri amante & obseruante, habere debetis. Quare si quid sit, quod in his Regionibus efficere vestro nomine, vobisque & vestris omnibus gratificari possim, illud cupio mihi significari. Nihil enim mihi optatius est, quàm vt vobis vestrisque similibus inseruiam, meáque præstem obsequia. Valete Illustriss. Domine, Generosa & eximiæ pietatis Matrona ac Domina: vosque diu seruet incolumes Deus optimus maximus. Heidelbergæ, 15. Martii 1578.

V. V. GG.

obseruantissimus

H. ZANCHIVS, *Theol. Doct.*

Hieronym. Zanchio Ieremias Bastingius S. P. Neostad.

NOlui committere Clariss. D. D. & frater plurimum obseruande, quin vt in postremis tuis flagitabas aliquid & de rebus publicis & priuatis meis tibi significarem: quod verò id priùs non fecerim, excusabit me apud tuam humanitatem graue onus quod hic sustinemus in tam celebri, adeoque celeberrima totius Europæ Ecclesia, quinque duntaxat ministri: vnde etiam factum est, quod in ea inopia religio mihi fuerit Ecclesiam deserere, Lugdunensemque vocationem amplecti: nec dubito quin in magnum meum bonum res quæ turbatæ erant Gandaui, prudentia Illustrissimi Principis recte compositæ sunt; iamque illi summo otio fruuntur, & noster illic D. Bollius est ex primariis illius Ecclesiæ minister vnus. D. Dathenus autem si non Gandauensibus, veniam nobis concederetur, certè nullum illius præsentia toti Belgio prodesse posset: Et speramus aliquando simultatum iam illam sopitum iri, intercessione bonorum & sincerorum virorum, qui vtriusque animum mollire & ad pacem hortari conabuntur. Nostra Ecclesia crescit quotidie, & sese omnia bene habent, & tantis ex ceteris in Repub. quum duos nostratum partium consules habemus, quorum vnum D. D. Iunium nosti: & plerosque etiam ex Scabinis. Speramus omnia in melius commutatum iri. Tu quæso obseruande vir, nos de rebus tuis fac certiores, habes enim hic multos fautores & amicos, & expectant auidè reliquam editionem tuarum lectionum. Memini vero quod aliquando promiseris *Methodum Theologiæ*, de qua nuper ad me Dominus N. sed non mihi satisfacit, exactiorem tuam expecto. D. *Caspar Heydanus*, & *Thomas* plurimum humanitatem tuam salutant. Saluto peramanter honestissimam tuam coniugem, tuosque liberos: si qua in re tibi gratificari possim, ad me scribito. D. D. Tossanum & D. Iunium collegas tuos, item D. Toilanum reuerenter cupio salutari. Antvverpiæ 18. Ianuarij, Anno 1580.

Idem Bastingius Hieronym. Zanchio S. P.

CLarissime atque obseruande D. Doctor, communicatæ nobis fuerunt literæ tuæ, tum quæ ad D. Tossanum, tum etiam, quæ ad fratres Italos scriptæ erant quibus nunc demum respondemus. quòd hoc ipso die vtraque Ecclesia, more solito conuenerit ad deliberandum de negotiis grauioribus, & quæ ædificationem vtriusque concernunt, & quia opportune sese offerebat, qui Franckentalium proficisceretur, noluimus omittere, quin inspectis & consideratis iis, quæ ad fratres illos scripsisti, quid nobis sententiæ sit, hanc occasionem habentes, quamprimum rescriberemus.

Ad literas tuas quod attinet, earum tenorem his capitibus nobis comprehendisse videmur: quorum vnum est, quod intelligamus, nihil adhuc certi ab Illustrissimo Du-

ce T. Excell. responsum esse, num ad nostram petitionem, personam tuam concedere ac dimittere in usum Ecclesiarum harum dignetur: quod fa... o m... s doleat urbs, quo impensius tuam iam præsentiam hic expectauerimus: & quia minimè decorum iudicas, vt per te executio vrgeatur, scripsimus paucis ad D. Carolum Bombergium Franckenthal, vt ille pro sua erga Belgas, vel potius erga patriam & Ecclesiam Dei, charitate & beneuolentia, nostro nomine, apud Illustriss. Ducem Casimirum, totum negotium executioni mandare dignetur, quod ipsum facturum omnino speramus.

Alterum caput literarum tuarum est, quòd quæris de statu harum prouinciarum, quo loco iam res nostræ sint, & quem euentum speremus ... bellicorum, ac fœderis noui contracti cum fratre ... Regis. Ad hoc quid respondeamus, certi nihil nobis in promptu est: speramus quidem optima, sed reliqua Dei prouidentiæ committimus, qui hactenus rebus nondum huc vsque deductis, clementer Ecclesiam & Rempub. hanc seruauit, quem etiam in posterum facturum idem, in spem certam adducimur, vtcunque accidat parati ab illius manu patienter quiduis exspectare: optaremus idcirco nullum de hoc tibi scrupulum moueri.

Tertium obseruande D. Doctor est, onus familiæ tuæ, ad quam multa te necessaria habere haud ignoramus: quicam nouimus in Germania, ac domum quidem quod attinet, speramus breui effecturos nos apud inclytum vrbis huius Magistratum, vt liberæ ædes, tuæque familiæ apte ad stipendium oblatum suppeditentur, ne quicquam tibi defuturum, quod protectionem tuam ad nos remorari debeat.

Postremum, quod à nobis petis, est, vt certiorem te facere velimus, quæ sit hic tua futura prouincia, quæ Sparta exornanda, quod pensum laborum tuorum, ne nimis nec ætate debilitatis humeris plus imponamus, quàm ferre possint: respondent fratres, ... munus fore ... populum: deinde, si opus ..., tetrum sit aduersus puriores doctrinæ hostes, calamum stringere, atque etiam prælectionem nonnunquam habere, de quibus præsentes per Dei gratiam, cum tua Excellentia colloquemur latius. Audis ergo clarissime D. Doctor æquissima omnia tuæ Reuerentiæ à nobis proponi, nec spectare nos aliud, quàm promotionem Ecclesiæ Dei omnibus modis in hoc tam celebri emporio, vbi Dominus Deus ... natione populum multum habet: atque cum Gentiles ... in nomine Christi tuam implorent industriam ad Italicam Christo Ecclesiam erigendam: nosque vnà pro ipsis intercedamus, sumtusque magnos facere parati sumus, dum liberaliores etiam suppeditabit Senatus vrbis, quid restat, quàm vt impetrata honeste, & cum bona gratia, dimissione ad nos non solus, sed cum vniuersa familia te cito conferas? Quod ipsum iterum obnixè & consent enter tuam Excell. rogatam volumus. His paucis te cum vxore & liberis Domino commendantes, qui vos tam hic, quàm apud Germanos omnipotentiæ suæ vmbra protegat & defendat, quem precamur, vt vos tutos huc & incolumes deducere dignetur. Salutant T. Excell. fratres singuli, reliquos quoque collegas tuos D. Doctores & Professores reuerenter salutant. Datæ Antvverpiæ 9. Decembris 1580.

T. Ex. addictissimi Ministri & fratres Ecclesiæ Belgicæ, Gallicæ, & Italicæ Ieremias Bastingius *nomine omnium.*

Hieron. Zanchius Ieremiæ Bastingio.

S. Ad literas tuas, frater obseruande, nomine fratrum, nono Decemb. anni 80 datas, non opus est longa responsione, tum quia fusius de negotio scripsi ad fratres Italos, tum quia per Tabellarium tantum non concedi-tur, quantum vellem otii.

De primo (vt tu distinxisti) capite, quomodo res gesta sit cum D. Bombergio: quomodo etiam post illos ad aliquot dies ... ssum, mecum nomine Illustrissimi Principis actum sit: binas iam ad fratres meus Italos, literas dedi. Non obscurè meam erga vos voluntatem, & ad istam vocationem, animi promptitudinem, ex me ipso intellexerunt D. Consiliarii: simul tamen intellecta mea erga Illustrissimum Principem debita obseruantia: & quòd sicut nec volo nec possum, esse immemor beneficiorum, sic totum hoc negotium cupiam cum bona ipsius gratia perfici, videri mihi consultissimum, vt ... ad tempus, sum aliqua colligeretur Ecclesia ipsius Celsitudo ... suum hominem, nobis meæque nationi ac Gentis hominibus sic fratribus gratificaretur. Permultæ hic aliatæ rationes, cur pro hoc tempore Illustrissimus Princeps etiamsi maximè vellet: non possit Scholam mea opera priuare, non esse rem parui momenti Scholam hanc: Illustrissimum Principem optimè erga vos & Gentem esse affectum: sed a suo cogi officio, vt suarum etiam Ecclesiarum habeat rationem: responsurum ad literas sibi traditas, & vt sperat, satisfacturum fratribus, vt non dubitet, se à nobis habitum iri excusatum, & alia in hanc rem non pauca. Quid tu ad hæc, si meo fuisses loco? Video, hanc esse Dei voluntatem, vt pro hoc tempore, huic adhuc inseruiam Scholæ.

Alterum caput non eget responsione alia, quam hac me de statu rerum non alia de caussa interrogasse, quàm propter familiam, quam nullo modo mecum adducerem, vel adducturus fuissem, si manifesta imminerent pericula. De me solo non tam essem sollicitus: quia facilius quiuis nostrûm sibi, quàm vxori & pueris prospicere, in quouis discrimine potest. Est autem habenda ratio domesticorum.

De tertio, non scripsi quod vllo modo de vestra fide dubitarem, quasi mihi vnquam essetis aliqua in re honesta defuturi: sed quia illud inprimis iudicabam mihi fore necessarium, vt liberas & salubres haberem ædes. Nam hac in parte dimidium vitæ (vt aiunt) consistit.

Gratissimum vero fuit, quod post ... loco de partibus Functionis mihi demandandæ scripsisti. Ego nihil vnquam pollicitus sum cuipiam, aut polliceri velim, vel possim supra meas vires, quas scio exiguas esse & imbeciles: neque etiam vos aliud a me petere, vel petituros esse, si quando fortè contingat, vt Dominus me velit vestrum esse collegam, quis scit? persuasum habeo. Si quis ex animo sincere ... operam, ... talentum est, ... fideliter conferat, id satis esse debere arbitror. Restat Dominum rogemus, vt Regnum Filii sui, tum isthic, tum vbique locorum promouere pro sua infinita misericordia velit. Ego eidem semper sum, eroque erga vos animo ... semper ... Vale, & fratres omnes resaluta. Neostadio 2. Februarii ... quo die annum ingressus sum LXVI. sanus atque incolumis Dei beneficio.

Tui, fratrumque omnium obseruantissimus
H. ZANCHIVS.

Hieron. Zanchius Ioanni Taffino.

S. Binas à te accepi, obseruande frater, literas, ... Maij datas, vnas tuo & fratrum nomine ad Pastores & Professores: alteras tuo tantum, & ad me propriè scriptas. Ad priores iudicant fratres non esse opus responsione, quando negotium D. Iunii iam confectum, vos quoque nobis gratulamini, & Scholæ nostræ.

Ad posteriores ego paucis, quòd neque prolixam postulent responsionem, neque mihi multa scribere vacet propter occupationes multas & graues. Non possum verbis concipere, quanto cum gaudio legerim, quæ de Illustrissimo Principe vestro Auraico scripsisti. Quod Deus illum è faucibus mortis mirabiliter ereptum nobis seruarit: hoc & Cels. ipsius animum ad gloriam Christi, & ad Ecclesiam eius, si vnquam, nunc magis ac magis promouendam & nos ad veram Christo, gratiam pro tanto beneficio tum habendam, tum quibuscunque possumus officiis referendam excitare debet. Ego istud miraculum interpretari aliter non possum, quam quòd Christus significare vobis voluit, totum illud Ecclesiæ apud vos suæ corpus, sibi curæ esse, séque illud, cum absorptum ab hostibus, deque illo iam actum esse videbatur, & seruasse & seruaturum esse: ac fortè etiam qui iudicabatur hostis esse & persecutor veræ Ecclesiæ, se illum ad se conuersurum, & verum ac constantem sui populi defensorem ac protectorem constituturum, quod vt fiat, Deum toto pectore oro & obsecro.

De Comite Vlysse quod petis, ego illum noui intus & in cute.

in cute, vt dici solet. Itaque optima conscientia & coram Domino Iesu, do illi testimonium sinceræ & solidæ doctrinæ, atque etiam non vulgaris eruditionis, honestissimæ & verè Christianæ vitæ, zeli gloriæ Dei, & eximiæ erga fratres charitatis, singularis item prudentiæ & dexteritatis in rebus gerendis atque tractandis, quę certè virtus quam necessaria sit Ecclesiarum gubernatoribus, tu optimè nosti. Illud tamen me latet, qualem in concionando habeat gratiam. Nunquam enim illum docentem e suggesto audiui sed optimè loquitur Italicè. Certò scio, illum esse egregium seruum Dei, & vtinam mihi daretur, vt possem cum illo, quod mihi reliquum est vitæ, traducere. Vir est, mihi crede, præclarus, plus habens in recessu, quam in fronte, sincerus, apertus, amans, officiosus, humanus, & suam nobilitatem moribus Christianis exornans. Non dubitarim, valde gratum futurum Illustrissimo Principi vestro. Faxit Deus, vt ad nos veniat. Vale.

Senatus Antuverpiensis Hieronymo Zanchio,
Gratia & pax per Iesum
Christum.

NOn dubitamus Clarissime & Doctissime vir, quin certò statuas, tum tui, tum nostri esse officii, vt puritatis doctrinæ cælestis & conseruationem & propagationem sedulò procuremus. Hinc persuasum quoque habemus, D. tuam tanto procliuiorem fore in amplectendo nostro de promouenda in hac ciuitate Dei gloria, consilio, quo magis tibi constabit, certam hanc & solidam esse, vt nostri communis voti compotes euadamus, rationem. Multæ sunt caussæ ob quas Ministerium publicum idiomate Italico hic institui operæpretium: sed multò plures & grauiores cur tum ad illud præstandum, tum ad iuuandas multis modis has Ecclesias operam tuam fructuosissimam fore statuamus. Qua de re, cùm fusiùs ad te ab his Ecclesiis scribatur, tua tum pietate, tum charitate freti te enixè rogandum duximus, vt Ecclesiis reformatis, & Italis vestris, religionem puram hic profitentibus, nobisque adeò cum illis te vocantibus, & maiorem in modum orantibus, facilem te & propensum erga nos, aut potius Christi Ecclesiam præbere velis. Literas ad Illustrissim. Ducem Casimirum dedimus, quibus à Celsitudine eius petimus, vt se in te dimittendo propitium pręstare dignetur, ac pro sua benignitate & consueto promouendarum in hac regione Ecclesiarum Christi studio non ingratam sibi tuam hic fore operam testetur, quo te alacrius ad hoc aggrediendum opus accingas. De nobis autem ita te statuere velimus, si vt omnino speramus, te ad nos venire contigerit, nos nihil esse prætermissuros, in quo reipsa tibi probare poterimus, quantoperè nos tibi tanto & tam opportuno beneficio deuinxeris. Clarissime & præstantissime Domine Doctor, Deum optimum max. oramus, vt D. tuam diutissimè Ecclesiis suis conseruare, & breui saluam & alacrem ad nos perducere dignetur. Antverpiæ xx. Augusti, 1580.

Vestra Dominationi
addictissimi,
Consules & Scabini Ciuitatis
Antuverpianæ, ex mandato prædictorum,
G. Kussel.

Hieronym. Zanchius, Magnificis & Amplissimis, inclytæ vrbis Antuverpiæ gubernatoribus, Dominis Consulibus & Scabinis, Dominis colendissimis S.

MAgnifici & obseruandissimi Domini. In nundinis Francofortensibus proximè præteritis, literas vestras officii & humanitatis plenas accepi, quibus me ad Euangelium, in ista vestra amplissima & inclyta vrbe, vnà cum aliis & multis & præclaris Christi Ministris, pro mea virili promouendum, quæ vestra est pietas, vocabatis. Duabus de caussis, tum non, vt fortassis par erat, & sperabatis, respondi: partim quod non vacabat, partim quod nihil, quod ad rem pertineret, habebam certi. Rogaui igitur vt me apud vos amplissimos Dominos post actas gratias excusarent, me simulac domum reuersus aliquid certi ad rem pertinens accepissem, statim ad vos scripturum. De negotio nunc primum, h. e. circa medium mensem Ianuarium, nimirum posteaquam D. Carolus Bombergus, redditis fratrum Italorum literis, cum Illustrissimo Principe coram egisset, mecum nomine Illustrissimi Principis, per Dominos Consiliarios actum est: quæ caussa est, cur neque ego citius certiores vos de negotio facere potuerim. Si quid tamen hac in parte peccaui, quin totum illud pro vestra summa clementia mihi satis benignè condonaturi, minimè dubito, quod vt faciatis, etiam atque etiam, cum omni animi demissione, rogo & obsecro.

Quomodo mecum Domini egerint, & quid a me fuerit & responsum & postulatum, fratres, ad quos fusius scripsi, & ad quos etiam, vt credo, Illustrissimus Princeps, clarius etiam ad vos rescribere poterunt. Summa verò est: Tantam esse iam Scholæ huius necessitatem, vt pro hoc tempore, ipsius Celsitudo, quod ab ea petitur, illud non possit, vt maximè velit, & vt sperabat, vobis gratificari, libentissimè quæcunque potest gratificaturus, & nihil non in vestram gratiam facturus. Ego post explicatam observantiam erga vos meam, & post non pauca vltrò citróque de toto hoc pręsenti negotio dicta, visa & perspecta Illustrissimi Principis voluntate, & quod non sine ipsius & Dominorum Consiliariorum, vt de aliis taceam offensione possem vllum prętereà de immutanda statione verbum facere, voluntatem meam, voluntati Illustrissimi Principis reuerenter subieci. Neque enim aliter nisi ingratus in benefactores quod à me absit: & esse, & videri voluissem, facere potui. pręsertim cum meam etiam operam, hoc in loco haud inanem esse videam.

Cæterùm, illud à vobis, Magnificis & obseruandissimis Dominis peto & rogo, vt, sicut ego polliceor, me vestram erga me beneuolentiam nunquam obliuioni traditurum: sic meæ vicissim erga vos obseruantiæ immemores esse nolitis. Precor Dominum Iesum toto pectore, velit vestram & vrbem, & totam regionem, tum omnibus hostibus & calamitatibus liberare, tum omnibus suis beneficiis atque inprimis Christiana prudentia, sapientia, animique fortitudine augere; eoque & opus bonum, quod in vobis incepit, perficere, vsque in diem Iesu Christi. Neustad. 3. Feb. 1581.

Vestrarum inclytarum D.D.
obseruantissimus

H. ZANCHIVS.

Hieronym. Zanchius Ministris Ecclesiæ Antuverpiensis.

SLiteras vestras, fratres obseruandi, non minus eleganter, quàm prudenter conscriptas, datas verò 16. Ianuarij, sed a nobis acceptas 12. Februar. perlegimus, vestrúmque sanctum desiderium & postulatum intelleximus. Nemo nostrûm est, qui felicem apud vos, Dei beneficio, Euangelii progressum toto pectore vobis non gratuletur: & qui rursus tam domesticas cuiusuis generis molestias, quam externos hostium insultus, vehementer vobiscum non doleat: atque vt omnibus istis malis atque incommodis tandem aliquando perfectè liberemini, non precetur ex animo cælestem Patrem. Facit hoc Christiana [illegible], cùm vnum idémque corpus simus in Christo: quæ caussa est, cur etiam non ignoremus, illi corporis membro, quod magis opus habet, reliqua membra succurrere debere. Ac cur etiam ad hoc officium faciendum, non simus, pro sua quisque parte, parati. Neque nos latet, quanta sit vestra necessitas, propter amplitudinem vrbis, propter aduersarios multos, propter alias vrbes & Ecclesias, quæ à vobis pendent, denique propter famam, nomen & autoritatem istius Ecclesiæ. Ac certè ad nos quod attinet, sicut antea non semel, sic nunc denuò eramus facturi cum Domino Francisco fratre obseruando, Christianum officium. Quis enim nesciat, quantum vobis prodesse possit.

Cæterùm, posteaquam de voluntate tum Illustrissimi Principis nostri, tum etiam D. Fràcisci Iunii facti fuimus certiores, in ea acquiescendum esse iudicauimus. Volun-

tas Principis est, vt D. Franciscus, si volens retineri possit, non dimittatur: non quòd non percupiat vobis gratificari, sed quòd non sine maxima suarum Ecclesiarum ruina, à se dimitti possit, cum neque Lambertanis, neque Otteburgensibus idonei Ministri inueniri possint, vt taceamus, quòd huic addictus est Scholæ, quæ duos tantum habet Theologos, vnum senem alterum valetudinarium. Voluntas etiam D. Francisci eodem spectare videtur, cùm se dicat (vt alias semper) neque isti Ecclesiæ esse obstrictum, neque etiam ad illam conditionem, pro hoc tempore vllam in se sentire propensionem: id quod nos non paruo argumento esse putamus, illum à Deo ad vos non vocari. Quos enim Deus vocat, secundum propositum & illorum corda, vt velint, inclinat, & Magistratus, sub quorum sunt imperio, vt eos dimittant, permouet, viámque vocatis ad functionem suscipiendam, aperit, ac facilem præbet. Exemplo nobis manifesto est Moses, totúsque populus, in exitu de Ægypto, vt alia infinita prætereamus exempla.

Rogamus igitur & vos, vt in voluntate Dei acquiescere velitis. Neque enim dubitamus, quin acceptis & lectis literis tum Illustriss. Principis, tum etiam nostris, idem sitis iudicaturi quod & nos iudicamus. Vtinam possemus sine damno nostrarum Ecclesiarum, & Scholæ, ad vos subinde excurrere, & pro nostra virili parte, vos in vinea Domini istic amplissima, iuuare. Persuasum habemus, Deum vobis prospecturum, cum videamus ab eo egregia in dies ingenia, ex vestra gente & in vestra patria excitari. Nihil enim Deus agit frustra. Valete fratres obseruandi, ac pro nobis etiam orate.

Vester

H. ZANCHIVS.

Daniel Tossanus Hieronymo Zanchio.

SAlutem & pacem à Domino, & Seruatore nostro Iesu Christo &c. Cùm heri, pro more, conuenissemus de rebus Ecclesiæ deliberaturi: nihil prius habuimus, quam vt ea quæ in nobili illo cœtu, cui tu quoque vir præstantissime nuper interfuisti, de vniuersarum Ecclesiarum Confessione proposita & decreta sunt, rursus pertractaremus, ne si ista infecta maneant, turpiter nos apud Ecclesias demus, aut in nobis saltem vel fides, vel diligentia desideretur. Huc accedit quod nobilitate & doctrina clarus vir Dom. Rogerius Anglicus legatus, ante triduum, hac iter faciens, aurem nobis vellicauit, & magno studio, vt Confessio delineetur flagitauit. Etsi enim nonnulli ita malè conciliati inueniri possunt, qui ad contumeliam omnia accipiunt, & laudabilia quæque instituta conuellunt & suggillant: nihil tamen tale ab Ecclesiis metuendum putant D. Rogerius & D. Beza. Quòd si maximè nubecula quædam alicuius dissensionis in tractatione dogmatum, aut in vocabulis oboriretur, posse id omne discuti, & opprimi facilè eorum doctrina, prudentia & moderatione, qui ad istud opus elaborandum Ecclesiarum suffragiis delecti sunt.

Cæterùm, cum D. Vrsino graue sit talem scriptionem in sese suscipere, & alias præ manibus habeat lucubrationes quasdam Ecclesiæ plurimum profuturas, nos te vir clarissime appellamus, oramus, hortamur, vt in id opus, ad quod tam celebris conuentus suffragiis cum D. Vrsino delectus eras, incumbere propter Ecclesiam, qua nihil potius, nihil charius tibi esse scimus, non graueris. Largietur Deus in opere tam sancto vires, & dabit is incrementum & successum: nos verò habebis ad omnia officia paratos, & Ecclesiam, de qua iam tum præclarè meritus es, magis ac magis obstrictam.

Quantum ad operis ideam & formam attinet, si rectè meminimus, in hanc sententiam itum est, vt, cum in Augustana Confessione, multa sint manca, multa non ita ordine scripta, & in gratiam posteritatis solida & integra Confessio concinnanda videatur, optimus in ista Confessione ordo, & ordinis S. Scripturæ maximè consentaneus adhibeatur: ac primò quidem de libris Canonicis: deinde de Deo, creatione, lege, quem ferè ordinem Gallica Confessio sequitur, tractetur: phrases autem vsurpentur Scripturæ imprimis, & cùm opus erit, probatissimorum Patrum. Nam Scholasticorum phrases duriores, & ad Confessionem quæ in varias linguas transfundi debet, minus appositas esse iudicamus. Thesibus breuibus & perspicuis summa doctrinæ: Antithesibus contrarij errores comprehendi poterunt. Illud pene exciderat, tum in præfatione, tum alibi, cum res feret, honestam Augustanæ Confessionis mentionem fieri posse, & omnino ostendendum, quando, & quibus illa scripta fuerit, quam sæpe repetita & explicata: quas caussas habeamus eius & aliarum Confessionum repetendarum & illustrandarum: quæ sit Ecclesiæ libertas in huiuscemodi Confessionibus examinandis & iudicandis: quàm graue sit nobis, quod ab eis traducimur & damnamur, sub prætextu Augustanæ Confessionis, qui nihil minus quàm Augustanam Confessionem sequantur, & alia in hanc sententiam, quæ pro tua admirabili sapientia & doctrina multò melius considerabis. Deus tibi vir Clarissime, vires & gratiam largiatur. Vale Neostad. 4. Decemb. 1577.

Tui studiosissimi & amantissimi,
Collegarum, & suo nomine
Petrus Dathenus,
Daniel Tossanus,
Balthasar Copius.

Idem Tossanus Hieron. Zanchio.

SAlue vir Clarissime. Dici non potest, quàm suauis nobis fuerit complexus Clarissimi viri D. Ehemij, cui in tenebris lucem ortam esse gaudeo. Literas accepi à D. Gualtero qui scribit, omnibus ipsis placere, vt tu Confessionem delinees, qui variis donis, imprimis dono perspicuitatis polles. Nam Heluetij duo ista, vt scribit, potissimum in ista, quæ adornatur Confessione, requirunt: primũ, vt breuis, deinde, vt perspicua sit, & omnes ambiguitates & phrasium nouitates vitentur, inter alia vocabula ista contentionum semina, *substantialiter, realiter*, cum ij, qui illis vsi sunt aliquando ad demulciendos aduersarios, nihil sint consecuti, quàm quòd eos magis irritarunt. Valde mihi placet typus, quem per D. Ehemium misisti, modò in pauciores theses contrahatur, vt sit discrimen inter Confessionem & locos communes. Illud etiam in epistola addit D. Gualterus, cupere omnes Heluetię Ecclesias, vt potissimũ insistatur vestigiis & phrasibus Confessionis Helueticę & Anglicanę, quę fuit Apologia contra Concilium Tridentinum. Principem adhuc expectamus, cum quo vbi venerit de tuo negotio, & de totius Scholæ constitutione accuratè agemus. Fortasse transactio ista: noua consilia adferet. Nos hactenus nihil certi intelleximus. Vale vir Clarissime, cum lectissima coniuge. 8. Februarij 78.

T. Daniel Tossanus.

Idem Hieronym. Zanchio.

SClarissime vir. Cum ex meis literis intellexerit D. Beza, libellum illum Theodosij cuiusdam Antitrinitarij, vel potius Iohannis Sommeri, nondum in manus tuas incidisse, eum hisce diebus ad me misit, vt primo quoque tempore tibi reddi curarem. Sunt autem hęc ipsissima eius verba in postrema Epistola: *Librum illum blasphemum ad te mitto, quem sine horrore aspicere nequeas. Rogo tamen vel vehementer Do. Zanchium nostrum, cui quamprimum mittes, vt hanc quoque molestiam deuoret. Sunt enim ista sic scripta, vt alios in errorem inducere, alios in illa blasphemia confirmare posse videantur, nisi solidis vicissim argumentis refutentur, quod Dom. Zanchio nostro non minus erit facile, quàm apud omnes Ecclesias gloriosum.* Hęc ille. Cupio igitur, vir Clarissime, te, si lubet, mihi per otium significare, quid D. Bezæ sit exspectãdum. Scribit se edidisse alteram partem suæ defensionis contra sophismata Danielis Hoffmanni Brunschvvicensis Theologi. Dominus Sadeel *de veritate humanæ naturæ contra Vbiquitarios* methodicam tractationem edidit, & Principibus reliquisque ordinibus Germaniæ Euangelicis inscripsit. In Gallia, præsertim in Prouincia Burgundiæ & Campaniæ tumultuantur Guisiani: primarias aliquot ciuitates suis prędiis tenent, & exercitum conscribunt, auspiciis, vt audio, Regis Hispaniæ. Non dubito, quin Rex cum eis colludat: quanquam alij diuersum sentiunt. Zunderinus ex Italia scribit, nostro quoque Principi insidias strui, & Pontificios in venenis & insidiis multum spei po-

ne-

nere, quod illa ratio expeditior videatur ad nostros Heroas exterminandos. Deus igitur sollicitè rogandus est, vt conatus hostium frangat, & miseras Ecclesias clementer respiciat. Vale vir Clarissime, cum vniuersa familia. Heidelberg. 20. Martij. Anno 85.

Tui obseruantissimus

DANIEL TOSSANVS.

Hieronym. Zanchius ad Lambertum Danaeum.

SQuaecunque tua, Doctissime Danaee, habere hactenus potui, ea cum magna animi voluptate legi, & non sine fructu. Quam verò in tuis scriptis obseruaui tum singularem pietatem, tum eruditionem non vulgarem: ea effecit, vt te pridem obseruauerim atque coluerim, quanquam nihil vnquam tibi significaui de meo erga te animo. Nũc posteaquam legi libellum tuum de Antichristo accuratissimè conscriptum, vidique me tanto à te affectum fuisse honore, vt inter Antichristi Antagonistas, me quoque cum tam magnis viris Ioh. Caluino & Beza coniungere non dubitaueris, non potui me, quin & per D. Balbanum nostrum, primum te salutarem, & deinde meis etiam literis tibi agerem pro officio gratias, continere. Inprimis itaque tibi gratulor, frater obseruande, quod istud argumentum ita diligenter tractasti, vt cum magna breuitate summam coniunxeris perspicuitatem: quae duae cumprimis res ad bene vtiliterque scribendum, maximè necessariae sunt. Nihil adhuc (citra adulationem loquor) legi in hoc genere, breuius simul & luculentius. Habeo praeterea gratiam pro honore, quo me affecisti, vt me haud indignum iudicaueris, qui inter tam praeclaros, quos in Epistola ad Casimirum nostrum Heroem fortissimum nominas Antichristiani regni oppugnatores, connumerarer. Non parua laus haec est. Nemo enim dignus est, qui miles seruúsque Christi appelletur, nisi arma sumat, gladiósque stringat in Antichristum: cum huius regni euersio, illius sit ampliatio ac propagatio. *Mors Conradini*, dicebat ille, *vita Caroli, & mors Caroli, vita Conradini.* Id multo verius dici potest de Christo & Antichristo. Quanquam reuera neque Christus moritur amplius, morive potest, neque eius regnum interire, vllúsve ad regnum illud pertinens, è manibus Christi eripi. Caeterùm, haec sunt, vt nouimus omnes, media quibus coelestis Regni ciue, seruantur, si & qui sint Antichristi, à quibus fugiendum est, apertè demonstremus, & eos strenuè ad necem vsque, spiritualibus armis persequamur. Dicebat Christus, se dignum non esse discipulum, qui non sui causa patrem & matrem, & vxorem, quanto minus qui non oderit Antichristos, contráque illos pugnet: Neque alia re video posse efficacius declarari vnius erga alterum beneuolentiam, quàm si hostes amici oderit ac persequatur, vitámque suam & sanguinem pro illo profundat. Non est igitur parua, vt dixi, laus, qua me inter Antagonistas Antichristi connumerando affecisti. Neque enim ex illorum sum numero, qui ita profitentur amicitiam cum Christo, vt inimici Antichristi videri nolint. Denuò igitur gratias tibi ago, atque vt te a me obseruari persuasum habeas, rogo. Vale, & D. Bezae atque Hotomanno salutem meo dices nomine. Heidelberg. 24. Septemb. 76.

T. H. ZANCHIVS.

Hier. Zanchio Lambertus Danaeus, Heidelbergam.

SQuod saepissimè summis anteà votis exoptaram, amicitiae nimirum tecum contrahendae ad quam occasionem dari, nunc abundè singularis tua humanitas, vir Clarissime, mihi desideranti obtulit. Quanquam enim de ea re cum cum grauissimo viro D. Balbano, tum etiam cum D. Rotano iam collega meo, & huius Ecclesiae ministro fidelissimo egeram: & nullam non ad id audiendum viam ipse tentaueram: tamen meae tenuitatis probè mihi conscius, immenso doctrinae tuae splendore deterrebar. Itaque hactenus pauidus haesitaui: neque, qua ratione te virum humanissimum literis aggrederer, habebam. Sed omnem mihi tum pietas, tum suauitas tua, metum atq; haesitationem ademit, qui literis tuis humanitate plenissimis me in officio faciundo cunctantem etiam praeuenire dignatus es. Ego verò, mi Zanchi, parens in Christo optime, & doctor illustrissime, neque tantas laudes, quantas mihi tribuis agnosco: neque quam sim Ecclesiae Dei seruus inutilis ignoro: Vobis tamen qui mundi lumina verè censemini, vobis inquam, viris in doctrina Christi, non modo aduersus Romanum Antichristum, sed innumerabiles alios qui iam existere coeperunt, propugnanda plus quam Achilleis, haec mea qualiacunq; probari fuit semper iucundissimum. Non tantum enim à laudatis viris laudari ea fuit semper viuissimi laus, sed vestrum de mea in Christum fide & doctrina iudicium, pro certo orthodoxae animi mei sententiae testimonio semper accepi: faxit autem Dominus ipse, Pater Luminum, à quo profluit donum omne, vt quas, scriptis, aduersus maximum & teterrimum ipsius hostem Romanum Antichristum, inimicitias profiteor: eas in perpetuum exerceam, atque adeo aduersus meae ipsius carnis concupiscentias, quae ex tantis superstitionum Romanarum tenebris ereptum, non sinunt tamen Deo meo verè, & ex animo quemadmodum vellem, militare méque totum illi addicere. Quod autem pro honorifica & qualem à me atque piis omnibus qui verum fateri volent, fieri oportet, tui mentione & appellatione gratias agis, nihil erat necesse: feci meum officium & a quo plurimum profecisum tantum ingenuè & quemadmodum hominem Christianum decet, liberaliter professus. Quod si, vt est in veteri prouerbio, [illegible], peto abs te, vir praestantissime, vt in tanta rerum obscuritate, in qua cum de Antichristo agerem versabar, aequi bonique consulas, si quid minus, quam decebat, explicatè dixi. Dominus autem noster Iesus Christus te ad maxima quaeque haereticon monstra debellanda, natum, & felicissimè demicantem, spiritu suo magis magisque corroboret, & concessas tibi dotes, magna sua benignitate in dies augeat, & cum vita diuturna locupletet, vt diutissimè nobis superstes esse possis. Vale. Dominos mihi obseruandissimos, Danielem Tossanum, Olevianum, Boquinum, & Iurisconsultum illum eximium & pene mihi gentilem Donellum, de meliori nota, si placet, salutabis. Dominus Beza te suis verbis quàm officiosissimè salutari iussit. Iterum vale. Datum Geneuae 6. Id. Octob. Anno 1576.

Idem Lambertus Danaeus H. Zanchio.

SEgo verò Zanchi, vir Clarissime, neque quanto moerore te animi afficeris, neque quanta sit totius Ecclesiae vestrae, propter tanti Principis & Iosiae obitum perturbatio, ignoro. Nam ex meipso coniecturam facio, atque quantae vbiq; lachrymae ex ore piorum profluant, ex huius nostrae Ecclesiae dolore facile intelligo. Et certè si ex hoc tempore tanti patroni, támq; necessarij parentis obitus aestimetur, nihil fieri poterit incommodius: si ex hostium quoque nostrorũ voto & animo haec Ecclesiae calamitas optanda esset, nihil fieri aut euenire illis potuit iucundius atque laetius. Quin igitur breui sint triumphaturi, non dubito, & iã pridem hunc statũ quem expetunt, spe sibi designarunt: quod omen, quam salutare illis sit futurũ, ipsi posthac experientur. Interim hac nos spe sustenteinus, & consolemur. Dominum Deum, qui pro suo Israële perpetuas custodias agit, qui suae Sionis inexpugnabile semper erit praesidium, qui nos ipsis oculis chariores habet, qui in propriis manibus, qui in pectore & sinu insculptos gerit, Dominum, inquam, illum verum Deum & nostrum Patrem, qui nos per Christum adoptauit in populum suum sibi peculiarem, de nobis solicitum esse, atque etiam magis, quàm nos ipsi de nobis. Ille rebus desperatis aderit: ille & hospitium Ecclesiae, & doctrinis literarum domicilium iam pridem vel hoc ipsum, vel aliud praeparauit, quale ad suae gloriae rationẽ, nostraeque salutis progressum necessarium esse vidit. In illius igitur promissionib. acquiescamus: quod ipsum quàm piè & Christianè omnes faciatis, & ex tuis literis, parens & optime, aliorum sermone, intelligimus, ac vobis tantam animi constantiã, paratúmque ad omnes euentus robur certè gratulamur. Ac, vt ipse iã reipsa, quid sit militare Christo, expertus es, vir Clariss. dum Marbachianis furorib. cedere coactus es, & pro pura Euangelii doctrina fortiter dimicare. ita in posterũ eadem nobis exilia expectãda, neq; molesta tamẽ esse debent, quia Dominus susceptor noster est, qui et [illegible], aderit: Et vt aliquid de meipso di an

intra duodecim annos, quibus Domino placuit me ad verbi sui ministeriũ applicare, plusquam penè septies pulsus, reuocatus, damnatus, absolutus, errans, & certæ Eccleſiæ postea addictus viuo. Atque in his tantis calamitatibus meum ſemper Dominus præſidium fuit. Cæterum quid de ſtatu Germaniæ ſperandum ſit, potes per teipſum colligere. Nam quantum ſibi malum cudat expulſa tandem omnibus ex Academiis vera de Cœna Domini doctrina, vident pij & conqueruntur, ſed ſurdis fabula canitur. Nimium ſilentium perdidit Amyclas: verentur autem multi, ne nimium otium euertat Germaniam, quod tamen Dominus auertat. De Gallia antea felicia omnia ſperabamus, nunc mutata videtur conditio: Occultæ conſpirationes in noſtros magnis, i Guiſiis autoribus coëunt: Ordines regni, qui conuenerunt Bleſas morem maiorum ſpernunt, & ius antiquum eripi ſibi patiuntur, tam altè quorundam animis odium religionis inſedit, vt nihil penſi, ac ne quidem ſui ipſius rationem habeant, modo nos perdant. Sed Dominus illos peſſundabit, nos autem qui ipſius paſcua & hæreditas ſumus, conſeruabit. Itaque totam Galliam fore in armis breui ferè nuntiatur, etſi tamen Dei gratia, quædam prouinciæ Euangelio fauent, atque in illis non incelebres Eccleſiæ pacem habent. Quid cogitetis, & quis ſit ſtatus rerum veſtrarum ſi ſcripſeritis, nos illas Eccleſias admonebimus qui ex illo naufragio quod tamen eſſe nolim Heidelbergenſis Academiæ, & ex vobis ſingulis, tanquam tabulis precioſiſſimis, pulcherrimas & præſtantiſſimas vt ſperamus, Domino naues ædificabunt, & Scholas. Nec tu, vir Clariſſ. noſtram gentem, ſi fortè ab ea fueris euocatus, dedigneris. Quanquam.n. fuit hactenus afflicta & iactata Eccleſiarum Gallicanarum conditio, Dominus tamen in illis magna indies miracula edit, quorum ipſe, ſi inter eas ageres, fieres teſtis oculatus. Ego te, & amo, & veneror. & noſtrum eſſe cupio, ſi qua ratione fieri poſſit: & tanta ſit hominum cæcitas, vt vos in ea ſtatione, in qua Dominus collocauit nolint pati. Quod ſi voluerint & patiantur, veſtrum vobis locum tenendum conſtanterque tuendum cenſeo. Vale Pater optime. Cùm mihi in tanto luctu ſatisfacere non poſſem, expreſſit dolor quædam, quę ad te, tanquam candidum meorum ſcriptorum iudicem mittere ſum auſus, vt & ipſe pro virili tanti Principis & Ioſiæ memoriam ornarem, atque commendarem. Hoc igitur carmen ἐπιτάφιον ſcripſi pro tumulo Illuſtriſſ. Principis Friderici.

AD ILLVSTRISS. PRINCIPES LVDOVICVM & CASIMIRVM *Friderici* III. *Comitis Palatini, Sacri Imperij Electoris nuper defuncti filios.*

Ingentes tumulos, & Mauſolea ſuperba
Quid Ludouice Patri? Quid Caſimire paras?
Ille ſibi viuus totum monumenta per orbem
Æternúmque manens ante reliquit opus.
Mortales pietas tumulos non exigit, vrna
Virtutem dignè condere nulla poteſt.
Sumptibus ergo pij tumuli iam parcite fratres,
Huic orbis, non vos, digna ſepulchra dabit.

Datæ Geneuæ, 9. Cal. Decemb. 1576.

D. Beza te ſalutat, ego etiam imprimis Donellum, & Boquinum, atque etiam Toſſanum, quem vnicè diligo, ſed & cæteros. D. Vrſinum quoque: Rotanus noſter te ſalutat.

Tibi deditiſſimus
LAMB. DANÆVS.

Idem Lambertus Danæus Hieronym. Zanchio.

S. Poſtquam tuas accepi literas vir Clariſſime, omnem ad te ſcribendi occaſionem circumſpectaui: ſed nulla mihi præter hanc tuta viſa eſt, cuique maximè fiderem. tum propter eas ipſas cauſas, quas prudentiſſime in tuis poſtremis literis addidiſti: tum quòd qui ad vos è noſtris redeũt, deprehenſi ſunt multis in rebus vani. Itaque veritus ſum, ne eadem vanitate in meis tibi reddendis vterentur. quæ multa hic narrabant de vobis veſtrarúmque rerum ſtatu, quæ poſtea veritas ipſa, filia temporis, vt veteres loquebãtur, eſſe falſiſſima, demonſtrauit. Præterea tanta rerũ perturbatio in noſtra Gallia accidit, vt penè de re alia nulla, quàm de miſerrimo illius ſtatu (vincit.n. amor patriæ, vt tute ſcis, cæteros) cogitaremus, quem neque ſatis animo poſſumus aſſequi neque verbis exprimere: neque denique deflere atque deplorare: adeo quidem, mi Zanchi, vt niſi Deus ipſe ἀπὸ μηχανῆς, vt eſt in veteri prouerbio, ſubſidiũ tulerit, actum ſit. Infelix.n. illa noſtrorum cum Catholicis, quos vocant, conſociatio, facit, vt cui fidere atque diffidere debeamus, iam prorſus ignoremus. Ordines ipſi Gallici, quorum collectorum prudentia omnia in optimum quendam ſtatum reduci poſſe ſperabamus, omnia ex peſſimis etiam deteriora effecerunt, fuerúntque eius incẽdii, quod iam per vniuerſam Galliam ſpargitur, ſemina & fomenta. ſed bene eſt, quod Dominus eſt in cœlis, quod idẽ regnat, & eſt omnipotens ille, qui ſuæ Eccleſiæ, ſuæ dilectæ patrocinium nunquam deſeret, is in rebus deſperatiſſimis adeſſe ſuis ſolet. Optaueram quidem antea, vt tantũ hoc bonum Eccleſiis noſtris contingeret, vt tua pietate & ſumma eruditione fruerentur, te haberent: tu tanquam Elias quidam ea & ætate, & authoritate, & doctrina, qua plurimum apud pios omnes polles, Scholas illas, quæ ſperabantur futuræ & erigendæ, Theologicas moderareris, ſed vir ornatiſſime, ne ſi iam illæ vellent, ſuaderẽ, ita confuſa ſunt omnia, & armorum potius, quam literarum officinas efflagitantia nuntiantur. Quod ad nos autem, Pater optime, hic munus nobis à Deo cõmiſſum, qua poſſumus, & valemus tenuitate, tuemur, gratias Deo opt. max. ſummas agentes, quòd ſuis hic hoſpitium tolerabile & commodum in extremis iſtis calamitatibus concedat: & hic Galli inter Gallos tanquam in media ipſa Gallia, multi antea nobis mutuò noti, verſemur. De te autẽ, & de reliquis optimis viris, qui illic eſtis, Toſſano, Donello, Boquino, & cęteris Dominis mihi obſeruantiſſimis, quos etiam quam humaniſſimè ſaluto, denique de totius Academiæ, & imprimis Eccleſiæ ſtatu, ſoliciti ſumus, & Deum precamur, vt quæ hactenus obtinuerunt, obtineat in futurum. Locos tuos de attributis Dei expectamus. Ego importunis quorundam precibus adductus diſputationem de Ethicis pręceptis Euſtachio commiſi, quam ad te, vbi reperero qui ſe hoc onere in mei gratiam velit premi, mittam. Sed nihil eſt tua illa ſumma eruditione dignum, itaque vereor, quoties cogito iſta in manus veſtras poſſe peruenire: animi tamen tui æquitati, tuæque in me beneuolentiæ confido, qui multa potes excuſare. Vale. Dominus Beza te ſalutat, & Rotanus noſter. Ego te tuámque familiam officioſiſſime ſaluto. Deus tibi benedicat. Datum Geneuæ, 7. Id. Martij 1577.

T. obſeruantiſſ.
LAMB. DANÆVS.

Idem ad eundem S.

EGo verò, vir Clariſ. ex D. Baſtingii literis, quàm iuſtæ fuerint excuſationes ſilentiique tui occaſiones intellexerã: & vt illæ ceſſarent, quàm graues & neceſſariæ ſint Chriſtianæ reipu. occupationes tuæ, cum ex ſuperioribus tuis cõmentariis, tum verò ex hoc poſtremo prorſus video. Accepi etiam ingens illud munus tuum, & mihi longè multis Arabum & Perſarum gazis, longe, inquam pretioſius. tùm quia ſingularis tui in me amoris [illegible]: tum etiam quod ſingularem locum ſingulari eruditione, methodo, & perſpicuitate in eo explicaſti. Quid.n. eo argumento vel magis arduum, vel homine Chriſtiano magis dignum? Quid tamen ſi aliorũ & imprimis Scholaſticorum ſcripta cũ his tuis commentariis conferantur, magis obſcurum erat? Quanquam igitur & doni nomine (quod mihi gratiſſimum eſſe velim, vir præſtantiſſ. exiſtimes) & ſinceræ tuæ illius in me beneuolentiæ ergo, magnas ago tibi gratias, méque plurimum tibi deuinctum eſſe ſentio: plus tamen tibi me debere fateor publicæ vtilitatis gratia, quam tu mirum in modum in hac tam acuta & vtili diſputatione, & vnam ſpectaſſe videris. Legi verò auidè, vt qui ſitim explere cuperem: ſed ita legi, vt relegere etiam velim. Quod verò ad te non ſcripſi citiùs, id duplici de cauſa vir ornatiſſime accidit. Primum quod verebar, ne meæ literæ te, in conuaſanda, quemadmodum ſcribis, ſupellectile, occupatiſſimum inuenirent, vt qui iam te de migrando cogitare ex amicorum literis,

literis, scirem. Deinde noua quoque occupatio mihi penè inuito obiata est, certè aliud argumentum mihi dari oportuit, quæ rebus aliis omnibus sepositis, me per vnum, aut alterum mensem totum detinuit. Ea autem est eiusmodi. M. Ianouius quidam, & H. Pannetarius inter nos loco ministrorum verbi Dei, & inter pastores aliquandiu, & certè nimium diu vixerunt. Hi vel afflictionum acerbitate vel longinquitate fracti, non modo à recta fide, & Euangelica doctrina fœdè & perfidè defecerunt: sed etiam aduersum nos Gallicè libros tres scripserunt, illos quidem calumniarum plenos & accusationum doctrinæ nostræ. Etsi verò nobis eas ipsas feces reuomunt, quas iampridem doctis & iustis refutationibus explosimus ita tamen astutè & callidè (sunt enim isti ex eorum numero, qui cum sint spiritus Satanæ, se in Angelos lucis transformant) vt noua quædam argumenta esse videri possint indoctæ plebeculæ: multos certè istorum scripto commoueri intelleximus, adeo vt Lutetiani fratres id à nobis postularint, vt illi aliquod responsum nostrum opponeremus. Quæ mihi prouincia cum esset a fratribus demandata, fuit exequendum, exhauriendúmque mandatum. Hæc me occupatio plures dies retinuit, nihil aliud quam Papas, Papistas, Missas, & Missificatores & huiusmodi alia, etiam canones ipsos Pontificios, quibus maximè in istis refutandis vti voluit, cogitantem. Habes mei otij & silentii causam, ne vel ἀχάριστος vel ἀμνήμων tibi videar, cui displicere, aut apud quem in suspicionem venire nullo modo velim, quem denique velut alterum parentem & veneror & diligo. De statu rerum vestrarum fuit mihi acerbissimum, quod de tam florentis antea Academiæ vastitate scribis. Certe quemadmodum apposité addis, sedet iam sola, & deserta, quæ prius cum magna totius orbis Christiani admiratione plena erat populo: sed sic Dominus vlciscitur, qui sua beneficia non agnoscunt. Quo maior, optimi illius fratris, & verior apparet constantia, qui virtutum paternarum, imprimis verò pietatis hæres, magnam à Deo benedictionem expectat. Vos autem quos Deus ita exercet, in nouam Spartam, quam nacti estis, forti animo, quemadmodum facitis, incumbite, cuius & incunabulis, & infantiæ, & incrementis, vt Dominus Iesus Christus faueat oro, & te iam læto animo, ea ætate tantam rerum mutationem & laborem ferre, quemadmodum hominem Christianum decet, vehementer gaudeo. Vale, Dominus tibi, vir ornatissime, benedicat. Officiosissimè heroica illa pectora, te, D. Boquinum, Dathenum, Donellum, Emanuelem, Tossanum, Vrsinum, & reliquos omnes saluto, & me vestris precibus commendo. Geneuæ, Cal. Febr. 78.

T. addictissimus
LAMB. DANÆVS.

Idem ad eundem S.

Binas abs te vir Clarissime literas iampridem accepi, quibus idcirco minimè antea respondi, partim quod absui, in Galliam proficiscens: partim quod è Gallia reuersus, ita exhaustis viribus, (per summum enim æstum iter faciendum mihi fuit) iacui, vt vix adhuc satis respirare possim. Itaque cùm primum licuit, officio in te meo satisfeci. Accepi verò, tuo beneficio, illud folium, quod meo exemplari deerat, & D. Boquinum hic vidi, & quosdam adolescentes studiosos tanquam tristissimi vestri naufragii preciosissimas tabulas, qui nobis veterem acceptæ ab Ecclesia cladis, per Illustriss. Principis Palatini Friderici obitum memoriam renouarunt, fuitque eo acerbior illa recordatio, quod senem illum pientissimum, Boquinum dico, emeritum iam & rude donandum, qui in illa Schola tot labores pertulerat, tam Principi gratus fuerat, vno momento egentem & eiectum mœrentes aspeximus: cùm ne mulæ quidem vetustissimæ victum Athenienses denegarint, quod in Prytaneo & Acropoli illa ædificanda cæteris iumentis dux fuisset, neque Cato Censorius vnquam in decrepita animalia, quibus olim vsus esset, inhumanitatē exercuerit, atque illi tamen profani. Boquinus in sacrosanctum verbi Dei Ministerium in Delphinatu adscitus est, quem nostris Ecclesiis vtilissimum fore speramus. Te verò præstantissime, ab optimo Principe, atque Illustriss. Illustrissimi Patris hærede, virtutum dico & pietatis, foueri æquum fuit, & valde in animo meo lætor. Nec ignoras, omnium ordinum suffragiis ab Hollandis expetitum te fuisse, qui Leidæ, quam illi *Lugdunum* vocant, sacram illam tuam professionem exerceres: sed qui Germanicis moribus & aeri iam assuetus es, habes in quo conquiescas, secundum Deum opt. max. Principis Casimiri summum in te amorem & beneuolentiam, quem Illustrissim. Principem vt suæ Ecclesiæ Dominus conseruet, summis votis obsecro & rogo. Metuunt hic pii, illi ab insidiis & Hispanorum, & Gallorum, & te in belli periculosissimi societatem demisit: sed est Deus potentissimus, qui potest conseruare suos quocunque in periculo: quia oculi Domini super iustos, & nominis ipsius timentes. Cęterùm, mitto ad te meam ad G. Genebrardum quandam responsionem, qui te, & Bezam, imò nos omnes contumeliis proscindens, venatur sacerdotium, aut aliquem Episcopatum. Sed incommodè accidit, vt impresso iam libello, nuncius de illius morte ad nos perferretur, incertus ille quidem & inspertatus: ex insidiis enim vnà cum Amioto petitum & trucidatum à nefariis quibusdam aiunt, dum circa Lutetiæ suburbia simul lectica veherentur. Vereor ne quidam existiment, me, quod dicitur vulgò, aquas infundere cineri: & serum remedium aut responsum afferre. Sed quis tam repentinam & inopinatam mortem præuidisset? Quod si verum est, sic Deus sęuissimas in suum nomen blasphemias vlcisci voluit, quas superbus ille Monachus in Euangelium euomuit. Sic antea Arium, sic Nestorem, cuius blasphema lingua computruisse dicitur, vltus est. Non dubito tamen quin ex Scholastico sodalitio aliquis doctrinam illius impiam aduersum nos tueatur. Vale. Dominus te seruet incolumem, totam tuam familiam saluto officiosissimè, & Dominum Beaumontium veterem amicum, qui mei propter honores apud Illustriss. Principem adeptos oblitus est. Geneuæ vii. Kal. Septemb. 1578.

Tibi deditissimus L. Danæus.

Hieronymi Zanchij ad has Danæi responsio.

Ego verò, optime frater, gratulor tibi & isti Scholæ atque Ecclesiæ reditum tuum incolumem: nostri item Domini Boquini ad Ministerium vocationem, quem, vt tu quoque scribis, non parum Ecclesiis illis vtilem futurum confido. Ita in varias Mundi partes distrahimur Dei prouidentia, vt alibi vtatur opera nostra, ad promouendum regnum Filii sui. Tu non possis credere, quantum profuerit Scholæ & Ecclesiæ Heidelbergensis dissipatio, tum aliis, tum præsertim iis in Belgio, ad illarum Ecclesiarum instaurationem. Nam mirabiliter ibi iam promouetur regnum Christi. Vt n. de Hollandia & Zelandia taceam, in Flandria ex ciuitatibus 18. quatuor tantùm supersunt conuertendæ ad Christum: & Antverpiæ nostri, tria habent templa Lutherani duo: & ex nostris discipulis non pauci feliciter iam in illis regionibus docent. Ego libentissimè eò iuissem, sed quando Illustrissimus noster Princeps Casimirus non permisit, arbitror, imò persuasissimum arbitror, hanc esse Dei voluntatem, vt hic maneam pro hoc tempore.

Accepi libellum, quem vbi compactus fuerit, perlegam: gratiam autem habeo pro constanti erga me beneuolentia tua. Quod verò scribis de diuina vltione in blasphemum Monachum, idem spectauimus nuper Heidelbergæ, vbi primarius minister, & vt vocant, *superintendens* N. qui contra conscientiam (veritatem enim norat, & libello edito defenderat de Cœna Domini, contra carnalem præsentiam & vbiquitatem) dolebat, nullo corporis morbo laborans, sed igne tantum diuini iudicij in conscientia æstuans, tandem suffocatus expirauit. Sic enim narrant qui interfuerunt.

Alius quoque Præpositus Tubingensis, qui primus Heidelbergę cœpit vbiquitatem prędicare, postmodum domum reuersus, iustas dans pœnas suarum blasphemiarum, primùm a furiis fuit agitatus, ita vt coacti fuerint illum die noctúq. diligenter custodire, & tandem insanus miserabiliter periit. Multa alia vidimus huius generis diuina iudicia intra paucos dies, quæ narrare non est opus. Ergo quod etiam Genebrardus senserit manum Domini vltricē, non miror. Horum exemplo discant pii timere Deum, & in doctrina Apostolorum constanter perseuerare.

De Principe nostro hactenus non nisi fausta audiuimus, seruet illum Deus, & donet ei aduersus hostes victoriam,

Saluto Do. Bezam quem etiam rogo, liberè corrigat, quæ corrigenda esse iudicarit, in delineata a me, eoque etiam imperfecta confessione. Neque enim propter alias occupationes vel absoluere, vel recognoscere & emendare potui a...am reliqua per hoc tempus vindemiarum, quo non legitur. Iam est annus, cùm hic inter fratres de hac Confessione deliberaretur. Ego nominaui Do. Bezam: fratres Galli illum excusarunt. Fuit igitur negotium demandatum D. Vrsino: sed is nunquam voluit consentire. Tandem me coëgerunt calamum accipere, & aliquod saltem initium facere, quo doctiores excitati meliora proferrent, & magis elaborata. Hoc itaque vt faciatis, etiam atq. etiam rogo, quemadmodum etiam facturos confido. Cùm enim futura sit communis omnium Ecclesiarum nostrarum Confessio, æquum est, vt ab omnibus libera de illa dicatur & scribatur sententia. Vale optime & doctissim. Danæe. Neustad. 25. Septembri 76.

Hieronymo Zanchio Lambertus Danæus, Neostadium.

S. Eodem penè tempore quo has exarabam, tuæ mihi literæ redditæ sunt, vir Clarissime, atque vna libellus ille tuus in quo Confessionum nostrarum consensus continetur, de quo in illis facta abs te mentio fuerat, ad nos perlatus est: quem tamen nondum legere mihi licuit, quod nunc primùm e dolijs mercatorum nostrorum promeretur. Sed tamen cum hi viri studiosi, nominis tui & eruditionis celebritate adducti, ad vos proficisci vellent, tibiq. in S. Theologiæ studio operam dare cuperent, quod mei memoriam apud te minime ingratam & exolam esse intelligerent, se commendari flagitarunt. Quanquam verò & propter singularem eorum pietatem & eruditionem dignos tuo colloquio facilè cognosces, non grauatim tamen hoc in me recepi, vt qui nullam non tui quoque salutandi occasionem mihi oblatam arripere cupiam. Quis sit rerum nostrarum status narrabunt. Peste & pestilentia quoque ipsa, summo Dei beneficio, liberati sumus, adeò vt priuatas & publicas lectiones pro munere quisque suo repetamus alacres, & gratias Deo opt. max. pro tam immensa sua in nos misericordia agamus. Sed vt ex ea parte magnopere lætamur, sic ex alia grauem animo dolorem sentimus quod omnia in Germania in peius ruere viri boni nobis significent, nec id quidem absque lacrymis. Denique quis tandem futurus sit istius Iacobianæ Pandoræ exitus, valdè dubitatur: Pij autem tandem infelicem fore augurantur. Certè dum nos mutuis vulneribus vt Cadmei fratres, confodimus surgit Satanica Papistarum & Hæreticorum abominanda seges, quæ non modo in sinu, nostra hæc mala ridet, sed publicis scriptis etiam sacrosanctum ipsum Dei nomen quod super nos inuocatur, traducit. Itaque & precibus & ieiunijs, tanta Ecclesiæ clades, quæ certè non procul imminet, auertuncanda nobis est, si fortè Dominus aut pijs, qui in Germania restant animi constantiam dederit aut istis tam funesta consilia cudentibus hominibus saniorem aliquando mentem largiatur. Dominus Deus Pater misericordiarum, nos per vnigenitum filium suum, totamque Ecclesiam suam, vbicunque locorum tandem est, à tanta calamitate & ingruente tempestate tueatur. Vale. D. D. Tossanum & Vrsinum, viros mihi obseruandissimos officiosè saluto. Geneuæ 12. Kal. Nouembris Anno 1578.

Idem Lambertus Danæus Hieronymo Zanchio.

S. Non vereor, vir Clarissime ne si rarius ad te scribo, iniustam negligentiæ, neglectique officij suspicionem apud te incurram. Nam grauissimæ occupationes tuæ non sine quadam animi religione interpellandæ sunt: & is fuit rerum nostrarum status totiusque Galliæ, vt nihil noui quod ad te scriberem hic haberemus, præter horribilem illum terræmotum, qui in tota ripuaria Ligeris fluminis regione, id est, Aurelia, Blezis, Turonibus vicinisque regionibus eodem die accidit. Ista quidem causas suas habent, easque naturales, quæ neque veteribus Philosophis neque nostris sunt ignotæ: sed tamen non sine iusto Dei iudicio certo contigisse, in mediterraneis regionibus, intempestiuo tempore, nempe hyeme, magnis cum tonitrubus, in medio ipso Ianuario, quod est illis regionibus non modo rarum, sed etiam antea prorsus inauditum. Hæc sunt proculdubio initia dolorum, quos acerbissimos Gallia nostra expectat & quid merito suo: sed dum homines obsurdescunt ad suorum peccatorum sensum, bruta ipsa elementa loquuntur, & Dominus, vt stupida illa gens tandem sero resipiscat, & sit in euertendo Antichristiano regno tam secunda, quam fuit in stabiliendo crudelis. Ceterum, mitto ad te quandam disputationem meam, de Amicitia Christiana, leuem illam quidem sed quæ eo mihi semper gratior fuit, quod mearum pro Christi nomine afflictionum testis est. Eam enim scripsi per dies vndecim, cum libris omnibus destitutus, & in custodia arctissima à Martinangi vestratis (qui iussu regio oppido nostro præerat, quatuor præsidiarijs militibus asseruatus, summis cum difficultatibus conflictarer. Atque vtinam tam sit tibi, piisque omnibus hæc mea *σχολιαστικὴ* opella grata, quam mihi in medijs obiectæ mortis terroribus fuit consolationi & solatio. Hîc nihil noui. Status noster idem est qui & antea, antiquum obtinemus. In Gallia multa quidem parantur, nihil tamen vtrisque succedit. Nostrorum vires debilitatæ nihil possunt: hostium retectæ, nihil audent, vix tamen coalescere potest inter vtrosque concordia. Pacificatio quæ Neraci (quod est Aquitanicæ Galliæ oppidum, habetur à Rege Nauarræo, expectatur. Huic Regina mater interest. Pacem pollicetur, sed qua fide cætera. Nostri etiam hac se spe lactari, & inescari fortasse timent. Sed quid facias sumus, & quidem verè ex Phrygum genere id quod etiam nostræ historiæ testantur: Sero enim sapimus. Vale, te tuámque Carissimam saluto officiosissimè. Ego quoque D. Vrsinum, & ciuem meum D. Iunium saluto, cuius orationem elegantem nuper legi a D. Tossano ad me missam. Gratulor mihi ac patriæ, qui tam strenuum virum in Sparta sua ornanda nacti sumus. Omnes collegæ mei, Beza & reliqui te salutant officiosissimè. Dominus tibi tuisque laboribus vir Præstantissime benedicat. Geneuæ xii. Cal. April. 1579.

Tibi addictissimus

LAMB. DANÆVS.

Idem Danæus Zanchio.

S. Nimium otium perdidit, quod aiunt, Amyclas, vir Clarissime. Quorsum istud dices. Quod verear ne ipse otio meo & literis videar abuti, dum grauiora tua studia interpello nescio quænam scriptito singulis nundinis. Nā si, vt olim, quum in Gallia munus illud ministerij Euangelici exercebam, si nunc occuparer varijs concionibus, vix ad scribendum tempus suppeteret. Nunc quasi otio langueo ac marcesco, sic sum otiosus, vt nisi hæc faciam, meipsum tandem sim perditurus. Interea autem dum Saluardus noster, qui te plurimum salutat, Pocchenio Lubecensi Preposito respondit, intermissum est Harmoniæ Ecclesiarum opus quod mox, Deo bene iuuante, de integro repetituri sumus. Superfunt tantum quinq. aut sex capita ex 17. aut 18. conferenda, quæ statim absoluentur. Hoc opus & a Gallicis ministris flagitatur, & ab alijs quibusdam: sed propter tot confessionum transcriptionē ac collationem difficilem, tam citò edi et non potuit aut repræsentari: Quanquam sat citò, si sat bene. Euocari te Antvverpiēsibus scripsit ad me nuper vir optimus D. Tassinus: & certè quidem vellem, te in isto totius Belgij theatro, Dei gloriam tum legendo, tum concionando promouere potius, quam in isto Germaniæ angulo, vbi etiam non satis stabilis vera doctrina fore videtur Illustrissim. Principe Casimiro sublato, quod omen Dominus auertat. Sed Heidelbergæ exemplum me terret. Quis enim isti vestræ Academiæ successurus est, defuncto Principe Casimiro? Nonne idem qui & pientissimo illi Friderico III Palatino Comiti parenti suo Illustrissimo, cuius opera omnia ... sunt euersa? idque vno momento? Præterea si locorum collationem fieri par est, quid Neustadium ad Antvverpiam? Si fructus & regnum Christi illiusque propagatio quæritur, annon maior Antvverpiæ, quam Neustadij fiet? Antvverpia totius orbis emporium, vt quæ merces illuc a te vehetur, ea postea per vniuersum orbem dispergetur. Certè plus fuit Hierosolymæ vel Romæ, vel Antiochiæ, vel Corinthi seminasse Dei Euangelium & plantasse Ecclesias quam

in centum aliis exiguis Iudææ, Italiæ, Syriæ, vel Græciæ oppidis. Itaque diligenter studuerunt Apostoli ipsi, vt illæ amplissimarum regionum ciuitates præcipuæ, ac metropoles vt Modestinus Iurisconsultus loquitur, primæ potissimque Euangelium susciperent, susceptum conseruarent, denique a viris aliquot præstantissimis sustentarentur, quàm reliqua minora oppida. Atque vtinam is esset & Principum & aliorum animus, vt vnde maior vbertas esse posset, illic præcipuè sementis Euangelii fieret: sed dum quisque, quod sibi commodum existimat præfert, illud quod ad maiorem Ecclesiæ ædificationem pertinet, non satis spectatur. Laudandum quidem eorum omnium studium, qui optimos quosque & doctissimos sibi adsciscunt & adiungunt: sed videndum quoque est, vt quod orbi ipsi vtilius est, vrbis alicuius vtilitati præferatur. Scio quàm sit necessaria tua Neustadii opera, quo loco sis, nempe in prima nostrorum aduersus vbiquitarios acie. quam sit operæ pretium in Germania Lutheranorum istorum insolentiam vestra præsentia & scriptis velut loris coherceri, Principem illum Illustrissimum vobis confirmari: sed quorsum tantus tot doctissimorum virorum, *Zanchii, Tossani, Vrsini, Iunii* in vna terræ Germanicæ gleba, & tam consertus simul numerus, qui singuli, si in singula regna sparg[e]rentur, tam vniuersius orbis ad fidem, Domino vestris laboribus benedicente, fuisset, meo quidem iudicio, conuersius? Neque hæc scribo quod aut te à nobis remotiorem esse velim, aut in ea senectute tua labores tibi optem: sed dico, quod aliquando à piæ memoriæ viro D. Caluino ipse audiui, non ita esse simul congerendos in vnum oppidulum tot doctos, sed satis esse si in hac raritate, vnus aut alter etiam in vna aliqua prouincia reperiri possit. Hæc ad te, singularem animi pietatem tui, & eruditionem cogitans, quæ tu æqui boníque accipies. Vale. Deus tibi tuisque laboribus benedicat. Officiose & te & D. Vrsinum, & Iunium saluto. Geneuæ 13. Cal. Septemb. 1580.

T. ex animo

Lambertus Danæus

Idem ad eundem.

S. Ad hunc vsque diem, tuam illam orationem, quam pollicebaris, vir Clarissime expectaui, necdum tamen accepi. Quod ideo facio ardentius quia omni scriptorum tuorum genere mirificè delector. Mittes igitur eam quum primum tibi licuerit. Ego, ne non semper sim tibi importunus, responsionem meam ad N. Selneccerum mitto, quam leges. Est breuis, ac vereor ne illa scintilla magnum postea scriptorum incendium & volumen pariat. Non est enim futurus [illegible] sed nec ego. Dominus veritatem suam defendenti aderit & vtcunque premartur, non potest tamen opprimi veritas Dei, [illegible], inquit Hesychius. Noua omnia adferet corpus illud nouæ doctrinæ à sex viris illis Germanicis Theologis excusum, quod vtinam potius excussum esset. Magna enim in Ecclesiis Dei pax orietur, pro eo quod in posterum infinita incendiorum & discordiarum semina spargentur, quæ vel restinguere vel omnino extinguere nemo poterit. Certè nobis bella ista parantur & isti nimii sui otii, & opum, & dominationum & præfecturarum, ac præpositurarum suarum in Ecclesiis fructum hunc quem sentiunt, proferre conantur. Hi enim tituli mihi semper tam, quam qui maximè displicuerunt, suntque meo iudicio, veræ in Ecclesiam Dei tyrannidis reliquiæ, quæ honesto quidem speciosóque prætextu defenduntur, sed res ipsa est perniciosa. Non quod equidem disciplinam Ecclesiasticam improbem: immo nullam verè constitutam Ecclesiam, quemadmodum decet, puto, à qua illa absit: Sed esse quosdam in Ecclesia Dei perpetuos præsides, & Episcopos & damno & improbo. Se non appellant Episcopos, sed præpositos. Quid tum? iura tamen illius non tantum humani, sed Satanici Episcopatus iam sibi isti D. præpositi vsurpant. De nostris rebus quid scribam nihil habeo. Omnia vetus suum obtinent. Beza edidit Psalterium suum: iucundum opus & vtile, quod vobis prius, quàm nobis ipsis prostabit: tanta est nostrorum Bibliopolarum auaritia. De Belgio nihil est quod à me expectes, non modò quoniam pessima omnia audiuntur, sed etiam quia quæ ad nos deferuntur, à vestris ferè accipiuntur, & ad nos perferuntur. Vale igitur vir Clariss. & me, vt soles, ama. Ego te, & D. Iunium popularem meum, collegam tuum, & Dominum Vrsinum & alios mihi notos officiosè saluto. Dominus te seruet suæ Ecclesiæ incolumem, & tibi tuisque laboribus benedicat. Geneuæ, 7. Calend. Septembris, 1579.

Tibi deditissimus

Lambertus Danæus.

Reuerendis viris, Hieronym. Zanchio, & reliquis eximiis Christi seruis, Neostadianæ Ecclesiæ & Scholæ Pastoribus & Professoribus, &c.

Totius Geneuensis Ecclesię & Scholę nomine SIMON GOLARTIVS S. P.

SI Deo ita visum esset, Reuerendi viri & fratres in Christo charissimi vt quam nobis opportuna fuisset charissimi fratris D. Tossani ad nos demigratio, tam commoda vobis fuisset eius dimissio, tantum certè vobis hoc nomine deberemus, quantum Ecclesia Ecclesiæ debere potest. Sed quum iustissimæ vobis excusationes non desint, & Christianos minimè deceat sua commoda ex aliorum incommodis comparare, vltrò in vestra sententia conquiescimus, Deum precati, vt charissimi fratris, vestrúmque omnium ministerio cumulatissimè benedicat: quod itidem vt pro nobis ab eodem benignè [illegible]. Patre assiduè pietatis vos etiam atque etiam rogamus. Cæterùm quod ad mutuam nostram & in doctrina consensionem, & animorum coniunctionem attinet, etsi de ea nunquam dubitauimus, iucundissimum tamen fuit hoc ipsum ex vestris amantissimè scriptis literis intelligere: & persuasum esse vobis magis ac magis cupimus, nos vicissim operam omnem daturos, ne quid in vobis fraternum officium meritò desideretis. Bene valete, Reuerendi viri, & fratres in Christo charissimi. Dominus Iesus communes gemitus nostros exaudiat. Spiritum erroris ferocientem coërceat, & nobis donet, vt pacatiorem in suis Ecclesiam cernamus. Geneuæ 6. Calendas Maias, 1580.

Lamb. Danæus Zanchio.

S. Quanquam fuerunt grauissimę Dom. Danielis Tossani nobis denegandi caussæ, vir clarissime: tamen, si & quanta sit nostra iam inopia, & in futurum omnium Gallicanarum Ecclesiarum vtilitas, perpendissetis, faciles vos certè nostris precibus præbuissetis. Sed nimirum ille ita est toto pectore, & animo constanti, vt inter vos in prima acie pugnare pro Christi gloria aduersus vbiquitarios maluerit quam hic nobiscum post principia collocari. Cuius vt animi constantiam laudo, sic viderit ille, quid tot amicis tot consanguineis, tot sibi beneuolentissimis hominibus sit responsurus, quorum & vota & exspectationem sic frustratus. Dominus igitur & tuis, & illius laboribus benedicat, & vos fortissimos pro nominis sui gloria athletas tueatur ac diu superstites præstet.

Cæterùm, quod de Confessione tua scribis, ea magna cum voluptate & à me, & a Beza & aliis perlecta est, quæ & eruditissimè scripta est & accuratissima methodo: Et si modò, quod in fine de Archiepiscopis & Hierarchia addis, excipias, mihi summoperè placuit. Sed cùm de ea, & ratione concordiæ inter omnes nostræ Confessionis Ecclesias ineunda, cum fratribus Francis, qui hic sunt, deliberaremus, illi vno consensu hanc & vnicam & tutissimam & expeditissimam esse censuerunt, vt iam recentę & editę à singularum prouinciarum Ecclesiis fidei confessiones, in vnam harmoniam componerentur & compingerentur, quòd & simillimæ omnes essent quoad [illegible], & sua a nulla Ecclesia repudiaretur. Hoc suum consilium cùm vobis multis rationibus probassent, ad vos de eo scripsimus, & ad Reuerendos fratres Tigurinos, & alias vobis vicinas Ecclesias, quibus omnibus idem illud valde plac-

cuit. Rescripsit enim de eo Tossanus iampridem, & ex D. etiam, & Do Illustrissimi Principis Casimiri consilio, ita cœpta est concordia colligi, quæ nihil aliud habet, quam ipsamet Confessionum singularum verba, ad certa tantùm capita reuocata: quæ synopsis ad vos quoque propediem mittetur, vt de ea vestrum iudicium & suffragium feratis.

Nec verò vir ornatissime, sic tibi persuadeto, non plurimi & quanti maximi à nobis fieri, cuius & eruditissima scripta pietatem insignem, summámque doctrinam testantur, & laus in Ecclesiis est celeberrima. Tanquam verè parens a nobis omnibus diligeris, & prouincia quauis gratissima dignissimus censeris. Itaque æqui boníque consulas, quòd & Francis ministris autoribus, & vestra etiam sententia prius exquisitam suscipimus: nec te tuámque Confessionem sperni a nobis interpreteris. Vale. Saluto tè officiosissimè, & D. Tossanum, & D. Vrsinum, & D. Iunium popularem meum. Beza te salutat. Geneuæ 11. Calend. Maij, 1580.

Tuus ex asse
Danaus.

Hieronym. Zanchius, Lamberto Danæo S.

QVod citius ad tuas mi frater obseruande, datas 11. Calend. Maii, non responderim, in caussa fuerunt tum occupationes meæ, tum quod non semper, quibus dem, mihi occurrunt, per hunc igitur adolescentem paucis respondeo. De D. Tossano quod scribis, non opus est ad id responsione. Nobis certè tam cordi est ista vestra Antiochia, in qua ego vt vixi feliciter tempore magni Caluini, sic optarim ibi mori & sepeliri, quam quibusuis aliis esse possem. Sed reuera, si ille ad vos venisset, plus nos inde damni, quam vos vtilitatis, accepissemus. Vos non potestis animo consequi, quam necessaria sit his nostris Ecclesiis, huius viri præsentia, non tam propter eruditionem, quæ est in eo eximia, quam propter studium disciplinæ, zelum pietatis, gratiam in persuadendo, & in afficiendis pertinacium etiam cordibus efficacitatem. Sumus autem omnes, vnum corpus, & vna est Ecclesia. Consultius igitur fuit Ecclesiæ in vniuersum, vt hic maneret, propter maiorem necessitatem. De eadem re, accepimus literas, nomine totius Collegii vestri datas: ad quas, quia non egent responsione, rogant fratres post gratiarum actionem vt se habeatis excusatos, quod non responderint. Placuit quod scribis Confessionem, quam coactus à fratribus, vt ea opponeretur Pandoræ aduersariorum, pro mea tenuitate conscripseram, neque tibi, neque D. Bezæ improbari.

Si miseritis Harmoniam libenter legam. Ego ipse in illo conuentu, vbi de confessione tandem conclusum fuit, proposueram, vt Harmonia conciperetur sed ex Confessione nostra Augustana, & Confessione postrema Tigurinorum ab omnibus nostræ fidei Ecclesiis subscripta. Sed obtinuit tandem sententia de noua & pleniore Confessione concipienda, propter nouas hæreses, quæ iam excitatæ sunt, & ab inferis reuocatæ. Vale mi frater obseruande, & vt resalutes Clariss. virum Dominum Bezam, rogo. Neostadii 11. Iunii Anno 1580.

Franciscus Hotomannus I.C. Hieron. Zanchio.

S Clarissime vir: Ex tuis literis cognoui singularem tuam erga me beneuolentiam, & simul pristinum amorem recognoui. Vtinam is rerum mearum status esset, vt sanctissimis huius nobilissimi viri postulatis obtemperare possem. Sed vides ætatem quæ tot migrationum & exiliorum pertæsa, portum aliquem tranquillum exoptat, in qua, quod reliquum est vitæ, placidè & quietè possim transigere. Nactus sum in hac ciuitate aëreni, quem iampridem in illis Geneuensibus tempestatibus exoptaui, nactus sum amicos & viros humanissimos, quod idem nobilis adolescens tibi testari poterit. Præterea vxor mea recordatione tot ærumnarum quas Biturigæ bis: Sancerræ per biennium & septem menses: Charitææ per totidem menses: (octo semper aut nouem liberis ornata:) pertulit.

Scis vetus prouerbium: *Temerè accusat Neptunum, qui bis naufragium facit.* Habemus etiam non inelegans, *Felis calida perfusa, & frigidam metuit.* Suasi, vt cum D. Donello ageret, qui vt opinor diutius ferre furores istos non poterit. Eò accedit quod Belgam vxorem habet: linguæ & morum peritam. Scripsi etiam D. Danæo: vt patiatur se in eum locum abduci, quem tibi delatum cognoui. Deum oro, vt optimis & præstantissimis illis viris consilium & opem suam impertiatur: & tibi vir Clar. tuæque familiæ benedicat rogo te vt clariss. D. Tossanum honorificè meis verbis salutes. Rescribam illi Deo volente propediem. Nunc velim me illi excusatum. Marbachium heri audiui à nostris hic propediem expectari: aiunt illum ad thermas proficisci. Credo esse ... Hęc mihi heri in conuiuio Coccius in aurem insusurrauit. Aliquid video monstri ali. Admodum metuo, ne nouus aliquis Antichristus eo ex loco exoriatur, vnde vetus primum nostris temporibus depulsus est. Sed hæc Deus pro sua clementia gubernabit. De Gallia nihil scribo, vnum hoc affirmo, neque Regem, neque ipsius matrē, etiamsi maximè velint, ciuili bello carere posse. Si Hugonotti omnes interiissent, ab ipsis Papistis lapidarentur. Doct. Vrsinum & reliquos amicos velim meo nomine officiosè salutes. Vale vir eximie & salue. Basileæ, 8. Maij.

Totus & animo & studio tuus

FR. HOTOMANNVS.

Viro celeberrimo, Domino Hieronymo Zanchio S. Theologiæ Doctori atque interpreti vni omnium eruditissimo,
S. P.

Clarissime vir:

POsteaquam primum renunciatum est nobis de excessu Illustriss. Principis Palatini, déque repentina Academiæ Heidelbergensis perturbatione, ob immutatam religionem, obitum eius consequuta, sane quam pro eo, ac debuimus, grauiter molestéque tulimus, naufragiíque istius calamitatem communiter etiam ad nos pertinere existimauimus, quippe eadem in verba iuratos, iisdémque sacris addictos & quasi initiatos iampridem. Cæterum iustissimam hanc animi nostri ægritudinem non parum lenire ac mitigare visa est, noua Academiæ nostræ Lugdunensis constitutio, cuius beneficio ac præsidio sperabamus studiosos & pios omnes immeritissimo suo istinc profligatos, paratum porrò apud nos sibi, præsénsque perfugium habituros, quo se tanquam in tranquillum portum, ex turbulentissima Heidelbergensi tempestate reciperent: neque hęc spes nostra frustra omnino fuisse videri debet. ita iam inde paulò quam antea frequentiores studiosi ad nos visi appellere. vt enim cæteros omittam, quos communium studiorum cultus, eadémque religionis societas Heidelberga hucusque pertractos Academiæ nostræ nomina vt darent, induxit, etiam superiore anno Io. Bollius S. Theologiæ Doctor (quem quondam discipulum tibi & conuictorem fuisse ex ipsius relatu accepimus) vnà cum vxore familiaque istinc in Batauiam aduectus, ad nos sedes suas ac domicilium transtulit, annúmque continuum (quo suauissimè coniunctissiméque apud nos vixit) mirificas literariæ Reipublicæ vtilitates, operamque egregiam ac laudabilem in sacrarum rerum explicatione nobis præbuit, diuturniorem præbiturus, nisi eum populares sui Flandri ab hac Academica professione, ad concionandi munus in patria obeundum, quotidianis flagitationibus Gandauum porrò abstraxissent. Is honorificè & grauiter (dum quidem apud nos fuit) multa nobis de re virtutibúsque tuis prædicare, Zanchiíque nomen in caelum efferre solitus, incredibile memoratu est, quanta nos omnes tui adipiscendi cupiditate, quantóque desiderio animos nostros inflammarit atque incenderit. Itaque etiam de te cum authoritate publica istinc per literas accersendo, atque huc ad nos euocando seria non semel consilia, ac sermones habuimus. Cæterum cum vereremur, ne molestiam fortè tibi ac indignationem pareret, importuna ista adeóque parum prouisa flagitatio, placuit de communi consilio, vt nego-

negotium istud per D. Bollium quasi internuncium atque interpretem consultò ac mediatè gereretur, qui pro ea familiaritate, quam ille tecum sibi esse videri volebat, animum tuum leuiter periclitando, aditum ad te per epistolã priuatam tentaret, sententiamque super hac conditione explorarent tuam, quo videlicet paratiores porro ad te istinc sollicitandum accedere possemus. Id ille ad se receptũ prima occasione nobis (quantum quidem in se esset) cum cura & fide exequi promiserat. Itaque nihil etiamnum dubitamus, quin literas hac de re ante duos menses a Bollio nostro acceperis. Quod si ita est (vt quidem esse liquidò persuasum est nobis) petimus à tua humanitate maiorem in modum, ne diutius Lugdunum nostram responsi tui expectatione incertam ac suspensam distineas, sed nobis, quàm primum potes, pauxillo epistolio voluntatis tuæ summam perscribas, vsus publici huius tabellarii nostri occasione, cui serio hercle in mandatis dedimus, ne sese illinc commouere instituat prius, quam literas a te, & quidẽ eiusmodi, quibus de toto consilio tuo certiores reddamur, nobis exsculpserit. Nam ad Decretum Publicum quod attinet, id verò in hunc fasciculum coniectum vnà cum epistola misissemus, si nobis de voluntate ad nos commeandi tua, & an sub vtet literas has lecturus esses, planiùs constitisset. Nunc itaque illud omne in aduentum tuum, si tamẽ is futurus est vnquam, paratum ac promptum reseruabimus, satis in præsenti habentes, de honorario tibi, & quem locũ in Academia nostra porrò sis habiturus, sententiam Collegij nostri paucis exponere. Ea verò est huiusmodi, vt videlicet ex dignitate & rei & tua, principem in sacrarum professione ordinem in hoc Lycæo nostro ducas, atq; obtineas: proque eo munere mercedem annuam Florenorum nostratiũ octingentorum, tibi decretam esse scito, viatici præterea loco Daleros N. qui tibi recens aduenienti quamprimum à Quæstore publico vltrò repræsentabuntur. Dispice vir Clarissime, quantum incrementi nouæ ac herbescenti Academiæ nostræ sis allaturus, quantum ornamenti ac præsidii nobis omnibus, quantum subsidii Ecclesiæ, veræque pietatis cultoribus, quantum denique tibi solidi honoris & gratiæ. Nos verò nominis tui splendore nunc primum in lucẽ quasi è tenebris emersuri, & virtuti tuæ plurimum debebimus, & vt alij debere in posterũ velint, gratâ animorum significatione, omnibusque officiis tum priuatis cum publicis studiose porrò ex parte nostra adnitemur. Vale vir doctiss. nec nos desiderio tui patere oblanguere diutius. Lugduni Batauorum XI. Kalend. Ianuar. Anno assertæ humano generi salutis CIↃ IↃ LXXVIII.

Ex decreto Curatorum ac Senatus Academiæ Lugdunensis,
Ianus Douza Nordouix.

Ex decreto consulum & Senatus oppidi Lugdunensis,
I. van Hout.

L. Danæus Hieronymo Zanchio.

S. Vir Clariss. accepi heri tuas Theses de Ascensione Christi eiusdémque ad dextram patris sessione accuratissime scriptas, ex quibus intellexi verissimum, quod dici solet, *virescit vulnere virtus*, & quod dixit olim Hieronymus, *bos lassus fortiùs figit pedem*. Grata etiam fuit tua de me memoria, imò iucundissima, & tui, & totius vestri cœtus, quem vidi quemque semper honoraui, recordatio. Quòd autem meas literas expectatis, vt quàm tutò huc peruenerim a vobis sciri possit: Certè ante mensem literas ad D. Tossanum dedi totius itiius historiæ indices locupletissimos quæ si nondum ad vos peruenerint, magnâ tabellariorum negligentiâ factum est: Sed velles, fortassis iam accepistis, vel propediem accepturi estis. Fuit verò Dei gratia nauigatio satis felix, nec differri debebat in longius tempus nisi in manifestum periculum & cœli, & latronum incurrere vellem. Incolumis cum tota familia incolumi Leydam perueni ad diem 15. Martii mensis. Honorificè exceptus sum, vtinam hominum istorum de me expectationi satisfacere possim. est enim magna: sed vereor, vt illi ... par, vel etiam, vt loquitur Augustinus, suppar esse queã. Vestris omnium precibus commendari à Deo velim vir ornatiss. vt ille qui vnus potest, & animum, & vires, tanto pares oneri subministret, magna sua paternáque benignitate. Aër & victus, longè à nostris sunt dissimiles. Ceruisia potus vulgaris: aër maritimus, catarrhosus, vt aiunt, & vt ipse etiam experior. Rara æstas, cœli temperies incerta, proinde perpetuus Autumnus. Academia hæc frequens sed aliæ hac frequentiores multæ: pridem deserta Theologica scientia nunc pedetentim ac paulatim restituitur à nobis Hominibus satis comes. Magistratus in Academiam propensus animo sed tamen cœpti rudis, & qui vix ipsam operis dignitatem ferre possit. Habeo collegas eo sanctissimos D. D. Donellum & Lipsium vtrique tui Tossani & Vrsini, & Ehemii, & cæterorum virorum optimorum studiosissimus: ego verò etiam omnibus vobis ... & plusquam studiosus. Vos omnes officiosiss. salutamus. Anabaptistarum hic nidus, in tres sectas celebriores, id est, magis notas distracti, *Mennonitas*, *Charitatiuos* & *Monasterienses*. Primi negant *Christum in carnem venisse*, vti & Marcion fecit. Secundi *operibus bonis ac præsertim legis, iustificari contendunt*. Tertij *verbum Dei scriptum elementa mundi, & à Paulo damnata vocant*. Vides cum qua hominum Lerna & farragine hic verser: me tamen non aggrediuntur, tum quod eorum linguam, nimirum Hollandicam, ignorem, illi autem omnes planè ... : tum quod seipsos prodere tam apertè non audent. Papistica superstitio omnis edicto ordinum hic in Hollandia abrogata atque interdicta. Hæc pauca didici & habui quæ ad vos scriberem. Bene vale senex reuerende. Dominus Deus tibi tuisque laboribus benedicat. Mox tuum saluto, nisi molestum erit cui propediem scribam. Lugduni in Batauis, 8. Cal. Iun. Anno temporis vltimi 158.

Tibi deditissimus

LAMB. DANÆVS.

Hieronym. Zanch. Casparo Oleuiano Theol. Doct. S.

NOtas tuas ad Romanos, mi frater obseruande, non citiùs accepi quã 21. huius mensis: non igitur miraberis, quod nunc primùm tibi agam gratias. Credo persuasum esse de mea erga te obseruantia, vt non multis verbis opus sit mihi ad te rogandum, ne quidpiam sinistræ de me opinionis ex meo silentio concipias, quando solida vtraq; amicitia nostra, Argentinæ inchoata, Heidelbergæ per annos decem & amplius continuata, eáque in Christo firmata, vna ad dispellendas ex animis nostris omnes vanarum suspicionum nebulas, quibus obduci posset lux fraternæ charitatis, sufficere potest & debet. Accepit communis calamitas, eadem calamitatis causa, eadem etiam Dei nos protegentis, nostráque omnia suauissimè regentis paterna prouidentia, eadem denique spes æternæ hæreditatis, ad quã quotidie propiùs accedimus: quæ certè omnia magis ac magis confirmare nos in fraterna dilectione & arctiori vinculo Christianam amicitiam nostram constringere debent: Nosti præterea me & natura tardum ad scribendas officiosas literas, & si maximè etiam velim, non posse propter multas grauioresque occupationes, adde quod tum malè pingo, vt meipsum pudeat: mei neque semper habeo, qui describat amanuensem. Ergo ita me excusatum habeas, quod hactenus nihil ad te scripserim, rogo: vt ne qui te semper propter pietatem & virtutem amauit & obseruauit, eundem tu redamare negligas etiam atque etiam obsecro atque obtestor. Legeram antea, quæ in Epistolam ad Galatas scripseras, & nunc quædam quæ ad Romanos, placet breuitas, analysis perspicuitas, fidelis explicatio, atque etiam aculei: credo laborem istum tuum, non futurum Ecclesiæ inutilem: Tuæ certè pietatis perspicuum relinques in Ecclesia testimonium, vt tota posteritas, quid docueris Heidelbergæ intelligat. Perge ergo, mi frater, vt cœpisti: Dominus autem tuis benedicat laboribus. Schola nostra multò frequentior est Heidelbergensi Academia, & subinde confluunt studiosi. Valemus autem, Dei beneficio omnes, & in charitate ac pace viuimus, sed dolore propter calamitatem Ecclesiarum Belgicarum confecti. Dominus misereatur nostri, & hostes compescat nominis sui. Audio nunc Heidelbergæ esse Iacobum Andream & Chemnitium, diu iam ibi fuit Argentinensis ille noster, qui vt audio, per vrbem equo, in terram vsque panno obducto insi-

dês, cum comitatu instar Principis, vel Archiepiscopi possit Constantinopolitani obequitare aliquando solet: felicior ego sum, qui solus, & pedes quotidie conscendere soleo hosce nostros colles & montes. Hæc hactenus. Interim te, frater obseruande, cum familia Deo commendo, Neostadij 7. Augusti, Anno 79.

Ob. Giphanius I. C. Hieronym. Zanchio, S. P. Neostadium.

INuitus feci, vt ab optimo sene D. Sturmio discederem. Sed impium iudicaui, vitam omnem in odiis & simultatibus consumere. Vix annum egressus quadragesimũ plane canesco, non. n. pectus tunica adamantina, vt Poëta ait, tectum gero. Quare in hunc otii & tranquillitatis portum concessi, quod meum consilium, si tu quoque probaueris, æquiore animo hic consistam. Sed hac de re plura ad Tossanum nostrum scribo, a quo & de Senatus Norici in viros doctos beneuolentia, & de Schola nostra, quam tibi vehementer commendo, si voles, poteris cognoscere. Quanquam & hic amicus noster omnia commodius exponet, quæ causa quoque est, cur iam sim breuior. Magna est expectatio libri tui in Kemnitium, nihil mihi crede opportunius hac ætate proferri poterit. Sed in Thesibus tuis quod absurdum putas, nos Dei proprietatum essentialium fieri participes, non facis cum Heshusio, qui tamen in cõuentu proximo Febr. habito Quedliburgi, vbique præsentiam carnis Christi improbauit. Is enim, in *Assertione*, sic enim librum suum inscripsit, contra *Exegesin Curæi* disertè adfirmat, non tantùm carnem Christi, sed nostram quoque carnem, proprietatum Dei essentialium esse participem. Mirum id tibi videbitur, & mihi sanè est absurdissimum: Extat tamen in ea Assertione, vt loquitur, quam ego tandem videre, & Emblemata quædam inde sumpta in cum librum intexere cupio. Placuit illa Assertio Pappo illi Sueuo, non Alexandrino, adeò vt totum ferè suum primum librum contra D. Sturmium inde compilarit. Vale vir doctissime, & amiciss. D. Fortunato Crellio salutem à me amantissimam dices, cuius ego studium in vetere Philosophia & tuenda & explananda valde probo & laudo. Altorphij Noricorum, 9. Aprilis.

Thomas Erastus Medicus Hieronymo Zanchio S. D. Argentinam.

HEri vesperi tuas accepi literas vir Clarissime, in quibus, vt disputationem tibi hic habitam, mittam, petis. Principes, data sibi mutuo fide, non vulgandam esse, in caussa sunt, quo minus tu cæterique legere eam possitis. Nos vulgare nec possumus nec debemus. Exempla hic multa sunt. Multi namque præter destinatos ad eam rem scribas, exceperunt quanta omnino celeritate potuerunt. Sed cum sine ordine penè agerentur omnia, assequi potuit nemo. In nostro exemplari quod ex plurimis correximus tum, cum in recenti adhuc memoria cuncta hærerent. Aduersarii nobiscum non contulerunt. Quidam tamen, ex illorum exemplo, sua emendasse dicti sunt. Nuper exemplum nactus sum, quod aduersariorum esse dicebatur. Verisimile quoque mihi propter multas easque graues coniecturas videbatur. Id cum incœpissem cum nostro conferre, multa nobis, plura illis deesse animaduerti. Sunt plurima perturbato & inuerso ordine scripta. Quod ad verba attinet, discrepant crebrò, in sensu tamen discordiam nullã hactenus deprehendi. Vt hic exempla eorum reperiuntur, ita isthic quoque proculdubio habebitis. Miserunt. n. istuc libellos famosos in nos editos, & quæ pro concionibus dicta & vtrinque facta sunt, (vtinam bona fint fide omnia recitata) vnde nõ dubitamus, acta quoque disputationis, vt aduersarij descripserunt, vos habere. Scimus quoq; non tantùm hæc esse facta, sed plerosque vestrûm nos condemnasse. Scripsit. n. Flinnerus vester huc, ministros omnes, & totam ferè Argentinam, aduersariorum theses probare, nostras damnare, & in sententia vt persistant diligenter monet. Miror ego hominem, qui Augustæ tolerabiliter, & hic postea varie & perplexè hanc rem, imò dubiè docuit, iam prodire ad damnationem earum rerum, quas præ imbecillitate ingenii assequi, præ ignorantia intelligere nunquam potuit. Sextum Iohannis caput audiui eum hic tam misere non explicantem, sed dilacerantem, discindentem, intorquentem, perturbantem, vt valde ipsius misertus fuerim. Videbatur interdum causam intelligere atque etiam exponere velle, sed mox reuocabat, atque etiam media quadam via non tarò incedere frustra tentabat. Iudicarunt aliqui tum, eum & scire, & dicere cupere sed non audere, quòd vereretur, ne Marbachium offenderet. Nam Argentinam eum respectare credebant. Ego verò, nisi iam contra conscientiam, quod scelus hodie in plurimis repetitur, scribat atque agat, eum intellexisse rem credere non possum. Hæc ideo, vt non tam facilè credatis, quæ de nobis aduersarii, atque alii quidam, in quorum fortasse verbis quàm cordibus plus est pietatis & Dei, sparserunt. Ad rem. Aduersarii disputationis exempla reliquerunt. Vbi per ocium licebit, vt incœpi, conferam cum nostro, & vtrumque corrigam. Qui habent, mittunt quò & quibus libet. Non enim pactum ad eos Principum spectat. Nos tametsi possemus, vt certè cupimus, publicare, propter dictas caussas, facere tamen nolumus. Scimus enim quam in peiorem partem plurimi ea quoque interpretentur, quæ piè & sanctè dicta ac facta sunt, & sine flagitio reprehendi non possunt. Ita semper cum veritatis amantibus actum esse, legimus. Non rectè hodie multi Pontificios accusant, cùm deterius ipsi agant illis, quos aduersarios sibi iudicant. Scripsit in disputatione adolescens quidam Bernas, doctissimus, & solidæ eruditionis præ omnibus, quos ego iam multos annos in Germania noui, studiosissimus. Is sententiam magis iudicio, quo plurimum valet, inspiciens quam verba, pleraque assecutus est: Actionem quoque disputationis, literis quas ad suos scripsit, ita depinxit, vt desiderare non multa poteris. Legi namque hodie exemplum, post dimissas literas, quod alioquin ego non fueram concessurus. Vtinam reuocare liceret, ne occasionem sibi aduersarii datam arbitrentur, aliquando sinistrè de nobis loquendi. Sed quoniam reuocari nequeunt, inde licebit accipias. Propediem fortasse acta quoque publicabuntur. Nam si aduersariorum spargantur longius, non permittimus nos non nostra edere, ne præiudiciis capti, nos multi damnent, re necdum rectè cognita & perspecta. Hæc ad literas tuas respondere volui. Vale, vir obseruande, in Christo Iesu plurimùm. Heidelbergæ, 21. Octobr.

Hieronymo Zanchio Regnero Alberda, Groningam.

SEx filio tuo, vir magnifice, Egberto, qui apud me, à tempore, quo huc venit studiorum gratia, perpetuò vixit & viuit, inter familiares colloquendum, intellexi non semel cum summa animi mei voluptate, de tua singulari virtute ac pietate, déque iis quæ propter Christum, & propter publicum patriæ bonum, perpessus es, atque etiamnum constanter pateris, ac forti perfers animo. Fieri ista non potuerunt, quin te absentem ex animo amplecterer, & etiamnum Christiano amore, atque ea qua dignus es perpetua obseruãtia complectar. Nobilitas per se digna est honore; quid postea si accedat vera pietas, heroica virtus, tantus amor Christi & patriæ, vt nihil pertimescas, modo & illius gloriam & huius salutem ac bonum promouere queas? Apostolus docet, non maius donum Dei esse pro Christo pati, quam quod in illum credamus. Pati ergo pro Christo, & propter iustitiam, varia afflictionum genera, exilia, carceres, tormenta, mortem denique ipsam, inter singularia Dei beneficia habendum & connumerandum est. Quid enim est ista crux aliud, si constanti animo perferatur, quàm certum donι perseuerantiæ vsque in finem, cóque verę pietatis, ęternę electionis & instãtis glorificationis testimonium. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Neque certè alia ratione, Dominus IESVS in suum introiuit regnum, quam per crucem: *Oportuit*, inquit, *Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.* Apostolus verò pronuntiat in genere, *Omnes qui pie volunt viuere in Christo persecutionem passuros.* Tot & tanta non solum in Sacris literis & Historiis Ecclesiasticis leguntur, verum etiam quotidie & passim visuntur exempla, quibus hæc propositio Apostolica confirmatur, vt planè superuacaneum sit, vel vnum in medium proferre. Quid. n. opus est, cum nemo piorum hominum sit, qui in seipso hoc non sit expertus, ac subinde non experta-

periatur. Est enim hæc perpetua nobis pugna cum mundo, & huius mundi Principe. Quod si aliquando eam minus sentimus aduersarii: induciæ quædam sunt, quæ Dei prouidentia, pijs conceduntur. Sed perpetua pax cum mundo speranda non est. Ergo, ad pugnam semper paratissimus, oportet. Sed bene est, quod Dominum habemus, qui semper vincit & qui etiam non sinit nos tentari supra id quod possimus perferre. Neque sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Etsi ergo non parum dolui & doleo crucem tuam, vir Clarissime, maiori tamen afficior consolatione, quod fortiani no eam à te perferri intelligo. Qui autem bonum in te opus incœpit, is quin perfecturus sit, dubitandum non est. Interea Deus sine intermissione est rogandus. Habes etiam quod crucem tuam emollire, & tolerabiliorem reddere debet, nempe quod hic habes filium, de quo mihi magna polliceor, si Deus nus pergat cum suis afficere benedictionibus: Amans enim est pietatis, modestus est, prudens & bonarum literarum non infelix studiosus. Ego illum his de causis amo vt filium meum. Si quid verò à me cupis præstari, illud mihi liberè significes, obnixè rogo & obsecro: inuenies hominem, qui paucis verbis contentus, reipsa suum erga te animum declarare studebit. Vale.

D. Ludouico Lauatero Guilhelmus Stuckius S. P. D.

REdditæ mihi sunt proximæ tuæ literæ, Domine humanissime, quibus ego quam potero diligentissimè breuissiméque respondebo. Ac primò quidem hospes meus D. Conradus Hubertus, qua est humanitate, omnem tibi operam suam iis in rebus, quas ab eo petiisti pollicetur atque defert: Et sperat quod Deus faxit, fore vt ipse breui coram illis de rebus omnibus, tecum colloquatur. Statuit enim nisi quid eum impediat, post Paschatis festum Basileam vbi Buceri opera imprimenda curabit, ac inde Tigurum & Vitodurum ad Ambrosium Blaurerum proficisci. Hoc suum iter citius suscipere in animo habuerat, nisi cùm filii sui, quem secum habere comitem cupit, morbus: tum illa quę inter Zanchium & Marbachium exarsit controuersia, eum retardasset. Venio nunc ad eam controuersiam, de qua certior a me fieri postulas. Huius quidem causa primaria quantum ego certis quibusdam coniecturis assequi possum, hæc est. D. Marbachius cæterique eius nonnulli Collegæ, cùm suum illum egregium conatum in lucem edendi Heshusii de re Sacramentaria libellum, à Magistratu Zanchii aliorúmque intercessione, fractum atque repressum esse, molestè ferrent, omnem sui vlciscendi occasionem quæsiuerunt. Itaque cùm Zanchius explicans illum locum Iohannis Apostoli: *Exierunt è nobis sed non fuerunt de nobis nam* &c. multis de perseuerantia Sanctorum in fide: & antea de Fine seculi, doctissimè verissiméque disseruisset, Marbachius hinc occasionem arripuit eum apud Scholarchas accusandi: itaque eum non priuatim antea, vt par erat, admonitum, his de rebus apud Scholarchas accusauit. Primò quod sanctificatos regeneratos siue iustificatos doceat, non posse excidere è gratia Dei: Deinde, quod nimis sæpe multa de Prædestinatione verba faciat: tum, quod finem sæculi, certis quibusdam coniecturis, sciri cognoscique posse neget: Postremò, Quod non ex Augustanæ Confessionis præscripto, de re Sacramentaria sentiat & doceat. His Capitibus accusationis Marbachianæ, Zanchius copiosissimè optiméque respondit. Hic igitur huius controuersiæ est fons atque origo. Nunc præstantissimus iste Theologus, cuius, præter doctrinam eximiam, innocentia quoque atque integritas, omnibus, vt opinor, bonis viris satis spectata atque probata est, ab omnibus ferè huiusce vrbis ministris, præter eum hospitem, qui eum vnicè amat, oppugnatur, publicè priuatimque in odium atque inuidiam rapitur. Huius verò defensionem ac propugnationem susceperunt, hospes meus, Ioannes Sturmius Rector huius Scholæ, cæterique boni viri: Buceri, cuius ob doctrinam, de perseuerantia Sanctorum in fide, Scripturis consentaneam, Zanchius præcipuè accusatur, fautores atque amici: cæteris istis pestibus & numero & auctoritate & gratia: (hic Sturmium excipio,) multum inferiores. Paucis ante diebus Buceri opuscula de Sacramentis in vnum libellum contracta excusa sunt, quæ quominus adhuc in lucem exierint, Marbachii aliorúmque culpa factum est qui effecerunt, vt ea magistratus vendi vetuerit. Huic libello præfixa est Ioan. Sturmii Epistola ad Cecum Anglum satis prolixa: quæ istos bonos viros valdè pungit: in qua grauissimè conqueritur de nonnullorum importunitate atque iniuria, qui viros doctrina & pietate præstantissimos, Ecclesias clarissimas atque ornatissimas, Martyres in Gallia, Hispania, & alibi quam plurimos ipsi hypocritæ in hypocausti calidulis æstate sub vmbra frigidiuscula afficere audent, dum eos iustissimè hæreticos condemnant, & inimicos quàm amicos appellare malunt. Pollicetur præterea in eadem Epistola se mox librum de re sacramentaria satis argumentosum in lucem esse editurum. Huic Epistolę alia hospitis mei D. Conradi adiuncta est, eiusdem ferè cum superiore argumenti. Hæc sunt carissime Domine, quę tibi hac de controuersia scribenda habui, in qua longior fui quàm initiò putaram. Plura quę ad te scribam me deficiunt. Itaque vt scribendi modum faciam, vel potius huic modum enim iam multum excessi, te colendissime Domine, oro quæsoque vt has meas literas æqui bonique consulas, méque amare, sicut adhuc constanter fecisti, pergas: cui amori ego quantum potero, omni meo studio atque obseruantia respondebo. Domino Bullingero Simlero Zvvinglio tuisque omnibus plurimum oro, meo nomine, salutis impertiatis. Vale in Domino charissime atque colendissime Domine. Argentina.

Iohannes Guilielmus Stuckius Hieronymo Zanchio S. D. Neostadium.

REdditæ mihi sunt, vir Clarissime & præceptor obseruande proximę tuę literæ, à me scriptæ cum quibus aliæ quæ iam literæ fuerant coniunctæ ad affinem tuum D. Lumagam quas statim Curiam curaui perferendas. Excusatione illa qua statim ab initio literarum tuarum pro humanitate tua vteris de diuturno tuo silentio, minimè opus erat. Excusant enim te satis superque publica & priuata tua negotia atque molestiæ tua senectus corporis & in primis oculorum tuorum infirmitas quę quidem causę te procul dubio non ad me solum sed alios quoque tuos amicos rescribere prohibent. Prognosticon meum (quod per Cambierum Typographum Francofurtensem ad te miseram) te nondum accepisse miror. Illud nunc additis nonnullis recusum est, de quo iudicium tuum quod plurimi facio intelligere vehementer velim. Cambierum monebo vt exemplar ad te mittat. trium aut quatuor foliorum est, opusculum. Res nostras politicas & Ecclesiasticas, quas tibi curæ cordique esse scio in felici statu adhuc, Dei beneficio, atque pristino esse statu quo faxit Deus, vt diutissime fruamur. Ecclesiam Bernensem nonnihil turbarant. *Samuel Huberus* Ecclesię in agro minister & Albertus Medicus & Philosophus Lausannensis, vir egregiè doctus, quorú ille de Prædestinatione, hic de Iustificatione scripto etiam publicè edito quæstiones atque controuersias mouerant. Vtraque controuersia, cùm Dei inprimis benignitate tum magistratus Bernensis, & pastorum atque doctorum Ecclesię quorundam qui ad examinem illam vocati & accersiti fuerant fide, industria, prudentia atque consilio bene a Domino um composita atque sopita fuit. Ad hæc: (sic enim Deus nouit ex malis plurimum sæpe boni elicere:) hac occasione conspirans ac penè conflatus Ecclesiarum Heluetiarum & Sabaudicarum non solum de prædestinatione & iustificatione, sed de reliquis quoque fidei religionisque nostræ articulis consensus denuò sancitus ac confirmatus fuit. Albertus esse facilem, modestum atque docilem præbuit. At alter sese pro antiquo suo more contumacissimum & obstinatissimum exhibuit. Itaque meritò Amplissimi Magistratus decreto, propter falsa crimina quæ D. Musculo intenderat falsa de prædestinatione dogmata atque omnia, propter incredibilem audaciam imprudentiam, atque pertinaciam munere officioque Ecclesiastico sese abdicare est coactus. Ille verò pacis & tranquillitatis impatiens non quieuit, & vindictę cupiditate impulsus, clam scriptum quoddam aduersus nos omnes, qui illum libenter in viam reuocassemus, contumeliosissimum exarauit. Quo patefacto primùm in carcerem fuit coniectus, deinde ob effrenatam atque inauditam suam contumaciam, in exilium vnà cum vxore & liberis suis eiectus fuit. Inde rectà sese in ditionem VVirtembergensem ad

Schmidlinum, cuius doctrinam de Prędestinatione & Baptismo strenuè defenderat, recepit, à quo tanquam gratissimus seiq; simillimus hospes amicè humanitérque fuit receptus. Ibi nunc nouam Camerinam mouet plurima de nobis mendacia atque calumnias spargit. Scriptum quoque aduersus nos conuitiis refertum conscripsit, quod ab ipsis nundinis dicitur in lucem proditurum. Magistratus Tigurinus Bernensis, Basiliensis & Scaphusianus nuntium literasq; ad Illustrissimum Principem VVittenbergensem miserunt, quibus illum partim de toto hoc negotio edocerent, partim vt calumniosa illa scripta, quę malorum turbarum atque contentionum futura sibi seminaria, publicæ pacis & tranquillitatis tuendę & conseruandę gratia, supprimi curet, monent atque hortantur. Nunc responsum Principis, illius pietate atque prudentia dignum, & publicę paci concordięque accommodatum, expectatur. Similis fere fuit nostra hæc cum Hubero illo contentio quæ tua fuit olim cum Marbachio Argentoratensi, cuius auritus oculatúsq; testis fui. Itaque acta illa Argentoratensia literis memoriæque à te mandata, mihi in Bernensi hac actione cui magistratus mei collegęque obseruandi auctoritate interesse sum coactus, magno vsui adiumentóque fuerunt. Homo ille mihi inprimis infensus valde est & infestus, de me potissimùm conqueritur, vt ex amici cuiusdam mei subintellectis literis cognoui, itaque in me quoque proculdubio scommatum & conuitiorum suorum tela atque fulmina vibrabit. Nam vt liberè & ingenue fatear, in publica illa disputatione & actione, singularis illius audaciæ, impudentiæ, loquacitatis, Paradoxorũ impatiens, in huiusmodi verba aliquoties erupi. nos cum homine illo, tanquam negante principia, operam & oleum disputando perdere, cum identidem omnes ab æterno ad vitam æternã à Deo prędestinatos, neminem reiectum ac reprobatum esse affirmaret, & prædestinationis, licet sępe rogatus, nullam definitionem afferre vellet, nostram verò respueret. vnde omnis disputationis iustæ & legitimæ exordium est ducendum, ne errare & vagari sine fine atque fructu cogatur oratio, vt Cicero inquit. Sed de his satis, de quib plura forsan ex aliorum literis intellexisti. Rogo te vehementer, mi Domine præceptor, vt, pro veteri tuo in me amore, meaque vicissim erga te obseruantia, me in hoc certamine, in quo tu es exercitatissimus, tuis precibus, tuisq; consiliis iuuare velis. Sed de his tristibus satis: venio ad lętiora. Confugit ad nos ante sex fere hebdomadas vir quidam doctus valdè & disertus, qui per decennium Romę in Iesuitarum Collegio literis atque disciplinis liberalibus magno studio, magnóque cum progressu incubuit. Patria est Lucernensis, nomine Gabriel, genere Gerberus (quę honesta est & antiqua Lucernensis familia:) munere Canonicus, Iuris Canonici doctor, egregię, vt dixi, doctrinę & eruditionis. Is repudiata religione seu superstitione potiùs Romana & Pontificia nostram profitetur, & ad ecclesiæ Scholęq; nostræ inseruiendum, omnem operam suam nobis defert ac pollicetur. Concubinam suam, quę est Tigurina, & ex qua tres suscepit liberos, nostræ Ecclesiæ more ritúq; in vxorem duxit, sibique matrimonio legitimo iunxit. Multis literarum promissorúmque illecebris vicini nostri illum ad se reuocare conantur, sed speramus illum & re & nomine Gabrielem, h. e. fortem & constantem in fide religionéque nostra ac proinde magno Ecclesiæ Scholæque nostro vsui ornamentóque futurum. Noua quæ scribam non habeo nisi illa, de classis Hispanicæ clade & Anglorum victoria, tibi forsan notiora, quam nobis.

Valde Domine & pręceptor obseruande & me tui obseruantissimum amare quæso pergas, & fratrem meum, qui præsidiario Principum tuorum Illustriss. militi, vt audio, præfuit & forsan adhuc præest, méque vna cum illo tuis precibus, fidei, humanitati vnicè commendo. D. Stumpsius cæterique collegæ mei obseruandi te amant, obseruant, salutant plurimum. D. Thomæ Blaurero Vicario Neostadiensi, affini meo obseruando, honorificam quæso meo nomine salutem dicas. Ignoscas mihi oro pro humanitate tua, quod hac mea verbositate oculis negotiisque tuis non parco. Tiguri Kalend. Septembris, Anno 1588.

D. Hieronymo Zanchio, D. Zachariæ Vrsino: & Doct. Danieli Tossano, S. Theolog. Doctoribus ac Professoribus in Schola & Ecclesia Neostadiana.

CHRISTOPHORUS PEZELIUS, D.

SAlutem in Christo Immanuele & Seruatore nostro vnico. Reuerendi, clarissimi & humanissimi viri Domini & amici, patrum, præceptorum & fratrum loco colendi.

Initio harum literarum, quod & pietas & huius temporis ratio postulat, ab æterno, vero & viuo Deo, patre Domini ac liberatoris nostri Iesu Christi, precor, vt hunc annum ingredientem, Ecclesiæ & Reipub. Christianæ & Scholæ & vobis omnibus, ac familiis vestris faustum, felicem, tranquillum & salutarem efficiat. Deinde Reuerendis dignitatibus vestris reuerenter significo, me ad Harnisium Bibliopolam vestratem, qui aliquoties id à me flagitauit, mittere hoc tempore secundam partem argumentorum Philippicorum. In qua de creatione mundi, & quibusdam cognatis materiis: de prouidentia, de contingentia, de peccati causa, de libero arbitrio, de peccato, ex *Philippi Melanchthonis* scriptis responsiones collectæ ita recitantur, vt in Scholiis tamen à me additis, plerumque vberiores declarationes attexantur, quæ ostendant, si quid in D. Philippi scriptis obscurius dictum sit, id maluisse me ad scripturæ & veritatis doctrinæ normam interpretari, quam perpetuam litium materiam aliis relinquere. Neque verò ignoro, de plerisque his doctrinæ controuersæ capitibus, quę in hanc secundam partem incidunt, grauissima semper certamina in Ecclesia extitisse, atque ea ipsa, magna animorum contentione, nostris imprimis temporibus agitata esse. Ac si quispiam alius, ego sane meo me pede metiens, & infirmitatem meam considerans, seriò ac sine simulatione agnosco ac profiteor: Me nec facultate illa doctrinę, nec ea iudicii dexteritate, nec tanto rerum vsu pręditum esse, vt in tanti momenti controuersiis explicandis, quidquam mihi tribuere atque arrogare aut possim aut debeam. Et quo diutius versor in studiis doctrinæ, quæ Ecclesiæ Dei propria est, eo magis animaduerto quàm difficilis sit, & plenus ingentium periculorum labor iste, quo summa Confessionis singulis religionis Christianæ capitibus, in tantis opinionum huius seculi confusionibus, & tanta calumniandi apud plurimos libidine, denique in tantis discordiis ac dissensionibus publicis, repetenda est. Sed quia ab eo tẽpore, quo prima pars huius à me suscepti laboris & operæ in publicum prodiit, non desierunt instare apud me multi boni viri, vt ad excitanda iuuentutis studia, cui hic labor pręcipuè destinatus est, & ad Philippi scripta commendanda iis, qui integra illa euoluere non possent, simili studio colligere has micas pergerem. Aliqui etiam subterfugere me confessionem de sequentibus doctrinæ partibus quæ nunc potissimum controuerti solent, suspicarentur, quod differri huius partis editionem viderent, qua de re multorum calumniæ ad me literis amicorum præscriptæ sunt. Non potui honeste manum aratro huic semel admotam retrahere, aut à continuando hoc qualicunque labore desistere.

Itaque quantum mihi temporis atque ocii, ab occupationibus assiduis, quas muneris mei ratio mihi imponit, subfurari sub initium huius hyemis licuit, conatus sum hanc alteram partem argumentorum Philippicorum contexere. De qua & Bibliopolę scripsi & patrueli meo, qui has vobis afferet, in mandatis dedi, vt R. D. V. tum indicem, tum quæcunque inspicere in his pagellis velletis, meo nomine prius exhiberet, quam typis illa exprimerentur. Nam & vellem hunc esse morem existimo, vt quæ apud vos eduntur, grauissimo vestro iudicio prius quam prelo subiiciantur comprobentur. Et hac etiam in re ostendere cupio nihil mihi optatius contingere posse, quam si cum approbatione vestra, qualescunque illæ pagellæ in aliorum manus perueniant.

Atque vtinam aut mihi absoluere ista, atque ad vos mittere aliquantò maturius licuisset: aut vobis in tanta temporis angustia, & in tanta vestrarum occupationum mole ac varietate satis ocii concederetur ad scriptum illud integrè perlegendum. In quo plenam vobis potestatem facio atque permitto emendandi, quæcunque lima accuratiore opus habere videbuntur.

Sed quia optare hoc potius, quàm sperare posse video, vt totum librum euoluatis prius, quam typis subiiciatur, præsertim, cum non multæ septimanæ restent ad nũdinas proximas Francofurtenses, ad quas propter multas causas, prodire librum cupio: non dubitaui in pagella literis inserta, præcipua quædam loca annotare: quæ digitum intendunt ad summam earum disputationum, in quibus

aut

aut Flacciani contra Philippum certamina mouerant, vt de libero arbitrio: aut in quibus accuratiores esse scimus explicationes præstantissimorum Theologorum in exteris Ecclesiis, quam quæ in Dom. Philippi scriptis cuiuis sint obuiæ, quem apparet suo quodam consilio parcius attigisse locum de prouidentia & cognatis materiis: De quibus tamen ipse ad D. Caluinum scribens *Scio*, inquit, *nostra cum tuis propius congruere, sed nostra [illegible] sunt, & ad vulgi captum accommodatiora.*

Vt autē ingenuè fateor, me hisce annis, in Schola crucis in qua Deus me exercere aliquandiu voluit, ipso sensu mearum ærumnarum, diuinarū consolationum experientia excitatum: & sacrarū literarum ac eruditissimorū vestrorum scriptorum lectione confirmatum in his ipsis doctrinæ Christianæ capitibus quæ nō sæpe VVittenbergæ tractata fuisse à nostris memini, paulatim discēdo profecisse. Ita nō sum veritus ex vestris doctissimis lucubrationibus & Scholis, quas ad manum habere potui, tū verba, tum sententias nonnunquā mutari, atque meis illis scholiis vestra tanquam mea intexere: non solum quia de tantis rebus optandum erat omnes pios similiter loqui, sicut in numerando iisdem notis numerorum, omnes fere vtuntur: sed multò magis, vt si qui ista tum in vestris doctissimis lucubrationibus, tum in his meis qualibuscūque Rapsodiis, eadem lecturi sunt, inde quoque de mea voluntate & studio iudicium faciāt quo Deo adiutore, vobiscum, vna fide, vnoque Spiritu Deum inuocare, & cōmunem in veritate doctrinæ cœlestis consensum, vbicunque locorum & quam diu superstitem me Deus esse voluerit, tueri ac retinere toto pectore cupio atque exopto.

Quod si ista saltem, quæ annotaui, aut alia quæcūque ex indice vobis libitum fuerit loca inspicere atque legēdo percurrere, Reuerendis dignitatibus vestris graue non erit: Et, si, quod ad rerum summam attinet, qualescunque pagellas istas non improbaueritis: peto à vobis viri Reuerendi & Clarissimi, vt pro vestra pietate, & iuuandæ Ecclesiæ studio, & pro vestra erga me humanitate & beneuolentia, quam ante hac in simili genere officiorū aliquoties expertus sum, non dedignemini editionem istarū pagellarū apud vos adiuuare. In quibus ipsis, si quid mutandū censueritis, idque pro vestra excellenti doctrina, & cādore eximio mutare non grauati fueritis: magno me à vobis beneficio affectum esse putabo. Bene ac feliciter integrum valeant Reuerendæ dignitates vestræ, & tùm has literas inter occupationes effusas potius quàm scriptas, in optimam partem accipiant, tum molestiam sibi meis petitionibus afferri benignè ignoscant. Clarissimo viro, Domino *Christophoro Ehemio*, Cancellario, salutem reuerenter ascribo. Herbonæ Calend. Ianuarij. Anno 1580.

Reuerendas dignitates vestras
ex animo sincere colens & amans.

CHRISTOPHORVS PEZELIVS.

Hieronymus Zanchius Christophoro Pezelio Theod. Doct. S.

QVa potuimus diligētia, Clarissime vir, legimus, quas mihi dederat patruelis tuus, libri tui pagellas: & legimus cum voluptate, tuas præsertim pias & doctas explicationes. Gratulamur hanc in doctrina cælesti consensionem, & toto pectore precamur Dominum Iesum, efficiat idem in tota sua Ecclesia, vt sublatis tandem aliquando omnibus dissidiis, sola sui verbi vox, sonet in templis & Scholis. Fuit D. Philippus f. m. vir certè magnus (vt totus nouit orbis Christianus:) singulari pietate, summa eruditione, non vulgari iudicio: cui omnes Scholæ & Ecclesiæ, omnésque literati debent plurimùm: vt qui tātùm virum tam bene de omnibus meritum, nunc mortuum lacerant, eiúsque damnant pia & erudita scripta, vt sua nimirū vana: (ne quid aliud dicam:) promoueant somnia, ii ingrati discipuli, se tali præceptore, tanquam magno Dei beneficio indignissimos fuisse, manifestè declarant: homines sui amantes, & quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, quærētes. Sed bene res habet, quòd neque bonus pater Noah solum habuit Cham, à quo fuit irrisus, sed etiam Sem & Iaphet à quibus fuit honore affectus: neque Christus solum Iudam, per quem traditus fuit, sed etiam vndecim, qui eius demortui, & in cælo regnantis honorem & diuinitatem tutati sunt, & suis scriptis in sempiternum tutantur. Præstitisti te virum laude dignissimum, in colligendis, explicandis, euulgandis optimi præceptoris tui lucubrationibus: témque fecisti, (vt credimus) toti Ecclesiæ gratissimam, iucundam simul & vtilissimam: præsertim cum ille summus vir, tam in refellendis breuiter & perspicuè ad formam Dialecticam aduersariorum Sophismatibus excelluerit, tum omnia semper sua dicta ad promouendum studium pietatis & sanctitatis, bonorúmque operum accōmodarit: quo sanè scriptionis genere, se verè pium & sanctum virum fuisse luculenter declarauit: [illegible]. Quia verò in hac de moribus, déque studio bonorum operum doctrina, ita optimus doctissimúsque vir aduersus Libertinos occupatus fuit & diligens, vt sublimiores illas *de Prædestinatione, de prouidentia de causa peccati, de perseuerantia Sanctorum*, & alias id generis quæstiones parcius attigerit, quòd, ne inde homines carnales, & ad licentiam propensiores occasiones frena suis cupiditatibus laxandi sumerent, verebatur & valde metueret: idcirco necessariæ fuerunt, quas tu adiecisti explicationes.

Cæterùm, quod petiisti, vt quæ iudicaremus egere correctione, ea pro nostro iudicio corrigeremus: in eo satis fore iudicauimus, si quæ in textu Philippi ab aliis atque aliis dissimiliter accipi possent in vnum collecta simul lectori subiiceremus. Sunt autem hæc pauca.

I. Quod alicubi ait *peccata non esse necessaria*: Si id nullo modo, & nullo sensu intelligatur, falsum esse videtur. Scriptura enim ait *oportet hæreses esse*. Item, *necesse est, vt veniant scandala*. & alia his similia. Opus igitur est explicatione. Credimus pii viri sensum hunc esse, neminem ad peccandum cogi, sed qui peccat, voluntariè peccare si de adultis sermo fiat. Nam originale & eius primi motus, prauique affectus, omnino necessariò insunt cuique homini ac de iis Augustinus illud Psalmi interpretatur: *Libera me de necessitatibus meis.*

II. Quod etiam sæpe repetit, *Deum nolle peccata*: si simpliciter accipiamus, *Deum nullo modo velle*, contradicit Scriptura. De Herode & Pilato legimus in Actis eos fecisse, quod consilium & manus Domini decreuerat fieri. De grauissimo autem facinore sermo est. Item euertit omnipotentiam Dei, quasi ipso planè inuito fiat. Item pugnat cum doctrina Augustini, & tua in explicationibus, quod Deus permittat peccata volens: Ergo explicatio est adhibenda: *Deum nolle, voluntate approbatiua*, quam Scriptura vocat [illegible] vel voluntate reuelata. Hac enim illud damnat, prohibet, punit.

III. Sæpè etiam scribit, *impios sibi & externis membris frenū iniicere posse, ne admittant scelera*. Si propriis viribus, sine vllo speciali Dei auxilio intelligatur pugnat cū Scripturis, quæ docēt, *arborem malam non posse bonos fructus facere*. Cohibere autem membra nostra ne externa admittamus scelera, opus certè est bonum, licet non perfectum. Est enim ex parte consentaneum cum lege Dei; quæ non solum internas damnat concupiscentias sed etiam externa malefacta. Et ideo Augustinus contra Iulianum Pelagianum multis demonstrat, omnia egregia facta Philosophorum & Romanorum, aliorúmque gentilium, fuisse singularia Dei dona. Quid? quod Aristoteles ipse, & clarius etiam Plato, [illegible] vocat [illegible] & [illegible]. Quidquid igitur boni fieri ab homine potest, siue verè bonum, siue moraliter, & quocunque modo bonum: id non sine speciali Dei auxilio, seu gubernatione prouidentiæ diuinæ fieri, fatendum est Christianis hominibus, & de omnibus danda est illi gloria. Optaremus igitur, vbi tales & similes reperiuntur locutiones, (vt illę:) *quod quis quo se potest regere disciplina quod quisque potest præstare, ne externa admittat scelera*, &c.) ibi adderetur explicatio aliqua: videlicet, *accedente diuino auxilio, hoc posse etiā impios præstare*. Non enim quia metuimus, ne carnales homines abutantur veritate, ideo ea supprimenda est, Deus sua gloria & honore spoliandus?

IV. Negatur etiam quodam in loco, Deum ordinasse peccata. Pugnat hoc, nisi declaratio adhibeatur, cū æterna perfectissimáque Dei sapientia quasi aliquid in mūdo fiat, quod ad aliquem finem bonum non sit ordinatum. Certè quidquid finem aliquem bonum sortitur, siue per se siue per accidens: illud ad eum finem fuisse à Deo ordinatum, fatendum est: alioqui quomodo agnoscetur, & prædicari Deus poterit sapientissimus mundi

rector: Atqui peccatum cedit ad gloriam Dei, diuinæque iustitiæ & misericordiæ illustrationem, & ad salutem electorum, quibus omnia cooperantur in bonum, etiã peccata, ait Augustinus: quanquam non ex se, sed ex Dei bonitate id fiat. An non peccata, quatenus peccata, fuerunt ad hoc ordinata, vt ea Filius Dei, suo expiaret sanguine & omnia Diaboli opera destrueret? Lex item ad hoc ordinata fuit, vt per eam habeteretur cognitio peccati. Ergo & peccatum vicissim ad hoc ordinatum fuit, vt per legem cognosceretur. Præterea Deus peccata, quatenus peccata sunt, volens permittit. Oportet igitur & hanc voluntariam promissionem, & rem permissam, ad aliquem finem, à Deo ordinatam fuisse.

V. Vbi etiam negatur (& meritò) Deus autor esse mali, distinguit Dominus Philippus malum, in *malum pœnæ*, & in *malum culpæ*, quæ est Tertulliani distinctio, & concludit *non esse autorem mali culpæ, sed tantum mali pœnæ.* Hic subdistingui posset malum culpæ, quẽadmodum tuæ quoque notationes rectè monent, in actionem ipsam, & in malitiam actionis. Ab illa certè excludi non potest Deus: *In ipso enim viuimus, mouemur & sumus.* Malitiæ verò autor non est: Sed quin sit & volens permissor, & sapientissimus ordinator, negari non potest, quin negetur Dei sapientia atque potentia. Si etiam autor est mali pœnæ: Ergo etiam cum punit peccata peccatis: peccati autor est, non quatenus peccatum est, sed quatenus pœna: quia omnis pœna iusta, eoque bona est.

VI. Dictum, *indurabo cor Pharaonis*, interpretatur, pro, *permittam indurari*, subtrahendo gratiam: non totum explicauit. Quatenus induratio illa fuit peccatum, Deus eam permisit, sed non nisi volens: quatenus verò non sine actione facta fuit interna actio Dei aliqua, peccata tyranni punientis, intercessit. Et verbum INDVRABO, sæpius repetitum an [illegible] significat, quam permittam indurari: Sic de aliis locis similibus Rom. 1. Thess. 2. Et hoc sibi voluit Salomon dicens: *Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, flectet illud*, vt Augustinus docet. Placet igitur magis Buceri & aliorum interpretatio in Epist. ad Romanos Item in Matth. *Ne nos inducas in tentationem*: neque aliter explicauit Lutherus. Tu ibi subdis explicationem, quam probamus: Tantùm vbi ais: *Qua fiat, vt actiones illa Deo inuito, ac simpliciter nolente fiant:* Si addidisses (*Nihilque agente, aut prorsus otioso,*) id quod alibi tamen rectè posuisti, placuisset magis.

VII. Vbi legitur, in conuersione ista tria concurrere, *verbum, Spiritum S. & voluntatem:* Quod de voluntate dicitur, eget explicatione, ne quis fortè putet, eam ad sui viuificationem concurrere, tanquam caussam efficientem, ipsa enim principale subiectum est, quod conuertitur. Ab alio igitur, non à seipsa, ne minima quidem ex parte conuertitur: imò ne ad præparationem quidem concurrit, vt causa seipsum præparans, sed tantum vt subiectum quod præparatur & conuertitur. Præparatur enim voluntas à Domino, sed viuificata & conuersa à Domino, statim sine mora acta agit, & facta de nolente volens, vult: Neque credimus, Dominum Philippum aliter intellexisse: proinde non dicit *ad conuersionem*, sed *in conuersione concurrere:* quia conuersio fine eo quod conuertendum est, non fit. Conuertitur verò, non truncus, sed voluntas, verùm mortua. Mortuus autem ad sui viuificationem, minimè concurrit.

Placet partitio Augustini: *Tria esse actionum genera: Præcedentia conuersionem: existentia in conuersione: sequentia conuersionem.*

Prima, quibus scilicet præparatur voluntas ad conuersionem, à Spiritu S. sunt, voluntatem præparante. Secundi generis opera, à Spiritu S. sunt, conuertente non truncum sed voluntatem, quæ acta agit. Solius igitur Dei opus est Conuersio. De sequentibus conuersionem, nulla est disputatio, quin & à Spiritu S. & à nobis sint, quia acti agimus, scientes & volentes. Sed primæ partes sunt Sp. S. qui operatur in nobis velle & perficere.

VIII. Vbi dicitur, *qui peccant contra conscientiam, desinunt esse sancti*, videtur in eo desiderari explicatio. Quia non cõceditur, verè sanctos ita peccare contra conscientiam, vt hypocritæ peccãt & impii, toto scilicet corde: dicente Iohanne, *Qui natus est ex Deo, non peccat, & non potest peccare* (scilicet toto corde) quia semen Dei manet in illo. Deinde verè sancti, semper sancti sunt in DOMINO, in Christo capite, cuius sunt mẽbra. In seipsis verò desinunt esse sancti, non tamen penitus, sed ex parte: quia semen Dei manet in illis, & fides eorum nunquam penitus deficit, Deo illis, cum labuntur, manus supponente, & fidem conseruã te propter Christum, ne à capite planè auellamur, sed potius adolescamus in virum perfectum. Qua de re plura coram, si libuerit.

Aristoteles ipse docuit, habitus nõ facile tolli, qui præsertim iusto tempore, & multis actionibus confirmati sunt: quanto minus dona Dei [illegible] peccatis sanctorum ex imbecillitate fidei admissis penitus tollentur? Omnia autem horum peccata huius generis sunt: quia nunquam ex destinata malitia peccant: quanquam alia aliis grauiora sunt, omnia verò æterna damnatione digna. Proindéque vt condonentur, nouo actu fidei & pœnitentiæ opus est. Sed, vt dictum est de iis aliàs.

Hæc in illis pagellis obseruauimus, déque iis te hoc tempore monendum esse duximus. Rogamus te libertatem nostram boni consulas. Quia enim petiisti, non potuimus non gerere tibi morem, & quæ explicatione egere iudicauimus, fraternè non indicare. Vale vir eximie, & Illustrissimum Principem, nos, Scholámque & Ecclesiam nostram precibus tuis commendo Domino. Neustadii, 25. Martij. Anno 1580.

H. ZANCHIVS

Lælio Zanchio Equiti & Doctori, Veronam.

S. Laurentius à Lumaga, sororius meus. Excellentissime Doctor, iam pridem ad me retulit: te & ab se nomine meo (vt iusseram) salutatum fuisse: & salutationem habuisse gratam: Cupere verò intelligere de me, tum ex qua Zanchorum sim familia: tum quibus parentibus natus. Esse enim haud alieno à me animo. Perfuit mihi gratum id audiuisse: quod autem cum omnibus viris bonis & doctis amicitiam colere, tecum verò multò magis, quod vir tuti ipsa etiam sanguinis necessitudo accedat. Simulac verò hæc ex illo audiui, statim scripsi ad te sed nescio, quo pacto, vt ex ipso intelliges, amissa fuerunt literæ: Núc igitur rescribo. Qui autem has reddit, famulus fuit annos iam quatuor meus, homo Germanus, nomine *Fridericus Sylburgius*, iuuenis apprimè doctus Græcè & Latinè. Paucis igitur rem accipe.

Paulus Zanchius honorificæ memoriæ, Iureconsultus excellentissimus, pater Christophori Canonici Lateranensis, ac Hieronymi iurisperiti, quos tibi notos esse non dubito: & Franciscus Zanchius felicis recordationis, pater meus: patrueles fuerunt, hoc est, ex Marino & Christophoro, Germanis fratribus nati.

Fuit verò parens meus, non quidem Legum Doctor, sed tantum, vt vocant, *Licentiatus*, & postea *Actor Causarum.* Cùm enim annos circiter viginti natus, operam daret Iurisprudentiæ, quemadmodum ex meis maioribus accepi, audita parentis morte, domum reuerti, vxorem ducere, & familiæ curam suscipere coactus fuit: haud paucæ enim sorores sibi relictæ fuerant curandæ. Non paucis autem ante annis, quàm ego nascerer, relicta vrbe, contulerat se tota cum familia, Alzanum (oppidum est in valle Seriana distans ab vrbe, ad quartum lapidem) quod iudicarit id rebus suis fore consultius, quàm si in vrbe vixisset, ibiq. eo oppido, me & aliquot alios liberos, ex Barbara, sorore Marci Antonij Mutij, quem *Morlottum* vocant, viri in vrbe honorati & nobilis, suscepit: vbi etiã obiit ex peste Anno Domini 1528. Agebam ego tunc annum circiter duodecimum: idque nõ domi, sed in Schola, vbi in literis humanioribus erudiebar: annum verò agens decimũ quintum, orbatus iam vtraque parente, cum vidissem in Sodalitio Canonicorum, quos *Regulares* vocant, vitam traducere, non solum auunculum meum, Eugenium Mutium, verum etiam cognatos meos, Basilium, Chrysostomum & Dionysium, Zanchios, Germanos fratres, essémque persuasus in eo sodalitio, & doctissimos, eósque multos inueniri viros: & in bonis tum literis tum moribus iuuenes institui: & præterea ab ipsis Canonicis, atque imprimis à Basilio, qui tunc degebat Bergomi, ad ipsum sodalitium inuitarer atque sollicitarer: tandem studio proficiendi in bonis literis accensus, passus fui me in eam familiam recipi & cooptari, ibique vixi annos plus minus decem & nouem. Quo modo me per totum illud tempus gesserim, malo te illud ex aliis, vt ex Chrysostomo, quam ex me audire. Intercesserat mihi in eo sodalitio, maxima cum Celso, beatæ memoriæ, Comite Martinengo, iuuene lectissimo & literato, amicitia ac familiaritas: quæ

quæ etiam vsque ad extremum, integra, inuiolatáque permansit. Cùm itaque ille, propter doctrinam Euangelij, quam liberè prædicauerat Mediolani, coactus fuisset Italia valere iussa, concedere ad Rhetos, atque inde Geneuam, vbi etiam pastor Ecclesiæ Italicæ obdormiuit in Domino: Ego etiam non ita multo post, amicum & fratrem sum subsecutus: idque partim quod ius amicitiæ id à me postulare videretur: partim quod audirem, pericula mihi, propter illius discessum, creari: partim (quod præcipuum erat) quod ferre amplius non possem conscientia mea ferre, illud vitæ genus, illúmque statum, in quo cogebar tum multa admittere, quæ certò sciebam ex verbo Dei esse vitanda: tùm non pauca negligere: & verò etiam damnare, quæ omnino noueram esse facienda & prædicanda. Hic nihil de religione disputo: sed tantum causas mei discessus fideliter recito. Vix egressus Italiam, opera *Petri Martyris Florentini*, qui in eo Canonicorum sodalitio me amauerat, & Euangelium prius vtcunque docuerat: vocabar in Angliam: vt ibi sacras literas profiterer: sed cùm essem in ipso itinere, detentus fui Argentinæ: ibíque denuò factus Canonicus in Collegio Diui Thomæ (erat autem Collegium Canonicorum Regularium) Doctorem egi Theologiæ, annos vndecim. Prior mea vxor, filia fuit *Calij Secundi Curionis*, viri docti, & literarum humaniorum apud Basilienses Professoris: illa, & quam mihi dederat filiola, vita sua defunctis: duxi in matrimonium, sororem huiusce Nobilis & optimi viri, fratrísque charissimi Laurentij Lumagæ, siue *Limacij*, nomine *Liuiam*: ex qua, priore quidem anno, binos vno partu, suscepi filiolos sed ambo emigrarunt ad Dominum: anno verò insequenti filiolam: sed illa quoque cum tertium ageret annum, obdormiuit in Domino: deinde alteram filiolam, *Leliam Constantiam*, quæ adhuc Dei beneficio, viuit, & sana atque incolumis est, corculum, animula, amor meus. Cæterum cum in locum demortui huiusce Ecclesiæ Clauennensis Ministri, Augustini Mainardi, electus fuissem: non potui conditionem recusare, & hominibus meæ nationis, non morem gerere: præsertim cum affines etiam mei, & parentes vxoris, ad hoc munus suscipiendum me stimulauerint, & tantum non coëgerint. Veni itaque Clauennam, sub finem anni 1561. atque hic viuo, doceo, & Ministrum Christi ago: paratus semper, cùm alijs omnibus propter Christum, tum præsertim amicis, consanguineis & affinibus, quibuscunque in rebus potuero, gratificari. Nuper etiam (vt nihil prætercam) hoc est decimo octauo ab hinc die, auxit me Dominus altera filiola, cui nomen imposui, *Annæ Lydiæ*. Plura hic habes, Clarissime Doctor, quam petebas. Reliquum est, vt me agnoscas, non tam pro cognato, quàm pro Christiano: me te amantem redames: & eum qui cupiat tibi in omnibus gratificari, admoneas, quanam in re tibi tuisque prodesse possit. Quod verò Latinè ad te maluerim scribere quàm Italicè, id ideo factum est, quod hac lingua, melius exprimere mea animi sensa possum quam Italica: quippe qui annos fermè duodecim, nulla alia, præter Latinam, lingua vsus sum, inter Germanos ac literatos homines versatus. Vale mi obseruantissime Domine, & Doctor excellentissime: vt verò meum famulum *Syburgium*, commendatum habeas, rogo & obsecro. Patauium enim proficiscitur studiorum gratia sed sine certa conditione: proinde, si quem habes Patauij, cui illum commendes: feceris rem mihi gratissimam. Iterum vale. Clauennæ, 2. Aprilis 1563.

Hieronymus Zanchius VVidebramo.

SVt tandem desinas, mi Clarissime D. Doctor, meam in scribendo tarditatem, ne dicam negligentiam admirari, en scribo. Sanè tempus est, inquies vt promissioni satisfacias. Quid agas D. Doctor? senex sum, occupatissimus sum, ad scribendum natura tardus sum, & quàm eleganter pingam, vides. Sed dicam id, quod res est. Ego non soleo de libris iudicare, nisi diligenter a me prius perlegantur. Cum tuos accepissem Psalmos, statim quidem degustaui, & meo palato valde probantur: sed quia non vacauit perlegere, malui meum in aliud tempus suspendere iudicium, quàm temerè aliquid pronunciare, & vel nimium laudando adulator, vel parum dicendo, iniquus iudex videri. Nunc tandem aliquando, cum eos in meis montibus, summa cum voluptate, & spiritus consolatione attentè perlegerim ac considerarim, non potui amplius differre, quin & tibi Ecclesiæ gratularer tuam istam piam & sanctam lucubrationem. Legi aliorum quoque multorum & eorum quidem grauissimorum auctorum Psalteria elegantissime conscripta, sed ista tua puritas atque simplicitas cum summa venustate coniuncta, & mentem Dauidis: non minus perspicue, quàm breuiter exprimens, me vehementer recreauit. Diuersi sunt hominum gustus, diuersaque palata. Ego vt senex & edentulus, cibis teneris, suauibus, & facilis concoctionis delector. Ago itaque tibi gratias, mi Reuerende D. Doctor, & frater obseruande, quod talibus escis, me per aliquot septimanas, ad valetudinem simul & voluptatem spiritus, abundè refeceris. Rependat tibi Dominus, quod ego non possum. Ego certè nihil habeo te dignum, quod mittam. Accipies ergo puerilia, nostras scilicet theses, de quibus nuper in nostra Schola. Non dubito, quin veritatem doctrinæ saltem, & meam in scribendo simplicitatem sis amaturus. Commendo verò istum bonum, pium, & præditum virtute virum Ioannem Beul, vt quibus in rebus eum potes iuuare, ei non desis. Dat illi optimum testimonium Ioannes Sturmius noster. Salutabis D. Doct. Pezelium vbi vbi sit. Vale frater obseruande, & pastor venerande. Neustadio 5. Iulij 81.

Tuus

H. ZANCHIVS.

SEQVVNTVR ORATIONES IN TRIBVS CELEBERRIMIS ACADEMIIS DIVERSIS TEMPORIBVS, DE MATERIIS Theologicis habitæ.

HIERONYMI ZANCHII,

De aperiendis in Ecclesia Scholis, déque opera Sacrarum literarum studiis cumprimis danda,

ORATIO.

Habita Neustadij Anno 78. cum interpretationem Epistolæ ad Ephesios auspicaretur.

IVLIANVS ille Apostata, clariss. & ornat. auditores, Iulianus, inquam, ille hostis Christi acerrimus, totiúsque Christianæ religionis contumeliosissimus irrisor, multa & grauia mala dedit Ecclesiæ, atque adeo toti Reip. Christianę plura & grauiora procul dubio daturus, nisi Christus nefarios impij hominis conatus, vita illi adempta, maturè è cœlo repressisset. Neque enim malus tantum ac malitiosus, vt sæuus tantum Tyrannus, proscriptionibus, exiliis, bonorúmque direptionibus, igne (vt dici solet) & ferro, Christianos persequi, in suum induxerat animum, & persequi iam incœperat: verùm etiam, vt homo vafer & callidus, ísque non indoctus, multa aduersus Christianam doctrinam acutè & non ineleganter scribere ac disputare, cum multorum admiratione solitus fuit: vsque adeò, vt plus damni suis sophismatibus, suáque eloquentia quàm gladio dedisse, non malè à plerisque iudicetur. Mihi verò inter dolosas callidásque rationes, quibus sceleratus Imperator Christianam religionem conuellere & funditus euertere conatus fuit, illa non postrema fuisse videtur, cùm in suum induxit animum, omninò bonarum literarũ studia in Repub. Christiana paulatim extinguere, meràmque barbariem inducere. Hoc enim tentauit, cùm lege cauit, ne liberi Christianorum in Scholas Rhetorum, Oratorum, alıásque liberales artes & disciplinas profitentium admitterentur. Quid enim, obsecro, sibi hac lege voluit, homo apostata & iniquissimus imperator? consilium certè astuti tyranni hic nõ hærebat, sed longiùs tendebat, eò nimirum, vt iis sublatis studiis, studia quoque S. literarum tollerentur, Christianáque religio, vt quæ vera verbi Dei nititur cognitione, extingueretur. Cùm enim bonis literis, honestisque disciplinis, non solùm animi puerorum excolantur, ad virtutem, bonósque mores informentur, ad pietatem erudiantur: sed Christiana etiam doctrina, & vera S. literarum cognitio non parum iisdem adminiculis promoueatur: quid studiis illis exterminatis exspectari aliud poterat, quàm mera inhumanitas, morum corruptio, colluuies vitiorum, euersio religionis? Longa hic probatione non est opus, quando quæ dico, ea regnum in primis Turcicum, & deinde magna ex parte Pontificium, in quibus, extinctis bonarum literarum studiis quanta barbaries, quantáque impietas, proh dolor, consecuta sit, nemo est qui non videat: abundè & luculentèr confirmant: quanquam in hoc altero renouari tandem cœperunt politioris literaturæ & liberalium disciplinarum studia, vtinam & religio. Ad corruptionem igitur omnium bonorum morum, atque imprimis ad verę Christianæque religionis labefactationem, imò euersionem, quin consilium Iuliani spectarit, eóque à Diaboli spiritu fuerit, dubitari nec potest, nec debet.

Quæ cùm ita se habeant, consequitur necessariò, non nisi à Spiritu Dei afflari illorum Principum & Magistratuum animos, qui hæc suas intendant cogitationes, studia, neruos, vires, vt in suis ditionibus & terris, Scholę instituant & institutas conseruent, in quibus cum bonæ literæ, liberales artes, honestæque disciplinæ tradantur, tum verò maximè S. literæ, quibus solis vera nititur religio, fideliter explicentur. Neque enim aliunde vel studium hoc esse potest, quàm à Deo omnis boni autore: vel Principes ad tales cogitationes, próque conatus, quàm à Spiritu Dei, à quo vno sunt omnia sancta desideria, pia consilia, iustáque opera, excitari possunt. Et sanè, sicut Satan suos semper Pharaones & Iulianos quos aduersus populum Dei, spiritu suo malo inflaret, & irritaret, habet: sic contra Deo nunquam defuerunt sui Ezechiæ & Theodosij, religiosi Principes, quos ad Ecclesiæ protectionem & conseruationem, vt sui spiritus excitaret, animaret, impelleret: idque tum ante, tum maximè post aduentum Christi: Pertinet huc suauissima illa, dulcissimáque promissio apud Iesaiam, de felici Noui Test. seculo, in quo Reges ac Reginæ, hoc est, multi multæque Principes, futuri essent Ecclesiæ Christianæ nutritij atque nutrices: atque Scholarum inprimis, in quibus studia cum humaniorum, tum inprimis diuinarum literarum fouerentur, autores, exædificatores: *Et erunt*, inquit, *Reges nutritores tui, & Reginæ, nutrices tuæ*. Quomodo autem simpliciter Principes alere & nutrire Ecclesiam dicuntur? Certè Ecclesia & singula eius membra, duabus constant partibus, animo & corpore. Si igitur Principes totius Ecclesiæ, vt intellexit Propheta, eóque & animorum & corporum alendorum & nutriendorum curam suscipiunt, suscipereque debent: manifestè liquet, duplicem esse rationem, qua subditas sibi Ecclesias alendas, nutriendas, sustentandásque curare tenentur quarum vna ad animum, altera ad corpus pertinet. Corpora quidem nutriuntur hisce terrenis & corruptioni obnoxiis esculentis, poculentis, vestimentis, habitationibus: sed animi non nisi honestis disciplinis, bonis literis, liberalibus artibus, Philosophia, atque inprimis studio & vera cognitione verbi Dei, quod nos ad Deum, in quo solo vita est æterna, deducit, foueri, sustentaríque possunt. Cùm ergo Deus, se effecturum, vt sub regno Christi, inter ipsas etiam Gentes inueniantur etiam Reges & Reginæ, qui curam Ecclesiæ suscipiant, pollicetur: ratio autem sustentandæ & conseruandæ Ecclesiæ, in eo præcipuè posita sit, vt Scholæ cumprimis instituantur in quibus cum aliæ disciplinæ, tum maximè S. literæ fideliter doceantur (hinc enim totum etiam Ministerium Ecclesiasticum pendet) manifestum est Deum hoc Iesaię vaticinio, hæc quatuor præcipua capita concludere voluisse.

Primum, hanc esse suam certámque voluntatem, vt nimirum huiusce modi Scholæ, in Ecclesia Christi, pro regionum, & diuersorum locorum necessitate, próque Principum ac Magistratuum viribus, instituantur, aperiantur, conseruentur, Professoribus benignè tractatis, Scholasticisque pauperibus sustentatis. Quod enim simpliciter promittit Deus, illud etiam se omnino velle, manifestissimè testificatur. Quid autem voluntate Dei melius, æquius, præstantius excogitari potest? Ita docet Propheta, Principes qui vt huic diuinæ voluntati subseruiant, operam dant, eos & reuera ex eorum esse numero, qui Ecclesiæ Christi fouendæ ac conseruandæ, ceu parentes à Deo destinati, præparati, ac promissi fuerunt, eam ob caussam tum maxima laude & honore, tum totius Ecclesiæ amore & obseruantia dignissimos esse, quippe qui quod Deo placere atque ex eius esse voluntate, & ad Ecclesiæ salutem pertinere intelligunt, illud hilari fortique animo amplecti, præstandúmque suscipere minimè dubi-

dubitant. Contra verò qui hæc negligunt, eos, sicut grauiter peccant, sic simili honore vt à Deo digni non fuerunt iudicati, ita reuera dignos non esse.

Quærant igitur profani & huius seculi Principes sui nominis celebritatem extruendis altis palatiis, extollendis piramidibus, erigendis Colossis, faciendis arcubus, suspendendis signis atque tropæis, ædificandis amplissimis ciuitatibus, muniendis arcibus, cogendis diuitiis, augenda potentia, ampliandis regnis, subiugandis hostibus, propagare: At nostri pij, quos Deus nutritios dedit Ecclesiæ, si in hoc vnum in primis incubuerint, vt ex voluntate Dei Scholæ aperiantur, Ecclesiæ curentur, doctrina cœlestis propagetur, eóque regnum Christi promoueatur, pérque totum terrarum orbem extendatur, & sceptrum Euangelij vbique attollatur: ij proculdubio veram eámque perpetuam non solùm apud homines, verum etiam apud Deum, gloriam sibi comparabunt. Magnæ quidem sunt laudes Constantini, Theodosij, Valentiniani (vt de aliis taceam) à multis rebus præclarè gestis, ab humanitate, à clementia, à iustitia, aliísque virtutibus: sed nulla tam celebres eos in Ecclesia reddidit, quàm quod pro sua in Deum pietate, quàm diligentissime curarunt, vt Scholis passim institutis, piisque Doctoribus vndequaque conuocatis, religio Christiana longè latéque propagaretur.

Tres etiam inter reliquos habuit Germania eximios Principes, *Ioannem Fridericum Saxonem*, *Philippum Lantgrauium Hassum, & Fridericum III. Palatinum*, quos eadem pietas idémque pietatis propagandæ studium verè illustrissimos celeberrimósque in Ecclesia, atque adeo etiam apud hostes Ecclesiæ reddidit. Friderici certè nostri sanctissimi & verè clementissimi Principis memoria nunquam interibit, nunquam ex piorum cordibus delebitur, nunquam in Ecclesia extinguetur, vtut homines impij eius nominis hostes id pro suis viribus facere conentur. Quid ita? quia præter summam eius clementiam & virtutem, summæ curæ fuerunt optimo Principi, Scholæ, collegia, Ecclesiæ, Doctores, Pastores, studiosi, ipsum denique totum regnum Christi. Habent in hoc religiosissimo Heroe cum alij Principes, tum præsertim filij exemplar quod imitentur.

Est enim hoc (vt ad alterum caput veniamus) proprium officium Principū, quibus salus populorum commissa est, vt Iesaias suis verbis docet, nempe Scholas erigere, Professores liberaliter sustentare, Scholasticos pauperes alere, omnes fouere ac tueri, quod talibus etiam Scholis nihil Ecclesiæ totiq; Reip. Christianæ salutarius cōtingere possit. Cùm enim ait, *futuros eos nutritios Ecclesiæ*, annon manifestè docet, tales esse debere. Illorum igitur hoc propriū est officium. Nam in hunc quoq; finem à Deo populis præponuntur, illorúmq; patres constituuntur & vocantur, donati magna potentia & autoritate, nimirum vt quæ ad cōmune totius Reip. & Ecclesiæ bonum spectant, ea præstanda & perficienda curent quàm diligentissime, quemadmodum & Apostolus docet, cùm ait, Reges & Principes, pro quibus orare iubet, in ea eminentia esse constitutos, vt per ipsos quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate, non obscurè significans, boni Principis esse curare vt publica pax, honestas, pietas, in suis terris seruetur ac promoueatur. Quid autem ad hoc publicū bonū promouendum magis conducit, imò quid magis necessarium est, quàm vt publicæ sint Scholæ, in quibus ingenia puerorum, sua natura rudia, inculta, praua, impia, erudiantur, disciplinis excolantur, virtutibus ornentur, in vera pietate instituantur? quò & ipsi honestè, commodè & piè viuere discant, & Ecclesiæ porrò atq; Reip. tandem vsui & ornamento esse possint. Vnde enim viri periti, prudentes, & ad Respub. gubernandas idonei? è Scholis. Vnde Medici, qui nostra curent corpora, qui ægrotis faciant Medicinam, qui bene valentes valetudinē curare & cōseruare doceant? è Scholis. Deniq; vnde viri religiosi, sanæ doctrinæ studiosi, veræ pietatis ac religionis Professores, Doctores, propugnatores? è Scholis. Quid? quod ne artes quidē mechanicæ perfectè esse possunt, in vrbe, si Scholas literarias omnino tollas? Ex lectione enim & antiquorum, & recentiū, qui de his scriptū aliquid reliquerunt, illæ perdiscuntur, perficiuntur, sine iis autē quatuor generibus hominū consistere Respub. Ecclesiæque non possunt. Quare non immeritò Deus promittens Ecclesiæ Christianæ Reges & Principes, qui illius futuri essent nutritij, docuit, si ipsorum est curare, vt populi vitam degant tranquillam in omni honestate & pietate, eorundem esse nauare operā, vt Scholæ, in quibus discitur, quomodo tranquillè, honestè, commodè piéque viuere possimus, diligenter instituantur. Discant igitur Principes, quid sui sit officij. Neq; enim officium Principis est voluptatibus vel illicitis indulgere, vel honestis plusquam par honestúmque est, operā dare: rursus non est ostari, otiosósq; aulicos alere: neq; est Ecclesiastica bona in adulatores, canes, in lupos rapaces, in ignauos asinos, in immundos & obscœnos porcos insumere. Sed quodnam est officiū? Paucis verbis id indicat Dominus, cùm eos vocat *nutritores Ecclesiæ*. Est igitur instar bonorū parentum curam suscipere Ecclesiæ Dei, est sanam doctrinam purámque religionē tueri, est de bonis pastoribus illi prospicere, est doctos piósq; viros Scholis præficere, iuuentutem pie & sanctè instituendā curare, atque in hos aliósque similes pios vsus bona Ecclesiastica dispensare. Neque certe aliter facient, si Deum timuerint, si Ecclesiam amauerint, si salutem suorum populorum non neglexerint, si dignitatem denique suam reipsa tueri & conseruare voluerint: quando ideo vocantur nutritij Ecclesiæ, non vt mundum, & quæ mundi sunt, ament, sed vt Ecclesiam fouendam, tuendam, conseruandam, ampliandámq; curent, id quod ex Scholis benè institutis pendet.

Neq; enim (vt de peculiari vsu & necessitate Scholarū Theologicarum nonnihil dicam) hoc de nihilo est, quòd Deus inde ab initio nascentis Ecclesiæ, tales Scholas institui, & institutas conseruari voluit: sed quatuor grauissimæ huiusce rei caussæ mihi esse videantur. Prima, vt Prophetica & Apostolica scripta ne corrumpi aut penitus perire possent, in illis conseruarentur. Quæ caussa est, cur his Scholis solitæ semper fuerint addi bibliothecæ, in quibus præter alios libros, S. Biblia Hebraice, Græce, & Latine fideliter descripta & obsignata custodirentur. Altera fuit, vt non solùm extarent in Bibliothecis talia Biblia, verum etiā vt in Scholis perpetui essent testes, qui continua successione testificari possent, quinam libri essent vere Canonici, & qui Apocryphi seu adulterini. Tertia fuit, vt hæ Scholæ non solum testes essent librorum vere Propheticorum & Apostolicorum: verum etiam quisnam esset natiuus & genuinus talium scriptorum sensus, quæve doctrina vere Apostolica. Videmus hoc apud Tertullianum & Irenæum, cùm de interpretationibus scripturarum ad Ecclesias & Scholas illas, quæ ab Apostolis plantatæ, & apertæ sine vlla reprehensione ad illa vsque tempora puræ perstiterant atque sincere docuerant, aduersus hæreticos prouocabant. Postrema caussa fuit, vt ex iis collegiis qui ad alios docendos, & ad Ecclesias gubernandas idonei essent iudicati, euocari possent. Nihil ergo vtilius, nihil honorificentius tum in politia, tum verò maximè in religione, aut à populis exoptari, aut à Principibus suis præstari potest ciuibus, quàm vt in suis regnis, principatibus, vrbibus, terris, tales instituantur Scholæ, & institutæ conseruentur. Quid enim magis viris bonis expetendum est, quàm vt Respub. & Ecclesiæ, & in iis sua ipsorum bona, sui liberi, suæ vxores, denique ipsimet, & ad animam & ad corpus & ad suas facultates quod attinet, liberi seruentur? Ad hoc autem (vt dictum est) quàm maxime vtiles & necessariæ sunt Scholæ, in quibus pij & docti viri iuuentutem ad virtutes informent, verámque doceant pietatem: quando sine iis neque politia, neque religio consistere potest.

Viderunt hæc ipsæ quoq; profanæ Gentes, ac proinde in hanc etiā rē diligenter incubuerūt. Apud Ægyptios celeberrima fuisse collegia Sacerdotum & sapientū legimus. Babylonij, Persæ, & Medi suas semper habuerunt Scholas: vnde Magi, id est, sapiētes singulis temporib. prodire, religionémque suorum Deorū cōseruare, & ad posteros propagare possent. Græci & Romani hac in parte aliis Gētib. inferiores esse noluerūt. Vnde apud illos Stoæ, Academiæ, Lycæa: apud hos collegia Augurū, Pontificū, aliorúmque sapientū. Nouerant enim omnes ab ipsa natura longáque experientia edocti, nec religionē Deorum suorum intactam, tectam conseruari, nec Respub. bene administrari sine viris doctis atq; sapientib. posse: hos autem in Scholis fieri, & è Scholis prodire, & deficientib. Scholis deficere, persuasum habuerunt. Hinc itaq; factū est, vt iā frequētes apud Gētes omnes non omnino barbaras fuerint literarū ludi, gymnosophistæ, magi, augures, mathematici, historici poetæ, dialectici, Rhetores: sed etiam, qui prima tradunt elementa linguarum, Grammatici. Hanc ob caussam perliberales semper fuisse leguntur in suos professores & doctores, quia nimirum nihil his vtilius Reipub. contingere posse intellexerunt, & certissima experientia didicerunt.

Sed quid opus est Gentilium historiis, cùm in S. literis præter Dei constitutionē, tam multa iámq; illustria piorū Principum his de rebus, habeamus exempla? Deus populo suo constituit, in variis sui Regni oppidis, Scholas in

quibus iuuentus Israelitica, & præsertim Leuitæ, qui præ omnibus aliis Sliterarum studiis consecrati erant, erudirentur, cælestique sapientiæ operam darent: vnde etiam oppida illa, oppida & Ciuitates *sacerdotales ac Leuitica* appellantur, quia nimirum destinata erant Sacerdotibus & Leuitis, vt ibi eis haberent Scholas atque collegia, vbi docerent & docerentur. quarum Scholarum præclarissima, & ceu mater omnium aliarum fuit Hierosolymitana, in qua docuit Simeon ille senex, de quo apud Lucam, tempore Christi. Ac tempore Eli Sacerdotis, talia fuisse collegia, atque in primis in Silo, ex historia liquet Samuelis, qui apud Eli à matre fuit puer collocatus: vt institueretur in sapientia cælesti, & cultuque Iehouæ. Sed postea Samuel ipse, cùm totum regeret Israelem, summam adhibuit diligentiam in collegiis studiosorum curandis ac conseruandis: atque ipse præesse voluit celeberrimo, quod erat in Rhama. Ibi enim habitabant Prophetæ cum suo grege, id est, cum studiosis, qui *filij Prophetarum* vocari solebant. Ad summam, totum illud regnum Israel, refertum erat Scholis Theologicis, iuxta Dei mandatum, in quibus seruaretur verbum Dei, iudicibus primum, deinde Regibus eas fouentibus. Ieroboamus quidem ille impius Apostatarum, atque ab Ecclesia, & à regno Iuda deficientium rex, sicut corruperat religionem, sic etiam simul euerterat Scholas, nempe in oppidis decem tribuum, quoniam sciebat per fidos Prophetas, doctrinæ & religionis puritatem, in illis conseruari. Sed postea Elias & Elisæus eius discipulus, cùm non ignorarent, religionem puram sine Scholis sartam tectam seruari non posse, illas instaurarunt: cumque impij Reges vectigalia, quæ debebantur sustentandis Scholis, transitu misissent partim ad suos priuatos vsus, & partim in adulatores ac ventres, multi boni viri è suis facultatibus ad studiosorum sustentationem contulisse, meritò & non sine caussa creduntur.

Illud quoque constat, quo Reges & Principes fuerunt Dei & purioris religionis amantiores: illos etiam fuisse studiosiores reparandarum Scholarum, & in præceptores atque studiosos humaniores, benigniores: quemadmodum post Dauidem & Salomonem, de ipso etiam Iosaphato, Ezechia, Iosia, & aliis piis Regibus, sacræ tradunt literæ. Nouerant enim, Scholas esse ceu arces, in quibus sana doctrina, puraque religio custodiri possit. Idcirco in ipsa etiam captiuitate, & post captiuitatem, cum populus per varias Gentium terras esset dispersus, curabant tamen primores populi cum Prophetis, vt etiam inter Gentes aliquot haberent Scholas ac Synagogas, in quibus legeretur Moses, populusque in doctrina cælesti institueretur: atque hoc est, quod Iacobus in Act. 15. dixit, *Moses ab ætatibus antiquis, in singulis ciuitatibus habet, qui ipsum prædicent in Synagogis.* Loquebatur autem Apostolus de ciuitatibus Gentium in Syria, Cilicia & Asia, in quibus adhuc per id tempus habitabant Iudæi non pauci, suasque habebant Synagogas. Proinde dicit in præsenti, *qui ipsum prædicent*: id quod etiam verbis illustratur, quibus ait Lucas in Actis de Paulo ad Gentes profecto, illisque prædicante, illum solitum fuisse ingredi in ipsas Iudæorum Synagogas, & docere, cumque illis disputare: tanta fuit semper cura Scholarum in populo Dei, vt nunquam permiserint Iudæi, & qui inter illos primores erant, eas penitus interire, labefactatas autem semper instaurarint. Confirmant hoc ea quę etiam post Christum legimus in Actis, de collegiis Libertinorum, Cyrenensium, Alexandrinorum, Cilicum & Asianorum: hoc est Iudæorum, qui in illis nati erant rationibus, in ipsa vrbe Hierosolymorum collectis. Quid verò Iohannes Baptista? quid Christus ipse Dominus noster? corrupta iam magna ex parte doctrina cælesti, & cultu per Sacerdotes & Pharisæos, Iohannes prior aperit Scholam Euangelicam, renouat doctrinam de pœnitentia, prædicat Euangelium de præsenti Messia, promissiones explicat, discipulos instruit, & mittit ad Christum: Christus porrò colligit discipulos, primùm duodecim, deinde septuaginta, atque illos sibi peculiariter instituendos in doctrina cælesti suscipit. Neque enim dubium est, quin præter publicam illam, quam omnibus de pœnitentia & fide, deque regno cælorum prædicabat doctrinam, peculiariter seorsum multa secretiora docuerit tum Apostolos, tum alios, quos ad prædicandum missurus erat: id quod etiam inde apparet, quia sæpe post sermonem habitum ad plebem in parabolis, accedebant seorsum Apostoli, eumque vt sibi parabolas apperiret, rogabant: nec non & inde idem manifestè liquet, quod Christus illis non semel dixit: *Num & vos sine intellectu estis?* hoc est vos qui mecum perpetuò estis, quos peculiariter doceo, quæ alij non possunt percipere, vos, inquam, etiam stulti ac dementes estis? Fecit autem officium Doctoris Christus non solùm ante mortem, verum etiam post resurrectionem, cùm per dies 40. discipulis suis, quos ad Gentes missurus erat, disseruit de regno Dei. Dubium enim non est, quin tunc magna & admirabilia mysteria illis peculiariter reuelarit, quemadmodum etiam aperuit illis mentem ad intelligendas scripturas, vt referunt Euangelistæ. Neque Apostoli hac in parte suum neglexerunt officium, sed suo potius exemplo Gentiles docuerunt, quid porrò esset faciendum. Vbique enim colligebant discipulos, & Scholas aperiebant. Timotheum fuisse peculiariter institutum à Paulo, liquet ex altera ad Timotheum epistola. Hoc certe factum non fuit in sola Ecclesia, & in sola ad omnes prædicatione, sed peculiariter seorsum in Scholis. Confirmatur hoc ex iis, quæ ad eundem Timotheum scribit, dicendo: *Quæ audiuisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, vt alios quoque doceant.* Non loquebatur ergo hic de publica in templo, Euangelij prædicatione, quam omnes idonei ad docendum, quam non idonei, docentur: Sed de peculiari in Scholis, vbi illi diligentiori sollicitudine & studio, qui alios porrò possint docere, instituuntur. In Ecclesiasticis quoque historiis abundè videre est hanc Apostolorum & eorum discipulorum curam instruendi nimirum Scholas vbique locorum vbi iam ecclesię erant ædificatę, & illis viros singulari pietate & eruditione præditos præficiendi. Hinc illæ celeberrimæ Scholæ, *Antiochena, Alexandrina, Constantinopolitana*, & aliæ quàm plurimæ in Oriente primùm, & deinde in Occidente, quæ etiam amplissimis honorariis, priuilegiis, omnique beneficiorum genere fuerunt à piis Imperatoribus & Regibus donatæ, vt in illis pura continuaretur doctrina.

Hinc tertium caput huiusce Vaticinij abundè confirmari potest. Illud autem est eiusmodi nimirum non solum voluntatem Dei esse vt Scholæ legitimæ, puręque inter Christianos habeantur, nec solum hoc efficere & curare, officium esse Magistratus, nec denique quidquam iis vtilius contingere posse Ecclesia Christi: verum etiam hoc omnino futurum fuisse & esse in finem vsque mundi. Deum enim subinde excitaturum tales principes, qui sint nutritores Ecclesiæ, prædixit Propheta: *Erunt, inquiens, erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Veritas huius promissionis certissima quidem est, propter autoritatē promittentis Dei, sed ex perpetua etiam historiarum serie in hæc vsque tempora non minus abunde, quàm luculenter demonstrari posset, si aut institutum nostrum hoc postularet, aut breuitas temporis pateretur, aut res ipsa esset ignota. Nam vt de principibus & Regibus Veteris Testamenti, deque Iohanne Baptista, Christo & Apostolis, de quibus ante diximus, nihil amplius dicamus, quandoquidem de his etiam non loquitur Propheta, sed de Gentibus, quis nesciat iam inde a temporibus Apostolorum nunquam inter Gentes defuisse viros magnos atque fortes, qui cum alias disciplinas, tum maxime Ecclesię doctrinam per sinceros Doctores propagandam conseruandamque, summa diligentia curarunt? Ecclesiasticæ historiæ, Codices iuris ciuilis & Canonici pleni sunt testimoniorum, quàm diligētes fuerint Reges, Imperatores, Principes Christiani in Scholis constituendis, quamque liberales in Professores, studiosorumque collegia, quantæ denique illis fuerit curæ, vt ciues non solum pacificè & commodè viuerent, verum etiam vt in bonis literis, virtutibus, pietate, accuratissimè instituerentur. Collegia ipsa Canonicorum, monasteria monachorum, amplissimæ, multisque libris refertissimę apud ipsos Bibliothecæ, hoc idem luculentissime docent ac prædicāt. Quid enim illa Cœnobia fuerunt aliud, quàm Scholæ, studiosorumque & Theologorum collegia, qualia & in Veteri Testamento fuerant Nazaræorum Leuitarum & Prophetarum? Etsi verò seculis permultis peccatum est grauiter in re ipsa, dum loco verorum doctorum Sophistæ, & loco sincerorum Theologorum, matæologi Scholis præfecti fuerunt, bonisque Ecclesiasticis abusi sūt ad barbariem, ad voluptatem, ad impietatem: Studium tamen piorum Regum & Principum, quorum animus erat, vt vera religio retineretur & propagaretur, non potuit esse, nisi ex Deo: vt interim taceam, subinde aliquos fuisse à Deo excitatos, præpotentes viros, qui donati vera cælestis doctrinæ cognitione, inuitis etiā Antichristis, & reluctātibus Principib. imperitis, heroico animo curarunt, vt Scholæ instaurarētur, sana doctrina restitueretur, & populi vero verbi Dei pabulo alerentur, nutrirentur, sustentarentur.

Vidimus hoc nos, & videmus etiamnum, Dei beneficio, in Germania, in Gallijs, in Anglia, in Scotia, in Polonia, in Vn-

in Vngaria, inque aliis variis regionibus multos iam annos obtinuisse, ita vt de perpetua huius vaticinij veritate dubitari minime possit: *Erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ.* An non hoc promissum Dei beneficium (vt aliis omissis ad nos veniamus) & percepimus nos in Palatinatu, per multos annos, & percipimus adhuc? Non est hoc certe asscribendum humanæ virtuti, sed promissioni bonitatique diuinæ, quòd tales facti simus Principes, quales partim habuimus, partim habemus. Singulare namque hoc Dei donum est. Si enim omnis potestas à Domino Deo est, & per eum Reges regnant: multò magis singulari gratiæ Dei acceptum nos ferre debemus, quòd in hac tanta rerum confusione & Ecclesiarum perturbatione, hunc magnanimum & fortem dederit nobis Principem, *Ioannem Casimirum*, Comitem Palatinum, Ducem Bauariæ, Dominum nostrum clementissimum. qui in sua nos foueat & tueatur ditione, qui puritatem religionis ab optimo patre relictam & commendatam, conseruatam omnino velit: qui hinc ob caussam omnibus suis Ecclesiis, de optimis ministris prospici curauit: qui quoscunque potuit, præceptores in sui principatus Scholis retinuit: qui pios Ministros & Studiosos religionis caussa hinc inde pulsos, quotidie vt fieri potest, recipit sustentatque pro sua virili parte: qui denique Scholam hanc collectis vndique doctis viris, in hac amœna & saluberrima vrbe, magnis sumtibus instituere voluit: vnde & qui Reipubl. in rebus politicis, & Ecclesiæ in rebus ad religionem pertinentibus, aliquando inseruiant, euocari possint. Quid cupimus, quid volumus amplius: Quid igitur restat?

Restat id, quod quarto loco eadem Prophetica promissio nobis faciendum esse docet: nempe, vt primum Deo optimo maximo gratias agamus pro hoc singulari & incomparabili beneficio, quod sicut veraciter promisit, sic etiam re ipsa liberaliter præstat. Beneficiorum autem collatio animi gratitudinem, gratiarumque actionem exigit: Deinde, vt pro incolumitate & salute Illustrissimi Principis nostri precemur Deum Patrem, per Iesum Christum, vt eum regat suo Spiritu in omnibus cogitationibus, desideriis, consiliis, actionibus, tueatur aduersus omnes hostes, incolumem diu nobis & Ecclesiæ seruet, illique & bene eius cœptis benedicat ac faueat. Opera enim Principum ad nos totam, ecclesiam nutriendam vtitur Deus. Ergo secundum Deum, erga hos quoque nutritores Principes, grati esse debemus.

Eadem Prophetica promissio exigit vt quando in hanc Scholam vocati sumus omnes, alij ad docendum, alij ad discendum, diligentes simus omnes, tam Professores, quam studiosi, in suo quisque officio. Nam & qui docent, fideliter diligenterque docere: & qui docentur, attentè audire, studereque debent. De Doctoribus & Præceptoribus nihil est quod dicam, quoniam ita perspecta est illorum non solùm eruditio, verùm etiam diligentia in docendo, pietas atque fides, vt facturus sim illis iniuriam, si multis ad officium faciendum adhortari velim. De me tantum aliquid vt dicam, hoc polliceor, me daturum operam, officio meo faciendo, vt neque fidem, neque diligentiam in me vllam desideraturos vos esse confidam.

Methodum eam mihi delegi, quæ omnino ad vere docendum necessaria est. Duplex ea cùm sit, *ἀναλυτικὴ* & *συνθετικὴ*, in his quoque S. literas interpretaturo Theologiamque professuro, veraque vtendum est, suo quaque loco. In explicandis scripturis *ἀναλύσει* opus est, quia demonstrato in primis autoris scopo, atque proposito, ad quod omnia quæ scribit, referuntur, totum corpus libri seu Epistolæ in suas partes, totaque doctrinæ summa in certas propositiones, & propositionum confirmationes, tanquam in sua membra resoluatur. In colligendis verò locis Theologicis è S. literis tam explicatis, *συνθέσις* necessaria est, qua ex contextu, quem interpretamur varias de eodem dogmate propositiones, earúmque confirmationes, distinctè, certóque & ad docendum accommodato ordine, in vnum colligere atque componere docemur, aliis etiam aliundeque adductis, si opus sit, probationibus. Sumus autem (vt prudentissime docuit Augustinus faciendum esse) Scripturas per scripturas, explicata genuina verborum & locutionum significatione, interpretaturi, ad analogiam regulamque fidei omnia examinando atque etiam, quoad eius fieri poterit, à pia vetustate non recedendo.

Neque tamen obstringi volumus (quia neque expedit, neque licet) interpretationibus Patrum: quemadmodum etiam illas non facilè aut temerè reiicere solemus. Regulam ipsimet Patres nobis præscribunt, quantum debeamus ipsorum scriptis tribuere, nempe si quid dissentaneum sit cum S. literis, illud esse reiiciendum, si quid dissentaneum, illud reiiciendum. Legantur hac de re Canones non pauci in Decreto, dist. 9. Regulam hanc seruauit ipse Augustinus, & seruandam esse docuit: idcirco (vt ibidem Can. 10 habemus) ita conclusit? *Talis ego sum in scriptis aliorum, quales volo esse intellectores meorum*, nempe libro, vt probent probanda, & improbent improbanda. Eatenus autem aliquid in Theologia probari potest, quatenus cum S. literis consentaneum est. Absit verò à nobis, & à mente oréque cuiusque Christiani blasphemia illa, quã nonnulli scribunt, S. literas ita obscuras & ambiguas esse, vt earum sensus non ex scripturis, sed ex autoritate Ecclesiæ petendus sit: quasi verò Deus in S. literis, quas D. Gregorius vocat, Epistolam Dei ad omnes missam, aut voluerit, aut non potuerit ita loqui, vt à nobis intelligeretur. Non reiicimus tamen, vt diximus, Patrum, aliorumque piorum doctorum interpretationes: sed seruata ea regula quam modò ex Augustino adduximus. Solis enim scripturis simpliciter credendum. Atque hæc de mea docendi ratione.

Neque porro caussę sunt nullæ, cur, cum mihi iniunctum sit officium, nouum Testamentum interpretandi Epistolam ad Ephesios, in ipsis Scholæ incunabulis, vobis explicandam susceperim, quarum observatio non parum & ad rem nostram faciere, & ad Epistolæ ipsius tum summam percipiendam, tum dignitatem maiestatemque contemplandam pertinere videtur. Sunt omnes ex Epistola ipsa cum nostris collata temporibus desumtæ. Ac prima quidē à scopo Apostoli in tota hac Epistola sumitur: is aūt fuit, vt Ephesinam Ecclesiam, & singula eius membra ad perseuerantiam constantiamque in fide Christi & in obseruantia mandatorū eius, & verò etiam ad incrementum in vtraq; pietatis parte faciēdum adhortaretur atque animaret, ne sinerent à doctrina Apostolica semel recepta, ab vllo mortalium, propter suas persecutiones & vincula, aut propter multitudinem doctorum aliter docentiū & authoritatem abduci. Quid autem hac adhortatione temporibus nostris congruentius, magisque necessarium esse potest? Videmus enim quanta sit falsorum Doctorum multitudo atq; autoritas: & contrà quàm graues vbiq; sint piorum doctorum & pastorum, eorumque discipulorum persecutiones ac cruces. Fuerit igitur operæpretiū in hac Epistola obseruare rationes & argumenta, quibus ad perseuerantiam in fide, & in vera obedientia excitari possimus. Pertinet enim ad nos hæc Epistola non minus quàm olim ad Ephesios. Altera caussa, à materia, quæ in hac continetur Epistola, petita est. Est hęc Epistola, ceu epitome totius doctrinæ Christianæ, & omnium fermè præcipuorum locorum, qui in Theologia tractari solet, breue compendium. Confirmaturus enim Apostolus Ephesios, quos ipse instituerat in vera doctrina Euangelij, hortaturusque ad constantiam in ea fide, quam à se didicerant, summam totius doctrinę reuocat illis in memoriam, initio facto à Deo Patre, à quo, tanquam à fonte in nos profluunt beneficia, omneque spirituales benedictiones, per Christum & propter eum quorum beneficiorum primum reliquorumque omnium fundamentum est ipsa æterna & gratuita nostri electio ac prædestinatio facta in Christo, tanquam omnium nostrûm capite.

Ab hoc primo transit ad alterum, nempe ad redemtionem, quatenus in persona Filij perfecta fuit: tum ad redētionis ipsius dispēsationem, quomodo nimirum illa nobis communicetur, eiusque fiamus re ipsa participes, per Euāgelij sc. prædicationem, si fide istud amplectamur, firmumque in finem vsque retineamus & quidem electos omnes constanter illud retinere, quod obsignati sint spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo certæ hæreditatis nostræ cælestis in nobis permanens vsque in diem perfectæ redemtionis: quæ futura est in fine mundi. Interim tamen docet, operam esse dandam, idque precibus & exercitiis fide ac caritatis, studioque bonorum operum, vt crescamus in vera pietate, in cognitione Dei ac Christi, quem Pater toti ecclesiæ caput dedit atque cōstituit. Nos quidem omnes natos esse in peccatis, & filios iræ, seruatos tamen ad gratiam Dei fideique donatos, & nouas creaturas effectos in Christo, vt in bonis operibus ad quæ creati sumus, ambulemus. Ideo verò legem mandatorum, in multis decretis positam, abrogatam esse, vt vterque populus, Iudæus & Gentilis, diruta illa macerie in vnum coirent, fierentque vnus nouus homo, per eundem S. S. sub vno capite, Christo, à quo vitam & incrementum accipiamus, qui etiam in hanc finem, postquam ascendit in cœlum supra,

omnes Angelos exaltatus, misso Spiritu S. publicum Ecclesiæ ministerium stabiliuit, ad instaurationem nimirum sanctorum, & ædificationem corporis sui, quod est Ecclesia, & vt crescamus in eum per omnia, qui est caput, nempe Christum: nec ambulemus amplius sicut reliquæ Gentes, in peccatis, & in vanitate sensus nostri, sed exeuntes in dies magis ac magis veterem hominem, induamus nouum, & in sua quisque vocatione dignè ambulet.

Ad summam: habemus in hac Epistola locos fermè omnes, vt antea diximus, Theologiæ præcipuos, de vno Deo, in tribus personis subsistente, Patre, Filio, & Spir. S. de Dei omnipotentia, sapientia, bonitate, misericordia, gratia: item de æterna & gratuita prædestinatione: de creatione mundi: de Angelis, diuersisque eorum gradibus supra quos omnes exaltatus est Christus, cap. 1. Ad hæc locum de peccato Originali, & actuali, déque eius caussis & effectis, de promissionibus salutis futuræ in Christo, déque fœdere inito cum Patribus, de lege, déque eius abrogatione, cap. 2. De aduentu Christi in carne in plenitudine temporum, déque duabus eius naturis, vera Deitate, & vera humanitate in vna persona coniunctis: de vera eius morte, resurrectione, veráque ac reali in cœlum ascensione cap. 1. 2. 4. item de redemtione & reconciliatione in persona Christi peracta, cap. 1. 2. & alibi. De huius redemtionis salutísque æternæ communicatione: eam enim offerri per Euangelium, recipi per fidem, obsignari per Spiritum sanctum *cap. 1. 2. 1. & alibi.* Recipi, inquam, per fidem viuam quæ absque studio bonorum operum esse non potest. De fide igitur vera, déque bonis operibus agit speciatim, cap. 2. eóque & de Ministerio verbi, déque Ministris ad hoc delectis & vocatis, cap. 1. 2. 3. 4. De sacramentis item, quibus non solùm promissiones Euangelij obsignantur, sed etiam res per ipsa significatæ exhibentur credentibus. Mundari enim ait, Ecclesiam lauacro aquæ in verbo cap. 5. De Ecclesia igitur, quæ constat ex electis tam Gentibus quàm Iudæis, & quæ sola re ipsa particeps fit redemtionis, salutísque æternæ, agit cap. 1. 2. & 5. De perpetuo pietatis incremento, perseuerantiáque sanctorum in Christo, cap. 1. 2. 4. De vnitate Ecclesiæ per concordiam inter nos seruanda, de vita Christiana, déque variis virtutibus persequendis, & vitiis fugiendis, cap. 4. 5. 6. De summa pietatis Christianæ, quæ à nobis requiritur, eam in fide in Christum, & charitate in sanctos consistere, cap. 1. Denique de resurrectione à mortuis, de iudicio vniuersali, in quo quisque recipiet à Domino quicquid fecerit boni vel mali. cap. 6. De ascensione item piorum in cœlum, déque vita æterna, ad quam omnes, qui in Christum credimus, sumus electi & vocati, vbi in perpetuum laudaturi sumus Dominum: omnia enim reliqua & præcedentia beneficia in hunc finem spectare, vt simus in laudem gloriæ gratiæ ipsius, laudem inquam perpetuam, ca. 1. & 2. Cùm igitur Apostolus summam totius doctrinæ Christianæ hac breui Epistola complexus sit, ego verò in hanc Scholam, vnà cum aliis præclaris viris, vocatus sim, vt pro his donis, quæ Deus pro sua benignitate in me contulit, S. literas interpretando, Theologiam non minus breuiter, quàm perspicuè doceam, iudicaui me facturum operæpretium nostris auditoribus, si hanc verè diuinam Epistolam initio prælectionum nostrarum interpretandam susciperem, locósque Theologicos, qui in singulis capitibus sese offerunt, breuiter explicarem. Hæc est altera instituti mei caussa.

Accedit tertia, nimirum, quòd si qua alia Pauli Epistola, hæc certè ad Ephesios, firmissima & non pauca continet argumenta aduersus pestilentissimas hoc tempore ex inferis reuocatas hæreses, aduersus nouos Arianos, Nestorianos, Eutychianos, Marcionitas, Pelagianos, quemadmodum suis, Deo fauente, videbimus locis. Quid enim clarius aduersus Pelagianos, hostes gratiæ Dei, cap. 1. & 2. vbi de gratuita electione abundè disserit, déque gratuita redemtione, & ad Christum vocatione ac iustificatione? vbi etiam totam nostram salutem, & quicquid ad illam pertinet, siue fides, siue opera, non ex nobis, sed ex mera Dei gratia esse demonstrat? Quid efficacius aduersus Nestorianos illo, quod scribit cap. 4. eundem planè esse, seu eandem personam Filij Dei, quæ ascendit in cœlum, quæ etiam prius descenderat de cœlo? Quidve etiam magis refellit somnium de cœlo vbiquitario, quàm antithesis, quæ ibidem habetur inter inferiores partes terræ, & inter supremum cœlum, in quod ascendit Christus? Nihil quoque clarius explicat, quid sit sedere Christum ad dextram Patris, quàm locus ille, qui habetur cap. 1. vbi docet, Christum non ante sedisse ad dextram Patris, quàm resuscitatus à mortuis ascendit in cœlum, & quidem sedere eum non vbique, aut in terra, sed in supercœlestibus locis, atque hoc nihil aliud esse, quàm eum factum esse Dominum & Regem vniuersorum, constitutum supra omnem principatum & potestatem, & virtutem, id est, non solum supra omnes homines, sed etiam supra omnes Angelorum ordines, quatenus scilicet Mediator est. Non ergo humanam in Christo naturam exæquatam esse naturæ diuinæ, qua Filius semper fuit æqualis Patri, sed tantum supra omnia creata, supráque omnes Angelos, exaltatam in persona Mediatoris. Non abs re ergo hanc hoc tempore Epistolam enarrandam explicandamque suscepimus.

Addam & hoc, Epistolam hanc plenam esse consolationum aduersus omnis tentationum genera. Iis enim opus habebant fideles in Ecclesia Ephesina, præsertim cum scirent, suum Apostolum Romæ esse captiuum: quæ etiam caussa est, cur ad eos miserit Tychicum. Non minus certè nos egemus consolationibus, qui propter Christum, veritatémque doctrinæ, variis premuntur calamitatibus, diuersis expositi sumus periculis, domi denique & foris affligimur. Fuerit igitur omnibus Epistolæ huius lectio & explicatio, vt confido, vtilissima, quod vt faxit Dominus, cum ex toto corde precor atque obsecro.

Etsi verò neque de voluntate ac desiderio studiosorum nostrorum dubitare me sinunt, tum pietas in Deum, quam hactenus constanter professi sunt, tum amor virtutis bonarúmque literarum, quem non paruo progressu in illis facto, luculentissimè nobis omnibus testatum fecerunt, rem tamen haud ingratam me illis facturum arbitror, si paucis eos rogem, vt quandoquidem ac tantum à Deo acceperunt beneficium, nempe vt sua hic continuare studia, atque imprimis veræ pietati, sincerióque S. literarum studio operam dare possint, ne sint in Deum ingrati, néve hoc præsenti abutantur beneficio. Agite ergo adolescentes charissimi, si Deum timetis, si vestram salutem curatis, si parentes colitis, si patriam amatis, si denique Principem Scholæ autorem, omnium patronum, Mæcenatem vestrum obseruatis, incumbite, vt facitis, in studia ingenuarum artium, atque imprimis, in studium pietatis, Christianæque sapientiæ, cuius potissimum caussa, aperta est vobis hæc Schola. Nihil hac re gratius Deo, nihil vtilius Ecclesiæ, nihil nobis salutarius, nihil denique amicis & patriæ iucundius præstare potestis.

Profani homines Ægyptij, Chaldæi, Græci, Romani, aliique populi, tanti semper fecerunt humanæ sapientiæ virtutem, vt huius comparandæ caussa nihil non egerint, nihil non sint perpessi laborum, vigiliarum, peregrinationum, sumtuum; vt alij è Græcia in Ægyptum, alij ex Italia & Africa, in Græciam, & aliunde alij in alias regiones, huius duntaxat rei caussa, migrasse legantur. Viderent enim primum quidem, id per se honestum esse, & libero homine dignum: Deinde, ea re veras suas virtutes, prudentiam, animi fortitudinem, iustitiam, probitatem comparari posse: in ea denique veras sitas esse diuitias, quæ magni semper fecerunt omnes gentes: atque, vt vno verbo dicam, illa sapientia iudicarunt hominem verè liberum, felicem beatúmque fieri posse. Neque prorsus male [illegible] runt, nempe, si humanas tantum virtutes, vel potius, simulachra (vt Augustinus vocat) virtutum, humanámque & huius vitæ felicitatem, vel potius vmbram quandam felicitatis spectemus. Videmus enim, quot quantæque virtutes, quot quantáque bona consecuti sint illi, qui humaniorum literarum, humanæque Philosophiæ studia ex animo & seriò amplexi, diligentérque sunt persecuti, tum inter Græcos, tum inter Latinos insignes Socrates, Plato, Pythagoras, Aristoteles, Stoici & horum similes inter Græcos: Iulij, Marij, Catones, Cicerones, & alij inter Latinos, vt de aliis taceam populis ac Gentibus. Sed quid illa ad ea, quæ confert suis studiosis diuina sapientia in S. literis comprehensa?

Primò enim ipsa vera sapientia, quæ in vera Dei, rerúmque diuinarum cognitione posita est, è S. literarum studio & intelligentia comparatur. S. *literas* ait Apostolus, *nosti, quæ te possunt reddere sapientem ad salutem*, id est, in omnibus ad salutem necessariis. Hæc verò sapientia, hominem reddit verè liberum: *si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos*, inquit Christus: efficit verè diuites, *Ditati estis in Christo omni sermone & cognitione*: verè fortem, *scripsi vobis adolescentes, quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis*: verè iustum, *omnis scriptura vtilis est, ad institutionem,*

ri nem, qua est in iustitia: verè temperantem, quia verbum Dei crucifigit veterem hominem, & nouas efficit creaturas: *Renati* inquit, *non ex semine mortali, sed immortali per sermonem Dei.* Denique verè beatos reddit. *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, dicebat Christus. Et Dauid: *Beatus vir cuius voluntas in lege Domini, & qui in lege eius meditatur die ac nocte.* Non sine causa ergo Apostolus tanto studio & diligentia hortatus est Timotheum, virum alioqui in S. literis exercitatissimum, vt attenderet lectioni S. literarum. Quid ita? quia inde pendet omnis vera sapientia, vera prudentia, vera iustitia, vera fortitudo, vera temperantia, omnis vera virtus, veræ diuitiæ, vera felicitas atque beatitas: *Omnis scriptura diuinitus est inspirata, & vtilis ad docendum.* Quid? omnem veritatem: *ad redarguendum*, quid? quosvis errores: *ad corrigendum*, quid? quosvis malos mores, vitia: *ad instituendum*, qua in re? *in omni iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus.* Quid vis amplius? Adde & illud Apostoli ad Rom. *Omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus.* Admirabilis enim est, omnémque superans consolatio, quam S. literæ suis studiosis adferunt. Annon ergo in illius rei studium incumbemus, quæ nos veris afficit consolationibus in omni tentationum & afflictionum genere? Hinc consolationem præbet. S. Scriptura, quæ aduersus omnes hostes nos fortissimos reddit. Sacra Scriptura vera nos donat fortitudine, & nos prudentes, sapientes, bonos, iustos, felices, beatósque efficit. Et S. Scriptura hæc omnia huiusmodi quàm copiosissime. Iactant quidem Philosophi multas & magnas virtutes, multáque de eis definiunt: sed quam longè absunt à scopo, qui Deum verè non cognouerunt, nec spiritum eius percipere potuerunt? Definiunt virtutem habitum esse bonum, nihil quod honestum est & rectum, ac proinde illos prædicauerunt bonos qui pluris constanter fecerunt honestum & rectum, quàm omnes pecunias, quàm opes, quàm imperia, quàm voluptates, quàm vitam ipsam, quales fuêre apud Romanos, Romuli, Pompilij, Bruti, Horatij, Decij, Fabritij, Marij, Scipiones, & alij. Verum, quid obsecro propriè honestum & rectum dici potest nisi quod Deo placet, & diuinæ voluntati est consentaneum? Hæc verò Dei voluntas vbinam verè declaratur? In solis Sacris literis. *Hoc est opus Dei* (ait Christus) *vt credatis in eum quem misit ille.* Item, *Hæc est voluntas Patris mei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Quis vnquam Philosophorum hoc nouit?

Adde, quod non solùm in his sacris literis perfectè reuelatur voluntas Dei, verùm etiam in Euangelio tantum credentibus donatur Spiritus S. quo quæ Deo placent, & carere, quæ verè honesta & vera sunt, tum velle possint, tum perficere. Multa quidem Philosophi de iustitia tam vniuersali, quàm particulari scripta reliquerunt: sed nulla est vera coram Deo iustitia, nisi quæ per fidem in Christum obtinetur. Hæc verò vbi inuenitur, nisi in Sacris literis? De animi fortitudine gloriati sunt permulti & Philosophi, & nobiles Romani, & tantam vim illius virtutis esse docuerunt, vt qui ea munitus sit, huius licèt corpus cruciatur, ipse tamen animus nunquam possit cruciari. Rectè sanè, Sed quem mihi dabis ex eorum numero, qui Christum ex Euangelio non nouerunt, qui verè hac donatus virtute fuisse dici possit? Ecce porrò Apostolos & Prophetas, aliósque Christi Martyres, tam mulieres, quàm viros, tam puellas, quàm pueros, quanta in illis animi fortitudo, quanta constantia? quos non pro gloria mundi, sed propter nomen Iesu Christi ita constantes & fortes fuisse legimus, vt nullæ eos profectum moliti, nullæ terruerint minæ, nulli examinarint metus, nulla tormenta, nullæque fregerint mortes. Sola enim fides in Christum ea est virtus, qua non solùm mundum, sed etiam nos ipsos vincimus. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum*, (inquit Iohannes) *fides nostra.* Hæc enim, quæ certè non ex libris Philosophorum, sed ex auditu verbi donatur, nouerunt filij Dei, innatas sibi refrænare cupiditates, spernere voluptates, tenere iracundiam, coërcere auaritiam, & cæteros compescere morbos, mortem contemnere ac superare, inque afflictionibus ipsis gloriari. Legitote catalogum virorum verè fortissimorum atque heroicorum apud Apostolum ad Hebræos, qui sola fide, ex auditu verbi diuini excitati, muniti, tam multa, tam magna, támque præclara præstiterunt veræ virtutis ac fortitudinis opera, vt vix credi ab hominibus possint.

Rectè etiam dictum est à Philosophis, *illum verè diuitem esse, cui nihil deest:* illi autem nihil deesse, qui sorte sua contentus est: eum autem contentum esse qui nihil præterea cupit, aut quærit: sicut contrà illum verè pauperem esse definierunt, qui semper eget, eum verò semper egere, qui semper cupit, qui semper optat, qui semper quærit, & nunquam sua est sorte contentus. Cui enim quæsito semper opus est, hunc perpetuò etiam egenum esse. Sed vnde hæc *αὐτάρκεια* comparatur? E Sacris literis, vnde & vera est pietas, si verè à nobis fide legantur, audiantur, in animum reponantur. Ἔστιν δὲ enim *μετ' αὐταρκείας* coniunxit Apostolus: pietatis autem fundamentum est fides, fides verò ex auditu est: auditus autem per verbum Dei. Veræ ergo diuitiæ Sacr. literarum comparantur auditu atque lectione: & is verè diues est, cui suppetit copia cognitionis, intelligentiæ, & sapientiæ diuinæ, qua fit, vt pij sua sint semper sorte contenti. Cui verò tam deest quod habet, quàm quod non habet, cuius cupiditatibus saturandis nullæ vnquam sufficiunt facultates, qui propter auiditatem pecuniæ, nullum quæstum iudicat turpem, qui accumulandis diuitiis quo iure, quáve iniuria semper inhiat, fraudando, decipiendo, mentiendo, pollicendo, paciscendo, auferendo, eripiendo, spoliando, expilando: hunc quis audeat verè diuitem appellare, omnium miserrimus & pauperrimus cùm sit? veros thesauros adfert Dei & Christi cognitio: hanc verò S. literæ.

Addam ad extremum etiam hoc, quòd sapientes huius mundi de vera libertate, qua nihil felicius esse iudicatur, scriptum reliquerunt, eum demum veram esse libertatem, si quis viuat, vt velit: nihil autem velit, nisi quod rectè iudicat, ac proinde eum verè liberum esse, qui non ex iussu & imperio affectuúve carnis, sed ex recto mentis studio, voluntate que libera, honesti ac recti amante, cupiditatibus autem malisque affectionibus imperante, viuit. Pulchrè sanè & rectè hæc etiam omnia. Quæ est enim eorum vel Imperatorum vel Regum & Principum libertas, qui etsi rerum omnium huius mundi potiantur, innumerabilibúsque populis dominentur, suis tamen cupiditatibus imperare non possunt? Liberum certè omnes sapientes eum esse negarunt, imò alienum verò potius seruum esse pronunciarunt, cui vxor imperat; cui leges imponit; præscribit, iubet, vetat, quod videtur, qui nihil imperanti negare potest, cui si vocat, veniendum, si eijcit, abeundum, si poscit, dandum, si minatur, extimescendum est. Si hoc verum est, quo nomine ergo illos appellandos putamus, qui omnibus carnis cupiditatibus parere coguntur? quibus peccatum ita dominatur vt non obedire eius concupiscentiis non possint? quibus denique nihil aut cogitare, aut velle & facere liberum est, nisi quod poscit, quod iubet, quod imperat tam dura, vehemens & imperiosa domina? Sic senserunt de vera libertate veráque seruitute ipsi etiam huius seculi sapientes, & profecto dubio rectè. Consentanea enim scripserunt cum Sacris literis nostris, in quibus Christus ait, illum esse seruum peccati, qui facit peccatum, & eum demum verè liberum esse, quem Filius hominis liberet, nempe à seruitute peccati & Satanæ.

Cæterum, quem mihi dabis ex omnibus mundi sapientibus, recta Dei cognitione, & spiritu Christi destitutis, qui verè liber fuerit, & non potiùs mancipium peccati & Satanæ? De omnibus gentibus à Christo alienis loquitur Apostolus, cùm ait, *principem potestatis huius aëris*, id est, Diabolum, *agere in filiis contumacibus, inter quos & nos* (inquit) *hic conuersati sumus, in cupiditatibus carnis nostræ facientes quæ cogitationibus & carni libebant.* Vnde igitur vera libertas? à Christo. Quosnam liberat? Credentes Euangelio: quomodo liberat? donando eos suo spiritu. Nam vbi spiritus Domini, ibi libertas. Spiritus autem datur ex auditu fidei, hoc est, ex fide, per auditum Euangelij in nobis excitata. Ergo veram etiam libertatem consequuntur homines è scripturis S. per Dominum nostrum Iesum Christum.

Quæ cùm ita se habeant, quisque potest videre, quanta cura, studio, diligentia incumbendum sit Sacris literis, quibus tot tantósque thesauros nobis consequi valemus, veram sapientiam, veram virtutem, veram iustitiam, veram fortitudinem, veram libertatem, veram denique felicitatem. Hæc certè voluntas est Dei, cui qui morem gerit, beatum eum pronunciat, qui secus facit, maledictum. Ergo charissimi adolescentes, si vobis consultum vultis, ita debetis studia bonarum literarum, artium & disciplinarum omnium persequi, vt primas semper detis lectioni & auditioni Sacr. literarum, in quibus quo quis magis proficit, eò cumulatiores sibi thesauros, citra omnem du-

bitationem comparat. Sic enim habendum & statuendum est, felicitatem nostram omnem in vera cum Christo, adeóque cum eius carne, sanguine, anima, & per hunc Mediatorem cum Deo, vnitione consistere: hanc autem per Spiritum S. quo se ille nobis, & nos sibi incorporat, pérque fidem, qua vicissim nos illum amplexi retinemus in cordibus nostris, fieri & constabiliri: Spiritum verò S. simul & fidem, ad auditum verbi Euangelij rectè intellecti, nobis communicari, eóque beatissimos illos esse, non qui in summis degunt voluptatibus atque delitiis, non qui prædiuites sunt & præpotentes, non qui longe latéque dominantur, rerúmque omnium potiuntur, non qui ab aliis mortalibus tanquam Dei adorantur, non denique qui multa rerum humanarum scientia, huiusque seculi summa sapientia prædi ti sunt, sed illos demum, qui (vt Christus pronunciauit) *audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.*

DIXI.

EIVSDEM

DE CONSERVANDO IN Ecclesia puro puto Dei verbo

ORATIO:

In Academia Heidelbergensi habita 12. 13. & 15. Februarij Anno LXVIII.

Cùm in locum D. Zachariæ Vrsini succedens, professionem locorum communium publicè exordiretur.

Dicturus sum, Clarissimi viri, & ornatissimi Auditores, de necessitate, déque ratione retinendi, purúmque putum conseruandi in Ecclesia verbum Dei, cóque nonnihil de officio Principum in hac re, Ecclesiarum, pastorum, Doctorum, studiosorum, déque Scholarum antiquitate, vtilitate & necessitate in Regno Christi. Argumentum est, vt videtis, graue, honestum, vtile, & verò etiam necessarium in hoc tempore, adde & meæ conueniens ac consentaneum conditioni. Cùm enim mihi nouo in hac celeberrima Academia Theologo, antequam meum munus obire incipiam, aliqua (vt moris est) habenda esset oratio, qua & Christianam sapientiam, quam Theologiam vocant, laudarem & ad eius studium iuuenes adhortarer, nullam ad rem accommodatius visum est argumentum isto, quod tractandum suscepi. Nam & laudes continet veræ Theologiæ, & satis habet stimulorum ad illius amorem atque studium. Fuerit igitur oratio hæc (vt confido) studiosis nostris neque ingrata, neque inutilis: opto certè vt sit & gratissima & vtilissima. Quare, me benignè & attentè audiatis, non tam ego vos rogo, quàm ipsius etiam argumenti dignitas & vtilitas postulat.

Ac mihi quidem (vt ad rem ipsam veniam) diu multúmque cogitanti, & in animo volutanti, quidnam illud esset, quod & multis ante seculis tum Respubl. perdidisset, tum Ecclesias euertisset, & nunc etiam (proh dolor) illarum permultis vtcunque renouatis atque instauratis, denuò perniciem facere, & exitium adferre incipiat, illud tandem visum est fuisse & esse in caussa, quòd Antichristus, Christi Ecclesias & Scholas blando humanarum doctrinarum veneno inficientibus atque perdentibus, neque Reges & Principes, qui iuxta vaticinium Iesaiæ debuissent esse Ecclesiarum nutritores & protectores, neque etiam reliqui Magistratus, qui patres populorum esse debebant, minime pro suo officio restiterunt, neque curarunt, vt per veros Episcopos in Ecclesiis, & per sinceros doctores in Scholis, verbum Dei, à quo vno tota Ecclesiarum salus dependet, purum sincerúmque conseruaretur, sed contrà potius plerique omnes feris illis & immanibus belluis pro libidine omnia vastantibus, non solum conniuerunt, verum etiam, proh Deûm atque hominum fidem, opem iam ab initio tulerunt & quotidie etiam ferunt. Qua de re qui dubitet, confido vestrum esse neminem. Nam reapse quàm verum hoc sit, quod dico, ipsi, sed non sine magno dolore, videmus atque sentimus. Ergo nihil honestius, & Christiano homine ac Principe dignius, nihil ad Respub. & Ecclesias conseruandas conducibilius, nihil denique ad salutem cuique comparandam magis necessarium esse potest, quàm, vt per illos, quorum interest (interest autem omnium pro suo cuiusque rata portione) quàm diligentissimè curetur vt reiectis profligatisque in perpetuum omnibus humanis de religione doctrinis, verbum Dei in Ecclesia purum putúmque conseruetur & administretur. Hoc est enim fundamentum, in quo salus Ecclesiarum qua maxime nititur. Sic iudico, sic sentio, sic video.

Sic docuit ille omnium excellentissimus & sanctissimus Poeta, qui in 1. Psalmo cecinit, *Beatum illum fore, qui neglectis omnibus impiorum hominum consiliis, moribus, doctrinis, totum adiicit animum ad vnam Domini legem & in ea dies & noctes meditatur.* Sic Dominus Iesus, ipsa æterna Dei Patris sapientia confirmauit; cùm pro salute nostra non ad peruestiganda virorum (si Deo placet) sapientissimorum placita, sed ad perscrutandas Scripturas nos ablegauit, *Scrutamini* (inquiens) *scripturas.* Sic denique (ne singula scripturarum testimonia proferam) ipse Spiritus Sanctus vbique in S. literis testificatur, Ecclesiam Dei & colligi, & coagmentari & conseruari verbo Dei. Ergo nihil etiam honestius est, quàm vt ipsa Ecclesia, hoc est, nos omni cura & diligentia studeamus verbum Dei purum putum apud nos conseruari.

Ac profectò nihil est, quod magis deceat Ecclesiam, quàm vt id apud se purum quàm diligentissime conseruandum curet, per quod & ipsa fuit mundata ac conseruata, & per quod perpetuò munda scelerisque pura apud Deum propter Christum asseruatur. Verbo autem mundari nos, mundósque conseruari docet luculenter Christus Ioh. 17. cum ait, *Vos mundi estis per sermonem meum.*

Quid porrò magis honesti & grati hominis postulat officium quàm vt pretiosum thesaurum sibi à suo Principe donatum, ab omni labe purum & vacuum mundúmque custodiat? præsertim verò si nouerit hanc etiam sui Principis esse voluntatem. Qui hoc facere negligit, næ dignus ille fuerit, cui tantus thesaurus eripiatur, & alij, qui illum sciat ac velit custodire, donetur. Hoc enim æquitas postulat, hoc docet Natura, sic tradunt S. literæ, sic denique confirmant omnium gentium ac populorum iura atque leges. Quis autem, per Deum immortalem, pretiosior atque præstabilior thesaurus isto, quo nos Deus opt. max pro sua æterna erga nos beneuolentia liberaliter donauit, hoc est, Euangelio, inueniri excogitariue potest? Etenim quantum quæso rei est, Deum rerum omnium conditorem & gubernatorem, è cœlesti throno, nobis homuncionibus hic humi repentibus, locutum esse? nec locutum tantùm, sed suum etiam cœlestem sermonem scriptum nobis reliquisse? Quis non magno sibi ducat honori, si Princeps aliquis, aut Rex, non se dignetur sermone, & præter hunc, suis etiam amicissimis literis? At is, à quo sacrum habemus eloquium, sacrámque scripturam, Deus est, Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui ius habet in omnium non tantùm facultates & corpora, sed etiam mentes atque animas. Quanti igitur faciendum est ipsius donum? Nos, quos dignatus est hoc honore, gentiles eramus, nati in peccatis, natura filij iræ, alieni diuino à fœdere, homines sine Deo, ad quos eloquia hæc Dei non pertinebant: & tamen hæc à Iudæis ad nos transtulit? Quantum igitur illi debemus; & quanta diligentia sunt nobis hæc custodienda? Illi per quos cœlestes hasce diuitias & opes ad nos misit, fuerunt Angeli. Per hos enim suam dedit legem. Fuerunt Prophetæ, afflati Spiritu Sancto. Per hos enim vetus habemus Testamentum. Fuerunt Apostoli legati Christi ad omnes nationes. Per hos enim Nouum habemus Testamentum. Fuit denique ipse Filius Dei idémque Deus Iesus Christus. Is enim autor totius scripturæ. Per hosce honoratissimos legatos misit Deus è cœlesti throno in terrá hanc, ad nos peccati & Satanæ mancipia thesaurum hunc incomparabilem. Quantam igitur iram Dei, & ruinam nobis imminere putamus, si non hunc summo studio, ab omni labe vacuum nobis asseruemus?

Verùm, quo etiam modo eum nobis dedit? Primum, oraculis, deinde scripto, confirmatum miraculis, obsignatum sanguine Christi, Spiritu etiam Sancto in cordibus nostris inscriptum. Quantum igitur ingrati animi crimen fuerit, si thesaurum hunc tã pretiosum aut contaminemus

iis si, aut scientes & prudentes sinamus contaminari? Annon hæ quatuor circumstantiæ illius qui dedit, nostrûm quibus dedit, eorum per quos dedit, & modi quo dedit, satis luculenter demonstrant, quam æquum & honestum sit vt cœlestem hunc thesaurum, diligenter purissimum conseruemus, non in cistis, sed in corde, sed in ore, sed in Ecclesiastico Ministerio? Has certè circumstantias diligenter examinauit Apostolus, cum voluit ad obedientiam simul & reuerentiam Euangelii, fideles excitare in Epist. ad Hebr. 2 dicendo: *Propterea oportet nos diligentius attendere iis, quæ dicta sunt nobis*, &c. Legantur reliqua.

Argumento autem ducto à circumstantia personarum, tum eorum, quibus ablatus est, tum eorum, quibus datus est thesaurus, vtitur in Epist. ad Rom. cap. 11. cùm ait: *Dices igitur mihi, defracti sunt rami*, &c.

Sed non minus diligenter duæ aliæ considerandæ nobis hic sunt circumstantiæ quæ ad accuratam huius thesauri custodiam excitare nos debent: nempe ipsius thesauri qualitas & dignitas, & finis, propter quem Ecclesiæ donatus est.

Thesaurus ipse pretiosissimus est, cœlestis, diuinus, quo nihil in mundo præstabilius aut excellentius inueniri, nihil nobis vtilius & salutarius donari potuit. Est enim hic ille thesaurus cuius habendi caussa diuendenda sunt omnia, vt Christus docuit, quando in ipso Christo est salus, vita æterna. Præclara certè & magnifica Dei dona sunt Sol & [illegible] cæteraque omnia quæ è cœlo & terra nobis benignè & liberali manu largitur, ad vitam hanc feliciter transigendam, necessaria: Præclariora vires & facultates corporis atque animi, innumeræq; virtutes, quibus animos mortalium exornat Deus. Sed quid hæc comparata cum verbo Dei aliud sunt, quàm plumbum ac ferrum collatum cum argento atque auro? Ideirco Dauid, postquam celebrasset cœlos cœlorúmque virtutes, atque illis dixisset enarrari gloriam Dei: continuò legem, hoc est, verbum Domini illis prætulit, atque ab effectis, hanc illis longè præstabiliorem esse demonstrauit, dicendo: *Lex Domini integra est, conuertens animam, testimonium Domini verum, sapientiam suppeditans imperitis: decreta Domini recta sunt, cor exhilarantia: præceptum Domini repurgatum illuminans oculos*. Legantur reliqua.

Alibi etiam comparat illud auro & argento purgatissimo. Quid verò dicam de Mose, ostensurus populo, quantum illum Deus prætulisset reliquis gentibus, hoc vnum celebrat thesaurū scilicet verbo D[illegible] id quod postea Dauid [illegible] præclarè cecinit, cum dixit, *Qui annunciat verbum suum [illegible] iudicia sua Israeli. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia, ea non manifestauit illis*. Certè reliquis etiam nationibus communia fecerat Deus dona cœli & terræ, multasque & præclaris virtutibus illas etiam ornauerat atque ita ornauerat, vt illarum permultæ ipsis etiam Iudæis præstantiores fuerint. Qua igitur in re apparebat, populum Dei gentibus reliquis omnibus antecellere? In hac quod non illis, sed huic tantum suum tradiderat Deus verbū suaque patefecerat iudicia. Hoc id ipsum est, quod Apostolus scripsit ad Roman. *Quid igitur amplius Iudæo est?* (in quo scilicet præcellat gentibus) *aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, atque imprimis, quòd concredita sunt illis eloquia Dei*. Hoc igitur illud ipsum est quo nos feliciores & beatiores sumus reliquis populis omnibus, ipsis etiam Iudæis: nempe quod nobis & non illis, Euangelium Dei concreditum est. An non hæc luculenta sunt testimonia testantia & declarantia, quanta sit huiusce thesauri excellentia & dignitas. æstiment igitur alii, & magnifaciant, quantum velint, diuitias Crœsi, triumphos Pompeii, vires Herculis, ingenium Luculli, virtutem Alexandri, doctrinam Aristotelis, aut Platonis, eloquentiam Ciceronis aut Demosthenis, & si quid aliud in hoc Mundo excellens vnquam aut admirandum fuit: nos certè multò pluris faciemus hunc cælestem thesaurum, in quo vno salus nostra, vita & felicitas æterna consistit, vt non sine caussa scriptum reliquerit Apostolus, Christum & mortem aboleuisse & vitam atque immortalitatem in lucem produxisse per Euangelium, nempe nobis, quòd ea nisi per Euangelium à nobis agnosci percipive non possit. Quare ab excellentia huiusce thesauri, satis liquido apparet, quanta cura & diligentia custodiendus nobis sit, purúsque in Ecclesia conseruandus.

Finis porro præcipuus, propter quem nobis suum verbum Deus & dedit, & reliquit in Ecclesia, duplex est: gloria ipsius Dei, & salus nostra. Gloria Dei in hoc cumprimis relucet, si is solus agnoscatur & appareat Ecclesiæ Doctor qui è cœlo, & non è terra nobis loquatur, & solus etiam a nobis cum summa reuerentia & obedientia audiatur. Nam solus etiam vult audiri: solus Ecclesiam suam vult docere: & hac voce sui verbi, suam declarare præsentiam, qua suæ semper adest Ecclesiæ.

Finem hunc indicauit sæpenumero Deus in Scripturis per Mosen & Prophetas, quorum testimonia nunc in medium proferre non est necesse, cùm res sit perspicua. Cùm enim populo mandabat, vt se suúmque verbum duntaxat audiret: quid aliud hoc præcepto innuebat, nisi ideo se verbum suum per Prophetas ad illos misisse, vt se loquentem in Prophetis audirent, & præterea neminem? Quid? An non missum ad nos filium diserté hunc solum iubet audiri? Solus igitur vult docere & audiri in Ecclesia Deus. Quod cùm ita sit, quis non videat per esse iniquum, vt aliquis alius præter Deum in Ecclesia doceat? aut vt Deus introducatur aliena a sua voluntate, imò & secum pugnantia loqui, idque in medio suæ Ecclesiæ. Atque id fit, cùm verbum Dei in Ecclesia, humanis corruptum doctrinis proponitur & prædicatur. Ergo ne tam execrabile flagitium in Dei maiestatem admittatur, & vt Deus appareat id quod est, verax & constans in suo verbo: & hac ratione sua illi maneat gloria, verbum Dei in Ecclesia, ab omni humana vacuum doctrina, purum putúmque conseruari & administrari necesse est.

Salus deinde nostra, in hoc potissimum est posita, primùm, vt verum Deum agnoscamus & Mediatorem Iesum Christum. *Hæc est* (inquit Dominus Iesus Patrem alloquens) *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*. Deinde, vt eum vero colamus cultu: *Quicunque inuocauerit nomen Domini* (inquit Apostolus) *saluus erit*. Quis autem sine Dei verbo potuisset vnquam Deum agnoscere verè, & gratum ei cultum præbere? Ergo vt Deum & Christum eiúsque voluntatem & cultum possemus agnoscere, eóque seruari, suum ad nos misit verbum, vt eo tanquam splendidissimo lumine quæ alioqui nobis abdita erant, patefierent. Proinde Petrus meritò scripta Prophetarum, eóque vniuersam scripturam comparat lucernæ lucenti in caliginoso loco, vt ea scilicet Deum, eiúsque voluntatem, & Christum, & quæcunque ad salutem nostram necessaria sunt, perspicuè videamus. Quid igitur non solùm iniquius, sed etiam nobis detrimentosius esse potest, quam vt quod nobis facis & luminis ad vitam æternam præeuntis loco datum est, illud Cimmeriis humanarum doctrinarum tenebris, vel potius densa & atra ventosaque caligine, aut nos obscuremus, aut ab aliis obscurari & penitus extingui prudentes sinamus? Ergo ab ipsa etiam thesauri qualitate, & a duplici fine, propter quem nobis datus est luce clarius apparet quanta diligentia & cura debeat a nobis purus in Ecclesia conseruari.

Quis verò innumerabiles, eximiósque fructus, quos purum puréque administratum verbum Dei fidelibus adfert, enumerare vel explicare queat? Ego certè non possum paucis id clarius & breuius facere quam fecerit Apostolus, partim in ea, quam scripsit ad Timotheum posteriore, partim in ea, quæ est ad Rom. In illa ait, *Scripturam S. vtilem esse* [illegible], *vt integer sit Dei homo, ad omne bonum opus apparatus*. In hac verò ait, *Quæcunque scripta sunt, ea ad nostram doctrinam scripta esse, vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus*. His duobus locis, omnis scripturæ vtilitas, & fructus, vel, vt melius dicam, vsus, quam breuissimè simul & dilucidè complexus est Apostolus. Quid enim præter hæc desiderari potest amplius? Nam quæcunque tradi possunt de religione, & ad salutem nostram pertinentia, illa aut pertinent ad dogmata aut ad mores, aut ad consolandas afflictorum mentes & conscientias. Si ad dogmata, illa aut sunt vera, aut falsa. Si vera, illa omnia abundè tradit Sacra scriptura, ideo meritò ait illam vtilem esse, [illegible]. Si falsa, eadem scriptura refutari facile possunt. Ideo ait eam etiam vtilem esse [illegible]. Si de moribus agitur, illi aut sunt boni, aut mali. Si mali, eos omnes corrigit scriptura. Idcirco ait eam vtilem esse [illegible]. Si boni, in illis nos instituit S. Scriptura, in quo vera iustitia, ita vt quisque ad bonum opus apparari, & perfectè instrui per S. Scripturam possit: ac proinde meritò dixit, eam vtilem esse [illegible] Quid hac Apostolica partitione perfectius

quid absolutius? His verò quatuor accedit quintus v-sus: is est, consolatio in aduersis, cum patientia seu tolerantia præsentium malorum: & cum spe certáque expectatione futurorum bonorum coniuncta. Hunc fructum si addas superioribus, nil poteris amplius desiderare. Hác autem quoque tam vtilitatem, ipsa etiã S. Scriptura largiter præstat vt docet Apostolus ad Rom. & nos reapse experimur. Nullum est tam graue afflictionum genus, in quo nos positos, non mirè afficiat consolatione S. Scriptura. Quamobrem? Quoniam Deus est, qui ibi loquitur. *Deus autem est qui nos consolatur in omni afflictione nostra.* Est enim ipse solus Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis.

Hæc omnia bona, larga manu suppeditat Deus, diuino suo sermone in S. Scripturis contento, sed eo puro, puréque proposito. Quid igitur vtilius, quàm purum Dei verbum in Ecclesia retinere & cõseruare? Certè Ecclesiæ eatenus seruantur, quatenus retinent purum Dei verbum: & eatenus perduntur, quatenus verbum Dei aut prorsus ab illis tollitur, aut humanis doctrinis contaminatur atque corrumpitur: quemadmodum Ecclesiæ quæ erant in Galatia & aliæ, tempore etiam Apostolorum, ac denique Romana, & quæcunque illam secutæ sunt, perspicuè docent. Non est igitur tantum vtilis in Ecclesia puritas verbi Dei, sed etiam pernecessaria. Etenim quis seruari posset, sine Dei & Christi cognitione? Nemo hominum. Quomodo verò Deus & Christus Mediator agnosci verè & salutariter à nobis possunt citra purum ipsius Dei sermonem? nullo modo. Non alia profectò Deum ratione agnouerunt, & Christum eius veteres Patres Adamus, Noha, Patriarchæ, Moses, Prophetæ, Apostoli. Moses qui enim summo tenebatur desiderio videndi Dei, facie ad faciem & supplex hoc ab ipso petiit: sed Deus hoc, seruo suo alioqui charissimo, apertè denegauit, allata etiam ratione, cur nollet ei in hoc gratificari: partim quod fieri nequeat, vt mortalis homo, Deum facie ad faciem videat: partim quod ei non expediret vtileve esset, propterea quod non posset Deum in hac carne, facie ad faciem videre quin moriatur. *Non videbit (inquit) me homo & viuet.* Patefecit autem se ex sermone ad eum facto, dicens, & clamans: *[illegible]*, & quæ sequuntur epitheta quibus se ipse Deus describit, & Mosi cognoscendum præbuit. Ergo ex verbo Dei puro Deus agnoscatur necesse est. Nam quod ait Apostolus, *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta cognosci, sempiternam quoque eius virtutem ac diuinitatem*: cognitio illa imbecilla est & inefficax, & ea se sola talis esse non potest. Fides enim, sine qua seruari nemo potest, aut placere Deo, non est ex inspectione rerum creatarum, sed ex auditu (inquit Apostolus) auditus autem iste per verbum Christi est. Ad Deum igitur verè & salutariter cognoscendum, eóque ad salutem consequendam, necessarium est in Ecclesia purum Dei verbum.

Deinde etiamsi Deus sese exhiberet visendum vniuersis & singulis hominibus, ita vt eius faciem, sicut faciem hominis intuerentur, quemadmodum cum Christum Apostoli viderunt in gloria sua in monte sancto, vt loquitur Petrus: tamen nisi eum colamus, ea qua ipse vult coli ratione seruari nullo modo possumus. Nam illi tantum consortes fiunt salutis, qui Deum in veritate inuocant, hoc est verè colunt. At quisnam diuinare possit quonam Deus delectatur cultu, nisi ipse suo declaret sermone. Nam si nemo nouit, quæ sunt hominis, nisi (vt loquitur Apostolus) Spiritus qui in ipso est quanto minus quæ sunt Dei, nisi ipse Deus, & cui ipse velit reuelare?

Cùm igitur salutem assequi non possimus, etiamsi eam omni nostra sapientia & viribus prosequamur, nisi Deum rectè colamus: & Deus rectè coli à nobis non possit, nisi ex puro eius ore nobis innotescat, quanam ratione coli à nobis velit: quis non videat, quam omnino necessarium sit vt purum Dei verbum in Ecclesia habeatur & conseruetur? Dico autem purum verbum, quia purè coli Deus non potest, vbi impurus traditur cultus. Ibi autem impurus est cultus, vbi impura est doctrina.

Quod dico ita perspicuum est, vt probatione nulla opus habeat. Vnde enim quæso vos, impij illi cultus, & *[illegible]* in regno Antichristi? nimirum *[illegible]*, ab ea, quam Apostoli purissimam tradiderunt. Ergo si purè velimus Deum coli in Ecclesia, purum etiam Dei verbum in eadem doceatur necesse est. Hoc est, quod Dominus præcipit per Ieremiam 23 cap. dicendo *Propheta, apud quem est somnium narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verè*, hoc est, purè & ex fide. *Quid enim paleis cum tritico* hoc est, humanis somniis, cum sermone Dei? Quare sicut eos damnat Dominus, qui sua quæ somniarunt somnia se... facciunt, tanquam sermo esset diuinus, & non humana somnia: ita vult, vt qui verbum Domini acceperunt, afferant illud purum putum, nullis humanis contaminatum somniis, tanquam triticum repurgatum, & sine vllis paleis. Quid enim verbo Dei cum hominis somniis? Idem, *quod luci cum tenebris, veritati cum mendacio, iustitiæ cum iniquitate, Deo cum Satana.*

Nunc satis mihi demonstrasse videor, quod priori loco mihi demonstrandum suscepi, nempe, non solùm honestum, Christianóque homine dignum & vtile esse, sed etiam pernecessarium, vt per eos, quorum interest curetur, vt reiectis omnibus humanis de religione doctrinis, purissimum putissimum Dei verbum, a quo pura pendet Dei cognitio, purus cultus, pura religio, pura Ecclesia, in Ecclesiastico ministerio retineatur, & conseruetur.

Sed nondum dixi. Superest enim altera, eáque præcipua & vtilior pars orationis meæ, quæ est de ratione conseruãdi verbum Dei purum in Ecclesia: eóque de Scholis explicanda. Verùm, quia excludor tempore, differo eam in crastinum diem.

Dixi heri de honesta & vtili necessitate conseruandi in Ecclesia verbum Dei: dicam hodie de vera qua id possit perfici ratione.

Duo sunt genera hominum, per quos Dominus se[illegible] voluit ordinariè & semper in Ecclesia verbum suum prædicari & explicari, pastores nimirum & Doctores, quorum illi ad populum in templis, isti verò ad studiosos in Scholis destinati sunt. Ita hinc surgit duplex ratio qua purum Dei verbum conseruari in Ecclesia possit: quarum prior ad Ecclesiasticos conuentus, altera ad ipsas spectat Scholas. Dicam de vtraque quod sentio, breuiter & liberè: ac spero, orationem hanc meam nemini vestrum futuram ingratam. Dicam autem primùm de Ecclesiastica, deinde de Scholastica.

Quòd ad Ecclesiasticam pertinet rationẽ, illud imprimis curandum est, vt ad Ministerium verbi non admittantur nisi homines verè pij & in S. literis fideliter explicatis bene instituti, sanæque doctrinæ tenacissimi fortissimique defensores & ad eam aliis tradẽdam accommodati. Hoc autem est officium Ecclesiarum, Principum & Magistratuum. Hanc admonitionem & obseruationem tradit Apostolus cùm in vtraque ad Timoth. tum in ea quæ est ad Titum: cum præter alia docet oportere Episcopũ esse [illegible]. Et id quidem meritò. Nam quo pacto ipsi Ministri poterunt alios fideliter & purè docere, hæreticos confutare, [illegible], atque ita purũ retinere in Ecclesia verbum, nisi ipsi prius sanam fuerint, puráque edocti doctrinam & in ea clarè explicanda, & fortiter defendenda exercitati? quæ exercitatio in Scholis inchoari debet.

Proinde quam plurimum refert, quibusnam in Scholis edocti & instituti sint illi, qui ad Ministerium Ecclesiasticum promouendi sunt. Etenim qualem quisque didicerit doctrinam, talem & alios doceat ipse necesse est. Puræ igitur doctrinæ homines, ac fideles in Scholis educati eligendi sunt qui Ecclesiæ purum Dei verbum proponant. Atque, vt antè dixi, hoc est officium Ecclesiarum, Principum, Magistratuum.

Deinde, ipsis etiam, effectis iam pastoribus danda est opera, vt nihil ad populum è suggestis proferãt, nisi ipsissimum putissimúmque verbum Dei, idque tam quoad doctrinam, quam quoad illius confirmationẽ attinet. Nam etiamsi multarum forte scientiarum peritissimi sint, & tã in profanis autoribus, quam in S. doctoribus, tum veteribus, tum recentioribus exercitatissimi, ita vt illorum etiam testimoniis sanam confirmare doctrinam possint, tamen ab huiuscemodi hominum tam Christianorum, quàm profanorum dictis, quoad eius fieri potest, abstinendum est in suggestis, & nil nisi verbum à Deo prolatum, ad eius Ecclesiam referendum est. Quamobrem? Primùm quia solus Christus audiri vult & debet. Secundò, quia fit iniuria scripturæ quasi non sufficiat. Tertiò propter vtilitatem Ecclesiæ, vt illa assuefiat audiendis tantùm sermonibus Dei, & hac ratione, dum purum Dei verbum

verbum residet in animis fidelium, illud verè seruetur in Ecclesia.

Sic factum fuisse legimus à Mose & à Prophetis. Etsi.n. multa alia præter verbum Dei probe tenerent, ad populos tamen in concionibus nihil vnquam aliud adferebant, nisi quæ ex ore Domini accepissent, & ex eius verbo didicissent. Sic Christus, in quo erant omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, egit. Nihil.n. docebat, nisi quæ audiuisset à Patre, & in S. literis Prophetarum continerentur. Sic iussi sunt facere Apostoli. Neque.n. permisit illis Christus prædicare & docere populos quæcunque scirent, aut scire possent, sed terminos ac limites præfixit verbi Dei, quos minimè fas esset transilire: *Prædicate* (inquiens) *Euangelium docentes seruare quæcunque præcepi vobis*: quasi dicat, nihil præterea. Sic Apostoli obtemperarunt, & sic nobis quoque faciendum esse docuerunt. Prodeat Petrus, 1. Pet. 4. *Quis loquitur* (inquit) *quasi sermones Dei*. Quantò magis igitur, qui Ecclesiæ Dei concionatur. Prodeat & Paulus. Primum præceptum quod tradit Timotheo in priore epistola, cap. 1. de bene regenda & gubernanda Ecclesia hoc ipsum fuit: quod iam tracto argumentum: nimirum denunciaret illis, qui munus docendi in Ecclesia habebant, [illegible], hoc neque aliud, neque aliter docerent, quam ipsi quoque Apostoli docuissent, & adhuc docerent, purum scil. verbum Dei, & purè, [illegible] e illos appellans & eorum doctrinam [illegible], quicunque aliter & alia docent, quam quod Christus docuit & docere iussit. Et in altera epist. cap. 2. iubet Episcopum esse [illegible]: non solum iubet, vt nihil aliud secet populo Dei, quàm sermonem veritatis, sed etiam iubet, vt illum secet rectè, hoc est, prudenter, purè, & secet ad ædificationem.

Docent omnes hi, & alii propè infiniti similes loci, pastoribus Ecclesiarum in hoc vnum omni cura, studio, diligentia esse incumbendum, vt fidelibus in Ecclesia Christi nil nisi purum Dei verbum, idque purè & fideliter explicatum proponant, quòd hac vnica doctrina seruentur Ecclesia. Atque hæc est vna vera ratio retinendi in Ecclesia purum Dei verbum, nempe, si pastores in suo ministerio se contineant intra limites verbi Dei, non solum quoad ipsam doctrinam, vt scilicet nihil doceant, quod non suppeditet verbum Dei, sed etiam quoad confirmationem doctrinæ, vt scilicet necunde sumant testimonia ad probandam, quam è fontibus scripturarum & id quoad eius fieri potest. Hoc addo, quoniam nonnunquam vsu venit, vt cogantur Pastores, etiam pro suggestu, præter testimonia & rationes scripturarum, vti etiam testimoniis & rationibus hominum tam profanorum, quam etiam sanctorum, tam ad sua sana dogmata confirmanda, quàm ad falsa aduersariorum refutanda, idque aut propter pertinaciam hæreticorum, qui cum non acquiescunt scripturis, aliis rationibus & testimoniis conuincendi sunt, aut propter maleuolorum calumnias, quas aliis, quàm scripturarum testimoniis refellere necesse est, aut denique etiam propter nonnullorum infirmiorum fratrum imbecillitatem, qui à veteri superstitione non possunt penitus auelli, & in tradita, perque scripturas confirmata veritate firmari nisi veterum etiam Patrum testimoniis eadem comprobetur. Tunc enim vtile fuerit Ecclesiæ, si id fecerit pastor, modò tamen prudenter & sobriè, præmissa præfatione se hoc facere coactum, non egressurum alioqui cancellos S. Scripturæ.

Cæterùm extra has tres necessarias caussas, quæ certè non sæpe contingunt, non est boni pastoris & concionatoris in Ecclesia, extra limites S. literarum, per scripta Poëtarum & Philosophorum aut etiam Patrum euagari. Hoc enim est contaminare verbum Dei, & Ecclesiam assuefacere dictis hominum magis, quam S. Scripturarum oraculis audiendis, quod quid aliud est, quam puritatem verbi Dei, paulatim è mentibus fidelium, eóque & ex Ecclesia tollere?

Peccant igitur grauissimè contra pietatem verbi Dei, illi qui ostentandæ nescio cuius eruditionis gratia, è suggestus varia profanorum Philosophorum, poëtarum etiam obscœnorum dicta non solùm citant, sed etiam integra recitant & explicant.

Non me latet, Apostolum Paulum nonnunquam in suis sermonibus & Epistolis profanorum etiam poëtarum dicta, quòd ad rem quam tractabat, essent accommodata citasse, vt in Act. 17. illud Arati, [illegible]: vt 1. Cor. 15. illud Menandri, [illegible]. vt in Epist. ad Tit. c. 1. illud Epimenidis, [illegible]. Verùm neque nominauit poëtas, neque id fecit frequenter, neq. sine vtili caussa: sed breuia tantùm illorum dicta, raro, sobriè, & quasi obiter coactus adduxit, vt qui erant ex Gentibus, ipsorum quoque gentilium dictis quasi propriis confoderentur armis. Qui igitur hoc Apostoli exemplum iuuat illos qui citra veram necessitatem, aut etiam vtilitatem, tantum vt ostêtent nescio quam vanam eruditionem, assuefaciunt mentes fidelium audiendis multorum eruditorum hominum testimoniis? Solus Christus in Ecclesia audiendus est, si volumus puram eius doctrinam in Ecclesia conseruari.

Hanc priorem regulam docuit nos Apostolus in altera ad Timoth. epist. cap. 2. *Quæ audiuisti* (inquiens) *ex me, inter multos testes, hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt* [illegible], nempe eadem & non alia, quasi dicat, & ita nostra retineatur doctrina quæ est verbum Dei in Ecclesia Christi. Atque hæc de officio pastorum, & de priori conseruandi in Ecclesia verbum Dei, ratione, satis.

Venio nunc ad alteram, ea est diligens gymnasiorum literariorum & Scholarum imprimis Theologicarum, cura, nimirum, vt qui ad ministerium Ecclesiasticum assumendi sunt, in iis prius Christianè piéque ad officium illud instituantur. Hæc autem cura partim ad Principes ipsos & Respubl. partim ad ipsarum Scholarum Doctores, partim denique ad ipsos etiam iuuenes instituendos pertinet.

Ac quod ad Principes & Respub pertinet: primum summa diligentia curandũ est illis, vt in suis vrbibus Scholas habeant & in iis pios præstantes, & excellentes viros, qui iuuentutem cùm bonas & liberales artes & disciplinas, ac linguas, tum imprimis veram pietatis doctrinam hoc est, purum Dei verbum doceant: nec non etiam in ipsa pietate Christiana, ique & honestis moribus instituant. Deinde vt hoc commodè & felicius fieri possit, debent & Doctores ipsos liberalibus stipendiis, & pauperes studiosos honesta aliqua ratione sustentare. Sic Deus docet suo exemplo, cùm prospexit Leuitis de vrbibus, de decimis, &c. Sic fecit Constantinus Imperator &c. Certe honesta professorum stipendia, non minus nerui sunt Scholarum, quam pecuniæ, belli.

Postremo, debent ipsi pij Principes & Magistratus, Episcopi esse suarum Scholarum, hoc est debent aut per se, si fieri possit, aut saltem per alios subinde Scholas visitare, & inspicere quantum & quomodo studiosi proficiant & in literis & in vera pietatis doctrina, & curare, vt suum quisque faciat officium strenuè & diligenter. Hæc est cura, quam suscipere debent pij Principes & Magistratus de Scholis aperiendis & bene instituendis ac conseruandis. Sunt enim hæ, si bene sunt constitutæ, non solum vtiles Rebuspub verùm etiam Ecclesiis necessariæ, quando sine ipsis neque Reipub bene habere, neque Ecclesiæ diu consistere possunt. Nam quod attinet Reip. quantum illæ valeant, & quantum sint felices sine viris doctis, & vera sapientia præditis, quorum sapientibus consiliis regantur, satis luculenter docent S. literæ. testantur Philosophi, cõfirmat sapiẽtia. Ecclesiast. c. 10. *Væ tibi ô terra cùm Rex tuus puer est*. Quid ita? quia puer imperitus est rerũ indoctus, & insipiens ac stultus. Vnde quod Hebraicè est puer נער, Germanicè est *Narr, Stultus*. Ideo nomine pueri quiuis imperitus & stultus intelligitur. Quid autẽ infelicius, quà m a stultis & imperitis regi? *Homine imperito nihil videt iniquius*, dicebat ille apud Terentium. Sed tolerabile esset, si Rex puer esset, modo consiliarij essent probi & sapientes. Sed cùm etiam ij sunt insipientes, impij & improbi, quid illa terra, vrbe & regno miserius. Ideo bene subdit Salomon, dicendo *Et principes manè comedunt*. h. e. illi, qui deberent vigilantes esse in dandis bonis consiliis in dicendo iure iis, qui petunt, tempus ad hoc destinatum insumũt in epulis, ebrietatibus, voluptatibus. Nam si manè inebrientur, per totum reliquum diem, nihil boni & recti poterunt præstare. Væ igitur Rebuspub quæ sapientib. & piis viris, quorum consilio regi possint, destituantur. Iesaiæ 3. vt singulare flagellum, quo nihil detrimentosius regnis accidere possit, minatur Deus se daturum pueros qui regnent, sublatis inde doctis & sapientibus viris. Vidit hoc & Plato sapientissimus, proinde scriptum reliquit, *Tum demum vrbem beatam fore, cum aut Philosophi regnabunt*, (id est, viri docti & sapientes) *aut Reges philosophabuntur*, hoc est operam dabunt studiis bonarum literarum, & veræ sapientiæ. Contra igitur, tum demum orbis & vrbes infelices sunt, cùm aut imperiti & stulti regnant, aut Reges stultescunt.

Ac profectò rem ita se habere, & veteres historiæ tam

sacrę quàm profanę, & nostra hęc secula docent. Quando Respubl. Israelis benè habuit? Cùm Reges habuit pios, doctos, inque S. literis exercitatos, vt sub Dauide, sub Salomone, sub Iosaphato, Ezechia, Iosia, & aliis similibus. Verissimum igitur est quod dixi de principio, Respubl. non posse bene habere, cum destituuntur viris doctis, & verè sapientibus ac piis. At vnde ij educuntur? E Scholis. Idcirco etiam Hebræi testantur, tum demum Rempublicam Israelis felicissimè habuisse, cùm in Israel frequentes essent Scholæ, atque vt illi loquuntur, cum omnes vrbes, oppida, & pagi suas haberent domos conuentuum, seu synagogas, & domos scrutiniorum seu studiorum, in quibus S. literę diligenti studio explicarentur. Nā etiam inde boni Reges & Principes, postea quam in S. literis fuissent bene instituti, ad Resp. gubernacula educebantur. Quantum igitur vtiles sint Rebusp. Scholæ, satis perspicuum est. Neque enim nostri instituti est in præsentia de hac re multa verba facere.

Cæterum Ecclesiis non solum vtiles, sed planè necessarię sunt propter religionem, atque ita necessariæ, vt sine iis Scholis, neque doctrina Euangelii pura conseruari, neque ipsæ Ecclesiæ diu possint consistere. Quomodo n. bonam & firmam habere possis Ecclesiam, sine puro Dei verbo? Quomodo autem purum conseruari verbū queat sine Ministerio? Quomodo verò ministerium sine Ministris ad verbum purè administrandum idoneis? At verò quomodo tales habere possumus pastores sine Scholis? Ergo sine Scholis, è quibus euocari & educi subinde possint viri docti, sapientes & pii, alii ad Respub. alii ad Ecclesias gubernandas, diu conseruari Ecclesia non potest: id quod exemplo non longè petito, confirmari facilè potest. Quando n. Ecclesia Romana ad tantam defecit barbariem doctrinæ, morum, religionis? Nimirum posteaquam Scholæ Theologicę aut penitus neglectæ fuerunt, aut saltem barbaris sophistarum literis corruptæ. Sic Iulianus ille Apostata tum maxime nocuit Ecclesiis, cùm Scholas bonarū literarum clausit Christianis, putans hac ratione se posse illas funditus tollere. Contra videmus, tum demū in Germania primum, deinde in aliis regionibus institutas fuisse Ecclesias, quando cum bonis artibus & disciplinis, studiū etiam S. literarum restitutum est, & Scholæ verè Theologicæ iterum beneficio piorum Principum & Rerumpub. apertæ fuerunt. Sunt igitur hæ Scholæ in Repub. Christiana multis nominibus non tantum vtiles, sed etiam necessariæ, saltem vt in iis & per has sincera pietatis doctrina retineri possit & conseruari.

Hac de causa videmus non solum apud populum Dei, verum etiam apud profanas Gentes, magnam semper adhibitam fuisse curam & diligentiam in hisce Scholis aperiendis, constituendis, conseruādis, & qui in iis docerent, sapientibus & doctis viris, vbique locorum perquirendis, & amplissimis stipendiis conducendis, idque vt horum opera cùm liberales artes & disciplinę, tum maxime ipsa religionis doctrina pura conseruaretur, de quibus Gentium Scholis minime opus est multa dicere ad vos præsertim viros doctos & antiquarum historiarum peritos. Quis n. nesciat, quanta diligentia Scholas curarint, quantáve liberalitate studia & studiosos promouerint Ægyptij, Chaldæi, Babylonii, Persæ, Græci, Romani? Quis ignoret in quanto pretio apud illos fuerint viri docti, literati, sapientes, atque inprimis doctrinæ de religione professores & defensores, vt Sacerdotes, Magi, Gymnosophistę, Philosophi, Pontifices, Augures? Quis commemoret celeberrima illorum Gymnasia, Musæa, Lycæa, Stoas, Tempe, Academias? sed iis omissis, de scholis populi Dei, tam ante Christum quam post Christum, nobis dicendum est, vt hic pii Principes & Christianæ Respub. videant, quid circa has Scholas, sui sit officij.

In veteri Testamento videmus passim per totū Regnum Israelis fuisse ex iussu Dei institutas & apertas Scholas, in quarum aliis Leuitæ, in aliis Prophetæ docebant, legē Dei explicabant, iuuentutem instituebant, & discipulos sibi faciebant qui postea aut in Templis, aut in Synagogis docerent, & doctrinam Dei ad posteros propagarent. Qui enim erant illi filii Prophetarum, de quibus sæpe fit mentio in libris Regum, nisi studiosi in Scholis Prophetarum educati? Atque hoc voluit Amos, cùm dixit, *Non sum Propheta, nec filius Prophetæ*, hoc est, nunquam fui in Scholis Prophetarum & literatorum edoctus. Qui etiam erant Nazaræi, nisi homines ad studia, & ad bonorum morum institutionem segregati, quales olim apud nos Christianos fuerunt sancti Monachi? Hunc iuuentutis florem concidisse suo tempore deflet Ieremias, vt verè deflendum est, cùm pereunt Scholæ, & cum Scholis iuuentus.

Quid etiam caussæ fuit, cur Dominus voluerit, vt 48. vrbes cum suburbanis suis darentur Leuitis a reliquis tribubus? Hæc præcipua fuit caussa, vt passim in toto Regno Israel essent Scholæ & collegia, in quibus Leuitæ docerent, & iuuenes in lege Domini, & bonis moribus instituerent.

His autem Scholis & collegiis moderandis ac regendis præficiebantur semper viri insignes eruditione, pietate, prudentia morum grauitate, tam ex Prophetis, quam ex Leuitis, vt Samuel Scholæ Naiothenti, quæ erat in monte sancto Ramah: vt Elias Gymnasio Hiericontino & Ramoth Gilead, in cuius locum successit postmodum eius discipulus Elisæus atque alij aliis.

Huc etiam spectat, quòd Dominus voluit, vt Leuitę amplissimos haberent prouentus a singulis tribubus, & decimas, & census, hac nimirum de caussa, vt cæteris liberati curis, liberius studiis literarum, & Ministerio Ecclesiastico possent vacare. Ac quod Dominus de iis Scholis per Mosen constituerat, illud ipsum postmodum Reges seruandum curarunt. Quid quòd inter ipsas quoque Gentes dispersi Iudæi, suas semper conati sunt retinere Scholas, quas *Synagogas* vocant, in quibus sua colerent studia, & de S. literis inter se conferrent ac dissererent teste Iacobo in Act. 15. Etsi collapsæ illæ fuerunt magna ex parte, tempore captiuitatis, certè postliminio reuersi in patriam Principes Iuda, curarunt eas instaurandas, pręsertim Hierosolymis, vbi primarium erat Iudaicæ Gentis studiū, ad quod ex omnibus Regni & Mundi partibus, studiosi confluebant, teste Luca in Act. c. 2.

De Domino verò Iesu Lucas refert, cùm ingressus fuisset synagogam, datum ei fuisse librum S. Bibliorum, tanquam Doctori, vt aliquid in eo explicaret, ipsum verò fecisse officium. Imo idem Lucas refert, Iesum cum adhuc esset annorum 12. disputasse cum Doctoribus illarum Scholarum, idque cum magna omnium admiratione.

Et quidem ipse Dominus Iesus indicauit, se vtrumque fecisse officium, & Ecclesiastici Concionatoris, & Scholastici Doctoris, cum dixit, *Ego semper docui palàm & in Templo, & in synagogis.* Erant enim illæ synagogæ, vt ante dixi, Scholæ & collegia, vbi lex Domini inter doctiores explicabatur, & de scripturis disserebatur.

In Actis quoque scriptum reliquit idem Lucas, fuisse Hierosolymis habitantes Iudæos, viros religiosos ex omni natione, eorum quę sub cœlo est, indicat collegia ibi fuisse studiosorum hominum, qui eò ex omnibus Mundi partibus confluerent.

Ibidem c. 6. mentionem facit collegii Libertinorum Cyrenensium, Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, qui disputabant cum Stephano. Contulerant enim eò se omnes isti studiorum gratia.

De Paulo quoque refert idem Lucas, quomodo Tharso Cilicię, Hierosolymam concesserit, & ibi per Gamalielem in lege Domini institutus fuerit. Quis autem fuit iste Gamaliel? Doctor legis in Academia Hierosolymitana, discipulus Simeonis illius, qui Christum in vlnas accepit. Habuit n. illa Schola Hierosolymitana multos pręclarissimos Doctores inter quos etiam fuit Hillel, qui anno ante templi euersionem 100. floruit in ea Schola. Certè Paulum post suam conuersionem legimus sæpius ingressum fuisse synagogas Iudæorum, cum illis disputasse, & euicisse, Iesum esse Christum.

Ex iis, & aliis propè infinitis similibus tam Noui, quàm Veteris Testamenti locis, facilè cuique liquere existimo, primò, fuisse semper ex Dei instituto Scholas in populo Dei, vsque ad ipsam Hierosolymæ euersionem. Deinde etiam caussam, cur Dominus has instituerit, & tanta diligentia voluerit regi, conseruari, custodiri, grauissimisque & celeberrimis Doctoribus ornari, nempe, vt in eis horum opera, pura doctrina atque religio conseruaretur, quòd iis collapsis aut corruptis, non possit diu Ecclesia Dei conseruari. Atque hæc de Iudaicis Scholis.

Venio nunc ad alias, præter Hierosolymitanam, Scholas, quæ post Christum, vbique terrarum, per Apostolos, virósque Apostolicos institutæ fuerunt, vt in eis pura Euangelii doctrina custodiretur, & inde ad posteritatem propagaretur. Habuit enim iam inde ab initio Christiana etiam Ecclesia suas Scholas, in quibus pueri prima religione elementa discebāt: & deinde libros etiam sacros explicari audiebant. Et qui hęc docebant, *Catechistæ* & *Doctores* vocabantur. Ac primum quidem Antiochiæ, tempore etiam Apostolorum celebrem fuisse Scholam, & auctorum,

docto-

doctorúmque virorum collegium, docet Lucas in Actis,c. 3. In ea præter alios, Doctor fuit Barnabas, quem postea Spiritus S.iussit inde ad Ministerium Apostolatus, Pauli comitem assumi:& Constantini etiam Magni tempore illa extabat Schola. Quo etiam ex loco discimus, vnde sumendi sint Ministri, nempe ex Scholis & collegiis sanctorum virorum. Ac quoties Apostolus Paulus mentionem facit Catechistarum, & verbi catechizandi (facit autem sæpe) Scholas indicat Christianas, in quibus iuuenes catechizabantur.

In Asia florentissimam instituit Iohannes Apostolus Scholam, in ipsa metropoli, Epheso, è qua multi & magni Episcopi ac Martyres prodierunt, inter quos & Polycarpus fuit, & qui de hac re Polycarpi discipulus, Irenæus.

In Palæstina Cæsareæ fuisse Scholam, docet Gregorius Neocæsariensis, qui ibi operam dedit S.literis, & inde doctissimus ad Episcopatum assumtus fuit.

De Alexandrina verò omnium in toto orbe celeberrima Schola quid dicam? Scribit Hieronymus, iam inde à temporibus D. Marci, qui Euangelium scripsit, multos & magnos in ea floruisse Doctores: inter hos connumerantur Pantænus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Heracles, Dionysius & alii insignes viri.

De Schola Byzantina scribit Gregorius Nazianzenus, & in ea institutum atque eruditum fuisse fratrem suum Basilium narrat.

Sed quid ego Scholas omnes commemorem? Circumspiciamus & intueamur vetustissima Canonicorum collegia, & Monachorum monasteria seu Cœnobia: quid de principio hæc fuerunt aliud, nisi piorum & studiosorum hominum collegia, & Christianæ Academiæ? Testantur hoc antiquissimę & instructissimę quæ in iis adhuc extant, Bibliothecæ: testantur amplissimæ facultates, quib. ab Imperatoribus & aliis potentibus liberaliter donabantur, pro honesta Doctorum & studiosorũ sustentatione. Testatur propriè etiam Posidonius in vita Augustini c.5. & 11. cùm ait, *D. Augustinum in Monasterio cum Doctis habitasse, & secundum Apostolorum regulam vixisse, & è suo collegio Episcopos aliquot doctissimos viros Ecclesiis dedisse.*

Ex iis autem omnibus, quæ diximus, partim de Scholis Christianis & Theologicis, in toto orbe Christiano, iam inde ab initio per omnia secula institutis, partim de caussis propter quas tanta diligentia & studio, tam à Mose, primùm, & Prophetis, piisque Regibus Iuda, quàm postea ab Apostolis, Christianisque Principibus institutę & conseruatę fuerunt, facile quiuis videre potest quam sit necessarium, si velimus & purum Dei verbum, & puras Ecclesias apud nos conseruari, vt cumprimis Scholas habeamus optimè constitutas, in quibus tum linguarum cognitio, & liberales artes doceantur, tum maximè puritas Christianę doctrinæ conseruetur.

Hanc verò curam cumprimis ad Reges & Principes Christianos pertinere, tum ex iis quæ diximus, tum ex aliis quę nisi vitiosam prolixitatem metueremus, dici à nobis & ex S.literis, historiisque Ecclesiasticis demonstrari possent, itidem perspicuum esse potest.

Superest igitur, vt de altera Scholarum cura quæ nimirum ad ipsos attinet Doctores, nõ nihil breuiter dicamus. De omnibus autem, qui in Scholis profitentur non est nobis in præsentia sermo, sed de Theologis tantum Doctoribus verba facimus.

Horum in summa, quod ad docẽdi prouinciam attinet, duplex est officium. Primum, vt summam Christianæ doctrinę, ex S.literarum fontibus haustam, methodo [illegible] collectam, & in certos locos digestam, adolescentiorib. breuiter & dilucidè tradant & explicent, inque ea quam diligentissimè illos instituant, quod Græci κατηχεῖν appellarunt. Hoc autẽ propriè est voce erudire, [illegible], quod est sonora voce rudimenta religionis tradere, Latini vocant *informare*. Hoc etiam fuit officium, quod priori loco faciebant Apostoli, cum variis in locis Ecclesias constituebant. Neque.n mox rudibus populis Prophetarum libros interpretabantur, sed illos primum catechizabant, hoc est, in præcipuis Christianæ doctrinæ capitibus erudiebant, idque voce & coram.

Deinde erectis iam, & firmatis Ecclesiis, creatisque earũ Episcopis, curabant, vt sacri etiam libri explicarentur, quorum explicatione fideles in tradita prius doctrina, magis ac magis confirmarentur.

Possem hoc multis demonstrare, nisi duo sufficerent loci, vnus Luc.1.v.4. Alter locus clarior est ad Heb.cap.6. Vbi, quænam methodum obseruarint Apostoli in tradẽdo Euangelio & quænam primum ceu fundamenta iecerint, antequam ad Propheticorum librorum explicationẽ veniretur satis luculenter apparet, cũ ait Apostolus: *Quapropter omisso qui in Christo, rudes inchoat, ad perfectionem feramur*, h.e. ad vberiorem rerum Christianarum, & S.literarum cognitionem. Qui verò est, qui in Christo rudes inchoat sermo? Explicat dicendo: *Non rursus fundamenta iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum* & quę consequuntur. Ibi enim, quæ fuerit Catechismi forma qua rudes instituebant, perspicuè indicatur. Et quidem non dubito, quin omnibus tradiderint & explicarint legem Decalogi, doctrinam de pœnitentia, *Symbolum* quod *Apostolicum* vocatur, & *Dominicam precationem*, antequam acciperent in manus libros Mosis & Prophetarum enucleandos.

Hanc methodum seruauit Dominus cùm summam suarum legum, quas postea fusè per Mosem explicauit, duabus tabulis, decémq; præceptis, complexus est. Hanc eandem Christus secutus est, cùm legis summam duobus pręceptis dilectione sc. Dei & proximi:& summam Euangelii, prædicatione pœnitentiæ, & remissione peccatorum comprehendit, & docuit. Hanc postea & Patres tam Gręci, quàm Latini imitati sunt, quorum alii certos quosdam locos diligenter pertractarunt, alii summam etiam omnium locorum communium complexi sunt, vt Theod. [illegible] Augustinus Enchiridio, ad Laurentium, item de fide ad Petrum.

Ergo de hac docendi methodo dubitandũ non est, quin eadem nobis quoq; sit imitanda. Cùm verò necessaria sit hæc tradendorũ ante omnia locorũ communium, tanquã primorum principiorum ratio, hinc perspicuum est, quod id in omnibus tradendis artibus solitum est fieri, siquidẽ nullę artes nullęve disciplinę rectè tradi vtiliterve percipi possunt, nisi prius iaciantur & explicentur fundamenta, quę prima vocantur cuiusque artis principia. Sic Grammaticę præcepta & principia primò docentur pueri, antequam ad Ciceronis aliorumve autorum lectionem admittantur. Sic in Dialecticis, sic Mathematicis, sic denique in Philosophicis & aliis scientiis omnibus fieri consueuit.

Id certè eò magis in Tindologia seruandum est, quo perniciosius est in hac errare, quàm in aliis artibus omnibus. Proinde Apostolus Roman.12. vult, vt qui scripturas interpretantur, ad analogiam fidei interpretentur. Quænã hæc est summa doctrinæ Christianæ ab Apostolis traditæ, & ab Ecclesiis omnibus receptæ, vti est Symbolum Apostolicum, vt nullam S.scripturarum interpretationem aut admittamus, aut adferamus, quæ cum hac summa doctrinæ aliquo pugnet modo. Quam regulam si sequerentur illi fratres, qui de Cœna nobiscum digladiantur, illam quam vrgent verborum Cœnæ interpretationem, neque ipsi adferrent, neque ab aliis allatam admitterent, cùm ex diametro pugnet cum primis fidei nostræ articulis.

Est autem hic notandum, Doctoris qui locos tradit Theologicos, officium esse, non tradere simplicem doctrinam, sed eam etiam firmissimis quibuscunq; potest rationibus & testimoniis cõfirmare: ac primo loco testimoniis scripturarum. Quare? quia non satis est Christiano homini tenere fidem, & principia fidei, sed oportet etiam, vt testimonia scripturarum, quibus videat fidem suam niti, & ita cùm opus est, sciat fidei suæ rationem reddere, sicut 1. Pet.3. iubetur quisque Christianus.

Ergo Catechistę seu Doctores, qui in primis fidei capitibus iuuenes instituunt, debent & doctrinam perspicuè tradere, & eam apertis aliquot clarísque scripturę testimoniis confirmare atque hunc in modum pueros instituere. Atque hæc de primo Doctorum in Scholis officio, satis.

Alterum verò est, vt scripturas methodo [illegible], iuxta analogiam fidei, diligenter & fideliter, purè & sincerè, per ipsasmet scripturas, ad ędificationem interpretentur. Hoc esse præcipuum illorum officium, vsque adeo perspicuum est, & è S.literis demonstrari potest, vt in huius probatione immorari sine iusta reprehensione non possim. Nam quid aliud fuerunt Prophetæ, quam Mosis interpretes? Qua de re loquitur Apostolus, cùm ait Rom.12. *Si quis habet Prophetiam* (illam exerceat) *iuxta analogiam fidei* & cùm toties in Epist. ad Corinth. de Prophetis & prophetandi ratione loquitur:& cùm ait 1. Thess.5. *Prophetiam nolite spernere:* qua de re, inquam, loquitur alia, quàm de hoc altero, eóque præcipuo Doctorum Ecclesię officio, nempe, interpretandi scripturas? An non Christus hoc exercuit, cùm venit in synagogam, & datus ei fuit liber Bibliorum, vt aliquid ibi interpretaretur? An non hoc idem confirmant illi duo discipuli, qui ibant in Emaus, cùm post au-

SEQVVNTVR ORATIONES IN TRIBVS CELEBERRIMIS ACADEMIIS DIVERSIS TEMPORIBVS, DE MATERIIS Theologicis habitæ.

HIERONYMI ZANCHII,

De aperiendis in Ecclesia Scholis, déque opera Sacrarum literarum studiis cumprimis danda,

ORATIO.

Habita Neustadij Anno 78. cum interpretationem Epist. ad Ephesios auspicaretur.

IVLIANVS ille Apostata, clariss. & ornat. auditores, Iulianus, inquam, ille hostis Christi acerrimus, totiúsque Christianæ religionis contumeliosissimus irrisor, multa & grauia mala dedit Ecclesiæ, atque adeo toti Reip. Christianę plura & grauiora procul dubio daturus, nisi Christus nefarios impij hominis conatus, vita illi adempta, maturè è cœlo repressisset. Neque enim malus ille ac malitiosus, vt sæuus tantum Tyrannus, proscriptionibus, exiliis, bonorúmque direptionibus, igne (vt dici solet) & ferro, Christianos persequi, in suum induxerat animum, & persequi iam incœperat: verùm etiam, vt homo vafer & callidus, ísque non indoctus, multa aduersus Christianam doctrinam acutè & non ineleganter scribere ac disputare, cum multorum admiratione solitus fuit: vsque adeò, vt plus damni suis sophismatibus, suáque eloquentia quàm gladio dedisse, non malè à plerisque iudicetur. Mihi verò inter dolosas callidásque rationes, quibus sceleratus Imperator Christianam religionem conuellere & funditus euertere conatus fuit, illa non postrema fuisse videtur, cùm in suum induxit animum, omninò bonarum literarũ studia in Repub. Christiana paulatim extinguere, meráque barbariem inducere. Hoc enim tentauit, cùm lege cauit, ne liberi Christianorum in Scholas Rhetorum, Oratorum, aliásque liberales artes & disciplinas profitentium admitterentur. Quid enim, obsecro, sibi hac lege voluit, homo apostata & iniquissimus imperator? consilium certè astuti tyranni hic nō hærebat, sed longiùs tendebat, eò nimirum, vt iis sublatis studiis, studia quoque S. literarum tollerentur, Christianáque religio, vt quæ vera verbi Dei nititur cognitione, extingueretur. Cùm enim bonis literis, honestísque disciplinis, non solùm animi puerorum excolantur, ad virtutem, bonósque mores informentur, ad pietatem erudiantur, sed Christiana etiam doctrina, & vera S. literarum cognitio non parum iisdem adminiculis promoueatur: quid studiis illis exterminatis exspectari aliud poterat, quàm mera inhumanitas, morum corruptio, colluuies vitiorum, euersio religionis? Longa hic probatione non est opus, quando quæ dico, ea regnum inprimis Turcicum, & deinde magna ex parte Pontificium, in quibus, extinctio bonarum literarum studiis quanta barbaries, quantáque impietas, proh dolor, consecuta sit, nemo est qui non videat, abundè & luculenter confirmant: quanquam in hoc altero renouari tandem cœperunt politioris literaturæ & liberalium disciplinarum studia, vtinam & religio. Ad corruptionem igitur omnium bonorum morum, atque inprimis ad veræ Christianæque religionis labefactationem, imò euersionem, quin consilium Iuliani spectarit, eóque à Diaboli spiritu fuerit, dubitari nec potest, nec debet.

Quæ cùm ita se habeant, consequitur necessariò, non nisi a spiritu Dei afflari illorum Principum & Magistratuum animos, qui huc suas intendant cogitationes, studia, neruos, vires, vt in suis ditionibus & terris, Scholę instituant & institutas conseruent, in quibus cum bonæ literæ, liberales artes, honestæque disciplinæ tradantur, tum verò maximè S. literæ, quibus solis vera nititur religio, fideliter explicentur. Neque enim aliunde vel studium hoc esse potest, quàm à Deo omnis boni autore: vel Principes ad tales cogitationes, piósque conatus, quàm à spiritu Dei, à quo vno sunt omnia sancta desideria, pia consilia, iustáque opera, excitari possunt. Et sanè, sicut Satan suos semper Pharaones & Iulianos quos aduersus populum Dei, spiritu suo malo inflaret, & irritaret, habuit: sic contra Deo nunquam defuerunt sui Ezechiæ & Theodosij, religiosi Principes, quos ad Ecclesiæ protectionem & conseruationem, vt sui spiritus excitaret, animaret, impelleret. Idque tum ante, tum maximè post aduentum Christi: Pertinet huc suauissima illa, dulcissimáque promissio apud Iesaiam, de felici Noui Test. seculo, in quo Reges ac Reginæ, hoc est, multi multæque Principes, futuri essent Ecclesiæ Christianæ nutritij atque nutrices: atque Scholarum inprimis, in quibus studia cum humaniorum, tum inprimis diuinarum literarum fouerentur, autores, ex ædificatores: *Et erunt*, inquit, *Reges nutritores tui, & Reginæ, nutrices tuæ.* Quomodo autem simpliciter Principes alere & nutrire Ecclesiam dicuntur? Certè Ecclesia & singula eius membra, duabus constant partibus, animo & corpore. Si igitur Principes totius Ecclesiæ, vt intellexit Propheta, eóque & animorum & corporum alendorum & nutriendorum curam suscipiunt, suscipere que debent: manifestè liquet, duplicem esse rationem, qua subditas sibi Ecclesias alendas, nutriendas, sustentandásque curare tenentur quarum vna ad animum, altera ad corpus pertinet. Corpora quidem nutriuntur hisce terrenis & corruptioni obnoxiis esculentis, poculentis, vestimentis, habitationibus: sed animi non nisi honestis disciplinis, bonis literis, liberalibus artibus, Philosophia, atque inprimis studio & vera cognitione verbi Dei, quod nos ad Deum, in quo solo vita est æterna, deducit, foueri, sustentarique possunt. Cùm ergo Deus, se effecturum, vt sub regno Christi, inter ipsas etiam Gentes inueniantur etiam Reges & Reginæ, qui curam Ecclesiæ suscipiant, pollicetur: ratio autem sustentandæ & conseruandæ Ecclesiæ, in eo præcipuè posita sit, vt Scholæ cumprimis instituantur in quibus cum aliæ disciplinæ, tum maximè S. literæ fideliter doceantur (hinc enim totum etiam Ministerium Ecclesiasticum pendet) manifestum est Deum hoc Iesaiæ vaticinio, hæc quatuor præcipua capita concludere voluisse.

Primum, hanc esse suam certámque voluntatem, vt nimirum huiusmodi Scholæ, in Ecclesia Christi, pro regionum, & diuersorum locorum necessitate, próque Principum ac Magistratuum viribus, instituantur, aperiantur, conseruentur, Professoribus benignè tractatis, Scholasticisque pauperibus sustentatis. Quod enim simpliciter promittit Deus, illud etiam se omnino velle, manifestissimè testificatur. Quid autem voluntate Dei melius, æquius, præstantius excogitari potest? Ita docet Propheta, Principes qui vt huic diuinæ voluntati subseruiant, operam dant, eos & reuera ex eorum esse numero, qui Ecclesiæ Christi fouendæ ac conseruandæ, ceu parentes à Deo destinati, præparati, ac promissi fuerunt, eam ob caussam tum maxima laude & honore, tum totius Ecclesiæ amore & obseruantia dignissimos esse, quippe qui quod Deo placere atque ex eius esse voluntate, & ad Ecclesiæ salutem pertinere intelligunt, illud intrepidè fortique animo amplecti, præstandúmque suscipere minimè dubi-

dubitant. Contra verò qui hæc negligunt, eos, sicut grauiter peccant, sic simili honore vt à Deo digni non fuerunt iudicati, ita reuera dignos non esse.

Quærant igitur profani & huius seculi Principes sui nominis celebritatem extruendis altis palatiis, extollendis piramidibus, erigendis Colossis, iaciendis arcubus, suspendendis signis atque tropæis, ædificandis amplissimis ciuitatibus, muniendis arcibus, cogendis diuitiis, augenda potentia, amplificandis regnis, subiugandis hostibus, propagare: At nostri pij, quos Deus nutritios dedit Ecclesiæ, si in hoc vnum in primis incubuerint, vt ex voluntate Dei Scholæ aperiantur, Ecclesiæ curentur, doctrina cœlestis propagetur, eóque regnum Christi promoueatur, plurique totum terrarum orbem extendatur, & sceptrum Euangelij vbique attollatur: ij proculdubio veram eamque perpetuam non solùm apud homines, verum etiam apud Deum, gloriam sibi comparabunt. Magnæ quidem sunt laudes Constantini, Theodosij, Valentiniani (vt de aliis taceam) à multis rebus præclarè gestis, ab humanitate à clementia, à iustitia, aliisque virtutibus: sed nulla tam celebres eos in Ecclesia reddidit, quàm quod pro sua in Deum pietate, quàm diligentissime curarunt, vt Scholis passim institutis piisque Doctoribus vndiquaque conuocatis, religio Christiana longe latéque propagaretur.

Tres etiam inter reliquos habuit Germania eximios Principes, *Ioannem Fridericum Saxonem, Philippum Lantgrauium Hassum, & Fridericum III. Palatinum*, quos eadem pietas idémque pietatis propagandæ studium verè illustrissimos celeberrimosque in Ecclesia, atque adeo etiam apud hostes Ecclesiæ reddidit. Friderici certè nostri sanctissimi & verè clementissimi Principis memoria nunquam interibit, nunquam ex piorum cordibus delebitur, nunquam in Ecclesia extinguetur, vtut homines impij eius nominis hostes id pro suis viribus facere conentur. Quid ita? quia præter summam eius clementiam & virtutem, summæ curæ fuerunt optimo Principi, Scholæ, collegia, Ecclesiæ, Doctores, Pastores, studiosi, ipsum denique totum regnum Christi. Habent in hoc religiosissimo Heroe cum alij Principes, tum præsertim filij exemplar quod imitentur.

Est enim hoc (vt ad alterum caput veniamus) proprium officium Principū, quibus salus populorum commissa est, vt Iesaias suis verbis docet, nempe scholas erigere, Professores liberaliter sustentare, Scholasticos pauperes alere, omnes fouere ac tueri, quod talibus etiam Scholis nihil Ecclesiæ totique Reip. Christianæ salutarius cōtingere possit. Cùm enim ait, *futuros eos nutritios Ecclesiæ*, annon manifestè docet, tales esse debere. Illorum igitur hoc propriū est officium. Nam in hunc quoque finem à Deo populis præponuntur, illorúmque patres constituuntur & vocantur, donati magna potentia & autoritate, nimirum vt quæ ad cōmune totius Reip. & Ecclesiæ bonum spectant, ea præstanda & perficienda curent quàm diligentissimè, quemadmodum & Apostolus docet, cùm ait, Reges & Principes, pro quibus orari iubet, in ea eminentia esse constitutos, vt per ipsos quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate, non obscurè significans, boni Principis esse curare vt publica pax, honestas, pietas, in suis terris seruetur ac promoueatur. Quid autem ad hoc publicū bonū promouendum magis conducit, imò quid magis necessarium est, quàm vt publicæ sint Scholæ, in quibus ingenia puerorum, sua natura rudia, inculta praua, impia, erudiantur, disciplinis excolantur, virtutibus ornentur in vera pietate instituantur? quò & ipsi honestè, commodè & piè viuere discant, & Ecclesiæ porrò atque Reip. tandem vlui & ornamento esse possint. Vnde enim viri periti, prudentes, & ad Respub. gubernandas idonei? è Scholis. Vnde Medici, qui nostra curent corpora, qui ægrotis faciant Medicinam, qui bene valentes valetudinē curare & cōseruare doceant? è Scholis. Deniq; vnde viri religiosi, sanæ doctrinæ studiosi, veræ pietatis ac religionis Professores, Doctores, propugnatoresve? è Scholis. Quidquid ne artes quidē mechanicæ perfectæ esse possunt, in vrbe, si Scholas literarias omnino tollas? Ex lectione enim & antiquorum, & recentiū, qui de his scriptū aliquid reliquerunt, illæ perdiscuntur, perficiuntur, sine iis autē quatuor generibus hominū consistere Respub. Ecclesiæque non possunt. Quare non immeritò Deus promittens Ecclesiæ Christianæ Reges & Principes, qui illius futuri essent nutritij, docuit, si ipsorum est curare, vt populi vitam degant tranquillam in omni honestate & pietate, eorundem esse nauare operā, vt Scholæ, in quibus discitur, quomodo tranquillè, honestè, commodè piéque viuere possimus, diligenter instituantur. Discant igitur Principes, quid sui sit officij. Neq; enim officium Principis est voluptatibus vel illicitis indulgere, vel honestis plusquam par honestúmque est, operā dare: rursus non est ottari, otiosósq; aulicos alere: neq; est Ecclesiastica bona in adulatores, canes, in lupos rapaces, in ignauos asinos, in immundos & obscœnos porcos insumere. Sed quodnam est officiū? Paucis verbis id indicat Dominus, cùm eos vocat *nutritores Ecclesiæ*. Est igitur instar bonorū parentum curam suscipere Ecclesiæ Dei, est sanam doctrinam puràmque religionē tueri, est de bonis pastoribus illi prospicere, est doctos piósque viros Scholis præficere, iuuentutem pie & sanctè instituendā curare, atque in hos aliósque similes pios vsus bona Ecclesiastica dispensare. Neque certe aliter facient, si Deum timuerint, si Ecclesiam amauerint, si salutem suorum populorum non neglexerint, si dignitatem denique suam reipsa tueri & conseruare voluerint: quando ideo vocantur nutritij Ecclesiæ, non vt mundum, & quæ mundi sunt, ament, sed vt Ecclesiam fouendam, tuendam, conseruandam, amplificandámq; curent, id quod ex Scholis bene institutis pendet.

Neque enim (vt de peculiari vsu & necessitate Scholarū Theologicarum nonnihil dicam) hoc de nihilo est, quòd Deus inde ab initio nascentis Ecclesiæ, tales scholas institui, & institutas conseruari voluit: sed quatuor grauissimæ huiusce rei caussæ mihi esse videantur. Prima, vt Prophetica & Apostolica scripta ne corrumpi aut penitus perire possent, in illis conseruarentur. Quæ caussa est, cur his Scholis solitæ semper fuerint addi bibliothecæ, in quibus præter alios libros, S. Biblia Hebraice, Græce, & Latine fideliter descripta & obsignata custodirentur. Altera fuit, vt non solùm extarent in Bibliothecis talia Biblia, verum etiā vt in Scholis perpetui essent testes, qui continua successione testificari possent, quænam libri essent vere Canonici, & qui Apocryphi seu adulterini. Tertia fuit, vt hæ Scholæ non solum testes essent librorum vere Propheticorum & Apostolicorum: verum etiam quisnam esset natiuus & genuinus talium scriptorum sensus, quæve doctrina vere Apostolica. Videmus hoc apud Tertullianum & Irenæum, cùm de interpretationibus scripturarum ad Ecclesias & Scholas illas, quæ ab Apostolis plantatæ, & apertæ sine vlla reprehensione ad illa vsque tempora puræ perstiterant atque sincere docuerant, aduersus hæreticos prouocabant. Postrema caussa fuit, vt ex iis collegiis qui ad alios docendos, & ad Ecclesias gubernandas idonei essent iudicati, euocari possent. Nihil ergo vtilius, nihil honorificentius tum in politiis, tum verò maximè in religione, aut à populis exoptari, aut à Principibus suis præstari potest ciuibus, quàm vt in suis regnis, principatibus, vrbibus, terris, tales instituantur Scholæ, & institutæ conseruentur. Quid enim magis viris bonis expetendum est, quàm vt Respub. & Ecclesiæ, & in iis sua ipsorum bona, sui liberi, suæ vxores, denique ipsimet, & ad animam & ad corpus & ad suas facultates quod attinet, liberi seruentur? Ad hæc autem (vt dictum est) quàm maximè vtiles & necessariæ sunt Scholæ, in quibus pij & docti viri iuuentutem ad artes informent, verámque doceant pietatem: quando sine iis neque politia, neque religio consistere potest.

Viderunt hæc ipsæ quoque profanæ Gentes, ac proinde in hanc etiā rē diligenter incubuerūt. Apud Ægyptios celeberrima fuisse collegia Sacerdotum & sapientū legimus. Babylonij, Persæ, & Medi suas semper habuerunt Scholas: vnde Magi, id est, sapiētes singulis temporib. prodire, religionēmque suorum Deorū cōseruare, & ad posteros propagare possent. Græci & Romani hac in parte aliis Gētib. inferiores esse noluerūt. Vnde apud illos Stoæ, Academiæ, Lycæa: apud hos collegia Augurū, Pontificū, aliorúmque sapientū. Nouerant enim omnes ab ipsa natura longáque experientia edocti, nec religionē Deorum suorum intactam, tectam conseruari, nec Respub. bene administrari sine viris doctis atq; sapientib. posse: hos autem in Scholis fieri, & è Scholis prodire, & deficientib. Scholis deficere, persuasum habuerunt. Hinc itaq; factū est, vt tā frequētes apud Gētes omnes non omnino barbaras fuerint literarū ludi, gymnosophistæ, magi, augures, mathematici, historici poetæ, dialectici, Rhetores: sed etiam, qui prima tradunt elementa linguarum, Grammatici. Hanc ob caussam perliberales semper fuisse leguntur in suos professores & doctores, quia nimirum nihil his vtilius Reipub. contingere posse intellexerunt, & certissima experientia didicerunt.

Sed quid opus est Gentilium historiis, cùm in S. literis præter Dei constitutionē, tam multa támq; illustria piorū Principum his de rebus, habeamus exempla? Dauid populo suo constituit, in variis sui Regni oppidis, Scholas in,

quibus iuuentus Israelitica, & præsertim Leuitæ, qui præ omnibus aliis S. literarum studiis consecrati erant, erudirentur, cælestique sapientiæ operam darent: vnde etiam oppida illa, oppida & Ciuitates *sacerdotales* ac *Leuiticæ* appellantur, quia nimirum destinata erant Sacerdotibus & Leuitis, vt in eis haberent Scholas atque collegia, vbi docerent & docerentur quarum Scholarum præclarissima, & ceu mater omnium aliarum fuit Hierosolymitana, in qua docuit Simeon ille senex, de quo apud Lucam, tempore Christi. Ac tempore Eli Sacerdotis, talia fuisse collegia, atque in primis in Silo, ex historia liquet Samuelis, qui apud Eli à matre fuit puer collocatus: vt instituerétur in sapientia cœlesti, & timoreque Iehouæ. Sed postea Samuel ipse, cùm totum regeret Israelem, summam adhibuit diligentiam in collegiis studiosorum curandis ac conseruandis: atque ipse præesse voluit celeberrimo, quod erat in Rhama. Ibi enim habitabant Prophetæ cum suo grege, id est, cum studiosis, qui *filij Prophetarum* vocari solebant. Ad summam, totum illud regnum Israel, refertum erat Scholis Theologicis, iuxta Dei mandatum, in quibus seruaretur verbum Dei, iudicibus primum, deinde Regibus eas fouentibus. Ieroboamus quidem ille impius Apostatarum, atque ab Ecclesia, & à regno Iuda deficientium rex, sicut corruperat religionem, sic etiam simul euerterat Scholas, nempe in oppidis decem tribuum, quoniam sciebat per fidos Prophetas, doctrinæ & religionis puritatem, in illis conseruari. Sed postea Elias & Elisæus eius discipulus, cùm non ignorarent, religionem puram sine Scholis sartam tectam seruari non posse, illas instaurarunt: cumque impij Reges vectigalia, quæ debebantur sustentandis Scholis, transtulissent partim ad suos priuatos vsus, & partim in adulatores ac ventres, multi boni viri e suis facultatibus ad studiosorum sustentationem contulisse, meritò & non sine caussa creduntur.

Illud quoque constat, quo Reges & Principes fuerunt Dei & purioris religionis amantiores: illos etiam fuisse studiosiores reparandarum Scholarum, & in præceptores atque studiosos humaniores, benigniores: quemadmodum post Dauidem & Salomonem, de ipso etiam Iosaphato, Ezechia, Iosia, & aliis piis Regibus, sacræ tradunt literę Nouerant enim, Scholas esse ceu arces, in quibus sana doctrina, puraque religio custodiri possit. Idcirco in ipsa etiam captiuitate, & post captiuitatem, cum populus per varias Gentium terras esset dispersus, curabant tamen primores populi cum Prophetis, vt etiam inter Gentes aliquot haberent Scholas ac Synagogas, in quibus legeretur Moses, populusque in doctrina cælesti institueretur: atque hoc est, quod Iacobus in Actis 15. dixit, *Moses ab ætatibus antiquis, in singulis ciuitatibus habet, qui ipsum prædicent in Synagogis.* Loquebatur autem Apostolus de ciuitatibus Gentium in Syria, Cilicia, & Asia, in quibus adhuc per id tempus habitabant Iudæi non pauci, suasque habebant Synagogas. Proinde dicit in præsenti, *qui ipsum prædicent*: id quod etiam verbis illustratur, quibus ait Lucas in Actis de Paulo ad Gentes profecto, illicque prædicante, illum solitum fuisse ingredi in ipsas Iudæorum Synagogas, & docere, cumque illis disputare: tanta fuit semper cura Scholarum in populo Dei, vt nunquam permiserint Iudæi, & qui inter illos primores erant, eas penitus interire, labefactatas autem semper instaurarint. Confirmant hoc ea quę etiam post Christum legimus in Actis, de collegiis Libertinorum, Cyrenensium, Alexandrinorum, Cilicum & Asianorum, hoc est Iudæorum, qui in illis nati erant rationibus, in ipsa vrbe Hierosolymorum collectis. Quid verò Iohannes Baptista? quid Christus ipse Dominus noster? corrupta iam magna ex parte doctrina cælesti, & cultu per Sacerdotes & Pharisæos, Iohannes prior aperit Scholam Euangelicam, renouat doctrinam de pœnitentia, prædicat Euangelium de præsenti Messia, promissiones explicat, discipulos instruit, & mittit ad Christum: Christus porrò colligit discipulos, primùm duodecim, deinde septuaginta, atque illos sibi peculiariter instituendos in doctrina cælesti suscipit. Neque enim dubium est, quin præter publicam illam, quam omnibus de pœnitentia & fide, deque regno cælorum prædicabat doctrinam, peculiariter seorsum multa secretiora docuerit tum Apostolos, tum alios, quos ad prædicandum missurus erat: id quod etiam inde apparet, quia sæpe post sermonem habitum ad plebem in parabolis, accedebant seorsum Apostoli, eumque vt sibi parabolas aperiret, rogabant: nec non & inde idem manifestè liquet, quod Christus illis non semel dixit: *Numquid vos sine intellectu estis?* hoc est vos qui mecum perpetuò estis, quos peculiariter doceo, quæ alij non possunt percipere, vos, inquam etiam stulti ac dementes estis? Fecit autem officium Doctoris Christus non solum ante mortem, verum etiam post resurrectionem, cùm per dies 40. discipulis suis, quos ad Gentes missurus erat, disseruit de regno Dei. Dubium enim non est, quin tunc magna & admirabilia mysteria illis peculiariter reuelarit, quemadmodum etiam aperuit illis mentem ad intelligendas scripturas, vt referunt Euangelistæ. Neque Apostoli hac in parte suum neglexerunt officium, sed suo potius exemplo Gentiles docuerunt, quid porrò esset faciendum. Vbique enim colligebant discipulos, & Scholas aperiebant. Timotheum fuisse peculiariter institutum à Paulo, liquet ex altera ad Timotheum epistola. Hoc certè factum non fuit in sola Ecclesia, & in sola ad omnes prædicatione, sed peculiariter seorsum in Scholis. Confirmatur hoc ex iis, quæ ad eundem Timotheum scribit, dicendo: *Quæ audiuisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, vt alios quoque doceant.* Non loquebatur ergo hic de publica in templo, Euangelij prædicatione, quam omnes idonei ad docendum, quam non idonei, docentur: Sed de peculiari in Scholis, vbi illi diligentiori solicitudine & studio, qui alios porrò possint docere, instituuntur. In Ecclesiasticis quoque historiis abundè videre est hanc Apostolorum & eorum discipulorum curam instituendi nimirum Scholas vbique locorum vbi iam ecclesię erant ædificatę, & illis viros singulari pietate & eruditione præditos præficiendi. Hinc illæ celeberrimæ Scholæ, *Antiochena, Alexandrina, Constantinopolitana*, & aliæ quàm plurimæ in Oriente primùm, & deinde in Occidente, quæ etiam amplissimis honorariis, priuilegiis, omnique beneficiorum genere fuerunt à piis Imperatoribus & Regibus donatæ, vt in illis pura continuaretur doctrina.

Hinc tertium caput huiusce Vaticinij abundè confirmari potest. Illud autem est eiusmodi nimirum non solum voluntatem Dei esse vt Scholæ legitimæ, purę inter Christianos habeantur, nec solum hoc efficere & curare, officium esse Magistratus, nec denique quidquam iis vtilius contingere posse Ecclesia Christi: verum etiam hoc omnino futurum fuisse & esse in finem vsque mundi. Deum enim subinde excitaturum tales principes, qui sint nutritores Ecclesiæ, prædixit Propheta: *Erunt*, inquiens, *erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Veritas huius promissionis certissima quidem est, propter authoritatē promittentis Dei, sed ex perpetua etiam historiarum serie in hæc vsque tempora non minus abundè, quàm luculenter demonstrari posset, si aut institutum nostrum hoc postularet, aut breuitas temporis pateretur, aut res ipsa esset ignota. Nam vt de principibus & Regibus Veteris Testamenti, déque Iohanne Baptista, Christo & Apostolis, de quibus ante diximus, nihil amplius dicamus, quandoquidem de iis etiam non loquitur Propheta, sed de Gentibus, quis nesciat iam inde à temporibus Apostolorum nunquam inter Gentes defuisse viros magnos atque fortes, qui cum alias disciplinas, tum maxime Ecclesię doctrinam per sinceros Doctores propagandam conseruādamque, summa diligentia curarunt? Ecclesiasticæ historiæ, Codices iuris ciuilis & Canonici pleni sunt testimoniorum, quàm diligētes fuerint Reges, Imperatores, Principes Christiani in Scholis constituendis, quam que liberales in Professores, studiosorumque collegia, quantæ denique illis fuerit curæ, vt ciues non solum pacificè & commodè viuerent, verum etiam vt in bonis literis, virtutibus, pietate, accuratissimè instituerentur. Collegia ipsa Canonicorum, monasteria monachorum, amplissima, multisque libris refertissimę apud ipsos Bibliothecæ, hoc idem luculentissime docent ac prædicāt. Quid enim illa Cœnobia fuerunt aliud, quàm Scholæ, studiosorumque & Theologorum collegia, qualia & in Veteri Testamento fuerant Nazaræorum Leuitarum & Prophetarum? Etsi verò seculis permultis peccatum est grauiter in re ipsa, dum loco verorum doctorum Sophistæ, & loco sincerorum Theologorum, matæologi Scholis præfecti fuerunt, bonisque Ecclesiasticis abusi sūt ad barbariem, ad voluptatem, ad impietatem: Studium tamen piorum Regum & Principum, quorum animus erat, vt vera religio retineretur & propagaretur, non potuit esse, nisi ex Deo: vt interim taceam, subinde aliquos fuisse à Deo excitatos, præpotentes viros, qui donati vera cælestis doctrinæ cognitione, inuitis etiā Antichristis, & reluctantibus Principibus, imperiis heroico animo curarunt, vt Scholæ instaurarētur, sana doctrina restitueretur, & populi vero verbi Dei pabulo alerentur, nutrirentur, sustentarentur.

Vidimus hoc nos, & videmus etiamnum, Dei beneficio, in Germania, in Galliis, in Anglia, in Scotia, in Polonia, in Vn-

in Vngaria, inque aliis variis regionibus multos iam annos obtinuisse, ita vt de perpetua huius vaticinij veritate dubitari minimè possit: *Erunt Reges nutritij tui, & Reginæ nutrices tuæ.* An non hoc promissum Dei beneficium (vt aliis omissis ad nos veniamus) & percepimus nos in Palatinatu, per multos annos, & percipimus adhuc? Non est hoc certè asscribendum humanæ virtuti, sed promissioni bonitatique diuinæ, quòd tales facti simus Principes, quales partim habuimus, partim habemus. Singulare namque hoc Dei donum est. Si enim omnis potestas à Domino Deo est, & per eum Reges regnant: multò magis singulari gratiæ Dei acceptum nos ferre debemus, quòd in hac tanta rerum confusione & Ecclesiarum perturbatione, hunc magnanimum & fortem dederit nobis Principem, *Ioannem Casimirum*, Comitem Palatinum, Ducem Bauariæ, Dominum nostrum clementissimum, qui in sua nos foueat & tueatur ditione; qui puritatem religionis ab optimo patre relictam & commendatam, conseruatam omnino velit: qui hinc ob caussam omnibus suis Ecclesiis, de optimis ministris prospici curauit: qui quoscunque potuit, præceptores in sui principatus Scholis retinuit: qui pios Ministros & Studiosos religionis caussa hinc inde pulsos, quotidie vt fieri potest, recipit sustentátque pro sua virili parte: qui denique Scholam hanc collectis vndique doctis viris, in hac amœna & saluberrima vrbe, magnis sumtibus instituere voluit: vnde & qui Reipubl. in rebus politicis, & Ecclesiæ in rebus ad religionem pertinentibus, aliquando inseruiant, euocari possint. Quid cupimus, quid volumus amplius: Quid igitur restat?

Restat id quod quarto loco eadem Prophetica promissio nobis faciendum esse docet: nempe, vt primum Deo optimo maximo gratias agamus pro hoc singulari & incomparabili beneficio, quod sicut veraciter promisit, sic etiam reipsa liberaliter præstat. Beneficiorum autem collatio animi gratitudinem, gratiarumque actionem exigit: Deinde, vt pro incolumitate & salute Illustrissimi Principis nostri precemur Deum Patrem, per Iesum Christum, vt eum regat suo Spiritu in omnibus cogitationibus, desideriis, consiliis, actionibus, tueatur aduersus omnes hostes, incolumem diu nobis & Ecclesiæ seruet illique & bene eius cœptis benedicat ac faueat. Opera enim Principum ad nos totamque Ecclesiam nutriendam vtitur Deus. Ergo secundum Deum, erga hos quoque nutritores Principes, grati esse debemus.

Eadem Prophetica promissio exigit vt quando in hanc Scholam vocati sumus omnes, alij ad docendum, alij ad discendum, diligentes simus omnes, tam professores, quam studiosi, in suo quisque officio. Nam & qui docent, fideliter diligentérque docere: & qui docentur, attentè audire, studereque debent. De Doctoribus & Præceptoribus nihil est quod dicam, quoniam ita perspecta est illorum non solùm eruditio, verùm etiam diligentia in docendo, pietas atque fides, vt facturus sim illis iniuriam, si multis ad officium faciendum adhortari velim. De me tantum aliquid vt dicam, hoc polliceor, me daturum operam, officio meo faciendo, vt neque fidem, neque diligentiam in me vllam desideraturos vos esse confidam.

Methodum eam mihi delegi, quæ omnino ad verè docendum necessaria est. Duplex ea cùm sit, ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις, mihi quoque S. literas interpretaturo Theologiamque professuro, vtraque vtendum est, suo quaque loco. In explicandis scripturis ἀναλύσει opus est, quia demonstrato in primis autoris scopo, atque proposito, ad quod omnia quæ scribit, referuntur, totum corpus libri seu Epistolæ in suas partes, totaque doctrinæ summa in certas propositiones, & propositionum confirmationes, tanquam in sua membra resoluatur. In colligendis verò locis Theologicis è S. literis iam explicatis, σύνθεσις necessaria est, qua ex contextu, quem interpretamur varias de eodem dogmate propositiones, earúmque confirmationes, distinctè, certóque & ad docendum accommodato ordine, in vnum colligere atque componere docemur, aliis etiam aliundéque adductis, si opus sit, probationibus. Sumus autem (vt prudentissimè docuit Augustinus faciendum esse) Scripturas per scripturas, explicata genuina verborum & locutionum significatione, interpretaturi, ad analogiam regulamque fidei omnia examinando atque etiam, quoad eius fieri poterit, à pia vetustate non recedendo.

Neque tamen obstringi volumus (quia neque expedit, neque licet) interpretationibus Patrum: quemadmodum etiam illas non facilè aut temerè reiicere solemus. Regulam ipsimet Patres nobis præscribunt, quantum debeamus ipsorum scriptis tribuere, nempe si quid consentaneum sit cum S. literis, illud esse retinendum, si quid dissentaneum, illud reiiciendum. Legantur hac de re Canones non pauci in Decreto, dist. 9. Regulam hanc seruauit ipse Augustinus, & seruandam esse docuit: idcirco (vt ibidem Can. 10 habemus) ita conclusit? *Talis ego sum in scriptis aliorum, quales volo esse intellectores meorum*, nempe libro, vt probent probanda, & improbent improbanda. Eatenus autem aliquid in Theologia probari potest, quatenus cum S. literis consentaneum est. Absit verò à nobis, & à mente oréque cuiusque Christiani blasphemia illa, quâ nonnulli scribunt, S. literas ita obscuras & ambiguas esse, vt earum sensus non ex scripturis, sed ex autoritate Ecclesiæ petendus sit: quasi verò Deus in S. literis, quas D. Gregorius vocat, Epistolam Dei ad omnes missam, aut voluerit, aut non potuerit ita loqui, vt à nobis intelligeretur. Non reiicimus tamen, vt diximus Patrum, aliorumque piorum doctorum interpretationes: sed seruata ea regula, quam modò ex Augustino adduximus. Solis enim scripturis simpliciter credendum. Atque hæc de mea docendi ratione.

Neque porro caussæ sunt nullæ, cur, cum mihi iniunctum sit officium, nouum Testamentum interpretandi Epistolam ad Ephesios, in ipsis Scholæ incunabulis, vobis explicandam susceperim, quarum obseruatio non parum & ad rem nostram facere, & ad Epistolæ ipsius tum summam percipiendam, tum dignitatem maiestatemque contemplandam pertinere videtur. Sunt n omnes ex Epistola ipsa cum nostris collata temporibus desumtæ. Ac prima quidē à scopo Apostoli in tota hac Epistola sumitur: is aūt fuit, vt Ephesinam Ecclesiam, & singula eius membra ad perseuerantiam constantiamque in fide Christi & in obseruantia mandatorū eius, & verò etiam ad incrementum in vtraq; pietatis parte faciēdum adhortaretur atque animaret, ne sinerent à doctrina Apostolica semel recepta, ab vllo mortalium, propter suas persecutiones & vincula, aut propter multitudinem doctorum aliter docentiū & authoritatem abduci. Quid autem hac adhortatione temporibus nostris congruentius, magisque necessarium esse potest? Videmus enim quanta sit falsorum Doctorum multitudo atq; autoritas: & contrà quàm graues vbiq; sint piorum doctorum & pastorum, eorumque discipulorum persecutiones ac cruces. Fuerit igitur operæpretiū in hac Epistola obseruare rationes & argumenta, quibus ad perseuerantiam in fide, & in vera obedientia excitari possimus. Pertinet enim ad nos hæc Epistola non minus quàm olim ad Ephesios. Altera caussa, à materia, quæ in hac continetur Epistola, petita est. Est hæc Epistola, ceu epitome totius doctrinæ Christianæ, & omnium fermè præcipuorum locorum, qui in Theologia tractari solet, breue compendium. Confirmaturus enim Apostolus Ephesios, quos ipse instituerat in vera doctrina Euangelii, hortaturusque ad constantiam in ea fide, quam à se didicerant, summam totius doctrinę reuocat illis in memoriam, initio facto à Deo Patre, à quo, tanquam à fonte in nos profluunt beneficia, omneque spirituales benedictiones, per Christum & propter eum quorum beneficiorum primum reliquorumque omnium fundamentum est ipsa æterna & gratuita nostri electio ac prædestinatio facta in Christo, tanquam omnium nostrū in capite.

Ab hoc primo transit ad alterum, nempe ad redemtionem, quatenus in persona Filij perfecta fuit: tum ad redēptionis ipsius dispēsationem, quomodo nimirum illa nobis communicetur, eiusque fiamus re ipsa participes, par Euāgelij sc. prædicationem, si fide istud amplectamur, firmumque in finem vsque retineamus & quidem electos omnes constanter illud retinere, quod obsignati sint spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo certæ hæreditatis nostræ cælestis in nobis permanens vsque in diem perfectæ redemtionis: quæ futura est in fine mundi. Interim tamen docet, operam esse dandam, idque precibus & exercitiis fidei ac caritatis, studioque bonorum operum, vt crescamus in vera pietate, in cognitione Dei ac Christi, quem Pater toti ecclesiæ caput dedit atque cōstituit. Nos quidem omnes natos esse in peccatis, & filios iræ, seruatos tamen ad gratiam Dei fideique donatos, & nouas creaturas effectos in Christo, vt in bonis operibus ad quæ creati sumus, ambulemus. Ideo verò legem mandatorum, in multis decretis positam, abrogatam esse, vt vterque populus, Iudæus & Gentilis, diruta illa macerie in vnum coirent, fierentque vnus nouus homo, per eundem S. S. sub vno capite Christo, à quo vitam & incrementum accipiamus, qui etiam in hunc finem, postquam ascendit in cœlum supra,

omnes Angelos exaltatus, misso Spiritu S. publicum Ecclesiæ ministerium stabiliuit, ad instaurationem nimirum sanctorum, & ædificationem corporis sui, quod est Ecclesia, & vt crescamus in eum per omnia, qui est caput, nempe Christum: nec ambulemus amplius sicut reliquæ Gentes, in peccatis, & in vanitate sensus nostri, sed exeuntes in dies magis ac magis veterem hominem, induamus nouum, & in suâ quisque vocatione dignè ambulet.

Ad summam: habemus in hac Epistola locos fermè omnes, vt antea diximus, Theologiæ præcipuos, de vno Deo, in tribus personis subsistente, Patre, Filio, & Spir. S. de Dei omnipotentia, sapientia, bonitate, misericordia, gratia: item de æterna & gratuita prædestinatione: de creatione mundi: de Angelis, diuersisque eorum gradibus supra quos omnes exaltatus est Christus, cap. 1. Ad hæc locum de peccato Originali, & actuali, deque eius caussis & effectis, de promissionibus salutis futuræ in Christo, deque fœdere inito cum Patribus, de lege, deque eius abrogatione, cap. 2. De aduentu Christi in carne in plenitudine temporum, deque duabus eius naturis, vera Deitate, & vera humanitate in vna persona coniunctis: de vera eius morte, resurrectione, veráque ac reali in cœlum ascensione cap. 1. 2. 4. item de redemtione & reconciliatione in persona Christi peracta; cap. 1. 2. & alibi. De huius redemtionis salutisque æternæ communicatione: eam enim offerri per Euangelium, recipi per fidem, obsignari per Spiritum sanctum *cap. 1. 2. 3. & alibi.* Recipi, inquam, per fidem viuam quæ absque studio bonorum operum esse non potest. De fide igitur vera, deque bonis operibus agit speciatim, cap. 2. eoque & de Ministerio verbi, deque Ministris ad hoc delectis & vocatis, cap 1. 2. 3. 4. De sacramentis item, quibus non solùm promissiones Euangelij obsignantur, sed etiam res per ipsa significatæ exhibentur credentibus. Mundari enim ait, Ecclesiam lauacro aquæ in verbo cap. 5. De Ecclesia igitur, quæ constat ex electis tam Gentibus quàm Iudæis, & quæ sola re ipsa particeps fit redemtionis, salutisque æternæ, agit cap. 1. 2. & 5. De perpetuo pietatis incremento, perseuerantiáque sanctorum in Christo, cap. 1. 2. 4. De vnitate Ecclesiæ per concordiam inter nos seruanda, de vita Christiana, deque variis virtutibus persequendis, & vitiis fugiendis, cap. 4. 5. 6. De summa pietatis Christianæ, quæ à nobis requiritur, eam in fide in Christum, & charitate in sanctos consistere, cap. 1. Denique de resurrectione à mortuis, de iudicio vniuersali, in quo quisque recipiet à Domino quicquid fecerit boni vel mali. cap. 6. De ascensione item piorum in cœlum, deque vita æterna, ad quam omnes, qui in Christum credimus, sumus electi & vocati, vbi in perpetuum laudaturi sumus Dominum: omnia enim reliqua & præcedentia beneficia in hunc finem spectare, vt simus in laudem gloriæ gratiæ ipsius, laudem inquam perpetuam, ca. 1. & 2. Cùm igitur Apostolus summam totius doctrinæ Christianæ hac breui Epistola complexus sit, ego verò in hanc Scholam, vnà cum aliis præclaris viris, vocatus sim, vt pro his donis, quæ Deus pro sua benignitate in me contulit, S. literas interpretando, Theologiam non minus breuiter, quàm perspicuè doceam, iudicaui me facturum operæpretium nostris auditoribus, si hanc verè diuinam Epistolam initio prælectionum nostrarum interpretandam susciperem, locósque Theologicos, qui in singulis capitibus sese offerunt, breuiter explicarem. Hæc est altera instituti mei caussa.

Accedit tertia, nimirum, quòd si qua alia Pauli Epistola, hæc certè ad Ephesios, firmissima & non pauca continet argumenta aduersus pestilentissimas hoc tempore ex inferis reuocatas hæreses, aduersus nouos Arianos, Nestorianos, Eutychianos, Marcionitas, Pelagianos, quemadmodum suis, Deo fauente, videbimus locis. Quid enim clarius aduersus Pelagianos, hostes gratiæ Dei, cap. 1. & 2. vbi de gratuita electione abundè disserit, deque gratuita redemtione, & ad Christum vocatione ac iustificatione? vbi etiam totam nostram salutem, & quicquid ad illam pertinet, siue fides, siue opera, non ex nobis, sed ex mera Dei gratia esse demonstrat? Quid efficacius aduersus Nestorianos illo, quod scribit cap. 4. eundem planè esse, seu eandem personam Filij Dei, quæ ascendit in cœlum, quæ etiam prius descenderat de cœlo? Quidve etiam magis refellit somnium de cœlo vbiquitario, quàm antithesis, quæ ibidem habetur inter inferiores partes terræ, & inter supremum cœlum, in quod ascendit Christus? Nihil quoque clarius explicat, quid sit sedere Christum ad dextram Patris, quàm locus ille, qui habetur cap. 1. vbi docet, Christum non ante sedisse ad dextram Patris, quàm resuscitatus à mortuis ascendit in cœlum, & ibidem sedere eum non vbique, aut in terra, sed in supercœlestibus locis, atque hoc nihil aliud esse, quàm eum factum esse Dominum & Regem vniuersorum, constitutum supra omnem principatum & potestatem, & virtutem, id est, non solum supra omnes homines, sed etiam supra omnes Angelorum ordines, quatenus scilicet Mediator est. Non ergo humanam in Christo naturam exæquatam esse naturæ diuinæ, qua Filius semper fuit æqualis Patri, sed tantum supra omnia creata, supráque omnes Angelos, exaltatam in persona Mediatoris. Non abs re ergo hanc hoc tempore Epistolam enarrandam explicandamque suscepimus.

Addam & hoc. Epistolam hanc plenam esse consolationum aduersus omnis tentationum genera. Iis enim opus habebant fideles in Ecclesia Ephesina, præsertim cum scirent, suum Apostolum Romæ esse captiuum: quæ etiam caussa est, cur ad eos miserit Tychicum. Non minus certè nos egemus consolationibus, qui propter Christum, veritatémque doctrinæ, variis premuntur calamitatibus, diuersis expositi sumus periculis, domi denique & foris affligimur. Fuerit igitur omnibus Epistolæ huius lectio & explicatio, vt confido, vtilissima, quod vt faxit Dominus, eum ex toto corde precor atque obsecro.

Etsi verò neque de voluntate ac desiderio studiosorum nostrorum dubitare me sinunt, tum pietas in Deum, quam hactenus constanter professi sunt, tum amor virtutis bonarúmque literarum, quem non paruo progressu in illis facto, luculentissimè nobis omnibus testatum fecerunt, rem tamen haud ingratam me illis facturum arbitror, si paucis eos rogem, vt quando tale ac tantum à Deo acceperunt beneficium, nempe vt sua hic continuare studia, atque imprimis veræ pietati, sincerôque S. literarum studio operam dare possint, ne sint in Deum ingrati, néve hoc præsenti abutantur beneficio. Agite ergo adolescentes charissimi, si Deum timetis, si vestram salutem curatis, si parentes colitis, si patriam amatis, si denique Principem Scholæ autorem, omnium patronum, Mæcenatem vestrum obseruatis, incumbite, vt facitis, in studia ingenuarum artium, atque imprimis, in studium pietatis, Christianæque sapientiæ, cuius potissimum caussa, aperta est vobis hæc Schola. Nihil hac re gratius Deo, nihil vtilius Ecclesiæ, nihil nobis salutarius, nihil denique amicis & patriæ iucundius præstare potestis.

Profani homines Ægyptij, Chaldæi, Græci, Romani, aliique populi, tanti semper fecerunt humanæ sapientiæ virtutem, vt huius comparandæ caussa nihil non egerint, nihil non sint perpessi laborum, vigiliarum, peregrinationum, sumtuum, vt alij è Græcia in Ægyptum, alij ex Italia & Africa, in Græciam, & aliunde alij in alias regiones, huius duntaxat rei caussa, migrasse legantur. Viderunt enim primum quidem, id per se honestum esse, & libero homine dignum: Deinde, ea re reli[...] virtutes, prudentiam, animi fortitudinem, iustitiam, [...] com[...] posse: in ea denique veras sitas esse diuitias, quas [...] semper fecerunt omnes gentes: atque, vt [...] cam, illa sapientia iudicarunt hominem verè liberum [...] licem beatúmque fieri posse. Neque prorsus ma[...] runt, nempe, si humanas tantum virtutes, vel potius si[...] lachra (vt Augustinus vocat) virtutum, humanámque & huius vitæ felicitatem, vel potius vmbram quandam felicitatis spectemus. Videmus enim, quot quantæque virtutes, quot quantáque bona consecuta sint illi, qui humaniorum literarum, humanæque Philosophiæ studia ex animo & seriò amplexi, diligentérque sunt persecuti, tum inter Græcos, tum inter Latinos insignes Socrates, Plato, Pythagoras, Aristoteles, Stoici & horum similes inter Græcos: Iulij, Mar[...]j, Catones, Cicerones, & alij inter Latinos, vt de aliis taceam populis ac Gentibus. Sed quid illa ad ea, quæ confert sui studiosis diuina sapientia in S. literis comprehensa?

Primò enim ipsa vera sapiētia, quæ in vera Dei, rerúmque diuinarum cognitione posita est, è S. literarum studio & intelligentia comparatur. *S. literas* ait Apostolus, *nosti, quæ te possunt reddere sapientem ad salutem*, id est, in omnibus ad salutem necessariis. Hæc verò sapientia, hominem reddit verè liberum: *si manseritis in sermone meo, veritas liberabit vos*, inquit Christus: efficit verè diuites, *Ditati estis in Christo omni sermone & cognitione*: verè fortem, *scripsi vobis adolescentes, quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis*: verè iustū, *omnis scriptura vtilis est, ad institutionem*,

ri nem, quæ est in iustitia: verè temperantem, quia verbum Dei crucifigit veterem hominem, & nouas efficit creaturas: *Renati* inquit, *sumus ex semine immortali per sermonem Dei*. Denique verè beatos reddit. *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, dicebat Christus. Et Dauid: *Beatus vir cuius voluntas in lege Domini, & qui in lege eius meditatur die ac nocte*. Non sine caussa ergo Apostolus tanto studio & diligentia hortatus est Timotheum, virum alioqui in S. literis exercitatissimum, vt attenderet lectioni S. literarum. Quid ita? quia inde pendet omnis vera sapientia, vera prudentia, vera iustitia, vera fortitudo, vera temperantia, omnis vera virtus, veræ diuitiæ, vera felicitas atque beatitas: *Omnis scriptura diuinitus est inspirata, & vtilis ad docendum*. Quid? omnem veritatem: *ad redarguendum*, quid? quosvis errores: *ad corrigendum*, quid? quosvis malos mores, vitia: *ad instituendum*, qua in re? *In omni iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus*. Quid vis amplius? Adde & illud Apostoli ad Rom. *Omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus*. Admirabilis enim est, omnemque superans intellectum consolatio, quam S. literæ satisfactis adferunt. Quanam ergo in illius rei studium incumbemus, quæ nos veris efficit consolationibus in omni tentationum & afflictionum genere? Hinc consolationem præbet S. Scriptura quæ aduersus omnes hostes nos fortissimos reddit. Sacra Scriptura vera nos donat fortitudine, quæ nos prudentes, sapientes, bonos, diuites, felices, beatosque efficit. Et S. Scriptura hæc omnia habet multo quàm copiosiùs. Iactant quidem Philosophi multas & magnas virtutes, multaque erecte definiunt: sed quantum absunt à scopo, qui Deum verè non cognouerunt, nec spiritum eius perceperunt? Definiunt virtutem habitum esse bonum: nisi quod honestum est & rectum, ac proinde illos prædicarunt bonos qui pluris constanter fecerunt honestum & rectum, quàm omnes pecunias, quàm opes, quàm imperia, quàm voluptates, quàm vitam ipsam, quales fuêre apud Romanos, Romuli, Pompilij, Bruti, Horatij, Decij, Fabricij, Marij, Sciptones, & alij. Verum, quid obsecro propriè honestum & rectum dici potest nisi quod Deo placet, & diuinæ voluntati est consentaneum? Hæc verò Dei voluntas vbinam verè declaratur? In solis Sacris literis. *Hoc est opus Dei* (ait Christus) *vt credatis in eum quem misit ille*. Item, *Hæc est voluntas Patris mei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*. Quis vnquam Philosophorum hoc nouit?

Adde, quod non solum in sacris literis perfectè reuelatur voluntas Dei, verùm etiam in Euangelio tantum credentibus donatur Spiritus S. quo quæ Deo placent, & cauere, quæ verè honesta & vera sunt, tum velle possint, tum perficere. Multa quidem speciatim de iustitia tam vniuersali, quàm particulari scripta reliquerunt: sed nulla est vera coram Deo iustitia, nisi quæ per fidem in Christum obtinetur. Hanc verò vbi inuenies, nisi in sacris literis? De animi fortitudine gloriati sunt permulti & Philosophi, & nobiles Romani, & tantam vim istius virtutis esse dixerunt, vt qui ea munitus sit, huius licèt crucietur corpus, ipse tamen animus nunquam possit cruciari. Rectè sane. Sed quem mihi dabis ex eorum numero, qui Christum ex Euangelio non nouerunt, qui verè hac donatus virtute fuisse dici possit? Accipe verò Apostolos & Prophetas, aliósque Christi Martyres, tam mulieres quàm viros, tam puellas, quàm pueros, quanta in illis animi fortitudo, quanta constantia? quos non pro gloria mundi, sed propter nomen Iesu Christi ita constantes & fortes fuisse legimus, vt nullæ eos pellicerint mineræ, nullæ terruerint minæ, nulli exanimarint metus, nulla tormenta, nullæque fregerint mortes. Sola enim fides in Christum ea est virtus, qua non solum mundum, sed etiam nos ipsos vincimus. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum*, (inquit Iohannes) *fides nostra*. Hac enim, quæ certè non ex libris Philosophorum, sed ex auditu verbi donatur, nouerunt filij Dei, innatas sibi refrænare cupiditates, spernere voluptates, tenere iracundiam, coërcere auaritiam, & cæteros compescere morbos, mortem contemnere ac superare, inque afflictionibus ipsis gloriari. Legite catalogum virorum verè fortissimorum atque heroicorum apud Apostolum ad Hebræos, qui sola fide, ex auditu verbi diuini excitati, muniti, tam multa, tam magna támque præclara præstiterunt veræ virtutis ac fortitudinis opera, vt vix credi ab hominibus possint.

Rectè etiam dictum est à Philosophis, *illum verè diuitem esse, cui nihil deest*: illi autem nihil deesse, qui sorte sua contentus est: eum autem contentum esse qui nihil præterea cupit, aut quærit: sicut contrà illum verè pauperem esse definierunt, qui semper eget, eum verò semper egere, qui semper cupit, qui semper optat, qui semper quærit, & nunquam sua est sorte contentus. Cui enim quæsito semper opus est, hunc perpetuò etiam egenum esse. Sed vnde hæc *αὐτάρκεια* comparatur? E Sacris literis, vnde & vera est pietas, si verè à nobis fide legantur, audiantur, in animum reponantur. *Εὐσέβεια* enim *μετ' αὐταρκείας* coniunxit Apostolus: pietatis autem fundamentum est fides: fides verò ex auditu est: auditus autem per verbum Dei. Veræ ergo diuitiæ Sacrarum literarum comparantur auditu atque lectione: & is verè diues est, cui suppetit copia cognitionis, intelligentiæ, & sapientiæ diuinæ, qua fit, vt pij sua sint semper sorte contenti. Cui verò tam deest quod habet, quàm quod non habet, cuius cupiditatibus saturandis nullæ vnquam sufficiunt facultates, qui propter auiditatem pecuniæ, nullum quæstum iudicat turpem, qui accumulandis diuitiis quouis iure, quáve iniuria semper inhiat, fraudando, decipiendo, mentiendo, pacifcendo, paciscendo, auferendo, eripiendo, spoliando, compilando: hunc quis audeat verè diuitem appellare, omnium miserrimus & pauperrimus cùm sit? Veros thesauros adfert Dei & Christi cognitio: hanc verò S. literæ.

Addam ad extremum etiam hoc, quod sapientes huius mundi de vera libertate, qua nihil felicius esse iudicatur, scriptum reliquerunt, eum demum veram esse libertatem, si quis viuat, vt vult: nihil autem velit, nisi quod rectè iudicat, ac proinde eum verè liberum esse, qui non ex iussu & imperio affectuúve carnis; sed ex recto mentis iudicio, voluntate que libera, honesti ac recti amante, cupiditatibus autem malisque affectionibus imperante, viuit. Pulchre sanè & rectè hæc etiam omnia. Quæ est enim eorum vel Imperatorum vel Regum & Principum libertas, qui etsi rerum omnium huius mundi potiantur, innumerabilibúsque populis dominentur, suis tamen cupiditatibus imperare non possunt? Liberum certè omnes sapientes eum esse negarunt, iniquissimum verò potius seruum esse pronunciarunt; cui vxor imperat; cui leges imponit; præscribit, iubet, vetat, quod videtur, qui nihil imperanti negare potest, cui si vocat, veniendum, si eiicit, abeundum, si poscit, dandum, si minatur, extimescendum est. Si hoc verum est, quo nomine ergo illos appellandos putamus, qui omnibus carnis cupiditatibus parêre coguntur? quibus peccatum ita dominatur, vt non obedire eius concupiscentiis non possint? quibus denique nihil aut cogitare, aut velle & facere liberum est, nisi quod poscit, quod iubet, quod imperat cæca, dira, vehemens & imperiosa domina. Sic senserunt de vera libertate veráque seruitute ipsi etiam huius seculi sapientes, & procul dubio rectè. Consentanea enim scripserunt cum Sacris literis nostris, in quibus Christus ait, illum esse seruum peccati, qui facit peccatum, & eum demum verè liberum esse, quem Filius hominis liberet, nempe à seruitute peccati & Satanæ.

Cæterum, quem mihi dabis ex omnibus mundi sapientibus, recta Dei cognitione, & spiritu Christi destitutis, qui verè liber fuerit, & non potiùs mancipium peccati & Satanæ? De omnibus gentibus à Christo alienis loquitur Apostolus, cùm ait, *principem potestatis huius aëris*, id est, Diabolum, *agere in filiis contumacibus, inter quos & nos* (inquit) *lim conuersati sumus, in cupiditatibus carnis nostræ facientes quæ cogitationibus & carni libebant*. Vnde igitur vera libertas? à Christo. Quosnam liberat? Credentes Euangelio: quomodo liberat? donando eos suo spiritu. Nam vbi spiritus Domini, ibi libertas. Spiritus autem datur ex auditu fidei, hoc est, ex fide, per auditum Euangelij in nobis excitata. Ergo veram etiam libertatem consequuntur homines è scripturis S. per Dominum nostrum Iesum Christum.

Quæ cùm ita se habeant, quisque potest videre, quanta cura, studio, diligentia incumbendum sit Sacris literis, quibus tot tantósque thesauros nobis consequi valemus, veram sapientiam, veram virtutem, veram iustitiam, veram fortitudinem, veram libertatem, veram denique felicitatem. Hæc certè voluntas est Dei, cui qui morem gerit, beatum eum pronunciat, qui secus facit, maledictum. Ergo charissimi adolescentes, si vobis consultum vultis, ita debetis studia bonarum literarum, artium & disciplinarum omnium persequi, vt primas semper detis lectioni & auditioni Sacrarum literarum, in quibus quo quis magis proficit, eò cumulatiores sibi thesauros, citra omnem du-

bitationem comparat. Sic enim habendum & statuendum est, felicitatem nostram omnem in vera cum Christo, adeóque cum eius carne, sanguine, anima, & per hunc Mediatorem cum Deo, vnitione consistere: hanc autem per Spiritum S. quo se ille nobis, & nos sibi incorporat, pérque fidem, qua vicissim nos illum amplexi retinemus in cordibus nostris, fieri & constabiliri: Spiritum verò S. simul & fidem, ad auditum verbi Euangelij rectè intellecti, nobis communicari, eóque beatissimos illos esse, non qui in summis degunt voluptatibus atque delitiis, non qui prædiuites sunt & præpotentes, non qui longe latéque dominantur, rerúmque omnium potiuntur, non qui ab aliis mortalibus tanquam Dei adorantur, non denique qui multa rerum humanarum scientia, huiusque seculi summa sapientia præditi sunt, sed illos demum, qui (vt Christus pronunciauit) *audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.*

DIXI.

EIVSDEM

DE CONSERVANDO IN Ecclesia puro puto Dei verbo

ORATIO:

In Academia Heidelbergensi habita 12. 13. & 15. Februarij Anno LXVIII.

Cùm in locum D. Zachariæ Vrsini succedens, professionem locorum communium publicè exordiretur.

Dicturus sum, Clarissimi viri, & ornatissimi Auditores, de necessitate, déque ratione retinendi, purúmque putum conseruandi in Ecclesia verbum Dei, cóque nonnihil de officio Principum in hac re, Ecclesiarum, pastorum, Doctorum, studiosorum, déque Scholarum antiquitate, vtilitate & necessitate in Regno Christi. Argumentum est, vt videtis, graue, honestum, vtile, & verò etiam necessarium in hoc tempore, adde & meæ conueniens ac consentaneum conditioni. Cùm enim mihi nouo in hac celeberrima Academia Theologo, antequam meum munus obire incipiam, aliqua (vt moris est) habenda esset oratio, qua & Christianam sapientiam, quam Theologiam vocant, laudarem & ad eius studium iuuenes adhortarer, nullam ad rem accommodatius visum est argumentum isto, quod tractandum suscepi. Nam & laudes continet veræ Theologiæ, & satis habet stimulorum ad illius amorem atque studium. Fuerit igitur oratio hæc (vt confido) studiosis nostris neque ingrata, neque inutilis: opto certè vt sit & gratissima & vtilissima. Quare, me benignè & attentè audiatis, non tam ego vos rogo, quàm ipsius etiam argumenti dignitas & vtilitas postulat.

Ac mihi quidem (vt ad rem ipsam veniam) diu multúmque cogitanti, & in animo voluentí, quidnam illud esset, quod & multis ante seculis tum Respubl. perdidisset, tum Ecclesias euertisset, & nunc etiam (proh dolor) illarum permultis vtcunque renouatis atque instauratis, denuò perniciem facere, & exitium adferre incipiat, illud tandem visum est fuisse & esse in caussa, quòd Antichristus, Christi Ecclesias & Scholas blando humanarum doctrinarum veneno inficientibus atque perdentibus, neque Reges & Principes, qui iuxta vaticinium Iesaiæ debuissent esse Ecclesiarum nutritores & protectores, neque etiam reliqui Magistratus, qui patres populorum esse debebant, minime pro suo officio restiterunt, neque curarunt, vt per veros Episcopos in Ecclesiis, & per sinceros doctores in Scholis, verbum Dei, à quo vno tota Ecclesiarum salus dependet, purum sincerúmque conseruaretur, sed contrà potius plerique omnes feris illis & immanibus beluis pro libidine omnia vastantibus, non solum conniuerunt, verum etiam, proh Deûm atque hominum fidem, opem iam ab initio tulerunt & quotidie etiam ferunt. Qua de re qui dubitet, confido vestrum esse neminem. Nam reapse quàm verum hoc sit, quod dico, ipsi, sed non sine magno dolore, videmus atque sentimus. Ergo nihil honestius, & Christiano homine ac Principe dignius, nihil ad Respub. & Ecclesias conseruandas conducibilius, nihil denique ad salutem cuique comparandam magis necessarium esse potest, quàm, vt per illos, quorum interest (interest autem omnium pro sua cuiusque rata portione) quàm diligentissimè curetur, vt reiectis profligatísque in perpetuum omnibus humanis de religione doctrinis, verbum Dei in Ecclesia purum putúmque conseruetur & administretur. Hoc est enim fundamentum, in quo salus Ecclesiarum qua maxime nititur. Sic iudico, sic sentio, sic video.

Sic docuit ille omnium excellentissimus & sanctissimus Poeta, qui in 1. Psalmo cecinit, *Beatum illum fore, qui neglectis omnibus impiorum hominum consiliis, moribus, doctrinis, totum adiicit animum ad vnam Domini legem & in ea dies & noctes meditatur.* Sic Dominus Iesus, ipsa æterna Dei Patris sapientia confirmauit, cùm pro salute nostra, non ad peruestiganda virorum (si Deo placet) sapientissimorum placita, sed ad perscrutandas Scripturas nos ablegauit, *Scrutamini* (inquiens) *scripturas.* Sic denique (ne singula scripturarum testimonia proferam) ipse Spiritus Sanctus vbique in S. literis testificatur, Ecclesiam Dei & colligi, & coagmentari & conseruari verbo Dei. Ergo nihil etiam honestius est, quàm vt ipsa Ecclesia, hoc est, nos omni cura & diligentia studeamus verbum Dei purum putum apud nos conseruari.

Ac profectò nihil est, quod magis deceat Ecclesiam, quàm vt id apud se purum quàm diligentissime conseruandum curet, per quod & ipsa fuit mundata ac conseruata, & per quod perpetuò munda sceleríque pura apud Deum propter Christum asseruatur. Verbo autem mundari nos, mundóque conseruari docet luculenter Christus Ioh. 17. cum ait, *Vos mundi estis per sermonem meum.*

Quid porrò magis honesti & grati hominis postulat officium quàm vt pretiosum thesaurum sibi à suo Principe donatum, ab omni labe purum & vacuum mundúmque custodiat? præsertim verò si nouerit hanc etiam sui Principis esse voluntatem. Qui hoc facere negligit, næ dignus ille fuerit, cui tantus thesaurus eripiatur, & alij, qui illum sciat ac velit custodire, donetur. Hoc enim æquitas postulat, hoc docet Natura, sic tradunt S. literæ, sic denique confirmant omnium gentium ac populorum iura atque leges. Quis autem, per Deum immortalem, pretiosior atque præstabilior thesaurus isto, quo nos Deus opt. max pro sua æterna erga nos beneuolentia liberaliter donauit, hoc est, Euangelio, inueniri excogitatiue potest? etenim quantum quæso rei est, Deum rerum omnium conditorem & gubernatorem, è cœlesti throno, nobis homuncionibus hic humi repentibus, locutum esse? nec locutum tantùm, sed suum etiam cœlestem sermonem scriptum nobis reliquisse? Quis non magno sibi ducat honori, si Princeps aliquis, aut Rex, suo se dignetur sermone, & præter hunc, suis etiam amicissimis literis? At is, à quo sacrum habemus eloquium, sacrámque scripturam, Deus est, Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui ius habet in omnium non tantùm facultates & corpora, sed etiam mentes atque animas. Quanti igitur faciendum est ipsius donum? Nos, quos dignatus est hoc honore, gentiles eramus, nati in peccatis, natura filij iræ, alieni diuino à fœdere, homines sine Deo, ad quos eloquia hæc Dei non pertinebant: & tamen hæc à Iudæis ad nos transtulit. Quantum igitur illi debemus; & quanta diligentia sunt nobis hæc custodienda? Illi per quos cœlestes hasce diuitias & opes ad nos misit, fuerunt Angeli. Per hos enim suam dedit legem. Fuerunt Prophetæ, afflati Spiritu Sancto. Per hos enim vetus habemus Testamentum. Fuerunt Apostoli legati Christi ad omnes nationes. Per hos enim Nouum habemus Testamentum. Fuit denique ipse Filius Dei idemque Deus Iesus Christus. Is enim autor totius scripturæ. Per hosce honoratissimos legatos misit Deus è cœlesti throno in terrā hanc, ad nos peccati & Satanæ mancipia thesaurum hunc incomparabilem. Quantam igitur iram Dei, & ruinam nobis imminere putamus, si non hunc summo studio, ab omni labe vacuum nobis asseruemus?

Verùm, quo etiam modo cum nobis dedit? Primum, oraculis, deinde scripto, confirmatum miraculis, obsignatum sanguine Christi, Spiritu etiam Sancto in cordibus nostris inscriptum. Quantum igitur ingrati animi crimen fuerit, si thesaurum hunc tā pretiosum aut contaminemus ipsi,

ij si, aut scientes & prudentes sinamus contaminari? An non hæ quatuor circumstantiæ illius qui dedit, nostrûm quibus dedit, eorum per quos dedit, & modi quo dedit, satis luculenter demonstrant, quàm æquum & honestum sit vt cœlestem hunc thesaurum, diligenter purissimum conseruemus, non in cistis, sed in corde, sed in ore, sed in Ecclesiastico Ministerio? Has certè circumstantias diligenter examinauit Apostolus, cum voluit ad obedientiam simul & reuerentiam Euangelii, fideles excitare in Epist. ad Hebr. 2 dicendo: *Propterea oportet nos diligentius attendere iis, quæ dicta sunt nobis*, &c. Legantur reliqua.

Argumento autem ducto à circumstantia personarum, tum eorum, quibus ablatus est, tum eorum, quibus datus est thesaurus, vtitur in Epist. ad Rom. cap. 11. cùm ait: *Dices igitur mihi, defracti sunt rami*, &c.

Sed non minus diligenter duæ aliæ considerandæ nobis hic sunt circumstantiæ quæ ad accuratam huius thesauri custodiam excitare nos debent: nempe ipsius thesauri qualitas & dignitas, & finis, propter quem Ecclesiæ donatus est.

Thesaurus ipse pretiosissimus est, cœlestis, diuinus, quo nihil in mundo præstabilius aut excellentius inueniri, nihil nobis vtilius & salutarius donari potuit. Est enim hic ille thesaurus cuius habendi caussa diuendenda sunt omnia, vt Christus docuit. quando in ipso Christo est salus, vita æterna. Præclara certè & magnifica Dei dona sunt Sol & [illegible] cæteraque omnia quæ è cœlo & terra nobis benignè & liberali manu largitur, ad vitam hanc feliciter transigendam, necessaria: Præclariora vires & facultates corporis atque animi, innumeraque virtutes, quibus animos mortalium exornat Deus. Sed quid hæc comparata cum verbo Dei aliud sunt, quam plumbum ac ferrum, collatum cum argento atque auro? Idcirco Dauid, postea quam celebrasset cœlos cœlorúmque virtutes, atque illis dixisset enarrari gloriam Dei: continuò legem, hoc est, verbum Domini, illis prætulit, atque ab effectis, hanc illis longè præstabiliorem esse demonstrauit, dicendo: *Lex Domini integra est, conuertens animam, testimonium Domini verum, sapientiam suppeditans imperitis: decreta Domini recta sunt, cor exhilarantia: præceptum Domini repurgatum illuminans oculos*. Legantur reliqua.

Alibi etiam comparat illud auro & argento purgatissimo. Quid verò dicam de Mose, extollenturus populo, quantum illum Deus prætulisset reliquis gentibus, hoc vnum celebrat thesaurū scilicet verbo Dei: id quod postea Dauid in Psalm. 147 præclarè recitauit, cum dixit, *Qui annunciat verbum suum Iacob, statuta & iudicia sua Israeli. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit illis*. Certè reliquis etiam nationibus communia fecerat Deus dona cœli & terræ, multisque & præclaris virtutibus illas etiam ornauerat atque ita ornauerat, vt illarum permultæ ipsis etiam Iudæis præstantiores fuerint. Qua igitur in re apparebat, populum Dei gentibus reliquis omnibus antecellere? In hac quod non illis, sed huic tantum suum tradiderat Deus verbū, suaque patefecerat iudicia. Hoc id ipsum est, quod Apostolus scripsit ad Roman. *Quid igitur amplius Iudæo est?* (in quo scilicet præcellat gentibus) *aut quæ vtilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, atque inprimis, quòd concredita sunt illis eloquia Dei*. Hoc igitur illud ipsum est quo nos feliciores & beatiores sumus reliquis populis omnibus, ipsis etiam Iudæis: nempe quod nobis & non illis, Euangelium Dei concreditum est. An non hæc luculenta sunt testimonia testantia & declarantia, quanta sit huiusce thesauri excellentia & dignitas? æstiment igitur alii, & magnifaciant, quantum velint, diuitias Crœsi, triumphos Pompeii, vires Herculis, ingenium Luculli, virtutem Alexandri, doctrinam Aristotelis, aut Platonis, eloquentiam Ciceronis aut Demosthenis, & si quid aliud in hoc Mundo excellens vnquam aut admirandum fuit: nos certè multò pluris faciemus hunc cælestem thesaurum, in quo vno salus nostra, vita & felicitas æterna consistit, vt non sine caussa scriptum reliquerit Apostolus, Christum & mortem aboleuisse & vitam atque immortalitatem in lucem produxisse per Euangelium, nempe nobis, quòd ea nisi per Euangelium à nobis agnosci percipive non possit. Quare ab excellentia huiusce thesauri, satis liquido apparet, quanta cura & diligentia custodiendus nobis sit, purúsque in Ecclesia conseruandus.

Finis porrò præcipuus, propter quem nobis suum verbum Deus & dedit, & reliquit in Ecclesia, duplex est: gloria ipsius Dei, & salus nostra. Gloria Dei in hoc cumprimis relucet, si is solus agnoscatur & appareat Ecclesiæ Doctor qui è cœlo, & non è terra nobis loquatur, & solus etiam à nobis cum summa reuerentia & obedientia audiatur. Nam solus etiam vult audiri: solus Ecclesiam suam vult docere: & hac voce sui verbi, suam declarare præsentiam, qua suæ semper adest Ecclesiæ.

Finem hunc indicauit sæpenumero Deus in Scripturis per Mosen & Prophetas, quorum testimonia nunc in medium proferre non est necesse, cùm res sit perspicua. Cùm enim populo mandabat, vt se suúmque verbum duntaxat audiret: quid aliud hoc præcepto innuebat, nisi ideo se verbum suum per Prophetas ad illos misisse, vt se loquentem in Prophetis audirent, & præterea neminem? Quid? An non missum ad nos filium dilectè hunc solum iubet audiri? Solus igitur vult docere & audiri in Ecclesia Deus. Quod cùm ita sit, quis non videat per esse iniquum, vt aliquis alius præter Deum in Ecclesia doceat? aut vt Deus introducatur aliena à sua voluntate, imò & secum pugnantia loqui, idque in medio suæ Ecclesiæ. Atque id fit, cùm verbum Dei in Ecclesia, humanis corruptum doctrinis proponitur & prædicatur. Ergo ne tam execrabile flagitium in Dei maiestatem admittatur, & vt Deus appareat id quod est, verax & constans in suo verbo: & hac ratione sua illi maneat gloria, verbum Dei in Ecclesia, ab omni humana vacuum doctrina, purum putúmque conseruari & administrari necesse est.

Salus deinde nostra, in hoc potissimum est posita, primùm, vt verum Deum agnoscamus & Mediatorem Iesum Christum. *Hæc est* (inquit Dominus Iesus Patrem alloquens) *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*. Deinde, vt eum vero colamus cultu: *Quicunque inuocauerit nomen Domini* (inquit Apostolus) *saluus erit*. Quis autem sine Dei verbo potuisset vnquam Deum agnoscere verè, & gratum ei cultum præbere? Ergo vt Deum & Christum, eiúsque voluntatem & cultum possemus agnoscere, eóque seruari, suum ad nos misit verbum, vt eo tanquam splendidissimo lumine quæ alioqui nobis abdita erant, patefierent. Proinde Petrus meritò scripta Prophetarum, eóque vniuersam scripturam comparat lucernæ lucenti in caliginoso loco, vt ea scilicet Deum, eiúsque voluntatem, & Christum, & quæcunque ad salutem nostram necessaria sunt, perspicuè videamus. Quid igitur non solùm iniquius, sed etiam nobis detrimentosius esse potest, quam vt quod nobis facis & luminis ad vitam æternam prælucentis loco datum est, illud Cimmeriis humanarum doctrinarum tenebris, vel potius densa & atra ventosaque caligine, aut nos obscuremus, aut ab aliis obscurari & penitus extingui prudenter sinamus? Ergo ab ipsa etiam thesauri qualitate, & à duplici fine, propter quem nobis datus est, vel clarius apparet, quanta diligentia & cura debeat à nobis purus in Ecclesia conseruari.

Quis verò innumerabiles, eximiósque fructus, quos purum putéque administratum verbum Dei fidelibus adfert, enumerare vel explicare queat? Ego certè non possum paucis id clarius & breuius facere quam fecerit Apostolus, partim in ea, quam scripsit ad Timotheum posteriore, partim in ea, quæ est ad Rom. In illa ait *Scripturam S. vtilem esse* [illegible], *vt integer sit Dei homo, ad omne bonum opus apparatus*. In hac verò ait, *Quæcunque scripta sunt, ea ad nostram doctrinam scripta esse, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus*. His duobus locis, omnis scripturæ vtilitas, & fructus, vel, vt melius dicam, vsus, quam breuissime simul & dilucide cōplexus est Apostolus. Quid enim præter hæc desiderari potest amplius? Nam quæcunque tradi possunt de religione, & ad salutem nostram pertinentia, illa aut pertinent ad dogmata, aut ad mores, aut ad consolandas afflictorum mentes & conscientias. Si ad dogmata, illa aut sunt vera, aut falsa. Si vera, illa omnia abundè tradit Sacra scriptura, ideo meritò ait illam vtilem esse, [illegible]. Si falsa, eadem scriptura refutari facile possunt. Ideo ait eam etiam vtilem esse [illegible]. Si de moribus agitur, illi aut sunt boni, aut mali. Si mali, eos omnes corrigit scriptura. Idcirco ait eam vtilem esse [illegible]. Si boni, in illis nos instituit S. Scriptura, inque vera iustitia, ita vt quisque ad bonum opus apparari, & perfectè instrui per S. Scripturam possit: ac proinde meritò dixit, eam vtilem esse [illegible]. Quid hac Apostolica partitione perfectius

verbum residet in animis fidelium, illud verè seruetur in Ecclesia.

Sic factum fuisse legimus à Mose & à Prophetis. Etsi. n. multa alia præter verbum Dei probè tenerent, ad populos tamen in concionibus nihil vnquam aliud afferebant, nisi quæ ex ore Domini accepissent, & ex eius verbo didicissent. Sic Christus, in quo erant omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, egit. Nihil n. docebat, nisi quæ audiuisset à Patre, & in S. literis Prophetarum continerentur. Sic iussi sunt facere Apostoli. Neque. n. permisit illis Christus prædicare & docere populos quæcunque scirent, aut scire possent, sed terminos ac limites præfixit verbi Dei, quos minimè fas esset transilire: *Prædicate* (inquiēs) *Euangelium, docentes seruare quæcunque præcepi vobis*: quasi dicat, nihil præterea. Sic Apostoli obtemperarunt, & sic nobis quoque faciendum esse docuerunt. Prodeat Petrus, 1. Pet. 4. *Quis loquitur* (inquit) *quasi sermones Dei*. Quantò magis igitur, qui Ecclesiæ Dei concionatur. Prodeat & Paulus. Primum præceptum quod tradit Timotheo in priore epistola, cap. 1. de bene regenda & gubernanda Ecclesia, hoc ipsum fuit, quod iam tracto argumentum: nimirum denunciaret illis, qui munus docendi in Ecclesia habebant, [illegible], h. e. neque aliud, neque aliter docerent, quam ipsi quoque Apostoli docuissent, & adhuc docerent, purum scil. verbum Dei, & purè, [illegible] eos illos appellans & eorum doctrinam [illegible], quicunque aliter & aliud docent, quam quod Christus docuit & docere iussit. Et in altera epist. cap. 2. iubet Episcopum esse [illegible]: non solum iubet, vt nihil aliud secet populo Dei, quàm sermonem veritatis, sed etiam iubet, vt illum secet rectè, hoc est, prudenter, purè, & secet ad ædificationem.

Docent omnes ij, & alii propè infiniti similes loci, pastoribus Ecclesiarum in hoc vnum omni cura, studio, diligentia esse incumbendum, vt fidelibus in Ecclesia Christi nil nisi purum Dei verbum, idque purè & fideliter explicatum proponant, quod hac vnica doctrina seruentur Ecclesiæ. Atque hæc est vna vera ratio retinendi in Ecclesia purum Dei verbum, nempe, si pastores in suo ministerio se contineant intra limites verbi Dei, non solum quoad ipsam doctrinam, vt scilicet nihil doceant, quod non suppeditet verbum Dei, sed etiam quoad confirmationem doctrinæ, vt scilicet nec aliunde sumant testimonia ad probandam, quàm è fontibus scripturarum & id quoad eius fieri potest. Hoc addo, quoniam nonnunquam vsu venit, vt cogantur Pastores, etiam pro suggestu, præter testimonia & rationes scripturarum, vti etiam testimoniis & rationibus hominum tam profanorum, quam etiam sanctorum, tam ad sua sana dogmata confirmanda, quàm ad falsa aduersariorum refutanda, idque aut propter pertinaciam hæreticorum, qui cum non acquiescunt scripturis, aliis rationibus & testimoniis conuincendi sunt, aut propter maleuolorum calumnias, quas aliis, quam scripturarum testimoniis refellere necesse est, aut denique etiam propter nonnullorum infirmorum fratrum imbecillitatem, qui à veteri superstitione non possunt penitus auelli, & in traditam, quæ scripturas continet, nata veritate firmari nisi veterum etiam Patrum testimoniis eadem comprobetur. Tunc enim vtile fuerit Ecclesiæ si id fecerit pastor, modò tamen prudenter & sobriè præmissa protestatione se hoc facere coactum, non egressurum alioqui cancellos S. Scripturæ.

Cæterùm extra has tres necessarias caussas, quæ certè non sæpe contingunt, non est boni pastoris & concionatoris in Ecclesia, extra limites S. literarum, per scripta Poëtarum & Philosophorum aut etiam Patrum euagari. Hoc enim est contaminare verbum Dei, & Ecclesiam assuefacere dictis hominum magis, quam S. Scripturarum oraculis audiendis, quod quid aliud est, quàm puritatem verbi Dei paulatim è mentibus fidelium, eóque & ex Ecclesia tollere?

Peccant igitur grauissimè contra pietatem verbi Dei, illi qui ostentandæ nescio cuius eruditionis gratia, è suggestis varia profanorum Philosophorum, poetarum etiam obscœnorum dicta non solùm citant, sed etiam integra recitant & explicant.

Non me latet, Apostolum Paulum nonnunquam in suis sermonibus & Epistolis profanorum etiam poëtarum dicta, quòd ad rem quam tractabat, essent accommodata citasse, vt in Actis illud Arati, [illegible]: vt 1. Cor. 15. illud Menandri, [illegible]. vt in Epist. ad Tit. c. 1. illud Epimenidis, [illegible]: Verùm neque nominauit poetas, neque id fecit frequenter, neq; sine vtili caussa: sed breuia tantùm illorum dicta, rarò sobriè, & quasi obiter coactus adduxit vt qui erant ex Gentibus ipsorum quoque gentilium dictis quasi propriis confoderentur armis. Quid igitur hoc Apostoli exemplum iuuat illos, qui citra vllam necessitatem, aut etiam vtilitatem, tantum vt ostētent nescio quam vanam eruditionem, assuefaciunt mentes fidelium audiendis multorum eruditorum hominum testimoniis? Solus Christus in Ecclesia audiendus est, si volumus puram eius doctrinam in Ecclesia conseruari.

Hanc priorem regulam docuit nos Apostolus in altera ad Timoth. epist. cap. 2. *Quæ audiuisti* (inquiens) *ex me, inter multos testes, hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt* [illegible], nempe eadem & non alia: quasi dicat, & ita nostra retineatur doctrina quæ est verbum Dei in Ecclesia Christi. Atque hæc de officio pastorum, & de priori conseruandi in Ecclesia verbum Dei, ratione, satis.

Venio nunc ad alteram, ea est diligens gymnasiorum literariorum & Scholarum imprimis Theologicarum, cura, nimirum, vt qui ad ministerium Ecclesiasticum assumendi sunt, in iis prius Christianè piéque ad officium illud instituantur. Hæc autem cura partim ad Principes ipsos & Respubl. partim ad ipsarum Scholarum Doctores, partim denique ad ipsos etiam iuuenes instituendos pertinet.

Ac quod ad Principes & Respub. pertinet: primum summa diligentia curandū est illis, vt in suis vrbibus Scholas habeant, & in iis pios præstantes, & excellentes viros, qui iuuentutem cùm bonas & liberales artes, & disciplinas, ac linguas, tum imprimis veram pietatis doctrinam, hoc est, purum Dei verbum doceant: nec non etiam in ipsa pietate Christiana, iisque & honestis moribus instituant. Deinde vt hoc commodè & felicius fieri possit, debent & Doctores ipsos liberalibus stipendiis, & pauperes studiosos honesta aliqua ratione sustentare. Sic Deus docet suo exemplo, cùm prospexit Leuitis de vrbibus, de decimis, &c. Sic fecit Constantinus Imperator &c. Certè honesta professorum stipendia, non minus nerui sunt Scholarum, quam pecuniæ, belli.

Postremo, debent ipsi pij Principes & Magistratus, Episcopi esse suarum Scholarum, hoc est debent aut per se, si fieri possit, aut saltem per alios subinde Scholas visitare, & inspicere quantum & quomodo studiosi proficiant & in literis, & in vera pietatis doctrina, & curare, vt suum quisque faciat officium strenuè & diligenter. Hæc est cura, quam suscipere debent pij Principes & Magistratus de Scholis aperiendis & bene instituendis ac conseruandis. Sunt enim hæ, si bene sunt constitutæ, non solum vtiles Rebuspub. verum etiam Ecclesiis necessariæ, quando sine ipsis neque Respub. bene habere, neque Ecclesiæ diu consistere possunt. Nam quod attinet Resp. quantum illæ valeant, & quantum sint felices sine viris doctis, & vera sapientia præditis, quorum sapientibus consiliis regantur, satis luculenter docent S. literæ, testantur Philosophi, cōfirmat sapiētia. Ecclesiast. c. 10. *Væ tibi ô terra cùm Rex tuus puer est*. Quid ita? quia puer imperitus est rerū, indoctus, & insipiens ac stultus. Vnde quod Hebraicè est puer נער, Germanicè est *Narr, Stultus*. Ideo nomine pueri quiuis imperitos & stultus intelligitur. Quid autē infelicius, quā non a stultis & imperitis regi? *Homine imperito nihil vidi iniquius*, dicebat ille apud Terentium. Sed tolerabile esset, si Rex puer esset, modo consiliarij essent probi & sapientes. Sed cùm etiam ij sunt insipientes, impii & improbi, quid illa terra, vrbe & regno miserius. Ideo bene subdit Salomon, dicendo *Et principes manè comessantur*, h. e. illi, qui deberent vigilantes esse in dandis bonis consiliis in dicendo iure iis, qui petunt, tempus ad hoc destinatum insumūt in epulis, ebrietatibus, voluptatibus. Nam si manè inebrientur, per totum reliquum diem, nihil boni & recti poterunt præstare. Væ igitur Rebuspub. quæ sapientib. & piis viris, quorum consilio regi possint, destituantur. Isaiæ 3. vt singulare flagellum, quo nihil detrimentosius regnis accidere possit, minatur Deus se daturum pueros qui regnent, sublatis inde doctis & sapientibus viris. Vidit hoc & Plato sapientissimus, proinde scriptum reliquit, *Tum demum vrbem beatam fore, cum aut Philosophi regnabunt*, (id est, viri docti & sapientes) *aut Reges philosophabuntur*, hoc est operam dabunt studiis bonarum literarum, & veræ sapientiæ. Contra igitur, tum demum orbis & vrbes infelices sunt, cùm aut imperiti & stulti regnant, aut Reges stultescunt.

Ac profectò rem ita se habere, & veteres historiæ tam

sacræ quàm profanæ & nostra hæc secula docent. Quando Respubl. Israëlis benè habuit? Cum Reges habuit pios, doctos, inque S. literis exercitatos, vt sub Dauide, sub Salomone, sub Iosaphato, Ezechia, Iosia, & aliis similibus. Verissimum igitur est quod dixi de principio, Respubl. non posse benè habere, cùm destituuntur viris doctis, & verè sapientibus ac piis. At vnde ij educuntur? E Scholis. Ideirco etiam Hebræi testantur, tum demum Rempublicam Israelis felicissimè habuisse, cùm in Israel frequentes essent Scholæ, atque vt illi loquuntur, cum omnes vrbes, oppida, & pagi suas haberent domos conuentuum, seu synagogas, & domos scrutiniorum seu studiorum, in quibus S. literæ diligenti studio explicarentur. Nā etiam inde boni Reges & Principes, postea quàm in S. literis fuissent bene instituti, ad Reip. gubernacula educebantur. Quantum igitur vtiles sint Reipub. Scholæ, satis perspicuum est. Neque enim nostri instituti est in præsentia de hac re multa verba facere.

Cæterum Ecclesiis non solum vtiles, sed planè necessariæ sunt propter religionem, atque ita necessariæ, vt sine iis Scholis, neque doctrina Euangelii pura conseruari, neque ipsæ Ecclesiæ diu possint consistere. Quomodo n. bonam & firmam habere possis Ecclesiam, sine puro Dei verbo? Quomodo autem purum conseruari verbū queat sine Ministerio? Quomodo verò ministerium sine Ministris ad verbum purè administrandum idoneis? At verò quomodo tales habere possumus pastores sine Scholis? Ergo sine Scholis, è quibus euocari & educi subinde possint viri docti, sapientes & pii, alii ad Rempub. alii ad Ecclesias gubernandas, diu conseruari Ecclesia non potest: id quod exemplo non longè petito, confirmari facilè potest. Quando n. Ecclesia Romana ad tantam defecit barbariem doctrinæ, morum, religionis? Nimirum posteaquam Scholæ Theologicæ aut penitus neglectæ fuerunt, aut saltem barbaris sophistarum literis corruptæ. Sic Iulianus ille Apostata tum maxime nocuit Ecclesiis, cùm Scholas bonarū literarum clausit Christianis putans hac ratione se posse illas funditus tollere. Contra videmus, tum demū in Germania primum, deinde in aliis regionibus institutas fuisse Ecclesias, quando cum bonis artibus & disciplinis, studiū etiam S. literarum restitutum est, & Scholæ verè Theologicæ iterum beneficio piorum Principum & Rerumpub. apertæ fuerunt. Sunt igitur hæ Scholæ in Repub. Christiana multis nominibus non tantum vtiles, sed etiam necessariæ, saltem vt in iis, & per has sincera pietatis doctrina retineri possit & conseruari.

Hac de causa videmus non solum apud populum Dei, verum etiam apud profanas Gentes, magnam semper adhibitam fuisse curam & diligentiam in hisce Scholis aperiendis, constituendis, conseruādis, & qui in iis docerent, sapientibus & doctis viris, vbique locorum perquirendis, & amplissimis stipendiis conducendis, idque vt horum opera cùm liberales artes & disciplinæ tum maxime ipsa religionis doctrina pura conseruaretur, de quibus Gentium Scholis minime opus est multa dicere ad vos præsertim viros doctos, & antiquarum historiarum peritos. Quis n. nesciat, quanta diligentia Scholas curarint, quantáve liberalitate, studia & studiosos promouerint Ægyptij, Chaldæi, Babylonii, Persæ, Græci, Romani? Quis ignoret in quanto pretio apud illos fuerint viri docti, literati, sapientes, atque inprimis doctrinæ de religione professores & defensores, vt Sacerdotes, Magi, Gymnosophistæ, Philosophi, Pontifices, Augures? Quis commemoret celeberrima illorum Gymnasia, Musæa, Lycæa, Stoas, Tempe, Academias: sed iis omissis, de Scholis populi Dei, tam ante Christum, quàm post Christum, nobis dicendum est, vt hic pii Principes & Christianæ Respub. videant, quid circa has Scholas, sui sit officij.

In veteri Testamento videmus passim per totū Regnum Israelis fuisse ex iussu Dei institutas & apertas Scholas, in quarum aliis Leuitæ, in aliis Prophetæ docebant, legē Dei explicabant, iuuentutem instituebant, & discipulos sibi faciebant qui postea aut in Templis, aut in Synagogis docerent, & doctrinam Dei ad posteros propagarent. Qui enim erant illi filii Prophetarum, de quibus sæpe fit mentio in libris Regum, nisi studiosi in Scholis Prophetarum educati? Atque hoc voluit Amos, cùm dixit, *Non sum Propheta, nec filius Prophetæ*, hoc est, nunquam fui in Scholis Prophetarum & literatorum edoctus. Qui etiam erant Nazaræi, nisi homines ad studia, & ad bonorum morum institutionem segregati, quales olim apud nos Christianos fuerunt sancti Monachi? Hunc iuuentutis florem concisum suo tempore defflet Ieremias, vt verè deflendum est, cùm pereunt Scholæ, & cum Scholis iouentus.

Quid etiam caussæ fuit, cur Dominus voluerit, vt 48. vrbes cum suburbanis suis darentur Leuitis à reliquis tribubus? Hæc præcipua fuit caussa, vt passim in toto Regno Israel essent Scholæ & collegia, in quibus Leuitæ docerent, & iuuenes in lege Domini, & bonis moribus instituerent.

His autem Scholis & collegiis moderandis ac regendis præficiebantur semper viri insignes eruditione, pietate, prudentia morum grauitate, tam ex Prophetis, quam ex Leuitis, vt Samuel Scholæ Naiothensi, quæ erat in monte sancto Ramah: vt Elias Gymnasio Hiericontino & Ramoth Gilead, in cuius locum successit postmodum eius discipulus Elisæus atque alij aliis.

Huc etiam spectat, quòd Dominus voluit, vt Leuitæ amplissimos haberent prouentus à singulis tribubus, & decimas, & census, hac nimirum de caussa, vt cæteris liberati curis, liberius studiis literarum, & Ministerio Ecclesiastico possent vacare. Ac quod Dominus de iis Scholis per Mosen constituerat, illud ipsum pii postmodum Reges seruandum curarunt. Quid quòd inter ipsas quoque Gentes dispersi Iudæi, suas semper conati sunt retinere Scholas, quas *Synagogas* vocant, in quibus sua colerent studia, & de S. literis inter se conferrent ac dissererent: teste Iacobo in Act. 15. Etsi collapsæ illæ fuerunt magna ex parte tempore captiuitatis, certè postliminio reuersi in patriam Principes Iuda, curarunt eas instaurandas, præsertim Hierosolymis, vbi primarium erat Iudaicæ Gentis studiū, ad quod ex omnibus Regni & Mundi partibus, studiosi confluebant, teste Luca in Act. c. 2.

De Domino verò Iesu Lucas refert, cùm ingressus fuisset synagogam, datum ei fuisse librum S. Bibliorum, tanquam Doctori, vt aliquid in eo explicaret, ipsum verò fecisse officium. Imò idem Lucas refert, Iesum cum adhuc esset annorum 12. disputasse cum Doctoribus illarum Scholarum, idque cum magna omnium admiratione.

Et quidem ipse Dominus Iesus indicauit, se vtrumque fecisse officium, & Ecclesiastici Concionatoris, & Scholastici Doctoris, cum dixit, *Ego semper docui palàm & in Templo, & in synagogis*. Erant enim illæ synagogæ, vt ante dixi, Scholæ & collegia, vbi lex Domini inter doctiores explicabatur, & de scripturis disserebatur.

In Actis quoque scriptum reliquit idem Lucas, fuisse Hierosolymis habitantes Iudæos, viros religiosos ex omni natione eorum quæ sub cœlo est, indicat, collegia ibi fuisse studiosorum hominum, qui eò ex omnibus Mundi partibus confluerent.

Ibidem c. 6. mentionem facit collegii Libertinorum Cyrenensium, Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, qui disputabant cum Stephano. Contulerant enim eò se omnes isti studiorum gratia.

De Paulo quoque refert idem Lucas, quomodo Tharso Ciliciæ, Hierosolymam concesserit, & ibi ver Gamalielem in lege Domini institutus fuerit. Quis autem fuit iste Gamaliel? Doctor legis in Academia Hierosolymitana, discipulus Simeonis illius, qui Christum in vlnas accepit. Habuit. n. illa Schola Hierosolymitana multos præclarissimos Doctores inter quos etiam fuit Hillel, qui anno ante tēpli euersionem 100. floruit in ea Schola. Certè Paulum post suam conuersionem legimus sæpius ingressum fuisse synagogas Iudæorum, cum illis disputasse, & euicisse, Iesum esse Christum.

Ex iis, & aliis propè infinitis similibus tam Noui, quàm Veteris Testamenti locis, facilè cuique liquere existimo, primò, fuisse semper ex Dei instituto Scholas in populo Dei, vsque ad ipsam Hierosolymæ euersionem. Deinde, etiam caussam, cur Dominus has instituerit, & tanta diligentia voluerit regi, conseruari, custodiri, grauissimísque & celeberrimis Doctoribus ornari, nempe, vt in eis horum opera, pura doctrina atque religio conseruaretur: quòd iis collapsis aut corruptis, non possit diu Ecclesia Dei conseruari. Atque hæc de Iudaicis Scholis.

Venio nunc ad alias, præter Hierosolymitanam, Scholas, quæ post Christum, vbique terrarum, per Apostolos, viròsque Apostolicos institutæ fuerunt, vt in eis pura Euangelii doctrina custodiretur, & inde ad posteritatem propagaretur. Habuit enim iam inde ab initio Christiana etiam Ecclesia suas Scholas, in quibus pueri prima religione elementa discebāt: & deinde libros etiam sacros explicari audiebant. Et qui hæc docebant, *Catechistæ & Doctores* vocabantur. Ac primum quidem Antiochiæ temporibus etiam Apostolorum celebrem fuisse Scholam, & sacrorum, docto-

doctorúmque virorum collegium, docet Lucas in Actis,c. 13. In ea præter alios, Doctor fuit Barnabas, quem postea Spiritus S. misit inde ad Ministerium Apostolatus, Pauli comitem assumi. & Constantini etiam Magni tempore illa extabat Schola. Quo etiam ex loco discimus, vnde sumendi sint Ministri, nempe ex Scholis & collegiis sanctorum virorum. Ac quoties Apostolus Paulus mentionem facit Catechistarum, & verbi catechizandi (facit autem sæpe) Scholas indicat Christianas, in quibus iuuenes catechizabantur.

In Asia florentissimam instituit Iohannes Apostolus Scholam in ipsa metropoli, Ephesio, e qua multi & magni Episcopi ac Martyres prodierunt, inter quos & Polycarpus fuit, & qui de hac re Polycarpi discipulus, Irenæus.

In Palæstina Cæsareæ fuisse Scholam, docet Gregorius Neocæsariensis, qui ibi operam dedit S. literis, & inde doctissimus ad Episcopatum assumtus fuit.

De Alexandrina verò omnium in toto orbe celeberrima Schola quid dicam? Scribit Hieronymus, iam inde a temporibus D. Marci, qui Euangelium scripsit, multos & magnos in ea floruisse Doctores: inter hos connumerantur Pantænus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Hieracles, Dionysius & alii insignes viri.

De Schola Byzantina scribit Gregorius Nazianzenus, & in ea institutum atque eruditum fuisse fratrem suum Basilium narrat.

Sed quid ego Scholas omnes commemorem? Circumspiciamus & intueamur vetustissima Canonicorum collegia, & Monachorum monasteria seu Cœnobia: quid de principio hæc fuerunt aliud, nisi piorum & studiosorum hominum collegia, & Christianæ Academiæ? Testantur hoc antiquissima & instructissima quæ in illis adhuc extant, Bibliothecæ: testantur amplissimæ facultates, quib. ab Imperatoribus & aliis potentibus liberaliter donabantur, pro honesta Doctorum & studiosorū sustentatione. Testatur propriè etiam Posidonius in vita Augustini c. 5. & 11. cùm ait, *D. Augustinum in Monasterio cum Doctis habitasse, & secundùm Apostolorum regulam vixisse, & è suo collegio Episcopos aliquot doctissimos viros Ecclesiis dedisse.*

Ex iis itaque omnibus, quæ diximus, partim de Scholis Christianis & Theologicis, in toto orbe Christiano, iam inde ab initio per omnia secula institutis, partim de causis propter quas tanta diligentia & studio, tam à Mose, primùm, & Prophetis, piisque Regibus Iuda, quàm postea ab Apostolis, Christianisque Principibus institutę & conseruatę fuerunt, facile quiuis videre potest quam sit necessarium, si velimus & purum Dei verbum, & puras Ecclesias apud nos conseruari, vt cumprimis Scholas habeamus optimè constitutas, in quibus tum linguarum cognitio, & liberales artes doceantur, tum maximè puritas Christianę doctrinę conseruetur.

Hanc verò curam cumprimis ad Reges & Principes Christianos pertinere, tum ex iis quæ diximus, tum ex aliis quę nisi vitiosam prolixitatem metueremus, dici à nobis, & ex S. literis, historiisque Ecclesiasticis demonstrari possent, cuidem perspicuum esse potest.

Superest igitur, vt de altera Scholarum cura quæ nimirum ad ipsos attinet Doctores, nō nihil breuiter dicamus. De omnibus autem, qui in Scholis profitentur, non est nobis in præsentia sermo, sed de Theologis tantum Doctoribus verba facimus.

Horum in summa, quod ad docendi prouinciam attinet, duplex est officium. Primum, vt summam Christianæ doctrinę, ex S. literarum fontibus haustam, methodo συνθετικῇ collectam, & in certos locos digestam, adolescentiorib. breuiter & dilucidè tradant & explicent, inque ea quam diligentissimè illos instituant, quod Græci κατηχεῖν appellarunt. Hoc autē propriè est voce erudire, ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, quod est sonora voce rudimenta religionis tradere, Latini vocant *informare*. Hoc etiam fuit officium, quod priori loco faciebant Apostoli, cùm variis in locis Ecclesias constituebant. Neque enim mox rudibus populis Prophetarum libros interpretabantur, sed illos primum catechizabant, hoc est, in præcipuis Christianæ doctrinæ capitibus erudiebant, idque voce & coram.

Deinde erectis iam, & firmatis Ecclesiis, creatisque earū Episcopis, curabant, vt sacri etiam libri explicarentur, quorum explicatione fideles in tradita prius doctrina, magis ac magis confirmarentur.

Possem hoc multis demonstrare, nisi duo sufficerent loci, vnus Luc. 1. v. 4. Alter locus clarior est ad Heb. cap. 6. Vbi, quamnam methodum obseruarint Apostoli in tradēdo Euangelio & quænam primum ceu fundamenta iecērint, antequam ad Propheticorum librorum explicationē veniretur, satis luculenter apparet, cū ait Apostolus. *Quapropter omisso qui in Christo, rudes incheat, ad perfectionem feramur*, h. e. ad vberiorem rerum Christianarum, & S. literarum cognitionem. Qui verò est, qui in Christo rudes inchoat sermo Explicat dicendo. *Non rursus fundamenta iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum* & quę consequuntur. Ibi enim, quæ fuerit Catechismi forma qua rudes instituebant, perspicuè indicatur. Et quidem non dubito, quin omnibus tradiderint & explicarint legem Decalogi, doctrinam de pœnitentia, *Symbolum* quod *Apostolicum* vocatur, & *Dominicam precationem*, antequam acciperent in manus libros Mosis & Prophetarum enucleandos.

Hanc methodum seruauit Dominus cùm summam suarum legum, quas postea fusè per Mosem explicauit, duabus tabulis, decémq. præceptis, complexus est. Hanc eandem Christus secutus est, cùm legis summam duobus preceptis dilectione sc. Dei & proximi: & summam Euangelii, prædicatione pœnitentiæ, & remissione peccatorum comprehendit, & docuit. Hanc postea & Patres tam Gręci, quàm Latini imitati sunt, quorum alii certos quosdam locos diligenter pertractarunt, alii summam etiam omnium locorum communium complexi sunt, vt Theod. [illegible] Augustinus Enchiridio, ad Laurentium, item de fide ad Petrum.

Ergo de hac docendi methodo dubitandū non est, quin eadem nobis quoq. sit imitanda. Cùm verò necessaria sit hæc tradendorū ante omnia locorū communium, tanquā primorum principiorum ratio, hinc perspicuum est, quod id in omnibus tradendis artibus solitum est fieri, siquidē nullę artes nullęve disciplinę rectè tradi vtiliterve percipi possunt, nisi prius iaciantur & explicentur fundamenta, quę prima vocantur cuiusque artis principia. Sic Grammaticę præcepta & principia primò docentur pueri, antequam ad Ciceronis aliorumve autorum lectionem admittantur. Sic in Dialecticis, sic Mathematicis, sic denique in Philosophicis & aliis scientiis omnibus fieri consueuit.

Id certè eò magis in Theologia seruandum est, quo perniciosius est in hac errare, quàm in aliis artibus omnibus. Proinde Apostolus Roman. 12. vult, vt qui scripturas interpretantur, ad analogiam fidei interpretentur. Quænā hæc est summa doctrinæ Christianæ ab Apostolis traditæ, & ab Ecclesiis omnibus receptæ, vti est Symbolum Apostolicum, vt nullam S. scripturarum interpretationem aut admittamus, aut adferamus, quæ cum hac summa doctrinæ aliquo pugnet modo. Quam regulam si sequerentur illi fratres, qui de Cœna nobiscum digladiantur, illam quam vrgent verborum Cœnæ interpretationem, neque ipsi adferrent, neque ab aliis allatam admitterent, cùm ex diametro pugnet cum primis fidei nostræ articulis.

Est autem hic notandum, Doctoris qui locos tradit Theologicos, officium esse, non tradere simplicem doctrinam, sed eam etiam firmissimis quibuscunq. potest rationibus & testimoniis cōfirmare: ac primo loco testimoniis scripturarum. Quare? quia non satis est Christiano homini tenere fidem, & principia fidei, sed oportet etiam, vt testimonia scripturarum, quibus videat fidem suam niti, & ita cùm opus est, sciat fidei suæ rationem reddere, sicut 1. Pet. 3. iubetur quisque Christianus.

Ergo Catechistę seu Doctores, qui in primis fidei capitibus iuuenes instituunt, debent & doctrinam perspicuè tradere, & eam apertis aliquot clarisque scripturę testimoniis confirmare atque hunc in modum pueros instituere. Atque hæc de primo Doctorum in Scholis officio, satis.

Alterum verò est, vt scripturas methodo ἀναλυτικῇ, iuxta analogiam fidei, diligenter & fideliter, purè & sincerè, per ipsasmet scripturas, ad ædificationem interpretentur. Hoc esse præcipuum illorum officium, vsque adeo perspicuum est, & è S. literis demonstrari potest, vt in huius probatione immorari sine iusta reprehensione non possim. Nam quid aliud fuerunt Prophetæ, quam Mosis interpretes? Qua de re loquitur Apostolus, cùm ait Rom. 12. *Si quis habet Prophetiam* (illam exerceat) *iuxta analogiam fidei* & cùm toties in Epist. ad Corinth. de Prophetis & propherandi ratione loquitur: & cùm ait 1. Thess. 5. *Prophetiam nolite spernere*: qua de re, inquam, loquitur alia, quàm de hoc altero, eóque præcipuo Doctorum Ecclesię officio, nempe, interpretandi scripturas? An non Christus hoc exercuit, cùm venit in synagogam, & datus ei fuit liber Bibliorum, vt aliquid ibi interpretaretur? An non hoc idem confirmant illi duo discipuli, qui ibant in Emaus, cùm post au-

ditum Chriſtum ſcripturas explicantem dixerunt: *An non cor noſtrum erat ardens in via, dum interpretaretur nobis ſcripturas?* Non eſt igitur neceſſe, vt probemus, hoc alterū eſſe Doctorum officium in Schola ſacros Bibliorum codices interpretari: ſed hoc potius obſeruandum eſt, ſi velimus purum Dei verbum in Eccleſia conſeruari, cumprimis neceſſarium eſſe vt Doctores tum in tradendis locis cõmunibus, purum Dei verbum ſequantur: tum in explicandis ſcripturis, à puro Dei verbo, nunquam deflectant. Quomodo hoc fiet? ſi ad ſcripturarum interpretationem non adferant niſi ſcripturas & principia fidei, id quod nihil aliud eſt quam vt loquitur Apoſtolus, iuxta analogiam fidei ſcriptura interpretari. Quomodo n. (vt vnum adferã exemplum) interpretari melius & purius poſſemus verba Chriſti de pane, in Cœna, quæ multi eò rapiunt, vt dicãt, ipſum panem verè & propriè eſſe corpus & carnem Chriſti: quia ſic videntur ſonare verba, quàm ſi ad huius loci interpretationem adferamus primum verba eiuſdẽ Chriſti de calice, vt ea recitat Lucas & Apoſtolus: *Hic calix, Nouum eſt Teſtamentum*, &c. & illam Pauli explicationem, *Panis quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt?* Et Petri dictum Actor. 3. cum de Chriſto, in cœlum ſuo corpore eleuato, verba faciens ait *Oportere illum cœlo contineri vſque ad tempus reſtitutionis omnium*. Et deinde principia fidei corpus Chriſti eſſe vnum, illúdque humanum & finitum & quod aſcendiſſe in cœlos & iterum venturū eſſe: & eiuſque locutiones ſcripturarum, cum de Sacramentis verba faciunt: vt de Circumciſione. *Hoc eſt fœdus meum*: De agno *hic eſt paſcha*: De Baptiſmo, *aquam illam*, vt vocat Apoſtolus ad Tit. c. *lauacrum eſſe regenerationis*, cùm tantum ſit ſymbolorum interni lauacri Sp. S. quo regeneramur: & alia ſimilia dicta. Nam hæc adferenda ſunt ad verborum de Cœna interpretationem.

Hic autem ex iis duo certè ... euincuntur: vnum, fieri non poſſe, & pugnare cum analogia fidei & ſcripturis, vt ille panis ſit verè & propriè corpus Chriſti: aut etiam quòd verè & propriè ſit in pane. Quare Papalem interpretationem impiam eſſe & cum fide Catholica pugnantem. Alterum quod ex illis locis euincitur, eſt, panem ita eſſe corpus Chriſti, ſicut circumciſio eſt fœdus Dei, ſicut agnus eſt Paſcha, ſicut aqua eſt lauacrum regenerationis, nempe ſacramentaliter. Poſſem alia etiam adferre exempla: Sed hoc ſatis eſt in re euidentia. Manifeſtum igitur eſt, ad retinendum purum Dei verbum in Schola, non ſolum locos communes probandos eſſe teſtimoniis ſcripturarum apertis, ſed etiam ipſas ſcripturas explicandas & interpretandas eſſe per ſcripturas, & ad fidei analogiam. Nulla autem re magis corrumpi & contaminari puritatem verbi Dei quam aut dogmata probare, aut ſcripturas interpretari, ſine verbo Dei, teſtimoniis tantum & interpretationibus hominum, quicunque illi ſint ſiue Patres antiqui ſiue noſtri temporis Doctores, illorumq; autoritate tanquam ſacra anchora vti. Quare debet Doctor in Schola & dogmata apertis ſcripturarum teſtimoniis, & ſcripturas ipſas ſcripturis cum analogia fidei interpretari. Hanc Apoſtolicam interpretandi rationem ſi omnes ſequantur Doctores, fieri certè non poterit, quin purum in Scholis Dei verbum ſimus ſemper habituri.

Quod ſi poſtmodum libeat Doctori & dogmata iam ſcripturis probata, & ſcripturas iam ſcripturarum interpretationibus explicatas Patrum etiam & aliorum teſtimoniis confirmare, præſertim cum venitur ad concertationem cum aduerſariis, idque vt ſuis ipſorum armis cõfodiantur tantum abeſt vt dicamus ei hoc non licere, vt potius ſi faciat, vehementer laudandus nobis eſſe videatur. Sic Patres in pugnis & digladiationibus, quas cum Gentibus & Philoſophis habebant, ſoliti ſunt dogmata Chriſtiana ſcripturis iam probata Gẽtilium etiam Philoſophorum, Poetarúmque teſtimoniis, cum poterant, confirmare vt in eorum libris videre eſt, præſertim in Iuſtino Martyre, Clemente Alexandrino, Euſebio Cæſarienſi, Lactantio, Theodoreto, Auguſtino de ciuitate Dei, & aliis. Id quod nõ ita facile eſt videre in eorum ſermonibus ſeu concionibus, quas ad populum habebant fidelem. Eſt enim longè diuerſa ratio Paſtorum in templis, & Doctorum in Scholis. Illis negotium eſt cum fidelibus tantum, vt eos doceant, moneant, corrigant, conſolentur, ad quod ſufficit verbum Dei, imo alia adducere ex profanis, eſt, vt antea oſtendi, Eccleſiæ detrimentoſum niſi cogantur, vt antea expoſui. At illis negotium eſt etiam cum hæreticis & infidelibus, vt eorum errores refutent, ad quod licet ſcripturæ ſufficiant, tamen vti eſt, vt aduerſarii ſuis etiam gladiis iugulentur. Ac licet non ſemper lectionibus interſint aduerſarij, aut noſtris nulla cum eis intercedat concertatio: tamen illorum officium poſtulat, vt armis etiã aduerſariorū vtantur propter fideles & ſtudioſos auditores, qui futuri ſunt aut Doctores, aut Paſtores, vt ij etiã ſciãt quomodo cū aduerſariis pugnandū ſit, imo in promtu etiam habeant illorū aduerſus eos ipſos arma. Hęc eſt cauſa, cur Patres nõ ita in homiliis ad Eccleſiã quã in diſputationib. pugnis, & libris contra Gentes, Philoſophorum & Poetarū dictis vtantur. Quia eadem res non ſemper, nec vbique nec omnibus prodeſt. Proinde non tãtum concedi, imo etiam laudari in Scholaſticis Doctoribus poteſt quod in Eccleſiaſticis Concionatoribus omnino improbandum eſt. Nũc tenemus quodnam ſit officium doctorum Scholaſticorū, & quænam illi vti debeant ratione, ſi velint puram Chriſtianæ doctrinæ veritatem in Scholis, ac proinde in ipſis etiam Templis retineri & conſeruari.

Reliquum eſt ad extremum, vt de tertia Scholarum cura quę ad ipſos Scholares ſeu ſtudioſos pertinet, diſſeramus. In hac explicanda non eſt opus longa aut accurata ratione, ſed vno eoque plano expeditur.

Cùm enim inter Doctores & diſcipulos ſeu ſtudioſos mutua ſit relatio, explicatis Doctorū officiis, mox & quæ ſint diſcipulorum partes, facile dignoſcitur. Ex iis igitur, quæ de munere Doctorum officio dicta ſunt, duplex etiam ſtudioſorum eſſe officium, perſpicua & plana conſecutione colligitur.

Primum & cui etiam imprimis danda eſt opera, eſt, vt attentè audiant, diligenter excipiant, & memoriæ mandent locorū Theologicorū quos communes vocant, doctrinam a ſuis Doctoribus traditam, & apertis S. literarum teſtimoniis probatam & confirmatam. Nam quantum ſit hæc doctrina, hac methodo tradita iis qui volunt ſolidè & purè ſcripturas intelligere, paulò antè à nobis oſtẽſum eſt.

Meritò autem dixi, hos locos memoriæ eſſe mandandos, quoniam ſemper debent eſſe in promtu, tum propter intelligentiam ſcripturarum ad quam ſunt ceu ... : tum propter concertationes cum aduerſariis doctrinæ Chriſtianæ, cõtra quos ii loci ſunt ceu quotidiana arma, quibus nos oportet ſemper eſſe munitos. Qua in rẽ peccant permulti ſtudioſi, qui attentè quidẽ nos audiunt, & diligenter exceptos conſcribunt, ſed contẽti ſe illos habere in ciſta deſcriptos, nunquam memoriæ mandant. Ij ſimiles mihi videntur illis qui cum nihil teneant Grãmaticæ vel Græcæ, vel Latinæ, quæ nihil aliud eſt quàm loci communes linguæ Latinæ aut Græcæ, contenti ſe multos habere Grãmaticos in Muſæo, accedunt ad lectionem vel Ciceronis vel Demoſthenis. Deinde ſimiles ſunt illis militibus qui ſicuti arma, quę domi habent, ad bellum accedunt inermes. Hi, ſi contingat, vt pugnandum ſit, cogũtur aut ſuccumbere, & perire, aut ſe in fugam vertere, aut hoſti dicere expecta dum redeam domum, & ſumam gladium & ita ſe turpiter dare omnibus, propterea quod ipſis ſatis eſſe videretur, eam habere in tabulis librisque.

Debent igitur ſtudioſi locos cõmunes, etſi non ſingula verba quod non probo, & eſt ..., ſaltem res ipſas & teſtimonia ſcripturarum quibus confirmati ſunt ediſcere & in theſaurum perpetuæ memoriæ recondere. Et certè non eſt perdendus theſaurus memoriæ: perditur autem, cùm non exercetur.

Quod ad ſcripturarum lectionem & ſtudiū attinet, hoc alterum eſt illorum officium, vt non ſolum in auditorio Doctores ſcripturam explicantes attentè audiant, & ſummam notent, verùm etiam domi illas interpretationes cum doctrina locorum communium, & cum aliis ſcripturis conferant & an conueniant necne videant, imitati hac in re illos Berhoenſes qui (vt Lucas refert Act. 17.) cùm audiuiſſent Paulum concionantem, & ſcripturas Prophetarum de Chriſto interpretantem, domi contulerunt ſcripturas, an ita ſe haberent, quæ dicebantur à Paulo. Sicut enim publicos ſcripturarum interpretes audire, ipſis ad hoc eſt vtile, vt habeant ſtudiorum duces nec fiant αὐτοδίδακτοι, quod hominum genus rarò Eccleſiæ profuit: ita cũ ſcripturis audita conferre eſt neceſſe, ne Pythagoræorum more tantum a ſuis Magiſtris pendeant, ſed ipſos doctrinæ fontes cognoſcant, & dogmatibus ſuorum præceptorum fidem habere diſcant, non quia hominum, quos amant, vel admirantur, ſunt placita, ſed quia ſanctarum ſcripturarum nituntur autoritate, & ea vel manifeſtè ex Dei verbo deſumta, vel bona inde conſequentia deducta eſſe intelligunt.

Nec tamen, ad familiarem ſcripturarum cognitionem, quę in primis in Theologo requiritur, cõparandam ſatis eſt talis collatio, ſed quotidiana inſuper atque attenta lectione priuatim eſt opus. Conſulo igitur, vt nulla dies Theologiæ ſtudioſis abeat, quin & mane aliquam horæ par-

partem priuatæ lectioni, iuxta librorum diuinorum seriem, impendant, & vesperi diurnarum operarum omnium rationes seuerissimè ipsi à sese exigant, cuius diligentiæ incredibile est, quantos breui tempore sint percepturi fructus.

Sed nunc finem dicendi faciam, vbi de duobus adhuc studiosos adolescentes monuero.

Vnum est, ne manibus quod aiunt, illotis studium hoc, vt diuinissimum, ita maximè arduum attrectent, sed cum reuerentia & necessariis instructi adminiculis ad illud accedant, si modò laude quid dignum proficere, & consequi discendo, animum induxerint. Adminicula vero artium dicendi ac præcipuarum Philosophiæ partium, maximè Ethices & Physices cognitionem meritò dicem. Absque his enim non modò plurimas Scripturarum sententias nō intelligent, sed & multas grauissimas disputationes de prouidentia Dei, de peccato, de libero arbitrio, de lege Dei, de virtutibus, &c. non assequentur. Sine illis verò, ne quidem, quæ assecuti fuerint commodè tradere aliis poterunt. Et notum est Apostolum in Theologo requirere facultatem quæ & sermonem rectè secet, atque exhortari auditores per doctrinam sanam, & contradicentes aduersarios redarguere valeat.

Alterum est, vt in toto studiorum cursu ad rectum scopum oculos perpetuò intentos habeant. Sic enim & current alacrius & currendo propius cum magno suo & aliorum bono contingent. Nam & Apostolus eo proposito, Timotheum suum ad alacritatem exstimulat, præclarè inquiens, *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, ne negligito donum quod in te est, quod est tibi datum per prophetiam cum impositione manuum Presbyterii. Hæc exerce, in his esto, vt tuus profectus manifestus sit inter omnes. Attende tibi ipsi & doctrinæ, persiste in ijsdem. Id enim si feceris, & te ipsum seruabis & eos, qui te audiunt.* O præclaros laborum nostrorum fructus, quos certè nec splendida iurisprudentia, nec sagax medicina, nec subtilis Philosophia sibi propositos habere aut præstare potest. Sola Theologia studiosis suis præstat primum quidem vt ipsimet cœlestis sapientiæ lumine illustrati, veræque pietati studio quasi incitati, totum mundum sapiant & meliores sanctioresque quotidie euadant, atque ita veram illam & æternam, quam neque Priamicæ calamitates, neque mors abrumpere possint, apud Deum consequantur. Deinde vero, vt docendo alios, & viam ad cœlestia ex verbo Dei fideliter monstrando, eiusdem nullius atque æternæ felicitatis autores plurimis existant, quo labore neque laudatius quicquam in vllo genere præstari, neque nobis gloriosius esse ad omnem æternitatem potest.

Video quidem fortasse, quid præterea hîc ex me audire aueant studiosi iuuenes, an in de vita vel Patrum, vel historiæ Ecclesiasticæ, vel commentariorum sacrorum lectione consulam. Sed cogitent tempus quo in Academia Doctores præstantes audire conceditur haud longum dari, doctrinam verò longam esse. Illas ergo frugaliter vtantur dum licet. Cætera, quæ ad rem Theologiæ magis pertinere videntur, non tractata, imo maiore suo fructu aggredientur, vbi viuos magistros amplius audire non dabitur: sed ipsi docendi munus ad iuuentutem, vel ad populum sustinebunt. Siqui tamen iudicio suo confirmatiore, & aliquos etiam ex antiquitate fructus quasi primitias in Academia decerpere gestiunt, me autore illi præcipuos quosdam libellos sibi deligent, quorum lectio tum ad præsentes controuersias intelligendas, aliquid momenti habere, tum animos eorum ad monumenta vetustatis suo tempore audius euoluenda inflammare possit. Tales esse iudico *Tertulliani Apologeticum, Cypriani tractatum contra Demetrianum, Ambrosij vel Prospero tribuuntur libellos de vocatione gentium, Augustini Enchiridium ad Laurentium, libellos de doctrina Christiana, & quædam eiusdem alia bona opuscula, Fulgentij librum vnum ad Monimum, Damasceni libros de Orthodoxa fide, Socratis historiam Ecclesiasticam* &c.

Sed quod dixi finem nunc facio. Oro autem Deum æternum Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore, vt sanam verbi sui doctrinam quam in Ecclesiis Palatinatus, pro immensa sua bonitate accendit, porrò etiamque seruare clementer dignetur, ben[e]dicat[que] semper florentissimæ huic Academiæ, cuius ciuem me factum esse meritò gaudeo, & nos omnes faciat organa misericordiæ salutaria, ad laudem gloriosi sui nominis & ad ædificationem Ecclesiæ, per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, cui honor & gloria in secula.

DIXI.

EIVSDEM

ORATIO DE OFFICIO DOcentium & discentium, tum in Ecclesiis, tum in Scholis, habita Argentinæ, cum interpretationem Prophetæ Iesaiæ auspicaretur.

TRIPLEX est officium eorum qui in Ecclesia Christi, tam in Scholis, quam in templis docent: primum, nihil vt de religione doceant nisi purum Dei verbum. Deinde, vt illud interpretentur sincerè atque fideliter. Postremum, vt verum que faciant [illegible] atque fortiter, hoc est, absque vllo hominum respectu aut timore.

Hæc omnia ita esse abundè docent S. literæ. Exo. 20. 21. quando Deus constituit Mosen populi sui ductorem, quid ei docendum tradiat verbum suum, legemque suam, subinde repetens: *Hæc autem iura eis proponas.* Iere. 23. docet, reijciendos esse omnes Magistros & Doctores, qui non verbum Dei, sed sua somnia docent: reuocat verò nos ad legem verbumque Dei, dicens: *Quod si dixerint vobis, sciscitamini à Pythonicis & diuinis, qui stridunt & demurmurant: an non populus Deum suum consulet: pro viuis, ad mortuos: ad legem, & testimonium.* ad legem recurrendum est: quæ est testimonium verum voluntatis Dei. Hîc duo habemus, primum, quod Deus solus vult nobis esse magister, alterum, quod is nullibi loquitur nobis, nisi in lege & S. Scriptura. & propterea ad illam nos remittit: tanquam, quippe quæ sit verum plenumque Dei testimonium. Ier. 1. *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Nil igitur volebat Dominus Ieremiam populum & Gentes docere, nisi verbum Dei. Marc. 16. *Euntes in vniuersum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Matth. 28. *Euntes ergo docete omnes gentes.* Quid? *seruare quæ vobis mandaui vobis.* Rom. 1. *Paulus segregatus,* ad quid? *ad Euangelium Dei.* 1. Cor. 1. *Non misit me Deus ad baptizandum, sed ad Euangelizandum.* Item *Væ mihi, si non Euangelizem.* 2. Tim. 4. *prædica verbum,* nempe Dei, Gal. 1. *Si quis Euangelium aliud præterquam quod prædicatum est vobis annunciet, anathema sit.* Hæc apertissimè docent officium Doctorum in Ecclesia Christi esse docere purum Dei verbum.

Hanc doctrinam confirmant exempla cum Patriarcharum & Prophetarum, tum Christi Seruatoris nostri, & Apostolorum. Quid illi in Ecclesia Dei docuerunt, nisi verbum Dei solum, præterea nihil, quatenus scilicet ad salutem necessarium videbatur. Adamus docuit filios suos quæ ipse edoctus fuerat à Deo optimo & suo conditore Seth, Enos, & reliqui deinceps vsque ad diluuium idem verbum Dei, quod ab Adamo audierant, docuerunt filios suos, & filii, nepotes & pronepotes. A diluuio vsque ad Mosen, Noe, Sem, Abraham, Isaac, & alii Patriarchæ, qui docuerunt filios suos verbum Dei idem, quod ipsi didicerant à maioribus suis. Gen. 18. Dominus de Abrahamo ipso testatur hoc, dicens: *Num celabo Abrahamum, quæ ego facturus sum, cum Abraham omnino futurus sit in gentem magnam?* Deinde addit Dominus: *Hoc quoque scio, quòd mandaturus sit filiis suis & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini facientque iustitiam.* Moses verò non tantum nihil docuit in Ecclesia Dei sibi concredita, quàm purum Dei verbum: sed ipsum etiam literis mandauit, vt illud semper in Ecclesia extaret, vnde possent omnes, quæ sit Dei voluntas, satis agnoscere. Nec verò aliud Prophetæ docuerunt populos quàm verbum Dei quod vel legerant in libris Mosis, vel audierant ab ipso Domino Deo. Hinc voces illæ, *Factum est verbum Dei ad me. Hæc dicit Dominus.* Luc. 3. *Factum est verbum Domini ad Iohannem Zachariæ filium in deserto.* Christus ipse quid attulit? verbum, quod audiuit à Patre Deo. Ioh. 8. *Non loquor à me ipso, sed quæ audiui à Patre, hæc loquor in Mundo.* Et verbum quod Christus docebat, idem erat cum illo, quod Moses & prophetæ docuerant. Proinde subinde remittit Iudæos ad Mosen & Prophetas: *Scrutamini Scripturas,* inquiebat, *quia illa testimonium perhibent de me.* Apostoli quid docent? verbum Dei, quod à Christo perceperant. Act. 4. *Quæ audiuimus & vidimus non possumus non loqui.* 1. Ioh. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus quod vidimus, quod manus nostræ contrectarunt de verbo vitæ, hoc annunciamus vobis.* Apostolorum discipuli, Lucas, Marcus, Timotheus, Titus, & cæteri ferè omnes, nihil aliud cogi-

tarint, quàm in Ecclesia Christi, in quibus erant constituti, aut doctores, aut pastores, verbum Dei docere, prætera nihil.

Huc collimarunt denique omnes, tam veteres, quàm recentiores sancti ac boni Doctores tametsi horum permulti non nunquam, quæ est omnium hominum temeritas a verbo Dei discedentes, multa ex suis ipsorum inuentis atque somniis, in Ecclesia Dei, maximo cum detrimento Ecclesiæ, reliquerunt.

Quis ex his tum S. Scripturarum autoritatibus, tum S. Patrum exemplis non apertè perspiciat, nihil aliud spectandum esse Doctori Christiano, quàm vt ipsum solum Dei verbum doceat in Scholis atque Ecclesiis Christi.

Et certè, si spectemus finem propter quem mittuntur à Deo doctores & Prophetæ in Ecclesiam manifestissimum nobis erit, quodnam sit Doctoris Christiani officium. Quorsum Prophetæ, Apostoli, doctores omnes in Ecclesiam Dei missi sunt & mittuntur Duplex est finis. Primus est, vt sint testes Dei, qui testificentur Mundo, quod Deus sit in Ecclesia præsens, atque significent, quæ sit eius voluntas, quæ præcepta, quæ iudicia. Huc faciunt istæ sententiæ. Iohan. 1. *Fuit homo à Deo missus cui nomen erat Iohannes Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine* Act. *Vos eritis mihi testes in Iudæa & Samaria & vsque ad vltimos terræ fines* Ioh. 18. *Ad hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati* Hic finis concernit etiam reprobatos, quibus Deus vult patefieri suam ipsius voluntatem, suam legem, sua iudicia, vt hac ratione, licet omnino non sint reuersuri ad Dominum, nec facturi voluntatem Dei, tamen reddantur inexcusabiles, atque ita ex ipsorum postea condemnatione, illustrior fiat eius iustitia & iudicia Ioh. 15. v. 22. *Si non venissem & locutus eis non fuissem peccatum non haberent Nunc autem excusationem de peccato non habent.*

En igitur finem vnum, propter quem mittuntur Prophetæ, nempe, vt testificentur mundo qualis sit Deus, quæ eius voluntas, qui cultus, quæ iudicia. Atqui Deus ipse qualis sit & quæ eius voluntas, non patefit, nisi in puro verbo. Ergo officium, ad quod absoluendum mittuntur Prophetæ, & ministri omnes, est prædicatio puri verbi, qua prædicatione ipsi reprobi redduntur inexcusabiles.

Secundum finis est salus electorum, h. e. ædificatio & conseruatio Ecclesiæ Christi. Hic vsque adeo est proprius finis missionis Prophetarum & Doctorum, vt sit etiam finis propter quem conditus sit mundus, missa lex, missus Christus, missi Apostoli, missus Spiritus S. nedum ipsi Doctores. Hunc esse finem potissimum, propter quem mittantur Doctores in Ecclesiam Dei, Apostolus apertissimè docet Eph. *Et ipse* (nempe Christus) *dedit quosdam quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores* Quorsum? [illegible], ad instaurationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Legantur reliqua.

Ecce quorsum Apostolos, Prophetas, Pastores & Doctores in Ecclesia mittat Deus, nempe vt per illorum ministerium Sancti electi qui subinde labascunt & labuntur, reficiantur, instaurentur atque ita extruatur & ædificetur in dies corpus Christi mysticum, donec perueniamus omnes ad vnitatem fidei, & crescamus in virum perfectum.

Atqui Ecclesia sicut ædificata est verbo, supra fundamentum Prophetarum & Apostolorum, Iesum Christum: ita etiam conseruatur & augetur eodem verbo quo verbo ablato ab Ecclesia, aut sepulto omnino Ecclesia corruit, perit, euertitur quemadmodum nos omnes, ne longè petamus testimonia, nostro hoc seculo experti sumus. Ergo quotusquisque nostrum est, qui non videat, Doctoris Christiani officium esse vt posthabita doctrina hominum sanctum Dei verbum in Ecclesia doceat: Possem hoc confirmare multis etiam Patrum tam Græcorum quam Latinorum testimoniis sed in re aperta immorandum non est. Quare hoc esto extra controuersiam, primum officium doctoris in Ecclesia & Schola esse, docere purum Dei verbum.

Neque tantum debet Christianus Doctor contentus esse verbo Dei, sed etiam debet illud interpretari sincerè & fideliter. Quid est sincerè & fideliter: hoc est absque fermento interpretationum humanarum, & prudentiæ carnis, sed iuxta ipsas scripturas, ita vt scripturas scripturis interpretetur. Hoc vt melius intelligatur, afferam vnum aut alterum exemplum. Omnes scripturæ loci aut sunt aperti, aut obscuri: si sit apertus, tunc sincere interpretamur. Exemplum. Christus ait & subinde inculcat, *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Hoc verbum Dei est perspicuum non semel atque iterum prolatum à Christo sed centies inculcatum ab ipso & Apostolis: Ergo tunc sincerè interpretamur hoc verbum, quando dicimus hominem sola fide, absque operibus legis, iustificari & saluari: quia hoc verbum per sese apertum & clarum est. Contra, illi corrumpunt hoc verbum, qui ad nostram iustificationem contendunt non sufficere fidem veram in Christum, sed opera etiam legis esse necessaria Sic corrumpebant & euertebant hoc verbum, imò totum Euangelium Christi illi Pseudoapostoli, qui Galatis persuaserant, non sufficere fidem sed opera etiam legis necessaria esse ad salutem. De quib. Gal. 1. ait, quòd conturbent ipsos, & velint [illegible] hoc est, euertere Euangelium Christi.

Quod si aliquando contingat locus aliquis obscurus, tunc sincerè interpretabimur, quando ita interpretabimur, vt interpretatio nostra non repugnet aliis apertis scripturæ locis, id fit quando ad locos scripturæ obscuros interpretandos adferimus non ingenium prudentiæ carnis nostræ, sed alias scripturas apertas Sic enim fit, vt idem Spiritus, qui totam scripturam reuelauit conformis & constans sibi ipsi semper appareat. Verbi gratia: Locus ille, per fidem solam iustificari hominem, apertus est, vt ostendimus Si igitur occurrat locus, qui videatur primo aspectu concludere, iustificari hominem etiam operibus, vti est locus Iacobi 2. tunc illum locum ita interpretari debemus, vt non pugnet cum priore aperto, de iustificatione per solam fidem. Non pugnat autem, si ita interpretemur, Abrahamum sola quidem fide iustificatum fuisse, vt conclusit Paulus & Moses, verum fide non mortua sed operante per dilectionem vt concludit Iacobus, quibus operibus iustus ipsis etiam hominibus agnitus & declaratus est. Quando ergo interpretamur scripturas, secundùm ipsas scripturas tunc interpretamur & docemus verbum Dei sincerè. Petrus hoc docet, cùm ait 2. epist. ca. 1. *omnem Propheticam scripturam, propria interpretationis non esse, sed Spiritu S. inspiratos locutos fuisse, sanctos Dei homines*: q. d. Ergo debent etiam illorum Prophetiæ exponi, non proprio nostro spiritu & iudicio, sed illo eodem spiritu, quo fuerunt scriptæ Quomodo hoc fit: si ad intelligendas alias scripturas afferamus non nostrum ingenium, sed alias ipsorum Prophetarum scripturas Ergo officium Doctoris Christiani est docere verbum Dei, & illud sincerè, fideliterq; interpretari.

Postremò addidi *liberè & fortiter* h. e. [illegible], absq; vllo hominum respectu atque metu. Hoc præcipit Christus multis in locis, additis etiam rationibus multis quib. demonstrat, ita verbum Domini esse docendum & prædicandum Matt. 10. *Quod auditu in aurem prædicate in tectis: & quod dico vobis in tenebris, dicite in luce.*

At hic subboriuntur quædam tentationes, quæ sæpius retinent atque impediunt Doctores verbi, ne liberè proferant, quod iuxta verbum Domini sentiunt ac probè cognoscunt.

Prima tentatio pertinet ad existimationem, & ea est, qua metuunt, ne cùm prædicant apertum Dei verbum, ab his qui id non percipiunt, accusentur hæreseos, & nouæ, portentosæ, perniciosæque doctrinæ. Huic tentationi Christus occurrit, dicens. *Si vos domesticos, sicut & patrem familias appellauerint Beelzebub, ne metuatis* (scilicet hanc infamiam) Quare? *Nihil enim est tectum, quod non sit retegendum: nihil occultum, quin futurum sit, vt ejciatur* quasi dicat, Fiet, vt omnibus manifestum, nos non esse Beelzebub, sed filios Dei.

Secunda tentatio concernit vitam hanc: ea est qua verbi Pastores atque Doctores, metuere solent, ne si liberè dicant verbum Dei, à tyrannis occidantur Huic tentationi resistendum esse docet Christus cùm ait, *Nolite timere ab iis qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: Timete eum qui potest vtrunque mittere in Gehennam*: imò nihil aduersi nobis contingere poterit ab hominibus, si nolit Pater vester, absque cuius voluntate, ne passerculus quidem cadit in terram. Quare neque timenda est mors ab hominibus Idem argumentum confirmat dicens: *Nonne duo passerculi minuto asse veneunt, & vnus ex illis non cadit in terram sine Patre vestro? vestri verò etiam capilli omnes numerati sunt. Ergo ne metuatis: vos pluris estis quàm passerculi multi.* Postremo, adhibet promissionem, si liberè profiteamur se, & suum verbum doceamus ac prædicemus: sin secus addit minas, & hoc quando ait *Omnis igitur, qui me confitetur coram hominibus, confitebor ego eum coram Patre meo cælesti, &c.* Nihil optabilius, quam coram

Patre

Patre cælesti agnosci & commendari à filio. Ergo vicissim debemus illum agnoscere & prædicare coram hominibus, verbúmque eius liberè docere, vt ut aliter carni faciendum esse videatur. Liberè igitur docendum est verbum Dei. Ti. 2. *Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio*, i. liberè, absque omni timore. Hanc verò rem docent nos exempla Prophetarum Christi & Apostolorum, qui omnes maxima cum fiducia prædicarunt verbum Dei, neque illos a mouere quispiam potuit à verbo liberè prædicando, non metus infamiæ, non timor mortis, non inopia, non persecutiones, non gladius, non ignes, non cruces, nullum denique supplicij aut tormenti genus. Manifesta sunt exempla Prophetarum, Christi, & Apostolorum, vt longa narratione non sit opus. Illud tantùm diligenter obseruandum esse duco, quod de Michæa Propheta legimus 3. Reg. 22. Consulti Prophetæ circiter 400. ab Achabo, eundum ne sit cum exercitu in Rhamotha Galeaditarum, nec ne, omnes vno ore in Regis gratiam, læta Regi annunciant, eundum esse: eum enim ipsum vrbe potiturum. Accersitur etiam Michæas Propheta Dei, vt suam dicat sententiam. Interim eum venit Propheta, hortatur eum nuntius, vt, quoniam cæteri Prophetæ vno ore prædixerunt Regi fausta, ipse quoque illorum exemplo, fausta prædicat. Quid Micheas? *Testor, inquit, Deum, quod mihi mandatum fuerit à Domino, id me demum esse dicturum*: quasi dicat, non in gratiam hominum loquendum esse, sed quod iubet Dominus, vt loquamur in verbo suo tametsi illud fortè nō arrideat Regi, neque etiam placeat prudentiæ nostræ, nihil refert. Neque enim prædicari & doceri vult Deus verbum suum, duntaxat propter salutem electorum, sed etiam cum primis propter gloriam suam, quæ etiam illustris redditur ex perditione reproborum, vt Apostolus Rom. 9. docet: & Prouerb. 16. *Omnia propter semetipsum creauit Dominus, etiam impium ad diem malum.* Cum igitur etiam impiorum perditio seruiat gloriæ Dei, omnia sapientissimè ordinantis, prædicandum est liberè verbum Dei, etiamsi inde reprobi occasionem arripiant, quæ est sua ipsorum malitia, impingendi, prolabendique in maiora scelera, & denique in æternam mortem. Hæc est natura verbi & Christi, vt aliis sit ad salutem, aliis ad interitum. Christus est lapis angularis electis: est etiam petra scandali reprobis. *Positus est in resurrectionem multorum* id est, electorum: *est etiam positus in ruinam aliorum*, i. reproborum. *Verbum Euangelij odor vitæ ad vitam electis, qui salui fiunt: est etiam odor mortis ad mortem reprobis* id est iis qui pereunt. *Christus*, Ioh. 9. *Venit in mundum, vt non videntes, videant: Venit etiam vt videntes, cæci fiant.* Non est igitur metuenda vel propriæ existimationis, aut facultatum iactura, vel minæ hominum, vel huiusce corporis mors, vel denique reproborum perditio, quin verbum Dei sincerè & liberè prædicemus & doceamus.

Quare manifestum ex iis est, quod sit officium verorum Ecclesiæ doctorum: nimirum 1 docere verbum Dei solū: ergo non doctrinas & placita hominum. 2 interpretari illud sincerè & fideliter: ergo non corrumpendum interpretationibus prudentiæ nostræ. 3 liberè: ergo non in gratiam hominum: neque timendus mundus, vel aliquorum perditio, nempe impiorum ac reproborum, quibus omnia vertuntur in exitium ob suam corruptam naturam. E diuerso manifestum fit, quodnam sit studium Pseudoprophetarū, & falsorum Doctorum in Ecclesia Christi. 1. docere doctrinas hominum, non verbum Dei, 2. Si tamen verbū Dei aliquando prædicent, illud deprauare falsis interpretationibus sumtis a prudentia carnis. 3 etiamsi aliquando non corrumpant: tamen prædicare in gratiam hominum, illa tantùm docendo, quæ humanæ prudentiæ aut arrideant, aut non displiceant.

Quæ cùm ita sint: ergo etiam mea interest primùm, solum Dei verbum in hac Schola interpretari. Quare minimè à me debetis exspectare doctrinas hominum, neq; Philosophorum, neque Oratorum, neque verò etiam Doctorum Ecclesiasticorum, seu antiquorum, seu recentium, nisi quatenus & ipsi adferunt verbum Dei. Deinde, officium meum postulat, vt hoc verbum interpreter sincerè atque fideliter, iuxta ipsum Dei verbum & mentem Spiritus S. Nemo igitur mirari debet, si videat me non semper aliorum sequi interpretationes, & à nullo, quantumuis magno viro in explicandis scripturis prorsus pendere, præsertim si me ab illo dissentire, ipsæ scripturæ aliquādo coegerint. Etenim in nullius hominis verba iuraui, aut iurare Christianum decet: ita vt ab illis dissentire nunquam liceat in explicandis scripturis. Quid .n. hoc esset, nisi eodem homines, & hominum verba, honore dignari, quo Deum, & solum eius verbum afficere debemus? Deus solus talis est, vt in eius verba iurare omnino debeamus: & solæ S. Scripturæ huiuscemodi sunt, hoc est, tam veræ, firmæ atque certæ, vt ab eis ne latum quidem vnguem declinare fas sit. Si ergo præter canonicas scripturas, libros quoque & interpretationes omnes S. Patrum, ita nobis sequendas sumimus, vt ab eis nunquam liceat dissentire: an non in pari & æquo autoritatis gradu locabimus & Patrum libros, & Spiritus S. scripturas? Hoc autem quam impium sit, nemo nō videt. Deinde, magna fieret iniuria liberalitati Spiritus S. inexhausti. Idem enim Spiritus S qui aperuit mentes Patribus ad intelligendos multos scripturarum locos, potest etiam nos tanto intelligentiæ lumine donare, & subinde donat, vt multos S. scripturarum locos intelligamus, quos illi non intellexerunt. Neque .n. omnia omnibus reuelauit. Ergo si velimus Patres per omnia sequi: quid hoc fuerit, nisi præcludere viam donis Spiritus sancti? Aliter certè iubet Apostolus qui 1. Cor. 14. vult, vt quisque, prout ei donatum fuerit, a Spiritu S. suam liberè dicat sententiam, deinde iudicium sit penes Ecclesiā. *Prophetæ*, inquit, *duo aut tres loquantur: cæteri diiudicent. Porrò si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Ergo si reuelatum fuerit Augustino, quod non Hieronymo: taceat Hieronymus, loquatur Augustinus. Contrà si quid Hieronymo, quod non Augustino, taceat Augustinus, & loquatur Hieronymus. Ita de nostris. Si quid reuelatum sit Luthero quod non Zvvinglio: taceat Zvvinglius, loquatur Lutherus: & contra, si quid Zvvinglio, quod non Luthero taceat iste, loquatur ille. Ita de reliquis. Sed iudicium sit semper penes Ecclesiam. *Cæteri*, inquit, *diiudicent*. Quid quòd non solùm Spiritui S. sed etiam ipsis Doctoribus quos imitādos suscepimus, maxima fit iniuria, cùm ita ab illis pendemus, vt ab eis aliquando dissentire, religio nobis sit. Nam ipsi scriptum reliquerūt, non sequendos esse, nisi verbum Dei. Sic Augustinus. Apertè enim dicit: *se nolle suos libros admitti, nisi quatenus conformes sunt diuinis scripturis.* Sic omnes verè pij doctores fatentur, & ita faciendum docent. Inde cùm multi ex nostratibus à nonnullis arguerentur, quòd in interpretandis scripturis discreparent a Patribus, responderunt: non esse per omnia sequendos Patres, quippe qui cum homines essent, in multis hallucinati fuerint: donum interpretandi scripturas, perinde nunc multis donari à Spiritu S. atque Patribus donatū fuerit. Sic illi, & optime quidem responderunt. Si ergo nos proponamus nobis vel Patres, vel nostros in omnibus ita sequendos, vt ab eis dissentire nunquā liceat: quid effecerimus? contra id profectò quod ipsi nobis optimè consuluerunt & scriptum reliquerunt, nempe nullo modo pendendum esse ab hominibus, quantumuis sanctissimis atque doctissimis, sed à solo Dei verbo: Atque ita fieret, vt dum vellemus eorum doctrinam in omnibus tueri, eam euerteremus. Contra hoc sapientissimum consilium facere, est sectis fenestram aperire. Hinc enim sectę in Ecclesia oriuntur, cùm se homines plus æquo admiramur, & in illorum verba iuramus. Ita enim fit, vt paulatim neglecto vnico præceptore Christo, quisque suum sibi ex hominibus deligat magistrum, quem in omnibus sequi in animum suum inducat: ac quot fuerint præceptores, tot orientur sectæ. Hoc iam inceperat Corinthi, tēpore Pauli, ideo arguit illos Apostolus, quòd hac ratione iam in sectas diuiderentur, dum alius diceret, *Ego sum Pauli: Ego sum Cephæ: Ego sum Apollo.* Hinc etiam sectæ ortæ sunt multæ in Ecclesia Romana, inter Monachos, dum alius sibi proposuit imitandum Thomam, alius Scotum, alius alium, ita vt ab eis dissentire nefas fuerit. Quare non erubuerunt vocare se alij Thomistas, alij Scotistas, alij Occanistas. Vereor ne (Satana ita operante, & Deo permittente, propter nostram ingratitudinem in Christum, & propterea in eius Euangelium) huiuscemodi sectæ in Ecclesia iterum oriantur dū alius gaudet appellari *Zvvinglianus*, alius *Lutheranus*, alius *Caluinianus*, alius alio cognomine. Doctissimi omnes isti suspiciendi, amandi, vtpote de Ecclesia Christi optime meriti: legendi etiam sunt diligēter horum libri, & quidem etiam multorum Patrum voluminib. præferendi, quippe qui sacras literas maiori dexteritate, iuxta mentem Spiritus S. quam Patres, multis in locis [illegible] interpretati sunt, & Christianam doctrinam è tenebris erutam, mirabili perspicuitate illustrarūt, mira breuitate complexi sunt, pulcherrima etiam methodo explicarunt. Cæterùm licet tanti viri, magni sint faciendi, propter singularia Dei dona, quib. ornati fuerunt & sunt: quia tamē non Deus, sed homines fuerunt & sunt, ac proinde errare potuerunt, sicut & Patres: idcirco nō sunt aut ipsi, aut ipsorum libri, ceu regula fidei nobis proponendi,

vt non liceat ipsis, cum opus est, contradicere. Solus autor S. scripturarum est Deus. Ergo ille solus errare nō potest. Quamobrem dicamus, vt ille, *Amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas.* Imo nihil gratius possumus facere ipsis Doctoribus etiam, si videant nos ita affectos vt nihil velimus in religione, & scripturis interpretandis admittere, nisi quod habeat testimonium apertum in S. literis. Discamus a Paulo, qui noluit pendere neque ab omnibus aliis simul Apostolis, sed arguit Petrum liberè. Quare? quia habebat apertum Dei verbum, contra illud, quod agebat Petrus.

Hæc idcirco pluribus explicaui, vt ostenderem vobis, quam indecorum doctori Christiano, & quam detrimentosum Ecclesiæ Dei sit, ita pendere ab hominibus, vt ab eis non liceat vnquam discedere. Quare, videtis, iustissimas mihi caussas esse, cur non debeam semper aliorum interpretationes sequi, sed quas perspicuum fuerit esse ipsissimum verbum Dei, & mentem Spiritus Sancti: id quod est interpretari scripturas sincerè atque fideliter.

Postremò, mea interest, hoc idem verbum docere liberè, id est in nullius gratiam, & absque vllius metu. Obsecro Deum Patrem, vt illam ..., quam Apostolis largitus est, mihi quoque concedat, & nunc & semper. Quoniam ad manifestandum magis ac magis ipsius gloriam in verbo suo, & promouendam salutem electorum. Ergo nullus mihi succensere debebit, si liberè pronuntiabo, quod liquidò cognouero esse apertum Dei verbum.

Hæc de officio meo, & eorum etiam omnium, qui in Ecclesia Christiana docent, dicta sunto.

DE OFFICIO AVDITORVM.

Auditorum Christianorum officium est audire verbum Domini a quocumque prędicetur & doceatur: idque sollicitè attentè & cum timore Dei. Hæc omnia nunc singulatim explicabo & demonstrabo.

Ac primum quidem officium nostrum esse vt audiamus verbum Domini, nemo est qui dubitet, cùm Dominus vbique id nobis mandet. Libri Mosis huiuscemodi præceptis pleni sunt. Vbique enim inculcat Dominus suam legem, & iubet nos eam audire. Prophetæ ad raucim vsque clamant, *Audite, Audite verbum Domini*: quin vel ipsa elementa ipsi ... compellant ad audiendum verbum Dei, vt ait Iesaias, dicens: *Audite cœli & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est* Cap. 49. *Audite insulæ, & attendite populi de longe.* Sed ne omnia loca, quibus iubemur audire verbum Dei, recenseam, vnum illud quod est Mat. 17. Pater cælestis præcipit de cælo, vt Christum Filium suum audiamus omnibus nobis loquentem, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum, hunc audite.* Atqui hic Christus idem ille Deus est qui locutus fuit in Mose, & in Prophetis & in Apostolis. Vnde Paulus *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christi.* Ergo hęc Patris vox de cælo iubet vt totum Dei verbum audiamus: id est, ipsum Christum loquentem tam in Mose & Prophetis, quàm in persona sua & Apostolis. Quanta verò mineris eis qui negligunt verbum Dei nemo est, qui nesciat. De Prophetis ait Deut. 18. *Se animaduersurum in illos, qui non audierint, & ... temperauerint Prophetæ.* De Christo Heb. 2. & 3. *Si enim qui per Angelos habitus est sermo, fuit ratus, & omnis transgressio & inobedientia accepit iustam retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Videte, ne contemnatis loquentem. Et hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* De Apostolis, Matt. 10. *Quod si quis non susceperit vos, nec audit sermones vestros exeuntes de domo illa, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis tolerabilius erit terræ Sodomaeorum & Gomorrhaeorum in die iudicii, quàm ciuitati illi.* Ponderanda sunt diligenter verba ista Christi: & verbis apertis, & signo ad hoc perspicuo, ostendit magnitudinem & delicti, & pœnæ manentis illos, qui respuunt verbum Dei. Verba sunt aperta *Remissius erit terræ Sodomaeorum*, & vt ostendat, verissima esse, addit iurandum dicens: *Amen.* Signum etiam adhibet, quod est excussio pulueris de pedibus Apostolorum, dicens. *Excutite puluerem*, q. d. Hoc actu significate iis, qui respuunt, nec audire volunt verbum Euangelii tantam esse magnitudinem peccati illorum, & tantam esse pœnam, quæ eos maneat, & quam breui sensuri sint, vt non sustineatis habere communicationem cum illis ne pulueris quidem, qui pedibus vestris adhæserat. Sic Luc. 10. *Dicite, etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos.* Actor. 13. hoc præstitit Paulus. Contradicentibus Iudæis Antiochiæ Pisidiæ, verbis Pauli & cum audire nolentibus, ipse simul cum Barnaba, excusso puluere pedum, ab eis discessit. Idem Act. 18. Corinthi cùm esset, ac Christum illis prædicaret, contradicentibus Iudæis, atque eum audire non sustinentibus, Paulus maximum exitium eis denuntians, excussit vestimenta sua, & ait, *sanguis vester in caput vestrum: mundus ego ex hoc ad Gentes vadam.* Matt. 11. *Væ tibi Corazim, væ tibi Bethsaida* &c. Nihil est, quod magis iram Dei concitet, aduersus nos, quam vbi verbum Dei nobis annunciatum non audimus, sed negligimus atque reiicimus. Quid enim est hoc nisi Deū ipsum negligere & reiicere? Id Christus ostendit in Euangelio, dicens: *Qui vos recipit me recipit: qui me recipit eum recipit, qui misit me.* Ita contra, reiecto vero Deo, quid boni sperare possumus? Hinc deinde pestis, quæ charos nostros a nobis aufert. Hinc crudelia bella: hinc agrorum sterilitates: hinc omnia mala. Legatur Iesa. cap. ... Econtra verò beatos pronuntiat Dominus, qui verbum Dei audiunt, eisque omnia bona pollicetur Luc. 11. *Beati* (inquit) *qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud.* Psalm 1. *Beatus vir, qui in lege Domini meditatur, de ea dies & noctes cogitans. Hic erit tanquam arbor, quæ ad aquæ riuum sata, fructū suum fert tempore suo, foliis nusquam cadentibus, denique omnia faciet prospere. Impii verò* (qui verbum Dei respuunt) *similes sunt paleæ, quam ventus agitat.* Et certè, qui non delectantur verbo Dei, atque in eo non acquiescunt, a mille ventorum generibus agitentur necesse est. Quod ad mentem attinet, circumferuntur omni vento doctrinæ, variis erroribus atque hæresibus vt ait Apostolus. Quod ad cor attinet, vbi sedes est affectuum, omni concupiscentiarum genere agitantur, vt etiam Iesaias testatur alia similitudine dicēs: *Cor impii sicut mare æstuans*, & iure. Solum enim Dei verbum fide perceptum illud est, quo pacificantur corda, & conscientiæ nostræ. Huc accedit, quod in varia scelera eos impellit Satan, Deus verò variis pœnarum generibus exagitat. En quomodo etiam in hoc seculo impios, qui non delectantur verbo Dei, a vento veluti paleas exagitari pronuntiat Propheta. Proinde, qui vitam beatam viuere cupit, non solum in ... futuro, sed etiam in hoc seculo is audiat verbum Dei, eo delectetur, in illo meditetur dies & noctes, necesse est. Atque hoc dico esse cuiusque Christiani officium.

Adieci deinde, *à quocunque illud afferatur.* Neque enim spectandæ sunt personæ, quæ docent, sed verbum ipsum quod docetur. Christus hoc docet Matth. 23. *In Cathedra Mosis sedent Scribæ & Pharisæi, quæ dicunt facite*, nempe quatenus è cathedra loquuntur, id est, docent legem Mosis & verbum Dei. Hoc propterea addidi quia permulti sunt qui verbum audire negligunt, nisi ii, qui docent verbum, sint aut sanctissimi, aut eloquentissimi viri. Hæc non sunt imprimis spectanda, sed videndum est, an afferant purum Dei verbum nec ne. Si non afferant puram doctrinam, etiamsi fuerint non sanctissimi modò, sed Angeli de cælo, non solum non sunt nobis audiendi, sed anathema esse debent, vt Apostolus pronunciat Gal. 1. Si verò afferant purum Dei verbum, quicunque tandem sint, audiantur, modò certè nobis constet, afferri ab eis purum verbum Dei. Ergo audiendum est verbum Dei, à quocunque afferatur.

Addidi præterea *studiosè*, hoc est, ita vt omnia alia posthabeantur propter verbum Dei audiēdum. Deus enim est, qui loquitur in suo verbo. Vt igitur Deus audiatur, cur non reliqua omnia negligantur? Nil etiam nobis magis necessarium ad omnia mala vitanda, & ad bona omnia consequenda, denique ad vitam æternam comparandam. Cur ergo non studiosè audiatur?

At res meę domesticę non sunt negligendæ. Non dico, vt tuæ vocationis munus negligas, quod vt diligenter obeas, mandat Dominus, sed hoc tantùm dico, auditū verbi Dei præponendum esse rebus omnibus huius seculi, ac quęrendam esse prius iustitiam Dei in verbo, cætera deinde curanda. *Quærite* inquit Christus, *primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.*

At quispiā dicet, quomodo omnia dicit Christus subministratū iri à Patre iis, qui quærunt iustitiam, cùm videamus illos, qui delectantur verbo verè, & sunt verè pii, tamē præ cæteris esse egenos, pauperes, ægrotos, miseros. Resp. Primùm per istud *omnia*, intelligit Christus omnia quæ Pater agnoscit nobis esse necessaria ad vitam Christianè transigendam. Neque enim simpliciter ait, *Et omnia adiicientur vobis*, sed notanter ait, *Et hæc omnia.* Quæ hæc omnia? illa quæ nobis necessariò curanda & paranda putatis,

vtpote

vtpote ad hanc vitam Christianè transigendam necessaria. Atqui hæc non desunt filiis Dei, qui quærunt iustitiam. Nam licet aliquando videatur nos deserere, neque subministrare necessaria, tamen non deserit. Nouit quando adiicienda sint, & quando detrahenda, iuxta rationem salutis nostræ. Vnde pulchrè Augustinus: Nemo. n. homo cùm plerumque iumento suo cibaria detrahit, cura sua illud deserit, sed potius curando hoc facit: sic igitur & Deus Pater nobiscum agit. Deinde, illi habent omnia, qui habēt quod volunt. Atqui sancti, qui quærunt inprimis iustitiam & regnum Dei, habent quicquid volunt. Nihil enim aliud volunt, nisi id quod habent, & illo contenti sunt. Nā vsque adeo conformes sunt voluntati Dei, vt nolint nisi quod vult Deus habere. Sciunt autem per fidem, velle Deum, vt habeant id, quod tantum habent sine paupertate & ægritudine. Ergo ipsi quoque volunt illa præterea nihil. Cum igitur nil amplius desiderent nec velint, quā quod habent, atq; ita nihil illorum voluntati desit, omnia dicuntur habere. Quid hoc præstat, verbum Dei fide acceptum, quod adeo regenerat homines, & conformes reddit voluntati Dei, vt nihil velint nisi quod velit Deus, atque ita ditissimi & felicissimi sint. Ergo manifestum est, quærendum esse primum regnum Dei, & audiendum Dei verbum: deinde hæc omnia quę necessaria nobis sunt à Patre addici. Non est igitur non est, cur dubitemus quippiam nobis defuturum, si animum primùm adiecerimus ad audiendum studiose verbum Dei, in quo quæritur Dei regnum & illius iustitia: cum Christus, qui non potest fallere, dixerit: *Quærite primum Regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis.*

Adieci quarto loco, *Attente*. Si. n. attentionem requirūt omnes oratores, cum orant, quantò magis præstanda est Deo, cùm nobis profert verbum suum, & nos alloquitur? Attentè audimus, quę vtilia sunt nobis, quę honesta, quæ delectabilia, quę necessaria. At quid verbo Dei aut vtilius aut præstantius, aut delectabilius, aut magis necessarium nobis esse potest? Attentè igitur est audiendum.

Denique addidi, *Cum timore Dei*. Est. n. valedicendum omni prudentiæ nostræ, quando audimus verbum Dei, captiuandus est intellectus in obsequium Christi, quando audimus Deum loquentem, erigendi sunt oculi nostri cū timore, & reuerentia in Deum viuentem, in cœlum vsque quando de cœlo nos verbo suo alloquitur. Sic Moses fecit, quando audiuit Deum sibi loquentem in monte: sic omnes Prophetæ, sic Apostoli, sic Paulus auditum verbum Euangelij a Christo, non contulit cum carne & sanguine, i. cum prudentia carnis suæ, an illud acceptare debeat, nec ne: an prædicandum sit illud, nec ne: sed valedicto omni prudentiæ suæ (quanquam aliter etiam exponatur locus ille) abiit statim in Arabiam, deinde in alias regiones prædicatum illud verbum. Ecce timorem! ecce reuerentiam quam adhibere debemus audiendo verbo Dei. Est igitur verbum Dei audiendum, sed studiosè, attentè, & cum timore ac reuerentia Dei.

Hæc de officio Christiani auditoris dicta sunt. Nunc de officio tam Doctoribus, quàm auditoribus Christianis communi, quædam præter ea, quæ dicta sunt, disseramus.

DE OFFICIO VTRIVSQVE tam Doctoribus, quàm auditoribus communi.

Officium & munus omnium nostrum optimi Auditores, est, sic verbum Dei nobis oblatum, viua fide percipere atq; in profundo cordis collocare & conseruare, vt per illud primo cor ipsum, & totus interior homo renouetur, purificetur, regeneretur, deinde pariat ac proferat suo tempore fructus bonorum operum. Hoc nostrum esse officium, tametsi negare nemo possit, tamen propter studiosos ad maiorem ipsorum vtilitatem, aliquot argumentis & scripturarum locis demonstrabo.

Ac principio quidem a fine cum rerum omnium, tum reuelati post orbem conditū Euangelij, hoc liquidò demonstratur. Hic est enim finis propter quem statim à peccato Adami, Deus verbo suo illum arguit: deinde, pollicetur salutem in semine Christo, vt hoc auditum verbum Adamus in corde fide receptum seruaret, ac per illum primum regeneraretur, restauraretur ad pristinam quam perdiderat, Dei imaginem, atque ita fieret noua creatura, deinde ita regenitus, fructus deinceps bonos, iuxta voluntatem Dei pareret ac proferret.

Hic finis est, propter quam data lex, missi Prophetę, factę omnes promissiones, sępe afflictus populus Dei, sępe etiam ab exilio reuocatus & maximis beneficiis affectus fuit: hic inquam, est finis propter quem, (vt vno verbo dicam) omnia a condito mundo, ad Christum vsque, facta à Domino legimus, siue minæ, siue promissiones, siue beneficia, siue flagella. Omnia. n. hæc eò dirigebat Deus, vt homines pręsertim electi altera ex parte, perspecta ira Dei contra peccata, contererentur, ac pene morerentur: altera verò ex parte, agnita ac visa Dei misericordia in Christo promisso, erigerentur ac quasi è mortuis excitarentur, regenerarenturque in nouas creaturas, atque ita vitam cœlestem viuerent, & fructus bonorum operum proferrent. Hic est finis, propter quem Christus est missus in mundum, cruci affixus, mortuus, sepultus, conscendit in cœlum ad dexterā Patris, missus Spiritus S. condonauit peccata, liberauit nos à morte, donauit sua iustitia, & vita æterna. Audite Apostolum Tit. 3. *Apparuit gratia Seruatoris nostri Dei omnibus, erudiens nos. Quorsum? vt abnegantes impietatem, & secularia desideria sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo, exspectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Hic est finis Baptismi, in quo, vt Apostolus ait, consepelimur cū Christo, deinde resurgimus cum eodem Christo, vt consepulti cum Christo, non amplius viuamus peccato, resuscitati verò cum eodem Christo, vitam cœlestem agamus, viuentes Deo. Audite Apostolum, Rom. c. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, vt, quemadmodum Christus resurrexit ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Non hęc dixit Apostolus, quasi mors & resurrectio Christi, sit tantum exemplar mortis & resurrectionis nostræ spiritualis: sed potissimum, quia illius mors & resurrectio, cuius vtriusq; participes fimus in Baptismo, nos electi sumus ad vitam æternam, caussæ sunt & mortis nostræ, qua morimur peccato & resurrectionis, qua resurgimus in nouam vitam, viuentes Deo. Hic etiam est finis Cœnę Dominicæ. In hac enim manducamus carnem, & bibimus sanguinem Domini verè, ea ratione qua & Apostoli manducarunt & biberunt. Quorsum? vt ita incorporati Christo; qui sedet ad dextram Patris in cœlis nos quoque spiritu nostro, ab hisce terrenis sordibus, in cœlum vsque ad Christum eleuemur, atque ita, tametsi corpus nostrum hic in terris adhuc serpat: tamen animus noster, spiritus noster, interior homo noster viuat in cœlo, non amplius cogitans aut curans, quę sunt mundi, sed quæ sunt cœlestia.

Ecce finem rerum harum omnium, quas recensuimus: quis sit nempe mutatio nostra, regeneratio nostra iustificatio nostra, ac denique glorificatio nostra. Ergo hic etiā est finis, propter quem Deus optimus ac benignus Pater, Euangelium suum in Ecclesia reliquit, ac doceri vult: nēpe, vt illud electi fide percipiant, fide receptum in corde conseruent ac custodiant, illo custodito in corde, in dies magis regenerentur, regeniti fructus nouę vitę proferant, bonis fructibus absolutis, in cœlo glorificentur. Audite Apostolum loquentem de Euāgelio, quo patefacta est nobis facies ipsius Dei tanquam ablato velo quod antea impedimento nobis erat sub lege ne faciem Domini contemplari possemus: audite quid dicat 2. Cor. 3. *Nos autem reuelata facie, gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur, à gloria in gloriam, tanquam à Domini spiritu*: i. nos per Euangelium fide receptum, reuelata facie, nullóque obiecto velamine, gloriam Domini contemplamur. Ecce quid primò nobis Euangelium adferat fide receptum, nempe facit, vt Deum quasi a facie ad faciem videamus, & illius gloriam contemplemur. Quorsum verò hoc præstat nobis Deus per Euangelium suum? R. Vt ex hac contemplatione gloriæ Dei, etiam nos renouemur & transformemur in eandē imaginem, quę, vt alibi ait Apostolus, est *in iustitia & sanctitate vera*: atque ita renouati, fructus nouæ vitæ proferamus. Ideo ait, *In eandem imaginē transformamur à gloria in gloriam.* En igitur finem, propter quem nobis electis annunciari vult Euangelium suum Pater: nimirum, vt fide à nobis perceptum atque in corde, tāquam optimum semen in terra bona reconditum tandem proferat fructus ac spicas bonorum operum. Nam qui seminat frumentum, aut quoduis aliud seminis genus, quorsum in terram illud seminat? numquid vt pereat, & vt perdatur? nequaquam: sed vt satum, ac sub terra bene conditum proferat tandem fructum copiosum & bonum. Ita Deus non ob hanc caussam seminari vult & annuntiarī hominibus Euangelium, vt illud pereat, id est, tantum audiatur, præterea nihil fiat: sed ideo seminat illud, vt fide percipiatur, in corde condatur, ibi altas radices agat, ac deinde per fructus bonorum operū sese exerat ac patefa-

ciat. Hoc omnino impletur in electis.

Quòd si aliquando semen hoc videatur perire, vt in reprobis, non hoc fit vitio seminantis Dei, aut seminati verbi: sed vitio fit reproborum, qui suapte natura, pessima & sterilis terra sunt, plena saxis, referta spinis.

Hac similitudine seminis libenter vtor, quia hac etiam Dominus noster Iesus Christus, loquendi de verbo Euangelii, vsus est Matt. 13. & Luc. 8. & apertè parabolam explicans, ait: *Semen est verbum Dei: terra bona, electi sunt: via ab hominibus protrita, terra etiam petrosa, & terra spinosa, reprobi.*

Ex hac similitudine videmus officium nostrum. Sicut officium bonæ terræ fuit, semen recipere & retinere, vt tandem faceret fructus: ita nostrum est, qui sumus bona terra i. electi, verbum Dei nobis annuntiatum, sic fide viua percipere, & in corde seruare: vt tandem per illud magis ac magis renouati, tanquam bona terra fructum bonum feramus, alius centesimum, alius sexagesimum, alius trigesimum. Hoc est quod alia similitudine explicat Dominus, cùm ait Ezech. c. 3. *Fili hominis comede volumen istud, comede librum.* Necesse n. erat Ezechieli, sicut & omnibus Doctoribus & ministris verbi, vt prius verbum Domini ipse fide perciperet, traiiceret in cor, in stomachum spiritus, antequam aliis nempe Iudæis prædicaret. Nam quid est comedere librum, & comedere verbum Dei? est fide vera illud percipere, & traiicere in stomachum animæ nostræ & spiritus, atque ibi seruare.

Hoc certe nobis præstandum est, si velimus, vt nobis prosit hoc verbum Domini, alioqui non proderit, nisi ad condemnationem. Nam quemadmodum panis nisi manducatur, & in stomachum traiiciatur, nihil prodest: ita verbū Dei, nisi viua fide percipiatur, & in cor traiiciatur, non prodest ad salutem. Ratio huius similitudinis est. Verbum Dei est panis vitæ, propter Christum in verbo cōtentum, ac per verbum ministratum qui Christus de se ait Ioh. 6. *Ego sum panis vitæ*: propter quem Christum, panem verum, etiam verbum dicitur panis τῆς ζωῆς. Huc spectat illud Pauli 2. Timoth. 2. vbi alloquens Timotheum, ait: *cura, vt exhibeas te ipsum* ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, quasi incidentem panem filiis Dei. Ergo vera fide percipiendum nobis est, & manducandum, & traiiciendum in cordis ventriculum, tanquam panis.

Hoc certè officium omnium nostrûm est. Vt autem id fiat, rogandus est ardentissimis votis Dominus, vt hanc viuam ac veram fidem quam Apostolus Tit. 1. vocat fidem electorum, nobis pro sua gratia donet. Est enim fides, singulare donum Dei, & quod ad inchoationem, & quod ad consummationem ipsius fidei attinet, vt apertissime post Apostolum Paulum, Augustinus inter cæteros ostendit ac probat, cùm alibi, tum præsertim in libro de dono perseuerantiæ. Cùm igitur non sit nostri arbitrij fidem præstare verbo Dei, aut fide illud traiicere in corda nostra: sed donum Dei sit, qui gratis illud dat cui vult, quia cuius vult miseretur, & quem vult indurat: adeo enixissime orandus nobis est Dominus, ac petenda fides, qua verbum eius auditum in cor nostrum traiicere possimus, ac tandem fructus se dignos in nobis pariat.

Hæc ornatissimi auditores, de iis tribus officiis libuit præfari, antequam volumen sacrorum Bibliorum interpretandum in manus acciperem, &c.

EIVSDEM

ORATIVNCVLA AD D.

Petrum Boquinum, *continens petitionem facultatis publicè docendi, & ornamentorum Doctoratus, habita 21. Iunij. Anno* 1568.

NOn me latet, Clarissime Domine D. Boquine, quanta scripturarum cognitione, quanta rerum peritia, quanta prudentia, sapientia, pietate, virtute, ornatum esse oporteat illum qui ad publicum docendi in Ecclesia, Scholáque Christiana munus eligendus est. Nam & ornamenta illa pretiosissima atque pulcherrima, quibus in Veteri Testamento ornari iubebatur Aaron, eiúsque successores, hunc spiritualem, quo de loquimur, ornatum, viua quadam quasi εἰκόνι adumbrarunt: & quæ Christus de Apostolis, déque illis, qui Apostolico officio functuri erant in Ecclesia, dixit, nimirum debere eos esse lucem mundi, & salem terræ idem apertè docent. Et quæ Apostolus de conditionibus Episcoporum atque Doctorum, tum in epistolis ad Timotheum, tum in ea, quæ est ad Titum, eleganter præscripsit, idem liquidò demonstrant. Et denique ea, quæ Iohannes in sua diuina Apocalypsi, de quatuor animalibus, plenis oculorum, ante & retrò, in medio, & in circuitu throni constitutis, scripta reliquit, hoc idem ipsum satis superque confirmant: ita vt multis minimè opus sit ad hanc rem confirmandam, aut argumentis, aut testimoniis. Quotus n. quisque est, qui non agnoscat, qui non videat, qui non cernat, Doctoribus verbi Dei, longe plures, longéque maiores, quàm vlli aliis hominum generi, pernecessarias esse virtutes. Ergo optimo iure docuit Apostolus non facile quemuis ad publicum docendi munus eligi debere, nisi prius bene nota sit Ecclesiæ atque perspecta ipsius virtus, pietas, doctrina: quando sic ad Timotheum scribens, dicit: χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις, hoc est, vt latinè dicam, *manus cito ne cuipiam imponas, neque communices peccatis alienis.* Etenim, vti res est, Ecclesiæ perniciosa, aliquem sine matura deliberatione, iudicio atque delectu, sed præcipitanter & temerè officio docendi præficere: ita etiam, qui hoc faciunt, id ipsum tandem illis detur crimini, & in perniciem vertatur, necesse est.

Quare non immeritò, cùm in omnibus aliis Academiis, tum maximè in hac celeberrima Heidelbergensi, iam inde ab initio, lege cautum est, ne cuipiam publicè docendi munus concedatur, nisi is præter testimonium, quod habeat suæ eruditionis, insignia etiam Doctoratus, vt vocant, solenniter in aliqua Academia prius acceperit, quibus ornamentis, ceu sigillis testimonium factum illi facultatis publicè docendi, obsignetur, & confirmetur.

Quæ cùm ita se habeant, credo nos, atque inprimis me, prouectioris ætatis hominem, in nullam apud bonos & prudentes viros reprehensionem incursurum, quòd cùm iam annis abhinc 20. & amplius, hanc publicè docendi facultatem acceperim, sed citra hæc ornamenta, & verò etiam exercuerim, nunc tandem patiar, me hisce etiam ceremoniis, hoc est, publico Theologici collegii huiusce Academiæ testimonio, & ornamento condecorari, & in officio confirmari. Nam leges huiusce Academiæ, vt ante dixi, & illæ quidem non iniquæ, hoc postulant. Scriptum autem est ab Apostolo, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ... ea nobis Christianis esse præstanda. Nos igitur duo, ego & doctissimus vir, fratérque charissimus D. V[illegible]thakerus, freti bona conscientia, iussi ab honestis legibus, persuasi à piis viris, & permoti aliorum magnorum virorum exemplis, hodie ad hunc celeberrimum accessimus locum, & coram Illustrissimis Principibus, D. Friderico, S. R. Imperii Principe & Electore, Do. Casimiro, eius filio charissimo, Bauariæ Duce, Dominis nostris clementissimis & coram reliquis magnificis viris, excellentissimis Doctoribus, & nobilibus studiosis, petimus à te clarissime D. Doctor, tanquam à Decano huiusce facultatis Theologicæ, & rogamus, vt quæ in isto genere actionum fieri solere optimè nosti, ea erga nos præstare velis.

Post impetratam licentiam, &c.

Nos verò tibi, Clarissime Domine Doctor, post Deum optimum & maximum, nostrúmque Principem Illustrissimum, & Dominum clementissimum, gratias agimus, quòd solennem facultatem, & autoritatem, quam vocant licentiam, publicè in Scholis S. literas profitendi, nobis non tam dederis quàm confirmaris. Cæterùm, quò nihil nobis, ad perfectum dignitatis & autoritatis gradum desit, rogamus te, vt insignia etiam Doctoratus, iuxta huius Academiæ consuetudinem, tribuas, & nos hoc postremo dignitatis ornamento cohonestes: idque petimus, freti tua humanitate, beneuolentia, & gratificandi voluntate. Cùm enim hoc proprium sit grati animi, vt cui multum debes, eidem plurimum velis debere: cupimus hoc alterum a te accipere beneficium, vt magis ac magis tibi deuinciamur.

Fragmentum

Fragmentum explicationis Psalm. 1. Beatus vir, qui, &c.

SCopus Prophetæ in Psalmo propositus, est singulos electos, partim dehortari ab audiendis impiorum hominum consiliis atque doctrinis ab imitandis sceleratorum moribus, & à colenda cum apertis Dei contemtoribus amicitia: partim hortari ad serium pietatis studium, & ad S. literarum amorem, oblectationem, assiduámque meditationem. Hic est scopus.

Facit autem hoc duobus argumentis, quorum primum ducit ab vtili. Ait enim Beatum fore illum, qui hoc quod proponit, non suum sed Spiritus sancti consilium sequatur. Alterum ducit à iudicatis. Asserit enim, hanc quam docet, & quam pij omnes sequuntur, salutarem viam, Deo probari: impiorum verò instituta & mores damnari: & hoc cùm ait, *Nam nouit Dominus viam iustorum*, &c.

Ac quod ad primum attinet argumentum duplicem statuit hominis, qui hoc diuinum sequatur consilium, beatitatem: vnam in hoc seculo, quę consistit in iustificatione, regeneratione, eiúsque fructibus, & in perpetua Spiritus S. gubernatione qua ita pii reguntur, vt omnia tandem illis feliciter cedant. Et hoc facit cùm ait, *Erit sicut arbor plantata ad riuos aquarum*, &c. Confirmat autem hoc, quod de prima piorum felicitate dixit, à contrario, hoc est ab exemplo impiorum, qui contemta hac salutari doctrina, sua aliorúmque impiorum perniciosa consilia, mores, consuetudines, persequuntur. Hos enim verè esse miseros, idque propterea, quòd sint coram Deo instar paleæ imò plumæ, quæ ab omni vento hoc atque illuc facile dispellitur. Sic etiam impios à suis in varias partes sursum deorsúm agitari concupiscentiis, & ab ira diuina mirabiliter. Et hoc facit cum dicit, *Non sic impij, non sic*, &c.

Alteram verò beatitudinem, in altero seculo futuram esse docet, quæ in eo consistit, quòd huiusce modi pii homines in vniuersali iudicio staturi sunt non tam victores, contra hostes suos omnes, quam omnium etiam impiorum iudices, mox simul omnes in vitam æternam recipiendi: quando contra omnes impij sua casuri sunt caussa, & statim ad æterna supplicia detrudendi. Hoc docet, cùm ait, *Ideo non consistent impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum*. Duo. n. his verbis concludit Propheta: vnum, pios staturos in iudicio, nimirum vniuersali contra impios, eóque donatum iri æterna vita. Alterum, impios ipsos, sua casuros caussa, eoque damnatum iri æterna morte. Hic est enim vltimus, vtriusque hominum generis exitus. Atque hæc est primi argumenti explicatio.

Quod ad alterum argumentum attinet, quod est à iudicatis, sic ait propheta *Nam nouit Dominus viam iustorum*, &c. Sensus est, Dominus probat viam iustorum, quam ego hic doceo: improbat autem illam, quam persequuntur impij, quò fit, vt Deus tandem illos seruet, hos verò perdat: id quod permultis Dei iudiciis, & hominum exemplis demonstrari potest. Ergo illa impiorum via non est insistenda, sed hæc altera, nempe piorum, est persequenda & conficienda. Hæc est alterius argumenti explicatio.

Argumentum igitur, seu summa totius huiusce odæ, constat propositione & duplici ratione. Propositio hæc est, ad verbum: Non est abeundum in consilium impiorum, neque standum in via peccatorum, neque sedendum in cathedra derisorum, sed in lege Domini voluntas & animus nobis est habendus atque firmandus, & in lege eius meditandum die ac nocte. Hæc est propositio. Sensus autem huius propositionis, hic est: Non sunt audienda impiorum consilia & doctrinæ: neque imitanda sceleratorum hominum vita atque mores: nec denique colenda cum apertis Dei contemptoribus & omnis religionis irrisoribus, amicitia, profitendúsve cum illis Epicurismus: sed in studio legis Dei & pietatis toto animo, totáque voluntate versandum, inque ea lege, die ac nocte meditandum. Nunc tenemus propositionem Prophetæ, & eiusdem intelligentiam. Est autem propositio hæc in genere deliberatiuo. Sequuntur igitur rationes, quibus eam persuadere conatur: quarum prima ducitur ab vtili, ea autem hæc est: *Beatus enim ille fuerit qui hoc fecerit*: hoc est facit enim hoc ad veram beatitatem consequendam, tam ad eam quæ hic haberi possit, quam ad illam, quæ futura est post finem seculi.

Ratio secunda, quæ est à iudicatis, hæc est: *Nouit enim Dominus viam iustorum & iter impiorum peribit*. Sensus est. Hæc. n via, quam consulo, & quam sequuntur pij studium nempe scripturarum, & pietatis, probatur Deo, semperque fuit probata ideo pij stabunt in iudicio. Altera autem, per quam impij ambulant, damnatur, & idcirco illi non consistent in iudicio sed peribunt. Via igitur impiorum est deserenda: piorum autem, quam ego hic omnibus consulo, est persequenda. Hoc est argumentum, seu summa totius huiusce Psalmi [illegible] capitati. Nunc si placet, singula diligentius examinemus.

Quod ad propositionem attinet, ea duabus constat partibus: prima est negatiua, nempe, recedendum esse a consortio impiorum. Altera affirmatiua, nimirum voluntatem, & animum ad legem Domini esse applicandum. De prima parte sic ait, *Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum*, &c.

Ad verbum est, *beatitudines illius viri*, &c. Alludit enim ad eam duplicem beatitudinem, quam postea describit. Sensus igitur est: Multis modis beatus ille fuerit, qui consilio impiorum non consentit. *Abire enim in consilium impiorum est*, consentire illorum consiliis, quemadmodum etiam Latinè dicimus, *abire, & ire in alicuius sententiam*.

Stare autem in via peccatorum, nihil aliud est quam sceleratorum mores pertinaciter sequi. Via enim pro *vita*, & instituto viuendi capitur.

Sedere vero in cathedra derisorum, est amicitiam cum Dei, & omnis religionis contemtoribus colere & cum ipsis Epicuræismum profiteri. Nam sedendo verbo, congressum, familiaritatem, & eiusdem rei cum Epicuræis professionem significare voluit Propheta: quemadmodum etiam in Ps. cum ait, *Non sedi cum consilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo Odi cœtum malignantium, & cum impiis non sedebo*.

His porrò tribus nominibus impiorum, peccatorum, derisorum, complectitur Propheta omnia sceleratorum hominum genera. Omnes enim ad hæc tria genera reducuntur. Nam aut sunt hypocritæ, & malæ doctrinæ homines, licèt externè vtcunque honestè viuere videantur.

Aut præter malam doctrinam sunt etiam palam scelerati, cum quibus illi etiam coniungi possunt, qui licet bonam profiteantur doctrinam, sceleratam tamen ducunt vitam.

Aut sunt planè Epicuræi, qui neque religionem, ac sanam doctrinam, neque honestam vitam curant. Sed & omnis religionis, & omnis honesti hostes sunt & derisores. Hæc tria hominum genera describit etiam Petrus in altera epist. cap. 2. & 3. De primis sic scribit cap. 2. *Fuerunt & Pseudoprophetæ, vti etiam inter nos falsi doctores, qui subintroducunt hæreses*, &c. *& multi sequentur eorum exitia*, &c. *& per auaritiam fictis sermonibus vos negotiabuntur, quibus damnatio iam olim non cessatur*, &c. En infelicitatem eorum qui consilia & doctrinas impiorum hypocritarum sequuntur.

De secundis ibidem subdit vers. 10. in hæc verba: *Maximè autem* (scilicet Deus seruat in diem iudicii puniendos) *eos qui carnem sequentes, in impura cupiditate incedunt, & dominatum despiciunt*, &c. *reportaturi mercedem iniustitiæ, vt qui pro voluptate ducant quotidianas delicias*.

De tertio verò impiorum genere, hoc est de Epicuræis & irrisoribus, Deique contemtoribus, sic scribit in ca 3. vers. 3. *Hoc primum scire debetis, venturos extremis diebus irrisores, vt qui in iuxta ipsorum cupiditatibus incedant & dicant, vbi est pollicitatio aduentus eius?* nostis reliqua. Hæc tria impiorum genera, ab Apostolo, locis supra citatis, egregie descripta, Propheta noster significare voluit his tribus nominibus, impiorum, peccatorum, derisorum. Sensus igitur est: Neque hypocritarum & hæreticorum audiendas esse doctrinas, illorúmve consiliis acquiescendum: neque sceleratorum vitam & mores pertinaciter esse imitandos: neque denique, idque multò minus, cum Epicuræis, Dei omnísque religionis & honestatis contemptoribus ac derisoribus amicitiam esse colendam, vllumve habendum commercium.

Illud verò hic obseruandum venit, quàm breuiter & quàm eleganter omnes impietatis gradus, per quos impij ad æternum ducuntur exitium, describit Propheta, nempe initium, progressum, & finem impietatis Principium est, malis consiliis, prauisque doctrinis aurem præbere, Docent hoc Eua & Adamus Principium enim peccati

in Eua fuit, quod audiuit serpentis consilium. In Adamo, quod consilio vxoris obtemperauit: id quod nihil aliud fuit, quam abiisse in consilium impium vxoris. Hoc principium exprimit Propheta, cùm ait, *Beatus ille vir, qui non abiit in consilium impiorum.* Maledictus ergo, qui abiit, i. qui audit & subscribit: Hoc est initium. Progressus est, sese in manifesta proiicere scelera, inque illis pertinaciter hærere. Nisi n. de principio malis resistas consiliis prauisque doctrinis, impietas progressum facit per manifesta scelera. Hunc progressum docet Propheta, cùm ait: *Et in via peccatorum non stetit.* Maledictus igitur, qui in via peccatorum stat. Via n. peccatorum est vita scelerum plena: Et in hac via stare, est pertinaciter in sceleribus viuere. *Via* autem appellatur vita nostra, quia aut ad vitam, si bona, aut ad interitum, si mala, nos ducit. Finis verò impietatis est, manifestus Dei contemtus, omnisque religionis irrisio, seu Epicuræismus. Huc enim collimat Satan suis prauis consiliis, impiisque doctrinis, & tua peccandi consuetudine, vt te in apertum Dei contemtum, & Epicuræismi professionem tandem adducat. Hoc significat Propheta voce *sedendi in cathedra derisorum.*

Atque hic est finis omnis impietatis, contemtus Dei, irrisio iudicii diuini omnisque religionis. Beatus igitur, qui non se tandem sinit in hanc pertrahi, & collocari cathedram. Non pertrahetur autem, si non steterit in via peccatorum. In hac verò non stabit, si in consilium impiorum non abierit. Principium ergo salutis & beatitatis assequendæ, est consiliis doctrinisque impiorum non acquiescere, neque aurem præbere. Atque hæc est prima pars huius sanctissimi consilii Prophetici, quæ docet quid vitandum sit, & respondet illi dicto Petri, in primo primæ epistolæ cap. *Declinet à malo.*

Sequitur altera pars, nempe, affirmatiua, qua docetur, quid faciendum sit, & respondet illi alteri dicto Petri eodem loci, *Et faciat bonum.* Sic igitur ait Propheta: *sed in lege Domini,* &c.

EIVSDEM

De dignitate studij Theologici

ORATIO HABITA IN PROmotione D. Kimedoncij, D. Bastingij, & D. Bollij. 18. Decembr. Anno 1576.

QVibus duabus in rebus tota posita est, plenáque hominis beatitudo, has ambas viro diuinæ sapientiæ, quam Theologiam vocamus studioso, pro certo pollicetur atque confirmat ille qui mentiri non potest. Spiritus S. τοῦ ὄντος nimirum μετ' αὐτῶν..., in hoc seculo, & perfectam æternæ cælestisque vitæ possessionem in altero: ô beatum, inquiens, virum, qui in lege Domini meditatur die ac nocte, nostis reliqua in primo Psalmo. Prior illa beatitatis pars in hoc consistit, quòd huiusce cælestis doctrinę studiosi, in hac præsertim vita donantur vera Dei, diuinarúmque rerum cognitione, atque hac donati per fidem in Christum iustificantur, pérque eius Spiritum in alios homines regenerantur: renati verò pacatam bonámque semper retinent conscientiam, atque ex hac sanctè & piè in finem vsque vitę viuentes, fructus proferunt bonos suis quisque temporibus, sua nunquam non sorte contenti. Altera pars est, quòd ex hac vita migrantes, superatis iam hostibus omnibus, in beatorum spirituum Christique suauissimum iucundissimúmque consortium, cum triumpho recipiuntur, æternúmque cum ipso viuunt quàm felicissimè. Hæc summa est veræ, qua donari potest homo, felicitatis.

An verò hisce duabus aliquid ad veram perfectámque hominis beatitatem addi potest? plenam itaq. perfectámque felicitatem illis, qui sese studio cælestis sapientiæ dedunt atque consecrant promittit Deus per Prophetam in Psalmo paulò antè indicato.

Primum enim, beatum illum esse, foréque beatiorem simpliciter pronunciat, qui reiectis impiorum consiliis atque doctrinis, qui damnatis sceleratorum facinorosorúmque hominum institutis ac moribus, qui denique in sempiternum valere iussis omnib. Epicuræis cuiusuis religionis irrisoribus ad sincerum sanctæ legis, hoc est, sacrarum Literarum studium, totum adiicit animum, inque eo sese totum, omni exercet tempore, diésque noctésque. Hoc est primum.

Deinde verò quod generatim de huiusce legis studiosi beatitate dixerat, illud per partes explicat, quarum prior est quod talis studiosus hausta è fontibus diuinorum Bibliorum vera Dei cognitione, noua fit in hoc seculo creatura, factus ceu ex oleastro oliua optima, arbor nimirum semper virens, & ad riuum aquarum perpetuò continentérque fluentium plantata, quæ fructus suauissimos suo profert tempore, quæ sua perenni viriditate mirificè semper oblectat, cui denique omnia succedunt prosperè. Hæc prior est studiosi diuinæ sapientiæ pars beatitatis, cui mox alteram eámque ordine posteriorem subiicit Propheta, nimirum quòd post confectum sobriè iustè piéque viuendi curriculum, resurget tandem cum piis omnibus, stabitque in iudicio, & æternam beatissimamque deget cum Christo Angelisque omnibus vitam: quando contra impii omnes, qui in hoc mundo vt leues stipulæ, omnibus concupiscentiæ ventis agitati vixerunt, in vniuersali iudicio eadem caussa, sempiternisque adiudicabuntur pœnis. Deum enim piorum & veræ Theologiæ studiosorum hominum instituta, vitam, moresque probare, sicut contra odit impiorum suæque doctrinæ contemtorum vias.

Hæc cum ita se habeant, quæ pluribus etiam possent, si opus esset, confirmari & illustrari testimoniis, sequitur eos non solum a pietate, verùm etiam a prudentia maximè omnium laudabiles esse, qui in huiusce Christianę sapientię studium seriò & constanter incumbunt. Consulunt enim sibi quam optimè.

Quod si id etiam efficiant non tam suæ salutis caussa, quam vt pro sua virili parte Ecclesiæ inseruiant, regnúmque Christi promoueant, non laudibus tantùm, verum etiam summo amore atq. honore dignissimos esse dubium non est. Quis enim eum non laudet, qui sese studio adiicit illius scientiæ, quæ omnium nobilissima atque vtilissima, sicut reuera est, sic omnium etiam sapientum iudicio esse censetur, constantique voce prædicatur? Quis eum singulari & amore & reuerentia dignum in Ecclesia non iudicet, qui ex vera in Deum & in patriam pietate studia sua in salutem proximi publicámque Ecclesiæ vtilitatem instituit atque suscipit? Quid autem laudabilius quidve saluti Ecclesiæ conducibilius studio Christianæ sapientiæ? Apostolus certè hortans Timotheum, vt in studio & exercitio Theologię persistat, id (inquit) *si feceris te ipsum seruabis, & eos, qui te audierint.* Si porrò vel artium, vel scientiarum dignitas atque nobilitas, a præstantia dignitatéque primorum illorū autorum æstimāda est quid dignius hac diuina Philosophia. Huius enim autor non homo est, aut Angelus sed solus Deus optimus maximus, *qui olim locutus Patribus in Prophetis, nouissime locutus est nobis in Filio.* Si item ab antiquitate quidpiam laudabile est quid laudabilius Theologia, qua nihil est antiquius. Sapientia enim est Dei, ab omni æternitate in eius residens pectore, reuelata verò, atque manifestata iam inde ab initio mundi primis hominibus, per quos fideliter ad totam posteritatem transmissa est. Libri quoque de ea conscripti, antiquissimi omniū sunt ac vetustissimi. Quis n. inter scriptores vetustior Mose atque Iobo? Si verò a subiecto, (vt loquuntur Scholę) hoc est, a rebus, quæ in quauis arte tractantur, laudem sumunt & dignitatem scientiæ, quid cælesti doctrina præstantius, quid nobilius, quidve dignius? Neque enim hic de rebus aut vanis, aut inutilibus, aut parum Christiano homine dignis agitur: sed de summa rerum de Deo, Deique regno, déque æterna hominum salute atque vita. Hic, quæ sint vera rerum omnium principia, non minus perspicuè, quàm verè certóque docetur. Hic omnium bonarum legum fons omnibus aperitur, quæ vitanda, quæve persequenda sint, luculentissimè declaratur. Hic verissimæ historiæ de rebus iam inde à condito orbe propter commodum salutémque generis humani gestis, fidelissimè narrantur, omniúmque aliarum historiarum firmissimæ iaciuntur fundamenta. Hîc vera Rhetoricæ, efficáxque persuadendi ratio traditur, quæ nimirum non in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, flosculis, ornamentis, coloribus, luminibus, sed in virtute diuini spiritus, diuinique verbi efficacitate consistit. Hic legitima, medicinam non quidem corporibus, sed animis faciendi, imò & corpora nostra, æterna felicissimaque valetudine donandi, via methodúsque compendiosissimè docetur. Hic de-

niquo

nique, qua ratione tum quisque se ipsum, suámque familiam, regere, tum politiæ, Respub. Regna totúsque adeò mundus administrari temperarique ab hominibus possit, facillimè dicitur. Quid vis amplius? Atque hęc omnia vna præstat Theologia nostra, quæ nihil aliud est, quàm doctrina de Deo, Deique natura, ac voluntate, operibúsque ad salutem hominũ in S. literis reuelata. Si ergo abs iis, de quibus in quauis scientia atque arte agitur, ipsarũ scientiarum, artiúmque dignitas & excellentia pẽdet, quis non videat nulliúsve scientiæ studiũ, cum studio Theologiæ, vlla ratione comparari posse? Adde iam & hoc, quod quæ in nostra Theologia ex veris ipsius fundamentis traduntur, tam certa sunt, vt nihil certius esse queat. Magna sanè dignitas est sciẽtiarum Mathematicarum propter certas euidentésque demonstrationes, quibus sua cõfirmant: sed quid illæ ad certitudinem verbi Dei? Deus enim, vt non potest falli, sic nec fallere vult, aut potest, quippe qui ipsissima veritas est atque sapientia. Sacras autẽ literas, quibus solis vera nititur Theologia ipsum esse, certissimũq. Dei sermonem, sicut nemo nostrũm Dei beneficio dubitat: sic etiã firmissimis rationibus demonstrari facile potest. Imo iam olim satis abunde aduersus illorum temporum Gentes, demonstratum a nostris Patribus fuit. Nam præterquam, quod veritatem hanc in ipsis electorum omniũ animis inscribit Spiritus S. vt dubitare de illa non possint, idem etiam constat omnium fermè Gentium ac populorum testimonio. Quis enim quàm Iulianus ille Apostata, sceleratissimus homo, irriserit scripta tũ Veteris tum Noui Testamenti? Iudæi omnes à Mose, in hæc vsq, tempora, constãter testificati sunt & testificantur, quę in vetere habemus fœdere Biblia ea a Deo fuisse Mosi aliisque Prophetis, & sacris scriptoribus reuelata quemadmodum etiam Apostolus de iisdem scripturis pronũciat, in altera ad Timoth. Epistola. Omnes verò qui Christo nomen dederunt, per totum terrarum orbem, longè latéque diffusi, perpetua constantique fide eadem de omnibus quoque libris Apostolicis, & certò nouerunt, & palam prædicarunt atque prædicant. Qui & permulti sanguinis vitæque profusione obsignarunt & quotidie obsignant. Parumne videtur hoc testimonium? Quot verò quantisque miraculis iam inde a Mosaicis huc vsque temporibus cõfirmata, illustritq. toti orbi facta fuit hæc sempiterna veritas? sexcenta Israelitarum millia & amplius viderũt, signa atque portenta, quibus Deus in monte Syna sese patefecit, suamque promulgabit legẽ. Quid igitur Mosaica certius doctrina: Innumerabiles verò populi ex omni natione earũ quæ sub cœlo sunt, vt Lucas narrat, præsentes spectarunt, quæ Hierosolymis è cœlo contigerũt, cum Apostolorum doctrinam, quam per totum terrarum orbem iussi à Christo fuerant publicare, suã esse doctrinam, comprobare voluit. Ita & legis simul & Euangelii cœlestis doctrina, in quã tota sacra scriptura resoluitur, & quę summam Theologiæ cõplectitur, manifestissimis totique orbi notissimis è cœlo editis signis, confirmata, nullam amplius, nisi fortè apud Iudæos, habet, haberéve potest dubitationẽ, quin ex Deo sit sapientia sempiterna. Quis enim sanæ mentis homo de ea dubitare queat doctrina, quæ præter eas, quas attulimus rationes, certum quoque habet euentum earum rerum, quæ in ea, multis antè seculis, prædictæ fuerant? Annon verò, quęcunque de Christo prædixerat Moses, aliique Prophetæ, ea omnia suum habuisse complementũ videmus? Nisi hæc omnia nobis essent perspectissima, singula ego, collatione eorum, quæ narrant Euangelistæ cum vaticiniis Prophetarum, de iisdem singulis rebus copiosissimè facta, luculentissimè explicarem. Verùm id Euangelistæ ante omnes præstiterũt abundè. Quid enim de Christo narrant, cui statim non subiiciant ex dictis Prophetarum testimonium, sic fieri oportuisse, quia sic scriptum fuerat? Quis verò vestrũm nesciat, quotnam ante exitum de Ægypto seculis pręd ixerit Abrahæ Deus, illius semen futurũ seruum in Ægypto, & inde tamen liberatum iri post annos 400 & amplius? Euenerunt certè omnia. Quid obsecro nominatim de Cyro déque pręclaris eius actionibus pręd ixerat Iesaias, annis antequam ea contigissent, supra centum? annõ eodem tẽpore eodémque modo complementum habuerunt, quo prædicta fuerant? si sacris historiis nõ creditur, legantur profanę, quę de rebus à Cyro gestis accuratissimè fuerũt cõscriptę, ac rem ita se habere, manifestissime cõperietur. Quid verò clarius his, quæ Daniel partim de suo, partim de longe post venturo tempore prædixit. Illa priora viderunt ita euenisse, sicut prædixerat Propheta, omnes illius temporis nationes, nimirum Regem Nebucadnezarũ ex omnium consortio abiectum, herbam instar bouis comedisse, sub dio, die noctúque in syluis tanquã syluestrẽ feram oberrasse, capillos ei, vt plumas aquilæ, vnguésque sicut auium creuisse, donec tandem (vt prædixerat Daniel) vera donatus fuit Dei cognitione sinceraque pietate. Filium porro eius Balthasarum Regem interfectũ, regnúque iuxta vaticinium sancti Prophetæ, ad Medos & Persas mox translatũ fuisse, suis iidem viderunt oculis. Posteriora verò, quæ scilicet de Monarchiis, quæ de regno CHRISTI, quę de certo annorũ interuallo vsq; ad Messię aduentum, quæ de eius morte, sacrificio, expiatione que peccatorum, quæ de legis abrogatione, quę de Antiocho, quæ denique de Antichristo regnóq; eius prædixerat idẽ Propheta, ea partim Apostoli ipsi spectarũt: partim porro & nos reipsa contigisse non solùm legimus, verum etiam luce meridiana clarius perspicimus. Quid obsecro plus fidei atque autoritatis conciliare potest toti à Daniele de religione traditæ doctrinæ, quam hæc manifestissima omniũ eius vaticiniorũ complementa? Idem plane de reliquorum Prophetarum vaticiniis, si aut per tempus liceret, aut apud vos necessarium esset, demõstrare facile possem, vnde & eorum doctrinam non minus quam Danielis a Deo fuisse illis reuelatam, clarissimum fieret. Theologiam autem Danielis, eandem plane cũ reliquorum omnium Prophetarum & Apostolorum Theologia esse, quotus quisque vestrum est qui nesciat? Vt reliqua taceã capita, & de summa tantum aliquid dicam: An non eadem est omnium Prophetarum & Apostolorũ de Deo, Deique natura & attributis, de Christo, Christique officio, de ratione, qua beneficii Christi simus participes & seruamur, nimirum per fidẽ doctrina? Quantum verò ad certitudinem nostræ Theologiæ confirmandam habet hæc consensio põderis? Lege profanas historias, lege Medicos, lege Iurisperitos, lege denique omnes, quotquot ab orbe condito fuerunt profani scriptores, eos semper si non in omnibus, in plerisque tamen inter se multum dissidentes comperies. At in Scripturis sacris, tãta est inter priores & posteriores omnes scriptores consensio, tantaque harmonia, vt dici aliter non possit, quam omnes ab vno & eodẽ spiritu afflatos fuisse, spiritu, inquam, veritatis, spiritu sapientiæ, spiritu (vt vno verbo dicam) Dei Deo: vt quod de scripturis omnibus Veteris Testamenti dixit Apostolus, id in omnes quos Canonicos Noui etiam fœderis vocamus libros, verè competat: nimirum vt diuinitus inspirati, eóque ipsissimum Dei verbum esse prædicentur. O verè cæcos simul & infelices, qui de certitudine huius cœlestis sapientiæ dubitant. Quantum verò hoc est, quod neque doctrina ipsa vllis vnquam hæreticorum dolosis conatibus, ex Ecclesia cõuelli, neque Ecclesia ab hac cœlesti sapientia, vllis tyrannorum machinis auelli potuit? Argumentum Gamalielis ineptum non fuit: *si ex Deo est* (inquit de religione Christiana verba faciens) *vos non potestis impedire: si verò ex hominibus, ea per se corruet.* Sapiens sane dictum. Quæ enim diuina sunt & pura, ea perpetua etiam sunt, quæ peregrina & fucata, ea nequeunt diu consistere. Proinde etiam de Ecclesia dixit Christus: *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Quid ita? quia à Christo Deo, Dei Patris Filio plantata est & ædificata. Non potest autem Ecclesia consistere sine verbo, sicut neque verbum vllibi purum, puráque eius prædicatio custoditur, nisi in Ecclesia. Quod igitur S. literæ contra tot tantósque hostes semper in Ecclesia fuerunt conseruatæ, nunquam verò his penitus spoliari illa potuit: non paruo hæc res argumento est, eas verè à Deo traditas, inque Ecclesia collocatas ad omnem æternitatem fuisse. Ab his autem suum habet ortum, per has suos facit progressus, in his acquiescit nostra Theologia, in cuius vera solidáque cognitione, veram cuiusque hominis beatitatem consistere, de principio huiusce orationis nostrę demonstratum breuiter simulatque dilucidè à nobis fuisse confidimus.

Quid igitur ex his omnibus demonstratum volumus? Hoc sanè quod initio propositum à nobis fuit, nimirum, qui seriò & constanter incumbunt huiusce diuinæ sapientiæ studio, idque non tam vt suæ, quàm vt aliorum quoque saluti consulant, Regnúmque Christi pro sua virili parte promoueant: hos non solùm magnis laudibus dignos esse, verùm etiam qui ab omnibus amentur, & in Ecclesia iusto honore afficiantur, dignissimos. Quæ cùm ita se habeant, restat vt ad id, cuius caussa hæc omnia fuerunt dicta, imo cuius gratia huc omnes conuenimus, accedamus.

Nunc igitur ad vos tres, quorũ caussa hic sumus omnes,

ego me meámque orationem conuerto. Quæ diximus de duabus felicitatis partibus, quas Spiritus S. viro veræ cœlestisque doctrinæ studioso pollicetur, ea vos partim experti estis, partim reipsa sentitis, partim in posterum magis ac magis, vt confidimus, sentietis in vobis ipsis. Primum enim donati estis a Deo, ex vestris studiis, vera Dei rerúmque diuinarum cognitione, ita vt à Facultate nostra Theologica iudicati fueritis digni, qui eâ alios quoque erudire debeatis. Deinde, non dubitamus, quin præter cognitionē istam, fides quoque in Christum aucta in vobis fuerit non mediocriter ex studio S. literarum, vsque adeo vt vere sitis arborum frugiferarum ad riuos perennis aquæ continenter fluentis consitarum magno tenea[?] ... celeritate ac studio, suaues fructus proferēdi, ad gloriam nominis Dei, & ad Ecclesię vtilitatem. Videtis porrò omnia vestra studia, conatúsque vestros, prosperè vobis successisse, ad res etiam externas quod attinet. Nam præter laudem & honorem, quem apud omnes consecuti estis ex vestris studiis, nemo etiam bonus est, qui vos vestrámque pietatem & eruditionem non amet & veneretur. Denique gradum etiam, quem optastis & petiistis, nempe liberam publicè Theologiam profitendi facultatem, adepti & consecuti estis cum omnium applausu atque gratulatione. Ita vt nihil iam restet quod ad hæc externa attinet nisi vt insignia Doctoratus (vt vocant) accipiatis. Quod cum vobis concessum sit à clarissimo nostræ facultatis Decano, ne hoc ipsum etiam per me iam iam consequemini. Sed si prius vos rogauero, fratres in Domino charissimi, vt serio & attentè cogitetis, ad quamnam functionem vos ex tam multorum studiosorum numero, elegerit Deus in hoc tempore atque hac publica ceremonia obsignare voluerit, ad munus nimirum sicut omnium dignissimum, vtilissimū, necessariúmque in Ecclesia: sic etiam omnium per se molestissimum laboriosissimumque: Mundo autē & Satanæ odiosissimum, nempe ad euellendum ac demoliendum, & simul etiam ad plantandum & ædificandum quemadmodum ad Ieremiam dixit Dominus, hoc est, tum ad refellendos errores atque hereses, quas quotidie Satā per suos administros ab inferis reuocat: tum ad cultum Dei, à superstitionibus [illegible] repurgandum ac vindicandum: Et contra ad propagandam cœlestem doctrinam, tum voce, tum scriptis, & ad retinendam purā in Ecclesia Religionem eoque in summa ad Regni Christi defensionem, cōseruationem, amplificationem. Hic est enim finis & sūma vocationis nostræ, sicut Apostolus aperte docet ad Ephes. cum ait, *ad instaurationem sanctorum in ædificationem corporis Christi*, quod est Ecclesia, *dari à Christo Pastores & Doctores ipsi Ecclesiæ* Neque aliunde fieri video, vt *Ecclesia columna & firmamentum veritatis* vocetur & sit, quam quia Christus dat subinde pios Doctores & pastores, qui in Ecclesia verbum prædicent puréque interpretētur, qui retineant veritatem, tollant autem errores, qui occurrāt lupis, & suo inuigilent gregi. Annon verò rem ita se habere, luculentissimè comprobant tum vetera, tum noua diuersarum Ecclesiarum exempla. Da Ecclesiæ veros Pastores, sincerósque Doctores, qui strenue & diligenter suum faciant officium, tum videbis Ecclesiam illam, columnam esse & firmamentum veritatis. Tolle hos, quid consequetur, nisi imperitia barbaries, impietas, idololatriæ, portentosæ opiniones, execrabiles hæreses. Contigit hoc Ecclesiæ Israeliticæ, quemadmodum in S. literis manifestum est. Euenit idem Ecclesiæ Romanæ. Dum in ea floruerunt pii doctique Episcopi ac Doctores, idque per annos multos, etiam post Constantinum illum Magnum: fuit illa Ecclesia illustre exemplar aliis omnibus, adeóq; toti orbi sinceræ doctrinę, puri cultus & sanctitatis Christianæ. Illis sublatis, paulatim ita defecit, vt nullibi plures errores, maioréque idololatriæ reperiantur, quàm in Ecclesia Romana, idque multis ab hinc annis atque seculis. Ita quæ fuit, non amplius est columna & firmamentum veritatis. Sed quid Romanam in medium profero? Inspicite, inspicite Ecclesias, quas reformatas & Euāgelicas vocamus. In memoriam reuocare præstantissimos, quos singulæ fere habuerūt Doctores. Animo recolite, qualis fuerit illarum Ecclesiarum status dum a piis doctoribus docerentur, regerentur. Comparate porrò illa tempora cum nostris. Examinate caussas deflexionis à pura doctrina, à cultu vero, à Christiana charitate, vbinam potissimum hæreant. Quis tam cæcus est, qui non videat labefactationem hanc, quam inuiti & dolentes cernimus, inde proficisci: quòd Deus propter nostram [illegible], iusto suo iudicio, non solum pios Principes tollit, sed etiā sanctos cordatos, sincerosque Doctores? Metuendum sanè est, ne quod Ecclesiæ Romanæ palam contigisse videmus, idem eueniat Germanicis Ecclesiis, vt vnde Euangelium cœpit propagari, inde longè latéque emanent putidæ aquæ diuersarum hæresium & superstitionum. Rogandus igitur Deus, vt nostri misertus sinceros piósque Doctores suæ largiatur Ecclesiæ: vobis verò cauendum inprimis est, ne, quod non nullis contingit, contenti inflatique solo Doctorum titulo, studia negligatis sed danda potius opera, vt titulus iste, ornamentaque Doctorum nobis sint stimuli ad diligentius studendum, faciendúmque officium: id quod & precamur vobis, & speramus de vobis.

Nunc ad rem venio.

Ego pro ea autoritate, qua in præsentia fungor, & nomine totius nostri collegii Theologici vestræ iustæ annuens petitioni, palam hic creo, pronuncio, salutο vos S. Theologiæ Doctores: vósque non solùm titulo, & nomine Doctorum orno, verùm etiam omnibus honoribus, ornamentis, priuilegiis afficio, & dono, quibus ornari donarique solent omnes, qui ad istum dignitatis gradum legitima ratione conscendunt. Quod vt felix faustúmque sit vobis, Ecclesiæ, nobis, Deum opt. max. ex animo precor.

Addo præterea externa huius dignitatis symbola, tum vt res certior fiat, tum etiam vt iis vestri semper moneamini officii.

Pileus signum fuit libertatis apud Romanos. Libertas, qua nunc donati estis est libera publicè docendi, literasque sacras interpretandi facultas. In huiusce ergo rei signum, nouos pileos capitibus vestris impono, vt vestri semper moneamini officii.

Annulus apud Romanos symbolum fuit nobilitatis, equestrisque ordinis. Non parua est illa nobilitas qua iam ornati estis, nempe quod inter Doctores Ecclesiæ Dei recepti estis, & ceu ex ordine pedestrium militum Christi in ordinem equestrium euecti. In huius igitur rei testimonium, indo digitis vestris annulos & vt moneamini vobis strenuè pugnandum esse pro Christo, eiúsque Ecclesia, aduersus hæreticos & Antichristum.

Librum præterea sanctæ scripturæ apertum vobis trado: & rursus clausum reddo, vt hoc signo intelligatis in hoc libro vobis semper esse versandum diéque ac noctes meditandum: & modò hunc apertum vobis populo explicandum: modo ex hoc clauso, seu memoriæ retento, docendum, ac contra hostes Euangelii disputandum.

Denique hoc publico amplexu & osculo, nomine omnium piorum Doctorum, vos amplector in Domino, vt intelligatis pacem charitatem atq; concordiam in Christo, inter nos vbique & semper esse colendam. Quod sicut nos facturos pollicemur: ita vos vicissim præstituros speramus, ad gloriam nominis Dei, Ecclesiæ ædificationem, & nostri omnium salutem. Amen.

EIVSDEM

ORATIO, CONTINENS EXplicationem vaticinij Iacobi Patriarchæ, *Gen.* 49. Non auferetur sceptrum à Iuda, *&c.*

Recitata Heidelbergæ Anno 1573. cum Iohanni Baptistæ Rotano SS. Theologiæ Doctoris titulum conferret.

PErmulta sanè sunt, & planè innumerabilia, eaque ita magna, vt nec mente cōprehendi, nec lingua explicari possint, Dei opt. max. in nos totamque Ecclesiam suā beneficia, quorum neque debemus, neque sine summo ingrati animi crimine, possumus obliuisci. Quantum enim quæso vos, istud est: quod amplissimum hoc, ac splēdidissimum cœlum, incredibili stellarū multitudine ac varietate distinctū, Lunáque & Sole cūprimis ornatum (quorū duorū syderum cursu temporum vices, varietatésque cōficiuntur, tum inferiora hæc generantur & viuificantur) creauit causa nostra? Quod pulcerrimo & vtilissimo nobis

ordine

ordine. cœlis subiecit ignem, igni aërem, aëri aquam, aquæ verò terram: eámque eatenus aquis detectam, quatenus à nobis inhabitari posset? Et quod aërem quidem volucribus, mare autem piscibus, incomprehensibili copia varietatéque repleuit, terram verò hanc longissimè que latissiméque patentem, omnium bonorum fœcundissimam, & multiplici arborum atque herbarum, ferarum & pecudum genere, quibus tum aleremur, tum iuuaremur, tum oblectaremur, refertissimam, nobis liberè possidendam fruiscendámque dedit? Quod denique nostra suis ipse manibus formauit corpora, formatis verò suum cuique animum immortalem, sagacem, prouidum, intelligentem, omnisque scientiæ ac sapientiæ capacem, liberáque eligendi & respuendi facultate præditum, sub statu sanctissimo indidit, totósque nos ad sui imaginem efformauit, efformatósque totius huiusce amplissimi & ornatissimi mundi dominos constituit? Quis humani corporis dignitatem, membrorúmque omnium, tam internorum, quàm externorum συμμετρίαν, quàm aptè omnia sint composita, & egregiè collocata, explicare queat? Multò verò minus dici potest, quanta sit animæ excellentia dignitas, virtus, quo modo toti corpori, singulisque membris ita sit connexa, atq; coniuncta, vt tamen non contineatur à corpore, sed ipsa corpus contineat, viuificet, regat, perficiat, vt meritò ab Aristotele ἐντελέχεια fuerit appellata. Quanta verò, & quàm admirabilis est vis illa intelligendi, qua omnia, tam quæ intra nos, quàm quæ extra nos sunt, dilucidè contemplamur? quanta eius celeritas, qua vno temporis momento, totum terrarū orbem peruagamur? quanta subtilitas, qua non solùm omnia humana penetramus, sed ad rerum etiam diuinarum naturas cognoscendas pertingimus? quanta denique amplitudo eius est, quæ omnia tam diuina quàm humana à se percepta, intra se continet atque comprehendit. Quid? quòd capax Dei ipsius est effecta? Magna itaque & multa sunt Dei in nos collocata beneficia, eáque luculentissima sunt suæ erga nos beneuolentiæ testimonia. Quanquam nihil dixi, comparatione eorum quæ dici possunt.

Verùm enim verò, vt vt hæc, atq; alia iis similia, magna sint & mirabilia Dei opera, duo tamen sunt præcipua, quæ reliqua omnia, sua dignitate, præstantia, virtute, facile superant: & pro quibus gratiam illi nos, quam possumus, maximam, & animo habere, & verbis agere, & omni officiorum genere, pro viribus referre (si quid tamen Deo referri potest) in omnem debemus æternitatem. Horum duorum maximorum beneficiorum vnum est, quòd filium suum vnigenitum Pater cœlestis dedit mūdo Seruatorem, qui nos, electósq; omnes, à peccatis, pretiosissimo sui sanguinis λύτρῳ redemptos, è manibus Satanæ liberatos, deque faucibus mortis atque inferni ereptos, Patri suo reconciliaret, filios Dei efficeret, cœlestisque regni secum hæredes constitueret. Quis huiusce beneficij magnitudinem mente concipere, & dignè æstimare queat?

Alterum est, quòd vt hoc principale, inæstimabiléque beneficium, tum cognoscere, tum re ipsa percipere, eóque in æternam beatitatem frui possemus, dedit & dat Ecclesiæ Doctores atque Pastores, qui in finem vsque mundi, sacrosanctum ipsius Euangelium docendo, interpretando, prædicando, pretiosissimos æternæ salutis per Christum partæ thesauros nobis recludant, fideliterque dispensent, qui voluntatem Dei explicent, qui denique vt ministri Christi, & dispensatores mysteriorum Dei, ac ceu seruatores (quemadmodum Propheta eos vocat) in felicissimam optatissimámque illam sempiternæ hæreditatis possessionem, ministerio diuini verbi, tandem aliquando feliciter inducant. Quid his duobus beneficiis maius, præstantiúsque excogitari expetive à nobis poterat? Vtrúmque hoc verè diuinum & incomparabile beneficium, Patriarcha ille Iacobus mihi visus est & certò præuidisse, & summa verborum breuitate complexus, suis filiis non obscurè patefecisse, cùm dicit: *Non desistet tribus à Iehudah, neque legislator è medio pedum eius, vsque dum venerit filius eius & sit ei obedientia populorum.*

Placet locum hunc difficilem, in studiosorum Theologiæ, imò piorum omnium gratiam & vtilitatem explicare. Ita igitur exponitur ad verbum: *Non auferatur*, seu, *non recedet sceptrum de Iehudah, nec scriba* (vt vertit Chaldæus) *de inter pedes eius*, id est, de medio pedum eius, *donec veniat Siloch: Et ei aggregatio* (vt Salomo interpretatur) *vel obedientia* (vt Kimhi) *populorum, nempe tunc fiet, vel erit.* Nomine autem *Siloch*, Messiam qui nobis est Dominus Iesus, intelligi, extra controuersiam est apud doctos etiam Hebræos & Chaldæos: sic vocatum, vel quòd sit filius nempe Iehudæ (secundum carnem scilicet. שיל enim filium significat: vel quod sit pacificator, seu Mediator inter Deum & homines, itémque inter Iudæos & Gentes, à שלח, quod fortè, vt ad rem magis facit, sic etiam verius & certius est. Nomine autem מחקק scribam, doctorémque legis significari voluit Thargum Hierosolymitanum, cui cum aliis doctissimis viris perlubenter subscribo.

Esse porrò è medio pedum eius, idem est, atque esse ex femore eius, quod nihil aliud est, quam ex eius sanguine generari, sicut ex Deut. 28. v. 57. manifestum est.

Ad sensum quod attinet, vetus certè quæstio est, & perdifficilis, iam inde ab antiquis agitata temporibus, quidnam sibi voluerit Patriarcha his verbis, sed non minus etiam vtilis est, & peiucunda, si rectè explicetur, verúsque ac genuinus verborum Patriarchæ sensus aperiatur: id quod me in præsentia, & in hoc amplissimo doctissimorum virorum consessu, facturum confido, opto certè. Nam quæ hactenus recepta fuit ab omnibus planè interpretibus sententia, de sceptro, regnóque terreno, futuro in tribu Iehudah, ibique tantisper duraturo, dum veniret Messias, ac tum demum duntaxat inde tollendo, ea quot quantásque difficultates secum pertrahat, quippe quæ non prorsus cum euentu, historiáque rerum gestarum congruere consisteréque videtur, neminem vestrûm latere arbitror. Quis enim vsque adeo rerum imperitus, & sacrarum literarum ignarus est, qui politicum Dauidis sceptrum, non solùm sub Roboamo, mirabiliter labefactatum? verumetiam sub Sedechia, postremo Iudæorum Rege, à Babyloniis penitus interceptum, tandem verò, posteaquam tota Iudaicæ Reipublicæ administratio, qualis qualis erat, penes *Hasmonæos*, quos & *Macchabæos* vocant, annos fermè 126. resedisset, per Romanos prorsus ademptum, & in Herodem, Idumæum scilicet hominem, idque triginta septem circiter annis, antequam venisset Siloch, translatum fuisse nesciat? Patriarcha autem simpliciter docuerat, sceptrum perpetuò & continenter in tribu Iehudah mansurum, vsque dum veniret Siloch. Noui quid à nostris aduersus Iudæos excipi solitum sit: nimirum, licet vel regnum laceratum fuerit sub Roboamo, aut à Babyloniis occupatum, vel forma gubernationis, post reditum à captiuitate mutata, aut etiā Iudæis erepta, à Macchabæis autem tribus Sacerdotalis hominibus vsurpata, vel denique totum illud sceptrum, per Romanos, in exteram Gentem penitus translatum fuerit: ius tamen ipsum regni, è tribu Iehudah, neque eripi, neque transferri potuisse: imo vero etiam aliquam Regiæ dominationis speciem, in ea tribu, vsque ad Christi aduentum, semper mansisse: eóque, licet corona, iuxta Ezechielis vaticinium, fuerit multis seculis peruersa, omníque ornatu regio penitus spoliata, ipsam tamen coronam diu fuisse quasi sub terra seruatam, donec in manum Christi tradita fuit. Dicuntur hæc, & à magnis quidem viris dicuntur. Verùm, quàm consentanea ista sint cum simplici Patriarchæ Vaticinio, quod Vaticinium non de iure Regni, sed de regno ipso, neque de varia gubernationis specie, sed de Regia fuit: quilibet per sese iudicare facile potest. Quotus enim quisque est, qui hac responsione, animo suo plene satisfactum esse sentiat? Ad me quod attinet, vel cæcus sum, vel si aliqua videndi facultate sum donatus, video quidem veterem huius loci interpretationem defendi aliquo modo posse: sed quomodo cum verbis Patriarchæ quadrare, & cum rerum euentu conuenire queat, nullo modo perspicere possum. Adde, quod Patriarcha, si de sceptro regio regnóque ad tribum Iehudah, pertinente, locutus est, non de alio probabile est eum verba fecisse, quàm de eo, de quo porro etiam Prophetæ alij vaticinati fuerunt, cùm dixerunt: *Messiam regnaturum in domo Iacob: super solium Dauidis sessurum, & regnum eius collapsum, instauraturum, in iudicio & iustitia.* De hoc eodem regno, mihi dubium non est, quin & Patriarcha Iacob vaticinatus fuerit, illud nimirum non defuturum in tribu Iuda fuisse (quanquam atterendum, & ruinam minaturum) donec veniret Siloch, qui scilicet illud à Iudæis translatum, instauraret, & ad omnes Gentes, pérque omnes fines terræ propagaret. Est autem extra controuersiam, Christum nostrum, nullum terrenum regnum instaurasse ac propagasse: imò etiam apertè, regnum suum de hoc mundo non esse, dixisse: & firmissima ratione coram Pilato probasse. Quare quæ de terreno sceptro disputantur in hunc locum, ea mihi aut nihil, aut parum ad propositum Iacobi pertinere videntur.

Magis itaque ad rem facit eruditissimi cuiusdam, & ex nostro quidem ordine clarissimi viri interpretatio: quem

vellem quidem honoris causa nominare, sed ne adulari videar, aut ipse pro sua modestia ægrè fortassis ferat, quis ille sit, vobis cogitandum relinquo. Iste vir doctissimus, & qui in Hebraicæ linguæ cognitione, némini est secundus, שבט non pro sceptro, sed pro tribu accipit. & מחקק pro scriba, qui familias cuiusque tribus in annalibus notabat, vt sit sensus: Ante aduentum Messiæ, reliquas quidem tribus tandem ita distractum iri, & ... abiturasque in confusionem Gentium, vt discerni à se inuicem ferè non possent amplius: Tribum verò Iuda ita conseruandam, vt nunquam aut extingui, aut etiam confundi posset & dissipari: post aduentum autem Siloh, hanc quoque tribum, ita confundendam fuisse, vt ne ipsi quidem Iudæi discerni à reliquis filiis Iacobi possent, nedum vt familiæ distinctæ permanerent. Quis autem non videat ex historiis, rerum euentum cum Vaticinio ita explicato, optimè & congruenter conuenire? Decem enim tribus, longe antequam venisset CHRISTVS, ita fuerant dissipatæ inter Gentes, vt non fuerint amplius (iuxta vaticinium etiam Iesaiæ) populus. Tribum Iuda, licet vsque ad CHRISTVM firma permanserit: postea tamen paulatim labefactatam, vidimus tandem plane corruisse. Ita rerum euentus apertum dat huic interpretationi testimonium veritatis. Quare etiam ad retundendam Iudæorum perfidiam de aduentu Messiæ plurimum facit.

Cæterùm non fuerit abs re, neque nobis (vti confido) ingratum, ornatissimi auditores, si meam quoque interpretationem in medium proferam, retenta communi veterique nominis שבט significatione, à qua non facilè recedunt illi, quibus religio est, omnes quotquot vnquam post hominum memoriam, interpretes fuerunt, erroris perstringere. Omnium enim eruditorum hominum, aliqua in re, maximè verò in alicuius vocis explicatione consensus, plurimum (vt par est) ponderis habet, & autoritatis. Eo verò minus spero, sententiam meam vobis displicituram, quòd sicut nihil à recepta verborum conuersione deflectit, sic cum rerum euentu, omni ex parte, omnino conuenit. Adde, quod cum Propheticis de Regno CHRISTI Vaticiniis optimè congruit, & aperto CHRISTI testimonio, confirmari nobis videtur: & verò etiam cum sententia proximè recitata, coniungi pulcherrimè potest.

Age ergo, & quod sentimus liberè dicamus. Si quod de sceptro, regnóque carnali, hactenus ab omnibus dictum & scriptum fuit, nos de spirituali, hoc est de vera Ecclesia, déque verbo, quo ipsa regitur, interpretemur: Et quod de scribis, nos de Doctoribus & Pastoribus in Iuda, id est in Ecclesia Iudaica, intelligamus, quid clarius, quid luculentius, quid cum veritate historiarum congruentius, quid ad confirmandos homines in fide, de priori Messiæ aduentu accommodatius dici potest? Certè regnum, quod vsque ad Christum duraturum erat in Iuda, sed tamen paulatim labefactandum, per Christum autem instaurandum, temporale, terrenúmque (vt ostendimus) non fuit, sed spirituale, Ecclesia nimirum ipsa, in qua Deus suo verbo regnat: vt taceam, quòd (sicut dictum est) sensus, à proximè recitata interpretatione, non disiungitur. Quid enim fuit tribus Iuda, quam Regia Dei familia, vnde Rex Messias nasciturus erat, & in qua propter Christum, reliquis tribubus à vera religione ad Gentilismum prorsus deficientibus, vera Ecclesiæ forma, & spirituale regnum erat conseruandum, donec in manum Christi, hoc est, Dei in carne manifestati traderetur? Nam tribus Iuda non erat in alium finem, reliquis ruentibus, incolumis conseruanda, nisi vt in ea seruaretur sceptrum spirituale, eóque ipsa Ecclesia, & ita tandem Siloh nasceretur & ex tribu Iehudah, & in Ecclesia Dei. Quæ caussa est, cur interpretatio, quæ accipit שבט pro tribu, à nostra, quæ שבט pro regno spirituali in Ecclesia, interpretatione separari non possit, neque hæc ab illa.

Si alterutra tamen duntaxat dictio sit retinenda, malo nomen *sceptrum*, nempe spirituale quàm *tribus*: propterea quod vox hæc includitur in illa, non illa in hac. Optima enim est hæc sequela: seruanda erat in Iuda Ecclesia Dei, vsque dum veniret Siloh: Ergo & tribus ipsa, necessariò erat seruanda. Non autem contrà necessaria infertur consecutio. Poterat enim non recedere tribus à Iuda, & tamen ab ea recedere spirituale sceptrum.

Quatuor itaque præuidit, prædixitque Patriarcha Iacob: *Vnum* est, Venturum fuisse Messiam ex tribu Iehudah, & in Ecclesia Dei nasciturum. Vtrumque enim erat necessarium. Eam ob caussam alterum quoque præuidit prædixitque, nempe antequam veniret Messias, licèt reliquæ tribus defecturæ erant ab Ecclesia & à vera religione, à Iuda tamen nunquam vsque ad Christum, spirituale sceptrum recessurum: sed in Iuda Ecclesiam Dei, quæ est eius regnum, ac proinde etiam tribum ipsam, ad illud vsque tempus conseruandam fuisse, nempe propter Messiam, quem sicut ex tribu Iehudah, sic in Ecclesia nasci oportebat. *Tertium* sequitur ex altero, nempe scribas quoque, hoc est fidos doctores nunquam in ea Ecclesia, donec veniret Messias, defuturos. *Postremum* post aduentum Messiæ, concisuram quidem ac defecturam fuisse Ecclesiam, etiam in Iuda, translato inde spirituali sceptro, sed loco Iudæorum, Gentes ad Christum copiosissimè accessuras, sese Christi sceptro subiecturas, eum pro suo rege agnituras eique obtemperaturas atque ita regnum Christi inter Gentes conseruandum fuisse: *Et ei* (inquit) *aggregatio fiet populorum, obedientiaque præstabitur*. Vtrumque enim significat יקהת, & vtramque significationem simul coniungendam esse censeo: vt significentur Gentes ad CHRISTVM accessuræ, non quales Iudæi fuerant, inobedientes, sed animo obsequendi, & ex eius verbo viuendi, vnde & obedientiam fidei vocat Apostolus. Annon verò hæc omnia reapse contigerunt? An non deficientibus reliquis tribubus, & verbo ab aliis recedente, Iuda perstitit & in ea tribu Ecclesia, sceptrúmque quo regitur, firmum permansit vsque ad CHRISTVM? An non etiam suos semper habuit Doctores atque Pastores, tam in captiuitate, quàm post captiuitatem: & tam sub Herode Idumæo, quàm cùm Macchabæi rerū potirentur? Ita sanè, vsq; adeo vt CHRISTVS de Pharisæis dixerit, *Dum super cathedram Mosis sedent, quæ dixerint facite*. Annon porro post Christi aduentum perfectum, Messiæ officia, regnum & sceptrum hoc recessit à Iuda, ad Gentes, quæ illud amplexæ, obsequentes sese exhibuerunt Christo? Πρῶτον ἐλλήνων (inquit Apostolus Romanis) ... Quando verò hoc factum? Tum demum, cùm Apostoli Iudæis dicerent, *Vobis oportebat primùm prædicari verbum Dei: sed postquam repellitis illud, & indignos vos indicatis vita æterna, ecce conuertimur ad Gentes*. Hoc illud ipsum est, quod Christus antè prædixerat Iudæis de hoc Regno, & sceptro ab illis auferendo, déq; obedientia sibi à Gentibus præstanda, *Auferetur* (inquit) *à vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructum*. Annon hic Christus perspicuè & disertè expressit, quod Patriarcha hactenus visus fuerat obscurè prædixisse? Quem obsecro, meliorem habere potuit Iacob suorum verborum interpretē, ipso Christo, ipso Siloh, de quo Vaticinium illud protulerat? Planum itaque est factum, Iacobum Patriarcham, de sceptro spirituali, è tribu Iuda, non tollendo, deq; Doctoribus, qui Christum venturum prædicarent, eiúsq; doctrinam explicarent, in Ecclesia illa nunquam defuturis, donec ipsemet Siloh, nempe Christus ille pacificator atq; mediator veniret, vaticinatum fuisse: eóq; duo illa insignia & omnium maxima, Dei beneficia, de quibus initio diximus, filiis suis prænunciasse: Christi nimirum exhibitionem & piorum Doctorum, qui Christum prædicarent, in Ecclesia continuationem.

Nunc explicationi huius celeberrimi Vaticinij de Christo, vt ad rem, de qua cœpimus dicere, testimonium Patriarchæ accommodetur, hoc addo & dico: quæ de Ecclesiæ spiritualisque sceptri in tribu Iehuda conseruatione, déque Doctoribus in ea sine intermissione, vsque ad priorem Christi aduentum continuandis, vaticinatus fuerat Patriarcha, nos verò impletum vidimus, illa vsque ad alterum Christi aduentum extendi, suúmque habere & habitura esse complementum in vera tribu Iehuda, quæ non secundum carnem est, sed secundum spiritum, hoc est, in Ecclesia Christi, ex primitiis Iudæorum & ex Gentibus collecta, quemadmodum & Angelus ad Mariam dixit, *Regnabit in domo Iacob, & regni eius non erit finis*. Est enim hoc certum veræ Ecclesiæ testimonium, quòd ea nunquam deficiat, neque spirituale in ea sceptrum, doctores siue aut pastores, prorsus defuturi sint. Promiserat hoc Christus, cùm dixit, primum quidem, *Se super petram, quam confessus fuerat Petrus, ædificaturum Ecclesiam suam, aduersus quam inferorum portæ præualere non possint*. Deinde se non tam Petro, quàm omnibus suis in Ecclesia Ministris, daturum claues Regni cælorum. Neque enim claues promisit, quum simul etiam pollicitus sit, qui clauibus vterentur, pastores & doctores. Vtrumq; autem præstitit, idque tum maximè cùm euectus in cœlum, misit inde Spiritum S. quo omnia replens, Ecclesiam, tum ex aliquot primitiis Iudæorum, tum ex copiosissima Gentium multitudine, collegit: & alios in ea dedit Apostolos, alios Prophetas, alios Euāgelistas, alios Doctores & Pastores. Quorsum verò? *Ad coagmen-*

coagmentationem Sanctorum (inquit Apostolus) *ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi, donec euadamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, ad staturam adulti Christi.* Cùm verò hæc quotidie quidem fiant, perfectionem autem habere non possint, nisi in fine seculi, an non satis euidenter demonstrat Apostolus, & Ecclesiam Christi, & Doctores in ea ad finem vsque seculi, nimirum ad aduentum vsque alterum Christi, constanter permansuros? Ita in hac etiam spirituali tribu Iehuda, Vaticinium Patriarchæ, suo quodam modo, denuò impletur. Neque enim non recedit, nec recedet sceptrum spirituale, de spirituali Iehuda, neque scribæ seu sinceri Doctores ex ea deficient, donec secundò veniat Siloh: & tum erit ei aggregatio & obedientia populorum, hoc est, omnium electorum tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus; perfectissima.

Neque verò illud prætereundum est, quod vtrumque coniunxit Patriarcha, beneficium, nimirum Christi exhibitionem, & Doctorum in Ecclesia continuationem. Non sine graui caussa fuit hoc factum. Significare sanè mihi voluisse, id quod res est, videtur, nempe in Ecclesia, neque ministerium à Christo, neque Christum à Ministerio separari, oportere. Quid enim sine Christo haberent Doctores, quod ad salutem consequendam proponerent? Rursus quid Christi beneficium, neque cognitum, neque fide perceptum prodesse hominibus posset? Meritò itaque cum Christo coniunguntur præcones, à quibus tanquam ab aurigis ille tanquam Rex & seruator, prædicatione Euangelij tanquam curru, per totum vehatur terrarum orbem.

Quanta igitur est huiusce gratiæ, (vt de priori beneficio iam taceamus, de hoc altero tantùm loquamur) quia pios Doctores in Ecclesia Deus excitat ac seruat, magnitudo, dignitas necessitas? Quanta ea sit, à tribus capitibus indicat Apostolus: ab horum Doctorum promotore, autore, conseruatore, ab officio, ad quod vocantur, & in quo versantur: denique à fine, propter quem ad tale officium vocantur.

Quis verò quæso autor est? Christus non minus Deus verus, quam homo, omnium qui vnquam fuerunt, aut esse possunt, nobilissimus, omnium sapientum sapientissimus, omnium potentum potentissimus, omnium denique nostri amantium amantissimus. *Qui descendit* (inquit Apostolus) *in inferiores terræ partes:* hoc est, in infimam mundi partem, quæ est terra, qui descendit (inquam) non loci mutatione, sed carnis sumtione & super carnem manifestatione, *ipse est, qui etiam ascendit longè supra omnes cœlos, vt impleret omnia. Dedit igitur ipse alios quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, alios Doctores & Pastores.*

Quod verò horum officium? Ministerium nempe Euangelicum. Dedit, (inquit) Doctores, ad opus ministerij, præstandum scilicet & perficiendum. Quibus in rebus situm sit hoc ministerium docet Apostolus in sequentibus, cum nominat fidem, agnitionem filij Dei, doctrinam veritatem. Clarius autem ad Corinth. vbi ait: *nos esse ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Et alibi, cùm dicit, *Nos esse factos ab ipso ministros Noui Testamenti.*

Quis verò finis totius huius ministerij, ad quod vocati sumus? Coagmentatio est Sanctorum, ex quibus corpus Christi mysticum exædificatur: πρὸς τὸν καταρτισμὸν (inquit Apostolus) τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, & quæ sequuntur, de continuanda hac Sanctorum instauratione, & corporis Christi mystici coagmentatione, in finem vsque mundi, donec crescente in nobis per ministerium Doctorum cognitione Filij Dei, ipsóque adeo paulatim in nobis adolescente Christo, viri perfecti euadamus in ipso: id quod in altero demum perficietur seculo, cum Deus erit omnia in omnibus. Quid vis amplius? Habeant ergo I. Iurisperiti suos Augustos, suos Vlpianos, Trebatios, Papinianos: habeant & Medici suos Hippocrates ex Asclepiadarum familia, Galenos, Aëtios, Trallianos, Celsos, Scribonios, suarum artium autores & Professores: Nos nostrum habemus Christum, immediatum sicut totius Theologiæ autorem, sic omnium verorum eius Doctorum promotorem. Habeant item Iurisperiti sua Digesta, Codices, Authenticas, Nouellas, quas explicent, & è quibus controuersias omnes definiant. Sed quot in illis pugnantes inter se leges? quanta inter illas sanctiones, varietas? Habeant & Medici suos ex Hippocrate aphorismos, multáque Galeni & aliorum de caussis morborum cognoscendis, deque illorum curandorum ratione, iudicia: sed & longa, & varia, & incerta, & sæpenumero, cum ad rem venitur, fallentia, vt non sine caussa Hippocrates initio suorum Aphorismorum, dixerit: *Ars longa, vita breuis, experimentum fallax, iudicium præceps.* Habemus nos S. Literas, Prophetica scilicet, & Apostolica scripta, in quibus explicandis versemur, pauca numero, veritate certissima, rerum maiestate augustissima. Quæ valent πρὸς διδασκαλίαν, omnis salutaris veritatis: πρὸς ἔλεγχον omnium errorum: πρὸς ἐπανόρθωσιν omnium deprauatorum morum & corruptelarum: πρὸς παιδείαν, quæ est in iustitia, vt perfectus sit vir Dei ad omne opus bonum perfectè instructus. Quid hoc amplissimo Theologiæ nostræ penu atque thesauro pretiosius? quid excellentius? quid præstantius? Denique finis Iurisprudentiæ est, vt externa cuiusque bona, dignitates, iura, publicam pacem & honestaté tueatur atque conseruet. Medici ad curanda corpora humana, valetudinemque quamdiu Deo placet, conseruandam, destinantur. Quorsum verò nos? ad finem illis eò præstantiorem, quo & anima, vt loquitur Dominus Iesus Christus, pluris est, quàm corpus & corpus quàm vestiméntum. Quibus sane verbis breuiter tria illa vulgata bonorum genera, animi scilicet, corporis, & quæ vocant, fortunæ complexus est præceptor noster Iesus Christus. Ad quæ verò bona hominibus dispensanda nos vocauit? Nō certè ad fortunæ, corporisque, sed animæ bona: non ad consilia de rebus ciuilibus danda, non ad iura dicunda, non ad hæreditates herciscundas, non denique ad regna & Respublicas gubernandas, sed ad regnum suum conseruandum, propagandum & ampliandum. Neque etiam ad corporum curationem & conseruationem, sed ad animorum salutem promouendam, ad instaurationem sanctorum (inquit Apostolus) ad corpus ministerij, ad ædificationem corporis Christi.

Per nostrum enim ministerium vult D. Iesus, electos donari cognitione Dei, non solùm quis sit, verum etiam qualis sit, quæve eius natura, voluntas, potentia, bonitas, misericordia, iustitia, aliæque Dei proprietates, quæ attributa vocari solent, & quibus natura Dei vtcunque nobis declaratur atque innotescit. Vult intelligi, quanta sit sua [illegible], quippe qui pro æterna vita & habitatione creauit de principio, immateriale, incorruptibile, amplissimum, splendidissimum, beatissimúmque cœlum, supra omnes istos collocatum, quod & mox Angelis repleuisse creditur. Ad vsum autem præsentis vitæ, cœlos hosce omnes condidit spectabiles, tandemque mutandos & cum his reliqua omnia corpora, eóque omnia visibilia & inuisibilia. Neque vult ignorari, quæ sit generalis Angelorum omnium substantia, natura, facultas, scientia, naturalis bonitas, officia: & quo pacto, cùm alij peccassent, alij ipsorum peccatis consentire noluerint, vnde alij boni manserunt, alij mali, suo vitio, effecti sunt. Vult doceri Ecclesiam, vnde nam creatus homo & qualis creatus fuerit, quantáque illius fuerit in primo statu perfectio, rectitudo atque felicitas, vt sciri inde possit, Deum minimè peccati, sed tantū omnis boni fuisse autorem. Vult contrà cognosci, irā Dei aduersus peccatum, instigante quidem diabolo, assentiente autē homine, suo libero arbitrio admissum. Vult rursus eiusdem Dei erga hominem clementiam notam esse, qui & de peccato eum reprehendit, & ad resipiscentiam conuertit, & resipiscenti veniam ac salutem promisit. Intelligi item vult in primo homine, omnes peccasse, iræ Dei iustissimæ obnoxios factos esse, vt si quos grauiter punit, & damnat, id iustissimè: si quos ab omni tempore seruauit ac seruat, id ex sua dūtaxat gratia, & propter promissum Mediatorem fecisse, ac facere intelligatur. Vult cognosci, in quos fines & vsus lex tota fuerit tradita, tam quæ de moribus quàm quę de ceremoniis iudiciisque fuit & quis denique scopus totius [illegible], Veteris Testamenti fuerit, nimirum vt & peccatū, iráque Dei aduersus illud ab hominib. perspiceretur ac sentiretur, & in fide de venturo Redēptore, deque peccatorum venia propter Christū resipiscentes confirmarentur. Vult postremo publicari, vbi plenitudo temporis venisset, missum fuisse à Patre è cœlo vnigenitum Filium, qui factus homo, quæcunque de ipso prædicta fuerant, Mediatoris officia præstiterit, qui Ecclesiam ex omnibus gentibus collegerit, qui thesauros salutis in ea reliquerit, qui horum dispensatores constituerit, Doctores nimirum atque Pastores, qui rationem eos dispensandi ordinarit, prædicationem videlicet Euangelij, & administrationem sacramentorum, qui quibus dispensandi sint, præscripserit nempe resipiscentibus, Euangelióque credentibus, qui resipiscentiam quoque & fidem, hominibus alioqui per se impossibilem, ipse electis, sicut iam inde à condito mundo semper donauit, sic nunc perpetuo donet per

spiritum suum, ita vt nullum ex iis, qui à Patre sibi fuerunt traditi, perire sinat, qui cœlum omnium electorum nomine teneat, Ecclesiam interim suo regens spiritu & verbo, donec constituto die, omnibus hominibus à morte excitatis, in gloria appareat, & suos quidem fideles in cœlum, æternamque beatitudinem recipiat, reprobos autem infideles, iustissimo & manifestissimo iudicio, in ignem æternum detrudat: qui denique & vult, & efficit, vt pij omnes hac fide fulti, & spe sustentati, & charitate inter se affecti, abnegata omni impietate, & secularibus desideriis, sobriè, iustè & piè viuant in hoc seculo, expectantes beatã spem & aduentum magni Dei, Domini scilicet ac seruatoris nostri IESV CHRISTI. Hæc summatim sunt, quæ per nostrum efficit ministerium Christus, hic est finis, ad quẽ sumus vocati, hic est scopus conditionis nostræ, quo quid honestius, præstantius, nobilius, augustius, diuinius, homine diuinius, humanóque generi vtilius inueniri, excogitaríve potest? ac proinde quæ oratio, quæ eloquentia, quæ ornamenta, quæ lumina, dignitatem huiusce Ministerij à tribus capitibus, efficiente, materia fine, quasi è longinquo ostensam, explicare valeant, & illustrare.

Sed *tribus hisce capitibus adde quartum*, vnde nostro huic Ministerio non parum luminis accedit atque gloriæ. Quos enim Christus eligit, creat, mittítque Doctores, eos etiam non solum eruditione minimè vulgari, verùm multis quoque magnarum virtutum generibus ornare solet, quibus & autoritatem illis conciliat in Ecclesia, & efficax reddit ipsorum Ministerium. Quænam autem sunt hæc virtutum ornamenta? Apostolus breui catalogo in priore ad Timoth. ea complexus, sic docet, requiri in quouis Ecclesiæ Doctore, vt tum in eadem epistola, tum in ea quæ ad Corinthios est posteriori, docuerit illis à Christo ornari quoscunque ipse Euangelij sui ministros efficit. Eos enim suo spiritu ita regit, vt *in humana consuetudine reddat irreprehensibiles, continentia studiosos, vigilantes, sobrios, compositos:* hoc est honestis & modestiæ plenis moribus præditos, hospitales, aptos ad docendum, alienos ab ebrietate, imò ne multo quidem vino deditos, non percussores, non turpiter lucri cupidos, sed moderatos, alienos à pugnis, alienos ab auaritia denique tales efficit, qui vitæ sanctitate, honestissimísque moribus cum pietatis doctrina coniunctis, suum cohonestent ministerium atque illustrent. Proinde Apostolus non simpliciter dixit de Christo: *Qui fecit nos ministros*: sed *qui fecit* nos *idoneos* ministros. Et gratias agit Christo, non quòd simpliciter se cõstituerit in ministerio, sed quia se effecit robustum, & quia se fidelem duxit, adeóque & fecit: Et quia, cùm antea fuerit blasphemus & persecutor, & iniurius, sui sit misertus, effeceritque vt in se superabundarit gratia, cum fide & dilectione in ipso Christo Iesu. O nimium igitur felices, & ter quatérque beatos, quos Christus promouet in Ecclesia Doctores!

Denique accedit *quintum etiam caput*, vnde illustrissima fit huius, de qua hactenus locuti sumus, beneficij in Ecclesiam à Deo optimo maximo collati magnitudo, nempe, quòd non solùm tot tantísque virtutum ornamentis suos Christus exornat Doctores, quibus idonei fiãt Euangelij ministri, verum etiam præsentia sui spiritus in illis habitat, pérque illos loquitur, & doctrinæ Euangelicæ per ipsos traditæ efficacitatem addit, in electorum mentes penetret atque corda.

Quibus enim verba sua in os ponit, his spiritum quoque suum, cuius vi loquantur, sese daturum promiserat, cum per alios, tum maximè per Iesaiam & id reipsa etiam præstitit Prophetis atque Apostolis, præstítque deinceps omnibus suis Doctoribus, per quem spiritum conuicerunt, conuincúntque in dies mundum, de peccato, de iustitia, de iudicio, per quem humanas omnes ratiocinationes euertunt, omnémque sublimitatem, quæ extollitur aduersus Dei cognitionem: & captiuam ducunt omnem cogitationem (electorum scilicet) ad obediendum Christo: reproborum verò contumaciam vlciscuntur. Quibus armis obsecro vos intra annos 58. plus minus, expugnatum ferè est Antichristi regnum, in tota prope Europa: regnum verò Christi longe latéque propagatum per homines imbecilles atque inermes, per Lutherum cum suis in Germania, per Zvinglium in Heluetia, per Caluinum in Galliis, pérque alios, aliis in locis, nisi vi verbi & Spiritus S. qui in ipsis locutus est, suásque exeruit vires, aduersus omnem mundi & Satanæ potestatem? Non est, viri ornatissimi, cur victorias, quas obtinuimus aduersus præpotentes reges atq; Principes, ferat quispiam accepta piorum Principum armis atque potentiæ. Vi verbi & spiritus, per pios Doctores, totum hoc, quod videmus, propagati regni Christi, recuperatæ Christianæ libertatis, instauratarum Ecclesiarum, redactarum tot prouinciarum atque regionum, ad obedientiam Christi, effectum est & fit, & fiet, in finem vsque mundi, inuitis inferorum portis, & frementibus omnibus Christi hostibus. Hæc enim sunt vera, & Christianis militibus digna arma, hæc sunt tormenta nostra: hæ nostræ machinæ, arietes, turres, catapultæ ad expugnandum Antichristi regnum idoneæ, verbum scilicet, & spiritus. Atque hi etiam sunt veri milites & belli duces, à quibus sibi multò magis metuit Antichristus, quàm à potentissimis regibus, & quorum scriptis ac vocibus magis, quàm Principum armis concutitur, Doctores nimirùm & pastores. Isti enim etiam ex hac vita erepti, pugnant, & sæpe magis nocent mortui, quàm viui: Principes verò suis armis, nisi in viuis sint, bellum facere non possunt. Vnde & prouerbium, *Homo mortuus, bellum amplius non facit:* ô verè inæstimabile atque incomparabile beneficium! ô verè diuinam nostri ministerij dignitatem atque virtutem! Idcirco Paulus non contentus dixisse, & suo & Apostolorum Doctorúmque omnium nomine, se factos esse ministros idoneos Noui Testamenti, subiecit etiam, *Non literæ, sed spiritus*: significans, Spiritum sanctum efficacem esse in piorum Doctorum ministerio. Quo fit, vt ipsum etiam Euangelium, quod docemus, & quod spiritus virtute persuademus, *spiritus* appelletur. Quis ergo non & gratias agat Deo immortales, & gratuletur Ecclesiæ, & sibi suísque gaudeat, cum tales in Ecclesia, & de Ecclesia excitari videt viros, à quorum eruditione, pietate, virtutibúsque variis nihil nisi gloriæ Dei illustratio, veritatis propagatio, Ecclesiæ defensio, salus denique populorum sperari potest? Quare, vt in pauca contraham, quæ fusè hactenus pertractaui, sic sentio. Cùm multa sint Dei beneficia, pro quibus & illi habere gratiam, & Ecclesiæ gratulari, nobísque gaudere debemus, duo tamen esse omnium maxima, maximéque necessaria: vnum, quòd Christum dederit Redemptorem: alterum, quòd ex Ecclesia, & in Ecclesia, nouos semper excitet Doctores, qui pretiosissimos Christi thesauros, fideliter nobis dispẽsent, atque ita efficiant, vt vaticinium Iacobi de non tollendo è tribu Iuda spirituali sceptro, déque semper excitandis ex eius fœmore scribis seu Doctoribus, vsque dum veniat Siloh, non minus in nostra spirituali tribu Iehuda, à priori Messiæ aduentu, vsque ad alterum impleatur: quàm verum fuisse vidimus, in illa carnali, à tempore Iacob, vsque ad priorem Christi in carne aduentum.

Atque mendum non esset, & illa omnia, ad eum cuius inprimis causa, hæc celeberrimaque actio instituta est, accommodanda, illiúsque pietas ac virtutes demonstrandæ: id quod facere mihi difficile esset, nec vobis, confido, foret ingratum, modò per tempus, ac per eius, de quo loquimur, verecundiam liceret: & nisi etiam res ipsa notior esset quam vt mea indigeat oratione. Est enim *Rotans* eruditio omnibus perspecta, studium verò pietatis nemini ignotum. Nemo quidem in hoc mundo, perfectus omnibus numeris esse potest: sed qui ad perfectionem contendit is demum in bonorum virorum numero habendus est. Profectò exiliũ, quod propter Domini Iesu Christi caussam, annos iam totos quindecim, cum non parua suorum bonorum, eorúmque non tenuium iactura coniunctum, æquissimo semper animo tulit, imo magnæ gloriæ loco habuit, satis etiam propter quem animum ad Theologiæ studium adiecit, cupiat atque in albo Theologorum non tam haberi, quàm verè & re ipsa esse, plenam fidem ipsius in Deum, & erga Ecclesiam pietatis facere cuique potest ac debet. Finis certè non fuit, aut quæstus, aut gloria, aut voluptas: sed iam tum, vt & ipse magis ac magis proficeret in pietate, sacrarúmque literarum cognitione, & alios, atque inprimis nostræ nationis homines ad Christum adduceret, Christíque regnum in patria præsertim, pro sua virili parte [illegible] posset promouere. Sæpenumero hoc ex ipso audiui, & persuasum habui atque habeo? Ipse vtrissimum non semel à me intellexit, & e S. literis didicit, & verò etiam reipsa vidit & videt: Qui veri volunt esse Theologi, & veri Christi fideles, eos oportere & pauperes esse, & multorum calumniis atque odiis expositos, & in perpetuis versari laboribus, continuísque premi crucibus, quod hæc sit vera eorum, qui veritatem constanter tueri, & regnum Christi propagare student, conditio: quemadmodum & Prophetarum & Apostolorum, Apostolicorúmque virorum, ac nostri etiam secuti fidelium Christi ministrorum exempla luculenter demonstrant, cũ contrà & magni Medici, & excellentes Iurisperiti soleãt sint omnib. esse chari, apud omnes haberi in pretio, opibus augeri, & euehi ad res magnas gerendas. Nunquid tamen propter-

propterea Rotanus noster, aut animum abiecit, aut remisit? Minimè verò: sed magis ac magis indies Theologiæ amore accensus, ita studium hoc est persecutus, donec tandem omnium collegarum iudicio dignus fuerit iudicatus, qui inter Doctores Theologiæ cooptaretur. Eruditio itaque non vulgaris, constans amor pietatis, gloriæque Christi, & salutis proximi, quam sibi in studiis Theologicis persequendis proposuit, effecerunt, vt eum à Christo, ad hanc dignitatem atque officium electum fuisse, nobisque confirmandum proponi, minimè dubitare potuerimus. Neque verò hæc, ipso audiente, palam hic profero, vt ipse efferatur (vnde enim hæc ipsi, nisi à gratia Dei?) sed partim vt & ipse, & nos cum ipso debitas agamus Deo gratias, partim vt publicum hoc meum testimonium, tam ipsi sit ad iter feliciter susceptum, strenuè etiam continuandum ac conficiendum, calcar perpetuum, quàm aliis studiosis ad insistendum iisdem vestigiis, acris vtilissimúsque stimulus. Est enim illud apud animos non ignobiles omnino verum, *Honos alit artes*: &, *Laudataque virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet.*

At quoniam satis dictum est, tum de beneficio huius magnitudine, quo Deus nouos subinde dat Ecclesiæ Doctores: tum de Rotani nostri hoc ad munus, diuina (vt nos quidem iudicamus) vocatione: nunc de hac ceremonia, qua creari à nobis solent Doctores, pauca dicam: sed si prius tamen in mentem nobis reuocauero, tria esse Doctorum, qui cœlestem sapientiam profitentur genera, sicut à diuersis, diuersaque ratione creantur doctores. Quidam non ab hominibus, neque per homines, sed à solo Deo immediatè eliguntur, creantur, mittuntur, quales fuêre Prophetæ & Apostoli, & in quorum numero se quoque fuisse Paulus disertè testificabatur & gloriabatur. Alij à Deo quidem eliguntur, sed per homines, Christi ministros, creantur: quo in genere omnes fermè fuerunt Doctores, qui post obitum Apostolorum, in Ecclesia piè docuerunt & docent. Alij denique sunt, qui ab hominibus quidem solenniter eliguntur, & magnis ceremoniis creantur proclamantúrque Doctores Theologiæ: sed tantum abest, vt Deo probentur, vt eos potius tanquam *ψευδοδιδασκάλους* execretur & damnet: de quibus etiam per Ieremiam conqueritur, *Currebant* (inquit) *& ego non mittebam eos, prophetabant, & ego non loquebar ad eos.* Nunc ad id quod pollicitus sum.

Dico, ceremonias hasce, quibus in creandis Doctoribus vti solemus, non ita esse necessarias, quin sine vllo Ecclesiæ detrimento aut dedecore omitti possint. Rursus ita honestas esse, atque vt contemni non debeant, neque sine reprehensione negligi à nobis possint.

Principiò, solitus est Deus, quos ipse dat Ecclesiæ Doctores, tum internis ornamentis condecorare, tum etiam externis aliquibus symbolis inaugurare, & mundo tanquam à se electos creatósque doctores publicare. Etsi enim interna ornamenta per se, etiam sine externis, magni semper facit Deus, externa verò sine internis, nihil moratur: quæ ipsius tamen est infinita & admirabilis sapientia, vult vt pij veríque Doctores, non tantum Angelis Dei noti sint ex internis virtutibus: verum etiam, vt singulis fidelibus, ab ipsis quoque externis signis, & suæ voluntatis testimoniis innotescant. In quem verò finem? quo attentius & fructuosius audiantur. Sic Mosen quem non solum voluit esse doctorem, sed etiā doctorem sui populi, primum internè suo spiritu, spiritúsque donis non paucis exornauit, deinde vt etiam externorum miraculorum illustrauit, & coram tota Ægypto se velle, pro tali vt haberetur & audiretur, manifestissimè, declarauit. Sic ferè Prophetas externis miraculis, aut aliis signis, illustratos atque ornatos Ecclesiæ exhibebat. Sic Christum, qua homo erat: & est, cùm eum vellet esse supremum Ecclesiæ Doctorē, primum omnibus Spiritus S. donis sine mensura Pater repleuit: deinde in Baptismo externis etiam symbolis eum inaugurauit, voce sua super eū edita, *Hic est filius meus dilectus, &c.* Spiritúq. S. in specie columbæ super eū descēdente ac manente, aliàs, cœlo aperto, Angelísque super illum descēdentibus & ascendentibus in transfiguratione gloriæ Deitatis, visibilique splendore totum eum vestiente atq. ambiente: denique voce paterna super ipsum denuò facta *Hic est filius meus dilectus &c.* Sic Apostolos in die Pentecostes, non solum innumeris, maximísque & excellentibus donis, magis ac magis ornauit, verum etiam visibili Spiritus S. symbolo, in conspectu totius Hierosolymitanæ Ecclesiæ, cœlestis sapientiæ doctores & Apostolos declarauit, publicauit, confirmauit. Sic denique pastores omnes, quos Spiritus S. donis ornatos, per homines ad docendum regendamque Ecclesiam eligit & mittit, symbolo quoque externo, impositione scilicet manuū Presbyterij, consecrare sibi atque Ecclesiæ solitus est. Quidni igitur, quos à Deo nobis offerri ad munus Doctoris audimus, & verò etiam ex variis Spiritus sancti donis, ex doctrina pietatis, eruditionéque non vulgari, ex probitate vitæ, studióque & in hac, & in illa proficiendi, intelligimus: nos non eligamus, creemus, publicemúsque, atque externis etiam Doctorum ornamentis, quibus tum ipsi sui semper officij moneantur, tum alij ad eorum studia, virtutésque æmulandas incitentur, condecoremus? Sunt enim hæc, quibus exornari solent, ornamenta, tum internarum virtutum testimonia, tum officij, ad quod vocantur, monumenta perpetua. *Pileum* capiti impositum, libertatis signum esse docebant Romani: sed subiectionis etiam esse symbolum, nemo est, qui si legit Apostolum, nesciat. Nouus ergo pileus imponitur capiti Doctoris, vt intelligat, se & inter homines verè liberum esse, & apud Deum nouo subiectionis genere subiici Christo, docendi scilicet munere. Proinde meminisse is debet, se seruum esse Iesu Christi, vt & Apostoli se semper vocabant, eoque nihil sibi esse docendum, quod cum doctrina Christi non sit consentaneum, & ad eius non pertineat gloriam. *Annulus* insigne est non solùm nobilitatis, vt Romani docebant: sed etiam constantis fidei, qua quis alicui in sempiternum obstrictus est, velut in coniugij celebratione manifestum perspicuúmque habemus. Annulum ergo digitis eius, cur induimus? tum vt se totum Christo, & Ecclesiæ eius in sempiternum obstrictum esse meminerit, eoque nihil sibi esse docendum, quod ad ædificationem Ecclesiæ non faciat: tum etiam, vt sibi in studium morum verè nobilium, diligentius, quàm vnquam antea incumbendum esse sciat. De libro S. literarum tam aperto, quàm clauso, quo quid sibi tum legendum, tum memoria retinendum aliisque prædicandum sit, luculenter indicatur: deque osculo pacis & amplexu, quo amicitiam concordiamque cum collegis in sana doctrina tradenda, colendam esse significatur, nemo est qui dubitet, nesciatve. Quæ cum ita se habeant, quis ceremoniam hanc creandi, ornandi, inaugurandique Doctores improbare queat, si Deus quos dat Ecclesiæ Apostolos, Prophetas, Doctores solitus est non solum internis Spiritus S. donis munire, sed etiam externis signis, sibi Ecclesiæque consecrare: cur nos idem confirmare detrectaremus? cur externa ornamenta illis denegemus, quos priùs internis à Deo, ornatos fuisse animaduertemus? cur non humanis lætitiæ symbolis gratulemur illis, quibus Deus sese fauere non paucis sui spiritus donis, palam testificatur? Quid enim hoc ipsum aliud est, quàm Deo vocanti tacitè succinere, iubentique obtemperare?

Longè alia sanè res est, cùm homines internis ornamētis destituti, & ad stiuæ magis atque asinorum, quàm ad scripturæ S. sacratúmque Dei mysteriorum tractationem apti, externis Doctorum Theologiæ titulis atque insignibus, quibus coram hominibus tantum fulgeant, exornantur. Cum enim hi Deo non probentur cur tu illos Doctores renuncias? Cur non sint à Deo facti idonei ad docendum, cur tu eos amplis Doctorum titulis atque insignibus condecoras? Non ideo Doctores sunt, quia Doctores sunt pronunciati & Doctorum titulis atque insignibus ornati. Minimè gentium. Proinde rectè qui vocantur *Canonistæ*, definierūt, eos nō esse pro Doctoribus agnoscēdos, nec gaudere posse Doctoratus titulis, qui indocti, & ad docēdū sūt inepti: quales (prob dolor) nō pauci apud nostros, nedum in Papatu, creari soliti fuerūt. Sic Panormitanus ille inter Canonistas celeberrimus scriptū reliquit. Quin & in Codice de sacrosanctis Ecclesiis, & priuilegiis earum, idē docetur. Consentanea verò sunt hæc cū iis, quæ traduntur in sacris literis. Sic enim Dominus per Hoseam ad imperitū Sacerdotē: *Quia repulisti scientiā, repellā & ego te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Quo ex loco colligere manifestè quisque potest, tantū abesse, vt sacratū literarū imperiti ornari debeā Doctorū titulis, & doctoratus insignibus, vt his potius, si fortè à nescio quibus fuerunt aliàs ornati, exuēdi sint atque spoliandi, déque tali gradu deiiciendi. Quod etiam idem Abbas Panormitanus cōfirmare non dubitauit, cùm in Pandectis quoque à ciuili Magistratu idem sanciatur. Procul autē absit a nobis, vt in celeberrima hac maximéq; Christiana Academia, tales homines, aut nomine Doctoris, aut Doctoratus insignibus, aut etiam vllo eruditionis testimonio dignemur. Quos enim à Deo promotos esse nō vidimus (promouere porrò dicitur eos, quos donis spiritualibus, pietate scilicet, & solida S. literarum cognitionē

ornauit) illos non sine graui in Deum & Ecclesiam criminé, magnáque donorum Dei, & bonorum verorúmq; Doctorum contumelia, ad Doctoratus dignitatem, atque officium promouere possumus: neque etiam ab aliis promotos, in numero verorum Doctorum habere, paríque cum illis honore afficere debemus: sed quos reiicit Deus, nobis vt reiiciendi quoque sunt, vt vt insignes iactent titulos, seque à summis viris creatos fuisse Doctores glorientur, & literas diplomatáque suarum promotionum ostentent. Nõ enim tituli & insignia, sed eruditio & probitas, Doctores efficiunt. Quibus, obsecro, argumentis Paulus demonstrabat, se verum esse Apostolum & Doctorem Gentium? Argumentis certè à rebus ipsis, à diuersis Dei in se donis, à suæ doctrinæ fructibus petitis. *Epistola nostra* (inquit) *vos estis, quæ legitur & intelligitur ab omnibus.* Item, *Qui etiam effecit nos, vt idonei essemus ministri Noui Testamenti.* Vnde vero Pseudo-Apostoli? à splendidis titulis, à literis commendatitiis, quòd missi essent ab Apostolis, quod Petri, quod Iacobi essent discipuli.

Ergo sicut longe maximum est discrimen inter Doctores, qui ab hominibus tantum sunt, & inter illos, qui sunt à Deo, quorum alij immediatè à Deo, alij à Deo, sed per homines, legitimè creantur, atque hi quidem magno, illi maximo, primi nullo plane digni sunt honore: sic longè diuersa ratio nobis sequenda ac retinenda est in iis, quos nobis à Deo offerri, vtpote pietate, ac eruditione ornatos, accuratè perspectum cognitúmque habemus: & in illis, quos Deo minimè probari re ipsa perspicimus. Hos enim reiicere iubemur, tanquam tanto honore indignos, Deóque non probatos. Illos verò, qui possumus non amare, non laudare, non amplecti, non titulo & nomine Doctorum atque etiam insignibus ornare? Quos enim Deus prior promouit, quis reiiciat? Quos Deus prior excellentibus donis, vero Doctore dignis exornat, quis externa Doctorum ornamenta his deneget? Denique quos Deus ornamentis spiritus honorat, quis non quocunque possit, humani etiam honoris genere afficiat? Etenim hi sunt illi de quibus Iacob. *Non deficient scribæ. &c.* Hi sunt, de quibus Apostolus, alios dedit Doctores, alios Pastores, ad instaurationem sanctorum. Quare (vt finem dicendi faciam) ita sentio, ita statuo, neminem esse, aut etiam fore, qui solennem istam actionem nostram: qua in tot tantorúmque virorum, celeberrimorum Doctorum, nobilium studiosorúmque conspectu, *Rotanum* nostrum pronunciamus creamúsque Theologiæ Doctorem, solitísque Doctorum ornamentis, pro more huius celeberrimæ Academiæ nostræ, condecoramus, improbare possit, iudiciúmque de eo nostrum vituperare. Nam præter comparatas iam virtutes Theologo dignas, speramus etiam, eum deinceps semper ita se gesturum, vt nos nostri iudicij nostræque huius honorificæ actionis pœnitere nullo modo queat. Quod vt faxit, Deum optimum maximum Patrem Filium, Spiritum sanctum toto animo precamur, & precationem nostram, ad nominis diuini gloriam, Ecclesiarúmque ædificationem exauditum iri confidimus.

D I X I.

Nunc ad rem ipsam venio.

Te igitur *D. Rotane*, qui iam consecutus es Licentiam, vt vocant, ego pro ea autoritate, qua in præsentia fungor, & nomine totius collegij nostri Theologici, tuæ iustæ annuens petitioni, palàm hic creo, pronuncio, saluto, sacrosanctæ Theologiæ Doctorem: téque non solum titulo & nomine Doctoris orno, verùm etiam omnibus honoribus, ornamentis, priuilegiis afficio & dono, quibus ornari donarique solent omnes, qui ad istum dignitatis gradum legitima ratione conscendunt. Quod vt salutare, felix, faustúmque sit tibi, nobis, & Ecclesiæ, ex animo precor Deum, omnium verorum Doctorum creatorem ac promotorem. Addo præterea externa huius dignitatis symbola, quo res certior fiat atque illustrior, atque vt tu tui semper monearis officij. Ac primùm, nouum pileum capiti tuo impono, vt & alij, & tu inprimis intelligas, te nõ solùm inter homines, nouum libertatis genus adeptum esse, verùm etiam nouo subiectionis genere, munere scilicet dicendi, Christo factum esse subiectum. Pileus enim apud Romanos, libertatis signum erat: apud Apostolum autem, tectum habere caput in Ecclesia, symbolum erat subiectionis: ac proinde memineris, te ita vere seruum esse Iesu Christi, vt non debeas fieri seruus hominum, nihilque doceas, quod non noris esse ex voluntate Domini tui. Annulum digito tuo indo, vt eo tanquam & equestris Romanorum ordinis, veræque nobilitatis, & constantis fidei symbolo commonefias, tum in studium verè nobilium morum, magis quàm vnquam tibi esse incumbendum, bonámque militiam militandam: tum te noua fide obstrictum esse Christo & eius Ecclesiæ, vt & illius gloria, & huius ædificatio, tibi semper sit in docendi munere quærenda. Annulus enim symbolum erat apud Rom. nobilitatis, equestrísque ordinis, & apud omnes Gentes, coniugalis fidei. Ergo & vt bonus miles Christi, milites bonam militiam, & fidem coniugalem ei atque Ecclesiæ serues oportet. Librum præterea scripturæ sanctæ apertum tibi trado, & rursus clausum reddo, vt memineris, in hoc vno tibi semper esse legendum, diesque ac noctes versandum: & ex hoc vno, memoria retento, quoties sese obtulerit occasio, tibi esse docendum, vtque is liber perpetua sit tibi regula omnis doctrinæ Christianæ. Denique hoc publico amplexu & osculo, te nomine omnium piorum Doctorum complector in Domino, vt intelligas pacem, charitatem, atque concordiam in Christo, inter vos vbique & in tempiternum esse colendam: quod sicut nos facturos pollicemur, sic te vicissim præstiturum speramus, ad gloriam nominis Dei, Ecclesiæ ædificationem, & nostri omnium salutem. AMEN.

EIVSDEM

ACADEMIÆ HEIDELBERgensis tum temporis, Magnifici Rectoris, de legum necessitate & vsu: déque Magistratus & officio & autoritate, Oratio 7. Januar. Anno 1571. Heidelbergæ ante legum recitationem habita.

VEtus consuetudo est, & ea vetustissimis confirmata legibus, collegæ obseruandissimi, & studiosi charissimi: vetus, inquam, est, huiusce celeberrimæ Academiæ consuetudo, vt quotannis & in hoc tempore, & in hoc loco, leges vniuersitatis, quibus hic viuendum est studiosis, à nouo eiusdem Academiæ Rectore, publicè & solenniter recitentur: idque partim, vt quisque quomodo hoc sibi viuendum & gerendum sit, intelligat: partim vt Scholastica necessitudo, quæ ceu fœdus quoddam inter studiosos & inter vniuersitatem contrahitur, dum hæc illos in suam recipit tutelam, & illi vicissim huic suam spondent fidem & obedientiam, hac publica legum recitatione, & tacita omnium approbatione, renouetur ac confirmetur. Neque verò hæc consuetudo à Gentibus tantum profanis, vt à Solone, qui (vt de aliis taceam) quotannis suas leges toti Reipub. recitari voluit, desumta est: verùm etiam ex ipsis S. literarum fontibus hausta. Sic enim Deus ipse optim. max. suo & exemplo & præcepto, nobis faciendum esse docuit. Exemplo quidem, cum solenni legis suæ è monte Syna, promulgatione & obedientiæ ab Israelis stipulatione, tum eos, quid ipsorum esset officij, monuit, tum fœdus cum eis suum innouauit atque sanciuit. Præcepto verò, cùm singulari cauit mandato, vt singulo quoque septennio lex toti Ecclesiæ solenniter prælegeretur. Sic Iosias, postquam creatus fuisset Rex, fœdus cum Domino, palàm per ecta illius lege, & suo & totius Ecclesiæ nomine instaurauit. Sic per Esdram, explicatis magna cum solennitate, è suggesto, vniuersis Domini mandatis, fœdus cum Domino renouatum, firmatúmque fuisse legimus. Sic longè antè, creato Rege Saule, Samuel toti populo, ius Regni prælegisse dicitur. Non solum igitur antiquissima est hæc consuetudo: verùm etiam diuina atque sanctissima, maxima cum vtilitate coniuncta, nimirum, vt nouo creato Magistratu, leges, quibus toti populo viuendum est, publice recitentur. Quare non potuit, neque debuit hæc optima & vtilissima consuetudo à nobis præteriri, præsertim cùm ad hoc faciendum officium, nouus quotannis Rector, simulac creatus est, statim iureiurando astringatur.

Cæterùm, antequam de more & ex officio leges vniuersitatis vobis recitandas in manus sumam, duabus de

rebus mihi dicendum est: nimirum de legum, cum in vnaquáque hominum societate, tum præsertim in publicis Scholis, necessitate atque vsu. Secundo loco, de Magistratus autoritate atque officio. Hæc enim duo debent omnibus esse instar duorum calcarium, quibus ad legum obedientiam incitentur. Nunc vt me attentè auditis peto & rogo.

Nihil itaque apud omnes Gentes receptius, nihil per se antiquius aut honestius, nihil denique vtilius quàm vt omnes omnium hominum societates, regna, vrbes, oppida, domus, Ecclesiæ, Scholæ, certis honestísque legibus coeant, viuant, regantur, quod sine legibus nulla planè hominum consociatio, aut amicitia vel feliciter coire, vel diu consistere queat.

Demonstrat hoc in primis & ante omnia Deus optim. max. conditor rerum omnium, humanique generis amantissimus parens. Is enim iam inde ab initio mundi & ante peccatum, & post peccatum, certis legibus homines & sibi obstrinxit, & inter se sanctè copulauit, quòd hoc ex ipsorum re atque vsu esse sapientissime norit. Neque verò vno duntaxat, sed omnibus, quibus fieri potuit modis suas dedit mortalibus leges, eas partim mentibus humanis in ipsarum creatione insculpendo, partim voce promulgando, partim scripto ad omnem posteritatem propagando: partim denique eas animis hominum ceu obliteratas, spiritu suo rursus in eis inscribendo & renouando, vt tum amicitia cum Deo, tum amica inter vos societas firma & fixa consisteret.

Ac primùm quidem, simulátque creasset homines, statim vitam eis inspirando, simul etiam quandam æternæ suæ sapientiæ lucem, ac formam, qua verum à falso, bonum à malo, iustum ab iniquo, honestum à turpi discernere posset, in mentibus eorum impressit. Hanc impressam lucem & formam, *legem Naturæ* appellare soliti consueuimus.

Deinde verò, hac impressa & insculpta in animis hominum lege non contentus, quasdam etiam voce & verbo præscripsit toti humano generi communes, veluti legem de propagando & multiplicando humano genere, *Crescite & multiplicamini & replete terram*: legem de dominatu & imperio hominis in omnia animantia. *Dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, bestiis terræ*: legem de cibis, quibus vesci deberent, *Ecce dedi vobis omnem herbam, vt sint vobis in escam*: legem de coniugio inter duos, *Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam.* Adde & legem illam, de non edendo fructu arboris, quæ arbor scientiæ boni & mali vocabatur, Adamo & Euæ sigillatim ac propriè, in ipso Paradiso præscriptam. Neque enim in ipso etiam Paradiso viuere homines voluit Deus, aut etiam viuere decuit, sine legibus, propterea quod sine legibus sui Creatoris creatura nec viuere debet, nec bene viuere potest. Atque hæc ante peccatum.

Multò verò minus post peccatum permissum est, permittique debuit, homines exleges viuere, quando excæcata iam mente, deprauatis affectibus, tota denique anima & corpore vitiatis, homo nihil aliud poterat, quam sese in omnia scelerum & flagitiorum genera præcipitem dare, nisi legibus quasi frenis vtcunque coherceretur. Deus igitur post peccatum, principio quidem lumen illud, quo bonum, honestum, & inhonestum discernitur, extingui penitus noluit, sed illius tantum in hominum animis relinquere, quantum satis foret ad eos perpetuo sui officij monendos, neglecti accusandos, pertinaciter contempti condemnandos, qua de re Apostolus ad Romanos abundè disseruit. Quò etiam spectat tota illa æquitatis summa, in qua totam legem & Prophetas contineri affirmat Christus, nempe, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*: Et contra, *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Quo ex fonte, omnes omnium Gentium & populorum de moribus, déque æquo & iusto leges fluxerunt.

Deinde præter hanc Naturæ legem, in singulorum mentibus relictam, alias quoque verbo adiecit tam ante, quàm post diluuium, ad omnes homines, & omni tempore pertinentes, qualis fuit lex de vitando otio, & victu laboribus sudoribúsque parando: qualis & lex de subiectione mulierum, déque virorum in mulieres dominatu ac potestate: lex item de primogenitorum in reliquos fratres iure ac dignitate: lex quoque de edendis carnibus bestiarum, volucrium, piscium: item de non fundendo humano sanguine.

Neque etiam fœdus cum Abrahamo, & eius semine sancire voluit sine certis legibus. *Ambula* (inquit) *coram me, & esto integer, & circumcidatur ex vobis omnis mas.* Quo exemplo docemur, nullam aut cum Deo, aut cum hominibus amicitiam, necessitudinem, societatem, sine certis & æquis conditionibus, quas placita & leges appellare consueuimus, coire posse.

Proinde idem Deus, suum postmodum fœdus cum populo per Mosen instauraturus ac confirmaturus, non tantum voce, verum etiam scripto, leges quas seruari vellet tam in religione, cultúque diuino, quàm in humano conuictu & conuersatione præscripsit, & per eundem Mosen promulgauit. Erat enim ea lex populo necessaria, non tam vt esset norma viuendi, quàm vt esset Pædagogus ad Christum, per quem & remissio præteritorum peccatorum impetratur, & impletio legis nobis imputatur.

Quid? quòd neque post peccatorum abolitionem, & cum Deo reconciliationem, quempiam in suam amicitiam & fidem, ac proinde neque in suam familiam & Scholam, sine lege fidei & charitatis recipit admittitve Christus? *Creditis in Deum & in me credite.* Item, *Hoc est præceptum meum, vt diligatis vos inuicem,* &c.

Quid? quòd, cum, quam nobis præscripsit legem fidei & charitatis, eam per nos ipsi seruare nequimus, ac proinde ista amicitia & confœderatio cohærere non potest, vt hæc firma permaneat, legem hanc suam cordibus nostris per Spiritum suum sanctum inscribit? quemadmodum hoc longe antè promiserat per Ierem. 31. se ideo scripturum legem in cordibus nostris, vt non sicut antea, irritum fieret, sed firmum maneret inter se atque nos fœdus.

Quid vis amplius? Neque arctissima æternáque beatorum spirituum in cælis societas ac cœtus, firmius esse & perdurare sine legibus potest. Lege enim charitatis & amoris consistit. Quapropter dixit Apostolus, tametsi prophetia & linguæ, & alia Spiritus S. dona sint finem habitura; charitatem tamen nunquam abolitum iri: quia scilicet vnica amoris lege omnes in perpetuum consociabuntur electi. Quare ex iis, quæ de Dei consuetudine atque ordine dicta sunt, satis manifestum esse arbitror, id quod de principio nostræ orationis dixi: nullam videlicet hominum societatem, siue politicam, siue Ecclesiasticam, siue publicam, siue priuatam, absque legibus neque iniri, neque continuari posse: ac proinde, nihil esse in mundo antiquius, nihil receptius, nihil humano generi vtilius, nihil per se honestius atque præstantius, quàm vt omnis hominum cœtus atque societas, certis honestísque legibus coeat, viuat, regatur.

Neque id certè immerito. Tolle enim leges, quæ tum in mundo pietas, quæve religio? Tolle leges, quæ tum erit inter nos æquitas, quæve honestas? Tolle leges, quid in humano genere supererit, nisi ἀναρχία, ἀταξία, & omnium rerum confusio. Tolle leges, & quid sumus visuri, nisi latrocinia, adulteria, cædes, & omne genus flagitia? Etenim leges quid æquum & iniquum sit, docent. Proinde meritò lex Hebræis *Thorah*, hoc est, doctrina appellatur. Sine cognitione autem æqui, & iniqui, quid aliud fuerint homines, quàm belluæ? Leges vnicuique quod suum est reddi iubent. Proinde iure Græcis lex νόμος à distribuendo vocatur. Vbi autem locum non habet hæc distributio, sed vnicuique licet quod libet, quid ibi aliud fuerit, quàm lustrum leonum & crudelissimarum ferarum? Leges tradunt delectum bonorum & malorum. Sunt enim regula iusti & iniusti, iuris & iniuriæ. Ideo non ab re leges ab eligendo deduci voluit Cicero. Citra autem hunc delectum nihil homine pestilentius. Denique sine legibus omnia concidunt, omnia corruunt, omnia pereunt.

Quare non immeritò post Deum optim. max. sapientes quoque Reges & Principes, in sua quisque gente id cumprimis dederunt operam, vt bonas haberent leges, quibus & sui ciues ac populi inter se honestè & pacificè viuere, & suæ ipsorum ciuitates, ac regna diu conseruari possent, quemadmodum exempla in profanis historiis passim occurrunt, Atheniensium, Cretensium, Lacedæmoniorum, & omnium prope Gentium, atque imprimis Romanorum, qui non minus studij ac diligentiæ in sua vrbe, optimis legibus munienda, quam in toto terrarum orbe sibi subiiciendo adhibuisse leguntur. Nemo enim ignorat (vt vnum adferam exemplum) quantis sumtibus duodecim tabularum leges ab Atheniensibus acceptas Romam comportandas curarint. Quapropter, vt apud eos celebratur Numa Pōpilius, & Regillanus autor 12. tabularum conscribendarum, sic apud Cretenses, Minos: apud Thebanos,

Philolaus: apud Chalcedenſes, Androdamus: apud Lacedæmonios, Lycurgus, apud Athenienſes, Solon, apud Thurios, Charundas, apud Getas, Zamolxes: denique apud Indos, Gymnoſophiſtæ, apud Babylonios, Chaldæi, apud Perſas, Magi, apud Gallos, Druidæ. & apud alios alii propter bonas traditas leges, in maximo ſemper fuerunt honore.

Neque verò eſt, cur quiſpiam à legibus ſeſe eximat, & ſe minimè opus habere legibus exiſtimet. Tria enim duntaxat in mundo ſunt hominum genera, & horum nullum eſt, quod carere legibus poſſit aut debeat. Primum quidem illorum eſt, qui quænam ſint vetanda, & quæ perſequenda, ignorant. His leges, quibus quid faciendum, quidve fugiendum ſit, doceantur, neceſſarias eſſe, quis neget? Alterum eſt eorum, qui notitia quidem vetandorum & perſequandorum præditi ſunt, ſed quæ vitanda ſunt vitare, & quæ perſequanda ſunt, perſequi omnino nolunt: ſed contra pertinaciter & perſequenda vitare, & vitanda perſequi ſoliti conſueuerunt, homines ſanè mali, & mancipia peccati. Aduerſus hos propriè condi leges, nemo hominum eſt, qui neſciat. Quod enim Apoſtolus ſcribit, legem non eſſe poſitam iuſto: ſed *ἀνόμοις*, ſed *ἀνυποτάκτοις*, ſed *ἀσεβέσιν*, ſed *ἁμαρτωλοῖς*, & aliis iniuſtis hominibus, *νόμος* eſt naturalis, quam ipſæ quoque Gentes non ignorant. Sic enim & poeta Græcus Antiphon (vt vno ſimus contenti exemplo) ſcriptum reliquit: *Ὁ μηδὲν ἀδικῶν οὐδενὸς δεῖται νόμου.* Poſtremum hominum genus eorum eſt, qui licet Dei beneficio & ſciant, quæ facienda, quæve vitanda ſint, & tam iis vitandis, quàm illis faciendis ex animo ſtudeant, donati nimirum lege Spiritus interna, ſæpe tamen & ſui obliuiſcuntur officii, & ſecus, quàm ſciant eſſe faciendum, faciunt, vt ad Roman. & Galatas pulcherrimè deſcripſit Apoſtolus. Tanta eſt tum mentis noſtræ, tum affectuum omnium, totiúſque naturæ corruptio. His igitur etſi propriè poſita non eſt lex, tamen haud inutiles ſunt leges. Homines enim etiam ſanctiſſimi nonnunquam dormiunt & ſegnes, & nimis ſecuri. Opus igitur habent legibus, quibus ceu præconibus & ſui admoneantur officii, & ad illud faciendum extimulentur. Quare non eſt, cur in hoc Mundo vllum hominum genus eſſe putemus, cui non ſint non ſolùm vtiles, verum etiam neceſſariæ, in omni vitæ genere, leges honeſtæ.

Quod ſi omnis hominum ſocietas bonis opus habet legibus, quibus & ſanctè beneque deuinciatur, & diu feliciter conſeruetur: id profectò multo magis vt fiat in Academiis publiciſque ſcholis neceſſarium eſt. In has enim iuuentus erudienda, & in omni virtute, omnique literarum genere inſtituenda, à parentibus mittitur, vt ex iis porrò alij ad Eccleſiarum miniſteria, eoque ad ſalutem animorum promouendam, alij ad politicas functiones, & ad rerum publicarum gubernacula ſuſcipienda, alij ad corpora hominum curanda euocentur. Nouimus autem ex vulgata bonorum partitione, alia propria eſſe animi, alia corporis, alia verò, quæ vel animo, vel corpori ſeruiunt. Ad has verò tres bonorum ſpecies, tria itidem ſcientiarum genera ordinari, omnibus notum eſt. Ad animum, veraque bona animi, Theologiam: ad corpus vel à morbis præſeruandum vel curandum, vel in valetudine bona conſeruandum, Medicinam. Ad reliqua autem bona, ad iura cuiuſque, ad publicam vrbium & regnorum pacem atque honeſtatem, denique ad omne illud, quod humanam ſpectat conſociationem, ex iure tuendum, ordinata eſt iuriſprudentia. Quibus tribus ſcientiarum generibus, quantum eſt ſubordinatum, Grammaticæ, Dialecticæ, Rethoricæ, Mathematicæ, reliquarumque artium liberalium, quæ omnes *Philoſophiæ* nomine nuncupantur & intelliguntur.

Vnde verò hæc omnia? ſi cauſas ſpectes ſecundas, piè & rectè reſpondemus, ex Scholis. Vnde enim corporum humanorum curatio, ſanitas, ac valetudo? è Scholis. Ex iis enim prodeunt excellentes Medici. Vnde iuris cuiuſque, publicæ honeſtatis, æquitatis, pacis defenſio? Ex Scholis. Inde enim omnes ſapientiſſimi Iuriſperiti & eloquentiſſimi ORATORES. Vnde religionis veræ purique cultus diuini conſeruatio & propagatio? Ex Scholis. Hæ enim dant pios veroſque Theologos. Ergo cum ad Scholas mittuntur, & è Scholis euocantur illi, qui omnia, quæ in mundo ſunt, & ad hominem pertinent bona, ſint adminiſtraturi, eóque totum terrarum orbem quodam modo temperaturi, nemo non intelligit, quanta cura, ſtudio, diligentia, inſtituenda ſit noſtra iuuentus: nempe eò ſincere, quò etiam ipſi ſtudioſi plus, vel ſi bene inſtituantur, prodeſſe, vel ſi malè doceantur, obeſſe humano generi, Rebuſpublicis, & Eccleſiæ poſſunt: quando (vt dictum eſt) è Scholis euocari ſoleant, qui aut Eccleſiis gubernandis, aut Rebuſpubl. moderandis, aut corporibus hominum curandis præficiantur.

Ac notum eſt illud Sapientiſſimi Solomonis: *Imbue puerum iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea.* Et illud Horatij.

> *Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem,*
> *Teſta diu.*

Qui autem bene inſtitui poteſt iuuentus, ſine bonis honeſtiſque legibus? quibus tam Profeſſores, quàm ſtudioſi, in ſuo quiſque ordine & officio contineantur? quibus ſuccreſcentia iuuentutis vitia corrigantur? quibus ad ſummam boni atque morigeri defendantur, petulantes verò ac præfracti coherceantur? Perneceſſariæ igitur ſunt cùm in vnaquaque ſocietate, tum verò maximè in Scholis & vniuerſitatibus.

Cæterum, requiritur vt legibus obtemperetur, alioqui quorſum leges. Et quid enim illæ, aut in libris eleganter deſcriptæ, aut in Scholis diligenter quotidie etiam perlectæ, aut etiam in memoriæ theſaurû firmè reconditæ, niſi etiam reipſa colantur, prodeſſe poſſunt? Neque enim in legibus audiendis, vel perlegendis, vel memoria retinendis, ſed obedientia ſeruandis, ſita eſt illarum vtilitas, cum earum finis ſit *πρᾶξις*, non autem *θεωρία*. Sic Deus ſuam dedit legem, num vt ſimus auditores tantùm? Minimè: ſed factores: alioqui nulla magis re ad iracundiam prouocatur Deus, quam ſi legem eius profiteamur, deinde verò eam non curemus ſeruandam, quemadmodum paſſim hac de re per ſuos Prophetas teſtificatur. Locus eſt apud Ieremiam 35. de Recabitis minimè prætereundis. Recabitæ in omnibus quæ à Patre ſuo Ionadabo acceperant, mandatis obedientiſſimi ſemper fuerunt. Inde acriter ſuum obiurgat populum Deus in hæc verba: *Confirmatum eſt verbum Ionadabi filij Rechabi quod præcepit filiis ſuis, vt non biberent vinum, & non biberunt vſque ad diem hunc, quia paruerunt præcepto patris ſui. Ego autem locutus ſum ad vos, manè ſurgendo & loquendo, & non obediſtis mihi.* Proinde pœnam huiuſce inobedientiæ & contemtus legis diuinæ ſubdit, dicendo: *Ecce ego adduco ſuper Iehudam, & ſuper omnes habitatores Hieruſalem omne malum, quod locutus ſum ſuper illos, eò quòd locutus ſum ad eos, & non audierunt: vocaui illos & non reſponderunt.* Tantum Deus.

Illud certum eſt, & iterum experientia quotidie confirmatur, DEVM ſolitum eſſe, ea perdere regna, vrbes, Eccleſias, Scholas, quæ legem quidem ipſius profitentur, ſed illam vt ſeruent, nullam dant operam. Sunt autem omnes bonæ & honeſtæ leges, ex lege diuina, vt riuuli ex fonte. Neque certè huiuſce diuini iudicij exempla nobis deſunt, non ſolùm in ſcripturis, verum etiam in profanis hiſtoriis.

Quid enim obſecro in cauſſa fuit, cur Athenienſes minus diu, quàm Lacedæmonij: & Lacedæmonij minus diu, quam Romani floruerint? Num quod illorum leges minus eſſent bonæ, aut rarius legerentur, quam iſtorum? Minimè verò: ſed hæc fuit cauſſa, nimirum, quia Athenæ citiùs quàm Sparta, & Sparta citiùs quàm Roma legum imperium maieſtatemque neglexit. Quæ item cauſſa fuit, quòd cum diu, multorumque annorum bello, Carthago, & Roma, de imperio decertaſſent, ad extremum Carthago ſuccubuit, & victa conditiones accepit? nempe hæc, vt rectè iudicauit Polybius, quòd quo tempore inter has duas Reſpubl. incidit contentio, tum & Carthagine multò quam antea negligentius, & Romæ multo quàm vnquam diligentius, leges colebantur, DEO iuſto iudice & omnium bonarum legum autore, eos qui leges honeſtas ſeruant, ſeruante, & qui eas negligunt, negligente atque perdente. Nihil enim ſine iure perpetuum eſſe poteſt. Ius autem ipſum, quid aliud eſt, quam bene viuendi norma, legibus tradita atque præſcripta? Legum igitur obſeruantia atque cuſtodia, omnium eſt ciuitatum omniumque humanorum ſodalitiorum ſalus & conſeruatio.

Quare non ita vobis cogitandum eſt adoleſcentes. Perlectæ ſunt nobis hodie leges, ſatis eſt audiuiſſe. Non ita, non ita, boni adoleſcentes. Sed tam nobis legendæ ſunt, quàm vobis audiendæ, vt ſeriò de eis colendis atque ſeruandis cogitemus. Idque debetis in veſtrum inducere animum, non tam propter timorem, quàm etiam, & id quidem maximè propter conſcientiam. Statutis enim magiſtratuum, cum lege Dei minimè pugnantibus, obtemperari iubet DEVS: quantò magis igitur legibus illis, quæ cum Dei verbo per omnia ſunt conſentaneæ, & ex ipſis diuinæ

diuinæ legis fontibus haustæ?

Quæ cùm ita sint, quid putamus à nobis contemni cùm leges Magistratus nostri contemnimus? Num plebiscita? num Professorum & Doctissimorum hominum placita? Num Senatus decreta? num mortalium Principum edicta? Minimè gentium: sed Dei omnipotentis mandatum. Ergo propter conscientiam inprimis animus nobis ad honestissimarum legum quæ mox prælegentur, obedientiam, adiiciendus est. Deinde etiam propter timorem. Magistratus enim, cuius est vt pareatur legibus curare, profectò non sinit impunè peccari.

Nam (vt iam de officio & autoritate Magistratus non nihil breuiter dicam) principio omnis Magistratus, siue superior, qualis nobis est Illustrissimus Princeps, siue inferior, qualis vobis est Rector cum toto Senatu a Deo est. *Non enim est potestas* (inquit Apostolus) *nisi à Deo.*

Deinde, cuique Magistratui data est a Deo autoritas, qua malos coherceant, & bonos aduersus improbos tueantur. *Dei enim minister est* (inquit Paulus) *vltor ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* Proinde concludit, duplici de causa parendum esse Magistratui: nimirum & propter conscientiam, & propter timorem: Propter conscientiam quidem, quia cùm Magistratus sit à Deo ordinatus, *qui resistit Magistratui, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem ferunt.* Quid est autem quod magis vrgeat conscientiam, quàm si tibi conscius sis, te pugnare cum Deo, cuius tamen iram vitare non potes? Ergo propter conscientiam inprimis obtemperandum est magistratui. Propter timorem autem, quia non temerè magistratus gladium gestat, hoc est, autoritatem cohercendi habet, sed vt eum in malos exerceat. Proinde inquit Apostolus: *si feceris quod malum est, time. Vis autem non timere? quod bonum est, facito.* Quid autem est illud bonum quod ne timeamus nobis faciendum est? Legum cultus atque obedientia. In neminem enim animaduertit magistratus, nisi in legum transgressores: quoniam hoc est magistratus officium, curare, vt legibus obtemperetur. Parendum ergo legibus & propter conscientiam, & propter timorem.

Postremò, finis quoque totius autoritatis magistratui traditæ, & omnium pœnarum, quas de legum transgressoribus sumit, diligenter notandus est. Is est bonum, nempe non suum proprium, sed publicum, hoc est, totius tam Scholastici, quam Ecclesiastici & politici corporis salus. Docet hoc Apostolus, cùm ait: *Dei enim Minister est, tibi in bonum.* Principiò, cum ait, *Minister Dei est*, docet omnes magistratus, ministros esse non simpliciter, sed Dei: ac proinde negotia non sua propria, sed Dei hoc est, ad quæ à Deo sunt destinati & vocati, illis esse perficienda. Secundo, cùm ait *tibi*, scilicet subdito, docet, Magistratus constitutos esse in officio, vt non sibi, suis commodis, suis voluptatibus, suæ gloriæ, sed subditorum saluti seruiant: non secus atque parentes suis seruiunt, atque ministrant liberis totique familiæ. Tertiò cùm addit, *in bonum*, aperte explicat finem, in quem ordinati sunt magistratus: nempe, non vt simpliciter seruiant subditis populis: sed vt illis ministrent ad bonum, ad ædificationem, ad salutem, nempe ad publicam pacem, ad publicam honestatem, ad publicam pietatem.

Quod enim Apostolus generatim dixit ad Romanos' *Magistratum Dei ministrum esse ad bonum*: id particulatim, quodnam sit illud bonum, explicat, 1. Timoth. 2. cum de precibus pro Magistratibus habendis, ait: *Orandum esse pro omnibus in eminentia ideirco constituta, vt quietam & tranquillam vitam degamus, cum omni honestate & pietate.* Docet Apostolus, iis tribus constare bonum illud publicum, ad quod ordinatus est quiuis Magistratus. Primò, vt commodè, tranquillè pacificéque inter nos viuamus. Ad hoc primum caput pertinent leges, quæ aduersus rebelles, gladiatores, seditiosos, calumniatores, iniuriosos, petulantes feruntur. Ii enim pacem publicam turbant.

Secundò, vt vitam honestam agamus. Ad hoc alterum caput spectant leges, quæ sanciuntur aduersus morum corruptelas, scortationes, impudicas cantiones, choreas, ebrietates, crapulas, ludos inhonestos, indecoras vestes, & alia id genus, cum politica & Christiana honestate pugnantia. Tertiò, vt piè, hoc est, religiosè, in vero Dei cultu viuamus. Ad hoc caput pertinent leges, quæ constituuntur aduersus ... hæreticos, blasphemos, religionis Christianæ contemtores & corruptores. Finis igitur autoritatis & officii Magistratus, non est suum ipsius commodum, aut gloria, aut voluptas, sed commune totius populi bonum, vita scilicet omnium pacifica & quieta, vita honesta, atque honorata, vita denique pia & religiosa. Hæc autem demum beata est, felixque vita. Quid enim felicius, quàm viuere piè, honestè, pacificè atque tranquillè? Huiusce beatæ vitæ partes alibi quoque idem Apostolus explicauit, cùm ad Titum scripsit: Ideo *apparuisse benignitatem & ... Seruatoris nostri Dei, vt abnegata impietate, & secularibus desideriis, sobriè, iustè, ac piè viuamus in hoc seculo.* Piè, quo ad Deum: iustè, quoad proximum, sobriè, seu moderatè, quoad nos, in omnium rerum vsu. Qui enim piè viuit, propitium habet Deum. Qui iustè pacem habet cum omnibus. Qui sobriè & temperanter, consulit & suæ valetudini, & suo honori, & suis facultatibus. Cuius autem felicior vita in hoc mundo esse potest, quàm eius, qui ita viuit, & vt Deum habeat propitium, & pacem cum omnibus colat, & rebus omnibus ad honestam voluptatem, ad honorem, bonámque vtatur valetudinem.

Ad hanc beatam vitam omnes quoque vniuersitatis leges ordinatæ & traditæ sunt. Ad eundem scopum collimat Illustrissimus Princeps confirmatione nostrarum legum, & multorum maximorúmque in vniuersitatem beneficiorum collatione. Idé scopus est Magistratui vestro tam supremo, nempe Illustrissimo Principi, quam inferiori, Rectori scilicet, totique senatui, nempe, vt omnes quietam & tranquillam vitam agatis, in omni honestate & pietate: atque ita in studiis bonarum literarum proficientes, bene beatéque viuatis. Quare cum finis nostrarum legum nostræque autoritatis & officii, nullus sit alius quàm vestra omnium salus, vitaque beata: non est, cur quispiam leges colere, & Magistratui suo dicto obediens esse, grauari debeat.

Agite igitur, charissimi adolescentes, & quicúnque in fidem vniuersitatis recepti estis: in hoc intendite omnes vestras cogitationes, consilia, studia, vt ex honestissimis vniuersitatis legibus, hoc est vt piè, vt iustè, vt sobriè moderatéq; viuatis. Date hoc Deo, Patri nostro cœlesti, qui hoc a nobis, pro suo iure postulat, vt simus sancti sicut & ipse sanctus est. Date Christo Mediatori, qui in hunc finem, pro nobis mortuus est, vt scilicet abnegata impietate, &c. Date parentibus vestris, qui hanc ob caussam huc vos magnis sumptibus miserunt & sustentant, vt longè aliì in pietate, moribus, & literis domum redeatis, quã huc veneritis. Date Patriæ, quæ ad sui ornamentum & conseruationem, vos omni virtute ornatos, cupit ad se reuersos videre & amplecti, & vero etiam sese visuram sperat. Date vestris præceptoribus, & toti vniuersitati, qui in hoc perpetuo incumbunt, vt quotidie ornatiores effecti, tandem & Ecclesiæ & Patriæ, tum ornaméto, tum adiumento esse possitis. Date hoc denique huic verè nobilissimæ & Illustrissimæ, déque non solùm literatis hominibus, sed etiam de tota Germania optime meritæ, Palatinorum Principum familiæ, quæ annis ab hinc circiter 215. Gymnasium hoc Heidelbergense instituit, exædificauit, amplissimis facultatibus donauit, magnis priuilegiis muniuit, & doctissimis excellentissimisque viris vndequaque maximis sumptibus conductis, exornauit, & semper ornat. Et in quem obsecro finem? Non in alium, quàm vt hinc per totum terrarum orbem, ne dum per Germaniam, cum bonis literis, vera quoque pietas ac religio, honestique & Christiani mores, per vos studiosos adolescentes, in omni virtute & Christiana religione institutos, propagetur, ad laudem & gloriam Dei, ad ædificationem Ecclesiæ, & ad vestram omnium salutem.

Denique scitote, hanc esse voluntaté Illustrissimi Principis & Domini nostri Clementissimi, Friderici Electoris, nempe, vt ex iis legibus, quas iam iam recitaturi sumus, in hac vniuersitate viuatis pœnas alioqui graues daturus, qui secus contumaciter fecerit.

Nunc igitur leges ipsas audiamus, &c.

Hæ sunt leges, quibus nobis omnibus viuendum est, quicunque in hac vniuersitate viuere volumus. Quàm hoc sit honestum & vtile, satis supérque est explicatum. Nihil igitur restat, quam vt primum inducamus in animos nostros re ipsa præstare, quod nouimus esse præstandum. Deinde gratias agamus Deo pro omnibus eius in nos beneficiis.

Gratias itaque agimus tibi pater cœlestis, quòd non solùm nos ad imaginem tuam creasti, & per Filium tuum redemisti, & per Spiritum sanctum tuum regenerasti, &

per S. Euangelium tuum nos ad illam veritatem, in qua, tota nostra salus est posita, peruenire fecisti: sed etiam Scholas toti orbi aperuisti, in quibus præter alias scientias tuum S. Euangelium purum putum conseruatur, & inde ad omnem posteritatem propagatur: Et precamur. vt vsque in finem mundi, tua hæc beneficia, in Ecclesia tua conseruare digneris.

Deinde gratias agimus Illustrissimo Principi nostro Friderico Electori Palatino, Domino nostro Clementissimo, tanquam instrumento Dei, quòd hanc Academiam conseruat ac tuetur, & omnibus cumulat, quibuscunque potest beneficiis, ac precamur Deum, vt illum diu nobis seruet incolumem ad gloriam nominis Christi, & propagationem sui Euangelii.

Postremò agimus gratias clarissimis D. Doctoribus & Professoribus, quòd hanc publicam actionem sua præsentia cohonestare dignati sunt. Reliquis autem tam studiosis, quam aliis, debitam habemus gratiam, quòd promtis animis à nobis moniti, adfuerunt, & attentè nos audierunt. Vicissim quicquid in vestram omnium vtilitatem & honorem præstare possumus, illud nos præstituros recipimus.

DIXI.

EIVSDEM ORATIVNCVLA habita in Schola Neustadiana, ante & post legum recitationem.

INter alias leges huiusce nostræ Scholæ, magnifice D. Proprinceps, &c. inter leges, inquam, ab Illustriss. Principe nostro D. Iohanne Casimiro huic Scholæ præscriptas, hæc quoque continetur, & non postremum obtinet locū, qua videlicet mandatur, vt omnes hæ leges, ad quarum normam, viuendum, docendum & discendum est in hac vrbe & Schola, quotannis in frequentissimo omnium Professorum præceptorum & studiosorum conuentu, per Rectorem Scholæ solenniter recitentur. Id verò procul dubio non sine caussa: sed vt tum ex hac solenni legum recitatione, tum ex tacita cuiusque in easdem consensione, non solùm quisque, quid sibi agendum, & quomodo in hac societate viuendum sit intelligat: verum etiam vt omnes simul qui in hoc Scholæ corpus cooptati sumus, & nexu legum constricti, in vnum magis ac magis fœdere Scholasticę societatis renouato, coalescamus. Neque enim, quin is, quem modò explicaui, finis fuerit huiusce latæ legis, dubitare possum, quippe qui non nescio, alios quoque legislatores, atque imprimis Deum opt. max. easdem ob caussas idem olim fecisse & fieri iussisse. Cur enim tanta cum maiestate, quanta nunquam fuerat ante visa vel audita, legem suam è monte Syna, toti populo suo, fidem & obedientiā ab ipso stipulatus, promulgauit? nimirum, vt ea solenni & legum suarum promulgatione, & obedientiæ ac fidei stipulatione, tum omnem ignorantiæ excusationem tolleret, tum fœdus suum lōge ante cum Patriarchis initum, cum illorum posteris Israelitis sanciret ac renouaret. Eadem ob caussas, singulari porrò cauit mandato, vt præter quotidianam, tum publicam in cœtu, tum priuatam cuiusque domi suæ lectionem, singulo quoque septennio, lex tota, toti Ecclesię solenniter prælegeretur: id quod diligenter seruatum fuisse non dubitamus. Neque aliò respexit Iosias, cùm factus Rex, vniuersum populum conuocauit, & coram Iehoua legem eius publicè omnibus attentè audientibus, recitari voluit. Sic enim & fœdus cum Domino confirmauit & quænam eius esset voluntas, populo luculenter & solenniter patefecit. Eodem spectauit Esdras, cùm post reditum è Babylone, conuocato vniuerso populo, omnia Dei mandata, magna cum solennitate, è sublimi suggesto, nō solùm recitauit, sed etiam explicauit. Comprobarunt hanc tum legem Domini, tum consuetudinem Israelitarum aliæ quoque Gentes, & sapientissimi Gentium gubernatores, quorum consilio & autoritate factum fuisse legimus, vt apud omnes fermè populos, mos iste & consuetudo, leges & statuta, certo anni tempore, post creatum nouum Magistratum, publicè & solenniter recitādi, in hunc vsque diem obtineret: quod nimirum hac ratione, & omnis ignorantiæ prætextus ciuibus adimatur, & fœdus inter populum ac Magistratum pulcherrimè renouetur ac confirmetur. Ergo quod Illustrissimus Princeps noster, leges huic Scholæ præscriptas, quotannis in solenni omnium eorum, qui in hanc Scholæ societatem recepti sunt, conuentu, per Rectorem recitari, lata lege mandarit: hoc nemo hominum est, qui probare & laudare nō queat ac debeat. Etsi verò, quod iam iam facturi sumus, longe ante fieri à nobis debebat: non sine tamen iustis & necessariis caussis, res huc vsque fuit dilata: inter quas hæc non postrema est ratio, quod commodius ad hoc officium faciendum locus, non citiùs quàm nunc datus nobis fuit, dari ve potuit, vt taceam quod cùm sub initium huius anni & conscriptæ, & statim etiam per Clariss. virum D. summi Consilii Secretarium, omnibus qui tum aderant Professoribus & studiosis prælectę fuerint hę leges, vt eædem paulò post denuò per me recitarentur, nulla necessitas postulabat. Adde, quòd nonnulli adhuc Professores desiderabantur, & incrementum Scholæ expectabatur. Quare quod nunc primùm tantùm, ad prælegendas vobis leges accessimus, in nullius iustam reprehensionem nos incurrisse, aut incurrere posse confidimus.

Agite ergo collegæ obseruandi, & studiosi charissimi, ac celeberrimo hoc in loco, cœlóque suo splendore vobis applaudente, quænam sint nostræ leges, attentè audite.

POST RECITATIONEM.

Hæ sunt Scholæ nostræ leges, quæ non ideo aut conscriptæ fuerunt, tantùm vt legerentur, aut prælectæ vobis sunt, tantùm vt audirentur, sed & illud, & hoc factum est, vt à nobis reipsa seruentur. Quorsum verò harum obseruatio? Non aliò spectat, quàm quo tota huius Scholæ institutio quàm quo[illegible] propositum Illustrissimi Principis, quam quo sapientissima consilia Dominorum Consiliariorum, quo delectus huius saluberrimæ & commodæ ad studia, vrbis quo magnifici aliis ædificia, quo tot Professorum ac præceptorum moribus & eruditione clarorum vocatio quo liberalia in ea stipendia atque honoraria, quò ipsorum studia atque labores, quo tam magni & qui facti sunt & qui fiunt & qui faciendi sunt, sumtus, quo denique omnia liberalissima Heroici Principis in omnes beneficia spectant: eodem inquam, harum quoque quæ à nobis exigitur, legum obseruatio pertinet. Quid verò tandem hoc ipsum est? vestrum, studiosi, bonum, vestrum commodum, vestra salus vestra felicitas, tum politica, tum Christiana. Diu multúmque apud omnes Gentes, populos, ac nationes, non solùm inter doctos, sed etiā inter imperitos de humana felicitate, & quid sit, quibúsve in rebus sit posita, & quanam ratione comparari possit, et disputatum fuit. Neque verò id sine caussa factum fuisse constat. Cùm enim a Natura cuique inditum sit, vt cupiat esse felix, cúmque etiam finis omnium humanarum actionum sit ipsa felicitas, qui fieri aliter potest, quàm vt quisque quibusnam in rebus ea consistat, & qua via, quóve modo ad eam peruenire possit, diligenter inquireret ac disputaret? Digna sanè est homine disputatio, qui solus inter omnia animantia, ratione ac mentis intelligentia constans, solus etiam propter finem à se cognitum, operatur, eóque & solus summum suum bonum, finémque vltimum cognoscere, atque vt illum consequatur, eniti & debet & potest. Ac reuera nemo hominum est, qui & non cupiat esse felix, & non omnia agat, vt sit felix & felicitatem se posse assequi non speret, quanquam & quibus in rebus ea sit posita, & qua ratione possit comparari, non omnes intelligant: aliis in voluptatibus corporis eam collocantibus, aliis in magna rerum bonorúmque externorum copia, aliis in honore, gloria, & nominis celebritate, aliis in potestate atque imperio, quo omnibus præsint ac dominentur, nemini autem seruiant, veram consistere felicitatem contendentibus, plerisque verò omnibus, eam à fortuna pendere, casibúsque fortunæ totam esse subiectam, existimantibus, quibusdam tamen altius conscendentibus, ac felicitatem in virtute, virtutis verò consecutionem partim in Dei benignitate ac gratia, partim in hominis studio collocantibus, à quorum iudicio atque sententia non multum dissensit Aristoteles, Philosophus ille magnus.

EIVSDEM

ORATIO,

Qua explicatur dictum Pauli, 2. Timoth. 3. *Magnum est sine controuersia pietatis mysterium, Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, &c.*

ROgatus à fratribus, ornatissimi Auditores, & fratres charissimi rogatus, inquam à fratribus, vt huic celebri Christianæque Scholæ salutem dicerem, & aliquem scripturæ locum ad consolationem omnium explicarem, non potui illis hac in parte non gratificari. Etsi enim ego aliis distractus essem negotiis & cogitationibus, vt nunquam minus ad dicendum apparatus fuerim, quàm hoc tempore: tamen quia & qui petierunt, summi sunt amici, & res, quæ petebatur honestissima est, & Scholam, cuius caussa petebatur, iam atque obseruo: idcirco non potui quod à me postulatum est recusare, nisi voluissem in apertum ingrati animi crimen incurrere. Proinde malui amicis gratificando, imperitus, quàm illis quidpiam denegando, inofficiosus videri. Ergo æquum est, vt vos quoque, quidquid a me dictum fuerit, modò pium & Christianum illud sit, licet minus elaboratum, totum illud boni & æqui consulatis id quod vos facturos esse minimè dubito. Sum enim de vestra omnium æquitate atque prudentia persuasus.

Ac primum vobis omnibus viris clarissimis & Auditoribus charissimis, salutem & pacem à Domino precor per Iesum Christum æternam. Deinde, speciatim ipsi Scholæ gratulor, quod tot præclaros, omnique virtutum genere ornatissimos, nacta sit Dei beneficio, Professores quorum opera, diligentia, eruditione, facilè & breui, in omni scientiarum genere proficere possunt, & si velint, omnino profecturi sunt studiosi si sibi non desint.

Cæterùm, cogitanti mihi quemnam deberem è S. Scripturis locum, vobis explicandum deligere, qui & facilis esset ad intelligendum, & vtilis ad consolandum, & verò etiam ita breuis ad explicandum, tandem occurrit iste ex 1. ad Timoth. 3. qui paulò ante à nobis recitatus est. Sex enim breuibus propositionibus complexus est in hoc contextu Apostolus, summam Euangelicæ doctrinæ, & quicquid de mysterio Christianæ pietatis dici potest. Nam cùm paulò ante describens quid sit Ecclesia, dixisset eam esse columnam & firmamentum veritatis: nunc quæ sit summa illius veritatis, breuiter, sed dilucidè tamen explicat dicendo: *Et sanè magnum est sine controuersia pietatis mysterium, &c.* Fuerit igitur & vtilis, & consolationis plenus hic locus, si diligenter explicatus, attentè etiam audiatur.

Nunc accedo ad explicationem textus Apostolici. Hunc autem seco duas in partes: prima, præfatiuncula quædam est qua attentos facit lectores ad ea quæ dicturus est. Secunda, continet doctrinæ Christianæ summam.

Quod ad præfatiunculam attinet, ea sic habet: *Et sanè magnum est pietatis mysterium*. Hac præfatiuncula docet, doctrinam Euangelii, esse quidem arcanam, Mundóque occultam, sed tamen esse quoque certam & diuinam.

Quid enim Apostolus vocat pietatis mysterium? Euangelii doctrinam. Sic 1. Cor. 4. *Sic vos æstimet homo vt Ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Cur mysterium? quia arcana & occulta est Mundo, & sapientibus huius Mundi, atque ita occulta & arcana, vt nulla ratione intelligi à quopiam possit, nisi per Spiritum sanctum & fide, vt est 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Dei, nec potest percipere.* Ideo quòd hic Apostolus vocat mysterium pietatis, quia scilicet totam pietatis doctrinam continet, supra vocauit mysterium fidei, quia fide tantùm percipitur. Quid? quod ne spiritualis quidem homo, licet fide & spiritu Dei præditus sit, hanc Euangelii doctrinam percipere potest, nisi ex parte. Sic enim Apostolus 1. Corint. 13. *Nunc cognoscimus ex parte, & ex parte prophetamus*, &c. *Cernimus nunc per speculum, & per ænigma*, &c. Meritò igitur Euangelium *mysterium pietatis* & *fidei* appellatur, quia arcanum & occultum est mundo, Angelis & hominibus. Quare autem vocat *magnum*? non solùm, quia valde arcanum est, sed etiam, quia de rebus est magnis, diuinis, cœlestibus, quæ omnem creatam superãt mentem. Qualia quæso sunt hæc præcipua, quę sequũtur Euangelii capita? Deum manifestatum esse in carne h. e. Deum, qui lucem habitat inaccessam, & quem nemo hominum vidit vnquam, aut videre potest, conspicuum factum esse in carne: eundem iustificatum esse in spiritu, h. e. declaratum esse id quod erat, nempe verum Deũ, licet in carne conspiceretur mortali: conspectum esse ab Angelis, prędicatum & adoratum: prędicatum esse omnibus etiam gentibus, ad quas tamen pertinere minimè videbatur: creditum in mundo, h. e. fide, vt verum Seruatorem receptum esse in mundo vniuerso: ac demum assumtum esse in cœlestem gloriam, ibiq. ad dextram Patris, pro sua Ecclesia sedere, & intercedere. Sunt hæc omnia maxima mysteria, Mundo abscondita, sed tamen certissima. Meritò igitur Apostolus, Euangelii doctrinam, non simpliciter mysterium, sed magnum dixit esse mysterium, idq; cum asseueratione, dicendo, sine controuersia. Quare hic locus communis est de qualitate Euangelii.

Quorsum verò hæc præfatiuncula? in duplicem vsum, quorum vnus pertinet ad ipsos Pastores Doctorésque Ecclesiæ: alter verò ad ipsos auditores. Primò discere hinc debent Pastores, quanta sit sui officii dignitas, cùm penes ipsos depositum sit hoc mysterium tam magnum pietatis, ceu pretiosissimus cœlestisque thesaurus, vt illum hominibus dispensent ad salutem: & ideo diligentiam adhibeant in eo conseruando & dispensando. Alter vsus spectat ad ipsos auditores. Is est, vt cùm audiunt Euangelium, cogitent, rem esse arcanam carni & sanguini, & opus esse fide, ideóque petant à Domino fidem & spiritum, & attentè audiant. Atque hæc satis de prima huiusce contextus parte.

Altera verò pars continet summam huius magni mysterii h. e. Euangelicæ doctrinæ, cuius antea dixit, Ecclesiam esse columnam & firmamentum. Totam hanc summam sex complectitur propositionibus, id quod liquet si quis diligenter singulas examinet. Nam sunt omnes (meo iudicio) synecdochæ quæ multa continent mysteria.

Prima & secunda propositio, continent ea, quæ pertinent ad personam Christi quatenus Deus est & homo. Ac prima quidem propositio, nempe, *Deus manifestatus est in carne*, explicat verbi æterni incarnationem, & omnia illa continet, quæ ad illius humanitatem attinent. Altera, nempe, *iustificatus est in Spiritu*, declaratur illius diuinitas, nempe quòd licet in carne esset mortali: verum se tamen Deum esse, variis suæ diuinæ virtutis testimoniis declarauerit: ac proinde hæc propositio, continet in se omnia miracula, omnia diuina opera, omnia denique Diuinitatis Christi argumenta, quibus declaratus est, esse Dei filius, ac Deus ipse.

Tertia, nempe, *visus est Angelis* seu *conspectus est ab Angelis* pertinet ad vim beneficii Christi, nempe hunc Christũ, qui cùm Deus esset, factus est homo pro salute mundi, ita reconciliasse terrena cum cœlestibus factúmque esse Dominum, non solum hominum, sed etiam Angelorum, vt in huius rei testimonium, Angeli ministri Dei descenderint de cœlo & maximo cum stupore, oculis in hunc intentis, eum agnouerint pro vero Deo & Saluatore, eum adorarint, illum vt Seruatorem mundo prædicarint eique tanquam Domino, & Seruatori, iam inde a natiuitate, vsque ad ascensionem seruierint ac ministrarint. Quibus officiis & obsequiis declararunt Angeli, per hunc Iesum, Deum reconciliatum esse hominibus, & cœlestia cum terrestribus.

Quarta propositio, nempe, *prædicatus est Gentibus*, continet huius beneficii Christi ad omnes Gentes propagationem, per prædicationem Apostolorum, eóq; regni Christi amplitudinem. Vbi innuitur Iudæorum reiectio, & Gentium vocatio, ac proinde hac propositione continetur prædicatio Euangelii, Ministerium Ecclesiæ, Iudæorum reiectio, Gentium vocatio, regni Christi per totum terrarum orbem amplitudo.

Quinta propositio, nempe, *Creditus est in mundo*, seu *fides illi habita est in Mundo*, cõtinet efficacitatem prędicationis Euangelii in electis omnibus, qui fuerunt, sunt, quo pacto scilicet Christus prædicatus ab Apostolis, & aliis Dei præconibus, non solum in Iudæa, sed in toto orbe, ab electis fide receptus fuerit, & quotidie recipiatur: ac proinde, continetur hac propositione, efficax electorum vocatio, iustificatio, sanctificatio, salus per fidem in Christum.

Sexta, nempe. *Assumtus est in gloriam*, continet Christi, vt hominis ac Mediatoris, in cœlum ascensionem, glorifi-

cationem, sessionem ad dextram Patris, perpetuam pro electis intercessionem, denique aduentum in sua gloria & maiestate, ad iudicandum viuos & mortuos, eóque totius corporis Christi quod est Ecclesia, glorificationem. Neque enim assumptus est in gloriam cœlestem, pro se tantum sed etiam pro Ecclesia, quod est corpus ipsius, vt in eam nos, in quam & ipse, tandem aliquando recipiamur, sicut dixit Iohan. 14. *Vado paratum vobis locum* Et Iohann. 17. *Volo, vt vbi ego sum sint & ij, quos dedisti mihi* &c.

His sex capitibus, quid desiderari potest amplius. His autem continetur totum Euangelium Ergo hoc vno versu, complexus est Apostolus totam Euangelicæ doctrinæ summam, cuius columna & prædicatrix est Ecclesia.

Nunc reliquum esset vt singula hæc capita diligentius explicarem locos communes obseruarem, & confirmarem: sed quia non huc veni, vt vos doceam, sed tantum vt aliquid ad mutuam consolationem dicam: idcirco hæc capita percurram breuiter, quatenus ad nostram faciunt consolationem.

Ac primum, quid nomine Dei intelligit Apostolus, cum ait: *Deus manifestatus est in carne:* Filium Dei, [illegible] non autem, vel Patrem, vel Spiritum S. Quid nomine CARNIS? verum hominem, h. e. humanam carnem, anima rationali præditam. Quid igitur sibi vult, [illegible] *Deus manifestatus est in carne:* idem quod Iohannes, c. 1. [illegible]. Quare verò non ait Apostolus, *Deus factus est homo*, sed [illegible] vt ostenderet ante [illegible] inuisibilem & lucem inaccessam cum Patre inhabitasse: sed demum, nostra carne assumta, tantum fuisse nobis conspicuum, sese in rebus omnibus, excepto peccato verum esse hominem declarando. Hic est verus huius loci sensus. Quod enim hic dicit Apostolus, idem est cum illo, quod ait Iohannes c. 1. sui Euangelii, [illegible] *erat Deus, & ille [illegible] factus est & habitauit inter nos.* Item cum illo quod ait Baruch 3. Vbi verba faciens de vero Iehoua, ait: *Hunc esse verum Deum, cui alius non sit comparandus* postea subdit: *En postea in terra visa est atque inter homines versata.* Refellitur ergo hic interpretatio quorundam Arianorum & Seruetianorum, qui, vt inficiantur, Christum esse verum Deum, Apostoli locum ita eludunt: Deus, i. Pater manifestatus est in carne, hoc est in Christo vero homine, sese qualis erga nos esset declarauit clementem scilicet, ac misericordem, & beneuolum Patrem, Patrem, qualis erga nos sit, sese in Christo declarasse, sed quam adferunt interpretationem, alienam esse a mente Apostoli: neque hunc locum posse de Patre intelligi, hinc perspicuum fit

1. ab illa dictione Deus De eodem loquitur Apostolus in hac prima propositione, cùm ait, [illegible] de quo etiam in reliquis quas subdit, *iustificatus est in spiritu: assumtus est in gloriam*, &c. Omnes. n. hæ construuntur cum illo nomine [illegible]. Quis autem ille est, qui fuit iustificatus in spiritu, conspectus ab Angelis, prædicatus Gentibus, creditus in mundo assumtus in gloriam? Non Pater, neque Spiritus S. sed Filius. Hic certè solus assumtus est in gloriam hic est quem prædicant Apostoli Gentibus, vt est 1 Cor 1. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum*, &c. De solo igitur Christo, locus hic intelligendus est, non de Patre.

2. A dictione illa [illegible]. Hæc significat conspicuum factum esse, atque visibilem hominibus. Pater autem, etsi in Christo, suam patefacit voluntatem erga nos: tamen nunquam factus est pro nobis visibilis atque conspicuus. 1. Tim. 5. Ergo &c.

3. Proinde hic locum habemus communem eumque illustrem de duabus in Christo naturis, deque vnitate personæ.

Cæterùm, notanda est vt de principio dixi, synecdoche in hac & in aliis propositionibus. Hac. n. dictione [illegible], Apostolus non tantùm voluit indicare verbi incarnationem, sed totam eius vitam, passionem, mortem, sepulturam, & quicquid gessit ac passus est, quo verum se esse hominem declarauit. Notanda est etiam causa finalis cur Deus manifestatus est in carne: pro salute Electorum vt se nos qui æternæ damnationi, propter peccatum eramus obnoxii ab ea liberatos adduceret Deo Patri. Hoc igitur est magnum proculdubio & admirandum mysterium, quod scilicet Filius factus sit homo, pauper abiectus, quod passus sit crucem & mortem, idque pro salute eorum, à quibus & ipse & Pater offensus fuerat. Mundus hoc ridet, vnde Paulus 1. Cor. 1. *Prædicamus Christum crucifixum. Iudæis quidem offendiculum, Græcis vero stultitiam.* Ideo mysterium est.

II. *Iustificatus est in spiritu.*

Iustificari hic accipitur pro declarari, talem esse, qualem se quisque prædixit. Sic Psal. 51. *Iustificaberis in sermonibus tuis.* Iacob 2. *Abraham iustificatus est ex operibus.*

Nomine *spiritus*, intelligitur vis diuina quæ in Christo erat & qua se Deum esse declarabat miraculis, remissione peccatorum, regeneratione, &c. Sic 1. Pet. 3. *Mortuus carne, viuificatus spiritu, in quo etiam profectus spiritibus qui sunt in carcere, prædicauit.* Sensus igitur est: Christus sicut variis suæ humanæ infirmitatis actionibus declarauit, se hominem esse: ita etiam variis suæ diuinæ virtutis operibus, declarauit, se verum esse Deum, sicut etiam se esse prædicabat.

Quare dicit, *iustificatus*? Quia cùm dixerit, se esse Deum, nisi probasset vi spiritus, se talem esse, habitus fuisset pro mendaci & blasphemo. Sic Ioh. 8. Iudæi dicunt, *Hic blasphemat, quia dicit se æqualem esse Deo.* Christus igitur, cum aperta vi spiritus demonstraret, se verum dixisse, nec blasphemum esse dicitur iustificasse se ipsum spiritu. Est igitur hic locus apertus pro ipsius Diuinitate.

Ac certè, si spectes ipsius vitam & actiones quasdam, videbis, quibus se manifestarit hominé esse: sed si alias quoque spectes spiritus actiones videbis, quibus se declararit Deum esse. Concipitur in vtero fœminæ, vt homo: sed Angelus annunciat è Spiritu sancto: & appellatum iri filium Altissimi. Nascitur vt homo. sed Angeli prædicant, esse Seruatorem, atque Deum, dicendo *Natus est vobis hodie Seruator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid* Nascitur pannis, vt homo Angeli glorificant vt Deum, dicendo: *Gloria in excelsis altissimis DEO, ac in terra pax, in hominibus beneuolentia.* Iacet in præsepi pauper, vt homo Magi munera adferunt, & adorant vt Deum Circumciditur vt homo: vocatur nomine Iesus vt Deus. Offertur in templo, vt homo, adoratur à Simeone vt Deus. Baptizatur vt homo. Pater è cœlo testatur eum esse filium suum dilectum: Et Iohannes Bapti. fatetur esse verum Deum: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata Mundi.* Prædicat docet, vt homo, miracula simul edit, vt Deus. Versatur cum peccatoribus, vt homo, remittit peccata vt Deus. Luget mortem Lazari, vt homo, resuscitat eum, vt Deus. Patitur, vt homo remittit etiam peccata latroni & Paradisum promittit, vt Deus Sepelitur vt homo, resurgit vt Deus. Rom. 1 *Declaratus filius Dei ex resurrectione.* Sunt hæc opera spiritus, illa carnis Ideo carne se verum declarauit esse hominem spiritu, Deum. Est igitur vt verus homo, ita etiam verus Deus Rom 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem qui est Deus benedictus in secula.* Actor. 20 *Deus redemit Ecclesiam sanguine suo. Ego sum primus & nouissimus.* Esa. 44. Annon hoc est magnum mysterium, quod ille qui inter homines versatus est annos 33. & amplius, artem exercuit fabrilem, passus, mortuus & sepultus, &c. sit verus Deus, séque talem esse operibus spiritus, & diuinis demonstrauerit, verum dixisse, cùm dixit se filium Dei esse? Est hæc Ecclesiæ doctrina, cuius Ecclesia est columna, &c. Non sunt igitur de Ecclesia, qui eam damnant, &c.

Nunc tenemus duo præcipua capita religionis, pietatisque Christianæ, de persona Christi, eum esse verum hominem, verumque Deum.

Sequitur iam tertium quod est de officio. Cur. n. factus est homo passus & sepultus? pro nobis, vt sc. nos seruaret. Cur se esse Deum declarauit? pro nostra salute, vt sciremus, verum esse redemtorem, eóque nos verè Patri per hunc esse reconciliatos. Nisi enim fuisset Deus, non potuisset saluare & nos, nisi agnosceremus eum esse Deum, non possemus assequi salutem, quia non possemus nobis vere persuadere eum pro nobis satisfecisse. Ergo rectè sequitur hoc tertium:

Visus est Angelis [illegible]. Illud [illegible], non significat simpliciter, *visus est*, sed facie in illum conuersa *inspectus, suspectus, agnitus & adoratus*, vt verus Deus, & saluator Mundi ab Angelis. Est autem synecdoche etiam in hac locutione. Omnia enim officia complectitur, quæ Christo Angeli præstiterunt, dum fuit in humanis. In cóceptione, Angelus eius annunciat conceptionem Mariæ, & fatetur, hunc futurum saluatorem. Ideo iussit appellari Iesum, quòd ipse saluet omnem populum à peccatis eorum. In natiuitate Angeli canunt, *Gloria in excelsis Deo*, &c.

Et alius

Et alius ait pastoribus, *Hodie natus est nobis saluator*, &c. Nō ita multò post, Angelus annunciat Iosepho, vt eum ferat in Ægyptum, & deinde etiam post mortem Herodis, vt referat domum. In deserto cùm ieiunasset 40 diebus, Angeli ad eum accedunt & ministrant illi vt Domino & Deo suo. In horto oranti & sudanti præ tristitia, adest Angelus eū inque confortat. Post resurrectionem Angeli adsunt sepulchro cùmque resurrexisse significant mulieribus. In ascensione [illegible] eum comitati sunt in cœlum, vt regem cœli & terræ. Deinde (vt ad Hebr. 1.) cum adorarunt, vt verum Deum, & Saluatorem Mundi. Sic enim iussit Deus Hebr. 1. *Rursum autem cùm inducit primogenitum in orbem terrarum dicit, & adorent eum omnes Angeli Dei.* Apostolis autem significant eum in cœlo [illegible] in fine Mundi, vt iudicet Mundum. Hæc omnia significantur hac voce [illegible].

Quid iis officiis testati sunt Angeli? Hunc Christum non solum verum esse Deum, & verum hominem, sed etiam verum Mundi Seruatorem, peccata abstulisse, Satanam expugnasse, mortem debellasse, homines Deo reconciliasse, pro peccatis nostris Deo satisfecisse, regnum Dei recuperasse, de hostibus omnibus triumphasse, in cœlo pro Ecclesia sua semper intercedere, eam tueri, denique per hunc terrena cum cœlestibus esse reconciliata.

Quare ex hac tertia propositione, *Inspectus est ab Angelis*, non solum confirmatur quod ante dictum est, Christum verum fuisse Deum in carne mortali, quia hoc intentis in Christum oculis admirati sunt Angeli: sed etiam cognitur de [illegible] officio Christi [illegible] de reconciliatione & pace per Christum facta inter Deū & homines, inter cœlestia & terrestria. Huius enim [illegible] testimonium [illegible] Angeli, cum descenderunt de cœlo & ea [illegible] que antea commemorauimus, & quæ omnia [illegible] continentur hoc verbo [illegible].

IV. *Prædicatus est Gentibus*

Explicatur hic, quomodo hoc beneficium fuerit dispensatum, & quibus [illegible] Gentibus per prædicationem Euangelij. Sed sub prædicatione continetur etiam Sacramentorum administratio, quod vtrumque coniunxit Christus Matth. 28. Est autem hoc magnum mysterium quòd rebus tam vilibus, tantus thesaurus communicetur. Continet igitur hoc caput amplitudinem regni Christi per prædicationem Euangelij in toto terrarum orbe, cum reiectione Iudæorum, & vocatione Gentium ad salutem in Christo percipiēdam. Hoc autem fuit magnum mysterium, quòd sic Deus populum illum quem sibi elegerat ex omnibus Gentibus in suum populum charissimum, primogenitum, & quem infinitis & immensis cumulauerat beneficiis, apud quem solum dicebatur Deus habitare, ex quo carnem sumsit Christus, & pro quo in primis mortuus est, hunc inquam populum, tandem post illius resurrectionem, partamque salutem, repudiarit, reiecerit, Euangelio priuarit & salute. Contra verò Gentes illas, quas reiecerat à Testamento, cum quibus [illegible] fieri connubia, fœdera, amicitias, super quem erant [illegible] Deum [illegible] idololatras, &c. assumserit in suum populum, miserit Apostolos ad prædicandum Euangelium, ex eis collegerit suam Ecclesiam & ita regnum suum amplarit in omnes fines terræ. Fuit hæc certè res magna & incredibilis: ideo appellatur *mysterium pietatis magnum*. Fuerant quidem hæc prædicta & præfigurata in Patribus & Prophetis: Abrahæ certè promisit hanc Gentium vocationem, & per hanc regni Christi amplitudinem, cùm dixit, Gen. 17. *Patrem multarum Gentium posui te.* Item, *Benedicentur in te omnes Gentes terræ.* In huius rei testimonium iussus fuit circumcidere etiam Gentiles, qui apud se erant. Psal. 2. *Postula à me & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Iesaias plenus est testimoniis de hac Gentium vocatione, & amplitudine regni Christi.

De reprobatione etiam Iudæorum, plenę sunt scripturæ & figuris & Prophetiis: sed interim non ab omnibus intelligebantur. Ideo fuit res abscondita. Hac de causa mysterium vocat Apostolus. Exempla. Tempore Christi, ipsi etiam Apostoli non poterant hoc percipere, etiam post resurrectionem Petrus non audebat ingredi ad Cornelium Centurionem Gentilem.

Ergo quod ait, *Prædicatus est Gentibus*, idem est ac si dicat reiectis Iudæis, prædicatus fuit per Apostolos Gentibus ipsis. Quis prædicatus? Christus iste Deus qui manifestatus est in carne, id est qui factus est homo: & qui iustificatus fuit in Spiritu, id est, qui est sanctissimis operibus Spiritus sancti declaratus fuit, & demonstratus esse Deus: iste crucifixus prædicatus fuit. Quid? quòd esset verus Deus, verus Mundi Saluator, quòd sua obedientia sua passione, morte, satisfecerit Deo Patri pro peccatis totius Mundi: quòd venerit in Mundum, vt peccatores saluos faceret. Per quos prædicatus per Apostolos, pauperes, idiotas, plebeios. Quibus? Gentibus idololatris, inimicis, non minus etiam Christi, tyrannis potentissimis, Philosophis, quibus hic Christus erat stultitia. Iis fuit prædicatus. Quomodo? efficaciter, signis & portentis, quibus Apostoli suum confirmabant Euangelium: mundúmque damnantes, arguentes de peccato, de iustitia & de iudicio. Et quidem breuissimo tempore, totum Mundum subiugarunt Christo per suam prædicationem. O igitur magnum pietatis mysterium, quòd Deus manifestatus in carne, crucifixus, &c. prædicatus sit Gentibus. De hoc Christus Matth. *Multi venient ab Oriente, & Occidente, & discumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob. Filij verò regni eiicientur in tenebras exteriores &c.*

Creditus est in Mundo, id est fide receptus.

Continet hoc caput rationem qua receptus est thesaurus iste, vid. per fidem: Sub hac autem continetur iustificatio, sanctificatio, regeneratio, tota salus: & indicat vbi & à quibus sit receptus hic thesaurus vbique terrarum, qui erant in Mundo impij & peccatores: eoque continet tertio efficaciam prædicationis Euangelij in electis omnibus. Tandem [illegible] ab [illegible] vbicunque sint, Christus prædicatus fide vera recipitur.

1. Ob eruanda hic est, quòd non ait, *Creditus est à Gentibus, quibus prædicatus est* [illegible], sed ait, *in Mundo*. In mundo, id est, non in Iudæa tantùm, sed etiam in mundo, vbique terrarum. Sed a quibus in Mundo? ab illis, qui fuerunt ad hanc fidem præordinati Act. [illegible] ab aliis certè non fuit creditus id est ab isto mundo, hoc est à reprobis qui plures sunt sed in isto mundo, qui tamen hostes sunt Christi, & pro quo Christus non rogat Iohan. [illegible] hoste. Christi, creditus fuit, & receptus Christus in Mundo Psal. 110. *Dominare in medio inimicorum tuorum.* Mundus, etsi, quærit Christum, [illegible] in mundo tamen [illegible] sunt aliqui, qui credunt in Christum. Atque hic habemus electionem & reprobationem. Annon hoc magnum mysterium est?

2. Obseruandum quod ait, *Creditus est.* Quid quòd sit Deus, Seruator, & vt talis fide receptus. Et quotidie sunt qui credunt in eum qui ad eum accedunt. Qui? Electi. Ô magnum igitur pietatis mysterium, quòd in mundo sint tot millia hominum genera, qui hunc crucifixum, prædicatum ab Apostolis, credunt verum esse Deum, Seruatorem Mundi, & vt talem amplectuntur, inque eum totam collocant fiduciam.

Qua fide creditus? Fide, per dilectionem efficaci. Vnde hæc fides? an ab ipsis [illegible] sed ab hoc eodem Christo, qui creditur, dat etiam vt credatur non omnibus, sed quibus libet: ô magnum pietatis mysterium Mat. 11. *ab conditisti à sapientibus & reuelasti paruulis.* Quid hinc iustificatio, remissio peccatorum, salus. At falluntur. Nequaquam, apparet non falsi. Nam hac fide renouantur, regenerantur, mutant vitam, contemnunt Mundum, vitam ipsam &c. Quis hæc? Christus ipse, fide receptus, in nobis habitans. Verum est igitur hunc esse verum Deum, qui in carne manifestatus est. ô magnum pietatis mysterium! Persequatur igitur nos Mundus quantum velit, semper erunt in eo, qui credent in Christum hunc, & huius sese subiiciunt doctrinæ. Quia oportet, vt quod hic dicit Apostolus, semper impleatur, *Creditus est in Mundo.* Hic igitur habemus electionem & reprobationem, efficacem vocationem iustificationem, sanctificationem, salutem fidelium per Christum.

VI. *Sursum receptus est in gloriam.*

Continet hæc propositio Synecdochica, ascensionem Christi in cœlum, sessionē ad dextram Patris, perpetuam pro nobis apud Patrem intercessionem, reditum in sua maiestate ad iudicandos viuos & mortuos, & ad recipiendum electos in eam gloriam, in quam & ipse receptus est, de quibus singulis disserere nimis longum esset. De receptione igitur in suam gloriam cœlestem, i. de ascensione in cœlum aliquid iam dicendum est.

Est autem hæc locutio, sicut & reliquæ omnes præcedentes, propria & minimè figurata. Quare cum ait *sursum receptus est*, propriè hoc accipiendum est. Christum scil. non euanuisse suo corpore in aëre, sed sursum ascendisse

supra hosce cœlos, vbi & manet in finem vsque seculi.

1. *Quis receptus?* Idem Deus, qui manifestatus est in carne, i. Christus. Qua parte non quatenus Deus, quia sua diuinitate semper fuit in sua gloria, & apud Patrem, sed humanitate. Hęc est enim illa, quæ mutauit conditionem & locum.

2. *Vnde, & quo receptus.* Sursum in gloriam sc. cœlestem. Sic enim Act. 1. Angeli eodem vtuntur verbo, ἀναληφθείς. Sed quod hic ait in gloriam, ibi habetur in cœlum. Ergo Christus suo corpore non erat vbique. Eò n. receptus fuit, vbi non erat. Vnde enim ascendit è terra. Quò ascendit? in cœlum. Propriè autem hic loquitur Apostolus, non figuratè. Christus igitur corpore cum esset in terra non erat in cœlo: & cum receptus est in cœlum, non amplius erat in terra. Est autem etiam nunc in illa cœlesti gloria, & in ea permanebit, donec redeat ad iudicium. Impium igitur est dicere, *Corpus Christi vel vbique esse, vel eo modo in Cœna, quo in cœlo.*

3. *Qua verò de caussa receptus est in cœlum & gloriam cœlestem?* Non tam sua quam nostra caussa. 1. Vt nos confirmaret in fide, se verum esse Dei filium, patrique dilectum. Ascendit enim in eam gloriam, in qua etiam Pater est, & ad illius sedet dextram. 2. Receptus est sursum in gloriam: vt ostenderet, se verum esse seruatorem nostrum, atque ita nos in salutis fiducia confirmaret. Ascendit enim cum triumpho, vt Euangelistæ, & Lucas in Actis, & Paulus ad Ephes. 4. describunt, deuictis scilicet hostibus nostris, peccato, morte, Satana, inferno, Mundo. 3. Receptus est sursum, vt perpetua intercessione nos seruet in gratia Patris Hebr. 9. *Non in manifestum sacrarium ingressus est Christus, sed in ipsum cœlum, vt appareat nunc in conspectu Dei pro nobis.* 4. Vt nostra corda sursum eleuaret, ad quærenda ea, quæ in cœlo sunt. Col. 3. *Si resurrexistis cum Christo, superna quærite, vbi Christus est ad dextram Dei sedens.* 5. Receptus est in gloriam, vt certam futuræ gloriæ in nobis spem firmaret. In eam enim nostro etiam nomine ascendit, eámque retinet, vt tandem in illam nos recipiat: id quod fit partim quotidie, dum animæ fidelium in illam cœlestem gloriam recipiuntur, simulatque migrant è corpore: partim in fine seculi fiet cum nostra etiam corpora, quæ sepeliuntur in ignominia, resurgent in gloria, & in æternas illas beatásque sedes introducentur.

Proinde notandum est, Apostolum, cùm summam doctrinæ Christianæ complecti voluit, ad extremum posuisse receptionem in gloriam. Finis igitur Christianę pietatis est, gloria cœlestis, in quam nos quoque tandem recipiemur per Iesum Christum Dominum nostrum. Nam vbi Christus est, ibi tandem nos quoque fideles simus necesse est, propter precationem Christi à Patre exauditam, cùm dixit Iohann. 17. *Volo, Pater, vt vbi ego sum, & illi sint, qui credunt in me.* Qua de re minime nobis dubitandum est.

Hæc prolixius, quàm proposueram: sed vos, quæ vestra est humanitas, non dubito, facilè dondonabitis. Precor autem à Domino gratiam, pacem, æternámque salutem per Iesum Christum.

EIVSDEM

Cùm post compositum vtcunque dißidium, iterum ingressurus esset Scholam legendi gratia, ORATIO, *de vitandis dißidiis in Ecclesiis & Scholis, habita 22. Iuly, Anno 63.*

Annus agitur tertius, id quod non sine dolore commemoro, optimi auditores, ex quo in hac Schola (vt scitis) neque docui, neque disputaui. Huius verò intermissi officii culpa, neque in amplissimum senatum, neque in clarissimos D. Scholarchas transferenda est. Neque enim aut ille mihi (vt multi falsò putarunt) toto dissidii tempore lectione interdixit, aut isti eam interdicendam curarunt, sed ego meapte sponte, quanquam non sine grauissimis caussis, officium meum intermisi.

Neque verò est quod existimetis, me idcirco nunquam totum hūc sesquitertium annum, in Scholam ad officium meum, nisi nunc primum reuertisse, quòd aut nullo, aut perexiguo erga vos affectus fuerim amore. Nam quantus ille sit, fueritque semper, ab eo tempore, quo ad hanc functionem vocatus fui, etsi non pauca, eáque minimè obscura habuistis testimonia: tamen hinc etiam facilè colligere potestis, quod licet multæ, illæque honorificæ conditiones, tam in Germania, quàm extra Germaniam, non semel & iterum oblatæ mihi fuerint: Scholam tamen hanc deserere nunquam volui, & per hanc meam erga vos optimam voluntatem non potui. Amaui enim & amo non vulgariter & Scholam & collegas, & totam vrbem: atque hic vnus amor effecit, vt etiam nunc in Scholam redierim, alioqui fortassis nunquam rediturus, nisi amor Christi imprimis, deinde etiam vestri, redire me compulisset.

De mea igitur erga vos voluntate sincerόque amore, dubitare minime debetis. Spero autem Dei beneficio, quicquid huc vsque intermissum est officii, illud maiori posthac sedulitate ac diligentia, à nobis, cum fœnore etiam compensatum iri. Sum enim Mosen, omnium scriptorum, tam profanorum, quàm Ecclesiasticorum, vt antiquissimum, ita etiam optimum, & omnium S. Scripturarum sicut ianuam, sic etiam clauem, & (vt spero) diligentia simul & celeritate interpretaturus, vt & nihil sim, quod aut explicatione habeat opus, aut obseruatione dignum sit, omissurus, & in eo tamen non sim diu immoraturus, idque vestra tantum causa, vt scilicet maiorem in vestris studiis progressum facere possitis.

Cæterum antequam aggrediar quod institui, duobus hominum generibus, pro defensione Ministerii non tam mei, quàm aliorum etiam omnium collegarum meorum, breuiter respondere operæpretium est. Ministris enim verbi sui semper Ministerij dignitas ab omnium calumniis vindicanda est, idque non tam propter nostram existimationem, quam propter ipsam Ministerij functionem, vt scilicet verbum à nobis vel in Schola explicatum, vel in templis prædicatum, libentius attentiusque ab auditoribus audiatur, & maiori cum fructu recipiatur ac retineatur. Hac de causa Paulus frequentissimus fuit in defendenda sui Apostolatus dignitate, quòd alioqui contempto, aut alia ratione periclitato suo Apostolatu, periculum quoque fuisset, ne ipsum quoque Christi Euangelium ab se prædicatum, contemneretur & reiiceretur: suo certè exemplo, quid nobis quoque faciendum sit, cùm talis necessitas postulat, docuit.

Sunt igitur qui quoniam viderunt, quædam inter nos nata fuisse, & biennium durasse dissidia, ita offensi fuerūt, vt ipsa quoque Ministerii nostri dignitas atque autoritas, non parum apud ipsos obscurata atque imminuta esse videatur. Sunt alij, qui nostram non probant consensionem. Est igitur hic mihi omnium nostrum existimatio, & Ministerii nostri dignitas, cùm alias ob caussas, tum præsertim propter honorem & famam nostram Scholæ, asserenda.

Ac primùm, quòd quædam inter nos orta sint dissidia, dolendum certè est, & quidem vehementer dolendum, tum quia dissidia autorem habent Satanam, & pugnant cum lege Dei: tum, quia multa secum trahunt non incommoda solum atque damna, sed etiam flagitia. Nam iis irritatur mirum in modum Deus: offenditur proximus, inflammantur dissidentium animi ad simultates, ad odia, ad calumnias, ad conuitia, ad contumelias, ad iniurias, denique ad ipsam sæpenumero aduersariorū necem, si non inferendam, saltem optandam. Ex odio verò personarum, sæpe veritas etiam agnita oppugnatur, veteres errores defenduntur, noui fabricantur, sectæ excitantur, Magistratus perturbantur, Scholæ dissipantur, Ecclesiæ conuelluntur, ciuitates euertuntur, denique Satanas exultat, Antichristes triumphat, Christus & Euangelium blasphemantur. Quis vel dicendo, vel etiam cogitando possit assequi, quot & quanta mala ex dissidiis nostris, præsertim Theologorum, in totam Christi Ecclesiam deriuentur? Vehementer igitur dolendum est, oriri inter Christianos, præsertim verò inter Doctores Ecclesię, vllius generis contentiones. Proinde sunt huc omnes vires atque nerui, piis omnibus, atque inprimis Magistratibus intendendi, ne sinant in Ecclesiis & Scholis, dissidia aut oriri, aut orta & nata foueri atque augeri. *Ne sint* (inquit Apostolus) *inter vos schismata.* Et iterum: *Quòd si inuicem mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem consumamini.* Et ad Corinth. *Cùm sint inter vos æmulatio & contentio, nonne homines*

homines estis, nonne carnales estis? Apostolus hic apertè indicat, vnde dissidia & sectæ in Ecclesia vndenam? Inde, quòd homines sumus, quòd carnales sumus, & indulgemus nimium nostris affectibus. Item inde, quòd non continemus nos in verbo Dei, sed illo quasi iam neglecto, vnus dicit, *Ego sum Pauli: alter, ego Apollo: alius, ego Cephæ.*

Cæterum etsi probanda nunquam sunt dissidia, præsertim quæ inter Doctores pastorésque Ecclesiæ de religione agitantur: non ita tamen nos offendi illis debemus, vt propterea aliquid de solita debitáque erga illos & illorum ministerium reuerentia, fide, amore decidamus: præsertim cùm & ea quæ controuertuntur, non sunt è numero illorum, quæ maximè ad salutem sunt necessaria. & ij qui contendunt studio veritatis assequendæ contendunt. & ideo contendunt, quòd putent, sese bonam defendere caussam, parati semper cedere veritati. Neque enim res noua est, quòd id genus dissensiones in Ecclesia subinde inter Doctores nascantur.

Etenim iam inde ab initio nascentis Ecclesiæ, singulis temporibus non leues fuerunt inter sanctos etiam Episcopos atque Doctores, concertationes, lites, altercationes: neque tamen vllus ob caussam, suam in Ecclesia autoritatem apud fideles prorsus amiserunt.

Non leue enim dissidium fuit inter Apostolos vna ex parte, & alios multos doctos fratres ex altera de ritibus Mosaicis. Hi contendebant, Gentes quoque, qui ad gratiam Euangelij admittebantur debere circumcidi, & subijci legi Mosis sicut erant etiam Iudæi, tum quod non posse iustificari (de istorum sententia) nisi etiam circumciderentur & legi Mosis subijcerentur: tum quod absurdum non esset inter Christianos vt ita esset diuersitas, vel in doctrina vel etiam in ceremonijs. Cùm itaque inter eos, qui erant ex circumcisione, & inter eos qui erant ex Gentibus consensus esset in doctrina Euangelij debere etiam esse consensionem in obseruatione legis Mosaicæ. Fuerat hoc suorum argumentum, a consensione & conformitate quæ inter omnes Christianos esset idem in doctrina, & in ceremonijs consensus. Apostoli contra demonstrabant, neque necessariam esse legis obseruationem ad iustificationem. Sola enim fide homines omnes iustificari neque æquum esse, vt Gentes ad circumcisionem, legisque Mosaicæ obseruationem adigerentur: quòd hæc seruitus pugnaret cum gratia & libertate Euangelij. Compositum tandem fuit dissidium Hierosolymis. sed ita, vt Apostoli aliquid etiam concordiæ pacisque caussa aduersæ parti concesserint. Statuerunt enim, idque ex afflatu Sp. S. vt etiam qui erant ex Gentibus, licèt legi Mosis non essent per se subiecti, pacis tamen seruandæ gratia, conformitas cum ijs qui erant ex circumcisione, abstinerent non solum a fornicatione, & contaminationibus simulachrorum, quæ per se impia erant, sed etiam a sanguine & à suffocato.

Quale etiam dissidium fuit illud quod duos charissimos collegas Paulum & Barnabam, a se inuicem disiunxit? Interim sicut Paulus, sic etiam Barnabas, suam in Ecclesia apud fideles semper retinuit existimationem atque autoritatem.

Qualis fuit illa dissensio inter Paulum & Petrum, cùm Petrus iudicaret, Christianos & posse cum iis qui sunt ex Iudaismo, ἰουδαΐζειν, h.e. abstinere à cibis, qui in lege prohibentur, & suo exemplo ita alios facere docuerit? Paulus verò contra sentiret, non esse dissimulandam libertatem, præsertim quando nostra dissimulatione alij vel in hanc sententiam trahuntur, necessariam esse ceremoniarum legalium obseruationem: vel eam edocti sententiam, in ea etiam confirmantur: ac proinde Petrum in libertima ciuitate Antiochiæ, coram omnibus fratribus acriter obiurgarit, quod non rectè iuxta veritatem Euangelij ambularet? Nunquid propterea in minori deinceps reuerentia habitus fuit Petrus apud fideles, quàm antea habebetur? aut Paulo aliquid decessit de sua existimatione & autoritate, quia ausus fuit cum primario Apostolo Petro contendere? Minimè gentium.

Philippis haud consentiebant inter se concionatores & Doctores in prædicando docendóq; Euangelio, vt apparet ex Epistola ad Philippenses: interim tamen retinebant omnes suam autoritatem, & Paulus de omnibus illis ait, Phil. 1. *siue per veritatem* h.e. sincerè, *siue per occasionem*, h.e. in speciem, modò prædicetur Christus: in hoc gaudeo & gaudebo.

Atque hæc exempla è Scripturis sacris desumta, satis sunto.

Venio nunc ad historias Ecclesiasticas.

Inter primitiuæ Ecclesiæ Patres, Episcopos & Doctores Apostolorum successores, grauissima fuit contentio de Paschatis festo, eáque durauit in Ecclesia, annos prope 200. donec per Concilium Nicenum fuit composita. Singuli tamen suam in Ecclesiis retinuerunt autoritatem.

Multæ & graues dissensiones fuerunt inter Patres, qui ad Synodum Nicenam conuenerunt, nihilominus tamen Constantinus Imperator omnes ex æquo vocauit fratres & conseruos, & non minori vnum, quam alium honore affecit, vt videre est in vita Constantini, apud Euseb. Cæsar.

De dissidiis multarum Ecclesiarum inter se, non tantùm in Paschatis festo, sed etiam in tempore & ratione ieiuniorum, in ceremoniis circa Synaxin, in connubio clericorum, in tempore & ceremoniis circa Baptismum, in precibus Ecclesiasticis, & aliis rebus permultis, legantur historiæ Ecclesiasticæ, & præter alios Socrates libro 5. c. 22.

Fuerunt interim omnes illæ Ecclesiæ habitæ pro veris Ecclesiis, & sese mutuo honore afficiebant. Nihil in Ecclesia Christi perniciosius, quam reliquas Ecclesias, & reliquos omnes Doctores ac Ministros, qui nobiscum in omnibus non consentiunt, damnare, adde & Vatiniano nonnunquam odio odisse.

Quæ obsecro pugnæ, qui conflictus fuerunt inter Cornelium & Cyprianum Martyres & Episcopos, cum aliis aliquot Africæ Episcopis vna ex parte, & inter Romanos, totiusque Italiæ episcopos, ex altera parte, de rebaptizandis hæreticis? illis contendentibus, hæreticos esse rebaptizandos, his verò contrarium demonstrantibus.

Quid dicam de dissidiis inter Epiphanium & Chrysostomum: Cyrillum & Iohannem Antiochenum: Hieronymum & Augustinum, aliósque Patres quamplurimos? sua tamen cuique mansit salua semper atque integra autoritas in Ecclesia. Cur nos non sequamur Apostolos, veterem Ecclesiam, antiquos Patres, maiores nostros.

Dolendum igitur est, lugendum, deplorandum omnibus, quædam inter nos non fuisse dissidia. Sed non ita vos offendi debetis auditores, vt propterea abiicienda vobis sit ea quam soliti fuistis & debetis, vestros prosequi Præceptores ac Pastores, obseruantia, amor, reuerentia, fides: Nam si hæc à vestris animis absint, aut nihil, aut parum poteritis in vestris studiis illorum lectionibus iuuari.

Nobis verò Professoribus atque Pastoribus vitandæ semper sunt dissensiones, colendáque quoad fieri potest pia in rebus omnibus consensio vt idem dicamus omnes, sicut hortatur Apostolus.

Sed si fortè, quod auertat Dominus, contingat, vt aliquibus in rebus vt fieri solet, non vbiquequaque conueniamus id quod ipsis quoque Apostolis, sanctissimis Episcopis, & excellentissimis Ecclesiæ Doctoribus omnibus temporib. contigisse antea vidimus, non debemus propterea facere schismata, alij alio damnare, odisse, execrari, traducere, atque ita & nos & nostrum ministerium perpetuo exponere ludibrio, præsertim cùm nobis omnib. idem maneat, firmúmque stet fundamentum, & omnes super illud ædificemus, quod fundamentum est, vt Apostolus docet, *Dominus Iesus Christus, & eius Euangelium*: tantum quisque videat, vt inquit Apostolus, quid superædificet ne sc. adferamus ad hoc fundamentum, stipulam, ligna, fœnum, h.e. nostras aut aliorum hominum, quæ apertum testimonium non habent ex verbo Dei, phantasias. Ignis enim diuini iudicii, cuiusque opus quale sit, tandem probabit. Ipse autem saluus quidem fiet, sed sic tamen, vt quasi per ignem, hoc est, si per ignem probatus, firmus perstiterit in fundamento.

Duæ igitur regulæ mihi videntur esse seruandæ, si velimus vnitatem Ecclesiarum conseruare, ipsáq; vitare schismata: vna regula est fidei, altera charitatis. Alterutra enim neglecta, statim excitantur dissensiones, & ex dissensionibus, schismata oriuntur.

Prima itaque regula seruandæ inter nos consensionis est, vt quisque se contineat intra metas verbi Dei, nec se alterius esse discipulum profiteatur, quam Christi, nullámque aliam doctrinam sibi sequendam proponat, quàm verbum Dei in S. literis expressum: h.e. vt non aliter loquatur, quàm loquitur verbum Dei, nec alia tradat dogmata, quàm quæ apertè traduntur in S. literis: sed loquamur omnes & verba & res S. literarum. Hoc enim vt faciamus, po-

stulat fides quam profitemur, in Christum, cùm fides sit ex auditu: auditus autem tantùm per verbum Christi. Proinde *regulam fidei* appello.

Quantum hæc regula sit necessaria, inde liquidò apparet, quia videmus, omnes in religione dissensiones inde suum semper habuisse initium, quòd Ecclesiæ Doctores & alii homines, nimium delectati vel suis, vel alienis excogitatis, paulatim inceperunt à verbo Dei, h. e. primùm à locutionibus scripturarum, deinde a rebus etiam ipsis, ad humanas phrases, & inde ad humana dogmata deflectere. Inter homines autem, cùm tot sint sententiæ, quot capita, & sua cuique placeant, necesse est, vt cùm primùm cœperint ab vnitate verbi Dei recedere, non solùm fiat schisma ab illis qui se continent in verbo Dei, sed etiam, vt inter eos, qui a verbo deflexerunt, variæ oriantur dissensiones & sectæ.

Hoc ita se habere cùm per se satis sit perspicuum, historiæ etiam non solùm veteres, sed etiam nouæ, & exempla nostri temporis confirmant. Vnde obsecro altercationes in Ecclesia, temporibus Apostolorum, inter Christianos, qui erant ex circumcisione, & inter eos, qui erant ex Gentibus nisi hinc, quòd vel neutra pars, vel saltem alterutra, nō se continebat in puritate Euangelii: sed & Iudæi ad suas ceremonias, & multi ex Gentib. ad suam aliquando Philosophiam diuertebant. Vnde inter Corinthios? Apostolus apertè docet quia sci paulatim ab vnitate Euangelii declinantes, alius dicebat, *Ego sum Pauli: alius, ego Apollo: alius, ego verò Cephæ: alius ego autem Christi.* Idcirco eos hortatur Apostolus, non solùm vt eiusdem sint mentis & sententiæ, sed etiam eodem vtantur sermone: *Obsecro* inquit) *vos fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idem loquamini omnes, & non sint inter vos dissidia, sed sitis integrum corpus eadem mente, & eadem sententia.* Tria iubet Apostolus, quibus vera vnitas Ecclesiæ constat: primum, vt idem loquamur omnes. Hic est consensus in sermone & forma dicendi. Secundum, vt simus eadem mente. Hic est consensus in doctrina & intelligentia scripturarum. Tertium, vt simus etiam eadem sententia, γνώμῃ. Hic est consensus in voluntatibus & studiis per charitatem. Docet igitur Paulus, tunc constare vnitatem Ecclesiæ, cùm non solùm eiusdem sumus sententiæ & voluntatis per charitatem, sed eiusdem inprimis sumus mentis in doctrina Apostolica, & eodem etiam sermone, formaque dicendi Apostolica vtimur: Contra inde oriri dissidia & schismata, cum incipimus & animis ab inuicem alienari & doctrina formísq; dicendi Apostolicis vel minimum deflectere.

Nec sine causa Apostolus priori loco iubet, vt idem non tantum sentiamus, sed etiam loquamur omnes. Etsi.n. primò requiritur consensus mentis in doctrina, causa tamen proxima dissidiorū est, cum diuersis vtimur locutionibus, & fit vt licet cōsensus sit in reipsa, tamen si variis vtamur dicendi formis, mox dissidia, h. e. λογομαχίαι excitentur: λογομαχίαι verò sæpenumero veras etiam διχοστασίας gignunt: quia dum suas quisque vult defendere locutiones: fit vt etiam mutet sententiam. Atque hoc vnum perdit Ecclesias nostras.

Prima itaque regula conseruandæ vnitatis & vitandorum dissidiorum in Ecclesia, est regula fidei, vt sci. contineamus nos in eadem Apostolica tum doctrina, tum forma docendi.

Altera regula est regula charitatis, nempe vt ita nos mutuò diligamus, vt etsi alter ab altero, aliqua in re dissideat, sed quæ non conuellat fundamentum, illum tamen per charitatem feramus, sperantes Deum fortassis effecturum, vt alias intelligat id quod fortè nunc non potest percipere.

Hanc regulam tradit Apostolus non solum loco superius citato ex 1 ad Corinth. sed alibi quoque sæpius.

Galatas etiam, inter quos fuerant dissensiones postquam ad consensionem in eadem Apostolica doctrina, hortatus fuisset, quæ est regula fidei: postea adiecit aliam regulam charitatis qua caueret omnia dissidia, dicendo: *per charitatem seruite vobis inuicem.* Nam tota lex in vno verbo completur. *Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quòd si inuicem mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem consumamini.* Et ad Phil. 3. *Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sentiamus.* Quod siquid aliter sentitis, hoc quoq; Deus nobis reuelabit. Attamen ad id, quod assecuti sumus, eadem procedamus regula, vt simus concordes.

Hanc candem regulam vbique inculcat Augustinus, & sic legit, *Quòd si quid aliter sapitis, Deus quoque reuelabit, modo in eo, ad quod peruenimus, permaneamus.*

Ac profectò mihi videtur hæc regula seruandæ inter nos cōsensionis, optima: nempe, vt si fortè aliqua in re frater à fratre dissideat, illum feramus, & nos inuicem toleremus. *Nam si propter quamlibet dissensionem incipiamus nos inuicem mordere* vt ait Apostolus) *atque exedere, metuendum est ne tandem*, vt inquit Apostolus, *ab inuicem alius ab alio consumamur.* Mutuis.n. criminationibus, animi magis exacerbantur, ii verò exacerbati, odisse incipiunt, odio autem excæcantur. Nam qui odit fratrem, in tenebris est, inquit Iohannes & in tenebris ambulat: excæcati verè, & veritatem impugnant, & innumeros defendunt errores. Cæci n. lucē dicunt tenebras, & tenebras lucem, vt loquitur Iesaias Ita fit, vt ii tandem, ipsum quoque fundamentum, quantum in ipsis est, conuellant.

Nihil igitur salutarius ad vnitatem in Ecclesiis atque Scholis conseruandum, quam vt primum fide firmum retineamus fundamentum: deinde charitate nos inuicem, etiam aliqua in re dissentientes, toleremus. Nam si quid aliter sapimus, Deus id quoque reuelabit, vt ait Apostolus, modò in eo, in quod peruenimus, permaneamus, h. e. in fide & charitate.

Apostolus comparat fraternam dilectionem vinculis seu circulis, quibus dolia constringuntur, cum ait in Epist. ad Philipp. dilectionem esse vinculum perfectionis, hoc est, coagmentationis Ecclesiæ. Dum illi circuli manent integri, periculum non est, vt vinum effluat, si franguntur, actum est de vino Corpus Ecclesiæ retinetur & conseruatur integrum, ne diffluat, néve scindatur in partes, vinculo charitatis. Quòd si hæc absit, scinditur Ecclesiæ vnitas Sic etiam hunc locum Apostoli interpretatus fuit honorificæ memoriæ déque Ecclesia Christi optimè meritus Philippus Melanchthon, in epistolam ad Coloss. Eius verba ibi leguntur.

Vitemus igitur dissidia omnia, fratres quod vt possimus assequi, primum contineamus nos intra metas S literarum, vt idem, quod Apostoli docuerunt, sentiamus, & idem etiam quod Apostoli, loquamur, & consensus nobis sit cū Apostolis non solum in doctrina, sed etiam in sermone & forma dicendi. Deinde mutuam inter nos dilectionem, eamque Christianam colamus atque ita colamus, vt corporis Ecclesiæ conseruandi gratia nos inuicem, licèt aliqua in re dissentientes, feramus. Neque quæramus gloriam nostram, sed Dei: alioqui si hac neglecta, de nostra tantum simus soliciti, argumento est, nos non verè credere in Christum. Quomodo enim (dicebat Dominus Iesus ad Pharisæos) potestis credere, qui gloriam ab inuicem quæritis, & gloriam quæ a solo Deo est, contemnitis? Certissimum est autem si fuerimus omnes vera fide præditi, pacem inter nos futuram: *credentium autem* (inquit Lucas) *erat anima vna & cor vnum* Ergo vbi plus fidei, ibi etiam plus pacis, & vbi plus dissidiorum, ibi etiam minus est fidei. Fides autem in nostra non est potestate, sed Dei donum est. Rogemus igitur Dominum, vt in vera nos fide confirmet & stabiliat, & nos in huius rei studium diligenter incumbamus, ac tum demum, ne dubitemus quin futura sit inter nos posthac, maior quam vnquam fuerit charitas consensio, pax, eaque in Christo Iesu Domino nostro, cui sit omnis honor, gloria, potestas & imperium, in omne æuum, AMEN.

HIERONYMI ZANCHII,

De Caluini locis quibusdam de Trinitate iudicium & defensio. An. 1574. 4. August. Heidelbergæ.

QVas misisti frater in Christo, literas, ad senatum Ecclesiasticum de locis quibusdam Domini Caluini in doctrina de Deo, quos, quia tibi absurdi videntur, cupis & petis explicari: hæ literæ ad nos ex cancellaria Illustrissimi Principis, vt tibi responderemus, missæ fuerunt. Optaremus non esse opus iis explicationibus: quia tamen res ista postulat, & tu petis, & nos iubemur: dabimus operam, vt & iis qui iubent obtemperemus, & tibi petenti gratificemur, & dignitati ipsius causæ, pro ea qua donauit nos Deus sui cognitione satisfaciamus. Neque opus fuerit multis verbis: cum negotium nobis non sit cum homine aut hoste veritatis, aut sacrarum literarum imperito: sed cum eo, quem & pium iudicamus, & orthodoxæ doctrinæ studiosum esse non dubitamus atque peritum. Age igitur veritas doctrinæ de Deo paucis ex ipsius Dei verbo explicari potest

poteſt: hæc verò percepta facile poſſunt. quæ aut cum ipſa pugnant cognoſci, aut quæ aliquam habere repugnātiam videntur, ſed reuera non habent, conciliari. Eſt.n. ſemper verum philoſophicum illud dictum: Rectum & ſui & obliqui iudicem eſſe ac canonem. Habemus autem perſuaſum, quæ Caluinus honorificæ memoriæ de ipſo etiam Deo ſcripta reliquit, tametſi nonnullæ eius loquutiones duriuſculæ, & ea re negotium faceſſere aliquib. videntur: minime tamē, ſi dextrè vt par eſt explicentur, cum vera & Chriſtiana doctrina pugnare. Principio igitur repetenda breuiter nobis ſunt quædam primaria capita huius cœleſtis doctrinæ de Deo: ac tum demū ex his quomodo verba Caluini quibus fuiſti offenſus intelligenda ſint, aperiendum. Capita verò, de quibus inter omnes pios ac doctos conuenit, hæc ſunt. quæ partim ad vnitatem eſſentiæ, partim ad pluralitatem perſonarum pertinent. Primū caput eſt vnum tantum eſſe Deum, & hunc eſſe æternam, ſimpliciſſimam, perfectiſſimámque ac per ſe ſubſiſtentem eſſentiam, quæ & [illegible] ab Apoſtolo appellatur. Eſt enim Deus Iehoua & [illegible] eoque [illegible] ipſa. Neque enim ſicut homo differt à ſua humanitate ſic Deus à ſua Deitate, aut [illegible] à ſua [illegible] propter ſummam ſimplicitatem: ſed idem eſt [illegible] & [illegible] quidem, vt vera eius ſubſiſtentia intelligatur: [illegible] autem & [illegible], vt ſumma eius perfectio atque ſimplicitas ſignificetur. Apud nos enim concretum puta homo ſubſiſtit, non autem humanitas: humanitate verò in hac noſtra humana natura, nihil perfectius atque ſimplicius. Quia ergo Deus & verè ſubſiſtens eſt, & ſimpliciſſimus ac perfectiſſimus: idcirco verè dicitur eſſentia eſſe æterna, per ſe ſubſiſtens. Hinc efficitur neminem verum Deum poſſe vocari, quin idem ſit æterna hæc eſſentia, atq. Deitas eóque verus Iehoua. Alterum caput eſt: hunc vnum Deum in tria æterna [illegible]: quæ à Græcis patribus primum [illegible], deinde [illegible] a Latinis verò tum ſubſtantiæ tum perſonæ vocata fuere, nimirum in Patrem, in Filium, & in Spiritum ſanctum verè diſtinctum eſſe, ſed minimè diuiſum. Nō eſſe diuiſum manifeſtum eſt: quia cùm Deus ſit ſimpliciſſima eſſentia in partes diuidi non poteſt: Et teſtimonia ſcripturarum de vno Deo idem confirmāt. Eſſe verò diſtinctas perſonas, abundè liquet è S literis Filius a genitus eſt ex patre, & à patre miſſus: Spiritus S ab vtroque procedit & mittitur. Etiam anima noſtra in ſuas eſſentiales partes verè diſtincta eſt, nec tamen diuiſa cùm vna tantum ſit ſubſtantia. Hinc ſequitur perſonarum pluralitate vnitatem eſſētię non tolli ſicut nec plures animæ partes efficere poſſunt vt animæ deſinat eſſentia, & plures fiat. Itaque manet ſemper vnum tantum verum Deum Iehouam: ſicut etiam vna tantum prædicatur [illegible] in S. literis. Tertium eſt: Ita verò omnes, has perſonas ſimul, vnum eſſe Deum Iehouam. eóque vnam [illegible], vnámque [illegible], vt tamen quiſque illorum verus ſit Deus, eóque eſſentia ipſa tota. Quiſque enim eſt Iehoua, & Apoſtolus docet in Chriſto habitare [illegible], hoc eſt plenam & totam Deitatem, illámque eſſentiam æternam. Hinc ſequitur eſſentiam illam non eſſe extra perſonas, nec perſonas extra eſſentiam, cum ipſæ perſonæ & vniuerſæ ſimul & ſingulæ ſeorſim ſint ipſa diuina eſſentia: ſiquidem ſingulæ ſunt Iehoua. & omnes vnus Iehoua. Si namque humanitas non eſt extra homines, ſed in hominibus, quanto minus deitas, diuinaque eſſentia poteſt ſubſiſtere extra perſonas illas, quæ ſunt ipſe Deus nihilque aliud realiter eſt perſona in Deo, quàm ipſa diuina eſſentia: ſed cum ſuo quæque proprio ſubſiſtendi modo, quo etiam inter ſe differunt: Perſonalem proprietatem alii vocant. Eſt enim etiam hoc caput extra controuerſiam apud pios & doctos viros, patrem non alia ratione à filio diſtingui, & quodammodo differre, quam proprio ſubſiſtendi modo, ſeu perſonali proprietate: nempe per [illegible], quòd is filium genuerit: ipſe autem à nemine ſit genitus. Sp. S. verò à Patre & Filio eſt [illegible]. Ita [illegible] loco generis eſt, & de ſingulis prædicatur. Modi exiſtendi differentiarum loco ſunt, quibus [illegible] ad certam contrahitur perſonam. Proinde tūc verius vnaquæque perſona vocatur ſubſtantia, quàm eſſentia: cum ſine certo ſubſiſtēdi modo nulla eſſentia ſubſiſtat. Hinc ſequitur cùm indefinitè nominas Deū, eſſentiā ipſam (quę tamen vt dictum eſt nihil eſt [illegible], quam Pater, Filius, & Spiritus S. ſimpliciter ſignificari: quanquam nōnunquam Pater [illegible] ita denotatur. Cùm verò nominas Patrem, aut Filium, aut Spiritum S. eſſentiam ipſam non ſimpliciter, ſed certo ſubſiſtendi modo quaſi contractam, & ad certam perſonam reſtrictam, indicari: Poſtremo illud etiam receptum eſt, licet pater nihil aliud ſit quàm eſſentia, eaque incommunicata, & filius itidem nihil aliud, quàm eadem eſſentia, ſed à Patre communicata: non poſſe tamen niſi admodum impropriè dici, eſſentiam generare eſſentiam: propriè verò patrem potius ſuæ eſſentiæ communicatione, generare filium. Nam neque apud nos dicitur naturam generare naturam: ſed patrem ſuam communicando naturam generare filium. Porrò tunc dicimus filiis noſtris noſtram humanam fuiſſe communicatam naturam: cùm geniti fuerunt homines. Sic itaque & filio tum dicitur fuiſſe communicata diuina patris eſſentia per generationem, cùm fuit genitus filius Dei Deus: id quod fuit ab omni æternitate. Nunc iactis his fundamentis quæ firmiſſima ſunt, facilè quæ ex Caluino affers, conciliantur. Ad primam falleris ſi putas Caluinum ſenſiſſe ſimpliciter perſonas eſſe aut extra eſſentiam, aut aliquid quiddam realiter, quàm ipſam eſſentiam. Nam eodem capite 13 libri primi ſect. 16 ſic concludens Itaque inquit cùm fixum illud maneat, Deum vnum eſſe, non plures: verbum & ſpiritum non aliud eſſe quam ipſam Dei eſſentiam, conſtituimus. Et verè ſtolidiſſime ineptiebant Ariani, qui Filii diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam ei adimebant. Hæc ille. Certum enim eſt ſi eſſentiam extra perſonas conſtituas. negéſque perſonas aliud eſſe reapſe quàm ipſam vnam eandémque eſſentiam: plures à te fingi deos. Conſtat enim in ſacris literis Deum eſſe eſſentiam, & vnamquamque perſonam eſſe Deum. Imò negaueris patrem eſſe Deum, filium Deum, Spiritum S. Deum: ſi neges eos eſſe ipſam eſſentiam. At quid igitur inquies ſibi vult Caluinus cum definiens perſonam ſect. 6 ait, Perſonam igitur voco ſubſiſtentiam in Dei eſſentia, quæ ad alios relata proprietate incommunicabili diſtinguitur. Item cùm eodem de ſubſiſtentia filii ſcribit in hæc verba. Quæ ſubſiſtentia etſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt nec poteſt ſeparari, ſpecialem tamen habet notam, qua ab ipſa differat. Quid, inquies, ſibi hæc volunt? Quæ eſt iſta nota qua ſubſiſtentia etſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec poteſt ſeparari, ſpecialem tamen habet notam, qua ab ipſa differat. Quid, inquies ſibi hæc volunt? Quæ eſt iſta nota, qua ſubſiſtentia filii differt ab eſſentia. In definitione perſonæ hanc notam tibi apertè expreſſit, cùm dixit: quæ ad alios relata proprietate incommunicabili diſtinguitur. Quod Caluinus vocat proprietatem incommunicabilē Iuſtinus Martyr appellauerat [illegible], modum ſubſiſtendi diuerſum: & tres eſſe dixit quibus tres diſtinguantur perſonę: [illegible] quod eſt patris proprium qui ingenitus generat. [illegible] quod eſt filii: qui ſolus genitus eſt ex patre: & [illegible], quod eſt Spiritus S. qui ſolus dicitur procedere à Patre & Filio. Hæ ſunt notæ quibus inter ſe differunt perſonę cùm omnes conueniant in eſſentia, quę vna & eadem eſt omnium & quibus etiam ab ipſa eſſentia ſimpliciter conſiderata, perſonę differunt, non realiter, ſed tantùm [illegible]. Sed excipies adhuc, Caluinus ait perſonam eſſe ſubſiſtentiam in Dei eſſentia. Item ſubdit apertè hæc verba: Subſiſtentiæ nomine nihil aliud intelligi volumus quam eſſentiam. An non apertè negat perſonam eſſe eſſentiam. Minimè verò, cum diſertè illud infra affirmet & euincat ſect. 16. Notandum igitur pro conciliatione eſſentiam diuinam ſeu [illegible], tametſi a perſonis reipſa ſeparari non poſſit, cùm perſona nihil aliud ſit realiter quā ipſa eſſentia: Eſt enim perſona quæque Deus. eóque ipſa eſſentia diuina cogitatione tamen diſtingui poſſe à nobis: nempe quatenus eſſentia de ſingulis perſonis eſſentialiter prædicatur. Quod enim eſſentialiter de aliquibus prædicatur, illud quidem re ipſa ſeparari ab eis non poteſt: cùm reuera ſint id quod eſſe dicuntur: quatenus tamen prædicatur de multis, inter ſe vel ſpecie vel numero differentibus, illud ab iis de quibus prædicatur, mente diſtingui, & aliud quodammodo eſſe, intelligíque mente oportet. Homo enim ſeparari reipſa non poteſt à Paulo & Petro, quia quiſque ipſorum verus eſt homo: Quia Petrus nō eſt Paulus de quibus ex æquo prædicatur homo, idcirco aliud eſſe intelligimus quod nomine hominis intelligatur, ab eo quod ſignificatur nomine Petri & Pauli. Neque enim Paulus ſimpliciter eſt homo, ſed talis homo, perſonalibus proprietatibus à Petro diſtinctus, de tribu Benjamini, Apoſtolus gentium &c. Si quis igitur dicat, ſe nomine Pauli aliud intelligere quam hominem num propterea tu dixeris ab iſto negari Paulum eſſe hominem? Sic Caluinus dixit ſubſiſtentiæ, hoc eſt perſonæ nomine aliud quiddam intelligi volumus, quàm eſſentiam, non quòd neget perſonam, puta filium eſſe realiter ipſam eſſentiam diuinam

(fatetur.n. hoc apertè sect.16.)sed vt doceat nomen essentiæ generalius & communius quiddam significare, quam nomen personæ: cum ea de singulis personis prædicetur, non autem persona de persona. Sicut Petrus aliud est ab homine, non re aut [illegible]: est.n. realiter homo, sed [illegible] quia aliter definitur homo & aliter Petrus. Sic locutus est etiam Caluinus de essentia & de personis in Deo. Proinde ad tuum argumentum facile respondetur: Nulla persona (inquis) diuinitatis est essentia diuina, nec essentia persona: Verum est [illegible]: sed falsum [illegible]. Persona enim realiter nihil aliud est, quam essentia, vt supra dictum est: sed certo modo subsistendi ad certum [illegible] contracta: ideo ratio diximus [illegible] esse instar generis, quæ ex æquo de singulis personis prædicatur: modos autem subsistendi diuersos esse instar differentiarum, & personales esse proprietates, quibus eadem [illegible] diuersas constituit personas. Reipsa enim & personæ, Pater, Filius, & Spiritus S. nihil aliud sunt quam essentia: & essentia nihil aliud quàm personæ. Nam extra Patrem, Filium & Spiritum S. nulla est essentia diuina: nec essentia diuina aliud quiddam est quã Pater Filius & Spiritus S. Proinde cùm dicuntur a Caluino omnes subsistere in vna essentia, nihil aliud intelligit, quam omnes vna & eadem essentia constare, seu vnam & eandem essentiam esse: sicut etiam dicimus omnes homines in vna humana natura contineri, non quod ea sit extra homines, sed quod omnes ex æquo eiusdem sint naturæ: & nomen hominis ex æquo de singulis prædicetur. Credimus primum locum sicut abundè, sic etiam perspicuè esse explicatum. Ad alterum Essentiam filij ait Caluinus esse ingenitam: negatur ergo filius esse filius. Falleris, si & illud improbas: & quod hanc inde inferas sequelam. Primum quidem certum est essentiam nec generare, nec generari: vt supra ostendimus, sed personas. At si vna & eadem est essentia patris & filij: quomodo in patre erit ingenita, eadem autem in filio genita? Et si generare est de propria substantia filium procreare: non ergo substantia generatur sed filius de substantia. Nonnulli quidem patres dixerunt [illegible] filij esse genitam: sed im, roprie pro, communicatam: vel [illegible] pro persona acceperunt. Caluinus verò propriè locutus est quia rectè etiam sacræ literæ nunquam aliter loquuntur quam filium ex patre genitum esse: nunquam autem essentiam esse genitam. Pater itaque suam totam & eandem essentiam communicando, per actionem immanentem, quam S. literæ vocant generationem: genuit filium. Hinc etiam apparet quàm falsa sit tua sequela: nec minus falsa est tui syllogismi propositio: nempe qui habet ingenitam essentiam, is ingenitus est. Putásne humanam naturam, quam a Patre accepisti tuo, esse genitam? Si esset genita, esset igitur filia Patris tui. Te etiam non negabis esse genitum ex Patre tuo. Pater igitur tuus, & te & tuam naturam generando, binos generauit liberos, te vnũ, & tuam naturam humanam alterum. Dicamus igitur cum alijs bene sentientibus & rectè loquentibus, nimirum cõmunicatione essentiæ generari filios: non autem essentiam ipsam. Quod etiam ad tuæ propositionis probationem assumis, essentiam cuiusque rei esse rem ipsam: non est prorsus & simpliciter verum. Confundis.n. [illegible] cum [illegible] seu [illegible] & id quo aliquid est cum eo quod est. Quis enim vnquam dixit, humanitatem esse hominem ipsum: Sed sua quisque humanitate homo est. Ac si essentia filij simpliciter esset ipse filius: filius esset pater, & pater filius, quia essentia filij est eadẽ quæ & patris: alioqui plures feceris Deos si plures fingas essentias. Cur.n. vnus sunt Deus non multi, Pater, Filius & Spir S. nisi quia vna est essentia Patris Filij & Spiritus Sancti: cum tamen tria sint inter se realiter distincta [illegible]. Non igitur essentia cuiusque rei simpliciter est ipsa res. Vnus, inquit Basilius, Deus, quoniam & pater vnus Deus & Filius: & non duo dij, quoniam identitatem habet Filius ad Patrem. Non aliam in Patre considero Deitatem & aliam in Filio: neque aliam naturam illam & aliam hanc. Quo igitur inclarescat tibi personarum proprietas: numera seorsim Patrem & seorsim Filium. Quo verò non in multitudine Deorum scindaris: Vnam confitere in ambobus essentiam. Hæc ille. Cum igitur vna sit omnium personarum in Deo essentia: si essentia Filij simpliciter esset ipse Filius, an non vides Patrem futurum Filium, & Filium futurum Patrem?

Tertij loci explicatio pendet ex iis quæ ad primum copiosè diximus: & verò etiam ex iis, quæ modo ad alterius loci explanationem breuiter attulimus. Certum.n.est tres esse personas in vna essentia, & essẽtiã vnã in tribus personis: quanquam hoc magis propriè & significãtius dicitur quam illud. Cum tamẽ dicit Caluinus tres subsistentias in vna essentia residere, non inducit quaternitatẽ, seu quartum quiddam, in quo tria insint [illegible], sed nihil aliud hac locutione voluit doctissimus vir, quã omnes has tres personas eadem constare essentia, sicq; eandem in omnib. essentiam esse. Diximus ante quomodo personæ nihil aliud sunt [illegible], quam ipsa essentia: & quomodo tamen essentia à persona differat. Ita optimè conuenit hæc doctrina cum eo, quod veteres dixerunt ipsam essentiam Dei, siue vnitatem substantiæ mysterio dispensationis in trinitatem, i. in tres personas disponi. Nos quoque supra diximus, vnum tantum esse Deum in tres personas distinctum non diuisum. Quia omnium vna est essentia modis subsistendi plures & distinctas inter se personas constituens

Quartus locus tam perspicuè explicatur a Caluino ipso sect.[illegible] vt alia explicatione opus non habeat, modo quispiam mente percipiat quæ scribit: primum docet Caluinus Deitatem, quæ vna est, non separari à personis, nec personas a Deitate: vsque adeo vt nec pater possit esse pater nẽpe Dei nisi Deus sit nec filius possit esse Dei Filius, nisi Deus itidem sit. Quis verò inficiari hæc audeat: Mox concludit Deitatem absolutè a seipsa esse: Quis etiam ea de re dubitare queat: Proinde supra dixerat, non esse genitam. Si.n. esset ab alio, hoc est a generante, non a seipsa. Inde infert: vnde & filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse substantiæ non personæ respectu: quatenus verò filius est, dicimus esse ex patre. Ex iis omnibus Caluini sententia perspicua est: nempe etsi filius non potest esse Dei Patris filius, nisi & ipse sit Deus, sicut neque nostri filij possunt esse hominum filij nisi & ipsi sint homines: mente tamen discerni posse filiationem a Deitate: eundémque [illegible] considerari posse & vt Deum simpliciter, & vt filium: quatenus filius, certè filius esse non potest, nisi sit a patre. Omnis enim filius alicuius patris filius sit oportet. Quatenus autem simpliciter Deus est, non sequitur eum igitur esse ab alio: Alioqui nemo posset esse Deus, nisi ab alio esset, & ita pater Deus ab alio foret necessariò. Sicut etiam filij nostri filij esse non possunt, quin sint a parentibus: sed quatenus homines, id non sequitur: quia alioqui nullus posset esse homo quin ab alijs esset hominibus quod falsum esse perspicuè in Adamo constat. Quatenus ergo homines sunt: sunt tales sua natura humana quam habent: siue ab alijs hominibus acceptam, hoc nihil efficit ad hoc vt sint homines. Imò verò in filio Dei, quatenus simpliciter Deus est: & quidem vnus cum Patre Deus necessum est vt sit à seipso. Est Deus propter Deitatem, quam habet, quæ eadem prorsus est cúm illa quam habet pater. Quam autem pater habet a nullo est, sed à seipsa. Quemadmodum autem pater ideo Deus est a seipso, quia Deitatem habet, quæ a seipsa est: sic quoque filius ideo Deus est à seipso, quia Deitatem habet quæ a seipsa est, eámque eandem, quam & Pater habet. At eam habet à Patre. Verum: sed ipsa per se non est à Patre, cùm careat principio. Filius autem non ideo est Deus, quia eam habet hoc modo, h.e. à Patre per sui generationem: sed quia simpliciter eandem habet Deitatẽ quam & Pater. Ideo verò filius est Dei, non simpliciter quia Deus est, seu quia Deitatem habet, sed quia habet hoc modo, h.e. à patre per sui generationem. Quemadmodum etiam liberi nostri ideo homines sunt, quia naturam habẽt humanam. ideò verò filij nostri quia a nobis illam habent. Ergo licet filius quicquid habet habeat a Patre, non ideo tamen est Deus, quia habet à Patre (alioqui pater non esset Deus, quia non habet ab alio Patre sed ideo filius est Deus, quia simpliciter habet Deitatem: & verò ideo etiam est vnus & idem Deus cum patre, quia vnam & eandem prorsus cum illo Deitatem habet. Ideo verò filius est quia eam habet à patre per sui generationem. Est itaque Deus propter suam Deitatem, quã habet: filius autẽ Dei propter modum quo illam habet. Neq; hæc pugnant cum symbolo. Deum de Deo, lumen de lumine. Nomen.n. Dei pro persona accipitur, quæ Deus est: sicut & apud Iustinum & Tertullianum, cum dicunt præter Deum patrem esse alium Deum, qui est eius filius: hoc est, aliam personam, quæ est Deus. Subdit Caluinus Ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. En causam, cur filius quatenus Deus est, principio caret, eóque à seipso esse dicatur, nempe quia eius essentia caret principio, eóque genita non est. Quod.n. generatur sui principium habet: quia generatur quod nondum est: communicatur vero quod iam est. Etsi ergo nunquam fuit diuina essentia, quam pater communicauit filio

quin

quin fuerit & filius,quia generatio filii æterna est: ordine tamen quodam naturæ diuina essentia præcedit filii generationem: sicut illud de quo aliquis generatur, eum qui inde generatur. Est autem filius de essentia patris genitus: atque ita de ea genitus, vt totam acceperit. Liquido igitur apparet essentiam, quæ filio fuit communicata principio sui caruisse & carere,quia genita non est: filium verò sui principium habere,quia genitus est : atque hoc quidem principium esse id,de quo genitus est,patris sc.essentiam, adeóque patrem ipsum qui genuit , sed principium tamen sibi coæternum , quia tam ab æterno genitus fuit filius, quàm etiam fuit patris essentia,è qua genitus est:& pater à quo genitus est. Rectè ergo Caluinus Ita essentia,inquit eius principio caret , personæ verò principium , est ipse Deus h.e.ipsa diuina patris essentia è qua genitus est filius seu persona filii,adeóque ipse pater qui genuit. Sed scriptor breuis & acutus fuit Caluinus, eóque multis obscurus,vt taceam,quod res ipsæ per se , quæ in hoc mysterio tractantur,obscurissimæ sunt humanis,imò creatis omnibus etiam angelicis ingeniis, & fidem potius postulat à nobis,quàm curiosam sui inuestigationem. Quæ si tamē perscrutanda sunt , vt quoquo modo Deum nostrum cognoscamus,& aduersus hæreticos sanam de eo doctrinam defendamus:faciendum illud est sobriè præeunte semper lumine verbi Dei & ductu Spiritus S. qui omnia scrutatur etiam profunditates Dei. Ad absurda igitur,quæ ex postremo Caluini loco deducis , facilis est ex iis quæ diximus,responsio,nempe ideo te hallucinari vt liberè tecum loquamur, quia non consideras primo personam ipsam,quæ est filius ipse Dei & Deus : mente autem non distinguis essentiam , qua simpliciter Deus est, a modo subsistendi proprio,quo fit vt sit talis Deus,talisque persona nimirum filius. Ac proinde cum non distinguas;vitiosè veteris particula,quatenus. Hæc.n.particula inuenta fuit à doctoribus,vt per hanc mente distinguerentur quæ reipsa separari non possunt. Cum ergo perpetuò hæreas [illegible] ,qui est filius Dei patris,ac Deus : & confundas quæ sunt distinguenda, indéque deducas tua absurda vana atque inanis est ista tua particulæ,quatenus,vsurpatio. Certè si non distinguas : verumque verum est filium Deum & filium personam esse a patre,non autem a seipso Quicquid enim habet filius à patre habet,non a seipso. Neque hoc vnquam Caluinus (quatenus & ex eius sermonibus,& ex eius libris omnes nos colligere possumus) inficiatus est. Sed cùm dicis habere,multa dicis,nempe & eum qui habet & eum à quo habet & modum quo habet,& id quod habet filius habet,a patre habet,per generationem habet , essentiam habet Non ita tamen filius habere essentiam dicitur,quasi quod filius habens sit aliquid realiter diuersum ab essentia, quam habet : sed sicut etiam filii nostri & omnes homines dicuntur habere humanam naturam, qua homines sunt:non autem sicut quis habet accidentia, quæ realiter ab habente differunt Oportet igitur mente essentiam quam habet filius, seorsim considerare, & seorsim ipsum filium habentem. Quanquam vt diximus tanta est simplicitas in Deo,vt realiter idem sit & habens & res habita: ac proindè impropriè etiam de Deo vsurpatur , verbum habendi , essentiam &c. sed propter nostrum captum sic dignatus est Deus loqui,vt cum filius ait, quæcunque habet pater mea sunt. Licet ergo propter nostrum captum mente discernere, quæ reipsa separari non possunt , imò quę idem realiter sunt. Animo itaque concipe frater ipsam filii essentiam seorsim sine consideratione eius à quo habet,aut modi quo habet,aut talis personę quę habet,nempe quod sit filius. Tum videbis eum,qui essentiam habet talem ingenitam sc.& principio carentem, esse Deum ingenitum,& carentem principio. Hoc est,quod ait Caluinus,filium qua Deus est à seipso esse. Proinde cùm tu infers: Negatur ergo filius esse filius. Tu transis ab illa simplici cogitatione diuinæ essentię in filio ad aliam de filio cogitationem , nempe quatenus filius est à Patre habens essentiam per generationem Nam eatenus est filius quatenus hoc modo essentiam habet à Patre. Inde causa tuæ hallucinationis. Si non est,(inquis) à patre,quatenus Deus est,hactenus non erit filius patris. Concedimus. Non enim ideo est filius Dei patris à patre,quia Deus est(alioqui omnis qui est Deus, esset filius Dei patris) sed filius ideo simpliciter & immediatè & per se Deus est , quia Deitatem habet. Talis autem Deus,h.e.filius est:quia eam Deitatem habet a patre per sui generationem. Sicut ergo non est absurdum dicere , filium quatenus Deus est non esse filium patris eo quo declaratum est sensu : sic absurdum non est dicere: filium,quatenus Deus,non esse à Patre,cum tamen verissimè etiam dicamus esse Deum de Deo. Imò sicut absurdissimum, quod tu sentire videris , nimirum filium quatenus Deus est,a patre esse, i. filium esse patris , quoniam inde sequitur etiam Spiritum S.quia est Deus filium esse patris. Ita etiam absurdum alterum simpliciter affirmare,nimirum filium,quatenus Deus,à patre esse , non à seipso. Ratio est, quia inde sequetur neque patrem quia Deus est esse à seipso,sed ab alio patre. Vides frater,quantum referat scite omnia distinguere? si dixisses : Si filius quatenus Deus est,non est à patre sed a seipso:Ergo filius non erit filius patris , simpliciter negassemus consequentiam. Non enim pugnant inter se,esse Deum à seipso, h.e. quia simpliciter habet Deitatem & esse filium patris,hoc est illam esse à patre per generationem, vt abundè declaratum est Sed quia dicis, hactenus non erit filius patris, concessimus, verum quod tu iudicas absurdum esse , nos demonstramus non esse,contra quod tu putas esse verissimum,nos absurdum esse euincimus Subdis præterea,quæro quid hoc sibi velit,filium esse à seipso,quatenus Deus, à Deo autem quatenus est persona: abundè hoc est explicatum Quis est,inquis,iste Deus:num filius ipse quatenus est Deus: Erit igitur ipse suæ personæ principium. & seipsius Pater & Filius. Optimè quidem concludis, Filium non esse illud principium , à quo est ipsius persona, hoc est ipse Nam neque qua filius sui est principium: neque qua Deus,quatenus Dei est essentia , neque generat, neque generatur,sed qui generat est pater , qui generatur est filius. Interim tamen confundis adhuc quæ sunt distinguenda. Etsi enim essentia non generauit filium, sed pater:de essentia tamen patris,quæ tota facta est filii , genitus est filius. Si autem inquis solus Deus pater est principium personæ filii necesse est filium ex hoc & propter hoc principium,esse Deum & æqualem patri. Quod dicis, verum est sed non omnia partitionis membra complexus es. Filius enim ex patre, & propter patrem, vt causam generantem,est Deus,sed non per Patrem propriè loquendo, verum per Deitatem à patre acceptam,ita verus est Deus, vt sit ipsa Deitas. Ita vides frater non esse necesse vt quemadmodum putabas & petebas, Caluini verba a te adducta corrigantur, cum nihil si dextrè intelligantur, contineant erroris nedum perniciosos multos errores. Credimus enim hac epistola satis explicatos esse locos,qui ex Institutionibus Caluini te turbarunt, & simul etiam totam hanc de vnitate essentiæ & personarum pluralitate illustratam esse doctrinam vt in dubium vocari non possit,non aut ab hominibus omnino imperitis, aut à malis aut prorsus impiis , & in suis vanis cogitationibus pertinaciter obfirmatis.fuimus verò prolixiores , quam sperabamus,quia maluimus in tam graui causa accusari prolixitatis quàm obscuritatis,cum illa molesta tantum esse possit, hæc autem non nisi perniciosa: præsertim cum viderimus te quoque fuisse(liberè tecum loquimur)hallucinatum ex D. Caluini scriptis,quod obscurius aliquando locutus sit , quàm expedierit. Rogamus autem te frater per Christum , vt in simplici veritate te tuámque Ecclesiam contineas , quæstionibus subtilioribus,& quæ imperitis hominibus,& verò etiam sæpenumero doctis viris plus damni,quàm vtilitatis afferre possunt omissis. Non enim omnium est,res tam altas atque arduas bene percipere , aut saltem dextrè & rectè explicare. Dominus tibi adsit suo spiritu,& te magis ac magis suis cumulet donis : tuóque ministerio ad sui gloriam & vtilitatem Ecclesiæ benedicat. Vale. Heidelbergæ 4. Augusti. Anni 1574.

H. ZANCHIVS *suo & collegarum nomine.*

HIERONYMI ZANCHII ADVERSVS BLASPHEMVM PETRI GONEDZII LIBELLVM

RESPONSIO.

SATANAE scopus in omnibus suis studiis atq; conatibus, est fuitque semper, tam gloriam Dei atque inprimis filii, aduersus quem peculiaris semper ei inimicitia fuisse videtur, si non extinguere penitus, saltem obscurare: tum homines perdere, & in æternum exitium secum pertrahere. Facit vtrunque mendacii persuasione, qua & verbum Dei, quo nihil est certius, falsi damnat, & homines ab eo in quo est ipsorum vita & salus, abducere solitus est. Docet hoc Dominus Iesus duobus verbis: cùm Satanam vocat mendacii patrem & homicidam ab initio. Nam in tentatione illa prima, qua primos parentes in peccatum pellexit, rem ita se habere manifestũ est. In hoc igitur totus est aduersarius noster Diabolus, vt damnata veritate, mendacium persuadeat: quòd hoc vno medio vtrunque suum scopum facilè consequi sibi posse videatur. Verùm, quoniam mendacium res est per se omnibus inuisa, nec facilè quispiam sibi illud persuaderi patietur, si, quid illud sit, non ignoret: multo verò minus si quò illum etiam spectet, nempe aut ad gloriam Dei obscurandam, aut ad necem homini inferendam intelligat: Iccirco aduersus hoc incommodum duplici vtitur artificio Impostor: nimirum sophistica & hypocrisi. Fuco .n. & coloribus veritatis, aut etiam testimoniis verbi Dei, sed contortis atque deprauatis, mendacium oblinit atque tegit: Sese verò in angelum lucis transfigurando: egregiè simulat, quod proponit, persuadetque conatur: nempe se illud non in alium finem proferre in medium, quàm vt & gloriam Dei vendicet & saluti omnium consulat. Hoc idem tum in primorum parentum tum etiam in Christi ipsius tentatione liquidò apparet. Ita Satan non solũ pater mendacii est, & homicida ab initio: sed etiam sophista insignis, & omnium hypocritarum princeps atq; pater. Huiusce ingenii Satanici multa illustria vidimus exẽpla: ei, ni fallor, non obscurum etiam mihi videre visus sum in libro cuiusdam Petri Gonedzii, cui titulus iste præfixus est, *Doctrina pura & clara de præcipuis Christianæ religionis articulis contra Sauellianorum, Ebionitarum, Nestorianorum & aliorum Hæreticorum impia & perplexa sophismata ex puro & expresso Dei verbo collecta, idque secundum veterum eius illustrationem.* Quod .n. in Ario aliisque Christi hostib. olim fuit: hoc idem in Petro etiam Gonedzio homine tritheita & Eutychiano, nunc planè est Satanę propositum: nempe hoc libro eam de vno vero Deo in tres personas Patrem, Filium, & Spir. S. non diuiso, sed distincto: déq; vnico Dei patris filio, duabus naturis constante Christo, oppugnare doctrinam doctrinam inquam illam, quã Ecclesia Christi ab Apostolis & Prophetis acceptam, aduersus Hebionem, Arium, Sabellium, Nestorium huc vsque semper defendit ac prædicauit. Contra verò, docere Patrem, Filium & Spiritum S tres esse Deos, ita tamẽ, vt solus pater sit ille verus Deus quem vnicum prædicant sacræ literæ: à quo excludatur tum filius tum spiritus sanctus. Duas verò naturas ita cum Eutychete in Christo confundere: vt persuadeat λόγον ita factum esse carnem, vt verè per se passus sit tota sua essentia, non autem duntaxat, vt Apostoli docent, carne. In Deo enim disiungit personas: in Christo autem confundit naturas. Quæ igitur est ista hypocrisis atque impudentia: librum hunc titulo puræ & claræ doctrinæ contra Sabellianorum & Ebionitarum, Nestorianorum & aliorum Hæreticorum impia atque perplexa sophismata, ornare Sabellianos enim Ebionitas, Nestorianos, Hæreticos, ipsos vocat patres, & quicunque illos sequuntur in hac doctrina Gonedzius. At cùm conetur fundamenta fidei Christianæ contortis sacræ scripturæ testimoniis, conuellere: contra verò, doctrinam quam patres oppugnarunt, eorundem dictis malitiosè deprauatis, comprobare: qua fronte audet doctrinam suam, nempe hæreticam, puram & claram vocare, éxque puro & expresso Dei verbo collectam: idque secundùm veterum eius illustrationem prædicare? Certo enim certius est apud pios omnes, doctrinam quam à patribus acceptam, in Ecclesiis nostris prædicamus de æterno patre, æterno filio, æterno Spiritu S vno eodẽmque Iehoua: déque Christo duabus naturis, diuina & humana, constante: è sacris literis, iisque apertis esse depromptam: quemadmodum post tot alios clarissimos viros tam nouos, quam veteres, nos etiam in nostris libris de tribus Elohim, abundè & luculenter demonstrauimus. Fieri igitur nequit, vt quæ cum hac ex diametro pugnat, ex puro & expresso Dei verbo sit collecta, idque secundum veterum, vt ait, eius illustrationem. Sed sophismata iste homo vocat, quæ nos aperta scripturarum testimonia appellamus: & contra, quæ nobis sunt manifesta sophismata, illi sunt perspicua Dei oracula. Examinentur ergo vtriusque partis libri, & vtri veram & Apostolicam doctrinam tradant aut hæreticam obtrudant: vtri etiam apertis scripturarum testimoniis & firmis rationibus aut sophismatis nitantur: discutiatur, & cognoscatur oportet. Fuerit hoc pij cuiusque officium. Nos & nostra confirmasse & aduersariorum, quæ tunc habere potuimus, refutasse nobis videmur. Ac quia post editos nostros libros, hic Gonedzii libellus in manus nostras allatus est, quanquam nihil ferè affertur noui quod iam à nobis refutatum non sit: hunc quoque tamen examinare, & quæ refellenda erant, refellere non sumus grauati. Iudicent porrò pii lectores, vtri sint Hæretici ac Sophistæ: nos an Gonedzii asseclæ, aliique aduersarii. Atque vt citiùs, faciliùs & certiùs fieri iudicium possit, antequam ad libri refutationem veniam. *Principio* summam eorum capitum, quæ in hoc libro oppugnat Gonedzius, proponam. *Deinde* subiiciam patrum antiquissimorum, de eisdem capitibus sententias: & quibusnam potissimum sacrarum literarum locis nitantur, breuiter indicabo. *Tum* demum percurram librum totum: & calumniosam hominis sophisticam, planam omnibus, Deo, cuius causam defendendam suscepimus, opem nobis ferente, efficiam.

Primum igitur *caput* quod hic Dei hostis agitat, est, quòd Ecclesia hactenus docuerit, & doceat vnam esse patris, filij & Spiritus S οὐσίαν: eóque omnes simul tres vnum tantum esse Deum, quia ὁμοούσιοι sunt. Fieri .n. non posse, docet iste sophista, si vna est omnium οὐσία: quin qui est pater, idem etiam sit filius, & Spiritus S. ac proinde Sabellii errorem renouari. Vt ergo vitetur is Sabellianus error, cum & pater Deus sit, & filius itidem Deus esse prædicetur, idémque de Spiritu S. dicatur: plures vt constituantur dij, necessarium esse contendit. Atque hoc in priore libri primi parte, quæ est de Deo, filio eius, & Spiritu S.

Alterum verò caput, quod probare nititur, est: solum patrem esse illum vnum verum Deum, quem vnicum esse prædicant scripturæ.

Proinde pluralitatem deorum minimè cum sacris literis pugnare, si quæ de vno sunt Deo: hæc de solo patre intelligantur, quemadmodum contendit esse intelligendas. Atque hoc caput habet in altera parte prioris libri, quæ est de vno vero Deo, patre Domini nostri Iesu Christi.

Tertium caput est de duabus in Christo naturis. Contendit enim Nestorianos eos esse, qui ita de Christo, Deo, & homine loquuntur, vt duas in eo res coniunctas esse, doceant, Deum sc. & hominem: eóque Athanasium inprimis Nestorianum fuisse, cum dixit, sicut anima rationalis & caro vnus est homo: ita Deus & homo, vnus est Christus. Hoc multa sophistica exagitat in primo libro de vnigenito filio Dei.

postremo capite laborat in refutando dogmate de communicatione ἰδιωμάτων. Hoc enim vociferatur inuentum

esse diabolicum libro secundo de vnigenito filio Dei.

Quo u quisque verò est obsecro, nostrum, qui lecta hac capitum summa non statim offensus, librum totum abiiciat. Prima n principia Christianæ religionis, apertè negantur quæ tamen aduersus alios hæreticos fuerunt strenuè & constanter à tota antiquitate, vt de nostris doctoribus taceam ita defensa & confirmata: neque apertis sacrarum literarum testimoniis: vt summæ sit impudentiæ ea nunc denuo oppugnare. Oppugnant tamen ea nostri Prophetę nuper è cœlo, si Deo placet, delapsi: atque vt iactant à Deo missi vt Ecclesiā in hac potissimum doctrina de Deo & Christo reforment. Quid igitur nobis agēdum? si taceamus: triumphabunt certe, & ... tanquā non contemnendo argumento ... in animis auditorum stabiliendos, abutentur. Si verò loquamur & ... horum errores ... procul dubio, exigéntque ... Quippe qui digni fuerint, quibus respondeatur à nobis iudicati. Ergo certe, modò gloria Dei, & salus ecclesiæ satis tecta contineatur: nihil ... moror. Vt vt igitur nostra abutantur responsione, respondebo tamen, quia respondendum esse omnino censeo.

CAP. II.

Non posse aliter dici, quàm patrem, filium & Spiritum Sanctum licet vnusque istorum verus sit Deus: non tres tamen, sed vnum duntaxat esse Deum, eóque verè ...

QVia itaque Gonedzius accusat nos Sabellianismi, qui credimus & docemus æternum Patrem, Filium & Spiritum S. non plures esse deos, sed vnum duntaxat Iehouam: Ostendam hic breuiter, tum è scripturis, tum ex patribus vetustissimis, tum efficacissimis rationibus non posse aliter doceri: neque etiam re ipsa fieri, quam vt hi tres, ii hæ tres personæ, vnus sint ... & numero Deus.

Neque propterea accusari nos posse Sabellianismi: quin simul scripturæ sacræ cum tota iam inde ab initio Ecclesiæ, damnentur ... Contraria autem doctrina, Deum ... atque discer... Ac quoniam iste tritheita neque negat filium esse verum Deum, & item de Spiritu S confitetur: neque testimonia, quæ ... de vno Deo ... inficiari potest, sed ea tantum ... solum patrem restringit: Ideircò neque ego immorabor in probanda æterni filii ac Spiritus S. deitate: neque etiam testimoniis de vno Deo in mediū proferendis tempus consumam: sed eorum duntaxat aliquot, quæ tam de filio, déque Spiritu S. quàm de patre Apostoli interpretantur, & in quibus tamen vnus tantum Deus prædicatur: breuiter commemorabo. Copiose ... fecimus in libris nostris de tribus Elohim vno, eodemque Iehoua. Perstringam igitur nonnulla propter eos, qui libros illos nostros fortasse non legerunt.

Deinde qui in scripturis simpliciter ait, se vnum esse Iehouam, & præter se non esse alium ... vnum prædicat, vt reliquos omnes à vera excludat deitate. Aut igitur negandum est, filium verum esse Deum, contra Iohannem, qui ait, *Hic est verus Deus*, aut fatendum est patrem & filium illius vnius Dei nomine contineri, qui ait, *ego Iehoua & præter me non est alius.*

Ad hæc, vnum tantùm Deum inuocandum, & adorandū, colendúmque esse passim prædicant scripturæ: *Dominum Deum tuum adorabis & eum solum coles.* Aut igitur Christus nullo modo inuocandus, adorandus, colendúsque nobis est: aut vnus cum Patre sit Deus necesse est.

Denique qui apparuit Iesaiæ, vnus duntaxat fuit Iehoua, quemadmodum apertè Propheta ostendit, cap. 6. Interpretibus autem Iohanne & Paulo apparuit Prophetæ, tam filius & Sp S. quàm pater. Aut igitur reiice Gonedzi sacras literas, & accusa Apostolos impietatis & blasphemiæ: aut fatere patrē cū filio & Sp. S. vnum duntaxat esse Iehouam.

Si verò patrum testimonia, veterísque Ecclesiæ fidem requiras: lege Iustinum, lege Irenęum, lege Tertullianū vetustissimos scriptores: qui, quæ fuerit tum temporis de Deo, ecclesię fides, luculentissimè docent: *Iustinus* in libro ... argumentum hoc elegantissimè pertractat. Et primo proponit thesim dicendo, vnus reuera est ... Deinde eam probat multis argumentis: tum quòd talis doctrina de tribus personis in vnitate essentiæ, per totum orbem tunc etiam prædicaretur: tum quod in nomen patris & filii, & Spiritus S. omnes baptizemur: tum quod omnes ad creandum mundum conuenerint, qui tamen ... ab vno Deo creatus prædicatur: tum denique quod æqualis sit omnium potestas ... quæ ... sit, cur reiicias hanc doctrinam, quo ... aliquibus suspectus sit liber ... fuerit ne Iustini, an alicuius Platonici ... præterquam quod nūquam legitur, quisnam præter Iustinum huius libri fuerit autor: constat antiquissimum fuisse scriptorem, cúmque Christianum, quisque is fuerit. Vnde manifestè colligitur, quæ fuerit veteris Ecclesiæ de Deo, fides. ... negari non potest, quin Iustinus ... responsiones illæ, quæ sunt ad Orthodoxos, quando omnium consensu illius esse prædicantur. In illarum autem responsione decima septima, eandem tradit doctrinam: concludens his verbis, ... Vnde facilè intelligitur, quid sibi voluerit cum in Dialogo conclusit: præter Patrem esse etiam alium Deum nomine aliam personam, hoc est, filium qui itidem Deus est. Nisi enim velis Iustinum pugnantia scribere: fateaūris necesse est, nomine alterius Dei nihil aliud ei fuisse, quam alterum ..., seu personam, qua Deus est.

Quid *Irenæus*? lib 2 ca. 56 apertè docet vnum tantum esse Deum: & hunc esse Patrem, & filium eius, *Solus, inquit, hic Deus inuenitur qui omnia fecit. Hic est, qui super omnem principalitatem, & dominationem, & virtutem. Hic pater hic Deus hic conditor hic factor, hic fabricator: qui fecit ea per semetipsum, hoc est per verbum, & per sapientiam suam, cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt. Hic iustus, hic bonus hic est qui formauit hominem, qui plantauit Paradisum, qui fabricauit Mundum, qui diluuium induxit: qui saluauit Noe. Hic Deus Abraham, & Deus Isaac.* & reliqua vsque ad finē capitis. An non vides hic, primùm quidem Patrem ... Deum ipsum vnicum appellari, qui omnia condidit, qui Deus est Abraham, qui Deus est viuorum: deinde verò Filium eundem esse cum Patre Deum docet? Principio enim docet non esse alium Deum præter hunc vnum, qui omnia condidit. Deinde ait hunc Deum Patrem omnia condidisse per semetipsum: h. e. (vt ipse exponit) per verbū & sapientiam suam. Hoc autem verbum, & hanc sapientiam Patris: ait esse ipsum filium eius Dominum nostrum Iesum Christum. Si igitur vnus tantum est Deus: & hic est ille qui omnia condidit per semetipsum. & hoc per semetipsum exponit per sapientiam & verbum suum: hoc est, per Filium suum, vt etiam Apostoli tradiderūt: non vides, ecce, Filium idem esse Irenæo, quod Pater est: hoc est, eiusdem essentiæ, eóque vnum & eundem Deum. Quomodo enim Pater omnia condidit per semetipsum, hoc est, per Filium suum, si Filius non est idem Deus cum Patre?

Quid verò senserit Ecclesia tempore etiam *Tertulliani*, perspicuum est, si quis legat eius librum contra Praxeam: librúmque de Trinitate. Ad finem libri contra Praxeam, cum multis demonstrasset, vnum tantum Christianis esse Deum in tribus personis patefactum: tandem concludit in hæc verba. *Cæterum Iudaicæ fidei ista res: sic vnum Deū credere, vt Filium ei annumerare nolis: & post Filium, Spiritum. Quid enim erit inter nos & illos, nisi differentia ista? Quod opus Euangelii, quæ est substantia noui Testamenti statuens legem & Prophetas vsque ad Iohannem si non exinde Pater & Filius & Sp. S. tres crediti vnum Deum sistant?* Quid vis amplius? Vni Deo annumerari vult Filium & Sp. S. Pater igitur, qui ... Deus dicitur, & Filius & Spiritus S. vnus sunt ille Deus quem Scripturæ vnicum esse prædicant. Et substantiam Euangelii non tenemus, neque a Iudæis differimus: nisi agnoscamus hos tres, Patrem, Filium, & Spiritum S. vnum sistere, (vt loquitur Tertullianus) hoc est verum esse Deum.

Si hoc testimonio non es contentus: vade & lege totum librum de Trinitate: ibique reperies, licet Pater sit Deus, & Filius Deus & Spir. S. Deus: hos tamen non esse plures Deos, sed vnum duntaxat propter vnitatem essentiæ.

Sed operæpretium fuerit rationibus etiam à natura Dei deductis doctrinam hanc orthodoxam aduersus fanaticos confirmare. Ea est *Dei natura* vt ab omni compositione sit prorsus & simpliciter vacuus, eóque Deus neque ex materia & forma, vt omnia corpora: neque ex actu & potentia, vt omnes substantiæ spirituales: nec denique ex esse & essentia vt omnes in vniuersum res creatæ: compositus esse potest. Vnde & meritò in Scripturis sese vocauit Iehouam, essentiam scilicet per se subsistentem, æternam, immu-

plicissimam. Iacto hoc fundamento, quod neque tu Gonedzi, neque omnes inferorum portæ conuellere possunt: vide & diligenter attende, quibus te tricis inuoluat, in quotve labyrinthos inducat sententia de pluribus Diis tua.

Si Pater & Filius duo sint essentialiter Dij: ij aut omnino & modis omnibus inter se differunt: aut prorsus & simpliciter inter se consentiunt: aut partim differunt, & partim consentiunt. Si primùm dixeris, alterutrum neges Deum esse oportet. quomodo.n. Deus erit, qui cum altero qui Deus sit, nulla in re consentiat: qua fronte audebis nomen Dei illi attribuere cui nihil sit commune cum altero qui verus sit Deus? Si secundum concedas, quomodo igitur duos esse Deos audeas affirmare? Est.n. prorsus ἀδιανόητον, vt duo sint Dii, qui nulla omnino re inter se substantialiter differūt, vt neque duo homines, quorum eadem prorsus est materia & forma, esse & essentia: vna eadémque simpliciter natura atque substantia. Si verò tertium affirmare volueris: eos partim congruere in natura partim discrepare: in plura etiam te labyrinthos absurda. Efficitur.n. vt fateri cogaris, vnam quandam vtrique communem esse naturam, in qua consentiant: & pręter hanc communem, suam etiā cuique propriam quibus inter se dissentiant, atque discrepent. Ita vterque erit compositus: ex natura nimirum communi & ex propria. Quare & neuter fuerit Deus: cū Deus esse non possit, qui non sit simplicissima essentia, vt antea demonstratum est. Efficietur etiam, vt vterque aliquem supra se habeat, à quo diuersæ hæ vtriusque naturæ cum illa communi coniunctæ sint. Omne n. compositum ab aliquo se priore & superiore cōponatur oportet. Vnde fiet vt neuter etiam esse æternus possit. neuter etiam erit primum Ens quia pendebit ex illo, qui partes inter se diuersas in vnum conciliauit. neuter שדי Schaddai, & per se sibi sufficiens: quia alter propria alterius natura egebit, & omne totum, suis eget partibus. neuter etiam erit potentissimus: quia vis diuisa imbecillior est seipsa vnita. Vide Gonedzi quò abducaris: si diuidas Filium à Patre, & ex vno quem nos prædicamus, duos facias Deos, vel etiam tres. Adde iis quòd si vterque & vna cōmunis constat natura, qua fiet vt tam vnus quàm alter sit Deus: & vna propria, qua fiet, vt vnus alius sit ab altero Deus: efficietur omnino, vt vterque & Deus sit & non Deus. Deus propter naturam communem, non Deus propter propriam, quæ cōmuni accidit, ad duos constituendos Deos. In Deum.n. nullum cadit accidens: quia aliunde illi contingeret: eóque neque esset perfectissimum per se ens, neq; primum rerum omnium principium. Aut ergo Gonedzi confitere nobiscum Patrem & Filium vnum tantùm esse Deum, aut vtrumque nega.

Esse Deum, & esse *primum ens* primam rerum omnium causam atque principium, a quo omnia, per quod omnia, & in quod omnia, idem sunt. Fieri autem nequit, vt plura sint prima rerum omnium principia. Vt.n. omnes numeri ab vnitate ortum habent: ita omnia entia ab vno sint, oportet. Proinde optimè Apostolus sic Deum descripsit, vt dixerit esse illum à quo omnia, per quem omnia, & in quem omnia. Item in quo viuimus, mouemur & sumus. Quare omnes scripturæ, quæ sunt de rerum creatione & gubernatione: de vno tantùm Deo intelligantur, à quo omnia sint condita, & per quem regantur atque consistant: omnino necesse est. Cùm itaque legamus, & Patrem rerum esse omnium conditorem, & per Filium omnia esse facta, visibilia & inuisibilia, péque eum omnia etiam consistere, & portari verbo suo potenti: inde, Patrem & Filium, non plures Deos, sed vnum duntaxat Deum esse, necessaria consecutione demonstratur.

Confirmo magis atque explico id quod iam dixi. Tu mihi, credo, non inficiaberis, Gonedzi, quin inter omnia entia Deus primum teneat locum, & sit omnium supremum ens, supremáque *vita*: suprema bonitas, suprema potentia, suprema sapientia suprema denique veritas. Proinde scripturæ sanctæ vocant illum, Altissimum, Primum & Nouissimum. In quolibet autem rerum genere, illud quod est generis illius summum, *vnum* tantùm esse videmus. Summum atque supremum in genere colorum, est simplicissima albedo: inde enim omnes reliqui, per maiorem aut minorem illius participationem, colores. Albedo autem vna tantùm est. nam si duas effeceris: in natura certè albedinis, vna tantum erit albedo: quare si plures sint, per aliam naturam, quam per naturam albedinis, erunt plures. Ita non erit perfectissima simplicissimáque albedo. Proinde multæ quidem possunt esse res albæ: sed albedo suprema non nisi vna esse potest. quomodo enim alioqui esset suprema, si non vna & sola? Idem de luce dicimus. Summa supremáque lux, vna tantum esse potest: quia si duas constitueris, different inter se, non per lucem, sed per aliam naturam luci admixtam, cuius contagione lux fiet opaca, eóque neutra, suprema erit & perfectissima lux quia mixta & opaca. Proinde rectè Iohannes supremam lucem dixit esse in qua nullæ sunt tenebræ: hæc est Deus. Summus etiam & supremus calor, non nisi vnus esse potest. Est enim ille summus & supremus: qui nihil frigoris in se habet admixtum. Proinde vnus calor ab altero differre non potest: nisi quatenus vnus minor est, alter verò maior neque minor esse vnus potest altero, nisi per maiorem frigoris mixtionem. Quòd si vterque omni penitus frigore liberetur: nulla iam re inter se different, sed vnus & idem erit supremus calor. Ita necessum est, vt in omni rerum genere, quod supremum est: illud sit vnum duntaxat, quia purissimum & perfectissimum.

Qui fieri igitur potest vt Deus, qui *vnum ens* *supremum* est, perfectissimum, simplicissimum ens: non etiam sit vna suprema lux, vna summa vita, vna summa veritas, vna bonitas, vna potentia, vna sapientia, vna denique essentia, vnúsque Deus, adeóque ipsa summa vnitas. Quare si tam Filius, quam Pater Deus est, vt Scripturæ prædicant vnus tantum sint Deus, omnino necesse est: adeóque ipsa vna suprema essentia. Nam si quoduis summum in quouis rerum genere, vnum tantùm est, vt ostendimus: quid magis vnum esse potest, quam ipsa suprema essentia? Est etiam Deus ipsa *vnitas*. Res enim omnes creatæ, sunt vt numeri: omnis autem numerus ab vnitate initium habeat oportet, & in vnitatem resoluatur. Vnde & multa indiuidua ad vnam speciem & multæ species, ad vnum genus, & omnia ad Deum referuntur. Est igitur Deus vnus: quid enim magis vnum quam vnitas? Est etiam Deus summa *veritas*. hæc autem vna tantum esse potest. Si enim duas finxeris veritates summas: aut vna habebit quicquid veri habet altera, aut non. si habuerit, vna igitur est, non duæ. si non habeat: non igitur summa: quia deest illi aliquid veri. Est autem Filius veritas ipsa summa, sicut & Pater: Ego sum (inquit) veritas. Item vterque summa est *bonitas*: eóque vna, si vterque Deus est. nemo enim bonus, hoc est, summè bonus, nisi solus. Vnus igitur sint Deus, oportet, Pater & Filius. Denique vterque summa est *potentia*, summa immensitas, summa perfectio, alioqui neuter, Deus fuerit. Sunt igitur ambo vnus Deus.

Ad extremum responde Gonedzi, si Pater & Filius duo sunt Dii, aut sunt per omnia, & modis omnibus æquales, aut alter altero minor. Primum dicere nō potes, quoniam demonstratum iam est, fieri nullo modo posse, vt sint duæ summę essentię, bonitates, potentię, luces, vitę, immensitates perfectiones. Quod cùm non ignorarent Manichęi: idcirco non statuerunt duos Deos, quorum vterque summa esset bonitas, sed vnum summum bonum, alterū summum malum, quòd non possint esse duo summa bona, aut duo summa mala, quanquam non video quomodo etiam possit summum inueniri malum à quo omnia mala. Si enim est atque agit, summum malum esse non potest, cum esse & agere, res bonæ sint, & expetendæ. Sed ea in re optimè sentiebant: duo summè bona, inueniri non posse quare dari nullo modo potest, duos reperiri deos, per omnia æquales: hoc est, summè bonos, summè potentes, & quæ loquuntur ex Dei natura. Si verò alterum contendas. Ac Patrem superiorem esse Filio dicas, solus Pater, verus fuerit Deus, non autem Filius. Verus enim Deus esse nequit, qui non sit summè bonus, summè potens, summè sapiens, perfectissima vita, lux, essentia. Si enim aliquid ei desit, participatione id erit quod est & ad mensuram. Hoc autem est proprium rerum conditarum, cùm contrà proprium Dei sit, fontem esse bonorum omnium, & perfectissimum ens, omnium entium principium primum, primámque causam. Ita efficietur, Filium nullo modo esse Deum, sed rem creatam. O egregiam Gonedzii Theologiam: qui ita verbis contendit Christum alium esse Deum à Patre: vt reipsa neget eum esse Deum. cùm minorem Patre Deum esse Arianis concedat. Da igitur manum, & resipisce Gonedzi.

CAPUT III.

Refellitur syllogismus Gonedzij, quo probare nititur Patres, & quicunque illos sequuntur, in voce ὁμοουσίου, hæreticos, seditiosósque fuisse & esse.

NOn persequar singula tua verba, Petre, ne tecum tũ rhetoricando, tum sophisticãdo, & insaniam ipse, & lectoribus impedimento sim, ne tuam cernere possint sophisticam. Quę igitur tu longis ambagibus sophisticè inuoluis: ego breuiter perstringam, & perspicuè explicabo. Id conaris ostendere Patres in Concilio Nicæno hæreticos & seditiosos fuisse, vsu vocis ὁμοουσίου: eóque omnino, & voces, & ipsorũ doctrinam esse vitandam. Syllogismus tuus hic est, Qui nouis in religione vtitur verbis, hoc est quæ ab Apostolis profecta non sunt: is nouas inducit sectas: ac proinde tanquam homo seditiosus, habendus & vitandus est. Apostolus enim & ad Corinthios hortatur, vt idem loquamur omnes: idque ne sint inter ipsos dissidia: Et, Timotheum monet, vt teneat exemplar sanorum verborum, quæ ex se audierat de fide & charitate, quæ est in Christo Iesu. Atqui hoc fecit Concilium Nicenum, & quicumque illud secuti sunt Patres, quum vocabulo ὁμοουσίου vsi sunt, quo vnam & eandem in singulis tribus personis essentiam explicarent. Sunt igitur omnes ij vt seditiosi, & sectarum auctores, vitandi, idque eò magis, quòd neque quod volebant, explicarant eo vocabulo, teste Erasmo: sed contra potius, error Sabellii in Ecclesiam, ea voce inductus est. An non hæc est summa tui argumenti, in tribus prioribus tui libri paginis contenti, & multis verbis implicati? Accipe responsionem.

Ex tua propositione, Gonedzi, & ex eo quod tibi assumis oppugnandum, liquidò apparet, te duo illa Apostoli loca quibus tuã confirmare vis propositionẽ, ita interpretatũ esse: quasi simpliciter Apostolus damnet, si quis in religione vllo vnquam vtatur verbo, aut sermone, quo ipse aliíve Apostoli aut Prophetæ in sacris literis non sint vsi: quauis id occasione quauíve etiam de causa fiat: & vt verbum illud, significationem minimè cum sensu sacrarum literarum pugnantẽ habeat. Iisdem enim semper vtendum esse verbis & sermonibus, quibus & Prophetas & Apostolos vsos fuisse videmus: neque inde vel latũ pedem esse deflectendum. Quis tua ista legens, non putet te summum esse populi Christiani Imperatorem, totiusque Propheticæ & Apostolicæ doctrinæ propugnatorem? Sed scopus, in quem ista & alia tua tendunt omnia: rẽ longè aliter se habere manifestè docet, ad euertendã enim Propheticam & Apostolicam doctrinam dicta Apostolica cõtorques. nam nihil minus agebat Apostolus ad Corinthios, quàm de vna aliqua voce, quam illi in Ecclesia præter Apostolorum consuetudinem vsurparant. De tollẽdis dissidiis erat illi sermo, quæ inter illos varia erant: tum in doctrina, tum in actionibus. Proinde monet, vt sint & in doctrina fideique fundamentis & in deliberationib quæ ad actiones pertinent, consentientes: quę duo, nominibus τῷ νοῒ, καὶ τῇ γνώμῃ, expressit. Multò minus id erat illi in animo, cùm dixit Timotheo, Exemplar teneto sanorum sermonum, constantiam potius in sana doctrina, quam illi tradiderat, suadebat. Non inficiamur tamen, quin semper etiam danda sit opera, vt & voces & phrases Apostolicas in Ecclesia retineamus. Hoc verò constat, alienum esse à mente Apostoli sensum, quem illius verbis affingis: quasi simpliciter improbet, si quis verbo aliquo, quo nunquam vsi sint Apostoli, in religione vtatur: pręsertim si talem vocem vsurpet, vel aliqua necessitate coactus, vel paucis explicandi, quod multis dictum fuerat, gratia. Alioqui quomodo defendes septuaginta interpretes, qui nunquam voce Iehouæ vtuntur: quam tamen subinde Moses & Prophetæ inculcant. sed eius loco, nomine κύριος, ipsum Iehouam significant. Quid? quòd non solùm non iisdem vocibus semper vtuntur, in alienam etiam versis linguam: sed neque easdem habent sententias, verùm à contextu Hebraico sæpe diuersas, vt nouimus omnes: neque tamen eos correxit Christus aut Apostoli: sed potius sunt secuti. Quid ita? Quoniam sensum spectabant, non ipsa præcisè verba. Proinde modo persuaderent summam sanæ doctrinæ: haud solliciti erant, de vno aut altero vocabulo, aut etiam de phrasi, vtcunque diuersa à vocibus & phrasibus, quibus Prophetæ vsi fuerant. Hoc enim postulabat vera pietas & charitas erga Ecclesiam: quam pietatem vtinam omnes imitaremur. quorsum enim de voce aliqua digladiamur, si de re conueniat? Si itaque sentias in tua propositione, nulla prorsus vnquam vtendum esse voce, qua non sint vsi Prophetæ & Apostoli: frustra ad comprobãdam istam tuam sententiam adducis dicta Apostoli, cum nihil minus quàm hac de re ille loquatur. Si verò intelligas inducendas non esse eas voces, quæ sensum habent diuersum ab eo, quem tradunt Sacrę literæ: inique flagellas Concilium Nicenum & Patres, quod vsi sint voce ὁμοουσίου, & consubstantialitatis. His. n. breuibus vocibus nil aliud significarunt, aut significare voluerunt, quàm id quod Scripturæ multis docent, vnam esse Patris, Filii & Spiritus S. οὐσίαν, hoc est, vnum & eundem Iehouam Neq; etiã id fecerunt temerè, sed necessitate coacti, propter Arianos, qui vnum & eundem esse Deum negabant Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Imò ne Deum quidem esse verũ Filium contendebant: præsertim cùm illi vocarent Filium ὁμοιούσιον Patri. Vt igitur vna voce in symbolo omnibus proponendo & recitando, significarẽt & Filium verum esse Deum quia Patri ὁμοούσιος, & simul omnes tres non multos, sed vnum duntaxat esse Deum, ὁμοιούσιον conuerterunt in ὁμοούσιον. Quid hic peccatum est ab Ecclesia contra Apostolum admonentem, idem loquamur omnes, ne sint inter nos (scilicet fideles) schismata? Quid obsecro schismatis fecerunt hac sua voce ὁμοούσιον, & inter quos? Non certè inter fideles: quia omnes idem senserunt cum illis Fratribus. Imò vt retineretur vnitas Ecclesiæ & doctrinæ Catholicæ, nec sinerẽt eã ab Ario in sectas discerpi: ea voce vsi sunt Patres, qua significarũt & Filium verũ esse Deum quia ὁμοούσιος Patri, & omnes simul vnum tantum esse Deum, vt Scripturæ docent, quia vna omnium οὐσία. quorum enim vna est forma in Physicis, ea vnum sunt: cum vnumquodque habeat esse per formam. Vnde licet corpus & anima sint duæ res valde inter se differentes: quia tamen anima forma est corporis organici potentia vitam habentis, eáque vna: ideò ambæ, vnus tãtum sunt homo. Imò si fieri posset vt vna & eadem anima humana in duobus esset corporibus: profectò duo vnus tantum essent homo. Ita licet in Deo tres sint personæ verè inter se distinctæ, quia tamen omnium vna est φύσις & οὐσία, ideo vnus tantum sunt Deus. Hoc expressit Ecclesia voce ὁμοουσίου.

Nam quod obiicis ex Erasmo, ne sic quidem suam explicasse sententiam Patres, nihil moror Quasi verò Erasmus Belga, melius intellexerit linguã Græcam, quàm tot tantique Patres Græci, qui in Concilio sedebant Niceno. Erasmum nouimus, præsertim in hoc de Deo dogmate, quid senserit, meritò à Pasquillo scriptum fuit, cũ in medio aëre suspensum fuisse, vt etiam illi erant Dij, quos antiquitus vocabant Sermones, qui neque in cœlo erant, neque in terris. Itaque facesse, miser, cũ tuo Erasmo in hac causa. Quid tum verò, si non expresserunt quod voluerunt, vi huiusce vocis? Certè significarunt, & disertè multis aliis verbis explicarunt, vt nemo porrò non intellexerit, atque intelligat, quid sibi voluerint Patres, voce ὁμοουσίου. Quod ex Erasmo adfers, de ὑποστάσει, & substãtia, vno verbo expeditur: substantiam aliquando pro οὐσίᾳ, aliquãdo pro persona à patribus vsurpatam fuisse, notius est, quàm vt probatione opus habeat. Hinc factum porro, euitandæ ὁμωνυμίας gratia, vt maluerint vti vocabulo προσώπου, quàm ὑποστάσεως, & essentiæ, quàm substantiæ. Neque alia fuit caussa cur Hieronymus horruerit dicere tres ὑποστάσεις, quia metuebat, ne hac voce, tres Deos faceret, id quod vos non pudet docere. Quum igitur Latini dicunt consubstantialem: substantiam pro οὐσίᾳ accipiunt quum dixerunt tres substantias, tres personas intellexerunt. Neque hic vlla est inconstantia, cùm eundem semper sensum de tribus personis & vna essentia retinuerint Patres. quanquam quum pro ea, variè ab Hæreticis vexabantur, abusibus vocabulorum: tum etiam ipsi verba nonnihil variare coacti fuerint.

Sed redeo ad rem. Constat tũ ab eo quod suadet Apostolus, tum à fine, cur id suadeat, tantum abesse, vt Ecclesia in Concilio Niceno, voce ὁμοούσιον, fecerit contra Apostoli admonitionem, vt potius illi obtemperarit. Ad quid enim aliud hortatus est Apostolus, quum dixit, idem loquimini omnes, nec sint inter vos schismata, & quum alibi scripsit, Retine formam sanorum sermonum, quos ex me didicisti, quàm ad retinendam eandem

planè doctrinam, quam Apostoli tradiderunt: & ad vnitatem Ecclesiæ in sana doctrina conseruandam, contra omnes, qui schismata tantùm suis nouis somniis in Ecclesia excitant, veluti faciebat Arius, tempore Concilij Niceni, & tu cum tui similibus, in hoc tempore? An non verò hoc præstitit Ecclesia voce ὁμοούσιος, opposita voci ὁμοιούσιος?

Sed ne de voce amplius contendamus: quomodo probabis Patres propter vsum illius vocis, sectæ alicuius fuisse auctores? Illa enim voce nihil noui induxerunt in Ecclesiam: sed tantùm quæ antea semper fuerat in populo Dei, de vera Filii Deitate, déque vno duntaxat Deo, Patre, Filio & Spiritu Sancto confirmatunt doctrinam. Sectam induxissent, si ea voce nouam de Deo fidem tradidissent sicut vos facitis, quum noua voce αὐτόθεος, quo nomine solum Patrem ornatis, à vera Deitate excluditis Filium, & Spiritum sanctum. Neque aliter intellexit Apostolus locis à te adductis, & quæ alia sunt illis similia: quam vt abstineamus à vocibus & sermonibus, quibus diuersa inducitur doctrina in Ecclesiam, ab ea quam tradiderunt Prophetæ & Apostoli: & quibus schismata excitantur. Proinde tua, Gonedzi, propositio, vera non est, nisi quis talibus vtatur vocibus, quarum significatio contraria cùm sit doctrinæ Apostolicæ, non potest ad aliud quam ad schismata facienda, & ad labefactandam Ecclesiæ vnitatem prodesse. Negamus autem talem esse vocem, ὁμοούσιος, qua Patres vsi sunt: imò cōtra satis ostendimus, ea illos confirmasse, voluisse certè, veterem Ecclesiæ doctrinam, de vno Deo, Patre, Filio & Spiritu sancto. Ita optimè retorqueri in te tuique similes totum tuum primū argumentum potest. Qui nouis dicendi formis, hoc est, quibus noua & Apostolis incognita doctrina inducitur in Ecclesiam, vtuntur, hi sectas inducunt, eóque vt seditiosi vitandi sunt. Hæc certè propositio verissima est & ex Apostoli sententia. Vos hoc facitis, qui solum Patrem vocatis αὐτόθεον: qui negatis Filium æqualem esse Patri: qui itis inficias Filium & Spiritum sanctum vnum & eundem esse Deum cum Patre: qui diuiditis personas in Deo, & contra confunditis naturas in Christo: qui denique ab vniuersa Ecclesia damnatas de Deo hæreses, in Ecclesiam quasi postliminio reuocatis. Nisi ergo resipiscatis, tanquam verè seditiosos, & sectarum perniciosarum auctores, fugiendos vos esse euincimus.

CAP. IV.

Refutatur prosyllogismus, quo assumtionem prioris syllogismi confirmare conatus est, statúsque causæ quis sit, aperitur.

SEd pergit Gonedzius probare voce ὁμοούσιον Patres in Ecclesiam, sectas induxisse eóque & ipsos tanquā seditiosos esse habendos atque vitandos, & vocē ὁμοούσιον, ex Ecclesia eiiciendam esse. Itaque nouam propositionem quæ statum totius causæ continet, proponit: quàm porrò multis argumentis probare conatur. Propositio hæc est, Vocabulum ὁμοούσιον, eóque & id quod Patres hac voce significare voluerunt, ex Ecclesia explodendū est omnino. Ratio, quia & hac voce, Sabellij error in Ecclesiam introductus est: & quæ hac voce significatur doctrina, est doctrina Sabellii. Quòd si, inquit, Homousij vocabulo Sabellij errorem in Ecclesiam inuectum esse, ostendero, facilè omnibus cordatis, & vnitatis amatoribus persuasero hoc vocabulum ex Ecclesia omnino explodi debere. Agnoscis tua verba, Gonedzi? Sed antequam ad argumenti tui refutationem veniā, libet hic pauca tua verba examinare. Principio. Hoc vehementer miror, quòd ais te demonstraturū Sabelii errorem in Ecclesiā inuectū esse vocabulo ὁμοούσιον. Si intelligis, vt tua sonare verba videntur, Sabellii errorem, à Sabellio ipso inuectū fuisse in Ecclesiam, occasione huius vocabuli, quo Patres in Cōcilio Niceno vsi sunt: ridenda est tua intolerabilis imperitia: quippe qui præ te fers neque historicos, neque Patres à te fuisse lectos. Ergo ignoras Sabellii hæresim, annis ante Concilium Nicenum circiter 72. in Ecclesiam fuisse inuectā, sub Valeriano Imperatore: cum Synodus Nicena coacta fuerit sub Constantino primo. Nescis longè etiam ante à Praxea turbatam fuisse Ecclesiam ista hæresi, eámque à Tertulliano peculiari libro fuisse recitatā: sub Seuero Imperatore? Quid igitur est, quod ais, Sabellij errorem hoc vocabulo fuisse in Ecclesiam inuectum? Si verè intelligis fuisse hoc vocabulo renouatum, cur non perspicuè loqueris? cur non ais denuò inuectum, vel aliquid tale? At si ita intelligis, quibus quæso historiis hoc demonstrabis? Nullæ à te in hanc rem citantur: neque etiā quod sciam, citari possunt. Imò, vt optimè docent Patres, hac voce ὁμοούσιος, & Arii simul & Sabellii hæresis refutata fuit. Arii, quia si Filius ὁμοούσιος est Patri: est igitur perinde æternus verúsque Deus, atque Pater. Sabellii quia si Filius ὁμοούσιος est Patri, alia ergo est persona Patris à persona Filii: quanquam vna sit vtriúsque οὐσία. Quomodo igitur hac voce renouatus est Sabellii error?

Sed dices, scio reipsā Patres hoc vocabulo nil aliud in Ecclesiam induxisse quàm Sabellii errorem: quoniam horum doctrina de vno Deo & tribus personis: eadem planè est cum doctrina Sabellii, qui dicebat Patrem, Filium, & Spiritum sanctum vnam & eandem esse rem, quæ Pater, quæ Spiritus sanctus appelletur. Hoc mihi assumo (dices) demonstrandum: non ex historiis, sed ex collatione doctrinæ vestræ & Patrum, cū doctrina Sabellii: multis in hanc rē allatis argumentis. Ergo hic est status causæ: quem quo modo Gonedzi, demōstres, mox videbimus. Sed hic etiam prodis tuam inscitiam, vel malitiam potius. Doctrinam enim hanc, quam Patres nobis reliquerunt, de vno Deo in tres personas distincto, sed non diuiso, & quam tu Sabellianam vocas: turpe nosti, si historias & Patres legisti, minimè in Ecclsia receptam fuisse propter vocem ὁμοούσιος: sed propter aperta Scripturarū testimonia, quibus Patres doctrinam hanc abundè confirmarunt. Ita quocunque te vertas, dissimulare non potes tuam aut crassam ignorantiam, aut diabolicam malitiam, cum summa impudentia coniunctam.

Illud quoque est sanè periucundum, quòd eos vnitatis vocas amatores: quibus tuam sententiam, contra ὁμοουσίαν Patris, Filii & Spiritus sancti persuadere possis: tacitè, quid tacitè? imo nimis apertè, significans te vnū esse ex præcipuis qui vnitatis Ecclesiæ sint amatores. Sed quomodo quis potest huius vnitatis amator meritò appellari: qui veram vnitatem, vnde etiā vnitas Ecclesiæ pendet, oppugnat? Hæc est autem prima, ô impie, vnitas, in quam tu blasphemam tuam linguam soluisti, & Diabolicum calamum strinxisti, nempe Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum non plures, sed vnum duntaxat esse Iehouam, à quo vno Deo Iehoua, vnus conditus est mundus, vna collecta est Ecclesia, vnum constabilitum est regnum cœlorum, qui & vnus noster est Dominus, vnus seruator, vnus denique Deus, & vnicus totius Ecclesiæ est Pater, sicut & Filius in Patre, à quibus nunquam seiungitur proprius vtriusque Spiritus, quem Spiritum sanctum vocauit idem Christus. Quomodo igitur te non pudet, insignis hypocrita, te tuique similes, vnitatis appellare amatores, per quos vera primáque vnitas, vnde etiam vnitas Ecclesiæ pēdet, soluitur, scinditur, laceratur in frusta? Hoccine est quærere vnitatem Ecclesiæ Deum vnum in plures discerpere? Postremò, quæ sit tua hypocrisis qui doli, quæ imposturæ, quæ fraudes, luculenter demōstras: quum videris nihil aliud toto isto priori libro cōcludere velle: quam vocem ὁμοούσιον ex Ecclesia explodi debere: quòd hoc vocabulo Sabellii error inuectus sit in Ecclesiam. Quotus enim quisque est vir bonus, & pacis studiosus: qui si nihil aliud velitis, & tu & tui similes, quam vt ē dum non esse in Ecclesia, hac ὁμοούσιον voce, idque ea de causa, occasio cuipiam detur, Sabellii errorem confirmandi: non statim tibi subscribat, pacis & concordiæ causa? Sentimus enim omnes de vocibus non esse digladiandum, si de rebus inter nos conueniat. Ita nisi quis vlterius pergat legere tuū librum, profectò prima fronte videberis illi homo cum primis veræ pietatis & cōcordiæ Christianæ studiosissimus: quippe cui vehementer displiceant inutiles, adde & perniciosæ λογομαχίαι. Sed aliud moliris, Sophista, aliúdque oppugnas, quàm vocabulum vnum. Ingenium tuum simile est illorum callidorum, qui ex Oriēte venerant ad Concilium Ariminense, Arrianorum ingeniis. Illi quoque astuti homines, de voce solùm ὁμοουσίου simulabant se contendere apud simplices, vocísque illius minus intelligentes occidentales Episcopos: cū interim aliud in animo haberent, nimirum vt doctrinam, quā Patres Nicææ confirmarant, & voce ὁμοουσίου toti Ecclesiæ

propo-

proponendam statuerant: funditùs vnà cum voce illa euerterent. Itaque sic astutè proposuerunt occidentalibus, Quem magis colere & adorare vellent: Christum an [illegible]? Simplices illi Episcopi, qui neque virtutem huius vocis tenebant, neque quò Orientales spectarent, animaduertebant: decepti hac interrogatione responderunt plerique omnes se credere Christo, non autem [illegible]: & [illegible] quasi à Scripturis alienum sermonem de fidei expositione tollendum esse statuerunt. Inde Ariani triũphare, & suam testimonio etiam Occidentalium, totiúsque Concilii decreto confirmare sententiam. Eodem planè spectat consilium huiusce vulpeculæ. Detegenda ergo mihi fuit tua stropha. Tuus itaque prosyllogismus hic est:

Qui Sabellii errorem in Ecclesiam inuehit, is nouam inducit sectam. Fecit hoc Concilium Nicenum sua voce [illegible]. Ergo. Quia verò sciebas hoc assumtum à nobis negatum iri: sic illud probare conaris. Non est (putandum inquis) ita delirasse Sabellium, vt dicens Patrem esse etiam Filium: contenderet hæc vocabula eadem esse: de re ille contendebat, non de verbis, nempe Deum esse & Patrem & Filium. Isti hoc idem contendunt, dum vnam substantiam & Patris & Filii, & Spiritus sancti esse volunt. Si enim vna est & Patris & Filii & Spiritus sancti substantia: vnus Spiritus erit, qui idem erit & Pater & Filius, & Spiritus sanctus vocabitur. Penitus idem docent isti mihi, quod & Sabellius, licet aliquibus verbis varient. Quum Christus de Patre dixit, Alius est qui testimonium de me præbet: non docuit aliud esse vocabulum quod illi testimonium perhibeat: nam vocabula nihil sunt sine rationibus: tantum abest vt testimonium perhibere possint. Et Christo nullum erat negotium cum vocabulis nudis: sed alium substantiam esse testabatur, qui alius sit quàm ipse: & ita alius vt etiam eius testimonium, alius tantùm sit & non suum etiam: & (eo [illegible] inquiens) testimonium eius esse verum Patris de Filio testimonium est ipsius solius testimonium. nam Pater ita est alius, vt etiam eius testificatio sit alia quàm Filii, alioqui si Patris testificatio est eadem numero & Filii: etiam Pater non alius, sed idem esset numero qui & Filius, quod Christus apertè falsum esse testatur, docens, alium esse qui est ipsius Pater: & ita non se esse & Patrem & Filium. Quisquis vnum Spiritum esse docet, qui idem sit & Pater & Filius: hic, hoc idem docet quod & Sabellius docuit, eundem videlicet esse & Patrem & Filium: nam qui Spiritus est Pater, ille idem erit & Filius. Hæc omnia tua sunt, Gonedzi.

Vt igitur probes Concilium Nicenum voce [illegible], Sabellii errorem in Ecclesiam inuexisse: assumis eandem planè esse reipsa doctrinam, quam voce [illegible] promulgarunt patres, cum illa quam tradidit Sabellius, licet verbis vtcunque diuersa esse videatur. Atque hic est præsentis controuersiæ status, quem deinceps variis argumentis vel Sophismatis potius niteris persuadere simplicioribus: atque imprimis argumento ducto à nomine Spiritus, quo Deus à Christo ipso ornatur, vt mox videbimus. Sed antequam ad argumentum respondeam: necesse est, vt hic etiam tuis examinatis verbis tuam detegam vafritiem, simul & calumniam atque impudentiam. Principio, quorsum illa tua admonitio, non esse putandum, Sabellium ita delirasse, vt dicendo Patrem esse etiam Filium, dicere voluerit hæc vocabula, eadem esse? Nemo vnquam nostrûm hoc aut docuit aut etiam somniauit: sed omnes, sicut explicarunt Patres, sic etiam intelleximus Sabellium hoc docuisse, Deum scilicet vnam tantùm esse personam, quæ & Patris, & Filii, & Spiritus sancti nomine vocaretur. Cur igitur calumniosè & vafrè imponis simplicibus, quasi Patres senserint controuersiam inter se & Sabellium fuisse de vocabulis non autem de rebus?

Deinde illud etiam est calumniosum in ipsum Sabellium, quum ais, illum docuisse Deum esse & Patrem & Filium. Minimè verò hoc docuit: cùm enim plures negaret in Deo esse personas, & vnam tantùm statueret: quomodo potuit vel cogitare, eandem personam esse & Patrem & Filium, genitorem & genitum, suique ipsius & causam (vt ita cum Græcis loquar) & effectum: hoc est parentem & prolem? Cùm videret in Scripturis vnum tantùm prædicari Deum: statuit vnam tantùm esse personam, hoc est vnum [illegible] mente & voluntate præditum. Quum verò etiam cerneret in Scripturis eundem, nominari Patrem, Deum, Filium Deum, Spiritum sanctum Deum: somniauit eandem personam his tribus nominibus: pro variis ipsius effectis, & secundum variam dispensationem appellari. Hæc fuit Sabellii, vt omnes norunt, doctrina: non autem, quòd aut vnum & idem [illegible], esset reuera & Pater & Filius, vt tu calumniosè illi affingis: aut quòd vnus & idem Iehoua, plures esset Elohim, Pater & Filius & Spiritus sanctus, vt nos docemus.

Tertio etiam loco impudentissimæ conuinceris calumniæ, quum ais idem nos quoque contendere quod & Sabellius. Quid ita dum (inquis) vnam substantiam Patris & Filii, & Spiritus sancti esse volunt. Cur non refers, Sophista, fideliter & candidè nostram sententiam: sed astutè confundis eam cum Sabellii errore? Quando Sabellius dicebat vnam & eandem substantiam esse Patrem & Filium: vnum & idem [illegible] intelligebat. Quum nostri scribunt, vnam & eandem esse Patris & Filii Spiritúsque sancti substantiam: non vnum [illegible] sed vnam [illegible] significant: tribus [illegible] communem, vtrumque enim significatur nomine substantiæ, vt notum est præsertim apud Latinos. Proinde vides etiam à Patribus, nonnunquam tres substantias nominari: quòd persona nil aliud sit quam substantia per se subsistens, viuens, intelligens, volens, [illegible]. Sed essentias plures vnà non solitè sunt dicere, propterea quòd [illegible] non idem semper significet, quod substantia. Sed tu sophisticè omnia inuoluis, vt fucum facias lectoribus, persuadeásque Catholicæ Ecclesiæ doctrinam, eandem esse cũ Sabelliana hæresi: sicut tibi in tota hac prima tui libri parte propositum est facere. Et tamen non pudet te, nos appellare Sophistas? Si hoc non est [illegible]: nescio quid sit.

Nunc igitur detecta tua fraude atque malitia, facilè omnia tua patebunt etiam Sophismata. Primum itaque tuum Sophisma, quo pro viribus niteris probare, nostram de æterno Patre, æterno Filio, æterno Spiritu S. vno eodemque Iehoua sententiam esse eandem cum Sabelliana hæresi, de vna eadémque substantia quæ Pater, Filius & Spiritus sanctus nominetur: hoc est, si vna est Patris & Filii Spir. S. substantia, vnus Spiritus erit, qui idem erit & Pater, & Filius, & Spiritus S. vocabitur. Hæc tua sunt, Gonedzi. Atqui hoc esse non potest, & sententia est Sabellii, qui personas non distinguebat. Nam Christus distinguit se à Patre, alium faciens Patrem, qui testimonium perhibet, & alium Filium de quo perhibetur, aliúdque docens esse testimonium Patris, & aliud testimonium suum, hoc est Filii. Respondeo ad maiorem. Si nomen substantiæ accipis pro [illegible]: facis nobis iniuriam: nemo enim nostrum vnquam docuit, vnam esse substantiam, hoc est [illegible] Patris & Filii. Si pro essentia, vitiosa est illatio. Nam etiam spiritus nomen capi potest aut pro essentia spirituali, aut pro [illegible] spirituali. Si pro essentia: Battologia est quum dicis, si vna est essentia Patris & Filii, vna erit spiritualis essentia, quæ sit Pater & Filius. Si autem pro [illegible], non sequitur, si vna est vtriusque essentia, idem erit [illegible], Pater & Filius. Optimè enim conueniunt inter se in Deo plura esse [illegible], & vnam omnium [illegible]. quod quomodo fieri possit, lege Patres, lege nostros, lege etiam si placet, meos de tribus Elohim & vno Iehoua, libros. Certè vna est animæ essentia, & plures essentiales facultates, vna solis & aliorum lux, neque tamen radius idem est, qui & sol. Et apud Physicos, cuiusque compositi, vna est tantum essentialis forma, neque tamen pars vna compositi est idem planè quod altera. Ita inconueniens non est: aliquid esse vnum & plura diuersis respectibus, quanto magis id Deo concedendum est, qui spiritualissima est essentia: & de cuius distinctis personis dubitari non potest, nisi quis reiiciat Scripturas?

Quæcunque igitur porrò garris, de Spiritu aduersùs Caluinum, qui Spiritum apud Ioh. 4. pro ipsa spiritualissima diuina essentia, interpretatus est, vt vana & sophistica, instar fumi euanescunt. nam sic etiam Patres interpretati sunt. neque aliter intelligi locus ille potest, quam Deum Spiritualis esse naturæ: qui carnalibus ceremoniis non eget, nec delectatur. Idem facilè intelligunt procul dubio pueri ipsi, qui Catonianum illud legerunt, *Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt* (hoc est spiritualis substantia) *Hic tibi præcipuè sit purâ mente colendus*. Quod verò ais de testificatione Patris & Filii verum dicis: neque quisquam nostrûm vnquam vel scripsit vel credidit, vnam

& eandem esse testificationem: diuersarum cùm sint personarum actiones. apertè enim distingui vnam ab altera, tam testificationem quàm personam: nouimus & nos. Vnde & Iohannes, *Tres* (inquit) *sunt qui testificantur in cælo:* Sed interim noueris ex iisdē scripturis sanctis, sicut alia est testificatio Patris, & alia Filii, quia alius etiam est Pater, & alius Filius, ita testificationem esse vnius eiusdem que Dei, non autem multorum Deorum. Sic enim subdit Iohannes. *Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est.* Operatio quoque facultatis intellectiuæ, non est eadem quæ & sensitiuæ, aut vegetatiuæ, quis tamen neget, esse omnes vnius & eiusdem animæ operationes? Loqueris etiam ita de Spiritu, quasi nos dicamus Patrem & Filium esse vnum & eundem Spiritum qui Spiritus S. vocetur. Calumnia est, nusquam enim hoc tradit Scriptura, neque in nostrorum libris scriptū reperies, sed semper de tertia tantum persona, hoc nomen prædicari. nouimus Christo sic docente, Baptismúmque in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti instituente.

Decreueram præterire, breuitatis causa, quæ aduersus Caluinum sophisticaris, tanquam vana, & nemini non nota sophismata, sed nō possum ex officio. neque enim tam perstringis hominem, de Ecclesia optimè meritum, quam damnas totius Ecclesiæ doctrinam. Ais Caluinum vidisse: quisquis vnum Spiritum esse docet qui idem sit & Pater & Filius, hunc hoc idem docere, quod & Sabellius docuit: eundem videlicet esse Patrem & Filium, sed celasse. Vnde probas? quia sic scribit in Institutionibus. Nec mouere quēquam debet (inquit Caluinus) vt Spiritum cum Patre & Filio confundat, quoniam Deus ipse totus Spiritus nuncupetur. nihil enim obstet, quò minùs tota Spiritualis sit Dei essentia, & in illa essentia, Pater & Filius & Spiritus S. comprehendatur. Hæc ille. Quibus verbis nihil clarius significatur: quam, licet tota Dei essentia, Spiritus nuncupetur, quia spiritualis est, non ideirco tamen confundendam esse personam Spiritus S. cum persona Patris & Filii quasi verò idem sit Pater & Filius, qui & Spir. S. quia omnes vnius spiritus nomine comprehenduntur. Quid igitur vidit & celauit Caluinus? Vidit fieri posse, vt aliquis imperitus [illegible] Spiritus hallucinetur: nempe, vt quia videt in Scripturis tam de Patre & de Filio quam de Spirit. S. prædicari nomen Spiritus quum scilicet essentiam diuinam quæ spiritualis est, significat, idcirco confundat & putet eundem esse, hoc est eandem personam, quæ sit Pater & Filius & Spiritus S. Hoc vidit. proinde etiam huic errori, piè & prudenter occurrit sanctus vir, suis illis verbis: quorum sensus est, Etsi Pater est Spiritus, hoc est, Spiritualis essentia, non ideo tamen est ille spiritus, qui Spiritus S. appellatur, h. e illa tertia persona. Quid hic celauit magnus ille vir, cùm sapienter & piè monuerit propter vocis ambiguitatem, ne quis confundat personas? vt tibi ingenuè dicam, video te esse aut insignem asinum qui non intelligas quæ legis, aut intolerabilem sophistam, & malitiosum seductorem, aut vtrunque simul. Notandum (inquis) quid horretur Caluinus, vt non confundatur Spiritus cum Patre & Filio Confunderetur autem si esset vnus Spiritus, qui etiam Pater & Filius esset & Spiritus S. vocaretur. Quid garris, nequam? Quid seducis simplices ambiguitatibus verborum? Quum Caluinus ait, non confundendum esse Spiritum cum Patre & Filio, Spiritus S. intelligit, tertiam scilicet personam. Quum verò & ille docet, & nos simul cum tota Ecclesia credimus Patrem & Filium & Spiritum S. esse vnum Spiritum, nomine Spiritus, essentiam diuinam, naturamque illam spiritualem cum Iohanne intelligimus. Quis igitur fallaciam tuam non videat, quum infers, Si vnus est spiritus, qui & Pater & Filius sit, & Spiritus sanctus, confunditur spiritus cum Patre, & cum Filio? manēt enim distincti inter se, licet vnam & eandem esse dicamus omnium essentiam, quæ spiritus indefinitè accepti nomine significetur. Si quis etiam melius velit tuam vafritiem, & cauillos, simul & calumnias videre, obseruet, quod scribis & hic, & paulò ante, confunderetur autem (inquis) si vnus esset spiritus, qui & Pater & Filius esset, & Spiritus sanctus vocaretur. Quasi verò quispiā nostrûm vnquam dixerit, Patrem & Filium, esse illum vnum spiritum, qui Spir. sanctus vocatur. Nouimus Patrem esse spiritum, & esse S. nouimus & Filium esse spiritum, & esse S. sed nunquam diximus aut dicere audemus vel possumus, Patrem vel Filium esse illum spiritū, qui in sacris literis Spir. S vocatur, cùm nunquam nisi de tertia persona id nominis prædicari in scripturis legamus. Nisi forte semel apud Apostolum, cùm ait, *Dominus autem Spiritus est.* Qui locus quomodo intelligendus sit, nostram dataremus sententiam in libris de tribus Elohim. Cur vero sic loqueris tu, nisi vt persuadeas simplicibus, nos confundere personas? Apage calumniator, & sophista impure.

Sed nunc audiamus consilium quod subdis: Porrò non aliter confusionem euitaueris: quàm si statuas alium esse Spiritum qui est Pater nempe Spiritum ingenitum Spiritum verò sanctum genitum quidem, sed tamen illi nomen non esse tortium. Hoccine tuum consilium e quibus scripturis illud hausisti? vbi vnquam legisti, Spiritum sanctum esse Spiritum genitum? Quomodo igitur Filius erit vnigenitus, si alium etiam ex se genitum habet Pater? Tu, qui ita exagitas Patres concilii Niceni, quia vsi sunt voce [illegible]: idque propterea quod vocem ex Scripturis alienam vsurpatam ab illis fuisse contendis: audes deinde Spiritum sanctum vocare genitum & consulere omnibus, vt statuant eum esse genitum? Hic etiam declaras te inimicum esse vnigenito Iesu Christo. Neque illud probaueris vnquam Patrem in sacris literis vocari Spiritum ingenitum. Damus esse Spiritum & Spiritum vocari quatenus spiritualē significat essentiam eámque ingenitam. Sed hoc modo, Filius quoque Spiritus est ingenitus, & Spiritus sanctus ingenitus, quia eadem essentia in singulis est ingenita. Quum verò Pater dicitur ingenitus, Filius autem genitus, ratione personarum id dicitur. Persona enim Patris, à nullo est: at Filii, a Patre genita. Ita dum das consilium quo euitari possit confusio, tu ipse omnia confundis. Confusio vitatur si dicas nomen Spiritus, quum de Patre, aut de Filio prædicatur, [illegible] accipi. Quum verò legimus nomen Spiritus sancti illud de tertia duntaxat persona prædicari: eóque nomen esse personæ, non autem essentiæ.

Subdis porrò meras esse nugas quòd Filius dicitur semper generari: Spiritum autem sanctum procedere. Nugæ igitur sunt, quòd Christus non dixit Spir. sanctum processisse, sed procedere? Tu sermonem Christi corriges nequam? Etsi ergo mihi nō probatur, vt aliter de Deo, præsertim verò de hoc sacrosancto mysterio deque arcana illa & æterna Filii ex Patre generatione loquamur, quā Deus ipse in sacris literis locutus est: tamen ex eo quòd Christus de æterna Spiritus sancti processione loquens, non dixit in præterito, processit quasi non amplius procedat, sed in præsenti, procedit. vt perpetuam eius a Patre, eóque & à se processionem significaret. Hinc, inquam, apparet eos qui etiam de Filio dixerunt eū semper a Patre generari non ita esse ridendos, vt dicas has esse nugas. Nouerunt isti Patres, Filium vocari [illegible] lumenque de lumine, appellari. Vt igitur radii solis, ita à condito orbe orti sunt è sole. vt tamē semper oriantur: sic de Filii ex Patre æterna generatione loquuti sunt, vt intelligeremus generationem illam, non esse eius generis, cuius est nostrorum liberorum è suis parentibus, qui ideò nō possunt dici semper à nobis generari quia extra nos generantur. finiti cùm simus & nos & ipsi: eóque plures etiam homines simus, non solùm distincti inter nos, sed etiam diuisi. Vnde nec perpetua aut continuata est illorum è nobis generatio: sicut radii è sole, quia ab illo nunquam [illegible]. Vt igitur ostenderent Filium non ita esse è Patre genitū vt sit extra Patrē, & à Patre separatus: quia Pater semper est in Filio, & Filius in Patre: idcirco, sicut Christus dixit in præsenti Spiritum S. procedere à Patre: sic illi dicere nōnunquam soliti sunt, Filium generari ex Patre: nam etiā licet Christus dixerit, se exiuisse à Patre, in præterito: Iohannes Baptista tamen non dubitauit dicere in præsenti eum semper esse in sinu Patris: imò idem Christus se esse in Patre. Qui Christum è Patris substantia genitum esse dicebant, laudabantur: sed si addebant [illegible], damnabantur, vt habes apud Hieronymum, T. 2. contra Ruffinum lib. 2. Sed (inquit omnium Patrum censor) Christus dicens Spiritum sanctum procedere à Patre: non generationem eius descripsit, vel continuā eius ex Patris & sua substantia emanationem, sed summam auctoritatem Patris declarauit: quod licet ipse Filius) mittat Spiritū S. non tamen eum mittit à seipso, sed à Patre. Ac parenthesi interiecta, probat non emanare ex Patris & Filii substantia: quia (inquit) ex eorum emanans vel procedens substantia, non potuisset etiam ex sua substantia non emanare: quippe quod fingatur esse omnium trium vna. Primò, quod negas verbis Christi aliud doceri, quàm summam Patris auctoritatem: vicissim & nos dicere poterimus, cùm ante dixit Christus, Patrem missurum Spiritum

S. in

S. nomine non suo, sed Filij: summam Filij auctoritatem [illegible] quod licet Pater mittat, non tamen mittet [illegible] Filij nomine: his vtroque igitur simul collecto [illegible] Spiritum S. Spiritum esse non [illegible] Patris, sed etiam Filij, eóque tam ab vno quam ab altero missum esse. Quomodo verò est à Patre? nam ab hoc Filio [illegible] illum esse inficiari nequis: quum [illegible] illum [illegible]. Num per creationem vt vos? At scripturæ nusquam docent Spiritum S. creaturam esse. Num per generationem? Neque hoc vsquam legitur, atque vt ante diximus [illegible] Spiritus S. genitus esset ex Patre, Filius non esset vnigenitus, neque euitari posset quin Pater duos haberet filios, è sua substantia genitos. Quomodo igitur fuerit à Patre Spiritus S. nam aliquo modo à Deo sit oportet, quo nomine tu hunc appellas [illegible] scripturis certè [illegible] est, ista verò [illegible] docent. quam qui ex verbo hoc, procedendi, collectus est à Patribus.

Ergo, licet illis verbis indicare cum primis volu[illegible] Christus Spiritum S. nihil de suo dicturum, nisi quæ Patris sunt, [illegible] idem concludatur, quando dixit, *exire à Patre* [illegible] tamen absurdum non est quòd Patres [illegible] hoc verbo, modum quo Spiritus S. à Patre est [illegible]. Nam tuam quoque è Patre generationem significauit Christus verbo exeundi à Patre. Idem etiam hic de Spiritu S. verbo procedendi significatur. [illegible] non in futuro dixit Christus, quia à Patre procedet, [illegible] omnino dicendum: tum etiam nihil aliud voluisset [illegible] Spiritus S. à Patre in mundum [illegible] in præsenti, *qui à Patre procedit.* Adde quòd si hoc tantum docere voluisset [illegible] hoc etiam verbum [illegible] nihil ex terrena docere voluisset [illegible] Spiritum S. [illegible] non à se ipso sed à Patre. Hoc enim iam dixerat [illegible] plané habemus verba [illegible] *quum autem* [illegible] *consolator ille, quem ego mittam à Patre* [illegible] *Spiritum* (inquam) *ille veritatis qui à Patre* [illegible] etiam euinceris, quod tu atque [illegible] perpetuum esse hanc Spiritus S. è Patre emanationem seu processionem, quia non dixit, qui è Patre processit seu emanauit, sed in præsenti, *emanat*, seu *procedit*. Plus reuerentiæ certè præbendum est sacris literis & verbis Christi quam tu facias. Hæc autem vera est reuerentia & honor: si nihil superuacaneum [illegible] sed in singulis verbis, singula esse mysteria, [illegible] sermo est de Deo [illegible] illis personis, adde, quando accedit totius Eccl. [illegible] minus nobis licere verba Spiritus S. perfunctoriè proque nostro arbitrio interpretari.

Sed videamus etiam rationem tuam quantum habeat ponderis. Si Spiritus S. ex Patris & Filij emanat substantia, non potest etiam è sua non emanare, quippe quòd vna omnium esse fingitur. Non fingitur, Gonedzi, sed è scripturis demonstratur, vnam esse omnium [illegible] seu substantiam si hanc [illegible] Sophisma autem tuum, inde pendet, quòd non distinguis [illegible] personis, neque etiam illam consideras, quatenus in Patre est, quatenus in Filio, & quatenus in Spiritu S. In Patre est [illegible] in Filio [illegible] in Spiritu sancto [illegible]. Neque nos solùm sumus dicere, Spiritum sanctum procedere ex Patris Filiise essentia: sicut neque Filium è Patris essentia nasci propriè intelligimus, sed vt Filius communicatione totius eiusdémque essentiæ, quæ in Patre est, genitus est ex Patre: sic Spiritum sanctum dicimus totius eiusdémque [illegible] communicatione, procedere à Patre, & à Filio: quia vtriusque est spiritus. Sequitúrne igitur etiam à seipso procedere? Minimè quia alius Pater & Filius: alius verò Spiritus S. Ipse etiam radius dicitur emanare & nasci è sole: non autem è luce Solis, quæ vna est vtriusque. Et nos non ex humanitate parentum nostrorum nati sumus: sed ex parentibus nostris, eiusdem humanæ naturę participatione, quanquam discrimen est in Deo & in nobis non paruum quod scilicet in nobis communicata, sit multiplex propter materiam [illegible] quia finiti sumus, diuídique à parentibus: sed in diuinis illis personis, eadem manet vnita, quia simplicissima & immensa, eoque secari non potest: neque Filius separatur à Patre: aut Spiritus S. à Patre, vel à Filio, ac si aliquando vel apud Patres, vel apud nostros legis, Filium è substantia vel ex essentia Patris genitum esse non ita intelligenda sunt talia verba, quasi dicamus essentiam ipsam Patris generasse, quam suæ substantiæ essentiæque communicatione. nam nos quoque dicimur geniti ex Patre, sed non ex ipsius essentia: quia gratiæ communicatione, non autem substantiæ geniti ex [illegible] sumus. [illegible] igitur sophisma detectum est. Plura si velis ad hæc & alia similia, lege si placet alteram partem meorum de tribus Elohim, vno eodémque Iehoua, librorum.

Notandum quoque est esse Caluini vafritiem quòd non dixerit, totam essentiam esse vnum spiritum, sed totam esse spiritualem. Quid ita vafrum eum vocas, quòd sic locutus sit: *Nam non ideo* (inquit) *spiritualem esse dixit, ne non sit, qui putet esse animalem vel carnalem, et quia* [illegible] *essentiam esse vnum spiritum, vidit nihil aliud restare quam Patrem, & Filium, & Spiritum S. nomina esse vel attributa illius vnius Spiritus.*

Ego verò Gonedzi, summam voco prudentiam cum solida eruditione coniunctam, quam tu vafritiem appellas: te autem esse sycophantam, cùm aliam Caluino affingis caussam suorum dictorum, quàm quę debeat. Quod enim non dixerit totam essentiam esse vnum spiritum: hoc ideo fecit quia cum tu tuique similes, non nisi vnius spiritus, [illegible] vnam personam, dici non [illegible] nec potest, totam essentiam esse vnum spiritum nisi à Sabellianis. Quod verò diuinam essentiam spiritualem esse dixerit, propter Anthropomorphitas factum est, & quia locus Christi Ioh. 4. [illegible] explicabat hoc [illegible]. Quid nisi ro Orthodoxo significare aliud potuisset illa verba, [illegible] quam Deum spiritualem esse essentiam, hoc est non corpoream ac proinde quæ neque in sui adoratione ac cultu [illegible] habeat externis corporeisque ceremoniis & locis (vt [illegible] putabat Samaritana & plerique omnes etiam Iudæi:) sed adorari velit in spiritu & veritate? Idem enim docuit Christus, quod etiam pueri didicerunt in Scholis à Catone:

Si Deus est animus, nobis vt Carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

Neque est cur [illegible] de sola Patris persona Christum ea verba protulisse calumnieris, vbi de colendo, inuocando & adorando Deo locutus est, nisi fortè ex doctrina Christi, contendere etiam velis, solam Patris personam esse colendam, inuocandam, adorandam: non autem Filium etiam & Spiritum S. Quod si feceris, mox impurissimum [illegible] Stephanus, alij Apostoli, & tota Christiana Ecclesia.

Subdis: *Quæ autem absurda verbis eius Caluini sint annexa ita accipe. Essentia Dei non est nisi spiritus. Si ergo in illa essentia, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus comprehenderentur an non in quodam spiritu, alij tres spiritus comprehenderentur? Vides quò homines arrogantiæ* [illegible] *autoritatis cupiditas impellat, dum tamen* [illegible] *in errore, aliquantulum de autoritate in qua habentur,* [illegible] *miras præstigias malunt fingere, quam veritatem simplicem & apertam agnoscere.*

Hæc tua sunt omnia, quibus multa subiicis de veritate, sine tricis explicanda, sed simpliciter & apertè. Sed quis maioribus tricis atque sophismatis inuoluit veritatem, quam tu? Cui ideo rumpuntur ilia, quia vides, Caluinum maximæ [illegible] & id quidem meritò, fuisse & adhuc esse suis scriptis in Ecclesia autoritatis: cum tu ne nomine quidem, quis sis, agnoscaris. Tu modò vide tuas tricas. *Essentia* (inquis) *Dei, non est nisi spiritus.* Sed spiritus nomine tu homo [illegible] veritatis studiosissime, intelligis? Vel aliquod extra ipsum Patrem, Filium, Spiritum S. [illegible], vel aliquem istorum tantùm vel id quod omnes sunt, seu in quo omnes communicant. Si primum intelligis, turpiter fallens. Nulla enim est essentia diuina, nullúmque in Deo [illegible] extra Patrem, Filium, & Spiritum S. vt neque humanitas extra homines, ac proinde tu nihil aduersus Caluinum concludis, qui nullum vnquam in Deo extra tres personas, imaginatus est [illegible]. Si alterum, indignus es fuisse, vt qui tamdiu in Schola Christi versatus, nondum scias, tam Filium, quàm Patrem aut Spiritum S. esse spiritum, quia Deus sunt. Si tertium, tua igitur sequela nihil habet absurdi. Non enim absurdum est, plura [illegible] spiritualia, in quodam spiritu, hoc est in quadam spirituali communique essentia comprehendi, vt omnes homines in humanitate quæ tamen extra homines nulla subsistit. Vides igitur qui sis, Homo nimirum tricis & tenebris tetè oblectans, alios autem seducens. Vade ergo & accusa Caluinum arrogantiæ, homo omnium arrogantissime: quidve sit veritas, ac quomodo debeat explicari, melius discito.

Obseruent autem Lectores caussam, cur & isti Tritheitæ & Ariani omnes, ac Seruetiani, doctrinam hanc, quam

hactenus Ecclesia credidit & prædicauit, de Deo Patre: Deo Filio, Deo Spiritu sancto, vno eodemque Deo seu Iehoua, oppugnent: ea est, quia percipere intellectus sui ratione hanc non possunt doctrinam. Quid quod hoc etiam assumunt tanquam certissimum ..., quo doctrinam hanc veram non esse, sed humanum figmentum persuadeant? Sic enim scribit. *Veritas nihil præstigiis habet simile*, &c. Argumentum tale est. Omnis veritas, vt est nuda & aperta, nihilque habet præstigiis simile: ita etiam cognitu facilis est. *Fides enim vera, est substantia rerum sperandarum argumentum rerum non apparentium*. Atqui talis est nostra doctrina contra autem sese habet doctrina, quam hactenus Patres & tota Ecclesia credidit de Deo vno in tribus personis. Quis enim eam possit percipere? Respondeo ad maiorem tuam, Gonedzi, propositionem. Veritas de Deo, rebusque diuinis, per se & sua natura, aperta est, & cognitu facilis, sed non omnibus. Apostolus enim ait, 1. Corint. 2. *Animalis homo non percipit: nec potest percipere quæ sunt Dei.* Sed quibus cognitu facilis est, & aperta? *Iis qui spiritum habent Christi*, vt Apostolus docet. Qui autem habent hûc Christi spiritum? *Qui sunt Christi*. Qui verò sunt Christi? Qui fide eum, qualem eum & persona & officio prædicant sacræ literæ, amplectuntur. Qualem vero prædicant scripturæ eum esse (vt iam de officio taceamus) persona? Ita verum hominem, vt etiam verum Deum: Deum inquam non alium à Patre: quia non est, nec esse potest nisi vnus Deus Iehoua. Qui hac fide, verbo Dei nixa, Christum amplexi sunt: hi etiam habent & Patrem Christi, vt Iohannes docet: & spiritum Christi, vt docet Apostolus. & his, veritas hæc cognitu facilis est (cognitione fidei, quæ non ratione nititur nostræ mentis, sed solo Dei verbo) & aperta. Non simpliciter: (Apostolus enim eam vocat mysterium 1. Timoth. 3.) Sed in verbo. Quid enim in scripturis apertius quàm & vnum tantum esse Deum: & hunc Deum esse Patrem, Filium illius Patris, & spiritum sanctum qui & Patris & Filii spiritus sit? Sed neque in verbo ita aperta est & facilis cognitu, vt percipere eam perfectè menteque assequi vti res se habet, possimus. Apostolus enim ait. *Nos hic videre per speculum, & in ænigmate*: Item, *cognoscere ex parte tantum*. Et *Fides* (inquit) *est* ... Fides enim euincit, vera esse & certa, quæ verbum proponit: sed interim hæc non videntur in præsentia, videnda à nobis, cum in cœlo fuerimus. Vnde non ineptè Scholastici dixerunt: *Fidem esse certam cognitionem, sed non cui lentem, eoque medium esse inter opinionem & scientiam proprie dictam, quanquam certior est quàm scientia. propter autoritatem loquentis.* Ita apparet, tuam propositionem non esse simpliciter veram: sed opus habere hac, quam attulimus explicatione.

Cui etiam addo: veritatem, de qua agimus, non prius fieri facilem cognitu, quàm simplici fide, verbo Dei nixa credatur. *Fide intelligimus* (ait Apostolus) *aptata esse secula.* Prius igitur opus est simplici fide verbo Dei, tum demum intelligamus, & veritas nobis magis ac magis innotescit. Atque ita perpetuo nos docent & hortantur Prophetæ atque Apostoli. Tu contra consulis, vt nihil credamus, nisi quod claram & apertam esse veritatem, nobis ipsi persuaserimus. Egregium sane consilium, & Theologo Pastore que dignum. Nos contrà docemus cum Apostolis, satis esse, si persuasum habeamus a Spiritu sancto, quod proponitur in S. literis, illud esse ipsum Dei verbum eóque ipsissimam veritatem: etiam si quod proponitur, illud clare & apertè non intelligamus, hoc est, mente, quomodo se habeat, percipiamus. Tale autem est quod proponitur de vno Deo, déque tribus in eo ... Patre, Filio, Spiritu sancto. Non vides quomodo omnia tu inuoluas, quæ explicanda sunt? Verè quisque debet metuere præstigias in tua oratione, tricis & inuolucris refertissima.

Illud placet, quod ais, illam esse veram fidem, dum ita credimus, vti res sese habent. Assumo autem, ita res sese habere de Deo, vti credimus, quia non credimus, nisi quod verbum Dei docet, interprete tota Christi Ecclesia. Fides igitur nostra, vera est: vestra autem falsa, quæ nostram oppugnat. Atque hæc ad tui syllogismi maiorem, vt vocant propositionem. Quod autem hinc assumis, facile est ad iudicandum, si ad istud iudicium faciendum, apertum Dei verbum, illúdque solùm adhibeat, etiamsi quomodo sese habeat hoc mysterium, percipere iam non possit: quia vt percipiatur, iam non vult Deus. Reseruat enim in patria nobis visionem hanc, & tantum hic a nobis exigit fidem. Fides autem vera est, quæ verbum Dei habet certum, vtut veritatem ab ipso apertè propositam, apertè & sine ænigmate videre non possimus. Redeamus igitur ad institutum, quo tu conaris demonstrare contra Concilium Nicænum, totámque Ecclesiam, non esse vnam esse Patris, Filii, & Spiritus sancti essentiam, eóque non esse ὁμοούσιον.

CAPVT V.

Refelluntur alia argumenta, quibus conatur probare Gonedzius contra Concilium Nicænum, non esse vnam & eandem essentiam Patris, Filii & Spiritus sancti.

QVod Deus (inquit) *Spiritus sit: nemo vnquam fidelium dubitauit*, &c. Argumentum tale est, vt planum faciam, quod ipse intricat: Si vna horum trium esset essentia: omnes quoque vnus essent Spiritus. Namquòd Deus sit Spiritus, nemo vnquam hoc negauit. Hic assumtum vt probet, iacit hoc fundamentum, tanquam omnium fidelium confessione certissimum, quendam certum Spiritum, esse Deum. Hócque inde sumit, quia Christus dixit, Deus, Spiritus est. Vbi iectè obseruandæ sunt technæ huius hypocritæ, qui, quod apud Christum fuit prædicatum, hoc facit esse subiectum, & contra, ac promde, vbi spiritus, pro essentia spirituali accipiebatur, pro persona spirituali. (Nam hoc apud ipsum Gonedzium significat nomen Spiritus) accipit, & quidem pro Patris persona interpretatur verba Christi. Sic enim habet ad verbum, *quod Deus Spiritus sit, nemo vnquam fidelium dubitauit. Ita quendam Spiritum, omnium* (scilicet spirituum & aliarum rerum) *fontem Deum esse oportet.* Vides sophisticam, fraudes, præstigias.

Iacto itaque hoc fundamento, quendam certum spiritum id est, spiritualem personam, esse de omnium fidelium sententia & fide Deum: hoc prosyllogismo probat sui syllogismi assumtionem hoc modo. Quisquis credens, certum quendam spiritum esse Deum, de spiritu illo, qui peculiari nomine spiritus sanctus appellatur, aut nunquam ausus est eum appellare Deum, aut de eo, an Deus esset, dubitauit, idque propterea, quod spiritus Dei esse dicatur: omne autem quod est alicuius, non est id ipsum, cuius est: aut etiam falsus est eum esse Deum, sed non ea ratione quòd sit ipse ille spiritus id est, illa persona, quem Deum esse credidit, sed aliqua diuersa ratione, id est, quia ... est, vt nos docemus, Patri) is prudens vel imprudens, duos inducebat spiritus: alterum, quem Deum esse absque omni dubio creditur: alterum, quem aut noluit confiteri Deum esse, aut de illo dubitauit, an esset Deus: aut si credidit esse Deum, non credidit ea ratione, cum esse Deum quòd esset ipse ille spiritus quem Deum esse credidit, sed alia ratione. Nam magna esset stultitia, & ambigere an Spiritus S. sit Deus, & conari probare, quod sit Deus, si non alius esse credatur spiritus, quàm sit ille qui sine controuersia creditur esse Deus. Hæc est maior prosyllogismi.

Atqui omnes homines, qui fidem & religionem professi sunt, in aliquo horum trium ordinum genere fuere & sunt. Nam omnes crediderunt, quendam spiritum esse Deum: de Spiritu autem, qui peculiari nomine Spiritus S. appellatur, interrogati an esset Deus aut negarunt aut dubitarunt aut affirmarunt, non tamen ea ratione quod esset ille Spiritus, de quo nemo vnquam fidelium dubitauit. De omnium igitur fidelium communi sententia, Pater, qui est ille spiritus omnium fons, & Spirit. S non sunt vnus spiritus. Quare nec vna vtriusque essentia. Hæc est summa argumenti quod tamen aliis porrò verbis amplificat insignis sophista.

Sed quis non videt fallaciam in ὁμωνυμίᾳ Spiritus: qua imponit simplicioribus. Breuiter ergo respondeo ad Maiorem syllogismi. Si nomen spiritus ... pro persona spirituali, accipit, vt accepit, falsa ac nugatoria est. Assumit enim pro confesso quod est in controuersia. Nos enim dicimus, trium personarum vnam esse essentiam: distinctas tamen esse tres inter se personas. Si verò nomen Spiritus, pro essentia spirituali accipere velit, ... est. Nos tamen damus, quia fatemur, sicut, quia vna est omnium Deitas, ideo omnes etiam vnus sunt Deus: sic, quia vna est omnium spiritualis ..., ideo omnes sunt vnius Spiri-

Spiritus, nempe [illegible], non [illegible]. Hinc sequitur: Minorem esse falsam. Omnes enim fideles hoc semper fassi sunt, vt in nostris libris *de tribus Elohim*, vno eodémque Iehoua abundè demonstrauimus, omnes hos tres vnum esse [illegible] vnam spiritualem essentiam vnumque Deum.

Ita ad prosyllogismum non est opus prolixa responsione. Quæ iam tantum breuiter perstringo. Tametsi [illegible] potest Patrem esse vnum quendam spiritum, hoc est, spiritualem personam seu spirituale [illegible]: & filium itidem autem spiritum, eodem sensu, sicut etiam Spiritus S. quia tamen scriptura S. nunquam ita locuta est, nec nomen Spiritus in hoc sensu vsurpauit, nisi de tertio [illegible]: neque hoc simpliciter, sed addito Epitheto sancti: nomen autem spiritus simpliciter, cùm de Deo prædicatur, pro essentia spirituali accepit: idcirco neque nos aliter loqui debemus. Et cur tu, Gonedzi, hic non meministi regulæ Apostolicæ, quam de principio posuisti, ex priori ad Timoth. *Exemplar teneto sanorum verborum, quæ à me audiuisti de fide,* &c. Et illius, *Obsecro, vt idem loquamini omnes?* Non sumus igitur stulti, qui probamus, Spiritum sanctum esse Deum, quem tamen non credimus, alium esse Spiritum, i. spiritualem essentiam quam sit & Pater: Aliam enim esse spiritualem personam à Patre, omnino credimus ac confitemur.

Quod inspersisti maiori propositioni tui prosyllogismi de causa, cur quidam dubitarint, an Spiritus sanctus esset Deus, quia Spiritus Dei vocatur: Omne autem, quod est alicuius, non esse id ipsum, cuius est: illud quoque plenum est Sophisticæ. Spiritus S. cùm Spiritus Dei vocatur, nomen Dei non pro essentia, sed pro persona Patris, qui Deus [illegible] appellatur, accipi debet. Est enim spiritus, eius, à quo procedit. Non procedit autem ab essentia: sed à Patre, & à Filio. Vnde & Spiritus Christi etiam nominatur, & Patris. Ita facilè damus, quod est alicuius, non est id ipsum, cuius est. Neque enim Spiritus sanctus est Pater, vel Filius. Quare hoc non impedit, quin sit vna & eadem essentia cum Patre & Filio, eóque vnus & idem Deus [illegible] quia non est Spiritus essentiæ diuinæ, aut Dei [illegible], sed tantum [illegible] accepti. Impudenter autem impudens es, cùm ais. Neque Apostolorum quenquam testatum fuisse, Spiritum sanctum esse Deum: neque veterem Ecclesiam, eum appellare Deum ausam fuisse. Lege libros nostros, & tuam videbis vel impudentiam, vel saltem inscitiam.

ADMONITIONIS NEOSTADIANAE

DVO CAPITA; NEMPE

TERTIVM, continens Dilutionem falsæ Accusationis aduersus Orthodoxas Ecclesias institutæ de quibusdam Dogmatibus: Et OCTAVVM, falsas assertiones in libro Concordiæ Vbiquitariæ demonstrans,

Ab heterodoxis quibusdam scriptoribus in APOLOGIA sua ERFVRTENSI prolixè oppugnata, solidè verò propugnata per D. HIERONYMVM ZANCHIVM: cuius Responsio nunc prodit in lucem.

Præfixa est ad Lectorem de huius Responsionis occasione & editione breuis PRAEFATIO.

LECTORI CHRISTIANO, S.

QVVM circa annum CIↃ IↃLXXVII. Theologi sex Bergæ congregati, nomine quorundam ordinum Augustanę confessionis conscripsissent, deinde publicassent, Librum Concordiæ suæ, in quo vbiquitatis dogma stabilire conati sunt: paulò post edita est Admonitio Christiana, scripta à Theologis & Ministris Ecclesiarum in ditione Illustriss. Principis Iohannis Casimiri Palatini ad Rhenum, Bauariæ Ducis, &c. Duodecim capitibus opus illud absolutum, post præfationem necessariam, Doctrinam orthodoxam de Persona Christi & Cœna Domini repetit, accusationes de quibusdam falsis Dogmatibus, quæ aduersus Ecclesias reformatas sparguntur, diluit, autoritatem & veram Confessionis Augustanæ sententiam examinat, De authoritate D. Lutheri, De condemnatione iniusta piæ Doctrinę in Concordiæ libro disserit, falsas assertiones & Antilogias eiusdem libri demonstrat, processum Theologorum Bergensium in concordiæ negotio detegit, de Christiani magistratus in controuersiis Ecclesiasticis Officio, docet quid sit sentiendum. Denique huius Bergensis concordiæ exsecutionem grauia parere incommoda postquam ostendit, tandem de vera Christianæ concordię in Ecclesiis constituendę ratione modum profert facilem & necessarium. Bergenses huic veritatis telo clypeum opposuerunt, APOLOGIÆ ERFVRTENSIS titulo. Constituerat D. Zanchius totam illam apologiam excutere, sed variis aliis laboribus Theologicis impeditus, & senio confectus, tantùm duo capita Admonitionis, Tertium nempe & Octauum ab Erfurtensibus Apologistis oppugnata propugnauit, ordine sequenti. 1. Admonitionis verba refert. 2. Apologiæ Erfurtensis profert accusationes. 3. Has refellit. Literæ ad marginem tum apologiæ, tum Zanchianæ responsionis, additæ sunt, vt lector facilius mentem vbiquitariorum & Zanchij assequeretur. Numeri admonitioni & Apologiæ præfixi, breuésque notationes marginales editionem vtriusque, circa annum 1583. & sequentes indicant. Tu lector his scriptis ad veritatis ardentiorem professionem vtere, & Vale.

ADMO-

ADMONITIONIS CHRISTIANÆ AB APOLOGIA ERFVRTENSI oppugnatæ Defensio.

CAPVT III.

Pagina 62.

Dilutio accusationis falsæ nostrarum Ecclesiarum de quibusdam falsis dogmatibus.

In repet. cap. 7. de statu controu.

HIc verò audimus, quid contra nos excipiant, & inculcent isti Theologi auribus procerum & populi: Aiunt nos verba nostra sic ad ipsorum doctrinam accommodare, vt videamur rectè & cum ipsis sentire. obiiciunt nobis versutiam hæreticorum, qui similia sermoni Ecclesiæ loquuntur, sed dissimilia sentiunt, quasi multa alamus monstra, multa dissimulemus falsa dogmata, & condemnatione digna.

Sed nos nihil sentire ab his, quæ iam professi sumus, alienum, testes sunt locupletes nostrorum libri, testis Deus, & nostra conscientia. Sin autem existimant, nos inflectere velle nostrum sermonem ad ipsorum dogmata, quæ non probamus, næ illi vehementer errant, & ex suis moribus iudicium facientes de aliis, seipsos decipiunt. Nihil minus studemus, quàm videri cum illis sentire, cum quibus non sentimus. Si haberemus hoc studium, fortassis minore inuidia flagraremus Sed non pudet nos doctrinæ nostræ, quam scimus esse veritatem Christi. Illis igitur hanc curam relinquimus, quorum doctrina est eiusmodi, vt nihil ægrius ferant, & nunquam maiori de calumniis & iniuriis, Cœlum terrámque clamore compleant, quam si detractis fucis & phaleris, propriis & nudis verbis ipsorum dogmata recitentur. Multa quidem illi in hoc *& aliis* suis libris, falsa, absurda, impia, atque blasphema dogmata nobis affingunt, vt nobis odium conflent, nos deforment, & falsis testimoniis opprimant. Sed quæ ipsi ad nos condemnandos congerunt, ea nos anathematismis ipsorum tanquam validissimum argumentum opponimus. Hanc enim ipsi nobis secundam rationem suppeditant, quare libro concordiæ auctoritas normæ docendi & iudicandi, tribui nequaquam debeat. Qui falsis criminibus grauant & condemnant homines innocentes, & seipsos accusatores, testes & iudices contra ipsos constituunt, illorum iudicia & sententiæ à veritatis & iustitiæ amantibus audiri non debent, tantum abest, vt pro regula suorum iudiciorum debeant recipi. Talis ergo cùm sit illius libri aduersus nos actio, & iudicatio, norma profectò iudicii haberi non potest ab iis, qui atrocium iniuriarum, quibus ille Christi Ecclesias & membra afficit, approbatores & socios se præbere nolunt.

Multæ quidem possent ex libris horum Theologorum colligi falsissimæ criminationes & calumniæ, quibus, licet factis dictísque à nobis solidissimè & sæpissimè refutatis, tamen a multis iam annis, quasi cæci & surdi, nos conspuere non erubuère. Sed ne magis quàm oportet, nos illas curare videamur, eas saltem iam monstrasse sufficiet, quas in hoc libro repetunt, partim temerè & sine colore asseuerantes, partim iis, quæ confitemur, callidè & fraudulenter admiscentes, partim verò aut imperitè, aut sophisticè, ex doctrina nostra consequi fingentes, &c.

Non ergo hic tantùm modò aduersus librum concordiæ, sed etiam aduersus alios, à quibusdam ipsorum vbiquitariorum, & libri concordiæ Autorum conscriptos libros, disputatur. Quare non est, cur si quędam improbentur in Admonitione, quæ tamen in libro concordiæ haud præcisè & ad verbum leguntur: propterea tamen nos accusent falsi. Ipsi etiam miscent aliena cum nostris.

---

pag. 35. CAP. II.

APOLOGIÆ ERFVRTENSIS pro libro concordiæ.

Vera declaratio, solidáque refutatio dilutionis, qua aduersary Neostadienses, in admonitione sua, doctrinam suam de persona Christi tueri conantur & defendere.

COnqueruntur plurimùm aduersarii nostri, se innocentes homines à nobis condemnari & falsis criminibus grauari: multáque ipsis absurda dogmata affingi: quæ nunquam probarint vel tradiderint: ideóque *omnem* cupiunt nobis fidem derogatam: nostráque *omnia* falsitatis simpliciter condemnari. a. Multum igitur in se excusando laborant: *paradoxa que sua*, quàm possunt, conantur subtilissimè, arguté & splendidè, vti in causis malis fieri consueuit, exornare: b. c. secundum illud: *si fecisti*, vel nega, vel pallia, vel excusa. Excusationes igitur & palliationes ipsorum, quoad locum de persona Christi, videbimus: & an ea illorum sit, quam præ se ferunt innocentia & doctrinæ sinceritas, ad normam & regulam verbi *diuini* examinabimus. Quæ enim vrgeret nos *necessitas*, aut quæ impellere nos posset voluptas, sine causa confingendi plura paradoxa, ipsísque obtrudendi: cùm, proh dolor, nimis multa sint capita, de quibus magno animi mœrore, necessitate potiùs, quàm voluntate cum ipsis disceptandum nobis est: nisi malimus negando prodere *veritatem diuinam*. Testem DEVM inuocamus, nihil posse nobis euenire gratius & iucundius, quàm si per ipsos nobis liceret in capitibus controuersis, secundum normam d. e. f. g.

veritatis solidam, constantem D ó que gratam
h. inire & colere cum ipsis *concordiam*. Nec animum nostrum esse aut intentionem Dominus nouit) ipsi sua amplificare, animóque studio
i. sè & petulanter distrahere eorum, qui ad *veritatem* propius accedere cogitant. Imò toto pectore condolemus, cum in libro Christianæ
k. concordiæ præcipua capita tam in rebus, quàm in Phrasibus, quàm diligentissimè sint *explicata*, & contra omnem erroris suspicionè dubio
l. discrimine, quàm accuratissimè sint *præmunita*, qualis est de reali communicatione: hasce tamen declarationes nó modò quasi cæcos & surdos eos negligere: verum etiam cauillationibus & calumniis peruertere: inque deteriorem partem interpretari: quasi in hoc vnice ipsis incumbendum, ne quo modo concordia ineatur: sed vt lites perpetuo ex litibus serantur.
m. Quod ipsorum artificium candido lectori diligenter est notandum.

Responsio D. H. Zanchy.

a Non omnem: sed vbi falsa docetis, vel calumniatores estis.
b Non omnia: sed in quibus erratis.
c Vestro corrupto iudicio paradoxa: Orthodoxa autem iudicio Ecclesiæ Catholicæ.
d Nugæ.
e Sed foedissimè corrupti, sicut & illud, vnde caput controuersiæ vestrorumque peruersitatis ex, Hoc est corpus meum, in Corpus meum est in hoc.
f Ista, quæ etiam ad portentosum dogma de Vbiquitate corporis Christi cum suis blasphemiis circumstantiis, tantum vt Lutheri sententiam de Eucharistia sententiam quam falsam mordicus defenderetis, Ecclesiis obtrudendum vos impulit.
g Hoc est, vestra somnia.
h Cur ergo antequam vestro libro Concordiæ à tot Electoribus i uncerribus subscriberetur, vt Nicæna saltem synodus, eáque ex omnibus gentibus, quæ Euangelium profitentur, cogeretur, non curastis? cur non etiam nunc ad talem synodum cogendam principes hortamini:
i Hoc est ad vestra figmenta.
k Explicata nimirum vt Ideæ Platonicæ, quas ne ipse quidem autor intellexit.
l Hoc est, Sophisticis distinctionibus atque præstigiis intricata vt nec vera esse deprehendi, nec falsitatis conuinci à quouis homine vel acutissimo possint. Quid enim cum illo agas, qui omnes modos, quibus aliqua res alicui realiter communicari dici potest, negat: & tamen realiter communicari contendat? Optimè igitur sibi præmunierunt aduersus omnes veritatis inquirendæ & discutiendæ studiosos.
m Lector eruditus ex collatione Admonitionis & Apologiæ facilè iudicabit.

ADMONITIO pag 63.

Atque vt primùm, quæ de persona Christi dogmata nobis tribuunt, recenseamus: Aiunt nos docere, quod Deus nihil cum humanitate Christi realiter commune habeat.

Duplex iniuria est, & crimen falsi verborúmque nostrorum depravatio. Non dicimus Deum sed Deitatem non dicimus Nihil, sed nullam essentialem proprietatem, cum humanitate realiter communem habere. Deus enim hic significat personam Christi, quæ Deus est & homo, vtrunque realiter & substantialiter. Deo igitur (loquendo de Christo) competunt verè & realiter omnia humana, quæ nostri causa suscepit, sed non secundum Deitatem suá, vel quod idem est, non Deitati ipsius, sed humanitati, & tamé Deo, quia hæc humanitas Filio Dei propria & substantialis est: sicut & contra, homini, id est, Christo competunt verè & realiter omnia diuina, sed non secundum humanitatem suam, vel non humanitati illius hominis, verùm Deitati & tamen homini, quia Deitas huius hominis est substantia.

Quæ enim naturis singulis sunt propria, ea Personæ Christi sunt có munia: & propterea de naturis non nisi distinctè de persona verò indistinctè prædicantur & vera sunt, siue à Deitate sua Deus, siue ab humanitate sua homo nominetur Christus. Deitas ab æterno, humanitas in tempore est genita: & Deus autè & homo ab æterno & in tempore genitus rectè dicitur, propter humanitatem Dei, & Deitatem hominis Christi.

Estque animaduertendum in istis Theologis, quòd toties admoniti non desinant confundere personæ & naturarum nomina vt persuadeant hominibus, nos negare de Deo, quæ negamus de Deitate: & negare de homine, quæ negamus de humanitate Christi: Et vicissim istis liceat ad Deitatem, quæ de Deo, & ad humanitatem trahere quæ de homine Christo verè prædicantur. Quid autem est fraudem veritati facere & homines ludere præstigiis, si hoc non est? Discant ergo prius discernere naturam à persona, partem à toto, quam scribant normas dicendi & iudicandi.

Altera stropha est quòd dicunt nos Nihil rei quære realiter commune Deitati & humanitati, seu Deo quà Deus & homini quà homo est. Disertè enim profitemur, eas proprietates diuinas quæ similitudinè sui creatam admittunt vt quæ naturæ quidem compete re, sed maxima homonymia & sensus diuersitate. Etsi enim nomina sint eadem propter rerum similitudinè: tamen discrimen infinitum est inter res ipsas, increatam scilicet Dei essentiam, siue naturam, & qualitatem creatam in natura rationali. Sapiens realiter est Deitas scilicet æterna & essentiali sua sapientia quæ non aliud nisi ipse Deus est. Sapiens etiá Christi humanitas realiter scilicet sapientia creata & qualitate sibi tanquam subiecto inhærente, quæ neque Deitas neque humanitas Christi est, sed Deitatis similitudo & imago in humanitate à Deitate effecta. Similis aliorū est ratio: quod ipsi quoque Anathematistæ, coguntur concedere. Sed omnipotentia immensitas omnisciientia diuina non admittunt creatas res ipsi æquales. Hæ igitur naturæ humanæ realiter non competunt. Sapientia enim & virtus diuina potest per sapientiam & virtutem creatam similitudine sui repræsentari, quatenus est sapientia & virtus, sed non quatenus Deitatis propria & essentialis. Los est, quatenus infinita est.

APOL. fol. 35. *Admonit. pag. 63.*

ET initiò cócedere nolút, sese docere, quòd Deus nihil cū humanitate Christi realiter commune habeat: sic enim pro libitu, in commodum caussæ suæ, *informant* verba libri Christianæ concordiæ, in statu controuersiæ. Excusant verò se, quòd duplici iniuria afficiantur: **A.**
quódque verba ipsorum deprauemus. Non enim se Deum, sed deitatè *seu essentiales proprietates* diuinitatis cū assumta natura nihil commune habere asserere, suámque sententiá communi, supra etiá exposita confirmant regula. **B.**
Quæ singulis naturis sunt propria, ea Personæ Christi sunt communia. Hac verò excusatione crimé ipsi committunt falsi: verbáque libri Christianæ cócordiæ quæ pag. 244. in Germanico exemplari expressa sunt, lógè aliter reciant, statúmque controuersiæ illum informát in modum, quam vt in libro illo expositus est, omittentes multa, quæ ad caussam ipsam necessariò pertinent.

Status enim controuersiæ in hac quæstione, non est de propositionibus primi generis, quę tantùm in concreto prædicantur, quemadmodum supra demonstratum: nec etiam de supernaturalibus, creatis & finitis donis, Formaliter inhærentibus assumtæ naturæ: In his enim duobus generibus, vt diximus, consentimus. Verùm status controuersiæ, in hac quæstione, præcipuè est de propositionibus tertij

tertij generis: in quibus sacræ literæ & patres
secuti sacram Scripturã, testantur Christo, se-
cundùm humanam, & non secundùm diuinam
naturam, datam esse in tempore, omnem po-
testatem in cœlo & in terra: virtutem viuifi-
candi: potestatem exercendi iudicii: vim redi-
mendi à peccatis honoré inuocationis, & hu-
ius generis alia, de quib. mori authoritate te-
stimoniorum sacrarum literarum disertè pro-
nunciamus, Filium Dei has suas proprietates,
realiter & verè, sine tamen confusione & exę-
quatione humanæ naturæ, pro ratione *ἑνωσ-
μίας* vnionis personalis communicare.

Hanc verò huius tertii generis communica-
tionem, vt in aliis scriptis, ita in hac etiã Ad
monitione, simpliciter negant: dũ hoc se effu-
gio elabi posse arbitrantur: quòd concedunt
C Deo quidem *aliquid* commune esse cum hu-
mana Christi natura: (veluti quòd homo Deus
nominatur: idque ob personalem vnionem,
D Deitati verò nihil commune cum *humanitate*:
idque hanc ob caussam: Nullo enim modo &
ratione fieri posse, vt proprietates diuinitatis
E vlli creaturæ *communicentur* nisi humanitaté
in diuinitatem transformare conemur. Nullo
etiam modo ferendam esse confusionem no-
minum personæ & naturæ cuius nos *audacter*
F. *arguunt*: Verùm isthæc omnia, refutatione pro
lixa non egent: modò diligenter & controuer
siæ statum attendamus, illúmque peruerti non
patiamur.

De communicatione maiestatis. Prætendunt proprietates diuinæ naturæ in
Christo assumtæ humanę personalitérqu evn
tæ nullo modo & *ratione communicari*. Simpli
G. citer.n. illas esse incommunicabiles. Quòd si
autem communicentur, necessariò consecutu
rum humanam Christi naturam, in diuinam
essentialiter esse transmutatam. De industria
autem quasi cæci essent & surdi, videre nolũt
& audire, doctrinam Ecclesię, in tam arduo &
sublimi mysterio fundamentũ flagitare *sacra-
H. rum literarum*. Quæ in istiusmodi mysteriis, ex
presse asserunt sacræ literæ: illis, licèt rationi
impossibilia videantur, tanquam veris tamen
I. & indubitatis, fidem *assensúmque tribuendum*.

Nec penes humanam esse determinatio-
nem, quid filius Dei de proprietatibus suis as-
sumtæ humanæ naturæ largiri & cõmunicare
possit, néc ne: sed iudicium huius & decisio-
nem omnem ab eo dependere, qui veritas est,
hoc est, Christo. Testantur autem sacræ literæ
cuius supra c.1. ex Mat.11.18. Ioh.5.1. Ioh.1. Phi.
2. clara producta testimonia, Christo secũdum
assumtam humanam naturam proprietates di
uinas tributas & donatas esse. Nec personæ tã
tùm mentio fit in concreto: verùm in Persona
disertis verbis humana Christi natura expri-
K. mitur. Io.5.6.1. Io.1. Col.1. *Intrepidè* igitur, hila-
ri vultu & animo cõcludimus: (cùm Christus
qui mentiri nescit: cùm Spiritus sanctus, qui
fallere non nouit, quique erroneum aut fictũ
nihil Ecclesiæ ministerio Apostolorum tradi-
L. dit, *clarè* id edisserant) diuinitatis hęc tributa
& Idiomata, humanæ naturæ in Christo, verè
& realiter cõmunicata esse. Quæ sententia no-
stra, quo magis ab omnib. opinionibus falsis,
pura esset, libera & separata: contráque erro-
M rum suspiciones probè munita: *singulari dilig*
tia hæc discrimina seu distinctiones in libro
Concordiæ addita sunt & explicata, nõ essen
tiali aut Physica communicatione, aut effusio-
ne proprietatum diuinitatis, nec per confusio-
nem, conuersionem, aut exæquationem natu-
rarum & idiomatũ, sed ratione & respectu v-
nionis hypostaticæ, quæ est inseparabilis. Ve-
rum ad his nostras declarationes *obdurato sunt* N.
corde, & surdis auribus, ne veritatem audiãt &
intelligant. Quod autem prætendunt, proprie
tates esse incommunicabiles: respõdebitur ad
illam obiectionem, ca.4. Apologiæ, quem ad
locum lectorem remittimus. Vno verbo vt
comprehendamus: *incommunicabiles* sunt, essen- O.
tialiter hoc est, assumtæ humanæ Christi natu-
ræ nunquã fiũt essentiales proprietates: com-
municari etiam ea ratione nequeũt, vt diuini-
tas ᵽ λόγου ex se aut è se, in assumtam humanã
naturam tanquam in subiectum, suas proprie-
tates effundat, quæ à diuinitate sunt separatæ:
quæque humanæ *in* & per se adhæreant: hac e- P.
nim ratione gemina in Christo constitueren-
tur diuinitas. Communicantur autem *persona* Q.
liter propter & pro ratione personalis vnio-
nis: quemadmodum id aliquo modo è simili-
tudinibus vnionis corporis & animæ rationa
lis colligi potest. Id enim si fieret, natura hu-
mana in ipsam conuerteretur Deitatem.

De discrimine vocabulorum abstracti & concreti Obiiciunt etiã nobis, nomina nos Personæ
& naturæ confundere, pro iisdem sumere vo-
cem Dei & Deitatis: magnoque clamore hoc
ipsum exagitant, quibus testimonio veritatis
respondemus. Eadem illos hac in parte, quem-
admodum etiam in reliquis, librum concor-
diæ, grauare iniuria. Non enim horum voca-
bulorum Dei beneficio nos latet discrimen,
illudque cum in libro Concordię tũ alibi, vbi
de vocabulis abstractis, quæ naturas exprimũt
& concretis, quæ personam denotant, egimus
planè & dilucidè exposuimus. Et quidem quã-
do de primo genere communicationis Idio-
matum est quæstio, magno studio, antiquita-
tis illam Regulam, quam & ipsi vrgent, retine
mus: nec patimur naturarum & personæ, seu
abstracta & concreta, cõfundi vocabula: quod
supra etiam cum de discrimine enunciationũ
de Christo ageremus, monuimus. Confusioné
igitur vocabulorũ personæ & naturæ *temerè* R.
nobis obiiciunt. Hinc facile etiã apparet quo
studio pacis teneantur & concordiæ: cùm etiã
ea, quæ tanta luce explicata sunt, ferre nolint.

E cõtra & illud *probè* scimus, & scriptura ir- S.
refragabiliter testatur, quãdo de tertio genere
quæstio est, non tantùm in concreto scriptu-
ram de sacrosancto hoc mysterio loqui, sed vo
cabulis etiã vti abstractis quæ propriè se refe-
rũt ad humanam Christi in personali vnione
naturam: quæ nequaquam de separata huma-
nitate, extra personalem vnionem, verum, vti
diximus, in ipsa personali vnione intelligim.
Quòd si quis etiam ad separatam humanita-
tem, in & per se, extra personalem vnioné ea
referre vellet, huius interpretationem, meritò
reiicimus & improbamus. Qualia abstracta vo
cabula sunt, caro Ioh.6. corpus Christi, Col.1.
sanguis Christi, 1. Ioh.1. & quæ his sunt similia
alia. Neminem autem qui Christo nomen de-
dit, eò impudentiæ progressurum arbitramur:

T. qui vel *Christum*, vel spiritum sanctum, qui his enunciationibus, potissimum ad maiestatem humanæ naturæ in Christo respexerunt, arguere præsumat: quod vel vocabula naturę & personæ cõfuderint: vel impropriè & indoctè permiscuerint, minúsque probè intellexerint, qua ratione ipsis de tanto mysterio propriè sit lo-
V. quendum. *Habebunt* igitur volentes, nolentes nos meritò excusatos, quod intrepidè authorem & ducem sequimur Christum & spiritum sanctum.

Huc accedit Orthodoxæ antiquitatis authoritas: quæ abstractis vocabulis, sæpe multúmque vta: cuius pauca quædam proferemus testimonia.

Basilius inquit: Humana Christi natura particeps facta est Deitatis.

Chrysost. Corpus dominicum est, ad quod
X. dictum est, *sede à dextris meis*.

Item, quę natura audierat antea: Terra es & in terram reuerteris, nunc audit: sede à dextris meis. Item, ego prius dãnata natura, nunc absque naturarum confusione, accepi potestatem omnem. Et communis est atque sæpius repetita hæc Patrum vox, excelsus non exaltatur: sed caro excelsi exaltatur.

Concilium Ephesinum anathema pronũciat
Y. omnes qui negant carnem *Christi esse viuificã*. Quemadmodum & Athanasius anathema dicit esse, qui dicat carnem Christi esse inadorabilem. Hasce & consimiles alias loquẽdi formas passim est in omnibus scriptis piæ antiquitatis inuenire, nec tamen quisque est, qui illã verè arguere possit, quòd nomina personæ & naturarum confundat. Cur igitur tanto
Z. impetu nos exagitãt? *Quibus de causis* verò, abstractiuas illas locutiones, superstructas fũdamento verbi diuini nobis eripi cõmittere nec possimus nec debeamus, ex iis abundè cõstat, de quibus suprà, de propositionum discrimine diximus. Sanè, quia scripturæ verbis vtimur, & scripturam loquentem imitamur, fieri non potest, vt erremus, aut vllo pacto nomina personæ & naturarum confundamus.

Nec aduersariis hoc dare possumus, quo illi se effugio elabi posse arbitrantur: dum præ se ferunt: multa se dare & largiri humanæ Christi naturæ eximia & illustria dona: quæ in se & per se habeat: quibusque ornata omnibus Angelis & hominibus sit sublimior. De his enim donis, nulla est amplius inter nos controuersia, vt supra dictum, ideóque hic ipsorum prætextus ad rem præsentem nihil omnino facit.
aa. *Controuersia enim non est*, de finitis donis, verũ de attributis diuinis, quibus expresse sacræ literæ testimonium perhibent, assumtæ humanæ naturæ, pro modo & ratione personalis vnionis, sine tamen confusione, abolitione, aut exæquatione, verè illa communicata esse.

Doctrina igitur partis aduersariæ hoc in c. nondum est falsitatis & erroris crimine liberata: quod verba Christi, quibus naturæ suæ humanæ diuina attributa, communicata esse te-
bb. statur, *mendacij arguunt*: illiúsque affirmatiuæ, suam negatiuam opponunt: hac sola, vt apparet: impulsi caussa: quòd eius rationem & modum, stulta sua ratione assequi nó possunt, qui tamen Deo & notissimus est & facilimus: cùm meminisse eos pulcerrimi illius dicti Cyrilli deceat: Propter seipsum spiritus viuificat: ad cuius virtutẽ, caro per *coniunctionem* conscen- cc.
dit. Quomodo autem id fiat, nec mente intelligere, nec lingua dicere possumus: sed silẽtio ac firma fide id suscipimus. *Quis autem temeri-* dd.
tatis huius & præsumtionis, qua Dei omnipotentiam & veritatẽ oppugnare malunt: quam à ratione sua & principiis atque consequentiis Philosophicis recedere, tandem futurus sit exitus, euentus ipse, proh dolor, & extremum testabitur iudicium.

Responsio D. Z.

NOn informamus: sed quod res est, fideliter recitamus. A.

Deprauantur verba nostra. Aliud est enim Deitatem B.
essentiales proprietates habere communes, nempe realiter, cum humana natura: Et aliud Deitatem, vel proprietates Dei essentiales, nihil habere commune cum eadẽ humana natura. Illud simpliciter negamus: Hoc non ita. Habent enim communem hypostasin: realiter etiam illæ, sua effecta hinc communicant: vt infinita potentia, finitã potentiam. Dicimus igitur Deitatem, suas proprietates vniuisse quidem, sed nequaquam realiter cõmunicasse humanitati: sicut neque seipsam communicauit: Illarum verò effecta maximè. Et hanc realem communicationem eo sensu accipimus, quo hactenus fuit ab omnibus accepta: nempe quòd ita realiter communicatæ sint, vt reipsa insint in humana natura, non [illegible], seu per vnionem: legantur verba in lib. Concor. pag. 576. quæ hæc sunt: Principalis huius dissidii quæstio fuit, an inter diuinam & humanam naturam in Christo, propter vnionem personalem REALIS, hoc est, vera & reipsa existens in persona Christi fiat quædam communicatio: Vt vna natura alteri proprietates suas communicet: Et quæsitum etiam est, quousque realis illa communicatio extendatur.

Sacramentarii affirmarunt diuinam & humanam naturas in Christo eo modo vnitas esse, vt neutra alteri quicquam realiter, hoc est, verè & reipsa, quod cuiusque naturæ proprium sit, communicet: sed communia tantùm nuda communicari. Vnio (inquiunt illi) facit tantum nomina communia: vt videlicet, Deus dicatur homo, & homo Deus appelletur: ita tamen vt Deus nihil cum humanitate commune habeat & vicissim humanitas cum diuinitate, quoad ipsius Maiestatem & proprietates, realiter, hoc est, reuera & reipsa commune habeat. Contrariam verò huic dogmati sententiam D. Lutherus, & qui cum ipso faciunt, aduersus Sacramentarios propugnarunt: quo sensu dicitur plenitudo Deitatis habitare in humana Christi natura [illegible], id est, [illegible]: de hoc enim modo nulla est quęstio: Sed quòd ita sint humanę naturæ realiter communicatæ, hoc est, communes factæ: vt hæc non minus verè dicatur & reaple sit in sese, licet non ex sese omnipotens & vbique præsens: quam Deitas ipsa omnipotens & vbique præsens esse dicitur & est, quemadmodum etiam essentia diuina cum essentialibus diuinis proprietatibus ita realiter communicata est filio à Patre in æterna generatione: vt non minùs ille sit Deus omnipotens, quàm Pater: quia eadem [illegible] communicata est filio cũ Patre. Et sicut lux vnius candelæ ita communicatur alteri, vt non minùs hæc in sese luceat, quàm illa. Et, sicut non minùs ferrum ignitum, calidum est, quàm carbones igniti, à quibus illi communicatus est calor. Hæc enim propriè dicitur & est realis communicatio: de qua hactenus disputatum est, An essentiales proprietates diuinæ naturæ: propter vnionem hypostaticam cum humana, realiter sint huic ab illa communicatæ, nec ne: siue hanc communicationem, quis vocet effusionem: siue [illegible], siue [illegible], siue [illegible], siue [illegible], siue alio nomine, appellari velis: cum enim de re ipsa constat inter nos, quid sit realis cõmunicatio: de verbis nõ differimus libenter. Hanc nos propugnamus & oppugnamus cõmunicationem. Quonam igitur hic crimẽ falsi admissũ est? ac proinde status quęstionis inuersus

à vobis est? Respon. Hic ergo si quid peccatum est: vestra inconstantia magis, quàm nostra oscitantia peccatum est. Heri enim vno modo explicarunt alij: Et hodie alij alio modo. Nouum certe controuersiæ statũ ideo ob eruare non potuimus: quod persuasi fuerimus eundem esse qui & antea inter nos & vbiquitarios fuerat, mutato tantum nomine realis effusionis in realem communicationem: Et adiectis illis particulis, Non essentialiter, Non formaliter, Non habitualiter, Non subiectiue: vt iis tanquam effugiis melius occurreretur absurdis, quæ ex illorum dogmate consequi videbantur. Cum ergo iudicassemus hæc omnia fuisse [illegible]: eandem verò doctrinam de reali communicatione in libro Concordiæ recepta tradi, & in aliis multis libris obtrusa per aliquot annos E[illegible] fuerat: inde factum est, vt omnia nostra argumenta aduersus illum priorem statum direxerimus. Ecquis enim obsecro nouum hoc dogma de tali idiomatum communicatione, quale iam fingitur, intelligere: quis Iosephus aut Daniel noua hæc [illegible] interpretarique potuisset? [illegible] ipsi quidem horum autores [illegible] explicent, ed [illegible] tenebris, ne ab omnibus [illegible] legantur, de industria inuoluisse videantur: Testimonia verò Scripturarum & Patrum, quibus [illegible] sint, vel [illegible] demonstrabimus [illegible]? Certe neque Danæus, vt de aliis taceamus, vir alioqui [illegible], & perspicaci ingenio, statum huius nouæ controuersiæ se non intellexisse, in libro [illegible] D.K. manifeste declarat. Facit hæc horum [illegible] inconstantia, qui [illegible] docuerunt [illegible] quandam creatam in humanam naturam fuisse transfusam. Postea visis contra hanc opinionem absurdis, de increata illa vere & realiter effusa disputare cœperunt. Tandem illis reiectis vanis opinionibus, aliam non minus vanam quàm nouam excogitarunt: nimirum Idiomata Dei essentialia, non quidem omnia, sed ea de quibus in Scriptura legimus, humanæ naturæ realiter communicata: non tamen essentialiter, Non accidentaliter, Non subiectiue, sed tantum per [illegible], ita vt nulla facta sit naturarum vel mutatio, vel confusio, vel exæquatio: sed vt natura humana ad realem tantummodo harum proprietatum Communicationem & vsurpationem sit assumta: Si autem qualis sit illa vsurpatio, & quomodo fiat interroges: minime explicatur, nec explicari posse docent. Quis hæc Sphingis ænigmata soluat, aut intelligat? [illegible] omnes receptos modos, quibus [illegible] alteri aliter communicari [illegible]: & tamen nouo prorsus & imperceptibili [illegible] esse communicationem asserere quid aliud est, quàm in re maximè seria malitiose ludere? Ergo quòd præsentis controuersiæ statum non perceperimus: huius ignorantiæ caussas in se ipsis agnoscant amici [illegible], & non in alios transferant: quanquam de statu huius controuersiæ plura dicemus initio responsionis nostræ, ad cap. Apol. tertium. Cæterùm, quia multa, quæ in admonitione refutantur, iis nouis autoribus cum aliis Vbiquitariis sunt communia: idcirco ad ipsos quoque pertinet hic liber, & eius simul defensio.

C. Non dicimus aliquid, sed omnia: legatur Admonitio.

D. Falsum. Communis enim est Hypostasis verbi.

E. Adde, Realiter.

F. Sed verè.

G. Adde realiter, sensu passim recepto: ita vt in humana natura realiter inhæreant, vel [illegible], vel vt in subiecto.

H. Imo videmus & nouimus: Et hanc ob caussam doctrinam de hoc articulo vestram improbamus, quia fundamentum non habet in sacris literis, & ignota fuit veteri Ecclesiæ: atque etiamnum Romanæ, quæ in doctrina de persona Christi, purissima est: Teste etiam Luthero summopere improbatur.

I. Optime; sed vbinam expresse asserunt quod vos docetis? At Loca enim quæ recitatis ex Matthæo. 11. 28. 1. Iohan. 1. Philip. 1. & si quæ alia, sæpius ab aliis fuit responsum, & nos seorsum peculiari tractatione luculenter; [illegible] monstrabimus, ex illis locis somnium vestrum minime euinci posse.

K. Intrepide quidem, sed turpiter atque imperite? Et vultu quidem hilari, sed quasi [illegible] concluditis, quod in præmissis non continetur? Proprietates certe Dei essentiales esse sæpenumero asseritis, quæ non sunt: & de natura concluditis idque realiter, quod de persona concludendum erat: ignorantes vel scire nolentes ipsam Christi personam sæpe nominibus etiam abstractis, sed a [illegible] concreto Dei, vel [illegible], vel Christi [illegible] significari: vt caro Dei, pro Deus incarnatus, vel Deus in carne: quemadmodum in Sacris literis obseruarunt, & ita explicarunt Patres: Athanasius, Cyrillus, & alij, Damascenus libro 4. c. 3. Adoramus inquit, [illegible]: qua de re suo loco plura. Adde quod sæpe quæ per communicationem idiomatum exponenda sunt: ea vos tanquam realiter [illegible] peram [illegible]. Ita sæpe torquetis Scripturam vt Lesbiam regulam ad vestra placita. Facile profecto hac ratione quicquid velis, intrepidè & hilari vultu concludere poteris.

Petitio Principij. Nam nec clarè, nec obscurè edisserunt, quod vos concluditis. L.

Certe singulari astutia: vt omnia argumenta aduersariorum cum triplicatione contradictionis facilius eludere possitis. M.

Pudeat vos verbis Prophetæ ad vestra, tanquam ad N. veritatem Dei, [illegible].

Sophistica explicatio. Simpliciter enim sunt re ipsa O. communicata [illegible]es. Quia quod alii realiter communicatur, desinit esse proprium.

Si non hærent in natura humana, cui vultis esse P. realiter communicata, [illegible] inhærent? Si soli, vt verum est, [illegible] personæ [illegible], non de natura humana vere & realiter prædicantur.

Quid est etiam [illegible] communicari, nisi quæ Q. vnius sunt naturæ, ea soli personæ [illegible] alterius naturæ realiter communicari fieri?

Non tam aduersus librum Concordiæ, quàm ad eius autores edita fuit admonitio. Inter ipsos autem non desunt, qui confundunt hæc nomina. Non igitur temere fuit hoc illis obiectum. R.

Prave, non probe. Scriptura enim nomen vnius naturæ ponit synecdochicè pro tota persona, vt e Scripturis patres docuerunt. Neque de tertio vestro genere vllum extat testimonium scripturæ. S.

Non Christus, sed vos confudistis vocabula ista. T. Hic etiam confudistis ista. Non PROPRIE ET INDOCTE MINVSQVE PROBE: quasi, quicquid improprie dicitur, illud etiam indocte & improbe dicatur.

Imò ideo arguimus vos: quia non sequimini Chri- V. stum, & eius spiritum.

Non videtis synecdochas? Anima non est è terra, X. neque in terram reuertitur, sed solum corpus: Hoc autem solum non audit [illegible], &c.

Sed idem docet: ideo Carnem Christi vocari viui- Y. ficam, quia vnita est secundum hypostasin, verbo viuifico: Et carnem Christi idem esse, quod Christus in carne, & incarnatus. Et sic Athanasius de adoranda carne Christi, id est, Deo in carne, seu incarnato. Quid igitur iactatis Patres?

Egregiam verò rationem: vtimur verbis scripturæ. Z. Ergo non possumus errare. Ergo neque Anthropomorphitę, & alij Hæretici errarunt, quia vtebantur verbis scripturæ.

Nugę, & petitiones Principij. aa.

Os impudens: Vos, vos, non Christum mendacij ar- bb. guimus & conuincimus.

Nota, CONIVNCTIONEM: Ergo sicut ad naturam cc. diuinam ita ascendit per coniunctionem, vt tamen caro non sit Deus reapse: sic etiam ad virtutem spiritus &c.

Possemus dicere intolerabilem esse vestram impu- dd. dentiam: Et vos esse indignos, quibus ab vllo viro bono respondeatur, si per modestiam Christianam liceret: sed nolumus, quia Christiani sumus.

ADMONITIO pag. 65.

Dicunt, nos vnionem hypostaticam naturarum in II. Christo talem facere, qua neutra natura alteri aliquid conferat & communicet, & inculcant suam ineptam similitudinem, dignam scilicet suis fabris. Sic nos copulare naturas in Christo, sicut conglutinantur duo asseres.

Contrarium clamant omnia nostrorum scripta. Rea-

liter communicauit Diuinitas humanitati hanc summam dignitatem, quod est caro Filij Dei coæterni. Contulit ei vniuersa dona cœlestia, quæ in creatam naturam possunt cadere in excellentissimo gradu. Cõmunicauit ei Societatem officij Mediatoris, inter Deum & homines, capitis Ecclesiæ, gubernatoris & iudicis totius Mundi: Communicauit ei societatem honoris & adorationis vnius cum λόγῳ. An hæc omnia isti Theologi ducunt pro nihilo, & putant se summa contumelia Filium Dei non afficere? An duarum naturarum vnio longe arctior, admirabilior & ineffabilior, quàm est vnio animæ humanæ cum corpore? an communicatio donorum in immensum locupletior, quam est in omnibus Angelis & hominibus est illis duarum tabularum conglutinatio? An verò illis λόγῳ non potest assumtam à se carnem in summam gloriam extollere, nisi etiam eius naturam euertat & aboleat ac desinat esse frater noster & caro nostra? Hic est ille spiritus mendacis & homicidæ dirus & feralis vlulatus, quo tot iam annos Ecclesias Christi deformat, Germaniam conturbat, & Martyrum supplicijs insultat, quòd Christum hominem spoliemus sua Maiestate. Sed pij & cordati viri, quibus Christi gloria verè cordi est, auscultabunt potius Orthodoxæ Antiquitati, quàm istorum hominum furiosis clamoribus, Sic enim de istis gloriæ Christi gloriosis defensoribus loquitur Iohannes Cassianus: Non minoris erroris est. Domino nostro Iesu Christo impropria addere, quàm propria derogare. Quod enim non ita dicitur, vt est, etiamsi honor videatur, iniuria est. Et Leo Episcopus: In magno sacrilegio se versari, hæreticorum manifestat impietas, cum sub specie honorandæ in Christo Deitatis, humanæ carnis in ipso denegant veritatem.

APOL. pag. 37.

SEcundo loco obiiciunt nobis: sese accusari quod istiusmodi doceant hypostaticam naturarum in Christo vnionem: qua neutra natura alteri quicquam conferat & communicet: sic copulatas sicut conglutinantur duo asseres: cùm in libro Christianæ concordiæ, in genere tantùm declarationis ergo, mentio istius similitudinis fiat: ne talem quis sibi vnionem imaginetur duarum naturarum: quarum
a iusta omnino sit communicatio. *Huius quia à se* remouere opinionis suspicionem conantur: haud obscurè significant, sibi cum illa aliquid esse commune.

Excusationis loco prætendunt, omnia suorum scripta clamare, realiter cõmunicasse diuinitatẽ humanitati, hanc summam dignitatẽ: quòd est caro filij Dei coæterni, quòd contulerit ei sublimia & cœlestia dona, quæ in creatam naturam possunt cadere, in excellẽtissimo gradu. An non abundè hoc satis sit? Respõdemus minimè. Minora enim omnino sunt, quã quę respondeant iis, quę scriptura humanitati
b communicata tradit. *Illa* enim non definitis & creatis donis, verùm de attributis diuinę naturæ in Christo Ioh.5.6. Matt.11.26. &c. loquitur.

Addunt concedere se & docere, quòd Diuinitas communicarit humanitati, societatem officij Mediatoris, inter DEVM & homines, honorem capitis Ecclesiæ, gubernatoris & iudicis totius Mundi, societatem cultus & adorationis vnius cum λόγῳ. Verba quidem satis commoda: Et talia, quæ si non ab iis, quorum sensus notus est, dicerentur, vt Augustini vtamur verbis, tolerari possẽt: illa verò, quam horum verborum alibi adierunt, declaratione: hoc omne, quod vna dant manu, eripiunt altera. Aliis enim locis expresse asserunt: ad gubernationem & administrationem officij Mediatoris, tãtum conferre humanam naturam è viribus naturalibus acceptis, creatis & habitualibus donis, quantum è propriis possit conferre viribus. Idẽ sentiunt de reliquis officiis. Quòd autem respectu & vi personalis vnionis & exaltationis: vlterius aliquid, quàm naturales vires patiantur & ferant, creata habitualia dona agere aut cooperari possit: id merum contendunt esse *figmentum*. Quæ hoc loco inserunt, ea e supra cap. 1. satis superque satis sunt declarata.

An non verò pręclarè de dignitate & honore Christi merentur: quod ex Cassiano hoc dictum allegant: Nõ minoris erroris est, Christo impropria addere, quàm propria derogare. Quod enim non ita dicitur, vt est, etiamsi honor videatur, iniuria est? Cassiani enim dictũ, si ad hanc doctrinam detorquendum fuerit, ex necessitate concludet, Christum, cuius ore hęc attributa enunciata sunt, carnem suam carnem esse viuificam: potestatem sibi exercendi iudicij esse datam: omnem potestatem sibi in cœlo & in terra esse traditam, &c. impropria sibi, hoc est talia asscripsisse, quæ ratione etiam exaltationis assumtæ suæ naturæ non compe-
tant: *ideoque sibimet aduersari*: quemadmodum d.
Apostolos etiam lapsos esse, dum carni, sanguini, hoc est assumtæ naturæ humanæ vocabulis abstractis Idiomata diuina Coloss.1.1. Iohan.1. asscripserunt.

Eadem consequẽtia idem concluderetur, ex dicto Leonis, quod allegant, in magno sacrilegio se versari hæreticorum manifestat impietas, cùm sub specie honorãdæ in Christo Deitatis, humanę carnis in ipso denegãt veritatẽ. A quo enim, quæso, sæpius iam citata testimonia Matth.11.28 Ioh.5.13 de communicata omni potestate, virtute viuificandi, potestate exercendi iudicij enunciata sunt: annon Iesu Christi Dei & Mariæ filij illa verba: qui veritas est: an non ab illo prolata, de quo pater æternus de Cælo proclamauit: ipsum audite. Ponã verba mea in ore ipsius. An non hæreseos Christus ipse, hoc Leonis dicto, eam in sententiam, qua allegant, detorto condemnandus (ipsius enim, non à nobis conficta sunt phrases) qui assumtam humanitatem, gloria Deitatis aboleuit? Non sic, amici, non sic: Imò nullo modo Cassianus & Leo, his dictis doctrinam Maiestatis Christi, vt ab ipso tradita est, improbarunt: Id enim agendo, magna Dominum Saluatorẽ af-
fecissẽt iniuria: *verũ illos hæreticos* arguere vo- e.
luerunt qui extra Dei verbum, è proprio nõnulla cerebro cõfinxerunt, quæ illo postea nomine palliare voluerunt: quòd Christum illis figmentis colere studerent: cum nihil Christo tribuẽdum sit propria deuotione: cuius fũdamentum in Sacris non extet literis. Et sic rectè illi demonstrarunt: Eutychianos & naturam humanam in Christo, & veras ipsius negare
proprietates. *Manet igitur immota* demõstra- f.
tio prior, recedere aduersarios in doctrina de personali vnione duarum naturarum in Christo, déque eiusdem exaltatione, à sana doctrina verbi diuini: tradere rationis suæ figmentum: spoliare quantum in ipsis humanam Christi naturam debita maiestate: quocunque tandem modo verbis hæc eludere conentur.

Res-

RESPONSIO.

a Ergo quia etiam Christus remouebat à se suspicionem, quòd in Beelzebub eiiceret dæmonia: non obscurè significabat sibi cum diabolo aliquid esse commune.

b Nihil adhuc probastis de isto vestro tertio genere.

c Et adhuc contendimus & aimus.

d Semper supponitis quod est in controuersia. Sed quinam vnquam dixerũt Apostolos lapsos esse, dum asscripserunt carni idiomata diuina? Nihil certè ad nos.

e At vos sine verbo Dei orthodoxè intellecto idem facitis. An non etiam Eutychiani, sicut & vos citabant scripturas, ed ad sua somnia contortas?

f Immota: vt domus super arenam. Iudicet Lector.

ADMON. pag. 66.

In negat. anath. 5. 6. 7.

Dicunt nos docere, quod vnio personalis tantũ n faciat communia nomina proprietatum & naturarum Deo & homini: Tantùm verbotenus dici de persona, hoc est, de Christo Deo, proprietates & actiones humanas: Et de Christo homine, proprietates & actiones diuinas: tantũ n esse verbalem communicationem Idiomatum, nihil nisi phrasin & modum loquendi, nihil esse nisi verba, titulos inanes, & nomina cum dicitur: Homo est Deus, Deus est homo.

Valdè sibi placent de hoc inuento: idéoque sæpius illud tanquam Gorgonem ostentant, qua sperant se nos versuros in lapides, & omnibus Christianis execrabiles reddituros. Quàm autem grauis, tam est aperta & impudens ista calumnia.

De verbali communicatione Idiomatum.

Naturis singulis in persona Christi, realiter communicari proprietates essentiales alterius naturæ, negamus & pernegamus cum scriptura & orthodoxa Ecclesia. Personæ autem Christi vtriusque naturæ nomina, proprietates omnes communicari realissimè, cum iisdem asserimus, contendimus & clamamus, contra nostros aduersarios, qui aliqua Deo humana, & Homini aliqua diuina tribuentes, naturas confundunt, & aliqua adimentes, Personam Christi dissoluunt. Etenim Personæ, quia realiter vtranque naturam in substantia sua complectitur, realiter & verissimè competit, quicquid siue vtriusque, siue alterutrius est naturæ propter naturarum vnionem. At naturæ vni nequaquam est commune, quod alterius est proprium propter naturarum essentiale atque æternum discrimen.

Hoc est illud quod dicitur, non nostro inuento, sed perpetuo Ecclesiæ consensu permutari prædicata seu attributa Christi de subiectis concretis tantùm, non autem de abstractis, hoc est de Deo, seu persona a Deitate sua denominata, verè & realiter prædicari humana: vt Deus est homo, est natus ex Virgine, passus, mortuus, sublatus in Cœlum, inde rediturus, &c. Et de Homine, hoc est, de eadem persona ab humanitate sua denominata prædicari verè & realiter diuina: vt Homo iste est Deus, est ab æterno, est creator Mundi, omnipotens, immensus &c. Non autem humana de Deitate, nec diuina de humanitate, vt non verè dicitur, Deitas est homo, est nata, passa, mortua, suscitata &c. vel: Humanitas est Deus, est ab æterno, est creatrix Mundi, omnipotens immensa, &c.

Homo Christus substantialiter & realiter est Deus, omnipotens, infinitus, respectu Deitatis suæ: sed respectu humanitatis suæ neque substantialiter, neque accidentaliter, ac proinde non realiter est Deus: sed quia humanitatem habet realiter & personaliter vnitam Deo, vel Deitati: Nam λόγῳ & natura & persona est, cùm caro non persona, sed tantum natura sit: idcirco nomina diuina secundum hanc etiam naturam cum Deitate communia habet, sic tamen vt hæc prædicentur de iis tantum nominibus, seu subiectis humanis, quæ totam Personam significant, à natura humana denominatam, sed interea diuinam quoque naturam complectuntur, non autem de illis, quæ solam humanam naturam significant, Deitatem autem non simul includunt. Atque hac de caussa, etsi homo iste partim reipsa, partim nominetenùs sit Deus, tamen humanitas ipsa neque re, neque nomine Deus est.

Eademque ratione Deus λόγος realiter est homo, creatus, sustentatus à Deo, finitus respectu humanitatis suæ: sed nominetenùs respectu Deitatis suæ: Deitas verò neque re, neque nomine dicitur esse homo.

Non est igitur quæstio, an Deo, sed an Deitati realiter humana competant, neque an Homini, sed an Humanitati realiter diuina competant. Illud enim confitemur: hoc negamus. Vtraque enim prædicata, diuina & humana communiter & verè tribuuntur Deo & homini, sed diuina, quà Deus: humana, quà Homo est: Non autem possunt communiter tribui vtrique naturæ, sed tantum sua cuique propria, Deitati diuina, Humanitati humana.

Similis prædicationum ratio est de homine, & esset similis de omnibus si in rerum natura extarent alia exempla vnionis hypostaticæ duarum naturarum. Corpus hominis mortale & elementare, & sensile est: ideò verè & realiter dicitur homo esse mortalis: elementaris & sensilis, nempe secundùm corpus. Anima est immortalis, cælestis & insensilis: ideò verè & realiter homo dicitur immortalis, cælestis, & insensilis, nempe secundum animam. Hic si quis obturbet. Homo significat corpus & animam, ergo realiter secundum corpus, & secundum animam, mortalis & immortalis est, quis sanus non dixerit eum insanire?

Sic etiam verè dicetur, loquendo de homine, mortalis & sensilis, scilicet secundùm corpus, est immortalis & insensilis, scilicet, secundum animam: Et contra.

Cur igitur non etiam, loquendo de Christo, vnus & idem diceretur infinitus & finitus, omnipotens & non omnipotens, omnisciens & non omnisciens, etsi non secundum idem, sed secundum aliud & aliud, vt Cyrillus loquitur, & veteres omnes, hoc est, eadem persona secundum aliam atque aliam naturam? Maius profectò in infinitum est discrimen Deitatis in Christo, quàm animæ & corporis humani: Et tamen proprietates animæ & corporis neque in aliis hominibus, neque in Christo realiter fiunt communes: multò igitur minùs proprietates duarum naturarum in Christo.

Hæc millies à nostris repetita & explicata sunt: sed ab istis Theologis tam strenuè dissimulantur perpetuo, ac si nunquam dicta essent, & interea complentur aures hominum magnis clamoribus, nos tantùm verbaliter, non autem realiter hominem Christum profiteri Deum esse.

Præter hanc autem confusionem Personæ & naturæ, concreti & abstracti, subiecti, totius & partis, ex qua perperam tribuunt vtrique naturæ, quod personæ competit propter alteram naturam, & personæ dicunt nos detrahere, quod de altera tantùm natura negamus: habent etiam alterum [illegible], videlicet homonymiam vocabuli communionis, vel communicationis. Aiunt enim, At qui realiter Deitas est communicata humanitati Christi: Ergo etiam omnipotentia, & reliqua Deitatis propria (quandoquidem vtrinque fatemur, omnipotentiam esse idem, quod Deitatem) aut si non omnipotentia, etiam Deitas nõ est realiter humanitati communicata.

ὁμωνυμία in vocabulo communionis.

Responsum illis satis est: quòd communio Patribus significat aliquando vnionem ipsam duarum naturarum. Hæc maximè realis est, quia verissimè ex duarum naturarum substantiis, vnius Personæ Christi substantia, sicut totum ex partibus efficitur. Hoc sensu realissime & arctissimè communicata est Deitati humanitas, & humanitati Deitas, id est, vnita. Alias verò & quidem propriè & plerunque significat hæc vox communionem alterius naturæ & proprietatum eius prædicationem de vtraque natura: quæ non est (vt ipsi fingunt) vnio hypostatica, sed huius vnionis effectus & consequens. Hæc sermonis forma significat, prædicatum realiter competere alteri naturæ, & propterea Personæ: alteram verò naturam huic esse personaliter vnitam: nequaquam autem significat, ei naturæ, de cuius concreto prædicatur, attributum realiter inesse. Propter hunc sensum Communicationem idiomatum, respectu naturarum, non inexistentiam, sed prædicationem, hoc est, non realem, sed verbalem (vt cum ipsis loquamur) communicationem esse, cum tota Orthodoxa Ecclesia profitemur.

Communio pro ipsa vnione.

Communio pro communi alterius naturæ eiúsque proprietatum de tota persona prædicatione.

Vnde & hoc manifestum fit, prædicationem humanorum de Deo, & diuinorum de homine, etsi, quantum ad naturas tantùm est verbalis: tamen nequaquam esse falsam: quòd enim falsò diceretur de Deitate vel humanitate in abstracto, id verè & realiter dicitur de eadem concreto, id est, de homine, qui complectitur simul alteram, nempe diuinam naturam, de qua verè & realiter secundùm se dicuntur diuina, non tantùm in

concreto, sicut de humana, sed etiam in abstracto. Non enim tales locutiones significant æqualitatem, aut similitudinem, aut conformitatem naturarum, sed vnionem inter se mutuam. Hæc igitur vnio ad earum veritatem sufficit: Si verò intelligeretur per eam conformitas naturarum, oppositæ locutionis veritas destrueretur.

Hæc propositio: Homo est Deus, omnipotens, æternus, vt sit vera, satis est, humanitatem huius hominis esse Deitati omnipotenti & æternæ vnitam, & Deitatem esse huius Hominis propriam, secundùm quam Deus sit. Si autem intelligeretur, quòd homo secundum Deitatem simul, & secundum humanitatem sit Deus, & omnipotens, & æternus: falsa fieret opposita propositio: Homo secundum humanitatem suam est homo, est mortuus, est creatus, natus in tempore, &c. Nihil enim secundùm idem simul est homo & non homo: Deus & non Deus: omnipotens & non omnipotens: Creator & creatura. Hæc est doctrina sacræ Scripturæ, quæ testatur Christum esse λόγον, & Filium Dei vnigenitum, & coæternum secundum spiritum viuificantem, & sanctificantem, & natum ex Patribus, passum & mortuum, visibilem factum & assumtum esse secundùm carnem. Hæc etiam est doctrina Orthodoxæ Antiquitatis Ecclesiæ.

Dial.2. Theodoretus: Sicut congruunt homini animæ & corporis propria: sic etiam de Christo loquendum est. Cùm de naturis loquimur, cuique conuenienda tribuenda sunt, & sciendum est, quæ sint Deitatis, quæ humanitatis propria. Cùm autem de Persona loquimur, communicanda sunt naturarum propria, & vtraque Seruatori Christo tribuenda, & vnus atque idem Deus & homo appellandus, Filius Dei & Filius hominis: Filius Dauidis & Dominus Dauidis, semen Abrahami & conditor Abrahami, & reliqua omnia similiter.

Dial.3. Et de Persona dicit: Scire oportet, quod vnio communia facit NOMINA. Item: propria naturarum facta sunt communia personæ propter vnionem, qua idem est Filius Dei & filius hominis, æternus & recens, &c.

De naturis autem ait: COMMVNIO NOMINVM non facit confusionem naturarum. Et ibidem: hæc etiam nos consueuimus facere, communibus enim nominibus etiam partem appellamus, vt Iohannes vel Stephanus iacet in vrna. Sed nemo hæc communia nomina audiens, quæ & animam & corpus significant, inclusas esse vrnis etiam animas suspicatur, sed scit sola corpora, aut exiguas eorum reliquias in vasis contineri.

Lib. 3. c. 4. Eandem sententiam prolixè & ex professo explicans Damascenus dicit: non prædicari de Deitate humana, sed de Deo secundùm humanitatem, neque de humanitate diuina, sed de homine secundùm Deitatem: Et vocat hoc Tropum *ἀντιδόσεως* seu alternationis.

Sed etiamsi Patres hæc tam luculenter nobis non exposuissent: vel Scholastici poterant hos Theologos erroris admonere. Sic enim Bonauentura respondet de hac quæstione, vtrum animæ Christi communicauerit Deus omnipotentiam: Dicendum, quòd nec animæ Christi, nec vlli creaturæ potest omnipotentia communicari, nisi eatenus, quatenus communicatur ei nomen & excellentia Diuinitatis, hoc est, per communicationem Idiomatum, quæ ortum habet ex personali vnione. Sicut enim possumus dicere, quòd homo est Deus, ita possumus dicere quod homo est omnipotens. Et sicut excellentia Diuinitatis nulli creaturæ communicari potest, vt forma & proprietas eidem inhærens, vel substantialiter vel accidentaliter: sic etiam nec omnipotentia.

Sentent. lib. 3. distinct. 14.

Li. 1. sent. dist. 37. ar. 2. q. 1. Idem de vbiquitate & omniscientia dicit: Quemadmodum impossibile est, vt anima Christi, quamuis vnita sit verbo, sit vbicunque est verbum, alioqui esset immensa, & existentia ipsius æquaretur existentiæ verbi: Ita quoque impossibile est, vt intellectus animæ Christi simul omnia cognoscat actu, quæ verbum, quamuis ei personaliter vniatur.

Item: Quòd vbique sit Christus, hæc est diuinæ naturæ proprietas, quæ vni atque soli Deo competit, vt nulli prorsus Creaturæ, ac ne ipsi quidem humanæ naturæ Christi in vnitate Personæ realiter communicari possit. Hæc ille: Et alia multa in eandem sententiam.

Iam verò postquam ..., nos, dum negamus, humanitatem Christi realiter esse Deum, non propterea negare, hominem Christum realiter esse Deum: eadem ratione manifestum est, nos hominem Christum omnipotentem, omniscium, infinitum realiter agnoscere, etsi humanitati eius realiter ista conuenire negamus. Necessariò enim sicut huic siue homini, siue humanitati data vel communicata est Deitas, sic etiam omnia Deitatis propria: Et sicut Deo siue Deitati communicata humanitas: Sic etiam omnia humanitatis propria. Et sicut iste homo Deus est, sic est omnipotens & infinitus. Est autem Deus non secundum humanitatem: Ergo nec secundum eam omnipotens, immensus, &c.

APOL. fol. 38. B.

Tertio loco iniuriam sibi fieri in libro Concordiæ conqueruntur, dum asseritur talem eos docere vnionem personalem, quæ tantùm faciat communia nomina proprietatum & naturarum Deo & homini: *quod eodem tamen, quo negant*, loco perpetuò asserunt.

Personalem vnionem duarum naturarum in Christo nō tantum communia facere nomina.

At verò, inquiunt, negamus, singulis naturis in Persona Christi essentiales proprietates alterius naturæ communicari, *scilicet vt fiant* alterius naturæ proprietates vel formæ: quasi verò nostrarum ista Ecclesiarum sit doctrina: vel quasi ista in libro Concordiæ sint tradita: cùm merum sit figmētum, quod Ecclesiis nostris dictóq; libro cupiūt obtrusum. Negamus & pernegamus illam nostrā esse sententiam. Et cupimus, si bonorum virorum nomē tueri volunt, vt in libro Concordiæ eam nobis monstrēt. Si id iuris futurum fingere quid & alteri affingere: facilè quiuis hæreseos damnari poterit: Verùm illa hactenus Ecclesiæ Dei nō fuit consuetudo. *In libro Concordiæ* plura non asseruntur, quàm quæ Christus, ipsa veritas, de cōmunicata omni potestate in Cœlo & in terra, de Virtute viuificandi, & similibus, ore suo veritatis pronunciauit in Ecclesia docenda, credendáque demandauit. His acquieuimus, & etiamnum acquiescendum indicamus.

A B C

Verùm obiiciunt, Scripturam sacram & orthodoxam Ecclesiam de vocabulis abstractis id non concedere: Respondemus *contrarium* abundè à nobis superius esse demonstratum: in quo responso etiamnum perstamus.

Conantur aduersarij, sub prætextu propositionum, quæ loquuntur in Concreto, assumtæ humanæ Christi naturæ, *Maiestatem ab ipso Christo*, disertis ei verbis adiudicatam derogare: quibus tamen concretiuis locutionibus Scriptura & Antiquitas Orthodoxa aliud, & vlterius nihil quæsiuit: quàm vt indicaret saltem discrimen naturarum: nullo modo verò, vt assumtam humanam naturam spoliaret diuina, quæ in tempore ei data est, maiestate. Id quod abundè monumenta sacrarum literarum & Patrum testantur: Et multis abstractiuis voculis in hoc genere Patres vsos esse, supra est comprobatum.

Admo. p. 67. D

Nec est in Controuersia, vt ipsi quidem aiunt, an diuinitati realiter proprietates humanæ communicatæ.

Id enim in libro Concordiæ nullo modo asseritur: verùm de his pluribus sub initium tertij capitis. Vehementer etiam vrgent Phrasin Cyrilli: Secundùm aliud & aliud: quā retinet forma quoque Concordiæ. Cùm autem ca. 4. plenior subsecutura sit huius phraseos declaratio: lector candidus, eum consulere locū non grauabitur. Declaratio etiam in libro Concordiæ

Admo. p. 68.

F diæ sæpius est repetita: *verum ab aduersariis illa* negligitur, vt audacter & sine fronte calumniari possint.

Admo. p. 69. vocabulum cōmunionis esse πολύσημον. Obiiciunt etiam nobis homonymiam vocabuli Communionis: quo in hac doctrina de communicatione Maiestatis, abutamur. Probè autem nouimus, distinctè hoc vocabulo Patres vti: nec vnam tantùm eius esse significationem: quemadmodum hoc ipsum discrimen in libro Concordiæ est dilucidè declaratum: verùm quoad ipsos, ne quicquam hoc etiam nos iuuat.

Admo. p. 69. Fatemur illud interdum pro ipsa sumi vnione hypostatica: interdum pro communicatione Idiomatum: quæ effectus est & consequens G vnionis hypostaticæ: Iniuria igitur afficiunt librum Concordiæ: quòd doceat Communicationem Idiomatum, ipsam esse vnionem. In propositionibus autem, quæ de communicatione Maiestatis diuinæ agunt, vocem illam, præter nudum & inane nomen, nihil significare: nihilque omnino humanæ naturæ de proprietatibus diuinis, propter Personalem vnionem, communicatum significare: idémque tantùm denotare, quod primi generis enunciationes sibi volunt, Deus est passus, vt ipsi aiunt, id largiri aduersariis non possumus, cùm eius contrarium hactenus à nobis H sit demonstratum. Nec tamen asserimus diuinæ naturæ Idiomata, humanæ naturæ Idio- I mata facta essentialia: cùm propria nunquam sua egrediantur subiecta. Essentiales enim vnius naturæ proprietates, alterius naturæ essentiales proprietates fieri nunquam possunt: cùm singulæ suas in se & per se retineant: quémadmodum etiam non docemus communicata illa esse humanæ naturæ per modum essentialis communicationis, vel Physicæ effusionis, K quem modum perpetuò aduersarij vrgēt: Verùm fieri illam pro modo & ratione personalis L vnionis. Et ab hac sententia cùm innitatur expresso Dei verbo, recedere non possumus.

De dicto Theodoreti: vnio facit communia nomina. Dictum Theodoreti, Vnio communia facit nomina, & communio nominum non facit confusionem naturarum, in vero, genuino & proprio sensu libenter acceptamus: nec illa regula in libro concordiæ negatur.

Admo. p. 71. Quod verò hinc euincere conantur, ergo M communia tantùm facit nomina: & tantum communicat creatas qualitates & finita dona: non autem omnem potestatem in Cœlo & in terra, virtutem viuificandi, potestatem celebrandi nouissimum iudicium, & emundandi ab omnibus peccatis, & quæ his sunt similia: id nequaquam concedimus. Non enim addit particulam exclusiuam tantùm, imò de humanæ naturæ in Christo Maiestate in hanc sen- N tentiam scribit in cap. de Antichristo: λόγος homo factus οὐ μερικὴν, non particularem gratiam contulit assumtæ naturæ, sed totam plenitudinem Deitatis complacuit in ipsa habitare.

Quod testimonium nequaquam de communicatione tantùm nominum, aut creatis & finitis donis agit: verùm de exaltatione assumtæ humanæ naturæ in Christo vocabulis loquitur abstractis, & disertè fatetur ratione & respectu personalis vnionis, non particularem aliquam, diuisam seu finitam ei gratiam collatam esse, qualis sanctis hominibus confertur: verùm placuisse Filio Dei, totam plenitudinem diuinitatis habitare in assumta natura. Huius generis testimonia, necessitate sic flagitante, plura ex Theodoreto produci poterunt.

Non etiam nos Dei beneficio latet communicationem nominum, qua Deus homo & homo Deus propter personalem vnionem nominatur, nullam introducere naturarum confusionem: sicuti non modo eam ipsi non probamus: verùm etiam expresse in libro Concordiæ impietatis condemnauimus. Nec sequitur doctrinam communicationis Maiestatis diuinæ, confusio naturarum in Christo: cùm communicatio illa non fiat, per modum essentialis aut physicæ transfusionis in assumtam humanam naturam, verùm secundùm rationem & modum personalis vnionis.

Ex Bonauentura etiam in Magistrum Sententiarum, dictum quoddam, quod nobiscum pugnare videatur, citant: cùm tamen nobiscum omnes pij veréque Christiani ex animo Deo Opt. Max. gratias agant, quod luce verbi diuini, Ecclesiam suam è densissimis & horrendis tenebris Pontificatus, éque Sophisticis commentis Scholasticæ Theologiæ adeo benignè liberarit. In his autem disputationibus id agunt aduersarij, quasi paulatim Ecclesia à verbo Dei ad tenebras reducenda sit Ægyptiacas Scholasticæ Theologiæ. E fontibus Israelis, doctrinæ cùm huius partis, tum reliquorum capitum petimus fundamenta & principia: quibus adiungimus postea libenter, piæ antiquitatis, primitiuæ & orthodoxæ Ecclesiæ testimonia: Ab vtrisque autem longissimè in hoc ipso capite recesserunt Doctores Scholastici: ad quorum Theologiam vt Ecclesia reuocetur, nec autores erimus, nec consilia nostra dirigemus. Locum verò ipsum Bonauenturæ quod attinet, doctrina ille nostræ vel libri Concordiæ non repugnat. Ratio est: Nec enim liber Concordiæ docet, vt verba sonant Bonauenturæ: Excellentiam diuinitatis humanæ naturæ in Christo, vt formam & proprietatem eidem inhærentem, vel substantialiter vel accidentaliter communicatam esse: verum hanc ipsam doctrinam rotundè & disertè, tanquam erroneam improbat & reiicit. O *Admo. p. 72. De dicto Bonauenturæ.* *Ambrosius VVolfius de fundamentis Lutheri pag. 20.*

Sic liber etiam Concordiæ nequaquam docet omnipotentiam & omnipræsentiam humanæ Christi naturæ sic communicatam esse, tanquam formam & proprietatem, eidem & substantialiter, vel accidentaliter inhærentem: Verum hæc in libro Concordiæ exposita, & nostra etiam est sententia: propter Personalem vnionem duarum naturarum in Christo, illiúsque indissolubile vinculum, posse Christum, P etiam secundum humanam naturam, iuxta verissimas verbi sui promissiones, præsentem adesse Ecclesiæ suæ in his terris: maximè verò in administratione sacræ Cœnæ & omnibus illis locis, in quibus sui præsentiam pollicitus est. Hac gloria & Maiestate assumtam humanam naturam aduersarij, si vel rumpantur, exuere non poterunt: Sed vt integram inuiolatámque illi concedant, necesse est. Quæ enim Christus asserit: hæc & eueniunt & euenire necesse

Q habent. Si vel vniuersus mundus, omnésque adeo Diaboli contrarium affirmant. Verùm de his paulo post pluribus.

RESPONSIO.

A Conferat lector & videat.

B Quorsum ista putida glossa? tantummodo depulimus illam calumniam, quam habetis in libro vestro Concordiæ, cap. 8. Anathematismo 5. 6. 7. negatis? videat lector. Nihil vobis affingimus: sed nobis affictas esse calumnias ostendimus: verum nos ex reis, facitis accusatores.

C Vetus Coccysmus: sine probatione.

D Sed non eo sensu Scriptura, quo vos: vt ante quoque à nobis demonstratum fuit: Synecdochæ enim sunt.

E Non quam Christus, & quo sensu Christus: sed quam vos, & quo sensu vos, negamus esse communicatam. Nihil ergo detrahimus: sed quod ipse Christus non vult suæ carni tribui, idem cum illo nolumus & nos.

F Nostra explicamus: vestra referre non tenemur.

G Non solùm librum Concordiæ: sed alios etiam, & quidem eius autores, qui talia scripta reliquerunt, perstrinximus.

H Nunquam demonstratum: sed sæpe dictum.

I Nihil valet hæc ratio. Quænam est proprium sua nusquam egredi subiecta [illegible] Doctores? Si tantummodo tum essentia et proprietates sua egredi subiecta putantur, quando vel ex quibus erant, ab eis prorsus recedunt: vel alteri subiecto ita communicantur, vt fiant huic essentiales proprietates. Quocunque enim modo [illegible] alteri communicentur, [illegible] egredi subiecta dicuntur. Hoc enim dictum idem est cum illo: Quod vni & soli, & semper inest, id est verè proprium est: illud non potest alteri reipsa fieri commune: alioqui desinit esse proprium. Nisi igitur [illegible] dicatis, proprias esse diuinæ naturæ: eas factas esse humanæ naturæ communes, nisi id probare possitis: nisi forte dicatis, ita factas esse communes, sicut etiam ipsa [illegible] communis facta est humanæ naturæ: vt non minus in vna forma, quàm in altera subsistat. Sed hoc nihil porro ad quæstionem. Non enim communicatio realis fuerit: sed realis tantummodo vnitio: nec fuerit effectum vnionis, sed vnio ipsa.

K Si illud verum est: nulla igitur essentialis proprietas excipitur, quæ non sit realiter communicata: Quare ergo excipitis, Infinitatem, simplicitatem, æternitatem? Ex æquo enim facta est omnium vnio in persona. Aut igitur hæc ratio, quam vsque ad nauseam in singulis ferè paginis, eámque vnicam vrgetis, tanquam falsa tollenda est: aut omnes proprietates re ipsa communicatas esse fatendum fuerit.

L Id est, vestro somnio.

M Communia tantum nomina quoad naturas formaliter & in abstracto consideratas: non autem materialiter & in concreto acceptas. Legatur Theod. dialogo tertio fol. 67. B. vbi sese explicat. Verba eius sunt,

ὀρθ. [illegible]

ἐραν. [illegible]

ὀρθ. [illegible]

ἐραν. [illegible]

ὀρθ. [illegible]

ἐραν. [illegible]

ὀρθ. [illegible]

ἐραν. [illegible]

Ergo quoad Deitatem solummodo, reuera erat in Cœlo: quoad carnem autem, non ita, sed tantum nominetenus, propter vnionem cum Deitate in λόγῳ.

Mirum verò est, quod nusquam ipse Theod. aut alij Patres docent, vnione communia fieri [illegible] sicut passim [illegible]. Interim nouimus vnione communem factam fuisse [illegible], quæ est res omnium maxima. Sed natura certe diuina eiúsque proprietates nusquam leguntur apud patres factæ fuisse realiter communes ipsi humanæ.

Ergo licet non addat Theodoretus exclusiuam particulam TANTVM: necessariò tamen ex argumento quod tractat aduersus Eutychen subintelligendam esse censetur.

N Locus Theodoreti in capite de Antichristo pagina 180. perspicuus est ex vera intelligentia loci Apostolici, qui totus est de vnione hypostatica non autem de reali communicatione.

O Scholastici in hac doctrina de Persona Christi cum tota Ecclesia Romana sinceri sunt, vereque Catholici: Et teste etiam Augustana Confessione rectè senserunt, & ab œcumenicis concilijs non declinarunt: Proinde horum doctrinam hac in parte reijcere est Catholicæ Ecclesiæ doctrinam reijcere.

P Sed de hoc nono somnio vestro postea seorsum.

Q Nil certius, sed quæstio est, an ipse Christus asserat, quæ vos ex verbo eius deprauato & contorto, asserta esse contenditis.

ADMONITIO pagina 73.

Hvc pertinet altera non minus atrox calumnia, quam sæpe inculcatam, etiam in suo libro Concordiæ non veriti sunt repetere: doctrinam nostram Arrianismo & Samosatenismo fauere & viam aperire. *IV. Anathem. &c in repe. p. 306*

Satis à nostris solidè crimen hoc refutatum, & in ipsos regestum est. Sed quantum valemus, desierunt sibi tur, e[illegible], quæ dixit de in[illegible] fingere, silentio [illegible] & [illegible] ipsorum refutationibus & defensionibus. Quod potissimus habere affine cum illis hæreticis, verani Christi Deitatem adlatrantibus, qui confitemur hominem Christum habere in se, tanquam partem substantialem suæ personæ, æternam Dei verbi substantiam, ideóque in hunc hominem verissimè & plenissimè competere, quæcunque Dei sunt propria? Quàm autem sit absurda & maligna illa consecutio: Christum dicimus Deum esse non secundum humanitatem, sed secundum Deitatem tantùm: Ergo negamus hunc hominem esse realiter & substantialiter Deum: quis non intelligit? nisi quis fortè tam stupidus sit, vt ex hac propositione: Homo non intelligit pedibus, putet illam consequi, Ergo homo non est realiter intelligens: Et contendat hominem duntaxat verbotenus intelligendum dici, nisi dicatur etiam pedibus intelligere. *De Arrianismo & Samosatenismo.* *Ingenua Theologorum istorū Dialectica.*

Contra verò ipsi non semel sunt admoniti, si dicta scripturæ, in quibus diuinæ proprietates & operationes tribuuntur Christo, per suam realem communicationem Idiomatum, detorqueant ad naturam humanam, non tantum fenestram, sed portam amplissimam aperiri Arianis & Samosatenicis blasphemiis, & arma ex manibus Ecclesiæ excuti, quibus contra illa est pugnandum. Quoties enim illis opponetur, Christum in sacris literis nobis describi Deum, describi omnipotentem, omnia scientem, infinitum, vbique præsentem, datorem Spiritus sancti, adorandum, &c in promptu erit illis excipere, non requiri ad ista aliam in eo naturam præter humanam, cui sint ista realiter à Deo communicata. At ne æternitas quidem ipsa sufficiet, & mundi creatio, ad refutandos illos, qui fingant etiam his temporibus, Christum esse Deum aliquem coæternum quidem, sed tamen Patre minorem, & essentia ab ipso distinctum, cui Pater omnes diuinas suas proprietates realiter communicauerit. Excipere enim illis licebit, hæc non in solam Patris Deitatem competere, sed in aliam quoque naturam, siue creatam vt Arius voluit, siue coæternam, sicut olim & nunc Tritheitæ. *Realis communicatio idiomatū aperit cuniculum hæreticis ad subuertendam Christi Deitatem*

Hæc nisi insistatur huic solidissimo fundamento hæc elogia diuina Christi in nullam naturam, cadere, nisi in æternam & vnicam Deitatem æterni Patris, quæ nobis responsio relinquetur ad ora ipsorum obturanda?

Iudi-

Iudicet etiam tota Christi Ecclesia, nósne an ipsi fo-
res aperiant Arianismo. Et tamen talia committentes,
pudendum non fuit eis, nos Arianismi & Mahumetismi in-
simulare. Videat Deus & iudicet.

APOL. fol. 40. B.

Quid Calvinistae ad Arianismo Arianismo Arianismo

QVarto loco suspicione Arianismi se libe-
rare conantur, illúmque errorem nostris
Ecclesiis libenter obtruderent: illius verò hæ-
reseos insimulationem se vitare & effugere
posse cogitant: quòd doceant in Christo duas
esse distinctas naturas: Et Christum habere in
se, tanquam partem substantialem suæ perso-
næ, æternam Dei Verbi substantiam. Quam
doctrinam non improbamus: de hoc verò in-
ter nos est controuersia, quòd publicis litera-
rum monumentis, palàm, in vniuersum orbem
Christianum, horrendas quasdam & planè
blasphemas, loquendi formas, diffeminarunt,
velnti, [a] *Christum secundum* assumtam huma-
nam naturam, ratione & respectu personalis
vnionis cum Filio Dei, omnipotentiæ diuinæ
non factum esse participem: [b] *Maiestatem & po-
tentiam* Christi, ratione assumtæ humanæ na-
turæ, non esse maiorem quàm ipsi necessaria,
& prout illa in creaturam cadere potest: car-
nem Christi ad edendum miracula plus non
contulisse, quam virgam Mosis: carni, vel hu-
manæ naturæ in Christo, cum gubernatione
Imperiorum huius mundi eorúmque transla-
tione, nihil etiam cum iis miraculis, quæ quo-
tidie adhuc eduntur, commune esse: Anathe-
ma & in æternum damnatum, qui in vna ado-
ratione Christum verum hominem, in perso-
nali vnione colat: Carnem Christi non effica-
cia, sed merito tantùm esse viuificam, itáque
carnalis cum virtute viuificandi nihil commu-
ne habere, nihil etiam cooperari: Christum se-
cundùm humanam naturam sedentem a dex-
tris Dei Patris, consortium esse nostrum: De-
nique quod iisdem argumentis vtuntur, qui-
bus Ariani diuinitatem Christi nostro etiam
seculo oppugnant. Finiti ad infinitum nulla est
proportio vel communicatio. Finitum non est
capax Infiniti. Vnde manifesta etiam scriptu-
ræ testimonia, quæ asserunt Christo in tem-
pore datam omnem potestatem, virtutem vi-
uificandi, potestatem iudicandi, non simplici-
ter accipi volunt, & intelligi de humana natu-
ra assumta, sed vel de æterna diuina natura,
quasi & illa in tempore aliquid acceperit:
quod ab æterno non habuerit: aut quòd secun-
dùm vtramque naturam pariter acceperit: Et
quæ huius generis absurdæ apud illos occur-
runt loquendi formæ aliæ, quæ piis mentibus
subministrant haud dubia argumenta, si non
fouere, fauere eos tamen Arianismo: quemad-
modum illius hæreseos crimine nequaquam
se liberare poterunt, si huiusmodi paradoxa
tueri perrexerint.

Admonitio passim.

Danaeus in Antosiandro, p. 98. Danaeus contra Chemnitiū p. 18. 181. 41. 418.

Amelingus in Thesibus.

Et sanè manu, societatis ipsorum haud po-
[c] stremus *Neuserus* testatus est: Principia & ma-
ximas Caluinistarum, firmum subministrare
Arianis fundamentum: séque illis in istam opi-
nionem seductum esse. Si quis, inquit, argu-
mentis ipsorum vtitur, & re ipsa fit Arianus,
apertè & in specie docens hoc, quod illi in ge-
nere, capite plectitur. Videant igitur il-
li quorsum tandem ipsorum euasura sit opi-
nio.

In doctrinam quidem formæ Concordiæ
hanc accusationem libenter detorquerent:
verùm ita probè præmunita est, vt non facilè
ruinam inuenire possint. [d] *Quid enim prætēdunt*, si humanæ Christi naturæ, ratione & re-
spectu vnionis hypostaticæ, diuina virtus com-
municata sit, facilè inde concludi posse, Chri-
stum non vere & essentia sua esse DEVM: id
non tantùm perperam inde, nulla consequen-
tiæ necessitate colligitur: sed contrarium om-
nino, videlicet: Nisi Christus reuera essentia-
liter ab æterno DEVS, fieri non posset, vt as-
sumtæ humanæ naturæ, personaliter sibi in-
dissolubili vinculo vnitæ, diuinam potentiam
& maiestatem communicaret. Quod enim
quis ipse non habet, alteri communicare quo
modo potest? Cùm igitur humanæ naturæ,
personaliter sibi vnitæ, tantam virtutem per
& propter personalem vnionem, secundùm
scripturarum testimonium communicauit: ne-
cessariò sequitur, verum etiam esse æternum
omnipotentémque Deum. *Christus cer ecùm* [e]
ait carnem suam vere viuificam esse: Et Conci-
lium Ephesinum, quando anathemate con-
clat eum, qui carnem Christi negat esse viuifi-
catricem: Et Cyrillus, quando docet carnem
Christi totam vim, virtutem & opera iorem
viuificandi, ratione personalis vnionis susce-
pisse & retinere, nequaquam fundamentum
ponunt Turcicę & Arianorum impietati:
quod aduersarios tamen blasphemis suis face-
re paradoxis, manifestum: vtinam tandem re-
sipiscant.

Obiiciunt, nisi huic solidissimo insistatur
fundamento, hæc diuina eulogia Christi in nul-
lam naturam cadere, nisi in æternam & vni-
cam Deitatem: nullam fore nobis responsio-
nem reliquam, quo Arianorum ora obturare
possimus. Daremus hoc & concederemus illis:
Si diuina idiomata, seu diuinitas creaturæ in &
per se, aut separatim ab vnica & æterna diuini-
tate, tribueretur, non posse aliquem Arianis-
mi effugere crimen: verùm nec libro Concor-
diæ hoc continetur dogma: nec vnquam nos
illud probauimus: sed simpliciter & expresse,
tanquam à Diabolo profectum, impietatis est
a nobis condemnatum. Proinde falsò id nobis
obiiciunt. Quod verò inde colligunt, Ergo non
potest filius Dei assumtæ humanæ naturæ, ra-
tione & respectu hypostaticæ vnionis, diuinam
virtutem & maiestatem communicare: vel, si
communicat, ad Arianismum aditum patefa-
cit: horrenda est blasphemia contra filium Dei,
& publica negatio & improbatio dictorum
CHRISTI: in quibus hanc communicatio-
nem Maiestatis doctrinam tradidit & reuela-
uit: cui ipsorum petulantiæ & temeritati, nisi
pœnitentiam egerint, hæcque blasphema do-
gmata retractarint, tandem in ira sua respon-
debit: suámque contra illos maiestatem & ve-
ritatem vindicabit.

Iudicio igitur non tantùm totius Ec-
clesiæ Christi, sed ipsius etiam viuorum &
mortuorum iudicis Domini nostri IESV,

CHRISTI committimus: an non paradoxis suis fundamentum struant Arianæ & Turcicæ impietati: & intrepido corde ad DEVM iudicem inter nos & ipsos prouocamus.

RESPONSIO.

a EO sensu, qui explicatur in Admonitione.
b Hæc non sunt nostræ Admonitionis: qui hæc scripta reliquerunt: vobis speramus, respondebunt. Sed quorsum hæc ô Patres?
c Non vos pudet Turcici nominis, quem piæ memoriæ optimus Princeps & Elector FRIDERICVS III plerumque erat capite, propter eius blasphemias in Filium DEI, testimonium tanquam Apollinis oraculum aduersus nos, omnesque Ecclesias, quæ vestris somniis non subscribunt, proferre? Compescat vos Dominus Iesus, cuius doctrinam profitemur, & gloriam pro nostra virili tuemur.
d Hoccine est respondere ad argumenta? Argumentum nostrum est: Quicunque prædicant, humanæ Christi naturæ ita realiter communicatam esse (verbi gratia) omnipotentiam, vt verè sit omnipotens: ij nobis arma, quibus contra Arianos & Turcos, Christum esse verum Deum, euincamus, eripiunt: Quia si ab iis Dei proprietatibus, quæ de Christo in scripturis prædicantur, velimus concludere, Christum igitur esse verum Deum: statim excipient Ariani, non valere argumentum: cùm hæc omnia realiter communicari potuerint à Deo isti creaturæ, quæ vocata est Iesus. Atqui vos Vbiquitarij, hæc prædicatis. Ergo, &c.
Quid isti Doctores ad maiorem respondent? Imò (dicunt) qui hæc prædicant de carne Christi: eumcunque illum esse Deum: Ratio, quia non possunt nisi à Deo communicari. Atqui Christus hæc communicat. Ergo, &c. Sed quid hoc est, nisi nugari? Arianus enim tam non concedet assumtum seu minorem, nempe Christum hæc communicare, quàm negat conclusionem, Christum esse Deum. Iudicet Lector.
e Sed quæ hic citatis testimonia à scripturis & patribus, nihil ad vestram realem communicationem pertinet, vt liquet, & nos denuò suo loco monstrabimus. Idcirco verò dicta illa non sternunt fundamentum Turcicæ & Arianæ impietati: sed doctrinam de Deitate Christi confirmant: quia concludunt non alia ratione carnem Christi esse viuificam & adorandam: nisi quia secundùm hypostasin vnita est illi, qui per se adorandus est, & per se viuificat, vt pote vita ipsa æterna.
f Hic est nouus Controuersiæ status, de quo supra. Esse autem merum figmentum, postea demonstrabimus: satis est, quòd concedant si idiomata diuina creaturæ ita realiter communicentur, vt ea in se & per se, licet non ex se habeat: non posse Arianismi crimen euitari. Sic enim de λόγῳ sentiebant Ariani. Laudanda verò est in autoribus Apologiæ illa Christiana libertas, qua ingenuè fatentur, à Diabolo profectum esse dogma illud, quod damnarunt in libro Concordiæ de illa communicatione, de qua hic loquuntur. Hæc autem fuit illa effusio, de qua Brentius & Iacobus Andreæ.
g Nos itidem id facimus, optima, quod illa quæ nos docemus, conscientia.

ADMON. pag. 74.

V. *Anath. 1. & 12. De Nestorianismo.* AEquè falsa & iniusta est accusatio, cùm nobis obiiciunt Nestorianismum, quasi personam Christi dissoluamus pro duabus naturis duas personas & duos Christos substituentes, alterum Deum, alterum hominem: nusquamque humanitatem pro nobis passam esse, & nos redemisse dicamus. Nuda humanitas est illis idem, quod nudus homo, quem Græci dicunt ψιλὸν ἄνθρωπον, hoc est, humana natura separata à diuina. Voluit ergo hominibus persuadere, nos docere, quòd homo pro nobis passus sit, & nos redemerit, non autem, quod Deus suo sanguine nos redemerit, Dominus gloriæ pro nobis crucifixus sit, Filius Dei vnigenitus pro nobis mortuus sit.
Nos verò contrà dicimus, vnum & eundem Christum esse Deum & hominem verum, Deum pro nobis mortuum esse, non quidem secundùm Deitatem suam, quæ pati & mori non potest, sed secundùm humanitatem suam, suam dicimus, hoc est, Deitati vnitam personaliter, etiam ipsa morte. Nam ne in ipsa quidem morte, cùm separata fuit anima Christi à corpore pendente in cruce, & iacente in sepulcro, separata est Deitas vel ab anima, vel à corpore. Non igitur nuda, id est separata, sed vnita Deitati humanitas, pro nobis est mortua.
Multò minus est verum, quod fingunt nos dicere, per nudam humanitatem nos redemtos esse. Primùm enim, vt iam diximus, non nuda, sed Deitati vnita humanitas nos redemit. Secundò, redemtio non sicut passio, est proprietas solius naturæ humanæ, sed est nomen ἀπολυτρώσεως seu officij Redemtoris, quod Christo non secundum alteram duntaxat, sed secundùm vtramque naturam competit, vtraque natura in eo, quod suum est, operante, Humana natura patitur & moritur innocens, & fit victima pro peccatis, volens hanc obedientiam: Diuina item vult obedientiam hanc, & occultat suam gloriam, non repellens à natura humana mortem & ignominiam, sustentat in cruciatu naturam humanam, vult vt pater æternus nos recipiat in gratiam, propter hanc victimam, & addit hanc dignitatem suæ victimæ, quam offert Patri pro nobis, vt fit λύτρον, & precium sufficiens pro totius mundi peccatis, æquipollens pœnis æternis, quas merebantur omnia omnium hominum peccata, propter quam etiam causam oportuit ipsum Filium Dei nasci ex muliere, & fieri obnoxium legi. Hoccine est istis Theologis nuda humanitate genus humanum redimi? An hoc non est calumniari homines innocentes, contra omnem ipsorum confusionem contra apertam veritatem, contra omnium sanorum testimonium & conscientiam?
Minus etiam hic est, nt accusandi, nisi in lutum, quo nos aspergere nituntur, ipsi se toto prouoluerent. Sexcenties illis demonstratum est, transformationem vnionis hypostaticæ in realem communicationem Idiomatum, siue hanc nominent donorum in natura cum essentialibus Dei proprietatibus æqualitatem, vt olim, siue vt nunc, omnium diuinorum operum per humanitatem effectionem, ipsissimum Nestorianismi barathrum esse. Sine hac enim sua communione idiomatum reali, dicunt, non magis Deitatem vniri humanitati Christi, quàm aliis sanctis, imò quàm omnibus creaturis. At neque ea, quæ proprietatibus æqualia sunt, neque ea, quorum alterum operatur per alterum, vnita esse oportet, siue personaliter, siue alio vnionis genere. Quomodo igitur non soluunt vnitatem personæ, qui vnionem naturarum in ea sola re constituunt, & per eam definiunt, quæ nihilominus est quàm vnio. *Realis idiomatū communicatio est palliatus Nestorianismus.*
Satis hoc esset monstri, sed illi sic monstra ex monstris componunt, vt ab vna parte in Nestorij, ab altera in Eutychis & Schvvenkfeldij castra manifestè transierint. Negatis enim & confusis proprietatibus, etiam Luthero teste, negantur & confunduntur naturæ. Adimunt autem isti suas naturæ humanæ proprietates, & pro his diuinas asscribunt. Quod certe dum faciunt, in naturam diuinam eam transformant, cum Schvvenckfeldio. Deificant, cum Eutyche abolent. Quòd enim simul vtraque illi volunt tribuere, fabulæ sunt, vel pueris exsibilandæ. Nulla enim natura secundùm se ipsam recipit contradictoria. *Vbiquitarij in eisdē castris cū Eutyche & Schvvenckfeldio aduersus Christi personam militant.* *Admo. pa. 74. De Nestorianismo, quomodo ab illius suspicione se purgare aduersarij conentur.*

APOL. fol. 41. B.

QVinto loco, Accusationem Nestorianismi, nudo verborum prætextu non ita facilè effugient. Qui enim de duabus in Christo naturis, quæ personaliter, indissolubili vinculo, & indistanter, vt Damascenus loquitur (longeque arctiori modo, quàm anima & corpus) vnita sunt, ita scribit & docet: *In Christo naturam esse vnam*, quæ in terra manet, postquam caro ascendit in Cœlum. Item, qui ipsa etiam *adoratione naturas diuellit*, negans carnem Christi esse adorabilem: ille extra omne dubium cum Nestorio personam quoque diruit Christi, diuellit naturas, *quæ indistanter vnitæ* *VVo sind de fundamentis Lutheri pa. 21. 23. 24.* A B C

vnita: distantem fingit vnionem hypostaticam, cui in Cœlo tantùm locus, in terra nul- D lus: *talémque omnino format* Christum: qui totus sit in cœlo: in terris autem nobiscum & in sacra Cœna, tantùm ex dimidia sui parte. Hoc cùm aduersarij in omnibus faciant scriptis: frustra Nestorianismi accusationem à se remouere conantur.

Admo. p. 27.75. *Nec verborum hoc prestigiis* palliare poterunt, quod ab ipsis quidem tam negatur, à Cinglio autem, alleosi sua traditum, ideóque F in libro Christianæ concordiæ improbatum est: *nudam humanitatem* pro nobis esse passam: G cùm palam hi ipsi scribere *non erubescant*, humana natura patitur, & moritur innocens, & fit victima pro peccatis. Nusquam enim scriptura, de passione, morte & sacrificio Christi, pro peccatis totius mundi oblato, ad eum modum loquitur: sed Dominus (ait) gloriæ, hoc est, filius Dei est crucifixus, est pro peccatis totius mundi traditus & oblatus, quæ loquendi ratio longè plura & maiora complectitur, quàm illorum forma, qua dicunt, humanam naturam pati & fieri victimam, pro peccatis totius mundi. Quæ forma Nestorianismum olet & Cinglianismum.

Admo. p. 75. *Sic opinioni Nestorij affine est*, quo sustentatā humanam naturam in cruciatu dicunt. Diuina enim natura humanam assumtam, non tantùm sustentauit in passione: sed in eadem, cum eadem, & per eandem peccatum, mortem, Diabolum, infernum & iram Dei deuicit: æternam iustitiam, vitam, victoriámque contra omnes inimicos acquisiuit.

Eandem Nestorianismi accusationem perquàm lubenter in nos detorquerent: quasi in Concordiæ libro, exæquatio quædam donorum in humana natura, cum proprietatibus diuinis tradatur: cum tamen quiuis, vel oculorum iudicio, videre possit, effusionem diuinitatis in assumtam naturam humanam, disertis verbis, in libro Concordiæ, improbari I & reiici: nec tamen verentur *illi libro*, hunc errorem affingere.

Quia verò simplici calumnia obtinere & efficere nihil possunt: arrodunt illa libri Concordiæ verba, quibus asseritur, pagin. 312. CHRISTO secundùm carnem, quæ filio Dei personaliter vnita, totam plenitudinem spiritus, vt Patres loquuntur, per ipsam vnionem personalem communicari: quæ liberè & sua sponte, in ea, cum ea, & per eam se exerat: quasi illis verbis, humanam Christi naturam: organon eiusmodi efficiamus tantùm, in quo Spiritus Sanctus operetur, & qua cum non magis vniatur, quàm cum aliis sanctis habitat & operatur.

Meritò autem huius impudentissimæ calumniæ pudere eos debebat: cùm expressè ille error, quem affingere libro Concordiæ conantur, in eodem sit improbatus: nullóque modo ex allegatis verbis deduci & elici possit. Personalis enim vnio duarum naturarum in Christo, ex qua dependet, quicquid de communicatione plenitudinis Spiritus Dei dicitur, & in Epistola Pauli ad Colossens. cap. 1. & 2. traditur, toto genere differt ab inhabitatione Dei in sanctis, quæ secundùm gratiam tantùm est & dona: nullo modo autem personalis: vti fusè ea & distinctè in libro Concordiæ sunt explicata.

Iterum verò obiiciunt: Nequaquam sequi, ea quæ proprietatibus æqualia sunt, *quorum vtrumque alterum operatur* per alterum, vnita esse necessariò, siue personaliter, siue alio vnionis genere. Cùm igitur liber Concordiæ vnionem naturarum in ea re constituat & per eam definiat, fieri non posse, quin soluat vnitatem naturæ: Respondemus, vtrumque cùm non asserat, verùm expressis verbis erroris & impietatis condemnet liber Concordiæ, ecqua tamen fronte audent tam absurdum nobis asscribere dogma? Vtrámque enim naturam, proprietatibus sibi inuicem æqualem esse: & vnionem hypostaticam illa æqualitate sola constitui & definiri, expressis verbis, multis locis improbat liber Concordiæ: quemadmodum illam etiam sententiam, vnionem hypostaticam nihil aliud esse, quàm inhabitationem diuinæ naturæ, in humana: qualis in aliis solet esse sanctis: quódque per humanam, tanquam instrumentum, diuina, nulla ratione ei vnita, operetur. Libertas illa operationis, cuius mentionem facit liber Concordiæ pagin. 311. consequens est vnionis personalis: non ipsa vnio, quemadmodum in libro Concordiæ satis illa distincta sunt & munita: Cùm ergo doctrinam ipsam nullo certo fundamento oppugnare possint: necesse ipsis fuit huiusmodi confingere calumnias, quò illam onerarent saltem & aliis exosam & suspectam redderent. *Ipsorum enim hoc est ἀξίωμα*: Calumniare audacter, semper aliquid hæret. Rectè igitur in illos, hæc ipsorum quadrat exclamatio, monstra eos ex monstris, calumnias ex calumniis serere: quas pro ipsissima veritate, toti orbi Christiano venditant. Verùm DEVS, viuens & videns, suo etiam id tempore requiret. Vt aliquam tamen maculam inurant libro Concordiæ: *doctrinam nostram Eutychianismi* & Schvvenckfeldianismi accusant. Quoniam verò ad hanc calumniam capitulo quarto respondebitur: beneuolus lector in illo capite inquiret responsum ad obiectiones, de exæquatione & Deificatione humanæ naturæ in Christo: in quo clarissimè deprehendet, magna iniuria, Eutychetis & Schvvenckfeldij errore, nos onerari.

K Pag. 312 L M

RESPONSIO.

NEgatis igitur naturam diuinam Christi manifeste in terra (nempe ita tamen, vt etiam esse in Cœlo & vbique) cùm caro ascendit in cœlum? quomodo igitur ait, cœlum & terram impleo? A

Distinguere animam à corpore, & dicere illam esse immortalem, hoc autem mortale, éstne has naturas diuellere? Et qui in passione Christi dicunt: carnem esse passam, Deitatem verò non esse passam: sine diuellunt naturas? Calumnia verò est, quòd do- B

ceamus, Carnem Christi non esse adorabilem: imò docemus, vnacum Deitate & propter Deitatem esse in vna & eadem persona, vna adoratione adorandam. Legantur nostri libri.

C Si pro ἀδιαστάτως indistanter vnitas naturas intelligatis, vbicunque est diuina, ibi realiter etiam esse humanam, toti erratis cælo. contradicentibus Scripturis, Patribus, tota Ecclesia Catholica, Damasc. lib. 3. cap. 7. Καὶ ὅλος [illegible] Indistanter vnitæ sunt, quia totus λόγος, toti assumtæ naturæ (vt ipse Damascen. loquitur) vnitus est: ac licet alibi etiam sit, quàm vbi est caro (est enim vbique, illa verò iam in cœlo tantum) vbique tamen suæ carni vnitus manet, quia vbique Deus simul & homo est Christus. Hoc significat apud Damascenum particula ἀδιαστάτως: proinde calumnia est, quod distantem fingatnus vnionem hypostaticam.

D Calumnia sophistica: Aliud est, quòd totus Christus sit vbique, & in cœlo simul & in terra: aliud quòd sit totum, id est secundum vtramque naturam, in cœlo eadem simul & in terra. Primum verum est, alterum falsum. Neque hæc distinctio ridenda est, & quasi Scholastica explodenda: cùm sit Damasceni libr. 3. cap. 7. pag. 70. B. Non sunt igitur Nestoriani, qui distinguunt naturas, & earum proprietates & actiones: Sed qui eas diuidunt, & qui quæ vnius sunt propria, ea realiter communia faciunt alteri, ita vt in vtraque realiter insint: Illi veri sunt Nestoriani. Quòd si illi naturas diuellere, ac personam soluere, eóque Nestoriani vobis esse dicuntur: qui non concedunt naturas ita ἀδιαστάτως esse coniunctas, vt vbicunque est vna, ibi realiter etiam sit altera, quomodo vos Nestorianismi crimen euadetis, qui negatis carnem Christi simpliciter esse vbique, sed tantummodo vbi, & quando ipsa vult?

E Mera calumnia est, quod additis, Nudam humanitatem: cùm simpliciter dicamus, Solam humanitatem esse passam, non autem Deitatem ipsam: Seu, & melius, Christum secundum solam humanitatem esse passum, non autem secundum Deitatem.

F Etsi enim sola passa est, non tamen nuda: quia semper diuinam sibi habuit adiunctam in verbo, & ab ea nunquam recessit. Cur erubescamus loqui cum Scripturis? Annon Christus dicit corpus suum pro nobis traditum esse (in mortem?) Item, animam suam esse tristem vsque ad mortem? Quid autem sunt anima & corpus: nisi humana natura? Annon etiam ait Apostolus Hebræorum 10. per oblationem corporis Christi, nos fuisse sanctificatos? Ite ergo & dicite, Nusquam enim scriptura, &c.

Cur ergo & vos non dicitis potius, Deus incarnatus vbique est, & realiter sua essentia adest in cœna, atque adeo etiam in pane: quàm corpus, aut caro eius? An non & vestra isthæc forma loquendi (si vera est vestra regula) Nestorianismum sapit, & Cinglianismum? Christus certè non dixit, Ecce corpus meum vobiscum est, vsque ad consummationem seculi: Sed ego vobiscum sum. Si nobis non licet cum Scripturis dicere: Corpus Christi pro nobis traditum est: humanáque natura passa est: Cur vobis liceat contra Scripturas exclamare, caro Christi omnia replet?

G Ergo phrases etiam Christi & Apostoli Nestorianismum & Cinglianismum redolent.

H Ergo Patres qui sic locuti sunt: affines fuerunt & consanguinei Nestorij.

Quid autem pugnat, quòd Deitas ita sustentarit humanam naturam, vt tamen per eam Diabolum deuicerit?

I Si non liber tradit expressis verbis: certè ex autoribus libri nonnulli sic docuerunt. Supra autem dictum, Admonitionem non tam aduersus librum hunc, quàm aduersus autores libri, & contra veteres Vbiquitariorum errores, conscriptam fuisse.

Non sic assumit Admonitio: K

Qui ederunt ficus: alios de ficubus comestis accusant. L

Doctrina certè de reali idiomatum communicatione, eo sensu accepta, quo hactenus fuit: manifesti Eutychianismi, vt Schvvenckfeldianismi: fuit conuicta. M

ADM. pag. 76.

Eiusdem farinæ est, quod aiunt, nos docere, passionem Christi ad Filium Dei nihil attinuisse. VI.

Nemo nostrum hoc dixit, vel quicquam, ex quo illud sequatur. Filius Dei passus & mortuus est, sed carne, inquit Apostolus: Carne autem sua, id est, sibi personaliter vnita, & cum illo substantiam vnius personæ constituente. Foderunt, inquit in Psal. manus meas, & pedes meos. Et in Euangelio: panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita. Cùm igitur parte sui, quæ pati & mori poterat, videlicet, natura sua humana sit passus, quomodo sic docentibus tribuitur, quòd passionem dicant nihil attinuisse ad Filium Dei? Si anima sua & corpus suum ad ipsum attinuit, quomodo potuit horum cruciatus & laceratio & diuulsio nihil ad ipsum attinere, etiamsi Deitas cruciari & lacerari & mori non potuerit? Quis ita insaniat, vt si pes ipsius, vel manus ipsius aliquid patiatur, hanc passionem ad se dicat nihil pertinere, propterea quòd in capite aut aliis partibus non laceratur aut cruciatur? Etiam sanctis & membris suis in terra persecutionem patientibus, ipse Dominus clamat in Cœlesti gloria degens: Saul, Saul quid me persequeris? Cum tamen ingens discrimen sit inter passiones fidelium & Christi. Sanctis enim patientibus, alia est persona, quæ dolorem & passionem ipsam sustinet, nempe fideles; alia, nempe Christus, quæ afficitur contumelia ab hostibus, iniuria affligentibus ipsius legatos & seruos, propter illius confessionem, & seriò improbat, & curat afflictionem eorum, quos sibi tanquam *a* membra adiungit, & *b* fratres suos atque *c* amicos vocat, & *d* gloriæ suæ cohæredes, *e* & templum suum in quo habitat. Et tamen dicitur: Qui templum Dei destruit, illum destruet Deus, Christo autem patiente, eadem persona est, & ea quidem ipse Deus, quæ est subiectum supplicij ac doloris animæ & corporis, & obiectum immediatum iniuriæ & contumeliæ, quæ ab hostibus afficitur. Quantò igitur magis & propius ad Filium Dei attinet sua ipsius caro, quàm sancti: tantò etiam magis ad ipsum attinet passio ipsius, quàm aliorum.

Anat. 12. *De passione Filij Dei.* 1. *Pet.* 1. 18. & *Psal.* 22. 17. *Ioh.* 6. 51.

Act. 9. 4.

a 1. *Cor.* 6. 15.
b *Ioh.* 20. 17.
c *Io.* 15. 15.
d *Rom.* 8. 17.
e 1 *Cor.* 6. 19.

APOL. fol. 42. B.

Sextò: Multis verbis se excusare conantur, quòd nunquam docuerint, passionem Christi, ad Filium Dei nihil attinuisse: Et magna arbitrantur se hac parte affectos in libro Christianæ Concordiæ iniuria. *Adm. p.* 76.

Respicit autem liber Concordiæ, præcipuè ad Cinglij Alleosin: qua omnia Scripturæ testimonia, quę de passione & morte Christi loquuntur, *ad nudam & solam* eius humanitatem retulit: ita vt Filius Dei, in passione, cum assumta humana natura nihil commune habuerit: quæ opinio ipsissima Nestorij damnata est hæresis: ipsique viderint quo modo erroris suspicione illam liberare possint. Quemadmodum & alteram propositionem: Sola humanitas in Christo est passa, quæ à nonnullis ipsorum, vt suprà capitol. 1. dictum, est conficta. Quo autem colore excusare conentur *Theodoretum*, qui propositionem (Deus est passus carne) reiecit: illique hanc a.

b. *A bald. pag* 8.

Apolog. Anhald. 246. 247. hanc ſubſtituit: non DEVS ſed Chriſtus paſſus eſt carne: Item, contendit ſcripturam nuſquam appellationi DEVS, paſſionem adiungere: quique hanc ob cauſſam in concilio Epheſino damnatus fuit, ipſi viderint. Verè autem Chriſtiani ex his & ſimilibus iudicare poterunt, quorſum tandem *aduerſariorum euaſura ſit impietas.*

c

Propoſitionem, Chriſtus eſt paſſus & mortuus ſecundum vtramque naturam, tanquam erroneam ſupra reiecimus: nec vſpiam libro illa Concordiæ continetur. Quòd ſi qui alij illa, nobis inſciis, ſunt vſi, nihil illa nos formámve Concordiæ attinet: veluti in qua diſertè eſt repudiata.

RESP.

a Apoſtoli apertè ſcribũt, Chriſtum paſſum eſſe carne. Quorſum hæc particula: niſi quòd à paſſione & dolore excludere voluerunt Deitatem? NIHIL ergo non ſimpliciter (ſed doloris ſeu paſſionis) commune habuit cum humana patiente & moriente natura.

b Optimè ſe purgauit Theodoretus quia nomen Dei accipiebat ὑποστατικῶς, ſeu (vt ſcolæ loquuntur) formaliter, non autem ὑποστατικῶς & materialiter, vt Cyrillus: & explicationem hãc admiſit Synodus. Quorſum iſti vos aduerſus tantum Patrem de Eccleſia optimè meritum?

c Scilicet.

ADM. pag. 77.

vii. Non plus coloris habet altera abſurditas, quam nobis hic affingunt: Præſentiam Deitatis Chriſti in terra, ad humanitatem ipſius in Cœlo degentem, nihil attinere, & humanitatem nihil nobiſcum habere negotij.

Anat. 13.

De præſentia Chriſti in terra. Atqui nos docemus, Chriſtum & mente & voluntate ſua diuina & humana curare, ornare, & tueri ſuam Eccleſiam: Eſt enim hoc ipſius officium, in quo peragendo vtriuſque naturæ operationes concurrunt, ſaluo tamen earum diſcrimine. Diuina ſua ſapientia & potentia, intuetur perpetuò omnes neceſſitates, exaudit omnes gemitus ſuorum, ſua virtute ſeruat miniſterium & Eccleſiam aduerſus Diabolos & omnes hoſtes, dat Spiritum ſanctum electis, iuſtitiam & vitam æternam. Hæc autem omnia facit λόγος, conſcia natura ſua humana, & ſimul ardentiſſimè volente hæc beneficia, & interceſſione ſua impetrante à Patre æterno.

Heb. 4. 15. Non enim habemus Pontificem, qui non poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum, ſed tentatum in omnibus ſimiliter, abſque peccato.

Mediator, ſacerdos, rex, caput ſuæ Eccleſiæ eſt Chriſtus, ſollicitus de nobis, non relinquens nos orphanos, ſecundum vtramque naturam. Qua fronte igitur nobis obiicitur, quòd ſecundum noſtram doctrinam, natura humana nihil habeat nobiſcum negotij? Ad hanc autem adminiſtrationem officij Chriſti, nihil opus eſt VBIQVITATE naturæ humanæ. Caput enim in cœlis regnans & reſidens, virtute Deitatis ſuæ effundit ſpiritum ſuum viuificum in omnia membra ſua, vbicunque locorum exiſtentia, & per eum in ipſo & nobis habitantem, nos ſibi adunit & conformat. An propterea pedes nihil attinent ad caput, quia caput non eſt in pedibus, aut in eodem loco, quo ſunt pedes? An ſol propterea non illuſtrat ſuis radiis omnes mundi partes, aut hæc illuſtratio nihil ad eum attinet, quia corpus ipſius in cœlo contentum manet? An gubernatio & ſalus ſubditorum per vniuerſam ditionem, nihil attinet ad Principem, & nihil cum illis habet Princeps negotij, quia corpore ſuo non adeſt ſingulis ſubditis?

Quid igitur dicemus de Chriſto, cuius diuinitas nemini ſaltem confert, niſi pro quo diuina & humana ſua voluntate intercedit apud Patrem, imò qui ipſius corpori tanquam palmes viti inſiti ſunt, & ex carne eius & oſſibus eius fuerit? Quid me perſequeris? clamabat caput de cœlo, cùm pedes calcarentur in terra. Præſentiſſimum ergo eſt caput ſuis membris dum illis vnitum eſt, etiamſi non eodem ſit cum illis loco, qui ad hanc præſentiam nihil facit. Pudere autem debebat homines Theologos, tam inconſideratè dictorum. *Admon. pag. 77.*

APOL. fol. 45.

Septimo loco, arbitrantur, ſi de præſentia Chriſti in Eccleſia & ſacra Cœna aliquid ſaltem dicant, abunde ſe officio ſuo ſatisfeciſſe. *Status autem controuerſiæ*, in iſto capite hic eſt: totus ne Chriſtus DEVS & homo, indiuiſa perſona, etiam ſecũdùm aſſumptam naturam, quam inſeparabiliter & indiſtincte ſibi vnit, adſit ſecũdùm promiſſiones Matth. 18. 28. Ioh. 14. Eccleſiæ ſuæ in his terris: an verò, vt aduerſariorum fert opinio, ipſe caput noſtrum, corpore ſuo in Cœlo reſidens, virtute tantùm & efficacia nobiſcum ſit & ſe nobis vniat. Illi cõtendunt, diuinitate tantùm eum eſſe in terris: nos contra vrgemus promiſſionem: Ego ſum vobiſcum vſque ad conſummationem ſeculi: Et hiſce ſimiles. Quibus non de diuinitate tãtùm, verùm de tota perſona loquitur, quæ in duabus naturis, diuina & humana ſubſiſtit. Veriſſimum igitur eſt & immotum, aduerſarios, de præſentia Chriſti in terris, nec rectè, nec ſecundùm ſcripturam docere. *A De vera præſentia Chriſti in terris*

Non ſufficit in genere aliquid de præſentia Chriſti, déque officio Mediatoris loqui: verùm hoc requiritur, vt de illa ſic ſentiamus & doceamus, quemadmodum verbis Chriſti, quæ veritas ſunt, eſt expreſſum. Speciosæ quidem ſunt quibus vtuntur ſimilitudines, deſumptæ ab hominis capite & pedibus, quorum membrorum nõ idem, eodemque loco ſitus: à ſole itidem, cuius radij in terram ſe extendunt, dum corpus ipſius in cœlo fixum manet: à gubernatione principis per vniuerſam ditionem: qui licet corpore vno prouinciæ ſuæ loco ſit circumſcriptus: virtute tamen ſua & potentia, per vniuerſum principatum dominetur. Eandem omnino eſſe voluit corporis Chriſti rationẽ, quo licèt certo cœli loco contineatur, virtute tamen ſua, præſentem Eccleſiæ adeſſe in his terris, eam regere, creare & gubernare vniuerſa. Verùm ſimilitudines illæ non congruunt cum expreſſis Chriſti teſtimoniis. Matth. 18. 20. Ioh. ſed his è diametro repugnant: proindeque ad rem nihil faciũt Quæſtio enim hic non eſt: quàm illæ ſimilitudines ſint ſpecioſæ: verùm quid Chriſtus verbis ſuis expreſsè nobis promiſerit, & hiſce nobis acquieſcendum. Non remittendi ſumus ad elegantes & concinnas ſimilitudines: ſed ad legem & ad teſtimonium. *Admonit. pag. 74.*

Lubenter iam tandem pernegarẽt quod tamẽ publicè profeſſi ſunt, *humanã Chriſti naturam*, nihil nobiſcum, vel cum adminiſtratione mundi habere negocij; verùm ita clara & euidentia illorum ſunt verba, vt nulla ſophiſtica palliari & negari amplius poſſint. Hæc. n. ipſorum ſunt Emblemata: nos dicimus nequaquã concurrere carnem Chriſti, etiam glorificatã ad regnorum adminiſtrationem, regum deiectionem, miraculorum effectionem & ſimilia: Itẽ. Deitas Chriſti cœlos mouet: reges & regna dat, & operatur & perficit opera ſua, non per carnem ſuam aſſumptam, quæ omnipotentiæ Dei capax eſſe, & opus omnipotẽtiæ Dei, cooperari nõ poteſt. Item, humana natura Chriſti, cùm ſit creatura, nõ eſt capax potentiæ increatæ: & cum Chriſti hominis potentia, ſit cæli & *B An Chriſti humana natura in adminiſtratione mũdi, aliquid operetur. Dan. in exam. pag. 280. pag. 104. 107. pagi. 365. 301. 405.*

terræ nominibus veluti certis limitibus definita non est immensa. Item, diuina Christi natura humanam assumtam naturam, habet sibi [illegible] sed non cooperantem. Iquidem [illegible]
pag. 87. pag. 180. tem: Caro Christi non plus confert ad efficientiam [illegible] & salutem, quàm ad edita [illegible] caro Apostolorum con[illegible] virga Mosis ad edenda miracula profuit, &c. Hasce tam tetras & abominandas blasphemias, passim, magno numero & copia in [illegible] libris licet reperire: quas [illegible] animus. Meritò igitur pudere de[illegible] de persona Christi, [illegible] & gubernatione voces tam [illegible] & execrabiles [illegible]: tum quòd [illegible] quasi ficus contegere iam [illegible]. Manet igitur hæc etiam [illegible] de præsentia totius Christi secundum vtramque naturam, non amplecti aduersarios sanam & orthodoxam doctrinam, sanorumque verborum formam: [illegible] tantum concinnis, humanæque rationi consentaneis similitudinibus de capite & pedibus, corpore & radiis solis, [illegible] gubernatione. Id quod [illegible] modo in ipsis probandum.

R E S P.

TOtus Christus, Deus & homo, indiuidua persona, adest suæ Ecclesiæ in his terris, secundùm suas promissiones [illegible] Adimus etiam se[illegible] Ecclesiam in [illegible] secundum eius corporis præsentiam, secundum quam in Cœlo est. Corpus Christi [illegible] circumscriptum & visibile est, sic [illegible] & patribus aduersus hæreticos [illegible]. Nec pugnat, quòd totus Christus, aut adsit aut aliquid agat, sed non totum: vt quod iam sit in Cœlo tantum, per id quod homo est: vbique autem per id quod Deus est: cùm hæc sit distinctio Augustini ad Dardanum: Et Damasceni lib. 3. cap. 7 [illegible], &c.

Acquiescimus item in promissionibus Christi non minus nos, quàm vos: [illegible] non secundùm vestras, sed secundum pias auctorum Patrum interpretationes, intellectus. Sunt enim cum aliis scripturis & cum symbolis Ecclesiæ consentientes. Illi autem dicta hæc Christi, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & similia: de præsentia Deitatis & gratiæ, non autem de præsentia corporis interpretati sunt, vt suo ostendemus loco. Imò damus Christum etiam corpore suo in Cœlo existente, præsentem esse non solùm in Cœna, verùm etiam in Sacramentis: Sed non magis realiter & substantialiter, quam in verbo suo. Quid amplius à nobis concedi potest? Si valet consequentia, Ego vobiscum sum, Ergo secundum præsentiam etiam corporis: Cur non & hæc, data est mihi omnis potestas: Ergo secundum Deitatem etiam data est? Item Christus passus est: Christus indiuidua est persona: Ergo secundum vtramque naturam passus est? Vbi igitur locum habebit distinctio Patrum [illegible] fallaciæ sunt à secundum quid ad simpliciter. De voce indistanter supra dictum est: fuit enim ea dictio [illegible], contra duas, eóque à se inuicem aliquo modo distantes à Nestorio confictas hypostases addita. Quid autem hoc ad duas naturas ita distinctas: vt non vbicunque est diuina, ibi etiam sit humana? Num enim [illegible], qui propter suam simplicitatem totus est [illegible] naturæ humanæ vnitus, quia etiã propter eandẽ simplicitatẽ totus est extra corpus: ideo dicetur [illegible] esse vnitus? quasi verò vt sit [illegible] vnita anima corpori: requiratur vt non sit extra caput, in pedibus vel brachiis. Legatur Damasc lib. 3. cap. 7.

Suis quidque verbis, à quo spiritu ducatur, non obscurè ostendit: iuxta illud: Loquela tua manifestum te facit. Cuius autem verba citatis, ille vobis respondebit: Ætatem habet, & vti nouit suo calamo. Qui dicit quæ vult, audiet fortassis quæ non vult.

A D M. pag. 78.

Tribuunt nobis porrò, quod doceamus, Christum non facere opera sua diuina omnia & vbique, in & cum natura sua humana. VIII Anath. 14. *De operationibus Christi diuinis, in & cum natura sua humana.*

Animaduertenda est [illegible] Theologorum Dialectica, quæ in Schulis vocatur [illegible] dum plures interrogationes, vt vnam, dum perpetuo commiscent istas locutiones, Christũ facere omnia IN & CVM natura humana, & PER naturam humanam: quasi hæc omnia vel à nobis negarentur, vel vna eademque essent oratio & quæstio. Nos verò negamus quidem, Christum omnia opera diuina vbique per humanam naturam, tanquam per instrumentum efficere. Non enim exaudit omnes, seruat omnes, dat spiritum sanctum in sua humanitate, multò minus manibus vel pedibus. Solius hæc Deitatis propria sunt, ideoque homini Christo conueniunt, non qua homo, sed quatenus Deus est. Neque humanitas se ipsam excitauit à morte, sed excitata est à Deitate. Interea operatur multa, per humanitatem, quæ pertinent ad officium Mediatoris, quod nequaquam [illegible] omnipotentiam vel omnipræsentiam naturæ humanæ.

Quæcunque autem [illegible] operationes exercet post incarnationem, IN & CVM natura sua humana exercet, hoc est, humanæ naturæ vnitus, & in ea habitans personaliter, & ea simul cooperante, quod suum est. Idem enim & totus [illegible], qui vbique est extra suam humanitatem, est & manet simul inseparabiliter in natura sua humana: Ideóque sicut nusquam est, sic nusquam operatur quicquam, non simul in sua humanitate existens, ita vt iam non tantum [illegible], vt ante incarnationem, sed [illegible] incarnatus, [illegible] homo factus omnia patris opera, & manifestetur in Cœlo per ipsius visibilem gloriam, Deum per hunc HOMINEM omnia sua opera & iudicia perficere: id quod est ipsius ad dextram Patris collocatio & exaltatio.

Præterea non ignorat Christus mente sua humana, quid vbique in Cœlo & in terra operetur sua diuinitas, scit quod efficium personæ totius, cuius ipsa pars est, & vult hoc perfici, secundum vtriusque naturæ proprietatem & conuenientiam, [illegible] quidem distincta, sed tamen perpetuò cooperante cum diuina: Et autoritas operandi [illegible] ad totam personam, quia non tantùm [illegible] natura Christi, est omnium [illegible] domini. Non tantum igitur IN natura humana, sed etiam verè CVM ea, hoc est, ea cooperante, quod suarum partium est, omnia opera sua [illegible] operatur.

Sic loquitur de se ipse Christus, effectionem miraculorum tribuens suæ Diuinitati, voluntatem verò Diuinitati & humanitati, cum ait: Sensi ex me egressam virtutem: quam virtutem? certè diuinam: at quomodo egressam? certe non de loco in locum, vel de subiecto in subiectum, vel separatione à natura humana, sed sui exsertione, declaratione per opus diuinum sanationis, quod extra naturam humanam Christi fiebat, à virtute, quæ simul intra & extra illam existebat & manebat. Voluntatem verò etiam humanitatis suæ declarat, cùm voce sua beneficium à se volente datum & ratum haberi pronunciat. *Marc. 5. 30. Luc. 6. 19 & 8. 46.*

A P O L. fol. 43. B.

Octauo conantur defendere, rectè se docere, Christũ non omnia Diuinitatis suæ opera, in, cum & per assumtam naturam perficere: verùm eo tantùm loco, *vbi est localiter*. Vnde necessariò consequitur, Mediatorem Christũ, quæ in his terris in Ecclesia sua efficit & operatur: illud non cum assumta natura humana efficere & operari: cùm expressè sacræ literæ officium Mediatoris & gubernationis *totius mundi Christo secũdum vtramque naturã* asserebant: & nequaquam secundum alteram tantum. Mat. 18. 28. Ioh. 20. Ps. 8. Ephes. 1. 4. & alibi. Expressè dicunt Christum sua humanitate, non exaudire omnes, non seruare omnes, non *Admoni. p. 78. 79.* *De officio Mediatoris secundum vtramque naturam*

dare

dare Spiritum S. multò minùs manibus vel pedibus: solius hæc Deitatis propria esse: ideoq. homini Christo non conuenire, qua homo, sed
7 quatenus Deus est. An igitur hoc *non est personam dirimere*: officium Mediatoris & gubernationis diuellere? Citra vllam n. controuersiam verissimum est, Christum exaudire deprecationes nostras, saluare nos, donare Spiritum sanctum, secundùm vtramque naturam. Officia enim Mediatoris & Saluatoris, Christo, non secundùm diuinam tantùm naturam, verùm secundùm humanam etiam assumtam naturam, conueniunt: quique hæc officia dirimit, diuellit etiam naturas: & ipsam Christi distrahit personam.

8 Admoni. pag. 79. Hęc dum publicè committunt: *peccati tamen* & erroris argui nolunt. Insuper etiam expresse negant Christum, actiones suas, (liberrimè tamen) per assumtam humanam naturam perficere, cùm Scriptura testetur, data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra. (Quam potestatis vocem aduersariorum princeps libenter commutaret, cum verbo autoritatis, quemadmodum ad imminuendam Maiestatem humanæ naturæ in Christo, in versione Testamenti peruertere eam conatus est) Item omnia subiecisti sub pedibus meis, Psal 8 Ephes. 1. qui vt caput omnia implet in omnibus. Act 17. Iudicaturus est orbem in æquitate, in Viro. 1 Corin. 15. per hominem resurrectio mortuorum.

Admoni. pag. 79. *Impiè etiam & blasphemè* docent ad officium Mediatoris non requiri infinitam & omnem potentiam humanæ naturæ: Id si verum est, quomodo Mediator noster Iesus Christus, Deus & homo poterit preces nostras exaudire, *adesse nobis in periculis omnibus*, liberare è tyrannide Diaboli, in aduersis tueri, è morte æterna redimere, in tentationibus & agone mortis nos consolari. Media enim & creata potentia, vt paulo post, c. 2. audiemus, id præstare nullo modo potest: verùm necesse est diuinam tantùm infinitam & æternam potentiam id perficere.

Quando igitur Mediatori nostro Iesu Christo, ratione officii Mediatoris, quoad humanam naturam, derogant & denegant *omnipotentiam*, tanquam minus ad illius ἀποτελεσμάτων productionem necessariam, quid aliud agunt: quàm quod orbi Christiano Mediatorem constituunt & fingunt, & saluatorem impotentem: quòd spoliant vnicum Mediatorem Christum secundum humanam naturam laude omnipotentiæ: quòd exuunt omnes Christianos omni efficaci, solida & vera consolatio-
3 ne: *præter nudum hominem* in Christo nihil facientes reliqui. Arbitrantur quidem hoc pacto, se excusare illud posse: quòd concedũt humanam naturam, id quod sibi proprium est, in officio operari Mediatoris: Item, Christum mente sua humana non ignorare, quid vbique in Cœlo & in terra, sua operetur diuinitas: *verùm extra hæc sunt*: quàm quæ maiestati illi respondeant. Scriptura enim propter exaltationem humanæ naturæ ad dextram Dei, non vt nefanda aduersarii fictione temerè iste, aliquorum tum operum meminit, quę diuina per assumtam naturam operetur: reliqua verò excludit, quasi, quæ per diuinam solùm perficiantur naturam: De omnibus dicit, Data est mihi omnis potestas, in Cœlo & in terra, Matt. 28. Item, qui omnia implet in omnibus. Quæ *non de dimidiato*, sed de toto Christo, secundum vtramque naturam, nec de aliquibus tantùm, sed de omnibus operibus dicta sunt.

Admoni. pag. 79. Quòd si verum est id, quod fateri coguntur, humanam Christi naturam omnium creaturarum esse Dominam, quo pacto *à gubernatione mundi* possunt eam excludere, & quædam tantùm illi opera assignare, quæ Filius Dei in ea & cum ea peragit: videlicet illa tantùm, quibus localiter adest, opinioni suæ colorem aliquem addere conantur, ex dicto Marci 5. sensi ex me virtutem egressam, finguntque satis esse, si effectionem miraculorum tribuant Christi Diuinitati: voluntatem autem diuinitati & humanitati: cùm tamen Christus dicto illo de tota loquatur persona: & non de diuina natura tantùm. Ex me, inquit, quæ voces nequaquam ad diuinam tantùm naturam referendæ sunt: humanæ verò nudum nomen, solaque voluntas tribuenda. De distinctione enim illa, in dicto Christi, ne verbum quidem habetur: sed totam complectitur Christus personam, quando inquit, sensi &c. ex me egressam virtutem: corpus enim seu humanam simul naturam comprehendit.

De dicto apud Marcum 5. sensi ex me egressam virtutem. Non igitur clamoribus partis aduersariæ *perturbari nos patimur*, verùm sententiæ huic firmiter inhæremus & insistimus: totum Christum secundùm vtranque naturam, miracula edidisse, & adhuc edere: & humanam naturam, ad effectionem miraculorum, non nudam tantum voluntatem contulisse, sed verè etiam, ob personalem vnionem, vltra etiam & supra vires cooperatam esse: & adhuc in gubernatione Ecclesiæ totiusque orbis cooperari. Quemadmodum alibi hæc fusius declarata.

RESPONSIO.

NOn sumus Dei beneficio, ô Domini Doctores, tam imperiti Theologiæ: quin quæ pertinent ad officium Mediatoris, ea à Christo secundum vtramque naturam (cum & ipse secundum vtramque Mediator sit) partim in terris præstita fuisse, partim in cœlis, & è Cœlis perpetuò præstari: optimè nouerimus. Sed quomodo secundum vtramque naturam præstita fuisse, & præstari nouimus è Scripturis: Non certè eodem modo, nec iisdem agendi facultatibus & actionibus: cùm neque vna sit eadémque natura; sed pro cuiusque naturæ modo, sed pro cuiusque naturæ actionibus, eóque & pro cuiusque naturæ viribus, proprietatibus, operandíque facultatibus. Est enim omnis sicut in naturis, sic in proprietatibus & actionibus Eutychiana confusio vitanda, secundum illud Leonis primi: vtraque forma agit quod proprium est, (non ergo quod alterius) cum alterius communione (non ergo reali communicatione & confusione) verbo agente, quod verbi est: & carne exequente, quod carnis est: Adde, ac proinde & verbo pro suis proprietatibus & actionibus agente quod verbi est, & carne per suas non alienas facultates & actiones exequente, quod carnis est. Vt enim diuersæ & distinctæ sunt naturæ, sic etiam diuersæ &

distinctæ sunt in eis agendi facultates & operationes [illegible] (ait Damascenus, [illegible] nomine autem [illegible] (vt Damascenus libro 3. cap. 15. annotauit) venit non solùm [illegible], qua [illegible] sed etiam [illegible]. Exempla: vt ipsius Damasceni verbis maioris & certioris explicationis caussa vtamur: [illegible] &c. Quid his verbis clarius? Quis non videt, ad miraculorum effectionem, naturam quidem humanam, suas habuisse actiones, [illegible]: ipsam autem miraculorum effectionem fuisse ipsius Deitatis opus & [illegible]: Idem de remissione peccatorum dicendum est. Christus secundum quidem humanitatem volebat ea remitti, & dicebat, remittuntur tibi peccata tua: sed secundum diuinam seipsa remittebat: quia solius Dei est remittere peccata. Eadem est ratio de iis, quæ nunc agit pro nobis in cœlo, & è cœlo, secundum etiam humanitatem. Vult nostram salutem, próque ea Patrem interpellat: sed secundum Deitatem eam efficit, remittit peccata, regenerat, dat Spiritum sanctum, & cætera alia quæ Deitatis propria sunt. Etsi igitur Christus secundùm vtramque naturam, sicut est Mediator, sic etiam quæ ad Mediatoris officium pertinent, ea operatur: non eodem tamen modo, nec iisdem actionibus secundum vnam agit, qua, & quibus secundum aliam: quia vtraque forma agit quod proprium est non autem quod alterius: ac proinde quæ sunt vnius, non sunt adscribenda alteri, sed distinguenda, & distinctè sua cuique tribuenda: quæ Deitatis, Deitati: quæ humanitatis, humanitati, non autem Deitati, idque secundum aliam patrum regulam: quæcunque de vno & eodem Christo legimus in scripturis magnifica & diuina: Ea diuinæ eius naturæ esse tribuenda: quæ autem humilia & humana, ea humanæ esse imputanda: Legatur Iustinus in expositione fidei, pagina 178. [illegible]

An non hæc sunt contraria? Christum, relicto mundo, hoc est, terra, ascendisse in cœlum: Et tamen adhuc esse in terra? Ergo vnum Deitati, alterum humanitati attribuendum est: vt faciunt Patres, Augustinus, Cyrillus & alii: Item, annon sunt hæc pugnantia, Solus Deus remittit peccata. Et tamen filius etiam hominis (qua homo est) potestatem habet remittendi peccata? Ergo concilientur dicta, secundùm varias actiones eiusdem Christi, quia, qua Deus, propriè remittit peccata, sed qua homo, vult remitti, & remissa esse pronuntiat Idem de aliis Mediatoris officiis dicendum & sentiendum est. Ac certè, si vno & eodem modo, vnis & iisdem actionibus nostram salutem operaretur, secundùm humanam, quo & quibus operatur secundum diuinam; Christus foret etiam secundum humanam essentialiter Deus. Hinc enim probauit se verum esse Deum: quia, quæcunque faciebat Pater, eadem ipse [illegible] faciebat, Iohann. 5. Ergo vtrunque fatendum est, nempe Christum & omnia quæ ad Mediatoris officium pertinent, fecisse ac facere secundum vtranque naturam. Et tamen non eadem opera præstare, qua homo est, quæ præstat, qua Deus est: Sed diuina secundum diuinam, & humana secundum humanam. Nam neque secundum diuinam agit ea quæ sunt humanæ, sed tantum quæ sunt diuinæ. Quod si qua homo est, præstaret non solum quæ formæ sunt serui, sed etiam quæ sunt formæ Dei, vt isti volunt, annon plus deberemus carni assumptæ, quàm [illegible] assumenti? Maneat ergo sententia Synodi Ephesinæ & Chalcedonensis: Christum quidem secundum vtramque formam, nostrum esse Mediatorem, & nostram operari salutem: sed vtramque tamen formam agere tantummodo quod proprium est, non autem quod alterius,

Et alio etiam modo vnam, alio alteram operari. Annon verò effectio miraculorum, viuificatio animarum & corporum, donatio Spiritus sancti & alia id genus, propria sunt Deitatis opera & [illegible] sic ait Damascenus. Licet igitur adhæc, suas communicat actiones forma serui: quod tamen proprium est Deitatis, hoc non præstat. Iudicet lector vtrinam peccati & erroris sint arguendi, nosne qui distinguimus vtriusque naturæ in Christo actiones & opera, an aduersarii qui confundunt. Conferantur quæ Apologia subiicit cum iis quæ Admonitio habet, & vtri peccent luculenter apparebit.

Illud localiter additum est de vestro. Natura enim humana localiter non est in terris, [illegible] tamen in humana semper, cúmque ea & per eam multa in ipsis fidelibus operatur. a

Aiunt nos negare Christum omnia Deitatis suæ opera in & cum & per assumtam naturam efficere. Calumnia est de IN & CVM, cùm tantùm dicamus, non omnia PER. Imò Admonitio accusat eos, quod hæc confundant, & plures interrogationes faciant vt vnam. Contextus Admonitionis est perspicuus, & tamen non verentur hi Doctores denuò calumniari, & omnia confundere. Non omnia autem Christum Deitatis suæ opera per humanam suam naturam efficere, præter exempla allata, hinc etiam liquet: Nunquid enim suam assumtam naturam, per ipsammet assumtam naturam sustentat, viuificat regit, agit, illuminat, sedere facit ad dextram, &c. Ac cùm assumta natura non solum sit anima, sed etiam corpus: quæcunque autem isti homines in hac quæstione garriunt, eò spectant, vt doceant, corpus ipsum realiter esse in pane & vbicunque anima vult esse & operari: nunquid vbique Christus per corpus suum, per pedes & per manus omnia agit, regitque Cœlum & terram? Portat omnia verbo virtutis suæ, non manibus & pedibus. De anima plura concedi possunt. Ipsa enim suæ etiam voluntatis actione, regit mundum, vult nos exaudiri, seruari, donari Spiritu sancto, Diabolis imperat, &c. Sed hæc nihil porrò ad quæstionem de corpore in pane, vel in multis locis realiter præsente faciunt. Et alia sunt Deitatis opera propria, & alia humanitatis: vt supra ex ipso etiam Damasceno ostensum est: quanquam omnia ad vnum & eundem finem, hoc est, ad salutem nostram diriguntur: Et ab vno & eodem Christo operante proficiscuntur, sed secundum diuersa operandi principia præstantur. Hæc est vera & dilucida de officiis Mediatoris doctrina quam è scripturis sanctis per sanctos Patres in variis conciliis, Ephesino præsertim, & Chalcedonensi, Catholica tradidit Ecclesia. b Heb.1.

Hinc liquet, quam fallaciam admittant illi Mundi reformatores, cum ita argumentantur: officia Mediatoris conueniunt Christo secundum vtramque naturam: Ergo quæ ei conueniunt secundum diuinam, vt dare spiritum sanctum, eadem etiam ei congruunt secundum humanam, ac proinde non minus secundum vnam, quam secundum alteram mittit Spiritum sanctum in corda nostra. Quid ita? quia (inquiunt) alioqui persona Christi diuelleretur. ô egregios argumentatores, an non hac eadem etiam ratione euincetur, Christi personam diuelli, nisi fateamini Christum tam secundum diuinam, quam secundum humanam passum & mortuum esse. Nam hoc etiam inter Mediatoris officia connumeratur Ecquis vos docuit hanc Theologiam? Hominis etiam officia mihi conueniunt secundum vtramque substantiam, mentem & corpus, Ergóne diuiditur mea persona, si non dicam, me tam secundum corpus, quam secundum mentem intelligere, ratiocinari, velle. Et contra, tam secundum mentem, quam secundum corpus edere, bibere, ambulare? Præterea, cuius est obsecro, mittere Spiritum sanctum in corda nostra? illius certè, & non alterius, à quo etiam procedit: Sic docente Christo apud Iohannem. A quo autem procedit? annon à solo Patre & Filio? Idem Dominus Iesus ait, Ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis. Christus rogat vt homo: & quid rogat? vt nobis detur Spiritus sanctus; Pater autem cúque & ipsemet filius vt Deus exaudit,

dit,& dat Spiritum S. Nemo petit ab alio, quod per se ipsum præstare potest. Christus quicquid à Patre petit, petit ea parte, qua minor est Patre: Et minor petit, maior exaudit. Secundum ergo humanitatem petit, secundum autem Deitatem propriè exaudit,& Spiritum sanctum, per quem regeneremur, & seruemur, mittit in corda nostra. Si ergo Christus vt homo dicatur dare Spiritum S.& similia quæ propria sunt Deitatis præstare, huiuscemodi dicta non alio sensu admitti possunt, quam partim per communicationem idiomatum partim quia & sua obedientia hæc nobis promeritus est, Et sua humana voluntate hęc nobis vult donari, sua denique intercessione, vt illis donemur, efficaciter impetrat: Adde & quia nos Christi carni per fidem vniti, sicut carnis illius ita simus participes, vt fiamus caro de carne eius, sic etiam hauriamus de eius spiritu, vt vnus cum eodem spiritus efficiamur. Summa, Ipsa Spiritus sancti efficax donatio, ἐνέργεια & ἀποτέλεσμα Deitatis est, multa autem hanc donationem præcedentia, ἐνέργημα sunt & ἀποτελέσματα humanæ, vt supra ex Damasc. lib. 3. c. 15. de miraculis dictum est. Sed quid hæc ad realem communicationem corporis Christi in pane: cuius rei causa hæc de reali communicatione Idiomatum disputatio excitata est?

δ Imò volumus, si error è S. literis demonstretur, quod nondum est factum, vtinam & vos eodem essetis animo. Testimonia Scripturarum quæ proferuntur, nihil ad rem, vt seorsum ostensum est.

Minimè verò impiè, quia nil contra sacras literas.

ε Ac quod non potest per carnem effici, id efficitur per potentiam Deitatis ab ipso eodem Christo, sicut etiã, quia mori non potuit per immortalem Deitatem, ideo mortuus est per infirmitatem carnis, & contra, quia non potuit per carnem se à mortuis excitare, id perfecit per potentiam Spiritus.

ζ Quomodo non potest nos finita sua potentia in aduersis tueri, & multa alia in iis rebus creatis præstare; cùm ea superet omnium rerum, creaturarum, Dæmoniorum & Angelorum potentiam?

η Quando tandem desinetis tam ineptè sophisticari? Ad officia Mediatoris perficienda, negamus humanæ naturæ, realiter communicatam esse omnipotentiam illam Dei increatam. Si esset Mediator secundùm naturam duntaxat humanam, aliquid diceretis. Sed cùm dicamus esse secundùm vtranque: quid garritis à secundum quid vt simpliciter?

θ Pudeat vos tantæ impudentiæ, simul & ignorantiæ. Non damus, carni Christi communicatam esse realiter diuinam omnipotentiam, Ergóne nihil in Christo facimus reliqui? Quia Paulus non attribuit carni omnipotentiam ad se ipsam à mortuis excitandam, sed Deitati, num ergo nihil in Christo præter carnem facit reliqui?

ι Ite ergo, arguite & damnate Leonem & totam Synodum Chalcedonensem quæ probauit hoc dictum: Vtraque forma agit quod proprium est: Verbo agente, quod verbi est: & carne exequente, quod carnis est.

κ Verum est, hæc non de dimidiato, sed de toto Christo prædicari: Sed non valet, Ergo secundum vtramq naturam realiter & eodem modo prædicantur, vt supra explicatum est. Nam etiam hęc dicta, Christus passus & mortuus est, non de dimidiato, sed de toto Christo prædicantur: num igitur secundum vtramque naturam mortuus est? Magna patientia opus est in legendis libris ineptis simul & impiis. Idem coccysmus sequitur, & in singulis paginis ad nauseam vsque repetitur. Ex me egressa est virtus: Ergo etiam ex corpore, ex pedibus & digitis: Pronomen Me, totam personam significat. Etiam ego sensi, ex me egressum esse verbum. Et ME, totam personam comprehendit: Ergo & ex pedibus egressus est sermo?

λ Cuculus denuò canit. In gubernatione Mundi, quæ sunt propria Deitatis, ea non facimus realiter communia humanitati: Ergóne humanitatem excludimus à Mundi gubernatione? Multa quę in gubernatione meę familiæ præsto Ego: Ea nego ab vxore mea præstari. Num igitur eam à gubernatione familiæ excludo.

μ Clamoribus perturbari, id est, firmis rationibus doceri: & ab erroribus moueri. Nos verò cum Leone dicimus: vnum fulget miraculis, alterum subiacet iniuriis.

ADMON. pag. 80.

Dicunt nos negare homini Christo datam esse omnipotentiam, & secundum nos, huic homini nullam esse cum omnipotentia communionem. IX. *Anath. 15. De omnipotentia Christi.*

Atqui dicimus, huic HOMINI datam esse ipsam Deitatem, & quidem ita datam, vt sit de substantia personæ ipsius, per vnionem hypostaticam cum humanitate. Est autem omnipotentia nulla alia nisi vnica, atque æterna Deitatis essentia. Sicut ergo hic homo Deus est, sic etiam est omnipotens. Et sicut data ipsi Deitas, non facit humanitatem Deum, sic etiam data ipsi omnipotentia, non facit humanitatem ipsius omnipotentem. Sicut enim idem sunt Deitas & omnipotentia, sic idem sunt esse Deum, & esse omnipotentem.

Rectè itaque dicimus, hominem esse omnipotentem, non quia humanitas ipsius facta sit omnipotens, sed quia ipsi omnipotentiæ personaliter vnita est. Nihil enim est omnipotens, nisi ipsa omnipotentia, quæ est ipse Deus, neque per hanc vlla natura potest esse omnipotens, nisi ipse Deus. Quicquid enim est omnipotens, « profectò per omnipotentiam, vt sit omnipotens, necesse est, « idque vel tanquam per essentiam suam, vel tanquam per accidens seu qualitatem inhærentem. « At Deitas nec accidens cuiusquam est, nec essentia vllius rei, præter ipsum æternum Deum.

Videriint igitur quomodo Eutychianismum effugiãt: qui naturæ humanæ sic volunt omnipotentiam esse communicatam, vt ipsa humanitas facta sit omnipotens, siue per creatam, vt olim, siue per increatam, vt nunc loquuntur, omnipotentiam.

APOL. fol. 44. B.

NOnò. Conantur quoque tueri Christi naturam omnipotentiæ nullo modo esse capacem. Quicquid enim omnipotens est, profectò per omnipotentiam, vt sit omnipotens, est necesse: idque vel tanquam per essentiam suam, vel tanquam per accidens, seu qualitatem inhærentem. Ad dilemma hoc respondemus, sacras literas nobis tertium quoddam monstrare in personali vnione duarum naturarum in Christo, diuinæ & humanæ. Propter enim personalem vnionem habitat in assumta natura omnis plenitudo Deitatis corporaliter, Coloss. 2. Est autem assumta humana natura, ad plenitudinem virtutis, & omnipotentiæ diuinæ exaltata: non quòd essentialiter ipsa Dei omnipotentia facta: aut quod per accidens & modum Physicæ effusionis, in & per se propriam essentialem omnipotentiam acceperit: verùm quòd ad communicationem & societatem atque vsurpationem eiusdem, in ipsa vnione est admissa: quemadmodum Christus ipse testatur, Data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra, quæ potestas alia & diuersa non est ab omnipotentia: aliter etiam, quàm de assumta humana natura, accipi illa non potest. Christo enim secundùm diuinam naturam, quæ ab æterno est, in tempore dari nihil potest. Verùm de his cùm fusius agatur c. 4. illuc lectorem remittimus.

Admoni. pag. 80. An humana, eaque finita natura Christi, particeps facta sit infinita omnipotentia Dei?

RESP.

TERTIVM quoddam: quid est istud, substantiáne, eóque tertia natura: an verò accidens? Si tertiam naturam dixeris: Eutychianam hæresin reuocaueris. Si accidens: præterquam quod absurdissimum est, ex vnione duarum naturarum seu substantiarum resultare accidens: peto etiam, vbinam hæreat

istud accidens, in natura ne diuina, an in humana? At in diuinam non cadit accidens: In humana per vos non hæret, quia dicitis in eo non inesse, vel subiectiuè, vel formaliter, vel habitualiter. Figmentum igitur est. At nos, inquies, nomine huius tertii nihil aliud intelligimus, quàm assumtionem, qua ad vsurpationem omnipotentiæ assumta est humana natura. Hanc autem in humana natura assumta, accidens esse fatemur. Huc verò non quadrat illud, Neque inesse realiter, neque formaliter, neque subiectiuè: quia illud dicimus de omnipotentia ipsa, quæ non insit humanæ naturæ, vel essentialiter, vel formaliter. Sed nihil etiamnum dicitis, veleuitatis absurda Primùm, nullam in incarnatione assumtionem agnoscimus, præter illam, de qua Heb. & Phil. 2. Hæc autem nihil aliud est, quàm vnio hypostatica. Non est igitur tertium quiddam resultans ex vnione. Deinde, si ad vsurpationem omnipotentiæ natura humana assumta est: vbinam est ista vsurpatio? In natura proculdubio humana, quia ipsius actio sit, necesse est. Annon verò hinc sequitur, ergo etiam rem vsurpatam realitérque communicatam, esse in ipsa eadem humana natura? Nam & lux, quam oculus ad videndum vsurpat, in ipso inest oculo. Ergo & omnipotentia, quatenus eam sibi vsurpat natura humana, in ipsa insit, necesse est. Si inest, ergo vel essentialiter, vel accidentaliter: at neutro per vos modo. Quid igitur est istud vestrum TERTIVM, aliud, quàm figmentum vestri cerebri? Propter vnionem personalem, non aliter natura humana ad participationem omnipotentiæ, quàm etiam ad participationem Deitatis assumta est. Quomodo verò ad hanc assumta est? per vnionem, integrisque & ἀσυγχύτως manentibus naturis, proprietatibus, actionibus: ita vt non nisi per communicationem Idiomatum, vel diuina homo humanáve, vel humana, Deus diuináve appellari possit: hoc est, nisi quatenus de eadem persona dicimus: Hic homo est Deus, hic Deus est homo. Ergo idem de omnipotentia aliisque proprietatibus dicendum est.

b Dictum hoc Mat. 28. Si de omnipotentia accipias, & de Christo secundum humanitatem prædicari velis: non nisi per Idiomatum communicationem prædicari potest: Interprete etiam Luthero, T. 3. de vltimis verbis Dauidis. fol. 101.

c An non tamen datum est λόγῳ Deo, corpus animatum anima rationali in tempore, quod non habuit ab æterno? Psal. corpus autem aptasti mihi. Dari etiam illud in tempore dicitur: quod datum à patre in æterna generatione, postea in tempore datum fuisse declaratur. Et sic illud Ioan. 17. glorifica me illa gloria, quam habui apud te, antequam mundus fieret, id est, me hanc gloriam habuisse declara. Nec aliter verbum hoc δοξάζω interpretatus est Lutherus T. 3. de vltimis verbis Dauidis. fol. 102. & ante eum multi Patres. Quid etiam absurdi est, si quis dicat, Christo quatenus Deus est, DATAM, id est restitutam fuisse omnipotentiam, eo nimirum sensu quo ea exutus fuisse videbatur, nempe in carne, & per passionem? Nam neque vnquam reipsa & in seipso recessit à sua maiestate & gloria æqualitatéque cum Patre. Et tamen dicitur ab Apostolo exinanitus fuisse, & postea exaltatus. sic explicante Cyrillo in explicatione Anathematismi 4. Eo sensu etiam dici potest Christum λόγον, cùm factus est homo, suam quam a Patre acceperat potestatem, quodam modo in carne infirma sese exuisse, eámque deposuisse: quo etiam sensu dicitur, cùm esset diues, factus esse pauper: Cum verò deposita carnis infirmitate vsum suæ potestatis recepit, potestatem hanc ei fuisse redditam, præsertim cùm etiam Patres simili locutione vsi sint, vt Hil. de Trinit. lib. 2. pag. 178. cùm dixisset filium verbum, propter assumtam carnem, suam cum Patre vnitatem, quodam modo, amisisse, eam denuò per glorificationem resumsisse; Reddenda igitur (inquit Hil.) apud semetipsum Patri erat vnitas sua, &c. Sic Euseb. Cæs. de Demonstr. Euangel. Græcè lib. 4. c. 14. pag. 108. ad calcem: vbi dicit, Christum per glorificationem sui corporis [illegible] fuisse Deum, qualis etiam erat antequã fieret homo. In carne enim infirma, videbatur quodam modo desiisse Deus esse; [illegible] ergo [illegible] [illegible]. Non est igitur absurda locutio, si quis dicat Christo Deo post glorificationem sui corporis, redditam fuisse omnem potestatem, quam per incarnationem quodã modo deposuisse videbatur. Quòd si quis etiam contendat, omnipotentiam realiter communicatam fuisse carni: necessario tamen addendum fuerit, pro ipsius carnis captu, vel modulo: Et sic explicat Commentator in Damasc. li. 3. c. 7. d. At verò, quia
" dignius, alteri minus digno in eodem tertio coniun-
" ctum, communicat illi suas dignitates, pro captu & mo-
" dulo suo: & tamen ab illo non suscipit indignitates,
" neq; imperfectiones: hinc vt notat litera, diuina natura
" humanæ suas tradit proprias glorificationes, indignito-
" réque denominationes & proprietates, & tamen non sustinet carnis imperfectiones, neque obnoxia est passionibus corporis. Enimuerò si quis regia maiestate insignis, & clarissimo sanguine natus, consortem thori sibi asciscerit coniugem plebeiam & infimæ sortis, obscuroque loco progenitam: suæ vxori claras, sibiq; peculiares traderet denominationes, appellaretúrq. illa regina & domina, titulísque viri sui honestaretur: non autem è diuerso rex ipse contraheret imperfectiones suæ sponsæ, neque plebeius nuncuparetur, aut ignobilis. Sic anima corpori suas communicat vires, vegetatricem, & sensitiuam, non tamen è diuerso, corporis sortitur ignobilitatem, vt defectionem, mortalitatem & senium. Et Sol, subiectis corporibus suam impertit claritatem, viuificámque virtutem: non tamen corporum à se illustratorum sordes, colluuiem aut putredinem suscipit. Haud aliter Christi diuinitas sanctissimæ carnem reddit suarum perfectionum participem: vt quod templum sit & habitaculum diuinitatis, quòd signorum & miraculorum à Deitate factorum cooperatorium fuerit, & coniunctum instrumentum, quòd filio Dei in vnitate personæ vnita à carnis tamen passionibus, & imperfectionibus manet aliena: neq; ab ea contrahit, aut mortalitatem, aut passibilitatem.

ADMON. pag. 81.

Dicunt, nos tribuere Christo certam mensuram Scientiæ, vt tantum sciat, quantum scire debeat. X.
At quomodo certam mensuram tribuimus ei, qui duo *Anathe.* 17.
hęc profitemur, primum, ipsius sapientiam esse omniũ *De omniscientia Christi.*
Angelorum & hominum sapientia non tantùm superiorem, sed etiam incomprehensibilem? Incomprehensibilem dicimus, quam nulla alia creatura potest capere, & cuius perfectionem & excellentiam nulla alia creatura possit intelligere aut cogitare. Nullam igitur certam mensuram scientiæ assignamus Christo, cum neque Angeli, neque homines illius mensuram scire possint, sed solus Deus. Quomodo enim nobis certum ac determinatum sit, quod nobis ne quidem notum est neque esse notum potest? Alterum, quòd illam sapientiam creatam, i. notitias in mente humana Christi, dicamus ipsi à natura diuina imprimi, & in ea formari successiuè, diuersis cogitandi actibus, nec esse certo numero astrictas, sed, vt ita loquamur, potentia indeterminatas, vt quocunque momento quicquid vult, etiam humano suo intellectu, Christus sciat: sicut omnis quidem numerus finitus est actu seu re ipsa, & tamen potentia infinitus est, h. e. nullus potest dari tantus numerus, quin ei possit aliquid addi. Alia est ratio actus infiniti, cui impossibile est aliquid addi, qui nullus est, nisi vnicus immutabilis Deus.

APOL. fol. 45.

Decimò, Negant se tribuere Christo *certã mensuram scientiæ* secundùm assumtam humanam naturam: vt tantum sciat, quantum scire debeat: Quæ verò modò negant, illa paucis hinc elapsis annis, publicè in vniuersum orbem, quantumuis negent, euulgarunt & disseminarunt: Et eędem blasphemię nuper admodum, in libellis, quibus doctrinam formæ Cócordię oppugnarunt, magno clamore repetitæ sunt: Contrarium si iam profitentur, & docét: ipsi viderint, quomodo sua, cum sodalium suorum sententia, concilient. Quòd autem de creata sapientia dicunt, qua sapientiã Christo tribuunt, omnium Angelorum & hominum sapien-

A. Admonit. pag. 81. De Christi omniscientia Heidelbergenses in sua cõfessione. Danæus in Antiosiandro pa. 89. & 101. Anhald. Apolog. p. 241.

sapientia, non tantùm superiorem: sed etiam incomprehensibilem, quaque ad agnitionem æterni patris, non tantùm voce legis, sed per doctrinam, lucem, thesaurum reuelati Euangelii nos deducat: aliquid quidem largiuntur: verum nondum eo altitudinem *huius mysterij* D *assequuntur*. Paulus enim ad Col. 2. disertè inquit, in Christo habitare omnes thesauros sapientiæ: quæ de creata & finita sapientia intelligi non possunt. Vnde Damascen. lib. 2. cap. 22. Deus omnia sciens simpliciter, non consultat: neque in anima Domini dicimus consilium vel electionem. Non enim habuit ignorantiam. Nam etsi natura futura ignorantis erat: tamen secundùm hypostasin vnita Deo verbo, omnium cognitionem habebat, non gratia, sed propter vnionem, secundùm hypostasin. Idem li. 3. ca. 21. si secundùm Gregorium Theologum separaueris quod videtur, ab eo quod intelligitur, serua videbitur, & ignorans caro: at propter hypostaticos identitatem & inseparabilem vnionem, locupletata est Domini anima, futurorum cognitione, vt & reliquis diuinis signis, &c. Nihil igitur hæc excusatio ponderis habet. Verùm de his etiam cap. 4. pluribus.

RESPONSIO.

A DVo sunt membra propositionis in Admonitione de scientia Christi in eius anima: vnum quòd sit certa eius mensura, alterum quòd tantùm sciat, quantum scire debeat. Primum negat Admonitio. Etsi enim finitam actu eam esse dicimus, quia in mente hæret finita: quanta tamen sit, mensuram nullam definimus, aut definiri posse dicimus. Alterum autem membrum integrum relinquitur: nempe animam Christi tantum scire, quantum scire debeat. Atque hoc est, quod in Confessione etiam Heidelbergensi habetur, pagin. 113. Vbi sic legitur de humana Christi natura: Prædi-
" ta est non infinita, increata, essentiali, vt Deitas: Sed
" creata potentia & cognitione Dei, atque operum e-
" ius, eáque tanta, quantam experit, quantámque ipsi
" Deitas, prout ei, officio, & gloria eius congruit, communicat. Hæc ibi. Illi autem reformatores Mundi aiunt, hic negari quod olim publicè disseminauimus. Iudicet lector, quales spiritus exierint in Mundum.

B Quis vanissimorum somniorum vmbras assequatur? Locus ad Col. 2. nil ad vestra figmenta facit. Primùm, illud ἐν ᾧ, ad Euangelium referri potest. Secundò, si ad Christum in Euangelio propositum, quod magis probamus, referas: nomine thesaurorum, scientiæ ac sapientiæ non intelliguntur ij, quibus ipse sapiens & sciens est sed quibus nos ad salutem scientes & sapientes fieri possumus ac debemus. Voluit enim docere Apostolus, quicquid ad salutem cognitu nobis necessarium est, illud nec posse in Christo reperire. Tertiò, si etiam de sapientia ac scientia qua Christus sapiens ac sciens est, intelligere velis: ea vel creata est: vel increata. Si de creata: nulla est controuersia, quin ea sit in anima Christi perfectissima: vt in ipso sint omnes talis scientiæ thesauri, in aliis non ita. Si de increata & infinita: Eam in Christo, quatenus Deus est, quis inesse inficietur? Non sequitur autem, ergo & in humana eius anima, nisi fortè dicas per vnionem. Est enim finita: Et non nisi pro suo captu & modulo finito, intelligit & diuina percipit.

C Quartò, si nomen Christi accipias pro humana eius natura: Ergo tam de corpore prædicabitur, quòd sit omnia sciens & sapiens, quàm de anima. Non minus enim corpus pars est eius naturæ, quàm anima. Quod si dicas. At corpus non est capax scientiæ: Respondebitur, neque anima capax est infinitæ scientiæ ac sapientiæ, vt cognoscat sicut Deus. In ea igitur sunt isti thesauri, pro captu & modulo creatæ animæ: vt commentator in Damasc. ait. Quinto quid prohibet, quin tales thesauros inesse in anima Christi, per communicationem Idiomatum dicamus? Nihil igitur huc locus ad rem facit.

Sextò, imò quod contendunt, locum hunc Apostoli de sola increata & infinita sapientia intelligi posse, in eo turpissimè falluntur: Et contra dicimus, de illa intelligi non posse. Ratio est; primum, quia illa increata sapientia vna tantummodo est, sicut & vna οὐσία. Per suam enim essentiam intelligit Deus. Apostolus autem de multiplici sapientia loquitur, cùm multos scientiæ thesauros nominet. Deinde, si multi sunt Thesauri: sunt igitur numerabiles. Et per consequens varii inter se. Quæ enim nullo modo differunt, ea numerari non possunt. [illegible] ait Damascenus libro 4. cap. 9. Illa autem increata sapientia, sicut vna est, sic etiam nihil a seipsa differt. Septimo, Proinde non incommodè, si de thesauris scientiæ, qua Christus cognoscit, locum interpretari velimus, sic possumus dicere: omnes thesauros sapientiæ, increatæ scilicet & creatæ, in Christo, hoc est, in persona Christi inhabitare, hoc est, inseparabiliter inesse. Nam & qua Deus, increatam illam in se habet: Et qua homo, omnes creatitias, siue illæ sint ex intuitu in verbum: siue per infusionem donationémque Spiritus, siue per acquisitionem.

Quomodo igitur audent Vbiquitarii locum hunc tam securè contra nos vsurpare?

Nihil ineptius, quam adferre Damascenum, qui nihil minus loquitur, quam de infinita essentialique sapientia Dei, quasi per eam Christus, non minus quatenus homo est, quàm quatenus Deus est cognoscat atque intelligat: cùm vbique contra Eutychianam confusionem doceat, eundem intelligentem, volentem operantem Christum, actiones suas diuinas, per diuina intelligendi, volendi, operandique principia, hoc est, per suam diuinam essentiam edere: humanas autem per humanam, non per diuinam exercere. Licet multa externa [illegible] diuina per humanam naturam, tanquam per organum suæ Deitatis efficiat. Quæ citantur ex Damasceno de scientia Christi: nil contra nos faciunt. Primum enim, si quis non subscribat interpretationi Damasceni de dicto Lucæ 2. Iesus autem crescebat sapientia, ætate & gratia, coram Deo & hominibus: is propterea hæreticus esse non potest. Sunt enim alii Patres, qui de vero sapientiæ in anima, sicut & ætatis in corpore incremento, interpretantur: vt Ambrosius, Beda, & alij. Nam sicut carnis est ætate (ait Beda) sic animæ est, sapientia proficere, & gratia. Et inde vult Christum declarasse, se veram humanam animam accepisse: quia & sapientia potuit proficere: Sicut & verum corpus, quia ætate proficiebat. Et Ambrosius, secundum carnem
" (inquit) vtique sapientia Dei implebatur. Et hoc signi-
" ficat Lucas eodem capite 2. versiculo 40. cum dicit: [illegible] crescebat & confortabatur [illegible], quia non erat plenus, sed qui vt crescebat ætate, sic etiam implebatur sapientia magis ac magis per effecta in illo sese exerente. Cyrillus quoque idem sensit. Legatur defensio Anathematismi 4. contra obiectiones Orientalium. Docet hunc sapientiæ profectum, non conuenire verbo: sed tantummodo carni, id est, animæ. Ergo si dicas animam profecisse: id est, in dies suam sapientiam patefecisse magis ac magis, vt Damascenus exponit: Respondebitur, hanc interpretationem non cohærere cum verbis Cyrilli, neque cum Scriptura. Nam etiam verbum in dies magis ac magis exerebat suam increatam sapientiam & Deitatem, per effecta: Posset igitur & ipsum dici profecisse sapientia. Hoc verò Cyrillus cum scripturis negat. De vero igitur sapientiæ incremento locutus est Lucas, quod Cyrillus in solam animam, non autem in verbum cadere affirmat. Idem disertè tradit Vigil libro 5. capit. 7. Ita optimè consentiunt Ambrosius, Cyrillus, Beda & nostri, vt Lutherus, Bucerus & alij. Atque hæc esto prima responsio. Deinde quæstio inter nos & vbiquitarios, non est de scientia in anima Christi creatitia, sed de increata, quæ propria Dei est, & quæ propriè omnia

scientia appellatur. Hanc realiter animæ Christi communicatam fuisse, nusquam docet Damascenus. Ad dictum verò supra citatum in Apologia, ex lib. 3. cap. 22. de profectu Christi in sapientia, nempe, quòd qui proficere dicunt Christum sapientia & gratia vt additamentum sensus suscipientem: non venerentur vnionē, quæ est secundum hypostasin: sic respondet Thomas Aquin. 3. p. qu. 12. art. 2. ad 1. dictum Damasceni intelligendum esse quantum ad illos, qui dicunt simpliciter, factam fuisse additionem scientiæ Christi, scil. secundum quamcunque eius scientiam, & præcipuè secundùm infusam, quæ caussatur (id est, efficitur, nota hoc verbum) in anima Christi, ex vnione ad verbum: non autem intelligitur de augmento scientiæ, quę ex naturali agente caussatur. Sic ille. Ex qua Aquinatis interpretatione liquet, quod suprà dixi, Damascenum de sapientia Dei increata, minimè locutum fuisse, sed de infusa ac creatitia, quæ ex vnione cum verbo in beatissima illa Christi anima, statim effulsit. De eadem locutus est idem Damasc. lib. 2. cap. 22. Et lib. 3. cap. 21. Quare frustrà adducitur Damascen. ad probandam omniscientiam, quæ proprietas est Dei essentialis, communicatam fuisse animæ Christi, cùm non ipsa, sed eius effecta ipsi communicentur. Increata certè non caussatur, id est, producitur in cuiuspiam creaturæ animo. Quomodo enim quod increatum est, creari posset?

ADMON. pag. 81.

xi. *Anath.* 7. Simile est, quod dicunt, nos Christo non relinquere plus cognitionis, quàm requiritur ad officium Iudicis.

Bonum & vtile est didicisse Sophisticos Elenchos Aristotelis, ad eos animaduertendos, cauendos & discutiendos. Sed hi Theologi videntur eos diligenter didicisse ad illos vsurpandos & fallendos homines. Etiam pueri possunt hic videre fallaciam consequentis: omnem sapientiam iudicialem dicimus esse in Christo: Ergo omnem sapientiam Christi dicimus esse iudicialem, i. Christum habere tantùm illam sapientiam, quæ ad officium Iudicis requiritur. Nunquam hoc diximus. Habet enim sapientiam diuinam & humanam, increatam & creatam, non tantum ad Iudicis mundi, sed etiam ad Seruatoris, Mediatoris, Regis & capitis Ecclesiæ officium, & totius mundi dominium & gubernationem necessariam.

APOL. fol. 43. B.

Adm p. 81 VNdecimò. Quę de sapientia denuò proferunt, quæ requiritur ad officium iudicis: ad ea in pręcedentibus modò est responsum: Si Christo etiam, a. *quia filius hominis*, i. secundùm humanam naturam, data est potestas iudicij extremi: Ioh. 5. ad illud celebrandum & habēdum maior certè, quàm humana, creata & finita requiritur sapientia & notitia. Corda enim intueri & probare omnium hominum: arcanas omnes cogitationes, voces, actiones habere perspectas (quę sanè omnia ad officium requiruntur Iudicis viuorum & mortuorū) finita & creata notitia ac sapientia, comprehendi non potest. Iam verò etiam, quia homo, demandatū est ei officium iudicandi: omnes igitur thesauros diuinæ & æternæ sapientiæ, in ipso etiam quà homo, esse absconditos necesse est. b. *Sapientia autem non creata secundum humanam naturam illum prædium esse, extra controuersiam est.*

RESP.

a. QVàm inepta sit hęc Vbiquitariorum responsio: ex collatione Admonitionis & Apologiæ lector per se facile videbit. Quis vnquam dixit vel scripsit, Christum futurum iudicem mundi, eatenus tantùm, quatenus filius hominis est: & non etiam idque imprimis, quatenus filius Dei est vnigenitus, verúque Deus? Mediator & iudex est secundum vtramque naturam, ac proinde secundum etiam vtriusque naturæ proprietates, cognitiones & actiones, iudicabit Mundum. Quomodo ille locus Iohannis 5. explicari possit & debeat: antea dictum est Augustinus dedit ei potestatem iudicium faciēdi nimirum in manifesto quia filius hominis est: sicut etiam semper habuit potestatem iudicium faciendi in occulto, quia filius Dei est. Hoc alterum spectans Chrysost. & Theophyl. de potestate ei data in æterna eius generatione, exponunt hunc locum. Si coniungantur ambæ interpretationes: nihil clarius. Neutra certè fauet vbiquitariis. Deinde, si verum est, quod omnia quæ fuerunt, sunt, & futura sunt, anima Christi in verbo, tanquam in speculo videat, & secundum infusam à verbo scientiam cognoscat, cognitio autem hęc sit finita & creatitia: quomodo non ex ista cognitione iudicare possit Mundum? Iudicabit enim secundū ea; quę quisque gessit in corpore suo, ait Apostolus. Nouit autem hæc omnia, etiam qua homo est: licet non eodē modo quo vt Deus est, nouit. Certè vt homo dicet, esuriui & non dedistis mihi manducare, &c. Falsa igitur est consecutio: data est Christo, qua homo est autoritas iudicium faciendi: Ergo etiam qua homo est, increatam sapientiam sibi habet communicatam. Hanc enim intelligitis ex Col. 2.

Quomodo extra controuersiam est: cùm de hac re disputetur. Solam enim illam increatam vocamus, quę propria Dei est, & essentialis eius proprietas. b.

ADMON. pag. 81.

Dicunt, nos homini Christo non tribuere perfectam agnitionem Dei. XII. *Anath.* 18.

Atqui cum Deus non possit se non perfectissimè nouisse, quomodo possunt perfectam Dei cognitionem huic homini detrahere, qui Deum substātia sua ipsum esse defendunt? Menti autem humanæ Christi, quomodo potest perfecta Dei agnitio adimi, cum scriptura hanc etiam Angelis & hominibus sanctis in Cœlesti gloria tribuat. Angeli enim perpetuò vident faciem patris in cœlo: & nos videbimus cum sicuti est. Ex parte cognoscimus in hac vita, & ex parte prophetamus: postquam autem aduenerit, quod perfectum est, tum quod ex parte est, abolebitur Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus: nunc cognoscimus ex parte, tunc verò cognoscemus, prout edocti fuerimus. *Matth.* 18. 10. *Ioh.* 3. 2. 1 *Cor.* 13. 9. 12.

Certum est, nostram sapientiam non fore Deo ęqualem, & tamen Apostolus nobis perfectionem eius promittit. At Christi sapientia, sicut omnia dona creata, in natura ipsius humana, ineffabiliter & incomprehensibiliter superant omnium Angelorum & hominum perfectionem & gloriam. Quanto igitur verius & iustius tribuitur ei summa horum perfectio, & nobis inscrutabilis, etiamsi sapientia creata increatæ non æquetur?

Sed hoc est sophistici spiritus artificium, qui transformat se in Angelum lucis, cum prætexens illustrationem gloriæ Dei & Christi, cūm vtriusque gloriam quàm maximè obscurat. Solius Deitatis & omnium attributorum eius, vtpote, quæ sunt ipsissima Deitas, perfectio est immensitas: & propriissima Dei gloria, quam passim sibi in scriptura vendicat, est eius super omnes res creatas eminentia. Et propria filii Dei gloria est, quòd ex immensa misericordia & amore erga genus humanum, voluit in vnitatem suæ personę assumere, & in æternum in ea gestare massam nostræ naturæ, quanquam summa gloria ornatam, tamen Deitati suę non æqualem, atque ita fieri se ipso minor, vt nos omnibus creaturis maiores faceret. Creaturæ autem perfectio & gloria, est ea conditio & excellentia, in qua Deo placet, & illius finis assecutio, ad quem à Deo condita & ordinata est. Immensitas autem, vel exæquatio creaturæ cum Deo, non est eius perfectio, sed destructio, non eius gloria, sed ignominia. Desinet enim creatura esse creatura: desinet caro esse caro, & iam non caro, sed alia natura, habebit istam gloriam, vt sedeat ad dextram Dei: non illustrabit sua cum Deo in æqualitate, solius Deitatis super omnia etiam summa, eminentiam, sed hanc obscurabit & abolebit sua cum creatore æqualitate. Erubescet iam Christus, nos nominare fratres suos & membra sua: neque nos eum fratris & capitis nostri nomine audebimus compellare, vt qui carnis & sanguinis nostri non amplius sit particeps. *Deitatis perfectio.* *Creaturæ perfectio.* *Vide supra Ioh. Cassiani & Leonis dicta.*

Aduersus hæc omnia docet S. scriptura, sapientiam creatam in mente humana Christi, creuisse cum ętate, & quamuis eius natura humana sit ad dextram Dei collocata, tamen carnem, & subiectam Deo manere in æternum: illuminari, glorificari, viuificari, gestari & seruari à λόγῳ, adeo vt ne quidem persona sit per se, sed duntaxat natura, quæ ne existeret quidem, nisi sic gestaretur à persona λόγου.

Quare igitur isti Theologi confundunt perfectionē Creatoris & creaturę, Deitatis & humanitatis in Christo? Quare nobis obiiciunt, quod perfectionem cognitionis Dei, sapientiæ, & omnium donorum, adimamus Christo, quia perfectionem creatæ & increatę sapien-
1. Cor. 12. 4. tiæ in Christo distinguimus? Prædicat Apostolus, se audiuisse ineffabilia verba, quæ non liceat homini e-
1. Cor. 13. 9. loqui. Et tamen dicit, se iam cognoscere tantum ex parte, deinceps verò cogniturum perfectè. Quàm igitur erit ineffabilis illa demum cognitio Dei, quæ reseruatur nobis in vitam æternam. Et si talis ac tanta erit membrorum, qualem & quantam necesse est esse capitis, quod est Christus, etiam secundum humanitatem: Nobis ad mensuram datur, illi sine mensura data est Dei cognitio: Ergo etiam notitiis in intellectu suo humano creatis & accensis à λόγῳ per suum Spiritum intelligit & scit Christus omnia Deitatis mysteria, quęcunque & quovsque per notitiam, ideam seu imaginem & similitudinem sui creatam repræsentari possunt. Talis autem notitia seu imago in intellectu creato formata, etsi non est æqualis immensæ Deitati: tamen in humana mente Christi, tanta & tam illustris & sublimis est, vt nulla nec Angelorum nec hominum mens eam possit capere, sed illa sola mens, quę λόγῳ est vnita personaliter.

Matt. 11. 27. Cogitatione verò Deum æquante, sola Diuinitas se cogitare potest, cogitatione sui ipsius essentiali, de qua dicitur: Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Patrem quisquam nouit, nisi Filius, & cuicunque voluerit Fi-
Ioh. 1. 18. lius retegere. Et, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. Et, Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi qui est à
Ioh. 6. 46. Deo, hic vidit Patrem. Solus ergo Filius perpetuò & perfectissimè nouit Patrem: nos autem non nisi quando & quantum ille vnicuique reuelat.

APOL. fol. 45. B.

Admoni. pag. 82. DVodecimò, negant Christo secundum assumtam naturam humanam summam perfectionem cognitionis Dei cōpetere: cùm diuinæ naturę solius summa perfectio seu immensa sapientia sit propria: humanęque naturæ satis supérque sit, istiusmodi agnitione Dei præditam esse, cuius capax sit. Etenim si diuina illi sapientia attribuenda: destruendam omnino esse: Et ea ratione destrui discrimen, quod inter Dei interest, & creaturæ perfectio-
A. nem. *Eo autem loco de industria negligunt & prætereunt*, quę Paulus ad Colos. 2. scribit: in Christo habitare omnes Thesauros sapientię & cognitionis, secundùm humanam scil. naturam: Diuinæ enim naturæ ab æterno insunt. Quæ humanæ in Christo naturæ competant, quæq. minus, quorumque capax, & quorum non sit:
B. *non ab Angelorum aut hominum dependet determinatione*: Verùm à iudicio Spiritus sancti: sacrarúmque literarum testimonio: quæ longè melius & certius exprimunt, quid illi competat, quorumque capax sit, quàm à creatura explicari possit. Cùm igitur Spiritus S. omnes illos Thesauros sapientię & cognitionis diuinę habitare in Christo dicat: aduersariis, qui id negant, consentire non possumus. Firmum interim & immotum manet discrimē, inter perfectionem propriam diuinæ naturæ: Et illam, quæ humanæ est naturæ. Diuina enim ab ęterno est omniscia: humana autem omnem illam scientiam in tempore, per & propter, ac ratione personalis vnionis, demum accepit. Diuina natura reipsa est essentialis sapientia: humana assumta natura, propter personalem vnionem, eius *vsurpatione tantùm*, est particeps. C.

Quòd verò allegant locum Luc. 2. Christus profecit sapientia & gratia: non ignoramus, Dei beneficio, à nonnullis illum interpretib. exponi de donis habitualibus & creatis, quémadmodum, sano intellectu, de iisdem accipi potest. Scimus tamen veteres quosdam de manifestatione, eum explicasse. *Sic enim Damascenus scribit*, li. 3. c. 22. Christus dicitur profecisse D. sapientia, quia pro ratione incrementi ætatis, sapientiam quæ ipsi (per hypostaticam scilicet vnionem) inerat, in manifestationem produxit. Qui verò dicunt ipsum profecisse sapientia & gratia, vt accessionem eorum suscipientem, non rectè docent hypostaticam vnionem factam à prima conceptione. Sed cum Nestorio habitualem vnionem & nudam inhabitationem fingunt. Nam si verè ab initio incarnationis caro Deo Verbo vnita est, aut potius in Verbo subsistit ac existit, ac veritatem hypostasis ad ipsum habuit: quomodo non perfectè locupletata est omni sapientia & gratia? Non quidem ipsa, ob nos particeps facta eorum secundùm gratiam participatiuè: sed magis, quia propter hypostaticam vnionem, & humana & diuina, vnius Christi facta sunt, gratiam & sapientiam & omnium bonorum plenitudinem, veluti ex fonte, caro Christi scaturit mundo.

RESP.

DE industria (inquiunt) negligunt &c. quid si quis non occurrit? quasi verò ille locus de thesauris A. sapientiæ vestræ faueat stultitiæ. Quomodo sit exponendus antea dictum est. Deinde vt demus Apostolum loqui de increata sapiētia: Et eam inhabitare in Christo secundùm humanam naturam, concedamus: ex verbo certè INHABITANDI, non sequitur vestra realis communicatio, sed tantummodo illa vera vnio, de qua ibidem Apostolus: In ipso inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter: præsertim cùm illa substātialis sapientia, nihil aliud sit realiter, quàm ipsa Deitas. Deus enim cognoscit & se & omnia, per suam essentiam. Vt ergo non sequitur, ex verbo inhabitandi hæc argumentatio, plenitudo Deitatis inhabitat in humana natura, ergo humana est reapse Deus: Sic neque sequitur, omnes thesauri sapientiæ inhabitant in humana Christi natura, ergo hæc natura increata illa sapientia sapiens est.

Sed annon è Scripturis, Matth. 11. Iohan. 1. & 6. satis abundè probatum est, diuinam illam & essentialem sa- B. pientiam, qua pater filium, & filius patrem nouit: in nullam creaturam cadere posse? Quid est enim, Nemo nouit: nisi nulla planè creata mens? Ad hæc illustria loca cæci estis: Ex quibus autem nihil minus erui potest, quàm vestra realis communicatio, eá mirabiliter ad eam imperitis obtrudendam torquetis: OMNES THESAVRI SAPIENTIAE: id est increata sapientia IN CHRISTO, id est, humana natura INHABITAT, id est, realiter est communicata. Si sic liceat scripturas interpretari: ex quolibet sequetur quidlibet.

Vsurpatione tantùm est particeps) Hoc nouum προσύγ- C. μα, quo voluistis omnia incommoda, quæ ex reali illa veteri Idiomatum communicatione sequuntur, declinare: nimis apertè vanum est. Primùm, si humana natura, vsurpat sibi essentialem illam Dei sapientiam, ad

cognoscendum Deum & omnia alia: Ergo ipsa quoque eadem sapientia nouit Patrem & Filium, qua & ipse et Filium & Filius patrem. Atqui hoc negat Christus dicens: Nemo (vel Angelicarum vel humanarum mentium) nouit (eadem est cognitione, qua pater filium, & è contra filius patrem) nisi Filius. Deinde prorsus impossibile est, vt per increatam sapientiam, quæ est ipsa diuina essentia, cognoscat quis Deum & alia, qui non sit eiusdem essentiæ cum Deo: & eiusdem actionis: quando Deus propter suam summam simplicitatem, est suum intelligere, & sua intelligentia. Certè nunquam corpus, licet animatum anima rationali, per mentem intelliget aut volet, aut sentiet, quid ita? quia non est eiusdem naturæ, cum mente: multò minus creata anima, per sapientiam Dei increatam, cognoscere potest. Hac de caussa, vt anima Christi omnia cognoscere possit: omnes creatæ sapientiæ thesauros illi donauit: quosdam initio suæ incarnationis: quosdam successu temporis eosque varios, vt eruditè & non impiè explicant Scholastici, qui in hac doctrina contemnendi non sunt. Audite Thomam, 3. p. q. 9. art. 1. ad primum Quæstio erat, An in Christo præter diuinam, alia insit scientia. Pars negans sic argumentatur. Ad hoc necessaria est scientia, vt per eam aliqua cognoscantur. Sed Christus per scientiam diuinam cognoscebat omnia. Ergo superuacanea fuisset in eo, omnis alia scientia Respondet Thomas, Christus cognouit omnia per scientiam diuinam, operatione increata quæ est ipsa diuina essentia. Dei enim intelligere, est sua substantia. Vnde hic actus non potuit esse animæ humanæ Christi: cum sit alterius naturæ Si igitur non fuisset in anima Christi aliqua alia scientia præter diuinam: nihil cognouisset: & ita frustra fuisset assumta, cùm omnis res sit propter suam operationem. Hæc ille, & verè. Hoc euertitur totum figmentum de reali vsurpatione diuinorum idiomatum, ad quam volunt isti assumtam esse humanam naturam. Diuinis enim idiomatibus nemo vti potest, nisi qui eiusdem naturæ sit cum Deo: hoc est, Deus ipse.

D. Ad locum Damasceni paulò ante responsum est. Certum enim est, qui Christum ait simpliciter secundum omnem scientiam creuisse: hunc non rectè intelligere vnionem hypostaticam duarum naturarum in eodem Christo, in quo certè increata sapientia nullum accipere potuit incrementum.

ADMONITIO pag. 84.

XIII. *Anat.* 19. NOn magis verecundi sunt Theologi, affingentes nobis hanc sententiam, quod Christo secundùm naturam humanam sit impossibile, scire omnia, quæ sunt, quæ fuerunt, & quæ erunt.

Contrarium ex diametro supra sumus professi, & profitentur nostrorum scripta. Nihil tam est arduum, nihil tam minutum in operibus Dei, hoc est, suis, præteritis, præsentibus, futuris, quod Christo non in promtu sit, quocunque momento vult, & quotiescunque vult scire & cogitare intellectu suo humano, ac si obiectum esset oculis & sensibus ipsius corporalibus. Non est illi occultum in cœlesti gloria, quot arenæ maris, quot folia omnium arborum, quot gramina in superficie terræ, quot homines nati, quot nascituri sint, quot viui, quot mortui, quot electi, quot reprobi sint: quod sit momentum futurum iudicii extremi, sed hæc omnia & quæcunque dici possint, distinctis & successiuis cogitandi actibus, siue ideis, siue speciebus intelligibilibus cogitat, secundùm creatæ mentis proprietatem essentialem. Sic rectè dicitur Christus omnia scire. Sed hæc omniscientia plurimum differt, ab increata Dei sapientia, qua Deus se ipsum & omnia opera sua & aliena, vno æterno & immutabili actu ex se ipso intuetur.

APOL. fol. 46.

DEcimotertiò, præ se ferunt, quasi tribuant Christo, secundum assumtam naturam humanam notitiam eorum, *quæ sunt, quæ*

a. *fuerunt, quæ erunt: interim nihilominus contendentes*, creatam tamùm & finitam Christi esse scientiam. Sæpius autem iam dictum est, controuersiæ statum non esse: Finitâne & creata Christus sit secundum assumtam naturam humanam præditus scientia & sapientia: quę excedat omnium Angelorum & hominum sapientiam: verùm de Thesauris omnis scientiæ & cognitionis *Col.* 2. & quòd Christus, etiam b.
secundùm assumtam humanam naturam, ratione vnionis hypostaticę, omnem scientiam, quę diuinitatis est propria, acceperit: quemadmodum ex Damasceno paulò antè hoc quoque est comprobatum.

RESP.

QVasi verò ista cohęrere simul nequeant: animam a.
Christi nouisse omnia, quę fuerunt, sunt & erunt: Et hanc scientiam esse finitam. Nam & finita sunt quæ nouit: Et notitia hæc in animo inest finito: Et modo fit finito, non autem infinito.

De loco Col. 2. satis est dictum: illum nihil prorsus b.
fauere somnio vbiquitariorum. Ad dictum etiam Damasceni abundè responsum est.

A D M. pag 85.

HIs nouum crimen adiiciunt Impingunt nobis hæresin Agnoetarum, quia, sicut illi, dicamus, Christum secundum naturam humanam multa ignorare. XIX. *In repet.* 2. *p.* 513.

Videntur Theologi hæc ideo confidentius dicere quia partim scribant illis qui apud Damascenum & Isidorum de hæreticis & apud Nicephorum li. 12. c. 30. & li 18. c 49 & 50. & Gregorium lib. 8. Epistola 42. non legerunt, qui fuerint Agnoetæ: partim iis, qui autoritati ipsorum tantum deferunt, vt quicquid illi vel dormientes prolocuti fuerint, id sine exceptione & inquisitione vlla recipiendum putent. Alioqui enim vix videntur nobis obiecturi fuisse Agnoetas, suos fraterculos, reales communicatores Idiomatum. Nam hi, quos diximus, autores scribunt eos fuisse Eutychianos, qui Christum ex Deo hominem, mutatione Deitatis suæ in humanitatem, & rursus ex homine Deum factum esse fingebant, reuersione humanitatis in Deitatem verbi, mutatam in carnem, volebant ignorasse diem iudicii tempore carnis seu humilitatis & alia multa, ac non tantùm ignorantię, sed omnibus etiam infirmitatibus & passionibus humanis obnoxiam fuisse, sicut ex istis quoque libri Concordię autoribus quidam publicè contenderunt, Christum etiam secundùm Deitatem esse passum.

Agnoetæ fuerunt Eutychiani Vbiquitariorum fraterculi.

Contrà verò nos dicimus, Christum hominem omnia sciuisse & scire semper sine vlla mutatione, secundum Deitatem suam: tempore autem humilitatis suæ, secundum humanitatem suá, multa ignorasse propter nos: quorum in gloria sua nihil ipsi est ignotú Si propter hanc doctrinam sumus Agnoetæ, etiam Lutherus erit Agnoeta, qui in sermone Natalitio super Hebr. 2. sic scribit: Vt ad Christum redeamus, credendú est firmiter, Christum esse verum Deum, & verum hominem. Et aliquando loquitur scriptura, & ipse Christus, secundum diuinam ipsius naturam, aliquando secundum humanam: vt cum dicit Ioh. 8. Antequam Abraham erat, ego sum, hoc est de Deitate dictum Sed cum dicit, Matth. 20. Iacobo & Iohanni, sedere ad dextram meam & sinistram, non meum est dare, hoc de humanitate dictum est, sicut hæc in cruce non poterat ipsa se seruare. Quanquam aliqui hic magnum acumen volunt ostendere, suis obscuris expositionibus, vt occurrant hæreticis. Sic etiam ille est homo Christus, cù dicit Marc 13. De die & hora illa nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, sed solus Pater. Non necessaria est hæc glossa: Filius hoc ignorat, h. e. NON VVLT eloqui. Quorsum ista glossa? Humanitas Christi æquè ac alius sanctus & naturalis homo, non semper omnia cogitauit, dixit, voluit, anima iuerit, Sicut QVIDAM omnipotentem hominem ex ipso faciunt, imprudenter confundentes duas naturas, & earum operationes. Sicut non semper omnia vidit, audiuit & sensit,

sic

Sic etiam non semper omnia animo intuitus est, sed sicut eum Deus duxit, & ei obiecit. Plenus gratia & sapientia fuit, vt de omnibus sibi oblatis potuerit iudicare & docere, propterea quòd Deitas, quæ SOLA videt & scit omnia, in ipso personaliter erat præsens. Hæc & plura in hanc sententiam ibi sunt Lutheri verba. Hunc illi, si vt Agnoetam accusant, ab ipso vicissim accusantur, tanquam ostentatores otiosi acuminis, inuentores glossarum inutilium, confusores naturarum in Christo, & in sermone Dominicæ post natalem Domini, somniatores nouorum articulorum fidei, & fatuitatis humanæ: loquitur autem ibi de eadem naturę humanę omniscientia.

APOL. fol. 46.

DEcimò quartò, crimine etiam hæreseos Agnoetarum libenter se liberarent: verū frustra. Ac mirum est, ad Nicephori eos prouocare autoritatē: qui è diametro ipsis repugnat: vtpote ex cuius verbis ad oculum demonstrari potest: Agnoetarum eandem prorsus olim, quę hodie aduersariorum est, fuisse de assumta humana natura Christi, doctrinam & scientiam. Nicephori enim lib. 18. cap. 50. hæc sunt verba:

A. *Agnoetæ dicunt Deum quidem verbum* omnia nosse, humanitatem vero, secundùm subsistentiam ei vnitam, permulta sanè ignorare: nescire sanè horam diei nouissimi. Quibus verbis conuincuntur, non se præter meritum, sed iustissima de caussa, & firmis rationibus Agnoetarum hæreseos insimulari: illarúmque tam diu esse partium, quam diu opinionem hanc suam non retractant. *Id verò obseruatio-*

B. *ne* dignum est, istius societatis quendam, non veritum, verba Nicephori, ad suam sententiam peruertendo, inflectere. De Agnoetis enim quod refert Nicephorus lib. 18. cap. 50. docuisse illos Christum secundum humanitatem per multa ignorare: eius planè contrariam sententiam è Nicephoro allegat: quasi Agnoetis tribuat, Christum secundùm diuinam naturam multa, in primis autem horam extremi iudicii ignorasse: id quod cum expressis repugnet Nicephori verbis, notatu est dignum. Facilè autē est caussam animaduertere, ob quam verba ista Nicephori peruertere student: scilicet, vt eò facilius, à suspicione illius hæreseos se eximant.

C. *Quod ad verba etiam hoc loco D. Lutheri in* sermone Natalicio in epist. ad Heb. 1. prouocant: nihil ea ad ipsorum caussam faciunt. Lutherus enim, vt ex verbis ipsius clarè patet, de tempore loquitur humiliationis: de tempore enim & statu humiliationis quādo quæritur, an humanitas Christi semper omnia cogitarit, dixerit, voluerit, animaduerterit, rectè respondetur, eo ista modo omnia fecisse: non quòd sciētiam illam nullo modo habuerit (quomodo enim in ipso habitare potuissent thesauri omnis sapientiæ & cognitionis) verùm quòd hac sua maiestate, tempore exinanitionis, non semper sit vsus: quamuis vti ea potuisset: quemadmodum reuera etiam interdum illa vsus est. Eodémque loco inquit Lutherus: plenus fuit gratia & sapientia: vt omnia sibi oblata diiudicare potuerit, & explicare, propterea, quòd

diuinitas, cui omnia sunt perspecta, personaliter ei vnita ac præsentissima erat. Præterea Lutherus citatis illis verbis Carolstadii sectatores, itē Anabaptistas impugnare voluit: qui iā tum semina illius erroris spargere cœperant: Christum secundum assumtam humanam naturam in diuinitatem esse conuersum, creaturámque esse desiisse: qui error postea longè latéque per Crautuualdium & Stenckfeldium, discipulos eius, est propagatus.

RESP.

A QVasi verò hæresis Agnoetarum fuerit, animam Christi quædam, cum esset in carne mortali, ignorasse. Si. n. secta illa initium accepit ab Arianis, & Eunomianis, vt Nicephorus ait. Etsi deinum ea fuit renouata per Seuerum Acephalum seu Eutychianum, vt idē Niceph. & alii tradiderunt: fieri nequit, vt illa fuerit, quam vos affingitis, Agnoetarum hæresis. Ariani enim ignorantiam hanc attribuebant, non rationali animę, quàm in Christo non admittebant, sed verbo suo λόγῳ, quem creatum esse spiritum dicebant: Acephali autem non ponebant in Christo post vnionem duas naturas, vnam omnia scientem, alteram multa ignorantem, sed vnam duntaxat: vnde & Monophysitæ vocati fuerunt. Quomodo ergo statuerunt, in Christo, naturam verbi omnia nouisse; naturam autem humanam, quædam ignorasse? Quod ergo postea Nicephorus eodem ca. 50. libri 18. explicans, quænam fuerit Agnoetarum hęresis, subiecerit ea verba, quæ ab Apologetis citantur, Hi dicunt, &c. Ea prorsus non consentiunt cum dogmate vel Ariano, vel Eutychiano. Quid? quod quæ statim subdit de Agnoetis Nicephorus, euertunt præcedentē explicationem de verbo omnia sciente, humana autem natura multa ignorante subdit enim: Nescire enim (sc.
dicunt Agnoetæ) horā & diem mundi totius consum- "
mationis; vtpote Patre minorem, propterea quòd in E- "
uangelio secundum Matthæum, & Marcum dicat de "
die autem illa & hora nemo nouit, neque ipsi Angeli "
in cœlis, neque adeo filius, præterquam solus Pater. "
Hæc ibi. Ergo illum dicebant Agnoetæ ignorare, quem Patre minorem vocarunt, & ideo ignorare, quod Patre minor esset. Quem autem hæretici illi Ariani, a quibus Agnoetæ suum suxerunt errorem, minorem Patre vocabant? non certè naturam humanam, i. carnem assumtam, hoc enim erat extra controuersiam, sed filiū Dei λόγον assumentem, quem spiritum esse creatum cōtendebant. Ignorantiam ergo hanc, non humanitati, sed verbo tribuebant. Quomodo verò hæc cohæreant cum præcedentibus, non videmus. Fuerunt autem hęc, quæ secundo loco subiecit Nicephorus, verba & ratio Agnoetarum, quam ob rem dicerent, filium Dei ignorare diem & horam: quòd sc. minor esset Patre: pręcedentia autem verba, ipsius fuerunt Nicephori quibus quęnam fuerit hęresis Agnoetarū explicare voluit. Sed cùm illa explicatio minimè cum ratione Agnoetarum cohæreat: hinc sequitur, & Agnoetas ignorantiam hanc attribuisse filio Dei, seu verbo, non autem humanitati eius. Et ipsum Nicephorum aut non fuisse Agnoetarum mentem assecutum, aut illam malè explicasse: aut fortè etiam, contextum nō fuisse rectè ab interprete conuersum. Quare necesse est, vt aut explicatio Nicephori, tanquam erronea reiiciatur, aut ita exponatur, quemadmodum fuit in admonitione nostra declarata.

Hanc verò fuisse hæresin Agnoetarū, quam diximus, nempe quod non humanitati, sed quod Deitati filii ignorantiam tribuerint: præter ea, quæ dicta sunt, liquet etiam ex alio Nicephori loco, lib. 12. c. 30. Vbi scribit Euptychium, qui fuerat Eunomianus, ab Eunomio defecisse, hanc ob caussam: quia cum multi ex Eunomianis contenderent ex verbis Christi, ipsum filium Dei, reuera ignorasse diem illum: ipse contra, scripta sua sententia docuit filium non esse expertem eius cognitionis, qua pater nouit: idque propterea, quod à Patre omnia locupletissime accepit. De λόγῳ igitur, qui filius est Dei Patris, non de eius humanitate erat disputatio.

Idem liquet ex iis, quæ scripta reliquit Isidorus, lib.

de hæresibus Agnoetas, suæ hæresi (Eutychianæ) addidisse, quod Deitas in Christo multa ignorarit: & præsertim diem iudicii. Idem liquet ex Damasceno, lib. de hæresibus: ubi ait, Agnoetas palam docere, Christum multa ignorare: ac Themistium (nempe Ecclesiæ Alexandrinæ Diaconum, quem ait huius sectæ principem fuisse) unam in Christo naturam coniunctam tradidisse. Apparet hunc Themistium, fuisse Monophysitam. Liquet etiam hinc quæ fuerit sententia Agnoetarum. Quia n. natura humana per se ignorans est: ideò cùm ipsa, & diuina una sit (ipsorum iudicio) coniuncta natura: voluerunt diuinam ignorantiæ, & aliarum etiam imperfectionum, quæ propriæ sunt humanæ, factã esse participem. Atque hinc ferè colligi potest explicatio loci apud Niceph. lib. 18. c. 50. Hi dicunt, Deum quidem verbum (scilicet per se & ante unionem) omnia nosse; humanitatem verò secundum subsistentiam ei unitam, permulta ignorare: quasi dicat, ac proinde, propter hanc unitionem in unam naturam, factum esse, ut etiam verbum multa ignoret. Gregorius Epist. lib. 8. cap. 42. Ubi gratulatur Eulogio, Patriarchæ Alexandrino, quòd Agnoetas hæreticos refutarit suis scriptis, inter alia scribit. Res autem valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non est, Agnoeta esse nullatenus potest. Nam qui ipsam Dei sapientiam increatam fatetur, quia mente valet dicere, esse aliquid, quod Dei sapientia ignoret? Scriptum est, in principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, si omnia, proculdubio etiam dies iudicij, & hora. Quis ergo desipiat, ut dicere præsumat, quia verbum patris fecit, quod ignoret. Hæc ibi: & quę in eandem sententiam sequuntur.

Thomas Aquinas 3 p. q. 10. art. 2. ad primum, ait, Ariũ & Eunomium sic sensisse, & sic dictum de die iudicii interpretatos fuisse, non quantum ad animam, quam in Christo non ponebant, sed quantum ad diuinam cognitionem filii, quem ponebant minorem patre, quantum ad scientiam. Hæc Thomas, Et illud refutat Thomas eodem argumento, quo & Gregorius, ducto nimirum inde, quòd omnia per ipsum facta sunt: per quem ipsum &c. Quis igitur ex iis omnibus non videat quam manifestissimè Hęresin Agnoetarum fuisse, non quod humanitati, sed quod verbo ipsi aliquã attribuerint ignorantiam? Quando enim unquam damnatum fuit ab Ecclesia, si quis dicat, Christum secundum humanam naturam, quædam aliquando ignorasse: Et ideo, ut cresc ebat ætate, sic etiam creuisse sapientia: Hæreticus ergo Ambrosius: Hæreticus Beda, hæreticus Lutherus & alij.

B. Imò verò notatu dignissimum est, quod tanta sit, ô Apologetæ, vestra cęcitas, ut ex iis quæ scripta reliquit Nicephorus de sectis, Ariana primũ, & Eunomiana, deinde Eutychiana, à quibus errorem suum suxerunt Agnoetæ, ut Nicephorus apertè docet: quænam fuerit ipsorum hæresis, videre non potueritis. Admiranda & vestra malitia, qui verba Nicephori statim sequentia reticueritis, quibus pręcedentia explicat, cùm ait, Agnoetas dixisse, Filium ideo ignorasse diem ultimum, & solum Patrem illum nouisse; quòd filius minor esset patre, iudicans illum errorem de ignorantia, profectum fuisse ex hoc altero de minoritate filij, qui fuit Arianorum proprius. Admiranda & audacia, quòd id hęreticos damnetis, quod in nullo unquam concilio, quod sciamus, damnatum fuit.

C. Clariora sunt verba Lutheri, quàm ut egeant vestris putidis glossis. Apertè enim reiicit glossas in illud verbum Novit, & vult simpliciter accipi pro nescire, ita ut ne filius quidem, qua homo sciverit. Itaque quod vos NON NOVIT, interpretamini, pro non semper cogitauit, non animaduertit, contra mentem, & propositum Lutheri id facitis. Denique prorsus vana est vestra glossa. Cùm enim disputetis de thesauris illis sapientiæ & scientiæ, quorum nomine intelligitis increatam Dei sapientiam, profectò, quicunque tali sapientia prędiτus est: is semper omnia ita nouit, ut omnia etiam ea uno actu videat, consideret, animaduertat. Quomodo ergo humana mens Christi, si ad eius sapientiæ usurpationem assumta fuit: potuit aliquando non considerare, non animaduertere, non videre? Quo modo enim nouit pater: eodem & filius & Spiritus sanctus nouerunt. Quid ita, quia una est omnium sapientia. Si igitur & anima Christi eandem sibi æqualiter communicatam habet, qui fieri potest, ut non & ipsa, sicut eadem omnia, sic etiam & eodem, vel non admodum dissimili modo intelligat?

ADMON. pag. 87.

Pergunt sibi fingere laruas, quas oppugnent dicentes, nos Christo, qua homo est, nihil tribuere supra naturam.

Nunquam hoc nobis in mentem venit Supra naturã humanam quæ sint, h. e. quorum neque Angelus, neque homo ullus alius capax est, aut esse potest, plurima, & nobis inscrutabilia, & ineffabilia, ipsius humanitati tribuimus: sed non quæ contra naturam sint, h. e. quæ naturam humanam destruant, tollant, & aboleãt. Personaliter unitum esse Deitati, an non supra naturam est? omnes in Christo virtutes, omnia dona, omnis excellentia officii & dignitatis, & omnis illa visibilis gloria, quæ Diuinitatis Christi testis est, an non naturam omnem creatam, quæ Deo non est sic unita, sicut hæc massa naturæ humanæ Christi, longissimè superat, adeo, ut nulla eorum sit capax? At contra naturam finitam & circumscriptam & creatam sunt, esse ubique, esse omnipotentem, & omniscium simpliciter. Hæc demum sic sunt Deitatis propria, ut humanitati realiter non communicentur, nisi verbum communicari pro uniri usurpetur. XV. *In repetæ. 8. pa. 305.*

APOL. fol. 47.

Quinto decimo loco excusant se, & iniuriam sibi fieri conqueruntur, quando arguuntur docere, nihil homini Christo tribuendum esse, quod naturam exced..., & proprietates humanas: arbitrantur se præclarè functos officio, quando dicunt, humanam naturam personaliter unitam esse deitati. Id ipsum enim supra naturam esse: item omnem virtutem, donai excellentiam dignitatis, officii longissimè superare naturam, deitatis vero propria in persona, ratione & respectu personalis unionis, humanitati realiter communicari, *disertis negant verbis*. Quæ illorum sententia, cùm hactenus abundè refutata, errorisque sit conuicta, non necesse est, ut hoc loco pluribus de ea agamus. *Admoni. pag. 87.*

a

RESP.

Et meritò: quia ista realis communicatio quam vos excogitatis, pro defensione carnalis præsentię corporis Christi in pane: non solùm è scripturis demonstrari non potest sed etiam cum eis pugnat: ut abundè à nobis monstratum est. Egregia vero ratiocinatio: Neustadiani negant essentiales Dei proprietates, humanitati realiter communicatas esse: Ergo docent, nihil in Christo tribuendum esse, quod naturam humanam excedat. a

ADMONITIO pag. 87.

Aiunt nos docere, Christo restitutam esse omnem potestatem post resurrectionem, quasi ante resurrectionem eam non habuerit. XVI. *Anat. 20.*

Merum figmentum est Si omnem potestatem, uti solent, omnipotentiam diuinam intelligunt, ea nunquam est reddita Christo, neque qua Deus, neque quà homo est quia nunquam deposuit eam. Deitas enim semper fuit omnipotens, & ipsa omnipotentia. Hęc unita semper mansit naturæ humanæ semel assumtæ, etiã mortuæ. Si intelligunt ius domini in omnes creaturas, etiam hoc semper habuit Christus, secundum utramque naturam. Si autem intelligunt huius iuris & dominii manifestam usurpationem & latentis in Christo Deitatis per visibilem naturæ humanæ gloriam, plenam patefactionem, ne hæc quidem homini Christo est reddita, sed tum demum data, quando est exaltatus in suo regno ad dextram Dei in cœlis. Non enim,

vti-

vt illi comminiscuntur, etiam tempore humilitatis habuit hanc gloriam inuisibiliter, quæ postea non demum accesserit ei realiter, sed tantum facta sit visibilis ex inuisibili. Oportuit n. Christum pati, & sic ingredi in gloriam suam. Exinanitio autem Christi de qua Apostolus, non fuit Deitatis mutatio vel diminutio, sed occultatio in natura humana, infirmitatibus nostris verè & realiter obnoxia. Sic etiam exaltatio non fuit aliquod Deitatis incrementum, vel accessio, sed eius manifestatio, quam petit a Patre Christus apud Iohannem. Sicut enim humiliatus est Filius Dei occultatione gloriæ suæ in assumta carne in gloria: sic etiam exaltatus est patefactione æternæ gloriæ suæ, in carne glorificata, quo sensu rectè dicitur filius Dei deposuisse & recepisse suam gloriam. Huius autem manifestationis pars, non est carnis vbiquitas, per hanc enim nunquam Christus manifestauit, neque in æternum manifestabit suam Diuinitatem.

Luc. 24. 26
Phil. 2. 7.
Ioh. 17. 5.

APOL. fol. 47.

Admoni. pag 87.
An Christus mox ab incarnatione secundũ humanã naturam, diuinam acceperit maiestatem & gloriã.

DEcimò sextò: Aiunt merum esse figmentum, quòd doceant, Christo post resurrectionem restitutam esse omnem potestatem, quam ante resurrectionem eam non habuerit: Manifestum autem est & notorium, hanc opinionem, a quibusdam ipsorum sodalium, illis ipsis verbis fuisse in Academia Vvittebergensi publicè traditam: idem significare: data est mihi omnis potestas, quod reddita seu restituta est mihi omnis potestas. Hoc cùm negare non possint, *merum tamen figmentum* appellare non

A. erubescunt. Et in illa ipsa excusatione expressè fatentur: Filium Dei tempore exinanitionis diuinam maiestatem deposuisse: eamque tempore glorificationis recepisse: qua sententia intentum euertunt suum: idque quod prius negauerant, confirmant. *Falsissimum verò est*, Filiũ

B. Dei, quoad Diuinitatem, Maiestate sua, tempore exinanitionis se exuisse, eã neque in glorificatione recepisse. Excelsus enim non potest exaltari, sed caro excelsi. Nec est exinanitio ad æternam diuinitatem Christi, verùm propriè ad assumtam eius humanam naturam referenda Diuinitas enim neque humiliari, neque exaltari potest. Humana verò natura ratione sui status & essentiæ humiliationem & exaltationem admittit. Quæ præterea vlterius hoc loco inserunt. Christum omnipotentiam & maiestatem diuinam, secundum assumtam humanam naturam, tempore exinanitionis non habuisse: ad ea insequenti cap. 3. fusius respondebitur.

RESP.

4. NOn esse simpliciter figmentum, & nihil pugnans à nobis ibi dictum fuisse: perspicuè lector videbit si Admonitionem legat, & quónam sensu damnemus illam propositionem, & quo probemus, diligenter inspiciat. Quòd verò talem admirentur & damnent locutionem, Redditam seu restitutam esse Filio Dei omnem potestatem: produnt suam ignorantiam: cùm & Patres, talibus nonnunquam phrasibus vsos fuisse legamus. Legatur Hilarius de Trinit. lib. 9. pag. 178. Reddenda igitur apud se ipsum Patri erat vnitas sua, (quæ tamen reuera nunquam fuerat realiter dissoluta:) vt naturæ suæ natiuitas, in se rursus glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas, offensionem vnitatis intulerat, &c.

Legatur & Euseb. Cæs. de Demonstrat. Euangelica, lib. 4. cap. 14. Cæterum, quidnam aliud tandem? quam quòd totus homo, ab ipsius Dei natura absorptus est? (nempe in glorificatione, post resurrectionem?) & rursus. Deus fuit, Deus verbum cuiusmodi fuerat etiam, antequam homo fieret, &c. Audis illud RVRSVS fuisse Deum, qualis antea etiam fuerat: [illegible]. Hæc & similia multa apud Patres, consentanea cum sacris literis leguntur, quibus dicitur aliquid esse, vel esse desinere, cùm occultatur. Et rursus reddi, aut fieri, cùm manifestatur: quemadmodum in Admonitione explicatum est de exinanitione & exaltatione Filii Dei.

B. Falsum igitur est, quod dixit Apostolus de Filio Dei, quod cum esset in forma (duntaxat) Dei id est, verus Deus, postea in tempore exinaniuerit se ipsum, forma serui sumta, id est, factus homo, sic locum hunc interpretantibus Patribus omnibus, totaque Synodo Ephesina, & Chalcedonensi. Et Hil. de Trinitate, libro 6. pagin. 1[illegible] Exinaniens igitur se ex forma Dei formam serui, natus acceperat. Confessio fidei totius Ecclesiæ Catholicæ, in Synodo Ephesina, sic habet de Filio Dei. Sequentes igitur per omnia sanctorum Patrum confessiones, profitemur quòd ipsum vnigenitum Dei verbum, natum ex ipsa Patris essentia, de Deo vero Deus verus, nostræ salutis caussa descendens, ad exinanitionem sese dignatus est inclinare, incarnatus autem, (Nota distinctionem) & homo factus. Hæc igitur est exinanitio, non carnis, sed verbi Filii Dei, quòd eò seipsum demisit, vt qui tantummodo erat Deus, voluerit esse etiam homo. Et qui erat [illegible] in forma Dei, voluerit etiam [illegible] in forma serui, id est in humana natura. Exinanitio igitur ad personam Filii Dei referenda est, sed modus & ratio huius exinanitionis, non in Deitate, sed in humana natura collocanda est: quia eatenus dicitur exinanitus fuisse: quatenus [illegible] factus est ipsi carni infirmæ, passibili, mortali. Exaltationem quoque scriptura attribuit eidem personæ, Phil. 2. non solum propter carnem cœlesti gloria ornatam, sed etiam, quia glorificata illa carne, ipsa essentialis gloria, quam filius semper apud Patrem habuit, toti Mundo patefacta est, vt explicatur Iohannes 17. quo sensu ipse etiam Pater, dicitur a filio glorificatus fuisse. Tam igitur excelsus potest exaltari, quam caro excelsi, sed diuerso sensu atque ratione, vt modò explicatum est; Quare ridiculi sunt, qui quod nesciunt, magistraliter damnant: & non nisi quæ sibi conducunt, pueriliter probant.

ADMON. pag. 88.

XVII. In refutat. c. 7. anat. 8.
Christũ à nobis non concludi cœlo.

REpetunt etiam raucum præ vetustate coccysmum, nos Christum in cœlum concludere, certo cœli loco alligare, & quæ sunt similia.

Tam ista vera sunt de conclusione, de certo loco, de alligatione, quàm illa de mensura certa donorum naturæ humanæ, & eius mensuræ determinatione, &c. Sicut ibi diximus, nullam notitiam creatam esse parem essentiali sapientiæ Dei: quam multa autem & magna norit mens humana Christi, non nostrum est, nec istorum Theologorum, aut vllius hominis, nec omnium Angelorum scrutari, explicare, capere aut assequi: ita hic nobis satis est, quòd scimus, Dominum sua humanitate post ascensionem suam visibilem & localem, vsque ad descensum suum visibilem & localem ad iudicium Mundi, visibiliter & localiter versari in cœlo, id est, in domicilio illo beato Dei, & sanctorum Angelorum & hominum in quod nos secum adducet sursum, supra & extra omnes cœlos, & mundum hunc aspectabilem, vt ibi semper cum ipso simus, vbi est & erit ipse.

Hoc constat ex articulis fidei, & multis Scripturę testimoniis tam disertis & expressis, vt ne ab aduersariis quidem negari possit. vtcunque suam inuisibilem carnis Christi in terra præsentiam simul obtrudant, fingentes eam simul esse circumscriptam & visibilem in cœlo, & incircumscriptam ac inuisibilem vbique quas glossas non admittunt voces diuinæ, Angelicæ & Apostolicæ.

Non est autem ibi conclusus, non alicui certo loco alligatus: liberrimè enim & volens ibi versatur,

& gloriosè regnat nomine paterno, exaltatus super omnes creaturas: nec est tantùm in certo loco, vel certis locis & quasi cancellis inclusus, sed quolibet momento & vbicunque & quomodocunque illi pro sua maiestate collibitum est. Qualis autem sit cœlestis illa côuersatio, in hac vita nec scire nos est necessum, nec scrutari nobis concessum, sed illius vitæ cognitioni & experientiæ reseruatum. Erimúsne nos conclusi, erimúsne alligati ad certum locum, aut cœlum erit nobis pro carcere, quando versabimur cum Domino in cœlis? Si de hominibus sanctis in cœlesti domicilio versantibus talia proferre turpe & intolerabile esset Christianis auribus, quare non pudet homines Theologos his sô- matibus conspurcare gloriã Christi, Pontificis nostri,

Heb. 9. 24. ingressi in sancta sanctorum non manufacta?

APOL. fol. 47.

DEcimò septimò: Nec illud etiam côcedere fateriq. volunt cuius a nostris arguuntur Christum eos in cœlum concludere, certóque cœli loco alligare. Docere n. se libertum ei esse atque côcessum, in amplissimo illo cœli theatro inambulare, stare, sedere, iacere, provt ei visum fuerit: modò cœlum ante extremum iudicium non egrediatur. Id quod ñuper quidam è consortibus illorum publicè typis euulgare non est veritus: ipsum corpus Christi, in cœlo esse, vti regem in augustissima sui regni arce, amplissimo domicilio palatio & aula: in quo libere si velit, cum infinitis electorum Angelorum beatorumque spirituum, in idem cœlum receptorum, millib. spacietur. Sacramentaria etiam exegesis his vtitur verbis: Christi corpus abductum esse in cœlum: non reddendum ante nouissimum diem, quasi abductus, cœlóque captus detineatur Christus corpore suo, ad extremum vsque iudicium. An verò non præclara, idonea & iusta hæc est accusationis excusatio. Concedimus, aiunt, licere ei, liberè pro voluntate & arbitrio suo in cœlo versari & inambulare: quamuis illud ante extremum iudicium, *non egrediatur*, *nec egredi possit*: Ergo non includimus eum Cœlo, nec alligamus certo loco: An verò hoc non est, esse inclusum, corpore suo tantùm in cœlo esse, ad extremum vsque iudicij diem: ita vt prius quàm ad iudicium venturus sit, illud non egrediatur? Item corpore suo in cœlum abductum esse, non reddendum vsque in nouissimum diem. De circumscriptione corporis Christi pluribus egimus, capite primo.

An Christus corpore suo certo cœli loco sit alligatus, vt in terris eodē secundum promissiones nullo modo esse possit.

Danæus contra Gerlach. pag. 64.

a.

Nec quicquam illorum caussam iuuat, aut reddit meliorem, quòd prætendunt, beatos in æterna illa vita, non fore conclusos, aut ad certum locum alligatos, etiamsi illorum conuersatio futura in cœlis: quomodo igitur sequatur, Christum certo cœli loco esse conclusum: quando docent, in certo Christum cœli esse loco, nec alibi?

Permagnum autem & ingens est discrimen inter sanctorum corpora & corpus Christi. Hoc enim diuinæ naturæ personaliter, inseparabiliter, *indistanter* est vnitum: vt extant
b clarissimæ promissiones, quibus *sui præsentiam*
c in his terris Matth. 18. 28. est pollicitus. *Vnde*
d *Cyrillus* rectè ad Successum scribit: vnigeniti DEI proprium corpus existens, omnia humana transcendit. Meritò igitur, si qua esset istorum Theologorum frons, *pudere eos deberet*, e de diuinis illis mysteriis, tam absurda & falsa fingere & tueri dogmata: déque Christi corpore, quod τῷ λόγῳ personaliter, inseparabiliter & indistanter vnitum est: non sublimiora & augustiora, quàm de reliquorum sanctorum corporibus, sentire & profiteri.

RESP.

HÆc illius rauci præ vetustate coccysmi defensio tam putida est: vt potius occludendi sint ad illius exhalationem nares, quam ad eam arguendam os aperiendum: vsque adeo fœtet. Ecquis nostrum vnquam a. dixit, aut etiam somniauit, Christum suo corpore certo cœli loco alligatum esse; & inde eum egredi non posse? Admirabiles sane homines. Tota terra comparatione cœli, vix est instar puncti. Nos dicimus cum scripturis, Christi corpus esse in cœlo, & quidem in supremo illo amplissimo, vbi vult: Aduersarii detrudunt illud e cœlo in terram, & frustulo panis alligant, & in suum angustum os includunt: Et tamen audent clamare, corpus Christi a nobis ceu carceri cœli includi: quasi ipsi illud e carcere liberent, dum in terram, si Christo placet, illud ad quæcunque volunt loca, detrudunt: Et quorsum hæc omnia? tantum vt si possint, apud imperitos euincant, corpus Christi illud vnum & verum, quod pro nobis traditum est, & quod ascendit in cœlum in pane realiter inesse, apud imperitos euincant.

Quis neget? Sed ita tamen indistanter est vnitum: vt b. non impleat cœlum & terram, sicut & Deitas: & ratio est: quia Deitas non est à corpore circumscripta. Audi August. tomo 2. epistola 3. ad Volusianum, col. 8. cap. & citatur etiam à Thom. Aquin. 3. par q. 10. ar. 1. ad secundum. Argumentum tale fuerat: Magis est vniri Deo secundum esse personale, quàm secundùm visionem. Sed sicut Damasc. dicit in 3. lib. Tota Diuinitas in vna personarum, est vnita humanæ naturæ in Christo: multò magis igitur tota diuina natura videtur ab anima Christi: & ita videtur quod anima Christi comprehendat diuinam essentiam. Ad hoc argumentum ita respondet Thomas: neque etiam in vnione, quæ est secundum esse personale, natura humana comprehendit Dei verbum seu naturam diuinam: quæ quamuis tota fuerit vnita humanæ naturæ, in vna persona filii: non tamen fuit tota virtus diuinitatis ab humana natura, quasi circumscripta. Vnde Augustinus, citat igitur hęc verba Augustini: Primùm te scire volo, non hoc habere " Christianam doctrinam quòd ita sit Deus infusus car- " ni, quæ ex virgine nasceretur: vt curam gubernandæ " vniuersitatis vel deseruerit, vel amiserit, vel ad illud " corpusculum quasi contractam materiam, collectámque " transtulerit. Hominum iste sensus est, nihil nisi " corporea valentium cogitare: siue crassiora, subtiliora, " sed tamen corpora, quorum nullum potest esse vbique totum.

Rectè sui: sc. suæ personę, sed non sui corporis, & sic c locum Matt. 18 & similes explicant Patres, vt Augustinus, Beda, Damascenus & alii: per id quod Deus est, non per id quod homo. Non enim dixit, meum corpus, vel ego meo corpore: sed simpliciter, ego in medio eorum sum & vobiscum sum.

Quæ verò est ista peruersa verborum patrum con- d torsio?

Cyrillus tomo 4. epistola ad Successum Isaurię Episcopum priore, respondens ad id, quod quidã dicebant, carnem Christi, post resurrectionem, mutatam esse in Deitatem: concludit, mutatam quidem esse qualitatib. vt passione & mortalitate: sed non substantia. Mansisse enim idem corpus, sed incorruptibile, imò & viuificum effectum: & glorificatum esse claritate Deo dignissima, postea subdit: Idcirco si quis illud diuinum di- " cat (nempe substantia, sed qualitatibus diuinis, & " quia est Dei corpus) sicut & hominis humanum: " à decentissima ratione non deuiat. Vnde puto beatissimum quoque Paulum dicere, etsi cognouimus secundùm carnem Christum, sed nunc iam non nouimus

simus. Dei enim corpus, vt dixi, proprium existens: omnia humana transcendit. Conuersionem autem in Deitatis naturam, corpus è terra, non potuit sustinere. Hoc enim impossibile est. Et mox: Deinceps inquit, æqualis probatur ineptiæ dicere conuersum esse corpus in Deitatis naturam. & illud, quod verbum sit in carnis substantiam commutatum. Sicut enim hoc impossibile est quia inconuertibile & incommutabile comprobatur: ita etiam illud non est possibile, in Deitatis essentiam vel naturam aliquid creaturarum, posse conuerti. Est autem creata etiam caro. ideóque diuinum quidem dicimus corpus Christi, quia corpus est Dei, & ineffabili gloria illustratum incorruptibile, & iam sanctum atque viuificum confitemur. Quòd autem in naturam Deitatis sit immutatum, neque sanctorum Patrum quisquam sensit aut docuit, neque nos ita sentimus. Hæc Cyrillus.

Quis hic non videat, quo sensu dixerit, corpus Christi, corpus proprium Dei existens, omnia humana transcendere? non certè quòd senserit, corpus Christi, mutata corporis natura, in eam Deitatis naturam esse translatum, qua vno & eodem tempore, vel vbique vel multis in locis sua substantia præsens esse possit: quò perpetuò isti nostri aduersarii & scripturas & pia patrum dicta contorquent. sed eo sensu dixit illud corpus, omnia humana transcendere, quem ipse Cyrillus explicauit, sui sc. ad Deum verbum [illegible] vnitione, qua factum est proprium Dei corpus: & diuina etiam atque ineffabili, sed visibili tamen & finita sui glorificatione: qua factum est non solùm incorruptibile & immortale: verumetiam viuificum: manens tamen verum, finitum & humanum corpus. Hic est sensus verborum Cyrilli: non autem, quod ita omnia humana transcenderit, vt essentiales corporis proprietates, veluti esse finitum, esse circumscriptum, esse certo loco, deposuerit.

e Bona verba, bona verba quæsumus. Pudeat potius vos, tam sublimia corpori Christi attribuere, quibus naturam eius veri sc. corporis humani penitus tollitis: dum, si non dicitis verbis, ac tamen ipsa illud in naturam diuinam cum Eutyche & Schvvenckfeldio commutatis. Nos contenti sumus ad pedes Montis sedere: Et ea duntaxat de Christi corpore credere & prędicare: quæ è cœlo in sacris literis, & credenda esse, & prędicanda audimus.

ADMONITIO pag. 89.

Ibidem XV. 11. DEnique nobis falso exprobrant deprauationem loci illius Actorum 3.21. Quem oportet cœlo capi, vsque ad tempora restitutionis omnium. Hoc illis quidem facile est, sicut alia maledicta sua, ad nauseam vsque repetere, sed non tam facile, quæ à doctis viris ipsis responsa sunt, refutare. Interpretatio scripturæ, quæ congruit cum proprietate & natura & sententia vsitata sermonis cum subiecta materia, de qua vsurpatur, cum præcedentibus & sequentibus in eodem contextu, cum analogia fidei, cum aliis scripturę locis, denique cum erudita & puriori antiquitate Ecclesię, non est traducenda nomine corruptelę. Talis autem est hęc nostrorum huius loci interpretatio.

Verbum δέξασθαι apud probatos scriptores Græcos propriè vsurpatur significatione accipiendi, capiendi, recipiendi, suscipiendi, admittendi, excipiendi: Vt [illegible] apud Xenophont. [illegible] apud Euripid. [illegible] apud Thucyd. [illegible] apud Demosth. [illegible] apud Apollon. Et aliæ phrases, in quibus est vsus huius verbi, ad hanc significationem propriam & principalem redeunt. Cætera verò pro eo quod est occupare, vt cùm dicitur aliquis regnum aut domum, aut possessionem occupare, non facilè inuenitur: neque ipsi habent, quo significationem hanc confirment. Rectè igitur & hic vertitur, quòd necesse fuerit, vt Cœlum susciperet Christum, sicuti non habitator domum, sed domus habitatorem excipit vel recipit vel admittit: non vt capti uum teneat, sicut illi cauillantur, sed vt habitationis ministerium ei præstet.

Sermo est ibi non de dominio Christi in Cœlum & terram, vel pręsentia eius in omnibus locis, nedum de vbiquitate corporis, sed de naturæ eius humanæ receptione in cœleste domicilium. Hunc sensum postulãt præcedentia & sequentia. Petrus iubet populum conuerti ad Christum paulo ante ab ipsis crucifixum. Illicò occurrebat quæstio: vbi ergo is est. Respondet Petrus, eum in Cœlo esse donec redeat. Item hortatur eos ad fidem in Christum, quia sit rediturus iudex Mundi: explicandum igitur erat, vnde rediturus esset, nempe ex Cœlo, in quo versatur donec veniat.

Idem docent articuli fidei: Ascendit in Cœlum: Sedet ad dextram Patris omnipotentis, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. Item, homo factus est, natus ex Maria virgine. Item, Act. 2.9. Aspicientibus ipsis, eleuatus est, & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum. Hic Iesus, qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet quemadmodum conspexistis eum euntem in cœlum. Et multa his similia.

Ac ne plura dicamus de re manifesta, debebat saltem eorum temeritatem & obtrectandi libidinem coërcere reuerentia Nazianzeni, qui linguam suam maternam tam probè intellexit, quàm quisquam horum Theologorum. Is verba hæc Lucæ sic interpretatur: [illegible] hoc est, Oportet Christum regnare, vsque huc, & à cœlo recipi, vsque ad tempora restitutionis. In orat. 2. de Filio p. 214. Sed mirum est, eos de huius loci versione pugnando, inscitiam & [illegible] suam traducere, cùm tandem ipsorum caussa nihil iuuetur, etiamsi vertant cum Luthero, effugii quærendi caussa, quòd oporteat Christum occupare cœlum. Quomodo enim occupauit? Certè, vt scriptura docet, abeundo, ascendendo, migrando, proficiscendo sursum in cœlum, & relinquendo terram. Quid autem hoc ad vbiquitatem corporis? Neque nos hoc vno tantum loco nitimur.

APOL. fol. 48.

DEcimooctauò: Terram etiam illam corruptelam dicti Act. 3. oportet Christum cœlo capi, conantur tueri: seu vt alius quidam ex ipsorum numero hunc locum in Nouo Testamento transtulit: cum autem cœlum capiat oportet: nihilque omnino à se peccatum esse, verùm ab omni crimine immunes esse volunt: cùm sciant hoc ipsis, ex ipsorum manibus sic ereptum esse telum, vt si quis omnino pudoris apud illos amplius locus, erubescere potius: quàm idem argumentum denuò in manus tractandum sumere deberent. Multis annis acerrimè in controuersia de cœna dimicatum est: nemo tamen inter primos, ita fœdè locum Act. 3. deprauare ausus est. Pręcipuus, illorúmque Antesignanus, vltro falsus est, è verbo δέξασθαι, quia medium & ambiguum, nihil certi in hac controuersia concludi posse.

A De Dicto Act. 3. ὃν δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι.

Calu. Act. 3.

Alter verò, eius successor contrarium scripsit: ideo passiuè se vocem δέξασθαι vertere voluisse: vt certum haberent textum, quem opponerent iis, qui docent verum Christi corpus in cœna verè pręsens adesse, distribui & sumi. Quid his sibi voluerit verbis, saniores facilè assequuntur: vt haberet, quo falsam & erroneã suam de absentia corporis Christi in cœna tueretur opinionem: necesse ei fuit, sacram peruertere scripturam, quo suo inseruiret instituto. Ecquis autem vobis hanc fecit potestaté, pro vestro arbitrio interpretãdi S. literas: vt vobis inseruiat ad nutũ: & vt certum habeatis textum quo vestra possitis confirmare somnia? Non caret autem rei admiratione, eousque illos progredi impudentię, vt glorientur, non facile inuenire, nec habere nos, quo significationem nostram confirmemus, verbum δέξασθαι vsurpari pro occupare: cùm aliquot eis ex Plu-

Beza in Annotationibus Maiorib. Act. 3.

tarcho iam pridem ſint monſtrata loca, *εἴπεν* *καὶ παραλαβεῖν βασιλείαν*, vt veniret Romam & acciperet ſiue occuparet imperium. Item *δέχεσθαι τὴν ἀρχήν, ἀντὶ ἐξελέσθαι τὴν πόλιν*: in quibus *δέξασθαι* ſumitur pro occupare. Similiter mõ-
B ſtrata eſt illis horum verborum explicatio *Oecumenij*, qui ſingulariter notauit, Petrum non dixiſſe, quòd cœlum acceperit Chriſtum, ſed quòd Chriſtus acceperit cœlũ. *Quẽadmodũ & illa temeritas digna eſt admiratione*, quòd ſcribũt, Petrum non loqui hoc dicto, de dominio Chriſti in cœlo & in terra: verùm de aſſūtione tantùm corporis eius in cœleſte domicilium. Hæc enim declaratio tam abſurda eſt, vt refutatione non egeat. Quòd dictum repetunt Nazianzeni: eſt & ad illud iam pridẽ reſponſum. cumque hoc dictum Petri Act. 3. in noſtrorum ſcriptis & lucubrationibus, abundè ſatis explicatum: breuitatis cauſſa ad illas nos referimus.

Admo. p. 150.

RESPONSIO.

A DE hoc loco Actor 3. iudicamus ſatis eſſe diſputatum: Et prudentem lectorem, ex collatione Admonitionis & Apologiæ, de controuerſia huius loci, diiudicari facile poſſe.

B Illud tantummodò addimus, nos vehementer mirari quòd audeant iſti homines, Oecumenium, tanquam ſibi in huius loci explicatione fauentem, adducere: cum prorſus contrarium doceat: nempe Chriſtũ receptum fuiſſe in cœlum, & à cœlo: non autem recepiſſe & occupaſſe cœlum: quanquam reipſa hoc quoque verum eſt [illegible]. Item, [illegible]. Item, [illegible] (Nota hæc verba) [illegible]. Legantur reliqua. Item, [illegible]: Nota hoc, quaſi dicat ſed potius dixit [illegible] (reſponde) [illegible]. Quid clarius pro noſtra interpretatione? Cur ergo citant pro ſe Oecumenium? ô homines! Et poſtea tamen audent triumphare, & vocant noſtrorum interpretationem, tetram corruptelam, & ſacram ſcripturam à noſtris peruerti: Et quid non cathedraliter in nos effutiunt? Doctiſſimus Camerarius, ſic quoque locum hunc explicauit, paſſiuè; vide locum in Act. pag. 227. & 228. Verba eius hæc ſunt: Nihil dicitur à Petro aliud, quàm in cœlo reſidere Chriſtum, & non magis verſari in terris, ſedemque cœleſtem oportere huius eſſe, ad omnium vſque rerum inſtaurationẽ. [illegible]. Id eſt: Aſſumtus enim Chriſtus in cœlum, manet illic, ad conſummationem vſque Mundi huius, aduenturus tunc cum potentia, reſtitutis de cætero omnibus quæ Prophetarum oraculis prædicta ſunt. Siue, vbi finis iam aderit, & ceſſauerint ſenſibus expoſita, tunc ipſe Chriſtus cœlis erit ſublimior. Hæc leguntur in Theophylacteis. Quorum vltima ſententia refelluntur ea, quæ malitioſe hinc excerpta ſunt: Chriſti regnum duraturum ad finem ſolummodo huius Mundi. Leguntur ibidem quoque iſta vt appareat antiquis etiam temporibus [illegible] in his aliquid legentibus negotioli feciſſe, cum ſententia ſit perſpicua [illegible]. Sed quomodo dicit? Quem oportet cœlum capere ſiue accipere, ſiue, vt Latinus vetus Interpres, ſuſcipere. An nondum illud acceperat? Imò admodum. Cur igitur non dixit; Quem cœlum accepit? Quæ autem ibi ſequuntur in libris editis, [illegible] ſunt, vel mendoſa vel mutila, quemadmodum ſuſpicor. Itaque iudicata ſententia ſecundùm alibi in ſacris literis dicta, & hoc etiam loco ſatis euidens, teneatur: oportuiſſe ita fieri, vt Chriſtus reciperetur ſiue acciperetur, ſiue aſſumeretur in Cœlum, vbi maneret tanquam in propria ſede, vſque ad finem huius Mundi, & rerum omnium Inſtaurationem. Hæc ille. Precamur Dominum Ieſum, vt det vobis ſpiritum humanitatis & charitatis; nec puteris aut Lutherum, talem fuiſſe. Etiam; aut vos tales Heliſeos, qui non poſſitis turpiter errare. Miſereatur Deus, ſuæ Eccleſiæ.

AD CAPVT III.

APOL. CAP. VIII.

ADM. pag. 150.

Monſtratio falſarum aſſertionum in libro Concordiæ.

AD quintam rationem pergimus. Oſtenſum eſt ſupra, librum Bergenſem condemnare in nobis doctrinam Scripturæ & ſymbolorum, atque adeo etiam Auguſtanæ confeſſionis. Iam verò etiam demonſtrare eſt facile, quòd noua & falſa dogmata, ſcripturę, ſymbolis & confeſſioni Auguſtanæ repugnantia, obtrudere conetur Eccleſiæ & quidem pro norma doctrinæ & diſcretionis Orthodoxorum ab hæreticis. Liber autem, bonum malum, & malum bonum dicens, mala erit regula fidei: mala formula concordiæ.

In articulo de perſona Chriſti, contendunt Theologi, proprietates duarum naturarum in perſona Chriſti eſſentiales, realiter vtrique naturæ eſſe communes.

Falſum dogma eſt. Quia ſcriptura docet, Filium Dei coæternum eſſe natum ex muliere, Deum eſſe paſſum & mortuum, aſcendiſſe in Cœlum: non autem ipſius Deitatem: Secundum Adamum, id eſt, hominem Chriſtum, non autem ipſius humanitatem, eſſe Dominum de cœlo, deſcendiſſe de cœlo, per quem omnia facta ſunt; qui dat Spiritum ſanctum. Et tamen de vno & eodem Chriſto Filio Dei & homine, verè & realiter dicuntur hæc vtraque ſine vlla contradictione: quia diuina dicuntur de ſeipſo ſecundum Deitatem, humana ſecundùm humanitatem. Ergo Deus paſſus, mortuus eſt realiter, quatenus homo eſt ſed nominetenus, quatenus Deus eſt: Et homo realiter æternus, omnipotens, impaſſibilis, vbique præſens eſt realiter, quatenus iſte homo Deus eſt, ſed nominetenus, quatenus homo eſt, hoc eſt, communicatio idiomatum, eſt realis reſpectu perſonæ, ſiue à Deitate ſiue ab humanitate ſua denominatæ, quia vnus & idem Chriſtus eſt & homo: ſed verbalis, reſpectu naturarum, quia hæ non ſunt vna natura, ſed duæ, quarum vtraque tantum ſuas, non autem alterius naturæ proprietates realiter in ſe habet. Perſona autem vna eſt, habens in ſua ſubſtantia vtramque naturam, ideóque & proprietates vtriuſque naturæ. Huius autem communis prædicationis diuinorum & humanorum, de homine & de Deo, cauſſa eſt vnio naturarum in eadem perſona Chriſti, quæ minimè verbalis, ſed magis realis eſt, quàm vnio animæ & corporis in homine. Itaque etiam reſpectu naturarum communitati proprietatum verbali, cauſſa ſubeſt, & per eam ſignificatur maximè realis, videlicet, naturarum vnio.

Gal. 4. 4.

1. Cor. 15. 47.

Communicatio Idiomatũ quatenus realis: & quatenus verbalis ſit.

Vnio verbalis non, ſed maximè realis eſt.

Sacramentarium illis eſt: quòd vnio communia facit nomina. At verba non noſtra, ſed Theodoreti ſunt, in tertio dialogo. Erit igitur & his illis Sacramentarius, & omnes veteres. Omnes enim idem docent: quòd homo ſit Creator, non quà homo, ſed quà Deus eſt, ſicut Deus eſt creatura & caro, non quà Deus eſt, ſed quà homo eſt. Sacramentarius

etiam erit Lutherus, qui eandem facit communicationem Idiomatum in his propositionibus: Deus est passus, & homo est Deus æternus, creator & conseruator mundi. Sed age, quomodo probant hoc suum nouum dogma?

I. Naturæ personaliter vnitæ necessariò cõmunicant sibi inuicem suas proprietates. Duæ naturę in Christo sunt vnitæ personaliter. Ergo inter eas est realis communicatio proprietatum. Falsa est maior propositio: Nam humanitas Christi personaliter vnita est Deitati: Et tamen non realiter competunt Deitati proprietates humanæ: Corpus humanum personaliter est vnitum animæ, & tamen proprietates vnius non realiter communicantur alteri. Vniri ergo alteri naturæ personaliter, non est ei communicare, vel ab ipsa accipere realiter ipsius essentiales proprietates, sed est, arcano & ineffabili nexu, cum altero fieri vnius personæ substantiam. Neque realis communicatio Idiomatum in naturis, ex vnione consequitur tãquam effectus ex sua caussa, id quod ostendunt exempla eadem. Et animaduersione dignum est in Theologis & argumentum trepidantis conscientiæ, quòd conantur hanc responsionem eludere, dum fingunt humanitati quidem Deitatis, sed non vicissim Deitati humanitatis proprietates essentiales communicatas, quia Deitas humanitatem exultauit & auxit, humanitas autem Deitatem non humiliauit, nec diminuit. Satis est enim hoc ad ostendendum, quòd vniri alteri personaliter, non sit, proprietates illius accipere, vel suas illi cõmunicare, neque hæc communicatio cum vnione necessariò cohæreat. Sicut ergo non sequitur ex vnione, Deitati communicari realiter humanas: Sic etiam ex ea non sequitur, humanitati realiter communicari diuinas proprietates essentiales.

Vniri personaliter quid sit.

Præterea ne humanitati quidem Theologi possunt realiter communicare omnes proprietates diuinas, vt esse æternum, dare spiritum sanctum, esse incorporeum, non habere partẽ extra partem. Cur igitur magis quam istæ humanitati realiter a Deitate communicabuntur immensitas & omnipotentia? Si vnio cum natura omnipotente & immensa facit naturã humanam omnipotentem & immensam, cur vnio cum natura incorporea, non faceret eam incorpoream? Et si vnio cum natura omnisciа facit animam Christi omnisciam, cur non etiam corpus & ossa & carnes & neruos? Annon tam corpus quam anima λόγῳ est vnitum? Aliam igitur probationem & caussam quærunt realis communicationis, quam vbi libet ponunt, vbi non libet, non ponunt, eadem tamen caussa manente.

APOL. CAP. III. pag. 48.

Vera & solida refutatio falsarum assertionũ quas Neostadienses Theologi libro Concordiæ affinxerunt in doctrina de persona Christi.

A Conantur aduersarii, quo & caussæ suæ colorem addant splendidiorẽ, & simplicioribus fucum faciant, & doctrinam libri Christianæ concordiæ magis reddant suspectã, falsas quasdam in eodem assertiones monstrare.

B *Agimus autem Deo*, cuius beneficio factum est, immortales gratias: quòd probationibus seu demonstrationibus examinatis, deprehenduntur, partim multa nobis & libro imputare: quorum ne verbo quidem in illo fit mentio: sed quę verè ab ipsis conficta, falsò nobis sunt adscripta: partim quæsitis tantùm & coactis calumniis pugnare & cauillationibus: quemadmodum, volente Domino, ad oculum ista à nobis

C monstrabuntur. *Quòd si vel* maximè cõfingere aliquid, ne quid grauius dicamus, volupe ipsis fuit: cauere tamen debuissent, ne in ipso limine & aditu, in manifesta calũnia & aperto deprehenderentur mendacio: id enim non tantùm totam ipsorum caussam reddit suspectam, verùm etiam manifesto prodit iudicio, in sequentes etiam actiones nullo vero niti fundamento.

Et initio quidẽ in articulo de persona Christi, aiunt, nos cõtendere: proprietates duarum naturarũ in persona Christi essentiales realiter vtrique esse naturæ communes. Et mox cõcludunt, Falsum dogma est. Imò falsissimũ est dogma illud, illámque loquendi formã in libro concordiæ non monstrabunt: Sed merum est aduersariorum commentum, mera inuidia & petulantia, ad prægrauandam nostrã caussam confictum. Monstrent verò si viri sunt candidi, nostra verba.

Amonit. pag. 250. 251.

Nam coactas illorũ expositiones, verborũ, distinctionum & sententiæ libri cõcordię deprauationes, quibus assiduè pugnãt, nihili facimus: proculdubio & paginã & locũ diligenter in margine notassent: Si eius, vel minima ex parte, veritatis testimonio conuincere nos possent. *Imò hoc ipsum dogma*, proprietates naturæ vnius, alterius fieri proprietates essentiales, liber Christianæ concordiæ reiicit, atque D impietatis & hæreseos condemnat: quomodo igitur id ipsum eodem libro profitemur.

Quòd si obiiciant: Tradit omninò liber ille, filiũ Dei assumtæ humanæ naturæ, proprietates suas, quarum in sacris literis expressa extãt testimonia, realiter communicare, &c. Verùm hoc non est monstrare id, cuius librũ accusant tradi in eo, proprietates duarum naturarũ in persona Christi essentiales, realiter vtrique naturæ esse communes, *hoc est, vt ipsi intelligunt*, in E que inuidiã libri concordię calumniosè interpretantur, alterius naturæ fieri proprietates essentiales *Distinctè enim multúmq. differẽtes* loquendi formæ sunt: Filius Dei assumtæ huma F næ naturæ, suas proprietates, quarum in sacris literis expressa extãt testimonia, ratione & respectu personalis vnionis, & sessionis ad dextram Dei communicat: Et, proprietates essentiales duarum naturarum in persona Christi, esse vtrique naturæ communes: vel, vt posteriorẽ hanc ipsi intelligunt, vnius naturæ proprietates essentiales, alterius etiam fieri proprietates essentiales, seu formas inhærentes.

Prior loquendi forma vera est, fundata in verbo Dei: Et pertinet ad tertium genus enunciationum: in quo agitur de communicatione Maiestatis diuinæ, assumtæ humanæ naturæ in Christo, ratione & respectu personalis vnionis. Posterior non item. Ratio est. Humana enim natura nihil tribuit diuinæ: verùm suam à diuina accipit perfectionem: *vt rectè Athanasius scribit* in Epistola ad Epictetum. Non enim G verbum caro factũ est, vt Deitati aliqua accessio fieret, neque vt verbum in meliorem statũ reduceretur, magis verò ipsi humanæ naturę accessio magna facta est, ex communione & vnione verbi ad humanam naturam.

Non igitur verè prædicari potest, humanam H naturam, diuinæ naturæ Filii Dei suas communicare proprietates: contrarium verò rectè prædicatur.

Accusatio igitur hæc ipsorum prima, merum est figmentum, apertúmque mendacium. Quòd autem denuò confugiunt ad primum genus: Et vrgent, enunciatione illas,

DEVS est passus: Homo est æternus, creator mundi, &c. nihil id ad caussam ipsorum facit. Iam sæpe enim testati sumus, de prædicationibus primi & secundi generis nullam inter nos
I *amplius* esse controuersiam: verùm de tertio genere tantùm, hoc est, illis enunciationibus, in quibus scriptura & Patres, secuti scripturam, de communicatione Maiestatis humanæ naturæ in Christo, respectu personalis vnionis propriè loquuntur: quemadmodum abundè hoc supra monstratum.

K *Tribuunt etiam* nobis argumẽtum, quasi libro concordiæ insertum, & nostris sit vsitatũ. (Admon. p. 251.) Naturæ, inquiunt, personaliter vnitæ, necessariò sibi communicant suas proprietates: Duæ naturæ in Christo, sunt vnitę personaliter: Ergo inter eas est realis communicatio proprietatum. Argumentúmque hoc tanquam ineptum simpliciter repudiant.

Negamus autem hoc nostrum esse, aut libri concordiæ argumentum, aut realiter illud à nobis informari: Ipsorum etiam hoc est figmentum, in ipsorum cerebro natum. Id quidem libro concordiæ asseritur pag. 306. malè de persona Christi docuisse Samosatenum & Nestorium: naturas esse incommutabiles, hoc est planè nullam omnino naturarum esse có-
L municationem: hac enim ratione *naturæ à se inuicem diuellerentur*. Indistinctè autem illo libro affirmari: vtramque naturam in Christo diuinam & humanam sibi inuicem suas communicare proprietates: aduersariorum est figmentum, quod nostrum esse, in æternum non sunt monstraturi.

Si iuris esset recepti: argumenta connectere: aliis illa obtrudere: & ex iis consequentias pro libitu deducere: præclarè sanè ageretur cum aduersariis nostris: Et haberent, quod sibi de victoria pollicerentur: verùm illa, Dei beneficio, in Ecclesia consuetudo, recepta nondum est: nec in illam consentire nos possumus.

(Admon. p. 250.) Quòd verò obiiciunt, hanc distinctionem communicationis meram esse elusionem, & argumentum trepidantis conscientiæ, falsissimum est. Nec enim distinctio illa nostrûm figmentum est, sed expressè est in verbo Dei fundata, & ex verbo Dei extructa: *Dei enim in*
M *scriptura hoc ἀξίωμα* est: Ego DEVS sum & nõ mutor. Et Christi illud: Data est mihi omnis potestas: Item Pauli, Donatum est illi nomen. Quid enim aliud hæc sibi volunt testimonia: quàm diuina natura, cùm sit immutabilis, nihil ei dari, nihil etiam adimi potest: humana autem natura, quia est mutabilis, exaltationi
N & exinanitioni est obnoxia, *Retenta* etiam & vsurpata hæc ab orthodoxa antiquitate semper fuit distinctio, vt videre est in dicto Athanasij supra citato, apud Epiphanium contra Ariomanitas, Cyrillum, Theodoretum, Damascenum.

Non igitur nostrum illa est figmentum, sed è fontibus Israelis est deriuata, & ab orthodoxis scriptoribus Ecclesiasticis comprobata: meritò igitur in nostris Ecclesiis retinenda, nisi ipsum Deum, ipsámque negare velimus veritatem.

Æternitatem & infinitatem diuinæ naturæ in Christo quod attinet, ad eam paulò post respondebitur.

RESPONSIO.

PRopositionem confitemur: negamus, quas adfertis finales caussas. Caussa vera in ipsa Admonitione perspicua est: nempe, vt omnes intelligant, hunc concordiæ vestræ librum, malam esse fidei regulam & formam. A

De hac re, modò videbimus: interim, ne quis ante victoriam canat triumphum. B

Duo dicitis esse falsissima: dogma ipsum, deinde & ipsam loquendi formam, nempe quòd proprietates duarum naturarum in persona Christi essentiales realiter vtrique sint naturæ communes: in libro concordiæ contineri. C

Quia Admonitio nostra, non habet AIVNT, sed CONTENDVNT: idcirco respondere meritò possumus nullo iure à nobis exigi, vt ipsissimam talium verborum formam, sed sensum duntaxat, seu dogma in libro vestræ concordiæ contineri monstremus. Hoc autem difficile non est. Sed quid si ipsissima etiam verba manifestissimè ex libro illo proferamus? Audite igitur verba vestra ex libro concordiæ, de persona Christi, pag. 576.

Status Controuersiæ.

PRincipalis huius dissidii quæstio fuit, an inter diuinam & humanam naturam in Christo propter vnionem personalem, REALIS, hoc est, vera & reipsa existens in persona Christi fiat quædam communicatio: vt vna natura alteri proprietates suas communicet: & quæsitum etiam est, quousque illa realis communicatio extendatur. Sacramentarii affirmarunt, diuinam & humanam naturas in Christo eo modo vnitas esse, vt neutra alteri quicquam realiter, hoc est, verè & re ipsa, quod cuiusque naturæ proprium sit, communicet: sed nomina tantum nuda communicari. Vnio (inquiunt illi) facit tantum nomina communia: vt videlicet DEVS dicatur homo, & homo Deus appelletur: ita tamen vt DEVS nihil cum humanitate commune habeat: Et vicissim humanitas nihil cum diuinitate, quoad ipsius Maiestatem & proprietates, realiter, hoc est, reuera, & re ipsa commune habeat. Contrariam verò huic dogmati sententiam D. Lutherus, & qui cum ipso faciunt, aduersus sacramentarios propugnarunt.

Agnoscitis statum controuersiæ à vobis propositum: Num videlicet vna natura, alteri proprietates suas communicet? nempe realiter. Hoc dicitis à nobis negari: à Luthero autem & à vobis defendi. Annon igitur vestra doctrina hæc est, quæ ex diametro cum nostra pugnat, nempe, vtramque naturam in Christo, realiter alteri suas essentiales proprietates communicare? Contraria enim, id est sacramentariorum (vt vocatis) hæc est: Neutram alteri quicquam realiter, quod cuiusque proprium est (hoc est, essentiales suas proprietates) communicare. Communicare autem & facere communes, idem sunt. Quomodo ergo dicitis, in libro concordiæ non reperiri hoc dogma, proprietates duarum naturarum in persona Christi essentiales, realiter vtrique naturæ esse communes? Idem dicitis ibidem, hanc esse sacramentariorum doctrinam, nomina tantùm nuda (naturarum) communicari, fierive communia: vt videlicet, Deus dicatur homo & homo Deus: (quatenus scilicet hæc nomina naturas significant vt rectè postea explicatis) ita tamen, vt Deus (id est Deitas, sicut habetis in exemplari Germanico, & negatiua lecta) nihil cum humanitate commune habeat: & vicissim humanitas cum diuinitate, quoad ipsius maiestatem & proprietatem: Contrarium verò huic doctrinæ, à Luthero defendi affirmatis. Quid ergo vos cum Luthero aduersus

nos docetis aliud, quam vnamquamque naturam alteri naturæ, Deitatem humanitati, & humanitatem Deitati non sola nomina, sed etiam res ipsas, hoc est, essentiales suas proprietates, realiter communicare, facereque communes?

Item affirmatiua statuitis in vnione personali summam esse communionem, (id est, vt post explicatis communicationem realem) quam Deus (id est Deitas) cum assumpto homine (est autem assumpta natura, non homo) verè habeat: Et ex hac personali vnione & communione, promanare quicquid humani de Deo, & quicquid diuini de homine Christo dicitur. Hæc vos ibi. Vultis ergo de Christo homine non posse dici, quòd sit Deus, & omnipotens: & vicissim de Christo Deo, quod sit homo & crucifixus: nisi & naturæ sint in eadem persona realiter vnitæ, (quo nihil certius) & suas quæque natura proprietates alteri realiter itidem communicet. Non enim totam realem naturarum in eadem persona vnionem, sed etiam realem mutuámque proprietatum inter se communicationem in caussa esse docetis, quamobrem & diuina de Christo homine, & humana de eodem Christo Deo, verè & realiter prædicentur. Hoc mox exemplis clarissimè explicatis. Nam affirmatiua sexta, ex illa mutua naturarum inter se non solùm vnione, sed etiam reali communicatione, infertis fieri, vt tam Deus sit homo, quam homo Deus: Et nullo modo fieri posse, vt Deus sit homo, & homo Deus si diuina & humana naturæ nihil prorsus inter se reuera & reipsa communicarent. Agnoscitis vestra verba? Annon hic apertè statuitis & humanam diuinæ, & diuinam humanæ, quæ cuiusque sunt propria, si non omnia, saltem aliqua realiter communicare, seu communia facere? Et quòd neque Deus verè dici possit homo, neque homo Deus, nisi suas quæque natura essentiales proprietates (De iis enim est quæstio, vt in vestro statu quæstionis traditur) verè & reipsa alteri communicet? Atque vt confirmetis doctrinam vestram: subditis eadem sexta affirmatiua: dicentes, Quomodo enim homo Mariæ filius Deus, aut filius Dei altissimi rectè appellari possit: Si ipsius humanitas cum Filio Dei non esset personaliter vnita: Et realiter, hoc est verè & reipsa, nihil prorsus, excepto solo nudo nomine cum ipso commune haberet? Hæc vestra sunt. Propositio vestra, de naturis est, eáque perspicuè tradita: nempe Hinc etiam credimus, docemus & confitemur, quòd Deus (id est [illegible]) sit homo, & quòd homo (Iesus) sit Deus: id quod nequaquam ita se haberet, si diuina & humana natura prorsus inter se nihil reuera & reipsa communicarent. Hic clarè & ingenuè de naturis loquentes, docetis, illarum non solum vnionem in persona, sed etiam realem inter se suarum proprietatum communicationem, necessario requiri ad hoc, vt hæ propositiones de Christo veræ sint: nempe Deus est homo, & homo est Deus: idque contra scripturas, totámque Ecclesiam, quæ solam personalem vnionem naturarum in causa esse docent, cur illæ propositiones veræ sint: ratione scilicet eiusdem hypostaseos, quæ in vtraque natura subsistit: non autem ratione communicatarum inter ipsas naturas cuiusque proprietatum. In exemplo verò, quod subditis, [illegible] loquimini: in quem finem, vos videritis. Cum enim scribitis, Quomodo enim homo Mariæ filius, Deus, aut filius Dei altissimi rectè appellari possit: hic de persona manifestus sermo habetur: cùm verò subditis, si ipsius humanitas cum filio Dei non esset personaliter vnita &c.) Hic latent insidiciæ amphiboliæ. Illud enim Cum filio Dei, Et CVM IPSO (scilicet filio Dei) aut pro persona [illegible], quæ facta est communis naturæ etiam assumptæ: aut pro eius Deitate accipitis. Si primum, nihil probatis: de naturis enim disputatio est, déque reali proprietatum ipsarum, non in persona vnitione, sed inter se communicatione. Si secundum: manifestè ergo docetis, Christum hominem non verè posse dici Deum, nisi eius humanitas, cum eiusdem Deitate, & personaliter sit vnita (quod verú est:) &, præter nomina, aliquid aliud, hoc est, essentiales illius proprietates, cum ea habeat communes, hoc est, sibi realiter communicatas. Quæ vestra ratio si vera est, Ergo, sicut hæc vera non est, Christus homo est Deus, si humana natura non solùm ad personalē cum diuina vnionem, verum etiam ad realem diuinarum proprietatum communicationem, assumpta non sit: sic etiam hæc non fuerit vera, Christus Deus est homo, nisi natura diuina, præter personalem vnionem cum humana, humanas etiam proprietates sibi realiter habeat communicatas. Quid ergo clarius, quàm vos in libro vestræ Concordiæ docuisse dogma illud, quod iam negatis in illo contineri? Quis enim non videat, illis duabus affirmatiuis V. & VI. hanc à vobis impiam doctrinam confirmari. Nihil de persona Christi verè dici posse: nisi illud ipsum, de naturis quoque realiter prædicetur? eóque dici non posse, Christus homo est omnipotens, nisi etiam humana eius natura, omnipotens esse dicatur: Et rursus, non posse dici Christum Deum esse passum, nisi etiam eius Deitas, passa esse prædicetur? Sed plura videamus.

Affirmatiua IX. disertè scribitis: Quapropter verè Filius Dei pro nobis est passus nihil certius sed iuxta proprietatem humanæ naturæ. Quo sensu nouam hāc locutionem in Ecclesiam introducere audeatis: liquet primum ex præcedentibus, deinde etiam ex insequentibus. Ex præcedentibus quia conclusistis affirmatiua V. Quicquid humani de (Christo Deo) (veluti est pati) Et quicquid diuini de homine Christo (veluti est, esse omnipotentem) dicitur, & creditur: ex personali vnione (quod verissimum est) & ex communione (id est, reali idiomatum communicatione) quæ inde (id est, ex vnione personali), consequitur: totum illud promanare. Quam doctrinam confirmastis affirmatiua VI. vt ante explicatum est. Sicut ergo id non dicitis, de Christo homine verè prædicari, quod sit Deus, quia eius humanitas non solum personaliter vnita est cum Deitate, verum etiam, quia essentiales proprietates sibi habet realiter communicatas: Sic aliter intelligi non potest, quod ex vestra præcedenti doctrina infertis, dicentes: Quapropter Filius Dei verè passus est secundum proprietatem humanæ naturæ id est, secundum, vt ita loquamur, patibilitatem) quam quia patibilitas hæc, diuinæ naturæ realiter fuit communicata. Ex sequentibus idem colligitur. Nam affirmatiua XII. & vbicunque de Cœna agitis, vultis non solùm personam Christi sua Deitate: verùm etiam corpus eius, in Cœna (hoc est, nō tam vbi celebratur Cœna, quàm in panibus, quibus corpus ipsum Christi distribuitur) sua substantia præsens esse: Et additis hoc fieri, non iuxta modum & proprietatem humanæ naturæ, sed iuxta modum & proprietatem dextræ Dei, id est secundum modum Deitatis. Quid autem vobis hoc aliud est, quàm proprietatem Deitatis qua vbique tota præsens est, nempe infinitatem & simplicitatem, corpori Christi realiter communicatam esse: quia possit realiter præsens esse in singulis panibus Cœnæ? Hæc autem est vestra conclusio de Cœna: Et hoc vobis est, esse præsens secundū proprietatem dextræ Dei. Quid igitur aliud etiam vobis fuerit Christū Deum passum esse, secundum proprietatem naturæ humanæ: quam Deitati proprietatem humanæ naturæ, qua pati possit realiter fuisse communicatam, seu factam esse cōmunem? Eadem affirmatiua XII. communicationem idiomatum definitis esse realem vtriusque, notate hoc VTRIVSQVE naturæ proprietatum communicationem: quam quia negabat Nestorius, ideo cùm dicitis soluisse personam: à vobis autem ideo non solui, quia illam admittitis. Hæc vos ibi. Si igitur realis communicatio idiomatum, est realis, non vnius tantum, sed vtriusque naturæ communicatio ita vt non minus humana suas diuinæ, quàm diuina suas humanæ realiter faciat communes: Et vos ideo contra Nestorium illam vtriusque naturæ proprietatum communicationem profitemini, ne sicut ab illo, sic à vobis persona soluatur: Annon apertè hoc dogma docetis, proprietates duarum naturarum in persona Christi essentiales, realiter vtrique naturæ factas esse communes? Quomodo ergo id in Apologia falsissimum esse vociferamini? Obiter hic lectorem monemus, causam cur Nestorius dicatur à Patribus soluisse personam Christi, non fuisse, quòd negauerit proprietatum vtriusque naturæ communicationem, sed quod negarit vtriusque naturæ in vna persona seu [illegible], verā realémque vnitionem. Imò contrà, negata personali seu hypostatica vnione naturarum, volebat proprietates Dei essentiales, veluti est viuificare, &c. realiter cōmunicatas esse, à filio Dei, ipsi filio hominis. Et ita propter hanc communicationem dicebat carnem Christi esse

viuificam, item edere miracula: aduersus quam doctrinam perpetuò pugnat Cyrillus: Et contendit fieri nullo modo posse, vt pura creatura ad tantam dignitatem admitti possit, vt quæ sunt propria Dei, ea in se habeat verè communicata: ac proinde cum scriptura dicat Carnem Christi nos viuificare: inde infert & euincit, carnem Christi, vnitam esse verbo viuifico, non ἐξ ἀρχῆς, & gratiam, sed κατ' ἀλήθειαν: & ideo dici viuificam, quia caro eius est, qui omnia viuificat: idque per eam nobis applicatam fide &c. sed redeamus ad rem. Vos item negatiua V. eos, hoc est Theodoretum & alios Patres, damnatis, qui scripserunt, vnio personalis communia tantum facit nomina (nempe vnius naturæ, & proprietatum eius) alteri naturæ: cùm alioqui res etiam ipsæ, tam vnius, quàm alterius naturæ, communes sint personæ. Cum igitur vos illud dictum damnetis tanquam falsum: annon contrarium dogma tanquam verum profitemini nempe non solùm nomina, sed etiam res ipsas cuiusque naturæ, propter vnionem hypostaticam, fieri alteri naturæ communes? Item negatiua VI. damnatis, si quis dicat, has locutiones, Deitas (sic enim habetis in exemplari Germanico: quod cur in concretum mutaueritis in Latino, dicentes Deus, iudicet prudens lector) est homo, & humanitas est Deus, phrasin tantùm esse & modum loquendi quendam: Deitatem enim nihil cum humanitate, & humanitatem nihil cum Deitate, realiter habere commune. Annon igitur harum propositionum contrarias & contradictorias, nempe, Deitas omnia aut quædam sibi propria, humanitati: & vicissim, HVMANITAS omnia, aut quædam sibi propria, DEITATI realiter communicat: probatis? Qui enim contradictoriarum vnam negat: alteram fateatur necesse est. Quomodo igitur audetis negare, dogma hoc in libro Concordiæ vestræ, contineri: proprietates duarum naturarum, in persona Christi essentiales, realiter vtrique naturæ esse communes? Vos hoc dogma cumprimis in vestro libro vrgetis, varijs licet loquendi formis: Et tamen hoc à Neustadianis, vobis falsò affingi, non pudet securè calumniari.

Not. Sed hac de re gratias Deo, imò & vobis agimus: quod nobiscum, dogma de reali communicatione, hoc est, quòd proprietates naturarum in Christo essentiales, factæ sint realiter inter ipsas naturas communes, falsissimum esse, liberè profitemini. Falsum igitur est, vestra etiam confessione, quòd docetis, Naturam humanam in Christo, ex vsurpatione, seu ex reali communicatione maiestatis diuinæ, factam esse omnipotentem, & omniscíam & cætera. Videtis vim veritatis? Hæ certè non sunt coactæ interpretationes,

D sed necessariæ consequentiæ. Proinde quod dicitis. Imò hoc ipsum dogma, proprietates naturæ vnius, alterius fieri proprietates essentiales, liber Christianæ concordiæ reijcit, atque impietatis & hæreseos condemnat: quomodo igitur id ipsum, eodem libro profiteremur? merus est fucus, & puerile effugium. Primùm enim, quis vnquam dixit, proprietates vnius naturæ essentiales, fieri alterius naturæ proprietates: vt illam damnare potueritis? Deinde nos non accusamus vos hac de re: sed quòd dicatis, fieri alteri naturæ re ipsa communes. Esse communes, & esse proprias, pugnantia sunt. Quare licet vnum non dicatis, sed damnetis: non tamen sequitur, alterum igitur à vobis eodem libro non doceri.

E Egregios nostrorum sensorum Interpretes. Vos igitur datis, quod vobis obijcimus, nempe doceri à vobis, essentiales naturarum in Christo proprietates, realiter vtrique naturæ esse communes: sed tantùm nostram, id est, quam nobis affingitis, interpretationem reijcitis. Hoc nobis satis est, quod ad statum controuersiæ attinet. Status autem controuersiæ non est, an proprietates vnius naturæ essentiales, sint factæ alterius naturæ essentiales proprietates: sed an factæ sint eis communes. Quis enim vnquam tam imperitus fuit, vt vel per somnium cogitarit, quod est vnius proprium, alterius etiam fieri proprium posse? Sed an quod est proprium alterius, possit fieri commune; De hoc

F dubitari non immeritò potuit. Hic insidiosè restringunt ad naturam vnam: quod in statu tamen controuersiæ, vt supra ostensum est, ad vtranque extenditur.

G Dicitis, sed nunquam probastis; nec in æternum probare poteritis: quoniam nec scripturas, quas in hac causa adfertis, nec patrum, quæ adducitis testimonia, pace vestra dictum esto intelligitis, vt suo demonstratum est loco. Quæ enim est vel inscitia vel impudentia, citare dictum Athanasij ex epist. ad Epictetum pro reali communicatione idiomatum diuinorum in humanam naturam facta: cum ibi de effectis creatitijs loquatur Athanasius, vt de gloria resurrectionis? Hæc enim, verbis in Apologia citatis, imò etiam vtcunque mutatis (nomine enim corporis, Apologetæ nomẽ humanæ naturæ reposuerunt) subijcit explicationis gratia Athanasius: si quidem ex mortali, factum est immortale (corpus:) & cum naturale esset, Spirituale redditum est, & cum è terra prolatum esset, Cælorum portas transcendit. Hæc pag. 78. Sed nostri bonæ fidei doctores, omittunt, mutant, addunt patrum dicta: prout putant suæ causæ, apud imperitos prodesse posse. Leganiur & quæ sequuntur apud Athanasium: Et quisque videbit qua fide, aut etiam quo iudicio, citentur ab istis Mundi reformatoribus Patres.

H Imò verè. si de proprietatibus essentialibus naturarum sermo est: eodem planè modo & sensu, quæ sunt humanæ, de diuina, quo etiam, quo sunt diuinæ, de humana prædicantur, nempe in Concreto. Tam enim verè de Deo prædicatur, quòd sit homo, quod sit passus: quàm de homine, quod sit Deus, quod impatibilis. Et apud Patres eodem sensu dicitur, quod verbum suæ carni communicet, quo etiam idem verbum dicitur, quæ sunt carnis, sua ducere: nempe cum simpliciter de solis proprietatibus sermo est. Sed hoc est discrimnis: quòd diuina, humanæ non solùm sua imputat, verum etiam earum effecta realiter donat: quæ autem sunt humanæ, ea tantummodo sua ducit: ab ea autem nihil realiter in se accipit. Hæc cum passim in Patribus occurrant: in eadem etiam epistola ad Epictetum, obseruari facilè possunt. & qui hæc non intelligunt, ij & sibi & alijs imponunt, in patribus legendis & citandis.

I Quæ si verò aliàs fuerit de iis controuersia, per vos autem composita. Sed quod dicunt de tertio genere, mera sunt ipsorum somnia, vt suprà demonstratum est.

K Apostolus cum dixerit ad Galat. Vos omnes Filij Dei estis per fidem: profectò hanc generalem propositionem probauit, Quicunque in Christum credunt, ij sunt Filij Dei. quid ita? quia ratio cur Galatas vocarit Filios Dei, fuerat illorum fides in Christum Filium Dei: cui quicunque fide copulantur, υἱοθεσίας participes fiunt. Cum ergo vos passim in libro vest. concordiæ rationem, cur dicatis, proprietates diuinæ naturæ humanæ communicari, asseratis esse vnionem personalem: Et hac vnione, non minus diuinam humanæ, quàm humanam diuinæ vniri: quomodo in libro hanc generalem propositionem: Naturæ personaliter vnitæ, necessariò sibi communicant proprietates, contineri negatis, sed illam etiam nunquam falsam reijcitis? Si est falsa hæc Thesis vt reuera est; profectò nec illa hypothesis vera fuerit, quam ex vnione personali deducitis, de communicata realiter maiestate ipsi humanæ naturæ nisi etiam vera sit altera, de communicatis proprietatibus carnis ipsi naturæ diuinæ. Aut igitur negandum fuerit, vnionem hypostaticam causam esse realis communicationis idiomatum: aut vtraque hypothesis concedenda. Quod dicitis de Samosateno & Nestorio in hac causa: aut non intelligitis quod scribitis: aut in quo nos illorum exemplo restringitis, ambiguis pro vestro more, ludentes & illudentes, vocibus. Illi enim naturas ἀσυγχύτως dicebant, hoc est, eas non potuisse in vnam personam vniri: idque propterea, quòd negabant, Iesum illum visibilem, esse verum Deum: Nos verò de reali idiomatum communicatione, quæ non in persona, sed in ipsis naturis fiat, disputamus. Imò Nestorius volebat, realem idiomatum diuinorum communicationem factam esse in filio hominis: vt quòd eius caro possit viuificare, peccata remittere, miracula edere: Sed non contra, vt quòd filius Dei sit passus, &c.

L Falsum: vnione enim hypostatica, non reali communicatione Idiomatum, sicut semel fuerunt vnitæ: sic in sempiternum simul vnitæ seruantur.

M Merum esse figmentum, vos ipsi testimoniis, quę è sacris literis profertis planè confirmatis. Sic enim Deus non mutatur: Ergo manet in suo proposito. Dixit

autem

autem alibi, gloriam meam alteri non dabo id est ulli creaturæ realiter communicabo. Annon verò maiestas illa de qua est quæstio, ad gloriam Dei pertinet? hæc est ipsa Dei gloria? Falsum igitur, eam humanæ naturæ communicari. Dicta illa Phil. 2. & Matth. 28. nihil ad realem communicationem pertinere sæpe demonstratum est: Et interprete Luthero in libro de verbis Dauidis, per communicationem Idiomatum intelligenda sunt. Vana igitur vestra distinctio.

N Exaltationi, increatæ quidem per gratiam vnionis: Creatitiæ autem realiter, pérque gratiam habitualem. Nec aliter intellexerunt Athanasius, vt supra diximus, & Cyrillus, aliique Patres, cùm dixerunt, diuinam ab humana nihil humanam autem à diuina, plurima accepisse, quàm de reali rerum creatitiarum communicatione. Per gratiam autem vnionis, tam diuina humiliata est, quam humana exaltata, Phil. 2.

ADMONITIO CAP. VIII.

pag. 252.

2. De similitudine ferri candentis.

VTuntur & similibus: sed quæ ipsos partim non iuuant: partim etiam lædunt. Ferro candenti, inquiunt, ignis proprietates realiter communicantur, vt vrat, fulgeat: Sic etiam naturæ humanæ realiter communicantur proprietates diuinæ naturæ, cui vnita est. Sed non vident, aut dissimulant se videre, non omnes proprietates ignis, sed eas duntaxat ferro communicari quæ naturam ferri non destruant, vt calorem, molliciem, fulgorem, non autem raritatem & leuitatem ignis, motionem sursum. His enim in materiam ferri transfusis, non iam amplius ferrum ignitum, sed ignis esset. Sic multa ineffabilia dona communicantur humanitati à Deitate, sed non ipsam destruentia, & in aliam naturam commutantia. Aliud est ornare, aliud destruere naturam humanam: sicut aliud est ferrum candefacere, aliud comburere, aut in ignem mutare. Præterea, cùm ferrum candeat, non per substantiam ignis, sed per calorem, contactu ignis sibi inditum: Si volunt sic etiam realiter carnem per Deitatẽ fieri omnipotentem & infinitam? non effugiunt eam, quam olim defenderunt, Creatam deitatem, & creatæ virtutis cum increata Deitate exæquationem. Hæc illi quidem, cum sentirent, quàm in durum scopulum impegissent, substituerunt aliud commentum, videlicet humanam naturam non per creatam & accidentalem sed per increatam & essentialem omnipotentiam hoc est, per ipsam Deitatem esse omnipotentem. Verum id multò etiam est absurdius, & magis impium, quàm illud prius: Per hanc enim omnipotentiam nihil potest esse omnipotens nisi quod est ea ipsa omnipotentia, hoc est, ipse Deus. Ac proinde homo etiam Christus, per hanc omnipotentiam non possit esse omnipotens, nisi eam haberet in se tanquam partem substantialem suæ personæ.

Aduersatur ergo iis similitudo, siue ad personam, siue ad carnem Christi accommodata. Ferrum enim candens vrendi potens est, non quia ignis sit de ipsius substantia sed quia calor ab igne ipsi est inditus. Sed homo Christus est omnipotens, non quia omnipotentia creata ipsi sit à Deo indita, sed quia omnipotentia est de ipsius substantia: Caro enim non est omnipotens, quia nec omnipotentia est de ipsius substantia, nec accidentalis aliqua omnipotentia ipsi à Deitate cui vnita est, infunditur. Et sicut propriè loquendo, non ipsum ferrum, sed calor, qui inest ferro, vrit corpora admota: Sic non caro dat Spiritum sanctum & operatur vitam æternam, sed ... qui in carne illa habitat, & tamen caro etiam suo modo viuificat cum tangitur, id est, fide apprehenditur & nobis vnitur. Sic enim spiritus in illa habitans nos viuificat sicut calor ferri vrit cum ferrum tangitur. Vrit autem non ferrum, sed ferrum candens, per calorem quem habet sibi vnitum subiectiuè: sic non humanitas, sed homo Christus est omnipotens per Deitatem, quam in se habet vnitam carni suæ personaliter.

Sic etiam animæ & corporis similitudo ipsos refutat magis quam tuetur. Nam proprietates essentiales distinctæ manent realiter; saluâ interea reali & personali vnione animæ & corporis.

APOL. fol. 50.

OPpugnant postea similitudinem de ferro ignito, quæ in libro concordiæ, ex Origene, Basilio, Cyrillo, Augustino, Damasceno, ad explicationem sanæ doctrinæ, de cõmunicatione maiestatis fuit allegata. Apparet autem, id quod candidus lector diligenter notet huic similitudini ab orthodoxa antiquitate semper vsurpatæ, singulariter eos aduersari: propterea quòd doctrina huius mysterij, vt in sacris literis reuelata est, hac similitudine declarata facilè à simplicioribus etiam intelligi comprehendíque potest. Quare in hoc ipsum omni studio & viribus incumbunt, vt dictas similitudines Ecclesiæ Dei vel planè eripiant, vel annihilent & peruertant. a

De similitudine desumta à ferro candente, quâ orthodoxa Ecclesia semper est vsa.

Examinabimus autem eorum, qua vtuntur, Sophisticam. Prætendunt communicare quidem ferro igneam aliquas proprietates: sed eas duntaxat, quæ naturam ferri non destruunt vt calorem, molliciem, fulgorem Non autem raritatem & leuitatem ignis, motionem sursum. His enim in materiam ferri transfusis, non iam amplius ferrum ignitum, sed ignis esset. Sic multa ineffabilia dona communicari humanitati à Deitate: sed non ipsam destruentia, & in aliam naturam commutantia. Ad quam elusionem, simplex hæc est plana, nostra, librique concordiæ, responsio. Scire etiam nos, Dei beneficio, similitudines, non per omnia & in omnibus quadrare, vt dicitur, partibus. Ferrũ enim subiectum est caloris & fulgoris: humana autem natura nequaquam *subiectum est*, in quod diuina Maiestas sit effusa. Id quod Iustinus etiam Martyr de similitudine deducta ab anima & corpore humano verum fatetur: b Quemadmodum etiam illud facilè damus: nequaquam doctrinam de communicatione maiestatis & virtutis diuinæ, huiuscemodi superstructuros nos similitudinibus, nisi sacrarũ literarum expressis sciremus eam fundatam esse testimoniis. Similitudines enim longè infirmiores & minores sunt quàm quę ad altissimo di mysteriorum demonstrationem tantùm adhiberi debeant. Cùm autem manifesta extent c sacrarũ literarum testimonia, Matt. 11. 28. Ioh. 3. 5. 6. Phil. 2. 1. Ioh. 1. &c. quæ citra cõtradictionem huius doctrinæ fundamẽtum continent: & huc accedat totius Orthodoxæ antiquitatis consensus: quem similitudine hac, desumta à ferro ignito exprimere voluerunt: non possumus à similitudine hac, in qua præcipua ad doctrinam hanc spectantia explicata sunt, recedere: nisi ipsam veritatem prodere, verbúmque Dei negare velimus. Non est autem controuersia, de enunciationibus primi generis: nec de creatis etiam donis tantùm, de quibus hanc similitudinem *accipi & intelligi tantum volunt*, verùm controuersiæ hic est status, an satisfiat similitudini, si d

ad habitualia & creata dona tantùm restringatur: quæ humanæ naturæ sic donata sunt, vt illa veluti creata & finita dona ac idiomata in se & per se possideat: & an Orthodoxa antiquitas, in hanc sententiam tantùm, & non
e aliter similitudine illa sit vsa. *Qua tone si informata*, liquidò apparet, aduersarios nimis ieiunè & frigidè de sententia huius similitudinis sentire & loqui: longéque aliud ex ea concludere conari, quàm ad quod concludendum ab orthodoxa antiquitate, excogitata est & vsurpata.

Patres enim, quorum mentio suprà facta, Origenes li.2. de principiis, Basilius de Natiuitate Christi, Cyrillus de incarnatione vnigeniti cap.8. Et lib.1. in Iohan. cap.15. & lib.14. cap.15 Augustinus de Incarnatione: & Damasc. lib.3. cap.12. &c. quando hac vtuntur similitudine,
f. desumta à ferro ignito, *nullo modo* ad habitualia & creata dona seu finitas qualitates respiciunt: quas humana Christi natura, in se & per se possidet: verùm ad communicationem diuinæ maiestatis & gloriæ: quemadmodum id ipsorum testimonia clarissima luce euincunt.
g. *Verba Origenis* hæc sunt. Ipse ignis diuinus substantialiter in ea anima requieuisse credendus est, ex qua ad cæteros aliquis calor venerit.

Basilius: Quomodo Deitas est in carne? Sicut ignis est in ferro: non transitiuè: sed μεταδοτικῶς, communicatiuè. Cyrillus inquit: Quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno aut palea occultauerit, totum inde ignitum necessariò fiet. Sic Verbum Dei tanquam scintilla, in naturam nostram immissum, totam inde inflammauit, atque ad vitam reduxit. Idem in Carbone, tanquam in imagine, licet conspicere adunatum quidem humanitati Deum verbum: non tamen prorsus prodesse quod fuerat, transformasse autem magis assumtam naturam, in suam gloriam & operationem.

Qua similitudine tria potissimum orthodoxa antiquitas docere voluit. Primò quemadmodum duæ distinctæ substantiæ seu naturæ ignis & ferri, vniuntur, citra transmutationem aut exæquationem naturarum essentialiúmque proprietatum: ita etiam duas naturas in Christo in vnitatem personæ, citra commutationem, exæquationem, aut abolitionem naturarum, essentialiúmque proprietatum, inseparabiliter sibi deuinctas esse.

Secundò, Quemadmodum ignis propter
h. vnionem *essentiales suas proprietates* lucendi & vrendi ferro communicat: sine omni naturarum vtriusque commixtione aut transmutatione: sic communicare etiam, diuinam Filii Dei naturam assumtæ humanæ naturæ, ratione & respectu vnionis personalis, essen-
i. tiales proprietates: *quibus in ea, cum ea, per eam luceat, operetur, efficax sit.* Hæc tamen omnia fieri citra permixtionem aut confusionem naturarum, essentialiúmque proprietatum.

Vnde Basilius, de Natiuitate Christi dicit: Quod sicut ignis sit in ferro, non transitiuè, μεταδοτικῶς, communicatiuè: & tamen totum ferrum se ipso repleat, &c. Ita Verbum non sustinuisse mutationem aliquam: quando caro factum est: *Communicatiuè* autem intelligit Basilius de communi k
possessione, vsu & effectu, communicatæ maiestatis diuinæ, ad quam assumta humana natura per personalem vnionem exaltata est.

Tertiò, Quemadmodum ignis, licet ferro communicet suas proprietates, non tamen contra ferrum suas qualitates communicare igni, frigus & nigredinem: Ita in personali etiam vnione duarum naturarum in Christo: Diuinam quidem humanæ suas, non autem vicissim humanam diuinæ suas communicare qualitates. Quemadmodum hoc ipsum præclarè Basilius exposuit. *Quo* l
modo igitur Deus Verbum, corporea debilitate non impletum est? Dicimus, veluti neque ignis ferri proprietates transsumit. Nigrum est ferrum & frigidum, sed tamen ignitum, ignis formam induit, & ipsum illustratur ac candescit, non nigrefrigefaciens flammam: Sic sanè etiam humana Domini caro particeps facta est Deitatis, non propriam debilitatem Deitati distribuit: Ad hæc tria: nec vlterius: similitudo hæc, in libro Concordiæ se extendit: Ex quibus perspicuum est, non posse hanc similitudinem, vt aduersariis placet, ad creata tantùm & finita dona restringi.

Quòd autem ignis ferro raritatem, leuitatem, & motionem suam non communicat, licet reliquas proprietates, vim lucendi, vrendi, penetrandi communicet: nihil omnino caussæ huic derogat: nec sanam doctrinam de communicatione maiestatis & virtutis diuinæ, cuius expressa habemus in sacris literis testimonia, tollit & euertit. Nec ex illa consequitur, assumtæ humanæ Christi naturæ, accidentia aut qualitates seu finita dona communicari tantùm. Satis est scripturam testari, & similitudinem de ferro ignito confirmare: quod quemadmodum essentiales ignis proprietates ferro, citra eius destructionem communicari possunt: Sic etiam essentiales proprietates filii Dei, de quibus expressa habemus sacrarum literarum testimonia, posse humanæ naturæ, citra eius destructionem & abolitionem communicari. Huc vsque enim orthodoxa antiquitas similitudine ista est vsa, & ad præsens negotium accommodauit.

Quemadmodum igitur ignis ferro proprietates, lucendi, vrendi, penetrandi, realiter & verè communicat, nec tamen communicat raritatem, leuitatem, motionem suam, & hac ratione ferrum in suam substantiam non transmutat: Eodem modo euincitur Filium Dei assumtæ humanæ naturæ facilè omnem potestatem, virtutem, vim viuificandi, facultatem cooperandi, gubernandi, &c. communicare posse, per & propter personalem vnionem, & sessionem ad dextram Dei: nec tamen necessariò consequi, vt aduersarii volunt, proprietates com-

communicare, æternitatem, infinitatem, essentiam, quæ ipsa est ab æterno, spiritualem, & quæ huius generis sunt alia: multò minus, abolitis essentialibus proprietatibus ipsaque natura & essentia, transformare illam in essentiam Spiritualem, æternam, infinitam, &c. quę ipsa est Diuinitas.

m Denique si ignis ferro *quasdam* proprietates essentiales communicare potest: nec necessariò propter illam communicationem, ferrũ in essentiam suam transmutat: quanto magis Filius Dei assumtæ naturæ humanæ proprietates eas, quas vult, de quibus ex verbo Dei tãtùm statuimus & pronunciamus, illiúsque limites non egredimur, communicare potest: nec ideò necesse est, mox eam in essentiam transmutare diuinam.

Quæ etiam de creata obiiciunt Deitate, & de diuinæ & humanæ naturæ in Christo exæquatione, ea in libro Christianæ Concordiæ, adeò clarè & perspicuè refutata sunt: vt cuiuis veram illius libri & nostram sententiam facilè sit intelligere: nisi studio quodam & petulãtia exagitare alicui volupe. Vtramque enim opinionem & eam de creata Deitate, & alteram de exæquatione liber Concordiæ expressis verbis reiicit.

Aduersari etiam nobis dicunt similitudinem de ferro candente: Ferrum enim candens vrendi, aiunt, potens est, non quia ignis de ipsius sit substantia: sed quia calor ab igne ipsi
n est inditus: *Sic hominem* Christum esse omnipotentem, non quia omnipotentia creata ipsi à Deo sit indita: sed quia omnipotentia de ipsius est substantia.

o *Respondemus*, Nõ asserimus humanæ Christi naturæ creatam & à diuina natura separatam communicatam esse omnipotentiam, quã in se & per se possideat, & cuius ipsa existat subiectum, id quod falsò nobis affingunt. Sed dicimus omnipotentiam ei ratione & respectu personalis vnionis esse communicatam, ad illius communionem & vsurpationem esse exaltatam. Piam etiam antiquitatem similitudinem illam, non ad creatas qualitates, & finita dona, sed ad communicationem Maiestatis diuinæ accõmodasse, ex Origene, Cyrillo 6. de Incarn. Vnig. ca. 8. & aliis testimoniis constat. Nec etiam docemus, omnipotentiam humanę naturæ esse substantiam, aut substantialiter ei communicatam: Ita vt humana natura substantia sua omnipotens, vel substantialiter omnipotentiam possideat: Verùm, vt diximus, doctrina libri Concordiæ est, omnipotentiam assumtæ naturæ, in persona, seu ratione & respectu personalis vnionis esse cõmunicatam: ad eiusdem communionem & vsurpationem esse exaltatam, diuinámque omnipotentiam & maiestatem, in, cum, & per assumtam humanam naturam lucere, operari & efficacem esse: quemadmodum ignis, in, cum & per ferrum sibi vnitum, lucet, splendet, vrit. Denique quando de cõmunicatione Maiestatis loquimur: intelligimus non essentialem communicationem aut naturalem effusionem, vel separationem diuinarum proprietatum aut createç omnipotentiæ, in assumtam humanam naturam: quemadmodum aqua è vase vno in aliud transfunditur: sed personalem communicationem, seu communicationem quę existit ratione & respectu personalis vnionis, illiúsque est consequens.

Sic similitudinem animæ & corporis refutare magis nos, quam tueri, prætendunt: quòd proprietates essentiales distinctæ maneant realiter: Idipsum nos etiam credimus, docemus, profitemur: proprietates essentiales, animæ & corporis, manere distinctas, nullóque modo confundi & permisceri: Animam verò põtentias suas, vt eas nominant, corpori nõ verè & realiter, communicare: Ita vt in, cum, & per corporis organa, quamdiu corpori vnita est, non agat, euidens est mendacium. Anima enim oculis videt, auribus audit, lingua loquitur, manibus apprehendit: *ratione m etiam quod attinet*, vtitur illa instrumẽto, capite, cerebro, voce: *Et vicissim oculi vident*, aures audiũt, &c. ex illa tantùm caussa, quod anima vnà cũ potentiis suis, vnita corpori personaliter: Nec tamen hanc, quæ physica est & naturalis communicatio, *sequitur transformatio* animę in corpus, aut corporis in animam: nulla etiam exæquatio proprietatum animę & corporis. *Quòd si communicatio illa, in* vnione hac animę & corporis, quæ naturalis est, locum habet, citra vllam commixtionem aut exęquationem: quantò magis vera esse, & locum habere poterit in assumta humana natura, quam Filius Dei in vnitatem personæ indissolubili vinculo, sibi copulauit: & tamen hanc *nobis aduersari* similitudinem contendere audent.

Marginal letters beside this paragraph: p (at its first line), q (at "tur, manibus apprehendit"), r (at "voce"), s (at "municatio"), t (at "quatio proprietatum"), u (at "copulauit").

Margin note: *De similitudine animæ & corporis humani qua orthodoxa Ecclesia semper est usa.*

RESPONSIO.

NOn oppugnamus ipsam similitudinem, neque a quæ inde concludere voluerunt Patres: sed id duntaxat, quod vos de reali vestra Idiomatum com- 1 municatione, ineptè colligitis, & præter propositos Patrum in illa similitudine, fines, simplicioribus hominibus persuadere conamini. Sanctis enim illis Patribus, adeóque toti Ecclesiæ, fœdissimam notam, vestro isto candenti ferro, inuritis: dum hoc simile, vltra illorum scopos, extenditis: cùm nihil minus, quam istud vestrum dogma, illo simili docere voluerint: id quod cuiuis manifestum fieri potest, si spectet, aduersus quosnam hæreticos, illud simile Patres vsurparint.

Primum aduersus Arianos & Nestorianos, hanc similitudinem vsurparunt, qui negabant illum hominem Iesum, verum etiam esse Deum, duásque naturas, diuinam & humanam in vna eadémque persona, καθ' ὕπαρξιν esse vnitas. Ecce enim, inquiebant Catholici, duas naturas, ferri & ignis, in vno & eodem subiecto.

2. Aduersus Apollinarem, qui verbum volebat mutatum esse in carnem. En ignem ferro vnitum, sine vlla sui mutatione.

3. Aduersus Eutychen, qui in Christo duas in vnam confundebat naturas. En duas distinctas, & sine vlla confusione vnitas in ferro naturas.

4. Aduersus Monotheletas: qui licet verbis duas distinctas in Christo naturas profite-

gentur, vnicam tamen duntaxat facultatem intelligendi, & vnicam volendi & vnicam operandi, eóque & vnam tantummodo actionem in Christo imaginati fuerunt. En in machæra ignis secante diuersas distinctasque actiones ignis & ferri: eóque & distinctas agendi facultates. Hæc illo simili, & animæ itidem ac corporis, solis etiá & primogeniæ lucis, & si quæ sint alia similia docere voluerunt Patres: Vestrum autem dogma nequaquam: cùm neminem habuerint, a quo ad hanc disputationem excitarentur. Cùm igitur vos isto simili, ad aliud longè diuersum, & Patribus incognitum dogma, Ecclesiæ obtrudendum, abutamini: meritò non simile ipsum, sed vestrum illius abusum oppugnamus: Et contra isto simili monstramus, essentiales qualitates naturarum in Christo, vnitas quidem esse [illegible], quemadmodum & naturas: sed minimè realiter, quæ vnius sunt, alteri esse communicatas, nisi nomine communicationis idem, quod & nomine vnionis, seu communionis, intelligatis. Nam in ferro, primùm non insunt essentiales ignis proprietates, sed tantum quædam illarum effecta. Deinde si fingamus, illas inesse, non tamen realiter sunt ferro communicatæ, sed tantum vnitæ. Non enim ferrum lucere, vel vrere, sed ignem in ferro & per ferrum. Nec aliud voluisse Patres, abundè & perspicuè in illorum testimoniorum, quæ adducitis, explicatione, alibi à nobis demonstratum est.

b Si humana natura non est subiectum: vera ergo diuinorum Idiomatum communicatio, cum illa facta non est, ita vt omnipotētia Dei, de illa verè possit prædicari. Quicquid enim de aliquo verè & realiter prædicatur: id de illo prædicetur necesse est: aut vt pars eius essentialis, aut vt accidens de subiecto. Diuina autem idiomata, non esse partem substantialem humanæ naturæ, extra controuersiam est.

c Hæc testimonia, nil vobis fauere, antea ostensum est. Testimonia itidem Patrum, vobis erepta sunt.

d Falsum est illud TANTVM, vt paulò ante monstratum est.

e Sed malè vos sic informatis, non nos.

f Falsum est illud, NVLLO MODO.

g De iis testimoniis supra dictum est, quomodo sint intelligenda. De vnione verbi ad carnem [illegible]: minimè autem de reali Idiomatum communicatione, loquuntur.

h Nimis supina est ignorantia, dicere, qualitates illas, fulgorem videlicet & calorem in ferro ignito, proprietates esse ignis essentiales. Essentiales enim rerum Physicarum, nec videri, nec tactu percipi possunt: quemadmodum neque ipsa rerum essentia. In aqua calida inest adhuc essentialis eius proprietas, quæ est frigiditas (inseparabiles enim sunt a suis subiectis & substantiis essentiales proprietates) quis tamen illam sensu percipiat?

i Quòd natura diuina luceat in natura humana & in ea, & cum ea, & per eam operetur: id non concludit realem Idiomatum communicationem, sed tantum veram & hypostaticam vnionem. operatur IN EA, quia in ea inseparabiliter inhabitat, & agit: CVM EA, quia ipsa etiam humana cooperatur diuinæ, consensu saltem & voluntate: PER EAM, quia multa, quæ præsertim ad officium Mediatoris pertinēt, per illam efficit, tanquam per organum, illúdque [illegible] vnitum, intelligens, volens, agens: Sed quid hæc ad veram & realem Idiomatum communicationem? Hanc verò illo simili voluisse Patres demonstrare, falsum est.

k Falsissimum est, vt suo loco ostendimus, Cùm de quibusdam tantummodo effectis ignis in ferro, non autem de communicatis essentialibus proprietatibus loquatur Basilius. Caro (inquit) participauit Deitate. Sed quomodo? Per vnitionem cum illa & per effectorum eius perceptionem. Ipsa enim impartibilis est. Participare autem est partem accipere. Nos quoque facti sumus participes diuinæ naturæ, ait Petrus: quomodo? effectis eius, vti est creata sanctitas, bonitas, sapientia, nobis realiter communicatis.

l Proprietates vocauit Basilius, ipsas ferri qualitates non essentiales, vt ex contextu liquet.

m Annon videtis ex voce QVASDAM, non essentiales qualitates, sed accidentales communicari? Essentiales enim non communicantur sine substantia. Hæc autem communicata, omnes non quædam communicantur.

n Admonitio non habet, sic, sed sic. Non enim affirmamus, sicut ferrū ideo vrit, quia illi calor ab igne inditus est, sic Christum &c. Sed hoc negamus: & auctoritatione dici & esse omnipotentem profitemur.

o Vos non respondetis ad propositum. Nos enim affingimus vobis, quòd doceatis, carnem ideo esse omnipotentem, quia creata omnipotentia sit ei communicata: aut ideo, quia omnipotentia increata, Deitas illius substantia, ita vt caro sua substantia seu [illegible] essentialiter sit omnipotens: sed hoc argumento concludimus, carnem nullo modo esse realiter omnipotentem: quia si est, aut est per creatam omnipotentiam illi à Deitate infusam, quo pacto ferrum calidum est, quia scilicet calor est illi ab igne inditus, aut per increatam omnipotentiam, hoc est per ipsam Deitatem, quo pacto homo Christus est omnipotens. Atqui primum, vt absurdum vos quoque negatis: Et inde tollitis simile ferri, vobis nō fauere. Alterum fieri nequit: quia per hanc omnipotentiam, nihil potest esse omnipotens, nisi eam habeat in se tanquam partem substantialem suæ personæ. De carnis autem substantia, non est hæc omnipotentia, sicut est de substantia hominis Christi, & pars huius personæ. Ergo caro nullo modo dici potest, realiter esse omnipotens. Quare simile ferri vobis magis aduersari, quàm fauere. Quis hîc vobis aliquid falsò affingit? Quòd & primum, & alterum dilemmatis membrum, nobiscum negetis, locum habere in humana Christi natura prodit tei & prætacitis, sed quòd tertium adferatis modum, quo caro dicatur verè & realiter per omnipotentiam increatam esse omnipotens, id merum esse vestrum figmentum, antea demonstratum est.

Tria in summa dicitis, pro explicatione istius tertij modi, quæ tria vos nihil ad rem vestram facere dicere manifestè euincunt. Primum omnipotentiá hanc carni communicatam esse, in persona. Quid hoc autem est aliud, quàm hanc omnipotentiam realiter esse in persona, nō autem a Carne realiter in se haberi? ac proinde non carni, sed personæ realiter factam esse communem: déque carne prædicari non posse, nisi per gratiam vnionis, seu per communicationem Idiomatum? Nihil enim dici potest realiter alicui esse communicatum, nisi illud ipsum realiter acceperit & in se habeat. Fuerit ergo caro omnipotens in persona non in sese. Totum verò hoc nos quoque cum Leone docemus, diues in suis, pauper in nostris: quemadmodum nos quoque perfecta iustitia iusti sumus in Christo, non in nobis. Deinde additis aliam explicationem: Carnem ad huius omnipotentiæ communionem & vsurpationem exaltatam esse. Si nomen Communionis idem vobis sit, quòd vnio, quo sensu Leo dixit, formā vnam operari cum communione alterius: idem nos quoque semper docuimus, & docemus, quòd sicut ad naturæ diuinæ, sic etiam ad omnipotentiæ, diuinarúmque proprietatum communionem, assumta sit & exaltata humana natura. Si verò accipitis, pro reali participatione, quod facta sit huius omnipotentiæ particeps, vt taceam, quod propriè loquendo, participare est partem capere, non totum, omnipotentia autem diuina impartibilis est: si totius facta est particeps, habet igitur illam totam sibi communicatam, vel in sese, vel in persona. Si primum dixeris, pugnat cum præcedenti membro, & passim cum vestris scriptis, quibus negatis carnem illam habere in sese. Si alterum: Ergo non est omnipotens in sese, sed in persona: quod vt diximus, nos quoque profitemur.

Illud etiam nomen VSVRPATIONIS, actiuè aut passiuè à vobis capitur, hoc est, quod aut ipsa caro vsurpet omnipotentiam Dei, eaque vtatur, & per illam operetur: aut quòd contra, ipsa à diuina natura ad sua opera vsurpetur. Si primum, præterquam quod pugnat cum sequenti tertio membro huius explicationis: est etiam per se absurdissimum & blasphemum, quod videlicet Creatura vtatur Creatore, & per Creatorem operetur. Si alterum (vt sequitur, & vt concedimus) non igitur ipsa humana natura est realiter in se omnipotens, nec per omnipotentiam agit, sed ab illa agitur: ita tamen vt acta ab increata & infinita potentia, agat per suam creatam & finitam.

Tertium

» Tertium itaque membrum vestrę explicationis est:
» Diuinam omnipotentiam & Maiestatem, IN, CVM,
» & PER assumtam humanam naturam, LVCERE, O-
» PERARI, EFFICACEM ESSE: quemadmodum ignis,
» IN, CVM, & per ferrum sibi vnitum, lucet, splendet,
» vrit. Hæc vos pro explicatione vestra realis communicationis.

Principiò, si in hoc consistit realis communicatio: quid inde consequatur, modò dictum est, & simili ferri confirmatum. Non enim hic communicata est essentialis lucendi & vrendi ignis proprietas, sed effecta. Ac si illa, velis esse ignis proprietates, vnitæ potius esse dicendæ sunt, quam realiter communicatæ: quia non ferrum lucet, aut vrit, sed ignis in ferro: vt lux quoque candelæ in laterna, non ipsa laterna lucet. Deinde ad singula verba quod attinet: illud IN EA, ita concedimus, vt tamen EXTRA etiam humanam naturam, cum vult, luceat, hoc est, suæ præsentiæ specimina edat, operetur, efficax sit. In vestimentis certe Christi, semel resplenduit: nec tamen fuit eis realiter illa Maiestas communicata: Et operata est efficáxque fuit in Apostolis, cùm per illos edebat miracula: nec tamen eam fuisse illis realiter communicatam, nisi fatuus, quis dixerit.

Illud etiam CVM EA, ita admittimus, vt tamen non omnia simpliciter cum illa operetur, sed multa sine ea. Quid enim natura humana, ad sui viuificationem & sustentationem cum diuina operatur? Simpliciter verò propositio illa vera est, in iis quæ ad mediatoris officium pertinent, non in omnibus rebus & actionibus. Idem quoque ad PER EAM, respondemus. Nunquid enim omnipotentia Dei, naturam Christi humanam, per ipsammet naturam humanam viuificat, sustentat? Nunquid per illam cognoscit, vult, amat & se & alios.

Verbum etiam LVCENDI, duo complectitur, diuinam lucem, eámque inuisibilem, quæ lucet: & lumen splendorémque visibilem, quem in carne Christi parit. Illa vnita duntaxat est carni Christi ... : Hic autem res est creatura, & effectum lucis, realiter in carne Christi, tanquam in subiecto inhærens. Hinc ergo non sequitur, ipsam diuinam lucem, quæ est diuina essentia, suis proprietatibus ornata, carni Christi ideo realiter esse communicatam, quia IN EA relucet per sua effecta, creatitiam finitamque Maiestatem & gloriam, creatitiam finitamque bonitatem, sapientiam, potētiam, &c. Sed neque etiam grauabimur, concordiæ caussa, vobiscum dicere, esse realiter communicatam, modò vicissim & vos nobiscum, & cum Scholasticis addatis, PARTICIPATIVE, id est per effecta, realiter illi communicata & participata. Quanquam eo etiam sensu, participatiuè communicatam esse, non diffitemur: quo etiam sensu cuiuis instrumento, artificis actionem, cùm per illud operatur, quodam modo communicari, communi omniū consensu dicitur: hoc est, diuina Maiestas, per illam humanam naturam tanquam per suum organum ... sibi vnitum propria illius actione vtens, multa sua diuina operatur.

Verbum item OPERANDI, duo includit, operam, seu, actionem, & opus ipsum: ... & ... . Actio diuina tam carni Christi est realiter communicata, quàm etiam ipsa diuina essentia, sed actionem aliam, à se diuersam in ipsa humana natura, puta in voluntate, excitat, qua ad idem opus perficiendum in Creaturis concurrat. Actio igitur ipsa Dei, non communicatur humanæ naturæ simpliciter: hoc est, ita vt hæc cum diuina natura, vna & eadem actione operetur: sed tantùm participatiuè, vt supra explicatum est. Si hic sit sensus vestræ realis idiomatum communicationis: sublata est controuersia, sin alius, nihil, vt ostendimus, concluditis: sed quæcunque hic & alibi explicandæ vestræ sententiæ caussa adfertis: nihil aliud concludunt, quam veram & realem, sicut naturarum, sic etiam illarum proprietatum, in eadem persona, vnitionem.

Eodem spectant, quæ subditis de anima & corpore.

P Diximus, simile Animæ & corporis, vobis magis aduersari, quam fauere: quia salua vnione Animæ & corporis, proprietates vtriusque essentiales, manent distinctæ. Quid ad hoc vos? Conceditis totum: postea additis, Animam verò &c. quid hoc ad quæstionem? Primùm crassa est ignorantia, non distinguere inter potentias & actiones: ... . Actiones principalis agentis PARTICIPATIVE, eo sensu quo supra explicatum est organis communicari, concedunt Philosophi: potentias verò ipsas nequaquam. Non enim manus mea per potentiam Animæ scribit: Sed Anima per manum, tanquam per suum organum. Vbi verò neque etiam per organum suas exerit actiones veluti mens, quæ per organum corporis neque intelligit, neque vult: quomodo ibi dici potest, suam communicare potentiam, cùm neque actionem, vllo modo communicet? Nunquid verò Deitas, ad omnes suas actiones, vt ad intelligendum, volendum, amandum, & alia infinita, vtitur humanâ natura?

Q Non ad intelligendum, & volendum, sed ad phantasmata duntaxat, seu ad species rerum percipiendas his vtitur organis. Atque hinc seniores Philosophi, mentem esse immortalem concludunt: quia in corpore, per corpus neque intelligit, neque vult. Potest igitur extra corpus intelligere & velle, eóque viuere. Quomodo igitur Deitas, omnes suas actiones, per humanam naturam semper edit: Si hoc dici de mente nostra non potest?

R Sic oculi, ex ea tantùm caussa dicuntur (sed improprié) videre, & aures audire, quia Anima vna cum potentiis suis vnita est corpori personaliter: Ergo non quia communicatas sibi realiter habent animæ potentias, vident & audiunt. Nam, vt vos quoque docetis, distinguitur vnio personalis à reali communicatione.

S Profectò sequerentur hæc absurda: si essentiales & propriæ animæ facultates, realiter organis illis corporis communicarentur: quia communes essent corpori, cum anima.

T Ecce strophas. Modò dixistis in simili animæ & corporis, ea tantùm de caussa, oculos dici videre, quia anima cum suis potentiis, vnita est corpori, nunc in applicatione concluditis caussam esse ipsam realem communicationem.

V Quidni aduersatur? mens humana vnita tantummodo est corpori, non autem ita realiter communicata, vt corpus, quoque vere dici & esse possit mortibile, incorporeum, immortale, intelligens, videns. Vos autem dicitis, Maiestatem Dei, ita esse non solum vnitam, sed etiam realiter communicatam toti humanitati, atque ideo etiam corpori: vt & ipsa sit realiter omnisciа, omnipotens, vbique præsens. Quomodo igitur non aduersatur vobis simile Animæ humanæ? Anima non agit omnia per corpus, vt ante ostensum est, quia per illud non intelligit, non vult: Quomodo ergo ex simili Animæ probare potestis Deitatem omnia agere per carnem. Reuera in vestris enunciationibus, aut nimis imperiti estis: aut valde imprudentes.

ADM. pag. 254.

Aiunt porro, si proprietates diuinæ non realiter cōmunicentur humanitati, hominem Christum nō fore DEVM verè & realiter, sed duntaxat nominetenus seu titulotenus.

At quis tandem docuit illos hanc Theologiam aut Logicen, vt sic ratiocinentur: Christi humanitas non est omnipotens: Ergo Christus non est homo omnipotens: Perinde si dicas Hominis anima non est mortalis, Ergo nec homo est mortalis: vel Hominis corpus non intelligit, Ergo homo non intelligit. Atqui realiter homo est mortalis & intelligens: etsi neque anima eius moriatur, neque corpus intelligat: Sic & homo Christus realiter est Deus, etsi humanitas ipsius non sit Deus: Et Deus realiter est homo, est mortuus, etsi Deitas ipsius neque homo, neque mortua sit.

APOL. fol.

Affingunt præterea libro Christianæ Concordiæ sic in eo nos ratiocinari. Si proprietates diuinæ non realiter communicantur *Admon. p. 254.*

humanitati: hominem Christum non fore Deú verè & realiter: sed duntaxat nominetenus, seu titulotenus. Hæc autem cóclusio nusquam in libro Cócordiæ expressa: sed ab ipsis tantum conficta est & libro obtrusa. Verùm sic concludimus libro Concordię pa. 245. Nisi humanitas personaliter esset filio Dei vnita, & sic verè & realiter, nihil, solo nomine excepto, cum eo commune haberet: non posset etiam Christo homini, appellatio Dei, seu Filii Dei altissimi: verè & realiter tribui: hanc conclusionem mera petulantia inuertunt, saltem vt, quod cauillentur & calumnientur, habeát, quò libidini suę aliquo modo satisfaciát.

R. N.

A. Mirabiles disputatores: qui cùm vident à se dicta, summæ impietatis conuinci, eò confugiunt, vt à se dicta fuisse negent. Ex suis ergo ipsorum libris conuincendi sunt.

Annon de persona Christi, assertione V. scribitis: Quicquid humani de Deo, & quicquid diuini de homine Christo dicitur & creditur, id totú promanare ex vnione personali (quo nihil verius) Et ex communione Notetur illud ... quæ inde consequitur? Hoc autem nomine, realem idiomatum communicationē intelligitis, vt liquet. Quomodo igitur non est verum à vobis doceri hominem Christum, non fore realiter Deum, nisi diuinæ proprietates, verè & realiter humanæ naturæ, non solùm vnantur, verum etiam communicentur? Annon hæc est vestra Assertio sexta.

Hinc (id est ex hac, non solum vnione, sed etiam communicatione reali proprietatum) etiam credimus, docemus & profitemur, quòd Deus sit homo, & homo sit Deus: id quod nequaquam ita se haberet, si diuina & humana natura prorsus inter se nihil reuera & re ipsa communicarent. Et mox subditis exemplum hominem Christum non posse rectè appellari Deum, aut filium Altissimi: si ipsius humanitas non esset cum Filio Dei & personaliter vnita, & realiter nihil haberet cum ipso commune. Quibus in verbis, cum quæstio sit de naturis, non de persona: vos vel ex malitia & insidiosè, vel ex imprudentia posuistis, CVM IPSO. Sed hoc esto ...

Ex eodem fundamento, hoc est, non solum ex vnione personali, sed etiam ex reali idiomatum diuinorum cum humana natura communicatione, concluditis Assertione VII. rectè dici Mariam, esse matrem Dei quasi vnio sola naturarum καθ᾽ ὑπόστασιν ad hoc non fuerit satis, veráque huius appellationis caussa.

Item in Repetitione. pag. 729. sic habetis, propter quam vnionem, & communicationem, Deus homo est, & homo Deus. An nó videtis vbique in vestræ Concordiæ libro, caussam cur sit & verè dici possit, homo Christus esse Deus, & Deus homo, à vobis non solam naturarum vnionem, verùm etiam realem idiomatum communicationem constitui? Quid ergo garritis, AFFINGVNT, AFFINGVNT NOBIS? iudicet lector. Imò etiam verbis vestris, quæ hoc in loco citatis ex libro Concordiæ, idem planè ipsi docetis, à nobis vobis affingi. Annon apertè confirmatis, non solùm vnionem, sed etiam realem idiomatum diuinorum communicationem, caussam esse, cur appellatio Dei, Christo homini, verè & realiter tribuatur? Quantum autem differt ista vestra locutio, ab hac, quā negatis esse vestram, Si proprietates diuinæ non realiter communicantur humanitati, homo Christus, verè & realiter non foret Deus: Nihil nisi quod sub nomine Concreto, CHRISTO HOMINI, insidias vestras abscondistis.

ADMONITIO pag. 254.

Similis est vanitas alterius absurdi. In humanitate Christi, & in aliis sanctis, imò & in omnibus rebus, sic adest Deitas, vt non faciat eas omnipotentes. Ergo in humanitate Christi, & in aliis personis & rebus eodem modo est Diuinitas, & per consequens, Christus non magis est Deus, quàm Paulus & omnes creaturæ.

Falsissimum est, & monstrosa blasphemia, ex Eutychianismo & Nestorianismo, tanquam Chimæra quadam conflata, videlicet, nullum esse discrimē præsentiæ Dei in creaturis, quas non facit omnipotétes. Etsi enim natura humana non sit omnipotens, tamen manet ingens discrimē inter præsentiam Deitatis in hac massa naturæ humanæ, & in aliis rebus, videlicet, vnio seu copulatio arcana & ineffabilis huius naturæ cum persona λόγου, cuius nullum est exemplum in aliis rebus. Sicut Deitas vnita humanitati, non humanitatem sed hominem Deum facit, sic omnipotentia, quæ nihil aliud est, nisi ipsa Deitas, vnita humanitati, non humanitatem, sed hominem facit omnipotétem. Humanam verò naturam omnipotentem, omniscíam, immensam facere, nihil est aliud, nisi eam DEIFICARE: Cum idem sit omnipotentem esse, & Deum esse. Non ergo iam filius Dei est caro nostra, & os nostrum, sed vel aliam naturam assumsit, vel assumtam naturam nostram in aliam transformauit. Hęc autem est ipsissima Eutychis, & Schvvenckfeldij impietas. Et si hæc Deificatio sola sit discrimen inter præsentiam Dei in Christo, & in aliis rebus, ea substituta tollitur vera & ineffabilis & personalis naturarum vnio, quæ est Nestorij blasphemia. Hæc sæpe illis obiecta sunt, ex quibus, quo magis extricare se conati sunt, tanto magis se intricarunt.

APOL. fol. 256.

Similis vanitas, insequentis etiam est calúmniæ, qua libro Concordiæ tribuunt, quòd doceat, discrimen inhabitationis diuinitatis in Christo & aliis sanctis *in hoc potissimū consistere* quòd humanæ Christi naturæ cóferat omnipotentiá: reliquis nó item. *Dedita autem opera* & singulari petulantia omittūt, id quod in libro Concordiæ præmittitur, quodque fundamentum huius posterioris est: ipsam videlicet personalem vnionem, *cuius consequens est*, communicatio Idiomatum, & ea, quæ illi adhærēt. Ita vt *discrimen præcipuū* inhabitationis diuinitatis inter Christum & sanctos, non ex Communicatione Maiestatis diuinæ, verùm propriè ex personali vnione duarum naturarum diuinæ & humanæ in vnam inseparabilē hypostasin, sit petendum. Hac enim ratione, hoc est, personaliter & inseparabiliter, in solo Christo & nullo è sanctis habitat diuina natura. Hac posita specifica differétia, sequitur vltrò & spontè. Cùm diuina natura Christi, cū assumta humana natura, personaliter, indissolubili vinculo sit vnita: quòd eidem non tantùm summa dona communicet, & per eandem vt in aliis sanctis operetur & efficax sit: verùm etiam, quòd pro ratione & propter vnionem personalem, secundum euidentissima sacrarum literarum testimonia, diuinam etiam virtutem & maiestatem eidem *communicet, in, cum, & per illam operetur*, efficiat, gubernet potétet omnia in Cœlo & in terra. Matth. 28. Psal. 8. Eph. 1. vt copiosè ista in libro Cócordiæ sunt declarata. Vnde ratione etiam huius communicationis, permagnū omnino est inter inhabitationem & operationem diuinitatis in sanctis, & illam quæ est in humana assumta natura

Admonit. pag. 254.

a b c d e

ra in Christo, discrimen. De illo mentio fit in libro Concordiæ: qui calumniosam illam interpretationem planè ignorat: quemadmodum illam etiam pro nostra non agnoscimus.

f *Corruunt* igitur omnia, quæ ex Eutychianismo & Nestorianismo conflata obiiciunt libro Concordiæ.

g Magno etiam clamore contendunt, *idem esse Deificari*. DEVM esse, & omnipotentem esse: Cùm igitur in libro Concordiæ humanæ assumtæ naturæ tribuamus, diuinam virtutem & potentiam, necessario consequi, humanam Christi naturam Deificari aut Deum statui. Verùm id nullo modo sequitur: & longissimè abest: Discriminis caussa & ratio manifesta est & clara: Diuina enim Christi natura, seipsa, essentia sua, est omnipotens, imo ipsa est omnipotêtia. Humana Christi natura, non seipsa, essentia sua, omnipotens est: nec in se & per se, omnipotentiam habet tanquam sibi infusam: sed ratione & respectu personalis vnionis omnipotentiam in tempore accepit. Verùm de hoc etiam fusius paulo post, cap. 4.

Admoni. p. 255.

RESP.

A Istud POTISSIMVM, non habet admonitio: Et facit ad calumniam. Nos simpliciter dicimus, realem omnipotentiæ communicationem, ita necessariam in humana Christi natura à vobis constitui: Vt nisi hæc admittatur, nullum futurum sit discrimen præsentiæ Dei, inter illam, quæ est in humana Christi natura: Et illam, quæ est in aliis creaturis, & in sanctis hominibus: quod cùm in aliis etiam rebus, & in sanctis sit: non eas tamen faciat omnipotentes. Annon verò hoc passim in libro Concordiæ docetur? Vt enim Christus homo, verè dici possit Deus: docetis non solam hypostaticam vnionem, sed etiam realem Idiomatum communicationem, requiri: vt paulò ante ex vestro libro demonstratum à nobis est. Annon igitur specifica differentia, seu id quo verè & propriè differt Christus homo, ab aliis hominibus, eóque præsentia Deitatis in humana Christi natura, ab eiusdem præsentia in aliis rebus discrepat: in hoc à vobis constituitur, quòd Deitas non solùm vnita est humanitati καθ' ἕνωσιν, verum etiam eam reddat omnipotentem: seu quod in, & cum ea, & per eam luceat, & efficaciter operetur? Deinde, An non dogma istud traditis apertè in libro Concordiæ Latino pag. 741. Probaturi enim hanc realem omnipotentiæ communicationem in humana Christi natura: hanc adfertis rationem, quòd alioqui præsentia Dei in homine Christo, non differret à præsentia eiusdem in aliis rebus, & præsertim in sanctis. Quid ita? Cùm enim (aitis) Deus sit spiritualis indiuisa essentia, quæ vbique & in omnibus creaturis est. Et vbi est, ibi (præsertim in credentibus & sanctis) suam secum Maiestatem habet: tum (secundum superiorem falsam hypothesin) dici posset, in omnibus creaturis, præcipuè verò in Electis & sanctis, qui sunt templa Dei, totam plenitudinem diuinitatis corporaliter inhabitare, in eis omnes thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos, illis omnem potestatem in Cœlo & in terra datam esse: cùm fateri oporteat, credentibus spiritum sanctum datum esse, qui & ipse omnem potestatem in cœlo & in terra habet. Ea verò ratione inter Christum, iuxta humanam eius naturam, & inter alios sanctos homines nullum discrimen relinqueretur. Et Christus Maiestate illa sua, quá præ omnibus aliis creaturis, vt homo, seu secundum humanitatem accepit, exueretur. Nulla autem creatura (siue homo, siue Angelus) dicere potest aut debet: Mihi data est omnis potentia in cœlo & in terra: Cùm tamen Deus vniuersa diuinitatis suæ plenitudine (quam vbique secum habet) in electis quidem sit, veruntamen non corporaliter in illis habitet: sicut in Christo corporaliter inhabitat. At ratione illius hypostaticæ vnionis Christus dicit, etiam de humana sua natura: Mihi data est omnis potestas in Cœlo & in terra. Et alibi, &c.

Argumentum vestrum tale est: In quibuscunque rebus, diuina Essentia, sine real. suæ omnipotentiæ communicatione, inest & inhabitat: in illis, sine vllo alio Maiestatis discrimine inest & inhabitat, quàm secundùm magis & minus: seu ibi nullum discrimen inter habitationem illius essentiæ diuinæ, in vna & in alia re, assignari aliud potest, quàm secundùm magis & minus. Huius falsæ propositionis adfertur hæc non minus inepta ratio: nimirum, quia diuina (inquiunt) Essentia est spiritualis & indiuisa, secumque habet, vbicunque est & inhabitat, suam Maiestatem. Atqui diuina essentia, magno cum discrimine habitat in sanctis, & in Christo, hoc est, in natura humana Christi: quia in hac corporaliter inhabitat, in illis autem non ita: Ergo vt discrimen hoc habitationis in sanctis & in Christo homine seruetur: Maiestas diuina, carni seu naturæ humanæ Christi minimè nominetenus, sed realissimè communicata esse, dicenda est. Iudicet prudens lector, an non hoc sit illorum argumentum: sed (vt solet in eo libro fieri) verbosè, ne fraudes à quouis perspici possent, tractatum. Quomodo igitur audent dicere esse calumniam?

Qui nostis corda nostra? B

Ergo docetis, sine real. Idiomatum communicatione, non posse consistere hypostaticam vnionem. Vnio autem hypostatica est illa differentia specifica, vobis testibus, qua differt habitatio Dei in humana Christi natura, ab habitatione in sanctis. An non igitur vestra hæc est doctrina: nisi in humana Christi natura concedatur realis idiomatum communicatio, non fore discrimen inter habitationem Dei in Christi carne, & in sanctis. C

Si præcipuum est vnio hypostatica: communicatio igitur Maiestatis fuerit secundarium. Sed vos hanc ita facitis secundarium discrimen: vt sine hac, neque homo Christus sit Deus, neque virgo Deipara: ac proinde nec essentialiter Christus à sanctis differre dici possit. Non sola igitur vnio hypostatica fuerit specifica differentia, qua differat Christus à sanctis: sed etiam realis Maiestatis communicatio. Sed hoc non est propriè, aliquid realiter alteri communicare, id est facere commune: nisi participatiuè: sicut actio principalis agentis, participatur ab organo. Quo spectant similia ferri igniti, & corporis animati. Nostris igitur amphibolis & altercationibus, turbamus & perdimus Ecclesias. D

An corruant: iudicet lector ex dictis: Si realis communicationis nomen propriè accipiatur. Profectò, si omnipotentia Dei, ita realiter communicetur carni Christi, vt non minus hæc sit omnipotens, & per hanc operetur, quàm Deus: necesse est, vt & duo sint [illegible] operantia: Et humana natura, reali illius omnipotentiæ participatione, deificetur, & diuinæ naturæ exæquetur: aut nos loquimur quod nescimus. E

Deificari, seu vt Græci loquuntur [illegible] trifariam capitur: 1. pro fieri Deum, non reipsa, & reali diuinæ essentiæ communicatione, sed tantùm hypostatica vnione, per gratiam vnionis: Et sic Patres aiunt, sicut Deus λόγος vnione sui cū carne humana incarnatus & humanatus est: Sic etiam carnem vnione sui cum Deo λόγῳ καθ' ἕνωσιν, Deificatam esse, Damasc. ex Greg. Nazianz. lib. 2. c. 17. 2. pro maximis & vere diuinis Dei donis, & præsertim diuina gloria, maiestate, potentia, licet finita & creatitia, qua proximum ad Deum acceditur, ornari. Et hoc etiā sensu Patres dixerunt, carnem Christi post resurrectionem, & sessionem ad dextram Dei Patris, deificatam esse: quia ditata & ornata est diuina gloria. Vtroque sensu, nos quoque humanam Christi naturam deificatam esse, ingenue confitemur. 3. pro ita realiter diuinæ & essentialis Maiestatis, gloriæ potentiæque Dei communicatione donari: vt non minus tu verè dicaris, & realiter sis omnipotens, omniscius, & vbique præsens, quàm Deus. Quid enim hoc aliud est, quàm Deum realiter fieri: Cui realiter communicatur humana natura: is verè & realiter fiat homo, necesse est. Quid autem diuina Maiestas & omnipotentia aliud reapse sunt, quàm ipsa diuina essentia? Cùm igitur vos, hanc, humanæ naturæ non solùm καθ' ἕνωσιν vnitam, sed realiter etiam communicatam esse contendatis. Quomodo non apertè, hoc tertio sensu, naturam humanam in Christo, Deifica-

tam esse docetis? At nullo modo (ait is) sequitur hoc. Ratio: quia humana natura omnipotentiam hanc non habet in se, & per se, tanquam sibi infusam: sed ratione & respectu personalis vnionis, omnipotentiam in tempore accepit.

Primum illud, SED RATIONE ET RESPECTV, &c. nil ad rem facit: Non enim quæstio hic est, cuius rei ratione & respectu, seu vnde acceperit & habeat hanc omnipotentiam: Sed an vere, & realiter sibi communicatam acceperit, & in se habeat. Ad hoc enim, vt quis verè dici possit esse homo, satis est, si illum, humanam naturam sibi realiter communicatam, in se habere euinci possit, siue immediatè à Deo, vt Adam: siue per alios homines, eam acceperit: hoc nihil ad veram hominis definitionem, & essentiam pertinet: quia caussæ externæ ad essentiam rerum non faciunt, sed tantum internæ, materia & forma, seu quod saltem habet rationem formæ ac materiæ. At neque is, quitis, eam omnipotentiam, humana natura in se, & per se habet. Si demonstretur illud IN SE: sequetur etiam necessariò, illud PER SE. Qui enim verè in se habet humanam naturam sibi realiter communicatam is certè non per se aliud, quàm per se, hoc est, per illam suam naturam, licet ab alio acceptam, homo fuerit. Annon Christus per se, licet non ex se Deus est? An non idem, homo per se, quia per humanitatem, quam sibi ex Maria communicatam accepit? Quòd verò reipsa doceatis, licet verbis negetis, humanam Christi naturam habere IN ESSE, diuinam illam omnipotentiam, eòque & essentiam: hinc manifestum fit, 1. quia ad probandum vestrum somnium, talibus sacrarum literarum testimoniis abutimini, quæ, quod datum fuisse prædicant Christo, quatenus homo est illud in ipso homine Christo, realiter inesse docent. Vt probetis Christo, qua homo est, essentialem Dei sapientiam, realiter communicatam esse: adducitis illud Col. 2. In quo sunt omnes Thesauri, &c. Notate illud IN QVO: quod vos interpretamini, in humana Christi anima. Si hoc testimonium vobis fauet; quomodo ergo altera ex parte negatis, omniscientiam esse in ipsa Christi humana natura, id est, in anima? Vt etiam probetis, carni Christi communicatam esse realiter vim illam viuificandi essentialem, quæ Dei est propria: illud ex Iohan. 6. adfertis: sicut Pater vitam habet in semetipso: Sic dedit & filio (quatenus, vt vos exponitis, homo est) vitam habere in semetipso. Not. illud IN SEMETIPSO. Item in genere de omnibus essentialibus proprietatibus, illud vrgetis, Col. 2. In IPSO (id est, in carne, vt vos interpretamini, Christi) inhabitat omnis plenitudo Deitatis, id est, diuinorum, vestra sententia, idiomatum. SI IN IPSO: quomodo ergo negatis eum, illa IN SE habere? Aut certè ista, & alia huius generis Testimonia, a vobis torquentur, cum nihil vobis faueant, aut, humanam naturam Christi, idiomata Dei essentialia, IN ESSE realiter habere communicata, necessariò dicendum est. Deinde, si habet ea realiter sibi communicata, Et non habet (vt dicitis) in se: Et tamen realiter habet: In alio igitur habeat necesse est. In quónam obsecro? Omnino aut in aliqua alia creatura, aut in Creatore. Non primum; tum quia nulla, præter eam quæ est in Christo, vnita est Deo καθ' ὑπόστασιν: tum quia illa exæquaretur Deo: In Creatore ergo: Non certè in Patre, nec in Spiritu sancto: quia hæ personæ non habent sibi vnitam carnem Christi, καθ' ὑπόστασιν. In λόγῳ igitur, cuius personæ ceu pars facta est caro. Quid verò hoc aliud est, quàm id, de quo aduersus vos disputamus; idiomata nimirum Dei essentialia, in λόγῳ duntaxat realiter inesse, non autem humanæ naturæ realiter, sed nomine tenus tantum, communicari: idque siue de ea concretiuo nomine, vt homo omnipotens & Deus est: siue abstractiuo, vt sanguis Christi lauat à peccatis, prædicetur? Nam in iis etiam locis, Synecdochicῶς, pars personæ ponitur: vt caro Dei, nihil aliud sit, quàm Deus incarnatus: vt Patres Scholastici docuerunt.

Putidum igitur est vestrum effugium: ideo carnem Christi non Deificamus reali nostra idiomatum communicatione: quia illa ea non habet in se, vel per se, &c.

ADMON. pag. 255.

Sic etiam partim Arij, partim Eutychis hæresibus aditus patefit, cum dicitur, Maria est θεοτόκος: Filius Dei est mortuus: Ergo proprietates humanæ, vt nasci, & mori, realiter communicantur Deitati.

Sentiunt sibi hic aquam hærere, cum obiicitur eis quòd realem communicationem proprietatum duntaxat diuinarum cum humanitate, non autem humanarum cum Deitate faciant, atque ita destruant suam hypostaticæ vnionis definitionem, seu differentiam essentialem & specificam, quam volunt esse realem communicationem Idiomatum: Itaque huc se iam præcipitant, vt etiam Christum ex Maria natum, & mortuum secundum Deitatem esse, non erubescant dicere, sicut ante aliquot annos quidam ex illis ex professo scribere non sunt veriti. Et tamen quia verbis disertis hoc exprimere, propter absurditatem manifestam subinetuunt, idem notantibus verbis significant, tanquam calidam pulticulam eiicere ex ore non audentes, nec intus valentes continere. Apostoli dicunt, Christum esse natum ex semine Dauidis, & passum esse secundum carnem; Ergo non realiter communicauit natiuitatem ex matre, & passionem Deitati, cum inquiunt, Filium Dei Deum esse natum & passum, Dominum gloriæ crucifixum.

APOL. fol. 53.

Mirificè admodum sibi placent hac obiectione. *Si non eadem ratio sit communicationis*, hoc est si diuina tantum humanæ naturæ, non contra humana, diuinæ suas communicet proprietates, destruere nos differentiam specificam personalis vnionis, quam velimus esse Communicationem Idiomatum realem, &c. Oblectent se verò hac obiectione, quantum & quàm diu volent: nihil illa contra librum Concordiæ facit: non etiam ad illum modum, doctrina hæc in nostris traditur Ecclesiis. Liber concordiæ nusquam asserit, differentiam vnionis personalis specificam, esse communicationem Idiomatum: nullo etiam verbo confirmat, communicationem Idiomatum ipsam esse vnionem hypostaticam: docet autem, differentiam specificam: qua diuinitatis inhabitatio Christo discernatur, ab inhabitatione, qua adest sanctis, ipsam esse vnionem personalem: qua diuina & humana natura in Christo, personaliter & inseparabiliter vnitæ, vnam constituũt personam: communicationem autem Maiestatis, consequens esse personalis vnionis: non ipsam personalem vnionem. Licèt non negemus, cùm in descriptione personalis & inseparabilis vnionis, non satis explicare possimus & exprimere, quid illa sit, & quomodo facta, ex affectibus licere aliquo modo illam colligere & describere, qua ratione Filius Dei assumptæ humanæ naturæ, diuinam suam Maiestatem & gloriam communicet. A Admoni. pag. 255. *De differentia specifica personalis vnionis duarum naturarum.*

Repetunt etiam veterem Coccysmum: *quasi in libro Concordiæ doceatur*: Christum mortuum secundum Deitatem: Merum autem figmentum est: Et tantum abest vt libro Concordiæ hoc doceatur, vt expressis etiam in illo improbatum sit verbis. B

RESPONSIO.

Sed paulo ante, contrarium à vobis doceri: nimirum,

rum; Non solam vnionem, sed cum Reali communicatione coniunctam, in caussa esse, cur homo Christus, vocetur & sit Deus: Et Maria, verè Θεοτόκος nominetur. Ex vestræ Concordiæ libro luculentissime demonstrauimus.

B Alios ergo ex vestro ordine hæc scripsisse, non diffitemini: Et rectè: cùm caput & cauda istius corporis, id scriptum reliquerint. Sed in libro vestræ Concordiæ doceri, pernegatis. Admonitio autem fuit ad omnes vos scripta: qui de persona Christi, aduersus nos vel scripsistis, vel docuistis; vel in librum vestræ Concordiæ consensistis. Deinde, quid sibi vult quod & initio Apologiæ vestræ, & alibi, illos damnatis, qui dicunt solam humanam naturam esse passam? Si SOLAM, accipitis pro separatam à Deitate: calumniatores agitis. Quis enim in hoc tempore, ista doceat? Si autem ex duabus naturis, in vna persona, solam humanam passam esse negatis: annon per consequens, diuinam quoque passam esse, manifestè docetis? Scriptura certe, cum ait, Christum esse passum, non simpliciter, sed CARNE: manifestissimè docet, solam carnem, esse passam. Et Cyrillus ad Successum, epistola secunda scribit Christum non iuxta Deitatem, sed iuxta humanitatem esse passum. Item epistola prima, ad eundem Successum, cap. 265. C. Sustinuit etiam (inquit) crucem: carne sua mortem, non natura Deitatis excipiens. Et Epit. Concil. Ephesina prima, fol. 48. B. Col. 1. Sic illum dicimus & passum esse, & resurrexisse, non quia Deus verbum in sua natura passus sit, aut plagas, aut clauorum transfixiones, aut alia vulnera susceperit (Deus namque incorporalis extra passionem est.) Sed quia corpus illud, quod ipsius proprium factum est, hoc sustinuit, ideo hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus. Inerat in eo corpore, quod patiebatur, Deus, qui pati non poterat. Simili modo & mortem ipsius intelligimus. Immortale enim & incorruptibile est naturaliter & vita & viuificans Deus verbum: sed quia corpus ipsius proprium, gratia Dei (iuxta Pauli vocem) pro omnibus mortem gustauit: idcirco ipse dicitur mortem passus pro nobis. Non quòd ipse mortem esset expertus, quantum ad ipsius naturam pertinet (insania enim est hoc vel sentire, vel dicere.) Sed quòd (vt diximus) vera caro ipsius mortem gustauit.

ADMON. pag. 256.

Mat. 26. 64. *Matt.* 28. 18. *Eph.* 1. 22. *Phil.* 2. 9. *Hebr.* 8. 1.

ALlegant etiam dicta Scripturæ: vt Fillus hominis collocatus est ad dextram Dei: Christo homini data est omnis potestas in Cœlo & in terra: omnia subiecta illius pedibus: Datum est ei nomen super omne nomen. Et similia, quibus describitur summa dignitas, & diuinum officium Christi, quod ille gerit & administrat secundum vtranque naturam, saluis tamen & distinctis proprietatibus, & operationibus vtriusque naturæ, quæ ad perficiendas actiones Christi θεανδρικῶς & ἀποτελεσματικῶς personæ, quæ Deus & homo est, concurrunt & requiruntur, sicut antea est expositum. Scriptura enim docet, Christum sic sedere à dextris virtutis, & habere potestatem omnis carnis, & viuificandi omnes quos vult, seruandi Ecclesiam, destruendi hostes, vt tamen natura ipsius humana sit vno tempore in vno loco, in Cœlo, vel in nubibus, vel vbi vult, & suas partes in officio Mediatoris, & regis Cœli & terræ obeat, quæ tamen solæ non sufficiunt ad huius officij executionem, sed necesse est Deitatis operationes proprias accedere: quæ ratio postulauit, vt Deus homo, & homo Deus fieret.

APOL. fol. 53. B.

Matt. 28. *Psal.* 8. *Eph.* 1. *Apol. Anhalt.* p. 13. *Dan. cõtra Chem.* p. 398.

PLeno etiam ore contendunt dicta illa: Data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra. Item, Omnia subiecta sunt pedibus eius: Datum ei nomen super omne nomen, *accipienda tantum esse*, de summa dignitate & officio Christi: non de virtute omnipotente.

a. Hoc autem certò sibi persuadere possunt & debent: nequaquam ipsorum nos figmentis, quæ ex proprio comminiscuntur cerebro, b.
mox fidem adhibituros: *aliis necesse est vtantur* demonstrationibus, quàm quibus hactenus pugnarunt. Nec enim Christus sunt: nec Prophetarum etiam aut Apostolorum ipsis tribuimus autoritatem: vt pro fidei acceptemus norma & capitibus, quæ ab ipsis confinguntur. Verùm ad rem. Licèt in citatis scripturæ testimonijs, totius personæ fiat mentio: dubium tamen est nullum, propriè & præcipuè, ad alteram, illa, naturam, hoc est ad assumtam humanam, in persona Christi, *& nequaquam* c.
ad diuinam æternámque naturam esse referenda. Ratio eius hæc est. *Diuinæ enim Christi na-* d.
turæ, nihil in tempore dari potest, quod ab æterno non habuerit: Imò si diuinæ naturæ dari aliquid potest: necessario sequitur, illam verè diuinam omnipotentemque esse minimè. Quæ caussa Patres mouit, vt hæc & similia Scripturæ testimonia, quæ asserunt Christo aliquid in tempore datum, *referant tantum* ad e.
solam assumtam humanam naturam. Illi enim dari aliquid seu attribui potest: secundum notam & communem Regulam: *Quæcunque* f.
Scriptura Christum in tempore accepisse dicit, de humanitate eius, & non de Diuinitate intelligenda sunt. In quam etiam sententiam Leo scribit, epist. 81. Quicquid in tempore accepit Christus, secundùm hominem accepit, cui, quæ non habuit, conferuntur. Nam secundùm potentiam verbi, indifferenter omnia, quæ habet Pater, etiam filius habet. Et quæ in forma Serui à Patre accepit: Eadem in forma Dei, etiam ipse donauit. *Quam ob* g.
caussam Patres, Basilius, Athanasius, Chrysostomus, Cyrillus, Euseb. Emisenus, Theophylactus & alij, dictum Christi: Data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra: simpliciter de humana natura in persona Christi interpretantur: De humanitate, inquiunt, accipiendum est: non de Diuinitate. *Vigilius verò*, cuius pa- h.
trocinio multum se iuuari arbitrantur, amentes illos nominat: qui dictum hoc ad diuinam referunt naturam. *Deinde dictum illud, dona-* i.
tum est ei nomen super omne nomen, accommodant Patres non diuinæ, sed humanæ naturæ in Christo. Vnde Athanasius dictũ illud sic interpretatur, De templo loquitur, quod est corpus suum. Non enim qui altissimus est, sed caro eius exaltatur, & carni suæ dedit nomen illud.

Tertiò huius dicti interpretationem adeò accuratè præmuniunt, ad assumtam humanam naturam in Christo illud tantùm esse referendum. *Vt Leo etiam*. Epist 23. scriptum reliqueri- k.
t: eum, qui aliter dictũ hoc, quàm de assumta humana natura in persona Christi, accipiat; in societatem Arij transire. Verba eius hæc sunt: Dicant aduersarij Veritatis, quando omnipotens Pater, vel secundum quam naturam, filium super omnia euexerit: vel cui substantiæ cuncta subiecerit. Deitati enim, vt creatori, semper subiecta fuerũt. Huic si addita potestas, si exaltata sublimitas, minor erit prouehẽte, nec habebat diuitias eius naturæ, cuius indiguit largitate: sed talia sentientem, in societatem suam Arius rapit. Hæc diligenter examinare & perpendere optaremus aduersarios:

Quarto loco. Omnem poteſtatem non ſi-
gnificare finitam quandam poteſtatem aut
l. dona, *non eget demonſtratione.* Omnis enim
m. poteſtas in Cœlo & in terra, *nulla modo crea*
ta, ſiue data qualitas eſt, aut donum: nec eſt me-
dium quoddam, vt aduerſarij ſomniant, inter
omnipotentiam, quæ propria eſt diuinæ natu-
ræ: Et inter magnam potentiam creatura
rum: ſed diuina eſt virtus & omnipotentia.
n. *Creata enim aut media potentia*, non eſt idonea
nec capax, quæ omnia in Cœlo & in terra gu-
bernet, conſeruet, defendat, tueatur, admini-
ſtret: quæ peccata remittat, è morte eripiat &
o. liberet. Sicut *Apocal. 5. cap.* clarè admodum
hoc ipſum explicatur.

Ibi enim expreſſè Scriptura inquit, Dignus
eſt agnus ille mactatus, qui accipiat virtutem,
& diuitias, & ſapientiam, & fortitudinem, &
honorem, & gloriam & benedictionem. Qui-
bus verbis abundè vis & ſignificatio, vocis po
teſtatis explicatur: non eam de creata & media
potentia accipi poſſe & debere. Quam ob
p. cauſſam apud Danielem, *cap. 7. æterna nomi-*
q. *natur poteſtas.* Dominus verò *noſter Chriſtus,*
Ioh. 17. hanc ſui gloriam, eam eſſe dicit, quam
habuerit, antequam iacerentur fundamenta
r. mundi. *Horrenda igitur* aduerſariorum eſt
blaſphemia, qua dicta hæc ſic ad totam refe-
runt perſonam Chriſti: vt diuinam etiam na-
turam omnem accepiſſe in tempore poteſta
ſ. tem & virtutem contendant. *Non poſſunt igi-*
tur ſe crimine Arianiſmi, teſte Leone, epiſt. 23.
liberare: in quorum, recentiorum potiſſimùm,
caſtra apertè tranſeunt: qui omnes, allegata
Scripturæ teſtimonia, eodem quo aduerſarij
noſtri, ſenſu, interpretantur, & ad Chriſtum,
ſecundum diuinam naturam referunt.

Pari modo, quæ de potentia officij Media-
t. toris, *quam mediam quandam, non ipſam virtu-*
tem diuinam ſtatuunt, fingunt, horrendæ blaſ-
phemiæ meritò accuſantur: qua Chriſtum
partim omnipotentia ſua exuunt & ſpoliant:
partim impotentem mediatorem & ſeruato
rem efficiunt: qui in gubernatione & admini-
ſtratione officij non diuina omnipotenti, ſed
media tantùm virtute ſit præditus: quæ nec
diuina, nec creata tamen ſit qualitas. Verùm
de hac alibi pluribus.

u. *Manet igitur firmum & immotum*, teſtimo-
nia Scripturæ, in libro Concordiæ allegata, re-
ctè & piè eſſe declarata: nec aliter etiam in-
telligenda eſſe, quàm de communicatione
virtutis & potentiæ diuinæ, ſeu de ipſa omni-
potentia: quæ aſſumtæ humanæ naturæ, & ne-
quaquam diuinæ, in tempore eſt data: quam
x. etiam verè ille accepit: *quemadmodum adhuc*
etiam omnis plenitudo Deitatis in ipſius car-
ne habitat perſonaliter.

Admoni. pag. 296.

Bella præterea, horum dictorum, hæc etiam
ipſorum eſt declaratio, quam ibidem repe-
tunt; Scripturam docere, Chriſtum ſic ſedere
à dextris virtutis, & habere poteſtatem omnis
carnis, &c. vt tamen natura ipſius humana, ſit
vno tempore in vno loco, in Cœlo, vel in nu-
y. bibus, vel vbi vult, &c. *Monſtrent autem* quæ-
ſumus, quo Scripturæ loco id aſſeratur; aut
quo fundamento, qua ſpecie aut colore inde
elici & deduci poſſit, quibus verbis illius li-
mitationis aut reſtrictionis fiat mentio? Cer-
tiſſimum verò eſt: ne literam quidem è cita-
tis Scripturæ teſtimoniis, ſuam illos reſtri-
ctionem confirmare, vel aliunde certo ſa-
crarum literarum fundamento, eam comprobare
poſſe. *Teſtatur Scriptura*, omnia pedibus z.
eius etiam qua homo, eſſe ſubiecta, Pſal. 8. Im-
plere eum omnia in omnibus, Eph. 1. vt o-
mnia impleret, Eph. 4. Cui igitur tandem fun-
damento innititur, quod prætendunt: Scri-
pturam docere, ſic omnem Chriſto poteſta-
tem datam in cœlo & in terra: vt tamen cor-
pore ſuo pluribus, quã vno eſſe loco nequeat:
licet diſertis verbis pollicitus ſit: *ſeſe* Eccleſiæ aa.
ſuæ in his terris affuturum præſentem: Seſe
verum eſſentiale corpus ſuum, in ſacra cœ-
na, quæ in his terris, *non in ſupremo cele-* bb.
bratur Cœlo, verè exhibiturum & diſtribu-
turum. Ad hunc enim ſcopum, omnes ipſo-
rum calumniæ, figmenta, blaſphemiæ directæ
ſunt: quòd Chriſtum, *ſecundum quam perſo-* cc.
naliter ſibi vnita humana natura, præſentem
in Eccleſia ferre nec volunt, nec poſſunt: licet
diſertis id verbis ſit pollicitus.

Pergant igitur, quò vnque tandem volunt,
cum ſuis blaſphemationibus & reſtrictionibus, quas dd.
è proprio cerebro, non tantùm extra, ſed
etiam contra expreſſa Scripturarum teſtimo-
nia confingunt: *cùmque verbis Chriſti fidem* ee.
habere recuſent: experientur tandem magno
ſuo malo, quid his figmentis profecerint
& obtinuerint. Qua verò ratione Chriſto
etiam ſecundùm aſſumtam humanam natu-
ram, ratione & reſpectu perſonalis vnionis
omnipotentia, ſine confuſione aut exæquatio-
ne naturarum communicata ſit: ſupra eſt à no-
bis *abunde expoſitum.* ff.

RESPONSIO.

ILlud: ACCIPIENDA TANTVM eſſe: &c. in A
Admonitione non habetur; ſed hoc habetur: in ſa-
crarum literarum dictis deſcribi ſummam dignita-
tem, & diuinum officium Chriſti, quod ille gerit, &
adminiſtrat, ſecundùm vtranque naturam ſaluis ta-
men, & diſtinctis proprietatibus & operationibus
vtriuſque naturæ. Negatis hoc? aut hoc eſſe ſi mentem
humanum eſſe dicetis? Si dicitis, vos eſtis valde
imperiti ſacrarum literarum: Et parum in lectione pa-
trum verſati. Quid enim certius, quàm ſeſſione ad dex-
tram Dei Patris, deſcribi cum primis dominium, quo
Chriſtus, qui ante aſſumtam carnem, cum Patre ſem-
per & vbique regnauit ſuper omnia, nunc etiam carne "
noſtra indutus, regnat? Cyrillus in Ioh. lib. 9. cap 41. "
col. 470. c. Vado ad Patrem, conſeſſurus, conregnatu-
rúſque cùm eo, vt Deus ex Deo. Quid igitur conſede-
re aliud, quàm conregnare? Sed quid ad hoc opus erat
aſcenſione? An non ſemper & vbique regnauit? verum
eſt, ſed vt nudus Deus ex Deo: cum ſua autem carne,
qua iam veſtitus eſt, non niſi poſt aſcenſionem in Cœ-
lum, officium Regis Cœleſtis fecit. Sed tum demum
cœpit facere, ſecundùm vtranque naturam: Cùm an-
tea tantummodò ſecundùm diuinam fecerit. Ideo re-
ſpectu humanæ naturæ: opus fuit aſcenſione in Cœ-
lum. Atque huc ſpectare omnia, quæ de omnium re-
rum ſub pedes eius ſubiectione dicuntur, eodemque
ſenſu eſſe intelligenda: nihil eſt certius.

De dicto, Data eſt mihi omnis poteſtas: ſæpe dictum
eſt, nihil ad rem facere: Ac quæ ſit vera interpretatio,
abunde declarauimus Patrum certè explicatio, qui de
ſola autoritate in omnia, non autem de omnipotentia
Dei, interpretati ſunt vt Cyrillus, Chryſoſtomus, &
alij: nihil fauet aduerſariis. Conſentanea enim eſt cum il-
lo eſt, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Ioh. 17.

Egregiè

„ Egregiè verò Theophylactus, de potestate data Christo, & qua Deus est, & qua homo, interpretatus est Verba eius hæc sunt: [illegible Greek]

Dictum ad Phil. Dedit illi nomen, &c. perspicuum est: quia patefacta post resurrectionem & ascensionem in Cœlum, Christi Deitate: effecit Deus Pater, vt hic homo Iesus, ab omnibus adoraretur: quia vt verus Deus, cum sua carne in gloria est Dei Patris. Rectè ergo Admonitio hæc & similia dicta de dignitate, honore, dominio, & officio Christi, quatenus Mediator est, & Rex noster: intelligenda esse dixit. Qui hæc non intelligit, Theologiam ne profiteatur. Sed vos probè intelligere, inde apparet: quia cum nihil hic aduersus Admonitionem haberetis: ne nihil dixisse videremini, inseruistis aliorum dicta, quæ vobis duriora esse visa sunt: Et in illos longa oratione inuecti estis. Sed vestras ampullas illi docti viri, facile frangent, & flatus dissipabunt: Si hactenus non effecerunt.

B Meminerint istius admonitionis vestræ: Non esse cuiuslibet dictis fidem adhibendam: cum non omnes sint Christus, aut Prophetarum & Apostolorum habeant autoritatem. Cur igitur vultis, vt totus Mundus isti vestræ violentissimæ verborum Christi contorsioni. Hoc (panis) est corpus meum, id est, corpus meum est in hoc, hoc est, in Pane: idque realiter, simpliciter credat. Profectò, neque Lutherus fuit Christus: neque vos estis Prophetæ Dei, vel Apostoli Christi: quibus simplex sit fides adhibenda Reliqua patefaciet Dominus suo tempore: Et agnoscet Ecclesia Catholica, cuiúsnam vos, & cuius nos spiritus fuerimus. Quot qualésve hæreses ex illa pertinaci opinione de præsentia carnali corporis Christi IN PANE exortæ & ab inferis reuocatæ sint, totus Mundus (PROH dolor) nouit, ac sensit. Adueniet tandem Dominus Iesus.

C Imò etiam ad diuinam, quatenus in filio est incarnato, pertinent: sed alio diuersóque sensu. Illud certè Matth 28. Data est mihi omnis potestas: de Christo, quà etiam Deus est, intelligi posse, docuit (vt supra ostendimus) Theophylactus. Aliàs quoque demonstrauimus, interpretationem hanc improbari non posse, Data est mihi omnis potestas: pro restituta est mihi Filio Dei, Deo: non simpliciter, quasi illam reaplè amiserit, vel deposuerit Filius Dei: Sed [illegible], quoad vsum, & publicam vsurpationem, manifestationémque. Nam ea potestas [illegible], ante resurrectionem, fuerat in carne Christi ceu gladius in vagina reconditus: post resurrectionem verò ceu gladius districtus, & in manum Christi ad hostes retundendos, & ad ciues regni sui defendendos, resumtus. Non ergo ita temere dicendum est: Ista dicta nihil ad Deitatem pertinere. Deinde, quomodo hæc vestra cohærent, Hæc PROPRIE AC PRAECIPVE, ad assumtam naturam referenda sunt: NEQVAQVAM ad diuinam? Si præcipue ad humanam: Ergo secundariò, & aliquo modo ad diuinam.

D Si non naturæ: personæ tamen Filij, non quidem vt simpliciter egenti: Sed vt sacrificij pro nobis offerendi caussa, opus habenti: datum est corpus in tempore: Corpus autem (inquit) aptasti mihi. Habuit ne reipsa hoc corpus ab æterno?

E Illud TANTVM, si simpliciter accipias: falsum est, vt modo monstrauimus.

F Regula intelligitur, de iis quæ Christo, tanquam in se, hoc est, vel suæ humanæ naturæ, vel officij Mediatoris caussa, indigenti, realiter data sunt. Deitas enim nullius rei indiga est: Sed ab ea sunt omnia Et hoc sensu locuti sunt Patres. Alioqui, hæc quoque altera regula, verissima & certissima est: Quicquid Christo, quatenus homo est, in Scripturis REALITER datur: illud ipsum eidem Christo, qua Deus est, per communicationem illam Idiomatum, quæ à Græcis [illegible Greek] vocatur, verè congruit: vt, passum ac mortuum esse. Sicut etiam contra: nihil Christo vt Deo realiter attribuitur, quod eidem vt homini, per communicationem Idiomatum non conueniat: vt esse omnipotentem, &c. Quid enim absurdi est, quod vna & eadem res Christo secundum vtranque naturam, sed diuerso sensu, attribuatur? Ergo non est, cur ex regula Patrum concludatis: Quæ Christus in tempore accepisse (nempe Realiter) dicitur: ea accepit vt homo: Ergo nullo modo ea accepisse dicendus est, vt [illegible] Deus: quod idem est, atque ea nullo modo ad Deitatem, sed TANTVM ad humanitatem esse referenda. Si quæ in tempore accepit, ad humanitatem duntaxat, simpliciter sunt referenda: Cur quæ passus est ea ad Deitatem quoque REALITER referenda esse, nonnulli ex vestro ordine docuerunt.

G Sed horum nulli, nomen [illegible Greek], pro essentiali Dei omnipotentia, vt vos, interpretati sunt: Quid ergo vobis in statu præsentis quæstionis fauent? Deinde, quod aiunt de humanitate accipiendum esse, non de Diuinitate: intelligitur. EODEM SENSV & REALITER. Data est Christo, qua homo est, omnis potestas, hoc est, in omnia (vt Tertullianus exponit) potestas: Sed eidem quà Deus est, data fuisse à Patre in æterna generatione, declarata est: patefacta post resurrectionem æterna eius Deitate. Est enim hæc quoque alia Regula apud Patres certissima: Multa dici tunc fieri, cum facta fuisse declarantur. Sic Christo secundum vtranque naturam post Resurrectionem datum fuisse nomen, quod est supra omne nomen (nomen scilicet Filij Dei, vt explicat Theodoretus:) quia tunc patefactum est & perpetuò patebit, quod antea erat occultum: nempe hunc Iesum, cúmque totum, verum esse & naturalem Dei Filium: quoad vnam naturam ESSENTIALITER: quoad alteram, per gratiam vnionis. Erat antea quoque talis filius, & rem ipsam habebat, sed non NOMEN, quia non ita passim ab omnibus agnoscebatur: ac proinde omne genu ei sese flectebat. At post resurrectionem & exaltationem in Cœlum, & ad dextram Patris sessionem, ideo ab omnibus vbique adoratur totus iste Iesus: quia pro vero Dei filio agnoscitur, & nominatur. Et hoc sibi vult illa locutio: Datum est illi nomen: quasi dicat, non Res, quia antea realiter erat Filius Dei: sed nomen, &c. Etsi igitur Patres alicubi negant datum esse aliquid Christo, qua Deus est, sed tantum eidem datum esse quatenus homo est: non tamen negasse intelligendi sunt, si diuerso sensu eadem res data fuisse dicatur & explicetur: vt modò declaratum est.

H Qua fide nonnunquam citentur ab isto hominum genere, Patrum testimonia: vel ex hoc Vigilij loco, iudicet prudens lector. Vigilius libro 5. capite 3. scribit aduersus eos, qui naturas, naturarúmque proprietates confundebant: tam quæ sunt Deitatis, eas realiter communicantes humanitati, quam quæ sunt humanitatis, eas adscribentes Deitati: primum „ ait, impium & sacrilegum esse, ea quæ sunt pro- „ pria carnis Christi, ad naturæ verbi proprietatem referre: Et quæ sunt verbi, proprietati naturæ carnis adscribere: (atque hoc contra Eutychianos confundentes naturas, earúmque proprietates: Contra verò Nestorianos, personam diuidentes subiicit:) Et quàm sit nihilominus impium (scilicet demon- „ strabimus è scripturis) ea quæ sunt propria carnis, „ per exceptionem proprietatis, alienare à verbo: Et „ quæ sunt propria verbi, eadem exceptionis lege, a- „ lienare à carne: (vtrumque faciebat Nestorius: qui nolebat, vt vel verbum, hoc est, Filius Dei naturalis, diceretur esse passus: vel caro, hoc est, filius hominis, mortuos resuscitare: cùm tamen reuera, qui passus est, idem ipse sit, qui resuscitat mortuos: hoc explicans subdit) cùm sit eius vtrunque in Christo commune: & Christus sit vtrunque. Sensus est: quia Christus vtrunque est, verbum videlicet & caro, hoc est, Deus & homo: ideo quæ sunt verbi propria, non possunt alienari à carne nimirum, quin verè dici possit, Caro, hoc est, homo suscitat mortuos, vbique est, omnipotens est: Et rursus, quæ sunt propria carnis, vt est PATI, non possunt alienari à Verbo, hoc est à Deo, quin verè dici possit, Verbum seu Deus passus & mortuus est. Hic est sensus: quid autem hac re certius? Ita intelligitur, quid sit, proprietates cuiusque naturæ, & Christo esse proprias

& in Christo alteri naturæ esse communes, vt loquitur Vigilius. Sunt Christo communes REALITER: quia propter naturam diuinam reipsa vbique est: secundum humanam non est re ipsa vbique, sed certo loco. Est enim Christus, vtrumque, Deus scilicet & homo. Sunt verò alteri naturæ, non in re, sed IN CHRISTO, communes, quia in Christo non diuiduntur: Sed in vno atque eodem Christo, vtrunque inest: ac proinde si nomine, non abstractiuo, quo sola natura significatur, sed concretiuo, quo persona connotatur, natura vna nominetur, puta, Deus, quæ sunt alterius naturæ propria, vere alteri ita in persona fiunt communes, vt verissimè & realiter dicatur, Deus passus & mortuus est. Doctrina vero hæc, quid prodest Vbiquitariis, & realis in naturis idiomatum communicationis defensoribus?

Secundo loco, rediens Vigilius aduersus Naturarum & proprietatum confusores, probat primum, naturæ humanæ passiones, & deinde eiusdem glorificationes, non conuenire realiter naturæ diuinæ: & ad hoc propositum, adducit præter alia, illud etiam Christi, Data est mihi omnis potestas, &c. Sed quid nomine huius potestatis intellexit? Num illam Dei omnipotentiam, de qua est quæstio? minimè gentium, sed autoritatem creatitiam, donúmque Dei.

Tertio igitur loco, hoc explicat, cum subdit: „Dicit ergo post resurrectionem: Data est mihi „omnis potestas in Cœlo & in terra: quam pote„statem olim promiserat (pater) dicens, postula à me „& dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, &c. legantur reliqua.

Quid verò hoc ad omnipotentiam, Dei propriam: quam carni realiter communicatam esse, contendunt Vbiquitarij? Interim iactant Patres: Et non pudet eos, ipsum quoque Vigilium, pro sua sententia adducere: quo neminem habent atrociorem hostem: Et quidem in eo ipso loco, quem protulerunt. Possemus idem monstrare in aliis, quos citant, Patribus, nisi odiosam & inutilem prolixitatem metueremus.

I Quomodo hoc dictum sit intelligendum, paulò ante dictum est.

K Quorsum tot testimonia in re, quæ non controuertitur? Non tam enim quæstio est. CVI, quàm quænam potestas, data sit, & quomodo data sit: An potestas infinita, & omnipotentia, Dei propria: an verò autoritas & potestas finita. Si primum: eam carni Christi realiter communicatam esse pernegamus: neque huc pertinent dicta Patrum, qui nihil minus quàm de hac locuti sunt. Si alterum: quis neget, eam realiter fuisse Christo, qua homo est, donatam à Patre? Ac de hac loqui Leonem, luce meridiana clarius est: ac proinde negat hanc datam filio, qua Deus est: quia cum semper habuerit essentialem, & increatam: non eguit accidentali & creatitia. Idem ad decem millia, si adferantur Patrum dicta, responsum esse volumus.

L Imò hoc maximè eget demonstratione. Vnde autem petetis demonstrationes? non certè ex Scripturis, vt alibi monstratum est, & adhuc demonstrabitur, ad genuinum sensum reuocatis illis, quæ à vobis contorquentur, sacrarum literarum testimoniis. Nam ex consensu Ecclesiæ Catholicæ? At in symbolo ita vni duntaxat naturæ, diuinæ nimirum, datur omnipotentia, vt licet fateatur, vnamquamque personam esse omnipotentem: neget tamen multos esse omnipotentes. Quid ita? quia vna duntaxat est omnium natura, eáque omnipotens? Tota etiam Ecclesia Romana, quæ in doctrina de Deo, déque persona Christi nunquam à veritate deflexit: omnésque Ecclesiæ, extra Germaniam, & non paucæ etiam in Germania, reformatæ, vobis in hoc dogmate contradicunt. Num ex Scholasticis? At expresse contrarium docent in Sent. lib. 3. distinct. 14. & Thom. 3. p. q. 13. Patres verò omnes in hoc (vt alia omittamus) consentiunt, Christum per id quidem quod est Deus, vbique esse: per id autem quod est homo, in Cœlo tantùm. Si ergo illa natura humana, non potest vbique esse, sicut Deus, neque etiam pluribus simul in locis: quomodo omnipotentia Dei, illi est realiter communicata? Deinde ex verbis Leonis, quæ ex epistola 23. citatis de hac potestate data Christo in Cœlo & in terra, annon manifestè & luculenter apparet, Leonem non de æterna potestate, potentiaque illa infinita & essentiali, quæ ipsius Dei est propria: sed de noua creatitia & finita (in res enim tantummodo creatas, quæ in Cœlo sunt & in terra extenduntur) verba fecisse? Postquam enim ostendisset æqualitatem Verbi, parem in omnibus esse Patri: vnam, eandemque esse Genitoris & geniti potentiam: idque sempiterne, vt ipse loquitur, & intemporaliter: subiecit, de alia noua & temporali potestate, hæc verba: Huic si addita est „potestas (alia nimirum ab ea, quam semper habuit „cum Patre) Si illustrata dignitas (nouæ videlicet „potestatis splendore) Si exaltata sublimitas (no„uo scilicet exaltationis gradu:) minor erat proue„hente, (patre) qui creuit (Christus σὰρξ) nec ha„bebat diuitias eius naturæ, cuius indigebat largitate. Quis non videat, de alia potestate atque potentia, quàm de illa Dei essentiali, dictum Christi, Data est mihi omnis potestas, interpretatum fuisse Leonem? Ipsius enim argumentum hoc fuit: Qui parem cum Patre Deo habet potestatem: huic non potest alia ad illius illustrationem, maioremque exaltationem, addi potestas: alioqui patre minor esset, Patris enim potestati nihil addi potest.

Atqui Filius, vt Deus, parem cum Patre semper habuit potestatem. Ergo, &c. Quare vt de humana ab eo assumta natura, non autem de λόγῳ, vt volebant Ariani, dictum illud, Data est mihi omnis potestas, intelligatur, necesse est.

M Si non fuit donum: Cur ergo Leo, appellat Patris largitatem? Cur & Apostolus Philipp. 2. propter obedientiam ait exaltatum fuisse Christum, donatúmque ei fuisse nomen &c. Et, si non est potestas media, supra potestatem Creaturarum, & infra potestatem Creatoris: Cur ergo Apostolus 1. Cor. 15. facit Christum, qua homo est, & Mediator, Patri in cœlo non æqualem, sed collateralem sedentem, non in loco Patris, sed ad eius dextram? Cur dicit, postquam subiecta fuerint ei (Christo) omnia, ipsum quoque filium (qua homo est) subiiciendum esse Patri, vt sit Deus (immediatè) omnia in omnibus? Profectò, qui alteri subiicitur, is minor est illo, cui subiicitur: Et qui ab alio beatur, (vt ita loquamur) infra illum est, qui beat. Ac si Christus, qua homo est, eandem potestatem, essentialémque & infinitam, quam & Pater habet omnipotentiam, realiter accepit: quomodo igitur minor est Patre, secundum humanitatem? Cur etiam Ignatius in epistola ad Trallianos, Regnum Christi, supra omnes quidem res alias, sed infra omnipotentis Dei incomparabilem Maiestatem collocat? Postquam enim ordine quodam recensuisset res Cœlestes, ordinésque Angelorum, quæ omnia dixit, se animo posse comprehendere: tandem subiecit: καὶ τὸ Κυρίου τὴν βασιλείαν, ὑπὲρ ἅπαντα. (Et super omnia) τὸ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ἀσύγκριτον.

N Egregiam sanè demonstrationem. Quasi verò Christus ea duntaxat parte, qua homo est, Mundum regat: non autem, idque maximè quatenus Deus est. Ergo cum Christus secundum vtramque naturam, Mundum & Ecclesiam suam gubernet: ad hanc gubernationem, non est necesse, vt omnipotentia Dei, naturæ humanæ, realiter communicetur: quia quod non potest finita, infinita perficit. Deinde si Sol, tantæ est potentiæ, vt omnia hæc inferiora, sua præsentia viuificet: quid de potentia creatitia Christi, quà homo est, data, sentiendum fuerit? præsertim cùm non regat Mundum manibus aut pedibus, sed sua voluntate atque imperio? Hebr. 1. portans omnia verbo virtutis suæ. Voluntas enim Christi humana, efficax est: quia idem vult plane, quod diuina: Quid vero diuinæ resistere potest.

O Non minoris scilicet momenti res est: quod ad suum somnium probandum adducunt ex Apoc. cap. 5. dictum hoc, Dignus est agnus ille mactatus, qui accipiat virtutem & diuitias, & sapientiam & fortitudinem, &c. Ergóne hæc de creata & media potentia accipi non possunt? Quid enim obsecro in verbis Ioan. est, quod hanc interpretationem, de finita potestate, falsam esse conuincat? Augustinus hunc locum de Christo, secundum humanitatem, & de Ecclesia, quæ est corpus eius, interpretatur. Quicquid autem accepit

Ecclesia,

Ecclesia, illud finitum est. Quod si de increata intelligi omnino velis: quid prohibet, quin verbum ACCIPIENDI, per gratiam vnionis accipiatur?

P Æterna vocatur, (vt Hieronymus exponit) quia nullo fine clauditur: non autem, quod non habeat initium. Initium habere docet Christus dicens: oportuit Christum pati, & intrare in gloriam suam. Ergo vt homo, ante passionem hanc gloriam non est ingressus.

Q Si de gloria Deitatis accipias: ea quidem æterna est, carens & initio, & fine. Sed humanitati non congruit nisi per communicationem Idiomatum. Si de creatitia Animę & corporis, eam habuit (vt exponit Augustinus) ante constitutionem Mundi: Quomodo? non simpliciter, sed in prædestinatione.

R Si blasphemia non est, quæ realiter passa est humanitas, ea Deitati in Concreto, per communicationem Idiomatum, attribuere, vt dicatur, Deus gloriæ crucifixus est: quid blasphemiæ est, si eodem modo dicas diuinam naturam accepisse, quæ humana realiter accepit? Vt enim rectè dicitur, Deus passus est in carne: Sic etiam non malè dicetur, Deus in eadem carne glorificatus est.

S Non, Domini Doctores, eodem sensu, quo Arriani: sed longè diuerso. Illi enim ad ipsum etiam λόγον, quem creaturam esse volebant, hæc realiter referebant: nos autem ad totum Christum, sed aliter secundum carnem, aliter secundum Deitatem, vt ex dictis patet, pertinere docemus.

T Cum Christus Mediator sit, officiúmque Mediatoris patefecerit atque perficiat, secundum vtramque naturam: cuique etiam naturæ suam tribuimus potentiam, qua operatur, Deitati infinitam, humanitati finitam: sed ita tamen finitam, vt omnium aliarum creaturarum omnium potentiam, in immensum superet: cum per hanc nihil non possit in creaturis omnibus: ac proinde hanc mediam quandam esse potentiam inter eam, quę Deitatis propria est, & eam, quæ aliis creaturis à creatore donata est, quis queat inficiari? Si qui verò sint, qui vnam tantummodo potentiam in Mediatore constituant, ipsi viderint: Et nos eos tanquam contra Monotheletas ab Ecclesia olim damnatam, execramur: siue quis eam mediam quandam potentiam vocet: siue omnipotentiam ipsam diuinam appellet. Vtrunque enim hæreticum est. In Admonitione nostra talem doctrinam non repertetis.

V Nempe, sicut domus, super harenam extructa.

X Si non aliter datam esse humanæ naturæ intelligitis: quam etiam plenitudo Deitatis in ea inhabitare ab Apostolo dicitur: hæc non fuerit realis communicatio, de qua disputatur: sed personalis vnitio, de qua nulla est lis. Et hoc sensu non aliter humana natura in Christo, dici poterit esse omnipotens, quàm etiam à Patribus nonnunquam dicitur esse Deus.

Y Annon in Admonitione, clarum habetis testimonium, ex Epistola ad Heb. cap. 8.? Inde etiam concluditur, Christum non esse præsentia carnali in his terris: quia in cœlo suo fungitur Sacerdotio, & non in terris. Sed alia addamus testimonia. Annon ex ipsa sessione ad dextram, idem concluditur? In scripturis sanctis, & in symbolis, SEDERE ad dextram Dei nunquam datur Christo, nisi postquam ascendit in cœlum. Hinc conficitur, licet dextra Dei sit vbique: Christum tamen, qua homo est, non sedere ad dextram, nisi quatenus est in cœlo, non autem quatenus etiam in terris est. At sedet ad TOTAM, verum est: sed tota est in cœlo, & in quauis parte cœli: Et tota in terra, & in qualibet parte terræ. Cur, cùm tota dextra Dei semper fuerit vbique: non dedit scriptura humanæ Christi naturæ, SEDERE ad dextram, cum adhuc esset in terris? Quia illi hoc non congruebat, nisi in cœlo, post præstitam Patris in terris obedientiam. Sic ergo argumentamur è scripturis & symbolis. Quicquid sedet ad dextram Dei vno tantum in loco: id alio in loco, eodem tempore, simul esse non potest. Atqui corpus Christi, seu Christus suo corpore, in vno tantum loco, hoc est, in cœlo, sedet ad dextram Dei Patris. Docent hoc scripturæ, & canit Ecclesia, ideò etiam dicitur sedere in excelsis, Heb. 1. & alibi. Ergo, &c. Adde ex Col. 3. Si consurrexistis cum Christo, τὰ ἄνω ζητεῖτε, vbi Christus est in dextra Dei sedens: τὰ ἄνω φρονεῖτε: non quæ super terram. τὰ ἄνω opponuntur τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς: Et illorum nomine, intelliguntur cœlestia, vita & puritas cœlestis, quam ibi viuit Christus, & cum eo omnes beati spiritus. Si igitur τοῖς ἄνω opponuntur ea, quæ sunt super terram: Et ratio, cur quærere debeamus τὰ ἄνω, non autem quæ super terram, adfertur ab Apostolo, quia ibi, hoc est ἐν τοῖς ἄνω, non autem ἐπὶ τῆς γῆς, sed & Christus ad dextram Patris: (Quid enim est illud, ὅπου, vbi Christus sedet? suo scilicet corpore (ad dextram Dei: nisi quia ibi sedet, non autem in terris?) Ex ipsa igitur sessione ad dextrā, clarè conuincitur, quod habet nostra Admonitio. Accipite & aliud fundamentum, quo nostra nititur doctrina, Christus dixit: Exiui à Patre, & veni in Mundum (carnem scilicet sumendo:) Iterum relinquo Mundum (corpore:) & vado ad Patrem: id est, in cœlum, vbi Pater singulariter habitare & esse dicitur, pater noster, qui es in cœlis) nomine autem Mundi, has terras intellexit: Terra enim cœlo opponitur. Si autem Christus præsentia sui corporis has terras reliquit, sicut disertis verbis ipse affirmauit: qua fronte, cum adhuc suo corpore, in his terris, carnali seu locali præsentia, præsentem esse, dicere audeamus? Quid & illud Christi, ad Patrem, Ioh. 17. de se, deque Apostolis loquens, ait: Et non sum amplius in Mundo: sed isti sunt in Mundo: Et ego ad te venio (nempe ex hoc Mundo in cœlum) Mundi nomine, has terras intellexisse: certo certius est: quia ait, non sum amplius in Mundo: significans se antea fuisse. Et quanquam cum hæc loqueretur, erat adhuc in Mundo: dicit tamen in præsenti: NON SVM: quia & certò & breui erat ex hoc Mundo in cœlum iturus. De Apostolis autem dicit, sed isti sunt in Mundo, qui & erant tunc, & aliquandiu adhuc post ascensionem Christi mansuri erant in Mundo, absente tamen ab eis Christo suo corpore, præsente autem semper sua Deitate. Et sic locum hunc explicauit Beatus Augustinus. Christo igitur negante se suo corpore iam esse in Mundo, præsentia nimirum corporali: quis tantum, audens fuerit, qui id audeat affirmare? Consentit nobiscum tota pia & erudita Antiquitas: Christum præsentia spirituali, seu per id quod Deus est, nobiscum semper esse: corporali autem, seu per id quod homo est, non iam esse nobiscum: sed in cœlo. Augustinus in Ioan. tractatu 106 & alibi millies. Cyrillus in Ioan. lib. 11. cap. 11. Vigil. lib. 1. cap. 3. Damascen. lib. 4. cap. 18. Latè verò cap. 16. Annon hæc firma sunt fundamenta? Num & hoc est nullum? Christus similis nobis factus est per omnia, excepto peccato? Quis autem nostrum etiam post resurrectionem, suo corpore, vel etiam anima futurus est eodem tempore, in multis simul locis? Sed iam videamus vestra marmorea fundamenta.

Testatur Scriptura, Ps. 8. &c. Psalmus iste, de quouis Z etiam homine decantatus fuit. Si ergo, quia omnia dicuntur subiecta esse pedibus Christi, quatenus homo est, ideo licet inferre, ipsum suo corpore in multis simul locis esse posse: Annon idem de quouis homine concludi poterit? Non minus egregium est, quod sequitur: Ephes. 1. Christus, cuius σῶμα est Ecclesia, omnia in omnibus implet: Ergo potest in multis locis, suo corpore, eodem tempore, simul præsens esse. Quasi verò hoc non efficiat suo iussu, voluntate que tum diuina, tum etiam humana: Et sui spiritus, donorúmque eius, communicatione: quibus Ecclesiam, singulósque fideles, tanquam caput singula membra, quotidie impleat. Ineptissimè verò torquetur illud, Ephes. 4. Ascendit supra omnes cœlos, vt omnia impleret corpore scilicet suo omnia loca. Deinde, si quid ex iis locis de locali præsentia corporis Christi, in his terris, concludi omnino velitis: non concluditur, quod possit esse præsens, cum vult: sed quod omnino præsens sit, & quidem vbique: quando Apostolus non dicit: qui potest implere: sed, qui implet omnia: nec ait, vt posset implere, sed vt impleret omnia. Corpus igitur Christi sicut & Deitas, vbique fuerit repletiue: quod tamen à vobis doceri pernegatis. Quorsum igitur hæc S. literarum testimonia: si vestræ causæ non fauent, sed aduersantur?

Sese: sed sua Deitate simpliciter: suo vero corpore, spirituali præsentia: quatenus videlicet vi sui spiritus, nos suo corpori, magis ac magis in dies incorporat, & vnum secum efficit. aa

O cæcitatem. Imò & in cœlo, & in terris. Symbola in bb terris: in cœlo & è cœlo corpus ipsum. Cur alioqui solita semper fuit Ecclesia, mysterium hoc celebratura, inuitare fideles, ad corda sursum tollenda? Meli⁹ Patres in Nic. Concilio dixerunt, mensam vbi agnus Dei editur in cœlo stratam esse.

cc Imò agnoscimus, & agnoscere non solùm possumus, sed etiam volumus, Christum cum sua carne, personaliter sibi semper vnita, præsentem esse: sed non locali & carnali præsentia, in his terris, atque adeo etiam in pane, sicut granum est in sacco: verùm spirituali, & in mysterio, vt vetus Ecclesia loquebatur. Differt autem SECVNDVM humanam naturam, & CVM humana natura præsentem esse: sed vos, vt obseruare quisque potest, libenter & hæc & alia confunditis: in quem verò finem, nouit Dominus.

dd Modestè, modestè, reuerendi Domini superintendentes.

ee Hoc verò tandem est intolerabile. Nósne ideo verbis Christi fidem adhibere, recusare dicendi sumus: quia vestris contortis & blasphemis interpretationibus, non, vt velletis, assentimur? vos vel sex, vel tres, non estis Ecclesia Catholica.

ff Ita sanè expositum, vt quisnam vestra ænigmata intelligat, nesciamus.

ADMON. pag. 256.

SEd aiunt: potestas omnium rerum requirit omnipotentiam. Ergo hæc etiam data est naturæ humanæ, siquidem etiam hæc est rerum Dominus.

7. At iam sæpiùs dictum est: omnipotentiam nihil aliud esse, nisi Deitatem, quod etiam ipsi, velint nolint, fateri coguntur. Ergo hoc est firmius & clarius, quàm vt vllis sophismatum fumis labefactari, aut obfuscari possit: videlicet, non aliter humanitati communicatam esse omnipotentiam, & alias proprietates Dei essentiales, quàm ipsam Deitatem. Sicut cui moneta argentea datur, ei non secus moneta datur, quam argentum. At humanitati Deitas non realiter data vel communicata est, sed personaliter vnita, hoc est, non sic ei data est, vt ipsa sit vel Deitas vel Deus, sed vt homo iste Deus sit: Ergo etiam omnipotentia non sic ei data est vt ipsa sit omnipotens, sed ei sic vnita, vt iste homo sit omnipotens: quia omnipotentia est de ipsius substantia. Si igitur datam & communicatam carni omnipotentiam intelligunt vnitam realiter, quo ore nos idem dicentes, condemnant? Sed illi fraudulenter confundunt vnionis & communicationis nomina, vt sub titulo realis vnionis naturarum, obtrudant nobis realem communitatem proprietatum.

Apologia hic suo alto silentio, omnia probare videtur. Retineat ergo hanc saltem Admonitionis partem: Et multa conciliabuntur.

ADMON. pag. 257.

De loco Col. 2. 9. VRgent & illud Coloss. 2. 9. In ipso habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. Hinc triumphabundi putant se elicere posse proprietates Dei essentiales, carni realiter communicari.

Sed cum Paulus OMNEM PLENITVDINEM Deitatis nominet, qua autoritate, aut qua pietate, conscientia & fronte isti Theologi restringunt omnem illam Deitatis plenitudinem ad omnipotentiam, omniscientiam, & omnipræsentiam, & si quas alias diuinas proprietates realiter humanitati communicant? An esse æternum, esse creatorem mundi, esse spiritualem, esse datorem Spiritus sancti, non sustentari ab alio, esse fontem & autorem omnis vitæ, sapientiæ & virtutis & bonitatis in omnibus rebus, & quæ sunt horum similia, quæ nullo colore possunt humanitati realiter communicare, & propterea ex sua reali communicatione coguntur excipere, an illa non pertinent ad plenitudinem Deitatis? An sine illis Deus potest plenus & perfectus esse? An verò illa non voluit Paulus Christo tribuere, cum plenitudinem Deitatis in ipso habitare dixit, non minus, quàm vbi nominat Christum Deum super omnia laudandum, illum ipsum, *Rom. 9. 5.* quem ex Iudæis secundum carnem esse dixerat? Hanc plenitudinem Deitatis Omnem, omnem, omnem, dicit Apostolus in Christo homine habitare, non sicut in aliis sanctis, gratia tantum inhabitationis seu assistentiæ, seu, vt vos fingitis, conformatione seu reali communicatione: sed corporaliter, hoc est, reali vnione cum humanitate, quæ etiam plena & perfecta est secundum suæ creaturæ perfectionis modum: ita vt sit illa plenitudo Deitatis, non hospes tantum, sed substantia illius hominis.

Hæc illa est, ô Theologi, inhabitatio Deitatis in Christo, quam Scriptura tradit, quam veteres agnoscunt, & de qua ex vobis etiam doctiores hunc Pauli locum in libris suis non vetustis, interpretantur, aliud suo, aliud alieno ore loquentes: non autem figmentum vestrum realis communicationis Idiomatum. Hæc est illa plenitudo Deitatis, ipsa videlicet vera, vnica & æterna Deitas, quam antehac multum ab æterna Deitate differre contendistis, nunc autem eam ipsam esse fateri cogimini: Et tamen quæ non potestis refutare, maledictis conspuitis, & anathemate feritis: Sed dum vos maledicitis erit qui benedicat.

APOL. fol. 55.

De dicto Pauli Col. 2. in ipso habitat &c. Admoni. pag. 257.

COnantur postea dictum Pauli ad Col. 2. quod à nostris etiam pro confirmatione sanæ doctrinæ de communicatione Maiestatis, libro Concordiæ est insertum, euertere, & perlubenter euincerent, de reali vnione cum humanitate illud tantùm intelligendum: non etiam de communicatione Maiestatis, quæ Christo secundùm assumtam humanam naturam, ratione & respectu personalis vnionis donata est.

Pro confirmatione suæ inuersionis, hanc initio prætendunt rationem, Apostolum omnem plenitudinem Deitatis nominare: nos contra docere, non omnem plenitudinem, sed aliquas tantum proprietates diuinas, assumtæ humanitati esse communicatas, videlicet omnem potentiam, virtutem viuificandi, & alias: nonnullas autem videlicet esse æternum, esse spiritualem, esse infinitum, nos excipere.

Alteram postea hanc addunt: Veteres eodem modo, de personali vnione, hoc dictum intellexisse, quo ipsi accipiunt & interpretantur.

An æternitas sit communicata. Danæus in exam. contra Chemnitium. p. 42. 43.

Primam rationem quod attinet: confitemur & docemus libro Concordiæ, omnem plenitudinem Deitatis in assumta humana natura habitare: & sic omnes etiam proprietates diuinas, quæ quidem in sacris literis sunt expressæ: a vocabula enim hæc, omnis plenitudo Deitatis, firmiter concludunt, quòd ratione ineffabilis huius inhabitationis, *omnes proprietates diuinitatis*, b non tantùm quædam in assumta habitent humana natura. Licèt igitur ratione personalis vnionis, omnes in assumta humana natura habitent, teste Paulo: tamen cùm nusquam Scriptura asserat, assumtæ humanæ naturæ, æternitatem, infinitatem, & quòd Spiritus facta sit, ita communicatum esse: quemadmodum omnipotentiam, virtutem viuificandi, potestatem exercendi iudicij, remittendi peccata, emundandi à peccatis, honorem item inuocationis ei tribuit: subsistimus, nec vlteriùs, quàm Scriptura nobis præluceat, progrediemur. Nec quæritur hoc loco, an assumtæ humanæ naturæ illa tribuatur æternitas, qua in æternum viuet ac permanebit: (hæc enim extra controuersiam sunt) verùm de illa æternitate quæritur, qua diuinitas filij, ab omnibus creaturis est distincta: quáque immensa est & infinita, hæcne

hæc ne illi sit communicata, ex qua consequeretur humanam naturam, non in tempore, sed ab omni æternitate fuisse à λόγῳ assumtam.

A veritate autem aberrare non possumus,
d. *quando Scripturam ducem & Magistram sequimur.* Illa asserente, esse aliquid communicatum: communicatum esse id ipsum etiam nos asserimus: vicissim illa tacente, etiam nos silemus. Hæcque ad primam rationem responsa sufficiant.

Alteram rationem quod attinet, haud repugnamus, veteres, Athanasium, Theodoretum & Damascenum, dictum Pauli, in primis autem vocem σωματικῶς corporaliter, ad vnionem retulisse duarum naturarum in Christo, déque illa interpretatos esse: illorum etiam autoritatem libenter hac in parte sequimur: eo ipso autem, quòd vocem corporaliter potissimùm ad assumtam carnem seu humanam Christi naturam retulerunt, & expressè testati sunt, omnem plenitudinem Deitatis, in humana Christi carne, tanquam in proprio templo (certè non citra virtutem, potentiam &
e. operationem) *habitare*: vnà cum Patribus in eam sententiam dictum Pauli explicamus, in quam, aliis sacræ Scripturæ expressis testimoniis, declaratum est: Diuinitatem Christi, in assumta sua humana natura, veluti in proprio
f. *templo lucere*, splendere, operari: in eum & per eam efficacem esse: omnia in cœlo & in terra gubernare, viuificare, credentes à peccatis emundare, veros adoratores in omnibus periculis exaudire: in tentationibus tueri, è morte liberare, extremo præsidere iudicio, denique omnes verè credentes, vita & salute donare æterna: incredulos seu infideles, ad ima detrudere tartara, æternæque subiicere condemnationi.

Hæc qui negare non erubescit, Deum verbúmque eius, in quo clarè eadem, perspicuè nulláque ratione alia declarata sunt, negare non erubescit. Manet igitur et... huius dicti explicatio, vt illa in libro Concordiæ exposita est, contra aduersariorum insultus & obtrectationem, firma & immota.

Quæ præterea hoc loco repetunt, quasi plenitudinem Diuinitatis, de qua Apostolus verba facit, longissimè nostri discernant ab æterna Deitate, eius, ne literam quidem in libro Christianæ Concordiæ, monstrare nobis possunt: Si qui sunt, qui eius sibi sunt conscij, pro se illi respondebunt: Quæstio huius loci propria non est, quid hic illéve dixerit scripseritve: sed quid libro Concordiæ doceatur, quid improbetur.

RESPONS.

a. Sed siue expressæ, siue non expressæ; omnes certè comprehenduntur à Paulo, cum ait, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος: quod & vos, victi à veritate, mox ingenuè fatemini. Quomodo igitur dictum Apostoli restringitis ad illas quæ sunt expressæ (nempe ... in sacris literis: & excipitis illas, quæ non sunt expressæ? dicetis hæc non esse pugnantia?

b. Sed si omnes, sine vlla exceptione, teste Paulo habitant in humana natura: & vi huius verbi Apostolici, vos euincere conamini, non solum hypostaticam: (& rectè quidem hanc) naturarum vnionem, verum etiam realem diuinarum proprietatum communicationem; inter has autem proprietates, continetur etiam æternitas, immensitas, &c. An non secundum istam vestram interpretationem, Scriptura sacra (nam & Epistolæ Pauli sunt sacra Scriptura) asserit assumtæ humanæ naturæ, communicatam esse æternitatem, infinitatem, & quòd ficta sit Spiritus, &c.? Aut ergo desinite abuti hoc loco Apostoli ad probandam vestram realem idiomatum communicationem, aut omnia esse realiter communicata, ingenue fateamini: cùm Apostolus nullum excipiat, sed
d. aperte omnia complectamur, cùm ait, πᾶν τὸ πλήρωμα, &c. Adde, quòd fieri nullo modo possit, vt aliqua communicentur, aliis non communicatis: cùm sint prorsus inseparabilia: præsertim, quia nihil aliud etiam reapse sunt, quàm ipsa Dei essentia: hæc autem impartibilis est. Ita fit, vt aut nulla, aut omnia communicari sit necesse: non omnia autem communicari, fatemini & vos. Proinde ex hoc Apostolico loco, si essemus boni viri, & magis quæreremus veritatem, quàm inanem victoriam; nulla realiter communicari, sed tantùm in persona vniri, concluderemus.

c. O vtinam, non vltra Scripturas progrederemur. Vbinam verò Scriptura tradit, omnipotentiam realiter communicatam esse humanitati? Consequentias intrusistis, sed non necessarias.

d. Sed nullibi adhuc asseruit. Nam neque nos contra Scripturam id negaremus.

e. Verum habitare, non est realiter esse communicatum; sed duntaxat vnitum esse habitantem, cum re inhabitata, idque corporaliter, id est, in vnitatem personæ. Et sic exposuit etiam K... c. 2. N... c. 2. pag. 22.

De hac phrasi, Deitatem in carne lucere, in ea, cum ea, & per eam operari; & an hinc realis communicatio concludatur, necne, abunde suprà dictum est.

ADMON. pag. 258.

Ex eodem capite illud verbum: in quo omnes thesauri sapientiæ sunt absconditi, depravant, obscurantes insignem doctrinam Apostoli, qui docet, omnem veram & salutarem Dei agnitionem, non nisi à solo Christo reuelari omnibus electis & sanctis, ac propterea hanc sapientiam nusquam esse quærendam extra Christum, vt quæ tota in ipso solo inuenta, vnde per verbum & Spiritum ipsius nobis communicetur. Hæc isti ad infinitam scientiam mentis Christi humanæ detorquent, de qua nihil dicit Apostolus. Christi officium est, vt solus sit doctor & Magister noster, factus nobis à Deo sapientia. Hoc officio functus est, & fungetur in æternum, secundùm vtriusque naturæ propriam operationem. 9. col. 1.

APOL. fol. 56. A.

Alterum dictum quod attinet ad Col. 2. In quo habitant omnes thesauri sapientiæ & cognitionis absconditi: quòd deprauari à nobis contendunt: eóque nomine librum Concordiæ accusant: quòd Apostoli verba, de æterna sapientia & cognitione, seu infinita scientia mentis Christi humanæ, quæ proprietas sit diuinæ naturæ, & nequaquam de creata finita sapientia interpretetur: animum arguit *æstuantem libidine contendendi & calumniandi.* Non enim tanquam suam & à se confictam hanc illius loci profert liber Concordiæ expositionem, verùm sententiam sequitur primitiuæ Ecclesiæ & orthodoxæ antiquitatis: quæ dictum Pauli aliter non, quam in libro Cócordiæ explicatú est, interpretatur & exponit. Cuius euidēs est apud Damascenum testimonium. Verba illius lib. 3. cap. 21. hæc sunt: Nos Dominatorem ipsum dicimus, & Dominum omnis creaturæ vnum Christum, eundémque Deum simul ac hominem, ac omnia scientem. Nam in ipso sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ absconditi.

Admon. pag. 258. De dicto Pauli Col. 2. In ipso sunt omnes thesauri.

A

Ne quis vero Damasceni verba, ad diuinam tantùm referat naturam; seipsum idem declarat his verbis: Humana natura substantialiter, non obtinet futurorum cognitionem: B

Domini autem anima, propter ipsam ad Deum verbum vnionem, & hypostaticam identitatem, diues facta est, vt dixi, etiam futurorum cognitione. In quo expressè testatur se assumtæ humanæ naturæ, propter ipsum ad Deum verbum vnionem, futurorum cognitionem attribuere.

c. *Oecumenius* in hæc verba sic scribit: Nil eorum, quæ nouit Pater, ipse ignorat. Manifestum igitur est è prædictis testimoniis, Christum secundum humanam non solùm omni & salutari Dei cognitione præditum, sed infinita etiam scientia: hoc tamen discrimine, quòd perfecta scientia humanæ eius naturæ, inest formaliter & habitualiter: In infinita autem scientia non eodem modo, sed ratione & respectu tantùm personalis vnitionis.

RESPONS.

A Non libidine contendendi, & calumniandi: sed pio desiderio veritatem à calumniis & à corruptelis vendicandi. Certo enim certius est, sicut de omnipotentia paulo ante dictum est; Sic etiam infinitam & essentialem Dei sapientiam, in nullam creaturam cadere posse: ita vt per eam aliquid cognoscat. idque propterea, quod & solus Deus per suam essentiam intelligit: Et exæquari non potest Deo Creatori atque infinito: Et quia denique Christus ait, Nemo nouit Filium, nisi Pater (Cognitione scilicet, qua Pater nouit:) Et nemo nouit Patrem, nisi Filius: Et cui voluerit filius reuelare. Omnis ergo mens creata, ab illa quæ propria Dei est cognitione excipitur: ac quicquid de Deo nouit, illud per scientiam reuelatam, eoque per donum Dei finitum, nouit: qua de re, in præcedentibus abunde dictum est.

De dicto ad Coloss. 2. E si verum est, à nonnullis Patribus, ad demonstrandam perfectissimam in Christo homine, rerum omnium cognitionem, vsurpatum fuisse: veram tamen ac genuinam illius dicti Apostolici interpretationem, non illam Patrum, sed eam potius quæ in Admonitione explicata est, fuisse; ex ipsomet Apostoli contextu, liquidò constat: qua etiam de re, non pauca supra diximus.

B Ex eo, quod dicit Damascenus, animam Christi factam esse diuitem, futurorum etiam cognitione: an non videtis, tum ex verbo πεπλουτηκέναι, tum ex voce τῆς μελλόντων γνώσεως, Damascenum, minimè de infinita & essentiali Dei cognitione, locutum fuisse? Deus enim illa sua infinita sapientia, infinita etiam, & quæ nunquam futura sunt, nouit: Anima autem Christi ea tantummodo, quæ fuerunt, sunt, & futura sunt, cognoscit: Et finito etiam modo, pérque has perfectissimæ cognitionis diuitias, quibus ditata est, nouit: cum Deus modo infinito, pérque suam essentiam, vno intuitu, omnia cognoscat. Esse etiam diuitem, non est esse ipsas diuitias: nec esse scientem, est esse ipsam scientiam: Deus autem, est sua ipsius scientia: Et Dei scientia, est ipse Deus, propter suam simplicissimam simplicitatem. Neque etiam apud Damascenum θεοσημίαι, inter quas collocat etiam hanc τῆς μελλόντων γνώσεως, sunt ipsa Dei οὐσία: sed eius effecta per quæ tanquam per signa, & perceptibiles notas, nobis innotescit. Dicit autem Damascenus, Animam Christi, propter vnionem hypostaticam, diuitem esse factam cognitione futurorum διὰ τῆς μελλόντων γνώσεως, ὥσπερ καὶ τὰς λοιπὰς θεοσημίας. De essentiali igitur & infinita Dei scientia, quasi ea realiter sit Animæ Christi communicata, nequaquam locutus est Damascenus.

C Ex Oecumenio hæc duntaxat verba citatis, Nihil eorum, quæ nouit Pater ipse ignorat; οὐδὲν, ὧν οἶδεν ὁ πατὴρ, αὐτὸς ἀγνοεῖ: quis αὐτός? num humanitas, aut Christus secundum humanitatem? Sed nihil horum dicit Oecumenius: sed de Christo simpliciter interpretatur atque ita interpretatur de Christo, vt ab illa rerum omnium cognitione, quæ Patri attribuitur, omnem excludat creatam mentem. Explicans enim illud ἀπόκρυφοι, inquit, αὐτός φησιν, οὐδὲν μένει: αὕτη δὲ ἡ διάνοια, πρὸς τὴν κτίσιν ὁρᾷ, οὐ πρὸς τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν τριάδα. Annon verò & anima Christi, κτίσις ἐστί? Cum ergo de Christo ait οὐδὲν, ὃ οἶδεν ὁ πατὴρ, αὐτὸς ἀγνοεῖ si simpliciter de omnibus quæ nouit Pater, dictum intelligatur: nequaquam ad humanam, sed tantùm ad diuinam in Christo naturam, realiter referri potest. Fideliter fideliter recitentur Patrum dicta.

Cur in hac vestra conclusione additis: quæ in præmissis non continentur? nempe, SECVNDVM HVMANAM NATVRAM: ET INFINITA SCIENTIA? D

En πρωθύστερον. Quid est, Christum secundùm humanam naturam præditum esse infinita scientia, non formaliter, sed respectu tantùm personalis vnionis? E Nobis maior difficultas est in vestris mysteriis intelligendis, quàm in manifestis erroribus refutandis. Quòd si nos, qui tamen aliquid legimus, vestras istas nouas phrases, quibus nec Scripturæ, nec Patres, neque etiam Scholastici vtuntur, non intelligimus: quid facient imperiti homines? quem fructum, ex vestra ista ænigmatica doctrina percipient? nisi forte vestris solis auditoribus seorsum, ὡς ἀπορρήματα explicatis. Sed cur in re tanti momenti non scribitis omnibus perspicuè? Si ita ambiguè & obscurè loquimini de industria, ne ab omnibus intelligamini: quales Christiani? Si verò, quòd nesciatis clarius loqui: quales doctores? Sed videamus, an aliquem sensum, ex vestra phrasi eruere nos possimus: & an ille consistere queat.

Primum: Præditum te esse aliqua re, propriè significat, te eam rem habere: idque in te ipso, rebúsve tuis. Vt præditum esse virtutibus, habere virtutes: vbi? in animo tuo: præditum esse viribus, habere vires: vbi? in corpore tuo: præditum esse diuitiis, habere diuitias: vbi? vel in cistis tuis: vel in agris tuis, &c. Impropriè autem est, habere tales res in alio, non simpliciter tuo, sed κατά τι: vt te habere perfectam iustitiam coram Deo, non in te ipso sed in Christo: quatenus illius capitis tu es membrum. Si igitur humana natura, habet hanc infinitam, quæ Dei propria est, scientiam: vbi habet? vel in sese: vel in persona τοῦ λόγου, in qua etiam suam habet subsistentiam per vnionem hypostaticam, & cuius rei caussa, dicitur facta esse ceu pars personæ Christi. Habere in sese: vos propter absurda, quæ inde sequuntur, constanter & rectè pernegatis. Si ergo in persona, sola certè persona, idque propter alteram naturam, propriè & realiter, non autem natura humana, nisi per communicationem idiomatum, seu per gratiam vnionis, sicut omnipotentiam, sic etiam infinitam omniscientiam, habere dici potest. Quod si autem hic vester sit sensus, cum dicitis: respectu & ratione personalis vnionis: nulla fuerit inter nos controuersia. Verùm hoc nôn satis esse contenditis.

Secundo igitur loco, quid velitis illa particula, respectu & ratione vnionis personalis: cum vos non explicetis, diuinandum nobis est. Duorum alterutrum, ista phrasi vos significare voluisse, nobis videmini: nempe, aut caussam istius realis communicationis, esse ipsam hypostaticam vnionem: quemadmodum etiam dicimus, aquam esse calidam, non per se, sed respectu & ratione vnionis, quam habet cum calore ignis sibi communicato: aut rationem & modum, quo facta sit hæc realis idiomatum diuinorum cum humana natura communicatio: nimirum, non quòd in sese, illa habeat realiter communicata: sed respectu tantum personæ, cui est vnita, & in qua ista realiter insunt, sibi communicata esse dicantur: quemadmodum etiam dicere solemus, caput sapientissimi viri, caput esse sapientiæ plenum non simpliciter & in sese, sed respectu & ratione mentis, in qua inest sapientia, & cui vnitū est, cuiusque est organum caput. Sic enim modus & sensus, quo caput dicitur esse sapientiæ plenum, explicatur: quòd nimirum non in sese, sed in alio, hoc est, in mente, propter vnionem, sit tale. Phrasi igitur illa vestra, aut caussa, aut modus communicationis à vobis indicatur. Si primum dicatis vos voluisse: duas pro vna, quæstiones induxistis: vnam de facto, alteram de caussa. Sed hæc posterior, fuit superuacanea, & verum quæstionis statum, ne intelligatur, impedit.

Si

Si enim de prima constet quæstione, quis nesciat, illius realis communicationis, causam esse vnionem hypostaticam? Si verò alterum; quid aliud dicitis, quàm quod Vigilius, Elementa ves cuiusque naturæ proprietates, secundum Christo, seu personæ esse proprias: alteri autem naturæ, non in sese, sed tantum in persona, esse communes? Hoc autem significat vestra locutio, Animam Christi esse omni scientia & infinita sapientia præditam, non formaliter, aut in sese, sed respectu & ratione personalis vnionis; hoc est, respectu personæ, cui hypostaticè vnita est. Ita non licebit dicere, humanitas est omnipotens, sed homo, Sicut nec rursus licet dicere, Deitas passa est, sed Deus. Hæc verò est nostra doctrina, cum Scripturis, & cum veteribus Patribus consentanea. Si non rectè sensum istius vestræ locutionis explicauimus, quod ne rectè vos intellexerimus; vt vos aperte explicetis, rogamus.

Vig. lib. 5 cap. 2.

ADMON. pag. 158.

10. Non pudet eos pro se allegare Theodorum Rœthensem, qui scribit, Samosateni dogma hoc fuisse, Christum esse nudum hominem, in quo Deus verbum sicut & in singulis Prophetis habitarit: ac proinde duas naturas separatas, & citra vllam prorsus inter se communionem in Christo esse, quasi alius sit Christus, alius Deus verbum in ipso inhabitans. Hæc nobis audent Samosatenum & Nestorium impingere, in quorum luto ipsi hærent ad ambas vsque aures: Fatentur ipsi vocem communicationis vel communionis, aliquando pro vnione sumi. Hoc autem sensu hic Theodorus expresse declarat se hoc vocabulo vti. Realem enim communicationem diuinorum donorum Samosatenus & Nestorius non negabant in homine Christo; & tamen vnionem realem & personalem duarum naturarum inficiabantur. Cum autem Theologi contendant, nullum relinqui discrimen inter Christum & sanctos, si realis naturæ humanæ omnipotentia & immensitas tollatur, ipsi viderint, quomodo ex Samosateni & Nestorij naffa se expediant.

APOL. fol. 56. B.

Obiiciunt etiam nobis; non pudere nos, pro nobis Theodorum Rœthensem allegare de communicatione aduersus Samosatenum, & audere ipsis Samosateni & Nestorij errores impingere: cùm ipsos potius pudere deberet, si qua saltem ingenui pudoris scintilla in illis adhuc reliqua; quòd audire & intelligere recusant, non esse testimonia hæc

a. eum in finem allegata & inserta, *quod cupiamus* nomina vnionis & communicationis esse confusa; quorum discrimina Dei beneficio nobis notissima sunt; & in ipso libro Concordiæ satis declarata: Verùm hanc ob causam, vt hac in parte, & eò vsque cum Samosateno & Nestorio, consentire eos demonstraremus, quatenus vterque Samosatenus & Nestorius,

b. teste Theodoro, naturas in Christo, *omnimodo*

c. *esse incommunicabiles*, asseruerunt. Id quod & ipsi, *inprimis de proprietatibus* diuinæ naturæ

d. in Christo, pleno ore, magnis clamoribus, *fere in omnibus* contra librum Christianæ Concordiæ editis libellis contendunt, & defendere præsumunt.

RESPONS.

a Sed vbinam Admonitio dicit, istum vobis fuisse finem, propter quem testimonia illa vestræ Concordiæ inserueritis? Tantum dicit vos allegasse Theodorum Rœthensem pro vobis; quasi ille, quia improbat Samosatenum, quod dixerit, naturas diuinam & humanam esse omnino ἀκοινωνήτους, hoc est, non posse vniri; ideò vestrum dogma de reali essentialium proprietatum diuinæ naturæ cum humana communicatione probarit. Et per consequens nos, qui vestram istam communicationem negamus, tanquam Samosateniano & Nestorianos, damnarit. Hoc dixit Admonitio: Et propterea debere vos pudere, cum fateam ni nomen κοινωνίας sumi pro ipsa etiam, idque in primis vnione, quo sensu accepit Rœthensis, cùm opinionem Samosateni τὰς δὲ φύσεις ἀκοινωνήτους referret, ab vna significatione ad alteram argumentari: Et nobis, qui non vnionem naturarum, sed realem idiomatum communicationem negamus, errorem Samosateni, & Nestorij, qui non hanc, sed illam negabant attribuere. Annon ita se res habet? Legatur Admonitio, Legatur & vestra Apologia: & prudens lector iudicet.

Incommunicabiles ἀκοινωνήτους. hoc est, inunibiles, vt b ita loquamur: & de naturis loquebantur non de proprietatibus, quas à naturis reipsa discernebant. Sed quid hoc ad nos? qui & alio sensu accipimus nomen ἀκοινωνήτους: Et de proprietatibus, contra illorum & vestrum dogma, incommunicabilibus disputamus? Illi omnimodo incommunicabiles, id est, nō vnibiles dixerunt: nos omnimodo, verè incommunicabiles esse docemus.

Quid sibi vult illud INPRIMIS de proprietatibus, quasi secundariò ipsas etiam naturas, omninò ἀκοινωνήτους esse, cum Samosateno & Nestorio doceamus: c cum ex æquo de vtrisque loquamur. Si enim nomine κοινωνίας ipsam vnionem intelligitis, nos contra Samosatenum & Nestorium, & naturas & proprietates ex æquo vnitas esse καθ' ὑπόστασιν profitemur. Si verò ipsam realem, & propriè acceptam communicationem: ex æquo itidem & naturas, & essentiales earum proprietates, prorsus ἀκοινωνήτους, contra eosdem, esse constanter prædicamus. Illi enim quæ Dei sunt propria, vt miracula edere. vt remittere peccata, vt animas & corpora viuificare, &c. Christo nudo homini, quemadmodum & vos humanæ naturæ, realiter communicata esse docebant: Nos contra cum Ecclesia credimus. Quid igitur nobis commune cum Samosateno & Nestorio? Videte ne verum sit quod Admonitio habet, vos in eorum luto ad ambas vsque aures hærere.

Ferè in omnibus, &c. Quasi vitiosum sit, hæresesin d singulis librorum paginis, nedum in omnibus libellis damnare. Respondete, rogamus: aut quamnam proprietatum realem communicationem damnemus, vobis notum est: aut non est notum. Si est cur nobis vitio vertitis, quod in singulis libellis eam damnemus? Non enim damnamus, nisi illam, quæ propriè vocatur realis communicatio: de qua sæpe dictum est: & quam vos ipsi dextre declinatis, dicentes, naturam humanam esse factam omnipotentem, non IN SESE, non FORMALITER, &c. Hanc enim vnam nos iudicamus esse veram & realem alicuius rei communicationem. Si autem est notum: quid igitur contra nos vestros fatigitis calamos? Cur non perspicuè vestram explicatis sententiam, quæ ab omnibus queat intelligi? Cæterum, antequam huic primæ falsæ assertioni finem imponamus: quo melius totum hoc negotium intelligatur: quod Admonitio breuiter attigit: illud nos hic aliquanto fusius explicabimus.

De persona Christi hæc duo præcipua capita, firma semper retinuit Ecclesia vera Catholica: vnum, τὸν λόγον, de quo Ioh. 1. verum æternúmque esse filium Dei, Deum. Alterum, hunc λόγον factum esse in tempore carnem, hoc est, perfectum hominem sine vlla sui mutatione: sed tantum humanæ naturæ, in suæ personæ vnitatem, assumtione: idque sine vlla naturarum, diuinæ & humanæ, essentialiumque earum idiomatum confusione: manentibus integris atque distinctis naturis, proprietatibus, actionibus: licet intimè & perfectissime inter se vnitis: idque vt vna & eadem persona, secundum diuersas naturas, & proprietates, diuersis actionibus, officium Mediatoris faciendo, salutem nostram perficere posset, tanquam Deus & homo. Hæc est summa. Contra primum: quidam negarunt τὸν λόγον esse rem ὑφεστῶσαν. vt Samosatenus: quidam admiserunt, sed verum Deum esse, non concesserunt: Creatum enim esse Spiritum, qui postea fuerit in Iesu, loco mentis seu animæ: Ita vt τὸν λόγον factum esse carnem, seu hominem, ex tali coniunctione cum carne, qualis est animæ cum corpore: vt Arius. Quidam, λόγον verum esse Deum concesserunt: Sed Iesum illum, qui crucifixus est, Deum verum esse, inficiati...

Epiph. lib. 2. tom. 1. hær. 1.

Epiph. lib. 2. tom. 2. hær. 3.

ciati sunt: idque propterea, quòd τὸν λόγον verè factum esse hominem, per assumtionem videlicet naturæ humanæ in vnitatem personæ, credere & confiteri noluerunt: duas in Christo fingentes personas: filium Dei, λόγον, & filium hominis, Iesum: vt Nestorius. Ita tria ista hæreticorum genera, negarunt illum visibilem Iesum esse Deum: sed diuersis de caussis. Primi, quia quem scriptura dicit λόγον, factum esse carnem: cum non admiserunt esse ὁμοούσιον, nedum verum Deum. Secundi: quia, illum creatum fuisse Spiritum, contenderunt. Tertij: quia λόγον Deum, in vnitatem suæ personæ ita carnem realiter assumsisse, vt vnus & idem sit Deus & homo: intelligere, eóque & confiteri noluerunt.

Cyrillus v. Synod. Ephes.

Ad primum igitur caput quod attinet: nihil nobis esse negotij cum Samosatenianis, Arianis, Nestorianis, manifestum est illis Christi Ecclesiis, quæ quid profiteamur, ex libris nostris, & ex publica constantique fama, sine vllo malo affectu, optimè nouerunt.

Contra alterum caput de vnione τοῦ λόγου cum carne, duo sunt hæreticorū genera qui pugnent: vnū, eorum est, qui λόγον, veri Dei nomine non dignantur. Hi enim volunt λόγον, tanquam spiritum creatum, vnitum fuisse corpori in Iesu Christo: non secus, quam anima hominis, in singulis hominibus, corpori itidem vnita est: Deum autem huic nudo, vt volunt, homini, non alio modo vnitum esse, quàm per gratiam sicut aliis etiam hominibus sanctis contendunt. Hi etiam nihil ad nos. Alterum eorum est, qui λόγον Deum esse credunt ac confitentur: sed horum non vna est species.

Alij ita coniunxerunt λόγον Deum, cum carne assumta: sicut duo homines, nexu amoris, voluntatis, in omnibus consensionis, ita copulantur, vt vnus dicantur esse homo: cùm tamen reipsa non sint vnus, sed plures: sicut etiam, qui adhæret Deo, (fide & amore) vnus spiritus dicitur fieri cum illo. Neque cum iis quippiam nobis est negotij: qui vnionem inter λόγον & carnem, non σχετικὴν sed ὑποστατικὴν, esse docemus. Ii omnes, tam primi, quā secundi, contenderunt naturas, diuinam & humanam, nullo modo posse vniri, nempe in vnam personam, seu ὑπόστασιν. Alij contra, talem vnionem factam esse inter VERBVM & carnem: vt caro sit ceu absorpta in naturam τοῦ λόγου: communicatis illi, essentialibus τοῦ λόγου proprietatibus, vt Eutyches. Isti, de quibus hactenus, hæretici, tametsi, & in sententia de λόγῳ quid sit: Et in ea quæstione, quæ est de vnione τοῦ λόγου cum humana natura, dissentientes inter se fuerint: tamen in hoc, quanquam diuersimodè, & diuersis de caussis cōsenserunt omnes, quòd omnes prædicatū, quæ sunt Dei propria, vti est remittere peccata, viuificare edere miracula, &c. ea realiter fuisse, vel filio hominis, nudo homini, vel ipsi naturæ humanæ, quæ in Christo est, ita communicata, vt natura ipsa, illis proprietatibus prædita, ea faceret, & faciat, quæ sunt Dei propria. Neque certè hoc sine omni prorsus caussa. Legebant enim hæc de Iesu Christo apud Euangelistas prædicari; sciebant etiam hæc non esse humana, sed diuina. Qui igitur Iesum, nudum hominem esse putarunt: huic homini, illa diuina, realiter fuisse communicata, dicere cogebantur. Qui verò illum, vt Deum in carne manifestatum agnouerunt, illa carni etiam attribuerunt, & communia illi cum verbo fecerunt, quæ tamen propria fuerunt Deitatis, idque propterea, quod ita naturarum vnionem considerarunt, vt naturas ipsas, earumque proprietates, & actiones non distinxerint. Sicut Eutyches & eius discipuli, qui tamen in varias porro sectas diuisi fuerunt. Ecclesia vero Catholica, de hac naturarum vnitione ita sensit, vt semper docuerit, vnum & eundem Christum, quæ diuina sunt, operatum fuisse & operari, secundum naturam diuinam, quæ vero humana, secundum humanam. non autem, quæ vnius sunt naturæ, illa secundum & per proprietates alterius naturæ, vel egisse, vel agere. Hinc regula Catholicæ Ecclesiæ, apud Iustinum, in Expositione fidei, Græcè, 178.

ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς περὶ τοῦ ἑτέρου τὰς ἐναντίας φωνὰς, καταλλήλως μάνθανε ταῖς φύσεσι τὰ λεγόμενα, καὶ μέγιστα καὶ θεοπρεπῆ τῇ θείᾳ φύσει προσνέμων, τὰ δὲ τὰ μικρὰ ϗ ἀνθρώπινα, τῷ εἴδει τῶν λογιζόμενος οὐ γὰρ καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἀσύμφωνον διαφορὰν ἑκατέρα ποιοῦσα ἀλλήλων φύσεως, καὶ τὸν υἱὸν τὸν ἕνα, καὶ τοῦ ταῖς τῶν αἰτίων, καὶ σύγκρατον, ὡς τὰς θείας γραφὰς ὁμολογῆσαι.

Ex qua regula liquet, Ecclesiam semper sensisse, primùm quidem naturas cum suis proprietatibus, in vnam personam, verè & realiter esse vnitas: contrà Samosatenum, Arium, Nestorium: qui nomen κοινωνίας pro vnione, hoc est ἑνώσει καθ' ὑπόστασιν accipientes, dixerunt, Naturam Dei & naturam humanam, esse prorsus ἀκοινωνήτους. Deinde etiam credidisse, & docuisse, essentiales vnius naturæ proprietates, sicut & naturam ipsam, nullo modo esse alteri naturæ realiter communicatas: nomine communicationis propriè accepto: ita vt vel Deitas, quæ propria sunt humanitatis, ea realiter egisse, vel passa esse, vel humanitas, quæ propria sunt Deitatis, ea realiter præstitisse, aut præstare posse, verè dici possit: idque primum contra Samosatenum, Arium, Nestorium: qui nomen κοινωνίας pro reali & propriè accepta communicatione accipientes, diuinas proprietates nudo homini, naturæve humanæ, realiter communicatas fuisse, vt supra explicatum est; eóque κοινωνητὰς esse docuerant. Deinde etiam, idque maximè contra Eutychen, qui ita communicatas fuisse propter vim vnionis voluit, vt ex creatura fecerit essentialiter Deum: Et summam in personam Christi induxerit confusionem.

Nos in illa simplici Catholicæ Ecclesiæ doctrina acquiescimus, veram & hypostaticam naturam, in vna persona vnionem confitentes: Et realem proprietatum communicationem propriè, vt explicatum est, acceptam, cum Ecclesia, contra omnes Hæreticos, pernegantes. Quod enim aliquando Patres ita loquantur, vt quæ Deitatis propria sunt, humanitati facta esse communia, docere videantur: id quomodo intelligendum sit, alibi dictum est: nempe, aut per gratiam vnionis, pérque communicationem idiomatum: aut participatiuè, per effectorum nimirum communicationem.

Atque hæc hactenus, de prima falsa assertione: deque argumentis decem: quibus eam confirmare conati sunt Bergenses.

DE SECVNDA ASSERTIONE.

A D M. pag. 159.

Liber Concordiæ sic loquitur: Filium Dei passum esse secundum proprietatem naturæ humanæ.

Ambigua locutio est, & congruens cum eo, quod in hac propositione: Filius Dei seu Deus est natus ex Maria, est passus: volunt esse communicationem realem Idiomatum, adeò vt nisi ista ponatur, passio Christi ad Filium Dei nihil attinuerit. Passa ergo erit secundum ipsos humanitas quidem secundum suam, & sibi naturalem proprietatem: Deitas autem non secundum suam, quam ex se & sua natura habeat, sed secundum alienam, videlicet, humanam, proprietatem, realiter sibi communicatam: sicut naturam diuinam secundum sibi naturalem: humanam verò secundum diuinam, & sibi reipsa communicatam proprietatem, sua substantia volunt esse vbique.

Quid autem est contumelia Filium Dei afficere? quid est omnes olim ab Ecclesia Orthodoxa damnatas hæreses ex inferis resuscitare, si hoc non est? Petrus ait Christum esse passum & mortuum non secundum proprietatem carnis sibi realiter communicatam, sed secundum carnem, hoc est ipsam carnis naturam seu substantiam. Sic loquitur tota vetus Ecclesia: nec possunt hoc negare Theologi, sed tamen simul sua figmenta volunt nobis obtrudere, & potius sibi contradicere, & alios ad eandem insaniam adigere, quàm sua somnia relinquere, ne videantur vnquam errasse, aut quicquam non ex Eliæ & Elisæi spiritu loquuti esse. 1. Pet. 3. 18.

APOL. fol. 56. B.

Arguunt præterea librum Concordiæ, & multis quidem id agunt verbis, quòd doceat *Responsio ad criminationem*

minatiunt filium Dei nō passum secundum proprietatem humanæ naturæ. ceat & sic loquatur, Filium Dei passum esse secundum proprietatem naturæ humanæ: In libro verò Concordiæ, pag. 308. 309. sic scriptum legimus, Christum secundum humanitatē, seu secundùm humanam naturam passum, mortuum. Et has esse proprietates, non diuinæ, sed humanæ naturæ, asseritur pagin 305 Hæc vera quum sint, quid illa obiectione sibi velint, non satis assequimur: nisi id agant, vt omnibus suā in arte phormionis commendent industriam: nihil tam bene esse dictum, quod malè dicendo deprauare non possint. Talibus Magistris & Præceptoribus qui vti cogitat: magnam is copiam in castris aduersariorum habere poterit. In re autem plana, non est quod pluribus verbis vtamur. Manifesta enim calumnia, non est vlla responsione digna.

R. N.

A. QVid sibi vult illud, IN LIBRO VERÒ CONCORDIÆ, &c. Quasi, quia pag. 308. & 309. dixistis passum esse secundum humanam naturam: ideo verum non sit, vos etiam alibi dixisse, passum esse secundum proprietatem humanæ naturæ. Annon hoc expresse scriptum reliquistis in NORMA, cap 8. de persona Christi, affirmatiua 12. his verbis: Quapropter verè Filius Dei pro nobis est passus, sed iuxta proprietatem humanæ naturæ, &c. An non hæ sunt vestra? Ite ergo & dicite, (vt scribitis) manifestam esse calumniam, quæ indigna sit responsione. Satius & honorificentius vobis fuisset, hæc diuersa dicta conciliare, quam vnius confessione, alterum inficiari.

ADMONITIO
pag. 159.

III. DIcunt naturam humanam Christi inde à puncto conceptionis, habuisse Maiestatem & omnipotentiam illam diuinam sibi realiter communicatam. Si communicatam, vnitam intelligerent, nulla esset controuersia. Sed illi disertis verbis communicationem suam realem ab vnione distinguunt, tanquā effectum à sua caussa, tanquam consequens ab antecedente. & volunt non tantùm infantem & embryonem illum omnipotentem semper fuisse quod & nos cum scriptura & Ecclesia confitemur, sed etiam humanitatem, hoc est carnem & animam eius omnipotentem, omniscīam & omnipræsentem semper fuisse.

Isa. 53. 4. Luc. 2. 40. Ioh. 4. 6. Heb. 4. 15. Contrà verò Iesaias dicit, eum infirmitates nostras suscepisse, & Lucas, puerum Iesum creuisse sapientia & statura, & gratia apud Deum & homines. Et Iohannes, Fatigatum fuisse ex itinere. Et Apostolus, per omnia fratribus similem, excepto peccato. Et Lutherus, vt supra dictum est, fatetur expresse humanam naturam vnitam [illegible], non potuisse seipsam seruare. Et nunc etiam, nisi creaturam esse negent cum Schvvenckfeldio, non potest seipsam seruare, sed non minus, quam omnes creaturæ, nisi seruaretur à Deitate, redigeretur in nihilum. Non ergo est omnipotens, ne quidem in sua Maiestate diuina, multò minus iacens in præsepi, aut in vtero virginis Et nihil est, nisi sophisma, nugatio, fumus & præstigiæ, ad fallendos homines excogitatæ, quod patrium: tamen fuisse tum omnipotentem, omnipræsentem actu primo, sed non secundo, hoc est, potuisse, si voluisset, omnipotentem & vbique esse, sed non tamen hac facultate vsam esse. Neque est, neque esse potest vlla res omnipotens & vbique præter vnicam Deitatis essentiam: quam nisi in substantia sua haberet homo Christus, tam non possit homo omnipotens & Deus verè dici, quam ipsius caro Deus esse non potest.

APOL. fol.

Admo. p. 87. Quo tem-pore Christus secundùm assumtam naturam Maiestatē suam acceperit. TErtio loco obiiciunt contra librum Concordiæ, hoc etiam nobis: quòd in illo dicamus & doceamus, naturam humanam Christi, inde à puncto conceptionis habuisse Maiestatem & omnipotentiam illam diuinam sibi realiter communicatā. Et huius dogmatis caussa, vehementer admodum nobis succensent, nósque exagitant. Non diffitemur autem, hanc doctrinam, vt modò est exposita, in lib. Christianæ Concordiæ contineri: *eam ipsa sit æterna immotáque veritas*: nec negari possit: nisi ipsum Dei verbum negetur. a. Expresse enim Ioh. scribit c. 1. Vidimus gloriam eius, velut vnigeniti à Patre. Et c. 2. Iesus manifestauit gloriam suam. Si manifestauit, necesse est, *vt ea habuerit*. Quo b. verò tempore alio eam accepit, quā ipso momento vnionis personalis diuinæ & humanæ naturę, quo in vtero Marię virginis conceptus est? Hanc Maiestatem declarauit, vt libr. Concordiæ, pagin. 307. docetur, quando è virgine Maria matre sua, salua & illæsa virginitate, est natus. Similiter hanc suam Maiestatem patefecit in miraculis, quæ toto exinanitionis tempore edidit. Similiter in apparitionibus, Mat. 17. in monte Thabor, Ioh. 12. & alibi. *Vnde citra contradictionem* verissimum, Maiestatem c. Christum suam, in ipsa conceptione, in vtero matris accepisse: & ante etiam resurrectionem possedisse.

Quod ipsum Gregorius quoque Nissenus his verbis testatur. Ipsa dextra Dei, vnitū sibi hominem, in propriam euexit celsitudinem, *per vnionem*. d. Et Leo. epist. 18. Forma serui, in gloriam diuinæ potestatis euecta est, *in tantam vnitatem*, e. ab ipso conceptu virginis, Deitate & humanitate connexa: vt nec sine homine diuina, nec sine Deo agerentur humana. Nihilq. *Admonitio.* ad sententiam aduersariorum confirmandam facit dictum Lucæ 24. quod allegant: Et sic ingredi in gloriam suam. Nec enim dictum illud hoc sibi vult, *Christum demum à resurrectione*, f. hanc maiestatem assumtæ humanæ naturę, impetrasse & acquisiuisse: verum, quòd illo tempore, quo gloriæ statum plene ingressus est, plenè etiam eandem manifestârit: secundùm veterem regulam: Res tunc dicitur fieri, *cum incipit manifestius patefieri*. g. Lomb. lib. 3. dist. 18. August. li. 83. Quæst. quæst. 69.

Quòd autem libru Concordiæ arguunt, doceri illo, *puerum Iesum*, dum in vtero fuit Marię matris, eodem tempore, eadem ratione, in h. vtero Herodiadis, omniúmq. aliarum mulierum, vt scurriliter quidam ipsorum calumniantur, & hac ratione vbique, extra etiam vterum Mariæ virginis fuisse: impudens est & crassum mendacium. Nullo. n. verbo eius in libr. Concordiæ fit mentio: nec in eo demonstrabitur vnquam. Hoc quidem in lib. Christianæ Concordiæ, secundùm normam verbi diuini, quod falli nequaquam potest, asseritur: puerū Iesum, in ipso etiam vtero Mariæ, omnem virtutem & potestatem, in cœlo & in terra, etiam secundùm assumtam naturam humanam, *propter personalem vnionem*, i. & pro ratione eiusdem accepisse & possedisse. Quoniam verò status exinanitionis, de quo Paulus ad Phil. 2. disserit, in ipso momento conceptionis in vtero Matris initium sumsit: illam, quam acceperat potestatem, secundùm assumtam naturam, vt in libro Concordiæ verbis D. Lutheri pa. 314. occultauit, ad tēpus resurrectionis, licet interdum, in

statu humilitatis, Christus pro confirmatione acceptæ & communicatæ sibi Maiestatis, eam manifestarit, in miraculis & peculiaribus quibusdam reuelationibus.

k. *Scholasticorum illorum* terminorum, Actus primi & secundi, quos illi suo more sibi exagitandos sumunt, in libro Concordiæ, nulla omnino fit mentio: verùm id saltem asseritur, pag. 307. diuinæ acceptæ Maiestatis, illustre perhibuisse testimonium, quod salua & illæsa virginitate, natus est ex matre Maria.

Testimonia quæ allegant Christum nostras suscepisse infirmitates, Esa. 53. creuisse puerum Iesum, sapientia, statura & gratia, Luc. 2. fatigatum fuisse in itinere, Io. 4. &c. Loquuntur partim de statu exinanitionis, *partim de finitis do-*
l. *nis*, quæ Christus, secundùm naturam humanam in se & per se habet: *non autem negant*, ve-
m. rè, tum etiam, Christo communicatam fuisse Maiestatem diuinam, quia illa non semper sit vsus: Id enim tempore exinanitionis fieri non decebat: idque ob hunc finem, vt redimi posset genus humanum.

n. *Etenim si*, quemadmodum potuisset, ita Maiestate sua semper vti voluisset, nec pati nec mori potuisset. Humanam naturam Christi in gloria illa exaltationis esse & manere creaturam, haud diffitemur: imo constanter illud in libro Concordiæ asserimus: propter illam verò caussam, diuinam Maiestatem, citra eius destructionem, ratione & respectu personalis vnionis communicari ei non posse: nullo modo sequitur.

Etenim si filius Dei, huius gloriæ capacem eam facere potuit: vt citra naturæ omnem destructionem, in vnitatem eam assumeret personæ: quare Maiestatis suæ gloriæ, citra eius abolitionem, non posset participem reddere & capacem? Quòd si per vnionem hypostaticam non aboletur: qua ratione per communicationem Maiestatis destrueretur? Tam enim rationis iudicio repugnat personalis vnio: quàm communicatio Maiestatis. Si ex principio hoc, finitum non est capax infiniti, iudicium faciendum est: & si propter illud communicatio Maiestatis est neganda: & propter illud ipsum principium neganda quoque erit incarnatio: vtrobique enim eadem conclusionis ratio est & caussa.

RESPONSIO.

a. Dicitis, sed non probatis. Testimonia enim, quę citatis ex Ioh. 1. & 2. nihil ad rem faciunt. Primùm, de persona Filii Dei loquuntur, non de humana eius natura. Vidimus gloriam eius, cuius eius? num carnis? non, sed illius λόγου, qui factus est caro & habitauit in nobis. Ac quomodo vidimus: ex miraculis aliisque effectis. Item manifestauit gloriam suam: quis? nempe λόγος Deus in carne manifestatus: quid, & quomodo? suam illo miraculo patefecit Deitatem. Quid hæc ad realem omnipotentię cum humana natura communicationem? Deinde etiamsi velletis hæc de Christo secundùm humanam naturam interpretari: tamen ex iis concludi non potest, gloriam & maiestatem illam Realiter eius humanitati, sed tantum per communicationem Idiomatum, pérque gratiam vnionis, esse attribuenda.

b. Qui manifestauit, is etiam illam habuit, & qui habuit, is etiam accepit, λόγος in carne manifestatus illam in carne manifestauit, & is etiam accepit à Patre in æterna sua generatione. Is igitur solus eam in sese realiter & essentialiter habuit: In carne verò assumpta, habuit per vnionem, proinde nec ipsa caro eam Maiestatem in sese realiter habuit, sed tantum in persona τοῦ λόγου, in cuius vnitatem assumpta est, habuit & habet.

Citra contradictionem, fatemur, sed adhibita expli- c.
catione, quam diximus. Cùm enim dicis Christum personam vnā dicis, sed duabus constantem naturis. Vt Deus eam accepit, idque realissimè, à quo? à Patre, quando? ab æternitate: vbi? non certè in vtero virginis Matris, sed in vtero (si ita loqui licet) i. ex persona Patris, cùm ex illo genitus est, in ipsa sui generatione æterna. Vt homo verò eam accepit in vtero virginis: sed quomodo? quomodo etiam & λόγος Deus, factus est homo, & homo Deus, per hypostaticam sc. vnionem vnius naturæ cum altera. Non igitur alio modo, ipsam etiam Maiestatem, vt homo accepit, quàm per vnionē. Et hoc manifestè docent testimonia quæ subditis, Nisseni & Leonis. Quæstio autem est, non de vnione, sed de reali cōmunicatione, quæ ita in ipsa humana natura sit facta: vt non minus ipsa humana realiter sit dicique possit omnipotens, quam etiam est diuina, nisi quòd vna natura per se talis est, altera per aliud. Ita propter vestras ambiguitates, plus habetis in conclusione, quam in præmissis.

Nota illud, PER VNIONEM: non ergo per realem d.
communicationem.

Nota & illud, IN TANTAM VNITATEM: Item illud, e.
VT NEC SINE HONORE hoc est, humana natura, APPARENTVR DIVINA: NEC &c. Non igitur diuina realiter sunt communicata humanæ naturæ, neque rursus humana diuinæ, sed tantum vnita: ita vt vtraque forma agat quod suum est, sed cum communione alterius.

Quis vnquam hoc dixit, si de vnione sit sermo? In- f.
gressum autem humanæ naturæ, in realem Regni cœlorum possessionem, impetratum ei fuisse post passionem docet Christus, oportuit (inquit) Christum pati & ita intrare in gloriam suam. Non ergo à conceptione hanc accepit. Non enim ait & ITA FUISSE, sed simpliciter, & ita intrare, seu introire in gloriam suam. Et huic consonat dictum Apostoli, Phil. 2. propter quod (id est, propter quam obedientiam) & Deus exaltauit illum &c. Non ergo ante obedientiam, hanc habuit exaltationem, sed eam & sibi, & nobis sua obedientia promeruit.

Regulā libenter admittimus, sed illud MANIFESTIVS g.
patefieri, à vobis additum esse, manifestissime patet, cum nec Augustinus habeat, nec Lombardus. At cur adieceritis, qui non est omnino cæcus, facilè videt. Nā ante passionem suam sæpe gloriam manifestauit Dominus Iesus. Nil igitur valet glossa, tum demum, id est post resurrectionem, ideo dici Christum introiisse in gloriam suam, quia tunc illam incepit patefacere, nisi addatis MANIFESTIVS, sine qua particula, regula illa, nil vobis fauet. Ita manet Interpretatio, Christum, qua homo est, passione sua, sibi & nobis promeruisse possessionem æternæ gloriæ: Et tum demum in illam introiisse, cùm à mortuis ressuscitatus, ascendit in Cœlum.

Hæc ad nos minus pertinent, quàm vos ea in libro h.
vestræ Concordiæ contineri dicitis.

Accepisse in vnione, & per gratiam vnionis eam habe- i.
re in persona τοῦ λόγου, in cuius vnitatem assumta est hæc humana natura, nemo negat. Sed quidnam eam occultauit per tempus exinanitionis: Et post resurrectionem eam exeruit? ipsáne natura humana an potius λόγος ipse? Irenæus ait, quiescente verbo, carnem passam fuisse. Non ergo caro, eam potentiam & gloriam occultauit, eóque nec communicatam habuit, sed VERBVM, cuius erat propria occultauit.

Si non habetis præcisè hęc verba in libro vestræ con- k.
cordiæ: annon tamen eandem res habetis? Dicitis enim humanam naturam accepisse & possedisse omnipotentiam & vbique præsentiam, non qua actu esset, vel sit vbique vel multis in locis, sed quā potuerit & possit esse, si velit. Hoc verò quid aliud est, quam quod alii libri Concordiæ autores, vocarunt actum primum? Cum tamen si verè ista Maiestas est communicata carni reapse & actu vbique sit oporteat, sicut & Deus ita potest vbique esse, vt reipsa semper sit vbique.

Gra-

l Gratias agimus, quòd hic annuitis, sapientiam de qua Luc. 2. fuisse donum finitum: & ita Christum quà hominem, sicut creuit ætate, sic etiam creuisse sapientia: quod tamen alibi negastis, abusi testimonio Damasceni.

m Imò negant, & necessariò sequitur: si humana natura, per Maiestatem Dei realiter sibi communicatam, facta est omnipotens, omniscia, non potuisse igitur pati, fatigari, proficere in sapientia, &c. Ac si passa est, & se ipsam sustentare non potest: eam igitur non esse factam reuera in sese, omnipotentem, nemo est, qui non videat necessariò consequi. Sunt enim opposita in adiecto, vt loquuntur, quæ nullo modo consistere possunt, esse reuera omnipotentem, & non posse omnia velut est se sustentare, se viuificare, &c. Esse omniscium, & quædam ignorare, & crescere sapientia, &c. Cur enim Deus pati non potest, cur nihil ignorare, &c quia est verè & reipsa omnipotens, & omniscius. Quòd si excipias: hæc esse dissimilia: quia Deus omnipotens & omniscius est in sese, & per sese, & ex sese: humana autem natura non ex sese sed ab alio, nec per sese, sed per aliud, i. per communicatam sibi Maiestatem, nec in sese, sed in alio hoc est, in persona λόγου, in cuius vnitatem assumta est: id quod vos alia phrasi significare videmini cum dicitis, ratione & respectu vnionis personalis, nihil dicitis. Nam etiam Filius non ex se, sed ex Patre est omnipotens & tamen verè & realiter omnipotens. & ferrum ignitum non per se, sed per aliud, h. e per calorem ignis sibi realiter communicatum calidum est, & tamen verè & realiter communicatum est. Itaque exceptiones ex particulis EX SE, & PER SE: nullum hic habent locum.

Illa autem tertia, non IN SESE, sed IN ALIO, hoc est, in persona λόγου, magis euertit, quàm stabiliat vestram de principe controuersia, sententiam. Si n. humana natura, non in sese, sed in persona λόγου (id quod libentissimè damus, imò profitemur) accepit & possidet istam vestram Maiestatem, omnipotentiam &c non ergo in sua propria substantia eam habet, multò verò minus in suis proprietatibus & accidentibus, ac proinde sequetur humanam naturam, sua propria substantia, non esse vbique, neque etiam multis in locis, nedum in multis panibus Cœnæ Dominicæ. Nam hoc tandem, omnes reliquæ controuersiæ spectant. Quid sibi etiam vult, quòd cum de humana Christi natura, sit quæstio, vos huius loco, nominatis CHRISTVM? Dicitis enim CHRISTO communicatam fuisse Maiestatem, quis negat? A Patre enim fuit illi ab æterno communicata: qua de re nulla est quæstio. Ad summam suspectos vos redditis omnibus, qui aliquid norunt literarum, istis vestris ambiguitatibus. Proprium enim sophistarum, qui malam defendebant causam, hoc erat ingenium.

n. Argumentum vestrum hoc est: Filius Dei potuit naturam humanam, citra eius destructionem, assumere: ergo potuit etiam eandem naturam, citra eius abolitionem, suæ Maiestatis participem & capacem reddere.

1. Respondemus primùm, ex duabus quæstionibus, vt solebant sophistæ, vnam facitis, & ita fallaciam vestram absconditis. Alia quæstio est, quid possit facere Deus: alia quid fecerit. Carnem in vnitatem personæ assumsisse, idque ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως legimus: suam autem Maiestatem illi realiter communicasse non legimus.

2. Deinde, illatio ab vnione ad realem communicationem, non valet, vnio enim sine vlla vel assumentis, vel assumtæ naturæ mutatione fieri potuit, & facta est: Realis communicatio, propriè accepta, qualiter sanè declarata à nobis fuit, non potest. Vnio mentis humanæ cum corpore, vtroque in sua natura integro permanente, facta est & quotidie fit: facultas tamen intelligendi & volendi, inuisibilitas etiam & immortalitas, corpori realiter ab illa non potest communicari, nisi natura corporis per potentiam Dei mutetur in naturã mentis. Cùm ergo dicitis: Quòd si per vnionem hypostaticam non aboletur, qua ratione per communicationem Maiestatis destrueretur? &c. Responsio in promptu est, quia aliud est vnio, aliud realis communicatio. Quare quod dicitis de iudicio rationis, nugatorium est, vt in exemplo mentis & corporis videre cuiuis licet. Neque tamen nos de iis rebus ex iudicio rationis, sed ex verbo Dei loquimur. Idem respondetur ad id, quod dicitis de finito & infinito. Aliud enim est, quòd finitum vnatur, etiam καθ' ὑπόστασιν, infinito: aliud quòd realiter finitum capax sit infiniti, illúdque sibi realiter communicatum in se habeat: profecto Cyrillus in Iohan. lib. 9. cap. 41. Virtutem, qua Christus miracula edebat, & qua dicebat, se facturum, vt Apostoli maiora facerent, & quicquid petiissent, se facturum: inde probat, non Christo tanquam nouæ creaturæ, a Deo communicatam, sed eius tanquam Dei propriam fuisse quia talis virtus cùm sit infinita à creatura capi non possit. Frustra igitur aduersus Filii virtutem, inquit, negantur: quę cum sit infinita, à creatura capi non potest, datur tamen dono credentibus. Hæc Cyrillus. Obseruetur hic locus, essentiales igitur proprietates diuinæ essentię, quia sunt infinitę, creaturæ nulli ita realiter communicari posse, vt ab illa in se capiantur, dona autem, quia finita, posse.

ADMONITIO pag. 266.

Dogma libri de persona Christi præcipuum est, cuius tuendi causa reliqua de hoc articulo doctrinæ absurda cumularunt, corpus Christi sua substantia esse vbique præsens, idque vt declarant Theologi, secundum modum dextræ Dei, hoc est, Deitatis: Hæc enim illis est dextra Dei. Demonstrauimus autem supra, contrarium docere Scripturam, Symbola, veteres omnes, Confessionem Augustanam, imò & Lutherum, cum versatur extra suam arenam Sacrãmentariam. Est enim corpus Christi creatura, quæ infinita esse non potest: Est corpus vere humanum, constans carne & ossibus, & reliquis partibus homogeneis & heterogeneis humani corporis, habens partem extra partem, caput extra pedes, & pedes extra caput, quod non patitur vbiquitas, habens certa lineamenta, terminos & figuram quibus circumscribitur, visibile & palpabile etiam in cœlesti vita & gloria, & ad dextram Dei, ad quam stantem vidit Iesum Stephanus, & sedentem videbunt omnes homines in die iudicij, secundum quod Christus est nobis similis, frater noster, os nostrum & caro nostra, ex semine Dauidis progrediens de loco in locum, verè natum ex virgine passum, crucifixum, mortuum, resuscitatum, reductum è sepulchro, iterum profectum visibiliter in cœlum, & ibi sedens ad dextram Patris, & illinc visibiliter venturum, & iterum in cœlum rediturum, nobis ad se assumtis, vt vbi ipsum est & nos in æternum cum ipso simus, & videamus ipsum coram sicut est.

Si hæc omnia verè & non apparenter, vt fingebat Marcion, facta sunt, & quidem sic facta, vt non simul facta, & non facta sint, non ergo fuit Christi corpus simul intra & extra matris ventrum, intra & extrà præsepe & fascias, in Ægypto & Iudæa apud Lazarum Bethaniæ, antequam ad eum veniret, in cruce, in sepulchro visibiliter, & vbique inuisibiliter, nec mansit anima eius in corpore quando expirauit nec mansit corpus inuisibile in sepulchro, cum resurrexit visibile, & non fuit ibi, testibus Angelis neque inuisibiliter mansit in terra, cùm visibiliter ascendit in cœlum, neque nunc est in terra inuisibiliter, cum in cœlo est visibiliter, neque in nubibus erit iam antea & in cœlo manebit inuisibiliter, cùm de cœlo in nubes descendet visibiliter, neque in omni æternitate in omnibus locis erit inuisibiliter, cùm in vno tantum loco Christus erit visibilis & conspicuus in sua Maiestate.

APOL.

Qvarto loco, deueniunt tandem ad illam, quam nominant generalem vbiquitatem: eámque quibus possunt modis exagitant: Quoniam verò cap. 9. accuratam & necessariam eius subiungemus declarationem: ad illum locum lectorem remittendum iudicauimus: ne *earundem rerum sit molesta repetitio.*

De generali vbiquitate corporis Christi quam Aduersarij exagitant. Admonit. pag. 260. 261.

Quòd autem obiiciunt corpus Christi esse creaturã, quæ infinita esse non possit, esse verè

humanum, constans carne & ossibus, &c. profitemur & ipsi, totóque pectore amplectimur & credimus.

Responsio ad obiectionem, corpus Christi, esse finitam tantũ creaturã.

A. *Hinc autem non sequitur* id, quod isti inde concludere conantur: videlicet Christum corpore propterea suo, pluribus, quam vno loco, simul & semel adesse non posse: in primis dum verbo suo, quod veritas est, se declararit, velle

B. se adesse nobis ad consummationem vsque seculi, Matth. 28. Ioh. 14. Non relinquam vos or-

C. phanos. *Cum enim Deus sit omnipotens*, cùm humana natura personaliter ei & inseparabiliter sit vnita: cùm ad dextram virtutis & Maiestatis diuinæ sit exaltata: cùm disertis verbis, veram suam in terris præsentiam sit pollicitus: non difficile ei est, inuenire rationem & modum: quo corpus suum, verè creatura sit & maneat: verè carnem habeat & ossa: verè sit finita: vt eodem tamen, vno eodémque tempore, in cœlis & terra, secundùm promissionem, ad cõsummationem vsque seculi sit præsens. Nullũ enim apud Deum verbum impossibile. Hoc, quod Christus verè Deus & homo promisit, quo minus præstet, nihil eorum ipsum impedit, quæ aduersarij magno numero allegant, quod similis nobis, frater noster, os nostrum, caro nostra, &c. verè natus ex virgine, passus, crucifixus, mortuus, resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dextram Patris: ad extremum iudicium visibiliter rediturus ad iudicandum viuos & mortuos.

Cùm enim omnipotens sit DEVS, cuius manus nequaquam est abbreuiata, sine omni labore & molestia, sinéque omni impedimento,

D. facilè potest *quod vult* de corpore suo, perficere: manente illo nihilominus, vero humano finitóque corpore: vtrunque enim verum & fundamento verbi diuini superstructum: & quòd Christus secundùm carnem, fratribus suis per omnia, excepto peccato, similis factus: & quòd secundùm assumtam humanam naturam, ratione & respectu personalis vnionis & sessionis ad dextram Dei, vltra & præter rationem & proprietates veri corporis adsit nobis in terra, & adesse possit cor-

E. pore suo omnibus locis, *in quibus Ecclesia* sua in terris colligitur: & quòd exaltatus sit supra omnem virtutem, potentiam, potestatem, supra omne nomen, quod nominari potest, non tantum in præsenti: sed in futuro etiam seculo.

F. Nec propterea sequitur, corpus ei *esse phantasticum*: secundùm Marcionis delirium: si pluribus locis corpore suo adsit præsens. Dei enim omnipotentis, omnipotens cùm sit filius corpore suo, personaliter sibi vnito, & ad dextram Dei exaltato, facilè præstare potest, quodcunque voluerit: manente illo

G. interim vero corpore. *Imprimis* cùm manifestum sit, locum non quid essentiale esse, aut ex illo rerum genere, quæ substantiam humanæ naturæ necessariò requiruntur: verùm accidens tantùm, sine quo corpus veritatem

H. essentiæ retinere facilè potest: *& quia* etiam de conditionibus corporum nostrorum, in futura & æterna vita, teste etiam Bucero, supra sub finem cap. I. nihil certi definire possumus.

RESPONSIO.

A. EAndem ob caussam, nos quoque vos remittimus ad refutationem illius vestri noni capitis: quarum altera ab Anhaldinis, altera a nostris conscripta & edita fuit: contenti ad ea duntaxat, quæ hic adfertis, respondisse.

B. Cur non sequitur: Quia (vt verbosam vestram argumentationem, paucis cõplectamur) Christus quicquid vult, potest. Quis hoc neget: Atqui vult, suo corpore & corporali præsentia De hac n. est quæstio vno eodémque tempore, in cœlis simul & in terra, nobis ad consummationem vsq. seculi præsens esse. Quomodo hoc probatis? Quia dixit Matt 28 Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi: Et Ioh. 14. Non relinquam vos orphanos. Sed hæc testimonia, nihil ad rẽ vestram. Patres n. de præsentia Deitatis & gratiæ interpretantur, vt sæpe ostensum est: nec vllum in illis dictis verbum est, quo corporalis præsentia demõstrari possit De hac autem est quæstio, non de Deitatis & gratiæ: aut de sacramentali quæ in mysterio, seu in mystica relatione rei signatæ & signi consistit. Quid ergo concluditis? ô vos miseros!

C. Amplificatis omnipotentiam Dei, cùm probanda sit voluntas: hanc autem non demonstratis. Omnia ergo vestra, vanitatis plena.

D. Bene dicitis, QVOD VVLT: sed quomodo probabitis eum velle verè contradictoria: idem corpus, secundùm idem, eodem sensu & eodem tempore, esse præsens & absens: vno certo duntaxat loco, & multis locis, finitum & infinitum?

E. Si prædictæ rationes vestræ, à personali vnione & à sessione ad dextram deductæ valent: cur restringitis ad loca, in quibus colligitur Ecclesia, id quod ad omnia loca extendi potest, & ex vestris fundamentis omnino debet: nimirum ne vniuersalem vbiquitatem, cuius vos pudet, cum eius autoribus admittere videamini.

F. Fuerit certè phantasticum secundum vestram chimæram. Si enim illud est phantasticum, quod videtur esse & non est: quod pati & mori videtur, ac verè neq; patitur neque moritur quomodo non fuerit phantasticum corpus Christi, si fingatur vbique, aut multis in locis simul esse, cùm verè non sit nisi vno in loco: sicut & corpora nostra, quibus per omnia excepto peccato, simile est? Vndenam probauit Christus Apostolis, suum corpus non esse phantasticum: nisi inde, quia omnia verè humana corpora, tota vbi sunt, & videri, & palpari, seu contrectari possunt, eóque certo loci spacio circumscripta sunt: Tale autem fuisse & suum corpus?

G. Vtique manifestum est, locum non esse partem corporis essentialem, sed nunquid manifestum est, corpori non esse necesse, vt aliquo loco, vel aliquo vbi circumscriptum contineatur? Forté Augustino hoc non fuit manifestum: qui dixit & de corpore quidem Christi loquens: Tolle spacia locorum corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt: quid ergo vos garritis: Manifestum est, manifestum est? *Ad Dardа. epistola 57. co. 275.*

H. Sicut Scripturas & Patres miserabiliter torquetis: sic etiam insignem iniuriam facitis Bucero: qua de re, in primum caput dictum est satis: Quasi verò Bucero viro doctissimo ignotum fuerit, corpora Beatorum, futura in aliquo certo loco, siue (vt cum Scholis loquamur) in aliquo VBI, cùm & Apostolus de corpore Christi verba faciens, dicat Col. 3. Quærite quæ sursum sunt, VBI Christus est; non quæ super terram: Terram quæ deorsum est. & vbi regnant affectus terreni, opponens illi ἄνω SVRSVM, vbi cœlestis vita ducitur.

Falsum est quod hic scribitur de Bucero de conditionibus corporum nostrorum in futura & æterna vita, nihil certi definiri à nobis posse. Tantum dicit, de corpore Christi verba faciens, nihil de eo firmum affirmari posse, an certo aliquo cœli loco sit circumscriptum, intellige, nempe ita, vt præsens præsentia scilicet non huius seculi, sed spirituali percipi à nobis hic in terris non possit. Subdit enim eo in loco hæc verba: Attamen vt Sol verè vno in loco cœli visibilis circumscriptus est, radiis tamen suis præsens vere & substantialiter exhibetur vbilibet orbis: ita Dominus etiamsi circumscribatur vno loco cœli arcani & diuini, id est, gloriæ Patris, verbo tamen suo & sacris symbolis verè & totus ipse Deus & homo præsens exhibetur in sacra Cœna, eóque substantialiter, quam

præ-

præſentiam non minus certò agnoſcit mens credens verbis his Domini & ſymbolis, quàm oculi vident & habent Solem præſentem demonſtratum & exhibitum ſua corporali luce. Res iſta arcana eſt, & noui Teſtamenti, res fidei: non ſunt igitur huc admittendæ cogitationes de præſentatione corporis, quæ conſtat rationibus huius vitæ etiamnum patibilis & fluxæ. verbo Domini ſimpliciter inhærendum eſt, vt debet fides ſenſuum defectui præbere ſupplementum. Hoc qui ſtudent, iis facilè de hoc ſacro conueniet. Certum autem eſt, verbo Domini nihil de corporali præſentia corporis Christi doceri. Annon igitur manifeſtè docet Bucerus, corpus Chriſti, ſicut etiam corpus Solare, certo eſſe loco: Quod autem dicitur de præſentia, illud de ſpirituali præſentia, veri tamen & ſubſtantialis corporis, quæ ſola fide apprehenditur, intelligendum eſſe. Deinde quæ autoritas eſt Buceri aduerſus Auguſtinum, aliósque Patres omnes, imò aduerſus verbum Dei? Vt taceamus, quòd Bucerus poſt illam Retractationem (impreſſa enim fuit anno 1536.) in poſteriori-bus ſcriptis clariùs ſe explicans, idem docuit quod & nos, de corpore Chriſti, déque illius præſentia. Legantur Miſcellanea Zanchii, libro tertio, in confeſſione de Cœna, pag. 51. quæ Bucerus diſputauit, in ſchola Argentinenſi, anno 1537. Item quam anno 44. dictauit Argentinæ Confeſſio, cui ſubiecit, ſe in ea confeſſione velle venire ad Tribunal Chriſti, vt de ſcriptis Anglicanis nihil dicamus.

Hæc Bucerus.

FINIS.

DE LIBRIS CANONICIS ET APOCRYPHIS, THESES.

Heidelb. mense Decemb. Anno 1569.

PROPOSITIO PRIMA.

Volumen illud, quod in more positum est, vt Græca voce apud omnes [illegible] appelletur, in partes secatur duas: quarum vna, cōtinet libros: qui Canonici appellantur, altera, illos qui Apocryphi.

II. Canonici vocantur, quos constat in Ecclesia esse [illegible]: ac proinde qui pro certo Canone, omnis doctrinæ de Religione, recepti sunt: Apocryphi autem, quos non ita constat: Ac proinde tanquam indigni, non quidem quos domi quisq. suæ legat, sed qui in numero Authenticorum habeantur, reiecti sunt.

III. Ac ex veteri quidem Testamento, quos Ecclesia, tam ante, quam post Christum semper citra vllam dubitationem pro [illegible] agnouit, ij sunt.

Mosis Libri quinque	Iobus.
Iehosuæ,	Psalmi.
Iudicum,	Prouerbia.
Ruthæ,	Ecclesiastes.
Samuelis duo,	Canticum Canticorum.
Regum duo,	Iesaias.
[illegible] duo,	Ieremias, cum Threnis.
Esdræ duo priores,	Ezechiel.
Esthera capita nouem, & priores decimi capitis versus tres.	Danielis priora duodecim capita: excepto trium puerorum Cantico. Et duodecim minores Prophetæ.

IV Quos igitur non ita agnouit pro [illegible], sunt reliqui: Nimirum,

Iuditha.	Epistola Ieremiæ.
Thobias.	Danielis caput 13. & 14.
Esdræ tertius, & quartus.	Item Canticum trium puerorum, quod est capiti tertio Danielis adiectum.
Sapientia Salomonis.	Estheræ, à tribus versibus decimi capitis, reliquum.
Sapientia Iesu, Filii Sirach: qui Ecclesiasticus Latinis dicitur.	Libri deniq. Machabæorū.
Baruch.	

V. Ex nouo autem Testamento, de quibus nunquam fuit dubitatum, ij sunt:

Euangelia secundum Matthæum,	Epistolæ Pauli.
Marcum,	Petri prima.
Lucam,	Et prima Ioannis.
Iohannem.	De quibus autem aliquando, sunt reliqui.
Acta Apostolorum,	

VI. Etsi verò, certioris, quodam modo, sint auctoritatis, illi de quibus nunquam quàm isti, de quibus aliquando fuit dubitatum: Horum tamen nullum esse censemus, qui meritò debeat inter Apocryphos connumerari.

VII. Porro quatuor sunt præcipua, per quæ agnoscimus quinam sint [illegible].

I. Traditio Ecclesiastica. III. Dignitas Scripturarū.
II. Auctoritas Scriptorum. IV. Et Lumen Spiritus S. dignitatem Scripturæ patefacientis, & eam certum esse Dei verbum persuadentis.

VIII. Scripturæ enim Sacræ, sicut adflatu Spiritus S. fuerunt reuelatæ, & conscriptæ: ita citra eius Lumen, nobis persuaderi, & pro certo Dei verbo à nobis verè agnosci non possunt.

IX. Proinde, ad hoc, vt simus verè persuasi, hosce libros certum esse Dei verbum: dicimus, neque Ecclesiasticam traditionem, neque Scriptorum auctoritatem, neque etiam Scripturæ ipsius dignitatem, per sese sufficere, sed necessarium esse Lumen Spiritus S.

X. Confirmamur verò in cognitione priorum, per Testimonia posteriorum.

XI. Habent autem Canonici Libri auctoritatem, ad statuenda, & probanda fidei dogmata: Apocryphi verò, Etsi vtiliter legi possunt, & ad dogmata iam probata, confirmanda adhiberi: illam tamen non habent auctoritatem, quam Canonici.

XII. Fides enim ex Auditu est: Auditus autem per verbum Dei: Solos verò libros Canonicos constat esse verbum Dei.

XIII. Merito itaque, ij etiam soli, Canon omnis doctrinæ de Religione, constituti sunt.

DE RERUM CREATIONE, ATQUE inprimis de Cœlo beatorum:

Ex illis verbis Mosis: *In principio creauit Deus cœlum & terram.*

Thesis I.

Cùm duo actionum genera in homine, qui ad imaginem Dei factus est, manifestè spectentur, [illegible]: non incongruè, Deo etiam ipsi in S. literis attribuuntur, quanquam longè & citra omnem comparationem, præstātiori modo in Deo sunt, quàm in nobis.

II. Est autem [illegible] actio quę extra ipsum agentem, nullum post se relinquit opus, sed in ipso tantùm agente manet, vt merito à nostris actio immanens appelletur: [illegible] autem actio est, quæ ideo à Latinis transiēs vocatur, quod cùm relinquat post se opus, extra agentem transire videatur.

III. Deus itaque meritò in S. literis dicitur non solum intelligere, velle, amare verum etiam creasse fecisséq; cœlum & terram, & quæcunque in iis sunt: quarum actionum illæ ad primum: hæ verò ad secundum genus pertinent.

IV. Tria verò cum primis significauit Moses initio suę narrationis de mundi creatione: vnum, nihil extra Deum esse, quod à Deo non sit factum: alterum, quæcunque à Deo facta sunt, ea initium habuisse: tertium, omnia, quo ad sua principia, è nihilo esse facta.

V. Nomine autem Elohim apud Mosen intelligitur Deus Pater, æternus eius Filius, & Spiritus S.

VI. Falsum igitur est, aut aliud quidpiam extra hunc Deum autorem esse rerum conditarum: aut aliquid præter Deum esse æternum, aut ex nihilo nihil fieri posse.

VII. Duo porrò sunt prima rerum à Deo conditarum genera, [illegible], h.e. ea, quæ procul à sensibus nostris sunt remotæ, & illæ, quæ sensibus percipi possunt.

VIII. Inter [illegible] autem Cœlum quoque quod beatorum cœlum nuncupari solet, & in quod Christus ascendit, collocandum esse censemus.

IX. Esse enim rem creatam, certo certius est, cum neque nihil sit, neque Deus ipse creator, & verò etiam quod Deus, huiusce Cœli [illegible] ab Apostolo appelletur.

X. Esse item [illegible], nulloque sensu nobis perceptibile, inde manifestum est, quia Ecclesia Dei ex sola Spiritus S. reuelatione in S. literis tale cœlum esse cognouit.

XI. Est autem cœlum hoc, domus ciuitásque amplissima, firmissima, splendidissima, felicissima, in quam electorum Animæ corporibus solutę, statim migrant, & in qua tum corpus Christi vsque ad diem nouissimum permanet, tum nostra etiam piorúmque omnium tandem aliquando cum Christo futura sunt in sempiternum.

DE HOMINE ANTE PECcatum. Ex Gen. 1.

Thesis I.

Elohim, de quo Gen. 1. *Et creauit Elohim Adamum ad imaginem sui*, non Angeli, sed verus æternúsque Deus Iehoua fuit: Itaque non ad imaginem Angelorum, sed ad imaginem Dei Iehouæ creatus fuit homo, contra quosdam Hebræos.

II. Ille Deus Iehoua, creauit non animam hominis solum, neque corpus solum, sed animam & corpus, contra quosdam Hebræos, qui Animam à Deo, corpus è terra factum fuisse dicunt.

III. Corpus Adæ è terra: corpus Eųę, ex vna Adæ costa: & vtrumq; in perfecta membrorum mole creauit, ita vt Adamus & Eua filios generare, & per coitum quidem possent.

IV. Animam verò neque de sua ipsius Dei substantia, neque ex præexistenti aliqua corporali, vel spirituali materia: sed de nihilo in nares hominis insufflando fecit.

V. Hominis & animam & corpus ad imaginem Dei, qui tamen neque est corpus neque corporeus, factum fuisse contendimus.

VI. Imaginem, iuxta cuius ceu exemplaris similitudinem factus fuit homo & in anima & in corpore Deo similis, fuisse Christum Filium Dei non improbamus.

VII. Quanquam autem multa sint, iuxta quæ homo tam in corpore, quā in anima, similis factus fuit Deo, tamē iuxta hoc potissimum ad imaginem Dei factum fuisse

fuisse asserimus, quòd creatus fuit rectus & iustus diuinæ gratiæ, diuinæque iustitiæ particeps.

VIII. Et hanc diuinæ gratiæ, diuinæque iustitiæ in homine, à sui creatione communicationem, asserimus fuisse illam iustitiam, quam multi originalem appellarunt.

IX. Quam sic breuibus describi posse censemus. Iustitia originalis, erat diuinæ gratiæ, diuinæque iustitiæ in homine, à sui creatione, non solùm propter se sed etiam propter posteros, in quos erat, nisi Adam peccasset, propaganda, communicatio: qua fiebat vt homo esset & Deo gratus atque acceptus, & in se ipso iustus ac rectus, ad malum minimè, & ad bonum maximè propensus.

X. Creatus igitur fuit homo ad imaginem Dei rectus & iustus nullo modo ad malum & ad bonum maximè propensus: ideóque qui poterat & non peccare & legem Dei seruare, & in sua iustitia & innocentia perseuerare, si voluisset.

XI. Cæterùm, licet creatus fuerit & in gratia, qua erat Deo gratus & in iustitia qua erat in se ipso bonus, & ad bonum propensus, & acceperit adiutorium quo posset sese in gratia & iustitia conseruare: tamen quod suum erat liberum & ad bonum & ad malum arbitrium, poterat etiam peccare, legem Dei transgredi, & in sua iustitia non perseuerare, si vellet.

DE PECCATO ADÆ.

XII. Cùm igitur posset peccare & non peccare, noluerit autem non peccare, sed voluerit peccare, peccauit, & per inobedientiam præceptum Dei de non edendo fructu scientiæ boni & mali, est transgressus.

XIII. De quo hominis peccato sic pronunciamus iuxta Apostolum, fuisse inobedientiam, i. liberam suæ voluntatis, à diuina voluntate auersionem, qua noluit præcepto de non edendo pomo parere, sed sciens & volens illud est transgressus.

DE PECCATO ORIGINALI.

Thesis I.

Peccatum originale, est hæreditaria, propter inobedientiam Adæ, tum culpa atque reatus tum iustitiæ originalis defectus, totiusque naturæ corruptio, seu concupiscentia, in omnem & totum quidem hominem ex Adamo communi ratione progenitum, per propaginem deriuata, qua fit vt & nascamur inimici Dei & filii iræ, & vt toti, quanti quanti sumus, vitiati, & Deo aduersi, atque, ad verè bona minimè, ad mala verò maximè propensi Deum & quæ Dei sunt, verè nec mente cognoscere, nec voluntate amplecti, nec viribus præstare possimus: sed contra crassis tenebris excæcati, & prauis cupiditatibus agitati, quæ Dei sunt, auersemur, & in ea, quæ Deo sunt aduersa, præcipites agamur, ideoque maneamus filii iræ, nisi per Christum liberemur.

Explicatio huius definitionis. II. Culpa atque reatus peccati Adæ, in posteros omnes ex eius semine communi ratione progenitos, iure hæreditario est deriuatus, ita vt verè propter eius inobedientiam peccatores, & æternæ mortis rei simus omnes coram Deo.

III. Propter illam Adæ inobedientiam, in eosdem posteros omnes, vnà cum reatu, deriuata est iustitiæ originalis priuatio, & totius hominis corruptio, seu (vt vna voce vtrumque cum Apostolo & Augustino complectar) concupiscentia, idque per propaginem.

IV. Intelligimus autem in præsentia nomine concupiscentiæ non ipsam appetendi vim à Deo naturaliter homini insitam, sicut erat in Adamo: sed vitium, seu priuatam qualitatem, in natura ab Adamo post peccatum relictam & impressam, qua totus homo & in mente, & in voluntate, & in affectibus, viribúsque omnibus, est infectus, deprauatus, corruptus, vitiatus, ne quæ Dei sunt, vel agnoscere, vel appetere, vel perficere possit.

V. Totum hoc, quod peccatum originale appellamus, nempe non solùm originalis culpa & reatus, sed etiam ipsa & iustitiæ originalis priuatio, & naturæ corruptio seu (vt supra hac voce vtrumque sum complexus) concupiscentia, verè in nobis peccatum est.

VI. In hoc enim originali peccato duo potissimum sunt, formale & materiale. Formale est ipsa culpa, & reatus: materiale verò, ipsa concupiscentia.

VII. Peccatum hoc, in nobis non ita alienum est, nempe Adæ, quin etiam sit nostrum. Neque ita est inuoluntarium, quin etiam sit aliquo modo voluntarium.

VIII. In omnes verò homines, præter vnum Iesum Christum Deum & hominem, à condito Mundo, ad finem vsque seculi, deriuatum est, & deriuabitur hoc peccatum.

IX. Neque solùm in omnem, verum etiam in totum hominem, animam nimirum & corpus deriuatum est, ita vt totus, quantus quantus est homo, & coram Deo iniustus ac reus, & in seipso corruptus, vitiatus sit.

DE EFFECTIS PECCATI originalis.

X. Propter peccatum hoc originale, in quo omnes concipimur, primùm nascimur nostrapte natura inimici Dei, ideóque filii iræ, & mortis æternæ obnoxii.

XI. Secundò, in mente excæcati, tenebrísque repleti, non solùm non possumus Deum, & quæ Dei sunt verè agnoscere & iudicare, sed etiam corrupto iudicio vel Deum negamus, vel idolum pro Deo nobis fingimus, peruertéque omnia diiudicamus.

XII. Tertiò deprauati in voluntate, Deum & quæ Dei sunt, non solum non possumus amplecti, sed etiam auersamur.

XIII. Quartò, in corde variis peruersísque cupiditatibus agitati, non solùm non possumus erga Deum, & quæ Dei sunt, bene affici, sed etiam ad ea, quæ Deo sunt aduersa, præcipites agimur.

XIV. Quintò. Etsi per Spiritum S. vel permoti, vel regeniti aliquid verorum bonorum vel agnoscimus, vel expetimus, illud tamen vel facere, vel saltem perficere non possumus, sed sæpe, quæ non probamus mala, facere cogimur.

XV. Denique, iniusti, corrupti & vitiati aduersamur Deo toti, ad verè bona minimè, & ad mala maximè affecti atque propensi, peruersè omnia diiudicantes, appetentes, facientes, ideóque maneamus filii iræ, nisi per Christum liberemur.

XVI Nam per solum Mediatorem Christum Iesum, ab hoc peccato, peccatique effectis liberamur.

DE PECCATO ORIGINALI in renatis.

Thesis I.

In renatis peccatum originale partim transit, partim manet.

II. Quod manet non in carne sola, sed etiam in animo remanet.

III. Ideoque quod remanet, non crassis duntaxat carnis, sed etiam spiritualibus animi vitiis constat, cæcitate mentis, voluntatis deprauatione, &c.

IV. Quanquam verò hoc ita se habet non incongruè tamen totum illud peccatum, concupiscentia nominatur.

V. Dicimus porrò, peccatum hoc, verè & iuxta propriam peccati rationem, esse peccatum.

VI. Tametsi autem sit verè & propriè peccatum, suapte natura damnans: propter Christum tamen & eius spiritum in renato habitantem, non habet vim in renato neque damnandi, neque regnandi.

VII. Non inficiamur tamen, quin tanta sit eius vis etiam in renatis, vt & à perfecta legis obedientia impediat & ad multa contra legem agenda impellat, & omnes denique iustitias nostras inficiat.

VIII. Cæterùm, quanquam non potest in hac præsenti vita, peccatum hoc à sanctis omnino tolli: infirmari tamen eius vires per Spiritum Christi, quo contra illud sancti pugnant, proculdubio possunt. Quare & Christo est fidendum, & contra hoc peccatum valenter est pugnandum.

DE NATVRA ET INGENIO Liberi Arbitrij.

Et Ies. cap. 1. *Si volueritis & audieritis, &c.*

Thesis I.

Ad quæstionem, An homo post peccatum sit liberi Arbitrii, nécne, hoc paradoxo, & esse, & non esse, verè responderi posse dicimus.

II. Hominis enim arbitrium, impropriè liberum esse, concedimus: propriè verò liberum esse negamus.

III. Ac vocem quidem, liberum arbitrium, secuti Ciceronem, liberam interpretamur voluntatem.

IV. Est autem liberum arbitrium, libera ab omni semper coactione, Animæ facultas, voluntas appellata, quæ iudicium intellectus secuta, proposita sibi omnia, tam expetenda, quam respuenda, suapte sponte aut expetit aut respuit.

v. Hominis igitur voluntatem ab omni quidem semper coactione: non tamen ab omni semper necessitate, liberam esse concedimus.

vi. Cùm enim mala est, necessariò vult malum: & cùm per gratiam regenerationis facta est bona, necessariò vult bonum: vtrumque tamen semper sponte atque vltrò.

vii. Ideoque optimo iure & peccata illi à iustissimo iudice Deo imputantur, ac pro peccatis pœnæ infliguntur.

Hæc de natura & ingenio humani post peccatum liberi arbitrii, ita se habere sentimus.

DE VI AC FACVLTATE LIBERI arbitrii in homine non renato.

Thesis I.

De facultate quidem seu potentia passiua liberi arbitrii in quouis homine sic sentimus: Liberum hominis tam nati ex Adamo, quàm renati in Christo arbitrium, omnes res tam diuinas, quàm ciuiles & naturales, easque tam bonas, quam malas, quæ aut eligi aut respui possint, suapte natura eligere aut respuere passiua potentia posse.

DE VI VERO ACTIVA IN HOMIne non renato circa res naturales sic.

Thesis II.

Homo etsi in eius intellectu vis quædam intelligendi, & in eius intellectu vis quædam eligendi post peccatum relicta sit: nihil tamen sine generali Dei auxilio aut intellectu intelligere, aut voluntate eligere potest.

iii Deinde etiamsi non desit generale Dei auxilium, non potest tamen quaslibet res aut intellectu intelligere, aut voluntate eligere vel respuere, sed eas duntaxat, quas ua æterna præscientia ac consilio Deus decreuit vt ille intelligat, eligat, respuat. Idem etiam sentimus de omnibus aliis actionibus tam malis, quam bonis.

DE EADEM VI CIRca res ciuiles sic.

Thesis IV.

Eadem etiam vis vsque adeo in homine & ad liberales disciplinas, & ad ciuiles virtutes atque actiones infirma est ac debilis, vt citra speciale Dei auxiliũ nullam earum verè aut aliqui aut perficere possit. Quare vbicunque sunt, specialia Dei dona sunt.

v Deinde etiamsi homo hoc speciali Dei auxilio adiutus, ciuiles morales que actiones præstare possit: iis tamen non potest sese ad gratiam regenerationis præparare: aut diuinæ misericordiæ oculos ad se conuertere.

De eadem vi circa res diuinas, sic.

vi. Circa verò res diuinas & verè bonas nulla vel minima in homine relicta est vis actiua, ita vt citra gratiam regenerationis eas possit non tantum verè aut intellectu percipere, aut voluntate eligere, aut reliquis viribus præstare, sed ne ad eas quidem aspirare.

vii Contra vsque adeo omnes ad verè bona vires perdidit, & totus quantus quantus est, est corruptus, & peccati Satanæque seruus effectus, vt non solùm non possit peccata vitare, aut à peccatis vlla ratione surgere: sed ea etiam velle & facere necessitate constringatur, nisi per spiritum regenerationis liberetur, cùm tamen liberè & voluntariè peccet.

viii. Ergo sine aliqua Dei gratia nihil cuiusuis boni homo potest.

DE VIRIBVS LIBERI ARBIRTII in Renato.

Circa res & actiones naturales.

Thesis I.

Homo renatus (quemadmodum & de non renato dictum est) etsi in eius intellectu sit vis intelligendi, & in eius voluntate vis eligendi ac respuendi a Deo naturaliter insita, tamen sine generali Dei auxilio, nihil aut intelligere, aut velle, aut agere potest.

Circa res actionesque humanas.

ii. Liberales disciplinas & artes non potest per sese, sine speciali Dei auxilio ita persequi, vt assequatur. Quare dona Dei sunt vbicunque sunt.

Circa res & actiones ad regnum Dei attinentes, tam bonas, quàm malas: & primò de vi intellectus.

iii Intellectus, cùm lumine Spiritus S illuminatur, nihil ad sui illuminationem, è suo adfert: sed Deus pro sua gratuita bonitate, intellectum electi se non cognoscentis aut quærentis, lumine suo illuminabit, atque eum illuminat.

iv. Neque cùm Deus certò illum vult atque incipit illuminare, potest lumen illud ita reiicere, quin illuminetur.

v. Iam verò renatus homo, vi suæ mentis sine subsequente & comitante Spiritus S. gratia, non potest quæ Dei sunt, verè agnoscere.

vi. Hac etiam subsequente gratia comitatus, non potest quę Dei sunt aut omnia, aut perfectè percipere.

vii Etsi verò suapte natura possit, propter promissionem tamen Dei non potest, ita excæcari, ne penitus agnoscat, quæ Dei sunt.

DE VI VOLVNTATIS IN RENATO, tam ad bonum quàm ad malum: idque tam in suæ regenerationis initio, quam in progressu & in fine.

Thesis I.

Voluntas, ideóque homo in suæ regenerationis initio, nihil boni, ne ipsum quidem velle regenerari, ad sui regenerationem è suo adfert.

ii. Neque vim habet, qua re ipsa possit Deo se regenerare volenti & incipienti resistere, ita vt non regeneretur.

iii. Regenitus verò ad singulas actiones, continua Spiritus S. gratia se comitante, & ad bonas actiones mouente, opus habet.

iv. Item renatus, & continuo Dei auxilio comitatus, bene vtendo prima gratia, minime quidem mereri potest secundum gratiam, seu gratię argumentum, & perseuerantiæ donum: sed tamen potest, licet non ex se, sed ex Deo, ad maiorem gratiæ amplitudinem recipiendam, atque ita denique ad perseuerantiam, se præparare.

v Item: Neque potest aut omnia peccata vitare, aut perfectè legem implere.

vi. Renati in hac carne & possunt peccare & peccant: non ita tamen vt spiritum regenerationis prorsus amittant, & penitus ab eo destituantur.

vii Renati, atque hoc perpetuo Spiritu S. auxilio comitati, vim quidem habent, qua possint in gratia regenerationis, in finem vsque perseuerare: vis tamen hæc, non à seipsis est, sed ex Deo, qui facit, vt perseueremus, cùm dat voluntatem perseuerandi perpetuam.

viii. Quare etsi renatus suapte natura possit ita finaliter peccare, vt à gratia Dei prorsus excidat & pereat: non potest tamen id reipsa propter spiritum regenerationis in se permanentem, regenerationem in dies perficientem, & perpetuam voluntatem in bono perseuerandi præbentem.

DE SAPIENTIA DEI.

Thesis I.

Deus est, & semper fuit ita perfectè sapiens, vt nihil eum lateat, aut ab æterno vnquam latuerit tam eorum quæ ipse per se facit aut facturus est, quàm eorum, quę alii agunt Heb. 4.

ii. Nihil enim nunc agnoscit Deus, quod ab æterno non prænouerit atque præuiderit: cum eius præscientia æterna sit atque perfecta. Eccle. 1.

iii. Est autem pręscientia Dei certissima, ita vt quidquid à Deo futurum pręscitur, illud tandem aliquando contingat atque fiat, necesse sit.

iv. Neque tamen hęc certa Dei præscientia talem rebus necessitatem imponit, quę aut voluntatem Dei qua vult alia esse necessaria, alia contingentia tollat, aut rerum naturas euertat.

v. Neque sola Dei pręscientia, est eorum quæ fiunt, caussa, sed præscientia simul cum voluntate.

DE VOLVNTATE DEI.

Thesis I.

Deus sicut intelligentia, sic etiam libera voluntate ita præditus est, vt nihil aut agat, aut permittat, nisi prudens & volens, idque liberè.

ii. Volũtas autẽ Dei, etsi quod ad suã substantiam atti-nes

tinet, vna tantum est: vnus n. tantum est Deus volens: tamen quod ad diuersos volendi modos, idque iuxta nostrum captum attinet, ea duplex esse non immeritò dicitur: Vna, qua quæ iam vult simpliciter & absolutè: altera, qua quædam vult conditionaliter.

III. Voluntas absoluta seu beneplaciti in seruandis aut damnandis hominibus nunquam est, respectu eiusdem, de quo est, sibi ipsi est contraria.

IV. Non. n. vult Deus absoluta voluntate seu simpliciter, eundem hominem damnari & saluari: sed quos semel voluit saluari, eos perpetuò vult saluari.

V. Eadem verò voluntas absoluta seu arcana, voluntati conditionali seu reuelatę, sępenumero respectu eiusdem, de quo ambę sunt, contraria esse videtur: quanquam Deus sibi ipse nunquam est contrarius: ac proinde neque voluntates, si propriè loquamur, vnquam sunt inter se contrariæ.

VI. Dominus enim nonnunquam eidem homini tale quid fieri mandat, quod tamen arcana sua volūtate ab eo reipsa perfici non vult, quemadmodum in exemplo Abrahæ & Pharaonis manifestè apparet. Illi. n. mandat vt filium occidat, quem voluntate tamen absoluta, nolebat ab eo reuera occidi: isti mandat, vt dimittat populum, quem tamen voluntate absoluta nolebat ab eo dimitti: Vnde & Mosi dixit. *Indurabo cor Pharaonis ne dimittat populum.*

VII. Etsi verò hęc ita se habeant: non sequitur tamen, aut Deum hominib. tali externo mandato illudere aut ipsos homines, quòd non obtemperent, excusatos esse.

VIII. Neque enim hominis est secreta Dei consilia inuestigare: sed reuelatę eius voluntati simpliciter, Abrahæ exemplo obtemperare.

IX. Voluntas arcana seu beneplaciti, quia absoluta est voluntas, nulla ratione impediri potest. Est enim omnipotentissima: ac proinde semper, vtvt res cadat, impletur.

X. Deus enim hac absoluta & omnipotentissima voluntate, quæcunque fiunt, vult: Et sine absoluta Dei voluntate nihil fit, cùm ipsa sit prima omnium rerum caussa.

XI. Atque ita absoluta Dei voluntas, rerum omnium caussa est primaria, vt eius nulla sit caussa. Quòd igitur aliquid velit Deus, nulla alia adferri potest caussa prior nisi ipsamet Dei voluntas, quia sic ei placeat.

XII. Itaq; cùm arcana Dei voluntas semper, vt dictum est, fiat, & nulla ratione impediri possit, cùm sit omnipotentissima: idcirco nullo modo dici potest, Deum simpliciter & propriè voluisse aut velle, omnes in vniuersum homines saluos fieri.

XIII. Eadem de caussa dici non potest, Dei voluntatem propriè & simpliciter fuisse, vt Christus pro salute omnium moreretur, id est, vt omnes per eius mortem seruarentur: ac proinde Christum, secundùm propositum Patris, pro salute omnium mortuum esse: sed tantum (vt loquuntur) sufficienter.

XIV. Hac eadem de caussa damnari non possunt Augustinus, Lutherus, Bucerus, Lombardus & scholastici, & alij doctissimi viri, in eo quod docent, non rectè dici, Deum simpliciter nolle peccari, aut omnino velle, vt non peccetur: quod hoc dicere, tollat Dei omnipotentiam, & ideo neget, Deum esse Deum.

XV. Eadem de caussa iidem, pręsertim Lutherus in lib. de seruo arbitrio, & Melanchthon in locis prioribus, damnari minimè possunt in eo, quod tradunt: spectata certa Dei præscientia, & immutabili eius voluntate, omnia quæ fiunt, fieri necessariò: quanquam spectatis caussis secundis, & nobis hominibus, multa fiant contingenter.

XVI. Cæterùm, damnari illi etiam non possunt, qui spectata reuelata voluntate Dei, docent & Deum velle omnes homines saluos fieri: & Christum pro salute omnium hominum mortuum esse: & neutrum, velle peccatum, cùm hæc omnia sint verissima.

XVII. Porro Deus sicut nihil nunc scit, quod ab æterno non pręscierit: sic etiam nihil nunc propriè vult, quod ab æterno non voluerit.

XVIII. Porro absoluta Dei voluntas totius est salutis nostræ fons, & caussa prima.

XIX. Cùm autem hęc eadem absoluta Dei voluntas, quę primaria est nostræ salutis caussa, sit etiam omnipotentissima, atque immutabilis, ac proinde semper fiat: salus igitur electorum certissima, immutabilis, & infallibilis est, eòque necessario, hoc est, infallibiliter saluantur.

DE DEI IMMVTABILITATE atque constantia. Thesis I.

Deus non tantū in sua essentia: sed etiam in suis tum decretis, tū promissionib. constās atq; immutabilis est.

II. Decretum autem Dei, propriè est certa præscientia, ac definita voluntas, quibus ab æterno, quidquid in tempore facit aut facturus est, infallibiliter facturum se præsciuit, ac præfiniuit. Rom. 8.

III. Saluat autē Deus certos homines, & non omnes: & certos damnat, & non omnes: vtrunq; autem facit certis medijs & rationibus, certis temporibus & certis de caussis. Proinde decretum Dei de seruandis aut damnandis hominib. dici rectè potest esse certa præscientia, definitaque voluntas, quibus se ab æterno, certos homines certis medijs atque modis, certis temporib. & certis de caussis aut misericorditer seruaturum, aut iustissimè damnaturum, præsciuit ac præfiniuit.

IV. Etsi verò Deus hęc sua nunquam mutet consilia: suas tamen nonnunquam solet mutare sententias: iuxta illud etiam vulgatum Gregorij dictum: Nouit Dominus mutare sententiam: sed nunquam nouit mutare consilium.

V. Quanquam autem Deus non solum in suis decretis, sed etiam in suis promissionib. constans atque immutabilis est: non eodem tamen planè modo, quo decreta Dei immutabilia sunt vniuersæ quoque promissiones in singulis & semper immutabiles sunt.

DE IVSTITIA DEI.

Thesis I.

Deus sicut suapte natura liberæ est voluntatis, & omnipotentissimus: ita etiam suapte natura est iustissimus.

II. Est autem iustus Deus, primum quidem in sese: deinde erga alios. In se quidem, quatenus ita est perfectus, vt nihil in eo boni desideretur, & nihil in eum mali cadere possit. Ideo dicere, Deum aut peccare posse, aut esse autorem peccati, summa est in Deum iustissimum contumelia.

III. Erga alios autem ita iustus est, vt eis nihil aut velle, aut facere possit iniustè, Rom. 9.

IV. Quidquid igitur agat aut velit Deus: siue iniquissimos latrones iustificet, & infantes quamplurimos damnet: siue innocentem Iobum multis calamitatibus afficiat & impios Sabæos multis beneficijs cumulet: siue Petrum ad pœnitentiam reuocet, & Iudam in suo scelere deserat: siue Iacobum antequam quidquam boni egisset, diligat, & Esau, antequam mali quidquam fecisset, odio habeat, siue denique quorundam velit misereri, & alios indurare, idque pro suo beneplacito: omnia iustissimè agit & vult, & nulla est iniquitas apud Deum.

V. Deus. n. est non solum Deus omnium, neque solum iudex omnium: sed etiam Dominus omnium, idque semper iustissimus.

VI. Proinde sicut multa agit vt Deus, & multa agat vt iudex: ita etiam multa agit vt Dominus: idque semper iustissimè: imo quidquid egit vnquam, aut agit, aut acturus est Deus, id omne egit & agit, & acturus est aut vt Deus, aut vt iudex, aut vt Dominus.

VII. Vt Deus omnium, sicut omnia creauit, sic omnia amat, sustentat, regit, tuetur, & nihil odit eorum quæ fecit, Sap. 10. sed pluit super iustos & iniustos, Matt. 5. & est omnium seruator 1 Tim. 4.

VIII. Est enim hoc Dei, quatenus Deus est, proprium ingenium, propriaque natura, vt sit summum bonum, & suam bonitatem communicet, tum creando ea quæ non sunt, vt sint: tum ea quæ condita sunt regendo, & seruando, & varijs beneficijs quotidie magis ac magis cumulando, vt bene sint, Isa. 46. *Ego feci. Ego fero, Ego portabo & seruo, ait Dominus.*

IX. Vt iudex omnium, vnicuique reddit iuxta opera sua, punit nocentes, & protegit innocentes: vlciscitur peccata, & remunerat benefacta. Mat. 16. & 25.

X. Est n. hoc propriū iusti iudicis officium, vt vltor sit, tanquam Dei Minister, ad iram ei qui quod malū est, fecerit: eum vero, qui bene egerit, gladio suo aduersus oppressores suos defendat, Prouerb. 17. *Qui iustificat,* hoc est absoluit *impium, & qui damnat iustum, vterque abominabilis est Domino.*

XI. At verò vt Dominus omnium, quorum vult miseretur, & quos vult indurat idque absque eo, vt nulla sit apud Deum iniquitas, Rom. 9. Nam etiam quos indu-

rat iustissimè nimirū propter ipsorum peccata indurat.

xii. Est enim hoc proprium Domini vere liberi, vt agat quicquid vult de suis, in quæ plenum & absolutum habet ius, nec tamen vilius possit iniquitatis accusari. Deo autem plenissimum & absolutissimum ius est, sicut in reliquas creaturas, sic etiam in vniuersos & singulos homines: Proinde potest de eis facere quicquid vult, siue misereri, siue indurare siue eligere, siue reprobare siue seruare, siue perdere, Matt. 20. *Annon licet mihi in rebus meis facere quod volo.*

xiii. Proinde etsi Deus, pro suo liberrimo & absolutissimo in omnes homines iure, de illis agit quidquid vult, & alios vt sint vasa iræ, eoque alios ita vocat, vt etiam trahat, alios vero ita vocat, vt tamen non trahat: & aliis quidem donat veram fidem ac perseuerantiam in fide, aliis non donat, nec vult donare: ideoq. quosdam vult simpliciter saluos fieri, alios verò simpliciter non vult saluos fieri: nullius tamen iniquitatis accusari potest, Rom. 9.

xiv. Ipsius etenim voluntas semper est iusta, imò & regula omnis iustitiæ. Neque enim ideo aliquid vult Deus, quia illud iustum, sed ideo aliquid iustum est, quia Deus illud vult.

xv. Sicut enim voluntas reuelata in lege iusta est, & ideo iusta est, quia voluntas Dei est, ita voluntas arcana, seu beneplaciti, semper iusta est, & ideo iusta est quia voluntas Dei est. Abraham iudicauit iustum esse, occidere filium innocentem, non certè ex lege, quæ homicidium vetat, sed tantùm inde, quia intellexit, hanc esse specialem Dei voluntatem atque mādatum.

xvi. Quidquid autē facit Deus, iuxta beneplacitum voluntatis suę facit. Quicquid igitur faciat, illud semper iustum sit, necesse est, ps. 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

xvii. Quare, & si opera nostra examinanda semper sunt ad voluntatem Dei nobis reuelatam, & eatenus iudicanda sunt iusta esse, vel iniusta quatenus hæc illi sunt consona aut dissona, de operibus tamen Dei non est semper iuxta illam iustitiæ regulam iudicandum, cùm semper non sit illi legi subiectus.

xviii. Multa enim a Deo fiunt, vti est odisse, h. e. odio destinasse eos, qui nihil mali egerunt, cùm potuerit eos amare: vti etiam est, permittere homines labi in peccata, cum possit impedire: vti quoque est homines lapsos non corrigere, cum possit emendare. & vti est, homines in peccatis indurare, cum possit mollire: denique vti est damnare, quos potest sine vlla reprehensione, imò multa eum laude seruare, & alia id genus multa, quæ si à nobis fiant, iniusta sunt, quia cum iustitia legis, seu cum voluntate Dei in lege reuelata pugnant, qua lege & voluntate, nobis, non nisi mandat Deus, vt omnes amemus, & omnes quandocunque possumus, & quibuscunque possumus officiis iuuemus atque seruemus. Illa tamen eadem opera, cum à Deo fiunt, iniusta non sunt.

xix. Non sunt igitur opera Dei, statera legis diuinæ qua opera nostra, iustane sint, aut iniusta cognoscuntur, sed sola diuina beneplaciti trutina ponderanda, ac cùmprimum constiterit, Deum aliquid simpliciter voluisse aut velle, mox concludendum est, illud esse iustissimum.

xx. Sola etenim voluntas Dei absoluta, cùm ipsa sit iustissima imo ipsa iustitia, facit vt omnia etiam Dei opera iustissima sint.

xxi. Vult autem simpliciter Deus, quidquid facit, siue eligat, siue reprobet, siue misereatur, siue induret, siue seruet, siue perdat. Quidquid igitur facit Deus, iustissimum est.

xxii. Quare blasphemi sunt in Deum, qui hoc illi ius in omnes homines liberrimum atque absolutissimum, nimirum agendi de illis, & in illos quidquid lubet adimere conantur. Negant enim esse liberrimum Dominum, quem tantum optimum Deum & iustum iudicem esse volunt. Deus autem non est, qui non est omnium dominus, quique non habet in omnes liberrimam agendi quiduis potestatem. Qui igitur hoc ius Deo, quantum in se est, eripiunt, illum etiam Deum esse negant.

xxiii. Hoc autem ius Deo illi eripiunt, qui dicūt falsum & contumeliosum esse in Deum, dicere eū amare, vel odisse homines, antequam nati fuerint: item Deū esse crudelissimum tyrannum, si ipse pro suo arbitrio quosdam elegerit vt sint vasa misericordiæ, & alios reprobarit, vt sint vasa iræ, & si quosdam erect ad vitā, alios ad mortem, tantùm vt in illis suam misericordiam, in illis autem suam potentiam atque iustitiam declaret, & in vtrisque hac ratione glorificetur.

DE MISERICORDIA DEI.

Thesis I.

Deus non solum iustus est, sed etiam misericors Dei enim misericordia vbique prædicatur in scripturis.

ii. Non est autē misericordia in Deo, sicut in nobis, affectio seu passio aliqua, sed tantū propensissima quędam voluntas inferendi & miseris succurrendi.

iii. Cęterum duplex est Dei misericordia, vna generalis, qua vt Deus non solum propensus & paratus est, cū creaturis suis omnibus tum pręsertim hominibus, tam iniustis, quā iustis, in aliqua miseria ac calamitate constitutis succurrere, ita etiam re ipsa succurrit ac miseretur, non quidem omnibus ad vitam æternam, atque in perpetuum sed ad aliquam salutem eamque temporariam. De hac Luc. 6. *Estote misericordes sicut & Pater vester cœlestis misericors est*, nimirum ita misericors, vt solem suum faciat oriri non solum super iustos & amicos, sed etiam super iniustos & inimicos.

iv. Altera specialis est atque perpetua, quā, vt liberrimus Dominus miseretur, quorum vult & quorum non vult, non miseretur, Rom. 9. Hac enim ad vitam æternā & in perpetuum, ipsorū tantū electorū miseretur primò dū eos solos ad se efficaciter vocat atq; trahit, secūdò cū eis solis verè peccata remittit atq; iustificat: tertiò, cum eos solos verè regenerat, sibiq. sanctificat, ac postremò, dum eos solos in vitam ęternā glorificat, de qua Ephes. 2. Deus, qui diues est misericordia, propter nimiam charitatem suā, qua dilexit nos cū essem° mortui in peccatis, conuiuificauit nos in Christo Iesu.

v. Etsi verò hac speciali misericordia Deus reipsa non miseretur, neque etiam simpliciter vult misereri, nisi eorum quos ad eius participationem ab ęterno prædestinauit, ab ea tamen in S. literis & in prædicatione Euangelii nemo excluditur, quin quisque, si velit eam vniuersis & singulis oblatam, percipere possit.

vi. Cęterùm, quia homines impii destituti gratia Dei, per se non possunt hanc misericordiā intelligere, neq; fide amplecti atque percipere: Deus autē reprobis non vult, sicut electis, hanc suę misericordię partem pręstare, vt scilicet illorum mentes illustret ad verè cognoscēdā, & eorum corda flectat ad verè amplectendam gratiam in Christo oblatam, idcirco fit, vt re ipsa non omnium misereatur, sed eorum tantùm, quorum vult simpliciter misereri, h. e. electorum Rom. 9. *Ergo quorum vult, miseretur: & quos vult, indurat.*

vii. Tota autē salus & omnes salutis partes, electio, vocatio, iustificatio, glorificatio, sæpe in S. literis nomine misericordię, intelligūtur, vt in illo Apostoli, Rom. 9. *Miseretur quorum vult* i. eligit, vocat, iustificat, glorificat, quos vult. Misericordia autem excludit omnia merita illius cui fit misericordia, & meram miserentis gratiam commendat. Iudicant igitur S. literæ hac voce misericordiæ, totam electorum salutem esse gratuitam.

viii. Quare quicquid boni in nobis fit, aut à nobis fit, siue cogitādo, siue volendo, siue agendo, & quidquid à Deo impetramus atque consequimur, ideoque ipsa etiam æterna vita, totum illud venit de gratuita Dei misericordia quia miseretur, quorum vult, quorum non vult, non miseretur.

DE VIDENDO DEO.

Theses.

Ex 6. Ies. vers. 1.

Vidi Dominum sedentem super solium excelsum &c.

i. Potest Deus tum in hoc, tum in futuro seculo à nobis videri.

ii. In visione autem Dei, sita est nostra beatitudo.

iii. Possumus igitur tam in hoc, quàm in futuro seculo esse beati.

iv. Cęterum visio, qua hic videtur ex parte est, & per speculum in ænygmate, Ea verò, qua in altero seculo videbitur, perfecta erit, & sine ænigmatibus.

v. Non possumus igitur hic esse beati, nisi ex parte: in altero autem seculo perfecta erit nostra beatitas.

vi. Ille Dominus, quem Esaias ait se vidisse in solio excelso & sublimi sedentem, fuit λόγος, seu filius Dei, Ioh. 12.

vii. Et quidem ipse est ille, qui non solùm Iesaię, sed aliis etiam Patribus ab initio Mundi, variis subinde modis, pręsertim sub specie viri, sese visibilem prębuit: idque

idque vt hoc quasi præludio subindicaret, sese tandem carnem nostram sumturum, & verè hominem factum, cum hominibus familiariter versaturum.

VIII. Proinde non impiè Patres aliquot scriptum reliquerunt: filium etiam ante incarnationem visibilem fuisse: Patrem verò semper inuisibilem.

IX. Et si verò Propheta & alii nonnulli veteris Testamenti Patres, vel oculis corporeis in vigilia, vel ... in somnis verè Christum viderunt: non tamen nisi in spectro aliquo eum viderunt, aut videre potuerunt.

X. Ipsa enim nuda Dei essentia, à nemine vnquam in hoc seculo visa est, aut videre potuit.

DE CVLTV DEI.

Ex Ies. cap. 1. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus, cum Incensum abominatio est mihi &c.*

Thesis I.

Exod. 20. Deut. 4. 12 28. Ies. 1. Deus quidem Iehoua cum omnibus hominibus, tum præsertim Christianis colendus est, sed eo duntaxat cultu, quem ipse in verbo suo nobis præscripsit.

quis requisiuit. II. Omnis enim qui Deus à nobis coli vult, cultus in verbo Dei est præscriptus.

III. Nulla ergo ... extra verbum Dei, colendus est Deus.

IV. Est autem duplex in verbo Dei nobis præscriptus, internus & externus. Et internum quidem appellamus ipsam internam pietatem, quæ potissimum fide in Deum, & caritate in proximum constat. Externa verò omnia externa tum fidei exercitia, tum caritatis officia.

V. Ita externum cultum duplicem facimus, alterum moralem, qui in caritatis officiis, alterum ceremonialem, qui in ceremoniis versatur.

VI. Iterum, hunc ceremonialem partimur in Leuiticum seu veteris Testamenti, & in Christianum seu noui Testamenti cultum.

VII. De externo igitur cultu per verbum Dei nobis præscripto sic pronuntiamus & dicimus, omnem externum tam moralem, quam ceremonialem: & hunc tam Christianum, quàm Leuiticum cultum, sine interno exhibitum, peccatum esse & abominationem coram Deo: tantùm abest vt illi placeat, & verè opus bonum sit.

VIII. Multo igitur magis, omnis extra verbum Dei cultus, qualis est & ... peccatum & abominatio est coram Deo.

IX. De interno verò sic pronuntiamus. Internus Dei cultus, etiam citra externum, non tamen contemtum, per sese Deo placet, & ad salutem sufficit.

X. Quare studendum omnino est, vt & solum verum Deum Iehouam, & solo eo cultu, qui in S. literis est præscriptus, atque in primis interno colamus.

DE GRATIA DEI, ex 4. c. Iesaiæ.

Thesis I.

Gradus nostræ salutis quinque ex verbis Prophetæ Iesaiæ c. 4. colliguntur. 1. gratia Dei in Christo æterna, à qua sola motus fuit ad nos prædestinandos & saluandos. 2. ipsa prædestinatio seu conscriptio ad vitam æternam. 3. efficax vocatio ad Christum, & ad sanctitatem. 4. iustificatio, seu remissio peccatorū, & abiutio à sordibus, quā consequitur sanctificatio ac reformatio. 5. ipsa perpetua Dei gubernatio, quam consequitur æterna pax, vita, glorificatio.

II. Gratia ita propriè appellatur, quod gratis detur. Atque hæc Etymologia propriè competit omnib. Dei gratiis, quod omnes gratis dentur.

III. Gratia diuiditur in gratiam, quæ non solum gratis datur, sed etiam gratum Deo reddit, & in gratiam, quæ gratis quidem datur, sed non reddit Deo gratum, qua de caussa vocatur illa à Scholasticis gratia gratum faciens, hæc verò gratia gratis data.

IV. Gratia gratum faciens est propriè æternus Dei fauor, atq; gratuita beneuolentia, qua nos in Christo dilexit, & qua tantùm permotus fuit, vt nos ad æternam vitam eligeret, redimeret, vocaret, iustificaret, glorificaret.

V. Gratia hæc gratum faciens, seu gratuitus Dei erga nos amor atque fauor, in ipso Deo est, in nobis autem tantum illius cognitio atque sensus.

VI. Est quidem duplex amor Dei: vnus generalis, quo omnia quæ condidit, diligit, etiam ipsos impios, quatenus sc. omnibus bene vult & benefacit: de quo Sap. 11. Alter specialis, quo ipsos tantum electos amat ad æternam vitam, de quo Rom. 9. *Iacob dilexi*, & passim in scripturis. Gratia tamen Dei propriè pro ipso gratuito Dei erga electos amore capitur.

VII. Gratia hæc, data nobis fuit ante tempora æterna, qua scil. ab æterno dilexit nos: manifestata autem in tempore tum cum promisit, tum maximè, cum dedit re ipsa nobis Christum, 2. Tim. 1.

VIII. Gratia hæc gratum faciens, fons est & caussa aliarum gratiarum omnium, atque beneficiorum Dei.

IX. Gratia quoque fidei, regenerationis, spei ac charitatis, gratiæ gratum facientes appellantur: sed impropriè & secundario, sunt enim effecta illius primæ atque æternæ gratiæ.

X. Gratia verò prophetandi, loquendi linguis, & aliæ, de quibus 1. Cor. 12. sunt quidem etiam ipsæ effecta illius primæ & æternæ gratiæ, & faciunt ad salutem Ecclesiæ in vniuersum, sed tamen non semper ad salutem eorum, quibus dantur, pertinent. Qua de caussa gratiæ tantum gratis datæ, in scholis appellari solitæ sunt.

XI. Hæ gratiæ, quia non semper faciunt ad salutem illorum, quibus dantur, ideirco multis etiam dantur reprobis.

XII. Et si verò hę non faciunt ad salutem reproborum quibus dantur: quia tamen faciūt ad salutem & instaurationem sanctorum, ideirco hæ quoque effecta illius primæ gratiæ esse dicuntur, quatenus proficiscuntur ab æterno & gratuito Dei, non quidem erga reprobos, sed erga electos, ad quorum salutem reprobis quoque communicantur, amore.

XIII. Gratia primo modo, ac propriè accepta, hoc est æternus gratuitúsque Dei amor atque fauor, initium est, consummatio atque finis salutis nostræ, vnde tota salus, & quæcunque ad salutem nostram faciunt, profecta sunt, ac proficiscuntur.

XIV. Id vnde Deus (vt ita loquar) permotus fuit ad nos eligendos, atque in æternam vitam prædestinandos, fuit ipsius tantum gratia, seu bona erga nos ipsius voluntas atque ... & amor. Finis verò vltimus ac præcipuus, fuit ipsius gloria, vt scilicet ipsius bonitas, iustitia, misericordia pateficeret, atque ita glorificaretur. Vtrumque Apostolus tradit Ephes. 1. *Elegit nos in Christo in sese, iuxta beneplacitum voluntatis suæ*: Hoc est primum: *in laudem gloriæ gratiæ suæ.* Hoc est secundum.

XV. Tota nostra salus est gratuita, & quia est gratuita, ideo est certa: & quia certa, ideo debemus liberati omni timore & metu, læto animo, & hilari conscientia, continenter gratias agere tanto cælesti Patri in Christo, illi fidere, in illum sperare, illum inuocare, illum amare, ad eius voluntatem nostram conformare, nouis mandatis implendis studere, & ad omnia propter eius nomen tormenta perferenda animos nostros præparare, dicereque cum Dauide: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ tribuit mihi: Calicem salutis accipiam, & nomen Domini inuocabo.*

DE COMMVNIONE CVM Deo & Christo.

Thesis I.

Perfecta nostra felicitas, ideóque vltimus vitę nostrę finis, in quem ceu scopū perpetuo collimare debemus, est, vt simus perpetuo nexu ita vniti Deo summo bono, vt toti, quanti quanti sumus, omnibus tandem, quibus fieri possit modis, vnum cum ipso fiamus, id quod Christus omnibus electis à Patre, tum sua oratione, tum sua passione impetrauit & impetrat.

II. Hæc vnio incipit in hoc seculo, sed tum demum perfecta continget omnibus electis, cùm nostra etiam corpora facta fuerint, vt Paulus loquitur, spiritualia, & cum Deus erit omnia in omnibus.

III. Primum autem in nobis, quod vniri debet Deo, & re ipsa vnitur, est mens, per veram Dei cognitionem. Alterum est cor, per sincerum erga Deum amorem. Mentem autem & cor sequuntur, deinde omnes tam Animæ affectus, quam corporis sensus, desiderio & studio obsequendi Deo.

IV. Sicut enim primum, quod auertit & alienat nos à Deo, est ignoratio Dei, cùm falsa de illo opinione, nē- pes

pe,quod etsi sit bonus in se,imò etiam aliis,nobis tamē sit inimicus & hostis, ideóque quod velit nos perdere (hac n. opinione fit, vt mox quoque cor à tali Deo alienetur,& odio illum habeat.) Ita primum quo mens nostra vnitur Deo, est vera solidáque Dei cognitio, quòd is sit summum bonū, non solùm in se & aliis,sed etiam nobis,sitque non solùm Deus, sed etiam noster Deus,amicus & Pater. Hac de caussa scripturæ primū quod de impiis tradunt,est, quòd ignorent Deum, & contra primum,quod proponunt de iustis est, quòd cognoscant Dominum, & ad huius cognitionem omnes inprimis hortantur.

v. Cęterùm,cùm omnes nati simus in peccatis & in Deum peccauerimus,& peccemus,adque grauiter fieri non potest,vt persuadeamur, Deum nobis esse amicū, velle benefacere,ac multò minus eum esse Patrem nostrum,& daturum vitam æternam, nisi prius persuadeamur,ac certò sciamus,illum omnia nobis peccata condonasse atque ita esse reconciliatum.

vi. Non possumus autem persuaderi, peccata nobis aut esse condonata,aut condonari posse,nisi certò sciamus,pro illis esse aut plenissime satisfactum, aut posse satisfieri.

vii. Nam etiamsi cogitemus Deum esse Deum liberum [illegible] omnipotentem,qui possit parcere etiam sine satisfactione, & eundem esse bonum atq; misericordem, qui cupiat & velit parcere, tamen hæc cogitatio semper obuersabitur mentibus nostris, Deus iustus est, & peccata non fert,neque sinit impunita,odítq; impium, & impietatem eius. Iustitia autem hæc postulat,vt nemini parcatur, nisi pro offensis aut is qui offendit,aut alius ipsius nomine satisfaciat.

Tunc assumimus: Atqui ego non sum soluendo, nec possum satisfacere, neque vlla alia creatura pro me satisfacere potest. Hinc concludimus Ergo fieri non potest vt peccata mihi condonata sint,ac condonari possint. Ac proinde fieri etiam nequit,vt Deus, quem ego grauissimè & sæpius offendi,mihi sit amicus. Quare etiamsi sciamus,Deum esse bonum & misericordem in sese,suáq; natura: tamen quia scimus etiam eundem esse iustum,idcirco fieri non potest,vt certò credamus, peccata nobis esse condonata aut condonari posse,nisi certò sciamus,iustitiæ diuinæ pro illis aut esse satisfactum,aut satisfieri posse,vel a nobis, vel ab aliquo alio pro nobis.

viii. Ac proinde dum in ista de peccatorum remiss. ignorantia permanemus, quia semper peccata nostra persuadent, Deum esse nobis inimicum & hostem: idcirco tantum abest,vt eum tanquam Patrem amare,& ad eum accedere,eique inseruire possimus, vt potius eū tanquam hostem odio habeamus,atque ab eius cōspectu [illegible] exemplo etiam Adami & Euæ procul fugiamus. Ergo persuasi simus,peccata nobis aut esse remissa, aut remitti posse,necesse est. Vt autem hoc sciamus, illud quoque non ignoremus, oportet, pro nostris peccatis aut esse satisfactum aut satisfieri posse, vel à nobis, vt antè dictum est,vel ab alio pro nobis.

ix. Nos non posse satisfacere nouimus,nullam etiam aliam creaturam posse, non ignoramus, nullum quoque esse inter omnia illa, quæ à Deo sunt condita vel pretium, vel sacrificium, quo pro peccato satisfieri Deo possit, extra controuersiam est, si scripturis creditur.

x. Cùm igitur inter creaturas reperiri non possit aut aliquis qui valeat pro peccatis nostris diuinæ iustitiæ satisfacere,aut aliquid quo possit satisfieri: cōsequitur aut de salute nostra actum esse,aut in Deo quęrendum esse Mediatorem, qui & velit & possit pro nobis iustitiæ diuinæ satisfacere.

xi. Fieri autem non posse videtur,vt in Deo inueniatur Mediator qui pro nobis satisfaciat,& Deo ipsi nos reconciliet. Cum enim Deus vnus tantum sit,isque sit pars à nobis offensa,quomodo item poterit & pars esse cui nos reconciliemur,& Mediator, qui nos reconciliet,& Deo pro peccatis nostris satisfaciat?

xii. At bene res habet. Etsi n. Deus essentia vnus tantum est, in tres tamen distinctus est, licet non diuisus, personas,Patrem Filium,& Spiritum S. Deinde,etsi absurdum videri possit, vt omnes tres simul,quatenus omnes sunt essentia vnus sunt Deus,sint & pars & Mediator, nihil tamen impedit quo minus aliquis istorū triū quatenus ratione [illegible] esse tanquā Mediatorem interponat, præsertim si aliam quoque naturam, præter diuinam quam habet, sibi in vnam eandemque

personam assumat. Si præterea etiā videtur absurdum, vt pater id faciat,quia sicut fons est totius diuinitatis, cui nos sumus reconciliandi,sic fons est totius iustitiæ, cui pro peccatis satisfieri oportet: non est tamen absurdum,vt tale officium faciat saltem Filius, quippe cùm filius sit, suam quoque filiationem communicare nobis poterit,& eiusdem Patris filios efficere.

xiii. Res autem ita se habet. Hic Filius ante mundi constitutionem, constitutus fuit in cœlesti consilio Mediator inter Deum patrem,& nos, qui suo tempore caro factus,se ipsum daret [illegible] pro omnibus Ecclesiis,proinde in ipso etiam,quotquot sunt electi electi fuerunt. Nam etiam Patres hunc nouerunt, & fide amplexi sunt. Occurrit enim illis & sese illis patefecit,non quidem tanquam ille, qui iam pro ipsis [illegible] reipsa dederit,sed tanquam ille qui erat [illegible] daturus atque ita certò satisfacturus,vt illius voluntas pro facto accepta fuerit à Patre. Nobis autem nunc occurrit idem Mediator sed vt ille,qui iam plene satisfecerit. Nunc tenemus mediatorem,& mediatoris necessitatem.

xiv. Postquam inuentus est mediator, in eo inhærendum est. Nam extra eum vagari,præcipitium est in abyssum infernalem, cum ipse solus sit via ad cœlum. Et quidquid extra eum, pro remissione peccatorū fingitur,mendaciū est,cum ipse solus sit veritas. Et quidquid extra eum propter vitam æternam consequēdam quæritur,mors est,cum ipse solus sit vita. In solo igitur Mediatore inhærendum,& quæcunque pro nostra salute cupimus in eo quærenda sunt quia etiam in eo solo omnia inueniuntur.

xv. Vt autem iste mediator nobis ad faciendam,nam de qua loquimur, vnionem cum [illegible] prosit, principio necesse est, vt eum attenta mente contemplemur, ac verè & solidè agnoscamus tum in sua persona, quis & qualis sit tum in suo officio quid pro nobis semel fecerit,& quid nunc pro nobis, & erga nos perpetuò faciat. Nisi enim verè agnoscamus non poterimus etiam amare aut amplecti, ideóque nec eius istorum thesaurorum,qui in ipso sunt, participes fieri. Deinde,necesse est vt eum verè agnitum,verè etiam amplectamur, atque ita amplectamur,vt ei incorporemur,atque ita incorporemur,vt fiamus vnum cum illo, os ex ossibus & caro ex carne eius. Neque enim possumus vniri Deo Patri summo bono,& esse perfectè beati, nisi prius vniamur huic Mediatori, cùm nemo veniat ad Patrem, nisi per eum,& nemo ascendat in cœlum,nisi qui descendit de cœlo Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Qui autem ei incorporatur, fiunt vnum cum illo,vt tandem sint & ipsi,vbi & ille.

xvi. Quantum igitur ad personam Mediatoris attinet,ipse est Filius Dei,Patri [illegible] secundum diuinitatem. Et filius Mariæ,matri [illegible] secundum humanitatem,verus Deus,& verus homo, nobis per omnia vsque ad suam resurrectionem similis, excepto peccato: nunc autem per omnia quoque similis excepto peccato & morte & illis mortalis corporis conditionibus: quibus nostra quoque corpora cauentur in resurrectione.

xvii. Quantum ad officia quoniam in nouo fœdere, h. e. quod renouauit cum populo Israelitico & suo sanguine confirmauit, nos quoque Gentes complexus est, idcirco in explicandis istis officiis quę Christus inprimis pro Israële,deinde pro nobis fecit coniungam vos, breuitatis & perspicuitatis gratia, cū populo Israelitico,perinde ac si essemus omnes. sicut reuera per Christum facti sumus, vnus populus Israeliticus. Sumus n. omnes Israelitę secundum Spiritum quicunq; ad Christum pertinemus. Quod igitur ad officia,quæ Christus fecit,attinet: Is primum, tanquam Apostolus Patri, significauit nobis, se missum à Deo Patre fuisse tāquā eius legatum & Mediatorem inter illum & nos, vt fœdus amicitiæ, quod pepigerat cum patribus nostris,& quod alioqui propter nostra scelera factum fuerat irritū,per se,& in se renouetur & firmetur,ita vt nouum semper sit & perpetuum maneat. Fœdus autē hoc est, Deum ex sua parte primū pro eo amore,quo nos ab æterno, in ipso Mediatore Christo Filio suo complexus est,velle ex sua misericordia,& propter hunc Iesum Filium suum,condonare omnia nostra peccata tum ea in quibus nati sumus,quàm ea, quæ vnquam admisimus. Deinde, in posterū se omnem promittere beneuolentiā & omnia beneuolentiæ officia. Venire se nobis esse patrem in hoc suo Filio, & nos agnoscere pro filiis. Ac

pro-

proinde, poſtremò, ſe velle nos cum Chriſto hæredes totius regni ſui, & æternę vitæ conſtituere. Hæc enim omnia, illo continentur dicto: *Ero Deus tuus & ſeminis tui*, &c. Ex parte verò noſtra, Deum nolle amplius ſtipulari à nobis tot & tanta præcepta, quot & quāta ſtipulatus fuerat a patribus noſtris, imò abrogare, quòd videat, non poſſe à nobis ferri ac promoueri, quòd ſine nobis non ſolùm inutilia ſed etiam detrimentoſa. Stipulari igitur à nobis primùm veram tantùm & viuam fidem fidem inquam in hunc Mediatorē, & in Deum. Hunc enim eſſe vltimam eamque certiſſimam Patris voluntatem, vt omnis qui videt Filium, & credit in eū, vera ſcil. & per charitatem efficaci fide, non veniat in iudicium, ſed habeat vitam æternam, & reſuſcitetur ad gloriam in nouiſſimo die. Deinde ſtipulari dilectionem inter nos mutuam Hoc .n. vnicum, loco aliorum in veteri Teſtamento præceptorum, ſuum eſſe, hoc eſt, Noui Teſtamenti mandatum, vt diligamus nos inuicem. Tertiò, ſtudium ſanctitatis in nobis ipſis, vt ſtudeamus eſſe ſancti, ſicut & Deus noſter ſanctus eſt; ac proinde quę Deo grata eſſe nouerimus, ea efficere ſtudeamus. Hæc eſt ſumma noui fœderis, quam Chriſtus vt legatus & Apoſtolus Patris nobis ſignificauit.

XVIII. Deinde, vt verus & æternus Pontifex ſecundum ordinem Melchiſedech, duo alia fecit officia. Primum, quo renouatum fœdus, ex parte etiā noſtra, firmum ac ratum, ideòque & perpetuum maneret, orauit Patrem vt quod etiam à nobis ſtipulatus eſt, fidem ſcilicet veram per dilectionem operantem, qua ſanctificamur & Chriſto vnimur, & per Chriſtū Deo Patri, atque ita in fœdere retinemur perpetuo: orauit inquam Patrem ſuum, vt hanc fidem ipſe nobis largiretur, & per eam nos ſibi ſanctificaret: neque ſolum largiretur, ſed etiam eam in nobis conſeruaret, ne penitus vnquam deficeret, atque ita vniret nos ſibi vt perpetuò vnum eſſemus cum illo, & inter nos, ſicut & ipſi vnum ſunt. Hanc fidem & fidei conſeruationem, ideóque perpetuam vnionem cum Patre & cum Chriſto, & cum toto electorum cœtu, impetrauit nobis à Patre ſuo Chriſtus Mediator noſter.

XIX. Alterum Pontificis officium fecit, quod fuit huiuſmodi. Is vt vltimus & perpetuus Pōtifex abolitis omnibus veteribus ſacrificiis, quod nullam in ſe haberent vim expiandi peccata, ſuum corpus, hoc eſt, ſe ipſum tanquam perfectiſſimum ſacrificium, ſuper arā crucis, patri pro nobis obtulit: & ſanguinem ſuū pro remiſſione peccatorum noſtrorum fudit atque hoc ceu [illegible] pro peccatis omnium electorum: ita planè iuſtitiæ diuinæ ſatisfecit, vt nihil amplius pro illorū ſatisfactione, aut à mediatore noſtro nomine aut a nobis, qui in Chriſto electi, & cum illo vnum per fidem facti ſumus, iure exigi poſſit.

XX. Tribus autem præcipuè de cauſſis Chriſtus Mediator, iuxta voluntatem Patris, hoc obtulit ſacrificiū corporis ſui. Prima eſt, quoniam neceſſe erat reuera, vt pro peccatis noſtris ſatisfaceret diuinæ iuſtitiæ. Neque enim remitti poterāt ſine ſatisfactione iuxta Dei decretum. Nullo autem [illegible] ſeu ſacrificio ſatisfieri poterat, quàm ſacrificio corporis & ſanguinis Dei, id eſt Chriſti: in cuius rei figuram, nūquam fiebat peccatorum remiſſio in veteri Teſtamento, ſine ſanguine.

Altera, vt conſequenter dubitatione de remiſſione peccatorum, quam nobis dubitationē adferebat iuſtitia Dei, quę peccatorum ſatisfactionem poſtulabat ex animis noſtris eximeret, cum videamus iam eſſe ſatisfactum: atque ita magis nos confirmaret in fide, Deū nimirum, condonatis per Chriſtum peccatis, eſſe reconciliatum, imò amicum ſummum, Patrémque ęternum effectum: ita voluit vt purgata mente, ab illa opinione, qua putabamus, Deum eſſe hoſtem, eoque illum oderamus, ac ab illo fugiebamus, voluit inquam vt mente per hanc veram Dei cognitionem, quòd in Chriſto nos amet, & condonatis peccatis, ſit totus noſter, purgata, ipſum quoque cor noſtrum in Deum amore ferre, & reliquæ omnes noſtri partes in obſequium tanti Patris redirent.

Tertia itaque cauſſa fuit, vt hac ratione fœdus inter Deū & nos per Chriſtū renouatū, ſacrificio corporis & ſanguinis eiuſdē abolitis peccatis electorū, quæ illud facere irritum potuiſſent, in perpetuum cōfirmaretur: Confirmaretur inquā, non ſolùm in ſe, & ex parte Dei, ſed etiam in nobis, & ex parte noſtra: impetrata iam nobis remiſſione peccatorū per hoc Chriſti ſacrificiū: & per idem impetrata etiam & confirmata fide, qua remiſſionem peccatorum ſentiamus & percipiamus, & eâ percepta, in fœdere retineamur ac conſeruemur. Hæc ſunt præcipua Chriſti officia, quæ in terris cùm eſſet pro nobis fecit, tum vt legatus ac Apoſtolus Patris, tum vt verus & æternus Pontifex.

XXI. Poſtea verò quàm hæc egiſſet, ipſe vt verus Mūdi præſertim electorum Rex, expugnatis hoſtibus ſuis omnibus, peccato, morte, Satana, inferno, & toto Mundo, atque omnibus triūphans, conſcendit in cœlum, & data ſibi omni poteſtate in terra & in Cœlo, ibi in ſumma maieſtate cū Patre regnat, corpore quidem inde ad nos, niſi in fine ſeculi ad iudicandū Mundum, non rediturus: diuinitate tamen vbique exiſtens, & Spiritu ſuo in omnibus electis atque renatis inhabitans, ſuámque Eccleſiam regens ac protegens, officium Mediatoris perficiens.

XXII. Etſi enim peractis omnibus officiis, quæ pro nobis in terra erant in corpore Domini Ieſu perficienda, Dominus aſcēdit ſupra omnes cœlos, corpore ſuo inde ad nos non amplius, niſi ſemel rediturus Eccleſiam tamen ſuam non deſeruit, ſed illam regit perpetuò: neque otiatur, ſed alia adhuc pro nobis, & erga nos facit officia, tùm in cœlo tum in terra.

XXIII. In Cœlo enim perpetuò interpellat pro nobis & apparet in cōſpectu Dei pro nobis & agit aduocatū noſtrum apud Patrem, & regnum cœleſte, nomine etiā noſtro poſſidet, donec in illud nos introducat, vt cum eo plenius atque perfectius in æternum viuamus.

XXIV. In terra verò, hoc eſt in Eccleſia militāte ſpirituales theſauros, quos hic dum eſſet, omnibus electis comparauerat, quotidie diſtribuit. ſalutē partam cōmunicat, & denique ſemper ex electis alios in fœdus illud nouū atque æternum recipit, alios iam receptos, in eo magis ac magis in dies confirmat atque conſeruat, ita vt neminem illorum, qui verè in hoc fœdere ſemel fuerunt comprehenſi, ab eo excidere ſinat.

XXV. Eſt enim vtrumque vnius ſolius Mediatoris officium, nempe & recipere aliquem in iſtud æternæ amicitię atque ſalutis fœdus, & in eo illum confirmare atque conſeruare: quanquam ad hanc rem miniſterio hominum ad iſtud officium vocatorum vtatur.

XXVI. Non poteſt autē quiſquam ad iſtud fœdus admitti, & huius fieri particeps, niſi & in ipſo Mediatore Chriſto fuerit ante Mūdi cōſtitutionē à Patre ad communionē huius fœderis electus, atque ita à Patre Chriſto datus, & vinculo electionis connexus, & nexu etiā fidei & ſpiritus reapſe illi copuletur, & corpori eius Chriſti incorporetur, vt fiat vnū cum ipſa Mediatoris Chriſti perſona: os ex oſſib eius & caro de carne eius.

XXVII. Eſt .n. ipſum fœdus in perſona ac corpore Chriſti renouatum, & ſanguine eius obſignatū atque ancitum, iuſtitia, totaque vita æterna in hoc Chriſto Deo & homine poſita atque firmata & in perpetuū vt extra eum nihil niſi peccatum & mors reperiri poſſit. Proinde quicūque particeps huius fœderis fieri cupit, aut magis ac magis in eo confirmari, ad Chriſtum hūc accedat, & ei vniatur atque incorporetur neceſſe eſt.

XXVIII. Eſt autem Chriſtus caput totius corporis Eccleſiæ, quæ eſt electorum, & verè ſanctorū cœtus in ſpiritu & veritate Deū in eodem Chriſto colēs atque inuocans, & eodem verbo, iiſdémque cū poteſt, Sacramentis vtens, per totum orbem diffuſus. In ſola igitur vera & catholica Chriſti Eccleſia fœdus hoc manet ac communicatur, & quicūque extra Eccleſiā ſunt atque manent, extra fœdus Chriſti ſunt atque manent.

XXIX. Etſi verò, qui vult fœderis huius particeps fieri, veniat ad Chriſtū, & Chriſto vniatur atq; incorporetur, neceſſe eſt: nemo tamē vnquā, niſi a Mediatore ipſo trahatur, venire, aut ſeipſe ei incorporare poterit. Quare neceſſe eſt, vt Chriſtus ipſe nos ad ſe trahat & ſibi incorporet, & incorporatos atq; fœderis participes effectos, in eodem etiam magis confirmet atque conſeruet: vt totum ſit opus Dei & Chriſti, vt qui gloriatur, non in ſe, ſed in Domino glorietur.

XXX. Ad hoc autem faciēdū, duabus rebus externis ordinariè & duab. internis ſēper vtitur. Internæ ſunt, illapſus ſui ſpiritus, & donū fidei quā in noſtra infūdit corda. Is enim prior in noſtra illabitur corda, & ita prior ſe nobis communicat: deinde ſimul vim fidei infundit, eamque in actū excitat, atque ita efficit, vt nos (non enim de pueris loquor) acti vi fidei, Chriſtum ipſum amplectamur, atque ita amplectamur, vt etiam corpori eius, non quidem & craſſa & carnali: ſed ſpirituali, vera tamen, & reali vnione incorporemur.

XXXI. Etsi enim interuallo locorum corpus ipsum Christi procul a nostris distet: hoc tamen nihil impedit, quin vera atque realis sit vnio, qua fideles vniti sunt Christo, & corpori eius incorporati, propter hoc Spiritus vinculum seu nexum, quo ille nobis, & nos illi vniti sumus. Certè Solis corpus tam procul abest à terra, quàm etiam cœlum, suis tamen radiis continuatis à suo corpore vsque ad corpus terræ, ita terræ vnitum est, vt a nulla re maiorem in se sentiat efficacitatem terra, quàm a sole: atque ita sentiat, vt mirabiles propter solis præsentiam pariat flores & fructus. Maior tamen est Christi nobiscum vnio.

XXXII. Etsi verò vnio Christi nobiscum, & nostri cum Christo, his duobus internis nexibus propriè fiat: non solet tamē Deus iis per sese solis nisi adhibitis etiam externis, nos sibi in fœderis communionem receptos vnire. Externi autem nexus sunt verba & sacramenta.

XXXIII. Hæc aliquando sunt coniuncta, aliquando separata: coniuncta quidem, cùm sacramenta administrantur. Non enim hæc sine verbo vel sacramenta sunt, vel administrantur: separata verò, cùm sine sacramentis verbum prædicatur.

XXXIV. Vtrumque autem officium Dominus Iesus etiam nunc in Ecclesia facit, licet corpore supra cœlos sit. Nam ipse contra, qui in Ministris, quales quales sint, cum prædicant purum ipsius verbum, prędicat atque loquitur. Ipse est, qui per ministros, quales quales sint, cum legitimè administrant sacramenta, præbet ea, quæ per sacramenta significantur, hoc est se ipsum, cum fœderis sui in se per suum sanguinem sanciti, communione.

XXXV. Proinde cum minister baptizat, oculis mentis in cœlum sublatis cogito & credo, Christum quasi manu sua è cœlo demissa, filium meum sanguine suo in remissionem peccatorū aspergere, per manum illius hominis, quem video aqua caput infantis aspergentē. Et cùm in cœna minister nomine Christi, mihi porrigit panem, accipe & comede, hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: cogito & credo. Dominum Iesum dum panem & vinum per manum ministri exhibet, simul etiam corpus suum, & sanguinē suum mihi manducandum & bibendum, vt ego ei magis ac magis incorporer, prębere. Scio enim verba esse Christi, non ministri. Et Christum in Ecclesia dicere, non ministrum, accipite, manducate. Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur.

XXXVI Ac baptismi quidem sacramento, ceu nexu ordinario vtitur ad recipiendum nos in fœderis communionem. Cœna verò ad nos in ea magis ac magis confirmandos.

XXXVII. Non alia autem ratione communicat sese nobis Dominus, & nos sibi vnit per sacramenta, seu nexibus sacramentorum, quam qua etiam per verbum, seu nexu verbi.

XXXVIII. Interim tamen efficacius & ipse sese nobis communicat, & nos sibi vnit, per sacramenta simul & verbum, quàm per verbum solum: quatenus verbo solo, nullum corporis sensum percellit, quam auditum: verbo autem simul cum Sacramentis ceu signis, præter auditum, reliquos quoque permouet sensus.

XXXIX. Sensus autem sunt ceu ianuę, per quas aditus & introitus patefit in Atrium animę, & in secretū cordis cubiculū, tam Diabolo, quàm etiam Christo.

XL. Cum igitur Dominus ad nos venit: & se nobis vnit cum suis thesauris per verbum solum, quasi vnam tantùm ianuam nostri palatii pulsat, & per eam solam ingreditur. Cum verò præter verbum adhibet etiam sacramenta, omnes nostras pulsat fores: & si nos audiamus & tum verbo fidem adhibeamus, tum sacramenta fide percipiamus; tunc quasi omnes fores aperimus Christo, & ipse per omnes ingreditur. Efficacius igitur quodam modo, per sacramenta simul cum verbo in nostra ingreditur corda, & sese nobis, & nos sibi vnit, quàm per verbum solum.

XLI. Præstantius tamen est verbum, quàm symbola in sese: quoniam per Verbum solum sine signis Dominus in nos ingreditur & se nobis communicat: per signa autem sola, sine verbo, neque sacramentalem seu elementa illa sunt sacramenta: (Accedit enim verbum ad elementum & fit sacramentum) neq; per illa quidpiam in nobis operatur Christus.

XLII Ergo existimandum non est, diuersa aliqua alia & præstantiori ratione, Christum se nobis communicare per sacramenta, quàm per verbum, quasi magis vnitus sit elementis & symbolis quàm verbo: cùm elementa id etiam, quod sunt, nempe sacramenta, per quę se Christus nobis communicat, habeant a verbo. Neque enim maiorē vim a verbo accipere possunt, quàm ipsum verbum habeat. Non igitur magis vnitus est Christus symbolis quam verbo: vtroque tamen simul erga electos vtens, efficacius etiam nos permouet, & salutem in nobis operatur.

XLIII. Idem tamen finis est Christo, tam cum vtitur solo verbo, quàm cum etiam simul vtitur sacramentis, nempe, vt se nobis, & nos sibi vniat. Vnit autem sese nobis, vt per hanc suæ personæ qua Deus est & homo nobiscum communionem, in fœderis quoq; communionem, quod in ipsius persona positum renouatum, confirmatum & fixum est admittat: & si admissi iam anteà fueramus vt in Baptismate, in ea nos magis ac magis confirmet, vt in cœna. Admittit verò nos in communionem fœderis, & in ea nos magis ac magis confirmat vt hoc fœderis nexu, tam vnum facti cum Christo Mediatore, cum Deo etiam Patre vnum fiamus; & vnum facti magis ac magis cum eo coalescamus, donec tandem ipse fiat omnia in omnibus.

XLIV. Hæc enim vnio cum Deo Patre, in quo & Filius & Spiritus S. est vltimus, vt dixi, finis, ad quem & nos perpetuò debemus collimare: & Christus tam per verbum, quàm per sacramenta, tam per aduersa, quam per secunda, tam per internas, quam per externas suas in nobis actiones, denique tam per vitam, quam per mortem, nos electos suos continenter ducit.

DE CHRISTO ADVOCATO.

THESIS I.

Christus est aduocatus electorum tantum, & quidem omnium, quotquot a condito orbe fuerunt & vsque in finem seculi futuri sunt.

II. Christus etiam est ἱλασμὸς tantùm pro electorum totius mundi peccatis; est igitur tantum illorum aduocatus: sic Ecclesia Smyrnensis ad omnes parœcias Ponti ait: Christum passum esse pro salute omnium mundi seruandorum. Seruantur autem tantum electi: sic Ambrosius Tom. 2. de fide ad Gratianum lib. 4. cap. 1. *Si non credis, non descendit tibi, non tibi passus est.*

III. Mundus accipitur in Scripturis aliquando pro toto Mundo, omnibusque hominibus, tam electis, quàm reprobis, aliquando pro parte tantum potiore, hoc est, pro electis: aliquando pro parte mundi deteriore, hoc est pro reprobis. Autor quoque libri de vocatione Gentium libr. 1. c. 3. multarum Scripturarum exemplis demonstrat, sæpenumero in Scripturis pro parte terræ, totam terram: pro parte mundi totum mundum, pro parte hominum, omnes homines nominari: idque tam de impiis, quam de piis. Ergo cùm ait, Christum esse ἱλασμὸν pro peccatis totius mundi, non cogimur nomine mundi, omnes homines in vniuersum intelligere.

IV. Discrimen est inter opus redemptionis, & vim redemtionis. Illud semel est factum: hęc autem ęterna est, sese extendens tam ad eos, qui fuerunt à condito orbe, ante ipsum etiam redemtionis opus peractum, quàm ad eos, qui post peractum redemtionis opus, vsque in finem seculi futuri sunt. Ἱλασμὸς autem propriè est, ipsa redemtionis ac propitiationis vis. Nihil igitur impedit, quò minùs pro peccatis etiam eorum, qui à condito orbe fuerunt electi, Christus perpetuò fuerit atque sit ἱλασμός.

DE ECCLESIA, Disputatio prima.

THESIS I.

I. Ecclesia est cœtus ad vitam æternam electorum ac verè fidelium cœtus, partim in cœlo iam triumphās, partim in terris adhuc militans, in vnitate spiritus, ad Deum in Christo ritè colendum congregatus.

Argentinæ, ex 2. c. Ies. v. 2. Et erit in nouissimis diebus præparatus erit mons domus Iehouæ, &c.

II. Diuiditur ergo iure in triumphantem & militantem: Ac triumphans quidem est cœtus ille beatorum spirituum, qui triumpho de deuictis hostibus peracto æterna per Christum pace, in cœlesti regno fruuntur.

III. Militans verò est hominum ad vitam æternam electorum ac verè fidelium cœtus, adhuc in terris, sub Christi nomine militans: in vnitate Spiritus S. ad Deum in Christo ritè colendum congregatus.

gatus: externo quidem eiusdem doctrinæ & eorundem sacramentorum vinculo multos etiam reprobos hypocritas sibi coniunctos habens, interno autem fidei & charitatis, cum Christo tantùm & veris Christi membris communionem retinens.

IV. Etsi autem hæc Ecclesia post urbem conditum in Mundo semper fuerit: non minus tamen dicitur in extremitate dierum, id est, post Christum cœpisse.

DE EADEM DISPVTATIO secunda, ex eod. cap.

THESIS I.

Vnitas. Ecclesia Christi vna tantùm fuit & est, & erit, vni atque eidem capiti Christo, vno atque eodem spiritus vinculo copulata.

II. Ecclesia igitur ante, & Ecclesia post Christum natum, eadem fuit & est.

Firmitas. III. Ecclesia Christi vsque adeo super Christum est fundata & firmata, vt neque æternum perire, neque à Mundo per Satanam seleri penitus possit.

IV. Ecclesia igitur Christi etsi aliquando visa fuit defecisse: nunquam tamen penitus vnquam defecit.

Amplitudo. V. Ecclesia Christi amplissima est nullo certo loco, aut hominum genere circumscripta, sed vbique terrarum diffusa, & ex omni hominum genere congregata.

Gloria. VI. Ecclesia Christi licet despectissima videatur gloriosissima tamen est, supra omnia regna Mundi exaltata.

DISPVTATIO TERTIA EX eod. cap. Iei.

THESIS I.

In Ecclesia Christi ita certa est remissio peccatorum & vita æterna, vt extra eam nil sit nisi ira Dei, & æterna mors.

II. Ecclesiæ autem iuxta Euangelium Christi institutæ aut reformatæ, Ecclesiæ sunt Christi: sed quæ verò, atque in primis Papæ, Ecclesiæ sunt Antichristi.

III. Vt ergo seruantur qui ab illis quæ sunt Antichristi ad eas quæ sunt Christi verè & perfectè confugiunt: ita pereunt, qui vel his nunquam verè adhærent, vel ab iis ad illa nunquam redituri deficiunt.

IV. Ac secuta ab Ecclesiis Antichristi ad Ecclesias Christi ita est accedendum, vt ab iis ad illas vllo modo redire nemini fas sit.

V. Quin etiam damnandi sunt Anabaptistæ & alij, qui a veris Christi Ecclesiis se subducunt: ne cum illis, vel ob vitia Ministrorum, vel ob alias, quas ipsi obtendunt caussas, sacris communicent.

VI. Ecclesiæ autem Christi sicut interior nota est ipse internus cultus, vera nimirum fides & charitas: ita vera exterior nota ipse est externus cultus iuxta verbum Dei præscriptus: nimirum pura imprimis, & quoad eius fieri potest, sincera tum veræ doctrinæ in sacris literis contentæ professio, tum Sacramentorum a Christo institutorum administratio.

DISPVTATIO QVARTA De Primatu Papæ.

THESIS I.

Dominus Iesus, vsque adeo totius est Ecclesiæ ex Iudæis & Gentibus collectæ, vniuersalis Episcopus, Rex, caput, vt talis Episcopus, Rex, caput præter eum possit esse nemo.

II. Ideóque propriè solus peccata Ecclesiæ vi sui sacrificij expiat, eámque lauat & purgat: et vt summus Pontifex: solus Ecclesiam tam visibiliter quam inuisibiliter gubernat, viuificat atque conseruat vt caput.

III. Ergo neque diuino, neque humano iure aut Petrus fuit, aut eo multò quidem minus) Papa Romanus est vniuersalis totius Ecclesiæ Christi vel Episcopus vel Rex, vel denique caput, à quo tota Ecclesia ita pendeat, vt sine illo ipsa sit [illegible].

IV. Ideoque non habet autoritatem pro suo arbitrio, vel in quibusuis Ecclesiis Verbum prædicandi, sacramenta administrandi, aut aliud Episcopi officium (quo tamen nihil minus facit) faciendi: multò minus noua, præter scripturam, tum dogmata, tum sacramenta instituendi: vel aliis quibusuis Episcopis, vt aliorum princeps imperandi: multò minùs nouas contrà verbum Dei leges in Ecclesia condendi, & Episcopatus, aliaque officia Ecclesiastica, pro sua libidine dispensandi.

V. Ac ne Vetus quidem Ecclesia, talem Vniuersalem Episcopum, principem, & caput, omnium in orbem Ecclesiarum & Episcoporum agnouit, aut agnoscere voluit.

VI. Quid igitur est Papa Romanus? Antichristus, Tyrannus, Carnifex ideoque nullam habet in Ecclesia Christi authoritatem, nisi seducendi, opprimendi, perdendi.

DE ECCLESIA DISPVTATIO quarta. De disciplina Ecclesiastica, ex vers. 4.2. cap. Iei.

Et arguet populos multos &c.

Thesis I.

Peccant in Christum, & in Ecclesiam, omnes tum Magistratus & Principes, per quos fit, ne disciplina Ecclesiastica locum habeat in Ecclesiis: tum qui eos ab hac admittenda dehortantur: tum denique, quicunque eam contemnunt.

II. Non est enim ea aut ab hominibus inuenta aut à Papa in Ecclesiam tyrannicè inuecta: sed partim à Christo in S. literis apertè instituta: partim ab ipsis Apostolis introducta, & a viris Apostolicis obseruata. *Tertul. lib. de pœnit. pag. 483. 484. Cyp. epist. lib. 3. epist. 14. Euseb. Cæs. hist. Ecclesiast. cap. 28. Aug. cont. Parm. li. 3 ca. 2. Et T. 2. epist. 64. ad Aure. Carth. Epist. de Ebrietate.*

III. Hac enim, vna cum prædicatione verbi, & administratione sacramentorum, & ille Ecclesiam regi voluit, & isti eam rexerunt.

IV. Huiusce autem duæ sunt partes: vna in clauium potestate & iurisdictione firmata: altera ex clauium quidem potestate posita: sed tamen in antiquissima Prophetarum, & Apostolorum consuetudine fundata.

V. Atque illa quidem prior est facultas seu potestas quædam, à Christo Ecclesiæ suæ concessa, qua populos sibi subditos, tum in vero cultu, in Christianis moribus instituat & institutos retineat: idque non solum publicis, sed etiam priuatis doctrina, admonitionibus, correctionibus, obiurgationibus & denique excommunicationibus.

VI. Altera verò posterior potestas est ab Apostolis in Ecclesiam Dei introducta, tum leges quæ neque verbo Dei aduersentur, neque vt per se necessariæ imponantur: sed quæ ad ædificationem, tum ad decorum & ordinem faciant condendi, tum publica ieiunia, & extraordinarias preces, pro temporum necessitate, indicendi: synodos conuocandi: Ministros ordinandi: & alia denique omnia, quæ ad Ecclesiæ vnitatem, decorum & ordinem faciunt, statuendi.

VII. Vnde etiā manifestum est, vtramque potestatem, neque ad destructionem, sed ad ædificationem esse concessam: neque penes vnum Pontificem Romanum: Sed penes vniuersam Ecclesiam esse positam.

DE REDEMTIONE ECCLESIÆ per Christum, deque certitudine nostræ prædestinationis & salutis.

Thesis I.

Hierosolyma terrena, typus fuit Ecclesiæ Christi, & quæ in ea [illegible] contigerunt, typi fuerunt eorum, quæ in Ecclesia Christi futura erant.

II. Liberatio igitur Hierosolymæ tempore Iesaiæ facta de qua [illegible], typus fuit liberationis totius Ecclesiæ per Christum faciendæ.

III. Sicut in illa terrena Hierosolyma graues fuerunt tenebræ, hoc est calamitates: ita grauissimæ sunt tenebræ, hoc est calamitatum tum terrenę tum spirituales, partim in quas Ecclesia Dei mox post peccatum Adæ incidit, partim quibus quotidie premitur.

IV. Sicut autem illa Hierosolyma per Angelum Domini, magna Dei virtute liberata fuit, vt verè dicat Propheta, *populo ambulanti in tenebris lux orta est*: ita Ecclesia Dei & per Christum partim liberata semel fuit partim quotidie magis ac magis a suis tenebris liberatur, diuina luce tenebras illius sensim depellente, donec tandem id quod futurum est in hoc seculi perfectissimè ab omnibus malis & hostibus liberetur.

V. Etsi verò plures erant Israelitæ, qui ab iisdem hostibus obsiderentur quam Iehudei: non illi tamen, sed tantum illi liberati fuerunt: Ita etsi multò plures sint reprobi, quam electi: liberatio tamen per Christum fa-

cta, non ad reprobos, sed tantum ad electos reipsa pertinet: vt verè Propheta hoc admirans dicat: *Multiplicasti gentem: at non magnificasti lætitiam.*

VI. Christus enim secundum propositum Patris, pro ipsis tantum electis, h. e. pro iis, qui secundum electionem æternam erant in se credituri, natus, precatus, passus, mortuus est & resurrexit, atque ad dextram Patris intercedit.

VII. Porrò Ecclesiæ per Christum redemptio, quadrifariam considerari potest. Primum quidem quatenus tota coram Patre redemta est, cum Christus pro ea mortuus est. Tunc enim reuera omnes electi redemti & reconciliati fuerunt Deo. Deinde quatenus per fidem huius redemtionis fit conscia atque particeps. Cum enim electi Euangelio de reconciliatione veram fidem adhibent, dicuntur iustificari & reconciliari Deo, quia iam reconciliationem iam per Christum factam, fide intelligunt recipiunt amplectuntur. Tertiò, quatenus Ecclesia quotidie magis ac magis ab hostib. se perpetuò obsidentibus, per eundem Christum liberatur quo fit vt etsi perpetuò oppugnetur, nunquam tamen Christo eam tuente, expugnetur. Postremò, quatenus destructis penitus hostibus omnibus, atque adeo ipsa etiam morte, quam Apostolus nouissimum hostem appellat, ita erit omnibus malis liberata, vt nulla sit ei amplius pugna cum vllo hostium genere futura.

VIII. Præcipuus autem fructus, qui ex percepta redemtione, in cordibus fidelium nascitur, est vera ac solida spiritualis æternáque coram Deo lætitia, de qua etiam Propheta ait: *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe.*

IX. Materia enim veræ lætitiæ est, cùm sentimus fide, omnia iuga, peccati, mortis, legis, Satanæ, Mundi, quibus premebamur, per Christum esse facta.

X. Nemo siquidem suis vel viribus, vel meritis sese à iugo seruitutis peccati, mortis, Satanæ & legis liberauit: sed solus Christus nos liberauit. Quare salus nostra tota, soli Christo est accepta ferenda.

XI. Etsi vero Christus ipse est, qui nobis sine nobis victoriam contra hostes omnes parauit, tamen huius victoriæ participes esse non possumus nisi tanquam veri Israelitæ in expeditione contra Midianitas fidei lumen in cordibus feramus, & eiusdem tubam, hoc est, confessionem in ore habeamus, sicut etiam Rom. 10. scribitur: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.*

XII. Porrò totius humanæ redemptionis caussa duplex est, vna per quam ac propter quam. Hæc est Christus Mediator, & Christi merita. Altera efficiens prima ac principalis. Ea est, cùm æternus ac constans Dei erga suam Ecclesiam, hoc est electorum cœtum amor: tum suæ ipsius gloriæ & honoris Zelus. Ac de prima quidem ait Propheta: *Puer datus est nobis, & Filius natus est nobis, ad proferendum imperium.* De altera ait, *Zelus Domini exercituum faciet hoc.*

XIII. Christus totum suum principatum omniaque principatus onera humeris suis sustinet: vt docet Propheta, dicens; Cuius principatus super humerum eius. Principatus autem Christi, est Ecclesia sanctorum. Gestamur igitur omnes fideles humeris Christi. Quos autem Christus semel suscepit humeris suis gestandos, eos nunquam ex humeris deiicit, iuxta etiam illud Iohan 17. *Quos dedisti mihi ego custodiui.* Salus igitur nostra est in Christo.

XIV. Onera principatus seu regni Christi sunt nostra peccata. Principatus autem Christi cum omnibus suis oneribus, est super humerum eius. Christus igitur omnium electorum peccata sustinet, iuxta illud etiam Prophetæ: *posuit in eo Deus iniquitates omnium nostrûm.*

XV. Si principatus est super humerum eius: Christus igitur suam Ecclesiam ipse perpetuò protegit atque gubernat.

XVI. Si Ecclesia principatus est Christi; Ecclesia igitur spectato suo principe, est monarchia & solum Christum habet monarcham. Est autem hic princeps immortalis, & perpetuò suam regit monarchiam. Ecclesia igitur nunquam est aut esse potest [illegible].

XVII. Hierosolyma, hoc est, Ecclesia non solùm per Christum, sed etiam propter Christum liberata est, idque bifariam. Primùm, quia propter merita Christi redemta & liberata est: deinde propter Christum tanquam caussam finalem. Quia ideo liberata est Ecclesia, h.e. Regnum Christi è manibus hostium ereptum est, & quotidie magis ac magis eripitur, vt illo tandem ipse vnus vna cum Patre in cœlo fruatur, iuxta illud etiam Apostoli, 1. Cor 15. *Deinde tradet regnum Deo & Patri:* sicut etiam vicissim nos Deo & principe nostro Christo perfruemur.

XVIII. Fons & origo salutis nostræ, est amor Dei erga nos æternus atque constans. Æternus quia non in tempore, sed ab æterno, antequam nati essemus, dilexit nos ad æternam vitam. Constans quia quos semel isto æterno amore complexus est, eos amare pergit in perpetuum: vt Dei amor sit non tantum æternus, sed etiam perpetuus.

XIX. Amor iste Dei, fons est totius salutis nostræ, quia inde factum est, vt nos ad æternam vitam prædestinarit in Christo, vt Christum miserit in mundum vt nos efficaciter vocarit per Euangelii prædicationem, vt quotidiana peccata condonet, vt denique plenè daturus sit vitam æternam.

XX. Amor Dei erga nos, Zelus à Propheta appellatur, quòd sit instar amoris sponsi erga sponsam, nimirum ardentissimi, ideóque cum solicitudine & dolore coniuncti. Solicitudine, ne rei amatæ aliquid aduersi contingat: dolore, si contingat.

XXI. Zelus quoque quo Deus suam Zelat, hoc est ardenter amat gloriam, caussa est salutis nostræ efficiens. Is enim ferre nô poterat, vt præter reprobos ipsi quoq. electi perpetuo in manibus satanæ captiui detinerentur, quoniā hoc faciebat contra gloriam Dei. Zelus igitur Domini quo scilicet tum nos, tum gloriam suam ardēter amauit & amat, fecit hoc, h.e. caussa fuit salutis nostræ per Christum partæ ac conseruatæ.

XXII. Nemini salus & vita æterna contingit, aut contingere potest, nisi electis ad salutem vitamque æternam. Matth. 20. 25. Rom. 5. Nemo igitur de sua salute certior fieri potest, nisi certius fiat de æterna immutabilique sui ad salutem æternamque vitam electione.

XXIII. Tenetur autem quisque certo credere, se ad salutem vitamque æternam in Christo electum à Deo, ante Mundi constitutionem fuisse, id quod multis argumentis demonstratur in capite huius tractationis septimo.

XXIV. Vt verò quisque sibi hoc possit persuadere, certæ traduntur regulæ partim à priori (vt vocant) seu a caussis, partim a posteriori, seu ab effectis electionis deductæ, idque in eodem 7. huius tractationis capite.

XXV. Christus secundum propositum voluntatis patris & suæ neque orauit, neque passus est, nisi pro electis, ad quod Scripturarum locis demonstratur.

XXVI. Nemo vera in Christum fide præditus esse potest, nisi electus sit in Christo, ad æternam vitam. vt multis scripturarum testimoniis probatur capite 7. Quicunque igitur sentit, se vera donatum esse fide in Christum, concludat, se in Christo ad æternam vitam esse prædestinatum.

XXVII. Quicunque vera ac viua fide præditus est, potest sentire ac sentit, se verè credere in Christum. potest igitur fidelis certus fieri de sui ad æternam vitam electione.

XXVIII. Doctrina de prædestinatione, sicut electis nihil salutarius: ita reprobis nihil, ipsorum culpa, perniciosius. Etsi igitur isti ea offenduntur tamen propter illos prædicanda est.

XXIX. Ex thesauris Christi tantum quisque habet & possidet, quantum fide ex iis accipit atque haurit. Qui igitur potest verè credere, se fuisse ab æterno in Christo ad vitam æternam electum, is electus est.

DE PRÆDESTINATIONE SANctorum.

THESIS I.

Diuersus est amor, quo Deus omnia, etiam impios, diligit, ab illo, quo quosdam ab æterno ita dilexit, vt etiam ad æternam vitam prædestinarit.

II. Omnium hominum, quicunque vnquam fuerunt, sunt, aut erunt, in foueam peccati lapsorum, quosdam Deus inde assumit, quosdam ibi relinquit: ac proinde quosdam ab æterno inde assumere, quosdam ibi relinquere decreuit. Et hæc est electio atq; reprobatio.

III. Præscientia Dei accipitur aliquando pro ea cognitione, qua Deus ab æterno generatim nouit, tam quæ alij admissuri erant, hoc est peccata: quam

quàm quæ ipse facturus erat, siue in electis, siue in reprobis, siue in aliis creaturis, sic Patres & Scholastici. Aliquando pro illa cognitione, qua speciatim quosdam, i. electos cum affectu amoris, vt suos præcognouit, h. e. ab æterno amauit, vt Rom. 8. [illegible] Rom. 11. *Non repulit Deus plebem, quam* [illegible].

IV. Prædestinatio, pars prouidentiæ est, & vtraque (iuxta Scholasticos) est eorum tantum, quæ Deus ipse facturus erat atque est. Sed prouidentia ad res vniuersas extenditur, prædestinatio autem restringitur ad creaturas ratione præditas, quanquam nonnunquam apud Patres, prædestinatio pro prouidentia vsurpatur atque ita ad omnes res extenditur [illegible].

V. Est autem prædestinare Latinis, principio ante deliberare, definire, constituere apud se aliquod agere, antequam agas. Deinde est præmittere, atque ante aliquid ad certum finem deputare ac dirigere. [illegible] quoque Græcis est, antequam aliquid agas, quid agere velis definire tum vnumquodque antequam fiat, ad suum certum finem atque vsum deputare. Hebræus verò Moses in sacris libris, id quod Septuaginta verterunt [illegible], ipse habet: habdel, quod à reliquis aliquid ad suum vsum segregare significat: vt cùm Dominus à reliquorum populorum consortio, populum suum Israëlem, ad verum cultum vt similiter religionem, deóque ad veram salutem selegit, segregauit, separauit.

VI. Potest autem hoc nomen prædestinatio, si ipsius significatio spectetur, generaliter ad omnes creaturas, etiam irrationales, imò verò etiam vita expertes extendi. Sed apud Patres ea tantum est hominum atque Angelorum tam impiorum quàm piorum in Scripturis verò nomen hoc de electis tantùm vsurpatur. Quare ii soli prædestinati propriè esse dicuntur.

VII. Triplex igitur est prædestinationis definitio: vna generalissima, omnes creaturas complectens. Altera generalis ad homines se extendens: postrema specialis ad electos tantum pertinens.

VIII. Prima prædestinatio, est æternum immutabiléq; Dei decretum, quo vnam quamque rem, antequam crearetur, ad suum certum & vsum & finem deputauit seu destinauit.

IX. Altera prædestinatio est æternum immutabiléque Dei decretum quo apud semetipsum ab æterno constituit primùm homines tum creare, tum vt in peccatum laberentur & in mortem ruerent, permittere: deinde horum alios in Christo, sua tum gratia, tum æterna vita gratis donare: aliis vero hac gratia non dignari, sed cum Satana tum excæcare & indurare, tum æterno exitio perdere, idque vt in illis diuina bonitas & misericordia: in illis verò diuina potentia & iustitia declaretur, atque ita in omnibus Deus glorificetur.

X. Tertia h. e. sanctorum prædestinatio, est æternum immutabiléque Dei decretum, quo citra vlla hominũ merita, apud se constituit, certos quosdam homines, in vitam hanc suo tempore productos, & opera Diaboli in peccatum ac mortem vna cum aliis lapsos, gratis tamen à peccato & morte, atque à reliqua hominum colluuie segregatos, Christo inserere, per fidem iustificare, sanctificatos perpetua quotidianorum peccatorum condonatione, perpetuáque sancti spiritus gratia comitari: deniq; vti Dei filios & regni cœlestis cum Christo hæredes, beatâ & æterna vita donare: totúmque hoc, vt in iis misericordia & bonitas Dei perpetuo illustretur, ipséque Deus in perpetuum glorificetur.

XI. Deus nihil cognoscit vel vult iam, quod etiam ab æterno non nouerit atque voluerit. Prædestinatio igitur æterna est.

XII. Æterna & simplex Dei voluntas, immutabilis est. Vnde illud Rom 11. *sine pœnitentia, sunt dona & vocatio.* Est igitur prædestinatio immutabilis.

XIII. Nemo suæ prædestinationis est efficiens caussa: sed sola Dei simplex & æterna voluntas.

XIV. Peccatum quoad Deum non contingit fortuitò sed diuino consilio, quia diuina éaque voluntaria permissione: neque tamen peccatum effectus est diuinæ prædestinationis, aut Dei: quia malitia peccati aut peccatoris à Deo non est: & proinde nemo potest dici ad peccatum, quatenus peccatum est, fuisse à Deo prædestinatus.

XV. Permissio, atque ea quidem voluntaria, qua Deus permittit peccatum, opus Dei est, ideóq; bonum: peccatum autem ipsum permissum, qua peccatum est, opus Dei non est, sed tum Satanæ, tum hominis.

XVI. Omnes homines sunt prædestinati, alii ad vitam, alii ad mortem æternam.

XVII. Extra Christum nemo potest aut esse ad vitam æternam prædestinatus, aut efficaciter vocari, aut verè iustificari, aut æternum glorificari.

XVIII. Quicunque sunt prædestinati ad vitam æternã seu ad finem, sunt etiam ad debita, per quæ illa recipitur, media prædestinati. Fides ergo, opera fidei, & perseuerantia in fide, seu initium, progressus, & consummatio salutis, effecta sunt omnia prædestinationis.

XIX. Deus cum posset, noluit tamen omnes homines promiscuè gratia prædestinationis æternæ dignari.

XX. Deus quosdam excæcat, indurat, perdit. Hos igitur indurare, excæcare, perdere, ab æterno decreuit.

XXI. Finis vltimus atq; præcipuus tum reprobationis quorundã tum electionis aliorum, est gloria Dei, quæ tam in reiectione impiorum, quam in electione piorum luculenter resplendet.

XXII. Creari, & sini labi in peccata, & in mortem effecta sunt prædestinationis communia electis atq; reprobis. Donari autem gratia fide, operibus fidei perseuerantia, & tandem æterna vita, effecta sunt propria prædestinationis electorum. Deseri verò in peccatis perpetuò, excæcari, indurari, ac denique damnari effecta sunt reprobationis propria impiorum.

XXIII. Argumentatio hæc à posteriori: Deus creauit homines, deinde eos voluntariè permisit labi in peccata, & per peccatum in mortem ruere: postremò verò horum alios inde per Christum misericorditer eripit & saluat, alios in peccatis deserit iustissimè, excæcat, damnat: vtrumque verò ad & propter gloriam suam facit. Ergo Deus ab æterno hæc omnia decreuit facere, sophistica non est, sed demonstratiua: Hæc vero est prædestinatio piorum & impiorum.

XXIV. Nemo ad æternam vitam prædestinatus est conditionaliter, si crediderit, si seruarit legẽ: sed quotquot ad eam prædestinati fuerunt, absolutè & simpliciter prædestinati sunt: ita vt etiam ideo credant, & seruent legem, quia sicut ad vitam, ita etiam ad credendum & legem seruandam sunt prædestinati.

XXV. Electorum tantum est vera & iustificans fides. Reprobi autem etsi ad tempus videntur credere: illorum tamen fides vera non est, sed temporaria, adeoque hypocritica.

XXVI. Quicquid boni habent, aut agũt sancti, ideo habent aut agunt, quia ad id habendum aut agendũ prædestinati ab æterno gratis fuerunt. Initiũ igitur salutis h. e. fides, & progressus h. e. opera fidei & finis h. e. finalis perseuerantia, plenaque vitæ æternæ prædestinationis, seu Dei prædestinantis effecta. Quare neq; fides neque opera fidei caussa esse possunt prædestinationis, cùm dicat Apostolus, *Elegit nos*, quia futuri eramus sancti, sed *vt essemus sancti*: neque *ideo misericordiam consecutus sum*, quia fidelis futurus eram: sed *vt fidelis essem*.

XXVII. Non est impium dicere, Reprobos ideo nõ credere nec resipiscere, nec legem Dei seruare, quia neque ad credendum, neq; ad resipiscendum neque ad legem Dei seruandam prædestinati fuerunt: cùm Dominus ita loquatur: *Ideo vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Item, *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.*

XXVIII. Imò neque impium est dicere, reprobos ideo opera quę in ipsis reprobis mala sunt, facere, quia ad ea facienda fuerunt prædestinati, cùm hoc doceat spiritus Dei in scripturis, Act. 2. 4.

XXIX. Non potest dici vel prædestinatio, vel Deus caussa esse peccatorum, quę impii admittũt, aut Deus impios ad peccata prędestinasse: tum quia malitia, qua impii peccant, à Deo non est, sed à Satana: tum quia Deus neminem ad peccata, quatenus peccata sunt prędestinauit, sed tantũ quatenus sunt vel actiones quędã in se, ideóque non malæ, vel sunt pœnæ peccatorum.

XXX. Imò ideo impii illa, ad quę facienda prædestinati à Deo fuerant, faciendo peccant: quia opera Dei alioquin in se bona, ipsi animi sui & carnis prauitate inficiunt.

XXXI. Caussa igitur propria peccati efficiens, est innata hominis infidelitas atque malitia.

XXXII. In quouis peccato duo sunt, opus ipsum quod fit, vel saltem actio aut interna, aut externa: & ipsa peccantis [illegible], qua efficitur, vt opus vel actio fiat

peccatum. Opus est à Deo (operatur.n.omnia in omnibus) opus vero malum nō. Quod igitur impii opus illud faciunt, habent a Deo, & à Dei prędestinatione: quod verò illud faciendo sua culpa peccent, neque à Deo est, neque à Dei prædestinatione habent.

XXXIII. Gratiæ Dei in electis effecta: primum redemtio a peccato & morte per sanguinem Christi: secundū efficax per Spiritum S. ad huius redemtionis communionem vocatio: tertium, ideoque actualis a reliqua hominum Mundi colluuie segregatio: quartum, realis in Christū insitio: ac proinde quintum, per fidem iustificatio: sextum regeneratio: septimum, vera ad placita Dei facienda sanctificatio: octauum, quotidianorum peccatorum remissio: nonum, Spiritus S. præsentia: decimum, æternæ vitæ donatio.

XXXIV. Etsi Deus prædestinans non est sub tempore, homines tamen prædestinati sunt sub tempore. Cum igitur Spiritus S. perpetuò in Scripturis dicat, Deum prædestinasse nos, idque ante Mundum constitutum, non autem prædestinare meritò concludimus, prædestinationem ab æterno factam fuisse.

XXXV. Prædestinatio est æterna. Nos igitur electi ab æterno fuimus Deo chari ac dilecti.

XXXV. Prædestinatio est immutabilis, salus igitur electorum est certissima, & perire non possunt.

XXXVII. Certi aliquot homines sunt prædestinati ad vitam, non autem omnes. Est igitur certus numerus electorum, qui nec augeri, nec minui potest.

XXXVIII. Prædestinatio sanctorum tota est gratuita, suntque sancti ad vitam, ad fidem ad omnia Dei dona prædestinati, citra vlla sua merita vel pręterita, vel futura, &c. citra bonum vsum liberi arbitrii, deniq. citra vllam suam causam, præter voluntatem Dei.

XXXIX. Tutior, certiórque est nostra salus in manu Dei, quam in manibus nostris.

XL. Qui prædestinati sunt ad æternam vitam, sunt illis etiam prędestinata opera bona, in quibus ambulent. Nullus igitur electus adultus hinc in Cœlum migrat sine studio bonorum operum.

XLI. Quare fallaciam diuisionis admittunt, qui sic argumentantur, si sum prædestinatus ad salutem, etiam sine bonis operibus saluabor.

XLII. Contrà filii Dei sic inferunt: sum prædestinatus ad æternam vitam. Ergo mihi ambulandum est in bonis operibus. Quia prędestinati ad vitam, prædestinata sunt bona opera, in quibus ambulent.

XLIII. Quicunque cernit in se prædestinationis effecta, h.e. qui videt se efficaciter vocatum, qui sentit, se iustificatum, donatum fide, atque studio bonorum operum: is certissimè sibi persuadere debet, se esse ex numero prædestinatorum.

XLIV. Duæ.n. viæ, quibus electi certiores redduntur, quòd sint ad æternam vitam prædestinati. Vna est à priori, seu à causa. Hæc est bonitas, gratia, charitásque Dei diffusa in cordibus nostris, seu ipse spiritus Dei qui reddit testimonium spiritui nostro, quòd simus filii Dei, de qua via Rom. 8. Altera est à posteriore, seu ab effectis prædestinationis & gratiæ, qui sunt vocatio, iustificatio, studium bonorum operum, de qua 2. Pet. 1.

XLV. Hac nota discernūtur veri electi à reprobis, quòd electi iam renati perpetuo exosi peccatum, ambulāt in studio bonorum operum, atque ita ambulant, vt licet aliquando inter ambulandum in peccatum labantur, cauent & ante, ne labantur, & post in lapsu, ne permaneant, atque ita toto animo, totáque voluntate nunquā peccant. Reprobi verò ita peccati atque Satanæ sunt captiui, & illius concupiscentiis, tanquam Regiis mandatis, ex animo, & semper, & vbique pro sua virili obtemperant, vt etsi aliquando ad tempus credere in Christum, studere bonis operibus, & ideo ex numero electorum esse videantur: nunquam tamen reuera credant in Christum, nunquam reuera ament legem Dei, nunquam reuera odio habeant peccatum.

DE IMPIORVM EXCÆCATIONE.

Thesis I.

Deum quosdam indurare, excæcare, tradere in sensum reprobum, vt faciant ea quę non conueniunt, S. literæ apertè tradunt.

II. Cęterum reprobos tantū, non autē electos indurat.

III. Etsi verò omnes reprobos tandem deserit, & sua luce spoliat, atque ita omnes quodam modo excęcat & indurat: hoc tamen excęcationis genere, de quo Iesaias hic, Moses in Exodo, Apostolus ad Rom. 1. 9. nō omnes, sed tantùm insignes quosdam impios & contumaces excæcare & indurare Deus in S. literis dicitur.

IV. Cur Deus, quos excæcat reprobos excæcet, finalis causa triplex est. Prima, vt ipsi propter sua pręcedentia facinora (sicut iustitia postulat) aliis peccatis puniātur. Altera, vt electi illorum exemplo discant timere Deū, & Domino minimè contumaciter recalcitrare. Tertia, vt ira & potentia Dei contra peccatum, toti orbi patefiat, atque ita ipsius nomen celebretur in omni terra.

V. Causa verò, à qua Deus quodam modo impellitur & mouetur ad excæcandos impios, duplex est: vna est ipsa reproborum impietas, atque inprimis peruicacia contra Dominum: altera est ipsum æternum Dei propositum atque voluntas.

VI. In quęstione, quomodo Deus excęcet & induret, dicere, Deū id facere sola permissione quasi in iis qui excæcantur, Deus nihil agit Pelagianum est, & quidē ab Augustino confutatum atque damnatum.

VII. Neque verum est, Deum excæcare sola suæ gratiæ, seu sui luminis subtractione.

VIII. Neque etiam satis est, dicere Deum excęcare externa quædam sua actione, sed indirectè, quædam scil. reproborum oculis & aurib. obiiciendo, per quæ cùm illi deberent illuminari atque emolliri, fit ipsorum vitio, vt magis excæcentur ac indurentur.

IX. Sed præter hanc externam actionem, quæ impiis obiicit offendicula, interna etiam eaque mirabili ac iustissima actione in cordibus impiorum pro suo iusto iudicio agendo, eos excæcat atque indurat Deus.

X. Cæterùm, id facit Deus aliquando quidem per se atque immediatè, aliquā do verò mediatè per ministerium Satanæ, carnificis diuinæ iustitiæ, in cordib. impiorum agendo, minimè tamen illos cogendo.

XI. Neq; ob id tamen Deus peccati autor vllo modo dici potest, quia semper est iustus, & iniustè nihil agit, neque iniustitiam cuipiam indit.

XII. Etsi autem Deus vna ex parte mandat reprobis quos vult excæcare, vt conuertantur & resipiscant, & altera ex parte eos excæcat & indurat, ne illud quod verbo externo mandauerat, faciant, h.e. ne cuertantur & resipiscant, sicut apparet in Pharaone: non hinc tamen sequitur, Deum reprobis illudere. Est.n. semper iustus, nihil mali agit neque absurda facit.

XIII. Humana quidem prudentia illud ex prædictis infert: sed ea in iudiciis Dei, quæ sunt abyssus multa, audienda non est: sequendum verò est simpliciter Dei verbum.

XIV. Verbum autem Dei apertè tradit, primùm, Deum omnibus mandare, vt resipiscant & lateant peccata. Hęc est lex Dei. In huius igitur obedientiam nobis incumbendum est. Alterum, Deum quosdam excæcare, ne conuertantur & sanentur. Hoc est Dei iudicium. Iudicia autem Dei sunt admiranda, non inuestiganda, quia inscrutabilia (vt ait Apostolus) & abyssus multa, vt ait Propheta. Tertium, apud Deum nullam esse iniquitatem, & Deum omnia bene & iustè agere, & absurda non facere, denique sui perpetuò esse similem. Reuera igitur neque Deus cuipiam illudit, neque eius iudicia pugnant cum eiusdem lege.

XV. Quare etsi Deus quosdam tradit in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non decet: non tamen esse aut dici propriè potest autor peccati: quòd causa peccati perpetuò in hominibus residet, naturæ sc. corruptio, seu concupiscentia carnis, quam Ioannes negat esse ex Deo.

XVI. Cæcitas, obduratio, in mala desideria impulsio, quæ Deo tanquam caussæ efficienti in scripturis attribuuntur, considerari possunt primò, quā sunt peccata: deinde, quā sunt pœnæ præteritorum peccatorum. Tertiò, quā sunt caussæ insequentium peccatorum. punire autem peccata peccatis, opus est iusti iudicis, non autoris peccati. Non potest igitur Deus cùm excæcat & indurat, aut iniustitiæ accusari, aut peccati autor appellari.

XVII. Deus semper est iustus. Iniusti igitur autor esse non potest. Omnis autem pœna peccati, quæcunque illa sit, & iusta est, ac proinde a Deo est. Quædam autem peccata sunt pœnæ etiam peccatorum: illa igitur, quæ sunt pœnæ peccatorum, iusta sunt, & eorum autor est Deus.

XVIII. Quędam pharmaca non ita possunt morbos curare, quin etiam aliquo modo corpora ægrotantium lędant: non ob id tamen Medicus vnquam quasi huius læsionis autor ab iis qui sapiunt accusatur: sed contrà potius vt curati morbi caussa laudatur. idque quoniam non in hunc finem pharmacum præscripsit, vt lęderet, sed vt sanaret. Etsi igitur excæcatio & induratio ita possint esse pœnæ peccatorum, quin etiam sint peccata & caussæ peccatorum: non ob id tamen Deus, qui excæcat & indurat, accusari potest quasi autor peccati: sed potius laudandus est, quòd peccatorum sit vltor cùm in excæcandis impiis non propriè hunc sibi proponat finem, vt illi admittant peccata, sed contrà hunc vt ipse puniat illorum scelera.

XIX. Per legem auctum est peccatum Rom. 7. Deus autem dedit hanc legem. Non ob id tamen Deus aucti peccati autor vnquam est appellatus, aut appellari potest, quia non in hunc finem propriè dedit legem, vt per eam peccatum augeretur: sed contrà potius vt per eam non tantum agnosceretur, verùm etiam cohiberetur. Ergo neque quòd excęcet & induret, vnde in impiis augentur peccata, peccatorum illorum autor esse dici potest. Quia non propriè vt augeantur, sed potius vt puniantur peccata, Deus impios excæcat & indurat.

XX. Concupiscentia est non solum peccatum, sed etiam caussa peccati, & hanc Deus relinquit in natura & vult vt in omnes traducatur: neq. tamen ob id peccati autor esse dicitur, idque propterea, quod illam vult in posteros omnes transfundi, non propriè quatenus peccatum est & caussa peccatorum omnium: sed tantum quatenus est pœna peccati Adæ, in quo omnes peccauerunt. Ergo neque quòd excæcet & induret peccati autor dici potest aut debet, quia non excæcat & indurat propriè vt peccetur, sed tantum vt peccatum aliis peccatis puniatur.

XXI. Deus excæcat atque indurat, quatenus excęcatio & induratio pœnæ sunt peccati. Quicquid autem Deus facit, illud etiam ab ęterno voluit & decreuit facere & hoc est prędestinare. Impium igitur non est dicere, Deum quosdam ad excæcationem & indurationem ab æterno prædestinasse, non vt illæ sunt peccata & peccatorum caussæ, sed tantum vt pœnæ peccatorum.

XXII. Duplex est malum, culpæ & pœnæ: & aliquod quidem malum culpę est, quod non est pœnę: aliquod verò quod est etiam pœnę: ita contrà aliquod malum pœnæ est, quod non est culpæ: & aliquod ita pœnæ, vt etiam culpæ.

XXIII. Ad malum culpæ simpliciter, quatenus malum culpæ est, Deus neminem prędestinauit: hoc tamen futurum præuidit, atque ad sui gloriam præordinauit. Neque enim quo ad Deum fortuitò contigit.

XXIV. Deus quosdam ab æterno prædestinauit ad malũ pœnę, quod nullo modo est malum culpę, seu quod peccatum non est, sed tantum pœna peccati, siue hæc pœna temporalis sit siue æterna.

XXV Quoniam verò prędestinauit ad tales peccatorũ pœnas, quæ etiam sunt peccata, & caussę peccatorum, verum non vt sunt peccata aut caussæ peccatorum, sed tantum quatenus sunt pœnæ peccatorum.

XXVI. Duplex finis, cur Deus quosdam excæcet atque ad excæcationem prædestinarit, proximus & postremus. Proximus est ipsorum qui excæcantur, perditio: postremus ipsius Dei impios perdentis gloria.

XXVII. Cum dicitur Deus excæcare & indurare, nequaquam cogitandum est, aliquem ex vidente cæcum, & ex molli, durum à Deo fieri (nemo enim, Deo autore fit malus) sed ita intelligenda sunt hæc dicta, quod Deus eorum quos reperit cæcos & duros, cum quosdam illuminet & emolliat pro sua gratia, alios pro suo iusto iudicio non solum in istis tenebris & duritie deserat: sed etiam vt peccatum peccatis puniat, illos magis excęcet & induret, eo quo supra dictum est modo.

XXVIII. Iustissimum autem est, vt quos Deus reperit sua culpa cæcos & duros, eosdem magis ac magis excæcet atque induret. Nemo igitur Deum iniustitiæ, quod se excæcet, accusare iure potest.

An remissio peccatorum semel impetrata possit denuò fieri irrita.

THESIS I.

In hoc totum versatur Euangeliũ, vt nobis in Christum credentibus persuadeat, salutem nostram firmam esse atque constantem, nempe in Christo. Si quis igitur dicat peccatorum remissionem semel impetratam, per insequentes lapsus, in sanctis fieri posse irritandis: is totum euertit Euangelii scopum.

II. Per solum perfectum relapsum à pietate ad impietatem, remissio præteritorum peccatorum semel impetrata, fieri potest irrita. Non cadit autem hic relapsus in verè sanctos atque electos. Non potest igitur in ipsis peccatorum remissio fieri irrita.

III. In reprobis vera peccatorum remissio nunquam habet locum, nunquam igitur in illis potest irrita fieri. Quare in nemine.

IV. Sanguis enim Christi, per quem solum impetratur remissio, non est secundum propositum Dei & re ipsa pro reprobis incredulis effusus, sed tantum pro quibusdam multis, hoc est electis, & quidem pro omnibus istis multis.

V Neque pro reprobis rogauit in terra, aut nunc intercedit in cœlo Christus, sed tantum pro electis credentib. & credituris in se: remissio autem peccatorum Christi intercessione impetratur.

VI. Spiritu etiam regenerationis non donantur verè nisi electi, qui verè sunt Christi, Rom. 8. Sine Spiritu autem regenerationis, remissio peccatorum non obtinetur.

VII. Vera quoque & iustificans fides electorum tantum est: quo modo igitur reprobi peccatorum remissionem assequi possunt.

VIII. Reprobis impiis nunquam est vera pax, vt ait Propheta: peccatorum autem remissionem, vera pax consequitur.

IX Remissionem peccatorum semper consequitur ius ęternę vitę: ius autem ipsa tandem possessio: Reprobi verò nullum vnquam habent ius in æternam vitam, & multò minus illius possessionem.

X Idem sunt remissionem peccatorum consequi, & iustificari, Rom. 4. Non iustificantur autem nisi prædestinati, electique ad iustificationem & vitam ęternam, & quicunque iustificantur tandem etiam glorificantur Rom. 8. Reprobi itaque nunquam verè peccatorũ remissionem consequuntur. Quare neque irrita in eis fieri potest, in quibus nulla est.

XI. Illo Apostoli dicto ad Hebræos: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus S. gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutésque seculi futuri, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam:* concludi non potest, reprobos vero regenerationis Spiritu, veráque & iustificante fide, adeóque vera peccatorum remissione donari. Temporaria autem fide, & gestibus Spiritus S. multos illorum affici, & hic & alii loci apertè docent.

XII. Locus 2. Pet. 1. de hypocritis *Nam cui non adsunt hæc, cæcus est qui eminus nihil cernat, oblitus se à veteribus suis peccatis fuisse purgatum*, iuxta consuetudinem S. literarum, quæ quotquot baptizantur in Christum, & nomen dant Christo, Christúmque confitentur, iuxta iudicium charitatis appellant sanctos, iustos, & à peccatis mundatos, licet non omnes sint tales coram Deo, intelligendus est. Sunt enim omnes tales sacramentaliter mundati.

XIII. Illud Ezech. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua*, non est de verè iusto, sed de eo, qui hominibus tantùm iustus esse videtur, intelligendum. Neque enim verè iustus potest finaliter à iustitia, ad iniquitatem deficere, in eáque mori: de qua finali & perfecta auersione loquitur Propheta. Hypocritæ autem tantum coram hominibus iusti, nunquam veram peccatorum remissionem apud Deum consequuntur. Quare neque eam irritam fieri hoc dicto probari potest.

XIV. Illud Matt. 18. *Sic & Pater vester Cœlestis faciet vobis, nisi remiseritis vno quisque fratri de cordibus vestris offensas suas* non concludit, peccata semel verè à Deo remissa, iterum in iudicium vocari posse: sed hoc tantùm, illos falli, qui putant sibi remissa esse debita à Deo cùm ipsi fratribus offensas non remittant.

DE LIBRO VITÆ.

Ex Ies. c. 4. v. 3. Et erit (vt) quicunque reliquus fuerit in Hierusalem, vocetur sanctus, omnis qui scriptus est ad vitam in Hierusalem, &c.

Thesis I.

Liber vitæ est ipsa diuina mens, in qua cōscripti sunt omnes ad æternam vitam propter Christum possidentem, quos ab æterno sibi in filios Deus adoptauit. *Aug. T.3.lib.20.c.15* ipsa Dei præscientia, quæ falli non potest, de illis, quibus ipsa æterna debetur vita, ipse est liber vitæ, in quo scripti, id est, præcogniti sunt.

II. Quicunque in hoc vitæ libro scripti sunt, efficaciter vocentur, iustificentur, sanctificentur, & tandem glorificentur necesse est.

III. Qui semel in hoc libro scripti fuère, inde amplius expungi non possunt. *Gregor. in illud Matt 24.* Ita vt in errorem si fieri posset: inducantur etiam electi. Profectò (inquit) fieri non potest, vt in errorem electi planè capiantur.

IV. Debet autem, quicunque ad Euangelium vocatus, in Christum credit, certò credere, se in hoc vitæ libro, vna cum reliquis sanctis, ab æterno conscriptum fuisse.

V. Ac proinde debet hac fiducia fretus in sanctitate huiusce præsentis vitæ, ad gloriosam illam futuram vitam, recto cursu, per viam bonorum operum contendere.

VI. Quotquot enim in libro vitæ conscripti sumus, non minus conscripti sumus ad sanctitatem sequendam, & bona opera facienda, quam ad ipsam vitam consequendam.

DE MERITIS BONORVM OPERVM.

Ex Ies.3.c. *Iusto bene erit: fructum enim studiorum suorum comedent.*

Thesis I.

Opera sanctorum in hoc seculo, etiam ex fide facta, non habent, cur gratiam, vel æternam vitam mereri proprie dici possint.

II. Nam præterquam quòd ea sunt in sanctis dona & opera Dei, & quicquid boni vel faciunt, vel facere possunt, sancti illud totum creationis tum iure redēptionis debent: Sunt ea etiam semper & imperfecta & vitiata, ideòque legi Dei nunquam satisfaciunt.

III. Tantum igitur abest, vt vel gratiam, vel vitam æternam mereri dici possint, vt æternum potius supplicium mereantur.

IV. Etsi verò talia sunt sanctorum opera, Deus tamen illa, si ex fide fiant & gratissima habet, & multis magnisque præmiis atque adeo vita æterna, idque nomine etiam mercedis & coronæ, remunerat.

V. Id autem facit non propter vim, aut dignitatem operum: sed tum propter immutabilem eàmque gratuitam sanctorum ad æternam vitam electionem: tū propter firmam eàmque gratuitam Euangelicam de æterna vita satisfactam oblatam, atque ab ipsis fide receptam promissionem, tum propter infinitam meriti Christi sanctis omnibus, idque gratis communicati virtutem: tum denique propter immensam eàmque gratuitam erga sanctos, Dei bonitatem & liberalitatem.

VI. Cùm hæc ita se habeant, ergo ita strenuè nobis sanctis pergendum est in bonis operibus, vt licet certò sciamus illa & grata Deo esse ac semper fore, & promissa mercede, propter Christum certissimè remuneratum iri: in ipsis tamen semper nostram imperfectionem ac pollutionem, & consequenter nostra mala merita agnoscamus, defleamus, & apud Deum Patrem deprecemur.

DE MATRIMONIO.

Contra Cœlibatum.
Contra eos, qui nubunt inconsultis parentibus.
Et contra polygamiam.

Ex 4.c. Ies.1. *Et apprehendent septem mulieres virum vnum, &c.*

Thesis I.

In veteri Testamento apud Iudæos (vt de Gentibus taceam, res probrosa erat.

II. Nunc verò, etsi per Christum tale opprobrium sublatum est: probrosum tamen etiam est, & contra Dei mandatum, hominem iuuenem & coniugio opus habentem, manere inconiugatum: fœminam simpliciter manere innuptam.

III. Cæterum citra parentum consensum nubere, vel vxorem ducere, nemini sub patria potestate constituto, per verbum Domini licitum est.

IV. Atque ita nemini licitum est, vt talia matrimonia etiam contracta, & (vt aiunt) consummata, nisi parentum consensus accedat, non sint vera & legitima matrimonia.

V. Etsi vero in veteri Testamento, multæ legantur mulieres, vni viro simul nupsisse: id tamen contra primam Dei institutionem, quæ nunquam fuit vel a Patre in veteri Testamento, vel à Filio in Nouo Testamento, vel ab Apostolis post Christi ascensum abrogata, factum fuit.

VI Hæc Hebraica phrasis *inuocari alicuius nomen super aliquem*, cùm ad homines transfertur, semper significat censeri in eius familia, illiusque nomine appellari.

VII Ineptissimi igitur fuerunt ipsius INTERIM Sarcinatores, qui vt sanctorum demortuorum inuocationem, etiam secundùm verbum Dei licitam esse persuaderent, abusi sunt illo Iacobi dicto Gen.48. *Inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque Patrum meorum Abraham & Isaac.*

DE PRÆSENTIA CORPORIS

Christi in vno certo loco, vno & eodem tempore Contra Vbiquitatem.

Thesis I.

Doctrina, qua alicubi docetur, corpus seu carnem Christi, sua substantia vbique realiter existere, impia est, barbara, portentosa.

II Impia, quia pugnat cum doctrina pietatis Christianæ: Barbara, quia Ecclesiæ Catholicæ ignota: Portentosa, quia Christo affingit corpus sua substantia immensum & infinitum, illúdque nullo sensu perceptibile: & quod tamen totum ab vnoquoque fideli, ore percipiatur & edatur.

III. Neque.n. aliquid vbique realiter esse potest sua substantia, aut quantitate, aut qualitate, nisi ea substantia, vel quantitas, vel qualitas, infinita sit.

IV. Talis præterea doctrina, preterquam quod pugnat cum natura rerum à Deo conditarum, in qua natura Deus quoque loquitur, nullum etiam habet apertum in S. literis testimonium, nullámve necessariam consequentiam.

V. Imo potius cum S. literis, & cum articulis fidei, ex diametro pugnat.

VI. Christus enim qua homo est, non solùm in vtero virginis ita conceptus fuit, vt alibi tum non fuerit: & non solùm ante resurrectionem de loco in locum iuisse legitur, & alicubi fuisse, alibi non fuisse, sed etiam post resurrectionem ita alicubi fuit, vt alibi eodem tempore fuisse apertè negetur: & ita in Cœlum videntibus Apostolis subductus fuisse asscribitur, vt inde rediturus ad iudicandum mundum esse dicatur.

VII. Nam si quis dicat ita quidem eum visum fuisse loco cedere, sed reuera non ita se rem habuisse, is reuocat antiquam hæresim, Christum putatiuè (vt loquuntur) passum, putatiuè mortuum, putatiuè in cœlum ascendisse.

VIII. Ab vnione verò hypostatica aut à communicatione idiomatum aut à sessione ad dextram & similib. aliis argumentis, quibus vti solent huiusce erroris autores & defensores, nihil necessariò, vix verò aliquid probabiliter infertur.

IX. Fides autem Christiana non probabilibus, sed necessariis tantum nititur & certis.

X. Proinde si doctrina illa Ecclesiis obtruditur, vt ad salutem necessaria iniquissimum illud per se est. si vero non vt necessaria, iniquissimè agunt, qui ea re turbant Ecclesias.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI ZANCHII DE DIVORTIO, DEQVE NOVIS POST DIVORTIVM nuptiis libri duo.

Quorum primus continet veram, apertam & candidam narrationem, de quodam pio & probo viro, iniustè ab vxore sua propter religionem deserto: & quid in isto casu, tum ab isto, tum à Magistratu Clauennensi, tum etiam à superioribus tentatum & actum sit.

Alter complectitur solidam explicationem dicti Paulini 1. Cor. 7. vers. 12. & seqq.

Nunc primùm studio & operâ hæredum in lucem editi.

LIBER PRIMVS.

PALANTIA, oppidum est minimè obscurum, in ditione Mediolanensi, ad Verbanum lacum, quem vulgò lacum Maiorem vocant, positum. Huius oppidi ciuis est, honestâ familiâ, honestíque parentibus natus, Andreas Pizzardus homo pius atque probus. Is anno 15.. coactus fuit propter Euangelium Christi, non tantùm patriam & substantiam, quam habebat non tenuem, sed & parentes tunc superstites, & charissimam vxorem, quacum suauissimè vixerat annos circiter quatuor: & dulcissimos liberos duos ex ea vxore susceptos, quibus postea tertius accessit, relinquere, & eò loci se conferre, vbi neque cogeretur Idola colere Christúmque blasphemare, neque se in manifestum vitæ periculum conijcere. Viderat enim se propter Euangelium, cuius professionem non dissimulabat, in illud adductum esse discrimen, vt si à Pont. Rom. satellitibus, à quibus inquirebatur quàm diligentissimè caperetur, sibi omnino esset, aut abneganda Euangelij veritas, aut profundendus sanguis atque vita. Vt hoc faceret, non se tanta animi fortitudine donatum esse sentiebat: Illud verò admittere piè nō poterat, neque etiam volebat. Non enim illud ignorabat. Matt. 10.33 *Qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego illum coram patre meo.* Occurrebat autem Christi mandatum Matt. 10.23 *Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam*: & ea promissio, Matth. 19.29. *Nemo est, qui reliquit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter Regnum Dei* & (vt est apud Marcum 10. 29.) *propter me, & propter Euangelium, qui non recipiet multo plura in hoc tempore & in sæculo venturo vitam æternam.* Quin & illud subinde recurrebat in mentem, Luc. 14.26 *Si quis venit ad me, & non odit Patrem suum, & matrem, & vxorem, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus* Veniebant etiam illi in animum multorum exempla piorum, qui propter Christum, & eius Euangelium parentes & verò etiam vxores, & liberos maluerunt relinquere, quàm aut Christum negare, aut etiam in huiusmodi periculum atque discrimen sponte venire. Maluit igitur & ipse relictis parentibus, vxore, & liberis, furori hostium Euangelij, pro eo tempore cedere quàm in tanto periculo, & discrimine aut æternæ salutis, aut huiusce etiam vitæ versari: præsertim cùm sciret, hoc nihil aliud esse, quàm Deum tentare: scriptum autem sit, *Non tentandum esse Dominum*, Matth. 4.7. Cæterùm animus illi nunquam fuit vxorem atque liberos deserere: sed patria tantùm cedere tantisper, dum locum aliquem sibi, suæ familiæ, suisque negotijs commodum in libera aliqua regione inueniret. Ergo posteaquam menses circiter decem à Patria abfuisset, partim Clauennæ, partim in Rhetia partim Geneuæ: domum reuersus, cœpit rogare vxorem, vt quando sibi non licet tutò, tranquilláque conscientiâ in Italia vitam traducere suam, velit secum vnà cum liberis, in vicinam aliquam, liberamque regionem, vti est Volturrena, vallísque Clauennensis, proficisci. In iis enim locis, liberum esse omnibus, tam Euangelicis, quàm Papistis, suam profiteri fidem ac religionem: sui autem esse officii, curare & suam, & vxoris, & liberorum salutem: esse etiam vxoris, parere viro, in iis, quæ minimè cum lege Domini pugnent: daturum se operam, vt intelligat ipsa, & luce clarius perspiciat, quàm impium sit, cum Papisticis communicare sacris: se nihil interim ab ea petere impium & iniquum: cùm hoc tantùm postulet, immo etiam pro suo iure flagitet, atque iubeat, vt suæ salutis & tuendæ vitæ gratiâ, se ex Italia, vbi ipse tutus esse non potest, in liberam sequatur regionem in qua vtrique suam persequi religionem liceat. Eat etiam ipsa, vel non eat ad sacra Papistica: audiat, vel non audiat Euangelicam concionem, vtrumque se ei permittere, & nunquam non permissurum. Facit hoc cum illa officium petendo, rogando, obsecrando, obtestando, iubendo, ne se tam graui, necessariáque de causa discedentem, deserat non semel & iterum. At illa semper, &

pertinaciter, recusare. Andreas igitur, cùm vidisset vxorem nullis posse flecti rationibus, atque vt sibi in re tam facili, honesta ac necessaria morem gerat, adduci: illâ & liberis (iam enim obierant ipsius parentes) valere iussis, non sine magno animi (vt fit) dolore, atque lachrymis, discedit solus. Neque enim diu admodum licuit ei cum vxore & liberis domi commorari: quemadmodum nec lepori vllo in loco, cùm canes venatici ipsum insequuntur. Clauennam igitur, quæ à patria nõ distat nisi itinere duorum plus minus dierum concedit. Hic preces ad Deum pro vxore ac liberis tam ipse quàm Ecclesia assiduas fundit: ac sperat futurum, vt tandem illa agnoscat, quid sui sit officii & amore viri affecta ad eum veniat. Hic ponit vir pius figitque sedem non tam sua, quàm vxoris & liberorum causâ: nimirum vt possit eam facilius tum propter loci propinquitatem, ipse clam inuisere & per literas atque nuntios ad se inuitare: tum propter vtriusque religionis, quæ in ea obtinet regione, libertatem, ad se pertrahere. Neque verò tantùm hæc cogitat: sed reipsa etiam præstat. It enim sæpe ad vxorem neque id sine magno vitæ discrimine: sæpius mittit nuntios: quàm sæpissimè verò literas: semper autem idem agit, significationibus, precibus, obtestationibus, promissionibus: nempe vt eam ad suum officium & perpendendum, & faciendum permoueat: idque per annos circiter decem, per quod tempus quàm piè honestéque Andreas vixerit, tota nouit Ecclesia: neque Papistæ denegant illi huiusce vitæ testimonium. Cæterùm cùm videret ex parte vxoris, se laterem lauare, oleúmque & operam perdere, quòd pertinaciter illa responderet, se non solùm hanc, quam vocant, nouam detestari religionem, & nolle a maiorum suorum vestigiis vel latum pedem discedere: sed neque patriam, vt suum virum (sic enim appellabat) hæreticum, quocunque velit ipse persequatur, deserere: ex alterâ verò parte perspectum cùm ipse haberet, se non posse carere vxore: sciret etiam quid sacræ concedant literæ, & quid ex illis reformatæ doceant & permittant Ecclesiæ: in suum tandem induxit animum consultis priùs viris doctis atque piis, causam suam coram Magistratu agere: & petere, vt sibi liceret libellum (vt vocant) manu Notarii scriptum, atque obsignatum, & authoritate Magistratus comprobatum, ad vxorem mittere: quo libello protestaretur, nisi intra certum tempus, illa aut ad se veniret, aut se venturam promitteret: sibi iuxta verbum Domini licere aliam vxorem ducere, & reapse ducturum, neque agniturum se porro illam amplius pro vxore, sed pro marito contra omne ius diuinum atque humanum, desertrice. Anno igitur 1561. die Octobris sexto, hac de re obtulit Magistratui supplicationẽ. Magistratus legit, audit, exaudit. Mittitur itaque ad vxorem Protestatio, & nomine Magistratus indicitur: vt intra triginta dies, vel ipsa, vel aliquis ipsius nomine se in ius sistat: petitionique Andreæ respõdeat & causam defendat suam. Cùm neque vxor ipsa, neque aliquis eius nomine iuxta præscriptum tempus comparuisset: iussu Magistratus, constitutus fuit, vt vocant, Procurator qui causam absentis vxoris defendendam susciperet. Is fuit (honoris enim gratia eum volo nominare) Iohãnes Baptista Parthus ciuis Clauennẽsis, vir Papisticæ quidem religionis defensor & patronus: sed tamen æquus, bonus, prudens, honoratus, & bonæ famæ, optimique apud omnes nominis, & verò etiam in sua arte, hoc est in officio aduocati exercitatissimus omnium. Non poterat, vt vno verbo dicam, idque citra vllius iniuriam, in toto hoc oppido deligi melior, qui causam vxoris, iuxta Papisticas leges defenderet. Hic igitur suscepit Zaccharinæ (hoc enim est illi nomen) causam: & strenuè ac fortiter (quantum mala causa defendi potest) per multos menses defendit. Cæterùm cùm ad Zaccharinam ipse quoque misset Parthus, rem ei proposuisset, voluntatem viri explicasset, conditiones loci exposuisset, Zaccharinam ipsam audiuisset, indignitatem respõsionis obseruasset, pertinaciã vidisset: is eam arguere, & dicere, nihil eam cur ad virum non veniat, habere: dominum etiam seuerius illam damnare violati iuris Diuini atque Gentiũ: cùm in eo oppido, in quo libera omnibus sit religio, cum suo marito habitare recuset: non se videre, cur Andreæ non sit liberum, iuxta piorum Imperatorum leges cõtra desertores, libellum repudij ad desertricem vxorem, si vxor amplius appellari possit, eámque pertinacem mittere, & aliam ducere in matrimonium. Ergo die quinto Martij 1563. explicata mihi exactissimè fuit, meóque Symmystæ, tota hæc historia & à nobis postulatum hac de re iudicium nostrum: nimirum an spectatis actis omnibus, solutus sit Andreas iuxta sacras literas, prioris coniugij vinculo: ac proinde an liceat ei aliam in matrimonium ducere. Respondimus & voce, & scripto, omnino ita priori solutum esse vinculo, aliã vt possit sibi vxorem copulare: idque iuxta sententiam Apostoli 1 Corinth. 7. &c. cùm ait *Si quis frater vxorem habet infidelem, & ea consentit habitare cum illo, non dimittat eam: & si qua mulier fidelis virum habet infidelẽ, & hic consentit habitare cum illa, nõ dimittat virum. Quòd si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi: sed in pace vocauit nos Deus.* Atque hanc doctrinam in vsu esse apud Ecclesias & Euangelio reformatas, tam in Germania & aliis regionibus, quam etiam Geneuæ. Hanc tamen adiecimus exceptionẽ, *Modò id fiat authoritate Magistratus*: Nobis enim non probari huiusmodi diuortia, nouaque connubia, nisi legitimè hoc est, quoad eius fieri potest, consentiẽte & comprobante Magistratu fiant. Hortati etiam sumus, vt denuò vir aliquis prudens, & grauis, ad Zaccharinam mittatur, qui illam amicè hortetur ad officium: & nisi ascultetur, extremam denuntiet protestationẽ: neque illam habere, aut habituram deinceps causam, cur de Andrea conqueri iure possit. Defertur res ad Magistratum Differt ipse rem in diem de die nõ quòd de causa dubitaret, sed quòd cuperet plurium dominorum auctoritate rem definiri atq. expediri, quo ora omnibus obturarentur. Die igitur octauo mensis Aprilis 1565. Domini vt vocant, Commissarij, qui vt moris ibi est, eo tempore missi a Senatu trium fœderum in eas fuerant valles: postea quàm & acta in negotio Andreæ & nostrum ea de re audiuissent iudicium, omniáque prudenter & diligenter expendissent, in hanc statuerunt sententiam. Se auditis, visis, diligentérque examinatis omnibus actis, auditâ etiam & perpensa ipsius Zaccharinæ constanti responsione, qua ibidem in hæc continentur verba, *Se nolle venire ad cohabitandum cum ipso Andrea, stante ac perseuerante in opinione quam habet & obseruat.* Se igitur in hunc statuere modum: Zaccharina adhuc nomine viri sui Andreæ moneatur, & interrogetur, vtrum velit venire & cum viro suo Andrea habitare, atque viuere eo in loco, quo in loco ipse Andreas tutò ac sine discrimine vitæ habitare morarique possit, nec ne: Et si ipsa Zaccharina intra spacium trium mensiũ veniat: statuere se atq. iubere vt Andreas eam ad se recipiat, atque vt veram vxorem apud se retineat, neque illam ad suam cogat religionem, sed sinat ei vtramque, Papisticam nimirum & Euangelicam prorsus liberam: si verò Zaccharina venire renuat, & intra prædictum trium mensium spacium non veniat: se declarare, & certam ferre sententiam, ipsum Andream fore liberatũ, atque solutum prioris matrimonii cum ipsa Zaccharina contracti, vinculo: atq. ita solutus vt ei aliam liceat ducere vxorem: & hoc alterum matrimonium fore legitimum, liberósque qui ex eo suscipiantur, legitimos futuros: & proinde illos vti, frui, & gaudere posse priuilegiis atque iuribus omnibus, quæ legitimis filiis, per leges atque ius competunt: perinde atque si post mortem Zaccharinæ, ex alia vxore ipsi Andreæ nati essent: cum ipsa Zaccharina non amplius sit vera Andreæ vxor, sicut etiam mortua esse non posset: séque velle, & mandare vt Clauennensis Commissarius, quicunque ille sit & futurus sit, hanc suam defendat, seruandámque curet sententiam: sub pœna indignationis dominorum trium fœderum. Hæc summa est sententiæ dominorum Commissariorum, & in multis ferè ad verbum descripta. Hæc verò mittitur ad Andreæ vxorem per certum nuntium, qui etiam coram illi suadeat, ad suum veniat maritum, futuram eam liberam in religione, tractatúmque iri perhumaniter à suo charissimo coniuge, neque permittat, vt tale fiat diuortium. Illa verò suæ pertinax sententiæ, omnia contemnere, ac dicere, si vir nolit Palantiam venire, neque se ituram Clauennam, agat ipse quicquid velit, se non mutaturam sententiam. Ac profectò Zaccharina luculenter re ipsa demonstrauit se, quicquid in causa de diuortio actum significatúmque fuit, contemsisse, nihili maritum fecisse sibique animum cum viro habitandi & viuendi, nequaquam fuisse. Nam post denuntiatum sibi diuortium, tempúsque diuortij, vltimum illud omnino futurum post tres menses, nisi intra hoc temporis spacium, aut ipsa veniat, aut aliquis eius nomine, qui contra virum protestetur, com-

parcat

pareat: neque ipsa venit, neq; alius, eius nomine, comparuit vnquam. Cùm ex his omnibus nemo non videret quanto in odio esset Andreas Zacchariæ, idque tantùm propter religionem, quippe quæ nullam vnquam, post receptum ab Andræa Euangelium, veram dedit significationem boni erga illum animi: & quæ tandem maluit etiam diuortium, quam patriâ relictâ alibi cum viro viuere suo: Tum demum post annum à discessu Pizzardi ex Italia duodecimum, inceperunt nouæ tractari nuptiæ, eo quo inter Christianos tractari debent modo, palàm nimirũ, atque apertè, cum honestis expetitæ virginis parentibus, ita vt neminem latêret, de illce nouis agi nuptiis: Duodecim etiam ante diebus, quam perficerentur, denunciatæ fuerunt vt in Ecclesiis nostris moris est toti Ecclesiæ, vt siquis quid sciret causæ, quamobrem fieri huiusmodi connubium non posset, in tempore, Pastorum & Seniorum collegio significaret: siquid enim legitimi adsit impedimenti, nos minimè vt matrimoniũ confiat, passuros. Nemo eorum, qui postea diuortium hoc Andreæ non tam voce, quàm etiam scriptis improbarunt, conuenit nos & fieri illud non posse aut demõstrauit, aut etiam indicauit. Contrà nos quò omnis ex animis hominum, si quis fortè inhæreret de hoc diuortio scrupulus, tolleretur, tres ea de re habuimus conciones: in eum Pauli locum 1. Cor. 7. *Si infidelis discedit, discedat.* Quo ex loco demonstrauimus, huiusmodi diuortia quale est Pizzardi, licita esse Christianis, neque vllo modo pugnare cum sententia Saluatoris, qua apud Matthæum ait, dimittendam non esse vxorem *nisi ob fornicationem.* Non enim Zacchariam ab Andrea: sed contra, hunc ab illa deseri. Ergo cùm nihil nos porrò videremus audiremúsque, propter quod aut diuortium illud improbari, aut nouum hoc connubium impediri, meritò posset: nouæ celebratæ sunt nuptiæ inter Andream Pizzardum, virũ, vt de principio quoque diximus, totius Ecclesiæ testimonio pium atque probum: & inter Mariá Magdalenam Moram, piam honestámque virginem, die 10 Iulii, anni 1565. Hæc est vera simpléxque de Pizzardi diuortio nouóque connubio historia, quam hic recensuisse, atque integram conscripsisse mihi diuortium hoc nouásque nuptias defensuro nõ tam operæ pretium, quàm necessarium fuit. Ac nemini ego quidem esse credo hominũ, vel mediocri iudicio, & spiritu Dei præditorum, quin omnes, simulac perlegerint hanc historiam, statim sententiæ quam hic demõstraturus sum piam esse atque Christianam subscribant nostræ: idque faciant non rogati, neque dictatá sibi à nobis subscriptione, sed spõtè, & edocti à spiritu Dei. Nam quòd nonnulli, neque tamẽ prorsus imperiti, factum hoc damnarint, non tantùm vocibus in vulgum sparsis, sed etiam scriptis huc atq. illuc missis: eos ego dixerim in hac parte, non syncero iudicio aut spiritu Dei præditos esse: cùm apertè dicant & cõstanter scribant, Apostolum, vbi ait *Reliquis ego dico non Dominus, siquis vir* &c. haud ex spiritu Christi minimè loquutum fuisse, & quæ ibi tradit, verba Dei esse pernegent, ac proinde affirment, siquis illis fretus verbis ita se gerat vt docet Paulus, eum non posse sibi certò & cõstanter persuadere, se rectè agere: cùm denique sentiant tunc tãtùm Deum in suis Sanctis, hoc est, Apostolis loqui, cùm sacras proferunt literas, & quæ in eis expressè continẽtur, tantùm docent. Quo pacto qui hæc scribunt, hosce possim homines ego, in hac parte, aut sani esse iudicii, aut ex spiritu Dei loqui, cuipiam concedere? Ceterùm contemto horum hominum iudicio ac persuasus me rem gratam piis omnibus facturum, si, de qua non dubitant sententiam apertis etiam sacrarum literarum & doctorum virorum illustrem atque confirmem testimoniis. Iam tandem aliquando ad rem ipsam, vbi priùs similem historiam, quæ Geneuæ contigit, narrauero, quæ ad verbum sic habet.

CONSILIVM CONSISTORII

Tigurini in causa desertionis ob religionem.

Illustrissimus vir, Dominus Galeacius Caracciolus, Marchio de vico, iam inde ab octo annis, impulsu diuini Spiritus, Euangelium Filii Dei amplexus Italiâ excessit, & vero Dei cultui cùm diuitias, tum honores huius Mundi posthabuit. Cúmque Geneuam concessisset, vbi pietati quàm sincerissimè operam daret (Non enim in Italia id citra periculum tum animi, tum corporis, ei facere licuisset) nihil prius habuit, quàm vt Christo puro corde, atq. impolluta conscientia inseruiret. Quod sentiens extra matrimonium plenum esse periculi, nec sibi, vt optasset, procedere, omnibus viribus conatus est Illustrissimam coniugem suam ad se adducere. Toto itaque hoc spacio tẽporis nunquã destitit literis & nunciis eam solicitare, sed frustrà. Ea quippe sui aduentus ad eum spem facere nullo modo voluit, etsi conditio ipsi æqua, & iusta afferretur: siquidem pollicebatur Marchio, se ibi cum ea consessurũ & cohabitaturum, vbi cum Euãgelica, tum Papistica religio esset libera, vt qui non par esse arbitraretur illam ad eum cultum Dei cogere, cui ex fide non assentiretur, quamobrem cogitabat, vt vnà viuerent & ita viuerent vt eorum quisque sua religione frueretur.

Hæc itaque vltrò citróque, sed citra vllum fructum agitata sunt. Et denique cùm præsentiâ & viua voce, se aliquantò plus existimaret profecturum, quàm per literas aut per nuncios, ipse Geneuâ pertexit in Illyricum, & à Lesina, misit ad eam triremes, quibus ad se veniret, & vnà colloquerentur. Nec ab ea vel id impetrare potuit. Vnde infecta re Geneuam rediit.

Post aliquod verò tempus, cœpit secum reputare se illam fortassis permoturum, si periculo sese committeret, & ipse in Marchionatum ex Illyrico nauigaret, & paternam domum accederet: quod spreto periculo (quod sanè grauissimum erat) effecit. Sed cum ea locutus, nulla ratione ipsi persuadere potuit, vt secum ad loca, vtrique tuta, vellet accedere. Proinde, re desperatâ, reuersus est Geneuam, ac de diuortio apud Consistorium agere cœpit, vbi cùm eius caussa minimè improbaretur, decretum est, vt literæ a Consistorio ad Illustrissimam coniugẽ scriberentur, quibus eam monerent, vt nisi spatio duorum mensium rescriberet, ac testaretur, se ad maritum suum venturam, Consistorium de diuortio ad vlteriora progressurum, nec de iusto píóque remedio Marchioni defuturum. Quarum literarum exemplum Illustrissimus Marchio nobis ostendit, rogauitque, vt sibi ex verbo Dei respõderemus, an ei diuortium cum tali vxore facere liceat, & alias nuptias contrahere, cùm sibi videat cõiugio prorsus esse opus, intelligátque non plura se facere potuisse ad recuperandam priorem vxorem, quàm fecerit.

Nos itaque id spectantes, quod Apostolus Paulus priori ad Corinth. cap. 7. de hac eadem re scripsit, nimirum, *Quod si incredulus discedit discedat, non est seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi, sed in pace vocauit nos* Deus: Respondimus, Illustrissimum Dominum Marchionem iustè posse pronunciari liberum à priori coniugio, & nouum inire matrimonium: modò ea omnia vera sint, quæ antea sunt exposita, vt esse non dubitamus pro ea fide, quam eius pietati adhibemus. Et ad testandum hoc nostrum responsum, hæc scribi curauimus, nostrisque subscriptionibus communiuimus. Tiguri 18. Maij, Anno 1559.

Henricus Bullingerus Tigurinæ Ecclesiæ Minister.

Petrus Martyr Vermilius, Theologiæ Professor in schola Tigurina.

Bernhardus Ochinus Locarnensis Ecclesiæ Minister Tiguri confirmat.

Expensis his dictis omnibus, placet per omnia consilium supra scriptum, mihi Philip. Galliuo, Concionatori Curiensi apud D. Regulam.

Paulus Gadius Taliensis Ecclesiæ Minister, suprascriptum obsignat consilium.

Quia Illustrissimus D. Marchio nil intentatum reliquit, & in eiusmodi casu, sontis culpa insontem non obligat, Ego quoque Iohannes Fabricius Montanus, Ecclesiæ Curiensis Minister, suprascripto Consilio subscribo, & D. Marchioni ius suum, quod à Domino accepit, integrum relinquo.

Et ego Augustinus Mainardus Clauennensis Ecclesiæ Minister indignus, suprascriptæ sententiæ itidem subscribo.

Iulius Mediolanensis Posolanus Minister, suprascriptum subsignat consilium.

DE DIVORTIO.

Liber secundus complectens explicationem dicti Paulini 1. Cor. 7. vers. 12. & sequentibus.

VETVS quæstio est, iam vsque à Mosaicis agitata temporibus, eaque non modò vtilis, sed etiam necessaria ad cognoscendum: *Vtrum, & quibus de causis, liceat priorem repudiare coniugē, & nouā copulari.* Ac Moses quidem suo permisit populo diuortium, leuissimis etiam de causis: vti est, si vxor viro non probetur, si nō ametur, si fastidiatur: verùm id ea lege, & conditione permisit, vt vxori daretur probitatis & fidei testimonium, id quod repudij libellum ipse Moses appellauit, prius quàm dimitteretur: eámque legem in hunc tulit finē animi, vt vxor posset & suam contra omnes calumniatores defendere innocētiam: & cum honore dimissa, alteri si vellet, nuberet. Mosaicum enim diuortium huius fuit generis, vt vtrique coniugi, & repudianti & repudiatæ, liberum esset, alio coniugij vinculo cuicūque vellent, cōiungi. Videri hoc cuipiam possit absurdum atque iniquum, vt leuissima quauis de causa Moses tam liberum suo populo diuortium permiserit. Verùm si quis rem diligentius perpendat, agnoscet, nihil à Mose concessum fuisse iniquum. Neque enim is proprię potestatem cuipiam fecit vt quamuis ob causam, suam repudiaret vxorem: sed cùm vidisset populū præfractum, quibusuis de causis suas repudiare vxores, neque illud vitium posse sine magno maioris mali periculo, vti est homicidium, prohiberi: ideo vt prudens magistratus legem tulit, vt qui hoc faciunt, saltem citra vxoris infamiam faciant, dato nimirum repudij libello: quo in libello vxores à viris dimissæ, omni crimine, omnique criminis suspicione liberarentur. Atque hoc illud ipsum est quod Dominus Iesus Pharisæis de hac Mosis lege interrogantibus, respondit: quòd quauis de causa permiserit diuortium Moses, hoc ideo illum non fecisse, quòd hoc simpliciter probaret, cùm ab initio non ita se res habuerit: sed partim, vt (spectatā illius populi duritie, grauiora euitarētur mala: partim vt innocentiæ vxorum dimissarum consuleretur, Sic etiam illud quod in Malachiæ cap. 2. legitur, intelligendum est: *Si odio habes dimitte*, ait Dominus &c. *Operiet violentiam sub vestimento suo.* Non simpliciter diuortium iubet: sed Iudęorum improbitati permittit, vt vxores potius missas faciant, quàm eas diutiùs quàm par sit, tractent. Proinde ex lege Mosis minimè quis rectè colligat simpliciter licere viro, quauis de causa, suam dimittere vxorem, & aliam ducere: cùm neque ipse Moses testimonio Domini Iesu, huiusmodi diuortia simpliciter probarit: sed tantùm aduersus illū catholicum & incurabilem Iudæorum morbum, cordiūmque illorum duritiem, pro tuenda saltem vxorū innocentia, hoc adhibuerit remedium, nimirum, vt qui non possent illas ferre, & omnino aut repudiare, aut malè tractare decreuissent, illas potius dimitterēt sed cum honore, dato repudij libello, quàm aut occiderent, aut pro sua libidine vexarent.

Romani etiam imperatores, tam Christiani, quàm Ethnici (vt de aliis gentibus taceam) multis de causis fieri posse diuortium iudicarunt & voluerunt. Extant hac de re leges in primo Tomo Pandectarum lib. 24. Tit. 2. de diuortiis & Repudiis. Item in Codice, libro 5. Tit. 17. de Repudiis, ac præsertim cap. 8. lege Consensu, à Theodosio & Valentiniano piis imperatoribus lata, & aliis plerisque in locis: ac per annos quidem DXX. ab vrbe condita nullum Romæ diuortium factū fuisse legimus, dum antiquæ illæ præclaræque Romuli & aliorum sapientum Romanorum leges, quæ coniugium quauis possent ratione violare, seruatæ fuerunt. Primus autem qui vxorem apud Romanos repudiarit, fuit S. P. Caruilius Ruga, idque ob vxoris sterilitatem, quemadmodum Halicarnassæus, Gellius, & Valerius, scriptum reliquerunt. Per leges etiam Duodecim Tabularum, licitum fuit certis de causis diuortium, atque repudium: quemadmodum ipse quoque Cicero Philipp. 2. docet, cùm de Antonio ait, *Frugi factus est, Mimam illam suam suas sibi res habere iussit ex xij. Tabulis: Claues ademit, exegit.* Qua de causa C. Cæsar Pompeiā repudiarit apud Halicarnassæum, Valeriū, & Plutarchū videre est: nēpe propter grauē adulterij suspicionem Demōstrant hæc & alia quam plurima, quę apud Prophanos scriptores de diuortiis legūtur diuortium neq. rem esse nouam, neq; vnā tantùm de causa, apud ipsas quoque gentes fieri solitum fuisse.

Cæterùm, quia nobis quęstio non est quid aut Moses suo permiserit populo, aut Romani aliique populi, sibi ipsi concesserint, sed quid nobis Christianis per doctrinam Christi, & Apostolorum liceat: Idcirco omissis aliorum omnium legibus, quid de hoc argumēto scriptum nobis reliquerint Christus & Apostoli diligenter considerandum, excutiendúmque est. Ac primò de verbis Christi, quæ apud Euangelistas leguntur: deinde de verbis Apostoli in prima ad Corinthios dicam. Matthęi 5. 31. 32. sic legimus Dominum docuisse: *Dictum est autem, quicunque repudiauerit vxorem suā, det illi libellum repudij: At ego dico vobis, quisquis repudiauerit vxorem suam, præter causam stupri, efficit vt illa committat adulterium: & quicunque repudiatam duxerit, adulterium committit.* Matthæi verò 19. 3. &c. in hunc modum. *Et accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum & dicentes ei, licétne homini diuortium facere cum vxore sua, qualibet ex causa? qui respondens ait illis, An non legistis opificem ab initio fecisse masculum & fœminam, & dixisse propterea deseret homo patrē & matrem, & adglutinabitur vxori suæ, & qui duo fuerant erunt vna caro. Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro: quod ergo Deus copulauit, homo ne separet. Dicunt ei, cur ergo Moses iussit dare libellū repudij, ac dimittere eam? ait illis. Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis repudiare vxores vestras. Cæterùm ab initio nō fuit ita. Dico autem vobis, quicunque repudiauerit vxorem suam, nisi ob stuprum & aliam duxerit is committit adulterium & qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.* Marci 10. eadem repetuntur.

Eadem verò vbique doctrina. Satis igitur fuerit, si quæ apud Matthæum 19 leguntur, diligenter excutiamus. Duæ sunt Christi in illis verbis ad Pharisæos responsiones: prior ad illorum petitionem, altera ad illorum exceptionem. Pharisæorum petitio hæc fuit: vtrum liceat homini quacūque ex causa diuortium facere cum vxore sua. In hac petitione hoc in primis cōsiderandum est: qui petunt, Iudæos esse, & eos de se, déque diuortio cum suis vxoribus verba facere. Nam & legem Mosis postea obiiciunt, quæ non ad gentes, sed ad ipsos tantùm Iudæos pertinebat. Erant autem Iudæi vnius omnes religionis: & tale illis permisit diuortium Moses, quo facto, vtrique parti etiam permittebatur, nouum contrahere matrimonium. Hinc igitur conuincitur quæstionem de diuortio, à Iudæis Christo propositam, neque posse ad illos transferri homines, qui diuersæ sint religionis, vbi alter cum altero propter religionis odium habitare non vult: neque de illo posse intelligi diuortio, quo facto, vti est apud Papistas, neutri parti liceat nouum inire connubium. Deinde illud etiam considerandum est, Pharisæos non petiisse simpliciter, an liceret aliqua de causa diuortium facere: sed an quauis de causa. Videbātur igitur etiam apud Christum extra cōtrouersiam esse, aliqua de causa, tale fieri diuortium posse vt nouo etiam pateret cōnubio locus. Postremò illud prætereūdū non est, cum interrogant Iudæi Iudæum, an liceat quauis de causa diuortium facere: illos non de aliis, sed tantum de illis, propter quos Moses fieri diuortium suo permisisset populo, verba facere: id quod etiam hinc liquet, quòd mox ad responsionem Christi excipiendo, legem Mosis de diuortij libello, in quo causæ diuortij conscribebantur, obiiciunt. Quæ autem illæ fuerint causæ, liquet ex Deut. 24. *Cùm quispiam ducit vxorem, maritaueritque eam sibi: euenit autem vt hæc nihil gratiæ in oculis eius imperret, vt si inuenerit in ea rem aliquam fœdam: scribat ei libellum repudij,* &c. Et Mal. cap. 2. *Si odio habes, dimitte eam.* Huiusmodi certè hæ fuerūt causæ, propter quas minimè per se licebat tantam soluere coniunctionem, quanta est iuxta Dei ordinationē, inter virū & vxorē, vt meritò, si permissum sit diuortium propter hasce causas Iudæis à Mose illud propter duritiam cordis ipsorum, permissum fuisse, dixerit Christus. Non debet igitur nec potest petitio Iudæo-

dæorum ad alias graues legitimásque soluendi connubij caussas, de quibus Moses loquutus non est, transferri: sed intra leues atque illegitimas, propter quas per missum fuerit Iudæis, idque ob duritiem cordium suorum suas dimittere vxores, retinenda est. Nunc tenemus quæ fuerit & quibus constet capitibus, & quos intra fines sit retinenda Iudæorum interrogatio. Ad hanc Christi responsio, hæc fuit: *An non legistis*, &c. Syllogismum facit, cuius minorem propositionem priore loco ponit, maiorem verò posteriore. Est autem hic syllogismus.

Non licet homini quod Deus coniunxit, & coniunctum esse omnino vult, illud separare, atque disiungere. Est enim hoc contra Dei voluntatem, institutionem, legem. Hanc propositionem ita profert Christus: *Quod Deus coniunxit, homo ne separet*: Atqui Deus coniunxit virum masculum, & vxorem fœminam, atque ita coniunxit, vt nihil inter homines magis sit coniunctum: sunt enim non duo, sed vna caro: & propter hanc seruandam coniunctionem, vult Deus, vt pater potius & mater deserantur quàm vxor. Hanc alteram propositionem his explicat verbis: *An non legistis, opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? & dixisse, Propterea deseret homo patrem & matrem, & adglutinabitur vxori suæ: & qui duo fuerant, erunt vna caro? Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro.*

Sequitur per se conclusio, ad postulatum Pharisæorum accommodatissima: Ergo non licet homini vxorem sibi à Deo adglutinatam in vna carne quauis de causa, hoc est, iuxta suos humanos affectus, dimittere. Sic mihi videtur componenda esse Christi responsio: Illud enim, *Homo*, includit in se causam, de qua interrogant Pharisæi: *An quauis de causa liceat vxorem dimittere* includit inquam in se humanos affectus, iram, indignationem, odium, amorem alterius mulieris. Illud verò: *Ne separet*, vim habet particulæ, *non licet*. Vetat enim, ne separet: quod autem prohibetur, non licet. Proinde rectè illa Christi verba in hanc resoluuntur propositionem: *Non licet homini, iuxta suos humanos affectus* (hoc est enim quauis de causa) *vxorem sibi à Deo sanctissimo omnium, & artissimo vinculo copulatam, dimittere.* Quare diligenter notanda est particula *Homo*. Eâ enim excluduntur humanæ causæ, hoc est, humani affectus qui eâ particulâ, *quauis de causa*, intelligebantur: non autem diuinæ, hoc est illæ propter quas Deus in Christo & per Apostolum disertè concedit, fieri vt diuortium possit. Cùm enim has duas ob causas separatur coniux innocens, à coniuge sonte: idque legitimè, causâ cognitâ & per magistratus, qui Dei locum in terris retinet, sententiam: tunc non homo, sed Deus ipse separat. Ac certum est, quicquid facit homo iuxta verbum Dei: illud non hominem, sed Deum in homine, & per hominem efficere. Hæc summa est responsionis Domini, eiúsque ad postulatum Pharisæorum, dissertissimæ.

Cæterùm, ex locis, quos citat ex Mose, alia colliguntur argumenta, quibus propositio confirmatur, non licere homini, leuiter & quauis de causa, missam facere vxorem, sed vinculum illud coniugij sanctissimum, esse retinendum: quorum argumentorum primum hoc est: Non licet inuertere ordinem creationis, & diuinam violare institutionem. Ille autem eam inuertit ac violat, qui suâ vxore deserta, alteram ducit. Nam ideo Dominus fecit suis manibus vnum tãtùm virum, & vnam tantùm fœminam, & alterum alteri adglutinauit, vt vnus vnâ contentus, & vna vno contenta, coniunctissimi simul viuerent: neque ille aliam, neque illa alium, aut acciperet, aut etiam appeteret. Non licet igitur homini, dum manet coniugij vinculum, quauis de causa vxorem deserere, & aliam ducere in matrimonium: nisi etiam liceat ordinem creationis inuertere, & primam Dei institutionem violare.

Alterum argumentum. Non licet liberis, quamuis ob causam, parentes deserere. Sunt enim honore & obsequentia afficiendi, iuxta illud: *Honora patrem & matrem.* Ergo multò minùs licet viro, quauis de causa vxorem: aut vxori, virum dimittere. Est enim hoc coniugij vinculum sanctius illo, quo liberi parentibus astringuntur: quandoquidem Dominus ne illud soluatur, vult potiùs hoc alterum dissolui, cùm ait: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adglutinabitur vxori suæ.*

Tertium argumentum Non licet homini seipsum lacerare, atque diuersa in frusta diuidere, lacerat autem & diuidit seipsum, qui vxorem sibi copulatam à se reiicit. Non enim sunt duo, sed vna caro & hoc ita constituit Deus, cùm dixit, *erunt duo in carne vna*: Non licet igitur homini vxorem à se dimittere, sed illam debet vt dimidiam sui partem apud se retinere & fouere. Proinde rectè Theophylactus. [illegible] Hoc igitur contextu D. minus Iesus demonstrat, non licere homini, qua homo est & qui humanis ducitur affectibus, atque iudicio, suam deserere vxorem: propterea quòd non liceat homini quod coniunxit Deus, separare. Nam si id homo faciat propter Deum, & quatenus verbo & spiritu Dei ducitur, vt que vinculum omnium sanctissimum, quo Deo coniunctus est, firmum retineat: non is certè illud fecerit, vt homo, sed vt filius Dei, immò non ipse diuidet, sed Deus: quemadmodum loquitur Christus, cùm ait Matthæi 10.35. *Veni enim separare hominem aduersus patrem suum*, &c. Cùm enim quis patrem, aut etiam vxorẽ deserebat propter Christum, & vt vinculum cum Christo indissolubile retineret: haud sane is dici poterat separare quod Deus coniunxerat: sed Christus ipse, eóque Deus, qui illud fieri iusserat: *Si quis venit ad me* (inquiens Luc. 14. 26.) *& non odit patrem suum & matrem, & vxorem, &c. non potest esse meus discipulus.* Item Matth. 10.37. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me non est me dignus.*

Tria enim sunt sanctissima in mundo vincula: vnum tamen sanctius altero; quæ certè homini non licet soluere. *Primum* est, quo filius coniugatus est parentibus. *Alterum* quo vir a glutinatus est vxori: *Tertium*, quo vnus sumus cum Deo spiritus, vnáque cum Christo caro. Deus tamen hæc ita inter se ordinauit, & vnum alteri præt. [illegible] vt vel [illegible] secundum vnâ cum primo retineri non possit primum dissolui, quo secundum firmum retineatur. Ideo dixit, *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Si etiam primum, & secundum retineri integra non possint, quin tertium soluatur: illa duo priora potius vult solui, quàm tertium. Ideo propter Christum & Euangelium, deserendus est pater, deserenda & vxor vt Christus docuit. [illegible] vt est in epistolis in Paulum. Cùm hoc sit illud verum matrimonium de quo in primis dictum est: *Propter hoc deseret homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ*: vt Apostolus explicat ad Ephes. 5. *ita* dicendo: *Mysterium hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*: ac proinde huius connubij contrahendi, retinendi & conseruandi gratia, omnia deserenda sunt: pater, mater, liberi, vxor, nos ipsi. Quare non ineptè Theophylactus in hunc scribens locum, qui est de diuortio, Matthæi 19. mentionem facit huius cum Christo connubij: & à maiori ad minus argumentatur in hæc verba: [illegible Greek]

Nunc tenemus Christi ad petitionem Pharisæorum, responsionem: sequitur exceptio Pharisæorum. *Dicunt illi, cur ergo Moses iussit dare libellum repudij, ac dimittere eam?* Huius Pharisaicæ sophisticæque exceptionis sensus, hoc dilemmate explicatur. Aut licet, ô Iesu, quauis de causa, vxorem dimittere: aut non licet. Si licet: iniquus igitur tu, qui secus, quàm Moses doces, non licere. Si non licet, iniquus igitur Moses, qui docuit licere, dum iussit dare libellum repudij, & vxorem si ea non placeat, dimittere. Cur enim iussisset dato repudij libello, vxorem quæ non probetur dimittere, si eam hac de causa dimittere non liceat? Absit autem, vt Moses iniquus fuerit. Neque enim Mosis, sed Dei lex illa fuit. Cur autem licitum non sit, quod lege Dei conceditur? Tu igitur ipse iniquus & in Deum & in Mosen, Doctor esse conuinceris. Hæc fuit ea tentatio, qua de Euangelista paulo ante dixit: *Accesserunt Pharisæi ad Christum tentantes eum.* Huic Pharisæorum exceptioni quid Christus responderit, videamus. *Ait illis: Moses ad duritiem cordis vestri permisit vobis repudiare* (nempe quauis de causa, nempe etiam leui

atque iniqua) *vxores vestras: Cæterùm ab initio non fuit sic.*

His verbis, duo facit Dominus: Principiò, respondens ad sophisma Pharisæorum, in eo ostendit inesse *παραλογισμὸν*, quem vocant non causam vt causam. Docet enim quòd Moses permiserit Iudæis, quauis de causa, leui etiam & minus æqua, suas repudiare vxores: hoc idem illum non fecisse, quòd iudicarit, hoc per se licere. Minime verò. Nam neque Moses ignorauit primam coniugij institutionem, quam ipse nobis descriptam reliquit, pro lege inuiolabili perpetuò habendam fuisse. Per illam autem non fuit licitum, aut viro sese ab vxore, aut vicissim vxori sese à viro pro suo arbitrio, vel libidine potius, separare, propter illud Dei mandatum: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ*: (vni, non autem multis) *& erunt duo* (non plures) *in carne vna.* Non igitur Mosen latuit, minime licere homini, vinculum illud coniugij sacrosanctum violare: ac proinde vel viro vxorem, vel vxori virum, quauis de causa, hoc est pro suo arbitrio dimittere.

Sed aliam huiusce permissionis Mosaicæ fuisse causam ostendit Dominus. Quænam illam? Politicam nimirum & publicam pacem, ipsarúmque vxorum, tum salutem, tum existimationem. Moses enim, cùm vidisset suos Israelitas, quæ plurima erat peruicacia, passim suas fastidire atque odisse vxores: eóque alios eas domi pessime tractare, miserrimam vt vitam traducere, inque perpetuis animi cruciatibus viuere cogerentur: alios eas ex ædibus eijcere, id quod non sine ipsarum infamia, aut saltem criminis alicuius admissi suspicione fieri poterat: earúmque in locum, succedere concubinas, & pellices: atque ita improbitate virorum, totam Politiam perturbari, publicam pacem violari, honestatem tolli, & honestas fœminas infamiæ exponi, omnia denique sursum deorsum volui, neque hoc grande malum, sine periculo maioris mali, posse prohiberi ipse, vt prudens magistratus atque medicus, volens huic tam graui morbo salutarem commodámque facere medicinam, eam tulit legem quæ licet per se & suapte natura, æqua non esset quòd cum prima coniugij institutione pugnaret: quia tamen illa, tum honestatum vxorum saluti atque existimationi, tum publicæ paci & politicæ honestati vtcunque prospiciebatur: Iccircò ea lex ex accidenti, & propter bonum publicum, simpliciter damnari non potuit. Ea autem hæc fuit, vt quando aliter non posset totius populi improbitas coherceri, & suam quisque vxorem aut domi affligit, & duriter tractat, aut domo cum infamia eijcit: eas saltem dimittant cum honore, dato illis rerum repudij libello, in quo libello, vxoris dimissæ pudicitiæ & probitatis deut testimonium: idque, vt aliis honestis, si velint, honestè nubere possint viris.

Hanc ostendit Dominus fuisse causam, propter quã Moses, spiritu Dei afflatus, eum tulisse legem de diuortiis, quòd scilicet alia commodiore non posset ratione, propter duritiam cordis maritorum, saluti & honori vxorum, pacique publicæ prospici: non autem quòd simpliciter probarit, vt quisque suam, quauis de causa, dimitteret vxorem. Proinde sophisticum esse dilemma Pharisæorum. Non enim, quia Moses permisit populo duræ ceruicis, suas repudiare vxores, dato repudij libello, inde consequitur: igitur illud fuisse per se licitũ, & simpliciter probatum Mosi: aut Mosen fuisse iniquum, qui rem non licitam permiserit, quãdo vtrumq; optimè cohæreat: nimirum Mosen neq; simpliciter illa diuortia probasse, quod sciret non sic fuisse ab initio: neque iniquè illa permisisse, quòd hoc fecerit vt prudens magistratus, propter bonum publicum, & propter peruicaciam sui populi aliquo pacto, ne in maius erumperet malum, coercendam. Hoc est primum.

Deinde verò suam de diuortiis non temerè faciendis doctrinam confirmat, dicens: *Ab initio* (instituti scilicet matrimonij, eòque & orbis conditi) *non fuit sic*, hoc est, non fuit permissum primis coniugibus inter se vt diuortium facerent: sed contra potius iussi fuerunt ambo, vt sanctissimo coniugij vinculo simul à Deo constricti, coniunctionem hanc indissolubilem conseruarent. Sic enim dixit siue Deus, siue Adamus spiritu Dei afflatus: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: Et erunt duo in carne vna.* Adhærebit, inquit, vxori, nempe inseparabiliter: & erunt duo in carne vna, nimirum perpetuò. Quibus verbis præcipitur & cohabitatio, eóq; prohibetur desertio: & tanta inter coniuges animorum corporumque coniunctio, vt perpetuò maneat vna caro, ac ceu vnus homo, eóque prohibentur tum animorum dissensiones, atque odia, tum corporum cum aliis commixtiones. Quare qui prior vel alterum deserit, vt cum eo nolit habitare, vel corpus alij quàm suo coniugi fruendum præbet: quorum neutrum fieri potest nisi facta prius animi alienatione: is certè, quantum in ipso est, coniugij vinculum soluit, & contra primam illius institutionem peccat. Ac profectò siquis diligenter omnia perpendat, quæ Moses scribit fecisse, & dixisse Dominum, cùm Euam creauit, eámque dedit Adamo in matrimonium: is præcipue videbit, quantam velit Deus, virum inter & vxorem esse tum animorum & corporum fidam constantémque coniunctionem, tum rerum omnium communionem.

Principio rationem sui consilij explicans, cur creato Adamo vellet ipsam quoque fœminam creare, eámque cum illo coniungere in matrimonio: dixit: *Non est bonum vt sit Adamus solus.* Voluit igitur, vt vxor esset perpetua viro socia, & comes indiuidua totius vitæ, quòd hoc sit bonum. Malum igitur, Deóque odiosum, si alter alterum iniusto diuortio facto relinquat solum. Deinde ait, *Faciam ei adiutorium*, hoc est, fœminam, vxorem illi adiungam, vt sit illi perpetua ad commodè viuendum adiutrix. Quomodo autem poterit hoc fieri, si iniquo diuortio separentur? Subdit *Quæ sit coram ipso* כנגדו, *keneguedo*: quasi dicat, quod illi è regione viri, facie sua ad faciem illius conuersa, vt scilicet ei sit adiutrix ad omnes vitæ partes, præstóque ad obsequendum. Debent enim se mutuo coniuges intueri, amare, complecti, fouere, in omnibus iuuare. At hoc quo fiat pacto, si alter alterum deserat? Non probantur igitur Deo simpliciter desertiones & diuortia: atque inprimis culpatur mulier hac dictione, *keneguedo, coram ipso*, quæ cum viro habitare non vult, ei inseruire & præsto esse ad omnia honesta. Hac enim ratione auertit faciem suam à viro, cui tamen vt præsto sit, & obsequatur, creata est.

Subijcit creatam fuisse vxorem *è costa viri*: quid obsecro magis commendat sanctum coniugij vinculum, indiuiduámque viri cum vxore societatem: & contra, quid magis diuortio damnat, quàm hoc, quòd ait, *Euam de costa Adæ creatam fuisse?* Non immeritò igitur dictum est, *Erunt duo in carne vna*: cùm reuera in sui creatione, vna essent caro Adamus & Eua. Huc faciunt etiam verba eiusdem Adami, quæ subijcit Moses: *Hæc vice os ex ossibus meis & caro de carne mea* (scilicet est:) & vocabitur אשה *ischa*, hoc est vt ita dicam, *vira*, quia מאיש *Me-isch*, id est, *de viro sumpta sit.* His verbis, meminisse velit Moses mulierem officij sui, cum seipsa videt, & nominari audit: se, ex viro sumta cùm sit, debere viro subiectam esse: obsequentem, fidelem: & virum vicissim, cùm iubetur diligere vxorem suam atq; fouere: sibi non iuberi, nisi vt suam amet, foueat, nutriat carnem. Pugnant certe hæc omnia & quæ sequuntur, cum diuortiis: & sententiam Christi de vxoribus non temerè dimittendis mirabiliter confirmant. Proinde iure optimo dixit Pharisæis: *A principio non fuit sic.* Quæ modò sequuntur, ad discipulos, qui de eadem re denuo magistrum interrogarunt, dicta fuisse, scribit Marcus: sed siue Pharisæis primùm, deinde etiam iterum discipulis tantùm hæc dixerit Dominus, nihil refert: modò sententiam Christi probe teneamus. Verba sic habẽt: *Dico autem vobis quod quicunque repudiarit vxorẽ suã nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is committit adulteriũ: & qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.*

Tria facit in his verbis Dominus. Principiò confirmat superiorem doctrinam, Non licere, nempe coram Deo & quauis de causa: licet illud Moses longè ante Iudæis propter duritiam cordis eorum permiserit, aut viro, vxorem missam facere: aut vxori, à viro discedere. Et si enim de mascula tantùm parte loqui videatur Dominus: Paulus tamen, optimus Christi interpres, 1. Cor. 7. ad vtrumque coniugem hoc Christi dictum refert, & parem facit vtriusque conditionem, cùm ait: *Coniugatis præcipio, non ego, sed Dominus, vxor à viro ne separetur*: (nempe quauis de causa vt etiam Christus intelligit) *Et maritus vxorem ne amittat*, nimirum quauis de causa. Nam simpliciter verba hæc non esse citra vllam exceptionem intelligenda, manifestum est quia Christus adiecit exceptionem adulterij, quam certè Apostolus minimè putandus est contra suum præceptorem exclusisse. Quare liquidò constat subintelligendum

gendum

gendum esse *quauis de causa*: vti erant illæ causæ propter quas solebant Iudæi suas repudiare vxores. Deinde docet Christus consequenter, neque huiusmodi repudiatis vxoribus licere aliis nubere viris: neque etiam fas esse huiusmodi repudiantibus viris, alias ducere vxores: quòd prioris coniugij vinculum adhuc integrum maneat: quod si fecerint, omnes adulteriũ committere. Hoc etiam Apostolus confirmat cùm ait: *Quòd si separata fuerit, maneat innupta, aut viro reconcilietur.* Postremo excipit vnam adulterij causam: ac proinde docet, licere & propter adulterium, diuortium facere: & facto diuortio, nouum fieri posse connubium. Si enim, qui repudiauerit vxorem citra causam adulterij, & aliam duxerit, is adulterium committit: ergo qui repudio propter adulterium facto, aliam duxerit in matrimonium, minimè adulterium commiserit. Maritum enim, qui legitimè vxorem conuicerit adulterij Dominus Iesus absoluit à prioris coniugij vinculo. Solutus autem ab vxore, si aliam ducat, non peccat, quemadmodum Apostol. 1. Cor 7. docet. Hæc est Christi in paribus coniugiis, de diuortiis déque nouis post diuortium connubiis, doctrina: cuius hæc est summa, sequentibus septem propositionibus comprehensa.

1. Etsi Moses, vt Magistratus Politicus, multorum malorum in Republica Israelitica vitandorum causâ, suo permisit populo, ob duritiem cordis eorum, vt multis quamuis leuibus de causis, suas dimitterent vxores, & alias ducerent in matrimonium: Illud tamen per se & iuxta diuinam institutionem, licitum non fuit, quòd ab initio non fuerit sic.

2. Tametsi verò non quasuis ob causas, ob certas tamen, ipsis etiam Christianis, diuortium illud, de quo Iudæi Christum interrogarunt, à Christo permittitur.

3. Diuortium autem, de quo Iudæi quæstionem Christo proposuerant, & quod Christus nobis concedit, huius est generis, vt eo legitimè facto, parti liceat innocenti, nouo coniugij vinculo, alij copulari.

4. At verò causæ propter quas liceat hoc facere diuortium, hæ sunt: Prima si non sint coniuges à Deo, hoc est, legitimæ & iuxta Dei legem simul coniuncti: quod hoc minimè sit verum matrimonium. Tantum enim vetat separari Christus quod Deus coniunxit. Licet igitur iuxta Christi doctrinam separare quod non coniunxit Deus.

5 Altera causa: si inter legitimè coniunctos intercedat adulterium. Qui enim committit adulterium, is rupto coniugij vinculo, perfidus separat quod Deus cõiunxerat, dum sese à suo coniuge per adulterium vltrò seiungit. Quare coniux innocens cùm solutus sit, non sua, sed alterius coniugis culpa, prioris coniugij vinculo, si alteri legitimè copuletur, non peccat.

6. Atque hoc adulterium, paribus in connubiis, vbi scilicet vterque coniux eiusdem sint religionis, vnica est Christo causa propter quam liceat viro vxorem, & vxori virum repudiare, & nouo connubij vinculo, alij sese adiungere. Verba enim perspicua sunt ad quæstionem de dimittenda vxore: *Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationẽ, & aliam duxerit, mœchatur.*

7. Cæterùm his verbis, illam aliam, quam Apostolus ex spiritu Christi affert in priore ad Cor. c. 7. causã faciendi diuortij, nouique, si opus sit, ineundi coniugij, minimè excludit Christus. Nihil enim verba illa ad eum pertinent, qui vxorem nec eiicit, nec dimittit, nulláque boni meriti officia illi denegat: sed ipse potius ad illa, idque odio religionis iniquè deseritur. Quare & si Christus vnam tantùm causam assignet, propter quã liceat paribus in connubiis viro vxorem, & vxori virũ ita deserere, alteri vt copuletur, nempe adulteriũ: non eum tamen in impari connubio damnat adulterij, qui à perfida coniuge propter odium religionis omnino deserens, aliam legitimè ducit in matrimonium.

Venio nunc ad Apostolum Paulum, qui inter reliquos Apostolos solus, quatenus in ipsorum scriptis videre est, hoc argumentum de diuortiis plenè satis & perspicuè tractauit. Is igitur 1. *ad Cor.* 7. de hoc argumento in hæc disserit verba: *Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio, non ego, sed Dominus, vxor à viro non discedat. Quòd si discesserit, maneat innupta, aut viro reconcilietur: & vir vxorem ne dimittat. Reliquis autem ego dico, non Dominus. Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit ad habitandum cum eo, ne dimittat eam: & vxor quæ habet virum infidelem, qui consentit ad habitandum cum ea, ne dimittat eum. Sanctificatus est enim maritus infidelis per vxorem: & sanctificata est vxor infidelis per virum. Alioqui liberi vestri impuri essent: nunc autem sancti sunt. Quòd si incredulus discedit, discedat: non est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi rebus: sed ad pacem vocauit nos Deus.*

Quemadmodum duo sunt coniugij genera inter Christianos, vnum quod par vocant, nempe vbi vtraq; pars fidelis est: alterum, quod appellant impar, vbi nimirum pars vna fidelis est, altera verò infidelis: ita ego totum hunc Pauli contextum, quò luculentius omnia explicentur, & facilius intelligantur, in duas seco partes. In primam, quæ continetur versibus decimo, & vndecimo, de priore agit matrimonij genere: idque iuxta Christi præceptum. In altera verò parte de impari disserit connubio. Quod ad priorem attinet partem, principio cùm ait: *Coniugatis præcipio non ego, sed Dominus*: paulò verò post, dicat *Reliquis autem dico ego, non Dominus*: apertè tradit hanc quam paulò ante commemoraui, connubij paris & imparis distinctionem. Cum enim dicat: *Coniugatis præcipit Dominus*: postea verò subdat, *Reliquis autem dico*: & hos *reliquos* distinguat ab illis *Coniugatis*: prima quidem fronte videri cuipiam posset, Dominum præcepta tradidisse de coniugatis: Apostolum verò de non coniugatis. Verùm cùm isti etiam *Reliqui*, de quibus mox loquetur Paulus, reuera fuerint tam matrimonio iuncti, atque illi coniugati, vt ex verbis Apostoli liquet quis non videat, Apostolum discrimen facere, illos inter & hos coniugatos? Quod autem hoc sit discrimen, etiam ex verbis Apostoli liquet: nimirum quòd secundi diuersæ essent inter se religionis: primi verò non ita. Atq; hæc de duobus coniugatorum generibus Apostolica distinctio diligenter retinenda est.

Deinde, cum de primo coniugatorum genere verba faciens Apostolus, dicat, non se, sed Dominum sic præcepisse: cùm verò de altero loquens dicat, non Dominum sic iussisse: sed se hæc, quæ scribit, Corinthiis tradere: perspicuè docet quæstionem Apostolo propositam de fideli & infideli coniugibus, minimè fuisse propositam de fideli & infideli coniugibus, minimè fuisse propositam Christo, neque vllum de ea à Christo verbum fuisse factum: ac proinde causam aliam, propter quam liceat fideli facere diuortium cum infideli, & aliam ducere, allatam ab Apostolo, nequaquam à Christo illâ particulâ, *Tantùm ob fornicationẽ*, exclusam fuisse. Postremò, notandum est, sicut cùm ait, *Non ego, sed Dominus*, impius ille fuerit, qui sic inferat: Ergo quæ Dominus tradit, Apostolo nõ probantur: ita non solùm ineptum, sed etiam iniquum illum futurum, qui ex eo, quod Apostolus ait, *Dico ego, non Dominus*, inferat: quæ igitur Apostolus tradit, Domino nõ probari. Hoc enim nil aliud fuerit, quã negare Apostolum ex spiritu Christi loquutum fuisse: eundẽ verò affirmare, contraria doctrinæ sui præceptoris docuisse: ac proinde quæ tradit Apostolus, verbũ Dei nec esse nec appellari posse: quo quid magis sacrilegum dici potest? Fatetur Christus, Act. 9. 15. se hunc Apostolũ elegisse, vt ferat nomen suũ ad gentes, & vas esse dilectionis: quomodo igitur contraria doctrinæ Christi docere potuit tantus Apostolus? Fatetur & ipse Paulus, Christum in se loqui, se habere spiritum Christi: & quæ Corinthiis tradiderat de ordine prophetandi, de mulieribus velandis cùm orant, aut prophetãt, & alia id genus permulta: ea licet Christus suo ore nunquam docuisset, Domini tamen esse præcepta: cur igitur nõ etiam quę tradit de fideli & infideli cõiugibus, præcepta Domini esse sentiamus? Subscribunt nostræ huic sententiæ & patres, & doctissimi quique nostri sæculi homines. Sed hæc suo fusiùs loco. Hoc tantùm in præsentia contendo: cùm Apostolus discrimen aliquod facit inter ea quæ Dominus, & inter ea quæ ipse tradit, dicens, *Non ego, sed Dominus*: & contrà, *Non Dominus, sed ego*: non hoc fieri ab Apostolo discrimen, quòd quæ tradit Christus, verbũ sint Dei, quæ verò Paulus, minimè: & quòd illa quidem mãdata sint Domini, hæc autẽ nequaquã, cum extra cõtrouersiam sit apud omnes pios, Paulũ quæ scripta nobis reliquit, ex spiritu Dei docuisse: sed hoc esse discrimen aio atq; contendo, quod quæ dicit non se, sed Dominũ iubere, ea immediatè (vt ita loquar) ex ore Christi vel ipse acceperit, vel reliqui Apostoli audierint: quæ verò scribit, non Dominũ, sed se dicere, ea non ex ipso quidem ore Domini, sed tamen ex eius in se inhabitantis & loquentis spiritu certissimè hauserit. Cùm hæc ita se habeant, nunc paucis quæ hic commemorat Apostolus, Dominum percepisse, explico.

Apostolus principio huius capitis docuerat, debere coniuges mutuam sibi reddere *εὔνοιαν*, quam interpretes vertunt beneuolentiam. Eam esse reddendam probauit ratione ducta à lege coniugij, qua lege fit, vt, cùm duo iuxta Dei institutionem in carne sint vna, alter alteri ita agglutinatus sit, vt neuter in suum corpus, sed in alterius alter ius habeat: seu (vt vulgata habet editio) neque vir potestatẽ habeat sui corporis, sed vxor; neque vxor potestatem habeat sui corporis, sed vir: debere igitur ex animo & fideliter alterum alteri debitum sui corporis officium præstare: & hoc vocauit Apostolus *εὔνοιαν*.

Posteaquam verò nonnulla de innuptis & viduis interposuisset, reuersus ad coniugatos, docuit iuxta Christi doctrinam, quàm diligentissimè seruandum esse coniugij vinculum, neque permittendum, vt quauis de causa à se inuicem separentur coniuges. Duo autem in summa tradit. Vnum, *Vxor à viro non discedat, & vir vxorem non dimittat.* Hic necessariò (quemadmodum etiam paulò antè demonstraui) subintelligendum est. *Quauis de causa*, &, *Excepto adulterio*. Refert enim Apostolus Christi præceptum, quemadmodum ab Euangelistis antea litteris consignatum fuerat. Matthæi autem 19. legitur, quæstionem fuisse Christo propositam, An quauis de causa liceret viro dimittere vxorem? Christum verò ad eam respondisse, non licere, nempe, *Quauis de causa*; & vnum excepisse adulterium. Ergo hoc idem præceptum ab Apostolo hîc relatum, eodem planè modo, quo etiam apud Euangelistas, cum exceptione adulterij intelligendum est. Sic etiam Ambrosius illi mandato, *Vir ne dimittat vxorem*, subiicit, *Excepta fornicationis causa*. Alterum quod hîc docet Apostolus, hoc ipsum est, *Quod si discesserit* (vxor,) *maneat innupta, aut viro reconcilietur*. Hæc etiam verba, illud quod ante dictum est, confirmant: nempe, subintelligendum hîc esse adulterij exceptionem. Principiò enim ait, *Maneat innupta*: nempe si nolit viro reconciliari. Docet certè Apostolus his verbis, se de eo loqui discessu, qui fiat manente integro coniugij nexu: ita vt neque mulier alij nubere viro, neque vir aliam ducere vxorem possit. Christus autem, si iste discessus seu diuortium propter adulterium fiat, docet, ita solutum esse coniugium, vt si pars innocens cuipiam alij legitimè copuletur, non peccet. Non loquitur ergo Apostolus de eo qui propter adulterium fiat discessu. Deinde ait, *Aut viro reconcilietur*. Christus autem, si discessus fiat propter adulterium, non præcipit, vt simul reconcilientur, & reconciliati simul iterum viuant, sed liberum permittit. Ergo non hîc verba facit Apostolus nisi de eo discessu, qui propter huiuscemodi indignationem, iracundiam, offensamque fiat, quæ inter veros etiam & coniuges, saluo integróque manente coniugij vinculo, accidere solent. Quàm verò illi præcepto de vxore: *Vxor à viro non discedat*, adiecit Apostolus exceptionem, nempe, *Quod si discesserit, aut maneat innupta, aut viro reconcilietur*: hæc eadem exceptio omnino addenda est illi quoque mandato de viri officio, *Et vir ne dimittat* (excepto adulterio) *vxorem*: nimirum, Quòd si dimiserit, aut maneat cælebs, aut vxori reconcilietur. Si enim eâdem Christi lege tam vir prohibetur dimittere vxorem (excepta fornicationis causa) quàm mulier à viro non discedere: cur non eodem etiam præcepto tam vir, si vxorem dimiserit (excepta adulterij causa) manere cælebs aut vxori reconciliari, quàm vxor, si discesserit manere innupta aut suo reconciliari viro? Christus enim apertè ait, *Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur*. Cælebs igitur viuat vir, si nolit vxori reconciliari, & eam ad se recipere, cùmque ea Christianè viuere, necesse est. Errat igitur pater ille, qui scribit, ideo Apostolum non subiicere de viro id quod de muliere dixit, *Quod si discesserit, maneat innupta, aut viro reconcilietur*: quòd non eâdem lege vir constringatur sicut mulier: quia vir caput sit mulieris. Falluntur & illi, qui hoc Pauli loco abutuntur, vt probent, nullo modo nullave de causa licere facere diuortium, quia simpliciter ait, sine exceptione, *Vir ne dimittat vxorem*, & *mulier ne discedat à viro.* Demonstratum est enim necessariò subintelligendam esse adulterij exceptionem. Hallucinantur & illi, qui hunc ipsum Pauli locum perperam vsurpant, quo probent, etiamsi legitimũ fiat diuortium, non licere tamen parti innocenti nouũ cum alio contrahere matrimonium: quòd simpliciter Paulus dicat, *Si discesserit, maneat innupta*: nempe, si viro nolit reconciliari. Ostensum est enim, minimè hîc Apostolum loqui de ea aut dimissione, aut discessione, quæ propter adulteriũ fiat, sed de ea quæ inter fideles citra adulterij causam fieri quandoque soleat: quòd hæc nõ dirimat, illa verò dissoluat connubiũ: ac proinde quòd ibi neutra pars possit nouũ contrahere matrimonium; hîc verò pars innocens priori soluta vinculo, si denuo nubat aut vxorem ducat, non peccet: idque de sententia Apostoli, cùm ait infrà, *Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Quod si acceperis, non peccasti.* Qui autem dimittit vxorem ob adulterium, solutus est ab vxore, iuxta Christi doctrinam. Stant igitur hæc duo firma, etiam de sententia Apostoli, doctrinæ Christi consentanea: nẽpe, Licere & diuortium facere propter adulterium, & post illud factum, parti innocenti aliud inire connubium.

Reliquis autem dico ego, non Dominus, Si quis frater, &c. Hæc pars est altera huiusce contextus Apostolici, in qua Apostolus de impari agit connubio, & ad tres sibi à Corinthiis propositas quæstiones breuiter simul ac dilucidè respondet: quarũ prima quidẽ hæc fuit, An fidelis, bonâ possit conscientiâ, cum infideli viuere côiuge: altera verò Quid Christiano homini faciendum sit, si pars infidelis ita Christianam oderit religionem, vt secum habitare, vitámq; traducere nolit: an fidelis bona queat conscientia sinere infidelem abire, an verò illam debeat, secum vt maneat, cogere. Tertia Quod si infidelis discedat, an fidelis priori connubio alligatus, an verò solutus eo sit. Ad hasce tres quæstiones responsurus Apostolus in hæc præfatur verba, *Reliquis autem dico non Dominus.* Quibus reliquis? nunquid Inconiugatis? Fortè aliquis ita iudicauerit, quia antè dixerat Apostolus, *Coniugatis dicit Dominus, non ego*: nunc verò, *Reliquis autem dico ego, non Dominus.* At mox subdit, *Si quis frater vxorem habet infidelẽ*, &c. De cõiugatis igitur ipse etiam Apostolus loquitur. Cur igitur ait, *Reliquis autem dico ego nõ Dominus?* Duabus de causis. Principiò, vt ostendat duo esse coniugatorũ genera: vnum, vbi vterque coniux fidelis est. (quos propriè coniugatos appellat: quippe qui verè nõ tantum in vna carne coaluerunt, sed etiã in vnam fidem, vnúmque Spiritum coniuncti sunt:) alterum verò, vbi pars vna fidelis est, pars verò altera infidelis: ac proinde qui, etsi in carnem vnam sunt coniugati, disiuncti tamen sunt Spiritu & religione. Deinde ita loquutus est Apostolus, vt ostendat, ea quæ de coniugio, déque altera soluendi matrimonij causa ad petitiones Corinthiorum scribit, licet nonnihil ab iis quæ antea Dominus Iesus ad petitionẽ Phariseorũ responderat, diuersa esse videantur: eorũ tamen nihil cũ doctrina Iesu Christi pugnare: quum ille de vno, ipse verò de altero coniugatorũ genere, loquutus sit: & ille quidẽ ad vnã, ipse autem ad diuersas de coniugatis responderit quæstiones. Neque enim quas Apostolo proposuerunt Corinthij coniuges, quorum alij fideles, alij infideles erant: eædẽ vnquam propositæ fuerunt, aut etiã fuit cùm proponerentur Christo à Iudæis, inter quos connubia omnino erant paria. Meritò igitur Apostolus ad diuersas respõsurus quæstiones, in hunc præfatus est modum, *Reliquis autem dico ego, non Dominus*: minimè his verbis negãs, quæ ipse tradit præcepta, eadẽ ipsa præcepta esse Domini: sed cõtrà demõstrãs, quæ ipse scribit, licet ex ipso ore Domini nunquã fuerint prolata, ea tamen ex Spiritu Christi esse profecta. Passim enim profitetur Apostolus, se habere Spiritum Christi, & non se, sed Christum in se loqui.

Subscribunt huic explicationi omnes boni interpretes. Scholia Græca. [illegible] Postea subdit, [illegible] Chrysostomus eadem planè in hunc scribit locum. Hieronymus in hæc verba, *Præcipio non ego sed Dominus*: *Non quia* (inquit) *in se non habeat Christum loquentem, hæc dicit: sed vt ostendat, quia ipse Dominus per semetipsum de hoc in Euangelio dixit.* Hæc ille. Ambrosius in illud, *Nam cæteris ego dico, non Dominus*: *Hoc enim dixit, vt ostendat, quid proprio ore Dominus iussit, & quid huius autoritati concessit: quia per istum, Dominus loquitur. Ait enim, An experimentũ quæritis eius, qui in me loquitur, Christus?* Hæc Ambrosius.

Ex nostris doctoribus doctissimus Bullingerus in hunc locũ ita scribit, *Quod Paulus hîc dicit, Reliquis autem ego dico, non Dominus: nemo sic intelligat quasi ex suo*

(quod

(quod aiunt) capite Paulus hoc instituerit, citra diuinæ legis regulam, qui alibi dixit: *Non ausim loqui quidquã eorum quæ non effecit Christus per me*, &c. itẽ in fine huius capitis: *Confido quod & ego spiritum Dei habeã: sed quòd præcepta Dei sunt in duplici differentia. Sunt enim præcepta certis verbis, & ab ipso Deo expressa, quale est illud quod iam audiuimus, Vxor à viro non discedat: Sunt & alia, quæ disertis Dei verbis non expressa quidem sunt, sed ex iis per certam fidei & charitatis regulam colliguntur: quale hoc est, quod de impari tulit connubio.* Hæc ibi. Et paulò post, *Suum esse dixit quod reuera Spiritus Dei erat: verùm non claris expressum verbis.* Hæc etiam ille.

Musculus sanctæ memoriæ, vir singulari pietate atque eruditione, in hunc locũ ita scriptũ reliquit. Principiò in illa verba, *Coniugatis præcipio nõ ego, sed Dominus: Obseruandũ est igitur* (inquit) *hoc loco, duo esse præceptorum Christi genera. Vnum, quod per se ipsum dedit aut alias in Scripturis expressum est. Tale est præsens hoc de coniugio nõ diuimendo, & quæ alia sunt huiusmodi. Alterũ eorum est quod nõ per seipsum, neque alicubi in Scripturis, sed Spiritu Sancto per Apostolos agẽte & loquente dedit. Talia sunt pleraq. Pauli hoc ipso capite, vt audiemus infrà, cap. 11. de velandis mulierũ precantiũ capitibus, & quod de Cœna Domini præcipit vt alius aliũ exspectet. & quæ cap. 14. de modo prophetandi & psallendi in Ecclesia tradit: & quod mulieribus in Ecclesia silentiũ præcipit. quæ tamen licet nusquã sint ab ipso Domino præcepta, nec alicubi in Scripturis scilicet expressa, asserit esse Domini mandata, quũ dicit esse aut spiritualis, agnoscat quæ scribo vobis, quod Domini sint mandata. Prioris generis præcepta vocantur ἔγγραφα: posterioris verò, ἄγραφα, quæ certè & suam autoritatem meritò habent in Ecclesia Christi.* Hæc ille. Deinde in illa verba, *Reliquis autem*, &c. hæc etiã addit, *An Apostoli est aliud loqui quã verbũ Domini? Qui loquitur*, (inquit Petrus) *loquatur tanquã sermones Dei.* & ipse Paulus, *An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Christus? Quid est igitur quod hic dicit, Ego dico, non Dominus? Supra monui duplex esse præceptorum Domini genus. Vnũ, quod per ipsum Dominũ: alterũ, quod per ministros Domini Apostolos ex instinctu Spiritus Domini traditũ est. Ad posterius pertinet hic locus. Nõ intelligit, hoc se non ex Domini sententia dicere: sed distinguit hoc genus præcepti à superiore quod peculiariter erat ab ipso Domino positum. Non est autẽ hinc colligẽdũ, quòd hoc præcepti genus liberè possit & impunè cõtẽni ac trãsiliri eò quod nõ sit ab ipso Domino, sed illius Apostolo datum. Licet enim meritò plus moueat quod ab ipsius Domini ore progressũ est: vt tamẽ non est præter Domini sententiã quod ab Apostolis traditur: ita nõ debet contẽni à fidelibus, & pro cuiusque arbitrio vel seruari vel negligi.* Hactenus ille.

Martyr noster, vir felicissimæ memoriæ sanctissimus atq; doctissimus, Italiæq; nostræ lumẽ atq; ornamentũ, in hunc eundẽ locum nihil planè aut à veteribus aut à recentioribus interpretibus dissidẽs, ita scribit. *Hoc ideò dicit, quia supra de non soluendo temerè matrimonio sententiam Christi retulerat: Nunc verò ea subiungit de quæ Christus in Euangelio non inuenitur loquutus Non tamen propterea, quæ dicentur, minus habent ponderis quam si à Christo relata essent. Nam licet per os Pauli dicantur, à Christo tamen profecta esse, non est ambigendũ. Dicit enim paulò post, Puto enim quòd & ipse Spiritum Dei habeam: & in 11. ad Corinth. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christi?*

Theodorus etiam Beza, vir & pietate & multiplici eruditione insignis, eadem scribit in suis in Nouum Testamentum eruditissimis annotationibus: *Suum* (inquit) *id esse dicit Apostolus, de quo nihil disertè expressisset Dominus, in Lege aut Prophetis: non quod ipse ex sese temerè aut suo arbitrio esset commentus: Id enim se fecisse negat versu 25. & 40. Sed interim fundamentum eius doctrinæ, quam tradit, autoritate verbi Dei nititur, cuius erat interpres Apostolus: cùm Dominus arctissimum esse coniugij vinculũ multis locis docuerit, & cùm charitatis regulæ prorsus consentiat hæc Apostoli doctrina.* Hæc ille.

Ac quis vnquam, aut ex veteribus, aut ex recentioribus in Paulum scripsit, qui hunc locum non ita sit interpretatus, quemadmodum & isti quos commemoraui doctissimi viri? nimirum, quæ Apostolus hic tradit, licet dicat non Dominum, sed se hæc tradere: ea tamen non ex humano, sed diuino ex spiritu profecta fuisse. Hæc fusius quàm voluissem, aut etiam quàm opus erat, nisi quosdam non puduisset scripta quædam sua, quasi ex Olympo à Ioue optimo maximo demissa, huc & illuc missitare: in quibus est, quæ hic scribit Apostolus, non ex diuina reuelatione, neque ex spiritu Dei scripta fuisse: ac proinde neque ea esse verbum Dei, nec quę hac Pauli sententia niti quempiam posse, vt sibi persuadeat, se bene facere si iuxta hanc Apostoli doctrinam se gerat.

Venio nunc ad Apostolicam prioris quæstionis explicationem. Quæstio fuit, An fidelis bona possit conscientia cum infideli coniuge vitam, vt lex matrimonij postulat, traducere suam, nécne? Quod Corinthios ad hanc Apostolo proponendam quæstionem impulit, hoc fuit, quòd eos latebat, qui cum scorto rem habeat, illum fieri membrum scorti; & qui cum immundo communicat, fieri immundum: hæc autem lege Dei prohiberi: Idololatras verò immundos esse, & spiritualia scorta. Metuebant igitur, ne si cum idololatra communicarent, in tanta præsertim, quanta est in connubio coniunctione: ipsi quoque contaminarentur & coram Deo pro idololatris haberentur. Apostolus igitur ita respondet, *Si quis frater*, &c. Nomine *fratris* intelligi fidelem Christianúmque virum, clarius est, quàm probatione opus habeat. At verò quis veniat nomine ἀπίστου seu infidelis, intelligendus, non ita inter omnes conuenit. Sunt enim qui sentiant, cùm Apostolus nominat ἄπιστον, eum tantum esse intelligendum, qui à fide & religione Christiana prorsus alienus est, vti tunc temporis erant gentiles & Iudæi, qui Christianam auersabantur religionem, & quales in præsentia sunt Turcæ & alij Christiani nominis hostes: minimè verò nomine ἀπίστου intelligi posse Papistas, quòd isti, licet multis in rebus à nobis dissentiant, eandem tamen in Christum fidem, idémque fidei symbolum, nobiscum profiteantur, & quidem in multis cum veris Christianisque Ecclesiis conueniant. Sed hos turpissimè hallucinari, ex his, quos subiiciam locis, perspicuum fiet. Principiò, ἄπιστος καὶ ἀπιστία in Scripturis nonnunquam accipitur pro ὀλιγόπιστος & ὀλιγοπιστία. Sic Matth. 17. Apostolos vocat Christus ἀπίστους: non quòd simpliciter sine fide essent, sed quòd non tantam haberent fidem, qua possent lunaticum sanare: ac quòd non potuerint dæmonium illud eiicere, in causa ait fuisse ipsorum ἀπιστίαν. Sic Marci 6 dicebat ille, Πάντα ... διὰ τὴν ἀπιστίαν. Aliquando dicitur ἄπιστος, qui in aliquo hæret fidei articulo, licet de aliis minimè dubitet. In hunc sensum Christus vocauit Thomam ἄπιστον, Ioannis 20. quòd hæreret in articulo de Christi resurrectione, & dubitaret an qui apparuerat in medio discipulorum, ille ipse esset Iesus qui paulò antè fuerat crucifixus, an verò phantasma aliquod. In eandem significationem duos illos discipulos qui ibant in vicum cui nomen Emmaus, & qui iam ferè desperauerant de Christi resurrectione, appellauit βραδεῖς τῇ καρδίᾳ. Fateor tamen, de his ἀπίστοις minimè loqui Scripturam, cùm prohibet iugum trahere, & connubia inire τοῖς ἀπίστοις: sed de illis qui ita sunt ἄπιστοι, vt etiam sint idololatræ. De iis enim propriè loquitur Apostolus 2. Cor. 6. cum ait, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις.

Verùm superiora etiam huiusce dictionis ἄπιστος significata libuit explicare, vt hinc pij omnes intelligant, an iniuriam faciamus Papistis néc ne, cùm eos vocamus ἀπίστους: quando Scriptura ipsam etiam ὀλιγοπιστίαν appellat ἀπιστίαν, & Apostolos ἀπίστους vocauit Christus, cùm fides illorum hæsitabat. Quidni igitur vocemus infideles ipsos Papistas, qui multa etiam fundamenta Christianæ religionis conuellunt: qui canonicos sanctarum Scripturarum libros ad cognitionem eorum, quæ ad salutem nostram pertinent, minimè sufficere prædicant, contra Apostolum in 2. ad Tim. 3. qui Scripturarum interpretationem & iudicium ab ipso Romano pontifice illisque quos ipse probauerit, exspectanda esse docent, contra Apostolum 1. Cor. 12. qui ad remissionem debitorum nostrorum, sanguinem & merita Christi sufficere negant, sed sanguinem quoque martyrum, & sanctorum merita, vnde indulgentiæ emanarunt, ad eam requiri, aut saltem prodesse prædicant, contra omnes Scripturas, & præsertim contra Apostolum Ioa. 1. Epist. 1. qui negant sola in Christum fide eáque viuâ & per dilectionem operante, hominem verè coram Deo iustificari; sed opera quoque nostra ad id necessariò requiri, contra omnes Scripturas, & præsertim contra Apostolum ad Romanos & Galatas, quibus in epistolis ex professo contrarium probat: qui inficiantur vitam æternam dari filiis Dei iure hæreditario & propter sola Iesu Christi merita;

ſed eam meritis etiam noſtris acquiri, impudenter prędicant, contra Apoſtolum in omnibus ſuis epiſtolis, ac præſertim in ea quæ eſt ad Romanos: qui concupiſcentiam in homine Chriſtiano peccatum eſſe negant, cùm illud Apoſtolus diſertis affirmet verbis, Rom. 7. qui ſanctos demortuos inuocant & inuocandos eſſe docent, cũ mera ſit idololatria prohibita primo decalogi præcepto: qui ſtatuas in templis non retinent tantùm, ſed etiam colunt, contra ſecundum decalogi mandatum: qui ſacrificium Chriſti illud vnicum, quod in cruce obtulit, minimè ſatis eſſe ad noſtrorum expiationem peccatorum, audacter clamitant: ſed ad id neceſſarium etiam eſſe ſacrificium (vt vocant) miſſæ, cùm diſertiſſimè contrarium doceat Apoſtolus ad Hebræos: qui fingunt etiam non renatum aliquid ex ſuis viribus facere poſſe boni quo, ſi non de indigno (vt loquuntur) ſaltem de congruo mereatur, vt Deus gratiam ſibi regenerationis largiatur, contra doctrinam Chriſti & Apoſtolorum: qui non credunt, connubium rem eſſe honeſtiſſimam, atque honorabilem inter omnes homines, ſed in certis hominum generibus rem eſſe immundam, & peccatum, aſſerunt, contra apertam Pauli doctrinam Hebr. 13. & 1. Cor. 7. qui non credunt omnia hominum genera ſublimioribus debere poteſtatibus ſubdita eſſe; ſed quoſdam ab iſta eximunt ſubiectione, contra apertum Dei mandatum, Rom. 13. qui inficiantur, in Cœna quibus ſacramentum corporis, iiſdem etiam omnibus ſacramentum ſanguinis eſſe communicandum, cùm illud tamen apertè iuſſerit Chriſtus, & Apoſtolus confirmet, 1. Corinth. 11. qui non admittunt Chriſtum plenè pro peccatis noſtris Deo ſatisfeciſſe; ſed ad perfectam noſtrorum peccatorum remiſſionem, noſtras quoque exigi ſatisfactiones ſomniant, contra vniuerſas ſcripturas: qui non credunt Chriſtum ita in cælum aſcendiſſe ſurſum, vt inde non ſit rediturus niſi in fine ſæculi, & omnino oportere ibi vſque ad tempus reſtitutionis omnium contineri; ſed fabulantur eſſe in terris ſuo naturali corpore, non vno tantùm, ſed infinitis in locis, contra apertum Dei verbum, præſertim Act. 3. qui nolunt credere, eorum omnium qui in Domino moriuntur, animas, cùm hinc decedunt, mox in cœlum ferri, & omnibus ſolutas moleſtiis quieſcere, & cum Chriſto feliciter beatéque viuere; ſed in neſcio quo purgatorio eas cruciari ſomniant, contra apertum Dei verbum, Apocal. 14. qui negant per fidem verbo promiſſionibúſque Dei innixam, fieri quempiam poſſe de æterno Dei gratuito conſtanti atque perpetuo erga ſe ad æternam vitam amore ita perſuaſum, vt de ſui etiam per Chriſtum redemptione atque ſalute certus ſit; ſed certitudinem hanc non tantùm derident ac damnant, ſed omnino docent, ſemper eſſe de noſtra ſalute dubitandum, contra ſcopum omnium Scripturarum, qui hic eſt, vt certi facti de ſalute propter ſolam Dei miſericordiam & Ieſu Chriſti obedientiam atque merita, ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris, vt loquitur Zacharias Lucæ 1. idque non, vt per noſtram obedientiam bonáque opera, quæ ſemper & imperfecta ſunt & maculata, ſalutem nobis paremus, cùm ea ſit parta per Chriſtum; ſed vt per ea Deus ſeruatórque noſter in nobis, apud ipſos etiam impios glorificetur, & ita proximus ad Euangelium Chriſti amplectendum incitetur atque ædificetur, vt & Chriſtus docet & Apoſtoli confirmant in ſuis epiſtolis: qui non credunt, in Eccleſia vtendum eſſe lingua toti populo nota, vt inde ædificetur; eóque non vtuntur, cùm tamen apertè hoc doceat & iubeat Apoſtolus ex ſpiritu Chriſti, 1. Cor. 14. qui damnant ſiquis baptizat ſimplici aqua, neglectis illis, quas ipſi excogitarunt ceremoniis, ſuperſtitionibus, blaſphemiis: cùm tamen Chriſtus ſecùs quàm ipſi agant, baptizandum eſſe docuerit & Apoſtoli baptizarint: qui non itidem aſſentiuntur, cœnam Domini, iuxta eam formam & ſimplicitatem qua Chriſtus eam fecit cum ſuis diſcipulis (vti deſcribitur ab Euangeliſtis & Apoſtolo Paulo) eſſe peragendam, cùm tamen hoc apertè iuſſerit Chriſtus: qui neque fateri volunt, vnicuique quouis tempore licere, quibuſuis veſci cibis, ſed iubent Chriſtianos à certis cibis certis diebus abſtinere, contra apertum Dei verbum Geneſ. 1. 9. Matth. 15. 1. ad Tim. 4. vbi & eos qui hæc docent, à fide ait defeciſſe, & ſpiritus vocat ſeductores, doctrinámque hanc doctrinam appellat dæmoniorum: qui haud concedunt, ſoles homines, qui credunt Euangelio, eorúmque liberos, eſſe baptizandos; ſed baptizandas etiam campanas eſſe docent, contra apertum Chriſti mandatum Matth. 28. qui tantam gratiam conferri ei qui monaſticum induit veſtimentum, quanta confertur illi qui in nomen Chriſti baptizatur, editis etiam libris impudentiſſimè affirmant Gloſſa ordinaria in 12. cap. Geneſ. Quidni igitur huiuſcemodi homines appellem & meritò appellandos eſſe dicam *ἀπίστους*? quid cauſæ eſt cur quis neget Papiſtas nomine infidelium intelligi debere? Certè idololatras omnes Scriptura vocat infideles. Quis verò neget, Papiſtas idololatras eſſe? Prophetæ Iſraëlitas appellant perfidos, apoſtatas, Chananæos, Amorrhæos, quòd cultum Dei variis polluerint ſuperſtitionibus & idola colerent. At nónne eadẽ & grauiora admittunt Papiſtæ? Liquet igitur, cùm Apoſtolus ait, iugum non eſſe trahendum cum infidelibus, & cum iis connubia ne contrahant fideles, vetat Scriptura, déque coniuge infideli verba facit Papiſtico coniugi, ſiue viro ſiue vxori, iure optimo infidelis nomen competere. Atque hæc eſto mihi prior ratio à minori ad maius à nominis ſignificatione deducta. Altera ratio à fine legis, quæ connubia cum infidelibus vetat iniri, ducitur. Quis autẽ illius finis fuit legis? docet Dominus hunc in modum Deut. 7. *Quũ introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam poſſeſſurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Hethæum & Gergezæum & Amorrhæum, Chananæum & Pherezæũ & Heuæum & Iebuſæum, ſeptem gentes multo maioris numeri, quam tu es, & robuſtiores te, tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi: percuties eas vſque ad internecionẽ: non inibis cũ eis fœdus, nec miſereberis earũ. Neque ſociabis cum eis coniugia: filiam tuã non dabis filio eius, nec filiã illius accipies filio tuo, quia ſeducet filiũ tuũ ne ſequatur me, & vt magis ſeruiat diis alienis: iraſceturque furor Domini & delebit te citò.* Vnus igitur ex præcipuis finibus, propter quos prohibitũ fuit fidelibus infideles ducere coniuges, fuit idololatriæ periculum, ne ſc. fidelis tãdẽ ad idololatriã à ſua infideli allectus cõiuge pertraheretur, quemadmodũ Solomoni atque aliis permultis contigit. Idem verò periculũ eſt, ſi vxorem ducas Papiſticam: multò verò magis ſi viro nubas Papiſtico, cùm ſint idololatrę. Liquidò igitur apparet, cùm ſermo ſit de coniugibus infidelibus, nomine *Infidelis* omnem intelligẽdum eſſe idololatram, atque ita Papiſtas hoc nomine omnino appellandos eſſe. His accedũt ea, quæ Paulus 2. ad Cor. 6. ſcribit, cùm rationes adfert, cur non debeat fidelis iugum trahere cum infidelibus. *Quod enim* (inquit) *conſortium iuſtitiæ cum iniuſtitia?* eſt autem pius iuſtus; Papiſta autem, iniuſtus. quod igitur inter eos cõſortiũ? *Aut quæ cõmunio luci cũ tenebris?* pius autẽ lux eſt in Domino: Papiſta verò tenebræ, quũ ſit ſine Chriſto. Quæ igitur inter eos cõmunio? *Aut quæ concordia Chriſto cum Beliali?* in pio autem viro inhabitat per fidem Chriſtus: in impio autẽ Papiſta, idololatra cùm ſit Belial. Quæ igitur inter eos poteſt eſſe cõcordia? *Aut quæ pars fideli cum infideli?* Infidelem vocat quem antea Iniuſtitiam, Tenebras, Belial, & mox Idololatram, dicens. *Aut quæ compoſitio templo Dei cum ſimulacris?* quæ ſe colunt iſti de quibus loquitur, infideles. *Nam vos eſtis templum Dei viuentis, quemadmodum dixit Deus, Inhabitabo in illis & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi in populos.* Apertè pronuntiat pios templum eſſe Dei, Deum in illis inhabitare & inãbulare, eſſẽque illorum Deum, & illos viciſſim populum Dei: idololatræ autem neque ſunt templum Dei, neque populus Dei, neque in illis inhabitat Deus. Quis igitur nõ videat, infideles Paulo eſſe quicumque templum Dei non ſunt, in quibus non inhabitat Deus, & qui denique populus Dei non ſunt, hoc eſt, omnes impios atque idololatras? Idem confirmant quæ ſequuntur, *Quapropter exite de medio illorũ* (quorum? infidelium.) *& ſeparamini ab illis,* (à quibus? infidelibus) *dicit Dominus.* Atque eidẽ Dominus iubet vt ſeparentur ſui cultores ab idololatris. Idololatræ igitur & infideles idem ſunt Domino. Quid illud, *Et immundum nõ tetigeritis?* Apoſtolus dixit, *Nolite iugum trahere cũ infidelibus.* Quis igitur apertè videat, nomine Infidelium, Apoſtolo intelligi omnes immundos idololatras?

Denique